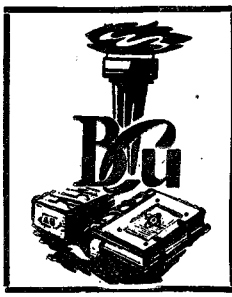

BIBLIOTECA FACULTĂȚII
de
Limba și literatura română

Cota T 28845
Inventar 27067

II 28845

VASILE BREBAN

DICȚIONAR GENERAL AL LIMBII ROMÂNE

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ
INVENTAR CĂRȚI Nr. 24064

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ
1987

Bibliotecă Fac. de Lb. și Lit. București
SECȚIA
LINGVISTICĂ
București

Redactor:
ANICUȚA TUDOR

Tehnoredactor:
ANGELA ILOVAN

*

Supracoperta și coperta:
ADRIAN IONESCU

PREFAȚĂ

Înnoirea și îmbogățirea vocabularului, în cadrul evoluției permanente a limbii, determină, îndeosebi în perioadele de puternică dezvoltare a științei și tehnicii, apariția de noi și numeroase dicționare. Acest fenomen este caracteristic ultimelor decenii, cînd, fără a se renunța la enciclopedii, lexicoane sau dicționare de mari proporții, apar din ce în ce mai multe și mai variate dicționare, limitate atît în privința numărului de cuvinte, cît și a spațiului acordat definițiilor, a înregistrării și explicării sensurilor. Dicționarelor explicative unilingve, relativ puține la număr, li s-au adăugat, și li se adaugă mereu, numeroase dicționare pe domenii (filozofie, economie, literatură, estetică, matematică, medicină, științe ale naturii etc.), redactate la un nivel de accesibilitate corespunzător unui mare număr de cititori. Acestea, ca și dicționarele speciale (de neologisme, de sinonime, frazeologice, ortografice și ortoepice), sînt de un real folos în epoca actuală, cînd știința și tehnica pătrund tot mai adînc în sînul maselor largi ale poporului.

În cadrul larg al lexicografiei noastre actuale, un loc deosebit ocupă *dicționarele explicative generale* (a se vedea clasificarea făcută de Mircea Seche în *Schiță de istorie a lexicografiei române*, vol. II, pag. 80—194), în rîndul cărora se înscrie și lucrarea de față. Publicate, de obicei, într-un singur volum, aceste dicționare, cu un pronunțat caracter practic, se adresează cititorilor de toate categoriile.

Cea dintîi problemă, de mare importanță, pe care o ridică alcătuirea unui astfel de dicționar este *stabilirea criteriului* de selectare a cuvintelor pe care acesta să le cuprindă. Considerăm că satisfacerea necesităților de informare a publicului căruia ne adresăm, cititori de diverse categorii care au nevoie de un auxiliar accesibil pentru o informare rapidă în legătură cu sensul unor cuvinte, trebuie să fie principiul călăuzitor în această acțiune.

Procedînd în virtutea acestui principiu, am inclus în dicționarul de față cuvinte din toate sferele de activitate, termenii din limba comună răspîndiți pe întregul teritoriu al limbii noastre, precum și regionalismele care circulă pe o arie mai vastă și sînt folosite în operele lor de către scriitorii consacrați. Pe baza acestui criteriu am introdus și cuvinte învechite, care denumesc realități din trecut, întîlnite de cititori fie în lucrări beletristice, fie în tratate de istorie, de arheologie, în unele producții folclorice etc.

Am înregistrat, de asemenea, un însemnat număr de neologisme, în marea lor majoritate termeni științifici, importanți și necesari terminologiei noastre științifice și care reprezintă, pentru limba noastră, un factor important de progres în contextul actual al dezvoltării științelor pe plan mondial.

Nu am introdus în dicționar unele formații artificiale, forțate, întîlnite ocazional mai ales în lucrări din domeniul literar, cuvinte care au puține șanse de a se răspîndi, de a se generaliza. Considerăm că dicționarul trebuie să constituie nu numai un instrument de informare, ci și un mijloc de promovare a unei limbi corecte din toate punctele de vedere.

Pentru a ne putea încadra în limitele stabilite şi trata în mod corespunzător cuvintele mai importante, am renunţat la includerea unor diminutive sau derivate, ca infinitivele lungi, participiile devenite substantive mai puţin frecvente, şi a căror valoare substantivală este uneori greu de distins de cea verbală. Plecînd de la cuvîntul-bază, astfel de cuvinte sînt uşor de înţeles şi de folosit de către cititori.

Definiţia, explicarea sensului cuvintelor, constituie partea fundamentală, elementul principal al unui articol de dicţionar explicativ, determinat de însuşi caracterul său. Acest fapt ne-a determinat să depunem toată străduinţa şi să utilizăm toate sursele de informare de care am putut dispune pentru ca definiţiile date cuvintelor să fie corecte şi, mai ales în cazul termenilor ştiinţifici, să corespundă nivelului actual al dezvoltării ştiinţelor.

Cuvintelor din fondul comun, vechi al limbii, dintre care unele au dezvoltat mai multe sensuri, proprii sau figurate, expresii şi locuţiuni, le-am acordat o atenţie deosebită şi un spaţiu corespunzător.

Definiţiile cuvintelor sînt însoţite uneori de aşa numitele exemple redacţionale ori de citate, scurte extrase de regulă din scriitorii noştri clasici. Exemplele redacţionale se dau mai ales la prepoziţii şi conjuncţii (numite de obicei unelte gramaticale), pentru a ilustra funcţiile pe care le îndeplinesc în vorbire, în asocierea cuvintelor pentru a alcătui propoziţii şi fraze. Citatele din operele scriitorilor sau din literatura populară ajută la înţelegerea unor definiţii, ilustrează sensuri figurate, atestă folosirea unor cuvinte mai vechi care sînt pe cale de a fi abandonate etc. Am dat însă puţine citate, caracterul dicţionarului şi dimensiunile lui nepermiţînd un număr mai mare.

În munca noastră la această fază a lucrării, ca de altfel şi la alte faze, am beneficiat de experienţa cîştigată prin colaborarea la *Dicţionarul limbii române* al Academiei, serie veche (DA) şi serie nouă (DLR) şi la *Dicţionarul limbii române literare contemporane*, în 4 vol., elaborat în cadrul institutelor de lingvistică din Bucureşti şi Cluj-Napoca.

Colaborarea la *Dicţionarul enciclopedic român*, în 4 vol., elaborat în cadrul Editurii Politice, iar mai tîrziu la *Micul dicţionar enciclopedic*, elaborat de Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, mi-a dat posibilitatea să discut cu specialişti numeroase probleme în legătură cu definirea termenilor ştiinţifici şi tehnici, fapt care mi-a uşurat înţelegerea specificului acestor termeni şi aplicarea normelor lexicografice la redarea lor în dicţionar, fără a ştirbi sau denatura conţinutul ştiinţific.

Un ajutor preţios l-am avut şi în consultarea *Dicţionarului explicativ al limbii române* (DEX), elaborat de Institutul de Lingvistică din Bucureşti, a *Dicţionarului de neologisme*, de Florian Marcu şi Constant Maneca, a numeroase dicţionare speciale din diferite domenii ale ştiinţei (despre care am vorbit la începutul acestei *Prefeţe*), ca şi a altor dicţionare româneşti mai vechi, a unor dicţionare străine etc.

Ţinînd seamă de dorinţa manifestată de numeroşi oameni, de diferite vîrste şi profesii, de a cunoaşte originea unor cuvinte, am încercat să satisfacem, chiar dacă am reuşit numai în parte, această dorinţă.

Etimologiile nu conferă însă lucrării calitatea de a fi şi un dicţionar etimologic, din cauză că indicaţiile pe care le dăm nu cuprind date complete, cu amănunte de ordin strict lingvistic (evoluţia fonetică a cuvintelor, faze intermediare, sufixele cu care s-au format unii termeni etc.).

În general, etimologii mai dezvoltate s-au dat la termenii ştiinţifici, formaţii savante, în marea majoritate a cazurilor din elemente de origine greacă sau latină. Am avut în vedere faptul că în felul acesta termenii ştiinţifici vor fi mult mai uşor înţeleşi, reţinuţi şi folosiţi corect. Dacă un cuvînt ca *neologism* nu spune nimic unui cititor (necunoscător al limbii greceşti) cînd îl întîlneşte pentru prima dată, va găsi în acest dicţionar, pe lîngă informaţia că noi l-am împrumutat din francezul *néologisme*, şi că el a fost format din ***neo-*** (provenit din gr. *neos* „nou“) + *logos* „cuvînt“ (adică

„cuvînt nou"). La *echinocțiu*, împrumutat din lat. *aequinoctium* sau din fr. *équinoxe* se mai precizează că este format din *echi-* (din lat. *aequus* „egal") + *nox* „noapte", echinocțiul fiind momentul cînd ziua este egală cu noaptea.

Sînt și etimologii interesante pentru cititori, prin originalitatea lor. Astfel, *amoniac*, din fr. *ammoniaque*, gr. *ammoniakon*, vine de la numele zeului egiptean *Ammon*, lîngă templul căruia, din Libia, s-a descoperit sarea din care se prepară acest element chimic. *Cravată*, din fr. *cravate*, denumea inițial „cravata" cavalerilor croați (în fr. *Croates*) dintr-un regiment din timpul lui Ludovic al XIV-lea.

Există în lucrarea de față cuvinte la care lipsește etimologia, chiar dacă pentru unele se găsește în alte dicționare. Aceasta din cauză că originea cuvintelor respective este fie necunoscută, fie discutabilă, controversată. De asemenea, nu s-a dat originea mai îndepărtată a unor cuvinte atunci cînd ea nu aduce nimic nou față de ceea ce se cuprinde în termenul din limba din care am împrumutat cuvîntul.

La cuvintele moștenite din fondul autohton, recunoscute ca atare în lingvistica noastră, am dat drept etimologie mențiunea: Cuv. autohton, și nu: „Cf. albanezul...".

Atragem atenția cititorilor că la etimologia cuvintelor moștenite din limba latină, adică păstrate din această limbă, cuvîntul latinesc respectiv nu este precedat de mențiunea „Din" (ex. *casă*... ‖Lat. *casa*...‖), în timp ce la cele împrumutate ulterior din latină (sau din alte limbi), etimologia începe cu „Din" (ex. *clasic*, ... ‖Din fr. *classique*, lat. *classicus*‖).

Am amintit mai sus că sînt cuvinte a căror etimologie nu este dată, invocînd, între alte motive, faptul că în momentul de față ea este controversată, discutabilă. Într-adevăr, în ultimul timp au apărut multe studii, românești și străine, care vin cu sugestii etimologice noi. În unele cazuri acestea nu pot fi considerate încă sigure, definitive, ceea ce ne-a făcut să avem anumite rezerve. Dar, în același timp, pe altele le-am considerat ca sigure și le-am acceptat. De aceea, se cuvine să menționăm aici că pe lîngă dicționare sau alte surse mai vechi, ne-au fost de un real folos pentru stabilirea etimologiilor numeroase articole care au apărut în revistele de specialitate („Limba română", „Studii și cercetări lingvistice", „Cercetări de lingvistică" ș.a.), ca și lucrările acad. Al. Graur: *Etimologii românești*, 1963, *Alte etimologii românești*, 1975, *Dicționar de cuvinte călătoare*, 1978, lucrarea lui Theodor Hristea, *Probleme de etimologie*, 1968, a lui Grigore Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, 1983 ș.a. Informațiile în legătură cu etimologia neologismelor intrate în limba noastră prin intermediul limbii franceze le-am luat mai ales din *Nouveau Dictionnaire étymologique et historique*, ediția a V-a, 1981, de Albert Dauzat, Jean Dubois și Henri Mitterand.

Un prețios ajutor pentru stabilirea etimologiilor din unele limbi străine l-am primit din partea prof. dr. docent Ioan Pătruț și conf. univ. dr. Vladimir Drimba, cărora le exprimăm pe această cale mulțumirile noastre.

Alcătuirea acestui dicționar ne-a fost sugerată de conducerea Editurii Științifice și Enciclopedice, din partea căreia am primit și sprijinul necesar pentru ducerea lucrării la bun sfîrșit. O muncă asiduă, devotată și competentă a depus redactorul principal Anicuța Tudor, de la pregătirea manuscrisului pentru tipar și pînă la apariția cărții. Apreciem și sugestiile pe care le-am primit de la redactorul principal Marieta Pietreanu, care a citit o parte a lucrării. Tuturor le aducem pe această cale mulțumirile noastre călduroase.

În lista care urmează indicăm modul cum se pronunță unele litere folosite în etimologii și care nu se găsesc în alfabetul limbii române ori se pronunță altfel decît în acest alfabet.

În cuvinte din limbile slave

c = *ț* (bg., scr. *celina* „țelină")
č = *ce*, *ci* (sl. *času* „ceas")
ě = ea (sl. *črěda* „cireadă")
ğ = *ge*, *gi* (ca în rom. *geam, gigant*)
j = *i* semivocalic (ca în rom. *iarbă*)
y = *î* (rus. *kasynka* „casîncă")
š = *ș* (ca în rom. *șase*)
ž = *j* (sl. *koža* „coajă")
t', *l'* = *t*, *l* palatalizați (rostiți muiat)

În cuvinte de origine turcă

â = *a* lung (pronunțat cu o durată mai lungă decît *a* românesc)
ı = *î* (ca în rom. *lină*)
î = *î* lung
c = *ge*, *gi* (ca în rom. *ger, ginere*)
ç = *ce*, *ci* (ca în rom. *cer, cine*)
ğ — nu se pronunță, ci marchează hiatul dintre două vocale, iar la sfîrșit de silabă, lungimea vocalei precedente. În vechea osmanlîie avea valoarea lui gamma grecesc (rostit, aproximativ, *gh*)
y = *i* semivocalic

ā (în arabă) = *a* lung

ABREVIERI

acc.	= accentuat	entom.	= entomologie
adj.	= adjectiv	expr.	= expresie
adj. dem.	= adjectiv demonstrativ	f.	= feminin
adj. nehot.	= adjectiv nehotărît	fam.	= familiar
adj. pos.	= adjectiv posesiv	farm.	= farmacie, farmacologie
adv.	= adverb	fig.	= figurat
agr.	= agricultură	filoz.	= filozofie
agron.	= agronomie	filol.	= filologie
alb.	= limba albaneză	fin.	= finanţe
amerind.	= limbă amerindiană	fitopat.	= fitopatologie
anat.	= anatomie	fiz.	= fizică
antrop.	= antropologie	fiziol.	= fiziologie
aor.	= aorist	fon.	= fonetică
apic.	= apicultură	fr.	= limba franceză
ar.	= limba arabă	gen.	= genitiv
arg.	= argotic	geogr.	= geografie
arheol.	= arheologie	geol.	= geologie
arhit.	= arhitectură	geom.	= geometrie
art.	= articol, articulat	germ.	= limba germană
art. adj.	= articol adjectival	gr.	= limba greacă
art. nehot.	= articol nehotărît	gram.	= gramatică
astr.	= astronomie	hist.	= histologie
av.	= aviaţie	hort.	= horticultură
bg.	= limba bulgară	iht.	= ihtiologie
bibl.	= biblioteconomie	imper.	= imperativ
biol.	= biologie	imperf.	= imperfect
bis.	= termen bisericesc	ind.	= industrie
bot.	= botanică	inform.	= informatică
c.	= circa	interj.	= interjecţie
cf.	= confer	intranz.	= intranzitiv
chim.	= chimie	invar.	= invariabil
chin.	= limba chineză	ir.	= ironic
cib.	= cibernetică	it.	= limba italiană
cinemat.	= cinematografie	înv.	= învechit
concr.	= concretizat	jur.	= ştiinţe juridice
conj.	= conjuncţie	l.	= limbă
constr.	= construcţii	lat.	= limba latină
cont.	= contabilitate	lingv.	= lingvistică
coregr.	= coregrafie	lit.	= literatură
cuv.	= cuvînt	livr.	= livresc
dat.	= dativ	loc.	= locuţiune
depr.	= depreciativ	log.	= logică
dial.	= dialectal	log. mat.	= logică matematică
dr.	= drept	m.	= masculin
ebr.	= limba ebraică	magh.	= limba maghiară
ec.	= economie	mar.	= marină
ec. pol.	= economie politică	mat.	= matematică
egipt.	= limba egipteană	mec.	= mecanică
elt.	= electricitate	med.	= medicină
engl.	= limba engleză	med. vet.	= medicină veterinară

meteor.	= meteorologie
metal.	= metalurgie
milit.	= militărie
miner.	= minerit
mitol.	= mitologie
muz.	= muzică
n.	= neutru
nav.	= navigaţie
ngr.	= limba neogreacă
norv.	= limba norvegiană
n. pr.	= nume propriu
num.	= numeral
num. card.	= numeral cardinal
num. col.	= numeral colectiv
num. nehot.	= numeral nehotărît
num. ord.	= numeral ordinal
ornit.	= ornitologie
paleont.	= paleontologie
p. anal.	= prin analogie
part.	= participiu
pedag.	= pedagogie
pedol.	= pedologie
peior.	= peiorativ
perf. s.	= perfect simplu
pers.	= limba persană
pers. (+ cifră)	= persoană (la verbe)
p. ext.	= prin extensiune
p. gener.	= prin generalizare
pl.	= plural
pol.	= limba poloneză
poligr.	= poligrafie
pop.	= popular
port.	= limba portugheză
pr.	= pronunţat
prep.	= prepoziţie
p. restr.	= prin restricţie
prez. conj.	= prezent conjunctiv
prez. ind.	= prezent indicativ
pron.	= pronume
pron. dem.	= pronume demonstrativ
pron. interog.-rel.	= pronume interogativ-relativ
pron. nehot.	= pronume nehotărît
pron. pers.	= pronume personal
pron. pos.	= pronume posesiv
pron. refl.	= pronume reflexiv
psih.	= psihologie
refl.	= reflexiv
refl. recipr.	= reflexiv reciproc
refl. unipers.	= reflexiv unipersonal
reg.	= regional
rel.	= religie
rom.	= limba română
rus.	= limba rusă
sanscr.	= limba sanscrită
săs.	= dialectul săsesc
scr.	= limba sîrbocroată
s.f.	= substantiv feminin
sg.	= singular
silv.	= silvicultură
sin.	= sinonim
sl.	= limba slavă
slov.	= limba slovenă
s.m.	= substantiv masculin
s.n.	= substantiv neutru
sociol.	= sociologie
sp.	= limba spaniolă
spec.	= prin specializare
statist.	= statistică
subst.	= substantiv
tăt.	= limba tătară
tc.	= limba turcă
tehn.	= tehnică
telec.	= telecomunicaţii
text.	= industrie textilă
tipogr.	= tipografie
top.	= topografie
tranz.	= tranzitiv
ţig.	= limba ţigănească
ucr.	= limba ucraineană
unipers.	= (verb) unipersonal
urb.	= urbanistică
v.	= verb
v. (+ nume de limbă)	= vechi
var.	= variantă
vb.	= verb
voc.	= vocativ
zool.	= zoologie
zoot.	= zootehnie

A

a[1] s.m. invar. Prima literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: vocală deschisă nerotunjită, medială ○ Expr. *De la a la z* = de la început pînă la sfîrșit, în întregime.

a[2] interj. **1.** Exclamație prin care se exprimă: admirație, entuziasm, surpriză, sau necaz, supărare, indignare. **2.** Exclamație care însoțește reamintirea bruscă a ceva.

a[3] prep. || Lat. *ad* „către" || **1.** Precedă infinitivul: *a cuti*. **2.** Stabilește un raport de comparație, de asemănare: *miroase a ars; sună a gol*. **3.** Precedă numeralele ordinale de la doi în sus, formînd genitivul acestora: *tată a trei copii*. **4.** Intră în compunerea unor locuțiuni, a unor substantive și adjective: *de-a dreapta, atotputernic*.

a[4] prep. || Din fr. *à* || (Urmat de numerale) De cîte...: *cinci monede a trei lei*.

abá, *abale*, s.f. || Din tc. *aba* || Țesătură groasă de lînă (prelucrată la pîuă), din care se confecționează haine țărănești; dimie, pănură. || Art. *abaua*.

abác, *abace*, s.n. || Din fr. *abaque*, lat. *abacus;* gr. *abax* „placă, tablă pentru calcul" || Instrument pentru calcule aritmetice elementare, alcătuit dintr-un cadru cu vergele pe care se pot deplasa bile colorate. Cunoscut din antichitate (în formă de tăblie cu șănțulețe și pietricele în loc de bile), este mult folosit și astăzi în unele țări.

abácă, *abace*, s.f. || Din fr. *abaque* || (Arhit.) Placă de piatră care formează partea superioară a capitelului unei coloane și pe care se reazemă arhitrava.

abajúr, *abajururi*, s.n. || Din fr. *abat-jour* || Dispozitiv de sticlă, de metal etc., fixat la o lampă, care protejează ochii de lumină, îndreptînd razele în direcția dorită.

abandón, *abandonuri*, s.n. || Din fr. *abandon* || **1.** Faptul de a renunța (la un bun, la un drept); (sport) renunțare a unui concurent de a continua să participe la o probă în care este angajat. **2.** (Dr.) *A. de familie* = părăsirea familiei, a copiilor etc. de către persoana care are obligația legală de a-i întreține.

abandoná, *abandonez*, vb. I. || Din fr. *abandonner* || **1.** Tranz. și intranz. A renunța la ceva (la un bun, la un drept), la continuarea participării într-o probă sportivă. **2.** Tranz. A părăsi pe cineva sau ceva.

abanós s.m. || Din tc. *abanoz*, gr. *ebenos;* ebr. *eben* „piatră" || Lemnul unui arbore din zona tropicală și subtropicală, de culoare neagră, foarte durabil, din care se fac mobile de lux, instrumente muzicale de suflat etc.

abatáj, *abataje*, s.n. || Din fr. *abattage* (< *abattre* „a doborî") || **1.** Operația de extragere a unui minereu sau a unei roci dintr-un zăcămînt; *p. ext.* locul dintr-o mină unde se execută această operație. **2.** Tăierea și doborîrea arborilor (în exploatările forestiere). **3.** Sacrificarea animalelor în abator.

abáte[1], *abați*, s.m. || Din it. *abbate*, lat. *abbas, -atem*, gr. *abbas;* arameicul *abba* „tată" || **1.** Superior al unei abații. **2.** Titlu onorific dat unor preoți catolici.

abáte[2], *abat*, vb. III. || Lat. *abbattere* „a răsturna (lovind)" || **1.** Tranz., refl. și intranz. A (se) îndepărta (de la un drum urmat, de la o direcție, (fig.) de la o normă, de la o linie de conduită sau de judecată etc.: *a se abate de la subiect*. ● Refl. A se opri în treacăt undeva sau la cineva (părăsind drumul inițial). **2.** Refl. (Despre fenomene ale naturii, calamități, nenorociri) A veni (cu putere) pe neașteptate. **3.** Intranz. (Construit cu dativul) A-i trece cuiva ceva prin minte, a-i veni o idee. **4.** Tranz. (Mai ales la trecut) A deprima, a întrista: *știrea l-a abătut*.

abáte[3], *abát*, vb. III. Tranz. ||Din fr. *abattre*|| (Franțuzism) A doborî, a culca la pămînt.

abátere, *abateri*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) abate*[2] **(1)**; (dr.) încălcare a unor dispoziții legale. **2.** (Tehn.) Diferența dintre valoarea măsurată a unei mărimi și valoarea ei reală.

abatíză, *abatize*, s.f. || Din fr. *abattis* (< *abattre*) || (Milit.) Baraj realizat, de obicei în păduri, din copaci tăiați și culcați la pămînt cu vîrful spre inamic.

abátor, *abatoare*, s.n. || După fr. *abattoir* || Ansamblul clădirilor și instalațiilor unde se taie animalele destinate consumului.

abație, *abații*, s.f. || Din it. *abbazia* || Mănăstire catolică condusă de un abate[1].

abazíe s.f. || Din fr. *abasie;* gr. *a* „fără" + *basis* „mers" || Tulburare a sistemului nervos, caracterizată prin mers dezordonat și uneori prin pierderea echilibrului.

abătút, -ă, *abătuți, -te,* adj. Descurajat, deprimat.

abcés, *abcese,* s.n. || Din fr. *abcès,* lat. *abscessus* || Acumulare de puroi localizată într-un țesut sau într-un organ.

abdicá, *abdic,* vb. I. Intranz. || Din fr. *abdiquer,* lat. *abdicare* || A renunța la tron. • (Fig.) A renunța la ceva (în fața unor greutăți).

abdomén, *abdomene,* s.n. || Din fr., lat. *abdomen* || Partea corpului dintre torace și bazin, în care se găsesc stomacul, ficatul, pancreasul, splina și intestinele; burtă, pîntece.

abdominál, -ă, *abdominali, -e,* adj. || Din fr. *abdominal* || Care aparține abdomenului, care se referă la abdomen.

abductór, *abductori,* adj. || Din fr. *abducteur,* lat. *abductor* (< *abducere* „a îndepărta") || *Mușchi a.* = mușchi care îndepărtează un membru de axul median al corpului.

abecedár, *abecedare,* s.n. || Din lat. *abecedarius,* fr. *abécédaire* (după primele trei litere ale alfabetului) || Manual pentru învățarea scrisului și cititului.

aberánt, -ă, *aberanți, -te,* adj. || Din fr. *aberrant,* lat. *aberrans, -ntis* || Care constituie o aberație, care se abate de la normal.

aberáție, *aberații,* s.f. || Din fr. *aberration,* lat. *aberatio* „îndepărtare; eroare" || **1.** Abatere de la normal; *p. ext.* absurditate. **2.** Defect al imaginii produse de un instrument optic, care se manifestă prin neclaritate, deformare sau prin formarea de irizații pe contururi *(a. cromatică).* ○ *Aberația luminii* = variația aparentă a poziției unui astru pe cer datorită mișcării Pămîntului în jurul Soarelui și faptului că lumina se propagă cu viteză finită.

abiá adv. || Lat. *ad-vix* || **1.** Cu greu, anevoie. **2.** Foarte puțin (din punct de vedere cantitativ sau intensiv); de foarte puțină vreme. *Vremea era călduță și abia adia vîntul* (Sadoveanu).

abil, -ă, *abili, -e,* adj. || Din fr. *habile,* lat. *habilis* „propriu pentru" || Îndemînatic, iscusit; descurcăreț.

abilitá, *abilitez,* vb. I. Tranz. || Din germ. *habilitieren,* lat. *habilitare* „a face apt pentru ceva" || **1.** (Dr.) A face pe cineva apt pentru săvîrșirea unui act juridic. **2.** A recunoaște unei persoane o anumită calificare.

abilitáte s.f. || Din fr. *habileté,* lat. *habilitas, -atis* || Îndemînare, iscusință, dibăcie.

abiogenézã s.f. || Din fr. *abiogenèse;* gr. *a* „fără" + *bios* „viață" + *genesis* „naștere" || (Biol.) Producerea materiei vii din materie nevie anorganică și organică.

abiótic, -ă, *abiotici, -ce,* adj. || Din fr. *abiotique;* gr. *a* „fără" + *biotikos* „de viață" || (Biol.) Lipsit de viață.

abís, *abisuri,* s.n. || Din fr. *abysse,* lat. *abyssus,* gr. *abyssos* „fără fund" || Prăpastie, adîncime.

abisál, -ă. *abisali, -e,* adj. || Din fr. *abyssal* || De abis; de la mari adîncimi. ○ *Groapă abisală* = regiune de mare adîncime în mări și oceane (ex. groapa Marianelor: 11 521 m).

abitír adv. || Din tc. *beter* „mai rău" || (Pop. și fam.; numai la comparativ) Mai mult, mai tare, mai grozav (decît...).

abjéct, -ă, *abjecți, -te,* adj. || Din fr. *abject,* lat. *abiectus* „lăsat la o parte" || Care inspiră repulsie; josnic, vrednic de dispreț.

abjécție, *abjecții,* s.f. || Din fr. *abjection,* lat. *abiectio* || Faptă abjectă; ticăloșie, josnicie.

abjurá, *abjúr,* vb. I. Tranz. || Din fr. *abjurer,* lat. *abjurare* „a nega prin jurămînt" || A renega public o credință religioasă sau o doctrină, o concepție.

ablatív, *ablative,* s.n. || Din lat. *ablativus,* fr. *ablatif* || Caz al declinării în unele limbi, exprimînd complemente circumstanțiale.

ablátie s.f. v. **ablațiune.**

ablațiúne, *ablațiuni,* s.f. || Din fr. *ablation,* lat. *ablatio, -onis,* „ridicare, luare" || **1.** Extirpare, îndepărtare a unui organ sau a unui membru al corpului omenesc. **2.** Îndepărtare, de pe suprafața solului, a materialului rezultat în urma dezagregării, prin scurgerea pe pante a apelor. || Și: **ablátie** s.f.

áblaut, *ablauturi,* s.n. || Din germ. *Ablaut* || Alternanță vocalică; apofonie.

ablefárie, *ablefarii,* s.f. || Din fr. *ablépharie;* gr. *a* „fără" + *blepharon* „pleoapă" || Anomalie congenitală caracterizată prin absența parțială sau totală a pleoapelor.

abnegáție s.f. || Din fr. *abnégation,* lat. *abnegatio* „renunțare" || Devotament (dus pînă la sacrificiu).

abolí, *abolesc,* vb. IV. Tranz. || Din fr. *abolir;* lat. *abolere* „a distruge" || (Jur.) A desființa o instituție, o stare social-politică; a anula o lege.

abolițiónism s.n. || Din fr. *abolitionnisme,* preluat din angloameric. *abolitionism* || Mișcare politică pentru desființarea sclaviei negrilor, apărută la sfîrșitul sec. 18 în America.

abominábil, -ă, *abominabili, -e,* adj. || Din fr. *abominable,* lat. *abominabilis* || Oribil; dezgustător.

abonă, *abonez,* vb. I. Tranz și refl. || Din fr. *abonner* || A(-și) face un abonament.

abonaménț, *abonamente,* s.n. || Din fr. *abonnement* || Convenție prin care, în schimbul unei sume de bani, se obține, pe o anumită perioadă, dreptul de a folosi anumite servicii publice, de a primi un ziar, o revistă etc.; înscris care consemnează acest drept.

abonát, -ă, *abonați, -te,* s.m. și f. Persoană care beneficiază de un abonament.

abordá, *abordez,* vb. I. || Din fr. *aborder* (< *bord*) || **1.** Intranz. (Despre nave) A se ciocni de altă navă, de un dig etc. • A acosta. • A se alipi de altă navă. **2.** Tranz. A începe studierea unei probleme, tratarea unui subiect; a deschide vorba despre ceva.

abordáj, *abordaje,* s.n. || Din fr. *abordage* || Ciocnire a două nave sau a unei nave de un obstacol.

aborigén, -ă, *aborigeni, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *aborigène,* lat. *aborigines* (< *ab origine* „de la început") || Băștinaș, autohton, indigen.

abortív, -ă, *abortivi, -e,* adj., s.n. || Din fr. *abortif,* lat. *abortivus* || (Biol.; med.) **1.** Adj. Care se produce înainte de vreme. prematur; care nu a evoluat în întregime. **2.** S.n. Mijloc întrebuințat pentru provocarea avortului.

abracadabránt, -ă, *abracadabranți, -te,* adj. || Din fr. *abracadabrant* || Ciudat, bizar; uluitor; încîlcit.

abráș, -ă, *abrași, -e,* adj. || Din tc. *abraș* „breaz" || (Despre cai) Nărăvaș; (despre oameni) rău, violent.

abrazáre, *abrazări,* s.f. || Cf. *abraziune* || Prelucrare a unei piese prin așchiere cu un abraziv.

abraziúne, *abraziuni,* s.f. || Din fr. *abrasion;* lat. **abrasio, -onis* || **1.** Roadere a unui corp prin frecare de alt corp abraziv sau mai dur. **2.** Proces de eroziune a țărmurilor de către valurile mărilor sau lacurilor.

abrazív, -ă, *abrazivi, -e,* adj., s.n. || Din fr. *abrasif* || (Material, corp) care, fiind constituit din particule dure cu muchii ascuțite, poate desprinde, prin frecare, așchii mici din alt material.

abreviá, *abreviez,* vb. I. Tranz. || Din lat. *abbreviare* (< *brevis* „scurt") || A prescurta un cuvînt, un titlu, o denumire etc.

abreviére, *abrevieri,* s.f. Faptul de *a abrevia:* (concretizat) cuvînt, titlu etc. prescurtat.

abrogá, *abróg,* vb. I. Tranz. || Din lat. *abrogare* „a suprima" || A scoate din vigoare o lege sau alt act normativ.

abrúpt, -ă, *abrupți, -te,* adj. || Din fr. *abrupt,* lat. *abruptus* „tăiat, întrerupt brusc" || **1.** Cu pantă foarte înclinată; prăpăstios. **2.** (Fig.; despre stil) Fără legătură, inegal.

abrutizá, *abrutizez,* vb. I. Refl. și tranz. || După fr. *abrutir* (< *brute* „brută, bestie") || A-și pierde sau a face să-și piardă însușirile morale, specific umane, a (se) îndobitoci.

abscisă, *abscise,* s.f. || Din fr. *abscisse,* lat. *abscissa (linea)* „linie întreruptă" || Una dintre coordonatele carteziene, care, alături de ordonată, servește la stabilirea poziției unui punct în plan sau în spațiu. • Distanța, pe o axă orientată, de la origine la un punct dat.

abscóns, -ă, *absconși, -se,* adj. || Din fr. *abscons,* lat. *absconsus* || (Livr.) Greu de înțeles; obscur.

absént, -ă, *absenți, -te,* adj. || Din fr. *absent,* lat. *absens, -ntis* || (Și subst.) Care lipsește. • (Fig.) Care nu este atent; distrat.

absentá, *absentez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *absenter* || A lipsi dintr-un loc unde ar trebui să fie prezent.

absenteísm s.n. || Din fr. *absentéisme,* engl. *absenteeism* || Absență (îndelungată) a proprietarului funciar de pe proprietatea sa, pe care o exploatează prin intermediar (arendaș).

absénță, *absențe,* s.f. || Din fr. *absence,* lat. *absentia* || Lipsă a cuiva din locul unde ar trebui să se afle.

absídă, *abside,* s.f. || Din fr. *abside,* lat. *absida;* gr. *hapsis* „arc, boltă" || Încăpere semicirculară destinată altarului în bisericile creștine.

absínt s.n. || Din fr. *absinthe,* lat. *absinthium,* gr. *apsinthion* || Băutură alcoolică tare, de culoare verde, preparată cu uleiuri eterice de pelin și de alte plante aromatice

absolút, -ă, *absoluți, -te,* adj., adv. || Din lat. *absolutus (< absolvere);* cf. fr. *absolu* || **1.** Adj. Care este independent de orice condiții și relații; complet, desăvîrșit. • (Substantivat, n.; în idealismul obiectiv) Principiu veșnic, imuabil, infinit, care ar sta la baza universului. **2.** Adj. (Despre o mărime fizică) A cărei valoare este independentă față de oricare sistem de referință. ○ *Zero a.* v. *zero. Temperatură absolută* = temperatură exprimată în grade Kelvin, pornind de la zero absolut. (Mat.) *Valoare absolută* = număr pozitiv atașat unui număr real, egal cu numărul dat. **3.** Adj. (Lingv.) *Verb a.* = verb tranzitiv care are complementul neexprimat, dar subînțeles. **4.** Adv. Cu totul, exact.

absolutísm s.n. || Din fr. *absolutisme* || Putere nelimitată a unui monarh; regim politic bazat pe o astfel de putere.

absolutizá, *absolutizez,* vb. I. Tranz. || Din *absolut* || A socoti ceva ca absolut, ignorînd caracterul său relativ, limitat; a considera o latură sau o însușire a unui lucru ca o entitate de sine stătătoare.

absolvént, -ă, *absolvenți, -te,* s.m. și f. || Din germ. *Absolvent,* lat. *absolvens, -ntis* || Persoană care a terminat un an școlar, un ciclu sau o formă de învățămînt.

absolví, (1) *absolvesc,* **(2)** *absólv,* vb. IV. Tranz. || Din germ. *absolvieren,* lat. *absolvere* || **1.** A termina un an școlar, un ciclu etc. de învățămînt. **2.** A scuti de pedeapsă.

absorbánt, -ă, *absorbanți, -te,* adj., s.m. || Din fr. *absorbant* || (Substanță) care absoarbe gaze, în special vapori; (substanță) care reține o parte din particulele sau din energia unei radiații.

absorbí, *absórb,* vb. IV. Tranz. || Din *sorbi* (după fr. *absorber)* || **1.** A încorpora (un gaz, un lichid). **2.** (Fig.) A interesa foarte mult pe cineva; a preocupa.

absórbție, *absorbții,* s.f. || Din fr. *absorption,* lat. *absorptio* || **1.** Fenomen prin care un lichid sau un solid încorporează din afară o substanță. **2.** Proces de pătrundere a apei, a substanțelor minerale și organice sau a gazelor în celulă. **3.** (Fiz.) Fenomenul reținerii de către un corp a unei părți din energia radiantă care cade pe el.

abstenționísm s.n. || Din fr. *abstentionnisme* || Abținere demonstrativă de la exercitarea dreptului de vot.

abstinént, -ă, *abstinenți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *abstinent,* lat. *abstinens, -tis* || Persoană care se abține de la unele alimente, băuturi, de la satisfacerea unor necesități fiziologice etc.

abstinénță s.f. || Din fr. *abstinence,* lat. *abstinentia* || Faptul de a fi abstinent, de a-și impune restricții de la mîncare, băutură etc.

abstráct, -ă, *abstracți, -te,* adj., s.n. || Din lat. *abstractus,* germ. *abstrakt* || **1.** Adj. Care este gîndit în mod separat de contextul real, concret,

din care face parte; (substantivat, n.) categorie filozofică desemnînd proprietățile esențiale și generale ale obiectelor și ale fenomenelor. ○ *Artă abstractă* = curent în artele plastice europene, apărut în jurul anului 1910, caracterizat prin încercarea de a elimina din reprezentarea operei de artă referirile la realitățile sensibile, obiective. **2.** Adj. Conceput în mod prea general; greu de înțeles (din lipsă de exemplificări concrete). **3.** S.n., adj. (Cuvînt) care are sens abstract **(1)** • *A. verbal* = substantiv care provine dintr-un verb și exprimă acțiunea verbului respectiv.

abstractizá, *abstractizez,* vb. I. Tranz. și intranz. || Din *abstract* || A efectua o abstractizare.

abstractizáre, *abstractizări,* s.f. Acțiunea de *a abstractiza.* • Operație a gîndirii prin care se desprind și se reține unele dintre însușirile și relațiile obiectului cercetat; trecere de la concret la abstract.

abstrácție, *abstracții,* s.f. || Din fr. *abstraction,* lat. *abstractio* || Abstractizare; rezultatul abstractizării. ○ Expr. *A face abstracție de...* = a nu lua în considerare, a ignora.

abstracționísm s.n. || Din fr. *abstractionnisme* || Artă abstractă (v. *abstract* **1).**

absúrd, -ă, *absurzi, -de,* adj., s.n. || Din fr. *absurde,* lat. *absurdus* || **1.** Adj. Care contrazice gîndirea rațională, care contravine principiilor logice sau bunului-simț. ○ (Substantivat, n.) *Prin absurd* = admițînd un raționament fals. **2.** S.n. (Filoz.) Termen care desemnează ruptura dintre om și mediul său social-cultural precum și sentimentul generat de trăirea acestei rupturi.

absurdítate, *absurdități,* s.f. || Din fr. *absurdité,* lat. *absurditas, -atis* || Caracterul a ceea ce este absurd; idee, faptă, lucru absurd.

abțibíld, *abțibilduri,* s.n. || Din germ. *Abziehbild* || Mic desen colorat, aplicat, prin lipire, pe un obiect; (la pl., glumeț) nimicuri, fleacuri; mici șmecherii.

abțíne, *abțin,* vb. III. Refl. || Cf. fr. *(s')abstenir,* lat. *abstinere* (prin apropiere de *ține)* || A se reține de la ceva. • A nu se pronunța, a nu-și exprima părerea sau votul.

abulíe, *abulii,* s.f. || Din fr. *aboulie;* gr. *a* „fără" + *boule* „voință") || Pierdere sau slăbire a voinței (neputința de a lua o hotărîre, de a trece la acțiune), care apare în unele boli psihice.

abundá, pers. 3 *abundă,* vb. I. Intranz. || Din lat. *abundare* (< *unda)* „a se revărsa; a fi sau a avea prea mult"; cf. fr. *abonder* || A se găsi sau a avea, a conține din belșug.

abundént, -ă, *abundenți, -te,* adj. || Din lat. *abundans, -ntis,* fr. *abondant* || Care se găsește în cantitate mare; bogat, îmbelșugat.

abundéntă s.f. || Din lat. *abundantia,* fr. *abondance* || Cantitate mare, belșug; prisos.

ábur, *aburi,* s.m. || Cuv. autohton || Vapori de apă.

aburí, *aburesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Din *abur* || A (se) acoperi cu picături fine provenite din condensarea aburilor.

aburíre, *aburiri,* s.f. Acțiunea de *a se aburi.* • Expunerea unor materiale sau a unor produse la acțiunea aburilor, în vederea îmbunătățirii unor însușiri.

abúz, *abuzuri,* s.n. || Din fr. *abus,* lat. *abusus* (< *abuti* „a folosi rău") || **1.** Încălcare a legalității, faptă ilegală. ○ *A. de putere* = depășirea de către cineva a atribuțiilor sale. *A. de încredere* = însușirea, înstrăinarea sau refuzul de a restitui un bun care i-a fost încredințat. **2.** Exces: *a. de alcool.*

abuzá, *abuzez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *abuser* || **1.** A comite un abuz **(1). 2.** A folosi ceva în mod exagerat.

abuzív, -ă, *abuzivi, -e,* adj. || Din fr. *abusif,* lat. *abusivus* || **1.** Care constituie un abuz **(1). 2.** Exagerat, excesiv.

ac, *ace,* s.n. || Lat. *acus* || **1.** Ustensilă de metal, ascuțită la un capăt și prevăzută la celălalt cu un orificiu (ureche) prin care se trece un fir, servind la cusut. ○ Expr. *A căuta acul în carul cu fîn* = a căuta un lucru greu (sau imposibil) de găsit. *A călca* (sau *a umbla) ca pe ace* = a merge încet, cu grijă. **2.** Nume dat unor obiecte sau unor piese alungite, avînd diverse întrebuințări: *ac cu gămălie; ac de siguranță; ac indicator* (la aparate de măsurat). ○ *Ac magnetic* = lamă de oțel magnetizată, care constituie partea principală a unei busole. *Ac aerian* = dispozitiv instalat la bifurcația liniilor electrice aeriene, care permite trecerea prizelor de curent ale vehiculelor fără să se întrerupă legătura cu firul aerian. **3.** Organ de apărare al unor animale (ex. acul albinei).

acácia s.f. || Din fr., lat. *acacia* || Denumire dată unor specii de arbori și de arbuști tropicali, din familia leguminoaselor, cultivați ca plante ornamentale, pentru industria parfumurilor și pentru extragerea gumei arabice.

acadeá, *acadele,* s.f. || Din tc. *akide* || Un fel de bomboană preparată din zahăr topit.

académic, -ă, *academici, -ce,* adj. || Din fr. *académique,* lat. *academicus* || Care ține de academie, privitor la academie. ○ *Stil a.* = stil artistic sobru, convențional, rece (caracteristic artei academice). *Discursul academic... mi s-a părut prea doct* (Odobescu).

academicián, -ă, *academicieni, -e,* s.m. și f. || Din fr. *académicien* || Membru al unei academii **(1).**

academíe, *academii,* s.f. || Din fr. *académie,* lat. *academia,* gr. *akademia* || **1.** Instituție superioară de cultură a cărei misiune este să contribuie la dezvoltarea științelor și artelor. **2.** Nume dat unor școli de învățămînt superior.

academísm s.n. || Din fr. *académisme* || Curent artistic din sec. 19, constînd din imitarea necondiționată a creațiilor artei antice și ale Renașterii.

acajú s.m. invar., adj. invar. || Din fr. *acajou,* port. *acaju* || **1.** S.m. invar. Mahon. **2.** Adj. invar. Maro-roșcat.

acalmíe s.f. || Din fr. *accalmie* || Perioadă de liniștire (a vîntului, a valurilor). • (Fig.) Răstimp de liniște într-o perioadă frămîntată.

acánt s.m. v. **acantă.**

acantacée s.f. pl. || Din fr. *acanthacées* || Familie de plante erbacee sau lemnoase răsp îndite în regiunile calde, cu flori dispuse în raceme şi fructe capsule (ex. acanta).

acántă, *acante*, s.f. || Din fr. *acanthe*, lat. *acanthus;* gr. *akantha* „spin" || **1.** Nume dat unor plante erbacee decorative din familia acantaceelor, cu frunze mari, adesea spinoase. **2.** Ornament arhitectural care imită frunzele de acantă **(1).** || Şi: **acánt** s.m.

acapará, *acaparez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *accaparer*, it. *accaparrare* (< *caparra* „zălog, gaj") || A pune stăpînire (în mod silnic) pe ceva, a-şi însuşi (în mod abuziv) un bun.

a cappélla || loc. it. || (Despre o compoziţie muzicală sau despre o formaţie corală) Fără acompaniament instrumental.

acár, *acari*, s.m. || Din *ac* (după fr. *aiguilleur*) || Muncitor feroviar care manipulează dispozitivele de acţionare a acelor de macaz. *Acarii îşi legănau lanternele în noapte* (G.M. Zamfirescu).

acaréţ, *acareturi*, s.n. || Din tc. *akaret*, ar. *agărăt* (pl. lui *agăr* „imobil") || Construcţie auxiliară care ţine de o clădire, de o gospodărie; unelte (mai ales agricole) la o gospodărie.

acarián, *acarieni*, s.m. || Din fr. *acarien;* gr. *akari* „arahnidă" || (La pl.) Ordin de arahnide mici, unele fiind parazite iar altele transmiţătoare de boli grave (ex. căpuşa); (şi la sg.) animal din acest ordin.

acarínate s.f. || Din lat. *acarinatus;* gr. *a* „fără" + lat. *carina* „carenă" || (La pl.) Păsări alergătoare cu sternul lipit de carenă şi cu aripi reduse; (şi la sg.) pasăre din acest grup (ex. struţul).

acariózã, *acarioze*, s.f. || Din fr. *acariose;* gr. *akari* „arahnidă" || Numele unor boli de piele contagioase (la oameni şi la animale), provocate de acarieni (ex. scabia).

acásă adv. || *A*[3] + *casă* || La (sau în, spre) casa în care locuieşti; (fig.) la locul natal, în patrie.

acatíst, *acatiste*, s.n. || Din sl. *akatistŭ* || Imn şi slujbă bisericească ortodoxă în cinstea Fecioarei Maria sau a altor sfinţi.

acătării adj. invar. || Etimologie nesigură. Forma mai veche *acătare* ar putea proveni din lat. *eccum-talem*, de unde şi *atare*, *cutare* || (Pop. şi fam.; mai ales la comparativ; despre lucruri) Bun, corespunzător; (despre oameni) de seamă, vrednic.

acăţá vb. I v. **agăţa.**

accelerá, *accelercz*, vb. I. Tranz. || Din fr. *accélérer*, lat. *accelerare* (< *celer* „iute") || A mări viteza de deplasare a unui mobil sau de funcţionare a unui sistem tehnic; a grăbi o acţiune.

accelerándo adv. || Cuv. it. || (Muz.) Din ce în ce mai repede.

accelerát, -ă, *accelerati, -te*, adj. Care are o viteză sau o frecvenţă din ce în ce mai mare. ○ *Tren a.* (şi substantivat, n.) = tren cu viteză sporită (şi care opreşte numai în gările importante).

acceleratór, (1, 2) *acceleratoare*, s.n., **(3)** *acceleratori*, s.m. || Din fr. *accélérateur* || **1.** S.n. Mecanism care serveşte la variaţia turaţiei unui motor. **2.** S.n. Instalaţie complexă pentru accelerarea microparticulelor (electroni, protoni etc.) pînă la viteze foarte mari, în scopul studierii particulelor elementare. **3.** S.m. (Chim.) Substanţă care măreşte viteza unei reacţii.

acceleráţie, *acceleraţii*, s.f. || Din fr. *accélération*, lat. *acceleratio* || Variaţie a vitezei unui corp în unitatea de timp; poate însemna o creştere a vitezei (**a.** propriu-zisă sau pozitivă) sau o scădere a ei (decelerаţie sau **a.** negativă).

accelerométru, *accelerometre*, s.n. || Din fr. *accéléromètre* || Aparat cu care se măsoară acceleraţia, în special a vehiculelor aeriene.

accént, *accente*, s.n. || Din fr. *accent*, lat. *accentus* || **1.** Pronunţare mai intensă sau pe un ton mai înalt a unei silabe sau a unui cuvînt; semn prin care se marchează această intonaţie sau altă particularitate de pronunţare. ○ *A. ascuţit* v. **ascuţit (4).** *A. circumflex.* v. **circumflex.** *A. grav.* v. **grav (3).** ○ Expr. *A pune accentul pe...* = a da atenţie deosebită, a sublinia. **2.** Fel particular de a pronunţa, specific unui grai sau unei limbi. **3.** (Muz.) Element periodic care marchează duratele ritmice mai lungi şi timpii tari ai măsurii.

accentuá, *accentuez*, vb. I. || Din fr. *accentuer* || **1.** Tranz. A marca prin accent **(1)** sau prin intonaţie. **2.** Tranz. (Fig.) A sublinia o idee, a o întări. **3.** Refl. (Fig.) A se intensifica.

accentuát, -ă, *accentuaţi, -te*, adj. **1.** (Despre silabe sau cuvinte) Care poartă accent. **2.** (Fig.) Intensificat, întărit.

accépt, *accepte*, s.n. || Din germ. *Akzept* || (Cont.) Consimţămînt scris pe o poliţă prin care o persoană, desemnată de emitentul poliţei, se obligă să plătească beneficiarului la scadenţă suma prevăzută în poliţă.

acceptá, *accépt*, vb. I. Tranz. || Din fr. *accepter*, lat. *acceptare* || A fi de acord, a consimţi să...; a primi.

acceptábil, -ă, *acceptabili, -e*, adj. || Din fr. *acceptable*, lat. *acceptabilis* || Care poate fi acceptat; admisibil.

acceptáre, *acceptări*, s.f. **1.** Faptul de *a accepta;* (dr.) manifestare a voinţei de a dobîndi un anumit drept, de a primi o moştenire etc. **2.** (Cont.) Accept.

accépţie, *accepţii*, s.f. || Din fr. *acception*, lat. *acceptio, -onis* || Sens, înţeles al unui cuvînt. || Şi: **accepţiúne** s.f.

accepţiúne s.f. v. **accepţie.**

accés, (1) *accesuri*, **(2)** *accese*, s.n. || Din fr. *accès*, lat. *accessus* (< *accedere* „a sosi") || **1.** Posibilitate sau drept de a pătrunde ori de a ajunge undeva sau la cineva; intrare. ○ *Drum de a.* = drum care face legătura cu o şosea importantă. *Rampă de a.* = drum în pantă care permite urcarea vehiculelor pe o şosea mai înaltă. **2.** Manifestare bruscă a unor tulburări organice, care se repetă la intervale variabile; izbucnire violentă a unei stări sufleteşti. **3.** (Cib.) Proprietate

a sistemelor de memorie de a permite înregistrarea și regăsirea informației.

accesíbil, -ă, *accesibili, -e,* adj. || Din fr. *accessible,* lat. *accessibilis* || **1.** La care se poate ajunge (ușor); care poate fi (ușor) procurat. **2.** Care este ușor de înțeles.

accesibilitáte s.f. || Din fr. *accessibilité* || Însușirea de a fi accesibil.

accesóriu, -ie, *accesorii,* adj., s.n. || Cf. fr. *accessoire,* lat. *accessorius* || **1.** Adj., s.n. (Obiect, piesă) care servește unui ansamblu fără a face parte din acesta. **2.** Adj. (Despre drepturi) Secundar în raport cu alt drept, dar legat de acesta.

accidént, (1, 2, 4) *accidente,* s.n., **(3)** *accidenți,* s.m. || Din fr. *accident,* lat. *accidens, -ntis* || **1.** S.n. Întîmplare neprevăzută care poate provoca o avarie, rănirea sau moartea cuiva: *accident de muncă.* **2.** S.n. Defectare, avarie în funcționarea unei mașini, a unei instalații. **3.** S.m. (Muz.) Alterație. **4.** S.n. *A. de teren* = neregularitate a terenului (ex. deal, vale).

accidentá, *accidentez,* vb. I. Refl. și tranz. || Din *accident* || A suferi sau a provoca cuiva un accident **(1).**

accidentál, -ă, *accidentali, -e,* adj. || Din fr. *accidentel* || Întîmplător; secundar, neesențial.

accidentát, -ă, *accidentați, -te,* adj. **1.** (Adesea substantivat) (Persoană) care a suferit un accident **(1). 2.** (Despre teren, relief etc.) Care prezintă neregularități.

accidénțe s.f. pl. || După germ. *Akzidenz* || Lucrări tipografice speciale (programe, invitații, cărți de vizită etc.) care folosesc o bogată varietate de litere și ornamente.

acefál, -ă, *acefali, -e,* adj. || Din fr. *acéphale;* gr. *a* „fără" + *kephale* „cap" || (Despre unele animale inferioare) Care nu are cap.

acél, aceá, *acei, acele,* gen.-dat. sg. *acelui, acelei,* pl. *acelor,* adj. dem. || Lat. *ecce-illu, ecce-illa* || Care este relativ depărtat de subiectul vorbitor. || Și: (cînd urmează după substantiv) **acéla, acéea,** adj. dem.

acéla acéea, *aceia, acelea,* gen.-dat. sg. *aceluia, aceleia,* pl. *acelora,* pron. dem. || Din *acel* || Indică pe cineva sau ceva care este relativ depărtat de subiectul vorbitor. ○ *De aceea* = din această cauză. *Drept aceea* = prin urmare, deci.

acéla, acéea, adj. dem. **v. acel.**

aceláși, aceeași, *aceiași, aceleași,* gen.-dat. sg. *aceluiași, aceleiași,* pl. *acelorași,* adj. dem. || Din *acela*[1] + *și* || Tot acela; chiar acela.

aceracée s.f. pl. || Din fr. *acéracée,* lat. *acer* „arțar" || Familie de plante lemnoase, cu frunze opuse și flori grupate în inflorescențe (ex. arțarul); sînt folosite în industria lemnului sau ca plante decorative.

acérb, -ă, *acerbi, -e,* adj. || Din fr. *acerbe,* lat. *acerbus* || Înverșunat, necruțător; agresiv.

acést, aceástă, *acești, aceste,* gen.-dat. sg. *acestui, acestei,* pl. *acestor,* adj. dem. || Lat. *ecce-istu, ecce-ista* || **1.** Care este relativ apropiat de subiectul vorbitor. **2.** Care este în curs; curent, prezent. || Și: (cînd urmează după substantiv) **acésta, aceásta,** gen.-dat. sg. *acestuia, acesteia,* pl. *acestora,* adj. dem.

acésta[1]**, aceásta,** *aceștia, acestea,* gen.-dat. sg. *acestuia, acesteia,* pl. *acestora,* pron. dem. || Din *acest* || Indică pe cineva sau ceva care este relativ apropiat de subiectul vorbitor. ○ *Pentru aceasta* = din această cauză. *Cu toate acestea* = totuși.

acésta[2]**, aceásta** adj. dem. **v. acest.**

acetát, *acetați,* s.m. || Din fr. *acétate;* lat. *acetum* „oțet" || Sare sau ester al acidului acetic. ○ *A. de celuloză* = acetat folosit la fabricarea unor materiale plastice. *A. de vinil* = acetat folosit la fabricarea poliacetatului de vinil.

acétic, -ă, *acetici, -ce,* adj. || Din fr. *acétique* || *Acid a.* = lichid incolor, cu miros înțepător, folosit în industria farmaceutică, a coloranților, în alimentație (în concentrație de 3—9%, sub denumirea de oțet).

acétil s.m. || Din fr. *acétyle* || Radical organic monovalent, derivat de la acidul acetic.

acetilénă s.f. || Din fr. *acétylène* || Gaz incolor rezultat din acțiunea apei asupra carbidului, utilizat în industria chimică la obținerea unui număr mare de compuși, la iluminat, în sudură etc.

acetilsalicílic adj. || Din fr. *acétylsalicylique* || *Acid a.* = medicament cu acțiune febrifugă și analgezică; aspirină.

acetónă s.f. || Din fr. *acétone* || Lichid incolor, volatil, folosit ca dizolvant în industria de lacuri și vopsele.

acetonurie s.f. || Din fr. *acétonurie; acétone* + gr. *ouron* „urină" || Apariție a acetonei în urină, întîlnită în diabet, în stările de inaniție etc.

achénă, *achene,* s.f. || Din fr. *akène;* gr. *a* „fără" + *chainein* „a se deschide" || Tip de fruct uscat, a cărui sămînță, acoperită cu un înveliș tare, nu este lipită de acest înveliș (ex. aluna).

achitá, *achit,* vb. I. || Din fr. *acquiter;* lat. *quietus* „liniștit, fără grijă" || **1.** Tranz. și refl. A(-și) plăti o obligație materială sau morală; a-și duce la îndeplinire o sarcină. **2.** Tranz. (Jur.) A declara pe cineva nevinovat.

achizitór, -oare, *achizitori, -oare,* s.m. și f. || Din *achiziție* || Persoană care se ocupă cu procurarea de produse sau de materiale.

achiziție, *achiziții,* s.f. || Din fr. *acquisition,* lat. *acquisitio, -onis* || **1.** Formă de comerț care constă în cumpărarea de produse sau de materiale de către stat (pe calea unor contracte speciale). **2.** Procurare de obiecte rare; bun obținut pe această cale. ○ Expr. *A face o achiziție* = a procura, în condiții avantajoase, un lucru de preț.

achiziționá, *achiziționez,* **vb. I. Tranz.** || Din *achiziție* || A procura prin achiziție.

ací adv. **v. aici.**

aciclic, -ă, *aciclici, -ce,* adj. || Din fr. *acyclique;* gr. *a* „fără" + *kyklos* „ciclu" || (Despre combinații chimice) Care nu conține atomi legați în cicluri.

acícul, *aciculi*, s.m. || Din fr. *acicule*, lat. *acicula* „ac mic" || Spin mic, subțire, care se găsește la unele plante.

aciculár, -ă, *aciculari, -e*, adj. || Din fr. *aciculaire* || (Despre frunze) În formă de ac.

acíd, -ă, *acizi, -de*, s.m., adj. || Din fr. *acide*, lat. *acidus* || **1.** S.m. (Chim.) Substanță care, în soluție apoasă, are gust acru și înroșește hîrtia albastră de turnesol, iar în combinație cu metale, care înlocuiesc hidrogenul, formează săruri. **2.** Adj. Care are proprietățile unui acid **(1)**.

aciditáte *s.f.* || Din fr. *acidité*, lat. *aciditas, -atis* || Cantitatea totală de acid dintr-o soluție. ○ *A. gastrică* = cantitatea de acid din sucul gastric.

acidóză s.f. || Din fr. *acidose* || Perturbare a echilibrului dintre acizi și baze în organism datorită creșterii patologice a acidității.

acidulá, *acidulez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *aciduler* || A adăuga o cantitate de acid unei soluții; a acri ușor.

acioáie *s.f.* || Cf. it. *acciaio* „oțel" || Nume popular dat unor metale sau aliaje (în special bronzului).

acipenseríd, *acipenserizi*, s.m. || Cf. lat. *acipenser* „sturion" || (Zool.) Sturion.

aciuá, *aciuez*, vb. I. Refl. || Et. controversată. Dintre propunerile mai susținute: lat. **accubiliare* și lat. **accellare* || (Pop.) A se adăposti undeva sau la cineva, a se pripăși.

aclamá, *aclám*, vb. I. Tranz. || Din fr. *acclamer*, lat. *acclamare* (< *clamare* „a chema, a striga") || A-și manifesta, prin urale sau aplauze, aprobarea ori entuziasmul; a ovaționa.

aclamáție, *aclamații*, s.f. || Din fr. *acclamation*, lat. *acclamatio* || (Mai ales la pl.) Manifestare a aprobării sau a entuziasmului prin urale ori aplauze, ovație.

aclimatizá, *aclimatizez*, vb. I. Tranz. || Din germ. *akklimatisieren*, cf. fr. *acclimater* || A adapta (o plantă sau un animal) la un climat nou. • Refl. (Fig.; despre oameni) A se obișnui cu noi condiții de viață.

acnée *s.f.* || Din fr. *acné*; gr. *akne* „vîrf" || Boală de piele caracterizată prin apariția, mai ales pe față, a unor coșuri. *A. juvenilă* = acnee frecventă la pubertate.

acoládă, *acolade*, s.f. || Din fr. *accolade* (< *accoler* „a îmbrățișa; a uni, a reuni") || **1.** Semn grafic în formă de arc, care unește, vertical sau orizontal, cuvinte, formule, cifre, portative muzicale etc. **2.** Ceremonial medieval de învestire a unui cavaler, constînd dintr-o îmbrățișare și o atingere cu latul spadei.

acolít, *acoliți*, s.m. || Din fr. *acolyte*, lat. *acolytus* || Persoană care ajută pe cineva în acțiunile sale; părtaș la uneltiri, la acțiuni criminale; complice.

acólo adv. || Lat. *eccum illoc* || În acel loc (relativ îndepărtat de vorbitor). ○ *De pe acolo* = de prin acel loc. ○ Expr. *Pînă acolo...* = pînă la situația (care depășește limita).

acomodá, *acomodez*, vb. 1. Refl. || Din fr. *accomoder*, lat. *accomodare* || A se deprinde cu noi condiții de viață, de muncă etc., a se adapta.

acomodáre, *acomodări*, s.f. Acțiunea de *a se acomoda;* autoreglare a organelor de simț în vederea perceperii optime a stimulilor.

acompaniá, *acompaniez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *accompagner* || **1.** A executa partea de acompaniament a unei piese muzicale. **2.** A însoți, a întovărăși pe cineva.

acompaniaménț, *acompaniamente*, s.n. || Din fr. *accompagnement*, it. *accompagnemento* || Totalitatea elementelor armonice, ritmice subordonate uneia sau mai multor linii melodice principale, vocale sau instrumentale.

acompaniatór, -oáre, *acompaniatori, -oare*, s.m. și f. || Din *acompania* || Persoană care acompaniază **(1)** pe cineva.

aconitínă *s.f.* || Din fr. *aconitine;* gr. *akoniton* „omag" || Substanță toxică, extrasă din omag, care produce inhibiția centrilor nervoși respirator, circulator și vasomotor.

acónt, *aconturi*, s.n. || Din it. *acconto*, fr. *acompte* || Sumă de bani plătită (respectiv încasată) înainte din prețul unor servicii sau furnituri, ca garanție pentru executarea acestora; avans.

acontá, *acontez*, vb. I. Tranz. || Din *acont* || A plăti un acont.

acoperămînt, *acoperăminte*, s.n. || Din *acoperi* || Ceea ce servește la acoperit; acoperiș. || Și: **acoperemînt** s.n.

acoperemînt s.n. v. **acoperămînt.**

acoperí, *acópăr*, vb. IV. Tranz. || Lat. *co(o)perire* || **1.** A așeza peste un obiect sau peste o ființă ceva care să le acopere, să le împodobească sau să le protejeze. ○ Expr. (Refl.) *A se acoperi de glorie* = a săvîrși fapte de vitejie. **2.** (Milit.) A executa o acoperire **(2)**. **3.** A ascunde, a tăinui. **4.** A depăși în intensitate, a înăbuși (un zgomot, o melodie). **5.** A corespunde, a satisface: *suma acoperă cheltuielile.* **6.** (Sport) A străbate (o distanță). ○ Expr. *A acoperi terenul* = a fi activ permanent, pe tot terenul de joc.

acoperíre, *acoperiri* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) acoperi.* **2.** (Milit.) Ansamblu de măsuri de protecție a trupelor și a obiectivelor împotriva atacurilor inamice. • Accident de teren, pădure, localitate care împiedică observarea de către inamic. **3.** (Ec.) Fond de valori certe pe baza cărora băncile de emisiune asigură convertirea bancnotelor. • Posibilitate de a face față unei obligații, unei plăți, unei cheltuieli. ○ Expr. *A avea acoperire* = a fi la adăpost de o învinuire pentru o acțiune săvîrșită în baza unor indicații sau dispoziții. **4.** (Tehn.) Aplicare pe suprafața unui obiect a unui strat metalic protector.

acoperíș, *acoperișuri*, s.n. || Din *acoperi* || Partea superioară a unei clădiri, pe care o acoperă și o protejează de intemperii.

acoperít, -ă, *acoperiți, -te*, adj. (Despre cer) Noros, înnorat.

acórd, *acorduri*, s.n. || Din fr. *accord*, it. *accordo* || **1.** Înțelegere între două sau mai multe persoane (fizice ori juridice) în vederea încheierii, modificării sau desființării unui act juridic (politic, **a.** comercial). ○ Expr. *A fi de acord*

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ INVENTAR CĂRȚI Nr. 27064

Biblioteca Fac. de Ist. și Filol. Acomod
SECȚIA LINGVISTICA
București

= a se învoi (la ceva), a aproba. *De comun acord* = în perfectă înțelegere. **2.** *Plată în a.* = formă de retribuire a muncii normate în raport cu rezultatele obținute. *A. global* v. *global*. **3.** (Gram.) Concordanță de număr, gen, caz sau persoană între cuvinte legate între ele prin raporturi sintactice. **4.** (Muz.) Sonoritate rezultată din reunirea a cel puțin trei sunete de înălțimi diferite care formează o unitate armonică.

acordá, (1, 2) *acórd*, **(3)** *acordez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *accorder*, it. *accordare* || **1.** A da ceva (cu îngăduință, cu bunăvoință). **2.** A stabili un acord gramatical. **3.** A aduce tonurile unui instrument muzical la înălțimea corectă.

acordáj, *acordaje*, s.n. || Din fr. *accordage* || Acordare a unui instrument muzical.

acordeón, *acordeoane*, s.n. || Din fr. *accordéon*, germ. *Akkordeon* || Instrument muzical portativ, cu burduf, claviatură și butoane (bași), ale cărui sunete se produc prin vibrația unor ancii.

acordeoníst, -ă, *acordeoniști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *accordéoniste* || Persoană care cîntă la acordeon.

acordór, *acordoare*, s.n. || Din fr. *accordoir* || Unealtă care servește la acordarea unor instrumente muzicale.

acorie s.f. || Din fr. *acorie;* gr. *a* „fără" + *kore* „pupilă" || Anomalie congenitală care constă în absența pupilei.

acostá, *acostez*, vb. I. || Din fr. *accoster* || **1.** Intranz. (Despre nave) A se apropia (în vederea legării) de chei, de țărm, de o geamandură etc. **2.** Tranz. (Fig.) A opri pe cineva din drum și a i se adresa în mod supărător, jignitor.

acostaméntе, *acostamente*, s.n. || După fr. *accotement* || Fîșie din platforma unui drum, de obicei nepavată, situată la marginea părții carosabile.

acotiledonát, -ă, *acotiledonați, -te*, adj. || Din fr. *acotylédoné* || (Despre plante) Cu embrionul lipsit de cotiledoane.

acraniáte s.n. pl. || Cf. fr. *acraniens;* gr. *a* „fără" + *kranion* „craniu" || Subîncrengătură de animale primitive lipsite de craniu.

acreálă s.f. || Din *acri* || **1.** Însușirea de a fi acru; gust acru. **2.** (Fig.) Atitudine ursuză, supărăcioasă.

acreditá, *acreditez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *accréditer* || A numi un reprezentant diplomatic permanent (ambasador, ministru plenipotențiar) într-o țară străină.

acreditáre, *acreditări*, s.f. Acțiunea de *a acredita*. ○ *Scrisoare de a.* = document oficial prin care se atestă calitatea unui agent diplomatic de a reprezenta un anumit stat în relațiile cu alt stat.

acreditív, *acreditive*, s.n. || Din fr. *accréditif*, germ. *Akkreditiv* || Dispoziție dată de emitent unei bănci de a plăti, din disponibilul pe care îl are la bancă sau din creditul pe care aceasta i-l acordă, o sumă de bani beneficiarului.

acrí, *acresc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *acru*[2] || A face să devină (sau a deveni) (mai) acru; (refl.) a se altera, a se strica. ○ Expr. *A i se acri cuiva de ceva* = a se sătura, a se plictisi de ceva.

acribíe s.f. || Din fr. *acribie* || (Livr.) Exactitate, rigurozitate (în cercetarea științifică).

acribologíe s.f. || Din fr. *acribologie* || Studiul preciziei maxime în cercetarea științifică.

acridínă s.f. || Din fr. *acridine* || Combinație organică cristalină, incoloră, care se găsește în gudroanele cărbunilor de pământ; este folosită în industria coloranților și în cea farmaceutică.

acrire s.f. Acțiunea de *a (se) acri*. ○ *Acrirea vinului* = boală a vinului provocată de bacterii care îl oțetesc.

acritúră, *acrituri*, s.f. || Din *acri* || Aliment acru; (în special) murătură.

acrobát, -ă, *acrobați, -te*, s.m. și f. || Din fr. *acrobate*, gr. *akrobatos* (< *akrobatein* „a merge pe vîrful picioarelor") || Gimnast specializat în acrobații.

acrobátic, -ă, *acrobatici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *acrobatique* || **1.** Adj. Privitor la acrobat sau la acrobație, (ca) de acrobat: *salt acrobatic*. **2.** S.f. Arta de a face acrobații.

acrobație, *acrobații*, s.f. || Din fr. *acrobatie* || **1.** Exercițiu dificil de echilibristică; (fig.; la pl.) sforțări neobișnuite pentru a ieși dintr-o situație dificilă. **2.** (La pl.) Evoluții dificile făcute de un avion în afara zborului obișnuit. **3.** Arta sau profesiunea acrobatului.

acrocefalíe s.f. || Din fr. *acrocéphalie;* gr. *akron* „vîrf" + *kephale* „cap" || Malformație a craniului caracterizată prin aspectul ascuțit, conic al cutiei craniene.

acrofobíe s.f. || Din fr. *acrophobie;* gr. *akron* „vîrf" + *phobos* „frică" || Teamă patologică de locurile înalte.

acromatísm s.n. || Din fr. *achromatisme* || Proprietate a unui sistem optic de a fi lipsit de aberație cromatică.

acromatopsíe s.f. || Din fr. *achromatopsie;* gr. *a* „fără" + *chroma* „culoare" + *opsis* „vedere" || Defect de vedere care constă în incapacitatea de a distinge culorile în totalitate sau în parte.

acromegalíe s.f. || Din fr. *acromégalie;* gr. *akron* „extremitate" + *megas* „mare" || Boală endocrină caracterizată prin dezvoltarea exagerată a capului și a membrelor.

acromíe s.f. || Din fr. *achromie;* gr. *a* „fără" + *chroma* „culoare" || Decolorare congenitală a pielii datorită lipsei pigmentului colorant.

acrópolă, *acropole*, s.f. || Din fr. *acropole*, gr. *akropolis* (< *akros* „ridicat" + *polis* „oraș") || Citadelă în orașele din vechea Grecie, așezată pe o înălțime, și în care se găseau principalele edificii (palate, temple etc.).

acrostíh, *acrostihuri*, s.n. || Din ngr. *akrostichon*, fr. *acrostiche* || Poezie în care literele inițiale ale versurilor alcătuiesc un cuvînt sau o propoziție.

acroșá, *acroșez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *accrocher* (< *croc* „cîrlig") || A agăța, a prinde; (la fotbal) a intercepta mingea în aer.

acrotéră, *acrotere*, s.f. || Din fr. *acrotère;* fr. *akroterion* „extremitate" || (În arhitectura greco-

romană) Element decorativ compus dintr-un piedestal așezat în vîrful sau la extremitățile unui fronton și pe care este fixată o figură ornamentală.

ácru[1], *acri*, s.m. || Din fr. *acre*, engl. *acre* || Unitate de măsură engleză pentru suprafețe de teren (egală cu aproximativ 4 047 m²).

ácru[2], **-ă**, *acri*, *-e*, adj. || Lat. *acrus* (forma populară a lui *acer*) || **1.** Care are gustul caracteristic al oțetului. **2.** (Fig.; despre oameni) Morocănos, ursuz.

act. *acte*, s.n. || Din fr. *acte*, lat. *actum* (< *agere* „a face") || **1.** Document eliberat de o autoritate, prin care se atestă un fapt, o obligație etc. ○ *Act de identitate* v. *identitate*. *Act de stare civilă* = înscris în care este consemnată starea civilă a unei persoane. *Act normativ* = act (lege, decret etc.) prin care se stabilesc dispoziții generale obligatorii. **2.** Manifestare a activității umane; faptă, acțiune. ○ *A lua act* = a lua cunoștință de ceva. ● Rezultat al unei activități individuale cu o finalitate precisă; rezultatul unei acțiuni, împlinirea, încheierea ei. **3.** Principala subîmpărțire a unei opere dramatice.

ácta s.n. pl. || Cuv. lat. || Colecție de documente, registre, condici privitoare la o anumită instituție, persoană sau problemă.

actínic, -ă, *actinici*, *-ce*, adj. || Din fr. *actinique* || (Despre radiații) Capabil să producă reacții chimice.

actiníde s.f. pl. || Din germ. *Aktiniden* || Elemente chimice din seria actiniului, cu proprietăți asemănătoare cu ale acestuia.

actínie, *actinii*, s.f. || Din fr. *actinie;* gr. *aktis*, *-inos* „rază" || Animal marin nevertebrat din încrengătura celenteratelor, cu aspect de floare și cu orificiul bucal înconjurat de tentacule; trăiește fixat pe stînci; dediței-de-mare.

actíniu s.n. || Din fr. *actinium* || Element chimic radioactiv din minereurile de uraniu.

actinometríe s.f. || Din fr. *actinométrie;* gr. *aktis*, *-inos* „rază" + *metron* „măsură" || Măsurarea radiațiilor din atmosferă. ● Disciplină care studiază radiațiile electromagnetice din atmosferă.

actinomicéte s.n. pl. || Din fr. *actinomycètes;* gr. *aktis*, *-inos* „rază" + *mykes* „ciupercă" || Grup de microorganisme, larg răspîndite în natură, care fac legătura între bacterii și ciupercile inferioare; unele specii sînt patogene iar altele produc antibiotice.

actinomicóză s.f. || Din fr. *actinomycose* || Boală infecțioasă la oameni și la animale, provocată de ciuperci microscopice, și care se manifestă prin apariția unor abcese cronice.

activ, -ă, *activi*, *-e*, adj., s.n. || Din fr. *actif*, lat. *activus*, **(5)** rus. *aktiv* || **1.** Adj. Care participă în mod efectiv la o acțiune; harnic, sîrguincios. ○ *Membru a.* = membru al unei organizații, societăți etc. care se bucură de drepturi depline. **2.** Adj. (Chim.) *Substanță a.* = substanță care intră ușor în reacții. **3.** Adj. (Gram.) *Diateză a.* = diateza care arată că acțiunea verbului este săvîrșită de subiect. ● (Despre vocabular) Care este folosit în mod frecvent în vorbire. **4.** Adj. (Despre operații economice) La care veniturile sînt mai mari decît cheltuielile. **5.** S.n. *Activ de partid* = colectiv de membri ai partidului, constituit pe lîngă un organ de partid, pe care îl sprijină sistematic în întreaga sa activitate. **6.** S.n. Totalitatea mijloacelor economice aparținînd unei întreprinderi, instituții sau organizații economice.

activá, *activez*, vb. I. || Din fr. *activer* || **1.** Intranz. A desfășura o activitate. **2.** Refl. A intra în cadrele permanente ale armatei. **3.** Tranz. (Chim.) A face ca o substanță să intre mai ușor în reacție cu alta.

activáre, *activări*, s.f. Acțiunea de *a (se) activa*. ● Operație la care sînt supuse unele materiale pentru a li se mări puterea de absorbție față de gaze sau lichide.

activátor, *activatori*, s.m. || Din *activa* || Substanță care adăugată altei substanțe sau unui material le face mai active, astfel încît pot lua parte la o reacție chimică.

activíst, -ă, *activiști*, *-ste*, s.m. și f. || Din rus. *aktivist* || Militant pe tărîm social-politic, membru al unei organizații de partid, de masă sau obștești, care îndeplinește anumite sarcini în acea organizație.

activitáte, *activități*, s.f. || Din fr. *activité* || **1.** Ansamblu de acte fizice, intelectuale și morale făcute în vederea unui anumit rezultat; manifestare a unei energii, a unei forțe; muncă, ocupație. **2.** *A. nervoasă superioară* = activitate a etajelor superioare ale sistemului nervos prin care se realizează adaptarea la mediu a organismului animal și uman. **3.** Măsură a radioactivității unui element radioactiv. **4.** *A. solară* = ansamblul fenomenelor care au loc la suprafața Soarelui: petele, erupțiile, protuberanțele etc.

activizá, *activizez*, vb. I. Tranz. || Din *activ* || A face pe cineva să fie mai activ; a intensifica, a înviora, a grăbi desfășurarea unei activități, a unui proces.

actór, *actori*, s.m. || Din fr. *acteur*, lat. *actor* || Artist care interpretează roluri în piese de teatru sau în filme.

actoricése, -éască, *actoricești*, adj. || Din *actor* || Care se referă la actori.

actorie s.f. || Din *actor* || Profesiunea de actor.

actríță, *actrițe*, s.f. || Din fr. *actrice* || Artistă care interpretează roluri în piese de teatru sau în filme.

actuál, -ă, *actuali*, *-e*, adj. || Din fr. *actuel*, lat. *actualis* || Care există sau se petrece în momentul de față; de acum, din prezent; de actualitate, la ordinea zilei.

actualísm s.n. || Din fr. *actualisme* || Principiu metodologic de studiere a istoriei Pămîntului bazat pe explicarea fenomenelor din trecut prin analogie cu cele actuale.

actualitáte, *actualități*, s.f. || Din fr. *actualité* || Timpul de față, prezent. ● Faptul de a fi actual; (la pl.) evenimente curente, la ordinea zilei.

actualizá, *actualizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *actualiser* || A face ca ceva să devină actual, a aduce în actualitate.

actualménte adv. || După fr. *actuellement* || În momentul de față, în prezent.

actuariát s.n. || Din fr. *actuariat* || Totalitatea operațiilor și normelor pe baza cărora, folosind teoria probabilităților și statistica matematică, se efectuează calcule care privesc domeniul financiar, în general, și cel al asigurărilor, în special.

acționá, *acționez*, vb. I. || Din fr. *actionner* || **1.** Intranz. A face, a întreprinde ceva. **2.** Intranz. A exercita o influență asupra cuiva sau a ceva. **3.** Tranz. A pune în mișcare, a antrena, a face să funcționeze (un sistem tehnic). **4.** Tranz. A introduce o acțiune juridică.

acționár, -ă, *acționari, -e*, s.m. și f. || Din fr. *actionnaire* || Persoană care posedă acțiuni **(6)**.

acțiúne, *acțiuni*, s.f. || Din fr. *action*, lat. *actio, -onis* || **1.** Faptul de a acționa, desfășurare a unei activități. ○ *Om de a.* = om întreprinzător, operativ. **2.** Exercitare a unei forțe sau a unei influențe asupra cuiva ori a ceva. **3.** (Gram.) Starea, mișcarea exprimate prin verbe. **4.** Desfășurarea întîmplărilor într-o operă literară. **5.** (Jur.) Act prin care se cere rezolvarea unei pricini. **6.** (Ec.) Hîrtie de valoare care dovedește participarea deținătorului la capitalul unei societăți și pe baza căreia acesta primește dividende.

acú adv. v. **acum.**

acuarélă, *acuarele*, s.f. || Din fr. *aquarelle* || **1.** Tehnică în pictură care folosește culori diluate cu apă. **2.** Vopsea folosită în acuarelă **(1)**; pictură executată cu o astfel de vopsea.

acuitáte s.f. || Din fr. *acuité* || Capacitate a organelor de simț de a percepe excitațiile de slabă intensitate; ascuțime, agerime a simțurilor.

aculeát, -ă, *aculeați-, -te*, adj., s.f. || Din lat. *aculeatus* (< *aculeus* „ac"), fr. *aculéates* || **1.** Adj. (Despre insecte) Care are ac **(3)**. **2.** S.f. pl. Grup de insecte himenoptere (ex. albina) care au ovipozitorul transformat în ac.

aculturáție s.f. || Din fr. *acculturation* || Transfer de norme și valori culturale de la o comunitate socială la alta, ca urmare a contactului direct și durabil dintre cele două comunități.

acúm adv. || Lat. *eccum modo* || **1.** În momentul de față, în prezent, în împrejurările actuale; imediat. ○ Expr. *Acu-i acu* = acum e momentul hotărîtor. **2.** Înainte cu...: *acum trei zile.* || Și: **acú, acúma** adv.

acúma adv. v. **acum.**

acuminát, -ă, *acuminați, -te*, adj. || Din fr. *acuminé*, lat. *acuminatus* || (Despre frunze, fructe etc.) Care se termină cu un vîrf lung și ascuțit.

acumulá, *acumulez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *accumuler*, lat. *accumulare* || A aduna, a strînge, a înmagazina.

acumuláre, *acumulări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a acumula* și rezultatul ei. **2.** (Ec. pol.) Proces economic legic care constă în utilizarea unei părți din valoarea plusprodusului pentru înfăptuirea reproducției lărgite. După caracterul, mobilul, sursele și consecințele economice ale acumulării, ea poate fi *socialistă* sau *capitalistă*. **3.** (Geogr.) Proces de depunere a materialului detritic transportat de ape, de vînturi, de ghețari etc.

acumulatór, *acumulatoare*, s.n. || Din fr. *accumulateur* || Aparat sau rezervor utilizat pentru înmagazinare de energie sau de agenți energetici. ○ *A. electric* = aparat care înmagazinează energia electrică dată de un curent continuu, pe care o cedează cînd aparatul este conectat la un circuit electric receptor.

acuplá, *acuplez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *accoupler* || A cupla.

acupláj, *acuplaje*, s.n. || Din fr. *accouplage* || Cuplaj.

acupunctúră s.f. || Din fr. *acupuncture;* lat. *acus* „ac" + *punctura* „înțepătură" || Metodă terapeutică originară din China, care constă în introducerea unor ace fine de metal sub piele, în anumite puncte corespunzătoare unor organe și regiuni ale corpului.

acuratéțe s.f. || Din it. *accuratezza* || Grijă, atenție deosebită în execuția unui lucru.

acústic, -ă, *acustici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *acoustique*, gr. *aqoustikos* (< *akouein* „a auzi") || **1.** Adj. Care emite, transmite sau recepționează unde sonore; care se referă la acustică **(2)**. **2.** S.f. Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul producerii, propagării și recepționării sunetelor. **3.** S.f. Calitatea (unei săli) de a asigura o bună audiție.

acút, -ă, *acuți, -te*, adj. || Din lat. *acutus* || **1.** (Despre dureri) Pătrunzător, intens. • (Despre boli) Cu evoluție scurtă și manifestări intense. **2.** (Muz.; despre sunete) Înalt, ascuțit.

acuzá, *acúz*, vb. I. Tranz. || Din fr. *accuser*, lat. *accusare* || **1.** A imputa cuiva o greșeală, a învinui, a învinovăți. **2.** A vădi, a manifesta.

acuzáre *acuzări*, s.f. Acțiunea de *a acuza;* învinuire, acuzație. • Persoană care susține învinuirea într-un proces.

acuzát, -ă, *acuzați, -te*, s.m. și f. || Din *acuza* || Persoană învinuită de ceva; inculpat.

acuzatív, *acuzative*, s.n. || Din lat. *accusativus*, fr. *accusatif* || (Gram.) Caz care are ca funcțiune specifică exprimarea complementului direct și a unor atribute.

acuzatór, -oáre, *acuzatori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din fr. *accusateur* || (Persoană) care acuză. ○ *A. public* = (în unele state) procurorul în procesele criminale.

acuzáție, *acuzații*, s.f. || Din fr. *accusation*, lat. *accusatio* || Acuzare, învinuire.

acúză, *acuze*, s.f. || Din *acuza* || (Livr.) Acuzație, învinuire.

acvafórte s.f. || Din it. *acquaforte* || Procedeu de gravare a unei imagini pe o placă de cupru cu ajutorul acidului azotic; gravură obținută prin acest procedeu.

acvamarín s.n. || Din it. *acquamarina* || Varietate limpede de beril, albastră sau verzuie, folosită ca piatră prețioasă.

acvanaút, *acvanauți*, s.m. || Din engl. *aquanaut*, fr. *aquanaute* || Persoană specializată în activități subacvatice.

acvaplán, *acvaplane*, s.n. || Din fr. *aquaplane* || Planșă de lemn, remorcată de o ambarcație cu motor, cu ajutorul căreia sportivul, ținîndu-se de o coardă, alunecă pe suprafața apei. ● Dispozitiv alcătuit dintr-o placă remorcată, folosită de scafandru pentru deplasări sub apă.

acvário, *acvarii*, s.n. || Din lat. *aquarium*, fr. *aquarium* || **1.** Vas sau bazin cu apă în care se țin plante sau animale acvatice vii; sală, clădire în care se află astfel de bazine. **2.** Instituție științifică specializată în studiul animalelor acvatice.

acvátic, -ă, *acvatici, -ce*, adj. || Din lat. *aquaticus*, fr. *aquatique* ||**1.** Care trăiește în apă. **2.** Format din apă: *mediu acvatic.*

acvatíntă s.f. || Din it. *acquatinta*, fr. *aquatinte* || Procedeu de gravare cu acid azotic, care imită desenul în tuș; gravură obținută prin acest procedeu.

acvatipíe s.f. || Din germ. *Aquatypie* || Procedeu de tipar de artă care imită pictura în acuarelă.

acvifér, -ă, *acviferi, -e*, adj. || Din fr. *aquifère;* lat. *aqua* „apă" + *ferre* „a duce, a purta" || (Geol.) Care conține apă: *strat acvifer.*

ácvilă, *acvile*, s.f. || Din lat. *aquila* || Pasăre răpitoare de zi, mare, cu cioc puternic, încovoiat la vîrf, cu aripi lungi; pajură.

acvilín, *acviline*, adj. || Din lat. *aquilinus*, fr. *aquilin* || *Nas a.* = nas coroiat. *Privire a.* = privire ageră, pătrunzătoare.

adactílie s.f. || Din fr. *adactylie;* gr. *a* „fără" + *daktylos* „deget" || Malformație congenitală care constă în absența degetelor.

adágio [Pr.: -gi-o] adv., s.n. || Din it. *adagio* || (Muz.) **1.** Adv. Lent, rar. **2.** S.n. Compoziție muzicală (sau parte dintr-o astfel de compoziție) care se cîntă într-un tempo lent.

adágiu, *adagii*, s.n. || Din lat. *adagium* || (Rar) Maximă, sentință, aforism.

adamantín, -ă, *adamantini, -e*, adj. || Din lat. *adamantinus*, fr. *adamantin* || Diamantin.

adamáscă s.f. || Din rus. *adamaška*, lat. *(a)damascus* „din Damasc" || (Înv.) Stofă scumpă de mătase, țesută cu flori.

adáos, *adaosuri*, s.n. || Din *adaoge* (var. lui *adăuga*) || Ceea ce se adaugă la ceva; completare. || Și: **adáus** s.n.

adaptá, *adaptez*, vb. I. || Din fr. *adapter*, lat. *adaptare*, de la *aptus* || **1.** Tranz. A face să se potrivească, să corespundă. **2.** Refl. A se obișnui cu ceva, a se acomoda. **3.** Tranz. și refl. (Biol.) A (se) modifica prin adaptare (2).

adaptabilitáte s.f. || Din *adaptabil* || Însușirea de a se adapta ușor.

adaptáre, *adaptări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) adapta* (**1, 2**). **2.** (Biol.) Capacitate a organismelor vii de a se modifica în raport cu schimbările intervenite în condițiile de viață. **3.** *A. scenică* = transcriere a unei opere literare, care nu aparține genului dramatic, pentru a fi reprezentată într-un spectacol teatral. *A. cinematografică* = transpunere pe ecran a unei opere literare sau muzicale care nu aparține genului cinematografic.

adáus s.n. v. **adaos.**

adăogá vb. I. v. **adăuga.**

adăpá, *adắp*, vb. I. Tranz. || Lat. *adaquare* || A da unui animal apă de băut; (refl., despre animale) a bea apă.

adăpătoáre, *adăpători*, s.f. || Din *adăpa* || Loc unde se adapă animalele; jgheab sau instalație pentru adăpat.

adăpóst, *adăposturi*, s.n. || Lat. *ad depositum* || **1.** Construcție pentru protecția oamenilor sau animalelor contra intemperiilor sau primejdiilor; loc ferit unde se adăpostește cineva. **2.** (Milit.) Construcție specială pentru protecția împotriva focului inamicului, a atacurilor aeriene etc.

adăpostí, *adăpostesc*, vb. IV. Tranz. || Din *adăpost* || A pune la adăpost; (refl.) a se așeza într-un loc ferit; a-și găsi refugiu, adăpost undeva. *I-am adăpostit în casă* (Beniuc).

adăugá, *adáug*, vb. I. || Lat. *adaugere* || **1.** Tranz. A mai pune peste..., a pune în plus. ● A completa ceva în scris sau verbal. **2.** Refl. și tranz. A (se) alătura, a (se) alipi. || Și: **adăogá** vb. I, **adăugí** vb. IV.

adăugí vb. IV v. **adăuga.**

adăugítă, *adăugite*, adj. *Ediție a.* = ediție completată cu material nou.

addénda s.f. || Cuv. lat. || Ceea ce s-a adăugat ulterior la o lucrare (științifică).

adécă adv. v. **adică.**

adecvát, -ă, *adecvați, -te*, adj. || Din fr. *adéquat*, lat. *adaequatus* (< *aequare* „a egala") || Potrivit, corespunzător.

ademení, *ademenesc*, vb. IV. Tranz. || Din *adămană*, înv., „cămătă; lăcomie", cuv. autohton || A atrage, a ispiti; a seduce; (rar) a înșela pe cineva. *Te ademenise... cu vorbe dulci* (Alecsandri).

ademenitór, -oáre, *ademenitori, -oare*, adj. || Din *ademeni* || Care ademenește, amăgitor; seducător.

adenítă, *adenite*, s.f. || Din fr. *adénite* || Inflamație a ganglionilor limfatici.

adenocarcinóm, *adenocarcinoame*, s.n. || Din fr. *adénocarcinome;* gr. *aden* „glandă" + *karkinos* „tumoare" || Tumoare malignă cu punct de plecare într-o glandă (ficat, glandă mamară etc.).

adenóm, *adenoame*, s.n. || Din fr. *adénome* || Tumoare glandulară benignă, constituită din celule epiteliale.

adenopatíe s.f. || Din fr. *adénopathie;* gr. *aden* „glandă" + *pathos* „suferință" || Creștere în volum, de natură inflamatorie sau tumorală, a ganglionilor limfatici.

adépt, -ă, *adepți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *adepte* || Persoană care aderă la o teorie, la o doctrină, care împărtășește convingerile cuiva.

aderá, *adér*, vb. I. Intranz. || Din *adhérer*, lat. *adhaerere* || **1.** A se alătura unui partid, unei mișcări, unei ideologii etc. **2.** A se lipi, a se ține strîns lipit.

aderént, -ă, *aderenți, -te,* adj., s.m. și f. || Din fr. *adhérent,* lat. *adhaerens, -ntis* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană sau colectivitate) care aderă la o idee, la un partid, la o mișcare. **2.** Adj. Care aderă (**2**), care este strîns lipit de ceva.

aderénță, *aderențe,* s.f. || Din fr. *adhérence* || **1.** Însușirea de a fi aderent; (tehn.) fenomen care are loc la suprafața de contact dintre roata motoare a unui vehicul și calea de rulare și pe baza căruia se produce rostogolirea roții și deplasarea vehiculului. **2.** (Med.) Țesut fibros apărut în urma unei infecții, unind organe care în mod normal sînt separate.

adermină s.f. || Din fr. *adermine* || (Med.) Vitamina B_6.

adés adv. v. **adesea.**

adésea adv. || A^3 + *des*[2] || De multe ori, adesori, des. || Și: **adés** adv.

adéseori adv. || *Adesea* + *ori* || Adesea.

adevăr, *adevăruri,* s.n. || Lat. *ad* + *de* + *verum* || **1.** Oglindirea fidelă a realității obiective în gîndire; concordanță între cunoștințele noastre și realitatea obiectivă. **A.** este *obiectiv* deoarece are un conținut independent de subiectul cunoscător. ● Ceea ce corespunde realității. ○ *Într-adevăr* = în realitate, de fapt. **2.** Justețe, exactitate.

adevărá, vb. I. v. **adeveri.**

adevărát, -ă, *adevărați, -te,* adj. || Din *adevăra* || **1.** Conform cu adevărul; real; (adverbial) corect, just. **2.** Veritabil, autentic. ○ *Cu adevărat* = într-adevăr.

adeveri, *adeveresc,* vb. IV. Tranz. || Din *adevăr* || A confirma exactitatea unui fapt, a unei afirmații; (refl.) a se dovedi ca adevărat, a se confirma. || Și: **adevărá** vb. I.

adeverință, *adeverințe,* s.f. || Din *adeveri* || Dovadă scrisă prin care se recunoaște, se atestă un fapt, un drept.

adeveritór, -oáre, *adeveritori, -oare,* adj. || Din *adeveri* || Care adevărește, care confirmă ceva.

adeziúne, *adeziuni,* s.f. || Din fr. *adhésion,* lat. *adhaesio, -onis* || **1.** Aderare la ceva; exprimare scrisă a acestei aderări. **2.** Fenomen care se manifestă la contactul dintre două corpuri de naturi diferite, datorită atracției dintre moleculele acelor corpuri.

adezív, -ă, *adezivi, -e,* adj., s.m. || Din fr. *adhésif* || **1.** Adj. (Despre materiale) Care aderă, care se lipește strîns de ceva; care are proprietatea de a lipi. **2.** S.m. Produs chimic care permite încleierea a două suprafețe din același material sau din materiale diferite.

adezivitáte s.f. || Din fr. *adhésivité* || Însușirea de a fi adeziv; forță de adeziune.

ad-hóc adv. || Din lat. *ad hoc* || Anume pentru acest scop. *Adunare constituită ad-hoc.* ○ (Adjectival) *Divanurile ad-hoc.*

adiá, pers. 3 *adie,* vb. I. Intranz. || Lat. **adiliare* || (Despre vînt) A sufla ușor; (despre mirosuri, miresme) a se propaga încet, cîte puțin. *Adie-abia Un vînt de primăvară* (Topîrceanu).

adiabátă, *adiabate,* s.f. || Cf. fr. *adiabatique* || Curbă care reprezintă grafic o transformare adiabatică.

adiabátic, -ă, *adiabatici, -ce,* adj. || Din fr. *adiabatique,* gr. *adiabatos* „impenetrabil" || (Despre fenomene fizico-chimice) Produs în interiorul unui sistem închis, fără a ceda sau a primi căldură din exterior.

adiacént, -ă, *adiacenți, -te,* adj. || Din lat. *adiacens, -ntis* || Alăturat. ○ *Unghiuri adiacente* = unghiuri care au același vîrf și o latură comună, fiind situate de o parte și de cealaltă a laturii comune.

adícă [Acc. și: *ádică*] adv. Și anume, cu alte cuvinte; la urma urmei. ○ (Substantivat) *La o adică* = **a)** la nevoie, în caz de... **b)** la drept vorbind. || Și: (reg.) **adécă** adv.

adiére, *adieri,* s.f. || Din *adia* || Suflare lină de vînt.

adineáori adv. v. **adineauri.**

adineáuri adv. || Din a^3 + lat. *de in illa hora* || Cu puțin înainte. || Și: **adineáori** adv.

ad-interim adj. invar. || Loc. lat. || Care ține locul titularului, interimar; *ministru ad-interim.*

adío interj. || Din it. *addio* || Rămas bun; rămîi cu bine. ○ Expr. *A-și lua adio de la ceva* = a socoti ceva ca pierdut pentru totdeauna. ● (Ir.) S-a sfîrșit cu...

adipós, -oásă, *adipoși, -oase,* adj. || Din fr. *adipeux;* lat. *adeps, adipis* „grăsime" || (Anat.) Care prezintă caracteristicile grăsimii; gras. ○ *Țesut a.* = țesut format din celule pline cu grăsime.

adipozitáte s.f. || Din fr. *adiposité* || Îngrămădire de grăsime într-un țesut celular subcutanat.

aditív, -ă, *aditivi, -e,* adj., s.n. || Din fr. *additif;* cf. lat. *additus* „adăugat" || **1.** Adj. (Mat.) Care se referă la operația de adunare. **2.** S.n. Substanță care se adaugă în proporții mici unor produse petroliere în scopul ameliorării calității lor.

adíție s.f. || Din fr. *addition,* lat. *additio* || Adăugare. ○ *Reacție de a.* = reacție chimică prin care se introduc atomi sau molecule într-o moleculă cu caracter nesaturat.

adițiónál, -ă, *adiționali, -e,* adj. || Din fr. *additionnel* || Care se adaugă, care trebuie adăugat; *taxe adiționale.*

adînc, -ă, (1, 2), *adînci,* adj., **(3)** *adîncuri* s.n. || Lat. *aduncus* || **1.** Adj. (Despre ape, vase etc.) Al cărui fund este departe de suprafață, de marginea de sus. ○ Expr. *A trăi pînă la adînci bătrînețe* = a trăi pînă la o vîrstă înaintată. ● (Și adverbial) Care se află sau se întinde departe (în interior sau în linie orizontală): *rădăcini adînci.* ● Vast, întins: *pădure adîncă.* **2.** Adj. (Fig.) Puternic, intens, profund: *somn adînc.* **3.** S.n. Parte adîncă, adîncime; străfund. ○ Expr. *Din adîncul sufletului* (sau *inimii*) = cu tot sufletul, foarte mult.

adîncá vb. I. v. **adînci.**

adînci, *adîncesc,* vb. IV. Tranz. || Din *adînc* || **1.** A face să fie mai adînc (**1**); (refl.) a pătrunde în adîncime; (fig.) a se lăsa absorbit de ceva, a

a se cufunda în... 2. (Fig.) A cerceta, a studia în profunzime, a aprofunda. || Și: **adîncá** vb. I.

adîncime, *adîncimi*, s.f. || Din *adînc* || **1.** Faptul de a fi adînc (1); distanță de la suprafața unei adînciturî sau a unei ape pînă la fundul ei. ● Parte adîncă; adînc, afund. **2.** (Fig.) Profunzime, intensitate.

adîncitúră, *adînciturî*, s.f. || Din *adînci* || Parte adîncită a unei suprafețe.

adjectív, *adjective*, s.n. || Din lat. *adiectivum*, fr. *adjectif* || Parte de vorbire flexibilă care arată o însușire a unui obiect sau a unei ființe și care se acordă cu substantivul ce denumește obiectul sau ființa respectivă.

adjectivál, -ă, *adjectivali, -e*, adj. || Din fr. *adjectival* || Care are valoare de adjectiv, care este exprimat printr-un adjectiv. ○ *Articol a.* = articol care însoțește un adjectiv determinant al unuî nume de persoană sau al unui substantiv articulat.

adjudecá, *adjúdec*, vb. I. Tranz. || Din lat. *adiudicare*, cf. fr. *adjuger* (după *judeca*) || (Dr.) A atribui un bun scos la licitație aceluia care oferă prețul cel mai mare. ◉ (Sport) *A-și adjudeca victoria* = a obține victoria, a învinge (într-o competiție).

adjúnct, -ă, *adjuncți, -te*, s.m. și f., adj. || Din germ. *Adjunct*, lat. *adiunctus* || (Persoană) imediat subordonată conducătorului unei instituții.

adjutánt, *adjutanți*, s.m. || Din fr. *adjutant* || Ofițer cu atribuții de secretar pe lîngă comandantul unei unități militare.

adjuvánt, -ă, *adjuvanți, -te*, adj., s.n. || Din fr. *adjuvant*, lat. *adiuvans, -ntins* || (Substanță) capabilă să activeze acțiunea unui medicament.

ad litteram adv. || Loc. lat. || Întocmai, cuvînt cu cuvînt, literă cu literă.

administrá, *administrez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *administrer*, lat. *administrare* || **1.** A conduce, a gospodări (o întreprindere, o instituție etc.). **2.** A da unui bolnav un anumit medicament. **3.** (Dr.) *A administra o probă* = a folosi un mijloc de probă într-un proces.

administrátiv, -ă, *administrativi, -e*, adj. || Din fr. *administratif*, lat. *administrativus* || Care se referă la administrație; care emană de la un organ de administrație. ○ *Pe cale administrativă* = prin organele administrației de stat.

administrátor, -oáre, *administratori, -oare* s.m. și f. || Din fr. *administrateur*, lat. *administrator* || Persoană care administrează un bun sau un patrimoniu.

administrátie, *administrații*, s.f. || Din rus. *administracija*, fr. *administration*, lat. *administratio* || **1.** Acțiunea de a administra (1); organele prin care se desfășoară această acțiune. ○ *A. de stat* = formă de activitate a statului pentru realizarea funcțiilor sale. **2.** Totalitatea organelor care administrează o instituție sau o întreprindere. **3.** Totalitatea puterilor de guvernămînt asupra unui teritoriu, fără dreptul de a dispune de acesta.

admirá, *admir*, vb. I. Tranz. || Din fr. *admirer*, lat. *admirari* || A privi pe cineva sau ceva cu un sentiment de încîntare, de mare prețuire, de stimă deosebită.

admirábil, -ă, *admirabili, -e*, adj. || Din fr. *admirable*, lat. *admirabilis* || Demn de a fi admirat, minunat, încîntător, excelent.

admirátiv, -ă, *admirativi, -e*, adj. || Din fr. *admiratif*, lat. *admirativus* || (Și adverbial) Care exprimă admirație.

admirátor, -oáre, *admiratori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *admirateur*, lat. *admirator* || Persoană care admiră pe cineva sau ceva.

admirátie, *admirații*, s.f. || Din fr. *admiration*, lat. *admiratio* || Sentiment de încîntare, de stimă, de apreciere deosebită față de cineva sau de ceva.

admisíbil, -ă, *admisibili, -e*, adj. || Din fr. *admissible* || Care poate fi admis; acceptabil.

admísie s.f. v. **admisiune.**

admisiúne, *admisiuni*, s.f. || Din fr. *admission*, lat. *admissio, -onis* (< *admittere*) || Intrare liberă sau forțată a agentului motor (ex. amestec aer-combustibil, abur, apă) în mașina care îl utilizează. || Și: **admísie** s.f.

admitánță s.f. || Din fr. *admittance* || Mărime egală cu inversul impedanței (v.) unui circuit electric.

admíte, *admít*, vb. III. Tranz. || Din lat. *admittere* „a aproba, a da curs liber", cf. fr. *admettre* || **1.** A primi ca bun, a considera ca adevărat; a fi de acord; a permite. **2.** A da curs favorabil unei cereri. **3.** A accepta, a primi (un candidat, un solicitant).

admítere, *admiteri*, s.f. Acțiunea de *a admite*. ○ *Examen de a.* = examen pe baza căruia un candidat poate fi primit într-o formă (superioară) de învățămînt.

admonestá, *admonestez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *admonester* || A mustra cu severitate (un elev, un subaltern); a dojeni aspru.

admonestáre, *admonestări*, s.f. Acțiunea de *a admonesta;* act oficial care conține o mustrare adresată cuiva.

adnotá, *adnotez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *adnotare* (< *ad* „la" + *notare* „a face un semn pe ceva, a însemna") || A face însemnări pe marginea unui text, pentru a-l explica sau a-i întregi.

adnotáre, *adnotări*, s.f. Acțiunea de *a adnota;* notă, însemnare care explică sau întregește un text.

adnotát, -ă, *adnotați, -te*, adj. (Despre un text) Care conține explicații, adnotări marginale.

adolescént, -ă, *adolescenți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *adolescent*, lat. *adolescens, -ntis* || Persoană la vîrsta adolescenței.

adolescéntă s.f. || Din fr. *adolescence*, lat. *adolescentia* || Perioadă a dezvoltării organismului uman, care are loc între vîrsta pubertății și cea adultă (în general între 14 și 17 ani).

adónic, *adonice*, adj. || Din fr. *adonique* || *Vers a.* = vers antic format dintr-un dactil și un spondeu sau un troheu.

adónis s.m. invar. || Din fr. *adonis*, de la n. pr. *Adonis*, zeul tinereții și al frumuseții bărbă-

teşti la vechii greci || (De obicei ir.) Nume care se dă unui tînăr foarte frumos.

adoptá, *adópt*, vb. I. Tranz. || Din fr. *adopter*, lat. *adoptare* || **1.** A înfia un copil. **2.** A-şi însuşi felul de a fi al cuiva; a accepta o părere, o metodă etc. **3.** A accepta ceva în urma unui vot.

adoptáre, *adoptări*, s.f. Acţiunea de *a adopta*. ○ *Adoptarea legilor* = votarea, în urma dezbaterilor, a proiectelor de legi de către organele legislative.

adoptív, -ă, *adoptivi, -e*, adj. ||. Din fr. *adoptif*, lat. *adoptivus* || **1.** (Despre copii) Înfiat. **2.** (Despre persoane) Care a adoptat pe cineva.

adópţie, *adopţii*, s.f. || Din fr. *adoption*, lat. *adoptio, -onis* || Faptul de a adopta un copil; înfiere. || Şi: **adopţiúne** s.f.

adopţiúne s.f. v. **adopţie.**

adorá, *adór*, vb. I. Tranz. || Din fr. *adorer*, lat. *adorare* || **1.** A avea o mare admiraţie pentru cineva sau ceva; a iubi în cel mai înalt grad. **2.** A slăvi, a venera o divinitate.

adorábil, -ă, *adorabili, -e*, adj. || Din fr. *adorable*, lat. *adorabilis* || Plin de farmec, încîntător.

adoráre s.f. **1.** Faptul de *a adora* **(1). 2.** Slăvire a unei divinităţi, venerare.

adorátór, -oáre, *adoratori, -oare*, s.m. şi f. || Din fr. *adorateur*, lat. *adorator* || Persoană care adoră pe cineva sau ceva.

adoráţie s.f. || Din fr. *adoration*, lat. *adoratio* || Adorare; iubire fără margini; venerare.

adormí, *adórm*, vb. IV. || Lat. *addormire* || **1.** Intranz. şi tranz. A trece (sau a face pe cineva să treacă) la starea de somn. **2.** Intranz. (Fig.; în limbajul bisericesc) A muri. **3.** Tranz. (Fig.) A potoli, a alina.

adormít, -ă, *adormiţi, -te*, adj. **1.** Care este cuprins de somn. **2.** (Fig.) Lipsit de vioiciune, leneş. **3.** (În limbajul bisericesc) Mort.

adormitór, -oáre, *adormitori, -oare*, adj. || Din *adormi* || Care adoarme, care provoacă somn. ○ (Adverbial) *Şi mii de glasuri slabe încep... Un cînt frumos şi dulce-adormitor sunînd* (Eminescu).

adormiţéle s.f. pl. || Din *adormit* || (Bot.) Dediţei.

adrenalínă s.f. || Din fr. *adrénaline;* lat. *ad* „lîngă" şi *ren* „rinichi" || Hormon produs de glandele suprarenale, folosit ca medicament cu proprietăţi vasoconstrictoare şi stimulatoare ale muşchiului cardiac.

adresá, *adresez*, vb. I. || Din fr. *adresser* (< *dresser*, din lat. **directiare* < *directus* „drept" || **1.** Refl. A se îndrepta cu vorba către cineva (pentru a-i pune o întrebare). **2.** Refl. A înainta o cerere unei instituţii, unei autorităţi. **3.** Tranz. A scrie adresa pe o scrisoare.

adresánt, -ă, *adresanţi, -te*, s.m. şi f. || Din germ. *Adressant* || Persoană căreia îi este adresată o scrisoare; destinatar.

adrésă, *adrese*, s.f. || Din fr. *adresse* || **1.** Indicaţie pe scrisori, pe colete etc., cuprinzînd numele şi domiciliul destinatarului. ○ Expr. *A spune ceva la adresa cuiva* = a spune ceva cu privire la cineva. *A greşi adresa* = **a)** a nimeri în alt loc decît cel indicat. **b)** (fam.) a se înşela asupra cuiva. **2.** Comunicare oficială făcută în scris de o instituţie. **3.** (Cib.) Expresie (numerică) indicînd o sursă sau o destinaţie a informaţiei ce urmează să fie înregistrată de un calculator electronic.

adsorbánt, *adsorbanţi*, s.m. || Din fr. *adsorbant* || Corp solid pe suprafaţa căruia se pot fixa substanţe prin adsorbţie.

adsorbí, pers. 3 *adsoárbe*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Din fr. *adsorber* || (Despre substanţe) A (se) fixa prin adsorbţie.

adsórbţie s.f. || Din fr. *adsorption* || Fixare a moleculelor unui gaz sau ale unui lichid pe suprafaţa unui corp solid.

adstrát s.n. || Din fr. *adstrat*; lat. *adstratus* „aşezat lîngă" || (Lingv.) Totalitatea elementelor străine care se adaugă unui idiom după constituirea acestuia.

aducătór, -oáre, *aducători, -oare*, adj., s.m. şi f. || Din *aduce* || (Persoană, lucru) care aduce ceva: *nori aducători de ploaie.*

adúce, *adúc*, vb. III. || Lat. *adducere* || **1.** Tranz. A lua un lucru cu sine şi a veni cu el undeva sau la cineva. ○ Expr. *Ce vînt te-aduce?* întrebare pusă celui care a venit pe neaşteptate. **2.** Tranz. A apropia ceva de sine. ○ A da unui lucru o anumită direcţie sau înclinaţie. ○ Expr. *A aduce vorba despre ceva* = a pomeni despre cineva sau ceva, a îndrepta discuţia spre... **3.** Tranz. A da, a produce: *via aduce rod.* **4.** Intranz. A semăna (puţin) cu cineva.

adúcere, *aduceri*, s.f. Acţiunea de *a aduce.* • *Aducere-aminte* = amintire.

aductór, *aductori*, adj. || Din fr. *adducteur*, lat. *adductor* || *Muşchi a.* = muşchi care apropie un membru de axul median al corpului.

adúcţie, *aducţii*, s.f. || Din fr. *adduction*, lat. *adductio, -onis* || Construcţie hidrotehnică destinată dirijării apei de la locul de captare la cel de folosire. || Şi: **aducţiúne** s.f.

aducţiúne s.f. v. **aducţie.**

adulá, *adulez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *aduler*, lat. *adulari* || A linguşi, a flata în chip servil.

adulatór, -oáre, *adulatori, -oare*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *adulateur*, lat. *adulator* || (Persoană) care adulează, linguşitor.

aduláţie, *adulaţii*, s.f. || Din fr. *adulation*, lat. *adulatio* || Linguşire.

adulmecá, *adúlmec*, vb. I. Intranz. (Despre animale) A simţi, cu ajutorul mirosului, prezenţa cuiva sau a ceva. • (Fig.; despre oameni) A căuta să afle, să dea de urma a ceva.

adúlt, -ă, *adulţi, -te*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *adulte*, lat. *adultus* (< *adolescere* „a creşte") || (Organism, persoană) care a ajuns la maturitate, al cărui proces de creştere s-a încheiat.

adultér, *adultere*, s.n., adj. || Din fr. *adultère*, lat. *adulterium* || **1.** S.n. Încălcarea fidelităţii conjugale de către unul dintre soţi. **2.** Adj. (Despre soţi) Care a încălcat fidelitatea conjugală.

adulterín, -ă, *adulterini, -e*, adj. || Din fr. *adultérin*, lat. *adulterinus* || (Şi substantivat) Născut dintr-un adulter.

adumbrí, *adumbresc,* vb. IV. || Lat. *adumbrare* || **1.** Tranz. A umbri. **2.** Refl. A se aşeza la umbră.

aduná, *adún,* vb. I. || Lat. *adunare* || **1.** Tranz. A strînge la un loc; a aduce din toate părţile; a ridica de pe jos. **2.** Tranz. (Mat.) A face o adunare. **3.** Tranz. A agonisi. **4.** Refl. A se strînge laolaltă.

adunáre, *adunări,* s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) aduna;* întrunire a mai multor persoane în scopul discutării unor probleme de interes comun. ○ *A. naţională* = organ suprem al puterii de stat în unele ţări socialiste. *A. generală* = adunare la care participă toţi membrii unei organizaţii, ai unei instituţii şi care poate fi şi organul conducător al acestora (ex. *a.g.* a membrilor organizaţiei de bază a P.C.R.; *a.g.* a oamenilor muncii). **2.** Operaţie aritmetică prin care se totalizează mai multe numere într-unul singur.

adunătúră, *adunături,* s.f. || Din *aduna* || Grămadă formată prin adunarea la un loc a unor obiecte disparate; (peior.) grup de oameni adunaţi la întîmplare.

adús, -ă, *aduşi, -se,* adj. || Din *aduce* || Aplecat, încovoiat.

adventísm s.n. || Din engl. *adventism,* germ. *Adventismus.* Cf. lat. *adventus* „venire" || Doctrină practicată de o sectă religioasă creştină care practică „a doua venire", apropiată, a lui Hristos.

adventíst, -ă, *adventişti, -ste,* adj., s.m. şi f. || Din engl. *adventist* || **1.** Adj. Care se referă la adventism, propriu adventismului. **2.** S.m. şi f. Adept al adventismului.

adventív, -ă, *adventivi, -e,* adj. || Din fr. *adventif.* Cf. lat. *adventicius* „care se adaugă, care vine dinafară || **1.** (Despre plante) Originar din alte ţări sau continente. **2.** (Despre rădăcini) Care, în anumite condiţii de mediu, se dezvoltă pe diferite părţi ale plantei (tulpină, frunze).

advérb, *adverbe,* s.n. || Din fr. *adverbe,* lat. *adverbium* (< *ad* „lîngă" + *verbum* „verb") || Parte de vorbire, în general neflexibilă, care determină un verb, un adjectiv sau alt adverb, arătînd locul, timpul, modul, cauza sau scopul.

adverbiál, -ă, *adverbiali, -e,* adj. || Din fr. *adverbial,* lat. *adverbialis* || (Despre cuvinte sau construcţii gramaticale) Care are valoare de adverb, folosit ca adverb.

advérs, -ă, *adverşi, -se,* adj. || Din fr. *adverse,* lat. *adversus* „care este în faţă" || **1.** Aşezat în faţă, opus. ○ *Parte adversă* = adversar într-un proces, într-o afacere etc. **2.** Potrivnic, duşmănos.

adversár, -ă, *adversari, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *adversaire,* lat. *adversarius* || Persoană care luptă împotriva alteia sau împotriva unei concepţii, a unei teorii; rival. ● (Sport) Partener de întrecere.

adversatív, -ă, *adversativi, -e,* adj. || Din fr. *adversatif,* lat. *adversativus* || Care exprimă o opoziţie. ○ *Propoziţie adversativă* = propoziţie care exprimă o opoziţie faţă de coordonata ei. *Conjuncţie adversativă* = conjuncţie care introduce o propoziţie adversativă.

adversitáte, *adversităţi,* s.f. || Din fr. *adversité,* lat. *adversitas, -atis* || Împrejurare potrivnică.

aéd, *aezi,* s.m. || Din fr. *aède;* gr. *aoidos* „cîntăreţ" || Poet epic recitator şi cîntăreţ din Grecia antică.

áer[1], **(3)** *aere,* s.n. || Lat. *aer* || **1.** Amestec de gaze care constituie atmosfera terestră. ○ *Aer condiţionat* = aer din încăperi trecut printr-un sistem special de ventilaţie, pentru a-şi păstra calităţile fizice normale; aer tratat în instalaţii de condiţionare. *În aer liber* = afară, într-un loc neacoperit. ○ Expr. *A lua aer* = a ieşi din casă pentru a respira aer curat. **2.** Atmosferă, văzduh. ○ Expr. *A se simţi ceva în aer* = a avea indicii că se pregăteşte ceva (în ascuns). **3.** Înfăţişare, aspect. ○ Expr. *A-şi da aere* = a lua o atitudine de superioritate.

aer[2], *aere,* s.n. || Din sl. *airŭ,* ngr. *aer* || (Bis.) Văl, de obicei ornamentat cu imaginea lui Hristos mort, cu care se acoperă vasele liturgice.

aerá, *aerez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *aérer* || A introduce aer[1] în masa unui lichid sau a unui material granular (apă, cereale), pentru îmbunătăţirea calităţii sau pentru aerisirea acestora.

aeráj s.n. || Din fr. *aérage* || Introducere de aer curat într-o mină subterană.

aerián, -ă, *aerieni, -e,* adj. || Din fr. *aérien* || **1.** Care se află în aer. **2.** Care se referă la aviaţie. ○ *Linie aeriană* = traseu aeronautic şi mijloacele materiale (aeronave, aeroporturi) aferente. **3.** (Fig.) Transparent, diafan. **4.** (Fig.) Lipsit de simţul realităţii, cu capul în nori.

aerísi, *aerisesc,* vb. IV. Tranz. || Din ngr. *aerizo* (aorist. *aerisa)* || A lăsa să pătrundă într-o încăpere aer proaspăt; a expune un obiect (de îmbrăcăminte) la aer.

aero- || Din gr. *aer* „aer" || Element de compunere însemnînd „aer", care serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective.

aerób, -ă, *aerobi, -e,* adj. || Din fr. *aérobe; aero-* + gr. *bios* „viaţă" || (Despre organisme) Care poate trăi şi creşte numai în prezenţa oxigenului.

aerobióză s.f. || Din fr. *aérobiose* || Formă de viaţă a organismelor aerobe.

aerobúz, *aerobuze,* s.n. || Din fr. *aérobus,* cf. engl. *airbus* || Avion de pasageri de mare capacitate.

aeroclúb, *aerocluburi,* s.n. || Din fr. *aéro-club* || Organizaţie în care sînt încadraţi cei care practică sau simpatizează aviaţia şi sporturile aeronautice.

aerodinám, *aerodinamuri,* s.n. || Din *aerodinamic* || Tren automotor rapid, cu formă aerodinamică.

aerodinámic, -ă, *aerodinamici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *aérodynamique; aero-* + gr. *dynamis* „forţă" || **1.** Adj. (Despre vehicule) Construit astfel încît să întîmpine o cît mai mică rezistenţă la deplasarea sa în aer. **2.** S.f. Ramură a mecanicii fluidelor care studiază mişcarea gaze-

lor, precum şi mişcarea corpurilor în aer şi în alte medii gazoase.

aerodînă, *aerodine*, s.f. || Din fr. *aérodyne* || Aeronavă mai grea decît volumul aerului dezlocuit (ex. avionul, elicopterul).

aerodróm, *aerodromuri*, s.n. || Din fr. *aérodrome; aero-* + gr. *dromos* „teren de alergare" || Teren special amenajat pentru decolarea, aterizarea şi staţionarea aeronavelor.

aeroelasticitáte s.f. || Din *aero-* + *elasticitate*, cf. fr. *aéroélasticité* || Ramură a fizicii care se ocupă cu comportarea avioanelor, construcţiilor etc. sub acţiunea forţelor aerodinamice.

aerofagíe s.f. || Din fr. *aérophagie; aero-* + gr. *phageın* „a mînca" || Înghiţirea unei cantităţi mari de aer odată cu saliva şau cu alimentele ingerate rapid.

aerofobíe s.f. || Din fr. *aérophobie; aero-* + gr. *phobos* „frică" || Teamă patologică de curenţii de aer.

aerofotogrammetríe s.f. || Din fr. *aérophotogrammétrie* || Tehnică a măsurării suprafeţelor terestre şi a întocmirii hărţilor şi planurilor folosind fotograme luate din avion.

aerogáră, *aerogări*, s.f. || Din fr. *aérogare* || Ansamblu de clădiri pe un aeroport, unde se află serviciile necesare asigurării traficului aerian.

aerolít, *aeroliţi*, s.m. || Din fr. *aérolithe; aero-* + gr. *lithos* „piatră" || Meteorit format în cea mai mare parte din silicaţi.

aeromodél, *aeromodele*, s.n. || Din fr. *aéromodèle* || Model de avion sau planor de dimensiuni reduse, cu sau fără motor.

aeromodelísm s.n. || Din fr. *aéromodélisme* || **1.** Ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul, proiectarea şi construcţia aeromodelelor. **2.** Ramură a sportului în care se folosesc aeromodele.

aeronáut, -ă, *aeronauţi, -te*, s.m. şi f. || Din fr. *aéronaute; aero-* + lat. *nauta* „navigator" || Persoană care face parte din echipajul unei aeronave.

aeronáutic, -ă, *aeronautici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *aéronautique* || **1.** S.f. Ştiinţa şi tehnica construirii de aeronave. **2.** S.f. Tehnica navigaţiei aeriene. **3.** Adj. Care se referă la aeronautică **(1, 2).**

aeronávă, *aeronave*, s.f. || Din *aero-* + *navă* (după fr. *aéronef*) || Vehicul care se poate deplasa în aer datorită unei forţe de sustentaţie, combinată eventual cu o forţă de tracţiune sau de împingere.

aeroplán, *aeroplane*, s.n. || Din fr. *aéroplane* || Avion.

aeroplanctón, *aeroplanctoane*, s.n. || Din germ. *Aeroplankton; aero-* + gr. *plankton* „rătăcitor" || Totalitatea microflorei şi microfaunei (bacterii, spori, polen etc.) care pluteşte în aerul atmosferic.

aeropórt, *aeroporturi*, || Din fr. *aéroport* || Ansamblu constituit din terenul, clădirile şi instalaţiile necesare decolării, aterizării, adăpostirii şi întreţinerii aeronavelor.

aeropurtát, -ă, *aeropurtaţi, -te*, adj. || *Aero-* + + *purtat* (după fr. *aéroporté*) || (Despre trupe) Care se transportă cu ajutorul aeronavelor.

aerosól, *aerosoli*, s.m. || Din fr. *aérosol; aero-* + lat. *solvere* „a dizolva" || (Mai ales la pl.) Particule lichide sau solide dispersate într-un gaz ori în aer, avînd întrebuinţări în medicină.

aerosoloterapíe s.f. || *Aerosol* + *terapie* || Procedeu terapeutic constînd din introducerea sub formă de aerosoli a unor medicamente pe căile respiratorii.

aerospaţiál, -ă, *aerospaţiali, -e*, adj. || Din fr. *aérospatial* || Referitor la tehnica zborurilor în spaţiul aerian şi extraterestru.

aerostát, *aerostate*, s.n. || Din. fr. *aérostat; aero-* + gr. *statos* „care stă" || Aeronavă mai uşoară decît aerul dezlocuit.

aerostátic, -ă, *aerostatici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *aérostatique* || **1.** S.f. Ramură a mecanicii fluidelor care se ocupă cu studiul echilibrului gazelor şi al solidelor în aer. **2.** Adj. Care aparţine aerostaticii **(1),** care se referă la aerostatică.

aerostáţie s.f. || Din fr. *aérostation* || Ramură a aeronauticii care se ocupă cu studiul construcţiei şi zborului aerostatelor.

aerotéhnică s.f. || Din fr. *aérotechnique* || Disciplină care se ocupă cu studiul şi cu construcţia aeronavelor.

aeroterapíe s.f. || Din fr. *aérothérapie* || Metodă de tratament al bolilor pulmonare cronice prin cură de aer (de munte, comprimat, rarefiat etc.).

aerotranspórt, *aerotransporturi*, s.n. || Din fr. *aérotransport* || Transport executat cu avioanele; transport aerian.

aerovehícul, *aerovehicule*, s.n. || *Aero-* + *vehicul* || Aeronavă.

afábil, -ă, *afabili, -e*, adj. || Din fr. *affable*, lat. *affabilis* || Cordial, afectuos, binevoitor.

afabilitáte s.f. || Din fr. *affabilité*, lat. *affabilitas, -atis* || Însuşirea de a fi afabil; cordialitate.

afabulaţíe s.f. || Din fr. *affabulation*, lat. *affabulatio* || Ansamblul elementelor tematice care configurează intriga unei opere literare epice sau dramatice.

afácere, *afaceri*, s.f. || După fr. *affaire* (< *à* + *faire*) || **1.** Treabă, îndeletnicire, ocupaţie. **2.** Tranzacţie comercială sau financiară care implică adesea specula; (fam.) întreprindere cu rezultat favorabil.

afacerísm s.n. || Din *afacere* || Folosire de către o persoană a situaţiei sale profesionale sau sociale în scopul realizării de profituri personale.

afaceríst, -ă, *afacerişti, -ste*, s.m. şi f. || Din *afacere* || Persoană care practică afacerismul.

afáră adv. || Lat. *ad foras* || Dincolo de limitele unui spaţiu închis; în exterior. ○ *(În) afară de...* = fără a mai socoti şi... ○ Expr. *A da afară* = a exclude, a elimina; a concedia dintr-un post. *Din cale-afară* = peste măsură, neobişnuit de...

afazíe, *afazii*, s.f. || Din fr. *aphasie*, gr. *aphasia* „amuţire" || Tulburare a activităţii nervoase superioare, constînd din pierderea totală sau parţială a facultăţii de a vorbi şi de a înţelege vorbirea.

afécț, *afecte*, s.n. || Din germ. *Affekt*, lat. *affectus* || **1.** Trăire emoțională intensă cu evoluție violentă și relativ scurtă. **2.** (În sens larg) Denumire generică pentru stările sau reacțiile afective.

afectá[1], *afectez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *affecter*, lat. *affectare* || A destina (o sumă de bani, o cantitate de materiale etc.) unui anumit scop.

afectá[2], *afectez*, vb. I. || Din fr. *affecter* || **1.** Tranz. A mîhni, a întrista. **2.** Tranz. A simula o anumită stare sufletească. **3.** Intranz. A se prefface; a-și da aere.

afectát, -ă, *afectați, -te*, adj. **1.** Mîhnit, întristat. **2.** Prefăcut, nenatural, prețios.

afectív, -ă, *afectivi, -e*, adj. || Din fr. *affectif*, lat. *affectivus* || Care aparține afectivității, privitor la sentimente; sentimental.

afectivitáte s.f. || Din fr. *affectivité* || Latură a vieții psihice a omului, care cuprinde emoțiile, sentimentele, pasiunile. ◎ Comportare afectivă; sensibilitate.

afectuós, -oásă, *afectuoși, -oase*, adj. || Din fr. *affectueux*, lat. *affectuosus* || Care manifestă afecțiune; prietenos, tandru.

afecțiúne, *afecțiuni*, s.f. || Din fr. *affection*, lat. *affectio, -onis* || **1.** Simpatie, prietenie, atașament față de cineva. **2.** Boală, stare patologică a unui organ.

afélіu s.n. || Din fr. *aphélie;* gr. *apo* „departe" + *helios* „soare" || Punctul cel mai îndepărtat de Soare de pe orbita unei planete.

afemeiát, *afemeiați*, adj., s.m. || Din *femeie* (după fr. *effeminé)* || (Bărbat) care umblă după femei, căruia îi place să facă curte femeilor.

aferát, -ă, *aferați, -te*, adj. || După fr. *affairé* (< *faire* „a face") || Care este sau care pare a fi foarte ocupat.

aferént, -ă, *aferenți, -te*, adj. || Din fr. *afférent;* cf. lat. *afferre* „a duce către" || **1.** Care decurge din ceva, care este în legătură cu ceva. **2.** (Anat.) *Vase aferente* = vase care se varsă în altele sau care pătrund într-un organ.

aferentáție s.f. || Cf. *aferent* || Transmiterea excitației nervoase de la neuronii senzoriali periferici la cei centrali.

aferéză, *afereze*, s.f. || Din fr. *aphérèse*, gr. *aphairesis* „îndepărtare" || Dispariția unui sunet sau a unui grup de sunete de la începutul unui cuvînt.

afét, *afeturi*, s.n. || După rus. *lafet*, germ. *Lafette*, fr. *affût* || Suportul țevii la unele arme de foc (tunuri, aruncătoare de mine etc.).

afíde s.f. pl. || După fr. *aphidiens* || Subordin de insecte homoptere care cuprinde păduchii de plante mici, cu forme aripate și nearipate.

afiliá, *afiliez*, vb. I. Refl. || Din fr. *affilier*, lat. *affiliare* „a lua ca fiu" || (Despre instituții, organizații etc.) A se alătura altei instituții sau organizații, căreia i se subordonează.

áfin[1], *afini*, s.m. Arbust scund din regiunile de munte, cu frunze oval-alungite, flori de culoare roz-deschis și fructe negre comestibile.

afín[2], *afini*, s.m. || Din lat. *affinis* || Rudă prin alianță.

afiná, *afinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *affiner* (< *fin)* || A efectua un proces de afinare.

afinâre, *afinări*, s.f. Operație metalurgică pentru înlăturarea impurităților dintr-un metal.

afinátă, *afinate*, s.f. || Din *afină* || Băutură alcoolică preparată din afine.

áfină, *afine*, s.f. || Din *afin*[1] || Fructul comestibil al afinului, o boacă neagră-albăstruie, cu gust acrișor.

afinitáte, *afinități*, s.f. || Din fr. *affinité*, lat. *affinitas, -atis* (< *finis* „limită") || **1.** Atracție și simpatie între oameni datorită asemănării dintre ei sau apropierii lor sufletești. **2.** (Chim.) Proprietate a două substanțe de a reacționa între ele.

afirmá, *afirm*, vb. I. || Din fr. *affirmer*, lat. *affirmare* „a întări, a asigura" || **1.** Tranz. A declara (în mod ferm), a susține (cu tărie). **2.** Refl. A se face remarcat.

afirmáre, *afirmări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a afirma* (1). **2.** Faptul de a se remarca în mod deosebit.

afirmatív, -ă, *afirmativi, -e*, adj. || Din fr. *affirmatif*, lat. *affirmativus* || Care conține o afirmație, care are un sens pozitiv. ○ *În caz afirmativ* = dacă se va întîmpla așa.

afirmáție, *afirmații*, s.f. || Din fr. *affirmation*, lat. *affirmatio* || Exprimare, susținere a unei păreri; (la pl.) vorbe care exprimă o afirmare.

afiș, *afișe*, s.n. || Din fr. *affiche* (< *ficher* „fișă") || Înștiințare, de obicei tipărită și expusă public, cuprinzînd informații de interes general. ◎ Gen de artă grafică cu funcție mobilizatoare, de informare, de reclamă etc.

afișá, *afișez*, vb. I. || Din fr. *afficher* || **1.** Tranz. A expune un afiș. **2.** Tranz. (Fig.) A manifesta în mod ostentativ (o anumită atitudine), a face paradă de... **3.** Refl. (Fam.) A apărea în tovărășia cuiva, cu intenția de a face impresie.

afișaj, *afișaje*, s.n. || Din fr. *affichage* || **1.** Faptul de a afișa, lipire de afișe. **2.** Punere în evidență.

afișiér, *afișiere*, s.n. || Din *afișa* || Vitrină, panou sau construcție specială unde se pun diferite anunțuri.

afix, *afixe*, s.n. || Din fr. *affixe*, lat. *affixus* „atașat" || Nume generic pentru prefixe, sufixe și infixe.

afînă, *afinez*, vb. I. Tranz. || Din lat. **affenare* || A face ca un material granular să fie mai puțin compact, a-i mări volumul prin săpare, fărîmițare etc.

afînát, -ă, *afinați, -te*, adj. (Despre pămînt, zăpadă etc.) Care este mai puțin compact; rărit, înfoiat.

aflá, *áflu*, vb. I. || Lat. *afflare* „a sufla spre ceva" || **1.** Tranz. și intranz. A lua cunoștință, a căpăta vești sau informații despre ceva; a auzi o veste, o noutate. **2.** Tranz. A găsi, a descoperi ceva. **3.** Refl. A se găsi într-un loc sau într-o situație oarecare. ○ Expr. (Fam.) *A se afla în treabă* = a se amesteca într-o discuție sau într-o acțiune fără a fi necesar și fără a aduce vreo contribuție.

aflorimént, *aflorimente*, s.n. || După fr. *affleurement* (< *fleur* „floare") || Apariție la suprafața Pămîntului a unor roci mai vechi, datorită îndepărtării (prin eroziune) a rocilor mai noi de deasupra.

afluént, *afluenți*, s.m. || Din fr. *affluent*, lat. *affluens, -ntis* || Apă curgătoare care se varsă în altă apă curgătoare mai mare, considerată în raport cu aceasta.

afluénță s.f. || Din fr. *affluence*, lat. *affluentia* (< *fluere* „a curge") || **1.** Mulțime de oameni care se îndreaptă spre același punct; aflux. **2.** Cantitate mare; belșug, abundență.

aflúx, *afluxuri*, s.n. || Din fr. *afflux*, lat. *affluxus* „care curge" || **1.** Deplasare a unui fluid (ex. a sîngelui) către un anumit loc. **2.** Afluență (1).

afón, -ă, *afoni, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *aphone;* gr. *aphonos* „mut" || **1.** (Persoană) care suferă de afonie. **2.** (Persoană) care nu poate cînta corect, care nu are voce.

afonie s.f. || Din fr. *aphonie* || Imposibilitate de a vorbi, ca urmare a unor leziuni ale laringelui.

aforism, *aforisme*, s.n. || Din fr. *aphorisme*, gr. *aphorismos* „definiție" || Maximă, adagiu, sentință.

a fortióri || Loc. lat. || (Despre raționamente) Care constă în trecerea de la o judecată la alta pe baza faptului că în favoarea celei de a doua judecăți există tot atîtea temeiuri sau chiar temeiuri în plus.

afretá, *afretez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *affréter* (< *fret* „taxă pentru transport") || A închiria o navă pentru transportul de mărfuri.

africán, -ă, *africani, -e*, s.m. și f., adj. || De la n. pr. *Africa* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația băștinașă a Africii. **2.** Adj. Care aparține Africii sau populației ei, referitor la Africa sau la populația ei.

afrikáans s.n. || Cuv. olandez || Varietate a limbii olandeze, vorbită de urmașii burilor în Republica Africa de Sud.

afrodiziác, *afrodiziace*, s.n. || Din fr. *aphrodisiaque*, gr. *aphrodisiakos* „de dragoste" || Substanță care stimulează impulsurile sexuale.

afrónt, *afronturi*, s.n. || Din fr. *affront*, it. *affronto* „injurie" || Jignire, insultă adusă cuiva în public.

áftă, *afte*, s.f. || Din fr. *aphte*, lat. *aphtae*, gr. *aphtai* (< *haptein* „a arde, a frige") || Ulcerație dureroasă, acoperită cu un strat alb-gălbui, care apare pe mucoasa gurii sau a faringelui.

aftoásă, *aftoase*, adj. || Din fr. *(fièvre) aphteuse* || *Febră a.* = boală infecțioasă specifică animalelor rumegătoare, caracterizată prin febră și erupții localizate pe mucoasa bucală.

afuiére s.f. || După fr. *affouillement*. Cf. lat. *fodere* „a scoate (săpînd)" || Proces de eroziune și de spălare a fundului unei ape curgătoare în jurul fundației unei lucrări hidrotehnice.

afumá, *afúm*, vb. I. || Lat. *affumare* || **1.** Tranz. A expune un aliment la fum, pentru a-l conserva. **2.** Tranz. A umple cu fum o încăpere, pentru a distruge sau a alunga anumite insecte. ◆ Intranz. (Despre sobe) A scoate fum. **3.** Refl. A se acoperi cu un strat de fum. ◆ (Despre mîncăruri) A căpăta gust și miros neplăcut de fum, în timpul expunerii la foc. **4.** Refl. (Fig.; fam.) A se îmbăta ușor.

afumát, -ă, *afumați, -te*, adj. **1.** (Despre alimente) Care a fost expus la fum pentru a fi conservat. **2.** Înnegrit de fum. **3.** (Despre mîncăruri) Care a căpătat gust neplăcut de fum. **4.** (Fig.; fam.) Amețit de băutură.

afumătoáre, *afumători*, s.f. || Din *afuma* || **1.** Utilaj pentru producerea de fum fără flacără, servind la liniștirea albinelor în timpul cînd este necesară o intervenție în interiorul stupului. **2.** Afumătorie.

afumătorie, *afumătorii*, s.f. || Din *afuma* || Instalație pentru afumarea cărnii sau a altor alimente.

afumătúră, *afumături*, s.f. || Din *afuma* || Produs alimentar conservat prin expunere la fum; *p. ext.* carne afumată.

afúnd adj., adv. || A^3 + *fund* || **1.** Adj. Adînc; (substantivat, n.) adîncime. **2.** Adv. În adîncime.

afundá, *afúnd*, vb. I. || Lat. **affundare* || **1.** Tranz. și refl. A (se) cufunda (într-un lichid). **2.** Refl. A pătrunde adînc; (fig.) a se pierde în depărtare, a dispărea.

afurisénie, *afurisenii*, s.f. || Din *afurisi* || (Rel.) Anatemă.

afurisí, *afurisesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *aforisati* || (Rel.) A arunca anatema asupra cuiva.

afurisít, -ă, *afurisiți, -te*, adj., s.m. și f. (Om) rău, ticălos.

afuzalí s.m. || De la n. pr. tc. *Afuz-Ali* || Soi de viță de vie cu struguri pentru masă, cu ciorchini grei, pînă la 2 kg, cu boabe mari galben-verzui.

agá s.f. v. **agă.**

agalactíe s.f. || Cf. gr. *a* „fără" + *gala* „lapte" || Absență patologică a secreției lactate la femeia care a născut.

agále adv. || Din ngr. *agalia* || Încet, domol, fără grabă.

agápă, *agape*, s.f. || Din fr., lat. *agape;* gr. *agape* „iubire" || Ospăț între prieteni, masă colegială.

agar-agár s.n. || Din fr. *agar-agar* || Substanță gelatinoasă extrasă din anumite alge marine, folosită în microbiologie, în industria alimentară etc.

agaricacée s.f. pl. || Din fr. *agaricacées;* cf. lat. *agaricum*, gr. *agarikon* „ciupercă comestibilă" || Familie de ciuperci comestibile (ex. pîinișoara, rîșcovul), cu pălăria prevăzută cu numeroase lamele pe partea inferioară.

agasá, *agasez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *agacer* || A plictisi, a enerva pe cineva cu insistențele.

agasánt, -ă, *agasanți, -te*, adj. || Din fr. *agaçant* || Care agasează; enervant.

agát, *agate*, s.n. || Din fr. *agate*, gr. *akhates*, de la numele rîului lîngă care a fost găsită această piatră || Varietate cristalină de silice,

cu benzi divers colorate, folosită ca piatră semiprețioasă. || Și: **agátă** s.f.

agátă s.f. v. **agat.**

agatîrși s.m. pl. || Din fr. *Agathyrses* || Populație scitică tracizată, amintită de Herodot ca locuind în sec. 6 î.e.n. pe cursul mijlociu al Mureșului.

agávă, *agave,* s.f. || Din fr. *agave* || cf. gr. *agave* „minunată, măreață" || Nume dat mai multor specii de plante ornamentale cu frunze mari, pînă la 2 m, originare din America; înfloresc o singură dată la 15—20 de ani.

ágă, *agi* s.m. || Din tc. *ağa* || (Înv.) **1.** (În evul mediu în Imperiul Otoman) Titlu dat unor comandanți militari. **2.** (În Țara Românească și în Moldova) Șef al unei agii. || Și: **agá,** *agale,* s.f.

agățá, *agăț,* vb. I. || Lat. *accaptiare* (< *captiare* „a prinde") || **1.** Tranz. A atîrna ceva de un cui sau de un cîrlig. **2.** Refl. A se prinde, a se apuca cu mîinile de ceva; (despre țesături) a se rupe prinzîndu-se într-un obiect ascuțit. || Și: **acățá** vb. I.

agățătór, -oáre, *agățători, -oare,* adj., s.f. || Din *agăța* || **1.** Adj. Care se agață. ○ *Plantă agățătoare* = plantă a cărei tulpină este prevăzută cu organe speciale de agățare (peri încîrligați, cîrcei etc.). **2.** S.f. Șiret sau lănțișor cusut la o haină spre a o putea atîrna în cui.

ageamíu, -íe, *ageamii,* adj., s.m. și f. || Din tc. *acemi* || (Fam.) Nepriceput, neștiutor; începător, novice.

agéndă, *agende,* s.f. || Din fr. *agenda,* lat. *agenda* „ceea ce trebuie făcut" || **1.** Carnet în care se notează, pe zile, lucrările ce urmează să fie executate. **2.** Ordine de zi.

agént, -ă, *agenți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *agent,* lat. *agens, -ntis,* (< *agere* „a face") || **1.** S.m. și f. Reprezentant oficial al unui stat, al unei instituții, organizații etc., avînd anumite atribuții (ex. agent fiscal, agent comercial). ○ *A. diplomatic* = persoană trimisă de un stat cu misiunea de a-l reprezenta în relațiile politice cu alt stat. *A. secret* = persoană cu misiune secretă de a culege informații politice, economice, financiare etc. dintr-o anumită țară; spion. **2.** S.m. Factor activ, care provoacă sau influențează un fenomen fizic, chimic etc. **3.** S.m. *A. patogen* = microorganism (microb, virus) care poate pătrunde într-un organism, producînd manifestări patologice.

agentúră, *agenturi,* s.f. || Din germ. *Agentur* || **1.** Casă de comerț condusă de un agent (1). **2.** Grup organizat din interiorul unui stat, unui partid etc. aflat în slujba unor forțe străine.

agențíe, *agenții,* s.f. || Din it. *agenzia* || **1.** Reprezentanță, filială sau sucursală a unei instituții ori a unei întreprinderi. **2.** *A. (internațională) de presă* = instituție care culege informații din diverse domenii de activitate, interne și internaționale, și le furnizează organelor de presă, de radio și televiziune din țară și de peste hotare.

áger, -ă, *ageri, -e,* adj. || Lat. *agilis* || Iute în mișcări, sprinten; isteț, deștept. ● (Despre ochi, privire) Vioi, pătrunzător.

agerîme s.f. || Din *ager* || Însușirea de a fi ager.

agéstru, *agestre,* s.n. || Din fr. *agestre* || (Geogr.) Con de dejecție (v. *con).*

agfacolór adj. || Din *Agfacolor,* denumire comercială || *Procedeu a.* = procedeu de obținere a imaginilor colorate prin suprapunerea a trei straturi fotosensibile la culorile primare sau la cele fundamentale; este utilizat în fotografie și în cinematografie.

agheásmă s.f. || Din ngr. *agiasma* || (Bis.) Apă sfințită.

aghesmuí, *aghesmuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *agheasmă* || (Bis.) A stropi cu agheasmă.

aghiós, *aghioase,* s.n. || Din ngr. *agios* „sfînt" || (Înv.) Numele unei cîntări liturgice. ○ Expr. *A trage la aghioase* = **a)** a cînta monoton și tărăgănat; **b)** a sforăi; a dormi.

aghiotánt, *aghiotanți,* s.m. || Cf. rus. *adjutant* || (Înv.) Ofițer atașat pe lîngă un comandant militar.

aghiúță s.m. || Cf. ngr. *agios* „sfînt" || (Fam. și glumeț) Drac.

agíe, *agii,* s.f. || Din *agă* || (În Moldova și în Țara Românească) Organ administrativ din sec. 18—19, însărcinat cu menținerea ordinii publice în capitală.

agíl, -ă, *agili, -e,* adj. || Din fr. *agile,* lat. *agilis* || Care se mișcă ușor și repede, sprinten, vioi. ● Îndemînatic.

agilitáte s.f. || Din fr. *agilité* || Ușurință în mișcări; suplețe, vioiciune. ● Îndemînare.

ágio, *agiouri,* s.n. || Din it. *aggio* || Diferența cu care prețul (cursul) pe piață al unei monede sau hîrtii de valoare depășește valoarea nominală a acesteia; cîștigul rezultat din astfel de diferențe.

agitá, *agit,* vb. I. || Din fr. *agiter,* lat. *agitare* (< *agere* „a face") || **1.** Tranz. A mișca repede, într-o parte și în alta, a clătina cu mișcări repezi. ● A mișca într-un vas două sau mai multe substanțe, pentru a obține o emulsie sau o suspensie. **2.** Refl. A fi neliniștit, a nu sta locului, a se frămînta. **3.** Refl. A se revolta, a se răzvrăti; (tranz.) a ațința.

agitát, -ă, *agitați, -te,* adj. Care se agită, neliniștit, tulburat. ● (Fig.; despre perioade de timp) Frămîntat, tumultuos.

agitátor[1], *agitatoare,* s.n. || Din fr. *agitateur* || Dispozitiv care servește la omogenizarea unui amestec de substanțe.

agitátor[2], **-oáre,** *agitatori, -oare,* s.m. și f. || Din *agita* || Persoană care face agitație politică.

agitatóric, -ă, *agitatorici, -ce,* adj. || Din *agitator* || Care servește la agitație; care se referă la agitație.

agitáție, *agitații,* s.f. || Din fr. *agitation,* lat. *agitatio,* (3) rus. *agitacija* || **1.** Faptul de a (se) agita; mișcare intensă, încoace și încolo, de oameni, vehicule etc. **2.** Stare de neliniște excesivă. **3.** *A. politică* = mijloc de înrîurire politică a conștiinței maselor și de atragere la realizarea unor scopuri și obiective imediate, prin lozinci, întruniri, presă, radio etc.

aglică, *aglice,* s.f. || Din bg. *aglika,* scr. *jaglika* || Plantă erbacee din familia rozaceelor, înaltă pînă la 80 cm, cu flori albe sau albe-roz parfumate și cu fructe capsule.

aglomerá, *aglomerez,* vb. I. || Din fr. *agglomérer,* lat. *agglomerare* (< *glomus, glomeris* „ghem") || **1.** Refl. A se aduna la un loc în număr mare, a se îngrămădi. ● (Despre un loc) A deveni suprapopulat. **2.** Tranz. A lega între ele granulele, firele sau fișiile care compun un material.

aglomerát, -ă, *aglomerați, -te,* adj., s.n. **1.** (Despre spații) Ticsit; suprapopulat; (despre materiale) obținut prin aglomerare. **2.** S.n. Rocă formată prin acumularea de fragmente de materiale provenite din exploziile vulcanice.

aglomerație, *aglomerații,* s.f. || Din fr. *agglomeration* || **1.** Îngrămădire de oameni, îmbulzeală, înghesuială. **2.** Ansamblu de localități care gravitează în jurul uneia mai mari.

aglutiná, *aglutinez,* vb. I. Refl. || Din fr. *agglutiner,* lat. *agglutinare* || (Despre particulele unor materiale) A se lipi unele de altele, a se împreuna, a se uni. ● (Despre elemente ale vorbirii) A se lipi unul de altul, formînd un singur cuvînt.

aglutinánt, -ă, *aglutinanți, -te,* adj., s.n. || Din fr. *agglutinant* || **1.** Adj. Care lipește, care unește, care se aglutinează. ○ *Limbă aglutinantă* = limbă în care raporturile gramaticale se exprimă cu ajutorul unor sufixe sau prefixe. **2.** S.n. Substanță vîscoasă care se adaugă la pasta de imprimat pentru a păstra desenul pe țesătură.

agnéț, *agnețe,* s.n. || Din bg., rus. *agnec* || (Bis.) Bucată de prescură din care se taie anafura pentru împărtășanie.

agnosticísm s.n. || Din fr. *agnosticisme;* cf. gr. *agnostos* „necunoscător, ignorant" || Concepție filozofică ce neagă posibilitatea cunoașterii realității obiective sau a esenței fenomenelor și a legității lor de dezvoltare.

agnozíe s.f. || Din fr. *agnosie;* gr. *a* „fără" + *gnosis* „cunoaștere" || Pierdere sau tulburare a funcțiilor intelectuale de recunoaștere a celor văzute, auzite, pipăite.

agónă s.f. || Din fr. *agone;* gr. *a* „fără" + *gonia* „unghi" || Curbă care unește punctele de pe suprafața Pămîntului cu declinație magnetică nulă.

agonie s.f. || Din fr. *agonie;* gr. *agonia* „luptă, agitație" || **1.** Stare a organismului care precedă moartea și în care survine diminuarea funcțiilor respiratorii și circulatorii. **2.** (Fig.) Declin.

agoniseálă s.f. || Din *agonisi* || Ceea ce se agonisește; cîștig (dobîndit prin muncă).

agonisí, *agonisesc,* vb. IV. Tranz. || Din ngr. *agonizomai* || A dobîndi, a cîștiga prin muncă. ● A economisi.

agonizá, *agonizez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *agoniser* || A fi în agonie. (Fig.) *Căpețelul de lumină începu a agoniza* (Eminescu).

agorá s.f. || Cuv. gr. || Piață în orașele din Grecia antică, unde se țineau adunările publice și unde se aflau principalele instituții.

agorafobíe s.f. || Din fr. *agoraphobie;* gr. *agora* „piață" + *phobos* „frică" || Teamă patologică, obsesivă, de spațiile largi, deschise, de piețe etc.

agráfă, *agrafe,* s.f. || Din fr. *agrafe,* germ. *Agraffe* || **1.** Nume dat unor obiecte care servesc pentru a fixa părul, o haină, o hîrtie etc. **2.** Obiect din sîrmă sau din tablă cu care se prind mai multe piese. ● Piesă de metal care servește la legarea a două elemente de construcție. **3.** Mică piesă de metal cu care se prind și se țin unite buzele unei plăgi, pînă la cicatrizare; copcă[1] (3).

agramát, -ă, *agramați, -te,* adj., s.m. și f. || Din lat. *agrammatos* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care face greșeli elementare de limbă; *p. ext.* incult. **2.** Adj. Care conține greșeli elementare de gramatică și de ortografie.

agrár, -ă, *agrari, -e,* adj. || Din fr. *agraire,* lat. *agrarius* (< *ager* „cîmp") || Care se referă la proprietatea funciară. ● În care predomină agricultura.

agrarián, -ă, *agrarieni, -e,* adj. || Din fr. *agrarien* || Agrar.

agrarianísm s.n. || Din *agrarian* || Orientare în gîndirea economică care consideră agricultura ca fiind principala ramură a economiei.

agravá, *agravez,* vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *aggraver,* lat. *aggravare* || A (se) înrăutăți, a (se) face mai grav.

agravánt, -ă, *agravanți, -te,* adj. || Din fr. *aggravant,* lat. *aggravans, -ntis* || Care agravează. ○ *Circumstanțe agravante* = circumstanțe care contribuie la înăsprirea pedepsei unui inculpat.

agreá, *agreez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *agréer* (< *gré* „plac, voie") || A vedea cu ochi buni, a simpatiza.

agreabíl, -ă, *agreabili, -e,* adj. || Din fr. *agréable* || Plăcut; simpatic.

agregá, pers. 3 *agregă,* vb. I. Refl. || Din fr. *agréger,* lat. *aggregare* (< *grex, gregis* „turmă; grămadă") || (Despre elemente) A se uni, a se alipi.

agregáre, *agregări,* s.f. Faptul de *a se agrega.* ○ *Stare de a.* = fiecare dintre stările (solidă, lichidă, gazoasă și de plasmă) sub care se pot prezenta substanțele.

agregát, *agregate,* s.n. || Din fr. *agrégat* || **1.** Grup format prin cuplarea unei mașini de forță cu una sau mai multe mașini de lucru sau cu un generator. **2.** Material granular (nisip, pietriș etc.) folosit pentru mortare și betoane. ○ *A. mineral* = concreștere de minerale în diferite formații naturale (roci, minereuri etc.).

agreméntă, *agremente,* s.n. || Din fr. *agrément* **1.** Plăcere, distracție. **2.** Consimțămînt dat de un stat pentru numirea unei persoane ca șef de misiune diplomatică sau consul al unui stat străin.

agresiúnă, *agresiuni,* s.f. || Din fr. *agression,* lat. *aggressio, -onis* || **1.** Atac armat lansat de unul sau mai multe state împotriva altui stat. **2.** Atac împotriva unei persoane.

agresív, -ă, *agresivi, -e,* adj. || Din fr. *agressif* || **1.** Care atacă fără a fi provocat; care caută prilej de ceartă. **2.** (Despre substanțe) Care atacă un corp cu care vine în contact.

agresivitáte s.f. || Din fr. *agressivité* || Însuşirea de a fi agresiv.

agresór, -oáre, *agresori, -oare,* s.m. şi f. || Din fr. *agresseur,* lat. *aggressor* (< *agredi* „a ataca") || Cel care săvîrşeşte o agresiune.

agrést, -ă, *agreşti, -ste,* adj. || Din lat. *agrestis,* fr. *agreste* || (Rar) Cîmpenesc, rustic. ◆ Grosolan.

agrícol, -ă, *agricoli, -e,* adj. || Din fr. *agricole* || **1.** Care se referă la agricultură; care provine din agricultură. **2.** Agrar.

agricultór, -oáre, *agricultori, -oare,* s.m. şi f. || Din fr. *agriculteur,* lat. *agricultor* || Persoană care se ocupă cu agricultura.

agricultúră, *agriculturi,* s.f. || Din fr. *agriculture,* lat. *agricultura* (< *ager, agris* „cîmp") || **1.** Cultivarea pămîntului. **2.** Ramură a producţiei materiale care are ca obiect cultura plantelor şi creşterea animalelor în vederea obţinerii unor produse alimentare şi a unor materii prime. ○ *A. intensivă* v. *intensiv. A. extensivă* v. *extensiv.*

ágriş, *agrişi,* s.m. || Din magh. *egres* || Arbust din regiunile de munte, cu ramuri spinoase şi cu fructe bace comestibile.

ágrişă, *agrişe,* s.f. || Din *agriş* || Fructul agrişului, mic, de culoare verde, gălbuie sau roşiatică la coacere, cu gust dulce-acrişor.

agro- || Din gr. *agros* „cîmp" || Element de compunere însemnînd „agricol", „agricultură" care serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective.

agroalimentár, -ă, *agroalimentari, -e,* adj. || *Agro-* + *alimentar* || Care se referă la agricultură, şi la alimentaţie, care provine din aceste domenii: *produse agroalimentare.*

agrobiologíe s.f. || Din germ. *Agrobiologie,* rus. *agrobiologija* || Ştiinţă care studiază acţiunea legilor biologice asupra culturii plantelor şi creşterii animalelor.

agrochimíe s.f. || Din fr. *agrochimie* || Ştiinţă care studiază circuitul substanţelor nutritive în mediul de creştere şi dezvoltare a plantelor agricole.

agrogeologíe s.f. || Din fr. *agrogéologie* || Pedologie.

agrometeorologíe s.f. || *Agro-* + *meteorologie* || Ştiinţă care studiază condiţiile meteorologice ale unei regiuni din punctul de vedere al influenţei acestora asupra producţiei agricole.

agronóm, *agronomi,* s.m. || Din fr. *agronome* || Specialist în agronomie.

agronómic, -ă, *agronomici, -ce,* adj. || Din fr. *agronomique* || Privitor la agronomie, care ţine de agronomie.

agronomíe s.f. || Din fr. *agronomie* || Complex de ştiinţe care cuprinde totalitatea cunoştinţelor referitoare la producţia agricolă.

agrotéhnic, -ă, *agrotehnici, -ce,* s.f., adj. || Din rus. *agrotehnika* || **1.** S.f. Ştiinţă care se ocupă cu relaţiile dintre factorii de vegetaţie, sol şi plantele cultivate. **2.** Adj. Care se referă la agrotehnică.

agrozootehníe s.f. || *Agro-* + *zootehnie* || Tehnica cultivării plantelor furaiere şi a creşterii animalelor domestice.

agrúme s.f. pl. || Din it. *agrume* || Denumire generică pentru fructele citrice (portocale, lămîi etc.).

agurídă s.f. || Din ngr. *agourida* || Strugure acru, necopt.

agurijoáră, *agurijoare,* s.f. || Din *agurídă* || Plantă erbacee decorativă, cu flori mari, albe, roşii sau galbene, care se deschid la soare.

ah interj. Exclamaţie care exprimă durere, milă, deznădejde sau mulţumire, admiraţie.

ahá interj. Exclamaţie care exprimă satisfacţia cuiva la înţelegerea unui lucru, la aflarea răspunsului la o întrebare.

aheeán, -ă, *aheeeni, -e,* adj. || Din fr. *achéen* || Care se referă la ahei, care aparţine aheilor.

ahéi, s.m. pl. || Cf. n. pr. *Ahaia* || Populaţie indo-europeană aşezată la începutul mileniului al doilea î.e.n. în Pelopones, unde au întemeiat puternice centre de civilizaţie.

ahó interj. Strigăt cu care se încetineşte sau se opreşte mersul boilor, *p. ext.* al unui vehicul. *Aho! car nebun, aho!* (Creangă).

ahtiá, *ahtiez,* vb. I. Refl. || De la *ah* || A dori ceva din tot sufletul; a jindui, a rîvni la ceva.

ahtiát, -ă, *ahtiaţi, -te,* adj. Stăpînit de o dorinţă puternică, dornic de ceva.

ai, *ai,* s.m. || Lat. *alium* || (Reg.) Usturoi. ○ *Ai sălbatic* = numele a trei plante erbacee, cu frunze lunguiete şi cu flori galbene, roz, respectiv albe-verzui.

aícea adv. v. **aíci.**

aíci adv. || Lat. *ad-hicce* || **1.** În acest loc, în aceste locuri (relativ apropiate de vorbitor). ○ (Fam.) *Pînă aici!* = destul! ajunge! **2.** În acest moment, acuma. ○ *Cît pe-aci* = aproape să... || Şi: **ací, aícea** adv.

aídoma adv. || A^3 + sl. *vidomă* „vizibil" || La fel, întocmai.

aiévea adv., adj. || A^3 + sl. *javĕ* || **1.** Adv. În realitate; cu adevărat. **2.** Adj. Real, concret.

áisberg, *aisberguri,* s.n. || Din engl. *iceberg* || Bloc mare de gheaţă desprins din gheţurile polare, care pluteşte pe oceane spre zona caldă, influenţînd clima regiunilor învecinate.

áisfild, *aisfilduri,* s.m. || Din engl. *ice-field* || Cîmp de gheaţă.

aişór, *aişori,* s.m. || Din *ai* || Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunze roşietice şi flori galbene-aurii.

aiurá, *aiurez,* vb. I. Intranz. || Din *aiurea* || A delira; a vorbi fără sens, a spune lucruri absurde. || Şi: **aiurí** vb. IV.

aiúrea adv., adj. || Lat. *aliubi* || **1.** Adv. În alt loc, în altă parte, altundeva. ○ *Într-aiurea* = la întîmplare, fără ţintă. ○ Expr. *A vorbi într-aiurea* = a vorbi fără sens şi fără rost. ○ (Cu valoare de interjecţie; fam.) *Aiurea!* = nici vorbă! n-ai dreptate! **2.** Adj. (Fam.) Zăpăcit, aiurit.

aiureálă, *aiureli,* s.f. || Din *aiuri* || Delir; vorbire lipsită de sens, absurditate.

aiurí vb. IV v. **aiura.**

aiurít, -ă, *aiuriţi, -te,* adj., s.m. şi f. **1.** Adj., s.m. şi f. (Om) cu mintea tulbure; zăpăcit, zăna-

tic. **2.** Adj. (Despre manifestările oamenilor) Lipsit de sens.

ajún, *ajunuri*, s.n. || Din *ajuna* || **1.** Zi sau perioadă de timp care precedă un eveniment. ○ *În ajun* = cu o zi (sau cu o seară) înainte. **2.** Faptul de a ajuna; zi în care se ajunează.

ajuná, *ajunez*, vb. I. Intranz. || Lat. *adiunare* || **1.** (În practicile religioase) A ține post complet, a nu mînca nimic. **2.** A răbda de foame.

ajúnge, *ajúng*, vb. III. || Lat. *adiungere* „a uni, a lipi" || **1.** Intranz. A se afla la destinație (sau într-un anumit loc), după parcurgerea unui drum; a atinge o anumită limită în timp. ○ Expr. *A ajunge departe* = a reuși în viață, a obține succese. **2.** Tranz. A prinde din urmă o ființă sau un vehicul; (fig.) a egala pe cineva. • (Despre o stare sufletească) A cuprinde, a răzbi. **3.** Intranz. A reuși să atingi ceva care se află așezat mai sus; a se întinde pînă la. **4.** Intranz. A atinge un anumit nivel, (fig.) un scop. **5.** Intranz. A deveni: *a ajuns medic.* **6.** Intranz. A fi în cantitate suficientă. ○ Expr. *A-l ajunge pe cineva mintea* = a pricepe, a ști ce e de făcut. **7.** Intranz. (Peior.) A parveni. **8.** Refl. A se întîlni, a se împreuna. || Perf. s. *ajunsei;* part. *ajuns.*

ajúns[1] s.n. *De ajuns* = destul, suficient.

ajuns[2], **-ă,** *ajunși, -se*, adj., s.f. art. **1.** Adj. Îmbogățit, parvenit. **2.** S.f. art. *Bun-ajunsa!* = bun sosit!

ajúr, *ajururi*, s.n. || Din fr. *ajour* || Broderie făcută pe o țesătură din care s-au scos anumite fire.

ajurá, *ajurez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *ajourer* || A executa un ajur.

ajustá, *ajustez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *ajuster* (< *juste*) || A adapta, a face să se potrivească; (tehn.) a prelucra suprafața unei piese pentru a-i da forma și dimensiunile prescrise.

ajustáj, s.n. || Din fr. *ajustage* || Relație dintre suprafețele a două piese care se asamblează.

ajutá, *ajút*, vb. I. || Lat. *adiutare* || **1.** Tranz. A da cuiva ajutor. ○ Expr. *A (nu)-l ajuta pe cineva mintea* (sau *capul*) = a (nu) avea capacitatea sau priceperea de a face ceva. • Refl. A se servi de cineva sau de ceva ca ajutor. **2.** Intranz. A fi de folos, a servi la ceva.

ajutáj, *ajutaje*, s.n. || Din fr. *ajutage* || (Tehn.) Tub scurt al cărui profil permite ca scurgerea fluidelor să se facă la presiuni, respectiv la viteze dorite.

ajutătór, -oáre, *ajutători, -oare*, adj. || Din *ajuta* || Care ajută; auxiliar.

ajutór, -oáre, *ajutori, -oare*, s.m. și f., s.n. || Lat. *adiutorium* || **1.** S.m. și f. Persoană care ajută pe cineva într-o activitate, într-o acțiune. **2.** S.n. Sprijin, asistență, susținere (în muncă sau în împrejurări grele). • Sprijin bănesc acordat cuiva.

ajutorá, *ajutorez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *ajutor* || A (se) ajuta, a (se) sprijini (din punct de vedere material).

akîn, *akîni*, s.m. || Din rus. *akyn* || Poet, cîntăreț și recitator popular la kazahi, kirghizi etc.

al, a, *ai, ale*, art. || Lat. *illum, illa* || **1.** Articol posesiv sau genitival, înaintea unui pronume posesiv sau substantiv în genitiv posesiv, cînd cuvîntul care precedă nu are articol enclitic: *un copil al vecinului.* **2.** Înaintea numeralelor ordinale: *capitolul al treilea.*

ala-bála s.f. invar. *Ce mai ala-bala?* = ce atîta discuție?

alabástru s.n. || Din it. *alabastro*, lat. *alabastrum* || Varietate de ghips, albă, compactă, din care se fac obiecte ornamentale.

alác s.n. || Cf. magh. *alakor* || Specie de grîu, foarte rezistentă, cu un singur bob în spiculeț, care se cultivă în regiunile muntoase.

alái, *alaiuri*, s.n. || Din tc. *alay* || Mulțime de oameni care însoțesc o paradă, o ceremonie, o persoană de seamă. • Mulțime de oameni care se iau după cineva. • Suită a unui domnitor.

aláltăieri adv. || *Alaltă* (= *aialaltă*) + *ieri* || În ziua care o precedă pe cea de ieri. ○ *De ieri, de alaltăieri* = de puțin timp, de curînd.

aláltăseară adv. || *Alaltă* + *seară* || În seara zilei de alaltăieri.

alamán, *alamane*, s.n. Unealtă de pescuit alcătuită dintr-un sac central cu aripi laterale, cu care se încercuiesc și se adună bancurile de pești marini.

alámă, (2) *alămuri*, s.f. || Din **lamă* (< it. *lama*) + *aramă* || **1.** Aliaj de cupru cu zinc, de culoare galbenă aurie, maleabil și ductil, cu numeroase utilizări în tehnică. **2.** (La pl.) Obiecte de alamă **(1).** *Alămurile și toba ei se-aud pînă în mahalale* (Pas).

alambíc, *alambicuri*, s.n. || Din fr. *alambic* || Aparat folosit pentru distilare, alcătuit în principal dintr-un cazan și o serpentină de răcire.

alambicá, *alambichez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *alambiquer* || A distila cu ajutorul alambicului. • (Fig.) A face ceva prea subtil, prea greu de înțeles, prea rafinat.

alambicát, -ă, *alambicați, -te*, adj. Foarte subtil, greu de înțeles, complicat.

alandála adv. || Din ngr. *alla ant' alla* || (Fam.) În dezordine; la întîmplare, fără noimă.

alantoídă, *alantoide*, s.f. || Din fr. *allantoïde* || Una dintre anexele embrionare la reptile, păsări și mamifere.

alarmá, *alarmez*, vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *alarmer* || A (se) neliniști, a (se) speria; (tranz.) a pune în stare de alarmă, a da alarma.

alarmánt, -ă, *alarmanți, -te*, adj. || Din fr. *alarmant* || Care alarmează; neliniștitor, îngrijorător.

alármă, *alarme*, s.f. || Din fr. *alarme*, it. *all', arme* „la arme" || **1.** Anunțare a unei primejdii care amenință o colectivitate; semnal prin care se anunță o astfel de primejdie. **2.** Neliniște, spaimă la apropierea unei primejdii.

alarmíst, -ă, *alarmiști, -ste*, s.m. și f., adj. || Din fr. *alarmiste* || **1.** S.m. și f., adj. (Persoană) care răspîndește știri alarmante, adesea inventate. • Persoană care se alarmează ușor. **2.** Adj. (Despre știri, vorbe) Care alarmează, care provoacă panică.

alaún s.n. || Din germ. *Alaun* || Sulfat dublu al unui metal trivalent şi al unuia monovalent; *p. restr.* sulfat dublu de aluminiu şi potasiu.

alămí, *alămeşc,* vb. IV. Tranz. || Din *alamă* || A acoperi un obiect de metal cu un strat subţire de alamă.

alăptá, *alăptez,* vb. I. Tranz. || Din *a*^{3} + *lapte* (după fr. *allaiter)* || A hrăni un nou-născut cu laptele propriu secretat de glandele mamare.

alăturá, *alătur,* vb. I. Tranz. şi refl. || Din *alături* || A (se) aşeza alături, a (se) apropia mult de cineva sau de ceva; a (se) alipi. ● Tranz. (Fig.) A compara, a confrunta. ● Refl. A adera la o cauză, la o mişcare.

alăturát, -ă, *alăturaţi, -te,* adj. Care se află alături; care este anexat.

alắturea adv. v. **alături.**

alắturi adv. || Din *a*^{3} + *lature* || Lîngă cineva sau ceva; la dreapta sau la stînga cuiva. ● (Modal) Unul lîngă altul sau împreună cu altul. ○ Expr. *A fi alături de cineva* = a fi solidar cu cineva. || Şi: **alăturea** adv.

alăútă s.f. v. **lăută.**

alb, -ă, *albi, -e,* adj., s.n. || Lat *albus* || **1.** Adj. De culoarea laptelui, a zăpezii. ○ *Rasă albă* = grup de popoare care se caracterizează prin culoarea deschisă a pielii. *Versuri albe* = versuri fără rimă. **2.** Adj. Cărunt. ○ Expr. *A scoate cuiva peri albi* = a necăji mereu pe cineva. ● Limpede, luminos. ○ *Noapte albă* = **a)** noapte de vară din regiunile polare, în care nu se produce întunecare completă; **b)** noapte petrecută fără somn. **3.** S.n. Culoare obţinută prin suprapunerea tuturor componentelor spectrului luminii zilei. ○ Expr. *Negru pe alb* = în scris (dovadă că cele spuse sînt adevărate). *A semna în alb* = **a)** a iscăli un act înainte de a fi completat; **b)** (fig.) a acorda cuiva deplină încredere. **4.** S.n. *Albul ochiului* = sclerotică. **5.** S.f. pl. art. Nume dat pieselor albe (**1**) la unele jocuri sportive, distractive sau de noroc.

albanéz, -ă, *albanezi, -e,* s.m. şi f., adj. || Din fr. *albanais,* it. *albanese* || **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de origine tracoiliră constituită ca naţiune în Albania. **2.** Adj. Care se referă la Albania sau la albanezi (**1**), care aparţine Albaniei sau albanezilor; (substantivat, f.) limbă indo-europeană vorbită de albanezi.

albástru, -ă, *albaştri, -stre,* adj., s.n. || Lat. **albaster* || **1.** Adj. Care are culoarea cerului senin. ● (Fig.) Melancolic. ○ *Inimă albastră* = tristeţe. **2.** S.n. Una dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, situată între verde şi indigo. ○ *A. de metilen* = pulbere cristalină albastră-închis cu reflexe verzui folosită ca antiseptic, ca agent de colorare în microscopie etc.

albatrós, *albatroşi,* s.m. || Din fr. *albatros* || Pasăre marină cu aripi lungi, asemănătoare cu escărăşul, dar mult mai mare decît acesta.

albăstreá, *albăstrele,* s.f. || Din *albastru* || Plantă erbacee din familia compozitelor, înaltă pînă la 100 cm, cu flori în general albaştre, care creşte prin culturi de cereale; albăstriţă.

albăstreálă, *albăstreli,* s.f. || Din *albăstri* || Colorant albastru folosit pentru a accentua culoarea albă a unor obiecte; ultramarin.

albăstrí, *albăstresc,* vb. IV. Tranz. şi refl. || Din *albastru* || A (se) colora în albastru; a clăti rufele în apă cu albăstreală.

albăstríme, (2) *albăstrimi,* s.f. || Din *albastru* || **1.** Însuşirea de a fi albastru; culoare albastră. **2.** Întindere albastră, spaţiu albastru. *Căuta să străbată cu ochii albăstrimile* (Camilar).

albăstríre, *albăstriri,* s.f. Acţiunea de *a (se) albăstri;* (tehn.) acoperirea pieselor de oţel cu un strat albastru de oxid de fier, pentru a le proteja contra coroziunii.

albăstríţă, *albăstriţe,* s.f. || Din *albastru* || (Bot.) Albăstrea.

albăstríu, -ie, *albăstrii,* adj. || Din *albastru* || Care bate în albastru.

albeáţă s.f. || Din *alb* || **1.** Calitatea de a fi alb; culoare albă. **2.** (Med.) Leucom; (impropriu) cataractă **(2).**

albédo s.n. || Din fr. *albédo;* lat. *albedo* „albeaţă" || Raportul dintre fluxul luminos reflectat difuz de un corp şi fluxul luminos primit.

albgardíst, -ă, *albgardişti, -ste,* s.m. şi f. || *Alb* + *gardist* (după rus. *belogvardeec)* || Participant la lupta armată împotriva Puterii Sovietice în perioada războiului civil (1918—1920).

albí, *albesc,* vb. IV. || Din *alb* || **1.** Intranz., tranz. şi refl. A deveni sau a face să devină mai alb. **2.** Tranz. A trata produsele textile cu agenţi decoloranţi pentru a le face mai albe. **3.** Intranz. A încărunţi; *p. ext.* a îmbătrîni.

albiciós, -oásă, *albicioşi, -oase,* adj. || Din *alb* || Care bate în alb.

álbie, *albii,* s.f. || Lat. *alvea* || **1.** Vas lunguieţ, de lemn, din material plastic sau de metal, folosit pentru spălatul rufelor, pentru scăldatul copiilor etc.; copaie, covată. **2.** Porţiune a unei văi, acoperită permanent sau temporar de apă.

albiliţă, *albiliţe,* s.f. || Din *alb* || Fluture de culoare albă, cu vîrfurile aripilor negre, a cărui larvă se hrăneşte cu frunze de varză.

albínă, *albine,* s.f. || Lat. *alvina* „stup" || Insectă cu aparatul bucal adaptat pentru supt iar picioarele posterioare adaptate pentru strîngerea polenului, care trăieşte în familii şi produce miere şi ceară.

albinăréi, *albinărei,* s.m. || Din *albină* || (Zool.) Prigorie.

albinărít s.n. || Din *albină* || Apicultură **(2).**

albinísm s.n. || Din fr. *albinisme* || Anomalie congenitală care constă în absenţa pigmentaţiei pielii, părului, ochilor.

albít s.n. || Din fr. *albite* || Aluminosilicat natural de sodiu, alb sau slab colorat, folosit în industria ceramicii.

albişoáră, *albişoare,* s.f. || Din *alb* || (Iht) Obleţ.

albitorie, *albitorii,* s.f. || De la *albi* || Secţie într-o întreprindere textilă în care se execută albirea produselor.

albitúră, *albituri,* s.f. || Din *alb* || **1.** (La pl.) Rufărie. **2.** Nume generic dat exemplarelor mici

de pești. **3.** (Tipogr.) Piese de plumb cu înălțimea mai mică decît a literelor, folosite pentru completarea spațiilor albe dintre cuvinte, dintre rînduri etc.

alborádă, *alborade*, s.f. || Din sp. *alborada* || Compoziție muzicală instrumentală inspirată din melodiile populare din Peninsula Iberică; se execută în zori.

albúm, *albume*, s.n. || Din fr. *album*, lat. *album* „listă, tablou" || **1.** Caiet special în care se scriu versuri, citate etc. **2.** Volum în care se păstrează fotografii, ilustrate, mărci poștale etc.

albumeálă, *albumele*, s.f. || Cf. *alb* || (Bot.) Floare-de-colț.

albumén s.n. || Din fr. *albumen*, lat. *albumen* „albuș" || Țesut vegetal din semințele unor plante, în care se depozitează substanțele organice de rezervă.

albumínă s.f. || Din fr. *albumine;* cf. lat. *albumen* „albuș" || Proteină care intră în compoziția sîngelui și a altor lichide organice.

albuminurie s.f. || Din fr. *albuminurie; albumine* + gr. *ouron* „urină" || Prezența albuminei în urină întîlnită în diferite boli de rinichi.

alburíu, -ie, *alburii*, adj. || De la *alb* || Albicios.

albúrn s.n. || Din it. *alburno*, lat. *alburnum* || Strat lemnos necolorat, situat între scoarță și inima trunchiului unui copac, prin care se face transportul apei și al sărurilor minerale.

albúș, *albușuri*, s.n. || Din *alb* || Substanță vîscoasă, albă-transparentă, care înconjură gălbenușul oului de păsări, reptile, pești etc.

alcáic, -ă, *alcaici, -ce*, adj. || Din fr. *alcaïque*, lat. *alcaicus* (după numele poetului grec *Alceu)* || *Vers a.* = vers format din cinci picioare, cu cezura după al doilea picior.

alcali- || Din ar. *al-qali*, numele unei plante din care se extrage soda || Element de compunere cu semnificația „alcalin", servind la formarea unor substantive.

alcalín, -ă, *alcalini, -e*, adj. || Din fr. *alcalin* || (Chim.) Care are proprietățile unei baze.

alcalinitáte s.f. || Din fr. *alcalinité* || Cantitatea de substanță bazică aflată în masa unui material.

alcaloíd, *alcaloizi*, s.m. || Din fr. *alcaloïde* || Substanță bazică azotată (morfina, atropina, cocaina, chinina etc.), folosită, în doze mici, ca medicament (în doze mari produce intoxicații grave).

alcalóză s.f. || Din fr. *alcalose* || Creștere anormală a rezervei alcaline din sînge.

alcazár, *alcazare*, s.n. || Din fr., sp. *alcazar* || Palat fortificat de origine maură, construit în evul mediu în principalele orașe spaniole.

alcătui, *alcătuiesc*, vb. IV. || Din magh. *alkot* || **1.** Tranz. A construi, a înjgheba, a întocmi. **2.** Tranz. A constitui, a forma împreună. **3.** Refl. A lua ființă; a fi format din...

alcătuire s.f. Acțiunea de *a (se) alcătui;* întocmire, constituire; compoziție, structură.

alcătuitór, -oáre, *alcătuitori, -oare*, adj. || Din *alcătui* || Care intră în alcătuirea unui lucru; constitutiv.

alchímie s.f. || Din fr. *alchimie*, lat. *alchemia*, ar. *al-kimiya* (din gr. *chemia* „magie neagră") || Chimia evului mediu care, pe lîngă practicile de obținere a unor produse, urmărea prefacerea metalelor în aur și descoperirea elixirului vieții (izvor de viață veșnică).

alchimíst, *alchimiști*, s.m. || Din fr. *alchimiste* || Persoană care practica alchimia.

alcoól, (1) *alcooli*, s.m., **(2)** *alcooluri*, s.n. || Din fr. *alcool;* cf. ar. *al-kohl* „lucru subtil" || **1.** S.m. Lichid incolor, inflamabil, obținut prin fermentarea zaharurilor din cereale, din fructe etc. și folosit la prepararea băuturilor spirtoase, ca dezinfectant etc.; alcool etilic. ○ *A. denaturat* = alcool căruia i s-au adăugat denaturanți pentru a-l face impropriu consumației, fiind folosit în industrie. *A. sanitar* = alcool denaturat, colorat cu albastru de metilen, folosit ca dezinfectant extern. **2.** Băutură alcoolică.

alcoolemíe s.f. || Din fr., *alcoolémie* || Prezența temporară a alcoolului în sîngele unei persoane.

alcoólic, -ă, *alcoolici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din fr. *alcoolique* || **1.** Adj. Care conține alcool. **2.** S.m. și f. Persoană care consumă în mod abuziv alcool; beției.

alcoolísm s.n. || Din fr. *alcoolisme* || Intoxicație acută sau cronică cu alcool, datorită consumului excesiv, repetat, de băuturi alcoolice.

alcoolizá, *alcoolizez*, vb. I. || Din fr. *alcooliser* || **1.** Refl. A deveni alcoolic. **2.** Tranz. A mări concentrația de alcool dintr-o soluție.

alcoolométru, *alcoolmetre*, s.n. || După fr. *alcoo(lo)mètre* || Instrument pentru determinarea concentrației de alcool dintr-o soluție.

alcóv, *alcovuri*, s.n. || Din fr. *alcôve;* sp. *alcoba*, ar. *algubba* „dormitor" || Loc mai ridicat sau firidă într-o cameră de dormit, unde se așază patul; *p. ext.* pat. *În fund, un alcov cu perdele și pat* (Negruzzi). ● Dormitor al unei femei.

aldán s.m. v. **hăldan.**

aldămáș, *aldămașuri*, s.n. || Din magh. *áldomás* || Băutură oferită (de obicei de către vînzător) cu prilejul încheierii unei tranzacții comerciale.

álde art. invar. || *Al* + *de* || (Pop. și fam.) **1.** (Oameni) ca..., de felul... **2.** (Însoțește un nume propriu, de obicei cu sens de plural, termeni de înrudire, pronume etc.): *alde tata; alde Popescu.*

aldehídă, *aldehide*, s.f. || Din fr. *aldéhyde* || (Chim.) Compus organic obținut prin oxidarea unor alcooli. ○ *A. formică* = formaldehidă.

aldín, -ă, *aldine*, adj., s.f. || Din it. *aldino*, de la numele tipografului *Aldo Manuzio* || (Literă de tipar) care are liniile mai groase decît cele ale literelor obișnuite.

aldosterón s.m. || Din fr. *aldostérone* || Hormon secretat de glanda suprarenală, cu rol important în metabolismul apei.

aleán, *aleanuri*, s.n. || Din magh. *ellen* „contra" || **1.** Suferință, durere sufletească. ● Melancolie, dor. **2.** Dușmănie, vrăjmășie.

aleatóriu, -ie, *aleatorii*, adj. || Din fr. *aléatoire*, lat. *aleatorius* (< *alea* „întîmplare, soartă") ||

Care depinde de un eveniment nesigur; supus întîmplării.

alée, *alei*, s.f. || Din fr. *allée* (< *aller* „a merge") || Drum într-un parc, cu arbori și flori pe margini; stradă mărginită de arbori; stradă îngustă și scurtă.

alegáție, *alegații*, s.f. || Din fr. *allégation*, lat. *allegatio, -onis* || (Dr.) Invocare a unei păreri, a unei teorii în sprijinul unei afirmații făcute. || Și: **alegațiúne** s.f.

alegațiúne s.f. v. **alegáție.**

alegător, -oáre, *alegători, -oare*, s.m. și f. || Din *alege* || Persoană care votează la alegeri.

alége, *alég*, vb. III. || Lat. *allegere* || **1.** Tranz. A-și fixa o preferință, a se decide între mai multe posibilități; a se hotărî. **2.** Tranz. A desemna pe cineva prin vot. **3.** Tranz. A deosebi dintre alții, a separa, a scoate din ceva; (și refl.) a (se) împărți (în grupe). **4.** Tranz. A curăța prin selecție. **5.** Refl. A rămîne cu ceva de pe urma unei acțiuni.

alégere, *alegeri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) alege*. ○ *La alegere* = după plac. **2.** (La pl.) Desemnare prin vot a celor ce urmează să conducă un stat, un partid, o organizație obștească etc. sau să facă parte din organele conducătoare ale acestora.

alegóric, -ă, *alegorici, -ce*, adj. || Din fr. *allégorique*, lat. *allegoricus* || Care reprezintă o alegorie. ○ *Car a.* = vehicul pe care se reprezintă o scenă simbolică și cu care se defilează la anumite sărbători.

alegorie, *alegorii*, s.f. || Din fr. *allégorie*, lat. *allegoria;* gr. *allegorein* „a vorbi prin imagini" || Procedeu artistic constînd în exprimarea unei idei prin mijloace concrete; personificare în pictură și sculptură a unei idei abstracte. ● Operă literară sau plastică în care se folosește acest procedeu.

alél interj. v. **alelei.**

alélă, *alele*, s.f. || Din fr. *allèle;* gr. *allelon* „alternativ" || (Biol.) Nume dat formelor alternative (alelomorfe) ale unei gene.

alelél interj. Exclamație care exprimă entuziasmul, mînia sau părerea de rău. || Și: **alél** interj.

alelúia interj. || Din sl. *aleluija* || Refren în cîntările bisericești.

alénе adv. || A^3 + *lene* || Încet, fără grabă.

alergá, *alérg*, vb. I. Intranz. || Lat. *allargare* (< *largus*) || **1.** A fugi (după cineva sau ceva); a participa la alergări (2). **2.** A se repezi într-o anumită direcție sau către un anumit scop. **3.** A umbla de colo pînă colo după treburi (sau fără o țintă precisă); a recurge la cineva pentru ajutor, pentru asistență.

alergáre, *alergări*, s.f. **1.** Faptul de *a alerga*. **2.** (Mai ales la pl.) Denumire generală dată probelor atletice de fugă pe anumite distanțe. **3.** Curse de cai.

alergátor, -oáre, *alergători, -oare*, adj., subst. || Din *alerga* || **1.** Adj. Care aleargă. ○ *Piatră alergătoare* (și substantivat, f.) = piatra de moară care se învîrtește spre a măcina boabele. *Păsări alergătoare* (și substantivat, f.) = păsări din țările calde, cu picioare lungi, adaptate la alergare (ex. struțul). **2.** S.m. și f. Atlet care concurează la probe de alergări. **3.** S.f. Dispozitiv pe care se pun mosoarele cu fire din care se face urzeala la războaiele țărănești.

alergătúră, *alergături*, s.f. || Din *alerga* || Alergare. ● Deplasări dese, repetate, după diverse treburi.

alergén, -ă, *alergeni, -e*, adj., s.n. || Din fr. *allergène* || (Substanță) care provoacă alergie (ex. polenul, albușul de ou, praful de făină).

alérgic, -ă, *alergici, -ce*, adj. || Din fr. *allergique* || Care se referă la alergie, specific alergiei.

alergíe, *alergii*, s.f. || Din fr. *allergie;* gr. *allos* „altul" + *ergon* „acțiune" || Creștere patologică a sensibilității sau reactivității organismului față de anumite substanțe străine (introduse prin respirație, prin alimentație etc.).

alért, -ă, *alerți, -te*, adj. || Din fr. *alerte* || Vioi, iute, sprinten, prompt.

alertá, *alertez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *alerter* || A pune în stare de alertă; a alarma.

alértă, *alerte*, s.f. || Din fr. *alerte;* cf. it. *all' erta!* „pe înălțime!" || Alarmă. ● Semnal convențional internațional prin care se atrage atenția astronomilor, geofizicienilor etc. asupra producerii unor fenomene cerești, în vederea efectuării unor observații comune.

alés[1] s.n. || Din *alege* || Faptul de a (se) alege. ○ *Pe alese* = după plac, la liberă alegere.

alés[2]**, -eásă,** *aleși, -se*, adj., s.m. și f. || Din *alege* || **1.** Adj. Deosebit (de alții); remarcabil, distins. ○ *Mai ales* = îndeosebi. **2.** Adj. (Și substantivat) Desemnat prin vot. **3.** S.m. și f. (Art.) Persoană iubită.

alesătúră, *alesături*, s.f. || Din *ales*[2] || Procedeu de ornamentare a țesăturilor populare românești, prin separare cu mîna (după model) a unor fire de urzeală și de bătătură.

aleurít s.n. || Cf. gr. *aleuron* „făină" || Rocă sedimentară neconsolidată formată din fragmente foarte mici de minerale și roci (ex. praful, mîlul).

aleuróză s.f. || Din fr. *aleurone* || Substanță proteică prezentă în semințele de cereale, leguminoase și oleaginoase, utilizată de plante ca material nutritiv de rezervă.

alevín, *alevini*, s.m. || Din fr. *alevin;* lat. *allevare* „a ridica"; „a crește (animale, copii)" || Larvă (pui) de pește în primele zile de dezvoltare.

alexandrín, -ă, *alexandrini, -e*, adj. || Din fr. *alexandrin*, lat. *alexandrinus* || Care ține de civilizația elenistică din Alexandria. ○ *Vers a.* (și substantivat, m.) = vers de 12 silabe, cu cezură după silaba a șasea, specific mai ales poeziei franceze.

alexíe s.f. || Din fr. *alexie;* gr. *a* „fără" + + *lexis* „vorbire" || Pierderea posibilității de înțelegere a semnificației limbajului scris; incapacitate de a citi.

alezá, *alezez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *aléser* || A prelucra fin un alezaj.

alezáj, *alezaje*, s.n. || Din fr. *alésage* || Diametrul interior al unei piese cilindrice.

alezór, *alezoare,* s.n. || Din fr. *alésoir* || Sculă aşchietoare folosită pentru alezare.

álfa[1] s.m. invar. Numele primei litere a alfabetului grecesc (α), corespunzătoare sunetului *a.* ○ *De la alfa la omega* = de la început pînă la sfîrşit.

álfa[2] s.m. invar. || Din fr. *alfa* || Plantă graminee originară din Algeria, din care se fac fibre, coarde etc.

alfabét, *alfabete,* s.n. || Din fr. *alphabet;* gr. *alpha + beta* || Totalitatea literelor folosite în scrierea unei limbi, aşezate într-o ordine convenţională. ○ *Alfabetul Morse* = alfabet special folosit în telegrafie, literele fiind reprezentate prin linii şi puncte. ◉ (Inform.) Totalitatea simbolurilor care stau la baza unui limbaj de programare.

alfabétic, -ă, *alfabetici, -ce,* adj. || Din fr. *alphabétique* || Aşezat în ordinea alfabetului.

alfabetizá, *alfabetizez,* vb. I. Tranz. || Din *alfabet* || **1.** A învăţa pe un analfabet să scrie şi să citească. **2.** A aranja în ordine alfabetică.

alfabetizáre s.f. Acţiunea de *a alfabetiza;* combaterea analfabetismului.

álgă, *alge,* s.f. || Din fr. *algue,* lat. *alga* || Plantă inferioară acvatică, capabilă de fotosinteză, utilizată ca nutreţ şi îngrăşămînt agricol, la obţinerea unor materii prime pentru industrie etc.

algébră s.f. || Din fr. *algèbre,* lat. *algebra;* ar. *al-djebr* „refacere, reconstituire" || Ramură a matematicii care studiază operaţiile aritmetice, făcînd abstracţie de valorile lor numerice, numerele fiind înlocuite cu litere.

algébric, -ă, *algebrici, -ce,* adj. || Din fr. *algébrique* || Care se referă la algebră, care aparţine algebrei.

algerián, -ă, *algerieni, -e,* s.m. şi f., adj. || Din fr. *algérien* || **1.** S.m. şi f. Locuitor al Algeriei. **2.** Adj. Care se referă la Algeria sau la populaţia ei, care aparţine Algeriei sau populaţiei ei.

algíe s.f. || Din fr. *algie;* gr. *algos* „durere" || Durere; sensibilitate dureroasă.

algol s.n. || Din engl. *algo[rithmic] l[anguage]* || (Cib.) Limbaj utilizat în programarea automată.

algonkián s.n. || Din fr., *algonkien* || Grupă (eră) geologică căreia îi sînt atribuite formaţiile dintre arhaic şi paleozoic; conţine urme de organisme şi cărbuni.

algoritm, *algoritmi,* s.m. || Din fr. *algorithme* (după numele matematicianului arab *Al-Horezmi)* || (Log. mat.) Regulă de calcul aplicabilă la un anumit tip de operaţie matematică.

aliá, *aliez,* vb. I. || Din fr. *allier,* lat. *alligare* (< *ligare* „a lega") || **1.** Refl. A încheia un tratat de alianţă; a se uni, a se înţelege cu cineva în vederea unei acţiuni comune. **2.** Tranz. A elabora un aliaj.

aliáj, *aliaje,* s.n. || Din fr. *alliage* || Amestec rezultat fie prin topirea laolaltă a două ori a mai multor metale sau a unor metale cu metaloizi, fie prin difuzarea unuia în masa celorlalte.

aliánţă, *alianţe,* s.f. || Din fr. *alliance* || **1.** Înţelegere politică între state, pe baza unui tratat; legătură între două sau mai multe grupuri în vederea realizării unui scop comun. **2.** *Rudă prin a.* = persoană devenită, în urma căsătoriei, rudă cu rudele soţului (sau ale soţiei).

álias adv. || Cuv. lat. || Zis şi..., numit şi...

aliat, -ă, *aliaţi, -te,* adj., s.m. şi f. **1.** Adj. Unit, învoărăşit cu cineva în vederea unei acţiuni comune; (despre un stat) care a încheiat un tratat de alianţă. **2.** S.m. şi f. Persoană, partid, stat etc. care a intrat în alianţă cu cineva. **3.** Adj. (Despre metale) Care a intrat într-un aliaj.

alibí, *alibiuri,* s.n. || Din fr. *alibi,* lat. *alibi* „în altă parte, aiurea" || **1.** (Dr.) Dovadă prin care se constată că atunci cînd s-a săvîrşit infracţiunea învinuitul se afla în altă parte decît la locul săvîrşirii ei. **2.** (Fig.) Pretext, scuză, justificare.

alícă, *alice,* s.f. || Din ngr. *baliki* „pietricică" || (Mai ales la pl.) Fiecare dintre proiectilele mici, sferice, de plumb, cu care se încarcă cartuşele pentru vînarea animalelor mici. ◉ (La pl.) Granule sferice de fontă sau de oţel utilizate în mine pentru dislocarea, prin presare, a rocilor dure.

alicótă, *alicote,* adj. f. || Din fr. *aliquote,* lat. *aliquot* „cîtva" || (Mat.) *Parte alicotă* = parte dintr-o mărime care se cuprinde de un număr întreg de ori în această mărime.

alidádă, *alidade,* s.f. || Din fr. *alidade;* ar. *al-idada* „linia" || Riglă prevăzută cu un dispozitiv de vizare, folosită în topografie la trasarea unghiurilor.

alienă, *alienez,* vb. I. || Din fr. *aliéner,* lat. *alienare* (< *alienus* „străin") || **1.** Tranz. (Jur.) A transmite cuiva un drept de proprietate; a înstrăina. **2.** Refl. (Livr.) A înnebuni. ◉ A se înstrăina, a se izola.

alienábil, -ă, *alienabili, -e,* adj. || Din fr. *aliénable* || (Despre un lucru) Care poate fi înstrăinat.

alienáre, *alienări,* s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) aliena.* **2.** (Filoz.) Înstrăinare.

alienát, -ă, *alienaţi, -te,* adj., s.m. şi f. Persoană care suferă de o boală mintală; nebun.

alienáţie s.f. || Din fr. *aliénation,* lat. *alienatio* || *A. mintală* = stare psihopatologică gravă (cauzată de boli infecţioase, intoxicaţii, leziuni encefalice etc.) care face ca bolnavul să devină inconştient prin raport cu el însuşi şi inadaptabil din punct de vedere social.

alífie, *alifii,* s.f. || Din ngr. *alifi* „unsoare" || Preparat farmaceutic în formă de pastă unsuroasă, folosit extern.

aligatór, *aligatori,* s.m. || Din fr. *alligator* || Gen de crocodili, lung de c. 2 m, cu botul lat, specific apelor Chinei şi Americii de Nord.

aligoté s.m., s.n. || Din fr. *aligoté* || Soi de viţă de vie originar din Franţa, cu struguri şi boabe mici, de culoare albă-verzuie, de mare productivitate. ◉ S.n. Vin obţinut din acest soi de viţă de vie.

aliménţ, *alimente*, s.n. || Din fr. *aliment*, lat. *alimentum* (< *alere* „a hrăni") || Produs în stare naturală sau prelucrat care conţine substanţe nutritive şi serveşte ca hrană.

alimentá, *alimentez*, vb. I. || Din fr. *alimenter* || **1.** Tranz. şi refl. A consuma (sau a da cuiva să consume) alimente, a (se) hrăni. **2.** Tranz. A aproviziona cu combustibil, cu materie primă, cu energie etc. instalaţii, întreprinderi, localităţi etc.

alimentár, -ă, *alimentari, -e*, adj. || Din fr. *alimentaire*, lat. *alimentarius* || Privitor la alimente sau la alimentaţie: *regim alimentar.* ◉ (Substantivat, f.) Magazin în care se vînd alimente.

alimentatór, *alimentatoare*, s.n. || Din fr. *alimentateur* || Dispozitiv, aparat etc. cu ajutorul căruia se alimentează o maşină sau o instalaţie (cu combustibil, cu materie primă etc.).

alimentáţie, *alimentaţii*, s.f. || Din fr. *alimentation* || Faptul de a (se) alimenta; hrănire. ○ *A. publică* = reţea de întreprinderi comerciale (restaurante, bufete, cantine, cofetării) în care se servesc populaţiei produse alimentare.

alinâ, *alin*, vb. I. Tranz. şi refl. || Lat. **allenare* || A scădea (sau a face să scadă) în intensitate, a (se) potoli, a (se) domoli, a (se) linişti.

alineát, *alineate*, s.n. || După fr. *alinéa*, lat. *a linea* || Rînd dintr-un text care începe mai la dreapta decît celelalte, pentru a marca o idee nouă; fragment de text care începe cu un astfel de rînd.

aliniá, *aliniez*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din *a*[3] + *linie* (după fr. *aligner*) || A (se) aşeza în linie dreaptă. ◉ Tranz. A amplasa un grup de construcţii după o linie prestabilită.

aliniamént, *aliniamente*, s.n. || După fr. *alignement* || **1.** Elemente arhitectonice sau decorative dispuse în rînduri drepte sau paralele. **2.** Porţiune în traseul unei căi de comunicaţie cu axa în linie dreaptă.

aliniére, *alinieri*, s.f. Acţiunea de *a (se) alinia;* linie (dreaptă). ◉ Operaţie de jalonare a unui aliniament.

alínt, *alinturi*, s.n. || Din *alinta* || Faptul de a (se) alinta; dezmierdare, răsfăţ.

alintá, *alint*, vb. I. Tranz. || Lat. **allentare* (< *lentus* „mlădios, flexibil") || A mîngîia, a dezmierda; (tranz. şi refl.) a (se) răsfăţa, a (se) răzgîia.

alintát, -ă, *alintaţi, -te*, adj. Răsfăţat, răzgîiat.

aliór, *aliori*, s.m. || Lat. *aureolus* || Gen de plante care conţin în tulpină şi în frunze un suc lăptos, otrăvitor; laptele-cîinelui.

aliotmán s.n. || De la n. pr. tc. *Âli Otman* || (Rar) Turcime.

alipí, *alipesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. || *A*[3] + + *lipi* || A (se) alătura, a (se) ataşa; a (se) lipi.

alişveríş, *alişverişuri*, s.n. || Din tc. *alişveriş* || (Fam.) Vînzare, negoţ, afaceri (reuşite).

alitáre s.f. || După fr. *alitage* || Introducere a aluminiului în stratul superficial al unor piese de oţel moale pentru a le mări rezistenţa la oxidare.

aliteráţie, *aliteraţii*, s.f. || Din fr. *allitération* || Procedeu stilistic constînd în repetarea aceluiaşi sunet (de obicei consoană) sau grup de sunete în cuvinte care se succedă.

aliváncă, *alivenci*, s.f. Fel de mîncare (turtă) făcută din mălai amestecat cu lapte bătut (şi cu brînză) şi coaptă în cuptor cu unt sau cu smîntînă.

alizarínă s.f. || Din fr. *alizarine* || Colorant roşu, extras la început din roibă, din care derivă o serie de alţi coloranţi de diverse nuanţe.

alizée s.n. pl. || Din fr. *alizé* || Vînturi regulate cu direcţie constantă, care suflă tot timpul anului în regiunile tropicale: de la NE spre SV (în emisfera nordică) şi de la SE spre NV (în emisfera sudică).

álla breve adv. || Loc. it. || (Muz.) Termen care indică executarea într-o mişcare rapidă în doi timpi a unei compoziţii muzicale scrise în măsura de patru timpi.

allegrétto adv. || Cuv. it. || (Muz.) În tempo vioi (dar mai moderat decît allegro). ◉ (Substantivat, n.) Compoziţie (sau parte dintr-o compoziţie) muzicală concepută în acest tempo.

allégro adv. || Cuv. it. || (Muz.) În tempo vioi; repede. ◉ (Substantivat, n.) Compoziţie (sau parte dintr-o compoziţie) muzicală concepută în acest tempo.

almanáh, *almanahuri*, s.n. || Din fr. *almanach*, lat. *almanachus* || **1.** Publicaţie anuală cuprinzînd la început un calendar, urmat de un material beletristic, diverse date informative etc. **2.** Publicaţie periodică pentru un anumit domeniu de activitate.

almandín s.n. || Din fr. *almandine* || Mineral de culoare roşie-brună, frecvent în şisturile cristaline, folosit ca abraziv, iar varietatea limpede ca piatră semipreţioasă.

aló interj. || Din fr. *allo*, germ. *hallo* || Exclamaţie prin care se cheamă sau se răspunde la telefon.

alocá, *alóc*, vb. I. Tranz. || Din *alocaţie* || A destina o sumă de bani sau materiale pentru un anumit scop.

alocáţie, *alocaţii*, s.f. || Din fr. *allocation* || Faptul de a aloca; sumă de bani sau bunuri care se alocă unui anumit scop. ◉ Ajutor, indemnizaţie acordată de stat, în anumite condiţii, unei persoane.

alócurea adv. v. **alocuri.**

alócuri adv. || *A*[3] + *locuri* || *Pe-alocuri* = pe ici pe colo, în unele locuri. || Şi: **alócurea** adv.

alocúţie s.f. v. **alocuţiune.**

alocuţiúne, *alocuţiuni*, s.f. || Din fr. *allocution*, lat. *allocutio, -onis* (< *adloqui* „a vorbi") || Scurtă cuvîntare ocazională. || Şi: **alocúţie** s.f.

alóe s.f. || Din fr. *aloès*, lat. *aloe* || Gen de plante decorative exotice din familia liliaceelor, cu flori mari, galbene sau roşii, cu frunze cărnoase care conţin un suc folosit în industria farmaceutică.

alogamíe s.f. || Din fr. *allogamie;* gr. *allos* „alt" + *gamos* „unire" || (Bot.) Reproducere prin polenizare încrucişată, în care gameţii masculi aparţin altor indivizi decît cei femeli.

alogén, -ă, *alogeni, -e,* adj. || Din fr. *allogène;* gr. *allos* „alt" + *genos* „neam" || Care se deosebește (prin natură și origine) de mediul în care se află.

alohtón, -ă, *alohtoni, -e,* adj. || Din fr. *allochtone;* gr. *allos* „alt" + *chthon* „pămînt" || (Despre roci) Care, sub influența mișcărilor scoarței Pămîntului, a suferit deplasări față de locul inițial de formare.

alónjă, *alonje,* s.f. || Din fr. *allonge* (< *long* „lung") || **1.** Piesă care servește la prelungirea unor obiecte. **2.** Lungimea ambelor brațe, plus a pieptului la nivelul umerilor. ● Lungimea brațelor unui sportiv, angajat într-o luptă directă cu un adversar.

alopatíe s.f. || Din fr. *allopathie;* gr. *allos* „alt" + *pathos* „suferință" || Tratament medical constînd în administrarea unor medicamente în doze care, la omul sănătos, ar produce efecte contrare simptomelor bolii ce trebuie tratată.

alosóm s.m. v. **alozom.**

alotrópic, -ă, *alotropici, -ce,* adj. || Din fr. *allotropique* || Privitor la alotropie. ○ *Formă alotropică* = fiecare dintre formele cristaline în care există o substanță ce prezintă alotropie.

alotropíe s.f. || Din fr. *allotropie;* gr. *allos* „alt" + *tropos* „fel" || Proprietate a unor elemente chimice de a se prezenta sub mai multe forme cu proprietăți fizice diferite.

alozóm, *alozomi,* s.m. || Din fr. *allosome;* gr. *allos* „alt" + *soma* „corp" || (Biol.) Cromozom care are un rol esențial în determinarea sexului. || Și: **alosóm** s.m.

alpacá[1] s.f. || Din fr. *alpaca, alpaga* || Animal rumegător din America de Sud, cu lînă lungă și fină; stofă fină fabricată din lîna acestui animal.

alpacá[2] s.f. || Din germ. *Alpaka* || Aliaj de nichel, cupru și zinc, inoxidabil, folosit la fabricarea tacîmurilor, a instrumentelor medicale, optice etc.

alpenștóc, *alpenștocuri,* s.n. || Din germ. *Alpenstock; Alpen* „Alpi" + *Stock* „baston" || Baston cu vîrf metalic ascuțit, folosit în alpinism.

alpéstru, -ă, *alpeștri, -stre,* adj. || Din fr. *alpestre,* de la n. pr. *Alpes* || Alpin; care se găsește la mare altitudine.

alpín, -ă, *alpini, -e,* adj. || Din fr. *alpin,* lat. *alpinus,* de la n. pr. *Alpes* || Caracteristic munților Alpi sau p. *gener.* regiunilor muntoase înalte.

alpinísm s.n. || Din fr. *alpinisme* || Ramură sportivă care cuprinde ascensiunile în munți, în special escaladarea locurilor greu accesibile.

alpiníst, -ă, *alpiniști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *alpiniste* || Persoană care practică alpinismul.

alt, ált̆ă, *alți, alte,* adj. || Lat. *alter, alta* || Care nu este același cu cel obișnuit, cu cel de față sau cu cel despre care este vorba: *alt elev; alte cărți.*

altár, *altare,* s.n. || Lat. *altarium* || **1.** Ridicătură de piatră pe care se aduceau în vechime jertfe zeilor. **2.** Parte a bisericii în care preotul oficiază liturghia.

altădátă adv. || *Altă* + *dată* || **1.** În trecut, odinioară. **2.** În viitor; cîndva. *Nu mai eram „tîncul" de altădată* (Sadoveanu).

áltceva pron. nehot. || *Alt* + *ceva* || Alt lucru.

áltcineva pron. nehot. || *Alt* + *cineva* || Altă persoană.

áltcîndva adv. || *Alt* + *cîndva* || Altădată.

áltcum adv. || *Alt* + *cum* || Altfel.

áltcumva adv. || *Alt* + *cumva* || Altfel.

álteori adv. || *Alte* + *ori* || În alte rînduri, altădată (în trecut sau în viitor).

alterá, *alterez,* vb. I. || Din fr. *altérer,* lat. *alterare* (< *alter* „altul") || **1.** Refl. și tranz. A suferi sau a face să sufere transformări (în rău), sub acțiunea mediului înconjurător, a (se) descompune, a (se) strica. **2.** Tranz. (Muz.) A modifica înălțimea unui sunet. **3.** Tranz. (Fig.) A denatura adevărul, realitatea.

alterábil, -ă, *alterabili, -e,* adj. || Din fr. *altérable* || (Despre alimente, produse) Care se alterează ușor.

alterație, *alterații,* s.f. || Din fr. *altération* || (Muz.) Procedeu prin care se modifică înălțimea unui sunet; semn (diez, bemol, becar) care marchează această modificare; accident.

altercáție, *altercații,* s.f. || Din fr. *altercation,* lat. *altercatio* (< *altercari* „a se certa") || (Livr.) Schimb violent de cuvinte; ceartă.

alter égo s.m. || Loc. lat. || Al doilea eu (persoană care se aseamănă atît de mult cu alta încît i se poate substitui). ● Prieten nedespărțit.

altérn, -ă, *alterne,* adj. || Din fr. *alterne,* lat. *alternus* (< *alter* „altul") || **1.** *Unghiuri alterne interne* (sau *externe*) = fiecare dintre cele două perechi de unghiuri congruente formate în interiorul (sau în exteriorul) a două drepte tăiate de o secantă, de o parte și de alta a acesteia. **2.** (Despre frunze sau flori) Așezate de o parte și de alta a tulpinii sau a ramurilor, la niveluri diferite.

alternă, *alternez,* vb. I. || Din fr. *alterner,* lat. *alternare* || **1.** Intranz. și tranz. A lua (sau a face să ia) pe rînd unul locul altuia, a reveni (sau a face să revină) succesiv. **2.** Intranz. (Despre sunete) A se schimba prin alternanță **(2).**

alternánță, *alternanțe,* s.f. || Din fr. *alternance* || **1.** Însușirea de a alterna. **2.** (Lingv.) Schimbare regulată a unui sunet din tema unui cuvînt prin altul, în flexiune; poate fi: *a. consonantică* (ex. în *pas — pași, bat — bați*) sau *a. vocalică* (ablaut) (*față — fețe*).

alternatív, -ă, *alternativi, -e,* adj. || Din fr. *alternatif* || (Adesea adverbial) Care alternează. ○ *Curent electric a.* = curent electric a cărui intensitate își schimbă sensul în mod periodic.

alternatívă, *alternative,* s.f. || Din fr. *alternative* || Posibilitatea de a alege între două soluții, între două situații etc. care se exclud.

alternatór, *alternatoare,* s.n. || Din fr. *alternateur* || Generator electric care produce curent alternativ.

altéță, *altețe,* s.f. || Din it. *altezza* (< *alto* „înalt") || (Folosit de obicei ca formulă de adresare) Titlu dat principilor și principeselor dintr-o casă domnitoare.

áltfel adv. || *Alt + fel* || **1.** În alt chip, altcum. ○ *De altfel* = însă, cu toate acestea. **2.** Dacă nu..., în caz contrar...

altigráf, *altigrafe*, s.n. || Din fr. *altigraphe;* lat. *altus* „înalt" + gr. *graphein* „a scrie" || Altimetru înregistrator care dă o diagramă a altitudinii avionului în timpul zborului.

altimetríe s.f. || Din fr. *altimétrie* || Ramură a topografiei care stabilește altitudinea punctelor caracteristice de pe suprafața terestră, în vederea reprezentării reliefului pe hartă.

altimétru, *altimetre*, s.n. || Din fr. *altimètre;* lat. *altus* „înalt" + fr. *mètre* „metru") || Instrument cu care se măsoară altitudinile față de un nivel de referință.

altíst, -ă, *altiști, -ste*, s.m. și f. || Din germ. *Altist*, fr. *altiste* || (Muz.) Persoană cu voce de alto.

altitúdine, *altitudini*, s.f. || Din fr. *altitude*, lat. *altitudo, -inis* || Înălțimea unui punct de pe suprafața terestră, calculată în raport cu nivelul mării sau cu un alt punct de referință ales convențional.

altiță, *altițe*, s.f. || Din scr. *latica* || Partea mînecii de la umărul unei ii, ornamentată prin cusături sau prin alesături.

altmínterea adv. v. **altminteri.**

altmínteri adv. || Lat. *alteramente* || **1.** Altfel, în alt chip. **2.** De nu..., dacă nu... || Și: **altmínterea, altmíntrelea** adv.

altmíntrelea adv. v. **altminteri.**

álto s.m. || Cuv. it. || **1.** Voce (de femeie sau de copil) între sopran și tenor. **2.** Varietate din familia unui instrument de suflat a cărui scară corespunde vocii de alto **(1).**

altocúmulus s.m. || Din fr. *altocumulus;* lat. *altus* „înalt" + *cumulus* „grămadă" || Formație de nori situată la altitudinea medie de 6 000 m, cu aspect de pături albe sau cenușii.

altói[1], *altoaie*, s.n. || Din *altoi*[2] || Ramură cu muguri folosită la altoit. ● Plantă altoită.

altoí[2], *altoiesc*, vb. IV. Tranz. || După magh. *(be)olt* || A realiza concrețterea unui altoi[1] cu o altă plantă crescută pe rădăcini proprii, cu scopul de a-i da acesteia însușirile plantei de la care provine altoiul; se poate realiza prin alipire laterală, în despicătură etc.

altoreliéf, *altoreliefuri*, s.n. || După it. *alto relievo* || Sculptură la care formele ies în relief față de un fond de care însă nu sînt desprinse.

altostrátus s.m. || Din fr. *altostratus;* lat. *altus* „înalt" + *stratus* „strat" || Formație de nori situată la altitudinea medie de 6 000 m, cu aspect de strat dens și uniform, de culoare cenușie sau albăstruie.

altruísm s.n. || Din fr. *altruisme;* cf. lat. *alter* „altul" || Principiu moral care constă în faptul de a acționa dezinteresat pentru binele celorlalți oameni.

altruíst, -ă, *altruiști, -ste*, adj. || Din fr. *altruiste* || (Și substantivat) Care acționează dezinteresat în favoarea altuia, care este călăuzit de altruism.

áltul, álta, *alții, altele*, pron. nehot. || Lat. *alter* || Ține locul unui nume de ființă sau de lucru care nu este aceeași sau același cu ființa sau cu lucrul despre care s-a vorbit sau care este de față. ○ Expr. *Unul ca altul* = la fel, deopotrivă. *Unii și alții* = mulți, toți; diverși. *Pînă una-alta* = deocamdată. *Nici una, nici alta* = fără a mai sta pe gînduri. *Din una-n alta* = din vorbă-n vorbă. *Nu de alta* = Nu din alt motiv.

áltundeva adv. || *Alt + undeva* || În altă parte, în alt loc.

aluát, *aluaturi*, s.n. || Lat. **allevatum* || Pastă obținută din făină amestecată cu apă ori lapte, grăsime etc., din care se prepară pîine, cozonac, prăjituri.

alumíně s.f. || Din fr. *alumine;* lat. *alumen* „alaun" || (Chim.) Oxid de aluminiu, existent în natură sub formă de corindon și, hidratat, sub formă de bauxită.

alumíniu s.n. || Din fr. *aluminium* || Metal ușor, de culoare argintie, ductil și maleabil, mult folosit în tehnică, în industria aviatică etc. la confecționarea pieselor ușoare.

alún, *aluni*, s.m. || Din *alună* || Arbust din familia betulaceelor, înalt de 2—5 m, cu frunze rotunde și cu fructe comestibile, de formă sferică sau ovoidală.

alunár, *alunari*, s.m. || Din *alună* || Pasăre sedentară din pădurile de munte, cu penele brun-întunecate stropite cu alb, care se hrănește cu alune, ghindă etc.; gaiță de munte.

alúnă, *alune*, s.f. || Lat. **abellona* || Fructul alunului, achenă comestibilă, sferică sau ovoidală, avînd la bază un înveliș în formă de degetar. ○ *A. de pămînt* (sau *americană)* = numele unei plante tropicale, al cărei fruct, format în sol, are semințe comestibile; arahidă.

alunecá, *alúnec*, vb. I. Intranz. || Lat. *lubricare* || **1.** A-și pierde echilibrul (și a cădea), călcînd pe o suprafață lucioasă; a se deplasa ușor din locul unde se află. **2.** (Despre două corpuri) A se deplasa unul față de celălalt fără a se rostogoli și rămînînd mereu în atingere. **3.** (Fig.) A se abate de la o linie de conduită, a greși.

alunecáre, *alunecări*, s.f. Acțiunea de *a aluneca.* ○ *A. de teren* = deplasare a unei porțiuni de teren aflate în pantă pe un strat de argilă, prin înmuierea acestuia în special după ploi îndelungate.

alunecós, -oásă, *alunecoși, -oase*, adj. || Din *aluneca* || Pe care se alunecă ușor. ● Care alunecă ușor.

alunecúș, *alunecușuri*, s.n. || Din *aluneca* || Loc pe care se alunecă ușor, loc alunecos. ● Ghețuș.

alunéle s.f. pl. || Din *alună* || Plantă erbacee cu flori albe, cu tubercule și frunze comestibile.

alunélul s.m. art. || Din *alun* || Numele unui dans popular românesc, cu mișcare vioaie, răspîndit mai ales în Muntenia și în Oltenia. *Alunelul să mi-l bați!* (Pop.).

alungá, *alúng*, vb. I. Tranz. || Lat. **allongare* || **1.** A goni, a îndepărta (de la sine). *A alungat o viespe care-l bîzîia* (Sadoveanu). **2.** A alerga după cineva, a fugări, a urmări.

alungí, *alungesc*, vb. IV. || După fr. *allonger* || **1.** Refl. A se face mai lung, a se întinde (subțiindu-se). **2.** Tranz. A prelungi.

alungíre, *alungiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) alungi;* (tehn.) mărire a lungimii unui corp sub acțiunea unei forțe exterioare (forță de întindere, încălzire etc.).

aluníș, *alunișuri*, s.n. || Din *alun* || Desiș sau pădurice de aluni.

aluníță, *alunițe*, s.f. || Din *alună* || Mică excrescență de culoare închisă pe piele.

alunizá, *alunizez*, vb. I. Intranz. || După fr. *alunir* || A aseleniza.

alúră s.f. || Din fr. *allure* (< *aller* „a merge") || **1.** Fel de a se mișca sau de a merge. **2.** Mod de deplasare a unui animal (ex. pasul, trapul, galopul la cal). **3.** Mod, ritm în care se desfășoară o acțiune, o întrecere sportivă etc. **4.** Unghiul format de planul longitudinal vertical al unei nave cu direcția vîntului.

aluviál, -ă, *aluviali, -e*, adj. || Din fr. *alluvial* || Format din aluviuni; aluvionar.

aluvionár, -ă, *aluvionari, -e*, adj. || Din *aluviune* || Aluvial.

aluvionáre s.f. || După fr. *alluvionnement* || **1.** Formare de aluviuni. **2.** Concentrare a minereurilor și a cărbunilor efectuată în jgheaburi printr-un curent de lichid, materialele depunîndu-se în ordinea greutății lor.

alúviu s.n. || Din lat. *alluvium* || (Geol.) Holocen.

aluviúne, *aluviuni*, s.f. || Din fr. *alluvion*, lat. *alluvio, -onis* (< *luere* „a spăla") || Material (mîl, nisip, pietriș, bolovani) adus de apele curgătoare și depus pe fundul albiei, pe maluri (formînd terase) sau la vărsare (formînd delte).

alúzie, *aluzii*, s.f. || Din fr. *allusion*, lat. *allusio* (< *alludere* „a glumi, a se juca cu") || Cuvînt sau frază prin care se face referire la o persoană, la o situație etc. fără a se exprima direct ideea sau gîndul care formează obiectul referirii.

alveolár, -ă, *alveolari, -e*, adj. || Din fr. *alvéolaire* || Care se referă la alveole, care aparține alveolelor.

alveólă, *alveole*, s.f. || Din fr. *alvéole;* lat. *alveolus* „cavitate mică" || Fiecare dintre cavitățile maxilarelor în care sînt înfipți dinții. ○ *A. pulmonară* = fiecare dintre cavitățile sferice, de dimensiuni mici, de la extremitatea bronhiolelor.

alvíță s.f. || Din *halva* || Produs zaharos, fabricat din caramel, nuci, migdale, esențe aromate etc. || Și: **halvíță** s.f.

amábil, -ă, *amabili, -e*, adj. || Din lat. *amabilis*, cf. fr. *aimable* || Prietenos, binevoitor; politicos.

amabilitáte, *amabilități*, s.f. || Din fr. *amabilité*, lat. *amabilitas, -atis* || Însușirea de a fi amabil; atitudine, faptă, vorbă amabilă.

amalgám, *amalgame*, s.n. || Din fr. *amalgame*, lat. *amalgama* || **1.** Aliaj de mercur cu alt metal. **2.** (Fig.) Amestec de elemente disparate.

amalgamá, *amalgamez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *amalgamer* || **1.** A realiza un amalgam (1). **2.** A amesteca la un loc elemente eterogene.

amalgamáre, *amalgamări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a amalgama.* **2.** Procedeu de extragere a aurului din minereu cu ajutorul mercurului.

amán interj., s.n. Din tc. *aman* „milă, îndurare" || **1.** Interj. (Înv.) Îndurare!, iertare! **2.** S.n. *A fi* (sau *a ajunge*) *la aman* = a fi (sau a ajunge) la mare strîmtoare, la mare lipsă.

amandínă, *amandine*, s.f. || Din fr. *amandine* || Prăjitură preparată din ciocolată și cremă de migdale.

amanét, *amanete*, s.n. || Din tc. *emanet* || Gaj.

amanetá, *amanetez*, vb. I. Tranz. || Din *amanet* || A da ceva ca amanet.

amánt, -ă, *amanți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *amant* || Persoană care întreține relații intime de dragoste cu cineva în afara căsătoriei; (pop.) ibovnic.

amár, -ă, *amari, -e*, adj., s.n. || Lat. *amarus* || **1.** Adj. Care are gustul pelinului, al chininei, al fierii. **2.** Adj. (Fig.) Chinuitor; necăjit. ○ Expr. *A face cuiva zile amare* = a face cuiva neplăceri mari, necazuri. **3.** S.n. Jale, chin, necaz. ○ Expr. *A-și înghiți amarul* = a suferi în tăcere. *A-și vărsa amarul* = a-și spune durerea, suferința. **4.** S.n. Cantitate mare, mulțime: *amar de ani.*

amará, *amarez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *amarrer* (din olandezul *aanmarren* „a atașa" || A fixa, a lega un obiect sau o instalație de la bordul unei ambarcații pentru a-i împiedica deplasarea pe timp de mare agitată.

amarantacée s.f. pl. || Din fr. *amarantacées* lat. *amarantus*, gr. *amarantos* „plantă cu flori purpurii" || Familie de plante erbacee, cu flori unisexuate sau hermafrodite, grupate în inflorescențe în formă de spic sau în glomerule.

amarilidacée s.f. pl. || Din fr. *amaryllidacées* || Familie de plante erbacee monocotiledonate, de obicei cu bulb și ovar inferior (ex. ghiocelul, narcisa).

amárnic, -ă, *amarnici, -ce*, adj. || Din *amar* || Neîndurător, cumplit, crunt. ◉ (Adverbial) Strașnic, grozav.

amartizá, pers. 3 *amartizează*, vb. I. Intranz. || După *aluniza, aseleniza* || A coborî lent pe suprafața planetei Marte.

amatór, -oáre, *amatori, -oare*, s.m. și f., adj. || Din fr. *amateur*, lat. *amator* (< *amare* „a iubi") || **1.** (Persoană) căreia îi place ceva, care are o pasiune pentru ceva; (persoană) care este dispusă să cumpere ceva. **2.** (Persoană) care se ocupă cu o artă sau cu o meserie, fără a fi profesionist.

amatorísm s.n. || Din fr. *amateurisme* || Practicare, ca amator, a unui sport, a unei arte.

amazoánă, *amazoane*, s.f. || Din fr. *amazone;* gr. *a* „fără" + *mazos* „sîn" || **1.** (În mitologia greacă) Femeie aparținînd unui trib legendar de războinice și călărețe neîntrecute, care își tăiau sînul drept pentru a putea mînui mai ușor arcul. **2.** (Fam.) Femeie care practică sportul călăriei.

amazonít s.n. || Din fr. *amazonite*, de la n. pr. *Amazon* || Varietate verde de feldspat, folosită ca piatră semiprețioasă.

amăgí, *amăgesc,* vb. IV. Tranz. şi refl. || Lat. *ammagire* || A (se) înşela. ● Tranz. A ademeni; a ispiti.

amăgíre, *amăgiri,* s.f. Faptul de *a (se) amăgi;* vorbă, faptă înşelătoare; iluzie.

amăgitór, -oáre, *amăgitori, -oare,* adj. || Din *amăgi* || Care amăgeşte, înşelător; iluzoriu.

amănúnt, *amănunte,* s.n. || A^3 + *mănunt* „mărunt" || Lucru neesenţial, element secundar, detaliu. ○ *Cu de-amănuntul* = pînă în cele mai mici detalii.

amănunţí, *amănunţesc,* vb. IV. Tranz. || Din *amănunt* || A fărîmiţa, a mărunţi.

amănunţít, -ă, *amănunţiţi, -te,* adj. Care cuprinde multe amănunte; detaliat. ● (Adverbial) Cu de-amănuntul.

amărăciúne, *amărăciuni,* s.f. || Din *amar* || Durere, tristeţe, mîhnire. *Îşi pierdu cumpătul de supărare şi amărăciune* (Ispirescu).

amăreálă, *amăreli,* s.f. || Din *amărî* || Gust amar. ○ *Amăreala merelor şi perelor* = boală a merelor şi perelor manifestată prin apariţia pe acestea a unor pete în dreptul cărora pulpa fructului capătă un gust amar.

amărí, *amărăsc,* vb. IV. Refl. şi tranz. || Lat. **amarire* || **1.** A căpăta (sau a face să capete un gust amar. **2.** (Fig.) A (se) întrista, a (se) mîhni.

amărît, -ă, *amăriţi, -te,* adj. (Adesea substantivat) Necăjit, trist; nenorocit, prăpădit.

amărúi, -úie, *amărui,* adj. || Din *amar* || Cu gust uşor amar.

ambalá, *ambalez,* vb. I. || Din fr. *emballer* (< *balle* „pachet") || **1.** Tranz. A înveli, a împacheta ceva într-un ambalaj, în vederea uşurării manipulării lui şi a transportului. **2.** Refl. (Despre motoare) A depăşi viteza de rotaţie nominală. **3.** Refl. (Fig.) (Despre oameni) A se lăsa purtat de elan, de entuziasm, de mînie; a se antrena într-o discuţie aprinsă.

ambaláj, *ambalaje,* s.n. || Din fr. *emballage* || Faptul de a ambala (**1**); material de protecţie cu care se împachetează ceva.

ambaláre, *ambalări,* s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) ambala.* **2.** Creştere foarte pronunţată a turaţiei unei maşini rotitoare peste turaţia normală.

ambarcadér, *ambarcadere,* s.n. || Din fr. *embarcadère,* sp. *embarcadero* (< *barca* „barcă") || Loc unde se îmbarcă mărfurile şi călătorii pe o navă.

ambarcáţie, *ambarcaţii,* s.f. || Din fr. *embarcation* || Mijloc de navigaţie de dimensiuni mici propulsat cu vîsle, cu pînze sau cu motor.

ambasádă, *ambasade,* s.f. || Din fr. *ambassade* || Reprezentanţă diplomatică condusă de un ambasador. V. şi *misiune diplomatică.*

ambasadór, *ambasadori,* s.m. || Din fr. *ambassadeur* || Agent diplomatic cu rangul cel mai înalt; şeful unei ambasade.

ambiánt, -ă, *ambianţi, -te,* adj. || Din fr. *ambiant,* lat. *ambiens, -ntis* (< *ambire* „a înconjura") || Care se găseşte în jur; înconjurător; *mediu ambiant.*

ambiánţă, *ambianţe,* s.f. || Din fr. *ambiance* || Mediu (material, moral, social) în care trăieşte cineva sau în care se află ceva.

ambidéxtru, -ă, *ambidextri, -e,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *ambidextre;* lat. *ambo, -ae, -o* „amîndoi, amîndouă" + *dextra* „mîna dreaptă" || (Persoană care se foloseşte cu aceeaşi îndemînare de ambele mîini.

ambientál, -ă, *ambientali, -e,* adj. || Din fr. *ambiental,* it. *ambientale* || Care ţine de ambianţă, de mediul înconjurător.

ambigén, -ă, *ambigeni, -e,* adj. || Din lat. *ambigenus* || (Gram.; şi substantivat, n.) Neutru, (genul) neutru.

ambiguitáte, (**2**) *ambiguităţi,* s.f. || Din fr. *ambiguité,* lat. *ambiguitas, -atis* || **1.** Însuşirea de a fi ambiguu. **2.** Expresie, afirmaţie ambiguă.

ambíguu, -uă, *ambigui, -ue,* adj. || Din lat. *ambiguus* (< *ambigere* „a şovăi"); cf. fr. *ambigu* || (Despre cuvinte, afirmaţii etc.) Neclar, echivoc. (Fig.) *Îl măsura cu un ochi ambiguu* (Galaction).

ámbii, -ele num. col. || Din lat. *ambo, -ae,* it. *ambe* || Amîndoi.

ámbitus s.n. || Din fr. *ambitus,* lat. *ambitus* „orbită, ocol" || Întindere a unei melodii de la sunetul ei cel mai grav pînă la cel mai înalt.

ambiţie, *ambiţii,* s.f. || Din fr. *ambition,* lat. *ambitio* (< *ambire* „a se ambiţiona") || Dorinţă puternică de a realiza ceva, de a dobîndi glorie, onoruri.

ambiţioná, *ambiţionez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *ambitionner* || A deştepta în cineva ambiţie; (refl.) a fi stăpînit de ambiţie, a se strădui din răsputeri să obţină, să realizeze ceva; a se încăpăţîna.

ambiţiós, -oásă, *ambiţioşi, -oase,* adj. || Din fr. *ambitieux,* lat. *ambitiosus* || **1.** (Şi substantivat) Stăpînit de ambiţie. **2.** Care denotă ambiţie; pornit din ambiţie.

ambliopíe s.f. || Din fr. *amblyopie;* gr. *amblys* „slab" + *ops* „vedere" || Slăbire a vederii, fără o cauză organică precisă.

ambrazúră, *ambrazuri,* s.f. || Din fr. *embrasure* || Deschizătură în pereţii unei fortificaţii, prin care se execută trageri cu tunul, cu mitraliera etc.

ámbră, *ambre,* s.f. || Din fr. *ambre* || **1.** Substanţă ceroasă, cu miros de mosc, formată în intestinul caşalotului şi întrebuinţată în parfumerie. **2.** *A. galbenă* = chihlimbar.

ambreiá, *ambreiez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *embrayer* || A cupla un motor cu un mecanism pe care îl antrenează, prin intermediul unui ambreiaj.

ambreiáj, *ambreiaje,* s.n. || Din fr. *embrayage* || Dispozitiv folosit la cuplarea şi decuplarea în timpul funcţionării a unei maşini de forţă cu o maşină de lucru (a unui motor cu un mecanism).

ambrózie s.f. || Din fr. *ambroisie,* lat. *ambrosia* „hrană a zeilor" || (În mitologia greacă) Hrană a zeilor, despre care se credea că dă nemurire şi ţinereţe veşnică.

ambulácru, *ambulacre,* s.n. || Din fr. *ambulacre;* lat. *ambulare* „a merge" || Organ în formă de tub subţire, terminat de obicei cu o ventuză, caracteristic echinodermelor, şi care serveşte la locomoţie, respiraţie şi pipăit.

ambulánt, -ă, *ambulanți, -te,* adj. || Din fr. *ambulant,* lat. *ambulans, -ntis* || Care se deplasează dintr-un loc în altul, care nu are un loc stabil.

ambulánță, *ambulanțe,* s.f. || Din fr. *ambulance* || **1.** Formație medicală în spatele frontului, care dă răniților primele ajutoare. **2.** Vehicul pentru transportarea la spital a celor accidentați sau grav bolnavi.

ambulatóriu, -ie, *ambulatorii,* adj., s.n. || Din fr. *ambulatoire,* lat. *ambulatorius* || **1.** Adj. (Despre tratamente medicale) Care nu necesită spitalizare. **2.** S.n. Instituție medicală în care se acordă asistență fără ca bolnavii să fie internați.

ambuscádă, *ambuscade,* s.f. || Din fr. *embuscade;* it. *imboscare* (< *bosco* „pădure") || **1.** Procedeu de luptă care constă în atacarea inamicului prin surprindere într-un loc propice, pe căile lui de acțiune. **2.** Loc pregătit în vederea executării unei ambuscade **(1).**

ambușúră, *ambușuri,* s.f. || Din fr. *embouchure* (< *bouche* „gură") || Parte a unui instrument de suflat, prin care se suflă aerul cu gura.

ambutisá, *ambutisez,* vb. I. Tranz. || După fr. *emboutir* || A prelucra, prin deformare plastică, o piesă de metal relativ subțire pentru a obține un corp cu o suprafață determinată.

ameliorá, *ameliorez,* vb. I. || Din fr. *améliorer;* lat. *melior* „mai bun" || **1.** Tranz. și refl. A (se) îmbunătăți, a (se) îndrepta. **2.** Tranz. A efectua o ameliorare **(2).**

amelioráre, *ameliorări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) ameliora.* **2.** Proces de creare a unor noi rase de animale și noi soiuri de plante de cultură sau de îmbunătățire a raselor și a soiurilor existente.

ameliorátii s.f. pl. || Din fr. *amélioration* || Îmbunătățiri funciare.

amenajá, *amenajez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *aménager* (< *ménager* „a administra") || A aranja, a potrivi în vederea unei anumite utilizări.

amenajaménț, *amenajamente,* s.n. || Din fr. *aménagement* || **1.** Sistem de măsuri pentru organizarea exploatărilor forestiere, cuprinzînd refacerea, ameliorarea, mărirea, protecția și exploatarea rațională a fondului forestier. **2.** *A. pastoral* = sistem de măsuri privind organizarea, folosirea și îmbunătățirea pășunilor.

amenajáre, *amenajări,* s.f. Acțiunea de *a amenaja.* ○ *A. hidraulică* = ansamblu de lucrări executate pentru prevenirea acțiunilor dăunătoare ale unui curs de apă și pentru valorificarea resurselor lui potențiale.

amendá[1], *amendez,* vb. I. Tranz. || Din *amendă* || A aplica cuiva o amendă.

amendá[2], *amendez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *amender;* lat. *emendare* „a îndrepta o greșeală" || A aduce amendamente.

amendaménț, *amendamente,* s.n. || Din fr. *amendement* || Propunere de modificare ce urmează să fie adusă textului unui proiect de lege, de tratat etc.

aménză, *amenzi,* s.f. || Din fr. *amende* || Sancțiune în bani care se aplică pentru neexecutarea unor obligații ori în cazul săvîrșirii unor infracțiuni.

amenințá, *amenințez,* vb. I. || Lat. **amminaciare* (< *minaciae* „amenințări") || **1.** Tranz. A manifesta intenția de a-i face cuiva un rău. **2.** Intranz. A face un gest de amenințare. **3.** Tranz. A constitui o primejdie pentru cineva sau ceva. **4.** Tranz. A fi gata să..., a fi pe punctul de a...

amenințáre, *amenințări,* s.f. Acțiunea de *a amenința. Mereu îi ajungeau la ureche... amenințări* (Pas). • Primejdie, pericol.

amenințátor, -oáre, *amenințători, -oare,* adj. || Din *amenința* || (Adesea adverbial) Care amenință; care constituie o amenințare.

amenorée s.f. || Din fr. *aménorhée;* gr. *a* „fără" + *men* „lună" + *rhein* „a curge" || Dispariție a ciclului menstrual, din cauză fiziologică (sarcină, vîrstă înaintată) sau patologică.

amént, *amenți,* s.m. || Din it. *amento* || Inflorescență a unor arbori sau arbuști, din flori mici, înșirate pe o axă și atîrnînd ca un ciucure (ex. la alun, la salcie); mîțișor.

amentácée s.f. pl. || Din fr. *amentacées* || Plante lemnoase cu inflorescențe în formă ament (ex. fagul, alunul).

americán, -ă, *americani, -e,* s.m. și f., adj. || De la n.pr. *America* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația Statelor Unite sau (mai rar) a altui stat din America. **2.** Adj. Care aparține (populației) Statelor Unite ale Americii (mai rar altui stat din America), privitor la (populația) Statelor Unite ale Americii (mai rar la alt stat din America).

américiu s.m. || Din fr. *américium* || Element chimic radioactiv sintetic, din familia elementelor transuranice; este un metal alb-argintiu.

amerindián, -ă, *amerindieni, -e,* s.m. și f. || Din fr. *amérindien* (< *Amer[ique]* + *Indien)* || Persoană aparținînd uneia dintre populațiile băștinașe din America (cărora li se mai spune *indieni* și *piei-roșii).*

amerizá, *amerizez,* vb. I. Intranz. || După fr. *amerrir* (< *mer;* după *atterrir)* || (Despre hidroavioane, nave cosmice) A efectua o amerizare.

amerizáre, *amerizări,* s.f. Manevră prin care un hidroavion ia contact cu suprafața apei și alunecă pe apă pînă cînd se oprește. • Coborîre și oprire pe apă a unei nave cosmice.

améstec, *amestecuri,* s.n. || Din *amesteca* || **1.** Reunire de lucruri diverse; complex format din elemente diferite. **2.** (Chim., tehn.) Produs obținut din două sau mai multe substanțe, care își păstrează proprietățile caracteristice, putînd fi separate prin mijloace fizice. **3.** Intervenție într-o problemă, în treburile altuia.

amestecá, *améstec,* vb. I. || Lat. *ammixticare* || **1.** Tranz. și refl. A forma un amestec; (tranz.) a schimba ordinea, a încurca diverse lucruri între ele. **2.** Refl. A interveni într-o acțiune, într-o discuție. **3.** Refl. (Despre grupuri de ființe deosebite) A pătrunde unele printre altele.

amestecătúră, *amestecături,* s.f. || Din *amesteca* || Îngrămădire de lucruri sau de ființe în neorînduială.

ametíst, *ametiste,* s.n. || Din fr. *améthyste,* gr. *amethystos* || Varietate de cuarț de culoare violetă, folosită ca piatră semiprețioasă. (Fig.) *A serii lăcrămare de ametiste și opale* (Macedonski).

amețeálă, *amețeli,* s.f. || Din *ameți* || Pierdere a echilibrului din cauza unor tulburări circulatorii, vestibulare etc.; vertij.

ameți, *ametesc,* vb. IV. || Lat. **ammattire* (< *mattus* „beat") || **1.** Intranz. și tranz. A fi sau a face să fie cuprins de amețeală; (fig.) a (se) zăpăci. **2.** Refl. A se îmbăta ușor.

amețít, -ă, *amețiți, -te,* adj. **1.** Cuprins de amețeală. **2.** Beat.

amețitór, -oáre, *amețitori, -oare,* adj. || Din *ameți* || Care provoacă amețeală.

amfibián, *amfibieni,* s.m. || Din fr. *amphibien* || (Zool.) Batracian.

amfíbiu, -ie, *amfibii,* adj., s.n. || Din fr. *amphibie;* gr. *amphi* „dublu" + *bios* „viață" || **1.** Adj. (Despre ființe) Care poate trăi atît în apă cît și pe uscat sau care are o fază de dezvoltare în apă și una pe uscat. **2.** S.n. Vehicul care se poate deplasa pe uscat și pe apă.

amfibóli s.m. pl. || Din fr. *amphibole;* gr. *amphibolos* „incert", compoziția acestui grup de minerale nefiind precis determinată || Grup de minerale din clasa silicaților, foarte răspîndite în rocile eruptive și în șisturile cristaline.

amfibráh, *amfibrahi,* s.m. || Din fr. *amphibraque;* gr. *amphi* „de ambele părți" + *brachys* „scurt" || Picior de vers format (în metrica antică) dintr-o silabă lungă între două silabe scurte sau (în metrica modernă) dintr-o silabă accentuată între două neaccentuate.

amfióx, *amfiocși,* s.m. || Din fr. * *amphioxus;* gr. *amphi* „dublu" + *oxys* „ascuțit" || (Zool.) Acraniat marin, de forma unui peștișor, cu corpul transparent, lung de 3—7 cm.

amfiteátru, *amfiteatre,* s.n. || Din fr. *amphithéâtre,* lat. *amphitheatrum,* gr. *amphitheatron* „în jurul teatrului" || **1.** (În antichitate) Edificiu de formă circulară pentru jocurile publice, avînd o arenă în mijloc, locurile pentru spectatori fiind așezate în trepte. **2.** (Astăzi) Sală de cursuri, de spectacole etc., cu locurile așezate în plan înclinat. **3.** Configurație a unor terenuri dispuse în etaje circulare.

amfitériu, *amfiterii,* s.m. || Din fr. *amphithérium;* gr. *amphi* „incert" + *therion* „fiară" || Mamifer din jurasic, din care se presupune că au luat naștere marsupialele și mamiferele placentare.

amfitrión, -oáně, *amfitrioni, -oane,* s.m. și f. || Din fr. *amphitryon* (după numele unui personaj din mitologia greacă, *Amphitrion)* || Stăpînul unei case, în raport cu oaspeții săi; gazdă.

ámforă, *amfore,* s.f. || Din fr. *amphore,* lat. *amphora;* gr. *amphi* „de două părți" + *phorein* „a purta" || Vas mare de pămînt, de formă ovoidală, cu două toarte, în care, la greci și la romani, se păstra vin, untdelemn, cereale etc.

amfotér, -ă, *amfoteri, -e,* adj. || Din fr. *amphotère;* gr. *amphotera* „de ambele feluri" || (Despre substanțe) Care se poate comporta atît ca acid cît și ca bază.

amiábil, -ă, *amiabili, -e,* adj. || Din fr. *amiable,* lat. *amicabilis* (< *amicus)* || (Și adverbial) Prietenos; binevoitor.

amiáz s.n. v. **amiază.**

amiáză, *amiezi,* s.f. || Lat. *ad* + *mediam* + *diem* || Mijlocul zilei, cînd Soarele se află la cea mai mare înălțime deasupra orizontului. ○ Expr. *Ziua-n amiaza mare* = în plină zi. || Și: **amiázi** s.f., **amiáz, amiéz** s.n.

amiázi s.f. v. **amiază.**

amíbă, *amibe,* s.f. || Din fr. *amibe;* gr. *amoibe* „schimbare" || Protozoar lipsit de membrană, care se mișcă cu ajutorul pseudopodelor; trăiește în apă sau în sol, ori ca parazit.

amíc, -ă, *amici, -ce,* s.m. și f. || Din lat. *amicus* || Prieten.

amicál, -ă, *amicali, -e,* adj. || Din fr. *amical* || Prietenos, prietenesc; (adverbial) prietenește.

amiciție, *amiciții,* s.f. || Din lat. *amicitia* || Prietenie.

amídă, *amide,* s.f. || Din fr. *amide* || Substanță chimică organică, derivat al amoniacului, folosită în industrie.

amidón s.n. || Din fr. *amidon* || Polizaharidă aflată în grăunțele de cereale, în tuberculele de cartofi etc., constituind elementul de bază în multe alimente.

amidopirínă s.f. || Din fr. *amidopyrine* || Medicament cu acțiune febrifugă și analgezică; piramidon.

amiéz s.n. v. **amiază.**

amigdálă, *amigdale,* s.f. || Din fr. *amygdale;* gr. *amygdale* „migdală" || Fiecare dintre cele două formații anatomice situate de o parte și de alta a omușorului.

amigdalíță s.f. || Din fr. *amygdalite* || Inflamație acută sau cronică a amigdalelor.

amilázǎ, *amilaze,* s.f. || Din fr. *amylase* || Ferment care transformă amidonul în componente asimilabile.

amín interj. || Din sl. *aminŭ* || (În texte religioase, folosit ca formulă de încheiere) Așa să fie! ● (Fam.) Adio! s-a terminat! nu mai e nimic de făcut.

amină, *amine,* s.f. || Din fr. *amine* || Compus organic derivat al amoniacului.

aminoacíd, *aminoacizi,* s.m. || Din fr. *aminoacide* || Acid organic, constituent principal al materiei vii, intrînd în compoziția proteinelor.

aminte adv. || A^3 + *minte* || *A-și aduce aminte* = a-și aminti. *A lua aminte* = a ține seamă de ceva.

amintí, *amintesc,* vb. IV. || Din *aminte* || **1.** Refl. A-i reveni ceva în minte; (tranz.) a-i aduce cuiva aminte de ceva. **2.** Tranz. A pomeni, a menționa ceva sau pe cineva.

amintíre, *amintiri,* s.f. **1.** Faptul de *a(-și) aminti;* imagine păstrată în memorie; lucru de care cineva își aduce aminte. ○ *În amintirea cuiva sau a ceva* = ca semn că cineva sau ceva nu a fost dat uitării. **2.** Obiect (dăruit) care amintește de cineva sau de ceva. **3.** (La pl.) Memorii.

amirál, *amirali*, s.m. || Din fr. *amiral;* ar. *amir (emir)* „șef, comandant" || Cel mai înalt grad în marina militară, corespunzător gradului de general-colonel din armata terestră.

amiralitáte, *amiralități*, s.f. || Din *amiral* (după fr. *amirauté*, it. *ammiralita)* || (Înv.) Comandament al marinei militare.

amitóză s.f. || Din fr. *amitose;* gr. *a* „fără" + + *mitos* „fir" || Diviziune celulară directă prin strangularea nucleului în două sau în mai multe părți ori prin înmugurire, fără apariția cromozomilor.

amînă, *amîn*, vb. I. Tranz. || Din a^3 + *mîne* (= mîine) || A lăsa îndeplinirea unui lucru pentru mai tîrziu. • A purta cu vorba pe cineva.

amînáre, *amînări*, s.f. Acțiunea de *a amîna*. ○ *Fără amînare* = îndată, numaidecît.

amîndói, -dóuă, gen.-dat. (cînd precedă substantivul) *amînduror* și (cînd îl urmează sau îi ține locul) *amîndurora*, num. col. || Lat. *ambi dui* || Și unul și altul; ambii.

amnár, *amnare*, s.n. || Din *a*^{3} + *mînar[e]* (< lat. *manuale)* || Bucată de oțel cu care se lovește cremenea, pentru a produce scîntei care să aprindă iasca sau un fitil.

amneziе, *amnezii*, s.f. || Din fr. *amnésie;* gr. *a* „fără" + *mnesis* „memorie" || Pierdere, totală sau parțială, a memoriei, care poate surveni în arterioscleroza cerebrală, în paralizia generală progresivă etc.

amniós, *amniosuri*, s.n. || Din fr. *amnios* || Membrană, plină cu un lichid, care protejează embrionul (fătul).

amnióte, s.f. pl. || Din fr. *amniotes* || Vertebrate (reptile, păsări, mamifere) al căror embrion este protejat de amnios și alantoidă.

amniótic, adj. || Din fr. *amniotique* || *Lichid a.* = lichid din interiorul amniosului; se elimină înaintea nașterii.

amnistiá, *amnistiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *amnistier* || A acorda o amnistie.

amnistíe, *amnistii*, s.f. || Din fr. *amnistie;* gr. *amnestia* „uitare" || Act al puterii de stat prin care se înlătură răspunderea penală pentru o infracțiune săvîrșită.

amóc s.n. || Din fr. *amok*, cuv. malaiezian care denumește o „nebunie ucigătoare" || Psihoză constînd din manifestări maniacale periculoase, cu impulsuri spre omucidere.

amoniác s.n. || Din fr. *ammoniaque;* gr. *ammoniakon*, de la numele zeului egiptean *Amnon)* || Gaz compus din azot și hidrogen, cu miros înțepător, întrebuințat la fabricarea acidului azotic, a îngrășămintelor azotoase, a explozivilor etc.

amonít, *amoniți*, s.m. || Din fr. *ammonite*, de la n. pr. *Ammon* || Cefalopod fosil, cu cochilia în formă de spirală sau rectilinie, împărțită în camere.

amóniu s.n. || Din fr. *ammonium* || (Chim.) Radical monovalent, avînd proprietățile unui metal alcalin.

amónte adv. || Din it. *a monte* || *În amonte* = în susul apei, spre izvor, față de un punct de referință.

amór, *amoruri*, s.n. || Din lat. *amor* || Dragoste, iubire. ○ *A. propriu* = prețuire (exagerată) a propriilor calități.

amorál, -ă, *amorali, -e*, adj. || Din fr. *amoral* || Care nu are noțiunea moralității; care este indiferent față de morală.

amoralísm s.n. || Din fr. *amoralisme* || Concepție care neagă existența temeiului obiectiv al moralei și al reglementărilor etice ale conduitei.

amoráș, *amorași*, s.m. || De la n. pr. lat. *Amor* || Reprezentare în artele plastice a zeului iubirii, sub chipul unui copil gol, cu aripi.

amoréz, *amorezi*, s.m. || După fr. *amoureux* || (Fam.) Iubit, îndrăgostit, adorator. ○ *Prim a.* = actor care interpretează rolul de tînăr îndrăgostit.

amorezá, *amorezez*, vb. I. Refl. || Din *amorez* || A se îndrăgosti.

amórf, -ă, *amorfi, -e*, adj. || Din fr. *amorphe;* gr. *amorphos* „fără formă" || **1.** (Despre corpuri solide) Care nu prezintă o structură cristalizată regulată. **2.** (Fig.) Neorganizat, inform.

amorós, -oásă, *amoroși, -oase*, adj. || Din *amor* (după fr. *amoureux)* || De dragoste, privitor la dragoste. • Plin de iubire.

amorsá, *amorsez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *amorcer* || (Tehn.) A pregăti și a provoca un fenomen (o explozie, o descărcare electrică etc.).

amórsă, *amorse*, s.f. || Din fr. *amorce* || **1.** Dispozitiv pentru aprinderea unei încărcături de exploziv. **2.** *Amorsa drumului* = porțiune din traseul unui drum la intrarea în oraș, care are o lățime mai mare decît restul traseului. **3.** Nadă, momeală (în pescuit).

amortismént, *amortismente*, s.n. || Din fr. *amortissement* || (Dr.) Stingere treptată a unei datorii.

amortizá, *amortizez*, vb. I. || După fr. *amortir*, lat. **admortire* (< *mors, mortis* „moarte") || **1.** Tranz. și refl. (Tehn.) A (se) atenua intensitatea unei oscilații, a unui zgomot, a unui șoc. **2.** Tranz. A stinge (rambursa) o datorie plătind-o treptat. • A recupera o investiție.

amortizór, *amortizoare*, s.n. || Din fr. *amortisseur* || Dispozitiv care reduce amplitudinea unei oscilații, a unui șoc, a unei izbituri.

amorțeálă, *amorțeli*, s.f. || Din *amorți* || Stare de insensibilitate trecătoare a corpului sau a unei părți a corpului.

amorți, *amorțesc*, vb. IV. Intranz. || Lat. **admortire* (< *ad* „la, către" + *mors, mortis* „moarte") || (Despre ființe ori despre corpul sau părți ale corpului lor) A deveni temporar insensibil. ○ (Despre unele animale) A intra în perioada de hibernare. • (Fig.) A-și pierde vigoarea, a slăbi în intensitate.

amovíbil, -ă, *amovibili, -e*, adj. || Din fr. *amovible;* lat. *amovere* „a da la o parte, a deplasa" || **1.** (Despre funcționari) Care poate fi revocat sau mutat dintr-un post în altul. **2.** (Despre piese, organe de mașină) Care poate fi separat de restul ansamblului.

ampenáj, *ampenaje*, s.n. || Din fr. *empennage* (< *penne* „pană"; aripă") || Dispozitiv situat

la partea din spate a unui avion, alcătuit din aripioare, care servește la stabilizarea și la schimbarea direcției de zbor a avionului.

ampér, *amperi*, s.m. || Din fr., *ampère*, de la numele fizicianului francez *Ampère* || Unitate de măsură a intensității curentului electric.

amperáj, *amperaje*, s.n. || Din fr. *ampérage* || Defuumire învechită, improprie, pentru intensitatea curentului electric.

ampermétru, *ampermetre*, s.n. || Din fr. *ampèrmètre* || Instrument pentru măsurarea intensității curentului electric.

amperóră, *amperore*, s.f. || *Amper* + *oră* (după fr. *ampèreheure*) || Unitate de măsură pentru cantitatea de electricitate care străbate un conductor în timpul unei ore, cînd curentul are intensitatea de un amper.

ámpex s.n. || Din engl. *ampex* || Sistem de înregistrare a imaginii și a sunetului programului de televiziune, prin intermediul unei imprimări magnetice.

amplasá, *amplasez*, vb. I. Tranz. || Din *amplasament* || A așeza (o mașină, o instalație, o construcție etc.) pe un anumit loc.

amplasaménț, *amplasamente*, s.n. || Din fr. *emplacement* (< *placement* < *place*) || **1.** Loc pe care se așază o instalație, o construcție etc. **2.** Loc amenajat pentru instalarea unei piese de artilerie în vederea tragerii.

amplidínă, *amplidine*, s.f. || Din fr. *amplidyne* || Mașină electrică amplificatoare, de curent continuu.

amplificá, *amplific*, vb. I. Tranz. și refl. || Din lat. *amplificare*, fr. *amplifier* || A (se) mări, a da (sau a căpăta) amploare; (tranz.) a face să crească valorile unei mărimi (intensitate, tensiune electrică etc.).

amplificáre, *amplificări*, s.f. Acțiunea de *a (se) amplifica*; (tehn.) operația de a amplifica valoarea unei mărimi (intensitate sonoră sau electrică, tensiune electrică etc.).

amplificatór, *amplificatoare*, s.n. || Din fr. *amplificateur* || (Fiz.; tehn.) Aparat electronic, electromagnetic, hidraulic etc. ori generator electric de curent continuu folosit pentru a amplifica valorile unei mărimi, cu ajutorul energiei furnizate de o sursă de aceeași natură.

amplitúdine, *amplitudini*, s.f. || Din lat. *amplitudo*, *-inis*, fr. *amplitude* || **1.** Valoarea absolută maximă a elongației unei mărimi periodice; depărtarea maximă a unui corp oscilant față de poziția de echilibru. **2.** Întindere, amploare.

amploaiát, -ă s.m. și f. v. **amploiat.**

amploáre s.f. || Din fr. *ampleur* || Însușirea de a fi amplu.

amploiát, -ă, *amploiați, -te*, s.m. și f. || Din fr. *employé* || (Ieșit din uz) Funcționar inferior. || Și: **amploaiát, -ă**, s.m. și f.

ámplu, -ă, *ampli, -e*, adj. || Din fr. *ample*, lat. *amplus* || Larg, mare, dezvoltat din punct de vedere cantitativ, intensiv etc.

ampréntă, *amprente*, s.f. || Din fr. *empreinte* (< *empreindre* „a întipări") || Urmă întipărită prin apăsare pe o suprafață. ○ *Amprente digitale* v. *digital*. ● (Fig.) Urmă lăsată de o stare psihică, de o impresie puternică etc.

amputá, *amputez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *amputer*, lat. *amputare* || A îndepărta pe cale chirurgicală (sau a pierde printr-un accident) un membru al corpului. ● (Fig.) A scoate, a elimina (în mod forțat, abuziv) o parte dintr-o operă, dintr-un text etc.

amulétă, *amulete*, s.f. || Din fr. *amulette*, lat. *amuletum* || Mic obiect căruia, în mod superstițios, i se atribuie puterea magică de a aduce noroc, de a feri de accidente, de boli etc.

amúrg, *amurguri*, s.n. || A^3 + *murg*, înv., „înserare" (sau cuvînt autohton) || Timpul dintre apusul Soarelui și lăsarea nopții; crepusculul de seară. ● (Fig.) Bătrînețe (spre sfîrșitul vieții).

amurgí, pers. 3 *amurgește*, vb. IV. Intranz. || Din *amurg* || A se lăsa amurgul, a se înseră.

amuțí, *amuțesc*, vb. IV. Intranz. || Lat. **ammutire* (< *mutus* „mut") || A pierde facultatea de a vorbi, a deveni mut. ● (Fig.) A rămîne incapabil de a riposta verbal; a tăcea; a se liniști.

amuțíre, *amuțiri*, s.f. **1.** Faptul de *a amuți*. **2.** (Lingv.) Fenomen fonetic care constă în pronunțarea din ce în ce mai slabă, pînă la dispariția totală, a unui sunet.

amuzá, *amúz*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *amuser* (< *muser* „a-și pierde timpul cu nimicuri") || A (se) distra, a (se) înveseli.

amuzaménț, *amuzamente*, s.n. || Din fr. *amusement* || Distracție, divertisment.

amuzánt, -ă, *amuzanți, -te*, adj. || Din fr. *amusant* || Distractiv, vesel, plin de haz, nostim.

amvón, *amvoane*, s.n. || Din sl. *amŭvonŭ* || Mic balcon într-o biserică, de unde se predică.

an[1] adv. || Lat. *anno* || (Pop.) Anul trecut, acum un an. ○ *Mai an* = acum cîțiva ani.

an[2], *ani*, s.m. || Lat. *annus* || **1.** Perioadă de timp corespunzătoare unei revoluții a Pămîntului în jurul Soarelui; din punct de vedere calendaristic, anul are 365 de zile, adăugîndu-se, la fiecare al patrulea an (an bisect), o zi în plus. ○ *An de an* = în fiecare an, mereu. *La anul* = anul viitor. *Cu anii* = ani mulți, ani îndelungați ● Perioadă, epocă din viață: *anii copilăriei*. **2.** *An lumină* = unitate de măsură astronomică egală cu distanța străbătută de lumină într-un an (1), adică 9 460 de miliarde km.

anabaptísm s.n. || Din fr. *anabaptisme*; gr. *anabaptismos* „al doilea botez" || Doctrină a unei secte religioase care preconizează botezarea la vîrsta adultă.

anabióză s.f. || Din fr. *anabiose*; gr. *ana* „din nou" + *bios* „viață" || Capacitate a unor organisme de a-și relua funcțiile vitale după o stare apropiată de moarte.

anabolísm s.n. || Din fr. *anabolisme*; gr. *anabole* „ridicare" || (Biol.) Asimilație.

anacolút, *anacolute*, s.n. || Din fr. *anacoluthe*, gr. *anakolouthon* „întrerupere" || Greșeală de exprimare constînd în schimbarea construcției gramaticale în cursul aceleiași fraze.

anacónda, *anaconde*, s.f. || Din fr. *anaconda* || Șarpe semiacvatic, neveninos, din America Cen-

trală și America de Sud, lung de 7 m, care se hrănește cu păsări și cu mamifere.

anacreóntic, -ă, *anacreontici, -ce,* adj. || Din fr. *anacréontique* || (Despre poezii) Care este compus în maniera poeziei lui Anacreon (sec. 6 î.e.n.), caracterizată prin exaltarea dragostei, în cadru idilic. ○ *Vers a.* = vers cu structura metrică întîlnită în poeziile atribuite lui Anacreon.

anacrónic, -ă, *anacronici, -ce,* adj. || Din fr. *anachronique* || Care conține sau care constituie un anacronism.

anacronísm, *anacronisme,* s.n. || Din fr. *anachronisme;* gr. *ana* „contrar" + *chronos* „timp" || **1.** Fixarea unui fapt (istoric) la altă dată decît cea reală. **2.** Obicei sau idee învechită, care nu mai corespunde spiritului unei epoci.

anacrúză, *anacruze,* s.f. || Din fr. *anacrouse;* gr. *ana* „înainte" + *krousis* „accent" || **1.** (Muz.) Notă sau grup de note muzicale anterioare primului timp tare din măsură. **2.** Prima silabă neaccentuată a unui vers.

anaerób, -ă, *anaerobi, -e,* adj. || Cf. gr. *an* „fără" + *aer* „aer" + *bios* „viață" || (Despre organisme) Care poate să trăiască într-un mediu lipsit de oxigen.

anaerobióză s.f. || Din fr. *anaérobiose* || Formă de viață în absența oxigenului liber, caracteristică unor microorganisme.

anaforá, *anaforale,* s.f. || Din ngr. *anafora* || (În Țara Românească și în Moldova) **1.** Proclamație a domnului țării. **2.** Raport scris al unui boier din divan adresat domnului.

anafóră, *anafore,* s.f. || Din fr. *anaphore,* lat. *anaphora,* gr. *anaphora* „reluare" || Procedeu stilistic constînd în repetarea unui cuvînt la începutul mai multor fraze sau părți de frază, în scopul evidențierii unei idei sau pentru simetrie.

anáfură s.f. || Din sl. *(a)nafora* || Bucățele de prescură care se împart creștinilor ortodocși la sfîrșitul liturghiei. || Și: **náfură** s.f.

anaglífă, *anaglife,* s.f. ||Din fr. *anagliphe* || **1.** Obiect ornamentat cu relief scund, realizat prin cizelură. **2.** Procedeu de obținere a imaginii în relief a unui obiect fotografiat.

anagrámă, *anagrame,* s.f. || Din fr. *anagramme* gr. *ana* „contrar" + *gramma* „literă" || Schimbare a ordinii literelor unui cuvînt sau unei fraze pentru a obține un alt cuvînt sau o altă frază. ● Cuvînt obținut prin această schimbare.

anahoréț, -ă, *anahoreți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *anachorète,* lat. *anachoreta;* gr. *ana* „depărte" + *chorein* „a se retrage" || Pustnic.

anál, -ă, *anali, -e,* adj. || Din fr. *anal* || Care se referă la anus, din regiunea anusului.

anále s.f. pl. || Din fr., lat. *annales* || **1.** Scriere istorică în care sînt înregistrate an cu an evenimentele mai importante din viața unui popor, a unui oraș etc.; *p. ext.* istorie a unui popor. **2.** Publicație științifică periodică.

analécte s.f. pl. || Din fr. *analectes,* lat. *analecta;* gr. *analektos* „culegere" || **1.** Fragmente alese din operele unuia sau ale mai multor scriitori. **2.** Titlu dat unor antologii.

analfabét, -ă, *analfabeți, -te,* s.m. și f., adj. || Din fr. *analphabète* || (Persoană) care nu știe să scrie și să citească; neștiutor de carte. ● Incult.

analfabetísm s.n. || Din fr. *analphabétisme* || Situația unei persoane sau a unei colectivități care nu cunoaște scrisul și cititul; neștiință de carte.

analgézic, -ă, *analgezici, -ce,* adj., s.m. || Din fr. *analgésique* || (Medicament) care are proprietatea de a suprima sau de a atenua durerea.

analgezíe s.f. || Din fr. *analgésie;* gr. *an* „fără" + *algesis* „durere" || Stare caracterizată prin diminuarea sau dispariția sensibilității dureroase.

analíst, -ă, *analiști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *analyste* || **1.** Specialist în analiza psihologică; persoană care dovedește o aptitudine deosebită în cunoașterea și descrierea sufletului omenesc. **2.** Specialist în analiza matematică.

analític, -ă, *analitici, -ce,* adj. || Din fr. *analytique* || Care procedează prin analiză, care se bazează pe analiză. ○ *Limbă analitică* = limbă în care raporturile gramaticale sînt exprimate prin cuvinte izolate. *Chimie analitică* = ramură a chimiei care se ocupă cu studiul metodelor de identificare și de dozare a elementelor dintr-o substanță și a substanțelor dintr-un amestec.

analizá, *analizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *analyser* || **1.** A descompune un tot (un fenomen, un obiect) în părțile lui componente pentru a-l studia. ● A examina un text din diferite puncte de vedere. **2.** (Chim.) A stabili compoziția unei substanțe.

analizábil, -ă, *analizabili, -e,* adj. || Din fr. *analysable* || Care poate fi analizat.

analizatór, *analizatoare,* s.n. || Din *analiza* || (Biol.) Aparat al sistemului nervos, care are rolul de a recepționa, de a conduce și transforma în senzații excitațiile specifice primite din mediul extern și intern.

analíză, *analize,* s.f. || Din fr. *analyse,* gr. *analysis* „descompunere" || Metodă generală de cercetare a realității, bazată pe descompunerea unui întreg (obiect sau proces) în elementele lui componente și pe studierea separată a fiecăruia dintre acestea; poate fi *mintală* (logică, psihologică) sau *materială (a.* sîngelui, *a.* solului etc.). ○ *A. chimică* = procedeu pentru stabilirea compoziției chimice a substanțelor. (Telec.) *Analiza imaginii* = descompunerea unei imagini în elemente simple, susceptibile de a fi transformate în semnale electrice, transmisibile individual. *A. spectrală* v. *spectral.*

analizór, *analizoare,* s.n. || Din fr. *analyseur* || Aparat sau instrument cu ajutorul căruia se efectuează o analiză.

analóg, -ă, *analogi, -ge,* adj. || Din fr. *analogue,* lat. *analogus,* gr. *analogos* „proporțional" || Care are structură, origine, funcție etc. asemănătoare cu ale altuia; care prezintă o analogie.

analógic, -ă, *analogici, -ce,* adj. || Din fr. *analogique* || Bazat pe analogie, produs prin analogie.

analogíe, *analogii*, s.f. || Din fr. *analogie*, lat. *analogia* || Asemănare între două sau mai multe fenomene, noțiuni, situații, obiecte, sisteme etc. ● (Lingv.) Asemănare parțială (de formă sau de conținut) a două elemente de limbă (în special cuvinte), care poate determina schimbarea unuia dintre elemente sub influența celuilalt.

anamnéză s.f. || Din fr. *anamnèse*, gr. *anamnesis* „reamintire" || Totalitatea informațiilor pe care medicul le ia de la bolnav pentru a le utiliza în vederea stabilirii diagnosticului.

anamnióte s.f. pl. || Din fr. *anamniotes* || Vertebrate al căror embrion nu are amnios și alantoidă (ex. peștii și batracienii).

ananás, *ananași*, s.m. || Din fr. *ananas*, sp. *ananas* (din *nana*, cuv. împrumutat dintr-o limbă din Brazilia) || Plantă erbacee perenă cultivată în zonele tropicale. ● Fructul comestibil al acestei plante, aromat, cu gust dulce-acrișor.

anánghie s.f. || Din ngr. *ananki* „nevoie" || *A fi la ananghie* = a se afla într-o situație grea, dificilă.

anapést, *anapești*, s.m. || Din fr. *anapeste*, lat. *anapaestus* || Picior de vers format (în metrica antică) din două silabe scurte și una lungă sau (în metrica modernă) din două silabe neaccentuate și una accentuată.

anápoda adv. || Din ngr. *anapoda* || Pe dos, de-a-ndoaselea, altfel decît trebuie. *O ia pe-un drum anapoda și se duce* (Preda).

anárhic, -ă, *anarhici, -ce*, adj. || Din fr. *anarchique* || Care este propriu anarhiei, care duce la anarhie; care se referă la anarhie.

anarhíe s.f. || Din fr. *anarchie*, gr. *anarchia; an* „fără" + *arche* „comandă" || Stare de dezorganizare, de haos într-o țară, într-o instituție etc. ● Atitudine de nesupunere, de indisciplină.

anarhísm s.n. || Din fr. *anarchisme*, rus. *anarhizm*, germ. *Anarchismus* || Curent politic apărut la mijlocul sec. 19, care, exprimînd interesele micii burghezii, nega necesitatea oricărei puteri și autorități de stat.

anarhíst, -ă, *anarhiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *anarchiste*, rus. *anarhist*, germ. *Anarchist* || Adept al anarhismului; (adjectival) propriu anarhiei.

anasón s.m. || Din tc. *anason* || Plantă aromatică din familia umbeliferelor, cu flori mici albe, cultivată pentru uleiul eteric și substanțele grase care se extrag din semințe. || Și: **anisón** s.m.

anastigmátic, -ă, *anastigmatici, -ce*, adj. || Din fr. *anastigmatique* || (Despre un sistem optic) Ale cărui aberații de stigmatism au fost corectate.

anastrófă, *anastrofe*, s.f. || Din fr., gr. *anastrophe* || Procedeu stilistic constînd în schimbarea ordinii obișnuite a cuvintelor într-o propoziție.

anatémă, *anateme*, s.f. || Din gr., lat. *anathema* || Excludere a cuiva din sînul bisericii; afurisenie.

anatómic, -ă, *anatomici, -ce*, adj. || Din fr. *anatomique* || Privitor la anatomie, care aparține anatomiei.

anatomíe s.f. || Din fr. *anatomie*, lat. *anatomia;* gr. *anatemnein* „a tăia" || **1.** Știință care studiază structura omului, animalelor și plantelor precum și raporturile dintre diferitele organe ale acestora, bazîndu-se în special pe disecție. **2.** Structură a unui organ sau a unui organism.

anatoxínă, *anatoxine*, s.f. || Din fr. *anatoxine;* gr. *ana* „contrar" + *toxikon* „otravă" || Toxină detoxifiată, capabilă să stimuleze producerea de anticorpi, folosită pentru vaccinarea împotriva unor infecții.

ancadramént, *ancadramente*, s.n. || Din fr. *encadrement* || Chenar decorativ în relief, la o ușă sau la o fereastră.

ancestrál, -ă, *ancestrali, -e*, adj. || Din fr. *ancestral* (< *ancêtre* „strămoș") || Provenit de la ascendenți mai îndepărtați; strămoșesc.

anchetá, *anchetez*, vb. I. Tranz. || Din *anchetă* || A supune unei anchete; a face o anchetă.

anchetatór, -oáre, *anchetatori, -oare*, s.m. și f. || Din *ancheta* || Persoană care face o anchetă.

anchétă, *anchete*, s.f. || Din fr. *enquête* (< *enquerir* „a cerceta") || **1.** Cercetare efectuată de un organ de stat pentru a lămuri împrejurările în care s-a produs un fapt și a stabili eventuale răspunderi. **2.** Cercetare științifică făcută pe bază de chestionare, în scopul cunoașterii unor fenomene sociale, lingvistice etc.

anchilozá, *anchilozez*, vb. I. Refl. || Din fr. *ankyloser* || A căpăta o anchiloză. ● (Fig.) A dobîndi deprinderi de rutină, a deveni sclav al rutinei.

anchilóză, *anchiloze*, s.f. || Din fr. *ankylose;* gr. *ankylosis* „aplecare, încovoiere" || Suprimare totală sau parțială a mișcărilor unei articulații.

áncie, *ancii*, s.f. || Din it. *ancia* || Mică lamă elastică de lemn, de trestie sau de metal, fixată la gura instrumentelor muzicale de suflat, și care, prin vibrare, produce sunete.

ancorá, *ancorez*, vb. I. Tranz. || Din *ancoră* || **1.** A imobiliza o navă sau un corp plutitor cu ajutorul ancorei. **2.** A fixa un element de construcție de teren sau de o altă construcție.

ancoráj, *ancoraje*, s.n. || Din *ancoră* (după fr. *ancrage*) || **1.** Acțiunea de a ancora. **2.** Loc unde se ancorează. **3.** Ansamblu care servește la ancorare.

áncoră, *ancore*, s.f. || Din it., lat. *ancora* || **1.** Piesă grea de metal legată de o navă, alcătuită dintr-o tijă cu mai multe brațe terminate cu gheare, și care, lăsată pe fundul apei, imobilizează nava. **2.** Piesă cu care se fixează un sistem tehnic sau un element de construcție.

andánte adv. || Cuv. it. || (Muz.) În tempo rar, liniștit. ● (Substantivat, n.) (Parte dintr-o) compoziție muzicală concepută în acest tempo.

andantíno adv. || Cuv. it. || (Muz.) Într-un tempo puțin mai viu decît andante.

andezít, *andezite*, s.n. || Din fr. *andésite*, de la n. pr. *Andes* || Rocă eruptivă vulcanică, de culoare cenușie sau negricioasă, folosită ca piatră de pavaj și de construcție.

andín, -ă, *andini, -e*, adj. || Din fr. *andin* || Care se referă la munții Anzi, din munții Anzi.

andívă, *andive*, s.f. || Din fr. *andive* || (Bot.) Cicoare de grădină.

andocá, *andochez*, vb. I. Tranz. || Cf. germ. *eindocken* || A ridica o navă pe suporţii unui doc, în vederea unor reparaţii.

andosá, *andosez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *endosser* (< *dos* „dos, spate") || A indica, pe versoul unei cambii, unui cec etc. numele persoanei care urmează să încaseze contravaloarea.

andreá, *andrele*, s.f. Ac lung şi gros cu care se împletesc obiecte din fire de lînă, de bumbac etc.; ac mare pentru cusut saci, saltele etc. || Şi: **undreá** s.f.

androcéu, *androcee*, s.n. || Din fr. *androcée*; gr. *aner, andros* „bărbat" (după *gineceu*) || Totalitatea staminelor unei flori.

androgín, -ă, *androgini, -e*, adj., s.m. || Din fr. *androgyne*; gr. *aner, andros* „bărbat" + *gyne* „femeie" || **1.** Adj. care ţine de ambele sexe. **2.** S.m. Individ de sex masculin care prezintă caracteristici sexuale secundare feminine.

ándrue, *andrucuri*, s.n. || Din germ. *Andruck* || Tipar de probă.

anecdótă, *anecdote*, s.f. || Din fr. *anecdote*; gr. *anekdota* „lucru inedit" || Istorioară hazlie, cu un final neaşteptat, transmisă mai ales pe cale orală.

anecdótic, -ă, *anecdotici, -ce*, adj. || Din fr. *anecdotique* || Care ţine de anecdotă, cu caracter de anecdotă.

anelíde s.n. pl. || Din fr. *annélides*; lat. *annellus* „inel" || Încrengătură de viermi inelaţi (ex. rima), cu corpul format dintr-un mare număr de segmente (inele).

anemiá, *anemiez*, vb. I. Refl. şi tranz. || Din fr. *(s')anémier* || A ajunge (sau a face să ajungă) în stare de anemie.

anémic, -ă, *anemici, -ce*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *anémique* || **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de anemie. **2.** Adj. Slab, fără vlagă; fără importanţă.

anemíe, *anemii*, s.f. || Din fr. *anémie*; gr. *an* „fără" + *haima* „sînge" || Stare patologică determinată de scăderea globulelor roşii din sînge. ○ *A. pernicioasă* v. *pernicios.*

anemocóre s.f. pl. || Din fr. *anémochore*; gr. *anemos* „vînt" + *chorein* „a se deplasa" || Plante cu fructe sau seminţe adaptate pentru a fi răspîndite de vînt (ex. păpădia).

anemofíle s.f. pl. || Din fr. *anémophile*; gr. *anemos* „vînt" + *philos* „iubitor" || Plante ale căror flori se polenizează cu ajutorul vîntului (ex. porumbul, cînepa).

anemométru, *anemometre*, s.n. || Din fr. *anémomètre*; gr. *anemos* „vînt" + *metron* „măsură" || Instrument folosit la măsurarea vitezei (uneori şi a direcţiei) vîntului.

anemónă, *anemone*, s.f. || Din fr. *anémone*, lat. *anemone*, gr. *anemone* (< *anemos* „vînt"), numită astfel deoarece florile se deschid la vînt || Plantă erbacee perenă din familia ranunculaceelor, spontană sau cultivată ca plantă decorativă, cu flori mari, de diferite culori.

anergíe s.f. || Din fr. *anergie*; gr. *an* „fără" + + *ergon* „acţiune" || Reducere la minimum a capacităţii de reacţie a organismului faţă de agenţii nocivi.

aneroíd, *aneroide*, adj. || Din fr. *anéroïde*; gr. *an* „fără" + *aer* „aer" + *eidos* „aspect" || *Barometru a.* = barometru care măsoară variaţiile presiunii atmosferice prin deformarea unei capsule metalice elastice.

anesteziá, *anesteziez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *anesthésier* || A provoca o anestezie.

anestézic, *anestezice*, s.n. || Din fr. *anesthésique* || Substanţă care provoacă anestezie.

anestezíe, *anestezii*, s.f. || Din fr. *anesthésie*; gr. *anaisthesia* „insensibilitate" || Metodă terapeutică prin care se obţine suprimarea temporară a sensibilităţii corpului, cu ajutorul unor substanţe chimice sau al unor agenţi fizici.

anestezíst, -ă, *anestezişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *anesthésiste* || Medic specialist în practica anesteziei.

anevóie adv. || *A*[3] + *nevoie* || Cu greu, abia.

anevoiós, -oásă, *anevoioşi, -oase*, adj. || Din *anevoie* || Greu, obositor. *După multe şi anevoioase rugăminte dobîndise... ajutor* (Odobescu).

anevrísm, *anevrisme*, s.n. || Din fr. *anévrisme* || Dilatare a peretelui unui vas sanguin (ex. a unei artere), din cauza unei leziuni, a aterosclerozei etc.

anéx, -ă, *anecşi, -xe*, adj. || Din fr. *annexe*, lat. *annexus* „ataşat, legat" || Care este ataşat, alăturat unui lucru principal.

anexá, *anexez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *annexer* || **1.** A alătura, a ataşa, a pune alături. **2.** (Despre un stat) A face un act de anexiune.

anéxă, *anexe*, s.f. || Din fr. *annexe* || **1.** Element secundar anexat, alăturat la ceva. ◉ Material secundar care dezvoltă sau lămureşte un text. **2.** (Anat.) Ţesut, formaţie sau organ legat structural de alt organ în cadrul unei funcţiuni comune. ○ *Anexe embrionare* = formaţii temporare ale embrionului la reptile, păsări şi mamifere, cu rol de protecţie, de asigurare a nutriţiei etc.

anexionísm s.n. || Din fr. *annexionnisme* || Politică de anexiune.

anexioníst, -ă, *anexionişti, -ste*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *annexionniste* || **1.** S.m. şi f. Adept al anexionismului. **2.** Adj. Care duce o politică de anexiune, caracteristic anexionismului.

anexiúne, *anexiuni*, s.f. || Din fr. *annexion*, lat. *annexio, -onis* || Alipire cu forţa de către un stat a teritoriului altui stat, fapt care constituie o încălcare flagrantă a normelor dreptului internaţional, a integrităţii teritoriale, suveranităţii şi independenţei statelor.

anfiládă, *anfilade*, s.f. || Din fr. *enfilade* || Şir de camere, de clădiri, de colonade etc. care se succed în linie dreaptă.

angajá, *angajez*, vb. I. || Din fr. *engager* (< *gage* „gaj, zălog") || **1.** Tranz. şi refl. A (se) încadra într-un loc de muncă (prin încheierea unui contract). **2.** Refl. A se obliga la ceva, a-şi lua un angajament; (tranz.) a atrage după sine

o obligație. **3.** Tranz. și refl. A (se) antrena într-o acțiune, într-o discuție; (refl.) a o lua pe un anumit drum, într-o anumită direcție. **4.** Tranz. (Milit.) A începe o acțiune de luptă.

angajaménț, *angajamente*, s.n. || Din fr. *engagement* || **1.** Obligație pe care și-o ia cineva pentru efectuarea unui lucru, pentru a realiza ceva. **2.** Angajare a cuiva într-un loc de muncă; actul în care se consemnează această angajare.

angajáre, *angajări*, s.f. Acțiunea de *a (se) angaja;* adeziune deschisă și militantă la un ideal.

angajáț, -ă, *angajați, -te*, s.m. și f. Persoană încadrată într-un loc de muncă.

angará, *angarale*, s.f. || Din ngr. *angaria* || **1.** (În evul mediu, în Țara Românească și în Moldova) Nume generic dat obligațiilor în muncă impuse țărănimii. **2.** (Mai ales la pl.) Greutate materială; necaz, belea.

angeítă, *angeite*, s.f. || Din fr. *angéite;* gr. *angeion* „vas" || Nume generic dat afecțiunilor inflamatorii ale pereților vaselor sanguine: artere (arterită), vene (flebită).

angélic, -ă, *angelici, -ce*, adj. || Din fr. *angélique*, lat. *angelicus* || Îngeresc.

angelícă s.f. || Din fr. *angélique* || Plantă erbacee aromatică din familia umbeliferelor, înaltă pînă la 150 cm, cu frunze mari, flori albe verzui, a cărei rădăcină se folosește în industria farmaceutică. || Și: **anghelícă** s.f.

anghelícă s.f. v. **angelícă.**

anghílă, *anghile*, s.f. || Din lat. *anguilla* || Pește migrator în formă de șarpe; adulții migrează în Marea Sargaselor, unde, după depunerea icrelor, mor, iar larvele ajung în fluviile Europei.

anghináre s.f. || Din ngr. *ankinara* || Plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunze mari, spinoase, originară din regiunea mediteraneană; este cultivată pentru solzii cărnoși, comestibili, ai inflorescenței și pentru florile roșii-violacee, întrebuințate în industria farmaceutică.

anghínă s.f. || Din fr. *angine*, lat. *angina* (< *angere* „a strînge de gît") || **1.** Inflamație a faringelui și a amigdalelor. **2.** *A. pectorală* = boală caracterizată prin sufocări și dureri în regiunea inimii, datorată unor alterări funcționale sau anatomice ale arterelor coronare. || Și: **angínă** s.f.

angínă s.f. v. **anghínă.**

angióm, *angioame*, s.n. || Din fr. *angiome;* gr. *angeion* „vas" || Tumoare benignă a vaselor sanguine sau a vaselor limfatice.

angiospérm, -ă, *angiospermi, -e*, adj., s.f. || Din fr. *angiosperme;* gr. *angeion* „vas, capsulă" + *sperma* „sămînță" || **1.** Adj. (Despre plante) Cu sămînța închisă în fruct. **2.** S.f. (La pl.) Încrengătură de plante cu flori, cu semințe închise în fructe; sînt răspîndite pe tot globul.

anglicanísm s.n || Din fr. *anglicanisme* || Religie de stat a Angliei, cu caracter reformat.

anglicísm, *anglicisme*, s.n. || Din fr. *anglicisme* || Expresie specifică limbii engleze; cuvînt de origine engleză împrumutat de o altă limbă și neintegrat în sistemul acesteia.

anglo-saxón, -ă, *anglo-saxoni, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *anglo-saxon* || **1.** S.m. și f. Persoană făcînd parte din populațiile germanice care au ocupat Insulele Britanice în sec. 5—6. **2.** Adj. Care aparține anglo-saxonilor, care se referă la anglo-saxoni. ○ *Limbă anglo-saxonă* = limbă germanică vorbită de anglo-saxoni în sec. 8—12; engleza veche.

angoásă, *angoase*, s.f. || Din fr. *angoisse*, lat. *angustia* „loc restrîns, îngust" || Teamă nedeterminată, care nu se raportează la un anumit obiect; sentiment generat de condiția de înstrăinare a omului; (în sens comun) neliniște, îngrijorare.

angóbă s.f. || Din fr. *engobe* || Strat subțire, colorat, din argilă sau coalinuri superioare, cu care se acoperă produsele ceramice înainte de ardere. || Și: **engóbă** s.f.

angóra s.f. || Din fr. *angora*, de la n. pr. *Angora* (= Ankara) || Nume dat unor rase de animale (capre, iepuri, pisici) cu părul lung și mătăsos; *p. ext.* părul prelucrat al acestor animale.

angrená, *angrenez*, vb. I. || Din fr. *engrener* || **1.** Tranz. A pune în legătură elementele unui angrenaj, astfel încît dinții unuia să pătrundă în golurile celuilalt. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) antrena într-o acțiune.

angrenáj, *angrenaje*, s.n. || Din fr. *engrenage* || Ansamblu de roți dințate folosite pentru a transmite, fără alunecare, mișcarea între doi arbori motori ai unei mașini.

angró adv. || Din fr. *en gros* || În cantitate mare; cu ridicata.

angrosíst, -ă, *angrosiști, -ste*, s.m. și f., adj. || Din *angro* || (Persoană sau întreprindere) care face comerț angro.

ángstrom, *angstromi*, s.m. || Din fr. *angström*, de la numele fizicianului suedez *Ångström* || Unitate de măsură pentru lungimi, folosită mai ales în fizica atomică și nucleară.

angulár, -ă, *angulari, -e*, adj. || Din fr. *angulaire*, lat. *angularis* || (Livr.) Unghiular.

anhidrídă, *anhidride*, s.f. || Din fr. *anhydride;* gr. *an* „fără" + *hydor* „apă" || Substanță care, reacționînd cu apa, formează un acid. ○ *A. carbonică* = bioxid de carbon. *A. acetică* = lichid incolor cu miros înțepător, întrebuințat la fabricarea coloranților, a medicamentelor etc.

anhidrít s.n. || Din fr. *anhydrite* || Sulfat natural de calciu, alb sau ușor colorat, sticlos, întrebuințat la fabricarea cimenturilor, în industria chimică, a hîrtiei etc.

anihilá, *anihilez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *annihiler;* lat. *nihil* „nimic" || A înlătura, a reduce complet o acțiune sau efectul unei acțiuni.

anilínă s.f. || Din fr. *aniline* (< *anil* „numele unei plante") || Lichid uleios, incolor, folosit în industria coloranților, a medicamentelor etc.

animá, *anim*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *animer*, lat. *animare* (< *anima* „suflu vital") || A (se) face mai activ, a (se) însufleți. (Refl.) *Peisajul... începe să se anime* (Bogza).

animál, -ă, *animali, -e,* s.n., adj. || Din fr. *animal,* lat. *animal* || **1.** S.n. Fiinţă organizată uni- sau pluricelular, înzestrată cu capacitatea de a simţi şi de a se mişca, şi care, împreună cu plantele, constituie una dintre cele două mari diviziuni ale lumii organice. **2.** Adj. De animal, propriu animalelor.

animálic, -ă, *animalici, -ce,* adj. || Din *animal* (după germ. *animalisch)* || De animal, specific animalelor; (fig.) brutal; josnic, bestial.

animaliér, -ă, *animalieri, -e,* adj. || Din fr. *animalier* || **1.** Care se referă la animale. **2.** (Despre opere de artă) Care reprezintă animale; (despre artişti) care reprezintă mai ales animale în operele lor.

animalitáte s.f. || Din fr. *animalité* || Comportare, atitudine brutală.

animát, -ă, *animaţi, -te,* adj. Viu, însufleţit. ○ *Desene animate* = suită de desene a căror proiecţie dă impresia de mişcare.

animatór, -oáre, *animatori, -oare,* s.m. şi f. || Din fr. *animateur* || Persoană care însufleţeşte, care stimulează o activitate.

animáţie s.f. || Din fr. *animation,* lat. *animatio* || Mişcare continuă şi zgomotoasă de oameni, de vehicule. ○ *Film de a.* = film constituit dintr-o suită de desene a căror proiecţie succesivă dă impresia mişcării.

animísm, s.n. || Din fr. *animisme;* lat. *anima* „suflet" || Credinţă a oamenilor primitivi în spirite, în „suflet" ca ceva distinct de corp, de obiecte şi de forţele naturii.

animozitáte, *animozităţi,* s.f. || Din fr. *animosité,* lat. *animositas, -atis* || Atitudine ostilă faţă de cineva; neînţelegere între două persoane.

anín s.m. v. **arin.**

aniná, *anín,* vb. I. Tranz. || Lat. **aninnare* || A atîrna, a agăţa.

anión, *anioni,* s.m. || Din fr. *anion* || (Chim.) Ion cu sarcină negativă, care este atras de anod.

anisón s.m. v. **anason.**

aniversá, *aniversez,* vb. I. Tranz. || Din *aniversar* || A sărbători împlinirea unui număr de ani de la data la care s-a petrecut un eveniment.

aniversár, -ă, *aniversari, -e,* adj. || Din fr. *anniversaire,* lat. *anniversarius* „care se face (se întoarce) în fiecare an" || Care aminteşte de un eveniment petrecut la aceeaşi dată cu unul sau mai mulţi ani în urmă.

aniversáre, *aniversări,* s.f. Faptul de *a aniversa;* zi în care se aniversează ceva.

anizotróp, -ă, *anizotropi, -e,* adj. || Din fr. *anisotrope;* gr. *anisos* „inegal" + *tropein* „a întoarce" || (Despre corpuri) Care nu are aceleaşi proprietăţi fizice în toate direcţiile.

anluminúră s.f. || Din fr. *enluminure* || Pictură de manuscris medieval.

anód, *anozi,* s.m. || Din fr. *anode;* gr. *ana* „în sus" + *hodos* „drum" || Electrod pozitiv.

anodín, -ă, *anodini, -e,* adj. || Din fr. *anodin,* gr. *anodynon* || Lipsit de importanţă, fără valoare.

anofél, *anofeli,* adj. || Din fr. *anophèle;* gr. *anopheles* „dăunător" || *Ţînţar a.* = gen de ţînţari caracterizaţi prin poziţia lor oblică în timp de repaus; unele specii transmit malaria.

anoftalmíe s.f. || Din fr. *anophtalmie;* gr. *an* „fără" + *ophthalmos* „ochi" || Lipsă congenitală a unuia sau a ambilor ochi.

anomalíe, *anomalii,* s.f. || Din fr. *anomalie;* gr. *anomalos* „neregulat" || Ceea ce constituie o abatere de la normal (în special de la constituţia sau forma normală a unui organ sau a întregului organism).

anomíe s.f. || Din fr. *anomie;* gr. *a* „fără" + *nomos* „lege" || Stare a societăţii caracterizată prin lipsa de legi, de norme sau prin existenţa unor norme contradictorii care fac dificilă orientarea individului şi integrarea lui în colectivitate.

anoním, -ă, *anonimi, -e,* adj., subst. || Din fr. *anonyme,* lat. *anonymus;* gr. *an* „fără" + *onoma* „nume" || **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) cu nume necunoscut, care îşi tăinuieşte numele. **2.** Adj. (Despre texte) Al cărui autor nu este cunoscut. **3.** S.f. Scrisoare nesemnată. **4.** Adj. Neştiut, necunoscut; neînsemnat.

anonimát s.n. || Din fr. *anonymat* || Faptul de a fi anonim.

anorexíe s.f. || Din fr. *anorexie;* gr. *an* „fără" + *orexis* „poftă" || Lipsă a poftei de mîncare, întîlnită în multe boli. ○ *A. mintală* = repulsie faţă de alimente, însoţită de pierderea totală a poftei de mîncare.

anorgánic, -ă, *anorganici, -ce,* adj. || Din gr. *an* „fără" + fr. *organique* || (Despre corpuri) În compoziţia cărora intră numai substanţe minerale. ○ *Chimie anorganică* = ramură a chimiei care se ocupă cu studiul corpurilor minerale.

anormál, -ă, *anormali, -e,* adj. || Din fr. *anormal* || Care se abate de la normal, care este contrar normelor obişnuite. ◉ (Despre fiinţe) Care prezintă infirmităţi fizice sau psihice.

anosmíe s.f. || Din fr. *anosmie;* gr. *an* „fără" + *osme* „miros" || (Med.) Pierderea simţului mirosului.

ánost, -ă, *anoşti, -ste,* adj. || Din gr. *anostos* || Plicticos, monoton, searbăd. || Acc. şi: *anóst.*

anotímp, *anotimpuri,* s.n. || Din *an* + *timp* (după germ. *Jahreszeit)* || Fiecare dintre cele patru mari diviziuni ale anului (primăvară, vară, toamnă şi iarnă), cu caractere specifice de climă şi de durată a zilei.

anrocaménţ s.n. || Din fr. *enrochement* (după *roc㠀) || Îngrămădire de blocuri de piatră sau de beton, pentru a forma (sau a consolida) diguri, baraje, fundaţii etc.

ansámblu, *ansambluri,* s.n. || Din fr. *ensemble* || **1.** Mulţime de elemente asociate ordonat, care constituie o unitate funcţională, utilitară sau estetică. **2.** Colectiv de artişti. **3.** Compoziţie muzicală scrisă pentru un ansamblu **(2).** || Pl. şi: **(1)** *ansamble.*

ánsă, *anse,* s.f. || Din fr. *anse,* lat. *ansa* || **1.** Toartă curbată în formă de arc la un vas, la un coş etc. **2.** Formaţie anatomică în formă de toartă sau de laţ.

anseriformé s.f. pl. || Din fr. *ansériformes;* lat. *anser* „gîscă" + *forma* „formă" || Ordin de păsări înotătoare, cu gîtul lung şi picioarele scurte avînd trei degete unite printr-o membrană (ex. gîscă, lebădă). || Şi: **anzeriformé** s.f. pl.

anşoá s.n. || Din fr. *anchois* || **1.** Peşte mic din Marea Mediterană şi Oceanul Atlantic. **2.** Pastă preparată din carnea acestui peşte, care se serveşte ca aperitiv.

antablaméntt, *antablamente,* s.n. || Din fr. *entablement* || Element de arhitectură clasică, aşezat deasupra zidurilor de faţadă sau a coloanelor, care susţine acoperişul unei construcţii.

antagónic, -ă, *antagonici, -ce,* adj. || Din fr. *antagonique* || Antagonist.

antagonísm, *antagonisme,* s.n. || Din fr. *antagonisme* || Contradicţie de neîmpăcat între clase, grupuri, state sau naţiuni cu interese (economice, politice, culturale) diametral opuse.

antagoníst, -ă, *antagonişti, -ste,* adj. || Din fr. *antagoniste,* gr. *antagonistes* „adversar" || Care reprezintă un antagonism, care se află în opoziţie.

antántă, *antante,* s.f. || Din fr. *entente* (< *entendre* „a înţelege") || Denumire dată unor alianţe politice şi militare între state.

antárctic, -ă, *antarctici, -ce,* adj. || Din fr. *antarctique,* lat. *antarcticus* || Situat la Polul Sud sau în regiunea Polului Sud.

ante- || Din lat. *ante* || Element de compunere însemnînd „înainte", „anterior", care serveşte la formarea unor substantive, adjective şi verbe.

antebélic, -ă, *antebelici, -ce,* adj. || Din *ante-* + lat. *bellicus* „de război" || Anterior unui război.

antebráţ, *antebraţe,* s.n. || *Ante-* + *braţ* (după fr. *avant-bras)* || Partea braţului de la cot pînă la încheietura mîinii.

antecedént, *antecedente,* s.n. || Din fr. *antécédent,* lat. *antecedens, -ntis* (< *antecedere* „a preceda") || Fenomen care precedă alt fenomen; fapt anterior unei anumite date. ○ *A. penal* = fapt penal privind trecutul inculpatului, de care instanţa ţine seamă la stabilirea pedepsei. ◉ (La pl.) Simptome care precedă o boală.

antecesór, -oáre, *antecesori, -oare,* s.m. şi f. || Din it. *antecessore,* lat. *antecessor, -oris* || Predecesor.

antedatá, *antedatez,* vb. I. Tranz. || *Ante-* + *data* || A pune pe un act sau pe o scrisoare o dată anterioară celei reale.

antediluvián, -ă, *antediluvieni, -e,* adj., subst. || Din fr. *antédiluvien* || (Timpul) care a precedat glaciaţia cuaternară.

antemeridián, -ă, *antemeridieni, -e,* adj. || Din lat. *antemeridianus* || De dinainte de amiază; din cursul dimineţii. Se notează prescurtat, în scris: a.m.

anténă, *antene,* s.f. || Din fr. *antenne,* lat. *antenna* || **1.** Fiecare dintre cele două apendice de pe capul artropodelor, care servesc ca organ de simţ. **2.** Dispozitiv format din conductoare şi alte elemente de circuit prin care se radiază în spaţiu *(a. de emisie)* sau se recepţionează din spaţiu *(a. de recepţie)* unde radioelectrice.

antepenúltim, -ă, *antepenultimi, -e,* adj. || Din lat. *antepaenultimus* || Care ocupă locul al treilea, socotind de la ultimul; înainte de penultimul.

anteproiéct, *anteproiecte,* s.n. || *Ante-* + *proiect* (după fr. *avant-projet)* || Proiect sumar care cuprinde numai elementele esenţiale, caracteristice ale unei lucrări.

antéră, *antere,* s.f. || Din fr. *anthère;* gr. *antheros* „înflorit" || Partea terminală a staminei, în care se află polenul.

anteridíe, *anteridii,* s.f. || Din fr. *anthéridie* || Organ de înmulţire al unor plante (alge, mucşi, criptogame) în care iau naştere celulele sexuale masculine.

anteriór, -oáră, *anteriori, -oare,* adj. || Din fr. *antérieur,* lat. *anterior* || **1.** (Adesea adverbial) Care precedă în timp, o anumită dată; precedent. **2.** Care este aşezat (mai) în faţă. **3.** (Lingv.; despre sunete) Care este articulat în partea dinainte a cavităţii bucale.

anterioritáte s.f. || Din fr. *antériorité* || Însuşirea de a fi anterior.

anteriu, *anterie,* s.n. || Din tc. *anteri* || Haină lungă, purtată de preoţii ortodocşi. ◉ Haină lungă, purtată în trecut de boierii români.

anterozoíd, *anterozoizi,* s.m. || Din fr. *anthérozoïde* || (Bot.) Celulă sexuală masculină, formată în anteridie.

antét, *anteturi,* s.n. || Din fr. *en-tête* „în frunte" || Indicaţie tipărită în partea de sus a unei hîrtii sau a unui plic, conţinînd numele şi adresa unei instituţii sau ale unei persoane.

antetrén, *antetrenuri,* s.n. || *Ante-* + *tren* (după fr. *avant-train)* || Vehicul cu două roţi, care se cuplează cu o maşină agricolă (plug, semănătoare) sau cu o maşină de luptă (tun), în vederea transportului acestora.

antetrúpiţă, *antetrupiţe,* s.f. || *Ante-* + *trupiţă* || Parte a plugului, fixată înaintea trupiţei, care contribuie la fărîmarea şi la răsturnarea totală a brazdei.

antevorbitór, -oáre, *antevorbitori, -oare,* s.m. şi f. || *Ante-* + *vorbitor* || Persoană care a luat cuvîntul într-o adunare înaintea altor persoane.

anti- || Din fr. *anti-;* gr. *anti* „contra" || Element de compunere însemnînd „împotriva", care serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective.

antiaerián, -ă, *antiaerieni, -e,* adj. || Din fr. *antiaérien* || Destinat să lupte sau să se apere împotriva atacurilor aeriene.

antialcoólic, -ă, *antialcoolici, -ce,* adj. || Din fr. *antialcoolique* || Care combate alcoolismul; care nu consumă alcool.

antiatóm, *antiatomi,* s.m. || *Anti-* + *atom* || Atom ipotetic alcătuit dintr-un antinucleu în jurul căruia se rotesc pozitronii.

antiatómic, -ă, *antiatomici, -ce,* adj. || Din fr. *antiatomique* || Care este împotriva războiului şi a armelor atomice.

antibiótic, -ă, *antibiotici, -ce,* s.n., adj. || Din fr. *antibiotique; anti-* + gr. *biotikos* „de viaţă" ||

1. S.n. Substanță organică avînd capacitatea de a distruge microbii sau de a le opri înmulțirea. **2.** Adj. Care se referă la antibiotice **(1)**. la care se folosesc antibiotice.

antíc, -ă. *antici, -ce,* adj., s.m. și f. || Din fr. *antique,* lat. *antiquus* || **1.** Care a existat în trecutul îndepărtat sau datează de atunci. ● Care aparține popoarelor din antichitate sau se referă la aceste popoare. **2.** S.m. și f. Persoană aparținînd popoarelor din antichitate.

anticámeră, *anticamere,* s.f. || Din it. *anticamera,* cf. fr. *antichambre* || Cameră în care așteaptă cei ce urmează să fie primiți într-o audiență.

anticár[1] adj. invar. || După fr. *antichar* || (Milit.) Antitanc.

anticár[2], *anticari,* s.m. || Din fr. *antiquaire,* germ. *Antiquar,* lat. *antiquarius* || Negustor de cărți vechi; colecționar de obiecte antice.

anticariát, *anticariate,* s.n. || Din *anticar*[2] (după germ. *Antiquariat)* || Întreprindere care cumpără și vinde cărți vechi sau obiecte vechi de artă.

anticatód, *anticatozi,* s.m. || Din fr. *anticathode* || Piesă metalică într-un tub de raze X pe care o lovesc razele catodice, fiind sursa de radiații X a tubului.

antichitáte, (2) *antichități,* s.f. || Din fr. *antiquité,* lat. *antiquitas, -atis* || **1.** Denumire dată epocii din istoria omenirii începînd de la primele documente scrise (mileniul 3 î.e.n.) și pînă la anul 476 e.n. (căderea Imperiului Roman de Apus). ○ *Antichitatea clasică* = denumire dată în special civilizației greco-romane. **2.** (Mai ales la pl.) Obiect antic; monument istoric vechi.

anticiclón, *anticicloane,* s.n. || Din fr. *anticyclone* || Regiune (cu diametrul de cîteva mii de km) în care presiunea atmosferică crește de la periferie spre centru și masele de aer au o mișcare divergentă.

anticipá, *anticipez,* vb. I. Intranz. și tranz. || Din fr. *anticiper,* lat. *anticipare* || A face sau a spune ceva înainte de o anumită dată.

anticipáre, *anticipări,* s.f. Acțiunea de *a anticipa;* previziune. ● (Lingv.) Fenomen fonetic care constă în pronunțarea unui sunet dintr-un cuvînt înaintea locului unde se pronunță în mod normal (ex. lat. *cubium* a devenit în românește, prin **a.,** *cuib).*

anticipatív, -ă, *anticipativi, -e,* adj. || Din fr. *anticipatif* || Care anticipează; care se face cu anticipație.

anticipáție s.f. || Din fr. *anticipation,* lat. *anticipatio* || Anticipare. ○ *Cu anticipație* = înainte de termenul stabilit.

anticlericalísm s.n. || Din fr. *anticléricalisme* || Opoziție față de clericalism, de amestecul clerului, al bisericii, în viața publică.

anticlinál, *anticlinale,* s.n. || Din fr. *anticlinal; anti-* + gr. *klinein* „a înclina" || Zonă a unei cute geologice a cărei convexitate este situată către suprafață, scăzînd de la centru spre flancuri.

anticoagulánt, -ă, *anticoagulanți, -te,* adj., s.m. || Din fr. *anticoagulant* || (Medicament) care împiedică coagularea sîngelui.

anticolonialísm s.n. || Din fr. *anticolonialisme* || Acțiune social-politică îndreptată împotriva dominației coloniale.

anticomunísm s.n. || Din fr. *anticommunisme* || Ideologie și politică reacționară a burgheziei imperialiste îndreptată împotriva teoriei și practicii comuniste, împotriva ideologiei socialismului științific.

anticonstituționál, -ă, *anticonstituționali, -e,* adj. || Din fr. *anticonstitutionnel* || Care încalcă prevederile constituției.

anticorosív, -ă, *anticorosivi, -e,* adj., s.m. || Din fr. *anticorrosif* || (Substanță) care împiedică coroziunea.

anticórp, *anticorpi,* s.m. || Din fr. *anticorps* || Substanță specifică, de natură proteică, formată în organism în urma unui stimul antigenic, avînd rolul de a combate efectul toxinelor secretate de bacterii.

antierist s.m. v. **antihrist.**

antíeva s.f. || Din germ. *Antiqua,* lat. *antiqua* || Tip de litere de tipar asemănătoare cu cele folosite în inscripțiile de pe monumentele din vechea Romă.

antiderapánt, -ă, *antiderapanți, -te,* adj. || Din fr. *antidérapant* || (Despre dispozitive, materiale etc.) Care împiedică deraparea vehiculelor.

antidót, *antidoturi,* s.n. || Din fr. *antidote; anti-* + gr. *dotos* „dat" || Substanță care neutralizează acțiunea unei otrăvi, a unui virus din organism etc. ● *P. gener.* Remediu, leac.

antiepidémic, -ă, *antiepidemici, -ce,* adj. || *Anti-* + *epidemic* || Care este utilizat împotriva epidemiilor.

antifascíst, -ă, *antifasciști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *antifasciste* || (Persoană) care este împotriva fascismului.

antifoníe s.f. || Din fr. *antiphonie; anti-* + gr. *phone* „sunet" || (În muzica antică) Nume dat modului de a cînta pe mai multe voci alternativ sau pe două voci la octavă.

antifrázã, *antifraze,* s.f. || Din fr. *antiphrase* || Procedeu stilistic prin care o expresie, o frază sînt folosite în sens contrar celui obișnuit, în scopul de a obține un efect ironic sau eufemistic.

antigél s.n. || Din fr. *antigel* || Soluție care se adaugă apei de răcire a unui motor cu ardere internă, pentru a evita înghețarea ei în timpul iernii.

antigén s.n. || Din fr. *antigène; anti-* + gr. *gennan* „a naște, a produce" || Substanță de natură proteică, determinînd, la introducerea ei în organism, apariția unui anticorp.

antihrist, *antihriști,* s.m. || Din sl. *antihristŭ* || Nume dat satanei; *p. ext.* om nelegiuit. || Și **antierist** s.m.

antiimperialíst, -ă, *antiimperialiști, -ste,* adj. || *Anti-* + *imperialist* || Care este împotriva imperialismului.

antilogarítm, *antilogaritme,* s.n. || Din fr. *antilogarithme* || Număr al cărui logaritm este egal cu un număr dat.

antilópă, *antilope,* s.f. || Din fr. *antilope,* engl. *antelope* || Animal rumegător paricopitat din familia bovidelor, cu coarne de formă variată,

cu picioare lungi și subțiri, răspîndit în țările calde. ● Pielea tăbăcită a acestui animal.

antimarxíst, -ă, *antimarxiști, -ste,* adj. || *Anti* + *marxist* || Care este împotriva marxismului.

antimatérie s.f. || *Anti-* + *materie* (după fr. *antimatière)* || Substanță ipotetică în care locul particulelor îl iau antiparticulele.

antimonárhic, -ă, *antimonarhici, -ce,* adj. || După fr. *antimonarchique* || Care este împotriva monarhiei.

antimóniu s.n. || Din germ. *Antimon,* lat. *antimonium;* cf. fr. *antimoine* || Metaloid de culoare albă-cenușie, întrebuințat în tehnică sub formă de aliaje; stibiu.

antimuncitorésc, -eáscă, *antimuncitorești,* adj. || *Anti* + *muncitoresc* || Care este împotriva intereselor clasei muncitoare.

antinevrálgic, -ă, *antinevralgici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *antinévralgique* || (Medicament) care calmează nevralgiile.

antinomíe, *antinomii,* s.f. || Din fr. *antinomie,* lat. *antinomia; anti-* + gr. *nomos* „lege" || Contradicție între două teze ce se exclud reciproc și care pot fi demonstrate logic în aceeași măsură.

antiparticulă, *antiparticule,* s.f. || Din fr. *antiparticule* || Particulă elementară care se deosebește, prin anumite particularități fizice (sarcină electrică de semn opus), de particula cu aceeași masă.

antipartínic, -ă, *antipartinici, -ce,* adj. || *Anti* + *partinic* (după rus. *antipartijnyj)* || Care se opune concepțiilor, metodelor și programului partidului din care face parte.

antipátic, -ă, *antipatici, -ce,* adj. || Din fr. *antipathique* || Care inspiră antipatie, aversiune.

antipatíe, *antipatii,* s.f. || Din fr. *antipathie,* gr. *antipatheia; anti-* + *pathos* „pasiune" || Sentiment de aversiune față de cineva; resentiment.

antipirétic, -ă, *antipiretici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *antipyrétique; anti-* + gr. *pyretikos* „de febră" || (Medicament) care face să scadă febra; febrifug.

antipód, *antipozi,* s.m. || Din fr. *antipode,* lat. *antipodes; anti-* + gr. *podes* „picioare" || Fiecare dintre punctele diametral opuse de pe suprafața Pămîntului. ● (Fig.) Persoană sau lucru opus altei persoane sau altui lucru.

antirábic, -ă, *antirabici, -ce,* adj. || Din fr. *antirabique; anti-* + lat. *rabies* „turbare" || Care combate turbarea (ex. *vaccin a.).*

antisemít, -ă, *antisemiți, -te,* adj., s.m. și f. || Din fr. *antisémite* || (Persoană) care admite sau practică antisemitismul.

antisemitísm s.n. || Din fr. *antisémitisme* || Atitudine ostilă față de evrei, bazată pe discriminare rasială sau religioasă, constituind o formă a șovinismului rasist.

antiséptic, -ă, *antiseptici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *antiseptique* || (Substanță) care combate dezvoltarea microbilor patogeni.

antisociál, -ă, *antisociali, -e,* adj. || Din fr. *antisocial* || (Despre comportament, concepții) Care încalcă normele de conviețuire socială, care dăunează societății.

antistatál, -ă, *antistatali, -e,* adj. || *Anti* + *statal* || Care este îndreptat împotriva intereselor statului.

antistrófă, *antistrofe,* s.f. || Din fr., gr. *antistrophe* || A doua stanță (replica strofei) a unei poezii lirice cîntate de cor în teatrul antic grec.

antitánc adj. invar. || *Anti* + *tanc* || Care este folosit în lupta contra tancurilor; anticar[1].

antitétic, -ă, *antitetici, -ce,* adj. || Din fr. *antithétique,* gr. *antithetos* „care se pune în față" || Care conține o antiteză; care folosește antiteza.

antitéză, *antiteze,* s.f. || Din fr. *antithèse,* gr. *antithesis; anti-* + gr. *thesis* „teză" || Opoziție între două noțiuni, idei, judecăți etc. ● Figura de stil care se bazează pe contrastul dintre două idei, expresii, situații etc., care se pun reciproc în relief.

antitífic, -ă, *antitifici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *antityphique* || (Medicament) care combate febra tifoidă.

antitoxínă, *antitoxine,* s.f. || Din fr. *antitoxine* || Substanță (anticorp) care neutralizează acțiunea toxinelor.

antológic, -ă, *antologici, -ce,* adj. || Din fr. *anthologique* || De antologie; reprezentativ.

antologíe, *antologii,* s.f. || Din fr. *anthologie;* gr. *anthos* „floare" + *legein* „a culege" || Culegere de texte reprezentative din opera unuia sau a mai multor autori, dintr-o literatură, dintr-o perioadă etc., crestomație.

antonícă, *antonici,* s.f. || De la n. pr. *Anton* || Plantă erbacee din familia umbeliferelor, înaltă pînă la 2 m, cu flori albe și fructe aromatice; crește prin pădurile de munte.

antoním, *antonime,* s.n. || Din fr. *antonyme; anti-* + gr. *onoma* „nume" || Cuvînt care, considerat în raport cu altul, are sensul exact contrar.

antonomázá, *antonomaze,* s.f. || Din fr. *antonomase,* gr. *antonomasia; anti-* „în loc de" + *onoma* „nume" || Figură de stil care constă în folosirea unui nume propriu în locul unui nume comun sau invers.

antozoáre s.n. pl. || Din fr. *anthozoaires;* gr. *anthos* „floare" + *zoarion* „animal mic" || Clasă de animale marine sedentare din încrengătura celenteratelor, reprezentată prin polipi.

antracén s.m. || Din fr. *anthracène;* gr. *anthrax* „cărbune" || Substanță chimică din clasa hidrocarburilor aromatice, extrasă din gudronul de huilă și folosită la fabricarea unor coloranți.

antracít s.n. || Din fr. *anthracite;* gr. *anthrax* „cărbune" || Cărbune de pămînt de calitate superioară, foarte bogat în carbon; este un combustibil valoros.

antracózá, *antracoze,* s.f. || Din fr. *anthracose;* gr. *anthrax* „cărbune" || Boală pulmonară datorată inhalării pulberii de cărbune.

antráct, *antracte,* s.n. || Din fr. *entracte* (< *entre actes* „între acte") || Pauză între două acte sau între două părți ale unei reprezentații. ● Piesă muzicală care se execută în această pauză.

ántrax s.n. || Din fr. *anthrax;* gr. *anthrax* „cărbune" || Boală infecțioasă la animale (transmisibilă și omului), manifestată prin leziuni pulmonare, gastrointestinale și cutanate; dalac (1), cărbune (4), răsfug (2).

antrén s.n. || Din fr. *entrain* || Animație, bună dispoziție.

antrená, *antrenez,* vb. I. || Din fr. *entraîner* (< *traîner* „a trage; a antrena") || **1.** Tranz. A atrage într-o acțiune, a stimula; (refl.) a se însufleți, a se înflăcăra. **2.** Tranz. A trage după sine. ● A pune în mișcare (un organ de mașină, o mașină). **3.** Tranz. și refl. A (se) pregăti (din punct de vedere teoretic, fizic, tehnic, psihologic) pentru o activitate sportivă, a face antrenament.

antrenaménț, *antrenamente,* s.n. || Din fr. *entraînement* || **1.** Proces sistematic de instruire și educație a sportivilor în scopul obținerii unor performanțe. **2.** (Zoot.) Exercițiu metodic la care este supus un organ sau un întreg organism animal, în scopul obținerii unei producții superioare.

antrenánt, -ă, *antrenanți, -te,* adj. || Din fr. *entraînant* || Care stimulează, care antrenează; atrăgător.

antrenór, -oáre, *antrenori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *entraîneur* || Persoană calificată care conduce antrenamentele sportivilor.

antrepózit, *antrepozite,* s.n. || Din fr. *entrepôt* (după *depozit)* || Clădire în care se depozitează mari cantități de mărfuri sau de materiale (în special pentru import-export).

antreprenór, -oáre, *antreprenori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *entrepreneur* || Persoană (fizică sau juridică) ce se obligă, în baza unui contract și a unui caiet de sarcini, să execute pe riscul său pentru o altă persoană o anumită lucrare, în schimbul unei sume de bani dinainte stabilite.

antrepríză, *antreprize,* s.f. || Din fr. *entreprise* || Mod de executare a unei lucrări în condițiile stabilite între antreprenor și beneficiar; lucrarea propriu-zisă.

antresól, *antresoluri,* s.n. || Din fr. *entresol* (< *entre* „între" + *sole* „schelet, șarpantă") || Mezanin.

antretoáză, *antretoaze,* s.f. || Din fr. *entretoise; toise* „veche măsură de lungime" || (Constr.) Legătură transversală dintre două grinzi sau șine longitudinale, pentru a face rigid ansamblul construcției.

antréu, *antreuri,* s.n. || Din fr. *entrée* „intrare" || Prima încăpere (mai mică) a unei locuințe, în care se intră direct de afară; vestibul.

antricót, *antricoate,* s.n. || Din fr. *entrecôte* (< *entre* „între" + *côte* „coastă") || Bucată de carne de vită sau de porc, provenită din regiunea intercostală; *p. ext.* friptură din această carne; cotlet.

antropo- || Din gr. *anthropos* „om" || Element de compunere cu sensul „referitor la om", care servește la formarea unor adjective și a unor substantive.

antropocentrísm s.n. || Din fr. *anthropocentrisme; antropo-* + lat. *centrum* „centru" || Concepție potrivit căreia omul ar fi centrul și scopul universului.

antropofág, -ă, *antropofagi, -ge,* s.m. și f. || După fr. *anthropophage; antropo-* + gr. *phagein* „a mînca" || Persoană care mănîncă carne de om; canibal.

antropogenéză s.f. || Din fr. *anthropogenèse; antropo-* + gr. *genesis* „formare" || Procesul apariției și dezvoltării omului.

antropoíd, -ă, *antropoizi, -de,* adj., s.f. || Din fr. *anthropoïde; antropo-* + gr. *eidos* „aspect" || **1.** Adj. (Despre maimuțe) Care se aseamănă cu omul. **2.** S.f. (La pl.) Grup de maimuțe superioare, lipsite de coadă, asemănătoare cu omul (gibonul, urangutanul, cimpanzeul și gorila), răspîndite în regiunea tropicelor; (și la sg.) maimuță din acest grup.

antropológic, -ă, *antropologici, -ce,* adj. || Din fr. *anthropologique* || Care se referă la antropologie, care aparține antropologiei.

antropologíe s.f. || Din fr. *anthropologie; antropo-* + gr. *logos* „studiu" || Știință care studiază originea, evoluția și varietatea biologică a omului, în corelație cu condițiile naturale și social-culturale.

antropometríe s.f. || Din fr. *anthropométrie* || Disciplină aparținînd antropologiei, care se ocupă cu tehnica măsurării diferitelor părți ale corpului omenesc (talia, craniul, lungimea membrelor etc.) și cu stabilirea raportului dintre acestea.

antropomórf, -ă, *antropomorfi, -e,* adj. || Din fr. *anthropomorphe; antropo-* + gr. *morphe* „formă" || **1.** Antropoid (1). **2.** (Despre obiecte de artă sau reprezentări ornamentale) Care are formă de ființă omenească.

antropomorfísm s.n. || Din fr. *anthropomorphisme* || Concepție care atribuie unor lucruri, viețuitoare sau procese din natură forme și însușiri omenești; se manifestă mai ales în religiile politeiste.

antroponímic, -ă, *antroponimici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *anthroponimique* || **1.** Adj. Care se referă la antroponimie. **2.** S.n. Nume de persoană.

antroponímie s.f. || Din fr. *anthroponymie; antropo-* + gr. *onoma* „nume" || **1.** Ramură a lingvisticii care studiază numele de persoană. **2.** Totalitatea numelor de persoană dintr-o regiune, dintr-o limbă etc.

antroponomástic, -ă, *antroponomastici, -ce,* adj., s.f. || *Antropo-* + *onomastică* || **1.** Adj. Antroponimic (1). **2.** S.f. Antroponimie.

antropopitéc, *antropopitecі,* s.m. || Din fr. *anthropopithèque; antropo-* + gr. *pithekos* „maimuță" || Maimuță considerată precursorul omului.

antúm, -ă, *antumi, -e,* adj. || Din fr. *anthume* (format din lat. *ante,* după *posthume)* || (Despre scrieri) Publicat în timpul vieții autorului.

anturáj, *anturaje,* s.n. || Din fr. *entourage* || Mediul, compania, societatea în care trăiește cineva; grup de persoane cu care cineva trăiește în prietenie.

anuál, -ă, *anuali, -e,* adj. || Din fr. *anuel,* lat. *annualis* || Care are loc o dată pe an sau în

fiecare an; care durează un an; care corespunde unui an.

anuár, *anuare*, s.n. || Din fr. *annuaire* || Publicație anuală care prezintă activitatea unei instituții, a unei țări, a unei ramuri de activitate etc. ◉ Publicație anuală a unei instituții științifice.

anuitáte, *anuități*, s.f. || Din fr. *annuité* (< *an* „an") || Sumă de bani plătită anual pentru rambursarea unui împrumut, inclusiv dobînda respectivă.

anulá, *anulez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *annuler* (< *nul* „nul") || A desființa, a suprima, a declara nul un act, o dispoziție etc.

anulâre, *anulări*, s.f. Acțiunea de *a anula*: desființare, suprimare. ◉ (Dr.) Suprimare retroactivă a efectelor unui act juridic; desființare a unui act (ilegal) al administrației de stat. ◉ (Mat.) Egalare cu zero a unei expresii matematice.

anúme adj. invar., adv. || A^3 + *nume* || **1.** Adj. invar. Anumit, făcut sau spus în mod special. **2.** Adv. Adică, iată care. **3.** Adv. Înadins, intenționat **4.** Adv. În mod exact.

anumít, -ă, *anumiți -te*, adj. || Din *anume* || **1.** Care a fost precizat, stabilit: *la o anumită dată*. **2.** Deosebit, special. **3.** Unul, oarecare: *anumiți indivizi*.

anúnț, *anunțuri*, s.n. || Din *anunța* || Înștiințare scrisă; aviz.

anunțá, *anúnț*, vb. I. Tranz. || Din fr. *annoncer*, lat. *annuntiare* (< *nuntius* „vestitor; mesager") || A aduce la cunoștință. ◉ A vesti sosirea cuiva, rostindu-i numele cu glas tare.

anúre s.f. pl. || Din fr. *anoures;* gr. *an* „fără" *oura* „coadă" || Ordin de batracieni lipsiți de coadă în stadiul adult, cu membrele adaptate pentru sărit (ex. broasca).

anurie s.f. || Din fr. *anurie;* gr. *an* „fără" + *ouron* „urină" || Încetarea secreției urinare, întîlnită în bolile grave de rinichi, în calculoza renală etc.

ánus, *anusuri*, s.n. || Din fr., lat. *anus* || Orificiul terminal al intestinului gros, prin care sînt eliminate materiile fecale.

anvelópă, *anvelope*, s.f. || Din fr. *enveloppe* || **1.** Piesă de cauciuc (cu inserții textile și cu întăriturî metalice) care îmbracă și protejează camera de aer a unei roți de vehicul. **2.** Învelitoare de carte; supracopertă. ◉ Înveliș exterior al unei mingi de fotbal, de volei etc.

anvergúră, *anverguri*, s.f. || Din fr. *envergure* || **1.** Desfășurare, întindere. ○ *De mare anvergură* = pe plan mare, vast. **2.** Distanța dintre extremitățile unei aripi de avion, dintre vîrfurile aripilor întinse la păsări, la fluturi etc.

anxietáte s.f. || Din fr. *anxiété*, lat. *anxietas, -atis* „neliniște, îngrijorare" || Stare de neliniște, de teamă nedeslușită care apare în unele boli psihice, însoțită uneori de palpitații, jenă în respirație, transpirație abundentă etc.

anxiós, -oásă, *anxioși, -oase*, adj. || Din fr. *anxieux* || Neliniștit, îngrijorat.

anzerifórme s.f. pl. v. **anseriforme.**

aoléu interj. Exclamație de spaimă, de durere etc. || Și: **auléu** interj.

aorist, *aoriste*, s.n. || Din fr. *aoriste*, gr. *aoristos* „nedeterminat" || Timp verbal în unele limbi (ex. greaca veche, slava veche), care exprimă o acțiune trecută, fără a se indica dacă aceasta continuă și în momentul vorbirii.

aórtă, *aorte*, s.f. || Din fr. *aorte*, gr. *aorte* „vînă" || Cea mai mare dintre artere, care transportă sîngele oxigenat în tot corpul.

aortítă, *aortite*, s.f. || Din fr. *aortite* || Inflamație a aortei, întîlnită în cursul unor boli.

apanáj, *apanaje*, s.n. || Din fr. *apanage* (< v. fr. *apaner*, cf. lat. *panis* „pîine") || **1.** (În evul mediu) Domeniu feudal acordat de suveran membrilor familiilor regale. **2.** Bun atribuit cuiva sau acaparat de cineva; (fig.) ceea ce este propriu cuiva.

aparát, *aparate*, s.n. || Din germ. *Apparat*, lat. *apparatus*, cf. fr. *appareil* || **1.** Sistem tehnic care servește la efectuarea unor operații, la transmiterea energiei sau la transformarea ei dintr-o formă în alta. ○ *A. electric* = aparat ale cărui elemente esențiale sînt parcurse de curent electric. *A. de proiecție* = aparat utilizat la proiectarea filmelor de cinematograf. **2.** (Anat.) Ansamblu de organe care servesc la îndeplinirea unei funcții fundamentale în organism (ex. **a.** circulator, **a.** respirator). **3.** Totalitatea serviciilor și a personalului dintr-o instituție. ○ *A. de stat* = totalitatea organelor de stat care îndeplinesc funcțiile acestuia. **4.** Ansamblul mijloacelor care servesc pentru un anumit scop. ○ *A. științific* = totalitatea mijloacelor de investigație științifică folosite într-o cercetare. *A. critic* = totalitatea notelor și comentariilor (filologice, bibliografice etc.) care însoțesc textul unei ediții critice.

aparatáj, *aparataje*, s.n. || Din *aparat* (după fr. *appareillage*) || Totalitatea aparatelor folosite într-un anumit domeniu de activitate.

aparatúră s.f. || Din germ. *Apparatur* || Totalitatea aparatelor **(1)** care asigură funcționarea unei instalații, a unei mașini etc.

apareiáj s.n. || Din fr. *appareillage* || Mod de așezare a materialului de zidărie aparentă (piatră, cărămidă etc.) pe fațada unei clădiri.

aparént, -ă, *aparenți, -te*, adj. || Din fr. *apparent*, lat. *apparens, -ntis* || **1.** Care este altfel decît pare. ◉ (Adverbial) În aparență. **2.** *Cărămidă a.* = cărămidă specială, de calitate superioară, care rămîne netencuită la o construcție.

aparénță, *aparențe*, s.f. || Din fr. *apparence*, lat. *apparentia* (< *apparere* „a apărea") || Înfățișarea exterioară perceptibilă prin simțuri (uneori o reflectare denaturată) a cuiva sau a ceva. ○ *În aparență* = la prima vedere, judecînd după exterior. ○ Expr. *A salva aparențele* = a reuși să dea unei situații, unui fapt etc. ◉ înfățișare care să ascundă adevărata față (neplăcută) a lucrurilor.

apariție, *apariții*, s.f. || Din fr. *apparition*, lat. *apparitio* || **1.** Faptul de a apărea; ivire. ○ *A-și face apariția* = a apărea undeva. **2.** Ieșirea unei publicații de sub tipar.

apartamént, *apartamente,* s.n. || Din fr. *appartement,* it. *appartamento* (< *appartare* „a separa") || Grup de încăperi dintr-o clădire, care formează o unitate și servește ca locuință.

apárte adv. || A^3 + *parte* (după fr. *à part*) || Separat; deosebit de...; special. ● (Ca indicație pentru actorii de teatru) Cu glas mai scăzut, ca și cum ar vorbi cu sine însuși. ● (Adjectival) Deosebit, special; anumit.

apartenénță s.f. || Din fr. *appartenance* (< *appartenir*) || Faptul de a aparține cuiva; de a depinde de cineva sau de ceva.

apartéu, *aparteuri,* s.n. || Din fr. *aparté* (< *à part*) || Scurt monolog rostit cu glas scăzut de un actor (ca pentru sine, nu și pentru partenerii săi de pe scenă).

apártheid s.n. || Din fr. *apartheid* (la origine cuv. afrikaans) || Politică de discriminare rasială practicată de guvernul Republicii Africa de Sud împotriva populației băștinașe de culoare.

aparține, *aparțin,* vb. III. Intranz. || Din fr. *appartenir* (după *ține*) || A ține de cineva sau de ceva, a fi proprietatea cuiva. ● A face parte dintr-o anumită colectivitate (grup, clasă, națiune etc.).

apâș, *apași,* s.m. || Din fr. *apache* || **1.** Persoană care face parte dintr-un grup de amerindieni din America de Nord. **2.** Derbedeu, haimana.

apátic, -ă, *apatici, -e,* adj. || Din fr. *apathique;* gr. *a* „fără" + *pathos* „suferință" || Care manifestă apatie, cuprins de apatie.

apatíe s.f. || Din fr. *apathie,* gr. *apatheia* „insensibilitate" || Lipsă de vlagă, de energie și de interes atît față de propria persoană cît și față de ceea ce se petrece în jur.

apatít s.n. || Din fr. *apatite* || Fosfat natural de calciu, utilizat la fabricarea îngrășămintelor agricole și la extragerea fosforului.

apátrid, -ă, *apatrizi, -de,* s.m. și f. || Din fr. *apatride;* gr. *a* „fără" + *patris, -idos* „patrie" || Persoană fără cetățenie (fie că nu a avut-o niciodată, fie că a pierdut-o, fără să fi dobîndit alta).

ápă, *ape,* s.f. || Lat. *aqua* || **1.** Lichid transparent și incolor, fără gust și fără miros, reprezentînd o combinație din o parte oxigen și două părți hidrogen, și care formează unul din învelișurile Pămîntului. ○ *A. dulce* = apă de rîuri și de izvoare. *A. minerală* = apă cu un anumit conținut de săruri, gaze sau substanțe minerale care îi conferă proprietăți radioactive. *A. termală* v. *termal. A. reziduală* = apă cu impurități sau cu substanțe toxice, evacuată din întreprinderi, ferme etc. ○ Expr. (Fam.) *Apă de ploaie* = vorbe goale. *A bate apa în piuă* = a vorbi mult și fără rost. *A fi (toți) o apă (și un pămînt)* = a fi la fel. (Fam.) *A intra la apă* = a intra într-o situație grea. **2.** Masă de apă (1), formînd un rîu, un lac, o mare etc. ○ *A. teritoriale* v. *teritorial.* ○ Expr. *Ca pe apa* = curgător, fluent; pe dinafară. *A nu fi în apele lui* = a fi indispus. *A-i veni cuiva apa la moară* = a începe să-i meargă cuiva bine. **3.** Denumire dată unor preparate industriale, farmaceutice sau de parfumerie. ○ *A. tare* = numele popular al acidului azotic. *A. de Colonia* = lichid parfumat folosit în cosmetică. *Apă-grea* = combinație a oxigenului cu deuteriul. **4.** Sudoare. ● Salivă. ● Expr. *A-i lăsa cuiva gura apă* = a dori mult ceva (mai ales o mîncare).

apără, *ápăr,* vb. I. Tranz. || Lat. *apparare* „a pregăti" || **1.** A interveni în ajutorul cuiva sau a ceva, susținîndu-l împotriva unei acțiuni ostile; (refl.) a se împotrivi unui atac; a se dezvinovăți. **2.** A păzi un teritoriu; a păstra prin luptă o poziție. **3.** A pune la adăpost; a feri, a ocroti. **4.** A pleda o cauză în fața justiției.

apăráie s.f. || Din *apă* || Apărie.

apărâre, *apărări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) apăra.* ● (Milit.) Formă de luptă folosită pentru a zădărnici ofensiva inamicului. **2.** Persoană care apără o cauză în fața justiției. **3.** (Sport) Totalitatea jucătorilor dintr-o echipă care apără poarta.

apărătór, -oâre, *apărători, -oare,* s.m. și f. || Din *apăra* || **1.** Persoană care apără sau sprijină pe cineva; (dr.) persoană specializată care asigură într-un proces asistența juridică. **2.** (Sport) Jucător din apărare (3).

apăreá, *apár,* vb. II. Intranz. || Lat. *apparere* || **1.** A se arăta, a se ivi; a lua naștere. **2.** (Despre publicații) A ieși de sub tipar.

apărîe s.f. || Din *apă* || Apă multă (vărsată pe jos).

apăsá, *apăs,* vb. I. || Lat. *appensare* || **1.** Tranz. și intranz. A se lăsa (cu toată greutatea) asupra unui lucru, a împinge cu putere; a presa. **2.** Tranz. (Fig.) A asupri. **3.** Intranz. A accentua în vorbire un cuvînt, o frază.

apăsâre, *apăsări,* s.f. Acțiunea de *a apăsa;* stare a celui chinuit de griji, de suferințe.

apăsát, -ă, *apăsați, -te,* adj. (Și adverbial) (Despre mers, pași) Energic, accentuat. ● (Despre felul de a vorbi, de a se exprima) Hotărît, ferm, marcat.

apăsătór, -oâre, *apăsători, -oare,* adj. || Din *apăsa* || Care copleșește, chinuiește; care asuprește.

apătós, -oásă, *apătoși, -oase,* adj. || Din *apă* || (Despre un teren) Care conține multă apă, îmbibat cu apă.

apedúct, *apeducte,* s.n. || Din lat. *aquaeductus* || Construcție hidrotehnică servind la transportul apei de la punctul de captare pînă la cel de folosire.

apél, *apeluri,* s.n. || Din fr. *appel* || **1.** Strigarea numelor membrilor unei colectivități, pentru a verifica prezența lor. **2.** Chemare adresată maselor unei colectivități, unor persoane. **3.** Cerere, rugăminte. ○ Expr. *A face apel la cineva* = a solicita ajutorul cuiva. **4.** Semnal sonor sau luminos, semnificînd necesitatea stabilirii unei legături telefonice. **5.** (Dr.) Cale de atac, folosită în trecut, împotriva unei hotărîri judecătorești, spre a obține anularea acesteia de către o instanță superioară.

apelă, *apelez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *appeler*, lat. *appellare* „a chema, a se adresa cuiva" || A cere ajutorul cuiva; a recurge la serviciile cuiva.

apelativ, -ă, *apelativi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *appellatif*, lat. *appelativus* || (Substantiv) comun, (nume, cuvînt) calificativ.

apéndice, *apendice* [Acc. şi: *apendice*], s.n. || Din fr. *appendice*, lat. *appendix, -icis* (< *pendere*) „obiect suspendat" || **1.** (Anat.) Mică prelungire a cecului. **2.** Ceea ce constituie o prelungire sau o completare a unui lucru. **3.** Adaos, anexă, supliment la o publicaţie, la o carte.

apendicítă, *apendicite*, s.f. || Din fr. *appendicite* || Boală constînd în inflamarea acută sau cronică a apendicelui (**1**).

aperceptív, -ă, *aperceptivi, -e*, adj. || Din fr. *aperceptif* || Care se referă la apercepţie, care aparţine apercepţiei.

apercépţie s.f. || Din fr. *aperception;* lat. *ad* „la" + *perceptio* „pricepere, cunoaştere" || (Psih.) Integrare a percepţiilor în experienţa cognitivă anterioară.

aperiódic, -ă, *aperiodici, -ce*, adj. || Din fr. *apériodique* || Care nu prezintă periodicitate, care nu este periodic.

aperitív, *aperitive*, s.n. || Din fr. *apéritif*, lat. *aperitivus* (< *aperire* „a deschide") || **1.** Gustare care se ia înainte de masă, pentru a stimula pofta de mîncare. **2.** Băutură alcoolică consumată înainte de masă.

apertúră, *aperturi*, s.f. || Din fr. *aperture*, lat. *apertura* (< *aperire* „a deschide") || (Lingv.) Grad de deschidere a canalului fonator în timpul emiterii sunetelor.

apetál, -ă, *apetali, -e*, adj. || Din fr. *apétale;* gr. *a* „fără" + *petalon* „frunză" || (Despre flori) Fără petale; (substantivat, f. pl.) grup mare de plante dicotiledonate, cu flori reduse, lipsite de petale.

apeténţă s.f. || Din fr. *appétence;* lat. *appetentia* (< *appetere* „a dori") || Tendinţă spre ceea ce poate satisface înclinaţiile naturale.

apetisánt, -ă, *apetisanţi, -te*, adj. || Din fr. *appétissant* || Care stimulează pofta de mîncare; *p. ext.* îmbietor, ispititor.

apetít s.n. || Din fr. *appétit* || Poftă de mîncare.

ápex, *apexuri*, s.n. || Din fr. *apex*, lat. *apex* „vîrf, culme" || **1.** Vîrf, creştet. **2.** Punct de pe sfera cerească spre care se deplasează Soarele, cu o viteză de 20 km pe secundă, antrenînd în această mişcare întregul sistem solar.

apical, -ă, *apicali, -e*, adj. || Din fr. *apical* || **1.** (Anat.) Care se află (care este localizat) la vîrful unui organ. **2.** (Lingv.: despre sunete) Care se rosteşte prin apropierea vîrfului limbii de dinţi, de alveole sau de bolta palatului.

apicol, -ă, *apicoli, -e*, adj. || Din fr. *apicole;* lat. *apis* „albină" || Care se referă la apicultură; care se obţine de la albine.

apicultór, -oáre, *apicultori, -oare*, s.m. şi f. || Din fr. *apiculteur* || Persoană care se ocupă cu apicultura.

apicultúră s.f. || Din fr. *apiculture;* lat. *apis* „albină" + *cultura* „cultivare" || **1.** Ştiinţă care se ocupă cu creşterea şi îngrijirea raţională a albinelor. **2.** Creşterea albinelor; albinărit.

apíde s.f. pl. || Din fr. *apidés;* lat. *apis* „albină" || Familie de insecte himenoptere, cuprinzînd albinele şi bondarii.

aplaná, *aplanez*, vb. I. Tranz. || După fr. *aplanir* || A potoli, a linişti o neînţelegere, un conflict.

aplanáre s.f. **1.** Acţiunea de *a aplana*. **2.** Prelucrare a suprafeţei unei piese pentru a o aduce la forma plană.

aplatizá, *aplatizez*, vb. I. Tranz. || După fr. *aplatir* „a netezi" || A face ca un obiect să capete două feţe plane, paralele şi (relativ) apropiate.

aplaudá, *aplaúd*, vb. I. Tranz. şi intranz. || Din lat. *applaudere*, fr. *applaudir* || A bate din palme pentru a-şi exprima mulţumirea, aprobarea, admiraţia faţă de cineva sau ceva.

apláuze s.f. pl. || Din lat. *applausus* || Bătăi repetate din palme, în semn de aprobare, de mulţumire, de admiraţie, de entuziasm.

aplecá, *aplec*, vb. I. || Lat. *applicare* || **1.** Tranz. şi refl. A (se) pleca spre pămînt, a (se) înclina, a (se) îndoi. ● (Fig.) A (se) supune. **2.** Refl. (Fam.) A i se face greaţă (din cauza mîncării).

aplecáre, *aplecări*. s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) apleca*. **2.** (Fig.) Predispoziţie, înclinare pentru ceva.

aplecát, -ă, *aplecaţi, -te*, adj. **1.** Înclinat, îndoit. **2.** (Fig.) Predispus, înclinat pentru ceva.

aplicá, *aplic*, vb. I. Tranz. || Din fr. *appliquer*, lat. *applicare* || **1.** A pune un lucru peste altul, făcînd să adere, să se fixeze. **2.** A pune în practică, a folosi, a întrebuinţa; a administra (un tratament). **3.** A raporta un principiu general la un caz particular.

aplicábil, -ă, *aplicabili, -e*, adj. || Din fr. *applicable* || Care poate fi aplicat.

aplicáre s.f. **1.** Acţiunea de *a aplica*. **2.** (Fig.) Aptitudine, înclinare; talent.

aplicát, -ă, *aplicaţi, -te*, adj. **1.** Fixat, lipit. **2.** Pus în practică; (despre ştiinţe) care are aplicaţii practice nemijlocite.

aplicatív, -ă, *aplicativi, -e*, adj. || Din fr. *applicatif* || (Despre ştiinţe, cercetare ştiinţifică etc.) Ale cărui rezultate pot fi puse în aplicaţie; care este legat nemijlocit de practică.

aplicáţie, *aplicaţii*, s.f. || Din fr. *application* || **1.** Faptul de a aplica; punere în practică; *p. ext.* ceea ce se aplică, se fixează pe ceva. **2.** Aptitudine, înclinaţie.

aplícă, *aplice*, s.f. || Din fr. *applique* || Ornament în relief care se fixează pe un element de construcţie sau pe suprafaţa unui obiect. ● Corp de iluminat fixat pe perete.

aplómb s.n. || Din fr. *aplomb* (< *à* + *plomb*) „vertical" || Atitudine dîrză, îndrăzneală (sfidătoare).

apnée s.f. || Din fr. *apnée;* gr. *a* „fără" + *pnein* „a respira" || (Med.) Oprire temporară a respiraţiei.

apocalips s.n. || Din **fr.** *apocalypse*, lat. *apocalypsis*, gr. *apokalypsis* „revelație" || Viziune fantastică a sfîrșitului lumii, în concepția religiei creștine.

apocaliptic, -ă, *apocaliptici, -ce*, adj. || Din fr. *apocalyptique* || Care se referă la apocalips; înspăimîntător, îngrozitor, sinistru.

apocópă, *apocope*, s.f. || Din lat. *apocopa*, fr. *apocope* „suprimare" || (Lingv.) Dispariția unui sunet sau a unui grup de sunete de la sfîrșitul unui cuvînt.

apocrif, -ă, *apocrifi, -e*, adj. || Din fr. *apocryphe*, lat. *apocryphus*, gr. *apokryphos* „ținut ascuns" || (Despre scrieri) Atribuit altui autor decît celui adevărat. ● (Substantivat, n.) Scriere religioasă nerecunoscută de canoane.

apód, -ă, *apozi, -de*, adj., s.n. || Din fr. *apode;* gr. *a* „fără" + *pous, podos* „picior" || **1.** Adj. (Despre unele animale) Lipsit de picioare. **2.** S.n. pl. Ordin de batracieni, lipsiți de membre.

apodíctic, -ă, *apodictici, -ce*, adj. || Din fr. *apodictique*, gr. *apodeiktikos* „convingător" || (Log.; despre judecăți, demonstrații etc.) Care exprimă raporturi necesare între lucruri sau fenomene. ● Care este în mod incontestabil adevărat; care exclude posibilitatea unei opoziții.

apodóză, *apodoze*, s.f. || Din fr. *apodose*, gr. *apodosis* „restituire, restabilire" || (Gram.) A doua parte a unei perioade condiționale, care exprimă consecința primei părți.

apofántic, -ă, *apofantici, -ce*, adj. || Din gr. *apophantikos* „afirmativ; categoric" || (Log.) Care pune în evidență existența unui raport prin afirmarea sau negarea a ceva despre ceva.

apofíză, *apofize*, s.f. || Din fr. *apophise*, gr. *apophysis* „excrescență" || **1.** (Anat.) Proeminență normală a unui os, pe care, de obicei, se inserează mușchii. **2.** (Arhit.) Mulură concavă care leagă fusul unei coloane de baza ei.

apofonie, *apofonii*, s.f. || Din fr. *apophonie;* gr. *apo* „împotriva, altfel" + *phone* „sunet" || (Lingv. Alternanță vocalică (v. *alternanță);* ablaut.

apoftégmă, *apoftegme*, s.f. || Din fr. *apophtegme*, gr. *apophtegma* „sentință" || Maximă, sentință (aparținînd, de obicei, unei personalități celebre din antichitate).

apogamíe s.f. || Din fr. *apogamie;* gr. *apo* „departe" + *gamos* „unire" || (Biol.) Formarea embrionului la plante prin fecundare (ex. la ferigi).

apogéu, *apogee*, s.n. || Din fr. *apogée*, gr. *apogeios* „departe de pămînt" || **1.** Punct culminant în dezvoltarea unui fenomen. **2.** Punctul cel mai depărtat de Pămînt de pe orbita Lunii, a unui satelit artificial etc.

apogiatúră, *apogiaturi*, s.f. || Din it. *appoggiatura* || Ornament melodic constînd dintr-unul sau mai multe sunete executate înaintea sunetului principal.

apói adv. || Lat. *ad-post* || **1.** După aceea, pe urmă. **2.** Pe lîngă asta, și încă. ● (Cu valoare de conjuncție) În cazul acesta, așa fiind... || Și: **păi** adv.

apolínic, -ă, *apolinici, -ce*, adj. || Din germ. *apollinisch*, de la numele lui *Apollo*, zeul Soarelui, al luminii, al armoniei || (Despre atitudine în artă, în cultură) Senin, calm, armonios, echilibrat; lucid, rațional.

apolític, -ă, *apolitici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din fr. *apolitique* || (Persoană) care dă dovadă de apolitism.

apolitism s.n. || Din fr. *apolitisme*, rus. *apolitizm* || Atitudine de indiferență și pasivitate față de activitatea politică, față de problemele sociale și naționale, față de confruntările dintre partide, dintre clase sociale sau dintre state.

apológ, *apologuri*, s.n. || Din fr. *apologue*, gr. *apologos* „povestire" || Istorioară, de regulă în proză, cu caracter moralizator, didactic.

apologét, *apologeți*, s.m. || Din germ. *Apologet* || Persoană care laudă (exagerat) meritele cuiva sau a ceva; autor de apologii (2).

apologétic, -ă, *apologetici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *apologétique* || **1.** Adj. Care conține o apologie, care are caracter de apologie. **2.** S.f. Ramură a teologiei, care are ca scop apărarea creștinismului.

apología, *apologii*, s.f. || Din fr. *apologie*, lat., gr. *apologia*, la început însemnînd „apărare" || **1.** Elogiu, laudă (exagerată) adusă cuiva. **2.** Scriere sau discurs care apără și slăvește o cauză, o credință, o persoană.

apométru, *apometre*, s.n. || Din *apă* + *metru* || Contor pentru apă (v. *contor).*

apomíxie s.f. || Din fr. *apomixie;* gr. *apo* „departe" + *mixis* „amestec" || (Biol.) Înmulțire fără fecundare la organisme cu diferențiere sexuală, realizată prin organe vegetative, prin concreștere etc.

apopléctic, -ă, *apoplectici, -ce*, adj. || Din fr. *apoplectique* || Propriu apoplexiei; (despre oameni) predispus la apoplexie.

apoplexíe, *apoplexii*, s.f. || Din fr. *apoplexie*, lat. *apoplexia*, gr. *apoplexia* (< *apoplettein* „a răsturna") || **1.** Pierdere bruscă, mai mult sau mai puțin completă, a cunoștinței și a posibilității de mișcare, datorată în special unei hemoragii cerebrale. **2.** Revărsare bruscă de sînge într-un organ.

aporíe, *aporii*, s.f. || Din fr. *aporie*, gr. *aporia* „dificultate" || (În filozofia greacă) Problemă greu sau imposibil de rezolvat; dificultate, incertitudine.

apórt[1] interj. || Din fr. *apporte* || Strigăt cu care se îndeamnă un cîine să aducă vînatul împușcat sau un obiect aruncat.

apórt[2], *aporturi*, s.n. || Din fr. *apport* (< *ap porter* „a aduce") || Contribuție (materială, morală etc.) adusă de cineva la o acțiune comună, la o întreprindere etc.

após, -oásă, *apoși, -oase*, adj. || Din *apă*, cf. lat. *aquosus* || Care conține (prea multă) apă; care seamănă cu apa. ○ *Umoare apoasă* = lichid transparent, aflat între cornee și cristalinul ochiului.

apostát, -ă, *apostați, -te*, s.m. și f., adj. || Din fr. *apostat*, gr. *apostates* „rebel; dezertor" || (Per-

soană) care a săvîrșit o apostazie; *p. ext.* (persoană) care și-a schimbat convingerile.

apostazíe, *apostazii*, s.f. || Din fr. *apostasie*, gr. *apostasia* „părăsire" || Renegare publică a unei credințe religioase; *p. ext.* renegare a unei doctrine, a unei concepții.

a posteriórі adv., adj. invar. || Din lat. *a posteriori* „din ceea ce urmează" || Dobîndit în urma experienței, care se bazează pe experiență, care pornește de la o experiență cîștigată anterior.

apostílă, *apostile*, s.f. || Din fr. *apostille* || Rezoluție pusă pe o petiție, pe un raport etc.

apóstol, *apostoli*, s.m. || Din sl. *apostolŭ* || (Rel.) **1.** Nume dat fiecăruia dintre cei doisprezece discipoli ai lui Hristos; (fig.) adept și propagator înflăcărat al unei doctrine. **2.** Carte de cult care cuprinde faptele atribuite apostolilor (1) și scrisorile lor.

apostolát s.n. || Din fr. *apostolat*, lat. *apostolatus* || Misiunea de apostol (1). ◎ Misiune (grea), asumată voluntar și îndeplinită cu abnegație.

apostólic, -ă, *apostolici, -ce*, adj. || Din fr. *apostolique*, lat. *apostolicus* || **1.** Care aparține apostolilor, care se referă la apostoli. **2.** Care emană de la papă, papal.

apostróf, *apostrofuri*, s.n. || Din fr. *apostrophe*, gr. *apostrophos* || Semn ortografic în formă de virgulă, care indică dispariția accidentală în rostire a unor sunete.

apostrofá, *apostrofez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *apostropher* || A adresa cuiva o mustrare aspră.

apostrófă, *apostrofe*, s.f. || Din fr. *apostrophe*, gr. *apostrophe* „întoarcere spre" || **1.** Mustrare (pe un ton violent). **2.** Figură retorică, prin care un orator sau un scriitor, întrerupîndu-și brusc expunerea, se adresează direct unei persoane sau unui lucru personificat.

apotémă, *apoteme*, s.f. || Din fr. *apothème* || **1.** Segment de dreaptă care unește centrul unui poligon regulat cu mijlocul oricărei laturi. **2.** Segment de dreaptă care unește vîrful unei piramide regulate cu mijlocul oricărei laturi a bazei ei.

apoteozá, *apoteozez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *apothéoser* || **1.** (În antichitate) A trece un erou sau un împărat în rîndul zeilor. **2.** A aduce laude și onoruri excepționale cuiva.

apoteózǎ, *apoteoze*, s.f. || Din fr. *apothéose*, gr. *apotheosis* || **1.** Divinizare a unui erou sau a unui împărat, în antichitate. **2.** Preamărire, glorificare.

apozíție, *apoziții*, s.f. || Din fr. *apposition*, lat. *appositio* „acțiunea de a pune după" || (Gram.) Atribut substantival în cazul nominativ (sau în același caz cu substantivul determinat).

appassionáto adv. || Cuv. it. || (Muz.) Cu însuflețire, cu pasiune.

apreciá, *apreciez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *apprécier*; lat. *appretiare* (< *pretium* „preț") || **1.** A determina prețul sau valoarea unui lucru; a evalua. **2.** A prețui pe cineva sau ceva. **3.** A socoti, a considera (că...).

apreciábil, -ă, *apreciabili, -e*, adj. || Din fr. *appréciable* || (Destul de) mare, (de) mult etc.

apreciát, -ă, *apreciați, -te*, adj. Care se bucură de apreciere, de stimă.

apreciére, *aprecieri*, s.f. Acțiunea de *a aprecia;* prețuire.

aprehensiúne, *aprehensiuni*, s.f. || Din fr. *appréhension*, lat. *apprehensio, -onis* || (Livr.) Teamă vagă, nedeslușită.

aprét, *apreturi*, s.n. || Din fr. *apprêt* || Preparat (soluție, suspensie sau emulsie) cu care se tratează țesăturile sau fibrele textile pentru a le face lucioase, nesifonabile, impermeabile etc. ◎ Strat de protecție și de lustru care se aplică pe fața pielior tăbăcite.

apretá, *apretez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *apprêter* || A trata (textile, piei) cu apret, a aplica un apret; a scrobi.

apretát, -ă, *apretați, -te*, adj. (Despre țesături, fibre textile, piei) Care a fost tratat cu apret.

apretúră, *apreturi*, s.f. || Din germ. *Appretur* || Apretare; *p. ext.* totalitatea operațiilor de ameliorare a produselor textile (fierbere, albire, mercerizare, imprimare etc.).

apriát, -ă, *apriați, -te*, adj. (Înv.; adesea adverbial) Clar, limpede, lămurit; precis.

áprig, -ă, *aprigi, -ge*, adj. (Adesea adverbial) **1.** Iute, înfocat. **2.** Înverșunat, aspru, crunt.

aprílie s.m. v. **aprílie.**

aprílie s.m. invar. || Din sl. *aprĭlĭ* || A patra lună a anului; are 30 de zile; (pop.) prier. || Și: **apríl** s.m. invar.

aprínde, *aprind*, vb. III. || Lat. *apprendere* || **1.** Tranz. A da foc; a face să ardă focul; a face să lumineze. ○ Expr. *A-și aprinde paie în cap* = a-și crea singur un necaz, o încurcătură. **2.** Refl. A lua foc; a începe să ardă. **3,** Refl. (Fig.) A se înflăcăra; a se înroși la față (în urma unei emoții). **4.** Refl. (Despre cereale, făină) A se altera, a se încinge.

apríndere, *aprinderi*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) aprinde.* ○ *A. de plămîni* = congestie pulmonară. **2.** (La motoarele termice) Inițierea arderii combustibilului în camera de combustie. **3.** Stabilire a descărcării electrice într-o lampă cu luminescență, cu arc electric etc.

aprins, -ă, *aprinși, -se*, adj. || Din *aprinde* || **1.** Care arde; care dă lumină. **2.** (Fig.) Învăpăiat; îmbujorat. ● Pasionat. **3.** (Fig.) (Despre culori; Puternic, violent. **4.** (Despre fîn, cereale) Încins; alterat.

aprinzătór, *aprinzătoare*, s.n. || Din *aprinde* || **1.** Dispozitiv folosit pentru aprinderea fitilului unei încărcături explozive. **2.** Dispozitiv folosit la aprinderea lămpilor de siguranță din mine.

a priórі adv., adj. invar. || Din lat. *a priori* „din ceea ce precede" || În mod aprioric.

aprióric, -ă, *apriorici, -ce*, adj. || Din germ. *apriorisch* || Care este anterior experienței; independent de experiență, bazat numai pe rațiune.

apriorísm s.n. || Din *a priori*, germ. *Apriorismus* || Concepție filozofică idealistă, potrivit căreia în cunoașterea esenței lucrurilor oamenii se bazează pe idei anterioare experienței lor.

aproápe adv., s.m. art. || Lat. *ad-prope* || **1.** Adv. La o distanță mică; în preajmă, în vecinătate. **2.** Adv. La un interval mic de timp în

viitor sau în trecut. **3.** Adv. Cam, mai: *aproape nimic*. **4.** S.m. art. Orice om (în raport cu ceilalți).

aprobá, *aprób*, vb. I. Tranz. || Din lat. *approbare* (< *probare* „a proba") || A fi de acord, a încuviința o părere, o propunere a cuiva. ● A rezolva în mod favorabil o cerere sau o propunere a cuiva.

aprobáre, *aprobări*, s.f. Faptul de *a aproba;* (concretizat) act (verbal sau scris) prin care se aprobă ceva.

aprobatív, -ă, *aprobativi, -e*, adj. || Din fr. *approbatif* || Care conține sau care exprimă o aprobare; aprobator.

aprobatór, -oáre, *aprobatori, -oare*, adj. || Din fr. *approbateur*, lat. *approbator* || Aprobativ: *un gest aprobator*.

apród, *aprozi*, s.m. || Din magh. *apród* „paj" || (Înv.) **1.** Dregător la curtea domnească din Moldova și din Țara Românească. **2.** (Jur.) Angajat care introduce în sala de ședință persoanele implicate într-un proces.

aprofundá, *aprofundez*, vb. I. Tranz. || După fr. *approfondir* || A cerceta temeinic, în amănunt o problemă.

aprofundát, -ă, *aprofundați, -te*, adj. (Cu privire la probleme, studii) Cercetat, făcut în mod temeinic, în amănunt, adîncit.

apropiá, *aprópii*, vb. I. || Lat. *appropiare* (< *prope* „aproape") || **1.** Refl. și tranz. A (se) duce, a (se) așeza aproape de cineva sau de ceva. ● Refl. A ajunge aproape de un anumit moment, de o anumită vîrstă. **2.** Refl. A se asemăna cu cineva sau cu ceva. **3.** Tranz. și refl. A-și face prieten pe cineva sau a se împrieteni cu cineva. *Dureri sau veselie,... m-apropie de tine* (Alecsandri).

apropiát, -ă, *apropiați, -te*, adj. **1.** Care se află aproape (în spațiu sau în timp). **2.** (Fig.) Care se bucură de încrederea sau de prietenia cuiva.

apropiére, *apropieri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) apropia*. **2.** Vecinătate. ○ *Prin apropiere* = undeva, pe aproape.

apropó, (2) *apropouri*, adv., s.n. || Din fr. *à-propos* || **1.** Adv. Fiindcă a venit vorba...; bine că mi-am adus aminte. **2.** S.n. Aluzie (răutăcioasă).

apropriá, *apropriez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *approprier*, lat. *appropriare* (< *proprius* „propriu") || **1.** A-și însuși un lucru străin. **2.** A face ca un anumit lucru să fie potrivit pentru ceva.

aprová, pers. 3. *apróvă*, vb. I. Refl. || Din *pravă* || (Despre nave) A se înclina longitudinal, cu prova scufundată mai mult decît pupa, datorită încărcării neuniforme a navei.

aprovizioná, *aprovizionez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *approvisionner* || A(-și) procura din timp materiale, hrană etc.

aprovizionáre, *aprovizionări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) aproviziona;* activitate de procurare a bunurilor materiale necesare consumului productiv și neproductiv. **2.** Serviciu care se ocupă cu procurarea unor materiale, bunuri de consum etc.

aproximá, *aproximez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *approximare* (< *proxime*) || A determina valorile aproximative ale unei mărimi.

aproximatív, -ă, *aproximativi, -e*, adj., adv. || Din fr. *approximatif* || **1.** Adj. Care este aproape exact, aproape adevărat. **2.** Adv. Cam, aproape, circa.

aproximáție, *aproximații*, s.f. || Din fr. *approximation* || Evaluare, apreciere aproximativă. ○ *Cu aproximație* = aproximativ.

apt, -ă, *apți, -te*, adj. || Din fr. *apte*, lat. *aptus* || Potrivit, bun pentru... (sau să...).

aptér, -ă, *apteri, -e*, adj. || Din fr. *aptère;* gr. *a* „fără" + *pteron* „aripă" || (Despre insecte) Lipsit de aripi.

apterigóte s.f. pl. || Din fr. *aptérygotes* || Subclasă de insecte inferioare, lipsite de aripi.

aptitúdine, *aptitudini*, s.f. || Din fr. *aptitude;* lat. *aptitudo, -inis* (< *aptus* „apt") || Însușire fizică și psihică individuală, care condiționează reușita îndeplinirii unei anumite activități umane; înclinare, aplicație spre ceva.

aptián s.n. || Din fr. *aptien*, de la n. pr. *Apt* || (Geol.) Ultimul etaj al cretacicului inferior.

apucá, *apúc*, vb. I. || Lat. *aucupare* || **1.** Tranz. A lua, a prinde, a înșfăca (cu mîna); a lua la repezeală ceva ce are la îndemînă. **2.** Refl. A se prinde, a se agăța de ceva. **3.** Tranz. A ajunge, a reuși să vadă sau să facă ceva. ● A ajunge la timp pentru a găsi pe cineva sau ceva care este gata să plece. **4.** Tranz. (Fig.; despre emoții, stări fizice) A cuprinde, a copleși pe cineva. **5.** Refl. A începe să facă ceva. **6.** Intranz. A moșteni un obicei: *așa a apucat din bătrîni*. **7.** Intranz. A se angaja pe un drum. ○ Expr. *Care pe unde apucă* = care pe unde nimerește.

apucát, -ă, *apucați, -te*, adj. Care se enervează repede; sărit, țicnit.

apucătór, -oáre, *apucători, -oare*, adj. || Din *apuca* || Care apucă; cu care se apucă. ● (Fig.; despre oameni) Lacom, hrăpăreț.

apucătúră, *apucături*, s.f. || Din *apuca* || **1.** Prindere cu mîna. **2.** (Fig.) Obicei rău, deprindere rea.

apúd prep. || Cuv. lat. || La. (Termenul se folosește în lucrările științifice înaintea numelui autorului și operei la care se face o trimitere sau o referire).

apúne, pers. 3 *apúne*, vb. III. Intranz. || Lat. *apponere*. Din sensul original „a pune lîngă ceva" s-a născut cel de „a pune jos", iar din acesta s-a ajuns la „a coborî" || (Despre aștri) A dispărea sub orizont, a asfinți. ● (Fig.) A fi în declin, a decădea, a-și pierde faima, puterea; a dispărea pentru totdeauna.

apuntá, pers. 3 *apuntează*, vb. I. Intranz. || Din *punte* || (Despre avioane) A se așeza pe puntea unei nave portavion.

apuntaménț, *apuntamente*, s.n. || După fr. *appontement* || Platformă (punte) lîngă o apă, servind la acostarea ambarcațiilor.

apupá, pers. 3 *apúpă*, vb. I. Intranz. || Din *pupă* || (Despre nave) A se înclina longitudinal cu prora mai sus decît pupa, datorită încărcării neuniforme a navei.

apús,[1] *apusuri*, s.n. ‖Din *apune* ‖ **1.** Trecerea unui astru sub orizont; moment al zilei cînd apune Soarele. ● (Fig.) Declin, decădere, dispariție. **2.** Punct cardinal opus răsăritului; vest; *p. ext.* regiune, țară situată spre acest punct cardinal.

apús[2]**, -ă,** *apuși, -se*, adj. ‖ Din *apune* ‖ Dispărut pentru totdeauna. *Ne povestește... despre vremi apuse* (Eminescu).

apuseán, -ă, *apuseni, -e*, adj. ‖ Din *apus*[1] ‖ Care se află la apus; vestic. ● Care aparține apusului Europei (și întregii Americi); occidental. ● (Substantivat) Locuitor din apusul Europei (sau din America); occidental.

ar, *ari*, s.m. ‖ Din fr. *are;* lat. *area* „suprafață" ‖ Unitate de măsură pentru suprafețe de teren, egală cu 100 m².

ará, *ar*, vb. I. Tranz. ‖ Lat. *arare* ‖ A tăia brazde cu plugul, pregătind pămîntul pentru a fi cultivat.

aráb, -ă, *arabi, -e*, s.m. și f., adj. ‖ Din fr. *arabe*, lat. *arabus* ‖ **1.** S.m. și f. Persoană aparținînd unuia dintre popoarele semitice din Orientul Apropiat și din N. Africii. **2.** Adj. Care se referă la arabi (**1**) sau la țările locuite de ei. ● (Substantivat, f.) Limba vorbită de arabi.

arabésc, *arabescuri*, s.n. ‖ Din fr. *arabesque* ‖ **1.** Tip de ornamentație specifică artei arabe, constînd din împletituri complicate de linii și motive geometrice. **2.** Scurtă compoziție muzicală cu caracter grațios și avîntat. ● Ornament muzical.

arábic, -ă, *arabici, -ce*, adj. ‖ Din fr. *arabique* ‖ Arab. ○ *Gumă a.* v. *gumă.*

arábil, -ă, *arabili, -e*, adj. ‖ Din fr. *arable*, lat. *arabilis* ‖ (Despre pămînt) Bun pentru arat și cultivat; arător.

arác, *araci*, s.m. ‖ Din ngr. *haraki* ‖ Par lung, care servește la susținerea viței de vie, a fasolei etc.

aragáz, (2) *aragazuri*, s.n. ‖ Din *A*(stra) *R*(omână) + *gaz* ‖ **1.** Gaz petrolier lichefiat, folosit drept combustibil. **2.** Mașină de gătit care folosește acest combustibil.

aragonít s.n. ‖ Din fr. *aragonite* ‖ Carbonat natural de calciu utilizat la confecționarea unor obiecte de ornament.

arahídă, *arahide*, s.f. ‖ După fr. *arachide* ‖ (Bot.) Alună de pămînt. (v. *alună*).

arahnide s.f. pl. ‖ Din fr. *arachnides*, gr. *arachne* „păianjen" + *eidos* „aspect" ‖ Clasă de animale nevertebrate din încrengătura artropodelor, cu corpul format din cefalotorace cu șase perechi de apendice și din abdomen (ex. păianjenul).

aramáic, -ă, adj. v. **arameic.**

arámă, (2) *arămuri*, s.f. ‖ Lat. *aeramen* ‖ **1.** Cupru. ● Expr. *A-și da arama pe față* = a-și arăta adevăratul caracter, fondul ascuns al firii sale. **2.** (La pl.) Obiecte făcute din cupru.

arameéni s.m. pl. ‖ Din fr. *araméens* ‖ Aramei.

aramêi s.m. pl. ‖ Cf. fr. *araméens* ‖ Populații semitice nomade care au pătruns în a doua jumătate a mileniului al doilea î.e.n. în Mesopotamia, Palestina și Siria; arameeni.

araméic, -ă, *arameici, -ce*, adj. ‖ De la *aramei* ‖ (Despre limbi, dialecte) Care face parte din familia limbilor semitice în care sînt scrise unele cărți de cult ale evreilor. ● (Substantivat, f.) Limba vorbită de aramei. ‖ Și: **aramáic, -ă,** adj.

aranjá, *aranjez*, vb. I. ‖ Din fr. *arranger* (< *rang*) ‖ **1.** Tranz. A pune ordine, a rîndui, a potrivi. ● Refl. și tranz. A(-și) potrivi ținuta exterioară. **2.** Tranz. A pune ceva în stare de funcționare, a drege, a repara. **3.** Tranz. A conveni cu cineva asupra unei chestiuni, a unei afaceri etc. **4.** Refl. A-și face un rost în viață. ● Tranz. (Fam.) A-i face cuiva un rău; a se răzbuna pe cineva.

aranjamént, *aranjamente*, s.n. ‖ Din fr. *arrangement* ‖ **1.** Faptul de a aranja; modul în care este aranjat ceva; (mat.) grupare, după o anumită regulă, a unor elemente, numere etc. **2.** Înțelegere, învoială. **3.** Prelucrare a unei bucăți muzicale pentru voce sau pentru instrumente.

aranját, -ă, *aranjați, -te*, adj. **1.** Pus în ordine. ● Cu ținuta exterioară îngrijită. **2.** Care și-a făcut un rost în viață, o situație (materială, socială) bună.

aráp, *arapi*, s.m. ‖ Din bg. *arap, (h)arap* ‖ (Pop.) **1.** Locuitor din Arabia (sau originar din Arabia); *p. ext.* persoană care face parte dintr-o populație de rasă negridă. **2.** Arab. ‖ Și: **haráp** s.m.

arár adv. ‖ A^3 + *rar* ‖ Rareori.

aráreori adv. ‖ A^3 + *rare* + *ori* ‖ Rareori, rar, din cînd în cînd; arar. *El nu pleda decît arareori* (Rebreanu).

arát s.n. Acțiunea de *a ara*. *Mă ia tata... la arat* (Stancu).

arăbésc, -eáscă, *arăbești*, adj. ‖ Din *arab* ‖ Arab.

arăbéște adv. ‖ Din *arab* ‖ În felul arabilor, ca arabii; în limba arabă.

arăboáică, *arăboaice*, s.f. ‖ Din *arab* ‖ Femeie din neamul arabilor.

arăcí, *arăcesc*, vb. IV. Tranz. ‖ Din *arac* ‖ A lega de araci vița de vie; a pune araci la plantele agățătoare.

arămár, *arămari*, s.m. ‖ Din *aramă* ‖ Persoană care lucrează sau vinde obiecte de aramă.

arămărie, *arămării*, s.f. ‖ Din *aramă* ‖ **1.** Atelier sau magazin cu obiecte de aramă. **2.** Obiecte de aramă.

arămí, *arămesc*, vb. IV. Tranz. ‖ Din *aramă* ‖ A acoperi un obiect de metal cu un strat subțire de aramă.

arămíu, -ie, *arămii*, adj. ‖ Din *aramă* ‖ De culoarea aramei.

arărícel s.m. Plantă erbacee cu miros greu, cu frunzele verzi-albicioase acoperite cu un puf fin, cu flori roșii închise; limba cînelui.

arătá, *arăt*, vb. I. ‖ Lat. **arrectare* (< *ad* + **rectare*, din *rectus*), cu sensul originar „a îndrepta" ‖ **1.** Tranz. A da la iveală; a expune privirii. ● Refl. A apărea, a se ivi. **2.** Tranz. A indica printr-un gest pe cineva sau ceva. **3.** Tranz. A indica o direcție, o măsură, orele etc. **4.** Tranz. A explica, a da o explicație. **5.** Tranz. și refl.

A (se) manifesta, a da dovadă de... **6.** Intranz. A părea, a avea o anumită înfățișare.

arătáre, *arătări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) arăta.* **2.** Halucinație; stafie, fantomă. ◉ Persoană foarte slabă.

arătătór, *arătătoare,* s.n. || Din *arăta* || Degetul al doilea de la mînă (cu care se arată).

arătór, -oáre, *arători, -oare,* adj. || Din *ara* || (Despre pămînt) Arabil.

arătós, -oásă, *arătoși, -oase,* adj. || Din *arăta* || Frumos, chipeș; impunător.

arătúră, *arături,* s.f. || Lat. *aratura* || Acțiunea de a ara; pămînt arat. *Trebuie să muncești la arătura cîmpului* (Ispirescu).

arbaletă, *arbalete,* s.f. || Din fr. *arbalète,* lat. *arcuballista* „balistă cu arc" || Armă, folosită în trecut, cu care se aruncau săgeți și proiectile.

arbitrá, *arbitrez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *arbitrer* || **1.** A soluționa un litigiu în calitate de arbitru. **2.** A conduce o competiție sportivă.

arbitráj, *arbitraje,* s.n. || Din fr. *arbitrage* || **1.** Soluționarea unui litigiu de către un arbitru. ○ *A. de stat* = organ de stat care soluționează litigiile patrimoniale dintre organizațiile socialiste. **2.** Conducere a unei competiții sportive.

arbitrár, -ă, *arbitrari, -e,* adj., s.n. || Din fr. *arbitraire,* lat. *arbitrarius* || **1.** Adj. Care acționează după bunul plac sau după judecata proprie, fără a ține seamă de părerea altora; abuziv. **2.** S.n. Ceea ce depinde numai de voința, de bunul plac, de capriciul cuiva.

arbítru, -ă, *arbitri, -e,* s.m. și f. || Din fr. *arbitre,* lat. *arbiter* || **1.** Persoană însărcinată să rezolve un litigiu. **2.** Persoană calificată în conducerea competițiilor sportive.

arborá, *arborez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *arborer,* it. *arborare* „a se înălța drept ca un arbore" || **1.** A înălța pavilionul pe catargul unei nave sau un steag pe o clădire. **2.** A înălța catargele unei nave.

arborádă, *arborade,* s.f. || Din *arbore* || Ansamblul catargelor și vergilor unei nave.

árbore, *arbori,* s.m. || Lat. *arbor, -is* || **1.** Denumire generică dată plantelor lemnoase, înalte de peste 7 m, alcătuite dintr-o tulpină și o coroană ramificată; copac. ○ *A. de cacao* = arbore mult cultivat în Africa și în America de Sud, ale cărui semințe sînt folosite în alimentație. *A. de cafea* = plantă lemnoasă înaltă de 4—5 m, cultivată în țările Americii Latine, în Africa și în Asia pentru semințele sale folosite în alimentație și în industria farmaceutică. *A. de cauciuc* = arbore originar din America de Sud, din care, prin crestături făcute în scoarță, se extrage un suc, prin coagularea căruia se obține cauciucul brut. *A. de chinchină* = plantă din America de Sud, din scoarța căreia se extrage chinina. *A. de pîine* v. *pîine. Arborele vieții* = arbore oriental cultivat în parcuri; tuia. *A. genealogic* v. *genealogic.* **2.** Organ de mașină care, prin rotire în jurul axei sale, transmite o mișcare. **3.** Catarg.

arborescént, -ă, *arborescenți, -te,* adj. || Din fr. *arborescent,* lat. *arborescens, -ntis* || (Despre plante) Care are înfățișarea unui arbore; ramificat.

arborét, *arboreturi,* s.n. || Din lat. *arboretum* || Totalitatea arborilor de același soi care cresc pe o anumită porțiune de pădure.

arboricól, -ă, *arboricoli, -e,* adj. || Din fr. *arboricole* || (Despre vietăți) Care trăiește în arbori.

arboricultúră s.f. || Din fr. *arboriculture* || Disciplină care studiază cultura arborilor și arbuștilor, în special a celor ornamentali și fructiferi.

arbúst, *arbuști,* s.m. || Din fr. *arbuste,* lat. *arbustum* || Plantă lemnoasă cu mai multe tulpini, ramificațiile secundare neformînd o coroană distinctă.

arc, (1, 4, 5) *arcuri,* (2, 3) *arce,* s.n. || Lat. *arcus* || **1.** Armă primitivă folosită la aruncarea săgeților. **2.** (Mat.) Porțiune dintr-o curbă (ex. arc de cerc). **3.** Element de rezistență al unei construcții arcuite, care leagă între ele două ziduri, două coloane etc. ○ *Arc de triumf* = construcție monumentală cu una sau trei arcade, ridicată în amintirea unui fapt însemnat. **4.** (Tehn.) Resort elastic de oțel, folosit pentru amortizarea șocurilor, pentru exercitarea unei forțe elastice etc. **5.** *Arc electric* = descărcare electrică între doi electrozi. **6.** *Arc reflex* = ansamblul elementelor nervoase cu ajutorul cărora se realizează reflexele.

arcádă, *arcade,* s.f. || Din fr. *arcade,* it. *arcata* (< *arco* „arc"). || **1.** Element arhitectural format dintr-unul sau din mai multe arce și din elementele care îl susțin. **2.** Formație anatomică în formă de arc (ex. arcada ochiului).

arcán, *arcane,* s.n. || Din tăt., ucr. *arkan* || **1.** Laț pentru prinderea sau pentru priponirea vitelor. ○ Expr. *A prinde cu arcanul* = a lua și a duce pe cineva cu forța (în trecut, tinerii erau prinși cu arcanul și duși cu forța în armată). **2.** (Art.) Dans popular românesc, asemănător cu sîrba.

arcáș, *arcași,* s.m. || Din *arc* || Oștean înarmat cu arc (1).

arcatúră, *arcaturi,* s.f. || Din fr. *arcature* || Element arhitectonic în relief pe un zid, alcătuit dintr-o succesiune de arcade mici, în general oarbe.

árcă, *arce,* s.f. || Din lat. *arca* || (Rar) Corabie. ○ *Arca lui Noe* = corabia legendară a lui Noe; (fig.) îngrămădire de oameni și de animale.

archebúză, *archebuze,* s.f. || Din fr. *arquebuse* || Armă de foc din evul mediu, asemănătoare cu pușca.

árctic, -ă, *arctici, -ce,* adj. || Din fr. *arctique,* gr. *arktikos* (< *arktos* „urs" și „Ursa Mare", constelație) || Situat la Polul Nord sau în regiunea Polului Nord. ○ *Regiune arctică* = nume generic dat pămînturilor din cuprinsul sau din vecinătatea Oceanului Arctic, la N. de Cercul Polar nordic.

arcuí, *arcuiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Din *arc* || A (se) îndoi în formă de arc, a (se) încovoia.

arcúș, *arcușuri,* s.n. || Din *arc* || Vergea de lemn, între capetele căreia sînt întinse fire de păr de cal și cu care se produc sunete, prin frecare, la instrumentele cu coarde.

árde, *ard*, vb. III. || Lat. *ardere* || **1.** Intranz. (Despre foc) A fi aprins; (despre obiecte) a se mistui prin foc; (tranz.) a da foc, a băga în foc, a consuma prin ardere. ○ Expr. *A arde cu fierul roșu* = a face (unui animal) un semn distinctiv cu un fier înroșit în foc; (fig.) a stigmatiza pe cineva. **2.** Tranz. A strica o mîncare, expunînd-o prea mult acțiunii focului. **3.** Tranz. A expune cărămida, ceramica etc. acțiunii focului, în procesul de fabricație. **4.** Intranz. A da lumină, a lumina. **5.** Intranz. A răspîndi căldură mare, a dogori; (despre oameni) a avea febră. **6.** Refl. A se frige (atingînd un obiect fierbinte). ● (Fig.; fam.) A se păcăli, a se înșela. **7.** Intranz. A fi cuprins de un sentiment puternic. ○ Expr. *A-i arde cuiva de ceva* = a simți o dorință arzătoare pentru ceva; a avea chef de ceva. || Perf. s. *arsei*, part. *ars*.

ardéi, *ardei*, s.m. || Din *arde* || Plantă erbacee anuală cultivată pentru fructele ei, verzi sau roșii, întrebuințate în alimentație.

ardeiá, *ardeiez*, vb. I. Tranz. || Din *ardei* || A condimenta o mîncare cu ardei iute.

ardeleán, -ă, *ardeleni, -e*, adj., subst. || De la n. pr. *Ardeal* || **1.** Adj., s.m. și f. Transilvănean. **2.** S.f. art. Numele unui dans popular românesc răspîndit în Transilvania.

ardeleáncă, *ardelence*, s.f. || Din *ardelean* || Transilvăneancă.

ardelenésc, -eáscă, *ardelenești*, adj. || Din *ardelean* || Transilvănean.

ardelenéște adv. || Din *ardelean* || Ca în Ardeal, în felul ardelenilor.

ardelenísm, *ardelenisme*, s.n. || Din *ardelean* || Cuvînt sau expresie caracteristică vorbirii ardelenilor.

ardént, -ă, *ardenți, -te*, adj. || Din fr. *ardent*, lat. *ardens, -tis* (< *ardere* „a arde") || (Livr.) Pasionat, înfocat.

árdere, *arderi*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) arde*. **2.** (Biol.; la pl.) Proces de oxidare a substanțelor vii în cursul metabolismului.

ardézie, *ardezii*, s.f. || Din it. *ardesia* || Argilă sub formă de plăci, întărită în mod natural din cauza presiunii, întrebuințată la acoperitul clădirilor.

ardoáre s.f. || Din fr. *ardeur*, lat. *ardor* (< *ardere*) || Înflăcărare, pasiune; rîvnă, zel.

areál s.n. || Din germ. *Areal* || Suprafață de răspîndire pe Pămînt a unei specii, a unui gen etc. de plante sau de animale; arie[2] **(3)**.

arénă, *arene*, s.f. || Din fr. *arène*, lat. *arena* „nisip (cu care se acoperea locul unde se desfășurau reprezentațiile de circ)" || **1.** Spațiul circular din mijlocul unui amfiteatru antic, în care aveau loc reprezentațiile. ● Spațiul din mijlocul unui circ modern în care se desfășoară reprezentațiile. **2.** Teren de sport, cu spațiu (tribune) în jur pentru spectatori. **3.** (Fig.) Sferă, loc, domeniu de desfășurare a unei activități.

arendá, *arendez*, vb. I. Tranz. || Din *arendă* || A da sau a lua în arendă.

arendáș, *arendași*, s.m. || Din *arendă* || Persoană care ia un bun în arendă. *Dindărăgul carului, Arendașul satului* (Pop.).

aréndă, *arenzi*, s.f. || Din rus., pol. *arenda* || (În capitalism) **1.** Folosire, exploatare a unui bun (teren agricol), în schimbul unei sume de bani. **2.** Suma plătită proprietarului de către arendaș.

areolár, -ă, *areolari, -e*, adj. || Din fr. *aréolaire* || Care aparține ariei[2], privitor la arie.

areólă, *areole*, s.f. || Din fr. *aréole*, lat. *areola* (diminutivul lui *area* „arie") || Suprafață inelară colorată sau pigmentată în jurul unei formațiuni anatomice sau a unei leziuni.

areométru, *areometre*, s.n. || Din fr. *aréomètre*; gr. *araios* „subțire" + *metron* „măsură" || Instrument pentru măsurarea densității unui lichid sau a concentrației unei soluții.

areopág, *areopaguri*, s.n. || Din fr. *aréopage*; cf. gr. *Areiopagos*, de la numele zeului *Ares* + *pagos* „colină" || Organul suprem de judecată și de control la vechii atenieni. ● (Fig.) Adunare de savanți și de artiști renumiți.

arést, *aresturi*, s.n. || Din germ. *Arrest* || Deținere, sub pază legală, a unei persoane private de libertate pe termen scurt. ● Locul deținerii.

arestá, *arestez*, vb. I. Tranz. || Din *arest* || A priva de libertate (un condamnat, învinuit sau inculpat), în temeiul unui mandat de arestare.

arestát, -ă, *arestați, -te*, adj., s.m. și f. (Persoană) care se găsește în stare de arest.

argát, -ă, *argați, -te*, s.m. și f. || Din bg. *argat*, ngr. *argatis* || Muncitor salariat, angajat să lucreze pe o moșie sau într-o întreprindere agricolă capitalistă.

argăseálă, *argăseli*, s.f. || Din *argăsi* || **1.** Acțiunea de a argăsi. **2.** Amestecul de substanțe folosit la argăsirea pielii.

argăsi, *argăsesc*, vb. IV. Tranz. || Din ngr. *argazo* || A prelucra pielile și blănurile cu anumite substanțe pentru a le face trainice, flexibile și impermeabile.

argeá, *argele*, s.f. || Cuv. autohton || **1.** Război de țesut. **2.** Scheletul de lemn al unei construcții. ● Bolta unei clădiri (mai ales a unei biserici). **3.** Construcție rudimentară în care se instalează vara războiul de țesut.

argentán s.n. || Din fr. *argentan* || Varietate de alpaca[2].

argentifér, -ă, *argentiferi, -e*, adj. || Din fr. *argentifère*; lat. *argentum* „argint" + *ferre* „a purta" || Care conține argint.

argílă, *argile*, s.f. || Din fr. *argile*, lat. *argilla* || Rocă sedimentară alcătuită din silicați, resturi de organisme etc. și care prin umezire devine plastică, fiind întrebuințată în ceramică, la fabricarea materialelor refractare, în sculptură etc.

argilós, -oásă, *argiloși, -oase*, adj. || Din *argilă* || Care conține argilă.

argínt, (1) s.n., **(2)** *arginți*, s.m. || Lat. *argentum* || **1.** Metal prețios, inoxidabil, maleabil și ductil, de culoare albă-cenușie, cu mare conductibilitate electrică și calorică; se utilizează pentru confecționarea de podoabe, obiecte uzuale, instrumente medicale, la fabricarea oglinzilor; în fotografie etc. ● *Argint-viu* = **a)** mercur

b) om iute, plin de energie. 2. (Mai ales la pl.) Ban, para.

argintá, *argintez*, vb. I. Tranz. || Din *argint* || A acoperi un obiect cu un strat subțire de argint, pentru a-l proteja contra agenților externi sau pentru a-i da un aspect mai frumos.

argintât, -ă, *argintați, -te*, adj. Acoperit cu un strat subțire de argint. ● (Fig.) Cu aspect de argint.

argintărie, *argintării*, s.f. || Din *argint* || Obiecte din argint.

argintiu, -ie, *argintii*, adj. || Din *argint* || De culoarea și strălucirea argintului. ● (Fig.) (Despre voce, sunete) Cristalin, limpede.

argințică, *argințele*, s.f || Din *argint* || Mic arbust din familia rozaceelor, cu frunze verzi lucitoare pe partea superioară și albe pe partea inferioară, cu flori mari, albe; în țara noastră se întîlnește în zona alpină.

argón s.n. || Din fr. *argon*, gr. *argos* „inactiv" || Element chimic din familia gazelor rare, inert, incolor, care se găsește în atmosferă și se întrebuințează la umplerea becurilor sau tuburilor electrice.

argonaút, *argonauți*, s.m. || Din fr. *argonaute* || (În mitologia greacă) Nume dat unor eroi care au călătorit din Tesalia, pe corabia Argo, spre Colchida (în sudul Caucazului) ca să aducă „lîna de aur". ● (Fig.) Navigator îndrăzneț.

argótic, -ă, *argotici, -ce*, adj. || Din fr. *argotique* || Care aparține argoului, de argou.

argóu, *argouri*, s.n. || Din fr. *argot* || Limbaj convențional al anumitor categorii sociale (mai ales răufăcători, vagabonzi) care folosesc cuvinte speciale sau cu sensuri deosebite, pentru a nu fi înțelese de restul societății.

argumént, *argumente*, s.n. || Din fr. *argument*, lat. *argumentum* || Raționament, probă folosită pentru a dovedi sau pentru a respinge ceva.

argumentá, *argumentez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *argumenter* || A dovedi, a demonstra ceva cu argumente.

argumentáție, *argumentații*, s.f. || Din fr. *argumentation* || Acțiunea de a argumenta; totalitatea argumentelor aduse pentru a dovedi ceva.

árgus s.m. || Din fr. *argus*, de la n. pr. mitologic *Argus* || Om cu privirea ageră, pătrunzătoare; om care păzește ceva cu strășnicie.

arhâic, -ă, *arhâici, -ce*, adj., s.n. || Din fr. *archaïque*, gr. *archaios* „vechi" || **1.** Adj. Care aparține sau este caracteristic unor vremuri trecute; (despre cuvinte, expresii) foarte vechi. **2.** S.n. Cea mai veche eră din istoria geologică a Pămîntului.

arhaísm, *arhaisme*, s.n. || Din fr. *archaïsme* || Cuvînt sau expresie arhaică.

arhaizánt, -ă, *arhaizanți, -te*, adj. || Din fr. *archaïsant* || (Despre cuvinte, stil) Care recurge la forme vechi, ieșite din uz; care are aspect arhaic.

arhângel, *arhangheli*, s.m. || Din sl. *arhangelŭ* || (Bis.) Căpetenie a îngerilor.

arhegón, *arhegoane*, s.n. || Din fr. *archégone*; gr. *archegonos* „de origine" || (Bot.) Organ femel de reproducere, caracteristic pentru mușchi, ferigi, gimnosperme.

arheológ, *arheologi*, s.m. || Din fr. *archéologue* || Specialist în arheologie.

arheologíe s.f. || Din fr. *archéologie*; gr. *archaios* „vechi" + *logos* „studiu" || Ramură a științei istorice care studiază trecutul omenirii pe baza interpretării vestigiilor materiale.

arheoptérix s.m. || Din fr. *archéoptéryx*; gr. *archaios* „vechi" + *pteryx* „pasăre" || Pasăre fosilă cu caractere intermediare între reptile și păsări.

arhetíp, *arhetipuri*, s.n. || Din fr. *archétype* || Tip, model originar; manuscris original (după care se fac copii).

arhi- || Din fr. *archi-*; gr. *archein* „a comanda" || Element de compunere care servește la formarea unor substantive, cărora le dă sens de superioritate, și a unor adjective cu sens superlativ.

arhicunoscút, -ă, *arhicunoscuți, -te*, adj. || *Arhi-* + *cunoscut* || Care este foarte cunoscut.

arhidiácon, *arhidiaconi*, s.m. || Din sl. *arhidijakonŭ* || (Bis.) Primul diacon de pe lîngă un episcop; *p. ext.* titlu onorific acordat diaconilor.

arhidiecézã, *arhidieceze*, s.f. || După fr. *archidiocèse* || Eparhie condusă de un arhiepiscop.

arhidúce, *arhiduci*, s.m. || După fr. *archiduc* || Titlu dat prinților din fosta casă domnitoare a Austriei.

arhiepíscop, *arhiepiscopi*, s.m. || Din sl. *arhiepiskopŭ* || Titlu onorific dat unui episcop care conduce o eparhie importantă. ● Mitropolit.

arhiéreu, *arhierei*, s.m. || Din sl. *arhiereĭ* || Denumire generală pentru gradele superioare ale clerului.

arhiérie, *arhierii*, s.f. || Din ngr. *arhiereia* || Eparhie condusă de un arhiereu.

arhimandrít, *arhimandriți*, s.m. || Din sl. *arhimandritŭ* || Titlu dat starețului unei mănăstiri mari.

arhimilionár, -ă, *arhimilionari, -e*, s.m. și f. || După fr. *archimillionnaire* || Persoană foarte bogată (care posedă o avere de multe milioane).

arhipelág, *arhipelaguri*, s.n. || Din gr. *arhipelagos* || Grup de insule dintr-un ocean sau dintr-o mare.

arhiplín, -ă, *arhiplini, -e*, adj. || *Arhi-* + *plin* || Care este peste măsură de plin, foarte plin.

arhistratég, *arhistrategi*, s.m. || După fr. *archistratège*, gr. *archistrategos* || (În Grecia antică) Comandant suprem al armatei.

arhitéct, -ă, *arhitecți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *architecte*, lat. *architectus*, gr. *architekton* „constructor" || Specialist în arhitectură, în proiectarea și construirea clădirilor.

arhitectónic, -ă, *arhitectonici, -ce*, adj., s f. || Din fr. *architectonique*, lat. *architectonicus* || **1.** Adj. Care se referă la arhitectură, care aparține arhitecturii. **2.** S.f. Îmbinare artistică a elementelor constitutive ale unei construcții.

arhitectúră s.f. || Din fr. *architecture*, lat. *architectura* || **1.** Știința și arta de a proiecta și construi clădiri, complexe de clădiri și ansam-

bluri. **2.** Aspectul compoziţional, structura unei lucrări, unei opere.

arhitrávă, *arhitrave*, s.f. || Din fr. *architrave* || Element de construcţie, constituind partea inferioară a antablamentului, care se sprijină direct pe capitelurile coloanelor sau pe abacă.

arhivár, *arhivari*, s.m. || Din *arhivă* || Funcţionar însărcinat cu clasarea şi cu păstrarea actelor şi documentelor unei arhive.

arhívă, *arhive*, s.f. || Din germ. *Archiv*, fr. *archives* || **1.** Totalitatea actelor sau documentelor unei instituţii, unui oraş etc. care se referă la activitatea acestora. **2.** Instituţie sau serviciu care păstrează arhiva **(1).**

arhivíst, -ă, *arhivişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *archiviste* || Specialist în arhivistică.

arhivística s.f. || Din *arhivist* || Ştiinţă auxiliară a istoriei, care are ca obiect conservarea şi studierea documentelor cu valoare istorică, organizarea arhivelor etc.

arhivóltă, *arhivolte*, s.f. || Din fr. *archivolte* || Mulură sau ansamblu de muluri la partea superioară a unei arcade, a unei uşi, a unei ferestre, a unui portal etc.

árhon s.m. || Din ngr. *arhon* || Titlu de politeţe dat în trecut boierilor.

arhondaríc, *arhondarice*, s.n. || Din ngr. *arhondariki* || Clădire sau aripă a unei clădiri într-o mănăstire, rezervată găzduirii oaspeţilor.

arhónte, *arhonţi*, s.m. || Din fr. *archonte*, lat. *archon, -ontis* || Titlu dat în Atena antică magistraţilor supremi din conducerea republicii.

arián, -ă, *arieni, -e*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *aryen*, de la *Aryas*, numele unui popor din antichitate || **1.** S.m. şi f. (La pl.) Denumire dată în trecut popoarelor care vorbesc limbi indo-europene iar în prezent popoarelor indo-iraniene. • Denumire dată de rasiştii germani aşa-zisei rase superioare nordice (germanice). **2.** Adj. Care se referă la arieni **(1),** care aparţine arienilor.

arianísm s.n. || Din fr. *aryanisme* || Doctrină religioasă creştină, întemeiată în sec. 4 e.n. de preotul *Arie*, care nega identitatea de substanţă dintre Hristos şi Dumnezeu-tatăl. A fost declarată eretică de sinodul din Niceea (325).

ariceálă, *ariceli*, s.f. || De la *arici* || **1.** Boală la cai, rar la bovine, manifestată prin inflamarea pielii la chişiţă. **2.** Boală a viţei de vie, care se manifestă prin apariţia unor umflături pe părţile lemnoase.

aríci, *arici*, s.m. || Lat. *ericius* || Mamifer insectivor cu botul ascuţit şi corpul gros, acoperit de ţepi. • *A. de mare* = (la pl.) clasă de echinoderme marine, cu corpul sferic, acoperit de ţepi; (şi la sg.) animal din această clasă.

arid, -ă, *arizi, -de*, adj. || Din fr. *aride*, lat. *aridus* || (Despre pământ) Uscat, sterp.

aridítate s.f. || Din fr. *aridité*, lat. *ariditas, -atis* || Caracter climatic specific regiunilor cu climă continentală excesivă în care cantitatea precipitaţiilor este scăzută.

árie[1], *arii*, s.f. || Lat. *area* || **1.** Teren amenajat pentru treieratul cerealelor; arman. **2.** Suprafaţă de teren sau platformă pe care se aşază cărămizile la uscat, se asamblează unele elemente de construcţie, se prepară betonul etc.

árie[2], *arii*, s.f. || Din lat. *area;* cf. fr. *aire* || **1.** (Mat.) Măsură a unei suprafeţe închise de o figură geometrică plană. **2.** Zonă de răspîndire a unui fenomen, a unui fapt de limbă etc. **3.** (Biol.) Areal.

árie[3], *arii*, s.f. || Din it. *aria* || Compoziţie muzicală vocală (cu acompaniament de pian, de orchestră etc.) care face parte dintr-o operă, operetă, oratoriu etc. • Piesă instrumentală cu caracter cantabil.

arierát, -ă, *arieraţi, -te*, adj., s.m. şi f. || După fr. *arriéré* || *A. mintal* = (individ) înapoiat mintal.

arieráte s.f. pl. || După fr. *arriéré* || Obligaţii financiare aflate în restanţă; datorii băneşti restante.

arierbéc, *arierbecuri*, s.n. || Din fr. *arrière-bec* || Partea din aval a unei pile (picior) de pod, care împiedică formarea vîrtejurilor, uşurînd scurgerea apei.

ariergárdă, *ariergărzi*, s.f. || Din fr. *arrière-garde* || Unitate militară care se deplasează în urma forţelor principale, ca element de siguranţă.

arîl s.m. || Din fr. *aryle* || (Chim.) Radical organic monovalent, obţinut prin îndepărtarea unui atom de hidrogen din molecula unei hidrocarburi aromatice.

arimáre s.f. || După fr. *arrimer* || Repartizare şi fixare a încărcăturii la bordul unei nave sau al unei aeronave astfel încît să se obţină echilibrarea normală a acestora.

arín, *arini*, s.m. || Lat. **alninus* (< *alnus*) || Nume dat unor specii de arbori sau arbuşti cu florile verzui-roşietice, grupate în amenţi, care cresc pe malurile rîurilor şi prin pădurile umede. || Şi: **anín** s.m.

ariníş, *arinişuri*, s.n. || Din *arin* || Pădurice de arini.

arióso s.n. || Din it. *arioso* || (Muz.) Fragment dintr-o operă, operetă, oratoriu etc., înrudit cu aria[3] şi cu recitalul.

aripát, -ă, *aripaţi, -te*, adj. || Din *aripă* || Înaripat. • (Despre fructe şi seminţe) Prevăzut cu un apendice în formă de aripă (ex. la frasin).

áripă, *aripi* [Acc. şi *arípă*], s.f. || Lat. *alapa* || **1.** Organ al păsărilor, al unor insecte şi al unor mamifere, care serveşte la zbor. ○ Expr. *A căpăta* (sau *a prinde*) *aripi* = a începe să se descurce singur, a prinde puteri; a deveni independent. • (Fig.) Ocrotire. **2.** (Iht.) Înotătoare. **3.** Organ de sustentaţie al unui avion. **4.** Parte a unei construcţii, care se prezintă ca o prelungire laterală; fiecare dintre extremităţile unei clădiri. **5.** (La unele jocuri sportive) Extremă. **6.** (Fig.) Grupare extremă (dreaptă sau stîngă) a unei organizaţii, a unui partid. **7.** (Milit.) Fiecare dintre părţile laterale ale unui front.

aripioáră, *aripioare*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *aripă*. **2.** (Iht.) Înotătoare. **3.** (Av.) Eleron.

arístă, *ariste*, s.f. || Din lat. *arista* || Ţeapă la unele graminee (ovăz, grîu).

aristocrát, -ă, *aristocrați, -te,* s.m. și f. || Din fr. *aristocrate* || Persoană care aparține aristocrației. ● (Adjectival) Aristocratic.

aristocrátic, -ă, *aristocratici, -ce,* adj. || Din fr. *aristocratique* || Care aparține aristocrației, privitor la aristocrație.

aristocrație, *aristocrații,* s.f. || Din fr. *aristocratie;* gr. *aristos* „cel mai bun" + *kratein* „a comanda" || Pătură socială privilegiată, datorită situației sale economice și originii sociale. ○ *A. muncitorească* = denumire dată unei pături puțin numeroase din rîndul clasei muncitoare, apărută în unele țări capitaliste, căreia burghezia îi acordă unele avantaje materiale în scopul diminuării luptei revoluționare a proletariatului.

aritmétic, -ă, *aritmetici, -ce,* s.f., adj. || Din fr. *arithmétique,* lat. *arithmeticus* || **1.** S.f. Ramură a matematicii care studiază proprietățile numerelor și operațiile ce se pot efectua cu ele. **2.** Adj. Care se referă la aritmetică **(1).**

arítmic, -ă, *aritmici, -ce,* adj. || Din fr. *arythmique* || Care este lipsit de ritm regulat.

aritmíe s.f. || Din fr. *arythmie;* gr. *a* „fără" + *rhythmos* „ritm" || (Med.) Dereglare a ritmului normal al contracțiilor inimii.

aritmográf, *aritmografe,* s.n. || Din fr. *arithmographe;* gr. *arithmos* „număr" + *graphein* „a scrie" || Aritmometru înregistrator.

aritmométru, *aritmometre,* s.n. || Din fr. *arithmomètre;* gr. *arithmos* „număr" + *metron* „măsură" || Aparat cu care se efectuează operații aritmetice elementare, folosit în special în geodezie.

arivísm s.n. || Din fr. *arrivisme* || Comportare de arivist, dorință de parvenire.

arivíst, -ă, *arivișți, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *arriviste* (< *arriver* „a ajunge, a parveni") || Persoană care caută să parvină prin orice mijloace.

arlechín, (1) *arlechini,* s.m., **(2)** *arlechine,* s.n. || Din it. *arlecchino,* fr. *arlequin* || **1.** S.m. Personaj comic din vechea comedie italiană, înfățișat într-o costumație pestriță, de un colorit foarte viu. **2.** S.n. Fiecare dintre extremitățile laterale, din față, ale unei scene.

armá, *armez,* vb. I. Tranz. || Din lat. *armare* „a înarma" și „a echipa", fr. *armer,* it. *armare.* Cu sensul originar a fost folosit pînă prin sec. XIX, alături de *întrăma* și *înarma,* de acesta fiind apoi înlocuit definitiv || **1.** A așeza și a fixa armătura unui element de construcție, a unei galerii de mină etc. pentru a le mări rezistența. **2.** A manipula mecanismul de aprindere al unei arme de foc, în vederea acționării percutorului. **3.** A echipa o navă cu cele necesare navigației, ambarcînd personalul, materialele, proviziile etc.

armamént, *armamente,* s.n. || Din lat. *armamentum,* fr. *armement;* pentru sensul **2.** cf. și lat. pl. *armamenta* „cele necesare unei nave" || **1.** Totalitatea mijloacelor tehnice de luptă ale unei unități militare, ale unei categorii de trupe, ale unui mijloc de navigație etc.; arme. **2.** Complex al unei ambarcații gata de plecare, format din echipaj, materiale, provizii etc.

armán, *armane,* s.n. || Din tc. *harman,* bg., scr. *(h)arman* || (Reg.) Loc (pe cîmp) unde se adună și se treieră cerealele, avînd uneori mai multe arii[1]; *p. restr.* arie[1] **(1).**

armáș, *armași,* s.m. || Din *armă* || (Înv.) Dregător domnesc în Țara Românească și în Moldova, cu sarcini administrative și judiciare (paza temnițelor, aducerea la îndeplinire a pedepselor capitale etc.).

armát, -ă, *armați, -te,* adj. **1.** Înarmat. **2.** (Despre conflicte) Însoțit de acțiuni militare. **3.** Prevăzut cu armătură. ○ *Beton a.* = beton în masa căruia se înglobează bare de oțel care îi dau o mai mare rezistență.

armátă, *armate,* s.f. || Din it. *armata;* cf. fr. *armée* || **1.** Totalitatea forțelor militare ale unui stat; (înv.) oaste, armie. ○ Expr. *A face armata* = a executa serviciul militar. ● Mare unitate operativă, alcătuită din mai multe unități tactice: *p. ext.* unitate militară, în general. **2.** (Fig.) Colectivitate care acționează în vederea unui scop comun.

armatór, *armatori,* s.m. || Din fr. *armateur,* it. *armatore,* lat. *armator* || Persoană care echipează și exploatează o navă; proprietar de nave. *Ajunsese... armator, avînd patru vapoare* (Bart).

ármă, *arme,* s.f. || Lat. *arma* || **1.** Unealtă sau mașină care servește la atac sau la apărare, la vînat, în unele probe sportive etc. ○ *A. de foc* = armă care folosește pulbere explozivă pentru aruncarea proiectilelor. *A. albă* = armă destinată luptei corp la corp (ex. baioneta). *A. de nimicire în masă* = armă nucleară, armă chimică etc. ○ Expr. *A fi sub arme* = a face serviciul militar. *A depune armele* = a se declara învins; (fig.) a ceda. **2.** Categorie de trupe specializate și dotate pentru un anumit fel de luptă. **3.** (Fig.) Mijloc de luptă pe planul ideilor.

armăsár, *armăsari,* s.m. || Lat. *(equus) admissarius* „(cal) de prăsilă" || Cal mascul necastrat, folosit ca reproducător.

armășél, *armășei,* s.m. || Din *armaș* || (Înv.) Slujbaș, subaltern al armașului.

armătúră, *armături,* s.f. || Din fr. *armature,* lat. *armatura* (modificat după *armă)* || **1.** Totalitatea aparatelor de control, de comandă etc. ale unei instalații, ale unei mașini etc. **2.** Ansamblul elementelor de susținere a unei lucrări miniere subterane. **3.** Totalitatea barelor și sîrmelor de oțel din interiorul elementelor de construcție din beton. **4.** Îmbrăcăminte metalică de protecție a unui cablu electric. **5.** Fiecare dintre conductoarele unui condensator electric.

armán, -ă adj. v. **aromân.**

armeán, -ă, *armeni, -e,* s.m. și f., adj. || Din sl. *arměninŭ* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația constituită ca națiune în cadrul R.S.S. Armenia. **2.** Adj. Privitor la Armenia sau la populația ei; (substantivat, f.) limbă indo-europeană vorbită de armeni.

armeáncă, *armence,* s.f. || Din *armean* || Femeie care face parte din populația armeană.

armenésc, -éască, *armenești,* adj. || Din *armean* || Armean **(2).**

armenéște adv. || Din *armean* || Ca armenii; în limba armeană.

ármie s.f. (Înv.) || Din rus. *armija* || Oaste, armată. *Risipite se-mprăștie a dușmanilor șiraguri... Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română* (Eminescu).

armínden, *armindeni*, s.m. || Cf. sl. *Jeremiinŭdĭnĭ* „ziua sfîntului Ieremia" || Numele popular al zilei de 1 mai; sărbătoare populară de primăvară, ținută de obicei, la această dată. • Pom sau crengi verzi care se pun la poarta sau la ferestrele caselor în ziua de 1 mai.

armistițiu, *armistiții*, s.n. || După fr. *armistice* (< lat. *armistitium*, format din *arma* și *sistere* „a înceta") || Încetare temporară a ostilităților militare, printr-un acord intervenit între părțile beligerante.

armoárii s.f. pl. || Din fr. *armoiries* (< v. fr. *armoier* „a decora cu arme heraldice") || Blazon.

armónic, -ă, *armonici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *harmonique*, lat. *harmonicus*, gr. *harmonikos* || **1.** Adj. Bazat pe principiile armoniei; armonios. **2.** S.f. Vibrație (oscilație) care însoțește o altă vibrație de aceeași natură, considerată fundamentală.

armónică, *armonici*, s.f. || Din germ. *Harmonika*, it. *armonica* || Instrument muzical portativ, asemănător acordeonului dar de dimensiuni mai mici și acționat prin butoane în loc de clape.

armónie, *armonii*, s.f. || Din fr. *harmonie*, lat. *harmonia* || **1.** Concordanță, potrivire, acord între părțile unui întreg. • Bună înțelegere în relațiile dintre oameni. **2.** (Muz.) Îmbinare melodioasă a mai multor sunete; parte a teoriei muzicii care studiază acordurile. **3.** (Lingv.) *A. vocalică* = fenomen fonetic caracteristic unor limbi, care constă în potrivirea de timbru a vocalelor dintr-un cuvînt.

armoniós, -oásă, *armonioși, -oase*, adj. || Din fr. *harmonieux*, it. *armonioso* || Care are armonie, care se caracterizează prin armonie. *Numele... m-a lovit armonios și plăcut* (Sadoveanu).

armóniu, *armonii*, s.n. || Din fr. *harmonium*, germ. *Harmonium* || Instrument muzical cu claviatură, asemănător cu orga, avînd însă lame metalice în loc de țevi.

armonizá, *armonizez*, vb. I. || Din fr. *harmoniser* || **1.** Tranz. și refl. A face să fie sau a deveni armonios; a (se) potrivi. **2.** Tranz. A compune acompaniamentul la o melodie.

armúră, *armuri*, s.f. || Din fr. *armure* || **1.** Îmbrăcăminte metalică pentru protecția războinicilor din antichitate și din evul mediu. **2.** (Muz.) Totalitatea semnelor de alterație puse la începutul unui portativ, care indică tonalitatea lucrării muzicale.

armuriér, *armurieri*, s.m. || Din fr. *armurier* || Persoană care fabrică, repară sau vinde arme.

arnăút, *arnăuți*, s.m. || Din tc. *Arnavut (buğday)* || (În evul mediu) Ostaș mercenar (îmbrăcat în costum național albanez) angajat în garda domnească.

árnică s.f. || Din lat., fr. *arnica*, germ. *Arnika* || Plantă erbacee medicinală din familia compozitelor, cu flori galbene-portocalii și cu fructe achene negricioase; crește în regiunile subalpine. || Acc. și: *arnícă*.

arníci s.n. || Cf. scr. *jarenica* || Fire de bumbac răsucite, vopsite în diferite culori, cu care se fac înfloriturі pe cămăși, pe ștergare etc.

arogá, *aróg*, vb. I. Tranz. || Din fr. *arroger (s')*, lat. *arrogare* || A-și atribui, cu de la sine putere, o calitate, un drept.

arogánt, -ă, *aroganți, -te*, adj. (Și substantivat) || Din fr. *arrogant*, lat. *arrogans, -ntis* || Care se poartă cu aroganță.

arogánță s.f. || Din fr. *arrogance*, lat. *arrogantia* || Purtare sfidătoare, obraznică; mîndrie disprețuitoare.

aromát[1], *aromate*, s.n. || Din fr. *aromate*, lat. *aromatum* || Mirodenie. *Cățuia... în care ardeau aromate* (Sadoveanu).

aromát[2], -ă, *aromați, -te*, adj. || Din *aromă* || Care are aromă.

aromátic, -ă, *aromatici, -ce*, adj. || Din fr. *aromatique*, lat. *aromaticus* || Care răspîndește aromă.

aromatizá, *aromatizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *aromatiser*, lat. *aromatizare* || A da unei substanțe un miros sau un gust plăcut, cu ajutorul aromatelor.

aromatizáre s.f. **1.** Acțiunea de *a aromatiza*. **2.** Procedeu chimic de obținere a hidrocarburilor aromatice din hidrocarburi nearomatice, cu ajutorul unor reacții.

arómă, *arome*, s.f. || Din fr. *arôme*, lat., gr. *aroma* || Miros (și gust) plăcut al anumitor substanțe (comestibile).

aromân, -ă, *aromâni, -e*, s.m. și f., adj. || Lat. *romanus* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația românească din sudul Peninsulei Balcanice. **2.** Adj. Care se referă la aromâni **(1)**; (substantivat, f.) dialect al limbii aromâne, vorbit de aromâni **(1)**. || Și: **armân, -ă,** s.m. și f., adj.

aromâncă, *aromânce*, s.f. || Din *aromân* || Femeie care face parte din populația aromână.

aromânésc, -eáscă, *aromânești*, adj. || Din *aromân* || Care se referă la aromâni, aromân **(2)**.

aromí, *aromesc*, vb. IV. Intranz. || Probabil de la *aromă*, sensul originar al verbului fiind „a afuma pe cineva cu mirodenii" || A fi cuprins de un somn ușor; a dormita.

arondáre, *arondări*, s.f. || Din fr. *arrondir (< rond)* || Comasare teritorial-administrativă a unor unități agricole în scopul concentrării și organizării rațională a producției și a muncii.

arpacáș s.n. || Din magh. *árpakása* || Produs alimentar obținut prin decorticarea boabelor de grîu, de orz sau de mei.

arpagíc s.n. || Din tc. *arpacik* [*soğani*], bg. *arpadžik* || Ceapă mică, obținută din sămînță și care răsădită, dă ceapă obișnuită.

arpégiu, *arpegii*, s.n. || Din it. *arpeggio* || (Muz.) Executarea succesivă a sunetelor unui acord.

arpentáj s.n. || Din fr. *arpentage* || (Topogr.) Tehnica măsurării ariilor parcelelor de teren.

ars, -ă, *arși, -se*, adj. || Din *arde* || **1.** Mistuit, distrus, de foc; stricat, descompus (fiind expus

prea mult acțiunii focului); degradat în urma unui tratament termic. **2.** Expus acțiunii focului în anumit scop: *cărămidă arsă*. **3.** Înnegrit de foc, de fum; (despre oameni) înnegrit, pîrlit de soare. **4.** (Fig.; despre inimă, suflet) Zdrobit, distrus.

arsén s.n. || Din germ. *Arsen* || Element chimic semimetalic ai cărui compuși sînt folosiți în medicină și ca raticid.

arsenál, *arsenale*, s.n. || Din fr. *arsenal*, it. *arsenale* || Întreprindere în care se repară sau se fabrică și se depozitează armament.

arsénic s.n. || Din fr. *arsenic*, lat. *arsenicus*, gr. *arsenikon* || (Chim.) Pulbere fină, albă, toxică, folosită ca raticid; (pop.) șoricioaică. ● (Adjectival) *Acid a.* = acid al arsenului, care se prezintă sub formă de cristale albe, solubile în apă; este folosit în sinteze de laborator.

arsúră, *arsuri*, s.f. || Lat. *arsura* || **1.** Rană produsă de foc, de căldură, de un agent chimic etc. **2.** Senzație de usturime cauzată de o boală, de sete etc.

arșic, *arșice*, s.n. || Din tc. *aşik* „oscior" || Os al articulației genunchiului, la miei și la capre. ● (La pl.) Joc de copii, la care se folosesc aceste oase.

árșiță, *arșițe*, s.f. || Lat. *arsicia* || **1.** Căldură mare a soarelui, zăduf. **2.** (Pop.) Temperatură ridicată a corpului, febră.

ártă, *arte*, s.f. || Din fr. *art*, lat. *ars, artis* || **1.** Formă a activității umane care are drept scop producerea unor valori estetice, folosind mijloace cu caracter specific; totalitatea operelor care aparțin acestei activități. ○ *A. populară* = ansamblul creațiilor artistice realizate de popor. *A. poetică* v. *poetic* **(3, 4)**. *Arte plastice* v. *plastic* **(2)**. **2.** Îndemînare într-o activitate; îndeletnicire care cere pricepere și anumite cunoștințe. ○ *Arte grafice* v. *grafic* **(3)**. **3.** *A. militară* = parte a științei militare care studiază teoria și practica pregătirii și ducerii acțiunilor de luptă.

artéră, *artere*, s.f. || Din fr. *artère*, lat., gr. *arteria* || **1.** Vas sangvin care transportă sîngele de la inimă la organe și țesuturi. **2.** Cale importantă de comunicație. **3.** Conductă principală, prin care se transportă apa spre locul de consum; linie electrică principală a unei rețele de distribuție.

arteriál, -ă, *arteriali, -e*, adj. || Din fr. *artériel* || Referitor la artere; care circulă prin artere.

arteriografíe, *arteriografii*, s.f. || Din fr. *artériographie;* gr. *arteria* „arteră" + *graphe* „descriere" || (Med.) Radiografie a unei artere, după injectarea unei substanțe de contrast.

arteriólă, *arteriole*, s.f. || Din fr. *artériole* || Ramificație subțire a unei artere.

arterioscleróză s.f. || Din fr. *artériosclérose;* gr. *arteria* „arteră" + *sklerosis* „întărire" || Boală caracterizată prin îngroșarea și pierderea elasticității pereților arterelor.

arterítă, *arterite*, s.f. || Din fr. *artérite* || Boală care constă în inflamația peretelui arterial, putînd fi provocată de cauze multiple.

artezián, -ă, *arteziene*, adj., s.f. || Din fr. *artésien*, de la numele provinciei franceze *Artois*, cu numeroase izvoare țîșnitoare || (Izvor sau fîntînă) din care apa țîșnește cu presiune.

artícol, *articole*, s.n. || Din lat. *articulus*, it. *articolo*, fr. *article* || **1.** Expunere scrisă, într-o publicație periodică, pe o temă politică, economică, științifică etc. ○ *A. de fond* = articol de ziar, de revistă etc., în care se tratează o problemă importantă de actualitate. **2.** Diviziune într-un act normativ (lege, decret), marcată printr-un număr de ordine. **3.** Diviziune într-un buget sau plan financiar. **4.** Obiect de comerț. **5.** Parte de vorbire flexibilă care se alătură unui substantiv (sau unui echivalent al lui) pentru a individualiza obiectul desemnat de acesta.

articulá, *articulez*, vb. I. || Din fr. *articuler*, lat. *articulare* || **1.** Tranz. A pronunța un sunet, un cuvînt, cu ajutorul organelor de vorbire. **2.** Tranz. A adăuga un articol unui substantiv (sau unui echivalent al lui). **3.** Refl. (Despre oase, elemente ale unui sistem tehnic etc.) A se lega prin articulații.

articulár, -ă, *articulari, -e*, adj. || Din fr. *articulaire*, lat. *articularis* || Care se referă la articulațiile corpului.

articulatóriu, -ie, *articulatorii*, adj. || Cf. fr. *articulatoire* || Care se referă la articularea sunetelor vorbirii.

articulație, *articulații*, s.f. || Din fr. *articulation*, lat. *articulatio* || **1.** (Anat.) Legătură existentă între două sau mai multe oase; locul acestei legături. ● Legătură mobilă a segmentelor la artropode. **2.** (Tehn.) Legătură între două sau mai multe corpuri solide, care permite mișcarea relativă a acestora.

artificiál, -ă, *artificiali, -e*, adj. || Din fr. *artificiel*, lat. *artificialis* || **1.** Care imită un produs al naturii: *flori artificiale*. **2.** Făcut după criterii subiective, arbitrare. **3.** (Și adverbial) Nesincer, prefăcut.

artificialitáte s.f. || Din *artificial* || Caracterul a ceea ce este artificial; lipsă de naturalețe.

artificiér, *artificieri*, s.m. || Din fr. *artificier* || Specialist în manipularea explozivilor, muniților, a rachetelor de semnalizare, în producerea exploziilor în găurile de mină.

artificiós, -oásă, *artificioși, -oase*, adj. || Din lat. *artificiosus* „meșteșugit", fr. *artificieux* || Lipsit de naturalețe, artificial.

artifíciu, *artificii*, s.n. || Din fr. *artifice*, lat. *artificium* || **1.** Procedeu ingenios folosit pentru a împodobi sau a modifica, a da un alt aspect unui lucru. **2.** (Mat.) *A. de calcul* = procedeu folosit pentru a rezolva o problemă pe o cale scurtă, ingenioasă. **3.** (La pl.) Amestec de substanțe chimice și carburanți folosit la semnalizări luminoase, pentru a produce efecte de lumină și culori etc.

artilérie, *artilerii*, s.f. || Din rus. *artilerija*, fr. *artillerie* || Ansamblu de mijloace de luptă (tunuri, obuziere, aruncătoare de mine) cu care se aruncă proiectile grele la distanță. ● Parte a armatei care folosește astfel de mijloace de luptă.

artileríst, *artileriști*, s.m. || Din rus. *artillerist*, germ. *Artillerist* || Militar dintr-o unitate de artilerie.

artimón, *artimoane*, s.n. || Din fr. *artimon;* lat. *artemo, -onis*, gr. *artemon* || Catargul dinspre pupa navei cu trei catarge.

artiodactíl, *artiodactile*, s.n. || Din fr. *artiodactyle;* gr. *artios* „cu soţ" + *daktylos* „deget" || (La pl.) Ordin de mamifere erbivore mari, având la fiecare picior un număr egal de degete; (şi la sg.) animal din acest ordin (ex. boul, porcul, hipopotamul); paricopitat.

artíst, -ă, *artişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *artiste* || Persoană care lucrează în mod creator într-un domeniu al artei; *p. restr.* actor. ● Persoană foarte iscusită într-o îndeletnicire.

artístic, -ă, *artistici, -ce*, adj. || Din fr. *artistique* || Care se referă la artă, care aparţine artei; (şi adverbial) executat cu artă.

artizán, *artizani*, s.m. || Din fr. *artisan* || Persoană care execută produse de artizanat.

artizanál, -ă, *artizanali, -e*, adj. || Din fr. *artisanal* || Care se referă la artizani sau la artizanat.

artizanát, *artizanate*, s.n. || Din fr. *artisanat* || **1.** Meşteşug practicat cu artă. ● *Produse de a.* = obiecte lucrate artistic de meşteşugari (ţesături, covoare, obiecte de lemn sculptat etc.). **2.** Magazin în care se vînd produse de artizanat.

artrítă, *artrite*, s.f. || Din fr. *arthrite;* lat. *arthritis* „gută"; gr. *arthritis* (< *arthron* „articulaţie") || Proces inflamator al unei articulaţii, având cauze variate (reumatism, infecţii, traumatisme).

artrític, -ă, *artritici, -e*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *arthritique* || **1.** Adj. Care este cauzat de artrită, caracteristic artritei. **2.** S.m. şi f. Persoană care suferă de artrită.

artritísm s.n. || Din fr. *arthritisme* || Predispoziţie constituţională la unele boli articulare şi de nutriţie.

artropód, *artropode*, s.n. || Din fr. *arthropode*, gr. *arthron* „articulaţie" + *pous, podos* „picior" || (La pl.) Încrengătură de animale nevertebrate, cu corpul şi membrele formate din segmente articulate şi schelet extern chitinos; (şi la sg.) animal din această încrengătură (ex. racul, furnica, păianjenul, cărăbuşul).

artróză, *artroze*, s.f. || Din fr. *arthrose* || Boală articulară reumatică, cu evoluţie cronică, caracterizată prin deformarea extremităţilor osoase.

arţág, *arţaguri*, s.n. || Din magh. *harcag* || (Pop.) Pornire spre ceartă.

arţár, *arţari*, s.m. Denumire generică pentru arborii şi arbuştii din familia aceraceelor, din care fac parte paltinul, jugastrul etc.; au lemnul alb şi rezistent.

arţăgós, -oásă, *arţăgoşi, -oase*, adj. || Din *arţag* || Certăreţ, dispus spre ceartă.

arúncă, *arúnc*, vb. I. || Lat. *eruncare* „a smulge (buruieni), a plivi" || **1.** Tranz. A face (printr-o mişcare violentă) ca ceva să ajungă la o distanţă oarecare. ○ Expr. *A arunca ceva în aer* = a distruge cu ajutorul unui exploziv. ● A scoate, a emite, a azvîrli. **2.** Tranz. A îndepărta ceva rău sau nefolositor, a lepăda. **3.** Intranz. A da cu ceva în cineva. **4.** Refl. A se repezi, a se avînta. *S-aruncă furtunatic spre rob* (Coşbuc).

aruncáre, *aruncări*, s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) arunca*. **2.** (Sport; mai ales la pl.) Probă atletică constînd din azvîrlire la distanţă a greutăţii, a discului, a suliţei etc. ● Procedeu tehnic de azvîrlire a obiectului de joc (a mingii) la baschet, handbal etc.

aruncătór, -oáre, *aruncători, -oare*, subst. || Din *arunca* || **1.** S.m. şi f. Sportiv specializat în aruncarea discului, greutăţii, suliţei etc. **2.** S.n. *A. de mine* = gură de foc cu ţeava neghintuită cu care se aruncă mine la distanţă. *A. de flăcări* = armă cu care se proiectează un jet de flăcări la o anumită distanţă.

aruncătúră, *aruncături*, s.f. || Din *arunca* || Acţiunea de a arunca. ○ Expr. *La o aruncătură de băţ* = foarte aproape. *Dintr-o aruncătură de ochi* = dintr-o privire, dintr-o dată, repede.

arvúnă, *arvune*, s.f. || Din ngr. *arravonas* || (Pop.) Acont (servind drept garanţie pentru respectarea unei învoieli, a unui contract).

arz, *arzuri*, s.n. || Din tc. *arz* || (Înv.) Plîngere, jalbă, reclamaţie adresată Porţii Otomane de către domnii sau boierii din Ţara Românească şi din Moldova.

arzătór, -oáre, *arzători, -oare*, adj., s.n. || Din *arde* || **1.** Adj. Care arde; fierbinte. **2.** Adj. (Fig.) Puternic, intens; care cere o soluţie imediată, urgent: *problemă arzătoare*. **3.** S.n. Dispozitiv care serveşte la amestecarea unui combustibil cu o parte din aerul necesar arderii, în scopul producerii căldurii.

as, *aşi*, s.m. || Din fr. *as* || **1.** Carte de joc având cea mai mare valoare între cărţile de aceeaşi culoare; birlic. **2.** (Fig.) Persoană care se distinge în mod deosebit într-un domeniu oarecare.

asált, *asalturi*, s.n. || Din it. *assalto;* lat. *ad* „la" + *saltus* „salt" || (Milit.) Atac decisiv asupra unei cetăţi, unei localităţi, unei poziţii fortificate.

asaltá, *asaltez*, vb. I. Tranz. || Din it. *assaltare* || A da un asalt. ● (Fig.) A copleşi pe cineva cu cereri, cu rugăminţi.

asamblá, *asamblez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *assembler* || A reuni, într-un sistem tehnic, elementele componente.

asambláre, *asamblări*, s.f. Acţiunea de *a asambla*, de a reuni elementele componente ale unui sistem.

asaná, *asanez*, vb. I. Tranz. || După fr. *assainir;* cf. lat. *sanare* „a vindeca" || A înlătura surplusul de apă dintr-o regiune (în scopuri economice, sanitare, estetice etc.).

asanáre, *asanări*, s.f. Acţiunea de *a asana;* (la pl.) lucrări hidrotehnice executate pentru înlăturareă apelor în exces dintr-o regiune.

asasín, -ă, *asasini, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *assassin*, it. *assassino;* cf. ar. *haššašin*, sectă care bea haşiş || Persoană care săvîrşeşte un asasinat; ucigaş.

asasiná, *asasinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *assassiner* || A omorî, a ucide cu premeditare.

asasinát, *asasinate*, s.n. || Din fr. *assassinat* || Omor cu premeditare.

ascarid, *ascarizi*, s.m. || Din fr. *ascaride*, lat. *ascarida*, gr. *askaris* || Nume dat unor viermi paraziți; limbric.

ascaridióză, *ascaridioze*, s.f. || Din fr. *ascaridiose;* gr. *askaris* „limbric" || Boală parazitară, mai frecventă la copii, determinată de infestarea cu paraziți.

áscă, *asce*, s.f. || Din fr. *asque*, gr. *askos* „burduf" || (Bot.) Celulă în care se formează sporii la unele ciuperci.

ascendént, -ă, *ascendenți, -te*, adj., subst. || Din fr. *ascendant*, lat. *ascendens, -ntis* || **1.** Adj. Care urcă; (fig.) care se dezvoltă, care progresează. ○ *Linie ascendentă* = linie genealogică ce urcă de la copii la părinți, la bunici etc. **2.** S.m. și f. Rudă în linie dreaptă dintr-o generație anterioară. **3.** S.n. Autoritate (morală) asupra cuiva.

ascendénță, *ascendențe*, s.f. || Din fr. *ascendance* || Linie de rudenie ascendentă.

ascensiúne, *ascensiuni*, s.f. || Din fr. *ascension*, lat. *ascensio, -onis* (< *ascendere* „a se urca") || **1.** Mișcare de jos în sus a unui mobil; înălțare în atmosferă. **2.** Urcare pe un munte. **3.** (Fig.) Dezvoltare, creștere. **4.** (Fig.) Ridicare, promovare în ierarhia profesională, socială, politică.

ascensór, *ascensoare*, s.n. || Din fr. *ascenseur* || Instalație cu ajutorul căreia se transportă pe verticală persoane sau materiale în clădirile cu mai multe etaje; este constituită dintr-o platformă sau o cabină trasă de cabluri.

ascét, -ă, *asceți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *ascète* || Pustnic, sihastru; (fig.) persoană care își impune o viață austeră.

ascetísm s.n. || Din fr. *ascétisme* || Doctrină etică sau religioasă care preconizează renunțarea la plăceri și restrîngerea la strictul necesar al satisfacerii trebuințelor materiale; viață austeră și retrasă pe care și-o impune cineva.

ascéză s.f. || Din fr. *ascèse*, gr. *askesis* „meditație" || **1.** Ascetism. **2.** Ansamblu de exerciții fizice și spirituale, considerate purificatoare, practicate de unii călugări.

ascídie, *ascidii*, s.f. || Din fr. *ascidie;* gr. *askidion* „săculeț" || (La pl.) Clasă de animale marine inferioare cu corpul în formă de sac, care trăiesc fixate pe stînci; (și la sg.) animal din această clasă.

ascomicéte s.f. pl. || Din fr. *ascomycètes;* gr. *askos* „burduf" + *mykes* „ciupercă" || Clasă de ciuperci care se înmulțesc prin spori formați în ască; unele specii sînt folositoare (ex. zbîrciogul, drojdia de bere), iar altele dăunătoare.

ascórbic adj. || Din fr. *ascorbique* || *Acid a.* = vitamina C.

ascúlt, *ascúlt*, vb. I. Tranz. || Lat. *ascultare* (din *auscultare)* || **1.** A-și încorda auzul pentru a percepe vorbe, sunete, zgomote; a fi atent la ceea ce se spune sau se cîntă. **2.** A examina oral un elev. ● A audia un martor într-un proces. **3.** A împlini o dorință, o rugăminte a cuiva. ● A se conforma unui sfat sau unui ordin; a lua în considerație cele spuse de cineva.

ascultáre, *ascultări*, s.f. Faptul de *a asculta.* ○ Expr. *A fi sub ascultarea cuiva* = a fi sub autoritatea sau în slujba cuiva.

ascultătór, -oáre, *ascultători, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *asculta* || **1.** Adj. Care se supune unui sfat, unui îndemn, unui ordin. **2.** S.m. și f. (Mai ales la pl.) Persoană care ascultă o povestire, o conferință, care audiază un concert etc.

ascúnde, *ascúnd*, vb. III. || Lat. *abscondere* || **1.** Tranz. și refl. A (se) sustrage vederii. **2.** Tranz. (Fig.) A tăinui o faptă, un gînd, a face să nu fie cunoscut sau înțeles de alții.

ascúns[1] s.n. || Din *ascunde* || Faptul de *a (se) ascunde.* ○ *Pe a.* = în taină, pe furiș.

ascúns[2]**, -ă,** *ascunși, -se*, adj. || Din *ascunde* || Nedescoperit, nedezvăluit. ○ *Om a.* = om care nu-și dă pe față gîndurile sau faptele. ● (Despre fapte, gînduri, intenții) Care nu este dezvăluit nimănui.

ascunzătoáre, *ascunzători*, s.f. || Din *ascunde* || Loc în care se poate ascunde cineva sau ceva.

ascunzíș, *ascunzișuri*, s.n. || Din *ascunde* || Loc tainic, ferit: (fig.) taină, secret. ○ *Cu ascunzișuri* = fără sinceritate.

ascuți, *ascút*, vb. IV. || Sînt presupuse la origine două verbe lat.: **acutiare* (< *acutus* „ascuțit"), din care există corespondente în it., fr., sp., port., și **excotire* (< *cos, cotis* „cute") || **1.** Tranz. A face să devină mai ascuțit; a face vîrf unui obiect. **2.** Tranz. și ref. (Fig.) A (se) face mai ager, mai pătrunzător. ● Refl. A se intensifica, a se inteți.

ascuțíme s.f. || Din *ascuți* || Agerime a minții, perspicacitate, pătrundere.

ascuțíș, *ascuțișuri*, s.n. || Din *ascuți* || Tăiș sau vîrf ascuțit al unui obiect.

ascuțít, -ă, *ascuțiți, -te*, adj. **1.** Cu muchie tăioasă sau cu vîrf. **2.** (Fig.) Viu, pătrunzător: *minte ascuțită.* ● Înverșunat, aprig: (despre simțuri) foarte dezvoltat; (despre sunete) strident. **3.** (Mat.) *Unghi a.* = unghi mai mic de 90°. **4.** *Accent a.* = accent în formă de bară oblică plasat deasupra unei vocale pentru a-i indica timbrul, durata sau rostirea ei mai apăsată.

ascuțitoáre, *ascuțitori*, s.f. || Din *ascuți* || Ustensilă, aparat sau mașină cu care se ascut unele obiecte, creioane etc.

aseáră adv. || A^3 + *seară* || În seara zilei precedente.

asecáre, *asecări*, s.f. || Din fr. *assécher*, lat. *assicare* (< *siccare* „a seca") || Îndepărtare a apelor de infiltrație dintr-un teren, dintr-o masă de roci.

asediá, *asediez*, vb. I. Tranz. || Din it. *assediare* || A supune unui asediu.

asediatór, -oáre, *asediatori, -oare*, adj., s.m. || Din *asedia* || (Armată) care asediază.

asédiu, *asedii*, s.n. || Din it. *assedio* || Încercuire cu forțe armate a unei localități, a unui loc întărit etc., pentru a-l cuceri. ○ *Stare de a.* = regim de restrîngere a libertăților publice, impus în unele state în împrejurări excepționale de o deosebită gravitate, și acordarea de puteri sporite autorităților militare.

aselenizá, *aselenizez*, vb. I. Intranz. || După rus. *aselenizacija;* cf. gr. *selene* „Luna" || (Despre

vehicule cosmice) A **cobori** lent pe suprafața Lunii.

asemănă, *asemăn,* **vb.** I. Refl. || Lat. *assimilare* || A semăna cu cineva sau cu ceva; (tranz. și refl.) a (se) socoti la fel cu altul. *Atît de fragedă, te-asemeni Cu floarea albă de cireș* (Eminescu).

asemănáre, *asemănări,* s.f. Faptul de *a (se) asemăna.* ○ *Fără asemănare* = extraordinar (de bun, de frumos), incomparabil. • **(Mat.)** Corespondență între punctele **a două figuri,** astfel încît raportul lungimilor **segmentelor omoloage** să fie constant.

asemănătór, -oáre, *asemănători, -oare,* adj. || Din *asemăna* || Care seamănă **cu cineva sau cu** ceva; similar.

asémenea adj. invar., **adv.** || Lat. *asimilis* || **1.** Adj. Asemănător: (despre poligoane) care au unghiurile corespunzătoare egale și laturile omoloage proporționale. **2.** Adj. Astfel de...; așa; *rar întîlnești asemenea om.* **3.** Adv. Tot așa: în același fel; deopotrivă. **4.** Adv. Pe lîngă aceasta, încă, mai; totodată. *Dar voi să știi asemenea Cît te iubesc de tare* (Eminescu).

asemuí, *asemuiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Din a^3 + *seamă* (cf. expr. *a fi de o seamă cu cineva)* || A (se) asemăna, a fi la fel (sau asemenea) cu...

asentiméntt s.n. || Din fr. *assentiment* (< *assentir* „a consimți") || Consimțămînt, aprobare. ○ Expr. *A fi în asentimentul cuiva* = a proceda în conformitate cu părerea sau cu dorința cuiva.

aséptic, -ă, *aseptici, -ce,* adj. || Din fr. *aseptique;* gr. *a* „fără" + *septikos* „putrezit" || Lipsit de microorganisme, sterilizat.

asertóric, -ă, *asertorici, -ce,* adj. || Cf. germ. *assertorisch* || Care are caracterul unei aserțiuni: *judecată a.*

aserțiúne, *aserțiuni,* s.f. || Din fr. *assertio,* lat. *assertio, -onis* (< *asserere* „a pretinde; a afirma") || (Filoz.) Enunț, afirmativ sau negativ, care este dat ca adevărat: *p. ext.* afirmație.

aservi, *aservesc,* vb. IV. Tranz. || Din fr. *asservir* || A subordona o națiune, o țară unor interese străine: a subjuga, a înrobi.

aservíre s.f. Acțiunea de *a aservi;* supunere, subjugare.

asesór, -oáre, *asesori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *assesseur,* lat. *assessor* || *A. popular* = reprezentant al oamenilor muncii la judecarea unor categorii de cauze penale și civile.

asexuát, -ă, *asexuați, -te,* adj. || După fr. *asexué* || (Despre plante și animale) Care nu are caractere de apartenență la unul dintre sexe. ○ *Reproducere asexuată* = înmulțire prin spori sau prin diviziune.

asezoná, *asezonez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *assaisonner* || A pune condimente într-o mîncare.

asfált, *asfalturi,* s.n. || Din fr. *asphalte,* lat. *asphaltus,* gr. *asphaltos* || **1.** Rocă sedimentară brună-neagră, constituită din hidrocarburi rășinoase și compuși ai sulfului și azotului. **2.** Amestec de bitum cu materiale minerale, întrebuințat la asfaltarea drumurilor; *p. ext.* drum (șosea, trotuar) asfaltat.

asfaltá, *asfaltez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *asphalter* || A aplica un strat de asfalt **(2)** pe suprafața unei șosele, unui trotuar etc.

asfinți, pers. 3 *asfințește,* vb. IV. Intranz. || Din a^3 + *sfînt* || (Despre aștri) A dispărea sub orizont, a apune, a scăpăta.

asfințit s.n. **1.** Faptul de *a asfinți.* **2.** Timpul, momentul cînd apune soarele. **3.** Locul unde apune soarele: apus. *Soarele scapătă spre asfințit* (Vlahuță).

asfixiá, *asfixiez,* **vb.** I. Tranz. și refl. || Din fr. *asphyxier* || A suferi o asfixie, a (se) sufoca.

asfixiánt, -ă, *asfixianți, -te,* adj. || Din fr. *asphyxiant* || Care provoacă asfixie; sufocant.

asfixíe, *asfixii,* s.f. || Din fr. *asphyxie,* gr. *asphyxia* „încetare a pulsului" || Împiedicare sau oprire a respirației (provocată de absorbirea unui gaz otrăvitor, de înec, strangulare etc.); sufocare.

asiátic, -ă, *asiatici, -e,* s.m. și f., adj. || Din fr. *asiatique,* lat. *asiaticus* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația băștinașă a Asiei. **2.** Adj. Referitor la Asia, care aparține Asiei sau populației ei, din Asia.

asiduitáte s.f. || Din fr. *assiduité,* lat. *assiduitas, -atis* „repetare deasă a aceleiași acțiuni: sîrguință" || Stăruință, silință în a face, a realiza ceva; perseverență.

asíduu, -uă, *asidui, -ue,* adj. || Din fr. *assidu,* lat. *assiduus* || Stăruitor, perseverent, insistent.

asiétă, *asiete,* s.f. || Din fr. *assiette,* lat. **assedita* (< *assedere)* „mod de a fi așezat, dispus" || **1.** Poziție a planului de bază al unei nave față de planul orizontal. **2.** Mod de așezare a impozitelor datorate statului.

asigurá, *asigur,* vb. I. || Din *sigur* (după fr. *assurer)* || **1.** Tranz. A oferi o garanție pentru efectuarea unui lucru; a face ca ceva să fie sigur; (refl.) a-și lua măsurile de precauție. **2.** Tranz. și refl. A încheia un contract de asigurare. **3.** Tranz. A împiedica desfacerea sau deplasarea relativă a elementelor asamblate ale unui sistem tehnic.

asiguráre, *asigurări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) asigura;* punere în siguranță. • Promisiune fermă. **2.** Raport juridic în baza căruia cel asigurat are dreptul la o despăgubire din partea asigurătorului (de obicei o instituție) în cazul producerii riscului prevăzut (o calamitate a naturii, un accident etc.). ○ *Asigurări sociale* = sistem de ocrotire materială a oamenilor muncii, prin acordare de pensii, ajutoare materiale etc., în caz de pierdere temporară sau definitivă a capacității de muncă.

asigurát, -ă, *asigurați, -te,* s.m. **și f.,** adj. (Persoană fizică sau juridică) care a **încheiat** un contract de asigurare **(2).**

asigurătór, -oáre, *asigurători, -oare,* s.m. și f., adj. || Din *asigura* || (Persoană sau instituție) care face asigurări **(2).**

asimétric, -ă, *asimetrici, -e,* adj. || Din fr. *asymétrique* || Lipsit de simetrie.

asimetríe s.f. || Din fr. *asymétrie*, gr. *asymmetria* || Lipsă de simetrie.

asimilá, *asimilez*, vb. I. || Din fr. *assimiler*, lat. *assimilare* (< *ad* „la" + *similis* „asemănător") || **1.** Tranz. A transforma substanțele nutritive digerate în substanțe proprii organismului. **2.** Tranz. și refl. A fi supus unui proces de asimilare (**2**); a (se) considera egal sau asemănător cu altcineva sau cu altceva. **3.** Tranz. A-și însuși cunoștințe, idei. **4.** Refl. (Lingv., despre sunete) A se transforma în alt sunet, sub influența unui sunet aflat în apropiere. **5.** Tranz. A introduce în procesul de fabricație produse sau tehnologii noi.

asimilábil, -ă, *asimilabili, -e*, adj. || Din fr. *assimilable* || Care se poate asimila; care poate fi asimilat.

asimilâre, *asimilări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) asimila*. **2.** Proces de integrare a unei colectivități umane în altă colectivitate, prin care aceasta își pierde caracteristicile proprii (limbă, obiceiuri, cultură etc.). **3.** (Lingv.) Fenomen fonetic care constă în modificarea unui sunet sub influența altui sunet din apropiere.

asimilație, *asimilații*, s.f. || Din fr. *assimilation*, lat. *assimilatio* || **1.** Proces metabolic în cursul căruia substanțele nutritive digerate sînt transformate în substanțe proprii organismului; anabolism. **2.** (Lingv.) Asimilare (**3**).

asimptótă, *asimptote*, s.f. || Din fr. *asymptote*; gr. *a* „fără" + *symptosis* „întîlnire" || (Mat.) Dreaptă de care se apropie oricît de mult o curbă, dar pe care nu o atinge niciodată.

asín, *asini*, s.m. || Lat. *asinus* || Măgar.

asincrón, -ă, *asincroni, -e*, adj. || Din fr. *asynchrone*; gr. *a* „fără" + *synchronos* „contemporan" || (Despre mașini electrice) Cu turația rotorului diferită de turația cîmpului magnetic învîrtitor.

asindét s.n. || Din fr. *asyndète*, gr. *asyndetos*; *a* „fără" + *syndein* „a lega împreună" || Figură de stil care constă în suprimarea conjuncțiilor copulative, pentru a da dinamism frazei.

asirián, -ă, *asirieni, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *assyrien* || **1.** S.m. și f. Persoană care făcea parte din populația semitică a statului sclavagist Asiria. **2.** Adj. Referitor la Asiria sau la populația ei, din Asiria.

asiriologíe s.f. || Din fr. *assyriologie* || Disciplină care se ocupă cu istoria, cultura și limba Asiriei.

asistá, *asist*, vb. I. || Din fr. *assister*, lat. *assistere* „a fi de față, a fi lîngă cineva sau ceva" || **1.** Intranz. A lua parte la...; a fi de față. **2.** Tranz. A sta pe lîngă cineva pentru a-l ajuta sau pentru a-l apăra. ● (Dr.) A fi prezent alături de o persoană în fața unui organ de jurisdicție pentru a-i apăra interesele.

asistént, -ă, *asistenți, -te*, adj., s.m. și f. || Din fr. *assistant*, germ. *Assistent* || **1.** Adj. Care este de față la ceva, care asistă. **2.** S.m. și f. Persoană care lucrează pe lîngă cineva, ajutîndu-l. ○ *A. universitar* = grad în învățămîntul superior, inferior lectorului.

asisténță s.f. || Din fr. *assistance* || **1.** Grup de persoane care asistă la un spectacol, la o conferință etc. **2.** Sprijin, ajutor acordat cuiva. ○ *A. socială* = sistem de ajutorare materială a persoanelor care și-au pierdut capacitatea de muncă. *A. mutuală* = colaborare politică, economică și militară între state în vederea unor interese comune sau în cazul cînd unul dintre ele este victima unei agresiuni. *A. juridică* = activitate pe care o desfășoară apărătorul în exercitarea atribuțiilor sale.

asistolíe s.f. || Cf. gr. *a* „fără" + *systole* „contracție" || (Med.) **1.** Slăbirea contracțiilor cardiace. **2.** (Impropriu) Insuficiență cardiacă totală.

asmățúi s.m. v. **hasmațuchi.**

asmuțá vb. IV v. **asmuți.**

asmuți, *asmút*, vb. IV. Tranz. **1.** A îndemna un cîine să se repeadă la cineva. **2.** (Fig.) A îndemna pe cineva la acțiuni dușmănoase; a ațița pe cineva împotriva altuia. || Și: (reg.) **asmuțá** vb. IV.

asociá, *asociez*, vb. I. Refl. || Din fr. *associer*, lat. *associare* (< *socius* „aliat") || **1.** A se uni, a se întovărăși; (refl. și tranz.) a (se) alătura unei idei, unei acțiuni. **2.** (Despre idei, reprezentări) A (se) lega între ele, a se înlănțui.

asociát, -ă, *asociați, -te*, s.m. și f. Persoană care s-a întovărășit cu cineva; membru al unei asociații.

asociatív, -ă, *asociativi, -e*, adj. || Din fr. *associatif* || **1.** (Despre memorie) Care evocă imagini prin asociație (**2**). **2.** (Despre operații matematice) Care duce la același rezultat, independent de ordinea termenilor (factorilor).

asociativitáte s.f. || Din *asociativ* || (Despre operații matematice) Care are proprietatea de a fi asociativ.

asociáție, *asociații*, s.f. || Din fr. *association* || **1.** Grupare de persoane creată în vederea unui scop comun și organizată pe bază de statut. ○ *A. intercooperatistă* = formă de cooperare între două sau mai multe cooperative agricole de producție, subordonate unui consiliu intercooperatist. **2.** Proprietate a psihicului de a lega între ele mai multe imagini senzoriale sau idei, apariția unei reprezentări atrăgînd în conștiință o altă reprezentare; legătură între două sau mai multe imagini ori idei. **3.** *A. de stele* = grupare în descompunere de zeci de stele cu o origine comună care se răspîndesc treptat în spațiu.

asociaționísm s.n. || Din fr. *associationnisme* || Concepție psihologică, răspîndită mai ales în sec. 17—19, care explică viața psihică prin asociațiile dintre diverse stări și fenomene psihice elementare.

asolamént, *asolamente*, s.n. || Din fr. *assolement* || (Agron.) Succesiune a culturilor în timp și spațiu însoțită de lucrările corespunzătoare în vederea asigurării fertilității solului.

asonánță, *asonanțe*, s.f. || Din fr. *assonance*, it. *assonanza* || Rimă imperfectă, formată numai prin identitatea vocalei accentuate a silabelor respective.

asortá, *asortez*, vb. I. || Din fr. *assortir* (< *sorte* „fel, soi") || **1.** Tranz. A aşeza laolaltă diverse lucruri, pentru a forma un tot armonios. **2.** Refl. A se potrivi (ca mărime, culoare etc.). **3.** Tranz. A aproviziona (un magazin) cu mărfuri variate.

asortát, -ă, *asortaţi, -te*, adj. Care se asortează, care se potriveşte (ca mărime, culoare etc.). ◊ (Despre magazine) Aprovizionat cu mărfuri variate.

asortiméntˈ, *asortimente*, s.n. || Din fr. *assortiment* || Ansamblu de produse din aceeaşi categorie, dar de forme şi calităţi diferite.

aspéct, *aspecte*, s.n. || Din fr. *aspect*, lat. *aspectus* (< *aspicere* „a privi") || Înfăţişare, fel de a se prezenta al unei fiinţe sau al unui lucru. ◊ *Sub aspectul* = din punct de vedere ...

aspectuós, -oásă, *aspectuoşi, -oase*, adj. || Din *aspect* || Cu aspect plăcut; prezentabil.

asperitáte, *asperităţi*, s.f. || Din fr. *aspérité*, lat. *asperitas, -atis* || Proprietate a unor corpuri de a fi aspre, zgrunţuroase.

aspersiúne s.f. || Din fr. *aspersion*, lat. *aspersio, -ónis* || Stropire cu un lichid sub formă de picături.

aspersór, *aspersoare*, s.n. || Din fr. *aspersoir* || Dispozitiv de pulverizare prin aspersiune a apei, folosit la irigări.

aspíc s.n. || Din fr. *aspic* || Masă gelatinoasă obţinută prin fierberea oaselor şi a cărnii şi folosită la unele feluri de mîncare (ca garnitură).

aspídă, *aspide*, s.f. || Din sl. *aspida* || (Înv. şi pop.) Şarpe veninos.

aspirá, *aspir*, vb. I. || Din fr. *aspirer*, lat. *aspirare* || **1.** Tranz. A trage aer în plămîni, a inspira. **2.** Tranz. (Despre pompe, aparate) A trage, a absorbi lichide, gaze, praf etc. **3.** Intranz. (Fig.) A tinde, a năzui spre ceva.

aspiránt, -ă, *aspiranţi, -te*, s.m. şi f. || Din fr. *aspirant* || Persoană care aspiră la ceva, care doreşte să obţină ceva.

aspirát, -ă, *aspiraţi, -te*, adj., s.f. (Sunet) pronunţat cu aspiraţie **(2)**.

aspirátor, *aspiratoare*, s.n. || Din fr. *aspirateur* || Aparat pentru aspirarea prafului, a fumului, a gazelor etc.

aspiráţie, *aspiraţii*, s.f. || Din fr. *aspiration* || **1.** Faptul de a aspira; tragere, absorbire a unui fluid. **2.** (Lingv.) Zgomot produs prin frecarea aerului la trecerea lui prin laringe în cursul pronunţării unor sunete. **3.** Năzuinţă spre ceva.

aspirínă, *aspirine*, s.f. || Din fr. *aspirine*, germ. *Aspirin* || Acid acetilsalicilic (v. *acetilsalicilic*).

aspréte, *aspreţi*, s.m. || Din *aspru*[2] || Peşte endemic în apele noastre, lung de 10—12 cm, acoperit cu solzi aspri şi mărunţi.

asprí, *aspresc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Din *aspru*[2] || A face să devină sau a deveni (mai) aspru.

aspríme, *asprimi*, s.f. || Din *aspru*[2] || **1.** Proprietatea de a fi aspru. **2.** (Fig.) Atitudine severă, severitate.

aspru[1], *aspri*, s.m. || Din ngr. *aspron* || Monedă turcească de argint care a circulat şi în ţările române în sec. 15—19.

áspru[2]**, -ă,** *aspri, -e*, adj. || Lat. *asper* || **1.** Cu suprafaţa zgrunţuroasă; (despre perii, păr etc.) cu firele tari, ţepoase. **2.** (Despre apă) Cu multe săruri calcaroase; dură. **3.** (Fig.) (Despre oameni) Sever. **4.** (Fig.) Intens, puternic: *ger aspru*.

astatíniu s.n. || Din germ. *Astatinium*, fr. *astatine;* cf. gr. *astatos* „instabil" || Element chimic radioactiv din familia halogenilor.

ástăzi adv. || *Astă* + *zi* || **1.** În ziua aceasta, în ziua de faţă; azi. ◊ *Astăzi-mîine* = în curînd. **2.** În epocă prezentă, în timpul de acum.

asténic, -ă, *astenici, -e*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *asthénique* || **1.** Adj. Care se referă la astenie. **2.** S.m. şi f. Persoană care suferă de astenie.

astenie s.f. || Din fr. *asthénie;* gr. *a* „fără" + *sthenos* „putere" || Stare patologică manifestată prin scăderea capacităţii de efort fizic şi psihic.

astenizá, *astenizez*, vb. I. Refl. şi tranz. || Din *astenie* || A (se) îmbolnăvi de astenie.

astereálă, *astereli*, s.f. || Din *astări*, vb. înv., „a căptuşi cu scînduri" || Căptuşeală de scînduri aşezată pe un schelet de lemn, pentru a susţine un strat de material, învelitoarea unui acoperiş etc.

asteríde s.f. pl. || Cf. gr. *aster* „stea" || (Zool.) Încrengătura echinodermelor, în formă de stea, cu simetrie radiară (ex. steaua-de-mare).

asterísc, *asteriscuri*, s.n. || Din fr. *astérisque*, gr. *asteriskos* „steluţă" || Semn grafic în formă de steluţă prin care se trimite la o notă sau se marchează un cuvînt neatestat şi reconstituit.

asteroíd, *asteroizi*, s.m. || Din fr. *astéroïde;* gr. *aster* „stea" + *eidos* „aspect" || Nume dat corpurilor cereşti cu diametre mult mai mici decît planetele, care gravitează cu miile în jurul Soarelui.

asteroním, *asteronime*, s.n. || Din fr. *astéronyme;* gr. *aster* „stea" + *onyma* „nume" || Steluţă, grup de steluţe sau majusculă urmată de steluţe prin care se înlocuieşte, într-o scriere, numele autorului sau al unui personaj.

ástfel adv. || *Ast* + *fel* || În acest fel, aşa; aşa încît, prin urmare, deci.

astigmátic, -ă, *astigmatici, -e*, adj. || Din *astigmatism;* cf. germ. *astigmatisch* || **1.** Care prezintă astigmatism **(1)**. **2.** (Despre persoane) Care suferă de astigmatism **(2)**.

astigmatísm s.n. || Din fr. *astigmatisme;* gr. *a* „fără" + *stigma* „punct" || **1.** Defect al unor lenţile, datorită căruia imaginea unui punct nu este punctuală, ci apare ca două mici segmente de dreaptă, distanţate şi perpendiculare una pe alta. **2.** Defect al vederii, cauzat de inegalitatea curburii corneii sau a cristalinului.

astîmpăr s.n. sg. || Din *astîmpăra* || Odihnă, linişte, tihnă. ◊ *Fără astîmpăr* = **a)** necontenit, întruna; **b)** (adjectival) neastîmpărat.

astîmpărá, *astîmpăr*, vb. I. Refl. şi tranz. || Lat. *ex* + **temperare* || A (se) linişti, a (se) potoli; a înceta sau a face să înceteze, a (se)

calma, a (se) domoli. || Și: (înv. și reg.) **stîmpărá** vb. I.

astîmpărát, -ă, *astîmpărați, -te,* adj. Domolit, potolit; liniștit, cuminte. || Și: (înv. și reg.) **stîmpărát, -ă,** adj.

astm s.n. v. **astmă.**

astmátic, -ă, *astmatici, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *asthmatique,* lat. *asthmaticus* || **1.** Adj. Care este cauzat de astmă. **2.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care suferă de astmă.

ástmă s.f. || Din fr. *asthme,* lat. *asthma* || Boală care se manifestă prin greutate în expirație, sufocare și prin nevoia intensă de aer. || Și: **astm** s.n.

astragál, *astragale,* s.n. || Din fr. *astragale,* lat. *astragalus,* gr. *astragalos* „oscior" || Fiecare dintre cele șapte oase care formează tarsul.

astrahán s.n. || De la n. pr. *Astrahan,* oraș în U.R.S.S. || Pielcică cu părul mătăsos și buclat, obținută de la mieii din rasa caracul. ◉ Haină confecționată din astfel de pielicele.

astrál, -ă, *astrali, -e,* adj. || Din fr. *astral,* lat. *astralis* || Care se referă la aștri.

astringént, -ă, *astringenți, -te,* adj. || Din fr. *astringent,* lat. *astringens, -ntis* || (Despre unele substanțe) Care produce o contractare a țesuturilor organismului.

astringénță s.f. || Din fr. *astringence,* lat. *astringere* „a strînge" || Proprietate a unor substanțe de a fi astringente.

astro- || Din fr. *astéro-, astro-* || Element de compunere cu sensul („referitor la) aștri" sau „la univers".

astrobiologíe s.f. Exobiologie.

astrofizică s.f. || Din fr. *astrophysique* || Ramură a astronomiei care studiază structura și compoziția corpurilor cerești, precum și fenomenele care se produc în acestea.

astrofotometríe s.f. || Din germ. *Astrophotometrie* || Știința și tehnica măsurării intensității luminoase a stelelor.

astroláb, *astrolabe,* s.n. || Din fr. *astrolabe* || Instrument folosit în trecut pentru determinarea poziției aștrilor sau a coordonatelor geografice ale unui loc. Utilizat și în navigație.

astrológ, *astrologi,* s.m. || Din fr. *astrologue* || Persoană care practică astrologia.

astrologíe s.f. || Din fr. *astrologie,* gr. *astrologia* || Ansamblul doctrinelor care susțineau că temperamentul și destinul omului sînt în legătură cu poziția și mișcările aștrilor, îndeosebi ale planetelor și ale Soarelui.

astrometríe s.f. || Din fr. *astrométrie;* gr. *astron* „astru" + *metron* „măsură" || Ramură a astronomiei care se ocupă cu stabilirea poziției aștrilor și a coordonatelor geografice ale locului precum și cu determinarea timpului pe cale astronomică.

astronaút, *astronauți,* s.m. || Din fr. *astronaute;* gr. *astron* „astru" + lat. *nauta* „navigator" || Persoană care călătorește în spațiul cosmic cu o astronavă; cosmonaut.

astronáutică s.f. || Din fr. *astronautique* || Știința și tehnica zborurilor în spațiul cosmic, ale construirii și conducerii vehiculelor spațiale; cosmonautică.

astronávă, *astronave,* s.f. || După fr. *astronef* || Vehicul destinat zborurilor în spațiul cosmic; navă spațială, navă cosmică.

astronóm, *astronomi,* s.m. || Din fr. *astronome,* gr. *astronomos* || Specialist în astronomie.

astronómic, -ă, *astronomici, -e,* adj. || Din fr. *astronomique* || Care se referă la astronomie; (fig.) de proporții foarte mari.

astronomíe s.f. || Din fr. *astronomie,* lat., gr. *astronomia* || Știință care se ocupă cu studiul aștrilor și al universului.

ástru, *aștri,* s.m. || Din fr. *astre,* lat. *astrum,* gr. *astron* || Corp ceresc care poate fi observat datorită luminii pe care o emite sau o reflectă (ex. Soarele, Luna, planetele, cometele etc.).

astupá, *astúp,* vb. I. Tranz. || Lat. **asstuppare* „a înfunda cu cîlți" || A înfunda, a închide, a acoperi o deschizătură. ○ Expr. *A-și astupa urechile* = a nu voi să audă sau să cunoască ceva.

asudá, *asúd,* vb. I. Intranz. || Lat. *assudare* || **1.** A secreta sudoare, a transpira. **2.** (Fig.) A munci din greu. **3.** A se aburi: *geamul asudă.*

asudát, -ă, *asudați, -te,* adj. Plin de sudoare; transpirat.

asumá, *asúm,* vb. I. Tranz. || Din fr. *assumer* || A lua ceva asupra sa, pe seama sa, a se angaja la ceva: *și-a asumat răspunderea.*

asúpra prep. || Lat. *ad-supra* || **1.** Peste, pe. ○ Expr. *A avea asupra sa* = a purta ceva cu sine, a avea ceva la el. **2.** Înspre, spre; împotriva: *s-a repezit asupra lui.* **3.** Cu privire la..., despre: *a purtat discuții asupra acestei probleme.*

asupreálă, *asupreli,* s.f. || Din *asupri* || (Înv. și pop.) Asuprire, împilare.

asuprí, *asupresc,* vb. IV. Tranz. || Din *asupra* || A lipsi pe cineva de drepturi, a oprima.

asupríre, *asupriri,* s.f. Acțiunea de *a asupri,* de a oprima.

asuprít, -ă, *asupriți, -te,* adj., s.m. și f. (Persoană) oprimată, prigonită.

asupritór, -oáre, *asupritori, -oare,* s.m. și f. || Din *asupri* || Persoană care asuprește.

asurzí, *asurzesc,* vb. IV. Intranz. || Lat. **assurdire (surdescere)* || A deveni surd; (tranz.) a face pe cineva să-și piardă auzul. ◉ Tranz. (Despre zgomote) A buimăci, a ameți.

asurzitór, -oáre, *asurzitori, -oare,* adj. || Din *asurzi* || (Despre zgomote) Care asurzește; intens, puternic.

aș interj. Da de unde! nici vorbă!

așá adv., adj. invar. || Lat. *eccum-sic* || **1.** Adv. În felul acesta, astfel; întocmai, exact. ○ *Așa-zis* = impropriu sau fals numit astfel. ○ Expr. *Așa și așa* = potrivit, nu prea bine. *Azi așa mîine așa* = mereu în felul acesta. ◉ În concluzie. ○ *Așa că* = deci. ○ Expr. *Așa zicînd* = pentru a spune astfel. **2.** Adj. invar. Asemenea, astfel de..., atît de (mare, de mult, de frumos etc.).

așadár adv. || *Așa* + *dar* || Prin urmare, deci.

aşchiá, *aşchiez,* vb. I. Tranz. || Din *aşchie* || A tăia în aşchii, în fîşii; a prelucra un obiect prin desprindere de aşchii.

áşchie, *aşchii,* s.f. || Lat. *ascula (ascla)* || Bucată mică şi subţire, desprinsă dintr-un corp (dintr-un lemn, dintr-un os).

aşchiére s.f. Acţiunea de *a aşchia;* (tehn.) prelucrare prin desprindere de aşchii dintr-un material, efectuată manual sau mecanizat.

aşezá, *aşéz,* vb. I. || Lat. **assediare* || **1. Refl.** A se pune pe un scaun, pe pămînt etc. pentru a şedea; (despre păsări) a se lăsa din zbor pe ceva. **2.** Refl. A se aşterne formînd un strat. • (Despre lichide în fermentaţie) A se limpezi; (despre unele materii în suspensie) a se depune la fund. **3.** Tranz. A pune să stea sau să şadă într-un loc; (refl.) a se stabili într-un loc. **4.** Tranz. A pune în ordine, a aranja; a dispune, a organiza într-un anumit fel.

aşezáre, *aşezări,* s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) aşeza;* situare. **2.** Loc unde s-a stabilit cineva; grup de locuinţe, localitate. **3.** Dispunere, organizare; stabilire.

aşezát, -ă, *aşezaţi, -te,* adj. Liniştit, serios, cuminte; cumpătat, chibzuit.

aşezămînt, *aşezăminte,* s.n. || Din *aşeza* || Instituţie creată din fonduri pentru o activitate de interes obştesc. ○ *A. cultural* = instituţie pentru propagarea ştiinţei şi culturii.

aşíjderea adv. (Înv. şi pop.) Tot aşa, la fel, asemenea.

aşteptá, *aştépt,* vb. I. || Lat. **astectare (< adspectare)* || **1.** Tranz. A sta undeva pentru a fi de faţă la ceva, pentru a vedea pe cineva. **2.** Tranz. A avea răbdare; a-i da cuiva răgaz pentru a face ceva; a lăsa să treacă timpul pentru a se realiza sau întîmpla ceva. **3.** Refl. A conta pe ceva; a presupune.

aşteptáre, *aşteptări,* s.f. Faptul de *a aştepta.* ○ *Peste* (sau *sub*) *aşteptări* = neaşteptat de bun (sau de slab), mai mult (sau mai puţin) decît ai crezut sau ai prevăzut.

aştérne, *aştérn,* vb. III. || Lat. *asternere* || **1.** Tranz. A întinde peste ceva o pînză, un covor etc.; a pregăti patul pentru culcare; a pregăti masa. **2.** Tranz. şi refl. A (se) împrăştia pe jos în aşa fel încît să formeze un strat. **3.** Refl. (Fig.) A se apuca temeinic de o treabă. ○ Expr. *A se aşterne la drum* = a porni la drum (lung).

aşternút, *aşternuturi,* s.n. **1.** Faptul de *a (se) aşterne.* **2.** Totalitatea obiectelor cu care se pregăteşte patul (sau locul) pentru culcare. **3.** Culcuş făcut din paie pentru animale (în grajd).

atác, *atacuri,* s.n. || Din fr. *attaque* || **1.** Acţiune de luptă ofensivă; agresiune împotriva cuiva. **2.** Iniţiativă într-un joc sportiv; jucători care formează linia atacantă a unei echipe. **3.** Apariţie bruscă şi puternică a unei boli. **4.** *Cale de a.* = mijloc prin care partea nemulţumită de hotărîrea unui organ de jurisdicţie cere desfiinţarea hotărîrii şi rejudecarea litigiului.

atacá, *atác,* vb. I. Tranz. || Din fr. *attaquer* || **1.** A porni un atac; a comite o agresiune. **2.** A avea (sau a lua) iniţiativa într-un joc sportiv. **3.** A duce o campanie violentă împotriva unei persoane, unei teorii etc. **4.** A vătăma, a roade, a distruge. **5.** A începe studierea unei probleme. **6.** A începe executarea unei bucăţi muzicale.

atacánt, -ă, *atacanţi, -te,* s.m. şi f. || Din fr. *attaquant* || Persoană care atacă; (sport) jucător din linia de atac a unei echipe sportive.

ataraxíe s.f. || Din fr. *ataraxie; gr. a* „fără" + *taraxis* „tulburare" || Termen care desemnează, la diverşi filozofi greci, liniştea, seninătatea sufletească drept ideal moral.

atáre adj. invar. || Lat. *eccum-talem* || Astfel de..., asemenea. ○ *Ca atare* = deci, prin urmare.

atáş, *ataşe,* s.n. || Din fr. *attache* || Anexă, în formă de cutie metalică, prinsă lateral de o motocicletă şi folosită pentru transport de persoane sau de bagaje.

ataşá, *ataşez,* vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *attacher* || A (se) alătura de cineva sau de ceva. • Refl. (Fig.) A se lega sufleteşte de cineva sau de ceva.

ataşábil, -ă, *ataşabili, -e,* adj. || Din *ataşa* || Care poate fi ataşat. • (Fig.) Sociabil, prietenos.

ataşamént s.n. || Din fr. *attachement* || Afecţiune puternică şi durabilă faţă de cineva sau de ceva.

ataşát, *ataşaţi,* s.m. || Din fr. *attaché* || Cel mai mic în grad dintre membrii unei reprezentanţe diplomatice. ○ *A. special* = consilier al şefului unei reprezentanţe diplomatice într-o problemă de specialitate *(a. militar, a. comercial, a. de presă* etc.).

atávic, -ă, *atavici, -e,* adj. || Din fr. *atavique;* lat. *atavus* „strămoş" || Care se referă la atavism; transmis prin atavism; moştenit de la strămoşi.

atavísm s.n. || Din fr. *atavisme* || (Biol.) Apariţie la un descendent a unei caracteristici pe care a posedat-o un ascendent îndepărtat şi care nu s-a manifestat la generaţiile intermediare.

ataxíe s.f. || Din fr. *ataxie;* gr. *ataxia* „dezordine" || (Med.) Tulburare a coordonării mişcărilor voluntare.

atebrínă s.f. || Din fr. *atébrine* || Medicament folosit în profilaxia şi tratamentul malariei.

ateísm s.n. || Din fr. *athéisme* || Concepţie materialistă care respinge orice credinţă în supranatural, în existenţa lui Dumnezeu, a zeilor, a spiritelor etc.

ateíst, -ă, *ateişti, -ste,* adj. || Din fr. *athéiste* || Care se referă la ateism.

ateláj, *atelaje,* s.n. || Din fr. *attelage* || Ansamblu format din animalele care trag un vehicul şi harnaşamentul necesar.

atélă, *atele,* s.f. || Din fr. *attelle,* lat. **astella (< astula* „scîndurică") || Piesă din lemn sau din material plastic, cu care se imobilizează în mod provizoriu un membru fracturat.

ateliér, *ateliere,* s.n. || Din fr. *atelier* || **1.** Unitate de lucru, independentă sau făcînd parte dintr-o întreprindere industrială, în care se desfăşoară o activitate meşteşugărească, se confecţionează produse sau se fac reparaţii de obiecte sau de instalaţii. **2.** Încăpere în care lucrează pictorii, sculptorii etc.

atemporál, -ă, *atemporali, -e,* adj. || Din fr. *atemporel* || Care nu este determinat de timp sau de un moment istoric dat; care nu depinde de timp.

atenánsă, *atenanse,* s.f. || Cf. it. *attenenza;* fr. *attenant* (< v. fr. *atenir* „a ține") || Corp secundar al unei case sau parte secundară a unei locuințe; anexă a unei clădiri.

atenéu, *atenee,* s.n. || Din fr. *athénée,* lat. *Athenaeum,* gr. *Athenaion* „templul zeiței Atena" || Nume dat unor instituții cultural-științifice; clădire care adăpostește o astfel de instituție.

atenián, -ă, *atenieni, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *athénien* || **1.** Adj. Care aparține Atenei sau locuitorilor ei, privitor la atenieni **(2)** sau la Atena. **2.** S.m. și f. Locuitor al Atenei.

aténț, -ă, *atenți, -te,* adj. || Din lat. *attentus* (< *attendere* „a se întinde spre...") || **1.** Care urmărește un lucru cu atenție; (adverbial) (făcut) cu atenție. **2.** Binevoitor, amabil, politicos.

atentá, *atentez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *attenter,* lat. *attentare* || A săvîrși un atentat.

atentát, *atentate,* s.n. || Din fr. *attentat* || **1.** Faptă îndreptată contra vieții și integrității corporale a unei persoane. **2.** Infracțiune săvîrșită împotriva ordinii sociale sau politice a unui stat.

atentatór, -oáre, *atentatori, -oare,* s.m. și f. || Din *atenta* || Persoană care săvîrșește un atentat.

aténție, (2) *atenții,* s.f. || Din fr. *attention,* lat. *attentio, -onis* || **1.** Concentrare a psihicului într-o anumită direcție, asupra unui anumit lucru. ● Interes, preocupare, grijă pentru ceva. ○ *În atenția cuiva* = spre luarea-aminte specială a cuiva. **2.** Amabilitate, bunăvoință; (concr.) dar, cadou. || Și: **atențiúne** s.f.

atenționá, *atenționez,* vb. I. Tranz. || Din *atenție* || A atrage cuiva atenția; a preveni pe cineva.

atențiúne s.f. v. **atenție.**

atenuá, *atenuez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *atténuer,* lat. *attenuare* || **1.** A micșora intensitatea unui fenomen, gravitatea sau importanța unui fapt. **2.** A reduce intensitatea unui fenomen fizic.

atenuánt, -ă, *atenuanți, -te,* adj. || Din fr. *atténuant,* lat. *attenuans, -ntis* || Care atenuează. ○ *Circumstanțe atenuante* = împrejurări, situații care contribuie la micșorarea pedepsei unui inculpat, atunci cînd fapta prezintă un pericol social mai redus.

atenuáre s.f. Acțiunea de *a atenua;* proces constînd în reducerea intensității unui fenomen fizic.

aterínă, *aterine,* s.f. || Din ngr. *atherina* || Pește teleostean marin, lung de 10—15 cm, cu corpul aproape transparent.

aterizá, *aterizez,* vb. I. Intranz. || După fr. *atterrir* || (Despre avioane) A efectua o aterizare; (despre nave) a imprima navei direcția spre coastă.

aterizáre, *aterizări,* s.f. Acțiunea de *a ateriza;* evoluție prin care un avion ia contact cu suprafața terenului și rulează pe sol pînă se oprește. ● Ansamblul operațiilor efectuate de o navă pentru a ajunge în raza de vizibilitate a unui reper de navigație de pe uscat.

aterizór, *aterizoare,* s.n. || După fr. *atterrisseur* || Ansamblul organelor unui avion care servesc la preluarea și atenuarea șocurilor în cursul aterizării.

atermán, -ă, *atermani, -e,* adj. || Din fr. *athermane* || (Despre corpuri) Care nu permite trecerea căldurii prin el.

ateróm s.n. || Din fr. *athérome,* gr. *atheroma* „chist sebaceu" || Depunere de substanțe grase pe pereții vaselor sanguine.

ateroscleróză s.f. || Din fr. *athérosclérose* || Proces patologic complex caracterizat prin depunerea de grăsimi și colesterol în peretele intern al arterelor, ducînd la sclerozarea acestora.

atestá, *atést,* vb. I. Tranz. || Din fr. *attester* lat. *attestari* (< *testis* „martor") || **1.** A dovedi; a confirma. **2.** A fi dovedit ca existent într-un text. **3.** A confirma pe cineva într-o funcție, într-un grad, într-o calitate.

atestáre, *atestări,* s.f. Acțiunea de *a atesta;* dovadă, mărturie. ● Dovedirea existenței unui cuvînt într-un text scris.

atestát, *atestate,* s.n. || Din germ. *Attestat* || Act prin care se atestă ceva; diplomă, certificat de studii.

ateú, -éc, *atei, -ee,* s.m. și f. || Din fr. *athée,* gr. *atheos; a* „fără" + *theos* „zeu") || Persoană care respinge orice credință religioasă; adept al ateismului.

átic, -ă, *atici, -e,* adj. || Din fr. *attique,* lat. *atticus,* gr. *attikos* || Caracteristic Aticei antice sau locuitorilor ei.

aticísm, s.n. || Din fr. *atticisme,* lat. *atticismus* || Ceea ce caracterizează stilul scriitorilor din Atena antică: eleganță, rafinament, puritate, finețe, măsură, concizie.

atíng, *ating,* vb. III. || Lat. *attingere* || **1.** Tranz. și refl. A lua contact ușor cu ceva. **2.** Tranz. A lovi ușor; (fig.) a jigni pe cineva, a ofensa. ● A impresiona, a înduioșa. **3.** Tranz. A ajunge la o anumită limită, la o anumită distanță (în timp sau în spațiu). **4.** Tranz. A pomeni (în treacăt) despre ceva.

atípic, -ă, *atipici, -ce,* adj. || Cf. gr. *a* „fără" + *typos* „model" || Care nu prezintă caracterele tipului obișnuit.

atitúdine, *atitudini,* s.f. || Din it. *attitudine,* fr. *attitude* || **1.** Ținută a corpului. **2.** Fel de a fi sau de a se comporta; poziție (favorabilă sau nefavorabilă) adoptată de cineva față de o persoană sau față de un lucru, un eveniment, un act politic etc. ○ Expr. *A lua atitudine* = a-și afirma punctul de vedere cu fermitate.

atîrná, *atîrn,* vb. I. Intranz. || Din *tîrn* || **1.** A sta suspendat (fiind prins sau agățat de ceva); (tranz.) a agăța, făcînd să cadă liber în jos. **2.** A se apleca (sub o povară). **3.** A depinde de cineva sau de ceva.

atîrnáre s.f. Acțiunea de *a atîrna;* dependență față de cineva sau ceva.

atît, atîta, *atîți(a), atîtea,* adv., pron. **nehot.,** adj. nehot. || Lat. *eccum-tantum* || **1.** Adv. (de obicei în forma *atît)* Așa de mult, de tare, de bine

etc. ○ Expr. *Tot atît* = totuna; indiferent. *Încă pe atît* = dublu. *Atîta numai că...* = doar că, cu singura deosebire că... **2.** Pron. nehot. (Mai ales în forma *atîta*) Înlocuiește un nume sau o propoziție care exprimă un număr, o măsură, o cantitate etc.: *atîta-i tot.* **3.** Adj. nehot. Care este așa de mult, de tare etc.: *atîția oameni.* **4.** Adj. nehot. Numai acesta: *atîta lucru îți cer.*

atlánt, *atlanți,* s.m. || Din it., fr. *atlante* || Statuie de piatră reprezentînd un bărbat, folosită ca element de susținere în locul unei coloane sau ca pilastru.

atlántic, -ă, *atlantici, -ce,* adj. || Din fr. *atlantique* || Care se referă la Oceanul Atlantic sau la ținuturile din jurul lui.

atlás[1] s.n. v. **atlaz.**

atlás[2], *atlase,* s.n. || Din fr. *atlas* || **1.** Prima vertebră cervicală, articulată cu occipitalul și cu vertebra următoare. **2.** Colecție de hărți geografice (reprezentînd o țară, un continent etc.). ○ *A. ceresc* = ansamblu de hărți reprezentînd bolta înstelată. *A. lingvistic* = colecție de hărți pe care este reprezentată repartizarea, pe un anumit teritoriu, a unor fapte de limbă (cuvinte, forme gramaticale etc.).

atláz, *atlazuri,* s.n. || Din tc. *atlaz;* ar. *atlas* „neted, fin" || Țesătură cu o față lucioasă, folosită pentru căptușeli și fețe de plapumă. || Și: **atlás** s.n.

atlét, -ă, *atleți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *athlète,* lat. *athleta,* gr. *athletes* || Persoană care practică atletismul. ● Persoană cu o constituție fizică robustă.

atlétic, -ă, *atletici, -ce,* adj. || Din fr. *athlétique,* lat. *athleticus* || Care se referă la atleți sau la atletism.

atletísm s.n. || Din fr. *athlétisme* || Ramură a sportului care cuprinde probe de alergări și mars, sărituri și aruncări sau probe combinate.

atmosféră, (3) *atmosfere,* s.f. || Din fr. *atmosphère;* gr. *atmos* „abur" + *sphaira* „sferă" || **1.** Înveliș gazos care înconjură Pămîntul; aer. ○ *A. stelară* = pătură exterioară a unei stele, din care radiațiile pătrund direct în mediul interstelar. **2.** (Fig.) Mediu social, ambianță; stare de spirit care se creează în jurul cuiva sau a ceva **3.** Unitate de măsură pentru presiune.

atmosféric, -ă, *atmosferici, -e,* adj. || Din fr. *atmosphérique* || Privitor la atmosferă, care aparține atmosferei.

atól, *atoli,* s.m. || Din fr. *atoll* || Insulă în formă de inel (al cărui diametru poate ajunge pînă la 50 km), alcătuită din schelete de corali.

atóm, *atomi,* s.m. || Din fr. *atome,* at. *atomus* || Cea mai mică parte dintr-un element care mai păstrează proprietățile chimice ale acestuia. ○ *A.-gram* = cantitate dintr-un element chimic a cărui masă, exprimată în grame, este numeric egală cu masa atomică a acestuia. *A. marcat* = trasor **(3).**

atómic, -ă, *atomici, -ce,* adj. || Din fr. *atomique* || Specific atomilor, alcătuit din atomi. ○ *Energie atomică* = energie nucleară. *Armă* (sau *bombă) atomică* = armă de nimicire în masă a cărei forță de distrugere e bazată pe energia nucleară. *Masă* (sau *greutate) atomică* v. *masă.*

atomísm s.n. || Din fr. *atomisme* || Concepție (formulată încă din antichitate) după care toate corpurile din natură sînt formate din atomi (concepuți inițial ca particule indivizibile).

atomizá, *atomizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *atomiser* || A transforma un lichid în particule foarte fine prin pulverizare.

atomizór, *atomizoare,* s.n. || Din fr. *atomiseur* || Aparat folosit pentru pulverizarea fină a unui lichid.

atomoelécтric, -ă, *atomoelectrici, -ce,* adj. || Din fr. *atomoélectrique* || *Centrală atomoelectrică* (sau *nuclearoelectrică)* = centrală pentru producerea energiei electrice, care folosește reactoare nucleare.

atón, -ă, *atoni, -e,* adj. || Din fr. *atone;* gr. *a* „fără" + *tonos* „ton" || (Despre vocale, silabe) Care nu este accentuat.

atonalísm s.n. || Din fr. *atonalisme* || Tehnică în compoziția muzicală modernă caracterizată prin renunțarea la legile tonalității și ale armoniei clasice a sunetelor.

atot- (atoate-) || A^3 + *tot* || Element de compunere însemnînd „pe deplin", „desăvîrșit", care servește la formarea unor adjective și a unor substantive.

atotputérnic, -ă, *atotputernici, -ce,* adj. || *Atot-* + *puternic* || Care are putere nelimitată, care poate orice. ○ (Substantivat, m. art.) Dumnezeu.

atotștiutór, -oáre. *atotștiutori, -oare,* adj. || *Atot-* + *știutor* || Care știe tot.

atractív, -ă, *atractivi, -e,* adj. || Din fr. *attractif,* lat. *attractivus* || Atrăgător, captivant.

atracție, *atracții,* s.f. || Din fr. *attraction,* lat. *attractio* (< *trahere* „a trage") || **1.** Acțiune reciprocă între două corpuri, care tinde să le apropie. ○ *A. universală* = proprietate a tuturor corpurilor din univers de a se atrage reciproc; gravitație. **2.** Înclinare puternică spre cineva sau ceva; farmec exercitat asupra cuiva. ● Ceea ce atrage, captivează.

atráge, *atrág,* vb. III. Tranz. || Din *trage* (după fr. *attirer)* || **1.** A exercita o atracție **(1).** **2.** A determina pe cineva să vină sau să se ducă undeva; a exercita o atracție **(2).** ○ Expr. *A atrage atenția cuiva* = a face ca atenția cuiva să se îndrepte într-o anumită direcție; a preveni, a avertiza. **3.** A avea drept consecință; a determina.

atrăgătór, -oáre, *atrăgători, -oare,* adj. || Din *atrage* || Care atrage, atractiv; care place, care dă satisfacție.

atribuí, *atribui,* vb. IV. Tranz. || Din fr. *attribuer,* lat. *attribuere* || **1.** A acorda, a conferi **2.** A pune pe seama sau în socoteala cuiva.

atribút, *atribute,* s.n. || Din fr. *attribut,* lat. *attributum* || **1.** Însușire (esențială) a unui obiect (fără de care acesta nu poate exista și nici nu poate fi conceput); simbol, semn distinctiv. **2.** Parte secundară a propoziției, care determină un substantiv sau un echivalent al acestuia.

atributív, -ă, *atributivi, -e,* adj. || Din fr. *attributif* || Care are funcția de atribut.

atribúție, *atribuții,* s.f. || Din fr. *attribution,* lat. *attributio* || Sferă de autoritate, de activitate sau de competență a cuiva; sarcină, obligație.

átriu s.n. || Din lat., fr. *atrium* || **1.** Curtea interioară a caselor romane. • Spațiu deschis, înconjurat de obicei de coloane, la intrarea unei bazilici. **2.** (Anat.) Auricul. || Și: **átrium** s.n.

átrium s.n. v. **atriu.**

atróce adj. invar. || Din fr. *atroce,* lat. *atrox, -ocis* || Cumplit, fioros.

atrocitáte, *atrocități,* s.f. || Din fr. *atrocité,* lat. *atrocitas, -atis* || Cruzime; faptă sau purtare cumplită, atroce.

atrofiá, pers. 3 *atrofiază,* vb. I. Refl. || Din fr. *atrophier* || (Despre țesuturi sau organe) A suferi un proces de atrofie.

atrofíe, *atrofii,* s.f. || Din fr. *atrophie,* lat. *atrophia;* gr. *a* „fără" + *trophe* „hrană" || Regresiune morfologică sau funcțională a unui țesut sau organ, ca urmare a unor tulburări metabolice.

atropínă s.f. || Din fr. *atropine;* lat. *atropa* „mătrăgună" || Alcaloid extras din mătrăgună, măselariță etc., folosit împotriva spasmelor și ca dilatator al pupilei.

atú, *atuuri* și **(1)** *atale,* s.n. || Din fr. *atout* (< *à* + *tout*) || **1.** Carte de joc (sau culoare) socotită ca având o valoare mai mare decît celelalte. **2** Element care oferă cuiva, într-o anumită împrejurare, un avantaj sau o șansă în plus.

atúncea adv. v. **atunci.**

atúnci adv. || Lat. **ad-tuncce* || **1.** În momentul acela; în același timp cu altă acțiune sau imediat după aceea. **2.** (Concesiv) Numai în acest caz. || Și: **atúncea** adv.

áță, *ațe,* s.f. || Lat. *acia* || **1.** Fir textil folosit la cusut, la fabricat țesături etc. ○ Expr. *Cusut cu ață albă,* se spune despre ceva care este evident fals, neadevărat. *Nici un capăt de ață* = absolut nimic. • (Adverbial) Drept, direct la...: *s-a dus ață la el.* **2.** *Ață-de-mare* = **a)** plantă acvatică cu tulpina scurtă și foarte ramificată și cu flori verzui; **b)** pește teleostean marin, lung de c. 25 cm, cu corpul filiform, cu o singură înotătoare și cu coada transformată în organ apucător.

ațícă s.f. || Din *ață* || Pînză rară și subțire de bumbac.

ațíne, *ațin,* vb. III. Tranz. și refl. || Lat. **attenere (attinere)* || **1.** A sta în calea cuiva, pîndindu-i trecerea. **2.** A sta gata pentru a prinde ceva. • (Refl.) A se ține după cineva.

ațintí, *ațintesc,* vb. IV. Tranz. || Din *ținti* || A-și îndrepta privirile spre cineva sau ceva; (înv.) a îndrepta o armă de foc spre o țintă, a ochi.

ațintít, -ă, *ațintiți, -te,* adj. (Despre ochi, privire) Îndreptat, concentrat asupra cuiva sau a ceva.

ațipí, *ațipesc,* vb. IV. Intranz. || Lat. **ad-tepere* || A fi cuprins de un somn ușor, a începe să doarmă.

ațîțá, *aților,* vb. I. Tranz. || Lat. **attitiare,* plecînd de la *titio* „tăciune" || A aprinde sau a înviora focul. • (Fig.) A întărîta, a asmuți.

ațós, -oásă, *ațoși, -oase,* adj. || Din *ață* || (Despre plante sau despre păstăile acestora) Care are în structura sa fibre sau filamente.

au interj. Exclamație care exprimă durere, mirare, bucurie etc.

audiá, *audiez,* vb. I. Tranz. || Format în românește. Cf. *auditor, audiție, audiență* etc. || **1.** (Despre un organ de judecată) A asculta un martor, în legătură cu fapte privitoare la proces. **2.** A asculta un șir de lecții, de cursuri, de înregistrări muzicale etc.

audibilitáte s.f. || Din fr. *audibilité* || Proprietate a unei vibrații de a putea fi percepută de ureche, datorită valorilor pe care le ia frecvența acesteia.

audiénță, *audiențe,* s.f. || Din fr. *audience,* lat. *audientia* || Primire a unui solicitator de către o persoană care are o funcție de răspundere.

audiére, *audieri,* s.f. Acțiunea de *a audia;* (jur.) ascultare a inculpatului sau a oricărei alte părți la proces, precum și a martorului ori expertului.

audio- || Din fr. *audio-* || Element de compunere servind la formarea unor cuvinte care se referă la undele sonore de frecvențe audibile.

audiofrecvéntă s.f. || *Audio* + *frecvență* (după fr. *audiofréquence)* || Frecvență a unei unde sonore care poate fi percepută de auz.

audiográmă, *audiograme,* s.f. || Din fr. *audiogramme* || Înregistrare grafică a intensității și frecvenței sunetelor percepute de bolnav în timpul examenului audiometric, pentru a determina acuitatea lui auditivă.

audiometríe s.f. || Din fr. *audiométrie* || Metodă de măsurare a acuității auditive a unei persoane, cu ajutorul audiometrului.

audiométru, *audiometre,* s.n. || Din fr. *audiomètre; audio-* + gr. *metron* „măsură" || Aparat folosit pentru măsurarea acuității auditive.

audiovídeo adj. invar. Care se efectuează prin radiodifuziune și televiziune: *mijloace de informare a.*

auditív, -ă, *auditivi, -e,* adj. || Din fr. *auditif* || Privitor la auz, care ține de auz.

auditór, -oáre, *auditori, -oare,* adj., s.m. și f. || Din fr. *auditeur;* lat. *auditor* || (Persoană) care ascultă un curs, o conferință, un concert; ascultător.

auditóriu s.n. || Din lat. *auditorium,* fr. *auditoire.* || Totalitatea auditorilor; asistență.

audiție, *audiții,* s.f. || Din fr. *audition,* lat. *auditio* || Ascultare a unei bucăți muzicale, într-un cadru mai restrîns decît la un concert. ○ *Primă a.* = prezentare a unei bucăți muzicale pentru prima oară în public.

augmentá, *augmentez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *augmenter,* lat. *augmentare* || A mări, a spori.

augmentatív, -ă, *augmentativi, -e,* adj., s.n. || Din fr. *augmentatif* || (Lingv.) (Afix) care, atașat la un cuvînt, indică un obiect mai mare decît cel indicat prin cuvîntul de bază; (cuvînt) format cu un astfel de afix.

augúr, (1) *auguri,* s.m., **(2)** *augure,* s.n. || Din lat. *augur* „ghicitor, prevestitor", fr. *augure* „pre-

vestire" || **1.** S.m. Preot la romani care pretindea că poate prevesti viitorul după zborul și cîntecul păsărilor. **2.** S.n. Prevestire făcută de augur (1). ○ Expr. *A fi de bun augur* = a fi semn bun (pentru reușita unui lucru).

áugust[1] s.m. invar. || Din lat. *augustus* || A opta lună a anului; are 31 zile; (pop.) măsălar.

augúst[2], **-ă**, *augusti, -ste*, adj. || Din fr. *auguste*, lat. *augustus* (< *augur*) însemnînd, la origine, „consacrat de către auguri" || (Ca epitet dat monarhilor și persoanelor din familia acestora) Preamărit, slăvit; maiestuos, măreț.

áulă, *aule*, s.f. || Din lat. *aula*, germ. *Aula* || Sală mare într-o instituție de cultură destinată festivităților, conferințelor etc.

auléu interj. v. **aoleu.**

aúlic, -ă, *aulici, -ce*, adj. || Din lat. *aulicus* (< *aula* „curte"), fr. *aulique* || Care ține de curtea unui suveran.

áur s.n. || Lat. *aurum* || **1.** Metal prețios, de culoare galbenă strălucitoare, cel mai maleabil și ductil dintre metale, din care se fac obiecte de valoare; nu este atacat de aproape nici un acid. ○ *Aur alb* = energia căderilor de apă. *Aur negru* = cărbune. *Epocă de aur* = perioadă de înflorire. **2.** (Fig.) Lucru de mare preț; bani, avere.

áură s.f. || Din lat. *aura* || **1.** Aureolă (2), nimb. **2.** Stare particulară la unii bolnavi, care precedă și semnalizează apariția crizei epileptice.

aureolát, -ă, *aureolați, -te*, adj. || După fr. *auréolé* || **1.** Înconjurat cu o aureolă. **2.** (Fig.) Devenit celebru, plin de glorie.

aureólă, *aureole*, s.f. || Din fr. *auréole* || **1.** Cerc luminos cu care pictorii înconjură capetele sfinților. **2.** (Fig.) Strălucire, glorie, faimă. **2.** Zonă mai puțin luminoasă care înconjură o flacără, un bec electric etc.

aureomicínă s.f. || Din fr. *auréomycine;* lat. *aureus* „(ca) de aur" + gr. *mykes* „ciupercă" || Substanță chimică sub formă de pulbere galbenă-aurie, folosită ca antibiotic în tratamentul unor infecții produse de bacili și coci, în unele viroze etc.

aurí, *auresc*, vb. IV. Tranz. || Din *aur* || A acoperi un obiect cu un strat subțire de aur. • (Fig.) A face să strălucească în culoarea aurului.

aurícul, *auricule*, s.n. || Din fr. *auricule*, lat. *auricula* „ureche (mică)" || Fiecare dintre cele două despărțituri superioare ale inimii, care comunică cu ventriculele, atriu (2).

aurifér, -ă, *auriferi, -e*, adj. || Din fr. *aurifère*, lat. *aurifer* || (Despre terenuri, roci, rîuri) Care conține aur (1).

auripigmént, *auripigmenți*, s.m. || Din germ. *Auripigment* || Sulfură naturală de arsen, de culoare galbenă-aurie, utilizată ca minereu de arsen.

aurít, -ă, *auriți, -te*, adj. Acoperit cu un strat subțire de aur. • Cusut sau țesut cu un fir de aur.

auríu, -íe, *aurii*, adj. || Din *aur* || De culoarea aurului.

auróră, *aurore*, s.f. || Din fr. *aurore*, lat. *aurora* || **1.** Lumină roșie-portocalie, care apare la orizont înainte de răsăritul Soarelui. ○ *A. polară (boreală* sau *australă)* = lumină difuză, verde sau roșiatică, care apare noaptea pe bolta cerească în regiunile polare; are forma unui arc de lumină din care țîșnesc raze, draperii, coroane etc. cu aspecte feerice. **2.** (Fig.) Început (al unei epoci).

auscultá, *auscúlt*, vb. I. Tranz. || Din fr. *ausculter*, lat. *auscultare* „a asculta" || (Med.) A examina funcționarea inimii sau a plămînilor ascultînd cu urechea sau cu stetoscopul.

auscultáție, *auscultații*, s.f. || Din fr. *auscultation*, lat. *auscultatio* || (Med.) Faptul de a asculta.

auspíciu, *auspicii*, s.n. || Din lat. *auspicium*, fr. *auspice* || **1.** (În antichitatea romană) Prevestire făcută de auguri. **2.** *Sub auspiciile cuiva* = sub protecția, sub patronajul cuiva. ○ Expr. *Sub cele mai bune auspicii* = în împrejurări favorabile, în condiții foarte bune.

austér, -ă, *austeri, -e*, adj. || Din lat. *austerus*, fr. *austère* || (Despre oameni și manifestările lor) Sobru, cumpătat; sever. (Fig.) *Holul era auster, umbros* (Cezar Petrescu).

austerítáte s.f. || Din lat. *austeritas, -atis*, fr. *austérité* || Însușirea de a fi auster; sobrietate, cumpătare.

austrál, -ă, *australi, -e*, adj. || Din fr. *austral*, lat. *australis* || Care este de la (sau dinspre) polul sud; sudic.

australián, -ă, *australieni, -e*, s.m. și f., adj. ||De la n. pr. *Australia;* cf. fr. *australien* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația Australiei. **2.** Adj. Privitor la Australia sau la populația ei, din Australia.

australoíd, -ă, *australoizi, -ide*, s.m. și f., adj. || Din fr. *australoïde; Australie* + gr. *eidos* „aspect" || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din subrasa aparținînd rasei negre răspîndite în Australia și Oceania. **2.** Adj. Care aparține australoizilor, privitor la australoizi.

australopitéc, *australopiteci*, s.m. || Din fr. *australopithèque;* lat. *australis* „de sud" + gr. *pithekos* „maimuță" || Maimuță fosilă cu unele trăsături apropiate de cele umane (în ce privește dentiția, poziția bipedă etc.).

austriác, -ă, *austrieci, -ce*, s.m. și f., adj. ||Din it. *austriaco* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul ce s-a constituit ca națiune în Austria. **2.** Adj. Care aparține Austriei sau populației ei, care se referă la Austria.

austromarxísm s.n. || Din germ. *Austromarxismus* || Curent oportunist apărut în mișcarea muncitorească din sînul social-democrației austriece de la sfîrșitul sec. 19, care nega necesitatea transformărilor revoluționare, susținînd teza integrării pașnice a capitalismului în socialism.

aústru s.n. || Din lat. *auster, -tri* || **Vînt** secetos care bate din sud-vest în Banat, Oltenia și Muntenia.

aușél, *aușei*, s.m. || Din *auș* (< lat. *avus* „moș") || Nume dat unui gen de păsări mici, asemănătoare prin colorit cu sticleții.

áut, (2) *auturi*, adv., s.n. || Din engl. *out* „afară" || (Sport) **1.** Adv. În afara terenului de joc. **2.** S.n. Situație în care mingea este în afara terenului de joc.

autárhic, -ă, *autarhici, -ce*, adj. || Din it. *autarchico* || Care are caracter de autarhie.

autárhie s.f. || Din it. *autarchia;* cf. fr. *autarcie* || Politică economică prin care o țară se izolează de economia celorlalte țări, ori se limitează în relațiile economice la anumite zone.

auténtic, -ă, *autentici, -ce*, adj. || Din fr. *authentique*, lat. *authenticus* || Care este conform cu adevărul; recunoscut ca propriu unui autor sau unei epoci. ● (Despre acte) Întocmit de un organ competent în forme care îi atribuie putere doveditoare.

autenticitáte s.f. || Din fr. *authenticité* || Faptul sau însușirea de a fi autentic.

autentifícă, *autentífic*, vb. I. Tranz. || După fr. *authentifier* || A face ca un act să devină autentic.

autísm s.n. || Din fr. *autisme;* gr. *autos* „însuși" || (Med.) Pierderea contactului psihic cu realitatea, cu lumea înconjurătoare și trăirea intensă a propriei vieți interioare.

auto¹- || Din fr. *auto-;* gr. *autos* „însuși" || Element de compunere însemnînd „de la sine" și care servește la formarea unor substantive, adjective și verbe.

áuto² || Abreviere din fr. *automobile* || **1.** Adj. invar. Care se referă la automobile. **2.** Element de compunere însemnînd „automobil" sau „automat" și care servește la formarea unor substantive.

autoadminístră, *autoadministrez*, vb. I. Refl. || *Auto¹-* + *administra* || A se administra prin mijloace proprii.

autoapărăre s.f. || *Auto¹-* + *apărare* || Apărare prin mijloace proprii.

autoapríndere s.f. || *Auto¹-* + *aprindere* || Aprindere a combustibilului într-un motor fără intervenția unei surse de căldură exterioare, datorită presiunii înalte în care se găsește combustibilul.

autoateliér, *autoateliere*, s.n. || *Auto²* + *atelier* || Atelier instalat pe un vehicul autopropulsat, folosit pentru depanări și reparații curente necesare vehiculelor.

autobasculántă, *autobasculante*, s.f. || *Auto²* + *basculantă* || Autocamion prevăzut cu benă basculantă, destinat în special transporturilor de materiale pulverulente.

autobáză, *autobaze*, s.f. || *Auto²* + *bază* || Centru de întreținere, reparații și garare a autovehiculelor (autobuze și autocamioane).

autobiografíe, *autobiografii*, s.f. || Din fr. *autobiographie*, rus. *avtobiografija;* gr. *autos* „însuși" + *bios* „viață" + *graphein* „a scrie" || Biografia unei persoane scrisă sau expusă de ea însăși; scriere literară în care autorul își povestește viața.

autoblindát, *autoblindate*, **s.n.** || *Auto²* + *blindat* || Automobil blindat.

autobúz, *autobuze*, s.n. || Din fr. *autobus*, germ. *Autobus* || Autovehicul cu caroseria închisă folosit pentru transportul de persoane în comun.

autocamión, *autocamioane*, s.n. || *Auto²* + *camion* || Autovehicul de dimensiuni mari, cu caroserie deschisă, prevăzut cu platformă sau cu benă, și folosit pentru transportul de materiale.

autocamionétă, *autocamionete*, s.f. || *Auto²* + *camionetă* || Autocamion de dimensiuni mai reduse.

autocár, *autocare*, s.n. || Din fr. *autocar* || Autobuz folosit mai ales pentru excursii.

autocefál, -ă, *autocefali, -e*, adj. || Din fr. *autocéphale* || (Despre biserica ortodoxă) Care are conducere de sine stătătoare.

autocisternă, *autocisterne*, s.f. || *Auto²* + *cisternă* || Autovehicul prevăzut cu o cisternă pentru transportul lichidelor.

autoclávă, *autoclave*, s.f. || Din fr. *autoclave;* gr. *autos* „însuși" + lat. *clavis* „cheie" || Recipient care se poate închide ermetic, folosit mai ales la sterilizări sub presiune.

autoconducere s.f. || *Auto¹-* + *conducere* || Principiu de conducere a activității efectuată de către colectivitatea respectivă însăși ori de către reprezentanți aleși ai ei.

autocontról, *autocontroale*, s.n. || *Auto¹-* + *control* || Control exercitat asupra propriei persoane.

autocrát, *autocrați*, s.m. || Din fr. *autocrate*, gr. *autokrates* „care guvernează prin el însuși" || Conducător cu puteri absolute al unei țări.

autocrație, *autocrații*, s.f. || Din fr. *autocratie*, gr. *autokrateia* „putere absolută" || Formă de guvernămînt antidemocratică, în care puterea politică este concentrată în mîinile unei singure persoane nealese.

autocrític, -ă, *autocritici, -ce*, s.f., adj. || *Auto¹-* + *critic* (după rus. *samokritika)* || **1.** S.f. Analiză critică a propriei activități. **2.** Adj. Bazat pe autocritică **(1),** pătruns de spiritul autocriticii.

autodafé, *autodafeuri*, s.n. || Din fr. *autodafé*, port. *auto da fe* „act de credință" || Ardere pe rug la care erau condamnați de către Inchiziție, mai ales în sec. 16 în Spania și în Portugalia, cei socotiți eretici; *p. ext.* acțiune care duce la distrugere prin foc.

autodepășíre s.f. || *Auto¹-* + *depășire* || Depășirea propriilor rezultate.

autodeterminăre s.f. || *Auto¹-* + *determinare* (după fr. *autodétermination)* || Principiu în virtutea căruia o națiune are dreptul de a-și alege, fără amestec din afară, statutul politic și calea de dezvoltare economică, socială și culturală.

autodezvoltáre s.f. || *Auto¹-* + *dezvoltare* || Creștere, dezvoltare de la sine.

autodidáct, -ă, *autodidacți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *autodidacte* || Persoană care și-a însușit un anumit bagaj de cunoștințe și de nivel ridicat fără a fi urmat o formă regulată de învățămînt.

autodróm, *autoadrome*, s.n. || Din fr. *autodrome; auto²* + gr. *dromos* „loc de alergare" || Teren amenajat pentru cursele de automobile.

autodúbă, *autodube*, s.f. || *Auto*[2] + *dubă* || Autovehicul închis, folosit pentru transportul de materiale fragile, produse alimentare etc.

autoexcitáție s.f. || Din fr. *auto-excitation* || Excitație a unei mașini electrice produsă chiar de curentul dat de mașină.

autofecundáre, *autofecundări*, s.f. || *Auto*[1]- + *fecundare* (după fr. *autofécondation)* || Fuziunea unor gameți femeli și masculi produși de același individ.

autofinanțáre, *autofinanțări*, s.f. || *Auto*[1]- + *finanțare* || Finanțare din fonduri proprii.

autoflagelá, *autoflagelez*, vb. I. Refl. || *Auto*[1]- + *flagela* || (Despre adepții unor secte religioase) A se biciui, a se tortura singur, din fanatism religios.

autogamíe s.f. || Din fr. *autogamie; auto*[1]- + gr. *gamos* „unire" || (La plantele hermafrodite) Fuziunea gameților femeli și masculi produși în aceeași floare.

autogáră, *autogări*, s.f. || *Auto*[2] + *gară* || Gară pentru îmbarcarea și debarcarea din autovehicule (autobuze și autocamioane).

autogénă, *autogene*, adj. || Din fr. *autogène* || *Sudare autogenă* = sudare prin topire, de obicei fără adaos de material străin.

autogír, *autogire*, s.n. || Din fr. *autogire; auto*[2] + gr. *gyros* „cerc" || Vehicul aerian care folosește, în locul aripilor, o elice de sustentație ce se rotește în jurul unui ax vertical.

autogól, *autogoluri*, s.n. || *Auto*[1]- + *gol* || (La fotbal) Gol dat de un jucător în propria poartă.

autográf, -ă, *autografi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *autographe* || (Semnătură sau text) scris de propria mînă a autorului.

autoguvernă, *autoguvernez*, vb. I. Refl. || *Auto*[1]- + *guverna* || (Despre state)A se conduce singur, fără amestec străin.

autohtón, -ă, *autohtoni, -e*, adj. || Din fr. *autochtone;* gr. *autochthon* (< *auto* „însuși" + *chthon* „pămînt, țară") || (Adesea substantivat) Care s-a format și s-a dezvoltat pe teritoriul pe care trăiește și în prezent; băștinaș. ◆ (Despre formații geologice) Constituite din roci mai tinere, rămase pe locul formării lor, peste care s-au produs încălecări de formațiuni mai vechi.

autoimpúnere, *autoimpuneri*, s.f. || *Auto*[1]- + *impunere* || Contribuție voluntară în bani și în muncă cu care o colectivitate participă la executarea unor lucrări de interes obștesc cu caracter local.

autoinducție s.f. || Din fr. *auto-induction* || Selfinducție.

automát, -ă, *automați, -te*, adj., s.n. || Din fr. *automate*, gr. *automatos* || **1.** Adj. (Despre mașini sau aparate) Care efectuează anumite operații fără intervenția nemijlocită a omului; (despre operații) care se efectuează prin acțiunea unui dispozitiv mecanic. ◆ (Fig.; adesea adverbial) Care se face de la sine, fără participarea rațiunii. **2.** S.n. Aparat sau mașină care efectuează anumite operații în mod automat **(1).** ◆ (Fig.) Om lipsit de voință și de inițiativă. **3.** S.n. Pistol-mitralieră.

automátică s.f. || Din fr. *automatique* || Disciplină care se ocupă cu studiul metodelor și al mijloacelor pentru realizarea complexelor de operații sau a proceselor tehnologice, în vederea automatizării acestora.

automatísm s.n. || Din fr. *automatisme* || **1.** Caracterul a ceea ce este automat **(1). 2.** Proces fiziologic care se desfășoară fără participarea conștiinței.

automatizáre s.f. || Cf. fr. *automatiser* || Echipare a unui sistem tehnic cu automate **(2),** pentru conducerea și efectuarea automată a unei operații, înlocuind astfel participarea nemijlocită a omului.

automișcáre s.f. || *Auto*[1]- + *mișcare* || Mișcarea neîntreruptă a materiei, determinată de contradicțiile interne proprii tuturor obiectelor și fenomenelor.

automobíl, *automobile*, s.n. || Din fr. *automobile*, germ. *Automobil; auto*[1]- + lat. *mobilis* „mișcător" || Autovehicul rutier pe cel puțin patru roți pneumatice, folosit pentru transportul de persoane și materiale.

automobilísm s.n. || Din fr. *automobilisme* || Sport în care concurenții conduc automobile, în vederea stabilirii de performanțe.

automobilíst, -ă, *automobiliști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *automobiliste* || Persoană care practică automobilismul.

automodelísm s.n. || Din fr. *automodélisme* || Ramură sportivă care se ocupă cu construirea de autovehicule în miniatură *(automodele)*, avînd diferite sisteme de propulsie și de comandă.

automotór, *automotoare*, s.n. || Din fr. *automoteur* || Vehicul de cale ferată prevăzut cu motor propriu, folosit pentru transportul de călători și de mărfuri.

autonóm, -ă, *autonomi, -e*, adj. || Din fr. *autonome* || Care se bucură de autonomie, care funcționează în condiții de independență.

autonomíe s.f. || Din fr. *autonomie;* gr. *autos* „însuși" + *nomos* „lege" || **1.** Independență în guvernare. **2.** Situație a unei națiuni care are dreptul de a se autoguverna în cadrul unui stat federal. **3.** Situația celui ce dispune liber de propria voință. **4.** *A. de zbor* = durata maximă de menținere a unui avion în aer fără alimentare cu combustibil. ◆ (Mar.) Durata în care un mijloc de navigație se poate deplasa fără a fi reaprovizionat.

autopornire s.f. || *Auto*[1]- + *pornire* || Reintrare automată în funcționarea normală a motoarelor asincrone după o dispariție sau o scădere de scurtă durată a tensiunii la borne, dacă în acest timp au rămas conectate la rețea.

autoportrét, *autoportrete*, s.n. || *Auto*[1]- + *portret;* cf. fr. *autoportrait* || Reprezentare a propriei persoane, în pictură, sculptură, desen sau în literatură.

autopropulsat, -ă, *autopropulsați, -te*, adj. || *Auto*[1]- + *propulsat;* cf. fr. *autopropulsé* || (Despre mașini de lucru, vehicule etc.) Care se deplasează, folosind energia unei surse proprii.

autopsíe, *autopsii*, s.f. || Din fr. *autopsie*, gr. *autopsia* (< *autos* „însuşi" + *opsis* „vedere") || Disecare a unui cadavru, pentru a stabili cauza morţii.

autór, -oáre, *autori, -oare*, s.m. şi f. || Din fr. *auteur*, lat. *auctor (autor)* || **1.** Persoană care creează o operă literară, artistică, ştiinţifică sau publicistică. **2.** Persoană care produce sau comite ceva; (jur.) persoană care săvîrşeşte în mod nemijlocit o infracţiune.

autoreferát, *autoreferate*, s.n. || *Auto*[1]- + *referat* || Expunere făcută de cineva asupra unei lucrări proprii (ex. în vederea susţinerii tezei de doctorat).

autoritár, -ă, *autoritari, -e*, adj. || Din fr. *autoritaire* || Care caută să-şi impună voinţa, autoritatea. ● Care impune ascultare, supunere.

autoritáte, *autorităţi*, s.f. || Din fr. *autorité*, lat. *auctoritas* || **1.** Putere, drept de a da dispoziţii cu caracter obligatoriu, de a impune cuiva ascultare. **2.** Organ al puterii de stat competent să emită dispoziţii cu caracter obligatoriu; reprezentant al acestei puteri. **3.** Prestigiu, vază; persoană care se impune prin prestigiul său.

autorizá, *autorizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *autoriser*, lat. *auctorizare* (< *auctor)* || A împuternici pe cineva pentru exercitarea unui drept sau pentru săvîrşirea unui act.

autorizát, -ă, *autorizaţi, -te*, adj. Împuternicit să facă sau să spună ceva. ● Făcut sau spus de o persoană îndreptăţită.

autorizáţie, *autorizaţii*, s.f. || Din fr. *autorisation* || Împuternicire sau încuviinţare dată de un organ al administraţiei de stat pentru exercitarea unui drept sau pentru săvîrşirea unui act. ● Document prin care se acordă această împuternicire.

autosanitáră, *autosanitare*, s.f. || *Auto*[2] + *sanitară* || Autovehicul amenajat şi dotat pentru acordarea asistenţei medicale de urgenţă, la domiciliu sau la locul accidentului, şi pentru transportul bolnavilor, răniţilor etc.

autoservice [Pron.: autosérvis] s.n. || Din engl. *auto-service* || Staţie pentru întreţinerea autoturismelor. || Scris şi: *auto-service*.

autoservíre s.f. || *Auto*[1]- + *servire* (după engl. *self-service*, prin intermediul l. ruse) || Sistem de desfacere a mărfurilor, în care clientul se serveşte singur.

autostóp, *autostopuri*, s.n. || Din fr. *auto*[2] + *stop* || **1.** Instalaţie de semnalizare luminoasă aşezată la intersecţia străzilor pentru reglementarea circulaţiei. ● Instalaţie de oprire automată a unui tren cînd linia nu este liberă. **2.** Practica de a opri un automobilist ca să te ia în maşina lui pentru a parcurge un anumit drum.

autostrádă, *autostrăzi*, s.f. || Din fr. *autostrade*, it. *autostrada* || Şosea principală pentru circulaţia cu viteză mare a autovehiculelor.

autosugéstie, *autosugestii*, s.f. || Din fr. *autosuggestion* || Sugestie exercitată asupra propriei persoane; influenţare a propriei comportări.

autoşenílă, *autoşenile*, s.f. || Din fr. *autochenille* || Autovehicul de transport prevăzut cu şenile ca organe de rulare.

autotipíe, *autotipii*, s.f. || Din fr. *autotypie; auto*[1]- + gr. *typos* „amprentă" || (Poligr.) Procedeu fotochimic de executare a unui clişeu cu suprafaţa activă în relief, constînd în reproducerea imaginilor cu ajutorul unor puncte de diferite mărimi.

autotomíe s.f. || Din fr. *autotomie; auto*[1]- + gr. *tome* „tăietură" || Autoamputare a unei părţi a corpului (coadă, picior), caracteristică unor nevertebrate, ca formă de apărare, partea amputată putîndu-se regenera.

autotractór, *autotractoare*, s.n. || Din fr. *autotracteur* || Autovehicul de mare putere destinat tractării unor remorci, maşini etc.

autotróf, -ă, *autotrofi, -e*, adj. || Din fr. *autotrophe; auto*[1]- + gr. *trophe* „hrană" || (Despre organisme) Care îşi sintetizează hrana (substanţele organice) direct din substanţe anorganice.

autoturísm, *autoturisme*, s.n. || *Auto*[2] + *turism* || Automobil pentru transportul unui număr mic de persoane.

autotúrn, *autoturnuri*, s.n. || *Auto*[2] + *turn* || Autovehicul prevăzut cu o platformă montată pe un schelet în formă de turn, servind la executarea unor lucrări la instalaţiile aeriene.

autoutilitáră, *autoutilitare*, s.f. || *Auto*[2] + *utilitară* || Vehicul pentru transportul unor cantităţi mici de mărfuri.

autovaccín, *autovaccinuri*, s.n. || Din fr. *autovaccin* || Vaccin preparat din germeni izolaţi de la bolnavul însuşi.

autovehícul, *autovehicule*, s.n. || Din fr. *autovéhicule* || Vehicul terestru autopropulsat.

autumnál, -ă, *autumnali, -e*, adj. || Din lat. *autumnalis* || De toamnă, tomnatic.

auxiliár, -ă, *auxiliari, -e*, adj. || Din fr. *auxiliaire*, lat. *auxiliaris* || Care ajută la ceva, care are o funcţie secundară, ajutătcare. ○ (Gram.) *Verb a.* = verb care ajută la formarea timpurilor şi modurilor compuse.

auxínă, *auxine*, s.f. || Din fr. *auxine;* cf. lat. *augere* „a face să crească" || Substanţă organică de tip hormonal care condiţionează creşterea plantelor.

aúz s.n. || Din *auzi* || **1.** Faptul de a auzi: *la auzul acestei veşti s-a bucurat.* **2.** Simţ cu ajutorul căruia se percep sunetele (existent la vertebrate şi la unele nevertebrate superioare); percepere a sunetelor.

auzí, *aúd*, vb. IV. || Lat. *audire* || **1.** Tranz. A percepe sunetele, zgomotele cu ajutorul auzului; a asculta. **2.** Tranz. şi intranz. (Mai ales interogativ) A înţelege, a pricepe. **3.** Tranz. şi intranz. A afla ştiri, noutăţi. ○ *Din auzite* = din cîte s-a aflat de la alţii. ○ Expr. *A nu mai voi să audă de cineva* = a rupe relaţiile cu cineva. **4.** Refl. impers. A se vorbi, a se zvoni. *Să nu ne luăm după cîte se aud* (Stancu).

avál adv. || Din fr. *aval* || *În aval* = în jos de un anumit loc, de obicei de-a lungul unui curs de apă; în josul apei, spre vărsare.

avalánşă, *avalanşe*, s.f. || Din fr. *avalanche* || Masă de zăpadă care se desprinde de pe coasta unui munte şi alunecă la vale, ducînd cu sine pietrele şi copacii întîlniţi în cale. ● (Fig.) Cantitate mare (de...), năvală (de...).

avancrónică, *avancronici*, s.f. || Din fr. *avant-chronique* || Cronică a unui spectacol scrisă înainte de a avea loc premiera.

avangárdă, *avangărzi*, s.f. || Din fr. *avant-garde* || Unitate sau subunitate militară care se deplasează în faţa forţelor principale ca element de siguranţă. ● Clasă socială, grup, partid, organizaţie care este în frunte, care conduce. ● (În literatură şi artă) Avangardism **(2)**.

avangardísm s.n. || Din *avangardă* || **1.** Concepţie şi atitudine fals-revoluţionară, caracterizată prin măsuri premature, aventuriste, necorespunzătoare etapei istorice date. **2.** Denumire dată curentelor literar-artistice apărute la începutul sec. 20, care negau canoanele artei tradiţionale, recurgînd la forme ostentative, uneori excentrice, dar avînd, în acelaşi timp, şi o funcţie regeneratoare şi anticipativă.

avanpóst, *avanposturi*, s.n. || Din fr. *avant-poste* || Subunitate militară de siguranţă instalată în faţa forţelor principale (aflate în staţionare sau în apărare), pe direcţia probabilă de atac a inamicului.

avanpremiéră, *avanpremiere*, s.f. || Din fr. *avant-première* || Spectacol dat, în faţa unor specialişti, ca ultimă repetiţie, înainte de premiera unei piese de teatru, a unui film etc.

avánş, *avansuri*, s.n. || Din fr. *avance* || **1.** Sumă de bani plătită anticipat de către întreprinderi, organizaţii economice, instituţii etc. în contul unor lucrări, unor servicii, unor venituri viitoare etc.; acont. **2.** (În expr.) *A face cuiva avansuri* = a încerca să cîştigi prietenia sau dragostea cuiva prin promisiuni, linguşiri sau concesii. **3.** Interval de timp sau distanţă cu care cineva sau ceva este înaintea altuia. ○ *În avans* = realizat înainte de termenul prevăzut.

avansá, *avansez*, vb. I. || Din fr. *avancer* || **1.** Intranz. A înainta; a se dezvolta, a progresa. **2.** Tranz. A ridica pe cineva în grad, a-l promova în muncă. **3.** Tranz. A da cuiva cu anticipaţie o sumă de bani; (fig.) a anticipa (o idee).

avansáre, *avansări*, s.f. **1.** Dezvoltare, progresare. **2.** Înaintare (într-o funcţie, într-un grad).

avanscénă, *avanscene*, s.f. || Din fr. *avant-scène* || **1.** Partea scenei cuprinsă între cortină şi rampă. **2.** Fiecare dintre cele două loji situate lîngă scenă.

avantáj, *avantaje*, s.n. || Din fr. *avantage* (< *avant*) || **1.** Folos, profit obţinut de cineva în plus (în raport cu altul). ○ *A. reciproc* = principiu de bază în relaţiile internaţionale, care se întemeiază pe acordarea reciprocă de avantaje, asigurarea echivalenţei schimburilor economice, în condiţiile egalităţii suverane a statelor. **2.** Superioritate a unei persoane faţă de alta, datorită unor împrejurări mai favorabile. **3.** Favoare, privilegiu.

avantajá, *avantajez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *avantager* || **1.** A acorda cuiva un avantaj; a favoriza. **2.** (Despre îmbrăcăminte, coafură) A scoate în relief calităţile fizice ale cuiva.

avantajós, -oásă, *avantajoşi, -oase*, adj. || Din fr. *avantageux* || Care prezintă avantaj.

avantrén, *avantrenuri*, s.n. || Din fr. *avant-train* || Antetren.

avár, -ă, *avari, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *avare*, lat. *avarus* || (Om) zgîrcit.

avár[2]**, -ă,** *avari, -e*, s.m. şi f., adj. || Din lat. *Avarus* || **1.** S.m. şi f. Persoană făcînd parte dintr-o populaţie turcică aşezată, în timpul marii migraţiuni a popoarelor, în Cîmpia Panonică, unde a creat un stat, distrus de franci şi de bulgari. **2.** Adj. Care aparţine avarilor **(1)**, referitor la avari.

avariá, *avariez*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *avarier* || A (se) strica, a (se) deteriora.

avaríe, *avarii*, s.f. || Din fr. *avarie*, it. *avaria;* ar. *ăwwār* „pagubă" || Stricăciune, deteriorare suferită de o navă, de o maşină, de o construcţie etc.

avaríţie s.f. || Din lat. *avaritia*, fr. *avarice* || Zgîrcenie.

avát, *avaţi*, s.m. Peşte teleostean de apă dulce, răpitor, lung de 50—60 cm, din familia ciprinidelor; trăieşte în Dunăre şi în lacurile de pe lîngă Marea Neagră.

avatár, *avataruri*, s.n. || Din fr. *avatar*, din sanscritul *avatara* „incarnaţia lui Vişnu" || Transformare, schimbare (chinuitoare) în evoluţia unei fiinţe.

aveá, *am, ai, are, avem, aveţi, au*, vb. II. Tranz. || Lat. *habere* || **1.** A stăpîni, a poseda, a deţine. ○ Expr. (Fam.) *Ce-am avut şi ce-am pierdut* = n-am ce pierde, puţin îmi pasă. ● A primi, a căpăta; a moşteni: *casa o am de la părinţi.* **2.** A dispune, a se bucura de: *are o mare putere de muncă.* **3.** A fi compus din: *casa are 4 camere.* **4.** A ţine, a purta: *în mînă are cartea.* **5.** A fi de o anumită dimensiune, greutate, vîrstă etc. **6.** A fi cuprins de o senzaţie, de un sentiment. ○ Expr. (Refl. recipr.) *A se avea dragi* = a se iubi. (Refl.) *A (nu) se avea bine cu cineva* = a (nu) fi prieten, a nu fi în relaţii bune cu cineva. ● A suferi de o boală. **7.** A trebui să...: *am de citit.* **8.** Unipers. A fi, a se afla cineva: *n-are cine să-l ajute.* **9.** (Cu valoare de verb auxiliar; perf. comp.: *am, ai, a, am, aţi, au;* optativ-condiţional: *aş, ai, ar, am, aţi, ar)* Serveşte la formarea timpurilor şi modurilor compuse: *ai citit; ar citi.* **10.** Serveşte la formarea unui viitor popular: *are să sosească.*

avén, *avene*, s.n. || Din fr. *aven* || Adîncitură circulară, ca o pîlnie, formată în roci solubile (calcar, gipse), în care se scurg apele de suprafaţă.

aventurá, *aventurez*, vb. I. Refl. || Din fr. *aventurer* || A întreprinde o acţiune îndrăzneaţă, riscantă.

aventúră, *aventuri*, s.f. || Din fr. *aventure*, it. *avventura;* lat. **adventura* „ceea ce trebuie să vină" || **1.** Acţiune îndrăzneaţă şi riscantă. ● Întreprindere dubioasă. **2.** Legătură amoroasă întîmplătoare.

aventuriér, -ă, *aventurieri, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *aventurier*, it. *avventuriero* || Persoană care întreprinde aventuri, căruia îi plac aventurile.

aventurós, -oásă, *aventuroşi, -oase*, adj. || Din fr. *aventureux*, it. *avventuroso* || Care constituie o aventură sau are caracter de aventură.

● (Despre oameni) Căruia îi plac aventurile, acțiunile îndrăznețe și riscante.

avére, *averi,* s.f. || Din *avea* || Totalitatea bunurilor care se află în patrimoniul cuiva.

avérs s.n. || Din fr. *avers;* lat. *adversus* „care este în față" || Fața unei monede sau a unei medalii, înfățișînd chipul emițătorului, stema țării etc.

avérsă, *averse,* s.f. || Din fr. *averse (< verser)* || Ploaie torențială de scurtă durată și pe o arie teritorială restrînsă.

aversiúne, *aversiuni,* s.f. || Din fr. *aversion,* lat. *aversio* || Sentiment de dezgust, de repulsie față de cineva sau de ceva.

avertisménț, *avertismente,* s.n. || Din fr. *avertissement* || **1.** Înștiințare prealabilă pentru a preveni asupra unui risc sau a unui pericol. **2.** Sancțiune administrativă pentru o abatere disciplinară. **3.** (Sport) Avertizare adresată de arbitru unui sportiv care joacă nereglementar.

avertizá, *avertizez,* vb. I. Tranz. || După fr. *avertir,* lat. **advertire (< advertere* „a îndrepta spre"). || A atrage cuiva atenția, a preveni pe cineva (asupra consecințelor unei acțiuni).

avertizór, *avertizoare,* s.n. || Din fr. *avertisseur* || Aparat de semnalizare care anunță iminența unui accident sau a unei avarii, pentru a le evita sau pentru a opri declanșarea lor.

aviátic, -ă, *aviatici, -ce,* adj. || Cf. germ. *aviatisch* || Referitor la aviație, de aviație.

aviátór, -oáre, *aviatori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *aviateur* || Persoană care pilotează un avion sau face parte din echipajul unui avion.

aviáție, *aviații,* s.f. || Din fr. *aviation;* lat. *avis* „pasăre" || **1.** Navigație aeriană cu aeronave mai grele decît aerul; știința și tehnica acestei navigații. **2.** Totalitatea avioanelor de care dispune o țară, o societate de transport etc. ○ *A. sanitară* = aviație destinată transportului de urgență a celor grav bolnavi, a răniților, a accidentaților ori a medicamentelor.

avícol, -ă, *avicoli, -e,* adj. || Din fr. *avicole* || Care se referă la avicultură, care aparține aviculturii.

avicultór, -oáre, *avicultori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *aviculteur* || Persoană care se ocupă cu avicultura, specialist în avicultură.

avicultúră s.f. || Din fr. *aviculture;* lat. *avis* „pasăre" + *cultura* „creștere" || Știință care se ocupă cu creșterea rațională a păsărilor de curte.

avíd, -ă, *avizi, -de,* adj. || Din fr. *avide,* lat. *avidus* || **1.** Stăpînit de dorințe puternice; plin de interes, de pasiune (pentru lucruri folositoare). **2.** Lacom, nesățios.

aviditáte s.f. || Din fr. *avidité,* lat. *aviditas, -atis* || **1.** Însușirea de a fi avid **(1). 2.** Lăcomie.

aviofón, *aviofoane,* s.n. || Din fr. *aviophone* (< *avion* + gr. *phone* „sunet") || Tub acustic folosit de membrii echipajului unui avion pentru a comunica între ei fără a fi împiedicați de zgomotul motorului.

avión, *avioane,* s.n. || Din fr. *avion;* cf. lat. *avis* „pasăre" || Aeronavă mai grea decît aerul, cu aripi de sustentație, propulsia fiind asigurată de motoare. ○ *A. cu reacție* = avion dotat cu motoare termice reactive. *A. supersonic* v. *supersonic.*

avionétă, *avionete,* s.f. || Din fr. *avionnette* || Avion mic, pentru sport, turism etc.

avitaminóză s.f. || Din fr. *avitaminose* || Boală provocată de lipsa vitaminelor din alimentație.

avíz, *avize,* s.n. || Din fr. *avis* || **1.** Document prin care se comunică o înștiințare cu caracter oficial. **2.** Părere, apreciere a cuiva, de obicei a unui organ competent; rezoluție a unei autorități.

avizá, *avizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *aviser* || **1.** A înștiința din timp pe cineva (printr-un aviz). **2.** A-și exprima părerea într-o problemă; a da o rezoluție, a decide.

avizó, *avizouri,* s.n. || Din fr. *aviso* || Navă mică de luptă, rapidă, dotată cu armament ușor de artilerie.

avînt, *avînturi,* s.n. || Din *avînta* || **1.** Energie în mișcări, însuflețire; vioiciune. ○ *A-și lua avînt* = a se pregăti să facă o săritură; a se avînta. **2.** Progres, dezvoltare rapidă; (ec. pol.) dezvoltare continuă și în ritm susținut a economiei naționale sau a unei ramuri economice.

avîntá, *avînt,* vb. I. Refl. || Din a^3 + *vînt* || A se repezi plin de însuflețire spre cineva sau ceva. ● (Fig.) A porni cu elan într-o acțiune.

avocát, -ă, *avocați, -te,* s.m. și f. || Din fr. *avocat* || Persoană calificată, pentru a acorda asistență juridică.

avocatúră s.f. || Cf. germ. *Advokatur* || Profesiunea de avocat.

avórt, *avorturi,* s.n. || Din *avorta* || Întrerupere a sarcinii datorită expulsiei spontane sau provocate a fătului din cavitatea uterină înainte ca acesta să fie viabil.

avortá, *avortez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *avorter,* lat. *abortare (< aboriri)* || A pierde fătul prin avort.

avortón, *avortoni,* s.m. || Din fr. *avorton* || **1.** Ființă născută înainte de termen. **2.** (Fig.) Om degenerat, cu mari deficiențe fizice sau psihice.

avrămeásă s.f. (Bot.) Veninariță.

avút, -ă, (1) *avuți, -te,* adj., **(2)** *avuturi,* s.n. || Din *avea* || **1.** Adj. Bogat. **2.** S.n. Avere. ○ *A. obștesc* = bunuri aflate în proprietatea statului, a organizațiilor cooperatiste ori a altor organizații obștești.

avuție, *avuții,* s.f. || Din *avut* || Avere, bogăție. ○ *A. națională* = totalitatea valorilor materiale și spirituale de care dispune un popor la un moment dat.

ax, *axe,* s.n. || Din fr. *axe,* lat. *axis* „osie" || **1.** Organ de mașină de formă cilindrică, supus, prin rotire, translație sau imobilizare, în special la solicitări de încovoiere; cînd este echipat cu roți de rulare se numește *osie.*

axá, *axez,* vb. I. || Din fr. *axer* || **1.** Tranz. A centra, a echilibra, două sau mai multe suprafețe cilindrice. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) concentra în jurul a ceva, a (se) orienta într-un anumit sens.

áxă, *axe,* s.f. || Din fr. *axe* || **1.** Dreaptă pe care se consideră un anumit sens de parcurs; dreaptă orientată. ○ *A. de simetrie* = axă în

raport cu care o figură dată e simetrică. *A. de coordonate* v. *coordonat*. **2.** Linie dreaptă care ocupă o anumită poziție într-un sistem tehnic. ○ *A. de rotație* = dreaptă imaginară în jurul căreia se rotește un corp solid. **3.** *A. lumii* = prelungire a axei polilor Pămîntului pînă la intersecția cu sfera cerească.

axiál, -ă, *axiali, -e,* adj. || Din fr. *axial* || Care se referă la o axă; situat pe o axă, în raport cu o axă.

axilár, -ă, *axilari, -e,* adj. || Din fr. *axillaire* || Care se referă la axilă: *nerv axilar.*

axílă, *axile,* s.f. || Din fr. *axile,* lat. *axilla* || **1.** Locul unde se împreună o ramură cu trunchiul unei plante sau o frunză cu ramura. **2.** (Anat.) Subsuoară.

axiologíe s.f. || Din fr. *axiologie;* gr. *axios* „valoros" + *logos* „studiu" || Disciplină filozofică avînd drept scop studiul valorilor și funcția lor în viața socială.

axiomátic, -ă, *axiomatici, -e,* adj. || Din fr. *axiomatique* || Care se bazează pe o axiomă; care are caracter de axiomă.

axiómă, *axiome,* s.f. || Din fr. *axiome,* lat. *axioma,* gr. *axioma* „principiu evident" || Enunț prim, nedemonstrat, evident adevărat, din care se deduc, pe baza anumitor reguli, alte enunțuri; propoziție care, împreună cu altele, stă la baza demonstrării unor teoreme dintr-o teorie științifică.

áxis s.n. || Din fr., lat. *axis* || A doua vertebră cervicală, care se articulează cu atlasul (1).

axolót, *axoloți,* s.m. || Din fr. *axolotl* || Stadiul larvar acvatic al unei specii de salamandre.

axonometríe s.f. || Din fr. *axonométrie;* gr. *axon* „axă" + *metron* „măsură" || Metodă de reprezentare pe un plan a obiectelor spațiale, imaginea obținută sugerînd spațial obiectul.

azalée, *azalee,* s.f. || Din fr. *azalée* || Nume dat mai multor arbuști ornamentali exotici, cu flori roșii, roz sau albe.

azbést s.n. || Din fr. *asbeste* || Silicat de calciu și magneziu, mineral fibros, cu luciu mătăsos, neinflamabil, cu largi întrebuințări în industrie, în special ca izolant.

azbociméntt s.n. || Din *azb[est]* + *ciment* || Material de construcție obținut dintr-un amestec de ciment și azbest, folosit (sub formă de plăci) la acoperirea clădirilor, ca pereți despărțitori etc.

azbúche s.f. || Din sl. *azŭ* „a" + *buki* „b" || Termen folosit în trecut pentru a denumi alfabetul chirilic. ○ Expr. *A fi la azbuche* = a fi la începutul învățăturii. ● (Fig.) Învățătură.

azeotrópic, -ă, *azeotropici, -ce,* adj. || Din fr. *azéotropique* || (Despre un amestec de lichide) Care are proprietatea de a fierbe la temperatură constantă și de a da vapori care au aceeași compoziție ca și a lichidului din care provin, ceea ce împiedică separarea prin distilare.

ázi adv. || Lat. *hac die* || **1.** În ziua care este în curs; astăzi. ○ *Azi-noapte* = în noaptea precedentă. *Azi-dimineață* = în dimineața acestei zile. ○ Expr. *Ba azi, ba mîine,* exprimă ideea de amînare continuă. *De ieri pînă azi* = într-un timp neașteptat de scurt. *Cu azi, cu mîine* = încet-încet. *Azi-mîine* = în curînd. *A trăi de azi pe mîine* = a trăi în lipsuri, în sărăcie. **2.** În prezent, în zilele noastre.

azíl, *aziluri,* s.n. || Din fr. *asile,* lat. *asylum* „loc inviolabil" || Loc unde găsește cineva ocrotire sau adăpost. ○ *Drept de a.* (sau *a. politic*) = acordarea de către un stat a dreptului de stabilire pe teritoriul său unor persoane urmărite în țara lor din motive politice.

ázimă, *azime,* s.f. || Din ngr. *azima* || Turtă din aluat nedospit, coaptă de obicei în spuză (folosită de catolici la împărtășanie).

azimút s.n. || Din fr. *azimut;* ar. *al-samt* „drumul drept" || Unghi format de planul meridianului unui loc cu planul vertical care trece prin locul respectiv și printr-un punct dat.

azót s.n. || Din fr. *azote;* gr. *a* „fără" + *zoe* „viață" || Element chimic gazos care se găsește în atmosferă în proporție de aproape 80%, compușii lui fiind folosiți ca îngrășăminte și în industria chimică.

azotát, *azotați,* s.m. || Din fr. *azotate* || Sare a acidului azotic. ○ *A. de argint* = sare albă, cristalizată, întrebuințată în medicină și la fabricarea unor cerneluri.

azótic adj. || Din fr. *azotique* || *Acid a.* = acid oxigenat al azotului, oxidant puternic, folosit la fabricarea explozivilor, a îngrășămintelor, a fibrelor artificiale etc.

aztéc, -ă, *azteci, -ce,* s.m. și f., adj. || Din fr. *aztèque* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte dintr-o uniune de triburi amerindiene din centrul Mexicului. **2.** Adj. Care aparține aztecilor, privitor la azteci.

azúr s.n. || Din fr. *azur,* lat. *azzurum* (împrumutat din arabă) || Culoare albastră deschisă, *p. ext.* albastrul cerului.

azuríu, -ie, *azurii,* adj. || Din *azur* || Albastru-deschis.

azvîrlí, *azvîrl,* vb. IV. || Din *zvîrli,* prin contaminare cu *arunca* || **1.** Tranz. A arunca. **2.** Intranz. (Despre animale de ham) A izbi cu picioarele.

azvîrlitúră, *azvîrlituri,* s.f. || Din *azvîrli* || Aruncătură.

Ă

ă s.m. invar. A doua literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: vocală medială, cu deschidere mijlocie, nerotunjită.

ăla, áia, *ăia, alea,* pron. dem., adj. dem. || Lat. *illum, illa* || (Pop. şi fam.) Acela, aceea. ○ *Toate alea* = toate, tot ce trebuie.

álălalt, áialaltă, *ăialalţi, alelalte,* pron. dem., adj. dem. || *Ăl(a)* + *alalt* || (Pop. şi fam.) Celălalt..

ăst, ástă, *ăşti, aste,* adj. dem. || Lat. *istum, ista* || (Pop. şi fam.; cînd urmează după substantiv are forma *ăsta, asta)* Acest, această. ○ *(De) astă dată* = de data aceasta. *Astă-noapte* (sau *vară, iarnă* etc.) = în noaptea (sau vara etc.) precedentă.

ásta, ásta, *ăştia, astea,* pron. dem. || Lat. *istum, ista* || (Pop. şi fam.) Acesta, aceasta. ○ *Cu toate astea* = totuşi. ○ Expr. *Asta e!* sau *asta-i!* = **a)** aceasta e cauza; **b)** nici vorbă, nu se poate. *Ce-i asta?* = ce înseamnă lucrul acesta?

ástălalt, ástălaltă, *ăştialalţi, astelalte,* pron. dem. || *Ăst* + *alalt* || (Pop. şi fam.) Acesta care este mai aproape (de vorbitor).

Â

â s.m. invar. A treia literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: vocală medială închisă, nerotunjită; se foloseşte în scrierea cuvîntului *român,* a cuvintelor din familia acestuia şi a unor nume proprii de persoană.

B

b s.m. invar. A patra literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană oclusivă, bilabială, sonoră.

ba adv. || Din sl. *ba* || **1.** Nicidecum, nu: *ai fost la teatru? — Ba.* ● (Întărind o afirmație sau o negație): *ba da, ba nu.* **2.** (Exprimă o opoziție): *vrei să pleci? — Ba nu vreau.* **3.** *Ba bine că nu* = evident că da, se-nțelege. *Ba încă* = pe lîngă, în plus. **4.** (În corelație cu sine însuși) Sau... sau; cînd... cînd: *ba una, ba alta.*

babá, *babale,* s.f. || Din tc. *baba* || Piesă cilindrică de metal sau de beton, fixată pe puntea unei nave sau pe chei pentru legarea parîmelor la ancorare. || Art. *babaua.*

babác s.m. v. **babacă.**

babácă, *babaci,* gen., dat. sg. *babachii* și *babacăi,* s.m. || Din ngr. *babakas* || (Reg.) Tată; (fam.; la pl.) părinți. || Și: **babac** s.m.

babalíe, *babalici,* s.m. || Din tc. *babalik* „moșneag" || (Fam. și depr.) Om bătrîn și neputincios.

bábă, *babe,* s.f. || Împrumut vechi din bg., scr., ucr. *baba* || Femeie bătrînă. ○ *Zilele babei* (sau *babelor)* = primele zile (9 sau 12) din luna martie, cînd vremea este schimbătoare. *De-a baba-oarba* = joc de copii, în care, unul legat la ochi, încearcă să-i prindă pe ceilalți.

babétă, *babete,* s.f. || Din *babă* || Femeie bătrînă, babă.

babeurre [Pr.: *babőr*] subst. || Cuv. fr. || Lapte ușor acidulat, lipsit de grăsime, folosit în alimentația sugarului.

babiloneán, -ă, *babiloneni, -e,* s.m. și f., adj. || De la n. pr. *Babilon* || **1.** S.m. și f. Persoană făcînd parte din populația semitică a statului sclavagist antic Babilon. **2.** Adj. Care aparține Babilonului sau populației acestuia, care se referă la Babilon.

babiloníe, *babilonii,* s.f. || De la n. pr. *Babilon* || Vorbire sau scriere confuză. ● Învălmășeală mare, încurcătură, dezordine.

bábiță, *babițe,* s.f. || Din sl. *babica* || (Ornit.) Pelican. *Un stol de babițe sta adormite* (Odobescu).

babói, *baboi,* s.m. || Din bg. *baboj* || Nume dat peștilor mici de apă dulce. *Plecăm... cu pește — baboi ctt degetul* (Stancu).

babórd, *baborduri,* s.n. || Din fr. *babord* || Partea din stînga a unei nave. ● Marginea longitudinală din stînga a fuzelajului unui avion.

babórniță, *babornițe,* s.f. || Din *babă* || Babă urîtă și rea.

babúșcă, *babuște,* s.f. || Din sl. *babuška* || Pește teleostean, lung de 25—30 cm, argintiu pe spate și alb pe abdomen, cu înotătoarele roșii; trăiește prin bălți și iazuri; ocheană.

bac, *bacuri,* s.n. || Din fr. *bac* || **1.** Platformă plutitoare pentru transport de oameni, vehicule etc. de la un mal la celălalt al unei ape; pod umblător. **2.** Mijloc de navigație, de obicei autopropulsat, cu care se fac scurte traversări de rîuri sau de lacuri.

bacalaureát, -ă, *bacalaureați, -te,* subst. || Din fr. *baccalauréat* || **1.** S.n. Examen general pentru absolvenții liceului; titlul obținut în urma acestui examen. **2.** S.m. și f. Persoană care a trecut examenul de bacalaureat (1).

bacanálă, *bacanale,* s.f. || Din fr. *bacchanale,* lat. *Bacchanalia* || (La pl.) Sărbătoare la romani, cu dansuri și jocuri, închinată lui Bachus, zeul vinului. ● (Fig.; și la sg.) Petrecere zgomotoasă și destrăbălată.

bacántă, *bacante,* s.f. || Din fr. *bacchante* || Preoteasă a zeului Bachus, care celebra bacanalele. ● (Fig.) Femeie desfrînată.

bacará[1] s.f. || Din fr. *baccarat* || Cristal de calitate superioară; obiect fabricat din astfel de cristal (provenit inițial din Baccarat — Franța).

bacará[2], *bacarale,* s.f. || Din fr. *baccara* || Numele unui joc de cărți.

bacatór s.m. Soi de struguri cu boabe roșietice, cultivat pentru producerea vinurilor de masă.

bácă, *bace,* s.f. || Din lat. *bacca* || Tip de fruct cărnos, cu miezul suculent, în care se află una sau mai multe semințe (ex. agrișa, coacăza).

bacceá, *baccele,* s.f. (Depr.) Om bătrîn, ramolit.

bachelítă s.f. || Din fr. *bakélite,* după numele chimistului belgian *Backeland* || Rășină sintetică obținută din fenol și formaldehidă, întrebuințată în special ca material izolant în electrotehnică.

baci, *baci,* s.m. || Cuv. autohton || Cioban care conduce o stînă.

bacíl, *bacili,* s.m. || Din fr. *bacille,* lat. *bacillus* „bastonaș" || Bacterie de forma unui bastonaș; sînt în general saprofite iar unele pot fi patogene.

bacilár, -ă, *bacilari, -e,* adj. || Din fr. *bacillaire* || Privitor la bacili; (despre boli) provocat de bacili.

baclavá *baclavale,* s.f. || Din tc. *baklava* || Prăjitură de origine orientală, preparată din foi de plăcintă, nuci sau migdale și sirop de zahăr.

bácon s.n. || Din engl. *bacon* || Produs alimentar obținut din carne grasă de porc.

bacșíș, *bacșișuri,* s.n. || Din tc. *bahșiș,* pers. *bāhșīš* „cadou" || Sumă de bani dată cuiva peste plata cuvenită, pentru un serviciu personal.

bacterián, -ă, *bacterieni, -e,* adj. || Din fr. *bactérien* || Care se referă la bacterii, produs de bacterii.

bactericíd, -ă, *bactericizi, -de,* adj., s.n. || Din fr. *bactéricide* || (Substanță, agent) care distruge bacteriile (ex. formolul).

bactérie, *bacterii,* s.f. || Din fr. *bactérie* || Nume dat microorganismelor unicelulare, cu structură foarte simplă, dintre care unele provoacă boli infecțioase.

bacteriofág, *bacteriofagi,* s.m. || Din fr. *bactériophage* (< *bactérie* + gr. *phagein* „a mînca") || Microorganism care are proprietatea de a distruge bacterii.

bacteriológ, *bacteriologi,* s.m. || Din *bacteriologie* || Specialist în bacteriologie.

bacteriologíe s.f. || Din fr. *bactériologie* (< *bactérie* + gr. *logos* „studiu" || Ramură a biologiei care are ca obiect studiul bacteriilor.

bacteriostátic, -ă, *bacteriostatici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *bactériostatique* || (Agent, substanță) care oprește dezvoltarea bacteriilor.

báde s.m. **1.** Termen politicos de adresare unui bărbat mai în vîrstă de la țară. **2.** Termen cu care femeile de la țară se adresează bărbatului iubit. ● Iubit. *Badea nalt cît un cireș* (Pop.).

badián, *badiani,* s.m. || Din fr. *badiane* || Arbust cultivat în Orient pentru substanțele aromatice pe care le conține în frunze, flori și fructe, folosite în industria farmaceutică și la fabricarea unor lichioruri.

badijoná, *badijonez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *badigeonner* || **1.** A unge o parte bolnavă a corpului cu o soluție medicamentoasă. **2.** A unge trunchiul unui pom cu o soluție specială pentru a distruge insectele dăunătoare și ouăle lor. **3.** A acoperi cu un strat subțire bituminos suprafața poroasă sau fisurată a unei șosele asfaltate.

badlands [Pr.: bédlendz] s.n. || Din engl. *badlands* (< *bad* „rău" + *land* „teren") || Formă de degradare a terenurilor, rezultată în urma ploilor torențiale, în zone lipsite de vegetație.

badminton [Pr.: bédminton] s.n. || Din engl. *badminton,* de la numele orașului *Badminton* || Joc sportiv asemănător cu tenisul, în care mingea, mică și ușoară, se joacă fără să atingă pămîntul.

báftă s.f. || Din tc. *baht* || (Fam.) Noroc, șansă.

bagá s.f. || Din tc. *baga* || Material obținut din carapacea broaștelor țestoase, utilizat la confecționarea de piepteni, brățări etc.

bagáj, *bagaje,* s.n. || Din fr. *bagage* || **1.** Totalitatea lucrurilor care se iau într-o călătorie. ○ Expr. *A-și face bagajele* = a se pregăti de plecare; *p. ext.* a pleca. **2.** *B. de cunoștințe* = totalitatea cunoștințelor pe care le are cineva.

bagatélă, *bagatele,* s.f. || Din fr. *bagatelle,* it. *bagatella* || **1.** Lucru, fapt de mică importanță, fleac. **2.** Mică piesă muzicală instrumentală, scrisă pe o temă ușoară.

bagatelizá, *bagatelizez,* vb. I. Tranz. || Din *bagatelă* || A micșora importanța unui lucru, a unui fapt; a subaprecia.

bagdadíe, *bagdadii,* s.f. || Din tc. *bağdadi,* ar. *bagdadi,* de la numele orașului *Bagdad* (< *bag* „cer" + *dāta* „dat") || (Reg.) Plafon, tavan.

baghétă, *baghete,* s.f. || Din fr. *baguette,* it. *baccuetta* || **1.** Vergea subțire și ușoară cu care dirijorii conduc un ansamblu muzical; (*fig.*) măiestria dirijorului. ○ Expr. *Sub bagheta* = sub conducerea dirijorală. ● Bețișor cu care se lovesc coardele sau lamele unui instrument muzical. **2.** *B. magică* = bețișor de care se servesc scamatorii. **3.** Vergea de metal, de sticlă, de lemn etc. cu diferite întrebuințări tehnice.

báhic, -ă, *bahici, -ce,* adj. || Din fr. *bachique,* lat. *bacchicus* || Închinat zeului Bachus; referitor la Bachus. ● De băutură, de chef. ○ *Cîntec b.* = cîntec de petrecere.

baiadéră, *baiadere,* s.f. || Din fr. *bayadère,* port. *bailadeira* || Dansatoare indiană.

báie[1], *băi,* s.f. || Din sl. *banja* || **1.** Îmbăiere, scăldat. ● Apa folosită în acest scop. ○ Expr. *B. de sînge* = măcel. **2.** Clădire specială pentru îmbăiat; cada în care se îmbăiază. **3.** (Cu determinări) Expunere a corpului (gol) la acțiunea razelor soarelui, a vaporilor de apă, a aerului etc. (în scopuri curative). **4.** Recipient în care se pune un lichid sau o soluție, în vederea unor operații chimice; lichidul folosit la astfel de operații. **5.** (La pl.) Stațiune balneară. **6.** Soluție întrebuințată în vederea obținerii unei copii fotografice.

báie[2], *băi,* s.f. || Din magh. *bánya* || (Reg.) Mină (de aur, de cărbuni etc.). *În tot ținutul... sînt băi de aur* (Golescu).

báieră, *băieri,* s.f. || Din lat. *baiula* || **1.** Sfoară sau curea prinsă la un obiect, cu ajutorul căreia acesta poate fi transportat, atîrnat sau legat. ○ Expr. *A i se rupe băierile inimii* = a simți o mare durere sufletească. *A strînge băierile pungii* = a face economii.

bain-marie [Pr.: ben-marí] subst. || Cuv. fr. || (Tehn.) Procedeu de încălzire la o temperatură sub 100°, prin introducerea obiectului într-un recipient introdus la rîndul lui în apă clocotindă în alt vas. Procedeul se folosește și pentru sterilizarea conservelor alimentare.

baionétă, *baionete,* s.f. || Din fr. *baïonnette* (< *Bayonne,* oraș în Franța, unde a fost fabricată pentru prima dată această armă) || **1.** Armă de oțel cu vîrf ascuțit, care poate fi fixată la țeava unei puști. **2.** (Tehn.) *Îmbinare în b.* = îmbinare demontabilă între două piese prin introducerea uneia în cealaltă, urmată de rotirea lor relativă pentru a se fixa.

bairám, *bairamuri*, s.n. || Din tc. *bayram* || **1.** Numele a două mari sărbători musulmane. **2.** (Fam.) Petrecere, chef.

baiţ, *baiţuri*, s.n. || Din germ. *Beize* || Soluţie folosită pentru a curăţa, a colora sau a da un anumit aspect suprafeţei unui corp.

bal[1], *baluri*, s.n. || Din fr. *bal* (< v. fr. *baller* „a dansa") || Petrecere cu dans, care are loc seara şi noaptea. ○ *B. mascat* v. *mascat*.

bal[2], *baluri*, s.n. || Din fr. *balle* || (Înv.) Balot. • Material mărunt (în special tutun) legat în forme şi dimensiuni tipizate.

baládă, *balade*, s.f. || Din fr. *ballade;* lat. *ballare* „a dansa" || Poezie epică, uneori cu un pronunţat caracter liric, în care se relatează o acţiune eroică, o legendă, un fapt istoric etc. • Specie a poeziei lirice, cu formă fixă, cultivată mai ales în poezia medievală franceză.

baladésc, -ă, *baladeşti*, adj. || Din *baladă* || Care are caracter de baladă.

baladór, *baladoare*, s.n. || Din fr. *baladeur* || (Tehn.) Element de angrenaj al unui schimbător de viteză, compus din una sau din mai multe roţi dinţate, solidarizate între ele, care se pot deplasa longitudinal.

balaláică, *balalaici*, s.f. || Din rus. *balalajka* || Instrument muzical popular rusesc, de formă triunghiulară, cu trei coarde, care emite sunete prin ciupire.

balamá, *balamale*, s.f. || Din tc. *bağlama* || Dispozitiv metalic folosit pentru a lega un panou de un cadru fix (la uşi, la ferestre), astfel încît să permită panoului o mişcare de rotaţie. ○ Expr. *A-i slăbi cuiva balamalele* = a-şi pierde vigoarea (din cauza bătrîneţii). *A scoate pe cineva din balamale* = a enerva.

balamúc, *balamucuri*, s.n. || De la numele localităţii *Malamuc* || Spital pentru alienaţi mintali. ○ Expr. *A fi bun de dus la balamuc* = a fi nebun. • (Fig.) Gălăgie mare; dezordine.

balánş, *balansuri*, s.n. || Din *balansa* || Mişcare de pendulare; legănare.

balansá, *balansez*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *balancer* || A face (sau a imprima) o mişcare oscilatorie, în jurul unei axe orizontale; (refl.) a se mişca într-o parte şi într-alta, a se legăna.

balansiér, *balansiere*, s.n. || Din fr. *balancier* || **1.** Element al unui mecanism care poate transmite o mişcare oscilatorie. **2.** Prăjină cu care acrobaţii îşi menţin echilibrul pe sîrmă. **3.** (Biol.) Fiecare dintre cele două organe de echilibru pentru zbor la diptere.

balansoár, *balansoare*, s.n. || Din fr. *balançoire* || Fotoliu cu tălpi curbate, care se poate balansa.

balansór, *balansoare*, s.n. || Din *balansa* || Balansier (1).

balánţă, *balanţe* s.f. || Din fr. *balance* || **1.** Aparat folosit pentru determinarea greutăţii (masei) corpurilor, prin comparare cu o greutate cunoscută. ○ *B. romană* = balanţă cu braţe inegale, cu o singură greutate etalonată care se deplasează pe braţul lung şi avînd la braţul scurt un cîrlig sau un taler. **2.** Tablou statistico-economic prin care se compară şi se raportează indicatorii economici necesar a fi corelaţi, echilibraţi. ○ *B. de verificare* = operaţie contabilă prin care se face controlul exactităţii înregistrărilor în conturi, la o anumită dată. *B. comercială* = raportul între valoarea generală a importului şi cea a exportului unei ţări, pe o anumită perioadă.

balást, *balasturi*, s.n. || Din fr., engl. *ballast* || **1.** Amestec de pietriş şi nisip, întrebuinţat ca material de construcţie. **2.** Strat de pietriş pe care se aşază traversele de cale ferată. **3.** Lest de apă, nisip sau pietriş cu care se încarcă o navă pentru a-i mări stabilitatea. • (Fig.) Ceea ce este împovărător, nefolositor.

balastiéră, *balastiere*, s.f. || Din fr. *ballastière* || Carieră de pietriş şi nisip.

baláur, *balauri*, s.m. || Cuv. autohton || Monstru fantastic din basme, imaginat ca un şarpe cu mai multe capete, şi care întruchipează răul.

bálă, *bale*, s.f. || Cuv. autohton || (Pop.) Fiară; monstru, dihanie. *Trebuie să fie o bală de lup* (Sadoveanu).

balcaniádă, *balcaniade*, s.f. || De la n. pr. *Balcani* || Întreceri sportive cu caracter periodic, la care participă sportivi din ţările balcanice.

balcánic, -ă, *balcanici, -ce*, adj. || Din fr. *balkanique* || Privitor la munţii Balcani sau la Peninsula Balcanică, din Balcani. ○ *Jocuri balcanice* = balcaniadă.

balcîz, -ă, *balcîzi, -e*, adj. (Reg.) Urît, slut, pocit.

balcón, *balcoane*, s.n. || Din fr. *balcon*, it. *balcone* || **1.** Platformă cu balustradă la peretele exterior al unei clădiri, comunicînd cu interiorul. **2.** Rîndul de locuri dintr-o sală de spectacol aşezate deasupra parterului.

baldachín, *baldachinuri*, s.n. || Din fr. *baldaquin* || **1.** Acoperămînt împodobit cu perdele, aşezat deasupra unui pat, a unui tron etc. • Lucrare de arhitectură care imită acest acoperămînt decorativ. **2.** Acoperămînt de pînză care se purta deasupra capului unui demnitar la anumite procesiuni.

bále s.f. pl. Salivă care se prelinge din gură. • Materie mucoasă lăsată de melci în urma lor.

baleiáj, *baleiaje*, s.n. || Din fr. *balayage* || **1.** Deplasare a spotului luminos pe ecranul unui osciloscop, al unui televizor etc. **2.** Evacuare a gazelor arse, prin pătrunderea aerului sau a unui amestec carburant în cilindrul unui motor cu ardere internă.

balénă, *balene*, s.f. || Din fr. *baleine*, lat. *balaena* || **1.** Nume dat unor mamifere acvatice din ordinul cetaceelor, răspîndite în oceane, al căror corp poate ajunge pînă la 30 m lungime. **2.** Lamelă flexibilă, fabricată din fanoane de balenă (1) sau din materiale plastice şi folosită la corsete, la umbrele etc.

baleniéră, *baleniere*, s.f. || Din fr. *baleinière* || Navă uşoară şi rapidă, echipată pentru vînarea balenelor.

balércă, *balerci*, s.f. || Din ucr. *barylka*, la origine lat. pop. *bariculus* || (Reg.) Butoiaş în care se ţin băuturi.

balerín, -ă, *balerini, -e,* s.m. şi f. || Din it. *ballerino, ballerina,* fr. *ballerine* || Persoană care practică baletul (1).

balét, *bálete,* s.n. || Din fr. *ballet,* it. *balletta* || **1.** Gen de dans artistic, ale cărui figuri sînt executate după o compoziţie muzicală. • Spectacol format din asemenea dansuri; compoziţia muzicală după care acestea se execută. **2.** Ansamblu de balerini şi balerine.

baletíst, -ă, *baletişti, -ste,* s.m. şi f. || Din *balet* || Balerin(ă).

báligă, *baligi,* s.f. || Cuv. autohton || Excrement de animale mari.

baliméz, *balimezuri,* s.n. || Din tc. *balyemez* || (Înv.) Tun de asediu din evul mediu.

balístă, *baliste,* s.f. || Din lat. *ballista;* fr. *baliste;* gr. *balein* „a arunca" || Maşină de război folosită în antichitate pentru aruncarea de suliţe, bolovani, proiectile de plumb etc.

balístic, -ă, *balistici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *balistique* || **1.** Adj. Privitor la mişcarea proiectilelor în spaţiu. **2.** S.f. Disciplină care studiază mişcarea corpurilor grele aruncate în spaţiu (ex. proiectile, rachete, sateliţi).

balivérnă, *baliverne,* s.f. || Din fr. *baliverne* || Vorbă goală, lipsită de importanţă sau născocită; palavră.

balizáj, *balizaje,* s.n. || Din fr. *balisage* || (Av.) Semnalizare prin balize a unui loc de aterizare. • (Nav.) Semnalizare prin balize terestre sau plutitoare pentru navigaţie. • Semnalizare cu balize a unui teren, în scopuri topografice.

balíză, *balize,* s.f. || Din fr. *balise* || **1.** Reper dintr-o tijă de lemn sau de metal, servind la indicarea poziţiei unui punct topografic. **2.** Semnal instalat pe apă (**b.** marină) sau pe uscat, folosit pentru delimitarea zonelor navigabile, a limitelor unui aerodrom etc.

bálmoş s.n. Mîncare preparată de obicei din caş dulce fiert în lapte de oaie, la care se adaugă şi puţin mălai.

balneár, -ă, *balneari, -e,* adj. || Din fr. *balnéaire,* lat. *balnearius* || Privitor la băile curative: *staţiune b.*

balneo- Element de compunere însemnînd „balnear", care serveşte la formarea unor adjective.

balneoclimatéric, -ă, *balneoclimaterici, -e,* adj. || *Balneo-* + *climateric* || Balnear şi climateric.

balneoclimátic, -ă, *balneoclimatici, -ce,* adj. || *Balneo-* + *climatic* || Balneoclimateric.

balneológ, *balneologi,* s.m. || Din *balneologie.* Cf. germ. *Balneologe,* rus. *balneolog* || Medic specialist în balneologie.

balneologíe s.f. || Cf. *balneo-* + gr. *logos* „studiu" || Ştiinţă care studiază acţiunea curativă a apelor minerale sau termale şi a nămolurilor etc.

balneoterapíe s.f. || Din fr. *balnéothérapie* || Terapeutică prin ape minerale sau termale şi nămoluri.

balón,[1] *baloane,* s.n. || Din fr. *ballon,* it. dial. *ballone* (< *balla* „minge mare") || **1.** Aerostat fără mijloace de propulsie, alcătuit dintr-o învelitoare sferică impermeabilă, umplută cu un gaz mai uşor decît aerul, la care se ataşează o nacelă. ○ *B. stratosferic* = aerostat automat lansat în stratosferă, avînd la bord telescoape şi alte instrumente pentru cercetări ştiinţifice. • *Baloane de săpun* = băşici formate din clăbuci de săpun; (fig.) lucru ireal, nerealizabil. **2.** Jucărie formată dintr-o membrană elastică umplută cu aer sau cu un gaz mai uşor decît aerul. **3.** (Sport) Minge. **4.** Vas de laborator, de formă sferică.

balón[2] s.n. || *Balon[zaid]* || Balonzaid.

baloná, *balonez,* vb. I. Refl. || Din fr. *ballonner* || A i se umfla cuiva abdomenul, din cauza gazelor adunate în intestine.

balonáre, *balonări,* s.f. Faptul de *a se balona;* (med.) meteorism.

balonzáid, *balonzaide,* s.n. || Din germ. *Ballonseide* || Ţesătură impermeabilă de bumbac sau de mătase. • Pardesiu de ploaie confecţionat dintr-o astfel de ţesătură.

balót, *baloturi,* s.n. || Din fr. *ballot* || **1.** Pachet mare de materiale (lînă, paie) sau de haine, rufe etc. **2.** *Oţel-balot* = bandă de oţel întrebuinţată la confecţionarea cercurilor de butoaie, la ambalaje etc.

balotáj, *balotaje,* s.n. || Din fr. *ballottage* || Situaţie în care doi sau mai mulţi candidaţi la o alegere obţin un număr egal de voturi, ceea ce determină repetarea totală sau parţială a alegerii.

balsám, *balsamuri,* s.n. || Din it. *balsamo,* lat. *balsamum* || **1.** Esenţă parfumată extrasă din răşini sau din alte substanţe vegetale şi folosită în medicină, în parfumerie, în pictură etc. **2.** (Fig.) Alinare, mîngîiere.

balsámic, -ă, *balsamici, -ce,* adj. || Din fr. *balsamique* || Care are însuşirile balsamului, care conţine balsam.

baltág, *baltage,* s.n. || Cf. tc. *balta* || Topor mic, cu coadă lungă, folosit în trecut şi ca armă.

báltă, *bălţi,* s.f. || Cuv. autohton || **1.** Întindere de apă stătătoare, permanentă, de obicei puţin adîncă, cu vegetaţie şi faună specifică; zonă inundabilă cu locuri unde stagnează apa. ○ *A lăsa ceva baltă* = a lăsa ceva în părăsire, a nu se mai interesa de ceva. *A da cu bîta în baltă* = a face o gafă. **2.** Apă de ploaie adunată într-o adîncitură; groapă cu apă.

báltic, -ă, *baltici, -ce,* adj. || Din fr. *baltique* || Care aparţine Mării Baltice sau regiunilor învecinate, care se referă la aceste regiuni.

balustrádă, *balustrade,* s.f. || Din fr. *balustrade* || Element de construcţie de forma unui panou, folosit pentru a mărgini un balcon sau o scară, pentru a opri accesul într-un anumit loc sau pentru a marca o trecere obligatorie. • Apărătoare dispusă la marginea unei punţi de navă, a unei pasarele, pentru siguranţa călătorilor.

balústru, *balustri,* s.m. || Din fr. *balustre* || **1.** Fiecare dintre stîlpii care formează o balustradă. **2.** Compas pentru trasarea cercurilor foarte mici.

bámă, *bame*, s.f. || Din tc. *bamya* || Plantă anuală cultivată, cu frunze mari şi fructe păroase (capsule), folosite în alimentaţie. *Tîrguise pătlăgele roşii..., bame* (Bassarabescu).

bámbus, *bambuşi*, s.m. || Din germ. *Bambus*, fr. *bambou* || Numele unor specii de plante exotice arborescente, cu tulpini drepte cilindrice, folosite ca material de construcţie, ca vergi de pescuit etc.

ban[1], *bani*, s.m. || Din *ban*[2] || **1.** (Ec. pol.) Marfă specială care îndeplineşte funcţia socială de echivalent general al tuturor celorlalte mărfuri. • Monedă (de metal sau de hîrtie). **2.** Subunitate monetară egală cu a suta parte dintr-un leu. **3.** (La pl.) Avere în bani **(1)**.

ban[2], *bani*, s.m. || Din scr. *ban*, magh. *bán* || (În evul mediu) Mare dregător în Ţara Românească; guvernator al Olteniei, reprezentant al domnului.

banál, -ă, *banali, -e*, adj. || Din fr. *banal* || Lipsit de originalitate, comun.

banalitáte, *banalităţi*, s.f. || Din fr. *banalité* || (La sg.) Caracterul a ceea ce este banal; (şi la pl.) lucru banal, idee banală.

banalizá, *banalizez*, vb. I. Refl. şi tranz. || Din fr. *banaliser* || A deveni sau a face să devină banal.

banán, *banani*, s.m. || Din *banană* || Bananier.

banánă, *banane*, s.f. || Din fr. *banane*, port. *banana* || **1.** Fructul comestibil al bananierului, o bacă lunguiaţă, cu miezul făinos şi aromatic. **2.** Piesă de metal care se montează la capătul unui cordon electric şi cu ajutorul căreia se stabileşte un contact electric.

bananiér, *bananieri*, s.m. || Din fr. *bananier* || Plantă tropicală arborescentă, cu frunze foarte mari şi fructe comestibile.

banát s.n. || Din *ban*[2] || Teritoriu, ţinut condus de un ban[2].

banatít s.n. || Din fr. *banatite*, de la n. pr. *Banat* || Rocă eruptivă de structură granitică, existentă în Banat şi în Munţii Apuseni.

banc[1], *bancuri*, s.n. || Din fr. *banc*, germ. *Bank* || **1.** Îngrămădire de nisip, pietriş sau nămol pe fundul mărilor sau al fluviilor, ajungînd uneori la suprafaţa apei şi periclitînd navigaţia. **2.** Cîrd mare de peşti, de obicei de aceeaşi specie. **3.** Postament pe care se montează dispozitive, utilaje etc. • Masă de lucru într-un atelier.

banc[2], *bancuri*, s.n. || Din germ. *Bank* || **1.** Numele unui joc de cărţi. **2.** (Fam.) Glumă, anecdotă.

bancár, -ă, *bancari, -e*, adj. || Din it. *bancario*, fr. *bancaire* || Care se referă la o bancă[2], care aparţine băncii.

báncă[1], *bănci*, s.f. || Din fr. *banc* || Scaun lung, cu sau fără rezemătoare, pentru mai multe persoane. **2.** Scaun cu pupitru pentru şcolari. ○ Expr. *De pe băncile şcolii* = din timpul petrecut ca elev în şcoală.

báncă[2], *bănci*, s.f. || Din it. *banca*, fr. *banque* || **1.** Instituţie financiară care execută operaţii de plată şi de credit. ○ *B. de emisiune* = bancă învestită cu dreptul de a emite bancnote. **2.** (Inform.) *B. de date* = mulţime de date, din anumite domenii, adunate şi organizate în scopul optimizării folosirii lor.

banchér, *bancheri*, s.m. || Din fr. *banquier*, it. *banchiere* || Proprietar sau mare acţionar al unei bănci cu capital particular.

banchét, *banchete*, s.n. || Din fr. *banquet*, it. *bancheta* (< *banca* „bancă") || Masă cu caracter festiv, organizată în cinstea unei persoane sau a unui eveniment.

banchétă, *banchete*, s.f. || Din fr. *banquette* || **1.** Bancă montată în unele vehicule. **2.** Porţiune orizontală în lungul unui terasament.

banchíză, *banchize*, s.f. || Din fr. *banquise* || Întindere de gheaţă plutitoare în regiunile polare, formată de-a lungul ţărmurilor mării.

bancnótă, *bancnote*, s.f. || Din fr., engl. *banknote*, germ. *Banknote* || Bilet de bancă (v. *bilet* **3**).

bánco s.n. || Din it. *banco* || (La unele jocuri de cărţi) Totalitatea mizelor depuse de jucători.

bancrútă, *bancrute*, s.f. || Din fr. *banqueroute*, it. *bancarotta* (< *banca rotta*) || Situaţie de insolvabilitate a unei firme, a unei întreprinderi; faliment. ○ *B. frauduloasă* = **b.** datorată unei gestiuni incorecte.

bandáj, *bandaje*, s.n. || Din fr. *bandage* || **1.** Fîşie de tifon sau de pînză cu care se fixează un pansament sau se imobilizează o parte bolnavă a corpului. **2.** Îmbrăcăminte, de oţel sau de cauciuc, a obezii unei roţi.

bandajá, *bandajez*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din *bandaj* || A(-şi) aplica un bandaj.

bándă[1], *benzi*, s.f. || Din fr. *bande* || **1.** Fîşie de stofă, hîrtie, piele etc., cu care se leagă sau se înfăşoară ceva; fîşie cu care se garnisesţe un articol de îmbrăcăminte. ○ *B. izolatoare* = **b.** acoperită cu un strat de cauciuc lipicios, folosită la izolarea legăturilor electrice. **2.** *B. magnetică* = suport material în formă de bandă **(1)**, destinat înregistrării magnetice a semnalelor electrice. *B. de magnetofon* = fîşie de material plastic acoperită cu o peliculă din material magnetic, pe care se imprimă şi de pe care se pot reproduce înregistrări făcute cu magnetofonul. • *B. rulantă* = fîşie continuă care serveşte la deplasarea obiectelor în timpul prelucrării lor. **3.** *B. de circulaţie* = fîşie dintr-un drum rezervată circulaţiei în acelaşi sens a unui şir de vehicule. **4.** *B. de frecvenţă* = domeniu continuu de frecvenţe în telecomunicaţii.

bándă[2], *bande*, s.f. || Din fr. *bande*, it. *banda* || **1.** Grup de răufăcători. **2.** Trupă de muzicanţi. **3.** (Glumeţ) Grup de prieteni.

banderílă, *banderile*, s.f. || Din fr. *banderille*, sp. *banderilla* || Suliţă mică prevăzută cu un steguleţ, pe care toreadorul o înfige în grumazul taurului.

banderólă, *banderole*, s.f. || Din fr. *banderole*, it. *banderuola* || **1.** Fişie de hîrtie cu care se înfăşoară un ambalaj, o carte etc., în vederea transportului sau depozitării. **2.** Fişie de pînză pusă în jurul braţului ca semn al unei anumite însărcinări; brasardă.

bandiéră, *bandiere*, s.f. || Din it. *bandiera* || Steag, stindard al unei corăbii.

bandít, *banditi,* s.m. || Din fr. *bandit,* it. *bandito* || Tîlhar; răufăcător.

banditésc, -eáscă, *banditești,* adj. || Din *bandit* || De bandit, tîlhăresc.

banditísm, *banditisme,* s.n. || Din fr. *banditisme* || Comportare, faptă de bandit.

bandólă, *bandole,* s.f. || Din sp. *bandola* || Instrument muzical cu coarde, asemănător cu bandura.

bandotécă, *bandoteci,* s.f. || Din germ. *Bandothek* || Depozit de benzi magnetice pe care sînt memorate date și programe care necesită o prelucrare repetată în timp.

banduliéră, *banduliere,* s.f. || Din fr. *bandoulière,* sp. *bandolero* (< *bande* „eșarfă") || Bandă de stofă sau de piele așezată de-a curmezișul pieptului spre a susține o armă (sabie, pistol automat etc.).

bandúră, *banduri,* s.f. || Din ucr. *bandura* || Instrument muzical popular ucrainean, cu 8 pînă la 24 de coarde care emit sunete prin ciupire.

bang interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetul clopotului.

bániță, *baniță,* s.f. || Din bg. *banica* || Veche unitate de măsură pentru cereale, cu capacitatea între 21—34 l. ● Vas din doage, avînd această capacitate.

banjó, *banjouri,* s.n. || Din fr. *banjo* || Instrument muzical originar din N. Africii, cu 5—9 coarde și cu cutia de rezonanță din piele; emite sunete prin ciupire.

bántă, *benți,* s.f. || Din rus. *bant* || **1.** Bandă[1] **(1). 2.** (În portul popular) Fîșie de pînză cusută pe marginea gulerului și a mînecilor cămășii.

bantú [Acc. și: *bántu*] subst. || Din fr. *bantou* || Populație negridă din Africa ecuatorială și de sud. ○ *Limbi b.* = grup mare de limbi vorbite de această populație.

báobáb, *baobabi,* s.m. || Din fr. *baobab,* cuv. de origine arabă || Arbore tropical înalt de 12—22 m, cu diametrul tulpinii pînă la 20 m și cu ramuri foarte mari; fructele, ovoide, sînt numite „pînea maimuțelor".

baptísm s.n. || Din fr. *baptisme;* lat. *baptisma* „botez" || Sectă religioasă creștină protestantă, care practică botezul la vîrstă adultă și consideră ca autoritate supremă Biblia.

baptíst, -ă, *baptiști, -ste,* s.m. și f., adj. || Din fr. *baptiste* || **1.** S.m. și f. Adept al baptismului. **2.** Adj. Care aparține baptismului, referitor la baptism.

baptistériu, *baptisterii,* s.n. || Din lat. *baptisterium* || Capelă lîngă o biserică catolică, unde se fac botezurile.

bar[1], *bari,* s.m. || Din fr. *bar;* gr. *baros* „greutate" || Unitate de măsură pentru presiune, folosită în meteorologie; este egală cu un milion de barii (v. *barie).*

bar[2], *baruri,* s.n. || Din fr. *bar* || **1.** Local public în care consumatorii stau în picioare sau pe scaune înalte în fața tejghelei. **2.** Dulap sau compartiment într-un dulap în care se păstrează sticlele cu băuturi. **3.** Local de noapte cu program muzical-distractiv.

bará, *barez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *barrer* (< *barre* „bară") || **1.** A opri trecerea, circulația, printr-un anumit loc. **2.** A trage o linie peste un text scris pentru a-l anula.

barabói, *baraboi,* s.m. || Din bg. *baraboj* || Plantă erbacee din familia umbeliferelor, înaltă de 50—200 cm, cu rădăcina îngroșată, comestibilă.

baracaménț, *baracamente,* s.n. || Din fr. *baraquement,* it. *baraccamento* || Ansamblu de barăci, construite provizoriu pentru adăpostirea lucrătorilor, a materialelor etc.

barácă, *barăci,* s.f. || Din fr. *baraque,* it. *barracca,* sp. *barraca* „colibă de chirpici" (< *barro* „nămol") || Construcție provizorie de scînduri, din panouri demontabile etc., folosită ca magazie, locuință provizorie, depozit de materiale etc.

baráj, *baraje,* s.n. || Din fr. *barrage* || **1.** Construcție care oprește cursul unui rîu pentru a se forma un lac de acumulare. **2.** (Mil.) Lucrare făcută cu scopul de a opri înaintarea inamicului. ○ *B. de mine* = mine marine puse pentru a împiedica accesul navelor inamice. **3.** (Sport) Întrecere între sportivi sau echipe aflate la egalitate, pentru a se departaja.

barát, -ă, *barați, -te,* adj. (Despre un drum, o intrare) **1.** Care este închis; a cărui trecere este oprită. **2.** (Despre un text, o cifră etc.) Peste care s-a tras una sau mai multe linii.

barátă, *barate,* s.f. || Din fr. *baratte* (< *baratter* „a agita") || Aparat folosit pentru emulsionarea sau omogenizarea, în procesul de fabricație, a unor grăsimi vegetale și a margarinei.

báră, *bare,* s.f. || Din fr. *barre* || **1.** Bucată lungă de lemn sau de metal, avînd diverse întrebuințări în construcții, în tehnică etc. ○ *B. fixă* = aparat de gimnastică format dintr-o vergea groasă de metal fixată între doi stîlpi. **1.** Fiecare dintre cele trei bîrne din care e făcută poarta la unele jocuri sportive. **3.** Loc pe care îl ocupă avocații într-o sală de judecată în timpul pledoariei. **4.** Linie folosită pentru separare în interiorul unui text; (muz.) linie verticală cu care se separă măsurile pe portativ. **5.** Prag subacvatic de nisip sau de mîl situat la gura de vărsare a unui fluviu sau în apropierea țărmului, formînd un obstacol natural.

barbacánă, *barbacane,* s.f. || Din fr. *barbacane;* ar. *barbakkaneh* „galerie" || **1.** (În arhitectura medievală) Deschizătură înaltă și îngustă în zidul unui turn, al unui coridor. **2.** Deschizătură mică, lăsată din loc în loc, într-un zid de sprijin, în zidăria unui baraj etc., pentru scurgerea apei infiltrate în terenul din spatele acestora.

barbár, -ă, *barbari, -e,* s.m. și f. || Din fr. *barbare,* lat. *barbarus* || **1.** Nume dat de vechii greci și de romani celor care aparțineau altor popoare. **2.** (La pl.) Nume dat popoarelor marii migrațiuni de la începutul evului mediu. **3.** (Fig.; adesea adjectival) Persoană necivilizată; om crud, sălbatic.

barbárie, *barbarii,* s.f. || Din fr. *barbarie,* lat. *barbaria* || **1.** Stadiu rudimentar de dezvoltare social-culturală, în care se află un popor,

un grup de oameni sau un om. **2.** Concepție, comportare care dovedește lipsă de respect față de cultură și civilizație; faptă care rezultă dintr-o asemenea concepție.

barbarísm, *barbarisme,* s.n. || Din fr. *barbarisme,* lat. *barbarismus* || Cuvînt împrumutat dintr-o limbă străină fără a fi necesar (și fără a fi asimilat de limba care l-a împrumutat).

bárbă, *bărbi,* s.f. || Lat. *barba* || **1.** Păr care crește la bărbați pe bărbie și pe obraji. ○ *B. caprei* = denumire dată mai multor plante erbacee din familia compozitelor, cu flori hermafrodite și fructe achene cu cioc lung. **2.** Bărbie. **3.** Smoc de păr pe care îl au unele animale sub bot.

barbét, *barbeți,* s.m. || Din fr. *barbet* || Prepelicar cu părul creț, folosit în special la vînătoarea de baltă.

barbétă, *barbete,* s.f. || Din it. *barbetta* || Smoc de barbă lăsat să crească pe părțile laterale ale feței; favoriți.

barbișón, *barbișoane,* s.n. || Din fr. *barbichon* || Barbă mică lăsată să crească numai pe vîrful bărbiei.

barbitúric, -ă, *barbiturici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *barbiturique* || (Medicament) care are o acțiune calmantă asupra sistemului nervos central.

barbotáre s.f. || Cf. fr. *barboter* || Trecere a unui gaz printr-un lichid pentru eliminarea impurităților solide din el, pentru dizolvarea gazului în lichid etc.

barbún, *barbuni,* s.m. || Din ngr. *barbuni* || Pește teleostean mic, de culoare roșiatică, cu înotătoarele galbene, cu două fire lungi sub falca inferioară și cu carnea foarte apreciată.

barbút s.n. || Din tc. *barbut* || Joc de noroc cu zaruri.

barcagíu, *barcagii,* s.m. || Din *barcă* || Cel care conduce o barcă; luntraș. *Un barcagiu îi ieși înainte* (Bart).

barcánă, *barcane,* s.f. || Din fr. *barkhane* || Dună de nisip în formă de potcoavă cu convexitatea în partea din care bate vîntul; este caracteristică periferiei deșerturilor.

barcarólă, *barcarole,* s.f. || Din it. *barcarola,* fr. *barcarolle* || **1.** Cîntec al gondolierilor venețieni. **2.** Compoziție muzicală cu caracter liric și mișcare ritmică.

barcáz, *barcazuri,* s.n. || Din rus. *barkas* || Ambarcație de lemn, cu capacitatea între 10 și 100 de tone, folosită mai ales de pescari sau pentru transport de materiale; se deplasează cu pînze, cu motor propriu sau remorcată.

bárcă, *bărci,* s.f. || Din it. *barca,* fr. *barque,* lat. *barca* || Ambarcație mică, cu vîsle, cu pînze sau cu motor, destinată transporturilor de oameni și de materiale la distanțe mici.

barchét s.n. v. **barbet.**

bard, *barzi,* s.m. || Din fr. *barde,* lat. *bardus* || Poet la vechii celți, care compunea și recita cîntece războinice sau religioase. ● *P. ext.* Poet.

bárdă, *bărzi,* s.f. || Din magh. *bárd* || Secure cu amă lată, cu tăișul curb și cu coada scurtă, folosită mai ales la cioplitul lemnului. *Avea în mînă barda cu care cioplise* (Rebreanu).

bardóu s.m. || Din fr. *bardot* || Animal rezultat din împreunarea unui armăsar cu o măgăriță.

bárem[1] adv. || Din bg., scr. *barem* || Măcar, cel puțin.

barém[2], *bareme,* s.n. || Din fr. *barème,* de la numele matematicianului francez *Fr. Barrème* || **1.** Tabel în care sînt trecute, gata calculate, valorile unor elemente sau date. **2.** (Sport) Normă care trebuie realizată pentru a se putea califica într-o competiție. || Pl. și: *baremuri.*

barétă, *barete,* s.f. || Din fr. *barrette* || **1.** Bentiță îngustă de piele cu care se încheie un pantof. **2.** Panglică de decorație; semn distinctiv al unei decorații, care se poartă în locul acesteia.

barhét [Acc. și: *bárhet*] s.n. || Din germ. *Barchent* || Țesătură de bumbac (cu desene), flanelată. || Și: **barchét** s.n.

báric, -ă, *barici, -ce,* adj. || Din fr. *barrique* || Care se referă la presiunea atmosferică.

baricadá, *baricadez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *barricader* || A închide (un drum) printr-o baricadă. ● Refl. A se pune la adăpost în dosul unei baricade.

baricádă, *baricade,* s.f. || Din fr. *barricade* || Întăritură improvizată (din vehicule, saci cu nisip, pietre etc.), folosită mai ales în timpul unor lupte de stradă sau al unor acțiuni cu caracter insurecțional. ○ Expr. *A fi de cealaltă parte a baricadei* = a fi în tabăra opusă.

baricéntru, *baricentre,* s.n. || Din fr. *barycentre;* gr. *barys* „greu" + lat. *centrum* „centru" || (Fiz.) Centru de greutate.

bárie, *barii,* s.f. || Din fr. *barye;* gr. *barys* „greu" || Unitate de măsură pentru presiune egală cu presiunea de o dină pe un centimetru pătrat. Se folosește în meteorologie.

bariéră, *bariere,* s.f. || Din fr. *barrière* || **1.** Bară mobilă cu care se oprește temporar circulația pe o șosea, trecerea peste o linie ferată etc. ● Loc unde se întretaie o șosea cu linia ferată. **2.** Loc pe unde se intră într-un oraș, servind în trecut și drept punct vamal. **3.** (Fig.) Piedică, obstacol. ○ *B. socială* = (în sociologia nemarxistă) imposibilitatea accesului dintr-o grupare socială ierarhic inferioară într-o grupare socială superioară.

baríl, *barili,* s.m. || Din fr. *baril,* engl. *barrel* || Unitate de măsură pentru capacitate, folosită în special pentru produse petroliere, egală cu 158,9 l în America și cu 163,5 l în Anglia.

barisféră s.f. || Din fr. *barysphère;* gr. *barys* „greu" + *sphaira* „sferă" || Centrosferă.

baríș, *barișe,* s.n. || Cf. fr. *barège,* de la n. pr. *Barèges,* localitate din Pirinei, unde s-a fabricat mai întîi stofa || **1.** Broboadă subțire de lînă. **2.** Stofă fină și subțire de lînă.

baritínă s.f. || Din fr. *barytine* || Sulfat natural de bariu, folosit în mai multe ramuri ale industriei (chimie, ceramică, industria coloranților etc.).

baritón, (1) *baritoni,* s.m., **(2)** *baritoane,* s.n. || Din it. *baritono,* fr. *baryton;* gr. *barys* „grav" +

tonos „ton" || **1.** S.m. Voce bărbătească intermediară între tenor și bas; cîntăreț care are o astfel de voce. **2.** S.n. Instrument de suflat din alamă, cu timbru și registru de bariton **(1)**.

báriu s.n. || Din fr. *baryum;* gr. *barys* „greu" || Metal moale, alb-argintiu, ai cărui compuși sînt folosiți la fabricarea vopselelor, a sticlei, în medicină etc. Se găsește în natură numai sub formă de combinații.

bárman, *barmani*, s.m. || Din engl., fr. *barman* || Persoană care servește la un bar[2] **(1)**. Proprietar al unui bar.

baroánă, *baroane*, s.f. || Din *baron* || Femeie cu titlu de baron; soție sau fiică de baron.

baróc, -ă, *baroci, -ce*, adj., s.n. || Din fr. *baroque*, it. *barocco* || (Stil artistic) caracterizat prin gustul pentru grandios, bogăția ornamentației arhitecturale, folosirea frecventă a liniei curbe etc.; (despre construcții, mobilă etc.) realizat în acest stil.

barográf, *barografe*, s.n. || Din fr. *barographe;* gr. *báros* „greutate" + *graphein* „a scrie" || Aparat care înregistrează variația în timp a presiunii atmosferice.

barométric, -ă, *barometrici, -ce*, adj. || Din fr. *barométrique* || Care se referă la barometru.

barométru, *barometre*, s.n. || Din fr. *baromètre;* gr. *baros* „greutate, apăsare" + *metron* „măsură" || Aparat pentru măsurarea presiunii atmosferice prin egalarea acesteia cu presiunea hidrostatică a unei coloane de mercur sau cu tensiunea elastică produsă la deformarea unei piese metalice.

barón, *baroni*, s.m. || Din fr. *baron*, germ. *Baron* || Titlu nobiliar în ierarhia feudală din apusul și centrul Europei, superior cavalerului și inferior vicontelui.

baroneásă, *baronese*, s.f. || Din *baron* || Baroană.

barós, *baroase*, s.n. || Din tig. *baros* || Ciocan mare și greu (de 5—10 kg), utilizat mai ales în lucrările de fierărie.

barosán, -ă, *barosani, -e*, adj. || Din *baros* || (Fam.) Mare și greu; (fig.; substantivat) persoană influentă, bogată.

baroscóp, *baroscoape*, s.n. || Din fr. *baroscope;* gr. *báros* „greutate" + *skopein* „a cerceta" || Aparat pentru detectarea și măsurarea presiunii atmosferice.

barotermométru, *barotermometre*, s.n. || Din fr. *barothermomètre* || Aparat care măsoară concomitent presiunea atmosferică și temperatura aerului.

baróu, *barouri*, s.n. || Din fr. *barreau* || (În unele țări, iar în trecut și în România) Organizația profesională a avocaților.

bárză, *berze*, s.f. || Cuv. autohton || Nume dat unor păsări migratoare, lipsite de glas, cu ciocul, gîtul și picioarele foarte lungi; cocostîrc.

bas, (1) *bași*, s.m., **(2)** *basuri*, s.n. || Din it. *basso*, fr. *basse* || **1.** s.m. Vocea bărbătească cea mai gravă; cîntăreț care are o astfel de voce. **2.** S.n. Instrumentul care are cel mai grav sunet dintr-o categorie de instrumente.

basamác s.n. || Cf. tc., scr. *basamak* „grad" || Ráchiu (colorat) de calitate inferioară.

basc[1] s.n. v. **bască.**

basc[2], -ă, *basci, -ce*, s.m. și f., adj. || Din fr. *basque* || **1.** S.m. și f. Persoană aparținînd unei populații preindo-europene care trăiește pe ambele versante ale munților Pirinei și care vorbește o limbă ce nu se aseamănă cu nici una dintre limbile europene. **2.** Adj. Care se referă la basci **(1)**, care aparține bascilor.

báscă, *băști*, s.f. || Din fr. *basque* || Beretă cu marginile îndoite înăuntru || Și: **basc,** *bascuri*, s.n.

báschet, (1) s.n., **(2)** *bascheți*, s.m. || Din engl., fr. *basket(-ball)* || **1.** S.n. Joc cu mingea între două echipe formate din cîte cinci jucători, fiecare echipă tinzînd să introducă mingea cu mîna în coșul echipei adverse. **2.** S.m. (Mai ales la pl.) Ghete de baschet **(1).** || Și: **(1) báschetbal** s.n.

báschetbal s.n. v. **baschet (1).**

basculánt, -ă, *basculanți, -te*, adj. || Din fr. *basculant* || Care poate oscila în jurul unei axe orizontale. ○ *Camion (vagonet* etc.) *b.* = camion (vagonet) a cărui cutie poate fi descărcată prin ridicare laterală sau frontală.

bascúlă, *bascule*, s.f. || Din fr. *bascule* || Balanță cu brațe inegale, folosită la cîntărirea corpurilor grele, cu ajutorul unor greutăți etalon relativ mici.

base-ball [Pr.: beisbol] subst. || Cuv. engl. || Joc național sportiv nord-american, asemănător cu oina.

basét, *baseți*, s.m. || Din fr. *basset* || Cîine de vînătoare cu corpul lunguieț, urechi lungi, picioare scurte și cu pete roșietice sau negre pe corp.

basic-english [Pr.: béisic íngliș] subst. || Cuv. engl. || Formă simplificată a limbii engleze, cu un număr mic de cuvinte și forme gramaticale, creată cu scopul de a deveni limbă internațională.

basídie, *basidii*, s.f. || Din germ. *Basidie* || Organ al unor ciuperci pe care se formează sporii.

basíst, *basiști*, s.m. || Din fr. *bassiste* || (Muz.) Instrumentist care cîntă la contrabas sau la un alt instrument cu timbru grav.

basm, *basme*, s.n. || Din sl. *basnĭ* || Narațiune (populară) în care se povestesc întîmplări fantastice ale unor personaje imaginare (feți-frumoși, zîne) aflate în luptă cu forțe nefaste ale naturii sau ale societății; poveste.

basmá, *basmale*, s.f. || Din tc. *basma* || Bucată pătrată sau triunghiulară de țesătură (colorată), cu care femeile își acoperă capul. ○ Expr. *A scoate pe cineva basma curată* = a scoate pe cineva nevinovat dintr-o afacere (necinstită).

basoreliéf, *basoreliefuri*, s.n. || Din it. *bassorilievo*, fr. *bas-relief* || Sculptură ale cărei forme ies puțin în relief pe un fond cu care fac corp comun.

básta adv. || Din it. *basta* || (Fam.) Destul! gata!

bastárd, -ă, *bastarzi, -de*, s.m. și f. || Din it. *bastardo* || Copil născut în afara căsătoriei.

bastárni s.m. pl. Populație germanică stabilită, în sec. **2 î.e.n.**, în regiunea Dunării inferioare și asimilată în parte de geto-daci.

bastiment, *bastimente*, s.n. || Din it. *bastimento* || Navă (de război) de mare tonaj.

bastión, *bastioane*, s.n. || Din fr. *bastion* || Lucrare de fortificație în formă poligonală sau cilindrică, construită de obicei la colțurile unei fortărețe.

bastón, *bastoane*, s.n. || Din it. *bastone* || Băț, de obicei curbat la un capăt, care servește ca sprijin la mers.

basúto subst. Populație africană din familia de limbi bantu, care locuiește în Leshoto și în unele regiuni ale Republicii Africa de Sud.

başbuzúc, *başbuzuci*, s.m. || Din tc. *başibozuk* „trupe neregulate" || **1.** (În evul mediu) Voluntar turc din trupele neregulate, care nu primea soldă și trăia din jaf. **2.** (Fig.) Om crud, violent.

băşca adv., prep. || Din tc. *başka* || (Pop. și fam.) **1.** Adv. Deosebit, separat. **2.** Prep. Afară de..., nepunînd la socoteală.

băşchie, *băşchii*, **s.f.** || Din bg. *baskija* || Ciocan cu care se bat cercurile metalice la butoaie.

băştină s.f. || Din bg., scr. *baština* || *De baștină* = autohton, originar; moștenit din moși-strămoși.

batál[1], *batali*, **s.m.** Berbec castrat, în scopul îmbunătățirii producției de carne și de lînă.

batál[2], *batale*, s.n. Groapă de dimensiuni mari, săpată în apropierea unei sonde, în care se depozitează fluidul de foraj, reziduul de fabricație etc.

batalión, *batalioane*, **s.n.** || Din pol., rus. *bataljon;* cf. it. *battaglione*, fr. *bataillon* || Subunitate militară formată din două (sau mai multe) companii.

batánt, -ă, *batanți, -te*, adj. || Din fr. *battant* || (Despre uși, ferestre) Care se închide și se deschide printr-o mișcare de rotație în jurul unei axe verticale situate la una dintre margini.

batárd, -ă, *batarzi, -de*, adj. || Din fr. *bâtard* || (Despre scriere, litere) Cu caracter combinat, între scrierea rondă și cea cursivă; (substantivat, f.) literă din acest fel de scriere.

batardóu, *batardouri*, s.n. || Din fr. *bâtardeau* (< v. fr. *baštard* „dig") || Incintă alcătuită din pereți etanși, executată în mijlocul unei ape, în interiorul căreia, după evacuarea apei, se execută lucrări (pentru fundații, picioare de poduri etc.).

batát, *batați*, **s.m.** || Din sp., port. *batata* || Plantă perenă originară din America de Sud, cultivată pentru rădăcinile sale groase, comestibile, bogate în amidon și zahăr.

bâtă, *bete*, s.f. || Lat. **bitta* || (În portul popular) **1.** Betelie. **2.** (La pl.) Cingătoare din lînă, lungă de 2—4 m, împodobită cu alesături, mărgele, ciucuri etc., purtată, în unele regiuni, de femei și, uneori, de bărbați.

bâtcă[1], *batce*, s.f. (Reg.) Nicovală mică pe care se ascute coasa, bătînd-o cu ciocanul.

bâtcă[2], *batce*, s.f. || Din ucr. *babka* || Pește teleostean, lung de 20—25 cm, asemănător cu plătica.

bâte, *bat*, vb. III. || Lat. *battuere* || **1. Tranz. și refl.** A (se) lovi, a (se) atinge cu putere, a (se) izbi cu pumnul, cu bățul etc. ○ Expr. *Bătut în cap* = prost, țicnit. *A se bate cu pumnii în piept* = a se mîndri; a face caz de ceva. *A bate palma cu cineva* = a da mîna cu cineva (pentru a încheia o tranzacție). (Intranz.) *A bate la ochi* = a atrage atenția; a fi suspect. *A bate din palme* = a aplauda. • A lovi ușor cu palma umărul, spatele cuiva spre a-i atrage atenția, a-i arăta bunăvoință; a lovi ușor spatele unui animal spre a-l liniști. **2.** Refl. A se lua la bătaie; a se lupta, a se război; (tranz.) a învinge, a cîștiga. ○ Expr. *A se da bătut* = a se lăsa învins, a ceda. **3.** Tranz. A lovi repetat un obiect de altul, cu un anumit scop: *a bate coasa* (pentru a o ascuți); *a bate covoarele; a bate bani* = a fabrica monede. ○ Expr. *A bate pasul pe loc* = a nu progresa. **4.** Intranz. (Despre arme de foc) A trimite proiectilul pînă la... • (Despre vînt) A sufla. **5.** Intranz. (Despre inimă, puls) A zvîcni, a palpita; (despre clopote, ceasornice etc.) a emite sunete ritmice. **6.** Intranz. (Despre culori) A avea o nuanță de... **7.** Intranz. (Reg.; despre cîini) A lătra. **8.** Intranz. (Despre soare, lună) A atinge cu razele, a lumina. **9.** Intranz. A face aluzie (critică) la ceva: *se vede încotro bate.*

baterie, *baterii*, s.f. || Din fr. *batterie* || **1.** Subunitate de artilerie formată, de regulă, din două secții. **2.** Grup de aparate, dispozitive sau piese care îndeplinesc aceeași funcțiune. ○ *B. electrică* = ansamblu de acumulatoare (pile) electrice legate în serie. *B. solară* = ansamblu de generatoare care produc energie electrică sub acțiunea razelor solare. **3.** Ansamblul instrumentelor de percuție dintr-o orchestră (de jaz sau de muzică ușoară). **4.** Vas cu gheață în care se află sticle cu băutură (de obicei o sticlă de vin și una de sifon); vinul și sifonul dintr-un astfel de vas.

batiálă adj. || Din fr. *bathyale* || *Regiune* (sau *zonă*) *b.* = regiune sau zonă din mări sau oceane, cu o adîncime de 2 000—2 500 m.

batíc, *baticuri*, s.n. || Din fr. *batik* || **1.** Basma. **2.** Țesătură imprimată în culori.

batigráf, *batigrafe*, s.n. || Din fr. *bathygraphe;* gr. *bathys* „adînc" + *graphein* „a scrie" || Aparat care măsoară și înregistrează adîncimile mării sau oceanului.

batimetrie s.f. || Din fr. *bathymétrie;* gr. *bathys* „adînc" + *metron* „măsură" || Tehnică a măsurării adîncimii apei în mări, lacuri și rîuri.

batír, *batire*, s.n. Fir de bumbac răsucit ușor din 2—3 fire simple, folosit la însăilat.

batiscáf, *batiscafuri*, s.n. || Din fr. *bathyscaphe;* gr. *bathys* „adînc" + *skaphos* „barcă" || Aparat (în formă de navă) pentru studii oceanografice la mare adîncime.

batisféră, *batisfere*, s.f. || Din fr. *bathysphère;* gr. *bathys* „adînc" + *sphaira* „sferă" || Cabină sferică, etanșă, suspendată de o navă și înzestrată cu echipament pentru cercetări submarine.

batíst s.n. || Din fr. *batiste*, de la numele fabricantului *Baptiste* || Țesătură subțire de bumbac sau de in.

batístă, *batiste*, s.f. || Din fr. *batiste* || Bucată pătrată de pînză sau de mătase, întrebuințată la șters nasul sau fața, mîinile. *Și-a șters îndesat lacrimile c-o batistă parfumată* (Sadoveanu).

batíu, *batiuri*, s.n. || Din fr. *bâti* || Construcție de fontă sau de oțel pe care se montează mecanismele sau dispozitivele unui sistem tehnic și prin care acesta se poate fixa pe o fundație sau pe o platformă.

batjocorí, *batjocoresc*, vb. IV. Tranz. || Din *batjocură* || A face pe cineva de rîs, de ocară; a umili, a înjosi. ● A necinsti o femeie.

batjocoritór, -oáre, *batjocoritori, -oare*, adj. || Din *batjocori* || Care batjocorește.

batjócură, *batjocuri*, s.f. || Sg. refăcut din *batjocuri* (pl. lui *batjoc*, înv. „bătaie de joc") || Luare în rîs, ocară, insultă.

batóc s.n. v. **batog.**

batóg, *batoguri*, s.n. || Din scr. *batok*, rus. *batog* || Spinare de morun sau de nisetru sărată și afumată; *p. gener.* carne de pește sărată și afumată. || Și: **batóc** s.n.

batolít s.n. || Din fr. *batholithe;* gr. *bathos* „adîncime" + *lithos* „piatră" || Zăcămînt de roci magmatice, cu întindere de zeci și sute de km pătrați, cu baza și adîncimea foarte mari.

batón, *batoane*, s.n. || Din fr. *bâton* || Bucată (de vanilie, de ciocolată etc.) în formă de bastonaș.

batóză, *batoze*, s.f. || Din fr. *batteuse* || Mașină agricolă care execută operații complexe constînd din desfacerea boabelor din spice, din păstăi, de pe știuleții de porumb, separîndu-le de celelalte părți ale plantei.

batracián, *batracieni*, s.m. || Din fr. *batracien;* gr. *batrachos* „broască" || (La pl.) Clasă de animale nevertebrate care pot trăi atît în apă cît și pe uscat; (și la sg.) animal din această clasă (ex. broasca).

baud [Pr.: bod], *bauzi*, s.m. || Din fr. *baud*, de la numele inginerului francez *Baudot* || (Telec.) Unitate de măsură a vitezei de semnalizare pe liniile de transmisie.

bauxítă s.f. || Din fr. *bauxite*, de la *Baux*, localitate din Franța unde a fost descoperit primul zăcămînt || Rocă sedimentară de culoare roșie-brună, alcătuită dim hidroxizi de aluminiu, reprezentînd principalul minereu de aluminiu.

bavétă, *bavete*, s.f. || Din fr. *bavette* || Bărbiță **(2).**

bavúră, *bavuri*, s.f. || Din fr. *bavure* || Surplus de material în relief față de profilul cerut al unei piese metalice, rezultat din prelucrare.

bazá, *bazez*, vb. I. Refl. || Din fr. *baser* || A se întemeia pe ceva, a avea încredere în sprijinul cuiva.

bazaconíe, *bazaconii*, s.f. || Din v. sl. *bezŭzakonije* „fărădelege" || Lucru bizar, extravagant; (fam.) năzbîtie, poznă.

bazált, *bazalturi*, s.n. || Din fr. *basalte*, lat. *basaltes* || Rocă vulcanică de culoare închisă, întrebuințată la construcții și pavaje.

bazáltic, -ă, *bazaltici, -ce*, adj. || Din fr. *basaltique* || Care conține bazalt, de bazalt.

bázár, *bazaruri*, s.n. || Din fr. *bazar*, port. *bazar*, pers. *bāzār* „piață" || Piață în aer liber, specifică țărilor din Orient, în care se vînd tot felul de obiecte, îndeosebi mărunțișuri. *Bazarul e plin de mărfuri variate* (Alecsandri).

bázá, *baze*, s.f. || Din fr. *base* || **1.** Partea de jos pe care se sprijină un corp, un edificiu etc. **2.** Una dintre laturile unui triunghi sau ale unui patrulater ori una dintre fețele unui poliedru, reprezentată de obicei în poziție orizontală. **3.** Ceea ce formează temeiul, elementul fundamental a ceva. ○ *Baza economică (a societății)* = totalitatea relațiilor de producție într-o etapă determinată a dezvoltării sociale. *B. tehnico-materială* = totalitatea mijloacelor de producție, inclusiv elementele materiale ale științei, privite în legătura lor cu nivelul de instruire profesională a forței de muncă. *B. de materii prime* = totalitatea resurselor de materii prime de care dispune economia națională. *B. energetică* = totalitatea izvoarelor primare de energie de care dispune o țară la un moment dat. ○ *De bază* = fundamental, esențial. *Pe baza...* = în conformitate cu... ○ Expr. *A pune bazele la ceva* = a întemeia, a funda. **4.** Loc cuprinzînd oamenii, mijloacele materiale și instalațiile necesare pentru o anumită activitate: *bază sportivă; bază militară; bază de aprovizionare.* ● *B. de lansare* = construcție care face parte din centrul de lansare al unui cosmodrom; conține aparatura de telecomandă automată a operațiilor de lansare. **5.** *Baza craniului* = partea craniului care închide cutia craniană spre ceafă. **6.** (Chim.) Substanță care, în soluție apoasă, albăstrește hîrtia roșie de turnesol iar în reacție cu un acid formează o sare.

bázedov s.n. || De la n. pr. *Basedow*, medic german || Boală endocrină caracterizată prin gușă, proeminența globilor oculari, palpitații, stare nervoasă etc. Se numește și *boala lui Basedow.*

bázic, -ă, *bazici, -ce*, adj. || Din fr. *basique* || Care are proprietățile unei baze **(6).**

bazílică, *bazilici*, s.f. || Din lat. *basilica*, fr. *basilique* || **1.** (La romani) Edificiu public cu interiorul împărțit, prin șiruri de coloane, în trei sau cinci părți; servea ca loc de judecată, loc de adunări etc. **2.** Biserică catolică de mari proporții.

bazín, *bazine*, s.n. || După fr. *bassin* || **1.** Rezervor deschis, de mari proporții, construit din piatră, ciment etc. și destinat colectării unui lichid, în vederea unor operații tehnice, pentru practicarea înotului etc. ○ *B. de decantare* = recipient în care se trimite apa pentru a o curăța de particulele solide. **2.** Parte a unui port unde staționează navele. **3.** Regiune din care un rîu, un lac etc. își colectează apele: *bazin hidrografic.* **4.** Regiune bogată în zăcăminte de minereuri: *bazin carbonifer.* **5.** (Anat.) Cavitate formată de cele două oase iliace; pelvis.

bazinét, *bazinete*, s.n. || Din fr. *bassinet* || Partea superioară, dilatată, a căilor urinare, care face legătura între hilul renal și ureter.

bázna s.f. || De la n. pr. *Bazna* || Varietate de porci de culoare neagră şi cu o dungă albă în dreptul spetelor; este crescută pentru producţia de carne şi de grăsime.

bazón, *bazoane,* s.n. Bucată de stofă sau de piele aplicată pe partea dindărăt a pantalonilor, a indispensabililor, a chiloţilor, pentru a-i întări.

băbătíe, *băbătii,* s.f. (Reg.) Babă.

băbésc, -eáscă, *băbeşti,* adj., s.f. || Din *babă* || **1.** Adj. În felul babelor. ○ *Leacuri băbeşti* = mijloace empirice de vindecare a bolilor. **2.** S.f. Soi autohton de viţă de vie, cu boabe negre-albăstrui; produce vin roşu.

băbéşte adv. || Din *babă* || Ca babele, în felul babelor. ○ Expr. *A socoti băbeşte* = a face socoteli în mod simplist, empiric.

băcán[1] s.m. || Din tc. *bakam* || Lemnul unui arbore exotic din care se extrage un colorant roşu.

băcán[2], *băcani,* s.m. || Din tc. *bakkal* || Negustor care vinde produse alimentare; proprietar al unei băcănii.

băcăníe, *băcănii,* s.f. || Din *băcan*[2] || **1.** Prăvălie în care se vînd diferite produse alimentare. **2.** (Înv.) Condiment, mirodenie. *Făcută cu vin amestecat... cu băcănii* (Ghica).

băcíţă, *băciţe,* s.f. || Din *baci* || Femeie care se ocupă cu păstoritul, cu prepararea caşului şi a brînzei. ● Soţia baciului.

bădărán, -ă, *bădărani, -e,* s.m. şi f. || Cf. magh. *badar* || Persoană cu purtări grosolane; mitocan.

bădărănie, *bădărănii,* s.f. || Din *bădăran* || Faptă sau vorbă de bădărani; grosolănie, mitocănie.

bădícă, *bădici,* s.m. || Din *bade* || (Pop.; folosit mai ales la sg., ca termen de adresare) Bădiţă.

bădíe, *bădii,* s.m. || Din *bade* || (Pop.; folosit mai ales la sg., ca termen de adresare) Bădiţă.

bădíţă s.m. || Din *bade* || **1.** Diminutiv al lui *bade.* **2.** Termen cu care se adresează la ţară unui frate mai mare. ● Termen cu care fetele de la ţară se adresează iubitului.

băgá, *bag,* vb. I. **1.** Tranz. şi refl. A (se) introduce, a (se) vîrî undeva. **2.** Tranz. Expr. *A băga în seamă pe cineva* (sau *ceva*) = a da atenţie, a observa. *A băga ceva în cap* = a ţine minte. *A-i băga cuiva ceva în cap* = a face pe cineva să fie preocupat, obsedat de ceva. *A-şi băga mintile în cap* = a se cumineţi. **3.** Tranz. şi refl. A (se) angaja, a (se) plasa undeva. **4.** Tranz. *A băga de seamă* = a avea grijă de ceva, a fi atent la ceva.

băgáre s.f. Acţiunea de *a (se) băga.* ○ *Băgare de seamă* = grijă, atenţie.

băgătór, -oáre, *băgători, -oare,* adj. || Din *băga* || (Mai ales ironic) *Băgător de seamă* = care observă, care e atent la ceva (fără a acţiona, fără a fi necesară prezenţa lui).

băiáş, *băieşi,* s.m. || Din *baie*[1] || Bărbat care serveşte într-o baie publică.

băiát, *băieţi,* s.m. || Probabil cuv. autohton || **1.** Copil de sex bărbătesc; (la pl.) copii (indiferent de sex). **2.** Adolescent, tînăr. ○ (Cu nuanţă afectivă; şi despre bărbaţi mai în vîrstă) *Bun băiat!* **3.** Fiu (al cuiva). **4.** (Înv.) Tînăr angajat la un stăpîn.

băiéş, *băieşi,* s.m. || Din *baie*[2] || (Reg.) Miner.

băieşíţă, *băieşiţe,* s.f. || Din *băiaş* || Femeie care serveşte într-o baie publică.

băietán, *băietani,* s.m. || Din *băiat* || Băiat mai mare.

băieţándru, *băieţandri,* s.m. || Din *băiat* || Băiat mai măricel.

băieţésc, -eáscă, *băieţeşti,* adj. || Din *băiat* || De băiat, specific băieţilor.

băieţéşte adv. || Din *băiat* || Ca băieţii, în felul băieţilor.

băiţuí, *băiţuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *baiţ* || A acoperi cu baiţ suprafaţa unui obiect.

băjenár, *băjenari,* s.m. || Din *băjeni* || (Înv.) Pribeag, fugar (din cauza invaziilor duşmane, a asupririi etc.).

băjení, *băjenesc,* vb. IV. Intranz. || Din *băjenie* || (Înv.) A pribegi, a pleca în băjenie.

băjeníe, *băjenii,* s.f. || Din sl. *běžanije* || Fugă (în masă) a băjenarilor; timpul petrecut ca băjenar.

bălái, -áie, *bălai, -aie,* adj. || Din *băl,* (reg.) „blond" || (Despre oameni) Blond; (despre animale) plăvan. ○ Expr. (Fam.) *A înţărcat bălaia* = s-a isprăvit cu posibilitatea de a profita, de a obţine ceva nemuncit, nemeritat.

bălán, -ă, *bălani, -e,* adj. || Din *băl,* reg., „blond" || (Despre oameni sau despre părul lor) Blond; (despre animale) plăvan.

bălăbăneálă, *bălăbăneli,* s.f. || Din *bălăbăni* || Mers nesigur, legănat sau împleticit.

bălăbăní, *bălăbănesc,* vb. IV. Refl. || Formaţie onomatopeică || A se legăna în mers, a se clătina într-o parte şi în alta.

bălăcărí, *bălăcăresc,* vb. IV. Refl. || Cf. scr. *balakati* || **1.** A se certa, a se batjocori. **2.** A se bălăci.

bălăceálă, *bălăceli,* s.f. || Din *bălăci* || Faptul de a se bălăci; joacă prin apă (la scăldat).

bălăcí, *bălăcesc,* vb. IV. Refl. || Din bg. *balakam* || A se juca cu mîinile şi cu picioarele prin apă în timpul scăldatului.

bălăngăní, *bălăngănesc,* vb. IV. || Din *balang,* onomatopee || **1.** Intranz. (Despre clopote) A suna tare. **2.** Refl. A se bălăbăni.

bălărie, *bălării,* s.f. Nume dat buruienilor care cresc în locuri necultivate. ● Loc năpădit de buruieni.

bălbíşă, *bălbişe,* s.f. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina înaltă pînă la 130 cm, acoperită cu peri aspri, şi cu flori roşii, rar albe.

bălegár s.n. v. **băligar.**

băligá, pers. 3 *báligă,* vb. I. Refl. || Din *baligă* || (Despre animale) A-şi lepăda baliga.

băligár, *băligare,* s.n. || Din *baligă* || Amestec de baligă cu paie (folosit ca îngrăşămînt); *p. restr.* baligă. || Şi: **bălegár** s.n.

bălmăjeálă, *bălmăjeli,* s.f. || Din *bălmăji* || (Pop. şi fam.) Faptul de a bălmăji; încurcătură, zăpăceală.

bălmăji, *bălmăjesc,* vb. IV. Tranz. || Din *balmoş* || **1.** A amesteca, a încurca mai multe

lucruri. **2.** A vorbi încurcat, fără înțeles. ● A zăpăci, a ameți pe cineva cu vorba.

bălós, -oásă, *băloși, -oase,* adj. || Din *bale* || **1.** Cu bale, plin de bale. **2.** (Despre lichide) Care curge gros (ca balele).

băloșí, *băloșesc,* vb. IV. Refl. || Din *bălos* || (Despre unele lichide) A deveni bălos.

băltăréț, -eáță, *băltăreți, -e,* adj. || Din *baltă* || De baltă, din regiunea bălților. ● (Substantivat, m. sg. art.) Vînt călduț și umed, care bate dinspre miazăzi (mai ales în sud-estul țării). *Băltărețul își sporea bîzîitul* (Sadoveanu).

băltí, pers. 3 *băltește,* vb. IV. Refl. și intranz. || Din *baltă* || (Despre apă) A stagna pe un teren formînd bălți, băltoace.

băltoácă, *băltoace,* s.f. || Din *baltă* || Baltă mocirloasă; adunătură de apă de ploaie prin gropi; cantitate mare de lichid vărsată pe jos.

bălțát, -ă, *bălțați, -te,* adj. || Lat. *balteatus* || (Despre animale) Cu părul sau penele de culori diferite, formînd dungi sau pete. ● (Despre stofe, haine) Cu prea multe culori, colorat fără gust.

bănát s.n. || Din magh. *bánat* || (Reg.) Tristețe, părere de rău; supărare, necaz. *Și de n-o fi cu bănat, Domnul nostru ar vrea să vază pe măritul împărat* (Eminescu).

bănățeán, -ă, *bănățeni, -e,* adj., s.m. și f. || De la n. pr. *Banat* || **1.** S.m. și f. Persoană (originară) din Banat. **2.** Adj. Care aparține Banatului sau bănățenilor **(1)**; privitor la Banat sau la bănățeni.

bănățeáncă, *bănățence,* s.f. || Din *bănățean* || Femeie (originară) din Banat.

băncúță, *băncuțe,* s.f. || Din germ. *Bankozettel* || Veche monedă de argint, în valoare de 50 de bani, care a circulat în România între 1873 și 1914. ● (Înv. și reg.) Monedă de mică valoare (10—20 de creițari) care a circulat în Transilvania în sec. 19.

bănésc, -eáscă, *bănești,* adj. || Din *ban*[1] || De bani, în bani, privitor la bani.

bănét s.n. || Din *ban*[1] || Bani mulți, avere mare în bani.

bănícă, *bănici,* s.f. Plantă erbacee, înaltă de 10—50 cm, cu flori albastre-închis, rar albe, dispuse în capitule globuloase; crește în regiunea alpină și subalpină.

bănie, *bănii,* s.f. || Din *ban*[2] || Funcția sau rangul de ban[2]. ● Reședința banului.

bănós, -oásă, *bănoși, -oase,* adj. || Din *ban*[1] || (Despre ocupații) Care aduce cîștig mare în bani. ● (Reg.; despre oameni) Bogat.

bănuí, *bănuiesc,* vb. IV. || Din magh. *bán* || **1.** Tranz. A presupune, a presimți (o faptă, o întîmplare, o situație). **2.** Tranz. A suspecta pe cineva ca fiind autor al unei fapte (rele). **3.** (Reg.) Intranz. A regreta, a se căi, a-i părea rău după ceva.

bănuiálă, *bănuieli,* s.f. || Din *bănui* || **1.** Presupunere (că cineva are o vină sau o intenție rea). **2.** Atitudine de neîncredere față de cineva; suspiciune.

bănuitór, -oáre, *bănuitori, -oare,* adj. || Din *bănui* || Care este înclinat spre bănuială; neîncrezător.

bănúț, *bănuți,* s.m. || Din *ban*[1] || **1.** Diminutiv al lui *ban*[1]. **2.** Germenul oului fecundat. **3.** Mică plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori mici, rotunde, frumos colorate, dispuse în capitule; părăluță **(2)**.

bărbát, *bărbați,* s.m. || Lat. *barbatus* „cu barbă, bărbos" || **1.** Persoană adultă de sex masculin; om în toată firea, plin de putere; (rar; adjectival) curajos; voinic. **2.** Soț.

bărbătésc, -eáscă, *bărbătești,* adj. || Din *bărbat* || **1.** Caracteristic bărbaților, de bărbat. **2.** Plin de energie, curajos, voinic. *Fața lui... bărbătească insufla încredere* (Negruzzi).

bărbătéște adv. || Din *bărbat* || Ca bărbații; cu bărbăție.

bărbătúș, *bărbătuși,* s.m. || Din *bărbat* || Masculul unor animale.

bărbătíe s.f. || Din *bărbat* || Faptul de a fi bărbat; vîrsta matură a bărbatului. ● Putere, curaj, energie.

bărbíe, *bărbii,* s.f. || Din *barbă* || **1.** Partea feței de sub buza inferioară, care formează o proeminență rotunjită. **2.** Partea cărnoasă care atîrnă sub falca de jos la unele animale.

bărbiér, *bărbieri,* s.m. || Din ngr. *barberis,* it. *barbieri* || Frizer.

bărbiereálă, *bărbiereli,* s.f. || Din *bărbieri* || Faptul de a se bărbieri; (fam.) lăudăroșenie, minciună.

bărbierí, *bărbieresc,* vb. IV. || Din *bărbier* || **1.** Tranz. și refl. A (se) rade. **2.** Refl. (Fam.) A se lăuda peste măsură; a minți.

bărbíță, *bărbițe,* s.f. || Din *barbă* || **1.** Diminutiv al lui *barbă*. **2.** Șervețel de pînză, de mușama sau de material plastic care se leagă la gîtul copiilor mici cînd mănîncă; bavetă.

bărbînță, *bărbînțe,* s.f. Vas făcut din doage, de forma unui butoiaș, în care se păstrează laptele sau brînza.

bărbós, -oásă, *bărboși, -oase,* adj., s.f. || Din *barbă* || **1.** Adj. (Și substantivat, m.) Cu barbă mare; nebărbierit. **2.** S.f. Plantă erbacee din familia gramineelor, înaltă de c. 50 cm, cu flori dispuse în spice pătate cu roșu, verde sau violet.

bărbúnc s.n. || Din germ. *Werbung* „recrutare" || Dans popular fecioresc răspîndit în Transilvania, care se executa în trecut cu prilejul recrutării.

bărdácă, *bărdace,* s.f. || Din tc. *bardak* || Cană mică de pămînt sau de lemn, cu toartă, folosită pentru băut.

bărzăún, *bărzăuni,* s.m. || Onomatopeic || (Entom.) Bondar.

băscălíe s.f. (Fam.) *A lua pe cineva în băscălie* = a-și bate joc de cineva.

bășicá, *bășic,* vb. I. Refl. || Din *bășică* || A se umple de bășici; (tranz.) a-i produce cuiva bășici.

bășícă, *bășici,* s.f. || Lat. **bessica* || **1.** (Anat.) Vezică. ○ (Pop.) *Bășica udului* = vezica urinară. (Zool.) *B. înotătoare* = vezică înotătoare (la pești). **2.** Umflătură pe piele, conținînd o

materie lichidă. **3.** Mică umflătură plină cu aer, care se formează la suprafaţa unor lichide.

băştináş, -ă, *băştinaşi, -e,* adj., s.m. şi f. || Din *baştină* || (Persoană) care se află din moşi-strămoşi pe pământul pe care locuieşte; autohton, indigen.

bătáie, *bătăi,* s.f. || Lat. *battalia* || **1.** Lovitură repetată (dată cu mîna sau cu un obiect). ○ *B. de cap* = frămîntare a minţii; trudă, osteneală. *B. de joc* = batjocură; faptă urîtă. ○ Expr. *A da bătaie* = a zori, a grăbi. *A pune ceva la bătaie* = a oferi ceva pentru cheltuit sau consumat. ● (Iht.) *Bătaia peştilor* = boişte. **2.** Luptă, bătălie. **3.** Sunet ritmic produs de un motor sau de un mecanism în funcţie. ● Zgomot anormal al unei maşini, provocat de o funcţionare defectuoasă. ● Zvîcnirea inimii. **4.** Suflare a vîntului. **5.** Distanţa pînă la care o armă poate arunca proiectilul. **6.** Lătratul cîinilor. **7.** (Muz.) Indicarea măsurii prin mişcări ale mîinii sau ale baghetei.

bătăiós, -oásă, *bătăioşi, -oase,* adj. || Din *bătaie* || Care este gata să se ia la bătaie. ● Care îşi susţine ideile cu vehemenţă.

bătălíe, *bătălii,* s.f. || Din ngr. *batalia* || **1.** Luptă între două forţe armate, desfăşurată pe spaţii întinse. **2.** (Fig.) Eforturi comune depuse pentru îndeplinirea unui scop, a unui obiectiv, a unei acţiuni importante.

bătătór[1], *bătătoare,* s.n., s.f. || Din *bate.* Cf. şi lat. *batt(u)atorium* || **1.** S.n. Băţ sau lopăţică cu care se bat covoarele. **2.** S.n. Băţ avînd o rotiţă cu găurele la unul dintre capete, cu care se bate smîntîna în putinei, ca să se aleagă untul. **3.** S.n. Unealtă cu care se îndeasă pămîntul. **4.** S.n. Mecanism al batozei sau al combinei care efectuează desprinderea şi separarea boabelor. **5.** S.f. Mecanism care destramă şi curăţă de impurităţi smocurile de bumbac.

bătătór[2], **-oáre,** *bătători, -oare,* adj. || Din *bate* || *Bătător la ochi* = care atrage în mod izbitor atenţia.

bătătorí, *bătătoresc,* vb. IV. Tranz. || Din *bate* || A bate, a bătuci (un teren, o arie etc.); a îndesa pămîntul.

bătătorít, -ă, *bătătoriţi, -te,* adj. **1.** (Despre terenuri) Bătut, îndesat; (despre drumuri) pe care se circulă mult. **2.** (Despre palme) Cu pielea îngroşată, cu bătături.

bătătúră, *bătături,* s.f. || Din *bate* || **1.** Locul bătătorit din faţa casei; curte. **2.** Îngroşare a pielii, în palme sau pe tălpi. ○ Expr. (Fam.) *A călca pe cineva pe bătătură* = a supăra, a enerva pe cineva. **3.** Firele care se introduc cu suveica prin rostul urzelii, pentru a forma ţesătura; bătează.

bătăúş, -ă, *bătăuşi, -e,* adj., s.m. şi f. || De la *bate* || (Persoană) care caută pricină de bătaie; scandalagiu.

bătează, *bătezi,* s.f. || De la *bate* || Bătătură (3).

bătrîn, -ă, *bătrîni, -e,* adj., subst. || Lat. *betranus* (= *veteranus*) || **1.** Adj. Înaintat în vîrstă. ○ *Fată bătrînă* = fată rămasă nemăritată, trecută de vremea măritişului. **2.** Adj. Care există de mult timp. **3.** S.m. şi f. Persoană în vîrstă înaintată. ○ *Din bătrîni* = din vremea veche, din moşi-strămoşi. **4.** S.m. pl. (Fam.) Părinţi.

bătrînésc, -eáscă, *bătrîneşti,* adj. || Din *bătrîn* || Caracteristic bătrînilor, de demult, vechi. ○ *Cîntec b.* = baladă populară.

bătrîneşte adv. || Din *bătrîn* || Ca bătrînii, în felul bătrînilor.

bătrîneţe, *bătrîneţi,* s.f. || Din *bătrîn* || Stare în evoluţia organismelor care apare după maturitate şi se caracterizează prin scăderea treptată a funcţiunilor fiziologice; vîrstă înaintată a cuiva.

bătrînîş s.m. || Din *bătrîn* || Plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori albe-gălbui, cultivată ca plantă ornamentală.

bătuci, *bătucesc,* vb. IV. || Cf. *bate* || **1.** Tranz. A bătători, a îndesa (pămîntul). **2.** Refl. (Despre piele) A se îngroşa, a face bătături. **3.** Refl. (Despre fructe) A se lovi, a se zdrobi.

bătút, -ă, *bătuţi, -te,* adj. || Din *bate* || **1.** Care este (sau a fost) lovit. ○ Expr. *A se da bătut* = a ceda; a se lăsa convins. ● *Bani bătuţi* = bani disponibili, bani în numerar. ● (Substantivat, f.) Numele unui dans popular. **2.** *Lapte b.* = lapte uşor fermentat. **3.** (Despre drumuri) Pe care se circulă mult, bătătorit.

băţ, *beţe,* s.n. **1.** Bucată de lemn lungă şi subţire. ○ Expr. *A pune cuiva beţe-n roate* = a face, a provoca cuiva dificultăţi pentru a-i zădărnici o acţiune. **2.** Piesă de lemn, în formă de vergea, care intră în alcătuirea unor unelte sau dispozitive.

băţós, -oásă, *băţoşi, -oase,* adj. || Din *băţ* || **1.** Drept, ţeapăn. **2.** (Fig.; despre oameni şi firea lor) Rigid; îngîmfat, plin de sine.

băút, -ă, *băuţi, -te,* adj. || Din *bea* || Beat.

băutór, -oáre, *băutori, -oare,* s.m. şi f. || Din *bea* || (Reg.) Beţiv.

băutúră, *băuturi,* s.f. || Lat. **bibitura* || Lichid care se bea; (în special) lichid cu conţinut alcoolic (ex. vin, ţuică).

bea, *beau,* vb. II. || Lat. *bibere* || **1.** Tranz. A înghiţi, a consuma un lichid. ○ Expr. *A bea paharul pînă-n fund* = a îndura un necaz, o suferinţă pînă la capăt. **2.** Intranz. A consuma băuturi alcoolice. ○ Expr. *A bea în sănătatea* (sau *în cinstea*) *cuiva* = a închina un pahar de băutură în cinstea cuiva, sărbătorind pe cineva.

beat, -ă, *beţi, bete,* adj. || Lat. *bibitus* || Care este în stare de ebrietate, ameţit de băutură. ● (Fig.) Copleşit de o emoţie puternică: *beat de fericire.*

beatificá, *beatific,* vb. I. Tranz. || Din lat. *beatificare,* fr. *béatifier* || (La catolici) A trece o persoană decedată în rîndul „fericiţilor" bisericii (stare inferioară sfinţilor).

beatitúdine s.f. || Din lat. *beatitudo, -inis,* fr. *béatitude* || (Livr.) Stare de fericire deplină.

bebé s.m. || Din fr. *bébé* (< engl. *baby*) || Copil mic, copilaş.

bec, *becuri,* s.n. || Din fr. *bec* || Balonaş de sticlă vidat sau umplut cu un gaz inert, prevăzut în interior cu un filament care devine incandescent cînd este străbătut de un curent electric. ○ *Bec de sudură* = piesă la aparatele de sudură,

prin care iese amestecul de gaz combustibil şi oxigen, arzînd cu o flacără concentrată, la o temperatură înaltă.

becár, *becari,* s.m. || Din fr. *bécarre* || (Muz.) Semn care anulează un bemol sau un diez anterior, redînd notei tonul natural.

becáţă, *becaţe,* s.f. || După fr. *bécasse* || (Zool.) Becaţină.

becaţínă, *becaţine,* s.f. || După fr. *bécassine* || Nume dat unor păsări migratoare cu ciocul lung, drept şi flexibil, cu carnea gustoasă, care trăiesc în regiuni mlăştinoase.

bechér, *becheri,* s.m. || Din tc. *bekâr* || Burlac.

béchie, *bechii,* s.f. ||Din fr. *béquille (de queue)* || Dispozitiv de la partea inferioară a cozii unui avion, care serveşte la rezemarea pe pămînt a acesteia.

beci, *beciuri,* s.n. **1.** Pivniţă. **2.** Închisoare (în subsolul unei clădiri).

becísnic, -ă, *becisnici, -ce,* adj., s.m. şi f. || Din sl. *bečistĭnikŭ* || **1.** (Om) lipsit de personalitate şi de vigoare, neputincios, slăbănog. **2.** (Om) nepriceput.

beduín, -ă, *beduini, -e,* s.m. şi f., adj. || Din fr. *bédouin* < ar. *bedewīn,* pl. lui *bedewī* „locuitor al pustiului" || **1.** S.m. şi f. Persoană care aparţine unei populaţii arabe nomade din Peninsula Arabă şi din nordul Africii. **2.** Adj. Care aparţine beduinilor (1), privitor la beduini. *Sînt, pașă, neam de beduin* (Coşbuc).

begónie, *begonii,* s.f. || Din fr. *bégonia,* de la n. pr. *Bégon* || Nume dat unor specii de plante ornamentale, cu flori albe, roz sau roşii şi frunze diferit colorate.

behaviorísm s.n. || Din fr. *béhaviorisme;* cf. engl. *behaviour* „comportament" || Curent psihologic care consideră că obiectul psihologiei trebuie să se reducă la studiul exclusiv al comportamentului exterior, eliminîndu-se din cîmpul cercetării psihologice conştiinţa.

behăí, pers. 3 *béhăie,* vb. IV. Intranz. || De la interj. *behe(he),* care imită strigătul oilor || (Despre oi şi capre) A scoate strigătul caracteristic speciei.

bei, *bei,* s.m. || Din tc. *bey* || **1.** Titlu nobiliar în ţările din Orientul Apropiat şi Mijlociu. **2.** Guvernator al unei provincii din fostul Imperiu Otoman sau supuse acestuia. **3.** Titlu dat unor suverani, vasali sultanului.

beilíc, *beilicuri,* s.n. || Din tc. *beylik* || Conac în care erau găzduiţi beii şi demnitarii turci trimişi de Poarta Otomană în ţările române.

beizadeá, *beizadele,* s.f. || Din tc. *beyzade* || (Înv.) Fiu de domn; principe.

bej adj. invar. || Din fr. *beige* || Cafeniu-deschis.

bel, *beli,* s.m. || Din fr. *bel,* după numele fizicianului *Bell* || Unitate de măsură pentru intensitatea acustică; reprezintă nivelul sonor al unui sunet a cărui intensitate este de zece ori mai mare decît a pragului auditiv inferior.

beladónă, *beladone,* s.f. || Din fr. *belladone,* it. *belladonna* || Mătrăgună. ◉ Preparat farmaceutic obţinut din această plantă, **cu acţiune** antispastică, sedativă (ex. atropina).

belcánto s.n. || Din it. *belcanto* || Stil italian de interpretare în muzica vocală, caracterizat prin puritatea emisiunii vocale şi prin virtuozitate.

belciúg, *belciuge,* s.n. || Din sl. *bĕlĭcugŭ* || Verigă de metal, fixată cu o scoabă sau cu un şurub, şi prin care se trece un lacăt, un lanţ etc.

béldiţă, *beldiţe,* s.f. Peşte teleostean de apă dulce, lung de 10—15 cm, cu spinarea albastră-verzuie.

beleá, *belele,* s.f. || Din tc. *belâ* || Încurcătură, pacoste, bucluc. ○ Expr. *A-şi găsi beleaua* = a o păţi.

bele-árte s.f. pl. || Din it. *belle arti* || Arte frumoase (pictură, sculptură etc.).

belemníţi, *belemniţi,* s.m. || Din fr. *bélemnite* || Cefalopod care a trăit în mezozoic.

beletrístic, -ă, *beletristici, -ce,* adj., s.f. || Din germ. (1) *belletristisch,* (2) *Belletristik* || **1.** Adj. Care aparţine literaturii artistice. **2.** S.f. Literatură artistică.

bélfer, *belferi,* s.m. || Din idiş *Belfer* (= germ. *Beihelfer)* || (Depr. sau fam.) **1.** Învăţător, profesor. **2.** Persoană care trăieşte în lux.

belgián, -ă, *belgieni, -e,* s.m. şi f., adj. || De la n. pr. *Belgia* || **1.** S.m. şi f. Locuitor al Belgiei. **2.** Adj. Care se referă la Belgia sau la populaţia ei, care aparţine Belgiei sau populaţiei ei.

belí, *belesc,* vb. IV. || Din sl. *bĕliti* || (Pop.) **1.** Tranz. A jupui. **2.** Tranz. şi refl. A (se) juli.

belicós, -oásă, *belicoşi, -oase,* adj. || Din lat. *bellicosus* || (Livr.) Războinic, agresiv, bătăios.

beligeránt, -ă, *beligeranţi, -te,* adj. || Din fr. *belligérant,* lat. *belligerans* (< *bellum* „război", *gerere* „a purta") || Care se află în stare de război.

beligeránţă s.f. || Din fr. *belligerance* || Situaţia în care se află un beligerant; stare de război.

belinográf, *belinografe,* s.n. || Din fr. *bélinographe,* de la numele fizicianului francez *Belin* || Aparat de transmitere a imaginilor fixe (desene, fotografii) prin mijloace de telecomunicaţii cu sau fără fir.

belíţă s.f. || Din fr. *bellite* || Exploziv de siguranţă întrebuinţat în minele de cărbuni.

belótă s.f. || Din fr. *belotte* || Numele unui joc de cărţi.

belşíţă, *belşiţe,* s.f. Plantă erbacee ornamentală, originară din Antile, cu frunze mari, verzi sau purpurii şi cu flori mari roşii, galbene sau pestriţe.

belşúg s.n. || Din magh. *bőség* || Abundenţă de bunuri materiale; bogăţie. ○ *Din belşug* = în cantitate mare, mult.

belvedére subst. || Din fr. *belvédère,* it. *belvedere* || Construcţie, terasă aşezată pe un loc ridicat, de unde se poate vedea departe.

bémberg s.n. Ţesătură de mătase artificială folosită pentru lenjerie.

bemól, *bemoli,* s.m. || Din fr. *bémol,* it. *bemolle* || (Muz.) Semn convenţional care arată că nota de pe linia sau spaţiul pe care este aplicat trebuie coborîtă cu un semiton.

bénă, *bene,* s.f. || Din fr. *benne* || Cutia unui autocamion în care se încarcă materiale.

benchetuí, *benchetuiesc,* vb. IV. Intranz. || Din *benchet* (pop.) „petrecere mare" || A petrece, a chefui.

benedictín, -ă, *benedictini, -e,* subst. || Din fr. *bénédictin* || **1.** S.m. și f. Călugăr (sau călugăriță) dintr-un ordin întemeiat în secolul al VI-lea de Benedict de Nursia (529). **2.** S.f. Un fel de băutură spirtoasă (preparată la început de acești călugări).

benéfic, -ă, *benefici, -ce,* adj. || Din fr. *bénéfique,* lat. *beneficus* || Favorabil, binefăcător.

beneficiá, *beneficiez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *bénéficier* || A trage un folos, a profita de pe urma cuiva sau a ceva.

beneficiár, -ă, *beneficiari, -e,* s.m. și f. || Din fr. *bénéficiaire* || Persoană, instituție sau colectivitate destinatară a unor bunuri materiale sau a unor servicii.

beneficiu, *beneficii,* s.n. || Din lat. *beneficium,* fr. *bénéfice* || Cîștig, profit, folos; venit net al unei întreprinderi. ◎ *Sub beneficiu de inventar* = sub rezerva unui control ulterior.

benevól, -ă, *benevoli, -e,* adj. || Din fr. *bénévole* || Făcut de bunăvoie.

bengál, *bengale,* adj. || Din fr. [*feu de*] *Bengale* || *Foc bengal* = foc de artificii.

benghi, *benghiuri,* s.n. || Cf. tc. *benek* || (Pop.) Pată mică de culoare neagră pe obraz sau pe trup.

benígn, -ă, *benigni, -e,* adj. || Din lat. *benignus* || (Despre boli) Care nu este grav.

benoár, *benoare,* s.n. || Din fr. *baignoire,* rus. *benuar* || Lojă situată la nivelul parterului.

bentiță, *bentițe,* s.f. || Din *bantă* || Fîșie de pînză cusută pe marginea gulerului, a mînecii etc.

bentónic, -ă, *bentonici, -ce,* adj. || Din germ. *bentonisch;* gr. *benthos* „adînc, fund" || (Despre animale sau plante) Care trăiește pe fundul apelor.

bentonít s.n. || Din fr. *bentonite,* de la n. pr. *(Fort-) Benton* || Rocă sedimentară argiloasă, cu puternice proprietăți adsorbante, utilizată ca decolorant, dezodorizant, la purificarea uleiurilor etc.

béntos s.n. || Din fr. *benthos;* gr. *benthos* „fund" || Totalitatea organismelor care trăiesc pe fundul lacurilor, mărilor și oceanelor.

benzaldehídă s.f. || Din fr. *benzaldéhyde* || Aldehidă derivată din benzen, lichid incolor cu miros de migdale amare, folosit în industria coloranților și în parfumerie.

benzén, *benzeni,* s.m. || Din fr. *benzène* || Hidrocarbură lichidă, incoloră care se găsește în gudronul de huilă și în unele fracțiuni de țiței, fiind folosită în industria chimică, a parfumurilor, a medicamentelor etc.

benzénic, -ă, *benzenici, -ce,* adj. || Din fr. *benzénique* || Care aparține familiei benzenului, care conține benzen.

benzínă s.f. || Din fr. *benzine* || Amestec complex de hidrocarburi lichide, obținut prin distilarea țițeiului, prin cracarea fracțiunilor petroliere sau prin sinteză; este utilizat ca principal combustibil pentru motoarele de automobil și de avioane, ca solvent etc.

benzóe s.n. || Din germ. *Benzoe* || Rășină obținută dintr-un arbore din regiunile tropicale, fiind întrebuințată în medicină, la prepararea unor parfumuri, a unor lacuri etc.

benzóic, *benzoici,* adj. || Din fr. *benzoïque* || *Acid b.* = acid organic folosit în medicină, în industria farmaceutică și alimentară.

benzpirén s.n. || Din germ. *Benzpyren* || Substanță extrasă din gudron, cu acțiune cancerigenă, fiind utilizată pentru producerea tumorilor experimentale.

berărie, *berării,* s.f. || Din *bere* || Local în care se bea bere.

berbéc, *berbeci,* s.m. || Lat. *berbex, -cis* || **1.** Masculul oii. **2.** Mașină de război, întrebuințată în antichitate la spargerea zidurilor și a porților unei cetăți. **3.** Utilaj folosit la baterea stîlpilor, a pilonilor etc., prin lovituri repetate, aplicate la capătul liber al acestora etc. || Și: **berbece** s.m.

berbéce s.m. v. **berbec.**

berbeleácul s.n. art. *De-a berbeleacul* = de-a rostogolul, peste cap.

berbér, -ă, *berberi, -e,* s.m. și f., adj. || Din fr. *berbère* || **1.** S.m. și f. Persoană făcînd parte dintr-un grup de populații din N. Africii, din familia de limbi hamito-semitice, urmașe ale vechilor libieni. **2.** Adj. Care aparține berberilor (1), care se referă la berberi.

bere, beáră, *berci, -e,* adj. (Despre animale) Cu coada scurtă sau scurtată; fără coadă.

berceuse s.f. [Pr.: bersöz] || Cuv. francez || Piesă instrumentală care are la bază un cîntec de leagăn.

bére, rar, *beri,* s.f. || După germ. *Bier* || Băutură slab alcoolică obținută prin fermentarea unei infuzii de malț și flori de hamei.

berechét s.n. || Din tc. *bereket* „fertilitate" || **1.** Belșug, abundență; (adverbial) din belșug, din abundență. **2.** Noroc, fericire, prosperitate (neașteptată).

beregátă, *beregate,* s.f. || Cf. scr. *berikat* || Laringe; gîtlej.

berétă, *berete,* s.f. || Din fr. *béret,* it. *berretta* || Acoperămînt pentru cap, rotund și plat, de forma unei șepci fără cozoroc.

bergamótă, *bergamote,* s.f. || Din fr. *bergamote,* it. *bergamotta* || Soi de pere rotunde, galbene, zemoase și aromate. ◎ (Adjectival) *Pere bergamote.* || Și: **pergamútă** s.f.

beri-béri s.n. || Din fr. *béribéri,* provenit dintr-o limbă din sudul Indiei || Boală provocată de lipsa vitaminei B_1 din alimentație și manifestată prin tulburări nervoase, cardiovasculare și respiratorii. Apare mai ales în Extremul Orient.

beríl s.n. || Din fr. *béryl,* lat. *beryllus,* gr. *beryllos* || Silicat natural de aluminiu și beriliu; sticlos sau divers colorat, fiind principalul minereu de beriliu; unele varietăți sînt folosite ca pietre prețioase.

beríliu s.n. || Din fr. *béryllium* || Metal alb, dur, întrebuințat în unele aliaje ușoare și în unele oțeluri speciale.

berkéliu s.n. || Din fr. *berkélium*, de la *Berkeley*, oraș în S.U.A., unde a fost obținut în laborator acest element || Element chimic radioactiv.

berlínă, *berline*, s.f. || Din fr. *berline*, de la n. pr. *Berlin* || (Înv.) Trăsură mare, închisă, cu patru locuri.

bérmă, *berme*, s.f. || Din fr. *berme* || Banchetă lată de c. 1 metru, amenajată pe taluzurile mai înalte pentru a le mări stabilitatea.

bernardín, *bernardini*, s.m. || Din germ. *Bernhardiner* || Rasă de câini de talie mare, de culoare albă cu pete roșcate; originari din Elveția, bernardinii sînt dresați să descopere călătorii rătăciți în munți.

bérnă s.f. || Din fr. *berne* || *În bernă* = (despre steaguri) coborît pe jumătate, în semn de doliu.

bernevéci s.m. pl. || Din bg. *benevreči* || (Reg.) Pantaloni țărănești largi, din stofă groasă.

besacteá, *besactele*, s.f. || Din ngr. *bestahtas* || (Înv.) Cutie de lemn ornamentată, în care se păstrau bijuterii, tutun etc.

béschie s.f. v. **beșchie.**

bestiál, -ă, *bestiali, -e*, adj. || Din fr. *bestial*, lat. *bestialis* || De bestie; crud, feroce; animalic.

bestialitáte, *bestialități*, s.f. || Din fr. *bestialité* || Faptă bestială, cruzime, ferocitate.

béstie, *bestii*, s.f. || Din it., lat. *bestia* || Fiară. ● (Fig.) Om crud, feroce.

best-seller subst. || Cuv. englez || Carte de mare succes; succes de librărie al unei cărți. ● Disc sau alt produs care se bucură de mare succes, de mare căutare.

béșchie, *beșchii*, s.f. || Din bg. *bičkija* || Ferăstrău alcătuit dintr-o pînză lată cu muchia tăietoare curbă și prevăzut cu două mînere pentru a fi acționat de doi lucrători; se folosește la tăiatul bușteni lor. || Și: **béschie** s.f.

beșleágă s.m. || Din tc. *beșli ağası* || Căpitan de beșlii. ● (Fig.) Om neputincios, ramolit. || Și: **beșli-agá** s.m.

beșli-agá s.m. v. **beșleagă.**

beșliu, *beșlii*, s.m. || Din tc. *beșli* || (În evul mediu) Soldat (turc sau tătar) din cavalerie, care făcea serviciul de curier domnesc sau de jandarm.

beșteleálă s.f. || Din *beșteli* || (Fam.) Mustrare, dojană.

beștelí, *beștelesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A mustra cu asprime; a face pe cineva de ocară.

béta s.m. invar. **1.** A doua literă a alfabetului grecesc (β), corespunzînd sunetului *b*. **2.** *Particulă beta (β)* = electron negativ sau pozitiv (pozitron) emis de unele substanțe radioactive.

betatrón, *betatroane*, s.n. || Din fr. *bétatron* (< *beta* + *[elec]tron)* || (În fizica nucleară) Accelerator de particule pentru accelerarea electronilor într-un cîmp electric circular, imprimîndu-le energii foarte mari.

beteág, -ă, *betegi, -ge*, adj., s.m. și f. || Din magh. *beteg* || **1.** (Pop.) Schilod, infirm. **2.** (Reg.) Bolnav.

beteálă s.f. || Din ngr. *petalion* || Mănunchi de fire lungi de metal, aurii sau argintii, cu care se împodobesc miresele.

beteji, *betejesc*, vb. IV. || Din *beteag* || **1** Tranz. (Pop.) A provoca cuiva o infirmitate; (refl.) a deveni infirm. **2.** Refl. (Reg.) A se îmbolnăvi.

betél s.m. || Din fr. *bétel*, port. *betel* || Mic arbust tropical, cu tulpini agățătoare și frunze cu gust înțepător; se cultivă în India, unde frunzele sînt folosite pentru mestecat.

betelíe, *betelii*, s.f. || Din *bată* || Fîșie îngustă aplicată în partea de sus a pantalonilor, a fustei etc.; tivitură făcută în același loc (prin care se petrece un elastic, un șiret etc.).

beteșúg, *beteșuguri*, s.n. || Din magh. *betegség* || **1.** (Pop.) Infirmitate. **2.** (Reg.) Boală.

betón s.n. || Din fr. *béton* || Material de construcție alcătuit dintr-un amestec de pietriș, nisip cu ciment și apă, care se întărește și devine rezistent. ○ *B. armat* v. *armat* **(3).**

betoná, *betonez*, vb. I. Intranz. și tranz. || Din fr. *bétonner* || A turna pasta de beton în cofrajele unei construcții.

betoniéră, *betoniere*, s.f. || Din fr. *bétonnière* || Mașină pentru prepararea betonului.

betulacée, *betulacee*, s.f. || Din fr. *bétulacée;* lat. *betulla* „mesteacăn" || (La pl.) Familie de plante lemnoase cu flori grupate în amenți, care se polenizează cu ajutorul vîntului (ex. mesteacănul, alunul).

beție, *beții*, s.f. || Din *beat* || **1.** Stare de intoxicație în care se află omul beat. **2.** Petrecere cu multă băutură. **3.** *B. rece* (sau *cu stupefiante)* = intoxicație provocată de introducerea în organism a unor stupefiante. **4.** (Fig.) Stare sufletească de uitare de sine, de euforie. ○ *B. de cuvinte* = stil umflat, bombastic.

beți v, -ă, *beți vi, -e*, adj., s.m. și f. || Din *beat* (devenit întîi *beți u)* || (Persoană) care are viciul beției.

beți ván, -ă, *beți vani, -e*, adj., s.m. și f. || Din *beți v* || Beți v.

bevatrón, *bevatroane*, s.n. || Din fr. *bévatron* (< *bev*, unitate din fizică + *[elec]tron)* || (În fizica nucleară) Accelerator circular capabil să imprime protonilor energii de miliarde de electronvolți.

bezeá, *bezele*, s.f. || Din fr. *baiser* || **1.** (Fam.) Sărutare trimisă cuiva simbolic cu vîrful degetelor. **2.** Prăjitură făcută din albuș de ou bătut cu zahăr.

bezmétic, -ă, *bezmetici, -ce*, adj. || Din ucr. *bezmatok* „(stup) fără matcă" || Fără rost, fără căpătîi; zăpăcit, năuc.

béznă, *bezne*, s.f. || Din sl. *bezdŭna* || Întuneric mare, de nepătruns. *Era-ntuneric beznă Și nu vedea că plîng* (Coșbuc).

bi- || Din fr. *bi-* (< lat. *bis* „de două ori") || Element de compunere însemnînd „de două ori", „dublu", care servește la formarea unor adjective și a unor substantive.

bianuál, -ă, *bianuali, -e*, adj. || *Bi-* + *anual* || Care se produce, apare sau se întîmplă de două ori pe an.

biatlón, *biatloane*, s.n. || Din *bi-* + gr. *athlon* „luptă" || Probă sportivă constînd din alergare

pe schiuri pe o distanță de 20 km și tragerea cu arma la țintă.

biatómic, -ă, *biatomici, -ce,* adj. || Din fr. *biatomique* || (Despre un element sau compus chimic) Diatomic.

bibán, *bibani,* s.m. || Din bg. *biban* || Pește teleostean răpitor de apă dulce, lung de 25—30 cm, cu dungi negre, transversale, pe laturile corpului; are carnea albă, gustoasă.

bibázic, -ă, *bibazici, -ce,* adj. || Din fr. *bibasique* || Care are doi atomi de hidrogen ce pot fi înlocuiți cu metale.

bibelóu, *bibelouri,* s.n. || Din fr. *bibelot* || Mic obiect de artă decorativă.

bíber, *biberi,* s.m. || Din germ. *Biber* || Castor. ◉ Blană de castor.

biberét, *bibereți,* s.m. || Din germ. *Biberette* || Blăniță de miel, de culoare maro-roșcată, imitînd blana de biber. ◉ Pluș de culoare gri sau maro, folosit pentru gulere, căciuli etc.

biberón, *biberoane,* s.n. || Din fr. *biberon* || Sticlă prevăzută cu tetină, servind la alăptarea artificială a sugarilor.

bibílică, *bibilici,* s.f. Pasăre domestică de mărimea unei găini, cu penajul pestriț și cu o proeminență cornoasă pe cap.

bibíluri s.n. pl. || Din ngr. *bibila* || Dantelă sau cusătură cu dințișori, aplicată ca garnitură la guler, la mîneci sau la poalele cămășii.

bíblic, -ă, *biblici, -ce,* adj. || Din fr. *biblique* || Privitor la Biblie; din timpul evocat de Biblie.

bibliofág, -ă, *bibliofagi, -ge,* adj., s.m. și f. || Din fr. *bibliophage;* gr. *biblion* „carte" + *phagein* „a mînca" || (Insectă) care se hrănește cu celuloza din hîrtie.

bibliofíl, -ă, *bibliofili, -e,* s.m. și f. || Din fr. *bibliophile;* gr. *biblion* „carte" + *philos* „iubitor" || Colecționar de cărți rare și prețioase.

bibliofílie s.f. || Din fr. *bibliophilie* || Ramură a bibliologiei care se ocupă cu studiul cărților rare și prețioase.

bibliográf, *bibliografi,* s.m. || Din fr. *bibliographe* || Specialist în domeniul bibliografiei.

bibliografíe, *bibliografii,* s.f. || Din fr. *bibliographie;* gr. *biblion* „carte" + *graphe* „descriere" || **1.** Ramură a bibliologiei care se ocupă cu descrierea, sistematizarea și răspîndirea publicațiilor în scopul folosirii lor de către cititori. **2.** Listă a lucrărilor unui autor sau a scrierilor referitoare la o anumită problemă. **3.** Carte care cuprinde o bibliografie (2).

bibliologíe s.f. || Din fr. *bibliologie;* gr. *biblion* „carte" + *logos* „studiu" || Știință care se ocupă cu studiul cărții ca fenomen al vieții social-culturale; cuprinde istoria, producția și răspîndirea cărții.

bibliorâft, *biblioraſturi,* s.n. || Cf. fr. *bibliorhapte;* gr. *biblos* „scoarță de papirus" + *rhaptein* „a coase" || Clasor de carton în care se păstrează acte, corespondență etc.

bibliotecár, -ă, *bibliotecari, -e,* s.m. și f. || Din fr. *bibliothecaire* || Persoană care se ocupă cu administrarea și cu buna funcționare a unei biblioteci.

bibliotécă, *biblioteci,* s.f. || Din fr. *bibliothèque,* lat. *bibliotheca;* gr. *biblion* „carte" + *theke* „dulap" || **1.** Instituție care colecționează cărți, reviste etc., pentru a fi utilizate de cititori. **2.** Încăpere în care se păstrează (și se citesc) cărțile; mobilă cu rafturi pentru păstrarea cărților. **3.** Colecție de cărți de aceeași specialitate, publicate de o editură în volume identice ca format și aspect.

biblioteconomíe s.f. || Din fr. *bibliothéconomie* || Ramură a bibliologiei care studiază modul de organizare și conducere a bibliotecilor.

bicamerál, -ă, *bicamerali, -e,* adj. || Din fr. *bicaméral* || *Sistem b.* = sistem în care organul legislativ este compus din două adunări (camere) reprezentative.

bicarbonát, *bicarbonați,* s.m. || Din fr. *bicarbonate* || Sare a acidului carbonic. ○ *B. de sodiu* = sare folosită în farmacie și în bucătărie (la prepararea prafului de copt).

bicefál, -ă, *bicefali, -e,* adj. || Din fr. *bicéphale; bi-* + gr. *kephale* „cap" || Cu două capete.

bicentenár, -ă, *bicentenari, -e,* adj., s.n. || Din fr. *bicentenaire* || **1.** Adj. Care durează de două secole, care a împlinit două sute de ani. **2.** S.n. Împlinirea a două secole de la un eveniment important; a două suta aniversare a unui eveniment.

bíceps, *bicepși,* s.m. || Din fr. *biceps,* lat. *biceps* „cu două capete" || Mușchiul dintre umăr și cot, care face să se îndoaie antebrațul; are două ligamente la extremitatea superioară.

bíci, *bice,* s.n. || Din sl. *bičĭ* || Curea (sau împletitură de curele ori de cînepă) legată de un băț, cu care se îndeamnă vitele la mers.

bicicletă, *biciclete,* s.f. || Din fr. *bicyclette* || Vehicul cu două roți, ghidon de direcție, cadru și șa; este acționat prin două pedale și folosit pentru o singură persoană. ○ *B. tandem* = bicicletă pentru două persoane, avînd două șei și două perechi de pedale.

biciclíst, -ă, *bicicliști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *bicycliste* || Persoană care umblă pe bicicletă.

bíciui, *biciuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *bici* || A lovi cu biciul. ◉ (Fig.) A critica cu asprime, fără cruțare.

biciúșcă, *biciuști,* s.f. || Din *bici* || **1.** Cravașă. **2.** Bici scurt și subțire.

bicolór, -ă, *bicolori, -e,* adj. || Din fr. *bicolore* || Care are două culori.

biconcáv, -ă, *biconcavi, -e,* adj. || Din fr. *biconcave; bi-* + lat. *concavus* „scobit" || Care are două fețe concave opuse.

biconvéx, -ă, *biconvecși, -xe,* adj. || Din fr. *biconvexe; bi-* + lat. *convexus* „rotunjit" || Care are două fețe convexe opuse.

bicórn, *bicornuri,* s.n. || Din fr. *bicorne* || Pălărie bărbătească (de uniformă) cu două colțuri.

bicromát, *bicromați,* s.m. || Din fr. *bichromate* || *B. de potasiu* = sare cristalizată, portocalie, solubilă în apă, întrebuințată ca agent oxidant și în vopsitorie.

bicuspíd, -ă, *bicuspizi, -de,* adj. || Din *bi-* + lat. *cuspis, -idis* „vîrf" || (Despre o formație anatomică) Care are două vîrfuri.

bideu, bideuri, s.n. || Din fr. *bidet* || Vas de toaletă pentru spălături intime.

bidinea, bidinele, s.f. || Din tc. *badana* || Perie, de obicei rotundă, cu care se văruiesc pereții.

bidiviu, bidivii, s.m. || Din tc. *bedevi* || Cal tînăr, iute, folosit mai ales la călărie.

bidón, bidoane, s.n. || Din fr. *bidon* || **1.** Vas de tablă sau de material plastic, în care se păstrează sau se transportă lichide. **2.** Ploscă folosită de soldați și de excursioniști pentru a-și păstra apa sau altă băutură.

biéf, biefuri, s.n. || Din fr. *bief* || Porțiune de canal sau de rîu cuprinsă între două baraje (sau între două ecluze).

biélă, biele, s.f. || Din fr. *bielle* || Organ de mașină în formă de bară legată la cele două capete de cîte o piesă mobilă a mașinii, care servește la transformarea mișcării rectilinii în mișcare de rotație sau invers.

biénal, -ă, *bienali, -e,* adj. || Din fr. *biennal,* lat. *biennalis* (< *bis* „de două ori" + *annus* „an") || Care durează doi ani; care are loc sau apare o dată la doi ani. ◉ (Despre plante) Al cărui ciclu vital durează doi ani, care dă roade la doi ani.

biet, biétă, *bieți, -te,* adj. **1.** (Precedă de obicei un nume de ființă) Vrednic de milă; (despre morți) regretat, răposat. **2.** Vrednic de dispreț, fără valoare, neînsemnat.

bifá, *bifez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *biffer* || A face un mic semn în dreptul unor cifre sau cuvinte (dintr-o listă), ca un indiciu că au fost verificate.

bifíd, -ă, *bifizi, -de,* adj. || Din fr. *bifide,* lat. *bifidus* || (Anat., bot.) Despicat în două.

bíftec, biftecuri, s.n. || Din fr. *bifteck,* engl. *beefsteak* (< *beef* „bou" + *steak* „bucată") || Bucată de mușchi de vacă, friptă la grătar sau în tigaie.

bifurcá, pers. 3 *bifúrcă,* vb. I. Refl. || Din fr. *bifurquer* || (Mai ales despre drumuri, ape curgătoare) A se despărți în două ramuri, în două direcții.

bifurcáție, *bifurcații,* s.f. || Din fr. *bifurcation* || Faptul de a se bifurca. ◉ Locul unde se bifurcă ceva.

bigám, -ă, *bigami, -e,* s.m. și f. || Din fr. *bigame,* lat. *bigamus,* după gr. *digamos* (< *di-* „de două ori" + *gamos* „căsătorie") || (Persoană) care se face vinovată de bigamie.

bigamíe, *bigamii,* s.f. || Din fr. *bigamie* || Infracțiune care constă în încheierea unei noi căsătorii de către o persoană care este deja căsătorită.

bígă, *bigi,* s.f. || Din fr. *bigue* || Macara cu un braț oscilant, comandat prin cabluri, folosită la construcții și la bordul navelor pentru manevrat greutăți, piese, marfă etc.

bigi-bígi s.n. Denumire dată unor cofeturi orientale făcute dintr-o pastă asemănătoare cu rahatul și amestecată cu miez de nucă.

bigót, -ă, *bigoți, -te,* adj., s.m. și f. || Din fr. *bigot* || (Persoană) exagerat de religioasă; habotnic.

bigrílă, *bigrile,* s.f. || Din fr. *bigrille* || Tub electronic cu patru electrozi: două grile, un anod și un catod.

bigudíu, *bigudiuri,* s.n. || Din fr. *bigoudi* || Obiect de toaletă feminină în formă de tub scurt de metal, de material plastic etc., în jurul căruia se răsucește o șuviță de păr pentru a o ondula.

bihúncă, *bihunci,* s.f. || Din ucr. *bihunky* || Trăsură mică și ușcară, trasă de obicei de un singur cal.

bijutérie, *bijuterii,* s.f. || Din fr. *bijouterie* || Obiect de podoabă făcut din metal nobil (și pietre prețioase); giuvaer. ◉ Magazin în care se confecționează și se vînd giuvaeruri.

bijutíer, *bijutieri,* s.m. || Din fr. *bijoutier* || Persoană care face sau vinde bijuterii; giuvaergiu.

bikíni s.n. || Din fr. *bikini* || Costum de baie feminin format din două piese de dimensiuni reduse.

bilabiál, -ă, *bilabiali, -e,* adj. || Din fr. *bilabial; bi-* + lat. *labium* „buză" || (Despre sunetele vorbirii) La articularea cărora participă amîndouă buzele (ex. *b* este o consoană bilabială).

bilánț, *bilanțuri,* s.n. || Din germ. *Bilanz* || Document care reflectă situația activului și pasivului unei activități financiare dintr-o anumită perioadă; (fig.) rezultatul unei activități desfășurate într-o perioadă dată.

bilaterál, -ă, *bilaterali, -e,* adj. || Din fr. *bilatéral* || **1.** Care are două părți (sau două laturi) opuse, simetrice. ◉ Care privește în același timp două laturi sau două aspecte ale unui întreg. **2.** (Despre contracte, convenții) Care este încheiat între două persoane, două state etc., obligînd în mod reciproc părțile interesate.

bilă[1], *bile,* s.f. || Din fr. *bille* || Obiect sferic de metal, de sticlă, de lemn etc., cu diverse întrebuințări (în tehnică, la jocul de popice, în unele jocuri de copii etc.).

bilă[2] s.f. (Anat.) || Din fr. *bile,* lat. *bilis* || Fiere.

bildungsroman, *bildungsromane,* s.n. || Cf. germ. *Bildung* „educație" || (Lit.) Roman în care este înfățișată formarea sufletească a unui om trecînd prin medii sociale variate.

bilét, bilete, s.n. || Din fr. *billet,* cf. it. *biglietto* || **1.** Scrisoare scurtă, de cîteva rînduri. **2.** Bucată de hîrtie sau de carton de format mic, care atestă un drept (ocuparea unui loc în tren, la teatru etc.). **3.** (Fin.) *B. de bancă* = semn al valorii, emis de băncile centrale, care înlocuiește banii cu valoare deplină în funcțiile lor ca mijloc de circulație și mijloc de plată; bancnotă. *B. de* (sau *la*) *ordin* = cambie prin care un debitor se obligă să plătească creditorului o sumă de bani într-un anumit loc și la o anumită dată.

biliár, -ă, *biliari, -e,* adj. || Din fr. *billiaire* || Care se referă la bilă[2]. ○ *Veziculă biliară* v. *veziculă.*

biliárd, *biliarde,* s.n. || Din fr. *billard* || Joc în care sînt deplasate un număr de bile, prin lovirea uneia dintre ele cu tacul. ● Masă specială pe care se practică acest joc.

bilíngv, -ă, *bilingvi, -e,* adj. || Din fr. *bilingue,* lat. *bilinguis* || **1.** Care vorbește în mod curent două limbi. **2.** Scris în două limbi.

bilión, *bilioane,* s.n. || Din fr. *billion* || Număr egal cu o mie de miliarde (în unele țări) sau cu un miliard (în alte țări).

bilirubínă s.f. || Din fr. *bilirubine;* cf. lat. *bilis* „fiere" + *ruber* „roșu" || Pigment roșu prezent în bilă², în calculii biliari, în țesuturi etc.; crește în cursul unor afecțiuni hepatice, determinînd apariția icterului.

bilunár, -ă, *bilunari, -e,* adj. || *Bi* + *lunar* || Care se face sau apare de două ori pe lună.

bimán, -ă, *bimani, -e,* adj. || Din fr. *bimane; bi-* + lat. *manus* „mînă" || Cu două mîini (denumire științifică pentru om, considerat în raport cu restul lumii animale).

bímbașă, *bimbași,* s.m. || Din tc. *binbaşi* || Comandant în vechea armată turcească. ○ Expr. *A trăi ca bimbașa* = a trăi în belșug, în răsfăț.

bimensuál, -ă, *bimensuali, -e,* adj. || Din fr. *bimensuel* || Bilunar.

bimetál s.n. || Din fr. *bimétal* || Semifabricat (tablă, sîrmă etc.) din două straturi de metale diferite, reunite prin presare, laminare, sudare etc., pentru a se obține combinații cu proprietăți deosebite.

bimetalísm s.n. || Din fr. *bimétallisme* || Sistem monetar bazat pe două metale, aurul și argintul, care servesc ca echivalent general și ca mijloc de circulație.

bimilenár, -ă, *bimilenari, -e,* adj. || Din fr. *bimillénaire* || Care are o vechime sau o durată de (circa) două mii de ani.

bimotór, -oáre, *bimotori, -oare,* adj. || Din fr. *bimoteur* || Cu două motoare; (substantivat, n.) avion cu două motoare.

bínă, *binale,* s.f. || Din tc. *bina* || Clădire de zidărie în construcție sau în reparație.

binár, -ă, *binari, -e,* adj. || Din fr. *binaire,* engl. *binary,* lat. *binarius* || **1.** Compus din două unități, din două elemente. **2.** (Mat.) A cărui bază este numărul doi. ○ *Relație binară* = relație care are loc între doi termeni.

bíne adv., s.n. sg. || Lat. *bene* || **1.** Adv. În mod favorabil, plăcut, confortabil; așa cum se cere. ○ Expr. *A(-i) prinde cuiva bine ceva* = a-i fi de folos. *A se simți bine* = a fi sănătos. *A se face bine* = a se însănătoși. **2.** Adv. Agreabil, plăcut, frumos: *cîntă bine.* **3.** Exact, precis; reușit. **4.** Adv. De tot, pe deplin, complet: *e beat bine.* **5.** S.n. sg. Ceea ce este recomandabil din punct de vedere moral; faptă bună. ○ Expr. *A lua pe cineva cu binele* = a proceda cu bunăvoință, cu înțelegere față de cineva. **6.** S.n. sg. Mulțumire, fericire, bunăstare.

binecrescút, -ă, *binecrescuți, -te,* adj. || *Bine* + *crescut* || Care a primit o bună educație, care are purtări cuviincioase.

binecuvîntá, *binecuvîntez,* vb. I. Tranz. || *Bine* + *cuvînta* || **1.** (Despre divinitate) A revărsa asupra cuiva grația divină. **2.** A invoca harul divinității pentru cineva.

binefăcére, *binefaceri,* s.f. || *Bine* + *facere* || Faptă bună, ajutor.

binefăcătór, -oáre, *binefăcători, -oare,* adj., s.m. și f. || *Bine* + *făcător* || **1.** Adj. Bun, folositor. **2.** S.m. și f. Persoană care face bine altora.

binefințéles adv. || *Bine* + *înțeles* (după fr. *bien entendu)* || Desigur, firește.

binemerítá vb. I. Tranz. || *Bine* + *merita* || A cîștiga dreptul la recunoștința cuiva.

binéțe s.f. || *Bine ați [venit]* || (Pop.) *A(-și) da binețe* = a (se) saluta.

binevenít, -ă, *bineveniți, -te,* adj. || *Bine* + *venit* || **1.** A cărui venire face plăcere. **2.** Oportun.

binevoí, *binevoiesc,* vb. IV. Tranz. || *Bine* + *voi* || A avea bunăvoința de a...

binevoitór, -oáre, *binevoitori, -oare,* adj., s.m. și f. || Din *binevoi* || (Persoană) care arată bunăvoință, amabil.

binișór adv. Diminutiv al lui *bine.* ○ Expr. (Substantivat) *A lua pe cineva cu binișorul* = a lua cu binele, a proceda cu blîndețe.

binóclu, *binocluri,* s.n. || Din fr. *binocle,* lat. *binoculus (< bini* „amîndoi" + *oculus* „ochi") || Instrument optic alcătuit din două lunete paralele, folosit pentru a privi la distanță.

binóm, *binoame,* s.n. || Din fr. *binôme,* lat. *binomium* || Expresie algebrică constituită din suma sau diferența a două monoame.

bio- || Din fr. *bio-;* gr. *bios* „viață" || Element de compunere care exprimă ideea de „viață", servind la formarea unor substantive și a unor adjective.

biobibliografíe, *biobibliografii,* s.f. || Din fr. *biobibliographie; bio-* + *bibliographie* || Scriere care cuprinde date privind biografia unui autor împreună cu lista lucrărilor lui.

biocatalizatór, *biocatalizatori,* s.m. || Din germ. *Biokatalysator;* gr. *bios* „viață" + *katalysis* „dizolvare" || Substanță organică cu rol activant în reacțiile biologice. Enzimele, hormonii și vitaminele sînt b.

biocenóză s.f. || Din *bio-* + gr. *kainos* „în comun" || Totalitatea organismelor legate de un anumit loc de viață, avînd o componență determinantă, autoreglabilă, membrii ei aflîndu-se în strînse interrelații.

biochimíe s.f. || Din fr. *biochimie* || Parte a chimiei care studiază compoziția chimică a materiei vii în corelație cu procesele biologice.

biociclu, *biocicluri,* s.n. || Din *bio-* + gr. *kyklos* „ciclu" || Ciclu de viață al unui organism.

biocurénți s.m. pl. || *Bio-* + *curenți* || Activitate electrică prezentă în țesuturile și organele ființelor vii.

biodinámică s.f. || *Bio-* + *dinamică;* gr. *dynamis* „forță" || Știința proceselor vitale active, de mișcare, care se petrec în organisme.

biofiltru, *biofiltre,* s.n. || Din fr. *biofiltre* || Instalație de epurare a apelor de canal cu ajutorul bacteriilor aerobe.

biofízică s.f. || Din fr. *biophysique* || Știință care studiază procesele biologice din punct de vedere fizic și influența agenților fizici asupra organismelor.

biogáz s.n. || Din germ. *Biogas* || Gaz rezultat în urma procesului de descompunere a substanțelor organice.

biogenéză s.f. || Din fr. *biogenèse*, germ. *Biogenese;* gr. *bios* „viață" + *genesis* „naștere" || Teorie după care orice ființă ia naștere din altă ființă.

biogeografíe s.f. || Din fr. *biogéographie* || Ramură a geografiei care studiază răspîndirea plantelor și animalelor pe Pămînt.

biográf, *biografi*, s.m. || Din fr. *biographe* || Autor de biografii.

biografíe, *biografii*, s.f. || Din fr. *biographie; bio-* + gr. *graphein* „a scrie" || Scriere în care se expune (și se comentează) viața unei persoane, în scopuri documentare sau literare.

biológ, *biologi*, s.m. || Din germ. *Biolog* || Specialist în biologie.

biológic, -ă, *biologici, -ce*, adj. || Din fr. *biologique* || Care se referă la viață sau la biologie. ○ *Chimie biologică* = biochimie.

biologíe s.f. || Din fr. *biologie; bio-* + gr. *logos* „studiu" || Știință care studiază materia vie sub toate aspectele sale, precum și originea, dezvoltarea și variabilitatea formelor de viață (plante și animale).

biologísm s.n. || Din fr. *biologisme* || Teorie eronată care reduce fenomenele sociale la factori biologici.

bioluminescénță s.f. || Din fr. *bioluminescence* || Lumină rece produsă de organisme vii (ex. licurici) sau de microorganisme.

biomásă s.f. || Din fr. *biomasse* || (Biol.) Densitatea ființelor vii raportată la unitatea de suprafață sau de volum.

biónică s.f. || Din fr. *bionique* || Disciplină care se ocupă cu studiul proceselor biologice și al structurii organismelor vii, elaborînd modele care pot servi la imaginarea unor aparate sau instalații tehnice perfecționate sau cu totul noi.

biopolítică s.f. || *Bio-* + *politică* || Concepție și practică politică de esență reacționară, care încearcă să justifice unele acțiuni agresive, acaparatoare, prin argumentul superiorității biologice, îndeosebi rasiale.

biopsíe, *biopsii*, s.f. || Din fr. *biopsie; bio-* + gr. *opsis* „vedere" || Extragere pe cale chirurgicală a unui fragment de țesut dintr-un organism viu pentru a fi studiat la microscop.

biorítm s.n. || Din engl. *biorhythm* || Ritm al proceselor biologice, cu durată diferită de la un proces la altul.

biosféră s.f. || Din fr. *biosphère; bio-* + gr. *sphaira* „sferă" || Partea din învelișul Pămîntului în care se manifestă viața.

biosociologíe s.f. || Din fr. *biosociologie* || Concepție neștiințifică după care factorul determinant al dezvoltării sociale este factorul biologic, redus la noțiunea de rasă.

biospeología s.f. || Cf. gr. *bios* „viață" + *spelaion* „peșteră" + *logos* „studiu" || Ramură a speologiei care studiază viețuitoarele ce populează peșterile.

biótic, -ă, *biotici, -ce*, adj. || Din fr. *biotique;* cf. germ. *biotisch* || Referitor la viață, care este în legătură cu viața.

biotít s.n. || Din fr. *biotite* || (Geol.) Mică de culoare neagră, brună sau verzuie, constituent al unor roci eruptive și șisturi cristaline.

biotóp s.n. || Din *bio-* + gr. *topos* „loc" || Mediu geografic care prezintă condiții de viață în general unitare și care adăpostește o biocenoză.

bioxíd, *bioxizi*, s.m. || Din fr. *bioxyde* || (Chim.) Dioxid.

bipartíd, *bipartide*, adj. || Cf. fr. *biparti* || *Sistem b.* = organizare a vieții politice în unele țări capitaliste, presupunînd succesiunea alternativă a două partide la exercitarea puterii de stat.

bipartít, -ă, *bipartiți, -te*, adj. || Din lat. *bipartitus* || Care cuprinde sau implică două părți. ● (Despre o înțelegere) La care participă două state sau două partide politice.

bipéd, -ă, *bipezi, -de*, adj. || Din fr. *bipède; bi-* + lat. *pes, pedis* „picior" || (Biol.) Care umblă în două picioare (ex. omul, păsările).

biplán, *biplane*, s.n. || Din fr. *biplan* || Avion cu două rînduri de aripi, așezate una deasupra celeilalte.

bipolár, -ă, *bipolari, -e*, adj. || Din fr. *bipolaire* || (Despre mașini, aparate electrice) Care are doi poli electrici sau magnetici.

bir, *biruri*, s.n. || Din magh. *bér* || (În evul mediu) Dare percepută în bani de către domnie; tribut. ○ Expr. *A da bir cu fugiții* = a fugi, a dispărea de undeva.

birefringénță s.f. || Din fr. *biréfringence* || Dedublare, prin refracție, a razelor de lumină la pătrunderea în anumite medii (ex. în cristale).

birjár, *birjari*, s.m. || Din *birjă* || Vizitiu (și proprietar) al unei birje.

birjă, *birje*, s.f. || Din rus. *birža* || Trăsură de piață.

birlíc, *birlici*, s.m. || Din tc. *birlik* „unitate" (< *bir* „unu") || As.

bírnic, -ă, *birnici, -ce*, s.m. și f. || De la *bir* || Persoană care plătea bir.

birocrát, -ă, *birocrați, -te*, s.m. și f. || Din fr. *bureaucrate* || Persoană care practică birocratismul.

birocratísm s.n. || Din fr. *bureaucratisme*, rus. *bjurokratizm* || Sistem, metodă de conducere sau de activitate în problemele publice, caracterizat printr-un stil de muncă formalist, strict administrativ, dominat de preocuparea exagerată pentru lucrările de birou, pentru aspectele secundare, formale ale problemelor.

birocrație, *birocrații*, s.f. || Din fr. *bureaucratie* || Birocratism.

biróu, *birouri*, s.n. || Din fr. *bureau*, rus. *bjuro* || **1.** Masă de scris (cu sertare). **2.** Încăpere (sau local) în care lucrează funcționarii sau în care profesează cineva. ● Unitate a administrației de stat, inferioară unui serviciu. ○ *Lucrări de b.* = lucrări cu caracter administrativ.

3. Organ de conducere al unor organizații politice, de masă, obștești etc. ● Grup de persoane alese de o adunare constituită pentru a conduce lucrările acesteia.

birt, *birturi,* s.n. || Din scr. *birt* || Restaurant (mic).

biruí, *birui,* vb. IV. Tranz. || Din magh. *bir* || **1.** A învinge, a înfrînge (un dușman). **2.** (Fig.) A-și stăpîni un sentiment; a fi copleșit de un sentiment, de o emoție etc. **3.** (Pop.) A fi în stare, a putea (să...).

biruință, *biruințe,* s.f. || Din *birui* || Victorie, izbîndă.

biruitór, -oáre, *biruitori, -oare,* adj., s.m. și f. || Din *birui* || Învingător.

bis adj. || Din fr. *bis,* lat. *bis* „de două ori" || **1.** A doua oară, repetat. **2.** (Cu valoare de interjecție) Strigăt prin care spectatorii solicită să se repete o parte a unui program artistic.

bisá, *bisez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *bisser* || **1.** A cere să se repete o parte sau un număr dintr-un program artistic. **2.** A repeta o parte a unui program artistic, a unui concert, la cererea publicului.

biscuít, *biscuiți,* s.m. || Din fr. *biscuit;* lat. *bis* „de două ori" + fr. *cuit* „copt" || Produs alimentar făcut din făină, ouă, zahăr etc. și copt în diferite forme.

biséct, *bisecți,* adj. || Din fr. *bissexte,* lat. *bissextus* || *An bisect* = an de 366 de zile (în care luna februarie are 29 de zile).

bisectór, -oáre, *bisectoare,* adj., s.f. || Din fr. *bissecteur* || **1.** Adj. *Plan b.* = plan care împarte un diedru în două diedre egale. **2.** S.f. Dreaptă care trece prin vîrful unui unghi și îl împarte în două unghiuri egale.

bisérică, *biserici,* s.f. || Lat. *basilica* || **1.** Instituția creștinismului în ansamblu. **2.** Comunitate religioasă aparținînd aceluiași cult. **3.** Clădire destinată celebrării unui cult creștin. ○ Expr. *A nu fi ușă de biserică* = a nu respecta morala creștină; a nu fi corect, cinstit.

bisericésc, -eáscă, *bisericești,* adj. || Din *biserică* || Care aparține bisericii, referitor la biserică.

bisèxuát, -ă, *bisexuați, -te,* adj. || Cf. fr. *bissexué* || Hermafrodit.

bisilábic, -ă, *bisilabici, -ce,* adj. || *Bi-* + *silabic* || (Despre cuvinte) Format din două silabe.

bismút s.n. || Din fr. *bismuth* || Metal alb cu reflexe roșietice, întrebuințat, sub formă de combinații, în medicină, în cosmetică și în industria sticlei.

bistróu, *bistrouri,* s.n. || Din fr. *bistro* || Mic restaurant în care se consumă băuturi alcoolice.

bisturíu, *bisturie,* s.n. || Din fr. *bistouri* || Instrument, în formă de cuțit, folosit în chirurgie. ○ *B. electric* = bisturiu care acționează cu ajutorul curenților electrici de înaltă frecvență.

bișnițár, *bișnițari,* s.m. || Din *bișniță* (< engl. *bussiness* „afacere (comercială)" || (Fam.) Persoană care face afaceri mărunte necinstite.

bit, *biți,* s.m. || Engl. *Bi[nary digi]t* || (Cib.) Unitate de măsură a cantității de informație, exprimată în sistemul binar.

bíter s.n. || Din fr. *bitter,* germ. *Bitter* || Lichior amar, consumat ca aperitiv.

bitúm s.n. || Din fr. *bitume,* lat. *bitumen* || Produs plastic, de culoare neagră, obținut din reziduuri de petrol și folosit la prepararea asfalturilor, ca izolant, la fabricarea lacurilor etc.

bitumáj s.n. Tratament superficial al șoselei, constînd în stropirea acesteia cu bitum și acoperirea cu criblură, urmată de cilindrare.

bitúmen s.n. || Din lat. *bitumen* || Material bogat în hidrocarburi, provenit din transformarea în pămînt, a cerurilor și rășinilor din plante.

bituminós, -oásă, *bituminoși, -oase,* adj. || După fr. *bitumineux* || Care conține bitumen.

biurétă, *biurete,* s.f. || Din fr. *burette* || Tub de sticlă gradat în centimetri și subdiviziuni, cu un robinet în partea inferioară folosit în lucrări de laborator.

bivalént, -ă, *bivalenți, -te,* adj. || Din fr. *bivalent* || (Despre elemente sau radicale chimice) Divalent.

biválv, -ă, *bivalvi, -e,* adj. || Din fr. *bivalve* || (Zool.) Care are două valve.

bívol, *bivoli,* s.m. || Din sl. *byvolŭ* || Animal domestic rumegător (asemănător cu boul), cu părul negru, mai rar alb, cu coarne inelate, întoarse spre spate.

bívoliță, *bivolițe,* s.f. || Din bg. *bivolica* || Femela bivolului.

bivuác, *bivuacuri,* s.n. || Din fr. *bivouac;* germ. *bei* „la, lîngă" + *Wacht* „gardă, strajă" || Staționare temporară (în corturi) a trupelor, în afara localităților. ● Locul, terenul pe care se face staționarea.

bizám, *bizami,* s.m. || Din germ. *Bizam* || Specie de mamifer rozător originar din America de Nord, cu blană prețioasă, castanie-roșcată; trăiește în preajma apelor.

bizantín, -ă, *bizantini, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *byzantin,* lat. *byzantinus* || **1.** Adj. Care se referă la Bizanț sau la Imperiul Bizantin. **2.** S.m. și f. Locuitor al Bizanțului sau al Imperiului Bizantin.

bizantinologíe s.f. || Din fr. *byzantinologie* || Disciplină care studiază istoria, literatura și arta bizantină.

bizár, -ă, *bizari, -e,* adj. || Din fr. *bizarre,* sp. *bizarro* „brav" || Ciudat, straniu, extravagant.

bizarería, *bizarerii,* s.f. || Din fr. *bizarrerie* || Ciudățenie, extravaganță.

bizéț, *bizețe,* s.n. || Din germ. *Besätze* (pl. lui *Besatz)* || Bucată de piele care se pune ca garnitură la încălțăminte.

bizón, *bizoni,* s.m. || Din fr. *bison,* lat. *biso, -ontis* || **1.** Mamifer din familia bovidelor, lung pînă la 3 m, cu fruntea mare, bombată și coarne scurte; trăiește astăzi în rezervații naturale în S.U.A. și Canada. **2.** Piele de bizon (1).

bizuí, *bizui,* vb. IV. Refl. || Din magh. *biz* || A se încrede în...; a se baza pe... *Mai mult se bizuia pe chiar a sa cumințenie* (Slavici).

bîiguí, *bîigui,* vb. IV. Intranz. || Cf. magh. *bolyo(n)g* „rătăcesc, hoinăresc" || A vorbi fără noimă, a îngăima.

bîjbîí, *bîjbîi*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A orbecăi prin întuneric; a căuta ceva, pipăind prin întuneric.

bîlbîí, *bîlbîi*, vb. IV. Intranz., refl. și tranz. || Onomatopeic || A pronunța nedeslușit cuvintele, împiedicîndu-se în rostirea lor și repetînd unele silabe.

bîlbîíálă, *bîlbîieli*, s.f. || Din *bîlbîi* || Faptul de a (se) bîlbîi; vorbire neclară.

bîlci, *bîlciuri*, s.n. || Din magh. *bolcsú (búcsú)* „praznic, hram" || Tîrg mare, ținut la date fixe, cu petreceri și spectacole populare. ◎ (Fig.) Gălăgie, hărmălaie.

bîldîbîe interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de căderea unui corp în apă.

bîntuí, pers. 3 *bîntuie*, vb. IV. Intranz. || Din magh. *bánt* „brutalizez, maltratez" || (Despre elemente ale naturii, epidemii etc.) A se abate, a se produce, a se desfășura (cauzînd pagube); (despre războaie, năvăliri) a pustii, a devasta.

bîr interj. || Cuv. autohton || Cuvînt cu care se îndeamnă oile.

bîrfă, *bîrfe*, s.f. || Din *bîrfi* || (Fam.) Bîrfeală.

bîrfeálă, *bîrfeli*, s.f. || Din *bîrfi* || Faptul de a bîrfi; vorbe defăimătoare, răuvoitoare.

bîrfí, *bîrfesc*, vb. IV. Tranz. A vorbi de rău, a calomnia, a ponegri, a defăima.

bîrîí, *bîrîi*, vb. IV. Intranz. || Din *bîr* || A vorbi într-una; (tranz.) a-i bate cuiva capul, a cicăli.

bîrligă, pers. 3 *bîrligă*, vb. I. Tranz. (Despre animale) A-și îndoi coada în sus.

bîrlóg, *bîrloguri*, s.n. || Din sl. *brlogŭ* || Adăpostul (săpat în pămînt) al ursului sau al altor animale sălbatice. ◎ (Fig.) Culcuș, locuință.

bîrnă, *bîrne*, s.f. || Din sl. *brvĭno* || 1. Grindă de lemn, cioplită dintr-un trunchi de copac. 2. Aparat de gimnastică format dintr-o grindă de lemn cu lățimea de 10 cm, dispusă orizontal.

bîrsán, *-ă*, *bîrsani*, *-e*, adj. || De la n. pr. *Bîrsa* || (Despre oi; adesea substantivat) Cu lînă lungă și aspră.

bîrsă, *bîrse*, s.f. Parte a plugului pe care se montează brăzdarul, cormana și plazul.

bîtă, *bîte*, s.f. Băț lung (cu măciulie la capăt).

bîtlán, *bîtlani*, s.m. || Din bg. *batlan* || Pasăre mare de baltă, cu pene cenușii, cu gîtul și picioarele lungi și cu un smoc de pene negre înapoia ochilor.

bîțîí, *bîțîi*, vb. IV. Intranz. și refl. || Onomatopeic || A mișca repede din mîini și din picioare sau din cap; (despre animale) a da din coadă.

bîz interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetul produs de zborul unor insecte.

bîzdîe s.n. (Fam.) Toană, capriciu.

bîzîí, *bîzîi*, vb. IV. Intranz. || Din *bîz* || (Despre insecte) A produce un zumzăit caracteristic zborului. ◎ (Despre copii) A plînge, a scîncî.

blachéu, *blacheuri*, s.n. Bucată de metal care se aplică pe vîrful și pe tocul încălțămintei, pentru a le proteja. || Și: **plachéu** s.n.

blagoslovi, *blagoslovesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *blagosloviti* || A binecuvînta.

blajín, *-ă*, *blajini*, *-e*, adj. || Din sl. *blaženŭ* || Blînd, pașnic, prietenos. *Avea... un zîmbet blajin* (Vlahuță).

blam, *blamuri*, s.n. || Din fr. *blâme* || Dezaprobare publică a cuiva sau a ceva. ◎ Sancțiune morală pronunțată pentru o greșeală sau pentru o atitudine necorespunzătoare în activitatea profesională sau politică.

blamá, *blamez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *blâmer* (< lat. *blastemare (blasphemare)* || A dezaproba, a condamna în mod public pe cineva sau ceva.

blănă, (1, 3) *blăni*, (2) *blănuri*, s.f. || Din bg. *blana* || 1. Piele de animal cu păr mult și des; piele (cu păr cu tot) prelucrată. 2. Haină confecționată din blană (1). 3. (Pop.) Scîndură groasă.

blanc[1] s.n. || Din germ. *Blank* || Piele tăbăcită vegetal, folosită în curelărie și în marochinărie.

blanc[2], *blancuri*, s.n. || Din fr. *blanc* || (Poligr.) Spațiu alb care desparte două cuvinte tipărite.

blanchétă, *blanchete*, s.f. || Din germ. *Blankett* || Formular (pentru telegrame, mandate poștale etc.).

blanșiruíre s.f. || După germ. *blanschieren* || Operația de curățire a părții cărnoase a pielor tăbăcite, pentru a le da o grosime uniformă și un aspect mai plăcut.

blasfemíe s.f. || Din lat. *blasphemia* || (Livr.) Defăimare a celor considerate sfinte, a religiei, a divinității.

blastomicézǎ s.f. || Din fr. *blastomycose;* gr. *blastos* „mugur" + *mykes* „ciupercă" || Boală provocată de ciuperci parazite, care afectează pielea, plămînii etc.

blastúlă, *blastule*, s.f. || Din fr. *blastule;* gr. *blastos* „mugur" || Stadiu embrionar la metazoare.

blazá, *blazez*, vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *blaser* || A se dezgusta sau a face pe cineva să se dezguste de ceva, a (se) plictisi, a deveni sau a face să devină indiferent.

blazón, *blazoane*, s.n. || Din fr. *blason* || Ansamblu de semne convenționale care constituie emblema unui stat, a unui oraș, a unei familii nobiliare, a unei bresle etc.

blănár, *blănari*, s.m. || Din *blană* || Meseriaș care prelucrează blănuri sau confecționează obiecte de îmbrăcăminte din blană.

blănărie, *blănării*, s.f. || Din *blănar* || 1. Meseria blănarului. 2. Atelier în care se confecționează obiecte din blană (1).

blefarítă, *blefarite*, s.f. || Din fr. *blépharite;* gr. *blepharos* „pleoapă" || Inflamație a marginii pleoapelor.

bleg, **bleágă**, *blegi*, *-ge*, adj. || Cf. scr. *bleka* || 1. Lipsit de energie, moliu; prost. 2. (Despre urechi) Pleoștit.

blegí, *blegesc*, vb. IV. Refl. || Din *bleg* || 1. (Despre oameni) A deveni bleg (1). 2. (Despre urechi) A se pleoști.

bléndă s.f. || Din germ. *Blende* || Sulfură naturală de zinc, de culoare gălbuie, brună sau neagră, utilizată ca principal minereu de zinc.

blenoragie s.f. || Din fr. *blennorragie;* gr. *blennos* „mucus" + *rhage* „erupție" || Boală venerică infecțioasă caracterizată prin scurgeri purulente.

bleojdí, *bleojdesc,* vb. IV. Tranz. și refl. A holba ochii, a se zgîi. *Bleojdise ochii la cele ce spunea vînătorul* (Ispirescu).

blestém, *blesteme,* s.n. || Din *blestema* || Imprecație prin care se invocă abaterea unei nenorociri asupra cuiva; (în basme și legende) vrajă căzută asupra cuiva sau a ceva.

blestemá, *blestem,* vb. I. Tranz. || Din lat. **blastimare* (provenit din *blasphemare)* || A rosti un blestem, a înjura, a ocări.

blestemát, -ă, *blestemați, -te,* adj. || Din *blestema* || **1.** Rău, ticălos. **2.** (În superstiții) Aflat sub puterea unui blestem.

blestemățíe, *blestemății,* s.f. || Din *blestemat* || Faptă sau purtare de om rău, ticălos.

bleu [Pr.: blö] adj. invar. || Din fr. *bleu* || Albastru-deschis.

bleumarín [Pr.: blömarín] adj. invar. || Din fr. *bleu (à la) marine* || Albastru-închis.

blid, *blide,* s.n. || Din sl. *bljudŭ* || (Pop.) Strachină; farfurie. ○ Expr. *Pentru un blid de linte* = pentru o răsplată neînsemnată (a unei fapte josnice).

blidár, *blidare,* s.n. || Din *blid* || Dulap cu polițe și fără uși (sau numai polițe) pentru vase.

blindá, *blindez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *blinder* || A acoperi un sistem tehnic, o mașină de luptă etc. cu un blindaj.

blindáj, *blindaje,* s.n. || Din fr. *blindage* || Înveliș din plăci groase de metal, care protejează un aparat, un mecanism, o mașină de luptă etc. ◉ Înveliș metalic închis al unui aparat electric.

blindát, -ă, *blindați, -te,* adj. **1.** Prevăzut cu blindaj. ◉ (Substantivat, n.) Mașină de luptă prevăzută cu blindaj. **2.** (Despre unități militare) Dotat cu mașini de luptă blindate (1).

blíț [Pr.: bliț] s.n. || Cuv. germ. || Sursă de lumină intensă și de scurtă durată cu care este prevăzut un aparat fotografic, și care se declanșează simultan cu deschiderea obturatorului.

blînd, *-ă, blînzi, -de,* adj. || Lat. *blandus* || Pașnic, prietenos, omenos; (despre animale) care nu face rău; care nu e sperios. ◉ (Fig.; despre vreme) Care nu este aspru, liniștit. *Timpul era acoperit și blînd* (Negruzzi).

blîndéțe s.f. || Din *blînd* || Însușirea de a fi blînd.

bloc, *blocuri,* s.n. || Din fr. *bloc* || **1.** Bucată mare dintr-o materie solidă. ◉ Piesă de dimensiuni mari și cu rezistență mare. ◉ Grămadă de lucruri care alcătuiesc o masă unică. ○ *Bloc de desen* = grup de foi de hîrtie prinse între două scoarțe tari, folosite la desenat. *În bloc* = împreună. **2.** Clădire mare cu mai multe etaje. **3.** Alianță, înțelegere, convenție între state, partide etc., pentru realizarea unor scopuri comune. **4.** *Bloc cardiac* = tulburare a ritmului inimii datorită blocării influxului nervos care străbate mușchiul cardiac.

blocá, *blochez,* vb. I. || Din fr. *bloquer* || **1.** Tranz. A supune unei blocade. **2.** Tranz. A închide o arteră de circulație, un circuit electric etc. **3.** Tranz. A opri (temporar) folosirea unor produse sau a unor fonduri; a opri completarea unui post vacant. **4.** Refl. (Med., despre organe ale corpului) A nu mai funcționa. **5.** Refl. (Despre un organ de mașină) A se imobiliza brusc, din cauza unei defecțiuni.

blocádă, *blocade,* s.f. || Din germ. *Blockade* || Sistem de măsuri (politice, economice, militare) prin care se urmărește izolarea unui stat de către alte state, pentru a-l obliga să accepte condițiile impuse de aceste state.

blocáj, *blocaje,* s.n. || Din fr. *blocage* || **1.** Acțiunea de a (se) bloca; procedeu tactic de apărare strînsă sau de oprire a unei acțiuni adverse în unele întreceri sportive. **2.** Fundație de drum formată dintr-un strat de piatră așezat pe un pat de nisip.

blocháus, *blochausuri,* s.n. || Din germ. *Blockhaus* || (Rar) Bloc (2).

blocnotés, *blocnotesuri,* s.n. || Din fr. *blocnotes* || Carnet pentru însemnări curente.

blond, -ă, *blonzi, -de,* adj. || Din fr. *blond* || (Despre păr) De culoare deschisă, gălbui; (despre oameni, adesea substantivat) care are părul de culoare deschisă. ○ *Bere blondă* = bere de culoare deschisă, gălbuie.

blondín, -ă, *blondini, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *blondin* || Blond. ◉ (Substantivat, f.) Femeie cu părul blond.

blue-jeans [Pr.: blu-gins] s.m. || Cuv. engl. || Pantaloni din bumbac albastru, rezistenți, strînși pe corp. || Pr. curent: *blugi* și *blúgingi.*

blues s.n. || Cuv. engl. || Numele unui dans lent; melodia, cu caracter melancolic, după care se dansează (provenită din cîntecele negrilor americani).

bluf [Pr.: blöf], *blufuri,* s.n. || Din engl. *bluff* || Atitudine, faptă, vorbă neîntemeiată prin care se urmărește inducerea în eroare a cuiva.

blum, *blumuri,* s.n. || Din engl., fr. *bloom* || Semifabricat de oțel, cu secțiunea dreptunghiulară

blúming, *bluminguri,* s.n. || Din engl., fr. *blooming* || Laminor pentru obținerea blumurilor.

blúză, *bluze,* s.f. || Din fr. *blouse* || Obiect de îmbrăcăminte pentru partea superioară a corpului.

boa s.m. invar. || Din fr., lat. *boa* || Gen de șerpi mari, pînă la 4 m, neveninoși, din regiunile tropicale; se hrănesc cu păsări și cu animale.

boabă, *boabe,* s.f. || Cf. scr. *boba* || Fruct cărnos în mijlocul căruia se găsesc sîmburii.

boacă s.f. *A nu pricepe* (sau *a nu ști) (nici o) boacă* = a nu pricepe (sau a nu ști) nimic.

boacăn, -ă, *boacăni, -e,* adj. (Fam.) Prostesc, stupid. ○ Expr. *A o face boacănă* = a face un lucru cu totul nepotrivit, prostesc.

boală, *boale,* s.f. (Pop.) Viță slabă.

boálă, *boli,* s.f. || Din sl. *bolĭ* || **1.** Tulburare a sănătății. ○ *Boala copiilor* = epilepsie. *B. de zahăr* = diabet. ○ Expr. *A băga pe cineva în*

(toate) boale(le) = a-l face pe cineva să sufere; a enerva, a supăra pe cineva. || Pl. și *boale*.

boár, *boari*, s.m. || Lat. *bo(v)arius* || Păstor de boi.

boáre s.f. || Lat. *boreas* || Adiere slabă de vînt.

boárfă, *boarfe*, s.f. (Fam.) Rufă sau haină veche uzată; (la pl.) obiecte de uz personal (îmbrăcăminte, lenjerie, încălțăminte etc.). *Își ia boarfele... și se duce* (Preda).

bob[1], **(1, 2)** *boabe*, s.n., **(3,** rar **1)** *bobi*, s.m. || Din sl. *bobŭ* || **1.** S.n. Sămînța unor plante, mai ales a cerealelor. ○ *Din bob în bob* = amănunțit. *Bob numărat* = exact, întocmai. ○ Expr. *A da* (sau *a ghici) în bobi* = a căuta să afli viitorul după cum se așază bobii aruncați de ghicitor. **2.** S.n. Obiect mic (care seamănă cu un grăunte). **3.** S.m. Plantă din familia leguminoaselor, cu păstăi mari, cultivată pentru nutreț.

bob[2], *boburi*, s.n. || Din engl., fr. *bob[sleigh]* || Sanie de metal formată din două părți articulate, folosită la concursuri; partea din față este prevăzută cu volan sau cu două cabluri pentru conducere; bobslei.

bobiná, *bobinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *bobiner* || A înfășura un fir, un conductor electric, un cablu etc. în jurul unui suport.

bobináj, *bobinaje*, s.n. || Din fr. *bobinage* || Înfășurare electrică.

bobínă, *bobine*, s.f. || Din fr. *bobine* || Piesă cilindrică, limitată uneori la capete de două discuri, pe care se înfășoară un fir, un cablu, o bandă, un film etc.; ansamblu format din această piesă și firul înfășurat. ○ *B. electrică* = element al unui circuit electric, constituit dintr-un ansamblu de spire conductoare. *B. de inducție* = transformator electric constituit din două înfășurări, bobinate pe un singur miez de fier.

bobîrnác, *bobîrnace*, s.n. Lovitură dată cu degetul mijlociu, destins brusc de sub degetul mare. ● (Fig.) Ripostă răutăcioasă.

bobóc, *boboci*, s.m. || Din ngr. *bubuki* || **1.** Floare nedeschisă, nedezvoltată încă deplin. **2.** Pui de gîscă sau de rață. ● (Fig.) Începător într-un domeniu; recrut; student în primul an.

bóbot, *bobote*, s.n. || Din bg., scr. *bobot* || (Înv. și reg.) Flacără. ○ Expr. *A vorbi* (sau *a merge, a umbla) în bobote* = a vorbi (sau a umbla) fără rost, la întîmplare.

bobotează s.f. || Probabil din *apă* + *botează* || (Rel.) Sărbătoarea botezului lui Iisus Hristos. ○ *Gerul bobotezei* = ger mare (obișnuit în jurul sărbătorii amintite).

bobotí, pers. 3 *bobotește*, vb. IV. Intranz. || Din *bobot* || (Reg.; despre foc) A arde cu vîlvătăi.

bóbslei s.n. || Din engl. *bobsleigh* || Bob[2].

boc interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de lovituri (repetate), date mai ales cu ciocanul.

bocánc, *bocanci*, s.m. || Din magh. *bakancs* (> *bocanci*, forma de sg. fiind refăcută din pl.) || Gheată rezistentă, cu talpa groasă.

bocapórt, *bocaporți*, s.m. || it. *boccaporto* || Deschizătură în puntea unei nave pentru încărcarea-descărcarea mărfurilor, a materialelor.

bocăní, *bocănesc*, vb. IV. Intranz. || Din *boc* || A lovi în ceva (de mai multe ori) cu un obiect tare.

bocănitúră, *bocănituri*, s.f. || Din *bocăni* || Zgomot produs prin lovituri cu un obiect tare.

boccéa, *boccele*, s.f. || Din tc. *bohça* || Legătură făcută dintr-o bucată de pînză, în care se pun diverse obiecte.

bócet, *bocete*, s.n. || Din *boci* || **1.** Plîns zbuciumat, însoțit de vaiete. **2.** Cuvinte, versuri spuse sau cîntate cu glas jalnic la înmormîntări.

boci, *bocesc*, vb. IV. Intranz. și refl. || Din (înv.) *boace* „voce" (< lat. *vox, -cis)* || A plînge tare, cu vaiete; (tranz.) a jeli un mort cu bocete **(2).**

bocitoáre, *bocitoare*, s.f. || Din *boci* || Femeie care bocește la înmormîntări.

bócnă s.f. (Pop. și fam.) *Înghețat bocnă* = înghețat tare.

bócșă, *bocșe*, s.f. || Din magh. *boksa* || (Reg.) Grămadă de lemne acoperite cu pămînt, care se transformă, prin ardere înceată, în cărbune de lemn.

bodégă, *bodegi*, s.f. || Din germ. *Bodega* || Local mic, unde se consumă aperitive și băuturi alcoolice.

bodîrlắu, *bodîrlăi*, s.m. (Ornit.) Cufundar.

bodogăneálă, *bodogăneli*, s.f. || Din *bodogăni* || Faptul de a bodogăni. *După multe bodogăneli s-au înțeles* (Pop.).

bodogắni, *bodogănesc*, vb. IV. Tranz. || Probabil formație onomatopeică || A vorbi încet și nedeslușit; (intranz.) a bombăni împotriva cuiva sau a ceva.

bodóni s.n. || De la *Bodoni*, numele unui tipograf || (Poligr.) Caracter de literă cu contrast mare între liniile de bază și cele secundare și cu piciorușele subțiri și drepte.

boém, -ă, *boemi, -e*, subst., adj. || Din fr. *bohème* || **1.** S.m. și f. Persoană (mai ales artist) care duce o viață dezordonată, fără a se gîndi la ziua de mîine. **2.** Adj. Care corespunde firii boemilor **(1) 3.** S.f. Mediu în care trăiesc boemii **(1),** viață de boem.

bogasiér, *bogasieri*, s.m. || Din (înv.) *bogasiu*; tc. *boğasi* „stofă sau pînză fină" || (Înv.) Negustor de articole de manufactură, în special de pînzeturi fine, basmale etc.

bogát, -ă, *bogați, -te*, adj. || Din sl. *bogatŭ* || **1.** (Adesea substantivat) Care are avere mare. **2.** Care se află în cantitate mare, care cuprinde ceva în cantitate mare.

bogătán, -ă, *bogătani, -e*, s.m. și f. || Din *bogat* || (Depr.) Om bogat. *Bogătanul îl muncea pînă la sleire* (Stancu).

bogătáș, *bogătași*, s.m. și f. || Din *bogat* || Om (foarte) bogat.

bogățíe, *bogății*, s.f. || Din *bogat* || **1.** Cantitate mare de bunuri materiale, de obiecte prețioase etc. **2.** Starea, condiția celui bogat. **3.** Resurse naturale (ale unei regiuni, ale unei țări etc.). **4.** Abundență de valori spirituale.

bogdaprόste interj. || Din bg. *bog da prosti* || (Pop.) Cuvînt prin care se mulțumește celui care

dă de pomană. ○ Expr. (Substantivat) *Ca un pui de bogdaproste* = nenorocit, ca vai de el.

boghead [Pr.: boghid] s.n. || De la n. pr. *Boghead*, sat din Scoția || Cărbune bituminos provenit prin incarbonizarea algelor; este bogat în substanțe volatile.

boghét, -ă, *bogheți, -te*, adj. (Reg.) **1.** (Despre găini) Cu un smoc de pene pe cap. **2.** Mare și frumos.

boghíu, *boghiuri*, s.n. || Din fr. *bogie* sau *boggie* || Dispozitiv în formă de cărucior pe care se sprijină, de obicei elastic, șasiul vagoanelor de tren sau de tramvai și care înlesnește înscrierea acestora în curbe și mersul liniștit la viteze mari.

bogomilísm s.n. || De la n. pr. *Bogomil* || Doctrină creștină eretică, bazată pe dualismul binelui și răului, apărută în sec. 10.

boí[1], *boiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *boia* || (Pop.) A vopsi. Refl. (Peior.; despre femei) A se farda.

boí[2], *boiuri*, s.n. || Din tc. *boy* || (Pop.) Trup, statură.

boiá, (1) *boiele*, s.f. || Din tc. *boya* || **1.** (Pop.) Vopsea. **2.** Condiment obținut din ardei roșu uscat și pisat.

boiangeríe, *boiangerii*, s.f. || Din *boiangiu* || Atelier pentru vopsirea materialelor textile.

boiangíu, *boiangii*, s.m. || Din tc. *boyaci* || Meseriaș care se ocupă cu colorarea materialelor textile.

boicót, *boicoturi*, s.n. || De la numele proprietarului irlandez *Boycott*, sabotat de țăranii de pe moșiile sale || Metodă de luptă politică sau economică constînd în sistarea organizată, totală sau parțială, a relațiilor cu o persoană, cu o organizație, cu un stat etc., ca represalii pentru unele acțiuni ale acestora.

boicotá, *boicotez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *boycotter* || A exercita un boicot.

boiér, *boieri*, s.m. || Din sl. *boljarinŭ* || **1.** Stăpîn de moșii (care deținea și o funcție înaltă în statul feudal). **2.** (Fam.) Persoană cu pretenții de aristocrat.

boierésc, -eáscă, *boierești*, adj., s.n. || Din *boier* || **1.** Adj. Care aparține boierilor, privitor la boieri. **2.** S.n. (În evul mediu, în Moldova) Obligație a țăranilor dependenți de a executa munci agricole în folosul boierului.

boierésțe adv. || Din *boier* || Ca boierii; foarte bine, foarte comod.

boierí, *boieresc*, vb. IV. || Din *boier* || **1.** Tranz. A conferi cuiva titlul de boier. **2.** Refl. (Fam.) A se comporta ca un boier.

boierie, *boierii*, s.f. || Din *boier* || Calitatea, rangul de boier.

boieríme s.f. || Din *boier* || Totalitatea boierilor; clasă socială exploatatoare, specifică orînduirii feudale, care stăpînea moșii întinse, exploatînd țăranii iobagi.

boiernáș, *boiernași*, s.m. || Din *boiarin* (înv.) „boier" || Boier cu o situație inferioară marilor latifundiari.

boieroáică, *boieroaice*, s.f. || Din *boier* || Soție de boier; moșiereasă.

bóiler, *boilere*, s.n. || Din germ. *Boiler* || Rezervor metalic închis, prevăzut cu un sistem de încălzire a apei necesare consumului în întreprinderi, locuințe etc.

bóiște, *boiști*, s.f. || Din bg. *boište*, scr. *bojište* || Depunerea și fecundarea icrelor; bătaia peștilor.

boiștéan, *boișteni*, s.m. || Din *boiște* || Pește teleostean mic din apele de munte, cu spatele și laturile de culoare verde-închis și pîntecele alb-argintiu.

bojdéucă, *bojdeuci*, s.f. (Reg.) Casă țărănească mică, sărăcăcioasă. *Mică era și bojdeuca bătrînilor* (Sadoveanu).

bojóc, *bojoci*, s.m. (Pop.) Plămîn.

bol, *boluri*, s.n. || Din fr. *bol* || **1.** Cocoloș. ○ *Bol alimentar* = pasta rezultată din amestecarea alimentelor cu saliva din gură și care poate fi înghițită dintr-o dată. **2.** Vas de formă sferică, cu sau fără picior.

bolárd, *bolarzi*, s.m. || Din engl. *bollard* || Stîlp scurt de metal montat pe cheiuri pentru legarea parîmelor navelor la acostare.

bolboroseálă, *bolboroseli*, s.f. || Din *bolborosi* || Vorbire nedeslușită.

bolborosí, *bolborosesc*, vb. IV. || Formație onomatopeică || **1.** Tranz. și intranz. A vorbi încet și nedeslușit. **2.** Intranz. (Despre lichide) A gîlgîi.

bold, *bolduri*, s.n. || Din sl. *bodlĭ* „ghimpe" || (Reg.) **1.** Ac cu gămălie. **2.** Băț ascuțit cu care se îndeamnă vitele.

boldéi, *boldei*, s.m. || Din *bold* || Cîine de talie mică, cu picioarele scurte.

bóldo s.m. || Din fr., sp. *boldo* || Plantă originară din Chile, din frunzele căreia se prepară infuzii, tincturi sau extracte cu acțiune colagogă.

boleró, *bolerouri*, s.n. || Din fr. *boléro*, sp. *bolero* || **1.** Haină scurtă, fără mîneci, purtată de femei peste bluză. **2.** Numele unui dans popular spaniol cu ritm moderat, care se dansează cu acompaniament de chitară și castaniete. || Și: **(1) boleróu** s.n.

boleróu s.n. v. **bolero.**

bolésniță, *bolesnițe*, s.f. || Din bg. *boleštnica* || (Pop.) Boală molipsitoare. ● Epidemie, epizootie.

bolí, *bolesc*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *bolěti* || (Pop.) A fi bolnav un timp mai îndelungat.

bolíd, *bolizi*, s.m. || Din fr. *bolide;* gr. *bolis, -idos* „aruncătură" || Meteorit de dimensiuni relativ mari, care cade pe Pămînt cu viteză mare, aprinzîndu-se din cauza frecării cu aerul; stea căzătoare. ○ Expr. *Ca un bolid* = cu mare viteză.

bolínd, -ă, *bolînzi, -de*, adj. || Din magh. *bolond* || (Reg.) Nebun, smintit; nerod.

bolnáv, -ă, *bolnavi, -e*, adj., s.m. și f. || Din bg. *bolnav* || (Ființă) care suferă de o boală.

bolnăvicíós, -oásă, *bolnăvicioși, -oase*, adj. || Din *bolnav* || Care se îmbolnăvește ușor.

bólniță, *bolnițe*, s.f. || Din sl. *bolĭnica* || (Înv.) Spital (pe lîngă o mănăstire). ● Loc unde se izolau și se îngrijeau vitele bolnave.

bolométru, *bolometre*, s.n. || Din fr. *bolomètre;* gr. *bole* „rază" + *metron* „măsură" || Instru-

ment foarte sensibil pentru determinarea intensității radiației electromagnetice; în fotometria stelară este folosit pentru măsurarea strălucirii stelelor.

bolovăn, *bolovani*, s.m. || Din bg. *bulvan* || Bucată mare de piatră (sau de alt material solid).

bolovăniș, *bolovănișuri*, s.n. || Din *bolovan* || Loc plin cu bolovani.

bólson s.n. || Din fr., sp. *bolson* || Regiune joasă a unui deșert, cu marginile stîncoase, abrupte și cu partea centrală netedă.

bolșevíc, -ă, *bolșevici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din rus. *bolševik*, fr. *bolchevik* || **1.** Adj. Care se referă la bolșevism, caracteristic bolșevismului. **2.** S.m. și f. Adept al bolșevismului, membru al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice.

bolșevísm s.n. || Din rus. *bolševizm* || Curent de gîndire politică marxistă, consecvent revoluționară, conturat în Rusia la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20.

bóltă, *bolți*, s.f. || Din scr. *bolta* || **1.** Element de construcție din piatră, cărămidă sau beton (la clădiri, tuneluri etc.) cu suprafața interioară concavă, care acoperă spațiul unei încăperi, preia sarcinile și le transmite reazemelor. ◉ Gang sau galerie cu tavanul arcuit. ◉ *Bolta cerească* = cerul. **2.** Construcție care servește de sprijin plantelor agățătoare. **3.** *Bolta craniană* = partea superioară a cutiei craniene. *Bolta palatină* = palat[1], cerul gurii. **4.** Arcul format din ramurile copacilor.

bólți, *boltesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *boltă* || A da sau a avea formă de boltă.

boltitúră, *boltituri*, s.f. || Din *boltă* || Partea arcuită a unei bolți.

bolț, *bolțuri*, s.n. || Din germ. *Bolzen* || Organ de mașină de formă cilindrică, utilizat ca element de asamblare (ex. pentru asamblarea pistonului cu biela).

bolțár, *bolțari*, s.m. || Din *boltă* || Fiecare dintre elementele de piatră sau de beton din care este alcătuită o boltă.

bombá, *bombez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *bomber* || A da (sau a lua) o formă convexă.

bombáj, *bombaje*, s.n. || Din *bomba* || Deformare a unei plăci, avînd cel puțin o suprafață convexă.

bombaméntș.n. || Din fr. *bombement* || Convexitatea părții carosabile a unei șosele, realizată pentru a asigura scurgerea apelor.

bombardá, *bombardez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *bombarder* || **1.** A supune un obiectiv unui bombardament. **2.** (Fiz.) A proiecta electroni, neutroni etc. asupra unui corp. **3.** (Fig.) A plictisi cu insistențele; a stărui în mod excesiv.

bombardaméntș, *bombardamente*, s.n. || Din fr. *bombardement* || Lovirea masivă a unui obiectiv cu bombe, proiectile de artilerie, rachete.

bombárdă, *bombarde*, s.f. || Din fr. *bombarde*; lat. *bombus* „zgomot surd" || Mașină de război din evul mediu, cu care se aruncau bolovani asupra fortificațiilor.

bombardiér, *bombardiere*, s.n. || Din fr. *bombardier* || Avion de bombardament.

bombardón, *bombardoane*, s.n. || Din fr. *bombardon* || Instrument muzical de suflat din alamă, cu pistoane; scoate sunete foarte grave.

bombástic, -ă, *bombastici, -ce*, adj. || Din germ. *bombastisch* || (Despre vorbire, stil) Încărcat de cuvinte și figuri inutile; emfatic.

bómbă, *bombe*, s.f. || Din fr. *bombe* || **1.** Proiectil cu încărcătură explozivă, incendiară, atomică etc. care se lansează din avion. ○ *B. atomică* v. *atomic*. ◉ *B. vulcanică* = fragmente sau bucăți de lavă proiectate și consolidate în atmosferă prin erupțiile vulcanice. **2.** (Sport) Lovitură puternică de minge. **3.** (Fam.) Știre senzațională. **4.** (Arg.) Local rău famat.

bombăneálă, *bombăneli*, s.f. || Din *bombăni* || Faptul de a bombăni; vorbe rostite de cel care bombănește.

bombăní, *bombănesc*, vb. IV. Intranz. || Formație onomatopeică || A vorbi singur, încet și nedeslușit (exprimînd o nemulțumire, un protest).

bombéu, *bombeuri*, s.n. || Din fr. *bombé* || Vîrful bombat (și întărit) al pantofilor, ghetelor etc.

bomboánă, *bomboane*, s.f. || Sg. refăcut, în locul lui *bombon*, din pl. *bomboane* || Mic preparat dulce, de diferite forme și culori. || Și: (înv.) **bombón** s.n.

bombón s.n. v. **bomboană.**

bomboneríe, *bombonerii*, s.f. || Din fr. *bonbonnerie* || Magazin în care se vînd bomboane.

bomboniéră, *bomboniere*, s.f. || Din fr. *bonbonnière* || Vas mic sau cutie în care se păstrează bomboane.

bomfáier, *bomfaiere*, s.n. Ferăstrău de mînă pentru tăiat metale.

bompréș, *bomprese*, s.n. || Din it. *bompresso* || Catarg înclinat aproape orizontal, montat la prora unei corăbii, și de care se fixează mai multe vele.

bon, *bonuri*, s.n. || Din fr. *bon* || Act pe baza căruia se eliberează o marfă, un obiect; notă cu care se achită și se ridică marfa într-un magazin. ◉◉ *Bon de tezaur* = (în capitalism) titlu de obligație emis de stat pentru a obține împrumuturi de la cetățeni sau de la bănci.

bonapartísm s.n. || Din fr. *bonapartisme* || Formă a dictaturii marii burghezii, instaurată în Franța sub conducerea lui Napoleon Bonaparte.

bónă, *bone*, s.f. || Din fr. *bonne*, germ. *Bonne* || Femeie angajată într-o familie pentru a îngriji copiii (și a-i învăța o limbă străină).

boncăluí, pers. 3 *boncăluiește*, vb. IV. Intranz. (Despre cerbi, tauri, boi) A scoate mugete prelungi (cînd sînt furioși, cînd se luptă). *Corbul venea boncăluind* (Creangă).

bond, *bonduri*, s.n. || Din fr. *bond* || Salt al avionului la o aterizare incorectă.

bondár, *bondari*, s.m. || Formație onomatopeică || Insectă mare din ordinul himenopterelor; (pop.) nume dat oricărei insecte mari care bîzîie.

bondóc, -oácă, *bondoci, -oace,* adj. || Cf. tc. *bunduk* „mic și cu picioarele scurte" || Mic de statură și gros, îndesat.

bonétă, *bonete,* s.f. || Din fr. *bonnet* || Scufie înnodată sub bărbie, pe care o poartă mai ales copiii mici; tichie de pînză albă, purtată de personalul sanitar, de bucătari etc. ○ *B. frigiană* v. *frigian* (2).

boniér, *boniere,* s.n. || Din *bon* || Carnet din care se detașează bonuri (1).

bonificá, *bonific,* vb. I. Tranz. || Din fr. *bonifier* || A scădea dintr-o factură, o anumită sumă (pentru a compensa o lipsă, o pierdere, o deteriorare etc.); a face o reducere, un rabat.

bonificáție, *bonificații,* s.f. || Din fr. *bonification* || Reducere a unei obligații de plată, pentru a compensa o daună, o pierdere.

bonitáte s.f. || Din germ. *Bonität* || 1. Capacitate de plată și de credit, solvabilitate. 2. (Despre un teren, o apă etc.) Capacitate de a da o anumită producție prin exploatare.

bonjúr interj. || Din fr. *bonjour* || (Franțuzism) Bună ziua!

bonjurísm s.n. || Din *bonjur* || Ansamblul concepțiilor și manifestărilor care caracterizau pe bonjuriști.

bonjurist, *bonjuriști,* s.m. || Din *bonjur* || Denumire dată pe la mijlocul sec. 19 tinerilor întorși de la studii din Franța (adesea purtători ai unor idei avansate).

bonóm, *bonomi,* s.m. || Din fr. *bonhomme* || (Livr.) Om bun, cumsecade, blajin.

bonomíe s.f. || Din fr. *bonhomie* || (Livr.) Atitudine de om bun, blajin.

bont, boántă, *bonți, boante,* adj. Fără vîrf, ciuntit. ◆ (Despre degete) Scurt și gros.

bontón s.n. || Din fr. *bonton* || (Franțuzism) Reguli de comportare în așa-numita societate înaltă.

bonz, *bonzi,* s.m. || Din fr. *bonze* || Preot sau călugăr budist. ◆ (Ir.) Om politic influent; șef, lider.

boogie-woogie [Pr.: bughi-ughi] s.n. || Cuv. engl. || Dans de origine nord-americană, asemănător cu bluesul; melodia după care se dansează.

boom [Pr.: bum] s.n. || Cuv. engl. || Perioadă de avînt economic, și care, în mod obișnuit, precede un reflux al activității economice capitaliste.

bor[1] s.m. || Din fr. *bore* || Element chimic, semimetal cristalin, negru-cenușiu, întrebuințat ca adaos la obținerea unor aliaje; compușii lui mai cunoscuți sînt boraxul și acidul boric.

bor[2], *boruri,* s.n. || Din fr. *bord* || Marginea circulară, răsfrîntă, care înconjură calota pălăriei.

bóra s.m. invar. || Din it., fr. *bora* || Vînt puternic, uscat și rece, care bate pe coastele de nord-est ale Mării Adriatice și ale Mării Negre.

boráci s.n. || Cf. germ. *Bohrer* || Unealtă manuală pentru găurit metale.

boraginacée, *boraginacee,* s.f. || Din fr. *borraginacée* || (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee, rar lemnoase, cu florile grupate în inflorescențe răsucite; unele b. sînt bune melifere (ex. nu-mă-uita, mierea ursului); (și la sg.) plantă din această familie.

borangíc, *borangicuri,* s.n. || Din tc. *bürüncük* || Fir obținut din gogoșile viermelui-de-mătase; țesătură făcută din acest fir.

boráx s.n. || Din fr. *borax,* lat. *borax* (împrumutat din ar. *bawraq)* || Sare a unui acid derivat de la bor, întrebuințată ca antiseptic, în sudură la fabricarea unor sticle speciale, în tăbăcărie etc.

borcán, *borcane,* s.n. || Din bg. *burkan* || Vas de formă cilindrică, de sticlă, de plastic etc., în care se păstrează conserve, preparate farmaceutice etc.

borcănát, -ă, *borcănați, -te,* adj. || Din *borcan* || Mare, gros, umflat (ca un borcan).

borcéag s.n. || Din bg. *borčak* || Cultură furajeră formată dintr-un amestec de leguminoase și cereale.

bord, *borduri,* s.n. || Din fr. *bord,* germ. *Bord* || 1. Fiecare dintre cele două părți laterale ale punții unei nave. ○ *La bord* = pe puntea unei nave; *p. ext.* în avion sau pe o navă cosmică. ○ Expr. *A arunca peste bord* = a înlătura, a lepăda ceva (ca fiind nefolositor). 2. Margine a unei aripi de avion.

bordáj, *bordaje,* s.n. || Din fr. *bordage* || Perete lateral al unei nave.

bordéi, *bordeie,* s.n. Locuință rustică rudimentară, săpată (pe jumătate) în pămînt.

bordél, *bordeluri,* s.n. || Din fr. *bordel,* it. *bordello* || Casă de prostituție.

borderóu, *borderouri,* s.n. || Din fr. *bordereau* || Tabel sau listă în care se înscriu sumele unui cont, hîrtiile dintr-un dosar, materialele dintr-o magazie etc.

bordó adj. invar. || Din fr. *bordeaux* || Roșu-închis.

bordurâre s.f. || Cf. *bordură* || Operație de răsfrîngere a marginii tablei sau plăcii din care este făcut un obiect, în scopul asamblării cu alt obiect, ori pentru a-l întări etc.

bordúră, *borduri,* s.f. || Din fr. *bordure* || 1. Fîșie, bandă sau dungă pe marginea unui obiect; marginea răsfrîntă a unui obiect, care servește la asamblarea acestuia cu alt obiect. 2. Bandă îngustă formată din blocuri de piatră, cu care se mărginesc trotuarele.

boreál, -ă, *boreali, -e,* adj. || Din fr. *boréal;* lat. *boreas* „vînt din nord" || De (la) nord, din emisfera nordică; nordic.

borfáș, *borfași,* s.m. || Din *boarfă* || Hoț de haine, de lucruri mărunte.

bórghis s.n. || Din germ. *Borgis* || Corp de literă de nouă puncte tipografice, folosit în special la culegerea articolelor pentru ziare.

borhót, *borhoturi,* s.n. Ceea ce rămîne de la distilarea fructelor, a cerealelor (în industria alcoolului, a berii etc.), folosit uneori ca hrană pentru animale.

bóric adj. || Din fr. *borique* || *Acid boric* = acid al borului, folosit ca antiseptic.

borí, *borăsc*, vb. IV. Intranz. şi tranz. (Pop.) A vomita.

bórmaşină, *bormaşini*, s.f. || Din germ. *Bohrmaschine* || Maşină de găurit.

bórnă, *borne*, s.f. || Din fr. *borne* || **1.** Piatră, stîlp etc. cu care se marchează punctele geodezice pe teren, distanţa pe şosele *(b. kilometrică)* etc. **2.** Piesă metalică a unei maşini sau a unui aparat electric, prin care se realizează conectarea acestuia la reţeaua electrică.

boroánă, *boroane*, s.f. || Din ucr. *borona* || (Reg.) Grapă.

boroboáţă, *boroboaţe*, s.f. (Fam.) Faptă nesocotită, neghiobie; poznă.

borş, *borşuri*, s.n. || Din rus., ucr. *borščˇ* || Zeamă cu gust acru, preparată din tărîţe sau din sfeclă de zahăr fermentate în apă. ● Ciorbă preparată cu această zeamă.

borşí, pers. 3 *borşeşte*, vb. IV. Refl. || Din *borş* || A se acri; a se strica (acrindu-se).

bort s.n. || Din fr. *bort*, engl. *bort* || Varietate impură de diamant, întrebuinţată ca abraziv, la armarea unor unelte aşchietoare etc.

bórtă, *borte*, s.f. || Din ucr. *bort* || (Pop.) Gaură, scorbură.

borţós, -oásă, *boţoşi, -oase*, adj. || Din *borţ* „pîntecele femeii gravide" || (Pop. şi fam.) Cu burtă mare; (la f.) gravidă.

bórviz s.n. || Din magh. *borvíz* || Apă minerală.

boschét, *boschete*, s.n. || Din fr. *bosquet* || Grup de arbori sau de arbuşti într-o grădină sau într-un parc.

boscorodeálă, *boscorodeli*, s.f. || Din *boscorodi* || Faptul de a boscorodi.

boscorodí, *boscorodesc*, vb. IV. || Probabil formaţie onomatopeică || **1.** Intranz. şi tranz. A vorbi singur, spunînd vorbe neînţelese; a bombăni. **2.** Tranz. A cicăli.

boss s.m. || Cuv. engl. || Nume dat supraveghetorilor dintr-o întreprindere în S.U.A.; *p. ext.* şef.

bossa-nóva s.f. || Cuv. port. || Numele unui dans modern originar din Brazilia; melodia acestui dans.

bostán, *bostani*, s.m. || Din tc. *bostan* [*kabăği*] || (Reg.) **1.** Dovleac. **2.** Pepene verde.

bostănărie, *bostănării*, s.f. || Din *bostan* || (Reg.) Loc unde se cultivă bostani; pepenărie.

bostón[1] s.n. || Din fr. *boston* || Dans lent, asemănător cu valsul, originar din oraşul american Boston; melodia acestui dans.

bóston[2] s.n. || Din germ. *Boston*[*presse*] || Presă manuală pentru tipărituri de format mic.

bosumflá, *bosúmflu*, vb. I. Refl. (Fam.) A se supăra, a se îmbufna.

boşimán, -ă, *boşimani, -e*, s.m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte dintr-o populaţie băştinaşă negridă din sudul Africii (deşertul Kalahari). **2.** Adj. Care aparţine boşimanilor, care se referă la boşimani.

boşoróg, -oágă, *boşorogi, -oage*, s.m. şi f. (Pop.) Persoană care suferă de hernie. ● (Ir.) Bătrîn neputincios.

boşorogí, *boşorogesc*, vb. IV. Refl. || Din *boşorog* || (Pop.) A se îmbolnăvi de hernie. ● (Ir.) A se ramoli, a deveni neputincios.

boştínă, *boştine*, s.f. || Sin sl. *voştina* || **1.** Rămăşiţă de faguri din care s-a scos mierea şi ceara. **2.** Tescovină.

bot, *boturi*, s.n. **1.** Partea anterioară a capului unor mamifere, cuprinzînd gura şi nasul; *p. ext.* (fam.) gură. ○ Expr. *A pune pe cineva cu botul pe labe* = a obliga pe cineva la tăcere, a-l pune la punct. *A se şterge pe bot de ceva* = a fi nevoit să renunţe la ceva. *A se întîlni cu cineva bot în bot* = a se întîlni cu cineva pe neaşteptate. **2.** Partea ascuţită (din faţă) a unui obiect.

botánic, -ă, *botanici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *botanique;* gr. *botanikos* „de plante" || **1.** S.f. Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul plantelor, cu originea, evoluţia şi clasificarea lor. **2.** Adj. Care se referă la plante. ○ *Grădină botanică* = grădină în care se cultivă (în condiţii naturale sau în seră) specii de diferite plante.

botaníst, -ă, *botanişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *botaniste* || Specialist în botanică.

bótă, *bote*, s.f. Vas de lemn, înfundat la ambele capete, cu o mică deschidere pe capac, în care se păstrează şi se transportă apă sau alte lichide.

botéi, *boteie*, s.n. (Reg.) Turmă, cîrd mai mare de oi.

botéz, *botezuri*, s.n. || Din *boteza* || Ritual creştin prin care cineva este primit printre credincioşii bisericii, însoţit de atribuirea unui prenume. ○ Expr. *Botezul focului* = prima participare activă a cuiva la o luptă.

botezá, *botéz*, vb. I. || Lat. *baptizare* || **1.** Tranz. şi refl. A (se) supune ritualului botezului. ○ Expr. (Fam.) *A boteza vinul (rachiul* etc.) = a falsifica vinul, rachiul etc., adăugînd apă. **2.** Tranz. A da cuiva (sau la ceva) un nume (de batjocură). **3.** Tranz. A îndeplini atribuţiile de naş la botezul cuiva.

botfór, *botfori*, s.m. || Din rus. *botfort;* fr. *bottes fortes* „cizme tari" || Cizmă cu turetci tari şi încreţite la glezne.

botgrós, *botgroşi*, s.m. || *Bot* + *gros* || Pasăre sedentară cu penajul roşiatic pe piept şi brun pe restul corpului, cu ciocul gros şi tare.

botínă, *botine*, s.f. || Din fr. *bottine* || Gheată înaltă; cizmuliţă.

bótniţă, *botniţe*, s.f. || Din *bot* || Apărătoare care se leagă la botul cîinilor ca să-i împiedice de a muşca, al viţeilor ca să nu poată suge etc.

botós, -oásă, *botoşi, -oase*, adj. || Din *bot* || (Despre oameni) Cu gura mare, în formă de bot. ● (Fig.) Bosumflat, supărat.

botrídie, *botridii*, s.f. || Din fr. *bothridie;* gr. *bothrion* „cavitate mică" || (Zool.) Organ special de fixare specific unor viermi paraziţi.

botriocefál, *botriocefali*, s.m. || Din fr. *botriocéphale* || Vierme în formă de panglică, lung de 8—12 m, care trăieşte ca parazit în intestinul subţire al omului şi al unor animale.

botriocefalóză s.f. || Din fr. *bothriocéphalose* || Boală provocată prin consumul cărnii de peşte cu botriocefal; se manifestă prin anemie şi tulburări digestive.

botulísm s.n. || Din fr. *botulisme;* lat. *botulus* „caltaboș" || Toxiinfecție alimentară provocată de toxina unui bacil (bacilul botulinic), care se găsește în carnea sau fructele conservate.

boț, *boțuri,* s.n. Cocoloș.

boți, *boțesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Din *boț* || A (se) mototoli; a (se) încreți, a (se) zbîrci.

boțitură, *boțituri,* s.f. || Din *boți* || Cută, încrețitură.

bou, *boi,* s.m. || Lat. *bovus (bos, bovis)* || Taur castrat, folosit ca animal de tracțiune, și a cărui carne servește ca aliment. ○ Expr. *A nu-i fi (toți) boii acasă* = a fi rău dispus.

bóur, *bouri,* s.m. || Lat. *bubalus* || **1.** Specie de bovid sălbatic care trăia odinioară și în țara noastră; este considerat strămoșul vitelor cornute mari. **2.** Vechea stemă a Moldovei, reprezentînd un cap de bour **(1).**

bourésc, -eáscă, *bourești,* adj. || Din *bour* || (În jocurile de copii, despre coarnele melcului) Ca de bour.

bovíde s.f. pl. || Din fr. *bovidés;* lat. *bos, bovis* „bou" || Familie de rumegătoare din care fac parte bovinele, caprinele, ovinele etc.

bovín, -ă, *bovini, -e,* adj., s.f. || Din fr. *bovin,* lat. *bovinus* || **1.** Adj. Din speța boului. **2.** S.f. (La pl.) Subfamilie de rumegătoare din care fac parte vitele cornute mari; (și la sg.) animal din această subfamilie.

bowling [Pr.: báuling] s.n. || Cuv. engl. || Numele unui joc de popice cu dispozitive automate de colectare și amplasare a popicelor.

box[1] s.n. || Din fr. *boxe* || **1.** Sport în care doi adversari luptă între ei cu pumnii îmbrăcați în mănuși speciale. **2.** Armă albă constînd dintr-o bucată de metal cu găuri pentru degete, cu care se lovește ținînd pumnul strîns.

box[2] s.n. || Din fr., engl. *box[-calf.]* || Piele de bovine, din care se confecționează fețe de încălțăminte.

boxá, *boxez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *boxer* || A practica boxul[1]. ● Tranz. (Fam.) A lovi cu pumnii (ca la box).

bóxă, *boxe,* s.f. || Din fr. *box(e)* || **1.** Despărțitură sau compartiment în interiorul unui local. ● Partea din incinta unui tribunal în care stau acuzații în timpul procesului. **2.** Despărțitură într-un grajd, pentru un singur animal.

boxér, *boxeri,* s.m. || Din fr. *boxeur* || Sportiv care practică boxul[1].

boz, *boji,* s.m. || Din ucr. *boz,* bg. *băze* || Plantă erbacee înaltă de 50—200 cm, cu miros neplăcut, cu flori albe și fructe negre; bozie.

bózie, *bozii,* s.f. || Din *boz* || (Bot.) Boz.

brac[1], *braci,* s.m. || Din fr. *braque,* germ. *Bracke* || Prepelicar.

brac[2], *bracuri,* s.n. || Din rus. *brak* || Deșeuri rezultate în cursul fabricării hîrtiei. ● Rest, rămășiță.

braconá, *braconez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *braconner* || A face acte de braconaj.

braconáj, *braconaje,* s.n. || Din fr. *braconnage* || Practicarea ilegală a vînatului sau a pescuitului.

braconiér, *braconieri,* s.m. || Din fr. *braconnier* || Persoană care practică braconajul.

bractée, *bractee,* s.f. || Din fr. *bractée* || Frunzișoară crescută pe tulpină, la subsuoara căreia se află o floare.

brad, *brazi,* s.m. || Cuv. autohton || Arbore din familia pinaceelor, înalt pînă la 50 m, cu tulpina dreaptă și frunze aciculare persistente, cu florile și semințele în conuri; are lemnul moale, elastic, cu numeroase întrebuințări. ● Arborele (de obicei mic) tăiat și împodobit cu prilejul sărbătorilor de iarnă.

bradiartríe s.f. || Cf. gr. *bradys* „lent" + *arthron* „articulație" || (Med.) Bradilalie.

bradicardíe s.f. || Din fr. *bradycardie;* gr. *bradys* „lent" + *kardia* „inimă" || Rărire, normală sau patologică, a ritmului cardiac.

bradilalíe s.f. || Din fr. *bradylalie;* gr. *bradys* „lent" + *lalein* „a vorbi" || (Med.) Ritm lent de articulare a cuvintelor, care apare în unele boli nervoase; bradiartrie.

bradipsihíe s.f. || Din fr. *bradypsychie;* gr. *bradys* „lent" + *psyche* „suflet" || (Med. și psih.) Ritm lent de desfășurare a proceselor psihice.

brágă s.f. || Din rus. *braga* || Băutură acrișoară, preparată din făină de mei, de porumb sau de secară. ○ Expr. *Ieftin ca braga* = foarte ieftin.

brahiál, -ă, *brahiali, -e,* adj. || Din fr. *brachial,* lat. *brachialis;* gr. *brachion* „braț" || Care se referă la brațe, care aparține brațelor.

brahicefál, -ă, *brahicefali, -e,* adj. || Din fr. *brachycéphale;* gr. *brachys* „scurt" + *kephale* „cap" || Care are craniul cu diametrele longitudinal și transversal aproape egale, cu craniul aproape rotund.

brahilogíe s.f. || Din fr. *brachylogie;* gr. *brachys* „scurt" + *logos* „vorbire" || (Lingv.) Elipsă care constă în evitarea repetării unui element al frazei exprimat anterior.

brahiopód, *brahiopode,* s.n. || Din fr. *brachyopode* || (La pl.) Clasă de nevertebrate marine cu cochilie formată dintr-o valvă ventrală și una dorsală și cu două brațe pe laturile gurii.

bráhma s.f. || De la n. pr. *Brahma[putra]* || Rasă de găini grele (între 3,5 și 5,5 kg.), originară din Asia.

brahmán, -ă, *brahmani, -e,* s.m., adj. || Din fr. *brahmane* || **1.** S.m. Preot al lui Brahma; membru al primei caste sacerdotale indiene. **2.** Adj. Brahmanic.

brahmánic, -ă, *brahmanici, -ce,* adj. || Din fr. *brahmanique* || Care aparține brahmanilor sau brahmanismului, care se referă la brahmani sau la brahmanism.

brahmanísm s.n. || Din fr. *brahmanisme* || Religie antică indiană, întemeiată pe Vede, al cărei zeu suprem era Brahma.

brámbura adv. Fără rost, fără noimă; în dezordine.

brancárdă, *brancarde,* s.f. || Din fr. *brancard* || Targă pentru transportul răniților sau al bolnavilor.

brancardiér, -ă, *brancardieri, -e,* s.m. și f. || Din fr. *brancardier* || Persoană care transportă răniții sau bolnavii cu brancarda. *Cînd fumul se risipi, brancardierii alergară* (Sadoveanu).

brand, *branduri,* s.n. || De la n. pr. *Brandt,* inventatorul acestui aruncător || (Milit.) Aruncător de proiectile.

brandenbúrg, *brandenburguri,* s.n. || Din fr. *brandenbourg* || Șnur sau găitan cusut ca garnitură pe pieptul unor haine.

brânhie, *branhii,* s.f. || Din fr. *branchie;* gr. *branchia* || Organ de respirație prezent la numeroase animale acvatice.

branhiopód, *branhiopode,* s.n. || Din fr. *branchiopode* || (La pl.) Ordin de crustacee de apă dulce, cu apendice toracice prevăzute cu excrescențe care servesc la respirație; (și la sg.) animal din acest ordin.

brâniște, *branișți,* s.f. || Din bg. *branište* || Pădure bătrînă (rezervată spre păstrare); *p. gener.* pădure.

branșament, *branșamente,* s.n. || Din fr. *branchement* || Porțiune de conductă care face legătura între o conductă principală (de apă, gaz, electrică etc.) și una secundară de distribuție.

brânșă, *branșe,* s.f. || Din fr. *branche* „ramură" || Specialitate, ramură sau domeniu de activitate (în meserii, negoț etc.).

brant, *branțuri,* s.n. Bucată de piele, de carton sau de plută care se aplică în interiorul încălțămintei, peste talpă.

bras s.n. || Din fr. *brasse* || Stil de înot caracterizat prin mișcări largi, în plan orizontal, cu brațele și cu picioarele.

brasárdă, *brasarde,* s.f. || Din fr. *brassard* || Banderolă (2).

braserie, *braserii,* s.f. || Din fr. *brasserie* || Local în care se servesc preparate culinare, de patiserie și de cofetărie, băuturi, cafea etc.

brasiéră, *brasiere,* s.f. || Din fr. *brassière* || Obiect de lenjerie pentru femei, care susține sînii; sutien.

brașoávă, *brașoave,* s.f. || De la n. pr. *Brașov* || (Fam.) Palavră, minciună.

braț, *brațe,* s.n. || Lat. *brachium* || **1.** Parte a membrului superior cuprinsă între cot și umăr; partea de la umăr pînă la încheietura mîinii; *p. ext.* membrul superior al corpului omenesc. ○ *(Braț) la braț* = cu brațul trecut pe sub brațul altuia. ○ Expr. *A primi pe cineva cu brațele deschise* = a primi pe cineva cu mare plăcere. *A fi brațul drept al cuiva* = a fi omul de încredere al cuiva. ● *Brațe de muncă* = totalitatea persoanelor care dispun de capacitate de muncă. **2.** Cantitate care se poate duce în brațe (1). **3.** Obiect sau parte a unui obiect care seamănă cu brațul (1): *brațele balanței.* ● Piesă sau parte laterală a unui sistem, cu lungimea mare, articulată cu sistemul, și care servește la preluarea unei sarcini sau la transmiterea unei mișcări: *braț de macara; brațul excavatorului.* **4.** Ramificație a unei ape curgătoare.

brav, -ă, *bravi, -e,* adj. || Din fr. *brave,* it. *bravo* || Viteaz, curajos. *Mîndri-s bravii călăreți* (Alecsandri).

bravá, *bravez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *braver* || A înfrunta cu bărbăție o primejdie. ● A se expune în mod inutil unei primejdii.

bravádă, *bravade,* s.f. || Din fr. *bravade* || Faptă sau vorbă prin care se înfruntă o persoană, o situație etc.; provocare cutezătoare; sfidare.

bravíssimo interj. || Din it. *bravissimo* || (Fam. și ir.) Excelent, foarte bine.

brávo interj. || Din it., fr. *bravo* || Exclamație de aprobare, de laudă (însoțită de aplauze); foarte bine, excelent.

bravúră, *bravuri,* s.f. || Din fr. *bravoure,* it. *bravura* || Vitejie, curaj. ● Faptă vitejească.

brázdă, *brazde,* s.f. || Din sl. *brazda* || **1.** Fîșie de pămînt răsturnată cu plugul; urmă lăsată în pămînt de plug. ● *De (sau din) brazdă* — (despre vite înjugate) din dreapta. ○ Expr. *A se da pe brazdă* = a se îndrepta; a se acomoda cu ceva. **2.** Bucată de pămînt, desprinsă cu iarbă cu tot și așezată în altă parte (pe taluze, pe șanțuri etc. pentru a le proteja). **3.** Rînd de iarbă sau de cereale cosite. **4.** Strat de legume sau de flori. **5.** Urmă, dîră, pîrtie. ● Zbîrcitură a feței.

brăcinár, *brăcinare,* s.n. || Din *brăciră* „cingătoare" || Șiret (sau curea) cu care se strîng ițarii în jurul mijlocului.

brădét, *brădeturi,* s.n. || Din *brad* || Pădure de brazi.

brădíș, *brădișuri,* s.n. || Din *brad* || **1.** Brădet. **2.** Numele unor plante erbacee acvatice, cu tulpina lungă și subțire, ramificată, și cu frunzele în formă de ace.

brădișór, *brădișori,* s.m. || Din *brad* || Nume dat unor specii de plante erbacee cu tulpina culcată, acoperită cu frunze mici aciculare, răspîndite în pădurile montane.

brățáră, *brățări,* s.f. || Lat. *brachiale* || **1.** Podoabă (de metal prețios) în formă de verigă, purtată de femei la încheietura mîinii sau pe braț. **2.** Piesă de metal, de obicei inelară, care se strînge în jurul unor țevi, tuburi etc. pentru a le fixa.

brăzdá, *brăzdez,* vb. I. || Din *brazdă* || **1.** Tranz. A trage brazde cu plugul. **2.** Tranz. A lăsa urme, a face un făgaș. **3.** Refl. (Despre obraji) A se zbîrci.

brăzdár, *brăzdare,* s.n. || Din *brazdă* || Parte a plugului care taie brazda în plan orizontal.

bre interj. || Din tc. *bre* || (Fam.) **1.** Exclamație care exprimă mirare. **2.** Cuvînt cu care ne adresăm cuiva.

breábăn, *brebeni,* s.m. Plantă erbacee perenă din familia cruciferelor, înaltă de 15—30 cm, cu flori roșii-purpurii reunite în raceme; crește prin pădurile umbroase.

breáslă, *bresle,* s.f. || Din sl. *bratĭstvo* || **1.** (În orînduirea feudală) Organizație de meseriași din aceeași branșă, creată cu scopul de a lupta împotriva exploatării feudale și pentru limitarea concurenței pe piață. **2.** Meserie.

breaz, -ă, *breji, -ze,* adj. || Din bg. *breaz* || **1.** (Despre animale) Care are o pată albă în frunte sau o dungă albă pe bot. ○ Expr. *A cunoaște pe cineva ca pe un cal breaz* = a cunoaște bine pe cineva. **2.** (Ir.) Deștept, isteț, grozav.

breáza s.f. art. || De la n. pr. *Breaza* || *Ca la breaza* = numele unui dans popular românesc răspîndit în zona subcarpatică muntenească și în sudul Transilvaniei; melodia corespunzătoare acestui dans.

breb, *brebi,* s.m. || Din sl. *bebrŭ* || Animal rozător înrudit cu castorul, care trăia odinioară și în țara noastră.

brebenél, *brebenei,* s.m. || Din *breabăn* || Numele unor specii de plante erbacee de pădure, din familia papaveraceelor, cu frunze ovale și flori purpurii, albe sau gălbui.

brec, *brecuri,* s.n. || Din engl., fr. *break* || Trăsură ușoară, de obicei descoperită, prevăzută cu bănci, cu care se pot transporta 8—10 persoane.

brécie s.f. || Din germ. *Breccie* || Rocă sedimentară alcătuită din fragmente colțuroase de alte roci tari, legate printr-un ciment calcaros, silicios etc.

brégmă, *bregme,* s.f. || Din fr. *bregma,* gr. *bregma* „vîrful capului" || Punct de întîlnire a oaselor parietale cu osul frontal, ocupat la nounăscut de fontanela anterioară.

brei s.m. || Din bg. *brei* || Mică plantă erbacee perenă, cu frunze opuse, flori verzui și fructe capsulă, răspîndită în pădurile umbroase.

brelóc, *brelocuri,* s.n. || Din fr. *breloque* || Mică podoabă sau amuletă care se poartă atîrnată la gît, la ceas sau la brățară.

breslâș, *breslași,* s.m. || Din *breaslă* || Membru al unei bresle.

brésă, *breșe,* s.f. || Din fr. *brèche;* germ. *brechen* „a rupe, a sparge" || Spărtură într-un zid, într-o fortificație militară, într-un dispozitiv de luptă etc.

breteá, *bretele,* s.f. || Sg. refăcut din pl. *bretele* (< fr. *bretelle)* || **1.** (La pl.) Piesă de îmbrăcăminte confecționată din două fîșii de elastic, de piele etc. care se petrec peste umeri pentru a susține pantalonii. **2.** Fiecare dintre cele două fîșii sau panglici aplicate la unele obiecte de îmbrăcăminte pentru a le susține pe umeri.

bretélă, *bretele,* s.f. || Din fr. *bretelle* || Sistem de ramificație de cale ferată, montat între două linii paralele, care permite trecerea vehiculelor feroviare de pe o linie pe alta, în ambele sensuri.

bretón[1], *bretoane,* s.n. || Din fr. *breton* || Păr lăsat pe frunte și retezat scurt, în linie dreaptă.

bretón[2], **-ă,** *bretoni, -e,* s.m. și f., adj. || Din fr. *breton* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația peninsulei Bretagne (Franța), descendentă a vechilor celți. **2.** Adj. Care aparține bretonilor (1), privitor la bretoni. ● (Substantivat, f.) Idiom celtic vorbit de bretoni.

brevét, *brevete,* s.n. || Din fr. *brevet* || Document oficial prin care i se recunoaște cuiva o calitate ce îi conferă anumite drepturi sau i se acordă o distincție: *brevet de pilot.* ○ *B. de invenție* = document pe care organul de stat competent îl eliberează inventatorului și prin care i se recunoaște dreptul de a exploata exclusiv invenția un anumit timp; patentă.

brevetá, *brevetez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *breveter* || A recunoaște în mod oficial o invenție printr-un brevet.

breviár, *breviare,* s.n. || Din fr. *bréviaire* || **1.** Lucrare în care sînt expuse sumar noțiuni dintr-un anumit domeniu. **2.** Carte care cuprinde rugăciunile pe care preoții și călugării catolici trebuie să le rostească la anumite ore din zi.

brevilín, -ă, *brevilini, -e,* s.m. și f. || Din fr. *bréviligne;* lat. *brevis* „scurt" + fr. *ligne* „linie" || (Antrop.) Tip constituțional caracterizat prin trup și membre scurte și groase.

brezáie, *brezăi,* s.f. **1.** Joc cu caracter de pantomimă, de tipul caprei sau turcei, aparținînd teatrului folcloric; este răspîndit mai ales în Muntenia. **2.** Persoană mascată, care joacă pe la casele sătenilor la anumite sărbători.

briá, *briez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *briller* || (Franțuzism) A se remarca, într-o anumită împrejurare, prin calități excepționale.

briantínă s.f. || Din fr. *brillantine* || Produs cosmetic care servește pentru a da strălucire părului.

bribói s.m. Plantă erbacee cu tulpina păroasă și cu flori purpurii.

bric, *bricuri,* s.n. || Din fr. *brick* || Corabie cu două catarge, cu pînze pătrate, folosită în trecut în scopuri militare și comerciale.

briceág, *bricege,* s.n. || Din tc. *biçak,* prin contaminare cu *brici* || Cuțitaș de buzunar, cu una sau mai multe limbi care se pot strînge, intrînd între plăsele.

brichetá, *brichetez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *briqueter* || A face brichete[2], prin aglomerarea de materiale mărunte sau pulverulente, pentru a putea fi mai ușor transportate, folosite sau prelucrate ulterior.

brichétă[1], *brichete,* s.f. || Din fr. *briquet* || Mic aparat de buzunar, pentru aprins țigările.

brichétă[2], *brichete,* s.f. || Din fr. *briquette* || Produs de formă geometrică regulată, obținut prin presarea (brichetarea) anumitor materiale mărunte sau pulverulente.

brici, *brice,* s.n. || Din sl. *bričĭ* || Instrument de bărbierit cu limbă de oțel și cu mîner.

bridă, *bride,* s.f. || Din fr. *bride* || **1.** Gaică prin care se petrece un cordon sau cu care se încheie o haină. **2.** (Tehn.) Placă sau bandă folosită pentru strîngerea sau solidarizarea unor piese.

bridge [Pr.: brígi] s.n. || Cuv. engl. || Numele unui joc de cărți.

brigádă, *brigăzi,* s.f. || Din fr. *brigade,* rus. *brigada* || **1.** Mare unitate militară, superioară regimentului. **2.** Formație de muncitori, organizați adesea pe echipe, care îndeplinesc în comun anumite sarcini de producție. ○ *B. silvică* = subunitate a ocolului silvic căreia i se atribuie pentru îngrijire o anumită suprafață de pădure. **3.** *B. artistică* = formație artistică de amatori, care fac parte dintr-un colectiv de muncă.

brigadiér, -ă, *brigadieri, -e,* s.m. și f. || Din fr. *brigadier* || **1.** Persoană care face parte dintr-o

brigadă (2). 2. *B. silvic* = tehnician din administrația pădurilor.

brigánd, *briganzi*, s.m. || Din fr. *brigand* || (Livr.) Tîlhar de drumul mare.

brigantínă, *brigantine*, s.f. || Din fr. *brigantine* || Navă de dimensiuni reduse, cu pînze și cu două catarge.

briliánt, *briliante*, s.n. || Din fr. *brillant* || Diamant șlefuit, cu numeroase fațete pentru accentuarea reflexului luminii, folosit ca piatră prețioasă (aplicată pe bijuterii).

brio s.n. || Din it., fr. *brio* || *Cu brio* = cu multă însuflețire; în mod strălucit, excepțional.

briofită, *briofite*, s.f. || Din fr. *bryophyte;* gr. *bryon* „mușchi" + *phyton* „plantă" || (La pl.) Încrengătură de plante cu corpul redus la un tal sau diferențiat în tulpini și frunze cu structură foarte simplă; (și la sg.) plantă din această încrengătură (ex. mușchii).

brioșă, *brioșe*, s.f. || Din fr. *brioche* || Prăjitură în formă de pîinișoară, făcută din aluat de cozonac.

briozoár, *briozoare*, s.n. || Din fr. *bryozoaires;* gr. *bryon* „mușchi" + *zoon* „animal" || (La pl.) Clasă de nevertebrate mici, care trăiesc fixate pe fundul apei sau pe obiecte din apă, alcătuind colonii cu aspect de mușchi; (și la sg.) animal din această clasă.

brístol, s.n. || Din fr. *bristol*, de la numele orașului englez *Bristol* || Hîrtie albă, groasă, de calitate superioară, din care se fac coperte de cărți și cărțile de vizită.

brișcă, *briști*, s.f. || Din rus. *bričkа* || Trăsură mică, ușoară, neacoperită.

británic, -ă, *britanici, -ce*, s.m. și f., adj. || Din fr. *britannique* || **1.** S.m. și f. Persoană care aparține populației Marii Britanii. **2.** Adj. Care aparține Marii Britanii, care se referă la Marea Britanie.

brizánt, -ă. *brizanți, -te*, adj. || Din fr. *brisant* || (Despre explozive) A cărui combustie este atît de rapidă încît suflul gazelor produse este capabil să distrugă corpuri solide înconjurătoare.

brizánță s.f. || Din fr. *brisance* || Proprietate a unui exploziv de a fi brizant.

brízã, *brize*, s.f. || Din fr. *brise* || Vînt regulat care suflă la țărmul mării, ziua spre uscat, iar noaptea spre mare; *p. ext.* adiere, boare.

brizbíz, *brizbize*, s.n. || Din fr. *brise-bise* || Perdeluță (transparentă) la partea de jos a ferestrei; (la pl.) volănașe, panglicuțe, dantele etc.

brígă, *brîgle*, s.f. Vatală (la războiul de țesut).

brînceă[1] s.f. || Probabil cuv. autohton || **1.** Boală contagioasă, specifică porcilor. **2.** Numele popular al erizipelului. **3.** Plantă erbacee cu frunze rudimentare și flori verzui sau alburii, dispuse în spice.

brîncă[2], *brînci*, s.f. || Lat. *branca* || (Reg.; literar numai în expr.) Mînă ○ Expr. *Pe brînci* = pe mîini și pe picioare, tîrîndu-se. *A munci pe brînci* = a munci din răsputeri.

brîndúșă, *brîndușe*, s.f. || Cf. bg. *brenduška*, scr. *brnduša* || Nume dat unor specii de plante, cu flori divers colorate, în formă de pîlnie. ○ *B. galbenă* = plantă erbacee perenă, înaltă de 18—20 cm, cu florile galbene-aurii. Este ocrotită prin lege. ● Plantă erbacee toxică din familia liliaceelor, înaltă de 10—12 cm, cu frunze mari, alungite și flori liliachii; înflorește toamna.

brînză, *brînzeturi*, s.f. || Cuv. autohton || **1.** (La sg.) Produs alimentar obținut din lapte coagulat, separat de zer și supus procesului de maturație. ○ Expr. *A nu face nici o brînză* = a nu realiza nimic. *Brînză bună în burduf de cîine*, se spune despre un om cu multe calități dar pe care nu le folosește în scopuri bune. **2.** (La pl.) Diferite varietăți de brînză **(1).**

brînzí, pers. 3 *brînzește*, vb. IV. Refl. || Din *brînză* || (Despre lapte) A se face ca brînza, a se coagula; a se strica.

brînzoáică, *brînzoaice*, s.f. || Din *brînză* || Un fel de plăcintă umplută cu brînză.

brîu, *brîie*, s.n. || Cuv. autohton || **1.** Cingătoare lată pe care o poartă țăranii. ● Cingătoare lată pe care o poartă preoții, servind și ca semn al gradului ierarhic. **2.** Partea corpului pe care o încinge brîul **(1). 3.** Element decorativ care mărginește partea de jos a unui perete, înconjură o ușă sau o fereastră etc. **4.** Numele unui dans popular românesc, răspîndit sub multe variante; melodia corespunzătoare acestui dans.

broájbă s.f. v. **brojbă.**

broáscă, *broaște*, s.f. || Lat. **brosca* || **1.** Animal din clasa batracienilor, fără coadă, cu gura largă și ochii bulbucați, cu picioarele dinapoi adaptate pentru sărit. ○ *B. țîioasă* = gen de broaște cu pielea acoperită de negi, din care, în caz de primejdie, se scurge un lichid iritant. *B. verde* = brotăcel. **2.** *B. țestoasă* = nume dat mai multor specii de reptile, cu corpul închis într-o carapace osoasă. **3.** Mecanism montat la ușă, la sertare etc., servind la încuierea și descuierea acestora cu ajutorul unei chei.

broátec, *broateci*, s.m. || Lat. *brotachus* || (Zool.) Brotăcel.

broboádă, *broboade*, s.f. || Din bg. *podbradka* || Basma mare de lînă, pe care o poartă femeile pe cap sau pe spate.

broboánă, *broboane*, s.f. || Cf. bg. *brăbonka* || Picătură mare de sudoare.

broboní, *brobonesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *broboană* || A (se) acoperi cu broboane.

brocárt, *brocarturi*, s.n. || Din fr. *brocart* || Țesătură de mătase, cu fire de aur sau de argint introduse în rost.

brodá, *brodez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *broder* || A coase o broderie.

brodeálă, *brodeli*, s.f. || Din *brodi* || (Pop. și fam.) Faptul de a o brodi. ○ *La brodeală* = la nimereală, la întîmplare.

broderíe, *broderii*, s.f. || Din fr. *broderie* || Cusătură decorativă în relief pe o țesătură, cu fire din același sau din alt material.

brodéză, *brodeze*, s.f. || Din fr. *brodeuse* || Femeie care lucrează broderii.

brodí, *brodesc*, vb. IV. || Din sl. *broditi* || (Pop. şi fam.) **1.** Tranz. A o scoate bine la capăt, a o nimeri. ○ Expr. (Ir.) *A brodit-o* = a făcut o gafă. **2.** Refl. A se afla din întîmplare undeva.

bródnici s.m. pl. Populaţie românească din sudul Moldovei, menţionată documentar în sec. 13.

brójbă, *brojbe*, s.f. || Din scr. *broskva* „gulie" || Plantă din familia cruciferelor, cultivată pentru rădăcinile sale cărnoase, comestibile. || Şi: **broájbă** s.f.

brom s.n. || Din fr. *brome;* gr. *bromos* „miros urît" || Metaloid lichid, toxic, care dezvoltă vapori grei, sufocanţi, cu miros neplăcut; este întrebuinţat în farmacie, în industria chimică etc.

bromhídric adj. || Din fr. *bromhydrique* || *Acid b.* = gaz incolor, întrebuinţat la obţinerea bromurilor.

bromúră, *bromuri*, s.f. || Din fr. *bromure* || Sare a acidului bromhidric. ○ *B. de potasiu* = sare de potasiu întrebuinţată drept calmant.

brónhic, -ă, *bronhici, -ce*, adj. || Din fr. *bronchique* || Care se referă la bronhii.

brónhie, *bronhii*, s.f. || Din lat. *bronchia* || Ramificaţie a traheii, prin care aerul ajunge la plămîni.

bronhiólă, *bronhiole*, s.f. || Din fr. *bronchiole* || Subdiviziune a bronhiilor, care pătrunde profund în ţesutul pulmonar.

bronhografíe, *bronhografii*, s.f. || Din fr. *bronchographie;* gr. *bronchia* „bronhii" + *graphe* „descriere" || Radiografie a bronhiilor după introducerea în căile respiratorii a unei substanţe de contrast.

bronhopneumonie, *bronhopneumonii*, s.f. || Din fr. *bronchopneumonie* || Boală constînd în inflamaţia bronhiilor, a bronhiolelor şi a lobulilor pulmonari, caracterizată prin febră, tuse şi, uneori, prin complicaţii cardiovasculare.

bronhoscopíe, *bronhoscopii*, s.f. || Din fr. *bronchoscopie;* gr. *bronchia* „bronhii" + *skopein* „a privi" || (Med.) Examinare vizuală a bronhiilor, cu ajutorul unui aparat (bronhoscop).

bronhotomíe, *bronhotomii*, s.f. || Din fr. *bronchotomie;* gr. *bronchia* „bronhii" + *tome* „tăietură" || Intervenţie chirurgicală care constă în secţionarea (deschiderea) unei bronhii.

bronşectazíe, *bronşectazii*, s.f. || Din fr. *bronchectazie;* *bronche* „bronhie" + gr. *ektasis* „dilataţie" || Dilatare a bronhiilor ca urmare a sclerozei pulmonare.

bronşítă, *bronşite*, s.f. || Din fr. *bronchite* || Inflamaţie acută a bronhiilor, microbiană sau virotică, manifestată prin tuse puternică, stare febrilă etc.

brontozáur, *brontozauri*, s.m. || Din fr. *brontosaure;* gr. *bronte* „tunet" + *saura* „şopîrlă" || Gen de reptilă uriaşă, din ordinul dinozaurienilor erbivori, din era secundară; avea o lungime pînă la 22 m.

bronz, *bronzuri*, s.n. || Din fr. *bronze* || Aliaj de cupru (cu staniu, aluminiu, plumb etc.) rezistent la coroziune şi cu variate utilizări în tehnică. ○ *Epoca bronzului* = perioadă din istoria omenirii, în care s-a generalizat folosirea bronzului, a uneltelor şi armelor de bronz. • Obiect de artă făcut din acest aliaj.

bronzá, *bronzez*, vb. I. || Din fr. *bronzer* || **1.** Tranz. A acoperi un obiect cu un strat subţire de bronz pentru a-i da aspectul acestui aliaj metalic. **2.** Refl. A se înnegri (la soare).

broscăriţă, *broscăriţe*, s.f. || Din *broască* || Plantă erbacee acvatică, cu flori verzui şi fructe care se desfac la maturitate; notătoare, limba apei.

broscói, *broscoi*, s.m. || Din *broască* || Masculul broaştei.

broşá, *broşez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *brocher* || **1.** A lega împreună foile unei cărţi, ale unui caiet. **2.** A prelucra suprafaţa unei piese cu broşa **(2).** **3.** A executa ornamente pe o ţesătură, prin introducerea, în rost, în timpul ţesutului, a unui fir colorat.

broşă, *broşe*, s.f. || Din fr. *broche* || **1.** Bijuterie prevăzută cu un ac, prin care se fixează de rochie, de bluză etc. **2.** Unealtă de aşchiere cu care se prelucrează suprafeţele pieselor metalice.

broşúră, *broşuri*, s.f. || Din fr. *brochure* || Lucrare tipărită, cuprinzînd un număr mic de foi, legate într-o copertă moale.

brotác, *brotaci*, s.m. || Lat. *brotachus* || (Zool.) Brotăcel.

brotăcél, *brotăcei*, s.m. || Din *brotac* || Broască mică de culoare verde; broască verde.

browniánă [Pr: brauniană] adj. f. || Din fr. *brownien*, de la n. pr. R. Brown, medic scoţian || *Mişcare browniană* = mişcare continuă, dezordonată, a particulelor microscopice aflate în suspensie într-un fluid, datorată ciocnirii acestora cu moleculele mediului.

browning [Pr.: bráuning] s.n. || Din fr. *browning*, de la numele inventatorului, americanul J.M. *Browning* || Revolver automat, cu încărcătorul în mîner.

brucelóză, *bruceloze*, s.f. || Din fr. *brucellose* || Boală contagioasă a vitelor, transmisibilă la om prin alimentele provenite de la animalele bolnave; se manifestă prin dureri de cap, febră etc.

brúdină, *brudine*, s.f. || Din scr. *brodina* || (Reg.) **1.** Bac **(1). 2.** Taxă care se plăteşte pentru trecerea pe bac **(1).**

brudîu, -íe, *brudii*, adj. (Reg.) Tînăr, nevîrstnic; necopt la minte, fără experienţă.

bruftuí, *bruftuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din reg. *bruft* „tencuială" || **1.** A pune, a arunca cu mistria tencuială pe un zid, pe un perete. **2.** A brusca pe cineva, a-i arunca cuvinte aspre. || Şi: **bruftului** vb. IV.

bruftului vb. IV. **v. bruftui.**

bruiá, *bruiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *brouiller* || A perturba o audiţie radiofonică.

bruiáj s.n. || Din fr. *brouillage* || Faptul de a bruia.

bruión, *bruioane*, s.n. || Din fr. *brouillon* || Ciornă, concept.

brumá, pers. 3 *brumează*, vb. I. || Din *brumă* || **1.** Intranz. A cădea brumă **(1). 2.** Tranz. A acoperi cu brumă **(1).**

brumár s.m. || Din *brumă* || Numele popular al lunii noiembrie.

brúmă, (rar) *brume,* s.f. || Lat. *bruma* || **1.** Cristale de zăpadă formate în nopţile reci din anotimpurile de tranziţie, prin îngheţarea vaporilor de apă din atmosferă; se depun pe corpurile a căror temperatură scade sub 0°C. **2.** Strat alburiu care acoperă unele fructe sau plante **3.** (Fig.) Cantitate mică din ceva. *Să păziţi casa şi ce bruma mai avem* (Caragiale).

brumărél s.m. || Din *brumar* || Numele popular al lunii octombrie sau (în unele regiuni) septembrie.

brumărélе s.f. pl. || Din *brumă* || Numele unor plante erbacee ornamentale, răspîndite mai ales în America de Nord, cu flori purpurii, roz, albe sau liliachii, dispuse în panicul.

brumăríu, -íe, *brumării,* adj. || Din *brumă* || **1.** De culoarea brumei **(1). 2.** *Prune brumării* = varietate de prune acoperite cu o pulbere alburie. *Oi brumării* = varietate de oi din rasele caracul şi ţurcană, cu lîna amestecată alb cu negru.

brun, -ă, *bruni, -e,* adj. || Din fr. *brun* || Cafeniu-închis; (substantivat, n.) culoare cafenie închisă. • (Despre oameni) Brunet.

bruná, *brunez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *brunir* || A acoperi, pe cale chimică, o piesă de oţel sau de cupru cu un strat protector de oxizi de culoare brună.

brunét, -ă, *bruneţi, -te,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *brunet* || (Persoană) cu părul negru şi cu tenul negricios.

brusc, -ă, *bruşti, -e,* adj. || Din fr. *brusque* || (Adesea adverbial) Care se produce pe neaşteptate, subit.

bruscá, *bruschez,* vb. I. Tranz. || Din *brusquer* || A trata pe cineva cu asprime, cu violenţă, brutal; a repezi. • A grăbi în mod exagerat, a forţa o acţiune, un proces.

bruschéţe s.f. || Din it. *bruschezza* || Comportare, atitudine aspră, grosolană, lipsită de menajamente.

brústure, *brusturi,* s.m. || Cuv. autohton || Nume dat unor specii de plante erbacee din familia compozitelor, cu frunze mari şi late şi cu flori purpurii sau violete, dispuse în inflorescenţe sferice.

brut, -ă, *bruţi, -te,* adj. || Din fr. *brut,* it. *bruto* || **1.** (Despre materiale, obiecte etc.) Care nu a fost încă prelucrat sau transformat în produs finit. **2.** (Despre greutatea mărfurilor) Din care nu s-a scăzut daraua; (despre un venit) din care nu s-a scăzut impozitul sau cheltuielile aferente.

brutál, -ă, *brutali, -e,* adj. || Din fr. *brutal* || Lipsit de delicateţe, aspru, grosolan, dur.

brutalitáte, *brutalităţi,* s.f. || Din fr. *brutalité* || Fire, purtare, faptă de om brutal.

brutalizá, *brutalizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *brutaliser* || A trata pe cineva cu brutalitate; a maltrata.

brutár, *brutari,* s.m. || Din *brut* înv. „pîine neagră" || Persoană care fabrică sau vinde pîine.

brútă, *brute,* s.f. || Din fr. *brute* || Om care se poartă cu brutalitate.

brutăreásă, *brutărese,* s.f. || Din *brutar* || Femeie care fabrică sau vinde pîine; soţia brutarului.

brutăríe, *brutării,* s.f. || Din *brutar* || Loc unde se fabrică sau se vinde pîine.

brúto adv. || Din it. *bruto,* germ. *brutto* || În total (fără a scădea daraua, impozitele etc.).

bubalínă, *bubaline,* s.f. || Din fr. *bubaline;* lat. *bubalus* „bivol" || Specie de bovide înrudită cu taurinele, cu capul mare, cu coarnele în formă de semilună şi cu pielea groasă, acoperită cu păr negru.

búbă, *bube,* s.f. || Din ucr. *buba* || Nume dat unor umflături purulente ale ţesutului celular de sub piele. ○ *B. neagră* = dalac. *Bube dulci* = bube mici, dese, de natură infecţioasă, care se ivesc de obicei în jurul gurii sau pe cap. ○ Expr. *S-a spart buba* = s-a dat totul pe faţă.

bubói, *buboaie,* s.n. || Din *bubă* || (Pop.) Furuncul, abces.

bubós, -oásă, *buboşi, -oase,* adj. || Din *bubă* || Cu bube, plin de bube. • (Despre plante, fructe) Cu umflături, cu noduri.

bubuí, pers. 3 *búbuie,* vb. IV. Intranz. || Formaţie onomatopeică || (Despre tunet, arme de foc etc.) A produce un zgomot puternic, înfundat (repetat la intervale scurte).

bubuít s.n. Zgomot puternic, înfundat, produs de tunet, de explozii etc.

bubuitúră, *bubuituri,* s.f. || Din *bubui* || Bubuit.

buburúză, *buburuze,* s.f. Mică insectă cu corpul rotund, cu aripile roşii pătate cu şapte puncte negre.

buc, *buci,* s.m. || Cuv. autohton || (Mai ales la pl.) Fire scurte rezultate la prelucrarea unor materii textile.

bucál, -ă, *bucali, -e,* adj. || Din fr. *buccal* || Privitor la gură. ○ *Pe cale bucală* = (despre medicamente) care se ia pe gură, oral.

bucátă, (1, 2) *bucăţi,* **(3)** *bucate,* s.f. || Lat. **buccata* || **1.** Parte ruptă sau tăiată dintr-un corp solid. • Parte dintr-un întreg, considerată ca o unitate; exemplar. ○ Expr. *Om dintr-o bucată* = om integru. (În limbajul comercial) *A vinde cu bucata* = a vinde cu amănuntul. • (Determinat prin „de drum") Distanţă. • (Determinat prin „de timp") Interval. **2.** Operă literară sau muzicală (de proporţii reduse). **3.** (La pl.) Feluri de mîncare; (pop.) grîne, cereale.

búcă, *buci,* s.f. || Lat. *bucca* || **1.** Fiecare dintre cele două părţi cărnoase ale feţei omului (sau ale botului animalelor) de la tîmplă în jos. **2.** Fesă.

bucăláie, *bucălăi,* s.f., adj. || Din *bucă* || (Oaie) cu lîna albă şi cu botul castaniu-închis.

bucălát, -ă, *bucălaţi, -te,* adj. || De la *bucă* || Cu obrazul grăsuţ, durduliu.

bucătár, *bucătari,* s.m. || Din *bucate* || Bărbat care are meseria de a găti mîncare.

bucătăreásă, *bucătărese,* s.f. || Din *bucătar* || Femeie care are meseria de a găti mîncare.

bucătăríe, *bucătării,* s.f. || Din *bucătar* || **1.** Cameră sau clădire în care se găteşte mîncare. **2.** Mod specific de a găti mîncare. **3.** (Fig.) Tota-

litatea lucrărilor şi problemelor mărunte necesare pentru o lucrare de proporţii mari.

bucăţică, *bucăţele*, s.f. || Din *bucată* || Diminutiv al lui *bucată;* ceva (puţin) de mîncare. ○ Expr. *Bucăţică ruptă* = exact, întocmai, la fel (cu cineva).

buceá, *bucele*, s.f. || Lat. *buccella* „guriţă" || **1.** Manşon de metal montat între două piese asamblate rigid sau între care există o mişcare relativă. **2.** Scobitură făcută într-o piesă de lemn în care intră capul altei piese cu care se îmbină.

bucentáur, *bucentauri*, s.m. (În mitologie) Fiinţă fabuloasă, jumătate om, jumătate taur.

búche, *buchi*, s.f. || Din sl. *buky* || A doua literă din alfabetul chirilic; literă, alfabet; cunoştinţe de scris-citit. ○ Expr. *Buchea cărţii* = exact ca în carte; în mod mecanic. *A fi (tot) la buche* = a fi (tot) începător. *A nu şti buche* = a nu şti nimic.

buchér, *bucheri*, s.m. || De la *buche* || Persoană care învaţă pe dinafară, în chip mecanic.

buchét, *buchete*, s.n. || Din fr. *bouquet* || **1.** Mănunchi de flori legate împreună. • Grup de obiecte de acelaşi fel puse împreună. **2.** Aromă specială a unor vinuri de calitate superioară.

buchiseálă, *buchiseli*, s.f. || Din *buchisi* || Faptul de a buchisi.

buchisí, *buchisesc*, vb. IV. Tranz. şi intranz. || Din *buche* || A lucra cu multă trudă şi migală, fără spor; a citi cu greutate.

buciardá, *buciardez*, vb. I. Tranz. || Din *buciardă* || A prelucra cu buciarda piatra de construcţie.

buciárdă, *buciarde*, s.f. || Din fr. *boucharde* || Ciocan prevăzut cu dinţi deşi, cu care se prelucrează piatra de construcţie, imprimîndu-i-se adînciturі sau şanţuri.

búcium, *buciume*, s.n. || Lat. *buccinum* || Vechi instrument muzical de suflat, de forma unui tub lung făcut din coajă de tei sau din lemn, folosit (mai ales de ciobani) pentru a da semnale.

buciumá, *búcium*, vb. I. Intranz. || Din *bucium* || A suna din bucium. (Fig.) *Toamna îşi buciuma mihnirea* (Sadoveanu).

buciumáş, *buciumaşi*, s.m. || Din *bucium* || Persoană care buciumă.

buclá, *buclez*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *boucler* || A(-şi) răsuci părul, făcîndu-l bucle.

bucláj, *buclaje*, s.n. || Din fr. *bouclage* || Buclele de pe o pielcea de miel.

buclát, -ă, *buclaţi, -te*, adj. (Despre păr) Cu bucle, cîrlionţat.

búclă, *bucle*, s.f. || Din fr. *boucle* || **1.** Şuviţă de păr, răsucită în spirală. **2.** Curbă foarte pronunţată a unui fir, a unei conducte, a unui rîu, a unui drum în serpentină etc. **3.** Îndoitura firului din care e alcătuit ochiul tricotului.

bucléu, *buclee*, s.n. || Din fr. *bouclé* || Material textil (ţesătură sau stofă) cu aspect buclat.

buclúc, *buclucuri*, s.n. || Din tc. *bokluk* || **1.** Încurcătură, belea, necaz. **2.** (Reg.; la pl.) Obiecte fără valoare pe care le poartă cineva cu sine, care formează bagajul cuiva.

buclucáş, -ă, *buclucaşi, -e*, adj., s.m. şi f. || Din *bucluc* || (Persoană) care caută ceartă cu orice preţ.

bucoávnă, *bucoavne*, s.f. || Din sl. *azŭbukovĭno* || (Înv.) Abecedar sau, *p. ext.*, orice carte tipărită cu litere chirilice.

bucólic, -ă, *bucolici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *bucolique*, lat. *bucolica* || **1.** Adj. Pastoral, cîmpenesc. **2.** S.f. Mic poem pastoral; eglogă, idilă.

bucovineán, -ă, *bucovineni, -e*, s.m. şi f., adj. || De la n. pr. *Bucovina* || **1.** S.m. şi f. Persoană (originară) din Bucovina. **2.** Adj. Din Bucovina, care aparţine Bucovinei sau populaţiei ei, care se referă la Bucovina.

bucovineáncă, *bucovinence*, s.f. || Din *bucovinean* || Femeie (originară) din Bucovina.

búcşă, *bucşe*, s.f. || Din ucr. *bukša* || Bucea.

bucurá, *búcur*, vb. I. Refl. || Cuv. autohton || **1.** A fi cuprins de bucurie; (tranz.) a procura cuiva o bucurie. **2.** A dispune de...; a avea parte de...: *se bucură de o sănătate perfectă.* **3.** (Peior.) A rîvni la ceva, a încerca să profiţi de ceva (ce nu-ţi aparţine).

bucuríe, *bucurii*, s.f. || Din *bucura* || Sentiment de mulţumire, de satisfacţie sufletească. • (Concret) Ceea ce bucură pe cineva. *El era bucuria mea* (Negruzzi).

bucurós, -oásă, *bucuroşi, -oase*, adj., adv. || Din *bucura* || **1.** Adj. Care se bucură, care este cuprins de bucurie. ○ *A fi bucuros de oaspeţi* = a primi cu plăcere oaspeţi. **2.** Adv. Cu plăcere, din toată inima.

budíncă, *budinci*, s.f. || Din fr., engl. *pudding* || Preparat culinar făcut din făină, orez, legume, brînză, lapte, ouă, unt etc., de obicei copt în cuptor.

budísm s.n. || Din fr. *bouddhisme* || Una dintre principalele religii, întemeiată în India, în sec. 6—5 î.e.n. de legendarul Budha. Predică renunţarea la plăcerile vieţii şi scufundarea în neființă (nirvana).

budíst, -ă, *budişti, -ste*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *bouddhiste* || **1.** Adj. Care ţine de budism, referitor la budism. **2.** S.m. şi f. Adept al budismului.

budoár, *budoare*, s.n. || Din fr. *boudoir* || Cameră intimă a unei femei.

buf[1] interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetul înfundat produs de o căzătură, de o lovitură, de o explozie etc.

buf[2]**, -ă,** *bufi, -e*, adj. || Din fr. *bouffe* || (Despre comedii sau opere) Cu caracter comic exagerat. • (Despre actori) Care joacă roluri în comedii sau în opere comice.

bufánt, -ă, *bufanţi, -te*, adj. || Din fr. *bouffant* || (Despre obiecte de îmbrăcăminte sau despre părţi ale lor) Umflat, înfoiat.

bufét, *bufete*, s.n. || Din fr. *buffet* || **1.** Dulap în care se păstrează vesela. **2.** Local mic sau cameră într-un local în care se servesc mîncări (reci) şi băuturi.

bufetiér, -ă, *bufetieri, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *buffetier* || Persoană care conduce un bufet (**2**), sau serveşte la un bufet.

bufní, *bufnesc*, vb. IV. || Din *buf*[1] || **1.** Intranz. A produce un zgomot înfundat (prin că-

dere, lovire etc.). **2.** Intranz. ○ Expr. *A bufni în ris* (sau *în plins*) ori *a-l bufni pe cineva risul* (sau *plînsul*) = a începe să rîdă (sau să plîngă) brusc și zgomotos. **3.** Tranz. A izbi cu putere. **4.** Intranz. A bombăni supărat.

bufnitúră, *bufnituri*, s.f. || Din *bufni* || Zgomot produs prin cădere, lovire etc.

búfniță, *bufnițe*, s.f. || Din *bufnă* (rar) „bufniță" || Pasăre răpitoare de noapte, de culoare brună-sură, cu cap mare și ochi galbeni, cu smocuri lungi de pene la urechi.

bufón, *bufoni*, s.m. || Din fr. *bouffon* || Personaj comic la curțile medievale; măscărici. • Persoană care stîrnește veselie prin glume sau gesturi ridicole.

bufonerîe, *bufonerii*, s.f. || Din fr. *bouffonnerie* || Vorbă, gest care provoacă rîsul; glumă; caraghioslîc.

búged, -ă, *bugezi, -de*, adj. || Lat. **buccidus* (< *bucca*) || (Reg.) Puhav.

bugét. *bugete*, s.n. || Din fr. *budget*, engl. *budget* || Balanța veniturilor și cheltuielilor unui stat, ale unei întreprinderi, instituții, organizații, familii etc., pe o perioadă determinată (de obicei, un an).

bugetár, -ă, *bugetari, -e*, adj. || Din fr. *budgetaire* || Privitor la buget, prevăzut în buget. ○ *Exercițiu b.* = perioadă de timp, de obicei un an, în care se efectuează operațiile (încasările și plățile) prevăzute într-un buget.

búglă [Pr.: baglă], *bugle*, s.f. || Din engl. *bugle* || (La pl.) Nume generic dat instrumentelor muzicale de suflat din alamă, asemănătoare trompetei.

buh s.n. (Pop. și fam.) (În expr.) *A-i merge cuiva buhul* = a i se duce vestea, a ajunge de pomină (pentru faptele sale, de obicei rele).

buhái, (1) *buhai*, s.m., **(2)** *buhaiuri* s.n. || Din ucr. *buhaj* || **1.** S.m. (Reg.) Taur. **2.** S.n. Instrument popular românesc, folosit de colindătorii cu plugușorul în ajunul Anului Nou, care produce un sunet asemănător cu mugetul taurului.

búhă, *buhe*, s.f. || Formație onomatopeică || (Ornit.) Bufniță.

buhăí, *buhăiesc*, vb. IV. Refl. || Din *buhav* (var. lui *puhav*) || A se face puhav, a se umfla la față (de boală, de somn etc.).

buiandrúg, *buiandruguri*, s.m. Grindă de susținere așezată deasupra unei uși, unei porți, unei ferestre.

buiestráș, *buiestrași*, s.m. || Din *buiestru* || Cal care merge în buiestru. *Flăcăul dă călcîie buiestrașului* (Caragiale).

buiéstru s.n. || Probabil din lat. pop. **ambulester* (< *ambulare*) || Mers particular al calului și al altor animale, caracterizat prin faptul că acestea calcă deodată cu amîndouă picioarele din aceeași parte.

buimác, -ă, *buimaci, -ce*, adj. Amețit, zăpăcit (de somn, de băutură, de frică), năuc.

buimăceálă, *buimăceli*, s.f. || Din *buimac* || Faptul de a (se) buimăci; zăpăceală.

buimăcí, *buimăcesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din *buimac* || A deveni (sau a face să devină) buimac, a (se) zăpăci.

bujíe, *bujii*, s.f. || Din fr. *bougie* || Dispozitiv al motoarelor cu aprindere electrică, prevăzut cu doi electrozi între care se produce scînteia necesară pentru aprinderea amestecului carburant în cilindru.

bujór, *bujori*, s.m. || Din bg. *božur* || **1.** Nume dat mai multor specii de plante din familia ranunculaceelor, cu flori mari roșii, roz sau albe, dintre care unele sînt cultivate ca plante decorative. • *B. de munte* = smirdar. **2.** (Fig.) Roșeață naturală a obrajilor.

búlă[1], *bule*, s.f. || Din fr. *boule* || **1.** Bășică de aer sau de gaz în masa unui corp. **2.** Sferă, glob de metal sau de sticlă.

búlă[2], *bule*, s.f. || Din fr. *bulle* „pecete" || **1.** (În antichitate și în evul mediu) Pecete de aur, de argint sau de plumb, care se atașa unui act pentru a-l autentifica; act care purta o astfel de pecete. ○ *B. papală* = act emis de papă.

bulb, *bulbi*, s.m. || Din fr. *bulbe*, lat. *bulbus* || **1.** Tulpină subterană de formă sferică a unor plante, în care se depun substanțe de rezervă. **2.** *Bulbul ochilor* = globul ochilor. *B. rahidian* v. *rahidian*.

bulbíl, *bulbili*, s.m. || Din fr. *bulbille* || Bulb mic, cu frunze ca niște solzi cărnoși, format pe tulpină sau subteran.

bulboánă, *bulboane*, s.f. || Cf. *bulbuc* || Adîncitură într-un rîu, unde apa formează un vîrtej; vîltoare.

bulbúc, *bulbuci*, s.m. || Formație onomatopeică || **1.** Bășică de apă, de săpun etc. **2.** (La pl.) Plantă erbacee toxică, din familia ranunculaceelor, înaltă pînă la 70 cm, cu flori mari, galbene sau galbene-verzui, răspîndită în regiunile de munte. Este ocrotită prin lege.

bulbucá, *bulbúc*, vb. I. Refl. || Din *bulbuc* || (Despre ochi) A se holba.

bulbucát, -ă, *bulbucați, -te*, adj. Ieșit puțin în afară, formînd o proeminență; (despre ochi) holbați.

buldóg, *buldogi*, s.m. || Din fr. *bouledogue*, engl. *bulldog* || Rasă de cîini cu capul mare, cu botul turtit, cu labele scurte și groase; mops.

buldózer, *buldozere*, s.n. || Din fr. *bulldozer* || Mașină alcătuită dintr-un tractor pe șenile, avînd în față o lamă de oțel care taie și împinge lateral materialul dislocat; este folosită la săparea și nivelarea terenurilor, la deszăpezirea șoselelor etc.

buleándră, *bulendre*, s.f. Haină veche, uzată; (la pl.) lucruri de mică valoare. • Nume dat unei femei imorale.

bulét, *buleți*, s.m. || Din fr. *boulet* || Nume dat articulației de la glezna calului, situată între chișiță și osul fluierului.

buletín, *buletine*, s.n. || Din fr. *bulletin* || **1.** Act oficial care atestă identitatea unei persoane: *buletin de identitate*. **2.** Notă informativă de actualitate și de interes public. ○ *B. medical* = notă informativă privind starea unui bolnav. **3.** Publicație periodică cuprinzînd scurte studii

de specialitate, dări de seamă etc. **4.** *B. de vot* = imprimat pe care se scrie numele candidaților la o alegere și prin care alegătorii își exercită dreptul de vot.

bulevárd, *bulevarde*, s.n. || Din fr. *boulevard* || Arteră urbană de mare circulație, de obicei plantată pe margini cu arbori.

bulevardiér, -ă, *bulevardieri, -e*, adj. || Din fr. *boulevardier* || De bulevard. • (Fig.; despre spectacole) Amuzant, ușor superficial, de mică valoare.

bulevardíst, -ă, *bulevardiști, -ste*, s.m. și f. || Din *bulevard* || (Fam.) Om plimbăreț, căruia îi place să se plimbe toată ziua pe bulevarde.

bulfeu, *bulfeie*, s.n. || Din magh. *bélfa* || Fiecare dintre cele două speteze care leagă partea de sus a jugului cu partea de jos.

bulgár, -ă, *bulgari, -e*, s.m. și f., adj. || Din sl. *blŭgarinŭ* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune pe teritoriul Bulgariei. **2.** Adj. Care aparține Bulgariei sau bulgarilor **(1)**, privitor la Bulgaria; (substantivat, f.) limba vorbită în Bulgaria.

búlgăr s.m. v. **bulgăre.**

búlgăre, *bulgări*, s.m. Bucată compactă de pămînt (sau de alt material). || Și: **búlgăr** s.m.

bulgărésc, -ească, *bulgărești*, adj. || Din *bulgar* || Bulgar **(2).**

bulgărește adv. || Din *bulgar* || Ca bulgarii; în limba bulgarilor.

bulgăroáică, *bulgăroaice*, s.f. || Din *bulgar* Femeie care face parte din poporul bulgar.

bulgărós, -oásă, *bulgărоși, -oase*, adj. || Din *bulgăre* || Plin cu bulgări.

bulibășă, *bulibași*, s.m. || Din *bulucbașă* || Conducător al unei cete de țigani nomazi.

bulimíe s.f. || Din fr. *boulimie* || Stare patologică manifestată prin foame excesivă, exagerată.

bulín s.n. v. **bulină.**

bulină, *buline*, s.f. || Din ngr. *bulini* || **1.** Capsulă în care se închid prafurile luate ca medicament; tabletă. **2.** Bucățică rotundă de hîrtie cu care se lipesc plicuri, dosare etc. **3.** (Mai ales la pl.) Desen rotund imprimat pe o țesătură. || Și: **bulin** s.n.

bulión s.n. || Din fr. *bouillon* || **1.** Pastă sau zeamă de pătlăgele roșii conservată. **2.** Supă de carne fără zarzavat sau paste făinoase. **3.** Mediu lichid pentru culturi de microorganisme.

bulón, *buloane*, s.n. || Din fr. *boulon* || Tijă cilindrică (cu cap) folosită la asamblări, la extremitatea sa liberă (fără cap) putînd fi montată o piuliță.

bulúc, *bulucuri*, s.n. || Din tc. *bölük* || **1.** Număr mare de oameni strînși la un loc; gloată. • (Adverbial) În masă, cu grămada, unul peste altul. **2.** (În evul mediu, în țările românești) Unitate militară, avînd aproximativ efectivul unei companii.

bulucbáșă, *bulucbași*, s.m. || Din tc. *bölük başı* || (Înv.) Comandant de buluc **(2).**

bulucí, *bulucesc*, vb. IV. Refl. || Din *buluc* || A se îmbulzi; a se îngrămădi.

bulumác, *bulumaci*, s.m. Stîlp de lemn, folosit la construirea gardurilor, la schele, la spaliere etc.

bulversá, *bulversez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *bouleverser* || A răsturna, a întoarce pe dos, a pune în dezordine.

bulz, *bulzi*, s.m. || Probabil cuv. autohton || **1.** Bulgăre, cocoloș (de mămăligă). **2.** Ansamblu format din scînduri tăiate dintr-un buștean și așezate în poziția pe care o aveau în trunchi.

bum interj. || Onomatopee || Cuvînt care exprimă zgomotul produs de o lovitură, de o detunătură de armă.

bumb, *bumbi*, s.m. || Cuv. autohton || (Pop.) Nasture. • Mic ornament de formă sferică.

bumbác, (1) s.m., **(2)** s.n. || Din scr. *bumbak* || **1.** S.m. Plantă textilă, înaltă pînă la 130 cm cultivată mai ales în țările cu climă caldă. **2.** S.n. Fibre textile obținute din puful de pe semințele de bumbac **(1)**; fir răsucit din aceste fibre, întrebuințat la țesut sau la cusut. ○ *B. mercerizat* = fir de bumbac **(1)**, răsucit și tratat cu o soluție care îi dă un luciu mătăsos și îi mărește afinitatea față de coloranți. **3.** Țesătură din fire de bumbac **(2).**

bumbăcăriță, *bumbăcărițe*, s.f. || Din *bumbac* || Nume dat mai multor plante erbacee ale căror fructe sînt acoperite cu peri lungi; cresc prin mlaștini și turbării.

bumbăcél s.n. || Din *bumbac* || Ață de bumbac mercerizat, folosită la broderii.

bumeráng, *bumeranguri*, s.n. || Din fr. *boumerang*, engl. *bumerang*, germ. *Bumerang* || Armă din lemn curbat, folosită de indigenii din Australia, care revine la locul de unde a fost aruncată, dacă n-a atins ținta.

bun, -ă, (1—8) *buni, -e*, adj., s.m. și f., **(9)** *bunuri*, s.n., **(10)** adv. || Lat. *bonus* || **1.** Adj. Care are însușiri pozitive; care se poartă bine cu alții. ○ Expr. *Bun la inimă* = milos, milostiv. *Bun, rău* = oricum ar fi. ○ (Substantivat) *Cu buna* = cu vorbe bune, cu bunăvoință. • Care își îndeplinește în mod corespunzător obligațiile; corect, cuviincios; (despre copii) cuminte, ascultător. ○ *Poamă bună* = om de nimic, ticălos. *Bun de gură* = vorbăreț, limbut. *Bun simț* = mod logic de gîndire, de apreciere. *Bună-cuviință* = purtare cuviincioasă. *Bună-credință* = sinceritate, onestitate. ○ Expr. *Na-ți-o bună că ți-am dres-o!* se spune cînd dai peste un rezultat neașteptat. (Ir.) *Bună treabă!* = frumos! n-am ce zice! • Liniștit, tihnit: *viață bună*. ○ În formule de salut: *bună ziua! noapte bună!* **2.** Adj. Corespunzător sau potrivit scopului, folositor; plăcut. ○ *Bun-gust* = gust estetic fin, rafinat. **3.** Adj. Veritabil, autentic. ○ *Cu bună-știință* = cu conștiință și responsabilitate. **4.** Adj. Mare, zdravăn; întreg, deplin. ○ *În bună parte* = în mare măsură. ○ *Văr bun* = văr primar. *Frați buni* = frați de la același tată și aceeași mamă. **5.** Adj. Care nu este uzat; nou; (despre îmbrăcăminte) de sărbătoare. **6.** Adj. De calitate superioară. • (Despre bani) Care are putere de circulație. **7.** Adj. (Despre timp) Favorabil, prielnic, frumos. **8.** S.m. și f. (Pop.) Bunic,

bunică. **9.** S.n. Ceea ce este util societății sau indivizilor, pentru a le asigura bunăstarea; avere, bogăție; element al patrimoniului unei persoane (care poate consta dintr-un lucru sau dintr-un drept). ○ *Bunuri de consum* = parte a produsului social care cuprinde bunuri materiale destinate consumului social sau personal. **10.** Adv. Bine, da, așa.

búna s.f. sg. || Din germ. *Buna*, denumire comercială || Varietate de cauciuc sintetic.

bunavestíre s.f. || *Bună* + *vestire* || Sărbătoare creștină închinată vestirii nașterii lui Hristos.

bunăoáră adv. || *Bună* + *oară* || De exemplu, cum ar fi...

bunăstáre s.f. || *Bună* + *stare* || Situație materială bună, prosperă.

bunătáte, (3) *bunătăți*, s.f. || Lat. *bonitas, -atis* || **1.** Însușirea de a fi bun. **2.** Faptă bună, binefacere. **3.** Mîncare bună. • Lucru de calitate bună.

bunăvóie s.f. || *Bună* + *voie* || *De bunăvoie* = nesilit de nimeni.

bunăvoință s.f. || *Bună* + *voință* || **1.** Purtare, atitudine binevoitoare față de cineva. **2.** Tragere de inimă, rîvnă, zel.

búncăr, *buncăre*, s.n. || Din germ. *Bunker* || **1.** Recipient de oțel, de beton etc., pe un schelet de susținere, destinat depozitării temporare a unor materiale granulare. **2.** Compartiment amenajat pe nave pentru depozitarea combustibilului. **3.** Mic adăpost militar blindat.

búndă, *bunde*, s.f. || Din magh. *bonda* || **1.** Haină bărbătească lungă și largă, îmblănită. **2.** Cojocel scurt, fără mîneci, din piele de miel, brodat cu fire de lînă colorată.

búndestag s.n. || Germ. *Bundestag* || Numele adunării legislative din Republica Federală Germania.

bungalóu s.n. v. **bungalov.**

bungalóv, *bungalovuri*, s.n. || Din engl. *bungalow* || Locuință de lemn sau din împletitură de trestie, fără etaj, înconjurată de vegetație. || Și: **bungalóu** s.n.

bungét, *bungeturi*, s.n. || Cuv. autohton || Pădure sau porțiune de pădure deasă. *Oamenii intrară în bunget* (Sadoveanu).

bunic, *bunici*, s.m. || Din *bun* || Tatăl tatălui sau al mamei; (la pl.) părinții părinților, *p. ext.* strămoși.

bunícă, *bunici*, s.f. || Din *bună* || Mama tatălui sau a mamei. ○ Expr. (Fam.) *Pe cînd era bunica fată* = demult.

burá[1], pers. 3 *burează*, vb. I. Intranz. || Din *bură* || A ploua cu picături mărunte și dese; a burnița.

burá[2], *burez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *bourrer* || A astupa cu material inert (argilă, nisip etc.) o gaură (ex. o gaură de mină) în care a fost introdus un exploziv.

burátec s.m. v. **buratic.**

burátic, *buratici*, s.m. || Din *bură* + *broatec*, deoarece se crede că prevestește ploaia || Brotăcel. || Și: **burátec** s.m.

búră s.f. Ploaie măruntă și deasă; burniță.

burdúf, *burdufuri*, s.n. || Probabil cuv. autohton || **1.** Sac făcut din piele sau din stomac (de oaie, de capră), în care se păstrează sau se transportă brînză, făină, apă etc. ○ Expr. *Burduf de carte* = foarte învățat. *A lega pe cineva burduf* = a lega pe cineva foarte strîns. **2.** Sac făcut din stomacul vițelor sau din piele de miel ori de ied în care se înmagazinează aerul la cimpoi, la armonică etc. **3.** Învelitoare de piele pentru picioare la trăsurile descoperite. **4.** Perete pliant, așezat pe laturile pasajului dintre vagoanele de cale ferată. **5.** Stomacul animalelor erbivore.

burduhănós, -oásă, *burduhănoși, -oase*, adj. || Din reg. *burduhan* „stomacul animalelor rumegătoare" || (Fam.) Cu burtă mare.

burdușí, *burdușesc*, vb. IV. || Din *burduș*, var. lui *burduf* || **1.** Tranz. A umple tare, a ticsi. **2.** Refl. (Despre tencuieli, placaje etc.) A se scoroji, a se coșcovi. **3.** Tranz. (Fig.; fam.) A bate zdravăn pe cineva.

burelét, *bureleți*, s.m. || Din fr. *bourrelet* || Cută a pielii la extremitatea membrelor animalelor avînd rol de generator al materiei cornoase din unghii sau copite.

burét s.n. || Din fr. *bourrette* || Fir gros și neregulat de mătase naturală; *p. ext.* țesătură făcută din acest fir sau din fire noduroase de bumbac.

buréte, *bureți*, s.m. || Lat. *boletus* || **1.** Nume dat unor specii de ciuperci. ○ Expr. (Fam.) *Doar n-am mîncat bureți* = doar n-am înnebunit. **2.** *Burete de mare* = animal nevertebrat, cu scheletul format dintr-o rețea de fibre elastice, care trăiește în colonii, fixat pe stîncile submarine. • Obiect făcut din scheletul acestui animal (sau din cauciuc etc.), servind la spălat, la șters tabla etc.

burg, *burguri*, s.n. || Din fr. *bourg* || Cetate medievală fortificată. • *P. ext.* Oraș.

burghéz, -ă, *burghezi, -e*, adj., s.m. și f. || Din it. *borghese*, cf. fr. *bourgeois* || **1.** Adj. Privitor la burghezie, propriu burgheziei; care face parte din burghezie. **2.** S.m. și f. Persoană care face parte din burghezie. ○ *Mic-burghez* = **a)** persoană care face parte din mica burghezie; **b)** (fig.) persoană cu vederi înguste.

burghezíe, *burghezii*, s.f. || Din it. *borghesia*, cf. fr. *bourgeoisie* || Clasă socială dominantă în orînduirea capitalistă, care stăpînește principalele mijloace de producție, exploatează munca salariată și deține puterea de stat. ○ *Mica b.* = categorie socială intermediară între burghezie și proletariat, formată, în cea mai mare parte, din micii producători și micii comercianți.

burghíu, *burghie*, s.n. || Din tc. *burgu* || Unealtă de oțel de forma unei tije cu muchii ascuțite, cu care se pot face găuri cilindrice într-un material solid.

burgráv, *burgravi*, s.m. || Din fr. *burgrave*; germ. *Burg* „tîrg" + *Graf* „conte" || Titlu dat conducătorului unui burg, în Germania medievală.

burí s.m. pl. || Din germ. *Bur* || Populație din Africa de Sud, constituită din urmașii colo-

niștilor europeni (în special olandezi), stabiliți aici în sec. 17. Vorbesc limba afrikaans.

buríc, *burice*, s.n. || Lat. *umbilicus* || Cicatrice rămasă pe mijlocul abdomenului, după tăierea cordonului ombilical. ◆ (Fig.) Mijloc, centru. ○ Expr. *A se crede buricul pămîntului* = a se crede cel mai important dintre toți. 2. *B. degetului* = vîrful degetului.

burjúi, *burjui*, s.m. || Din rus. *buržuj* || (Ir.) Burghez.

burlác, *burlaci*, s.m. || Din rus., ucr. *burlak* || Bărbat necăsătorit; celibatar.

burlán, *burlane*, s.n. 1. Tub de tablă prin care se scurge apa de ploaie de pe acoperiș. 2. Tub de tinichea sau de olane prin care trece fumul din sobă în coș. 3. Tub de oțel, de mare rezistență, care se introduce în găurile sondelor pentru susținerea pereților acestora.

burlésc, **-ă**, *burlești*, adj., s.f. || Din fr. *burlesque* || 1. Adj. De un comic exagerat. ○ *Teatru b.* = tip de teatru comic caracterizat prin caricaturizare și parodiere. 2. S.f. Compoziție muzicală de mici proporții, cu caracter umoristic.

burlét, *burleturi*, s.n. || Din fr. *bourrelet* || Șnur gros din bumbac, cauciuc etc. care se pune la uși și la ferestre pentru a împiedica pătrunderea frigului.

burniță, pers. 3 *burnițează*, vb. I. Intranz. || Din *burniță* || A ploua mărunt și des; a bura[1].

búrniță, *burnițe*, s.f. || Din *bură* || Ploaie mărunță și deasă; bură.

burnúz, *burnuzuri*, s.n. || Din tc. *burnuz* || Manta de lînă cu glugă, purtată de arabi.

búrsă[1], *burse*, s.f. || Din fr. *bourse* || Ajutor bănesc sau întreținere gratuită acordată (de stat) unui elev sau unui student.

búrsă[2], *burse*, s.f. || Din fr. *bourse*, de la n. pr. [*Van der*] *Burse* || Instituție (și piață) capitalistă unde se negociază hîrtii de valoare și valute străine sau unde se desfășoară tranzacții de mărfuri. ◆ *B. neagră* = comerț clandestin.

bursiér, **-ă**, *bursieri*, *-e*, s.m. și f. || Din fr. *boursier* || Elev sau student care beneficiază de o bursă[1].

bursúc, *bursuci*, s.m. || Din tc. *borsuk* || (Zool.) Viezure.

búrtă, *burți*, s.f. (Pop.) Abdomen, pîntece. ○ Expr. *A sta cu burta la soare* = a sta degeaba, a pierde vremea.

burtiéră, *burtiere*, s.f. || Din *burtă* || Corset care strînge abdomenul și șoldurile.

burtós, **-oásă**, *burtoși*, *-oase*, adj. || Din *burtă* || Cu burtă mare.

buruiánă, *buruieni*, s.f. || Din bg., scr. *burjan* || Nume dat plantelor erbacee necultivate (care dăunează culturilor agricole). *Buruienile crescuse mari în tufe negre-verzi* (Eminescu).

buruienós, **-oásă**, *buruienoși*, *-oase*, adj. || Din *buruiană* || (Despre terenuri) Năpădit de buruieni, plin de buruieni.

burzului, *burzuluiesc*, vb. IV. Refl. || Din magh. *borzol* || 1. A se supăra; a se răsti la cineva. ◆ (Fig.; despre vreme) A se schimba în rău. 2. (Înv.) A se răscula, a se răzvrăti.

busculádă, *busculade*, s.f. || Din fr. *bousculade* || Înghesuială, învălmășeală.

busólă, *busole*, s.f. || Din fr. *boussole*, it. *bussola* || Instrument alcătuit dintr-un cadran și un ac magnetic mobil (în jurul unui ax vertical) care indică direcția nord-sud, permițînd astfel orientarea pe teren. A fost inventată de chinezi în sec 3 î.e.n. ○ Expr. *A-și pierde busola* = a-și pierde dreapta judecată, a se dezorienta, a se zăpăci.

bust, *busturi*, s.n. || Din fr. *buste* || Partea superioară a corpului omenesc. ◆ Sculptură care reprezintă numai această parte a corpului.

busuióc, **-oácă**, *busuioci*, *-oace*, s.m., adj. || Din bg. *bosiljok*, scr. *bosiok* || 1. S.m. Plantă erbacee de grădină din familia labiatelor, înaltă pînă la 60 cm, cu flori albe sau trandadirii plăcut mirositoare. 2. Adj. Cu aromă și miros de busuioc (1). ◆ (Substantivat, f.) Varietate de viță de vie. ◆ *Pere busuioace* = varietate de pere vărătice.

buși[1] s.m. pl. || Din *buși*[2] || *De-a bușilea* = tîrîndu-se pe brînci.

buși[2], *bușesc*, vb. IV. Tranz. || Din bg. *buša*, scr. *bušiti* || A lovi cu pumnul; a îmbrînci, a trînti.

bușón, *bușoane*, s.n. || Din fr. *bouchon* || 1. Dop (cu ghivent). 2. Piesă cilindrică de porțelan, care conține firul fuzibil al unei siguranțe electrice.

bușteán, *bușteni*, s.m. Trunchi de copac tăiat și curățat de crengi. ○ Expr. *A dormi bușteau* = a dormi adînc. *A se lămuri bușteau* = a rămîne nelămurit.

bușumá, *bușumez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *bouchonner* || A freca un cal cu un șomoiog de paie, pentru a-l șterge de transpirație, de spume.

but[1], *buturi*, s.n. || Din tc. *but* || Coapsă a animalelor rumegătoare; bucată de carne din această parte a corpului, servind ca aliment.

but[2], *buturi*, s.n. || Din fr. *but* || Fiecare dintre stîlpii din terenul de țintă la jocul de rugbi.

butádă, *butade*, s.f. || Din fr. *boutade* || Vorbă de spirit (de obicei ironică).

butadiénă s.f. || Din fr. *butadiène* || Hidrocarbură obținută din butan, din alcool etilic și din acetilenă; este un gaz incolor, utilizat în sinteze organice, la prepararea cauciucurilor sintetice, a lacurilor etc.

butaforíe s.f. || Din rus. *butaforija* || Ansamblu de obiecte confecționate din carton presat, din pastă maleabilă, folosite la realizarea decorurilor în teatru și în cinematografie.

bután s.n. || Din fr. *butane* || Hidrocarbură incoloră extrasă din gazele de sondă și care, lichefiată, constituie componentul principal al aragazului.

butáș, *butași*, s.m. || Din magh. *bujtás* || Porțiune de ramură tînără, de viță de vie, de rădăcină etc. detașată de planta-mamă și sădită pentru a forma o plantă nouă.

butășí, *butășesc*, vb. IV. Tranz. || Din *butaș* || A înmulți o plantă prin butași.

búte, *buți*, s.f. || Lat. *buttis* || Recipient din doage de lemn, cu capacitate mare (1 000—4 000 l); butoi.

butélcă, *butelci*, s.f. || Din ucr. *butelka* || (Reg.) Vas de sticlă, de material plastic, de lut ars, cu gîtul strîmt, pentru păstrat lichide; damigeană mică.

butélie, *butelii*, s.f. || Din fr. *bouteille* || **1.** Vas de sticlă, de metal sau de material plastic folosit pentru depozitarea și transportarea unor materiale fluide, granulare sau pulverulente. • Recipient de metal destinat să conțină un gaz sub presiune (ex. b. de aragaz). **2.** *B. de Leyda* = condensator electric alcătuit dintr-un vas cilindric, de capacitate mică, cu armături metalice.

buterólă, *buterole*, s.f. || Din îr. *bouteroile* || Unealtă folosită la operațiile de nituire, pentru formarea capului bombat al niturilor; buterolă.

butíric adj. || Din fr. *butyrique* || *Acid b.* = acid organic care se găsește în grăsimile animale, mai ales în unt; este întrebuințat la prepararea unor esteri, a celulozei etc.

butói, *butoaie*, s.n. || Din *bute* || Vas de lemn făcut din doage, mai larg la mijloc decît la capete, folosit pentru păstrarea lichidelor, murăturilor etc.

butón, (1) *butoane*, s.n., **(2)** *butoni*, s.m. || Din fr. *bouton* || **1.** S.n. Mică piesă care, prin apăsare sau învîrtire, transmite comanda pentru o acționare mecanică sau electrică. **2.** S.m. Un fel de nasture mobil, de metal, sidef etc., cu care se încheie manșetele cămășilor.

butoniéră, *butoniere*, s.f. || Din fr. *boutonnière* || Mică tăietură într-un obiect de îmbrăcăminte sau de rufărie, cu marginile întărite, prin care se trece un nasture sau un buton. • Parte a reverului unei haine, unde se înfige o floare, o insignă etc.

butúc, *butuci*, s.m. **1.** Bucată dintr-un trunchi gros de copac tăiat. **2.** Partea de jos, mai groasă, a tulpinii viței de vie. **3.** Partea centrală a unei roți, în care se montează spițele. **4.** Bucată groasă de lemn prevăzută cu găuri, în care se băgau odinioară mîinile, picioarele sau gîtul arestaților.

butucănós, -oásă, *butucănoși, -oase*, adj. || Din *butuc* || Grosolan; necioplit.

buturúgă, *buturugi*, s.f. Rădăcină cu o parte din trunchiul, tăiat, al unui arbore; bucată de lemn, groasă și noduroasă.

buzát, -ă, *buzați, -te*, adj. || Din *buză* || Cu buze mari și groase.

búză, *buze*, s.f. || Cuv. autohton || **1.** Fiecare dintre cele două părți cărnoase care mărginesc gura. ○ *B. de iepure* = buză ușor despicată, constituind o anomalie congenitală. ○ Expr. *A rămîne cu buzele umflate* = a rămîne dezamăgit. *A-și mușca buzele* = a regreta foarte tare. *A-i crăpa buza după ceva* = a avea mare nevoie de ceva. *A-și linge buzele după ceva* = a pofti, a rîvni mult ceva. **2.** Marginea unui vas. **3.** Marginea unei răni. **4.** Ascuțișul unor instrumente de tăiat.

buzdugán, *buzdugane*, s.n. || Din tc. *bozdoğan* || Măciucă sau ghioagă de fier (cu măciulie țintuită), folosită odinioară ca armă de luptă sau ca semn al puterii domnești.

búzna adv. *A da buzna* = a intra undeva repede și pe neașteptate, a se repezi să intre (sau să iasă).

buzunár, *buzunare*, s.n. || Din ngr. *buzunara* || Un fel de săculeț aplicat la haine, în care se țin lucruri mărunte. ○ *Bani de b.* = sumă mică de bani, pentru cheltuieli mărunte. *Dicționar de b.* = dicționar de format mic. ○ Expr. *A avea* (sau *a băga*) *pe cineva în buzunar* = a avea pe cineva în puterea sa.

buzunări, *buzunăresc*, vb. IV. Tranz. || Din *buzunar* || A fura cuiva ceva din buzunar; a umbla prin buzunarele cuiva pentru a căuta ceva.

C

c s.m. invar. A cincea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: semioclusivă prepalatală surdă în grupurile *ce, ci*, oclusivă palatală surdă în grupurile *che, chi* şi oclusivă velară surdă în celelalte poziţii.

ca[1] adv. || Lat. *quam* || **1.** La fel cu, ca şi, precum (e): *roşu ca focul.* ◦ Cam, aproximativ. ○ *Ca mîine, poimîine* = curînd. **2.** Decît: *mai mare ca acesta.* **3.** În calitate de..., fiind... • În semn de..., drept: *să o păstrezi ca amintire.* **4.** În ce priveşte...: *ca mărime, haina se potriveşte.* **5.** De exemplu, precum: *pietre preţioase ca diamantul, smaraldul, rubinul.*

ca[2] conj. || Lat. *qu(i)a* || (Urmat de „să") Introduce propoziţii subordonate. *Să iertaţi boieri, ca nunta S-o pornim şi noi alături* (Eminescu).

cabálă, (2) *cabale*, s.f. || Din fr. *cabale* || **1.** Doctrină mistică iudaică din evul mediu, care se pretindea revelată şi care invoca un sens ocult al Bibliei, recurgînd la o simbolică fantastică a numerelor şi literelor. **2.** (Fig.) Intrigă, uneltire.

cabalín, -ă, *cabalini, -e*, s.f., adj. || Din lat. *caballinus* || **1.** S.f. (La pl.) Denumire generică dată cailor. **2.** Adj. Care aparţine cailor, privitor la cai.

cabalístic, -ă. *cabalistici, -ce*, adj. || Din fr. *cabalistique* || Misterios, tainic ◦ Obscur.

cabánă, *cabane*, s.f. || Din fr. *cabane* || Casă (la munte) pentru adăpostirea turiştilor, vînătorilor etc.

cabaniér, -ă, *cabanieri, -e*, s.m. şi f. || Din *cabană* || Administrator al unei cabane.

cabaníţă, *cabanite*, s.f. || Din bg. *kabanica* || Manta bogat împodobită şi îmblănită cu blănuri scumpe, purtată în trecut de domnitor şi de boieri la solemnităţi.

cabanós, *cabanoşi*, s.m. || Din pol. *kabanos* || Cîrnăcior subţire, preparat din carne de vită şi de porc.

cabarét, *cabarete*, s.n. || Din fr. *cabaret* || Local de petrecere, cu dans şi program de varietăţi.

cabernét s.n. || Din fr. *cabernet* || Soi de viţă de vie cu struguri mici, de culoare neagră-albăstruie. • Vin roşu, de calitate superioară, produs din acest soi de viţă.

cabestán, *cabestane*, s.n. || Din fr. *cabestan* || Aparat de ridicat sau de deplasat sarcini pe distanţe relativ scurte, prin tracţiune cu ajutorul unui cablu sau al unui lanţ, care se înfăşoară, în timpul tracţiunii, pe o tobă cu ax de rotaţie. Este utilizat pe nave, autovehicule grele etc.

cabínă, *cabine*, s.f. || Din fr. *cabine* || **1.** Cameră sau încăpere mică, amenajată într-o clădire sau într-un vehicul, cu destinaţii speciale: *cabină de ascensor; cabină telefonică.* ○ *C. spaţială* = compartiment etanş al unei nave spaţiale în care se află echipajul şi sistemele de comandă, de control, de radio etc. **2.** Mică încăpere la bordul unui vas.

cabinét, *cabinete*, s.n. || Din fr. *cabinet* || **1.** Încăpere destinată exercitării unei profesiuni: *cabinet medical, cabinet dentar.* ◦ Biroul unei persoane cu muncă de răspundere. **2.** Serviciu destinat unor studii şi consultaţii de specialitate: *cabinet tehnic.* ◦ Încăpere dintr-un muzeu, dintr-o bibliotecă în care sînt păstrate diferite colecţii: *cabinet numismatic.* **3.** (În unele ţări) Guvern, consiliu de miniştri.

cabláj s.n. || Din fr. *cablage* || Ansamblul firelor izolate care realizează legăturile electrice într-un aparat sau într-o instalaţie de telecomunicaţii.

cablogrămă, *cablograme*, s.f. || Din fr. *câblogramme* || Telegramă transmisă prin cablu submarin.

cáblu, *cabluri*, s.n. || Din fr. *câble*, engl. *cable* || **1.** Mănunchi de fire vegetale (textile) sau metalice răsucite, folosit la tracţiune sau la ridicat greutăţi. **2.** Conductă electrică formată din mai multe fire metalice îmbrăcate într-un înveliş etanş, izolator. Este folosită pentru transmiterea energiei electrice la frecvenţă industrială, pentru transmisiunea semnalelor de telecomunicaţii etc.

cabotáj, *cabotaje*, s.n. || Din fr. *cabotage* || Navigaţie comercială de-a lungul coastei mărilor.

cabotín, -ă, *cabotini, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *cabotin* || **1.** (În trecut, în Franţa) Actor ambulant. **2.** Actor mediocru, care caută să obţină efecte teatrale prin mijloace facile. ◦ *P. ext.* Persoană care urmăreşte succese uşoare.

cabrá, *cabrez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *cabrer* || (Mai ales despre cai) A se ridica pe picioarele de dinapoi. • (Despre avioane) A se ridica brusc cu partea anterioară.

cabráj, *cabraje*, s.n. || Din fr. *cabrage* || Acțiunea de a cabra. ◦ Evoluție a unui avion, cînd își mărește brusc panta de urcare.

cabriolétă, *cabriolete*, s.f. || Din fr. *cabriolet* || Trăsurică ușoară, cu două roți, trasă de obicei de un singur cal; șaretă.

cacáo [Art.: cacaua] s.f. || Din fr. *cacao*, sp. *cacao*, împrumutat din limba azteca || Produs sub formă de pulbere obținut prin măcinare din semințele arborelui de cacao, servind la prepararea ciocolatei sau a unor băuturi hrănitoare; băutură preparată din acest produs. ○ *Unt* (sau *ulei) de c.* = substanță grasă extrasă din pulberea de cacao și folosită la fabricarea ciocolatei, în cosmetică, în industria farmaceutică etc.

caccalmá, *caccalmale*, s.f. || Din tc. *kaçirma* „contrabandă" || (La jocul de cărți) Inducerea în eroare a adversarului, lăsîndu-i impresia că ai cărți mai bune decît el. ◦ (Fig.) Păcăleală, înșelătorie.

căciur, *caciuri*, s.m., adj. (Miel) cu blănița de culoare neagră pe trunchi și brumărie pe bot, urechi, extremitățile picioarelor și coadă.

cacofonie, *cacofonii*, s.f. || Din fr. *cacophonie*, gr. *kakophonia* „sunet neplăcut" || (Lingv.) Asociație neplăcută de sunete. ◦ (Muz.) Suprapunere de sunete discordante; lipsă de armonie.

cacóm, *cacomi*, s.m. || Din tc. *kakum* || (Zool.; înv.) Hermină. ◦ S.n. Blană de hermină.

cacosmíe s.f. || Din fr. *cacosmie;* gr. *kakos* „rău" + *osmē* „miros" || (Med.) Perceperea unui miros urît; poate fi subiectivă (în afara unei excitații senzoriale) sau determinată de o afecțiune nazală, bucală, gastrointestinală etc.

cactacée, *cactacee*, s.f. || Cf. gr. *kaktos* „cardon, plantă cu țepi" || (La pl.) Familie de plante exotice dicotiledonate, originare din regiunile calde ale Americii, adaptate la uscăciune prin tulpinile lor cărnoase și frunzele în formă de țepi; (și la sg.) plantă din această familie.

cactée, *cactee*, s.f. || Din fr. *cactée* || Cactacee.

cáctus, *cactuși*, s.m. || Din fr. *cactus;* gr. *kaktos* „plantă spinoasă" || Nume dat mai multor specii de plante din familia cactaceelor, cultivate ca plante ornamentale.

cadastrál, -ă, *cadastrali, -e*, adj. || Din fr. *cadastral* || Care se referă la cadastru. ○ *Registru c.* = registru în care se ține evidența suprafețelor funciare, a bunurilor imobile situate pe un anumit teritoriu.

cadástru s.n. || Din fr. *cadastre* || Ansamblul lucrărilor tehnice pentru identificarea, delimitarea, măsurarea și reprezentarea grafică a suprafețelor funciare. ◦ Inventar al fondului funciar.

cadavérie, -ă, *cadaverici, -ce*, adj. || Din fr. *cadavérique* || De cadavru; ca de cadavru.

cadávru, *cadavre*, s.n. || Din fr. *cadavre*, lat. *cadaver* || Corpul unui om sau al unui animal mort. ○ Expr. *A călca peste cadavre* = a fi lipsit de orice scrupule pentru atingerea unui scop.

cádă, *căzi*, s.f. || Din sl. *cadĭ* || **1.** Vas mare pentru îmbăiat. **2.** Recipient mare, din lemn, metal, beton etc. pentru lichide necesare în unele operații tehnologice. **3.** Zăcătoare (1).

cadență, *cadențez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *cadencer* || A imprima ritm, cadență unei fraze, unei bucăți muzicale, unei mișcări.

cadențát, -ă, *cadențați, -te*, adj. Executat în cadență, ritmic.

cadénță, *cadențe*, s.f. || Din fr. *cadence*, it. *cadenza* (< lat. *cadere* „a cădea") || **1.** Repetare ritmică a unei mișcări. ○ *În cadență* = cu mișcări repetate la intervale egale. ◦ Frecvență; viteză de repetare a unui fenomen. **2.** Succesiune ritmică a unor unități poetice (sunete, cuvinte, silabe, perioade) sau muzicale.

cadét, *cadeți*, s.m. || Din fr. *cadet*, (2) rus. *kadet* || (În trecut) **1.** Tînăr nobil care se pregătea pentru cariera armelor. **2.** (În Rusia) Membru al unui partid reacționar din Rusia țaristă.

cadîu, *cadii*, s.m. || Din tc. *kadı* || Judecător musulman.

cadînă, *cadîne*, s.f. || Din tc. *kadın* || Sclavă dintr-un harem turcesc din trecut.

cádmiu s.n. || Din fr. *cadmium* || Metal moale, alb-argintiu, folosit, sub formă de aliaje, în tehnică, în reactoarele nucleare etc.

cadóu, *cadouri*, s.n. || Din fr. *cadeau* || Dar[2] (1).

cadră, pers. 3 *cadrează*, vb. I. Intranz. || Din fr. *cadrer* || A se potrivi, a corespunde cu ceva sau într-o anumită împrejurare.

cadrán, *cadrane*, s.n. || Din fr. *cadran* || **1.** (La instrumentele de măsură) Suprafață (circulară) cu anumite diviziuni, pe care se poate urmări deplasarea unui ac indicator. ○ *C. solar* = ansamblu de linii trasate pe o anumită suprafață pe care se proiectează umbra unei tije; poziția și lungimea umbrei indică ora solară. **2.** Fiecare dintre cele patru unghiuri drepte formate de semiaxele unui sistem de coordonate rectangulare.

cádră s.f. v. **cadru.**

cadríl, *cadriluri*, s.n. || Din fr. *quadrille* || Dans de origine franceză, cu mișcare lentă, în cursul căruia partenerii se schimbă între ei; melodia corespunzătoare acestui dans.

cadrilá, -ă, *cadrilați, -te*, adj. || Din fr. *quadrillé* || (Despre țesături) Cu desene în formă de carouri.

cádru, *cadre*, s.n. || Din fr. *cadre* || **1.** Ramă pentru tablouri sau fotografii; tablou, fotografie înrămate. ◦ Desen care mărginește un text, o hartă etc. **2.** Pervaz al unei uși sau ferestre. **3.** (Fig.) Mediu, ambianță. **4.** (Fig.) Limitele unei probleme sau acțiuni. **5.** Schelet din bare de lemn, de metal sau de beton armat, întrebuințat în construcții ca element de rezistență la clădiri, poduri, galerii etc. **6.** (La pl.) Efectiv al oamenilor muncii dintr-o întreprindere, instituție sau organizație; (rar la sg.) persoană din acest efectiv. ○ *Cadre de specialitate* = specialiști într-un anumit domeniu de activitate. ◦ Persoane care ocupă funcții de conducere, militanți politici, de stat etc. **7.** Spațiu în limitele căruia e cuprinsă o imagine pe o peliculă cinematografică. || Și: **cádră** s.f.

caduc, -ă, *caduci, -ce,* adj. || Din fr. *caduc,* lat. *caducus* (< *cadere* „a cădea") || Șubred, pieritor. ● (Despre frunze, flori) Care cade (în fiecare an) de timpuriu. ● (Despre acte juridice) Care nu mai are putere legală.

caducéu, *caducee,* s.n. || Din lat. *caduceus,* fr. *caducée* || Sceptrul zeului grec Hermes, reprezentat printr-un baston cu două aripioare în vîrf și înconjurat de doi șerpi.

caducitáte s.f. || Din fr. *caducité* || Faptul, însușirea de a fi caduc. ● Ineficacitate a unui act juridic ca urmare a survenirii unui eveniment ulterior încheierii lui.

cafás, *cafasuri,* s.n. || Din tc. *kafes* || (Înv.) Încăpere deschisă în catul de sus al unei case sau într-un turn, din care se putea privi în afară; foișor.

cafeá, *cafele,* s.f. || Din tc. *kahve,* fr. *café* || Sămînța arborelui de cafea; băutură preparată din această sămînță (sau dintr-un surogat).

café-concert s.n. || Din fr. *café-concert* || (Franțuzism) Varieteu.

cafegíu, *cafegii,* s.m. || Din tc. *kahveci* || **1.** (Înv.) Proprietar al unei cafenele sau al unui magazin de cafea. ● Cel care prepara sau vindea cafele. **2.** (Fam.) Băutor pasionat de cafea.

cafeínă s.f. || Din fr. *caféine* || Alcaloid extras din cafea sau din ceai, cu întrebuințări în medicină ca tonic al sistemului nervos central, al centrilor respiratori, vasomotori etc. || Și: **cofeínă** s.f.

cafeísm s.n. || Din fr. *caféisme* || Intoxicație datorită abuzului de cafea; se manifestă prin tulburări de ritm cardiac, ameteli, greață, vărsături etc.

cafenéa, *cafenele,* s.f. || Din tc. *kahvehane* || Local public în care se consumă cafea, ceai, băuturi alcoolice etc.

cafeníu, -íe, *cafenii,* adj. || Din *cafea* || De culoarea cafelei prăjite. *Destul, latră atunci copoiul cafeniu* (Alexandrescu).

cafetiéră, *cafetiere,* s.f. || Din fr. *cafetière* || Aparat folosit pentru prepararea cafelei. ● Vas pentru păstrarea cafelei.

caftán, *caftane,* s.n. || Din tc. *kaftan* ||Manta lungă și largă, de proveniență orientală, uneori împodobită, pe care o purtau în trecut domnii și boierii români.

cáhlă, *cahle,* s.f. || Din ucr. *kahlja* || Placă de teracotă sau de faianță folosită la construcția sobelor sau a șemineelor.

caiá, *caiale,* s.f. || Cf tc *kayar* „potcoavă cu colți" || Cui pentru prinderea potcoavelor la animale.

caiác, *caiace,* s.n. || Din fr. *kayak* || **1.** Ambarcație de sport, ușoară și suplă, condusă cu ajutorul unei padele. **2.** Sport practicat cu această ambarcație.

caiáfă, *caiafe,* s.f. || De la n. pr. *Caiafa* || Persoană fățarnică. ○ Expr. *A trimite pe cineva de la Ana la Caiafa* = a purta pe cineva cu vorba.

caíc, *caice,* s.n. || Din tc. *kayık* || **1.** Ambarcație îngustă cu două catarge. **2.** Luntre ușoară îngustă și lungă, încovoiată la capete. *Caicul pornește clătinat de valuri* (Iosif).

caíd, *caizi,* s.m. || Din fr. *caïd* || Titlu purtat în trecut de guvernatorul unei provincii sau al unui oraș din statele musulmane ale Africii de nord, care avea și atribuții judecătorești.

cáier, *caiere,* s.n. || Lat. **caiulus* || Mănunchi de lînă, de in, de cînepă etc., care se pune în furcă pentru a fi tors.

caiét, *caiete,* s.n. || După fr. *cahier;* cf. pol. *kajet* || Fascicul din foi de hîrtie albă sau liniată, legate sau broșate, folosit la scris. ○ *C. de sarcini* v. *sarcină* **(2).**

caimác, *caimacuri,* s.n. || Din tc. *kaymak* || **1.** Pojghiță care se formează la suprafața laptelui fiert. ○ Expr. *A lua caimacul* = a-și însuși partea cea mai bună. **2.** Spumă care apare la suprafața cafelei în urma fierberii.

caimacám, *caimacami,* s.m. || Din tc. *kaymakam* || (În trecut, în Țara Românească și în Moldova) Locțiitor al domnului.

caimán, *caimani,* s.m. || Din fr. *caïman,* sp. *caiman* || Specie de crocodil din America Centrală și de Sud, lung pînă la 6 m. Pielea **c.** este folosită în marochinărie.

cainozóic s.n. || Din fr. *caenozoïque* || Neozoic.

caís, *caiși,* s.m. || Din *caisă* || Pom fructifer din familia rozaceelor, cu flori albe cu nuanțe roz, care apar înaintea frunzelor, cultivat pentru fructele sale.

caísă, *caise,* s.f. || Din ngr. *kaisi* || Fructul caisului, drupă sferică sau ovoidă, de culoare galbenă-portocalie.

cal, *cai,* s.m. || Lat. *caballus* || **1.** Animal domestic erbivor, cu copita nedespicată, folosit la călărie și la tracțiune. ○ Expr. *Cal de bătaie* = persoană hărțuită, muncită de toți. *A fi* (sau *a ajunge) cal de poștă* = a fi întrebuințat la toate. *A ajunge din cal măgar* = a ajunge dintr-o situație mai bună în una mai rea. ● (Tehn.) *Cal-putere* = unitate de măsură a puterii egală cu 75 de kilograme forță-metri pe secundă. **2.** Aparat de gimnastică pentru sărituri. **3.** Piesă la jocul de șah. **4.** (Entom.) *Calul-dracului* (sau *popii)* = libelulă. (Ihț.) *Cal-de-mare* = mic pește marin, cu capul asemănător cu al calului.

calá, *calez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *caler* || **1.** A regla (a fixa orizontal) suportul unui aparat topografic de vizare. **2.** A imobiliza intenționat un obiect față de altul înainte ca acesta să intre în funcțiune.

calabalîc, *calabalîcuri,* s.n. || Din tc. *kalabalık* || Obiecte felurite în dezordine; bagaje, catrafuse cu care se mută sau cu care călătorește cineva.

calafát s.n. || Din tc. *kalafat* || Cîlți sau cîrpe destrămate și îmbibate cu catran, folosite pentru etanșarea punților și bordajelor de lemn ale navelor.

calaicán s.n. || Din ngr. *kalakanthi* || Denumire populară pentru sulfatul de fier, utilizat la combaterea dăunătorilor în agricultură, la vopsitul țesăturilor, în tăbăcărie etc.

calâj, *calaje,* s.n. || Din fr. *calage* || (Nav.) Ansamblul grinzilor de pe platforma unei cale,

pe care se reazemă navele în timpul construcției sau al reparației.

calambúr, *calambururi*, s.n. || Din fr. *calembour* || Joc de cuvinte bazat pe asemănarea formală a unor termeni deosebiți ca sens. Constituie și un procedeu literar.

calamínă s.f. || Din fr. *calamine* || Reziduu provenit din arderea combustibilului într-un motor cu ardere internă, care se depune pe pereții interni ai cilindrului, pe bujii etc., putînd provoca perturbații în funcționarea motorului.

calamitát, -ă, *calamitați, -te*, adj. || De la *calamitate* || Care a suferit de pe urma unei calamități naturale.

calamitáte, *calamități*, s.f. || Din fr. *calamité* lat. *calamitas, -atis* || Dezastru care lovește o colectivitate (ex. inundații, molime, cutremure etc.).

calandrá, *calandrez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *calandrer* || A trece un material printr-un calandru (1) în vederea subțierii, netezirii etc. acestuia.

calándru, *calandre*, s.n. || Din fr. *calandre* || **1.** Mașină de lucru cu mai mulți cilindri rotitori, printre care, prin presare și încălzire, se obțin, dintr-un material flexibil, foi subțiri și întinse (de ex. de cauciuc, de hîrtie etc.). **2.** (Tipogr.) Presă pentru imprimare în relief pe carton special a matrițelor de stereotipie.

calápăr s.m. || Din scr. *kaloper* || (Bot.; reg.) Calomfir.

calapód, *calapoade*, s.n. || Din ngr. *kalapodi* || Piesă de lemn, care reproduce forma labei piciorului, întrebuințată la confecționarea încălțămintei sau la menținerea formei acesteia. ● Formă de lemn pe care se întind căciulile sau pălăriile. ○ Expr. *Pe același calapod* = la fel, identic. ● *P. gener.* Formă, tipar, model.

cálă[1], *cale*, s.f. || Din fr. *cale* || **1.** Încăpere sub puntea unei nave, în care se depozitează încărcătura. **2.** Platformă ușor înclinată pe care se construiesc sau se repară nave.

cálă[2], *cale*, s.f. || Din germ. *Kalla*, lat. *calla* || Plantă erbacee cu flori mari, albe, răsucite în formă de cornet, originară din Africa de Sud; se cultivă ca plantă decorativă.

cálă[3], *cale*, s.f. || Din fr. *cale* || **1.** Piesă în formă de trunchi de piramidă care se așază în fața roții unui vehicul spre a-l imobiliza. **2.** Piesă cu care se controlează dimensiunile pieselor în construcția de mașini.

calc, *calcuri*, s.n. || Din fr. *calque* || **1.** *Hîrtie de calc* = hîrtie translucidă folosită la executarea desenelor în tuș și la transpunerea lor pe ozalid. ● Copia pe hîrtie de calc a unui desen. **2.** (Lingv.) Atribuirea de sensuri noi, după model străin, unor cuvinte existente în limbă; formarea unor cuvinte ori expresii noi prin traducerea din altă limbă a elementelor componente ale acestora.

calcán[1], *calcane*, s.n. || Din tc. *kalkan* || Perete exterior al unei clădiri, fără uși sau ferestre (acoperit de un zid asemănător al clădirii vecine).

calcán[2], *calcani*, s.m. || Din tc. *kalkan* [*balığı*] || Pește teleostean de mare cu corpul turtit lateral și cu ochii pe partea stîngă a capului.

calcanéu, *calcanee*, s.n. || Din lat. *calcaneum*, fr. *calcanéum* || Unul dintre oasele care formează călcîiul.

calcár [Acc. și: *cálcar*], *calcare*, s.n. || Din lat. *calcarius*, fr. *calcaire* || Rocă sedimentară sau metamorfică formată din carbonat de calciu; se utilizează ca material de construcție și ca ornament, la fabricarea varului, a cimentului etc.

calcarós, -oásă, *calcarоși, -oase*, adj. || Din *calcar* || Care conține calcar.

cálce[1] s.f. || Din lat. *calx, calcis* || **1.** Oxid de calciu. **2.** Material refractar obținut prin calcinarea calcarului.

cálce[2] s.f. || Lat. *calx, calcis* || *Calcea-calului* = plantă erbacee perenă, toxică, din familia ranunculaceelor, înaltă de 20—60 cm, cu frunze groase în formă de copită de cal și cu flori mari, galbene-aurii.

calcedónie s.f. || Din fr. *calcédoine*, lat. *chalcedonius*. Cf. *Calcedonia*, oraș de lîngă care se extrăgea această piatră || Varietate de silice, translucidă, divers colorată folosită ca piatră semiprețioasă la confecționarea unor obiecte de artă, ca abraziv etc.

calchiá, *calchiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *calquer* || **1.** A copia un desen sau o schiță pe hîrtie de calc. **2.** A forma cuvinte sau expresii noi prin procedeul calcului (2).

calciferól s.n. || Din fr. *calciférol* || Vitamina D_2.

calciifiá vb. I v. **calcifica.**

calcificá, pers. 3 *calcifică*, vb. I. Refl. || După fr. *calcifier* || (Despre țesuturi) A se întări prin depunere de săruri de calciu. || Și: **calciifiá** vb. I.

calcinà, *calcinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *calciner* || A încălzi un material la o temperatură înaltă, în scopul eliminării apei, arderii substanțelor organice etc.

calcinóză s.f. || Din fr. *calcinose* || Boală caracterizată prin depunerea unor cantități mari de săruri de calciu în diferite țesuturi și organe.

calcio-vécchio s.n. || Cuv. it. || Gen de tencuială ornamentală cu suprafața zgrunțuroasă, care dă zidurilor un aspect de vechime.

calcít s.n. || Din fr. *calcite* || Carbonat natural de calciu, transparent, incolor sau divers colorat, care alcătuiește calcarul, marmura etc. Cristalele mari și limpezi, numite *spat de Islanda*, se utilizează în industria optică.

cálciu s.n. || Din fr. *calcium*, lat. *calx, calcis* „piatră de var" || Element chimic alb-argintiu din familia metalelor alcalino-pămîntoase, foarte răspîndit în natură sub formă de combinații, avînd multiple utilizări în construcții, în industrie etc.; face parte din compoziția organismului animal, avînd rol în formarea țesutului osos.

calcografíe s.f. || Din fr. *chalcographie;* gr. *chalkos* „aramă" + *graphein* „a scrie" || Procedeu de tipărire cu forme a căror suprafață activă, adîncită (gravată chimic sau mecanic) se umple

în timpul imprimării cu o cerneală ce ajunge în contact cu hîrtia presată pe formă; tipar adînc, tîfdruc.

calcopirítă s.f. || Din fr. *chalcopyrite* || Sulfură naturală de cupru și fier, de culoare galbenă-verzuie; este cel mai important minereu de cupru.

cálcul (1, 2) *calcule*, s.n., (3) *calculi*, s.m. || Din fr. *calcul*, lat. *calculus* || **1.** S.n. Ansamblu de operații matematice făcute cu scopul de a găsi valorile unor mărimi. ○ *C. diferențial* v. *diferențial* (2). *C. infinitezimal* v. *infinitezimal*. *C. integral* v. *integral* (2). ● *C. logic* = calcul analog celui matematic, efectuat asupra enunțurilor transpuse în formă simbolică, adică transformate în expresii logice. **2.** S.n. Plan, combinație, socoteală. **3.** S.m. Concrețiune, asemănătoare cu o pietricică, formată accidental în anumite organe interne ale omului (mai frecvent în organele cavitare și în canale); piatră (9).

calculá, *calculez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *calculer*, lat. *calculare* || A face un calcul, a socoti; a elabora un plan, un proiect.

calculát, -ă, *calculați, -te*, adj. (Despre persoane) Chibzuit, socotit.

calculatór, *calculatoare*, s.n. || Din fr. *calculateur*, lat. *calculator* || **1.** Tabel care cuprinde rezultatele unor calcule, folosit în operațiile matematice. **2.** Instalație sau aparat cu care se efectuează automat operații matematice și logice. **C.** pot fi: mecanice sau electromecanice (mașini de calcul) și electronice (ordinatoare, computere).

calculáție, *calculații*, s.f. || Din lat. *calculatio* || Faptul de a calcula; ansamblu de calcule făcute în scopul determinării unor indicatori.

calculóză, *calculoze*, s.f. || Din fr. *calculose* || (Med.) Litiază.

cald, -ă, *calzi, -de*, adj. || Lat. *calidus* || **1.** Care se află la o temperatură relativ ridicată față de mediul ambiant sau corpul omenesc. ○ Expr. *Nici cald, nici rece* = așa și așa; nici așa, nici așa. *Mă ia cu cald* = am febră. **2.** Fierbinte, încins. **3.** (Despre îmbrăcăminte) Călduros.

caldarîm, *caldarîmuri*, s.n. || Din tc. *caldirim* || Pavaj executat din bolovani; drum pavat sau asfaltat.

cále, *căi*, s.f. || Lat. *callis* || **1.** Fîșie de teren amenajată pentru circulația oamenilor, a vehiculelor și a animalelor; drum ○ *Din cale-afară* = peste măsură. ○ Expr. *A fi* (sau *a se pune*) *în calea cuiva* = a i se împotrivi. *A găsi cu cale* = a socoti că este nimerit. *Calea-valea* = treacă meargă. *A pune la cale* = a pregăti ceva. *A fi pe cale de...* = a fi gata să... ● (Înv.) Arteră de penetrație într-un oraș, făcînd legătura cu o șosea importantă. **2.** Călătorie. ● Depărtare, distanță: *cale de două zile*. **3.** *Căile respiratorii* = aparatul respirator. **4.** (Fig.) Direcție, linie luată de o dezvoltare, de o mișcare; metodă, mijloc: *pe calea tratativelor*. **5.** Element al unui sistem tehnic, amenajat pentru a permite transportul pe el al unei mașini, al unui aparat etc. ○ *C. de rulare* = suprafață pe care rulează roțile sau rolele unui sistem tehnic. ● *C. de transmisiune* = ansamblu de mijloace folosite pentru transmisiuni în radiodifuziune sau în telefonie. *C. ferată* v. *ferată*. **6.** (Dr.) *C. de atac* v. *atac* (4).

caleáșcă, *caleșți*, s.f. || Din rus. *koljaska* || (Înv.) Trăsură elegantă, pe arcuri foarte flexibile.

calefácție s.f. || Din fr. *calefaction* || Formarea unei pături de vapori la suprafața de separație dintre un lichid și un corp solid încins, care împiedică lichidul de a lua contact direct cu corpul solid.

caleidoscóp, *caleidoscoape*, s.n. || Din fr. *kaléidoscope*; gr. *kalos* „frumos" + *eidos* „imagine" + *skopein* „a examina" || Dispozitiv alcătuit dintr-un tub cu mai multe oglinzi, cu ajutorul cărora se formează diferite imagini simetrice ale unor corpuri mici, colorate, din interior.

calendár, *calendare*, s.n. || Din lat. *calendarium* || **1.** Sistem de împărțire a timpului în ani, luni și zile, bazat pe fenomene astronomice periodice (mișcarea de revoluție a Pămîntului în jurul Soarelui, rotația Pămîntului în jurul axei proprii). **2.** Indicator (carte, agendă) al succesiunii lunilor, săptămînilor și zilelor unui an. ○ Expr. *A face cuiva capul calendar* = a zăpăci pe cineva. *A se uita ca pisica* (sau *ca mița*) *în calendar* = a se uita la ceva fără să priceapă nimic. ● *C. gregorian* v. *gregorian*. *C. iulian* v. *iulian*.

calendaristic, -ă, *calendaristici, -ce*, adj. || Din *calendar* || Privitor la calendar, conform calendarului. ○ *An c.* = an socotit de la 1 ianuarie pînă la 31 decembrie.

calénde s.f. pl. || Din lat. *calendae* || Numele primei zile a fiecărei luni la romani. ○ *La calendele grecești* = niciodată (grecii neavînd „calende").

călfă, *calfe*, s.f. || Din tc. *kalfa* || (În trecut) Lucrător care după perioada de ucenicie era obligat să mai lucreze un timp la patronul său.

calibrá, *calibrez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *calibrer* || **1.** A prelucra cu precizie un obiect pentru a obține forma și dimensiunile prescrise și un înalt grad de netezime a suprafeței. **2.** A grada un instrument în unități alese în vederea efectuării unor măsurări. **3.** A sorta semințe, fructe etc. după mărime.

calibrór, *calibroare*, s.n. || Din fr. *calibreur* || Aparat sau mașină pentru calibrarea semințelor, a fructelor etc.

calíbru, *calibre*, s.n. || Din fr. *calibre*, it. *calibro*; ar. *qālib* „calapod" || **1.** Diametrul interior al unui orificiu circular (ex. al țevii unei arme). **2.** Instrument de precizie cu care se verifică dimensiunile unei piese fabricate. **3.** (Fig.) Mărime, proporție, calitate.

calíc, -ă, *calici, -ce*, adj. || Din ucr. *kalika* „olog" || (Adesea substantivat) **1.** Foarte sărac; cerșetor. **2.** (Înv.) Infirm. **3.** Zgîrcit, avar; lacom.

calicí, *calicesc*, vb. IV. || Din *calic* || **1.** Intranz și tranz. A deveni sau a face să devină calic (1). **2.** Refl. A se lăcomi; a se zgîrci.

calicíe s.f. || Din *calic* || **1.** Sărăcie extremă. **2.** Zgîrcenie.

calicíme s.f. || Din *calici* || Mulțime de oameni săraci, de calici.

calíciu, *calicii,* s.n. || După fr. *calice,* lat. *calix, -icis* „cupă, caliciu" || Învelișul extern al florilor, alcătuit din frunzișoare verzi numite sepale.

calíf, *califi,* s.m. || Din fr. *calife;* ar. *khalifa* „vicar, locțiitor" || Titlu dat șefilor religioși și politici la musulmani.

califát, *califate,* s.n. || Din fr. *califat* || **1.** (Înv.) Formă de stat instituită în teritoriile stăpînite de arabi. **2.** Demnitatea de calif.

calificá, *calific,* vb. I. || Din fr. *qualifier,* lat. *qualificare.* || **1.** Refl. și tranz. A dobîndi sau a ajuta pe cineva să dobîndească un nivel corespunzător de pregătire într-o specialitate. **2.** Refl. (Despre un concurent) A obține dreptul de a participa la o etapă superioară într-o competiție sportivă, culturală etc. **3.** Tranz. A caracteriza pe cineva sau ceva, a-i atribui o calitate.

calificáre, *calificări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) califica;* pregătire profesională, teoretică și practică într-un anumit domeniu. **2.** Etapă eliminatorie într-un concurs sau într-o competiție sportivă, în care se stabilesc, prin punctajul obținut, participanții promovați în etapa următoare.

calificát, -ă, *calificați, -te,* adj. **1.** Care are pregătirea profesională corespunzătoare. **2.** (Despre infracțiuni) Săvîrșit în împrejurări speciale.

calificatív, -ă, *calificativi, -e,* adj., s.n. || Din fr. *qualificatif* || **1.** Adj. Care califică: *adjectiv calificativ.* **2.** S.n. Termen folosit pentru a caracteriza o persoană sau un lucru. ◦ (Pedag.; în unele țări) Sistem de notare (cu „bine", „suficient" etc.) a elevilor și studenților.

califórniu s.n. || Din fr. *californium,* de la n. pr. *California* || Element chimic radioactiv, transuranic, obținut pe cale artificială.

caligráf, -ă, *caligrafi, -e,* s.m. și f. || Din fr. *calligraphe;* gr. *kallos* „frumos" + *graphein* „a scrie" || Persoană care se ocupa în trecut cu copierea artistică de cărți și manuscrise, mai ales înainte de răspîndirea tiparului.

caligráfic, -ă, *caligrafici, -ce,* adj. || Din fr. *calligraphique* || (Despre scris) Citeț, frumos.

caligrafíe s.f. || Din fr. *calligraphie,* gr. *kalligraphia* || Deprinderea de a scrie frumos. ◦ Fel de a scrie al cuiva.

caliméra s.f. || Din ngr. *kalimera* || (Fam.) *A se schimba calimera* = a se schimba situația. *A întoarce calimera* = a-și schimba atitudinea față de cineva.

calitáte, *calități,* s.f. || Din fr. *qualité,* lat. *qualitas, -atis* || **1.** Sinteza însușirilor și laturilor esențiale ale obiectelor, fenomenelor sau proceselor în virtutea cărora un lucru este ceea ce este, deosebindu-se de celelalte lucruri. ◦ Însușire (în special bună) a unei persoane sau a unui lucru. **2.** Titlu, situație care conferă un drept.

calitatív, -ă, *calitativi, -e,* adj. || Din fr. *qualitatif,* lat. *qualitativus* || Privitor la calitate.

calm, -ă, *calmi, -e,* adj., s.n. || Din fr. *calme* || **1.** Adj. (Despre natură) În stare de liniște deplină. ◦ (Despre oameni și manifestările lor) Stăpînit, cumpănit; liniștit, potolit. **2.** S.n. Stare de liniște a atmosferei. ◦ Lipsă de frămîntări. ◦ Stăpînire de sine; sînge rece.

calmá, *calmez,* vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *calmer* || A (se) liniști, a (se) potoli.

calmánt, -ă, *calmanți, -te,* adj., s.n. || Din fr. *calmant* || (Medicament) care calmează durerile; sedativ.

calmár, *calmari,* s.m. || Din fr. *calmar* || Cefalopod comestibil, cu corpul alungit, conic, cu gura înconjurată de zece tentacule; trăiește în Marea Mediterană și în Oceanul Atlantic.

calofíl, -ă, *calofili, -e,* adj. || Din gr. *kallos* „frumos" + *philos* „iubitor" || Căruia îi place frumosul, iubitor de frumos.

caloián s.m. || Cf. sl. *kalenŭ* || Obiect de ritual folcloric cu înfățișare de om făcut din lut sau din lemn, împodobit cu flori, care se îngropa sau se arunca în apă pentru a aduce ploaie.

calomél s.n. || Din fr. *calomel* || Clorură mercuroasă, sub formă de pulbere albă, fină, cu întrebuințări în medicină ca purgativ, vermifug etc.

calomfír, *calomfiri,* s.m. || Din bg. *kalofer* || Plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu frunze ovale și flori galbene, cultivată uneori ca plantă decorativă.

calomniá, *calomniez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *calomnier* || A vorbi de rău pe cineva, a defăima.

calomniatór, -oáre, *calomniatori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *calomniateur* || Persoană care calomniază, defăimător.

calomníe, *calomnii,* s.f. || Din fr. *calomnie* || Afirmație mincinoasă, făcută cu scopul de a atinge onoarea sau reputația cuiva.

calomniós, -oásă, *calomnioși, -oase,* adj. || Din fr. *calomnieux* || Care cuprinde o calomnie, defăimător.

calóric, -ă, *calorici, -ce,* adj. || Din fr. *calorique* || Referitor la căldură.

calórie, *calorii,* s.f. || Din fr. *calorie* || Unitate de măsură a energiei termice, egală cu căldura necesară pentru a ridica temperatura unui gram de apă distilată de la 19,5 la 20,5°C la presiunea normală.

calorifér, *calorifere,* s.n. || Din fr. *calorifère;* lat. *calor* „căldură" + *ferre* „a purta" || Instalație pentru încălzirea încăperilor dintr-o clădire sau dintr-un grup de clădiri prin intermediul unui agent (apă, aburi sau aer) încălzit într-o sursă centrală și care circulă prin corpuri de încălzire.

calorífic, -ă, *calorifici, -ce,* adj. || Din fr. *calorifique* || Care produce sau transportă căldură.

calorifúg, -ă, *calorifugi, -e,* adj. || Din fr. *calorifuge* || (Despre materiale) Rău conducător de căldură; izolant termic.

calorigén, -ă, *calorigeni, -e,* adj. || Din fr. *calorigène;* lat. *calor* „căldură" + gr. *gennan* „a

produce“ || (Despre sisteme fizico-chimice) Care produce căldură.

calorimetríe s.f. || Din fr. *calorimétrie* || Parte a fizicii care se ocupă cu metodele de măsurare a cantităților de căldură.

calorimétru, *calorimetre*, s.n. || Din fr. *calorimètre* || Instrument pentru măsurarea cantității de căldură emanată sau absorbită de un corp.

calosóma, *calosome*, s.f. || Cf. gr. *kallos* „frumos“ + *soma* „corp“ || Insectă carnivoră din ordinul coleopterelor, de culoare verde-metalic sau negricioasă. Este folositoare prin faptul că distruge omizile din păduri.

caiótă, *calote*, s.f. || Din fr. *calotte* || **1.** Fiecare dintre cele două porțiuni obținute prin secționarea unei sfere cu un plan. **2.** Partea de deasupra a unei pălării, care acoperă capul și care se continuă cu borurile. **3.** *C. glaciară* = masă de gheață care acoperă suprafețe mari din regiunile polare. **4.** *C. craniană* = partea superioară a cutiei craniene.

calozitáte, *calozități*, s.f. || Din fr. *callosité*, lat. *callositas, -atis* (< *callosus* „bătătorit“ || Întărire și îngroșare a pielii.

calp, -ă, *calpi, -e*, adj. || Din tc. *kalp* || (Înv.; despre monede) Fals, falsificat.

calpác, *calpace*, s.n. || Din tc. *kalpak* || (Înv.) Căciulă mare de piele neagră, tivită cu blană și împodobită cu surguci, purtată în trecut de domn și de boierii mari.

caltabóș, *caltaboși*, s.m. Un fel de cîrnat făcut din mărunțaie de porc, cu orez și ingrediente.

calúp, *calupuri*, s.n. || Din tc. *kalup* || **1.** Calapod, tipar (în cărămidărie, olărie etc.). **2.** Bucată de material (săpun, gheață etc.) de formă paralelipipedică.

cálus s.n. || Din fr. *calus*, lat. *callum* „îngroșare“ || Țesut osos nou care sudează capetele unui os fracturat.

calvár, *calvaruri*, s.n. || Din fr. *calvaire*, lat. *calvarium* || Chin, suferință îndelungată; încercare grea.

calvín, -ă, *calvini, -e*, adj., s.m. și f. || De la n. pr. *Calvin*, reformator religios francez || **1.** Adj. Privitor la calvinism. **2.** S.m. și f. Adept al calvinismului.

calvinísm s.n. || Din fr. *calvinisme* || Sistem teologic, protestant, întemeiat în sec. 16, în Franța de Calvin. Unindu-se cu adepții lui Zwingli, au format biserica reformată.

calvíție s.f. || Din fr. *calvitie*, lat. *calvities* || Rărirea și apoi dispariția definitivă a părului capului; pleșuvie, chelie.

cam adv. || Din *camai*, înv. „mai; și mai“ || Aproximativ, aproape: *cam pe atunci.* ◦ Oarecum, întrucîtva: *s-a cam îndepărtat de subiect.* • Prea (mult): *s-a cam întrecut cu gluma.*

camaiéu s.n. || Din fr. *camaïeu* || Pictură executată în tonurile aceleiași culori, cu o mare diversitate de nuanțe.

camambért s.n. || Din fr. *camembert* (după numele localității *Camembert*, unde s-a fabricat întîi această brînză) || Un soi de brînză grasă, moale, preparată din lapte de vacă.

camarád, -ă, *camarazi, -de*, s.m. și f. || Din fr. *camarade;* sp. *camarado* „tovarăș de cameră“ || Tovarăș de arme; coleg; prieten. *Tatæ m-æ privit ca un bun camarad* (Sadoveanu).

camaraderíe, *camaraderii*, s.f. || Din fr. *camaraderie* || Legătură prietenească; colegialitate.

camarílă, *camarile*, s.f. || Din fr. *camarille*, sp. *camarilla* (< *camara* „cabinet particular al regelui“) || Grup de favoriți ai unui suveran, care influențează în interesul lor personal politica statului.

cámă, *came*, s.f. || Din fr. *came* || Proeminență pe suprafața unui ax sau a unui disc, care servește la deplasarea periodică a unui organ.

cámănă, *camene*, s.f. || Din sl. *kamenĭ* „piatră“ || Odgon fixat la partea inferioară a năvodului și de care se prind greutăți de plumb, pentru a se putea pescui pe fundul apei.

cámătă, *camete*, s.f. || Din sl. *kamata* || Dobîndă excesivă încasată de cămătar pentru sumele acordate ca împrumut.

cambiál, -ă, *cambiali, -e*, adj. || Din it. *cambiale* || Privitor la cambie, de cambie.

cámbie, *cambii*, s.f. || Din it. *cambio* || Titlu de credit pe termen scurt prin care cineva se obligă să plătească la un anumit termen o sumă de bani aceluia pe care documentul îl desemnează.

cámbiu s.n. || Din fr. *cambium;* lat. *cambium* „schimb“ || Țesut vegetal care asigură creșterea în grosime a tulpinii și rădăcinii.

cambrá, *cambrez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *cambrer* || A (se) curba, a (se) îndoi în formă de arc.

cambrián s.n. || Din fr. *cambrien* || Prima perioadă a erei paleozoice, caracterizată prin trilobiți, brahiopode etc.

cámbulă, *cambule*, s.f. || Cf. rus., bg. *kambala* || Pește teleostean de mare cu corpul turtit, lung de 20—30 cm, cu amîndoi ochii pe partea dreaptă; trăiește pe fundul apelor, culcat pe partea stîngă.

cambúză, *cambuze*, s.f. || Din fr. *cambuse* || Magazie de alimente pe o navă.

camée, *camee*, s.f. || Din fr. *camée* || Piatră dură, fină, sculptată în relief cu o figură sau cu motive decorative și servind ca podoabă.

cameleón, *cameleoni*, s.m. || Din fr. *caméléon;* gr. *chamaileon* „leu care se tîrăște“ || **1.** Reptilă arboricolă, insectivoră, din regiunile tropicale, care are proprietatea de a-și schimba culoarea pielii după cea a mediului înconjurător. **2.** (Fig.) Persoană care își schimbă purtarea și convingerile după împrejurări.

cameleonísm s.n. || Din fr. *caméléonisme* || **1.** Proprietate a unor animale de a-și schimba culoarea după mediul înconjurător. **2.** (Fig.) Schimbare a purtării și a convingerilor după împrejurări.

camélie, *camelii*, s.f. || Din fr. *camélia*, de la n. pr. *Camelli*, care a adus planta din Asia tropicală || Plantă ornamentală cu flori mari, albe sau roșii și cu frunze totdeauna verzi.

camelină, *cameline*, s.f. || Din fr. *cameline* || Plantă erbacee anuală din familia cruciferelor, cultivată pentru semințele sale bogate în ulei folosit la fabricarea săpunului.

cameramán, *cameramani*, s.m. || Din engl. *cameraman* || Operator de cinema sau de televiziune care manevrează camera de luat vederi.

cámeră, *camere*, s.f. || Din it. *camera* || **1.** Încăpere într-o clădire, într-o locuință. ○ *Muzică de c.* = compoziție muzicală pentru un mic număr de instrumente. **2.** Nume dat unor încăperi cu destinație specială: *cameră de lucru; cameră de comandă. Cameră obscură* = încăpere întunecoasă, cu pereții opaci, în care se prelucrează materialul fotografic. **3.** *C. de ardere* (sau *de combustie)* = spațiu închis în care are loc arderea amestecului combustibil-aer la motoarele cu ardere internă. **4.** *C. de luat vederi* = aparat cu ajutorul căruia se obțin imaginile pe peliculă în procesul filmării. **5.** Tub toroidal de cauciuc umplut cu aer, care se așază înăuntrul anvelopei, pe roata unor vehicule; balon de cauciuc umplut cu aer, în interiorul anvelopei la unele mingi de sport. **6.** Denumire dată adunării legislative în unele țări.

camerístă, *cameriste*, s.f. || Din fr. *camériste* || (Ieșit din uz) Femeie care se afla în serviciul personal al unei doamne; fată în casă.

camertón, *camertonuri*, s.n. || Din germ. *Kammerton* || Instrument format din unul sau mai multe tuburi sonore (corespunzătoare notelor *sol, re, la, mi)*, folosit la acordarea instrumentelor muzicale.

cámfor s.n. || Din lat. *camphora* || Substanță organică volatilă, cu miros caracteristic, folosită ca stimulent al centrilor nervoși vasomotori și ai aparatului respirator.

cámgarn s.n. || Din germ. *Kammgarn* || Stofă de calitate superioară, din fire netede de lînă, cu o țesătură specială.

camilăfcă, *camilafce*, s.f. || Din sl. *kamilavka* || Potcap acoperit cu un văl, de obicei negru, purtat de prelații și călugării ortodocși la anumite ocazii.

camión, *camioane*, s.n. || Din fr. *camion* || **1.** Autocamion. **2.** Vehicul cu tracțiune animală, folosit pentru transportul de mărfuri sau materiale.

camionáj, *camionaje*, s.n. || Din fr. *camionnage* || Transport de mărfuri cu camionul.

camionétă, *camionete*, s.f. || Din fr. *camionnette* || Autocamionetă.

campamént, *campamente*, s.n. || Din fr. *campement* || Instalare temporară, în corturi, a unei unități militare, a unui grup de turiști etc.

campánie, *campanii*, s.f. || Din fr. *campagne*, rus. *kampanija* || **1.** Totalitatea operațiilor armate executate pe cîmpul de luptă, într-o anumită perioadă. ○ *De campanie* = destinat să fie folosit pe front: *bucătărie de campanie; ținută de campanie.* **2.** Acțiune organizată în vederea realizării într-o anumită perioadă de timp a unor sarcini importante: *campanie agricolă.*

campanulacée s.f. pl. || Din fr. *campanulacées* || Familie de plante erbacee, caracteristice prin frunzele alterne simple și flori hermafrodite, albastre-violacee sau albe, de forma unui clopoțel.

campanúlă, *campanule*, s.f. || Din fr. *campanule* || (Bot.) Clopoțel (2).

camping [Pr.: chémping], *campinguri*, s.n. || Din engl., fr. *camping* || Loc în care sînt instalate corturi sau căsuțe pentru turiști.

campión, -oánă, *campioni, -oane*, s.m. și f. || Din it. *campione* || **1.** Persoană, echipă etc. care cucerește primul loc într-o competiție sportivă națională, internațională, mondială sau olimpică. **2.** (Fig.) Luptător de frunte pentru o cauză.

campionát, *campionate*, s.n. || Din it. *campionato* || Competiție organizată pe o probă sau pe o ramură sportivă, prin care se stabilește cel mai bun sportiv sau cea mai bună echipă.

camuflá, *camuflez*, vb. I. || Din fr. *camoufler* || **1.** Tranz. și refl. A (se) ascunde vederii inamicului; (tranz.) a acoperi o sursă de lumină. **2.** Tranz. (Fig.) A deghiza, a ascunde un plan, o intenție.

camuflái, *camuflaje*, s.n. || Din fr. *camouflage* || Faptul de a (se) camufla; (concr.) material întrebuințat pentru camuflare.

caná s.f. v. **canea.**

canadián, -ă, *canadieni, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *canadien* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din națiunea formată pe teritoriul Canadei din populații eterogene. **2.** Adj. Referitor la Canada sau la populația ei.

canadiánă, *canadiene*, s.f. || Din fr. *canadienne* || Haină scurtă, de obicei impermeabilă.

canáf, *canafuri*, s.n. || Din magh. *kanaf* || Ciucure.

canafás s.n. || Din germ. *Kannefas, Kanevas* || Pînză rară, foarte apretată, folosită ca furnitură la îmbrăcăminte, în legătoria de cărți etc.

canál, (1) *canaluri*, **(2, 3, 4)** *canale*, s.n. || Din fr. *canal*, lat. *canalis* || **1.** Albie artificială care leagă între ele două mări, două fluvii, un rîu cu un lac etc. și care servește la navigație, irigări sau la construcții hidrotehnice. • Construcție hidrotehnică servind la irigări. • Curs de apă îndiguit; cale de circulație pe apă, ținînd loc de stradă, în unele orașe. **2.** Conductă prin care sînt transportate lichide. **3.** (Anat.) Formație organică în formă de tub prin care circulă diferite lichide în organismele animale: *canal lacrimal.* • (Bot.) *C. secretor* = formație tubulară din organele unor plante în care se adună produsele de secreție. **4.** *C. de transmisiune* = mediu utilizat pentru transmiterea unor semnale de la un emițător la un receptor (ex. o pereche de conductoare). *C. de televiziune* = canal de radiocomunicații destinat transmiterii unui program de televiziune.

canále s.f. pl. Plantă anuală ornamentală, originară din India, cu frunze lanceolate dințate și flori albe, roșii sau pestrițe.

canalícul, *canalicule*, s.n. || Din fr. *canalicule* || Nume dat canalelor mici din țesuturile organismelor.

canálie, *canalii,* s.f. || Din it. *canaglia* (< *cane* „cîine"), fr. *canaille* || Ticălos, nemernic.

canalizá, *canalizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *canaliser* || **1.** A îndrepta cursul unei ape pe un canal. ◆ (Fig.) A dirija o acțiune într-o anumită direcție. **2.** A prevedea o localitate, un teren, un sistem tehnic cu canalizație.

canalizáție, *canalizații,* s.f. || Din fr. *canalisation* || Ansamblu de lucrări tehnice executate în scopul colectării, epurării și evacuării apelor uzate dintr-o localitate, dintr-un sistem tehnic, de pe un teren etc.

canapeá, *canapele,* s.f. || Din ngr. *kanapes,* fr. *canapé* || Mobilă cu spătar și cu brațe, de obicei capitonată, pe care se poate ședea și dormi.

canár, *canari,* s.m. || Din fr. *kanari;* sp. *canario* (< n. pr. *Canare,* arhipelag) || Mică pasăre cîntătoare din familia fringilidelor, cu pene galbene, roz sau roșcate.

canástă, *canaste,* s.f. || Din fr., sp. *canasta* || Numele unui joc de cărți asemănător cu rummy.

canát, *canaturi,* s.n. || Din tc. *kanat* || Fiecare dintre panourile mobile care, prin rotație sau translație, deschid sau închid o ușă, o fereastră etc.

canavá, *canavale,* s.f. || Cf. fr. *canevas* || Pînză rară, din fire groase de bumbac, formînd o împletitură cu pătrățele regulate, pe care se execută anumite broderii.

cánă, *căni,* s.f. || Din bg. *kana* || Vas cu toartă folosit la băut sau la scos lichide dintr-un vas mai mare.

cancán[1], *cancanuri,* s.n. || Din fr. *cancan* || Vorbe răutăcioase la adresa cuiva; bîrfeală.

cancán[2], *cancanuri,* s.n. || Din fr. *cancan* || Numele unui dans excentric de cabaret, executat numai de femei, răspîndit în Franța în a doua jumătate a sec. 19.

cancelár, *cancelari,* s.m. || Din lat. *cancellarius* || **1.** (În evul mediu) Șeful cancelariei și al arhivei regale sau imperiale. **2.** Șeful guvernului în unele state.

cancelárie, *cancelarii,* s.f. || Cf. it. *cancellaria,* rus. *kanceljarija* || **1.** Birou (serviciu) într-o instituție, destinat lucrărilor administrative. **2.** Aparatul administrativ auxiliar al cancelariilor unor șefi de state.

cáncer s.n. || Din fr., lat. *cancer* || Termen general indicînd diferite tipuri de tumori maligne, caracterizate printr-o înmulțire rapidă a celulelor, cu distrugerea țesuturilor vecine normale și de însămînțare a altor regiuni ale organismului (metastaze).

cancerigén, -ă, *cancerigeni, -e,* adj. || Din fr. *cancérigène* || Care poate provoca apariția cancerului.

cancerologíe s.f. || Din fr. *cancérologie* || Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul tumorilor maligne.

cancerós, -oásă, *canceroși, -oase,* adj., s.m. și f. || Din *cancer;* cf. fr. *cancereux* || **1.** Adj. Privitor la cancer. **2.** S.m. și f. Bolnav de cancer.

cancióc, *canciocuri,* s.n. Unealtă, în formă de lingură tronconică, cu care se scoate mortarul din targă și se așază pe cărămizi. || Și: **cancióg** s.n.

cancióg s.n. v. **cancioc.**

cándel s.n. || Din germ. *Kandel (zucker).* Cf. ar. *kandi* „trestie de zahăr" || Zahăr cristalizat în prisme transparente.

candelábru, *candelabre,* s.n. || Din fr. *candélabre,* lat. *candelabrum* „sfeșnic" || Suport cu mai multe brațe, pentru luminări sau becuri electrice, suspendat de plafon sau fixat pe un piedestal.

cándelă[1], *candele,* s.f. || Din sl. *kanŭdilo,* ngr. *kandila* || Lampă cu ulei, care se aprinde la morminte sau la icoane.

cándelă[2], *candele,* s.f. || Din fr. *candela* || Unitate de măsură pentru intensitatea luminoasă.

candíd, -ă, *candizi, -de,* adj. || Din fr. *candide,* lat. *candidus* || Plin de candoare; inocent, curat, nevinovat.

candidá, *candidez,* vb. I. Intranz. || De la *candidat* || **1.** A fi propus candidat (sau a-și pune candidatura) într-o alegere. **2.** A se prezenta la un concurs, pentru a obține un post, o funcție etc.

candidát, -ă, *candidați, -te,* s.m. și f. || Din fr. *candidat,* lat. *candidatus* (< *candidus* „alb", candidații la funcțiile publice din Roma, fiind îmbrăcați în alb) || Persoană care candidează.

candidatúră, *candidaturi,* s.f. || Din fr. *candidature* || Faptul de a candida; calitatea de candidat.

candoáre s.f. || Din fr. *candeur,* lat. *candor, -oris* || Nevinovăție, curățenie morală.

candríu, -íe, *candrii,* adj. || Cf. țig. *kand* „ureche" || (Fam.) **1.** Țicnit, smintit. **2.** Beat.

caneá, *canele,* s.f. || Din ngr. *kanella* || Cep cu robinet de scurgere, care servește pentru a scoate lichidul dintr-un vas. || Și: **cană** s.f.

canelúră, *caneluri,* s.f. || Din fr. *cannelure* || Fiecare dintre șanțurile longitudinale paralele executate pe suprafața unei coloane, a unei piese (în vederea asamblării cu altă piesă) etc.; renură.

canevás, *canevasuri,* s.n. || Din fr. *canevas* || **1.** Schiță a unui desen. **2.** Rețea de linii (meridiane și paralele) trasate în vederea întocmirii unei hărți

cánge, *căngi,* s.f. || Din tc. *kanca* || Prăjină de lemn cu cîrlig de fier la un capăt, cu care se apucă obiectele aflate la distanță

cangrénă, *cangrene,* s.f. || Din fr. *gangrène,* lat. *gangraena,* it. *cancrena* || Necroză, combinată cu putrefacție, a unei porțiuni dintr-un țesut al unui organism, datorită suprimării circulației arteriale sau venoase, de origine infecțioasă. || Și: **gangrénă** s.f.

cángur, *canguri,* s.m. || Din fr. *kangourou,* cuv. împrumutat dintr-o limbă indigenă din Australia || Mamifer marsupial din Australia, înalt de 1,5 m, cu coada lungă și cu picioarele anterioare scurte. În punga abdominală (marsupiu) femela își adăpostește și își hrănește puii după naștere.

canibál, -ă, *canibali, -e,* s.m. și f. || Din fr. *cannibale,* sp. *canibal* || Antropofag. • (Fig.) Om crud, feroce.

canibalísm s.n. || Din fr. *cannibalisme* || Antropofagie. • (Fig.) Cruzime, ferocitate.

caniculár, -ă, *caniculari, -e,* adj. || Din fr. *caniculaire* || De caniculă, privitor la canicula; dogoritor, arzător.

canículă, *canicule,* s.f. || Din fr. *canicule* (după it. *Canicula,* numele stelei Sirius, din constelația Cîinelui) || Căldură mare specifică zilelor de vară, arșiță. **C.** corespunde perioadei 22 iulie — 23 august, cînd steaua Sirius răsare și apune odată cu Soarele.

canicultúră s.f. || Din lat. *canis* „cîine" + *cultura* „creștere" || Ramură a zootehniei care se ocupă cu creșterea și cu dresajul cîinilor, pentru a fi folosiți la diferite servicii (pază, vînătoare etc.).

canid, *canide,* s.n. || Din fr. *canidé;* lat. *canis* „cîine" + gr. *eidos* „aspect" || (La pl.) Familie de mamifere carnivore, digitigrade, cu gheare neretractile, cu patru degete la picioarele dinainte și cu cinci la cele din spate; (și la sg.) animal din această familie (ex. cîinele, lupul, vulpea).

canín, -ă, *canini, -e,* adj., s.m. || Din fr. *canin,* lat. *caninus* || **1.** Adj. Privitor la cîini, de cîine: *rasă canină.* **2.** S.m. Fiecare dintre cei patru dinți lungi și ascuțiți, aflați între incisivi și măsele, foarte dezvoltați la animalele carnivore; (pop.) dinte cînesc.

canión, *canioane,* s.n. || Din sp., fr. *cañon* || Vale adîncă și îngustă, cu versanți abrupți și cu fundul îngust, de regulă ocupat de albia minoră a unui fluviu (ex. Marele Canion de 1 800 m adîncime și 320 km lungime).

caniótă, *caniote,* s.f. || Din fr. *cagnotte* || Sumă de bani obținută din partea de cîștig oferită de jucătorii de cărți pentru acoperirea anumitor cheltuieli. • Vas, farfurioară în care se strînge această sumă.

canístră, *canistre,* s.f. || Din germ. *Kanister* || Bidon cu închidere etanșă, folosit la transportul benzinei, al laptelui etc.

canítie s.f. || Din fr. *canitie,* lat. *canities* (< *canus* „alb") || Încărunțire a părului.

canóe [Art.: canoea], *canoe,* s.f. || Din fr. *canoe* || **1.** Ambarcație sportivă ușoară, condusă cu ajutorul unei pagaie; sport practicat cu această ambarcație. **2.** Ambarcație din coajă de copac, folosită în trecut în zona Marilor Lacuri din America de Nord.

canón, *canoane,* s.n. || Din sl. *kanonŭ,* fr. *canon,* germ. *Kanon* || **1.** Normă, regulă bisericească; pedeapsă dată pentru călcarea unei astfel de norme; (fig.) suferință, chin **2.** Normă caracteristică artei anumitor epoci, care cere creatorului să respecte anumite proporții, tehnici de compoziție etc.; (fig.) regulă formalistă. **3.** Compoziție muzicală în care două sau mai multe voci, intrînd succesiv, execută împreună, la o octavă sau la alt interval, aceeași melodie.

canonádă, *canonade,* s.f. || Din fr. *canonnade* (< *canon* „tun") || Tragere de artilerie, executată de mai multe guri de foc într-un timp scurt.

canoni, *canonesc,* vb. IV. Refl. și tranz. || Din *canon* || A (se) chinui. *Te iartă inima să mă lași canonindu-mă?* (Slavici).

canónic[1], *canonici,* s.m. || Din lat. *canonicus,* it. *cannonico* || Preot catolic care face parte din consiliul episcopal; superiorul unei catedrale. || Acc. și *canonic.*

canónic[2], **-ă,** *canonici, -ce,* adj. || Din fr. *canonique,* lat. *canonicus* || Care este în conformitate cu canoanele (**1**), privitor la canoane. ○ *Drept c.* = drept bisericesc. • Care este recunoscut de biserică.

canoniéră, *canoniere,* s.f. || Din fr. *canonnière* (< *canon* „tun") || Navă mică de luptă, dotată cu mijloace necesare patrulării, escortării și protejării zonei proprii.

canonizá, *canonizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *canoniser,* lat. *canonizare* || (Rel.) A trece o persoană decedată în rîndul sfinților.

canotáj s.n. || Din fr. *canotage* || Nume dat sporturilor nautice care se practică în ambarcații cu vîsle.

canotór, -oáre, *canotori, -oare,* s.m. și f. || Din *canota* || Sportiv care practică canotajul.

cant, *canturi,* s.n. || Din germ. *Kante* „margine" || **1.** Muchie. **2.** Marginea suprafeței de alunecare a schiurilor; lamă îngustă de oțel montată pe această margine. **3.** Parte a copertei de carton care depășește marginea filelor unei cărți legate.

cantábile adv. || Din it., fr. *cantabile* || (Ca indicație a modului de executare a unei bucăți muzicale) Melodios; clar, expresiv.

cantalúp, *cantalupi,* s.m. || Din fr. *cantaloup,* de la n. pr. *Cantalupo,* localitate unde se cultiva acest pepene || Varietate de pepene galben cu coaja brăzdată în felii și cu miezul aromat.

cantaridă, *cantaride,* s.f. || Din fr. *cantharide,* lat. *cantharis, -idis* || Insectă verde-aurie din al cărei corp uscat se extrage o substanță folosită în industria farmaceutică; cățelul-frasinului.

cantátă, *cantate,* s.f. || Din it. *cantata,* fr. *cantate* || Compoziție pentru voce, cor și orchestră, cu caracter solemn sau liric.

cantilénă, *cantilene,* s.f. || Din it. *cantilena,* fr. *cantilène* || **1.** Melodie sentimentală, într-o mișcare moderată, cu ritm uniform. **2.** (Lit.) Cîntec liric sau epic, cu subiect grav, sentimental.

cantínă, *cantine,* s.f. || Din fr. *cantine* || Local pe lîngă o instituție sau întreprindere unde se prepară și se servește masa studenților, elevilor, muncitorilor etc.

cantitáte, *cantități,* s.f. || Din fr. *quantité,* lat. *quantitas, -atis* || **1.** Ansamblul determinărilor care exprimă gradul de dezvoltare a însușirilor unui obiect, susceptibile de a fi măsurate și traduse numeric. **2.** Mărime, număr, cîtime. ○ Expr. *Cantitate neglijabilă* = lucru sau persoană fără importanță. **3.** (Lingv.) Durata rostirii unui sunet sau unei silabe.

cantitatív, -ă, *cantitativi, -e,* adj. || Din fr. *quantitatif* || Care se referă la cantitate. ○ *Ana-*

liză cantitativă = analiză chimică prin care se determină proporțiile elementelor dintr-o substanță sau a substanțelor dintr-un amestec.

cánto s.n. || Din it. *canto* || Muzică vocală; cînt, cîntare.

cantón, *cantoane*, s.n. || Din fr. *canton* || **1.** Clădire înzestrată cu utilajul necesar pentru supravegherea și întreținerea unei căi de comunicație (șosea, cale ferată). **2.** Subunitate a unei brigăzi silvice. **3.** Unitate teritorial-administrativă în unele țări.

cantoná, *cantonez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *cantonner* || A se instala temporar într-un cantonament.

cantonamént, *cantonamente*, s.n. || Din fr. *cantonnement* || **1.** Staționare temporară a unor trupe într-o localitate, în afara cazărmii; locul unde se staționează. **2.** Loc de cazare în care se pregătesc sportivii pentru o competiție.

cantoniér, -ă, *cantonieri, -e*, s.m. și f. || Din fr. *cantonnier* || Persoană însărcinată cu paza și întreținerea unui sector dintr-o cale de comunicație.

cántor, *cantori*, s.m. || Din lat. *cantor*, germ. *Kantor* || **1.** (În evul mediu) Solist și maestru de cor bisericesc. **2.** (Reg.) Cîntăreț de biserică; dascăl, diac.

cantónă, *canțone*, s.f. || Din it. *canzone* || **1.** Poezie lirică italiană medievală, care celebra iubirea cavalerească; era însoțită de muzică. **2.** Cîntec pe mai multe voci din epoca Renașterii, care cu timpul a devenit o piesă instrumentală.

cantonétă, *cantonete*, s.f. || Din it. *canzonetta* || **1.** Cîntec scurt (asemănător cîntecului popular italian). **2.** Poezie lirică italiană, formată din versuri scurte. În literatura română a fost cultivată de către primii poeți ai sec 19 (Iancu Văcărescu, I. Heliade-Rădulescu, V. Alecsandri).

canúlă, *canule*, s.f. || Din fr. *canule*, lat. *cannula* (< *canna* „trestie, țeavă de fluier") || (Med.) Tub folosit în diferite operații chirurgicale sau pentru spălături interne, pentru introducerea sau extragerea de aer sau lichide din organism.

cánură s.f. || Lat. *cannula* || Nume dat firelor scurte de lînă rămase după dărăcit și folosite pentru țesături mai groase.

caolín s.n. || Din fr. *kaolin*, chin. *kao-ling* (*kao* „înalt" + *ling* „colină", numele unui munte de unde se extrăgea caolinul) || Rocă argiloasă, de culoare albă sau ușor colorată, folosită în industria ceramicii, a hîrtiei, în medicină etc.

cap[1], **(1, 2, 3, 5, 6, 7)** *capete*, s.n., **(4)** *capi* s.m. || Lat. *caput*, **(4)** după fr. *chef* (< lat. *caput*) || **1.** S.n. Extremitatea superioară a corpului omenesc sau cea anterioară la animale, unde se află creierul, principalele organe de simț și orificiul bucal; este legată de trunchi prin gît. ○ *(Pînă) peste cap* = extrem de..., foarte... *Din cap pînă-n picioare* = în întregime. *Cu noaptea-n cap* = dis-de-dimineață. ○ Expr. *A da ceva peste cap* = a răsturna argumentele cuiva · a perturba, a zădărnici un plan, o situație. *A-și bate* (sau *a-și sparge*) *capul cu ceva* = a se frămînta, a se chinui cu ceva. *A-și pierde capul* = a se zăpăci. *A sta pe capul cuiva* = a plictisi, a deranja pe cineva. *A-și pune capul (la mijloc)* = a-și primejdui viața (sau a garanta cu viața). *A plăti cu capul* = a se sacrifica pentru ceva. • Figură, chip (avînd în vedere trăsăturile și expresiile feței). **2.** S.n. *P. ext.* Individ, om. **3.** S.n. (Fig.) Minte, gîndire, judecată. ○ *Cu cap* = inteligent, chibzuit. ○ Expr. *A fi greu de cap* = a învăța greu, a fi prost. *A nu-i intra în cap* = a nu pricepe. **4.** S.m. Căpetenie, șef, conducător. **5.** S.n. Extremitate, vîrf al unui obiect, al unui instrument etc.; partea extremă cu care începe (sau se sfîrșește) ceva; început, sfîrșit, capăt. ○ *Cap de pod* = porțiune de teren cucerită sau menținută pe teritoriul inamic, dincolo de un curs de apă. *Capul coloanei* = începutul, fruntea coloanei. *Cap de afiș* = primul nume dintr-o listă. *De la cap* = de la început; de la începutul rîndului. *Capul mesei* = locul de onoare la o masă. *În cap* = (după un numeral) exact. • Extremitatea proeminentă a unui obiect: *cap de nit*. **6.** (Telec.) *Cap magnetic* = transductor electromagnetic care transformă variațiile unui semnal electric în variații de flux magnetic sau invers. **7.** (Inform.) *Cap de citire/scriere* = dispozitiv pentru înscrierea/preluarea datelor de pe bandă, disc sau tambur magnetic. *Cap de ștergere* = dispozitiv pentru anularea caracterelor înscrise pe banda magnetică.

cap[2], *capuri*, s.n. || Din fr. *cap* || Proeminență a uscatului, care înaintează în mare; promontoriu.

capábil, -ă, *capabili, -e*, adj. || Din fr. *capable*, lat. *capabilis* || **1.** Care este în stare de a săvîrși ceva. **2.** Bine înzestrat, destoinic. *Sînt capabili de a sui... treptele artei dramatice* (Alecsandri).

capác, *capace*, s.n. || Din tc. *kapak* || Acoperitoare care se pune deasupra deschizăturii unui vas, unei lăzi etc. pentru a le închide. ○ *Ouă la capac* = ochiuri preparate în tigaie. *Cașcaval la capac* = cașcaval pregătit în tigaie. ○ Expr. *Asta pune capac la toate* = aceasta e prea mult, prea de tot.

capacitáte, *capacități*, s.f. || Din fr. *capacité*, lat. *capacitas, -atis* || **1.** Volum al unui recipient. **2.** (Tehn.) Posibilitate pe care o are un corp sau un sistem de a acumula o cantitate dintr-o mărime. ○ *C. calorică* = mărime fizică ce exprimă cantitatea de căldură primită sau cedată de un corp. *C. electrică* = mărime fizică ce caracterizează proprietatea corpurilor conductoare de a înmagazina sarcini electrice. **3.** Posibilitatea, priceperea de a realiza ceva. ○ (Ec.) *C. de producție* = producția maximă ce poate fi obținută într-o anumită perioadă de timp. **4.** Aptitudinea unei persoane de a avea sau de a dobîndi anumite drepturi și de a-și asuma anumite obligații (ex. de a alege și de a fi ales în organele reprezentative ale statului).

căpă, *cape*, s.f. || Din fr. *cape*, it. *cappa* || **1.** Pelerină scurtă de blană sau de stofă. ○ *De capă și spadă* = (despre filme sau opere literare) de aventuri, cu dueluri, lupte, acțiuni primejdioase. **2.** Poziție care trebuie dată unei nave pentru a putea suporta un timp foarte rău.

cápăt, *capete*, s.n. || Refăcut din pl. *capete* (< lat. *capita*) || **1.** Extremitate, limită a unui corp, a unei suprafețe etc.; început sau sfîrșit al unei perioade de timp, al unei acțiuni. ○ *De la capăt* = de la început, încă o dată. ○ Expr. *A pune capăt la ceva* = a sfîrși, a termina cu ceva. **2.** Bucățică dintr-un obiect; ceea ce rămîne din ceva.

capcánă, *capcane*, s.f. || Din tăt. *kapkan* || Dispozitiv pentru prinderea unor animale; cursă[2]. ○ Expr. *A cădea în capcană* = a fi victima unei înșelăciuni.

capelán, *capelani*, s.m. || Din it. *cappellano* || Preot care servește într-o biserică catolică (ajutor al parohului).

capélă[1], *capele*, s.f. || Din it. *cappella* || Biserică mică, fără parohie (într-un cimitir). • Încăpere într-o clădire, cu altar, unde se poate oficia slujba religioasă.

capélă[2], *capele*, s.f. || Din ngr. *kapello*, it. *cappello* || Șapcă de postav cu cozoroc moale, purtată de militari.

capélmaistru, *capelmaiștri*, s.m. || Din germ. *Kapellmeister* || Dirijor al unei orchestre mici; șef al unei fanfare militare.

cáperă, *capere*, s.f. || Din it. *cappari* || Mugure floral al unui arbust mediteranean, folosit drept condiment.

capichehâie s.f. v. **capuchehaie.**

cápie s.f. || Cf. sl. *kapija* || (Med. vet.) Cenuroză.

capilár, -ă, *capilari, -e*, adj. || Din fr. *capillaire*, lat. *capillaris* (< *capillus* „păr") || Subțire, îngust. ○ *Vas c.* = vas sanguin microscopic. *Tub c.* = tub îngust în care se manifestă fenomenul de capilaritate.

capilarităte s.f. || Din fr. *capillarité* || Ansamblul fenomenelor care se produc la introducerea într-un fluid a tuburilor cu diametre relativ mici; ridicarea sau coborîrea lichidelor în tuburile capilare este un fenomen de **c.** În natură, **c.** are o mare importanță în procesele vitale ale organismelor animale și vegetale.

capișón, *capișoane*, s.n. || Din fr. *capuchon* || Un fel de glugă cu unul sau două colțuri, din lînă sau din stofă, purtată de femei și de copii.

cápiște, *capiști*, s.f. || Din sl. *kapište* || (Înv.) Templu sau altar destinat zeităților antice.

capitál[1], *capitaluri*, s.n. || Din fr. *capital*, germ. *Kapital* || **1.** Valoare care prin exploatarea forței de muncă salariate aduce plusvaloare; categorie istorică organic legată de existența proprietății capitaliste asupra mijloacelor de producție și de folosirea forței de muncă drept marfă. ○ *C. constant* = partea de **c.** care există sub formă de mijloace de producție (clădiri, mașini, instalații, materii prime etc.). *C. variabil* = partea de **c.** folosită pentru cumpărarea forței de muncă și care în procesul de producție își sporește valoarea. **C.** se materializează în *bani* și *mijloace de producție.* **2.** (Fig.) Clasa capitaliștilor; capitalism. **3.** Sumă mare de bani investită într-o afacere.

capitál[2], -ă, *capitali, -e*, adj. || Din fr. *capital* || **1.** De primă importanță, fundamental. ○ *Reparații capitale* = reparații fundamentale (la o clădire, la o mașină etc.). **2.** *Pedeapsă capitală* = pedeapsă cu moartea. **3.** *Litere capitale* = majuscule.

capitálă, *capitale*, s.f. || Din fr. *capitale* || Oraș în care își au reședința organele supreme ale puterii de stat. • Oraș în care își au sediul organele de conducere ale unei unități administrativ-teritoriale.

capitalband s.n. || Din germ. *Kapitalband* || Șiret colorat, cu o margine îngroșată, care se pune la extremitățile cotorului unei cărți legate, pentru a le întări.

capitalísm s.n. || Din fr. *capitalisme* || Orînduire socială bazată pe proprietatea privat-capitalistă asupra principalelor mijloace de producție și pe exploatarea muncii salariate, și în care puterea politică este deținută de burghezie. ○ *C. de stat* = formă de participare directă a statului burghez în economia țării. *C. monopolist de stat* = forma actuală de existență a capitalismului în țările capitaliste dezvoltate, proces complex al cărui conținut constă în îngemănarea forței monopolurilor cu forța statului într-un mecanism unic.

capitalíst, -ă, *capitaliști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *capitaliste* || **1.** Adj. Care aparține capitalismului, privitor la capitalism. **2.** S.m. și f. Persoană care posedă capital și își însușește plusvaloarea rezultată din exploatarea muncitorilor salariați.

capitáție, *capitații*, s.f. || Din fr. *capitation*, lat. *capitatio* || (La romani și în evul mediu la aproape toate popoarele) Impozit direct perceput sub formă de cote fixe pe cap de contribuabil.

capitălúță, *capitălușe*, s.f. || Din [literă] *capitală* || Literă de tipar majusculă avînd aceeași înălțime cu litera mică din același corp.

capitél, *capiteluri*, s.n. || Din it. *capitello*, lat. *capitellum* || Partea superioară (ornamentală) a unei coloane sau a unui pilastru, situată între fusul coloanei și arhitravă.

capítol, *capitole*, s.n. || Din it. *capitolo*, lat. *capitulum* || Fiecare dintre diviziunile mai mari ale unei lucrări științifice, literare etc. • (Fig.) Parte dintr-o acțiune, dintr-o desfășurare: *un capitol din viață.*

capitolín, -ă, *capitolini, -e*, adj. || Din fr. *capitolin*, lat. *capitolinus* || Care aparține Capitoliului, privitor la Capitoliu.

capitoná, *capitonez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *capitonner* || **1.** A aplica material de umplutură (lînă, cîlți, iarbă de mare etc.) pe o mobilă, înainte de a fi tapisată. **2.** A căptuși o ușă cu un material izolator.

capítul, *capitule*, s.n. || Din fr. *capitule*, lat. *capitulum* „cap mic" || Tip de inflorescență cu axul scurt, lățit, purtînd numeroase flori mici.

capitulá, *capitulez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *capituler*, lat. *capitulare* || (Despre armate sau țări) A înceta ostilitățile (în anumite condiții) și a depune armele. • (Fig.) A ceda în fața piedicilor, a greutăților sau a unor argumentații convingătoare.

capitulâre s.f. Faptul de *a capitula;* încetare a ostilităților armate și predarea de către una dintre părțile beligerante a forțelor sale militare sau a unei părți a acestora, ca urmare a înfrîngerilor suferite ori a incapacității de a mai rezista și de a continua lupta.

capitulâție, *capitulații,* s.f. || Din fr. *capitulation* || Act prin care un stat instituie în favoarea cetățenilor altui stat un regim de drepturi și de privilegii speciale (ex. scutire de impozite, dreptul de a fi judecați numai de către consulii statului lor etc.).

căpiu, -ie, *capii,* adj. || Din *capie* || (Despre oi) Bolnav de capie. ◆ (Fig.; despre oameni) Zăpăcit, năuc.

capîntórtură, *capîntorturi,* s.f. || Din *cap*[1] + *întors* „întors" || Mică pasăre călătoare, cenușie-brună, care își răsucește des capul.

caplamá s.f. || Din tc. *kaplama* || Mod de prindere a scîndurilor care formează un perete exterior (la barăci, cabane), la un acoperiș, astfel încît fiecare scîndură să acopere scîndura precedentă (inferioară) pe o lățime de circa 2 cm.

capóc s.n. || Din fr., engl. *kapok* || Fibre vegetale obținute din fructul unui arbore exotic și folosite ca umplutură la plăpumi, saltele etc.

capodópera, *capodopere, s.f.* || Din it. *capodopera* || Operă artistică de valoare excepțională, culme a creației unui autor sau a unui anumit gen de lucrări artistice.

capón, *capoane,* s.n. || Din fr. *capon* || Suport în afara bordajului unei nave, care servește la susținerea ancorei cînd lanțul ei leagă nava de o geamandură.

caporál, *caporali,* s.m. || Din fr. *caporal,* it. *caporale* (< *capo* „cap") || Grad militar imediat inferior celui de sergent.

capót, *capoate,* s.n. || Din fr. *capot* || Îmbrăcăminte femeiască de casă, de obicei lungă și largă.

capotá, *capotez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *capoter* || (Despre autovehicule) A se răsturna, dîndu-se peste cap; (despre avioane) a se prăbuși intrînd cu botul în pămînt.

capotáj, *capotaje,* s.n. || Din fr. *capotage* || Accident suferit de un automobil sau de un avion care capotează.

capótă, *capote,* s.f. || Din fr. *capote* || Acoperiș (pliabil) al unui vehicul. ◆ Înveliș metalic care acoperă motorul unui automobil.

cápră, *capre,* s.f. || Lat. *capra* || **1.** Denumire dată mamiferelor rumegătoare paricopitate cu coarne, avînd părul format din fire lungi și aspre; *p. restr.* femela acestor animale. ○ *C. domestică* = animal domestic rumegător, crescut pentru producția de lapte. ○ Expr. *A împăca și capra și varza* = a mulțumi și pe unul și pe altul. ○ *C.-neagră* (sau *c.-de-munte*) = capră sălbatică cu părul brun-negru, din regiunile alpine. **2.** Joc popular tradițional de Anul Nou, constînd din diferite figuri executate de un flăcău mascat în chip de capră. **3.** Aparat de gimnastică pentru sărituri, constînd dintr-un suport fără mînere. **4.** Suport de lemn pe care se taie lemnele cu ferăstrăul. **5.** Scaun în partea de dinainte a trăsurii, pe care stă vizitiul. *Se azvîrle pe capră, dă bici iepelor* (Creangă).

capriciózo adv. || Din it. *capriciozo* || (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Cu schimbări neașteptate de ritm, de nuanțe etc.

capriciós, -oásă, *capricioși, -oase,* adj. || Din fr. *capricieux,* it. *capricioso* || Cu toane, inconsecvent, schimbător.

capríciu, *capricii,* s.n. || Din fr. *caprice,* it. *capriccio* || **1.** Dorință extravagantă și trecătoare. ◆ Atitudine schimbătoare, neașteptată; toană. **2.** Compoziție muzicală de formă liberă, adesea cu caracter de improvizație.

capricórn s.n. || Din fr. *capricorne,* lat. *capricornus* (< *caper* „țap" + *cornus* „corn") || Constelație din emisfera australă. ○ *Tropicul capricornului* = paralelă aflată la 23°27′ latitudine sudică.

caprifói, *caprifoi,* s.m. || Lat. **caprifolium* || Nume dat unor specii de arbuști cu flori albe, gălbui sau roșietice, cultivați ca plante ornamentale.

caprín, -ă, *caprini, -e,* s.f., adj. || Din fr. *caprin* || **1.** S.f. (Zoot.) Denumire dată caprelor. **2.** Adj. Care aparține caprelor, privitor la capre.

caprolactámă s.f. || Din fr. *caprolacteme* || Substanță organică întrebuințată la fabricarea firelor și fibrelor sintetice, poliamidice.

caprón s.n. || Din rus. *kapron* || Fibră textilă sintetică obținută din caprolactamă.

capsá, *capsez,* vb. I. Tranz. || Din *capsă* || **1.** A prinde foi, acte etc. cu capse. **2.** A prevedea ceva cu o capsă.

capsatór, *capsatoare,* s.n. || Din *capsa* || Dispozitiv de birou folosit pentru capsarea foilor de hîrtie.

cápsă, *capse,* s.f. || Din lat. *capsa,* germ. *Kapsel* || **1.** Piesă utilizată la încheierea unor obiecte de îmbrăcăminte, la consolidarea unei butoniere, la prinderea laolaltă a unor hîrtii etc. **2.** Dispozitiv umplut cu o materie explozivă, folosit la cartușele armelor de foc, la provocarea exploziei în mine etc. ○ Expr. *A fi cu capsa pusă* = a fi nervos, gata de ceartă.

capsulá, *capsulez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *capsuler* || A închide o sticlă cu ajutorul unei capsule.

capsúlă, *capsule,* s.f. || Din fr. *capsule* || **1.** Tip de fruct uscat dehiscent. **2.** Înveliș solubil în care se închid unele medicamente cu gust neplăcut, pentru a fi mai ușor înghițite. **3.** Vas special, folosit în laboratoare. **4.** Cutie metalică plată cu capac deformabil, care constituie partea sensibilă a diferitelor tipuri de manometre. ◆ *C. telefonică* = cutie de dimensiuni mici care conține microfonul sau receptorul aparatului. **5.** Capac de metal cu care se astupă unele sticle. **6.** *C. cosmică* = compartiment al unui aparat spațial capabil să se desprindă de restul vehiculului și să efectueze o coborîre pe planeta-țintă. Capsulele cosmice au servit la depanarea unor aparate pe Lună, pe Marte și pe Venus. **7.** (Anat.) Înveliș al unor organe sau organisme inferioare.

captá, *captez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *capter*, lat. *captare* || **1.** A colecta lichide, gaze sau pulberi fine în tuburi, în rezervoare naturale sau artificiale etc. **2.** A intercepta o emisie de radiounde, de particule etc. **3.** (Fig.) A atrage, a captiva.

captalán, *captalani*, s.m. Plantă erbacee medicinală din familia compozitelor, înaltă pînă la 40 cm, cu frunze mari, late și cu flori purpurii.

captáre, *captări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a capta*. ◦ Fenomen prin care un rîu ajunge, prin eroziune regresivă, în bazinul unui rîu vecin, atrăgîndu-i apele. **2.** Colectare a unui fluid (ex. captarea de apă potabilă).

captatór, *captatoare*, s.n. || Din *capta* || *C. de curent* = aparat montat pe vehicule cu tracțiune electrică, pentru a realiza un contact alunecător cu firul de contact.

captív, -ă, *captivi, -e*, adj. || Din fr. *captif*, lat. *captivus* || Lipsit de libertate; prizonier. ◦ *Balon c.* = balon legat prin cabluri de sol.

captivá, *captivez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *captiver*, lat. *captivare* || A atrage, a fermeca, a fascina pe cineva.

captivánt, -ă, *captivanți, -te*, adj. || Din fr. *captivant* || Care captivează; fascinant, fermecător.

captivitáte s.f. || Din fr. *captivité* || Faptul de a fi captiv; starea în care se află un captiv, lipsă de libertate; prizonierat.

captór, *captoare*, s.n. || Din fr. *capteur* || (Telec.) Dispozitiv care transformă semnalele acustice sau optice în semnale electrice (ex. microfonul), folosit în sistemele de transmisiune a sunetelor sau a imaginilor.

capturá, *capturez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *capturer* || **1.** (Despre un stat sau o armată) A lua prizonieri. ◦ A pune mîna pe materiale (armament, nave) aparținînd inamicului. **2.** A prinde un răufăcător. **3.** A prinde în capcană un animal sălbatic.

captúră, *capturi*, s.f. || Din fr. *capture*, lat. *captura* || Bunuri materiale capturate; pradă de război.

capuchehâie s.f. || Din tc. *kapu kâhyası* || (Înv.) Reprezentant al domnilor și al principelui la Poarta Otomană. ◦ Reprezentant al domnilor Țării Românești și ai Moldovei în cetățile românești stăpînite de turci pe malul Dunării. || Și: **capichehâie** s.f.

capucín, -ă, *capucini, -e*, adj. || Din it. *cappuccino* || (Despre călugări; adesea substantivat) Care face parte dintr-un ordin franciscan.

car[1], *care*, s.n. || Lat. *carrus;* sensurile **2.** și **3.** după fr. *char* || **1.** Vehicul mare cu patru roți, cu tracțiune animală, folosit în mediul rural pentru transport de poveri. ○ *Car alegoric* v. *alegoric*. ○ Expr. *Nici în car, nici în căruță*, se spune despre cel nehotărît, care nu știe ce vrea. **2.** *Car funebru* = dric. **3.** *Car de salt* = tanc. ◦ *Car de reportaj* v. *reportaj*. **4.** *Carul-mare* și *Carul-mic* = numele a două constelații, formate din cîte șapte stele.

car[2], *cari*, s.m. || Lat. *carius (= caries)* || Nume dat mai multor insecte mici, dăunătoare, din ordinul coleopterelor, care trăiesc în lemn și se hrănesc cu acesta.

car[3], *caruri*, s.n. || După fr. *chariot* || Piesă a mașinii de scris pe care se fixează hîrtia și care, prin deplasare, face posibilă scrierea succesivă a literelor și rîndurilor.

carabídă, *carabide*, s.f. || Din fr. *carabidé* || (La pl.) Familie de insecte coleoptere care se hrănesc cu viermi, omizi etc.; (și la sg.) insectă din această familie (ex. gîndacul-auriu).

carabínă, *carabine*, s.f. || Din fr. *carabine* || **1.** Pușcă ușoară, cu țeava scurtă. **2.** Cîrlig închis printr-un arc, fixat la capătul unui lanț sau al unei curele, pentru a prinde de el diferite obiecte. ◦ Cîrlig cu dispozitiv care permite rotirea sa în jurul punctului de susținere.

carabiniér, *carabinieri*, s.m. || Din fr. *carabinier* || **1.** Soldat înarmat cu o carabină. **2.** (În Italia) Denumire dată jandarmilor.

caracátiță, *caracatițe*, s.f. || Din rus. *karakatica* || Cefalopod cu corpul oval și cu opt brațe prevăzute cu ventuze.

caractér, *caractere*, s.n. || Din fr. *caractère*, lat. *character*, gr. *charakter* (< *charattein* „a grava") || **1.** Ansamblul însușirilor esențiale, psihice și morale ale omului, care se manifestă în comportamentul și în acțiunile sale, în atitudinea sa față de mediul înconjurător și de propria persoană. ○ *Comedie de c.* v. *comedie*. *Dans de c.* = formă scenică, prelucrată, a dansurilor populare. ◦ Personalitate morală, integră. **2.** Trăsătură distinctivă a unui lucru; însușire, particularitate a unui organism. ○ (Biol.) *Caractere sexuale* = însușiri care definesc sexul unui individ. **3.** Caracteristică a unui ansamblu de litere, cifre și semne de tipar.

característic, -ă, *caracteristici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *caractéristique* || **1.** S.f. Însușire specifică predominantă a unei ființe, a unui lucru, a unui fenomen. **2.** Adj. Care constituie o caracteristică. **3.** S.f. (Mat.) Partea întreagă a unui logaritm. **4.** S.f. (Fiz.) Reprezentare grafică a dependenței dintre anumite mărimi specifice ale unui sistem tehnic sau fizic.

caracterizá, *caracterizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *caractériser* || **1.** A constitui caracteristica cuiva sau a ceva. **2.** A scoate în evidență trăsăturile caracteristice ale unei persoane, ale unui lucru sau fenomen.

caracterologíe s.f. || Din fr. *caractérologie*, germ. *Charakterologie* || Studiu al formării caracterelor și al diferitelor tipuri de caracter.

caracúdă, *caracude*, s.f. || Din bg. *karakuda* || **1.** Pește teleostean de baltă cu corpul turtit lateral, lung de 25—30 cm. **2.** Nume generic dat peștilor mici.

caracúl s.m. || Din fr. *caracul*, de la numele orașului *Karakul* din Asia Centrală || **1.** Rasă de oi originară din U.R.S.S., ai căror miei au o blană buclată (cunoscută sub numele de astrahan). **2.** Blăniță de miel din rasa caracul (1), din care se fac paltoane, căciuli etc.

carafă, *carafe*, s.f. || Din ngr. *karafa*, fr. *carafe*, sp. *garrafa*, ar. *gharrāf* || Sticlă cu gîtul lung și cu partea de jos bombată. || Și: **garáfă** s.f.

caragână, *caragane*, s.f. || Din fr. *caragan* || Arbust ornamental din familia leguminoaselor, originar din Asia, cu flori mari galbene-aurii.

caragață, *caragațe*, s.f. || Din ngr. *karakaxa* || (Ornit.) Coțofană. • (Fig.; fam.) Femeie vorbăreață.

caraghiós, -oásă, *caraghioși, -oase*, adj. || Din tc. *karagöz* || (Adesea substantivat) Care provoacă rîsul, comic, ridicol.

caraghioslíc, *caraghioslîcuri*, s.n. || Din tc. *karagözlük* || Faptă, gest sau vorbă neserioasă, care stîrnește rîsul.

caramból, *caramboluri*, s.n. || Din fr. *carambole* || (La jocul de biliard) Atingerea cu bila proprie a celorlalte două bile. • (Fig.) Încurcătură, zăpăceală.

caramél s.n. || Din fr. *caramel* || Produs obținut prin încălzirea zahărului la o temperatură superioară punctului de topire și folosit în cofetărie sau la colorarea unor băuturi.

caramélă, *caramele*, s.f. || Din fr. *caramel* || Bomboană făcută din caramel, cu adaos de substanțe colorante și aromatice.

carantínă s.f. || Din gr. *karantina*, bg. *karantina;* cf. fr. *quarantaine* || Izolare preventivă a persoanelor care au fost în contact cu un bolnav contagios sau care vin dintr-o regiune bîntuită de o epidemie.

carapáce, *carapace*, s.f. || Din fr. *carapace* || Înveliș chitinos, calcaros sau osos care protejează corpul unor animale (ex. al broaștelor țestoase).

carás, *carași*, s.m. || Din rus. *karas* || Pește teleostean ciprinid de baltă, lung de 15—30 cm, cu capul scurt și cu solzii mari.

carát, *carate*, s.n. || Din fr. *carat*, it. *carato*, ar. *qirāt* „greutate" || Indice pentru conținutul în aur al aliajelor acestuia; unitate de măsură pentru masa pietrelor prețioase, egală cu 0,2 g.

caraúlă, *caraule*, s.f. || Din tc. *karavul*, bg., rus. *karaul* || (Înv.) Pază, strajă. • Om care face de pază; santinelă.

caravánă, *caravane*, s.f. || Din fr. *caravane*, pers. *kayrawān* || **1.** Convoi de oameni și animale de povară (de obicei cămile), care transportă mărfuri prin pustiuri. • Convoi de vehicule și de călători care parcurg același drum. **2.** Grup de vehicule, cu personalul aferent, care urmează același itinerar, în scopuri culturale, sanitare etc.

caravanserái, *caravanseraiuri*, s.n. || Din fr. *caravansérail* || (În Orient) Han mare la care poposesc caravanele **(1).**

caravélă, *caravele*, s.f. || Din fr. *caravelle*, port. *caravela* || Corabie cu pînze, rapidă, cu mare rază de acțiune folosită în trecut de spanioli și de portughezi.

carbíd s.n. || Din germ. *Karbid* || Carbură de calciu, care, în reacție cu apa, dă acetilena.

carboávă, *carboave*, s.f. || Din rus. *karbovec* || Veche monedă rusească de argint sau bancnotă în valoare de o rublă.

carbolinéum s.n. || Din fr. *carbolineum* || Lichid de culoare brună, obținut prin distilarea cărbunelui și folosit la impregnarea lemnului și ca fungicid.

carbolóy s.n. || Din engl. *carboloy* || Aliaj cu duritate mare, folosit la armarea unor piese supuse la uzură, obținut din carbură de wolfram în liant de cobalt.

carbométru, *carbometre*, s.n. || Din fr. *carbomètre* || Aparat pentru detectarea prezenței și proporției bioxidului de carbon în galeriile de mină.

carbón s.n. || Din fr. *carbone*, lat. *carbo, -onis* || Metaloid foarte răspîndit în natură (sub formă de diamant, grafit), în zăcăminte fosile (cărbuni de pămînt și bitumuri), în bioxidul de carbon etc.; este componentul de bază al tuturor substanțelor organice. Este cunoscut din antichitate. ○ *Hîrtie-carbon* = hîrtie de copiat; indigo **(4).**

carbonádo s.n. || Din fr., sp. *carbonado* || Varietate impură de diamant de culoare neagră, inutilizabil ca piatră prețioasă, folosit la tăierea materialelor dure, ca abraziv etc.

carbonár, *carbonari*, s.m. || Din it. *carbonaro* || Membru al unei organizații revoluționare secrete de la începutul sec. 19, din Italia, care lupta pentru independența și unificarea Italiei. *S-o fi ducînd la o întrunire de carbonari* (Sadoveanu).

carbonát, *carbonați*, s.m. || Din fr. *carbonate* || Nume dat sărurilor acidului carbonic. ○ *C. de calciu* = sarea de calciu a acidului carbonic, răspîndită în natură sub formă de calcar (piatră de var), cretă, marmoră etc.

carboniér, -ă, *carbonieri, -e*, adj. || Din *carbon* || Care se referă la cărbune: *industrie carbonieră.*

carbonifér, -ă, *carboniferi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *carbonifère;* lat. *carbo, -onis* „cărbune" + *ferre* „a purta" || **1.** Adj. (Despre roci, terenuri) Care conține zăcăminte de cărbuni. **2.** S.n. Perioadă din era paleozoică, în cursul căreia s-au format principalele zăcăminte de cărbuni.

carbonizá, pers. 3 *carbonizează*, vb. I. Refl. || Din fr. *carboniser* || (Despre lemne) A se preface în cărbune (prin ardere în prezența unei cantități insuficiente de aer); (despre alte materii) a se descompune (prin ardere).

carbonizáre s.f. Acțiunea de *a se carboniza;* procedeu de descompunere termică a cărbunelui în absența aerului, prin care se obțin cocs, amoniac, hidrogen, azot, dioxid de carbon etc. ○ *Carbonizarea lemnului* = descompunere termică a lemnului, în vederea obținerii cărbunelui de lemn, a gudronului de lemn etc.

carborúndum s.n. || Din fr. *carborundum* || Carbură de siliciu, întrebuințată ca abraziv.

carburá, *carburez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *carburer* || A mări conținutul de carbon al fierului în stare topită, pentru prepararea oțelurilor. • A îmbogăți în carbon stratul superficial al pieselor de oțel.

carburánt, *carburanți*, s.m. || Din fr. *carburant* || Combustibil lichid, folosit la motoarele cu ardere internă.

carburatór, *carburatoare*, s.n. || Din fr. *carburateur* || Organ al unui motor cu autoaprindere care servește la formarea amestecului car-

burant, prin difuzarea combustibilului într-un curent de aer.

carbúră, *carburi*, s.f. || Din fr. *carbure* || Compus al carbonului cu un metal. ○ *C. de calciu* = combinație a carbonului cu calciul, care în reacție cu apa dă acetilena; carbid.

carcaléte, *carcaleți*, s.m. Băutură alcoolică preparată din vin, sirop și sifon.

carcásă, *carcase*, s.f. || Din fr. *carcasse* || **1.** Schelet care susține anumite elemente componente ale unei mașini. **2.** Înveliș de metal care susține (și protejează) un aparat, un mecanism, o mașină etc.

cárceră, *carcere*, s.f. || Din lat. *carcer* || Încăpere mică, întunecoasă, folosită altădată în închisori, cazărmi, școli pentru detențiunea temporară a unei persoane.

carcinóm, *carcinoame*, s.n. || Din fr. *carcinome*, gr. *karkinoma* (< *karkinos* „cancer") || Tumoare malignă a țesutului epitelial.

cardá, *cardez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *carder* || A prelucra un material textil fibros la cardă.

cardánic, -ă, *cardanici, -ce*, adj. || Din *cardan* || (Tehn.) *Articulație cardanică* = articulație care permite mișcarea relativă, în jurul a două axe rectangulare, a corpurilor între care este montată. *Arbore cardanic* = organ de mașină care transmite mișcarea printr-un sistem de articulații cardanice.

cárdă, *carde*, s.f. || Din fr. *carde* || Mașină pentru destrămarea, înlăturarea impurităților și paralelizarea fibrelor unui material textil.

cardiác, -ă, *cardiaci, -ce*, adj., s.m. și f. || Din fr. *cardiaque;* cf. gr. *kardia* „inimă" || **1.** Adj. Care aparține inimii, privitor la inimă. **2.** S.m. și f. Persoană care suferă de o boală de inimă.

cardinál[1], *cardinali*, s.m. || Din fr. *cardinal* || Prelat care ocupă cea mai înaltă funcție în ierarhia bisericii catolice după aceea de papă.

cardinál[2], **-ă,** *cardinali, -e*, adj., s.m. || Din fr. *cardinal*, lat. *cardinalis* „principal" || **1.** Adj. Principal, fundamental. • *Punct c.* = fiecare dintre cele patru puncte (nord, sud, est, vest) în care meridianul și paralela locului se intersectează cu linia orizontului. • *Numeral c.* = numeral care exprimă un număr întreg abstract sau un număr determinat de obiecte, ființe etc.

cardiográf, *cardiografe*, s.n. || Din fr. *cardiographe* || Aparat care înregistrează bătăile inimii.

cardiográmă, *cardiograme*, s.f. || Din fr. *cardiogramme* || Curbă obținută prin înregistrarea bătăilor inimii cu ajutorul cardiografului.

cardioídă, *cardioide*, s.f. || Din germ. *Kardioide* || (Mat.) Curbă descrisă de un punct al unui cerc care se rostogolește în exterior și fără alunecare pe un alt cerc, imobil și de aceeași rază cu primul cerc.

cardiológ, -ă, *cardiologi, -ge*, s.m. și f. || Din fr. *cardiologue* || Medic specialist în bolile de inimă.

cardiologíe s.f. || Din fr. *cardiologie;* cf. gr. *kardia* „inimă" + *logos* „studiu" || Ramură a medicinii interne care se ocupă cu studiul funcțiilor și afecțiunilor inimii, precum și cu al vaselor și bolilor circulatorii.

cardiopatíe, *cardiopatii*, s.f. || Din fr. *cardiopathie;* gr. *kardia* „inimă" + *pathos* „suferință" || Denumire generică pentru bolile de inimă.

cardioscleróză, *cardioscleroze*, s.f. || Din fr. *cardiosclérose* || Scleroză a mușchiului inimii.

cardiovasculár, -ă, *cardiovasculari, -e*, adj. || Din fr. *cardio-vasculaire* || Care se referă la inimă și la vasele sanguine. ○ *Sistem c.* = aparat circulator.

cardón s.m. || Din fr. *cardon* || Plantă legumicolă din familia compozitelor, originară din sudul Europei, cultivată la noi pentru pețiolul frunzelor și nervura principală care sînt comestibile.

cáre pron. interog.-rel. || Lat. *qualis* || **1.** Pron. interog. Folosit pentru a afla despre cine sau despre ce este vorba: *care e mai mare?* ○ Expr. *Care pe care?* = care e mai tare? • Introduce propoziții interogative indirecte: *s-a dus să vadă care vrea să intre.* **2.** Pron. rel. (are rol de conjuncție) *Am adus cartea pe care mi-ai cerut-o.* ○ Expr. *Care mai de care* = unul mai mult (sau mai tare) decît altul. *Care va să zică* = prin urmare. *Să nu care cumva* = nu cumva să...

carenáj, *carenaje*, s.n. || Din fr. *carenage* || Înveliș exterior din tablă, placaj sau mase plastice destinat să reducă rezistența pe care o opune unui corp fluidul (aerul, apa) în care se mișcă.

carenát, -ă, *carenați, -te*, adj., s.f. || Din fr. *caréné* || **1.** Adj. În formă de carenă (**1**). **2.** S.f. pl. Păsări care au sternul prevăzut cu o carenă (**2**).

carénă, *carene*, s.f. || Din fr. *carène*, it. *carena;* cf. lat. *carina* „coajă de nucă" || **1.** Partea exterioară a unei nave, situată sub linia de plutire. **2.** Proeminență alungită în formă de creastă, de-a lungul sternului la unele păsări.

carénță, *carențe*, s.f. || Din fr. *carence*, lat. *carentia* (< *carere* „a fi lipsit de ceva") || Lipsă, deficiență.

caréț, *careți*, s.m. || Din fr. *caret* || Broască țestoasă comestibilă din mările calde, lungă de 60—80 cm, din a cărei carapace se obține bagaua.

carétă, *carete*, s.f. || Din rus. *kareta* || Trăsură închisă, cu patru roți. *A fost la noi și doctorul cu careta* (Slavici).

caréte, *careți*, s.m. || Din *car*[2] || Nume dat viermișorilor care se formează pe unele alimente.

caréu, *careuri*, s.n. || Din fr. *carré*, de la part. latinescului *quadrare* „a face pătrat" || **1.** Mod de așezare, în formă de pătrat, a unor persoane sau obiecte. **2.** (Sport) Suprafață delimitată în cîmpul de jos, în care se aplică reguli speciale. **3.** Grup de patru cărți de aceeași valoare la unele jocuri de cărți.

carevá pron. nehot. || *Care* + *va* || Cineva, oarecare, vreunul.

cargobót, *cargoboturi*, s.n. || Din engl. *cargoboat* || Navă maritimă comercială pentru distanțe mari: cargou.

cargóu, *cargouri*, s.n. || Din fr. *cargo* || Cargobot.

cariá, pers. 3 *cariază*, vb. I. Refl. || Din fr. *carier* || (Despre dinți) A se găuri, a face carii.

cariatídă, *cariatide*, s.f. || Din fr. *cariatide*, lat. *caryatides* || Statuie reprezentînd o femeie care susține, ca o coloană, o cornișă etc.

caricaturál, -ă, *caricaturali, -e*, adj. || Din fr. *caricatural* || De caricatură, privitor la caricaturi.

caricatúră, *caricaturi*, s.f. || Din fr. *caricature*, it. *caricatura* || Reprezentare deformată, de obicei grotescă, prin exagerarea unor trăsături caracteristice ale unei persoane sau situații.

caricaturíst, -ă, *caricaturiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *caricaturiste* || Artist specializat în caricaturi.

caricaturizá, *caricaturizez*, vb. I. || Din *caricatură;* cf. fr. *caricaturer* || A înfățișa pe cineva sau ceva printr-o caricatură.

caridă, *caride*, s.f. || Din ngr. *garida* || (Zool.) Crevetă.

cárie, *carii*, s.f. || Din fr. *carie*, lat. *caries* „putreziciune" || Cavitate produsă într-un dinte, prin distrugerea microbiană sau chimică a acestuia.

cariéră[1], *cariere*, s.f. || Din fr. *carrière* || Exploatare minieră la suprafață din care se extrag nisip, pietriș, calcar, piatră etc.

cariéră[2], *cariere*, s.f. || Din fr. *carrière;* cf. it. *carriera*, la origine „drum de care" || Profesiune, ocupație; domeniu de activitate. • Situație, poziție bună în ierarhia socială.

carierísm s.n. || Din *carieră*[2] || Tendință de a parveni prin orice mijloace; urmărirea satisfacerii cu orice preț a propriilor interese.

carierist, -ă, *carieriști, -ste*, adj. || Din *carieră*[2] || (Adesea substantivat) Care luptă prin orice mijloace pentru a parveni.

carióca[1] s.f. || Din port. *carioca* || **1.** Dans popular din America Latină, cu mișcare moderată; melodia după care se execută acest dans. **2.** Instrument muzical de percuție, folosit la acompanierea ritmică a dansului c. **(5).**

carióca[2] s.f. || Denumire comercială || Instrument pentru scris în formă de creion avînd în interior o fișie de pîslă îmbibată cu tuș.

cariochinézá s.f. || Din fr. *caryocinèse*, germ. *Karyokinese;* gr. *karyon* „nucleu" + *kinesis* „mișcare" || (Biol.) Mitoză. || Și: **cariocinézá** s.f.

cariocinézá s.f. v. **cariochinézá.**

cariofilacée, *cariofilacee*, s.f. || Cf. fr. *caryophylée;* gr. *karyophyllon* „garoafă" || Familie de plante dicotiledonate, cu noduri proeminente pe tulpină, frunze înguste, flori dispuse în inflorescențe, cultivate uneori ca plante decorative; (și la sg.) plantă din această familie (ex. garoafa).

cariópsă, *cariopse*, s.f. || Din fr. *caryopse;* gr. *karyon* „nucă" + *opsis* „aspect" || Tip de fruct uscat, indehiscent, caracteristic cerealelor.

caritábil, -ă, *caritabili, -e*, adj. || După fr. *charitable* || Milos, generos.

caritáte s.f. || Din lat. *caritas, -atis;* cf. fr. *charité* || Atitudine plină de generozitate față de cineva.

carîmb, *carîmbi*, s.m. || Lat. **calamulus* (< *calamus* „trestie, prăjină") || **1.** Parte a cizmei care acoperă piciorul de la gleznă în sus. **2.** Fiecare dintre cei doi drugi paraleli ai loitrei. **3.** Fiecare dintre cei doi drugi paraleli ai scării, în care intră fusceii.

carlíngă, *carlingi*, s.f. || Din fr. *carlingue*, engl. *carling* || **1.** Parte din corpul unui avion în care stă pilotul și unde se găsesc comenzile de zbor. **2.** Grindă montată pe fundul unei nave, în lung de la prova la pupă, pentru a spori rezistența navei.

carmác, *carmace*, s.n. || Din rus. *karmak* || Unealtă de pescuit, fără nadă, formată din mai multe șiruri de cîrlige mari în care se agață peștii.

carmaniólă, *carmaniole*, s.f. || Din fr. *carmagnole* || Cîntec și dans francez din timpul Revoluției franceze de la 1879.

carmelít, -ă, *carmeliți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *carmélite*, de la numele muntelui *Carmel*, unde s-a întemeiat ordinul || Călugăr (călugăriță) catolic(ă) făcînd parte dintr-un ordin întemeiat în sec. 13.

carmín s.n. || Din fr. *carmin* || Colorant roșu, de origine vegetală sau animală, folosit în cosmetică, în pictură etc. • Culoare roșie vie.

carnáj, *canaje*, s.n. || Din fr. *carnage* || (Livr.) Masacru, măcel.

carnál, -ă, *carnali, -e*, adj. || Din it. *carnale*, lat. *carnalis.* || De carne, privitor la carne; trupesc.

carnasiér, -ă, *carnasieri, -e*, adj., s.f. || Din fr. *carnassier* || **1.** Adj. Carnivor **(1). 2.** S.f. Fiecare dintre cele patru măsele tăietoare ale carnivorelor.

carnáție, *carnații*, s.f. || Din fr. *carnation* || Consistența și coloritul pielii unei persoane.

carnavál, *carnavaluri*, s.n. || Din fr. *carnaval*, it. *carnavale;* lat. *carne levare* „a priva de carne" || Perioadă care precedă postul în unele țări, cînd au loc petreceri populare cu deghizări, care alegorice, focuri de artificii etc.

cárne, *cărnuri*, s.f. || Lat. *caro, carnis* || **1.** Țesutul muscular al corpului oamenilor și animalelor, împreună cu țesuturile moi la care aderă. ○ *Carne vie* = carne de pe care s-a jupuit pielea. ○ Expr. *A tăia în carne vie* = a tăia, a lovi fără milă; a curma fără cruțare un rău. *În carne și oase* = în persoană. *A prinde carne* = a se îngrășa (după o boală, după o slăbire anormală). **2.** Bucată din țesutul muscular al animalelor, folosită ca aliment. **3.** Partea moale a fructelor (care conține sămînța); pulpă.

carnét, *carnete*, s.n. || Din fr. *carnet* || **1.** Caiet mic de buzunar, pentru diferite însemnări. **2.** Document, în formă de carnețel, care atestă apartenența posesorului la o organizație.

carnivór, -ă, *carnivori, -e*, adj., s.n. || Din fr. *carnivore*, lat. *carnivorus* (< *caro, carnis* „carne" + *vorare* „a devora" || **1.** Adj. Care se hrănește cu carne. **2.** S.n. (La pl.) Ordin de mamifere care se hrănesc cu carne; (și la sg.) animal din acest ordin (ex. lupul, vulpea, hiena, pantera, leul, tigrul etc.).

caró, *carale*, s.n. || Din fr. *carreau* || Culoare la cărțile de joc, însemnată prin romburi de culoare roșie.

caroiáj, *caroiaje*, s.n. || Din *carou* || Rețea de pătrățele trasată pe un desen, pe un plan sau pe o hartă, pentru a servi la reproducerea acestora la o altă scară.

carosábil, -ă, *carosabili, -e*, adj. || Din fr. *carrossable* || (Despre drumuri) Pe care pot circula vehicule rutiere; (despre o parte a unui drum) care este rezervată acestei circulații.

caroserie, *caroserii*, s.f. || Din fr. *carrosserie* (< *carosse*, it. *carrozza*, din *carro* „car") || Partea superioară a unui vehicul terestru, în care se transportă bunuri sau persoane.

carotáj, *carotaje*, s.n. || Din fr. *carottage* || Determinare a constituției scoarței terestre prin analiza carotelor (2).

carótă, *carote*, s.f. || Din fr. *carotte*, lat. *carota* „morcov" || **1.** Soi de morcovi timpurii, cu rădăcini scurte. **2.** Probă de rocă extrasă prin foraj, pentru cercetarea caracteristicilor terenului.

carotén s.n. || Din fr. *carotène;* cf. gr. *karoton* „morcov" || Pigment roșu-portocaliu care se găsește în unele țesuturi ale plantelor și animalelor. În organismul uman se găsește în ficat și rinichi, fiind transformat în vitamina A.

carotídă, *carotide*, s.f. || Din fr. *carotide* || Fiecare dintre cele două artere care duc sîngele de la inimă la cap.

carotiéră, *carotiere*, s.f. || Din fr. *carottier* || Utilaj de foraj care taie și scoate la suprafață carote (2) din gaura de sondă.

caróu, *carouri*, s.n. || Din fr. *carreau* || (De obicei la pl.) Pătrățel pe unele țesături, format din dungi de altă culoare decît fondul.

carp s.n. || Din fr. *carpe;* gr. *karpos* „încheietura mîinii" || Grup de opt oase mici care formează articulația dintre antebraț și palmă; (la vertebratele patrupede) regiune a membrelor anterioare, corespunzătoare articulației dintre antebraț și palmă la om.

carpátic, -ă, *carpatici, -ce*, adj. || Din fr. *karpatique* || Al Carpaților, din Carpați.

carpatín, -ă, *carpatini, -e*, adj. || Din fr. *carpathin* || Carpatic. *Coborît... din piscurile carpatine* (Caragiale).

carpélă, *carpele*, s.f. || Din fr. *carpelle;* cf. gr. *karpos* „fruct" || Frunzișoară modificată, situată în centrul florii, în care se găsesc ovulele.

cárpen, *carpeni*, s.m. || Lat. *carpinus* || Arbore înalt pînă la 28 m, cu frunze ovale dințate și cu flori în amenți, cu lemnul dens și rezistent, cu o mare putere calorică.

carpétă, *carpete*, s.f. || Din fr. *carpette* || Covor de mici dimensiuni.

carpi s.m. pl. || Din lat. *Carpes* || Populație geto-dacă, care în sec. 2—3 e.n. a locuit pe teritoriul românesc de la est de munții Carpați.

carst, *carsturi*, s.n. || Din germ. *Karst*, regiune pe coasta orientală a Adriaticii || Formă de relief rezultată în urma eroziunii și dizolvării rocilor de către apele subterane sau de suprafață.

cárstic, -ă, *carstici, -ce*, adj. || Din fr. *karstique* || Privitor la carst, specific carstului.

cart, *carturi*, s.n. || Din fr. *quart* || Serviciu de patru ore executat, pe schimburi, la bordul unei nave de către membrii echipajului.

cartá, *cartez*, vb. I. Tranz. || Din *cartă* || **1.** A repartiza scrisorile la poștă după adresele destinatarilor. **2.** A transpune pe hărți sau pe schițe topografice caracterele diferitelor elemente din natură.

cártă, *carte*, s.f. || Din fr. *charte*, lat. *charta* || **1.** Act în care erau consemnate, în evul mediu, anumite drepturi sau libertăți fundamentale. **2.** Act care stă la baza activității unei organizații naționale sau internaționale. **3.** Document prin care mai multe state stabilesc anumite principii pe care se obligă să le aplice în relațiile reciproce și în raporturile cu alte state.

cárte, *cărți*, s.f. || Lat. *charta;* (4, 5) fr. *carte* || **1.** Scriere tipărită, legată sau broșată în volum. ○ Expr. *A vorbi ca în carte* = așa cum trebuie, cum se cere. *Om de carte* = cărturar. • Registru. *C. de imobil* = registru în care sînt trecuți locatarii unui imobil urban. **2.** (Fig.) Învățătură, știință. **3.** Carnet cu date personale: *carte de membru.* **4.** Bucată de carton cu însemnări scrise sau tipărite, cu desene ori figuri, servind pentru diferite scopuri: *carte poștală; carte de vizită; cărți de joc.* **5.** (Înv. și pop.) Scrisoare.

cartél, *carteluri*, s.n. || Din fr. *cartel* || **1.** Uniune monopolistă în cadrul căreia întreprinderile capitaliste participante stabilesc prețurile și condițiile de vînzare a mărfurilor, își distribuie piețele de desfacere, păstrîndu-și însă independența de producție și de vînzare. **2.** Alianță între două sau mai multe partide politice din țările capitaliste, în vederea campaniilor electorale.

cartélă, *cartele*, s.f. || Din it. *cartella* || **1.** Bucată de hîrtie sau de carton cu bonuri detașabile, cu ajutorul cărora se obțin produse raționalizate. **2.** (Inform.) Bucată de carton destinat înregistrării informației printr-o serie de perforații într-un cod prestabilit.

cárter, *cartere*, s.n. || Din engl., fr. *carter;* de la n. pr. *Carter*, inventator englez || Înveliș metalic pentru anumite părți în mișcare ale unei mașini.

cartezián, -ă, *cartezieni, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *cartésien*, de la *Cartesius*, numele latinizat al lui *Descartes* || **1.** Adj. Privitor la cartezianism. **2.** S.m. și f. Adept al cartezianismului. **3.** Adj. *Coordonate carteziene* coordonate raportate la un sistem de referință format din două sau trei drepte concurente.

cartezianísm s.n. || Din fr. *cartésianisme* || Concepția filozofică a lui Descartes și a adepților lui, caracterizată prin raționalism, mecanicism și dualism.

cartiér, *cartiere*, s.n. || Din fr. *quartier* (< *quart* „sfert") || **1.** Parte (cu caractere distinctive) a unui oraș. **2.** Parte din comandamentul unei mari unități militare. ○ *Marele cartier general* = organul suprem de conducere a armatei în timp de război.

cartilaginós, -oásă, *cartilaginoși, -oase*, adj. || Din fr. *cartilagineux*, lat. *cartilaginosus* || Format din cartilaje.

cartiláj, *cartilaje*, s.n. || Din fr. *cartilage* || Țesut conjunctiv alb, semiopac, elastic și rezistent, cu rol de susținere (face legătura dintre oase, formează scheletul unor viscere etc.).

cárting s.n. || Din engl. *carting*, fr. *karting* || Sport practicat cu automobile speciale mici, lipsite de caroserie, avînd motoare ce nu depășesc 100 cm^3.

cartism s.n. || Din engl. *chartism* || Mișcare politică a proletariatului englez, care a avut loc în deceniile 4—5 ale sec. 19, cu scopul de a obține satisfacerea unor revendicări economice și politice; a fost prima mișcare politică revoluționară din istoria mișcării muncitorești.

cártnic, *cartnici*, s.m. || Din *cart* || (Înv.) Ofițer care face serviciul de cart pe o navă.

cartóf, *cartofi*, s.m. || Din germ. *Kartoffel* || Plantă din familia solanaceelor, cu flori albe sau violete și cu tulpini subterane terminate prin tuberculi comestibili. Originar din America de Sud, c. a fost introdus la noi în țară în sec. 19. ◦ Tuberculul acestei plante, folosit în alimentație și ca furaj.

cartofór, -ă, *cartofori, -e*, s.m. și f. || Din ngr. *hartophoros* (influențat de *carte*) || Persoană care are patima jocului de cărți.

cartográf, -ă, *cartografi, -e*, s.m. și f. || Din fr. *cartographe* (< *carte* „hartă" + gr. *graphein* „a scrie") || Specialist în cartografie.

cartografiá, *cartografiez*, vb. I. Tranz. || Din *cartografie* || A executa hărți și planuri topografice.

cartografíe, s.f. || Din fr. *cartographie* || Disciplină care se ocupă cu metodele și tehnica întocmirii hărților și planurilor topografice.

cartográmă, *cartograme*, s.f. || Din fr. *cartogramme* || Reprezentare grafică a unor mărimi referitoare la răspîndirea și gradul de intensitate ale unor fenomene statistice.

cartón, *cartoane*, s.n. || Din fr. *carton* || **1.** Hîrtie groasă compactă, foarte puțin flexibilă. ○ *C. asfaltat* = carton impregnat cu bitum, utilizat ca material izolant. **2.** Tăviță de carton (1) pentru prăjituri. **3.** Tub mic de hîrtie groasă la capătul unor țigări prin care se trage fumul.

cartoná, *cartonez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *cartonner* || A lega o carte, un caiet, un registru în coperte de carton sau *(p. ext.)* de piele, de vinilin etc.

cartotécă, *cartoteci*, s.f. || Din germ. *Karthothek*, fr. *cartothèque* || **1.** Totalitatea fișelor de evidență privitoare la materialele sau la persoanele dintr-o întreprindere. **2.** Cutie sau dulap unde se păstrează asemenea fișe.

cartúș, *cartușe*, s.n. || Din fr. *cartouche* || **1.** (La armele de foc) Tub, prevăzut cu o capsă de amorsare, care conține încărcătura de exploziv și glonțul sau alicele. **2.** Bucată de exploziv servind la producerea exploziilor în mine. **3.** Ornament sculptat sau gravat (în formă de sul), avînd la mijloc un spațiu liber pentru anumite inscripții. 4. Ambalaj care conține mai multe pachete de țigări. **5.** Textul încadrat de pe o pagină pe care este imprimat și un text neîncadrat.

cartușiéră, *cartușiere*, s.f. || Din fr. *cartouchière* || **1.** Cutie mică de metal sau de piele, prinsă de obicei la centură, în care se țin cartușele. **2.** Brîu de piele sau de pînză cu lăcașuri, în care se poartă cartușele de vînătoare.

carusél, *carusele*, s.n. || Din fr. *carrousel*, it. *carosello* „spectacol de călărie artistică" || Instalație constînd din mai mulți cai mici de lemn, pe care încalecă copiii, și care se învîrtește în jurul unei axe; călușei.

čarvaka [Pr.: cearváka] subst. || Cuv. sanscrit || Școală materialistă și ateistă în filozofia antică indiană, care așeza la baza lumii patru elemente: aerul, apa, focul, pămîntul, și propovăduia drept ideal etic desfătarea rațională, fericirea pămîntească.

carvasará, *carvasarale*, s.f. || Din tc. *kârvansaray* || (Înv.) Locul în care se aflau instalate birourile unei vămi; birou vamal.

casá, *casez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *casser* || **1.** A desființa o hotărîre judecătorească în urma admiterii recursului. **2.** A scoate definitiv din folosință și din inventar (o mașină, un aparat uzate), ca ne mai corespunzînd din punct de vedere economic.

casábil, -ă, *casabili, -e*, adj. || Din fr. *cassable* || **1.** Casant. **2.** (Despre hotărîri judecătorești) Care poate fi casat, în urma unui recurs.

casánt, -ă, *casanți, -te*, adj. || Din fr. *cassant* || Care se sparge sau se sfărîmă ușor; casabil (1).

casáp, *casapi*, s.m. || Din tc. *kasap* || (Înv.) Măcelar. ◦ (Fig.) Om crud.

casátă, *casate*, s.f. || Din it. *cassata* || Sortiment de înghețată mai consistentă, preparată din mai multe feluri și dispusă în straturi.

casáție s.f. || Din fr. *cassation* || (În unele state) Organ judecătoresc suprem care are dreptul să caseze hotărîrile pronunțate de organele judecătorești de grad inferior.

cásă[1], *case*, s.f. || Lat. *casa;* (6) după fr. *casse* || **1.** Clădire cu una sau mai multe încăperi servind ca locuință. ○ *De casă* = făcut în locuința omului: *pîine de casă.* ○ Expr. *(A avea) o casă de copii* = a avea copii mulți. *A-i fi cuiva casa casă și masa masă* = a duce o viață normală, a trăi în condiții bune, omenești. ◦ (Reg.) Cameră, odaie. **2.** Gospodărie. **3.** Familie; căsnicie, menaj. ○ Expr. *A duce casă (bună) cu cineva* = a trăi cu cineva (în bună înțelegere). **4.** Neam, dinastie. **5.** Încăpere specială într-o clădire, avînd o anumită destinație. ○ *C. ascensorului* = spațiul în care se deplasează cabina unui ascensor. *C. scării* = spațiul dintr-o clădire cu mai multe etaje, în care se găsește scara. **6.** (Tipogr.) *C. de litere* = cutie în care se păstrează literele și semnele tipografice. **7.** Nume dat unor instituții sau așezăminte. ○ *C. de cultură* = instituție (împreună cu sediul acesteia) în care se desfășoară activități culturale. *C. de ajutor reciproc* = asociație a unor angajați sau pensionari care acordă împrumuturi și ajutoare membrilor ei. *C. de economii* v. *economie. C. de credit* v. *credit. C. de nașteri* = instituție medico-sanitară în care se acordă mamelor, la naștere, asistență calificată. **8.** Întreprindere, firmă comercială. ○ *Specialitatea casei* = produs specific al unei întreprinderi, al unei firme. *C. de vegetație* v. *vegetație.*

cásă[2], *case*, s.f. || Din it. *cassa* || **1.** Dulap sau ladă de fier în care se țin banii sau hîrtiile de valoare *(c. de bani).* **2.** Masă, pupitru, ghișeu,

într-un magazin sau într-o instituție, unde se fac încasări și plăți, se eliberează bilete de călătorie etc. **3.** Suma de bani de care dispune la un moment dat o casierie. ○ *Registru de c.* = registru în care casierul înscrie încasările și plățile efectuate.

cascádă, *cascade*, s.f. || Din fr. *cascade* || Cădere naturală de apă pe cursul unui rîu.

cascadór, *cascadori*, s.m. || Din fr. *cascadeur* || **1.** Actor de cinema care dublează pe protagonist în secvențele periculoase. 2. Acrobat care execută salturi primejdioase.

căscă, *căști*, s.f. || Din fr. *casque*, sp. *casco* (< *cascar* „a se sparge") || **1.** Acoperămînt de protecție pentru cap, folosit de militari, sportivi etc. ◦ Acoperămînt pentru cap, din cauciuc sau din alt material plastic, folosit în apă pentru a apăra părul. • Dispozitiv metalic de forma unei căciuli, folosit la uscatul părului în atelierul de coafat. 2. Receptor electroacustic format din una sau două capsule telefonice care se pun la urechi.

caschétă, *caschete*, s.f. || Din fr. *casquette* || **1.** Un fel de șapcă de stofă, cu cozoroc, cu fundul lat și rotund. **2.** Acoperămînt de cauciuc pentru cap, folosit de înotători, pentru a feri părul de apă.

caseról̆ă, *caserole*, s.f. || Din fr. *casserole* || Capsulă de porțelan, cu coadă, folosită în laborator pentru topirea substanțelor vîscoase.

casétă, *casete*, s.f. || Din fr. *cassette*, it. *cassetta* || **1.** Cutie în care se păstrează bani sau mici obiecte prețioase. • Cutie în care se introduce placa sau filmul pe care se fotografiază, banda pentru magnetofon etc. ○ (Inform.) *C. magnetică* = dispozitiv de memorie externă alcătuit dintr-o bandă magnetică mobilă, încapsulată într-o carcasă din material plastic. **2.** Text imprimat pe ultima pagină a unei cărți, conținînd anumite date (numărul colilor, data tipăririi etc.). **3.** Fiecare dintre compartimentele adîncite, executate în scop decorativ, pe fața unui plafon. • Spațiu cuprins între grinzile încrucișate ale unui plafon.

casetofón, *casetofoane*, s.n. || Din *casetă* + *[magneto]fon* || Magnetofon de dimensiuni reduse, avînd benzile magnetice închise în casete.

casiér, -ă, *casieri, -e*, s.m. și f. || Din it. *cassiere* || Persoană care are însărcinarea de a face operații de casă[2] (încasări și plăți) într-o întreprindere sau instituție.

casierí̆e, *casierii*, s.f. || Din *casier* || Serviciu într-o întreprindere sau într-o instituție, unde se fac operații de casă[2] (se primesc, se păstrează și se distribuie banii).

casierí̆ță, *casierițe*, s.f. || Din *casier* || Casieră.

casiterít s.n. || Din fr. *cassitérite*, gr. *kassiteros* „cositor" || Oxid de staniu, brun-negru cu luciu adamantin, care se găsește în filoanele hidrotermale; este cel mai important minereu de staniu.

casíu, *casiuri*, s.n. || Din fr. *cassis* || Rigolă largă, pavată, care traversează o șosea în punctele joase ale traseului, pentru scurgerea apelor în șanțurile laterale.

casíncă, *casînci*, s.f. || Din rus. *kosynka* || (Reg.) Broboadă împodobită pe margini cu flori și franjuri.

cásnic, -ă, *casnici, -ce*, adj., s.f. || Din *casă*[1] || **1.** Adj. Care ține de casă[1], de gospodărie, de familie. ○ *Industrie casnică* v. *industrie*. **2.** S.f. Femeie care se ocupă cu gospodăria (nefiind salariată).

casolétă, *casolete*, s.f. || Din fr. *cassolette* || Vas metalic inoxidabil, care servește la sterilizarea pansamentelor și a unor instrumente medicale.

cast, -ă, *caști, -ste*, adj. || Din lat. *castus*, it. *casto* || Pur, neprihănit, nepătat; virtuos.

castán, *castani*, s.m. || Din *castană* || Arbore din familia fagaceelor, înalt pînă la 30 m, cu frunze simple, dințate, cu flori mici gălbui și cu fructe comestibile. ○ *C. sălbatic* = arbore cu frunze compuse, cu flori albe sau roșcate și cu fructe necomestibile.

castánă, *castane*, s.f. || Probabil din ngr. *kastana* (pl. lui *kastanon*) || **1.** Fructul castanului, de formă sferică, cu coaja tare, cafenie, acoperit pînă la maturitate cu un înveliș verde, țepos. ○ Expr. *A scoate castanele din foc cu mîna altuia* = a se folosi de altcineva într-o întreprindere primejdioasă de interes personal. **2.** Fiecare dintre micile formații cornoase de pe fața interioară a picioarelor calului.

castaniétă, *castaniete*, s.f. || Din fr. *castagnette*, sp. *castaneta* || Instrument muzical de percuție, format din două plăcuțe de lemn sau de fildeș, prinse de degete și folosit (mai ales în Spania) la acompaniatul dansului și al muzicii.

castaníu, -íe, *castanii*, adj. || Din *castană* || (Despre păr) De culoarea castanei.

cástă, *caste*, s.f. || Din fr. *caste*, port. *casta*; lat. *castus* „pur, fără amestec" || (În India și în alte state orientale) Grup social închis, strict delimitat de altele prin origine, privilegii etc.; *p. ext.* grup social închis, care își apără cu strictețe interesele.

castél, *castele*, s.n. || Din lat. *castellum*, it. *castello* || **1.** Clădire mare medievală, fortificată, situată de obicei într-un punct strategic, în care locuiau seniorii feudali; (astăzi) casă mare, imitînd arhitectura medievală. **2.** *Castel de apă* = rezervor așezat pe o construcție înaltă, destinat acumulării și distribuirii apei, prin cădere liberă, în centre populate sau industriale.

castelán, -ă, *castelani, -e*, s.m. și f. || Din lat. *castellanus*, it. *castellano* || Persoană care stăpînește un castel, care locuiește într-un castel. • Administrator, îngrijitor al unui castel.

castitáte s.f. || Din lat. *castitas, -atis* || Însușirea de a fi cast, neprihănire; feciorie.

cástor, *castori*, s.m., s.n. || Din fr., lat. *castor* || **1.** S.m. Mamifer rozător din Europa și din America de Nord, lung de 75—95 cm, cu labele din spate palmate și cu coada lățită; trăiește în colonii, pe malul apelor, construind zăgazuri care barează apa; are blană prețioasă; biber. **2.** S.n. Blana castorului **(1)**.

castrá, *castrez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *castrer*, lat. *castrare* || A extirpa glandele sexuale, pro-

vocînd sterilitatea. La animale (ovine, bovine), castrarea influențează pozitiv creșterea în greutate.

castravéte, *castraveți*, s.m. || Din bg. *krastavec* || **1.** Plantă legumicolă cu tulpina tîrîtoare din familia cucurbitaceelor, cu frunze mari și flori galbene; fructul comestibil al acestei plante, care se consumă ca legumă înainte de a ajunge la maturitate. ○ Expr. *A vinde castraveți la grădinar* = a da lămuriri celui mai bine informat decît tine. **2.** *Castravete-de-mare* = holoturie.

castrón, *castroane*, s.n. || Din pol. *kastrol;* cf. fr. *casserole* || Vas adînc, în care se aduc la masă unele mîncăruri (supa, ciorba etc.).

cástru, *castre*, s.n. || Din lat. *castrum* || Tabără romană fortificată.

caș, *căși*, s.m. și (rar) *cașuri*, s.n. || Lat. *caseus* „caș, brînză" || **1.** Produs alimentar preparat din lapte (de oaie) închegat și scurs de zer. **2.** Substanță albicioasă care se formează în colțurile ciocului la puii de păsări.

cașá s.f. || Cf. germ. *kaschieren* || Stofă de lînă cu tușeu moale, vopsită de obicei în culori deschise.

cașalót, *cașaloți*, s.m. || Din fr. *cachalot*, sp. *cachalote* (< *cachola* „țeastă", de unde „pește cu capul mare") || Cetaceu din mările calde, asemănător cu balena, lung de 15—20 m, cu dinții pe maxilarul inferior.

cașáre s.f. || Cf. *cașa* || Aplicare pe țesături a unei pelicule care conferă acesteia un tușeu moale, obținîndu-se astfel imitații de piele.

cașcavál s.n. || Din tc. *kaşkaval* || Specie de brînză fină, în formă de turte, preparată din caș de oaie.

cașétă, *cașete*, s.f. || Din fr. *cachet* || Cutie mică din substanță asimilabilă în care se introduc, pentru a putea fi mai ușor înghițite, medicamente sub formă de pulbere; capsulă **(2).**

cașexíe s.f. || Din fr. *cachexie;* gr. *kakos* „rău" + *hexis* „stare" || Slăbire generală a organismului, cu scăderea activității sistemelor morfofuncționale, întîlnită mai ales în bolile cronice.

cașmír, (2) *cașmiruri*, s.n. || Din fr. *cachemir* || **1.** Rasă de capre cu părul foarte fin și mătăsos, crescută în Cașmir și în Tibet. **2.** Țesătură, de obicei imprimată, confecționată din părul de cașmir **(1).**

cat, *caturi*, s.n. || Din tc. *kat* || Totalitatea încăperilor de pe același planșeu al unei clădiri; etaj.

catabolísm s.n. || Din fr. *catabolisme;* cf. gr. *katabole* „desfacere" || Proces de dezasimilație care are loc în organismele vii, însoțit de eliberare de energie.

cataclázã, *cataclaze*, s.f. || Din germ. *Kataklase;* gr. *kataklasis* „zdrobire" || Zdrobire intensă a mineralelor componente din roci sub acțiunea proceselor dinamice din scoarța Pămîntului.

cataclísm, *cataclisme*, s.n. || Din fr. *cataclysme;* gr. *kataklysmos* „inundație" || Schimbare bruscă, de mare intensitate, petrecută în natură sub influența unor procese atmosferice, tectonice sau vulcanice nimicitoare (cutremure, erupții vulcanice, uragane etc.), care afectează suprafețe mari de pe glob. ● (Fig.) Răsturnare bruscă, distrugătoare, în viața socială.

catacómbă, *catacombe*, s.f. || Din fr *catacombe*, it. *catacomba* || Galerie subterană care servea primilor creștini drept loc de refugiu, de cult și de înmormîntare.

catadícsi, *catadicsesc*, vb. IV. Tranz. || Din ngr. *katadehomai* || (Fam.) A găsi de cuviință să facă ceva.

catafálc, *catafalcuri*, s.n. || Din fr. *catafalque* || Postament înalt pe care se așază sicriul unui mort pînă la înmormîntare.

cataforézã s.f. || Din fr. *cataphorèse;* gr. *kataphora* „coborîre" || (Chim.) Deplasare spre catod a particulelor dintr-o soluție coloidală sub acțiunea cîmpului electric.

catagrafíe, *catagrafii*, s.f. || Din ngr. *katagrafi* || **1.** Inventar. **2.** Recensămînt.

catahréză, *catahreze*, s.f. || Din fr. *catachrèse*, lat. *catachresis*, gr. *katachresis* „abuz" || Figură de stil prin care se atribuie unui cuvînt înțelesul altui cuvînt cu sens apropiat.

cataíf, *cataifuri*, s.n. || Din tc. *katayıf* || Prăjitură făcută din două straturi de tăiței prăjiți și însiropați, între care se pune frișcă.

catalán, -ă, *catalani, -e*, adj. || Din fr. *catalan* || Care se referă la Catalonia (Spania), din Catalonia; (substantivat, f.) limbă romanică vorbită în Catalonia.

catalepsíe s.f. || Din fr. *catalepsie*, lat. *catalepsis* || Sindrom caracterizat prin suspendarea activităților voluntare și păstrarea neschimbată, timp îndelungat, a poziției în care se află corpul; apare în unele boli psihice.

catalíge s.f. pl. || Cf. bg. *katarjaga* || Prăjini prevăzute cu cîte un suport pe care se pun picioarele pentru a umbla în locuri noroioase; picioroange **(3)**; papainoage.

cataliză, *catalizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *catalyser* || A produce, a provoca procesul de cataliză.

catalizatór, *catalizatori*, s.m. || Din *cataliza* || Substanță care modifică viteza unei reacții chimice, fără ca ea însăși să fie modificată la sfîrșitul reacției.

cataliză, *catalize*, s.f. || Din fr. *catalyse*, gr. *katalysis* „descompunere" || Proces fizico-chimic prin care se schimbă viteza unei reacții chimice, sub influența unor catalizatori care aparent nu intervin în reacție.

catalóg, *cataloage*, s.n. || Din fr. *catalogue*, lat. *catalogus* || Registru, caiet, listă, sistem de fișe care conține o înșirare metodică de nume de ființe sau de obiecte, titluri de cărți etc.

catalogá, *cataloghez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *cataloguer* || **1.** A înregistra într-un catalog. **2.** (Fig.; depr.) A considera pe cineva drept..., a categorisi, a califica.

catálpă, *catalpe*, s.f. || Din fr. *catalpa* || Arbore decorativ originar din America de Nord, înalt pînă la 15 m, cu frunze mari, ovale și flori albe.

catamarán, *catamarane*, s.n. || Din fr. *catamaran* || Ambarcație cu pînze alcătuită din două corpuri (flotoare) de plutire.

catapeteásmă, *catapetesme*, s.f. || Din ngr. *katapetasma* || (La bisericile ortodoxe) Perete

împodobit cu icoane, care desparte altarul de restul bisericii; iconostas.

cataplásmă, *cataplasme*, s.f. || Din fr. *cataplasme*, lat. *cataplasma* || Diverse substanțe, emoliente sau revulsive, întinse pe o bucată de pînză, care se aplică pe o parte bolnavă a corpului.

catapultá, *catapultez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *catapulter* || A lansa, a arunca ceva cu ajutorul unei catapulte.

catapúltă, *catapulte*, s.f. || Din fr. *catapulte*, lat. *catapulta* || **1.** Mașină de război din antichitate, cu care se aruncau la distanță pietre grele asupra inamicului. **2.** Instalație pentru lansarea avioanelor de pe puntea navelor portavion. **3.** Dispozitiv pentru lansarea din avion a pilotului, împreună cu scaunul sau cu cabina, în vederea parașutării lui în caz de pericol.

catár, *cataruri*, s.n. || Din fr. *catarrhe*, lat. *catarrhus*, gr. *katarrhos* „scurgere" (din *rhein* „a curge") || Inflamație a unei mucoase, însoțită adesea de secreție abundentă.

catarácță, *cataracte*, s.f. || Din fr. *cataracte*, lat. *cataracta*, gr. *kataraktes* „cădere" || **1.** Cascadă. ◦ Complex de cascade mai mici. **2.** Boală de ochi provocată de opacifierea cristalinului și care poate duce la orbire parțială sau totală; albeață.

catarál, -ă, *catarali, -e*, adj. || Din fr. *catarrhal* || Care se referă la catar, care ține de catar.

catarámă, *catarame*, s.f. Piesă de metal, de os, de material plastic etc., cu care se încheie o cingătoare, o curea sau care este folosită ca ornament. ○ Expr. *Prieteni la cataramă* = prieteni foarte buni.

catárg, *catarge*, s.n. || Din ngr. *katarti* || Stîlp de lemn sau tub de metal fixat (vertical) pe o navă pentru a susține pînzele sau antenele de telegrafie fără fir; arbore **(3)**.

catári s.m. pl. || Din fr. *cathare* || Adepți ai unei secte creștine din Europa apuseană (sec. 11—14), care respingeau ierarhia catolică și considerau proprietatea privată ca un păcat.

catarinián, *catarinieni*, s.m. || Din fr. *catarhinien*; gr. *kata* „împreună" + *rhis, rhinos* „nas" || (La pl.) Grup de maimuțe superioare cu nările apropiate, septul nazal mult îngustat și coada scurtă; (și la sg.) maimuță din acest grup (ex. cercopitecul, cimpanzeul).

catastíf, *catastife*, s.n. || Din ngr. *katastihon* || (Înv.) Registru, condică. ○ Expr. *A avea* (sau *a trece*) *pe cineva la catastif* = a ține evidența faptelor cuiva (pentru a-l pedepsi, a se răzbuna pe el).

catastrofál, -ă, *catastrofali, -e*, adj. || Din *catastrofă* || Care produce o catastrofă, care are proporțiile unei catastrofe.

catastrófă, *catastrofe*, s.f. || Din fr. *catastrophe*, lat. *catastropha*, gr. *katastrophe* „răsturnare" || Eveniment tragic cu urmări dezastruoase de mari proporții.

catastrofísm s.n. || Din fr. *catastrophisme* || Teorie care susține că în istoria Pămîntului ar interveni, la mari intervale de timp, revoluții explozive (cataclisme), care distrug lumea organică.

catatermométru, *catatermometre*, s.n. || Din fr. *catatermomètre* || Dispozitiv pentru înregistrarea puterii de răcire a aerului asupra organismului.

catch [Pr.: checi], s.n. || Cuv. engl. || (Sport) Gen de lupte libere în care concurenții pot prinde orice parte a corpului adversarului.

catedrálă, *catedrale*, s.f. || Din fr. *cathédrale*, lat. *cathedralis* || Biserică mare, în care serviciul religios este oficiat, de obicei, de un arhiepiscop.

catédră, *catedre*, s.f. || Din lat. *cathedra* || **1.** Pupitru sau masă specială așezată pe o estradă de la care vorbesc profesorii, oratorii etc. **2.** Post în învățămînt, funcția de profesor. ◦ Unitate de bază într-o instituție de învățămînt superior, în cadrul căreia se desfășoară activitate didactică și de cercetare științifică.

categóric, -ă, *categorici, -ce*, adj. || Din fr. *catégorique* || (Adesea adverbial) Hotărît, precis; necondiționat. ◦ Clar, limpede.

categórie, *categorii*, s.f. || Din fr. *catégorie*, lat. *categoria* || **1.** Noțiune fundamentală care exprimă însușirile și relațiile esențiale și generale ale obiectelor și proceselor realității. **2.** Grup de ființe, de obiecte, de fenomene de același fel sau foarte asemănătoare. ○ *C. socială* = ansamblu de persoane cărora le sînt proprii caracteristici definitorii de natură demografică (vîrstă, sex), profesională (muncitor, inginer). ◦ (Sport) Grupă specială în care sînt departajați sportivii sau echipele după categorii de greutate, vîrstă-sex etc. ◦ (Biol.) *C. sistematică* (sau *taxonomică*) = fiecare dintre grupele de plante sau de animale asemănătoare și înrudite (clase, ordine, familii etc.). **3.** (Lingv.) *C. gramaticală* = noțiune gramaticală fundamentală care exprimă relații între elemente ale limbii (gen, număr, persoană, timp, mod).

categorisí, *categorisesc*, vb. IV. Tranz. || Din *categorie* || (Fam.) **1.** A așeza pe categorii. **2.** A califica, a caracteriza pe cineva. *Categorisește-mă cum pofțești* (Sadoveanu).

catehísm, *catehisme*, s.n. || Din ngr. *katehismos* || **1.** Carte care cuprinde (sub formă de întrebări și răspunsuri) principiile religiei creștine. **2.** (Fig.) Lucrare în care se expune în mod riguros esența unei doctrine, a unei concepții.

catehúmen, -ă, *catehumeni, -e*, s.m. și f. || Din fr. *catéchumène* || Persoană adultă de o anumită religie, pregătită în vederea primirii botezului într-o nouă religie.

catenár, -ă, *catenari, -e*, adj. || Din fr. *caténaire*, lat. *catenarius* (< *catena* „lanț") || *Suspensie catenară* = sistem de susținere a firului aerian de contact pentru tracțiunea electrică, prin care acesta este suspendat de un cablu prin intermediul unor fire verticale.

caténă, *catene*, s.f. || Lat. *catena* „lanț" || **1.** Lanț de munți. **2.** (Chim.) Lanț de atomi legați prin valențe.

caterincă, *caterinci*, s.f. || Din ucr. *katerynka* || Flașnetă.

caterisí, *caterisesc*, vb. VI. Tranz. || Din ngr. *kathairisa* (aor. lui *kathairo* „degradez") || A exclude pe cineva din rîndurile clerului; a răspopi.

caterpilár, *caterpilare*, s.n. || Din engl. *caterpillar* „șenilă" || Tractor pe șenile, folosit în special la lucrări rutiere.

catétă, *catete*, s.f. || Din fr. *cathète;* gr. *kathetos* „perpendiculară" || Fiecare dintre laturile unghiului drept al unui triunghi dreptunghic.

catetér, *catetere*, s.n. || Din fr. *cathéter* || Instrument de metal, de cauciuc sau de material plastic, care se introduce într-o cavitate a organismului în scop terapeutic sau pentru stabilirea diagnosticului.

catetométru, *catetometre*, s.n. || Din fr. *cathétomètre;* gr. *kathetos* „perpendiculară" + *metron* „măsură" || Instrument folosit pentru măsurarea cu precizie a diferențelor de înălțime dintre două niveluri.

cátgut s.n. || Din fr. *catgut* || Fir (preparat din intestinul unor animale) folosit pentru suturi chirurgicale.

catifeá, *catifele*, s.f. || Din ngr. *katifes* || Țesătură de mătase, de bumbac etc., având pe față fire dese și scurte, perpendiculare pe suprafața țesăturii.

catifelát, -ă, *catifelați, -te*, adj. || Din *catifea* || Cu aspect de catifea; moale, pufos. • (Fig.; despre glas) Plăcut, mîngîietor.

catihét, *catiheți*, s.m. || Din ngr. *katihitis* || (În trecut) Profesor de religie.

catión, *cationi*, s.m. || Din fr. *cation* || (Chim.) Ion cu sarcină electrică pozitivă.

catîr, *catîri*, s.m. || Din tc. *katîr* || Animal domestic, rezultat din împerecherea măgarului cu iapa, folosit mai ales la transport. • (Fig.) Om încăpățînat.

catîrcă, *catîrce*, s.f. || Din *catîr* || Femela catîrului.

catód, *catozi*, s.m. || Din fr. *cathode;* gr. *kata* „în jos" și *hodos* „drum" || Electrod prin care iese curentul electric dintr-un mediu conductor. • Electrod **al** unui tub electronic care emite electroni.

católic, -ă, *catolici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din fr. *catholique*, lat. *catholicus;* cf. gr. *katholikos* „universal" || **1.** Adj. Care aparține catolicismului, privitor la catolicism. **2.** S.m. și f. Adept al catolicismului.

catolicísm s.n. || Din fr. *catholicisme* || Confesiune creștină care recunoaște primatul papei; a fost oficializată în 1504.

catométru, *catometre*, s.n. || Din germ. *Katometer*, nume comercial || Aparat pentru măsurarea caracteristicilor tuburilor electronice.

catrafúse s.f. pl. (Fam.) Obiecte casnice mărunte (în dezordine). ○ Expr. *A-și lua catrafusele* = a se pregăti de plecare; *p. ext.* a pleca repede și pe furiș de undeva, a o șterge.

catrán s.n. || Din tc. *katran* || Gudron. ○ Expr. *A se face catran (de mînie)* = a se mînia foarte tare.

catrén, *catrene*, s.n. || Din fr. *quatrain* || Strofă (sau poezie) formată din patru versuri.

catrínță, *catrințe*, s.f. Obiect de îmbrăcăminte din portul național românesc al femeilor, constînd dintr-o bucată dreptunghiulară de stofă (cu alesături), care se poartă ca fustă sau ca șorț.

cațavéică, *cațaveici*, s.f. || Din ucr. *kacavejka* || Haină țărănească scurtă (și îmblănită), purtată de femei.

cáță, *cațe*, s.f. (Fam.) Femeie rea, cicălitoare.

caucazián, -ă, *caucazieni, -e*, s.m. și f., adj. || De la n. pr. *Caucaz* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din una dintre populațiile Caucazului. **2.** Adj. Care aparține Caucazului, privitor la Caucaz.

cauciúc, (2) *cauciucuri*, s.n. || Din fr. *caoutchouc*, rus. *kaučuk* || **1.** Produs industrial elastic și rezistent obținut din latexul unor plante sau fabricat prin procedee chimice și întrebuințat la confecționarea anvelopelor, a benzilor elastice, a garniturilor etc. **2.** Anvelopă pentru roți.

cauciucát, -ă, *cauciucați, -te*, adj. || Din *cauciuc* || Acoperit (sau impregnat) cu cauciuc.

caudál, -ă, *caudali, -e*, adj. || Din fr. *caudal* (< lat. *cauda* „coadă") || (Zool.) Din regiunea cozii, de la coadă.

caudíne adj. || Din lat. [*fauces*] *Caudinae* || *A trece pe cineva pe sub furcile caudine* = a impune învinsului condiții umilitoare; (fig.) a supune pe cineva unei critici aspre.

cáuper, *caupere*, s.n. || Din engl. *cowper* || Instalație pentru preîncălzirea aerului folosit la furnale.

caústic, -ă, *caustici, -ce*, adj. || Din lat. *causticus;* fr. *caustique*; gr. *kaustikos* „arzător" || **1.** (Despre substanțe) Care atacă țesuturile animale sau vegetale. **2.** (Fig.) Mușcător, satiric.

causticitáte s.f. || Din fr. *causticité* || **1.** Proprietate a unor substanțe de a fi caustic **(1).** **2.** (Fig.) Faptul de a fi caustic **(2).**

cautér, *cautere*, s.n. || Din fr. *cautère*, lat. *cauterium;* gr. *kauterion* (< *caiein* „a arde") || Instrument folosit pentru a cauteriza.

cauterizá, *cauterizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *cautériser*, lat. *cauterizare* || A distruge, a arde un țesut (patologic) cu ajutorul cauterului sau al unei substanțe caustice.

cauțiúne, *cauțiuni*, s.f. || Din fr. *caution*, lat. *cautio, -onis* „precauție, garanție" || **1.** Sumă de bani depusă pentru a garanta îndeplinirea unei obligații asumate pentru sine sau pentru altul. **2.** (În unele legislații) Sumă de bani depusă pentru lăsarea în libertate a infractorului pe timpul procesului penal.

cauzá, *cauzez*, vb. I. Tranz. || Din it. *causare*, fr. *causer* || A fi cauza a ceva; a pricinui, a produce; a determina.

cauzál, -ă, *cauzali, -e*, adj. || Din lat. *causalis*, fr. *causal* || (Lingv.) *Propoziție cauzală* = propoziție subordonată exprimînd cauza pentru care se săvîrșește acțiunea din propoziția regentă. *Conjuncție cauzală* = conjuncție care introduce propoziții cauzale.

cauzalgíe, *cauzalgii*, s.f. || Din fr. *causalgie;* gr. *kausis* „arsură" + *algos* „durere" || Senzație dureroasă de arsură, de obicei la mîini sau la picioare, datorată lezării nervilor simpatici ai regiunii respective.

cauzalitáte s.f. || Din fr. *causalité* || Raport obiectiv necesar, între cauză și efect. C. exprimă succesiunea genetică a fenomenelor în funcție de ansamblul condițiilor care însoțesc dinamica lor obiectivă.

cauzatív, *cauzative*, adj. || Din fr. *causatif*, lat. *causativus* || *Verb cauzativ* = verb factitiv.

cáuză, *cauze*, s.f. || După fr. *cause*, lat. *causa* || **1.** Fenomen sau complex de fenomene care precedă și produc un alt fenomen; pricină, motiv. **2.** Temeiul juridic al unei acțiuni (5). ○ *A avea ciștig de cauză* = a i se da cuiva dreptate într-o dispută. **3.** (Dr.) Proces. **4.** Problemă socială care interesează o largă colectivitate de oameni: *cauza păcii*. ○ Expr. *În cunoștință de cauză* = cunoscînd bine problema, cazul despre care este vorba.

cav, -ă, *cavi, -e*, adj. || Fr. *cave*, lat. *cavus* || Care are o cavitate. ○ *Venă cavă* = fiecare dintre cele două vene care transportă sîngele la inimă.

cavâf, *cavafi*, s.m. || Din tc. *kavaf* || (Înv.) Pantofar, cizmar; negustor de încălțăminte de calitate inferioară.

cavál, *cavale*, s.n. || Din tc. *kaval* || Fluier mare ciobănesc, făcut din lemn de paltin sau de alun.

cavalcádă, *cavalcade*, s.f. || Din fr. *cavalcade* || **1.** Plimbare călare făcută în grup; goană cu cai. **2.** Grup de persoane care fac împreună o plimbare călare.

cavalér, *cavaleri*, s.m. || Din it. *cavalliere*, rus. *kavaler* (< v. fr. *cavalier*) || **1.** (În evul mediu) Titlu nobiliar conferit (inițial pentru fapte de arme) de rege (sau de un reprezentant al lui). **2.** Titlu onorific dat în unele țări posesorului unor anumite decorații. • Titlu dat unei persoane dintr-un ordin cavaleresc. **3.** Om cu purtări alese, amabil, generos. **4.** Tînăr necăsătorit.

cavalerésc, -eáscă, *cavalerești*, adj. || Din *cavaler* || De cavaler; nobil, generos.

cavalérie, *cavalerii*, s.f. || Din it. *cavalleria*, rus. *kavalerija*, fr. *cavalerie* || Categorie de trupe care folosesc caii ca mijloc de transport al luptătorilor; grup de soldați care fac parte din această categorie de trupe.

cavalerísm s.n. || Din *cavaler* || Purtare nobilă, de cavaler.

cavalerist, *cavaleriști*, s.m. || Din rus. *kavalerist* || Militar din cavalerie.

cavatínă, *cavatine*, s.f. || Din it. *cavatina* || Arie lirică, de mici proporții, dintr-o operă.

cavérnă, *caverne*, s.f. || Din fr. *caverne*, lat. *caverna* (< *cavus* „gol, scorburos") || **1.** Peșteră. **2.** Cavitate patologică (mai ales la plămîni).

cavernícol, -ă, *cavernicoli, -e*, adj. || Din fr. *cavernicole;* lat. *caverna* „peșteră" + *colere* „a locui" || De peșteră; care trăiește în peșteri.

cavernós, -oásă, *cavernoși, -oase*, adj. || Din fr. *caverneux*, lat. *cavernosus* || **1.** Cu caverne. **2.** (Fig.; despre voce) Cu timbru gros, înfundat.

caviár s.n. || Din fr. *caviar* || Icre negre preparate prin sărare.

cavitáte, *cavități*, s.f. || Din fr. *cavité*, lat. *cavitas, -atis* || **1.** Gaură într-un corp. **2.** Spațiu gol în corpul omului sau al animalelor, în care sînt așezate anumite organe.

cavóu, *cavouri*, s.n. || Din fr. *caveau* || Construcție într-un cimitir, cu una sau mai multe cripte.

caz, *cazuri*. s.n. || Din lat. *casus*, fr. *cas* || **1.** Împrejurare, circumstanță. ○ *Caz de conștiință* = situație în care cineva șovăie între sentimentul datoriei și un interes propriu. (Dr.) *Caz fortuit* v. *fortuit. Caz de forță majoră* v. *forță* (4). ○ Expr. *A face caz de ceva* = a acorda prea multă importanță unui lucru. **2.** Întîmplare; accident. **3.** (Gram.) Fiecare dintre formele prin care se exprimă funcțiile sintactice ale substantivului, adjectivului, articolului, pronumelui și numeralului.

cazá, *cazez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *caser* || A instala pe cineva temporar într-un hotel, într-un cămin etc.

cazác, *cazaci*. s.m. || Din rus. *kazak* || **1.** Persoană făcînd parte dintr-o populație rusă stabilită, în sec. XV—XVI, în regiunile de margine ale statelor rus și polono-lituanian, și care, în schimbul unor privilegii, avea anumite obligații militare. **2.** (În Rusia țaristă) Soldat din unitățile de cavalerie.

cazácă, *cazace*, s.f. || Din fr. *casaque* || Bluză cu mîneci largi, lungă pînă mai jos de talie și încheiată strîns la gît.

cazán, *cazane*, s.n. || Din tc. *kazan* || **1.** Vas mare de metal, folosit în gospodărie pentru fiert sau încălzit. **2.** Rezervor metalic în care se introduce apă pentru a fi încălzită sau transformată în abur necesar centralelor termoenergetice, industriei textile etc. ○ Instalație care servește la distilarea alcoolului. **3.** (Geogr.) Căldare (3).

cazangerie, *cazangerii*, s.f. || Din *cazangiu* || Atelier în care se construiesc sau se repară cazane, cisterne etc.

cazangíu, *cazangii*, s.m. || Din tc. *kazanci* || Muncitor calificat care lucrează într-o cazangerie.

cazánie, *cazanii*, s.f. || Din sl. *kazanije* || Predică. • Carte religioasă care cuprinde predici.

cazarmaménț s.n. || Cf. fr. *casernement* || Totalitatea efectelor de pat ale unui militar.

cazármă, *cazărmi*, s.f. || Din rus. *kazarma* || Clădire sau ansamblu de clădiri și instalații în care sînt adăpostite unități militare.

cazeínă s.f. || Din fr. *caséine;* cf. lat. *caseus* „brînză" || Proteină care se găsește în lapte, cu o mare valoare nutritivă, și care este cel mai important component al brînzeturilor.

cazemátă, *cazemate*, s.f. || Din fr. *casemate* || Lucrare militară de apărare, construită de obicei din beton armat, în care sînt instalate tunuri, mitraliere etc.

cazíc, *cazici*, s.m. Țăruș de lemn înfipt în malul unei ape și destinat legării ambarcațiilor.

caziér, *caziere*, s.n. || Din fr. *casier* || **1.** Dulap compartimentat în care se păstrează acte, dosare etc. **2.** *C. judiciar* = fișă de evidență în

care se consemnează antecedentele penale ale unei persoane.

cazinó s.n. v. **cazinou.**

cazinóu, *cazinouri,* s.n. || Din fr. *casino,* it. *casino* (< *casa* „casă") || Local public (în stațiunile balneare și climaterice), cu restaurant și cu săli pentru jocuri (de noroc), spectacole și dans. || Și: **cazinó** s.n.

cazmă, *cazmale,* s.f. || Din tc. *kazma* || Unealtă pentru săpat pământul, formată dintr-o lamă metalică ascuțită, fixată la o coadă de lemn.

cáznă, *cazne,* s.f. || Din sl. *kaznĭ* „pedeapsă" || **1.** Supliciu, tortură. **2.** Străduință, osteneală.

cazón, -ă, *cazoni, -e,* adj. || Din rus. *kazjonnyj* „fiscal; de stat" || De cazarmă; milităresc. ◦ (Peior.) Aspru, rigid.

cazuál, -ă, *cazuali, -e,* adj. || Din lat. *casualis,* fr. *casuel* || **1.** Care are un caracter întîmplător; accidental. **2.** (Gram.) Care arată cazul gramatical: *desinență cazuală.*

cazuár, *cazuari,* s.m. || Din fr. *casoar* (din malaiezul *kasuwari)* || Gen de păsări mari din Noua Guinee, Australia și insulele vecine, cu o creastă cornoasă pe frunte și cu pene negre folosite ca podoabă.

cazuístică s.f. || Din fr. *casuistique* || Parte a eticii (în special a celei religioase catolice) care caută să rezolve cazurile de conștiință, adică problemele morale suscitate de împrejurări de viață. ◦ *P. ext.* Argumentare subtilă, sofistică în susținerea unor teze false sau îndoielnice.

că conj. || Lat. *quod* || **1.** Introduce propoziții subordonate: *ți-am spus că plec; ia-ți paltonul că e frig; acum că ne odihnirăm, să plecăm mai departe; e slab că-l suflă vîntul.* **2.** (Adversativ) *Numai că* = dar, însă. **3.** *Că bine zici* = așa e, într-adevăr. **4.** De ce (nu)! Cum (nu)! *Că nu curge cel izvor, Să mă pot spăla de dor!* (Pop.). **5.** Doar: *că nu mi-oi pune eu mintea cu el!* **6.** Ori: *că vrei, că nu vrei, trebuie să faci ce-ți spun.* **7.** Formează locuțiuni: *cum că; măcar că; după ce că.*

căci conj. || *Că* + *ce* || (Introduce propoziții explicative, uneori cu nuanță cauzală) Pentru că, deoarece, fiindcă: *s-a rătăcit căci nu cunoștea drumul.*

căciúlă, *căciuli,* s.f. || Cuv. autohton || **1.** Acoperămînt pentru cap, făcut din blană de miel sau de alt animal. ○ Expr. *La așa cap, așa căciulă* = cum e omul așa sînt și faptele lui. *Asta e altă căciulă* = asta e altceva. *A se simți cu musca pe căciulă* = a se simți vinovat. **2.** (Fam.) Om, persoană: *cîte un leu de căciulă* = cîte un leu de fiecare. **3.** (Tehn.) Apărătoare așezată deasupra unui coș de fum sau a unui canal vertical de ventilație pentru a preveni căderea unor corpuri, a ploii, a zăpezii în interiorul lor.

căciuli, *căciulesc,* vb. IV. Refl. || Din *căciulă* || (Fam.) A se ploconi (pentru a obține ceva), a se pleca; a se umili.

cădeá, *cad,* vb. II. || Lat. *cadere* || **1.** Intranz. A se deplasa de sus în jos, a se lăsa în jos (prin propria greutate). ◦ (Despre frunze, flori, dinți, păr etc.) A se desprinde. **2.** Intranz. A se răsturna, a se prăvăli. ○ Expr. *A cădea în picioare* = a ieși cu abilitate dintr-o situație grea. *A cădea la pat* = se a îmbolnăvi. **3.** Intranz. (Despre ostași) A muri în luptă; (despre poziții strategice) a ajunge în stăpînirea adversarului. ◦ A avea un insucces, a nu reuși: *a cădea la examen.* **4.** Intranz. (Despre guverne) A fi obligat să se retragă de la cîrma statului. **5.** Intranz. A nimeri, pe neașteptate, undeva. **6.** Intranz. A intra în... (sau sub...), a fi cuprins de...: *a căzut pe gînduri.* ○ Expr. *A-i cădea bine* = a-i plăcea, a-i conveni. **7.** Intranz. *A cădea de acord* = a ajunge la o înțelegere. **8.** Refl. unipers. A se cuveni.

cădelniță, *cădelnițez,* vb. I. || Din *cădelniță* || **1.** Intranz. A afuma cu tămîie, mișcînd cădelnița într-o parte și într-alta. **2.** Tranz. A linguși pe cineva, a-i aduce laude exagerate.

cădélniță, *cădelnițe,* s.f. || Din sl. *kadilĭnica* || Vas de metal în care se arde tămîie la slujbele religioase.

cădére, *căderi,* s.f. **1.** Faptul de *a cădea;* coborîre spre pămînt. ○ (Fiz.) *C. liberă* = mișcare uniform accelerată a corpurilor sub acțiunea propriei greutăți, îndreptată de sus în jos, spre Pămînt. ◦ Răsturnare, surpare. **2.** Faptul de a ajunge în stăpînirea cuiva; cucerire; *căderea Constantinopolului.* **3.** Nereușită, eșec. **4.** *Cădere de apă* = cascadă, cataractă. **5.** Diferența dintre valorile pe care le ia o mărime în două puncte diferite: *cădere de presiune; cădere de tensiune.* **6.** Desprindere a unei părți componente dintr-un organism. **7.** Competență, drept: *n-are căderea să judece acest caz.*

căftăní, *căftănesc,* vb. IV. Tranz. || Din *caftan* || **1.** (Înv.) A numi pe cineva domn sau într-un rang de boierie. **2.** (Fam.) A bate, a lovi.

căí, *căiesc,* vb. IV. Refl. || Din sl. *kajati sen* || A recunoaște că a greșit; a regreta, a-i părea rău.

căimăcămíe, *căimăcămii,* s.f. || Din *caimacam* || (Înv.; în Țara Românească și în Moldova) Formă de guvernămînt provizorie în timpul cît tronul rămînea vacant sau pe timpul absenței domnului; locotenență domnească.

căiná, *căinez,* vb. I. || Din sl. *kajati sen* || **1.** Tranz. A compătimi pe cineva. **2.** Refl. A se tîngui, a se văita.

căință, *căințe,* s.f. || Din *căi* || Părere de rău; remușcare.

călăre adv. || Din lat. *caballaris* || (Adesea adjectival) Încălecat pe cal, pe un alt animal sau, *p. ext.,* pe un obiect. ○ Expr. *Nici călare, nici pe jos* = nici într-un fel, nici în altul, nici așa, nici așa. (Fam.) *A fi călare pe situație* = a fi stăpîn pe situație.

călăfătuí, *călăfătuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din ngr. *kalafatizo* || A astupa cu calafat rosturile dintre scîndurile bordajelor sau ale punții unei nave de lemn.

călăráș, *călărași,* s.m. || Din *călare* || **1.** Nume dat în trecut ostașilor din cavalerie. **2.** Coardă de rod la vița de vie, scurtată și plasată peste o coardă mai veche (de doi ani).

călăréț, -éață, *călăreți, -e,* subst., adj. || Din lat. *caballaricius* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care călărește, care practică călăria. **2.** S.m. Placă mică de metal, prinsă în partea superioară a unei fișe, care împarte o cartotecă dintr-o bibliotecă pe litere, domenii etc. **3.** (Tehn.) Mică piesă pe brațul unei balanțe, care, prin deplasare, servește la măsurarea unor greutăți mici.

călări, *călăresc,* vb. IV. Intranz. || Din *călare* || A umbla călare; (tranz.) a mîna calul stînd călare pe el.

călărie s.f. || Din *călare* || Acțiunea și arta de a călări. • Ramură sportivă care constă în probe de alergare **(3)** cu sărituri peste obstacole, curse de fond, dresaj etc.; echitație.

călărime s.f. || Din *călare* || (Înv. și arhaizant) Oaste călare; cavalerie. *Urmată de...călărime, trăsura se duse cu repeziciune pînă la alt popas* (Sadoveanu).

călător, -oáre, *călători, -oare,* adj., s.m. și f. || Din *cale* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care călătorește. **2.** Adj. (Despre păsări) Care pleacă iarna în țări mai calde; migrator.

călători, *călătoresc,* vb. IV. Intranz. || Din *călător* || A face o călătorie. • A fi călător, a fi la drum. • Refl. (Fig.) A se sfîrși, a dispărea; a muri. *Nu trecu mult și ziua se călători* (Creangă).

călătorie, *călătorii,* s.f. || Din *călători* || Acțiunea de a călători, drum pe care îl face cineva într-un loc (mai) depărtat.

călău, *călăi,* s.m. || Din țig. *kalo* „negru" || Bărbat însărcinat cu execuția osîndiților la moarte. • (Fig.) Om crud, sîngeros.

călăúz s.m. v. **călăuză.**

călăúză, *călăuze,* s.f. || Din tc. *kalavuz* || Persoană care călăuzește pe cineva într-o călătorie, într-un drum. • Îndrumător într-o acțiune, într-un domeniu de cercetare etc.; îndreptar, ghid. || Și: **călăúz** s.m.

călăuzi, *călăuzesc,* vb. IV. Tranz. || Din *călăuză* || A conduce pe cineva pe un drum; a îndruma. • Refl. A se conduce, a se ghida, a se orienta după....

călăuzitór, -oáre, *călăuzitori, -oare,* adj. || Din *călăuzi* || (Și substantivat) Care călăuzește, care îndrumează; îndrumător.

călbeáză s.f. v. **gălbează.**

călcá, *calc,* vb. I. || Lat. *calcare* || **1.** Intranz. A pune piciorul pe ceva sau undeva, a păși. ○ Expr. *A călca pe urmele cuiva* = a avea comportarea, apucăturile cuiva. *A călca strîmb* (sau *alături cu drumul)* = a se abate de la normele corecte de conduită; a fi necinstit. • Tranz. A trece pășind peste ceva. • Tranz. A cutreiera, a străbate un drum, un ținut. **2.** Tranz. A încălca, a pustii, a prăda. **3.** Tranz. (Pop.; despre bărbățușul păsărilor) A fecunda. **4.** Tranz. A bătători, a strivi (cu picioarele); a tescui strugurii. **5.** Tranz. (Fig.) A nesocoti o lege, o obligație. **6.** Tranz. A netezi rufăria, îmbrăcămintea cu fierul de călcat. *Calcă rochii de bal* (Alecsandri).

călcáre, *călcări,* s.f. **1.** Faptul de *a călca;* (fig.) nesocotirea unei legi, unei obligații; abatere de la un principiu. **2. Atac armat (cu scopul de a jefui).**

călcător, -oáre, *călcători, -oare,* s.f., s.n. || Din *călca* || **1.** S.f. Vas în care se calcă **(4)** strugurii. **2.** S.n. Mecanism la mașinile de cusut care apasă pe placa mașinii materialul ce se lucrează, pentru a putea fi fixat și deplasat mai ușor.

călcătorie, *călcătorii,* s.f. || Din *călcător* || Atelier unde se calcă rufe, haine. • Secție sau atelier într-o fabrică de confecții, în care se calcă produsele textile.

călcătúră, *călcături,* s.f. || Din *călca* || Fel de a merge; pas, umblet, mers.

călcîi, *călcîie,* s.n. || Lat. *calcaneum* || **1.** Partea posterioară a labei piciorului; partea ciorapului sau a încălțămintei care acoperă această porțiune a labei. ○ *Călcîiul lui Ahile* = latura slabă, punctul vulnerabil al unui lucru sau al unei persoane. ○ Expr. *A fi* (sau *a se afla) sub călcîi* = a fi sub dominația totală a cuiva. *A i se aprinde călcîile după cineva* = a fi foarte îndrăgostit de cineva. • Lovitură dată cu călcîiul: *a da călcîie calului.* **2.** Partea de jos sau de dinapoi a unor obiecte.

căldáre, *căldări,* s.f. || Lat. *caldaria* || **1.** Vas tronconic de metal, prevăzut la partea superioară cu o toartă, cu care se transportă sau în care se păstrează apa. **2.** Cazan **(2). 3.** Depresiune circulară, de origine glaciară în zona munților înalți; circ glaciar.

căldărár, *căldărari,* s.m. || Din *căldare* || Meșteșugar care face sau repară căldări și vase de aramă.

căldărúșă, *căldărușe,* s.f. **1.** Diminutiv al lui *căldare.* **2.** Plantă erbacee ornamentală cu flori albastre, violete, rar albe sau roz.

căldúră, *călduri,* s.f. || Lat. *caldura* || **1.** Starea de încălzire a unui corp; senzație produsă de corpurile calde. ○ *C. atomică* = căldura necesară unui atom-gram dintr-un element pentru a-și ridica temperatura cu un grad. *C. specifică* = cantitatea de căldură necesară unității de masă a unei substanțe pentru a-și ridica temperatura cu un grad. *C. animală* = energie calorică rezultată în urma metabolismului, în urma proceselor de oxidare a substanțelor nutritive. • (La pl.) Timp călduros. **2.** Temperatură a corpului mai ridicată decît cea normală. **3.** (Fig.) Atitudine prietenoasă, afecțiune. **4.** (La pl.) Perioadă în care animalele femele manifestă dorința de a se împerechea.

călduróș, -oásă, *călduroși, -oase,* adj. || Din *căldură* || **1.** Care păstrează căldura. **2.** (Fig.) Însuflețit; afectuos.

călí, *călesc,* vb. IV. || Din sl. *kaliti* || **1.** Tranz. A mări duritatea unui metal, încălzindu-l la o temperatură ridicată și răcindu-l apoi brusc. **2.** Tranz. și refl. (Fig.; despre oameni) A (se) întări, a se oțeli. **3.** Tranz. A prăji alimente (în special varză) în grăsime.

călífar, *călifari,* s.m. || Din bg. *kalefar* || Numele a două păsări migratoare acvatice, ase-

mănăstoare cu rațele și cu gîștele, una cu pene albe, cărămizii și verzi, cealaltă cu pene roșii-ruginii.

călimără, *călimări*, s.f. || Din ngr. *kalamari* || Vas mic de sticlă, de metal etc. în care se păstrează cerneala.

călină, *căline*, s.f. || Din bg. *kalina* || Fructul călinului, necomestibil, folosit în medicina populară.

călin, *călini*, s.m. || Din *călină* || Arbust cu flori albe și fructe roșii, necomestibile, cultivat uneori ca plantă decorativă. *Sub zare de soare Născut-a, Crescut-a... un roșu călin* (Pop.).

călire s.f. Acțiunea de *a (se) căli.* • Tratament termic al oțelului, care constă în încălzirea piesei, urmată de răcirea ei bruscă; se efectuează în vederea măririi durității.

călit, -ă, *călițI, -te*, adj. **1.** (Despre metale) Care a fost supus procesului de călire. **2.** (Fig.; despre oameni) Întărit, rezistent; încercat. **3.** (Despre alimente) Prăjit în grăsime.

călțun, *călțuni*, s.m. || Din ngr. *kartsoni* (după *încălța)* || **1.** (Înv. și pop.) Încălțăminte de sărbătoare asemănătoare cu cizmele. **2.** *Călțunii-doamnei* = plantă erbacee din familia rozaceelor, înaltă de 15—30 cm, cu flori galbene cu vinișoare roșietice.

călțunaș, *călțunași*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *călțun.* • Ciorap de lînă albă în portul popular. **2.** (La pl.) Plantă decorativă cățărătoare, originară din Peru, cu flori portocalii cu un pinten drept; condurul-doamnei.

călúgăr, *călugări*, s.m. || Din sl. *kalugerŭ* || **1.** Bărbat care face parte dintr-o comunitate mănăstirească. **2.** Instalație hidrotehnică cu ajutorul căreia se poate evacua apa din heleșteie, lacuri, bazine artificiale, în vederea primenirii ei.

călugărésc, -eáscă, *călugărești*, adj. || Din *călugăr* || De călugăr. ○ *Ghiveci c.* = ghiveci fără carne.

călugări, *călugăresc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din *călugăr* || A (se) face călugăr (sau călugăriță).

călúgăriță, *călugărițe*, s.f. || Din *călugăr* || **1.** Femeie care face parte dintr-o comunitate mănăstirească. **2.** Insectă carnivoră mare, de culoare verde-cafenie, cu prima pereche de picioare adaptată pentru prins și apucat prada. Își devorează masculul imediat după actul împerecherii.

călúș, *călușuri*, s.n. || Din *cal* || **1.** Bucată de lemn sau de metal care se introduce în gura unui animal pentru a-l forța să o țină deschisă; obiect care se introduce în gura unei persoane pentru a o împiedica să strige. ○ Expr. *A-i pune cuiva călușul în gură* = a împiedica pe cineva să vorbească. **2.** Piesă de lemn pe care se sprijină coardele unui instrument muzical. **3.** (Reg.) Călușar **(1).**

călușár, (2) *călușari*, s.m. || Din *călușș* || **1.** Numele unui dans popular jucat de un grup de flăcăi. **2.** Flăcău care execută acest dans.

călușél, *călușei*, s.m. **1.** Căluț **(1). 2.** (La pl.) Carusel.

călúț, *căluți*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *cal.* **2.** *Călut-de-mare* = pește teleostean marin, lung de 8—10 cm, cu capul asemănător cu cel al calului.

cămără, *cămări*, s.f. || Din ngr. *kamara* || **1.** Încăpere în care se păstrează alimente într-o gospodărie. **2.** (Înv.) Cameră, odaie. **3.** (Înv.) *C. domnească* = (în Țara Românească și în Moldova) veniturile domniei, provenite din vămi, ocne și impozite indirecte.

cămașă, *cămăși*, s.f. || Lat. *camisia* || **1.** Îmbrăcăminte făcută din pînză, mătase etc., care se poartă pe piele, acoperind partea superioară a corpului. ○ *C. de noapte* = veșmînt, de obicei lung și larg, care se îmbracă noaptea, pentru dormit. *C. de forță* = veșmînt special, cu care se imobilizează bolnavii psihici agitați. ○ Expr. *A lăsa pe cineva în cămașă* = a-i lua cuiva tot ce are, a-l lăsa sărac. *Își dă și cămașa de pe el* = e deosebit de milos, de darnic. *A nu avea* (sau *a nu ști) pe unde să scoți cămașa* = a nu putea (sau a nu ști) cum să scapi dintr-o încurcătură. **2.** Membrană sau înveliș al unor materii sau corpuri. • Îmbrăcăminte interioară a unui obiect, de obicei cilindric. **3.** *Cămașa broaștei* = algă verde de apă dulce, alcătuită din celule lungi, cilindrice, reunite într-o rețea.

cămăráș, *cămărași*, s.m. || Din *cămară* || (Înv.) Slujitor care avea în grijă cămara domnească.

cămășuiálă, *cămășuieli*, s.f. || Din *cămașă* || **1.** Pojghiță care acoperă unele materii sau obiecte. **2.** Căptușeala interioară, de zidărie sau beton, a unui tunel.

cămătár, *cămătari*, s.m. || Din *cămătă* || Persoană care dă bani cu împrumut în schimbul unei camete.

cămătărésc, -eáscă, *cămătărești*, adj. || Din *cămătar* || Care se referă la camătă sau la cămătari, care este propriu cămătarilor.

cămílă, *cămile*, s.f. || Din sl. *kamilĭ* || Mamifer artiodactil rumegător din Africa și Asia cu una (dromader) sau cu două cocoașe, folosit la cărat poveri în deșert.

cămin, (1, 4) *căminuri*, **(2 3)** *cămine*, s.n. || Din sl. *kamina* || **1.** Sobă joasă de zid, cu vatra larg deschisă, zidită la peretele camerei. **2.** Coș pe unde iese fumul. **3.** (Fig.) Casă părintească, familie. ○ *C. studențesc* = așezămînt în care locuiesc studenții. *C. cultural* = instituție pentru răspîndirea culturii la sate. **4.** Încăpere subterană care permite accesul la o conductă de canalizare sau de alimentare cu apă.

căminár, *căminari*, s.m. || Din *camănă* (înv.) „dare asupra băuturilor alcoolice" || (Înv.; în Țara Românească și în Moldova) Slujitor însărcinat cu perceperea unor dări.

căminíst, -ă, *căminiști, -ste*, s.m. și f. || Din *cămin* || Student(ă) care, în perioada școlarizării, locuiește într-un cămin.

căneálă, *căneli*, s.f. || Din *căni* || (Pop.) Vopsea (neagră) mai ales pentru păr.

căní, *cănesc*, vb. IV. Tranz. || Cf. tc. *kina* „căneală" || A vopsi părul în negru.

căpăstru, *căpestre,* s.n. || Lat. *capistrum* || Parte din harnașament care se pune pe capul calului pentru a-l lega la iesle sau pentru a-l duce undeva.

căpătá, *căpăt,* vb. I. Tranz. || Lat. **capitare* || **1.** A obține un lucru solicitat; a primi (în dar sau de pomană). **2.** A cîștiga, a agonisi, a dobîndi.

căpătîi, *căpătîie,* s.n. || Lat. *capitaneum* || **1.** Parte a patului pe care se pune capul; pernă (sau alt obiect) pe care se pune capul. ○ *Fără căpătîi* = fără o situație materială, fără ocupație (stabilă), fără rost. ○ Expr. *A sta la căpătîiul cuiva* = a veghea lîngă o persoană bolnavă. • *Carte de căpătîi* = carte fundamentală într-o disciplină. **2.** Capăt, sfîrșit.

căpătuí, *căpătuiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Din *capăt* ||A(-și) face un rost, o situație. • (Fam.) A se căsători.

căpătuiálă, *căpătuieli,* s.f. || Din *căpătui* || Îmbogățire; parvenire. • Stare, avere.

căpățînă, *căpățîni,* s.f. || Lat. **capitina* || **1.** Cap de animal tăiat pentru consum. • (Ir.) Cap mare de om. **2.** Craniu. **3.** Parte bulbucată a unei plante, formată din tulpină sau din suprapunerea frunzelor: *căpățînă de varză.* **4.** Nume dat unor obiecte de formă conică.

căpățînós, -oásă, *căpățînoși, -oase,* adj. || Din *căpățînă* || Greu de cap; încăpățînat.

căpcáun, *căpcăuni,* s.m. || *Cap*[1] + *cîine* (după ngr. *kinokephalos)* || Monstru din mitologia populară, mîncător de oameni; este închipuit cu trup de om și cu cap de cîine sau cu două capete și cu două guri. • (Fig.) Om rău, crud.

căpeténie, *căpetenii,* s.f. || Din *cap*[1] || Conducător, șef. ○ *De căpetenie* = principal, fundamental.

căpețéă, *căpețele,* s.f. || Refăcut din *căpețele* (pl. lui *căpețel)* || Parte a frîului, alcătuită din curelele care trec peste capul și botul calului. De c. sînt prinse inelele zăbalei.

căpețél, *căpețele,* s.n. Diminutiv al lui *capăt;* bucățică mică din ceva. *Se stinge căpețelul de lumină!* (Eminescu).

căpiá, *căpiez,* vb. I. Intranz. || Din *capiu* || **1.** (Despre animale) A se îmbolnăvi de capie. **2.** (Fig.) A se țicni, a se scrînti la cap.

căpistére, *căpisteri,* s.f. || Lat. *capisterium* || Albie mică în care se cerne făina și se frămîntă aluatul.

căpitán, *căpitani,* s.m. || Din rus. *kapitan,* it. *capitano* || **1.** Grad de ofițer, între locotenent-major și maior. ○ *C.-locotenent, c. de rangul III, c. de rangul II, c. de rangul I* = grade de ofițeri în marina militară echivalente gradelor de căpitan, maior, locotenent-colonel și colonel în trupele de uscat. **2.** Comandant al unei nave civile. • *C. de port* = conducătorul unui port. **3.** Conducătorul unei echipe sportive în timpul unei competiții. **4.** Căpetenie (ex. de haiduci).

căpitánie, *căpitánii,* s.f. || Din *căpitan* || Autoritate administrativă și de ordine care conduce activitatea într-un port.

căpíță, *căpițe,* s.f. || Din bg. *kapica* || Grămadă de fîn, de formă conică.

căprár, *căprari,* s.m. || Din rus. *kaprar,* magh. **káprár (kaplár)* || (Pop.) Caporal. *Pe front, căprarii comandau companiile* (Camilar).

căprărie, *căprării,* s.f. || Din *căprar* || (Înv.) Mic detașament de soldați sub comanda unui căprar.

căprésc, -eáscă, *căpрești,* adj. || Din *capră* || De capră; caracteristic caprelor. *Rîie căprească, de la caprele Irinucăi* (Creangă).

căprioáră, *căprioare,* s.f. || Lat. *capriola* || Mamifer artiodactil rumegător de pădure, cu corpul zvelt, fără coarne, cu picioarele subțiri.

căpriór, *căpriori,* s.m. || Lat. *capriolus* || **1.** Masculul căprioarei, cu coarne scurte, ramificate. **2.** Fiecare dintre barele de lemn, împreunate la capătul de sus, care susțin acoperișul unei case.

căprui, -ie, *căprui,* adj. || Din *capră* || (Despre ochi) De culoare cafenie-deschisă.

căpșún, *căpșuni,* s.m. || Din *căpșună* || Plantă erbacee perenă din familia rozaceelor, cu tulpina tîrîtoare, cu flori mici albe, cultivată pentru fructele ei comestibile.

căpșúnă, *căpșune,* s.f. || Probabil din *căpușă* (înv. „căp(u)șună") || Rodul căpșunului (fruct fals) de culoare roșie, parfumat, asemănător cu fraga, format din îngroșarea receptaculului floral.

căptușeálă, *căptușeli,* s.f. || Din *căptuși* || **1.** Material textil care se aplică pe partea interioară a unor obiecte de îmbrăcăminte pentru a le menține forma, a le face mai călduroase etc. • Material aplicat pe fețele interioare ale încălțămintei. **2.** Îmbrăcăminte interioară a unui sistem tehnic, servind ca strat protector.

căptușí, *căptușesc,* vb. IV. Tranz. || Din *căptuh* (înv.) „căptușeală" || **1.** A fixa căptușeala la o haină sau la încălțăminte. **2.** A acoperi interiorul unui sistem tehnic cu un strat de protecție.

căpuíre, *căpuiri,* s.f. || De la *cap*[1] || Formare a capului de nit în timpul nituirii.

căpuitór, *căpuitoare,* s.n. || De la *cap*[1] || (Tehn.) Buterolă.

căpușă, *căpușe* și *căpuși,* s.f. || Probabil cuv. autohton sau derivat de la *cap* || Acarian parazit, lung de 4—10 mm, transmițător al unor boli, care se fixează pe corpul animalelor sau al oamenilor, hrănindu-se cu sîngele lor. ○ Expr. *Ce-i în gușă și-n căpușă,* se spune despre cel care spune tot ce gîndește.

căputá, *căputez,* vb. I. Tranz. || Din *căpută* || A pune căpute noi la o încălțăminte uzată.

căpută, *căpute,* s.f. || Probabil cuv. autohton || Partea încălțămintei care acoperă pe deasupra laba piciorului.

cărá, *car,* vb. I. Tranz. || Lat. **carrare* || A transporta (cantități mari) dintr-un loc în altul. ○ Expr. *A căra apă cu ciurul* = a munci fără rezultat, a face o muncă zadarnică. • Refl. (Fam.) A pleca de undeva (pe furiș).

căráre, *cărări,* s.f. || Lat. *carraria* || **1.** Drum îngust, pe care se poate umbla numai cu piciorul. ○ *Pe toate cărările* = peste tot, pretutindeni. ○ Expr. *A umbla pe două cărări* = a se

clătîna în mers (din cauza băuturii). *A-i scurta cuiva cărările* = a omorî pe cineva. **2.** Linie rezultată din despărțirea în două a părului de pe cap.

cărát s.n. 1. Acțiunea de *a (se) căra;* transport de materiale (în cantitate mare). **2.** Timpul cînd se cară finul, grîul, recolta.

cărăbăní, *cărăbănesc,* vb. IV. Refl. (Fam.) A pleca repede (și pe furiș) de undeva.

cărăbúș, *cărăbuși,* s.m. Insectă dăunătoare din ordinul coleopterelor, lungă de 2—2,5 cm, cu elitrele de culoare castanie; apare în luna mai și se hrănește cu frunzele arborilor; gîndac de mai.

cărămídă, *cărămizi,* s.f. || Din ngr. *keramidi* || Material de construcție de forma unei piese prismatice, obținut prin uscarea și arderea unei paste de argilă, nisip și apă sau din alte materiale (beton, zgură de furnal etc.); se întrebuințează mai ales la executarea zidăriilor. ○ *C. refractară* = cărămidă confecționată dintr-un material cu temperatură de topire foarte înaltă. *C. aparentă* v. *aparent* (2).

cărămidărie, *cărămidării,* s.f. || Din *cărămidă* || Fabrică de cărămizi.

cărămiziu, -ie, *cărămizii,* adj. || Din *cărămidă* || De culoarea cărămizii, roșiatic.

cărătură, *cărături,* s.f. || Din *căra* || Transport. • Material care se transportă.

cărăuș, *cărăuși,* s.m. || Din *căra* || Persoană care face cărăușie.

cărăușie, *cărăușii,* s.f. || Din *cărăuș* || Transport de mărfuri sau de persoane făcut cu căruța; ocupația de cărăuș.

cărbunár, *cărbunari,* s.m. || Din *cărbune* || **1.** Muncitor care lucrează la producerea cărbunelui de lemn. **2.** Persoană care vinde cărbuni.

cărbunărie, *cărbunării,* s.f. || Din *cărbune* || Loc unde se produce cărbune de lemn.

cărbúne, *cărbuni,* s.m. || Lat. *carbo, -onis* || **1.** Rocă sedimentară de culoare gălbuie sau brună pînă la neagră, formată, în cursul epocilor geologice, prin incarbonizarea resturilor vegetale și folosită drept combustibil, în metalurgie, în industria chimică etc. ○ *C. animal* = cărbune de oase sau de deșeuri animale, obținut prin calcinarea oaselor și folosit ca adsorbant și ca dezinfectant stomacal. • *C. alb* = denumire a cursurilor de apă cu căderi utilizabile pentru producerea de energie utilă. **2.** Bucată de lemn consumată parțial de foc; tăciune; *p. ext.* bucată de jar. ○ Expr. *A sta ca pe cărbuni aprinși* = a fi foarte nerăbdător. **3.** Creion obținut dintr-un lemn de esență moale carbonizat și folosit la desen. **4.** (Med.) Antrax. **5.** (Fitopat.) Tăciune (2).

cărdășie s.f. v. **cîrdășie.**

cărnós, -oásă, *cărnoși, -oase,* adj. || Lat. *carnosus* || Cu multă carne, musculos. • (Despre fructe) Cu mult miez.

cărpănós, -oásă, *cărpănoși, -oase,* adj., s.m. și f. Zgîrcit, avar. *Era un cărpănos ș-un pui de zgîrie-brînză* (Creangă).

cărpiníș, *cărpinișuri,* s.n. || Din *carpen* || Pădurice de carpeni.

cărpiníță, *cărpinițe,* s.f. || Din *carpen* || Arbore sau arbust înalt pînă la 5 m, cu frunze ovale, mici, și cu flori în amenți; crește în părțile sudice ale țării.

cărturár, *cărturari,* s.m. || Din ngr. *hartularios* || Om învățat, erudit.

cărturăreásă, *cărturărese,* s.f. || Din *cărturar* || Femeie care se ocupă cu ghicitul în cărți.

cărturărésc, -eáscă, *cărturărești,* adj. || Din *cărturar* || De cărturar.

căruciór, *cărucioare,* s.n. || Din *căruț* || **1.** Trăsurică în care sînt purtați copiii mici. **2.** Vehicul de dimensiuni reduse cu care se transportă sarcini mici pe distanțe scurte. **3.** Dispozitiv al unei mașini-unelte, care poartă unealta sau piesa de prelucrat.

cărúnt, -ă, *cărunți, -te,* adj. || Lat. *canutus* || (Despre păr, barbă) Care a început să albească. • (Despre oameni) Care are fire de păr alb.

cărúț, *căruțuri,* s.n. || Din *car* || **1.** Diminutiv al lui *car.* **2.** Cărucior (1). **3.** Parte mobilă a unor mașini care se mișcă pe rotițe sau lunecă pe glisiere, îndeplinind diferite funcții.

căruțáș, *căruțași,* s.m. || Din *căruță* || Persoană care conduce o căruță, care face transporturi cu căruța.

cărúță, *căruțe,* s.f. || Din *car* || Vehicul cu tracțiune animală (mai ales cu cai), asemănător cu carul, dar mai mic și mai ușor decît acesta. ○ Expr. *A rămîne de căruță* = a rămîne în urmă, a pierde ocazia.

cărvunár, *cărvunari,* s.m. || Cf. it. *carbonaro* || Nume dat elementelor progresiste care au inițiat, la începutul sec. 19 în Țara Românească și în Moldova, o mișcare reformatoare, reprezentînd interesele boierimii liberale și ale negustorilor.

căsăpí, *căsăpesc,* vb. IV. Tranz. || Din *casap* || A tăia, a măcelări. *Căsăpi* [vita] *singur la el în curte* (Pas).

căsătorí, *căsătoresc,* vb. IV. Refl. și tranz. || Din *căsător* (înv.) „soț" || A (se) uni prin căsătorie cu cineva.

căsătoríe, *căsătorii,* s.f. || Din *căsător* (înv.) „soț" || Convenție încheiată printr-un act de stare civilă între un bărbat și o femeie care se hotărăsc să întemeieze o familie. • Viață conjugală, căsnicie.

căsătorít, -ă, *căsătoriți, -te,* adj. (Despre bărbați) Însurat; (despre femei) măritată.

căscá, *casc,* vb. I. || Lat. **cascare* || **1.** Tranz. A deschide gura (pentru a mînca, a vorbi etc.). ○ Expr. *A căsca gura* = a privi cu mirare, cu uimire. • Intranz. A deschide gura mare, printr-o mișcare reflexă, din cauza somnului, a oboselii etc. ○ *Cască-gură* s.m. și f. = gură-cască. **2.** Refl. (Despre obiecte) A se deschide puțin, a se crăpa.

căscát, -ă, *căscați, -te,* adj. **1.** Nătăfleț, bleg, neatent. ○ Expr. *A sta* (sau *a privi) cu gura căscată* = a fi mirat, uimit (în fața a ceva neașteptat). **2.** (Despre ochi) Holbat. **3.** Care prezintă o deschizătură sau o crăpătură.

căseán, *căseni*, s.m. || De la *casă* || (Pop.) Fiecare dintre persoanele care locuiesc împreună în aceeași casă, în aceeași familie.

căsnicíe, *căsnicii*, s.f. || De la *casnic* || Trai în comun al soților, viață conjugală.

căsoáie, *căsoaie*, s.f. || Din *casă* || **1.** Augmentativ al lui *casă;* casă mare. **2.** Construcție în formă de cutie (fără fund) din grinzi de lemn sau din beton, umplută cu piatră, cu pământ etc., executată în albia unui rîu, pentru a servi ca punct de sprijin în lucrările hidrotehnice (baraje, diguri etc.).

căsúță, *căsuțe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *casă.* ○ *C. poștală* = ghișeu la poștă pentru scrisorile pe care le ridică adresantul însuși. **2.** Compartiment al unei casete de litere tipografice, în care se păstrează un singur fel de literă.

cășărie, *cășării*, s.f. || Din *caș* || Construcție de lemn sau parte a stînii unde se prepară cașul și brînza.

cășună, *cășunez*, vb. I. || Lat. **occasionare* || **1.** Intranz. A-i veni cuiva pe neașteptate un gînd, o poftă, o toană. **2.** Intranz. A prinde necaz pe cineva. **3.** Tranz. A pricinui, a cauza.

cătână, *cătane*, s.f. || Din magh. *katona* || (Înv. și reg.) Soldat, ostaș.

cătare, *cătări*, s.f. Piesă metalică montată deasupra gurii țevii unei arme de foc, și care (împreună cu înălțătorul) servește la luarea liniei de ochire.

cătăní, *cătănesc*, vb. IV. || Din *cătană* || (Reg.) **1.** Intranz. A face serviciul militar. **2.** Tranz. A înrola pe cineva în armată, a încorpora.

cătăníe s.f. || Din *cătană* || (Reg.) Serviciu militar; militărie. *Vin feciori din cătănie* (Goga).

cătínă, *cătini*, s.f. || Probabil lat. *catena* || Numele a două specii de arbuști spinoși, unul *(c. albă)* cu frunze înguste, argintii pe fața inferioară; celălalt *(c. roșie)* cu frunze în formă de solzi și flori roz sau albe, cultivat ca gard viu.

cătinél adv. || Lat. **cautelinus* || Încetișor, lin, domol.

cătrăní, *cătrănesc*, vb. IV. || Din *catran* || **1.** Tranz. A îmbiba cu catran un stîlp, o traversă etc., cu scopul de a le proteja. **2.** Refl. și tranz. (Fig.) A (se) supăra foarte tare.

către prep. || Lat. *contra* || (Local) Spre, înspre. ○ *De către* = dinspre, de la: *venea de către miazăzi.* • Arată destinația unei comunicări. *De din vale de Rovine Grăim doamnă către tine* (Eminescu) • (Temporal) Pe la, cam pe la: *către prînz.*

cătún, *cătune*, s.n. || Cuv. autohton || Grup de case mai mic decît un sat, neconstituind o unitate administrativă.

cătúșă, *cătușe*, s.f. || Lat. *catta* „pisică" || **1.** (Mai ales la pl.) Dispozitiv cu care se leagă mîinile (și picioarele) unui arestat. **2.** Piesă de lemn, încovoiată, prinsă la capătul de dinainte al protapului, în care se îmbucă jugul. **3.** Plantă erbacee meliferă, din familia labiatelor, înaltă de 50—100 cm, cu flori albastre-violacee și cu miros greu.

cătúșnică s.f. || Din *cătușă* || Plantă erbacee meliferă din familia labiatelor, înaltă pînă la 100 cm, cu miros aromatic și cu flori albe sau roșietice; are proprietăți tonice.

cățărá, *cățăr*, vb. I. Refl. A se sui, agățîndu-se pe un loc înalt (și abrupt). • (Despre plante) A se prinde, a se agăța de ziduri, de pari, de ramuri etc.

cățeá, *cățele*, s.f. || Lat. *catella* || Femela cînelui.

cățél, *căței*, s.m. || Lat. *cattelus* || **1.** Pui de cîine; *p. ext.* pui de animal sălbatic (asemănător cînelui). **2.** (Zool.) *Cățelul-pămîntului* = orbete. (Entom.) *Cățelul-frasinului* = cantaridă. **3.** *Cățel de usturoi* = fiecare dintre părțile care alcătuiesc căpățîna de usturoi.

cățelándru, *cățelandri*, s.m. || Din *cățel* || Cățel **(1)** mai mare; *p. ext.* pui al unui animal sălbatic (asemănător cînelui).

cățúie, *cățui*, s.f. || Cf. ngr. *katdzi* „lopățică pentru jeratic" || Vas în care se ard mirodenii.

căúș, *căușe*, s.n. || Lat. **cau* (< *cavus*) || **1.** Vas în formă de lingură mare, cu care se scoate apă din găleată, făină din sac etc. ○ Expr. *A face mîna căuș* = a da palmei forma unei cupe, adîncind-o și apropiind degetele. **2.** Lingură de tablă sau de lemn cu care se scoate apa din barcă.

căutá, *căut*, vb. I. || Lat **cautare* || **1.** Tranz. A încerca să găsești pe cineva sau ceva. ○ Expr. *A căuta cuiva ceartă* (sau *pricină) cu lumînarea* = a căuta ceartă cu orice preț. **2.** Tranz. A încerca să obții ceva, a umbla după... **3.** Refl. pas. (Despre mărfuri) A fi solicitat. **4.** Tranz. A îngriji un bolnav; (refl.) a-și îngriji sănătatea. **5.** Tranz. A-și da silința, a se strădui. • A se interesa, a se ocupa de...: *a-și căuta de treabă, de drum* etc. **6.** Intranz. A urmări cu ochii, a se uita; (tranz.) a cerceta, a examina. **7.** Intranz. A avea aspectul, înfățișarea... **8.** Tranz. și intranz. A lua în considerare, a se uita după...: *nu căuta la ce zice lumea.*

căutáre, *căutări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a căuta;* cercetare. **2.** Îngrijire; tratament medical. **3.** *A avea căutare* = (despre mărfuri) a avea trecere, a se vinde ușor; *p. ext.* a se bucura de considerație.

căutát, -ă, *căutați, -te*, adj. (Despre vorbă, stil, gesturi) Ales cu grijă exagerată; afectat.

căutătór, -oáre, *căutători, -oare*, s.m. și f. || Din *căuta* || **1.** Persoană care umblă să descopere un lucru. **2.** (Telec.) Comutator din centralele telefonice automate care caută o linie de abonat chemătoare pentru a o conecta la un selector telefonic.

căutătúră, *căutături*, s.f. || Din *căuta* || Fel de a privi; expresie a ochilor.

căuzáș, *căuzași*, s.m. || Din *cauză* || (În Țara Românească) Nume dat participanților la Revoluția de la 1848.

căzăcésc, -ească, *căzăcești*, adj., s.f. || Din *cazac* || **1.** Adj. Privitor la cazaci, al cazacilor. **2.** S.f. art. Numele unui dans popular ucrainean, cu ritm moderat la început, apoi din ce în ce mai accelerat: melodia după care se execută acest dans.

căzătór, -oáre, *căzători, -oare,* adj. || Din *cădea* || Care cade. • *Stea căzătoare* = meteor.

căzătúră, *căzături,* s.f. || Din *cădea* || **1.** Faptul de *a cădea.* • (La pl.) Deșeuri. **2.** (Depr.) Om sau animal bătrîn, neputincios.

căzní, *căznesc,* vb. IV. || Din *cazmă* || **1.** Refl. A se strădui din greu. **2.** Tranz. A supune la cazne, a tortura, a chinui.

căzút, *căzuți,* adj. (Despre ochi) Înfundat în cap.

ce pron. invar. || Lat. *quid* || **1.** (Interogativ, uneori cu nuanță exclamativă, cu valoare de interjecție) Exprimă o întrebare: *ce faci?* ○ *Ce?* = poftim? *De ce nu?* = cum să nu, desigur. • Cu valoare de conjuncție: *Nu înțeleg de ce face acest lucru.* • (Adverbial) *Ce flori frumoase!* ○ Expr. *Te miri ce* = nimica toată. *Cît pe ce* = aproape, gata-gata. **2.** (Relativ) Care. ○ Expr. *Pe zi ce trece* = pe măsură ce trece timpul. • Ceea ce: *nu știu ce s-a petrecut acolo.* **3.** (Nehotărît) Un lucru oarecare. ○ Expr *Cu mare ce* = cu greu, anevoie. • Orice, oricît: *zică cine ce vrea.*

cea interj. || Formație onomatopeică || Strigăt cu care se mînă spre dreapta vitele înjugate

ceacîr, -ă, *ceacîri, -e,* adj. || Din tc. *çakir* „albastru cu dungi cenușii" || (Despre ochii unei persoane) De culori diferite; (despre oameni) care are astfel de ochi.

ceac-pac adv. || Din tc. *çatpat* „din cînd în cînd; pe ici, pe colo" || Nici prea bine, nici prea rău; așa și așa.

ceacșíri s.m. pl. || Din tc. *çakșir* || Pantaloni turcești largi.

ceáfă, *cefe,* s.f. || Cuv. autohton || Partea posterioară a gîtului, *p. ext.* a capului. ○ Expr. *Cînd mi-oi vedea ceafa* = niciodată. ○ Regiunea cervicală.

ceai, (1) s.m., **(2, 3)** *ceaiuri,* s.n. || Din rus. *čaj* || **1.** S.m. Arbust exotic, originar din China, cultivat pentru frunzele lui care conțin substanțe cu proprietăți tonifiante, digestive și diuretice; *p. restr.* frunzele (uscate) ale arbustului. **2.** S.n. Băutură obținută din frunzele de ceai **(1)** sau din ale unor plante medicinale. **3.** S.n. Reuniune între prieteni; în cursul după-amiezii, la care se servește ceai **(2),** reuniune cu dans a tinerilor, care are loc seara *(ceai dansant).*

ceainărie, *ceainării,* s.f. || Din *ceainică* (înv.) „ceainărie", din rus. || Local unde se servește ceai **(2).**

ceáinic, *ceainice,* s.n. || Din rus. *čajnik* || Vas special pentru prepararea ceaiului **(2).**

ceaír, *ceairuri,* s.n. || Din tc. *çair* || (Înv. și reg.) Loc șes în apropierea unei ape, de obicei împrejmuit, pentru pășunat caii. • Cîmpie nelucrată.

ceam, *ceamuri,* s.n. || Din tc. *çam* || Navă fluvială fără punte, cu sau fără propulsie, destinată să transporte piatră, nisip, lemn etc.

ceamúr s.n. || Din tc. *çamur* || (Reg.) Material de construcție constituit din lut amestecat cu paie, folosit la tencuitul unor construcții provizorii sau (în trecut) al caselor din vălătuci.

ceápă, *cepe,* s.f. || Lat. *caepa* || **1.** Plantă legumicolă bienală din familia liliaceelor, comestibilă, cu tulpina subterană în formă de bulb, învelită în foi cărnoase la interior și membranoase la exterior, cu frunze cilindrice și flori albe, umbeliforme. ○ *C. de apă* = ceapă care se cultivă prin răsad. *C. de sămînță* = arpagic. • Bulbul cepei **(1),** folosit în alimentație; *p. gener.* oricе bulb al unei plante. **2.** *Ceapa ciorii* = numele a două genuri de plante erbacee bulboase, din familia liliaceelor, cu frunze liniare și flori divers colorate.

ceapráz, *ceaprazuri,* s.n. || Din tc. *çapraz* || Șiret sau ciucure de mătase sau de fir cu care se împodobesc hainele (militare), draperiile, tapițeriile etc.

ceaprazár, *ceaprazari,* s.m. || Din *ceapraz* || Fabricant sau negustor de ceaprazuri ori de alte obiecte de unifromă (mai ales chipie).

ceaprăzărie, *ceaprăzării,* s.f. || Din *ceapraz* || Atelier în care se confecționează sau prăvălie în care se vînd ceaprazuri.

ceară, *ceruri,* s.f. || Lat. *cera* || **1.** Substanță solidă sau în formă de pastă, de origine naturală sau sintetică, folosită la fabricarea lumînărilor, a cremei de ghete, a pastelor de lustruit, în industria farmaceutică, în cosmetică etc. ○ *C. de albine* = ceară de culoare gălbuie, produsă de albine, care se recoltează prin topirea fagurilor. *C. de balenă* = spermancet. *C. de parchet* = amestec de parafină, ceară sintetică, ceară vegetală etc., cu care se lustruiește parchetul, formînd o peliculă lucioasă, protectoare. **2.** *C. de pămînt* = ozocerită. **3.** Cerumen.

ceárcăn, *cearcăne,* s.n. || Lat. *circinus* || Dungă vînătă care apare în jurul ochilor unui om obosit sau bolnav.

ceárdaș, *ceardașuri,* s.n. || Din magh. *csárdás* || Numele unui dans popular maghiar; melodia după care se execută acest dans.

cearșáf, *cearșafuri,* s.n. || Din tc. *çarșaf* || Obiect de rufărie făcut din pînză, care se așterne pe pat sau cu care se îmbracă plapuma.

ceártă, *certuri,* s.f. || Din *certa* || Schimb de cuvinte aspre între două sau mai multe persoane. • Neînțelegere; dușmănie, ură. *De certuri Să ne-mpăcăm, De greșeli Să ne iertăm* (Pop.).

ceas, *ceasuri,* s.n. || Din sl. *časŭ* || **1.** Oră **(1).** ○ *Cu ceasurile* = timp îndelungat, mult. ○ Expr. *În ceasul al doisprezecelea* = în ultimul moment. ○ Spațiu, distanță care se poate parcurge într-o oră. **2.** Perioadă de timp, vreme, moment, clipă. **3.** Instrument care servește la indicarea orei și la măsurarea intervalelor de timp; ceasornic. ○ Expr. (Fam.) *A merge ca ceasul* = a funcționa perfect. **4.** Contor.

ceaslá s.f. v. **șasla.**

ceaslóv, *ceasloave,* s.n. || Din sl. *časoslovŭ* || Carte bisericească cuprinzînd rugăciuni și cîntări pentru diferite momente ale zilei și care servea în trecut și ca abecedar.

ceasórnic, *ceasornice,* s.n. || Din bg. *časovnik* (modificat după *oră)* || Ceas **(3).**

ceasornicár, *ceasornicari,* s.m. || Din *ceasornic* || **1.** Persoană care repară sau vinde ceasuri.

(3). 2. Insectă dăunătoare care face galerii în lemnul construcțiilor și al mobilelor și care produce zgomote asemănătoare cu tic-tacul ceasului **(3).**

ceasornicărie, *ceasornicării*, s.f. || Din *ceasornic* || Atelier sau magazin unde se repară sau se vînd ceasuri **(3).**

ceáșcă, *cești*, s.f. || Din rus. *čaška* || Vas mic de porțelan, faianță etc., cu gura largă, care servește la băut.

ceatál s.n. || Din tc. *çatal* „furcă cu doi dinți" || Porțiune de uscat în formă de triunghi, care face ca apa unui fluviu să se bifurce.

ceátă, *cete*, s.f. || Din sl. *četa* || **1.** Grup (neorganizat) de oameni; grup de animale de același fel. **2.** (Înv.) Grup alcătuit din subalternii de la sate ai dregătorilor domnești, cu atribuții militare și fiscale.

ceatlău, *ceatlaie* și *ceatlăie*, s.n. || Din magh. *csatló* || (Reg.) Bucată de lemn cu care se răsucește funia sau lanțul care leagă o sarcină de fîn, de lemne etc., spre a o strînge.

ceáță, *cețuri*, s.f. || Lat. *caecia* (< *caecus* „orb") || Fenomen meteorologic constînd din particule de apă (rezultate din evaporarea apei de pe sol), care plutesc aproape de suprafața solului și care îngreunează vizibilitatea.

ceaún, *ceaune*, s.n. || Din tăt. *cawun*, ucr. *ča(o)un* || Vas de fontă de formă emisferică, cu două toarte, în care se prepară mămăliga, se fierbe apa, laptele etc.

cec[1], *cecuri*, s.n. || Din engl. *check*, fr. *chèque* || Document prin care posesorul unui cont curent dispune plata unei sume de bani, din disponibilul său, persoanei indicate.

cec[2], *cecuri*, s.n. || Din fr. *caecum*, lat. [*intestinum*] *caecum* || Primul segment al intestinului gros, de forma unei pungi. || Și: **cécum** s.n.

cecitáte s.f. || Din fr. *cécité*, lat. *caecitas*, *-atis* || Absență a vederii, orbire, datorată unor leziuni ale mediilor transparente oculare, ale retinei, ale căilor nervoase sau ale centrilor vederii. ○ *C. psihică* = pierdere a capacității de recunoaștere a obiectelor cu ajutorul văzului. *C. verbală* — alexie.

cécum s.n. v. **cec**[2].

cedá, *cedez*, vb. I. || Din fr. *céder* || **1.** Tranz. A renunța la un bun, donîndu-l sau vînzîndu-l. ◆ A transmite un drept de creanță unei alte persoane. **2.** Intranz. A renunța la un punct de vedere; a renunța la o luptă, recunoscîndu-se învins. **3.** Intranz. (Despre boli) A scădea din intensitate. **4.** Intranz. (Despre obiecte) A nu rezista unei presiuni.

cédru, *cedri*, s.m. || Din fr. *cèdre*, lat. *cedrus* || Numele mai multor specii de arbori exotici, cu lemnul tare, brun-gălbui, uleios, cu miros puternic, folosit pentru mobile, în sculptură, în construcții navale etc.

cefalée s.f. || Din fr. *céphalée* || Durere de cap, difuză sau localizată, continuă sau intermitentă.

cefálic, -ă, *cefalici, -ce*, adj. || Din fr. *céphalique*, lat. *cephalicus* || (Anat.) Care se referă la cap, care aparține capului.

cefalopód, *cefalopode*, s.n. || Din fr. *céphalopode;* gr. *kephale* „cap" + *pous, podos* „picior" || (La pl.) Clasă de moluște marine cu gura înconjurată de mai multe brațe tentaculare prevăzute cu ventuze; (și la sg.) animal din această clasă (ex. caracatița, sepia).

cefalorahidián, -ă *cefalorahidieni, -e*, adj. || Din fr. *céphalo-rachidien* || Care se referă la cap și la coloana vertebrală. ○ *Lichid c.* = lichid care se găsește în ventriculii cerebrali și în canalul rahidian.

cefalotorácе, *cefalotorace*, s.n. || Din fr. *céphalothorax;* gr. *kephale* „cap" + *thorax* „piept" || Parte a corpului la arahnide și la crustacee, formată prin unirea capului cu toracele.

cefár, *cefare*, s.n. || Din *ceafă* || Partea superioară a jugului, care se așază pe ceafa animalelor de tracțiune.

cefeíde s.f. pl. || Din fr. *céphéide;* cf. lat. *Cepheus*, numele unei constelații || Clasă de stele cu strălucire variabilă.

ceferíst, -ă, *ceferiști, -ste*, s.m. și f. || Din *C.F.R.* (= Căile Ferate Române) || Persoană din serviciul căilor ferate române.

cégă, *cegi*, s.f. || Din scr. *čega* || Pește de apă dulce, lung de 60—70 cm, cu botul alungit și cu un șir de plăci osoase pe laturi.

ceh, -ă, *cehi, -e*, s.m. și f. adj. || Din sl. *čěhŭ* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune în partea de vest a Cehoslovaciei (Cehia). **2.** Adj. Privitor la Cehia sau la cehi **(1)**, care aparține Cehiei sau cehilor. ◆ (Substantivat, f.) Limba vorbită de cehi **(1)**; face parte din ramura apuseană a limbilor slave.

cehéște adv. || De la *ceh* || În felul cehilor; în limbă cehă.

cehoslovác, -ă, *cehoslovaci, -ce*, s.m. și f. adj. || Din *Cehoslovacia* || **1.** S.m. și f. Locuitor al Cehoslovaciei. **2.** Adj. Privitor la Cehoslovacia sau la populația ei, care aparține Cehoslovaciei sau populației ei.

cel[1], **cea** pron. dem. v. **cela**[2].

cel[2], **cea,** *cei, cele*, adj. dem., art. adj. || Din *acel, acea* || **1.** Adj. (Arată că ființa sau lucrul desemnate de substantivul pe care îl determină se află mai departe, în spațiu sau în timp, de subiectul vorbitor; cînd urmează după substantiv are forma *cela, ceea)* Acela, aceea. **2.** Art. adj. *Casa cea nouă; Ștefan cel Mare.* ◆ (La pl.; determină numerale cardinale) *Cele cinci degete.* ◆ (Urmat de „mai" formează superlativul relativ) *Cel mai tare.* ○ Expr. *Cel mult* = **a)** maximum; **b)** în cazul extrem. || Și: **(1) céla, céea** adj. dem.

céla[1], **céea** adj. dem. v. **cel**[2].

céla[2], **céea,** *ceia, celea*, pron. dem. || Din *acela, aceea* || (Indică o ființă sau un lucru mai depărtat, în spațiu sau în timp, de subiectul vorbitor; și în forma de m. sg. *cel* și de f. pl. *cele)* Acela, aceea. ○ Expr. *Multe cele(a)* = multe și diverse. *Alte celea* — altceva. ◆ (În forma *cel, cea*, dă valoare substantivală cuvîntului pe care îl determină: *Cel ales.* || Și: **cel, cea** pron. dem.

célalalt, céealaltă pron. dem. v. **celălalt.**

celár, *celare*, s.n. || Lat. *cellarium* || **2.** Mică încăpere în locuințele țărănești pentru păstrarea alimentelor și a unor obiecte casnice. **2.** Despărțitură la stînă în care se păstrează brînza, vasele etc.

célălalt, ceălaltă, *ceilalți, celelalte*, pron. dem. || *Cel(a)* + *alalt* || **1.** Cel mai depărtat dintre doi: *să vină celălalt;* (adjectival) *cealaltă casă* **2.** (La pl.) Toți cei de față (sau care sînt luați în considerare) afară de cel sau cei scoși din discuție. • (Adjectival) *Ceilalți călători.* **3.** Care este imediat următor: (adjectival) *în ziua cealaltă.* || Și: **célalalt, céealaltă** pron. dem.

celebrá, *celebrez*, vb. I. Tranz. || Lat. *celebrare* || **1.** A săvîrși în mod solemn un act însemnat: *a celebra o căsătorie.* **2.** A sărbători un eveniment.

celebritáte, (2) *celebrități*, s.f. || Din fr. *célébrité*, lat. *celebritas, -atis* || **1.** Însușirea de a fi celebru. **2.** Persoană care se bucură de mare prestigiu, persoană celebră.

celébru, -ă, *celebri, -e*, adj. || Din fr. *célèbre*, lat. *celebris* || Renumit, vestit.

celenterát, *celenterate*, s.n. || Din fr. *coelentéré;* gr. *koilos* „scobit" + *enteron* „intestin" || (La pl.) Încrengătură de metazoare care au corpul cu pereții alcătuiți din două straturi de celule (ectoderm și endoderm) și o cavitate digestivă în interior: (și la sg.) animal din această încrengătură (hidra, meduza etc.).

celést, -ă, *celești, -ste*, adj. || Din fr. *céleste;* lat. *caelestis* (< *caelum* „cer") || (Livr.) Ceresc. • (Fig.) Minunat, divin.

celibát s.n. || Din fr. *célibat*, lat. *caelibatus* || Starea civilă a celibatarului.

celibatár, -ă, *celibatari*, -e, s.m. și f. || Din fr. *célibataire* || Persoană necăsătorită (în special bărbat).

céllo s.m. || Cuv. it. || Violoncel.

celofán s.n. || Din fr. *cellophane* || Foiță subțire, impermeabilă și transparentă de celuloză, folosită la ambalaje.

celofíbră, *celofibre*, s.f. || Din fr. *cellofibre* || Fibră textilă sintetică obținută din celuloză, folosită în industria textilă.

celóm s.n. || Din fr. *coelome*, gr. *koilon* „cavitate" || Cavitate la animalele cu mezoderm, situată între peretele corpului și organe.

celostát, *celostate*, s.n. || Cf. lat. *caelum* „cer" + gr. *statos* „stabil" || Instrument automat cu ajutorul căruia sînt urmăriți aștrii de pe o anumită porțiune a bolții cerești în mișcarea lor diurnă.

celt, -ă, *celți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *Celte* || Persoană dintr-o veche populație indo-europeană care a locuit în mileniul 1 î.e.n. în Europa apuseană și centrală. Celții sînt creatorii culturii La Tène.

céltic, -ă, *celtici, -ce*, adj. || Din fr. *celtique* || Care aparține celților, privitor la celți.

celulár, -ă, *celulari, -e*, adj. || Din fr. *cellulaire* || Privitor la celulă (1), alcătuit din celule.

celúlă, *celule*, s.f. || Din fr. *cellule*, lat. *cellula* „cămăruță" || **1.** Element constitutiv al organismelor vii, format, în genere, din nucleu, citoplasmă și membrană. Celulele sînt sediul unor procese biologice fundamentale. **2.** *Celulă de partid* = denumirea organizației de bază a Partidului Comunist Român pînă în anul 1948. **3.** Fiecare dintre cavitățile hexagonale ale fagurilor, în care albinele depun mierea. **4.** Încăpere strîmtă în închisori, unde sînt izolați anumiți arestați sau condamnați. **5.** Fiecare dintre compartimentele care intră în componența unui sistem tehnic (e. de siloz, a. de radiator). ○ *C. fotoelectrică* v. *fotoelectric.* **6.** Ansamblul format din aripile unui avion.

celulítă s.f. || Din fr. *cellulite* || Inflamație a țesutului celular subcutanat.

celuloíd s.n. || Din fr. *celluloïd* || Material plastic, foarte inflamabil, folosit la fabricarea filmelor fotografice și a unor obiecte uzuale (piepteni, nasturi etc.).

celulóză s.f. || Din fr. *cellulose* || Polizaharid, component principal al pereților celulari ai plantelor; se obține din lemn, stuf, paie de cereale etc. Servește ca materie primă pentru industria hîrtiei, a lacurilor, a fibrelor artificiale, a maselor plastice, a explozivilor etc.

cembálo s.n. || Cuv. it. || Clavecin.

ceméntă s.n. || Din fr. *cément* || **1.** Agent care servește la cementarea pieselor de oțel. **2.** (Biol.) Substanță (agent) care face legătura între celule.

cementá, *cementez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *cémenter* || A introduce, printr-un tratament termochimic, carbon, crom etc. în stratul superficial al unei piese de oțel, spre a-i mări duritatea și rezistența.

cenáclu, *cenacluri*, s.n. || Din fr. *cénacle;* lat. *cenaculum* (de la *cena* „cină") || Grup de literați sau de artiști, avînd un program estetic comun. • Reuniune periodică a unui asemenea grup.

cenestezíe s.f. || Din fr. *cénesthésie;* gr. *koinos* „comun" + *aisthesis* „senzație" || Senzație vagă pe care o avem despre existența organelor noastre corporale, care în stare normală nu intră în sfera atenției sau preocupării psihice. • (Psih.) Reacție senzorială la receptarea unui fapt de viață, a unei opere de artă etc.

cenotáf, *cenotafe*, s.n. || Din fr. *cénotaphe*, lat. *cenotaphium*, gr. *kenotaphion* (< *kenos* „gol" + *taphos* „mormînt") || Monument funerar ridicat în memoria unei persoane decedate ale cărei oseminte se găsesc în alt loc.

cens s.n. || Lat. *census*, fr. *cens* || **1** (În Roma antică) Recensămînt al cetățenilor și al averii lor. **2.** (În evul mediu) Rentă în bani sau în natură plătită seniorului de către posesorul de pămînt.

centáur, *centauri*, s.m. || Din lat. *centaurus* || Ființă imaginară din mitologia greacă, închipuită cu trup de cal și bust omenesc.

centenár, *centenare*, s.n. || Din lat. *centenarius*, fr. *centenaire* || Împlinirea a o sută de ani de la un eveniment însemnat; sărbătorirea acestui eveniment. • (Adjectival) Care datează de o sută (sau de mai multe sute) de ani.

centezimál, -ă, *centezimali, -e*, adj. || Din fr. *centésimal;* cf. lat. *centesimus* „al o sutălea" || Care reprezintă a suta parte dintr-un întreg.

○ *Grad c.* = unghi egal cu a suta parte dintr-un unghi drept.

centi- || Din lat. *centum* „sută" || Element de compunere care intră în denumirea submultiplilor unităților de măsură, exprimînd a suta parte din întreg.

centigrám, *centigrame*, s.n. || Din fr. *centigramme* || Unitate de măsură a masei, egală cu a suta parte dintr-un gram.

centímă, *centime*, s.f. || Din fr. *centime* || Valoare bănească reprezentînd a suta parte dintr-un leu vechi, dintr-un franc etc. ○ Expr. *Nici o centimă* = nici un ban.

centimétru, (1) *centimetri*, s.m. **(2)** *centimetre*, s.n. || Din fr. *centimètre* || **1.** S.m. Unitate de măsură pentru lungime, egală cu a suta parte dintr-un metru. **2.** S.n. Panglică împărțită în centimetri **(1),** folosită în croitorie, în magazinele de textile etc.

centirón, *centiroane*, s.n. || Din fr. *ceinturon* || Centură (militară). *Am fost inspectați la haine, la centiroane* (Sadoveanu).

centrá, *centrez*, vb. I. || Din fr. *centrer* || **1.** Tranz. A fixa o piesă de prelucrat la o mașină-unealtă în poziția corectă. • A aduce în poziții corecte două sau mai multe mașini care funcționează cuplate. **2.** Tranz. A orienta spre centru; a grupa în jurul unui nucleu. **3.** Intranz. (Sport) A trimite mingea spre centru.

centrál, -ă, *centrali, -e*, adj., s.f. || Din fr. *central*, lat. *centralis* || **1.** Adj. Care se află în centru; care provine dintr-un centru. **2.** Adj. (Fig.) Care ocupă o poziție principală. **3.** S.f. Instalație în care se produc anumite forme de energie, se efectuează o operație tehnologică centralizată etc.: *centrală electrică; centrală termică; centrală telefonică.* **4.** S.f. *Centrală industrială* = unitate economică reunind întreprinderi, fabrici, uzine, exploatări, șantiere etc., dintr-o anumită ramură economică sau din ramuri înrudite, și a căror activitate o coordonează.

centralísm s.n. || Din fr. *centralisme;* cf. rus. *centralizm* || Sistem de organizare politică, economică sau administrativă potrivit căruia organele locale sînt subordonate organelor centrale. ○ *Centralism democratic* = principiu de bază în organizarea și activitatea partidelor comuniste și muncitorești și a statelor socialiste, care constă în îmbinarea conducerii centralizate cu participarea largă și activă a membrilor colectivității.

centralizá, *centralizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *centraliser* || **1.** A concentra într-un singur loc. **2.** A face să depindă de o singură conducere. **3.** A înscrie date într-un centralizator.

centralizáre s.f. **1.** Acțiunea de *a centraliza;* concentrare. • Metodă de coordonare unitară, dintr-un singur centru, a activității politice și administrative a unei țări. **2.** (Ec. pol.) *Centralizarea capitalului* = unirea unor capitaluri formate, desființarea independenței lor prin exproprierea unui capitalist de către altul.

centralizatór, -oáre *centralizatori, -oare*, adj., s.n. || Din fr. *centralisateur* || **1.** Adj. Care centralizează. **2.** S.n. Document în care se centralizează date.

centrifúg, -ă, *centrifugi, -ge*, adj., s.f. || Din fr. *centrifuge;* lat. *centrum* „centru" + *fugire* „a fugi" || **1.** Adj. Care tinde să se depărteze de centru. ○ *Forță centrifugă* = forță datorită căreia un corp aflat în mișcare de rotație tinde să se depărteze de axa de rotație. **2.** S.f. Mașină pentru separarea, cu ajutorul forței centrifuge, a componenților cu densități diferite dintr-un amestec lichid. **3.** S.f. Instalație destinată antrenamentului astronauților, capabilă să simuleze acțiunea accelerațiilor de lungă durată.

centripét, -ă, *centripeți, -te*, adj. || Din fr. *centripète;* cf. lat. *centrum* „centru" + *petere* „a se îndrepta către" || Care tinde să se apropie de centru. ○ *Forță centripetă* = forță datorită căreia un corp aflat în mișcare de rotație tinde să se apropie de axa de rotație.

centrosféră s.f. || Cf. gr. *kentron* „centru" + *sphaira* „sferă" || Partea centrală a globului pămîntesc, cu raza de 3 500 km și densitatea foarte mare; se consideră a fi alcătuită din nichel și fier; barisferă.

centrozóm, *centrozomi*, s.m. || Din fr. *centrosome;* gr. *kentron* „centru" + *soma* „corp" || (Hist.) Constituent citoplasmatic situat lîngă nucleu; intervine în timpul diviziunii celulare.

céntru (1, 2, 3, 4, 6, 7) *centre*, s.n. **(5)** *centri*, s.m. || Din fr. *centre*, lat. *centrum* || **1.** S.n. Punct în raport cu care punctele unei figuri geometrice sînt dispuse în perechi simetrice sau se găsesc la aceeași distanță de el; punct central. ○ *C. de greutate* (sau *de masă)* = punctul de aplicație al rezultantei forțelor de gravitație ce acționează asupra particulelor din care este alcătuit un corp. **2.** S.n. *De centru* = (despre partide și grupări politice) de mijloc, între partidele de dreapta și cele de stînga. **3.** S.n. (Sport) Punct marcat la mijlocul terenului de joc, de unde începe partida. • S.m. Jucător care se află în mijlocul liniei de atac sau de apărare. **4.** S.n. Loc, localitate (sau parte a unei localități) în care este concentrată o anumită activitate. **5.** S.m. (Anat.) *C. nervos* = grup de celule nervoase care primesc și trimit (spre periferie) stimuli. **6.** S.n. (Astr.) *C. de lansare* = complex de construcții, instalații și echipamente destinat lansării aparatelor spațiale. **7.** S.n. *C. meteorologic* = centru la care se primesc și se corelează informații de la stațiile meteorologice.

centúră, *centuri*, s.f. || Din fr. *ceinture* || **1.** Curea de piele, de pînză, de material plastic etc. cu care se încinge talia; (milit.) curea de piele care se pune în jurul taliei și de care se agață sabia sau baioneta. ○ *C. de campion* = centură cu care se încinge mijlocul cîștigătorului unui campionat de box sau de lupte. *C. de salvare* = echipament de forma unui cordon lat, a unui pieptar, făcut din plăci de plută îmbrăcate în pînză, care servește la menținerea unui naufragiat la suprafața apei. *C. de siguranță* = echipament de protecție folosit de muncitorii care lucrează pe stîlpi, la înălțime. • Fișie lată de pînză, de cauciuc etc., cu care

se încinge abdomenul pentru a-l susține. **2.** *C. pelviană* v. *pelvian*. **3.** *C. de fortificații* = linie de lucrări de apărare construită în jurul unei localități. **4.** *C. de radiații* = fiecare dintre cele două zone din jurul Pămîntului în care radiația corpusculară ionizantă este foarte puternică.

centúrie, *centurii*, s.f. || Lat. *centuria* || **1.** Subdiviziune în armata romană, cuprinzînd o sută de ostași. **2.** Diviziune politică în vechea Romă, cuprinzînd o sută de cetățeni.

centurión, *centurioni*, s.m. || Din lat. *centurio, -onis* || Ofițer roman care comanda o centurie.

cenuróză s.f. || Din fr. *cenurose* || Boală parazitară întîlnită la oi, provocată de forma larvară a teniei și localizată la creier; se manifestă prin amețeli și mișcări dezordonate; capie.

cenușár, *cenușare*, **s.n.** || Din *cenușă* || **1.** Cutie așezată sub focarul unui cazan, al unei sobe etc., în care se colectează cenușa. **2.** (În tăbăcărie) Bazin cu o soluție specială în care se pun pieile crude pentru a le îndepărta epiderma și părul. **3.** Arbore înalt de 15—30 m, cu scoarța netedă, frunze mari, compuse, flori mici galbene-verzui.

cenúșă s.f. || Lat. **cinusia* || **1.** Reziduu format din substanțe minerale care rămîn după arderea completă a unui corp. ○ Expr. *A se preface în cenușă* = a se distruge prin foc. *A nu avea nici cenușă în vatră* = a fi foarte sărac. *A-și pune cenușă în cap* = a-și recunoaște vina. **2.** *Cenușă vulcanică* = masă de materii fine, aruncate de un vulcan în erupție.

cenușăreásă, *cenușărese*, s.f. || Din *cenușă* || Personaj din basme, închipuit ca o fată persecutată de mama vitregă; (fam.) fată persecutată în familie.

cenușărít s.n. || Din *cenușă* || (Ind.) Depilare și îndepărtare a epidermei de pe pieile crude.

cenușíu, -íe, *cenușii*, s.n., adj. || Din *cenușă* || **1.** S.n. Culoare obținută prin suprapunerea culorilor alb și negru; sur, gri. **2.** Adj. De culoarea cenușii; gri.

cenzitár, -ă, *cenzitari, -e*, adj. || Din fr. *censitaire* || *Sistem electoral c.* = sistem electoral în care recunoașterea dreptului de vot este în funcție de averea cetățenilor.

cénzor, *cenzori*, s.m. || Din fr. *censeur*, lat. *censor* || **1.** (La romani) Magistrat însărcinat cu recensămîntul persoanelor și al averilor și cu supravegherea moravurilor publice. **2.** Persoană care verifică o gestiune. **3.** Persoană însărcinată cu cenzura.

cenzurá, *cenzurez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *censurer* || A face controlul publicațiilor, al spectacolelor etc.; a aplica cenzura.

cenzúră, *cenzuri*, s.f. || Din fr. *censure* || Controlul exercitat, în unele state, asupra publicațiilor, spectacolelor, emisiunilor de radiotelevizițiune, uneori asupra corespondenței etc.; organ de stat care exercită acest control.

cep, *cepuri*, s.n. || Din lat. *cippus* || **1.** Dop de lemn cu care se astupă gaura unui butoi. **2.** Gaură de umplere sau de scurgere a lichidului dintr-un butoi, care se închide cu un cep (1) sau cu o canea. **3.** Proeminență la o piesă, care intră în scobitura altei piese cu care se îmbină. **4.** Coardă de viță de un an, scurtată la 1—3 muguri.

cepchén, *cepchene*, s.n. || Din tc. *çepken* || (Înv.) Haină bisericească scurtă, cu mînecile despicate, care se purta pe umeri.

cepuít s.n. || Din *cep* || Tăiere a crengilor de pe trunchiurile de rășinoase, pentru o mai ușoară sortare și manipulare a acestora.

cer[1], *ceri*, s.m. || Lat. *cerrus* || Arbore mare din familia fagaceelor, înalt pînă la 30 m, asemănător cu stejarul; are flori unisexuate și fructul ghindă.

cer[2], *ceruri*, s.n. || Lat. *caelum* || **1.** Spațiul nemărginit în care se află aștrii; partea din acest spațiu văzută de pe Pămînt; aer, văzduh. ○ Expr. *Sub cerul liber* = afară, în aer liber; *Ca de la cer la pămînt*, se spune pentru a arăta o diferență mare între două lucruri sau două situații. *A pica* (sau *a cădea) din cer* = **a)** a sosi pe neașteptate; **b)** a nu înțelege ceea ce se petrece în jur. *A răscoli cerul și pămîntul* = a face tot ce e posibil pentru a realiza sau a obține ceva. • *Cerul-gurii* = bolta cavității bucale. **2.** (Rel.) Rai. ○ Expr. *A fi* (sau *a se crede) în al nouălea cer* = a fi foarte fericit, foarte bucuros.

cerámic, -ă, *ceramici, -ce*, s f., adj. || Din fr. *céramique*, gr. *keramikos* „de argilă" || **1.** S.f. Arta și tehnica de a fabrica obiecte prin fasonarea și arderea argilelor sau a altor substanțe plastice. **2.** S.f. Obiecte fabricate prin această tehnică. **3.** Adj. (Despre obiecte sau materiale) Obținut prin tehnica ceramicii **(1).**

cerát, -ă, *ceruți, -te*, adj. || Din *ceară* (după fr. *ciré)* || Acoperit sau impregnat cu ceară.

cerb, *cerbi*, s.m. || Lat. *cervus* || Mamifer artiodactil rumegător, de pădure, cu corpul mare și cu coarnele ramificate; trăiește în codrii Carpaților. ○ *Cerb-lopătar* = specie de cerb cu coarne late. Este ocrotit prin lege.

cérber, (2) *cerberi*, s.m. || Din fr. *cerbère*, lat. *Cerberus* || **1.** Animal fabulos din mitologia greacă, reprezentat ca un cîine cu trei capete care păzea intrarea la porțile infernului. **2.** (Fig.) Paznic sever.

cerbíce s.f. || Lat. *cervix, -icis* || Ceafă; grumaz.

cerbicíe s.f. || Din *cerbice* || Tenacitate, dîrzenie, încăpățînare.

cerboáică, *cerboaice*, s.f. || Din *cerb* || Femela cerbului.

cerc, *cercuri*, s.n. || Din lat. *circus* (cu unele sensuri după fr. *cercle)* || **1.** (Mat.) Curbă plană închisă ale cărei puncte sînt egal depărtate de un punct fix numit centru; suprafață limitată de această curbă. **2.** Figură, desen, mișcare în formă de cerc **(1). 3.** *Cerc polar* = fiecare dintre cele două paralele de 66°33′ latitudine nordică *(c. p. arctic)* și latitudine sudică *(c. p. antarctic).* • (Astr.) *Cerc orar* = fiecare dintre cercurile mari ale sferei cerești, care trec prin cei doi poli. **4.** *Cerc vicios* = greșeală de logică, constînd în

faptul că se demonstrează o teză cu ajutorul altèia, care trebuie ea însăşi demonstrată cu ajutorul primei. **5.** Nume dat la diverse obiecte de formă circulară. • Bandă de metal cu care se strîng doagele unui butoi. **6.** Grup de oameni uniţi prin interese comune, prin preocupări sau convingeri comune etc. (ex. **c.** ştiinţific, **c.** literar). **7.** (Fig.) Întindere, limită de atribuţii, de preocupări.

cercá, *cerc,* vb. I. Tranz. || Lat. *cercare* || (Mult mai frecvent în trecut, a fost înlocuit treptat, în majoritatea sensurilor, de *încerca)* **1.** A cerceta, a examina; a iscodi. ○ A căuta să afli ceva. **2.** A-şi da osteneala, a se strădui. *Ea cerca a surîde* (Eminescu). **3.** A proba, a încerca. **4.** A supune la încercări grele. *Cercară ţara, arzînd oraşele, ... robind pe locuitori* (Bălcescu). **5.** Unipers. (Despre stări, dureri fizice etc.) A cuprinde, a ataca. *Îl cerca în răstimpuri un junghi în piept* (Vlahuţă).

cercár, *cercari,* s.m. || Din fr. *cercaire;* cf. gr. *kerkos* „coadă" || Formă larvară care apare în evoluţia diferiţilor paraziţi din ordinul trematodelor.

cercél, *cercei,* s.m. || Lat. *circellus* || Mic obiect de podoabă pentru femei, care se fixează la urechi.

cercelúş, *cerceluşi,* s.m. **1.** Diminutiv al lui *cercel.* **2.** Nume dat mai multor specii de plante decorative, cu flori roz, roşii sau violete, dispuse la subsuoara frunzelor sau în raceme terminale. Originare din America de Sud şi Centrală.

cercetá, *cercetez,* vb. I. Tranz. || Lat. *circitare* „a da tîrcoale" || **1.** A examina, a observa; a consulta. • A face cercetări (ştiinţifice); a investiga, a se informa. **2.** (Dr.; despre organe de urmărire penală) A face o cercetare **(2). 3.** (Milit.) A efectua o cercetare **(3).**

cercetáre, *cercetări,* s.f. **1.** Acţiunea de *a cerceta;* studiere, examinare. **2.** (Dr.) Activitate desfăşurată de organele în drept pentru a stabili anumite fapte. **3.** (Milit.) Acţiune efectuată pentru a culege date asupra forţelor inamice. **4.** Investigaţie în vederea descoperirii şi punerii în evidenţă a noi cunoştinţe.

cercetáş, -ă, *cercetaşi, -e,* s.m. şi f. || Din *cerceta* || **1.** Persoană trimisă să cerceteze ceva; militar care execută o cercetare **(3). 2.** Persoană care făcea parte din organizaţia cercetăşiei.

cercetăşíe s.f. || Din *cercetaş* || Activitate cu caracter sportiv din care făcea parte tineretul şcolar, introdusă în 1908 de generalul englez R. Baden-Powell. A existat şi în România între anii 1913 şi 1937.

cercetătór, -oáre, *cercetători, -oare,* adj., s.m. şi f. || Din *cerceta* || **1.** Adj. Care cercetează. **2.** S.m. şi f. Persoană care se ocupă cu cercetări într-un domeniu ştiinţific sau tehnic. ○ *C. ştiinţific* = funcţie în cadrul institutelor de cercetări ştiinţifice, în laboratoare etc.

cerceveá, *cercevele,* s.f. || Din tc. *çerçeve* || Cadru în care se fixează geamurile. || Şi: **giurgiuveá** s.f.

cerci s.m. pl. || Din fr. *cerque;* cf. gr. *kerkos* „coadă" || Pereche de apendice cu rol senzorial (în special olfactiv) la unele insecte.

cercopitéc, *cercopiteci,* s.m. || Din fr. *cercopithèque* || Maimuţă catariniană africană, cu coadă lungă. Se îmblînzeşte uşor.

cercuí, *cercuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *cerc* || A pune cercuri la un vas din doage.

cerculéţ, *cerculeţe,* s.n. **1.** Diminutiv al lui *cerc.* **2.** (Mai ales la pl.) Cute înguste care se fac ca garnituri la rochii, la bluze etc.

cerdác, *cerdace,* s.n. || Din tc. *çardak* || Mic pridvor (închis cu geamlîc), situat pe una sau pe mai multe laturi ale unei clădiri. *Meterhaneaua... îi ţîrîia sub cerdac* (Alecsandri).

cére, *cer,* vb. III. Tranz. || Lat. *quaerere* || **1.** A se adresa cuiva pentru a obţine ceva, pentru a-i satisface o dorinţă. ○ Expr. *A cere voie să...* = a solicita cuiva permisiunea să... **2.** A face unei fete propuneri de căsătorie; a peţi. **3.** A pretinde (un drept), a reclama; a impune. ○ Expr. *A cere cuiva socoteală* = a solicita cuiva lămuriri; a pretinde să i se dea satisfacţie; a trage pe cineva la răspundere. • Refl. A fi solicitat. **4.** A dori, a pofti. • Refl. A avea căutare.

cereálă, *cereale* s.f. || Sg. refăcut din *cereale* (< fr. *céréales,* lat. *cerealis, -e,* de la n. pr. *Ceres,* zeiţa agriculturii la romani) || Grup de plante agricole (alimentare şi furajere) din familia gramineelor, cu tulpini neramificate şi fructul o cariopsă (ex. grîul, secara, orzul, porumbul etc.).

cerealiér, -ă, *cerealieri, -e,* adj. || Din fr. *céréalier* || De cereale; care produce cereale.

cerebél, *cerebele,* s.n. || Din lat. *cerebellum* || Parte a creierului situată, la om, în regiunea inferioară a emisferelor cerebrale, iar la animalele inferioare în regiunea posterioară faţă de trunchiul cerebral; are rol important în reglarea mişcărilor; creierul mic.

cerebrál, -ă, *cerebrali, -e,* adj. || Din fr. *cérébral;* cf. lat. *cerebrum* „creier" || **1.** Care aparţine creierului, privitor la creier. **2.** Mintal, intelectual. **3.** (Despre oameni) Care se conduce numai după criteriile raţiunii.

cerebrospinál, -ă, *cerebrospinali, -e,* adj. || Din fr. *cérébrospinal* || Care se referă la creier şi la măduva spinării.

ceremoniál, *ceremoniale,* s.n. || Din fr. *cérémonial* || Totalitatea regulilor după care se fac anumite ceremonii; formă festivă care îmbracă anumite obiceiuri sau rituri (legate de muncă, naştere, moarte etc.).

ceremoníe, *ceremonii,* s.f. || Din fr. *cérémonie,* lat. *caerimonia* || Solemnitate; act săvîrşit după anumite reguli protocolare. ○ *Maestru de ceremonii* = persoană care dirijează desfăşurarea unei solemnităţi. • Forma exterioară a unui cult religios; slujbă.

ceremoniós, -oásă, *ceremonioşi, -oase,* adj. || Din fr. *cérémonieux* || Care se comportă sau se face cu mare politeţe; protocolar. *Se opreşte gînditor, într-o atitudine ceremonioasă* (Vlahuţă).

cérere, *cereri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a cere;* solicitare, rugăminte; solicitare scrisă, petiție. **2.** (Ec.) Ansamblu de relații ce apar în legătură cu formă sub care se manifestă nevoia socială reală (de bunuri materiale, servicii etc.). ○ *La cerere* = cînd se solicită, cînd se caută.

cerésc, -éască, *cerești*, adj. || Din *cer*[2] || **1.** Privitor la bolta cerului. **2.** (Rel.) Dumnezeiesc, divin. **3.** (Fig.) Minunat, fermecător.

cerezínă, *cerezine*, s.f. || Din fr. *cérésine* || Produs obținut din ozocherită sau din reziduuri de petrol și folosit la fabricarea de unsori consistente, la izolarea cablurilor etc.

cérgă, *cergi*, s.f. || Din bg., scr. *čerga* || Pătură (de lînă); țol, velință, scoarță.

cerínță, *cerințe*, s.f. || Din *cere* || Nevoie; pretenție, exigență. *Trebuiesc observate cerințele scenei* (Gherea).

cerithium subst. || Cuv. lat. || Gen de gasteropode cu cochilia în spirală, cu striații, coaste și noduri.

cériu s.n. || Din fr. *cérium* || Element chimic din familia lantanidelor, moale, ductil, strălucitor, folosit în aliaj la fabricarea pietrelor de brichetă, a proiectilelor trasoare etc.

cérne, *cern*, vb. III. || Lat. *cernere* || **1.** Tranz. A trece un produs pulverulent sau granular prin sită sau prin ciur, pentru sortare. **2.** Intranz. impers. A ploua mărunt.

cerneálă, *cerneluri*, s.f. || Cf. bg. *černilo*, rus. *černila* || Substanță lichidă, colorată, conținînd diferite uleiuri, albumine etc., care servește la scris, la tipărit etc.

cerní, *cernesc*, vb. IV. || Din sl.; cf. *cerneală* || **1.** Tranz. A vopsi în negru. **2.** Refl. A se îmbrăca în haine negre, în semn de doliu. *Ie albă mi-oi cerni Dacă tu bade-i porni* (Pop.).

cernozióm, *cernoziomuri*, s.n. || Din rus. *černozjom* || Grup de soluri foarte fertile, de culoare închisă.

cerós, -oásă, *ceroși, -oase*. adj. || Din *ceară* || Ca ceara; bogat în ceară.

cerșetór, -oáre, *cerșetori, -oare*, s.m. și f. || Din *cerși* || Persoană care cere de pomană, care cerșește.

cerșetoríe, *cerșetorii*, s.f. || Din *cerșetor* || Faptul de a cerși; starea, condiția socială a cerșetorului.

cerși, *cerșesc*, vb. IV. || Din *cere* || **1.** Intranz. și tranz. A cere de pomană. **2.** Intranz. A cere ceva cu stăruință (înjosindu-se).

cert, -ă, *certi, -te*, adj. || Din lat. *certus* || Sigur, neîndoielnic.

certá, *cert*, vb. I. || Lat. *certare* || **1.** Refl. recipr. A schimba cuvinte aspre cu cineva; a se gîlcevi. • A rupe relațiile de prietenie cu cineva. ○ Expr. *A fi certat cu morala* = a se abate sistematic de la regulile moralei. *A fi certat cu justiția* = a nesocoti în mod sistematic legile. **2.** Tranz. A mustra, a dojeni. **3.** Tranz. (Înv.) A pedepsi.

certăréț, -eáță, *certăreți, -e*, adj. || Din *certa* || Care caută ceartă, căruia îi place cearta.

certificá, *certific*, vb. I. Tranz. || Din fr. *certifier*, lat. *certificare* || A confirma, a dovedi în scris exactitatea unei fapte, autenticitatea unui înscris.

certificát, *certificate*, s.n. || Din fr. *certificat*, lat. *certificatum* || Act oficial prin care se confirmă (de către organele competente) exactitatea unui fapt, autenticitatea unui înscris, se atestă o anumită calitate (ex. **c.** de inovator, **c.** de studii).

certitúdine, *certitudini*, s.f. || Din lat. *certitudo, -inis* || Încredere deplină, siguranță, convingere.

ceruí, *ceruiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *ceară* || A acoperi cu un strat de ceară; a lustrui cu ceară. • A îmbiba cu ceară.

cerúmen s.n. || Din fr. *cérumen;* cf. lat. *cera* „ceară" || Substanță ceroasă care se formează în canalul extern al urechii.

cerúză s.f. || Din fr. *céruse*, lat. *cerussa* || Carbonat de plumb folosit la prepararea unor vopsele albe.

cervicál, -ă, *cervicali, -e*, adj. || Din fr. *cervical;* cf. lat. *cervix* „ceafă" || Care se referă la partea dindărăt a gîtului, care aparține gîtului.

cesioná, *cesionez*, vb. I. Tranz. || Din *cesiune* || A face o cesiune.

césiu s.n. || Cf. lat. *caesius* „verzui" || Element chimic din grupa metalelor alcaline, alb, moale, folosit la fabricarea celulelor fotoelectrice.

cesiúne, *cesiuni*, s.f. || Din fr. *cession* (< *céder* „a ceda") || Transmiterea, cu titlu oneros, de către o persoană altei persoane a unui drept de creanță, în temeiul unui contract.

cestód, *cestode*, s.n. || Din fr. *cestode;* cf. gr. *kestos* „cingătoare" || (La pl.) Clasă de viermi paraziți intestinali în formă de panglică; (și la sg.) vierme din această clasă (ex. tenia).

cetacéu, *cetacee*, s.n. || Din fr. *cétacé;* cf. lat. *cetus*, gr. *ketos* „balenă" || (La pl.) Ordin de mamifere mari, acvatice, cu corpul asemănător cu al peștilor (membrele anterioare fiind transformate în lopeți); (și la sg.) animal din acest ordin (ex. balena, delfinul).

cetáș, *cetași*, s.m. || Din *ceată* || (Înv.) Membru al unei cete; ortac. • Căpitan de haiduci.

cetáte, *cetăți*, s.f. || Lat. *civitas, -atis* || **1.** Edificiu sau oraș fortificat; fortăreață. **2.** Oraș (sau cartier) cu anumite caracteristici: *cetate universitară.*

cetățéan, -ă, *cetățeni, -e*, s.m. și f. || Din *cetate* || Persoană care aparține unui stat și care se bucură de anumite drepturi și are anumite obligații față de acel stat.

cetățenésc, -éască, *cetățenești*, adj. || Din *cetățean* || De cetățean, al cetățenilor.

cetățénie, *cetățenii*, s.f. || Din *cetățean* || Condiția juridică de cetățean.

cetățúie, *cetățui*, s.f. Diminutiv al lui *cetate;* fortăreață.

ceteráș, *ceterași*, s.m. || Din *ceteră* || (Reg.) Violonist.

céteră, *ceteri*, s.f. || Lat. *cithera* || (Reg.) Vioară.

cétină, *cetini*, s.f. || Din bg., scr. *četina* || **1.** Ramură de conifere. **2.** *Cetină-de-negi* = arbust din familia pinaceelor, totdeauna verde, cu tulpini culcate, foarte ramificate; crește în Carpați și în Munții Apuseni și se cultivă în grădini ca arbust decorativ.

cetlui, *cetluiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *ceatlău* || (Reg.) A lega strîns. *Îl cetluiră și-l scrijelară niște soți ai săi* (Sadoveanu).

cétnic, *cetnici*, s.m. || Din scr. *četnik* || **1.** Participant la lupta de partizani a popoarelor slave din Pen. Balcanică, în sec. 19, împotriva asupritorilor turci. **2.** Membru al unor organizații de tip fascist din Iugoslavia, care, în timpul celui de-al doilea război mondial, au luptat alături de hitleriști împotriva forțelor de eliberare națională.

cetónă, *cetone*, s.f. || Din fr. *cétone* || Nume dat unor compuși organici, cu miros caracteristic, dintre care cel mai simplu este acetona.

cețós, -oásă, *cețoși, -oase*, adj. || Din *ceață* || Cu ceață, întunecat de ceață.

cevá pron. nehot., adj. nehot., adv. || *Ce* + *va* || **1.** Pron. nehot. Un lucru oarecare (mic, neînsemnat, sau de valoare, important). ○ Expr. *E ceva de el* (sau *de capul lui)* = are unele calități. *Așa ceva* = un lucru ca acesta: *n-am mai văzut așa ceva.* **2.** Adj. nehot. Oarecare, cîtva. ○ Expr. *Mai ceva* = mai bun (sau mai rău), mai frumos, mai însemnat. **3.** Adv. Întrucîtva. • Cît de cît. *Nu știa... cum să-și îmbunătățească soarta măcar ceva* (Pop.).

ceviánă, *ceviane*, s.f. || Din fr. *cévienne*, de la n. pr. *Ceva*, matematician italian || Dreaptă care unește un vîrf al unui triunghi cu un punct de pe latura opusă.

cezár, *cezari*, s.m. || Din lat. *caesar* || Titlu dat împăraților romani; *p. ext.* împărat. || Acc. și: *cézar.*

cezariánă, *cezariene*, s.f. || Din fr. *césarienne;* cf. lat. *caesar* „copil adus pe lume prin incizie" (< *caedere* „a tăia") || Intervenție chirurgicală în regiunea abdominală, în scopul extragerii fătului prin deschiderea uterului în caz de naștere grea.

cezúră, *cezuri*, s.f. || Din lat. *caesura*, fr. *césure* || Pauză ritmică în interiorul unui vers, care împarte versul în două părți (emistihuri), pentru a-i imprima o anumită cadență.

chamois [Pr.: șamoá] subst. || Cuv. fr. || Piele de căprioară, de miel sau de oaie, tăbăcită printr-un procedeu special și folosită pentru unele confecții, ca filtru de benzină etc.

chardonnay [Pr.: șardoné], subst. || Cuv. fr. || Soi de viță de vie, originar din Franța, cu ciorchini mici, cilindrici, cu boabe alb-verzui, care produce vinuri dulci; *p. ext.* vin din acest soi de viță.

charleston [Pr.: ceárlston], subst. || Cuv. engl.; de la n. pr. *Charleston*, oraș în S.U.A. || Dans american de salon, cu mișcare rapidă, răspîndit la începutul sec. 20; melodia după care se execută acest dans.

chartreuse [Pr.: șartrőz], subst. || Cuv fr.; de la numele unei mănăstiri din Alpi || Lichior obținut prin macerarea în alcool a unui amestec de plante, care se distilează și se amestecă cu sirop de zahăr.

cheag, *cheaguri*, s.n. || Lat. **clagum* (= *coagulum)* || **1.** Ferment extras din sucul gastric al rumegătoarelor tinere, folosit pentru închegarea laptelui. **2.** Una dintre cele patru despărțituri ale stomacului rumegătoarelor, din care se extrage cheagul **(1). 3.** Masă gelatinoasă care se formează prin coagularea sîngelui.

chebáp, *chebapuri*, s.n. || Din tc. *kebap* || Friptură la frigare, pregătită cu mirodenii, specifică bucătăriei turcești.

chec, *checuri*, s.n. || Din engl., fr. *cake* || Prăjitură preparată din aluat cu grăsime, stafide, rahat etc. și coaptă în forme.

chédru, *chedri*, s.m. || Din sl. *kedrŭ* || (Înv. și pop.; bot.) Cedru.

chef, *chefuri*, s.n. || Din tc. *keyf* „stare, bunăstare" || **1.** Petrecere zgomotoasă, cu mîncare și băutură. **2.** Voie bună, veselie, bună dispoziție a omului care a băut. **3.** Dorință; toană, capriciu.

chefál, *chefali*, s.m. || Din ngr. *kephalos* || Nume dat la două specii de pești teleosteeni marini, cu partea superioară a capului mare și turtită; una dintre specii are o pată aurie pe opercul.

chefír s.n. || Din fr. *kéfir*, rus. *kefir* || Produs lactat acidulat, dietetic, preparat din lapte dulce; are însemnate proprietăți terapeutice.

cheflíu, -íe, *cheflii*, adj. || Din tc. *keyfli* || Căruia îi plac chefurile; *p. ext.* cu chef (din cauza băuturii), vesel, bine dispus.

chefní, pers. 3 *chefnește*, vb. IV. Intranz. || Formație onomatopeică || (Despre cîini) A lătra scurt și repetat (urmărind vînatul).

chefuí, *chefuiesc*, vb. IV. Intranz. || Din *chef* || A face un chef, a benchetui, a petrece.

chehaiá, *chehaiele*, s.f. || Din tc. *kâhya* || (Înv.) **1.** Slujbaș vamal; șef de poștă. **2.** Intendent al vizirului sau al unui pașă turc. **3.** Reprezentant al domnilor români pe lîngă Poarta Otomană. || Și: **chehâie** s.f.

chehâie s.f. v. **chehaia.**

chei, *cheiuri*, s.n. || Din bg. *kei*, fr. *quai* || Construcție amenajată pe malul unei ape navigabile, servind la acostarea navelor și la efectuarea operațiilor portuare; în același timp, o apără malul de acțiunea apelor. • Stradă de-a lungul unui astfel de mal. || Și: **cheu** s.n.

chéie, *chei*, s.f. || Lat. *clavis* || **1.** Obiect de metal servind pentru a încuia și a descuia o broască sau un lacăt. ○ Expr. *A ține pe cineva sau ceva sub cheie* = a ține pe cineva sau ceva încuiat. **2.** (Fig.) Procedeu prin care se poate explica sau dezlega ceva; sistem convențional pentru scrierea și descifrarea unei corespondențe secrete. ○ *Poziție-cheie* = poziție strategică, economică etc. de primă importanță. **3.** Unealtă cu care se strînge ori se desface un șurub sau o piuliță. • Mic instrument cu care se răsucește resortul unui ceas sau al altor mecanisme. •

Unealtă cu care se întind coardele unor instrumente muzicale. **4.** (Muz.) Semn convențional pus la începutul portativului pentru a indica poziția unei note de o anumită înălțime și prin aceasta a tuturor celorlalte note (ex. *c. de sol, c. de fa*). **5.** (La pl.) Vale strîmtă între doi pereți înalți de stîncă (ex. *Cheile Bicazului*). **6.** *Cheie de boltă* = piatra din mijlocul unei bolți, care asigură coeziunea celorlalte pietre; (fig.) element de bază pentru înțelegerea sau dezlegarea unei probleme.

cheiroptér s.n. v. **chiropter.**

cheiță, *cheițe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *cheie*. **2.** Cusătură cu care se întăresc, în anumite locuri mai solicitate, obiectele de îmbrăcăminte. • Cheotoare subțire făcută din ață.

chel, cheală, *chei, chele*, adj. || Din tc. *kel* || (Despre oameni; adesea substantivat) Căruia i-a căzut părul de pe cap, care are chelie; pleșuv.

chelár, *chelari*, s.m. || Din sl. *kelară* || (Înv.) Persoană care deținea cheile cămării și ale pivniței și care administra proviziile unei gospodării boierești.

chelălăí, pers. 3 *chelălăie*, vb. IV. Intranz. || Formație onomatopeică || (Despre cîini) A scoate sunete tînguitoare, ascuțite.

chelălăít s.n. Faptul de a chelălăi; sunet tînguitor, ascuțit și repetat, scos de cîini sau (rar) de alte animale.

chélbe s.f. || Probabil cuv. autohton || (Reg.) Boală care provoacă căderea părului de pe cap în pete rotunde (care se pot uni); peladă.

chelbós, -oásă, *chelboși, -oase*, adj. || Din *chelbe* || (Reg.) Care are chelbe; chel.

chelén s.n. || Din fr. *kélène* || (Med.) Anestezic local, format din clorură de etil.

chelfăneálă, *chelfăneli*, s.f. || Din *chelfăni* || (Fam.) Bătaie zdravănă; mustrare aspră.

chelfăní, *chelfănesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A bate zdravăn pe cineva; a mustra cu asprime.

chelí, *chelesc*, vb. IV. Intranz. || Din *chel* || A deveni chel.

chelicér, *chelicere*, s.n. || Din fr. *chélicère;* gr. *chele* „gheară, clește" + *keros* „corn" || (Zool.) Fiecare dintre cele două apendice ale arahnidelor, în formă de clește (cu care prind prada) sau de spin.

chelíe, *chelii*, s.f. || Din *chel* || Căderea definitivă a părului de pe cap, provocată de seboree sau de boli infecțioase ale pielii capului. • Porțiune a capului de pe care a căzut părul.

chelifér, *cheliferi*, s.m. || Cf. gr. *chele* „gheară, clește" + lat. *ferre* „a purta" || (Zool.) Scorpionul de cărți.

chélner, *chelneri*, s.m. || Din germ. *Kellner* || Bărbat care servește pe consumatori într-un local de consum; ospătar.

chelneríță, *chelnerițe*, s.f. || Din *chelner* || Femeie care servește pe consumatori într-un local de consum; ospătăriță.

cheloíd, *cheloide*, s.n. || Din fr. *chéloïd;* gr. *chele* „gheară" + *eidos* „aspect" || Formație fibroasă a pielii, care apare pe locul unei cicatrice.

chelonián, *chelonieni*, s.m. || Din fr. *chélonien;* cf. gr. *chelone* „broască țestoasă" || (La pl.) Ordin de reptile care cuprinde broaștele țestoase; (și la sg.) animal din acest ordin.

cheltuí, *cheltuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din magh. *költ* || **1.** A întrebuința banii pentru a cumpăra sau a plăti ceva. **2.** A consuma timp, energie, mijloace materiale etc.

cheltuiálă, *cheltuieli*, s.f. || Din *cheltui* || **1.** Faptul de a cheltui; bani cheltuiți. ○ Expr. *Pe cheltuiala cuiva* = cu banii oferiți de altcineva. *A se pune pe cheltuială* = a cheltui mult. **2.** Consum de energie, de mijloace materiale, de forță de muncă etc. pentru satisfacerea unor necesități de producție sau individuale. ○ (Ec.) *Cheltuieli de producție* = consum de muncă în expresie bănească pentru producerea de bunuri materiale. *Cheltuieli bugetare* = fonduri bănești repartizate prin bugetul de stat pentru finanțarea economiei naționale, a apărării, a acțiunilor social-culturale etc. *Cheltuieli de judecată* = sumă de bani pe care trebuie să o plătească cel care a pierdut un proces.

cheltuitór, -oáre, *cheltuitori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *cheltui* || (Persoană) care cheltuiește mult; risipitor.

chemá, *chem*, vb. I. || Lat. *clamare* || **1.** Tranz. A-i cere cuiva să vină mai aproape sau într-un anumit loc. **2.** Tranz. A impune cuiva (în mod oficial) să se prezinte undeva. ○ *A chema în judecată* = a introduce o acțiune în justiție împotriva cuiva. ○ Expr. *A chema la ordine* = a cere cuiva să respecte disciplina. *A chema sub arme* (sau *sub drapel*) = a încorpora (un contingent); a mobiliza armata. **3.** Refl. A avea numele de..., a se numi.

chemáre, *chemări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a chema;* invitație sau ordin de a se prezenta într-un anumit loc. **2.** Îndemn de a participa la o acțiune. **3.** Proclamație. **4.** (Fig.) Înclinație, vocație; misiune, menire.

chemát, -ă, *chemați, -te*, adj. Care posedă însușiri deosebite, vocație, posibilități de a face ceva.

chemătór, -oáre, *chemători, -oare*, adj. || Din *chema* || Care cheamă. • (Pop.; substantivat, m.) Persoană care invită (cunoscuții, prietenii, rudele mirilor) la nuntă. • (Substantivat, f.) Mic instrument cu care vînătorul imită strigătele unor animale pentru a le ademeni.

chémbrică s.f. || Din engl. *cambric* || Țesătură subțire bine apretată, vopsită într-o singură culoare, folosită în legătorie și la confecționarea de rochii ușoare de vară.

chemoluminescénță s.f. || După fr. *chimiluminescence* || Luminescență care însoțește unele reacții chimice. || Și: **chimiluminescénță** s.f.

chemoterapíe s.f. v. **chimioterapie.**

chenáf s.m. Plantă anuală din familia malvaceelor, cu tulpina înaltă de c. 2 m, acoperită cu țepi, frunze palmat-compuse, flori mari, galbene cu pete roșiatice la bază. Din ea se extrag fibre textile, asemănătoare cu fibrele de iută.

chenár, *chenare*, s.n. || Din tc. *kenar* „margine, podoabă la marginea unui obiect" || Margine co-

lorată sau desenată a unei suprafeţe (hartă, desen, ilustraţie), a unor obiecte de artă (covoare, ţesături) etc. • Element decorativ (sculptat) care încadrează ferestrele sau uşile.

chenzinál, -ă, *chenzinali, -e,* adj. || Din *chenzină* || Care se referă la chenzină; (despre o plată) care se face la fiecare chenzină.

chenzínă, *chenzine,* s.f. || Din fr. *quinzaine* || Retribuţie primită pentru o jumătate de lună. • Perioadă de timp pentru care se primeşte această retribuţie.

cheotoáre, *cheotori,* s.f. || Din lat. **clautoria* (< *clautus* = *clavatus*) || **1.** Mic ochi de aţă, de şiret, de stofă prin care se petrece nasturele pentru a încheia o haină. **2.** Îmbinare a bîrnelor de la colţurile caselor de lemn. || Şi: **cheutoáre** s.f.

chepéng, *chepenguri,* s.n. || Din tc. *kepenk* || Uşă sau capac, orizontal sau înclinat, care închide intrarea într-o pivniţă, în magazia unei nave etc.; trapă.

cheratínă s.f. || Din fr. *kératine;* cf. gr. *kerat* „corn" || Proteină care intră în componenţa epidermei, unghiilor, a părului, a penelor etc.

cheratítă, *cheratite,* s.f. || Din fr. *kératite* || (Med.) Inflamaţie, acută sau cronică a corneii.

cheratoplastíe, *cheratoplastii,* s.f. || Din fr. *kératoplastie* || Operaţie chirurgicală de înlocuire a corneii bolnave cu o cornee normală provenită de la un individ din aceeaşi specie.

cherchelí, *cherchelesc,* vb. IV. Refl. (Fam.) A se îmbăta uşor, a se ameţi.

cherci, *cherci,* s.m. || Din rus. *kerča* || Denumire comercială dată scrumbiei sărate şi conservate.

cherém s.n. || Din tc. *kerem* „favoare, bunăvoinţă" || *A fi la cheremul cuiva* = a fi la dispoziţia, la bunul plac al cuiva.

cheresteá s.f. || Din tc. *kereste* || Material lemnos (scînduri, grinzi) întrebuinţat în construcţii.

cherhaná, *cherhanale,* s.f. || Din tc. *kerhane* || Construcţie pe malul unei ape, destinată sortării, prelucrării şi depozitării temporare a peştelui pentru consum.

chermésă, *chermese,* s.f. || Din fr. *kermesse* || Petrecere în aer liber cu muzică şi dans.

cherry-brandy [Pr.: céri-bréndi] subst. || Cuv. engl. || Băutură alcoolică fină, preparată din cireşe.

chersín, *chersine,* s.n. (Reg.) Albie adîncă, largă şi scurtă în care se frămîntă aluatul pentru pîine.

cherván, *chervane,* s.n. || Din tc. *kervan* || (Înv.) **1.** Car mare pentru transport de mărfuri şi persoane. **2.** Caravană de care.

chesón, *chesoane,* s.n. || Din fr. *caisson,* it. *cassone* (< *cassa* „ladă") || **1.** Vehicul de artilerie pentru transportul muniţiei. **2.** Construcţie de forma unei cutii, folosită la executarea lucrărilor de reparaţii la o navă, sub linia de plutire. **3.** Construcţie de beton, de zidărie etc., de forma unei cutii, care serveşte la executarea de fundaţii sub apă (din interiorul cutiei apa fiind îndepărtată cu pompa sau cu aer comprimat).

chéstie s.f. v. **chestiune.**

chestioná, *chestionez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *questionner* || A pune cuiva întrebări asupra unei probleme.

chestionár, *chestionare,* s.n. || Din fr. *questionnaire* || Listă de întrebări scrise, alcătuită cu scopul de a obţine informaţii referitoare la o problemă, la o persoană etc.

chestiúne, *chestiuni,* s.f. || Din fr. *question,* lat. *quaestio, -onis* (< *quaerere* „a căuta") || **1.** Problemă, temă care constituie obiectul unei preocupări. • Întrebare adresată unui elev, unui candidat la un concurs etc. **2.** Întîmplare, fapt divers. || Şi: **chéstie** s.f.

chéstor, *chestori,* s.m. || Din fr. *questeur,* lat. *quaestor* (< *quaerere* „a căuta") || Şeful unei chesturi.

chestúră, *chesturi,* s.f. || Din fr. *questure* || Organ poliţienesc din trecut, superior comisariatelor.

chétă, *chete,* s.f. || Din fr. *quête* || Strîngerea unei sume de bani, prin contribuţie voluntară, într-un anumit scop.

cheu s.n. v. **chei.**

cheutoáre s.f. v. **cheotoare.**

chezáş, -ă, *chezaşi, -e,* s.m. şi f. || Din magh. *kezes* || (Pop.) Persoană care garantează cu averea sa pentru cineva sau pentru ceva; *p. ext.* persoană care îşi ia răspunderea morală pentru cineva sau ceva. (Fig.) *Casele nu se văd, dar fumul din ogeacuri stă chezaş pentru ele* (Russo).

chezăşíe, *chezăşii,* s.f. || Din *chezaş* || Faptul de a garanta pentru altul; garanţie.

chiabúr, *chiaburi,* s.m. || Din tc. *kâbir* || Ţăran aparţinînd chiaburimii.

chiaburíme s.f. || Din *chiabur* || Burghezie a satelor, care îşi asigură veniturile din exploatarea muncii salariate, din arendări de pămînt, din speculă şi camătă.

chiar, -ă, *chiari, -e,* adv., adj. || Lat. *clarus* || **1.** Adv. Întocmai, exact: *se află chiar aici.* • Însuşi, nu altcineva: *era chiar tatăl său.* **2.** Adv. Pînă şi, încă şi: *ştiu chiar şi fără să-mi spui.* • Încă; deja: *chiar de dimineaţă.* **3.** Adv. *Chiar dacă* = şi în cazul că. **4.** Adj. (Înv.) Clar, curat, limpede.

chiásm, *chiasme,* s.n. || Din fr. *chiasme,* gr. *chiasma* „încrucişare" || Figură de stil care constă în reluarea, în ordine inversă, a două cuvinte sau expresii.

chibíţ *chibiţi,* s.m. || Din germ. *Kiebitz* || Persoană care asistă, fără să joace, la un joc de cărţi, la o patidă de table, de şah etc. (dar sfătuind pe unul dintre jucători).

chibiţá, *chibiţez,* vb. I. Intranz. || Din *chibiţ* || A îndeplini rolul de chibiţ.

chíblă, *chible,* s.f. **1.** Vas în formă de găleată cu care se ridică la suprafaţă materialul excavat dintr-un puţ de mină. **2.** Cutie de fontă în care se scurge şi se transportă zgura dintr-un cuptor înalt.

chibrít, *chibrituri,* s.n. || Din tc. *kibrit* || Beţişor de lemn cu o gămălie dintr-un material inflamabil, care serveşte la aprins focul, ţigara etc.

chibritélniță, *chibritelnițe,* s.f. || Din *chibrit* || Suport pentru cutia de chibrituri.

chibzuí, *chibzuiesc,* vb. IV. || Din magh. *képzel* „a-și imagina" || **1.** Tranz. și intranz. A judeca, a reflecta, a cumpăni. **2.** Tranz. A pune la cale, a plănui.

chibzuíală, *chibzuieli,* s.f. || Din *chibzui* || Faptul de a chibzui. ○ Expr. *A sta la chibzuială* = a se gîndi, a judeca, a reflecta.

chibzuínță s.f. || Din *chibzui* || Chibzuială.

chibzuít, -ă, *chibzuiți, -te,* adj. Care chibzuiește, care judecă; socotit, cumpănit.

chícă, *chici,* s.f. || Din sl. *kika* || (Pop. și fam.) Partea părului de pe cap (la bărbați) lăsată să crească mai lungă. ○ Expr. *A face cuiva chica topor* = a trage pe cineva de păr; a bate zdravăn.

chíceră, *chicere,* s.f. || Cf. scr. *kičer* || (Reg.; folosit adesea ca toponimic) Vîrf de deal sau deal (înalt).

chícheriță, *chicheriță,* s.f. || Din bg. *kekerica* || Insectă parazită fără aripi, care trăiește în blana oilor, hrănindu-se cu sîngele acestora.

chichineáță, *chichineațe,* s.f. (Fam.) Casă sau cameră mică, sărăcăcioasă.

chichiréz s.n. || Cf. *titirez* || (Fam.) *N-are nici un chichirez* = n-are nici un haz, nici o noimă.

chichíță, *chichițe,* s.f. || Probabil din *chichie* „chichiță (1)", rar folosit || **1.** Cutie de lemn, ladă. • Mică despărțitură cu capac, în partea de sus a unei lăzi, în care se păstrează lucruri mărunte sau de valoare. **2.** (Fam.) Șiretlic, vicleșug; subterfugiu. ○ Expr. *A-i căuta cuiva chichițe* = a-i căuta cuiva greșeli, cusururi.

chicinétă, *chicinete,* s.f. || Din engl. *kitchenette* || Încăpere mică (în unele apartamente), servind de obicei ca bucătărie.

chíciură s.f. || Din bg. *kičur* || Cristale de gheață care se depun iarna pe arbori, pe obiectele de pe sol, pe sîrme etc.

chicláz, *chiclazuri,* s.n. (Reg.) Sulfat feros, folosit în medicina populară.

chícot, *chicote,* s.n. || Din bg., scr. *kikot* || Rîs cu izbucniri (înfundate).

chicotí, *chicotesc,* vb. IV. Intranz. || Din *chicot* || A rîde cu izbucniri (înfundate).

chíflă, *chifle,* s.f. || Din germ. *Kipfel* || Produs de panificație de forma unei pîinișoare, făcută din făină albă de grîu.

chifteá, *chiftele,* s.f. || Din tc. *köfte;* pers. *kuftē* „tocat" || Preparat culinar în formă de turtă mică făcută din carne tocată și prăjită în grăsime.

chiftí, pers. 3 *chiftește,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Despre lichide) A țîșni, a ieși la suprafață.

chihlibár s.n. v. **chihlimbar.**

chihlimbár, *chihlimbare* și *chihlimbaruri,* s.n. || Din tc. *kehlibar* || Rășină amorfă, transparentă sau translucidă, de culoare galbenă, brună sau verzuie, folosită la fabricarea unor obiecte de podoabă. || Și: **chihlibár, chilimbár** s.n.

chihlimbaríu, -ie, *chihlimbarii,* adj. || Din *chihlimbar* || De culoarea chihlimbarului; galben.

chil[1] s.n. || Din fr. *chyle,* lat. *chylus* „suc" || Lichid vîscos, aflat în intestinul subțire și reprezentînd rezultatul digestiei intestinale; este resorbit din intestin și transportat pe cale limfatică în circulația generală.

chil[2], *chile,* s.n. || Din *kil[ogram]* || (Fam.) Kilogram.

chilă[1], *chile,* s.f. || Din tc. *kile;* ar. *kīl* „măsură" || Veche măsură de capacitate pentru cereale, egală cu circa 680 l în Țara Românească și cu circa 430 l în Moldova.

chílă[2], *chile,* s.f. || Din fr. *quille* || Element principal de rezistență al scheletului unei nave, dispus pe fundul acesteia, în planul longitudinal.

chilér, *chilere,* s.n. || Din tc. *kiler* || Încăpere mică așezată de obicei în dosul caselor țărănești, sub acoperișul acestora, și care servește ca bucătărie sau pentru păstrarea unor lucruri.

chiliásm s.n. || Din fr. *chiliasme;* cf. gr. *chilioi* „o mie" || Credință mistică într-o împărăție de o mie de ani a lui Hristos pe pămînt, proprie unor secte (adventiști, martorii lui Iehova etc.); milenarism.

chilíe, *chilii,* s.f. || Din sl. *kelija* || Odăiță într-o mănăstire, în care locuiește un călugăr sau o călugăriță; *p. ext.* (fam.) cameră mică într-o locuință.

chilím, *chilimuri,* s.n. || Din tc. *kilim* || **1.** Covor (turcesc) cu două fețe. **2.** Broderie specială lucrată pe etamină sau pe canava cu fire de lînă sau de mătase.

chilimbár s.n. v. **chihlimbar.**

chilipír, *chilipiruri,* s.n. || Din tc. *kelepir* || Afacere avantajoasă; cîștig neașteptat. • Cumpărătură foarte ieftină.

chilipirgíu, *chilipirgii,* s.m. || Din tc. *kelepirci* || Persoană care umblă după chilipiruri.

chílnă, *chilne,* s.f. || Din pol. *kielnia* || (Pop.) **1.** Lădița trăsurii pe care șade cel ce mînă caii. **2.** Codîrlă.

chilóți s.m. pl. || Din fr. *culotte* || Obiect de lenjerie sau de sport, care acoperă corpul de la talie pînă mai sus de genunchi.

chilúg s.n. v. **pilug.**

chim s.n. || Din fr. *chyme,* lat. *chymus,* gr. *chymos* „suc" || Masă semilichidă formată din alimentele parțial digerate, care trece din stomac în duoden în timpul procesului de digestie.

chímen s.m. || Din ngr. *kiminon,* cf. bg. *kimen* || (Bot.) Chimion.

chímic, -ă, *chimici, -ce,* adj. || Din fr. *chimique* || Privitor la chimie; care folosește substanțe din domeniul chimiei. ○ *Creion c.* = creion cu mină violetă, fabricată sintetic, a cărui urmă pe hîrtie se șterge greu.

chimicále s.f. pl. || Din germ. *Chemikalien* || Nume generic dat produselor chimice, folosite mai ales în gospodărie.

chimíe s.f. || Din fr. *chimie,* lat. *chimia.* Cf. egipt. *kem* „negru", gr. *chemia* „magie neagră" || Știință care studiază structura și proprietățile substanțelor, precum și transformările pe care acestea le suferă prin regruparea atomilor și modificarea legăturilor dintre ei. ○ *C. analitică*

v. *analitic. C. organică* v. *organic. C. anorganică* v. *anorganic. C. industrială* v. *industrial.*

chimiluminescénță s.f. v. **chemoluminescență.**

chimión s.m. || Din tc. *kimyon* || Plantă erbacee din familia umbeliferelor, înaltă de 30—50 cm, ale cărei semințe, aromatice, sînt folosite în bucătărie și în farmacie.

chimioterapíe s.f. || Din fr. *chimiothérapie* || Tratament al unor boli cu ajutorul substanțelor chimice. || Și: **chemoterapíe** s.f.

chimír, *chimire*, s.n. || Din tc. *kemer* || Brîu lat de piele, ornamentat și prevăzut cu buzunare, pe care îl poartă, la țară, bărbații. *Încheind scrisoarea... o strecură în chimir* (Cezar Petrescu).

chimísm s.n. || Din fr. *chimisme* || Ansamblul reacțiilor chimice din organism. ○ *C. gastric* = analiza acidității sucului gastric.

chimíst, -ă, *chimiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *chimiste* || Specialist în chimie.

chimizá, *chimizez*, vb. I. Tranz. || Din *chimie* || A folosi mijloace și procedee chimice în producție.

chimizáre, *chimizări*, s.f. || Din *chimiza* || Introducerea pe scară largă a procedeelor chimice în procesele de producție. În agricultură, chimizarea constă în folosirea îngrășămintelor chimice, a insecto-fungicidelor etc.

chimonó s.n. v. **chimonou.**

chimonóu, *chimonouri*, s.n. || Din fr. *kimono* || **1.** Croială de haină (femeiască), cu mînecile dintr-o singură bucată cu restul hainei. **2.** Haină lungă și largă, purtată în Japonia. || Și: **chimono** s.n.

chimvál, *chimvale*, s.n. || Din sl. *kimvalŭ* || Instrument muzical folosit în vechime, alcătuit din două talere de aramă care se lovesc unul de altul.

chin, *chinuri*, s.n. || Din magh. *kin* || Suferință fizică sau morală; tortură.

chinchíla s.f. v. **șinșilă.**

chinchiná, *chinchine*, s.f. || Din fr. *quinquina* || Arbore tropical din a cărui scoarță se extrag chinina și chinidina.

chindíe, *chindii*, s.f. || Din tc. *ikindi* || (Pop.) **1.** Parte a zilei către asfințitul Soarelui. • Loc de pe bolta cerească unde se află Soarele spre seară. **2.** Numele unui dans popular.

chinestézic, -ă, *chinestezici, -ce*, adj. || Din fr. *kinesthésique* || Care aparține chinesteziei, care se referă la chinestezie.

chinesteziе s.f. || Din fr. *kinesthésie;* gr. *kinein* „a se mișca" + *aisthesis* „percepere" || Simț al mișcărilor corpului, bazat pe sensibilitate, fără participarea văzului.

chinéz, -ă, *chinezi, -e*, s.m. și f., adj. || Din *China* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune în China. **2.** Adj. Care aparține Chinei sau chinezilor **(1)**, care se referă la China sau la chinezi. • (Substantivat, f.) Limbă din familia de limbi chino-tibetană, vorbită de chinezi.

chinezésc, -eáscă, *chinezești*, adj. || Din *chinez* || Chinez **(2)**. *Zidul c.* = zid uriaș ridicat la granițele Chinei, începînd din sec. 3 î.e.n., ca măsură de apărare împotriva invaziilor hunilor; are o lungime de peste 3 000 km și o înălțime de 10 m.

chinezoáică, *chinezoaice*, s.f. || Din *chinez* || Femeie care face parte din poporul chinez.

chíngă, *chingi*, s.f. || Lat. **clinga* || **1.** Fîșie de piele sau de cînepă cu care se strînge șaua pe cal. ○ Expr. *A strînge pe cineva în chingi* = a constrînge pe cineva. • Cingătoare de piele sau de pînză. **2.** Piesă de lemn sau de metal cu care se fixează părțile componente ale unui obiect.

chinidínă s.f. || Din fr. *quinidine* || Alcaloid extras din scoarța arborelui chinchină, utilizat în tratamentul aritmiilor cardiace.

chinínă s.f. || Din fr. *quinine* || Alcaloid extras din coaja arborelui chinchină, utilizat în tratamentul malariei și al unor stări febrile.

chinoleínă s.f. || Din fr. *quinoléine* || Substanță chimică extrasă din gudronul de huilă, folosită ca intermediar pentru coloranți și pentru medicamente. || Și: **chinolínă** s.f.

chinolínă s.f. v. **chinoleină.**

chinónă s.f. || Din fr. *quinone* || Substanță chimică organică folosită ca intermediar pentru coloranți și în industria farmaceutică.

chinoróz s.n. || Din germ. *Kienruss* || Funingine foarte fină folosită la fabricarea cernelii de tipar, a unor vopsele etc.

chinovár s.n. || Din bg. *kinovar* || Sulfură de mercur de culoare roșie, folosită ca medicament și colorant.

chinóvie, *chinovii*, s.f. || Din sl. *kinovija* || Mănăstire în care călugării trăiesc în comun.

chintál, *chintale*, s.n. || Din fr. *quintal*, lat. *quintale* || Unitate de măsură pentru masă egală cu 100 kg; este folosită mai ales pentru cereale.

chíntă s.f. v. **cvintă.**

chintesénță s.f. || Din fr. *quintessence* || Ceea ce este esențial, fundamental; esența cea mai profundă a unui lucru.

chinuí, *chinuiesc*, vb. IV. || Din *chin* || **1.** Tranz. A supune pe cineva la chinuri. **2.** Refl. A îndura chinuri sufletești. • A se strădui, a face eforturi mari.

chinuít, -ă, *chinuiți, -te*, adj. **1.** Plin de chinuri, de suferințe. **2.** Făcut cu multă trudă (fără a fi izbutit pe măsura efortului).

chinuitór, -oáre, *chinuitori, -oare*, adj. || Din *chinui* || Care chinuiește.

chiolhán, *chiolhanuri*, s.n. || Din tc. *külhan [beyi]* „scandalagiu" || (Pop. și fam.) Petrecere mare. || Și: **chiulhán** s.n.

chior, chioáră, *chiori, chioare*, adj. || Din tc. *kör* „orb" || **1.** (Adesea substantivat) Căruia îi lipsește un ochi, care vede numai cu un ochi. ○ Expr. *A nu avea para chioară (în pungă)* = a nu avea nici un ban. **2.** (Despre surse de lumină) Care dă o lumină slabă, insuficientă. **3.** *Apă chioară* = băutură, supă etc. prea diluată.

chiorăí, pers. 3 *chiorăie*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Despre intestine) A produce un zgomot caracteristic, datorită gazelor din interior. || Și: **ghiorăí** vb. IV.

chiorí, *chiorăsc*, vb. IV. || Din *chior* || **1.** Intranz. A-și pierde un ochi; a-i slăbi cuiva vede-

rea. **2.** Refl. (Fam.) A se uita cu mare atenție, cu curiozitate.

chiorîș adv. || Din *chiorî* || *A se uita chiorîș* = **a)** a privi sașiu; **b)** a se uita pe furiș, cu dușmănie.

chioșc, *chioșcuri,* s.n. || Din tc. *köşk* || **1.** Construcție mică, așezată pe străzi, în gări, pe stadioane, unde se vînd ziare, țigări, răcoritoare etc. **2.** Mic pavilion în grădini sau în parcuri.

chiot, *chiote,* s.n. || Din *chiu* || Strigăt puternic, prelung, care exprimă bucurie, izbîndă etc.

chiotí, *chiotesc,* vb. IV. Intranz. || Din *chiot* || A scoate chiote, a chiui. *Cel mai tînăr chiotea: Alelei, puicuța mea!* (Pop.).

chip, *chipuri,* s.n. || Din magh. *kép* || **1.** Față, obraz, figură. • Expresie a feței, fizionomie. • Înfățișare, aspect (al unei ființe). ○ *În chip de...* = cu înfățișare de... **2.** Desen, sculptură care reprezintă o figură omenească. **3.** Fel, mod: *se poartă într-un chip ciudat.* • Mijloc, modalitate; posibilitate. ○ *Cu nici un chip* = nicidecum. *Nu e chip să...* = nu se poate, imposibil. **4.** (Adverbial) *Chipurile* = vorba vine, cică.

chiparóasă, *chiparoase,* s.f. || Din *chiparos* || Plantă decorativă, cu flori albe-verzui sau roz, plăcut mirositoare; tuberoză.

chiparós, *chiparoși,* s.m. || Din ngr. *kyparissi* || Arbore rășinos cu coroana conică, cu frunze persistente și cu lemnul rezistent, parfumat, întrebuințat în industrie.

chipcél s.n. Unealtă de pescuit pește mărunt, formată dintr-o plasă prinsă pe un schelet de lemn și avînd forma unei linguri mari.

chipeș, -ă, *chipeși, -e,* adj. || Din magh. *képes* „capabil" || Frumos, arătos.

chipíu, *chipie* și *chipiuri,* s.n. || Din fr. *képi,* germ. *Käppi* || Un fel de șapcă cu cozoroc.

chir s.m. || Din ngr. *kir[ios]* || (Înv.; precedă n. pr. de persoană) Domn, jupîn. || Scris și: *kir.*

chiraléisa interj. || Din ngr. *kirie eleison* || Formulă liturgică rostită de cel care îl însoțește pe preot cînd umblă cu botezul (de obicei în preziua Bobotezei).

chirăí, pers. 3 *chirăie,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Despre unele păsări sau despre greieri) A scoate sunete specifice speciei.

chircí, *chircesc,* vb. IV. Refl. **1.** A se ghemui (la pămînt), a se face mic. **2.** (Despre plante) A nu se dezvolta îndeajuns, a se pipernici.

chiriáș, -ă, *chiriași, -e,* s.m. și f. || Din *chirie* || Persoană care ocupă o locuință prin închiriere.

chirie, *chirii,* s.f. || Din bg., scr. *kirija* || Sumă plătită pentru folosința unei locuințe sau a unui alt lucru închiriat.

chirighiță, *chirighițe,* s.f. Pasăre călătoare de talie mică, bună zburătoare, cu ciocul și coada drepte; trăiește pe lîngă rîuri și bălți.

chirigíu, *chirigii,* s.m. || Din tc. *kiracı* || (Înv.) Cărăuș.

chirílic, -ă, *chirilici, -ce,* adj. || De la n. pr. *Chiril* || *Alfabet chirilic* = vechi alfabet slav, folosit în trecut și la noi. A fost întocmit de cărturarul slav Chiril, în sec. 9, și a servit drept bază pentru alfabetele unor popoare slave.

chiromanție s.f. || Din it. *chiromanzia.* fr. *chiromancie;* gr. *cheir* „mînă" + *manteia* „prevestire" || Practică superstițioasă care pretinde că poate ghici caracterul sau viitorul unei persoane după liniile din palmă.

chiroptér, *chiroptere,* s.n. || Din fr. *chiroptère;* gr. *cheir* „mînă" + *pteron* „aripă" || (La pl.) Ordin de mamifere adaptate la zbor, cu aripi formate dintr-o membrană întinsă între corp, membre și coadă; (și la sg.) animal din acest ordin (ex. liliacul, vampirul). || Și: **cheiroptér** s.n.

chirpíci s.n. || Din tc. *kerpiç* || Cărămidă nearsă, făcută dintr-un amestec de lut, paie și bălegar.

chirúrg, *chirurgi,* s.m. || Din germ. *Chirurg,* lat. *chirurgus* || Medic specialist în chirurgie.

chirurgicál, -ă, *chirurgicali, -e,* adj. || Din fr. *chirurgical* || Referitor la chirurgie.

chirurgíe s.f. || Din fr. *chirurgie,* lat. *chirurgia,* gr. *cheirourgia* „operație manuală" || Ramură a medicinii care utilizează în scop terapeutic intervenția operatorie.

chiscá, *chisele,* s.f. || Din tc. *kâse* || Vas mic pentru dulceață.

chiseliță, *chiselițe,* s.f. || Din bg., scr. *kiselica* || **1.** Fiertură de prune sau din diferite fructe amestecate. **2.** (Fig.) Amestec din care nu se înțelege nimic.

chíst, *chisturi,* s.n. || Din fr. *kyste;* cf. gr. *kystis* „băşică" || **1.** Tumoare benignă cu conținut diferit. **2.** Înveliș protector al unor animale inferioare.

chișcár, *chișcari,* s.m. || Cf. rus. *piškar* || (Iht.; reg.) Țipar.

chișiță, *chișițe,* s.f. || Din bg. *kitčica,* scr. *kičica* || Încheietura piciorului de deasupra copitei, la cai, la bovine etc.; servește pentru a amortiza șocurile în timpul mersului.

chișleág s.n. (Reg.) || Din ucr. *kisljak* || Lapte prins, lapte acru.

chiștóc, *chiștoace,* s.n. Muc de țigară.

chit[1] adv. || Din fr. *quitte* || (Fam.) *A fi chit (cu cineva)* = a nu mai datora nimic (cuiva). *Chit că...* = chiar dacă..., indiferent că...

chit[2] s.n. || Din germ. *Kitt* || Material păstos obținut din substanțe minerale sau organice și un aglomerant, care se întărește la aer; este folosit pentru a fixa geamurile în cercevele, pentru a astupa găurile în lemn în vederea vopsirii.

chit[3]**,** *chiți,* s.m. || Din sl. *kitŭ* || (Zool.; înv.) Balenă.

chitánță, *chitanțe,* s.f. || Din fr. *quittance* || Act scris prin care se dovedește primirea unei sume de bani, a unor bunuri etc.

chitanțiér, *chitanțiere,* s.n. || Din *chitanță* || Carnet cu foi detașabile pentru chitanțe.

chitáră, *chitare,* s.f. || Din it. *chitarra* || Instrument muzical cu coarde, de origine orientală, care emite sunete prin ciupire sau lovire. || Și: **ghitáră** (< fr. *guitare*) s.f.

chitarist, -ă, *chitariști, -ste,* s.m. și f. || Din *chitară* || Persoană care cîntă la chitară. || Și **ghitarist, -ă,** s.m. și f.

chită, *chite,* s.f. || Din scr. *kita* || (Pop.) **1.** Mănunchi de flori; buchet. **2.** Mănunchi format din douăsprezece fuioare de in sau de cînepă.

chiteálă, s.f. || Din *chiti* || (Pop.) Judecată dreaptă, chibzuială.

chití, *chitesc,* vb. IV. Tranz. || Din scr. *kititi* „a găti, a împodobi" || (Pop.) A socoti, a chibzui; a pune la cale.

chític, *chitici,* s.m. || Cf. *pitic* || Nume generic pentru peștii mărunți. ○ Expr. (Adverbial) *A tăcea chitic* = a nu scoate nici o vorbă.

chitínă s.f. || Din fr. *chitine;* cf. gr. *chiton* „tunică" || Substanță organică din care este format scheletul extern al unor insecte și crustacee.

chitinós, -oásă, *chitinoși, -oase,* adj. || Din fr. *chitineux* || Care conține chitină, format din chitină.

chítră, *chitre,* s.f. || Din ngr. *kitra* (pl. lui *kitron)* || Fructul chitrului, asemănător cu lămîia, folosit mai ales pentru dulceață.

chítru, *chitri,* s.m. || Din *chitră* || Arbore cu flori mari, albe, cu fructe comestibile, originar din Sudul Europei și din Asia. La noi e cultivat ca plantă de seră sau de apartament.

chituí, *chituiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *chit* || A netezi, a astupa sau a fixa cu chit[2].

chiț interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetele caracteristice ale șoarecilor.

chițăí, pers. 3 *chițăie,* vb. IV. Intranz. || Din *chiț* || (Despre șoareci) A scoate sunete ascuțite, caracteristice. || Și: **chițcăi** vb. IV.

chițcán, *chițcani,* s.m. || Din *chițcăi* || Animal insectivor, cu blană castanie, cu botul alungit, ochii mici și urechile ascunse în blană. Trăiește în galerii, prin păduri.

chițcăí vb. IV. v. **chițăi.**

chițibúș, *chițibușuri,* s.n. (Fam.) Fapt mărunt, neînsemnat, detaliu lipsit de importanță. ◦ Tertip, șmecherie.

chițibușár, -ă, *chițibușari, -e,* s.m. și f. || Din *chițibuș* || Persoană care dă importanță lucrurilor mărunte, care găsește cusur la toate.

chițorán, *chițorani,* s.m. Șoarece mare de cîmp.

chiu s.n. || Onomatopee || **1.** Strigăt de bucurie. **2.** *Cu chiu cu vai* = cu mare greutate.

chiuí, *chiui,* vb. IV. Intranz. || Din *chiu* || **1.** A scoate strigăte puternice (de bucurie). **2.** A spune strigături (la horă).

chiuitúră, *chiuituri,* s.f. || Din *chiui* || **1.** Strigăt, chiot. **2.** Versuri glumețe sau satirice, strigate în timpul dansurilor populare; strigătură.

chiul, *chiuluri,* s.n. (Fam.) Sustragere nemotivată de la îndeplinirea unei îndatoriri. ○ Expr. *A trage chiulul* = a se sustrage de la îndeplinirea unei obligații; a chiuli.

chiulangíu, *chiulangii,* s.m. || Din *chiul.* Cf. tc. *külâhcı* „viclean" || (Fam.) Persoană care obișnuiește să chiulească, să se sustragă de la datorie.

chiulásă, *chiulase,* s.f. || Din fr. *culasse* || Piesă care închide cilindrii unui motor cu ardere internă. || Și: **culásă** s.f.

chiulhán s.n. v. **chiolhán.**

chiulí, *chiulesc,* vb. IV. Intranz. || Din *chiul* || (Fam.) A se sustrage nemotivat de la o obligație, a trage chiulul.

chiup, *chiupuri,* s.n. || Din tc. *küp* || Vas mare de lut, în formă de amforă, în care se păstrează murături și diverse lichide.

chiurétă, *chiuretez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *cureter* || A îndepărta cu chiureta suprafața unei mucoase.

chiurétaj, *chiuretaje,* s.n. || Din fr. *curettage* || Îndepărtarea, cu ajutorul chiuretei, a unor formații sau țesuturi organice de pe pereții din interiorul unei cavități, în scop diagnostic sau terapeutic.

chiurétă, *chiurete,* s f. || Din fr. *curette (< curer* „a curăța, a răzui") || Instrument chirurgical în formă de lingură, folosit pentru chiuretaj.

chiuvétă, *chiuvete,* s.f. || Din fr. *cuvette (< cuve* < lat. *cupa* „butoi, bute, vas") || Vas de porțelan sau de metal smălțuit, prevăzut cu scurgere, care se fixează în perete dedesubtul unui robinet de apă.

chívără, *chivere,* s.f. || Din rus. *kiver* || Un fel de chipiu înalt, folosit în trecut de militarii din anumite arme.

chiverniseálă, *chiverniseli,* s.f. || Din *chivernisi* || Faptul de a (se) chivernisi; bunăstare, avere.

chivernisí, *chivernisesc,* vb. IV. Tranz. || Din ngr. *kivernisa* (aor. lui *kiverno)* || **1.** A administra. **2.** A agonisi; (refl.) a ajunge la o situație materială bună; a se căpătui, a se pricopsi.

chívot, *chivoturi,* s.n. || Din sl. *kivotŭ* || Cutiuță în care se păstrează, în altar, cuminecătura.

chivúță, *chivuțe,* s.f. || De la n. pr. *Chivuța* || (Reg.) Femeie care se îndeletnicește cu spoitul caselor.

chix, *chixuri,* s.n. || Din germ. *Kicks* || (Fam.) Eșec, nereușită. ○ Expr. *A da chix* = a da greș, a nu izbuti.

chow-chow [Pr.: șu-șu] s.m. || Cuv. fr. || Rasă de cîini de talie mijlocie, cu limbă albastră, păr stufos, originară din China.

ci conj. || Din *ce* || **1.** (După o negație sau o propoziție negativă) Dimpotrivă *Să nu te sperii, ci să fii gata... să o săgetezi.* (Ispirescu). **2.** (După o propoziție ipotetică sau condițională) Dar; însă. *Aș lăsa-o de-ar mai crește. Ci dorul mă prăpădește* (Pop.).

ciacónă, *ciaccone,* s.f. || Din it. *ciaccona* || Vechi dans de origine spaniolă, cu caracter maiestuos, mișcare lentă; melodia după care se execută acest dans.

cián s.n. || Cf. germ. *Zyan* || Gaz incolor, toxic, lacrimogen, cu miros de migdale amare.

cianhídric adj. || Din fr. *cyanhydrique* || *Acid cianhidric* = lichid volatil, foarte toxic, cu miros de migdale amare, folosit la combaterea dăunătorilor agricoli.

cianóză s.f. || Din fr. *cyanose* || Colorație albastră-vineție a pielii și a mucoaselor, datorită insuficientei oxigenări a sîngelui. Apare în unele boli cardiace sau pulmonare.

cianúră, *cianuri,* s.f. || Din fr. *cyanure* || Sare a acidului cianhidric. ○ *C. de sodiu* = sare sub

formă de cristale incolore, utilizată la extragerea metalelor prețioase din minereuri, precum și ca insecticid și dezinfectant.

cibernétică s.f. || Din fr. *cybernétique;* cf. gr. *kybernetikos* „de cîrmuire" || Știință care are ca obiect studiul matematic al legăturilor, comenzilor și controlului în sisteme tehnice și în organismele vii, din punctul de vedere al analogiilor formale. Are numeroase și variate aplicații în toate domeniile tehnicii, în economie, în biologie, în medicină etc.

cicádă s.f. || Din lat. *Cicada*, denumire științifică || Nume dat unor insecte cu corpul scurt și gros, cu capul mare și cioc ascuțit. Masculul emite un țîrîit caracteristic.

cicatrice, *cicatrice*, s.f. || Din fr. *cicatrice*, lat. *cicatrix, -icis* || Urmă lăsată pe corp de o rană.

cicatrizá, pers. 3 *cicatrizează*, vb. I. Refl. || Din fr. *cicatriser* || (Despre răni) A se vindeca (lăsînd o cicatrice).

cícă adv. || Din *(se) zice că* || (Pop. și fam.) **1.** Se zice că. **2.** Chipurile! vorba vine!

cicăleálă, *cicăleli*, s.f. || Din *cicăli* || Reproșuri repetate, pentru lucruri de nimic.

cicăli, *cicălesc*, vb. IV. Tranz. A certa mereu pe cineva, a-i face reproșuri pentru fapte neînsemnate.

ciceróne, *ciceroni*, s.m. || Din it. *cicerone*, fr. *cicérone*, nume dat în glumă ghizilor la Roma, din cauza predispoziției lor spre vorbărie, spre sporovăială || Ghid care însoțește vizitatorii unui oraș, ai unui muzeu etc.

ciclámă, *ciclame*, s.f. || Cf. fr. *cyclamen* || Plantă decorativă din familia primulaceelor, cu frunze verzi pe o parte și purpurii pe alta și cu flori mari, roșii sau albe; originară din părțile sudice ale Europei. || Și: **ciclamén** s.m.

ciclamén s.m. v. **ciclamă.**

ciclic, -ă, *ciclici, -ce*, adj. || Din fr. *cyclique;* cf. gr. *kyklikos* „circular" || Care face parte dintr-un ciclu sau se desfășoară în cicluri. ◊ (Despre un compus chimic) Care are catenele închise în ciclu.

ciclísm s.n. || Din fr. *cyclisme* || Ramură sportivă practicată cu biciclete speciale.

ciclíst, -ă, *cicliști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *cycliste* || Sportiv care practică ciclismul; biciclist.

ciclocrós, *ciclocrosuri*, s.n. || Din fr. *cyclocross* || Probă ciclistă în care concurenții străbat un traseu variat, cu diferite obstacole, parcurgîndu-se unele porțiuni pe jos.

cicloídă, *cicloide*, s.f. || Din fr. *cycloïde;* gr. *kyklos* „cerc" + *eidos* „aspect" || Curbă descrisă de un punct fix al unui cerc care se rostogolește fără alunecare pe o dreaptă fixă, situată în planul cercului.

ciclón, *cicloane*, s.n. || Din fr. *cyclone;* cf. gr. *kyklos* „cerc" || **1.** Vînt puternic cu vîrtejuri, însoțit de ploi torențiale, specific regiunilor tropicale. **2.** (Tehn.) Aparat pentru separarea particulelor materiale din aer sau din gaze prin efectul forței centrifuge.

ciclóp, *ciclopi*, s.m. || Din fr. *cyclope*, lat. *cyclops* || **1.** Figură mitologică de uriaș antropofag, cu un singur ochi în mijlocul frunții. **2.** (Zool.) Gen de crustaceu de apă dulce, cu corpul oval, de 1 mm lungime, cu un singur ochi și cu două antene înotătoare lungi.

ciclópic, -ă, *ciclopici, -ce*, adj. || Din *ciclop* || De ciclop, caracteristic ciclopilor; *p. ext.* uriaș, gigantic.

ciclotrón, *ciclotroane*, s.n. || Din fr. *cyclotron* || Accelerator ciclic folosit pentru a imprima energii mari particulelor relativ grele pozitive ca: protoni, deuteroni și ionii altor atomi.

cicloturísm s.n. || Din fr. *cyclotourisme* || Ramură a turismului în care deplasarea se face cu bicicleta.

ciclu, *cicluri*, s.n. || Din fr. *cycle*, lat. *cyclus* || **1.** Succesiune de fenomene, stări etc. care se realizează în evoluția unui proces, începînd de la o anumită situație pînă cînd se revine la situația inițială. ○ *C. de conferințe* = serie de conferințe asupra unui subiect unitar. **2.** (Chim.) Lanț închis de atomi, din molecula unei substanțe. **3.** (Fiz.) Totalitatea valorilor succesive pe care le ia o mărime periodică în timpul unei perioade. **4.** *C. solar* = ansamblu de stări succesive, în medie de 11 ani, corespunzînd variației periodice a activității solare (pete, erupții, protuberanțe). **5.** (Ec.) *C. de producție* = perioadă în decursul căreia obiectele muncii parcurg toate fazele procesului de producție și se transformă în produse finite.

cicoáre, *cicori*, s.f. || Lat. **cichoria* || Plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori albastre, din a cărei rădăcină se prepară un surogat de cafea. ○ *C. de grădină* = plantă bienală legumicolă, de la care se consumă frunzele ce cresc la bază; andivă.

ciconiifórme s.f. pl. || Cf. lat. *ciconia* „barză" + *forma* „formă" || Ordin de păsări de talie mare, cu gît, cioc și picioare lungi (ex. barza, stîrcul).

cídru s.n. || Din fr. *cidre* || Băutură alcoolică obținută din must de mere (sau din alte fructe).

cifóză, *cifoze*, s.f. || Din fr. *cyphose;* gr. *kyphosis* „cocoașă" || Deformație a coloanei vertebrale care constă într-o proeminență dorsală; cocoașă (2).

cifrá, *cifrez*, vb. I. || Din fr. *chiffrer* (după *cifră)* || **1.** Refl. A atinge suma de..., a se evalua la... **2.** Tranz. A transpune un text într-un cifru.

cifrát, -ă, *cifrați, -te*, adj. (Despre texte) Scris în cifru.

cífră, *cifre*, s.f. || Din it., lat. *cifra*, cf. fr. *chiffre* || **1.** Simbol grafic folosit pentru scrierea numerelor; (impropriu) număr. Cele mai utilizate sînt cifrele arabe (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9), aduse în Europa de arabi, în sec. 10. Mai sînt utilizate și cifrele romane (I, V, X, L, C, D, M). **2.** Număr care indică valoarea unei mărimi caracteristice unei substanțe. **3.** *Cifră de afaceri* = totalul încasărilor unei firme din activitatea sa.

cífric, -ă, *cifrici, -ce*, adj. || Din *cifră* || Exprimat în cifre; numeric.

cífru, *cifruri*, s.n. || Din fr. *chiffre* (refăcut după *cifră)* || **1.** Sistem de semne convenționale

cu care se transmit comunicări secrete. **2.** Combinație de cifre sau de litere cu ajutorul căreia se pot deschide închizători secrete.

cil, *cili,* s.m. || Din fr. *cil;* cf. lat. *cilium* „geană" || Filament protoplasmatic mobil al unor bacterii, al infuzorilor, al unor alge, precum și al unor celule fixe din epitelii, care servește la locomoție sau la vehicularea unor secreții.

ciliár, -ă, *ciliari, -e,* adj. || Din fr. *ciliaire* || Care se referă la cili; în formă de cili.

cilibíu, -ie, *cilibii,* adj. || Din tc. *çelebi* || (Înv.) Plin de grație, fin, frumos; politicos.

cilindrá, *cilindrez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *cylindrer* || A îndesa un terasament, o umplutură de pământ cu ajutorul unui cilindru compresor.

cilindric, -ă, *cilindrici, -ce,* adj. || Din fr. *cylindrique* || De forma unui cilindru.

cilíndru, (1, 2) *cilindri,* s.m., **(3)** *cilindre,* s.n. || Din fr. *cylindre,* lat. *cylindrus* || **1.** S.m. Suprafață descrisă de o dreaptă care se deplasează paralel cu ea însăși, sprijinindu-se pe o curbă închisă. • Corp geometric mărginit de o astfel de suprafață și de două plane paralele. **2.** S.m. Organ de mașină de secțiune circulară, mobil în jurul axei lui. • Organ de mașină tubular, în interiorul căruia se poate deplasa un piston. **3.** S.n. (Înv.) Joben. || Și: **(3) țilíndru** s.n.

címă, *cime,* s.f. || Din fr. *cyme* || Inflorescență a cărei axă principală se termină cu o floare.

cimbrișór s.m. || Din *cimbru* || Plantă erbacee aromatică, din familia labiatelor, cu flori roșii-purpurii sau albe, folosită în medicină sub formă de infuzie.

címbru s.m. || Din gr. *thymbra* || Plantă erbacee anuală din familia labiatelor, cu frunze aromate, folosite drept condiment.

ciméntu s.n. || Din fr. *ciment;* lat. *caementum* „bucată de piatră de zidit" || Material pulverulent obținut prin măcinarea clincherului, care în contact cu apa se întărește, fiind folosit în construcții.

cimentá, *cimentez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *cimenter* || A consolida cu ciment. • (Refl. și tranz.; fig.) A (se) întări, a deveni sau a face să devină mai trainic.

cimilitúră, *cimilituri,* s.f. || Din *cimili,* vb. rar, „a spune cimilituri" || (Pop.) Ghicitoare.

cimișír, *cimișiri,* s.m. || Din tc. *çimişir [ağacı]* || Arbust decorativ, cu flori galbene-verzui și frunze mici, persistente.

cimitír, *cimitire,* s.n. || Din ngr. *kimitirion* || Loc (îngrădit) unde se îngroapă morții.

cimótie, *cimotii,* s.f. || Din magh. *csemete (csömöte)* || (Reg.) Rudă, neam. *Sînt chiar oleacă de cimotie și cu popa David* (Hogaș).

cimpanzéu, *cimpanzei,* s.m. || Din fr. *chimpanzé* || Specie de maimuță antropoidă din Africa ecuatorială, mare de circa 1,5 m, fără coadă, cu membrele anterioare lungi.

cimpói, *cimpoaie,* s.n. Vechi instrument muzical popular, alcătuit dintr-un burduf cu unul sau mai multe tuburi sonore, prin care trece, sub presiune, aerul din burduf.

cimpoiér, *cimpoieri,* s.m. || Din *cimpoi* || Cîntăreț din cimpoi.

cin, *cinuri,* s.n. || Din sl. *činŭ* || (Înv.) **1.** (În orînduirea feudală) Poziție socială înaltă. • Stare socială. **2.** Ordin preoțesc sau călugăresc.

cină, *cinez,* vb. I. Intranz. || Lat. *cenare* || A lua masa de seară.

cinábru s.n. || Din fr. *cinabre,* lat. *cinnabari* || Sulfură de mercur, de culoare roșie, cu luciu adamantin; este principalul minereu de mercur și se folosește la prepararea vopselelor.

cínă, *cine,* s.f. || Lat. *cena* || Masa de seară; mîncare preparată pentru această masă.

cincantin s.m. || Din it. *cinquantino* || Varietate de porumb timpuriu, cu tulpina scurtă și cu bobul mărunt, portocaliu.

cinchi, *cinchesc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se ghemui la pământ; a sta pe vine.

cinci num. card., s.m. || Lat. *quinque* || **1.** Num. card. Număr natural situat între patru și șase; se indică prin cifra 5 (după aspectul unui pumn strîns, cu degetul mare izolat și îndoit) sau V (imaginea palmei întinse, cu degetul mare răsfirat). ○ (Adjectival) *Are cinci ani.* • Intră în componența numeralului adverbial *(de cinci ori)* și a celui distributiv *(cîte cinci).* • (Cu valoare de num. ord.) *Capitolul cinci.* **2.** S.m. *Cinci-degete* = plantă erbacee tîrîtoare din familia rozaceelor, cu frunze formate din cinci foliole și cu flori galbene.

cincíla s.f. v. **șinșilă.**

cincílea, cíncea num. ord. || Din *cinci* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al patrulea și al șaselea. • Expr. (adjectival) *A fi a cincea roată la car* = a se afla pe un plan secundar; a fi de prisos.

cincíme, *cincimi,* s.f. || Din *cinci* || A cincea parte dintr-un întreg, împărțit în părți egale.

cincinál, -ă, *cincinali, -e,* adj. || Din fr. *quinquennal,* lat. *quinquennalis* || (Și substantivat, n.) (Etapă, interval) de cinci ani; care se întinde pe o perioadă de cinci ani: *plan cincinal.*

cíncisprezece num. card. || *Cinci + spre + zece* || Număr natural situat între paisprezece și șaisprezece; se indică prin cifrele 15. • (Cu valoare de num. ord.) *Volumul cincisprezece.*

cíncisprezecelea, cíncisprezecea num. ord. || Din *cincisprezece* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al paisprezecelea și al șaisprezecelea.

cincizéci num. card. || *Cinci + zeci* || Număr natural situat între patruzeci și nouă și cincizeci și unu; se indică prin cifrele 50. • (Cu valoare de num. ord.) *Pagina cincizeci.*

cincizécilea, cincizécea num. ord. || Din *cincizeci* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al patruzeci și nouălea și al cincizeci și unulea.

cíne pron. || Lat. **quene (= quem)* || **1.** (Interogativ) Care (anume)? *Cine cîntă?* ○ Expr. *Cine știe!* = nu știu, n-am idee. • Ce fel de (om): *acum știu cine ești.* **2.** (Relativ) Cel ce, acela care. ○ Expr. *Are (n-are) cine* = (nu) există persoană care... **3.** (Nehotărît) Fiecare, oricine: *să vină cine vrea.*

cineást, -ă, *cineaști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *cinéaste* || Specialist în arta sau în tehnica cinematografică.

cineclúb, *cinecluburi,* s.n. || Din fr. *ciné-club* || Asociație de cineaști neprofesioniști, avînd ca scop răspîndirea culturii cinematografice.

cinefíl, -ă, *cinefili, -e,* s.m. și f. || Din fr. *cinéphile; ciné*[*ma*] + gr. *philos* „iubitor") || Persoană căreia îi plac filmele, amator de filme.

cinegétic, -ă, *cinegetici, -ce,* adj. || Din fr. *cynégétique;* cf. gr. *kynegetikos* „care conduce cîinii" || (Livr.) Privitor la vînătoare, de vînătoare; vînătoresc.

cinél interj. *Cinel-cinel* = formulă cu care încep unele ghicitori.

cinemá s.n. || Din fr. *cinéma* || Cinematograf.

cinemascóp s.n. || Din fr. *cinémascoape; cinéma* + gr. *skopein* „a privi") || Procedeu de proiecție a filmelor pe un ecran lat; film realizat prin acest procedeu.

cinematécă, *cinemateci,* s.f. || Din fr. *cinémathèque* || **1.** Colecție de filme păstrate ca documente. **2.** Cinematograf (**1**) unde se pot viziona filme din istoria cinematografiei.

cinemátică s.f. || Din fr. *cinématique* || Ramură a mecanicii care studiază mișcarea corpurilor, cercetînd traiectoriile, vitezele, accelerațiile lor etc., fără a ține seama de cauzele care produc această mișcare.

cinematográf, *cinematografe,* s.n. || Din fr. *cinématographe;* gr. *kinema* „mișcare" + *graphein* „a scrie" || **1.** Sală de spectacole unde se proiectează filme. **2.** Artă cinematografică.

cinematográfic, -ă, *cinematografici, -ce,* adj. || Din fr. *cinématographique* || Privitor la cinematograf sau la cinematografie, care aparține cinematografului sau cinematografiei. ○ *Artă cinematografică* = artă a imaginii în mișcare; cinematograf (**2**).

cinematográfie s.f. || Din fr. *cinématographie* || Arta și tehnica înregistrării fotografice pe peliculă a unor imagini succesive (acțiuni, peisaje etc.) și a proiectării lor pe un ecran, astfel încît să dea impresia unui spectacol viu.

cinerámă s.f. || Din fr. *cinérama* || Procedeu de realizare a filmelor panoramice pe un ecran semicircular, care dă impresia că imaginile sînt în relief.

cinerár, -ă, *cinerare,* adj. || Din fr. *cinéraire,* lat. *cinerarius* || *Urnă c.* = urnă în care se păstrează cenușa morților.

cinerária s.f. || Din lat. *cineraria,* cf. fr. *cinéraire* || Plantă decorativă din familia compozitelor, cu frunze mari și flori de diferite culori, grupate în buchete; este originară din insulele Canare.

cinescóp, *cinescoape,* s.n. || Cf. gr. *kinema* „mișcare" + *skopein* „a privi" || Tub catodic cu ajutorul căruia se formează imaginea de televiziune din semnale video.

cinétic, -ă, *cinetici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *cinétique,* gr. *kinetikos* „care se mișcă" || **1.** Adj. Care aparține mișcării, care se referă la mișcare. • *Energie cinetică* = energie pe care o posedă un corp aflat în mișcare. **2.** S.f. Ramură a mecanicii care se ocupă cu legile mișcării.

cinevá pron. nehot. || *Cine* + *va* || O persoană oarecare (dintre mai multe), o persoană pe care nu o cunoaștem; careva.

cingătoáre, *cingători,* s.f. || De la *încinge* || Fîșie de pînză sau de piele, cu care se încinge mijlocul.

cínic, -ă, *cinici, -ce,* adj., s.m. || Din fr. *cynique,* lat. *cynicus* || **1.** Adj. (Adesea substantivat) Care sfidează normele moralei și de convietuire socială. • (Despre manifestări ale oamenilor) Sfidător. **2.** S.m. Adept al școlii filozofice socratice, întemeiată la Atena în sec. 4 î.e.n., care preconiza „reîntoarcerea la natură", o viață simplă și disprețul față de convențiile și normele sociale.

cinísm s.n. || Din fr. *cynisme,* lat. *cynismus* || Atitudine de sfidare, de dispreț față de normele morale și de convietuire socială.

cinquecento [Pr.: cincuecénto] subst. || Cuv. it. || Denumire dată artei și culturii italiene din sec. 16.

cínste s.f. || Din sl. *cĭstĭ* || **1.** Onestitate, corectitudine. **2.** Virtute; castitate. **3.** Respect, stimă, prețuire. ○ Expr. *A da cinstea pe rușine* = a se compromite, a se face de rîs. • Onoare. ○ *În cinstea cuiva sau a ceva* = în onoarea, spre lauda cuiva sau a ceva. *Pe cinste* = foarte bun, excelent. **4.** (Pop.) Dar, cadou. **5.** (Fam.) Ospăț, chef. ○ Expr. *A face cinste* = a oferi băutură (și mîncare), plătind consumația.

cinstí, *cinstesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *čĭstiti* || **1.** A da cuiva cinstea cuvenită, a onora, a prețui pe cineva. **2.** (Pop.) A face cuiva un dar. **3.** (Fam.) A ospăta, a trata pe cineva cu mîncare și băutură.

cinstít, -ă, *cinstiți, -te,* adj. **1.** Onest, corect. **2.** Virtuos; cast. **3.** (Înv.) Stimat, venerat.

cíntez, *cintezi,* s.m. || Din *cinteză* || Bărbătușul cintezei, cintezoi. *Cintezul tot cînta cu foc* (Sadoveanu).

cínteză, *cinteze,* s.f. Mică pasăre cîntătoare, sedentară, din familia fringilidelor, cu penajul cenușiu-albăstrui și cu o dungă albă pe aripi. Trăiește în păduri și prin parcuri.

cintezói, *cintezoi,* s.m. || Din *cintez* || Cintez.

cíntru, *cintre,* s.n. || Din fr. *cintre* || **1.** Partea concavă a unei bolți. **2.** Cofraj pe care se zidește o boltă.

cinzeácă, *cinzeci,* s.f. || Din *cincizeci* || Veche unitate de măsură pentru lichide, echivalînd cu aproximativ 0,16 litri în Țara Românească și 0,19 litri în Moldova. • Sticluță avînd această capacitate; conținutul unei astfel de sticluțe.

cioácă, *cioace,* s.f. Fiecare dintre cele două piese orizontale ale războiului de țesut, fixate pe stîlpii din mijloc, și pe care se sprijină vatala.

cioáră, *ciori,* s.f. || Cuv. autohton || Nume dat mai multor specii de păsări din familia corvidelor, cu pene negre sau cenușii, cu cioc conic și puternic (ex. cioara neagră, cioara grivă).

cioáreci s.m. pl. Pantaloni țărănești din țesătură groasă de lînă sau de postav, adesea împodobiți cu găitane.

cioársă, *cioarse,* s.f. || Cf. ucr. *čersati* „a zgîria" || Unealtă de tăiat uzată.

cioátă s.f. v. **ciot.**

ciob, *cioburi,* s.n. || Din tc. *çöp* „bucată de lemn, aşchie, ţandără" || Bucată dintr-un obiect de sticlă, de faianţă, de lut etc. spart.

ciobácă, *ciobace,* s.f. (Reg.) || Din ucr. *čobak* „vas" || Luntre mică făcută din scînduri sau dintr-un trunchi de copac scobit.

ciobán, *ciobani,* s.m. || Din tc. *çoban* || Paznic sau proprietar de oi; baci; păstor.

ciobănésc, -eáscă, *ciobăneşti,* adj. || Din *cioban* || Privitor la ciobani, care aparţine ciobanilor. • *Cîine c.* = rasă de cîini mari, puternici, folosiţi pentru paza stînii şi a oilor.

ciobăníe s.f. || Din *cioban* || Ocupaţia ciobanului; starea de cioban. *Toată tinereţea şi-o petrecuse la ciobănie* (Sadoveanu).

ciobăníţă, *ciobăniţe,* s.f. || Din *cioban* || Femeie care păzeşte oile; soţie de cioban.

ciobí, *ciobesc,* vb. IV. Tranz. || Din *ciob* || A ştirbi un obiect de sticlă, de porţelan etc.

cioc[1] interj. || Onomatopee || (Adesea repetat) Cuvînt care imită zgomotul produs de lovituri (repetate) într-un obiect sau într-un material tare.

cioc[2], *ciocuri,* s.n. || Cuv. autohton || **1.** Formaţie cornoasă care acoperă fălcile păsărilor, prezentînd adaptări după modul acestora de viaţă; plisc, clonţ. • (Fig.; peior.) Gură a omului. **2.** Parte sau prelungire (ascuţită) a unor obiecte; vîrf. **3.** Barbişon. **4.** *Cioc-încrucişat* = pasăre călătoare cu penajul negru cu alb, cu ciocul lung, subţire, arcuit în sus şi cu picioare lungi. Este ocrotită în rezervaţii.

ciocán[1], *ciocane,* s.n. || Din sl. *čekanŭ* || **1.** Unealtă formată dintr-un corp de metal, de lemn etc., fixat la o coadă; este folosită la prelucrat materiale tari, la bătut cuie etc. ○ Expr. *A fi între ciocan şi nicovală* = a fi într-o situaţie critică. • *C. mecanizat* = maşină-unealtă portativă folosită pentru a transmite lovituri repetate asupra unui obiect (ex. c. de abataj, c. de nituit). **2.** Material sportiv format dintr-o bilă de metal care se aruncă la distanţă. **3.** Unul dintre cele trei oscioare din urechea medie.

ciocán[2], *ciocane,* s.n. || Din bg. *čokanj* || (Fam.) Păhărel cu gîtul strîmt şi lung, din care se bea rachiu. • Conţinutul unui astfel de păhărel.

ciocănár, *ciocănari,* s.m. || Din *ciocan*[1] || Muncitor care mînuieşte ciocanul în operaţiile de nituit, de forjare etc.

ciocănél, *ciocănele,* s.n. Diminutiv al lui *ciocan.* • (Muz.) Ciocan mic cu care se lovesc coardele pianului (prin intermediul clapelor), ale ţambalului, toba etc.

ciocăní, *ciocănesc,* vb. IV. || Din *ciocan*[1] || **1.** Intranz. A lucra ceva lovind cu ciocanul. **2.** Tranz. (Fig.) A bate la cap, a cicăli. **3.** Intranz. A bate repetat (cu degetul) într-un corp tare; a bate în uşă. **4.** Tranz. (Med.) A examina organele interne ale unui pacient prin lovirea uşoară, cu degetele, a toracelui sau a abdomenului.

ciocănít s.n. Faptul de *a ciocăni*; zgomot produs prin lovituri repetate într-un corp tare; ciocănătură.

ciocănitoáre, *ciocănitori,* s.f. || Din *ciocăni* || Nume dat unor păsări arboricole, cu cioc puternic, cu care sparg coaja copacilor pentru a-şi căuta hrana.

ciocănitúră, *ciocănituri,* s.f. || Din *ciocăni* || Zgomot produs de lovituri într-un obiect tare.

ciochínar, *ciochinare,* s.n. || Din *ciochină* || Mănunchi de cureluşe, cu ochiuri sau cu inele la capete, de care se atîrnă păsările vînate.

ciochínă, *ciochine,* s.f. Partea dindărăt (bifurcată) a şeii.

ciocîrlán, *ciocîrlani,* s.m. || Cf. *cioc*[2] || **1.** Pasăre de culoare cenuşie-gălbuie, cu picioarele lungi, cu un moţ de pene în vîrful capului. **2.** (Reg.) Bărbătuşul ciocîrliei.

ciocîrlíe, *ciocîrlii,* s.f. || Cf. *ciocîrlan* || Pasăre cîntătoare mică, cu penajul pestriţ, care se ridică, aproape vertical, la înălţimi mari.

ciocîrtí, *ciocîrtesc,* vb. IV. Tranz. || Cf. *ciopîrţi* || (Reg.) A ciopîrţi. *Începe a ciocîrti un gîrneţ de stejar* (Creangă).

ciocloviná, *ciocłovine,* s.f. || Cf. *ciocoi, ciocliu* || (Pop.) Termen de dispreţ pentru un om arogant, parvenit.

ciócłu, *ciocli,* s.m. || Cf. bg. *čokla* || Persoană care transportă morţii la groapă.

ciocní, *ciocnesc,* vb. IV. || Din interj. *cioc.* Cf. şi bg. *čukna* || **1.** Refl. (recipr.) şi tranz. A (se) lovi unul de altul. • Refl. (Fig., despre idei, interese) A veni în contradicţie. **2.** Tranz. A lovi uşor unul de altul paharele cu băutură, în semn de urare. **3.** Tranz. A sparge uşor un obiect fragil (de porţelan, de sticlă etc.) • (Despre pui) A sparge coaja oului în care s-a dezvoltat, pentru a ieşi din el. **4.** Refl. (Despre armate, grupuri de oameni) A se încăiera, a se bate.

ciocníre, *ciocniri,* s.f. Acţiunea de *a (se) ciocni;* lovire, însoţită de zgomot, între două obiecte. • Încăierare, luptă între două armate sau grupuri adverse; (fig.) conflict între idei, interese.

ciocnít, -ă, *ciocniţi, -te,* adj. Crăpat, plesnit.

ciocnitúră, *ciocnituri,* s.f. || Din *ciocni* || **1.** Ciocnire. **2.** Crăpătură, spărtură într-un obiect, produsă prin lovirea de un alt obiect.

ciocoáică, *ciocoaice,* s.f. || Din *ciocoi* || Termen de dispreţ pentru o femeie din rîndul exploatatorilor; soţie de ciocoi.

ciocói, *ciocoi,* s.m. Termen de dispreţ pentru un exploatator (parvenit din rîndul arendaşilor, vătafilor etc.). • *P. ext.* Boier.

ciocoiésc, -iáscă, *ciocoieşti,* adj. || Din *ciocoi* || Privitor la ciocoi; propriu ciocoilor.

ciocoíme s.f. || Din *ciocoi* || Pătura socială a ciocoilor.

ciocoísm, *ciocoisme,* s.n. || Din *ciocoi* || **1.** Situaţie sau purtare de ciocoi; *p. ext.* parvenitism. **2.** Slugărnicie, lipsă de demnitate.

ciocolátă, *ciocolate* s.f. || Din it. *cioccolata,* fr. *chocolat* || **1.** Produs comestibil făcut dintr-un amestec solidificat de pulbere de cacao şi zahăr (cu adaos de ingrediente). **2.** Băutură preparată

din praf de ciocolată (1) sau de cacao (cu lapte sau apă). || Şi: **şocolátă** s.f.

cioflíngár, *cioflingari*, s.m. || Cf. germ. *Schuhflicker* „cîrpaci" || (Fam.) Om care nu e bun de nimic, pierde-vară; vagabond. • (În trecut) Epitet ironic dat de ţărani celor care umblau îmbrăcaţi în haine (sărăcăcioase) orăşeneşti.

ciohodár, *ciohodari*, s.m. || Din tc. *çuhadar* || Slujbaş în Ţara Românească şi în Moldova, care avea sarcina să se îngrijească de încălţămintea domnului; *p. ext.* slujbaş domnesc.

ciolán, *ciolane*, s.n. || Din sl. *članŭ* || Os (mare) de animal. ○ Expr. *A da cuiva un ciolan de ros* = a da cuiva un avantaj material (în schimbul unui serviciu). • (Fam.) Os, *p. ext.*, membru, parte a corpului omenesc. ○ Expr. *A i se muia cuiva ciolanele* = a-i slăbi puterile. *A-i rămîne ciolanele pe undeva* = a muri undeva, departe de casă.

ciolănós, -oásă, *ciolănoşi, -oase*, adj. || Din *ciolan* || Cu oase mari, ieşite în relief.

ciomág, *ciomege*, s.n. || Din tc. *çomak* || Băţ mare şi gros; bîtă.

ciomăgeálă, *ciomăgeli*, s.f. || Din *ciomăgi* || (Fam.) Bătaie (cu ciomagul); bătaie zdravănă.

ciomăgí, *ciomăgesc*, vb. IV. Tranz. || Din *ciomag* || (Fam.) A bate zdravăn pe cineva.

ciondăneálă, *ciondăneli*, s.f. || Din *ciondăni* || (Fam.) Ceartă uşoară; ciorovăială.

ciondăní, *ciondănesc*, vb. IV. Refl. recipr. (Fam.) A se certa, fără a-şi spune vorbe grele; a se ciorovăi.

ciopîrţí, *ciopîrţesc*, vb. IV. Tranz. || Din *ciopaţă*, reg., rar, „bucată de carne" || A tăia în bucăţi o fiinţă sau o parte din corpul ei; *p. ext.* a tăia rău, în bucăţi neregulate.

cioplí, *cioplesc*, vb. IV. || Din bg. *čoplja*, scr. *čepljiti* || **1.** Tranz. A tăia aşchii dintr-o bucată de lemn, de piatră etc., pentru a-i da o anumită formă. **2.** Refl. (Fig., despre oameni) A căpăta deprinderi civilizate; a se cultiva.

cioplitór, *cioplitori*, s.m. || Din *ciopli* || Muncitor care cioplеşte (piatră), care se ocupă cu cioplitul.

ciopór, *ciopoare*, s.n. || Din magh. *csopor, csoport* || **1.** Grup de animale de acelaşi fel; cîrd. **2.** Grup de oameni, ceată, mulţime.

cioráp, *ciorapi*, s.m. || Din tc. *çorap* || Obiect de îmbrăcăminte din fire de lînă, de bumbac, de mătase sau sintetice, care acoperă piciorul. ○ *Ciorapi medicinali* = ciorapi elastici, folosiţi pentru combaterea varicelor.

ciórbă, *ciorbe*, s.f. || Din tc. *çorba* || Fel de mîncare constînd dintr-o zeamă de legume, de carne sau de peşte, uneori acrită. ○ Expr. *A se amesteca în ciorba altuia* = a se amesteca în afacerile sau în treburile altuia.

ciorchíne, *ciorchini*, s.m. Tip de inflorescenţă format dintr-un ax cu ramificaţii pe care se găsesc numeroase flori. • *P. ext.* Strugure.

ciordeálă, *ciordeli*, s.f. || Din *ciordi* || (Fam.) Furt de lucruri mărunte.

ciordí, *ciordesc*, vb. IV. Tranz. || Din ţig. *cior* (cu part. *ciordiom)* || (Fam.) A şterpeli, a fura lucruri mărunte.

ciormoiág, *ciormoiegi*, s.m. || Cf. magh. *csormolya* || Nume dat unor plante erbacee din familia scrofulariaceelor, cu flori albe-roşietice, care cresc pe lîngă păduri, în poieni şi livezi.

ciórnă, *ciorne*, s.f. || Din rus. *čornyi* „negru" || Lucrare scrisă provizoriu, în primă redactare.

ciorói, *cioroi*, s.m. || Din *cioară* || Bărbăţuşul ciorii.

ciorovăí, *ciorovăiesc*, vb. IV. Refl. recipr. (Fam.) A se certa pentru nimicuri; a se ciondăni.

ciorovăiálă, *ciorovăieli*, s.f. || Din *ciorovăi* || (Fam.) Ceartă uşoară, pentru lucruri mărunte, neînsemnate.

ciorpác, *ciorpace*, s.n. || Din rus. *čerpak* || Minciog.

ciortán, *ciortani*, s.m. || Din tc. *çortan* || Crap de 1—2 kg.

cioşmolí, *cioşmolesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se frămînta, a se zvîrcoli (în aşternut); *p. ext.* a se codi, a ezita să facă ceva. *Eu nu mă cioşmolesc atîta; că la drum e bine să porneşti cît de dimineaţă* (Creangă).

ciot, *cioturi*, s.n. **1.** Parte rămasă dintr-un copac tăiat sau rupt ori dintr-un obiect de formă lungă. **2.** Parte rămasă dintr-un membru ciuntit al corpului **3.** Nod proeminent într-un trunchi, într-o scîndură etc. || Şi: **cioátă** s.f.

cioturós, -oásă, *cioturoşi, -oase*, adj. || Din *cioturi* || (Despre copaci, lemne etc.) Cu (multe) cioturi sau noduri.

ciovéi, *cioveie*, s.n. (Reg.) Obiect (uzat) din gospodărie sau de la stînă.

ciovícă, *ciovici*, s.f. || Onomatopeic || Pasăre cu pene măslinii, albe sau gălbui pe guşă, cu coada ca de rîndunică; trăieşte în lagune. || Şi: **ciovlícă** s.f.

ciovlícă s.f. v. **ciovică.**

ciozvîrtă, *ciozvîrte*, s.f. || Din bg. *četvărt* „sfert, pătrar" || Bucată mare de carne, tăiată din corpul unui animal.

ciperacée s.f. pl. || Din fr *cypéracées* || Familie de plante erbacee perene, monocotiledonate, cu rizom, frunze cu teaca întreagă, flori mici şi fructe achene (ex. rogozul).

cipíc, *cipici*, s.m. || Din bg. *čepik* || Papuc de stofă sau din lînă împletită • (Înv.) Pantof.

ciprinid, *ciprinide*, s.n. || După fr. *cyprinide;* cf. gr. *kyprinos* „crap" || (La pl.) Familie de peşti teleosteeni de apă dulce, cu solzi rotunzi şi cu o singură înotătoare dorsală; (şi la sg.) peşte din această familie (ex. crapul, carasul, plătica).

cipriót, -ă, *cipriоţi, -te*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *Cypriote* || **1.** S.m. şi f. Locuitor al Ciprului. **2.** Adj. Care aparţine Ciprului sau cipriоţilor **(1)**, privitor la Cipru sau la cipriоţi.

cir s.n. || Din ucr. *čyr* || (Reg.) Terci.

cirác, *ciraci*, s.m. || Din tc. *çirak* || Discipol. • (Depr.) Persoană care urmează în mod servil pe cineva.

circ, *circuri*, s.n. || Din fr. *cirque*, lat. *circus* || **1.** Spectacol constînd din acrobaţii, gimnastică, prezentare de animale dresate etc. • Localul în care se desfăşoară astfel de spectacole, avînd

la mijloc o arenă circulară, înconjurată de locuri pentru spectatori, aranjate în amfiteatru. **2.** Incintă circulară, neacoperită, în care se desfăşurau jocurile publice la romani. **3.** (Geogr.) Căldare **(3)**.

círca adv. || Din lat. *circa* || Aproximativ, cam.

círcă s.f. || Abreviere din *circumscripţie* || (Fam.) Circumscripţie (sanitară, de miliţie etc.).

circorámă, *circorame*, s.f. || După rus. *cirkorama;* lat. *circus* „cerc" + gr. *horama* „spectacol" || Sistem de filmare şi de proiecţie cinematografice pe un ecran mare, circular, într-o sală rotundă, dînd spectatorului impresia că se află în mijlocul acţiunii filmului.

circuít, *circuite*, s.n. || Din fr. *circuit*, lat. *circuitus* || **1.** Sistem de conducte sau de conductoare prin care pot circula lichide, gaze, sarcini electrice etc. **2.** Drum parcurs pe un itinerar cu întoarcere la locul de plecare. **3.** *Circuitul apei în natură* = circulaţia apei în natură, constînd din evaporare, formarea norilor, precipitaţiile atmosferice şi formarea apelor de suprafaţă şi subterane. **4.** *Circuitul economic mondial* = ansamblul legăturilor, schimburilor şi tranzacţiilor economice între statele lumii. **5.** (Inform.) *C. informaţional* = drum parcurs de o informaţie de la generarea pînă la clasarea sau distrugerea sa.

circulá, *circul*, vb. I. Intranz. || Din fr. *circuler*, lat. *circulari* || **1.** A umbla, a se deplasa; (despre fluide) a fi în neîntreruptă mişcare printr-un circuit. **2.** (Despre idei, ştiri, zvonuri) A se răspîndi, a se transmite. **3.** (Despre bani) A avea curs; *p. ext.* (despre lucruri, obiecte) a trece din mînă în mînă.

circulánt, -ă, *circulanţi, -te*, adj. || Din fr. *circulant* || Care circulă, care se află în circulaţie. ○ *Capital c.* = parte a capitalului productiv formată din materii prime, combustibil, materiale auxiliare etc. a căror valoare se transmite în întregime asupra mărfurilor produse în decursul fiecărui proces de producţie.

circulár, -ă, *circulari, -e*, adj., s.f. || Din fr. *circulaire* || **1.** Adj. Care are formă de cerc; care descrie un cerc. ○ *Ferăstrău c.* = ferăstrău cu pînza în formă de disc cu dinţi la periferie. **2.** S.f. Dispoziţie trimisă în scris organelor în subordine.

circulatór adj. || Din fr. *circulatoire*, lat. *circulatorius* || *Aparat c.* = inima şi sistemul de vene şi artere prin care circulă sîngele.

circulaţíe, *circulaţii*, s.f. || Din fr. *circulation*, lat. *circulatio* || **1.** Faptul de a circula; mişcare, deplasare. • Deplasare a vehiculelor (după anumite reguli) pe o cale de comunicaţie. **2.** Mişcare a unui lichid, a unui gaz etc. într-un anumit circuit. ○ *Circulaţia sîngelui* = deplasarea sîngelui în sistemul cardiovascular, determinată în special de contracţiile inimii. **3.** Schimb de bunuri sau de mărfuri (prin intermediul banilor). ○ Expr. *A pune în circulaţie* = a face să intre în uz.

circum- || Din lat. *circum* „împrejur" || Element de compunere cu semnificaţia „împrejur, în jurul, în cerc", servind la formarea unor substantive, a unor adjective şi a unor verbe.

circumcíde, *circumcid*, vb. III. Tranz. || Din lat. *circumcidere* || A efectua operaţia de circumcizie.

circumcízie, *circumcizii*, s.f. || Din lat. *circumcisio* || Tăierea împrejur a prepuţului (practicată de unele popoare ca ritual religios). || Şi: **circumciziúne** s.f.

circumciziúne s.f. v. **circumcizie.**

circumferínţă, *circumferinţe*, s.f. || Din fr. *circonférence*, lat. *circumferentia* (< *circumferre* „a face un înconjur") || **1.** Lungimea unui cerc. **2.** Linie care înconjură un loc sau un corp rotund; lungime a conturului unui corp.

circumfléx, *circumflexe*, adj. || Din fr. *circonflexe*, lat. *circumflexus (accentus)* || *Accent c.* = accent în formă de unghi cu vîrful în sus, cu care se notează sunetul *î (â)* în limba română sau vocalele lungi în unele limbi.

circumlocúţie, *circumlocuţii*, s.f. || Din fr. *circonlocution*, lat. *circumlocutio* || (Livr.) Perifrază.

circumscríe, *circumscriu*, vb. III. Tranz. || Din lat. *circumscribere* (după *scrie)* || **1.** A construi o figură geometrică circumscrisă. **2.** A delimita, a încadra o problemă.

circumlunár, -ă, *circumlunari, -e*, adj. || *Circum-* + *lunar* || (Despre traiectoria unei nave cosmice) Care înconjură Luna.

circumscrípţie, *circumscripţii*, s.f. || Din fr. *circonscription*, lat. *circumscriptio* || Subdiviziune a unei unităţi administrativ-teritoriale a statului, stabilită în vederea desfăşurării în bune condiţii a unor activităţi, ca de ex. alegerea organelor reprezentative ale statului *(c. electorală)*, acordarea de asistenţă medicală *(c. sanitară)* etc.

circumscrís, -ă, *circumscrişi, -se*, adj. (Despre poligoane) Ale căror laturi sînt tangente la un cerc; (despre cercuri) care trece prin toate vîrfurile unui poligon.

circumspéct, -ă, *circumspecţi, -te*, adj. || Din fr. *circonspect*, lat. *circumspectus* || Precaut, prudent.

circumspécţie s.f. || Din fr. *circonspection*, lat. *circumspectio* „acţiunea de a privi în jur" || Prudenţă, precauţie.

circumstánţă, *circumstanţe*, s.f. || Din fr. *circonstance*, lat. *circumstantia* || Împrejurare care însoţeşte un fapt, o acţiune sau un fenomen. ○ (Dr.) *Circumstanţe agravante* v. *agravant. Circumstanţe atenuante* v. *atenuant.* • Conjunctură (favorabilă sau nefavorabilă).

circumstanţiál, -ă, *circumstanţiale*, adj. || Din fr. *circonstanciel* || *Complement c.* = complement care arată în ce împrejurări se petrece o acţiune sau cum se prezintă o însuşire. *Propoziţie circumstanţială* = propoziţie secundară care are în frază rolul complementului circumstanţial dintr-o propoziţie.

circumteréstru, -ă, *circumtereştri, -stre*, adj. || Din *circum* + *terestru* || (Despre traiectoria unui satelit, a unei nave cosmice etc.) Care înconjură Pămîntul.

circumvolúţie, *circumvoluţii*, s.f. || Din fr. *circonvolution* || Fiecare dintre cutele de pe suprafaţa creierului. || Şi: **circumvoluţiúne** s.f.

circumvoluţiúne s.f. v. **circumvoluţie.**

cireádă, *cirezi*, s.f. || Din sl. *črĕda* || Grup mare de vite cornute, constituit, de obicei, în vederea păşunatului.

cireáşă, *cireşe*, s.f. || Lat. *ceresia* || Fructul cireşului, mic, sferic, de culoare roşie (la unele specii aproape neagră) sau gălbuie, cu gust dulce sau amărui.

cirenáicii s.m. pl. || Din fr. *cyrénaïque* || Adepţii şcolii filozofice din Grecia antică, întemeiată de Aristip din Cirene, care preconiza cultivarea raţională a plăcerilor drept scop al vieţii.

ciréş, *cireşi*, s.m. || Lat. **ceresius* || Pom fructifer din familia rozaceelor, înalt de 8—12 m, cu flori albe. Lemnul este folosit în industria mobilei.

cireşár s.m. || Din *cireaşă* || Numele popular al lunii iunie.

ciríp interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetele caracteristice ale păsărelelor.

ciripí, *ciripesc*, vb. IV. Intranz. || Din *cirip* || (Despre păsărele) A scoate sunete caracteristice speciei.

ciripít s.n. Faptul de *a ciripi;* sunete caracteristice scoase de unele păsărele.

cirocúmulus s.m. || Din fr. *cirro-cumulus;* lat. *cirrus* „şuviţă" + *cumulus* „grămadă" || Tip de nori situaţi între 6 000 şi 7 500 m altitudine, apărînd ca o pătură albă, adesea ondulatorie, formată din mici cristale de gheaţă.

cirostrátus s.m. || Din fr. *cirro-stratus;* cf. lat. *cirrus* „şuviţă" + *stratus* „aşezat, întins" || Tip de nori denşi, de culoare albă-lăptoasă, alcătuiţi din cristale de gheaţă la 6 000—7 500 m altitudine.

cirózã, *ciroze*, s.f. || Din fr. *cirrhose;* cf. gr. *kirrhos* „galben" || Boală cronică a ficatului, caracterizată prin distrugerea progresivă a celulelor hepatice.

círus s.m. || Din fr. *cirrus;* cf. lat. *cirrus* „şuviţă" || Formaţie de nori izolaţi şi subţiri, situaţi la limita superioară a troposferei (la circa 10 000 m altitudine) şi alcătuiţi numai din cristale de gheaţă, de culoare albă-strălucitoare.

cisalpín, -ă, *cisalpini, -e*, adj. || Din lat. *cisalpinus*, fr. *cisalpin* || Care se află în nordul Italiei, dincoace de Alpi (în raport cu Roma).

císlă, *cisle*, s.f. || Din sl. *čislo* „număr" || (Înv.) **1.** Cotă-parte de bir impusă de vistierie unor judeţe, sate etc. **2.** Repartizare proporţională, după avere, a dărilor hotărîte de obştea satului. • Întrunire, sfat sătesc.

cistérnă, *cisterne*, s.f. || Din lat. *cisterna*, it. *cisterna* || Recipient de metal pentru lichide, montat pe un cadru de vehicul. • Rezervor destinat înmagazinării unor lichide.

cisticérc, *cisticerci*, s.m. || Din fr. *cysticerque;* gr. *kystis* „vezică" + *kerkos* „coadă" || Formă larvară a teniei, avînd un singur cap într-o veziculă unică, plină cu lichid.

cisticercóză s.f. || Din fr. *cysticercose* || Boală la animale (rareori la om) datorită dezvoltării cisticercilor în diferite organe ale corpului.

cistítă, *cistite*, s.f. || Din fr. *cystite;* cf. gr. *kystis* „vezică" || Inflamaţie a vezicii urinare, datorită unui obstacol în eliminarea urinii sau propagării unui proces infecţios de la uretră ori de la rinichi.

cistoscóp, *cistoscopuri*, s.n. || Din fr. *cystoscope;* gr. *kystis* „vezică" + *skopein* „a examina" || Instrument cu care se examinează vizual cavitatea vezicală.

cistoscopíe, *cistoscopii*, s.f. || Din fr. *cystoscopie* || Examen al cavităţii vezicii urinare, făcut cu ajutorul cistoscopului.

cişmeá, *cişmele*, s.f. || Din tc. *çeşme* || Instalaţie pentru scos apă din conducta unei reţele de distribuţie sau dintr-un izvor natural.

citá, *citez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *citer*, lat. *citare* || **1.** A menţiona, a indica o persoană, un fapt, pentru a confirma ceva. **2.** A reproduce întocmai ceea ce a spus sau a scris cineva. **3.** A chema pe cineva în faţa unui organ judiciar sau de urmărire penală în calitate de parte într-un proces, de martor sau de informator.

citadélă, *citadele*, s.f. || Din fr. *citadelle*, it. *cittadella* || **1.** (Înv.) Mică fortăreaţă în incinta unui oraş, servind ca loc de refugiu şi de rezistenţă în caz de asediu. **2.** Castel sau cetate construită în afara zidurilor unui oraş, pentru a-l apăra. **3.** Oraş (fortificat). **4.** Loc, centru, bastion al unei acţiuni importante şi de mari proporţii.

citadín, -ă. *citadini, -e*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *citadin*, it. *cittadino* || (Livr.) **1.** Adj. Orăşenesc. **2.** S.m. şi f. Orăşean.

citánie, *citanii*, s.f. || Din sl. *četanije* || (Înv. şi pop.) Citire, din cărţile bisericeşti, în faţa credincioşilor.

citát, *citate*, s.n. || Din *cita* || Fragment dintr-o scriere reprodus întocmai pentru a întări, a ilustra o afirmaţie, o idee.

citáţie, *citaţii*, s.f. || Din fr. *citation*, lat. *citatio* || Înscris prin care cineva este chemat în faţa unui organ judiciar sau de urmărire penală, în cursul unui proces.

citéţ, -eáţă, *citeţi, -e*, adj. || Din *citi* || (Despre texte, în special scrise de mînă) Care se poate citi uşor.

citi, *citesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *čitati, čisti* || **1.** A parcurge un text (pronunţînd sau nu cuvintele), pentru a lua cunoştinţă de conţinutul lui. • A face cunoscut altora un text scris, rostindu-l cu voce tare. **2.** A descifra o partitură muzicală. **3.** A controla, a lua cunoştinţă de indicaţiile unui aparat de măsură (barometru, contor etc.). • A interpreta indicaţiile topografice ale unei hărţi, ale unui plan etc. **4.** (Fig.) A descoperi gîndurile sau sentimentele cuiva, din expresia figurii sale. **5.** A învăţa, a studia. **6.** Expr. (În superstiţii) *A citi în stele* = a prezice viitorul cuiva după poziţia stelelor.

citít, -ă, *citiţi, -te*, adj. Cult, învăţat, instruit.

cititór, -oáre, *cititori, -oare,* s.m. şi f. || Din *citi* || Persoană care citeşte. • *Cititor în stele* = astrolog.

cito- || Din gr. *kytos* „celulă" || Element de compunere cu sensul „(referitor la) celulă", servind la formarea unor substantive şi a unor adjective.

citocinéză s.f. || Din fr. *cytokinèse; cito-* + gr. *kinesis* „mişcare" || Proces de separare a celor două celule provenite dintr-o celulă-mamă după diviziunea nucleului.

citogenétică s.f. || *Cito-* + *genetică* || Parte a geneticii care studiază fenomenele ereditare la nivelul nucleului celular.

citologíe s.f. || Din *cito-* + gr. *logos* „studiu" || Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul celulelor.

citoplásmă s.f. || Din *cito-* + *plasma* „formaţie" || Protoplasma din corpul celulei nucleate (cu excepţia nucleului şi a membranei nucleare).

citostátic s.n. || Din *cito-* + gr. *statikos* „care opreşte" || Medicament care inhibă înmulţirea celulelor. Este folosit în tratamentul cancerului.

cítric, -ă, *citrici, -ce,* adj. || Din fr. *citrique* || *Acid c.* = acid care se găseşte în numeroase fructe, în special în lămîi, fiind folosit în alimentaţie. • (Substantivat, f. pl.) Nume dat fructelor plantelor citrice (lămîi, portocale etc.).

citronádă, *citronade,* s.f. || Din fr. *citronade* || Băutură răcoritoare, preparată din suc de lămîie, zahăr şi apă. || Şi: **sitronadă** s.f.

ciubăr, *ciubere,* s.n. || Din bg. *čebăr* || Vas cu două toarte, de formă tronconică, făcut din doage şi folosit pentru păstrat sau transportat lichide.

ciubotár, *ciubotari,* s.m. || Din *ciubotă* || (Reg.) Cizmar.

ciubótă, *ciubote,* s.f. || Din ucr. *čoboty* || (Reg.) Cizmă.

ciuboţică, *ciuboţele,* s.f. **1.** Diminutiv al lui *ciubotă.* **2.** *Ciuboţica-cucului* = numele a două plante erbacee din familia primulaceelor, cu frunze ovale dispuse în rozetă şi flori galbene, plăcut mirositoare.

ciubúc, (1, 2) *ciubuce,* **(3)** *ciubucuri,* s.n. || Din tc. *çubuk* || **1.** Pipă cu ţeavă lungă. **2.** Ornament în relief pe marginile unui perete, ale unei ferestre etc. **3.** (Fam.) Cîştig (mărunt) ilicit; bacşiş.

ciubucár, *ciubucari,* s.m. || Din *ciubuc* || (Fam.) Persoană care umblă după ciubucuri **(3)**.

ciúcă, *ciuci,* s.f. || Element autohton || **1.** Vîrf de munte (de formă rotundă). **2.** Măciulie.

ciuciuléte, *ciuciuleţi,* s.m. || Din *ciuciuli,* pop., „a se ghemui" || Ciupercă comestibilă cu pălăria zbîrcită. • (Adverbial) *Ud ciuciulete* = ud pînă la piele.

ciúcure, *ciucuri,* s.m. || Lat. *cicculum* (< *cicum* „ciorchine") || Ornament făcut dintr-o împletitură sau dintr-un mănunchi de fire, cu care se împodobesc marginile unei cuverturi, unei draperii, ale unui şal etc. ○ Expr. *Plin ciucure* = plin, încărcat pînă la refuz.

ciudát, -ă, *ciudaţi, -te,* adj. || Din bg. *čudat* „minunat" || Ieşit din comun, bizar, curios.

ciúdă s.f. || Din sl. *čudo* „minune" || Necaz, supărare, amestecată cu invidie sau cu părere de rău. ○ *În ciuda faptului că...* = deşi, cu toate că.

ciudăţénie, *ciudăţenii,* s.f. || Din *ciudat* || Aspect curios, bizar al unui lucru sau al unui fenomen. • Lucru ciudat, întîmplare curioasă.

ciuf, (1) *ciufuri,* s.n., **(2)** *ciufi,* s.m. || Cuv. autohton || **1.** S.n. Smoc de păr zbîrlit. **2.** S.m. Pasăre răpitoare de noapte, asemănătoare cu bufniţa, cu două smocuri de pene deasupra urechilor.

ciufuli, *ciufulesc,* vb. IV. Tranz. || Din *ciuf* || A zburli (părul, barba). • A trage de păr pe cineva, a-l bate, trăgîndu-l de păr.

ciuguleálă, *ciuguleli,* s.f. || Din *ciuguli* || Faptul de a ciuguli; ceea ce se ciuguleşte.

ciuguli, *ciugulesc,* vb. IV. Tranz. (Despre păsări) A apuca (hrana) cu ciocul; (fam.; despre oameni) a mînca luînd cîte puţin din alimente. *Porumbeii... coboară să ciugulească grăunţele* (Cezar Petrescu).

ciuhuréz, *ciuhurezi,* s.m. || Contaminare între *ciuf* şi *huhurez* || Ciuf **(2)**; huhurez.

ciuín, *ciuini,* s.m. || Din tc. *čoven* || Plantă erbacee înaltă de 30—70 cm, cu flori albe sau roz, a cărei rădăcină se foloseşte la fabricarea săpunurilor, în medicină ca expectorant etc.

ciulamá, *ciulamale,* s.f. || Din tc. *çullama* || Mîncare din carne de pasăre, cu sos gros de făină.

ciuleándra s.f. art. Numele unui dans popular românesc, cu mişcare din ce în ce mai accelerată, răspîndit mai ales în Muntenia; melodie după care se execută acest dans.

ciuléi, *ciulei,* s.m. Mică plantă erbacee cu frunze înguste şi ţepoase, cu tulpina ramificată şi acoperită cu peri.

ciulí, *ciulesc,* vb. IV. Tranz. || Cf. scr. *čuljiti* || (Despre animale) A ridica urechile în sus (pentru a-şi încorda auzul); (despre oameni) a asculta cu mare atenţie.

ciulín, *ciulini,* s.m. || Cf. rus. *čilim* || Plantă erbacee bienală din familia compozitelor, cu tulpina şi frunzele spinoase, care creşte pe terenuri necultivate.

ciumát, -ă, *ciumaţi, -te,* adj. || Din *ciumă* || Bolnav de ciumă.

ciúmă, *ciume,* s.f. || Din lat. *cyma* „umflătură" || Boală epidemică foarte gravă, contagioasă (transmisă prin şobolani); pestă **(1)**.

ciumăfáie, *ciumăfăi,* s.f. Plantă medicinală foarte toxică, din familia solanaceelor, cu flori albe şi fructe spinoase; laur **(3)**.

ciumăreá, *ciumărele,* s.f. Plantă erbacee medicinală din familia leguminoaselor, înaltă pînă la 100 cm, cu flori liliachii dispuse în raceme; este folosită în diabet şi pentru stimularea secreţiei laptelui.

ciumíză, *ciumize,* s.f. Plantă furajeră din familia gramineelor, înaltă pînă la 150 cm, cu frunze late şi cu inflorescenţa un panicul.

ciump, *ciumpi*, s.m. || Cuv. autohton || (Reg.) Bucată rămasă din ceva căruia i s-a retezat vîrful.

ciung, -ă, *ciungi, -e*, adj. (Adesea substantivat) Care are o mînă retezată. ● (Despre copaci) Cu crengile rupte sau tăiate.

ciunt, -ă, *ciunți, -te*, adj. || Cf. *ciot* și *ciung* || (Adesea substantivat) Ciung; (despre animale) care are o parte a corpului (urechile, coarnele, coada) ruptă, retezată.

ciuntí, *ciuntesc*, vb. IV. Tranz. || Din *ciunt* || A tăia, a amputa o parte a corpului. ● A tăia, a rupe părți (crengi, ramuri) din arbori, din plante.

ciupeálă, *ciupeli*, s.f. || Din *ciupi* || Faptul de a ciupi. ● Fig. (Fam.) Furt de sume mici de bani sau de lucruri mărunte.

ciupércă, *ciuperci*, s.f. || Din bg. *čepurka* || (La pl.) Încrengătură de talofite (organisme vegetale inferioare) lipsite de clorofilă, uni- sau pluricelulare, care se reproduc prin spori; unele sînt comestibile, altele otrăvitoare; din unele se extrag antibiotice iar altele (parazite) produc pagube în agricultură; (și la sg.) plantă din această încrengătură.

ciupí, *ciupesc*, vb. IV. Tranz. || Cuv. autohton || **1.** A pișca; (despre păsări) a apuca cu ciocul; a ciuguli. **2.** A mînca rupînd cîte puțin dintr-un aliment. **3.** A rupe vîrful lăstarilor unei plante, pentru a favoriza dezvoltarea fructelor. **4.** A fura cîte puțin.

ciupít, -ă, *ciupiți, -te*, adj. Care are ciupituri. ○ *C. de vărsat* = care are urme de variolă pe obraz.

ciupitúră, *ciupituri*, s.f. || Din *ciupi* || Pișcătură, înțepătură; mică cicatrice rămasă după variolă.

ciur, *ciururi*, s.n. || Lat. *cibrum* (din *cribrum)* || **1.** Unealtă de cernut materiale granulare, cereale etc. făcută dintr-o rețea de sîrmă sau dintr-o bucată de tablă ori de piele perforată, fixată pe o ramă. ○ Expr. *A trece prin ciur și prin dîrmon* = a) a cerceta cu de-amănuntul; b) a trece prin multe încercări, a cîștiga multă experiență. *A căra apă cu ciurul* = a face o muncă zadarnică. **2.** Unealtă folosită la sortarea materialelor granulare (minereuri, cărbune, pietriș).

ciúrdă, *ciurde*, s.f. || Din magh. *csorda* || (Reg.) Cireadă.

ciurúc, *ciurucuri*, s.n. || Din tc. *çürük* || Lucru fără valoare. ● (Fig.) Om care nu este bun de nimic.

ciuruí[1], *ciuruiesc*, vb. IV. || Din *ciur* || **1.** Tranz. A da, a trece prin ciur; a sorta cu ciurul. **2.** Refl. A se găuri în mai multe locuri.

ciuruí[2], pers. 3 *ciúruie*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A curge, șiroind, cu un zgomot caracteristic.

ciut, -ă, *ciuți, -te*, adj. || Cuv. autohton || (Despre animale) Fără coarne; cu coarnele tăiate sau căzute. || Și: (reg.) *șut, -ă*, adj.

ciútă, *ciute*, s.f. || Cuv. autohton || Femela cerbului.

ciútură, *ciuturi*, s.f. || Lat. **cytola* || Găleată făcută din doage, cu care se scoate apă din fîntînă.

cívic, -ă, *civici, -ce*, adj. || Din fr. *civique*, lat. *civicus* || Care se referă la cetățeni, care aparține cetățenilor; cetățenesc.

civíl, -ă, *civili, -e*, adj. || Din fr. *civil*, lat. *civilis* || **1.** Care se referă la raporturile dintre cetățeni sau dintre aceștia și organele statului. ○ *Drepturi civile* = drepturi recunoscute persoanelor fizice și persoanelor juridice în temeiul cărora acestea pot pretinde de la persoanele cu care sînt legate prin raporturi juridice o anumită comportare. *Stare civilă* = situația unei persoane în raport cu familia. *Parte civilă* = persoană care, într-un proces penal, formulează pretenții pentru acoperirea pagubei pricinuite prin săvîrșirea infracțiunii. **2.** Care nu este militar sau nu are caracter milităresc; (substantivat) persoană care nu face parte din cadrele armatei.

civilizá, *civilizez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *civiliser* || A face să devină (sau a deveni) civilizat.

civilizát, -ă, *civilizați, -te*, adj. **1.** Care a ajuns la un nivel înalt de dezvoltare, la un standard de viață ridicat. **2.** Politicos, manierat.

civilizatór, -oáre, *civilizatori, -oare*, adj. || Din fr. *civilisateur* || Care civilizează, care răspîndește civilizația.

civilizáție, *civilizații*, s.f. || Din fr. *civilisation* || **1.** Nivel de dezvoltare a culturii materiale și spirituale a societății; *p. ext.* nivel înalt de dezvoltare a unei societăți. **2.** *P. restr.* Cultură materială.

civísm s.n. || Din fr. *civisme* || Atitudine de bun cetățean, care cultivă spiritul de răspundere față de colectivitatea socială și al datoriei față de patrie.

cizelá, *cizelez*, vb. I. || Din fr. *ciseler* || **1.** Tranz. A prelucra fin suprafața unui obiect de metal; a retușa, a finisa. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A face să capete sau a căpăta deprinderi civilizate.

cizmár, *cizmari*, s.m. || Din *cizmă* || Meseriaș care confecționează (și repară) încălțăminte.

cízmă, *cizme*, s.f. || Din magh. *csizma* || Încălțăminte (de piele, de cauciuc etc.) care acoperă piciorul pînă aproape de genunchi.

cizmărie, *cizmării*, s.f. || Din *cizmă* || **1.** Atelier în care se confecționează (și se repară) încălțăminte. **2.** Meseria cizmarului.

cîine, *cîini*, s.m. || Lat. *canis* || **1.** Mamifer carnivor din familia canidelor, domesticit, folosit pentru pază, vînătoare etc. ○ Expr. *A tăia frunză la cîini* = a pierde vremea; a nu avea nici o ocupație. *A trăi ca cîinele cu pisica* = a nu se înțelege deloc, a se dușmăni. *A trăi ca cîinele la stînă* = a trăi bine. **2.** *C. de mare* = rechin din Marea Neagră, lung de circa 1 m, de culoare albastră cenușie. || Și: **cíne** s.m.

cînésc, -eáscă, *cînești*, adj. || Din *cîine* || **1.** De cîine, al cîinilor. **2.** (Fig.) Rău, dușmănos, hain; (despre vreme) aspră, grea; urîtă.

cîinéște adv. || Din *cîine* || **1.** Ca un cîine. • (Fig.) Cu dușmănie, cu răutate. **2.** *Cîine-cîinește* = cu mari greutăți, cu chiu cu vai.

cîinós, -oásă, *cîinoși, -oase,* adj. || Din *cîine* || Crud, rău, hain; (despre vreme) aspru, greu de suportat.

cîlți s.m. pl. || Din sl. *klŭkŭ* (pl. *klŭci)* || Fire scurte rămase în urma dărăcitului inului și al cînepii, din care se țese pînză de saci, de saltele, se fac funii etc.

cîmp, *cîmpuri,* s.n. și (mai ales în expr.) *cîmpi,* s.m. || Lat. *campus* || **1.** Șes, cîmpie; ogor; întindere de pămînt în afara unei localități. ○ *Munca cîmpului* = munci agricole. ○ Expr. *A lua* (sau *a apuca) cîmpii* = **a)** a porni orbește, fără țintă; **b)** a înnebuni. *A bate cîmpii* = a divaga, a o lua razna. **2.** Loc, spațiu, porțiune de teren unde se desfășoară o anumită activitate, se petrece un fenomen, se exercită o forță etc.: *cîmp magnetic; cîmp gravitațional; cîmp electric; cîmp vizual.* ○ *Cîmpul muncii* = sferă de activitate, muncă. **3.** *C. de luptă* = loc unde se desfășoară acțiuni militare de luptă. *C. de mine* = porțiune de teren sau de apă unde s-au pus mine pentru a împiedica trecerea inamicului.

cîmpeán, *cîmpeni,* s.m. || Din *cîmp* || Locuitor de la șes.

cîmpenésc, -eáscă, *cîmpenești,* adj. || Din *cîmpean* || De (la) cîmp (**1**) sau de (la) țară; specific vieții de la țară.

cîmpíe, *cîmpii,* s.f. || Din *cîmp* || Întindere vastă de teren, cu suprafață netedă sau ușor ondulată; șes.

cînd adv. || Lat. *quando* || **1.** În care moment? în care timp?: *cînd pleci?* ○ Expr. *Cînd și cînd* sau *din cînd în cînd* = citeodată. *Cînd așa, cînd așa* = ba așa, ba altfel. **2.** În momentul..., în vremea care...: *cînd am sosit, filmul începuse.* **3.** (Cu valoare de conjuncție) *L-am văzut cînd a plecat. Spune-mi cînd să te aștept.*

cîndvá adv. || *Cînd* + *va* || Într-un moment neprecizat (trecut sau viitor).

cîne s.m. v. **cîine.**

cînepár, *cînepari,* s.m. || Din *cînepă* || Mică pasăre cîntătoare din familia fringilidelor, cu pene roșii pe cap și pe laturile pieptului, cafenii pe spate și albe pe abdomen și pe aripi.

cînepă s.f. || Lat. **canapa (< cannabis)* || Plantă erbacee originară din India, cultivată pentru fibrele textile care se scot din tulpină și pentru uleiul extras din semințe și folosit la prepararea lacurilor. • *C. de Manila* = specie de bananier, cu frunze mari, bogate în fibre textile foarte rezistente.

cînepíște, *cînepiști,* s.f. || Din *cînepă* || Teren cultivat cu cînepă.

cînt, *cînturi,* s.n. || Din *cînta* || **1.** Cîntare, cîntec. • Ciripit de păsări. **2.** Diviziune a unei epopei sau a unui poem epic mai amplu.

cîntá, *cînt,* vb. I. Tranz. și intranz. || Lat. *cantare* || **1.** A emite (cu vocea sau cu un instrument) un șir de sunete muzicale care formează împreună o melodie. • (Despre păsări) A scoate ciripitul caracteristic speciei. **2.** A scrie versuri (în cinstea cuiva); a descrie sau a povesti ceva în versuri.

cîntár, *cîntare,* s.n. || Din tc. *kantar* || Instrument care servește la cîntărit. ○ Expr. *A trage la cîntar* = **a)** a cîntări mult, a avea greutate; **b)** (fig.) a avea importanță.

cîntáre, *cîntări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a cînta;* melodie. **2.** Cîntec de laudă, imn. **3.** Sunet caracteristic scos de diferite păsări și insecte. **4.** Compoziție literară cu caracter laudativ.

cîntát s.n. Faptul de *a cînta.* ○ Expr. *(Pe) la cîntatul cocoșilor* = (pe) la miezul nopții sau spre zorii zilei, cînd cîntă cocoșii.

cîntăréț, -eáță, *cîntăreți, -e,* s.m. și f. || Din *cînta* || **1.** Persoană care cîntă (cu vocea); artist a cărui profesiune este de a cînta. **2.** Persoană care execută anumite cîntări la serviciile religioase. **3.** Poet.

cîntări, *cîntăresc,* vb. IV. || Din *cîntar* || **1.** Tranz. A determina greutatea (masa) unui corp cu ajutorul cîntarului, balanței etc. ○ *A cîntări din ochi* = a evalua ceva din vedere, cu aproximație. **2.** Intranz. A avea o anumită greutate (masă). • (Fig.) A valora, a prețui.

cîntătór, -oáre, *cîntători, -oare,* adj. || Din *cînta* || (Despre păsări) Care cîntă. • (Substantivat, m.; pop.) Cocoș. ○ *(Pe) la cîntători* = în zori.

cîntec, *cîntece,* s.n. || Lat. *canticum* || **1.** Nume generic dat pieselor de muzică vocală sau instrumentală. • Succesiune de sunete scoase de unele păsări; zumzetul unor insecte. **2.** Compoziție literară în versuri, însoțită adesea de melodie. • *C. de leagăn* = cîntec liric cu care se adorm copiii mici. *C. bătrînesc* = baladă populară veche. ○ Expr. *Vorba cîntecului* = vorba ceea, cum se zice. *Așa-i cîntecul* = aceasta este situația.

cîr interj. || Onomatopee || (Adesea repetat) Cuvînt care imită croncănitul ciorilor, cîrîitul găinilor etc. ○ (Adverbial) *Cîr-mîr* = cu ceartă, cu tocmeală.

cîrc interj. || Onomatopeic || (Pop. și fam.) *A nu zice nici cîrc* = a tăcea chitic, a nu zice nimic.

cîrcă s.f. || Din scr. [*nositi na-*] *krke* || *În cîrcă* = în spinare.

cîrcăiác, *cîrcăieci,* s.m. || Din tc. *kırkayak* || (Zool.) Scolopendră.

cîrcéie, *cîrceie* și *cîrcei,* s.f. Piesă de lemn sau de fier, cu care se leagă tînjala de protap (cînd se înjugă patru boi).

cîrcél, *cîrcei,* s.m. || Cf. scr. *krč* || **1.** Contracție involuntară a mușchilor, însoțită de o senzație dureroasă. **2.** Organ vegetal al unor plante, cu ajutorul căruia acestea se agață de corpurile din jur.

cîrciumár, *cîrciumari,* s.m. || Din *cîrciumă* || Proprietar al unei cîrciumi. || Și: **crîșmár** s.m.

cîrciumă, *cîrciumi,* s.f. || Din sl. *kučĭma* || Local unde se consumă băuturi alcoolice. || Și: **crîșmă** s.f.

cîrciumăreásă, *cîrciumărese,* s.f. || Din *cîrciumar* || **1.** Nevastă de cîrciumar; proprietară a unei cîrciumi. **2.** Plantă erbacee ornamentală

din familia compozitelor, cu flori mari, albe, galbene sau roșii.

cîrciumărít s.n. || Din *cîrciumar* || **1.** Ocupația cîrciumarului. **2.** (În evul mediu, în Moldova) Impozit asupra cîrciumilor.

cîrciumăríță, *cîrciumărițe,* s.f. || Din *cîrciumar* || Cîrciumăreasă **(1).** || Și: **crîșmăríță** s.f.

cîrcotáș, -ă, *cîrcotași, -e,* adj. || Din *cîrcoti* || (Adesea substantivat) Care caută tot timpul ceartă, care e mereu nemulțumit.

cîrcotă, *cîrcote,* s.f. || Cf. scr. *krkotja* „lipsă de mlădiere" || Gîlceavă, ceartă, neînțelegere.

cîrcserdár, *cîrcserdari,* s.m. || Din tc. *kır serdar* || (Înv.) Căpitan de jandarmi turci. • Comandantul unei potere.

cîrd, *cîrduri,* s.n. || Din scr. *krd* || **1.** Grup mare de animale, de păsări, de pești de același fel. **2.** (Depr.) Ceată de oameni. **3.** (Fig.) Mulțime, grămadă, șir (de ani).

cîrdășie, *cîrdășii,* s.f. || Din *cardaș* (< tc. *kardaș),* înv. „ortac, camarad" || Întovărășire în scopuri necinstite. || Și: **cărdășie** s.f.

cîrîí, pers. 3 *cîrîie,* vb. IV. || Din *cîr* || **1.** Intranz. (Despre păsări) A scoate sunete scurte guturale. **2.** Intranz. (Peior.; despre oameni) A vorbi pe un ton strident, ascuțit, neplăcut. **3.** Tranz. (Fig.) A cicăli, a bate la cap pe cineva.

cîrîiálă, *cîrîieli,* s.f. || Din *cîrîi* || **1.** Cîrîit. **2.** Bombăneală, ceartă.

cîrîít s.n. Faptul de *a cîrîi.*

cîrjă, *cîrje* și *cîrji,* s.f. || Din sl. *kryžĭ* „cruce" || **1.** Băț bifurcat la partea superioară, de care se servesc infirmii la mers. **2.** Baston încovoiat la partea superioară.

cîrlán, *cîrlani,* s.m. **1.** Miel sau ied înțărcat. **2.** Mînz sau cal pînă la trei ani.

cîrlíg, *cîrlige,* s.n. || Cf. bg. *kărlik* || **1.** Piesă de metal încovoiată la un capăt, servind pentru a atîrna, a prinde sau a agăța un obiect. **2.** Piesă metalică a undiței, în forma unui ac îndoit, în care se înfige momeala. **3.** Încuietoare la o ușă formată dintr-o tijă fixată la un capăt printr-un șurub și avînd celălalt capăt îndoit pentru a putea intra într-un inel. **4.** Prăjină încovoiată la un capăt, cu care se scoate găleata din fîntînă. **5.** Mic dispozitiv cu care se prind rufele pe frînghie.

cîrlionț, *cîrlionți,* s.m. Buclă de păr, zuluf.

cîrlionțá, *cîrlionțez,* vb. I. Tranz. || Din *cîrlionț* || A bucla părul, a face cîrlionți.

cîrlionțát, -ă, *cîrlionțați, -te,* adj. (Despre păr) Buclat.

cîrmáci, *cîrmaci,* s.m. || Din bg. *kărmač* || **1.** Persoană care manevrează cîrma unei nave. **2.** (Fig.) Cîrmuitor, conducător.

cîrmă, *cîrme,* s.f. || Din sl. *krŭma* || **1.** Dispozitiv cu ajutorul căruia se conduce o navă sau o aeronavă. **2.** (Fig.) Guvernare, cîrmuire.

cîrmí, *cîrmesc,* vb. IV. Intranz. || Din sl. *krŭmiti* || A schimba direcția de mers. • (Fig.) A se abate de la o hotărîre.

cîrmíz (1, 2) s.m., **(3)** s.n. || Din tc. *kırmız* || **1.** S.m. Plantă erbacee cu flori albe-roz, cu fructe mici, sferice, roșii sau negre. **2.** S.m. (Entom.) Coșenilă. **3.** S.n. Materie colorantă obținută din gogoși de coșenilă.

cîrmuí, *cîrmuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *cîrmă* || A guverna, a conduce, a administra.

cîrmuíre, *cîrmuiri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a cîrmui.* **2.** Organ de conducere; guvern, stăpînire.

cîrmuitór, -oáre, *cîrmuitori, -oare,* s.m. și f. || Din *cîrmui* || Persoană care guvernează, care conduce o instituție, un stat etc.

cîrn, -ă, *cîrni, -e,* adj. || Din sl. *krănŭ* || **1.** (Despre nas) Mic și ridicat puțin în sus. • (Despre oameni) Cu nasul mic și ridicat în sus. **2.** (Fig.; despre obiecte) Cu vîrful strîmbat, îndoit în sus.

cîrnát, *cîrnați,* s.m. || Lat. **carnacius* || **1.** Produs alimentar din carne tocată, introdusă în intestine de porc, de oaie sau din material plastic. **2.** (Fig.) Șir lung. || Și: **cîrnáț** s.m.

cîrnáț s.m. v. **cîrnat.**

cîrnăciór, *cîrnăciori,* s.m. || Din *cîrnat* || Diminutiv al lui *cîrnat;* cîrnat mic.

cîrneleágă, *cîrneleagi,* s.m. || Lat. *carnem ligat* || (În religia ortodoxă) Cîșlegi de iarnă, perioada dintre Crăciun și postul Paștilor.

cîrní, *cîrnesc,* vb. IV. || Din *cîrn* || **1.** Intranz. și tranz. (Pop.) A (se) îndrepta în altă direcție. **2.** Tranz. A îndepărta vîrfurile de lăstari la vița de vie, la bumbac etc., pentru a grăbi coacerea fructelor.

cîrpáci, *cîrpaci,* s.m. || Din bg. *kărpač* || Meseriaș care lucrează prost.

cîrpă, *cîrpe,* s.f. || Din bg. *kărpa,* scr. *krpa* || **1.** Bucată de pînză folosită pentru șters praful, vasele etc. **2.** Scutec. **3.** (Fig.) Om fără personalitate, fără vigoare.

cîrpătór, *cîrpătoare,* s.n. || Lat. *coopertorium* || **1.** Taler, placă de lemn pe care se taie carnea, ceapa etc. **2.** Scîndură pe care se întinde aluatul.

cîrpeálă, *cîrpeli,* s.f. || Din *cîrpi* || Faptul de a cîrpi; reparație sumară sau prost executată.

cîrpí, *cîrpesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *krŭpiti* || **1.** A petici; a repara; a coase un obiect rupt sau descusut. ○ Expr. *Cu ochii cîrpiți de somn* = cu ochii nedeschiși complet, din cauza somnului. **2.** (Fig.; fam.) A pălmui pe cineva.

cîrpitúră, *cîrpituri,* s.f. || Din *cîrpi* || Reparație sumară (prost executată).

cîrteálă, *cîrteli,* s.f. || Din *cîrti* || (Pop.) Faptul de a cîrti; protest, manifestare de nemulțumire.

cîrtí, *cîrtesc,* vb. IV. Intranz. A-și exprima nemulțumirea (prin murmure); a protesta.

cîrtiță, *cîrtițe,* s.f. || Din bg. *kărtica,* scr. *krtica* || Mamifer insectivor de talie mică, cu blana neagră, prețioasă, cu ochii mici ascunși sub piele și cu labele anterioare adaptate la săpat; trăiește în galerii subterane; sobol.

cîșiță, *cîșițe,* s.f. Vierme mic (larva unei insecte) care se dezvoltă în brînză.

cîșlégi s.f. pl. || Lat. *caseum ligat* || (În religia ortodoxă) Interval de timp între două posturi, cînd se poate mînca de dulce.

cîștíg, *cîștiguri*, s.n. || Din *cîștiga* || Ceea ce cîștigă cineva; bun material cîștigat. ○ Expr. *A fi în cîștig* = a avea un avantaj față de cineva.

cîștigá, *cîștig*, vb. I. || Lat. *castigare* || **1.** Tranz. A dobîndi bani sau alte bunuri materiale (prin muncă sau prin alte mijloace); (fig.) a dobîndi experiență, cunoștințe etc. **2.** Tranz. A atrage de partea sa; a cuceri. **3.** Tranz. A obține victoria (într-o întrecere sportivă, într-o luptă, într-un proces etc.). **4.** Intranz. A-și spori calitatea, greutatea etc.

cîștigătór, -oáre, *cîștigători, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *cîștiga* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care a obținut un avantaj, o victorie asupra cuiva. **2.** Adj. Care dă dreptul la cîștig.

cît, -ă, adv., conj., **(5)** *cîți, cîte*, pron., **(6)** *cîturi*, s.n. || Lat. *quantus* || **1.** Adv. În ce măsură, în ce grad; în ce durată de timp: *cît de mult a crescut!* ○ *Cît colo* = departe. *Cît de cît* = puțin de tot; măcar. **2.** Adv. (Cu valoare de prepoziție, în comparații) *Cît muntele de mare.* **3.** Conj. (Introduce propoziții temporale, modale sau atributive) În timpul în care...; în măsura în care... ○ *Cît ai bate din palme* = foarte repede. *Cît se poate de* = foarte. **4.** Conj. (Introduce propoziții completive directe) *Am dat cît mi-a cerut.* **5.** Pron. interog. *Cît e ceasul?* • Pron. nehot. ○ Expr. *Cîtă frunză și iarbă* = o cantitate sau o mulțime foarte mare. *Cîte-n lună și-n soare* = de tot soiul. **6.** S.n. (Mat.) Rezultatul unei împărțiri.

cîte adv. || Lat. *cata* || Formează numerale distributive și colective: *două cîte două; cîte trele.*

cîtelea, cîta pron. interog. || Din *cît* || (Precedat de art. *al, a*) Este folosit pentru a afla locul pe care îl ocupă cineva sau ceva într-o serie: *al cîtelea este la rînd?*

cîteodátă adv. || *Cîte* + *o* + *dată* || Uneori, din cînd în cînd.

cîteși- || *Cîte* + *și* || Element de compunere însemnînd „toți (toate) laolaltă", care servește la formarea unor numerale colective: *cîteși patru.*

cîtíme, *cîtimi*, s.f. || *Cît* + *-ime* || Ceea ce se poate măsura sau număra: cantitate, număr, mărime, volum.

cîtuși adv. || *Cît(u)* + *și* || *Cîtuși de puțin* = oricît de puțin; absolut deloc.

cîtvá, cîtăvá, *cîțiva, cîteva*, pron. nehot., adj. nehot. || *Cît* + *va* || Un număr mic, o cantitate mică (din una mai mare).

clacá, *clachez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *claquer* || (Despre sportivi) A-și rupe ori a-și leza un tendon de la un picior.

clacáj, *clacaje*, s.n. || Din fr. *claquage* || Ruptură sau tensiune a tendoanelor sau mușchilor, în timpul unui efort fizic.

clácă, *clăci*, s.f. || Din bg. *tlaka* || **1.** Formă a rentei feudale care consta în obligația țăranilor dependenți de a munci gratuit pe pămîntul moșierului. **2.** Muncă colectivă benevolă, pe care o fac țăranii unii în folosul altora, în timpul căreia se povestește, se cîntă, se spun glume. ○ *Vorbe de clacă* = vorbe inutile, neserioase; flecăreală.

clachétă, *clachete*, s.f. || Din fr. *claquette* || Dispozitiv de semnalare, cu un braț mobil, folosit în filmările sincrone.

cláie, *clái*, s.f. || Din bg., scr. *kladnja* || Grămadă mare de fîn sau de cereale, de obicei de formă conică. • (Fig.) Grămadă de lucruri sau de ființe în dezordine. ○ Expr. *Claie peste grămadă* = în dezordine.

clámă, *clame*, s.f. || Din germ. *Klammer* || Agrafă cu care se prind foi volante, părul etc.

clamoáre s.f. || Din lat. *clamor, -is*, fr. *clameur* || Strigăt de protest, de nemulțumire sau de ajutor.

clan, *clanuri*, s.n. || Din fr. *clan* || **1.** Comunitate din comuna primitivă, formată din oameni uniți prin legături de rudenie și de limbă. **2.** (Peior). Clică.

clandestín, -ă, *clandestini, -e*, adj. || Din fr. *clandestin*, lat. *clandestinus* || Făcut în ascuns, ilegal.

clánță, *clanțe*, s.f. || Cf. *clanț*, interj. || **1.** Mîner la broasca ușii. **2.** (Peior.) Gură. ○ Expr. *Ține-ți clanța* = taci! nu mai vorbi!

clápă, *clape*, s.f. || Din germ. *Klappe* || **1.** Fiecare dintre piesele mobile care alcătuiesc claviatura unui pian, a unei orgi etc. **2.** Fiecare dintre discurile unei mașini de scris sau de calculat care, prin apăsare, fac să se imprime litere sau cifre. **3.** Bucată mobilă de stofă care cade peste deschizătura unui buzunar. **4.** Placă articulată folosită la închiderea sau deschiderea unui orificiu. ○ Expr. *A trage cuiva clapa* = a păcăli, a înșela pe cineva.

clapón, *claponi*, s.m. || Din pol. *kaplon* || Cocoș castrat.

clar, -ă, *clari, -e*, adj. || Din lat. *clarus*, fr. *clair* || **1.** Care se distinge bine; limpede, pur, transparent; (despre aer, cer) senin, luminos. ○ (Substantivat, n.) *Clar de lună* = lumină de lună (plină). **2.** (Despre sunete, voce) Care răsună distinct. **3.** Ușor de înțeles; lămurit; evident.

clarificá, *clarific*, vb. I. Tranz. și refl. || Din lat. *clarificare*, fr. *clarifier* || A face să devină sau a deveni mai clar, a (se) lămuri; a (se) face mai ușor de înțeles.

clarinét, *clarinete*, s.n. || Din fr. *clarinette*, germ. *Klarinette* || Instrument muzical de suflat, în formă de tub lărgit la un capăt, prevăzut cu găuri și cu clape.

claritáte s.f. || Din lat. *claritas, -atis*, fr. *clarté* || **1.** Însușirea de a fi clar, limpede. **2.** Calitate a sunetului, a vocii de a se auzi distinct, curat. **3.** Calitate a stilului, a exprimării, a gîndirii de a fi ușor de înțeles, lămurit.

clarobscúr s.n. || Din fr. *clair-obscur* || Procedeu grafic și pictural de distribuire a luminii și a umbrelor în vederea obținerii efectelor dorite (trecere gradată sau contrast pronunțat între umbră și lumină).

clarvăzătór, -oáre, *clarvăzători, -oare*, adj. || *Clar* + *văzător* (după fr. *clairvoyant*) || Care întrevede clar cum se va desfășura în viitor o acțiune, o situație; perspicace.

clarvizi úne s.f. || După fr. *clairvoyance* || Calitatea de a fi clarvăzător, de a pătrunde sen-

sul unui eveniment, al unui fenomen și de a prevedea desfășurarea lui.

clasá, *clasez,* vb. I. || Din fr. *classer* || **1.** Tranz. A aranja ceva pe clase, pe categorii; a pune într-o anumită ordine. **2.** Refl. A obține un anumit loc într-un clasament. **3.** Tranz. (Jur.) A dispune încetarea unui proces penal.

clasaménț, *clasamente,* s.n. || Din fr. *classement* || Ordinea valorică în care sînt grupați participanții la o competiție sportivă, potrivit rezultatelor obținute.

clásă, *clase,* s.f. || Din fr. *classe,* germ. *Klasse* || **1.** Gurp de obiecte, de fenomene sau de ființe cu însușiri comune. **2.** *Clase sociale* = grupuri mari de oameni constituite istoric, care se deosebesc între ele prin situația lor economică determinată, în esență, de poziția lor față de mijloacele de producție și care au o psihologie, o conștiință socială și interese fundamentale proprii. *Clasa muncitoare* v. *muncitor.* **3.** (Biol.) Categorie sistematică inferioară încrengăturii și superioară ordinului. **4.** (Mat.) Fiecare dintre grupele de cîte trei cifre ale unui număr cu mai multe cifre. **5.** Unitate organizatorică în învățămînt compusă dintr-un număr de elevi de aceeași vîrstă și care se pregătesc după aceeași programă; sală în care se țin cursurile pentru un astfel de grup. **6.** Categorie, grad (la vagoanele de tren, de tramvai etc.). **7.** Rang, grad, categorie în care este încadrat cineva potrivit funcției deținute.

clásic, -ă, *clasici, -ce,* adj. || Din fr. *classique,* lat. *classicus* || **1.** Care aparține clasicismului, care se referă la clasicism. **2.** (Despre opere literare, artistice etc.) Care servește ca model de perfecțiune. **3.** (Despre scriitori, oameni de știință; adesea substantivat) A cărui operă își păstrează valoarea de-a lungul veacurilor. **4.** Tipic, caracteristic.

clasicísm s.n. || Din fr. *classicisme* || **1.** Ansamblu de trăsături proprii culturii antice greco-latine cînd aceasta a atins apogeul (sec. V—IV î.e.n.), fiind întemeiate pe un ideal de frumusețe armonioasă, echilibrată și senină. **2.** Curent în arta și literatura europeană, în special franceză, apărut în sec. XVIII, care tindea spre imitarea modelelor greco-latine; urmărea disciplinarea imaginației și a sensibilității de către rațiune prin cultul pentru adevăr și natural, prin respectarea strictă a anumitor reguli care ar guverna diversele genuri.

clasicíst, -ă, *clasiciști, -ste,* s.m. și f. || Din *clasic* || Persoană care se ocupă cu studiul limbilor și culturii clasice antice.

clasificá, *clasific,* vb. I. Tranz. || După fr. *classifier,* it. *classificare* || **1.** A repartiza pe clase sau într-o anumită ordine. **2.** A stabili locul cuvenit cuiva în urma unui examen, a unui concurs etc.

clasificáre, *clasificări,* s.f. Acțiunea de *a clasifica;* repartizare sistematică pe clasă sau într-o anumită ordine.

clasór, *clasoare,* s.n. || Din fr. *classeur* || Mapă, album, cutie etc. în care se păstrează hîrtii sau documente clasate. • Carnet cu file pregătite special în care filateliștii își păstrează mărcile poștale.

clástic, -ă, *clastici, -ce,* adj. || Din fr. *clastique;* cf. gr. *klastos* „sfărîmat" || (Despre roci) Detritic.

claustrá, *claustrez,* vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *claustrer;* cf. lat. *claustrum* „incintă, loc închis" || (Livr.) A (se) închide într-o mănăstire sau, *p. ext.,* într-un loc retras.

cláuză, *clauze,* s.f. || Din fr. *clause* || Prevedere cuprinsă într-un act juridic. ○ *C. națiunii celei mai favorizate* = clauză prin care, într-un acord internațional, părțile contractante se angajează să-și acorde reciproc condiții și înlesniri economice echivalente celor pe care le-au acordat sau le vor acorda oricărui alt stat.

clavecín, *clavecine,* s.n. || Din fr. *clavecin* || Vechi instrument muzical cu claviatură și cu coarde, asemănător pianului; cembalo.

claviatúră, *claviaturi,* s.f. || Din germ. *Klaviatur* || Totalitatea clapelor unui pian, ale unei mașini de scris etc.

claviculár, -ă, *claviculari, -e,* adj. || Din fr. *claviculaire* || Care ține de claviculă.

clavículă, *clavicule,* s.f. || Din fr. *clavicule,* lat. *clavicula* (< *clavis* „cheie") || Fiecare dintre cele două oase care se articulează cu sternul și cu omoplații.

clavír, *clavire,* s.n. || Din germ. *Klavier* „pian" || (Rar) Pian.

claxón, *claxoane,* s.n. || Din fr., engl. *klaxon,* de la numele firmei care a fabricat mai întîi acest dispozitiv || Dispozitiv de semnalizare sonoră, acționat electric și folosit la autovehicule.

claxoná, *claxonez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *klaxonner* || A semnaliza cu claxonul.

clăbúc, *clăbuci,* s.m. || Din bg. *klabuk,* scr. *klobuk* || **1.** Spumă pe care o face săpunul amestecat cu apă. **2.** Spumă care apare la suprafața unor lichide cînd fierb sau cînd sînt agitate. **3.** Salivă spumoasă cu bășici, pe care o fac mai ales caii. **4.** Rotocoale de fum sau de aburi.

clăcáș, *clăcași,* s.m. || Din *clacă* || **1.** Țăran obligat să facă clacă **(1). 2.** Persoană care ia parte la o clacă **(2).**

clădăríe, *clădării,* s.f. || Din *cladă,* reg., „grămadă, morman" || Grămadă mare de lucruri puse la întîmplare, unul peste altul.

clădí, *clădesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *kladon, klasti* || **1.** A zidi, a construi. **2.** A așeza unul peste altul, în mod sistematic, lucruri de același fel.

clădíre, *clădiri,* s.f. Acțiunea de *a clădi;* construcție, casă, edificiu care servește la adăpostirea oamenilor sau a animalelor, a materialelor etc.

clămpăní, *clămpănesc,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A produce un zgomot caracteristic prin lovire, prin trîntirea unui capac etc. • (Fig.) A flecări.

clănțăní, *clănțănesc,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A-și ciocni unul de altul, în mod ritmic, dinții (de frig, de frică etc.). • (Fig.) A pălăvrăgi, a flecări.

clănțău, *clănțăi,* s.m. || Din *clanță* || Om care vorbește mult (și pe un ton agresiv).

clăpăúg, -ă, *clăpăugi, -ge,* adj. || Din ucr. *klapo-uchyj* || (Despre urechi) Mare și aplecat în jos; pleoștit. • (Fig.; despre oameni) Prostănac, bleg.

clătí, *clătesc,* vb. IV. || Din sl. *klatiti* || **1.** Tranz. A limpezi în apă curată un obiect spălat. **2.** Refl. și tranz. (Înv. și pop.) A (se) clătina.

clătină, *clătin,* vb. I. || Din *clăti* || **1.** Tranz., intranz. și refl. A (se) mișca ușor, într-o parte și în alta. **2.** Refl. A șovăi în mers, a se împletici. • (Fig.) A fi într-o situație critică, nesigură.

clătinătúră, *clătinături,* s.f. || Din *clătina* || Mișcare într-o parte și în alta. • Mișcare agitată sau șovăitoare.

clătít, -ă, *clătiți, -te,* adj., s.f. **1.** Adj. (Despre rufe, vase etc.) Limpezit cu apă. **2.** S.f. Un fel de plăcintă subțire, prăjită în grăsime, unsă cu dulceață, marmeladă etc. și apoi rulată.

clean, *cleni,* s.m. || Din bg. *cljan* || Pește teleostean de apă dulce, din familia ciprinidelor, de 25—35 cm, cu corpul gros, acoperit de solzi mari.

clefăí, *cléfăi,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || **1.** A mînca cu zgomot, pleoscăind. **2.** A produce un zgomot caracteristic umblînd prin noroi.

clei, *cleiuri,* s.n. || Din sl. *klej* || **1.** Substanță vîscoasă care servește la lipit; poate fi de origine animală, vegetală sau sintetică. ○ Expr. *A fi clei* = a nu ști nimic (la un examen, la lecție). **2.** Suc gros care se scurge din scoarța unor copaci și care se întărește în contact cu aerul.

cleiós, -oásă, *cleioși, -oase,* adj. || Din *clei* || Lipicios; (despre pămînt) vîscos. • (Despre ouă) Fiert puțin, astfel ca gălbenușul să rămînă moale, vîscos.

clémă, *cleme,* s.f. || Din germ. *Klemme* || Dispozitiv de îmbinare demontabilă a două sau a mai multor elemente (cabluri, bare etc.).

clemént, -ă, *clemenți, -te,* adj. || Din fr. *clément,* lat. *clemens, -ntis* || (Livr.) Indulgent, iertător, blînd, bun.

cleménță, *clemențe,* s.f. || Din lat. *clementia,* fr. *clémence* || (Livr.) Îndurare, iertare; indulgență.

clenci, *clenciuri,* s.n. || Din bg. *klinče* || **1.** (Pop.) Cîrlig (făcut dintr-o creangă); creangă cu bifurcație. • Fiecare dintre bifurcațiile coarnelor cerbului. **2.** (Fig.) Sens ascuns, tîlc. **3.** Motiv de ceartă.

clepsídră, *clepsidre,* s.f. || Din fr. *clepsydre,* lat. *clepsydra* || Instrument cu care se măsura în trecut timpul, după cantitatea de apă sau de nisip scursă, printr-un orificiu, dintr-un rezervor.

cleptomán, -ă, *cleptomani, -e,* s.m. și f. || Din fr. *kleptomane;* gr. *kleptes* „hoț" + *mania* „manie" || Persoană care suferă de cleptomanie.

cleptomanie s.f. || Din fr. *kleptomanie* || Impulsie patologică pentru furt fără urmărirea unui profit.

cler s.n. || Din lat. *clerus* || Totalitatea preoților unui cult; preoțime.

cléric, *clerici,* s.m. || Din lat. *clericus* || Membru al clerului.

clerícal, -ă, *clericali, -e,* adj. || Din fr. *clérical,* lat. *clericalis* || Privitor la clerici sau la clericalism, care aparține clericilor sau clericalismului.

clericalísm s.n. || Din fr. *cléricalisme* || Curent promovat de cercurile conducătoare ale bisericii (în special catolice), care urmărește întărirea influenței clerului în viața politică, socială și culturală.

cleștár s.n. || Din magh. *krisztály,* germ. *Kristall* || (Poetic) Cristal. *Mi-or face pahar, Pahar de cleștar* (Pop.).

clește, *clești,* s.m., *cleșe,* s.n. || Din sl. *klěšta* || **1.** Unealtă alcătuită din două pîrghii articulate, care servește pentru a apuca, a smulge, a mînui piese etc. ○ Expr. *A-i scoate cuiva vorba (din gură) cu cleștele* = a-l determina pe cineva cu greu să vorbească. **2.** Unealtă de forma unui clește (1), folosită în diverse operații (ex. **c.** de plumbuit, **c.** de cărbuni). **3.** Nume dat apendicelor anterioare ale racilor și crabilor.

cleveteálă, *cleveteli,* s.f. || Din *cleveti* || Bîrfeală, calomnie.

clevetí, *clevetesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *klevetati* || A bîrfi, a defăima, a calomnia.

clică, *clici,* s.f. || Din fr. *clique* || Grup de intriganți; gașcă.

clichéț, *clichete,* s.n. || Din fr. *cliquet* || Pîrghie articulată la un capăt și avînd celălalt capăt profilat, servind de regulă pentru a opri mișcarea unor organe de mașină.

cliént, -ă, *clienți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *client,* lat. *cliens, -tis* || **1.** Persoană care cumpără (regulat) de la un magazin sau care consumă (în mod obișnuit) într-un local public. **2.** Persoană considerată în raport cu medicul sau cu avocatul său.

clientélă, *clientele,* s.f. || Din fr. *clientèle,* lat. *clientela* || Totalitatea clienților unui magazin, unui avocat, unui medic etc.

climactériu s.n. || Din germ. *Klimakterium* || Perioada de sfîrșit a maturității, caracterizată prin încetarea fiziologică a funcției genitale și însoțită de anumite tulburări.

climát, *climate,* s.n. || Din fr. *climat* || **1.** Climă. **2.** (Fig.) Mediu, atmosferă socială, morală etc., ambianță.

climatéric, -ă, *climaterici, -ce,* adj. || Din fr. *climatérique* || Privitor la climă; (despre stațiuni, localități etc.) cu climă potrivită pentru odihnă sau pentru tratarea unor boli.

climátic, -ă, *climatici, -ce,* adj. || Din fr. *climatique* || Climateric.

climatologíe s.f. || Din fr. *climatologie* || Ramură a meteorologiei care studiază caracterele climatice ale diferitelor regiuni ale Pămîntului.

climáx, *climaxuri,* s.n. || Din fr. *climax* || (Biol.) Fază finală a unei succesiuni ecologice, caracterizată prin stabilitatea relativă a biocenozei și prin corespondența acesteia cu clima și solul.

clímă, *clime,* s.f. || Din lat. *clima,* germ. *Klima* || Regim mediu multianual al proceselor și fe-

nomenelor meteorologice (caracteristice unei regiuni) determinat de radiația solară și de circulația maselor de aer, avînd ca principale componente *temperatura* medie a aerului, *nebulozitatea*, *precipitațiile atmosferice* și *vîntul;* climat (1).

clin, *clini,* s.m. || Din sl. *klinŭ* || **1.** Bucată (triunghiulară, trapezoidală) de pînză sau de stofă folosită ca parte componentă sau ca adaos pentru lărgime la un obiect de îmbrăcăminte. ○ Expr. *A nu avea nici în clin nici în mînecă cu cineva* = a nu avea nimic comun, nici o legătură cu cineva. **2.** Petic de pămînt sau de pădure de formă triunghiulară.

clină, *cline,* s.f. || Cf. it. *china* (sub influența lui *înclina)* || (Pop.) Coastă de deal, versant, pantă.

clinc interj. v. **cling.**

clíncher s.n. || Din germ. *Klinker,* fr., engl. *clinker* || Produs intermediar obținut la fabricarea cimenturilor prin încălzirea materialului pînă aproape de temperatura de vitrificare și transformarea lui într-o masă compactă și dură.

clínchet, *clinchete,* s.n. || Din *clinc* || Sunet produs de clopoței, de ciocnirea paharelor etc.

cling interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetul clopoțeilor, ori cel cauzat de ciocnirea unor obiecte de metal sau de sticlă. || Și: **clinc** interj.

clingherít s.n. || Din germ. *Klingerit* || Material fabricat din fire de azbest și de cauciuc, din care se confecționează garnituri rezistente la temperaturi și presiuni înalte.

clínic, -ă, *clinici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *clinique,* gr. *klinikos* (< *kline* „pat") || **1.** S.f. Unitate spitalicească în care se efectuează învățămîntul practic de specialitate la patul bolnavului. **2.** S.f. Totalitatea cunoștințelor teoretice și practice dobîndite prin observarea directă a bolnavilor. **3.** Adj. Care se referă la o clinică **(1),** care se efectuează într-o clinică.

clinicián, -ă, *clinicieni, -e,* s.m. și f. || Din fr. *clinicien* || Medic care lucrează într-o clinică.

clinométru, *clinometre,* s.n. || Din fr. *clinomètre* || Instrument care servește la măsurarea unghiurilor în plan vertical față de orizont.

clinti, *clintesc,* vb. IV. **1.** Tranz. și refl. A (se) mișca puțin din loc; a se urni. **2.** Tranz. (Fig.) A determina pe cineva să se abată de la convingerile sau hotărîrile sale.

clípă, *clipe,* s.f. || Din *clipi* || Interval de timp foarte scurt; clipită. ○ *Într-o clipă* = imediat. *Din clipă-n clipă* = dintr-un moment în altul.

clipeálă, *clipeli,* s.f. || Din *clipi* || Acțiunea de a clipi. ○ *Într-o clipeală* = într-o clipă, numaidecît.

clíper, *clipere,* s.n. || Din fr., engl. *clipper,* germ. *Klipper* || Navă cu pînze, de mari dimensiuni, foarte rapidă, avînd cel puțin trei catarge; obișnuită înainte de apariția navelor cu abur (sec. 19), servea mai ales pentru transport de cereale, de mărfuri etc.

clipi, *clipesc,* vb. IV. Intranz. || Din sl. *klepati* || A apropia și a depărta, în mod reflex, pleoapele una de alta. ○ Expr. *Cît ai clipi din ochi* = foarte repede, imediat. • **(Fig.;** despre surse de lumină) A licări, a pîlpîi.

clipítă, *clipite,* s.f. || Din *clipi* || Clipă. ○ *Într-o clipită* = imediat, numaidecît.

clipocí[1], *clipocesc,* vb. IV. Intranz. || Cf. bg. *klepač* „pleoapă" || (Reg.) A clipi des pentru a îndepărta somnul; a moțăi.

clipocí[2], pers. 3 *clipocește,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Despre ape curgătoare) A produce un zgomot ușor (trecînd peste pietre, lovindu-se de mal); a susura, a murmura.

clips, *clipsuri,* s.n. || Din germ. *Klips* || Broșă, cercel etc. care se prinde cu un fel de clapă sau cu un arc.

clíring s.n. || Din engl., fr. *clearing* || Sistem de decontare fără numerar, între bănci sau între state, prin compensarea reciprocă a creanțelor și datoriilor. || Scris și: *clearing.*

clísă, *clise,* s.f. || Din bg. *klisa* || **1.** Pămînt argilos îmbibat cu apă. **2.** (Reg.) Aliment nedospit sau necopt bine, care, amestecat în gură, devine cleios. **3.** (Reg.) Slănină.

clísmă, *clisme,* s.f. || Din ngr. *klysma,* germ. *Klysma* || Introducere pe cale rectală, cu ajutorul unui irigator, a unei cantități de lichid, pentru evacuarea forțată a materiilor fecale.

clisós, -oásă, *clisoși, -oase,* adj. || Din *clisă* || Vîscos, cleios.

clistír, *clistire,* s.n. || Din ngr. *klistir* || Irigator.

clișéu, *clișee,* s.n. || Din fr. *cliché* || **1.** Imagine fotografică negativă, realizată pe film sau pe sticlă, după care se execută fotografiile; placă sau film fotografic developat. **2.** (Tipogr.) Placă (de lemn, de metal etc.) pe care s-a reprodus sau s-a gravat o imagine, pentru a fi imprimată. **3.** (Fig.) Frază, expresie banală, repetată prea des.

clitóris s.n. || Din fr. *clitoris* || Mic organ erectil la femeie, situat lîngă canalul urinar.

clivăj s.n. || Din fr. *clivage* || Proprietate a unor minerale și roci de a se desface în foi sau plăci cu suprafețe plane.

cloácă, *cloace,* s.f. || Din lat. *cloaca,* fr. *cloaque* || **1.** Canal subteran în care se varsă murdăriile, apa menajeră etc. dintr-un oraș. **2.** Băltoacă murdară și rău mirositoare. • (Fig.) Loc rău famat, mediu imoral. **3.** Cavitate terminală a tubului digestiv, la reptile, păsări, amfibieni, în care se deschid canalul genital și urinar.

cloánță, *cloanțe,* s.f. || Cf. *clonț* || (Pop.) Babă rea și arțăgoasă. • (Fam.; peior.) Gură.

cloásmă s.f. || Din fr. *chloasme* || (Med.) Apariția pe față a unor pete galbene-maronii (în cazuri de sarcină, de hepatite, de anemii etc.).

clocí, *clocesc,* vb. IV. || Din bg. *kloči* || **1.** Tranz. (Despre păsări) A sta pe ouă pentru a le încălzi și a scoate din ele pui. **2.** Tranz. (Fig.) A plănui, a urzi; a se gîndi insistent la ceva. • A sta inactiv, a lenevi. **3.** Refl. (Despre alimente) A căpăta gust și miros neplăcute; a se altera.

clocít, -ă, *clociți, -te,* adj. (Despre ouă) Care a stat un anumit timp sub cloșcă alterîndu-se

și nemaifiind bun de consumat. • (Despre alimente, băuturi) Stătut, alterat.

clocitoáre, *clocitori,* adj., s.f. || Din *cloci* || **1.** Adj. (Despre păsări, mai ales despre găini) Care clocește; care este bună de clocit. **2.** S.f. Instalație sau aparat pentru clocitul artificial al ouălor sau al icrelor.

clócot, *clocote,* s.n. || Din sl. *klokotŭ* || **1.** Mișcare zgomotoasă a lichidelor cînd fierb. ○ Expr. *A da în clocot* = a începe să fiarbă. **2.** Agitație zgomotoasă a apei mării, a unui rîu etc. **3.** (Fig.) Zbucium, frămîntare.

clocoti, *clocotesc,* vb. IV. Intranz. || Din sl. *klokotati* || **1.** (Despre lichide) A fierbe în clocot. • (Despre ape, rîuri) A se agita cu putere, cu zgomot. **2.** (Fig.; despre pasiuni) A fi gata să se dezlănțuie. **3.** (Fig.) A răsuna cu putere, a vui.

clocotíci, *clocotici,* s.m. || Cf. scr. *klokočika* || Nume dat unor specii de plante semiparazite din familia scrofulariaceelor, cu flori mici galbene și fructul o capsulă. Cresc pe pajiști.

clocotiș, *clocotiși,* s.m. || Din *clocotici* || Arbust înalt pînă la 5 m, cu ramificații bogate și inflorescențe cu flori albe, cultivat în perdele de protecție sau în scop decorativ.

clocotitór, -oáre, *clocotitori, -oare,* adj. || Din *clocoti* || **1.** Care clocotește. **2.** (Fig.) Agitat, zgomotos, aprins, gata să se dezlănțuie. **3.** (Fig.) Care răsună puternic, zgomotos.

clocoțél, *clocoței,* s.m. || Cf. *clocot* || Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, înaltă de 20—70 cm, cu flori mari albastre.

cloisonné [Pr.: cloazoné] s.n. || Cuv. fr. || Tehnică în arta emailului, constînd în turnarea acestuia în mici despărțituri sau compartimente metalice, în funcție de motivul ales.

clone interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită strigătul cloștii, al corbului etc.

cloncăní, pers. 3 *cloncănește,* vb. IV. Intranz. || Din *clonc* || (Despre cloști) A scoate strigăte caracteristice.

clondír, *clondire,* s.n. || Din bg. *krondir* || Vas de sticlă cu gîtul scurt și strîmt, în care se păstrează băuturi.

clonț, *clonțuri,* s.n. (Pop). Cioc, plisc. • (Fig.; peior.) Gură.

clónus s.n. || Din fr. *clonus;* cf. gr. *klonos* „agitație" || Succesiune de contracții rapide, ritmice, cu menținerea în tensiune a unor mușchi.

clop, *clopuri,* s.n. || Din magh. *kalap* || (Reg.) Pălărie.

clópot, *clopote,* s.n. || Din sl. *klopotŭ* || **1.** Obiect de metal (în special de bronz) în formă de pară, cu o limbă care, lovindu-se de pereți, produce sunete. • Sunet de clopot (**1**). **2.** *C. scufundător* = cutie de metal sau de beton în care se introduce aer sub presiune, servind la executarea de lucrări sub apă.

clopotár, *clopotari,* s.m. || Din *clopot* || Persoană care trage clopotele la biserică.

clopótniță, *clopotnițe,* s.f. || Din *clopot* || Turn de biserică sau construcție izolată (în formă de turn) în care sînt instalate clopotele. *Clopotnița trosnește, în stîlpi izbește toaca* (Eminescu).

clopoțél, *clopoței,* s.m. || Din *clopot* || **1.** Clopot mic. **2.** (La pl.) Nume dat unor specii de plante erbacee din familia campanulaceelor, cu flori mari albastre, rar albe sau roz, în formă de clopot.

clor s.n. || Din fr. *chlore;* cf. gr. *chloros* „verzui" || (Chim.) Element chimic din familia halogenilor, gaz galben-verzui, foarte toxic, cu miros puternic sufocant, folosit ca dezinfectant și decolorant.

clorál s.n. || Din fr. *chloral* || Substanță chimică lichidă, uleioasă, folosită în farmacie.

clorát, *cloranți,* s.m. || Din fr. *chlorate,* germ. *Chlorat* || Sare a acidului cloric. ○ *C. de potasiu* = substanță cristalină albă, toxică; este folosit ca oxidant, în industria explozivilor, la fabricarea chibriturilor etc.

clorhídric adj. || Din fr. *chlorhydrique* || *Acid c.* = gaz incolor cu miros înțepător. În soluție apoasă este un acid puternic. Este mult folosit în industria chimică.

clóric adj. || Din fr. *chlorique* || *Acid c.* = acid oxigenat al clorului; este un oxidant puternic.

clorít *s.m.* || Din fr. *chlorite* || Alumosilicat natural hidratat de magneziu și fier de culoare verde; este un component important al unor șisturi cristaline iar unele varietăți sînt minereuri de fier.

clorizáre s.f. || După fr. *chlorisation* || Procedeu de dezinfectare a apei cu ajutorul clorului.

clorofílă s.f. || Din fr. *chlorophylle;* gr. *chloros* „verzui" + *phyllon* „frunză" || Pigmentul de culoare verde al plantelor, cu rol principal în procesul de fotosinteză. Se folosește în parfumerie ca dezodorizant și în medicină ca antianemic.

clorofiliánă, *clorofiliene,* adj. || Din fr. *chlorophyllien* || *Asimilație c.* = proces prin care plantele verzi sintetizează substanțele organice din bioxidul de carbon și din apă.

clorofórm s.n. || Din fr. *chloroforme* || Compus organic al clorului, lichid incolor, volatil, întrebuințat în medicină ca narcotic, anestezic și analgezic.

cloromicetínă s.f. || Din fr. *chloromycétine;* fr. *chlore* „clor" + gr. *mykes* „ciupercă" || Antibiotic utilizat în tratamentul bolilor infecțioase.

cloroplást, *cloroplaste,* s.n. || Din fr. *chloroplaste;* gr. *chloros* „verzui" + *plastos* „modelat" || Corpuscul din citoplasmă, de culoare verde, cu clorofilă, de formă și dimensiuni variabile.

cloroprén s.n. Lichid incolor din care, prin polimerizare, se obține cauciucul sintetic.

clorótic, -ă, *clorotici, -ce,* adj. || Din fr. *chlorotique* || Bolnav de cloroză; palid, firav, anemic.

cloróză s.f. || Din fr. *chlorose* || **1.** Formă de anemie, întîlnită mai des la fetele tinere, caracterizată prin culoarea palidă-verzuie a pielii și prin scăderea hemoglobinei. **2.** Boală a plantelor manifestată prin decolorarea frunzelor.

clorúră, *cloruri,* s.f. || Din fr. *chlorure* || Sare a acidului clorhidric. ○ *C. de sodiu* = sare de

bucătărie. *C. de polivinil* = produs macromolecular întrebuințat ca material în construcții, în electrotehnică etc. *C. de var* = pulbere albă care absoarbe apa, întrebuințată ca decolorant și dezinfectant. *C. mercuroasă* = calomel.

closét, *closete,* s.n. || Din engl., fr. *closet* (< fr. *clos* „închis") || Instalație igienică servind la satisfacerea nevoilor fiziologice de evacuare.

cloș, cloșuri, s.n. || Din fr. *cloche* || Croială în formă de clopot, cu falduri sau evazată.

clóșcă, *cloști,* s.f. || Din bg. *kločka* || **1.** Găină (sau altă pasăre) care clocește sau care își îngrijește puii. ○ *C. artificială* = incubator. ○ Expr. *Fură ouăle de sub cloșcă,* se spune despre un hoț foarte abil. *A ședea cloșcă* = a fi inactiv, a nu face nimic. **2.** *Cloșca cu pui* = constelație din emisfera boreală.

clovn, *clovni,* s.m. || Din fr., engl., *clown,* însemnînd la origine „bădăran" || Interpret de circ cu aptitudini acrobatice, muzicale etc., care creează tipuri excentrice de factură comică grotescă.

clovnerie, *clovnerii,* s.f. || Din fr. *clownerie* || Glume, gesturi, figuri de clovn; bufonerie.

club, *cluburi,* s.n. || Din fr., engl. *club* || Asociație întemeiată cu scopul de a crea membrilor săi condiții pentru desfășurarea, în timpul liber, a unei activități (culturale, sportive etc.); local care servește drept sediu al unei astfel de asociații.

clueér, *cluceri,* s.m. || Din sl. *kliučarĭ* || (În evul mediu) Dregător în Țara Românească și în Moldova care se ocupa cu aprovizionarea curții domnești.

clúpă, *clupe,* s.f. || Din germ. *Kluppe* || Instrument pentru măsurarea diametrului arborilor; compas forestier.

cneaz, *cneji,* s.m. || Din rus., ucr. *knjaz* || Conducător al unui cnezat.

cnezát, *cnezate,* s.n. || Din *cneaz* || (În evul mediu) Formă de organizare politică de tip statal, bazată pe autoritatea unui cneaz. • Teritoriu de sub jurisdicția unui cneaz.

cnócaut, [Pr.: noc-aut] *cnocauturi,* s.n. || Din fr., engl. *knock-out* || Situație a boxerului care, în urma unei lovituri, cade la podea și, neputîndu-se ridica timp de 10 secunde, este scos din luptă.

cnut, *cnuturi,* s.n. || Din rus. *knut* || Bici cu mai multe sfîrcuri prevăzute uneori la capete cu alice de plumb.

co- v. **con-**[1].

coabitá, *coabitez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *cohabiter,* lat. *cohabitare* || A trăi împreună (în aceeași casă); a conviețui.

coácăz, *coacăzi,* s.m. || Din *coacăză* || Arbust ramificat de la bază, cu frunze cu cinci lobi, cu flori galbene-verzui, cultivat pentru fructele sale.

coácăză, *coacăze,* s.f. || Cuv. autohton || Fructul comestibil al coacăzului, în formă de bobițe roșii, cu gust acrișor, dispuse în ciorchini.

coáce, coc, vb. III. || Lat. pop. *cocere* (= *coquere)* || **1.** Tranz. A supune un aliment la acțiunea căldurii, în cuptor, pentru a-l face bun de mîncat; (refl.) *s-a copt pîinea din cuptor.* ○ Expr. *A-i coace cuiva turta* (sau *a i-o coace)* = a căuta să-i facă rău cuiva, a-i întinde cuiva o cursă. **2.** Refl. (Despre plante, fructe) A ajunge la maturitate. **3.** Intranz. (Despre răni, bube) A face puroi.

coacervație *s.f.* || Din fr. *coacervation* || Stare instabilă a unei substanțe coloidale intermediară stărilor de dizolvare și de precipitare.

coádă, *cozi,* s.f. || Lat. pop. *coda* (= *cauda)* || **1.** Porțiunea terminală a corpului vertebratelor; reprezintă o prelungire a coloanei vertebrale. ○ Expr. *A-și vîrî* (sau *băga) coada în ceva* = a se amesteca în probleme care nu-l privesc. *Și-a vîrît dracul coada,* se spune cînd se ivesc neînțelegeri sau complicații într-o problemă. *A călca pe cineva pe coadă* = a jigni, a supăra pe cineva. *A-și pune coada pe spinare* = a pleca (pe furiș), a o șterge. *Cu coada între picioare* = umilit, rușinat. *(Get-beget) coada vacii* = neaoș, băștinaș. • Partea posterioară a peștelui, a șarpelui etc.; smocul de pene de la partea posterioară a păsărilor. **2.** Părul lung, împletit, al femeilor; cosiță. **3.** Partea care leagă frunza, floarea, fructul de tulpină sau de creangă. **4.** Partea dinapoi, mai lungă, a unor veșminte. **5.** Prelungirea luminoasă a cometelor. **6.** Mînerul unor obiecte sau instrumente. ○ Expr. *Coadă de topor* = persoană care servește drept unealtă în mîna dușmanului. **7.** Partea de la sfîrșit a unui lucru, a unui fenomen, a unei perioade de timp. ○ *La coadă* = la urmă, pe cel din urmă loc. ○ Expr. *A nu avea nici cap, nici coadă* = a nu avea înțeles, a fi confuz. • *Coada ochiului* = colțul extern al ochiului. **8.** Șir de oameni care așteaptă să le vină rîndul la un ghișeu, la un magazin etc. **9.** *Coada-șoricelului* = plantă erbacee, ale cărei flori se folosesc în medicină. *Coada calului* = **a)** nume dat mai multor plante erbacee caracterizate prin două tipuri de tulpini: una fertilă și alta sterilă; barba ursului; **b)** plantă erbacee acvatică cu frunze liniare și cu flori mici, verzui.

coafá, *coafez,* vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *coiffer* || A(-și) ondula părul (la coafor); a-și aranja cu îngrijire părul, a și-l pieptăna.

coaféză, *coafeze,* s.f. || Din fr. *coiffeuse* || Femeie care are meseria de a coafa.

coafór, *coafori,* s.m. || Din fr. *coiffeur* || Bărbat care are meseria de a coafa.

coafúră, *coafuri,* s.f. || Din fr. *coiffure* || Felul cum este aranjat sau ondulat părul de pe cap (mai ales la femei).

coágul, *coaguli,* s.m. || Din lat., fr. *coagulum* || Masă de substanță (sînge, lapte) închegată; cheag.

coagulá, *coagulez,* vb. I. Refl. || Din fr. *coaguler,* lat. *coagulare* || (Despre lichide) A se închega.

coagulánt, -ă, *coagulanți, -te,* adj., s.m. || Din fr. *coagulant* || (Substanță) care are proprietatea de a coagula.

coájă, *coji,* s.f. || Din sl. *koža* || **1.** Țesutul extern, protector al rădăcinilor, tulpinilor și ra-

murilor unei plante; scoarță; învelișul exterior al fructelor, al semințelor etc. • Învelișul tare, calcaros al oului. **2.** Partea exterioară, mai tare, a unor alimente coapte. **3.** Strat exterior, întărit, al unei răni.

coálă, *coli,* s.f. || Din ngr. *kolla* || **1.** Foaie dreptunghiulară de hîrtie, de carton, de celofan etc. ○ *C. de tipar* = unitate de măsură pentru volumul unei cărți, egală cu 16 pagini tipărite. **2.** Totalitatea mărcilor poștale tipărite pe aceeași filă și care nu au fost desprinse una de alta.

coaliție, *coaliții,* s.f. || Din fr. *coalition* || Alianță, înțelegere între state, partide sau grupări politice pentru realizarea unor scopuri comune.

coalizá, *coalizez,* vb. I. Refl. || Din fr. *coaliser* || A face o coaliție, a se uni, a se alia în vederea unei acțiuni comune.

coámă, *coame,* s.f. || Lat. *coma* || **1.** Păr lung și stufos pe gîtul unor animale. **2.** Creasta unui deal sau a unui munte. **3.** Partea superioară, orizontală, a unui zid; linia de întîlnire a două versante de acoperiș.

coáná s.f. v. **cucoană.**

coápsă, *coapse,* s.f. || Lat. *coxa* || (La oameni) Partea piciorului între șold și genunchi; (la animale) partea superioară a picioarelor dinapoi, cuprinsă între crupă și gambă.

coárbă, *coarbe,* s.f. || Din ucr. *korba* || Unealtă manuală de găurit, formată dintr-o tijă cotită cu care se acționează burghiul.

coárdă, *coarde* și *corzi,* s.f. || Lat. *chorda* || **1.** Fir elastic din păr, din metal etc. la anumite instrumente muzicale, care produce, prin vibrație sunete; strună. ○ Expr. *A întinde coarda prea tare* = a exagera, a împinge lucrurile prea departe. *A atinge pe cineva la coarda sensibilă* = a se adresa cuiva cu vorbe la care acesta este foarte sensibil. • *Coarde vocale* = formații ligamentoase simetrice din interiorul laringelui, care, prin vibrare, produc vocea. **2.** Segment de dreaptă care unește două puncte ale unei curbe. **3.** Sfoară care leagă brațele ferăstrăului și care, prin răsucire, întinde pînza uneltei. **4.** Frînghie folosită în gimnastica artistică, în jocurile de copii etc. • Frînghie care mărginește cele patru laturi ale ringului de box. **5.** Ramură a butucului viței de vie. **6.** Șuviță de sirop de zahăr, prea tare legat.

coárnă, *coarne,* s.f. || Lat. *corna* (pl. lui *cornum,* devenit sg. f.) || **1.** Fructul comestibil, roșu, acrișor, al cornului[1]. **2.** Soi de viță de vie care produce struguri cu boaba lunguiață, neagră sau galbenă-verzuie, cu coaja tare.

coásă, *coase,* s.f. || Din sl. *kosa* || **1.** Unealtă agricolă pentru cosit, compusă dintr-o lamă de oțel fixată pe o coadă lungă. **2.** Acțiunea de a cosi; timpul cînd se cosește.

coáse, *cos,* vb. III. Tranz. || Lat. pop. *cosere* (= *consuere*) || **1.** A prinde între ele părțile din care se compune o haină, a fixa un nasture etc., trecînd prin ele un fir cu ajutorul unui ac. **2.** A împreuna, cu ajutorul unui fir special, marginile unei plăgi.

coástă, *coaste,* **s.f.** || Lat. ***costa*** || **1.** Fiecare dintre oasele care leagă coloana vertebrală de stern, alcătuind cutia toracică. ○ Expr. *Slab de i se pot număra coastele* = foarte slab. *A pune cuiva sula în coastă* = a obliga pe cineva să execute imediat un lucru (greu și neplăcut). **2.** Partea laterală a corpului, de la umeri pînă la șold. **3.** Pantă, povîrniș. **4.** Fîșie de uscat care mărginește mările și oceanele; țărm, mal.

coautór, -oáre, *coautori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *coauteur* || **1.** Persoană care a efectuat o lucrare împreună cu altcineva. **2.** Persoană care a comis o infracțiune împreună cu alții.

coaxiál, -ă, *coaxiali, -e,* adj. || Din fr. *coaxial* || (Despre figuri sau corpuri) Care are o axă comună cu altă figură sau cu alt corp.

cobái, *cobai,* s.m. || Din fr. *cobaye* || Mamifer rozător, originar din Peru, folosit în medicină pentru experiențe de laborator. • (Fig.) Subiect pentru experimentare.

cobált s.n. || Din fr. *cobalt,* germ. *Kobalt* || Metal dur, alb-argintiu, inalterabil la temperatura obișnuită. Este întrebuințat în tehnică sub formă de aliaje, la fabricarea unor oțeluri speciale, în radioterapie etc. || Acc. și: *cóbalt.*

cobaltínă s.f. || Din fr. *cobaltine* || Minereu de cobalt, metalic, de culoare cenușie-roz.

cóbe, *cobe,* s.f. || Din sl. *kobĭ* „geniu, augur" || **1.** Boală a găinilor și a gîștelor, manifestată prin apariția unei excrescențe cartilaginoase sub limbă. **2.** (În superstiții) Pasăre, *p. ext.* ființă sau lucru care prevestește o nenorocire.

cobí, *cobesc,* vb. IV. Intranz. și tranz. || Din bg. *kobja,* scr. *kobiti* || (În superstiții) A prevesti ceva rău.

cóbilă, *cobile,* s.f. || Din sl. *kobyla* || Suport alcătuit din două piese de lemn îmbinate, care servește la transportarea plugului pe drum, la și de la locul de arat.

cobiliță, *cobilițe,* s.f. || Din bg., scr. *kobilica* || Bucată de lemn curbată, cu torți, cîrlige sau crestături la capete, cu care se poartă pe umăr găleți cu apă, coșuri etc.

coblizán, *coblizani,* s.m. (Reg.; peior.) Băiat sau tînăr înalt, solid; vlăjgan, găligan.

coból s.n. || Din fr.; engl. *co[mmon] b[usiness] o[riented] l[anguage]* || (Inform.) Limbaj utilizat în programarea automată.

coborî, *cobór,* vb. IV. || Cf. *pogorî* || **1.** Intranz. și refl. A se da jos dintr-un vehicul (sau dintr-un loc mai ridicat); a (se) lăsa în jos. **2.** Tranz. *A coborî tonul* (sau *glasul)* = a vorbi cu un ton mai blînd și mai scăzut. *A coborî ochii* (sau *privirea)* = a privi în jos cu timiditate sau cu un sentiment de vinovăție. **3.** Intranz. (Despre corpuri cerești) A se apropia de asfințit. • (Despre întuneric, ceață) A se lăsa, a cădea; a sosi. • (Despre temperatură) A scădea. • (Despre voce, ton) A trece la un registru mai grav. **4.** Intranz. A se trage din... **5.** Tranz. A face să scadă valoarea unei mărimi. || Și: **scoborî, pogorî** vb. IV.

coborîș, *coborîșuri,* s.n. || Din *coborî* || Faptul de a coborî; povîrniș, drum în pantă. || Și: **scoborîș, pogorîș** s.n.

coborîtór, -oáre, *coborîtori, -oare*, adj. || Din *cobori* || **1.** Care coboară; care descreşte. **2.** Care se trage din...; descendent. || Şi: **scoborîtór, -oáre, pogorîtór, -oáre,** adj.

cóbră, *cobre*, s.f. || Din fr. *cobra* || Şarpe veninos din Africa şi Asia, lung de 1—2 m, caracterizat prin faptul că în poziţie de atac are partea superioară a corpului umflată, cu pete negre pe gît, semănînd cu nişte ochelari.

cobúr, *coburi*, s.m. || Din tc. *kubur*, ucr., bg. *kobur* || (Pop.) Toc de piele atîrnat la şa, în care se purta în trecut pistolul.

cobúz, *cobuze*, s.n. || Din tc. înv. *kobuz* || **1.** Un fel de fluier sau caval. **2.** Instrument muzical cu coarde, asemănător cu lăuta.

cobzár, *cobzari*, s.m. || Din *cobză* || Lăutar care cîntă din cobză.

cóbză, *cobze*, s.f. || Din ucr., rus., pol. *kobza* || Instrument muzical cu coarde, asemănător lăutei, avînd cutia de rezonanţă foarte bombată, cu gîtul scurt şi încovoiat, care emite sunete prin ciupire. ○ Expr. *A lega pe cineva cobză* = a lega pe cineva foarte strîns (de mîini şi de picioare).

coc[1], *coci*, s.m. || Din fr. *coccus;* cf. gr. *kokkos* „grăunte" || Tip de bacterii de formă sferică, dispuse două cîte două, în lanţuri sau în ciorchine.

coc[2], *cocuri*, s.n. || Din fr. *coque* || Pieptănătură femeiască cu părul răsucit sau împletit şi strîns la ceafă ori în creştet.

cóca s.m. invar. || Din fr. *coca*, de la amerind. *koka*, numele unui arbust || Arbust exotic, înalt de 2—3 m, din ale cărui frunze se extrage cocaina.

coca-cóla s.f. || Din engl. *coca-cola*, denumire comercială americană || Băutură răcoritoare care conţine zahăr caramel şi substanţe vegetale extrase din frunzele de coca (decocainizate) şi din seminţele de cola.

cocaínă s.f. || Din fr. *cocaïne* (< *coca*) || Alcaloid extras din frunzele de coca şi întrebuinţat ca anestezic local. Folosirea abuzivă a cocainei dă toxicomanii grave.

cocainomán, -ă, *cocainomani, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *cocaïnomane* || Persoană care foloseşte cocaina ca stupefiant.

cocainomanie s.f. || Din fr. *cocaïnomanie* || Toxicomanie care constă din introducerea excesivă în organism a cocainei.

cocárdă, *cocarde*, s.f. || Din fr. *cocarde* (din v. fr. *coquard* „vanitos") || **1.** Insignă purtată de militari la chipiu sau de civili la piept, în anumite ocazii. **2.** Floare de ceară albă, pe care o poartă invitaţii la nuntă.

cócă[1] s.f. **1.** Aluat. **2.** Pastă cleioasă din făină amestecată cu apă, folosită la lipit; pap.

cócă[2], *coci*, s.f. || Din fr. *coque* || **1.** Structura fuzelajului unui avion, alcătuită numai din pereţi periferici. **2.** Ansamblu constituit din scheletul unei nave şi din învelişul ei exterior.

coccídie, *coccidii*, s.f. || Din fr. *coccidie;* cf. gr. *kokkos* „grăunte" || (La pl.) Ordin de protozoare parazite care trăiesc în celulele epiteliale ale animalelor, provocînd anumite boli; (şi la sg.) protozoar din acest ordin.

coccidióză, *coccidioze*, s.f. || Din fr. *coccidiose* || Nume dat unor boli parazitare la animale (mai ales la păsări şi la iepuri), provocate de coccidii.

cóccis, *coccisuri*, s.n. || Din fr. *coccyx;* cf. gr. *kokkyx* „cuc" || Os mic triunghiular, de la capătul inferior al coloanei vertebrale, format la om din fuzionarea a 3—5 vertebre atrofiate.

coceán, *coceni*, s.m. || Din bg., scr. *kočan* || **1.** Tulpină de porumb. **2.** Ştiulete de porumb de pe care s-au desfăcut boabele. **3.** Mijlocul tare al anumitor fructe sau legume.

cochét, -ă, *cocheţi, -te*, adj. || Din fr. *coquet* „cocoşel" || Care caută să placă (unei persoane de sex opus) printr-o îmbrăcăminte îngrijită, prin purtări alese, căutate. • (Despre obiecte) Drăgălaş, graţios, elegant.

cochetá, *cochetez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *coqueter* || A uza de cochetărie pentru a plăcea, îndeosebi unei persoane de sex opus. • A schimba cu cineva vorbe curtenitoare.

cochetărie, *cochetării*, s.f. || Din fr. *coquetterie* || Atitudine, purtare, mod de a se îmbrăca prin care cineva caută să placă (unei persoane de sex opus).

cochílă s.f. v. **cochilie.**

cochílie, *cochilii*, s.f. || Din fr. *coquille* || **1.** Înveliş calcaros sau silicios al unor moluşte, foraminifere etc. **2.** Formă metalică folosită pentru turnarea unor piese, a lingourilor etc. || Şi: **cochílă** s.f.

cocíe, *cocii*, s.f. || Din scr. *kočija*, magh. *kocsi* || (Înv. şi reg.) Trăsură (uşoară).

cócină, *cocini*, s.f. || Din bg., scr. *kočina* || Coteţ pentru porci. • (Peior.) Cameră, locuinţă murdară, neîngrijită.

cocioábă, *cocioabe*, s.f. Casă mică, sărăcăcioasă, dărăpănată.

cocióc, *cocioace*, s.n. **1.** Nămol vegetal amestecat cu rădăcini de stuf şi de papură, formînd uneori mici insule plutitoare. **2.** Baltă mică, izolată, în regiunea inundabilă a unui rîu şi care nu-şi poate primeni apa.

cociórbă s.f. v. **cociorvă.**

cociórvă, *cociorve*, s.f. || Din rus. *kočerga*, ucr. *kočerha* || Unealtă alcătuită dintr-o placă (triunghiulară) cu o coadă lungă, folosită pentru a scoate jarul din cuptorul de pîine. || Şi: **cociórbă** s.f.

cocîrjá, *cocîrjez*, vb. I. Refl. || Probabil de la *cîrjă* || A se îndoi de spate, a se gîrbovi.

cocîrlă, *cocîrle*, s.f. Mică ciupercă comestibilă, cu pălăria galbenă-roşcată, cu gust şi miros de usturoi.

coclăuri s.n. pl. Locuri pustii, prăpăstioase, neumblate. ○ Expr. *A umbla pe coclauri* = a umbla aiurea, fără rost.

cocleálă, *cocleli*, s.f. || Din *cocli* || Strat din carbonat bazic de cupru, de culoare verde, toxic, care se formează pe suprafaţa obiectelor de cupru sau de alamă sub influenţa umezelii; gust specific al alimentelor păstrate în vase cocîte.

cocléț, *cocleți,* s.m. și *coclețe,* s.n. Fiecare dintre perechile de fire ale iței, printre care se trec firele de urzeală.

coelí, pers. 3 *coclește,* vb. IV. Refl. || Cf. bg. *kotljasvam* || **1.** (Despre obiecte de aramă) A se acoperi cu un strat de cocleală. **2.** (Despre alimente) A căpăta gust de cocleală.

coclít, -ă, *cocliți, -te,* adj. **1.** (Despre obiecte de aramă) Acoperit cu un strat de carbonat bazic de cupru. **2.** (Despre alimente) Cu gust de cocleală. • (Despre gură) Cu senzația unui gust neplăcut cauzat de astfel de alimente.

cocoáșă, *cocoașe,* s.f. || Cf. *gogoașă* || **1.** Protuberanță naturală pe spinarea unor animale, formată din grăsime (ex. la cămilă). **2.** (Med.) Cifoză; gheb.

cocolí, *cocolesc,* vb. IV. Tranz. (Pop. și fam.) **1.** A îngriji pe cineva în mod exagerat; a îmbrăca în haine prea groase. **2.** A răsfăța.

cocolóș, *cocoloașe,* s.n. || Probabil onomatopeic || Bucată sferică dintr-un material; boț, ghemotoc; (în special) bulgăre mic de făină sau de mălai, rămas nefiert într-o mîncare care n-a fost bine amestecată.

cocoloșí, *cocoloșesc,* vb. IV. || Din *cocoloș* || **1.** Tranz. A face cocoloș, a mototoli. **2.** Tranz. A trece cu vederea, a ascunde, a mușamaliza faptele rele ale cuiva. **3.** Refl. A se îmbrăca în haine prea groase.

cocón[1], *coconi,* s.m. **1.** (Înv. și pop.) Fiu, fecior (mai ales din clasele sociale înalte). **2.** (Înv. și reg.) Copil (mic), prunc.

cocón[2], *coconi,* s.m. || Din fr. *cocon* || Înveliș protector în care stau larvele unor insecte; gogoașă.

cocór, *cocori,* s.m. Pasăre migratoare, lungă de 120—130 cm, cu gîtul și picioarele lungi, de culoare cenușie, cu o pată roșie pe cap și cu penele în formă de seceră la vîrful aripilor.

cócos s.m. || Din germ. *Kokos* || *Nucă de cocos* = fructul cocotierului, care conține un suc lăptos comestibil și a cărui coajă are întrebuințări în industrie. *Ulei de cocos* = substanță grasă, obținută din nuca de cocos și folosită la fabricarea săpunurilor de toaletă. *Unt de cocos* = ulei de cocos rafinat, folosit în alimentație.

cocostîrc, *cocostîrci,* s.m. || Din *cocor* + *stîrc* || (Zool.) Barză.

cocóș, (1, 2) *cocoși,* s.m., **(3)** *cocoașe,* s.n. || Din sl. *kokoši* || **1.** S.m. Masculul găinii, mai mare și mai greu decît aceasta, cu o creastă dezvoltată pe cap și cu penele cozii lungi și arcuite. ○ *Cocoș-de-munte* (sau *sălbatic*) = pasăre sălbatică mare, cu pene negre și verzi-albăstrii; este ocrotită prin lege. *Cocoș-de-mesteacăn* = pasăre ocrotită prin lege, lungă de 50—75 cm, cu coada în formă de liră; masculul este negru iar femela brună-ruginie. **2.** S.m. Denumire dată categoriei boxerilor care au greutatea între 51 și 54 kg. **3.** S.n. Ciocănelul care lovește percutorul la armele de vînătoare.

cocoșá, *cocoșez,* vb. I. Refl. || Din *cocoașă* || A se ghebоșa.

cocoșát, -ă, *cocoșați, -te,* adj., s.m. și f. (Persoană) care are cocoașă; ghebos.

cocoșneáță, *cocoșnețe,* s.f. (Ir.) Femeie cu pretenții, dar ridicolă prin atitudine, prin felul de a se purta și prin îmbrăcăminte.

cocótă, *cocote,* s.f. || Din fr. *cocotte* || Femeie de moravuri ușoare; prostituată.

cocotiér, *cocotieri,* s.m. || Din fr. *cocotier* || Palmier cu un buchet mare de frunze în vîrful tulpinii și cu fructele (nucile de cocos) comestibile; lemnul este folosit în construcție.

cocoțá, *cocót* și *cocoțez,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) urca pe ceva, a(se) așeza pe un loc mai ridicat. • (Fig.) A (se) ridica într-un post sau la o situație nemeritată.

cocs, *cocsuri,* s.n. || Din germ. *Koks* || Produs solid, bogat în carbon, obținut prin carbonizarea la temperaturi înalte a cărbunilor sau a unor produse petroliere, întrebuințat în metalurgie, în industria chimică, drept combustibil etc.

cocsacíz s.m. v. **cocsagíz.**

cocsagíz, *cocsagîzi,* s.m. || Din rus. *kok-sagyz* || Plantă erbacee exotică din familia compozitelor, a cărei rădăcină conține un latex folosit la fabricarea cauciucului. || Și: **cocsacíz** s.m.

cocseríe, *cocserii,* s.f. || Din *cocs* || Ansamblul instalațiilor în care se fabrică cocsul, prin distilarea cărbunilor de pămînt.

cocsificá, *cocsific,* vb. I. Tranz. || Din *cocs* || A transforma cărbunii de pămînt sau resturile de petrol în cocs.

cócteil, *cocteiluri,* s.n. || Din engl., fr. *cocktail* || **1.** Băutură preparată dintr-un amestec de băuturi alcoolice. **2.** Recepție cu un număr restrîns de participanți. || Scris și: *cocktail.*

cod[1] s.m. || Din engl. *cod* || Pește teleostean marin, lung pînă la 1,5 m, cu trei înotătoare dorsale, din ficatul căruia se extrage untura de pește. Trăiește în N. Oceanului Atlantic.

cod[2], *coduri,* s.n. || Din fr. *code,* lat. *codex* || **1.** Ansamblul unor reguli de conduită; documentul care le cuprinde. **2.** Act normativ cuprinzînd principalele norme dintr-o anumită ramură a dreptului: *cod civil; codul muncii.* • Culegere de legi; codex. **3.** Sistem de semnale sau de semne convenționale servind la transmiterea unor mesaje; (cib.) sistem de simboluri care reprezintă informația. • *Cod poștal* = număr care se înscrie pe trimiterile poștale în dreptul numelui localității pentru ca aceasta să poată fi mai ușor identificată. **4.** (Biol.) *Cod genetic* = mecanism biochimic prin care se realizează înregistrarea, conservarea și transmiterea informației ereditare.

códa[1] s.f. || Din it. *coda* || Parte finală a unei compoziții muzicale. • Grup de note muzicale care încheie tema unei fugi.

codá[2], *codez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *coder* || A efectua codajul unui mesaj.

codáj s.n. || Din fr. *codage* || Operația de transformare a unui mesaj (text scris) într-un șir de semne convenționale cuprinse într-un cod[2] **(3).**

codálb, -ă, *codalbi, -e,* adj. || *Coadă* + *alb(ă)* || (Despre animale) Care are coada sau vîrful cozii de culoare albă, iar restul de culoare mai închisă.

codână, *coḍane*, s.f. || Din *coadă* || Fetişcană (cu cozi).

codáş, -ă, *codaşi, -e*, s.m. şi f., adj. || Din *coadă* || (Persoană, grup de persoane etc.) care rămîne în urma altora cu munca, cu învăţătura etc.

codát, *codaţi*, adj. || Din *coadă* || (Despre ochi) Prelung, migdalat.

codeálă, *codeli*, s.f. || Din *codi* || Faptul de a se codi; şovăială, ezitare. *După multă codeală, se hotărî să-i spună* (Pop.).

codeínă s.f. || Din fr. *codéine;* cf. gr. *kodeia* „măciulie de mac" || Alcaloid extras din opiu, folosit ca analgezic şi sedativ al tusei.

códex, *codexuri*, s.n. || Cuv. lat. || Codice.

codí, *codesc*, vb. IV. Refl. || Din *coadă* || A şovăi, a ezita.

códice, *codice*, s.n. || Din lat. *codex, -icis* || Culegere de texte vechi, în manuscris.

codicíl, *codicile*, s.n. || Din fr. *codicille*, lat. *codicillus* || Act întocmit în formă testamentară prin care se modifică conţinutul iniţial al unui testament.

codificá, *codific*, vb. I. Tranz. || Din fr. *codifier* || A reuni (legi, documente) într-un cod[2] (2).

codificáre, *codificări*, s.f. **1.** Acţiunea de *a codifica*. **2.** Transpunere a unui mesaj, a unei informaţii etc. din limbajul natural într-un limbaj artificial, cu ajutorul unui cod (3).

códină s.f. || Din *coadă* || **1.** Lînă de calitate inferioară, tunsă de pe capul, coada sau picioarele oilor. **2.** Grîu de calitate inferioară.

codiríşte, *codirişti*, s.f. Coadă de bici.

codîrlă s.f. v. **codîrlă.**

codîrlă, *codîrle*, s.f. || Din *coadă* || Partea din spate, mobilă, care închide coşul unui car sau al unei căruţe. || Şi: **codírlă** s.f.

codobátură, *codobaturi*, s.f. || lat. **codobattula* || Pasăre călătoare mică, cenuşie, cu coada lungă pe care o mişcă întruna. Trăieşte la noi pe lîngă ape.

codobélc, *codobelci*, s.m. || *Coadă* + *berc* (sau *melc)* || Nume dat melcului în jocurile de copii.

codróş, *codroşi*, s.m. || *Coadă* + *roşu* || Gen de păsări migratoare, insectivore, de mărimea vrăbiei, cu coada lungă, roşie.

códru, *codri*, s.m. || Cuv. probabil autohton ori din lat. **quadrum* || **1.** Pădure mare şi bătrînă. ○ Expr. *Voinic de codru* = haiduc. *Ca-n codru* = fără să ţină seamă de nimic, fără să-i pese de nimic. **2.** Bucată mare de pîine sau de mămăligă.

coechipiér, -ă, *coechipieri, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *coéquipier* || Membru al unei echipe de muncă sau sportive, considerat în raport cu tovarăşii săi.

coeficiént, *coeficienţi*, s.m. || Din fr. *coefficient* || **1.** (Mat.) Constantă care multiplică o mărime variabilă. **2.** Mărime, de obicei fără dimensiuni, care indică o anumită proprietate a unui material, a unei substanţe, a unui sistem tehnic etc. şi care are valoare constantă pentru anumite condiţii date. **3.** Raport dintre valorile a două mărimi, care caracterizează o operaţie sau un proces.

coercitív, -ă, *coercitivi, -e*, adj. || Din fr. *coercitif* || Care are puterea, dreptul sau calitatea de a constrînge.

coerciţie s.f. || Din fr. *coercition*, lat. *coercitio* || (Livr.) Constrîngere. • (Dr.) Măsură de constrîngere folosită de organele statului pentru a determina o persoană să-şi îndeplinească o obligaţie.

coeréde, *coerezi*, s.m. || Din lat. *coheres, -edis* || (Dr.) Persoană care are dreptul la o moştenire împreună cu alte persoane.

coerént, -ă, *coerenţi, -te*, adj. || Din fr. *cohérent*, lat. *cohaerens, -ntis* || **1.** Care este format din elemente strîns legate între ele; închegat, logic, armonios. **2.** (Fiz.; despre două sau mai multe unde) Care au aceeaşi lungime de undă şi diferenţe de fază constante în timp.

coerénţă, *coerenţe*, s.f. || Din fr. *cohérence*, lat. *cohaerentia* || Însuşirea de a fi coerent.

coexistá, *coexist*, vb. I. Intranz. || Din fr. *coexister* || A exista în acelaşi timp sau împreună cu cineva sau cu ceva.

coexisténţ, -ă, *coexistenţi, -te*, adj. || Din fr. *coexistant* || Care există simultan sau împreună cu cineva sau cu ceva.

coexisténţă, *coexistenţe*, s.f. || Din fr. *coexistence* || Existenţă simultană a mai multor lucruri, fenomene etc. ○ *C. paşnică* = principiu de politică externă potrivit căruia statele cu orînduiri social-economice diferite trebuie să dezvolte relaţii paşnice, fără a apela, în rezolvarea litigiilor dintre ele, la forţă sau la ameninţarea cu forţa, contribuind fiecare la progresul civilizaţiei prin intensificarea schimburilor de valori materiale şi spirituale.

coeziúne, *coeziuni*, s.f. || Din fr. *cohésion* || **1.** (Fiz.) Forţă care menţine în contact diferite părţi ale unui corp, datorită atracţiei dintre moleculele acelui corp. **2.** (Fig.) Legătură internă strînsă; unitate.

cófă, *cofe*, s.f. || Din bg., scr., ucr. *kofa* || Vas făcut din doage de brad, cu o singură toartă, în care se păstrează apă; doniţă.

cofeínă s.f. v. **cafeínă.**

cóferdam, *coferdamuri*, s.n. || Din engl. *cofferdam* || Compartiment etanş în corpul unei nave, folosit pentru a izola tancurile de combustibil de tancurile de apă sau de alte încăperi vecine.

cofetár, *cofetari*, s.m. || Din *cofet*, sg. înv. al lui *cofeturi* || Persoană care face sau vinde produse de cofetărie.

cofetărie, *cofetării*, s.f. || Din *cofet[uri]* || Local în care se vînd şi se consumă prăjituri şi alte dulciuri.

coféturi s.n. pl. || Din ngr. *ko(n)feta* || Dulciuri (bomboane, zaharicale).

cofráj, *cofraje*, s.n. || Din fr. *coffrage* || Tipar de lemn sau de metal în care se toarnă betonul, mortarul etc., pentru a se întări în forma dorită.

cofrét, *cofrete*, s.n. || Din fr. *coffret* || Firidă închisă în care sînt fixate siguranţele unei instalaţii electrice de putere mică.

cogeámite adj. invar. || Din scr. *kodžamiti* || (Pop.) Foarte mare, foarte înalt; coşcogeamite.

cognitív, -ă, *cognitivi, -e*, adj. || Din fr. *cognitif* || (Filoz.) Referitor la cunoaştere, care aparţine cunoaşterii.

cognoscíbil, -ă, *cognoscibili, -e*, adj. || Din lat. *cognoscibilis* || (Filoz.) Care poate fi cunoscut.

cognoscibilitáte s.f. || Din fr. *cognoscibilité* || (Filoz.) Însuşirea de a putea fi cunoscut.

cohórtă, *cohorte*, s.f. || Din lat. *cohors, -tis* || Unitate de pedestraşi la romani, egală cu a zecea parte dintr-o legiune. • (Fig.) Mulţime, ceată.

coif, *coifuri*, s.n. || Lat. *cofea* || Acoperămînt de metal pentru protecţia capului, purtat în vechime de ostaşi în timpul luptei.

coincíde, pers. 3 *coincíde*, vb. III. Intranz. || Din fr. *coïncider*, lat. *coincidere* (< *cadere* „a cădea") || **1.** (Despre evenimente) A se petrece în acelaşi timp sau în acelaşi loc. **2.** A fi la fel cu ceva, a se potrivi; (despre figuri) a se suprapune perfect.

coincidénţă, *coincidenţe*, s.f. || Din fr. *coïncidence* || Faptul de a coincide; potrivire a unor fapte, evenimente etc.

cointeresá, *cointeresez*, vb. I. Tranz. || Din *co-* + *interesa* || A face ca cineva să fie interesat, într-o acţiune împreună cu alţii; a suscita interesul cuiva, prin stimulente materiale şi morale, în vederea realizării unui scop comun.

cointeresáre s.f. Acţiunea de *a cointeresa*. ○ *C. materială* = principiu potrivit căruia se îmbină, în procesul de producţie, stimularea materială cu răspunderea materială pentru contribuţia la dezvoltarea economică sau socială într-un anumit domeniu.

coiót, *coioţi*, s.m. || Din amerind. *kojott*, sp. *coyote*, fr. *coyote* || Specie de şacal din America de Nord; lupul preriilor.

coji, *cojesc*, vb. IV. || Din *coajă* || **1.** Refl. (Despre pielea cicatrizată, arsă de soare etc.) A se jupui, a se curăţa de coajă. **2.** Refl. (Despre pereţi, tencuială etc.) A se coşcovi, a se scoroji. **3.** Tranz. A curăţa de coajă fructe, legume etc.

cojitoáre, *cojitoare*, s.f. || Din *coji* || (Tehn.) Maşină cu care se efectuează îndepărtarea cojii de pe lemnele rotunde.

cojóc, *cojoace*, s.n. || Din sl. *kožohŭ* || Haină din piele de oaie prelucrată cu miţe cu tot, care se poartă mai ales ca palton (cu blana înăuntru). ○ *A scutura cuiva cojocul* = a bate zdravăn pe cineva. *A-şi păzi cojocul* = a fi prudent.

cojocár, *cojocari*, s.m. || Din *cojoc* || Persoană care lucrează sau vinde cojoace, căciuli etc.

cojocăríe, *cojocării*, s.f. || Din *cojoc* || Atelier unde se confecţionează (sau prăvălie unde se vînd) cojoace, căciuli etc.

col, *coluri*, s.n. || Din fr. *col;* cf. lat. *collum* „gît" || Partea mai îngustă a unui organ sau a unui os (ex. col uterin).

cóla s.m. invar. || Din fr. *kola*, originar dintr-o limbă din Sudan || Arbore exotic înalt de 10—15 m, cu fructe de forma unei nuci, care conţin alcaloizi stimulanţi ai sistemului nervos.

colabáre, *colabări*, s.f. || Din fr. *collaber;* lat. *collabor, collabi* „a se prăbuşi" || (Med.) Turtire, spontană sau provocată în scop terapeutic, a unui organ (ex. a plămînului).

colaborá, *colaborez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *collaborer* || **1.** A participa la o acţiune făcută în comun. **2.** A publica un articol, un studiu, într-un ziar sau într-o revistă.

colaboráre, *colaborări*, s.f. Acţiunea de *a colabora;* formă de relaţii între state, organizaţii etc. în vederea soluţionării unor probleme de interes comun.

colaboratór, -oáre, *colaboratori, -oare*, s.m. şi f. || Din fr. *collaborateur* || Persoană care colaborează la o acţiune, la o lucrare, la o revistă etc.

colaboraţioníst, -ă, *colaboraţionişti, -ste* s.m. şi f. || Din fr. *collaborationniste* || Persoană care colaborează cu ocupanţii străini aflaţi pe teritoriul ţării sale.

colác, *colaci*, s.m. || Din sl. *kolačĭ* || **1.** Pîine (în formă de inel) făcută din suluri de cocă împletită. ○ Expr. *A se face colac* = a se aşeza cu corpul încolăcit. *Colac peste pupăză* = necaz, nenorocire venită peste altă nenorocire. **2.** Obiect de formă inelară. ○ *C. de salvare* = inel de plută sau de cauciuc umflat cu aer, cu ajutorul căruia un naufragiat se poate menţine la suprafaţa apei. **3.** Împrejmuire de piatră sau de lemn, în jurul unei fîntîni. **4.** Rotocol de fum de ţigară.

colagén s.n. || Din fr. *collagène;* gr. *kolla* „clei" + *gennan* „a naşte" || Substanţă de natură proteică din ţesutul conjunctiv, cartilaginos şi osos, care prin fierbere se transformă în gelatină.

colagóg s.n. || Din fr. *cholagogue;* gr. *chole* „bilă" + *agein* „a duce, a conduce" || Aliment sau medicament care provoacă evacuarea bilei în intestin (ex. uleiul de măsline).

colág, *colaje*, s.n. || Din fr. *collage* (< *coller* „a lipi") || Procedeu în arta modernă care constă în compunerea unui tablou prin lipirea laolaltă a unor elemente eterogene, în scopul obţinerii unui efect de ansamblu.

colán, *colane*, s.n. || Din tc. *kolan* || **1.** Salbă, şirag de pietre preţioase, purtat la gît ca podoabă. **2.** Colier cu decoraţii purtat la gît ca distincţie. **3.** Cingătoare împodobită purtată mai ales de femei. *Era încinsă cu un colan de aur* (Negruzzi).

coláps, *colapsuri*, s.n. || Din fr. *collapsus;* lat. *collapsus* „prăbuşit" || Pierderea totală a forţelor organismului, scăderea bruscă a tensiunii arteriale, stare de prostaţie, puls rapid şi foarte slab, datorită unei insuficienţe circulatorii.

colargól s.n. || Din fr. *collargol* || (Farm.) Antiseptic preparat dintr-o soluţie apoasă de argint coloidal.

colaterál, -ă, *colaterali, -e*, adj. || Din fr. *collatéral*, lat. *collateralis* || Lăturalnic, secundar.

○ *Rudenie colaterală* = rudenie între fraţi şi surori şi între descendenţii acestora.

colaţioná, *colaţionez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *collationner* || A confrunta copia unui text cu originalul, pentru a-i stabili exactitatea.

colăcár, *colăcari*, s.m. || Din *colac* || (Pop.) Persoană care rosteşte oraţiile la nuntă. || Şi: **colăcér** s.m.

colăcărie, *colăcării*, s.f. || Din *colăcar* || (Pop.) Oraţie de nuntă.

colăcér s.m. v. **colăcar.**

colb s.n. (Reg.) Praf.

colbăí, *colbăiesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Din *colb* || A (se) umple de praf, a (se) prăfui.

colcăi, pers. 3 *cólcăie*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A fierbe în clocot, a clocoti. • A mişuna, a foi.

colchinínă s.f. || Cf. gr. *kolchikon* „brîndușă de toamnă" || Alcaloid foarte toxic extras din brîndușă, utilizat ca analgezic şi în tratamentul cancerului.

coleá, adv. || Din *acolea* (< *colo*) || (Pop.) **1.** (Pe) aici, (pe) aproape. ○ *Ici (şi) colea* = pe alocuri. *De ici (de) colea* = de aici (şi) din altă parte. *Ba ici, ba colea* = peste tot, pretutindeni. **2.** Atunci, în timpul cînd.... ○ *Cînd colea*, se spune într-o relatare, într-o istorisire cînd urmează ceva neaşteptat. **3.** În toată puterea cuvîntului. ○ *Ştii colea!* = grozav, strașnic! || Acc. şi: *cólea.*

colecíst, *colecisturi*, s.n. || Din fr. *cholécyste;* gr. *chole* „bilă" + *kystis* „vezică" || Veziculă biliară.

colecistítă, *colecistite*, s.f. || Din fr. *cholécystite* || Inflamaţie a veziculei biliare.

colectá, *colectez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *collecter* || **1.** A aduna lucruri, materiale, bani etc. într-un anumit scop. **2.** (Despre abcese) A face puroi.

colécтă, *colecte*, s.f. || Din fr. *collecte*, lat. *collecta* (< *colligere* „a pune împreună") || Acţiunea de a aduna bani sau obiecte prin contribuţie benevolă (în scopul ajutorării cuiva).

colectív, -ă, *colectivi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *collectif*, lat. *collectivus* || **1.** Adj. Care este realizat prin participarea mai multora; care aparţine tuturor. ○ *Conducere colectivă* v. *conducere.* **2.** Adj. Care se referă la ideea de colectivitate. ○ *Substantiv c.* = substantiv care, în forma de singular, numeşte o pluralitate de obiecte de acelaşi fel, considerate ca un întreg (ex. brădet). *Sufix c.* = sufix cu care se formează substantive colective. **3.** S.n. Grup de persoane care participă la îndeplinirea unor sarcini comune.

colectivísm s.n. || Din fr. *collectivisme*, rus. *kollektivizm* || Principiu fundamental al moralei comuniste, care preconizează devotamentul faţă de colectivitate, recunoaşterea priorităţii intereselor obşteşti, întemeiată pe înţelegerea concordanţei generale dintre interesele individuale şi cele sociale, solidaritatea şi întrajutorarea tovărăşească.

colectivitáte, *colectivităţi*, s.f. || Din fr. *collectivité* || Grup de oameni care trăiesc şi muncesc în comun; comunitate umană; *p. ext.* societate.

colectivizá, *colectivizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *collectiviser* || A trece în proprietate colectivă; a face să aibă caracter colectiv.

colectór, -oáre, *colectori, -oare*, adj., s.m., s.n. || Din fr. *collecteur* || **1.** Adj. (Despre tuburi, bazine, vase) În care se colectează gaze sau lichide. **2.** S.n. Recipient sau conductă în care se acumulează (temporar) materiale fluide, granulare sau pulverulente. **3.** S.n. Organ al rotorului unor maşini electrice care are rolul de a comuta legăturile dintre înfăşurarea rotorului şi circuitul exterior. **4.** S.m. Persoană care colectează (bani, materiale).

colectúră, *colecturi*, s.f. || Din *colector;* cf. germ. *Kollektur* || Oficiu de colectare a cărţilor pentru aprovizionarea bibliotecilor.

colécţie, *colecţii*, s.f. || Din fr. *collection*, lat. *colectio* (< *colligere* „a reuni") || Serie de obiecte de valoare artistică, ştiinţifică etc., adunate şi aranjate sistematic. • Culegere de opere literare, ştiinţifice etc. publicate de către o editură în grupe după anumite criterii.

colecţioná, *colecţionez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *collectionner* || A aduna obiecte de acelaşi fel pentru (a alcătui) o colecţie.

colecţionár, -ă, *colecţionari, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *collectionneur* || Persoană care colecţionează anumite obiecte; posesor al unei colecţii.

coledóc s.n. || Din fr. *cholédoque*, gr. *choledochos* „care conţine bilă" || Canal prin care se varsă fierea în duoden.

colég, -ă, *colegi, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *collègue*, lat. *collega* || Persoană care munceşte sau învaţă împreună cu altele, considerată în raport cu acestea.

colegiál, -ă, *colegiali, -e*, adj. || Din fr. *collégial* || De coleg; tovărăşesc.

colegialitáte s.f. || Din *colegial* || Atitudine, sentimente de bun coleg.

colégiu, *colegii*, s.n. || Din lat. *collegium* || **1.** Denumire dată unor organe colective de conducere. **2.** Colectiv de judecători în cadrul instanţei supreme sau cu atribuţii speciale pe lîngă unele organe de jurisdicţie. ○ *C. de avocaţi* = colectiv al avocaţilor dintr-o unitate administrativ-teritorială. **3.** (În trecut) Organizaţie de liber-profesionişti. **4.** (În unele ţări) Instituţie de învăţămînt mediu sau superior. **5.** *C. de redacţie* = organ consultativ de pe lîngă redactorul şef al unei publicaţii. **6.** (În Roma antică) Asociaţie de persoane care aveau aceeaşi profesiune sau demnitate. **7.** (Înv.) Categorie electorală care grupa cetăţeni cu aceeaşi avere sau cu acelaşi rang social.

colembóle s.f. pl. || Din fr. *collemboles* || Ordin de insecte primitive, fără aripi.

colemíe s.f. || Din fr. *cholémie;* gr. *chole* „bilă" + *haima* „sînge" || (Med.) Creşterea cantităţii de bilirubină sau a altor compuşi ai bilei în sînge (ex. în icter).

colenchím s.n. || Din fr. *collenchyme* || Ţesut de susţinere din organele tinere ale plantelor în curs de creştere.

coleoptér, *coleoptere,* s.n. || Din fr. *coléoptère;* gr. *koleos* „teacă" + *pteron* „aripă" || (La pl.) Ordin de insecte cu o pereche de aripi tari (elitre), care acoperă o a doua pereche, membranoase; (și la sg.) insectă din acest ordin (ex. cărăbușul, rădașca).

colerétă, *colerete,* s.f. || Din fr. *collerette* || Guler din țesătură fină sau din dantelă, încrețit sau plisat.

colér|ic, -ă, *colerici, -ce,* adj., s.m. și f. || Din fr. *colérique* || (Persoană) care are dese izbucniri de mînie. • *Temperament c.* = temperament caracterizat prin impulsivitate, nestăpînire.

colesteról s.n. || Din fr. *cholestérol;* gr. *chole* „bilă" + fr. *stérol* „sterol" || Sterol care se găsește în untura de pește, în creier, în sînge etc. La persoanele cu tulburări ale metabolismului, c. se depozitează în pereții arterelor sau sub formă de calculi biliari.

colét, *colete,* s.n. || După fr. *colis,* probabil sub influența lui *pachet* || Pachet expediat prin poștă.

coletărí|e, *coletării,* s.f. || Din *colet* || Colete. • Serviciu și mijloc de transportat colete.

colhóz, *colhozuri,* s.n. || Din rus. *kolhoz* || Formă de cooperativă agricolă de producție în U.R.S.S.

colhóznic, -ă, *colhoznici, -ce,* s.m. și f. || Din *colhoz,* după rus. *kolhoznyj* || Membru al unui colhoz.

colibacíl, *colibacili,* s.m. || Din fr. *colibacille* || Bacil care se găsește în intestine, putînd invada, în cazuri patologice, și alte regiuni ale organismului (ex. rinichii).

colibacilóză, *colibaciloze,* s.f. || Din fr. *colibacillose* || Infecție provocată de colibacili, care invadează organismul uman.

colibáș, *colibași,* s.m. || Din *colibă* || (Înv.) Țăran dependent.

colíbă, *colibe,* s.f. || Din sl. *koliba* || **1.** Casă mică, sărăcăcioasă. **2.** Adăpost provizoriu pentru păstori, paznici de cîmp etc.

colibrí s.m. invar. || Din fr. *colibri,* originar dintr-o limbă indigenă din Antile || Nume dat mai multor specii de păsări foarte mici, din America tropicală, cu penajul viu colorat, care se hrănesc cu nectar; pasărea-muscă.

cólic|ă, *colici,* s.f. || Din fr. *colique* || Durere abdominală violentă (ex. c. intestinală, c. biliară).

coliér, *coliere,* s.n. || Din fr. *collier* (< *col* „gît") || Șirag de mărgele sau de pietre scumpe, care se poartă la gît.

colíliu, -ie, *colilii,* s.f., adj. || Cf. scr. *kovilje* || **1.** S.f. Numele mai multor specii de plante erbacee din familia gramineelor, cu tulpini subțiri, înalte, cu peri albi în vîrful semințelor; năgară. ○ Expr. *Alb-colilie* = (despre părul capului) complet alb. **2.** Adj. Alb.

colimatór, *colimatoare,* s.n. || Din fr. *collimateur* || (Topogr.) Instrument optic pentru vizarea unei direcții.

colinár, -ă, *colinari, -e,* adj. || Din *colină* || Care se referă la colină[1]; (despre locuri, regiuni) cu coline.

colín|ă[1], *coline,* s.f. || Din fr. *colline* || Formă de relief mai mică decît dealul.

colín|ă[2] s.f. || Din fr. *choline;* cf. gr. *chole* „fiere" || Amină făcînd parte din complexul vitaminei B, care se utilizează în tratamentul afecțiunilor hepatice.

colínd[1] s.n. || Din *colinda* || **1.** Faptul, obiceiul de a colinda. **2.** Umblet din loc în loc.

colínd[2] s.n. v. **colindă.**

colindá, *colínd,* vb. I. Intranz. || Din *colindă* || **1.** A umbla cîntînd colinde în seara de Crăciun sau de Anul Nou. **2.** A umbla de colo pînă colo; (tranz.) a cutreiera.

colíndă, *colinde,* s.f. || Din sl. *kolenda* || Cîntec tradițional de Crăciun și de Anul Nou, cîntat de cete de copii, de flăcăi sau de adulți pe la casele oamenilor. || Și: **colínd** s.n.

colindătór, -oáre, *colindători, -oare,* s.m. și f. || Din *colinda* || Persoană care colindă, care umblă cu colindul.

colinérgic, -ă, *colinergici, -ce,* adj. || Din fr. *cholinérgique* || Care este stimulat sau transmis prin intermediul colinei[2].

coliniár, -ă, *coliniari, -e,* adj. || Cf. fr. *colinéaire* || (Despre puncte) Care se află pe aceeași dreaptă.

colír s.n. || Din fr. *collyre;* gr. *kollyrion* „unguent (pentru ochi)" || Medicament folosit în tratamentul bolilor de ochi.

colít|ă, *colite,* s.f. || Din fr. *colite;* cf. gr. *kolon* „colon" || Inflamație acută sau cronică a colonului, manifestată prin dureri abdominale.

colíț|ă, *colițe,* s.f. || Din *coală* || **1.** (Tipogr.) Coală tipărită și fălțuită, înainte de a fi broșată. **2.** Coală mică de hîrtie pe care sînt tipărite una sau mai multe mărci poștale și pe care se găsește o inscripție indicînd ocazia cu care s-a lansat emisiunea respectivă.

colívă, *colive,* s.f. || Din sl. *kolivo* || Preparat din grîu fiert, zahăr și nuci pisate, care se împarte ca pomană la înmormîntări și la parastase.

colivíe, *colivii,* s.f. || Din sl. *kulivija* || **1.** Cușcă mică în care se țin închise păsările cîntătoare sau decorative. **2.** Construcție de metal care servește la transportul personalului și materialelor în puțurile de mină.

coliziúne, *coliziuni,* s.f. || Din fr. *collision* || **1.** Ciocnire violentă între două corpuri. **2.** (Livr.) Conflict; dispută.

colligátum s.n. || Cuv. lat. || Volum alcătuit din două sau mai multe lucrări diferite legate împreună.

colmatáre, *colmatări,* s.f. || După fr. *colmatage* || **1.** Astupare a porilor unui material prin introducerea în masa lui a unei materii coloidale. **2.** Depunere de aluviuni în bazinul unei ape.

cólnă, *colne,* s.f. || Din scr. *kolna* || (Reg.) **1.** Colibă sau casă la vie. **2.** Construcție rudimentară într-o gospodărie țărănească, servind la păstrarea uneltelor agricole.

colníc, *colnice,* s.n. || Din bg., scr. *kolnik* || **1.** Colină. **2.** Drum îngust peste un deal sau printr-o pădure.

cólo adv. || Din *acolo* || Acolo. ○ Expr. *De colo (pînă) colo* = dintr-un loc în altul. *Pe ici (pe) colo* = din loc în loc. *Cînd colo,* exprimă o surprindere.

coloánă, *coloane,* s.f. || Din fr. *colonne;* lat. *columna* || **1.** Stîlp cilindric servind ca element de susținere a unei părți dintr-un edificiu. • Corp, în general cilindric, așezat vertical (ex. c. de burlane). **2.** *C. vertebrală* = totalitatea vertebrelor care formează axul scheletului; șira spinării. **3.** Masă cilindrică a unui fluid care țîșnește dintr-o conductă, dintr-un rezervor etc. **4.** Șir de cifre așezate unele sub altele; rubrică într-un registru, într-un formular etc. **5.** Fiecare dintre diviziunile verticale ale unei pagini de ziar, de revistă etc. **6.** Grup de oameni sau de vehicule care înaintează în șiruri lungi; formație militară alcătuită din unități dispuse în adîncime *(c. de marș).* **7.** (Cinema) *Coloană sonoră* = ansamblul de sunete (cuvinte, muzică) care însoțesc imaginile filmului.

colocatár, -ă, *colocatari, -e,* s.m. și f. || Din fr. *colocataire* || Persoană care locuiește în același spațiu locativ cu alte persoane, în temeiul unui contract de închiriere.

colócviu, *colocvii,* s.n. || Din lat. *colloquium* || **1.** Discuție pe o temă dată (între oameni de știință). **2.** Formă de control periodic al cunoștințelor studenților, constînd din discuții, lucrări practice etc.

colódiu s.n. || După fr. *collodion;* cf. gr. *kollodes* „cleios" || Soluție de nitroceluloză, folosită în medicină, în fotografie și în tehnică.

colofóniu s.n. || Din ngr. *kolophonion,* germ. *Kolophonium* || Rășină obținută din rășina de conifere și folosită în industria hîrtiei, a lacurilor, a cauciucului etc.

cologarítm, *cologaritmi,* s.m. || Din fr. *cologarithme* || Logaritmul inversului unui număr dat.

coloíd, *coloizi,* s.m. || Din fr. *colloïde;* cf. gr. *kolla* „clei" + *eidos* „aspect" || Substanță care se găsește în stare coloidală.

coloidál, -ă, *coloidali, -e,* adj. || Din fr. *colloïdal* || (Chim.) *Stare coloidală* = stare de diviziune a materiei, de obicei o dispersie a unei substanțe solide într-un lichid, care nu difuzează prin membrane.

colón[1], *colonuri,* s.n. || Din fr. *côlon,* lat. *colon* || Porțiunea finală a intestinului gros.

colón[2], *coloni,* s.m. || Din fr. *colon,* lat. *colonus* || Muncitor agricol, în Imperiul roman și în evul mediu timpuriu în Europa, la început liber, iar mai tîrziu legat de pămînt.

colonádă, *colonade,* s.f. || Din fr. *colonnade* || Șir de coloane care formează un ansamblu arhitectonic.

colonél, *colonei,* s.m. || Din fr. *colonel* || Grad de ofițer superior, între locotenent-colonel și general-maior. Ca funcție corespunde comandantului de regiment.

coloniál, -ă, *coloniali, -e,* adj. || Din fr. *colonial* || Privitor la colonii; în stare de colonie; provenind din colonii.

coloniále s.f. pl. || Din fr. [*denrées*] *coloniales* || Articole alimentare de băcănie (ceai, cafea etc.), provenite de obicei din țări exotice.

colonialísm s.n. || Din fr. *colonialisme* || Politică a statelor imperialiste de cucerire și subjugare economică și politică a unor teritorii și țări slab dezvoltate din punct de vedere economico-social.

colonialíst, -ă, *colonialiști, -ste,* adj. || Din fr. *colonialiste* || Care se referă la colonii sau la colonialism. • (Substantivat, m.) Adept al colonialismului.

colónie[1], *colonii,* s.f. || Din fr. *colonie,* lat. *colonia* || **1.** Cetate sau oraș întemeiat de vechii fenicieni sau greci pe teritorii străine. **2.** Regiune sau țară aflată sub dominația unei puteri străine. **3.** Grup de oameni de aceeași naționalitate, așezați într-o țară sau într-un oraș străin. **4.** Grup de copii aflați în stațiuni balneare sau climaterice. **5.** Grup de animale din aceeași specie care trăiesc în comun.

colónie[2] s.f. || Din fr. [*eau de*] *Cologne* || Apă (3) de Colonia.

coloníst, -ă, *coloniști, -ste,* s.m. și f. || Din germ. *Kolonist* || Persoană care s-a stabilit într-o colonie[1] (2, 3).

colonizá, *colonizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *coloniser* || **1.** A popula un ținut sau o țară cu oameni aduși din alte ținuturi ori din alte țări. **2.** A transforma în colonie un teritoriu sau o țară.

colonizatór, -oáre, *colonizatori, -oare,* adj., s.m. și f. || Din fr. *colonisateur* || (Stat, populație etc.) care colonizează un teritoriu.

colontítlu, *colontitluri,* s.n. || Din fr. *colonnetitre* || (Tipogr.) Indicație tipărită deasupra textului fiecărei pagini de carte, cuprinzînd titlul lucrării sau al capitolului, numele autorului etc.

colór adj. invar. Tehnicolor: *film color.*

colorá, *colorez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *colorer,* lat. *colorare* || **1.** A da unui obiect o anumită culoare cu ajutorul unei vopsele. **2.** (Fig.) A da vorbirii sau scrisului o nuanță vie, expresivă.

coloránt, -ă, *coloranți, -te,* adj., s.m. || Din fr. *colorant* || **1.** Adj. Care are proprietatea de a colora. **2.** S.m. Substanță, de obicei organică, cu care se colorează diverse produse (fibre textile, piele etc.)

colorát, -ă, *colorați, -te,* adj. **1.** Care are o anumită culoare; care are (care este vopsit în) mai multe culori. **2.** (Despre stil, exprimare) Nuanțat, viu, expresiv.

coloratúră, *coloraturi,* s.f. || Din it. *coloratura* || Mod de interpretare vocală caracterizat prin virtuozitate tehnică (cadențe, triluri etc.).

colorimetríe s.f. || Din fr. *colorimétrie,* germ. *Kolorimetrie* || Determinare a caracteristicilor unei culori. • Analiză cantitativă a substanțelor colorate într-o soluție, cu ajutorul colorimetrului.

colorimétru, *colorimetre*, s.n. || Din fr. *colorimètre* || Aparat folosit pentru determinarea concentrației soluțiilor substanțelor colorate.

colorist, -ă, *coloriști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *coloriste* || Pictor care se distinge prin coloritul pe care îl dă tablourilor sale.

coloristic, -ă, *coloristici, -ce*, adj. || Din it. *coloristico* || Care se referă la culori.

colorít, *colorituri*, s.n. || Cf. fr. *coloris*, germ. *Kolorit* || **1.** Culoare; totalitatea culorilor unui obiect, ansamblul culorilor unui tablou. **2.** (Fig.) Expresivitate, varietate în imagini (a stilului).

colós, *coloși*, s.m. || Din fr. *colosse*, lat. *colossus* || Om (sau obiect) de o mărime neobișnuită. • Statuie impozantă de proporții foarte mari.

colosál, -ă, *colosali, -e*, adj. || Din fr. *colossal* || Foarte mare, uriaș, gigantic, enorm.

colpítă s.f. || Din fr. *colpite* || (Med.) Inflamație a colului uterin.

colportá, *colportez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *colporter* || A răspîndi zvonuri, știri (false).

colportáj, *colportaje*, s.n. || Din fr. *colportage* || (Înv.) Distribuire a ziarelor, a cărților. • Comerț ambulant.

colportór, *colportori*, s.m. || Din fr. *colporteur* || **1.** Persoană care răspîndește zvonuri, știri (false). **2.** (Înv.) Negustor ambulant.

colposcóp, *colposcoape*, s.n. || Din fr. *colposcope* || Aparat cu ajutorul căruia se efectuează colposcopia.

colposcopíe s.f. || Din fr. *colposcopie;* gr. *kolpos* „adîncitură" + *skopein* „a examina" || Examen optic direct al vaginului și al colului uterin cu ajutorul colposcopului.

coltúc, *coltuce*, s.n. || Din tc. *koltuk* || **1.** Fiecare dintre cele două capete ale unei pîini lungi. **2.** (Reg.) Pernă mică servind drept căpătîi.

colț, (1, 2) *colțuri*, s.n. **(3, 4, 5, 6)** *colți*, s.m. || Din bg. *kolec*, scr. *kolac* || **1.** S.n. Punct unde se întîlnesc muchiile unui obiect sau laturile unei figuri. ○ *Colțul gurii* = fiecare dintre cele două extremități ale gurii, unde se întîlnesc buzele. • Porțiune cuprinsă între două laturi care se unesc, între extremitățile reunite ale unor pereți etc. ○ Expr. *A da din colț în colț* = a încerca cu disperare să ieși dintr-o încurcătură. *A pune (un copil) în colț* = a pedepsi un copil punîndu-l în unghiul camerei cu fața la perete. • Unghiul format de două străzi care se întîlnesc; locul respectiv. ○ *Colț cu....* = în locul format de unghiul dintre străzile care se întîlnesc. **2.** S.n. Loc îndepărtat, retras. **3.** S.m. Dinte (canin) al animalelor; fragment dintr-un dinte sau dintr-o măsea ruptă. ○ Expr. *A-și arăta colții* = a manifesta o atitudine agresivă. **4.** S.m. Fiecare dintre dinții greblei, grapei etc. **5.** S.m. Vîrful ierbii (sau al altor plante) cînd începe să răsară. **6.** Vîrf ascuțit de stîncă.

colțár, *colțare*, s.n. || Din *colț* || **1.** Poliță sau dulăpior așezat în colțul unei camere. **2.** Echer de care se servesc zidarii. **3.** Piesă de metal sau de lemn, în formă de unghi drept, utilizată la consolidarea unei îmbinări.

colțișór, *colțișori*, s.m. || Din *colț* || Plantă erbacee perenă din familia cruciferelor, cu flori albe sau roz, răspîndită prin păduri umbroase.

colțós, -oásă, *colțoși, -oase*, adj. || Din *colț* || **1.** Cu colții ieșiți în afară. **2.** (Fig.) Obraznic, arțăgos.

colțunáș, *colțunași*, s.m. || Din *colțun*, reg. „ciorap" || (Mai ales la pl.) Mîncare făcută din bucăți de aluat umplute cu brînză, carne sau dulceață și fierte în apă.

colțurós, -oásă, *colțuroși, -oase*, adj. || Din *colțuri* || (Despre pietre) Cu (multe) colțuri. • (Despre fața oamenilor) Cu trăsăturile proeminente; osos.

columbácă adj. || Din scr. *Kolumbaci*, numele unei localități || *Muscă columbacă* (și substantivat) = insectă mică, dipteră, a cărei înțepătură veninoasă poate provoca moartea vitelor.

columbofíl, *columbofili*, s.m. || Din fr. *columbophile;* lat. *columba* „porumbel" + gr. *philos* „iubitor" || Crescător de porumbei.

colúmnă, *columne*, s.f. || Din lat. *columna* || Monument în formă de coloană izolată, ridicat în amintirea unui eveniment important.

comandá, *cománd*, vb. I. Tranz. || Din fr. *commander* || **1.** A da un ordin, o dispoziție; a ordona executarea unei mișcări. **2.** A avea comanda unei unități militare. **3.** A cere livrarea unui produs, executarea unei lucrări, prestarea unui serviciu etc. • A solicita mîncare sau băutură într-un local de consum. **4.** A pune în funcțiune sau a opri un sistem tehnic.

comandamént, *comandamente*, s.n. || Din fr. *commandement* || **1.** Organ de conducere a unei mari unități sau a unei instituții militare. **2.** (Fig.) Poruncă; regulă; normă.

comandánt, -ă, *comandanți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *commandant* || Persoană care comandă o unitate (militară), o garnizoană, o navă etc. ○ *C. suprem* = comandant al forțelor armate ale unui stat sau ale unui grup de state aliate (mai ales în timp de război).

comándă, *comenzi*, s.f. || Din fr. *commande* || **1.** Acțiunea de a comanda; ordin, poruncă. ○ *Ton de c.* = ton poruncitor. **2.** Funcția de conducere a unei unități militare. • Ordin dat de un comandant pentru executarea simultană a unor mișcări ale militarilor. **3.** Cerere prin care se solicită livrarea unui produs, prestarea unui serviciu etc. ○ *De comandă* = care a fost executat la cererea și după indicațiile date de solicitant. **4.** Operația prin care se pune în funcțiune, se reglează sau se oprește un sistem tehnic.

comandítă s.f. || Din fr. *commandite* || (În unele state) *Societate în comandită* = societate **(4)** în care o parte din membri răspund solidar și nelimitat pentru obligațiile societății față de creditori, pe cînd ceilalți numai în limitele capitalului investit de ei.

comándo, *comandouri*, s.n. || Din fr. *commando*, germ. *Kommando* || Corp de trupe organizat și antrenat în mod special pentru acțiuni deosebite.

comandór, *comandori*, s.m. || Din fr. *commandeur* || (În trecut) Grad de ofiţer superior din aviaţia şi marina militară, corespunzînd gradului de colonel din armata de uscat.

cománşi s.m. pl. || Din fr. *commanci* || Amerindieni din America de Nord care populau sudul Podişului Preriilor.

comárnic, *comarnici*, s.n. || Din bg. *komarnik* || Loc la stînă, unde se pune la uscat şi unde se păstrează caşul. Serveşte, în acelaşi timp ca adăpost pentru ciobani contra intemperiilor.

comasá, *comasez*, vb. I. Tranz. || Din germ. *kommassieren*, lat. *comassare* || A reuni, a strînge laolaltă (loturi de pămînt, unităţi economice etc.).

comáti s.m. pl. || Lat. *comati* || Nume dat de romani dacilor de rînd.

cómă[1] s.f. || Din fr. *coma;* gr. *koma* „somn letargic" || Pierdere totală prelungită a cunoştinţei, a sensibilităţii şi a motilităţii voluntare (bătăile inimii şi respiraţia persistînd), cauzată de afecţiuni grave ale centrilor nervoşi superiori.

cómă[2], *come*, s.f. || Din germ. *Komma* || (Muz.) **1.** A noua parte dintr-un ton, cel mai mic interval muzical perceput de auz. **2.** Semn folosit pentru a indica în muzica instrumentală frazarea, iar în muzica vocală locurile unde se respiră.

comănác, *comănace*, s.n. Acoperămînt pentru cap, de formă cilindrică, fără borurі, purtat de călugări şi călugăriţe. • Căciuliţă de mătase sau de stofă scumpă, purtată în trecut de femei.

combatánt, -ă, *combatanţi, -te*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *combattant* || (Persoană) care aparţine unei unităţi militare de luptă; (persoană) care ia parte la lupte. • (Fig.) Luptător activ pentru o idee, pentru un scop etc.

combáte, *combát*, vb. III. Tranz. || Din fr. *combattre*, după *bate* || **1.** A lupta împotriva unor atitudini, unor idei. **2.** A lua măsuri de stîrpire a unui flagel social, a unei boli etc.

combatív, -ă, *combativi, -e*, adj. || Din fr. *combatif* || Care susţine cu dîrzenie o idee, o concepţie.

combativitáte s.f. || Din fr. *combativité* || Însuşirea de a fi combativ.

combiná, *combín*, vb. I. || Din fr. *combiner*, lat. *combinare* || **1.** Tranz. A împrumuta, a îmbina, a potrivi lucruri diferite. • (Fig.) A chibzui, a plănui. **2.** Tranz. şi refl. A (se) uni printr-o reacţie chimică, dînd naştere unei substanţe compuse.

combináre, *combinări*, s.f. Acţiunea de *a (se) combina;* unire a două sau a mai multor lucruri (substanţe, elemente, numere etc.) diferite.

combinát, *combinate*, s.n. || Din rus. *kombinat;* cf. fr. *combiné* || Mare unitate economică constituită din mai multe întreprinderi între care există o strînsă legătură şi interdependenţă tehnologică şi economică.

combinatórie, *combinatorii*, adj. || Din fr. *combinatoire* || *Analiză c.* = capitol al algebrei care studiază aranjamentele, permutările şi combinările.

combinaţie, *combinaţii*, s.f. || Din lat. *combinatio, -onis* || **1.** Îmbinare, reunire, combinare. • (Fam.) Aranjament, plan. ... Expr. *A intra în combinaţie cu cineva* = a se asocia, a face un aranjament cu cineva. **2.** (Chim.) Substanţă alcătuită din două sau mai multe elemente diferite prezente în proporţii definite; corp compus.

combínă, *combine*, s.f. || Cf. rus. *kombajn*, engl. *combine* || Maşină de lucru complexă care îndeplineşte, într-un proces tehnologic, mai multe operaţii. ○ *C. agricolă* = maşină care execută simultan mai multe lucrări agricole (secerat, treierat, formarea baloturilor de paie etc.). *C. minieră* = maşină care efectuează tăierea rocilor şi colectarea minereului din frontul de lucru.

combinezón, *combinezoane*, s.n. || Din fr. *combinaison* || **1.** Obiect de lenjerie care se poartă de către femei, sub rochie. **2.** Îmbrăcăminte de protecţie, care are partea superioară cusută împreună cu pantalonii.

combinór, *combinoare*, s.n. || Din *combina* || (În telefonia automată) Organ suplimentar folosit pentru a provoca, într-o anumită succesiune, schimbări în constituţia circuitelor.

comburánt, -ă, *comburanţi, -te*, adj., s.m. || Din fr. *comburant* || (Corp) care întreţine arderea, avînd în componenţă, de regulă, oxigen.

combustíbil, -ă, *combustibili, -e*, adj., s.m. || Din fr. *combustible* || **1.** Adj. Care are însuşirea de a arde. **2.** S.m. Material care are proprietatea de a arde, fiind folosit ca izvor de căldură. ○ *C. nuclear* = material întrebuinţat pentru a produce energie în reactoarele nucleare (ex. uraniu, plutoniu).

combústie, *combustii*, s.f. || Din fr. *combustion*, lat. *combustio* || (Tehn.) Ardere.

comedián, -ă, *comedieni, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *comédien* || Actor (actriţă) de comedie. • (Fig.) Persoană care se preface, care simulează sentimente pe care nu le are.

comediánt, -ă, *comedianţi, -te*, s.m. şi f. || Din it. *commediante*, germ. *Komödiant* || **1.** (Înv.) Comedian. **2.** Actor (actriţă) de circ.

comédie[1], *comedii*, s.f. || Din fr. *comédie*, lat. *comoedia* || Operă dramatică al cărei subiect şi deznodămînt provoacă rîsul şi care satirizează relaţii sociale, morale (c. de moravuri), tipuri umane (c. de caracter) sau care ia naştere din succesiunea unor întîmplări neaşteptate, hazlii (c. de situaţii).

comédie[2], *comedii*, s.f. || Din it. *commedia* || (Pop. şi fam.) Întîmplare ciudată, poznă, bazaconie. • Lucru neaşteptat, surprinzător.

comedón, *comedoane*, s.n. || Din fr. *comédon* || Mică formaţie sebacee cu extremitatea neagră, care astupă orificiul unei glande sebacee.

comemorá, *comemorez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *commémorer*, lat. *commemorare* (< *memoria*) || A celebra amintirea unei personalităţi sau a unui eveniment important.

comemoráre, *comemorări*, s.f. Acţiunea de *a comemora;* ceremonie prin care se evocă amintirea unei persoane sau a unui eveniment important.

comemorativ, -ă, *comemorativi, -e,* adj. || Din fr. *commémoratif* || Care evocă un eveniment însemnat, o personalitate etc.

comenduíre, *comenduiri,* s.f. || Din *comendui,* ieşit din uz, „a comanda" || Organ militar care supraveghează îndeplinirea conform regulamentului a serviciului de gardă, păstrarea ordinii şi disciplinei într-o unitate militară, într-o localitate etc.

comensurábil, -ă, *comensurabili, -e,* adj. || Din fr. *commensurable,* lat. *commensurabilis* (< *mensura* „măsură") || (Mat., despre mărimi) Care pot fi măsurate cu aceeaşi unitate de măsură, valorile lor fiind multiplii întregi ai unităţii folosite.

comentá, *comentez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *commenter,* lat. *commentari* || **1.** A discuta interpretînd un fapt, o întîmplare. **2.** A interpreta, a analiza critic o operă literară, istorică etc.

comentáriu, *comentarii,* s.n. || Din fr. *commentaire,* lat. *commentarium* || **1.** Faptul de a comenta; discuţie (critică). **2.** Explicare, interpretare a unei opere, în special literare.

comentatór, -oáre, *comentatori, -oare,* s.m. şi f. || Din fr. *commentateur,* lat. *commentator, -oris* || Persoană care comentează, care interpretează o operă literară, istorică etc. • Persoană (ziarist) care comentează ştiri de actualitate (la radio, televiziune, în presă).

comerciál, -ă, *comerciali, -e,* adj. || Din fr. *commercial,* lat. *commercialis* || Care se referă la comerţ, din comerţ.

comercializá, *comercializez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *commercialiser* || A pune un produs, o marfă în comerţ, a face să devină obiect de comerţ.

comerciánt, -ă, *comercianţi, -te,* s.m. şi f. || Din it. *commerciante,* cf. fr. *commerçant* || Persoană care se ocupă cu comerţul (privat); negustor.

comérţ s.n. || Din fr. *commerce,* lat. *commercium* || Activitate economică constînd din vînzarea-cumpărarea mărfurilor; constituie o ramură a economiei naţionale, realizînd legătura dintre producţie şi consum.

comeséan, -ă, *comeseni, e,* s.m. şi f. || *Co-* + *mesean* || Persoană care ia masa împreună cu alţii, care mănîncă la o masă comună.

comestíbil, -ă, *comestibili, -e,* adj. || Din fr. *comestible,* lat. *comestibilis* (< *comedere* „a mînca") || Care este bun de mîncat.

cométă, *comete,* s.f. || Din fr. *comète,* lat. *cometa,* gr. *kometes* „stea cu coamă" || Corp ceresc aparţinînd sistemului solar, alcătuit dintr-un nucleu luminos, avînd uneori o prelungire în formă de coadă; (pop.) stea cu coadă.

cómic, -ă, *comici, -ce,* adj., subst. || Din fr. *comique,* lat. *comicus,* gr. *komikos* „de comedie" || **1.** Adj. Care este propriu comediei, privitor la comedie. **2.** S.m. Actor de comedie. **3.** S.n. Categorie estetică în a cărei sferă intră elementele, aspectele, personajele, din viaţă sau din artă, care provoacă rîsul.

comicăríe, *comicării,* s.f. || Din *comic* || Faptă sau situaţie care provoacă rîsul; caraghioslîc.

cómics, *comicsuri,* s.n. || Din engl. *comics* || Nume dat unor povestiri prezentate sub formă de desene seriale, publicate în reviste, broşuri etc. şi însoţite de texte scurte.

cómină s.f. || Din scr. *komina* || (Reg.) Tescovină.

cómis[1], *comişi,* s.m. || Din ngr. *komis* || (În trecut) Mare dregător care avea în grija sa caii şi grajdurile curţii domneşti.

comís[2] s.m. || Din fr. *commis (voyageur)* || *C.-voiajor = voiajor comercial* (v. *voiajor* 2).

comisár, *comisari,* s.m. || Din fr. *commissaire* || **1.** (Înv.) Şeful unui comisariat de poliţie. **2.** Persoană învestită de către o autoritate superioară cu împuterniciri speciale.

comisariát, *comisariate,* s.n. || Din fr. *commissariat* || (Înv.) Secţie a poliţiei orăşeneşti, condusă de un comisar (1).

comísie, *comisii,* s.f. || Din rus. *komissija,* fr. *commission* || Colectiv avînd sarcina de a îndeplini sau de a sprijini anumite activităţi de stat, de partid, ale organizaţiilor obşteşti, cooperatiste etc. (ex. *c. de revizie, c. electorală* etc.).

comisión, *comisioane,* s.n. || Din fr. *commission* || **1.** Însărcinare dată cuiva de a procura sau a transmite ceva. **2.** Sumă de bani ce i se cuvine comisionarului.

comisionár, *comisionari,* s.m. || Din fr. *commissionnaire* || **1.** Persoană care se ocupă cu transmiterea de scrisori sau pachete particulare. **2.** Intermediar în operaţii comerciale, care primeşte, în schimbul serviciilor sale, un comision (2).

comisóriu, -ie, *comisorii,* adj. || Din lat. *commissorius* || (Jur.) Care duce la desfiinţarea unui contract.

comitát, *comitate,* s.n. || Din germ. *Komitat* || (În evul mediu) Unitate administrativ-teritorială în unele ţări; district.

comíte[1], *comit,* vb. III. Tranz. || Din lat. *comittere* || A săvîrşi (o greşeală, o faptă rea).

cómite[2], *comiţi,* s.m. || Din lat. *comes, -item* || (Înv.) Conducător al unui comitat.

comitét, *comitete,* s.n. || Din rus. *komitet,* fr. *comité* || Organ de conducere colectivă a unor organizaţii politice, obşteşti, de stat, sociale etc.

comíţii s.f. pl. || Din lat. *comitia, -orum* || (În Roma antică, în perioada republicii) Adunări ale poporului avînd atribuţii politice, legislative, judecătoreşti şi religioase.

comoáră, *comori,* s.f. || Din sl. *komora* „depozit de provizii" || Cantitate mare de bani sau obiecte de preţ; avuţie, avere. • (Fig.) Persoană extrem de iubită sau de preţuită.

comód, -ă, *comozi, -de,* adj. || Din fr. *commode,* lat. *commodus* || **1.** De care te poţi folosi uşor şi în mod plăcut, confortabil. **2.** (Despre oameni) Care nu vrea să facă eforturi, nu vrea să-şi părăsească modul tihnit de viaţă; indolent leneş.

comódă, *comode,* s.f. || Din fr. *commode* || Mobilă cu sertare mari suprapuse, în care se păstrează lenjeria.

comoditáte, s.f. || Din fr. *comodité,* lat. *commoditas, -atis* || **1.** Starea, însuşirea de a fi co-

mod (1); confort. 2. Atitudinea unei persoane comode (2).

comór subst. Varietate a rasei de oi caracul, cu lînă de culoare maro-roșcată.

comóție, *comoții*, s.f. || Din fr. *commotion*, lat. *commotio* (< *movere* „a mișca") || Zguduire bruscă și puternică a unui organ. ○ *C. cerebrală* = șoc puternic al creierului, provenit din cădere, dintr-o lovitură etc. • (Fig.) Emoție puternică.

compáct, -ă, *compacți, -te*, adj. || Din fr. *compact*, lat. *compactus* || **1.** Care se compune din particule strîns legate între ele; dens, îndesat. **2.** (Despre un grup de oameni) Numeros și des.

compactáre, *compactări*, s.f. || Cf. fr. *compacter* || Operația de îndesare a pămîntului, a materialelor etc. cu ajutorul compactorului.

compactór, *compactoare*, s.n. || Din fr. *compacteur* || Utilaj folosit la îndesarea umpluturilor de pămînt, a stratului de la suprafața unui teren, a unei șosele etc.

companíe,[1] *companii*, s.f. || Din fr. *compagnie* || **1.** Tovărășie, însoțire. **2.** Grup mic de oameni care își petrec vremea împreună. **3.** Mare întreprindere capitalistă (de transport, industrială, comercială etc.).

compánie[2], *companii*, s.f. || Din fr. *compagnie*, it. *compagnia* || Subunitate militară mai mare decît plutonul și mai mică decît batalionul.

compará, *compár*, vb. I. Tranz. || Din fr. *comparer*, lat. *comparare* || A stabili asemănările și deosebirile dintre două sau mai multe lucruri, ființe, fapte; a confrunta.

comparatív, -ă, *comparativi, -e*, adj. || Din fr. *comparatif*, lat. *comparativus* || **1.** Care se bazează pe o comparație; care servește pentru comparație. **2.** (Gram.) *Gradul c.* (și substantivat, n.) = grad de comparație al adjectivelor și adverbelor, prin care se arată că o însușire a unui obiect sau a unei acțiuni se află într-un grad mai mare, mai mic sau egal în raport cu a altora sau cu ea însăși. *Metodă comparativă* = metodă de cercetare în lingvistică, constînd în reconstituirea faptelor de limbă din trecut, nescrise, prin compararea unor fapte corespunzătoare de mai tîrziu din două sau mai multe limbi existente.

comparáție, *comparații*, s.f. || Din lat. *comparatio* || **1.** Faptul de a compara; stabilirea asemănărilor și deosebirilor dintre lucruri, ființe, idei etc. ○ *Grad de c.* = formă pe care o iau adjectivele și unele adverbe, pentru a arăta măsura mai mare sau mai mică a însușirii exprimate de acestea. *Termen de c.* = cuvînt, expresie sau noțiune cu care se compară ceva. ○ Expr. *A nu suferi comparație* = a fi mai presus de altcineva sau altceva. **2.** Figură de stil care constă în relevarea raportului de asemănare dintre două obiecte, persoane sau acțiuni.

compartimént, *compartimente*, s.n. || Din fr. *compartiment*, it. *compartimento* (< *compartire* „a împărți") || **1.** Despărțitură într-un vagon de cale ferată, într-o încăpere, într-un dulap etc. • Loc limitat obținut prin împărțirea unei suprafețe plane. **2.** Sferă, sector (de activitate).

compartimentá, *compartimentez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *compartimenter* || A împărți un spațiu în compartimente.

compás, *compasuri*, s.n. || Din fr. *compas* (< *compasser* „a măsura") || Instrument pentru trasarea cercurilor sau a arcelor de cerc, format din două brațe articulate prevăzute cu două vîrfuri ascuțite, dintre care unul servește la desenat (trasat).

compatíbil, -ă, *compatibili, -e*, adj. || Din fr. *compatible;* cf. lat. *compati* „a simpatiza" || Care poate exista sau se poate exercita împreună cu altceva.

compatibilitáte s.f. || Din fr. *compatibilité* || Faptul sau însușirea de a fi compatibil. • (Log.) Raport între două enunțuri care nu se exclud reciproc.

compatriót, -oátă, *compatrioți, -oate*, s.m. și f. || Din fr. *compatriote* || Persoană considerată în raport cu altă persoană din aceeași țară.

compăreá, *compár*, vb. II. Intranz. || Din fr. *comparaître* || A apărea în fața unui organ de jurisdicție (ca inculpat sau ca martor).

compătimí, *compătimesc*, vb. IV. Tranz. || *Con*[1]- + *pătimi* || A simți sau a manifesta părere de rău față de suferințele cuiva. • Intranz. (Înv.) A lua parte la suferința cuiva.

compătimíre s.f. Acțiunea de *a compătimi*; părere de rău față de suferințele cuiva.

compéndiu, *compendii*, s.n. || Din lat., fr. *compendium* || **1.** Expunere succintă asupra unei lucrări, a unei discipline etc.; conspect. • Publicație care conține o asemenea expunere. **2.** Dispozitiv adaptat la obiectivul aparatului de filmat pentru a putea executa unele trucaje. || Și: **compéndium** s.n.

compéndium s.n. v. **compendiu.**

compensá, *compensez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *compenser*, lat. *compensare* (< *pensare* „a cîntări") || A înlocui ceea ce s-a consumat sau cheltuit cu altceva (egal ca valoare); a completa ceva ce este insuficient. • A îndrepta un rău printr-un bine; a despăgubi.

compensatór, -oáre, *compensatori, -oare*, adj. || Din fr. *compensateur* || Care compensează; (despre aparate, dispozitive) care compensează un efect în vederea menținerii unui anumit regim.

compensatóriu, -ie, *compensatorii*, adj. || Din fr. *compensatoire* || Care compensează. ○ (Jur.) *Daune compensatorii* = sumă de bani care se plătește de către debitor creditorului pentru a-i acoperi pagubele rezultate din neexecutarea unei obligații.

compensáție, *compensații*, s.f. || Din fr. *compensation*, lat. *compensatio* || Faptul de a compensa; ceea ce servește pentru a compensa ceva.

competént, -ă, *competenți, -te*, adj. || Din fr. *compétent* || **1.** Care este bine informat într-un anumit domeniu; care este în măsură să aprecieze un lucru; capabil. **2.** Care are atribuția, căderea, dreptul de a face un lucru; (jur.) care își desfășoară activitatea în mod legal.

competénță, *competențe*, s.f. || Din fr. *compétence* || Faptul de a fi competent, capacitatea de a se pronunța într-o problemă, de a exercita

anumite atribuții. • Sferă de atribuții recunoscută de lege unui organ sau unei organizații în vederea îndeplinirii sarcinilor lor. ○ Expr. *A-și declina competența* = a se declara fără autoritatea sau pregătirea necesară pentru a rezolva o anumită problemă. || Și: **competínță** s.f.

competínță s.f. v. **competență.**

competitív, -ă, *competitivi, -e,* adj. || Din fr. *compétitif* || **1.** Care poate suporta o concurență. **2.** Unde se poate concura; în care concurența este posibilă.

competitór, -oáre, *competitori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *compétiteur,* lat. *competitor* (< *competere* „a căuta să obții ceva") || Concurent; candidat.

competíție, *competiții,* s.f. || Din fr. *compétition* || Concurs (sportiv); întrecere.

competițional, -ă, *competiționali, -e,* adj. || Din *competiție* || Care se referă la o competiție. • Competitiv.

compilá, *compilez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *compiler,* lat. *compilare* „a fura, a jefui" || A aduna din lucrările altora idei, păreri, date, făcînd o lucrare nouă, fără contribuții personale.

compilatór, -oáre, *compilatori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *compilateur,* lat. *compilator* || Persoană care compilează.

compilație, *compilații,* s.f. || Din fr. *compilation,* lat. *compilatio* || Faptul de a compila. • Lucrare efectuată prin compilație.

compláce vb. III v. **complăcea.**

complăceá, *complác,* vb. II. Refl. || *Con*[1]- + *plăcea* || A se simți mulțumit într-o anumită situație (nesatisfăcătoare), neîncercînd să o depășească. || Și: **compláce** vb. III.

complemént, *complemente,* s.n. || Din fr. *complément,* lat. *complementum* (< *complere* „a umple") || **1.** Ceea ce se adaugă pentru a întregi ceva. **2.** Parte secundară a propoziției, care determină un verb, un adjectiv sau un adverb.

complementár, -ă, *complementari, -e,* adj. || Din fr. *complémentaire* || **1.** Care complinește; care completează. **2.** *Unghiuri complementare* = unghiuri a căror sumă este 90°. **3.** *Culori complementare* = două culori din spectrul luminii, una primară și alta derivată care, prin suprapunere, dau culoarea albă.

complementaritáte s.f. || Din fr. *complémentarité* || Faptul de a fi alcătuit din părți complementare.

complét, -ă, (1) *complեți, -te,* adj., **(2)** *completuri,* s.n. || Din fr. *complet,* lat. *completus* || **1.** Adj. (și adverbial) Întreg, desăvîrșit, deplin. ○ *Opere complete* = ediție cuprinzînd toate operele unui scriitor. • (Despre mijloace de transport) Care are toate locurile ocupate. **2.** S.n. *C. de judecată* = colectiv alcătuit din numărul legal de judecători (și de asesori) care iau parte la soluționarea unui litigiu.

completá, *completez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *compléter* || A adăuga pentru a face să fie complet, întreg; a întregi, a împlini.

completaménte adv. || Din it. *completamente,* fr. *complètement* || (Livr.) În mod complet.

completáre, *completări,* s.f. Acțiunea de *a completa;* (concr.) ceea ce se adaugă pentru a completa, pentru a împlini.

completívă, *completive,* adj. || Din fr. *complétive* || *Propoziție c.* (și substantivat) = propoziție subordonată care are rol de complement pe lîngă verbul din altă propoziție.

compléx, -ă, *complecși, -xe,* adj., s.n. || Din fr. *complexe,* lat. *complexus* || **1.** Adj. Care este format din mai multe părți; care întrunește în sine mai multe laturi sau elemente diferite. **2.** S.n. Întreg format din mai multe elemente; asociere într-un tot a mai multor fenomene, stări etc. **3.** S.n. Ansamblu de unități comerciale, industriale etc., cu funcții deosebite, dar grupate teritorial pentru a servi aceluiași scop. ○ *C. sportiv* = bază sportivă amenajată pentru mai multe ramuri de sport. **4.** S.n. Ansamblu de tendințe inconștiente formate din copilărie, care determină comportarea ulterioară a persoanei. ○ *C. de inferioritate* = sentiment de neîncredere în forțele proprii.

complexát, -ă, *complexați, -te,* adj. || Din fr. *complexé* || Stăpînit de complexe **(4).**

complexitáte s.f. || Din fr. *complexité* || Faptul de a fi complex, însușire a ceea ce este complex.

complezént, -ă, *complezenți, -te,* adj. || Din fr. *complaisant* (< *complaire* „a complăcea; a fi pe placul cuiva") || Binevoitor, amabil, serviabil.

complezénță s.f. || Din fr. *complaisance* || Faptul de a fi complezent, amabilitate.

complicá, *complic,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *compliquer* || A (se) încurca; a (se) agrava, a (se) înrăutăți.

complicát, -ă, *complicați, -te,* adj. Alcătuit din multe elemente. • Greu de înțeles sau de descurcat.

complicáție, *complicații,* s.f. || Din fr. *complication* || Faptul de a (se) complica. • (Med.) Element patologic nou (agravant) care apare în cursul evoluției unei boli.

complíce, *complici, -ce,* s.m. și f. || Din fr. *complice* || Persoană care, cu intenție, înlesnește sau ajută săvîrșirea unei infracțiuni, a unei fapte reprobabile.

complicitáte s.f. || Din fr. *complicité* || Faptul de a fi complice; înlesnire sau tolerare a unei fapte reprobabile.

compliméntt, *complimente,* s.n. || Din fr. *compliment* || **1.** Cuvînt de laudă, de respect, de măgulire la adresa cuiva. • (La pl.) Salutări trimise unei persoane prin intermediul cuiva, în semn de politețe. **2.** Înclinare a capului ori a corpului în fața cuiva în semn de salut respectuos.

compliní, *complinesc,* vb. IV. Tranz. || *Con*[1]- + *[im]plini* || A întregi, a completa.

complót, *comploturi,* s.n. || Din fr. *complot* || Uneltire a unui grup de persoane în scopul săvîrșirii unor acte împotriva statului, urmărind schimbarea formei de guvernămînt.

complotá, *complotez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *comploter* || A urzi, a pregăti un complot.

complotíst, -ă, *complotiști, -ste,* s.m. și f. || Din *complot* || Persoană care ia parte la un complot.

componént, -ă, *componenți, -te,* adj., subst. || Din germ. *Komponente* || **1.** Adj. Care intră ca parte alcătuitoare într-un întreg. **2.** S.n. Fiecare dintre substanțele care alcătuiesc un sistem fizico-chimic. **3.** S.f. (Fiz.) Fiecare dintre mărimile ce alcătuiesc un sistem de mărimi.

componénță, *componențe,* s.f. || Din *component* || Compoziție **(1),** alcătuire.

componístic, -ă, *componistici, -ce,* adj. || Din it. *componistico* || Privitor la o compoziție muzicală, care aparține unei compoziții muzicale.

comportá, *compórt,* vb. I. || Din fr. *comporter,* lat. *comportare* „a aduna în același loc" || **1.** Refl. A avea o anumită conduită. **2.** Tranz. A aduce cu sine; a necesita, a cere; *lucrarea comportă un efort susținut.*

comportaménț, *comportamente,* s.n. || Din fr. *comportement* || **1.** Modalitate de a acționa în anumite împrejurări; conduită, purtare. **2.** Ansamblul manifestărilor obiective ale animalelor și ale oamenilor, prin care se manifestă viața psihică.

comportamentál, -ă, *comportamentali, -e,* adj. || Din *comportament* || Care se referă la comportament.

comportáre, *comportări,* s.f. Fel de a se comporța; comportament, purtare.

compóst, *composturi,* s.n. || Din fr., engl. *compost* || Îngrășământ agricol natural, rezultat în urma fermentării latente a unor resturi vegetale, animale și minerale.

compostá, *compostez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *composter* || A marca data cu compostorul.

compostór, *compostoare,* s.n. || Din fr. *composteur* || Aparat cu ajutorul căruia se imprimă data pe un bilet de călătorie.

compót, *compoturi,* s.n. || Din fr. *compote,* lat. *composita* (< *componere* „a pune împreună") || Preparat alimentar din fructe fierte în apă cu zahăr.

compotiéră, *compotiere,* s.f. || Cf. fr. *compotier* || Vas în care se servește compotul la masă.

compound [Pr: cómpaund] s.n. || Cuv. engl. || **1.** Mod de grupare a două mecanisme, mașini etc. pentru a asigura funcționarea lor asociată.

compozít[1] s.n. || Din fr. *composite,* lat. *compositus* || *Ordin c.* = ordin în arhitectura romană caracterizat prin capitelul cu volute și foi de acantă, rezultat din combinarea capitelului ionic cu cel corintic.

compozít[2]**, -ă,** *compoziți, -te,* adj., s.f. || Din fr. *composite* || **1.** Adj. Alcătuit din elemente disparate. **2.** S.f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau, rar, lemnoase, cu flori mici, dispuse în capitule; sînt plante alimentare (ex. floarea soarelui), medicinale (ex. mușețelul), industriale (cocsagîzul) etc.; (și la sg.) plantă din această familie.

compozitór, -oáre, *compozitori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *compositeur* || Autor de lucrări muzicale.

compoziție, *compoziții,* s.f. || Din fr. *composition,* lat. *compositio* || **1.** Totalitatea elementelor care alcătuiesc o unitate; structură, alcătuire. **2.** Lucrare muzicală. • Arta de a crea o lucrare muzicală. **3.** Dispunere după anumite reguli a elementelor unui desen, unei picturi sau sculpturi. **4.** Compunere **(2). 5.** Joc al unui actor care interpretează un rol însușindu-și cît mai fidel trăsăturile distinctive ale personajului respectiv.

compozițiónál, -ă, *compoziționali, -e,* adj. || Din *compoziție* || Care se referă la compoziția unei opere de artă.

compradór, -ă, *compradori, -e,* adj. || Din sp. *comprador* || *Burghezie compradoră* = parte a burgheziei din țările coloniale și dependente care a pactizat cu puterea colonială, constituind reazemul social intern al acesteia.

comprehensibil, -ă, *comprehensibili, -e,* adj. || Din fr. *compréhensible* (< *comprendre* „a înțelege") || (Livr.) Care poate fi înțeles ușor; clar, inteligibil.

comprehensiúne, s.f. || Din fr. *compréhension* || (Livr.) Capacitatea de a înțelege ceva; putere de pătrundere.

comprésă, *comprese,* s.f. || Din fr. *compresse,* (< lat. *comprimere* „a presa, a comprima") || Bucată de pînză, de tifon, udată cu apă sau cu un preparat medicinal, care se aplică pe o regiune bolnavă.

compresíbil, -ă, *compresibili, -e,* adj. || Din fr. *compressible* || (Fiz.) Care poate fi comprimat, prin acțiunea unei presiuni exterioare; comprimabil.

compresibilitáte s.f. || Din fr. *compressibilité* || (Fiz.) Proprietate a unui corp de a fi compresibil.

compresiúne, *compresiuni,* s.f. || Din fr. *compression,* lat. *compressio, -onis* || (Fiz.) Micșorare a volumului unui corp; comprimare.

compresór, *compresoare,* s.n. || Din fr. *compresseur* || **1.** Mașină care servește la comprimarea unui gaz. **2.** Mașină prevăzută cu un cilindru metalic masiv, servind la nivelarea și îndesarea terasamentelor.

comprimá, *comprim,* vb. I. Tranz. || Din fr. *comprimer* || A micșora volumul unui corp, prin presiune. • (Fig.) A împiedica să se manifeste, a înăbuși.

comprimát, -ă. *comprimați, -te,* adj., s.n. **1.** Adj. *Aer c.* = aer supus unei presiuni mari, fiind utilizat în industrie. **2.** S.n. Medicament în formă de tabletă obținută prin reducerea acestuia în stare de pulbere și amestecarea cu un liant.

compromís[1]**,** *compromisuri,* s.n. || Din fr. *compromis* || Acord, înțelegere bazată pe concesii reciproce.

compromís[2]**, -ă,** *compromiși, -se,* adj. || Din *comprimate* || **1.** Cu reputația pătată, discreditat. **2.** (Despre acțiuni, planuri) A cărui realizare este primejduită, zădărnicită.

compromíte, *compromit,* vb. III. || Din lat. *compromittere,* fr. *compromettre* || **1.** Refl. și tranz. A-și pierde (sau a face să-și piardă) buna

reputație. 2. Tranz. A pune în primejdie; a strica, a distruge.

compromițător, -oáre, *compromițători, -oare,* adj. || Din *compromite* || Care (poate) compromite pe cineva.

compúne, *compún,* vb. III. Tranz. || Din lat. *componere* (după *pune)* || **1.** A alcătui un întreg; (refl.) a fi alcătuit din... **2.** A crea, a redacta o operă literară sau muzicală.

compúnere, *compuneri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a compune;* alcătuire, îmbinare. **2.** Bucată literară sau muzicală; compoziție. • Lucrare școlară asupra unei teme date. **3.** Procedeu de formare a unui cuvînt nou, prin alipirea a două sau mai multe cuvinte existente.

compús, -ă, *compuși, -se,* adj., s.m. **1.** Adj. Alcătuit din mai multe părți sau elemente. ○ (Gram.) *Timp c.* = timp format cu ajutorul unui verb auxiliar. **2.** S.m. (Chim.) Combinație **(2).**

compúter, *computere,* s.n. || Din engl. *computer* || Calculator electronic; ordinator.

común, -ă, *comuni, -e,* adj. || Din fr. *commun,* lat. *communis* || **1.** Care aparține mai multora sau tuturor; care privește pe toți, de care se folosesc toți. ○ *Substantiv c.* = substantiv cu care se denumesc toate obiectele de același fel. (Mat.) *Factor c.* = număr prin care se divide oricare dintre termenii unei sume de numere. *Divizor c.* = divizor pentru două sau mai multe numere date. *Multiplu c.* = număr divizibil prin mai multe numere întregi date. *Numitor c.* = numitor care aparține mai multor fracții. **2.** Obișnuit, frecvent; banal, de rînd. ○ *Loc comun* = banalitate, lucru cunoscut. **3.** (Substantivat, n.) *În comun* = laolaltă, împreună. ○ Expr. *A ieși din comun* = a se deosebi de toți ceilalți.

comunál, -ă, *comunali, -e,* adj. || Din fr. *communal,* lat. *communalis* || Privitor la comună, al comunei.

comunárd, -ă, *comunarzi, -de,* s.m. și f. || Din fr. *communard* || Participant la Comuna din Paris (1871).

comúnă, *comune,* s.f. || Din fr. *commune* || **1.** Unitate de bază a organizării administrativ-teritoriale a statului, compusă din unul sau mai multe sate și condusă de un consiliu popular comunal. **2.** *Comuna primitivă* = prima orînduire social-economică a societății umane, caracterizată prin nivelul scăzut al forțelor de producție, prin munca în comun, prin proprietatea comună asupra mijloacelor de producție, prin repartiția egalitară a produselor muncii și prin inexistența claselor sociale și a statului.

comunéros s.m. pl. || Cuv. sp. || **1.** Denumire dată participanților la răscoala antispaniolă (1871) din Noua Granadă (Columbia). **2.** Denumire a curentului de stînga din revoluția spaniolă (1822—1823), care reprezenta interesele burgheziei mici și mijlocii.

comunicá, *comúnic,* vb. I. || Din fr. *communiquer,* lat. *communicare* „a fi în legătură cu..." || **1.** Tranz. A informa, a înștiința; a face cunoscut. **2.** Intranz. (Despre oameni) A fi în legătură cu... **3.** Intranz. A avea legătură cu..., a duce, a conduce la..., a da spre... *Peștera comunica cu un turn părăsit* (Alecsandri).

comunicánt, *comunicante,* adj. || Din fr. *communicant* || *Vase comunicante* = două sau mai multe vase care comunică între ele, astfel încît un lichid turnat într-unul trece și în celelalte, ajungînd în toate la același nivel.

comunicáre, *comunicări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a comunica;* înștiințare, știre, veste. **2.** Relație, raport, legătură. **3.** Lucrare științifică prezentată într-un cerc de specialiști.

comunicát, *comunicate,* s.n. || Din fr. *communiqué* || Înștiințare oficială, transmisă prin presă, radio etc., asupra unor evenimente importante.

comunicatív, -ă, *comunicativi, -e,* adj. || Din fr. *communicatif,* lat. *communicativus* || Care intră ușor în legătură cu alții; sociabil. *Un rîs zgomotos, care nu era deloc comunicativ* (Vlahuță).

comunicativitáte s.f. || Din *comunicativ* || Însușirea de a fi comunicativ.

comunicáție, *comunicații,* s.f. || Din fr. *communication,* lat. *communicatio* || Legătură între puncte diferite pentru transport de persoane, de obiecte, pentru transmiterea de semnale etc.; sistem tehnic folosit pentru realizarea acestei legături. ○ *Comunicații de masă* = mass-media.

comunísm s.n. || Din fr. *communisme* || Orînduire social-economică bazată pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție și caracterizată printr-un înalt nivel al dezvoltării forțelor de producție, pe baza celor mai înaintate cuceriri ale științei și tehnicii, printr-un înalt nivel al conștiinței sociale, printr-o productivitate ridicată a muncii sociale, care fac posibilă satisfacerea deplină a tuturor necesităților populației și repartiția după principiul: „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi".

comuníst, -ă, *comuniști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *communiste* || **1.** Adj. Care ține de comunism, caracteristic comunismului. **2.** S.m. și f. Membru al unui partid comunist, luptător pentru comunism.

comunitáte, (2) *comunități,* s.f. || Din *comun;* cf. lat. *communitas, -atis* || **1.** Faptul de a fi comun mai multor ființe sau lucruri. **2.** Grup de oameni cu interese, credințe sau norme de viață, comune; totalitatea locuitorilor dintr-o localitate, dintr-o țară etc.

comuniúne, *comuniuni,* s.f. || Din fr. *communion,* lat. *communio, -onis* || Legătură trainică, unire strînsă.

comutá, *comút,* vb. I. Tranz. || Din lat. *commutare* || **1.** (Jur.) A schimba o pedeapsă mai grea într-una mai ușoară. **2.** A înlocui un sistem de conexiuni electrice printr-altul.

comutáre, *comutări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a comuta.* ○ *Comutarea pedepsei* = înlocuirea unei pedepse mai grele cu una mai ușoară. **2.** (Psih.) Particularitate a atenției unei persoane de a trece cu ușurință de la o activitate la alta.

comutatív, -ă, *comutativi, -e,* adj. || Din fr. *commutatif* || Care prezintă comutativitate.

comutativitáte s.f. || Din *comutativ* || Proprietate a unei relații sau a unei operații matematice de a fi independentă de ordinea elementelor pe care le conține.

comutatoáre, *comutatoare*, s.f. || Din *comuta* || Mașină electrică folosită pentru transformarea curentului alternativ în curent continuu și invers.

comutatór, *comutatoare*, s.n. || Din fr. *commutateur* || Dispozitiv pentru inversarea sensului unui curent electric sau pentru înlocuirea unui sistem de conexiuni printr-altul.

comutáție, *comutații*, s.f. || Din fr. *commutation* || Totalitatea operațiilor de comutare și de deconectare a liniilor, în vederea realizării unei legături telefonice.

con[1]- Element de compunere însemnînd „împreună cu", care servește la formarea unor substantive, adjective sau verbe. || Și: **co-**.

con[2], *conuri*, s.n. || Din fr. *cône* || **1.** (Mat.) Suprafață descrisă de o dreaptă care se deplasează sprijinindu-se pe o curbă închisă fixă și pe un punct fix, exterior curbei; corp geometric mărginit de o astfel de suprafață și de un plan. **2.** Fructul coniferelor. **3.** Formă de relief, de dimensiunile unui munte, constituită din lavă în urma erupțiilor vulcanice. **4.** *Con de dejecție* v. *dejecție*.

conabíu, -íe, *conabii*, adj. || Din tc. *kunebi* || Roșu-închis; vișiniu.

conác, *conace*, s.n. || Din tc. *konak* || (Înv.) **1.** Casă boierească la țară, pe o moșie. ◦ Reședința unui ispravnic. **2.** Loc de popas.

conațiónál, -ă, *conaționali, -e*, s.m. și f. || *Co-* + *național* || Persoană considerată în raport cu alta care face parte din aceeași națiune.

conăcár, *conăcari*, s.m. || Cf. *colăcar* || (Pop.) Fiecare dintre cei doi flăcăi călări care însoțesc pe mire în ziua nunții cînd pleacă după mireasă.

con brío loc. adv. || Loc. it. || (Cu privire la modul de executare a unei bucăți muzicale) Cu însuflețire, cu vioiciune.

concasá, *concasez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *concasser*, lat. *conquassare* „a sparge" || A sfărîma în bucăți mici pietre, cărbuni, minereuri etc.

concasór, *concasoare* s.n. || Din fr. *concasseur* || Mașină de concasat materiale dure, folosită în industriile extractive sau de prelucrare.

concáv, -ă, *concavi, -e*, adj. || Din fr. *concave*, lat. *concavus* (< *cum* „cu" + *cavus* „cavitate") || Care prezintă o concavitate, o scobitură.

concavitáte, *concavități*, s.f. || Din fr. *concavité* || Scobitură, adîncitură într-un corp.

concéde, *concéd*, vb. III. Tranz. || Din fr. *concéder*, lat. *concedere* || (Livr.) A îngădui, a încuviința; a ceda un drept.

concediá, *concediez*, vb. I. Tranz. || După fr. *congédier* || A elibera dintr-o funcție, a îndepărta din serviciu (desfăcîndu-i contractul de muncă).

concédiu, *concedii*, s.n. || Cf. *concedia* și fr. *congé* || Interval de timp în care angajații sînt scutiți de a presta munca. Există: **c.** de odihnă, **c.** medical, **c.** de maternitate etc.

concentrá, *concentrez*, vb. I. || Din fr. *concentrer* || **1.** Tranz. și refl. A (se) strînge; a (se) aduna, a (se) acumula într-un singur loc. **2.** Tranz. A chema vremelnic rezerviști în armată. **3.** Refl. A-și încorda atenția, gîndul, într-o anumită direcție. **4.** Tranz. (Chim.) A mări concentrația unui component dintr-o soluție sau dintr-un amestec.

concentráre *concentrări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) concentra*. **2.** Însușire a atenției de a se fixa asupra unui obiect, asupra unei probleme, sustrăgîndu-se de la altele. **3.** Chemarea, pe timp limitat, a rezerviștilor în armată. **4.** (Chim.) Mărire a concentrației unui component dintr-un amestec sau dintr-o soluție. **5.** (Ec. pol.) *Concentrarea producției* = reunirea mai multor întreprinderi mici în întreprinderi mai mari.

concentrát[1], *concentrate*, s.n. || Din fr. *concentré*, germ. *Konzentrat* || **1.** Produs bogat în minerale utile. **2.** Produs alimentar caracterizat printr-un volum mic și printr-un procent mare de substanțe hrănitoare.

concentrát[2], **-ă,** *concentrați, -te*, adj. Care are o concentrație mare. ○ *Furaje concentrate* = nutreturi de origine vegetală sau animală cu valoare nutritivă ridicată (grăunțe, tărîțe, făinuri).

concentráție, *concentrații*, s.f. || Din fr. *concentration* || (Chim.) Raportul dintre cantitatea de substanță dizolvată și cantitatea de solvent sau de soluție obținută.

concéntric, -ă, *concentrici, -ce*, adj. || Din fr. *concentrique* || (Despre figuri geometrice) Care au același centru.

concépe, *concép*, vb. III. || Din lat. *concipere* || **1.** Tranz. A gîndi sau a proiecta ceva nou. **2.** Tranz. A pricepe, a înțelege. ○ *De neconceput* = de neînțeles, de neimaginat. ◦ A formula (și a exprima) în anumiți termeni. **3.** Intranz. (Despre o femeie) A rămîne însărcinată.

concépt, *concepte*, s.n. || Din fr. *concept* || **1.** (Log.) Noțiune, idee generală. **2.** Ciornă, schiță.

conceptácul, *conceptacule*, s.n. || Din fr. *conceptacle*, lat. *conceptaculum* || Cavitate mică în care se formează gameții la unele criptogame.

conceptuál, -ă, *conceptuali, -e*, adj. || Din fr. *conceptuel* || Care se referă la **concept (1)**, care ține de concept.

conceptualísm s.n. || Din fr. *conceptualisme* || (Filoz.) Concepție care recunoaște existența mentală a generalului.

concépție, *concepții*, s.f. || Din lat. *conceptio*, fr. *conception* || **1.** Mod de a concepe (1). **2.** Ansamblu de idei cu privire la problemele științifice, filozofice etc. ○ *C. despre lume* = ansamblu de idei despre lumea înconjurătoare și modul de interpretare a acesteia. **3.** Procreare, zămislire (a unui copil).

concérn, *concerne*, s.n. || Din engl. *concern*, germ. *Konzern* || Organizație monopolistă complexă care reunește mai multe întreprinderi capitaliste din diferite ramuri ale economiei, dependente de un anumit grup financiar.

concért, *concerte*, s.n. || Din fr. *concert*, it. *concerto* || Executare în public a unor opere muzicale. ◦ Compoziție muzicală amplă, scrisă

pentru unul sau mai multe instrumente solistice, cu acompaniament de orchestră.

concertá, *concertez*, vb. I. Intranz. || Din it. *concertare* || A da un concert.

concertánt, -ă, *concertanți, -te*, adj. || Din *concert* || Cu caracter de concert **(1).** ○ *Simfonie concertantă* = simfonie în care două sau mai multe instrumente au un rol dominant în orchestră.

concertínă, *concertine*, s.f. || Din fr. *concertine* || Instrument muzical asemănător cu acordeonul, de formă hexagonală.

concertíno s.n. || Cuv. it. || Compoziție muzicală de proporții mai mici decît concertul.

concertíst, -ă, *concertiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *concertiste* || Persoană care susține concerte sau recitaluri.

concértmaistru, *concertmaiștri*, s.m. || *Concert* + *maistru* (după germ. *Konzertmeister)* || Primul violonist (sau instrumentist) al unei orchestre simfonice.

concerto grosso s.n. || Cuv. it. || Formă muzicală care stă la originea concertului și în care un mic grup de instrumente solistice cîntă alternativ cu restul orchestrei.

concésie, *concesii*, s.f. || Din fr. *concession*, lat. *concessio* || Cedare, renunțare la ceva în folosul sau în interesul altuia.

concesioná, *concesionez*, vb. I. Tranz. || Din *concesiune* || A da în concesiune.

concesionár, *concesionari*, s.m. || Din fr. *concessionnaire* || Persoană (fizică sau juridică) care deține o concesiune.

concesiúne, *concesiuni*, s.f. || Din fr. *concession*, lat. *concessio, -onis* || Convenție prin care un stat acordă unor persoane (fizice sau juridice) dreptul de a exploata anumite servicii publice sau bunuri ale statului.

concesív, -ă, *concesivi, -e*, adj. || Din fr. *concessif*, lat. *concessivus* || Care face concesii. ○ *Propoziție concesivă* = propoziție subordonată care arată că deși există o piedică, acțiunea din propoziția regentă se realizează sau se poate realiza. *Conjuncție concesivă* = conjuncție care introduce o propoziție concesivă.

concetățéan, -ă, *concetățeni, -e*, s.m. și f. || *Con*[1]- + *cetățean* (după fr. *concitoyen)* || Persoană considerată în raport cu alta care este din același stat sau din același oraș cu dînsa.

conchíde, *conchid*, vb. III. Tranz. și intranz. || Din lat. *concludere* (după *închide)* || A trage o concluzie (încheind o expunere, o cercetare).

conchistadór, *conchistadori*, s.m. || Din sp., fr. *conquistador* || Nume dat aventurierilor spanioli plecați să cucerească teritorii în America, după descoperirea acestui continent (sec. 15).

conci, *conciuri*, s.n. || Din magh. *konty* || Coc[2].

conciliá, *conciliez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *concilier*, lat. *conciliare* || A pune de acord, a împăca mai multe păreri, idei etc.; a încerca aplanarea sau evitarea unui litigiu prin împăcarea părților.

conciliábul, *conciliabule*, s.n. || Din lat. *conciliabulum*, fr. *conciliabule* || (Livr.) Consfătuire (secretă) între persoane care plănuiesc ceva.

conciliánt, -ă, *concilianți, -te*, adj. || Din fr. *conciliant* || Care se lasă ușor înduplecat, care cedează.

conciliatór, -oáre, *conciliatori, -oare*, adj. || Din fr. *conciliateur*, lat. *conciliator* || Care tinde spre împăcarea unor divergențe; care duce spre înțelegere între părți opuse; împăciuitor.

conciliatorísm s.n. || Din *conciliator* || Atitudine conciliatoare. • Împăciuitorism.

conciliére, *concilieri*, s.f. Acțiunea de *a concilia;* împăcare, acord.

concíliu, *concilii*, s.n. || Din lat. *concilium* || Adunare de prelați catolici care hotărăște în chestiuni de dogmă, de morală etc.; sinod, sobor.

cóncină, *concine*, s.f. || Din ngr. *kontsina* || Numele unui joc de cărți.

concís, -ă, *conciși, -se*, adj. || Din fr. *concis*, lat. *concisus (< concidere* „a tăia") || (Despre stil, vorbire) Scurt, concentrat.

concízie s.f. || Din fr. *concision*, lat. *concisio, -onis* || Calitatea de a fi concis. || Și: **conciziúne** s.f.

conciziúne s.f. v. **concizie.**

concláv, *conclavuri*, s.n. || Din fr. *conclave*, lat. *conclave* „cameră închisă cu cheia" || **1.** Adunare a cardinalilor în vederea alegerii noului papă. **2.** Încăpere în care are loc conclavul **(1).**

concludént, -ă, *concludenți, -te*, adj. || Din lat. *concludens, -ntis* || (Adesea adverbial) Care convinge; convingător.

conclusív, -ă, *conclusivi, -e*, adj. || Din fr. *conclusif* || Care constituie o concluzie. ○ *Propoziție conclusivă* = propoziție care exprimă o concluzie. *Conjuncție conclusivă* = conjuncție care introduce o propoziție conclusivă. || Și: **concluzív** adj.

concluzív adj. v. **conclusiv.**

conclúzie, *concluzii*, s.f. || Din fr. *conclusion (< conclure* „a încheia, a conchide") || **1.** Judecată care rezultă din alte judecăți (numite premise) și care încheie un raționament. • (Mat.) Parte din enunțul unei teoreme care se cere demonstrată. **2.** Ultima parte a unei expuneri sau a unei opere, care cuprinde rezultatele finale. **3.** (La pl.) Susținerile părților și ale procurorului într-un proces.

concluzioná, *concluzionez*, vb. I. Tranz. și intranz. || Din *concluzie* || A conchide, a trage concluzii.

concoídă, *concoide*, s.f. || Din fr. *conchoïde;* gr. *konche* „scoică" + *eidos* „aspect" || Curbă plană obținută dintr-o curbă dată cu ajutorul unui punct fix (polul concoidei) și al unei secante care se rotește sprijinindu-se pe pol.

concomitént, -ă, *concomitenți, -te*, adj. || Din fr. *concomitant*, lat. *concomitans (< concomitari* „a însoți") || Care se petrece în același timp cu altceva.

concordá, pers. 3 *concórdă*, vb. I. Intranz. ||Din fr. *concorder*, lat. *concordare* „a pune de acord" || A corespunde, a se potrivi.

concordánt, -ă, *concordanți, -te*, adj. || Din fr. *concordant* || Care concordă.

concordánță, *concordanțe,* s.f. || Din fr. *concordance* || Acord, potrivire; corespondență. • (Gram.) *Concordanța timpurilor* = corespondența timpurilor.

concordát, *concordate,* s.n. || Din fr. *concordat* || Tratat încheiat între Vatican și diferite state pentru reglementarea raporturilor dintre biserica catolică și statele respective.

concórdie s.f. || Din lat. *concordia* || (Rar) Înțelegere, armonie.

concrescéință, *concrescențe,* s.f. || Din fr. *concrescence,* lat. *concrescentia* (< *concrescere* „a crește împreună") || Creștere împreună, patologică, a două țesuturi.

concrescút, -ă, *concrescuți, -te,* adj. || Din *crește* (rar folosit) || (Despre frunze, semințe) Care a crescut împreună cu altul, formînd un tot.

concrét, -ă, *concreți, -te,* adj., s.n. || Din fr. *concret,* lat. *concretus* „solid" || **1.** Adj. Care poate fi perceput cu simțurile. • Precis, bine determinat. **2.** S.n. (Filoz.) Ansamblu de însușiri și de relații considerate în unitatea lor; reflectarea prin simțuri a obiectului ca ansamblu de însușiri.

concretéțe s.f. || Din it. *concretezza* || Caracterul a ceea ce este concret.

concretizá, *concretizez,* vb. I. || Din fr. *concrétiser* || **1.** Tranz. A înfățișa ceva în mod concret. **2.** Tranz. și refl. A (se) materializa, a (se) realiza în mod practic.

concretizáre s.f. Acțiunea de *a (se) concretiza;* înfățișare, prezentare concretă. • Operație mintală, opusă *abstractizării,* constînd în legarea generalului de experiența senzorială.

concreționáre s.f. || Cf. fr. *concrétionner* || Sinterizare.

concrețiúne, *concrețiuni,* s.f. || Din fr. *concrétion,* lat. *concretio, -onis* „alcătuire din părți" || Agregat mineral format prin depunere de material rezultat din soluții în jurul unui nucleu.

concubín, -ă, *concubini, -e,* s.m. și f. || Din fr. *concubin,* lat. *concubinus* || Persoană care întreține relații de concubinaj.

concubináj s.n. || Din fr. *concubinage* || Conviețuire între un bărbat și o femeie fără a fi uniți prin căsătorie.

concupiscéință s.f. || Din fr. *concupiscence;* cf. lat. *concupiscere* „a dori foarte mult" || Dorință puternică spre bunuri lumești. • Aplecare spre plăcerile simțurilor.

concurá, *concurez,* vb. I. || Din fr. *concourir,* lat. *concurrere* „a alerga împreună; a se întîlni într-un loc" || **1.** Intranz. A participa la un concurs. **2.** Intranz., refl. și tranz. A (se) lupta pentru întîietate în comerț, a(-și) face concurență. **3.** Intranz. A tinde spre același rezultat.

concurént, -ă, *concurenți, -te,* adj., s.m. și f. || Din fr. *concurrent* || **1.** Adj. Care face concurență altuia. **2.** Adj. Care tinde spre același rezultat. • (Despre linii) Care se intersectează. **3.** S.m. și f. Participant la un concurs (sportiv).

concurénță, *concurențe,* s.f. || Din fr. *concurrence* || **1.** Întrecere într-un domeniu de activitate. **2.** Rivalitate, luptă între producători sau comercianți, monopoluri, țări etc. pentru obținerea de profituri mari prin acapararea pieței, a clientelei.

concúrs, *concursuri,* s.n. || Din fr. *concours,* lat. *concursus* || **1.** Întrecere (sportivă) care se termină cu un clasament (și cu acordarea de premii). **2.** Examen pentru dobîndirea unui post, a unei burse, pentru admiterea într-o instituție de învățămînt etc. **3.** Ajutor, sprijin. **4.** *C. de împrejurări* = totalitatea împrejurărilor care influențează la un moment dat o situație.

condamná, *condámn,* vb. I. Tranz. || Din fr. *condamner* || **1.** A pronunța o condamnare, a osîndi, a pedepsi pe cineva. **2.** A dezaproba un fapt, o atitudine etc.

condamnábil, -ă, *condamnabili, -e,* adj. || Din fr. *condamnable* || Care merită să fie condamnat, dezaprobat.

condamnáre, *condamnări,* s.f. **1.** Faptul de *a condamna.* • Aplicare, prin hotărîre judecătorească, a unei sancțiuni penale. **2.** Dezaprobare categorică.

condamnát, -ă, *condamnați, -te,* s.m. și f. Persoană osîndită printr-o hotărîre judecătorească.

condéi, *condeie,* s.n. || Din ngr. *kondili* || **1.** Unealtă de scris în formă de bețișor la care se adaptează o peniță. ○ Expr. *Dintr-o trăsătură din condei* = dintr-o dată. *Ca din condei* = frumos, ordonat. • Creion pentru înnegrirea sprîncenelor. **2.** (Fig.) Îndemînare la scris, talent scriitoricesc. ○ Expr. *A avea condei* = a avea talent la scris.

condeiér, *condeieri,* s.m. || Din *condei* || Scriitor.

condensá, *condensez,* vb. I. || Din fr. *condenser,* lat. *condensare* (< *densus* „dens") || **1.** Refl. (Despre gaze, vapori) A se transforma, prin răcire, în lichid. **2.** Tranz. și refl. A (se) face mai dens. • Tranz. (Fig.) A scurta, a comprima exprimarea.

condensáre, *condensări,* s.f. Acțiunea de *a (se) condensa.* ○ *Reacție de c.* = reacție între doi compuși chimici din care rezultă un produs cu greutate moleculară mai mare.

condensatór, *condensatoare,* s.n. || Din fr. *condensateur* || **1.** Aparat care servește la condensarea unei mase de vapori, în vederea recuperării lichidului din care au provenit. **2.** Sistem de două conductoare, separate printr-un izolator, folosit pentru a acumula sarcini electrice.

condensór, *condensoare,* s.n. || Din fr. *condenseur* || Sistem de lentile folosit într-un instrument optic pentru concentrarea luminii asupra unui obiect.

condescendént, -ă, *condescendenți, -te,* adj. || Din fr. *condescendant* || Care dă dovadă de condescendență, de bunăvoință față de cineva.

condescendéință s.f. || Din fr. *condescendance;* cf. lat. *condescendere* (< *descendere* „a coborî") || Purtare plină de bunăvoință față de cineva; (peior.) aer de superioritate.

cóndică, *condici,* s.f. || Cf. ngr. *kodik,* acuz. *kodika* || **1.** Registru, catastif. ○ Expr. *A trece*

la condică pe cineva = a-l ține minte, pentru a se răzbuna. **2.** (Înv.) Colecție de legi, cod.

condíl s.m. || Din fr. *condyle;* cf. gr. *kondylos* „vîrf" || Proeminență osoasă articulară.

condiméntˌ *condimente*, s.n. || Din fr. *condiment*, lat. *condimentum* (< *condire* „a da gust") || Substanță (picantă) cu care se dă gust sau aromă unor produse alimentare.

condimentá, *condimentez*, vb. I. Tranz. || Din *condiment* || A da gust mîncării, adăugîndu-i condimente.

condiție, *condiții*, s.f. || Din fr. *condition* || **1.** Fapt sau împrejurare de care depinde apariția unui fenomen sau care influențează acțiunea unei cauze; (la pl.) împrejurările în care are loc un fenomen. ○ *Condiții de mediu* = totalitatea factorilor de mediu în care trăiește o ființă. **2.** Clauză a unei înțelegeri, a unui contract. ○ *Cu condiția că* = numai în cazul că... **3.** Situația socială a cuiva. **4.** *Condiție fizică* = situația unui sportiv din punctul de vedere al pregătirii și al stării sale fizice.

condiționá, *condiționez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *conditionner* || **1.** A constitui condiția de care depinde ceva; a provoca ceva, a fi cauza unui lucru. **2.** A pune anumite condiții; a accepta ceva sub rezerva anumitor condiții.

condiționál, -ă, *condiționali, -e*, adj. || Din fr. *conditionnel* || Care depinde de o condiție; care cuprinde o condiție. ○ (Gram.) *Mod c.* (și substantivat, n.) = mod personal care exprimă o acțiune a cărei realizare depinde de îndeplinirea unei condiții. *Propoziție condițională* = propoziție subordonată exprimînd o acțiune de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii din propoziția regentă.

condiționáre, *condiționări*, s.f. Acțiunea de *a condiționa*. • Formă a conexiunii universale, componentă a determinismului. • Operație prin care un material, un produs etc. este adus într-o anumită stare de temperatură, de umiditate etc. Ex. *condiționarea aerului* v. *condiționat (aer c.).*

condiționát, -ă, *condiționați, -te*, adj. *Aer condiționat* = aer menținut, prin instalații speciale, în anumite condiții de temperatură, umiditate și puritate.

condoleánțe s.f. pl. || Din fr. *condoléances*, de la lat. *condolere* „a suferi împreună cu" || Cuvinte prin care cineva își exprimă participarea la durerea unei persoane căreia i-a murit cineva apropiat.

condomíniu s.n. || Din fr. *condominium; con-* + lat. *dominium* „suveranitate" || Regim potrivit căruia un anumit teritoriu este supus autorității politice a două sau mai multe state; *p. ext.* teritoriul respectiv.

condór, *condori*, s.m. || Din fr., sp. *condor* || Cel mai mare vultur (1—1,15 m. lungime), cu capul și gîtul golașe, care trăiește în munții Americii de Sud. || Acc. și *cóndor.*

condotiér, *condotieri*, s.m. || Din it. *condottiere* || (Înv.) Căpetenie de mercenari în Italia (sec. 14—15), care se angaja în serviciul orașelor, principilor etc.

condrítă, *condrite*, s.f. || Din fr. *condrite;* cf. gr. *chondros* „cartilaj" || Inflamație acută sau cronică a unui cartilaj.

conducătór, -oáre, *conducători, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *conduce* || **1.** Adj. Care conduce. ○ *Bun* (sau *rău) conducător* (de căldură, de electricitate) = care prezintă (sau nu) conductibilitate. **2.** S.m. și f. Persoană sau organ care conduce un partid, o instituție, o întreprindere etc.

condúce, *condúc*, vb. III. || Din lat. *conducere* || **1.** Tranz. A îndruma un grup de oameni, o instituție, o întreprindere. • (Fig.) A dirija o discuție, o dezbatere. **2.** Refl. A se orienta după... **3.** Tranz. A dirija un vehicul. **4.** Tranz. A însoți pe cineva. **5.** Tranz. (Despre corpuri) A transmite o cantitate de căldură, de electricitate etc.

condúcere, *conduceri*, s.f. Acțiunea de *a (se) conduce*. ○ *C. colectivă* = acțiune de îndrumare, orientare, dirijare a unei activități, exercitată pe bază de decizii adoptate de un organ colectiv. • Persoană sau grup de persoane care conduce.

condúct, *conducte*, s.n. || Din germ. *Kondukt* || Formație anatomică cu aspect de canal sau de tub (ex. **c.** auditiv extern).

conductánță s.f. || Din fr. *conductance* || Mărime care definește capacitatea unui conductor de a conduce curentul electric.

condúctă, *conducte*, s.f. || Din germ. *Kondukt* || **1.** Țeavă sau ansamblu de țevi pentru transportul fluidelor sau al materialelor pulverulente pe un anumit traseu. **2.** Fir metalic sau cablu prin care circulă un curent electric.

conductibilitáte s.f. || Din fr. *conductibilité* || Proprietate a unor corpuri de a putea fi străbătute de un curent electric *(conductibilitate electrică)* sau de un flux de căldură *(conductibilitate termică).*

conductivitáte s.f. || Din fr. *conductivité* || (Fiz.) *C. electrică* = mărime egală cu inversul rezistivității.

conductór, -oáre, *conductori, -oare*, adj., subst. || Din fr. *conducteur*, lat. *conductor* || **1.** Adj., s.n. (Corp sau material) care prezintă conductibilitate termică sau electrică. **2.** S.m. și f. Persoană în serviciul căilor ferate care controlează biletele călătorilor și supraveghează ordinea în vagoane.

conduítă, *conduite*, s.f. || Din fr. *conduite* || Fel de a se purta, comportare, comportament.

condúr, *conduri*, s.m. || Din tc. *kundura* || **1.** (Înv.) Pantof femeiesc cu toc înalt, împodobit cu broderii. **2.** *Condurul-doamnei* = călțunaș (3).

conectá, *conectez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *connecter*, lat. *connectere* „a lega împreună" || A realiza o legătură conductoare între două conducte electrice.

conectáre s.f. Acțiunea de *a conecta*. • Operație prin care o mașină, un aparat sau un dispozitiv electric este legat la un circuit sau la o rețea electrică. ○ *Aparat de c.* = aparat care închide sau deschide un circuit electric (ex. întrerupătorul).

conectór, *conectoare*, s.n. || Din fr. *connecteur* || *C. telefonic* = mecanism care stabilește, într-o centrală telefonică automată, legătura dintre abonați.

conetábil, *conetabili*, s.m. || Din fr. *connétable* || Primul ofițer al casei regale franceze în evul mediu. • Comandant suprem al armatelor franceze în evul mediu.

conéx, -ă, *conecși, -xe*, adj. || Din fr. *connexe*, lat. *connexus* || Care se găsește în legătură cu ceva, care însoțește ceva.

conexá, *conexez*, vb. I. Tranz. || Din *conex* || A lega împreună, a alătura, a reuni.

conexiúne, *conexiuni*, s.f. || Din fr. *connexion*, lat. *connexio, -onis* || **1.** Legătură, raport, relație. ○ (Filoz.) *C. generală* (sau *universală*) = totalitatea formelor de legătură, interacțiune și condiționare reciprocă a obiectelor și fenomenelor în mișcare din întregul univers. **2.** Legătură între două sau mai multe conducte electrice. **3.** Conectare.

confécție, *confecții*, s.f. || Din fr. *confection*, lat. *confectio* (< *conficere* „a face, a confecționa") || Obiect de îmbrăcăminte fabricat și livrat în serie. || Și: **confecțiúne** s.f.

confecțiúne s.f. v. **confecție.**

confecționá, *confecționez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *confectionner* || A prelucra un material pentru a obține un obiect; a produce îmbrăcăminte, încălțăminte etc.

confederatív, -ă, *confederativi, -e*, adj. || Din fr. *confédératif* || Care aparține unei confederații, care are caracterul unei confederații.

confederáție, *confederații*, s.f. || Din fr. *confédération*, lat. *confederatio, -onis* || **1.** Uniune de state independente, având anumite organe centrale comune (parlament, guvern etc.). **2.** Reunire a mai multor organizații obștești.

cónfer || Cuv. lat. „compară" || Termen prin care se face o referire, o trimitere la un text lămuritor, la o lucrare etc. Se scrie prescurtat: *cf.*

conferențiá, *conferențiez*, vb. I. Intranz. || Din *conferință* || A ține o conferință.

conferențiár, -ă, *conferențiari, -e*, s.m. și f. || Din fr. *conférencier* || **1.** Persoană care ține o conferință. **2.** Grad în învățământul universitar, între lector și profesor; persoană care deține o astfel de funcție.

conferí, *conferí*, vb. IV. || Din fr. *conférer* || **1.** Tranz. A acorda un titlu, un grad, o decorație. **2.** Intranz. A discuta cu cineva o chestiune importantă.

conferință, *conferințe*, s.f. || Din fr. *conférence*, lat. *conferentia* (< *conferre* „a raporta") || **1.** Expunere făcută în public asupra unei teme științifice, literare etc. **2.** Întrunire a reprezentanților unor state sau ai unor organizații politice, obștești, științifice etc. pentru a dezbate probleme de importanță majoră a activității lor. ○ *C. la nivel înalt* = întrunire la care participă șefii de state sau șefii de guverne. *C. de partid* = for superior al unei organizații de partid, care se întrunește pentru a dezbate probleme ale activității organizației, pentru a alege organele sale de conducere etc. **3.** *C. de presă* = întîlnire în cadrul căreia o personalitate a vieții politice, culturale etc. face o expunere și răspunde la întrebările reprezentanților presei.

confesá, *confesez*, vb. I. Refl. || Din fr. *confesser* || A se destăinui; a se spovedi.

confesionál, -ă, *confesionali, -e*, adj. || Din fr. *confessional* || Care ține de o confesiune religioasă.

confesiúne, *confesiuni*, s.f. || Din fr. *confession*, lat. *confessio, -onis* || **1.** Mărturisire a unor fapte sau sentimente intime. • Scriere literară care conține mărturisirea unor gînduri și sentimente intime ale scriitorului. • Scriere care conține mărturisirea de credință a unei ramuri a bisericii creștine. **2.** Religie, cult.

confesór, *confesori*, s.m. || Din fr. *confesseur*, lat. *confessor* || Preot care spovedește, duhovnic.

confétí s.f. pl. || Din it., fr. *confetti* || Bucățele rotunde de hîrtie colorată, pe care participanții la petreceri și le aruncă unii altora.

confiá, *confiez*, vb. I. || Din fr. *confier*, din lat. *confidere* „a se încrede" || **1.** Tranz. A încredința cuiva ceva. **2.** Refl. A se încrede în cineva, a se destăinui.

confidént, -ă, *confidenți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *confident*, lat. *confidens, -tis* || Persoană căreia i se fac confidențe.

confidéntă, *confidențe*, s.f. || Din fr. *confidence*, lat. *confidentia* || Destăinuire a unei taine, a unui gînd intim.

confidențiál, -ă, *confidențiali, -e*, adj. || Din fr. *confidentiel* || Care se comunică în taină; secret.

configurá, pers. 3 *configurează*, vb. I. Refl. || Din fr. *configurer*, lat. *configurare* || A lua o anumită formă, un anumit mod de întocmire.

configurație, *configurații*, s.f. || Din fr. *configuration*, lat. *configuratio* || Înfățișare, formă a unui lucru. • Totalitatea relațiilor dintre părțile unui sistem.

confirmá, *confirm*, vb. I. Tranz. || Din fr. *confirmer*, lat. *confirmare* || **1.** A recunoaște și a întări exactitatea unei afirmații făcute de altcineva. • (Jur.) A întări (un act) prin aprobare. **2.** A definitiva pe cineva într-un post, într-o situație.

confirmáre, *confirmări*, s.f. Acțiunea de *a confirma;* aprobare a unei măsuri procedurale, a unui act de către organul competent.

confiscá, *confisc*, vb. I. Tranz. || Din fr. *confisquer*, lat. *confiscare* (< *fiscus* „fisc") || A lua de la cineva un bun, fără despăgubiri, pe temeiul unei hotărîri judecătorești sau în urma dispoziției unei autorități.

confiscáre, *confiscări*, s.f. Acțiunea de *a confisca.* • Trecere gratuită în patrimoniul statului, pe baza unei hotărîri judecătorești, a unui bun aparținînd unei persoane particulare.

conflagránt, -ă *conflagranți, -te*, adj. || Din it. *conflagrante* || (Despre state) Care ia parte la o conflagrație.

conflagrație *conflagrații*, s.f. || Din fr. *conflagration*, lat. *conflagratio* (< *flagrare* „a arde") || Război de mari proporții, la care iau parte mai multe state.

conflict, *conflicte*, s.n. || Din lat. *conflictus*, fr. *conflit* (< *confligere* „a se ciocni") || **1.** Neînțelegere; diferend; discuție violentă, ceartă. ○ Expr. *A intra în conflict cu cineva* = a se certa. • *C. de frontieră* = ciocnire între unități militare însărcinate cu paza frontierei între două state. **2.** Ciocnire între interesele sau sentimentele personajelor, care determină desfășurarea acțiunii într-o operă literară.

confluént, -ă *confluenți, -te*, adj., s.m. || Din fr. *confluent*, lat. *confluens, -ntis* (< *confluere* „a curge împreună") || (Curs de apă) care se unește cu un alt curs de apă, formînd un rîu mai mare.

confluență, *confluențe*, s.f. || Din fr. *confluence* || Locul unde se unesc două ape curgătoare.

confórm, -ă, *conformi, -e*, adj. || Din fr. *conforme* || (Despre acte, texte etc.) Care corespunde, care se potrivește; care este la fel (cu altul). • (Adverbial) În conformitate cu: *conform dispozițiilor în vigoare.*

conformá, *conformez*, vb. I. Refl. || Din fr. *conformer*, lat. *conformare* (< *forma* „formă") || **1.** A se pune de acord cu... **2.** A se supune unei legi, unei dispoziții.

conformáție, *conformații*, s.f. || Din fr. *conformation*, lat. *conformatio* || Structură fizică generală a corpului, a unei suprafețe de teren etc.; constituție **(1).**

conformísm s.n. || Din fr. *conformisme* || **1.** Acceptare mecanică, necritică a unor idei, hotărîri sau convingeri ale altora. **2.** (Psih.) Ajustare a comportamentului individual sub influența normelor unui anumit grup.

conformíst, -ă, *conformiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *conformiste* || Persoană care dă dovadă de conformism, care se conformează părerilor și convingerilor altora, chiar dacă acestea nu se potrivesc cu ale sale.

conformitáte s.f. || Din fr. *conformité* || Potrivire, concordanță. ○ *În conformitate cu...* = potrivit cu. *Pentru conformitate* = formulă prin care se atestă exactitatea unei copii.

confórt s.n. || Din fr. *confort* || Totalitatea condițiilor care asigură o existență comodă, plăcută, civilizată.

confortábil, -ă, *confortabili, -e*, adj. || Din fr. *confortable* || Care oferă confort.

confráte, *confrați*, s.m. || *Con*[1]- + *frate* (după fr. *confrère*) || Coleg de profesiune, de meserie.

confrerie, *confrerii*, s.f. || Din fr. *confrérie* || Asociație constituită în scopuri religioase sau aritabile.

confruntá, *confrunt*, vb. I. Tranz. || Din fr. *confronter*, lat. *confrontare* (< *frons* „frunte") || A pune față în față două sau mai multe persoane pentru a verifica adevărul afirmațiilor lor. • A pune față în față două obiecte, două lucrări etc. pentru a le compara, a le verifica.

confruntáre, *confruntări*, s.f. Acțiunea de *a confrunta;* comparare.

confucianísm s.n. || Din fr. *confucianisme*, de la n. pr. *Confucius* || Doctrină filozofică și social-politică a lui Confucius și a urmașilor săi. În sec. 2 î.e.n. s-a transformat într-o doctrină religioasă care a devenit religie de stat în China (pînă în 1911).

confundá, *confúnd*, vb. I. || Din fr. *confondre*, lat. *confundere* „a pune împreună, a încurca" || **1.** Tranz. A lua o persoană drept alta sau un lucru drept altul. **2.** Refl. A se contopi, formînd un singur tot.

confúz, -ă, *confuzi, -e*, adj. || Din fr. *confus* (< *confondre* „a confunda") || Neclar, nedeslușit; (despre oameni) încurcat, zăpăcit.

confúzie, *confuzii*, s.f. || Din fr. *confusion*, lat. *confusio, -onis* || Faptul de a confunda; încurcătură, zăpăceală. ○ *C. mintală* = stare patologică manifestată prin tulburări de orientare, de raționament, de memorie etc.

congelá, *congelez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *congeler* (< *geler* „a îngheța") || A face să înghețe.

congelâre, *congelări*, s.f. Acțiunea de *a congela;* înghețarea soluțiilor apoase și a celor albuminoase dintr-un corp prin coborîrea artificială a temperaturii; este un mijloc de conservare mai îndelungată a produselor alimentare.

congelatór, *congelatoare*, s.n. || Din fr. *congélateur* || Instalație care servește la congelare.

congenitâl, -ă, *congenitali, -e*, adj. || Din fr. *congénital* (de la lat. *congenitus* „născut cu") || Din naștere, înnăscut.

congéstie, *congestii*, s.f. || Din fr. *congestion*, lat. *congestio* (< *congerere* „a acumula") || Aflux excesiv de sînge într-o parte a corpului. • *C. cerebrală* = acumulare excesivă de sînge în vasele cerebrale.

congestioná, *congestionez*, vb. I. Refl. || Din fr. *congestionner* || A avea o congestie; a se înroși la față, a se îmbujora.

congestionát, -ă. *congestionați, -te*, adj. (Despre oameni) Aprins la față, îmbujorat; (despre părți ale corpului) în care este un aflux anormal de sînge.

conglomerát, *conglomerate*, s.n. || Din fr. *conglomérat* (de la lat. *glomus, -eris* „ghem") || Rocă formată din sfărîmături rotunjite ale unor roci mai vechi cimentate cu calcar, silice etc. • (Fig.) Îmbinare, amestec de elemente eterogene.

congregáție, *congregații*, s.f. || Din fr. *congrégation*, lat. *congregatio* „reunire, adunare" || (În biserica catolică) Ordin monahal sau ramură a unui astfel de ordin. • Departament în organizația centrală a Vaticanului, condus de un cardinal.

congrés, *congrese*, s.n. || Din fr. *congrès*, lat. *congressus* (< *congredi* „a se întîlni") || **1.** Întrunire (națională sau internațională) în care se dezbat probleme de ordin științific, politic, economic etc. **2.** Organ suprem de conducere al unor partide politice, organizații de masă sau obștești. **3.** Denumire dată unor conferințe internaționale care au ca scop, de obicei, încheierea unor tratate de pace. **4.** Denumire a parlamentului în unele țări.

congresíst, -ă, *congresiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *congressiste* || Persoană care ia parte la un congres.

congrésman, *congresmeni*, s.m. || Din engl. *congressman* || Membru al Congresului Statelor Unite ale Americii.

congruént, -ă, *congruenți, -te,* adj. || Din fr. *congruent,* lat. *congruens, -ntis* „care se potrivește" || Care concordă, care coincide, echivalent. • (Despre figuri geometrice) Care sînt egale sau care pot fi făcute să coincidă. • (Despre numere întregi) Care dau același rest la împărțirea cu un număr întreg.

congruénță, *congruențe,* s.f. || Din fr. *congruence,* lat. *congruentia* || Însușirea de a fi congruent; concordanță, potrivire.

coniác, *coniacuri,* s.n. || Din fr. *cognac,* de la n. pr. *Cognac,* oraș în Franța || Băutură alcoolică tare, obținută prin distilarea vinului.

cónic, -ă. *conici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *conique* || **1.** Adj. De forma unui con[2]. **2.** S.f. Curbă rezultată din intersectarea unui con circular cu un plan (ex. cercul, elipsa).

conicitáte s.f. || Din fr. *conicité* || Formă conică.

conídie, *conídii,* s.f. || Din fr. *conidie;* cf. gr. *konis* „praf" || Spor imobil care asigură înmulțirea asexuată a ciupercilor evoluate.

conifér, *conifere,* s.n. || Din fr. *conifère,* lat. *conifer* (< *conus* „con" + *ferre* „a purta") || (La pl.) Ordin de plante lemnoase cu frunze persistente, aciculare sau solzoase, și flori în formă de conuri; constituie etajul superior al pădurilor din munții noștri, avînd mare importanță în industria lemnului, în construcții etc. (și la sg.) arbore sau arbust din acest ordin (ex. bradul).

conimetríe s.f. || Din fr. *conimétrie* || Determinare a numărului și a mărimii particulelor de praf din aer.

conivénță s.f. || Din fr. *connivence,* lat. *conniventia* (< *connivere* „a clipi din ochi, a închide ochii") || *De conivență cu...* = de acord cu..., în complicitate cu...

conjectúră, *conjecturi,* s.f. || Din fr. *conjecture,* lat. *coniectura* || Părere bazată pe ipoteze, pe presupuneri; supoziție, prezumție.

conjugá, *conjúg,* vb. I. || Din fr. *conjuguer,* lat. *coniugare* „a uni, a lega" || **1.** Tranz. A modifica formele unui verb după persoană, timp, mod și diateză. **2.** Refl. A se îmbina, a se uni.

conjugál, -ă, *conjugali, -e,* adj. || Din fr. *conjugal,* lat. *coniugalis* || Privitor la căsătorie sau la soți.

conjugáre, *conjugări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) conjuga.* • Flexiunea verbului. ○ Categorie de verbe cu aceeași terminație la infinitiv, care se conjugă în mod asemănător. **2.** (Fig.) Îmbinare, împletire.

conjugát, -ă, *conjugați, -te,* adj. || Din fr. *conjugué* || Unit, legat împreună. • (Biol.) *Nervi conjugați* = nervi care au aceeași funcție.

conjúnct, -ă, *conjuncți, -te,* adj. || Din lat. *coniunctus* „unit" || *Forme conjuncte* = formele scurte ale verbului „a fi" la indicativ prezent (ex. *-s* în loc de *sînt*) și formele neaccentuate ale pronumelui personal la dativ și la acuzativ (ex. *-mi, ți-*).

conjunctív, -ă, *conjunctivi, -e,* adj. || Din fr. *conjonctif,* lat. *coniunctivus* || **1.** Care leagă, care unește. ○ (Anat.) *Țesut c.* = țesut de susținere din corpul omului și al animalelor. **2.** (Gram.) *Modul c.* (și substantivat, n.) = mod personal al verbului, care exprimă o acțiune realizabilă.

conjunctívă s.f. || Din lat. *coniunctivus* „care leagă" || Membrană care acoperă suprafața internă a pleoapelor și suprafața anterioară a globului ocular, cu excepția corneii.

conjunctivíță, *conjunctivite,* s.f. || După fr. *conjonctivite* || Inflamație a conjunctivei, care se manifestă prin roșeață, senzație de corp străin în ochi și secreție abundentă.

conjunctór, *conjunctoare,* s.n. || După fr. *conjoncteur* || *Conjunctor-disjunctor* = aparat electric care închide și deschide automat un circuit electric.

conjuncțúră, *conjuncturi,* s.f. || După fr. *conjoncture* || Ansamblu de împrejurări și de condiții care exercită influență asupra unui fenomen sau asupra unei situații; concurs de împrejurări.

conjúncție, *conjuncții,* s.f. || După fr. *conjonction,* lat. *coniunctio, -onis* || **1.** Parte de vorbire neflexibilă care leagă două propoziții dintr-o frază sau două cuvinte cu același rol sintactic într-o propoziție. **2.** (Astr.) Situația momentană a doi aștri care se găsesc în aceeași direcție pe bolta cerească, fiind (aproximativ) coliniari cu Pămîntul.

conjúră, *conjúr,* vb. I. || Din fr. *conjurer,* lat. *coniurare* || **1.** Tranz. A ruga stăruitor, a implora. **2.** Intranz. A conspira, a unelti.

conjurát, *conjurați,* s.m. || Din fr. *conjuré* || Conspirator.

conjurație, *conjurații,* s.f. || Din fr. *conjuration,* lat. *coniuratio, -onis* || Conspirație, complot.

conlocuitór, -oáre, *conlocuitori, -oare,* adj. || *Con*[1]- + *locuitor* || Care locuiește împreună cu altcineva, în aceeași regiune sau țară.

conlucrá, *conlucrez,* vb. I. Intranz. || *Con*[1]- + *lucra* || A colabora, a contribui la o acțiune.

conopídă, *conopide,* s.f. || Din ngr. *kunupidi* || Plantă leguminoasă din familia cruciferelor, cu inflorescență cărnoasă, alburie, folosită în alimentație.

conosaméntt, *conosamente,* s.n. || Din germ. *Konossement,* rus. *konosament* || Document care însoțește transportul mărfurilor pe apă.

conotație, *conotații,* s.f. || Din fr. *connotation* || Totalitatea sensurilor colaterale ale unui cuvînt, în opoziție cu sensul lui fundamental.

conovăț, *conovețe,* s.n. || Din rus., ucr. *konovjaz* || Funie fixată pe țăruși, la care se leagă caii.

consacrá, *consácru,* vb. I. || Din fr. *consacrer,* lat. *consecrare* || **1.** Tranz. A destina, a dărui, a închina. **2.** Tranz. și refl. A (se) dărui, a (se) dedica, a (se) devota.

consacráre, *consacrări,* s.f. Acțiunea de *a (se) consacra.* • Confirmare, consfințire; recunoaștere a capacității, a meritelor cuiva într-un anumit domeniu.

consacrát, -ă, *consacrați, -te,* adj. Stabilit prin uz sau prin tradiție. • (Despre oameni) Considerat, recunoscut ca fiind o autoritate într-un anumit domeniu.

consanguín, -ă adj. v. **consangvin.**

consangvín, -ă, *consangvini, -e,* adj. || Din fr. *consanguin,* lat. *consanguineus* || (Despre fraţi, surori) Care au acelaşi tată, dar nu şi aceeaşi mamă. || Şi: **consanguín, -ă** *adj.*

consătéan, -ă, *consăteni, -e,* s.m. şi f. || *Con*[1]- + *sătean* || Persoană considerată în raport cu alta care locuieşte în acelaşi sat.

consecínţă, *consecinţe,* s.f. || După fr. *conséquence,* lat. *consequentia* || Rezultat, urmare a unei acţiuni, a unei fapte. ○ *În consecinţă* = **a)** prin urmare, deci; **b)** conform situaţiei, împrejurărilor.

consecutív, -ă, *consecutivi, -e,* adj. || Din fr. *consécutif* || Care urmează fără întrerupere. ○ *Propoziţie consecutivă* = propoziţie circumstanţială care exprimă urmarea acţiunii (sau stării) din propoziţia regentă. *Conjuncţie consecutivă* = conjuncţie care introduce o propoziţie consecutivă.

consecvént, -ă, *consecvenţi, -te,* adj. (Şi adverbial) || Din fr. *conséquent,* lat. *consequens, -ntis* (< *consequi* „a urma") || Care nu se abate de la principiile sale; statornic.

consecvénţă, *consecvenţe,* s.f. || Din *consecvent;* cf. fr. *conséquence* || Faptul de a fi consecvent. ○ *Cu consecvenţă* = în mod consecvent.

consémn, *consemne,* s.n. || După fr. *consigne* || **1.** Totalitatea obligaţiilor pe care le are un militar în timpul serviciului de pază; ordin, dispoziţie. **2.** Măsură (disciplinară) constînd în interzicerea ieşirii militarilor, pentru un anumit timp, din cazarmă, din navă etc.

consemnă, *consemnez,* vb. I. Tranz. || După fr. *consigner* || **1.** A înregistra, a trece anumite menţiuni într-un înscris constatator. **2.** A depune o sumă de bani spre păstrare la o organizaţie de stat specializată. **3.** A interzice unui militar ieşirea din cazarmă (din navă etc.) pentru un anumit timp, din motive disciplinare, sanitare etc.

consemnáre, *consemnări,* s.f. Acţiunea de *a consemna;* însemnare, înregistrare.

consemnaţiúne, *consemnaţiuni,* s.f. || După fr. *consignation* || Consemnare (v. *consemna* **2**): *depuneri la Casa de Economii şi Consemnaţiuni.*

conséns, *consensuri,* s.n. || Din lat. *consensus* || Acord, înţelegere, identitate de păreri.

conservá, *conséru,* vb. I. || Din fr. *conserver,* lat. *conservare* „a păstra" || **1.** Tranz. A menţine un aliment în stare nealterată. • A păstra; a păzi. **2.** Refl. A se menaja.

conservánt, *conservanţe,* s.n. || Din *conserva* || Substanţă care împiedică fermentarea unor produse alimentare.

conserváre, *conservări,* s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) conserva.* ○ *Instinct de c.* = instinct de apărare pe care îl au oamenii şi animalele, în scopul menţinerii fiinţei proprii. **2.** Tratament la care sînt supuse unele produse perisabile (ex. alimente) pentru a împiedica alterarea lor.

conservatísm s.n. || Din fr. *conservatisme* || Conservatorism.

conservatór[1], *conservatoare,* s.n. || Din germ. *Konservatorium,* fr. *conservatoire* || Instituţie de învăţămînt superior în care se pregătesc compozitori, interpreţi vocali şi instrumentali, dirijori, muzicologi, profesori de muzică.

conservatór[2]**, -oáre,** *conservatori, -oare,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *conservateur,* lat. *conservator* || **1.** Adj. Care păstrează, care conservă. **2.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care este legată de trecut, ataşată de formele vechi ale vieţii politice, economice, culturale etc. ○ *Partid c.* = denumire a unor partide din statele burgheze, ataşate vechilor instituţii, idei şi forme politice.

conservatorísm s.n. || Din *conservator*[2] || Ataşament faţă de formele vechi, depăşite, ale vieţii politice, economice, culturale.

consérvă, *conserve,* s.f. || Din fr. *conserve* || Produs alimentar supus unui tratament pentru a putea fi păstrat (în cutii sau borcane închise ermetic) mai mult timp nealterat.

consfătuí, *consfătuiesc,* vb. IV. Refl. recipr. || *Con*[1]- + *sfătui* || A se sfătui împreună, a se consulta.

consfătuíre, *consfătuiri,* s.f. Acţiunea de *a se consfătui;* întîlnire de lucru a colectivului unei întreprinderi sau instituţii, a reprezentanţilor unor domenii de activitate, ai unor organizaţii politice, obşteşti, ai unor state, în care se discută probleme de interes comun.

consfinţí, *consfinţesc,* vb. IV. Tranz. || *Con*[1]- + *sfinţi* || A da un caracter durabil, a stabili, a consacra.

considerá, *consídr,* vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *considérer,* lat. *considerare* || A (se) socoti (drept...). ○ Tranz. *Considerînd că...* = avînd în vedere că... • Tranz. A cinsti, a stima.

considerábil, -ă, *considerabili, -e,* adj. || Din fr. *considérable* || Foarte mare; însemnat, remarcabil.

consideráre s.f. Acţiunea de *a (se) considera;* consideraţie. ○ *A lua în considerare* = a avea în vedere, a ţine cont de...

consideráţie, *consideraţii,* s.f. || Din fr. *considération,* lat. *consideratio, -onis* || **1.** Stimă, respect, preţuire a cuiva. **2.** Motiv, raţiune, considerent. **3.** Părere, idee. || Şi: **consideraţiúne** s.f.

consideraţiúne s.f. v. **consideraţie.**

considerént, *considerente,* s.n. || Din fr. *considérent* || Punct de vedere; părere. • Argument, motiv.

consignáţie, *consignaţii,* s.f. || Din fr. *consignation* (< *consigner* „a depune în garanţie") || Depunere a unui obiect spre vînzare la un magazin specializat; magazin unde se fac asemenea depuneri şi vînzări.

consíliá, *consiliez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *conseiller,* lat. *consiliari* || (Livr.) A sfătui.

consiliér, *consilieri,* s.m. || Din fr. *conseiller* (după *consiliu*) || **1.** Sfetnic, sfătuitor. **2.** Grad în ierarhia unor funcţii.

consíliu, *consilii,* s.n. || Din lat. *consilium* „deliberare" || **1.** Colectiv organizat, cu atribuţii de conducere sau de avizare pe lîngă o instituţie, o organizaţie etc. ○ *C. popular* = organ local al puterii de stat, ales prin vot în judeţe, municipii, oraşe şi comune, prin care poporul îşi exer-

cită puterea de stat. *Consiliul oamenilor muncii* = organ de conducere colectivă, cu caracter deliberativ. **2.** Denumire dată unor organisme centrale de partid și de stat (consiliu de miniștri, consiliu de stat).

consimțămînt, *consimțăminte*, s.n. || Din *consimți* (după fr. *consentement*) || Aprobare, asentiment; aderare de bună voie la ceva.

consimți, *consîmt*, vb. IV. Intranz. || *Con*[1]- + *simți* (după fr. *consentir*) || A fi de acord, a încuviința, a-și da consimțămîntul.

consistá, pers. 3 *consistă*, vb. I. Intranz. || Din fr. *consister*, lat. *consistere* || A consta, a se alcătui din...

consistént, -ă, *consistenți, -te*, adj. || Din fr. *consistant* || **1.** Tare, vîrtos. **2.** (Despre alimente) Substanțial, sățios.

consistență s.f. || Din fr. *consistance* || Densitate, tărie; rezistență opusă de un corp sau de un material la deformare sau la sfărîmare. ◦ Soliditate, trăinicie.

consistóriu, *consistorii*, s.n. || Din lat. *consistorium* || Organ administrativ și disciplinar în conducerea unor biserici. **2.** Adunare de cardinali, convocată de papă.

consoánă, *consoane*, s.f. || Din fr. *consonne*, lat. *consona* „care sună cu [o vocală]" || Sunet al vorbirii produs în urma strîmtării sau închiderii (urmată de deschiderea bruscă) canalului vorbitor.

consoártă, *consoarte*, s.f. || Din lat. *consors, -tis* influențat de *soartă)* || (Fam.) Soție, nevastă.

consolá, *consolez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *consoler*, lat. *consolari* || A(-și) alina o suferință morală, a (se) mîngîia.

consoláre, *consolări*, s.f. Acțiunea de *a (se) consola;* mîngîiere, alinare sufletească.

consólă, *console*, s.f. || Din fr. *console* (< *sole* „grindă") || **1.** Mobilă în formă de policioară sau de măsuță, pe care se țin obiecte de ornament. **2.** Element de construcție cu un capăt ieșind în afara construcției.

consolidá, *consolidez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *consolider* (< *solide* „solid, rezistent") || A face (sau a deveni) solid, durabil; a (se) întări.

consonánt, -ă, *consonanți, -te*, adj. || Din fr. *consonant*, lat. *consonans, -ntis* || (Muz.; despre acorduri) Care este format din consonanțe; armonios.

consonántic, -ă, *consonantici, -ce*, adj. || Din fr. *consonantique* || Privitor la consoane.

consonantísm s.n. || Din fr. *consonantisme* || Sistemul consoanelor dintr-o limbă.

consonánță, *consonanțe*, s.f. || Din fr. *consonance* || Combinare armonioasă a două sau mai multe sunete muzicale. ◦ (Fig.) Potrivire de idei, de păreri; acord, înțelegere.

consórt, *consorți*, s.m. || Din fr. *consort*, lat. *consors, -tis* || *Prinț-consort* = soțul unei regine încoronate ca suverană.

consórțiu, *consorții*, s.n. || Din fr., lat. *consortium* || Înțelegere între grupuri monopoliste bancare în vederea efectuării în comun a unor operații avantajoase de mare amploare (ex. plasarea unor împrumuturi interne sau externe).

conspéct, *conspecte*, s.n. || Din lat. *conspectus*, germ. *Konspekt* || **1.** Notare sintetică, sumară a datelor esențiale ale unei probleme. **2.** Privire de ansamblu asupra unei probleme, realizată într-o lucrare.

conspectá, *conspectez*, vb. I. Tranz. || Din *conspect* || A face un conspect.

conspirá, *conspir*, vb. I. Intranz. || Din fr. *conspirer*, lat. *conspirare* || A urzi o conspirație, a complota, a uneltи.

conspirativ, -ă, *conspirativi, -e*, adj. || Din *conspira* || Privitor la conspirații, care aparține unei conspirații.

conspirátor, -oáre, *conspiratori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *conspirateur* || Persoană care participă la o conspirație.

conspirație, *conspirații*, s.f. || Din fr. *conspiration*, lat. *conspiratio, -onis* || Uneltire secretă împotriva statului, a conducătorilor lui sau a ordinii publice; complot.

constá, pers. 3 *constă*, vb. I. Intranz. || Din lat. *constare* || A fi alcătuit din..., a se compune din..., a consista.

constánt, -ă, *constanți, -te*, adj., s.f. || Din fr. *constant*, lat. *constans, -ntis* || **1.** Adj. Statornic, neschimbat. ○ *Capital c.* v. *capital.* **2.** S.f. Mărime care caracterizează un fenomen, un aparat, un material etc.; (mat.) mărime a cărei valoare rămîne neschimbată.

constantán s.n. || Din fr. *constantan* || Aliaj de cupru și nichel, cu rezistivitate mare și constantă, întrebuințat la fabricarea rezistențelor electrice, a termoelementelor etc.

constánță, s.f. || Din fr. *constance*, lat. *constantia* || Însușirea de a fi constant; statornicie, perseverență.

constatá, *constát*, vb. I. Tranz. || Din fr. *constater*, it. *constatare;* cf. lat. *constat* „este sigur" || A stabili starea, realitatea unui lucru, adevărul sau existența unui fapt.

constatáre, *constatări*, s.f. Acțiunea de *a constata;* stabilire (a unui fapt).

constelație, *constelații*, s.f. || Din fr. *constellation*, lat. *constellatio* (< *stella* „stea") || Grupare aparentă de stele, avînd o configurație caracteristică, stabilă.

consternă, *consternez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *consterner*, lat. *consternare* „a înspăimînta" || A produce asupra cuiva uimire (amestecată cu mîhnire, cu indignare).

consternáre, *consternări*, s.f. Faptul de *a consterna*, uimire, surpriză neplăcută.

constipá, *constip*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *constiper*, lat. *constipare* „a astupa, a închide" || A produce (sau a avea) constipație; a suferi de constipație.

constipát, -ă, *constipați, -te*, adj. Care nu poate elimina materiile fecale din organism, care suferă de constipație. ◦ (Fig.; fam.) Care are vederi înguste; necomunicativ.

constipáție, *constipații*, s.f. || Din fr. *constipation* || Dificultate în eliminarea materiilor fecale.

constituánt, -ă, *constituanți, -te,* adj. || Din fr. *constituant* || Constitutiv. ○ *Adunare constituantă* = adunare formată din reprezentanții aleși în vederea adoptării sau modificării unei constituții.

constituént, *constituenți,* adj., s.m. || După fr. *constituant* || **1.** Adj. Care intră în constituția unui întreg. **2.** S.m. Fiecare dintre substanțele din care sînt alcătuite un aliaj, o soluție etc.

constitui, *constitui,* vb. IV. || Din fr. *constituer,* lat. *constituere* (< *statuere* „a stabili") || **1.** Tranz. și refl. A (se) forma, a (se) alcătui, a (se) înființa. **2.** Tranz. A fi considerat ca...; a avea valoarea de...

constitutív, -ă, *constitutivi, -e,* adj. || Din fr. *constitutif* || Care intră în alcătuirea unui lucru, în structura lui.

constitúție, *constituții,* s.f. || Din fr. *constitution,* lat. *constitutio, -onis* || **1.** Structură fizică a corpului omenesc; conformație. **2.** Legea fundamentală a unui stat, care consacră structura social-economică și politică dintr-o anumită etapă istorică, modul de organizare și de funcționare a sistemului organelor statului, drepturile fundamentale și îndatoririle cetățenești.

constituțiónal, -ă, *constituționali, -e,* adj. || Din fr. *constitutionnel* || Bazat pe constituție, prevăzut în constituție **(1).** ○ *Drept c.* = disciplină care studiază drepturile și obligațiile cetățenilor, consacrate de constituție. *Monarhie constituțională* v. *monarhie.*

constituționalism s.n. || Din fr. *constitutionnalisme* || Regim sau concepție de guvernare bazate pe existența unei constituții.

constituționalitáte s.f. || Din fr. *constitutionnalité* || Însușire a unei legi sau a unui act juridic de a fi în conformitate cu constituția.

constrictív, -ă, *constrictivi, -e,* adj. || Din fr. *constrictif,* lat. *constrictivus* (< *constringere* „a strînge") || (Despre consoane; și substantivat) Care se pronunță prin strîmtarea canalului vocal, astfel încît se produce un zgomot de fricțiune; fricativ.

constrictór, -oáre, *constrictori, -oare,* adj. || Din fr. *constricteur* || (Fiziol.) *Mușchi c.* = mușchi care se contractă.

constricție, *constricții,* s.f. || Din fr. *constriction,* lat. *constrictio, -onis* || Reducere a diametrului unui vas sanguin, al unui orificiu natural etc., ca urmare a contracției mușchilor constrictori.

constrînge, *constríng,* vb. III. Tranz. || *Con*[1]- + *strînge;* cf. lat. *constringere* || A sili, a obliga pe cineva să facă un lucru.

constrîngere s.f. Acțiunea de *a constrînge;* obligare, forțare.

constructív, -ă, *constructivi, -e,* adj. || Din fr. *constructif* || Care servește pentru a realiza ceva (util), care ajută la îmbunătățirea unei activități.

constructivísm s.n. || Din fr. *constructivisme* || Concepție care afirmă caracterul activ, creator al subiectului în cunoaștere, în elaborarea obiectelor gîndirii.

constructór, -oáre, *constructori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *constructeur,* lat. *constructor* || Persoană care participă la lucrări de construcție.

construcție, *construcții,* s.f. || Din fr. *construction,* lat. *constructio* || **1.** Faptul de a construi. ○ *În construcție* = în cursul procesului de construire. ● Clădire executată din zidărie, lemn, beton etc., care servește la adăpostirea oamenilor, animalelor, instalațiilor, la desfășurarea unui proces de producție ori în scopuri culturale, sportive etc. ● (La pl.) Ramură a economiei naționale care are ca obiect executarea clădirilor. **2.** *Construcții de mașini* = ramură a industriei care produce mașini, unelte, instalații, utilaje.

construí, *construiesc,* vb. IV. Tranz. || Din fr. *construire,* lat. *construere* || **1.** A realiza o clădire, o mașină etc., pe baza unui proiect; *p. ext.* a face, a înfăptui, a crea. **2.** A desena o figură geometrică. **3.** A forma o frază (după regulile gramaticale).

consuetúdine, *consuetudini,* s.f. || Din lat. *consuetudo, -inis* || (Livr.) Obicei, deprindere, obișnuință.

cónsul, *consuli,* s.m. || Din lat., fr. *consul* || **1.** Șef al unei reprezentanțe oficiale cu rang de consulat. **2.** Magistrat suprem în republica romană.

consulár, -ă, *consulari, -e,* adj. || Din fr. *consulaire,* lat. *consularis* || Privitor la consul sau la consulat.

consulát, *consulate,* s.n. || Din fr. *consulat,* lat. *consulatus* || **1.** Reprezentanță oficială a unui stat în alt stat, cu funcția de a asigura protecția și apărarea intereselor statului pe care îl reprezintă și ale cetățenilor acestuia. ● Sediul acestei reprezentanțe. **2.** Funcția de consul.

consúlt, *consulturi,* s.n. || Din lat. *consultum* || Examinarea unui bolnav de către o comisie medicală, pentru stabilirea diagnosticului și indicarea tratamentului.

consultá, *consúlt,* vb. I. Tranz. || Din fr. *consulter,* lat. *consultare* || **1.** A lua avizul unei persoane autorizate, competente, a cere o părere; (refl.) a se sfătui cu cineva. **2.** A cerceta un text pentru a se informa. **3.** A examina un bolnav, un pacient.

consultánt, -ă, *consultanți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *consultant* || Specialist care lucrează într-o instituție, dînd indicații în probleme care privesc specialitatea sa.

consultatív, -ă, *consultativi, -e,* adj. || Din fr. *consultatif* || Care își dă avizul în anumite probleme; care are caracter de consultație. ○ *Vot consultativ* v. *vot.*

consultáție, *consultații,* s.f. || Din fr. *consultation,* lat. *consultatio* || **1.** Părere, aviz, indicație, lămuriri date în legătură cu anumite probleme. **2.** Examinare a unui pacient de către medic. **3.** Îndrumare dată elevilor, studenților de către profesor, doctoranzilor de către îndrumătorul științific etc.

consúm, *consumuri,* s.n. || Din *consuma*[1] || **1.** Folosire a unui bun pentru satisfacerea nevoilor oamenilor și ale producției. **2.** Cantitatea de materiale, materii prime, energie etc. folosite pentru a realiza o lucrare, un proces tehnic etc.

consumá[1], *consúm*, vb. I. Tranz. || După fr. *consommer* || **1.** A întrebuința, a folosi (bunuri, mărfuri). **2.** A întrebuința ca hrană; a mînca.

consumá[2], *consúm*, vb. I. || Din fr. *consumer*, lat. *consumere*. || **1.** Tranz. A mistui, a nimici. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) istovi, a (se) uza, a (se) epuiza.

consumatór, -oáre, *consumatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *consommateur* || Persoană care consumă bunuri rezultate din producție. • Persoană care consumă mîncare sau băutură într-un local public.

consumáție, *consumații*, s.f. || Din fr. *consommation*, lat. *consummatio, -onis* || Faptul de a consuma. • Totalitatea alimentelor pe care le consumă cineva într-un local public.

consúmpție, *consumpții*, s.f. || Din fr. *consomption*, lat. *consumptio, -onis* || Slăbire, epuizare din cauza unei boli îndelungate.

consună, pers. 3 *consúnă*, vb. I. Intranz. || Din fr. *consonner* (după *suna)* || (Despre sunete muzicale) A produce o consonanță.

conștiént, -ă, *conștienți, -te*, adj. || Din fr. *conscient* (după *ști)* || **1.** Care își dă seama de realitatea înconjurătoare. **2.** Care își dă seama de posibilitățile sale, de rolul ce-i revine în societate. **3.** (Despre activitatea umană) Care se desfășoară pe baza cunoașterii legilor obiective ale vieții sociale.

conștientizá, *conștientizez*, vb. I. Tranz. și refl. || Cf. *conștient* || A face să devină sau a deveni conștient.

conștiincióș, -oásă, *conștiincioși, -oase*, adj. || Din fr. *consciencieux* (după *ști)* || Care își face datoria, care lucrează cu conștiinciozitate; (despre acțiuni ale oamenilor) făcut cu seriozitate, cu scrupulozitate.

conștiinciozitáte s.f. || Din *conștiincios* || Însușirea de a fi conștiincios, de a lucra cu seriozitate, cu conștiința împlinirii datoriei.

conștiință s.f. || Din fr. *conscience*, lat. *conscientia* „cunoștință" || Forma cea mai înaltă de reflectare psihică a realității, proprie numai oamenilor, produs al activității creierului uman; faptul de a-și da seama, de a înțelege. ○ *C. socială* = viața spirituală a societății ca reflectare a vieții ei materiale; reflectare a existenței sociale în conștiința societății. *C. de clasă* = **a)** reflectare a existenței sociale a unei clase în conștiința acesteia; **b)** faptul că cineva își dă seama de comunitatea de interese ale membrilor clasei sociale din care face parte. *C. de sine* = conștiința existenței propriei persoane.

cont, conturi, s.n. || Din fr. *compte*, it. *conto*, lat. *computus* „socotit, calculat" || Socoteală scrisă sub formă de balanță (**2**), care reflectă valoric existența și mișcarea unui mijloc economic, ale unui proces economic etc. ○ *Cont curent* = cont deschis de o bancă unui client, pentru păstrarea mijloacelor bănești ale acestuia. ○ Expr. *A trece în cont* = a nota ca datorie. *A cere cuiva cont* = a cere cuiva justificarea unei fapte, a unei acțiuni. *A ține cont de ceva* = a lua în considerare. *Pe cont propriu* = pe propria răspundere.

contá, *contez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *compter*, it. *contare* || **1.** A se bizui pe cineva sau pe ceva, a spera în sprijinul cuiva. **2.** A avea însemnătate, greutate.

contábil, -ă, *contabili, -e*, adj., s.m. și f. || Din it. *contabile*, fr. *comptable* || **1.** Adj. Privitor la contabilitate. **2.** S.m. și f. Persoană specializată în lucrările de contabilitate.

contabilitáte, *contabilități*, s.f. || Din fr. *comptabilité* || Totalitatea operațiilor de înregistrare a mișcării fondurilor materiale și a mijloacelor bănești dintr-o instituție sau întreprindere. • Știință care se ocupă cu teoria acestor operații.

contabilizá, *contabilizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *comptabiliser* || A înregistra o operație economică sau financiară în conturi.

contáct, *contacte*, s.n. || Din fr. *contact*, lat. *contactus* (de la *tangere* „a atinge") || **1.** Atingere nemijlocită între două corpuri, întîlnire a două forțe etc. ○ *C. electric* = legătură electrică între două piese sau elemente conductoare. **2.** Legătură, relație între oameni. ○ Expr. *A lua contact cu cineva* = a stabili o legătură cu cineva.

contactór, *contactoare*, s.n. || Din fr. *contacteur* || Aparat care, sub acțiunea unei comenzi, închide un circuit electric și-l menține închis numai cît durează comanda.

contagiá, *contagiez*, vb. I. Tranz. și refl. || Cf. *contagios* || A (se) contamina, a (se) molipsi de o boală contagioasă.

contagiós, -oásă, *contagioși, -oase*, adj., s.m. și f. || Din fr. *contagieux*, lat. *contagiosus* (de la *tangere* „a atinge") || **1.** Adj. (Despre boli) Care se transmite de la om la om. **2.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care suferă de o boală contagioasă (**1**).

contagiúne, *contagiuni*, s.f. || Din fr. *contagion*, lat. *contagio, -onis* || Transmitere a unei boli de la un individ la altul; molipsire, contaminare.

contaminá, *contaminez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *contaminer*, lat. *contaminare* „a păta" || A transmite o boală molipsitoare.

contaminăre, *contaminări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a contamina;* infectare, molipsire. **2.** (Lingv.) Modificare a formei unui cuvînt sau a unei construcții gramaticale prin încrucișarea lor cu alte cuvinte sau construcții asemănătoare ca sens.

contaminăție, *contaminații*, s.f. || Din fr. *contamination* || (Lingv.) Contaminare (**2**).

cóntăș, *contășe*, s.n. || Din pol. *kontusz* || Haină lungă îmblănită, purtată în trecut de boieri.

cónte[1], *conți*, s.m. || Din fr. *comte*, din lat. *comes, -itis* „însoțitor, din suita împăratului, și înalt demnitar" || **1.** Conducător al unei provincii, în evul mediu, cu funcții administrative și militare. **2.** Titlu de noblețe ereditar, intermediar între viconte și marchiz.

conté[2] s.m. || Cuv. fr. || Creion gros, din plombagină artificială, folosit în grafică.

containér, *containere*, s.n. || Din engl. *container* || **1.** Ambalaj în formă de ladă sau cutie cu dimensiuni standardizate, folosit pentru transportul de mărfuri sau materiale. **2.** Recipient destinat încărcăturii utile (aparate, oameni etc.) a unei rachete.

contemplá, *contémplu*, vb. I. Tranz. || Din fr. *contempler*, lat. *contemplari* || A privi îndelung (și cu admirație).

contemplâre, *contemplări*, s.f. Acțiunea de *a contempla.* • (Filoz.) Atitudine de privire, de observare pasivă a fenomenelor, opusă atitudinii active.

contemplatív, -ă, *contemplativi, -e*, adj. || Din fr. *contemplatif*, lat. *contemplativus* || Înclinat spre contemplare, visător. • (Filoz.) Care se limitează la contemplare, neurmărind un scop practic.

contemplatór, -oáre, *contemplatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *contemplateur* || Persoană cufundată în meditație, în visare, persoană care contemplă.

contemplâție, *contemplații*, s.f. || Din fr. *contemplation*, lat. *contemplatio* || Faptul de a contempla; atitudinea celui care contemplă.

contemporán, -ă, *contemporani, -e*, adj. || Din fr. *contemporain*, lat. *contemporaneus* || Care există sau se petrece în timpurile noastre. • (Despre oameni, adesea substantivat) Care trăiește sau a trăit în același timp cu cineva (sau cu ceva).

contemporaneitáte s.f. || Din fr. *contemporaneité* || Epoca contemporană; ceea ce are caracter contemporan.

contenciós s.n. || După fr. *contentieux* || (În unele state) Serviciu de avocați în cadrul unor întreprinderi sau instituții, care apără drepturile și interesele acestora.

contení, *contenesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. A (se) întrerupe, a înceta (sau a face să înceteze).

contenére, *conteneri*, s.f. Acțiunea de *a conteni;* încetare. ○ *Fără contenire* = neîncetat, mereu.

contésă, *contese*, s.f. || Din fr. *comtesse*, it. *contessa* || Soție sau fiică de conte.

contestá, *contést*, vb. I. Tranz. || Din fr. *contester*, lat. *contestari* „a contesta, aducînd martori" *(testes)* || A tăgădui, a nu recunoaște (dreptul cuiva, existența unui lucru etc.). • A face o contestație.

contestatár, -ă, *contestatari, -e*, adj. || Cf. it. *contestatario* || Care exprimă o contestație.

contestâție, *contestații*, s.f. || Din fr. *contestation*, lat. *contestatio* || Plîngere îndreptată de partea nemulțumită împotriva unei hotărîri pronunțate de un organ de jurisdicție, de un organ administrativ superior etc.

contéxt, *contexte*, s.n. || Din fr. *contexte* || **1.** Fragment dintr-o scriere în care se găsește un cuvînt sau un pasaj prezentînd un anume interes. **2.** (Fig.) Conjunctură, stare de lucruri la un moment dat, circumstanță. ○ *În contextul...* = în situația..., în împrejurările...

contextúră, *contexturi*, s.f. || Din fr. *contexture* || **1.** Ansamblu de caracteristici ale unei țesături care îi definesc structura. **2.** Mod în care sînt îmbinate elementele unui tot; înlănțuire, legătură.

contiguitáte s.f. || Din fr. *contiguité* || (Livr.) Însușirea de a fi contiguu; vecinătate.

contíguu, -ă, *contigui, -ue*, adj. || Din fr. *contigu*, lat. *contiguus* || (Livr.) Înrudit, unit cu ceva; apropiat de ceva.

continént, *continente*, s.n. || Din fr. *continent;* cf. lat. [*terra*] *continens* (< *continere* „a ține împreună") || Vastă întindere de uscat, mărginită (aproape) total de mări și oceane.

continentál, -ă, *continentali, -e*, adj. || Din fr. *continental* || Privitor la continente; care se află pe un continent. ○ *Climă continentală* = climă uscată, cu variații mari de temperatură.

continénță, *continențe*, s.f. || Din fr. *continence* || Abstinență, înfrînare; cumpătare.

contingént, *contingente*, s.n., adj. || Din fr. *contingent*, lat. *contingens, -ntis* (< *contingere* „a atinge") || **1.** S.n. Totalitatea cetățenilor născuți în același an și luați în evidența organelor militare. • Grup de oameni avînd o compoziție omogenă. **2.** Adj. Care poate să fie sau să nu fie, să se întîmple sau să nu se întîmple; întîmplător, accidental.

contingénță, *contingențe*, s.f. || Din fr. *contingence*, lat. *contingentia* || Legătură, relație între lucruri, fenomene, evenimente care sînt contingente unele față de altele; întîmplare.

continuá, *continuu*, vb. I. Intranz. || Din fr. *continuer*, lat. *continuare* || A merge înainte; a nu înceta. • Tranz. A duce mai departe un lucru început.

continuáre s.f. Acțiunea de *a continua.* ○ *În continuare* = continuu, neîncetat; mai departe, mai încolo.

continuatór, -oáre, *continuatori, -oare*, adj. || Din *continua* || Persoană care continuă un lucru, o acțiune etc. începută de altul.

continuitáte, *continuități*, s.f. || Din fr. *continuité*, lat. *continuitas, -atis* || Faptul de a fi continuu, starea a ceea ce este continuu.

contínuu, -uă, *continui, -e*, adj. || Din fr. *continu*, lat. *continuus* || (Și adverbial) Neîntrerupt, neîncetat. • *Curent electric c.* = curent electric cu un singur sens, a cărui intensitate e constantă în timp. • (Mat.) *Funcție continuă* = funcție care, la o variație mică a variabilelor sale prezintă o variație foarte mică.

contondént, *contondente*, adj. || Din fr. *contondant* || (Despre obiecte) Ale cărui lovituri provoacă contuzii.

contopí, *contopesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || *Con*[1]- + *topi* (după fr. *confondre)* || A (se) împreuna, a (se) uni strîns, formînd un singur tot.

contór, *contoare*, s.n. || Din fr. *comptoir* (< *compter* „a calcula, a socoti") || Aparat care înregistrează cantitatea de apă, gaze, energie electrică etc. care trece printr-o conductă într-un anumit interval de timp.

contorsioná, *contorsionez*, vb. I. Refl. || Din fr. *contorsionner* || (Despre trup sau părți ale lui) A se răsuci în mod violent și involuntar, a face contorsiuni.

contorsiúne, *contorsiuni*, s.f. || Din fr. *contorsion*, lat. *contorsio, -onis* (< *torquere* „a întoarce, a răsuci") || Răsucire a trupului sau a unei părți a lui datorită contracției musculare; contracție violentă și involuntară a mușchilor.

contra[1]**-** || Din fr. *contre-*, lat. *contra* || Element de compunere cu sensul „împotriva", care servește la formarea unor substantive, adjective sau verbe.

cóntra[2] prep., adv. || Din fr. *contre*, lat. *contra* || **1.** Prep. Împotriva cuiva sau a ceva. ○ *Din contra* (sau *contră*) = dimpotrivă. **2.** Prep. În schimbul a ceva: *contra cost*. **3.** Adv. Împotrivă; cu totul altfel.

contră[3], *contrez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *contrer* || **1.** A contrazice. **2.** (La box, scrimă, lupte) A da o contră. **3.** (La bridge) A se opune, a cere o amendă dublă.

contraamirál, *contraamirali*, s.m. || Din fr. *contre-amiral* || Grad de ofiţer în marina militară, corespunzător gradului de general-maior din trupele de uscat.

contraatác, *contraatacuri*, s.n. || Din fr. *contre-attaque* || Atac al unei unităţi militare aflată în apărare; constituie o ripostă la ofensiva inamicului. • (Sport) Atac executat imediat ca răspuns la atacul adversarului.

contrabándă, *contrabande*, s.f. || Din fr. *contrebande* || Trecere clandestină peste graniţă a unor mărfuri a căror intrare în ţară sau ieşire este interzisă. • Sustragerea unor mărfuri de la aplicarea taxelor vamale. ○ *Prin contrabandă* = în mod ilegal, pe ascuns.

contrabandíst, -ă, *contrabandişti, -ste*, s m. şi f. || Din *contrabandă* || Persoană care face contrabandă.

contrabás, (1) *contrabasuri*, s.n., (2) *contrabaşi*, s.m. || Din fr. *contrebasse*, it. *contrabasso* || **1.** S.n. Instrument muzical de dimensiuni mari, cu coarde şi arcuş, având registrul cel mai grav. **2.** S.m. Contrabasist.

contrabasíst, -ă, *contrabasişti, -ste*, s.m. şi f. || Din *contrabas* || Persoană care cîntă la contrabas.

contrabaterie, *contrabaterii*, s.f. || Din fr. *contrebatterie* || Acţiune de luptă dusă de artileria proprie împotriva bateriilor inamicului aflate în poziţie de tragere.

contracandidát, -ă, *contracandidaţi, -te*, s.m. şi f. || *Contra*[1]- + *candidat* || Persoană care candidează la o funcţie, la un post împotriva altui candidat.

contracará, *contracarez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *contrecarrer* || A zădărnici, a împiedica planurile sau acţiunile cuiva.

contráct, *contracte*, s.n. || Lat. *contractus* (< *contrahere* „a strînge"), fr. *contrat* || Acord încheiat între două sau mai multe persoane fizice ori juridice, din care decurg anumite drepturi şi obligaţii. ○ *C. de muncă* = contract încheiat de un muncitor, funcţionar etc. cu o întreprindere sau instituţie, prin care cel dintîi se obligă să presteze în favoarea celuilalt o anumită muncă în schimbul unei retribuţii.

contractá, (1, 2) *contractez*, (3) pers. 3 *contráctă*, vb. I. || Din fr. *contracter*, lat. *contractare* || **1.** Tranz. A încheia un contract. • A lua asupra sa o obligaţie. **2.** Tranz. A se îmbolnăvi, a se molipsi de o boală. **3.** Refl. A se strînge, a se zgîrci; (despre corpuri) a-şi micşora dimensiunile în urma unui proces fizic sau tehnologic.

contractánt, -ă, *contractanţi, -te*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *contractant* || (Persoană) care încheie un contract.

contractáre, *contractări*, s.f. Acţiunea de *a (se) contracta*.

contractíl, -ă, *contractili, -e*, adj. || Din fr. *contractile* || Care este capabil de a se contracta.

contractilitáte s.f. || Din fr. *contractilité* || Capacitatea unor ţesuturi animale (în special a muşchilor) de a se contracta în urma acţiunii unor excitanţi.

contractuál, -ă, *contractuali, -e*, adj. || Din fr. *contractuel* || Referitor la un contract; stipulat într-un contract.

contrácţie, *contracţii*, s.f. || Din fr. *contraction*, lat. *contractio* || **1.** Scurtare, zgîrcire a unui muşchi, în urma unei excitări. **2.** Micşorarea volumului unui corp în urma unui proces fizic şi tehnologic.

contradáns, *contradansuri*, s.n. || Din fr. *contredanse* || Vechi dans cu mişcare vioaie, asemănător cu cadrilul.

contradictóriu, -ie, *contradictorii*, adj. || Din fr. *contradictoire* || (Despre idei, tendinţe, fenomene) Care se contrazic între ele. ○ *În contradictoriu* = în opoziţie cu...

contradicţie, *contradicţii*, s.f. || Din fr. *contradiction*, lat. *contradictio* || **1.** Relaţia de unitate, coexistenţă şi luptă a laturilor, proprietăţilor şi tendinţelor contrare, proprii esenţei tuturor proceselor şi obiectelor, şi care constituie forţa motrice şi conţinutul intern al mişcării şi dezvoltării. ○ *Contradicţii antagoniste* = contradicţii proprii societăţii întemeiate pe proprietatea privată şi pe relaţii de exploatare, exprimînd opoziţia radicală dintre clase, grupuri sau forţe sociale cu interese fundamental deosebite. **2.** Nepotrivire de idei, fapte etc.

contrafáce, *contrafac*, vb. III. Tranz. || *Contra*[1]- + *face* (după fr. *contrefaire*) || A reproduce, în scop fraudulos, documente, obiecte de preţ etc., dîndu-le drept autentice.

contrafăcút, -ă, *contrafăcuţi, -te*, adj. Reprodus în mod fraudulos, falsificat; artificial.

contrafórt, *contraforturi*, s.n. || Din fr. *contrefort* || Masiv de zidărie sau de beton care îngroaşă din loc în loc un zid pentru a-l consolida.

contráge, *contrág*, vb. III. Refl. || Din lat. *contrahere* (după *trage*) || (Despre două vocale alăturate) A se reduce la o singură emisiune vocalică.

contraindicát, -ă, *contraindicaţi, -te*, adj. || *Contra*[1]- + *indicat* || (Despre medicamente, alimente, tratamente) Nepotrivit, nerecomandabil; neprielnic.

contráltă, *contralte*, s.f. || Din it. *contralta* || Cîntăreaţă cu voce de contralto.

contrálto s.n. invar. || Din it. *contralto* || Voce feminină cu registrul cel mai grav.

contramandá, *contramandez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *contremander* || A revoca, a anula un ordin, o dispoziţie, o hotărîre.

contramárcă, *contramărci*, s.f. || Din fr. *contremarque* || Parte a unui bilet de spectacol pe care o păstrează spectatorul.

contraofensívă, *contraofensive*, s.f. || Din fr. *contre-offensive* || Trecere de la apărare la ofensivă.

contrapáginã, *contrapagini*, s.f. || *Contra*[1]- + *pagină* || A doua faţă a unei foi scrise sau imprimate.

contrapántă, *contrapante*, s.f. || *Contra*[1]- + *pantă* || Pantă opusă altei pante în cadrul profilului unei văi fluviale, glaciare sau carstice, cu formaţii geologice diferite.

contrapúnct s.n. || Din it. *contrappunto*, fr. *contrepoint* || Tehnică de compoziţie muzicală constînd în suprapunerea a două sau mai multe linii melodice de sine stătătoare, dar care formează un tot organic. • Ştiinţă care se ocupă cu studiul acestei tehnici.

contrár, -ă, *contrari, -e*, adj., s.n. || Din fr. *contraire*, lat. *contrarius* || **1.** Adj. Opus; (adverbial) neconform cu..., impotriva. **2.** S.n. (La pl., în forma *contrarii)* Laturi, însuşiri sau tendinţe ale obiectelor şi proceselor, opuse unele altora. || Şi: **contráriu, -ie** adj., s.n.

contrarevolúţie, *contrarevoluţii*, s.f. || Din fr. *contre-révolution*, rus. *kontrrevoljucija* || Acţiune organizată de clasele înlăturate de la putere împotriva noii orînduiri, pentru recucerirea puterii şi restaurarea vechilor relaţii de producţie.

contrarevoluţionár, -ă, *contrarevoluţionari, -e*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *contre-révolutionnaire*, rus. *kontrrevoljucioner* || **1.** Adj. Care se referă la contrarevoluţie. **2.** S.m. şi f. Adept al contrarevoluţiei; participant la o contrarevoluţie.

contrariá, *contrariez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *contrarier* || A surprinde neplăcut pe cineva spunîndu-i ceva contra celor la care se aştepta.

contrarietáte s.f. || Din fr. *contrariété* || **1.** Stare de surprindere neplăcută provocată de o contrazicere, de un lucru la care nu se aştepta. **2.** Raport logic între două noţiuni sau judecăţi care se exclud reciproc, dar care pot fi înlăturate ambele în favoarea unei a treia noţiuni sau judecăţi.

contrárіu, -ie adj., s.n. v. **contrar.**

contrasemná, *contrasemnez*, vb. I. Tranz. || *Contra*[1]- + *semna* (după fr. *contresigner)* || A-şi pune semnătura pe un act semnat în prealabil de un organ ierarhic superior.

contraspionáj s.n. || *Contra*[1]- + *spionaj* (după fr. *contre-spionnage)* || Activitate de contracarare a actelor de spionaj, de descoperire şi prindere a spionilor; serviciu special însărcinat cu combaterea spionajului.

contrást, *contraste*, s.n. || Din fr. *contraste* || **1.** Opoziţie puternică între două sau mai multe lucruri, stări, fapte. **2.** *Contrastul imaginii* = mărime caracteristică pentru variaţia strălucirii locale în cuprinsul unei imagini de pe ecranul tubului cinescop, în televiziune.

contrastá, *contrastez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *contraster*, it. *contrastare* „a se opune" *(< contra* + *stare)* || A fi în contrast cu cineva sau cu ceva.

contrastánt, -ă, *contrastanţi, -te*, adj. || Din fr. *contrastant* || Care contrastează, care este în contrast cu cineva sau cu ceva.

contratímp, *contratimpi*, s.m. || *Contra*[1]- + *timp* (după fr. *contretemps)* || (Muz.) Deplasare a accentului de pe un timp sau de pe o fracţiune de timp tare al măsurii pe un timp sau pe o fracţiune de timp slab. ○ *În contratimp* = la timp nepotrivit.

contravaloáre, *contravalori*, s.f. || *Contra*[1]- + *valoare* (după fr. *contre-valeur)* || Echivalentul (în bani) al unui lucru; valoare dată în schimbul altei valori.

contravení, *contravin*, vb. IV. Intranz. || Din fr. *contrevenir* || A săvîrşi o abatere de la o lege, de la un regulament etc.

contraveniént, -ă, *contravenienţi, -te*, s.m. şi f. || Din germ. *Kontravenient;* cf. fr. *contrevenant* || Persoană care săvîrşeşte o contravenţie.

contravénţie, *contravenţii*, s.f. || Din fr. *contravention* || Abatere de la o lege, care, neconstituind o infracţiune, nu este pedepsită de legea penală, ci i se aplică o sancţiune administrativă.

contrazíce, *contrazic*, vb. III. || *Contra*[1]- + *zice* (după fr. *contredire)* || **1.** Tranz. A exprima o părere contrară celei exprimate de altcineva, a nu fi de acord cu cineva; a dezminţi un fapt, o situaţie. • A nu se potrivi, a fi în opoziţie, a fi incompatibil cu ceva. **2.** Refl. A spune ceva în opoziţie cu cele afirmate anterior de tine însuţi; (despre afirmaţii, depoziţii etc.) a nu se potrivi. **3.** Refl. recipr. A nu fi de acord unul cu altul (într-o discuţie).

cóntră, *contre*, s.f. || Din fr. *contre* || Lovitură promptă de răspuns a unui sportiv la un atac lansat de adversar (la box, scrimă etc.).

contribuábil, -ă, *contribuabili, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *contribuable* || Persoană care plăteşte impozite.

contribuí, *contribui*, vb. IV. Intranz. || Din fr. *contribuer*, lat. *contribuere* || A-şi aduce contribuţia, a participa la o acţiune comună; a înlesni apariţia sau dezvoltarea unui fapt, a unei acţiuni etc.

contribúţie, *contribuţii*, s.f. || Din fr. *contribution*, lat. *contributio, -onis* || **1.** Parte cu care cineva contribuie la o acţiune sau la o cheltuială comună. ○ *A pune la contribuţie* = a solicita capacitatea cuiva sau a ceva la o acţiune. **2.** Impozit.

contról, *controale*, s.n. || Din fr. *contrôle* || **1.** Verificare a unei activităţi, a modului de funcţionare a unei instalaţii, a calităţii unor produse etc. ○ *Lucrare de c.* = lucrare scrisă prin care se verifică periodic cunoştinţele elevilor sau ale studenţilor. *C. obştesc* = control efectuat de echipe formate din oameni ai muncii în unităţi socialiste de stat sau cooperatiste. **2.** Verificarea propriilor manifestări. **3.** Organ care are însărcinarea de a controla.

controlá, *controlez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *contrôler* || **1.** A supune controlului, a verifica. **2.** A domina, a stăpîni. • Tranz. şi refl. (Despre oameni) A-şi supraveghea propriile acţiuni.

controlór, -oáre, *controlori, -oare*, s.m. şi f. || Din fr. *contrôleur* || Persoană însărcinată cu exercitarea unor operaţii de control.

controversát, -ă, *controversaţi, -te*, adj. || Din *controversă* || Care formează obiectul unei con-

troverse, în privința căruia există o controversă.

controvérsă, *controverse*, s.f. || Din fr. *controverse*, lat. *controversia* „lovitură, șoc" || Discuție în contradictoriu asupra unei probleme; discuție aprinsă; ceartă, neînțelegere.

contumacíe s.f. || Din fr. *contumace*, lat. *contumacia* || Absență nejustificată de la judecată a unui inculpat. ○ *În contumacie* = fără a fi prezent la proces.

contúr, *contururi*, s.n. || Din fr. *contour* || Linie închisă care mărginește o suprafață, un obiect; reprezentare grafică a acestei linii.

contură, *conturez*, vb. I. || Din *contur* || **1.** Tranz. A trasa conturul unui obiect. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) preciza, a (se) închega în forme precise.

conturát, -ă, *conturați, -te*, adj. Cu contururi precise; (fig.) evident, clar, precis.

conturbá, *contúrb*, vb. I. Tranz. || Din lat. *conturbare* || A deranja, a turbura.

contúzie, *contuzii*, s.f. || Din fr. *contusion*, lat. *contusio* || Traumatism care constă din strivirea țesuturilor în urma lovirii cu un corp dur, netăios.

contuzioná, *contuzionez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *contusionner* || A provoca o contuzie.

conține, pers. 3 *conține*, vb. III. Tranz. || Din fr. *contenir*, lat. *continere* (după *ține*) || **1.** (Despre recipiente) A avea în interior, a cuprinde, a fi umplut cu... **2.** (Despre cărți, texte) A fi alcătuit din...

conținút s.n. || Din *conține* || **1.** Ceea ce se află într-un recipient sau în alt spațiu limitat. **2.** Ceea ce se cuprinde într-un text; tablă de materii. **3.** Totalitatea elementelor care constituie esența lucrurilor. • Cuprins, miez, înțeles, semnificație. **4.** Fondul de idei și afectiv al unei opere literare sau artistice.

conțopíst, -ă, *conțopiști, -ste*, s.m. și f. || Din germ. *Konzipist* || (Depr.) Funcționar care execută lucrări mărunte de birou.

conurbáție, *conurbații*, s.f. || Din fr., engl. *conurbation* || Aglomerație urbană formată dintr-un oraș cu rol de centru spre care gravitează, din punct de vedere economic, cultural și administrativ, o serie de alte orașe.

convalescént, -ă, *convalescenți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *convalescent*, lat. *convalescens, -ntis* (< *convalescere* „a-și reface forțele", din *valere* „a fi sănătos") || Persoană care se află în stare de convalescență.

convalescénță s.f. || Din fr. *convalescence*, lat. *convalescentia* || Perioadă prin care trece un bolnav imediat după vindecare, până la însănătoșirea deplină.

convécție s.f. || Din fr. *convection* || (Fiz.) Transmiterea căldurii sau curentului electric în interiorul corpurilor fluide, prin deplasarea de ansamblu a mediului. • Mișcarea ascendentă a aerului de natură termică sau dinamică.

convéier, *conveiere*, s.n. || Din engl. *conveyer*, rus. *konveier* || **1.** Transportor cu mișcare continuă format din elemente flexibile (benzi, cabluri etc.). **2.** *C. verde* = sistem de organizare a producerii nutreturilor verzi, pentru a se asigura hrănirea continuă a animalelor din primăvară până toamna.

convenábil, -ă, *convenabili, -e*, adj. || Din fr. *convenable* || Care convine; acceptabil.

convení, *convin*, vb. IV. Intranz. || Din fr. *convenir*, lat. *convenire* || **1.** A fi pe placul cuiva, a se potrivi cu dorințele cuiva. **2.** A cădea de acord, a se înțelege. • A încheia o convenție.

conveniénță, *convenințe*, s.f. || Din it. *convenienza* || (Mai ales la pl.) Regulă de purtare impusă într-o anumită societate. ○ *De convenință* = făcut numai pentru a respecta anumite forme sociale.

convénție, *convenții*, s.f. || Din fr. *convention*, lat. *conventio, -onis* || **1.** Înțelegere, acord, pact între două sau mai multe state, instituții sau persoane. • Denumire a unor tratate internaționale. **2.** (La pl.) Deprinderi stabilite prin tradiție.

convenționál, -ă, *convenționali, -e*, adj. || Din fr. *conventionnel*, lat. *conventionalis* || **1.** Stabilit printr-o convenție. **2.** Nenatural, artificial.

convenționalísm s.n. || Din fr. *conventionalisme* || **1.** Caracterul a ceea ce este convențional. **2.** Concepție filozofică pozitivistă conform căreia axiomele geometriei, legile și teoriile științifice nu au un conținut obiectiv, ci reprezintă convenții acceptate de oamenii de știință din considerente de comoditate a gîndirii.

convérge, pers. 3 pl. *convérg*, vb. III. Intranz. || Din fr. *converger*, lat. *convergere* (< *vergere* „a merge spre același loc") || A se îndrepta spre același punct sau (fig.) spre același scop.

convergént, -ă, *convergenți, -te*, adj. || Din fr. *convergent*, lat. *convergens, -ntis* || Care se îndreaptă spre același punct. ○ *Lentilă convergentă* = lentilă care adună într-un focar toate razele ce o străbat.

convergénță, *convergențe*, s.f. || Din fr. *convergence* || Faptul de a converge, însușirea de a fi convergent, (fig.) de a tinde spre același scop.

conversá, *conversez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *converser*, lat. *conversari* || A sta de vorbă cu cineva, a discuta.

conversáție, *conversații*, s.f. || Din fr. *conversation*, lat. *conversatio, -onis* || Faptul de a conversa, convorbire, discuție.

conversiúne, *conversiuni*, s.f. || Din fr. *conversion*, lat. *conversio, -onis* (< *convertere* „a se îndrepta spre") || **1.** Modificare a condițiilor unui împrumut (de stat) prin micșorarea dobînzilor, prelungirea termenului de amortizare etc. **2.** *Conversiunea judecăților* = inversare a funcțiunii subiectului și predicatului în judecată, păstrîndu-se calitatea judecății.

convertí, *convertesc*, vb. IV. || Din fr. *convertir*, lat. *convertere* || **1.** Tranz. și refl. A adera (sau a face pe cineva să adere) la o anumită convingere (religioasă). **2.** Tranz. A schimba bancnote în aur sau în devize.

convertizór, *convertizoare*, s.n. || Din fr. *convertisseur* || **1.** Cuptor în care se efectuează operația metalurgică în urma căreia un produs în stare de fuziune e oxidat prin insuflare de aer

și fără folosire de combustibil. ○ *C. Bessemer* = convertizor basculant în care se elaborează oțelul din fontă nefosforoasă. **2.** Mașină electrică (sau grup de mașini) care transformă curentul continuu în curent alternativ, sau invers.

convertór, *convertoare*, s.n. || Din engl. *converter* || Circuit electronic care realizează conversiunea de frecvență cu un singur tub electronic.

convéx, -ă, *convecși, -xe*, adj. || Din fr. *convexe*, lat. *convexus* „boltit" || Care are suprafața bombată; care prezintă o proeminență.

convexitáte, *convexități*, s.f. || Din fr. *convexité*, lat. *convexitas, -atis* || Însușirea de a fi convex; partea convexă a unui obiect.

convicțiúne, *convicțiuni*, s.f. || Din fr. *conviction*, lat. *convictio, -onis* || (Livr.) Convingere.

convițuí, *convițuiesc*, vb. IV. Intranz. || *Con*[1] + *viețui* (după lat. *convivere*) || A trăi laolaltă, în același loc cu cineva.

convingătór, -oáre, *convingători, -oare*, adj. || Din *convinge* || Care are puterea de a convinge; concludent.

convínge, *conving*, vb. III. Tranz. și refl. || Din lat. *convincere* (după *învinge*)) || A-și da (sau a face pe cineva să-și dea) seama că ceva, este într-un anumit fel; a (se) încredința de ceva.

convíngere, *convingeri*, s.f. Acțiunea de *a (se) convinge;* părere fermă asupra unui lucru. ○ *Cu* (sau *fără*) *convingere* = cu (sau fără) tragere de inimă, cu (sau fără) hotărîre.

convív, *convivi*, s.m. || Din fr. *convive*, lat. *conviva* || (Livr.) Comesean.

convocá, *convóc*, vb. I. Tranz. || Din fr. *convoquer*, lat. *convocare* || A chema (oficial) o persoană, un grup sau un corp constituit să vină într-un anumit loc.

convocáre, *convocări*, s.f. Acțiunea de *a convoca.* • Înștiințare scrisă prin care cineva este convocat.

convocatór, *convocatoare*, s.n. || Din *convoca* || Înștiințare scrisă, în formă de listă, prin care anumite persoane iau cunoștință, semnînd, că sînt convocate undeva.

convói, *convoaie*, s.n. || Din fr. *convoi* || Șir de vehicule care transportă materiale, trupe etc. • Mulțime (încolonată) care merge în aceeași direcție (și cu același scop).

convorbíre, *convorbiri*, s.f. || *Con*[1] + *vorbire* || Conversație, discuție. ○ *C. telefonică* = comunicație bilaterală prin telefon.

convúlsie, *convulsii*, s.f. || Din fr. *convulsion*, lat. *convulsio, -onis* || **1.** Contracție involuntară violentă, prelungită a musculaturii unui segment corporal sau a întregului corp care survine în epilepsie, în stări febrile la copiii mici etc.; spasm. **2.** (Fig.) Zvîrcolire, frămîntare. || Și: **convulsiúne** s.f.

convulsiúne s.f. v. **convulsie.**

convulsív, -ă, *convulsivi, -e*, adj. || Din fr. *convulsif* || Care se referă la convulsii; însoțit de convulsii. ○ *Tuse convulsivă* = boală contagioasă, frecventă la copii, manifestată prin tuse puternică și accese spasmodice violente; (pop.) tuse măgărească.

cooperá, *cooperez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *coopérer*, lat. *cooperari* || A lucra împreună cu cineva, a-și da concursul la o acțiune, a colabora, a conlucra.

cooperáre s.f Faptul de *a coopera;* conlucrare (sistematică) a unor persoane, unități economice sau țări.

cooperatíst, -ă, *cooperatiști, -ste*, adj. || Din *cooperație* || Privitor la cooperație; care ține de cooperație.

cooperatívă, *cooperative*, s.f. || Din fr. *coopérative* || Întreprindere social-economică formată prin asocierea, pe baza liberului consimțămînt, a unui grup de meseriași, producători agricoli etc. pentru producerea, cumpărarea sau desfacerea în comun a unor produse, pentru prestarea unor servicii etc. ○ *C. agricolă de producție* = (în România) unitate economică autonomă, formă superioară de cooperație agricolă de producție, constituită pe baza liberului consimțămînt, prin socializarea socialistă a pămîntului în vederea organizării și desfășurării în comun a producției agricole vegetale și animale.

cooperativizáre s.f. Proces de unire liber consimțită a micilor producători în cooperative.

cooperatór, -oáre, *cooperatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *coopérateur* || (Adesea adjectival) Membru al unei cooperative.

cooperáție s.f. Din fr. *coopération*, rus. *kooperacija* || Asociere, uniune liber consimțită de persoane în întreprinderi cooperatiste de producție, de consum, de aprovizionare și desfacere, de credit, prestări de servicii etc.

cooptá, *cooptez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *coopter*, lat. *cooptare* „a alege" || A primi pe cineva într-un colectiv, cu consimțămîntul membrilor acestuia.

coordoná, *coordonez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *coordonner* || A pune de acord părțile unui tot; a îndruma în sens unitar o serie de activități.

coordonáre, *coordonări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a coordona.* **2.** (Gram.) Relație stabilită între propoziții sau părți de propoziție legate între ele, fără ca una să depindă de alta din punct de vedere sintactic.

coordonát, -ă, *coordonați, -te*, adj., s.f. **1.** Adj. Pus de acord, armonizat. ○ *Propoziție coordonată* (și substantivat, f.) = propoziție aflată în raport de coordonare cu alta. **2.** S.f. (Mat.) Fiecare dintre numerele, distanțele unghiurile etc. care precizează poziția unui punct în raport cu un sistem de referință. ○ *Axe de coordonate* = drepte concurente în lungul cărora se măsoară, pornind de la punctul lor de întîlnire, coordonatele carteziene ale unui punct. **3.** S.f. *Coordonate geografice* = elemente care determină poziția unui punct pe suprafața Pămîntului prin intermediul paralelelor și meridianelor. **4.** S.f. *Coordonate astronomice* = perechi de distanțe unghiulare care servesc la determinarea poziției unui astru. **5.** S.f. (Fig.) Reper, element orientativ.

coordonatór, -oáre, *coordonatori, -oare*, adj., subst. || Din fr. *coordonnateur* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care coordonează. **2.** Adj. *Conjuncție coordonatoare* = conjuncție care leagă două

părți de propoziție sau propoziții de același fel, exprimînd diferitele relații dintre acestea. **3.** S.n. Aparat care indică pilotului, în cursul zborului, poziția avionului și distanța parcursă de la locul de decolare.

copác, *copaci*, s.m. || Cuv. autohton || Plantă cu trunchiul lemnos și cu crengi ramificate, formînd o coroană; arbore.

copáie, *copăi*, s.f. || Din bg., scr. *kopanja* || Vas de lemn de formă alungită, folosit în gospodărie; albie, covată. *Punea sita și cernea, În copaie frămînta, Frumos colac că făcea* (Pop.).

copál s.n. || Din fr. *copal* || Rășină naturală asemănătoare chihlimbarului, extrasă din unele plante tropicale și folosită la fabricarea lacurilor de bună calitate.

copástie, *copastii*, s.f. || Din ngr. *kupasti* || Bordură de lemn sau de metal montată pe parapetul sau pe balustrada care împrejmuiește puntea unei nave.

copăcél, *copăcei*, s.m. || Din *copac* || Copac mic. ○ Expr. *A sta* (sau *a merge*) *copăcel* = (mai ales despre copiii mici) a sta sau a merge pe picioare (încet, cu grijă).

copărtáș, -ă, *copărtași, -e*, s.m. și f. || *Co*[1]- + *părtaș* || Persoană care ia parte la o împărțeală sau la o afacere.

cópcă[1], *copci*, s.f. || Din bg. *kopče* || **1.** Sistem format din două piese (un cîrlig și un inel) care servește pentru a încheia o haină. **2.** Proeminență în formă de limbă a unei piese plate care intră în orificiul altei piese plate cu care se îmbină astfel. **3.** Agrafă **(3).** || Și: (reg.) **cópcie** s.f.

cópcă[2], *copci*, s.f. || Din bg. *kopka* || Gaură făcută în gheața unui rîu, a unei bălți etc., pentru pescuit sau pentru scos apă. ○ Expr. (Fam.) *A se duce pe copcă* = a se prăpădi, a se pierde; (despre oameni) a i se întîmpla ceva rău.

cópcie s.f. v. **copcă**[1].

copéică, *copeici*, s.f. || Din rus. *kopejka* || Monedă divizionară valorînd a suta parte dintr-o rublă.

coperíș, *coperișuri*, s.n. || Din *coperi*, înv. „a acoperi" || (Înv. și pop.) Acoperiș.

copértă, *coperte*, s.f. || Din it. *coperta* || Învelișul unei cărți sau al unui caiet. || Pl. și: *coperți*.

copertínă, *copertine*, s.f. || Din it. *copertina* || Element de construcție cu suprafața plană, care acoperă de obicei intrarea într-o clădire.

copiá, *copiez*, vb. I. || Din fr. *copier* || **1.** Tranz. A transcrie un text, redînd întocmai conținutul lui. **2.** Tranz. A reproduce, a imita (servil) un text, o lucrare etc. • Intranz. (În școală) A redacta o lucrare folosind în mod nepermis lucrarea altui elev sau altă sursă de informație. • A plagia.

cópie, *copii*, s.f. || Din fr. *copie*, lat. *copia* || **1.** Reproducere exactă a unui text, a unei opere de artă, a unei fotografii etc. **2.** (Peior.) Imitație servilă, fără valoare. **3.** Înscris care reproduce întocmai un alt înscris, constatator al unui act juridic.

copiére, *copieri*, s.f. Acțiunea de *a copia;* reproducere fidelă a unui text, a unei lucrări, a unei piese tehnice etc.

copil[1], *copii*, s.m. || Cuv. autohton || **1.** Băiat sau fată în primii ani ai vieții. ○ *De copil* = din copilărie. ○ Expr. *A da în mintea copiilor* = a-și pierde judecata de om matur. **2.** Tînăr, adolescent. ○ *C. de casă* = fiu de boier care făcea altădată serviciul de paj. **3.** Fiu, fiică. *C. legitim* = copil născut în cadrul căsătoriei. *C. nelegitim* = copil născut în afara căsătoriei. *C. din flori* v. *floare*. **4.** Om naiv, fără experiență.

cópil[2], *copili*, s.m. || Cf. *copil*[1] || Lăstar secundar (mai ales la porumb); copileț.

copilándru, -ă, *copilandri, -e*, s.m. și f. || Din *copil*[1] || Băiat sau fată în perioada de trecere de la copilărie la adolescență.

copílă, *copile*, s.f. || Din *copil*[1] || **1.** Fiică. **2.** Fată tînără.

copilărésc, -eáscă, *copilărești*, adj. || Din *copil*[1] || **1.** Specific copiilor. **2.** (Despre manifestări ale omului) Lipsit de maturitate, de seriozitate.

copilărește adv. || Din *copil*[1] || În felul copiilor[1], ca un copil.

copilări, *copilăresc*, vb. IV. Intranz. || Din *copilărie* || A-și petrece anii copilăriei (undeva sau cu cineva).

copilărie, *copilării*, s.f. || Din *copil*[1] || **1.** Timpul cît cineva este copil[1]. **2.** Faptă, vorbă, purtare de copil; naivitate.

copilăróș, -oáșă, *copilărești, -oase*, adj. || Din *copil*[1] || Ca un copil[1]; naiv; zburdalnic, neastîmpărat.

copilét, *copileți*, s.m. || Din *copil*[2] || Vlăstar care răsare la tulpina unui fir de porumb; copil[2].

copilí, *copilesc*, vb. IV. Tranz. || Din *copil*[2] || A tăia lăstarii secundari, nefolositori ai unei plante.

copiós, -oásă, *copioși, -oase*, adj. || Din fr. *copieux*, lat. *copiosus* (< *copia* „abundență") || Îmbelșugat, abundent.

copíst, -ă, *copiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *copiste* || **1.** Persoană care se ocupa (înainte de răspîndirea tiparului) cu copierea de manuscrise. **2.** (Înv.) Funcționar inferior.

copitát, *copitate*, s.n. || Din *copită* || (La pl.) Grup de mamifere erbivore, avînd degetele acoperite cu copite; (și la sg.) animal care face parte din acest grup (ex. calul, boul).

copítă, *copite*, s.f. || Din sl. *kopyto* || Formație cornoasă care acoperă terminațiile degetelor la mamiferele copitate.

coplanár, -ă, *coplanari, -e*, adj. || Din fr. *coplanaire* || (Despre figuri geometrice) Care se află în același plan.

copleși, *coplesesc*, vb. IV. Tranz. **1.** (Despre sentimente, stări sufletești) A cuprinde pe cineva, a-l doborî. **2.** A impresiona, a emționa puternic. **3.** (Despre ființe) A înconjura din toate părțile, a cuprinde.

coplesitór, -oáre, *copleșitori, -oare*, adj. || Din *copleși* || Care copleșește; covîrșitor.

copói, *copoi*, s.m. || Din magh. *kopó* || Rasă de cîini de vînătoare de talie mare, care urmăresc vînatul după miros.

cópra s.f. || Din fr. *copra* || Miezul uscat al nucii de cocos, din care se obţine untul de cocos.

coprodúcţie, *coproducţii*, s.f. || Din fr. *coproduction* || Producţie cinematografică realizată prin colaborarea unor studiouri de filme din două sau mai multe ţări.

coprologíe s.f. || Din fr. *coprologie;* gr. *kopros* „excrement" + *logos* „studiu" || Studiul materiilor fecale, în vederea examinării digestiei şi a determinării componenţilor chimici şi bacterieni.

coproprietár, *coproprietari*, s.m. || Din fr. *copropriétaire* || Persoană care stăpîneşte o proprietate în comun cu altcineva.

coproprietáte, *coproprietăţi*, s.f. || Din fr. *copropriété* || Stăpînire în comun de către mai multe persoane a unui bun neîmpărţit.

coprosteról, *coprosteroli*, s.m. || Din fr. *coprostérol* || Sterol care se găseşte în materiile fecale; este o formă a colesterolului.

copt[1]**, coáptă,** *copţi, coapte*, adj. || Lat. *coctus* || **1.** (Despre alimente) Care a fost supus căldurii dintr-un cuptor şi a devenit bun de mîncat. ○ Expr. (Fam.) *Mort-copt* = cu orice preţ, necondiţionat. • (Despre fructe şi plante) Ajuns la deplina dezvoltare. **2.** (Despre oameni sau despre acţiuni, situaţii) Deplin dezvoltat, matur. **3.** (Despre abcese) Care a făcut puroi şi este gata să spargă.

copt[2]**, -ă,** *copţi, -te*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *copte* || **1.** S.m. şi f. Persoană care a făcut parte dintr-o populaţie indigenă a Egiptului, care, după creştinare, a devenit o biserică aparte cu un număr restrîns de credincioşi. **2.** Care aparţine copţilor **(1),** care se referă la copţi. • (Substantivat, f.) Limbă derivată din vechea egipteană, folosită de copţi.

coptúră, *copturi*, s.f. || Lat. *coctura* (după *copt*[1]) || **1.** Prăjitură sau alt produs alimentar copt în cuptor. **2.** Bubă coaptă, abces; puroi.

copulatív, -ă, *copulativi, -e*, adj. || Din fr. *copulatif*, lat. *copulativus* || (Despre conjuncţii) Care leagă părţi de propoziţie sau propoziţii de acelaşi fel. ○ *Propoziţie copulativă* = propoziţie coordonată, legată de coordonata ei printr-un raport de asociere. *Verb c.* = verb care intră în alcătuirea predicatului nominal, făcînd legătura între subiect şi numele predicativ.

copulaţíe, *copulaţii*, s.f. || Din lat. *copulatio* „unire, legătură", fr. *copulation* || **1.** Unire a două celule de sex opus. **2.** Actul împerecherii a doi indivizi de sex opus.

cópulă, *copule*, s.f. || Din fr. *copule*, lat. *copula* || **1.** Cuvînt de legătură. **2.** (Lingv.) Verb copulativ. **3.** (Log.) Cuvînt care leagă subiectul de predicat.

copyright [Pr: cóprait], subst. || Cuv. engl. || Drept de reproducere (a unei opere literare, ştiinţifice).

cor, *coruri*, s.n. || Din lat. *chorus*, germ. *Chor*, it. *coro* || **1.** Ansamblu de cîntăreţi organizaţi după criteriul vocilor, care execută împreună o compoziţie muzicală. ○ *În cor* = toţi deodată, împreună. ○ Compoziţie destinată să fie cîntată de un astfel de ansamblu; executarea unei astfel de compoziţii. **2.** (În teatrul antic) Grup de actori care luau parte la desfăşurarea acţiunii dramatice ca personaj colectiv, exprimînd opinia publică. **3.** (În bisericile catolice) Spaţiu cuprins între nava centrală şi absida altarului.

corábie, *corăbii*, s.f. || Din sl. *korabiĭ* || Navă cu pînze, folosită în trecut pentru transport şi pentru acţiuni militare.

corái adj. invar. || Din fr. *corail* || (Şi substantivat) De culoare roşie cu nuanţe de galben.

corál[1]**,** *corali*, s.m. || Din germ. *Koralle*, lat. *corallus* || Animal celenterat care trăieşte în colonii în mările calde, şi din al cărui schelet calcaros (mărgean), roşu sau alb, se fac obiecte de podoabă.

corál[2]**, -ă,** *corali, -e*, adj., s.n. || Din fr. *choral* || **1.** Adj. De cor **(1),** pentru cor. • (Substantivat, f.) Organizaţie corală; cor **(1). 2.** S.n. (În biserica protestantă) Cîntec religios pe mai multe voci.

coralián, -ă, *coralieni, -e*, adj. || Din fr. *corallien* || (Zool.) Format din corali[1].

coraliér, *coralieri*, s.m., adj. || Din fr. *coralliaire* || **1.** S.m. (La pl.) Clasă de animale celenterate cu scheletul calcaros; (şi la sg.) animal din această clasă. **2.** Adj. De coralieri **(1),** format din coralieri.

coraligén, -ă, *coraligeni, -e*, adj. || Din fr. *coralligène* || Care provine din acumularea coloniilor de corali[1] **(1).**

corán s.n. || Din fr. *coran*, germ. *Koran* || Carte care conţine dogmele şi tezele religiei musulmane.

corapórt, *corapoarte*, s.n. || *Co*[1]- + *raport* || Raport de completare, care însoţeşte un raport făcut de altcineva.

coraportór, *coraportori*, s.m. || Din *coraport* || Persoană care prezintă un coraport.

coráslă s.f. || Lat. **colastra* || Lapte de vacă muls în primele zile după fătare şi care nu este bun de consumat.

coraziúne, *coraziuni*, s.f. || Din fr. *corrasion* || Eroziune provocată de vînt prin nisipul transportat prin tîrîre şi în urma căreia iau naştere forme de relief eoliene (adînciturl, pietre cu aspect de ciuperci etc.).

corăbiásca s.f. art. || Din *corabie* || Numele unui dans popular cu mişcare lentă răspîndit în Moldova; melodia corespunzătoare acestui dans.

corăbiér, *corăbieri*, s.m. || Din *corabie* || Navigator, marinar pe o corabie; proprietar al unei corăbii.

corăslí, pers. 3 *corăsleşte*, vb. IV. || Din *coraslă* || Refl. A se face coraslă, a se brînzi.

corb, *corbi*, s.m. || Lat. *corvus* || **1.** Pasăre mare (60—70 cm), omnivoră, din familia corvidelor, cu pene negre şi cu cioc puternic. Este ocrotit prin lege. ○ Expr. *Negru ca corbul* (sau) *ca pana corbului* = foarte negru. **2.** (Iht.) *Corb-de-mare* = peşte teleostean, de c. 50 cm lungime, de culoare închisă, cu capul mare şi botul gros. Trăieşte în Marea Neagră.

corcí, pers. 3 *corceşte*, vb. IV. Refl. || Din *corci*, reg. „corcitură" || (Despre plante şi ani-

male din specii diferite) A se încrucișa, a se amesteca.

corcitúră, *corcituri*, s.f. || Din *corci* || Animal sau plantă provenind dintr-o încrucișare între specii diferite.

corcodúș, *corcoduși*, s.m. Arbore sau arbust din familia rozaceelor, înalt de 6—8 m, cu flori albe, solitare, și cu fructe drupe.

corcodúșă, *corcodușe*, s.f. || Cf. *corcoduș* || Fructul corcodușului, comestibil, de formă sferică, cu gust dulce-acrișor, de culoare galbenă, vînătă sau roșie.

cord[1], *corduri*, s.n. || Din lat. *cor, cordis* || (Anat.) Inimă.

cord[2] s.n. || Din fr. *corde* || Țesătură specială cu urzeala din fire bine răsucite și foarte rezistente, iar cu firele de bătătură subțiri și rare.

cordáj, *cordaje*, s.n. || Din fr. *cordage* || Totalitatea parîmelor unei corăbii.

cordár, *cordare*, s.n. || Din *coardă* || **1.** Plăcuță de lemn de care sînt legate coardele la unele instrumente muzicale. **2.** Pană de lemn cu care se răsucește coarda ferăstrăului cu ramă pentru a întinde pînza de tăiat.

cordáte s.f. pl. || Din germ. *Kordaites*, fr. *cordés;* cf. gr. *korda* „coardă" || Încrengătură de animale cu coardă dorsală și sistem nervos tubular (ex. vertebratele).

cordeá, *cordele*, s.f. || Din ngr. *kordella* || **1.** Panglică îngustă care servește ca ornament (legată în păr, la pălărie etc.). **2.** Pește teleostean marin, în formă de panglică, cu aripioarele dorsală, codală și anală contopite.

cordelúță, *cordelușe*, s.f. Diminutiv al lui *cordea* **(1).**

cordénci, *cordenciuri*, s.n. || Cf. *coardă* || Piesă a războiului de țesut, constînd dintr-o scîndurică lungă care servește la fixarea rostului în funcție de modelul de țesătură ales.

cordiál, -ă, *cordiali, -e*, adj. || Din fr. *cordial* || Plin de afecțiune, pornit din toată inima.

cordialitáte s.f. || Din fr. *cordialité* || Însușirea de a fi cordial; amabilitate, bunăvoință; afecțiune.

cordón, *cordoane*, s.n. || Din fr. *cordon* || **1.** Centură, cingătoare (de stofă, de piele etc.). • Panglică lată de mătase care se poartă în diagonală pe piept și pe care se atîrnă decorații înalte. ○ (Anat.) *C. ombilical* v. *ombilical.* • *C. litoral* = fîșie de uscat care desparte o lagună sau un liman de mare. 2. Conductă electrică flexibilă. **3.** Șir de militari de-a lungul unui traseu. • *C. sanitar* = ansamblul măsurilor de izolare aplicate pe un anumit teritoriu în cazul unei epidemii.

cordován, *cordovane*, s.n. || Din it. *cordovano* || Piele de capră sau de oaie tăbăcită vegetal și folosită la fabricarea de încălțăminte fină și marochinărie de lux.

coréct, -ă, *corecți, -te*, adj. || Din fr. *correct*, lat. *correctus* || Așa cum trebuie, conform cu normele și regulile sociale, etice etc.

corectá, *corectez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *corect* || A(-și) îndrepta greșelile sau defectele; a (se) corija.

corectitúdine s.f. || Din *corect* || Calitatea de a fi corect; purtare, atitudine corectă; cinste.

corectív, *corective*, s.n. || Din fr. *correctif* || Ceea ce corectează, rectifică ceva.

coréctor, -oáre, *corectori, -oare*, subst. || Din fr. *correcteur*, lat. *corrector* || **1.** S.m. și f. Persoană însărcinată cu corectarea greșelilor de tipar în cursul tipăririi unui text. **2.** S.n. Aparat, de obicei automat, folosit pentru corectarea funcționării unor sisteme tehnice. || Acc. și *corectór.*

corectúră, *corecturi*, s.f. || Din germ. *Korrektur*, lat. *correctura* || Îndreptare a greșelilor de tipar; text tipărit pe care s-au corectat aceste greșeli.

corécție, *corecții*, s.f. || Din fr. *correction*, lat. *correctio* || **1.** Pedeapsă corporală, bătaie. ○ *Casă de c.* = loc în care își execută pedeapsa infractorii minori. **2.** Cantitate care trebuie adunată sau scăzută din rezultatul obținut printr-o măsurare, pentru a compensa erorile de care este afectată măsurătoarea.

corecționál, -ă, *corecționali, -e*, adj. || Din *corecție* || Care privește o infracțiune.

corée s.f. || Din fr. *chorée;* cf. gr. *choreia* „dans" || Boală de nervi caracterizată prin mișcări involuntare, dezordonate, întîlnită în special la tineri.

coreferát, *coreferate*, s.n. || *Co*[1]- + *referat* || Referat care reia și dezvoltă (sau comentează) unele probleme expuse într-un referat.

coregón, *coregoni*, s.m. || Din fr. *corégone* || Pește teleostean salmonid, de apă dulce și marin, de 30—60 cm, cu solzi argintii. Trăiește în lacuri și în regiunile din N. Europei. La noi în țară este crescut în locuri special amenajate.

coregráf, -ă, *coregrafi, -e*, s.m. și f. || Din fr. *chorégraphe* || Maestru (maestră) de dans și de balet.

coregráfic, -ă, *coregrafici, -ce*, adj. || Din fr. *chorégraphique* || Care ține de coregrafie, privitor la coregrafie.

coregrafíe s.f. || Din fr. *chorégraphie;* gr. *choreia* „dans" + *graphe* „descriere" || Arta dansului și a baletului.

corelá, *corelez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *corelație* || A face să fie sau a fi în corelație.

corelatív, -ă, *corelativi, -e*, adj. || Din fr. *corrélatif*, lat. *correlativus* (< *relatio* „relație") || Care se referă la corelație. • *Conjuncții corelative* = conjuncții care apar la ambele membre ale unei fraze, fiind coordonatoare sau, mai rar, subordonatoare. *Noțiuni corelative* = noțiuni între care există un raport de corelație.

corelație, *corelații*, s.f. || Din fr. *corrélation* || Relație reciprocă între două sau mai multe lucruri, fenomene etc. • Relație a două fenomene sau procese între variațiile cărora există o anumită legătură.

coreligionár, -ă, *coreligionari, -e*, adj. || Din fr. *coreligionnaire* || Persoană care are aceeași religie cu altă persoană.

corepetitór, -oáre, *corepetitori, -oare*, s.m. și f. || *Co*[1]- + *repetitor* || Persoană care acompaniază la pian, în spectacole, un cîntăreț, un instrumentist, un dansator etc.

corespondá, *corespondez,* vb. I. Intranz. || Cf. germ. *korrespondieren* || A fi în corespondenţă cu cineva.

corespondént, -ă, *corespondenţi, -te,* s.m. şi f., adj. || Din fr. *correspondant* || **1.** S.m. şi f. Colaborator la un ziar, care trimite ştiri din localitatea în care se află. **2.** Adj. *Unghiuri corespondente* = unghiuri, egale între ele, formate de aceeaşi parte a unei secante care taie două drepte paralele. **3.** Adj. *Membru corespondent* = membru al unei instituţii ştiinţifice sau al unei academii, cu drept de vot consultativ.

corespondénţă, *corespondenţe,* s.f. || Din fr. *correspondance* || **1.** Schimb de scrisori între două sau mai multe persoane; scrisorile schimbate astfel. **2.** Relatare a unor fapte, făcută de corespondentul unui ziar. **3.** Raport între lucruri, fenomene, părţi ale unui întreg care concordă între ele. ○ (Gram.) *Corespondenţa* (sau *concordanţa) timpurilor* = raportul de timp dintre predicatul unei propoziţii subordonate şi predicatul regentei. **4.** (Mat.) Relaţie dintre două mulţimi, conform căreia fiecare element al unei mulţimi este pus în legătură cu unul sau cu mai multe elemente din cealaltă mulţime. **5.** (Cont.) *Corespondenţa conturilor* = legătura reciprocă dintre conturi care reflectă aceeaşi operaţie economică.

corespúnde, *corespúnd,* vb. III. Intranz. || Din fr. *correspondre* || **1.** A răspunde cerinţelor, aşteptărilor, a fi potrivit pentru... **2.** A fi în legătură sau în comunicaţie cu ceva; a fi situat în acelaşi plan cu ceva.

corespunzătór, -oáre, *corespunzători, -oare,* adj. || Din *corespunde* || Care corespunde, care este potrivit, conform cu...; adecvat.

coreút, *coreuţi,* s.m. || Din fr. *choreute* || Corist în corul antic.

corhánă, *corhane,* s.f. || Din ucr. *kurhan* || Coastă de deal abruptă.

corhánit s.n. || Cf. *corhană* || Transportul (prin tîrîre sau rostogolire) al buştenilor de la locul de unde au fost tăiaţi pînă la o cale de comunicaţie.

cori s.m. || Din rus. *kor* || (Pop.) Pojar **(3),** rujeolă.

coriámb, *coriambi,* s.m. || Din fr. *choriambe* || Picior de vers antic de patru silabe, format dintr-un troheu şi un iamb.

coriándru, *coriandri,* s.m. || Din ngr. *koriandron* || Plantă erbacee anuală din familia umbeliferelor, înaltă de 40—100 cm, cu flori mici albe sau roz, ale cărei seminţe se folosesc în industria farmaceutică sau drept condiment.

corídă, *coride,* s.f. || Din sp., fr. *corrida* || Luptă cu tauri, obişnuită îndeosebi în Spania, în America Latină şi în sudul Franţei.

coridór, *coridoare,* s.n. || Din fr. *corridor,* germ. *Korridor* || **1.** Spaţiu lung şi îngust care serveşte ca loc de trecere între încăperile unei clădiri. **2.** Porţiune îngustă de teren care leagă două puncte.

coriféu, *corifei,* s.m. || Din fr. *coryphée,* lat. *coryphaeus* || **1.** Conducător al corului în tragedia şi în comedia greacă antică. **2.** Personalitate de frunte într-un anumit domeniu de activitate.

corigént, -ă, *corigenţi, -te,* s.m. şi f. || Din lat. *corrigens, -ntis* || Elev care nu a obţinut la sfîrşitul anului nota de trecere la una sau două materii, urmînd să fie reexaminat, toamna, la materiile respective.

corigénţă, *corigenţe,* s.f. || Din *corigent* || Situaţia unui elev corigent. • Examenul dat de un corigent.

corijá, *corijez,* vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *corriger* || A (se) corecta.

corijáre, *corijări,* s.f. Faptul de *a (se) corija;* corectare, îndreptare.

corímb, *corimbe,* s.n. || Din fr. *corymbe,* lat. *corymbus;* gr. *korymbos* „ciorchine" || Inflorescenţă în care codiţele florilor sînt de lungime inegală, florile ajungînd însă aproape la acelaşi nivel.

corindón s.n. || Din fr. *corindon,* cuv. de origine indiană || Oxid natural de aluminiu transparent, incolor sau variat colorat, dur, folosit ca abraziv, unele varietăţi fiind pietre preţioase.

corintíc, -ă, *corintici, -ce,* adj. || De la n. pr. *Corint* || *Ordin c.* = ordin arhitectonic caracterizat prin coloane zvelte şi prin capitelul împodobit cu sculpturi reprezentînd foi de acantă.

corión, *corioane,* s.n. || Din fr. *chorion;* gr. *chorion* „placentă" || **1.** Înveliş extern al embrionului la vertebratele superioare. **2.** Strat profund al pielii, în care se găsesc vase sanguine şi nervi.

coríst, -ă, *corişti, -ste,* s.m. şi f. || Din fr. *choriste* || Persoană care cîntă într-un cor.

corízǎ, *corize,* s.f. || Din fr. *coryza;* gr. *koryza* „scurgere nazală" || **1.** (Med.) Guturai. **2.** (Med. vet.) *C. contagioasă* = boală de natură virotică sau microbiană întîlnită la păsări (curci şi găini).

corlátă, *corlate,* s.f. || Din magh. *korlát* || (Reg.) **1.** Îngrăditură la cîmp pentru vite. **2.** Poliţă în jurul cuptorului pe care se ţin vase de bucătărie şi diferite obiecte de uz casnic.

corm s.n. || Din gr. *kormos* „trunchi" || Organism al plantelor superioare, format din rădăcină, tulpină şi frunze, avînd o structură anatomică evoluată.

cormánă, *cormane,* s.f. || Din magh. *kormány* „cîrmă" || Parte a plugului care răstoarnă brazda.

cormorán, *cormorani,* s.m. || Din fr. *cormoran* || Pasăre palmipedă acvatică, lungă de 80—90 cm, cu penele negre împestriţate cu alb pe cap şi pe gît, cu ciocul lung, încovoiat. Se hrăneşte cu peşti.

corn[1], *corni,* s.m. || Lat *cornus* || Arbust (rar arbore mic) cu lemnul foarte tare, cu flori galbene care apar înainte de înfrunzire, cu fructe drupe comestibile.

corn[2], **(1, 2, 5)** *coarne,* **(3, 7)** *cornuri,* s.n., **(4)** *corni,* s.m. || Lat. *cornu* || **1.** S.n. Fiecare dintre cele două excrescenţe osoase de pe osul frontal la mai toate animalele rumegătoare. ○ Expr. (Despre relatările cuiva) *Cu coarne* = exagerat, gogonat. *A scoate coarne* = a deveni agresiv. *A fi mai cu coarne* (decît altul) = a fi mai grozav (decît altul). *A-şi arăta coarnele* = a-şi manifesta răutatea, duşmănia. *A-i căuta cuiva în coarne* = a satisface toate gusturile, toate capriciile cuiva.

A pune coarne = a încălca credința conjugală, a înșela. • Fiecare dintre cele patru organe tactile și vizuale ale melcului. **2.** S.n. Obiect făcut din corn sau cu formă de corn **(1).** • Recipient pentru păstrat praful de pușcă. ○ Expr. *Cornul abundenței* = simbol al belșugului reprezentat printr-un corn **(1),** umplut cu fructe și cu flori. • *C. lunii* = luna în primul și ultimul pătrar. **3.** S.n. Produs de panificație în formă de semicerc. **4.** S.m. Instrument muzical de suflat. **5.** S.n. Fiecare dintre cele două mînere ale plugului. **6.** S.n. *Cornul secarei* = ciupercă parazită care trăiește în ovarul unor graminee. **7.** S.n. (Pop.) Colț, unghier.

cornáci, *cornaci*, s.m. || Din *corn*[2] || Plantă erbacee acvatică cu tulpini lungi, flori albe mici, fructe drupe cu 2—4 coarne și semințe comestibile.

cornalínă s.f. || Din fr. *cornaline*, lat. *cornalina* || Varietate roșie de agat, translucidă, folosită la bijuterii.

cornée, *cornee*, s.f. || Din fr. *cornée* || Membrana anterioară, transparentă, a ochiului.

córner, *cornere*, s.n. || Din engl., fr. *corner* || (La fotbal) Lovitură din colțul terenului acordată echipei în atac dacă un jucător din echipa în apărare trimite mingea în spatele liniei de poartă.

cornét, *cornete*, s.n. || Din fr. *cornet* || **1.** Bucată de hîrtie răsucită în formă de pîlnie, în care se împachetează diferite lucruri mărunte; fișic. **2.** *C. acustic* = aparat în formă de pîlnie, folosit de persoanele cu auzul slab. **3.** Instrument muzical de suflat, din alamă, asemănător cu trompeta dar de dimensiuni mai mici.

corniéră, *corniere*, s.f. || Din fr. *cornière* || Bară de metal avînd profilul secțiunii transversale în forma literei L.

corníst, -ă, *cornișți, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *corniste* || **1.** Gornist. **2.** Instrumentist care cîntă din corn[2] **(4).**

cornișă, *cornișe*, s.f. || Din fr. *corniche* || **1.** Partea superioară, ieșită în afară și de obicei ornamentată, a zidului unei construcții, avînd rolul de a împiedica scurgerea apei de ploaie pe fața clădirii. **2.** Muluri așezate sub plafon, deasupra unei uși sau ferestre în scop decorativ.

cornízǎ, *cornize*, s.f. Vergea de lemn sau de metal de care se atîrnă perdelele.

cornós, -oásă, *cornoși, -oase*, adj. || Din *corn*[2] || Care are consistența cornului[2] **(1).** ○ *Celulă cornoasă* = celulă epitelială moartă. *Strat c.* = strat al epidermei, format din celule cornoase.

cornút, -ă, *cornuți, -te*, adj., s.f. || Lat. *cornutus* || (Animal) care are coarne.

coroánă, *coroane*, s.f. || Lat. *corona* || **1.** Podoabă pentru cap, în formă de cerc, făcută din flori sau frunze. **2.** Cunună de flori care se pune la morminte. **3.** Podoabă de metal ornată cu pietre prețioase, purtată de monarhi la ocazii solemne; (fig.) putere monarhică. **4.** Totalitatea crengilor unui arbore. **5.** Porțiunea vizibilă a dintelui; îmbrăcăminte de metal, de porțelan etc. cu care se acoperă un dinte stricat. **6.** *C. solară* = regiune luminoasă în jurul Soarelui, vizibilă cu ochiul liber în timpul eclipselor totale. **7.** Unitate monetară în unele țări.

coroborá, *coroborez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *corroborer*, lat. *corroborare* (< *robur* „forță") || A sprijini, a întări, a confirma.

corodá, *corodez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *corroder*, lat. *corrodere* „a roade" || (Despre agenți chimici) A roade, a degrada în mod progresiv unele materiale, metale etc.

corói, *coroi*, s.m. || Din magh. *karvaly* || Nume dat unor păsări răpitoare, în special șoimului.

coroiát, -ă, *coroiați, -te*, adj. || Din *coroi* || (Despre ciocul păsărilor și despre nas) Încovoiat, aplecat în jos.

coroídă, *coroide*, s.f. || Din fr. *choroïde*, gr. *chorion* „membrană" + *eidos* „aspect" || Membrană pigmentată așezată între sclerotica și retina ochiului.

corolár, *corolare*, s.n. || Din fr. *corollaire*, lat. *corollarium* || **1.** (Mat., log.) Concluzie care derivă nemijlocit dintr-o teoremă. **2.** Idee care reiese dintr-o teorie, dintr-o afirmație etc.

corólă, *corole*, s.f. || Din fr. *corolle*, lat. *corolla* || Totalitatea petalelor unei flori, care constituie învelișul floral intern la majoritatea angiospermelor.

coróna s.f. || Din fr. *coronne* || Tip de descărcare electrică de forma unei aureole, care apare în jurul părților mai ascuțite ale conductoarelor aflate la înaltă tensiune.

coronamént, *coronamente*, s.n. || Din fr. *couronnement* (după *coroană*) || **1.** Element terminal ornamentat, situat la partea superioară a unui edificiu. **2.** Partea superioară a unui dig, a unui baraj etc., executată de obicei din piatră fățuită.

coronár, -ă, *coronari, -e*, adj. || Din fr. *coronaire*, lat. *coronarius* „în formă de coroană" || (Despre vasele sanguine; și substantivat, f.) În formă de coroană (în jurul unui organ).

coronarián, -ă, *coronarieni, -e*, adj. || Din fr. *coronarien* || Care se referă la arterele coronare.

corónium s.n. || Din fr. *coronium* || Element ipotetic presupus a fi prezent în coroana solară.

coronográf, *coronografe*, s.n. || Cf. lat. *corona* „coroană" + gr. *graphein* „a scrie" || Instrument astronomic destinat observării coroanei solare.

coropcár, *coropcari*, s.m. || Din *coropcă*, rar, „ladă" || (Pop.) Negustor ambulant. • (Fam.) Hoinar, vagabond.

coropișniță, *coropișnițe*, s.f. || Din bg. *konopištica* || Insectă dăunătoare plantelor, cu corpul greoi, cu picioarele din față ca niște lopeți.

corosív, -ă, *corosivi, -e*, adj. || Din fr. *corrosif*, lat. *corrosivus* (< *corrodere* „a roade") || Care provoacă o coroziune. ○ *Agent c.* = substanță care exercită o acțiune chimică pe suprafața unui material cu care vine în contact, producînd coroziune.

coroziúne, *coroziuni*, s.f. || Din fr. *corrosion* || **1.** Proces de degradare a suprafeței unui corp metalic exercitat de oxigenul din aerul umed sau de o substanță chimică. **2.** Eroziune a unei roci, sub acțiunea chimică a soluțiilor apoase.

corp, *corpuri,* s.n., (2 şi) *corpi,* s.m. || Din fr. *corps,* lat. *corpus* || **1.** Organismul considerat ca un întreg anatomic şi funcţional; trup; trup fără cap. ○ *Corp la corp* = (despre lupte) pieptiş, faţă în faţă. *De corp* = (despre îmbrăcăminte) care se poartă direct pe piele. **2.** Porţiune determinată dintr-o substanţă; parte dintr-un ansamblu formată dintr-un singur obiect. ○ *C. ceresc* = astru. *C. geometric* = corp mărginit de feţe definite geometric. *C. delict* = obiect care a servit (sau era destinat să servească) la săvîrşirea unei infracţiuni. *C. de legi* = colecţie de legi. *C. de case* = casă mare, cu mai multe aripi. • (Chim.) *C. simplu* = substanţă ale cărei molecule sînt formate din atomi de acelaşi fel. **3.** Parte principală a unui obiect, a unei construcţii sau maşini. **4.** Unitate cu care se măsoară, în tipografie, mărimea literelor. **5.** Totalitatea persoanelor care formează, prin funcţie sau profesie, o unitate. ○ *C. diplomatic* = totalitatea reprezentanţilor diplomatici din alte state acreditaţi pe lîngă un stat. *C. de armată* = unitate militară mai mare decît o divizie. • *C. de gardă* = clădire sau încăpere în care se află garda, la o unitate militară.

corpolént, -ă, *corpolenţi, -te,* adj. || Din fr. *corpulent,* lat. *corpulentus* || (Despre oameni) Cu corpul mare; voinic.

corpolénţă s.f. || Din fr. *corpulence,* lat. *corpulentia* || Însuşirea de a fi corpolent.

corporál, -ă, *corporali, -e,* adj. || Din fr. *corporel,* lat. *corporalis* || Privitor la corp (1), care ţine de corp. ○ *Percheziţie corporală* = percheziţie făcută unei persoane. *Pedeapsă corporală* = pedeapsă cu bătaia.

corporatísm s.n. || Din fr. *corporatisme* || Doctrină social-politică şi economică răspîndită după primul război mondial, care preconiza desfiinţarea sindicatelor muncitoreşti şi înlocuirea lor cu corporaţii profesionale care să promoveze „armonia de clasă între muncitori şi patroni", înlocuirea parlamentului printr-o reprezentanţă naţională a acestora.

corporáţie, *corporaţii,* s.f. || Din fr. *corporation* || **1.** (În feudalism) Organizaţie de meşteşugari; breaslă. **2.** (În unele ţări) Mare întreprindere (societate pe acţiuni).

córpus, *corpusuri,* s.n. || Din lat. *corpus* || Culegere sau colecţie de texte, inscripţii, legi etc.

corpúscul, *corpusculi,* s.m. || Din fr. *corpuscule,* lat. *corpusculum* || Corp de dimensiuni foarte mici, părticică de materie. ○ *C. tactil* = formaţie nervoasă microscopică, localizată în dermă, care recepţionează excitaţiile tactile.

corsáj, *corsaje,* s.n. || Din fr. *corsage* || Parte a unei rochii care acoperă bustul.

corsár, *corsari,* s.m. || Din it. *corsaro,* fr. *corsaire* || (În trecut) Comandant al unei nave particulare, care, cu învoirea guvernului, ataca şi jefuia vasele inamice; *p. ext.* pirat.

corsét, *corsete,* s.n. || Din fr. *corset* || Centură (elastică) lată, care serveşte la strîngerea taliei. ○ *C. medical* = aparat făcut din ghips, care serveşte la imobilizarea coloanei vertebrale.

cort, *corturi,* s.n. || Din ngr. *korti* || Adăpost portativ demontabil, făcut dintr-o pînză impermeabilă sau din material plastic, fixat pe ţăruşi. ○ *Ca la uşa cortului* = numele unui dans popular românesc, cu mişcare vioaie, răspîndit mai ales în valea Dunării; melodia cerespunzătoare acestui dans.

cortégiu, *cortegii,* s.n. || Din it. *corteggio,* fr. *cortège* || Şir de persoane care însoţesc o ceremonie, o personalitate marcantă; convoi.

cortes s.n. || Cuv. sp. || Denumire a parlamentului în Portugalia şi în Spania.

córtex, *cortexuri,* s.n. || Din fr., lat. *cortex* || **1.** *C. cerebral* = scoarţa cerebrală. *C. suprarenal* = partea periferică a glandei suprarenale, glandă corticosuprarenală. **2.** (Bot.) Scoarţă a unui copac; coajă a unui fruct.

corticál, -ă, *corticali, -e,* adj. || Din fr. *cortical* || Care aparţine învelişului exterior al unui organ animal sau vegetal; care aparţine scoarţei creierului.

corticosterón, *corticosteroni,* s.m. || Din fr. *corticostéron* || Hormon prezent în cortexul suprarenal, constituind principiul activ al acestei glande.

corticosuprarenálă adj. || Cf. fr. *cortico-surrénale* || *Glandă c.* = glandă endocrină pereche, indispensabilă vieţii, reprezentată de porţiunea corticolă a glandei suprarenale.

corticotróp, *corticotropi,* s.m. || Din fr. *corticotrope* || Hormon al lobului anterior al hipofizei, cu efect stimulator asupra funcţiunii cortexului suprarenal.

cortínă, *cortine,* s.f. || Din it. *cortina* || Perdea de stofă, de catifea etc., care desparte scena de sală într-un teatru.

cortizón, *cortizoni,* s.m. || Din fr. *cortisone;* cf. lat. *cortex* „scoarţă" || Hormon secretat de glanda corticosuprarenală, folosit în tratamentul insuficienţei suprarenale, al reumatismului, al unor infecţii etc.

corturár, -ă, *corturari, -e,* s.m. şi f. || Din *cort* || Ţigan care locuieşte în cort; ţigan nomad.

corupătór, -oáre, *corupători, -oare,* adj., s.m. şi f. || Din *corupe* || (Persoană) care corupe.

corúpe, *corúp,* vb. III. Tranz. şi refl. || Din lat. *corrumpere* (după *rupe)* || A (se) abate de la linia morală, de la datorie; a (se) perverti. • A face ca o idee, un sentiment etc. să-şi piardă integritatea, puritatea etc.; a (se) strica.

corúpt, -ă, *corupţi, -te,* adj. Care calcă legile moralei, depravat; (despre cuvinte) deformat.

coruptíbil, -ă, *coruptibili, -e,* adj. || Din fr. *corruptible,* lat. *corruptibilis* || (Despre oameni) Care poate fi corupt.

corúpţie, *corupţii,* s.f. || Din fr. *corruption,* lat. *corruptio* || Abatere de la moralitate, de la datorie; depravare, desfrîu.

corvádă, *corvezi,* s.f. || Din lat. *corvada* || Muncă gratuită pe care o prestau altădată ţăranii în folosul moşierilor sau al statului. • (Fig.) Obligaţie neplăcută, muncă silită. || Şi: **corvoádă** s.f.

corvétă, *corvete,* s.f. || Din fr. *corvette* || Navă cu pînze, armată cu tunuri, folosită în trecut în acţiuni militare.

córvide s.f. pl. || Din fr. *corvidés;* lat. *corvus* „corb" + gr. *eidos* „aspect" || Familie de păsări omnivore, variate ca mărime și colorit al penajului, din care fac parte corbul, cioara, gaița etc.

corvoádă s.f. v. **corvadă.**

cosác, *cosaci,* s.m. || Din bg. *kosak* || Pește de apă dulce, ciprinid, asemănător cu plătica.

cosáș, *cosași,* s.m. || Din *coasă* || **1.** Om care cosește. *Brazdele... se lămureau în urma cosașilor ca niște valuri verzi* (Sandu-Aldea). **2.** Nume dat unor insecte care produc, prin mișcarea elitrelor, sunete caracteristice.

cosciúg s.n. v. **coșciug.**

cosecántă, *cosecante,* s.f. || Din fr. *cosécante* || Funcție trigonometrică ce asociază fiecărui unghi un anumit număr, egal cu secanta unghiului complementar.

cosí, *cosesc,* vb. IV. || Din sl. *kositi* || **1.** Tranz. A tăia (cu coasa sau cu mașina) iarbă, cereale etc. **2.** Refl. și intranz. (Mai ales despre cai) A-și lovi în mers un picior de celălalt.

cósinus, *cosinusuri,* s.n. || Din fr. *cosinus* || Funcție trigonometrică ce asociază fiecărui unghi un anumit număr, egal cu sinusul unghiului complementar.

cosít s.n. **1.** Faptul de a cosi. **2.** Timpul în care se cosește iarba; vremea coasei.

cositoáre, *cositori,* s.f. || Din *cosi* || Mașină de cosit.

cositór s.n. || Din sl. *kositerŭ* || (Chim.) Staniu.

cositorí, *cositoresc,* vb. IV. Tranz. || Din *cositor* || A acoperi un vas, o piesă de metal cu un strat subțire de cositor.

cositúră, *cosituri,* s.f. || Din *cosi* || Loc de pe care s-a cosit iarba. • Iarbă cosită.

cosíță, *cosițe,* s.f. || Din bg. *kosica* || Părul femeilor, împletit în una sau două cozi; *p. ext.* păr. ○ Expr. *A împleti cosiță albă* = a rămîne fată bătrînă.

cosițél, *cosiței,* s.m. || Din *cosiță* || Plantă erbacee din familia umbeliferelor, înaltă pînă la 150 cm, cu miros de țelină, cu flori albe dispuse în umbele.

cosmétic, -ă, *cosmetici, -ce,* adj., subst. || Din fr. *cosmétique* || **1.** Adj., s.n. (Preparat) care servește la îngrijirea feței sau a părului. **2.** S.f. Arta de a îngriji în mod igienic tenul; profesiunea cosmeticianului. • Ramură industrială care se ocupă cu fabricarea cosmeticelor.

cosmetician, -ă, *cosmeticieni, -e,* s.m. și f. || Din *cosmetică* || Persoană care se îndeletnicește cu cosmetica (2).

cósmic, -ă, *cosmici, -ce,* adj. || Din fr. *cosmique* || Care ține de cosmos; privitor la cosmos. ○ *Spațiu c.* = spațiu infinit în care se află planetele, stelele, galaxiile etc. *Radiație cosmică* = radiație corpusculară sau electromagnetică provenită din spațiul cosmic.

cosmodróm, *cosmodromuri,* s.n. || Din fr. *cosmodrome,* rus. *kosmodrom* (după *aerodrom)* || Teren (împreună cu instalațiile, construcțiile și echipamentele aferente) amenajat pentru lansarea sateliților artificiali ai Pămîntului și a navelor cosmice.

cosmogónic, -ă, *cosmogonici, -ce,* adj. || Din fr. *cosmogonique* || Privitor la cosmogonie.

cosmogonie s.f. || Din fr. *cosmogonie;* gr. *kosmogonia* „crearea lumii" || Ramură a astronomiei care studiază formarea și evoluția corpurilor cerești.

cosmografíe, *cosmografii,* s.f. || Din fr. *cosmographie* || Ramură a astronomiei care se ocupă cu descrierea corpurilor și fenomenelor cerești.

cosmologíe s.f. || Din fr. *cosmologie;* gr. *kosmos* „univers" + *logos* „studiu" || Ramură a astronomiei care studiază structura și evoluția cosmosului, precum și legile generale care îl conduc.

cosmonaút, *cosmonauți,* s.m. || Din fr. *cosmonaute;* gr. *kosmos* „univers" + lat. *nauta* „navigator" || Astronaut.

cosmonaútică s.f. || Din fr. *cosmonautique* || Astronautică.

cosmonávă, *cosmonave,* s.f. || După fr. *cosmonef* || Astronavă.

cosmopolít, -ă, *cosmopoliți, -te,* adj. || Din fr. *cosmopolite* || **1.** (Adesea substantivat) Care ține de cosmopolitism; care manifestă cosmopolitism. **2.** (Despre centre populate) În care trăiesc mai multe naționalități, vorbind limbi diferite.

cosmopolitísm s.n. || Din fr. *cosmopolitisme;* cf. gr. *kosmopolites* „cetățean al lumii" || Concepție care propagă indiferența față de patrie, neîncrederea în capacitățile creatoare ale propriului popor, disprețul față de valorile culturii materiale și spirituale ale propriei națiuni, față de limba și tradițiile naționale progresiste, răspîndind ideea renunțării la suveranitatea și independența națională, pe care le consideră perimate.

cósmos s.n. || Din fr. *cosmos,* gr. *kosmos* || Universul, spațiul infinit ce înconjoară atmosfera Pămîntului, în care materia se află într-o continuă mișcare și transformare; spațiu cosmic.

cosór, *cosoare,* s.n. || Din sl. *kosori* || Cuțit cu vîrful încovoiat, folosit în viticultură și în pomicultură.

cosoroábă, *cosoroabe,* s.f. || Cf. magh. *koszorú, koszorúfa* || (Pop.) Fiecare dintre bîrnele așezate orizontal deasupra pereților casei în lungul acoperișului, pentru a susține căpriorii.

cost s.n. || Din *costa* || Cheltuială exprimată în bani, făcută pentru producerea sau cumpărarea unui bun, efectuarea unei lucrări sau prestarea unui serviciu. ○ *Preț de cost* = totalul cheltuielilor făcute pentru fabricarea și desfacerea unui produs.

costá, pers. 3 *côstă,* vb. I. Intranz. || Din it. *costare* || A avea un preț; a se obține cu prețul...; (tranz.) *mă costă o sută de lei.* ○ Expr. (Tranz.) *Ce mă costă?* = nu am ce pierde. *Nu mă costă nimic* = mi-e la îndemînă, nu-mi cere nici un efort.

costelív, -ă, *costelivi, -e,* adj. || Din bg. *kostelivŭ* || Slab, uscățiv. (Fig.) *Sărmanii mei desagi!... flămînzi și costelivi* (Hogaș).

costiér, -ă, *costieri, -e,* adj. || După fr. *côtier* || În (sau din) regiunea coastei; în legătură cu țărmul marin: *navigație costieră.*

costisitór, -oáre, *costisitori, -oare,* adj. || Din *costisi,* înv. „a costa" || Care costă mult, scump.

costíșă, *costișe,* s.f. || Din *coastă* || Coastă de deal; pantă.

costíță, *costițe,* s.f. || Din *coastă* || Carne de porc din regiunea mijlocie a coastelor.

costobóci s.m. pl. || Din lat. *Costoboci* || Populație probabil germanică din nord-estul Daciei, menționată documentar în sec. 1—2 e.n. A fost dacizată.

costréi, *costrei,* s.m. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu flori purpurii, cu rizom puternic, tîrîtor. Este o buruiană dăunătoare pentru culturile agricole.

costúm, *costume,* s.n. || Din fr. *costume* || **1.** Îmbrăcăminte bărbătească compusă din haină și pantaloni; îmbrăcăminte femeiască compusă din fustă și jachetă; taior. **2.** (Cu determinări) Fel de îmbrăcăminte pentru anumite ocazii; îmbrăcăminte caracteristică unui popor, unei regiuni, unei epoci; port.

costumá, *costumez,* vb. I. Refl. || Din fr. *costumer* || A se îmbrăca cu un costum special (pentru scenă, pentru bal mascat etc.).

costumáție, *costumații,* s.f. || Din *costuma* || Faptul de a se costuma; costum special pentru scenă, pentru bal mascat etc.

coș[1], *coșuri,* s.n. || Din sl. *košĭ* || **1.** Obiect făcut din nuiele, papură etc., servind la transportarea sau depozitarea temporară de obiecte diferite. ○ Expr. *A arunca* (sau *a da) la coș* = a lepăda, a arunca (un lucru nefolositor). **2.** (La baschet) Plasă fixată pe un cerc metalic, prin care trebuie trecută mingea; punct marcat în acest fel. **3.** Parte a morii, în care se toarnă grăunțele de măcinat; parte a batozei, în care se bagă snopii. **4.** Acoperămînt mobil de piele sau de pînză al unei trăsuri. **5.** Împletitură de nuiele în formă de ladă, care se fixează pe podul carului, cînd se transportă lucruri mărunte. **6.** Canal îngust, prelungit pînă la acoperișul casei, prin care iese fumul din sobă. **7.** *Coșul pieptului* = cavitatea toracică.

coș[2], *coșuri,* s.n. || Lat. *cossus* || Bubuliță purulentă care se formează uneori pe față sau pe corp.

coșár[1], *coșari,* s.m. || Din *coș*[1] || Persoană care curăță de funingine coșurile[1] **(6).**

coșár[2], *coșare,* s.n. || Din bg., scr. *košara* || **1.** Construcție cu pereții din nuiele, în care se păstrează porumbul. **2.** Îngrăditură de nuiele în care sînt adăpostite oile, vacile etc.

coșavă, *coșave,* s.f. Vînt rece, cu viteză mare, care bate primăvara dinspre Alpii Dinarici.

coșaveráj, *coșaveraje,* s.n. || Din *coș*[1] (după *golaveraj*) || Raportul dintre punctele marcate și cele primite la jocul de baschet.

coșciúg, *coșciuge,* s.n. || Din sl. *kovŭčegŭ* (după *coș*[1]) || Sicriu. Și: **cosciúg** s.n.

coșcogeá adj. invar. || Cf. bg. *koskodža* || (Fam.) Foarte mare; coșcogeamite.

coșcogeámite adj. invar. || Din bg. *koskodžamiti* || (Fam) Coșcogea, cogeamite.

coșcoveálă, *coșcoveli,* s.f. || Din *coșcovi* || Parte cojită dintr-un perete.

coșcovi, pers. 3 *coșcovește,* vb. IV. Refl. || Cf. rus. *kočkovatyj* || (Despre tencuieli, furnirurile de pe mobile etc.) A se desprinde, a se scoroji, a se coji.

coșenílă, *coșenile,* s.f. || Din fr. *cochenille* || Insectă (originară din Mexic) din care se extrage cîrmîzul.

coșgéter s.m. v. **coșgheter.**

coșghéter, *coșgheteri,* s.m. || Din *coș* (după golgheter) || Sportiv care înscrie cele mai multe puncte la baschet, prin introducerea mingii în coșul echipei adverse. || Și: **coșgéter** s.m.

coșmár, *coșmaruri,* s.n. || Din fr. *cauchemar* || Vis greu, apăsător. • (Fig.) Grijă mare, obsedantă.

cóșniță, *coșnițe,* s.f. || Din sl. *košĭnica* || **1.** Coș mic de nuiele sau de papură folosit la tîrguieli. ○ *Bani de coșniță* = sumă de bani pentru tîrguielile zilnice.

cot, (1) *coate* și **(2)** *coturi,* s.n. **(3)** *coți,* s.m. || Lat. *cubitus* || **1.** S.n. Articulația dintre brat și antebraț; partea exterioară a acestei articulații. ○ *Cot la cot* = alături, împreună. ○ Expr. *A da din coate* = a lupta din răsputeri pentru a ieși dintr-o situație grea. *A-și da coate* = a-și face semne cu cotul. • *Coate-goale* = om sărac. • Parte a mînecii care acoperă cotul **(1). 2.** S.n. Loc unde un drum, un curs de apă, își schimbă brusc direcția; cotitură • (Tehn.) Tub curbat, care face legătura între două conducte cu direcții diferite. **3.** S.m. Veche unitate de măsură pentru lungimi, egală cu, aproximativ, 60 cm.

cotá, *cotez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *coter* || (Despre acțiuni, hîrtii de valoare etc.) A avea o anumită valoare, un anumit curs. • Tranz. (Fin.) A stabili cursul acțiunilor, a titlurilor de creanță etc. (la bursă).

cotangéntă, *cotangente,* s.f. || Din fr. *cotangente* || Funcție trigonometrică ce asociază fiecărui unghi un anumit număr egal cu tangenta unghiului complementar.

cotári s.m. pl. || Din *cot* || Omidă (larvă a unor fluturi) al cărui mers se aseamănă cu gestul măsurării cu cotul.

cotárlă, *cotarle,* s.f. (Pop.) Cîine prăpădit, jigărit.

cótă, *cote,* s.f. || Din fr. *cote,* lat. *quota* (fem. lui *quotus* „al cîtelea") || **1.** Parte cu care cineva contribuie la o cheltuială comună sau care îi revine în urma unei împărțeli; cotă-parte. • Parte dintr-un tot căreia i se dă o anumită destinație. **2.** Altitudinea unui punct de pe teren față de o suprafață de referință. ○ *Cota apelor* = nivelul unei ape curgătoare. **3.** Ansamblu de semne (cifre, litere) care indică locul unei cărți sau al unui document într-o bibliotecă, într-un inventar etc. **4.** Dimensiunile (pe o schiță) ale unui obiect, ale unei mașini etc. **5.** (Ec.) *Cota-bursei* = nivelul cursului la bursă; lista valorilor cotate la bursă.

cotcodác interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită strigătul găinii (după ce a ouat).

cotcodăcí, pers. 3 *cotcodăcește,* vb. IV. Intranz. || Din *cotcodac* || (Despre găini) A scoate strigătul caracteristic (după ce au ouat).

cotéi, *cotei,* s.m. || Probabil din sl. *kotelĭ* || Câine de talie mică, cu picioarele scurte.

coteneáță, *cotenețe,* s.f. || Cf. *coteț* || Coteț mic (pentru găini, porci etc.). || Și: **cotineáță** s.f.

coterie, *coterii,* s.f. || Din fr. *coterie* || Grup restrîns de persoane care urmăresc scopuri ascunse, egoiste, care urzesc intrigi.

coțéț, *coțețe,* s.n. || Din sl. *kotĭcĭ* „cuib" || **1.** Adăpost pentru păsări, porci, câini. **2.** Îngrăditură de nuiele servind de capcană pentru pești.

coți, *cotesc,* vb. IV. Intranz. || Din *cot* || (Despre rîuri, drumuri) A face o cotitură; a schimba direcția; (despre ființe) a părăsi drumul drept, a cîrmi.

cotidián, -ă, (1) *cotidieni, -e,* adj., **(2)** *cotidiane,* s.n. || Din fr. *quotidien,* lat. *quotidianus* (< *quotidie* „fiecare zi") || **1.** Adj. De fiecare zi, zilnic. **2.** S.n. Gazetă care apare zilnic.

cotigár, *cotigari,* s.m. || Din *cotigă* || Persoană care are o cotigă, care transportă cu cotiga.

cotígă, *cotigi,* s.f. || Din ucr. *kotyha* || **1.** Căruță mică folosită la transporturi ușoare. **2.** Ansamblul celor două roți inegale pe care se sprijină grindeiul plugului; rotile. || Și: **cotiúgă** s.f.

cotiledón, *cotiledoane,* s.n. || Din fr. *cotylédone;* cf. gr. *kotyledon* „cavitate" || Frunză a embrionului plantelor cu semințe, care hrănește planta imediat după încolțire.

cotiledonát, -ă, *cotiledonați, -te,* adj. || Din fr. *cotylédoné* (Despre plante) Care are unul sau mai multe cotiledoane. • (Substantivat, f. pl.) Nume generic dat plantelor care au cotiledoane.

cotilión, *cotilioane,* s.n. || Din fr. *cotillon* || (Înv.) Dans de bal cu ritm de marș sau de cadril, cu figuri foarte variate; melodia corespunzătoare acestui dans.

cotineáță s.f. v. **coteneáță.**

cotít, -ă, *cotiți, -te,* adj. (Despre rîuri, drumuri) Care face cotituri, ocoluri; sinuos.

cotitúră, *cotituri,* s.f. || Din *coti* || **1.** Cot **(2). 2.** (Fig.) Transformare esențială în desfășurarea unei acțiuni, a unui eveniment etc.

cotiúgă s.f. v. **cotigă.**

cotizá, *cotizez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *cotiser* (< *cote* „cotă") || A plăti o cotizație.

cotizație, *cotizații,* s.f. || Din fr. *cotisation* || Sumă fixă, plătită periodic de membrii unei asociații, ai unei organizații etc.; *p. ext.* contribuție bănească la o cheltuială comună.

cotlét, *cotlete,* s.n. || Din fr. *côtelette* (<*côte* „coastă") || Sortiment de carne, împreună cu osul, tăiată din partea superioară a coastelor; antricot.

cotlón, *cotloane,* s.n. || Din magh. *katlan* || **1.** Loc ascuns, neumblat; ascunziș. **2.** Firidă sub cuptorul vetrei țărănești. **3.** Scobitură în malul unui rîu, sub nivelul apei.

cotói, *cotoi,* s.m. || Din sl. *kotŭ* „pisică" || Motan.

cotonóg, -oágă, *cotonogi, -oage,* adj. || Din ucr. *kuternoha* || (Și substantivat) Bolnav de picioare; șchiop; *p. ext.* fără o mînă sau fără un picior.

cotonogeálă, *cotonogeli,* s.f. || Din *cotonogi* || (Fam.) Bătaie zdravănă.

cotonogí, *cotonogesc,* vb. IV. Tranz. || Din *cotonog* || (Fam.) A bate zdravăn pe cineva.

cotór, *cotoare,* s.n. **1.** Tulpină a legumelor sau a plantelor erbacee, care susține frunzele, florile și fructele. • Partea de jos a unei tulpini. **2.** Parte a unui chitanțier rămasă după ce au fost desprinse jumătățile detașabile. **3.** Partea laterală a unei cărți, unde se leagă foile (și de care se fixează coperta).

cotoroánță, *cotoroanțe,* s.f. Femeie bătrînă și rea; (pop.) vrăjitoare.

cotrobăí, *cotrobăiesc,* vb. IV. Intranz. A scotoci, răvășind lucrurile, a căuta peste tot.

cotropí, *cotropesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A ocupa prin violență un teritoriu străin; a pune stăpînire pe ceva în mod abuziv și brutal; a invada. **2.** (Fig.) A cuprinde din toate părțile, a copleși.

cotropitór, -oáre, *cotropitori, -oare,* adj., s.m. și f. || Din *cotropi* || Care cotropește, invadator.

cotúrn, *coturni,* s.m. || Din fr. *cothurne,* lat. *cothurnus* || Încălțăminte cu talpa groasă de lemn, pe care o purtau actorii în teatrul antic grec și roman.

coțcár, *coțcari,* s.m. || Din *coțcă,* reg, „coțcărie" || (Fam.) Șarlatan, pungaș.

coțcărie, *coțcării,* s.f. || Din *coțcar* || (Fam.) Șarlatanie, pungășie.

coțofánă, *coțofene,* s.f. Pasăre din familia corvidelor, de 42—48 cm, cu coada lungă, cu penele negre pe spate și albe pe piept și pe partea interioară a aripilor.

coulómb [Pr.: *culómb*], *coulombi,* s.m. || Din fr. *coulomb,* de la numele fizicianului francez *Coulomb* || Unitate de măsură a sarcinii electrice egală cu cantitatea de electricitate care traversează într-o secundă secțiunea unui conductor străbătut de un curent electric continuu și constant.

cováci, *covaci,* s.m. || Din sl. *kovaci* || (Reg.) Fierar.

covalénță, *covalențe,* s.f. || Din fr. *covalence* || Legătură chimică între atomii unei molecule, realizată prin punerea în comun a unuia sau a mai multor electroni.

covátă, *coveți,* s.f. || Din tc. dial. *kovata, kuvata* || **1.** Albie **(1). 2.** Ladă în care curge făina la moară în timpul măcinatului.

covăseálă, *covăseli,* s.f. || Din *covăsi* || (Pop.) Lapte prins sau covăsit, întrebuințat drept „cuib" pentru fermentarea laptelui dulce.

covăsí, *covăsesc,* vb. IV. Tranz. || Din scr. *kvasiti* || (Pop.) A acri laptele dulce cu ajutorul unui cuib de covăseală.

covăsít adj. *Lapte covăsit* = lapte închegat și acrit cu ajutorul unui cuib de lapte prins.

cóvercot, *covercoturi,* s.n. || Din engl. *covercoat* || Stofă fină de lînă, cu țesătura deasă și legătura în diagonală, folosită în confecționarea articolelor de îmbrăcăminte (mai ales pardesie).

covérgă, *covergi*, s.f. || Din bg. *kuverki* || (Reg.) **1.** Coviltir. 2. Adăpost, la cîmp sau la pădure, făcut din crengi, frunzar, trestie etc.

covértă, *coverte*, s.f. || Din lit. *coverta;* cf. ngr. *kuverta* || Puntea superioară a unei nave; punte de manevră.

coviltír, *coviltire*, s.n. Acoperiş la căruţă, făcut dintr-un schelet de nuiele peste care se întinde o rogojină sau o pînză groasă.

covîrşí, *covîrşesc*, vb. IV. Tranz. A întrece cu mult, ca număr, ca forţă etc.; a copleşi.

covîrşitór, -oáre, *covîrşitori, -oare*, adj. || Din *covîrşi* || Care covîrşeşte; foarte mare, copleşitor.

covór, *covoare*, s.n. || Din bg. *kovorŭ*, ucr. *kover* || **1.** Ţesătură groasă de lînă, de bumbac, de fibre sintetice etc., cu desene de diferite culori, cu care se împodobesc încăperile (de obicei aşternută pe podea.) **2.** *C. vegetal* = plantele care acoperă suprafaţa uscatului.

covríg, *covrigi*, s.m. || Din bg. *kovrig* || Produs de panificaţie în formă de inel, de opt etc., uneori presărat cu sare, cu mac, cu susan. ○ Expr. *A se face covrig* = a se ghemui.

cóvru, *covruri*, s.n. || Cf. rus. *krov* || (Reg.) Vizuină, bîrlog.

cow-boy [Pr.: cáu-boi] s.m. || Cuv. engl. || Păzitor de vite din fermele americane (devenit personaj principal în literatură şi în filme de aventuri).

coxál, -ă, *coxali, -e*, adj. || Din fr. *coxal;* cf. lat. *coxa* „coapsă" || Care se referă la coapsă. ○ *Os c.* = os pereche care formează scheletul şoldului; os iliac.

coxalgíe s.f. || Din fr. *coxalgie;* lat. *coxa* „coapsă" + gr. *algos* „durere" || Tuberculoză a articulaţiei şoldului. • Durere localizată în regiunea şoldului.

coz s.m., adv. || Din tc. *koz*, ngr. *kozi* „atu" || **1.** S.m. (Înv.; la jocul de cărţi) Atu. **2.** Adv. (Mai ales în expresii ca:) *frumoasă coz* = foarte frumoasă.

cozeríe, *cozerii*, s.f. || Din fr. *causerie* (< *cause*, lat. *causa* „cauză; proces") || (Livr.) Conversaţie familiară, amicală. • Expunere simplă.

cozeur [Pr.: cozör], *cozeuri*, s.m. || Din fr. *causeur* || (Livr.) Persoană care vorbeşte cu uşurinţă, ştiind să întreţină o conversaţie plăcută.

cozonác, *cozonaci*, s.m. || Cf. bg. *kuzunak* || Produs alimentar din aluat dospit, frămîntat cu ouă, unt, zahăr şi lapte.

cozoróc, *cozoroace*, s.n. || Din rus. *kozyrjok* || Partea chipiului sau a şepcii, în formă de semicerc, care umbreşte şi protejează faţa. *În cap, o şapcă de pîslă neagră cu cozoroc* (Caragiale).

crab, *crabi*, s.m. || Din fr. *crabe* || Crustaceu marin decapod cu abdomenul foarte scurt şi îndoit sub cefalotorace.

crac, *craci*, s.m. || Din bg. *krak* || (Pop.) **1.** Piciorul omului, de la coapsă pînă la călcîi. **2.** Fiecare dintre cele două părţi ale pantalonilor, itarilor etc. **3.** Creangă, ramură, cracă. **4.** Ramificaţie, picior de deal sau de munte. *Un crac de munte se dezbină* (C. Negruzzi).

cracáre, *cracări*, s.f. || Cf. engl. *crack* || Tratarea, la temperaturi şi presiuni înalte, a motorinei, păcurii etc., pentru a obţine benzină.

cracáuer s.n. sg. || Din germ. *Krakauer* || Salam preparat din carne de bovine, carne de porc şi slănină.

crácă, *crăci*, s.f. || Din *crac* || Ramură a unui copac; creangă. ○ Expr. *A-şi tăia craca de sub picioare* = a-şi crea singur o situaţie periculoasă printr-o acţiune nechibzuită.

crah, *crahuri*, s.n. || Din germ. *Krach*, fr. *krach* || (În capitalism) Criză acută a vieţii economice, manifestată îndeosebi prin scăderea foarte mare a cursurilor la bursă; bancrută, faliment.

crai, *crai*, s.m. || Din sl. *kralĭ* || **1.** (Mai ales poetic sau în basme) Împărat, rege. *Împăratul, fratele craiului, se numea Verde-împărat* (Creangă). **2.** Bărbat uşuratic, care se ţine de chefuri şi de femei. **3.** *Crai-nou* = luna în prima ei fază; lună-nouă.

crailíc, *crailîcuri*, s.n. || Din *crai* || Atitudine, comportare caracteristică unui bărbat uşuratic, unui crai (2).

cráinic, -ă, *crainici, -ce*, subst. || Din scr. *krajnik* || **1.** S.m. (Înv.) Persoană care anunţa mulţimii ştirile oficiale. **2.** S.m. şi f. Persoană care transmite comunicările oficiale, anunţă programul etc. la un post de radio sau de televiziune; spicher.

crámă, *crame*, s.f. || Cf. scr. *krama* || Clădire la o vie, în care se prelucrează strugurii şi unde se depozitează uneltele de lucru. • Local în care se consumă băuturi alcoolice, preparate culinare într-un cadru rustic.

crámpă, *crampe*, s.f. || Din fr. *crampe;* cf. germ. *Krampf* || **1.** Contracţie involuntară, dureroasă, a unui muşchi; colică; (la pl.) dureri acute în stomac. **2.** Unealtă de oţel cu un cioc ascuţit, fixată într-o coadă de lemn, cu ajutorul căreia se taie rocile din abataj.

crampón, *crampoane*, s.n. || Din fr. *crampon* || **1.** Piron cu care se fixează pe traverse şinele de cale ferată. **2.** Bucată mică de talpă groasă, de cauciuc etc. care se aplică pe talpa unor bocanci sau ghete de sport, pentru a asigura stabilitatea jucătorului pe teren.

cramponá, *cramponez*, vb. I. Refl. || Din fr. *cramponner* || A se agăţa cu desperare de ceva; (fig.) a nu renunţa cu nici un preţ la ceva.

craniál, -ă, *craniali, -e*, adj. || Din germ. *kranial;* cf. gr. *kranion* „craniu" || Care se referă la poziţia unui organ în comparaţie cu craniul.

cranián, -ă, *cranieni, -e*, adj. || Din fr. *crânien* || Care se referă la craniu.

craniologíe, s.f. || Din fr *crâniologie* || Parte a anatomiei care studiază forma şi dimensiunile craniului.

crániu, *cranii*, s.n. || Din lat. *cranium;* cf. fr. *crâne* || Ansamblul oaselor scheletului capului la vertebrate; (pop.) ţeastă.

crap, *crapi*, s.m. || Din bg., scr. *krap* || Peşte de apă dulce din familia ciprinidelor, cu corpul lung de 30—60 cm, cu solzi mari, cu două perechi de mustăţi în jurul gurii. Prezintă mare valoare economică.

crapodínă, *crapodine,* s.f. || Din fr. *crapaunide* || (Tehn.) Lagăr cu axa verticală în care se roteşte pivotul unui arbore încărcat axial.

cras, -ă, *craşi, -se,* adj. || Din fr. *crasse,* lat. *crassus* „gros, gras; prost" || Sub orice limită, extrem (în sens rău).

cráter, *cratere,* s.n. || Din fr. *cratère,* lat. *crater,* la origine cu sensul de „vas" || Partea superioară, în formă de pîlnie, a unui vulcan, prin care se revarsă lava în timpul erupţiilor. ○ *C. lunar* = adîncitură rotundă pe suprafaţa Lunii a cărei formare poate fi pusă pe seama unei activităţi vulcanice sau a unui bombardament meteoritic; circ lunar. || Acc. şi *cratér.*

crátimă, *cratime,* s.f. || Din ngr. *kratima* || Liniuţă folosită pentru a despărţi un cuvînt în silabe, pentru a arăta că două cuvinte se pronunţă împreună etc.; liniuţă de unire.

crátiţă, *cratiţe,* s.f. Vas de metal de formă rotundă, cu două toarte, cu diametrul de două-trei ori mai mare decît înălţimea, în care se fierbe sau se prăjeşte mîncarea.

cratogén, *cratogene,* s.n. || Din fr. *cratogène;* gr. *kratos* „forţă" + *gennan* „a se naşte" || (Geol.) **1.** Regiune întinsă din scoarţa Pămîntului, care într-o anumită perioadă nu a suferit mişcări de cutare, ci numai mişcări lente de ridicare sau de coborîre. **2.** Platformă.

craul s.n. || Din engl., fr. *crawl* || Stil de înot în care sportivul, stînd cu faţa în jos, mişcă alternativ braţele, executînd în acelaşi timp o forfecare pe plan vertical cu picioarele.

cravášă, *cravaşe,* s.f. || Din fr. *cravache* || Un fel de bici format dintr-o vărguţă elastică din piele, folosit la călărie pentru a îndemna calul la mers.

cravátă, *cravate,* s.f. || Din fr. *cravate* (< *Croates*). Termenul desemna iniţial „cravata" cavalerilor croaţi, dintr-un regiment din timpul lui Ludovic al XIV-lea. || Accesoriu al îmbrăcămintei bărbăteşti, constînd dintr-o fîşie îngustă de stofă sau mătase, care se înnoadă la gît. ○ *C. de pionier* = bucată de mătase triunghiulară de culoare roşie, cu tricolor pe margini, pe care o poartă la gît pionierii.

crăcánă, *crăcane,* s.f. || Din *cracă* || Cracă ramificată sau prăjină bifurcată (folosită pentru a sprijini ceva). • Înjghebare din trei prăjini împreunate la capătul de sus şi aşezate în formă de piramidă, de care se atîrnă căldarea deasupra focului.

crăcănă, *crăcănez,* vb. I. Refl. şi tranz. || Din *crăcană* || A(-şi) desface picioarele în lături.

crăcănát, -ă, *crăcănaţi, -te,* adj. Cu picioarele depărtate, întinse în lături (sau curbate în afară).

crăciún, *crăciunuri,* s.n. || Lat. *creatio, -onis* || Sărbătoare creştină simbolizînd naşterea lui Hristos.

crăiásă, *crăiese,* s.f. || Din *crai* || (Mai ales poetic şi în basme) Împărătească, regină. *Şi mai fost-au poftiţi încă: crai, crăiese şi împăraţi* (Creangă).

cră iésc, -iáscă, *crăieşti,* adj. || Din *crai* || (Poetic sau în basme) Privitor la crai; regesc, împărătesc.

crăiţă, *crăiţe,* s.f. || Din *crai* || Nume dat la două specii de plante erbacee din familia compozitelor, cu flori galbene-portocalii, cu miros pătrunzător, originară din America Centrală.

crănţăní, *crănţănesc,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A produce un zgomot caracteristic, rozînd cu dinţii ceva uscat sau tare.

crăpá, *crăp,* vb. I. || Lat. *crepare* || **1.** Intranz. şi refl. A (se) desface (în mod brusc), a (se) despica. ○ Expr. *Unde dai şi unde crapă,* se spune cînd se obţin cu totul alte rezultate decît cele scontate. *Crapă lemnele sau pietrele de ger* = e un ger foarte mare. • Tranz. A sparge, a despica, a desface; (refl.) a se rupe, a plesni. ○ Expr. *A-i crăpa buza sau măseaua după ceva* = a avea mare nevoie de ceva. **2.** Tranz. A întredeschide. • Refl. *A se crăpa de ziuă* = a se face ziuă. **3.** Intranz. (Ir.) A muri.

crăpát s.n. Faptul de *a (se) crăpa.* • Spargerea unei membrane din stomacul vitelor, urmată uneori de moartea acestora.

crăpătúră, *crăpături,* s.f. || Lat. *crepatura* || Spărtură, plesnitură; deschizătură (mică). • Spaţiul îngust între o uşă, o fereastră şi tocul respectiv; întredeschidere.

crăpceán, *crăpceni,* s.m. || Din *crap* || Diminutiv al lui *crap;* crap mic.

crăpuşteán, *crăpuşteni,* s.m. || Din *crap* || Crăpcean.

creá, *creez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *créer,* lat. *creare* || **1.** A produce ceva nou, ceva ce nu a existat. • A inventa; a concepe, a compune. • A înfiinţa, a întemeia. **2.** (În teatru) *A crea un rol* = a interpreta (pentru prima oară) cu talent şi cu originalitate un rol.

creángă, *crengi,* s.f. || Din bg. *granka* || Ramură a unui copac; cracă. ○ Expr. *A umbla creanga* = a umbla fără rost, a hoinări. • (Fig.) Ramificaţie a unei familii.

creánţă, *creanţe,* s.f. || Din fr. *créance,* derivat vechi al lui *croire* „a crede" || Dreptul creditorului de a pretinde debitorului executarea unei obligaţii. • Înscris care confirmă acest drept.

creástă, *creste,* s.f. || Lat. *crista* || **1.** Excrescenţă cărnoasă sau moţ de pene pe care le au pe cap unele păsări. ○ *Creasta-cocoşului* = **a)** plantă erbacee cu frunze ovale, cu flori roşii sau galbene reunite la vîrful tulpinii în formă de creastă ondulată; **b)** numele unei ciuperci mari, comestibile, cu tulpina cărnoasă ramificată. **2.** Partea cea mai de sus a unui munte, a unui val de apă etc. • Coamă de acoperiş.

creatínă, s.f. || Din fr. *créatine;* cf. gr. *kreas, kreatos* „carne" || Substanţă proteică avînd rol important în metabolismul contracţiei musculare.

creativitáte s.f. || Din fr. *créativité* || Capacitate specifică omului, de a crea, de a produce bunuri materiale şi valori spirituale.

creatór, -oáre, *creatori, -oare,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *créateur,* lat. *creator* || (Persoană) care creează sau care întemeiază ceva; făuritor, inventator.

creatúră, *creaturi*, s.f. || Din fr. *créature*, lat. *creatura* || Ființă vie, om; individ.

creáție, *creații*, s.f. || Din fr. *création*, lat. *creatio, -onis* || Acțiunea de a crea; produs al muncii creatoare, operă creată. • Interpretare originală și valoroasă din punct de vedere artistic a unui rol scenic.

creaționism s.n. || Din fr. *créationisme* || Concepție teologică potrivit căreia lumea (mai ales ființele vii) ar fi fost creată de Dumnezeu.

créde, *cred*, vb. III. || Lat. *credere* || **1.** Tranz. A fi încredințat de existența sau de adevărul unui lucru. ○ Expr. *Cred și eu* = se înțelege de la sine. **2.** Tranz. A recunoaște dreptatea cuiva. **3.** Tranz. A socoti, a fi de părere. **4.** Intranz. A avea încredere în cineva. ○ Expr. *A nu-și crede ochilor*, exprimă mirarea față de un lucru de necrezut. **5.** Intranz. (În concepțiile religioase) A admite existența lui Dumnezeu; a avea o anumită credință religioasă.

credibilitáte s.f. || Din fr. *crédibilité* || Însușirea unui lucru de a putea fi crezut.

credincióș, -oásă, *credincioși, -oase*, adj. || Din *credință* || **1.** Demn de încredere; devotat. **2.** (Adesea substantivat) Care crede în existența lui Dumnezeu.

credínță, *credințe*, s.f. || Lat. **credentia* || **1.** Faptul de a crede în adevărul unui lucru. ○ Expr. *A fi de bună credință* = a fi sincer convins că are dreptate. *A fi de rea credință* = a fi necinstit, nesincer, căutînd să facă rău. **2.** Devotament față de cineva sau de ceva. **3.** Convingere despre existența lui Dumnezeu; religie. **4.** Certitudine, convingere, opinie, crez. ○ *Profesiune de c.* = declarație publică pe care o face cineva asupra convingerilor sale.

crédit, *credite*, s.n. || Din fr. *crédit*, lat. *creditum* (part. lui *credere* „a crede") || **1.** Relație bănească între creditor (care acordă un împrumut sau vinde mărfuri ori prestează servicii pe datorie) și debitorul său; împrumut. ○ *Casă de c.* = instituție bancară ce se ocupă cu primirea de sume spre fructificare și acordarea de credite. ○ Expr. *A da pe credit* = a vinde fără a primi imediat banii. **2.** (Fig.) Încredere; autoritate, trecere de care se bucură cineva.

creditá, *creditez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *créditer* || A-i acorda cuiva un credit; a împrumuta pe cineva cu o sumă de bani; a vinde cuiva pe credit.

creditór, -oáre, *creditori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din fr. *créditeur* || **1.** (Instituție, persoană) care acordă un credit. • (Despre sume) Care se înscrie în creditul unui cont. **2.** Titular al unui drept de creanță.

credúl, -ă, *creduli, -e*, adj. || Din fr. *crédule*, lat. *credulus* || Care se încrede prea ușor în cineva sau în ceva; încrezător, naiv.

credulitáte s.f. || Din fr. *crédulité*, lat. *credulitas, -atis* || Însușirea de a fi credul, tendința de a crede ceva cu ușurință.

creek [Pr.: cric] subst. || Cuv. englez || Curs de apă temporar în deșerturile sărate din Australia și din America de Sud.

créier, *creieri*, s.m. || Lat. *cerebrum* || **1.** Partea cea mai importantă a sistemului nervos central la vertebrate, situată în cutia craniană; organ al gîndirii și al conștiinței la om. ○ *Creierul mic* = partea creierului aflată în regiunea posterioară și inferioară a craniului; cerebel. *Creierul mare* = partea creierului aflată în regiunea anterioară și superioară a craniului. **2.** (Fig.) Minte, inteligență. • Persoană care organizează sau conduce o acțiune. **3.** *Creierii* (sau *creierul) munților* = locurile centrale, înalte și greu accesibile ale munților.

creión, *creioane*, s.n. || Din fr. *crayon* (< *craie*, din lat. *creta)* || **1.** Ustensilă pentru scris sau desenat, în formă de bețișor de lemn sau de metal în interiorul căruia se află o mină neagră sau colorată. **2.** Desen realizat în creion **(1).** **3.** Obiect în formă de creion **(1),** preparat din substanțe cosmetice, folosit ca fard.

creioná, *creionez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *crayonner* || A schița un desen, indicînd numai trăsăturile generale ale modelului. • (Fig.; în literatură) A schița un portret, un personaj.

creițár, *creițari*, s.m. || Din magh. *krajcár* || Monedă mică de argint, mai tîrziu de aramă care a circulat, pînă la sfîrșitul sec. 19 în Germania, Austro-Ungaria, Transilvania și Bucovina.

crem adj. invar. || Din fr. *crème* || Alb-gălbui.

cremaliéră, *cremaliere*, s.f. || Din fr. *crémaillère* || Organ de mașină constînd dintr-o bară dințată care se angrenează cu o roată cilindrică dințată, servind la transformarea mișcării de rotație în mișcare de translație și invers.

crematóriu, *crematorii*, s.n. || Din fr. *crématoire;* cf. lat. *crematio* (< *cremare* „a arde") || **1.** Clădire destinată incinerării morților. **2.** Cuptor pentru arderea gunoaielor.

crémă, *creme*, s.f. || Din fr. *crème* || **1.** Preparat culinar făcut dintr-un amestec de lapte, ouă, zahăr, unt, ciocolată etc. și care se servește ca desert ori se adaugă la unele prăjituri. **2.** Produs cosmetic obținut din grăsimi, ceruri, uleiuri eterice, ingrediente etc.; alifie. **3.** *C. de ghete* = preparat pentru uns și lustruit încălțămintea de piele. **4.** (Fig.) Ceea ce este de frunte, de calitate superioară.

crémene s.f. || Din bg. *kremeni* || Varietate comună de opal care formează concrețiuni în calcare silicioase, avînd proprietatea de a produce scîntei cînd este lovită cu obiecte de oțel. • Bucățică din această piatră, folosită la scăpărat cu amnarul.

cremónă, *cremone*, s.f. || Din fr. *crémone* || Dispozitiv pentru închiderea unei uși sau a unei ferestre, constituit din două vergele metalice dispuse în prelungire și acționate cu ajutorul unui mîner.

crenél, *creneluri*, s.n. || Cf. fr. *créneau;* lat. *crena* „crestătură, tăietură" || Deschizătură în partea superioară a zidului unei cetăți sau al unui turn medieval de apărare, prin care se aruncau proiectilele. • Deschizătură îngustă în parapetul unei tranșee sau în zidul unei fortificații, prin care se execută trageri cu arme automate.

crenelát, -ă, *crenelați, -te,* adj. (Despre ziduri, clădiri) Cu creneluri.

crengós, -oásă, *crengoși, -oase,* adj. || Din *creangă* || Cu mai multe crengi, rămuros.

crénvurșt, *crenvurști,* s.m. || Din germ. *Krenwürstchen* || Cîrnăcior din carne de vită și slănină tocate fin.

creól, -ă, *creoli, -e,* s.m. și f. || Din fr. *créole* || Nume dat urmașilor primilor coloniști europeni (în special spanioli) din America Latină. • (Adjectival) *Limbă creolă* = limbă rezultată din amestecul spaniolei, portughezei sau francezei cu un idiom indigen din America Latină.

creolínă s.f. || Din fr. *créoline* || Lichid obținut la distilarea cărbunilor de pămînt (amestec de crezoli și hidrocarburi aromatice), folosit ca dezinfectant.

creozót s.n. || Din fr. *créosote;* gr. *kreas* „carne" + *sozein* „a conserva" || Lichid extras prin distilare din gudronul de lemn și folosit pentru a îmbiba cheresteaua de brad sau de fag spre a o feri de putrezire; se întrebuințează de asemenea în medicină și la conservarea cărnii.

crep s.n. || Din fr. *crêpe,* lat. *crispus* „creț, încrețit" || **1.** Cauciuc natural, de culoare albă, gălbuie, din care se fac tălpi la încălțăminte. **2.** Țesătură subțire, încrețită, de mătase sau de lînă. ○ *Crepsatin* = țesătură cu una dintre fețe mată și cu cealaltă lucioasă.

crepídă, *crepide,* s.f. || Din fr. *crépide,* lat. *crepida* || Încălțăminte în formă de sandale, purtată în antichitate de greci și de romani.

crepón s.n. || Din fr. *crépon* || Țesătură cu creșturi neregulate și cu bobițe în relief.

creponát, -ă, *creponați, -te,* adj. || Din *crepon* || (Despre țesături, hîrtie) Asemănător cu creponul; încrețit.

crepúscul, *crepuscule,* s.n. || Din fr. *crépuscule,* lat. *crepusculum* || Perioadă de tranziție dinainte de răsăritul Soarelui sau după apusul lui, în timpul căreia întunericul nu este complet. • (Fig.) Declin, sfîrșit.

crepusculár, -ă, *crepusculari, -e,* adj. || Din fr. *crépusculaire* || Privitor la crepuscul, care ține de crepuscul. • Slab luminat, abia vizibil.

crescătór, -oáre, *crescători, -oare,* adj., s.m. și f. || Din *crește* || **1.** Adj. Care crește: *numere crescătoare.* **2.** S.m. și f. Persoană, întreprindere sau gospodărie care se ocupă cu creșterea animalelor.

crescătoríe, *crescătorii,* s.f. || Din *crescător* || Loc special amenajat unde se cresc animale.

crescéndo adv. || Cuv. it. || (Muz.) Crescînd, sporind progresiv în intensitate. • (Substantivat, n.) Creștere succesivă a intensității sunetelor muzicale (vocale sau instrumentale).

cresón s.m. || Din fr. *cresson* || Plantă erbacee legumicolă din familia cruciferelor, înaltă de 20—40 cm, cultivată pentru frunzele sale care se consumă ca salată sau condiment.

crestá, *crestez,* vb. I. Tranz. || Din *creastă* || A face crestături. ○ Expr. *A cresta pe răboj* = a face o tăietură pe răboj, spre a însemna, a nota ceva; (fig.) a-și nota, a-și memora ceva. • Refl. A se tăia puțin.

crestătúră, *crestături,* s.f. || Din *cresta* || Tăietură, șanț puțin adînc; semn făcut prin tăiere. • (La pl.) Procedeu al artei populare de ornamentare a lemnului prin cioplire sau crestare, folosit la piesele de mobilier, la elementele arhitectonice etc.

crestomație, *crestomații,* s.f. || Din fr. *chrestomathie;* gr. *chrestos* „util" + *mathein* „a învăța" || Culegere de texte din diferiți autori, importante din punct de vedere documentar, istoric, filologic etc.

créșă, *creșe,* s.f. || Din fr. *crèche* || Instituție în care sînt îngrijiți copiii pînă la vîrsta de trei ani, pentru mamele care sînt în cîmpul muncii.

créște, *cresc,* vb. III. || Lat. *crescere* || **1.** Intranz. A se mări treptat, a se dezvolta. ○ Expr. *A crește văzînd cu ochii* = a crește foarte repede. • (Fig.) A-și ridica nivelul cultural, profesional, politic etc. **2.** Tranz. A îngriji un copil, a-l educa. • A prăsi, a înmulți animale sau păsări. **3.** Intranz. A spori ca număr, volum, intensitate, valoare. ○ Expr. *A-i crește cuiva inima* = a se bucura foarte tare, a simți o mare bucurie.

créștere, *creșteri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a crește;* dezvoltare. **2.** Educație. **3.** Prăsire, înmulțire: *creșterea animalelor.*

créștet, *creștete,* s.n. || Din *crește* || **1.** Vîrful capului. ○ Expr. *Din creștet pînă în tălpi* = de sus pînă jos, în întregime. **2.** Vîrf, creastă, pisc; înălțime.

creștín, -ă, *creștini, -e,* adj., s.m. și f. || Lat. *christianus* || **1.** Adj. Care aparține creștinismului, privitor la creștinism. **2.** S.m. și f. Adept al creștinismului.

creștiná, *creștinez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din *creștin* || A (se) boteza în religia creștină, a (se) face creștin.

creștinătáte s.f. || Din *creștin* || Lumea creștină; totalitatea creștinilor.

creștinésc, -eáscă, *creștinești,* adj. || Din *creștin* || Privitor la creștini sau la creștinism, care aparține creștinilor sau creștinismului.

creștinéște adv. || Din *creștin* || În felul creștinilor, ca un creștin.

creștinísm s.n. || Din *creștin* (după fr. *christianisme)* || Religie la baza căreia stau Vechiul și Noul Testament și cultul miticului Hristos.

cretacéu, -ée, *cretacei, -ee* s.n., adj. || Din fr. *crétacé,* lat. *cretaceus* „de cretă" || **1.** S.n. Cretacic. **2.** Adj. (Despre roci) Format din cretă, de natura cretei.

cretácic s.n. || Cf. fr. *crétacé* || Ultima perioadă a erei mezozoice, caracterizată prin depuneri calcaroase.

crétă, *crete,* s.f. || Din lat. *creta* || **1.** Rocă de culoare albă, formată prin acumularea resturilor foraminifere. **2.** Obiect fabricat din sulfat de calciu, cu care se scrie pe tablă.

cretín, -ă, *cretini, -e,* s.m. și f. || Din fr. *crétin* || Bolnav de cretinism; *p. ext.* imbecil, idiot.

cretinísm s.n. || Din fr. *crétinisme* || Boală congenitală sau dobîndită în prima copilărie, manifestată prin înapoiere mintală și tulburări de creștere. Apare mai ales în regiunile unde este răspîndită gușa endemică.

cretón s.n. || Din fr. *cretonne*, de la n. pr. *Creton*, sat din Normandia, unde s-a fabricat întîi astfel de țesătură || Țesătură rezistentă, imprimată, din care se fac draperii, huse pentru mobilă etc.

creț, creață, (1) *creți, -e,* adj., (2, 3, 4) *crețuri,* s.n., (5) s.f. || Cuv. probabil autohton || **1.** Adj. (Despre păr, blană, lînă etc.) Răsucit în inele, cîrlionțat, buclat. **2.** S.n. Buclă de păr, cîrlionț. **3.** S.n. Încrețitură, cută la un obiect de îmbrăcăminte. **4.** S.n. Încrețitură a pielii, zbîrcitură, rid. **5.** S.f. Soi de viță de vie cu ciorchini cilindrici, verzi-gălbui, din care se obțin vinuri de masă.

crețése, *crețești,* adj. || Din *creț* || *Măr c.* = varietate de mere autohtone, mari, turtite, cu coaja gălbuie sau verzuie cu dungi roșii; are gust acrișor cu aromă specifică.

crețișoáră, *crețișoare,* s.f. || Din *creț* || Plantă erbacee perenă din familia rozaceelor, înaltă de 10—40 cm, cu flori mici, verzi-gălbui, răspîndită în regiunile montane.

crețúșcă, *crețuște,* s.f. || Din *creț* || Plantă erbacee perenă, meliferă și medicinală, din familia rozaceelor, înaltă de 100—120 cm, cu flori albe, răspîndită în regiunea montană.

creuzét, *creuzete,* s.n. || Din fr. *creuset* || **1.** Vas făcut dintr-un material rezistent la căldură (porțelan, platină, cuarț etc.), folosit pentru unele reacții chimice. **2.** Bazinul de la partea inferioară a cuptoarelor din metalurgie, în care se adună metalul topit. **3.** Recipient din material greu fuzibil, folosit în industrie pentru topirea metalelor, aliajelor, sticlei etc. la temperaturi ridicate.

crevásă, *crevase,* s.f. || Din fr. *crevasse*, lat. pop. **crepacia* (< *crepare* „a crăpa") || Despicătură mare într-un ghețar.

crevétă, *crevete,* s.f. || Din fr. *crevette* || Nume dat unor crustacee marine comestibile, de c. 4 cm lungime. Trăiesc și în Marea Neagră.

crez, *crezuri,* s.n. || Din *crede* || **1.** Convingerile, principiile, concepția cuiva despre viață. **2.** Expunere succintă a dogmelor fundamentale ale religiei creștine; simbolul credinței.

crezáre s.f. Încredere. ○ Expr. *A da crezare* = a acorda încredere, a se încrede.

crezămînt s.n. || Din *crede* || **1.** Crezare, încredere. ○ *Cu crezămînt* = cu adevărat. *Dar dacă vrei cu crezămînt Să te-ndrăgesc pe tine, Tu te coboară pe pămînt* (Eminescu). **2.** Înțelegere, considerație față de cineva sau ceva.

crezól, *crezoli,* s.m. || Din fr. *crésol* || Lichid extras din gudroanele de lemn și de cărbune, folosit ca antiseptic, la prepararea bachelitei etc.

cri interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită cîntecul greierului.

criblúră, *cribluri,* s.f. || Din fr. *criblure* (< *crible* „ciur") || Piatră dură, spartă mărunt, folosită la lucrări de asfaltare.

cric, *cricuri,* s.n. || Din fr. *cric* || Aparat, acționat manual, pentru ridicat greutăți mari, la înălțime mică.

crichét s.n. || Din fr.; engl. *cricket* „baston" || Joc sportiv între două echipe care lovesc o minge cu niște bețe speciale pentru a o introduce în poarta adversarului.

crídă s.f. || Din ucr. *krijda* || (Reg.) Cretă.

crílă, *crile,* s.f. || Din sl. *krilo* „aripă" || Fiecare dintre cele două părți laterale ale unui năvod.

crímă, *crime,* s.f. || Din fr. *crime*, lat. *crimen, -inis* „acuzație; crimă, delict" || (După vechiul cod penal) Infracțiune cu un grad ridicat de pericol social; (în special) omor. • (În sens larg) Nelegiuire, fărădelege.

criminál, -ă, *criminali, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *criminel*, lat. *criminalis* || **1.** Adj. Care constituie o crimă; care se referă la o crimă. **2.** S.m. și f. Persoană care a săvîrșit o crimă. ○ *C. de război* = persoană care a săvîrșit crime împotriva legilor și uzanțelor războiului, precum și împotriva păcii internaționale și a umanității.

criminalíst, -ă, *criminaliști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *criminaliste* || Specialist în criminalistică.

criminalístică s.f. || Din germ. *Kriminalistik* || Știință care studiază mijloacele și metodele pentru descoperirea și prevenirea infracțiunilor.

criminalitáte s.f. || Din fr. *criminalité* || Totalitatea infracțiunilor săvîrșite pe un anumit teritoriu într-o anumită perioadă; *p. gener.* săvîrșire de omoruri.

criminologíe s.f. || Din fr. *criminologie* || Știință care studiază cauzele criminalității și găsirea metodelor pentru înlăturarea lor.

crin, *crini,* s.m. || Din sl. *krină* || **1.** Plantă erbacee perenă din familia liliaceelor, cu flori albe, strălucitoare, în formă de pîlnie, cu miros puternic. Originară din sudul Europei, este cultivată ca plantă ornamentală. **2.** (Zool.) *Crini-de-mare* = clasă de echinoderme cu aspect de floare. Trăiesc, fixați, în zone abisale.

crinolínă, *crinoline,* s.f. || Din fr. *crinoline*, it. *crinolino* (< *crino* „crin") || Fustă lungă și largă în formă de clopot, susținută în interior de arcuri subțiri de oțel, care se purta în sec. 19.

crîntă, *crinte,* s.f. Vas de lemn în formă de albie, în care ciobanii prepară brînza.

criocautér, *criocautere,* s.n. || Din fr. *cryocautère;* gr. *kryos* „frig" + *kauterion* „fier roșu" || Instrument pentru distrugerea unor țesuturi patologice cutanate prin congelare cu ajutorul zăpezii carbonice.

criolít s.n. || Din fr. *cryolithe* || Fluorură de sodiu și aluminiu, incoloră, albă sau ușor colorată, sticloasă; se utilizează în metalurgie și în industria sticlei.

crioterapíe s.f. || Din fr. *cryothérapie;* gr. *kryos* „frig" + *therapeia* „tratament" || (Med.) Metodă de tratament care utilizează congelarea cu ajutorul zăpezii carbonice; este folosită în tratamentul negilor, al unor cicatrice etc.

críptă, *cripte,* s.f. || Din fr. *krypte*, lat. *krypta* „galerie subterană" || **1.** Construcție subterană într-un templu antic. **2.** Cavou subteran construit sub o biserică sau sub un monument. **3.** Capelă subterană folosită ca loc de înmormîntare sau de păstrare a relicvelor.

criptic, -ă, *criptici, -ce,* adj. || Din fr. *cryptique* || Ascuns, secret; greu de înțeles. ○ *Limbaj c.* = limbaj obscur, greu accesibil.

criptogámă, *criptogame,* s.f. || Din fr. *cryptogame;* gr. *kryptos* „ascuns" + *gamos* „unire" || (La pl.) Grup mare de plante inferioare, fără flori, care se înmulțesc prin spori (ex. algele, mușchii, ciupercile, lichenii); (și la sg.) plantă din acest grup.

criptografíe s.f. || Din fr. *cryptographie* || Scriere secretă, cu ajutorul unui cod de semne convenționale.

criptográmă, *criptograme,* s.f. || Din fr. *cryptogramme;* gr. *kryptos* „secret" + *gramma* „literă, text" || Text scris cu caractere secrete, care poate fi descifrat numai cu ajutorul unui cod.

criptoním, *criptonime,* s.n. || Din fr. *cryptonyme;* gr. *kryptos* „ascuns" + *onyma* „nume" || Nume împrumutat, imaginar sau redat prin inițiale, cu care un autor își semnează o lucrare, o operă de artă etc.

crisalídă, *crisalide,* s.f. || Din fr. *chrysalide,* lat. *chryssalid, -idis;* cf. gr. *chrysos* „aur" || Nimfa de fluturi al cărei tegument are reflexe metalice.

crisoterapíe s.f. || Din fr. *chrysothérapie;* gr. *chrysos* „aur" + *therapeia* „tratament" || Tratament cu săruri de aur folosit în unele forme de afecțiuni articulare.

crispá, *crispez,* vb. I. Refl. || Din fr. *crisper,* lat. *crispare* || (Despre față, degete) A se contracta în mod involuntar (din cauza unei încordări nervoase).

crispáre, *crispări,* s.f. Acțiunea de *a se crispa;* încleștare, contractare.

crispát, -ă, *crispați, -te,* adj. (Despre față, degete) Contractat, încleștat; (despre oameni) cu fața, degetele încordate, încleștate (din cauza unei tensiuni nervoase).

cristál, (1) *cristale,* **(2)** *cristaluri,* s.n. || Din fr., lat. *crystallis;* cf. gr. *krystallos* „gheață" || **1.** Corp solid cu fețe plane și cu o formă geometrică regulată. **2.** Sticlă de o fabricație specială și de calitate superioară; obiect fabricat din această sticlă (ex. lentile optice).

cristalín, -ă, *cristalini, -e,* adj., s.n. || Din fr. *cristallin* || **1.** Adj. Caracteristic cristalului; limpede, transparent; (fig., despre sunete, voce) sonor (ca cristalul). **2.** S.n. Parte a ochiului, de forma unei lentile, situată înapoia irisului. **3.** S.n. Ansamblul șisturilor cristaline **(1)** sau o formație de șisturi cristaline dintr-o regiune.

cristalizá, *cristalizez,* vb. I. || Din fr. *cristalliser* || **1.** Intranz. și refl. A se transforma dintr-o stare gazoasă, lichidă sau solidă amorfă în stare solidă cristalină. **2.** Refl. și tranz. (Fig.) A (se) clarifica, a se limpezi, a lua (sau a da) o formă precisă.

cristalografíe s.f. || Din fr. *cristallographie* || Știință care se ocupă cu studiul formelor și proprietăților fizice ale cristalelor.

cristéi, *cristei,* s.m. || Din sl. *krastĕlĭ* || Pasăre călătoare cu penajul brun-roșcat, care trăiește pe cîmp și în stufărișul din apropierea bălților și care se recunoaște mai ales prin sunetele scîrțîitoare pe care le scoate.

cristélniță, *cristelnițe,* s.f. || Din sl. *krŭstilĭnica* || (Bis.) Vas mare în care preotul afundă copilul la botez.

critériu, *criterii,* s.n. || Din fr. *critérium,* lat. *criterium,* gr. *kriterion* (< *krinein* „a discerne") || Punct de vedere, principiu pe baza căruia se face o apreciere, o clasificare etc. ○ *Criteriul adevărului* = criteriu sigur, corect, prin care se stabilește adevărul.

crític, -ă, *critici, -ce,* adj., subst. || Din fr. *critique,* lat. *criticus,* gr. *kritikos* || **1.** Adj. Care folosește critica, referitor la critică **(3, 4). 2.** Adj. Care se referă la un moment de criză; care poate determina o schimbare importantă (ex. momentul critic al unei boli). ◉ (Fiz.) *Stare critică* (sau *punct critic)* = stare a unui fluid în care dispare diferența dintre starea lichidă și cea gazoasă. **3.** S.f. Dezvăluirea greșelilor și lipsurilor din activitatea unei persoane, a unor colective etc. ○ *Critică și autocritică* = principala metodă de îmbunătățire a muncii în activitatea partidelor comuniste și muncitorești, premisa importantă de dezvăluire, prevenire și înlăturare a lipsurilor, neajunsurilor și fenomenelor negative din activitatea personală, a instituțiilor și organizațiilor în socialism. ○ Expr. *(A fi) sub orice critică* = (a fi) de o calitate extrem de scăzută. *(A fi) mai presus de orice critică* = (a fi) la un nivel foarte înalt. **4.** S.f. Analiză care comentează, interpretează și caracterizează operele literare, artistice sau științifice. **5.** S.m. Specialist care analizează și interpretează operele literare sau artistice.

criticá, *críttic,* vb. I. Tranz. || Din fr. *critiquer* || **1.** A dezvălui lipsurile, greșelile din activitatea cuiva, dintr-o stare de lucruri etc. ◉ A aprecia valoarea artistică a unei opere, a unei lucrări. **2.** A arăta cu răutate sau cu exagerare lipsurile ori greșelile cuiva.

criticábil, -ă, *criticabili, -e,* adj. || Din fr. *critiquable* || Care este susceptibil de critică sau care merită să fie criticat.

criticísm s.n. || Din fr. *criticisme* || Tendința de a critica cu orice preț, fără discernămînt, de a exagera aspectele negative supuse criticii.

críță s.f. || Din ucr. *kricja* || (Reg.) Oțel. ○ (Adverbial) *Beat criță* = beat din cale-afară.

crivác, *crivacuri,* s.n. **1.** Instalație rudimentară folosită în trecut, cu care se ridicau la suprafață bolovanii de sare din ocne. **2.** Troliu primitiv de lemn, acționat manual, folosit la săparea puțurilor de mină de mică adîncime. **3.** Fiecare dintre piesele transversale din scheletul unei ambarcații.

crivát, *crivaturi,* s.n. || Din ngr. *kriv(o)ati* || (Reg.) Pat.

crívăț s.n. || Din bg. *krivec* || Numele unui vînt puternic, rece, care suflă iarna în țara noastră (mai ales în Moldova și în Cîmpia Dunării) dinspre nord-est.

crizantémă, *crizanteme,* s.f. || Din fr. *chrysanthème;* gr. *chrysos* „aur" + *anthemon* „floare" || Plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu flori de culori variate în capitule mari;

înflorește toamna. Originară din Asia, este mult cultivată ca plantă ornamentală; (pop.). tufănică, dumitriță.

crízǎ, *crize,* s.f. || Din fr. *crise* || **1.** Manifestare violentă a contradicțiilor economice, politice, sociale etc. **2.** *C. economică* = fază a ciclului economic în care supraproducția atinge punctul culminant și se formează un surplus relativ de mărfuri în raport cu capacitatea de cumpărare a populației, ceea ce implică dezorganizarea profundă a vieții economice, ducînd la falimente, șomaj, reducerea salariilor etc.; este caracteristică economiei capitaliste. **3.** Momentul critic în desfășurarea unei boli; acces brusc al unei boli cronice. • Tensiune, zbucium sufletesc.

crîcní, *crîcnesc,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A protesta, a se împotrivi cu vorba, a murmura cuvinte de protest.

crîmpéi, *crîmpeie,* s.n. || Cf. sl. *kronpŭ* „mic" || Fărîmă, fragment, frîntură din ceva. • (Despre fraze, gînduri) Frînturi, fragmente.

crîmpiță, *crîmpițe,* s.f. Încurcătură a firelor de urzeală. • (Fig.) Piedică, obstacol.

crîmpoșíe s.f. Soi autohton de viță de vie, cu struguri alb-verzui sau ruginii, cu boaba rotundă.

crîncen, -ă, *crînceni, -e,* adj. Crunt, crud, aprig, înverșunat; aspru.

crîng, *crînguri,* s.n. || Din sl. *krongŭ* || Pădurice tînără; tufăriș, desiș. *Prin crînguri tăcute, Apa-i răcoroasă, Frunza e umbroasă* (Pop.).

crîsnic, *crîsnice,* s.n. || Cf. bg. *krăstnik* || Unealtă de pescuit, alcătuită dintr-o plasă legată de un suport de nuiele curbate, așezate cruciș și fixate de capătul unei prăjini lungi.

crîșcá, *crîșc,* vb. I. Intranz. || Onomatopeic || A scrîșni din dinți (de ciudă, de mînie).

crîșmár s.m. v. **cîrciumar.**

crîșmă s.f. v. **cîrciumă.**

crîșmărîță s.f. v. **cîrciumărîță.**

croát, -ă, *croați, -te,* s.m. și f., adj. || Din fr. *Croate,* germ. *Kroate* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune în Croația (Iugoslavia). **2.** Adj. Care se referă la Croația sau la populația ei, care aparține Croației sau populației ei.

croazieră, *croaziere,* s.f. || Din fr. *croisière* || Călătorie (de plăcere) pe mare. ○ *Viteză de croazieră* = regim de zbor al unui avion, care evoluează cu o viteză mai mică decît cea maximă.

crobízi s.m. pl. Populație de neam tracic, așezată la sud de Dunăre, în apropierea Mării Negre (sec. 5 î.e.n. — sec. 2 e.n.).

crocánt, -ă, *crocanți, -te,* adj. || Din fr. *croquant* (< *croc,* onomatopee) || (Despre unele alimente) Care crănțăne cînd este mestecat în gură (fiind bine prăjit sau copt).

crochét s.n. || Din fr. *croquet* || Joc sportiv în aer liber, de origine engleză, cu bile mici de lemn, care, lovite cu un fel de ciocane cu coadă lungă, trebuie să treacă prin niște portițe, instalate pe terenul de joc.

crochétă, *crochete,* s.f. || Din fr. *croquette* || (Mai ales la pl.) Preparat culinar din aluat, griș, zarzavat etc., cu diferite ingrediente, în formă de bastonașe sau de turtițe prăjite în grăsime sau coapte.

crochíu, *crochiuri,* s.n. || Din fr. *croquis* || Desen sumar executat după natură cu mîna liberă; schiță.

crocodíl, *crocodili,* s.m. || Din fr. *crocodile,* lat. *crocodilus* || **1.** Reptilă mare (c. 10 m lungime) din regiunile tropicale, cu corpul acoperit de plăci osoase și cu cap alungit. ○ Expr. (Fam.) *Lacrimi de crocodil* = plîns fals, ipocrit. **2.** Clemă cu fălci dințate folosită pentru legături electrice provizorii și demontabile.

crocodiliéni s.m. pl. || Din fr. *crocodiliens* || Ordin de reptile mari cu structură anatomică evoluată (ex. crocodilul, aligatorul).

croí[1], *croiuri,* s.n. || Din *croială* || Croială (1).

croí[2], *croiesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *krojiti* || **1.** A tăia un material după anumite forme și dimensiuni pentru a confecționa un obiect; *p. ext.* a stabili planul unei lucrări, a-i face începutul. • (Fig.) *A croi o minciună* = a ticlui o minciună. **2.** A deschide un drum, înlăturînd obstacolele. **3.** A lovi, a bate.

crolálă, *croieli,* s.f. || Din *croi*[2] || **1.** Felul cum este croită o haină. **2.** (Fig.) Fel de a fi; caracter.

croitór, *croitori,* s.m. || Din *croi*[2] || **1.** Meseriaș care confecționează haine. **2.** Insectă mare (de 3—5 cm), de culoare neagră, cu antene lungi, ale cărei larve sapă galerii în tulpina stejarului, degradînd lemnul.

croitoreásă, *croitorese,* s.f. || Din *croitor* || Meseriașă care confecționează îmbrăcăminte femeiască, lenjerie pentru bărbați etc.

croitoríe, (2) *croitorii,* s.f. || Din *croitor* || **1.** Meseria croitorului. **2.** Atelier unde se lucrează obiecte de îmbrăcăminte.

crom s.n. || Din fr. *chrome,* cf. gr. *chroma* „culoare" || Metal dur, casant, de culoare albă, foarte rezistent față de agenții chimici, asemănător cu fierul; este folosit la fabricarea oțelurilor speciale, în tăbăcărie etc.

cromá, *cromez,* vb. I. Tranz. || Din *crom* || A acoperi un obiect de metal cu un strat subțire de crom, pentru a-i mări rezistența față de coroziune.

cromátic, -ă, *cromatici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *chromatique;* gr. *chroma* „culoare" || **1.** Adj. Care se referă la culori sau la colorit. **2.** S.f. Ansamblul culorilor unui tablou, ale unui mozaic etc.; colorit. **3.** Adj. *Gamă cromatică* = gamă formată dintr-o serie succesivă de semitonuri.

cromatínă s.f. || Din fr. *chromatine* || Substanță care constituie componenta chimică de bază a nucleului celular la animale și plante, avînd o mare afinitate pentru coloranții bazici.

cromatísm s.n. || Din fr. *chromatisme* || (Fiz.) Aberație cromatică.

cromatografíe s.f. || Din fr. *chromatographie* || Metodă de separare a componenților unui amestec prin trecerea lor printr-un material adsorbant, poros.

cromléh, *cromlehuri,* s.n. || Din fr. *cromlech* || Monument megalitic cu caracter sacru din epoca bronzului, alcătuit din pietre dispuse vertical în cerc, în jurul unei pietre mai mari.

cromníchel s.n. || Din germ. *Chromnickel* || Aliaj de crom, nichel și fier, folosit la construcția de rezistoare pentru temperaturi înalte.

cromolitografíe, *cromolitografii*, s.f. || Din fr. *chromolithographie* || Reproducere litografică în mai multe culori.

cromoplást, *cromoplaste*, s.n. || Din fr. *chromoplaste*; gr. *chroma* „culoare" + *plastos* „modelat" || Corpuscul care se găsește în citoplasmă și care determină culoarea fructelor, a florilor și a organelor vegetative.

cromosféră || Din fr. *chromosphère*; gr. *chroma* „culoare" + *sphaira* „sferă" || Înveliș gazos al Soarelui, gros de c. 10 000 km, de culoare roz, vizibil cu ochiul liber în timpul eclipselor totale.

cromotipíe s.f. || Din fr. *chromotypie*; gr. *chroma* „culoare" + *typos* „urmă" || Procedeu de tipărire în mai multe culori; imagine în culori realizată prin acest procedeu.

cromozóm, *cromozomi*, s.m. || Din fr. *chromosome*; gr. *chroma* „culoare" + *soma* „corp" || (Biol.) Corpuscul specific nucleului, care se formează în timpul diviziunii celulare și deține informația ereditară specifică.

cronc interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetele scoase de corb, de cioară etc.

croncăní, pers. 3 *croncăne*, vb. IV. Intranz. || Din *cronc* || (Despre corbi sau ciori) A scoate sunetele caracteristice speciei.

crónic, -ă, *cronici, -ce*, adj. || Din fr. *chronique*, lat. *chronicus*; cf. gr. *chronos* „timp" || (Despre boli) Care are o evoluție lentă, de durată. • (Fig.) Care se prelungește multă vreme.

cronicár, *cronicari*, s.m. || Din *cronică* || **1.** Autor de cronici (**1**). **2.** Colaborator al unui ziar sau al unei reviste, care publică cronici (**2**).

crónică, *cronici*, s.f. || Din lat. *chronica*, fr. *chronique*; cf. gr. *chronos* „timp" || **1.** Scriere cu conținut istoric, obișnuită în evul mediu, în care evenimentele sînt înregistrare în ordine cronologică. **2.** Articol de ziar sau de revistă, care comentează evenimentele politice, sociale sau culturale de actualitate. **3.** Scurtă comunicare oficială a unor evenimente.

cronográf[1], *cronografe*, s.n. || Din fr. *chronographe*; cf. gr. *chronos* „timp" + *graphein* „a scrie" || Scriere din trecut cu caracter popular, reprezentînd o sinteză a istoriei universale.

cronográf[2], *cronografe*, s.n. || Din fr. *chronographe* || Instrument pentru înregistrarea duratei de desfășurare a unui eveniment, a unui fenomen etc.

cronológic, -ă, *cronologici, -ce*, adj. || Din fr. *chronologique* || Care se referă la cronologie. • Dispus în ordinea succesiunii în timp.

cronológie, *cronologii*, s.f. || Din fr. *chronologie*; gr. *chronos* „timp" + *logos* „studiu" || **1.** Succesiune în timp a evenimentelor. • Listă care cuprinde o astfel de succesiune. **2.** Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu stabilirea datelor istorice, cu succesiunea lor în timp.

cronometrá, *cronometrez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *chronométrer*; gr. *chronos* „timp" + *metron* „măsură" || A măsura durata unei acțiuni cu ajutorul unui cronometru.

cronometráj, *cronometraje*, s.n. || Din fr. *chronométrage* || Faptul de a cronometra, cronometrare.

cronométru, *cronometre*, s.n. || Din fr. *chronomètre* || Instrument de precizie pentru măsurarea intervalelor de timp.

cros, *crosuri*, s.n. || Din fr., engl. *cross* [*country*] || Probă sportivă de alergare pe un traseu lung, variat și, uneori, cu obstacole.

crósă, *crose*, s.f. || Din fr. *crosse* || Baston de formă specială, curbat la un capăt, cu care este condus pucul sau mingea la anumite jocuri sportive (hochei, golf).

crósing, *crosinguri*, s.n. || Din engl. *crossing* || Construcție care asigură încrucișarea subterană a doi curenți de aer, dirijați unul deasupra celuilalt, în galeria unei mine.

croșét s.n. v. **croșetă.**

croșetá, *croșetez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *crocheter* || A împleti manual tricoturi, dantele etc. cu croșeta.

croșétă, *croșete*, s.f. || Din fr. *crochet* (< *croc* „cîrlig") || **1.** Ac lung de metal, de os, de material plastic etc., cu un capăt în formă de cîrlig, utilizat la mașinile de tricotat sau pentru croșetat, împletit etc.; igliță. **2.** (Poligr.) Paranteză dreaptă. || Și: **croșét** s.n.

croșéu, *croșee*, s.n. || Din fr. *crochet* || Lovitură laterală scurtă, la box, dată cu brațul îndoit și nemișcat din cot.

crotálie, *crotalii*, s.f. || Din ngr. *krotalon* „zurgălău" || (Zoot.) Marcă de metal care se aplică în urechea animalelor ca semn de recunoaștere.

crov, *crovuri*, s.n. || Din scr. *krov* || Mică depresiune de teren, de formă alungită sau circulară.

crúce, *cruci*, s.f. || Lat. *crux, -cis* || **1.** Obiect format din două bucăți de lemn, de metal sau de piatră, așezate perpendicular una pe cealaltă și constituind simbolul religiei creștine. ○ Expr. *A pune cruce la ceva* = a considera ceva ca pierdut definitiv. (De obicei ironic) *A fi cu crucea-n sîn* = a fi foarte evlavios. **2.** Gest simbolic făcut cu degetele pe frunte, pe piept și pe umeri, reprezentînd crucea (**1**). **3.** Figură sau desen în formă de cruce (**1**). ○ *C. roșie* = semn distinctiv al centrelor de asistență medicală, al spitalelor, ambulanțelor, al punctelor de prim ajutor etc. **4.** Cuvînt care intră în componența unor nume de medalii, decorații, insigne. **5.** Loc unde se întretaie două sau mai multe drumuri. ○ Expr. (Despre vehicule cu orar fix) *A face cruce* = a se întîlni într-o stație, venind din sensuri diferite. **6.** Piesă în formă de cruce (**1**) folosită în unele mecanisme. ○ *Crucea căruței* = piesă de lemn pusă de-a curmezișul peste protap, în locul unde acesta se îmbină cu căruța. • *Crucea amiezii* = ora 12 ziua. • (Adverbial) Cruciș. ○ Expr. *A se pune cruce* = a se împotrivi. **7.** Instrument de supliciu în antichitate, pe care era pironit cel osîndit. **8.** *Cruce de voinic* = bărbat puternic, bine făcut.

crucí, *crucesc*, vb. IV. Refl. || Din *cruce* || A se mira foarte tare, a se minuna (făcîndu-și semnul crucii).

cruciádă, *cruciade*, s.f. || Din *cruce* (după fr. *croisade*, it. *crociata)* || Nume dat expedițiilor militare de colonizare întreprinse de feudalii din Europa occidentală, între anii 1096 și 1270 în Orientul Apropiat, sub pretextul eliberării mormîntului lui Hristos de sub turci. || Și: **cruciátă** s.f.

cruciál, -ă, *cruciali, -e*, adj. || Din fr. *crucial* || *Moment crucial* = moment decisiv, hotărîtor, de o importanță capitală.

cruciát, *cruciați*, s.m. || Din *cruciadă* (după *croisé)* || Participant la o cruciadă.

cruciátă s.f. v. **cruciadă.**

cruciéră, *cruciere*, s.f. || Din it. *crociera* || Acțiune de luptă dusă de una sau de mai multe nave, timp îndelungat și la mare distanță de bază.

cruciferă, *crucifere*, s.f. || Din fr. *crucifère* || (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, cu patru petale și patru sepale dispuse în formă de cruce; multe dintre ele sînt plante oleaginoase, alimentare, ornamentale, de nutreț etc.; (și la sg.) plantă din această familie.

crucifică, *crucific*, vb. I. Tranz. || După fr. *crucifier* || A răstigni pe cruce.

crucifix, *crucifixe*, s.n. || Din fr. *crucifix*, lat. *crucifixus* || Reprezentare sculptată a lui Hristos răstignit pe cruce.

crucíș, -ă, *cruciși, -e*, adj., adv. || Din *cruce* || **1.** Adj. (Despre ochi, *p. ext.* despre oameni) Șașiu. ◊ (Despre obiecte) Care se întretaie. **2.** Adv. Întretăindu-se în chip de cruce.

crucișătór, *crucișătoare*, s.n. || După fr. *croiseur* || Navă de luptă protejată de o cuirasă și înzestrată cu tunuri de calibru mare și cu rachete.

cruciulíță, *cruciulițe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *cruce* (1). **2.** Cusătură artistică de mînă, mult folosită în portul național românesc.

crúcnă, *crucne*, s.f. || După germ. *Krücke* || Bară de oțel, cu mîner în formă de ochi, cu care se curăță zgura de pe vatra cuptorului ori cu care se amestecă baia de metal topit la fabricarea oțelului în cuptoarele cu vatră.

crud, -ă, *cruzi, -de*, adj. || Lat. *crudus* || **1.** (Despre alimente) Care n-a fost fiert, fript sau copt. ◊ (Despre plante, fructe) Neajuns la maturitate. ◊ (Despre ființe) Aflat încă în dezvoltare, tînăr. **2.** (Despre unele materiale) Brut, neprelucrat. **3.** (Fig., despre ființe și despre manifestări ale lor) Care denotă cruzime, inuman.

crudítate, *crudități*, s.f. || Din fr. *crudité* || Însușirea de a fi crud. ◊ (La pl.) Legume, fructe, verdețuri crude, proaspete.

crug, *cruguri*, s.n. || Din rus., scr. *krug* || (Înv. și pop.) **1.** Orbită a Lunii sau a unei planete. **2.** *Crugul cerului* = bolta cerească.

crunt, -ă, *crunți, -te*, adj. || Lat. *cruentus* || **1.** Însetat de sînge, crud, neomenos. ◊ (Despre lupte, încleștări) Crîncen, sîngeros. **2.** Care inspiră groază, înfiorător.

crup s.n. || Din fr. *croup* || Afecțiune a laringelui la copii, caracterizată prin respirație zgomotoasă și printr-o tuse răgușită.

crúpă, *crupe*, s.f. || Din fr. *croupe* || Partea superioară a corpului unor mamifere, cuprinsă între șale și baza cozii.

crúpe s.f. pl. || Din ucr. *krupy* || Boabe de cereale măcinate mare (după îndepărtarea straturilor superficiale), din care se fac diferite mîncăruri.

crupiér, *crupieri*, s.m. || Din fr. *croupier* || Persoană angajată a unei case de jocuri de noroc, care achită pe loc, la masa de joc, cîștigurile ori strînge jetoanele sau banii pierduți de jucători.

crupón, *crupoane*, s.n. || Din fr. *croupon* || **1.** Partea din mijloc, mai groasă și mai rezistentă, a pielii tăbăcite. **2.** Placă de cauciuc din care se fac tălpi pentru încălțăminte.

crurál, -ă, *crurali, -e*, adj. || Din fr. *crural* || Care ține de regiunea superioară a coapsei.

crustacéu, *crustacee*, s.n. || Din fr. *crustacé;* cf. lat. *crusta* „înveliș, crustă" || (La pl.) Clasă de artropode, majoritatea acvatice, avînd tegumentul impregnat cu calcar; (și la sg.) animal din această clasă (ex. racul, crabul).

crústă, *cruste*, s.f. || Din lat. *crusta* || **1.** Coajă, scoarță. **2.** Strat format, prin solidificare sau uscare, la suprafața unor corpuri moi. **3.** (Tehn.) Strat solid de săruri depuse pe pereții unor recipiente sau ai unor țevi din lichidele pe care le conțin. **4.** (Zool.) Înveliș impregnat cu săruri de calciu la unele nevertebrate.

crușățeá, *crușățele*, s.f. Plantă erbacee din familia cruciferelor, înaltă de 30—70 cm, cu flori galbene-aurii dispuse în raceme. Frunzele tinere au proprietăți antiscorbutice și pot fi consumate ca salată.

crușîn, *cruștni*, s.m. || Din ucr. *krušyna* || Arbust melifer înalt de 1—3 m, cu flori alb-verzui și cu fructe la început roșii, apoi negre. Scoarța are acțiune laxativă, iar din lemn se obține cărbune din care se prepară praful de pușcă.

crușón, *crușoane*, s.n. || Din fr. *cruchon* || Băutură alcoolică preparată din vin și alte băuturi, sirop de zahăr și fructe.

cruțá, *cruț*, vb. I. Tranz. **1.** A scuti pe cineva de un efort, de o pedeapsă etc.; a ierta, a se îndura de... **2.** A utiliza, a consuma ceva cu măsură, fără risipă. **3.** A trata pe cineva cu înțelegere, cu blîndețe; a menaja. ◊ Refl. A se păzi, a se feri, a se menaja.

cruțătór, -oáre, *cruțători, -oare*, adj. || Din *cruța* || **1.** (Rar) Milos, îndurător. **2.** Econom.

cruzíme, *cruzimi*, s.f. || Din *crud* || Faptă sau comportare neîndurătoare; plăcere, pornire de a provoca altora suferințe. ◊ Ferocitate.

ctítor, -ă, *ctitori, -e*, s.m. și f. || Din sl. *ktitorŭ* || Persoană care suportă cheltuielile pentru ridicarea unei biserici sau unei mănăstiri; *p. ext.* fondator al unei instituții, al unei asociații etc.

ctitoríe, *ctitorii*, s.f. || Din *ctitor* || Biserică, mănăstire sau instituție întemeiată de un ctitor.

cu prep. || Lat. *cum* || **1.** Introduce un atribut: *cafea cu lapte; excursie cu vaporul.* **2.** Introduce complemente circumstanțiale: *scrie cu creionul; lucrează cu tragere de inimă.* **3.** Formează locuțiuni: *cu grijă; cu ziua; cu toate că.*

cuadránt s.n. v. **cvadrant.**

cuadratúră s.f. v. **cvadratură.**

cuántă, *cuante,* s.f. || Din fr. *quanta;* lat. *quantum* „cît" || Unitate a unei mărimi fizice care poate lua doar valori egale cu multipli întregi ai acestei unități. ◦ Unitate structurală de bază a cîmpurilor fizice. ○ *C. de energie* = cantitate determinată și finită de energie care poate fi emisă sau absorbită de un sistem atomic, molecular etc.

cuántic, -ă, *cuantici, -ce,* adj. || Din fr. *quantique* || Referitor la cuantă sau la cuantificare. ○ *Mecanică cuantică* = ramură a fizicii teoretice care studiază fenomenele ce se petrec la scară atomică și subatomică.

cuantificá, *cuantific,* vb. I. Trahz. || După fr. *quantifier* || A stabili valorile discrete (discontinue) pe care le poate lua o anumită mărime fizică.

cuántum s.n. || Din fr., lat. *quantum* || Sumă, cantitate (neprecizată), la care se ridică o cheltuială, un credit etc. || Și: **cvántum** s.n.

cuártă s.f. v. **cvartă.**

cuartét, *cuartete,* s.n. || Din it. *quartetto,* fr. *quartette* || Formație compusă din patru interpreți care execută împreună o compoziție muzicală; compoziție scrisă pentru o astfel de formație. ○ *C. de coarde* = formație fundamentală a muzicii de cameră (două viori, violă, violoncel). || Și: **cvartét** s.n.

cuarț, *cuarțuri,* s.n. || Din germ. *Quarz,* fr. *quartz* || Dioxid natural de siliciu, transparent, incolor sau divers colorat, care se folosește în industria optică, a materialelor refractare etc. Este foarte răspîndit în roci, alcătuind 16% din scoarța terestră.

cuartít, *cuarțite,* s.n. || Din germ. *Quarzit,* fr. *quartzite* || Rocă metamorfică formată prin recristalizarea rocilor cu cuarț (nisipuri, gresii). Se utilizează în construcții, ceramică, industria sticlei a materialelor refractare etc.

cuaternár, -ă, *cuaternari, -e,* s.n., adj. || Din fr. *quaternaire,* lat. *quaternarius* || **1.** S.n. Ultima perioadă a neozoicului, care durează de la sfîrșitul pliocenului și pînă în zilele noastre. Este caracterizat prin apariția omului. **2.** Adj. Care se referă la această perioadă.

cub, *cuburi,* s.n. || Din fr. *cube,* lat. *cubus* || **1.** Corp geometric cu șase fețe pătrate, egale între ele. **2.** Puterea a treia a unui număr sau a unei mărimi. ◦ (Adjectival) *Metru* (sau *centimetru, decimetru* etc.) *cub* = unitate de măsură pentru volume egală cu volumul unui corp de formă cubică avînd latura cît dimensiunea liniară respectivă.

cubáj, *cubaje,* s.n. || Din fr. *cubage* || Volumul sau capacitatea unui corp, a unei încăperi; determinarea unui astfel de volum.

cubanéz, -ă, *cubanezi, -e,* s.m. și f., adj., || De la n. pr. *Cuba* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune în Cuba. **2.** Adj. Care se referă la Cuba sau la cubanezi (1), care aparține Cubei sau cubanezilor.

cúbic, -ă, *cubici, -ce,* adj. || Din fr. *cubique,* lat. *cubicus* || De forma unui cub (1), privitor la cub, care se referă la cub. ○ *Zahăr c.* = zahăr în formă de mici paralelipipede cu baza pătratică. ◦ Care conține puterea a treia a unei mărimi.

cubilóu, *cubilouri,* s.n. || Din fr. *cubilot* || Cuptor vertical cilindric, căptușit cu materiale refractare, folosit în turnătorii pentru topirea fontei.

cubísm s.n. || Din fr. *cubisme* || Curent în arta plastică europeană de la începutul secolului 20, care pleacă de la analiza și recompunerea formelor în volume și planuri geometrice, încercînd să exprime simultan existența obiectului ca o totalitate, cu toate fețele, liniile și punctele sale.

cúbitus s.n. || Din fr., lat. *cubitus* || Osul principal al antebrațului (de la cot la încheietura mîinii).

cuc, *cuci,* s.m. || Lat. *cucus* || Pasăre migratoare cu penele cenușii, cu coada lungă cu pete albe; își depune ouăle în cuiburi străine, unde sînt clocite de alte păsări; este cunoscută prin strigătul său caracteristic. ○ *Ceas cu cuc* = ceasornic de perete care emite la fiecare oră, jumătate sau sfert de oră sunete asemănătoare cu cîntecul acestei păsări; (fig.) lucru excentric, extravagant. ○ Expr. *Singur cuc* = foarte singur. ◦ Intră în compunerea unor nume de plante (ex. ciuboțica-cucului, laptele-cucului).

cúcă[1], *cuci,* s.f. || Din tc. *kuka* || Căciulă înaltă, uneori împodobită cu pene de struț, pe care o purtau la ceremonii domnii români.

cúcă[2], *cuci,* s.f. (Reg.) Deal înalt și izolat. ◦ Vîrf de deal.

cuceri, *cuceresc,* vb. IV. Tranz. || Lat. **conquerire* || **1.** A ocupa prin puterea armelor un teritoriu străin. ◦ A dobîndi ceva prin luptă susținută. **2.** (Fig.) A-și atrage dragostea, simpatia, bunăvoința cuiva.

cucerire, *cuceriri,* s.f. Acțiunea de *a cuceri;* izbîndă, cîștig. ◦ Teritoriu, oraș etc. cucerit. ○ Expr. (Fam.) *A face o cucerire* = a cîștiga simpatia sau dragostea unei persoane de sex opus.

cuceritór, -oáre, *cuceritori, -oare,* s.m. și f. || Din *cuceri* || **1.** Persoană, țară, popor care a cucerit un teritoriu. **2.** Bărbat sau femeie care și-a atras simpatia sau dragostea unei persoane de sex opus.

cucérnic, -ă, *cucernici, -ce,* adj. || Din *cuceri* || Evlavios, cuvios. ◦ (Adesea substantivat) Titlu care se dă preoților.

cucernicíe s.f. || Din *cucernic* || Evlavie, smerenie. ◦ (Însoțit de un pronume posesiv) Titlu care se dă preoților.

cucoánă, *cucoane,* s.f. || Cf. ngr. *kukkona* || Termen de politețe sau de respect pentru o femeie măritată. || Și: **coánă** s.f.

cuconét, *cuconeturi,* s.n. || Din *cucoană* || (Fam.) Mulțime, grup de cucoane.

cuconíță, *cuconițe,* s.f. Diminutiv al lui *cucoană.*

cúcovă, *cucove,* s.f. (Reg.) Specie de lebădă care are o mică umflătură neagră la rădăcina cioculuí; lebădă-de-vară.

cúcu interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită cîntecul cucului. ◦ Strigătul copiilor cînd se joacă de-a v-ați ascunselea.

cucúi, *cucuie*, s.n. Umflătură la cap, provenită dintr-o lovitură.

cuculát, -ă, *cucuiați, -te*, adj. || Din *cucui* || (Despre păsări) Moțat. • (Despre pui de animale cornute) Căruia încep să-i crească coarnele.

cúcură[1], *cucure*, s.f. || Din ngr. *koukouron* || (Înv.) Tolbă de săgeți.

cúcură[2], *cucure*, s.f. || Din magh. *kukora* || (Reg.) Cormană (la plug).

cucurbitacée, *cucurbitacee*, s.f. || Din fr. *cucurbitacée*; cf. lat. *cucurbita* „castravete" || (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu tulpină tîrîtoare sau agățătoare, cu frunze mari, întregi sau palmate, cu fructul mare, cărnos; (și la sg.) plantă din această familie (ex. pepenele).

cucurígu interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită cîntecul cocoșului. • *P. ext.* (Substantivat; glumeț) Cocoș.

cucurúz, *cucuruzi*, subst. (Reg.) **1.** S.m. Porumb; știulete de porumb. **2.** S.n. pl. Lanuri de porumb; porumbiște. **3.** S.m. Fructul coniferelor; con.

cucútă, *cucute*, s.f. || Lat. **cucuta* || Plantă erbacee otrăvitoare, din familia umbeliferelor, înaltă de 0,5—2,5 m, cu miros neplăcut; este întrebuințată în farmacie.

cucuváie s.f. v. **cucuvea.**

cucuveá, *cucuvele*, s.f. || Din ngr. *kuk(k)uvaghia* || Pasăre răpitoare de noapte cu penajul brun-cenușiu și cu ochii galbeni, înconjurați de rozete de pene. || Și: **cucuváie** s.f.

cuéstă, *cueste*, s.f. || Din sp. *cuesta* || Formă de relief într-o regiune unde stratele cu roci dure alternează cu cele moi, apărută din cauza eroziunii apelor curgătoare și retragerii treptate a versanților, avînd forma unui povîrniș.

cúfăr, *cufere*, s.n. || Din pol., ucr. *kufer* || Ladă cu capac, în care se păstrează sau se transportă diverse obiecte. • (Pop.) Geamantan de lemn.

cufundá, *cufúnd*, vb. I. || Lat. **confundare* || **1.** Tranz. și refl. A intra (sau a face să intre) într-un lichid sau într-o materie moale; a (se) afunda, a (se) scufunda. • Refl. A se pierde în umbră, în întuneric etc. • (Despre pămînt) A se prăbuși. **2.** Refl. (Fig.) A se lăsa cuprins, copleșit de o activitate, de somn etc.

cufundác, *cufundaci*, s.n. || Din *cufunda* || (Ornit.) Cufundar.

cufundár, *cufundari*, s.m. || Din *cufunda* || Gen de păsări palmipede mari, cu ciocurile ascuțite și cu aripile înguste; trăiește îndeosebi în regiunile arctice, iar toamna migrează spre sud; cufundac, bodîrlău.

cufundátură, *cufundături*, s.f. || Din *cufunda* || Faptul de a se cufunda; adîncitură, loc scufundat.

cúget, *cugete*, s.n. || Din *cugeta* || **1.** Gîndire, gînd, idee, părere. **2.** Conștiință. ○ Expr. *A avea mustrări de cuget* = a avea remușcări, a se căi. **3.** Minte, intelect.

cugetá, *cúget*, vb. I. Intranz. || Lat. *cogitare* || **1.** A se gîndi, a medita. *Prinse a cugeta asupra vorbelor* (Ispirescu). • A-și da seama de..., a lua în considerare.

cugetáre, *cugetări*, s.f. Acțiunea de *a cugeta*; gîndire, gînd. • **Judecată, raționament.** • Meditație, reflecție.

cugetătór, *cugetători*, s.m. || Din *cugeta* || Cel care cugetă; gînditor. *În prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte* (Eminescu).

cuguár, *cuguari*, s.m. || Din fr. *couguar* || (Zool.) Puma.

cúhnie, *cuhnii*, s.f. || Din ucr. *kuhnja* || (Reg.) Bucătărie; bucătăria principală a mănăstirilor.

cui, *cuie*, s.n. || Lat. *cuneus* || Piesă de metal sau de lemn, formată dintr-o tijă cu un vîrf ascuțit iar cu celălalt turtit, cu care se fixează între ele două piese. ○ *Cui spintecat* = piesă formată dintr-o sîrmă îndoită, cu un ochi la un capăt, folosită ca element de asigurare. ○ Expr. *Cui pe cui se scoate* = un rău te face să uiți răul anterior. *A-i intra cuiva un cui în inimă* = a se strecura în inima cuiva o teamă, o grijă, o bănuială. • Cuier simplu. ○ *Cuiul lui Pepelea* = motiv, pretext pentru a stingheri mereu pe cineva.

cuib, *cuiburi*, s.n. || Lat. **cubium* || **1.** Culcuș pe care și-l fac păsările pentru a se adăposti, pentru a-și depune ouăle și a le cloci; cotlon, culcuș pe care și-l fac unele animale. **2.** (Fig.) Locuință, sălaș. • (Peior.) Loc unde se unelțește ceva. **3.** Groapă mică în care se seamănă unele legume sau cereale. **4.** Grup de fermenți care produc acrirea laptelui, a borșului etc.

cuibá, pers. 3 *cuibează*, vb. I. Intranz. || Din *cuib* || A-și face sau a-și avea undeva cuibul.

cuibár, *cuibare*, s.n. || Din *cuib* || **1.** Cuib pregătit anume în paie, fîn etc. în care își depun ouăle păsările de curte. • Instalație specială în crescătoriile de păsări unde acestea își depun ouăle. **2.** Ou care se lasă în cuibar **(1)**, pentru ca găinile să recunoască locul.

cuibărí, *cuibăresc*, vb. IV. Refl. || Din *cuibar* || (Despre păsări) A se așeza în cuib sau în cuibar. • (Fig.; despre oameni) A se așeza într-un loc cît mai confortabil; a se aciua, a se pripăși.

cuiér, *cuiere*, s.n. || Din *cui* || Suport de lemn sau de metal, mobil sau fixat pe perete, prevăzut cu cîrlige sau cu brațe, de care se atîrnă haine, pălării etc.

cuirasát, *cuirasate*, s.n. || După fr. *cuirassé* || Denumire învechită pentru navele de război prevăzute cu cuirasă.

cuirásă, *cuirase*, s.f. || Din fr. *cuirasse* (< *cuir*, lat. *corium* „piele, curea" || **1.** Înveliș de oțel care protejează corpul navelor mari de luptă. **2.** Îmbrăcăminte de piele sau din zale de fier ori plăci de metal care proteja pieptul și spatele războinicilor, începînd din antichitate și pînă prin sec. 19.

cuișór, *cuișoare*, s.n. **1.** Diminutiv al lui *cui*. **2.** (La pl.) Mugurii aromatici ai unui arbore exotic, păstrați prin uscare și folosiți drept condiment.

cújbă, *cujbe*, s.f. || Din scr. *gužba* || **1.** Nuia pîrlită în foc și răsucită, folosită la țară pentru a lega diferite obiecte. **2.** Bucată de lemn fixată într-un zid sau înfiptă în pămînt de care se atîrnă ceaunul deasupra focului.

culánt, -ă, *culanți, -te,* adj. || Din fr. *coulant* || Care dă dovadă de amabilitate, de bunăvoință; cu care te poți înțelege ușor.

culásă s.f. v. **chiulasă.**

culátă, *culate,* s.f. || Din it. *culatta* || Partea dinapoi a unei guri de foc (tun), în care se află locașul închizătorului.

cúlă, *cule,* s.f. || Din tc., bg., scr. *kula* || (Înv.) **1.** Turn de apărare. **2.** Locuință boierească fortificată, răspîndită în trecnt în Oltenia.

culbéc, *culbeci,* s.m. (Reg.) Melc.

culcá, *culc,* vb. I. || Lat. *collocare* || **1.** Refl. A se întinde (pe pat) pentru a dormi sau a se odihni. ○ Expr. *A se culca pe o ureche* = a nu-i păsa, a nu se sinchisi. **2.** Refl. recipr. (Fam.) A avea raporturi sexuale cu cineva. **3.** Tranz. A așeza pe cineva (pe pat) pentru a-l face să doarmă; a adăposti pe cineva peste noapte. **4.** Tranz. A așeza un obiect întinzîndu-l sau răsturnîndu-l la pămînt ori peste ceva. **5.** Refl. (Despre plante, în special despre cereale) A se apleca, a se îndoi sau a se întinde pe pămînt.

culcáre, *culcări,* s.f. Acțiunea de *a (se) culca;* așezare în poziție orizontală. • Momentul cînd cineva se duce să se culce.

culcúș, *culcușuri,* s.n. || Din *culca* || Locul de culcare al păsărilor și animalelor. • Loc (improvizat) de dormit pentru oameni; adăpost.

culée, *culee,* s.f. || Din fr. *culée* || **1.** Fiecare dintre cele două picioare de pe maluri ale unui pod. **2.** Jgheab de scurgere al unui cuptor metalurgic. • Canal prin care se introduce metalul topit într-un tipar.

culegár, *culegare,* s.n. || Din *culege* || (Tipogr.) Vingalac.

culegătór, -oáre, *culegători, -oare,* s.m. și f. || Din *culege* || **1.** Persoană care adună recolta. **2.** (Cu determinări) Colecționar (ex. c. de folclor).

culége, *culég,* vb. III. Tranz. || Lat. *colligere* || **1.** A ridica ceva de pe jos; a aduna. ○ Expr. *A culege pe cineva de pe drumuri* = a ridica pe cineva dintr-o stare de mizerie. **2.** A recolta cereale, fructe, flori etc. **3.** (Fig.) A obține, a căpăta, a dobîndi: *a cules aplauze.* **4.** (Tipogr.) A aduna din casete literele și a le așeza în culegar.

culégere, *culegeri,* s.f. Acțiunea de *a culege;* colecție.

culés s.n. || Din *culege* || **1.** Recoltarea fructelor, a cerealelor. *La culesul viei nu merge cu struguri în traistă* (Pop.) **2.** Timpul cînd se recoltează.

cúli, *culi,* s.m. || Din fr., engl. *coolie* || Muncitor necalificat, asiatic sau african, care lucrează cu ziua.

culíc, *culici,* s.m. Gen de păsări de mlaștină, cu ciocul lung și îndoit în jos, cu penajul brun-închis sau brun-ruginiu.

culinár, -ă, *culinari, -e,* adj. || Din fr. *culinaire* || Privitor la bucătărie, la prepararea mîncării. ○ *Artă culinară* = iscusință, pricepere în pregătirea mîncărurilor.

culisá, *culisez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *coulisser* || A pune în mișcare o piesă mobilă de-a lungul unui canal făcut într-o bară.

culísă, *culise,* s.f. || Din fr. *coulisse* || **1.** Spațiu scenic situat îndărătul decorului, de unde intră actorii în scenă. **2.** (Fig.) Dedesubturile unor acțiuni sau stări de fapt. ○ *În culise* = în ascuns, în secret. **3.** Organ de mașină, în formă de jgheab, în care se poate deplasa o piesă mobilă.

culisór, *culisoare,* s.n. || Din *culisă* || Piesă prin intermediul căreia un mecanism poate executa o mișcare de alunecare pe o piesă de ghidare.

cúlme, *culmi,* s.f. || Lat. *culmen* || **1.** Partea cea mai înaltă, prelungită a unui munte sau a unui deal. • Punctul cel mai înalt din drumul parcurs de un corp ceresc. **2.** (Fig.) Gradul cel mai înalt care se poate atinge; apogeu. ○ Expr. *Asta-i culmea!* = asta întrece orice limite, e nemaipomenit. **3.** (Pop.) Prăjină lungă la casele țărănești fixată orizontal de grinzi, de care se atîrnă haine sau diferite obiecte casnice.

culminá, pers. 3 *culminează,* vb. I. Intranz. || Din fr. *culminer,* lat. *culminare* || A atinge gradul cel mai înalt, a ajunge la apogeu.

culminánt, -ă, *culminanți, -te,* adj. || Din fr. *culminant* || *Punct culminant* = moment de vîrf în desfășurarea unei acțiuni.

culoár, *culoare,* s.n. || Din fr. *couloir* (< *couler* „a curge, a aluneca de-a lungul") || **1.** Încăpere lungă și îngustă în interiorul unei clădiri, care servește ca loc de trecere între încăperile situate pe același plan; coridor. **2.** Spațiu îngust de-a lungul unui vagon de cale ferată din care se intră în compartimente. **3.** Suprafață delimitată a unei piste de alergări, a unui bazin de înot etc. pe care își desfășoară proba un concurent sau o echipă. **4.** (Geogr.) *C. depresionar* = depresiune alungită și îngustă, care separă masive sau culmi de dealuri și munți.

culoáre, *culori,* s.f. || Din lat. *color, -oris,* fr. *couleur* || **1.** Însușire a luminii determinată de compoziția sa spectrală care face ca ochiul să perceapă în mod diferit radiațiile incidente pe retină, avînd aceeași intensitate dar lungimi de undă diferite. ○ *Culori complementare* v. *complementar.* ○ (Despre oameni) *De c.* = care aparține rasei negre sau galbene. • Fel de a descrie sau de a prezenta pe cineva. ○ *C. locală* = exprimarea, într-o operă literară, a caracteristicilor unui anumit loc, ale unei comunități (peisaj, costume, obiceiuri etc.). **2.** Substanță întrebuințată pentru a vopsi sau a picta. **3.** Fiecare dintre cele patru categorii în care se împart cărțile de joc.

culpábil, -ă, *culpabili, -e,* adj. || Lat. *culpabilis* || Care se află în culpă; vinovat.

culpabilitáte s.f. || Din fr. *culpabilité* || Situația unei persoane aflate în culpă; vinovăție.

cúlpă, *culpe,* s.f. || Din lat. *culpa* || Greșeală care constă în săvîrșirea unei fapte ilicite, cu consecințe păgubitoare; vină, vinovăție. *Sub culpa închipuită, simțea o dorință de sacrificiu* (Bart).

cult[1], *culte,* s.n. || Din fr. *culte,* lat. *cultus* || **1.** Adorare mistică a unor obiecte sau forțe naturale, a unor ființe reale divinizate (eroi) ori supranaturale (spirite, zei, Dumnezeu), a unor entități abstracte personificate (iubire, frumusețe). **2.** Religie, confesiune; totalitatea ritualurilor unei religii. **3.** Sentiment de admirație deosebită față de cineva sau ceva.

cult°, -ă, *culți, -te*, adj. || Din lat. *cultus* || Care are un nivel înalt de cultură și de cunoștințe; instruit.

cultísm s.n. || Din fr. *cultisme* || Bogăție căutată, artificială a stilului. • Greșeală de limbă care provine din dorința de a se exprima mai literar, mai puțin banal.

cultivá, *cultiv*, vb. I. || Din fr. *cultiver*, lat. *cultivare* || **1.** Tranz. A lucra pământul, a semăna, a îngriji și a recolta plante agricole. **2.** Tranz. (Fig.) A se ocupa cu rîvnă de ceva. • A căuta să cîștige sau să mențină prietenia sau bunăvoința cuiva. **3.** Refl. și tranz. A (se) instrui.

cultivábil, -ă, *cultivabili, -e*, adj. || Din fr. *cultivable* || (Despre pămînt) Care poate fi cultivat.

cultivát, -ă, *cultivați, -te*, adj. **1.** (Despre pămînt) Care se cultivă. **2.** (Despre oameni) Cult, instruit.

cultivatór, -oáre, *cultivatori, -oare*, subst. || Din fr. *cultivateur* || **1.** S.m. și f. Persoană care cultivă pămîntul. **2.** S.n. Mașină agricolă care servește la afînarea pămîntului, la distrugerea buruienilor etc.

culturál, -ă, *culturali, -e*, adj. || Din fr. *culturel* || Privitor la cultură **(1)**, de cultură.

culturalizá, *culturalizez*, vb. I. Tranz. || Din *cultural* || A ridica nivelul cultural al cuiva, a instrui.

culturalizáre s.f. Acțiunea de *a culturaliza;* răspîndire a culturii, instruire.

cultúră, *culturi*, s.f. || Din fr. *culture*, lat. *cultura* || **1.** Totalitatea valorilor materiale și spirituale create de societatea omenească de-a lungul istoriei; totalitatea cunoștințelor pe care le are cineva. ○ *Om de c.* = persoană care are un nivel intelectual ridicat. • (Arheol.) Totalitatea vestigiilor vieții materiale și spirituale prin intermediul cărora se reconstituie imaginea unei comunități omenești din trecut (ex. cultura Cucuteni). **2.** Totalitatea lucrărilor agrotehnice necesare plantelor agricole. **3.** Teren cultivat cu un anumit fel de plante. **4.** Creștere, prăsire a unor animale: *cultura viermilor de mătase.* **5.** *C. de bacterii* = colonie de bacterii obținută în laborator pentru scopuri științifice. **6.** *C. fizică* = ansamblul instituțiilor și sistemelor de educație fizică folosite pentru dezvoltarea armonioasă a corpului omenesc.

culturísm s.n. || Din fr. *culturisme* || Sistem de exerciții de gimnastică și atletism care urmăresc formarea unui corp sănătos și viguros.

cum adv., conj. || Lat. *quomo [do]* || **1.** Adv. (Interogativ) În ce mod? *Cum ai călătorit?* • (Enunțiativ) ○ Expr. *A nu avea* (sau *a nu ști*) *cum* = a nu avea posibilitatea de a... **2.** Adv. De ce? *Cum nu mi-ai spus și mie?* ○ *Cum să nu!* = desigur, se înțelege de la sine. **3.** Adv. Ce? poftim? **4.** Adv. Cu cît? cu ce preț? **5.** Conj. Introduce propoziții subordonate: *am făcut cum ai spus; voi proceda cum voi crede de cuviință.*

cumáni s.n. pl. || Din fr. *Cumanes* || Popor de neam turcic care, migrînd dinspre est în sec. 11, s-a așezat în țările române, unde o parte dintre ei au fost asimilați de populația românească.

cumarínă s.f. || Din fr. *cumarine* || Produs cristalin cu miros de fîn proaspăt, extras din fructele unor plante sau sintetizat și folosit pentru esențe, parfumuri etc.

cumátru, -ă, *cumetri, -e*, s.m. și f. || Din sl. *kŭmotra* || **1.** Nașul sau nașa, în raport cu părinții copilului botezat ori cu alte rude. **2.** Termen de adresare la țară între bărbați și femei de aceeași vîrstă.

cúmen s.n. || Din fr. *cumène* || (Chim.) Amestec de hidrocarburi benzenice care se găsește în uleiul gudroanelor cărbunilor de pămînt și în anumite fracțiuni de petrol, folosit ca materie primă la fabricarea fenolului, acetonei etc.

cumetrí, *cumetresc*, vb. IV. Refl. recipr. || Din *cumătru* || (Pop.) A se înrudi cu cineva printr-un raport de cumetrie.

cumetríe, *cumetrii*, s.f. || Din *cumătru* || (Pop.) **1.** Relație de înrudire între cumetri sau cumetre. **2.** Petrecere, ospăț la un botez.

cumínecá, *cuminec*, vb. I. Refl. și tranz. || Lat. **comminicare* (= *communicare)* || (Bis.) A primi sau a da cuminecătura, a(se) împărtăși.

cumínecătúră, *cuminecături*, s.f. || Din *cumineca* || (Bis.) Faptul de a (se) cumineca, împărtășanie.

cumínte, *cuminți*, adj. || *Cu* + *minte* || **1.** Cu purtări bune, liniștit. **2.** Deștept, înțelept; prevăzător, prudent. ○ (Substantivat) *Un nebun aruncă o piatră în baltă și zece cuminți n-o pot scoate* (Creangă).

cumínțénie s.f. || Din *cuminte* || Faptul de a fi cuminte.

cumínți, *cumințesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din *cuminte* || A (se) liniști, a (se) potoli; a deveni (sau a face să devină) mai serios, mai înțelept.

cumínțit, -ă, *cuminți, -te*, adj. Care a devenit mai serios, mai înțelept, mai cu judecată.

cumís s.n. || Din rus. *kumys* || Produs lactat, asemănător cu chefirul, preparat din lapte de iapă fermentat, răspîndit în unele regiuni din Asia Centrală.

cumnát, -ă, *cumnați, -te*, s.m. și f. || Lat. *cognatus* || Fratele sau sora unuia dintre soți în raport cu celălalt soț.

cúmpănă, *cumpene*, s.f. || Din sl. *konpona* || **1.** Bîrnă de lemn așezată pe un stîlp înalt, avînd la unul dintre capete o greutate, iar la celălalt găleata, cu ajutorul căreia se scoate apă din fîntînă. **2.** Cîntar format dintr-o pîrghie cu brațe egale și o limbă care indică înclinația talerelor; simbol al justiției, reprezentat printr-un cîntar. ○ Expr. *A trage greu în cumpănă* = a avea importanță mare. *A sta în cumpănă* = a șovăi, a fi nehotărît. ○ Una dintre constelațiile zodiacului. **3.** Echilibru; (fig.) măsură, moderație. **4.** *Cumpăna apelor* = linia (cu cele mai mari înălțimi) care desparte două bazine hidrografice. • *Cumpăna nopții* = miezul nopții. **5.** Nivelă cu bulă de aer. **6.** (Fig.) Încercare grea; primejdie.

cumpăneálă, *cumpăneli*, s.f. || Din *cumpăni* || Cumpănire, chibzuială, socotință.

cumpăní, *cumpănesc*, vb. IV. || Din *cumpănă* || **1.** Tranz. A aprecia greutatea sau, *p. ext.*, calitățile unui obiect; (fig.) a chibzui. **2.** Tranz. A pune în stare de echilibru. **3.** Refl. și tranz. A (se) clătina, a (se) legăna.

cumpănire, *cumpăniri*, s.f. || Din *cumpăni* || **1.** Acțiunea de *a (se) cumpăni;* echilibru. ○ Expr. *A ține arma în cumpănire* = a ține arma de mijloc (sprijinindu-și mîna în șold). **2.** (Fig.) Chibzuială (în vorbă, în fapte).

cumpănít, -ă, *cumpăniți, -te*, adj. Chibzuit, echilibrat, măsurat.

cumpărá, *cúmpăr*, vb. I. Tranz. || Lat. *comparare* || **1.** A obține un lucru plătind prețul lui. **2.** (Fig.) A cîștiga pe cineva de partea sa, plătindu-l, a mitui.

cumpărâre s.f. Acțiunea de *a cumpăra*. ○ (Ec. pol.) *Putere de c.* = cantitatea de mărfuri și de servicii care poate fi obținută în schimbul unei unități bănești *(puterea de c. a banilor)* sau care poate fi plătită de populație *(puterea de c. a populației)* într-o anumită perioadă.

cumpărătór, -oáre, *cumpărători, -oare*, s.m. și f. || Din *cumpăra* || Persoană care cumpără, care face cumpărături.

cumpărătúră, *cumpărături*, s.f. || Din *cumpăra* || Faptul de a cumpăra; obiect cumpărat; tîrguială.

cúmpăt s.n. || Lat. *compitus* „răspîntie" || Judecată dreaptă, echilibru sufletesc; stăpînire de sine.

cumpătâre s.f. Măsură, moderație (la mîncare și la băutură); sobrietate.

cumpătát, -ă, *cumpătați, -te*, adj. (Despre oameni și manifestările lor) Care dovedește cumpătare; stăpînit, moderat.

cumplít, -ă, *cumpliți, -te*, adj. || Din *cumpli*, înv., „a ucide" || Feroce, crud, groaznic. • (Adverbial) Foarte, mult, strașnic. *Liniile semnului astrologic se mișcau cumplit* (Eminescu).

cumsecáde adj. invar. || *Cum* + *se* + *cade* || (Despre oameni) De treabă, cum se cuvine. • (Adesea adverbial) Care este așa cum trebuie, cum se cuvine; potrivit, bun.

cumsecădénie s.f. || Din *cumsecade* || Calitatea de a fi cumsecade.

cúmul, *cumuluri*, s.n. || Din fr. *cumul* || Deținerea de către o persoană a două sau a mai multor funcții în același timp.

cumulá, *cumulez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *cumuler*, lat. *cumulare* „a îngrămădi" || **1.** A deține în același timp două sau mai multe funcții. **2.** A aduna, a lega într-un singur tot două sau mai multe lucruri, fapte, situații etc.

cumulárd, -ă, *cumularzi, -de*, s.m. și f. || Din fr. *cumulard* || Persoană care cumulează, care deține mai multe funcții sau atribuții în același timp.

cumulatív, -ă, *cumulativi -e*, adj. || Din fr. *cumulatif* || Care cumulează.

cumulonímbus s.n. || Din fr. *cumulonimbus;* lat. *cumulus* „grămadă" + *nimbus* „aversă; nori de ploaie" || Formație de nori denși, cenușii-plumburii, de mari dimensiuni, care se dezvoltă de la suprafața Pămîntului pînă la înălțimea de 10 000 m; aduc furtună cu ploaie, grindină, zăpadă.

cúmulus s.n. || Din fr., lat. *cumulus* || Tip de nori groși, albicioși, în formă de grămezi izolate, care apar la înălțimi de peste 1 000 m; sînt frecvenți în timpul cald și semnalează timpul frumos.

cumvá adv. || *Cum* + *va* || **1.** Într-un fel oarecare. **2.** Poate, eventual.

cuneiformă, *cuneiforme*, adj. || Din fr. *cunéiforme;* lat. *cuneus* „cui" + *forma* „formă" || *Scriere c.* = sistem de scriere cu litere în formă de cuie, folosit de unele popoare antice, orientale. • (Substantivat, f.) Literă folosită în această scriere.

cuniculicultúră s.f. || Din fr. *cuniculiculture;* lat. *cuniculus* „iepure de casă" + *cultura* „cultură, creștere" || Ramură a zootehniei care se ocupă cu creșterea iepurilor de casă.

cunoáște, *cunósc*, vb. III. Tranz. || Lat. pop. **connoscere* (= *cognoscere)* || **1.** A lua cunoștință în mod veridic de obiectele și fenomenele înconjurătoare; a stabili natura, proprietățile unui lucru și relațiile sale cu alte lucruri. **2.** A avea sau a dobîndi cunoștințe pe baza studiului, a experienței. **3.** A ști sau a afla cine este cineva; a recunoaște, a identifica ceva. ○ Expr. *A nu cunoaște moarte* = a fi foarte trainic. *A nu-și cunoaște lungul nasului* = a fi necuviincios, obraznic. • A distinge, a deosebi pe cineva sau ceva. • Refl. A se băga de seamă, a se remarca; a avea efect. ○ Expr. *Se cunoaște că...* = este evident că...

cunoáștere, *cunoașteri*, s.f. Faptul de *a cunoaște;* reflectare în conștiință a realității existente, independent de subiectul cunoscător. ○ *Teoria cunoașterii* = ramură a filozofiei care studiază posibilitatea, izvoarele și legitățile cunoașterii; gnoseologie.

cunoscătór, -oáre, *cunoscători, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *cunoaște* || (Persoană) care cunoaște, care posedă cunoștințe temeinice într-un domeniu.

cunoscút, -ă, *cunoscuți, -te*, adj. (Adesea substantivat) **1.** Care se cunoaște, se știe; care poate fi ușor recunoscut. **2.** Care a legat cunoștință cu cineva. **3.** Care se bucură de o anumită reputație.

cunoștínță, *cunoștințe*, s.f. || Din *cunoaște;* sensul **3.** după fr. *connaissance* || **1.** (La pl.) Informații, noțiuni, idei despre un anumit lucru. **2.** Facultatea de a simți, de a primi impresii din afară. ○ Expr. *A lua cunoștință de ceva* = a afla, a fi informat despre ceva. *În cunoștință de cauză* = cunoscînd bine ceva. *A-și pierde cunoștința* = a nu mai ști de sine, a leșina. **3.** Persoană pe care cineva o cunoaște. ○ Expr. *A face cunoștință cu cineva* = a cunoaște pe cineva (prin prezentare).

cununá, *cunún*, vb. I. || Lat. *coronare* || **1.** Refl. recipr. A se căsători (după ritualul reli-

gios). 2. Tranz. (Despre preoţi) A declara pe miri căsătoriţi. 3. Tranz. A fi naş cuiva la cununie.

cunúnă, *cununi*, s.f. || Lat. *corona* || **1.** Împletitură în formă de cerc, făcută din flori sau frunze, care se pune pe cap în anumite ocazii. ○ *C. de munţi* (de *dealuri* etc.) = şir de munţi (de dealuri etc.) în formă de cerc. *C. de raze* = aureolă. 2. Coroană care se acorda în antichitate învingătorilor (în război sau la concursuri sportive, literare etc.). 3. Coroană care se pune pe capul mirilor. 4. Funie (împletitură) de ceapă sau de usturoi. 5. Grindă principală în partea de sus a unui perete de lemn, pe care se reazemă celelalte grinzi ale tavanului şi ale acoperişului.

cununíe, *cununii*, s.f. || Din *cununa* || Solemnitatea (religioasă) a căsătoriei. ○ Expr. *A lua pe cineva cu cununie* = a se căsători cu cineva (după ritualul religios).

cununíţă, *cununiţe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *cunună*. 2. Arbust din familia rozaceelor, înalt de c. 2 m, cu flori albe în corimb. Creşte pe stînci în regiunile de munte.

cupajáre, *cupajări*, s.f. || Cf. fr. *coupage* || Operaţie de amestecare a mai multor sorturi de vin, pentru a se obţine felul de vin dorit.

cúpă[1], *cupe*, s.f. || Lat. *cuppa;* **2, 3** din fr. *coupe* || **1.** Vas larg şi puţin adînc, de sticlă sau de metal, cu picior, din care se bea. 2. Trofeu care se atribuie cîştigătorului unei competiţii sportive; *p. ext.* competiţie în care se atribuie un astfel de trofeu. 3. Recipient deschis, la excavatoare, betoniere etc., în care se încarcă diverse materiale.

cúpă[2], *cupe*, s.f. || Din ngr. *kupa* || (La jocul de cărţi) Carte cu figuri în formă de inimă de culoare roşie.

cupéu, *cupeuri*, s.n. || Din fr. *coupé* || (Înv.) **1.** Trăsură de lux, închisă, în general cu două locuri, şi în care vizitiul stă în exteriorul caroseriei. 2. Compartiment pentru călători într-un vagon de cale ferată.

cupíd, -ă, *cupizi, -de*, adj. || Din fr. *cupide*, lat. *cupidus* || (Livr.) Avid de cîştig, lacom.

cupiditáte s.f. || Din fr. *cupidité*, lat. *cupiditas, -atis* || Lăcomie mare de bani, de cîştig.

cuplá, *cuplez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *coupler* || A realiza o legătură între două elemente ale unui sistem tehnic.

cupláj, *cuplaje*, s.n. || Din fr. *couplage* || **1.** Faptul de a cupla; legătură realizată între două sau mai multe circuite electrice. • Organ de maşină care face legătura între doi arbori coaxiali, pentru a transmite rotaţia de la arborele conducător la arborele condus. 2. Manifestaţie sportivă alcătuită din două jocuri de acelaşi fel, care se desfăşoară în continuare pe acelaşi teren.

cúplă, *cuple*, s.f. || Din fr. *couple* || Ansamblu de piese din aparatul de tracţiune, care realizează legătura dintre două vehicule de cale ferată.

cuplét, *cuplete*, s.n. || Din fr. *couplet* || **1.** Scurtă piesă muzicală vocală, cu caracter vesel sau satiric, în care toate strofele textului se cîntă pe aceeaşi melodie. 2. Poezie satirică alcătuită din mai multe strofe şi un refren.

cupletíst, -ă, *cupletişti, -ste*, s.m. şi f. || Din *cuplet* || Persoană care cîntă, recită sau compune cuplete.

cúplu, *cupluri*, s.n. || Din fr. *couple*, lat. *copula* „legătură" || **1.** Pereche formată din persoane (de sex opus); soţul şi soţia. 2. (Fiz.) Sistem compus din două forţe egale şi antiparalele.

cupólă, *cupole*, s.f. || Din fr. *coupole*, it. *cupola*, lat. *cupula* „recipient, cuvă" || Boltă care formează acoperămîntul unui edificiu monumental.

cupón, *cupoane*, s.n. || Din fr. *coupon* || **1.** Partea detaşabilă a unui document, a unui bilet etc., care conferă deţinătorului anumite drepturi. 2. Bucată rămasă dintr-un val de material textil. 3. Parte (detaşabilă) a unei acţiuni bancare, a unui titlu de rentă etc., pe baza căreia se acordă la scadenţă dividende, dobînzi etc.

cupráre s.f. || Din *cupru* || Arămire.

cupresacée s.f. pl. || Din fr. *cupressacées;* cf. lat. *cupressus* „chiparos" || Familie de plante răşinoase (arbori şi arbuşti), cu frunze persistente şi flori unisexuate mici. Cuprinde plante decorative sau folosite în industria lemnului, în industria farmaceutică etc. (ex. ienupărul).

cuprifér, -ă, *cupriferi, -e*, adj. || Din fr. *cuprifère;* lat. *cuprum* „cupru" + *ferre* „a purta" || Care conţine cupru.

cuprínde, *cuprind*, vb. III. || Lat. *comprehendere* || **1.** Tranz. A înconjura pe cineva sau ceva cu mîinile sau cu braţele; (tranz. şi refl. recipr.) a (se) îmbrăţişa. 2. Tranz. A împresura din toate părţile, a învălui. • A îmbrăţişa cu privirea; a vedea, a înţelege, a cunoaşte. 3. Tranz. A pune stăpînire pe ceva, a cuceri; (despre stări fizice sau sufleteşti) a apuca, a stăpîni. 4. Refl. (Mat., despre numere) A intra de un anumit număr de ori în alt număr. 5. Tranz. (Despre lucrări, texte) A fi alcătuit din..., a conţine. • A umple un anumit spaţiu cu volumul sau cu dimensiunile sale. 6. Tranz. (Despre epoci) A se întinde pe o anumită perioadă.

cupríndere, *cuprinderi*, s.f. Acţiunea de *a (se) cuprinde.* • Încadrare, atragere într-un domeniu oarecare.

cuprínş[1], **(2)** *cuprinsuri*, s.n. || Din *cuprinde* || **1.** Conţinut; tablă de materii. 2. Întindere, suprafaţă; spaţiu înconjurător.

cuprínş[2], **-ă,** *cuprinşi, -se*, adj. || Din *cuprinde* || (Pop.) Înstărit, bogat.

cuprinzătór, -oáre, *cuprinzători, -oare*, adj. || Din *cuprinde* || Care cuprinde mult; care are un conţinut bogat. ○ Expr. *Scurt şi cuprinzător* = fără multă vorbă; categoric.

cúpru s.n. || Din lat. *cuprum* || Metal de culoare roşiatică, maleabil şi ductil, bun conducător de căldură şi electricitate, cu numeroase întrebuinţări în industria electrotehnică, în fotogravură, galvanoplastie, la obţinerea de aliaje etc.; aramă.

cuptór, *cuptoare,* s.n. || Lat. **coctorium* || **1.** Construcție de cărămidă, de piatră, de lut etc. în care se coace pîinea și alte produse de panificație. • Despărțitură la mașina de gătit pentru copt prăjituri sau alte preparate. **2.** Prelungire a vetrei deasupra sau în jurul cuptorului **(1)** la casele țărănești, pe care se poate dormi, se pun diferite obiecte la uscat etc. ○ Expr. *A sta (sau a zăcea) pe cuptor* = a trîndăvi. **3.** Instalație industrială pentru topirea unor materiale sau pentru alte operații tehnologice. • *C. de var* = varniță. **4.** Căldură mare, arșiță. ○ (Pop.) *Luna lui cuptor* = luna iulie.

cúpulă, *cupule,* s.f. || Din fr. *cupule,* lat. *cupula* „cupă mică" || (Bot.) Organ lignificat, în formă de cupă, care acoperă (parțial) fructele unor arbori (ex. la ghindă).

curá, *curez,* vb. I. Tranz. || Din lat. *curare* „a îngriji", germ. *kurieren* || (Rar) A îngriji, a trata un bolnav.

curábil, -ă, *curabili, -e,* adj. || Din fr. *curable,* lat. *curabilis* || Care se poate vindeca.

curáj s.n. || Din fr. *courage,* vechi derivat al lui *coeur* „inimă" || Forță morală, fermitate în acțiuni, în înfruntarea unor primejdii, în susținerea convingerilor proprii; tărie de caracter, fermitate, bărbăție.

curajós, -oásă, *curajoși, -oase,* adj. || Din fr. *courageux* || Plin de curaj, îndrăzneț.

curánt, *curanți,* adj. || Din *cura* || *Medic curant* = medic sub a cărui îngrijire directă se află un bolnav.

curára s.f. || Din fr. *curare* || Alcaloid foarte toxic, extras din unele plante exotice; preparat sintetic este utilizat ca anestezic și anticonvulsiv.

curát, -ă, *curați, -te,* adj., adv. || Cf. *cura* || **1.** Adj. Lipsit de murdărie, de praf, de pete etc. • (Substantivat, n.) *A trece (sau a scrie) pe curat* = a transcrie un text de pe o ciornă pe altă foaie sau alt caiet, fără corecturi. • (Despre aer) Lipsit de impurități. • (Despre ființe) Care iubește curățenia. **2.** Adj. (Fig.) Cinstit, sincer; cast, nevinovat. **3.** Adj. Pur, neamestecat; (despre cer) fără nori, senin; (despre apă) limpede. • (Despre glas) Sonor, cristalin. **4.** Adj. Veritabil, autentic, adevărat. **5.** Adj. (În superstiții) Asupra căruia nu apasă un blestem sau o vrajă. ○ Expr. *Nu-i lucru curat* = este ceva anormal la mijloc. **6.** Adv. Chiar, precis, întocmai.

curatélă, *curatele,* s.f. || Din fr. *curatelle,* lat. *curatela* || Instituție pentru ocrotirea unei persoane care are capacitate civilă dar care nu-și poate apăra singură interesele (din cauza bătrîneții, a unei infirmități fizice etc.).

curatív, -ă, *curativi, -e,* adj. || Din fr. *curatif* || (Despre mijloace terapeutice) Care vindecă.

curatór, *curatori,* s.m. || Din fr. *curateur,* lat. *curator* || Persoană care exercită atribuțiile stabilite printr-o curatelă.

cúră, *cure,* s.f. || Din fr. *cure,* lat. *cura* „grijă" || Tratament medical pe o anumită durată; aplicare metodică a unor mijloace terapeutice.

curătúră, *curături,* s.f. || Cf. *cura* || Loc într-o pădure, curățat de arbori. *Îmi uit plugu-n arătură, Sapa-nfiptă-n curătură* (Pop.).

curățá, *cúrăț,* vb. I. || Din *curat* || **1.** Tranz. și refl. A îndepărta murdăria, impuritățile de pe sine sau de pe un obiect. **2.** Tranz. A îndepărta coaja de pe fructe, legume, ouă. **3.** Tranz. și refl. (Fam.) A face să rămînă sau a rămîne fără nici un ban. **4.** Refl. (Fam.) A muri; (tranz.) a omorî. || Și: **curăți** vb. IV.

curățătorie, *curățătorii,* s.f. || Din *curățat* || Atelier în care se curăță (chimic) obiecte de îmbrăcăminte

curățél, -eá, -ícă, *curăței, -ele,* adj. Diminutiv al lui *curat;* îngrijit; (despre oameni) drăguț, frumușel • Lucrat cu îngrijire.

curățénie, *curățenii,* s.f. || Din *curat* || Calitatea de a fi curat, starea unui lucru curat. • Dereticare.

curăți vb. IV v. **curăța.**

curățítor, -oáre, *curățitori, -oare,* adj., s.f. || Din *curăți* || **1.** Adj. Care curăță. **2.** S.f. Mașină sau instalație folosită la separarea corpurilor străine dintr-un material pulverulent, granular etc.

curb, -ă, *curbi, -e,* adj., s.f. || Din fr. *courbe,* lat. *curvus* || **1.** Adj. (Despre linii) În formă de arc încovoiat; (despre planuri) boltit. **2.** S.f. Linie arcuită. **3.** S.f. Linie care reprezintă grafic fazele succesive, variabile, caracteristice unui fenomen. **4.** S.f. *Curbă de nivel* = linie care unește pe o hartă punctele aflate la aceeași altitudine. **5.** S.f. Porțiune cu axa curbă **(1)** din traseul unei căi de comunicație terestre. ○ Expr. *A lua curba* = (despre vehicule) a vira.

curbá, *curbez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *courber* || A (se) încovoia, a (se) face curb.

curbătúră, *curbături,* s.f. || Din fr. *courbature* || Durere musculară care survine la începutul unor boli infecțioase sau după oboseală fizică mare.

curbilíniu, -ie, *curbilinii,* adj. || Din *curb(ă)* + *linie* (după fr. *curviligne)* || În formă de curbă **(2),** alcătuit din curbe.

curbúră, *curburi,* s.f. || Din fr. *courbure* || Îndoitură în formă de arc; locul unde se găsește o astfel de îndoitură.

curcán, *curcani,* s.m. || Din *curcă* || Pasăre domestică mare, cu coada lată, care se desfășoară în formă de evantai. Originar din America, **c.** este crescut pentru producția de carne; masculul curcii.

cúrcă, *curci,* s.f. || Din bg. *kurka* || Femela curcanului. ○ *C. bronzată* = rasă de curci cu greutate corporală de 8—12 kg. ○ Expr. *A sta ca o curcă plouată* = a fi abătut, indispus.

curcubátă s.f. v. **curcubetă.**

curcubétă, *curcubete,* s.f. || Lat. *cucurbita* || (Reg.) **1.** Dovleac. **2.** Tigvă. || Și: **curcubátă** s.f.

curcubéu, *curcubeie,* s.n. Fenomen optic, de forma unui arc multicolor desfășurat pe cer, care se datorește refracției, reflexiei totale și dispersiei luminii solare în picăturile de apă din atmosferă. Se observă numai în partea opusă Soarelui în raport cu poziția observatorului.

curéa, *curele,* s.f. || Lat. *corrigia* || **1.** Fîșie lungă și îngustă de piele, materiale textile, cauciuc, mase plastice, avînd diferite întrebuințări; cingătoare dintr-o astfel de fîșie. ○ Expr. *A-l*

ține pe cineva cureaua = a fi în stare să..., a putea, a îndrăzni să... **2.** (Tehn.) *C. de transmisie* = bandă continuă de piele sau de pînză, care transmite mișcarea de rotație de la un arbore la altul prin intermediul roților.

curéchi s.m. || Lat. *coliculus* || (Reg.) Varză.

curelár, *curelari*, s.m. || Din *curea* || Meșter care confecționează curele, hamuri etc.

curént, -ă, *curenți, -te*, adj., s.m., s.n. || Din fr. *courant* (< *courir* „a alerga") || **1.** Adj. De fiecare zi, uzual, actual: *lucrări curente.* **2.** Adj. Care circulă, care este în curs: *preț curent.* ○ *Expresii curente* = expresii obișnuite, uzuale. **3.** Adj. *Apă curentă* = instalație de apă potabilă, care poate fi folosită în permanență. **4.** Adj. (Despre vorbire) Curgător, fluent; (adverbial) *vorbește curent franceza.* **5.** S.m. Deplasare de ansamblu a particulelor unui fluid; cursul unei ape, în direcția pantei. ○ *C. marin* = mișcare a apei în mări și oceane provocată de vînturi, de maree etc. **6.** S.m. *C. electric* = deplasarea sarcinilor electrice într-o anumită direcție. • Deplasare rapidă a aerului cauzată de o diferență de presiune. **7.** S.n. (Fig.) Ansamblu de idei, de teorii, care își fac la un moment dat drum în opinia publică: *curent literar.* ○ Expr. *A se pune* (sau *a fi*) *la curent* = a se informa (sau a fi informat) despre un lucru. *A pune* (sau *a ține*) *pe cineva în* (sau *la*) *curent* = a informa permanent pe cineva despre mersul unui lucru, despre o problemă curentă.

curentá, pers. 3 *curentează*, vb. I. Tranz. || Din *curent* || (Despre conductoare electrice) A provoca cuiva un șoc, prin atingere.

curgătór, -oáre, *curgători, -oare*, adj. || Din *curge* || **1.** (Despre ape) Care curge necontenit. **2.** (Fig.) (Despre vorbire, stil) Care se desfășoară ușor și armonios, fluent, cursiv.

cúrge, pers. 3 *cúrge*, vb. III. Intranz. || Lat. *currere* || **1.** (Despre ape) A se mișca necontenit în direcția pantei. ○ Expr. *A curge girlă* = a veni din belșug. *Dacă nu curge, pică* = chiar dacă nu e mare cîștigul, tot te alegi cu ceva. • (Despre ploaie) A cădea din belșug; (despre alte lichide) a se scurge, a se prelinge, a picura; (despre sînge) a circula. • A pluti: *curge au sloiuri pe rîu.* **2.** (Despre recipiente) A lăsa să se scurgă conținutul. • A se desprinde din ceva, căzînd bucată cu bucată. ○ Expr. *A-i curge petecele* = a fi zdrențăros. • (Despre grupuri de ființe sau de vehicule) A se succeda necontenit, a se deplasa în lanț. **3.** (Despre unități de timp) A trece. || Perf.s., pers. 3 *curse*, part. *curs.*

cúrgere, *curgeri*, s.f. Acțiunea de *a curge.* • Trecere a timpului, desfășurare a evenimentelor; devenire, evoluție.

cúrie[1], *curii*, s.f. || Din lat. *curia* || **1.** (La romani) Diviziune a tribului primitiv. **2.** Administrație pontificală a bisericii romano-catolice.

curie[2] [Pr.: cüri] s.m. || Din fr. *curie*, de la n. pr. *Curie* || Unitate de măsură a activității substanțelor radioactive; reprezintă activitatea unui gram de radiu.

curiepunctúră [Pr.: cüripunctură], *curiepuncturi*, s.f. || Din fr. *curiepuncture;* fr. *curie* + lat. *punctura* „înțepătură" || Tratament aplicat în cancer și care constă în introducerea în țesuturi a unor ace cu radiu.

curiér, -ă, *curieri, -e*, s.m. și f. || Din fr. *courrier* (< *courir* „a alerga") || Persoană din serviciul unei instituții, care duce la destinație corespondență, mesaje etc. • Ștafetă.

curieterapíe s.f. || Din fr. *curiethérapie* || Radiumterapie.

curiós, -oásă, *curioși, -oase*, adj. || Din fr. *curieux*, lat. *curiosus* „cu grijă, cu interes" || **1.** Care manifestă curiozitate; care este indiscret. **2.** Ciudat, straniu, neobișnuit.

curiozitáte, (2) *curiozități*, s.f. || Din fr. *curiosité*, lat. *curiositas, -atis* || **1.** Dorința de a cunoaște ceva nou sau neobișnuit; indiscreție. **2.** Caracterul ciudat al unui lucru sau fenomen; lucru ciudat, neobișnuit.

cúriu s.n. || Din fr. *curium*, de la n. pr. *Curie* || Element chimic radioactiv, transuranic, din familia actinidelor, metal de culoare argintie.

curînd adv. || Lat. *currendo* || Peste puțin timp, îndată; degrabă, repede. ○ *În curînd* = nu peste mult timp. *Pe curînd* = peste puțin timp, în scurtă vreme. ○ *Mai curînd* = mai degrabă; mai ușor, mai bucuros.

curmá, *curm*, vb. I. || Probabil cuv. autohton || **1.** Tranz. (Despre sfori, frînghii, legături) A pătrunde în carne (fiind prea strînsă). **2.** Tranz. și refl. A (se) frînge, a (se) rupe. • (Fig.) A (se) întrerupe brusc. **3.** Tranz. A tăia un lemn de-a curmezișul. **4.** Tranz. și refl. A(-și) pune capăt (zilelor, vieții).

curmál, *curmali*, s.m. || Din *curmală* || Arbore fructifer tropical, din familia palmierilor, înalt pînă la 25 m, cu frunze mari, de 2—3 m, și cu fructe comestibile.

curmálă, *curmale*, s.f. || Cf. ngr. *kourmas* || Fructul curmalului (drupă), brun-roșcat, cu gust dulce.

curmát, -ă, *curmați, -te*, adj. (Despre o parte a corpului încinsă sau legată) Strîns prea tare, sugrumat; (despre membrele copiilor grași) cu cute, cu îndoituri la încheieturi. • (Despre corpul unor insecte) Sugrumat la mijloc. • (Despre un drum, o cărare) Întrerupt. • (Despre un deal sau un munte) Care prezintă pe culme o adîncitură, o curmătură.

curmătúră, *curmături*, s.f. || Din *curma* || Depresiune pe culmea unui deal sau a unui munte.

curméi, *curmeie*, s.n. || Din *curm*, reg., cu același sens || Capăt de sfoară sau de frînghie, folosit la încins sau la legat. *Cu copitele crăpate, Cu curmei de tei legate* (Pop.).

curmezíș adv. || Probabil din *curma* || (Și substantivat, în forma *curmezișul*) De-a latul, pieziș. ○ *De-a curmezișul* = în diagonală. *În cruciș și în curmezíș* = în lung și în lat, peste tot. ○ Expr. *A se pune de-a curmezișul* = a se pune împotrivă, a se opune.

cúrpen, *curpeni*, s.m. || Cuv. autohton || **1.** Arbust din familia ranunculaceelor, cu tulpina

subțire, agățătoare, cu flori albe. 2. Mlădiță lungă și subțire a viței de vie sau a unor plante tîrîtoare.

curs[1], *cursuri*, s.n. || Lat. *cursus* (cu unele sensuri după fr. *cours*) || **1.** Mișcare a unei ape curgătoare în direcția pantei. 2. (Fig.) Desfășurare a unor evenimente. 3. (Fig.) Trecere, durată (de timp). ○ *În cursul* = în timpul, în perioada. *În curs de...* = în timp de... ● Desfășurare, direcție a unor evenimente. ○ Expr. *A da curs unei cereri* = a lua în considerare, a rezolva o cerere. 4. (Fin.) Prețul cu care se cumpără sau se vinde la un moment dat o hîrtie de valoare; prețul unei valute străine exprimat în bani naționali. ● Putere de circulație a banilor. ○ *Curs forțat* = cursul pe care îl au banii de hîrtie, care nu au valoare proprie și nu sînt convertibili în aur.

curs[2], *cursuri*, s.n. || Din fr. *cours* || **1.** Predare a unei materii de studiu, sub forma unui ciclu de lecții sau de prelegeri. 2. Oră de curs[2] (1).

cursánt, -ă, *cursanți, -te*, s.m. și f. || Din rus. *kursant* || Persoană care urmează un curs (special).

cúrsă[1], *curse*, s.f. || Din fr. *course* || **1.** Distanță parcursă regulat de un vehicul pe același itinerar; vehicul care parcurge o astfel de distanță. 2. Probă sportivă, constînd din parcurgerea unei anumite distanțe; (la pl.) alergare de cai; *p. ext.* drum, alergare. 3. Mișcare rectilinie alternativă a unei piese (piston, bielă etc.).

cúrsă[2], *curse*, s.f. || Cuv. autohton || **1.** Capcană. 2. (Fig.) Mijloc viclean de a prinde sau demasca pe cineva. ○ Expr. *A întinde cuiva o cursă* = a căuta să ademenească sau să înșele pe cineva prin mijloace necinstite. *A cădea* (sau *a se prinde*) *în cursă* = a intra într-o mare încurcătură.

cursív, -ă, *cursivi, -e*, adj. || Din fr. *cursive*, lat. *cursivus* || **1.** (Despre vorbire, stil) Curgător, fluent. 2. (Despre litere de tipar) Cu liniile alecate spre dreapta, asemănător scrisului de mînă.

cursivitáte s.f. || Din *cursiv* || Calitate a vorbirii sau a stilului de a fi cursive.

cursór, *cursoare*, s.n. || Din fr. *curseur*, lat. *cursor* || Piesă mică, mobilă care se deplasează pe o riglă, pe o tijă, prevăzută cu gradații, fiind folosită la citirea acestora.

curtá, *curtez*, vb. I. Tranz. || Din *curte* (după fr. *courtiser*) || A căuta să cîștigi simpatia, favoarea sau dragostea unei femei; a face curte (5).

cúrte, *curți*, s.f. || Lat. **curtis, -em* (< *cohors, -tem*), cu unele sensuri după fr. *cour* || **1.** Spațiu împrejmuit în jurul unei case sau gospodării. ○ *Păsări de c.* = păsări care trăiesc pe lîngă casa omului. 2. (Înv.) Locuința de la țară a unui moșier. 3. Reședința unui suveran. ● Suita suveranului sau a membrilor familiei sale; totalitatea persoanelor cu funcții înalte la palat. 4. Numele unor instituții judecătorești și administrative: *curte de apel*. 5. Atenție deosebită, manifestări de afecțiune adresate unei femei cu scopul de a-i cîștiga simpatia sau dragostea.

curteán, -ă, *curteni, -e*, s.m. și f. || Din *curte* || (Înv.) **1.** Persoană care îndeplinea o anumită slujbă la curtea unui suveran sau care făcea parte din suita acestuia. 2. Persoană care se bucura de anumite privilegii, în schimbul prestării de slujbe, mai ales militare.

curteni, *curtenesc*, vb. IV. Tranz. || Din *curtean* || (Înv.) A curta.

curtenie s.f. || Din *curtean* || Amabilitate, politețe; curtoazie.

curtenitór, -oáre, *curtenitori, -oare*, adj. || Din *curteni* || Politicos, atent, amabil (față de femei).

curtezán, *curtezani*, s.m. || Din fr. *courtisan* (după *curte*) || (Astăzi ir.) Bărbat care face curte (5) unei femei.

curtezánă, *curtezane*, s.f. || Din fr. *courtisane* (după *curte*) || Femeie de moravuri ușoare care trăia la curtea unui suveran sau a unui nobil.

curtiér, *curtieri*, s.m. || Din fr. *courtier* || Persoană care se ocupă cu mijlocirea tranzacțiilor de bursă.

curtoazíe, *curtoazii*, s.f. || Din fr. *courtoisie* || Amabilitate, politețe (exagerată), complezență.

curúți s.m. pl. || Din magh. *kuruc* || **1.** Nume dat țăranilor români și unguri participanți la războiul țărănesc din 1514. 2. Nume dat în Ungaria și în Transilvania, în sec. 17—18, participanților la lupta antihabsburgică.

cusătorie, *cusătorii*, s.f. || Cf. *coase* || Atelier unde se cos rufe, haine etc.

cusătúră, *cusături*, s.f. || Din *coase* || **1.** Faptul de a coase. 2. Locul unde se împreună, prin cusut, două bucăți de pînză, de stofă etc.; loc unde s-a efectuat o cusătură (1), după o intervenție chirurgicală. 3. Felul cum este cusut ceva; modelul după care se coase. 4. Obiect (de îmbrăcăminte) la care coase cineva.

cúscră, *cuscre*, s.f. || Cf. *cuscru* || Mama unuia dintre soți în raport cu părinții celuilalt soț.

cuscríe, *cuscrii*, s.f. || Din *cuscru* || Înrudire prin alianță între părinții a doi soți.

cúscru, *cuscri*, s.m. || Lat. *consocer* || Tatăl (la pl. părinții) unuia dintre soți în raport cu părinții celuilalt soț.

cuscúță, *cuscute*, s.f. || Din fr. *cuscute*, lat. *cuscuta* || Nume dat mai multor specii de plante parazite care se răsucesc pe tulpinile plantelor din care își extrag hrana; torțel.

custóde, *custozi*, s.m. || Din fr. *custode*, lat. *custos, -odis* || Persoană însărcinată cu paza unor bunuri. ● (Jur.) Persoană însărcinată cu paza unor bunuri puse sub sechestru. ● Persoană care supraveghează eliberarea și restituirea cărților în sala de lectură a unei biblioteci.

custodíe, *custodii*, s.f. || Din lat. *custodia*; cf. sl. *kustodija* || Păstrarea unor bunuri (puse sub sechestru).

custúră, *custuri*, s.f. **1.** Lamă de cuțit; cuțit rudimentar, fără plăsele. 2. Creastă de munte stîncoasă, zimțată.

cusúr, *cususuri*, s.n. || Din tc. *kusur* || Defect, lipsă; meteahnă.

cusurgíu, -ie, *cusurgii*, s.m. și f. || Din *cusur* || (Fam.) Persoană înclinată să găsească cususuri la orice; persoană care are chef de ceartă.

cusút s.n. Acțiunea de *a coase*; cusătură.

cușcáie, *cușcăi,* s.f. Jgheab de scînduri care servește la scoaterea lemnului de foc din pădurile de munte.

cúșcă, *cuști,* s.f. || Din ucr. *kučka* || **1.** Adăpost în formă de căsuță sau lădiță (cu gratii), pentru unele animale. **2.** Încăpere mică, sub nivelul scenei, în care stă sufleorul în timpul spectacolului.

cușcúș s.n. || Din tc. *kuskus.* Cf. fr. *couscous* || Pastă făinoasă în formă de bobițe, întrebuințată în supă, ca garnitură etc.

cúșer adj. invar. || Cf. ebr. *kâscher* „curat, ritual" || (La mozaici; despre hrană) Pregătit după prescripții rituale.

cușétă, *cușete,* s.f. || Din fr. *couchette* (< *coucher* „a culca") || Pat pentru o persoană în vagoanele de dormit sau în cabinele de vapor; *p. ext.* cabină în vagoanele de dormit.

cúșmă, *cușme,* s.f. || Din ucr. *kučma* || (Reg.) Căciulă.

cută, *cutez,* vb. I. || Din *cută* || **1.** Tranz. A face cute; a plisa (un material textil). **2.** Refl. (Despre scoarța Pămîntului) A se îndoi (formînd cute). **3.** Refl. (Despre piele) A se zbîrci; a face riduri.

cutanát, -ă, *cutanați, -te,* adj. || Din fr. *cutané* || Privitor la piele; (despre tratamente medicale) care se aplică pe piele.

cutáre[1] pron. nehot. || Lat. *eccum-talis* || Înlocuiește numele unei persoane sau al unui lucru atunci cînd nu vrem, nu putem sau nu e necesar să-l numim. *Taci... că ți-oi da împărăția cutare și cutare* (Ispirescu).

cutáre[2], *cutări,* s.f. Acțiunea de *a (se) cuta;* (geol.) proces de îndoire a straturilor și de formare a cutelor sub acțiunea mișcărilor scoarței terestre.

cútă, *cute,* s.f. || Din bg. *kuta* || **1.** Fald, îndoitură, dungă la un material textil, la un obiect de îmbrăcăminte. **2.** Încrețitură a straturilor din scoarța Pămîntului, formată sub acțiunea forțelor tectonice. **3.** Zbîrcitură pe obraz.

cúte, *cute,* s.f. || Lat. *cos, cotis* || Piatră (gresie) pentru ascuțit coasa și alte obiecte de tăiat.

cúter, *cutere,* s.n. || Din engl., fr. *cutter* || **1.** Ambarcație mică, cu rame sau cu pînze, folosită la pescuit. **2.** Ambarcație de sport cu vele, cu un singur catarg și cu bompres.

cutezá, *cutez,* vb. I. Tranz. || Din lat. *cottizare* || A îndrăzni, a se încumeta să facă, să întreprindă ceva. *Ne-am iubi, nu cutezăm, Ne-am lăsa, nu ne-ndurăm* (Pop.).

cutezánță, *cutezanțe,* s.f. || Din *cuteza* || Îndrăzneală, curaj, temeritate.

cutezătór, -oáre, *cutezători, -oare,* adj. || Din *cuteza* || Îndrăzneț. *A spus un cuvînt prea cutezător omului meu* (Sadoveanu).

cuticulă, *cuticule,* s.f. || Din fr. *cuticule,* lat. *cuticula* (< *cutis* „piele") || Formație membranoasă, subțire și rezistentă, care acoperă suprafața liberă a unei celule epiteliale.

cutíe, *cutii,* s.f. || Din bg., scr. *kutija,* ngr. *kuti* || **1.** Obiect de carton, de lemn sau de metal, în formă de cub sau de paralelipiped, care servește la păstrarea unor lucruri, la protejarea unor piese etc. ○ Expr. *Scos ca din cutie* = îngrijit îmbrăcat, elegant. • *C. de scrisori* = cutie plasată pe stradă în care expeditorii introduc scrisorile; cutie în care factorii poștali introduc scrisorile la domiciliul destinatarului. **2.** *C. de viteze* = cutie în care se află mecanismul schimbătorului de viteză la automobile. • *C. de rezonanță* = cutie de o construcție specială, care amplifică sunetele. **3.** *C. craniană* = cavitate osoasă în care se află creierul.

cútră, *cutre,* s.f. || Din bg. *kutra* || Persoană fățarnică, intrigantă.

cutreierá, *cutréier,* vb. I. Tranz. || Lat. *contribulare* || A străbate diferite locuri, a colinda, a hoinări.

cutrémur, *cutremure,* s.n. || Din *cutremura* || **1.** Mișcare bruscă și puternică a scoarței terestre, provocată de dislocări subterane, de erupții vulcanice etc.; seism. **2.** (Fig.) Înfiorare, fior, cutremurare.

cutremurá, *cutrémur,* vb. I. || Lat. **contremulare* || **1.** Refl. (Despre Pămînt) A se zgudui din cauza unui cutremur (1). **2.** Refl. și tranz. A (se) clătina, a (se) scutura. **3.** Refl. și tranz. (Fig.) A (se) înfiora; a (se) înspăimînta, a (se) îngrozi.

cutremurâre, *cutremurări,* s.f. Acțiunea de *a (se) cutremura;* cutremur.

cutremurătór, -oáre, *cutremurători, -oare,* adj. || Din *cutremura* || Care zguduie, înfioară; care impresionează profund.

cutúmă, *cutume,* s.f. || Din fr. *coutume* || Normă de drept izvorîtă dintr-o practică îndelungată; obiceiul pămîntului.

cutumiár, -ă, *cutumiari, -e,* adj. || Din fr. *coutumier* || Care ține de cutumă; tradițional. ○ *Drept c.* = ansamblul normelor de drept formate pe cale de cutumă.

cuțít, *cuțite,* s.n. || Lat. pop. **cotitus* || **1.** Unealtă de tăiat formată dintr-o lamă metalică fixată la un mîner. ○ Expr. *A fi la cuțite cu cineva* = a fi dușman neîmpăcat cu cineva. *A avea pîinea și cuțitul (în mînă)* = a avea la îndemînă toate mijloacele, toate posibilitățile. *A-i ajunge cuiva cuțitul la os* = a ajunge la capătul puterilor. • Instrument de os sau de metal, cu care se taie hîrtie sau foile unei cărți. **2.** Bisturiu. **3.** Sculă aşchietoare la mașinile-unelte. ○ *C. de plug* = parte a plugului care taie brazda în plan vertical.

cuțitár, *cuțitari,* s.m. || Din *cuțit* || **1.** Persoană care face sau vinde cuțite și alte instrumente de tăiat. **2.** (Fam.) Scandalagiu (gata să lovească cu cuțitul).

cuțitáș, *cuțitașe,* s.n. Diminutiv al lui *cuțit;* cuțit mic folosit la lucrări de gravare, la retușări. • Briceag.

cuțitoáie, *cuțitoaie,* s.f. || Din *cuțit* || Instrument format dintr-o lamă tăioasă de oțel, cu

două mînere, folosit de dulgheri, dogari etc. pentru cioplit.

cuțovláh, -ă, *cuțovlahi, -e,* s.m. și f. || Din ngr. *koutsovlahos* || Nume dat de către populația greacă localnică aromânilor din Macedonia.

cúțu interj. Strigăt cu care se cheamă cîinii. ⊙ (Substantivat, m.) Cățel.

cúvă, *cuve,* s.f. || Din fr. *cuve,* lat. *cupa* „cupă" || **1.** Recipient folosit la diferite operații tehnice și de laborator. **2.** Partea superioară a unui cuptor metalurgic.

cuveni, pers. 3 *cuvine,* vb. IV. Refl. unipers. || Lat. *convenire* || **1.** A-i reveni cuiva ceva de drept. **2.** A fi conform cu cerințele morale, a se cădea: *se poartă cum se cuvine.*

cuvértă, *cuverte,* s.f. || Din fr. *couverte* (< *couvrir* „a acoperi") || Strat subțire care acoperă un produs ceramic dintr-un material inferior pentru a îmbunătăți și înfrumuseța suprafața produsului.

cuvertúră, *cuverturi,* s.f. || Din fr. *couverture* || Învelitoare pentru pat, pentru masă etc.

cuvétă, *cuvete,* s.f. || Din fr. *cuvette* (< *cuve* din lat. *cupa* „vas, cupă") || (Geogr.) Adîncitură în formă de căldare. ○ *Cuveta lacului* = teren ocupat de un lac de acumulare pînă la nivelul crestei barajului.

cuviincióș, -oásă, *cuviincioși, -oase,* adj. || Din *cuviință* || Care respectă buna-cuviință; decent, politicos.

cuviință, *cuviințe,* s.f. || Din lat. *convenientia* || Regulă de bună conduită, purtare cuviincioasă; politețe. ○ *După cuviință* = așa cum trebuie. ○ Expr. *A găsi* (sau *a crede, a socoti*) *de cuviință* = a socoti, a crede că e bine, potrivit. *Cele de cuviință* = cele de trebuință, cele ce se cuvin.

cuviós, -oásă, *cuvioși, -oase,* adj. || Din *cuveni* || Cucernic, evlavios. ○ (Substantivat) Titlu care se dă călugărilor și călugărițelor.

cuvioșie, *cuvioșii,* s.f. || Din *cuvios* || Cucernicie; bună-cuviință, omenie. • (Însoțit de un pronume posesiv) Titlu dat călugărilor și altor slujitori ai bisericii.

cuvînt, *cuvinte,* s.n. || Lat. *conventum* „înțelegere" || **1.** Unitate de bază a vocabularului, care reprezintă asocierea unuia sau a mai multor sensuri și a unui complex sonor; vorbă. ○ *C. compus* = cuvînt nou, format prin alipirea a două sau a mai multor cuvinte (ex. *bunăvoință, clarvăzător*). *C. derivat* = cuvînt format din alt cuvînt cu ajutorul unui sufix sau al unui prefix (ex. *cireșar, primăvăratic*). *Cuvinte grele* = vorbe de ocară. *Cuvinte încrucișate* = joc distractiv în care trebuie găsite o serie de cuvinte, aranjate după anumite reguli într-o figură geometrică. ○ Expr. *A nu găsi cuvinte* = a nu fi în stare (din cauza unei emoții puternice) să exprimi ceea ce gîndești. *Cu alte cuvinte* = **a)** spunînd, exprimînd altfel același lucru; **b)** prin urmare, așadar. *Într-un cuvînt* = pe scurt, în concluzie. **2.** Gînd, idee exprimată prin vorbe. ○ *C. introductiv* = prefață. *Purtător de c.* = persoană autorizată să exprime în mod public punctul de vedere al unui stat sau al unei organizații oficiale. ○ Expr. *În toată puterea cuvîntului* = în înțelesul adevărat; pe deplin, cu desăvîrșire. **3.** Cuvîntare, discurs. ○ Expr. *A cere* (sau *a da, a avea*) *cuvîntul* = (într-o ședință) a cere, a da etc. dreptul de a vorbi. **4.** Promisiune, făgăduială; angajament. ○ *Om de cuvînt* = om care își ține promisiunile. *A-și da cuvîntul* = a se angaja în mod hotărît că va face (sau nu va face) un anumit lucru. ○ *C. de onoare* (sau *de cinste*) = asigurare, angajament solemn. **5.** Părere, opinie, punct de vedere: *a-și spune cuvîntul.* **6.** Motiv, rațiune. ○ Expr. *Pe drept cuvînt* = pe bună dreptate.

cuvîntá, *cuvîntez,* vb. I. Tranz. || Lat. *conventare* || A vorbi. • A ține un discurs.

cuvîntáre, *cuvîntări,* s.f. Acțiunea de *a cuvînta.* • Discurs rostit în public.

cuvîntătór, -oáre, *cuvîntători, -oare,* adj., s.m. și f. || Din *cuvînta* || **1.** Adj. Care vorbește, care are însușirea de a vorbi. **2.** S.m. și f. (Rar) Vorbitor, orator.

cuzinét, *cuzineți,* s.m. || Din fr. *coussinet* || (Tehn.) Piesă de formă cilindrică sau din două părți semicilindrice, care căptușește un lagăr și care intră în fusul (la o mașină).

cvadragenár, -ă, *cvadragenari, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *quadragénaire* || Persoană care a împlinit patruzeci de ani, care are între patruzeci și cincizeci de ani.

cvadránt, *cvadrante,* s.n. || Din fr *quadrant,* lat. *quadrans, -tis* || Instrument format dintr-un sfert de cerc gradat și o lunetă, cu care se măsura în trecut înălțimea aștrilor. || Și: **cuadránt** s.n.

cvadratúră s.f. || Din fr. *quadrature* || Problema construirii unui pătrat cu o arie dată. ○ *Cuadratura cercului* = problemă celebră pusă în antichitate, privind construcția cu rigla și compasul a laturii unui pătrat a cărui arie să fie egală cu a unui cerc dat; imposibilitatea rezolvării a fost demonstrată în sec. 19; (fig.) problemă insolubilă. || Și: **cuadratúră** s.f.

cvadrígă, *cvadrige,* s.f. || Din lat. *quadriga* || Car pe două roți, tras de patru cai, folosit de romani la cursele de circ și la triumfuri.

cvadrimotór, *cvadrimotoare,* s.n. || Din fr. *quadrimoteur* || Avion cu patru motoare.

cvadripartít, -ă, *cvadripartiți, -te,* adj. || Din fr. *quadripartite* || Format, alcătuit din patru părți. • La care participă reprezentanții a patru țări: *conferință cvadripartită.*

cvadripól, *cvadripoluri,* s.n. || Din fr. *quadripôle* || Rețea electrică cu două borne de intrare și cu două borne de ieșire.

cvántum s.n. v. **cuantum.**

cvadrúplu, -ă, *cvadrupli, -e,* adj. || Din fr. *quadruple,* lat. *quadruplus* || Împătrit. • (Substantivat, m. pl.) Grup de patru gemeni.

cvartál, *cvartale*, s.n. || Din rus. *kvartal* || Grup de locuințe dispuse, de obicei, în jurul unui spațiu verde și delimitate de mai multe străzi.

cvártă, *cvarte*, s.f. || Din it. *quarto*, fr. *quarte*, lat. *quartus* „a patra parte" || (Muz.) Interval dintre două sunete ale gamei la distanță de patru trepte. || Și: **cuártă** s.f.

cvartét s.n. v. **cuartet.**

cvas s.n. || Din rus. *kvas* || Băutură acrișoară, răcoritoare, preparată din fructe sau din pîine, apă și malț.

cvási adj. invar., adv. || Din lat., fr. *quasi* || (Livr.) Aproximativ, cam, aproape.

cvietísm s.n. || Din fr. *quiétisme*, lat. *quietismus* (< *quies*, *-etis* „repaos, liniște") || **1.** Concepție etică religioasă care preconizează contemplația mistică și neagă importanța practicilor rituale; a fost condamnată de biserică. **2.** Orice concepție care recomandă dobîndirea liniștii sufletești prin adoptarea unei atitudini pasive și contemplative față de lume (ex. budismul).

cvíntă, *cvinte*, s.f. || Din it. *quinta*, fr. *quinte* || **1.** (Muz.) Interval dintre două sunete ale gamei la distanță de cinci trepte. **2.** Formație de cinci cărți consecutive, de aceeași culoare, la jocul de cărți. || Și: **chíntă** s.f.

cvintét, *cvintete*, s.n. || Din it. *quintetto*, fr. *quintette* || Formație compusă din cinci interpreți care execută împreună o compoziție muzicală; compoziție scrisă pentru un astfel de ansamblu.

D

d s.m. invar. A șasea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă; consoană oclusivă, dentală, sonoră.

da[1] adv. || Din bg., rus., ucr. *da* || Cuvînt cu care se exprimă o aprobare, un consimțămînt sau se răspunde afirmativ la o întrebare. ○ *Ba da*, exprimă răspunsul afirmativ la o întrebare în formă negativă, sau la o negație oarecare: *n-ai înțeles? — ba da!; am auzit că n-ai fost la școală — ba da!*

da[2], *dau*, vb. I. || Lat. *dare* || **1.** Tranz. A înmîna; a pune la dispoziție, a oferi. ○ Expr. *A(-și) da bună ziua* = a se saluta. *A-și da viața* = a se jertfi. *A-și da sfîrșitul* = a muri. **2.** Tranz. A atribui, a repartiza cuiva ceva. ○ Expr. *A-i da cuiva...* (un anumit număr de) *ani* = a-i atribui cuiva vîrsta de... *A-i da cuiva de lucru* = a-i găsi cuiva o ocupație. **3.** Tranz. A face, a executa, a îndeplini ceva: *a da un examen; a da o luptă.* **4.** Tranz. A produce, a face: *pomii dau roade.* **5.** Tranz. A plăti: *cît ai dat pe mere?* **6.** Tranz. A vinde: *cum dai roșiile?* **7.** Tranz. A arunca, a azvîrli: *a da afară.* **8.** Intranz. A începe să..., a fi pe punctul de a...: *dă să plece.* **9.** Tranz. Cu compliniri, exprimă o acțiune îndreptată sau exercitată asupra cuiva sau a ceva: *a da în judecată; a da (un copil) la școală (la meserie* etc.). • A pune pe cineva la dispoziția cuiva. ○ Expr. *A da o fată după cineva* sau *a-i da cuiva de soție* (sau *de bărbat) pe cineva* = a căsători cu... • A așeza, a pune într-un anumit mod: *dă-l la o parte.* **10.** Tranz. A scoate, a emite: *a da un chiot.* **11.** Tranz. A înfățișa, a prezenta: *a da un concert.* **12.** Intranz. Cu compliniri, indică un gest cu o anumită semnificație: *a da din cap; a da din umeri* (în semn de nedumerire); (tranz.) *a da ochii peste cap.* • Intră în alcătuirea a numeroase expresii și locuțiuni: *a da la rindea* = a netezi cu rindeaua; *a da la lumină* (sau *la iveală)* = a descoperi; *a da cu pușca* = a împușca; *a da la tipar* = a tipări. **13.** Intranz. (Cu compliniri introduse prin prep. „în", „la") A ajunge (pînă) la..., a corespunde în...: *drumul dă în șosea.* **14.** Intranz. A merge, a se duce către...; a se abate pe la...: *n-a dat pe acasă.* **15.** Tranz. Împreună cu complementul formează locuțiuni verbale: *a da foc* = a aprinde; *a da greș* = a greși; a nu izbuti; *a da răspuns* = a răspunde; *a da cu chirie* = a închiria; *a da (cu) împrumut* = a împrumuta. **16.** Intranz. A lovi, a bate: *a da cu bîta (cu pumnii* etc.). **17.** Refl. *A se da bătut* = a se lăsa convins, a ceda. *A se da în vînt după ceva* = a-și da toată osteneala pentru a obține ceva. || Forme gramaticale: ind. imperf.: *dădeam (dădeai...)* și *dam (dai, da...);* perf. s. *dădui* (reg. *dedei* și *detei);* m.m. ca perf. *dădusem* și *dasem;* conjunctiv prez. *să dea* (reg. *să deie).*

da[3] conj. v. **dar**[1].

da capo || loc. it. || (Muz.) Din nou, de la început, încă o dată. ○ *Da capo al fine*, indică repetarea unui fragment dintr-o lucrare muzicală sau, *p. ext.*, a altei acțiuni, de la început pînă la sfîrșit.

dac, -ă, *daci, -ce*, s.m. și f., adj. || Din lat. *Dacus* || **1.** S.m. și f. Persoană care făcea parte din populația Daciei. **2.** Adj. Care se referă la daci (1) sau la Dacia, care aparținea dacilor sau Daciei.

dácă conj. || *De*[3] + *că* || **1.** Introduce propoziții: condiționale *(dacă nu fugeam, pierdeam trenul),* optative *(dacă nu m-ar vedea cineva),* temporale *(dacă se făcu ziuă, plecă mai departe),* cauzale *(dacă nu răzbești singur, cauți ajutor),* subiective *(indiferent e dacă vii azi sau mîine).* **2.** (Cu valoare adverbială) Cu greu, abia.

dacián s.n. || Din fr. *dacien;* de la n. pr. *Dacia* || (Geol.) Al treilea etaj al pliocenului, răspîndit în sud-estul Europei și caracterizat prin anumite specii de lamelibranhiate, gasteropode și mamifere; conține uneori lignit, petrol, gaze naturale.

dácic, -ă, *dacici, -ce*, adj. || Din lat. *dacicus* || Dac (2).

dacít s.n. || Din fr. *dacite;* de la n. pr. *Dacia* || Rocă vulcanică, de culoare cenușie, utilizată ca piatră de construcție.

dacítă s.f. || Din fr. *dacite;* de la n. pr. *Dacia* || Exploziv din grupul dinamitelor, folosit în minele de cărbuni și în cariere.

dacoromân, -ă, *dacoromâni, -e*, s.m., adj. || *Dac* + *român* || **1.** S.m. (De obicei la pl.) Termen folosit, mai ales în lingvistică, pentru a denumi populația românească din nordul Dunării (Dacia), spre a o deosebi de populațiile românești care locuiesc în sudul Dunării. **2.** Adj. (Despre graiuri, cuvinte etc.) Care aparține românilor din nordul Dunării, dacoromânilor (1). • (Substantivat, f.) Dialectul vorbit de dacoromâni, cel mai răspîndit și mai dezvoltat dintre dialectele limbii române.

dactíl, *dactili*, s.m. || Din fr. *dactyle*, lat. *dactylus;* cf. gr. *daktylos* „deget" || Picior de vers for-

mat dintr-o silabă accentuată şi două neaccentuate (în metrica modernă) sau dintr-o silabă lungă şi două scurte (în metrica antică).

dactilo- || Din gr. *daktylos* „deget" || Element de compunere cu sensul „deget", „cu degetele".

dactilográf, -ă, *dactilografi, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *dactylographe; dactilo-* + gr. *graphein* „a scrie" || Persoană care profesează dactilografia.

dactilografiá, *dactilografiez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *dactylographier* || A scrie la maşina de scris.

dactilografíe s.f. || Din fr. *dactylographie* || Tehnica sau profesiunea de a scrie la maşina de scris.

dactiloscopíe s.f. || Din fr. *dactyloscopie; dactilo-* + gr. *skopein* „a examina" || Procedeu de identificare a persoanelor pe baza amprentelor digitale.

dadá s.n. || Cuv. fr., în limbajul copiilor însemnînd „căluţ" || Denumire dată de către poetul T. Tzara curentului literar-artistic iniţiat de el; dadaism.

dadaísm s.n. || Din fr. *dadaïsme* || Curent literar-artistic apărut în 1916, în apusul Europei, caracterizat prin negarea oricărei legături între gîndire şi expresia artistică, prin ridicarea hazardului la rangul de principiu de creaţie; dada.

dádă s.f. || Provenit din graiul copiilor, în română a pătruns din bg., scr. || (Reg.) Termen de respect folosit la ţară pentru a se adresa unei femei mai în vîrstă sau unei surori mai mari.

dáfin, *dafini,* s.m. || Din scr. *dafina* || Arbust din sudul Europei, înalt pînă la 10 m, cu frunze persistente, lucioase, folosite drept condiment; laur.

dáfnie, *dafnii,* s.f. || Din fr. *daphnie* || Gen de crustaceu de apă dulce, de 1—4 mm lungime; purice de apă.

daghereotipíe s.f. || Din fr. *daguerréotypie* || Vechi procedeu de fotografiere, astăzi abandonat, care fixa imaginile pe plăci de cupru argintate.

daibój s.n. (Fam.) || Din bg. *daj bože* || *Pe daiboj* = pe nimica toată, pe gratis. ○ Expr. *A umbla cu daibojul* = a cere de pomană.

daireá, *dairele,* s.f. || Din tc. *daire* || Instrument muzical oriental de percuţie, asemănător cu tamburina, format dintr-o piele de tobă întinsă pe un cerc de lemn şi prevăzut în interior cu discuri de metal pentru marcarea ritmului.

dájdie, *dajdii,* s.f. || Din sl. *dažda* || (Înv.) Impozit, bir, dare.

dalác s.n., s.m. || Din tc. *dalak* „splină" || **1.** S.n. (Med.) Antrax. **2.** S.m. Plantă erbacee otrăvitoare din familia liliaceelor, cu tulpina de 10—30 cm, ale cărei frunze sînt întrebuinţate în medicina populară pentru vindecarea dalacului **(1).**

dálai-láma s.m. invar. || Din fr. *dalaï-lama* || Titlu purtat de şefii supremi ai lamaismului; marele lama.

dálă, *dale,* s.f. || Din fr. *dalle* || Placă de piatră, de marmură etc., folosită pentru pardosit sau pentru căptuşitul zidurilor. • Placă de beton armat folosită la planşee, la bolţi etc.

dalb, -ă, *dalbi, -e,* adj. || *De*[3] + *alb* || Alb, curat. • (Fig.) Neprihănit, gingaş. • Luminos, limpede; strălucitor.

dálie, *dalii,* s.f. || Din fr. *dahlia,* după numele botanistului suedez *Dahl* || Plantă decorativă din familia compozitelor, înaltă de 60—200 cm, cu florile în capitule mari, albe, galbene, roşii sau violete; gherghină.

dalmát, -ă, *dalmaţi, -te,* s.m. şi f., adj. || Din fr. *dalmate* || **1.** S.m. şi f. Locuitor al Dalmaţiei. **2.** Adj. Care se referă la Dalmaţia, care aparţine Dalmaţiei; dalmatic. ○ *Limba dalmată* (şi substantivat, f.) = limbă romanică, astăzi dispărută (ultimul vorbitor, Antonio Udina Burbur, a murit în 1898).

dáltă, *dălţi,* s.f. || Cuv. autohton || Unealtă de oţel în formă de pană, folosită la cioplit sau la scobit în lemn, în piatră etc.

daltonísm s.n. || Din fr. *daltonisme,* după numele fizicianului englez *Dalton* || Incapacitate congenitală de a deosebi anumite culori (în special roşul sau verdele, ori ambele culori).

damásc s.n. || Din it. *damasco,* lat. *(a)damascus,* de la numele oraşului *Damasc* || Ţesătură cu desene în relief, din care se fac feţe de masă, albituri de pat etc.

dámă, *dame,* s.f. || Din fr. *dame,* it. *dama,* lat. *domina* || **1.** (Înv.) Doamnă, cucoană. ○ *De damă* = femeiesc. • Femeie de moravuri uşoare. **2.** Piesa cea mai importantă, după rege, la jocul de şah. • Carte de joc pe care este înfăţişată figura unei femei. **3.** (La pl.) Joc alcătuit din discuri albe şi negre, pe care jucătorii le mişcă, după anumite reguli, pe o tablă asemănătoare celei de şah.

damblá s.f. || Din tc. *damla* || **1.** (Pop.) Apoplexie; acces de furie. **2.** (Fam.) Poftă, chef.

damblagí, *damblagesc,* vb. IV. Intranz. şi refl. || Din *damblagiu* || (Pop.) A paraliza. • A slăbi din punctul de vedere al sănătăţii.

damblagíu. -íe, *damblagii,* s.m. şi f. || Din *dambla* || (Pop.) Paralitic.

damf, *damfuri,* s.n. || Din germ. *Dampf* || (Fam.) Miros dezagreabil pe care îl exală cineva sau ceva.

damigeánă, *damigene,* s.f. || Din it. *damigiana,* de la numele oraşului persan *Damajan* || Vas mare de sticlă, cu gîtul scurt, de obicei îmbrăcat într-o împletitură de papură, de nuiele sau de material plastic, folosit pentru a păstra sau a transporta lichide.

damná vb. I. Tranz. || Din fr. *damner,* lat. *damnare* „a condamna" || (Livr.; în mitologia greco-romană şi în mistica creştină) A condamna la chinurile iadului. • A blestema.

damnát, -ă, *damnaţi, -te,* adj. (Livr.) Osîndit la chinurile infernului. • Blestemat; care şi-a atras oprobiul opiniei publice.

damnaţiúne, *damnaţiuni,* s.f. || Din fr. *damnation,* lat. *damnatio, -onis* || (Livr.; în mitologia greco-romană şi în mistica creştină) Osîndire la muncile infernului.

danaídă, *danaide,* s.f. || Din fr. *Danaïdes* || Porţiunea finală a unei conducte, profilată astfel încît să asigure o anumită formă a vînei de lichid.

dână, *dane*, s.f. || Din ngr. *dana* || **1.** Loc de acostare pentru vase, amenajat într-un port de-a lungul cheiurilor. **2.** Magazie de mărfuri în porturi sau în vămile mari.

dáncing [Pr.: dansing], *dancinguri*, s.n. || Din fr., engl *dancing* || Local de petrecere unde se dansează.

dandaná, *dandanale*, s.f. || Din tc. *tantana* „pompă, sărbătoare măreață" || (Fam.) **1.** Bucluc, încurcătură. **2.** Zgomot mare, tărăboi.

dándi s.m. || Din fr., engl. *dandy* || Tînăr elegant; bărbat de o eleganță exagerată, ușor ridicolă.

danéz, -ă, *danezi, -e*, s.m. și f., adj. || Din it. *danese* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune pe teritoriul Danemarcii. **2.** Adj. Care aparține danezilor **(1)** sau Danemarcii, care se referă la danezi sau la Danemarca. • Limbă germanică vorbită de danezi.

dang interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetul unui clopot sau alt sunet metalic; bang.

dangá, *dangale*, s.f. || Din tc. *damga* || Semn făcut cu fierul roșu pe corpul cailor sau al vitelor, pentru a le putea identifica.

dángăt, *dangăte*, s.n. || Din *dang* || Sunet prelung al clopotului. *Cîntecul corului se amesteca cu dangătul clopotelor* (Rebreanu).

danián s.n. || Din fr. *danien* || Ultimul etaj al cretacicului, caracterizat prin anumite specii de echinide, lamelibranhiate, reptile, palmieri.

dánie, *danii*, s.f. || Din sl. *danije* || (Înv. și pop.) Dar, donație (unei biserici, unei mănăstiri etc.).

dans, *dansuri*, s.n. || Din fr. *danse*, germ. *Tanz* || **1.** Succesiune de mișcări ritmice executate în tactul unei melodii și constituind una dintre formele artei. **2.** Acțiunea de a dansa. **3.** *Dans macabru* = temă alegorică, reprezentînd egalitatea în fața morții, apărută în arta medievală a Occidentului; moartea, cu seccra, este înfățișată într-o horă infernală cu oameni din toate categoriile sociale. **4.** *Dansul albinelor* = mijloc de semnalizare al albinelor, care, prin anumite mișcări, își comunică găsirea unei surse de hrană, direcția și distanța la care se găsește. || Și: (pop.) **danț** s.n.

dansá, *dansez*, vb. I. Intranz. și tranz || Din fr. *danser* || A executa un dans (cu cineva). • (Fig.) A face mișcări ca de dans, a se mișca necontenit, fără astîmpăr.

dansánt, -ă, *dansante*, adj. || Din fr. *dansant* || (Despre serate, petreceri) La care se dansează.

dansatór, -oáre, *dansatori, -oare*, s.m. și f. || Din *dansa* || **1.** Persoană care dansează. **2.** Persoană a cărei profesiune este dansul **(1)**.

dantelá, *dantelez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *denteler* || A cresta marginile unui obiect, dîndu-i aspectul unei dantele.

dantélă, *dantele*, s.f. || Din fr. *dentelle* „dinte mic" || Împletitură fină, ușoară din fire subțiri, cu modele variate, folosită ca garnitură la rufe, la perdele etc.

dantelărie, *dantelării*, s.f. || Din *dantelă* || Cantitate mare de dantele; varietăți de dantelă. • Contur sinuos asemănător unei dantele.

dantelúră, *danteluri*, s.f. || Din fr. *dentelure* || Ornamentație arhitectonică constînd din crestături, colțișori, zimți etc.

dantésc, -ă, *danteşti*, adj. || Din it. *dantesc*, fr. *dantesque* || Care aparține lui Dante, caracteristic operei și concepției lui Dante.

dantúră, *danturi*, s.f. || Din fr. *denture* || **1.** Totalitatea dinților din cavitatea bucală. **2.** Felul în care sînt așezați dinții. **3.** Ansamblul dinților unor organe de mașini (ex. al roților dințate).

danț s.n. v. **dans.**

danubián, -ă, *danubieni, -e*, adj. || Din fr. *danubien* || Din regiunea Dunării; dunărean.

daoísm s.n. || Din fr. *daoïsme*, de la cuv. chinez *tao* „rațiune, ființă supremă" || Unul dintre principalele curente din filozofia antică chineză, care recomanda inactivitatea, retragerea din viața obștească, reîntoarcerea la viața naturală a omenirii. || Și: **taoísm,** s.n.

dar[1] conj. **1.** Leagă propoziții sau părți de propoziție adversative: *aș veni, dar nu am timp.* **2.** În propoziții conclusive: *să vă spun dar cum s-au petrecut lucrurile.* **3.** Introduce o propoziție interogativă: *dar cînd vrei să plecăm?* || Și: **da, dáră** conj.

dar[2], *daruri*, s.n. || Din sl. *dară* || **1.** Obiect primit de la cineva sau oferit cuiva, în semn de prietenie sau ca ajutor. **2.** Vocație, talent, aptitudine. • *Darul vorbirii* = talent oratoric. **3.** (În concepția creștină) Har. ○ *Darul preoției* = dreptul de a exercita funcția de preot.

dará s.f. || Din tc. *dara* || Greutatea ambalajului, a recipientului etc. în care se cîntărește, se păstrează sau se transportă o marfă; tară[1] **(1)**. ○ Expr. *Mai mare daraua decît ocaua* = mai mare osteneala decît cîștigul.

darabánă, *darabane*, s.f. || Din ucr., pol. *taraban* || Tobă mică. ○ Expr. *A bate darabana* = a divulga, a da în vileag un secret. *A bate darabana în ceva* = a bate ritmic în ceva.

darác, *darace*, s.n. || Din tc. dial., bg. *darak* || **1.** Unealtă pentru pieptănat lîna, cînepa sau inul, formată dintr-un sistem de dinți de oțel montați pe un suport de lemn. **2.** Dispozitiv constituit din două piese cilindrice prevăzute cu dinți în formă de cuie, folosit pentru scărmănatul lînii și al altor materiale textile.

daravéră, *daraveri*, s.f. **1.** Afacere; treburi. **2.** Încurcătură, belea, bucluc.

dáră conj. v. **dar**[1].

dărămite conj. || *Dar(ă)* + *mi* + *te* || Mai mult decît atîta; dar, dar încă. || Și: **dármite** conj.

dárdă, *darde*, s.f. || Din pol. *darda* || (Înv.) Suliță scurtă, cu vîrf de oțel, pentru împuns sau pentru aruncat, folosită în evul mediu.

dáre, *dări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a da*. ○ *Cu dare de mînă* = înstărit, bogat. • *D. de seamă* = raport, referat asupra unei activități, asupra unei gestiuni etc. pentru o anumită perioadă; relatare a unor fapte, a unor întîmplări. *D. în judecată* = a chema pe cineva în fața unei instanțe judecătorești, ca pîrît. *D. la lumină* = publicare, tipărire. **2.** (Pop.) Impozit.

dármite conj. v. **dărămite.**

dârnic, -ă, *darnici, -ce,* adj. || Din *dar*[2] || Generos, mărinimos.

darwinísm s.n. || Din fr. *darwinisme* || Concepție evoluționistă elaborată de Ch. R. Darwin, care explică originea și evoluția speciilor de plante și animale prin interacțiunea următorilor factori: variabilitatea, ereditatea, suprapopulația, lupta pentru existență și selecția naturală.

darwiníst, -ă, *darwiniști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *darwiniste* || **1.** Adj. Privitor la darwinism. **2.** S.m. și f. Adept al darwinismului.

dáscăl, *dascăli,* s.m. || Din ngr. *didaskalos* || **1.** Cîntăreț de biserică. **2.** (Pop.) Învățător (la țară); profesor. **3.** (Fig.) Îndrumător într-un anumit domeniu; propagator al unei doctrine.

dat[1]**,** *daturi,* s.n. **1.** Faptul de *a da.* **2.** Realitatea, ca punct de plecare al cunoașterii; fapt din care rezultă sau se deduc altele. **3.** (Pop.) Soartă, destin.

dat[2]**, -ă,** *dați, -te,* **(2) și** *dăți,* adj., s.f. **1.** Adj. Pus la dispoziție, oferit; transmis. ○ Expr. *La un moment dat* = într-un anumit moment, în clipa aceea. *În cazul dat* = în cazul de față, în problema ce e în discuție. *Dat fiind că...* = ținînd seama de... *Dat uitării* = părăsit. **2.** S.f. Fiecare dintre cazurile cînd se produce un fapt; rînd, oară: *data trecută; data viitoare.* ○ *De astă dată* = de rîndul acesta, acum. *Nu o dată* = de multe ori. *Încă o dată* = din nou.

datá, *datez,* vb. I. || Din fr. *dater* || **1.** Tranz. A pune data pe o scrisoare, pe un act etc. ◦ A stabili data unui fapt. **2.** Intranz. A-și avea începutul, a se fi produs, a începe din...

datát, -ă, *datați, -te,* adj. (Despre acte, scrisori) Care poartă dată. ◦ (Despre evenimente) Căruia i s-a stabilit data.

dátă, *date,* s.f. || Din fr. *date* || **1.** Timpul precis cînd s-a produs sau urmează să se producă un eveniment; indicația acestui timp pe un act, pe o scrisoare. **2.** (La pl.) Fapte, elemente care servesc ca punct de plecare în cercetarea unei probleme sau pentru a trage o concluzie, a lua o hotărîre etc. **3.** Fiecare dintre numerele, mărimile, relațiile etc. care servesc pentru rezolvarea unei probleme.

dátină, *datini,* s.f. || Din sl. *dedina* „moștenire" || Tradiție, obicei consacrat; deprindere devenită tradițională și colectivă; uzanță.

dativ s.n. || Din lat. *dativus,* fr. *datif* || Caz al declinării care exprimă, de obicei, destinația acțiunii unui verb, avînd mai ales funcția de complement indirect. ○ *D. etic* = dativul unui pronume care indică pe cel interesat în acțiune.

datór, -oáre, *datori, -oare,* adj. || Lat. *debitor* || **1.** Care are de plătit o datorie (bănească). ○ Expr. *Dator vîndut* = plin de datorii. *A scoate pe cineva dator* = a-i cere cuiva plata unei sume de bani pe care nu o datorează. ◦ Îndatorat față de cineva pentru un ajutor, un serviciu etc. **2.** Obligat (moralicește) să facă un anumit lucru.

datorá, *datorez,* vb. I. || Din *dator* || **1.** Tranz. A avea de plătit cuiva o datorie (bănească). ◦ A avea o obligație (morală) față de cineva. **2.** Refl. A avea drept cauză. || Și: **datorí,** *datoresc,* vb. IV.

datorát, -ă, *datorați, -te,* adj. Care trebuie plătit sau restituit cuiva.

datorí vb. IV. v. **datora.**

datorie, *datorii,* s.f. || Din *dator* || **1.** Sumă de bani sau orice alt bun datorat cuiva. ○ *Pe datorie* = pe credit. ○ Expr. *A se băga* (sau *a se îngloda*) *în datorii* = a face datorii mari, pe care nu le mai poate plăti. **2.** Obligație legală sau morală; îndatorire. ○ *La datorie* = acolo unde te cheamă obligațiile de serviciu. *A fi de datoria cuiva* = a ține de obligația morală a cuiva.

datorít, -ă, *datorîți, -te,* adj. **1.** Cuvenit, meritat. **2.** Provenit din...; (cu valoare de prepoziție, în forma *datorită*) din cauza; mulțumită: *datorită acestui fapt, am rezolvat problema.*

datórnic, -ă, *datornici, -ce,* s.m. și f. || Din *dator* || Persoană care are de plătit o datorie; debitor.

dáună, *daune,* s.f. || Din lat. *damnum* || **1.** Pagubă; prejudiciu (material sau moral). ○ *În dauna cuiva sau a ceva* = în paguba, în detrimentul cuiva sau a ceva. **2.** (La pl.) Despăgubiri.

dava subst. Cuvînt dac însemnînd „așezare", „localitate". Apare ca al doilea element al unor toponime traco-dace formate din cuvinte compuse.

dăbălăzát, -ă, *dăbălăzați, -te,* adj. (Despre urechi, buze) Lăsat în jos, pleoștit. *Avea niște urechi clăpăuge și niște buzoaie groase și dăbălăzate* (Creangă).

dădácă, *dădace,* s.f. || Din ngr. *dada,* tc. *dadı* (influențat de *babacă, neneacă*) || Femeie angajată într-o familie pentru îngrijirea copiilor mici.

dădăceálă, *dădăceli,* s.f. || Din *dădăci* || Faptul de a dădăci; îngrijire exagerată a cuiva.

dădăcí, *dădăcesc,* vb. IV. Tranz. || Din *dădacă* || **1.** A îngriji un copil, în calitate de dădacă. **2.** (Îr.) A îngriji pe cineva ca pe un copil, a-l asista în orice acțiune.

dăinuí, *dăinuiesc,* vb. IV. Intranz. || Din scr. *danovati* || A continua să existe, a persista, a dura. || Pers. 3 *dăinuiește* și *dăinuie.*

dăinuitór, -oáre, *dăinuitori, -oare,* adj. || Din *dăinui.* || Care dăinuiește (mult), trainic, durabil. *Îi va asigura... o mai spornică și mai dăinuitoare izbîndă* (Odobescu).

dălcăúc, *dălcăuci,* s.m. || Din tc. *dalkavuk* || Bătăuș, scandalagiu; haimana.

dăltíță, *dăltițe,* s.f. Diminutiv al lui *daltă;* daltă mică folosită la sculptat, la cizelare a unor lucrări.

dăltuí, *dăltuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *daltă* || A lucra, a fasona un obiect cu dalta.

dăndănáie, *dăndănăi,* s.f. || Din *dandana* || **1.** Tărăboi, tămbălău. **2.** Poznă, boroboață.

dăngăní, pers. 3 *dăngănește,* vb. IV. Intranz. || Din *dang* || (Despre clopote) A suna.

dănțuí, *dănțuiesc,* vb. IV. Intranz. || Din *danț* || (Pop.) A dansa.

dănțuitór, -oáre, *dănțuitori, -oare,* adj. || Din *dănțui* || Dansator.

dărăcí, *dărăcesc*, vb. IV. Tranz. || Din *darac* || A scărmăna sau a pieptăna cu daracul lîna, cînepa, inul; a da la darac.

dărăpănă, pers. 3 *dărăpănă*, vb. I. Refl. || Din lat. **derapinare* || A se ruina, a se năruí.

dărăpănătură, *dărăpănături*, s.f. || Din *dărăpăna* || Construcție ruinată, dărăpănată.

dărîmá, *dărîm*, vb. I. Tranz. și refl. || Cuv. autohton || A (se) prăbuși, a (se) surpa, a (se) ruina; (fig.) a (se) distruge. ◉ Tranz. A demola (o clădire veche).

dărîmătură, *dărîmături*, s.f. || Din *dărîma* || **1.** Clădire, zid etc. dărîmat. ◉ Material căzut dintr-o astfel de clădire. **2.** Epitet depreciativ dat unui animal sau unui om slăbănog.

dărnicie, *dărnicii*, s.f. || Din *darnic* || Însușirea de a fi darnic, generozitate, mărinimie. ◉ (Fig.) Abundență, belșug; rodnicie, fertilitate.

dăruí, *dăruiesc*, vb. IV. || Din el. *darovati* || **1.** Tranz. A da un lucru în dar, a face un dar. ◉ A da, a acorda. **2.** Refl. A se dedica, a se consacra (unui scop, unei idei).

dăruíre, *dăruiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) dărui*. ◉ (Fig.) Devotament, abnegație, sacrificiu.

dăscălésc, -eáscă, *dăscălești*, adj. || Din *dascăl* || Caracteristic dascălilor, al dascălilor.

dăscălí, *dăscălesc*, vb. IV. Tranz. || Din *dascăl* || **1.** A învăța, a povățui. **2.** A cicăli, a bate capul cuiva.

dăscălíme s.f. || Din *dascăl* || Tagma dascălilor; mulțime de dascăli.

dăscălíță, *dăscălițe*, s.f. || Din *dascăl* || (Pop.) Învățătoare (la țară). ◉ Soție de dascăl.

dătătór, -oáre, *dătători, -oare*, adj. || Din *da*[2] || Care dă, care oferă (ceva).

dăunà, *dăunez*, vb. I. Intranz. || Din *daună* || A pricinui (cuiva) o pagubă, o primejdie.

dăunătór, -oáre, *dăunători, -oare*, adj. || Din *dăuna* || Care dăunează, care aduce pagube. ◉ (Substantivat, m.) Organism animal sau vegetal care atacă plante ori animale, producînd pagube.

dăúnăzi adv. v. **deunăzi.**

de[1] conj. **1.** (Exprimă raporturi de subordonare) În caz că, dacă. *Oiță birsană, De ești năzdrăvană... Să-i spui lui Vrîncean* (Pop.). ◉ Cu toate că, deși. ◉ Pentru că. *De-abia umbli, de slabă ce ești* (Alecsandri). **2.** (Exprimă raporturi de coordonare) Și; ori... ori: *de lucram, de nu lucram, la fel se purta cu mine.*

de[2] interj. Introduce afirmații și replici, exprimînd șovăială, nepăsare, nesiguranță: *de! n-am ce-ți face; apoi de!*

de[3] prep. || Lat. *de* || **1.** Introduce atribute: *sală de spectacol; un tablou de Grigorescu; fel de fel;* (în nume topice) *Vințu de Jos.* ○ *De zi cu zi* = zilnic. **2.** Introduce un nume predicativ: *el e de vină.* **3.** Introduce complemente: *plecă de acasă; o ia de bună; vai de capul lui.* ○ (Construcții cu funcțiune de complement circumstanțial) *Zi de zi; an de an; fir de fir; am colindat oraș de oraș.* ○ (Construcții folosite ca termen de comparație) *Mai presus de toate.* **4.** În construcții cu funcție de subiect: *e ușor de spus.* **5.** În construcții cu numerale ordinale sau cardinale: *douăzeci de lei; cel de-al doilea.* **6.** Ca element de compunere (în cuvinte care se scriu împreună sau care formează locuțiuni): *deoarece, de cînd, de aceea, de-abia.*

deadweight [Pr.: dédueit] s.n. || Cuv. engl. || Capacitatea maximă de încărcare a unei nave comerciale, reprezentînd rezervele de combustibil, de ulei și de apă, proviziile și încărcătura utilă, inclusiv echipajul și pasagerii cu bagajele lor.

deal, *dealuri*, s.n. || Din sl. *delŭ* || Ridicătură a scoarței pămîntului, avînd înălțimea între 200 și 800 m, dominînd văile învecinate. ○ *La deal* = în sus, în sensul urcușului. ○ Expr. (Fam.) *Greu la deal și greu la vale*, se spune în legătură cu o situație sau cu o acțiune grea. *Ce mai la deal, la vale* = **a)** la ce să mai lungim vorba; **b)** să spunem lucrurilor pe nume. *Deal cu deal se întîlnește, dar om cu om*, se spune cu ocazia unei întîlniri neașteptate.

deáltfel adv. || *De*[3] + *alt* + *fel* || În altă ordine de idei.

deasúpra adv. || *De* + *asupra* || Peste ceva; în partea de sus. ○ *Pe deasupra* = **a)** peste ceva; **b)** în plus față de ceva; **c)** fără a intra în amănunte, în mod superficial.

debandádă s.f. || Din fr. *débandade* (< *bande* „trupă") || Dezordine, neorînduială; zăpăceală.

debará, *debarale*, s.f. || Din fr. *débarras* || Încăpere accesorie într-o locuință, care servește pentru depozitarea unor obiecte (folosite mai rar).

debarasá, *debarasez*, vb. I. Refl. || Din fr. *débarrasser* || A se descotorosi, a se scăpa de cineva sau de ceva.

debarcá, *debárc*, vb. I. || Din fr. *débarquer* || **1.** Intranz. A coborî pe uscat, de pe o navă; *p. ext.* a coborî din tren sau din alt vehicul. **2.** Tranz. (Fam.) A înlătura pe cineva dintr-un post de conducere.

debarcadér, *debarcadere*, s.n. || Din fr. *débarcadère* || Loc amenajat pe malul unei ape sau pe o porțiune de chei dintr-un port, pentru îmbarcarea și debarcarea călătorilor sau materialelor.

debarcáre, *debarcări*, s.f. Acțiunea de *a debarca*. ○ *Navă de d.* = navă cu prora plată și dreaptă, care permite apropierea maximă de uscat, în vederea debarcării de trupe și de materiale.

debavurá, *debavurez*, vb. I. Tranz. || Din *des-*[1] + *bavură* || A îndepărta bavura de pe piesele matrițate, turnate, laminate etc.

debil, -ă, *debili, -e*, adj. || Din fr. *débile*, lat. *debilis* || Firav, plăpînd, lipsit de rezistență la eforturi fizice și la boli. ○ (Substantivat) *D. mintal* = persoană care suferă de debilitate mintală.

debilitá, *debilitez*, vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *débiliter*, lat. *debilitare* || A deveni (sau a face să devină) debil.

debilitáte s.f. || Din fr. *débilité*, lat. *debilitas, -atis* || Stare de slăbiciune a organismului, sănătate șubredă. ○ *Debilitate mintală* = stare de înapoiere mintală, în care individul nu poate depăși însușirea cunoștințelor corespunzătoare primelor patru clase elementare.

débit[1], *debite*, s.n. || Din fr. *débit*, lat. *debitum* || **1.** (Astăzi rar) Tutungerie. **2.** Cantitatea de fluid sau de material mărunt care trece, în unitatea de timp, prin secțiunea unei conducte, a unui canal etc. • (Fiziol.) *D. cardiac* = cantitatea de sînge expulzată de ventriculul stîng în aortă la fiecare contracție a inimii. **3.** (Fig.) Vorbire rapidă; șuvoi de vorbe.

débit[2], *debite*, s.n. || Din fr. *débit*, lat. *debitum* „datorie" || Datoria unei persoane fizice sau juridice creditate. • Coloană în partea stîngă a unui cont, în care se înscriu sporurile de activ sau, respectiv, reducerile de pasiv; *p. restr.* sumă înscrisă în această coloană.

debitá[1], *debitez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *débiter* || **1.** A furniza o cantitate de fluid, de material pulverulent, de energie etc. **2.** (Fig.) A da drumul la un șir neîntrerupt de vorbe (neinteresante, plictisitoare). **3.** A tăia un material în bucăți de forme și dimensiuni adecvate folosirii sau prelucrării ulterioare.

debitá[2], *debitez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *débiter* || A înscrie o sumă în debitul[2] unui cont.

debitmétru, *debitmetre*, s.n. || Din fr. *débitmètre;* fr. *débit* + gr. *metron* „măsură" || Instrument pentru măsurarea debitului unui fluid care curge printr-o conductă.

debitór, -oáre, *debitori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *débiteur*, lat. *debitor* || **1.** Adj. (Despre sume de bani) Care se înscrie în debit[2]; datorat. **2.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care datorează sume de bani sau mărfuri.

debléu, *debleuri*, s.n. || Din fr. *déblai* || Săpătură deschisă făcută sub nivelul terenului, pentru executarea platformei unei căi de comunicație, construirea unui canal etc.

deblocá, *deblochez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *débloquer* || **1.** A înlătura obstacolele care închid o cale de comunicație, spre a o reda circulației. **2.** A repune în stare de funcționare o mașină sau un aparat blocat. **3.** A scoate de sub blocare bani sau valori bănești.

deborá, pers. 3 *debordează*, vb. I. Intranz. || Din fr. *déborder* (< *bord*) || **1.** Intranz. (Despre ape curgătoare) A ieși din albie, a se revărsa; (despre lichidul dintr-un vas) a da pe din afară; (despre vase) a nu mai cuprinde conținutul, a lăsa să curgă pe dinafară. **2.** Intranz. și tranz. A vomita, a vărsa.

debreiá, *debreiez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *débrayer* || A desface legătura dintre două mecanisme cuplate printr-un ambreiaj.

deburáre s.f. || După fr. *débourrage* || (Ind. text.) Operație de curățire a cardelor de impuritățile și fibrele scurte rămase în urma cardării.

debusoláre s.f. || De la *busolă* || Dezorientare, zăpăcire.

debușéu, *debușeuri*, s.n. || Din fr. *débouché* || Piață (*p. ext.* regiune, țară) în care mărfurile se pot desface ușor și pe scară mare.

debút, *debuturi*, s.n. || Din fr. *début* || Început; primii pași pe care îi face cineva într-o profesiune (în special artistică sau literară); operă, lucrare cu care se face acest început.

debutá, *debutez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *débuter* || A-și face debutul (ca artist, ca scriitor etc.).

debutánt, -ă, *debutanți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *débutant* || Persoană începătoare într-o carieră (artistică). • *P. ext.* Persoană lipsită de experiență; începător.

deca- || Din ngr. *deka* || Element de compunere care înseamnă „zece" și servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

decádă, *decade*, s.f. || Din fr. *décade*, lat. *decas, -adis* „grup de zece" || **1.** Perioadă de zece zile consecutive (dedicată unei activități speciale sau unui eveniment deosebit). **2.** Deceniu.

decadént, -ă, *decadenți, -te*, adj. || Din fr. *décadent* || **1.** Care se află în decadență, în declin. **2.** Care este propriu decadentismului.

decadentísm s.n. || Din fr. *décadentisme* || Nume dat inițial grupării literare simboliste apărută în Franța spre sfîrșitul secolului 19 și răspîndit apoi și în literatura altor țări.

decadénță, *decadențe*, s.f. || Din fr. *décadence*, lat. *decadentia* (< *cadere* „a cădea") || Regres, declin. • Decădere morală; depravare.

decaédru, *decaedre*, s.n. || Din fr. *décaèdre* || Poliedru cu zece fețe.

decafeinizá, *decafeinizez*, vb. I. Tranz. || După fr. *décaféiner* || A extrage cafeina din boabele verzi de cafea, în vederea obținerii cafeinei sau a cafelei dietetice.

decagón, *decagoane*, s.n. || Din fr. *décagone; deca-* + gr. *gonia* „unghi" || Poligon cu zece laturi.

decagonál, -ă, *decagonali, -e*, adj. || Din fr. *décagonal* || În formă de decagon.

decalá, *decalez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *décaler* || A (se) distanța în spațiu sau în timp, a (se) produce un decalaj. • Tranz. A distanța două sau mai multe sisteme tehnice, în vederea asigurării condițiilor optime de funcționare.

decalái, *decalaje*, s.n. || Din fr. *décalage* || Distanțare în spațiu sau în timp; (fig.) nepotrivire între situații, fapte, concepții etc.

decalcifiá, *decalcifiez*, vb. I. Refl. || Din fr. *décalcifier* || (Despre organisme) A pierde calciul din țesutul osos și din dinți. || Și: **decalcificá** vb. I.

decalcificá vb. I. v. **decalcifia.**

decalcificáre s.f. v. **decalcifiere.**

decalcifiére, *decalcifieri*, s.f. Acțiunea de *a (se) decalcifia;* demineralizare a țesutului osos și a dinților. || Și: **decalcificáre** s.f.

decalibrá, pers. 3 *decalibrează*, vb. I. Refl. || Din *des*[1]- + *calibru* || (Despre țeava armelor de foc) A-și deforma calibrul, a se lărgi prin uzură.

decalítru, *decalitri*, s.m. || Din fr. *décalitre; deca-* + fr. *litre* „litru" || Unitate de măsură pentru capacități, egală cu zece litri.

decalóg s.n. || Din fr. *decalogue*, lat. *decalogus;* gr. *dekalogos* (< *deka* „zece" + *logos* „vorbă") || Serie de zece porunci (religioase și etice) cuprinse în Vechiul Testament.

decamétru, *decametri*, s.m. || Din fr. *décamètre* || Unitate de măsură pentru lungimi, egală cu zece metri. • Panglică sau lanț cu lungimea de zece metri, care servește la măsurări de teren.

decán, -ă, *decani, -e,* s.m. și f. || Din lat. *decanus,* germ. *Dekan* || **1.** Membru al corpului profesoral universitar însărcinat cu conducerea unei facultăți. **2.** Titlu dat persoanei celei mai în vîrstă sau cu vechimea cea mai mare în anumite corpuri constituite.

decanát, *decanate,* s.n. || Din fr. *décanat,* lat. *decanatus,* germ. *Dekanat* || Demnitatea de decan; birourile unde lucrează decanul (și personalul ajutător).

decantá, *decantez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *décanter* || A limpezi un lichid prin separarea particulelor solide pe care le conține, scurgînd lichidul după sedimentarea particulelor.

decantór, *decantoare,* s.n. || Din fr. *décanteur* || Aparat pentru separarea, prin depunere, a unei suspensii.

decapá, *decapez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *décaper* (< *cape* „capă, manta") || **1.** A curăța suprafețele unor piese de metal, în vederea unor operații ulterioare. **2.** A săpa și a îndepărta un strat de pămînt de la suprafața unui teren.

decapitá, *decapitez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *décapiter,* lat. *decapitare* (< *caput, -itis* „cap") || A executa un condamnat prin tăierea capului; a tăia capul, a ucide.

decapód, *decapode,* s.n. || Din fr. *décapode; deca-* + gr. *pous, podos* „picior" || (La pl.) Ordin de crustacee cu zece picioare; (și la sg.) crustaceu din acest ordin (ex. crabul, racul). • Ordin de cefalopode care au zece tentacule și un rudiment de cochilie; (și la sg.) animal din acest ordin (ex. sepia).

decapotábil, -ă, *decapotabili, -e,* adj. || Din fr. *décapotable* || (Despre autovehicule) A cărui capotă poate fi strînsă sau ridicată după necesitate.

decár, *decari,* s.m. || *Deca-* + *ar* || Unitate de măsură pentru suprafețe de teren, egală cu zece ari.

decarburá, *decarburez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *décarburer* || A efectua operația de decarburare.

decarburáre, *decarburări,* s.f. Acțiunea de *a decarbura;* operația de reducere a conținutului de carbon din topitura metalică la elaborarea oțelului. • Micșorare a conținutului de carbon din stratul superficial al pieselor de oțel încălzite în cuptoare pentru tratamente termice.

decasilláb, -ă, *decasilabi, -e,* adj., s.m. || Din fr. *décasyllabe* || (Vers) compus din zece silabe despărțite de cezură în două grupe după silaba a patra sau a cincea.

decasilábic, -ă, *decasilabici, -ce,* adj. || Din fr. *décasyllabique* || (Despre versuri) Alcătuit din zece silabe.

decastér, *decasteri,* s.m. || Din fr. *décastère* || Unitate de măsură folosită pentru cubajul lemnelor, egală cu zece steri.

decatloán, *decatloane,* s.n. || Din fr. *décathlon; deca-* + gr. *athlon* „luptă" || Probă sportivă combinată, alcătuită din zece probe atletice care se dispută în două zile consecutive.

decatrón, *decatroane,* s.n. || Din fr. *décatron; deca-* + fr. *[elec]tron* || Tub cu descărcări electrice în gaze, cu catod rece, utilizat în tehnica calculatoarelor electronice, în tehnica nucleară etc.

decavá, *decavez,* vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *décaver* || (Fam.) A pierde sau a face să piardă toți banii, a (se) ruina (la jocurile de noroc).

decădeá, *decád,* vb. II. Intranz. || *De*[3] + *cădea* || A ajunge într-o stare (materială, socială sau morală) mai rea; a fi în declin, a regresa.

decădére, *decăderi,* s.f. Faptul de *a decădea.* ○ *D. din drepturi* = pierdere a unor drepturi prin neexercitarea lor în termenul prevăzut; lipsire a unei persoane de unele dintre drepturile sale civile sau politice ca urmare a săvîrșirii anumitor infracțiuni.

decăzút, -ă, *decăzuți, -te,* adj. Aflat în stare de decădere; depravat, declasat.

decedá vb. I. Intranz. || Din fr. *décéder.* lat. *decedere* || (Despre oameni, mai ales la perfectul compus pers. 3) A înceta din viață, a muri.

decedát, -ă, *decedați, -te,* adj. (Despre oameni) Mort, răposat.

decelá, *decelez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *déceler* || (Fiz.) A pune în evidență existența unei substanțe aflate în cantitate foarte mică sau a unui fenomen foarte puțin intens.

decelerație, *decelerații,* s.f. || Din fr. *décélération;* cf. lat. *celer* „iute" || Scădere a vitezei unui mobil, raportată la unitatea de timp; accelerație negativă.

decémbrie s.m. invar. || Din lat. *december, -bris* (< *decem* „zece", în calendarul roman fiind a zecea lună a anului) || A douăsprezecea lună a anului; are 31 de zile; (pop.) indrea.

decembríst, -ă, *decembriști, -ste,* s.m. și f. || Din *decembrie* (după rus. *dekabrist)* || Nume dat revoluționarilor ruși de origine nobiliară care au organizat, la Petersburg, răscoala armată din decembrie 1825 împotriva absolutismului țarist.

decemvír, *decemviri,* s.m. || Din lat. *decemvir,* fr. *décemvir* || Fiecare dintre cei zece magistrați romani care în anii 451—450 î.e.n. au întocmit codul de legi cunoscut sub numele de „cele 12 table".

decenál, -ă, *decenali, -e,* adj. || Din fr. *décennal,* lat. *decennalis* || Care durează zece ani. ◦ Care are loc din zece în zece ani.

decéniu, *decenii,* s.m. || Din lat. *decennium,* it. *decennio* || Perioadă de zece ani.

decént, -ă, *decenți, -te,* adj. || Din fr. *décent,* lat. *decens, -ntis* || Care este așa cum cere bună-cuviință; cuviincios; pudic.

decénță s.f. || Din fr. *décence,* lat. *decentia* (< *decere* „a conveni", „a se cuveni") || Respectare a bunelor moravuri; bună-cuviință; pudoare.

decépție, *decepții,* s.f. || Din fr. *déception,* lat. *deceptio, -onis* || Înșelare a speranțelor cuiva; deziluzie, dezamăgire.

decepționá, *decepționez,* vb. I. Tranz. || Din *decepție* || A cauza cuiva o decepție, a dezamăgi.

decernă, *decérn* și *decernez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *décerner,* lat. *decernare* „a decide, a decreta" || A acorda, a conferi un premiu, o decorație.

decés, *decese,* s.n. || Din fr. *décès,* lat. *decessus* (< *decedere* „a muri") || Încetarea din viață a unei persoane; moarte.

deci- || Din fr. *déci-* || Element de compunere care intră în denumirea submultiplilor unităților

de măsură pentru a exprima a zecea parte din întreg.

deci[2] conj. || *De*[3] + *aci* || Prin urmare, în consecință.

decibél, *decibeli*, s.m. || Din fr. *décibel* || Unitate de măsură a intensității sunetului, egală cu a zecea parte dintr-un bel.

decíde, *decid*, vb. III. || Din fr. *décider*, lat. *decidere* (< *caedere* „a tăia") || **1.** Intranz. și refl. A lua o hotărîre (alegînd între mai multe posibilități). • A hotărî în mod definitiv. **2.** Tranz. A convinge, a îndupleca pe cineva să facă un lucru.

decigrám, *decigrame*, s.n. || Din fr. *décigramme* || Unitate de măsură pentru masă, egală cu a zecea parte dintr-un gram.

decilítru, *decilitri*, s.m. || Din fr. *décilitre* || Unitate de măsură pentru capacități, egală cu a zecea parte dintr-un litru.

decimá, *decimez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *décimer*, lat. *decimare* (< *decem* „zece") || **1.** (În Roma antică și în evul mediu) A pedepsi o unitate militară, executînd pe fiecare al zecelea soldat. **2.** (Despre războaie, epidemii) A ucide, a omorî oameni în număr foarte mare.

decimál, -ă, *decimali, -e*, adj., s.n. || Din fr. *décimal* || **1.** Adj. (Rar) Zecimal. **2.** S.n. Basculă în care echilibrarea greutății corpurilor de măsurat se face cu greutăți-etalon de zece ori mai mici.

decimáre, *decimări*, s.f. Acțiunea de *a decima;* ucidere în masă.

decimétru, (1) *decimetri*, s.m., (2) *decimetre*, s.n. || Din fr. *décimètre* || **1.** S.m. Unitate de măsură pentru lungimi, egală cu a zecea parte dintr-un metru. **2.** S.n. Riglă gradată cu lungimea de zece centimetri.

decíndea adv. (Înv. și pop.) Dincolo, de partea cealaltă. *Trecuse de la Bechet Dunărea spre... a lua comanda noilor poziții, cîștigate de oștile românești ce operau decindea* (Odobescu).

decís, -ă, *decîși, -se*, adj. || Din *decide* || Ferm (în principii, în convingeri), hotărît, neșovăielnic.

decisív, -ă, *decisivi, -e*, adj. || Din fr. *décisif*, lat. *decisivus* || Care determină luarea unei hotărîri definitive, care decide; hotărîtor.

decízie, *decizii*, s.f. || Din fr. *décision*, lat. *decisio* || Hotărîre luată sau soluție adoptată de cineva. • Hotărîre obligatorie și normativă luată de o autoritate, reprezentînd un atribut principal al actului de conducere.

decît adv., conj. || *De*[3] + *cît* || **1.** Adv. Numai: *nu rămîne decît puțin.* ○ *N-ai decît* = fă ce vrei. **2.** Adv. În comparații de inegalitate: *e mai mare decît el.* **3.** Conj. Introduce o propoziție modală: *mai mult strică decît drege.* • Introduce o propoziție circumstanțială de excepție: *Nu vreau decît să-l văd.*

declamá, *declám*, vb. I. Tranz. || Din fr. *déclamer*, lat. *declamare* (< *clamer* „a striga") || A rosti un text literar (mai ales versuri) cu voce tare, cu ton și cu gesturi adecvate; a recita.

declamatór, -oáre, *declamatori, -oare*, adj. || Din fr. *déclamatoire* || (Despre stil, ton) Pompos, bombastic, emfatic.

declamáție, *declamații*, s.f. || Din fr. *déclamation*, lat. *declamatio* || **1.** Arta de a declama. **2.** Vorbire cu un ton teatral, emfatic.

declanșá, *declanșez*, vb. I. || Din fr. *déclencher* || **1.** Tranz. și refl. A (se) dezlănțui, a (se) stîrni. **2.** Tranz. A provoca suprimarea rapidă a unei zăvorîri, a unei piedici, în vederea punerii în mișcare a unui mecanism.

declanșatór, *declanșatoare*, s.n. || Din *declanșa* || Dispozitiv care, acționat mecanic sau manual, provoacă suprimarea unei zăvorîri și declanșarea unui mecanism. || Și: **declanșór** s.n.

declanșór s.n. v. **declanșator.**

declará, *declár*, vb. I. || Din fr. *déclarer*, lat. *declarare* || **1.** Tranz. A anunța ceva prin grai sau prin scris; a afirma deschis. **2.** Refl. A recunoaște despre sine că..., a se recunoaște drept...: *mă declar învins.* • Tranz. A considera pe cineva drept...: *a fost declarat vinovat.* **3.** Tranz. A face o comunicare cu caracter oficial în fața unei autorități. • A mărturisi cuiva un sentiment intim. **4.** Refl. A lua atitudine, a se pronunța pentru sau contra (cuiva sau a ceva). **5.** Tranz. *A declara război* = a anunța în mod oficial începerea unui război. (Jur.) *A declara apel* = a face apel.

declaratív, -ă, *declarativi, -e*, adj. || Din fr. *déclaratif* || Care conține o declarație. ○ *Ton d.* = ton ferm, categoric, sentențios.

declarație, *declarații*, s.f. || Din fr. *déclaration*, lat. *declaratio* || **1.** Afirmare deschisă a unui punct de vedere, a unui sentiment, a unor convingeri; ceea ce afirmă cineva cu un anumit prilej. **2.** Relatare făcută (în scris) unei autorități de către o persoană; (jur.) depoziție a unui martor. **3.** Denumire dată unor documente politice sau juridice internaționale prin care două sau mai multe state își definesc poziția față de anumite probleme de interes comun. • Act al unui partid, guvern sau stat prin care se proclamă unele principii fundamentale. **4.** *D. de război* = încunoștințare prealabilă făcută de un stat către alt stat despre începerea războiului împotriva acestuia.

declasá, *declasez*, vb. I. Refl. || Din fr. *déclasser* || A decădea, a se degrada din punct de vedere moral sau social.

declasát, -ă, *declasați, -te*, adj. Om decăzut din punct de vedere moral și social.

declíc, *declicuri*, s.n. || Din fr. *déclic* || Dispozitiv care servește la eliberarea unei piese imobilizate în raport cu alta. Servește, de exemplu, la mecanismele de distribuție.

declín, *declinuri*, s.n. || Din fr. *déclin* (< *décliner* „a abate, a devia" || **1.** Coborîrea unui astru pe bolta cerească spre apus; asfințire. **2.** (Fig.) Decădere a unei civilizații, a unui popor, a unei persoane. • *D. economic* = perioadă de trecere de la avînt și prosperitate la reducerea continuă a producției și comerțului.

declină, *declín*, vb. I. Tranz. || Din fr. *décliner* || **1.** A trece un substantiv, adjectiv, pronume, numeral sau articol prin toate cazurile gramaticale. **2.** A refuza să-ți asumi o sarcină, o răspundere.

declinâre, *declinări*, s.f. Acțiunea de *a declina.* **1.** Trecerea unui substantiv, adjectiv, pronume, numeral sau articol prin toate cazurile gramaticale, la singular și la plural. • Clasă de substantive sau adjective cu aceleași forme de flexiune, la diferitele cazuri gramaticale. **2.** *D. de competență* = trimiterea unei cauze de către o instanță de judecată, cînd constată că nu este competentă să o judece, altei instanțe, considerată competentă.

declinâție, *declinații*, s.f. || Din lat. *declinatio, -onis*, cf. fr. *déclinaison* || Una dintre coordonatele astronomice, ecuatoriale sau orare, exprimată prin unghiul dintre direcția către un astru și planul ecuatorial. ○ *D. magnetică* = unghiul format într-un anumit loc de meridianul magnetic cu meridianul geografic, întrucît polii magnetici nu corespund cu cei geografici.

declinométru, *declinometre*, s.n. || Din fr. *déclinomètre* || Instrument pentru măsurarea declinației magnetice.

declivitâte, *declivități*, s.f. || Din fr. *déclivité*, lat. *declivitas, -atis* „pantă, povîrniș" || **1.** (Geogr.) Înclinare a unei suprafețe de teren față de planul orizontal. **2.** Înclinare față de orizontală a axei unui traseu de cale ferată sau de șosea.

decóct, *decocturi*, s.n. || Din germ. *Dekokt* || Soluție rezultată din fierberea unor plante în vederea extragerii principiilor active din acestea.

decodá, *decodez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *décoder* (< *code* „cod") || A descifra un cod sau un mesaj transmis pe baza unui cod; a interpreta un cod.

decodáj, *decodaje*, s.n. || Din fr. *décodage* || Faptul de a decoda. • Transformare a datelor codate (ex. a semnalelor în telecomunicații) în caractere care pot fi citite (în semnale inițiale).

decolá, *decolez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *décoller* (< *coller* „a lipi") || (Despre aparate de zbor) A se desprinde de pe pămînt sau de pe apă și a-și lua zborul.

decolonizá, *decolonizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *décoloniser* || A înlătura regimul colonial.

decolonizâre, s.f. Acțiunea de *a decoloniza;* proces de înlăturare a sistemului colonial și de obținere a independenței de către fostele colonii.

decolorá, *decolorez*, vb. I. || Din fr. *décolorer*, lat. *decolorare* || **1.** Tranz. A înlătura (parțial) culoarea de pe o țesătură, de pe un tablou etc. **2.** Refl. (Despre țesături) A-și pierde culoarea (la soare, la spălat etc.), a căpăta o culoare mai ștearsă.

decolorânt, -ă, *decoloranți, -te*, adj., s.m. || Din fr. *décolorant* || **1.** Adj. Care decolorează. **2.** S.m. Material sau substanță care servește pentru a decolora.

decolorât, -ă, *decolorați, -te*, adj. Care și-a pierdut (total sau parțial) culoarea; care are o culoare ștearsă; (fig.) palid, ofilit.

decoltá, *decoltez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *décolleter* „a descoperi lăsînd să se vadă gîtul" || A răscroi (mult) un veșmînt (o rochie) în jurul gîtului, adîncind uneori tăietura în față, în spate sau pe umeri.

decoltât, -ă, *decoltați, -te*, adj. **1.** (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Cu decolteu (mare); (despre persoane) îmbrăcat cu haine care au decolteu. **2.** (Fam.) Indecent, necuviincios.

decoltéu, *decolteuri*, s.n. || Din fr. *décolleté* || **1.** Răscroială de diferite forme făcută în jurul gîtului la o haină femeiască. **2.** Parte a corpului care apare descoperită din răscroiala unei haine.

decompensá, *decompensez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *décompenser* || A face să-și modifice (sau a-și modifica) starea de echilibru funcțional; a-și pierde capacitatea la eforturi mecanice, biochimice etc.

decompensâre, *decompensări*, s.f. Acțiunea de *a (se) decompensa;* epuizare sau depășire a resurselor funcționale ale unui organ.

decompresiúne, *decompresiuni*, s.f. || Din fr. *décompression* || **1.** Reducere a presiunii din cilindrul unei mașini sau dintr-un recipient. **2.** Micșorare treptată a presiunii exercitate asupra unui scafandru sau asupra unui echipaj submarin scufundat la ieșirea lor la suprafață pentru a evita embolia gazoasă.

decomprimá, *decomprim*, vb. I. Tranz. || Din fr. *décomprimer* || A reduce (lent) o suprapresiune; a face o decompresiune.

deconcertá, *deconcertez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *déconcerter* || (Livr.) A face pe cineva să-și piardă siguranța de sine; a dezorienta, a zăpăci.

deconectá, *deconectez*, vb. I. || Din fr. *déconnecter* || **1.** Tranz. A desface legătura stabilită între o mașină sau un aparat electric și un circuit sau o rețea electrică. **2.** Refl. A se relaxa, a se calma, a se destinde.

decongelá, *decongelez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *décongeler* || A readuce un corp congelat în starea lui inițială.

decongelâre, *decongelări*, s.f. Acțiunea de *a decongela;* operație sau proces prin care se restabilesc proprietățile inițiale ale produselor alimentare conservate prin congelare, pentru a putea fi consumate.

deconspirá, *deconspir*, vb. I. Tranz. A descoperi, a da pe față o conspirație; a dezvălui un secret.

decónt, *deconturi*, s.n. || Din fr. *décompte* (< *compte* „cont") || Decontare; document cu ajutorul căruia se justifică o cheltuială.

decontá, *decontez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *décompter* || A justifica, pe bază de acte, întrebuințarea unei sume primite.

decontaminá, *decontaminez*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *contamina* || A elimina radioactivitatea nocivă prin îndepărtarea (spălarea, filtrarea etc.) materialelor radioactive (pulberi, picături) aflate pe obiecte, în încăperi etc.

decontâre, *decontări*, s.f. Acțiunea de *a deconta;* operație contabilă prin care se justifică folosirea unei sume de bani primite.

decór, *decoruri*, s.n. || Din fr. *décor*, lat. *decus, -oris* „ornament" || **1.** Totalitatea obiectelor folosite pentru a crea cadrul necesar desfășurării unui spectacol, pe scenă sau în film. • (Fig.) Cadru, ambianță în care se petrece o acțiune.

2. Ornament, podoabă care servește pentru a decora ceva; ornamentația unei clădiri, a unui interior etc.

decorá, *decorez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *décorer*, lat. *decorare* || **1.** A împodobi o clădire sau o cameră cu ornamente, zugrăveli etc. **2.** A acorda cuiva o decorație.

decorativ, -ă, *decorativi, -e*, adj. || Din fr. *décoratif* || Care decorează, care servește la decorare. • Care produce efecte ornamentale de suprafață, superficiale. • *Artă decorativă* = arta de a decora **(1)** interiorul și exteriorul unei case, mobilierul, obiectele de uz curent etc.

decorátor, -oáre, *decoratori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *décorateur* || Persoană care se ocupă cu decorarea clădirilor, a vitrinelor etc.; persoană care face decoruri pentru teatru, pentru filme etc.

decorație, *decorații*, s.f. || Din fr. *décoration*, lat. *decoratio, -onis* || **1.** Distincție (ordin, medalie) conferită unei persoane sau unui colectiv pentru o faptă eroică, pentru merite deosebite în muncă etc. **2.** Ornamentație.

decorticá, *decortichez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *décortiquer*, lat. *decorticare* (< *cortex* „scoarță) || A curăța de coajă unele semințe în vederea consumului sau a prelucrării ulterioare.

decovíl, *decovile*, s.n. || Din fr. *décauville*, de la n. pr. *Décauville*, inginer francez || **1.** Cale ferată îngustă, provizorie, folosită la exploatări locale temporare, pe șantiere, în balastiere, în fabrici etc. **2.** (Impropriu) Cale ferată îngustă stabilă.

decozínă s.f. || Din fr. *décozine* || (Farm.) Alcaloid extras din planta nemțișor, cu acțiune de scădere a tensiunii arteriale și de rărire a ritmului cardiac.

decrepít, -ă, *decrepiți, -te*, adj. || Din fr. *décrépit*, lat. *decrepitus* || (Livr.) Atins de decrepitudine; ramolit.

decrepitúdine s.f. || Din fr. *décrépitude* || Stare de bătrînețe înaintată caracterizată prin slăbiciune excesivă; ramolire. • (Fig.) Decădere extremă.

decrescéndo adv. || Cuv. it. || (Muz.) Descrescînd, scăzînd treptat în intensitate (în executarea unei lucrări muzicale).

decrét, *decrete*, s.n. || Din fr. *décret*, lat. *decretum* „decizie, sentință" || Act emis de Consiliul de Stat sau de președintele țării, prin care se reglementează situații generale (decret cu putere de lege) sau situații individuale concrete (ex. numirea sau revocarea unui ministru, a unui ambasador etc.).

decretá, *decretez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *décréter* || A da un decret, a hotărî prin decret. • (Fig.) A declara ceva pe un ton emfatic, sentențios, a emite o părere categorică.

decroșá, *decroșez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *décrocher* || A desprinde ceva care a fost agățat sau prins. • Refl. (Despre strate geologice) A se deplasa în plan orizontal de-a lungul unei fracturi.

decupá, *decupez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *découper* || A tăia o stofă, o hîrtie etc., potrivit unui anumit contur sau model; a tăia o parte dintr-un întreg.

decupáj, *decupaje*, s.n. || Din fr. *découpage* || **1.** Acțiunea de a decupa. **2.** (Cinemat.) Operație care constă în împărțirea unui scenariu într-un anumit număr de scene, conform indicațiilor tehnice respective. **3.** Scenariu regizoral.

decupát, -ă, *decupați, -te*, adj. Tăiat dintr-un întreg, dintr-un tot; *pantofi decupați* = pantofi care lasă călcîiul descoperit.

decuplá, *decuplez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *découpler* || (Tehn.) A desface elementele unui cuplaj **(1)**, ale unui sistem tehnic. • A deconecta.

decúrge, pers. 3 *decúrge*, vb. III. Intranz. || *De*^{3} + *curge* (după *découler*) || **1.** A se desfășura, a se petrece. **2.** A-și avea originea în..., a rezulta din...

decúrie, *decurii*, s.f. || Din lat. *decuria* || **1.** Subdiviziune în armata romană, formată din zece soldați. **2.** Colegiu de mici funcționari în Roma și în municipiile romane.

decurión, *decurioni*, s.m. || Din lat. *decurio, -onis* || **1.** Comandant al unei decurii **(1)**. **2.** Membru al consiliilor municipiilor și coloniilor din Imperiul Roman.

decúrs s.n. || Din *decurge* || *În decurs de...* (sau *în decursul a...*) = în timp de..., în cursul desfășurării..., pe durata...

decuscutá, *decuscút*, vb. I. Tranz. || Din fr. *décuscuter* (< *cuscute* „cuscută, torțel") || A separa semințele de cuscută aflate în amestec cu semințe de lucernă, trifoi, in, cînepă.

decuváj, *decuvaje*, s.n. || Din fr. *décuvage* (< *cuve* „vas", „tocitoare") || Tragere a vinului, după fermentare, din tocitoare în vasele în care urmează să fie păstrat.

dedá, *dedáu*, vb. I. Refl. || Din lat. *dedere* (după *da*^{2}) || A se deprinde cu ceva, a se acomoda, a se obișnui. • A se obișnui cu faptele rele, a se nărăvi.

dedesúbt, (2) *dedesubturi*, adv., s.n. || *De*^{3} + *de*^{3} + *subt* || **1.** Adv. Sub ceva, în partea de jos; (adjectival) de jos: *încăperea de dedesubt*. **2.** S.n. Partea cea mai de jos, cea mai adîncă; (fig.) partea ascunsă, tăinuită.

dedesúbtul prep. || *De*^{3} + *de*^{3} + *subt* || (Urmat de un genitiv) Sub: *trece pe dedesubtul podului*.

dedicá, *dedic*, vb. I. || Din lat. *dedicare*, fr. *dédier* || **1.** Tranz. A închina cuiva o operă proprie, în semn de omagiu sau de afecțiune. **2.** Refl. A se consacra unei idei, unei activități, unei acțiuni.

dedicáție, *dedicații*, s.f. || Din lat. *dedicatio, -onis*, it. *dedicazione* || Text scris pentru cineva pe o carte, pe un album etc., în semn de omagiu sau de afecțiune.

dediței, *dediței*, s.m. || Din *dediță*, rar, „dedițel" || **1.** Nume dat unor specii de plante erbacee toxice, din familia ranunculaceelor, cu flori mari, diferit colorate: adormițele. **2.** (Zool.) *Dediței-de-mare* = actinie.

dedublá, *dedublez*, vb. I. Refl. || Din fr. *dédoubler* || A se împărți în două; a căpăta (simultan sau succesiv) două aspecte, două forme sau două stări deosebite.

dedublâre, *dedublări*, s.f. Acțiunea de *a se dedubla*. ○ *Dedublarea personalității* = tulburare psihică constînd în disocierea personalității la același individ în una normală și alta morbidă, fiecare manifestîndu-se alternativ.

deдúce, *dedúc*, vb. III. Tranz. || Din lat. *deducere* (după fr. *déduire*) || A trage o concluzie din două sau mai multe premise; a face o deducție.

deductív, -ă, *deductivi, -e*, adj. || Din fr. *déductif*, lat. *deductivus* || Care procedează prin deducție; care folosește deducția.

deдúcție, *deducții*, s.f. || Din fr. *déduction*, lat. *deductio, -onis* || Formă de raționament în care gîndirea se mișcă exclusiv în planul conceptelor, concluzia rezultă cu necesitate din premise. **D.** se află într-un raport de unitate dialectică cu inducția.

dedulcí, *dedulcésc*, vb. IV. Refl. || Din *dulce* || A prinde gust de ceva, a se deprinde cu ceva. *Dionisiu cel mult dedulcit cu ospețele și cu cupele de vin* (Odobescu).

dedurizá, *dedurizez*, vb. I. Tranz. || *De(s)- + dur* || A efectua dedurizarea apei.

dedurizâre, *dedurizări*, s.f. Acțiunea de *a deduriza*. ○ *Dedurizarea apei* = reducerea durității apei prin îndepărtarea excesului de săruri de calciu și magneziu.

defalcá, *defálc*, vb. I. Tranz. || Din fr. *défalquer*, lat. *defalcare* (< *falx, -cis* „coasă") || A desprinde una sau mai multe părți dintr-un întreg; a împărți un întreg în mai multe părți.

defavoáre s.f. || După fr. *défaveur* || *În defavoarea cuiva* = în dezavantajul cuiva, contra interesului cuiva.

defavorábil, -ă, *defavorabili, -e*, adj. || Din fr. *défavorable* || Contrar intereselor cuiva, nefavorabil.

defavorizá, *defavorizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *défavoriser* || A dezavantaja, a fi în dezavantajul cuiva.

defazáj, *defazaje*, s.n. || Din fr. *déphasage* || Diferența dintre fazele a două mărimi alternative de aceeași frecvență.

defăimá, *defăimez*, vb. I. Tranz. || Lat. **diffamiare* || A vorbi de rău pe cineva sau despre ceva, a bîrfi, a ponegri, a calomnia.

defăimătór, -oáre, *defăimători, -oare*, adj. || Din *defăima* || (Adesea substantivat) Care defăimează.

defecá, *defechez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *déféquer*, lat. *defaecare* || **1.** A limpezi un lichid provocînd depunerea substanțelor pe care le conține în suspensie; a îndepărta, prin precipitare, substanțele albuminoide dintr-o soluție. **2.** A evacua materiile fecale din intestine.

defect, -ă, *defecți, -te*, s.n., adj. || Din lat. *defectus*, germ. *Defekt* || **1.** S.n. Imperfecțiune; cusur, meteahnă. **2.** S.n. Stricăciune, deranjament care împiedică funcționarea unei mașini, a unui aparat. **3.** Adj. Stricat, defectat.

defectá, *defectez*, vb. I. || Din *defect* || **1.** Refl. (Despre mecanisme) A se strica, a nu mai funcționa. **2.** Tranz. A produce un defect (2) la o mașină, la un aparat, la un mecanism.

defectív, -ă, *defectivi, -e*, adj. || Din fr. *défectif*, lat. *defectivus* || (Despre cuvintele flexibile) Care are flexiunea incompletă, care nu se întrebuințează la toate formele gramaticale.

defectologíe s.f. || Din rus. *defektologija;* lat. *defectus* „lipsă" + gr. *logos* „studiu" || Ramură a pedagogiei avînd ca obiect educarea și reeducarea persoanelor cu deficiențe senzoriale și mintale.

defectoscóp, *defectoscoape*, s.n. || Din fr. *défectoscope;* lat. *defectus* „lipsă, greșeală" + gr. *skopein* „a examina" || Aparat folosit pentru examinarea materialelor și pieselor în vederea descoperirii defectelor acestora.

defectuós, -oásă, *defectuoși, -oase*, adj. || Din fr. *défectueux*, lat. *defectuosus* || Cu defecte, cu lipsuri.

defecțiúne, *defecțiuni*, s.f. || Din *defect* || Deranjament care împiedică buna funcționare a unei mașini, mersul normal al unei acțiuni etc.

defél adv. || *De*[3] + *fel* || Deloc, nicidecum.

defensív, -ă, *defensivi, -e*, adj. || Din fr. *défensif* || Care apără, care este făcut pentru a apăra.

defensívă, *defensive*, s.f. || Din fr. *défensive* || Apărare.

deferént, -ă, *deferenți, -te*, adj. || Din fr. *déférent*, lat. *deferens, -ntis* || Care dă dovadă de deferență, respectuos; condescendent.

deferénță s.f. || Din fr. *déférence* || Considerație, stimă, respect; condescendență.

deferí, *defér*, vb. IV. Tranz. || Din fr. *déférer*, lat. *deferre* || (Determinat prin „justiției" etc.) A trimite pe cineva înaintea unui organ de judecată ori de urmărire penală.

defertilizá, *defertilizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *défertiliser* || A face ca un teren să devină neproductiv prin cultivare irațională, prin necultivare îndelungată sau prin acțiunea factorilor de mediu.

defetísm s.n. || Din fr. *défaitisme* || **1.** Lipsă de încredere în posibilitatea reușitei unei acțiuni. **2.** Răspîndirea sau publicarea în timp de război de zvonuri sau informații false, exagerate sau tendențioase de natură să slăbească rezistența morală a populației.

defetíst, -ă, *defetiști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *défaitiste* || **1.** Adj. Care se referă la defetism, care ține de defetism. **2.** S.m. și f. Care manifestă defetism.

defibrâre s.f. || Cf. fr. *défibrer* || Desfacere în fibre a materialului celulozic al plantelor, în vederea obținerii pastei de hîrtie sau a pastei pentru plăci fibro-lemnoase.

deficiént, -ă, *deficienți, -te*, adj. || Din fr. *déficient*, lat. *deficiens, -ntis* (< *deficere* „a lipsi") || Care dă sau produce mai puțin decît trebuie. ◦ (Substantivat) Persoană lipsită de anumite facultăți fizice sau psihice.

deficiénță, *deficiențe*, s.f. || Din fr. *déficience*, lat. *deficientia* || Lipsă, greșeală, scădere. ◦ Lip-

să a anumitor facultăți fizice sau psihice; lipsă de integritate anatomică și funcțională a unui organ.

deficít, *deficite*, s.n. || Din fr. *déficit* || Diferența cu care cheltuielile depășesc veniturile; pierdere; lipsă.

deficitár, -ă, *deficitari, -e*, adj. || Din fr. *déficitaire* || Care este în deficit.

defilá, *defilez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *défiler* || **1.** (Despre trupe sau despre o mulțime) A trece în coloană organizată prin fața comandanților sau a reprezentanților autorităților, pentru a da onorul cu ocazia unei serbări, a unei parade. **2.** A se succeda fără întrerupere.

defilâre, *defilări*, s.f. Acțiunea de *a defila;* paradă.

defiléu, *defileuri*, s.n. || Din fr. *défilé* || Vale îngustă și adîncă, cu versanți abrupți, din zonele muntoase.

definí, *definesc*, vb. IV. Tranz. || Din fr. *définir*, lat. *definire* (< *finis* „sfîrșit, limită") || A formula o definiție; a stabili cu precizie, a caracteriza; a determina, a delimita. • (Despre cuvinte, noțiuni) A explica sensurile, înțelesurile acestora. • Refl. A se caracteriza.

definít, -ă, *definiți, -te*, adj. **1.** (Despre noțiuni, cuvinte) Căruia i s-a dat o definiție. **2.** Hotărît, determinat. • (Gram.) *Articol d.* = articol hotărît.

definitív, -ă, *definitivi, -e*, adj. || Din fr. *définitif*, lat. *definitivus* || (Adesea adverbial) Care este stabilit pentru totdeauna, asupra căruia nu se mai poate reveni; irevocabil. ○ *Hotărîre definitivă* = hotărîre a unui organ de jurisdicție împotriva căreia nu există cale ordinară de atac. *Profesor* (sau *învățător) d.* = profesor (sau învățător) care a obținut definitivatul. ○ *În definitiv* = în cele din urmă, la urma urmelor.

definitivá, *definitivez*, vb. I. Tranz. || Din *definitiv* || **1.** A da o formă finală, definitivă. **2.** A face ca cineva să rămînă definitiv într-un post.

definitivát s.n. Examen dat pentru a obține numirea definitivă în învățămîntul preșcolar, primar, gimnazial sau liceal.

definitóriu, -ie, *definitorii*, adj. || Din fr. *définitoire* || Care definește, care caracterizează; caracteristic.

definíție, *definiții*, s.f. || Din fr. *définition*, lat. *definitio, -onis* || Operație logică de determinare a conținutului unei noțiuni; propoziție prin care se exprimă această operație. ○ *Prin definiție* = prin însăși natura lucrului.

deflagránt, -ă, *deflagranți, -te*, adj. || Din fr. *déflagrant* || (Despre un combustibil sau un exploziv) Care arde prin deflagrație.

deflagrátie, *deflagrații*, s.f. || Din fr. *déflagration*, lat. *deflagratio, -onis* (< *flagrare* „a arde") || Ardere explozivă care se propagă cu viteză mică.

deflátie, *deflații*, s.f. || Din fr. *déflation* || Ansamblu de măsuri economice și financiare luate în statele capitaliste în scopul lichidării unor stări inflaționiste (ex. retragerea din circulație a surplusului de bani de hîrtie pentru a face să crească puterea de cumpărare a banilor, reducere a creditelor etc.).

deflectór, *deflectoare*, s.n., adj. || Din fr. *déflecteur*, lat. *deflectare* „a abate" || **1.** S.n. Dispozitiv utilizat pentru modificarea direcției unui curent de fluid. **2.** S.n. Dispozitiv care servește la evacuarea aerului viciat din încăperi. **3.** Adj. Care servește la producerea deflexiunii.

defléxie s.f. v. **deflexiune.**

deflexiúne, *deflexiuni*, s.f. || Din fr. *déflexion* || **1.** Schimbare a direcției de curgere a unui fluid cu ajutorul unui deflector. **2.** Abatere a unui fascicul de electroni, într-un tub electronic datorită acțiunii unor cîmpuri electrice sau magnetice || Și: **defléxie** s.f.

deflorá, *deflorez*, vb, I. Tranz. || Din fr. *déflorer* || A rupe membrana himenului (în urma unui act sexual, a unei intervenții chirurgicale etc.); a dezvirgina.

defoliá, *defoliez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *defoliare* „a desfrunzi" || A înlătura, natural sau cu ajutorul unor substanțe chimice, frunzele unor plante de cultură în vederea grăbirii coacerii și mecanizării lucrărilor de recoltare.

deformá, *deformez*, vb. I. || Din fr. *déformer*, lat. *deformare* || **1.** Tranz. și refl. A(-și) modifica, a(-și) strica forma; a (se) sluți, a (se) poci. **2.** Tranz. (Fig.) A reproduce inexact, a denatura, a falsifica. **3.** Tranz. A modifica forma sau dimensiunile unui corp, sub influența unor eforturi exterioare sau interioare.

deformánt, -ă, *deformanți, -te*, adj. || Din fr. *déformant* || Care deformează; care determină o deformare.

deformáre, *deformări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) deforma.* ○ *D. profesională* = folosire mecanică a unor deprinderi căpătate prin exercitarea profesiunii. **2.** (Tehn.) Operație prin care se obține o modificare permanentă a formei, volumului, suprafeței unui material. ○ *D. plastică* = prelucrare a unui material prin producerea unor modificări plastice.

deformátie, *deformații*, s.f. || Din fr. *déformation*, lat. *deformatio, -onis* || Deformare.

defraudá, *defraudez*, vb. I. Tranz. || Cf. it. *defraudare* || A-și însuși prin fraudă bani publici; a delapida.

defrișá, *defrișez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *défricher* || A înlătura (prin tăiere) arborii de pe un teren, spre a-l face propriu pentru agricultură, pentru pășunat, pentru construcții etc.; a despăduri.

defúnct, -ă, *defuncți, -te*, adj., s.m. și f. || Din lat. *defunctus*, fr. *défunt* || (Om) mort, decedat.

degajá, *degajez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dégager* „a elibera, a desface" || **1.** A răspîndi, a emana (căldură, miros etc.). **2.** A elibera ceva de un obstacol; a îndepărta o porțiune de material de pe o piesă, de pe un teren etc. în vederea unei operații ulterioare. **3.** (La fotbal) A trimite mingea departe de poarta proprie, pentru a evita o acțiune periculoasă din partea adversarului. **4.** A elibera pe cineva de o sarcină, de o îndatorire. || Prez. ind. pers. 3 și: *degajă.*

degaját, -ă, *degajați, -te,* adj. **1.** Eliberat de un obstacol sau de o obligație. **2.** (Despre oameni) Liber în mișcări, nestingherit în comportare, în manifestări.

degazá, *degazez,* vb. I. Tranz. || *De(s)- + gaza* || A îndepărta gazele de pe o suprafață sau dintr-un spațiu închis. • A face inofensive substanțele toxice de luptă.

degazolináre, *degazolinez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *dégazoliner* || A separa gazolina din gazele extrase din zăcămintele de țiței.

degeába adv. || *De*[3] *+ geaba* || În zadar, fără folos. • Pe gratis, fără plată.

degenerá, *degenerez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *dégénérer,* lat. *degenerare* (< *genus, -eris* „neam, rasă") || **1.** A pierde, total sau parțial, unele însușiri morfologice sau funcționale caracteristice genului sau speciei. **2.** (Fig.) A se schimba în rău, a decădea.

degenerát, -ă, *degenerați, -te,* adj. Care și-a pierdut însușirile caracteristice (morfologice sau funcționale).

degenerescénță, *degenerescențe,* s.f. || Din fr. *dégénérescence* || Modificare regresivă a unui țesut sau a unui organ, cu reducerea randamentului lor, ca urmare a suprimării legăturii cu sistemul nervos sau cu circulația sanguină, a unei intoxicații grave a organismului etc.

degerá, *déger,* vb. I. Intranz. || Lat. *degelare* || A suferi o degerătură; a amorți de frig. • (Despre plante, fructe) A se strica, a-și pierde puterea de germinație din cauza gerului.

degerătúră, *degerături,* s.f. || Din *degera* || Leziune provocată de acțiunea frigului asupra țesuturilor.

déget, *degete,* s.n. || Lat. *digitus* || **1.** Fiecare dintre prelungirile mobile cu care se sfîrșesc mîinile și tălpile picioarelor la om sau labele unor animale. ○ Expr. *A se ascunde* (sau *a se da) după deget* = a căuta în zadar să-și ascundă o vină. *Îi poți număra pe degete* = sînt foarte puțini. *A purta* (sau *a juca) pe cineva pe degete* = a dispune de cineva după bunul plac, a face din el ce vrei. *A scăpa printre degete* = a scăpa cu îndemînare, pe nesimțite. *A sta cu degetul în gură* = a pierde vremea. *A pune degetul pe rană* = a găsi punctul sensibil al unei probleme, al unei chestiuni. *A avea* (sau *a fi) în degetul cel mic al cuiva* = a cunoaște ceva foarte bine. **2.** Veche unitate de măsură pentru lungimi egală cu lățimea unui deget. **3.** Piesă la secerători, combine de cereale etc., care separă și sprijină plantele în momentul tăierii.

degetár, *degetare,* s.n. || Din *deget* || Mic obiect de metal sau din material plastic folosit pentru a proteja degetul cu care se împinge acul cînd se coase.

degetăríță, *degetărițe,* s.f. || Din *degetar* || (Bot.) Degețel-roșu.

degețél, *degețele,* s.n. **1.** Diminutiv al lui *deget.* **2.** *Degețel-roșu* = plantă erbacee veninoasă, înaltă de 30—100 cm, cu flori roșii-purpurii, din ale cărei frunze se extrage digitalina.

deghizá, *deghizez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *déguiser* || A (se) îmbrăca în așa fel încît să nu poată fi recunoscut; a se travesti.

degivrá, *degivrez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *dégivrer* (< *givre* „chiciură") || A înlătura stratul de gheață sau de chiciură care se formează pe suprafețe ce vin în contact cu aerul umed la temperaturi scăzute. || Și: **dejivrá** vb. I.

degivrór, *degivroare,* s.n. || Din fr. *dégivreur* || Instalație de protecție a unui avion contra formării straturilor de gheață pe aripi, ampenaje, elice etc. || Și: **dejivrór** s.n.

deglutíție, *deglutiții,* s.f. || Din fr. *déglutition* (< *déglutir,* lat. *deglutire* „a înghiți") || Actul fiziologic reflex al înghițirii.

degrábă adv. || *De*[3] *+ grabă* || Repede; devreme, de timpuriu. ○ Expr. *Mai degrabă* = mai ușor, mai curînd. *Să mă întorc? Mai degrabă își va întoarce Dunărea cursul îndărăpt* (Negruzzi).

degradá, *degradez,* vb. I. || Din fr. *dégrader,* it. *digradare* (< *grado* „grad") || **1.** Tranz. A înjosi; (refl.) a ajunge într-o stare de decădere. **2.** Tranz. A pedepsi un militar prin luarea gradului. **3.** Refl. (Despre lucruri, sisteme tehnice, materiale) A se strica, a se deteriora. **4.** Refl. (Despre terenuri) A-și pierde productivitatea, fertilitatea.

degradánt, -ă, *degradanți, -te,* adj. || Din fr. *dégradant* || Care degradează, care înjosește; umilitor.

degradáre, *degradări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) degrada;* înjosire. **2.** Pedeapsă militară care constă în luarea gradului, excluderea din rîndurile armatei, interzicerea de a purta decorații. ○ *D. civică* = pedeapsă complementară privativă de drepturi. **3.** Schimbare în rău, deterioare; modificare a unui sistem fizic, a unui material etc., ceea ce duce la scăderea valorii acestora. **4.** *Degradarea solului* = schimbări produse în sol (spălări intense prin apa de infiltrație), care provoacă scăderea fertilității acestuia.

degradát, -ă, *degradați, -te,* adj. (Despre persoane) Care și-a pierdut gradul. • Decăzut din punct de vedere moral sau social. • (Despre obiecte, materiale) Deteriorat, stricat. • (Despre terenuri) Care și-a pierdut calitățile, devenind neproductiv.

degresá, *degresez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *dégraisser* (< *graisse* „grăsime") || **1.** A îndepărta grăsimea de pe suprafața unui obiect de metal, în vederea constatării unor defecte sau a pregătirii pentru prelucrări ulterioare. **2.** A extrage grăsimea dintr-un aliment, în scop dietetic.

degresánt, *degresanți,* s.m. || Din fr. *dégraissant* || Substanță folosită pentru degresare.

degresív, -ă, *degresivi, -e,* adj. || Din fr. *dégressif* || Care scade, care descrește treptat.

degrevá, *degrevez,* vb. I. Tranz. || Din *dégrever* || A scuti o persoană sau o instituție de anumite sarcini; a desărcina.

degringoládă, *degringolade,* s.f. || Din fr. *dégringolade* || Prăbușire, cădere, rostogolire. • (Fig.) Decădere, degradare progresivă; ruinare.

degroșáre, *degroșări,* s.f. || Cf. fr. *dégrossir* || Operația de prelucrare prin așchiere a unei piese brute pentru a o aduce la dimensiunile apropiate de cele definitive.

degustá, *degúst,* vb. I. Tranz. || Din fr. *déguster,* lat. *degustare* || A aprecia, cu ajutorul gustului, mirosului, văzului calităţile unui produs alimentar (mai ales vin).

dehiscént, -ă, *dehiscenţi, -te,* adj. || Din fr. *déhiscent,* lat. *dehiscens, -ntis* (< *dehiscere* „a se deschide") || (Despre fructe, antere etc.) Care se deschide de la sine cînd ajunge la maturitate, punînd în libertate seminţele.

dehiscénţă s.f. || Din fr. *déhiscence* || Proces de deschidere de la sine a unui fruct, a unei antere ajunse la maturitate.

deíctic, -ă, *deíctici, -ce,* adj. || Din fr. *déictique;* gr. *deiktikos* „demonstrativ" || (Gram.) Care arată, care demonstrează, care întăreşte un sens.

deísm s.n. || Din fr. *déisme* || Orientare filozofică-religioasă din sec. 17—18 care recunoaşte existenţa lui Dumnezeu numai drept creator al universului, negînd intervenţia lui în desfăşurarea evenimentelor din univers.

deîmpărţít s.n. || *De*[3] + *împărţit* || (Mat.) Primul termen al unei împărţiri, care urmează să fie împărţit la cel de-al doilea termen.

deînmulţít s.n. || *De*[3] + *înmulţit* || (Mat.) Primul factor al unei înmulţiri, care urmează să fie înmulţit cu cel de-al doilea factor.

dejá adv. || Din fr. *déjà* || De pe acum, încă de pe acum (sau de pe atunci).

dejalén, *dejalenuri,* s.n. Ţesătură fină de bumbac mercerizat, din care se fac bluze, cămăşi bărbăteşti etc.

dejécţie, *dejecţii,* s.f. || Din fr. *déjection,* lat. *dejectio, -onis* „scoatere, dare afară" || **1.** Evacuare a materiilor fecale; materia evacuată. **2.** Apă murdară provenită din industrie sau din gospodării, care degradează apele naturale în care se scurge. **3.** *Con de d.* = formă de relief alcătuită din pietriş, nisip, argilă etc. depozitate de torenţi în locul unde se micşorează panta.

dejivrá vb. I. v. **degivra.**

dejivrór s.n. v. **degivror.**

dejucá, *dejóc,* vb. I. Tranz. || Din *juca* (după fr. *déjouer*)) || A zădărnici planurile sau uneltirile cuiva.

dejugá, *dejúg,* vb. I. Tranz. || Lat. **disjugare* || A scoate boii din jug. *Fără să dejuge boii, începe a tăie copacul* (Creangă).

dejún, *dejunuri,* s.n. || Din *dejuna* || Masa de prînz. ○ *Micul dejun* = masa de dimineaţă.

dejuná, *dejunez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *déjeuner* || A lua masa de la amiază.

delaoláltă adv. || *De*[3] + *laolaltă* || (Rar) Împreună. *Pe-un cîmp, o grămadă de oameni merg delaolaltă* (Gîrleanu).

delapidá, *delapidez,* vb. I. Tranz. || După fr. *dilapider,* lat. *dilapidare* || A săvîrşi o delapidare.

delapidáre, *delapidări,* s.f. Acţiunea de *a delapida;* infracţiune care constă în însuşirea, folosirea sau traficarea de către un angajat a unor sume de bani sau a altor bunuri din avutul obştesc, aflate în administrarea sa.

delapidatór, -oáre, *delapidatori, -oare,* s.m. şi f. || După fr. *dilapidateur* || Persoană care săvîrşeşte o delapidare.

delatór, -oáre, *delatori, -oare,* s.m. şi f. || Din fr. *délateur,* lat. *delator* (< *deferre* „a denunţa") || Denunţător.

delaţiúne, *delaţiuni,* s.f. || Din fr. *délation,* lat. *delatio, -onis* || Denunţare, denunţ; (pop.) pîră.

delăsá vb. I. Refl. || Din fr. *délaisser* (după *lăsa*) || (Folosit mai ales la perfectul compus) A dovedi nepăsare sau neglijenţă faţă de o muncă începută.

délco s.n. || Din fr. *delco* || Denumire comercială (reprezentînd iniţialele numelui unei fabrici) dată capului distribuitor al motoarelor cu aprindere electrică.

deleátur subst. invar. || Cuv. lat. însemnînd „să se şteargă" || Nume dat semnului de corectură tipografică prin care se cere să se suprime o literă, un cuvînt etc.

delectá, *delectez,* vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *délecter,* lat. *delectare* || A (se) desfăta, a (se) bucura, a(-şi) găsi o mare plăcere în...

delegá, *deleg,* vb. I. Tranz. || Din fr. *déléguer,* lat. *delegare* „a trimite" || A da cuiva o delegaţie **(1).** • A trimite pe cineva, pe timp limitat, să îndeplinească o anumită sarcină de serviciu în afara locului de muncă obişnuit.

delegát, -ă, *delegaţi, -te,* s.m. şi f. **1.** Persoană care a primit o delegaţie **(1). 2.** Reprezentant al unei organizaţii politice sau obşteşti la o conferinţă, la un congres etc.

delegáţie, *delegaţii,* s.f. || Din fr. *délégation,* lat. *delegatio, -onis* || **1.** Însărcinare dată cuiva de a se prezenta undeva şi de a acţiona în numele celui ce-l trimite. • Act care atestă această misiune. **2.** Grup de reprezentanţi ai unei organizaţii politice sau obşteşti, la o conferinţă, la un congres etc.

delfín[1], *delfini,* s.m. || Din lat. *delphinus* || **1.** Cetaceu răpitor cu corpul în formă de fus, de 2—3 m lungime, cu botul alungit şi prevăzut cu numeroşi dinţi. Este înzestrat cu o inteligenţă deosebită, cu mari posibilităţi de dresare. **2.** Procedeu de înot caracterizat prin mişcări simultane ale braţelor, dinainte spre înapoi, coordonate cu bătaia în plan vertical a picioarelor.

delfín[2], *delfini,* s.m. || După fr. *dauphin* || Titlu dat moştenitorului prezumtiv al tronului Franţei.

delfinárin, *delfinarii,* s.n. || Cf. *delfin*[1] || Bazin în care se ţin (şi se dresează) delfini[1] **(1).**

delibáşă, *delibaşi,* s.m. || Din tc. *deli başı* || (În epoca fanariotă) Şeful gărzii domneşti, căpetenia delilor.

deliberá, *deliberez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *délibérer,* lat. *deliberare* || (Despre membrii unui complet de judecată, ai unui organ legislativ etc.) A chibzui împreună (şi în secret) pentru a lua o hotărîre, pentru a rezolva o problemă.

deliberát adj. *În mod deliberat* = după o prealabilă chibzuire; făcut intenţionat, în cunoştinţă de cauză.

deliberatív, -ă, *deliberativi, -e,* adj. || Din fr. *délibératif,* lat. *deliberativus* || Care deliberează, care ia hotărîri. • *Vot d.* v. *vot.*

delicát, -ă, *delicați, -te*, adj. || Din fr. ***délicat,*** lat. *delicatus* || **1.** (Despre aspectul unor ființe sau lucruri) Gingaș, fin, grațios; plăpînd. • (Despre mîncăruri) Fin, ales. **2.** (Fig., despre oameni și manifestările lor) Plin de atenție, lipsit de asprime. **3.** (Despre situații, probleme) Care cere multă băgare de seamă, multă prudență; greu. **4.** De calitate bună, ales, distins. • (Despre culori) Discret, estompat, atenuat.

delicatésă, *delicatese*, s.f. || Din germ. *Delikatesse* || (Mai ales la pl.) Aliment fin, ales (prăjituri, specialități culinare).

delicatéțe s.f. || Din it. *delicatezza*, fr. *délicatesse* || Însușire a ceea ce este delicat; finețe, amabilitate în comportare; gingășie; discreție.

deliciós, -oásă, *delicioși, -oase*, adj. || Din fr. *délicieux*, lat. *deliciosus* || **1.** (Despre mîncăruri și băuturi) Foarte bun; foarte gustos. **2.** (Fig.) Plăcut, fermecător.

deliciu, *delicii*, s.n. || Din lat. *delicium*, fr. *délice* || Plăcere mare; desfătare. • (Fig., fam.) Lucru sau ființă încîntătoare.

delict, *delicte*, s.n. || Din lat. *delictum*, fr. *délit* || (În vechiul cod penal) Infracțiune de mai mică gravitate, pedepsită cu amendă penală sau cu închisoare corecțională.

delictuál, -ă, *delictuali, -e*, adj. || Cf. *delict* || Delictuos.

delictuós, -oásă, *delictuoși, -oase*, adj. || Din fr. *délictueux* || (Despre fapte) Care prezintă caracterele unui delict, care ține de delict.

delicvescént, -ă, *delicvescenți, -e*, adj. || Din fr. *déliquescent*, lat. *deliquescens, -ntis* (< *deliquescere* „a lichefia") || (Chim.) Care are proprietatea de a absorbi vaporii de apă din atmosferă, combinîndu-se cu ei.

delicvescénță s.f. || Din fr. *déliquescence* || Proprietate a unor substanțe solide de a fi delicvescente.

delimitá, *delimitez*, vb. I. Tranz și refl. || Din fr. *délimiter*, lat. *delimitare* || A (se) mărgini, a (se) limita; a (se) contura.

delimitatív, -ă, *delimitativi, -ve*, adj. || Din *delimita* || Care delimitează, care servește pentru a delimita.

delincvént, -ă, *delincvenți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *délinquant*, lat. *delinquens, -ntis* (< *delinquere* „a scăpa din vedere, a lipsi, a greși") || Persoană care a săvîrșit un delict.

delincvénță, *delincvențe*, s.f. || Din fr. *délinquence* || **1.** Fenomen social constînd în săvîrșirea de delicte. **2.** Totalitatea delictelor săvîrșite la un moment dat într-un anumit mediu.

delineávit subst. || Cuv. lat. „a desenat" || Cuvînt care însoțește, într-unul din colțurile de jos ale unei gravuri, numele autorului.

delír, *deliruri*, s.n. || Din fr. *délire* || **1.** Tulburare a conștiinței, caracterizată prin halucinații, aiurări etc., întîlnită în anumite boli mintale sau în stări febrile. **2.** (Fig.) Stare de exaltare, entuziasm excesiv.

delirá, *delirez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *délirer*, lat. *delirare* „a se depărta de la linia dreaptă" || A fi în stare de delir, a aiura.

deliránt, -ă, *deliranți, -te*, adj. || Din fr. *délirant* || Care delirează. • (Fig.) Exaltat, frenetic.

delírium s.n. || Cuv. lat. || *Delirium tremens* = criză care apare la alcoolicii cronici și care se manifestă prin halucinații, tremurături ale feței și ale membrelor etc.

deliu, -íe, *delii*, s.m., adj. || Din tc. *deli* || (Înv.) **1.** S.m. Soldat din călărimea ușoară turcă. • (În Țara Românească și în Moldova) Soldat dintr-un corp de călărași; (în perioada fanariotă) soldat din garda domnească. **2.** Adj., s.m. (Om) voinic, viteaz, curajos. **3.** Adj. Furios, vehement, nebun.

délniță, *delnițe*, s.f. || Din sl. *dělĭnica* || (Înv.) **1.** (În Țara Românească) Parte din moșia satului care se afla în stăpînirea ereditară a unei familii de țărani. **2.** (În Moldova și în Țara Românească) Parte dintr-o anumită subîmpărțire a pămîntului satului.

delóc adv. || *De*[3] + *loc* || Nicidecum.

délta s.m. invar. A patra literă a alfabetului grecesc (în formă de triunghi), corespunzînd lui *d*. • (Fig.) Simbol al adevărului; *p. ext.* adevăr.

déltă, *delte*, s.f. || Din fr. *delta* || Formă de relief care apare, prin acumularea aluviunilor, în zona de vărsare a unei ape curgătoare într-un lac, într-o mare sau într-un ocean.

deltoíd, -ă, *deltoizi, -de*, adj., s.m. || Din fr. *deltoïde* || **1.** Adj. În formă de triunghi. **2.** s.m. Mușchi din regiunea umărului, care determină rotația brațului.

delurós, -oásă, *deluroși, -oase*, adj. || Din *dealuri*, pl. lui *deal* || Cu multe dealuri. *Cîmpia se urca pe nesimțite și se făcea deluroasă* (Macedonski).

delúviu, *deluvii*, s.n. || Din lat. *diluvium* || Material sedimentar provenit din dezagregarea rocilor, aflat în curs de transport sub influența apelor pe pantele unor versanți.

demachiá, *demachiez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *démaquiller* || A(-și) șetrge machiajul sau fardul de pe obraz.

demachiére, *demachieri*, s.f. Acțiunea de *a (se) demachia*.

demagnetizá, *demagnetizez*, vb. I. Tranz. || Din *démagnétiser* || A face ca un corp să-și piardă starea de magnetizare.

demagóg, *demagogi*, s.m. || Din fr. *démagogue;* gr. *demos* „popor" + *agogos* „care conduce" || Persoană care folosește fraze bombastice, declarații, promisiuni mincinoase etc., pentru a-și crea popularitate.

demagógic, -ă, *demagogici, -ce*, adj. || Din fr. *démagogique* || De demagog; cu caracter de demagogie.

demagogíe, *demagogii*, s.f. || Din fr. *démagogie* || Metodă de înșelare a maselor prin promisiuni mincinoase, discursuri bombastice, practicată de politicieni pentru a-și face popularitate; purtare, atitudine de demagog.

demará, *demarez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *démarrer* || **1.** (Despre motoare, autovehicule) A

se pune în mișcare, a porni. **2.** (Despre sportivi) A porni în viteză (într-o cursă).

demaráj, *demaraje*, s.n. || Din fr. *démarrage* || Faptul de a demara. • Dezlegarea odgoanelor unei corăbii (în vederea plecării).

demarcá, *demarchez*, vb. I. || Din fr. *démarquer* || **1.** Tranz. A însemna printr-o linie de demarcație; a delimita, a despărți. **2.** Refl. (Sport) A scăpa de sub supravegherea adversarului.

demarcáție, *demarcații*, s.f. || Din fr. *démarcation* || Delimitare, separare. • Operație prin care se stabilește frontiera dintre două state sau linia despărțitoare dintre două suprafețe de teren: *linie de demarcație.*

demarór, *demaroare*, s.n. || Din fr. *démareur* || Dispozitiv sau mecanism care servește la pornirea unui motor cu ardere internă.

demascá, *demásc*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *démasquer* || **1.** A(-și) scoate masca. **2.** (Fig.) A (se) arăta în adevărata lumină, a(-și) da pe față planurile sau gîndurile. **3.** (Milit.) A descoperi un obiectiv, prin nerespectarea regulilor de mascare, făcîndu-l vizibil de către inamic.

dematerializát, -ă, *dematerializați, -te*, adj. || Cf. fr. *dématérialiser* || (Poetic) Care și-a pierdut însușirile materiale.

demént, -ă, *dementi, -te*, adj., s.m. și f. || Din fr. *dément*, lat. *demens, -tis* „fără rațiune" || **1.** Adj. s.m. și f. Nebun, alienat mintal. **2.** Adj. De om nebun, nebunesc.

deménță, *demențe*, s.f. || Din fr. *démence*, lat. *dementia* || Dezintegrare a activității psihice ducînd la pierderea capacității de adaptare socială a individului; nebunie. ○ *D. precoce* = formă de schizofrenie care apare la tineri. *D. senilă* = demență care progresează odată cu vîrsta.

demențiál, -ă, *demențiali, -e*, adj. || Din fr. *démentiel* || Care este caracteristic unui nebun, care denotă nebunie.

demérs, *demersuri*, s.n. || *De*[3] + *mers* (după fr. *démarche*) || Intervenție făcută pe lîngă cineva cu scopul de a obține un anumit rezultat.

demilitarizá, *demilitarizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *démilitariser* || A desființa, total sau parțial, pe un anumit teritoriu (de obicei în urma unei convenții internaționale) armata, armamentul, industria de armament și instalațiile militare.

demilitarizáre, *demilitarizări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a demilitariza.* **2.** Regim juridic al unui teritoriu, stabilit printr-un tratat internațional, în temeiul căruia pe teritoriul respectiv sînt desființate fortificațiile și instalațiile militare și nu sînt menținute forțe armate sau armamente.

demimondén, -ă, *demimondeni, -e*, s.f., adj. || Din fr. *démi-mondaine* || **1.** S.f. Femeie ușuratică, cochetă. **2.** Adj. Care se referă la demimondene sau la apucăturile lor.

deminá, *deminez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *déminer* || A înlătura minele explozive dintr-un loc, a curăța de mine explozive.

demineralizá, *demineralizez*, vb. I. || Din fr. *déminéraliser* || **1.** Tranz. A elimina sărurile dizolvate din apă. **2.** Refl. (Despre organism) A-și pierde sărurile minerale proprii.

demísie, *demisii*, s.f. || Din fr. *démission* || Declarație (scrisă) prin care un angajat cere să i se desfacă contractul de muncă.

demisioná, *demisionez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *démissionner* || A-și prezenta demisia.

demisól, *demisoluri*, s.n. || Din fr. *demi* „jumătate" + *sol* || Parte a unei clădiri, situată pe jumătate sub nivelul solului.

demíte, *demít*, vb. III. Tranz. || Din lat. *demittere* „a coborî, a face să cadă mai jos" (după fr. *démettre*) || A da afară pe cineva dintr-o funcție, dintr-o demnitate; a destitui, a concedia.

demitizá, *demitizez*, vb. I. Tranz. || Din *mit*; cf. it. *demitizzare* || A înlătura o supraestimare, o aureolă, un mit creat în jurul cuiva sau a ceva.

demitizáre s.f. Acțiunea de *a demitiza.* • (Lit.) Reacție față de convenții, față de formule constituite, față de ceea ce generează atitudini stagnante care frînează înnoirea.

demíu, *demiuri*, s.n. || Din fr. *demi* „jumătate" || Haină mai groasă decît pardesiul și mai subțire decît paltonul, care se poartă de obicei primăvara și toamna.

demiúrg s.m. || Din fr. *demiurge*, lat. *demiurgus*, gr. *demiurgos* „meșteșugar" || (La Platon) Nume dat divinității, „creator" al universului; *p. ext.* principiu creator.

demîncáre s.f. || *De*[3] + *mîncare* || Mîncare, hrană; bucate.

demîncát s.n. || *De*[3] + *mîncat* || Mîncare, hrană. *Fată hăi! ia dă tu flăcăului demîncatul ce i-am făcut eu* (Eminescu).

demn, -ă, *demni, -e*, adj. || Din lat. *dignus* || **1.** Vrednic (de...). **2.** Care impune respect; corect, sobru.

demnitár, *demnitari*, s.m. || Cf. fr. *dignitaire* (după *demn*) || Înalt funcționar de stat.

demnitáte, *demnități*, s.f. || Din lat. *dignitas, -atis* (după *demn*) || **1.** Atitudine demnă; calitatea de a fi demn, autoritate morală; prestigiu. **2.** Funcție înaltă în stat.

demobilizá, *demobilizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *démobiliser* || **1.** A trece o armată la starea de pace; a lăsa la vatră trupele mobilizate. **2.** (Fig.) A face să slăbească combativitatea, vigoarea, tenacitatea cuiva.

demobilizatór, -oáre, *demobilizatori, -oare*, adj. || Din *demobiliza* || Care demobilizează (2), care descurajează.

democrát, -ă, *democrați, -te*, adj., s.m. și f. || Din fr. *démocrate;* gr. *demos* „popor" + *kratos* „putere" || **1.** Adj., s.m. și f. (Adept) al democrației, militant pentru democrație. ○ *Democrați-revoluționari* = ideologi și militanți ai mișcărilor și revoluțiilor burghezo-democratice, care, ca reprezentanți ai intereselor claselor și păturilor asuprite, îndeosebi ai țărănimii, au luptat pentru lichidarea pe cale revoluționară a rînduielilor feudale. **2.** Adj. Democratic.

democrátic, -ă, *democratici, -ce*, adj. || Din fr. *démocratique* || Propriu democrației; bazat pe principiile democrației.

democratísm s.n. || Din fr. *démocratisme* || Totalitatea principiilor care asigură realizarea libertăților democratice; caracterul, însușirea a ceea ce este democratic.

democratizá, *democratizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *démocratiser* || A introduce un regim democratic; a reorganiza un stat, o instituție etc. pe baze democratice.

democratizáre s.f. Acțiunea de *a democratiza;* proces cu caracter social-politic și juridic menit să permită o participare din ce în ce mai largă a cetățenilor la conducerea vieții politice, economice și sociale a țării.

democrație, *democrații*, s.f. || Din fr. *démocratie* || Formă de organizare și de conducere politică a societății, care are la bază principiul exercitării puterii de către popor. ○ *D. socialistă* = formă superioară a democrației, bazată pe deținerea puterii politice de către oamenii muncii, pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție, pe unitatea intereselor fundamentale ale tuturor claselor și categoriilor sociale, asigurîndu-se în fapt participarea maselor la conducerea societății, valorificarea aptitudinilor și a capacității membrilor societății în toate domeniile vieții sociale. *D. internă de partid* = componentă organică a centralismului democratic în partidele comuniste și muncitorești, care asigură tuturor membrilor de partid dreptul de a participa efectiv la dezbaterea și rezolvarea tuturor problemelor în legătură cu politica partidului și cu viața organizațiilor de partid.

demodá, *demodez*, vb. I. Refl. || Din fr. *démoder* || A înceta să mai fie la modă; a se învechi.

demodát, -ă, *demodați, -te*, adj. Care nu mai este la modă; învechit, perimat.

demodulatór, *demodulatoare*, s.n. || Din germ. *Demodulator*, fr. *démodulateur* || Circuit sau montaj electric în care se efectuează demodulația oscilațiilor de înaltă frecvență modulate.

demodulație, *demodulații*, s.f. || Din germ. *Demodulation*, fr. *démodulation* || (Telec.) Proces de obținere a semnalului primar (modulator) dintr-un semnal modulat.

demográf, *demografi*, s.m. || Din fr. *démographe* || Specialist în demografie.

demográfic, -ă, *demografici, -ce*, adj. || Din fr. *démographique* || Privitor la demografie. ○ *Factor d.* = component al existenței sociale, exprimînd caracteristicile dinamice, cantitative și calitative ale populației (densitate, mișcare naturală, repartiție, structură, mobilitate etc.). *Explozie demografică* = accelerarea rapidă a ritmului de creștere a populației.

demografíe, *demografii*, s.f. || Din fr. *démographie;* gr. *demos* „popor" + *graphein* „a descrie" || Știință care se ocupă cu studiul fenomenelor și proceselor privind numărul, repartiția geografică, structura și mișcarea populației umane.

demolá, *demolez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *démolir* || A dărîma o construcție sau un element de construcție, în vederea ampiasării unei construcții noi, a unei amenajări de utilitate publică etc.

démon, *demoni*, s.m. || Din fr. *démon*, gr. *daimon* || Diavol, drac; ființă imaginară considerată ca spirit al răului. ● (Fig.) Om rău.

demonetizá, *demonetizez*, vb. I. || Din fr. *démonétiser* || **1.** Tranz. A retrage din circulație anumite monede. **2.** Tranz. A devaloriza semne bănești care nu au valoare intrinsecă. **3.** Refl. A se devaloriza. **4.** Refl. (Fig.) A se deprecia, a se discredita, a se banaliza.

demoniác, -ă, *demoniaci, -ce*, adj. || Din fr. *démoniaque* || Demonic.

demónic, -ă, *demonici, -ce*, adj. || Din lat. *daemonicus* || De demon; drăcesc, diabolic; demoniac.

demonísm s.n. || Din fr. *démonisme* || **1.** Credință în demoni. **2.** Atitudine diabolică.

demonstrá, *demonstrez*, vb. I. || Din fr. *démontrer*, lat. *demonstrare* || **1.** Tranz. A dovedi prin argumente, prin exemple, adevărul (sau neadevărul) unei afirmații, unei teorii etc.; a face dovada, prin calcule și raționamente, a adevărului exprimat de o teoremă. **2.** Intranz. (Despre grupuri, mulțimi) A manifesta, a participa la o manifestație.

demonstrábil, -ă, *demonstrabili, -e*, adj. || Din fr. *démontrable*, lat. *demonstrabilis* || Care poate fi demonstrat.

demonstránt, -ă, *demonstranți, -te*, s.m. și f. || Din rus. *demonstrant* || Persoană care participă la o demonstrație (**2**); manifestant.

demonstratív, -ă, *demonstrativi, -e*, adj. || Din fr. *démonstratif*, lat. *demonstrativus* || **1.** Care demonstrează sau servește la o demonstrație. ● (Despre gesturi, atitudini) Care exprimă în mod ostentativ un sentiment, o părere etc. **2.** *Pronume d.* = pronume care arată locul în timp sau în spațiu al unui obiect față de vorbitor. *Adjectiv d.* = adjectiv care arată depărtarea sau apropierea unui obiect.

demonstrație, *demonstrații*, s.f. || Din fr. *démonstration*, lat. *demonstratio*, (**2**) după rus. *demonstracija* || **1.** Demonstrare, pe bază de argumente și de exemple, a realității unui fapt; procedeu logic de întemeiere deductivă a adevărului unui enunț. ● (Mat.) Raționament prin care se dovedește adevărul unei teoreme. ● (Pedag.) Metodă intuitivă de învățămînt constînd în explicarea unui fenomen prin prezentarea sau producerea lui în fața elevilor. **2.** Manifestație publică.

demontá, *demontez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *démonter* || A desface un mecanism, un aparat, un instrument, în părțile lui componente. ● (Fig.) A descuraja, a deprima pe cineva; a obosi, a extenua pe cineva.

demontábil, -ă, *demontabili, -e*, adj. || Din fr. *démontable* || Care poate fi demontat.

demoralizá, *demoralizez*, vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *démoraliser* || A-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă încrederea în sine; a (se) descuraja.

demoralizánt, -ă, *demoralizanți, -te*, adj. || Din fr. *démoralisant* || Care demoralizează, descurajator, deprimant.

demoralizát, -ă, *demoralizați, -te*, adj. Descurajat, deprimat.

démos s.n. || Cuv. gr. || (În Grecia antică) Denumire dată păturilor de oameni liberi dintr-un oraș care aveau drepturi politice depline.

demótică adj. || Din fr. *démotique* || *Scriere d.* = scriere cursivă simplificată, folosită în vechiul Egipt.

demúlt adv. || *De*[3] + *mult* || Cu mult timp înainte, de multă vreme. ○ *De demult* = din trecut, de altă dată. *Îmi pare-o veche, de demult Poveste* (Eminescu). *Mai demult* = odinioară.

demultiplicá, *demultiplíc*, vb. I. Tranz. || După fr. *démultiplier* || A efectua o demultiplicare.

demultiplicáre, *demultiplicări*, s.f. Reducere a turației unui organ rotativ al unui sistem tehnic cu ajutorul unui mecanism reductor.

denár, *denari*, s.m. || Din lat. *denarius* || **1.** Monedă de argint în Roma antică. **2.** Monedă arabă de aur care a circulat în evul mediu și în unele țări din Europa.

denaturá, *denaturez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dénaturer* || **1.** A schimba (intenționat) sensul unor cuvinte, al unor idei; a falsifica. **2.** A altera un produs adăugîndu-i o substanță străină, care să-l facă impropriu pentru alt scop decît cel pentru care a fost destinat (ex. denaturarea alcoolului tehnic pentru a nu putea fi băut).

denaturánt, -ă, *denaturanți, -te*, adj., s.n. || Din fr. *dénaturant* || (Substanță) folosită pentru a denatura un produs, făcîndu-l impropriu pentru alte utilizări decît cele pentru care a fost făcut.

denaturát, -ă, *denaturați, -te*, adj. **1.** Lipsit de sentimente firești: *părinte denaturat; copil denaturat.* **2.** *Spirt denaturat* = alcool destinat întrebuințării industriale, fiind făcut impropriu pentru consumație.

denazificáre s.f. || După fr. *dénazifier* || Acțiunea de desființare a nazismului (fascismului) și a urmărilor lui din viața politică, economică și socială a Germaniei, conform hotărîrilor Conferinței de la Berlin (Potsdam) din 1945.

dendrítă, *dendrite*, s.f. || Din fr. *dendrite;* cf. gr. *dendron* „arbore" || **1.** Prelungire ramificată a protoplasmei celulei nervoase prin care impulsul nervos este transportat spre corpul celulei. **2.** (La pl.) Agregate minerale în formă arborescentă.

dendrologíe s.f. || Din fr. *dendrologie*, gr. *dendron* „arbore" + *logos* „studiu" || Parte a botanicii care se ocupă cu studiul plantelor lemnoase.

dendrometríe s.f. || Din fr. *dendrométrie;* gr. *dendron* „arbore" + *metron* „măsură" || Disciplină care se ocupă cu metodele de măsurare a volumului arborilor; taxație forestieră.

dendrométru, *dendrométre*, s.n. || Din fr. *dendromètre* || Instrument pentru măsurarea indirectă a înălțimii arborilor netăiați.

denegá, *denég*, vb. I. Tranz. || Din lat. *denegare;* cf. fr. *dénier* || (Înv.) A nega, a tăgădui; a refuza.

denegáre s.f. Acțiunea de *a denega.* ○ *D. de dreptate* = refuzul, fără temei legal, al unui organ de jurisdicție de a soluționa o pricină, ce i s-a încredințat spre rezolvare.

denicotinizá, *denicotinizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dénicotiniser* || A îndepărta (sau a reduce) nicotina din tutun, prin trecerea ei în combinații mai puțin nocive.

deniér, *denieri*, s.m. || Din fr. *denier* || Unitate de măsură pentru finețea firelor de mătase naturală sau artificială.

denigrá, *denigrez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dénigrer*, lat. *denigrare* (< *niger* „negru") || A defăima, a ponegri, a calomnia, a discredita.

denigratór, -oáre, *denigratori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *denigra* || **1.** Adj. Care denigrează; prin care se denigrează. **2.** S.m. și f. Persoană care denigrează.

denisipatór, *denisipatoare*, s.n. || De la *nisip* || Bazin pentru curățirea apei, în care se reține aluviuni de dimensiuni mijlocii.

denitrificáre s.f. || Cf. fr. *dénitrifier* || Descompunere de către bacteriile din sol a protidelor și nitraților, avînd drept consecință eliberarea azotului, proces care duce la scăderea fertilității solului.

denivelá, *denivelez*, vb. I. Refl. || Din fr. *déniveler* || (Despre drumuri, terenuri) A-și pierde netezimea prin formarea de gropi și de ridicături.

deniveláre, *denivelări*, s.f. Acțiunea de *a se denivela;* formare de adînciturі sau ridicături pe suprafața unui teren, a unui drum.

denominalizáre s.f. (Ec.) Reducere a valorii nominale a semnelor bănești.

denominatív, -ă, *denominativi, -e*, adj. || Din fr. *dénominatif* || Care denumește. • *Verb d.* = verb derivat de la un substantiv sau de la un adjectiv.

denominăție, *denominații*, s.f. || Din fr. *dénomination* || (Livr.) Numire, denumire.

denotá, pers. 3 *denótă*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dénoter*, lat. *denotare* || A vădi, a indica.

denotăție, *denotații*, s.f. || Din fr. *dénotation* || **1.** (Log.) Sferă. **2.** (Lingv.) Semnificație.

dens, -ă, *denși, -se*, adj. || Din fr. *dense*, lat. *densus* || (Despre corpuri, substanțe) Care are densitate mare, compact, des.

densimetríe s.f. || Din fr. *densimétrie* || Ansamblul metodelor de măsură a densității substanțelor.

densimétru, *densimetre*, s.n. || Din fr. *densimètre;* lat. *densus* „dens" + gr. *metron* „măsură" || Areometru gradat care indică direct densitatea lichidului în care a fost cufundat.

densitáte, *densități*, s.f. || Din fr. *densité*, lat. *densitas, -atis* || **1.** Raportul dintre masa și volumul unui corp; masă specifică. **2.** Faptul de a fi dens; numărul de obiecte sau de ființe de pe o unitate de suprafață. ○ *Densitatea (medie) a populației* = numărul de locuitori care revin (în medie) pe o unitate de suprafață a unui anumit teritoriu.

dentál, -ă, *dentali, -e*, adj. || Din fr. *dental* || (Despre consoane; și substantivat, f.) Care se articulează prin apropierea vîrfului limbii de dinții incisivi.

dentár, -ă, *dentari, -e*, adj. || Din fr. *dentaire*, lat. *dentarius* || **1.** Referitor la dinți. **2.** Care aparține dentistului, privitor la dentist.

dentínă s.f. || Din fr. *dentine;* cf. lat. *dens, -ntis* „dinte" || Țesut osos care formează masa principală a dintelui.

dentíst, -ă, *dentişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *dentiste*, germ. *Dentist* || Medic specializat în stomatologie.

dentístică s.f. || Din *dentist* || Stomatologie.

dentíţie, *dentiţii*, s.f. || Din fr. *dentition*, lat. *dentitio, -onis* || **1.** Totalitatea dinţilor mamiferelor, caracteristică, după structură şi număr, unui tip de regim alimentar. • Modul în care sînt aşezaţi dinţii. **2.** Procesul de formare şi de apariţie a dinţilor la copii.

denuclearizáre s.f. || Din *des*[1]- + *nuclear* || Interzicerea producerii, depozitării, amplasării, experimentării şi folosirii de arme nucleare pe un continent, într-o regiune geografică, într-o ţară etc.

denudáţie, *denudaţii*, s.f. || Din fr. *dénudation*, lat. *denudatio* || Proces de nivelare a reliefului sub acţiunea agenţilor geografici externi, prin dezagregarea şi eroziunea rocilor, îndepărtarea materialului rezultat şi acumularea lui ulterioară în regiuni mai joase.

denumí, *denumesc*, vb. IV. Tranz. || Din fr. *dénommer* (după *numi*) || A da un nume, a numi.

denumíre, *denumiri*, s.f. Faptul de *a denumi;* nume dat unei fiinţe sau unui lucru; cuvînt cu care numim ceva.

denúnţ, *denunţuri*, s.n. || Din *denunţa* || (Jur.) Informare adresată unui organ de urmărire penală sau unei instanţe penale despre săvîrşirea unei infracţiuni de către cineva.

denunţá, *denúnţ*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dénoncer* || **1.** A face un denunţ. **2.** A desface unilateral un contract sau un tratat.

denunţáre, *denunţări*, s.f. Acţiunea de *a denunţa.* • Desfacerea unui contract sau a unui tratat prin manifestarea de voinţă unilaterală a uneia dintre părţi.

denunţátór, -oáre, *denunţători, -oare*, s.m. şi f. || Din *denunţa* || Persoană care face un denunţ.

denutríţie, *denutriţii*, s.f. || Din fr. *dénutrition* || Scădere importantă în greutate, provocată de unele tulburări de metabolism; apare de obicei în cursul bolilor cronice.

deoarecé conj. || *De*[3] + *oare* + *ce* || (Indică un raport de cauză între o propoziţie regentă şi una subordonată) Fiindcă, de vreme ce.

deocamdátă adv. || *De*[3] + *o* + *cam* + *dată* || Pentru moment, în mod provizoriu.

deocheá, *deóchi*, vb. I. Tranz. || Din *deochi* || (În superstiţii) A dăuna cuiva printr-o privire rea, duşmănoasă; (refl.) a suferi, a se îmbolnăvi de pe urma unei astfel de priviri.

deocheát, -ă, *deocheaţi, -te*, adj. **1.** (În superstiţii) Bolnav din cauza deochiului. **2.** (Fig.; despre oameni) Cu reputaţie proastă, compromis; (despre manifestări ale oamenilor) necuviincios. **3.** (Fig.) Exagerat. *Să găsească două-trei mii de lei cu camătă mai puţin deocheată* (Cezar Petrescu).

deóchi s.n. || *De*[3] + *ochi* || Putere magică pe care o atribuie superstiţiosii unor oameni de a îmbolnăvi pe cei asupra cărora îşi aruncă privirea. • Boală pricinuită de această privire.

deodátă adv. || *De*[3] + *o* + *dată* || **1.** Pe neaşteptate, subit. **2.** În acelaşi timp, concomitent.

deodoránt, -ă, *deodoranţi, -te*, adj. || Din fr. *déodorant* || (Şi substantivat, n.) Dezodorizant.

deontologíe s.f. || Din fr. *déontologie;* gr. *deon* „ceea ce trebuie făcut" + *logos* „studiu" || Doctrină a moralei profesionale; (în special) ansamblul normelor de conduită şi al obligaţiilor medicului faţă de bolnavi şi de societate.

deopárte adv. || *De*[3] + *o* + *parte* || Mai la o parte, izolat. *Stau deoparte şi mă uit la ei* (Stancu).

deopotrívă adv. || *De*[3] + *o* + *potrivă* || În mod egal, fără deosebire, la fel, întocmai.

deosebí, *deosebesc*, vb. IV. || Din *deosebit* || **1.** Refl. A se diferenţia de cineva sau de ceva, a nu fi la fel; (tranz.) a face ca cineva sau ceva să se diferenţieze de alţii. **2.** Refl. A se distinge, a se remarca. **3.** Tranz. A recunoaşte, a distinge un lucru dintre altele; a desluşi, a discerne.

deosebíre, *deosebiri*, s.f. Acţiunea de *a (se) deosebi;* lipsă de asemănare, diferenţă. ○ *Cu deosebire* = în mod special; mai ales. *Cu deosebire de...* = cît se poate de..., foarte...: *un copil cu deosebire de inteligent. Spre deosebire de* = în opoziţie cu...

deosebít, -ă, *deosebiţi, -te*, adj., adv. || *De*[3] + *osebit* || **1.** Adj. Diferit de altul; altfel. **2.** Adj. Ieşit din comun, neobişnuit; distins, remarcabil. **3.** Adj. Separat, despărţit. **4.** Adj. (La pl., precedînd substantivul) Felurit, divers. **5.** Adv. *Deosebit de...* = cît se poate de..., foarte; în afară de, pe lîngă.

depaná, *depanez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dépanner* (< *panne* „pană la un vehicul") || A executa o depanare.

depanáre, *depanări*, s.f. (Tehn.) Repararea unei pene, la un vehicul, la o maşină, la un aparat etc.

depanatór, *depanatori*, s.m. || Din *depana* || Muncitor calificat care repară autovehicule, maşini, aparate etc.

deparafiná, *deparafinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *déparaffiner* || Operaţie de îndepărtare a parafinei cristalizabile din uleiurile minerale.

deparazitá, *deparazitez*, vb. I. Tranz. || *Des*[1] + *parazit* || A îndepărta, a distruge paraziţii de pe plante, de pe animale etc.

deparazitáre s.f. Acţiunea de *a deparazita;* distrugere a paraziţilor. • (Tehn.) *D. electrică* = combatere a perturbaţiilor radio-electrice produse de instalaţiile tehnice (paraziţi industriali).

departajá, *departajez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *départager* || A pune capăt unui balotaj, arbitrînd între două opinii. • Refl. (Despre două echipe sportive, doi adversari în concurs) A se distanţa în punctaj (pleCînd de la egalitate).

departamént, *departamente*, s.n. || Din fr. *département* || **1.** Subdiviziune a unui minister. • (În unele state) Minister. **2.** (În Franţa) Unitate administrativ-teritorială.

departamentál, -ă, *departamentali, -e*, adj. || Din fr. *départemental* || Care ţine de un departament, privitor la un departament.

depárte adv. || *De*[3] + *parte* || **1.** La mare distanţă, într-un loc depărtat; *rudă de departe* =

persoană dintr-o ramură îndepărtată a familiei cuiva. ○ Expr. *Pe departe* = pe ocolite, nu de-a dreptul. *Departe de mine gîndul* = nici nu mă gîndesc. **2.** Într-un moment depărtat (în trecut sau în viitor). ○ *Mai departe* = în continuare, înainte.

depănă, *deápăn*, vb. I. Tranz. || Lat. **depanare* || **1.** A desfăşura firele textile de pe un scul, înfăşurîndu-le pe un mosor sau făcîndu-le ghem. **2.** (Fig.) A desfăşura (amintiri, gînduri etc.).

depănătoáre, *depănători*, s.f. || Din *depăna* || Vîrtelniţă. • Dispozitiv pe care sînt aşezate sculurile la maşinile de depănat.

depănuşă, *depănuşez*, vb. I. Tranz. || Din *des*[1]- + *pănuşă* || A desface pănuşile de pe ştiuleţii de porumb.

depărtă, *depărtez*, vb. I. || Din *departe* || **1.** Refl. A se retrage din preajma cuiva sau a ceva, a pleca (mai) departe. • (Fig.) A se înstrăina de cineva sau de ceva. **2.** Tranz. A duce ceva mai departe; a trimite sau a ţine pe cineva departe. • (Fig.) A izgoni pe cineva, a alunga. **3.** Refl. A se abate de la subiect.

depărtáre, *depărtări*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) depărta*. **2.** Loc situat la o mare distanţă de vorbitor. **3.** Distanţă. ○ *Din depărtare* (sau *depărtări*) = de departe, de la mare distanţă.

depărtát, -ă, *depărtaţi, -te*, adj. **1.** Care este la (mare) distanţă. **2.** Care este departe, în timp, de momentul actual.

depăşí, *depăşesc*, vb. IV. Tranz. || Din *dépasser* (după *păşi*) || **1.** A întrece pe cineva care merge în aceeaşi direcţie, a lăsa în urmă. **2.** A trece peste o anumită limită, a întrece o anumită măsură, un anumit nivel. **3.** A întrece puterile, atribuţiile sau competenţa cuiva; *mă depăşeşte această problemă*.

depăşít, -ă, *depăşiţi, -te*, adj. **1.** Învechit, perimat: *tehnică depăşită*. **2.** Întrecut, lăsat în urmă.

dependént, -ă, *dependenţi, -te*, adj. || Din fr. *dépendant* || Care depinde de cineva sau de ceva; (despre ţări) lipsit de autonomie.

dependénţă, *dependenţe*, s.f. || Din fr. *dépendance* || Faptul de a fi dependent; stare de subordonare economică, politică etc. a unei ţări faţă de o putere străină, caracterizată prin lezarea libertăţii naţionale, a dreptului de a hotărî singură asupra dezvoltării social-politice şi economice.

dependínţă, *dependinţe*, s.f. || După fr. *dépendance* || Încăpere accesorie a unei locuinţe (baie, bucătărie, cămară etc.); (la pl.) ansamblul acestor încăperi; construcţii (garaj, magazie) care constituie accesoriile unei clădiri.

depersonalizáre s.f. || Cf. fr. *dépersonnaliser* || Simptom caracterizat prin dispariţia conştiinţei propriei persoane, sau prin senzaţia de pierdere a unei părţi a corpului, întîlnită în unele boli psihice.

depéşă, *depeşe*, s.f. || Din fr. *dépêche* || (Înv.) Telegramă.

depigmentá, *depigmentez*, vb. I. Refl. || Din fr. *dépigmenter* || (Despre piele sau păr) A se decolora din cauza diminuării sau dispariţiei pigmentului melanic.

depigmentáre s.f. Acţiunea de *a se depigmenta*; decolorare a pielii sau a părului din cauza scăderii sau dispariţiei pigmentului.

depilá, *depilez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dépiler*, lat. *depilare* (< *pilus* „păr") || **1.** A curăţa de păr pielea care urmează a fi tăbăcită. **2.** A îndepărta părul de pe faţă sau de pe corp (în scop igienic sau estetic), cu ajutorul unor pensete, sau al unor substanţe speciale.

depilatór, *depilatoare*, s.n. || Din fr. *dépilatoire* || Substanţă folosită pentru a îndepărta părul de pe pielea omului.

depínde, *depínd*, vb. III. Intranz. || După fr. *dépendre*, lat. *dependere* || **1.** (Despre persoane, instituţii, ţinuturi etc.) A fi sub autoritatea sau sub conducerea cuiva, a fi subordonat cuiva. **2.** (Despre situaţii, fapte etc.) A fi în funcţie de..., a atîrna de...

depistá, *depistez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dépister* (< *piste* „pistă", „urmă") || A da de urma unui lucru ascuns sau necunoscut.

deplanáre s.f. || Din *des*[1]- + *plan* || Curbarea secţiunii plane a unui corp elastic sub acţiunea sarcinilor exterioare.

deplasá, *deplasez*, vb. I. || Din fr. *déplacer* (< *place* „loc") || **1.** Tranz. A lua ceva dintr-un loc şi a pune în alt loc; a muta. • Refl. A se mişca din poziţia iniţială, a se disloca. **2.** Refl. (Despre oameni) A se duce undeva pentru un timp limitat (în interes de serviciu).

deplasamént, *deplasamente*, s.n. || Din fr. *déplacement* || Greutatea volumului de apă dezlocuit de o navă.

deplasáre, *deplasări*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) deplasa*. ○ *În deplasare* = în călătorie pentru interese de serviciu. **2.** (Astr.) *D. spre roşu* = deplasare a liniilor spectrale ale nebuloaselor extragalactice înspre marginea roşie a spectrului în comparaţie cu liniile spectrale ale surselor terestre; fenomenul se explică prin îndepărtarea de Pămînt a nebuloaselor.

deplasát, -ă, *deplasaţi, -te*, adj. **1.** Mişcat sau mutat de la locul lui. **2.** (Despre oameni şi despre manifestările lor) Care nu este aşa cum se cuvine în raport cu situaţia sau cu momentul dat; nepotrivit, nelalocul lui; necuviincios.

deplin, -ă, *deplini, -e*, adj., adv. || *De*[3] + *plin* || **1.** Adj. Întreg, complet; desăvîrşit, perfect. **2.** Adv. De tot, în întregime, complet.

deplinătáte s.f. || Din *deplin* || Faptul de a fi deplin: *a fi în deplinătatea puterilor*.

deplînge, *deplîng*, vb. III. Tranz. || *De*[3] + *plînge* (după fr. *déplorer*) || A fi cuprins de milă, de părere de rău faţă de cineva sau ceva, a compătimi.

deplorá, *deplór*, vb. I. Tranz. || Din fr. *déplorer*, lat. *deplorare* „a plînge după ceva, a deplînge" || A simţi milă faţă de cineva sau de ceva, a deplînge.

deplorábil, -ă, *deplorabili, -e*, adj. || Din fr. *déplorable* || Vrednic de plîns, de compătimit; lamentabil, jalnic.

depolarizá, *depolarizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dépolariser* || (Fiz.) A reduce sau a anula o stare de polarizare. • (Chim.) A împiedica sau

a face să dispară polarizarea electrozilor unei pile electrice.

depolarizatór, *depolarizatori*, s.m. || Din *depolariza* || Element care împiedică polarizarea electrozilor unei pile electrice.

depolimerizáre s.f. || Cf. fr. *dépolymérisation* || Reacție prin care un polimer trece în polimeri cu greutăți moleculare mai mici sau în monomeri, sub acțiunea căldurii, a luminii, a radiațiilor etc.

depoluá, *depoluez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dépolluer* || A reduce ori a înlătura poluarea sau sursele care o provoacă.

deponént[1], **-ă,** *deponenți, -te*, s.m. și f. || Din lat. *deponens, -ntis*, it. *deponente* || Persoană care încredințează unei alte persoane un lucru, în temeiul unui contract de depozit; depunător.

deponént[2], **-ă,** *deponenți, -te*, adj. || Din fr. *déponent*, lat. *deponens, -ntis* || (Despre verbe, în limba latină) Care are formă pasivă și înțeles activ.

depopulá, *depopulez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *depopulare* „a pustii (cîmpuri, orașe)"; cf. fr. *dépeupler* || A reduce numeric sau a distruge în mare parte populația unei țări sau a unei regiuni.

deportá, *deportez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *déporter*, lat. *deportare* || A trimite forțat pe cineva într-o regiune îndepărtată, ca măsură represivă.

deportáre, *deportări*, s.f. Faptul de *a deporta;* situația unei persoane deportate.

deposedá, *deposedez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *déposseder* || A lipsi pe cineva de posesiunea unui lucru sau a unui drept.

depóu, *depouri*, s.n. || Din fr. *dépôt*, lat. *depositum* || Clădire în care se adăpostesc și se întrețin locomotive, vagoane de tren sau de tramvai etc.

depózit, *depozite*, s.n. || Din lat. *depositum* (după fr. *dépôt*) || **1.** Loc, construcție sau grup de construcții în care se păstrează mărfuri, materiale etc. **2.** Ceea ce se depune spre păstrare (mărfuri, bani, hîrtii de valoare etc.). ○ (Bibl.) *D. legal* = fond de cărți constituit prin predarea obligatorie de către tipografii sau edituri a unui număr de exemplare din fiecare volum tipărit marilor biblioteci din țară. • Contract prin care o persoană se obligă, în principiu fără plată, să păstreze un lucru și să-l restituie persoanei căreia i l-a încredințat. **3.** (Geol.) Acumulare de material sedimentar.

depozitá, *depozitez*, vb. I. || Din *depozit* || **1.** Tranz. A pune spre păstrare într-un depozit. • A încredința cuiva un lucru spre păstrare. **2.** Refl. A se depune, a se sedimenta.

depozitár, -ă, *depozitari, -e*, s.m. și f. Persoană căreia i se încredințează un lucru spre păstrare, în temeiul unui contract de depozit.

depoziție, *depoziții*, s.f. || Din fr. *déposition*, lat. *depositio, -onis* || (Dr.) Declarație a unui martor făcută în fața organelor de urmărire sau a instanței de judecată cu privire la fapte care-i sînt cunoscute și care pot contribui la lămurirea pricinii.

depravá, *depravez*, vb. I. Refl. || Din fr. *dépraver*, lat. *depravare* (< *pravus* „pervers, corupt") || A deveni depravat, a se corupe.

depravát, -ă, *depravați, -te*, adj., s.m. și f. (Persoană) decăzută din punct de vedere moral; corupt, desfrînat.

depreciá, *depreciez*, vb. I. || Din fr. *déprécier* || **1.** Tranz. A socoti un lucru sub valoarea lui reală; a nesocoti. **2.** Tranz. și refl. A(-și) micșora valoarea sau calitatea; a (se) devaloriza; a se degrada.

depreciát, -ă, *depreciați, -te*, adj. **1.** Cu valoarea scăzută, devalorizat, degradat. **2.** Desconsiderat.

depreciatív, -ă, *depreciativi, -e*, adj. || Din fr. *dépréciatif* || Care dovedește lipsă de considerație, care conține o notă de dispreț sau de batjocură.

depreciére, *deprecieri*, s.f. Faptul de *a (se) deprecia;* devalorizare.

depresá, *depresez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dépresser* || A desface cu presa un ansamblu de două piese care au contact forțat.

depresionáră, *depresionare*, adj. || Din *depresiune* || *Zonă d.* = zonă din atmosferă în care presiunea este scăzută (favorizînd formarea ciclonilor).

depresiúne, *depresiuni*, s.f. || Din fr. *dépression*, lat. *depressio, -onis* || **1.** Formă de relief aflată la un nivel mai jos decît regiunile din jur. ○ *D. oceanică* = groapă (fosă) abisală. **2.** *D. atmosferică* = arie cu presiune scăzută favorabilă formării ciclonilor, în zonele cu climă temperată. **3.** (Fig.) Stare patologică de tristețe și de descurajare profundă și persistentă. **4.** (Ec. pol.) Fază a ciclului economic capitalist, care urmează după criză, în care producția se menține la un nivel scăzut, mărfurile se vînd la prețuri scăzute în condițiile în care rămîne redusă și puterea de cumpărare a maselor muncitoare.

depresív, -ă, *depresivi, -e*, adj. || Din fr. *dépressif* || Care produce starea de depresiune sau scăderea tensiunii arteriale.

depreúnă adv. || *De*[3] + *pre* + *una* || (Rar) Împreună.

deprimá, *deprim*, vb. I. Tranz. || Din fr. *déprimer;* lat. *deprimere* „a apăsa în jos" || A produce cuiva o stare de depresiune, a întrista, a mîhni, a descuraja.

deprimánt, -ă, *deprimanți, -te*, adj. || Din fr. *déprimant* || Care deprimă; descurajant, dezolant.

deprimáre, *deprimări*, s.f. Stare a celui descurajat; depresiune (**3**), dezolare.

deprínde, *deprind*, vb. III. || Lat. *depre(he)ndere* || **1.** Refl. și tranz. A (se) obișnui, a (se) învăța, a (se) deda, a (se) familiariza. **2.** Tranz. A-și însuși treptat anumite cunoștințe într-un domeniu.

depríndere, *deprinderi*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) deprinde.* • Obișnuință, obicei. **2.** Pricepere, destoinicie, îndemînare căpătată în cursul timpului într-o anumită îndeletnicire.

deprins, -ă, *deprinși, -se,* adj. Experimentat, obișnuit, învățat.

depunător, -oáre, *depunători, -oare,* s.m. și f. || Din *depune* || Persoană care depune spre păstrare o sumă de bani, hîrtii de valoare etc.; deponent.

depún, *depún,* vb. III. || Din lat. *deponere* (după fr. *déposer)* || **1.** Tranz. A lăsa un obiect din mînă, punîndu-l undeva. • A încredința bani, obiecte prețioase spre păstrare (unei bănci, unei case de economii). **2.** Tranz. *A depune ca martor* = a face o depoziție. **3.** Tranz. *A depune jurămînt* v. *jurămînt* **(1, 2). 4.** Refl. (Despre particule solide aflate în suspensie) A se așeza la fund, formînd sedimente.

depúnere, *depuneri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) depune.* ◦ Sumă de bani depusă la o instituție bancară. **2.** Acoperire a unui corp cu un strat de material.

depurátiv, -ă, *depurativi, -e,* adj., s.n. || Din fr. *dépuratif* || (Medicament) care curăță organismul favorizînd eliminarea toxinelor și a produșilor de dezasimilație.

depurație, *depurații,* s.f. || Din fr. *dépuration* || (Med.) Îndepărtarea din organism a produșilor inutilizabili.

deputát, -ă, *deputați, -te,* s.m. și f. || Din fr. *député,* lat. *deputatus* „trimis, delegat" || Persoană aleasă într-un organ reprezentativ al statului.

deputație, *deputății,* s.f. || Din *deputat* || **1.** Sarcina, calitatea de deputat. **2.** (Înv.) Delegație, solie.

deraiá, *deraiez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *dérailler (< rail* „șină") || **1.** (Despre trenuri, tramvaie) A sări, a aluneca din mers de pe șine. **2.** (Fig.) A se abate de la subiect, a vorbi aiurea, a divaga.

deránj, *deranjuri,* s.n. || Din *deranja* || **1.** Dezordine, neorînduială. **2.** (Fig.) Stînjenire; tulburare a liniștii (cuiva).

deranjá, *deranjez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *déranger* || **1.** A face dezordine; a răvăși. • *A-și deranja stomacul* = a face o indigestie. **2.** (Fig.) A stingheri pe cineva, a-i tulbura liniștea sau activitatea; a stînjeni, a incomoda. • Refl. (În formule de politețe) A se osteni pentru cineva.

deranjaménț, *deranjamente,* s.n. || Din fr. *dérangement* || Perturbare a funcționării normale a unei mașini, a unui aparat, a unei instalații. • (Fam.) Indigestie, diaree.

deranját, -ă, *deranjați, -te,* adj. Care este în dezordine; răvășit; răscolit.

derapá, pers. 3 *derapează,* vb. I. Intranz. || Din fr. *déraper* || (Despre vehicule) A aluneca oblic față de direcția de înaintare.

deratizá, *deratizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *dératiser* || A stîrpi rozătoarele dăunătoare (șoarecii, șobolanii) dintr-un loc, prin otrăvire cu substanțe chimice sau prin culturi microbiene.

deratizánt, -ă, *deratizanți, -te,* adj., s.n. || Din *deratiza* || (Substanță) cu ajutorul căreia se deratizează.

derbedéu, *derbedei,* s.m. || Din tc. *derbeder* || Om de nimic, haimana, vagabond.

dérbi, *derbiuri,* s.n. || Din engl. *derby* (după n. pr. Derby, organizatorul acestei curse) || **1.** Cursă clasică de trap sau de galop a cailor în vîrstă de trei ani. **2.** Întîlnire sportivă de mare importanță.

derdelúș, *derdelușuri,* s.n. Loc în pantă unde se dau copiii cu săniuța.

dereglá, pers. 3 *deregleáză,* vb. I. Refl. || Din fr. *dérégler* || (Despre sisteme tehnice) A ieși din regimul normal sau din funcționarea normală; a se deranja, a se defecta. • (Fiziol.; despre o funcție) A se abate de la normal.

dereticá, *derétic,* vb. I. Intranz. || Lat. *de-radicare* || A face curățenie și ordine prin casă. *Se mișca încolo și încoace prin cameră, dereticînd și așezînd* (Sadoveanu).

derivá, *deriv,* vb. I. || Din fr. *dériver,* lat. *derivare (< rivus* „rîu") || **1.** Intranz. (Mai ales la pers. 3) A proveni din...; (despre limbi, cuvinte, sensuri) a-și trage originea din...; (despre cuvinte) a se forma cu ajutorul unui sufix sau al unui prefix. **2.** Tranz. A abate o apă curgătoare din albia ei naturală. • Intranz. (Despre nave) A se abate, a se îndepărta într-o direcție înclinată față de axa longitudinală. **3.** Tranz. (Mat.) A calcula derivata unei funcții.

deriváre, *derivări,* s.f. Acțiunea de *a deriva;* (lingv.) procedeu prin care un cuvînt se formează din altul (cu ajutorul sufixelor și al prefixelor). • Stabilirea proveniență unui cuvînt din altul.

derivát, -ă, *derivați, -te,* adj., subst. **1.** Adj. Care derivă din ceva; (substantivat, n.) cuvînt care derivă din altul. **2.** Adj. (Despre cursuri de apă, canale, drumuri) Abătut din direcția normală, din traseul natural. **3.** S.m. Produs industrial obținut prin prelucrarea unei materii prime. **4.** S.m. (Chim.) Combinație chimică obținută din altă combinație și păstrînd de obicei structura de bază a combinației principale din care provine. **5.** S.f. (Mat.) Limita raportului dintre creșterea unei funcții și creșterea variabilei, cînd aceasta tinde spre zero.

derivatív, -ă, *derivativi, -e,* adj. || Din fr. *dérivatif* || Care abate ceva în altă parte. • (Med.) Care se referă la evacuarea surplusului de sînge dintr-un organ bolnav și la eliminarea substanțelor toxice din organism.

derivație, *derivații,* s.f. || Din fr. *dérivation,* lat. *derivatio, -onis* || Ramificație a unui curs de apă, a unei căi de comunicație, a unui circuit electric etc. • (Lingv.) Derivare.

derivă, *derive,* s.f. || Din fr. *dérive* || **1.** Unghiul dintre direcția axei longitudinale a unei nave sau aeronave și direcția de deplasare a acestora. ○ *Deriva ghețurilor* = deplasare a banchizei de gheață în Arctica și Antarctica sub influența vîntului și a curenților marini. ○ Expr. *A merge* (sau *a fi) în derivă* = a pluti în voia vînturilor și a valurilor. **2.** Unghiul format de planul de tragere al unei arme cu planul de ochire, la tragerile indirecte. **3.** Partea fixă, anterioară, a ampenajului unui avion, al unui planor etc.

derivométru, *derivometre,* s.n. || Din fr. *dérivomètre* || Aparat de bord pentru măsurarea derivei (1) unui avion în zbor normal.

derivór, *derivoáre,* s.n. || Din fr. *dériveur* || Piesă plată prinsă sub chila unei ambarcații cu

pînze pentru a împiedica deplasarea laterală a ambarcației.

deriziúne, *deriziuni*, s.f. || Din fr. *dérision*, lat. *derisio, -onis* || Luare în rîs, derîdere.

derizóriu, -ie, *derizorii*, adj. || Din fr. *dérisoire*, lat. *derisorius* || (Despre prețuri, valori) Neînsemnat, lipsit de valoare; de nimic.

derîdere, s.f. || *De*[3] + *rîdere* (după fr. *dérision*) || *A lua pe cineva în derîdere* = a lua în bătaie de joc, a zeflemisi.

dermatínă s.f. || Din fr. *dermatine;* gr. *derma* „piele" || Înlocuitor al pielii obținut prin aglomerarea cu ajutorul unui liant a unor fibre de piele naturală.

dermatítă, *dermatite*, s.f. || Din fr. *dermatite* || Denumire generică pentru afecțiuni inflamatorii ale pielii.

dermatofiție, *dermatofiții*, s.f. || Din fr. *dermatophitie;* gr. *derma* „piele" + *phyton* „plantă" || Boală de piele provocată de ciuperci microscopice parazite localizate în pielea capului.

dermatográf, *dermatografe*, s.n. || Din fr. *dermatographe* || Creion colorat care servește la machiaj.

dermatológ, *dermatologi*, s.m. || Din fr. *dermatologue* || Medic specialist în boli de piele.

dermatologíe s.f. || Din fr. *dermatologie;* gr. *derma* „piele" + *logos* „studiu" || Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul pielii și al afecțiunilor ei.

dermatomicóză, *dermatomicoze*, s.f. || Din fr. *dermatomycose;* gr. *derma* „piele" + *mykes* „ciupercă" || Denumire generică pentru afecțiunile provocate de ciuperci microscopice, localizată la nivelul pielii, la unghii și la păr.

dermatovenerologíe s.f. || Din fr. *dermatovénérologie* || Parte a medicinii care studiază bolile de piele și bolile venerice.

dermatóză, *dermatoze*, s.f. || Din fr. *dermatose* || Denumire generică pentru bolile de piele. ○ *Dermatoze profesionale* = boli de piele datorate contactului cu substanțe toxice (benzol, vopsele, acizi) în timpul procesului de muncă.

dérmă, *derme*, s.f. || Din fr. *derme*, gr. *derma* „piele" || Stratul mijlociu al pielii vertebratelor, așezat sub epidermă.

dérmic, -ă, *dermici, -ce*, adj. || Din fr. *dermique* || Privitor la dermă, sau, *p. ext.*, la piele.

dermítă s.f. || Din fr. *dermite* || Dermatită.

derogá, *deróg*, vb. I. Intranz. || Din fr. *déroger*, lat. *derogare* (< *rogare* „a cere") || A face o excepție de la prevederile unui act normativ, ale unui statut etc. în temeiul unui act de aceeași natură sau de același grad.

derogatóriu, -ie, *derogatorii*, adj. || Din fr. *dérogatoire*, lat. *derogatorius* || Care conține o derogare, care derogă.

derulá, *derulez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *dérouler* (< *rouler* „a rula") || A (se) desfășura, a (se) desface, a (se) întinde ceva ce a fost rulat.

derutá, *derutez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dérouter* (< *route* „drum") || A încurca pe cineva, a-l zăpăci, a-l dezorienta.

derutánt, -ă, *derutanți, -te*, adj. || Din fr. *déroutant* || Care derutează.

derútă s.f. || Din fr. *déroute* || Zăpăceală, dezorientare.

derviș, *dervișІ, s.m. || Din tc. *dervіș* „călugăr" Cf. și fr. *derviche* || Călugăr musulman (cerșetor).

des[1]**-** (Cînd e urmat de o vocală sau de o consoană sonoră are forma *dez-*) Element de compunere cu sens privativ care servește la formarea unor substantive, a unor adjective și a unor verbe. || Și: **dez-, dis-.**

des[2]**, deásă,** *deși, -se*, adj. || Lat. *densus* || **1.** (Despre corpuri compuse din aceleași unități) Cu părțile componente foarte apropiate; (despre țesături) țesut strîns. **2.** (Despre ploaie, ceață, umbră) Compact, dens. **3.** (Despre mulțimi) Cu elementele componente așezate strîns unele lîngă altele. **4.** (Despre fapte, fenomene) Care se repetă la intervale foarte apropiate, care se întîmplă frecvent. • (Adverbial) De multe ori, în repetate rînduri. *La geamul tău ce strălucea Priviі atît de des* (Eminescu). **5.** (Despre mișcări care se repetă) Repede, iute, grăbit.

deság s.m. v. **desagă.**

deságă, *desagi*, s.f. || Din ngr. *disakki(on)*, bg. *disagi* || Sac format din două părți (semănînd fiecare cu o traistă), care se poartă atîrnat pe umăr sau pe șa. || Și: **deság** s.m.

desalinizá, *desalinizez*, vb. I. Tranz. || Cf. fr. *dessaler* || A îndepărta sărurile dintr-un lichid; a desăra.

desánt, *desánturi*, s.n. || Din fr. *descente*, rus. *desant* || Trupe debarcate sau parașutate pe teritoriul ocupat de inamic.

desărá, *desărez*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]*-* + *sără* || A îndepărta sarea dintr-un aliment, a face să fie mai puțin sărat.

desărcinâ, *desărcinez*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]*-* + *[în]sărcina* (după fr. *décharger*) || A elibera pe cineva de o sarcină, de o obligație, dintr-o funcție.

desăvîrșí, *desăvîrșesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *desăvîrșit* || A (se) perfecționa; a da (sau a lua) o formă definitivă.

desăvîrșíre, *desăvîrșiri*, s.f. Acțiunea de a *(se) desăvîrși.* ○ *Cu desăvîrșire* = cu totul, pe deplin, în întregime.

desăvîrșít, -ă, *desăvîrșiți, -te*, adj. || *De*[3] + *săvîrșit* || (Adesea adverbial) Perfect; complet, deplin.

descalificá, *descalific*, vb. I. || *Des*[1]*-* + *califica* || **1.** Tranz. A declara pe cineva nedemn de stimă sau de respect. **2.** Tranz. A exclude un concurent (sau o echipă) dintr-o competiție sportivă, pentru abateri de la regulament. **3.** Refl. A-și pierde calificarea (profesională).

descălecá, *descălec*, vb. I. Intranz. || Lat. **discabalticare* || **1.** A se da jos de pe cal. **2.** (În limba cronicarilor) A se așeza statornic într-un loc, întemeind o țară.

descălecát s.n. **1.** Coborîre de pe cal. **2.** Termen folosit mai ales de cronicari pentru a desemna întemeierea Țării Românești și a Moldovei.

descălecătór, *descălecători*, s.m. || Din *descăleca* || (În limba cronicarilor) Întemeietor de țară.

descălță, *descálț*, vb. I. Refl. și tranz. || Lat. *discalcĭare* || A(-și) scoate încălțămintea din picioare.

descălțát, -ă, *descălțați, -te*, adj. Desculț.

descărcá, *descárc*, vb. I. || Lat. *discarricare* || **1.** Tranz. A scoate, parțial sau integral, încărcătura dintr-un vehicul sau dintr-un recipient. **2.** Tranz. A scoate încărcătura dintr-o armă de foc. • A slobozi arma, a trage un foc. **3.** Tranz. A suprima sau a micșora forțele care acționează asupra unui corp, asupra unei construcții etc.; (tranz. și refl.) a face să-și piardă sau a-și pierde sarcina electrică. • (Despre trăsnet) A se produce, a se dezlănțui. • A consuma energia înmagazinată de un acumulator electric. **4.** Tranz. A recunoaște în mod oficial că o gestiune este corectă, că nu se impută nimic gestionarului. **5.** Refl. (Fig.) A da curs liber unei stări sufletești; a se ușura de un gînd apăsător, de o povară sufletească, împărtășind cuiva necazurile, suferințele.

descărcáre, *descărcări*, s.f. Acțiunea de *a (se) descărca*. ○ *D. electrică* = micșorare sau pierdere a cantității de electricitate a unui corp. *D. atmosferică* = denumire generică pentru cele două tipuri de manifestări electrice din atmosferă, fulgerul și trăsnetul.

descărcătór, -oáre, *descărcători, -oare*, adj., s.n. || Din *descărca* || **1.** Adj. Care descarcă; (despre acte, documente) care justifică, eliberînd de răspundere. **2.** S.n. Dispozitiv de protecție a instalațiilor electrice împotriva supratensiunilor. • Dispozitiv pentru descărcarea benzii de cauciuc a unui transportor, în diferite puncte de pe traseul său. • Dispozitiv de descărcare, prin răsturnare, a vagonetelor de mină, a vagoanelor de marfă etc.

descărcătúră, *descărcături*, s.f. || Din *descărca* || **1.** Ceea ce se descarcă. **2.** Declanșare a unei arme de foc; zgomotul produs de această declanșare.

descărná, *descărnez*, vb. I. || Din *Des*[1] + *carne* (după fr. *décharner)* || **1.** Tranz. A curăța de carne pielea care urmează să fie tăbăcite. **2.** Refl. A slăbi foarte tare.

descărnát, -ă, *descărnați, -te*, adj. (Despre oameni) Foarte slab.

descătărámă, *descătărămez*, vb. I. Tranz. || Din *Des*[1]- + *catarámă* || A desprinde din cataramе.

descătușá, *descătușez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *Des*[1]- + *cătușă* || A (se) elibera din lanțuri sau din cătușe. • (Fig.) A se elibera dintr-o constrîngere, dintr-o apăsare, din robie.

descăzút s.n. || *De*[3] + *căzut* || (Mat.) Primul termen al unei scăderi din care se scade al doilea termen.

descendént, -ă, *descendenți, -te*, adj., s.m. și f. || Din fr. *descendant*, lat. *descendens, -ntis* (< *descendere* „a coborî") || **1.** Adj. Care coboară. **2.** S.m. și f. Persoană care se trage din...; urmaș.

descendénță, *descendențe*, s.f. || Din fr. *descendance* || Înrudire în linie directă coborîtoare; *p. ext.* totalitatea rudelor cuiva în linie directă coborîtoare.

descentrá, *descentrez*, vb. I. Refl. || Din *des*[1]- + *centru* || (Despre piese, organe de mașini etc.) A se deplasa, a-și pierde poziția normală față de centru.

descentralizá, *descentralizez*, vb. I. Tranz. || După fr. *décentraliser* || A acorda independență administrativă unor organe locale ale administrației de stat.

descentralizáre s.f. Principiu de organizare și de conducere a statului, întemeiat pe autonomie administrativ-funcțională a organelor locale; trecerea unor atribuții de conducere care reveneau organelor centrale în competența organelor locale.

descheiá, *deschéi*, vb. I. || Lat. *disclavare* || **1.** Tranz. A scoate un nasture din butonieră; a desface o haină, desprinzîndu-i nasturii din butonieră. **2.** Tranz. și refl. (Despre obiecte compuse din mai multe bucăți) A (se) desface din încheieturi.

descheiát, -ă, *descheiați, -te*, adj. (Despre haine) Cu nasturii scoși din butoniere; (despre persoane) cu haina neîncheiată.

deschíde, *deschid*, vb. III. || Lat. *discludere* || **1.** Tranz. A da la o parte o ușă, o fereastră, un capac sau a manevra un mecanism care închide ceva, lăsînd liber accesul într-o încăpere, într-un spațiu; (refl., despre uși, ferestre etc.) a se da în lături lăsînd liber accesul sau vederea spre...; a da spre... ○ Expr. *A-și deschide sufletul* (sau *inima)* = a se destăinui cuiva. *A-și deschide urechile* = a asculta cu atenție. *A deschide pofta de mîncare* = a provoca poftă de mîncare. • A descuia. **2.** Tranz. A face să nu mai fie împreunat sau strîns, a desface. ○ Expr. *A deschide gura* = **a)** a îndepărta buzele și fălcile spre a vorbi sau a mînca; **b)** a vorbi. *A deschide ochii* = **a)** a ridica pleoapele spre a vedea; **b)** a se deștepta; **c)** a se naște. *A-și deschide (bine) ochii* = a fi foarte atent. • A desface un plic; a desface o carte sau un caiet (la o anumită foaie). **3.** Tranz. A face o incizie într-o rană sau într-o cavitate a corpului; (refl., despre răni) a începe să sîngereze sau să supureze. • Refl. (Despre pămînt) A se crăpa. • Refl. (Despre gropi, găuri) A se forma. **4.** Refl. (Despre flori) A-și desface petalele. **5.** Tranz. A face un drum, o cărare. **6.** Tranz. A porni o acțiune, a începe. ○ Expr. *A deschide un proces* = a începe o acțiune (juridică). *A deschide o paranteză* = a face primul dintre cele două semne care alcătuiesc o paranteză, (fig.) a face o digresiune în cursul unei expuneri. *A deschide vorba* = a începe o discuție; a aborda un subiect. *A deschide jocul* = a face primele mișcări într-un joc sportiv, la o partidă de șah etc. **7.** Tranz. A înființa, a organiza, a face să funcționeze (întreprinderi, instituții etc.). **8.** Refl. (Despre culori sau obiecte colorate) A căpăta o nuanță mai luminoasă, mai apropiată de alb.

deschídere, *deschideri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) deschide*. ○ (Sport) *În deschidere* = în primul meci dintr-un cuplaj sportiv. **2.** Primele mișcări cu care se începe o partidă de șah. **3.** Începerea dezbaterilor într-o adunare constituită. **4.** Distanță, aria care caracterizează întin-

derea transversală a unui gol; distanța dintre fălcile unui clește, unei unelte de prins etc. **5** Spațiu liber lăsat într-un zid pentru iluminare, aerisire etc. **6.** *Lucrări de deschidere* = totalitatea lucrărilor miniere executate pentru punerea în exploatare a unui zăcămînt de substanțe minerale utile.

deschingá, *deschíng*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *[în]chinga* || A scoate sau a slăbi chinga cu care se strînge șaua pe cal.

deschís, -ă, *deschiși, -se*, adj. **1.** (Despre uși, ferestre etc.) Dat într-o parte pentru a lăsa liberă deschizătura corespunzătoare; (despre încăperi, lăzi, sertare etc.) cu ușa sau cu capacul neînchis ori neîncuiat; (despre vehicule) neacoperit. ○ Expr. *Aplauze la scenă deschisă* = aplauze în timpul desfășurării unui spectacol. *A avea* (sau *a ține*) *casă deschisă* = a fi primitor. **2.** (Despre ochi) Neacoperit de pleoape; (despre mînă) cu degetele întinse; (despre aripi) desfăcut pentru zbor; (despre răni) care sîngerează sau supurează. **3.** *Scrisoare deschisă* = text (cu ton polemic) redactat în formă de scrisoare destinată publicității. *Vot deschis* = vot pe față, prin ridicare de mîini. *Ședință deschisă* = ședință la care pot participa și persoane din afara organizației respective. ○ Expr. *Deschis la vorbă* = sincer, neprefăcut. *Deschis la minte* = deștept. **4.** (Despre terenuri) Neîngrădit; (despre drumuri) fără obstacole. ○ *Oraș deschis* = oraș în care nu se află obiective militare și care, în baza normelor de drept internațional, nu poate fi atacat sau bombardat în timp de război. *Port deschis* = port în care au acces navele de orice naționalitate. **5.** (Despre circuite electrice) Care este întrerupt. **6.** (Despre culori) Cu nuanțe apropiate mai mult de alb. **7.** *Vocală deschisă* = vocală pronunțată cu gura mai deschisă decît la alte vocale.

deschizătór, -oáre, *deschizători, -oare*, subst. || Din *deschide* || **1.** S.m. *Deschizător de drumuri* = inițiator, inovator. **2.** S.n. Ustensilă folosită pentru desfacerea capsulelor, căpăcelelor etc. la sticlele închise ermetic; destupător.

deschizătúră, *deschizături*, s.f. || Din *deschide* || Spațiu liber prin care se poate vedea sau prin care se poate pătrunde în interiorul unui lucru.

descifrá, *descifrez*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *cifra* (după fr. *déchiffrer*) || **1.** A citi, a desluși un text necitet sau scris într-o limbă necunoscută ori cu semne convenționale. **2.** A citi și a interpreta o partitură muzicală. **3.** (Fig.) A înțelege ceva ascuns, obscur.

descifrábil, -ă, *descifrabili, -e*, adj. || Din *descifra* (după fr. *déchiffrable*) || Care poate fi (ușor) descifrat.

descínde, *descínd*, vb. III. Intranz. || Din lat. *descendere*, fr. *descendre* || **1.** A se da jos (dintr-un vehicul); a se opri într-un loc, a trage (la o gazdă, la un hotel). **2.** A face o descindere. **3.** A se trage din...; a-și avea originea.

descíndere, *descinderi*, s.f. Acțiunea de *a descinde;* deplasare a unui organ de urmărire penală la locul săvîrșirii unei infracțiuni pentru a face constatări.

descínge, *descíng*, vb. III. Tranz. și refl. || Lat. *discingere* || A(-și) desface cingătoarea, brîul, cureaua.

descíns, -ă, *descinși, -se*, adj. || Din *descinge* || Cu brîul sau cu cingătoarea desfăcute, dezlegate; neîncins.

descîlcí, *descîlcesc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *[în]cîlci* || A descurca fire încurcate de ață, de păr etc. • (Fig.) A lămuri, a limpezi o problemă, o chestiune; (refl.) a se descurca. *Anevoie s-ar descîlci din vătmășagul de gînduri ce i se îmbulzesc sub condei* (Vlahuță).

descîntá, *descînt*, vb. I. || Lat. *discantare* || **1.** Intranz. A rosti descîntece pentru a îndepărta un farmec, a vindeca o boală etc. **2.** Tranz. A fermeca, a vrăji (prin descîntece). **3.** Tranz. (Fam.) A certa, a mustra; a bate la cap.

descîntec, *descîntece*, s.n. || *Des*[1]- + *cîntec* || Faptul de a descînta; formulă magică (de obicei în versuri) rostită și însoțită de anumite gesturi de cei care descîntă.

descleiá, *descleiez*, vb. I. Tranz. || Din *des*[1]- + *clei* || **1.** A dezlipi ceea ce a fost lipit cu clei. **2.** A curăța țesăturile de apretul aplicat pe firele de urzeală înainte de începerea țesutului.

descleștá, *descleștez*, vb. I. Tranz. și refl. || *Des*[1]- + *[în]cleșta* || A (se) desface, a se desprinde dintr-o strînsoare, dintr-o încleștare.

descoáse, *descós*, vb. III. || *Des*[1]- + *coase* || **1.** Tranz. și refl. A (se) desface din cusături. **2.** Tranz. (Fig.) A pune cuiva multe întrebări stăruitoare, pentru a afla anumite lucruri; a iscodi. **3.** Tranz. (Fig.) A analiza în mod amănunțit ceva, pentru a cunoaște lucrurile în toate detaliile lor. *Dăduse de urma unei taine. Trebuia să o descoasă!* (Slavici).

descoji, *descojesc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *coji* || A curăța de coajă.

descolăcí, *descolăcesc*, vb. IV. Refl. || *Des*[1]- + *[în]colăci* || A se desface din jurul unui obiect, al unui corp pe care este încolăcit.

descompletá, *descompletez*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *completa* (după fr. *décompléter*) || A lua o parte dintr-un tot, lăsîndu-l incomplet; (refl.) a înceta de a mai fi complet.

descompúne, *descompún*, vb. III. || *Des*[1]- + *compune* (după fr. *décomposer*) || **1.** Tranz. A desface în părțile sau în elementele din care este alcătuit. • (Refl., fig.) A se destrăma, a se dezmembra. **2.** Refl. (Despre materii organice) A se altera; a putrezi. **3.** Refl. (Despre oameni) A decădea din punct de vedere moral; (despre față) a se crispa, a se contracta, a se deforma.

descompúnere, *descompuneri*, s.f. Faptul de *a (se) descompune.* • Reacție chimică în urma căreia o substanță constituită din molecule cu structură mai complicată trece în mai multe substanțe alcătuite din molecule cu structură mai simplă; reacție inversă combinării.

descompús, -ă, *descompuși, -se*, adj. **1.** Desfăcut în părțile din care a fost alcătuit. **2.** (Despre materii organice) Alterat, putrezit, stricat. **3.** (Fig.; despre oameni) Decăzut din punct de vedere moral; (despre față) crispat.

desconcentrá, *desconcentrez,* vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *concentra* || A lăsa la vatră militarii concentrați.

descongestioná, *descongestionez,* vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *congestiona* || **1.** A face ca un organ să se elibereze de un aflux de sînge. **2.** A elibera un loc de un surplus de oameni. **3.** A face ca o cale de comunicație să nu mai fie aglomerată.

desconsideră, *desconsíder,* vb. I. Tranz. || După fr. *déconsiderer* || A nu acorda cuiva stimă sau atenție, a nu lua în seamă; a disprețui.

desconsiderație s.f. || După fr.*d éconsidération* || Lipsă de stimă, de considerație față de cineva.

descoperí, *descópăr,* vb. IV. || Lat. *discoperire* || **1.** Tranz. A lua, a ridica obiectul care acoperă sau învelește pe cineva sau ceva; a dezveli. • Refl. A-și scoate pălăria. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) da pe față, a (se) dezvălui, a (se) trăda, a se da de gol. **3.** Tranz. A găsi un lucru căutat, necunoscut sau ascuns; (fig.) a pătrunde o taină, un mister. ○ Expr. *A descoperi America,* se spune în bătaie de joc celui care se laudă cu un lucru știut de toată lumea. **4.** Tranz. A lăsa fără acoperire, fără ocrotire flancul unei armate pe front.

descoperíre, *descoperiri,* s.f. **1.** Faptul de *a descoperi ceva*; obiect, fenomen etc. descoperit. • Teritoriu aflat, cunoscut pentru prima dată (ex. descoperirile geografice). **2.** Revelație.

descoperít, -ă, *descoperiți, -te,* adj. **1.** Expus vederii, dezvelit; fără pălărie, cu capul gol. **2.** (Fin.) Fără acoperire (justificare a unei cheltuieli) legală. **3.** (Milit.) Lipsit de apărare.

descoperitór, -oáre, *descoperitori, -oare,* s.m. și f. || Din *descoperi* || Persoană care face o descoperire.

descotorosí, *descotorosesc,* vb. IV. Refl. și tranz. || *Des*[1]- + înv., reg., *cotorosi* „scotoci" || A scăpa de cineva sau de ceva care supără, incomodează; a se dezbăra. *Vedea... că nu se poate descotorosi de mine cu vorba* (Creangă).

descotoșmăní, *descotoșmănesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || *Des*[1]- + [*în*]*cotoșmăni* || A(-și) scoate din hainele prea multe sau prea groase.

descovoí, *descovoí,* vb. I. Tranz. și refl. || *Des*[1]- + [*în*]*covoia* || A (se) dezdoi, a (se) îndrepta.

descreierát, -ă, *descreierați, -te,* adj. || Din *des*[1]- + *creier* || (Adesea substantivat) Fără minte, nesăbuit, smintit.

descrescătór, -oáre, *descrescători, -oare,* adj. || Din *descrește* || Care descrește: *numere descrescătoare.*

descrește, *descresc,* vb. III. Intranz. || *Des*[1]- + *crește* (după fr. *décroître)* || A se micșora, a se împuțina, a scădea.

descreți, *descrețesc,* vb. IV. || *Des*[1]- + [*în*]*creți* || **1.** Tranz. A desface crețurile (unei țesături, unei haine etc.), a netezi o haină, o țesătură încrețită. **2.** Tranz. și refl. A nu mai fi (sau a face să nu mai fie) încruntat; (fig.) a (se) însenina la față, a-și recăpăta buna dispoziție.

descríe, *descríu,* vb. III. Tranz. || Din *scrie* (după fr. *décrire)* || **1.** A prezenta, a zugrăvi ceva prin cuvinte. **2.** A trasa o linie curbă, un arc de cerc etc. **3.** A parcurge o traiectorie.

descríere, *descrieri,* s.f. Acțiunea de *a descrie.* • Scriere (sau pasaj dintr-o scriere) în care se înfățișează un aspect, o situație, un peisaj etc.

descriptív, -ă, *descriptivi, -e,* adj. || Din fr. *descriptif,* lat. *descriptivus* || **1.** Care descrie sau care conține o descriere. **2.** *Geometrie descriptivă* = ramură a geometriei, care are ca scop reprezentarea figurilor spațiale prin desene executate în plan.

descriptivísm s.n. || Din *descriptiv* || Curent lingvistic care folosește metode mecaniciste de descriere a limbilor din punct de vedere formal și fiziologic, fără a studia și a prezenta dezvoltarea lor istorică.

descuamá, pers. 3 *descuamează,* vb. I. Refl. || Din fr. *desquamer,* lat. *desquamare (< squama* „solz", „carapace") || (Despre epidermă) A se coji (în urma unei boli).

descuiá, *descúi,* vb. I. Tranz. || Lat. *discuneare* || A deschide (ușa, un dulap, o cutie) cu cheia.

descúlț, -ă, *desculți, -e,* adj. || Lat. **disculceus* || Cu picioarele goale, fără încălțăminte (și fără ciorapi).

descultá, *descúlț,* vb. I. Refl. și tranz. || Lat. **disculciare* || (Reg.) A (se) descălța.

descumpăní, *descumpănesc,* vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *cumpăni* || A face pe cineva să-și piardă echilibrul sufletesc; a dezorienta, a zăpăci.

descumpănít, -ă, *descumpăniți, -te,* adj. Care și-a pierdut echilibrul sufletesc; dezorientat, dezechilibrat.

descurajá, *descurajez,* vb. I. Refl. și tranz. || După fr. *décourager* || A-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă curajul, speranța, entuziasmul; a (se) demoraliza.

descurajánt, -ă, *descurajanți, -te,* adj. || Din *descuraja* || Care descurajează; demoralizant, deprimant.

descurajáre, *descurajări,* s.f. Faptul de *a (se) descuraja;* deprimare, demoralizare.

descurajatór, -oáre, *descurajatori, -oare,* adj. || Din *descuraja* || Care te face să-ți pierzi curajul; descurajant.

descurcá, *descúrc,* vb. I. || *Des*[1]- + [*în*]*curca* || **1.** Tranz. A face să nu mai fie încurcat; a descîlci. **2.** Tranz. (Fig.) A lămuri, a clarifica o problemă, o situație. **3.** Refl. și tranz. A ieși sau a scoate pe cineva dintr-o situație încurcată.

descurcăréț, -eáță, *descurcăreți, -e,* adj. || Din *descurca* || Care știe să iasă din situații încurcate, dificile.

descusút, -ă, *descusuți, -te,* adj. || Din *descoase* || (Despre obiecte cusute) Cu cusătura desfăcută.

des-de-dimineață adv. v. **dis-de-dimineață.**

deseáră adv. || *De*[3] + *seară* || În seara zilei curente; astă-seară. || Și: **diseáră** adv.

desecá, *desec,* vb. I. Tranz. || *De*[3] + *seca* (după fr. *dessécher)* || **1.** A elimina excesul de apă de pe un teren. **2.** A elimina apa din anumite materiale.

desecáre, *desecări,* s.f. Acțiunea de *a desecа;* eliminare a excesului de apă de pe un teren, în vederea cultivării lui sau în alte scopuri.

desemná, *desemnez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *désigner,* lat. *designare* (după *semn)* || A indica pe cineva ca fiind potrivit pentru a ocupa o anumită funcție sau pentru a îndeplini o sarcină.

desén, *desene,* s.n. || Din fr. *dessin* || **1.** Reprezentare grafică a unui obiect, a unei figuri, a unui peisaj, prin linii, puncte, culori etc. ○ *D. tehnic* = reprezentare grafică a unei piese, a unui organ de mașină etc., în scopul fabricării lor. *Desene animate* v. *animat.* **2.** Arta sau tehnica de a desena. **3.** Ornamentația unei cusături.

desená, *desenez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *dessiner* || A executa un desen **(1).** • Refl. A se contura, a se profila.

desenatór, -oáre, *desenatori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *dessinateur* || Persoană care desenează sau care practică desenul **(2)**; specialist în arta desenului.

desensibilizá, *desensibilizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *désensibiliser* || A efectua o desensibilizare.

desensibilizáre, *desensibilizări,* s.f. Metodă terapeutică prin care se reduce sau se înlătură sensibilitatea unei persoane față de anumite medicamente, vaccinuri sau seruri.

déseori adv. || *Des*[3] + *oară* || Adeseori.

desért, *deserturi,* s.n. || Din fr. *dessert (< desservir)* || Fel de mîncare, compus de obicei din prăjituri, fructe, brînzeturi, care se servește la sfîrșitul mesei; timpul cînd se servește acest fel de mîncare.

deservî[1], *deservesc,* vb. IV. Tranz. || Din fr. *desservir* || A-i face cuiva un rău serviciu, a acționa în dauna cuiva, a-i dăuna.

deservî[2], *deservesc,* vb. IV. Tranz. || Din fr. *desservir,* lat. *deservire* || **1.** A servi o colectivitate, a presta un serviciu în folos public. **2.** A supraveghea și a dirija funcționarea unei mașini.

desesizá, *desesizez,* vb. I. Tranz. și refl. || După fr. *dessaisir* || (Dr.) A face să înceteze învestirea unui organ de jurisdicție pentru soluționarea unui litigiu, prin hotărîrea acestuia sau prin hotărîrea unui organ de jurisdicție superior.

déset s.n. || Din *des* || (Rar) **1.** Desiș de tufe sau de arbuști. *În deset urma mi se pierde... Și-ajung într-o dumbravă verde* (Iosif). **2.** Îngrămădire de oameni sau de lucruri; înghesuială, aglomerație.

desetînă, *desetine,* s.f. || Din bg., scr. *desetina* || **1.** (În sec. 15—18 în Moldova). Dijmă reprezentînd a zecea parte din produse (vin, stupi etc.). **2.** (Înv.) Unitate de măsură agrară egală cu 1,09 ha. || Acc. și: *desătină.*

desfáce, *desfác,* vb. III. || Lat. *disfacere* || **1.** Tranz. și refl. A (se) descompune în părțile componente. **2.** Tranz. și refl. A (se) desprinde din locul sau din legătura în care este fixat; a (se) separa de cineva sau de ceva. **3.** Tranz. A face ca ceva să revină la starea anterioară; a anula o învoială, un contract etc. **4.** Tranz. A deschide o scrisoare, un pachet; a dezlega ceva; a desfășura, a despături. **5.** Refl. (Despre flori) A-și deschide petalele. **6.** Tranz. *A desface o marfă* = a vinde. **7.** Intranz. (În superstiții) A înlătura vrăjile făcute asupra cuiva.

desfácere, *desfaceri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) desface;* descompunere, despărțire. **2.** Anulare. **3.** Vînzare; lichidare.

desfăcút, -ă, *desfăcuți, -te,* adj. **1.** Descompus; demontat. **2.** Anulat. **3.** (Despre haine) Descheiat; (despre scrisori, pachete) deschis, dezlegat.

desfășá, *desfăș,* vb. I. Tranz. || Lat. *disfaciare* || A desface un copil din fașă sau din scutece.

desfășurá, *desfășór,* vb. I. || Lat. *disfaciolare* || **1.** Tranz. A întinde un obiect făcîndu-l să nu mai fie înfășurat. **2.** Refl. (Despre unități militare) A trece de la formația de marș la dispozitivul de luptă. **3.** Refl. (Fig., despre priveliști din natură) A se întinde, a se prezenta în fața ochilor în toată amploarea. **4.** Refl. (Despre fapte, evenimente) A evolua în faze succesive. **5.** Tranz. A realiza o acțiune de durată în etape succesive.

desfășurâre, *desfășurări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) desfășura.* • Întindere în plan a suprafeței unui corp geometric. **2.** Evoluția, în timp, a unor evenimente. • Evoluția acțiunii într-o operă literară, succesiunea diferitelor momente ale acțiunii piesei.

desfășurát, -ă, *desfășurați, -te,* adj. (Despre obiecte care au fost înfășurate) Desfăcut, întins; (despre un grup de persoane) răsfirat, într-o anumită ordine. • *Plan (de muncă) desfășurat* = plan de muncă repartizat pe perioade de timp.

desfătá, *desfăt,* vb. I. Refl. A-și petrece timpul într-o stare de încîntare, de plăcere; a petrece, a se distra; a se delecta. • Tranz. A încînta, a fermeca.

desfătâre, *desfătări,* s.f. Faptul de *a (se) desfăta;* încîntare, delectare. • Plăcere trupească, desfrîu.

desfătătór, -oáre, *desfătători, -oare,* adj. || Din *desfăta* || Care desfată ochii sau simțurile; încîntător.

desfățá, *desfăț,* vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *[în]fața* || A scoate învelitoarea de pînză de pe o pernă sau de pe o plapumă.

desferecá, *desferec,* vb. I. || *Des*[1]- + *fereca* || **1.** Tranz. și refl. A (se) desface din lanțuri, din cătușe. **2.** Refl. (Despre pietrele de moară) A se toci, a se roade.

desfíde, *desfid,* vb. III. Tranz. || Din fr. *défier,* lat. *diffidere* „a nu se încrede în..." (după *sfida)* || **1.** A provoca pe cineva să facă un lucru știind că nu va fi în stare. • A-i spune cuiva că este incapabil. **2.** A înfrunta, a nesocoti o primejdie; a sfida, a brava. || Nu are forme pentru timpurile trecute.

desfigurá, *desfigurez,* vb. I. Tranz. || După fr. *défigurer* || A urîți, a poci figura, fața cuiva.

desfigurát, -ă, *desfigurați, -te,* adj. (Despre oameni) Urîțit, pocit, deformat.

desființá, *desființez,* vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *[în]ființa* || A face ca ceva să înceteze de a mai exista; a distruge, a nimici. • (Jur.) A abroga; a anula (un contract, o convenție).

desfiră, pers. 3 *desfiră,* vb. I. Refl. || Lat. *disfilare* || (Rar.; despre fire, *p. ext.,* despre obiectul

pe care sînt înfășurate) A se desfășura. *Scapi fusul jos, nimic nu zici Cînd fusul se desfiră* (Coșbuc).

desfoiá, *desfói*, vb. I. Refl. || *Des*[1]- + *[în]foia* || **1.** (Despre flori, boboci) A se deschide, a înflori. **2.** Tranz. A desprinde, a smulge petalele unei flori. *Vîntul... desfoaie blînde flori* (Alecsandri).

desfrînă, *desfrînez*, vb. I. Refl. || *Des*[1]- + *[în]frîna* || A duce o viață de plăceri ușoare, a trăi în desfrîu.

desfrînáre, *desfrinări*, s.f. Faptul de *a se desfrîna;* destrăbălare, depravare.

desfrînát, -ă, *desfrînați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Destrăbălat, depravat, imoral.

desfrîu s.n. || *Des*[1]- + *frîu* || Purtare desfrînată, depravare, imoralitate.

desfrunzí, *desfrunzesc*, vb. IV. Refl. || *Des*[1]- + *[în]frunzi* || (Despre copaci sau despre păduri) A-și pierde frunzele. ◦ Tranz. A despuia de frunze. *Fugarii desfrunzesc tufarii* (Alecsandri).

desfrunzít, -ă, *desfrunziți, -te*, adj. Căruia i-au căzut frunzele, fără frunze.

desfundá, *desfúnd*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *[în]funda* || **1.** A deschide un butoi, scoțîndu-i fundul sau dîndu-i cep; a destupa o sticlă. **2.** A curăța un canal, un șanț, o conductă. **3.** (Despre ploaie, revărsări de ape etc.) A face ca un drum, un teren să devină impracticabil, din cauza noroiului. **4.** A ara adînc (pentru anumite plantații); a desțeleni un teren.

desfundát, -ă, *desfundați, -te*, adj. **1.** (Despre butoaie, sticle etc.) Cu capacul sau cu dopul scos, destupat. ◦ (Despre conducte, țevi etc.) Golit de impuritățile care îl obturau. **2.** (Despre drumuri, terenuri) Impracticabil (din cauza ploilor, a noroiului).

deshămá, *deshám*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *[în]hăma* || A scoate hamul de pe cal; a desprinde calul de la căruță.

deshidratá, *deshidratez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *déshydrater* || (Despre corpuri, substanțe) A-și pierde (sau a face să-și piardă), total sau parțial, apa pe care o conține.

deshidratáre, *deshidratări*, s.f. Acțiunea de *a (se) deshidrăta.* ◦ Pierderea sau reducerea anormală a apei din țesuturile organice, prin transpirație, vărsături etc.

deshumá, *deshumez*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *[în]huma* || A dezgropa osemintele unui mort.

desigilá, *desigilez*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *sigila* || A scoate sigiliul de pe un obiect; a deschide o încăpere scoțîndu-i sigiliul.

design [Pr.: dizáin] s.n. || Cuv. engl. || Industrial design (v.).

designer [Pr.: dizáinăr], *designeri*, s.m. || Cuv. engl. || Specialist care activează în domeniul industrial-design-ului.

desígur adv. || *De*[3] + *sigur* || Da; fără îndoială, cu siguranță.

desíme, *desimi*, s.f. || Din *des*[2] || **1.** Însușirea de a fi des, compact, îndesat. **2.** Desiș.

desinénță, *desinențe*, s.f. || Din fr. *désinence* || Element morfologic care se adaugă la tema cuvintelor flexibile pentru a arăta cazul, numărul, genul (în flexiunea nominală) sau persoana, numărul, diateza (în flexiunea verbală).

desínit s.n. || Cuv. lat. însemnînd „se termină" || Termen folosit la descrierea lucrărilor sau a manuscriselor, pentru a indica cuvintele care încheie un text.

desistá, *desistez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *désister* || (Dr.) A renunța la o acțiune sau la un drept ce urma să fie valorificat pe cale de acțiune.

desíș, *desișuri*, s.n. || Din *des*[2] || Grup des de arbuști sau de tufe; pădure tînără și deasă.

deslușí, *deslușesc*, vb. IV. Tranz. || Din bg. *doslušam* || **1.** A distinge, a deosebi, a prinde cu urechea; a percepe, a observa, a vedea (la o lumină slabă). **2.** A lămuri, a clarifica o problemă, o idee. ◦ Refl. (Despre idei, probleme) A deveni limpede, explicit; a se clarifica. **3.** A explica, a lămuri cuiva un lucru. ◦ Refl. A se lămuri asupra unui lucru, a înțelege.

deslușít, -ă, *deslușiți, -te*, adj. (Adesea adverbial) **1.** Care se aude sau se vede limpede. **2.** Care este clar, ușor de înțeles.

desmán, *desmani*, s.m. || Din fr. *desman* || Mamifer insectivor acvatic, de c. 20 cm. lungime, cu glande de mosc și blană prețioasă; șobolan moscat.

desmodróm, -ă, *desmodromi, -e*, adj. || Din fr. *desmodrome* || (Despre un mecanism) La care legăturile dintre elemente fac ca mișcarea oricărui element condus să fie complet determinată de mișcarea unui număr de elemente conducătoare egal cu gradul de libertate a mecanismului.

desolidarizá, *desolidarizez*, vb. I. Refl. || Din fr. *désolidariser* || A se separa de ideile, de atitudinile, de acțiunile altuia (sau altora), a nu mai fi de acord cu cineva sau cu ceva, a nu mai acționa alături de cineva.

desolvatáre, *desolvatări*, s.f. || Cf. fr. *désolvater* || Eliminare a lichidului reținut de anumite substanțe prin solvatare.

desórbție, *desorbții*, s.f. || Din fr. *désorption*, germ. *Desorption* || Îndepărtarea de pe suprafața unui corp a unei substanțe adsorbite.

despachetá, *despachetez*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *[îm]pacheta* || A scoate un obiect din ambalajul în care este împachetat; a desface un pachet, pentru a scoate obiectele din interior.

despădurí, *despăduresc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *[îm]păduri* || A tăia (în mod rațional) pădurile dintr-o regiune; a defrișa.

despăgubí, *despăgubesc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *păgubi* || A plăti cuiva echivalentul unei pagube (materiale) suferite.

despăgubíre, *despăgubiri*, s.f. Acțiunea de *a despăgubi;* compensare a unei pagube. ◦ Sumă de bani plătită unei persoane pentru un prejudiciu care i-a fost cauzat; compensație. ○ *Despăgubiri de război* = sumă pe care un stat, răspunzător de dezlănțuirea unui război de agresiune este obligat să o plătească statului victimă a agresiunii pentru repararea prejudiciilor cauzate.

despăienjení, *despăienjenesc*, vb. IV. Refl. || *Des*[1] + *[îm]păienjeni* || A se limpezi, a începe să vadă clar.

despărțămînt, *despărțăminte*, s.n. || Din *despărți* (după fr. *département*) || (Înv.) Despărțitură; secție. ◉ Departament.

despărțénie, *despărțenii*, s.f || Din *despărți* || (Înv.) Despărțire. ◉ Divorț.

despărți, *despart*, vb. IV. || Lat. **dispartire* || **1.** Refl. A părăsi pe cineva sau ceva, plecînd în altă parte (pentru un anumit timp sau definitiv). ◉ (Despre un grup de persoane) A se separa, plecînd în direcții diferite. **2.** Refl. (Fig.) A rupe legăturile cu cineva; a se detașa sufletește, a renunța la cineva sau la ceva. **3.** Refl. A divorța. **4.** Tranz. A separa, a izola; (tranz. și refl.) a (se) împărți în două sau mai multe părți.

despărțíre, *despărțiri*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) despărți;* separare. ◉ Momentul cînd cineva se desparte de altcineva sau de ceva; timpul cît cineva stă despărțit. **2.** Divorț. **3.** Împărțire, segmentare; diviziune.

despărțít, -ă, *despărțiți, -te*, adj. **1.** Separat unul de altul, izolat. **2.** Divorțat.

despărțitór, -oáre, *despărțitori, -oare*, adj. || Din *despărți* || Care desparte; care servește pentru a despărți ceva: *perete despărțitor.*

despărțitúră, *despărțituri*, s.f. || Din *despărți* || Parte separată dintr-o încăpere, dintr-o ladă, dintr-un recipient etc.; compartiment. ◉ Construcție improvizată care separă ceva.

despătură vb. I v. **despături.**

despături, *despăturesc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *[îm]pături* || A desface un lucru împăturit. || Și: **despătură,** *despătur*, vb I.

despecetlui, *despecetluiesc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *pecetlui* || A rupe pecețile de pe un pachet, de pe o scrisoare etc.; a desigila.

desperá, *despér*, vb. I. Intranz. || Din lat. *desperare* || A-și pierde speranța, a deznădăjdui. || Și: **disperá** vb. I.

desperáre, *desperări*, s.f. Faptul de *a despera.* ○ *Cu desperare* = în mod deznădăjduit; (fig.; în legătură cu a munci, a se strădui) din toate puterile. ○ Expr. *A împinge pe cineva la desperare* = a face pe cineva să-și piardă nădejdea. || Și: **disperáre** s.f.

desperát, -ă, *desperați, -te*, adj. **1.** (Adesea substantivat) Ajuns la desperare; deznădăjduit. **2.** (Despre manifestări, atitudini) Care dovedește desperare; care provoacă desperare. || Și: **disperát, -ă** adj.

desperechéa, *desperechez*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *[îm]perechea* || A separa două obiecte sau două ființe care formează o pereche. A descompleta ceva (care formează o serie, o totalitate).

desperecheát, -ă, *desperecheați, -te*, adj. **1.** Despărțit, separat de perechea lui. **2.** Care nu mai face parte dintr-un tot sau dintr-o serie; izolat, stingher.

despicá, *despic*, vb. I. Tranz. și refl. || Lat. *despicare* || **1.** A sparge un obiect de-a lungul, desfăcîndu-l în două sau mai multe bucăți. ○ Expr. *A despica părul* (sau *firul de păr) în patru* = a cerceta ceva cu o minuțiozitate exagerată. ◉ Tranz. și refl. A (se) crăpa, a (se) spinteca (pe o anumită porțiune). ◉ Refl. (Despre muguri) A se deschide, a plesni. **2.** A străbate (văzduhul, o mulțime compactă etc.). **3.** (Fig.) A pătrunde cu perspicacitate, a interpreta, a analiza.

despicătúră, *despicături*, s.f. || Din *despica* || Crăpătură, tăietură făcută în lungime; bucată despicată din ceva.

despiedicá, *despiédic*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *[îm]piedica* || **1.** A scoate piedica de la picioarele unui animal sau de la roata unui vehicul. **2.** A ridica piedica de la o armă de foc.

despletí, *despletesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || *Des*[1]- + *[îm]pleti* || A (se) desface din împletitură; a(-și) desface cosițele.

despletít, -ă, *despletiți, -te*, adj. (Despre păr) Neîmpletit sau desfăcut din împletitură; (despre femei) cu părul neîmpletit sau desfăcut din împletitură, lăsat liber.

despodobí, *despodobesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || *Des*[1]- + *[îm]podobi* || A(-și) scoate podoabele.

despót, *despoți*, s.m. || Din ngr. *despotis*, fr. *despote* || **1.** (În antichitate și în evul mediu) Conducător cu puteri discreționare. **2.** (Fig.) Persoană excesiv de autoritară. **3.** (În Imperiul Bizantin) Guvernator autonom al unei provincii, al unui ținut. || Acc. și: *déspot.*

despotcoví, *despotcovesc*, vb. IV. Refl. || *Des*[1]- + *potcovi* || (Despre cai) A-și pierde potcoavele. ◉ Tranz. A scoate unui cal potcoavele.

despótic, -ă, *despotici, -ce*, adj. || Din fr. *despotique* || Caracteristic despoților; tiranic, dictatorial.

despotísm s.n. || Din fr. *despotisme* || Regim politic caracterizat prin putere nelimitată și guvernare arbitrară, neîngrădită de nici o lege și prin lipsa de drepturi pentru cetățenii țării. ◉ (Fig.) Comportare arbitrară; samavolnicie.

despotmolí, *despotmolesc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *[îm]potmoli* || A scoate o navă, un vehicul din împotmolire. ◉ A curăța un șanț, un bazin etc. de nămolul depus pe fund.

despoție, *despoții*, s.f. || Din *despot* || **1.** Formă de guvernămînt autocratică; despotism. **2.** Țară condusă de un despot.

despovărá, *despovărez*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *[îm]povăra* || A lua sau a ușura cuiva povara.

desprăfui, *desprăfuiesc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *prăfui* || A executa operația de desprăfuire.

desprăfuíre, *desprăfuiri*, s.f. Separare și eliminare a prafului dintr-un curent de aer sau de gaz.

déspre prep. || *De*[3] + *spre* || (Introduce complemente sau atribute) **1.** În legătură cu..., privitor la...: *am discutat despre excursie.* **2.** Aproape de..., către: *era despre ziuă.* **3.** Din partea, dinspre: *fereastra despre grădină.*

desprejmuí, *desprejmuiesc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *[im]prejmui* || A scoate, a desființa împrejmuirea unui loc, a unei curți etc.

despresurá, *despresór*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *[im]presura* || A scoate din încercuire o localitate sau o unitate militară, îndepărtînd armata asediatoare.

desprimăvărá, pers. 3 *desprimăvărează*, vb. I. Refl. || Din *des*[1]- + *primăvară* || A se face primăvară, a veni primăvara.

desprínde, *desprind*, vb. III. || *Des*[1]- + *prinde* || **1.** Tranz. A separa un lucru de altul cu care este unit sau prins. ◉ A rupe, a dezlipi; a desface din locul unde este prins. **2.** Tranz. A scoate un animal din jug sau din ham, a dejuga, a deshăma. **3.** Refl. A se desface (și a cădea) din locul unde este fixat; a se separa dintr-un tot. ◉ (Despre oameni) A ieși dintr-un grup, a se detașa. **4.** Refl. (Fig.) A se contura, a se desluși; a reieși, a rezulta.

despriponí, *despriponesc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *priponi* || A dezlega un animal de la priponul de care este legat.

desproprietărí, *desproprietăresc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *[im]proprietări* || A-i lua cuiva dreptul de proprietate asupra unui lucru.

despuiá, *despói*, vb. I. || Lat. *dispoliare* || **1.** Tranz. și refl. A (se) dezbrăca în pielea goală. ◉ A se desfrunzi. **2.** Tranz. A-i lua cuiva tot ce are; a jefui. **3.** Tranz. A scoate dintr-un text, dintr-o publicație tot ce interesează dintr-un anumit punct de vedere. **4.** *A despuia scrutinul* = a scoate din urnă și a număra voturile obținute într-o alegere.

despuiát, -ă, *despuiați, -te*, adj. **1.** Dezbrăcat în pielea goală. ◉ (Despre plante) Lipsit de frunze, de verdeață. **2.** Jefuit, prădat. **3.** (Despre o carte, un dosar) Din care s-au extras toate informațiile care interesează dintr-un anumit punct de vedere; care a fost excerptat.

despuíére, *despuieri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) despuia*. **2.** *Despuierea scrutinului* = scoaterea din urnă a buletinelor de vot și numărarea lor.

destăinuí, *destăinuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || *Des*[1]- + *tăinui* || A mărturisi o taină; a-și da pe față gîndurile sau sentimentele. ◉ A divulga.

destín, *destine*, s.n. || Din fr. *destin* || Soartă; viitor; (în concepțiile mistice) forță supranaturală care ar hotărî tot ce se întîmplă în viața cuiva; fatalitate.

destiná, *destinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *destiner*, lat. *destinare* || **1.** A hotărî, a stabili ceva dinainte. **2.** (În concepțiile mistice) A ursi, a predestina.

destinatár, -ă, *destinatari, -e*, s.m. și f. || Din fr. *destinataire* || Persoană căreia i se trimite ceva.

destinație, *destinații*, s.f. || Din fr. *destination*, lat. *destinatio* || **1.** Întrebuințare (dinainte hotărîtă). **2.** Loc sau persoană către care se îndreaptă cineva sau unde se trimite ceva.

destínde, *destínd*, vb. III. Refl. || *Des*[1]- + *[în]tinde* || **1.** A slăbi din încordare; a se relaxa; (fig.) a se liniști, a se calma, a se deconecta. **2.** (Despre ființe, despre corpul sau părți ale corpului lor) A se întinde, a se îndrepta.

destíndere, *destinderi*, s.f. **1.** Faptul de *a se destinde;* slăbire, încetare a unei încordări. ◉ Atenuarea și înlăturarea treptată a stării de încordare din viața internațională. ◉ (Fig.) Slăbire a unei tensiuni nervoase, a unei stări de spirit încordate. **2.** (Fiz.) Creștere a volumului unui gaz; expansiune (**1**).

destíns, -ă, *destinși, -se*, adj. (Despre nervi, stări nervoase) Relaxat, calmat, liniștit.

destituí, *destitui*, vb. IV. Tranz. || Din fr. *destituer*, lat. *destituere* || A îndepărta pe cineva dintr-un post sau dintr-o funcție.

destóinic, -ă, *destoinici, -ce*, adj. || Cf. sl. *dostoinŭ* || Vrednic; îndemînatic; capabil.

destoinicíe s.f. || Din *destoinic* || Însușirea de a fi destoinic; pricepere, îndemînare, iscusință.

destrăbălá, *destrăbălez*, vb. I. Refl. A duce o viață imorală; a avea purtări destrăbălate.

destrăbăláre, *destrăbălări*, s.f. Faptul de *a se destrăbăla;* desfrîu, dezmăț.

destrăbălát, -ă, *destrăbălați, -te*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care duce o viață imorală; (despre manifestări ale oamenilor) care denotă imoralitate. **2.** S.m. și f. Persoană desfrînată.

destrămá, *destrám*, vb. I. || Din *des*[1]- + *trămă* || **1.** Refl. și tranz. (Despre țesături sau obiecte țesute) A (se) zdrențui (prin desfacerea și ruperea firelor). **2.** Tranz. A desface, a afîna un material textil fibros, în vederea eliminării impurităților și a unei prelucrări ulterioare. **3.** Refl. (Fig.) A se descompune, a se dezmembra; a se dizolva; a se risipi, a se împrăștia.

destrămătúră s.f. || Din *destrăma* || Fire rupte, destrămate.

destroiení, *destroienesc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *[în] troieni* || A deszăpezi.

destructív, -ă adj. v. **distructiv.**

destúl, -ă, *destui, -le*, adj., adv. || *De*[5] + *sătul* || **1.** Adj. Care este în cantitate suficientă. **2.** Adj. Care este în număr sau în cantitate mare; care este mai mult decît trebuie. **3.** Adv. Atît cît trebuie, de ajuns. ◉ (Cu valoare de interjecție) Ajunge! **4.** Adv. Mai mult decît trebuie, prea mult. *Destul m-am supărat Și nimic n-am căpătat* (Pop.). **5.** Adv. Exprimă ideea de diminuare sau de sporire a unei însușiri: *destul de bun; destul de repede.*

destupá, *destúp*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + *[a]stupa* || **1.** A scoate dopul, capacul etc. **2.** A da la o parte ceea ce acoperă o deschizătură, o gaură. ○ Expr. *A-și destupa urechile* = a asculta cu atenție, pentru a înțelege exact ceea ce trebuie.

desțelení, *desțelenesc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1]- + *[în] țeleni* || A desfunda, printr-o arătură adîncă, un teren nelucrat de multă vreme.

desublimáre s.f. || *Des*[1]- + *sublimare* || (Fiz.) Trecere directă a unei substanțe din stare gazoasă în stare solidă.

desuét, -ă, *desueți, -te*, adj. || Din fr. *désuet*, lat. *desuetus* || Învechit, ieșit din uz, perimat.

desuetúdine s.f. || Din fr. *désuétude*, lat. *desuetudo* (*suescere* „a se obișnui cu") || *A cădea în desuetudine* = a se învechi, a ieși din uz, a nu se mai obișnui.

desulfitáre s.f. || *Des*[1]- + *sulfitare* || Operație de îndepărtare a bioxidului de sulf din must sau din unele vinuri.

desulfuráre s.f. || Cf. fr. *désulfurer* || (Chim.) Operație de îndepărtare a sulfului din unele produse petroliere, din gazele de cocserie, din benzen etc.

deszăpezí, *deszăpezesc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1] + [*în*] *zăpezi* || A curăța, a elibera de zăpadă (un drum, un loc). ● A destroieni.

deszăvorí, *deszăvorăsc*, vb. IV. Tranz. || *Des*[1] + *zăvorî* || A da într-o parte zăvorul pentru a deschide o ușă, o poartă etc.

deșănțát, -ă, *deșănțați, -te* adj. **1.** Dezordonat, dezmățat. ● Lipsit de decență, nerușinat. **2.** (Despre lucruri) Ciudat, bizar, straniu.

deșelá, *deșél*, vb. I. Tranz. || Din *des*[1] + *șale* || A îndoi sau a frînge spinarea unui animal sau, *p. ext.* a unui om prin poveri sau prin eforturi prea mari ori prin lovituri puternice.

deșelát, -ă, *deșelați, -te*, adj. (Despre animale, *p. ext.*, despre oameni) Care are spinarea îndoită, vătămată sau frîntă din cauza unor poveri sau a unor eforturi prea mari.

deșért, -ártă, (1—4) *deșerți, -arte*, adj., **(5 — 7)** *deșerturi*, s.n. || Lat. **(1—4)** *desertus*, **(5—7)** *desertum* || **1.** Adj. Care nu conține nimic; gol. **2.** Adj. (Despre terenuri, regiuni) Lipsit de vietăți sau de vegetație; nelocuit, nepopulat. **3.** Adj. (Fig.) Fără temei, fără miez. **4.** Adj. (Fig.) Fără folos, zadarnic. **5.** S.n. Spațiu gol; pustietate. ○ *În deșert* = în van, zadarnic. **6.** S.n. Regiune uscată, cu climă aridă, cu vegetație și animale puține și populație foarte rară; pustiu. **7.** S.n. (Pop.) Partea scobită a corpului, la om și la unele animale, cuprinsă între ultima coastă și osul șoldului.

deșertá, *deșért*, vb. I. Tranz. || Din *deșert* || (Pop.) A goli. ○ Expr. *A deșerta sacul (pînă în fund)* = a spune tot ce știi.

deșertăciúne, *deșertăciuni*, s.f. || Din *deșert* || **1.** Lipsă de valoare; lucru lipsit de valoare, de importanță. **2.** Ușurință, vanitate.

deșértic, -ă, *deșertici, -ce*, adj. || Din fr. *désertique* || Care aparține deșertului, privitor la deșert.

deșéu, *deșeuri*, s.n. || Din fr. *déchet* || Parte dintr-o materie primă sau dintr-un material care cade sau se degradează în cursul prelucrării și nu mai poate fi folosită direct în acel proces de prelucrare.

deșeuá, *deșeuez*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + [*în*]*șeua* || A lua șaua de pe cal.

deșeuát, -ă, *deșeuați, -te*, adj. (Despre animale de călărie) Căruia i s-a scos șaua.

deși conj. || *De*[3] + *și* || (Introduce o propoziție concesivă) Cu toate că, măcar că. ○ (În construcții eliptice) *Deși bolnav, a plecat la lucru.*

deșirá, *deșír*, vb. I. Refl. || Lat. *diserrare*. Cf. *șir* || **1.** (Despre mărgele sau alte obiecte) A ieși de pe ața pe care sînt înșirate (împrăștiindu-le). **2.** (Despre ața înfășurată pe gheme) A se desfășura. **3.** (Despre obiecte împletite) A se desface din împletitură, a se destrăma. **4.** (Fig.; despre oameni) A se întinde în toată lungimea lui.

deșirát, -ă, *deșirați, -te*, adj. **1.** (Despre obiecte înșirate pe ață) Desfăcut, desfășurat. ● (Fig.; despre manifestări ale gîndirii) Fără șir, dezordonat. **2.** (Fig.; despre oameni) Înalt și slab.

deștépt, -eáptă, *deștepți, -te*, adj. || Lat. *de-excitus* || **1.** Care nu doarme; treaz. **2.** (Adesea substantival) Care are mintea ageră și înțelege repede; care dovedește inteligență. ● Șiret, șmecher.

deșteptá, *deștépt*, vb. I. || Lat. *de-excitare* || **1.** Refl. și tranz. A (se) trezi din somn sau din letargie, din amorțeală; *p. ext.* a reveni sau a face să revină la viață. **2.** Refl. (Despre gînduri, sentimente) A lua ființă, a se ivi, a apărea. **3.** Refl. A deveni conștient, a-și da seama de realitate.

deșteptáre, *deșteptări*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) deștepta;* momentul cînd se trezește cineva din somn. **2.** Semnal care anunță scularea de dimineață în internate, cazărmi etc.

deșteptăciúne s.f. || Din *deștept* || Însușirea de a fi deștept (**2**). ● (Adesea ir.) Faptă sau vorbă de om deștept.

deșteptătór, -oáre, *deșteptători, -oare*, adj. || Din *deștepta* || *Ceas d.* (și substantivat, n.) = ceas care poate fi pus să sune la ora dorită, pentru a trezi pe cineva din somn.

deșucheát, -ă, *deșucheați, -te*, adj. || Cf. *șucheat* || (Pop. și fam.) Dezmățat, deșănțat; nebun, smintit.

deșurubá, *deșurubez*, vb. I. Tranz. || *Des*[1]- + [*în*]*șuruba* || **1.** A desface un șurub, scoțîndu-l din locul unde era înșurubat. **2.** A desprinde un obiect din șuruburile cu care era fixat.

detalíst, -ă, *detaliști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *détaillist* || Persoană care vinde în detaliu, cu amănuntul.

detaliá, *detaliez*, vb. I. Tranz. || Din *detaliu*. Cf. it. *dettaglio* || A expune, a analiza ceva în mod amănunțit.

detaliát, -ă, *detaliați, -te*, adj., adv. (În mod) amănunțit.

detáliu, *detalii*, s.n. || Din it. *dettaglio*, fr. *détail* || Amănunt; lucru mărunt, secundar. ○ *În detaliu* = cu de-amănuntul. ○ Expr. *A vinde în detaliu* = a vinde în cantități mici, cu amănuntul.

detașá, *detașez*, vb. I. || Din fr. *détacher* || **1.** Tranz. și refl. A (se) desprinde dintr-un tot, dintr-un grup; a (se) separa. ● (Sport) A se desprinde de ceilalți concurenți, în timpul concursului, depășindu-i. **2.** Tranz. A trece temporar un angajat, în interes de serviciu, de la o unitate la alta. **3.** Refl. A ieși în evidență, a se evidenția.

detașábil, -ă, *detașabili, -e*, adj. || Din fr. *détachable* || Care poate fi detașat, desprins.

detașaménț, *detașamente*, s.n. || Din fr *détachement* || **1.** Echipă, grup **2.** Grup de unități sau subunități militare reunite temporar pentru o misiune de luptă cu caracter independent.

detașát, -ă, *detașați, -te*, adj. Desprins, separat, izolat de cineva sau de ceva. • (Sport; adverbial) Distanțat; *p. ext.* categoric, clar: *a câștiga detașat (întrecerea)*.

detectá, *detectez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *détecter*, cf. engl. *to detect*, lat. *detectus* (part. lui *detegere*) || A identifica, a determina prezența unui gaz, a unei mine, a unui semnal radioelectric etc.

detectív, *detectivi*, s.m. || Din fr. *détective*, engl. *detective* (<*to detect* „a descoperi") || Agent secret, în serviciul poliției din unele țări sau al unei persoane particulare.

detectór, *detectoare*, s.n. || Din fr. *détecteur* || Dispozitiv folosit pentru a constata prezența unui corp sau a unui fenomen. • (Telec.) Dispozitiv care pune în evidență prezența undelor electromagnetice.

detécție, *detecții*, s.f. || Din fr. *détection* || Identificare a prezenței unui semnal util într-o recepție de unde electromagnetice.

deténtă, *detente*, s.f. || Din fr. *détente* (<*tendre* „a întinde") || **1.** (Fiz.) Creștere a volumului unui gaz, însoțită de scăderea presiunii, destindere, expansiune. **2.** Calitatea fizică a unui sportiv (obținută prin combinarea forței și a vitezei) de a se desprinde de la sol; putere de împingere bruscă.

detențiúne, *detențiuni*, s.f. || Din fr. *détention*, lat. *detentio* (<*detinere*) || **1.** (Dr.) Pedeapsă privativă de libertate. **2.** (Rar) Stăpînire a unui lucru de către o persoană cu obligația de restituire.

detergént, *detergenți*, s.m. || Din fr. *détergent* (<*déterger*, lat. *detergere* „a șterge") || Substanță obținută pe cale chimică și folosită în industria textilă, în pielărie sau în gospodării ca mijloc de spălare.

deteriorá, *deteriorez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *détériorer*, lat. *deteriorare* (<*deterior* „mai rău") || A (se) uza, a (se) strica, a (se) degrada.

deteriorát, -ă, *deteriorați, -te*, adj. Uzat, stricat.

determiná, *determin*, vb. I. Tranz. || Din fr. *déterminer*, lat. *determinare* (<*terminus* „hotar, limită") || **1.** A pricinui apariția sau dezvoltarea unui fenomen; a cauza. **2.** A stabili caracterele unui corp, unei plante etc., în vederea clasificării lor. **3.** A calcula, a deduce pe baza anumitor date. • A hotărî, a preciza, a lămuri. **4.** A decide pe cineva să ia o hotărîre. **5.** (Gram., despre cuvinte) A preciza, a lămuri sensul unui cuvînt pe care îl însoțește. **6.** (Mat., fiz.) A afla valoarea unei mărimi; a măsura.

determinánt, -ă, *determinanți, -te*, adj., s.m || Din fr. *déterminant* || **1.** Adj. Care determină sau care este de natură să determine ceva; hotărîtor. **2.** Adj. (Gram.; și substantivat) Care precizează sensul unui cuvînt sau al unei propoziții. **3.** S.m. (Mat.) Tablou format din numere, monoame etc. dispuse pe un număr egal de linii și coloane, care se folosește la rezolvarea sistemelor de ecuații.

determinăre, *determinări*, s.f. Faptul de *a determina*. • (Gram.) Cuvînt sau propoziție care precizează sensul altui cuvînt sau al altei propoziții cu care este în legătură.

determinát, -ă, *determinați, -te*, adj. Stabilit, hotărît. • (Gram.) Precizat printr-o determinare.

determinatív, -ă, *determinativi, -e*, adj. || Din fr. *déterminatif* || (Adesea substantivat n.) Determinant.

determinísm s.n. || Din fr. *déterminisme* || Concepție filozofică potrivit căreia fenomenele sociale, ca și fenomenele din univers în general, se află în relații dialectice de interdependență, condiționîndu-se reciproc, se supun cauzalității și legității naturale.

detestá, *detest*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *détester*, lat. *detestari* || (Despre persoane) A (se) urî, a (se) disprețui.

detestábil, -ă, *detestabili, -e*, adj. || Din fr. *détestable*, lat. *detestabilis* || Vrednic de dispreț, de ură. • (Despre lucruri) Foarte rău, cu mult sub așteptări.

detoná, *detonez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *détoner*, lat. *detonare* „a tuna tare" || A declanșa o explozie. • Intranz. A exploda.

detonánt, -ă, *detonanți, -te*, adj. || Din fr. *détonant* || Care poate exploda; care poate produce o explozie.

detonatór, *detonatoare*, s.n. || Din fr. *détonateur* || Exploziv capabil să producă, prin detonație, o undă de șoc puternică. • Agent mecanic sau chimic care provoacă explozia unei substanțe.

detonáție, *detonații*, s.f. || Din fr. *détonation* || Reacție chimică (în general de ardere) caracterizată printr-o acțiune puternică de sfărîmare și un zgomot foarte intens; explozie; zgomotul produs de o explozie.

detracá vb. I. Refl. || Din fr. *détraquer* || (Livr.; folosit numai la timpurile compuse) A se dezechilibra mintal; a se sminti; a decădea din punct de vedere moral.

detracát, -ă, *detracați, -te*, adj. (Livr.; adesea substantivat) Dezechilibrat, țicnit; vicios.

detractá, *detractez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *détracter*, cf. lat. *detractus* (<*detrahere* „a trage în jos") || (Livr.) A diminua meritele cuiva, a ponegri, a defăima.

detractór, -oáre, *detractori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *détracteur*, lat. *detractor, -oris* || Persoană care caută să diminueze meritele cuiva; calomniator.

detrimént s.n. || Din fr. *détriment*, lat. *detrimentum* (<*deterere* „a strica, a uza prin frecare") || *În detrimentul cuiva* (sau a *ceva*) = în dauna, în paguba cuiva (sau a ceva).

detrític, -ă, *detritici, -ce*, adj. || Din fr. *détritique* || (Despre roci, depozite sedimentare etc.) Format din fărîmițarea rocilor preexistente sau uneori din scheletul unor organisme (ex. pietrișuri, nisipuri, conglomerate, argile); clastic.

detrítus s.n. || Din fr. *détritus*, lat. *detritus* „sfărîmat" || **1.** Material rezultat din sfărîmarea rocilor sub acțiunea agenților externi. **2.** Material granular mărunt, rezultat din uzura unei îmbrăcăminți rutiere din piatră, datorită circulației.

detroná, *detronez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *détrôner* || A înlătura de la tron, a scoate din domnie. • (Ir.) A scoate pe cineva dintr-o funcție (înaltă), a înlătura dintr-o demnitate.

detuná, pers. 3 *detúnă*, vb. I. Intranz. || Lat. *detonare* || A bubui, a răsuna puternic. • A trăsni.

detunătór, -oáre, *detunători, -oare*, adj., s.n. || Din *detuna* || **1.** Adj. Care bubuie, care răsună puternic. **2.** S.n. Partea dindărăt a țevii unei arme de foc, în care intră tubul cartușului.

detunătúră, *detunături*, s.f. || Din *detuna* || Bubuitură puternică (produsă de o explozie sau de o armă de foc); bubuit.

deturná, *deturnez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *détourner* (< *tourner* „a întoarce, a lua o întorsătură") || **1.** A da unor fonduri bănești altă destinație decît cea prevăzută legal. **2.** A abate un avion din itinerarul normal, silind pilotul să ia direcția ce i se impune.

deținătór, -oáre, *deținători, -oare*, s.m. și f. || Din *deține* || **1.** Persoană care are în stăpînire un lucru, cu obligația de restituire. **2.** Persoană care deține ceva (un titlu, o funcție).

deține, *dețin*, vb. III. Tranz. || Din fr. *détenir* (după *ține*) || **1.** A avea un lucru în stăpînire provizorie sau în păstrare. **2.** A poseda un titlu, un premiu etc. • A ocupa un post, o funcție. **3.** A închide pe cineva (pentru cercetări sau după ce a fost condamnat).

deținút, -ă, *deținuți, -te*, s.m. și f. || Din *deține* || Persoană aflată în detențiune; arestat.

deúnăzi adv. || *De*[3] + *una* + *zi* || (Pop.) Acum cîteva zile; zilele trecute. || Și: **dăúnăzi** adv.

deutériu s.n. || Din fr. *deutérium*, germ. *Deuterium* || Izotop al hidrogenului (numit și hidrogen greu), folosit drept combustibil termonuclear.

deuterón, *deuteroni*, s.m. || Din fr. *deutéron* || Nucleul atomului de deuteriu, format dintr-un proton și un neutron.

devále adv. || *De*[3] + *vale* || Mai la vale, mai în jos. *Stetea frumoasa p-un răzor; Voinicul, lîngă ea, devale* (Coșbuc).

devalizá, *devalizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dévaliser* || (Livr.) A prăda, a jefui pe cineva de bunuri (de valoare).

devalorizá, *devalorizez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *dévaloriser* || (Despre bani) A(-și) reduce valoarea, a (se) deprecia.

devalorizáre, *devalorizări*, s.f. Acțiunea de *a (se) devaloriza.* • Reducere oficială a valorii semnelor bănești în raport cu aurul sau cu valutele străine.

devansá, *devansez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *devancer* || **1.** A întrece, a depăși pe cineva. **2.** A face să se petreacă ceva mai devreme decît era normal sau prevăzut.

devastá, *devastez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dévaster*, lat. *devastare* || **1.** A distruge, a pustii o țară, o regiune, o casă etc. **2.** A jefui, a prăda.

devastatór, -oáre, *devastatori, -oare*, adj. || Din fr. *devastateur*, lat. *devastator, -oris* || (Adesea substantivat) Care devastează, care distruge; pustiitor.

devălmáș *devălmași*, s.m. || Din *de-a valma* || Persoană care participă la stăpînirea în devălmășie[1], *p. ext.* părtaș la o afacere.

devălmășíe, *devălmășii*, s.f. || Din *devălmaș* || **1.** (În evul mediu, în Țara Românească și în Moldova) Formă de stăpînire în comun a unei părți din hotarul satului, specifică obștii sătești. **2.** Activitate desfășurată în comun. ○ *În devălmășie* = în comun, împreună.

developá, *developez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *développer* || A trata un film, o placă sau o hîrtie fotografică cu un reactiv chimic, pentru a face să apară imaginea care se formează la expunere.

developatór, *developatoare* s.n. || Din fr. *développateur* || Substanță chimică folosită pentru developarea unui material fotografic.

devení, *devin*, vb. IV. Intranz. || Din fr. *devenir* || **1.** A se preface în..., a lua forma de... **2.** A ajunge să fie, a se face: *a devenit artist.* **3.** (Fam.) *Cum devine cazul?* = cum stau lucrurile? care e problema?

devenire, *deveniri*, s.f. Faptul de *a deveni;* transformare, evoluție. ○ *În devenire* = în curs de transformare, de evoluție.

dever s.n. sg. || Din tc. *devir* || Volumul unor vînzări de mărfuri exprimat în bani.

deversá, *deversez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *déverser* || **1.** A scurge surplusul de apă dintr-un rîu sau dintr-un lac de acumulare. **2.** A face să se scurgă un lichid (rezidual) într-o apă naturală.

deversáre, *deversări*, s.f. Acțiunea de *a deversa.*

deversór, *deversoare*, s.n. || Din fr. *déversoir* || Construcție care asigură scurgerea dirijată a surplusului de apă dintr-o amenajare hidrotehnică.

deviá, *deviez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *dévier*, lat. *deviare* „a ieși din cale" || **1.** A se abate de la direcția dată. **2.** (Fig.) A se îndepărta de la subiect; a se abate de la calea cea bună, a apuca pe un drum greșit.

deviatór, -oáre, *deviatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *déviateur* || Persoană care se abate de la linia politică a partidului din care face parte.

deviáție, *deviații*, s.f. || Din fr. *déviation* || Abatere de la direcția dată, de la normal. • *D. de sept* = deformare a peretelui despărțitor al cavităților nazale.

deviére, *devieri*, s.f. **1.** Faptul de *a devia;* deviație. **2.** Îndepărtare a unei persoane sau a unui grup de persoane de la linia politică promovată de partidul din care fac parte. **3.** Abaterea unui curs de apă în vederea executării unor lucrări în albia acestuia.

devitrificáre s.f. || După fr. *dévitrifier* || Pierdere a transparenței sticlei ca urmare a cristalizării parțiale sau totale a masei sticloase·

devíz, *devize*, s.n. || Din fr. *devis* || Situaţie întocmită anticipat, în care se prezintă detaliat cheltuielile necesare executării unei lucrări.

devíză, *devize*, s.f. || Din fr. *devise* || Formulă care exprimă concis o idee călăuzitoare în comportarea sau în activitatea cuiva.

devíze s.f. pl. || Din fr. *devises* || Mijloc de plată în relaţiile internaţionale, constînd din titluri de credit asupra străinătăţii (cambii, bilete la ordin, cecuri etc.) exprimate într-o valută străină.

devón, *devoni*, s.m. || Din fr. *devon*, prescurtare din engl. *Devonshire*, ţinut unde se practica pescuitul cu astfel de peştişor artificial || Nălucă **(2)** de metal, de forma unui peştişor, prevăzută cu cîrlige şi folosită la prinderea peştilor răpitori.

devonián s.n. || Din fr. *dévonien*, de la n. pr. *Devonshire*, provincie în Anglia || Perioadă a erei paleozoice, caracterizată prin existenţa plantelor terestre simple, a animalelor nevertebrate, a peştilor şi batracienilor.

devorá, *devorez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dévorer*, lat. *devorare* || (Despre animale şi, ironic, despre oameni) A mînca cu lăcomie, a sfîşia cu dinţii, a înghiţi pe nemestecate. • (Fig.) A consuma, a mistui, a distruge: *incendiul a devorat o parte din oraş.*

devoránt, -ă, *devoranţi, -te*, adj. || Din fr. *dévorant* || Care devorează; (fig.) care arde, mistuie.

devotá, *devotez*, vb. I. Refl. || Din lat. *devotare*, fr. *devouer* || A se pune, cu toată inima, în serviciul cuiva sau a ceva; a se dedica, a se consacra unei cauze, unei idei, unei persoane.

devotaménţ s.n. || Din *devota* (după fr. *dévouement)* || Ataşament total faţă de o cauză, faţă de o persoană.

devotát, -ă, *devotaţi, -te*, adj. Plin de devotament, credincios unei cauze, unei persoane.

devoţiúne s.f. || Din fr. *dévotion*, lat. *devotio* || (Livr.) Evlavie, pietate, cucernicie.

devréme adv. || *De*[3] + *vreme* || De timpuriu, din timp: *s-a inapoiat devreme acasă.*

dexteritáte s.f. || Din fr. *dextérité*, lat. *dexteritas, -atis* (< *dextra* „dreapta") || Dibăcie, iscusinţă, îndemînare (manuală).

dextrínă, *dextrine*, s.f. || Din fr. *dextrine* || Substanţă obţinută din amidon, întrebuinţată ca apret textil, ca înlocuitor al gumei arabice etc.

dextrocardíe s.f. || Din fr. *dextrocardie;* lat. *dextra* „dreapta" + gr. *kardia* „inimă" || Situare a inimii în partea dreaptă a toracelui **(d.** congenitală) sau devierea ei spre dreapta, datorită unui proces patologic.

dextrogír, -ă, *dextrogiri, -e*, adj. || Din fr. *dextrogyre;* lat. *dextra* „dreapta" + *gyrus* „rotire" || (Despre substanţe) Care roteşte spre dreapta planul de polarizare al luminii în raport cu un observator către care acesta se propagă.

dextróză s.f. || Din fr. *dextrose* || Glucoză solubilă în apă, care se foloseşte în alimentaţia dietetică, la fabricarea bomboanelor, a mierii artificiale, a lichiorurilor etc.

dez- v. **des**[1]**-.**

dezacórd, *dezacorduri*, s.n. || Din fr. *désacord* || Lipsă de acord, de armonie (între sunete sau, *p. ext.*, între puncte de vedere, concepţii etc.); neînţelegere, diferend, disensiune.

dezacordá, *dezacordez*, vb. I. Refl. || Din fr. *désacorder* || (Despre instrumente muzicale cu coarde) A-şi pierde consonanţa tonurilor (din cauza slăbirii coardelor); a se discorda.

dezagreábil, -ă, *dezagreabili, -e*, adj. || Din fr. *désagréable* || Neplăcut, supărător.

dezagregá, pers. 3 *dezagregă*, vb. I. Refl. || După fr. *désagréger* || **1.** (Despre corpuri) A se desface în părţile constitutive. • (Fig.; despre comunităţi) A-şi pierde coeziunea. **2.** (Despre roci) A se fragmenta sub acţiunea agenţilor externi.

dezagregáre, *dezagregări*, s.f. Acţiunea de *a se dezagrega.* • (Chim.) Transformare chimică a unui material sau a unei substanţe, insolubile în dizolvanţi obişnuiţi, în substanţe dintre care cel puţin una e solubilă. • (Geol.) Fragmentare mecanică a rocilor sub acţiunea agenţilor externi.

dezamăgí, *dezamăgesc*, vb. IV. Tranz. || *Dez-* + *amăgi* || A face pe cineva să-şi piardă încrederea, iluziile, speranţele; a deziluziona, a decepţiona.

dezamăgít, -ă, *dezamăgiţi, -te*, adj. Înşelat în aşteptările sale; decepţionat, deziluzionat.

dezamorsá, *dezamorsez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *désamorcer* || A înlătura amorsa unui proiectil, pentru a-l împiedica să explodeze.

dezangajáre s.f. || *Dez-* + *angajare* || Încetarea stării de încordare şi a conflictelor dintre forţe armate adverse.

dezaprobá, *dezaprób*, vb. I. Tranz. || Din fr. *désapprouver* (după *aproba)* || A se declara împotriva a ceva, a ceea ce a făcut cineva; a nu aproba, a nu încuviinţa.

dezarmá, *dezarmez*, vb. I. || Din fr. *désarmer* || **1.** Tranz. A-i lua cuiva armele; a sili pe cineva să predea armele. **2.** Intranz. (Despre state) A-şi lichida sau a-şi limita forţele armate şi armamentul. **3.** Tranz. (Fig.) A pune pe cineva în imposibilitate de a riposta.

dezarmánt, -ă, *dezarmanţi, -te*, adj. || Din fr. *désarmant* || Care face pe cineva să nu poată reacţiona sau riposta, să renunţe la luptă, să capituleze.

dezarmáre s.f. Acţiunea de *a dezarma;* complex de măsuri privind lichidarea sau limitarea armamentului şi a forţelor armate ale statelor.

dezarmát, -ă, *dezarmaţi- -te*, adj. **1.** Care nu mai este înarmat, căruia i s-au luat armele. **2.** (Fig.) Care nu mai poate riposta sau reacţiona; care este lipsit de puterea şi de energia de a face faţă greutăţilor.

dezarticulá, *dezarticulez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *désarticuler* || A amputa un membru din articulaţie; (refl.; despre oase) a ieşi din încheieturi. • Refl. (Fig.) A-şi pierde unitatea, coeziunea, a se dezmembra.

dezasimilaţie, *dezasimilaţii*, s.f. || Din fr. *désassimilation* || Fază a metabolismului care constă

în transformarea unor substanțe proprii organismului în substanțe mai simple, pe care organismul le elimină; catabolism.

dezástru, *dezastre*, s.n. || Din fr. *désastre* || Nenorocire mare, catastrofă.

dezastruós, -oásă, *dezastruoși, -oase*, adj. || Din fr. *désastreux* || Cu caracter de dezastru; care are proporțiile unui dezastru; catastrofal.

dezavantáj, *dezavantaje*, s.n. || Din fr. *désavantage* || Situație nefavorabilă pentru cineva (în raport cu altcineva); împrejurare care cauzează o situație nefavorabilă.

dezavantajá, *dezavantajez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *désavantager* || A crea cuiva un dezavantaj; a pune pe cineva, pe nedrept, într-o situație defavorabilă, dezavantajoasă.

dezavantajós, -oásă, *dezavantajoși, -oase*, adj. || Din fr. *désavantageux* || Care dezavantajează, care prieinuiește un dezavantaj pentru cineva; nefavorabil, neprielnic.

dezavuá, *dezavuez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *désavouer* || (Livr.) A dezaproba, a condamna spusele sau acțiunile cuiva. • A refuza, a respinge cele susținute de cineva.

dezaxá, *dezaxez*, vb. I. || Din fr. *désaxer* || **1.** Tranz. și refl. (Tehn.) A(-și) schimba poziția, astfel încît axa să fie deplasată din poziția ei normală. **2.** Refl. (Fig.; despre oameni) A-și pierde echilibrul moral, a se abate de la linia normală de conduită.

dezaxát, -ă, *dezaxați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Dezechilibrat moral; tulburat mintal.

dezbáte[1], *dezbát*, vb. III. Tranz. || *Dez-* + *bate* || A desface ceva care a fost fixat în cuie, a desprinde ceva de unde fusese bătut, înțepenit în cuie.

dezbáte[2], *dezbát*, vb. III. Tranz. || După fr. *débattre* || **1.** A discuta pe larg o problemă, a supune discuției. **2.** A examina o cauză, un proces (cu participarea părților).

dezbátere, *dezbateri*, s.f. Faptul de *a dezbate*[2]; discuție asupra unei probleme; (jur.) discutarea unei cauze în fața instanței de judecată de către părțile unui proces. ○ *D. parlamentară* = punere în discuția parlamentului a unor probleme de politică internă sau externă.

dezbăiérá, *dezbăierez*, vb. I. Refl. || *Dez-* + *[îm]băiera* || A-și dezlega, a-și desface băieriile.

dezbărá, *dezbár*, vb. I. Refl. **1.** A se dezobișnui de un obicei rău, de o deprindere rea, de un năravi. **2.** A se descotorosi de cineva sau de ceva.

dezbiná, *dezbín*, vb. I. || Probabil, sensul **1.** se explică din *dez-* + *[îm]bina* iar **2.** din lat. *disglutinare*, care apare, popular, în formele *dezghina* și *dejghina* || **1.** Tranz. A produce discordie, vrajbă între două sau mai multe persoane. **2.** Ref. A se desface, a se separa; (despre crengile unui copac) a se desprinde una de alta (crăpîndu-se, desprinzîndu-se în locul unde au fost unite).

dezbrăcá, *dezbrác*, vb. I. Refl. și tranz. || Lat. **disbracare* || A-și scoate sau a scoate cuiva îmbrăcămintea. • Tranz. (Fig.) A jefui, a prăda pe cineva, luîndu-i tot ce are.

dezbrăcát, -ă, *dezbrăcați, -te*, adj. Neîmbrăcat (complet), cu hainele scoase de pe el. • (Adesea substantivat) Sărac.

dezbrobodí, *dezbrobodesc*, vb. IV. Refl. || *Dez-* + *[îm]brobodi* || A-și scoate broboada (basmaua etc.) de pe cap.

dezbumbá, *dezbúmb*, vb. I. Tranz. și refl. || *Dez-* + *[îm]bumba* || (Reg.) A-și descheia o haină încheiată cu nasturi; a-și descheia nasturii de la o haină.

dezdoí, *dezdói*, vb. IV. || *Dez-* + *[în]doi* || **1.** Tranz. A desface, a întinde un lucru îndoit. **2.** Refl. A se îndrepta, a reveni la poziția dreaptă (după ce a fost îndoit).

dezechilibrá, *dezechilibrez*, vb. I. || Din fr. *déséquilibrer* || **1.** Refl. și tranz. A-și pierde sau a face să-și piardă echilibrul. • Refl. (Fig.) A-și pierde judecata clară. **2.** Refl. A se produce un dezechilibru între veniturile și cheltuielile dintr-un buget, dintr-o balanță etc.

dezechilíbru s.n. || Din fr. *déséquilibre* || Lipsă de echilibru. • (Fig.) Tulburare mintală; lipsă de judecată clară.

dezechipá, *dezechipez*, vb. I. Refl. || *Dez-* + *echipa*. Cf. fr. *déséquiper* || A-și scoate echipamentul, a se dezbrăca. • Tranz. A lua înapoi unui soldat (lăsat la vatră) echipamentul. • Tranz. A scoate echipamentul de pe un vas de luptă.

dezertá, *dezertez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *déserter*; cf. lat. *desertio* || **1.** A părăsi în mod nepermis unitatea militară din care face parte; a fugi de pe cîmpul de luptă (și a trece la inamic). **2.** (Fig.) A se sustrage de la îndeplinirea unei obligații.

dezertáre, *dezertări*, s.f. **1.** Faptul de *a dezerta*; sustragere de la satisfacerea serviciului militar; trecere la inamic. • Sustragere nejustificată de la îndeplinirea unor obligații.

dezertór, *dezertori*, s.m. || Din fr. *déserteur* || Militar care dezertează.

dezesperánt, -ă, *dezesperanți, -te*, adj. || Din fr. *désespérant* || (Livr.) Care duce la desperare, care te face să desperi.

dezgărdiná, *dezgărdinez*, vb. I. Tranz. || Din *dez-* + *gardină* || A scoate din gardină fundul unui butoi; a desfunda.

dezgheț, *dezghețuri*, s.n. || Din *dezgheța* || Topirea naturală a gheții sau a zăpezii.

dezgheță, *dezgheț*, vb. I. Refl. || Lat. *disglaciare* || **1.** (Despre lichide înghețate) A redeveni lichid; (despre corpuri îmbibate cu apă înghețată) a se muia la căldură (prin topirea apei înghețate pe care o conține). • (Despre oameni) A se dezmorți, a se încălzi. **2.** (Fig.) A deveni mai vioi, mai isteț, mai îndemînatic.

dezghețát, -ă, *dezghețați, -te*, adj. **1.** (Despre lichide înghețate) Redevenit lichid. **2.** (Fig.; despre oameni) Isteț, vioi.

dezghiocá, *dezghióc*, vb. I. Tranz. || Lat. **disglubicare* || A îndepărta învelișul anumitor fructe, pentru a scoate semințele din interior; (în special) a scoate boabele de fasole din păstăi, a îndepărta coaja verde a nucilor.

dezgolí, *dezgolesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || *Dez-* + *goli* || A (se) descoperi, a lăsa (sau a rămîne) descoperit, gol.

dezgrădí, *dezgrădesc*, vb. IV. Tranz. || *Dez-* + *[în]grădi* || A scoate, a desface gardul care împrejmuia un loc.

dezgropá, *dezgróp*, vb. I. Tranz. || *Dez-* + *[în]gropa* || **1.** A scoate un cadavru din mormînt; a dezhuma; a scoate din pămînt un obiect îngropat. **2.** (Fig.) A scoate la iveală fapte din trecut, uitate.

dezgúst s.n. || *Dez-* + *gust* (după fr. *dégoût)* || Aversiune (pentru mîncare sau, *p. ext.*, pentru un lucru, pentru o persoană etc.); repulsie, scîrbă.

dezgustá, *dezgúst*, vb. I. Tranz. || *Dez-* + *gusta* (după fr. *dégouter)* || A-i provoca cuiva scîrbă, aversiune, a-l face să-și piardă pofta sau dorința de ceva; (refl.) a-și pierde gustul, pofta pentru ceva.

dezgustătór, -oáre, *dezgustători, -oare*, adj. || Din *dezgusta* || Care trezește dezgust; scîrbos, respingător.

dezíce, *dezic*, vb. III. Tranz. || *Dez-* + *zice* (după fr. *dédire)* || A contrazice, a nega. • Refl. A-și retrage cuvîntul; a retracta.

deziderát, *deziderate*, s.n. || Din lat. *desideratum* || Ceea ce ar fi de dorit să se realizeze, să se întîmple; dorință, doleanță.

dezilúzie, *deziluzii*, s.f. || Din fr *désillusion* || Pierderea iluziilor, decepție, dezamăgire.

deziluzioná, *deziluzionez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *désillusionner* || A pricinui cuiva o deziluzie, a face pe cineva să-și piardă speranțele, iluziile, încrederea, a dezamăgi, a decepționa.

dezincrustá, *dezincrustez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *désincruster* || A îndepărta crusta formată în cazanele de abur, în motoarele termice, în turbine etc.

dezinfectá, *dezinfectez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *désinfecter* || **1.** A distruge bacteriile și alte microorganisme patogene, în scopul împiedicării contaminării. **2.** Tratare a materialului săditor sau a solului cu scopul de a distruge germenii bolilor sau dăunătorii.

dezinfectánt, *dezinfectante*, s.n. || Din fr. *désinfectant* || Substanță sau agent fizic folosite pentru dezinfecție (ex. acidul fenic, alcoolul, permanganatul de potasiu etc.).

dezinfécție, *dezinfecții*, s.f. || Din fr. *désinfection* || Distrugerea bacteriilor și a altor microorganisme patogene.

dezinfestáre s.f. || *Dez-* + *infestare* || Tratament cu anumite substanțe chimice sau prin diferite procedee al legumelor și fructelor în scopul distrugerii paraziților care le infestează.

dezinformá, *dezinformez*, vb. I. Tranz. || *Dez-* + *informa* || A informa greșit (de obicei în mod intenționat).

dezintegrá, *dezintegrez*, vb. I. Refl. || Din fr. *désintégrer* || (Despre nuclee atomice) A se transforma spontan în alte nuclee atomice, prin emiterea unor particule.

dezinterés s.n. || Din *dezinteresa* || Lipsă de interes, indiferență, nepăsare față de cineva sau ceva.

dezinteresá, *dezinteresez*, vb. I. Refl. || Din fr. *désintéresser* || A nu manifesta interes pentru cineva sau ceva, a nu se mai îngriji de cineva sau de ceva.

dezinteresát, -ă, *dezinteresați, -te*, adj. (Adesea adverbial) Care nu urmărește un interes sau un folos personal.

dezintoxicá, *dezintóxic*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *desintoxiquer* || A înlătura efectele unei intoxicații (ex. a dezintoxica un morfinoman, un alcoolic).

dezinvólt, -ă, *dezinvolți, -te*, adj. || Din fr. *désinvolte* || Care se manifestă liber, degajat, cu naturalețe.

dezinvoltúră s.f. || Din fr. *désinvolture* || Atitudine, comportare firească, degajată.

dezlănțuí, *dezlănțui*, vb. IV Refl. și tranz. || Din *dez-* + *lanț* (după fr. *dechaîner)* || A izbucni (sau a face să izbucnească) cu violență, a (se) declanșa.

dezlegá, *dezlég*, vb. I. Tranz. || Lat. *disligare* || **1.** A desface o legătură; a elibera ceea ce este legat sau împachetat; (refl.) a se desface din legături. ○ Expr. *A dezlega sacul* = a spune tot ce știe, tot ce îl frămîntă. *A dezlega punga* = a da bani, a cheltui. *A i se dezlega limba* = a începe să vorbească, să se destăinuiască. **2.** (În superstiții) A elibera de un jurămînt, de o obligație; (rel.) a face să i se ierte cuiva păcatele. **3.** A rezolva probleme, ghicitori etc.

dezlegát, -ă, *dezlegați, -te*, adj. **1.** Desfăcut din legături, lăsat liber. **2.** (Rel.) Absolvit de păcate. **3.** (Despre probleme, ghicitori etc.) Rezolvat.

dezlipí, *dezlipesc*, vb. IV. || *Dez-* + *lipi* || **1.** Tranz. și refl. A (se) desprinde din locul unde este lipit sau fixat. **2.** Refl. (Despre oameni) A se depărta de ceva (de care este proptit) sau de cineva.

dezlînă, pers. 3 *dezlînează*, vb. I. Refl. || Din *dez-* + *lînă* || A se scămoșa, a se destrăma. • (Fig.; despre gînduri, vorbe, stil) A-și pierde concizia, firul logic.

dezlînát, -ă, *dezlînați, -te*, adj. Scămoșat, destrămat. • (Fig.) Fără șir, fără logică, prolix.

dezlocuít, -ă, *dezlocuiți, -te*, adj. || *Dez-* + *[în]locuit* || (Despre lichide) Scos din locul pe care îl ocupa, fiind înlocuit de un corp solid; dizlocuit.

dezmăț, *dezmățuri*, s.n. || Din *dezmăța*, rar, „a se destrăbăla" || **1.** Purtare destrăbălată, imorală. **2.** Debandadă, anarhie.

dezmățát, -ă, *dezmățați, -te*, adj. **1.** Lipsit de bună-cuviință, destrăbălat, desfrînat, deșănțat. **2.** Cu înfățișare dezordonată, neglijentă.

dezmembrá, *dezmembrez*, vb. I. Tranz. și refl. || După fr. *démembrer* || A (se) desface în mai multe părți, a (se) descompune; a (se) desființa.

dezmeticí, *dezmeticesc*, vb. IV. Refl. || Din lat. **dismatticire* (< *mattus* „beat") || A-și veni în fire după o amețeală, după o spaimă etc.

dezmierdá, *dezmiérd*, vb. I. Tranz. || Lat. **dismerdare* || A mîngîia pe cineva atingîndu-l ușor cu palma; a alinta.

dezmierdătór, -oáre, *dezmierdători, -oare,* adj. || Din *dezmierda* || Care dezmiardă; mîngîietor. ● Care încîntă, care desfată.

dezmínți, *dezmínt,* vb. IV. || *Dez-* + *mínți* || **1.** Tranz. A declara că o afirmație nu corespunde adevărului; a arăta că ceva este altfel decît pare, a contrazice pe cineva. **2.** Refl. A se arăta altfel decît se credea că este, a dovedi nestatornicie, contraziceri în fapte, în idei.

dezmințíre, *dezmințíri,* s.f. Acțiunea de *a (se) dezmínți;* declarație prin care se dezminte o afirmație.

dezmiríști, *dezmiríștesc,* vb. IV. Tranz. || Din *dez-* + *miríște* || A ara pămîntul la adîncime mică după recoltarea păioaselor.

dezmiríștitór, *dezmiríștitoare,* s.n. || Din *dezmiríști* || Mașină agricolă (plug cu mai multe corpuri, discuitor) folosită la demiriștire.

dezmînîá, *dezmînii,* vb. I. Refl. || *Dez-* + *mînia* || A se îmbuna, a-și potoli mînia, a se îmblînzi.

dezmorțeálă, *dezmorțeli,* s.f. || Din *dezmorți* || Revenire din amorțeală, din toropeală.

dezmorți, *dezmorțesc,* vb. IV. || *Dez-* + *[a]morți* || **1.** Refl. și tranz. A ieși (sau a scoate) dintr-o stare de amorțeală sau (fig.) de inerție, de pasivitate; a reveni sau a face să revină la viață. **2.** Refl. (Despre lichide) A deveni mai puțin rece; (despre pămînt) a se dezgheța; (despre natură, vegetație) a căpăta din nou viață; a renaște.

dezmorțít, -ă, *dezmorțiți, -te,* adj. **1.** Ieșit din amorțeală, din toropeală, *p. ext.* din starea de pasivitate. **2.** (Despre apă) Nu prea rece, mai puțin rece (decît era înainte).

dezmoștení, *dezmoștenesc,* vb. IV. Tranz. || *Dez-* + *moșteni* || A lipsi pe cineva, prin testament, de dreptul la o moștenire.

dezmoștenít, -ă, *dezmoșteniți, -te,* adj. **1.** Înlăturat de la o moștenire. **2.** (Fig.) Care se află în stare de sărăcie, lipsit de bunurile vieții; privat de drepturi.

deznaționalizá, *deznaționalizez,* vb. I. Refl. || După fr. *dénationaliser* || (Despre grupuri etnice) A-și pierde particularitățile naționale. ● Tranz. A face ca un grup etnic să-și piardă particularitățile naționale.

deznădăjduí, *deznădăjduiesc,* vb. IV. Intranz. || *Dez-* + *nădăjdui* || A-și pierde nădejdea; (tranz.) a aduce pe cineva la deznădejde, a-l face să-și piardă speranța, încrederea în îndreptarea unei situații, a despera.

deznădăjduít, -ă, *deznădăjduiți, -te,* adj. Care și-a pierdut orice nădejde; desperat. ● (Despre sentimente, manifestări) Care trădează sau exprimă deznădejde, care este provocat de deznădejde.

deznădéjde s.f. || *Dez-* + *nădejde* || Stare sufletească a celui care și-a pierdut orice speranță; desperare.

deznodá, *deznód,* vb. I. Tranz. || *Dez-* + *[în]noda* || A desface un nod sau o ață, o sfoară etc. înnodate; a desface un obiect legat și înnodat. ○ Expr. *A-și deznoda băierile pungii* = a scoate bani (din pungă), a da bani.

deznodát, -ă, *deznodați, -te,* adj. **1.** Desfăcut din noduri, dezlegat. **2.** (Despre oameni) Înalt și slab; deșirat.

deznodămînt, *deznodăminte,* s.n. || Din *deznoda* (după fr. *dénouement*) || **1.** Soluționare, dezlegare a unei situații încurcate, a unui conflict. **2.** Partea finală a unei opere literare (epice sau dramatice) care aduce soluția intrigii.

dezobișnuí, *dezobișnuiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || *Dez-* + *obișnui* (după fr. *déshabituer*) || A pierde sau a face pe cineva să piardă un obicei, un năravi; a (se) dezvăța, a (se) dezbăra.

dezodorizá, *dezodorizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *désodoriser* || A îndepărta un miros neplăcut; a elimina substanțele rău mirositoare dintr-un produs.

dezodorizánt, -ă, *dezodorizanți, -te,* adj., s.n. || Din fr. *désodorisant* || (Substanță) care are proprietatea de a dezodoriza; deodorant.

dezodorizáre, *dezodorizări,* s.f. Acțiunea de *a dezodoriza;* îndepărtare dintr-un amestec a substanțelor mirositoare.

dezolá, *dezolez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *désoler,* lat. *desolare* (< *solus* „singur") || (Livr.) A întrista, a mîhni, a deprima.

dezolánt, -ă, *dezolanți, -te,* adj. || Din fr. *désolant* || Care întristează, care mîhnește; deprimant.

dezoláre, *dezolări,* s.f. Mîhnire adîncă, deprimare. ● (Fig.) Singurătate tristă, apăsătoare.

dezonoáre s.f. || Din fr. *déshonneur* || Lipsă de onoare, necinste; *p. ext.* ocară, rușine.

dezonorá, *dezonorez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *déshonorer* || A face pe cineva să-și piardă sau a-și pierde onoarea, numele bun; a (se) face de rușine.

dezonoránt, -ă, *dezonoranți, -te,* adj. || Din fr. *déshonorant* || Care dezonorează; rușinos.

dezórdine, *dezordini,* s.f. || *Dez-* + *ordine* (după fr. *désordre*) || Lipsă de ordine, de organizare, de disciplină; debandadă. ● Revoltă, răscoală.

dezordonát, -ă, *dezordonați, -te,* adj. || Din fr. *désordonné* || (Despre oameni) Neglijent, neordonat (în îmbrăcăminte, în muncă, în felul de viață etc.); (despre manifestări ale omului) care dovedește lipsă de ordine, de organizare; (despre lucruri, încăperi etc.) în neorînduială.

dezorganizá, *dezorganizez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *désorganiser* || A strica sau a-și pierde ordinea, organizarea; (tranz.) a face să nu mai funcționeze normal.

dezorientá, *dezorientez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *désorienter* || **1.** A face pe cineva să-și piardă sau a-și pierde simțul orientării, siguranța direcției în care se îndreaptă. **2.** (Fig.) A face pe cineva să-și piardă sau a-și pierde siguranța în felul de a judeca, de a acționa.

dezorientát, -ă, *dezorientați, -te,* adj. **1.** Care nu se poate orienta, care nu știe unde se află. **2.** (Fig.) Care nu știe ce hotărîre să ia într-o anumită situație; descumpănit.

dezoxidá, *dezoxidez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *désoxyder* || A îndepărta oxigenul dintr-o substanță.

dezoxidánt, -ă, *dezoxidanți, -te,* adj, s.m. || Din fr. *désoxydant* || (Substanță) care dezoxidează.

dezoxiribonucléic adj. || Din fr. *désoxyribonucléique* || *Acid d.* = component specific al nucleului celular cu rol esențial în mecanismul ereditar al organismelor vii; conține și transmite informația genetică. Denumire prescurtată ADN (sau DNA).

dezrădăcină, *dezrădăcinez,* vb. I. || Din *dez-* + *rădăcină* || **1.** A scoate din pământ o plantă, un copac, cu rădăcină cu tot. **2.** (Fig.) A face să dispară (o idee, o deprindere etc.); a stîrpi.

dezrădăcinát, -ă, *dezrădăcinați, -te,* adj. **1.** Scos din rădăcini. **2.** (Despre oameni) Care și-a părăsit locul de naștere și nu se poate obișnui cu noul loc, unde se simte străin, și nu se poate adapta la noile condiții (de viață).

dezrăsuci, *dezrăsucesc,* vb. IV. Tranz. || *Dez-* + *răsuci* || A face ca ceva (un fir, o sfoară) să nu mai fie răsucit.

dezrobí, *dezrobesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || *Dez-* + *robi* || A (se) elibera din starea de robie sau de sub o asuprire (politică, socială); a se emancipa. ◆ Tranz. A elibera un stat sau un popor de sub o ocupație străină, a asigura independența unui stat, a unui popor.

dezrobitór, -oáre, *dezrobitori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) || Din *dezrobi* || Care dezrobește, care eliberează din robie.

dezumanizá, *dezumanizez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *déshumaniser* || A face pe cineva să-și piardă sau a-și pierde caracterele sau sentimentele specific umane.

dezumanizát, -ă, *dezumanizați, -te,* adj. Care și-a pierdut trăsăturile specific omenești; abrutizat.

dezumflá, *dezúmflu,* vb. I. || *Dez-* + *umfla* || **1.** Tranz. A face ca un obiect umflat sau un organ inflamat să revină la volumul normal; (refl.) a-și recăpăta volumul normal. **2.** Refl. (Fig.; despre oameni) A-și reveni dintr-o stare de exaltare, a se potoli.

dezvăluí, *dezvălui,* vb. IV. || *Dez-* + *[în]vălui* || **1.** Tranz. A da la iveală, a face cunoscut; a destăinui, a divulga. **2.** Refl. A ieși în evidență, a apărea, a se desfășura.

dezvăluíre, *dezvăluiri,* s.f. Acțiunea de *a (se) dezvălui;* ceea ce (se) dezvăluie; destăinuire.

dezvăț s.n. || Din *dezvăța* || Dezobișnuire.

dezvățá, *dezvăț,* vb. I. Refl. și tranz. || *Dez-* + *[în]văța* || A pierde sau a face pe cineva să piardă un obicei (rău); a (se) dezobișnui, a (se) dezbăra.

dezvelí, *dezvelesc,* vb. IV. || *Dez-* + *[în]veli* || **1.** Tranz. și refl. A da la o parte o învelitoare de pe cineva sau ceva, ori de pe sine; a (se) descoperi; (tranz.) a da jos învelișul de pe o casă. **2.** Tranz. A inaugura un monument, o statuie (îndepărtînd învelitoarea care le acoperă). **3.** Tranz. (Fig.) A face să apară, să se vadă; a arăta. **4.** Refl. (Despre mugurii și bobocii plantelor) A se deschide.

dezvinovățí, *dezvinovățesc,* vb. IV. Refl. || *Dez-* + *[în]vinovăți* || A-și dovedi sau a căuta să-și dovedească nevinovăția; a se dezvinui, a se disculpa.

dezvinovățíre, *dezvinovățiri,* s.f. Acțiunea de *a se dezvinovăți;* argumente, cuvinte prin care cineva se dezvinovățește.

dezvinuí, *dezvinuiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || *Dez-* + *[în]vinui* || A se dezvinovăți.

dezvirgină, *dezvirginez,* vb. I. Tranz. || Din *dez-* + *virgină* || A face ca o fată să-și piardă virginitatea; a deflora.

dezvoltá, *dezvólt,* vb. I. **1.** Refl. (Despre materie și despre fenomene ale naturii și societății) A trece de la o stare calitativă veche la alta nouă, de la o treaptă inferioară la alta superioară, de la simplu la complex. ◆ A se extinde, dobîndind forță, proporții; a se mări. **2.** Refl. (Despre plante, animale) A evolua, a crește. ◆ (Despre oameni) A evolua din punct de vedere intelectual. **3.** Tranz. A amplifica în mod creator o teorie, o doctrină. **4.** Tranz. A expune în mod amănunțit un subiect, o problemă. **5.** Tranz. A produce, a degaja (căldură, energie etc.).

dezvoltáre, *dezvoltări,* s.f. Acțiunea de *a (se) dezvolta;* succesiune de transformări constituind o mișcare ascendentă, progresivă, de la inferior la superior, de la simplu la complex. ◆ Creștere în proporții, în forță, în însemnătate. ◆ Expunere amănunțită a unei idei, a unui subiect. ◆ (Chim.) Emanare, degajare (de căldură, de energie etc.).

dezvoltát, -ă, *dezvoltați, -te,* adj. **1.** (Despre ființe și însușirile lor) Ajuns la gradul normal de evoluție; aflat într-un stadiu înaintat. ◆ Mare, proeminent. **2.** (Despre idei, planuri, teorii) Expus în mod amănunțit.

di[1] interj. || Onomatopeic || Strigăt cu care se îndeamnă caii sau boii la mers. || Și: **die** interj.

di[2]**-** || Din gr. *di(s)* „de două ori" || Element de compunere în terminologia tehnică și științifică internațională cu sensul „de două ori, dublu", cu care se formează substantive și adjective.

dia- || Din gr. *dia* „prin, între" || Element de compunere cu sensul „prin, între, de-a curmezișul" cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive.

diabét s.n. || Din fr. *diabète* || Boală caracterizată prin eliminarea unei mari cantități de urină (ca unic simptom) sau și prin creșterea concentrației glucozei în sînge *(d. zaharat).*

diabétic, -ă, *diabetici, -ce,* adj., s.m. și f. || Din fr. *diabétique* || **1.** Adj. De natura diabetului, caracteristic diabetului **2.** S.m. și f. Persoană care suferă de diabet.

diabólic, -ă, *diabolici, -ce,* adj. || Din fr. *diabolique,* lat. *diabolicus* || Drăcesc; rău, crud; perfid, viclean.

diác, *dieci,* s.m. || Din sl. *dijakŭ* || **1.** Scriitor de cancelarie și slujbaș al vistieriei în țările românești; grămătic, uricar. ◆ Cărturar, om învățat. **2.** (Reg.) Cîntăreț bisericesc.

diaclázã, *diaclaze,* s.f. || Din fr. *diaclase;* cf. gr. *diaklasis* „spargere" || (Geol.) Crăpătură formată în roc iprin presiune sau prin răcire și care

poate rămîne deschisă sau umplută cu depuneri minerale din soluții.

diácon, *diaconi*, s.m. || Din sl. *dijakonŭ* || Cel mai mic grad în ierarhia preoțească.

diacrític, -ă, *diacritice*, adj. || Din fr. *diacritique;* gr. *diakritikos* „care distinge" || *Semn diacritic* = semn grafic care dă unei litere o valoare specială.

diacrónic, -ă, *diacronici, -ce*, adj. || Din fr. *diachronique; dia-* „de-a lungul" + gr. *chronos* „timp" || Evolutiv, istoric.

diacronie s.f. || Din fr. *diachronie* || Desfășurarea istorică, evoluție a unui fenomen.

diadémă, *diademe*, s.f. || Din fr. *diadème*, lat. *diadema* || Podoabă în formă de cunună, făcută din metal prețios și împodobită cu pietre scumpe, purtată pe cap de suverani sau de unele grade ecleziastice. ● Obiect de podoabă purtată de femei pe frunte la anumite ocazii.

diadóh, *diadohi*, s.m. || Din fr. *diadoque;* gr. *diadochos* „succesor" || **1.** Nume dat generalilor lui Alexandru Macedon. **2.** Titlu purtat de moștenitorul tronului în Grecia modernă.

diafán, -ă, *diafani, -e*, adj. || Din fr. *diaphane; dia-* „prin" + gr. *phanes* „transparent" || Care permite să treacă lumina fără a se putea distinge clar formele foarte subțiri; foarte puțin dens; (despre pielea omului) fină, delicată.

diafílm, *diafilme*, s.n. || Din rus. *diafilm* || Film fotografic care cuprinde o succesiune de diapozitive.

diafonie s.f. || Din fr. *diaphonie; dia-* + gr. *phone* „sunet" || Interacțiune cu caracter perturbator între circuite de telecomunicații.

diaforétic, -ă, *diaforetici, -ce*, adj., s.n. || Din fr. *diaphorétique* || (Medicament) care provoacă transpirație.

diaforéză s.f. || Din fr. *diaphorèse;* gr. *diaphoresis* „secreție" || Transpirație abundentă, fiziologică sau patologică.

diafrágmă, *diafragme*, s.f. || Din fr. *diaphragme;* gr. *diaphragma* „perete, diafragmă" || **1.** Organ muscular tendinos subțire care separă toracele de abdomen și care participă la respirație. **2.** Placă elastică, subțire (la microfon, la telefon etc.), care poate produce sunete prin vibrare. **3.** Dispozitiv la aparatele fotografice care limitează o deschidere reglabilă, lăsînd să treacă mai multă sau mai puțină lumină.

diagnóstic, *diagnostice*, s.n. || Din fr. *diagnostic*, gr. *diagnostikos* || Identificare a unei boli, după simptomele ei sau după rezultatul examenelor de laborator; diagnoză.

diagnosticá, *diagnostichez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *diagnostiquer* || A stabili diagnosticul unui bolnav.

diagnostician, -ă, *diagnosticieni, -e*, s.m. și f. || Din *diagnostic* || Medic specialist în stabilirea diagnosticului.

diagnóză, *diagnoze*, s.f. || Din fr. *diagnose* || Diagnostic.

diagonál, -ă, *diagonali, -e*, s.f., adj. || Din fr. *diagonal*, lat. *diagonalis;* cf. gr. *diagonios* „linie care leagă două unghiuri" || **1.** S.f. Segment de dreaptă care unește două vîrfuri neconsecutive ale unui poligon sau două vîrfuri ale unui poliedru aflate pe fețe diferite. ○ *În diagonală* = de-a curmezișul **2.** S.f. Curea purtată de-a curmezișul pieptului, la unele uniforme militare. **3.** S.f. Tip de ramificație care permite trecerea unui vehicul de cale ferată de pe o linie pe alta. **4.** Adj. Care este în formă de diagonală **(1);** cruciș, curmeziș.

diagrámă, *diagrame*, s.f. || Din fr. *diagramme;* gr. *diagramma* „desen" || **1.** Grafic care reprezintă variațiile unui fenomen. **2.** Schemă reprezentînd locurile într-o sală de spectacol, în vagoane etc. **3.** Linie trasă pe hîrtie de un aparat înregistrator, reprezentînd desfășurarea unor fenomene.

dialéct, *dialecte*, s.n. || Din fr. *dialecte*, lat. *dialectus* || Ramificație teritorială a unei limbi, caracterizat prin anumite particularități (fonetice, lexicale etc.) care o deosebesc de alte ramificații teritoriale ale aceleiași limbi; cuprinde de obicei mai multe graiuri.

dialectál, -ă, *dialectali, -e*, adj. || Din fr. *dialectal* || Care se referă la un dialect, care este caracteristic unui dialect.

dialéctic, -ă, *dialectici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *dialectique*, lat. *dialecticus* || **1.** S.f. (În filozofia marxistă) Teorie generală a principiilor devenirii realității, a dezvoltării naturii, societății și gîndirii; teorie și metodă generală de cunoaștere a realității și de transformare revoluționară a acesteia. **2.** S.f. (În filozofia antică) Arta descoperirii adevărului prin confruntarea părerilor contrare, procedeu de conducere a discuției în scopul definirii juste a noțiunilor. **3.** Adj. Care este conform cu principiile dialecticii, care se bazează pe dialectică.

dialecticián, -ă, *dialecticieni, -e*, s.m. și f. || Din fr. *dialecticien* || **1.** Persoană care gîndește conform cu principiile dialecticii, care stăpînește dialectica. **2.** (În filozofia antică) Persoană care folosește arta discuției în contradictoriu.

dialectológ, -ă, *dialectologi, -e*, s.m. și f. || Din fr. *dialectologue* || Specialist în dialectologie.

dialectologíe s.f. || Din fr. *dialectologie;* gr. *dialektos* „dialect" + *logos* „studiu" || Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul dialectelor și al graiurilor unei limbi.

dialipetál, -ă, *dialipetali, -e*, adj. || Din fr. *dialypétale;* gr. *dialyein* „a separa" + *petalon* „petală" || (Despre plante cu flori) A cărei corolă are petalele separate, neconcrescute.

dialisepál, -ă, *dialisepali, -e*, adj. || Din fr. *dialysépale;* gr. *dialyein* „a separa" + fr. *sépale* || (Despre plante cu flori) Al cărei caliciu are sepalele separate, neconcrescute.

dializă s.f. || Din fr. *dialyse;* gr. *dialysis* „separare" || Trecere a unei substanțe care se găsește într-o soluție printr-o membrană ce separă soluția de dizolvant.

dialóg, *dialoguri*, s.n. || Din fr. *dialogue*, lat. *dialogus* || **1.** Convorbire între două persoane; convorbire între reprezentanții a două părți, a două țări etc. **2.** Formă de convorbire între personajele unei opere literare.

dialogă, *dialoghez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *dialoguer* || A întreține o conversație, un dialog cu cineva.

diamagnetísm s.n. || Din fr. *diamagnétisme; dia-* „contrar" + fr. *magnétisme* || Proprietate a unor corpuri de a avea magnetizația orientată în sens opus intensității cîmpului magnetic.

diamánt, *diamante*, s.n. || Din fr. *diamant* || Varietate cristalină de carbon, avînd cea mai mare duritate dintre toate mineralele, folosită ca piatră prețioasă sau ca abraziv.

diamantifér, -ă, *diamantiferi, -e*, adj. || Din fr. *diamantifère* (Despre terenuri, zăcăminte minerale) Care conține diamante.

diamantín, -ă, *diamantini, -e*, adj. || Din *diamant* || Asemănător cu diamantul; adamantin.

diametrál, -ă, *diametrali, -e*, adj. || Din fr. *diamétral* || *Plan d.* = plan care trece prin centrul unei sfere; (adverbial) *diametral opus* = total opus.

diamétru, *diametre*, s.n. || Din fr. *diamètre*, lat. *diametrus; dia-* „prin" + gr. *metron* „măsură" || Segment de dreaptă care unește două puncte ale unui cerc sau ale unei sfere, trecînd prin centrul acestora; lungimea acestui segment.

diapazón, *diapazoane*, s.n. || Din fr. *diapason;* gr. *diapason* „gamă" || **1.** Mic instrument de oțel în formă de U, care vibrează la lovire, emițînd un sunet muzical de o anumită frecvență, și care este folosit pentru acordarea instrumentelor cu coarde și la indicarea tonului de către dirijorul unui ansamblu coral. ○ Expr. *A fi la același diapazon cu cineva* = a fi de acord cu cineva. **2.** Totalitatea sunetelor de diferite înălțimi accesibile unei voci sau unui instrument, de la sunetul cel mai grav la cel mai acut.

diapozitív, *diapozitive*, s.n. || Din fr. *diapositive* || Imagine fotografică pozitivă, făcută pe film sau pe o placă transparentă, care poate fi proiectată pe un ecran, cu ajutorul unui diascop.

diarée s.f. || Din fr. *diarrhée;* gr. *diarrhoia* (< *dia-* „prin" + *rhein* „a curge") || Stare patologică manifestată prin eliminarea frecventă de materii fecale de consistență moale sau lichidă.

diascóp, *diascoape*, s.n. || Din fr. *diascope; dia-* „prin" + gr. *skopein* „a examina" || Aparat care servește la proiectarea diapozitivelor.

diastáză, *diastaze*, s.f. || Din fr. *diastase;* gr. *diastasis* „separare" || Enzimă, ferment.

diástolă, *diastole*, s.f. || Din fr. *diastole;* gr. *diastole* „dilatare" || Faza de relaxare fiziologică a cavităților inimii în timpul umplerii lor cu sîngele adus de vene.

diastrofísm s.n. || Din fr. *diastrophisme;* cf. gr. *diastrophe* „dislocare" || Ansamblul deformărilor și dislocărilor pe care le suferă rocile din scoarța terestră sub acțiunea mișcărilor tectonice.

diátă, *diate*, s.f. || Din ngr. *dieta* || Testament.

diatermíe s.f. || Din fr. *diathermie; dia-* + gr. *therme* „căldură" || Procedeu terapeutic care constă în creșterea temperaturii unor organe interne, cu ajutorul unui curent electric de înaltă frecvență.

diatéză[1], *diateze*, s.f. || Cf. gr. *diathesis* || Categorie gramaticală verbală care exprimă raportul dintre subiect și acțiunea verbului.

diatéză[2], *diateze*, s.f. || Din fr. *diathèse* || Predispoziție a unor persoane pentru anumite boli.

diatomée, *diatomee*, s.f. || Din fr. *diatomée;* cf. gr. *diatomos* „tăiat în două" || (La pl.) Clasă de alge microscopice unicelulare, cu corpul închis între două valve silicioase; importante pentru formarea depozitelor de diatomite; (și la sg.) algă din această clasă.

diatómic, -ă, *diatomici, -ce*, adj. || *Di-*[2] + *atomic* || (Despre elemente sau compuși chimici) Care are molecula formată din doi atomi; biatomic.

diatomít s.n. || Din fr. *diatomite* || Rocă sedimentară silicioasă formată în cea mai mare parte din diatomee; utilizată ca material izolant, abraziv, la fabricarea dinamitei etc.; kiselgur.

diatónic, -ă, *diatonice*, adj. || Din fr. *diatonique* || *Gamă d.* = succesiune naturală de mai multe sunete muzicale aflate la distanță de tonuri și semitonuri.

diatríbă, *diatribe*, s.f. || Din fr. *diatribe*, lat. *diatriba* || Critică violentă; pamflet.

diávol, *diavoli*, s.m. || Din sl. *dijavolŭ* || **1.** Drac, demon, satana. **2.** (Fam.) Nume dat unui om (mai ales unui copil) vioi, isteț, îndrăzneț, obraznic.

diavolésc, -éască, *diavolești*, adj. || Din *diavol* || De diavol, al diavolului, drăcesc.

diávoliță, *diavolițe*, s.f. || Din *diavol* || Drăcoaică.

dibáci, -ce, *dibaci, -ce*, adj. || Cf. scr. *gibak* (> rom. *ghibaci, dibaci* fiind o formă hipercorectă) || Îndemînatic, iscusit, abil.

dibăcíe, *dibăcii*, s.f. || Din *dibaci* || Îndemînare, iscusință.

diblă, *dible*, s.f. || Cf. scr. *diple* „cimpoi" || Vioară.

díblu, *dibluri*, s.n. || Din germ. *Dübel* || Mică piesă de lemn, de metal etc., care se introduce într-un zid servind pentru fixarea unor obiecte cu un cui, cu un șurub etc.

dibuí, *dibui*, vb. IV. **1.** Intranz. A păși șovăielnic, căutînd drumul (prin întuneric). **2.** Tranz. A căuta ceva, pipăind prin întuneric. ○ Expr. *Pe dibuite* = pipăind, căutînd cu mîinile fără să vadă. **3.** Tranz. A găsi, a descoperi pe cineva care se ascunde.

dichís, *dichisuri*, s.n. || Din *dichisi* || (Pop. și fam.) **1.** (La pl.) Obiecte mărunte, accesorii care completează ceva. ○ Expr. *Cu dichis* (sau *cu tot dichisul)* = cu toate cele de trebuință. **2.** Podoabă. găteală.

dichiseálă s.f. || Din *dichisi* || Faptul de a (se) dichisi; găteală.

dichisí, *dichisesc*, vb. IV. || Din ngr. *dikisa* (aor. lui *diiko)* || (Pop. și fam.) **1.** Refl. A se îmbrăca cu îngrijire; a se ferchezui; (peior.) a se găti prea mult, în mod exagerat. **2.** Tranz. A potrivi un lucru cu multă migală.

dicotiledonát, -ă, *dicotiledonați, -te,* adj., s.f. || După fr. *dicotylédon; di*[2]- + gr. *kotyledon* || **1.** Adj. (Despre plante) Al cărei embrion are două cotiledoane. **2.** S.f. (La pl.) Clasă de plante al căror embrion are două cotiledoane.

dicotomíe s.f. v. **dihotomie.**

dictá, *dictez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *dicter,* lat. *dictare* (< *dicere* „a zice") || **1.** A rosti rar și deslușit cuvintele unui text pentru ca ascultătorul să le poată scrie întocmai. **2.** A impune ceva în mod categoric; a ordona, a dispune. ◆ (Despre conștiință, interese etc.) A obliga, a determina la o acțiune, la o atitudine.

dictafón, *dictafoane,* s.n. || Din fr. *dictaphone;* lat. *dictare* „a dicta" + gr. *phone* „voce" || Magnetofon special utilizat pentru înregistrarea de mesaje vorbite care urmează a fi dactilografiate ulterior.

dictándo s.n. invar. || Din germ. *diktando* „(scriind) după dictare" || Scriere obișnuită, pe caiete cu linii orizontale, paralele.

dictáre, *dictări,* s.f. Acțiunea de *a dicta* (1); lucrare școlară care constă în scrierea unui text dictat.

dictát, *dictate,* s.n. || Din germ. *Diktat* || Act prin care unul sau mai multe state impun altui stat anumite condiții (politice, economice, militare etc.) obligîndu-l să le accepte împotriva voinței lui.

dictatór, *dictatori,* s.m. || Din fr. *dictateur,* lat. *dictator* || **1.** (În Roma antică, în perioada Republicii) Magistrat superior, ales de senat pe termen de șase luni și investit în împrejurări excepționale cu puteri nelimitate. **2.** Persoană care exercită conducerea unui stat avînd puteri nelimitate. ◆ Persoană cu o conduită autoritară, care vrea să-și impună voința cu orice preț.

dictatoriál, -ă, *dictatoriali, -e,* adj. || Din fr. *dictatorial* || De dictator, impus cu forța.

dictatúră, *dictaturi,* s.f. || Din fr. *dictature,* lat. *dictatura* || **1.** (În Roma antică) Demnitatea, puterea unui dictator (1); perioada în care acesta își exercită puterea. **2.** Instituție politică în care deținătorul puterii este învestit cu autoritate nelimitată prin legi. ◆ Purtare despotică, tiranică.

dictón, *dictoane,* s.n. || Din fr. *dicton;* lat. *dictum* „sentință" || Zicătoare, maximă.

dicționár, *dicționare,* s.n. || Din fr. *dictionnaire,* lat. *dictionarium* || Lucrare lexicografică cuprinzînd cuvintele unei limbi, ale unui domeniu de activitate etc., aranjate într-o anumită ordine, de obicei alfabetică, și explicate în aceeași limbă sau traduse într-o limbă străină.

dicțiúne, *dicțiuni,* s.f. || Din fr. *diction,* lat. *dictio, -onis* || Modul de a pronunța cuvintele sau sunetele; arta de a pronunța corect și clar textul unui rol pe scenă, într-un film etc.

didáctic, -ă, *didactici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *didactique;* gr. *didaktikos* „instructiv" || **1.** Adj. Referitor la învățămînt; menit să instruiască. **2.** S.f. Parte a pedagogiei care studiază teoria generală a învățămîntului și instrucțiunii, stabilind principiile, metodele și formele de organizare ale procesului de învățămînt.

didacticísm s.n. || Din *didactic* || Folosire exagerată a metodelor didactice. ◆ Tendință în artă și literatură manifestată prin exagerarea rolului pedagogic, educativ al acestora, în dauna celui artistic, estetic, emoțional.

didahíe, *didahii,* s.f. || Din ngr. *didahi* || (Bis.; înv.) Predică, cazanie. ◆ *P. ext.* Învățătură morală.

die interj. v. **di**[1].

diecézã, *dieceze,* s.f. || Cf. *diocezã* || (Bis.) Eparhie; diocezã (2).

diédru, *diedre,* s.n. || Din fr. *dièdre* || Figură geometrică formată din două semiplane mărginite de dreapta lor de intersecție; porțiunea din spațiu cuprinsă între aceste semiplane. ○ (Adjectival) *Unghi diedru.*

dielèctric, *dielectrice,* s.n. || Din fr. *diélectrique* || Material izolant, susceptibil de a se polariza electric temporar, utilizat la condensatoarele electrice, deoarece, introdus între armăturile unui condensator, mărește capacitatea electrică a acestuia.

diencefál, *diencefale,* s.n. || Din fr. *diencéphale* || Segment al creierului situat între trunchiul cerebral și substanța albă a encefalului.

diereză, *diereze,* s.f. || Din fr. *diérèse,* lat. *diaeresis,* gr. *diairesis* „separație" || Disociere în pronunțare a unui diftong în elementele lui componente.

diesel [Pr.: dizel] s.n. || Din fr. *diesel,* germ. *Diesel,* numele inventatorului acestui motor || *Motor diesel* = motor cu ardere internă la care combustibilul se aprinde datorită temperaturii înalte a aerului comprimat de piston.

diétă[1], *diete,* s.f. || Din fr. *diète* || Regim alimentar special, recomandat în tratamentul unor boli sau pentru scăderea greutății corporale.

diétă[2], *diete,* s.f. || Din fr. *diète,* lat. *dieta* (< *dies* „zi") || Adunare legislativă (în unele țări capitaliste).

dietétic, -ă, *dietetici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *diététique* || **1.** Adj. Privitor la dietă[1], de dietă. **2.** S.f. Ramură a medicinii care stabilește regimurile alimentare indicate în diferite boli.

diéz, *diezi,* s.m. || Din fr. *dièse* || (Muz.) Semn convențional care arată că nota înaintea căreia este pus trebuie cîntată cu un semiton mai sus. ◆ (Adjectival; despre note) Care se cîntă cu un semiton mai sus.

diferénd, *diferende,* s.n. || Din fr. *différend* (< *différer* „a se deosebi") || Deosebire de păreri, neînțelegere, dezacord; controversă.

diferență, *diferențe,* s.f. || Din fr. *différence,* lat. *differentia* (< *differre* „a se deosebi") || **1.** Lipsă de asemănare; deosebire. ○ (Log.) *D. specifică* = notă prin care specia de definit se deosebește de celelalte specii, cuprinse în genul ei proxim. **2.** (Mat.) Numărul rezultat dintr-o scădere. **3.** (Geogr.) *D. de nivel* = deosebire de altitudine între două puncte de pe suprafața globului terestru.

diferențiá, *diferențiez,* vb. I. Refl. || Din fr. *différencier* || A se deosebi (de altceva sau de altcineva). ◆ Tranz. A stabili lipsa de asemănare dintre două sau mai multe lucruri.

diferențiál, -ă, *diferențiali, -e,* adj., s.n. || Din fr. *différentiel* || **1.** Adj. Care face să se deosebească, care diferențiază. **2.** Adj. (Mat.) *Calcul d.* = capitol al analizei matematice care se ocupă cu definirea și cu studiul proprietăților derivatelor. *Geometrie diferențială* = capitol al geometriei care utilizează metodele analizei matematice pentru a studia proprietățile figurilor geometrice. **3.** S.n. Mecanism constituit din roți dințate care, angrenîndu-se, transmit roților unui autovehicul, în anumite situații, turații diferite.

diferențiát, -ă, *diferențiați, -te,* adj. Care se deosebește de altul: *prețuri diferențiate.*

diferí, *diférr,* vb. IV. Intranz. || Din fr. *différer,* lat. *differre* || A se deosebi, a nu fi la fel cu altcineva sau cu altceva.

diferít, -ă, *diferiți, -te,* adj. Care se deosebește de cineva sau de ceva. • (La pl., precedînd substantivul la care se referă) Fel de fel de..., tot felul de...; diverși, feluriți.

dificíl, -ă, *dificili, -e,* adj. || Din fr. *difficile,* lat. *difficilis* || **1.** Care prezintă dificultăți, greu de făcut sau de rezolvat. **2.** (Despre oameni sau despre caracterul lor) Care se împacă greu cu alții; greu de mulțumit; mofturos, capricios.

dificultáte, *dificultăți,* s.f. || Din fr. *difficulté,* lat. *difficultas, -atis* || Greutate (ivită în muncă), piedică, obstacol. ○ Expr. *A face* (sau *a crea) dificultăți* = a pune piedici, a opune rezistență, a se împotrivi (unor măsuri, acțiuni, inițiative etc.).

difluénță, *difluențe,* s.f. || Din fr. *diffluence;* cf. lat. *diffluere* „a curge în sensuri diferite" || Desfacere a cursului unui rîu în două brațe (de obicei la vărsarea lui în alt rîu sau în rîuri diferite).

difórm, -ă, *diformi, -e,* adj. || Din fr. *difforme,* lat. *difformis* || (Despre ființe sau despre părți ale corpului lor) Care are forma neregulată, care prezintă anomalii; urît, pocit.

diformitáte, *diformități,* s.f. || Din fr. *difformité,* lat. *difformitas, -atis* || Abatere de la aspectul normal, de la proporțiile normale; faptul de a fi diform, caracterul a ceea ce este diform.

difractá, pers. 3 *difractă,* vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *diffracter* || A (se) produce fenomenul difracției.

difracție, *difracții,* s.f. || Din fr. *diffraction,* lat. *diffractio* (< *diffringere* „a se frînge, a se sparge în sensuri diferite") || Fenomenul de abatere de la propagarea rectilinie a unei unde (luminoasă, radio, acustică etc.) atunci cînd întîlnește un obstacol, cînd trece printr-un mediu care conține neomogenități.

difterîc, -ă, *difterici, -ce,* adj., s.m. și f. || Din fr. *diphtérique* || **1.** Adj. De natura difteriei, privitor la difterie. ○ *Anghină difterică* = difterie. **2.** S.m. și f., adj. (Persoană) bolnavă de difterie.

difterîe, *difterii,* s.f. || Din fr. *diphtérie;* cf. gr. *diphthera* „membrană" || Boală infecțioasă gravă, provocată de bacilul difteric, care se localizează în faringe formînd membrane false; se manifestă prin febră, greutate în respirație și la înghițirea alimentelor etc.

diftînă s.f. || Din fr. *duvetine* || Țesătură de bumbac, deasă și rezistentă, cu una dintre fețe pufoasă.

diftóng, *diftongi,* s.m. || Din fr. *diphtongue,* lat. *diphthonhus;* gr. *diphtongos* „sunet dublu" || Grup de două sunete (vocală și semivocală) care se pronunță în aceeași silabă.

diftongá, *diftonghez,* vb. I. Refl. || Din fr. *diphtonguer* || (Despre vocale) A se transforma în diftong. • Tranz. A pronunța o vocală transformînd-o în diftong.

difúz, -ă, *difuzi, -e,* adj. || Din fr. *diffus,* lat. *diffusus* (< *diffundere* „a se răspîndi") || Împrăștiat, răspîndit în toate părțile.

difuzá, *difuzez,* vb. I. || Din fr. *diffuser* || **1.** Tranz. A propaga o idee, o știre (prin viu grai, prin scris, prin radio etc.). **2.** Tranz. A pune în vînzare o carte, o publicație etc. **3.** Refl. (Despre moleculele unui corp) A pătrunde în masa altui corp. • (Despre lumină, căldură etc.) A se împrăștia, a se propaga.

difuzáre, *difuzări,* s.f. Acțiunea de *a (se) difuza;* răspîndire, propagare.

difuzibilitáte s.f. || Din fr. *diffusibilité* || Însușirea pe care o au unele corpuri de a se difuza.

difúzie s.f. v. **difuziune.**

difuziúne, *difuziuni,* s.f. || Din fr. *diffusion,* lat. *diffusio, -onis* || **1.** Fenomen de pătrundere a particulelor unui corp printre particulele altui corp, cu care se află în contact, datorită diferenței de concentrație sau de temperatură *(d. termică).* **2.** Modificare a direcțiilor de propagare a radiațiilor componente ale unui fascicul, datorată devierii lor la ciocnirea cu particulele substanței pe care o străbat. || Și: **difúzie** s.f.

difuzór, *difuzoare,* s.n. || Din fr. *diffuseur* || **1.** Aparat care transformă energia electrică în energie acustică, fiind întrebuințat la aparatele de radiorecepție, la televizoare și la instalațiile de amplificare a sunetului. **2.** Aparat bazat pe principiul difuzibilității corpurilor, întrebuințat la extragerea unor substanțe (ex. a zahărului din sfeclă).

dig, *diguri,* s.n. || Din fr. *digue* || Construcție de piatră, de beton sau de pămînt, executată în lungul malului unui curs de apă, al unui lac sau al unei mări, și care servește la dirijarea cursului de apă sau la apărarea malurilor sau a porturilor de acțiunea apei și a curenților.

digerá, *digér,* vb. I. Tranz. || Din fr. *digérer,* lat. *digerare* || A mistui alimentele.

digerábil, -ă, *digerabili, -e,* adj. || Din fr. *digérable* || Care poate fi digerat (cu ușurință); digestibil.

digestíbil, -ă, *digestibili, -e,* adj. || Din fr. *digestible* || Digerabil.

digéstie, *digestii,* s.f. || Din fr. *digestion,* lat. *digestio* || Procesul de transformare a alimentelor ingerate în substanțe care pot fi asimilate de organism.

digestív, -ă, *digestivi, -e,* adj. || Din fr. *digestif* || Referitor la digestie. ○ *Aparat d.* = totalitatea organelor cu ajutorul cărora se face digestia.

digitál[1]**, -ă,** *digitali, -e,* adj. || Din engl., fr. *digital* || (Cib., inform.) Care exprimă sau care poate fi exprimat prin cifre sau numere (ex. calculator **d.**).

digitál[2]**, -ă,** *digitali, -e,* adj. || Din fr. *digital,* lat. *digitalis* (< *digitus* „deget") || Care se referă la degete. ○ *Amprente digitale* = urme lăsate pe un corp de vîrful degetelor de la mînă (şi care permit identificarea unei persoane).

digitalínă s.f. || Din fr. *digitaline* || Substanţă extrasă din frunzele degeţelului-roşu şi folosită în tratamentul bolilor cardiovasculare, ca diuretic etc.

digitát, -ă, *digitaţi, -te,* adj. || Din fr. *digité* || (Despre frunze sau despre alte părţi ale unor plante) Care are diviziunile (ex. foliolele frunzelor) dispuse ca degetele unei mîini deschise.

digitáţie s.f. || Din fr. *digitation* || Tehnica repartizării degetelor pe clapele sau pe coardele unui instrument muzical, pentru a obţine precizie şi uşurinţă în execuţie.

digitigrád, *digitigrade,* s.n. || Din fr. *digitigrade;* lat. *digitus* „deget" + *gradior, gradi* „a merge" || (La pl.) Nume dat mamiferelor care se sprijină în mers numai pe degete; (şi la sg.) mamifer care face parte din acest grup (ex. cîinele, pisica).

digresiúne, *digresiuni,* s.f. || Din fr. *digression,* lat. *digressio* (< *digredi* „a se îndepărta") || Abatere de la subiectul tratat (în cursul unei expuneri); parte a unei expuneri care conţine o astfel de abatere.

dihái adv. (Pop. şi fam.) *Mai dihai* = mai grozav, şi mai şi decît... *Aş vrea s-aleg, şi nu ştiu, că-s toate una mai dihai decît alta* (Alecsandri).

dihánie, *dihănii,* s.f. || Din sl. *dyhanije* „răsuflare" || **1.** Animal sălbatic, fiară, jivină, lighioană. **2.** Fiinţă ciudată, monstru, namilă. • (Fig.) Ciudăţenie, monstruozitate. **3.** (Înv. şi pop.) Fiinţă, vietate.

dihónie, *dihonii,* s.f. || Din ngr. *dihonia* || Ceartă, discordie, vrajbă.

dihór, *dihori,* s.m. || Probabil din sl. **dyhorĭ* || Mamifer carnivor din familia mustelidelor, de mărimea unei pisici, cu corpul lung şi subţire, picioarele scurte, cu blană cafenie. Var. şi: *dihor.*

dihotomíe s.f. || Din fr. *dichotomie,* gr. *dichotomia* (< *dichotomos* „tăiat în două") || (Log.) Diviziune în două părţi a unui concept. || Şi: **dicotomíe** s.f.

dijmă, *dijme,* s.f. || Din sl. *dĭžma* || Dare reprezentînd a zecea parte din produse, percepută în evul mediu de către stăpînii feudali de la producătorii direcţi. ○ *D. la tarla* = formă de rentă funciară feudală care consta în cedarea de către ţăran proprietarului funciar a unei părţi din producţia obţinută de pe tarlalele de pămînt primite pentru a fi lucrate în parte.

dijmuí, *dijmuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *dijmă* || A aduna, a lua dijma. • (Fig.) A-şi face parte din ceva în mod abuziv, a lua pe nedrept.

dilatá, *dilát,* vb. I. Refl. || Din fr. *dilater,* lat. *dilatare* (< *latus* „lat, larg") || **1.** (Despre corpuri) A-şi mări dimensiunile sub acţiunea căldurii. **2.** (Despre organe ale corpului) A se mări, a se lărgi.

dilatáţie, *dilataţii,* s.f. || Din fr. *dilatation,* lat. *dilatatio* || Creştere a dimensiunilor unui corp sub acţiunea căldurii.

dilatometríe s.f. || Din fr. *dilatométrie* || (Fiz.) Totalitatea procedeelor de măsurare a dilataţiei corpurilor; metodele prin care se studiază, pe baza dilataţiei, transformările structurale fizice sau chimice suferite de corpuri sub acţiunea căldurii.

dilatométru, *dilatometre,* s.n. || Din fr. *dilatomètre* || Instrument cu care se măsoară dilataţia corpurilor.

dilatóriu, -ie, *dilatorii,* adj. || Din fr. *dilatoire,* lat. *dilatorius* (< *differe* „a se deosebi, a se diferenţia") || (Jur.) Care tinde spre amînarea, spre tărăgănarea soluţionării unui litigiu.

dilémă, *dileme,* s.f. || Din fr. *dilemme,* lat. *dilemma;* cf. gr. *dis* „de două ori" + *lemma* „argument" || Raţionament care pune două alternative dintre care trebuie aleasă una deşi ambele duc la acelaşi rezultat. • Încurcătură în care se găseşte cineva cînd trebuie să aleagă între două posibilităţi cu perspective (aproximativ) egale.

diletánt, -ă, *diletanţi, -te,* s.m. şi f. || Din fr. *dilettante,* cuv. it. însemnînd „amator de artă", din *dilettare* „a se delecta" || Persoană care se ocupă de artă, ştiinţă sau tehnică numai din plăcere, fără a avea pregătirea profesională corespunzătoare; (peior.) persoană care nu adînceşte problemele specialităţii sale (din lipsă de pregătire temeinică).

diletantísm s.n. || Din fr. *dilettantisme* || Faptul de a fi diletant; lipsă de pregătire temeinică sau de seriozitate dovedite de cineva în exercitarea specialităţii sale.

diligénţă[1]**,** *diligenţe,* s.f. || Din fr. *diligence* || Trăsură mare, acoperită, cu care se făcea în trecut transportul în comun al călătorilor şi al poştei; poştalion.

diligénţă[2]**,** *diligenţe,* s.f. || Din lat. *diligentia,* fr. *diligence* || (Livr.) Sîrguinţă, zel.

diluá, *diluez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *diluer,* lat. *diluere* || A micşora concentraţia unei soluţii prin adăugarea de diluanţi • Tranz. şi refl. (Fig.) A (se) atenua, a slăbi.

diluát, -ă, *diluaţi, -te,* adj. (Despre soluţii) Cu o concentraţie redusă. • (Fig.; despre stil) Dezlînat, prolix.

dilúţie, *diluţii,* s.f. || Din fr. *dilution* || (Chim.) Raportul dintre o cantitate de soluţie şi cantitatea de substanţă dizolvată din această soluţie.

diluvián, -ă, *diluvieni, -e,* adj. || Din fr. *diluvien* || Referitor la diluviu; provenit din diluviu. • (Substantivat, n.) Pleistocen.

dilúviu, *diluvii,* s.n. || Din lat. *diluvium* || **1.** Potopul biblic. **2.** Denumire învechită pentru pleistocen (perioada glaciară).

dimensioná, *dimensionez,* vb. I. Tranz. || Din germ. *dimensionieren* || A stabili, pe bază de calcul, dimensiunile unui element de construcție, ale unei piese, ale unui organ de mașină etc.

dimensionál, -ă, *dimensionali, -e,* adj. || Din *dimensiune* || Privitor la dimensiune.

dimensiúne, *dimensiuni,* s.f. || Din fr. *dimension,* lat. *dimensio, -onis* || **1.** (Mat.) Lungime care, singură sau împreună cu altele, determină mărimea unui corp sau a unei figuri geometrice; (fiz.) mărime fizică considerată din punctul de vedere al legăturii dintre unitatea sa de măsură și unitățile mărimilor fundamentale ale unui sistem de unități de măsură. **2.** Mărime, măsură, proporție.

dimér, *dimeri,* s.m. || Din fr. *dimère;* gr. *dis* „doi" + *meros* „parte" || Compus chimic rezultat din combinarea a două molecule din aceeași specie de substanțe.

dimerlíe, *dimerlii,* s.f. || Cf. tc. *demirli* „de fier" || (Înv.) Baniță (pentru cereale), folosită în trecut în Moldova.

dimíe, *dimii,* s.f. || Din tc. *dimi* || Țesătură groasă de lînă din care se confecționează obiecte de îmbrăcăminte țărănească; pănură, aba.

dimineáță, *dimineți,* s.f. || *De*[3] + **mineață* (< lat. **manitia)* || **1.** Prima parte a zilei (din zori pînă la prînz). ○ *De dimineață* = (de) la începutul zilei. *În faptul dimineții* = în zori de zi. Expr. *A umbla cu bună dimineața* = a umbla fără nici un rost (pe la vecini). ● (Adverbial) *Dimineața* = în timpul dimineții, înainte de prînz. **2.** (Bot.) *Bună-dimineața* = zorea.

diminuá, *diminuez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *diminuer,* lat. *diminuere* (< *minus* „mai puțin") || A (se) face mai mic, a (se) micșora, a (se) împuțina, a scădea.

diminuendo adv. || Cuv. it. || (Muz.) Descrescendo.

diminutív, -ă, *diminutivi, -e,* adj., s.n. || Din fr. *diminutif* (< *diminuer)* || (Substantiv, adjectiv sau, rar, altă parte de vorbire) care se formează cu ajutorul unui sufix sau al unei particule prin care se arată că lucrurile, ființele, însușirile etc. denumite sînt considerate (în mod real ori numai afectiv) mai mici decît cele exprimate de cuvîntul de bază (ex. *căsuță, binișor* sînt diminutive ale cuvintelor *casă, bine).*

diminutivál, -ă, *diminutivali, -e,* adj. || Din *diminutiv* || (Despre sufixe, particule) Cu ajutorul cărora se formează diminutive; (despre cuvinte) format cu sufix sau cu particulă diminutivală.

dimórf, -ă, *dimorfi, -e,* adj. || Din fr. *dimorphe;* cf. gr. *dimorphos* „cu formă dublă" || Care prezintă dimorfism.

dimorfísm s.n. || Din fr. *dimorphisme* || **1.** Proprietate a unor substanțe de a cristaliza în două forme deosebite. **2.** Existența a două tipuri structurale la aceeași specie de animale sau de vegetale.

dimpotrívă adj., invar., adv. || *De*[3] + *împotrivă* || **1.** Adj. invar. Aflat în partea cealaltă, opus. **2.** Adv. Din contra, invers, cu totul altfel.

dimprejúr adv., adj. invar. || *De*[3] + *împrejur* || Din jur.

dimprejúrul prep. || *De*[3] + *împrejurul* || Din jurul cuiva sau a ceva.

dimpreúnă adv. || *De*[3] + *împreună* || Împreună.

din prep. || *De*[4] + *în* || **1.** Introduce un atribut care indică locul unde se află cineva sau ceva: *florile din glastră.* ● Introduce un complement care arată punctul de plecare: *am plecat din sat.* **2.** Introduce un complement circumstanțial de timp, de mod, de cauză etc.: *vine din oră în oră; am făcut-o din nebăgare de seamă; cîntă din vioară. Prindea* [păsările] *cu mîna din zbor* (Creangă).

dinadíns adv. || *De*[3] + *înadins* || În mod intenționat, anume. ○ *Cu tot dinadinsul* = cu toată stăruința, cu orice preț: *vrei să faci aceasta cu tot dinadinsul?*

dinafáră adv. || *De*[3] + *în afară* || *Pe dinafară* = pe de rost.

dinaínte adv. || *De*[3] + *înainte* || **1.** În față, înainte. ○ Expr. *A nu-i trece cuiva pe dinaintea* = a nu îndrăzni să se arate în fața cuiva. *A-i lua pe cineva gura pe dinainte* = a spune ceva ce nu ar fi vrut să spună. ○ (Adjectival) *Rîndul dinainte.* **2.** De mai înainte, de mai de mult. *A pregăti ceva dinainte.*

dinaintéa prep. || *De*[3] + *înaintea* || **1.** Din locul aflat în fața cuiva sau a ceva. **2.** Din timpul care precedă; înainte de...: *în anii dinaintea războiului.*

dinám, *dinamuri,* s.n. || Din fr. *dynamo* || Mașină electrică generatoare de curent continuu.

dinámic, -ă, *dinamici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *dynamique;* cf. gr. *dynamikos* „puternic" || **1.** Adj. Care privește mișcarea și forța; care este în continuă mișcare, evoluție, prefacere; (despre un proces social, economic etc.) care se desfășoară sau se dezvoltă rapid. **2.** Adj. (Despre oameni) Plin de energie, activ. **3.** S.f. Ramură a mecanicii care studiază mișcarea corpurilor ca efect al forțelor aplicate. **4.** S.f. (Biol.) *Dinamica populației* = totalitatea schimbărilor cantitative suferite de o populație de plante sau de animale. **5.** S.f. Dezvoltare intensă, schimbare continuă.

dinamísm s.n. || Din fr. *dynamisme;* cf. gr. *dynamis* „putere" || **1.** Putere vitală, forță de acțiune, de mișcare. ○ *D. economic* = dezvoltare, creștere economică rapidă. **2.** Concepție filozofică idealistă după care factorul primordial al existenței ar fi o „forță" independentă de materie, iar materia un produs al forței.

dinamitá, *dinamitez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *dynamiter* || A distruge ceva sau a îndepărta, a disloca (roci) cu ajutorul dinamitei sau al altui exploziv.

dinamítă s.f. || Din fr. *dynamite;* cf. gr. *dynamis* „putere" || Exploziv detonant obținut din glicerină, ca forță explozivă principală, folosit în exploatările miniere, la aruncarea în aer a obstacolelor naturale etc.

dinamízá, *dinamizez,* vb. I. Tranz. || Din *dinamic;* cf. fr. *dynamiser* || A face ca cineva să fie mai dinamic, mai activ, mai energic; a stimula.

dinamográf, *dinamografe,* s.n. || Din fr. *dynamographe;* gr. *dynamis* „putere" + *graphein* „a scrie" || Dinamometru înregistrator, folosit, de obicei, la sonde în cursul pompării.

dinamométru, *dinamometre,* s.n. || Din fr. *dynamomètre;* gr. *dynamis* „putere" + *metron* „măsură" || Instrument cu care se măsoară forțele.

dinapói adv. || *De*[3] + *înapoi* || **1.** În spate, înapoi, după cineva sau ceva. • (Adjectival) Care se află în spate, posterior. **2.** De la spate, din urmă. *Luară hergheliа mînînd-o de dinapoi* (Ispirescu).

dinapóia prep. || *De*[3] + *înapoia* || În spatele, înapoia cuiva sau a ceva, în partea din urmă. *Legase pușca cea scurtă dinapoia șelei* (Sadoveanu).

dinár, *dinari,* s.m. || Din ngr. *dinarion,* fr. *dinar* || **1.** Monedă de argint care a circulat în evul mediu în Țara Românească și în Moldova. **2.** (Azi) Unitate monetară în unele țări.

dinástic, -ă, *dinastici, -ce,* adj. || Din fr. *dynastique,* gr. *dynastikos* || Privitor la dinastie; partizan al dinastiei.

dinastíe, *dinastii,* s.f. || Din fr. *dynastie,* gr. *dynasteia* „putere" || Familie (de regi, împărați) ai cărei membri se succedă la cîrma unei țări; șir de suverani dintr-o astfel de familie.

dínă, *dine,* s.f. || Din fr. *dyne,* gr. *dynamis* „putere" || Unitate de măsură pentru forță egală cu forța care imprimă unei mase de 1 gram o accelerație de 1 cm pe secundă la pătrat.

dinăúntru adv. || *De*[3] + *înăuntru* || Din interior. • (Adjectival) Care se află înăuntru, în interior.

dincoace adv. || *De*[3] + *încoace* || În partea aceasta (dinspre vorbitor). ○ *Dincoace de...* = în partea aceasta. *De dincoáce de...* = din partea aceasta. || Acc. și: *dincoáce.*

dincolo adv. || *De*[3] + *încolo* || În partea cealaltă (opusă vorbitorului). ○ *Dincolo de...* = **a)** în partea cealaltă a... **b)** pe lîngă cele spuse. *Pe dincolo* = prin partea cealaltă, pe ocolite. ○ Expr. *Așa și pe dincolo* = așa și așa, așa cum s-a mai spus. • (În credințele religioase) Pe lumea cealaltă. || Acc. și: *dincólo.*

dincotró adv. || *De*[3] + *încotro* || (De obicei interogativ) De unde, din ce parte, din ce direcție.

dindărăt adv. || *De*[3] + *îndărăt* || Dinapoi. • (Adjectival) Care se află înapoi, în spate.

dindărătul prep. || *De*[3] + *îndărătul* || Dinapoia.

dinéu, *dineuri,* s.n. || Din fr. *dîner* || Masa de seară (în special de gală).

díngo s.m. invar. || Din fr. *dingo* (cuv. indigen din Australia) || Cîine sălbatic din Australia, cu blană roșcată. Spre deosebire de cîinii domesticiți, **d.** nu latră.

dinocéras, *dinocerași,* s.m. || Din fr. *dinocéras* || Mamifer fosil asemănător cu rinocerul, cu caninii foarte dezvoltați.

dinódă, *dinode,* s.f. Electrod al unui tub electronic a cărui emisie secundară de electroni îndeplinește o funcțiune utilă.

dinotériu, *dinoterii,* s.m. || Din fr. *dinothérium;* gr. *deinos* „groaznic" + *therion* „fiară" || Mamifer proboscidian fosil, mai mare decît elefantul, cu fildeșii curbați în jos și fixați de maxilarul inferior.

dinozáur, *dinozauri,* s.m. || Din fr. *dinosaure;* gr. *deinos* „groaznic" + *sauros* „șopîrlă" || Reptilă uriașă din ordinul dinozaurienilor, care a trăit în mezozoic.

dinozaurián, *dinozaurieni,* s.m. || Din fr. *dinosauriens* || (La pl.) Ordin de reptile fosile din mezozoic, de dimensiuni gigantice; (și la sg.) animal din acest ordin.

dinspre prep. || *De*[3] + *înspre* || **1.** (Introduce un complement care arată punctul de plecare al acțiunii) Din direcția, de către... **2.** (Introduce un complement circumstanțial de timp) Cam spre... *dinspre ziuă.*

dínte, *dinți,* s.m. || Lat. *dens, dentis* || **1.** Fiecare dintre formațiile osoase fixate în maxilare, servind pentru a rupe și a mesteca alimentele sau pentru a mușca; *p. restr.* fiecare dintre formațiile osoase așezate în partea din față a maxilarelor. ○ *Dinți de lapte* = primii dinți care le cresc copiilor (și care mai tîrziu cad, fiind înlocuiți cu alții). ○ Expr. *Soare cu dinți* = soare pe timp geros. *Printre dinți* = (în legătură cu a vorbi, a spune) neclar (trădînd mînie, ciudă). *A (se) ține de ceva cu dinții* = a nu renunța la ceva în ruptul capului. *Înarmat pînă în dinți* = bine înarmat. *A avea un dinte împotriva cuiva* = a avea un motiv de dușmănie împotriva cuiva. **2.** Fiecare dintre crestăturile sau zimții de pe marginea unor unelte, piese sau organe de mașini. • Fiecare dintre colții pieptenului, ai greblei etc.

dintîi adj. invar. || *De*[3] + *întîi* || (De obicei precedat de „cel") Primul (dintr-o serie de lucruri, de ființe etc. de același fel); primul ca valoare, ca importanță. • (Adverbial) La început, întîi, în primul moment.

dintotdeaúna adv. || *Din* + *totdeauna* || De totdeauna, de oricînd.

dintre prep. || *De*[3] + *între* || **1.** Introduce atribute care indică locul sau complemente care arată punctul de plecare: *șoseaua dintre București și Ploiești. A ieșit soarele dintre nori.* • Atributul arată detașarea unui obiect dintre altele de același fel. *Dintre sute de catarge Care lasă malurile, Cîte oare le vor sparge Vînturile, valurile?* (Eminescu). **2.** Introduce atribute care exprimă o corelație, un raport de reciprocitate: *raporturile dintre noi și prietenii noștri.*

díntru prep. || *De*[3] + *întru* || (Mai ales înaintea lui „un", „o", „al", „acest", „însul" etc., cu elidarea vocalei finale proprii) **1.** (Cu sens local) Din, dinspre: *dintr-acolo.* **2.** (Partitiv) Din: *cîțiva dintr-un grup.* **3.** (Cu sens temporal) De la: *dintru început.* • Din, petrecut în...: *o întîmplare dintr-o călătorie.* **4.** Introduce complemente indirecte, circumstanțiale de mod, de cauză, instrumentale etc.: *și-a revenit dintr-o stare de comă. Are un cîștig bun și trăiește dintr-însul. S-au certat dintr-o nimica toată.*

dințát, -ă, *dințați, -te,* adj. || Din *dinte* || Cu dinți; crestat.

diocéză, *dioceze*, s.f. || Din fr. *diocèse*, lat. *dioecesis*, gr. *dioikesis* (< *dioikein* „a administra") || **1.** Diviziune administrativă a Imperiului Roman tîrziu. **2.** (Bis.) Dieceză, eparhie.

diódă, *diode*, s.f. || Din fr. *diode;* cf. gr. *diodos* „trecere" || Tub electronic cu doi electrozi: un anod și un catod.

dióic, -ă, *dioici, -ce*, adj. || Din fr. *dioïque; di-* + gr. *oikos* „casă" || (Despre plante) Care are florile mascule și femele pe indivizi deosebiți ai aceleiași specii (ex. cînepa).

dionisiác, -ă, *dionisiaci, -ce*, adj. || Din fr. *dionysiaque* || **1.** Care se referă la cultul zeului Dionysos. ○ *Serbările dionisiace* = serbări organizate în Grecia antică în cinstea zeului Dionysos. **2.** (În artă și cultură) Extatic, pasionat, zbuciumat.

dioptríe, *dioptrii*, s.f. || Din fr. *dioptrie* || Unitate de măsură pentru puterea unei lentile de ochelari, de instrumente optice etc., egală cu convergența unei lentile care are distanța focală de 1 m.

dióptru, *dioptre*, s.n. || Din fr. *dioptre*, gr. *dioptron* „care servește pentru a vedea prin ceva" || Suprafață care separă două medii transparente cu indici de refracție diferiți.

diorámă, *diorame*, s.f. || Din fr. *diorama; dia-* + gr. *horama* „priveliște, spectacol" || Tablou de mari dimensiuni, reprezentînd de obicei o scenă istorică sau un peisaj, alcătuit din diferite planuri și care, sub aspectul unui joc de lumini, dă spectatorului impresia realității. • Reprezentare spațială a unei porțiuni de pădure, de baltă etc., în care se expun animale (în muzee).

diorít, *diorite*, s.n. || Din fr. *diorite* || Rocă eruptivă de culoare cenușie, folosită ca piatră de construcție, la pavaje etc.

dioxíd, *dioxizi*, s.m. || *Di-* + fr. *oxyde* || Oxid care conține doi atomi de oxigen în moleculă; bioxid.

dipetál, -ă, *dipetali, -e*, adj. || Din fr. *dipétale; di-* + gr. *petalon* „petală" || (Bot.; despre corole) Care are două petale.

diplegíe, *diplegii*, s.f. || Din fr. *diplégie; di-* + gr. *plege* „lovitură" || Paralizie bilaterală a unor părți ale corpului.

diplocóc, *diplococi*, s.m. || Din fr. *diplocoque;* gr. *diploos* „dublu" + fr. *coque* „coc" || Fiecare dintre microbii, grupați doi cîte doi, care produc pneumonia, gonoreea, meningita cerebro-spinală.

diploídă adj. || Din fr. *diploïde;* gr. *diploos* „dublu" + *eidos* „aspect" || (Biol.) *Fază d.* = perioadă în dezvoltarea animalelor și a sporofitelor, în care numărul de cromozomi ai celulelor este dublu față de al celor din celulele sexuale.

diplomát[1], -ă, *diplomați, -te*, adj., s.m. și f. || Din fr. *diplômé* || (Persoană) care a obținut o diplomă.

diplomát[2], -ă, *diplomați, -te*, s.m., adj. || Din fr. *diplomate* || **1.** S.m. Reprezentant oficial al unui stat în relațiile cu alte state. **2.** Adj. Care are calitățile unui diplomat (1); care știe cum să procedeze, cum să se comporte într-o anumită situație pentru ca să-și atingă scopul; abil, subtil.

diplomátic, -ă, *diplomatici, -ce*, adj. || Din fr. *diplomatique*, lat. *diplomaticus* || **1.** Referitor la diplomație sau la diplomat[2], care aparține diplomației sau diplomaților. ○ *Agent d.* v. *agent.* **2.** Care arată dibăcie, abilitate, subtilitate, șiretenie.

diplomátică s.f. || Din fr. *diplomatique* || Disciplină auxiliară a istoriei, care studiază diplomele și documentele oficiale vechi, originea, conținutul și autenticitatea lor.

diplomație, *diplomații*, s.f. || Din fr. *diplomatie* || **1.** Activitate dusă de un stat, prin organe specializate (ministerul afacerilor externe, misiunile diplomatice), pentru înfăptuirea scopurilor și sarcinilor politicii sale externe. **2.** Carieră de diplomat[2]. **3.** Totalitatea reprezentanților diplomatici. **4.** Comportare abilă, dibace, subtilă.

diplomă, *diplome*, s.f. || Din fr. *diplôme*, lat., gr. *diploma* || **1.** Act prin care se certifică pregătirea profesională a unei persoane și care îi dă dreptul să poarte un anumit titlu. **2.** Act eliberat unui participant la un concurs sau la o expoziție, prin care i se recunosc rezultatele obținute sau calitatea lucrărilor expuse. **3.** (În evul mediu) Act de înnobilare, de acordare a anumitor privilegii.

diplúre s.f. pl. || Din lat. *diplures* || Ordin de insecte mici, fără aripi și ochi, cu antene foarte lungi.

dipnói s.m. pl. || Cf. *di-* + gr. *pnoe* „respirație" || Pești din Africa și din America de Sud care respiră atît prin branhii cît și prin plămîni.

dipól, *dipoli*, s.m. || Din fr. *dipôle; di-* + gr. *polos* „pol" || **1.** *Dipol electric* = sistem de două puncte materiale foarte apropiate, încărcate cu sarcini electrice egale și de semne contrare. **2.** *Dipol magnetic* = ansamblul celor doi poli ai unui magnet.

diptér, *diptere*, s.n. || Din fr. *diptère*, gr. *dipteros* „cu două aripi" || **1.** Ordin de insecte cu o singură pereche de aripi; (și la sg.) insectă din acest ordin (ex. țînțarii, muștele). **2.** Edificiu antic înconjurat cu două rînduri de coloane.

diptíc, *diptice*, s.n. || Din fr. *diptyque* || Icoană sau tablou alcătuit din două piese (plăci) legate între ele în așa fel încît se pot închide și deschide ca o carte. • *P. gener.* Operă literară sau muzicală alcătuită din două părți. || Acc. și: *diptíe.*

diréct, -ă, *direcți, -te*, adj., s.f., adv. || Din fr. *direct*, lat. *directus* || **1.** Adj. Care duce la țintă fără ocol. ○ *În linie directă* = din tată în fiu. **2.** S.f. (La box) Lovitură dată prin întinderea mîinii în linie dreaptă. **3.** Adv. De-a dreptul, fără ocol. **4.** Adj. Care se face sau are loc fără intermediar. ○ *Impozit d.* = impozit perceput nemijlocit pe baza datelor de care dispun organele fiscale. *Stil d.* = reproducere întocmai a spuselor cuiva. (Gram.) *Complement d.* = complement care determină un verb tranzitiv. *Vot d.* = vot exprimat prin participarea personală la urnă a fiecărui alegător. **5.** Adv. În

mod nemijlocit. ○ Expr. *A fi* (sau *a face pe cineva) direct răspunzător* = a răspunde (sau a face să răspundă) personal pentru anumite fapte. **6.** Adv. *Mărimi direct proporționale* = mărimi care depind una de alta astfel încît dacă una din ele crește sau scade de un număr de ori, cealaltă crește sau scade și ea de același număr de ori.

directívă, *directive*, s.f. || Din fr. *directive* || Indicație, îndrumare dată de un organ superior celor în subordine pentru orientarea activității. ● Document al unui partid politic cuprinzînd principalele orientări și obiective programatice într-o anumită etapă.

directoire [Pr.: directuár] || Cuv. fr. || *Stil d.* = stil care s-a dezvoltat în Franța (mai ales în mobilier, orfevrărie și costum) în perioada Directoratului (1795—1799), inspirat îndeosebi din arta antică.

directór[1], -oáre, *directori*, *-oare*, adj., s.f. || Din fr. *directeur*, lat. *director*, *-oris* || **1.** Adj. Care dirijează ceva sau care indică direcția. **2.** Adj. (Fig.) Care indică o linie de conduită, care îndrumează o activitate. ○ *Linie directoare* = indicație de conduită, direcție de urmat în activitate. **3.** S.f. Curbă pe care se sprijină generatoarele rectilinii ale unei suprafețe riglate.

dréctor[2], -oáre, *directori*, *-oare*, s.m. și f. || Din fr. *directeur*, lat. *director*, *-oris* || Persoană care conduce o instituție, o întreprindere, o publicație etc.

directorát, *directorate*, s.n. || Din fr. *directorat* || Funcția de director[2].

directoriál, -ă, *directoriali*, *-e*, adj. || Din fr. *directorial* || Al directorului[2], privitor la director sau la direcție.

dirécție, *direcții*, s.f. || Din fr. *direction*, lat. *directio*, *-onis* || **1.** Orientare în spațiu a unui lucru, a unei mișcări; sens de desfășurare a unei acțiuni. ○ *În toate direcțiile* = peste tot, pretutindeni. **2.** (Mat.) Proprietate comună tuturor dreptelor paralele cu o dreaptă fixă. **3.** Acțiunea de a conduce o instituție, o întreprindere etc. **4.** Funcția de director; organ de conducere. ○ *D. de scenă* = regie. **5.** Subdiviziune în sistemul de organizare a unui minister sau a unui organ central, care conduce un anumit domeniu de activitate. **6.** Ansamblul organelor folosite pentru a dirija un autovehicul. || Și: **direcțiúne** s.f.

direcționá, *direcționez*, vb. I. Tranz. || Din *direcție* || A imprima o anumită direcție, a orienta.

direcționál, -ă, *direcționali*, *-e*, adj. || Din fr. *directionnel* || Care se referă la o anumită direcție; (despre un fascicul de raze) aproape paralel, puțin divergent.

direcțiúne s.f. v. **direcție.**

dirége vb. III v. **drege.**

dirés, *direasă* adj. v. **dres[2].**

dirigențíe, *dirigenții*, s.f. || Din *diriginte* || Supravegherea și îndrumarea unei clase de elevi de către un profesor diriginte; oră de clasă în care se face o astfel de îndrumare.

dirigínte, -ă, *diriginți*, *-te*, s.m. și f. || După fr. *dirigeant* || **1.** Profesor însărcinat cu dirigenția unei clase de elevi. **2.** Șef al unui oficiu poștal sau vamal.

diriguí, *diriguiesc*, vb. IV. Tranz. || Din lat. *dirigere* || (Rar) A conduce, a dirija.

diriguitór, -oáre, *diriguitori*, *-oare*, adj. || Din *dirigui* || (Rar; și substantivat) Care dirijează, conducător.

dirijá, *dirijez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *diriger*, lat. *dirigere* || **1.** A conduce; a da o anumită orientare, a îndruma o organizație, o activitate etc. **2.** A conduce un cor, o orchestră.

dirijábil, *dirijabile*, s.n. || Din fr. *dirigeable* (după *dirija)* || Aerostat de formă cilindrică, cu extremitățile alungite, prevăzut cu o nacelă pentru călători și echipat cu mijloace proprii de propulsie și de dirijare.

dirijór, -oáre, *dirijori*, *-oare*, s.m. și f. || Din *dirija* || Persoană care conduce un cor sau o orchestră.

dirijorál, -ă, *dirijorali*, *-e*, adj. || Din *dirijor* || Care se referă la dirijor sau la dirijarea unui cor ori a unei orchestre.

dirt-track [Pr.: dărt-trec] s.n. || Cuv. engl. || Cursă motociclistă care se desfășoară în circuit închis pe o pistă cu zgură, uneori cu obstacole.

dis- v. **des[1]-.**

disamără, *disamare*, s.f. || Din fr. *disamare* || Fruct uscat, indehiscent, care provine din gruparea a două samare.

disc[1], *discuri*, s.n. || Din fr. *disque*, lat. *discus* || **1.** Obiect plat, de formă circulară. ○ (Fiz.) *Discul lui Newton* = placă împărțită în mai multe sectoare pe care sînt reproduse culorile spectrului solar și care, învîrtită repede, pare albă (demonstrînd astfel sinteza luminii albe din elemente de diferite culori). *D. de apel* = dispozitiv al aparatului telefonic automat, avînd rolul de a forma numărul de apel spre centrala automată. (Anat.) *D. intervertebral* = cartilaj fibros, așezat între două vertebre. (Med.) *Hernie de d.* = hernie a unui disc intervertebral. **2.** Placă circulară care servește la înregistrarea și reproducerea vocii, a sunetelor muzicale etc. **3.** (Sport) Placă de lemn sau din alt material, folosită de atleți pentru aruncări la distanță; probă de aruncare în atletism a acestui obiect. **4.** Semnal mobil de formă circulară folosit la căile ferate pentru a indica reducerea vitezei trenurilor în stații sau acolo unde calea ferată este slabă.

disc[2], *discuri*, s.n. || Din sl. *disk(os)ŭ* || Taler de aur sau de argint pe care se pune agnețul cînd se oficiază liturghia.

discernămînt s.n. || Din fr. *discernement* || Facultatea de a discerne, de a pătrunde și a aprecia un lucru la justa lui valoare.

discérne, *discérn*, vb. III. Tranz. || Din fr. *discerner*, lat. *discernere* „a separa" || A distinge lucrurile unele de altele; a judeca limpede, cu pătrundere.

discipliná, *disciplinez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *discipliner* || A (se) obișnui cu spiritul de ordine, de disciplină.

disciplinár, -ă, *disciplinari*, *-e*, adj. || Din fr. *disciplinaire* || (Adesea adverbial) Privitor la disciplină; conform cu disciplina. ○ *Pedeapsă*

disciplinară = sancțiune aplicată cuiva pentru nerespectarea regulilor de disciplină din cadrul instituției sau organizației din care face parte. *Pe cale disciplinară* = prin aplicarea pedepsei disciplinare.

disciplinát, -ă, *disciplinați, -te*, adj. Care dovedește spirit de disciplină, care se supune disciplinei.

disciplínă, (2) *discipline*, s.f. || Din fr. *discipline*, lat. *disciplina* || **1.** Totalitatea regulilor de purtare obligatorii pentru membrii unei colectivități; respectarea acestor reguli; ordine. **2.** Ramură a unei științe.

discípol, *discipoli*, s.m. || Din lat. *discipulus*. Cf. fr. *disciple* || Persoană care adoptă (și continuă) învățătura sau doctrina unui maestru.

discoból, *discoboli*, s.m. || Din fr. *discobole*, lat. *discobolus*, gr. *diskobolos* „aruncător de disc" || Atlet care practică aruncarea discului[1].

discoidál, -ă, *discoidali, -e*, adj. || Din fr. *discoïdal* || Care are aspect de disc, în formă de disc.

discontinuitáte, *discontinuități*, s.f. || Din fr. *discontinuité* || Lipsă de continuitate; (mat., fiz.) variație bruscă, în salturi a valorii unei mărimi; trecere de la o valoare la alta, fără parcurgerea valorilor intermediare.

discontínuu, -ă, *discontinui, -e*, adj. || Din fr. *discontinu*, lat. *discontinuus* || Care este lipsit de continuitate; intermitent.

discordá, pers. 3 *discordează*, vb. I. || Din fr. *discorder*, lat. *discordare* „a fi în dezacord" || **1.** Intranz. A fi în discordanță, a nu se potrivi. **2.** Refl. (Despre instrumente muzicale) A se dezacorda.

discordánt, -ă, *discordanți, -te*, adj. || Din fr. *discordant* || Nepotrivit, nearmonios, strident. ○ *Notă discordantă* = vorbă sau faptă care nu se potrivește în cazul sau în momentul respectiv.

discordánță, *discordanțe*, s.f. || Din fr. *discordance* || Nepotrivire între două sau mai multe elemente; dezacord.

discórdie, *discordii*, s.f. || Lat. *discordia*, fr. *discorde* || Neînțelegere, dezbinare; ceartă, vrajbă.

discotécă, *discoteci*, s.f. || Din fr. *discothèque; disque* „disc" + gr. *theke* „ladă, dulap" || Colecție de discuri **(2)**; *p. ext.* mobilă cu rafturi în care se păstrează astfel de colecții; încăpere specială pentru păstrarea și audierea discurilor.

discreditá, *discreditez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *discréditer* (< *crédit*) || A face să-și piardă sau a-și pierde considerația, a (se) compromite.

discrepánt, -ă, *discrepanți, -te*, adj. || Din it. *discrepante* || Care nu se potrivește, care distonează.

discrepánță, *discrepanțe*, s.f. || Din it. *discrepanza*, lat. *discrepantia* || Nepotrivire, dezacord, între două lucruri, două fenomene, două situații etc.

discrét, -ă, *discreți, -te*, adj. || Din fr. *discret* || Care știe să păstreze o taină; rezervat, reținut în vorbe și în acțiuni; (despre vorbe, gesturi, manifestări) care nu bate la ochi, care nu atrage atenția. ● (Adverbial) Fără a atrage atenția.

discréție s.f. || Din fr. *discrétion*, lat. *discretio, -onis* || Calitatea de a fi discret, de a păstra o taină; rezervă în comportare, reținere în vorbe. ○ Expr. *A păstra discreția* = a nu divulga un secret încredințat. *La discreție* = din belșug, cît vrei, cît poftești. *A fi* (sau *a ajunge*) *la discreția cuiva* = a fi la dispoziția, la bunul plac al cuiva.

discreționár, -ă, *discreționari, -e*, adj. || Din fr. *discrétionnaire* || (În unele state) *Puteri discreționare* = puteri, recunoscute de lege, în virtutea cărora unele organe de stat pot lua măsuri fără ca inițiativa lor să fie îngrădită.

discriminá, *discriminez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *discriminer*, lat. *discriminare* (< *crimen* „cauză, motiv de separare") || (Rar) A face deosebire, a separa, a face distincție.

discriminánt, -ă, *discriminanți, -te*, adj. || Din fr. *discriminant* || Discriminatoriu.

discriminăre, *discriminări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a discrimina;* deosebire, distincție făcută între două sau mai multe lucruri. **2.** Diferențiere restrictivă de drepturi pentru o parte a populației unei țări, pentru o organizație, pentru unele țări față de altele etc. ○ *D. rasială* = politică de nedreptățire sau de persecutare a unor categorii de cetățeni pe motivul apartenenței lor rasiale.

discriminatóriu, -ie, *discriminatorii*, adj. || Din lat. *discriminator, -oris*, fr. *discriminatoire* || Care face sau creează discriminare; care susține discriminarea.

discuí, *discuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *disc*[1] || A lucra pămîntul cu discuitorul, în vederea pregătirii pentru semănat.

discuitór, *discuitoare*, s.n. || Din *discui* || Unealtă agricolă formată din mai multe discuri de oțel care taie și afînează solul.

disculpá, *discúlp*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *disculper* || (Livr.) A (se) dezvinovăți.

discúrs, *discursuri*, s.n. || Din fr. *discours* || Expunere făcută în fața unei adunări pe o temă politică, morală etc.

discursív, -ă, *discursivi, -e*, adj. || Din fr. *discursif*, lat. *discursivus* || (Despre un procedeu de cunoaștere) Care își atinge scopul printr-o serie de etape sau de operații intermediare, deducînd o idee din alta (ex. *raționamentul, demonstrația* sînt procedee de cunoaștere și forme de gîndire discursive).

discursivitáte s.f. || Din *discursiv* || Însușirea de a fi discursiv; calitatea unei expuneri de a fi explicită, bazată pe gîndirea rațională.

discutá, *discút*, vb. I. || Din fr. *discuter* || **1.** Intranz. A sta de vorbă cu cineva (în legătură cu o anumită chestiune). **2.** Tranz. A analiza, a dezbate în colectiv o lucrare, un proiect, o lege etc.

discutábil, -ă, *discutabili, -e*, adj. || Din fr. *discutable* || Care (mai) poate fi discutat; îndoielnic, contestabil.

discúție, *discuții*, s.f. || Din fr. *discussion* || **1.** Convorbire, conversație; controversă, dispută. ○ *Fără discuție* = fără îndoială, indiscutabil. *Nu mai încape discuție* = desigur. **2.** Dezbatere, examinare, analiză, discutare a unei probleme, de obicei în colectiv.

dis-de-dimineáță adv. || *Dis-* + *de*[3] + *dimineață* || Foarte de dimineață, în zorii zilei. || Și: **des-de-dimineață** adv.

diseárā adv. v. **deseară.**

disecá, *diséc*, vb. I. Tranz. || Din fr. *disséquer*, lat. *dissecare* (< *secare* „a tăia") || A face o disecție. • (Fig.) A analiza ceva în mod minuțios.

disécție, *disecții*, s.f. || Din fr. *dissection*, lat. *dissectio* || Deschidere, secționare a corpului sau a unor părți ale lui, prin mijloace chirurgicale, în scopul studierii lor anatomice sau pentru efectuarea unei operații.

diseminăre, *diseminări*, s.f. || După fr. *dissémination* || Împrăștiere, răspîndire. • Împrăștiere naturală a semințelor, fructelor, polenului etc. după maturizarea lor. • Răspîndire în organism a agenților unei boli.

disensiúne, *disensiuni*, s.f. || Din fr. *dissension*, lat. *dissensio- -onis* || Neînțelegere cauzată de nepotrivirea unor interese, a unor opinii; dezacord; ceartă.

disepál, -ă, *disepali, -e*, adj. || Din fr. *disépale; di-* + fr. *sépale* „sepală" || (Despre caliciu) Care are două sepale.

disertáție, *disertații*, s.f. || Din fr. *dissertation*, lat. *dissertatio* || Expunere în care se tratează o problemă în mod științific.

disfonie s.f. || Din fr. *dysphonie*, gr. *dysphonia* „glas neplăcut" || Răgușeală.

disidént, -ă, *disidenți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *dissident*, lat. *dissidens, -tis* || Persoană care, făcînd parte dintr-o colectivitate, are păreri deosebite de acelea ale majorității.

disidénță, *disidențe*, s.f. || Din fr. *dissidence*, lat. *dissidentia* || **1.** Deosebire de opinii. **2.** Grup de persoane care fac opinie separată într-o organizație constituită, într-un partid etc.; sciziune ivită prin acțiunea unui astfel de grup.

disimilá, pers. 3 *disimilează*, vb. I. Refl. || Din fr. *dissimiler* || (Lingv.) (Despre sunetele vorbirii) A se modifica sau a dispărea sub influența unui sunet identic sau asemănător din același cuvînt.

disimilație, *disimilații*, s.f. || Din fr. *dissimilation* || Modificare sau dispariție a unui sunet dintr-un cuvînt sub influența altui sunet, identic sau asemănător din acel cuvînt.

disimulá, *disimulez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dissimuler*, lat. *dissimulare* „a ascunde" || A ascunde adevărata înfățișare a unui lucru; a masca, a camufla.

disimulát, -ă, *disimulați, -te*, adj. A cărui înfățișare sau situație este ascunsă sub un aspect înșelător. • (Despre oameni și firea lor) Închis, ascuns; fals, ipocrit.

disipatór, *disipatoare*, s.n. || Din fr. *dissipateur* (< *dissiper* „a dispersa, a împrăștia") || Construcție executată în aval de corpul unui baraj, destinată să micșoreze viteza apei, pentru a evita acțiunea distructivă a acesteia.

disjúnct, -ă, *disjuncți, -te*, adj. || Din lat. *disiunctus*. Cf. fr. *disjoint* || (Mat.) *Mulțimi disjuncte* = mulțimi care nu au elemente comune.

disjunctív, -ă, *disjunctivi, -e*, adj. || Din fr. *disjonctif* || Care separă, care deosebește. ○ *Propoziție disjunctivă* = propoziție coordonată care se află într-un raport de excludere față de coordodata ei. *Conjuncție disjunctivă* = conjuncție care leagă propoziții disjunctive.

disjunctór, *disjunctoare*, s.n. || Din fr. *disjoncteur* (< *disjoindre* „a separa, a despărți") || Întrerupător care, în cazul unei perturbații, întrerupe automat circuitul electric pe care îl protejează.

disjúncție, *disjuncții*, s.f. || Din fr. *disjonction* || Relație logică între două enunțuri care se exclud reciproc. • Operator (functor) logic exprimat prin cuvintele „sau", „ori" și „fie".

dislocá, *dislóc*, vb. I. || Din fr. *disloquer*, lat. *dislocare* || **1.** Tranz. și refl. A (se) mișca din loc; a (se) desprinde din întregul din care face parte. **2.** Refl. (Despre straturi geologice) A-și modifica poziția inițială. **3.** Tranz. și refl. (Milit.; despre trupe) A (se) deplasa dintr-un loc în altul.

dismenorée s.f. || Din fr. *dysménorrhée; dis-* + gr. *men* „lună" + *rhein* „a curge" || (Med.) Menstruație însoțită de dureri.

disociá, *disociez*, vb. I. || Din fr. *dissocier*, lat. *dissociare* (< *socius* „aliat") || **1.** Refl. (Despre molecule) A se scinda în molecule mai simple sau în atomi. **2.** Tranz. A separa între ele noțiuni, idei etc., care formează de obicei un ansamblu.

disociatív, -ă, *disociativi, -e*, adj. || Din *disocia* || Care disociază.

disociație, *disociații*, s.f. || Din fr. *dissociation*, lat. *dissociatio* || Acțiunea de a (se) disocia. • Rezultatul unei disocieri.

disonánt, -ă, *disonanți, -te*, adj. || Din fr. *dissonant* || Care produce o disonanță, care sună neplăcut.

disonánță, *disonanțe*, s.f. || Din fr. *dissonance*, lat. *dissonantia* (< *dissonare*) || Lipsă de consonanță între sunete; asociere nearmonioasă de cuvinte, de silabe etc.

disparát, -ă, *disparați, -te*, adj. || Din fr. *disparate*, lat. *disparatus* „inegal" || Fără legătură cu alte lucruri de același fel; desperecheat, răzleț.

disparént, -ă, *disparenți, -te*, adj. || Din *dispărea* || Care este pe cale să dispară.

dispariție, *dispariții*, s.f. || Din fr. *disparition* || Faptul de a dispărea (din fața ochilor, din viață, din actualitate); faptul de a înceta să mai existe.

dispăreá, *dispár*, vb. II. Intranz. || Din fr. *disparaître* (după *părea*) || **1.** A ieși din cîmpul vizual; a se pierde fără urmă. **2.** A înceta să mai existe; (despre ființe) a muri.

dispărút, -ă, *dispăruți, -te*, adj. Care nu se mai vede; care nu mai poate fi găsit. ○ Expr. *A fi dat dispărut* = (în timp de război) a nu se mai ști nimic despre cineva, fiind considerat pierdut fără urmă. • Care a încetat să mai existe; mort.

dispécer, *dispeceri*, s.m. || Din engl., fr. *dispatcher* || Tehnician sau un sistem automat care urmărește și reglementează permanent un proces tehnic, un proces de producție, mersul trenurilor etc.

dispecerát, *dispecerate*, s.n. || Din *dispecer* || Funcţia dispecerului; serviciul în care îşi desfăşoară activitatea.

dispensá, *dispensez*, vb. I. || Din fr. *dispenser*, lat. *dispensare* || **1.** Refl. A se lipsi de cineva sau de ceva; a renunţa la... **2.** Tranz. A scuti pe cineva de o obligaţie, de o îndatorire.

dispensár, *dispensare*, s.n. || Din fr. *dispensaire* || Instituţie medico-sanitară prin care se acordă asistenţă medicală ambulatorie pe un anumit teritoriu.

dispénsă, *dispense*, s.f. || Din fr. *dispense* (< *dispenser*) || Scutire a unei persoane de obligaţia de a îndeplini anumite condiţii legale, de fond sau de formă (de ex. dispensă de vîrstă la căsătorie).

dispepsíe, *dispepsii*, s.f. || Din fr. *dyspepsie; dis-* + gr. *pepsis* „digestie" || Tulburare a procesului de digestie, manifestată prin greaţă, arsuri, balonări etc.

disperá vb. I. v. **despera.**

disperáre s.f. v. **desperare.**

disperát, -ă, adj. v. **desperat.**

dispérs, *disperse*, adj. || Din lat. *dispersus* || *Sistem dispers* = amestec eterogen de două sau mai multe substanţe, dintre care cel puţin una este divizată în particule foarte mici.

dispersá, *dispersez*, vb. I. || Din fr. *disperser* (< lat. *dispersus*, part. lui *dispergere* „a se răspîndi în toate părţile") || **1.** Tranz. şi refl. A (se) împrăştia, a (se) risipi în toate părţile. • (Chim.) A realiza o dispersie sau a se afla în stare de dispersie; (refl., despre radiaţii) a se descompune şi împrăştia într-un spectru de radiaţii monocromatice. **2.** Tranz. (În timp de război) A deplasa populaţia sau instituţiile din centrele aglomerate, aşezîndu-le în centre mai puţin expuse atacurilor duşmane. • (Milit.) A dispune unităţile militare pe subunităţi, în raioane la distanţe mai mari, pentru a reduce posibilităţile inamicului de a le nimici.

dispersát, -ă, *dispersaţi, -te*, adj. Împrăştiat. ○ *Atenţie dispersată* = atenţie împrăştiată; lipsă de concentrare.

dispérsie, *dispersii*, s.f. || Din fr. *dispersion*, lat. *dispersio, -onis* || Împrăştiere, răspîndire. • (Fiz.) Descompunere a unei radiaţii compuse în radiaţiile monocromatice componente. • (Chim.) Stare de împrăştiere a unei substanţe în particule foarte fine, într-un mediu solid, lichid sau gazos.

dispersív, -ă, *dispersivi, -e*, adj. || Din fr. *dispersif* || Care permite dispersia.

dispersór, *dispersoare*, s.n. || Din *dispersa* || Dispozitiv care reglează dozajul amestecului carburant la unele carburatoare.

displăceá, *displăc*, vb. II. Intranz. || *Dis-* + *plăcea*. Cf. it. *dispiacere* || A nu plăcea, a nu fi pe plac.

displăcút, -ă, *displăcuţi, -te*, adj. Neplăcut, dezagreabil.

dispnée s.f. || Din fr. *dyspnée; dis-* + gr. *pnein* „a respira" || Greutate în respiraţie, întîlnită mai ales în boli cardiace şi respiratorii.

disponíbil, -ă, *disponibili, -e*, adj., s.n. || Din fr. *disponible*, lat. *disponibilis* || **1.** Adj. De care se poate dispune. • Care stă la dispoziţie; (despre oameni) care nu este ocupat. **2.** S.n. Sumă de bani sau alte bunuri fără o destinaţie imediată şi de care se poate dispune.

disponibilitáte, (2) *disponibilităţi*, s.f. || Din fr. *disponibilité* || **1.** Faptul de a fi disponibil. ○ Expr. *A pune în disponibilitate* = a concedia. **2.** (Mai ales la pl.) Lucru de care se poate dispune; rezervă. **3.** Stare sufletească în care sentimentele sau judecata sînt libere, neîngrădite de probleme anterioare.

dispozitív, *dispozitive*, s.n. || Din fr. *dispositif* (< *disposer*) || **1.** Ansamblu de organe legate între ele într-un anumit fel (fără posibilitatea de a se mişca, sau cu mişcări limitate, în serviciu, unele faţă de celelalte), care îndeplinesc o anumită funcţie într-un sistem tehnic. **2.** Grupare a forţelor şi a mijloacelor de luptă ale unei unităţi militare în vederea unei acţiuni de luptă sau a deplasării. **3.** (Dr.) Parte din hotărîrea unui organ de jurisdicţie care cuprinde soluţia dată de acest organ în soluţionarea litigiului.

dispoziţie, *dispoziţii*, s.f. || Din fr. *disposition*, lat. *dispositio* || **1.** Prevedere obligatorie cuprinsă într-un act normativ; măsură luată de un organ superior obligatorie pentru organul în subordine. ○ *D. de plată* = ordin scris prin care o întreprindere, o organizaţie etc. dispune băncii să plătească din contul său o sumă de bani datorată altei întreprinderi, organizaţii etc. ○ *La dispoziţie* = la îndemînă. ○ Expr. *A fi* (sau *a sta*) *la dispoziţia cuiva* = a fi gata să îndeplinească ordinele cuiva. **2.** Aşezare a unor obiecte într-o anumită ordine, după un anumit plan. **3.** Stare sufletească (bună sau rea).

dispréţ s.n. || Din it. *disprezzo* || Lipsă de consideraţie faţă de cineva sau ceva, atitudine care denotă această lipsă de consideraţie.

dispreţuí, *dispreţuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *dispreţ* || A manifesta dispreţ faţă de cineva sau ceva; a trata cu dispreţ.

dispreţuitór, -oáre, *dispreţuitori, -oare*, adj. || Din *dispreţui* || (Adesea adverbial) Care dispreţuieşte, care exprimă dispreţ; batjocoritor.

disproporţíe, *disproporţii*, s.f. || Din fr. *disproportion* || Lipsă de proporţie între elementele unui ansamblu.

disproporţionát, -ă, *disproporţionaţi, -te*, adj. || Din fr. *disproportionné* || Lipsit de proporţie, nepotrivit (de mare sau de mic).

dispúne, *dispún*, vb. III. || Din fr. *disposer*, lat. *disponere* (după *pune*) || **1.** Tranz. A hotărî, a ordona. **2.** Intranz. A avea la dispoziţie, a putea utiliza după voie. • (Sport) *A dispune de...* = a învinge (o echipă). **3.** Tranz. A aranja într-o anumită ordine. **4.** Refl. A căpăta bună dispoziţie, a se înveseli.

dispús, -ă, *dispuşi, -se*, adj. *A fi dispus să...* = a se declara gata să..., a fi înclinat să... *A fi bine* (sau *prost*) *dispus* = **a)** a fi vesel, mulţumit (sau nemulţumit, fără chef); **b)** a fi uşor ameţit de băutură.

disputá, *dispút*, vb. I. || Din fr. *disputer*, lat. *disputare* „a discuta" || **1.** Tranz. (Despre persoane, grupări, colectivități) A fi în concurență, a rivaliza; a lupta pentru ceva: *își dispută întîietatea.* **2.** Refl. (Despre competiții sportive) A avea loc, a se desfășura.

dispútă, *dispute*, s.f. || Din fr. *dispute* || **1.** Discuție în contradictoriu, dezbatere; *p. ext.* ceartă. **2.** Luptă pentru întîietate; întrecere sportivă.

distánt, -ă, *distanți, -te*, adj. || Din fr. *distant*, lat. *distans, -ntis* (< *distare* „a se ține depărtat") || Rezervat, necomunicativ (afișînd un aer de superioritate).

distanțá, *distanțez*, vb. I. || Din fr. *distancer* || **1.** Tranz. A aranja ființe sau lucruri lăsînd anumite intervale între ele. • (Refl.) A se depărta de cineva sau de ceva, a întrece, a depăși pe cineva. **2.** Refl. (Fig.) A depăși pe cineva ca valoare.

distánță, *distanțe*, s.f. || Din fr. *distance*, lat. *distantia* || **1.** Interval care desparte două puncte în spațiu; depărtare. ○ *D. unghiulară* (dintre două puncte) = unghiul format de semidreptele care unesc un punct de referință cu cele două puncte considerate. *La distanță* = la o oarecare depărtare. *Din distanță în distanță* = din loc în loc. ○ Expr. *A ține pe cineva la distanță* = a fi, a se purta rece, distant față de cineva. **2.** Interval de timp între două momente, între două evenimente.

distén s.n. || Din fr. *disthène; di-* + gr. *sthenos* „forță" || Silicat natural de aluminiu folosit în ceramică la fabricarea unor produse refractare, iar varietățile limpezi ca piatră semiprețioasă.

distíh, *distihuri*, s.n. || Din fr. *distique*, gr. *distichon* || Grup de două versuri cu structură metrică de obicei deosebită și care împreună alcătuiesc o strofă cu înțeles de sine stătător.

distilá, *distilez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *distiller*, lat. *distillare* (< *stilla* „picătură") || A trece un lichid în stare de vapori prin încălzire pînă la fierbere, urmată de condensarea vaporilor obținuți.

distiláre, *distilări*, s.f. Acțiunea de *a distila.* ○ *D. fracționată* = operație prin care se separă unul cîte unul, dintr-un amestec lichid, diverșii lui componenți, după punctul de fierbere.

distilát, -ă, *distilați, -te*, adj. Care a fost supus distilării. • (Substantivat, n.) Produs obținut prin distilare.

distilerie, *distilerii*, s.f. || Din fr. *distillerie* || Instalație industrială în care se efectuează operația de distilare.

distínct, -ă, *distincți, -te*, adj. || Din fr. *distinct*, lat. *distinctus* (< *distinguere* „a distinge") || **1.** Care se deosebește de alte lucruri de același fel. **2.** Clar, deslușit. lămurit.

distinctív, -ă, *distinctivi, -e*, adj. || Din fr. *distinctif* || Prin care se deosebește un lucru de altul; care servește pentru recunoaștere; caracteristic.

distincție, *distincții*, s.f. || Din fr. *distinction*, lat. *distinctio* || **1.** Deosebire, diferență. **2.** Atitudine aleasă în înfățișare, în ținută. **3.** Decorație sau titlu care se acordă cuiva pentru anumite merite.

distínge, *distíng*, vb. III. || Din fr. *distinguer*, lat. *distinguere* || **1.** Tranz. A deosebi un lucru de altul. • A observa, a remarca, a desluși. **2.** Refl. A se remarca, a se evidenția. **3.** Tranz. A acorda cuiva o distincție.

distíns, -ă, *distinși, -se*, adj. || Din *distinge* || **1.** Care se remarcă prin însușirile sale; deosebit; eminent, ilustru. **2.** Plin de distincție (2).

distoná, pers. 3 *distonează*, vb. I. Intranz. || Din it. *distonare* || A nu se potrivi (cu ansamblul din care fac parte), a fi în dezacord. • (Despre sunete muzicale) A suna fals.

distonánt, -ă, *distonanți, -te*, adj. || Din *distona* || Care distonează.

distorsionát, -ă, *distorsionați, -te*, adj. || Din *distorsiune* || Care prezintă distorsiuni.

distorsiúne, *distorsiuni*, s.f. || Din fr. *distorsion*, lat. *distorsio, -onis*, de la *torquere* „a răsuci" || **1.** (Fiz., telec.) Abatere (supărătoare) a unei imagini, a unei unde etc. de la forma inițială. **2.** Răsucire convulsivă a unor părți ale corpului.

distrá, *distrez*, vb. I. Refl. || Din fr. *distraire.* Cf. și it. *distrarre* || A petrece timpul în mod plăcut; a se înveseli, a se amuza. • Tranz. A face pe cineva să se amuze.

distractív, -ă, *distractivi, -e*, adj. || Din *distracție* (după *atractiv*) || Care distrează; amuzant.

distrácție, *distracții*, s.f. || Din fr. *distraction*, lat. *distractio* || **1.** Ceea ce distrează; petrecere, amuzament, agrement. **2.** Lipsă de atenție.

distráge, *distrág*, vb. III. Tranz. || Din fr. *distraire*, lat. *distrahere* (după *trage*) || A abate atenția cuiva de la o activitate, de la o preocupare.

distrát, -ă, *distrați, -te*, adj. || Din fr. *distrait* || Care este cu gîndul în altă parte, care este absent la ceea ce se petrece în jurul lui; neatent.

distribuí, *distribui*, vb. IV. Tranz. || Din fr. *distribuer*, lat. *distribuere* || A repartiza, a împărți ceva în mai multe locuri sau la mai multe persoane.

distribuitór, -oáre, *distribuitori, -oare*, subst. || Din *distribui* || **1.** S.m. și f. Persoană care distribuie ceva. **2.** S.n. Piesă, mecanism, dispozitiv care servește la distribuirea unui material, a agentului motor într-o mașină de forță, a apei într-o centrală hidroelectrică etc.

distributív, -ă, *distributivi, -e*, adj. || Din fr. *distributif*, lat. *distributivus* || **1.** *Numeral d.* = numeral care arată repartizarea sau gruparea numerică a obiectelor. **2.** (Mat.) Care reprezintă proprietatea de distributivitate.

distributivitáte s.f. || Din fr. *distributivité* || (Mat.) Proprietate a unei operații matematice de a putea fi efectuată separat asupra diferiților termeni dintr-o expresie.

distribúție, *distribuții*, s.f. || Din fr. *distribution*, lat. *distributio* || **1.** Faptul de a distribui. **2.** Repartizarea rolurilor dintr-o piesă, dintr-o operă etc. la actori; ansamblul actorilor care joacă într-o piesă. **3.** Repartizarea și transmiterea la diferiți consumatori a unui fluid, a unui

flux de energie (calorică, electrică etc.) etc. **4.** Ansamblu de organe ale unei mașini termice care comandă automat admisia și evacuarea agentului energetic.

district, *districte*, s.n. || Din fr. *district*, lat. *districtus* (< *distringere* „a întinde din toate părțile") || Unitate administrativ-teritorială în unele țări.

distrófie, -ă, *distrofici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din fr. *dystrophique* || **1.** Adj Care se referă la distrofie. **2.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care suferă de distrofie.

distrofíe, *distrofii*, s.f. || Din fr. *dystrophie* || Alterarea structurii normale a unui țesut, a unui organ, a unei regiuni anatomice sau a întregului organism, datorită unor tulburări metabolice generale sau locale de un anumit tip.

distructív, -ă, *distructivi, -e*, adj. || Din fr. *destructif* (după *distruge*) || Distrugător, nimicitor. || Și: **destructív, -ă** adj.

distrugătór, -oáre, *distrugători, -oare*, adj., s.n. || Din *distruge* || **1.** Adj. Care distruge, nimicitor. **2.** S.n. Navă de luptă de tonaj mijlociu, fără cuirasă, dotată cu armament de artilerie, rachete și torpile.

distrúge, *distrúg*, vb. III. || Din it. *distruggere* || **1.** Tranz. A face să nu mai existe (spărgînd, mînînd etc.), a nimici. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A face să-și piardă sau a-și pierde averea, sănătatea, liniștea sufletească etc.

distrús, -ă, *distruși, -se*, adj. || Din *distruge* || **1.** Nimicit, dărîmat. **2.** (Fig.; despre oameni) Ruinat din punct de vedere moral, fizic sau material.

dítai adj. invar. || Cf. țig. *dita* „iată" || (Fam.) Foarte mare, coșcogea.

dítamai adj. invar. || *Ditai* + *mai*[1] || (Fam.) Foarte mare, coșcogea.

ditirámb, *ditirambi*, s.m. || Din fr. *dithyrambe*, lat. *dithyrambus* || Poem liric antic dedicat zeului Dionysos și care se recită la serbările dionisiace; *p. ext.* poem liric entuziast. **2.** Laudă excesivă, elogiu exagerat la adresa cuiva.

ditirámbic, -ă, *ditirambici -ce* adj. || Din fr. *dithyrambique*, lat. *dithyrambicus* || (Despre vorbire, stil) Plin de laude exagerate.

diurétic, -ă, *diuretici, -ce*, adj., s.n. || Din fr. *diurétique*, lat. *diureticus* || (Medicament) care mărește secreția și eliminarea urinei.

diuréză, *diureze*, s.f. || Din fr. *diurèse*, lat. *diuresis* || **1.** Proces fiziologic de producere și eliminare a urinei. **2.** Creșterea secreției și excreției de urină.

diúrn, -ă, *diurni, -e*, adj. || Din fr. *diurne*, lat. *diurnus* (<*dies* „zi") || De zi, din timpul zilei; care durează o zi (24 de ore).

diúrnă, *diurne*, s.f. || Din lat. *diurna* || Indemnizație zilnică plătită cuiva de către întreprinderea sau instituția unde lucrează pentru acoperirea cheltuielilor făcute într-o deplasare în altă localitate, în interes de serviciu.

diurníst, -ă, *diurniști, -ste*, s.m. și f. || Din *diurnă* || Persoană angajată și plătită cu ziua; ziler.

divagá, *divaghez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *divaguer*, lat. *divagari* (<*vagari* „a rătăci") || A vorbi aiurea, abătîndu-se de la subiect; a bate cîmpii.

divagáție, *divagații*, s.f. || Din fr. *divagation* || Abatere de la subiect; digresiune.

divalént, -ă, *divalenți, -te*, adj. || Cf. *di*[2]- + *valență* || (Despre un element sau radical chimic) Care are valența doi; bivalent.

diván, *divanuri*, s.n. || Din tc. *divan* || **1.** Canapea fără spătar, pe care se poate ședea sau dormi. **2.** (În trecut) Denumire a sfatului domnesc din Moldova și din Țara Românească; *p. ext.* adunare, ședință a acestui sfat. **3.** Culegere postumă de versuri aparținînd unui poet oriental.

dívă, *dive*, s.f. || Din it., fr. *diva* || (Uneori glumeț sau ironic) Artistă mult admirată de public.

divérge, pers. 3 *divérge*, vb. III. Intranz. || Din fr. *diverger*, lat. *divergere* „a se înclina" || (Despre raze) A se răsfira plecînd din același punct.

divergént, -ă, *divergenți, -te*, adj. || Din fr. *divergent*, lat. *divergens, -ntis* || **1.** (Despre linii, raze dintr-un fascicul) Care, plecînd dintr-un punct comun, se depărtează în direcții diferite. ○ *Lentilă divergentă* = lentilă care produce divergența razelor de lumină ce o străbat. **2.** (Fig.; despre concepții, atitudini) Care diferă, care se contrazic.

divergéntă, *divergențe*, s.f. || Din fr. *divergence*, lat. *divergentia* || **1.** Însușirea de a fi divergent (**1**). **2.** Deosebire de păreri, de concepții; neînțelegere.

divérs, -ă, *diverși, -se*, adj. || Din fr. *divers*, lat. *diversus* (< *divertere* „a se depărta, a se despărți") || **1.** Care prezintă aspecte, trăsături variate; felurit. ○ *Fapt divers* = întîmplare banală. ● (Substantivat, f. pl.) Probleme mărunte și variate (care formează, de obicei, ultimul punct dintr-o ordine de zi a unei ședințe). **2.** (La pl.; precedînd substantivul la care se referă) Tot felul de...

diversifícă, *diversífic*, vb. I. Tranz. || Din fr. *diversifier*, lat. *diversificare* || A face ca un lucru, un proces etc. să capete forme multiple și variate.

diversiónism s.n. || Din *diversiune* || Atitudine, manifestare diversionistă.

diversioníst, -ă, *diversioniști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din *diversionism* || **1.** Adj. Cu caracter de diversiune (**1**); care caută să provoace o diversiune. **2.** S.m. și f. Persoană care provoacă sau (încearcă să provoace) o diversiune.

diversitáte s.f. || Din fr. *diversité*, lat. *diversitas, -atis* || Caracterul a ceea ce este divers; varietate, felurime.

diversiúne, *diversiuni*, s.f. || Din fr. *diversion*, lat. *diversio, -onis*, || **1.** Încercare de a schimba cursul unei acțiuni, de a abate gîndurile sau planurile cuiva (creînd probleme false, înșelătoare). ● Răspîndire de zvonuri cu caracter provocator în rîndurile populației pentru îndepărtarea ei de la programul progresist, revoluționar în care este angajată. **2.** Acțiune mi-

litară făcută cu scopul de a abate atenţia inamicului de la activitatea din zona în care se pregăteşte sau se îndreaptă atacul.

divertisménţ, *divertismente*, s.n. || Din fr. *divertissement* (< *divertir*, lat. *divertere* „a se depărta, a se despărţi") || **1.** Distracţie, petrecere uşoară, agreabilă, de scurtă durată; amuzament. **2.** Compoziţie muzicală instrumentală cu caracter distractiv. **3.** Suită muzicală alcătuită dintr-o serie de piese cu caracter diferit. • *Interludiu.*

divíde, *divid*, vb. III. Tranz. şi refl. || Din lat. *dividere* || (Numai la prez.) A (se) diviza, a (se) împărţi.

dividénd, *dividende*, s.n. || Din fr. *dividende*, lat. *dividendus* „care trebuie să fie împărţit" || Parte din profitul unei societăţi pe acţiuni care îi revine unui acţionar în raport cu valoarea acţiunilor pe care le posedă.

divín, -ă, *divini, -e*, adj. || Din fr. *divin*, lat. *divinus* || **1.** Care este considerat că provine de la Dumnezeu (sau de la zei); dumnezeiesc. **2.** (Fig.) Minunat, încîntător.

divinatóriu, -ie, *divinatorii*, adj. || Din fr. *divinatoire* || Care se referă la divinaţie, care aparţine divinaţiei.

divináţie, *divinaţii*, s.f. || Din fr. *divination*, lat. *divinatio* || (Livr.) Putere magică atribuită unor persoane de a ghici viitorul; ghicire a viitorului prin practici superstiţioase.

divinitáte, *divinităţi*, s.f. || Din fr. *divinité*, lat. *divinitas, -atis* || **1.** Fiinţă imaginară cu însuşiri supranaturale, socotită a fi cîrmuitoarea lumii; Dumnezeu; zeu, zeitate. **2.** Natură, esenţă divină; calitatea de a fi divin.

divinizá, *divinizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *diviniser* || A adora, a iubi nespus de mult pe cineva. • (În concepţiile mistice) A trece pe cineva în rîndul divinităţilor, a considera drept divinitate.

divizá, *divizez*, vb. I. Tranz şi refl. || Din fr. *diviser*, lat. *dividere* || **1.** A (se) împărţi în mai multe părţi, a se separa, a se divide. **2.** A (se) dezbina. **3.** A face operaţia aritmetică de împărţire.

divizíbil, -ă, *divizibili, -e*, adj. || Din fr. *divisible*, lat. *divisibilis* || Care poate fi divizat; care se împarte exact (fără rest) cu alt număr.

divizibilitáte s.f. || Din fr. *divisibilité* || Proprietatea a două numere întregi, a două polinoame etc., de a se împărţi exact între ele (fără a da rest).

divízie, *divizii*, s.f. || Din rus. *divizija* || **1.** Mare unitate militară, constituită din mai multe regimente. **2.** Categorie de calificare a echipelor sportive, care participă la o competiţie cu caracter naţional.

divizión, *divizioane*, s.n. || Din rus. *divizion*, fr. *division* || Subunitate a unui regiment de artilerie, constituită din mai multe baterii.

divizionár, -ă, *divizionari, -e*, adj. || Din fr. *divisionnaire* || **1.** *Monedă divizionară* = monedă care reprezintă o fracţiune a unităţii băneşti. **2.** (Şi substantivat, f.) Care face parte dintr-o divizie (**2**).

diviziúne, *diviziuni*, s.f. || Din fr. *division*, lat. *divisio, -onis* || **1.** Împărţire, separare; fragment obţinut printr-o împărţire. ○ *Diviziunea socială a muncii* = desprindere, diferenţiere şi separare a diferitelor categorii de muncă din ansamblul muncii sociale şi fixarea acestora ca activităţi specializate, de sine stătătoare. *Diviziunea internaţională a muncii* = categorie economică în care îşi găsesc expresie relaţiile ce intervin între statele lumii în procesul dezvoltării producţiei şi comerţului, locul şi rolul fiecărui stat în circuitul mondial al valorilor materiale. **2.** Linioară marcată pe scara sau pe cadranul unui instrument de măsură şi care corespunde unei anumite valori. **3.** (Biol.) *D. celulară* = mod de înmulţire a celulelor.

divizór, *divizori*, s.m. || Din fr. *diviseur*, lat. *divisor* || Număr întreg prin care se împarte exact alt număr întreg. ○ *D. comun* v. *comun* (**1**).

divórţ, *divorţuri*, s.n. || Din fr. *divorce*, lat. *divortium* (< *dis* + *vertere* „a se întoarce") || Desfacere a unei căsătorii prin hotărîre judecătorească.

divorţá, *divorţez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *divorcer* (după *divorţ*) || A se despărţi prin divorţ.

diverţát, -ă, *divorţaţi, -te*, adj. Despărţit prin divorţ de soţie (sau de soţ).

divulgá, *divúlg*, vb. I. Tranz. || Din fr. *divulguer*, lat. *divulgare* (< *vulgus* „popor") || A da în vileag (o taină); a face cunoscute secrete de stat, economice, profesionale etc. unei persoane care nu are dreptul să le cunoască.

dizentérie, -ă, *dizenterici, -ce*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *dysentérique*, lat. *dysentericus* || **1.** Adj. Privitor la dizenterie. **2.** S.m. şi f. Persoană bolnavă de dizenterie.

dizenteríe, *dizenterii*, s.f. || Din fr. *dysenterie*, lat. *dysenteria* || Infecţie acută localizată în intestinul gros, caracterizată prin ulceraţii intestinale, dureri abdominale, scaune diareice cu sînge etc.

dizéur [Pr.: dizör], *dizeuri*, s.m. || Din fr. *diseur* || Cîntăreţ de muzică uşoară.

dizéuză [Pr. : dizöză], *dizeuze*, s.f. || Din fr. *diseuse* || Cîntăreaţă de muzică uşoară.

disgraţiá, *disgraţiez*, vb. I. Tranz. || După fr. *disgracier* || A lipsi pe cineva de bunăvoinţa, de favoarea de care s-a bucurat pînă atunci.

disgráţie, *disgraţii*, s.f. || Din it. *disgrazia*. Cf. fr. *disgrâce* || Pierdere a favoarei, a bunăvoinţei unui superior, a unei persoane influente.

disgraţiós, -oásă, *disgraţioşi, -oase*, adj. || Cf. fr. *disgracieux* || Lipsit de graţie, de farmec.

dizolvá, *dizólv*, vb. I. Tranz. || Din lat. *dissolvere*, cf. it. *dissolvere* || **1.** A face ca o substanţă solidă, lichidă sau gazoasă să se dispersează în altă substanţă (de obicei lichidă), obţinîndu-se o soluţie. **2.** A desfiinţa o organizaţie, o asociaţie, o adunare.

dizolvánt, -ă, *dizolvanţi, -te*, adj., s.m. || Din fr. *dissolvant* || (Substanţă) care are proprietatea de a dizolva.

dîlmă, *dîlme*, s.f. (Reg.) Formă de relief cu aspect de deal mic, izolat și cu vîrful rotunjit.

dîmb, *dîmburi*, s.n. || Probabil cuv. autohton || Ridicătură de teren mai mică decît dealul. • Mică ridicătură de pămînt la marginea unui șanț, a unei gropi etc.

dînsul, dînsa, *dînșii, dînsele*, pron. pers., subst. || *De*[3] + *însul, însa* || **1.** Pron. pers. (uneori ca pronume de politețe) El, ea. ○ Expr. (Pop.) *Ca pe dînsul* (sau *ca pe dînsa*) = strașnic, grozav. *Cea mai tînără... trîntește baba în mijlocul casei și-o frămîntă cu picioarele... ca pe dînsa* (Creangă). **2.** S.m. și f. (Pop.) Soț, soție. *Să știi că dînsu-al meu e supărat* (G.M. Zamfirescu). **3.** S.f. pl. art. (Pop.; în superstiții) Ielele.

dîră, *dîre*, s.f. || Din sl. *dira* || **1.** Urmă subțire și continuă lăsată pe pămînt, pe nisip, pe zăpadă etc. de un obiect tîrît, de un lichid etc. • Urmă de miros (de parfum). **2.** Dungă, linie; rază de lumină.

dîrdîi, *dîrdîi*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || **1.** A tremura de frig (sau de frică); (despre dinți) a clănțăni. **2.** (Despre ferestre, pămînt etc.) A se cutremura; a se clătina. **3.** (Fig.; despre oameni) A vorbi mult și fără rost, a trăncăni.

dîrdîiálă, *dîrdîieli*, s.f. || Din *dîrdîi* || Faptul de a dîrdîi. *Intră iarăși în dugheană, cuprins de o nouă dîrdîială de friguri* (Caragiale).

dîrdoră s.f. || Din bg. *dărdorja* || (Pop.) Toi, zor. *În dîrdora jocului nimeni n-are vreme să bage de seamă înghesuiala* (Stancu). ○ Expr. *A fi în dîrdora însurătorii* = a umbla de zor să se însoare.

dîrjálă, *dîrjale*, s.f. || Din bg. *dăržalo* || (Reg.) **1.** Băț lung și gros, bîtă, ciomag. **2.** Prăjina lungă a îmblăciului, de care se ține cu mîna. • Coadă, mîner de lemn la unele unelte.

dîrloágă, *dîrloage*, s.f. Cal slab și bătrîn, mîroagă. ○ Expr. *A ajunge slugă la dîrloagă* = a ajunge sub conducerea unui om nevrednic, nepriceput.

dîrlóg, *dîrlogi*, s.m. (Mai ales la pl.) Cureaua frîului pentru călărie; streangul legat de căpăstru, pe care îl ține în mînă cel ce duce calul.

dîrmón, *dîrmoane*, s.n. || Din ngr. *dremoni*, bg. *dărmon* || Ciur cu găuri mari pentru cernut cereale, nisip etc. ○ Expr. *A trece prin ciur și prin dîrmon* = **a)** a cerceta, a examina ceva sau pe cineva cu minuțiozitate; **b)** a trece prin multe, a căpăta experiență. • Cantitate din ceva cît încape în astfel de ciur.

dîrmóz s.m. Arbust cu flori albe și fructe drupe în formă de boabe roșii-negricioase, răspîndit în regiunile de dealuri.

dîrstă, *dîrste*, s.f. || Cf. bg. *drăstja* || Piuă primitivă cu ciocane de lemn, acționată de o apă curgătoare, în care se bat dimia, postavul etc.

dîrválă, *dîrvale*, s.f. Muncă grea și istovitoare. ○ *De dîrvală* = destinat muncilor grele: *cal de dîrvală.*

dîrz, -ă, *dîrji, -ze*, adj. || Din sl. *drŭzŭ* || **1.** Îndrăzneț, cutezător. **2.** Neînduplecat, aprig; înverșunat. **3.** Mîndru, semeț, țanțoș. *Tot dîrz a rămas și tot nu se-ndoaie* (Stancu).

dîrzénie s.f. || Din *dîrz* || Faptul de a fi dîrz; fire sau manifestare de om dîrz.

do s.m. invar. || Din it. *do* || Una dintre cele șapte denumiri simbolice ale sunetelor muzicale, reprezentînd sunetul și nota care formează prima treaptă din gama majoră-tip. • Denumire a uneia dintre cheile muzicale.

doágă, *doage*, s.f. || Lat. *doga* || Fiecare dintre piesele de lemn plate (sau ușor încovoiate) din care sînt făcute ciuberele, butoaiele etc. ○ Expr. *A-i lipsi cuiva o doagă* sau *a fi cam într-o doagă* = a fi țicnit, trăznit; a fi într-o ureche.

doámnă, *doamne*, s.f. || Lat. *dom(i)na* || **1.** Termen de politețe pentru o femeie căsătorită, întrebuințat izolat ori înaintea numelui sau a titlului persoanei respective. ○ *D. de onoare* = femeie din înalta societate, aflată în serviciul unei prințese sau unei regine. **2.** (Înv.) Soție de domn (2) sau de boier. **3.** Stăpînă a unei case sau a unei gospodării. **4.** (Bot.) *Doamna-mare* = mătrăgună.

doar adv. || Lat. *de-hora* || **1.** Numai: *doar tu ai venit?* **2.** Vezi bine, desigur: *de unde știi? doar nu ești ghicitor.* **3.** Poate; probabil. ○ Expr. *Fără doar și poate* = fără nici o îndoială. || Și: **doára** adv.

doára adv. v. **doar.**

dóbă s.f. v. **tobă.**

dóberman, *dobermani*, s.m. || Din germ. *Dobermann* || Rasă de cîini de talie mijlocie, cu părul scurt și lucios, de culoare neagră, maro sau gri.

dobitóc, -oácă, *dobitoci, -oace*, s.n., s.m. și f. || Din sl. *dobytŭkŭ* || **1.** S.n. Animal patruped domestic sau (mai rar) sălbatic. **2.** S.m. și f. Calificativ dat unui om prost sau lipsit de bun-simț.

dobitocéșe, -éască, *dobitocești*, adj. || Din *dobitoc* || De dobitoc; *p. ext.* stupid, prostesc.

dobitocíe, *dobitocii*, s.f. || Din *dobitoc* || Faptă sau vorbă prostească, nesocotită; prostie, nerozie. *100 la sută!... ș-ai avut dobitocia să le plătești?* (Alecsandri).

dobîndă, *dobînzi*, s.f. || Din *dobîndi* || **1.** Sumă de bani care se plătește de către debitor creditorului pentru un împrumut bănesc. **2.** Cîștig, profit.

dobîndí, *dobîndesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *dobyti (dobondon)* || **1.** A obține ceva în urma unui efort, a unei străduințe; a cîștiga, a procura. • A primi, a căpăta. **2.** (Înv.) A cuceri (o cetate, o țară).

doborî, *dobór*, vb. IV. Tranz. || Cf. *oborî* || **1.** A culca la pămînt, a răsturna. **2.** A da jos, a face să cadă. **3.** A distruge, a nimici; (fig.) a birui, a copleși. **4.** (Sport) A depăși cel mai bun rezultat obținut anterior, a bate recordul existent.

doborît, -ă, *doborîți, -te*, adj. Învins, distrus sufletește.

doborîtór, -oáre, *doborîtori, -oare*, adj. || Din *doborî* || Care doboară; nimicitor, distrugător.

dóboș, *doboșuri*, s.n. Tort făcut din foi de aluat suprapuse, între care se introduce cremă, foaia de deasupra având glazură de zahăr ars.

dobrogeán, -ă, *dobrogeni, -e*, adj., s.m. și f. || Din *Dobrogea* || **1.** Adj. Din Dobrogea, privitor la Dobrogea. **2.** S.m. și f. Persoană (originară) din Dobrogea.

dobrogeáncă, *dobrogence*, s.f. || Din *dobrogean* || Dobrogeană **(2).**

doc[1] s.n. || Din engl. *duck* || Țesătură de bumbac din care se confecționează obiecte de îmbrăcăminte, salopete, prelate etc.

doc[2], *docuri*, s.n. || Din fr., engl. *dock* || **1.** Bazin înconjurat de cheiuri cu magazii, macarale, linii de cale ferată, în care staționează navele în timpul încărcării și descărcării mărfurilor într-un port. **2.** Construcție specială în șantierele navale destinată lansării la apă a navelor, executării unor lucrări de reparații și de întreținere a acestora etc. ○ *Doc plutitor* = instalație plutitoare destinată lucrărilor de reparație a navelor.

docár, *docare*, s.n. || Din engl. *dog-cart* || Trăsură mică și ușoară cu două sau cu patru roți.

docént, *docenți*, s.m. || Din germ. *Dozent* || **1.** Grad didactic onorific în învățământul universitar din unele țări. **2.** *Doctor docent* = titlu științific acordat doctorilor în științe care s-au distins printr-o activitate deosebită.

docénță, *docențe*, s.f. || Din *docent* || Titlul și funcția de docent.

docher, *docheri*, s.m. || Din fr., engl. *docker* || Muncitor care lucrează la încărcatul și descărcatul vapoarelor în docuri.

docil, -ă, *docili, -e*, adj. || Din fr. *docile*, lat. *docilis* (<*docere* „a învăța") || (Adesea adverbial) Supus, ascultător.

docilitáte s.f. || Din fr. *docilité*, lat. *docilitas, -atis* || Însușirea de a fi docil; supunere.

docimologíe s.f. || Din fr. *docimologie* || (Pedag.) Teoria examinării și notării elevilor.

doct, -ă, *docți, -te*, adj. || Din fr. *docte*, lat. *doctus* (<*docere* „a instrui") || Învățat, erudit.

doctór, *doctori*, s.m. || Din lat. *doctor*, germ. *Doktor*, fr. *docteur* || **1.** Medic. **2.** Titlu științific acordat de o instituție de învățământ superior sau de un institut academic. ○ *Doctor honoris causa* = titlu onorific acordat de o universitate unor persoane cu merite mari în domeniul științei sau al culturii. *D. docent* v. *docent*. **3.** (Fam.) Persoană foarte prieepută într-un anumit domeniu. || Și: (1 Pop.) **dóctor** s.m.

doctorál, -ă, *doctorali, -e*, adj. || Din fr. *doctoral* || (Despre atitudini, ton etc.) Grav, solemn; pedant; încrezut, îngîmfat.

doctoránd, -ă, *doctoranzi, -de*, s.m. și f. || Din germ. *Doktorand* || Persoană înscrisă pentru doctorat.

doctorát, *doctorate*, s.n. || Din fr. *doctorat*, lat. *doctoratus* || Stagiu de calificare științifică superioară, efectuat după terminarea studiilor universitare, pentru obținerea titlului de doctor **(2);** examen final de susținere a unei lucrări în acest scop; titlu de doctor.

doctorie, *doctorii*, s.f. || Din *doctor* || Medicament. || Și: **doftorie** s.f.

doctoriță, *doctorițe*, s.f. || Din *doctor* || Femeie medic. || Acc. și: *doctoriță*.

doctrinár, -ă, *doctrinari, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *doctrinaire* || **1.** Adj. Privitor la o doctrină. **2.** S.m. și f. Persoană care formulează sau susține o doctrină. **3.** S.m. și f. Adept al unor păreri preconcepute, dogmatice.

doctrínă, *doctrine*, s.f. || Din fr. *doctrine*, lat. *doctrina* (<lat. *docere* „a instrui") || Ansamblul tezelor fundamentale ale unui sistem filozofic, politic, științific, religios etc.

documént, *documente*, s.n. || Din fr. *document*, lat. *documentum* (< *docere* „a învăța") || **1.** Înscris prin care se atestă un fapt, se conferă sau se recunoaște un drept etc. • Act scris prin care se consemnează executarea unei operații economice, financiare etc. **2.** Text scris sau tipărit, inscripție, fotografie ori altă mărturie care servește la cunoașterea unui fapt actual sau din trecut.

documentá, *documentez*, vb. I. Refl. || Din fr. *documenter* || A se informa temeinic (pe bază de documente). • A susține, a dovedi ceva pe bază de documente.

documentár, -ă, *documentari, -e*, adj., s.n. || Din fr. *documentaire* || **1.** Adj. Care are caracter sau valoare de document; care servește la documentare. **2.** S.n. Film sau scriere care prezintă fapte autentice, reale.

documentarist, -ă, *documentariști, -ste*, s.m. și f. || Din *documenta*. Cf. fr. *documentariste* || Persoană care se ocupă cu documentarea științifică într-o anumită problemă; funcția ocupată de această persoană.

documentát, -ă, *documentați, -te*, adj. Dovedit prin documente; bazat pe documente. • (Despre oameni) Bine informat.

documentáție, *documentații*, s.f. || Din fr. *documentation* || Totalitatea mijloacelor de informare asupra unei probleme sau asupra unui domeniu de activitate.

dodecaédru, *dodecaedre*, s.n. || Din fr. *dodécaèdre*; gr. *dodeka* „doisprezece" + *hedra* „bază" || Poliedru cu douăsprezece fețe.

dodecafonie s.f. || Din fr. *dodécaphonie*; gr. *dodeka* „doisprezece" + *phone* „sunet" || (Muz.) Folosirea consecventă în compoziție a celor douăsprezece sunete ale gamei cromatice.

dodecagón, *dodecagoane*, s.n. || Din fr. *dodécagone*; gr. *dodeka* „doisprezece" + *gonia* „unghi" || Poligon cu douăsprezece laturi.

dodecár, *dodecari*, s.m. || Din ngr. *dodekaria* „duzină" || Veche monedă turcească de aur care a circulat și în țările românești în sec. 19.

dodecasilláb, *dodecasilabe*, s.n. || Din fr. *dodécasyllabe*, lat. *duodecasillabus* || Vers care are douăsprezece silabe.

dódii s.f. pl. (Pop. și fam.) *A vorbi în dodii* = a vorbi într-aiurea. *Mi se pare că vorbești cam în dodii făcîndu-mi o asemine întrebare* (C. Negruzzi).

dóftor s.m. v. **doctor.**

doftori, *doftoresc,* vb. IV. || Din *doftor* || (Pop.) **1.** Tranz. A îngriji un bolnav (cu mijloace empirice). **2.** Refl. A se trata (de o boală), a-şi face un tratament.

doftoricí, *doftoriceşc,* vb. IV. Tranz. || Din *doftor* || (Pop. şi fam.) A îngriji un bolnav (folosind mai ales mijloace empirice).

doftorie s.f. v. **doctorie.**

doftoroáie, *doftoroaie,* s.f. || Din *doftor* || (Pop.) Femeie (bătrînă) care tratează bolnavii cu mijloace empirice.

dog, *dogi,* s.m. || Din fr. *dogue,* engl. *dog* || Rasă de cîini de talie mare, cu botul gros şi urechile aplecate.

dogár, *dogari,* s.m. || Din *doagă* || Meşteşugar care face sau repară vase din doage. *Dogarii înfundau bolobocul* (Ispirescu).

dogărie s.f. || Din *dogar* || Meseria dogarului.

dóge, *dogi,* s.m. || Din it. *doge* || Titlu purtat de conducătorul politic al unor republici italiene (Veneţia şi Genova) din trecut.

dógger s.n. || Din fr., engl. *dogger* || (Geol.) Epoca de mijloc a jurasicului, caracterizată prin anumite specii de amoniţi, belemniţi şi lamelibranhiate.

dogí, *dogesc.* vb. IV. Refl. || Din *doagă* || **1.** (Despre vase făcute din doage) A se desface, a se strica. **2.** (Fig.; despre voce) A răguşi.

dogít, -ă, *dogiţi, -te,* adj. **1.** Cu doagele desfăcute. **2.** (Fig., despre voce) Răguşit. *Pe drum ochii-şi alerga Şi cu glas dogit striga* (Pop.).

dogmátic, -ă, *dogmatici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *dogmatique,* lat. *dogmaticus* || **1.** Adj. Privitor la dogme; care se bazează pe dogme. • Care respinge principiul verificării critice şi al gîndirii creatoare, considerînd că o teză este de necontestat în orice condiţii. **2.** S.f. Parte a teologiei care cuprinde expunerea dogmelor unei religii.

dogmatísm s.n. || Din fr. *dogmatisme* || Mod de gîndire rigid care operează cu teze acceptate necritic, socotite imuabile, valabile în orice condiţii.

dógmă, *dogme,* s.f. || Din fr. *dogme,* lat. *dogma,* gr. *dogma* „opinie" || **1.** Teză fundamentală a unei religii, care este obligatorie pentru adepţii ei şi împotriva căreia nu se admit obiecţii. **2.** Teză, principiu, învăţătură considerată imuabilă şi acceptată în mod necritic, fără a ţine seamă de dezvoltarea cunoaşterii.

dogoáre s.f. || Din *dogori* || Căldură foarte puternică produsă de soare, de foc sau de un obiect foarte fierbinte; dogoreală.

dogoreálă s.f. || Din *dogori* || Faptul de a dogori, dogoare.

dogorí, *dogoresc,* vb. IV. Intranz. || Din bg. *dogorja,* scr. *dogoreti* || **1.** A răspîndi o căldură foarte puternică, arzătoare. **2.** (Despre oameni şi despre părţi ale corpului lor) A fi aprins, încins, înfierbîntat (de o boală, de căldura focului etc.).

dogoritór, -oáre, *dogoritori, -oare,* adj. || Din *dogori* || Care dogoreşte; fierbinte, arzător.

dóhot s.n. || Din ucr. *dohot'* || (Pop.) Produs uleios obţinut prin distilarea unor materii vegetale şi folosit pentru uns osiile carului.

doi, dóuă num. card. || Lat. **dui, duae* || Număr natural situat între unu şi trei; se indică prin cifra 2 (care reproduce scrierea rapidă a două bare orizontale prin care chinezii şi arabii reprezentau acest număr) sau prin II (două bare verticale la romani, egipteni ş.a.) ○ (Adjectival) *Trăsurică pe două roţi.* ○ *La doi paşi* = aproape. *Din două vorbe* = pe scurt. ○ Expr. (Fam.) *În doi timpi şi trei mişcări* = foarte repede. • (Intră în componenţa num. adverbial) *De două ori i-am spus ce are de făcut.* • (Intră în componenţa num. distributiv) *Stau cîte doi într-o bancă.* • (Cu valoare de num. ord.) *Stă pe locul doi.* ○ (Substantivat) *Am primit un doi la teză.* ○ *Pe din două* = în două părţi egale. *Din două una* = ori una, ori alta.

dóică, *doici,* s.f. || Din bg. *dojka* || Femeie angajată să alăpteze copilul alteia.

dóilea, dóua num. ord. || Din *doi* || (Precedat de art. „al", „a"; uneori adjectival) Care se află între întîiul şi al treilea. ○ *Văr de-al doilea* = persoană considerată în raport cu copiii verilor primari ai unuia dintre părinţii săi. *A doua zi* = în ziua următoare.

doíme, *doimi,* s.f. || Din *doi* || Jumătate dintr-un întreg. • (Muz.) Jumătate dintr-o notă întreagă.

doináş, *doinaşi,* s.m. || Din *doină* || Cîntăreţ de doine. *Dorm doinaşii din cavale; Cîte-a stea căzînd de veghe, Spre culcuş îşi face cale* (Cerna).

doínă, *doine,* s.f. || Etimologia nesigură, mult discutată. Probabil e un cuv. autohton || Cîntec specific liricii populare şi folclorului muzical românesc, care exprimă un sentiment de dor, de jale, de dragoste etc. *Noi toţi sîntem aşa de tineri, Că am putea să-ţi fim nepoţi... Dar cînd ne zici bătrîna doină, Eşti cel mai tînăr dintre toţi* (Iosif).

doiní, *doinesc,* vb. IV. Intranz. şi tranz. || Din *doină* || A cînta doine (din gură, din fluier, din caval etc.).

doinitór, -oáre, *doinitori, -oare,* adj. || Din *doini* || (Adesea substantivat) Care doineşte. ○ (Adverbial; fig.) *Vîntul, gata să se culce, Îi urmura o rugă doinitor de dulce* (Coşbuc).

dóisprezece, dóuăsprezece num. card. || *Doi* + *spre* + *zece* || Număr natural situat între unsprezece şi treisprezece; se indică prin cifrele 12. • (Cu valoare de num. ord.) *Etajul doisprezece.*

dóisprezecelea, dóuăsprezecea num. ord. || Din *doisprezece* || (Precedat de art. „al", „a"; uneori cu valoare adjectivală) Care se află între al unsprezecelea şi al treisprezecelea. ○ Expr. *În ceasul al doisprezecelea* = în ultimul moment.

dojánă, *dojeni,* s.f. || Din *dojeni* || Observaţie făcută cuiva care a comis o greşeală (uşoară); mustrare.

dojení, *dojenesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *dognati, doženon* || A mustra pe cineva pentru o greşeală făcută.

dojenitór, -oáre, *dojenitori, -oare,* adj. || Din *dojeni* || Care dojeneşte; care are un caracter de dojană.

dol, *doluri,* s.n. || Din fr. *dol,* lat. *dolus* || (Jur.) Acţiune făcută cu viclenie pentru a determina pe cineva să încheie un contract la care altfel acesta n-ar fi consimţit sau ar fi consimţit în alte condiţii.

dolár, *dolari,* s.m. || Din engl., fr. *dollar* || Principala unitate bănească în S.U.A., Canada, Australia şi în alte ţări.

dóldora adj. invar. || Din tc. *doldur* || Plin peste măsură, ticsit. *Purta subsuoară un ghiozdan doldora* (Cezar Petrescu). ○ (Urmat de determinări) *Zornăia chimirul doldora de galbeni* (Stancu).

doleánţă, *doleanţe,* s.f. || Din fr. *doléance* || Dorinţă; plîngere, jalbă.

dólie, *dolii,* s.f. || Din sl. *dolé* || **1.** Linie de intersecţie a două versante de acoperiş, care formează un unghi intrînd. **2.** (Reg.) Loc în care o apă curgătoare curge încet, lin.

dolihocefál, -ă, *dolihocefali, -e,* adj. || Din fr. *dolichocéphale;* gr. *dolichos* „alungit" + *kephale* „cap" || (Despre oameni, adesea substantivat) Cu craniul alungit din faţă către spate.

dolínă, *doline,* s.f. || Din scr. *dolina.* Cf. fr. *doline* || Formă de relief adîncită, cu aspect de pîlnie, rezultată din dizolvarea rocilor la suprafaţă.

dóliu, *doliuri,* s.n. || Din lat. *dolium.* Cf. fr. *deuil* || **1.** Durere adîncă pricinuită de moartea cuiva sau de o mare nenorocire obştească. ○ *Zi de doliu* = zi care aminteşte de un eveniment dureros. **2.** Semn exterior (îmbrăcăminte sau bandă neagră) prin care cineva îşi exprimă doliul **(1).** ○ *De doliu* = (despre haine, culori) care se foloseşte pentru a exprima doliul.

dolmán, *dolmane,* s.n. || Din fr. *dolman,* germ. *Dolman* || Haină ofiţerească scurtă, îmblănită şi împodobită cu brandenburguri. • Haină bărbătească groasă, căptuşită cu blană.

dolmén, *dolmene,* s.n. || Din fr. *dolmen;* breton, *taol, tol* „masă" + *men* „piatră" || Monument megalitic din epoca preistorică, format dintr-o lespede mare de piatră, aşezată orizontal pe două blocuri de piatră verticale.

dolofán, -ă, *dolofani, -e,* adj. Gras, durduliu. *Născu un dolofan de copil* (Ispirescu).

dolomít s.n. v. **dolomită.**

dolomítă s.f. || Din fr. *dolomite,* de la n. pr. *Dolomien,* mineralog francez || Mineral constituit din carbonat de calciu şi de magneziu; rocă grăunţoasă alcătuită din acest mineral, utilizată ca material refractar, ca piatră de construcţie etc. || Şi: **dolomít** s.n.

dom, *domuri,* s.n. || Din fr. *dôme,* germ. *Dom* || **1.** Catedrală impunătoare; cupolă deasupra unei clădiri monumentale. **2.** Calotă de oţel aşezată la partea superioară a cazanelor de aburi, pentru colectarea aburilor şi protejarea cazanului. **3.** Structură geologică în formă de boltă, în care se formează adesea zăcăminte de gaze şi de petrol.

domeniál, -ă, *domeniali, -e,* adj. || Din fr. *domanial* (după *domeniu)* || Privitor la un domeniu, care aparţine unui domeniu.

doméniu, *domenii,* s.n. || Din fr. *domaine,* lat. *dominium* || **1.** (În evul mediu, în Europa apuseană) Proprietate funciară feudală care a constituit celula economică de bază a orînduirii feudale; moşie mare. **2.** Sector al unei ştiinţe, al unei arte etc.: sferă de activitate. **3.** (Fiz.) Intervalul de valori pentru care poate fi folosit un instrument de măsură.

doméstic, -ă, *domestici, -ce,* adj. || Din fr. *domestique,* lat. *domesticus* (< *domus* „casă") || **1.** (Despre animale) Care trăieşte pe lîngă casa omului, fiind folosit în anumite scopuri. **2.** Care ţine de casă, de gospodărie; *p. ext.* intim, privat.

domesticí, *domesticesc,* vb. IV. Tranz. || Din *domestic* || A îmblînzi un animal sălbatic, obişnuindu-l să trăiască pe lîngă casa omului.

domiciliá, *domiciliez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *domicilier* || A-şi avea domiciliul undeva; a locui.

domiciliár, -ă, *domiciliari, -e,* adj. || Din fr. *domiciliaire* || Privitor la domiciliu, făcut la domiciliu.

domicíliu, *domicilii,* s.n. || Din lat. *domicilium* (< *domus* „casă"), fr. *domicile* || Locul, casa în care locuieşte cineva în mod statornic; locuinţă.

dominá, *domin,* vb. I. || Din fr. *dominer,* lat. *dominare* (< *dominus* „stăpîn") || **1.** Tranz. A ţine pe cineva sub influenţa sa, a-l stăpîni. **2.** Refl. A-şi reţine sentimentele, a se stăpîni. **3.** Tranz. şi intranz. A întrece prin înălţime lucrurile sau fiinţele din jur; a se înălţa deasupra tuturor. **4.** Tranz. şi intranz. A se impune prin număr, valoare, intensitate; a predomina. • Tranz. A se dovedi net superior adversarului (într-o întrecere sportivă, într-un concurs); a-şi depăşi adversarul.

dominánt, -ă, *dominanţi, -te,* adj., s.f. || Din fr. *dominant* || **1.** Adj. Care domină; *p. ext.* predominant, caracteristic, specific. • S.f. Trăsătură specifică a unui proces, a unei activităţi. **2.** S.f. (Muz.) Treapta a cincea a modurilor major şi minor; acordul major al acestei trepte.

dominaţie, *dominaţii,* s.f. || Din fr. *domination,* lat. *dominatio* || Faptul de a domina; stăpînire, autoritate, putere, influenţă exercitată asupra cuiva sau a ceva.

dominicán, -ă, *dominicani, -e,* s.m. şi f., adj. || Din fr. *dominicain,* de la n. pr. *Dominique,* fondatorul ordinului || **1.** S.m. şi f. Călugăr (sau călugăriţă) dintr-un ordin catolic, întemeiat la începutul secolului al XIII-lea. **2.** Adj. Care se referă la dominicani **(1).**

dominión, *dominioane,* s.n. || Din fr. *dominion,* engl. *dominion* „putere, dominaţie" || Denumire a unor posesiuni engleze care se bucurau de o anumită independenţă (şi care au fost apoi declarate suverane şi egale în drepturi cu Marea Britanie).

dominó, (1) *dominouri,* s.n. || Din fr. *domino* || **1.** Îmbrăcăminte de bal costumat, în formă

de mantie lungă, cu glugă; persoană îmbrăcată într-o astfel de mantie. **2.** Numele unui joc de societate la care se folosesc 28 de piese plate, însemnate cu un număr de puncte și pe care jucătorii le combină între ele după anumite reguli. || Acc. și: **(2)** *dómino.*

domn, *domni;* la voc. sg. **(1, 2)** *domnule* și *domnu,* **(3)** *doamne,* s.m. || Lat. *dom(i)nus* || **1.** Termen de politețe pentru un bărbat, întrebuințat izolat ori înaintea numelui sau titlului acestuia. ● (Fam; la voc., în forma *domnule)* Termen impersonal de adresare. ● (Pop.) Orășean. ● (Fam.) Stăpîn. **2.** Titlu purtat de suveranii Țării Românești și ai Moldovei. **3.** Dumnezeu; Iisus Hristos. ○ Expr. *A da* (sau *a lăsa) pe cineva în plata* (sau *la mila) domnului* = a lăsa pe cineva în pace, a-l ignora. ● (La voc. în forma *doamne)* Exclamație de surpriză, mirare, amărăciune.

domnésc, -éască, *domnești,* adj. || Din *domn* || **1.** Privitor la domni **(2)**; care emană de la un domn **(2)**; boieresc. ● Bogat, îmbelșugat; elegant. **2.** *Măr d.* = soi românesc de măr, cu fructul mare, sferic-turtit, de culoare gălbuie-portocalie, cu dungi roșii.

domní, *domnesc,* vb. IV. Intranz. || Din *domn* || A guverna în calitate de domn **(2)**. ● (Fig.) A stăpîni, a domina: *domnește liniștea.*

domníe, *domnii,* s.f. || Din *domn* || **1.** Demnitatea de domn **(2)**; autoritatea politică și juridică a domnului **(2)**. ● Timpul cît un domn stă la conducerea țării. **2.** Dominație, putere, stăpînire. **3.** În locuțiuni, cu valoare de pronume de reverență: *Domnia voastră.*

domnișoáră, *domnișoare,* s.f. || Din *doamnă* || Termen de politețe pentru o fată; duduie. ○ *Domnișoară de onoare* = **a)** fată care însoțește pe mireasă la cununie; **b)** fată (din rîndurile aristocrației) aflată în serviciul unei prințese, al unei regine etc.

domnișór, *domnișori,* s.m. || Din *domn* || (Pop.) Termen de politețe pentru un tînăr (de la oraș) necăsătorit.

domnitór, -oáre, *domnitori, -oare,* s.m., adj. || Din *domni* || **1.** S.m. Domn **(2)**; *spec.* titlu purtat de suveranii României între 1859 și 1881. **2.** Adj. *Casă* (sau *familie) domnitoare* = dinastie.

domníță, *domnițe,* s.f. || Din *doamnă* || **1.** Fiică de domn **(2)**; prințesă. **2.** (Fam.) Termen de adresare pentru o femeie tînără.

domól, -oálă, *domoli, -oale,* adj. || Din *domoli* || **1.** (Adesea adverbial) Încet fără grabă, încet. *Venea zimbind cu pas domol* (Coșbuc). ● (Fig.; despre senzații, sentimente) Cu intensitate scăzută; moderat. *Avea o durere de cap..., cînd mai rea, cînd mai domoală* (Galaction). **2.** (Despre sunete, glas, vorbire) Liniștit, lin, încet. ● (Despre oameni) Blînd, blajin. **3.** (Despre atmosferă, climă, vînt) Temperat, dulce, potolit. **4.** (Despre pante, dealuri) Puțin înclinat.

domolí, *domolesc,* vb. IV. || Cf. sl. *domoliti sen* „a obține prin rugăciuni" || **1.** Tranz. și refl. A (se) calma, a (se) tempera; a face să se miște sau a se mișca mai încet. *Făt-Frumos domoli pasul calului* (Eminescu). **2.** Refl. (Despre fenomene ale naturii) A se potoli, a scădea în intensitate. ● (Despre suferințe fizice) A se atenua, a slăbi. **3.** Refl. (Despre dealuri, pante) A deveni mai puțin înclinat, mai lin. *Pieptul dealului se domolise... văile erau mai potrivite* (Galaction).

dómră, *domre,* s.f. || Din rus. *domra* || Instrument muzical popular rusesc cu coarde, cutie de rezonanță rotundă și gît foarte lung; produce sunete prin ciupire.

doná, *donez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *donner,* lat. *donare* || A face o donație; a dărui ceva.

donatár, -ă, *donatari, -e,* s.m. și f. || Din fr. *donataire,* lat. *donatarius* || Persoană căreia i se face o donație.

donatór, -oáre, *donatori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *donateur,* lat. *donator, -oris* || Persoană care face o donație. ○ *D. de sînge* = persoană care oferă o cantitate din sîngele său pentru transfuzii.

donáție, *donații,* s.f. || Din fr. *donation,* lat. *donatio, -onis* || Act prin care o persoană transmite cu titlu gratuit un bun al său altei persoane. ● (Concr.) Bun transmis printr-un astfel de act; danie.

donchișotísm s.n. || Din fr. *don-quichottisme,* de la *Don Quijote,* eroul principal al romanului cu același nume || Atitudine caracteristică persoanelor nerealiste, care bravează pericole imaginare, urmărind scopuri fantastice irealizabile.

dondăní, *dondănesc,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A spune vorbe fără înțeles; a bombăni, a bodogăni (manifestînd nemulțumire).

dóniță, *donițe,* s.f. || Din scr. *dojnica* || Vas făcut din doage de lemn cu care se cară și în care se ține apa; cofă. ● Găleată în care se mulg vacile sau oile; șiștar.

donjón, *donjoane,* s.n. || Din fr. *donjon* || Turnul principal al unui castel medieval, întărit pentru a putea rezista unui asediu.

donjuán, *donjuani,* s.m. || Din fr. *don Juan,* personaj dintr-o comedie a lui Molière || (Fam.) Bărbat care umblă după aventuri amoroase.

dop, *dopuri,* s.n. || Cf. săs. *dop* || **1.** Bucată de plută, de cauciuc, de sticlă, de lemn etc. cu care se astupă o sticlă, un flacon etc. ○ Expr. *(Mare) cît un dop (de saca)* = (glumeț, despre oameni) mic și îndesat; bondoc. **2.** Bucată de lemn care astupă deschizătura de sus a fluierului, a cavalului etc., lăsînd numai o gaură mică, prin care se suflă. **3.** Piesă de metal cu care se închide o conductă.

dopá, *dopez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *doper* || (În sport) A(-și) administra o substanță excitantă spre a obține, temporar, mărirea randamentului fizic peste cel normal.

dopáj, *dopaje,* s.n. || Din fr. *dopage* || Faptul de a (se) dopa.

dóping s.n. || Din engl., fr. *doping* || Substanță chimică folosită pentru dopare. ● Dopaj.

dor, *doruri,* s.n. || Lat. *dolus* (< *dolere* „a durea") || **(D.** este o stare sufletească afectivă complexă, în care sînt prezente o tristețe și o durere discretă, deseori fără obiect precis, aspirații nedefinite, dorințe însoțite de așteptări, nostalgii etc.) **1.** Dorință de a revedea pe cineva sau ceva

drag, de a reveni la o îndeletnicire preferată etc. *Suspina de dorul cerului lăsat departe* (G.M. Zamfirescu). *Vei pierde dorul de părinți Și visul de luceferi* (Eminescu). ○ *Dor de ducă* = nostalgia depărtărilor. *Mă încindea dorul de ducă, mă înfrigura ispita plecărilor spre necunoscut, farmecul îndepărtatelor pribegiri* (M.I. Caragiale). **2.** Iubire, suferință din dragoste. *Mare-i apa Bistriții, Mai mare-i dorul mîndrii* (Pop.). **3.** Dorință, aspirație. *Pînă cînd să creadă lumea... C-orice dor de libertate a pierit, s-a stins din voi?* (Alecsandri). **4.** Poftă, gust. *De dorul fragilor mănînci și frunzele.* **5.** *În dorul lelii* = la întîmplare, fără o țintă hotărîtă.

dorí, *doresc*, vb. IV. Tranz. || Din *dor* || **1.** A rîvni, a năzui la ceva; a fi stăpînit de dorința de a avea sau de a obține ceva. ○ Expr. *A lăsa de dorit* = a nu fi așa cum trebuie, a nu satisface. • A avea intenția; a vrea. ○ Expr. *Cum dorești* = cum vrei, cum îți place. **2.** A ține mult să vadă sau să revadă pe cineva sau ceva drag; a aștepta cu nerăbdare ceva sau pe cineva. **3.** A pofti (o mîncare, o băutură). **4.** A ura cuiva (bine, sănătate, fericire).

dóric, -ă, *dorici, -ce*, adj. || Din fr. *dorique*, lat. *doricus* || *Ordin doric* = ordin de arhitectură greacă caracterizat prin coloane robuste fără bază și cu capitel lipsit de ornamente.

dorință, *dorințe*, s.f. || Din *dori* || **1.** Stare sufletească a celui care dorește ceva, care rîvnește, aspiră la ceva. **2.** Poftă, gust. **3.** Imbold erotic, iubire.

doritór, -oáre, *doritori, -oare*, adj. || Din *dor* || Care dorește, care este dornic de ceva.

dorméză, *dormeze*, s.f. || Din fr. *dormeuse* (< *dormir* „a dormi") || Canapea fără spătar, de obicei cu căpătîi, pe care se poate dormi.

dormí, *dorm*, vb. IV. Intranz. || Lat. *dormire* || **1.** A se găsi în stare de somn. ○ Expr. *A dormi de-a-n picioarele* (sau *pe picioare)* = **a)** a-i fi foarte somn; **b)** a se mișca cu greutate, a fi încet la lucru. • (Fig.) A fi mort. **2.** A rămîne peste noapte undeva, a mînea. **3.** (Fig.) A sta nemișcat, în amorțire. *Cîmpiile dorm, fericite și neștiutoare* (Bogza). • A zăcea ascuns, a mocni.

dormitá, *dormitez*, vb. I. Intranz. || Lat. *dormitare* || A dormi ușor și întrerupt, a aținea din cînd în cînd; a picoti, a moțăi. *La munte suia, Pe cal dormita* (Pop.).

dormitór, *dormitoare*, s.n. || Din lat. *dormitorium* || **1.** Cameră de dormit. **2.** Mobilă specială pentru camera de dormit.

dorn, *dornuri*, s.n. || Din germ. *Dorn* || **1.** Unealtă de forma unei tije cilindrice, avînd multiple utilizări în tehnică (de prindere, de degajare, de deplasare etc. a unei piese). **2.** Priboi.

dórnă, *dorne*, s.f. (Reg.) Vîrtej, vîltoare, bulboană.

dórnic, -ă, *dornici, -ce*, adj., s.m. || Din *dor* || **1.** Adj. Care dorește, doritor, nerăbdător să facă sau să obțină ceva. **2.** S.m. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, înaltă pînă la 90 cm, cu flori mici, albe, răspîndită în toată țara.

dorobánț, *dorobanți*, s.m. || Din germ. *Drabant*, prin magh. *durabant* || (La pl.) Corp de ostași pedeștri, cu leafă, din Țara Românească și din Moldova; (și la sg.) soldat care făcea parte dintr-un astfel de corp.

dorsál, -ă, *dorsali, -e*, adj. || Din fr. *dorsal*, lat. *dorsalis* || Care se află în regiunea posterioară a unei ființe, a unui organ; din regiunea spatelui.

dos, *dosuri*, s.n. || Lat. *dossum* (= *dorsum)* || **1.** Partea de dindărăt, din spate, a unui lucru, a unei ființe, a unei construcții etc. ○ *Dosul mîinii* (sau *al palmei)* = partea din afară a mîinii. *De-a-ndoaselea* = altfel decît trebuie, anapoda. ○ Expr. *A intra pe ușa din dos* = a obține o favoare, un avantaj (prin protecție). *A da dos la față* = a se retrage, a o șterge. *A întoarce cuiva dosul* = a se întoarce cu spatele la cineva, în semn de supărare. *Cu dosul în sus* = invers de cum e normal. • Șezut. ○ Expr. *A se scula cu dosul în sus* = a se trezi indispus. **2.** Partea mai puțin arătoasă a unei țesături; partea din interior a unei haine. ○ *Pe dos* = **a)** (despre haine) cu partea de dinăuntru în afară; **b)** altfel de cum trebuie, de cum e firesc. **3.** Loc ferit, adăpostit, unde nu bate soarele.

dosár, *dosare*, s.n. || După fr. *dossier* || Totalitatea actelor referitoare la o problemă sau la o persoană; învelitoare de carton în care se păstrează astfel de acte. ○ Expr. *A închide dosarul* = a pune capăt unui litigiu, a clasa. *A pune la dosar* = a nu da curs unei cereri; a nu-i păsa de ceva, a nu se sinchisi.

dosí, *dosesc*, vb. IV. || Din *dos* || **1.** Tranz. și refl. A (se) ascunde, a (se) sustrage vederii. **2.** Tranz. A fura ceva (ascunzînd).

dósnic, -ă, *dosnici, -ce*, adj. || Din *dos* || Despre stîrzi, clădiri etc.) Retras, izolat; lăturalnic.

dospeálă, *dospeli*, s.f. || Din *dospi* || Faptul de a dospi; substanță fermentată care servește pentru a face să dospească un aluat.

dospí, pers. 3 *dospește*, vb. IV. Intranz. || Din scr. *dospeti* || **1.** (Despre aluat) A-și mări volumul și a deveni afînat sub influența unui ferment specific. **2.** (Despre alimente) A suferi un proces de fermentație, care îi schimbă gustul, culoarea. **3.** (Despre unele materii organice) A fermenta în anumite condiții de căldură, de umiditate etc.

dotá, *dotez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *doter*, lat. *dotare* || **1.** A înzestra, a utila o instituție, întreprindere etc. cu cele necesare desfășurării activității. **2.** A da dotă unei fete. **3.** (Fig.) A înzestra cu calități intelectuale, sufletești.

dotál, -ă, *dotali, -e*, adj. || Din fr. *dotal* || Care ține de dotă, privitor la dotă. ○ *Regim d.* = totalitatea regulilor privitoare la raporturile patrimoniale dintre soți, în timpul căsătoriei, în cazurile constituirii de dotă.

dotát, -ă, *dotați, -te*, adj. Înzestrat cu calități (intelectuale, artistice etc.) deosebite.

dotáție, *dotații*, s.f. || Din fr. *dotation*, lat. *dotatio, -onis* || Acțiunea de a dota; mijloace materiale puse la dispoziția unei întreprinderi sau instituții.

dótă, *dote*, s.f. || Din fr. *dot*, lat. *dos, dotis* || Zestre care se dă unei fete cînd se mărită.

douăzéci num. card. || *Două + zeci* || Număr natural situat între nouăsprezece şi douăzeci şi unu. ● (Cu valoare de num. ord.) *Rîndul douăzeci.*

douăzécilea, douăzécea num. ord. || Din *douăzeci* || (Precedat de art. „al", „a"; de obicei cu valoare adjectivală) Care se află între al nouăsprezecelea şi al douăzeci şi unulea.

dovádă, *dovezi*, s.f. || Din *dovedi* || **1.** Fapt sau lucru care demonstrează ceva; probă, mărturie. ○ *Ca* (sau *drept) dovadă* = ca semn că... *A da dovadă de...* = a dovedi, a manifesta. **2.** Adeverinţă.

dovedí, *dovedesc*, vb. IV. || Din sl. *dovesti (dovedon)* || **1.** Tranz. A arăta cu argumente, cu probe sau cu mărturii existenţa ori inexistenţa unui fapt, unei situaţii etc.; a demonstra, a proba. **2.** Tranz. şi refl. A (se) manifesta, a (se) vădi. **3.** Tranz. (Pop.) A învinge, a birui. ● Tranz. şi intranz. (Pop.) A răzbi, a prididi, a isprăvi.

doveditór, -oáre, *doveditori, -oare*, adj. || Din *dovedi* || Care dovedeşte, care atestă; prin care se dovedeşte.

dovleác, *dovleci*, s.m. || Din tc. *devlek*, (dial.) *dövlek* || **1.** Denumire dată mai multor specii de plante din familia cucurbitaceelor, cu fructe mari sferice ori alungite, folosite în alimentaţia omului sau a animalelor; fructul acestor plante; bostan. **2.** (Fig.) Cap de om (prost).

dovlecél, *dovlecei*, s.m. || Din *dovleac* || Varietate de dovleac cu fructe alungite, comestibile înainte de a ajunge la maturitate.

dóxă s.f. sg. || Din ngr. *doxa* || (Fam.) Minte, pricepere, deşteptăciune.

dozá, *dozez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *doser* || **1.** A determina proporţia elementelor, materialelor etc. care intră în componenţa unui amestec; a combina, în proporţiile stabilite, aceste elemente. ● A fracţiona după o anumită normă o cantitate dată dintr-o substanţă sau dintr-un material. **2.** A folosi ceva în proporţii judicioase, echilibrate.

dozáj, *dozaje*, s.n. || Din fr. *dosage* || Acţiunea de a doza; proporţia dintre diferitele substanţe sau materiale care intră într-un amestec.

dóză[1], *doze*, s.g. || Din fr. *dose*, lat. *dosis* || Cantitate determinată dintr-o anumită substanţă.

dóză[2], *doze*, s.f. || Din germ. *Dose* || **1.** Cutie izolată în interior care serveşte la protecţia unor legături din instalaţiile electrice. **2.** *D. de înregistrare* = dispozitiv al instalaţiilor de înregistrare a sunetelor, servind la tăierea rilei (şanţului) în discul pe care se face înregistrarea. *D. de redare* = traductor care serveşte la redarea sunetelor înregistrate pe un disc, prin intermediul unui ac ce parcurge rilele discului.

drac, *draci*, s.m. || Lat. *draco* „şarpe fabulos, balaur" || **1.** (În diverse religii) Fiinţă imaginară, considerată drept spirit al răului; demon, diavol, satana, necuratul. ○ Expr. *A fi dracul gol* = **a)** a fi rău, afurisit; **b)** a fi isteţ, poznaş. *Omul* (sau *poama) dracului* = **a)** om rău, ticălos; **b)** om isteţ, descurcăreţ. *A se teme de ceva ca dracul de tămîie* = a se teme foarte tare de ceva. *E tot un drac* = e totuna, e acelaşi lucru. *A băga pe cineva în draci* (sau *în toţi dracii)* = a intimida, a înfricoşa pe cineva. *Trebuie să fie un drac la mijloc*, se spune cînd nu se poate găsi o explicaţie logică a unei situaţii încurcate. *Şi-a băgat dracul coada*, se spune cînd se complică o situaţie. *A da de dracul* = a o păţi. *A face pe dracu-n patru* = a face tot posibilul. *A nu avea nici pe dracul* = a fi perfect sănătos. *Lucrul dracului* = lucru dificil, dubios. *Iarba dracului* = (glumeţ) tutun. *La dracu-n praznic* = într-un loc (neprecizat) foarte îndepărtat. **2.** (Fig.) Om plin de păcate, rău, crud. ● Om isteţ, vioi. **3.** *Drac-de-mare* = peşte teleosteean, lung de 18—30 cm, cenuşiu-roşiatic, cu corpul şi capul comprimat lateral, cu ochii bulbucaţi şi cu prima înotătoare dorsală formată din ţepi veninoşi; dragon[2] **(3).** Trăieşte în Oc. Atlantic, Marea Mediterană, Marea de Azov şi în Marea Neagră.

drácilă, *dracile*, s.f. || Din sl. *dračĭ, dracije* „mărăcine" || Arbust spinos cu flori galbene şi fructe roşii, cultivat uneori ca gard viu.

dracónic, -ă, *draconici, -ce*, adj. || Din germ. *drakonisch* || (Despre legi, dispoziţii etc.) Foarte aspru, foarte sever.

drag, -ă, *dragi*, adj., s.m. şi f., s.n. || Din sl. *dragŭ* || **1.** Adj. Iubit, scump; (substantivat; fam.) termen cu care ne adresăm unei persoane apropiate. ○ Expr. *A prinde drag de cineva* = a se îndrăgosti de cineva. *Cînd ţi-e lumea mai dragă*, se spune cînd se iveşte ceva neplăcut cînd totul mergea foarte bine. **2.** Adj. Care exprimă iubire; plin de afecţiune: *vorbe dragi.* ○ Expr. *Cu dragă inimă* = cu multă plăcere, foarte bucuros. **3.** S.m. şi f. Persoană care iubeşte pe alta de sex opus; iubit(ă). **4.** S.n. Iubire, dragoste: *de dragul...* = din dragoste sau din prietenie pentru... *Ţi-e mai mare dragul* = e o mare plăcere.

dragá, *draghez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *draguer* || **1.** A săpa cu draga sub apă scoţînd materialul săpat. **2.** A curăţa de mine o cale navigabilă.

dragáj, *dragaje*, s.n. || Din fr. *dragage* || **1.** Acţiunea de a draga **(1). 2.** Operaţie de căutare sub apă a unor epave mici, a unor ancore, obiecte pierdute etc. **3.** Operaţie de pescuire sau de distrugere a minelor marine dintr-o anumită zonă de navigaţie.

drágă, *drage*, s.f. || Din fr. *drague* || Instalaţie plutitoare cu care se dragheză; navă înzestrată cu instalaţii pentru operaţiile de dragaj.

draglínă, *dragline*, s.f. || Din fr. *dragline* || Echipament de lucru montat pe un excavator, compus dintr-o cupă ataşată la un braţ lung, care serveşte la săpat şi la încărcat pămîntul în lucrările de construcţie, la amenajări terasiere etc.

dragomán, *dragomani*, s.m. || Din ngr. *dragomanos, dragumanos* || (Înv.) Interpret, tălmaci oficial în ţările din Orient. ○ *Mare d.* = înalt dregător al Porţii Otomane, care se ocupa de relaţiile diplomatice cu statele europene.

dragón[1], *dragoane*, s.n. || Din fr. *dragonne* || Șnur din fir metalic, terminat cu un ciucure, care se atîrnă la mînerul săbiei.

dragón[2], *dragoni*, s.m. || Din fr. *dragon* || **1.** Monstru fabulos reprezentat cu aripi de vultur, gheare de leu și coadă de șarpe. **2.** (Înv.) Soldat din cavalerie echipat în așa fel ca să poată lupta și pedestru. **3.** (Zool.) Drac-de-mare.

dragór, *dragoare*, s.n. || Din fr. *dragueur* || Navă de luptă amenajată pentru culegerea minelor depuse într-o anumită regiune a mării sau a unui fluviu.

drágoste s.f. || Din sl. *dragosti* || Sentiment de afecțiune pentru cineva sau ceva; *spec.* sentiment de iubire față de o persoană de sex opus. ○ *Cu multă dragoste* sau *cu toată dragostea* = cu multă plăcere, foarte bucuros. ○ Expr. *A prinde dragoste față de cineva* = a se îndrăgosti. *A se topi* (sau *a se sfîrși*) *de dragoste pentru cineva* = a iubi pe cineva cu patimă. ● *Concr.* Ființă iubită; *p. gener.* ceea ce constituie obiectul iubirii cuiva.

dráhmă, *drahme*, s.f. || Din ngr. *drahmi*, fr. *drachme* || **1.** Monedă de argint în Grecia antică; unitate monetară din Grecia contemporană. **2.** Veche unitate de măsură pentru greutăți.

drajéu, *drajeuri*, s.n. || Din fr. *dragée* || **1.** Bomboană făcută din cristale de zahăr, sîmburi de fructe, creme etc. și acoperită cu o glazură de ciocolată sau de zahăr. **2.** Medicament în formă de pilulă, învelit în zahăr sau în ciocolată.

dram, *dramuri*, s.n. || Din ngr. *drami* || **1.** Veche unitate de măsură pentru greutate și pentru capacitate, folosită în Țara Românească și în Moldova. **2.** Bucățică, fărîmă.

dramátic, -ă, *dramatici, -ce*, adj. || Din fr. *dramatique*, lat. *dramaticus* || **1.** Care ține de dramă, privitor la dramă sau la teatru. ○ *Artă dramatică* = ansamblul principiilor și regulilor privitoare la interpretarea și punerea în scenă a unei piese de teatru. *Genul d.* = gen literar cuprinzînd opere scrise pentru a fi reprezentate pe scenă. **2.** (Despre întîmplări, situații etc.) Zguduitor, impresionant.

dramatísm s.n. || Cf. *dramatic, dramă* || **1.** Încordarea acțiunii într-o operă dramatică. **2.** Tensiune, încordare; luptă ascuțită între interese și sentimente. ● Situație, împrejurare care creează tensiune.

dramatizá, *dramatizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *dramatiser* || **1.** A prelucra o operă literară (epică) pentru a putea fi reprezentată pe scenă. **2.** (Fig.) A face ca ceva să devină impresionant. ● (Ir.) A exagera gravitatea unei situații, a unui fapt.

dramatizáre, *dramatizări*, s.f. Acțiunea de *a dramatiza*; piesă literară (epică) adaptată pentru prezentarea pe scenă, transmisă la radio sau la televiziune.

dramatúrg, *dramaturgi*, s.m. || După fr. *dramaturge* || Autor de piese de teatru.

dramaturgíe s.f. || Din fr. *dramaturgie* || **1.** Totalitatea operelor dramatice care aparțin unui popor, unei epoci, unui autor etc. **2.** Artă dramatică.

drámă, *drame*, s.f. || Din fr. *drame*, lat. *drama* || **1.** Piesă de teatru, specie a genului dramatic, caracterizată prin oglindirea vieții reale, într-un conflict complex și puternic. ○ *D. lirică* (sau *muzicală*) = operă muzicală cu un puternic caracter dramatic. **2.** Artă dramatică. **3.** Întîmplare tragică, nenorocire. ○ Expr. *A face dramă din ceva* = a exagera gravitatea unei situații. ● Conflict sufletesc puternic.

drániță, *drănițe*, s.f. || Din rus. *dranica* || (Reg.) Scîndurică de lemn de brad, mai mare decît șindrila, folosită la acoperitul caselor țărănești.

drapá, *drapez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *draper* (< *drap* „postav") || **1.** A împodobi sau a acoperi cu o draperie. **2.** A aranja în mod artistic falduri le unei draperii, cutele unui obiect de îmbrăcăminte etc. **3.** Tranz. și refl. (Mai ales despre actori) A (se) îmbrăca într-un veșmînt larg, care cade în falduri.

drapél, *drapele*, s.n. || Din it. *drapello*. Cf. fr. *drapeau* (< *drap* „stofă, postav") || Fîșie de pînză sau de mătase (într-una sau mai multe culori, adesea cu o stemă sau cu o emblemă), prinsă de o lance lungă de lemn și reprezentînd semnul distinctiv al unui stat, al unei unități militare sau al unei organizații. ○ Expr. *A fi sub drapel* = a servi în armată. *A lupta sub drapelul cuiva* = a lupta sau a milita pentru cineva sau pentru o cauză, pentru un ideal.

draperíe, *draperii*, s.f. || Din fr. *draperie* || Perdea grea de stofă sau de catifea, cu falduri, așezată la o fereastră, la o ușă, la o nișă etc.

drástic, -ă, *drastici, -ce*, adj. || Din fr. *drastique*; gr. *drastikos* „care face, care produce, care operează" || Foarte aspru, brutal, violent; (despre medicamente sau tratamente) cu efect rapid și puternic.

dravidián, -ă, *dravidieni, -e*, s.m. și f. || Din fr. *dravidien*, din sanscr. *Dravida*, numele unei provincii din sudul Indiei || Persoană făcînd parte din grupul de populații de rasă intermediară între cea albă și cea neagră, care trăiesc în unele regiuni din India, Sri Lanka și Pakistan.

drăcésc, -eáscă, *drăcești*, adj. || Din *drac* || Privitor la draci; diabolic, diavolesc. ● (Fig.) Cumplit, infernal.

drăcíe, *drăcii*, s.f. || Din *drac* || **1.** Faptă rea; strengărie, poznă **2.** Minunăție, ciudățenie. ○ Expr. *Ei, drăcie!* sau *Ei, drăcia dracului!* exclamație de surpriză și de nemulțumire.

drăcoáică, *drăcoaice*, s.f. || Din *drac* || **1.** Ființă imaginară de sex feminin, considerată ca spirit al răului. **2.** (Fig.) Femeie rea, afurisită; (fam.) fată sau femeie vioaie, isteață, care se ține de pozne.

drăcós, -oásă, *drăcoși, -oase*, adj. || Din *drac* || Care se ține de drăcii, poznaș, strengar.

drăcovénie, *drăcovenii*, s.f. || Din *drac* || Drăcie, blestemăție. ● Minunăție, ciudățenie.

drăcuí, *drăcuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *drac* || A înjura, a blestema (pomenind pe dracul). ||Prez. ind. și: *drăcui*.

drăgáică, *drăgaice*, s.g. || Din bg. *dragaika* || **1.** Sărbătoare populară (la 24 iunie) în care se

celebrează coacerea holdelor; sînziene. **2.** Dans popular care se joacă, de obicei, la drăgaică (**1**); fiecare dintre fetele care joacă acest dans. **3.** Bilci ținut la 24 iunie. **4.** (La pl.; în superstiții) Zîne rele despre care se crede că ar poci pe oameni; iele. **5.** Plantă erbacee, cu tulpina în patru muchii, înaltă pînă la 1 m, cu flori galbene-aurii, cu miros specific; sînziană.

drăgălăș, -ă, *drăgălași, -e,* adj. || Din *drag* || Drăguț, grațios.

drăgălășénie, *drăgălășenii,* s.f. || Din *drăgălaș* || Gingășie, grație; (la pl.) atitudine plină de tandrețe față de cineva; gesturi făcute cu grație.

drăgălășie, *drăgălășii,* s.f. || Din *drăgălaș* || Drăgălășenie. *Era bunătatea și drăgălășia sub chip de om* (Hogaș).

drăgăncle s.f. pl. || Din scr. *draganela, draganlija* || **1.** (Pop.) Farmec, grații, nuri. **2.** Varietate de cireșe pietroase, cu gust dulce, plăcut.

drăgăstós, -oásă, *drăgăstoși, -oase,* adj. || Din *dragoste* || Iubitor, afectuos, plin de dragoste.

drăgosti, *drăgostesc,* vb. IV. || Din *dragoste* || (Pop.) **1.** Tranz. și refl. recipr. A(-și) spune cuvinte de dragoste, a (se) dezmierda. **2.** Refl. recipr. A avea relații de dragoste cu cineva.

drăgúț, -ă, *drăguți, -e,* adj., s.m. și f. || Din *drag* || **1.** Adj. Frumușel, drăgălaș. ○ Expr. *A fi* (sau *a se arăta, a se purta*) *drăguț cu cineva* = a fi amabil, binevoitor cu cineva. **2.** S.m. și f. (Pop.) Iubit(ă), amant(ă).

drămăluí, *drămăluiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *dram* || A drămui. *Trebuia să drămăluiască în cămară cele de cuviință pentru ospățul curții* (Sadoveanu).

drămuí, *drămuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *dram* || A măsura, a cîntări, a împărți cu minuțiozitate; a drămălui • (Fig.) A chibzui, a socoti, a plănui.

dreávă, *dreve,* s.f. || Din sl. *drévo* || **1.** (Pop.) Vergea; gratie, zăbrea. **2.** Fiecare dintre vergelele care trec prin mosoarele alergătoarei de urzit. **3.** Instrument cu care plăpumarul afinează lîna. **4.** Chingă formată din șipci care întărește aripa unei mori de vînt.

dregătór, *dregători,* s.m. || Din *drege* || (În trecut, în Țara Românească și în Moldova) Demnitar la curtea domnească cu atribuții administrative, militare și judecătorești (ex. vornicul, vistierul, logofătul).

dregătorie, *dregătorii,* s.f. || Din *dregător* || Demnitatea, funcția de dregător.

drége, *dreg,* vb. III. Tranz. || Lat. *dirigere* || **1.** A repara un obiect, un mecanism stricat. ○ *A-și drege glasul* = a tuși ușor înainte de a vorbi sau a cînta pentru a-și limpezi vocea. *A-și drege gustul* = a mînca sau a bea ceva pentru a îndepărta un gust neplăcut. • (Fig.) A îndrepta o greșeală, o nedreptate. **2.** A potrivi gustul unei mîncări. **3.** A pune la cale, a aranja. || Part. *dres* || Și: **dirége** vb. III.

dren, *drenuri,* s.n. || Din fr. *drain* || **1.** Lucrare subterană pentru colectarea și evacuarea apei de infiltrație în spatele unui zid de sprijin, deasupra unei bolți de pod sau de tunel etc. **2.** Tub sau mește de tifon care se aplică la o plagă pentru a înlesni scurgerea secreției.

drená, *drenez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *drainer* || **1.** A colecta și a evacua apa dintr-un teren, cu ajutorul unui dren (**1**). **2.** A face să se scurgă secreția dintr-o plagă, cu ajutorul drenului (**2**).

drenáj, *drenaje,* s.n. || Din fr. *drainage* || Lucrare hidrotehnică constînd dintr-o rețea de drenuri (**1**), destinată desecării și consolidării unui teren.

drept, dreáptă, (**1—4**) *drepți, -te,* adj., (**5**) adv., (**6—8**) *drepturi,* s.n., (**9**) prep. || Lat. *directus* || **1.** Adj. Care merge de la un punct la altul fără abatere; care nu este strîmb sau oblic. ○ *Linie dreaptă* (și substantivat, f.) = linie care unește două puncte pe drumul cel mai scurt. *Unghi drept* = unghi format de două drepte perpendiculare una pe alta. • (Despre privire) Direct, fără ascunzișuri, deschis. • (Despre lucruri, ființe, despre corpul sau părți ale corpului) Care are o poziție verticală. ○ (Cu valoare de interjecție) *Drepți!* = formulă de comandă militară sau de gimnastică. • (Despre terenuri, forme de relief) Aproape vertical, abrupt. • Care are o poziție orizontală: *cîmpie dreaptă.* **2.** Adj. Potrivit dreptății și adevărului; just; (despre oameni) cinstit, integru. ○ *Luptă dreaptă* = luptă corp la corp, fără arme. *Pe* (sau *cu*) *drept cuvînt* = în mod just, întemeiat. ○ (Adverbial) *A spune drept* = a vorbi sincer, deschis. *Ce-i drept* = într-adevăr, cu adevărat. *La drept vorbind* = în realitate, de fapt. • (În limbajul bisericesc) Cuvios, cucernic. ○ *Drept-credincios* = bun creștin. **3.** Adj. (Despre părți și organe ale corpului) Aflat în partea opusă inimii; (substantivat, f.) mîna dreaptă. ○ Expr. *A fi mîna dreaptă a cuiva* = a fi colaboratorul cel mai apropiat al cuiva. **4.** Adj. (Fig.; substantivat, f. art.; în viața politică) Grupare conservatoare, reacționară. **5.** Adv. În linie dreaptă, fără ocol: *merge drept la țintă.* ○ *De-a dreptul* = fără a se abate din drum; în mod nemijlocit, pe față, fără înconjur. *În dreptul...* = în fața... *Prin dreptul...* = prin fața..., pe dinaintea... **6.** S.n. Totalitatea regulilor și normelor care reglementează relațiile sociale într-o societate dată. **7.** S.n. Știință care studiază regulile și normele de drept. ○ *Drept constituțional* v. *constituțional.* **8.** S.n. Prerogativă sau putere recunoscută unei persoane de a pretinde altei persoane o anumită comportare. • Răsplată care i se cuvine cuiva în urma unei munci. **9.** Prep. (Introduce complemente) În loc de...; în calitate de..., ca. ○ *Drept cine mă iei?* = cine crezi că sînt? *Drept care* = prin urmare, în concluzie, așadar.

dreptár, *dreptare,* s.n. || Din *drept* || Scîndură cu muchiile perfect drepte, folosită în construcții pentru trasare sau pentru verificarea suprafețelor plane.

dreptáte s.f. || Din *drept* || Principiu moral și juridic care cere să se respecte drepturile fiecăruia, să se dea fiecăruia ceea ce i se cuvine; faptul de a recunoaște drepturile fiecăruia. ○

Cu (sau *după) dreptate* = cum se cuvine, în mod just, pe drept. *Pe bună dreptate* = în mod întemeiat, pe drept cuvînt. ○ Expr. *A da cuiva dreptate* = a recunoaște că ceea ce spune sau face cineva este corect, întemeiat.

dreptúnghi, *dreptunghiuri,* s.n. || *Drept* + *unghi* (după fr. *rectangle)* || Patrulater cu toate unghiurile drepte.

dreptúnghic, -ă, *dreptunghici, -ce,* adj. || Din *dreptunghi* || (Despre figuri geometrice) Care are unul sau mai multe unghiuri drepte (ex. triunghi **d.**).

dreptunghiulár, -ă, *dreptunghiulari, -e,* adj. || Din *dreptunghi* (după fr. *rectangulaire)* || De forma unui dreptunghi.

dres[1], *dresuri,* s.n. || Din *drege* || (Pop.) **1.** Acțiunea de a drege. **2.** Fard, cosmetic.

dres[2], *dreásă, dreși, -se,* adj. || Din *drege* || (Pop.) **1.** Reparat. **2.** Fardat. **3.** (Despre mîncăruri) Căruia i s-au adăugat condimente. || Și: **dirés, diréasă,** adj.

dresá[1], *dresez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *dresser,* lat. *directiare* (< *directus)* || A deprinde un animal să îndeplinească, la poruncă, anumite acțiuni, să facă anumite mișcări. • (Fig.; peior.) A deprinde pe cineva să se comporte într-un anumit fel.

dresá[2], *dresez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *dresser* || A redacta (un proces verbal).

dresáj, *dresaje,* s.n. || Din fr. *dressage* || Faptul de a dresa; procesul de obișnuire a unui animal să execute, la comandă, anumite mișcări, să îndeplinească anumite munci.

dresór, -oáre, *dresori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *dresseur* || Specialist în dresarea animalelor.

dresúră, *dresuri,* s.f. || Din germ. *Dressur* || **1.** Faptul de a dresa; dresaj. **2.** Număr al unui spectacol de circ alcătuit din figuri executate de animale dresate.

drețe, *dreți,* s.f. Plantă acvatică subtropicală, cu frunze mari, violacee pe partea inferioară, și cu flori mari, de c. 10 cm diametru, întîlnită la noi în pîrîul și lacul Pețea de lîngă Oradea. Este un relict terțiar, ocrotit prin lege.

drezínă, *drezine,* s.f. || Din fr. *draisine* || Vehicul de cale ferată, acționat manual, cu pedale sau cu motor, servind la transporturi ușoare.

driádă, *driade,* s.f. || Din fr. *dryade,* lat. *dryas, -adis* || (În mitologia greacă) Nimfă a pădurilor.

dribla, *driblez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *dribbler* (Sport) A conduce mingea (la fotbal, handbal, baschet, hochei) cu multă abilitate, pentru a evita adversarii care stau în cale.

dribling, *driblinguri,* s.n. || Din engl. *dribbling* || (Sport) Procedeu tehnic de înaintare cu mingea driblînd adversarul.

dric, *dricuri,* s.n. || Din magh. *derék* || **1.** Scheletul unui car, fără roți și loitre. **2.** Car mortuar. ○ Expr. *A fi pe dric* = a fi pe sfîrșite; a fi gata să eșueze. **3.** (Fig.) Punct culminant al unui anotimp, al unei acțiuni; miez, toi.

dricár, *dricari,* s.m. || Din *dric* || **1.** Fabricant sau negustor de dricuri (**2**). • Antreprenor de pompe funebre. **2.** Cioclu.

dril, *driluri,* s.n. || Din germ. *Drill* || Țesătură deasă din fire de bumbac sau de cînepă, din care se confecționează îmbrăcăminte de vară, pînze de corturi etc.

driopitéc, *driopiteci,* s.m. || Din numele științific lat. *Dryopithecus;* cf. gr. *drys* „stejar" + *pithekos* „maimuță" || Gen fosil de maimuțe antropomorfe arboricole, considerat strămoșul maimuțelor antropoide și al omului.

drișcă, *drișce,* s.f. || Din bg. *drăžka* || Unealtă cu care se netezește tencuiala, betonul sau asfaltul; fățuitoare (**2**).

drîmbă, *drîmbe,* s.f. || Din ucr. *drymba* || Mic instrument muzical care se ține proptit de dinți, sunetele fiind produse prin vibrarea unei lame elastice de oțel.

droáie s.f. || Cuv. *autohton* || Ceață mare (de oameni sau de animale). ○ *Cu droaia* = în număr mare, cu grămada.

drob[1], **(1)** *drobi,* s.m., **(2)** *droburi,* s.n. || Din bg., scr. *drob* || **1.** S.m. Bulgăre de sare. **2.** S.n. Măruntaie de miel; fel de mîncare preparată din aceste măruntaie.

drob[2], *drobi,* s.m. || Din rus., ucr. *drok* (confundat cu drob[1]) || **1.** Arbust din familia leguminoaselor, înalt de c. 2 m, cu flori galbene și păstăi lungi, cultivat în scopuri decorative. **2.** Nume dat mai multor arbuști din familia leguminoaselor, cu flori albe, galbene sau roșiatice și fructele păstăi.

drog, *droguri,* s.n. || Din fr. *drogue* || Substanță care servește la prepararea unor medicamente sau ca stupefiant.

drogá, *droghez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *droguer* || A(-și) administra stupefiante sau cantități exagerate de medicamente.

drogherie, *drogherii,* s.f. || Din fr. *droguerie* || Magazin în care se vînd articole de parfumerie, de toaletă și unele preparate farmaceutice.

droghíst, -ă, *droghiști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *droguiste* || Proprietar al unei drogherii; persoană calificată care servește într-o drogherie.

drójdie, *drojdii,* s.f. || Din sl. *droždijen* || **1.** Nume dat unor ciuperci microscopice unicelulare dintre care majoritatea produc fermentații alcoolice. • Preparat industrial făcut din una dintre aceste ciuperci, servind ca ferment pentru dospirea aluatului. **2.** Substanță care se depune dintr-un lichid pe fundul vasului; reziduu. ○ *Rachiu de drojdie* = rachiu făcut din reziduul de vin. **3.** (Fig.) Elemente corupte, declasate ale unei societăți; pleavă.

drojdiúță, s.f. || Din *drojdie* || Drojdie pentru dospirea aluatului.

dromadér, *dromaderi,* s.m. || Din fr. *dromadaire,* lat. *dromedarius;* cf. gr. *dromas* „alergător" || Cămilă cu o singură cocoașă, care trăiește în nordul Africii și în sud-vestul Asiei. Este folosită la călărie și la transport.

drópgol, *dropgoluri,* s.n. || Din engl., fr. *drop-goal* || (La rugbi) Lovitură de picior efectuată imediat după ce mingea a atins pămîntul (și în urma căreia, mingea trecînd printre barele porții adverse, se consemnează înscrierea a trei puncte).

drópie, *dropii,* s.f. || Din bg. *droplja* || Pasăre de stepă, bună alergătoare, de talie mare (lungă de 85—115 cm) ocrotită prin lege; are penajul spatelui galben-ruginiu, pîntecele şi pieptul albe, capul şi gîtul sur-deschis.

drosofíl, *drosofile,* s.f. || Din fr. *drosophile* || Gen de musculiţe ale căror larve trăiesc în materii aflate în stare de fermentaţie sau de putrefacţie.

drósă, *droşe,* s.f. || Din ucr. *drožka* || (Înv.) Trăsură mică, descoperită; birjă.

drot, *droturi,* s.n. || Din magh. *drót* || (Reg.) Sîrmă.

drug, *drugi,* s.m. || Din scr. *drug* || **1.** Bară de fier sau de lemn, cu diverse întrebuinţări (mai ales în construcţii). **2.** Fiecare dintre cele două tălpi ale războiului de ţesut.

drúgă, *drugi,* s.f. || Din scr. *druga* || Fus mare cu care se torc fire groase pentru anumite ţesături (lăicere, saci etc.).

druíd, *druizi,* s.m. || Din fr. *druide* || Preot la vechii celţi.

drum, *drumuri,* s.n. || Din sl. *drumŭ.* Cf. bg., scr. *drum* || **1.** Cale de comunicaţie terestră pentru circulaţia vehiculelor, a oamenilor şi a animalelor. • *Drum-de-fier* = cale ferată. *Drumul mare* = şosea de mare circulaţie. ○ *Peste drum* = în faţă, vizavi. *Pe toate drumurile* = pretutindeni, peste tot. ○ Expr. *A pune pe cineva pe drumuri* = a face pe cineva să umble mult, prin multe părţi, pentru a-şi rezolva o problemă. *A bate drumurile* = a umbla fără rost, a vagabonda. *A rămîne* (sau *a ajunge) pe drumuri* = a sărăci, a scăpăta. *A aduna pe cineva de pe drumuri* = a ajuta pe cineva dîndu-i un adăpost, o slujbă sau alt mijloc de trai. *A-şi face* (sau *a-şi croi) drum* = a răzbi (în viaţă, într-o acţiune importantă, grea). *A da drumul cuiva sau la ceva* = a lăsa din mînă; a-i reda libertatea. *A-şi vedea de drum* = a-şi continua drumul; a-şi vedea de treburi. **2.** Călătorie. **3.** Parcurs, rută, itinerar; traseu; traiectorie. ○ *Drum navigabil* = traseu pe apă pe care îl pot urma navele. *Drum maritim* = traseu parcurs de nave pe mări şi pe oceane. *Drum aerian* = traseu de navigaţie aeriană.

drumeág, *drumeaguri,* s.n. || Din *drum* || Drum îngust. *Carul intră în cîmpie pe un drumeag* (Camilar).

drumét, -eáţă, *drumeţi, -e,* s.m. şi f. || Din *drum* || Călător (pe jos).

drumeţíe, *drumeţii,* s.f. || Din *drumeţ* || Călătorie (făcută pe jos); turism.

drúpă, *drupe,* s.f. || Din fr. *drupe,* lat. *drupa* || Tip de fruct cărnos, cu un singur sîmbure tare (ex. caisa, măslina).

drúşcă, *druşte,* s.f. || Din ucr. *družka* || (Reg.) Fată care însoţeşte mireasa la cununie şi are anumite atribuţii la nuntă.

drúză, *druze,* s.f. || Din fr. *druse* || Agregat mineral sub formă de grupă de cristale concrescute pe pereţii cavităţilor din roci şi din filoanele hidrotermale.

duál s.n. || Din fr. *duel,* lat. *dualis* (< *duo* „doi") || (Gram.) Număr (deosebit de singular şi de plural) folosit în unele limbi pentru a indica două exemplare care alcătuiesc de obicei o pereche.

dualísm s.n. || Din fr. *dualisme* || **1.** Concepţie potrivit căreia la baza existenţei ar sta două principii opuse şi ireductibile, cel material şi cel spiritual. **2.** Dualitate.

dualitáte s.f. || Din fr. *dualité* || Însuşire a unui lucru de a avea o natură dublă ca urmare a coexistenţei a două principii sau elemente diferite ori opuse. • Ansamblu format din două elemente diferite sau opuse.

dubálă s.f. v. **dubeală.**

dubás, *dubasuri,* s.n. || Din rus. *dubas* || Luntre mare care serveşte la pescuit şi la trecerea de pe un ţărm al unei ape pe celălalt.

dúbă, *dube,* s.f. || Cf. scr. *dubak* || **1.** Camionetă închisă, folosită pentru transporturi. **2.** Vehicul închis, cu ferestruici prevăzute cu gratii, cu care se transportă deţinuţii. • (Fig.) Puşcărie.

dubălár, *dubălari,* s.m. || Din *dubeală* || (Reg.) Tăbăcar. *Pieile... le dădea la dubit lui Ioniţă Cârlig, cel mai vestit dubălar de pe vremea aceea* (Hogaş).

dubeálă, *dubeli,* s.f. || Din *dubi* || (Reg.) Acţiunea de a (se) dubi. • Amestec de substanţe cu care se argăsesc pieile. *La cada cu dubeală, cumătre lup; că nu-i de chip!* (Creangă). || Şi: **dubálă.**

dubí, *dubesc,* vb. IV. || Din ucr. *dubyty* || (Reg.) **1.** Tranz. A tăbăci, a argăsi. **2.** Refl. (Despre in, cînepă) A se muia, a se topi (**4**).

dubiós, -oásă, *dubioşi, -oase,* adj. || Din lat. *dubiosus* || Nesigur, îndoielnic; suspect.

dubitatív, -ă, *dubitativi, -e,* adj. || Din fr. *dubitatif,* lat. *dubitativus* || (Despre propoziţii) Care exprimă o îndoială, o nehotărîre, o nesiguranţă, o posibilitate sau o bănuială.

dúbiu, *dubii,* s.n. || Din lat. *dubium* || Îndoială, nesiguranţă.

dublá, *dublez,* vb. I. || Din fr. *doubler* || **1.** Tranz. şi refl. A (se) face de două ori mai mare. **2.** Tranz. A reuni două materiale punîndu-le unul peste altul; a căptuşi. **3.** Tranz. A face o lucrare la fel cu alta existentă (şi servind acelaşi scop). **4.** Tranz. A înlocui pe titularul unui rol într-un spectacol; a interpreta un rol alternativ cu titularul lui. • (Fig.) A secunda, a însoţi.

dúblă, *duble,* s.f. || Refăcut din *dublu[-decalitru]* || (Pop.) Măsură de capacitate pentru cereale, egală cu un dublu-decalitru; baniţă.

dublé s.n. || Din fr. *doublé* || Metal placat cu un strat subţire de aur sau cu un aliaj cu un conţinut mare de aur, folosit la confecţionarea bijuteriilor.

dublét, *dublete,* s.n. || Din fr. *doublet* || **1.** Al doilea exemplar al unui obiect, al unei cărţi etc. păstrat într-o colecţie. **2.** Fiecare dintre cuvintele cu acelaşi etimon dar cu aspect fonetic, uneori şi cu sens diferit, care au intrat într-o limbă dată în momente sau pe căi diferite. **3.** (Fiz.) Pereche de linii spectrale cu lungimi de undă foarte apropiate.

dúblu, -ă, *dubli, -e,* adj. || Din fr. *double* || **1.** (Adesea substantivat) Care este de două ori mai mare sau cuprinde de două ori mai mult decît o mărime sau o cantitate dată. ○ *Dublu-decimetru* = riglă cu lungimea de 20 de centimetri. *Dublu-decalitru* = unitate de măsură pentru cereale, egală cu 20 l. • *Cuvînt cu dublu înțeles* = cuvînt care poate fi înțeles în două feluri, dînd naștere la echivoc. **2.** Care este alcătuit din două elemente identice sau asemănătoare. ○ (Adverbial) *A vedea dublu* = a vedea două imagini ale aceluiași obiect. **3.** (Substantivat, m.) *Dublu băieți (fete* sau *mixt)* = partidă de tenis (sau de tenis de masă) în care joacă cîte doi jucători de fiecare parte.

dublúră, *dubluri,* s.f. || Din fr. *doublure* || **1.** Actor care înlocuiește pe titularul rolului într-un spectacol. • Persoană care înlocuiește actorul principal într-un film în scenele periculoase, în cursul unor repetiții etc. **2.** Căptușeală la o haină.

ducál, -ă, *ducali, -e,* adj. || Din fr. *ducal* || Care se referă la un duce, al ducelui.

ducát, (1) *ducate,* s.n. **(2)** *ducați,* s.m. || Din it. *ducato* || **1.** S.n. Teritoriu, stat guvernat de un duce sau de o ducesă. **2.** S.m. Monedă de aur sau de argint care a circulat în trecut în mai multe țări din apusul Europei (într-o perioadă și în țările românești).

dúcă s.f. || Din *duce*[1] || (Precedat de prep. „de", „la", „pe") Plecare; călătorie. ○ Expr. *A fi pe ducă* = a fi pe moarte.

dúce[1], *duc,* vb. III. || Lat. *ducere* || **1.** Tranz. A transporta ceva sau pe cineva într-un anumit loc, a-l lua dintr-un loc și a-l așeza într-altul. ○ Expr. *A duce pe cineva la groapă* = a conduce un mort la locul de înmormîntare. • A lua pe cineva cu sine spre a-l conduce, a-l îndruma, a-l introduce undeva. ○ Expr. *A duce pe cineva cu vorba* = a înșela pe cineva prin amînări la nesfîrșit a îndeplinirii unor promisiuni. *A duce pe cineva cu zăhărelul* (sau *de nas, cu prețul etc.)* = a înșela, a amăgi pe cineva cu promisiuni mincinoase. *A-l duce pe cineva mintea* (sau *capul) la ceva* = a-i veni cuiva ceva în minte. **2.** Tranz. A transmite vești, vorbe, răspunsuri, salutări. **3.** Refl. A se deplasa, a pleca undeva. ○ Expr. *A se duce drept (glonț, pușcă)* = a merge undeva repede, fără ocol. *A se duce după cineva* = a se mărita. *A se duce de rîpă* = a se prăpădi. • A colinda, a cutreiera fără țintă. • A pluti pe apă; a zbura în aer. • A dispărea. • (Substantivat) *Un du-te-vino* = o mișcare continuă de colo pînă colo. **4.** Intranz. (Despre drumuri) A conduce într-un anumit loc. **5.** Intranz. A avea drept rezultat. **6.** Tranz. A-și petrece viața, a trăi. ○ Expr. *A o duce în...* = a o ține într-una în...; a nu mai înceta cu... *A nu o mai duce mult* = a nu mai avea mult de trăit. **7.** Tranz. A îndeplini; a purta (războaie, tratative etc.). **8.** Tranz. A trage sau a desena (linii). **9.** Refl. (Despre zvonuri, vești) A se răspîndi.

dúce[2], *duci,* s.m. || Din fr. *duc,* lat. *dux, ducis* „conducător" || **1.** (În evul mediu) Mare stăpîn feudal; titlu nobiliar superior marchizului și inferior prințului. **2.** Titlu purtat de unii conducători de provincii, de ducate sau de state.

dúcere, *duceri,* s.f. Faptul de *a (se) duce;* plecare; mers.

ducésă, *ducese,* s.f. || Din *duce* (după fr. *duchesse)* || **1.** Femeie care stăpînește un ducat **(1). 2.** Soție de duce.

dúcipal, *ducipali,* s.m. || Din sl. *dučipalŭ* || Cal sprinten, frumos, voinic.

dúco s.n. || Din engl. *Du[pont]* + *co[lor]* || Denumire comercială pentru unele lacuri sau pentru solvenți, coloranți etc. folosiți în industria lacurilor.

ductíl, -ă, *ductili, -e,* adj. || Din fr. *ductile,* lat. *ductilus* (< *ducere* „a duce, a conduce") || (Despre metale) Care prezintă ductilitate, care poate fi tras în fire subțiri.

ductilitáte s.f. || Din fr. *ductilité* || Proprietate a unor metale de a putea fi trase în fire subțiri.

dud, *duzi,* s.m. || Din tc. *dut* || Numele unor specii de arbori din familia moraceelor, înalte de 15 m, cu fructe mici, cărnoase; frunzele constituie hrana viermilor de mătase.

dúdă, *dude,* s.f. || Din *dud* || Fructul dudului, cu gust dulce fad, de culoare albă sau neagră roșietică.

dudău, *dudăi,* s.m. (Bot.; pop.) Cucută. • S.n. (pl. *dudaie;* cu sens colectiv) Buruieni, bălării. *Oltule, Oltețule! Seca-ți-ar pîraiele, Să crească dudaiele* (Pop.).

dudúcă, *duduci,* s.f. || Cf. tc. *dudu* „doamnă (armeancă sau grecoaică)" || Termen de politețe care se dădea în trecut fetelor și femeilor tinere de la oraș.

duduí, pers. 3 *dúduie,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || **1.** (Despre foc) A arde cu zgomot. • (Despre clădiri, ferestre) A se zgudui, a se cutremura. **2.** (Despre motoare, mașini) A produce un zgomot ritmic, sacadat.

dudúie, *dudui,* s.f. || Cf. tc. *dudu* || Domnișoară.

duduít s.n. Faptul de a dudui; zgomot sacadat.

duduíță, *duduițe,* s.f. || Din *duduie* || Diminutiv al lui duduie; domnișoară.

duecénto subst. || Cuv. it. || Denumire generală pentru arta și literatura italiană din sec. 13.

duél, *dueluri,* s.n. || Din fr. *duel,* lat. *duellum* || **1.** Luptă care se desfășoară, după anumite reguli (în prezența a doi martori), între două persoane înarmate pentru rezolvarea unui diferend personal. **2.** *Duel de artilerie* = acțiune în care artileriile părților aflate în luptă trag simultan una asupra celeilalte. **3.** (Fig.) Polemică vie între două persoane, două publicații.

duelá, *duelez,* vb. I. Intranz. și refl. recipr. || Din *duel.* Cf. it. *duellare* || A se lupta în duel.

duelgíu, *duelgii,* s.m. || Din *duel* || (Înv.) Persoană care are mania de a se duela.

duét, *duete,* s.n. || Din it. *duetto* || Ansamblu format din două voci care cîntă împreună o compoziție muzicală, fiecare executînd o partidă separată. • Lucrare muzicală scrisă pentru un astfel de ansamblu.

dugheánă, *dughenĭ*, s.f. || Din tc. *dükkân* || Prăvălie mică, sărăcăcioasă.

dughíe, *dughii*, s.f. Plantă erbacee din familia gramineelor, înaltă pînă la 120 cm, cu frunze alungite, aspre, cultivată ca plantă de nutreț.

dúglas, *duglași*, s.m. || Din engl. *douglas* || Arbore rășinos din familia pinaceelor, înalt pînă la 100 m, cu coroana piramidală, cu lemn foarte rezistent, cu calități superioare. Este originar din America de Nord.

dúgliș, -ă, *dugliși, -șe*, adj. || Cf. magh. *dög* „puturos" || (Reg.) Leneș, trîndav. *Tu, namilă duglișă, ai de toate, și-ți petreci zilele degeaba la gimnaziu* (Sadoveanu).

duh, *duhuri*, s.n. || Din sl. *duhŭ* || **1.** (În superstiții) Ființă supranaturală imaterială; arătare, stafie; spirit rău. ● *Sfîntul d.* = una dintre cele trei ipostaze sub care este prezentată divinitatea în creștinism. **2.** Suflet, spirit. **3.** Minte, inteligență. ○ *Vorbă de duh* = vorbă spirituală. ○ Expr. *Sărac cu duhul* = naiv, prost; simplu. **4.** Răsuflare, respirație. ○ Expr. *A-și da duhul* = a muri.

duhní, *duhnesc*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *duhnonti* || **1.** A răspîndi un miros greu; a mirosi urît, a puți. **2.** (Despre vînt) A sufla cu putere, a răbufni. *Vîntul de-afară duhnește pe ușă, aruncînd înăuntru o fetiță foarte rebegită* (Caragiale).

duhoáre, *duhori*, s.f. || Probabil contaminație între *duh* și *putoare* || Miros greu, urît; putoare. ● Atmosferă viciată, aer greu de respirat.

duhorí, *duhoresc*, vb. IV. Intranz. || Din *duhoare* || A duhni. *Avea o figură idioată și duhorea a rachiu* (Vlahuță).

duhóvnic, *duhovnici*, s.m. || Din sl. *duhovĭnikŭ* || Preot care spovedește pe credincioși.

duhovnicésc, -eáscă, *duhovnicești*, adj. || Din *duhovnic* || Privitor la duhovnic, care aparține duhovnicului; *p. ext.* preoțesc.

duiós, -oásă, *duioși, -oase*, adj. || Lat. **doliosus* || **1.** Mișcător, emoționant; sentimental. **2.** Dulce, blînd, mîngîietor. **3.** Jalnic, trist, îndurerat.

duioșíe, *duioșii*, s.f. || Din *duios* || **1.** Sentiment de gingășie, simțire gingașă, delicată. **2.** Tristețe, melancolie; dor. *Un cîntec de-o duioșie adîncă umplea odaia* (Sadoveanu).

duiúm s.n. || Din tc. *doğum* || Mulțime, grămadă; gloată, droaie (de ființe, lucruri etc.). ○ *Cu duiumul* = în număr mare, cu grămada.

dulámă, *dulame*, s.f. || Din tc. *dolama* || **1.** Haină de ceremonie purtată în trecut de domni și de boieri, făcută din stofă scumpă, îmblănită și decorată. **2.** Haină țărănească lungă, de obicei îmblănită.

duláp, (1) *dulapuri*, s.n. **(2)** *dulapi*, s.m. || Din tc. *dolap* || **1.** S.n. Mobilă cu unul sau cu mai multe compartimente (cu rafturi, cu cuiere) în care se păstrează haine, rufe, cărți, vase etc. **2.** S.m. Scîndură lată și groasă. **3.** S.n. (Reg.) Construcție de grinzi, de care sînt atîrnate mai multe leagăne, care se învîrtesc, înălțîndu-se și coborîndu-se într-o mișcare circulară. *Sună toba; plin dulapul Se-nvîrtește* (Iosif).

dulău, *dulăi*, s.m. || Din pol. *dołow* || Cîine mare; zăvod.

dúlce, (1—5), *dulci*, adj., **(6)** s.n., **(7)** *dulciuri*, s.n. || Lat. *dulcis* || **1.** Adj. Care are gustul caracteristic al mierii sau al zahărului; care a fost îndulcit. **2.** Adj. *Lapte dulce* = lapte proaspăt, nefermentat. **3.** Adj. (Despre apă) De izvor, de rîu. **4.** Adj. (Fig.; despre sunete, glas) Melodios, plăcut la auz. ● (Despre somn) Liniștit, calm; odihnitor. ● (Despre climă) Moderat, temperat. **5.** Adj. (Fig.; despre ființe și manifestările lor) Simpatic, plăcut; gingaș, delicat; blînd. ○ Expr. *A face cuiva ochi dulci* = a privi pe cineva cu dragoste. ● (Despre vorbe) Care place, care produce mîngîiere. **6.** S.n. Ceea ce e plăcut, bun; ceea ce produce plăcere. ○ (În ritualul creștin) *De dulce* = (despre mîncări) care este permis numai în perioadele dintre posturi. **7.** S.n. (Mai ales la pl.) Preparat culinar dulce (1).

dulceág, -ă, *dulcegi, -ge*, adj. || Din *dulce* || (Despre mîncări și băuturi) Cam dulce. ● Fără gust, searbăd.

dulceáță, (2) *dulcețuri*, s.f. || Din *dulce* || **1.** Însușirea de a fi dulce; gust dulce. **2.** Preparat din fructe sau din petale de flori fierte cu zahăr. **3.** (Fig.) Calitatea de a fi plăcut, de a produce plăcere, desfătare.

dulceegăríe, *dulcegării*, s.f. || Din *dulceag* || (Depr.) Vorbă, atitudine care vrea să pară prietenoasă.

dulcícol, -ă, *dulcicoli, -e*, adj. || Din lat. *dulcis* „dulce" + *colere* „a locui" || (Biol.) Care trăiește în apele dulci.

dulcinée s.f. || Din fr. *dulcinée* (după *Dulcineea*, iubita ideală a lui Don Quijote) || (Fam. și ir.) Femeie iubită.

dulcișór, -oáră, *dulcișori, -oare*, adj., s.m. || Din *dulce* || **1.** Diminutiv al lui *dulce;* destul de dulce. **2.** Denumire dată speciilor de plante erbacee sau arbuști mici din familia leguminoaselor, cu flori în raceme și fructe păstăi.

dulghér, *dulgheri*, s.m. || Din tc. *dülger* || Muncitor calificat care execută construcții (sau elemente de construcții) din lemn.

dulgheríe, *dulgherii*, s.f. || Din *dulgher* || Meseria dulgherului; lucrările executate de dulgher.

dulíe, *dulii*, s.f. || După fr. *douille* || Piesă în care se fixează becul electric și care asigură racordarea acestuia la circuitul electric.

dumbắț s.m. v. **dumbeț.**

dumbéț, *dumbeți*, s.m. || Din sl. *donbŭcŭ* || Plantă erbacee meliferă din familia labiatelor, cu frunze mici, dințate, flori purpurii, rar albe, dispuse în formă de ciorchine în vîrful tulpinii. || Și: **dúmbăț** s.n.

dumbrávă, *dumbrăvi*, s.f. || Din sl. *donbrava* || **1.** Pădure tînără, nu prea deasă. *Am pornit... la deal, pe lîngă dumbrava de mesteceni* (Sadoveanu). **2.** Pădure de stejar.

dumbrávnic, *dumbravnici*, s.m. || Din sl. *dombravĭnŭ* || Plantă erbacee, medicinală și meliferă, din familia labiatelor, înaltă de 20—60 cm, cu frunze late și flori purpurii sau albe.

dumbrăveáncă, *dumbrăvenci*, s.f. || Din *dumbravă* || Pasăre migratoare din sudul și sud-estul Europei, mai mică decît cioara, cu penajul albastru-verzui.

dum-dum s.n. invar. || Din fr. *dum-dum* || Proiectil de infanterie, care explodează cînd atinge ținta, datorită unei mici încărcături de exploziv aflată în interiorul său.

dumerí, *dumeresc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din bg. *domerja* || A pricepe sau a face pe cineva să priceapă, a(-și) explica, a (se) lămuri. || Și: **dumíri** vb. IV.

dumicá, *dumic*, vb. I. Tranz. || Probabil lat. **demicare* (< *mica* „bucățică") || (Pop.) **1.** A fărîmița, a tăia sau a rupe în bucățele un aliment; a mesteca. **2.** A tăia pe cineva în bucăți, a ciopîrți; *p. ext.* a distruge, a nimici.

dumicát, *dumicați*, s.m. (Pop.) Bucată mică ruptă dintr-un aliment; îmbucătură.

dumínecă s.f. v. **duminică.**

duminicál, -ă, *duminicali, -e*, adj. || Din *duminică* || De duminică: *repaus duminical.*

dumínică, *duminici*, s.f. || Lat. [*dies*] *dominica* || Ultima zi a săptămînii. ○ *De duminică* = care se poartă duminica; de sărbătoare. ● (Adverbial, în forma *duminica*) În fiecare duminică. || Și: **dumínecă** s.f.

dumirí vb. IV. v. **dumerí.**

dumitriță, *dumitrițe*, s.f. || De' la n. pr. *Dumitru* (sf. Dumitru) || (Bot.) Crizantemă.

dumnealúi, dumneaéi, *dumnealor*, pron. pers. || *Domnia + lui (ei, lor)* || Pronume de politețe pentru persoana a 3-a. ● (Fam.; înv. și pop.) Soț, soție.

dumneasá pron. pers. || *Domnia + sa* || (Pop). Pronume de politețe pentru persoana a 3-a singular. || Gen., dat.: *dumisale.*

dumneatá pron. pers. || *Domnia + ta* || Pronume de politețe pentru persoana a 2-a singular || Gen., dat. *dumitale.* || Și: **dumneatále** pron. pers.

dumneatále pron. pers. v. **dumneata.**

dumneavoástră pron. pers. || *Domnia + voastră* || Pronume de politețe pentru persoana a 2-a (singular și plural).

dumnezeiésc, -iáscă, *dumnezeiești*, adj. || Din *dumnezeu* || **1.** Divin. **2.** (Fig.) Minunat, splendid.

dumnezeiéște adv. || Din *dumnezeu* || Minunat, splendid, superb.

dumnezeíre s.f. || Din *dumnezeu* || Divinitate; dumnezeu.

dumnezéu, *dumnezei*, s.m. || Lat. *dom(i)ne deus* || **1.** Ființă imaginară supranaturală, considerată de credincioși a fi creatoare a lumii, cauza ei primordială, principiu al existenței și al ordinii universale. ○ Expr. *Încotro (sau unde) te-a îndrepta Dumnezeu* = la voia întîmplării, oriunde. *Cum dă Dumnezeu* = cum se întîmplă; *p. ext.* prost, rău. *A nu avea (sau fără) nici un Dumnezeu* = a nu avea nici un sens, nici o valoare etc. *Ce Dumnezeu!* exclamație de nemulțumire, de necaz. **2.** Divinitate, zeu.

dúmping, *dumpinguri*, s.n. || Din fr., engl. *dumping* || Export de mărfuri la prețuri mai scăzute decît cele de pe piața internă și mondială, cu scopul de a înlătura concurența, a acapara piața și apoi a impune prețul de monopol în vederea obținerii unui profit mai mare.

dúnă, *dune*, s.f. || Din fr. *dune* || Formă de relief cu aspectul unor coame paralele, apărută sub acțiunea vîntului în regiunile nisipoase, pe țărmurile joase ale mărilor, în deșerturi etc., avînd înălțimi între 10 și 100 m.

dúnăre s.f. || Din n. pr. *Dunăre* || (Pop.) Apă mare. ○ Expr. *Dunăre de minios* = foarte supărat.

dunăreán, -ă, *dunăreni, -e*, adj. || Din n. pr. *Dunăre* || Privitor la Dunăre, din regiunea Dunării. ● (Substantivat) Locuitor din părțile Dunării.

dunétă, *duneie*, s.f. || Din fr. *dunette* || Construcție situată la pupa unei nave, deasupra punții superioare, unde se află cabinele echipajului.

dungát, -ă, *dungați, -te*, adj. || Din *dungă* || Cu dungi, vărgat.

dúngă, *dungi*, s.f. || Din sl. *donga* || **1.** Linie vizibilă, pe un fond de altă culoare; dîră. ● Cută. **2.** Marginea unui obiect; muchie; latură, coastă. ● *Dunga pantalonului* = muchie făcută cu fierul de călcat în lungul pantalonului. ○ Expr. *A fi într-o dungă* = a fi țicnit, nebun. *A trage clopotul într-o dungă* = a trage clopotul lovind limba de o singură parte a lui în caz de incendiu, pentru a da alarma.

dungățeá, *dungățele*, s.f. || Din *dungat* || Plantă erbacee din familia leguminoaselor, înaltă de 10—30 cm, cu frunze avînd cinci foliole, flori purpurii și fructe păstăi comestibile.

dúo s.n. invar. || Din fr. *duo* || (Muz.) Ansamblu format din două instrumente care execută împreună o compoziție muzicală, fiecare avînd o partidă separată. ● Lucrare muzicală scrisă pentru un astfel de ansamblu.

duodecimál, -ă, *duodecimali, -e*, adj. || Din fr. *duodécimal* || Care are la bază împărțirea în 12 unități.

duodén, *duodenuri*, s.n. || Din fr. *duodénum*, lat. *duodenum [digitorum]* „de 12 degete" || Porțiunea de la începutul intestinului subțire, a cărui mucoasă secretă fermenți și alte substanțe cu rol în digestie. În **d.** se varsă bila și sucul pancreatic.

duodenál, -ă, *duodenali, -e*, adj. || Din fr. *duodénal* || Privitor la duoden; care se formează în duoden.

duodenítă, *duodenite*, s.f. || Din fr. *duodénite* || Inflamație a mucoasei duodenale.

după *prep.* || Lat. *de post* || **1.** (Introduce un complement circumstanțial de loc) Îndărătul, în dosul, în urma; dincolo de: *stă după ușă. S-a oprit după colț* ● În urma..., pe urma...: *Unul după altul* = în șir, pe rînd. ○ Expr. (Pop.) *A da o fată după cineva* = a mărita. *A se lua (sau a se ține) după cineva* = **a)** a urmări pe cineva; **b)** a nu lăsa în pace pe cineva. **2.** (Introduce un complement circumstanțial de timp) Pe urmă, mai tîrziu; în urma. ○ (Și substantivat) *După-masă* sau *după-prînz, după-amiază* =

după orele 12 din zi. *După-masa* sau *după-amiaza* = zilnic în cursul după-amiezii. *După toate* = pe lîngă toate (cîte s-au întîmplat). ● Odată cu împlinirea, ca rezultat al...: *după multe rugăminți i-a împlinit dorința.* **3.** (Introduce un complement circumstanțial de mod) Potrivit cu, în conformitate sau în raport cu; la fel cu; avînd ca model sau ca exemplu. ○ *După cum se întîmplă* = ca de obicei. *Dacă ar fi după mine* = dacă ar depinde de mine. **4.** (Introduce un complement de scop) Pentru: *se luptă după un rezultat bun.* **5.** (Introduce un atribut) *Văr după mamă.* **6.** *După ce (că)...* = în afară de faptul că...: n-a fost destul că...

dupăolaltă adv. || *După* + *alaltă* || Unul după altul, unul în urma altuia. *Urlete de bătălie s-alungau dupăolaltă* (Eminescu).

dúplex s.n. || Din lat. *duplex* „dublu" || **1.** Carton format din două straturi de pastă lipite prin presarea în stare umedă. **2.** (Telec.) *Sistem duplex* = sistem care asigură comunicația simultană bilaterală între două posturi corespondente.

duplicát, *duplicate*, s.n. || Din germ. *Duplikat* || Al doilea exemplar al unui act sau al unui document.

duplicitár, -ă, *duplicitari, -e*, adj. || Din *duplicitate* || Care are un caracter de duplicitate; fățarnic, ipocrit.

duplicitáte s.f. || Din fr. *duplicité*, lat. *duplicitas, -atis* (< *duplex*) || Fățărnicie, ipocrizie.

dur[1] interj. v. **dura**[1].

dur[2]**, -ă,** *duri, -e*, adj. || Din fr. *dur*, lat. *durus* || **1.** (Despre corpuri solide) Tare, greu de pătruns. **2.** (Despre apă) Care conține săruri de calciu și de magneziu peste limita admisă pentru apa potabilă sau industrială. **3.** *Consoană dură* = consoană a cărei articulație nu conține nici un element palatal. **4.** (Fig.; despre oameni) Aspru, sever; brutal.

dúra[1] interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de un corp care se rostogolește. ○ *De-a dura* = de-a rostogolul. ○ Expr. *Dur în sus și dur în jos* sau *dur la deal, dur la vale*, exprimă o mișcare continuă, un schimb de vorbe continuu, o ezitare îndelungată. *În sfîrșit, dur la deal, dur la vale, unul mai dă, altul mai lasă și Prepeleac mărită capra!* (Creangă) || Și: **dur** interj.

durá[2]**,** *durez*, vb. Ia Tranz. || Lat. *dolare* || A construi, a zidi. ● A face, a alcătui, a confecționa.

durá[3]**,** pers. 3 *durează*, vb. I. Intranz. || Din fr. *durer*, lat. *durare* || A persista, a dăinui, a se menține (în stare bună). ● A se desfășura într-o anumită perioadă de timp.

durábil, -ă, *durabili, -e*, adj. || Din fr. *durable* || Care durează mult timp; trainic, rezistent.

durabilitáte s.f. || Din fr. *durabilité*, lat. *durabilitas, -atis* || Calitatea de a fi durabil.

duralumíniu s.n. || Din fr. *duralumin* || Aliaj de aluminiu cu cupru, magneziu etc., ușor și rezistent, folosit în special în industria aeronautică și la fabricarea unor piese cu greutate mică și rezistență mare.

dura máter || loc. lat. || Membrana externă, fibroasă a meningelor.

duramén, *duramenuri*, s.n. || Din fr. *duramen*, lat. *duramen* „lemn solid" || Partea centrală a tulpinilor și ramurilor la arbori și arbuști, mai intens colorată.

durátă, *durate*, s.f. || După fr. *durée* || **1.** Interval de timp în care se petrece ceva sau cît durează ceva. **2.** (Muz.) Timpul cît ține intonarea sau executarea unei note.

duratív, -ă, *durativi, -e*, adj. || Din fr. *duratif* || (Despre verbe) Care arată că o acțiune durează, este în desfășurare.

durăi, pers. 3 *durăie*, vb. IV. Intranz. || Din *dura*[1] || (Pop.) A se rostogoli, a se da de-a dura.

durbácă, *durbuce*, s.f. || Cf. tc. *dibek* „piuă" || **1.** Cada teascului de struguri. **2.** Vas cu apă în care se află serpentina alambicului de făcut țuică.

dúrdă, *durde*, s.f. (Înv. și pop.) Pușcă, flintă.

durduí, pers. 3 *durduie*, vb. IV. || Cf. *dudui* || **1.** Intranz. A dudui, a hurui. *Durduind soseau călării ca un zid înalt de suliți* (Eminescu). **2.** Tranz. fact. A zgudui, a cutremura.

durdulíu, -ie, *durdulii*, adj. || Din *durd*, rar, „grăsuliu" || Dolofan, grăsuliu; bucălat.

dureá, pers. 3 *doáre*, vb. II. Tranz. || Lat. *dolere* || A simți o durere fizică sau (fig.) o suferință morală; a produce cuiva o durere. ○ Expr. *A atinge pe cineva unde-l doare* = a spune cuiva în mod intenționat ceva neplăcut, supărător. *A-l durea pe cineva inima* (sau *sufletul*) = a-i părea cuiva rău, a fi mîhnit. *Nu-l doare nici capul* = puțin îi pasă.

durére, *dureri*, s.f. Suferință fizică produsă de o boală, de o lovitură etc.; (fig.) suferință morală, mîhnire.

dureróș, -oásă, *dureroși, -oase*, adj. || Din *durere* || Care provoacă o durere (fizică sau morală); care exprimă o suferință. ● (Adverbial) Cu durere.

durificá, *durífic*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *dur*[2] || A (se) face mai dur, mai tare.

duritáte, *durități*, s.f. || Din fr. *dureté*, lat. *duritas, -atis* || **1.** Calitatea de a fi dur. ● Proprietate a mineralelor, care exprimă gradul de rezistență la zgîriere. ● Proprietate a materialelor prin care se exprimă rezistența lor la deformare. **2.** Proprietate transmisă apei de sărurile de calciu și de magneziu dizolvate. **3.** (Fig.) Asprime, severitate; brutalitate.

duruí, *dúrui*, vb. IV. || Din *dur*[1] || **1.** Intranz. (Despre mașini, vehicule etc.) A face zgomot mare în mers. **2.** Intranz. și tranz. (Fig.; despre oameni) A vorbi repede, cu glas ridicat; a tuna.

duruít s.n. Faptul de *a durui;* zgomot făcut de roțile unei căruțe, de tunet, de un obiect care se rostogolește etc. *Foarte rar se auzea pe pod duruitul unei calește* (Negruzzi).

duruitoáre, *duruitori*, s.f. || Din *durui* || (Reg.) Cascadă. *Sub ripa dreaptă a muntelui, scînteia o pînză de apă în cădere; acolo era o duruitoare* (Sadoveanu).

durút s.n. Faptul de a durea; durere; jale. *În razele tale durutul sînt eu, Și-otrava deodată*

cu tine o beu (Coşbuc). *Şi pui dorul căpătîi Şi durutu aşternut* (Pop.).

dus[1] s.n. || Din *duce* || Faptul de a (se) duce. • Dorinţa de a pleca, dor de ducă. *Nu te-o fi lovit şi pe mătăluţă dusul* (Cezar Petrescu).

dus[2], **-ă**, *duşi*, *-se*, adj. **1.** Plecat. ○ *Dus pe ceea lume* = mort. ○ Expr. *A dormi dus* = a dormi foarte adînc. • (Despre ochi) Adînciţi în orbite. **2.** (Fig.) Desprins de realitate, absent. ○ *Dus pe gînduri* = absorbit de gînduri.

duş, *duşuri*, s.n. || Din fr. *douche* || Instalaţie sanitară constînd dintr-un dispozitiv prin care apa ţîşneşte în jeturi subţiri; baie, spălare făcută prin acest mijloc. • (Fig.) Vorbă sau veste neaşteptată şi neplăcută.

dúşcă s.f. || Din scr. *dušak* (gen. *duška)* || Cantitate de băutură (alcoolică) care se bea dintr-o singură înghiţitură. ○ Expr. *A da de dușcă* = a bea dintr-o singură înghiţitură.

duşegubínă, *duşegubine*, s.f. || Din sl. *dušegubina* || (În trecut, în Ţara Românească şi în Moldova) Răscumpărare plătită domniei, percepută pentru omor, adulter sau răpire de fete. || Şi: **şugubínă**, s.f.

duşmán, **-ă**, *duşmani*, *-e*, s.m. şi f., adj. || Din tc. *düşman* || (Persoană) care are o atitudine ostilă faţă de cineva, care urăşte pe cineva sau ceva. • Inamic (în război).

duşmáncă, *duşmance*, s.f. || Din *duşman* || Duşmană.

duşmănésc, **-eáscă**, *duşmăneşti*, adj. || Din *duşman* || (Înv.) Privitor la duşmani, al duşmanilor. *Urmele boambelor duşmăneşti* (Negruzzi). • Duşmănos.

duşmănéşte adv. || Din *duşman* || Cu duşmănie.

duşmăní, *duşmănesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. recipr. || Din *duşman* || A nutri sentimente ostile faţă de cineva; a (se) urî.

duşmănie, *duşmănii*, s.f. || Din *duşman* || Sentiment de ură faţă de cineva; atitudine duşmănoasă, ostilă; vrăjmăşie.

duşmănós, **-oásă**, *duşmănoşi*, *-oase*, adj. || Din *duşman* || Ostil; răuvoitor, plin de ură.

duşumeá, *duşumele*, s.f. || Din tc. *döşeme* || Pardoseală de scînduri.

duumvír, *duumviri*, s.m. || Din lat. *duumvir* || (În Roma antică) Magistrat care exercita o funcţie împreună cu un alt magistrat, egal în drepturi.

dúză, *duze*, s.f. || Din germ. *Düse* || (Tehn.) **1.** Ajutaj. **2.** Filieră (pentru mătase).

duzínă, *duzini*, s.f. || Cf. fr. *douzaine* || Grup de douăsprezece obiecte de acelaşi fel, care formează un tot. ○ *De duzină* = de calitate inferioară, mediocru.

E

e[1] s.m. **invar. A** şaptea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă; vocală prepalatală mijlocie nerotunjită.

e[2] interj. || Onomatopee || **Exclamaţie** care exprimă **a)** enervare, indiferenţă; **b)** (repetat sau prelungit) mirare, satisfacţie, admiraţie, surpriză.

eastmancolor [Pr.: istmăncálă] subst. || Cuv. engl. (după denumirea societăţii americane „Eastman Kodak Comp.") || (Cinemat.) Procedeu de tratare a peliculei pentru filmul color, constînd în suprapunerea a trei emulsii, sensibile la trei culori, pe suportul de celuloid. • Film realizat prin acest procedeu.

ebén s.n. || Din fr. *ébène*, lat. *ebenus* || Varietate de lemn tare, greu, de culoare închisă, obţinută din arbori exotici, în special din abanos, şi folosită la confecţionarea mobilei de lux şi a unor obiecte decorative.

ebeníst, -ă, *ebenişti, -ste,* s.m. şi f. || Din fr. *ébéniste* || Tîmplar specializat în placarea mobilei; *p. ext.* tîmplar care execută lucrări de tîmplărie fină.

ebonítă s.f. || Din fr. *ébonite* || Material plastic, dur, electroizolant, obţinut prin vulcanizarea cauciucului natural cu cantităţi mari de sulf; utilizat în industrie.

eboşá, *eboşez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *ébaucher* || (Metal., tehn.) **1.** A efectua operaţia de eboşare. **2.** A da o primă formă unei opere de artă plastică.

eboşáre, *eboşări,* s.f. **1.** (Metal.) Prelucrare preliminară prin laminare, prin care se obţin eboşe. **2.** (Tehn.) Fază preliminară a unei operaţii de prelucrare prin aşchiere, prin deformare plastică sau prin tăiere, premergătoare fazelor de finisare.

ebóşă, *eboşe,* s.f. || Din fr. *ébauche* || **1.** Semifabricat obţinut prin laminarea lingourilor. **2.** Primul stadiu în realizarea unei opere de artă plastică, reprezentînd forma generală; schiţă, crochiu.

eboşoár, *eboşoare,* s.n. || Din fr. *ébauchoir* || **1.** Spatulă cu care sculptorii modelează argila, ceara etc. **2.** Daltă folosită de olari, dulgheri etc.

ebráic, -ă, *ebraici, -ce,* adj. || Din fr. *hébraïque,* lat. *hebraicus* || Privitor la vechii evrei, care aparţine vechilor evrei. • (Substantivat, f.) Limbă semitică vorbită de vechii evrei.

ebrietáte s.f. || Din fr. *ébriété,* lat. *ebrietas, -atis* || Stare de beţie provocată de consumul excesiv de băuturi alcoolice.

ebuliométru, *ebuliometre,* s.n. || Din fr. *ébulliomètre;* lat. *ebullire* „a fierbe, a clocoti" + gr. *metron* „măsură" || Aparat care serveşte la determinarea concentraţiei de alcool dintr-un lichid prin stabilirea punctului de fierbere al acestuia în comparaţie cu cel al apei.

ecarisá, *ecarisez,* vb. I. Tranz. || Cf. fr. *équarrir* || **1.** A tăia şi a fasona trunchiuri de copaci pentru a obţine diferite piese cu secţiunea dreptunghiulară (grinzi, traverse etc.). **2.** A jupui pielea de pe animalele moarte.

ecarisáj s.n. || Din fr. *équarrissage* || **1.** Operaţia de tratare şi de prelucrare a cadavrelor de animale şi a deşeurilor de la abatoare în scopul transformării lor în produse industriale sau furajere. **2.** Acţiunea de stîrpire a cîinilor vagabonzi.

ecartaméntt, *ecartamente,* s.n. || Din fr. *écartement* (< *écarter* „a depărta") || Distanţa dintre cele două şine ale unei căi ferate. • Distanţa dintre urmele roţilor de pe aceeaşi osie a unui vehicul.

ecclesía subst. || Din gr. *ekklesia* || (În Grecia antică) Adunarea poporului, organul suprem al democraţiei sclavagiste.

éche, *eche,* s.f. || Din germ. *Ecke* „colţ" || Piesă fixată pe axul sau pe pana cîrmei unei ambarcaţii sau a unei nave şi care serveşte la manevrarea acestora.

echér, *echere,* s.n. || Din fr. *équerre,* lat. **exquadra* (< *exquadrare* „a tăia în formă de pătrat") || Instrument în formă de triunghi dreptunghic, folosit pentru trasarea dreptelor paralele cu o direcţie dată, pentru ducerea perpendicularelor etc.

echi- || Din lat. *aequus* „egal" || Element de compunere însemnînd „egal", cu ajutorul căruia se formează substantive sau adjective.

echidistánt, -ă, *echidistanţi, -te,* adj. || Din fr. *équidistant,* lat. *aequidistans, -ntis* || (Despre puncte, drepte, planuri etc.) Care se află la distanţe egale faţă de un punct, de o dreaptă sau de un plan, ori care sînt egal distanţate între ele.

echidistánţă, *echidistanţe,* s.f. || Din fr. *équidistance;* echi + lat. *distantia* „distanţă" || (Top.)

Diferența constantă dintre cotele a două puncte situate pe două curbe de nivel.

echídnă, *echidne,* s.f. || Din fr. *échidné,* gr. *echidna* „viperă" || Mamifer insectivor, lung de c. 25 cm, cu corpul acoperit cu țepi și ciocul cornos.

echilaterál, -ă, *echilaterali, -e,* adj. || Din fr. *équilatéral,* lat. *aequilateralis* || (Despre figuri geometrice) Care are toate laturile egale.

echilibrá, *echilibrez,* vb. I. || Din fr. *équilibrer;* cf. lat. *libra* „balanță" || **1.** Tranz. și refl. A aduce sau a ajunge în stare de echilibru. **2.** Tranz. A face ca două valori să fie în proporție justă una față de alta.

echilibrát, -ă, *echilibrați, -te,* adj. **1.** Care se află în stare de echilibru; proporționat. • • (Despre un sistem electric) Care prezintă simetrie electrică în transmiterea energiei sau a semnalelor. **2.** (Fig., despre oameni) Cumpănit, măsurat, ponderat.

echilibríst, -ă, *echilibriști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *équilibriste* || Persoană care se ocupă cu echilibristica.

echilibrístică s.f. || Din *echilibrist* || Arta de a-și păstra echilibrul în diferite poziții sau mișcări dificile ale corpului. • Număr prezentat de echilibrist într-un spectacol de circ.

echilíbru, *echilibre,* s.n. || Din fr. *équilibre,* lat. *aequilibrium* || **1.** Stare a unui corp supus acțiunii unor forțe care se compensează; stare de repaus a unui corp; stare staționară a unui fenomen. ○ Expr. *A-și pierde echilibrul* = a fi pe punctul de a cădea. **2.** *Echilibru bugetar* = situația unui buget în care veniturile acoperă cheltuielile. **3.** (Fig.) Stare de liniște, de calm, de armonie.

echimóză, *echimoze,* s.f. || Din fr. *ecchymose;* gr. *egchymosis* „răspîndire a unui lichid" || Pată de culoare roșie-vineție, evoluînd pînă în galben, care apare pe piele în urma unei lovituri; vînătaie.

echinid s.m. v. **echinidă.**

echinídă, *echinide,* s.f. || Din fr. *échinide;* gr. *echinos* „arici" || (Zool.) Arici-de-mare. || Și: **echinid** s.m.

echinocóc, *echinococi,* s.m. || Din fr. *échinocoque;* gr. *echinos* „arici" + *kokkos* „grăunte" || Vierme parazit din clasa cestodelor, care trăiește ca adult în intestinul carnivorelor iar ca larvă în unele organe ale rumegătoarelor, porcilor sau omului.

echinococóză, *echinococoze,* s.f. || Din fr. *échinococcose* || Boală, comună omului și animalelor, provocată de echinococ și manifestă prin apariția de chisturi pline cu lichid în plămîni, ficat etc.

echinocțiál, -ă, *echinocțiali, -e,* adj. || Din fr. *équinoxial* || Privitor la echinocțiu. ○ *Punct e.* = fiecare dintre cele două puncte de intersecție ale eclipticii cu ecuatorul ceresc, în care se află Soarele la echinocțiu. || Și: **echinoxiál, -ă** adj.

echinócțiu, *echinocții,* s.n. || Din lat. *aequinoctium,* fr. *équinoxe; echi-* + lat. *nox* „noapte" || Fiecare dintre cele două momente ale anului (la 23 septembrie și la 21 martie) cînd ziua este egală cu noaptea. || Și: **echinóx** s.n.

echinodérm, *echinoderme,* s.n. || Din fr. *échinoderme;* gr. *echinos* „arici" + *derma* „piele" || (La pl.) Încrengătură de animale marine nevertebrate, cu schelet calcaros format din plăci; se mișcă cu ajutorul ambulacrelor; (și la sg.) animal din această încrengătură (ex. ariciul-de-mare, steaua-de-mare).

echinóx s.n. v. **echinocțiu.**

echinoxiál, -ă, adj. v. **echinocțial.**

echipá, *echipez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *équiper* || **1.** A înzestra (o armată, o navă, un soldat etc.) cu cele necesare unei acțiuni, unei călătorii; (refl.) a-și pune echipamentul, a se îmbrăca. **2.** A dota cu echipamentul necesar o întreprindere, o instalație etc.

echipáj, *echipaje,* s.n. || Din fr. *équipage* || **1.** Personalul de conducere și de deservire a unei nave, a unui avion, a unui tanc etc. **2.** Totalitatea sportivilor care se găsesc pe o ambarcație, pe o motocicletă etc. și care participă la conducerea acestora.

echipaménț, *echipamente,* s.n. || Din fr. *équipement* || **1.** Totalitatea obiectelor de îmbrăcăminte, încălțăminte și accesorii cu care este dotat un militar sau un excursionist, un sportiv etc. **2.** Ansamblul de aparate, de dispozitive și mecanisme ale unei instalații, mașini etc., care îi asigură funcționarea. **3.** *E. de bord* = ansamblu de aparate, mecanisme etc. care servesc pentru controlul zborului și funcționării motorului unui avion.

echípă, *echipe,* s.f. || Din fr. *équipe* || Grup de oameni care îndeplinesc o muncă sau o acțiune comună, sub conducerea unui șef; grup de sportivi organizați într-o formație în cadrul căreia se antrenează și participă la competiții. ○ *Spirit de echipă* = legătură spirituală între membrii unei echipe, care stă la baza conlucrării lor.

echipiér, -ă, *echipieri, e,* s.m. și f. || Din fr. *équipier* || Membru al unei echipe sportive.

echipotențiál, -ă, *echipotențiali, -e,* adj. || Din fr. *échipotentiel; echi-* + lat. *potentialis* „potențial" || (Despre o dinie sau o suprafață) Pe care potențialul are aceeași valoare.

echitábil, -ă, *echitabili, -e,* adj. || Din fr. *équitable* || Care se întemeiază pe dreptate; just, drept; nepărtinitor.

echitáte s.f. || Din fr. *équité* lat. *aequitas, -atis* „egalitate" || Principiu care exprimă conceperea și așezarea raporturilor economico-sociale dintre oameni și dintre state pe temelia cerințelor de dreptate și de egalitate; cinste, omenie.

echitáție s.f. || Din fr. *équitation,* lat. *equitatio, -onis* (< *equitare* „a merge călare") || (Sport) Călărie.

echivalá, *echivalez,* vb. I. Intranz. și tranz. || Din fr. *équivaler,* lat. *aequivalere* || A avea (sau a face să aibă) aceeași valoare cu altceva sau cu altcineva; a fi sau a face să fie egal. • A face echivalarea unor studii, examene, diplome.

echivalâre, *echivalări,* s.f. Acțiunea de *a echivala.* • Recunoaștere a valabilității unor

studii, examene sau diplome obținute în cadrul unor școli de alt tip ori în străinătate.

echivalént, -ă, *echivalenți, -te,* adj., s.n. || Din fr. *équivalent* || **1.** Adj. Care are aceeași valoare, aceeași semnificație, același sens cu altceva; (despre figuri geometrice) care are aceeași suprafață cu altă figură, fără a fi identică cu aceasta. **2.** S.n. Mărime, număr etc. care caracterizează egalitatea sau echivalența a două efecte sau a două acțiuni. **3.** S.n. Marfă care, având înglobată în ea aceeași cantitate de muncă socială cu o altă marfă, servește la exprimarea valorii acesteia din urmă. ○ *E. general* = marfă care servește la exprimarea valorii tuturor celorlalte mărfuri care se află în forma de valoare relativă.

echivalénță, *echivalențe,* s.f. || Din fr. *équivalence* || Însușirea a ceea ce este echivalent; egalitate de valoare, de semnificație etc.

echivóc, -ă, *echivoci, -ce,* adj. || Din fr. *équivoque,* lat. *aequivocus* (< *aequus* „egal" + *vox* „voce") || Care se poate înțelege în mai multe feluri, care dă loc la mai multe interpretări; îndoielnic, suspect. ● (Substantivat, n.) Expresie, situație, atitudine neclară, ambiguă.

eclampsíe, *eclampsii,* s.f. || Din fr. *éclampsie;* gr. *eklampsis* „apariție subită" || Sindrom întâlnit la unele femei către sfîrșitul sarcinii și manifestat prin convulsii, prin pierderea cunoștinței etc.

eclatánt, -ă, *eclatanți, -te,* adj. || Din fr. *éclatant* || (Livr.) Care impresionează puternic; care produce vîlvă; strălucitor, impresionant.

eclatór, *eclatoare,* s.n. || Din fr. *éclateur* || Aparat electric folosit pentru măsurarea tensiunilor înalte sau pentru protecția contra supratensiunilor.

ecléctic, -ă, *eclectici, -ce,* adj. || Din fr. *éclectique,* gr. *eklektikos* (< *eklegein* „a alege") || (Adesea substantivat) Care adoptă sau susține eclectismul.

eclectísm s.n. || Din fr. *éclectisme* || Îmbinare mecanică, hibridă a mai multor puncte de vedere, idei, concepții etc. eterogene sau opuse; lipsă de consecvență în convingeri, în teorii. ● Sistem de gîndire neunitar care constă în îmbinarea necritică a unor elemente luate din diverse sisteme de gîndire, din stiluri artistice diferite.

ecleziárh, *ecleziarhi,* s.m. || Din fr. *ecclésiarque* || Cleric care are în grija sa rînduiala serviciului religios într-o biserică sau într-o mănăstire.

ecleziástic, -ă, *ecleziastici, -ce,* adj. || Din fr. *ecclésiastique,* lat. *ecclesiasticus* || Privitor la biserică sau la cler; bisericesc.

eclimétru, *eclimetre,* s.n. || Din fr. *éclimètre,* gr. *ekklines* „înclinat" + *metron* „măsură" || Instrument pentru măsurarea unghiurilor verticale (de pantă sau zenitale).

eclipsá, *eclipsez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *éclipser* || **1.** (Despre corpuri cerești) A întuneca, total sau parțial, un alt corp ceresc. **2.** (Fig.) A lăsa în umbră, a depăși, a întrece pe cineva (în merite). ● Refl. (Fam.) A se face nevăzut, a dispărea.

eclípsă, *eclipse,* s.f. || Din fr. *éclipse,* lat. *eclipsis* || Dispariție (totală sau parțială) a imaginii unui astru datorită interpunerii unui corp ceresc între el și observator sau intrării lui în conul de umbră a altui corp ceresc (cînd ambele sînt lipsite de lumină proprie.) ● (Fig.) Întunecare temporară a cunoștinței. ● Scădere a forței creatoare a unei persoane.

eclíptică, *ecliptice,* s.f. || Din fr. *écliptique* || Orbita aparentă pe care o descrie Soarele în mișcarea lui anuală.

eclísă, *eclise,* s.f. || Din fr. *éclisse* || Piesă de lemn sau de metal cu care se acoperă rostul dintre două piese care se înnădesc în prelungire.

ecloziúne, *ecloziuni,* s.f. || Din fr. *éclosion* (< *éclore,* din lat. *excludere*) || Ieșire a puiului din ou în urma incubației.

eclúză, *ecluze,* s.f. || Din fr. *écluse,* lat. *exclusa* (< *excludere* „a face să iasă") || Construcție hidrotehnică executată pe traseul unei căi navigabile, care permite trecerea navelor între două porțiuni cu nivele de apă diferite. ○ *E. de salvare* = cameră metalică montată pe corpul unui submarin, care permite ieșirea echipajului, în caz de naufragiu, fără inundarea submarinului.

ecológic, -ă, *ecologici, -ce,* adj. || Din fr. *écologique* || Care aparține ecologiei, privitor la ecologie.

ecologíe s.f. || Din fr. *écologie;* gr. *oikos* „casă, gospodărie" + *logos* „studiu" || (Biol.) Știință care studiază interacțiunea dintre organisme și mediul lor de viață. ○ *E. socială* = disciplină care studiază relațiile dintre om și mediul natural și social, inclusiv relațiile dintre fenomenele și instituțiile sociale și spațiile în care ele se amplasează (întreprinderi, locuințe etc.), influențele lor reciproce.

económ, -oámă, *economi, -oame,* adj., s.m. și f. || Din fr. *économe,* gr. *oikonomos* || **1.** Adj. Care cheltuiește cu cumpătare, care face economii. **2.** S.m. și f. (În trecut) Persoană însărcinată cu administrarea unei instituții sau a averii cuiva.

econometríe s.f. || Din fr. *économétrie;* gr. *oikonomia* „economie" + *metron* „măsură" || Disciplină care se ocupă cu aplicarea metodelor statistice și matematice la analiza fenomenelor și proceselor economice.

económic, -ă, *economici, -ce,* adj. || Din fr. *économique* || **1.** Privitor la economie. **2.** (Și adverbial) Care cere cheltuieli puține, care permite economii; ieftin, economicos.

economicós, -oásă, *economicoși, -oase,* adj. || Din *economic* || Economic **(2).**

economíe, *economii,* s.f. || Din fr. *économie,* lat. *economia* || **1.** Ansamblul relațiilor sociale de producție existente într-o anumită orînduire socială, determinate de nivelul de dezvoltare a forțelor de producție. **2.** Știință economică. ○ *E. politică* = știință care studiază dezvoltarea relațiilor sociale de producție, legile care guvernează producția, repartiția, schimbul și consumul bunurilor materiale și serviciilor economice în societatea omenească pe diferitele ei trepte

de dezvoltare. **3.** Chibzuinţă, cumpătare în cheltuirea resurselor materiale sau băneşti; (la pl.) bani economisiţi. ○ *Casă de economii* = instituţie publică de credit care se ocupă cu atragerea disponibilităţilor băneşti temporare ale populaţiei, acordînd pentru acestea dobîndă.

economisí, *economisesc*, vb. IV. Tranz. || Din ngr. *ekonomisa* (aor. lui *ikonomo*) || A folosi cu chibzuială banii, mijloacele materiale; a agonisi.

economíst, -ă, *economişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *économiste* || Specialist în domeniul ştiinţelor economice.

ecorşéu, *ecorşee*, s.n. || Din fr. *écorché;* lat. *excorticare* „a jupui de coajă" || Reprezentare a corpului omenesc sau al unui animal jupuit de piele, pentru a servi sculptorilor şi pictorilor la studiul anatomic al musculaturii.

ecoséz adj. invar. || Din fr. *écossais* „scoţian" || (Despre ţesături) Cu carouri în culori variate.

ecosézǎ, *ecoseze*, s.f. || Din fr. *écossaise* || Vechi dans popular scoţian cu mişcare vie; melodia corespunzătoare acestui dans.

ecosistém, *ecosisteme*, s.n. || Din fr. *écosystème* || Ansamblu format din biotop şi biocenoză, în cadrul căruia se stabilesc relaţii strînse atît între organisme cît şi între acestea şi factorii abiotici.

ecosóndă, *ecosonde*, s.f. || Din fr. *écosonde* || Aparat alcătuit dintr-un emiţător, un calculator de timp şi un receptor, folosit la măsurarea marilor adîncimi oceanice.

ecotíp, *ecotipuri*, s.n. || Din fr. *écotype;* fr. *éco*[*logie*] + gr. *typos* „tip" || **1.** Grup de plante din aceeaşi specie, cu anumite însuşiri ereditare proprii, formate în urma influenţei unor condiţii de mediu (ex. e. alpin, e. de stepă). **2.** (Zool.) Rasă ecologică.

ecóu, *ecouri*, s.n. || Din fr. *écho*, lat. *echo* || **1.** Fenomenul de repetare a unui sunet, datorită reflectării undelor sonore pe un obstacol. **2.** (Fig.) Răsunet, vîlvă produsă de o întîmplare, de un eveniment deosebit.

ecrán, *ecrane*, s.n. || Din fr. *écran* || **1.** Suprafaţă mată, de obicei albă, de pînză, de hîrtie etc. pe care se proiectează imagini produse de aparate, folosită în cinematografie, în laboratoare etc. ○ *E. cinematografic* = ecran cu anumite dimensiuni şi cu anumite proprietăţi reflectante, folosit în cinematografie. *E. panoramic* = ecran de formă semicirculară, folosit în cinematograful panoramic. *Micul e.* = televizor; *p. ext.* televiziune.

ecranizá, *ecranizez*, vb. I. Tranz. || Din *ecran* || A adapta o operă literară sau muzicală pentru a fi reprezentată pe ecran **(1).**

ecranizáre, *ecranizări*, s.f. Acţiunea de *a ecraniza;* adaptare cinematografică a unei opere literare sau muzicale.

ecrazítă s.f. || Din fr. *écrasite* || Exploziv brizant pe bază de acid picric.

ecrú [Pr.: ecrü] adj. invar. || Din fr. *écru* || De culoarea mătăsii naturale nealbite.

ectazíe, *ectazii*, s.f. || Din fr. *ectasie;* cf. gr. *ektasis* „lungire" || (Med.) Dilatare temporară sau permanentă a unui organ tubular, a unui vas etc.

ecténie, *ectenii*, s.f. || Din ngr. *ektenia* || (În ritualul ortodox) Şir de rugăciuni rostite de preot sau de diacon în cursul serviciului religios.

ectodérm, *ectoderme*, s.n. || Din fr. *ectoderme;* gr. *ektos* „în afară" + *derma* „piele" || **1.** Foiţa externă a embrionului, din care provin tegumentele şi sistemul nervos. **2.** (Zool.) Strat unicelular extern al peretelui corpului la celenterate.

ectoparazít, -ă, *ectoparaziţi, -te*, adj., s.f. || Din fr. *ectoparasite;* gr. *ektos* „în afară" + *parasitos* „parazit" || **1.** Adj. (Şi substantivat) (Animal) care parazitează pe suprafaţa corpului omenesc şi al animalelor (ex. ţînţarii, puricii). **2.** Ciupercă parazită al cărei miceliu se dezvoltă la suprafaţa organelor atacate.

ecuatór s.n. || Din fr. *équateur*, lat. *aecuator* (< *aequus* „egal") || Cerc imaginar pe suprafaţa Pămîntului, rezultat din intersecţia cu planul care trece prin centrul lui, perpendicular pe axa polilor; împarte globul terestru în două emisfere: nordică şi sudică. ○ *E. ceresc* = cerc imaginar pe sfera cerească, obţinut prin intersecţia acestuia cu planul ecuatorului terestru.

ecuatoriál, -ă, *ecuatoriali, -e*, adj., s.n. || Din fr. *équatorial* || **1.** Adj. Privitor la ecuator, specific sau caracteristic ecuatorului; de la ecuator. ○ *Zonă ecuatorială* = zonă care se întinde de o parte şi de alta a ecuatorului terestru, între 5° lat. N. şi 5° lat. S. **2.** S.n. Lunetă astronomică cu care se poate urmări un astru a cărui imagine se deplasează datorită mişcării diurne de rotaţie a Pămîntului.

ecuáţie, *ecuaţii*, s.f. || Din fr. *équation*, lat. *aequatio, -onis* „egalitate" || Relaţie matematică exprimată sub forma egalităţii a două expresii algebrice care conţin atît mărimi cunoscute cît şi necunoscute, egalitatea fiind valabilă numai pentru anumite valori ale necunoscutelor, numite soluţii sau rădăcini.

ecuménic, -ă, *ecumenici, -ce*, adj. || Din fr. *oecuménique* || Învestit cu autoritate care se extinde asupra întregii biserici creştine.

ecusón, *ecusoane*, s.n. || Din fr. *écusson* (< *ecu* „scut") || **1.** Ornament sculptat sau pictat în formă de scut, împodobit cu inscripţii, semne heraldice etc. **2.** Mică bucată de stofă cusută pe anumite uniforme, indicînd apartenenţa la o organizaţie, la o unitate etc.

ecvéstru, -ă, *ecveştri, -stre*, adj. || Din fr. *équestre*, lat. *equestris* (< *equus* „cal") || Călare; (despre opere plastice) care reprezintă o persoană călare.

ecvíde s.f. pl. || Din fr. *equidés*; cf. lat. *equus* „cal" || Grup de mamifere imparicopitate erbivore, nerumegătoare şi fără veziculă biliară, din care fac parte calul, zebra etc.

ecvisetacée s.f. pl. || Cf. lat. *equisetum* „coada-calului" || Familie de plante erbacee crip-

togame vasculare cu **un singur** gen în flora actuală: coada-calului; **se înmulțesc** prin spori formați în sporangi.

eczémă, *eczeme*, s.f. || Din fr. *eczéma*, gr. *ekzema* || Boală de piele de natură alergică sau infecțioasă, caracterizată prin leziuni, umede sau uscate, însoțite de mîncărimi.

edéc, *edecuri*, s.n. || Din tc. *yedek* || **1.** Parîmă cu care se remorca de pe mal o ambarcație sau o navă împotriva curentului cursului de apă. ○ Expr. *A fi la edecul cuiva* = a depinde cu totul de cineva, a fi la cheremul cuiva. **2.** Lucru care se găsește de multă vreme într-o casă, într-o gospodărie.

edém, *edeme*, s.n. || Din fr. *œdème;* gr. *oidema* „umflătură" || (Med.) Acumulare de lichid seros în spațiile intercelulare ale organelor și țesuturilor. ○ *E. pulmonar* = afecțiune cauzată de trecerea plasmei sanguine în alveolele pulmonare.

edén s.n. || Din fr. *éden* (cuvînt ebraic însemnînd „paradis terestru") || (Livr.) Rai, paradis. • (Fig.) Loc frumos, încîntător.

edentát, -ă, *edentați, -te*, adj., s.n. || Din fr. *édenté* || (Mamifer) fără dinți sau cu dinții atrofiați (ex. furnicarul, leneșul).

edíct, *edicte*, s.n. || Din lat. *edictum*, germ. *Edikt* || (În antichitate și în evul mediu) Decret dat de un monarh, de o autoritate laică sau bisericească superioară.

edícul, *edicule*, s.n. || Din fr. *édicule* || **1.** Mic edificiu (chioșc, pavilion) ridicat într-un loc public. **2.** Construcție ușoară care apără de intemperii o lucrare de artă, alcătuind totodată un cadru pentru aceasta.

edificá, *edific*, vb. I. || Din fr. *édifier*, lat. *aedificare*, || **1.** Tranz. A construi, a clădi. **2.** Tranz. și refl. A (se) lămuri, a (se) clarifica.

edificatór, -oáre, *edificatori, -oare*, adj. || Din fr. *édificateur*, lat. *aedificator, -oris* || Care edifică **(2),** care lămurește.

edifíciu, *edificii*, s.n. || Din fr. *édifice*, lat. *aedificium* || Clădire de proporții mari.

edíl, *edili*, s.m. || Din fr. *édile*, lat. *aedilis* || **1.** (În antichitatea romană) Magistrat însărcinat cu administrația construcțiilor și instalațiilor publice. **2.** Persoană din conducerea unei localități, care se ocupă cu problemele edilitare.

edilitár, -ă, *edilitari, -e*, adj. || Din fr. *édilitaire* || Privitor la administrația sau la lucrările de folos obștesc ale unei localități.

edilitáte s.f. || Din fr. *édilité*, lat. *aedilitas, -atis* || Ansamblul lucrărilor de interes public dintr-o localitate, destinate să asigure un mediu salubru și un anumit grad de confort.

editá, *editez*, vb. I. Tranz. || Cf. *editor, editură* || **1.** A efectua lucrările necesare pentru tipărirea și răspîndirea unei cărți sau a unei publicații. **2.** A pregăti și a publica un text însoțindu-l de comentarii și de adnotări critice sau explicative.

editór, -oáre, *editori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *éditeur*, lat. *editor, -oris* || Persoană care se ocupă cu editarea cărților, a revistelor etc.

editoriál, -ă, *editoriali, -e*, adj., s.n. || Din fr. *éditorial* || **1.** Adj. Privitor la edituri sau la editare. **2.** S.n. Articol dintr-un ziar sau dintr-o revistă, de obicei nesemnat, care exprimă punctul de vedere oficial al conducerii publicației într-o problemă importantă la ordinea zilei.

editúră, *edituri*, s.f. || Cf. *edita, editor* || Instituție specializată în editarea de cărți, publicații periodice etc.

ediție, *ediții*, s.f. || Din fr. *édition*, lat. *editio, -onis* || **1.** Totalitatea exemplarelor unei opere tipărite prin folosirea aceluiași zaț tipografic. ○ *E. critică* = ediție comentată. *E. specială* = ediție suplimentară a unui ziar, a cărei apariție a fost determinată de un eveniment însemnat. *E. princeps* v. *princeps*. **2.** Fiecare din competițiile sportive care fac parte dintr-o serie periodică, stabilă.

educá, *educ*, vb. I. Tranz. || Din fr. *éduquer*, lat. *educare* (< *ducere* „a conduce") || A forma pe cineva prin educație; a da educație (unui copil).

educábil, -ă, *educabili, -e*, adj. || Din fr. *éducable* || Care poate fi educat.

educatív, -ă, *educativi, -e*, adj. || Din fr. *éducatif* || Privitor la educație; care contribuie la educația cuiva.

educatór, -oáre, *educatori, -oare*, adj., subst. || Din fr. *éducateur*, lat. *educator, -oris* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care se ocupă de educația copiilor și a tineretului (învățător, profesor). **2.** S.f. Persoană cu pregătire specială care se ocupă de educația copiilor preșcolari, în cămine și în grădinițele de copii.

educáție, *educații*, s.f. || Din fr. *éducation*, lat. *educatio, -onis* || Ansamblu de măsuri aplicate în mod sistematic în vederea formării și dezvoltării însușirilor intelectuale, morale și fizice ale oamenilor (în special ale copiilor și tineretului); rezultatul acestei activități. **E.** este un fenomen social fundamental de transmitere a experienței de viață a generațiilor adulte, a culturii, către generațiile tinere, în vederea pregătirii lor pentru integrarea în viața socială. Există: **e.** intelectuală, **e.** morală, **e.** politică, **e.** estetică, **e.** profesională ș.a. ○ *E. fizică* = ansamblu de măsuri care au ca scop asigurarea dezvoltării fizice armonioase a oamenilor.

educațional, -ă, *educaționali, -e*, adj. || Din *educație* || Care se referă la educație, care se face prin educație; privitor la învățămînt.

efeb, *efebi*, s.m. || Din fr. *éphèbe*, lat. *ephebus*, gr. *ephebos* || (În Grecia antică) Tînăr între 18 și 20 de ani, care își făcea educația (militară și cetățenească) într-o școală specială; (astăzi) tînăr de o deosebită frumusețe.

efect, *efecte*, s.n. || Din lat. *effectus* (< *facere*), fr. *effet* || **1.** Fenomen care urmează unui alt fenomen (numit cauză) și care este produs în mod necesar de acesta. ○ Expr. *A-și face efectul* = a produce efectul scontat. **2.** Impresie produsă asupra cuiva. ○ *De efect* = care atrage atenția, care impresionează. **3.** (La pl.) Bunuri mobile; îmbrăcăminte militară; echipament. **4.** (Fin.; la pl.) Hîrtii de valoare.

efectív, -ă, *efectivi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *effectif*, lat. *effectivus* || **1.** Adj. (Adesea adver-

bial) Real, adevărat. **2.** S.n. Numărul persoanelor care fac parte dintr-o colectivitate organizată (mai ales dintr-o unitate militară).

efectuá, *efectuez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *effectuer*, lat. *effectuare* || A face, a înfăptui, a realiza; a executa.

efedrínă s.f. || Din fr. *éphédrine;* cf. gr. *ephedra*, numele unei specii de plante din care se extrage alcaloidul || Alcaloid folosit în tratamentul bolilor respiratorii.

efemér, -ă, *efemeri, -e*, adj., s.f. || Din fr. *éphémère;* gr. *ephemeros* „care durează o zi" || **1.** Adj. Trecător, vremelnic. **2.** S.f. (La pl.) Ordin de insecte cu corpul subțire și moale, care trăiesc ca adulte numai cîteva ore sau cîteva zile, iar ca larvă 2 — 3 ani; (și la sg.) insectă din acest ordin; efemeridă **(1);** rusalie.

efemerídă, *efemeride*, s.f. || Din fr. *éphéméride*, lat. *ephemeris, -idis* || **1.** (La pl.) Ordinul efemerelor; (și la sg.) insectă din acest ordin. **2.** (La pl.) Notițe (de ziar sau de calendar) care arată evenimentele petrecute la aceeași dată în ani diferiți. **3.** (La pl.) Tabele alcătuite, cu anticipație, în care se indică, pentru o perioadă de un an, poziția corpurilor cerești.

efeminát, -ă, *efeminați, -te*, adj. || Din fr. *efféminé*, lat. *effeminatus* || (Livr.) Cu aspect sau caracter feminin; delicat; *p. ext.* molatic, moleșit; iubitor de plăceri.

efervescént, -ă, *efervescenți, -te*, adj. || Din fr. *effervescent*, lat. *effervescens, -ntis* (< *effervescere* „a clocoti") || (Despre lichide) Care dezvoltă cu putere gaze, în cursul unei reacții chimice. ● (Fig.) Agitat, clocotitor.

efervescénță, *efervescențe*, s.f. || Din fr. *effervescence* || Degajare activă și zgomotoasă de gaze în masa unui lichid, în cursul unei reacții chimice. ● (Fig.) Agitație, fierbere, frămîntare.

eficáce adj. invar. || Din fr. *efficace*, lat. *efficax, -acis* || Care produce efectul așteptat, care are un rezultat pozitiv.

eficacitáte s.f. || Din fr. *efficacité* || Calitatea de a fi eficace; eficiență.

eficiént, -ă, *eficienți, -te*, adj. || Din fr. *efficient*, lat. *efficiens, -ntis* (<*efficere* „a produce") || Eficace.

eficiénță s.f. || Din fr. *efficience* || Eficacitate. ○ *E. economică* = raportul dintre rezultatele obținute dintr-o activitate economică și totalul cheltuielilor pe care le implică activitatea respectivă.

efígie, *efigii*, s.f. || Din fr. *effigie*, lat. *effigies* „chip, figură" || Reprezentare în relief pe o monedă, pe o medalie etc.) a chipului unei persoane (de obicei al unui suveran).

efloréscént, -ă, *eflorescenți, -te*, || Din fr. *efflorescent* || **1.** Care înflorește, care se află în eflorescență; (fig.) înfloritor. **2.** (Chim.; despre săruri) Care pierde o parte din apa de cristalizare și capătă un aspect de pulbere.

efloréscență, *eflorescențe*, s.f. || Din fr. *efflorescence* || **1.** Începutul înfloririi unei plante; (fig.) dezvoltare. **2.** (Chim.) Transformare în pulbere a unor săruri cristalizate, prin pierderea apei de cristalizare. **3.** Depunere de săruri care apare pe suprafața unor roci. **4.** Pată de săruri alcaline care apare pe suprafața exterioară a construcțiilor de beton sau de zidărie.

eflúviu, *efluvii*, s.n. || Din fr. *effluve*, lat. *effluvium* (< *fluere* „a curge") || Emanație gazoasă produsă de un corp și perceptibilă cu ajutorul mirosului. ● (Fig.) Curent, flux. *Efluvii calde mi se-nalță-n vine* (Camil Petrescu).

eflúx, *efluxuri*, s.n. || Cf. lat. *effluere* „a curge, a se scurge" || Scurgere de fluid dintr-o masă de fluid care se găsește în stare de repaus sau în mișcare.

éfor, *efori*, s.m. || Din ngr. *eforos* || **1.** Membru în consiliul de conducere al unei eforii. **2.** Nume dat în Sparta antică fiecăruia dintre cei cinci magistrați cu largi atribuții în politica internă și externă a statului.

eforíe, *eforii*, s.f. || Din ngr. *eforia* || (În trecut) Instituție administrativă de utilitate publică social-culturală (ex. eforia spitalelor). ● Consiliu de conducere al acestei instituții.

efórt, *eforturi*, s.n. || Din fr. *effort* (< *efforcer* „a se forța") || **1.** Încordare a forțelor fizice sau intelectuale pentru realizarea unui randament mai mare decît cel obișnuit. **2.** Forță interioară ce ia naștere sub acțiunea unei solicitări la care e supus un corp și care se opune acestei solicitări.

efracție, *efracții*, s.f. || Din fr. *effraction* || Spargere a zidurilor, forțare a încuietorilor sau a oricărui dispozitiv de închidere, ca mijloc pentru săvîrșirea unei infracțiuni (ex. furt, violare de domiciliu).

efuziométru, *efuziometre*, s.n. || Din fr. *effusiomètre;* lat. *effusio* „revărsare" + gr. *metron* „măsură" || Dispozitiv pentru determinarea densității gazelor, bazat pe fenomenul efuziunii **(2).**

efuziúne, *efuziuni*, s.f. || Din fr. *effusion*, lat. *effusio, -onis* || **1.** Manifestare puternică a unor sentimente pozitive. **2.** Trecere a unui gaz printr-un perete poros.

efuzór, *efuzoare*, s.n. || Din *efuziune* || Tub cu secțiunea crescătoare prin care sînt evacuate în atmosferă gazele de ardere la ieșirea lor dintr-un reactor.

egál, -ă, *egali, -e*, adj. || Din fr. *égal*, cf. lat. *aequalis* || **1.** (Adesea adverbial și substantivat) Care este la fel cu altul sau cu altceva într-o anumită privință; (despre oameni) care au aceleași drepturi și aceleași îndatoriri. ○ *Fără egal* = excepțional, neîntrecut. ○ Expr. *A trata pe cineva de la egal la egal* = a trata pe partenerul său ca fiind pe aceeași treaptă, în aceeași situație, în condiții de egalitate. **2.** (Și substantivat, n.) Semnul grafic (=) cu care se marchează o egalitate. **3.** Neschimbat, statornic; (adverbial) *mi-e egal* = mi-e indiferent. **4.** (Despre figuri geometrice) Care coincide, prin suprapunere, cu o altă figură.

egalá, *egalez*, vb. I. Tranz și intranz. || Din fr. *égaler* || A deveni sau a face să devină egal. ● Tranz. (Sport) A obține un număr de puncte egal cu cel obținut de adversar.

egalát, -ă, *egalați, -te,* adj. Făcut sau devenit egal; nivelat, uniformizat.

egalitár, -ă, *egalitari, -e,* adj. || Din fr. *égalitaire* || Care are ca scop egalitatea (civilă, politică, socială).

egalitarísm, s.n. || Din fr. *égalitarisme* || Concepție utopică mic-burgheză care preconizează împărțirea egală a bunurilor, nivelarea retribuirii muncii, a trebuințelor personale și a consumului individual al membrilor societății, neținînd seama că între indivizi există deosebiri în privința capacității de muncă, a contribuției fiecăruia la progresul general, a cerințelor materiale și spirituale.

egalitáte, *egalități,* s.f. || Din fr. *égalité* || **1.** Stare a două sau a mai multor lucruri care sînt egale între ele. **2.** Principiu care preconizează cerința realizării aceleiași situații sociale pentru toți membrii societății și a acelorași drepturi și îndatoriri; situație în care oamenii se bucură de aceleași drepturi și au aceleași îndatoriri. **3.** (Mat.) Relația dintre două mărimi egale. **3.** (Sport) Situație în care mai mulți concurenți realizează același număr de puncte.

egalizá, *egalizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *égaliser* || A realiza o egalitate, a face ca mai multe lucruri, situații, mărimi etc. să fie egale între ele în anumite privințe.

egalizatór, *egalizatoare,* adj., s.n. || Din fr. *égalisateur* || **1.** Adj. Care egalizează, care produce sau determină egalizarea. **2.** S.n. (Chim.) Substanță cu proprietăți de egalizare a coloranților în soluție.

eghilét, *eghileți,* s.m. || Din fr. *aiguillette* || Șnur cu capetele îmbrăcate în metal, care împodobește uniforma unor militari.

egídă, *egide,* s.f. || Din fr. *égide,* lat. *aegis, -idis* || Ocrotire, protecție; îndrumare.

egipteán, -ă, *egipteni, -e,* s.m. și f., adj. || De la n. pr. *Egipt* || **1.** S.m. și f. Persoană făcînd parte din populația care locuia, în antichitate, în valea și în delta Nilului. ● Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune pe teritoriul Republicii Arabe Egipt. **2.** Adj. Referitor la Egipt, la Republica Arabă Egipt sau la egipteni; (substantivat, f.) limba vorbită de egipteni.

egiptológ, *egiptologi,* s.m. || Din fr. *égyptologue* || Specialist în egiptologie.

egiptologíe s.f. || Din fr. *égyptologie* || Ramură a orientalisticii care se ocupă cu studiul istoriei și culturii vechiului Egipt.

eglógă, *egloge,* s.f. || Din fr. *églogue,* lat. *ecloga* || Mic poem pastoral.

egocéntric, -ă, *egocentrici, -ce,* adj., s.m. și f. || Din fr. *égocentrique* || (Persoană) care privește totul prin prisma intereselor și sentimentelor personale.

egocentrísm s.n. || Din fr. *égocentrisme;* lat. *ego* „eu" + *centrum* „centru" || (Livr.) Preocupare excesivă de propria persoană, tendință de a raporta totul la sine însuși și la interesele proprii; egoism. ● Concepție etico-filozofică ce așază individul, „eul", în centrul Universului.

egoísm s.n. || Din fr. *égoïsme* || Trăsătură morală care constă în punerea intereselor personale mai presus de interesele obștești; preocupare, dragoste exagerată de sine.

egoíst, -ă, *egoiști, -ste,* adj. || Din fr. *égoïste* || (Adesea substantivat) Stăpînit de egoism; determinat de egoism, care denotă egoism.

egolatríe s.f. || Cf. lat. *ego* „eu" + gr. *latreia* „adorare" || Adorare a propriei persoane; supraestimare a valorii personale.

egotísm s.n. || Din fr. *égotisme* || Cult al eului propriu; egolatrie, egocentrism.

egrená, *egrenez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *égrener* (< *grain* „sîmbure") || A separa firele de bumbac prin smulgerea lor de pe semințe cu ajutorul unor mașini speciale.

egrétă, *egrete,* s.f. || Din fr. *aigrette* || **1.** Gen de păsări migratoare de baltă din ordinul ciconiiformelor, de culoare albă, cu un smoc de pene lungi pe spate; stîrc alb. Este ocrotită prin lege. **2.** Mănunchi de pene de egretă (1), folosite altădată ca podoabă la pălării, la chipie etc.

egúmen, -ă, *egumeni, -e,* s.m. și f. || Din ngr. *igumenos* || Stareț(ă).

egutáre s.f. || După fr. *égouttage* (< *égoutter* „a scurge, a stoarce") || Îndepărtare a apei din cărbuni și din minereuri, în silozuri sau în grămezi expuse la aer.

eh interj. || Onomatopee || Exclamație care exprimă dezamăgire, dispreț, necaz etc.

ehéi interj. || Onomatopeic || Exclamație care exprimă admirație, bucurie, regret sau care însoțește evocarea unor amintiri.

ei interj. || Onomatopeic || Exclamație care introduce sau exprimă o întrebare, întărește un îndemn, exprimă mirare etc.

eidétic, -ă, *eidetici, ce,* adj. || Din fr. *eidétique;* gr. *eidos* „imagine" || **1.** (Filoz.) Care ține de esența lucrurilor. **2.** (Psih.) Care se referă la capacitatea, îndeosebi a copiilor, de a avea reprezentări foarte vii.

einsteiniu [Pr.: áinștainiu] s.n. || Din fr. *einsteinium* (după n. pr. *Einstein*) || Element chimic transuranic, obținut pe cale artificială.

ejaculá, *ejaculez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *éjaculer* || A elimina sperma.

ejectór, *ejectoare,* s.n. || Din fr. *éjecteur;* cf. lat. *ejectare* „a arunca" || Aparat care servește la evacuarea unui fluid dintr-un rezervor.

ejécție, *ejecții,* s.f. || Din fr. *éjection* || Evacuarea cu mare viteză, printr-un ajutaj, a unui curent de fluid, folosit pentru propulsie.

el, ea, *ei, ele,* pron. pers. 3 || Lat. *ille, illa* || **1.** Ține locul numelui persoanei despre care se vorbește. *Mai bine Mă știu ei întregi pe mine!* (Coșbuc). ● (Fam., la sg.) Soț, bărbat, soție, nevastă. **2.** (La genitiv, în formele *lui, ei, lor,* adesea precedat de „al, a, ai, ale", cu valoare posesivă) *Cărțile lui.* ○ *Ai lui* sau *ai ei* = rude, prieteni sau persoane legate prin interese comune. *Ale lui* sau *ale ei* = lucrurile personale ale celui despre care se vorbește. **3.** (La dativ, în formele *lui, ei, îi, i, lor, le, li,* cu funcție de complement indirect sau de atribut) *Căprarul*

vechi îi iese-n prag (Coşbuc). *Barba-n pământ i-ajunge* (Eminescu). ○ (Cu valoare neutră) *Dă-i cu bere, dă-i cu vin.* **4.** (La acuzativ, în formele *îl, l, o, îi, i, le*, cu funcţie de complement direct: *îl doare pieptul.* ○ (Precedat de prepoziţii, în formele *el, ea, ei, ele*) *Venea cu ele şi o adiere primăvăratică* (Slavici). ○ (În forma *o*, cu valoare neutră) *Cînd era de făcut ceva treabă, o cam răream de pe acasă* (Creangă).

elaborá, *elaborez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *élaborer*, lat. *elaborare* (< *labor* „lucru") || **1.** A crea, a realiza, a formula, a redacta un text, o operă (literară, ştiinţifică etc.). **2.** A efectua operaţiile necesare pentru obţinerea oţelului, pentru a extrage metale din minereuri.

elán[1], *elani*, s.m. || Din fr. *élan* (împrumutat din vechea germ.) || Mamifer rumegător din ţinuturile nordice, cu coarne ramificate şi lăţite.

elán[2], *elanuri*, s.n. || Din fr. *élan*. Cf. *lancer* „a (se) lansa" || Însufleţire, avînt, entuziasm. ● (Sport) Complex de mişcări care ajută la efectuarea unei sărituri sau a unei aruncări.

elástic, -ă, *elastici, -ce*, adj., s.n. || Din fr. *élastique;* gr. *elastos* „ductil" || **1.** Adj. (Despre corpuri) Care are proprietatea de a-şi modifica forma sub acţiunea unei forţe exterioare şi de a reveni la forma şi la dimensiunile iniţiale după încetarea acţiunii acelei forţe. **2.** Adj. (Despre fiinţe) Mlădios, suplu; (fig.) care se adaptează uşor oricărei situaţii. **3.** S.n. Ţesătură, şiret, panglică etc. din fire de cauciuc îmbrăcate în fire textile şi folosite la confecţii.

elasticitáte s.f. || Din fr. *élasticité*, lat. *elasticitas, -atis* || Proprietatea de a fi elastic. ○ *Teoria elasticităţii* = capitol al mecanicii care se ocupă cu determinarea stării de tensiune şi stării de deformaţie a unui corp elastic supus unor sarcini exterioare.

elateríd, *elateride*, s.n. || Din fr. *élatéride;* cf. gr. *elater* „care împinge" || (La pl.) Familie de coleoptere cu corpul alungit şi scorţos, cu picioarele scurte; (şi la sg.) insectă din această familie.

eleát, -ă, *eleaţi, -te*, adj. || Din fr. *éléate*, de la n. pr. *Eleea*, oraş din S. Italiei || *Şcoala eleată* = şcoală filozofică apărută în colonia greacească din Eleea (Italia) care susţinea unitatea, imobilitatea şi imuabilitatea existentului. Adepţii acestei şcoli consideră iluzorie multiplicitatea, mişcarea şi devenirea.

electív, -ă, *electivi, -e*, adj. || Din fr. *électif*, lat. *electivus* || Care se referă la alegeri, bazat pe alegeri.

electór, -oáre, *electori, -oare*, subst. || Din fr. *électeur*, lat. *elector* || **1.** S.m. şi f. Persoană desemnată de un grup de persoane să aleagă pe cineva într-o adunare a unei colectivităţi mai mari. **2.** S.m. (În Imperiul Romano-German) Principe sau prelat din colegiul care alegea pe împărat.

electorál, -ă, *electorali, -e*, adj. || Din fr. *électoral* || Privitor la alegeri; care ţine de alegeri.

electorát, *electorate*, s.n. || Din germ. *Elektorat* || **1.** Demnitatea de elector **(2). 2.** Teritoriu supus autorităţii unui elector **(2).**

eléctric, -ă, *electrici, -ce*, adj. || Din fr. *électrique;* cf. gr. *elektron* „chihlimbar" || Privitor la electricitate; care funcţionează pe bază de electricitate. ○ *Sarcină electrică* v. *sarcină. Lumină electrică* (şi substantivat, f.) = iluminare cu surse de lumină care consumă energie electrică.

electrician, -ă, *electricieni, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *électricien* || Persoană specializată în lucrări de construcţie, instalare şi reparare a maşinilor, aparatelor şi instalaţiilor electrice.

electricitáte s.f. || Din fr. *électricité* || **1.** Totalitatea fenomenelor produse de sarcinile electrice în mişcare sau în repaus. ○ *E. atmosferică* = totalitatea fenomenelor electrice din atmosferă (electrizarea norilor, fulgerul, trăsnetul etc.). *E. animală* = energie electrică produsă de ţesuturile vii. **2.** Lumină electrică. **3.** Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul fenomenelor electrice.

electrificá, *electrific*, vb. I. Tranz. || După fr. *électrifier* || A introduce şi a extinde utilizarea energiei electrice în economia naţională, în activitatea social-culturală şi în consumul casnic.

electrificát, -ă, *electrificaţi, -te*, adj. Dotat cu energie electrică.

electrizá, *electrizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *électriser* || **1.** A dezvolta electricitate într-un corp. **2.** (Fig.) A produce asupra cuiva o impresie puternică şi bruscă; a înflăcăra.

electro- || Din fr. *électr(o)-*, germ. *elektr(o)-* || Element de compunere cu sensul „electric", „bazat pe electricitate", care serveşte la formarea unor substantive sau a unor adjective.

electroacústică s.f. || Din fr. *électro-acoustique*, germ. *Elektroakustik* || Ramură a acusticii care studiază transformarea oscilaţiilor acustice în oscilaţii electromagnetice şi invers, precum şi cu aplicaţiile tehnice ale acestor transformări.

electrobúz, *electrobuze*, s.n. || Din germ. *Elektrobus* || Autovehicul de transport în comun acţionat de un motor electric alimentat de la un acumulator propriu de energie.

electrocár, *electrocare*, s.n. || *Electro-* + *car*. Cf. germ. *Elektrocarren* || Cărucior autopropulsat, acţionat de un motor electric, folosit pentru transportul de materiale pe distanţe scurte, în ateliere, depozite, gări etc.

electrocardiografíe s.f. || Din fr. *électrocardiographie* || Metodă de investigaţie a funcţiunilor inimii prin înregistrarea grafică a activităţii electrice a muşchiului cardiac.

electrocardiográmă, *electrocardiograme*, s.f. || Din fr. *électrocardiogramme* || Înregistrare grafică a curenţilor electrici care însoţesc activitatea musculară a inimii.

electrocautér, *electrocautere*, s.n. || Din fr. *électrocautère* || Instrument care serveşte la electrocauterizare, compus dintr-o tijă metalică avînd la un capăt un fir de platină adus la incandescenţă cu ajutorul curentului electric.

electrocauterizáre s.f. || *Electro* + *cauterizare* || Cauterizare efectuată cu ajutorul electrocauterului.

electrochimíe s.f. || Din fr. *électrochimie* || Ramură a chimiei fizice care studiază procesele chimice produse sub acţiunea cîmpului electric şi fenomenele electrice produse de procesele chimice.

electrocutá, *electrocutez,* vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *électrocuter* || A omorî (sau a muri) prin acţiunea unui curent electric.

electród, *electrozi,* s.m. || Din fr. *électrode; électro-* + gr. *hodos* „drum" || Conductor prin care intră sau iese curentul electric dintr-un mediu cu o conductibilitate electrică mai mică.

electrodinámic, -ă, *electrodinamici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *électrodynamique* || **1.** Adj. Referitor la stările şi la fenomenele legate de prezenţa cîmpului electromagnetic. **2.** S.f. Ramură a fizicii care studiază proprietăţile electrice şi magnetice ale materiei.

electroencefalografíe s.f. || Din fr. *électroencéphalographie; électro-* + gr. *enkephalos* „creier" + *graphe* „descriere" || Înregistrare a activităţii bioelectrice a creierului prin intermediul unor electrozi aplicaţi pe tegumentele capului.

electrofiziologíe s.f. || Din fr. *électrophisiologie* || Ramură a fiziologiei care studiază manifestările electrice (biocurenţi) ale activităţii organelor şi ţesuturilor (muşchi, inimă etc.).

electrogén, -ă, *electrogeni, -e,* adj. || Din fr. *électrogène* || Care produce energie electrică prin transformarea altor forme de energie. ○ *Grup e.* = ansamblu format dintr-un motor şi unul sau mai multe generatoare electrice acţionate de acesta.

electrolít, *electroliţi,* s.m. || Din fr. *électrolyte; électro-* + gr. *lytos* „solubil" || Compus chimic care, dizolvat sau în stare topită, se disociază în ioni, devenind bun conducător de electricitate.

electrolíză, *electrolize,* s.f. || Din fr. *électrolyse* || Descompunere a unui electrolit cu ajutorul curentului electric.

electromagnét, *electromagneţi,* s.m. || Din germ. *Elektromagnet* || **1.** Corp feromagnetic magnetizat temporar cu ajutorul unei bobine străbătute de un curent electric. **2.** Aparat electric care conţine ca parte principală un electromagnet (1), folosit la producerea unor cîmpuri magnetizate intense sau la exercitarea de forţe ori de cupluri asupra unor corpuri feromagnetice, în diferite aplicaţii tehnice.

electromagnetísm s.n. || Din fr. *électromagnétisme* || Ramură a electricităţii care studiază cîmpurile magnetice produse de sarcinile electrice în mişcare, acţiunea cîmpului magnetic asupra curentului electric etc.

electromotór, *electromotoare,* **s.n.** || Din **fr.** *électromoteur* || Motor electric.

electrón, *electroni,* s.m. || Din **fr.** *électron;* **gr.** *elektron* „chihlimbar" (are proprietatea de a atrage corpurile uşoare cînd e frecat) || Particulă elementară, cu cea mai mică sarcină electrică negativă, care intră în compunerea atomilor tuturor substanţelor.

electrónic, -ă, *electronici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *électronique* || **1.** Adj. Referitor la electroni, bazat pe electroni. **2.** S. f. Ramură a ştiinţei care studiază fenomenele legate de mişcarea electronilor şi ionilor în corpuri sau în cîmpuri electrice şi magnetice. **3.** S.f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu aplicaţiile practice ale fenomenelor electronice.

electroníst, -ă, *electronişti, -ste,* s.m. şi f. || Cf. *electronică* || Specialist în electronică.

electronvólt, *electronvolţi,* s.m. || Din fr. *électron-volt* || Unitate de măsură a energiei egală cu energia dobîndită de un electron care este accelerat la o diferenţă de potenţial de un volt.

electroscóp, *electroscoape,* s.n. || Din fr. *électroscope; électro-* + gr. *skopein* „a examina" || Instrument cu ajutorul căruia se poate constata starea de electrizare a unui corp sau felul sarcinii electrice a corpului.

electrostátică s.f. || Din fr. *électrostatique* || Ramură a fizicii care studiază interacţiunile dintre sarcinile electrice aflate în repaus.

electrotéhnică s.f. || Din fr. *électrotechnique* || **1.** Ramură a ştiinţei care studiază fenomenele electrice şi magnetice din punctul de vedere al aplicaţiilor lor în tehnică. **2.** Ramură a tehnicii care studiază aplicaţiile tehnice ale fenomenelor electrice şi magnetice, precum şi construcţia şi exploatarea utilajului respectiv.

electroterapíe s.f. || Din fr. *électrothérapie* || Tratament medical care foloseşte curenţii electrici ca agenţi terapeutici ai anumitor boli.

elefánt, *elefanţi,* s.m. || Din fr. *éléphant,* lat. *elephantus* || Mamifer din ordinul proboscidienilor, de talie mare cu trompă mobilă şi colţi lungi de fildeş. Există elefanţi africani, cu urechi mari şi cu colţi la ambele sexe, şi elefanţi indieni cu urechi mici şi colţi numai la masculi.

elefantiázis s.n. || Din fr. *éléphantiasis* || Edem voluminos, cronic, al pielii şi al ţesuturilor subcutanate, datorit unor paraziţi; apare mai frecvent la extremităţi sau la organele genitale. Este endemic în ţările calde.

elegánt, -ă, *eleganţi, -te,* adj. || Din fr. *élégant,* lat. *elegans, -ntis* || **1.** (Despre oameni) Care se distinge prin armonia înfăţişării exterioare, care este îmbrăcat cu gust. • (Despre îmbrăcăminte) Frumos, făcut cu gust. **2.** Care se remarcă printr-un aspect plăcut, armonios, prin îmbinarea plăcută a elementelor din care e format. *Dacă unele piese aveau oarecare expresii familiare, ...venea dialogul elegant, fără pretenţie şi natural* (Negruzzi).

elegánţă s.f. || Din fr. *élégance,* lat. *elegantia* || Calitatea de a fi elegant; distincţie în atitudine, în maniere.

elegíac, -ă, *elegiaci, -ce,* adj. || Din fr. *élégiaque,* lat. *elegiacus* || Care are caracter de elegie; trist, jalnic. ● (Despre poeţi) Care scrie elegii sau lucrări cu caracter de elegie.

elegíe, *elegii,* s.f. || Din fr. *élégie,* lat. *elegia;* **gr.** *elegeia* „cîntec de doliu" || **1.** Specie a poeziei

lirice în care se exprimă sentimente de melancolie, de jale, de tristeţe. **2.** Compoziţie muzicală cu caracter melancolic, nostalgic.

eleménţ, *elemente*, s.n. || Din fr. *élément*, lat. *elementum* || **1.** Partea cea mai simplă a unui întreg. ● (Tehn.) Parte a unei instalaţii automate care din punct de vedere funcţional constituie o unitate. ● Piesă simplă din ansamblul unei construcţii. ● Parte a unui corp de radiator de calorifer, în interiorul căreia circulă un fluid cald. **2.** (Chim.) Substanţă simplă formată dintr-o singură specie de atomi care au acelaşi număr de protoni în nucleu; corp simplu. ○ *Elemente transuranice* v. *transuranic*. **3.** Persoană care face parte dintr-o colectivitate. **4.** Fenomen al naturii care se manifestă ca o forţă puternică. **5.** Mediu în care trăieşte o fiinţă. ○ Expr. *A fi în elementul său* = a fi în mediul, în situaţia care îi convin, în care se potriveşte. **6.** *E. galvanic* = pilă electrică. **7.** (Mai ales la pl.) Principiu de bază al unei discipline; noţiune fundamentală. ● Obiect matematic de o natură oarecare (număr, punct, figură geometrică etc.) care, împreună cu altele, formează o *mulţime*. **8.** (În filozofia antică) Fiecare dintre constituentele primordiale ale tuturor corpurilor şi fenomenelor naturii (ex. focul, apa, aerul, pământul). || La unele sensuri, în special din tehnică, se foloseşte pl. *elemenţi* s.m.

elementár, -ă, *elementari, -e*, adj. || Din fr. *élémentaire*, lat. *elementarius* || **1.** De bază; esenţial, fundamental; (despre cărţi, manuale etc.) care cuprinde elementele de bază ale unei ştiinţe. **2.** Necomplicat, simplu, uşor de înţeles. **3.** Care ţine de natură şi de elementele ei.

elén, -ă, *eleni, -e*, s.m. şi f., adj. || Din ngr. *Ellin*, lat. *Hellenes* || **1.** S.m. şi f. Persoană care făcea parte din populaţia Greciei antice. **2.** Adj. Care se referă la Grecia antică sau la populaţia ei. ● (Substantivat, f., în forma *elină*) Limba greacă veche. || Şi: **elín, -ă,** s.m. şi f., adj.

elenísm s.n. || Din fr. *hellénisme*, germ. *Hellenismus* || Cultura epocii elenistice.

eleníst, -ă, *eleniști, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *helléniste*, germ. *Hellenist* || Specialist în studiul limbii şi culturii Greciei antice şi epocii elenistice.

elenístic, -ă, *elenistici, -ce*, adj. || Din fr. *hellénistique* || Privitor la elenism, care aparţine elenismului. ○ *Epoca elenistică* = perioadă din istoria şi civilizaţia Greciei şi a Orientului Apropiat şi Mijlociu, cuprinsă între anii 323 î.e.n. (moartea lui Alexandru Macedon) şi 30 î.e.n. (cucerirea Egiptului de către romani).

elerón, *eleroane*, s.n. || Din fr. *aileron* (< *aile* „aripă") || Fiecare dintre aripioarele de comandă ale cîrmei transversale a unui avion.

eleştéu s.n. v. **heleşteu.**

elév, -ă, *elevi, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *élève* (< *élever* „a educa") || **1.** Persoană care urmează cursurile unei şcoli. **2.** Persoană care urmează în concepţii sau în acţiuni pe maestrul său; discipol.

elevát, -ă, *elevaţi, -te*, adj. || Din fr. *élevé* || (Despre stil, limbaj etc.; despre oameni şi manifestările lor) Rafinat, ales, superior, nobil.

elevatór, *elevatoare*, s.n. || Din fr. *élévateur* || Utilaj folosit pentru transportul materialelor pe direcţie verticală şi pe distanţe relativ mici.

elevéză, *eleveze*, s.f. || Din fr. *éleveuse* || Aparat folosit pentru creşterea artificială, în condiţii optime, a puilor şi a bobocilor.

elf, *elfi*, s.m. || Din fr. *elfe*, germ. *Elf* || (În mitologia popoarelor germanice) Fiinţă supranaturală, imaginată ca un pitic, spirit al vîntului, apei sau focului.

eliberá, *eliberez*, vb. I. || Din lat. *eliberare* || **1.** Tranz. A pune în libertate; a dezrobi. **2.** Refl. (Ieşit din uz; despre militari) A fi lăsat la vatră. **3.** Refl. (Despre atomi) A se desprinde dintr-o moleculă, rămînînd în stare liberă. **4.** Tranz. A scoate pe cineva dintr-o funcţie. **5.** Tranz. A da cuiva (la cerere) un act sau un document. **6.** Tranz. A preda o marfă. **7.** Tranz. A evacua o încăpere, un teren etc.

eliberatór, -oáre, *eliberatori, -oare*, adj. || Din *elibera* || (Adesea substantivat) Care eliberează, care dezrobeşte.

elíce, *elice*, s.f. || Din fr. *hélice*, lat. *helix, -ícis* „spirală" || **1.** Organ de maşină rotitor, format din două sau mai multe pale dispuse simetric pe un butuc, folosit pentru propulsia avioanelor şi a navelor, pentru antrenarea unui rotor etc. utilizînd energia cinetică a unui fluid, sau pentru deplasarea unui fluid (ex. elicea unui ventilator). **2.** Curbă în spaţiu care taie, sub un unghi constant, generatoarele unui cilindru sau ale unui con.

elicoíd, *elicoide*, s.n. || Din fr. *hélicoïde;* cf. gr. *helikoeides* „în spirală, sinuos" || (Mat.) Suprafaţă generată de o curbă care efectuează o mişcare elicoidală.

elicoidál, -ă, *elicoidali, -e*, adj. || Din fr. *hélicoïdal* || În formă de elice.

elicoptér, *elicoptere*, s.n. || Din fr. *hélicoptère;* gr. *helix* „spirală" + *pteron* „aripă" || Vehicul aerian prevăzut cu una sau mai multe elice portante, care poate decola şi ateriza pe verticală, se poate deplasa în orice direcţie sau poate rămîne suspendat în aer. || Şi: **helicoptér** s.n.

elidá, *elidez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *élider*, lat. *elidere* „a scoate" || A înlătura vocala finală a unui cuvînt înaintea vocalei iniţiale a cuvîntului următor.

eligíbil, -ă, *eligibili, -e*, adj. || Din fr. *éligible*, lat. *eligibilis* (< *elire* „a alege") || Care poate fi ales într-o funcţie sau într-un organ reprezentativ.

eligibilitáte s.f. || Din fr. *éligibilité* || Calitatea de a fi eligibil; dreptul de a fi ales în anumite funcţii sau într-un organ reprezentativ. Constituie un principiu de bază al centralismului democratic, al democraţiei socialiste.

eliminá, *elimin*, vb. I. Tranz. || Din fr. *éliminer*, lat. *eliminare* „a face să iasă din prag" (*limen*) || A înlătura, a exclude, a îndepărta (dintr-o colectivitate); *spec.* a da pe un elev sau student afară din şcoală sau facultate.

eliminăre, *eliminări*, s.f. Acțiunea de *a elimina*. ○ Expr. *A proceda prin eliminare* = a căuta să descoperi ceva înlăturînd, unul cîte unul, elementele care nu corespund căutării.

eliminatóriu, -ie, *eliminatorii*, adj. || Din fr. *éliminatoire* || Care atrage eliminarea (dintr-un examen, dintr-un concurs etc.).

elín, -ă, s.m. și f., adj. v. **elen.**

elípsă, *elipse*, s.f. || Din fr. *ellipse*, lat. *ellipsis*, gr. *elleipsis* „insuficiență" || **1.** Curbă plană închisă pentru care suma distanțelor oricărui punct al său la două puncte fixe (numite focare) este totdeauna constantă. **2.** Omiterea din vorbire, sau din scris a unor cuvinte care nu sînt absolut necesare pentru înțelesul comunicării.

elipsoíd, *elipsoide*, s.n. || Din fr. *ellipsoïde* || Suprafață închisă ale cărei secțiuni plane sînt elipse și care posedă trei plane de simetrie, perpendiculare două cîte două.

elipsoidál, -ă, *elipsoidali, -e*, adj. || Din fr. *ellipsoïdal* || Care are forma unui elipsoid.

elíptic, -ă, *eliptici, -ce*, adj. || Din fr. *elliptique* || **1.** În formă de elipsă **(1). 2.** Care conține elipsă **(2).**

elítă, *elite*, s.f. || Din fr. *élite* (< *élire* „a alege") || Ceea ce este mai bun, mai demn de a fi ales. ○ *De elită* = ales, deosebit, distins. ● Parte restrînsă a unei societăți, considerată ca cea mai distinsă și identificată de obicei cu aristocrația.

elítră, *elitre*, s.f. || Din fr. *élytre;* gr. *elytron* „învelitoare, teacă" || Fiecare dintre cele două aripi externe (acoperitoare), tari, chitinoase, ale insectelor coleoptere.

elíxir, *elixire*, s.n. || Din fr. *élixir* || **1.** Băutură cu proprietăți miraculoase, pe care încercau să o descopere alchimiștii evului mediu. **2.** (Farm.) Extract de uleiuri volatile, utilizat în terapeutică.

elizéu, *elizee*, s.n. || Din fr. *Elysée*, lat. *Elysium* || Loc unde credeau vechii greci că se duc după moarte sufletele oamenilor virtuoși. ○ (Adjectival) *Cîmpiile elizee* = elizeu, rai.

eliziúne, *eliziuni*, s.f. || Din fr. *élision* (< *élider*), lat. *elisio, -onis* || Suprimare a vocalei finale a unui cuvînt, cînd cuvîntul următor începe tot cu o vocală.

elocínță s.f. v. **elocvență.**

elocuțiúne, *elocuțiuni*, s.f. || Din fr. *élocution*, lat. *elocutio, -onis* (< *loqui* „a vorbi") || Parte a retoricii care se ocupă de însușirile generale ale stilului și de arta alegerii și așezării cuvintelor într-un discurs.

elocvént, -ă, *elocvenți, -te*, adj || Din fr *éloquent*, lat. *eloquens, -ntis* || Care expune frumos și convingător; care este plin de conținut; expresiv.

elocvénță s.n. || Din fr. *éloquence*, lat. *eloquentia* (< *loqui* „a vorbi") || Însușirea de a fi elocvent; arta de a vorbi frumos și convingător || Și: **elocínță** s.f.

elogiá, *elogiez*, vb. I. Tranz. || Din *elogiu*. Cf. it. *elogiare* || A aduce elogii, laude în cuvinte entuziaste; a preamări.

elogiós, -oásă, *elogioși, -oase*, adj. || Din fr. *élogieux* || Care elogiază, laudativ.

elógiu, *elogii*, s.n. || Din it. *elogio*, fr. *éloge* || Laudă deosebită, apreciere foarte favorabilă adusă cuiva.

elongáție, *elongații*, s.f. || Din fr. *élongation*, lat. *elongatio* (< *longus* „lung") || **1.** (Med.) Extensiune accidentală sau terapeutică a unui ligament sau a unui nerv. **2.** (Fiz.) Valoarea la un moment dat a unei mărimi oscilatorii. **3.** (Astr.) Distanța unghiulară dintre Soare și o planetă sau dintre o planetă și un satelit al ei, în raport cu Pămîntul.

eloxáre, *eloxări*, s.f. || Din fr. *éloxer* || Realizare a unui strat de oxid pe suprafața pieselor de aluminiu în scopul protejării contra coroziunii.

elucidá, *elucidez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *élucider* (< *lucide*), lat. *elucidare* || A lămuri, a clarifica o problemă pînă atunci neclară.

elucubrație, *elucubrații*, s.f. || Din fr. *élucubration*, lat. *elucubratio* „lucru, muncă în timp de veghe" || Combinație greoaie, haotică de idei absurde; aberație.

eludá, *eludez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *éluder*, lat. *eludere* (< *ludus* „joc") || A evita, a ocoli intenționat.

eluviál, -ă, *eluviali, -e*, adj. || Din fr. *éluvial* || (Despre soluri) Care s-a diferențiat prin eluvionare.

eluvionáre, *eluvionări*, s.f. || După fr. *éluvionnement* || **1.** (Geol.) Acțiunea de formare a eluviilor. **2.** (Pedol.) Spălare spre adîncime a unor componente din straturile superioare ale solului sub acțiunea apei de precipitații infiltrate în sol.

eluviu, *eluvii*, s.n. || Din fr. *éluvium;* cf. lat. *eluere* „a spăla, a dizolva" || Totalitatea produselor rămase pe loc în urma procesului de alterare și dezagregare a rocilor.

eluviúne, *eluviuni*, s.f. || Din fr. *éluvion* || Proces de formare a eluviilor; produse ale acestui proces.

elvețián, -ă, *elvețieni, -e*, s.m. și f., adj. || De la n. pr. *Elveția* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația Elveției. **2.** Adj. Care se referă la Elveția sau la populația ei, care aparține Elveției sau populației ei.

emaciére, *emacieri*, s.f. || Din fr. *émacier*, lat. *emacescere* „a slăbi" || Slăbire pronunțată care apare în faza finală a bolilor cronice.

emáil, *emailuri*, s.n. || Din fr. *émail* || **1.** Masă sticloasă constituită din oxizi, care se aplică pe suprafața unor obiecte metalice sau ceramice pentru a le proteja (și decora); smalț, glazură. **2.** Obiect emailat.

emailá, *emailez*, vb. I. Tranz. || Din *émailler* || A acoperi cu email suprafața unui obiect; a smălțui, a glazura.

emaná, *emán*, vb. I. || Din fr. *émaner*, lat. *emanare* || **1.** Tranz. A degaja, a răspîndi un gaz, un miros etc. **2.** Intranz. A proveni, a-și avea originea, a veni de la...

emanáție, *emanații*, s.f. || Din fr. *émanation*, lat. *emanatio, -onis* || **1.** Emitere, degajare (de gaze, de vapori etc.). ○ *E. vulcanică* = emitere de produse gazoase legate de activitatea vul-

canică; produs al acestei activități: bioxid de carbon, hidrogen, amoniac, clor, metan etc. **2.** Gaz radioactiv rezultat din dezintegrarea radiului, a toriului și a actiniului.

emancipá, *emancipez*, vb. I. || Din fr. *émanciper*, lat. *emancipare* || **1.** Refl. și tranz. A-și cîștiga sau a face să-și cîștige independența; a ieși sau a scoate de sub o tutelă, de sub o dominație. **2.** Refl. A se elibera de constrîngeri, de convenții sociale etc.

emancipáre, *emancipări*, s.f. Acțiunea de *a (se) emancipa;* (dr.; în unele state) scoaterea de sub tutelă sau de sub ocrotirea părintească a unui minor.

embargó, *embargouri*, s.n. || Din fr. *embargo* || Interzicerea de către un stat a exportului sau a importului unor mărfuri în sau din alt stat, ca sancțiune pentru încălcarea unor reguli sau principii de drept internațional sau ca mijloc de presiune politică.

embatíc, *embaticuri*, s.n. || Din ngr. *embatikion* || (În trecut) Arendarea unui teren pe un termen foarte lung (pînă la 99 de ani), în intervalul căruia arendașul se bucura de dreptul de posesiune deplină a terenului; emfiteoză.

emblémă, *embleme*, s.f. || Din fr. *emblème*, lat. *emblema* || Obiect sau imagine care simbolizează ceva, are un anumit înțeles. ● Simbol, figură alegorică reprezentînd o colectivitate, un personaj, o corporație etc.

embolíe, *embolii*, s.f. || Din fr. *embolie;* cf. gr. *embole* „înfigere" || Astuparea bruscă a unui vas sanguin cu un cheag de sînge.

embólus, *embolusuri*, s.n. || Din fr. *embolus;* gr. *embolos* „obiect care se înfige" || Cheag de sînge, celulă grasă sau corp străin care astupă un vas sanguin, provocînd o embolie.

embriogenéză s.f. || Din fr. *embryogenèse;* gr. *embryon* „embrion" + *genesis* „geneză" || Proces de transformare succesivă a oului și a embrionului pînă la ecloziune sau naștere; dezvoltare embrionară.

embriologíe s.f. || Din fr. *embryologie;* gr. *embryon* „embrion" + *logos* „studiu" || Știință care studiază embrionul în toate fazele dezvoltării lui.

embrión, *embrioni*, s.m. || Din fr. *embryon* || **1.** Stadiu din viața oricărui organism, începînd de la fecundarea oului pînă la realizarea unei forme capabile de viață independentă. ● (Bot.) Germen al unei plante. **2.** (Fig.) Începutul unui lucru, al unei acțiuni; prima fază a dezvoltării unui proces.

embrionár, -ă, *embrionari, -e*, adj. || Din fr. *embryonnaire* || Privitor la embrion. ○ *Dezvoltare embrionară* = embriogeneză. ● (Fig.) Care se găsește la începutul formării, al dezvoltării.

emergént, -ă, *emergenți, -te*, adj. || Din fr. *émergent*, lat. *emergens, -ntis* (< *emergere* „a ieși din apă") || (Despre radiații) Care iese dintr-un mediu, după ce l-a traversat.

emergénță s.f. || Din fr. *émergence* || Ieșire a razelor ondulatorii sau corpusculare dintr-un mediu.

emerí s.n. || Din fr. *émeri* || Șmirghel.

emerít, -ă, *emeriți, -te*, adj. || Din fr. *émérite*, lat. *emeritus* || **1.** Calificativ cuprins în titlul de onoare care se acordă unor personalități pentru merite deosebite în activitatea lor: *profesor emerit, artist emerit.* **2.** Experimentat, versat, priceput.

emersiúne, *emersiuni*, s.f. || Din fr. *émersion*, lat. *emersio, -onis* || **1.** Stare a unui corp plutitor cufundat parțial într-un lichid. **2.** Ieșire a unui corp ceresc din conul de umbră al altuia sau din spațiul aflat în dreptul altui corp ceresc.

emétic, *emetice*, s.n. || Din fr. *émétique*, lat. *emeticus* || Substanță care provoacă vărsături.

emfátic, -ă, *emfatici, -ce*, adj. || Din fr. *emphatique* || (Adesea adverbial) Plin de emfază; pretențios, bombastic.

emfázá s.f. || Din fr. *emphase*, lat. *emphasis* || Atitudine nenaturală, pretențioasă în vorbire, în comportare; îngîmfare, prețiozitate, afectare.

emfiteóză, *emfiteoze*, s.f. || Din fr. *emphytéose* || Embatic.

emfizém, *emfizeme*, s.n. || Din fr. *emphysème;* gr. *emphysema* „umflare" || Sindrom care se datorește infiltrării de aer în țesuturi. ○ *E. pulmonar* = afecțiune caracterizată prin dilatarea excesivă a plămînilor cauzată de scăderea elasticității pulmonare și creșterea aerului rezidual.

emigrá, *emigrez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *émigrer*, lat. *emigrare* (< *migrare* „a merge dintr-un loc în altul") || A-și părăsi patria (vremelnic sau definitiv), stabilindu-se în altă țară; a se expatria.

emigránt, -ă, *emigranți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *émigrant* || Persoană care emigrează.

emigráție s.f. || Din fr. *émigration*, lat. *emigratio, -onis* || Emigrare; situația unei persoane emigrate. ● Timpul cît cineva este emigrat. ● Totalitatea persoanelor emigrate din aceeași țară în același loc, într-o anumită epocă.

eminaménte adv. || Din fr. *éminemment* || În gradul cel mai înalt; prin excelență, cu deosebire, în special.

eminént, -ă, *eminenți, -te*, adj. || Din fr. *éminent*, lat. *eminens, -ntis* (< *eminere* „a se ridica peste..., a se înălța") || Care se distinge prin calități (intelectuale) deosebite; excepțional, excelent.

eminénță, *eminențe*, s.f. || Din fr. *éminence*, lat. *eminentia* || Titlu dat cardinalilor, iar în trecut și episcopilor catolici.

eminescián, -ă, *eminescieni, -e*, adj. || De la n. pr. *Eminescu* || Privitor la Eminescu sau la opera lui; care aparține lui Eminescu.

emír, *emiri*, s.m. || Din fr. *émir;* ar. *amir* „cel care poruncește" || Titlu dat guvernatorilor sau principilor domnitori în unele țări musulmane; persoană care poartă acest titlu.

emirát, *emirate*, s.n. || Din fr. *émirat* || Stat condus de un emir.

emisár, (1) *emisari*, s.m., **(2)** *emisare*, s.n. || Din fr. *émissaire* (< *émettre*, lat. *emittere*) || **1.** S.m. Trimis însărcinat cu o misiune (secretă); sol. **2.** S.n. Bazin, lac sau apă curgătoare care colectează apele uzate provenite de la întreprinderi industriale, din centre populate etc.

emisféră, *emisfere*, s.f. || Din fr. *hémisphère*, lat. *hemisphaericum;* gr. *hemi-* „jumătate" + *sphaira* „sferă" || **1.** (Mat.) Jumătate dintr-o sferă. ○ *Emisferele de Magdeburg* = glob alcătuit din două emisfere metalice, alăturate, în care s-a făcut vid. Pentru a putea fi desprinse a fost nevoie de patru perechi de cai, care au tras de ele în sensuri contrare. **2.** Fiecare dintre cele două jumătăți ale sferei cerești sau ale globului pămîntesc, determinate de ecuatorul ceresc, respectiv de cel terestru și de meridianul de referință. **3.** *Emisferă cerebrală* = fiecare dintre cele două părți simetrice ale creierului mare.

emísie s.f. v. **emisiune.**

emisiúne, *emisiuni*, s.f. || Din fr. *émission*, lat. *emissio, -onis (< emittere)* || **1.** Faptul de a emite; punerea în circulație a banilor, a hîrtiilor de valoare, a unei serii de mărci poștale etc. **2.** (Fiz.; și în forma *emisie)* Producere a unei radiații. • Fază din ciclul mașinilor cu abur, în care aburul, după ce a efectuat lucrul mecanic, este evacuat în atmosferă sau într-un condensator. **3.** Program transmis prin radio sau prin televiziune. || Și: **emísie** s.f.

emisív, -ă, *emisivi*, -e, adj. || Din fr. *émissif* || Referitor la emisiune; emițător.

emistíh, *emistihuri*, s.n. || Din fr. *hémistiche*, lat. *hemistichium* || Fiecare dintre cele două jumătăți ale unui vers, despărțite de cezură.

emitánță s.f. || Din fr. *émittance* || (Fiz.) Radianță.

emíte, *emít*, vb. III. Tranz. || Din lat. *emittere* (după fr. *émettre)* || **1.** A expune, a lansa, a enunța o părere, o teorie; a scoate, a da, a publica o lege, un decret. **2.** A pune în circulație o bancnotă, o hîrtie de valoare. **3.** A produce radiații.

emitént, -ă, *emitenți, -te*, adj. || Din it. *emittente*, lat. *emittens, -ntis* || Care emite (bancnote, hîrtii de valoare etc.).

emițătór, -oáre, *emițători, -oare*, adj. || Din *emite* || Care emite. ○ *Post e.* = post de radioemisiune. • (Substantivat, n.) Aparat, dispozitiv sau instalație care emite unde electromagnetice sau sonore.

emoliént, -ă, *emolienți, -te*, adj., s.n. || Din fr. *émollient*, lat. *emolliens, -ntis (< emollire* „a muia") || (Substanță, medicament) care are proprietatea de a muia pielea.

emotív, -ă, *emotivi, -e*, adj. || Din fr. *émotif* || **1.** Care se referă la emoție sau la afectivitate. **2.** Care se emoționează ușor; sensibil, impresionabil.

emotivitáte s.f. || Din fr. *émotivité* || Însușirea de a fi emotiv, faptul de a se emoționa ușor; stare emotivă.

emóție, *emoții*, s.f. || Din fr. *émotion (< émouvoir* „a (se) tulbura") || Reacție afectivă de durată relativ scurtă, provocată de o situație care impresionează puternic (ex. frica, bucuria); *p. ext.* orice fel de reacție afectivă.

emoționá, *emoționez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *émotionner* || A provoca o emoție. • (Refl.) A fi cuprins de o emoție.

emoționál, -ă, *emoționali, -e*, adj. || Din *emoție*. Cf. germ. *emotional* || Care produce emoție, propriu emoțiilor; provocat de o emoție.

emoționánt, -ă, *emoționanți, -te*, adj. || Din *emoționa* || Care emoționează; mișcător, tulburător.

emoționát, -ă, *emoționați, -te*, adj. Cuprins de emoție.

empiréu s.n. || Din fr. *empyrée;* gr. *empyrios* „care este în flăcări" || (În mitologia greco-romană) Ultima sferă cerească, de foc; partea cea mai înaltă a cerului, unde se credea că se află lăcașul zeilor.

empíric, -ă, *empirici, -ce*, adj. || Din fr. *empirique*, lat. *empiricus;* cf. gr. *empeiros* „experimentat" || Bazat numai pe datele senzoriale ale experienței, fără prelucrarea lor teoretică. ○ *Medicină empirică* = tratament al bolilor bazat pe experiența cîștigată în tratarea unor cazuri anterioare.

empiriocritícism, s.n. || Din rus. *empiriokriticizm* || Curent filozofic de la sfîrșitul secolului 19, bazat în special pe o interpretare idealist-subiectivă a noțiunii de experiență; machism.

empirísm s.n. || Din fr. *empirisme;* cf. gr. *empeiria* „experiență" || Orientare în filozofie care accentuează (unilateral) rolul experienței și al observației în procesul cunoașterii, subapreciind rolul cunoașterii teoretice.

emplástru, *emplastre*, s.n. || Din lat. *emplastrum* || Preparat farmaceutic plastic care se aplică pe piele pentru izolarea rănilor sau fixarea pansamentelor; plasture.

emú s.m. invar. || Din germ. *Emu* || Pasăre terestră acarinată, înaltă pînă la 2 m, originară din Australia și asemănătoare cu struțul, dar lipsită de creasta cornoasă de pe cap. Este ocrotită prin lege.

emúl, *emuli*, s.m. || Din fr. *émule*, lat. *aemulus* „rival" || Persoană care caută să egaleze sau să întreacă pe cineva într-un anumit domeniu.

emulație, *emulații*, s.f. || Din fr. *émulation*, lat. *aemulatio, -onis* || Străduință de a egala sau de a întrece pe cineva; întrecere, competiție.

emulgatór, *emulgatori*, s.m. || Din germ. *Emulgator* || Substanță chimică folosită la obținerea emulsiilor (ex. săpunul).

emúlsie, *emulsii*, s.f. || Din fr. *émulsion;* cf. lat. *emulgere* „a mulge" || **1.** (Chim.) Sistem dispers constituit din două lichide insolubile unul în celălalt. **2.** *Emulsie fotografică* = emulsie (1) sensibilă la lumină, care se așterne în strat subțire pe hîrtia sau pe filmele fotografice.

enantém, *enanteme*, s.n. || Din fr. *énanthème;* gr. *en* „în" + *anthein* „a înflori" || Erupție apărută pe mucoase în unele boli contagioase (ex. în scarlatină, rujeolă).

enarmoníe, *enarmonii*, s.f. || Din fr. *enharmonie;* gr. *enarmonios* „în acord" || (Muz.) Raportul dintre sunete care au aceeași înălțime, dar cu notație diferită.

encaústic, -ă, *encaustici, -ce*, s.f., s.m. || Din fr. *encaustique* || **1.** S.f. (În antichitate) Procedeu de pictură în care culorile se foloseau diluate

cu ceară. **2.** S.m. Preparat pe bază de ceară folosit la impregnarea statuilor de marmură sau de ipsos pentru a le da un ton catifelat sau pentru a le feri de umezeală.

encefál, *encefale*, s.n. || Din fr. *encéphale;* gr. *enkephalos* „creier" || Parte a sistemului nervos central care cuprinde creierul mare, pedunculii cerebrali și bulbul rahidian.

encefalítă, *encefalite*, s.f. || Din fr., *encéphalite;* gr. *enkephalite* „al creierului" || Inflamație a țesutului nervos cerebral.

encefalografíe, *encefalografii*, s.f. || Din fr. *encéphalographie;* gr. *enkephalos* „creier" + *graphe* „descriere" || Metodă de cercetare radiografică a encefalului, folosită în diagnosticul unor boli nervoase.

encefalopatíe, *encefalopatii*, s.f. || Din fr. *encéphalopathie;* gr. *enkephalos* „creier" + *pathos* „suferință" || Denumire generică pentru afecțiunile organice ale creierului.

enciclícă, *enciclice*, s.f. || Din fr. *encyclique* || Circulară papală adresată tuturor catolicilor și cuprinzînd directive în probleme religioase, sociale etc.

enciclopédic, -ă, *enciclopedici, -ce*, adj. || Din fr. *encyclopédique* || Cu caracter de enciclopedie; vast, cuprinzător.

enciclopédie, *enciclopedii*, s.f. || Din fr. *encyclopédie;* gr. *enkyklia* „ansamblul științelor" + *paideia* „educație, învățătură" || Tip de dicționar care tratează sistematic termeni (nume comune și nume proprii) din toate domeniile de activitate sau numai dintr-un anumit domeniu, fie în ordine alfabetică, fie pe probleme sau pe domenii.

enciclopedísm s.n. || Din fr. *encyclopédisme* || Sistemul și principiile enciclopediștilor (mai ales ale celor francezi din sec. 18).

enciclopedíst, *enciclopediști*, s.m. || Din fr. *encyclopédiste* || **1.** Nume dat gînditorilor și savanților francezi progresiști din secolul 18 care s-au grupat în jurul „Enciclopediei științelor, artelor și meșteșugurilor". **2.** Persoană care posedă multe cunoștințe din diferite domenii.

enclávă, *enclave*, s.f. || Din fr. *enclave* || **1.** Fragmente de roci de altă natură înglobate în masa rocilor eruptive. **2.** Grup de populație străină izolat în mijlocul masei indigene.

enclitic, -ă, *enclitici, -ce*, adj. || Din fr. *enclitique*, lat. *encliticus* || (Despre cuvinte) Care se atașează la un cuvînt precedent, formînd o unitate. • *Articol e.* = articol hotărît care se atașează la sfîrșitul unui cuvînt.

enclíză, *enclize*, s.f. || Din fr. *enclise*, germ. *Enklise;* gr. *enklipsis* „deplasare a accentului" || Atașare a unui cuvînt, a unei silabe sau a altui element neaccentuat la cuvîntul precedent; postpunere.

encomiástic, -ă, *encomiastici, -ce*, adj. || Din *encomion* || Care are caracter laudativ; elogios.

encomión, *encomioane*, s.n. || Din ngr. *enkomion* || Cuvîntare elogioasă la adresa cuiva.

endecasíláb, *endecasilabi*, s.m. || Din fr. *(h)endécasyllabe*, lat. *hendecasillabus* || Vers care are unsprezece silabe.

endémic, -ă, *endemici, -ce*, adj. || Din fr. *endémique* || (Despre plante sau animale) Care trăiește numai pe un anumit teritoriu. • (Despre boli) Care are caracter permanent în anumite locuri.

endemíe, *endemii*, s.f. || Din fr. *endémie;* gr. *endemos [nosos]* „boală permanentă într-o regiune" || Prezență sporadică într-o regiune sau într-o colectivitate a unor boli infecțioase sau de metabolism (pelagră, gușă), semnalate pe o perioadă mai îndelungată de timp.

endo- || Din gr. *endos* „înăuntru" || Element de compunere cu sensul „intern", cu care se formează substantive și adjective.

endocárd, *endocarduri*, s.n. || Din fr. *endocarde; endo-* + gr. *kardia* „inimă" || Membrană subțire care căptușește cavitățile și valvulele inimii.

endocardítă, *endocardite*, s.f. || Din fr. *endocardite* || Inflamație a endocardului, datorită unor agenți virotici sau microbieni.

endocárp, *endocarpuri*, s.n. || Din fr. *endocarpe; endo-* + gr. *karpos* „fruct" || Țesut tare care acoperă sămînța unor fructe (ca prunele, cireșele etc.).

endocrín, -ă, *endocrini, -e*, adj. || Din fr. *endocrine; endo-* + gr. *krinein* „a secreta" || **1.** *Glandă endocrină* = glandă care își varsă secrețiile direct în sînge; glandă cu secreție internă. **2.** Care se referă la glandele endocrine.

endocrinologíe s.f. || Din fr. *endocrinologie; endo-* + gr. *krinein* „a secreta" + *logos* „studiu" || Ramură a medicinii și biologiei care studiază hormonii, glandele endocrine și funcțiile lor.

endodérm, *endoderme*, s.n. || Din fr. *endoderme; endo-* + gr. *derma* „piele" || **1.** Foița interioară a embrionului la animalele superioare, din care provin tubul digestiv și glandele anexe. **2.** Stratul interior al scoarței tulpinii sau rădăcinii plantelor.

endogamíe s.f. || Din fr. *endogamie; endo-* + gr. *gamos* „căsătorie" || Contractarea obligatorie a căsătoriilor în sînul aceluiași trib la unele popoare primitive.

endogén, -ă, *endogeni, -e*, adj. || Din fr. *endogène; endo-* + gr. *genos* „origine" || **1.** (Geol.) Care se datorează energiei interne a Pămîntului și conduce la apariția denivelărilor scoarței. **2.** (Med.) Care se datorește unor cauze din interiorul organismului.

endoparazít, -ă, *endoparaziți, -te*, subst., adj. || Din fr. *endoparasite* || **1.** Ciupercă parazită al cărei miceliu se dezvoltă în interiorul țesuturilor plantei-gazdă, provocînd boli grave (ex. rîia neagră a cartofului). **2.** S.m. și f., adj. (Animal) care trăiește ca parazit în organele interne ale corpului omenesc și al animalelor (ex. limbricii).

endoréic, -ă, *endoreici, -ce*, adj. || Din fr. *endoréique; endo-* + gr. *rhein* „a curge" || Lipsit de scurgere. ○ *Regiune endoreică* = regiune aridă, lipsită de legături prin ape curgătoare cu oceanul planetar; se caracterizează printr-o rețea hidrografică slab dezvoltată.

endosmóză s.f. || Din fr. *endosmose* || Pătrundere a unui fluid, prin osmoză, într-un spațiu mărginit de o membrană semipermeabilă. Face parte din procesul de nutriție al celulelor.

endospérm s.n. || Din fr. *endosperme; endo-* + gr. *sperma* „sămînță" || Țesut vegetal aflat în semințe, în care se înmagazinează substanțele de rezervă necesare creșterii embrionului.

endotéliu, *endotelii,* s.n. || Din fr. *endothélium* || Epiteliu care căptușește o cavitate închisă a corpului.

endotérmic, -ă, *endotermici, -ce,* adj. || Din fr. *endothermique; endo-* + gr. *thermos* „cald" || (Fiz., chim.) Care se produce cu absorbție de căldură din exterior.

energétic, -ă, *energetici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *énergétique* || **1.** Adj. Care se referă la energie. ○ *Sistem e.* = ansamblu de instalații care produce, transmite și distribuie energie electrică pe un anumit teritoriu. **2.** S.f. Știința și tehnica descoperirii și exploatării surselor de energie, a distribuirii și folosirii energiei, sub diferitele ei forme.

enérgic, -ă, *energici, -ce,* adj. || Din fr. *énergique* || (Adesea adverbial) Plin de energie, de vigoare; hotărît. • (Despre medicamente) Care are acțiune puternică, imediată.

energíe, *energii,* s.f. || Din fr. *énergie;* cf. gr. *energeia* „activitate" || **1.** Forță, vigoare, capacitate de a acționa. **2.** Mărime egală cu capacitatea unui sistem de a efectua un lucru mecanic trecînd dintr-o stare în alta; ea se poate prezenta în diferite forme: mecanică, termică, electrică etc. ○ *E. atomică* (sau *nucleară)* v. *nuclear. E. chimică* = energie care se eliberează sau se absoarbe în reacțiile chimice.

enervá, *enervez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *énerver* || A face să-și piardă sau a-și pierde calmul, a (se) înfuria.

enervánt, -ă, *enervanți, -te,* adj. || Din fr. *énervant* || Care enervează; iritant.

enerváre, *enervări,* s.f. Faptul de *a (se) enerva;* tensiune nervoasă, manifestată prin neliniște, agitație, nerăbdare.

engléz, -ă, *englezi, -e,* s.m. și f., adj. || Din ngr. *englezos,* it. *inglese* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul anglo-saxon constituit ca națiune pe teritoriul Angliei. **2.** Adj. Care se referă la Anglia sau la Marea Britanie ori la populația ei; (substantivat, f.) limba vorbită de englezi.

englezésc, -ească, *englezești,* adj. || Din *englez* || Englez (2).

englezéște adv. || Din *englez* || Ca englezii; în limba engleză.

englezoáică, *englezoaice,* s.f. || Din *englez* || Femeie care face parte din poporul englez.

engóbă s.f. v. **angobă.**

engolpión, *engolpioane,* s.n. || Din ngr. *enkolpion* || Iconiță lucrată dintr-un metal prețios, pe care arhiereii o poartă la gît.

enigmátic, -ă, *enigmatici, -ce,* adj. || Din fr. *énigmatique* || Care ascunde o enigmă; greu de înțeles; misterios.

enígmă, *enigme,* s.f. || Din fr. *énigme,* lat. *aenigma* || Lucru nelămurit, greu de înțeles; taină, mister.

enologíe s.f. || Din fr. *oenologie;* gr. *oinos* „vin" + *logos* „studiu" || Știință care se ocupă cu vinificația || Și: **oenologie** s.f.

enoriáș, -ă, *enoriași, -e,* s.m. și f. || Din *enorie* || Credincios care aparține unei anumite parohii.

enoríe, *enorii,* s.f. || Din ngr. *enoria* || Parohie.

enórm, -ă, *enormi, -e,* adj. || Din fr. *énorme,* lat. *enormis* „care iese din normal" || Foarte mare, imens; uriaș, colosal; (adverbial) foarte mult; extrem de..., extraordinar de...

enormitáte, *enormități,* s.f. || Din fr. *énormité,* lat. *enormitas, -atis* || Caracterul a ceea ce este enorm; lucru de necrezut, absurditate, prostie.

enót, *enoți,* s.m. Animal cu blană prețioasă, asemănător unui cîine. În România a fost semnalat în Delta Dunării. Poate fi crescut ca animal de blană.

entalpíe s.f. || Din fr. *enthalpie;* gr. *en* „în" + *thalpos* „căldură" || Mărime termodinamică egală cu suma dintre energia internă a unui corp și lucrul mecanic de dezlocuire a volumului său la o presiune constantă.

enterítă, *enterite,* s.f. || Din fr. *entérite;* cf. gr. *enteron* „intestin" || Inflamație acută sau cronică a intestinului subțire, datorită infecțiilor, intoxicațiilor etc.

enterobactérii s.f. || Din fr. *entérobactéries* || Nume generic dat germenilor saprofiți care constituie flora intestinală normală a organismului, precum și germenilor patogeni pentru care intestinul constituie locul principal de înmulțire și de manifestări patologice consecutive.

enterocolítă, *enterocolite,* s.f. || Din fr. *entérocolite;* gr. *enteron* „intestin" + *kolon* „colon" || Inflamația intestinului subțire și a celui gros, provocată de germeni patogeni.

entitáte, *entități,* s.f. || Din fr. *entité,* lat. *entitas, -atis* (< *ens, entis,* part. lui *esse* „a fi") || Aspect al existenței, delimitat ca întindere, conținut, sens etc.

entomofág, -ă, *entomofagi, -ge,* adj., s.m. și f. || Din fr. *entomophage;* gr. *entomon* „insectă" + *phagein* „a mînca" || (Animal) care se hrănește cu insecte.

entomológ, -ă, *entomologi, -ge,* s.m. și f. || Din *entomologie* || Specialist în entomologie.

entomologíe s.f. || Din fr. *entomologie;* gr. *entomon* „insectă" + *logos* „studiu" || Ramură a zoologiei, care se ocupă cu studiul insectelor.

entórsă, *entorse,* s.f. || Din fr. *entorse* || Leziune traumatică a unei articulații, care poate fi urmată uneori de ruperea ligamentului.

entropíe, *entropii,* s.f. || Din fr. *entropie;* cf. gr. *entrope* „întoarcere, schimbare" || **1.** Mărime termodinamică de stare a unui sistem fizic, exprimată prin suma cîturilor dintre cantitățile de căldură schimbate de el cu exteriorul și temperaturile absolute la care se efectuează aceste schimburi. **2.** Mărime fundamentală în teoria informației, raportată la un element al mesajului transmis.

entuziásm s.n. || Din fr. *enthousiasme;* gr. *enthusiasmos* „emoție puternică" || Stare de însufleţire puternică, de înflăcărare, de avînt; exaltare.

entuziasmá, *entuziasmez,* vb. I. Refl. şi tranz. || Din fr. *enthousiasmer* || A (se) înflăcăra, a (se) însufleţi.

entuziást, -ă, *entuziaşti, -ste,* adj. || Din fr. *enthousiaste* || (Adesea substantivat) Plin de entuziasm, gata să se devoteze unei idei, unei cauze; care dovedeşte entuziasm.

enumerá, *enúmăr,* vb. I. Tranz. || Din fr. *énumérer,* lat. *enumerare* (< *numerus* „număr") || A număra pe rînd, unul cîte unul.

enumeráţie, *enumeraţii,* s.f. || Din fr. *énumération,* lat. *enumeratio* || **1.** Acţiunea de a enumera, înşirare. **2.** Figură de stil care constă în înşiruirea tuturor argumentelor, faptelor etc. privitoare la aceeaşi temă.

enúnţ, *enunţuri,* s.n. || Din *enunţa* || **1.** Exprimare a unei judecăţi, a unui înţeles complet. **2.** (Mat.) Formulare a datelor unei probleme.

enunţá, *enúnţ,* vb. I. Tranz. || Din fr. *énoncer* || A exprima ceva oral sau în scris, a formula, a emite un enunţ.

enunţiatív, -ă, *enunţiativi, -e,* adj. || Din fr. *énonciatif,* lat. *enuntiativus* || Care conţine o enunţare. • *Propoziţie enunţiativă* = propoziţie care exprimă o constatare, prezentînd o acţiune sau o stare ca reală.

enzímă, *enzime,* s.f. || Din fr. *enzyme;* gr. *en* „în" + *zyme* „drojdie" || Compus organic de natură proteică, prezent în celulele vii, care dirijează procesele de sinteză şi de degradare din organism, producînd şi înmagazinînd energie; ferment.

eocén s.n. || Din fr. *éocène;* gr. *eos* „aurora, zori" + *kainos* „nou" || Serie (epocă) a paleogenului, caracterizată prin anumite specii de nămuliţi, gasteropode, mamifere etc.

eolián, -ă, *eolieni, -e,* adj. || Din fr. *éolien;* cf. gr. *Aeolos* „Eol, zeul vînturilor" || Produs sau acţionat de vînt. ○ *Formaţie eoliană* = ansamblu de forme de relief care se datoresc acţiunii de eroziune şi de transport a vîntului.

eozínă, *eozine,* s.f. || Din fr. *éosine;* cf. gr. *eos* „aurora, zori" || Colorant roşu strălucitor, folosit la fabricarea cernelii roşii, pentru a colora diferite preparate bacteriologice, la sensibilizarea plăcilor fotografice, în cosmetică, în industria alimentară etc.

eparhíe, *eparhii,* s.f. || Din ngr. *eparhia* || Unitate administrativă, bisericească, condusă de un episcop; episcopie, dieceză.

epatá, *epatez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *épater* || A impresiona, a uimi prin atitudine, prin comportare, prin ţinută neobişnuită etc.

epatánt, -ă, *epatanţi, -te,* adj. || Din fr. *épatant* || Care epatează; uluitor.

epávă, *epave,* s.f. || Din fr. *épave* || Navă sau rămăşiţă a unei nave distruse sau naufragiate. • (Fig.) Persoană distrusă din punct de vedere fizic sau moral.

epentétic, -ă, *epentetici, -ce,* adj. || Din fr. *épenthétique* || (Lingv.; despre sunete) Apărut prin epenteză.

epentéză, *epenteze,* s.f. || Din fr. *epenthèse,* lat. *epenthesis* || Apariţia unui sunet nou în interiorul unui cuvînt.

epi- || Din gr. *epi* „pe, peste" || Element de compunere cu sensul „peste", „(pe) deasupra", cu ajutorul căruia se formează substantive şi adjective.

épic, -ă, *epici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *épique,* lat. *epicus,* gr. *epikos* (< *epos* „epopee") || **1.** Adj. Care narează fapte, întîmplări reale sau imaginare. ○ *Genul e.* = gen literar care cuprinde diverse specii de naraţiuni în versuri şi în proză. • (Fig.) De proporţii vaste, grandios, demn de o epopee. **2.** S.f. Totalitatea operelor literare aparţinînd genului epic.

epicárd, *epicarduri,* s.n. || Din fr. *épicarde; epi-* + gr. *kardia* „inimă" || Membrană care învelește inima.

epicárp s.n. || Din fr. *épicarpe; epi-* + gr. *karpos* „fruct" || (Bot.) Stratul extern al pericarpului, pieliţa care acoperă fructul unei plante.

epicén, *epicene,* adj. || Din fr. *épicène,* lat. *epicoenus;* cf. gr. *epikoinos* „comun" || (Despre substantive nume de fiinţe) Care are aceeaşi formă pentru indicarea ambelor sexe.

epicéntru, *epicentre,* s.n. || Din fr. *épicentre; epi-* + gr. *kentros* „central" || Punct de pe suprafaţa Pămîntului, situat deasupra locului unde se produce zguduirea iniţială a unui cutremur şi în care intensitatea acestuia e maximă.

epicontinentálă adj. f. || Din it. *epicontinentale* || *Mare e.* = mare situată la marginea sau în interiorul unui continent (ex. Marea Nordului).

epicuréic, -ă, *epicureici, -ce,* adj. || Din germ. *epikureisch* || Epicurian (1). ○ *Şcoala epicureică* = şcoală filozofică materialistă fundată de Epicur în sec. 4 î.e.n. la Atena şi cunoscută sub numele de „grădină".

epicureísm s.n. v. **epicurism.**

epicurián, -ă, *epicurieni, -e,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *épicurien* || **1.** Adj. Privitor la epicurism. **2.** S.m. şi f. Adept al epicurismului. • Persoană care caută plăcerile alese, rafinate; (depr.) persoană înclinată spre plăceri.

epicurísm s.n. || Din fr. *épicurisme* || Concepţiile reprezentanţilor *Şcolii epicureice.* || Şi: **epicureísm** s.n.

epidémic, -ă, *epidemici, -ce,* adj. || Din fr. *épidémique* || (Despre boli) Cu caracter de epidemie.

epidemíe, *epidemii,* s.f. || Din fr. *épidémie,* lat. *epidemia;* cf. gr. *epidemos* „care circulă în popor" || Boală infecţioasă care se extinde într-un timp scurt la un mare număr de persoane dintr-o colectivitate.

epidérmă, *epiderme,* s.f. || Din fr. *épiderme,* lat. *epidermis; epi-* + gr. *derma* „piele" || **1.** Stratul exterior al pielii. **2.** Ţesutul exterior, de protecţie, al organelor plantelor superioare.

epidérmic, -ă, *epidermici, -ce,* adj. || Din fr. *épidermique* || Privitor la epidermă; de natura epidermei.

epidiascóp, *epidiascoape*, s.n. || Din fr. *épidiascope* || Aparat care servește la proiectarea pe un ecran fie a unui diafilm, fie a unei figuri netransparente luminate.

epidót s.n. || Din fr. *épidote* || Silicat natural de calciu, aluminiu și fier, verde, sticlos; varietățile limpezi sînt utilizate ca pietre semiprețioase.

epifít, -ă, *epifiți, -te*, adj. || Din fr. *épiphyte* || (Despre plante; și substantivat) Care trăiește pe altă plantă fără a fi parazit, aceasta servindu-i numai ca sprijin (ex. mușchii, lichenii).

epifíză, *epifize*, s.f. || Din fr. *épiphyse;* gr. *epiphysis* „excrescență" || **1.** Glandă endocrină situată în interiorul craniului, care influențează dezvoltarea glandelor sexuale și procesele metabolice; glandă pineală. **2.** Extremitate a unui os lung.

epigástru s.n. || Din fr. *épigastre; epi-* + gr. *gaster* „stomac" || Partea superioară a abdomenului, cuprinsă între coaste și ombilic.

epigenéză s.f. || Din fr. *épigénèse; epi-* + gr. *genesis* „naștere" || Concepție în biologie după care țesuturile și organele apar treptat din țesuturi și structuri mai simple, formate anterior.

epiglótă, *epiglote*, s.f. || Din fr. *épiglotte; epi-* + gr. *glotta* „limbă" || Membrană așezată în partea superioară a laringelui, pe care aceasta îl acoperă în momentul cînd se înghite mîncarea (separînd astfel calea alimentară de cea respiratorie).

epigón, *epigoni*, s.m. || Din fr. *épigone;* gr. *epigonos* „descendent" || Urmaș, succesor (scriitor sau artist) inferior ca valoare celor ce l-au precedat.

epigráf, *epigrafe*, s.n. || Din fr. *épigraphe; epi-* + gr. *graphein* „a scrie" || **1.** Scurt fragment, în proză sau în versuri, pus la începutul unei cărți sau al unui capitol. **2.** Scurtă inscripție pe fațada unui monument, a unui edificiu antic.

epigrafíe s.f. || Din fr. *épigraphie* || Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul inscripțiilor vechi.

epigramă, *epigrame*, s.f. || Din fr. *épigramme*, lat. *epigramma; epi-* + gr. *gramma* „inscripție" || Specie a poeziei lirice, de proporții reduse, care satirizează laturile negative ale caracterului omenesc, ale unei situații, și care se termină de obicei printr-o poantă ironică.

epigramíst, -ă, *epigramiști, -ste*, s.m. și f. || Din *epigramă* || Autor de epigrame.

epilá, *epilez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *épiler*; cf. lat. *pilus* „fir de păr" || (Med.) A (se) *depila* **(2).**

epilepsíe, *epilepsii*, s.f. || Din fr. *épilepsie*, lat. *epilepsia* || Boală a sistemului nervos caracterizată prin crize repetate convulsive și pierderea cunoștinței, halucinații senzoriale și alte tulburări psihice.

epiléptic, -ă, *epileptici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din fr. *épileptique*, lat. *epilepticus* || **1.** Adj. Cu caracter de epilepsie. **2.** S.m. și f. Persoană bolnavă de epilepsie.

epilóg, *epiloguri*, s.n. || Din fr. *épilogue*, lat. *epilogus;* gr. *epilogos* „după discurs" || Partea finală a unei opere literare, constituind un fel de concluzie sau de rezumat al operei, cu o expunere succintă a evoluției viitoare a personajelor. • (Fig.) Sfîrșit al unei acțiuni, al unei situații, al unei întîmplări.

epirogenéză s.f. || Din fr. *épirogenèse;* cf. gr. *epeiros* „continent" + *genesis* „naștere" || Proces de ridicare a unor compartimente mari din scoarța Pămîntului deasupra nivelului mărilor, datorită mișcărilor tectonice oscilatorii; are drept rezultat formarea unor întinse arii continentale.

episcop[1], *episcopi*, s.m. || Din ngr. *episkopos*, lat. *episcopus* || Grad înalt în ierarhia bisericească, imediat inferior mitropolitului; persoană care are acest grad.

episcóp[2], *episcoape*, s.n. || Din germ. *Episkop* || Aparat care servește la proiecția figurilor de pe cărți, de pe fotografii sau de pe alte obiecte netransparente.

episcopát, *episcopate*, s.n. || Din fr. *épiscopat*, lat. *episcopatus* || Rangul, demnitatea de episcop[1]; timpul cît este în funcție un episcop[1].

episcopíe, *episcopii*, s.f. || Din ngr. *episkopia* || Teritoriu asupra căruia se extinde autoritatea unui episcop[1]; reședința episcopului; episcopat.

episód, *episoade*, s.n. || Din fr. *épisode* || **1.** Acțiune secundară în ansamblul unei opere literare; parte dintr-o lucrare circumscrisă la un singur moment, la o singură situație. **2.** (În vechea dramă grecească) Parte a acțiunii dintre două intervenții ale corului, corespunzînd actului din dramaturgia modernă. **3.** Întîmplare, incident din viața cuiva.

episódic, -ă, *episodici, -ce*, adj. || Din fr. *épisodique* || Care ține de un episod; secundar, întîmplător, accidental.

epistát, *epistați*, s.m. || Din ngr. *epistatis* || (Înv.) **1.** Cel mai mic grad de ofițer de poliție. **2.** Administrator, intendent, logofăt, vechil. || Și: **ipistát** s.m.

epistemologíe s.f. || Din fr. *épistemologie;* gr. *episteme* „cunoaștere" + *logos* „studiu" || Parte a gnoseologiei care studiază procesul cunoașterii, așa cum se desfășoară în cadrul științelor; teoria cunoașterii științifice.

epistolár, -ă, *epistolari, -e*, adj. || Din fr. *épistolaire*, lat. *epistolaris* || Privitor la stilul, la modul de a scrie scrisori.

epístolă, *epistole*, s.f. || Din lat. *epistola* || **1.** (Înv.) Scrisoare. **2.** Specie literară în care se abordează, sub formă de scrisoare, un subiect filozofic, artistic, moral etc.

epitáf, *epitafuri*, s.n. || Din ngr. *epitaphion*, fr. *épitaphe* || **1.** Inscripție funerară cuprinzînd elogiul defunctului sau o sentință morală. **2.** Obiect de cult constînd dintr-o țesătură brodată cu fir de aur ori de argint și reprezentînd pe Hristos mort.

epitalám, *epitalamuri*, s.n. || Din fr. *épithalame*, lat. *epithalamium*, gr. *epithalamion* „cîntec nupțial" || (Livr.) Mic poem compus în cinstea mirilor cu prilejul oficierii căsătoriei.

epiteliál, -ă, *epiteliali, -e*, adj. || Din fr. *épithélial* || Privitor la epiteliu, care aparține epiteliului.

epitéliu, *epitelii,* s.n. || Din fr. *épithélium* || Ţesut vascular, format din unul sau din mai multe straturi, care acoperă suprafaţa corpului şi suprafeţele libere din interiorul corpului; intră şi în structura unor glande şi a unor organe.

epitét, *epitete,* s.n. || Din fr. *épithète,* lat. *epitheton,* împrumutat din gr. cu sensul de „ceea ce este de adăugat" || **1.** Cuvînt care determină în chip expresiv un substantiv sau un verb. **2.** Calificativ laudativ sau injurios dat cuiva.

epítrop, *epitropi,* s.m. || Din ngr. *epitropos* || Tutore. • Administrator al unui bun, în special al averii unei biserici.

epíu, *epiuri,* s.n. || Din fr. *épi* || Construcţie din piatră şi lemn, în formă de pinten, fixată în malul cursurilor de apă, fie pentru a le micşora lăţimea, fie pentru apărarea malurilor de eroziune.

epizootíe, *epizootii,* s.f. || Din fr. *épizootie; epi-* + gr. *zootes* „natură animală" || Extindere a unei boli infecţioase la un mare număr de animale dintr-o regiune.

epocál, -ă, *epocali, -e,* adj. || Din *epocă* || Care marchează o epocă; care are un mare răsunet; memorabil.

épocă, *epoci,* s.f. || Din fr. *époque* || **1.** Interval de timp din istorie, care se deosebeşte de celelalte prin anumite caracteristici. ○ *E. bronzului* v. *bronz. E. fierului* v. *fier. E. pietrei* v. *piatră.* **2.** Subdiviziune a unei perioade geologice. **3.** Timp în care se repetă periodic acelaşi lucru: *epoca ploilor.* || Acc. şi: *epócă.*

epódă, *epode,* s.f. || Din fr. *épode,* lat. *epodos* || **1.** (În teatrul antic) Partea a treia şi ultima a cîntecului unui cor, după strofă şi antistrofă. **2.** Poezie lirică compusă din două versuri inegale.

epolét, *epoleţi,* s.m. || Din fr. *épaulette* (< *épaule* „umăr") || Bandă de stofă prinsă pe umerii uniformelor şi pe care se aplică, de obicei, însemnele gradului (militar), ale specialităţii etc.

eponím, -ă, *eponimi, -e,* adj. || Din fr. *éponyme; epi-* + gr. *onoma* „nume" || Care dă numele său unui oraş, unei localităţi etc.

epónj s.n. || Din fr. *éponge* „burete" (din lat. *spongia)* || Ţesătură moale, cu fire buclate, din care se fac prosoape, halate de baie etc.

epopée, *epopei,* s.f. || Din fr. *épopée;* cf. gr. *epos* || Poem epic de mari proporţii, în versuri, în care se povestesc fapte eroice (legendare sau istorice); epos. • Şir de fapte eroice, glorioase.

épos, *eposuri,* s.n. || Din germ. *Epos,* gr. *epos* || (Livr.) Epopee; povestire.

epruvétă, *epruvete,* s.f. || După fr. *éprouvette* (< *éprouver* „a încerca, a proba"), după *probă* || Tub mic de sticlă cu pereţii subţiri, închis la un capăt, întrebuinţat în laboratoare la analiza chimică, la luarea de diverse probe etc.

epruvétă, *epruvete,* s.f. || Din fr. *éprouvette* || Obiect destinat efectuării încercărilor de determinare a unor proprietăţi ale materialului din care este confecţionat.

epuizá, *epuizez,* vb. I. || Din fr. *épuiser* || **1.** Tranz. şi refl. A (se) termina, a (se) isprăvi (prin vînzare, consum etc.). **2.** Tranz. A termina studierea, lămurirea unei probleme. **3.** Tranz. şi refl. A (se) istovi, a (se) extenua.

epuizánt, -ă, *epuizanţi, -te,* adj. || Din fr. *épuisant* || Care oboseşte, care epuizează pe cineva, istovitor, extenuant.

epuizáre, *epuizări,* s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) epuiza;* terminare, isprăvire. **2.** Îndepărtare a apelor dintr-o săpătură, dintr-un batardou sau dintr-o mină, pentru a se putea executa anumite lucrări. **3.** Pierderea capacităţii funcţionale a unui organ sau a întregului organism, în urma unei solicitări excesive; extenuare, oboseală, uzură.

epurá, *epurez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *épurer* (< *pur* „curat, pur") || A îndepărta impurităţile dintr-un material (solid, lichid sau gazos); a curăţa.

epuráre, *epurări,* s.f. Acţiunea de *a epura;* curăţire, purificare. ○ *Epurarea apei* = îndepărtarea din apa potabilă sau din apele industriale a substanţelor care le fac improprii întrebuinţării în scopul urmărit.

équus subst. || Cuv. lat. || Gen de mamifere imparicopitate, avînd ca reprezentanţi actuali calul, măgarul, zebra ş.a. Se caracterizează prin talia mare, dinţi lungi şi existenţa a cîte unui singur deget la picioare.

eradicá, *erádic,* vb. I. Tranz. || Lat. *eradicare* || A smulge din rădăcini, a dezrădăcina; *p. ext.* a stîrpi, a extirpa.

erátă, *erate,* s.f. || Din fr. *errata,* lat. *errata* (< *errare* „a greşi") || Listă adăugată la sfîrşitul unei cărţi, conţinînd îndreptarea unor greşeli (de tipar).

erátic, -ă, *eratici, -ce,* adj. || Din fr. *erratique,* lat. *erraticus* || (Despre blocuri de piatră, stînci etc.) Dus, transportat (de gheţari) între alte formaţiuni geologice.

eră, *ere,* s.f. || Din fr. *ère,* lat. *aera* „număr, cifră"; „eră, epocă" || **1.** Perioadă istorică pornind de la data unui anumit eveniment sau fapt şi de la care se începe numărătoarea anilor. • Epocă (1). **2.** (Geol.) Cea mai mare diviziune a timpului din istoria Pămîntului.

erbacée, *erbacee,* adj. || Din fr. *herbacé,* lat. *herbaceus* (< *herba* „iarbă") || (Despre plante) Care are tulpina subţire, nelignificată; ierbos.

erbicíd, *erbicide,* s.n. || Din fr. *herbicide;* lat. *herba* „iarbă" + *caedere* „a ucide" || Substanţă care distruge buruienile dăunătoare culturilor.

érbiu s.n. || Din fr. *erbium,* germ. *Erbium* || Element chimic din familia lantanidelor (pămînturilor rare).

erbivór, -ă, *erbivori, -e,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *herbivore;* lat. *herba* „iarbă" + *vorare* „a devora" || (Mamifer) care se hrăneşte cu vegetale (în special cu iarbă).

eréct, -ă, *erecţi, -te,* adj. || Din lat. *erectus* || (Despre tulpina unor plante) Ridicat în sus, vertical.

erectíl, -ă, *erectili, -e,* adj. || Din fr. *érectile;* cf. lat. *erigere* „a ridica" || Care se referă la erecţie; capabil de erecţie.

erécție, *erecții*, s.f. || Din fr. *érection* || Schimbare a consistenței și a volumului unor organe (în special genitale) sub influența afluxului de sînge.

eréde, *erezi*, s.m. || Din lat. *heres, -edis* || (Livr.) Moștenitor.

ereditár, -ă, *ereditari, -e*, adj. || Din fr. *héréditaire*, lat. *hereditarius* || **1.** (Despre particularități fizice și psihice) Care se transmite prin ereditate (**1**). **2.** (Despre bunuri, privilegii etc.) Care se transmite prin moștenire. ○ *Monarhie ereditară* = monarhie în care tronul se lasă moștenire.

ereditáte s.f., (**2**) *eredități*, s.f. || Din fr. *hérédité*, lat. *hereditas, -atis* || **1.** Însușire fundamentală a materiei vii, care constă în transmiterea caracteristicilor morfologice, fiziologice și biochimice de la ascendenți la descendenți. **2.** Moștenire, succesiune.

eremít, *eremiți*, s.m. || Din fr. *érémite* || Pustnic, sihastru. || Și: **ermit** s.m.

erés, *eresuri*, s.n. || Din sl. *eresĭ* || Credință în forțe supranaturale; erezie; prejudecată; rătăcire, eroare. *Căci nu mă-ncîntă azi cum mă mișcară Povești și doine, ghicitori, eresuri, Ce frunțea-mi de copil o-nseninară* (Eminescu).

eréte, *ereți*, s.m. Gen de păsări răpitoare de zi, asemănătoare cu ulii, cu ciocul scurt și foarte curbat și cu cîte un disc de pene pe părțile laterale ale capului.

erétic, -ă, *eretici, -ce*, s.m. și f. || Din sl. *eretikŭ* || (Adesea adjectival) Adept sau propovăduitor al unei erezii.

eretísm s.n. || Din fr. *éréthisme*, gr. *erethismos* „iritație" || *E. cardiac* = stare de hiperexcitabilitate cardiacă, întîlnită mai ales la tineri, care se manifestă clinic prin puls rapid, uneori neregulat.

erezíe, *erezii*, s.f. || Din fr. *hérésie*, lat. *haeresis*, gr. *hairesis* „părere particulară" || **1.** Concepție religioasă în contradicție cu dogmele bisericii în cadrul căreia ia naștere și condamnată de aceasta. **2.** (Fig.) Greșeală; abatere, rătăcire.

erg[1], *ergi*, s.m. || Din fr. *erg;* cf. gr. *ergon* „muncă" || Unitate de măsură pentru energie, egală cu lucrul mecanic efectuat de o forță de o dină cînd această forță își deplasează punctul de aplicație cu un centimetru.

erg[2], *erguri*, s.n. || Din fr. *erg* (cuv. arab, însemnînd „dună" || Deșert de nisip cu dune, caracteristic Saharei, format de obicei în porțiunile mai coborîte ale scoarței.

ergónă, *ergone*, s.f. || Din fr. *ergone* || Nume generic dat unor substanțe organice (enzime, vitamine, hormoni) a căror acțiune constă în stimularea funcțiunilor celulare.

ergonomíe s.f. || Din fr. *ergonomie;* gr. *ergon* „lucru" + *nomos* „normă" || Știință interdisciplinară care studiază relațiile dintre om, mașină și mediul de muncă.

ergosteról s.n. || Din fr. *ergostérol* || Substanță care se găsește în diverse țesuturi animale și vegetale, a cărei activare, prin iradiere cu raze ultraviolete, produce vitamina D_2.

ergoterapíe s.f. || Din fr. *ergothérapie;* gr. *ergon* „muncă" + *therapeia* „tratament" || Metodă de tratament a unor boli psihice prin muncă efectuată de bolnav.

erijá, *erijez*, vb. I. Refl. || Din fr. *ériger* || (Urmat de determinări introduse prin prep. *în*) A-și atribui fără drept un rol, o situație; a se da drept...

erínii s.f. pl. || Din fr. *érinnyes* || Divinități ale infernului, la vechii greci, reprezentate sub înfățișarea unor femei cu părul răvășit, împletit cu șerpi; corespundeau la romani furiilor.

eritém, *eriteme*, s.n. || Din fr. *érythème*, gr. *erythema* „roșeață" || Pete de culoare roșie, care apar pe piele în diferite boli (contagioase, dermatologice, sanguine).

eritrocít, *eritrocite*, s.n. || Din fr. *érythrocyte* || Hematie.

eritropoézǎ s.f. || Din fr. *érythropoïèse;* gr. *erythros* „roșu" + *poiesis* „creare" || Proces de formare a globulelor roșii (eritrocite).

erizipél, *erizipele*, s.n. || Din fr. *érysipèle*, lat. *erysipelas* || Boală infecțioasă manifestată printr-o erupție cutanată de culoare roșie, localizată de obicei la față sau la membre.

ermeneútică s.f. v. **hermeneutică.**

ermétic, -ă, *ermetici, -ce*, adj. || Din fr. *hermétique* || (Adesea adverbial) **1.** (Despre sisteme de închidere) Care închide sau astupă perfect, etanș; (despre recipiente) perfect închis. **2.** (Fig.) Greu de înțeles.

ermetísm s.n. || Din fr. *hermétisme*, cf. n. pr. *Hermes*, zeu grec || Tendință manifestată în literatură de a folosi un limbaj obscur, dificil.

ermít s.m. v. **eremit.**

ermitáj, *ermitaje*, s.n. || Din fr. *ermitage* (< *ermite* „eremit") || **1.** (Franțuzism) Locuința unui eremit; *p. ext.* loc retras. **2.** Mic palat izolat sau casă singuratică la țară.

eroáre, *erori*, s.f. || Din fr. *erreur*, lat. *error, -oris* (< *errare* „a rătăci, a greși") || **1.** Cunoștință greșită, falsă despre realitatea obiectivă; idee, părere greșită; greșeală. • *E. judiciară* = stabilire greșită a faptelor dintr-un proces penal și care duce la pronunțarea unei condamnări nedrepte. ○ Expr. *A induce pe cineva în eroare* = a înșela, a amăgi. **2.** Diferența dintre valoarea reală a unei mărimi și valoarea ei calculată.

erodá pers. 3. *erodează*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *éroder*, lat. *erodere* || A produce sau a suferi o eroziune; a (se) roade.

eróic, -ă, *eroici, -ce*, adj. || Din fr. *héroïque*, lat. *heroicus* (< *heros* „erou") || **1.** Caracteristic eroilor; cu calități de erou. **2.** (Despre opere literare) Care cîntă faptele unui erou.

eroicómic, -ă, *eroicomici, -ce*, adj. || Din fr. *héroïcomique* || Care este în același timp eroic și comic. ○ *Poem e.* = gen de poem epic, care, utilizînd modalitățile epopeii, narează, cu intenții satirice, întîmplări hazlii.

eroínă, *eroine*, s.f. || Din fr. *héroïne* || **1.** Femeie care se distinge prin curaj, abnegație etc. **2.** Personajul feminin principal dintr-o operă literară. • Femeie care reprezintă personajul principal al unei întîmplări deosebite.

eroísm s.n. || Din fr. *héroïsme* || Capacitatea de a săvîrşi fapte de vitejie; felul de a acţiona al unui erou; vitejie, curaj.

eronát, -ă, *eronaţi, -te,* adj. || Din fr. *erroné* || Greşit, inexact.

erótic, -ă, *erotici, -ce,* adj. || Din fr. *érotique,* gr. *erotikos* (< *eros* „amor") || Privitor la dragoste, de dragoste. • (Despre opere literare) Care exprimă sentimente de dragoste, care cîntă dragostea. • Predispus, înclinat spre senzualism.

erotísm s.n. || Din fr. *érotisme* || Atitudine erotică; exagerare a sentimentului erotic; senzualitate.

eróu, *eroi,* s.m. || Din fr. *héros,* lat. *heros* || **1.** (În mitologia greco-romană) Semizeu sau persoană legendară despre care se credea că s-a născut dintr-o zeitate şi o fiinţă pămînteană. **2.** Persoană care se distinge prin vitejie, curaj, abnegaţie; ostaş căzut pe cîmpul de luptă. **3.** Personaj principal într-o operă literară. • Personaj principal al unei întîmplări deosebite.

eroziúne, *eroziuni,* s.f. || Din fr. *érosion,* lat. *erosio, -onis* || Proces de roadere a solului prin acţiunea apei, vîntului etc.

erozív, -ă, *erozivi, -e,* adj. || Din fr. *érosif* || Care produce o eroziune.

erudít, -ă, *eruditi, -te,* adj. || Din fr. *érudit,* lat. *eruditus* (part. lui *erudire* „a instrui") || (Adesea substantivat) Care posedă cunoştinţe temeinice şi vaste; savant, învăţat; (despre opere ştiinţifice) care cuprinde cunoştinţe vaste şi aprofundate.

erudíţie, *eruditii,* s.f. || Din fr. *érudition,* lat. *eruditio, -onis* || Cunoaştere temeinică a uneia sau a mai multor ştiinţe; cultură vastă şi temeinică.

erúpe, pers. 3 *erúpe,* vb. III. Intranz. || Din lat. *erumperè* (după *rupe)* || **1.** (Despre vulcani) A face erupţie (aruncînd lavă); (despre sonde) a azvîrli cu putere afară ţiţei, gaze. **2.** (Despre pete, băşicuţe etc. caracteristice anumitor boli) A apărea (în număr mare).

eruptív, -ă, *eruptivi, -e,* adj. || Din fr. *éruptif* || **1.** Care provine de la o erupţie **(1),** care are origine vulcanică. • (Fig.; despre oameni şi manifestările lor) Impetuos, nestăpînit. **2.** (Despre boli) Care este însoţit de erupţii pe piele.

eruptivísm s.n. || Din fr. *éruptivisme* || Ansamblu de fenomene care conduc la producerea erupţiilor magmei în scoarţa Pămîntului.

erúpţie, *erupţii,* s.f. || Din fr. *éruption,* lat. *eruptio, -onis* || **1.** Ieşire bruscă şi violentă a lavei vulcanilor la suprafaţa Pămîntului. • Ridicare de la adîncime la suprafaţă a fluidelor din zăcămintele de hidrocarburi (ţiţei, gaze), datorită presiunii ridicate la care se găsesc. **2.** *E. solară* = creştere bruscă a unei regiuni a cronosferei. **3.** Apariţia, pe corp, a unor pete roşii sau a unor băşicuţe, constituind simptomul unor boli contagioase (rujeola, scarlatina); totalitatea acestor pete sau băşicuţe.

erzáţ, *erzaţuri,* s.n. || Din germ. *Ersatz* || Surogat (de cafea).

esaveráj, *esaveraje,* s.n. || Din *eseu* (după golaveraj) || (La rugbi) Numărul de puncte înscrise de o echipă.

escádră, *escadre,* s.f. || Din fr. *escadre* || Mare unitate a forţelor maritime militare.

escadrílă, *escadrile,* s.f. || Din fr. *escadrille* || Subunitate a forţelor aeriene militare.

escadrón, *escadroane,* s.n. || Din fr. *escadron* || Subunitate a unui regiment de cavalerie (corespunzînd unei companii de infanterie).

escaladá, *escaladez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *escalader* || A se căţăra pe un zid sau pe un alt obstacol înalt, pentru a trece de partea cealaltă; *p. ext.* a sări peste un obstacol.

escaladáre, *escaladări,* s.f. Acţiunea de *a escalada* • (Fig.) Extindere treptată a unei acţiuni, a unui conflict.

escaládă, *escalade,* s.f. || Din fr. *escalade,* it. *scalata* „asalt cu ajutorul scărilor" || Escaladare; ascensiune. • (Fig.) Extindere, intensificare.

escálă, *escale,* s.f. || Din fr. *escale* || Oprire, prevăzută în itinerariul unui vapor sau al unui avion, pentru aprovizionare, debarcarea sau îmbarcarea pasagerilor etc.; *p. ext.* localitate unde se face o asemenea oprire.

escalóp, *escalopuri,* s.n. || Din fr. *escalope* || Preparat culinar făcut din felii subţiri de muşchi de viţel sau din peşte.

escamotá, *escamotez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *escamoter,* sp. pop. *escamotar* „a face să dispară (în cochilie)" || **1.** A face ca ceva să dispară fără să se bage de seamă, a ascunde ceva în mod iscusit. • (Fig.) A denatura, a falsifica. **2.** A retrage în fuzelaj, după decolare, roţile de aterizare ale unui avion, pentru a micşora rezistenţa la înaintare a avionului în timpul zborului.

escapádă, *escapade,* s.f. || Din fr. *escapade,* sp. *escapada* „scăpată, evadată" || Ieşire de scurtă durată (uneori pe ascuns) cu scopul de a petrece; petrecere organizată cu acest prilej.

escárpă, *escarpe,* s.f. || Din fr. *escarpe* || Baraj antitanc realizat prin săparea de taluze cu versanţii spre inamic pentru a mări panta şi a împiedica trecerea tancurilor.

escatologíe s.f. || Din fr. *eschatologie;* gr. *eschatos* „ultim" + *logos* „cuvînt" || Totalitatea concepţiilor religioase privitoare la soarta finală a lumii şi a omului („sfîrşitul lumii", judecata de apoi" etc.).

eschimós, -ă, *eschimoşi, -se,* s.m. şi f. || Din fr. *Esquimaux* || Persoană care face parte din populaţia indigenă de tip mongoloid din ţinuturile arctice din Europa, Asia şi America.

eschivá, *eschivez,* vb. I. Refl. || Din fr. *esquiver* || A se sustrage de la o obligaţie, de la o îndatorire. • A se retrage pe furiş.

eschivă, *eschive,* s.f. || Din fr. *esquive* || Procedeu tehnic de apărare folosit în box, care constă în aplecarea capului lateral sau îndoirea picioarelor pentru a evita lovitura adversarului.

escortá, *escortez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *escorter* || **1.** A duce sub escortă **(1)** (un deţinut). **2.** A însoţi cu o escortă **(2, 3).**

escórtă, *escorte,* s.f. || Din fr. *escorte* || **1.** Pază alcătuită din persoane înarmate care însoţesc

pe deținuți ca să nu fugă; persoanele care alcătuiesc această pază. **2.** Grup de oameni care însoțesc pe înalții demnitari. **3.** Grup de nave sau de avioane militare care însoțesc (în timp de pace) o navă sau un avion în care călătoresc persoane oficiale importante sau (în timp de război) alte nave sau avioane, pentru a le asigura paza.

escróc, -oácă, *escroci, -oace,* s.m. și f. || Din fr. *escroc* || Persoană care înșală pe alții și își însușește, prin manopere frauduloase, bunuri străine.

escrocá, *escrochez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *escroquer,* it. *scroccare* (< *crocco*) „a desprinde (un obiect agățat)" |, A obține, prin manevre frauduloase, bunuri străine.

escrocherie, *escrocherii,* s.f. || Din fr. *escroquerie* || Faptă de escroc; înșelarea unei persoane prin mijloace frauduloase, pentru a obține profituri nemeritate; înșelăciune, șarlatanie.

eseíst, -ă, *eseiști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *essayiste,* engl. *essayist* (din fr. *essai* „eseu") || Autor de eseuri.

eseniéni s.m. pl. || Din fr. *esséniens* || Membri ai unei secte iudaice, apărute pe la mijlocul sec. 2 î.e.n., caracterizată prin comunitatea bunurilor, ascetism și pacifism. De la **e.**, care au influențat puternic creștinismul primitiv, au rămas „Manuscrisele de la Marea Moartă".

esénță, *esențe,* s.f. || Din fr. *essence,* lat. *essentia* || **1.** Totalitatea trăsăturilor fundamentale, necesare, generale și relativ stabile ale obiectelor și proceselor realității, constituind natura lor internă. ○ *În esență* = în ceea ce este fundamental; în ultimă analiză. **2.** Substanță volatilă cu miros aromatic, extrasă din plante sau preparată sintetic, având diferite întrebuințări în farmacie, parfumerie etc. ◦ Soluție concentrată care, prin diluare, dă un produs alimentar. **3.** Varietate, speță de arbori.

esențiál, -ă, *esențiali, -e,* adj. || Din fr. *essentiel,* lat. *essentialis* || Care ține de esență **(1)**; fundamental, principal; de prim ordin.

eséu, *eseuri,* s.n. || Din fr. *essai* || **1.** Studiu de proporții reduse, în care autorul tratează, în chip original, probleme literare, filozofice etc., fără intenția de a le epuiza. **2.** (Sport) Încercare **(2)**.

esofág, *esofagură,* s.n. || Din fr. *oesophage;* gr. *oisein* „a duce, a purta" + *phagein* „a mînca" || Parte a tubului digestiv cuprinsă între faringe și stomac, având rolul de a transporta alimentele de la gură în stomac.

esópic, -ă, *esopici, -ce,* adj. || Din fr. *ésopique* || Care aparține lui Esop, referitor la Esop; *p. ext.* puțin clar, ambiguu, cu semnificații ascunse.

espadrílă, *espadrile,* s.f. || Din fr. *espadrille* (la originea căruia se găsește lat. *spartum,* gr. *sparton,* numele unei plante din care se fac împletituri || Încălțăminte ușoară, de obicei cu fețele de pînză și cu talpa de sfoară sau dintr-un material special, folosită mai ales de alpiniști.

esperánto s.n. || Din fr. *esperanto,* cuv. format de creatorul acestei limbi și care înseamnă „cel care speră" || Limbă artificială, bazată pe o gramatică simplă și pe un vocabular împrumutat din cele mai răspîndite limbi europene, creată la sfîrșitul secolului 19 cu scopul de a servi ca limbă internațională.

esplanádă, *esplanade,* s.f. || Din fr. *esplanade,* it. *spianata* (< *spianare* „a nivela") || Loc deschis (plantat cu arbori, iarbă și flori), aflat de obicei în fața unei clădiri monumentale sau a unui ansamblu arhitectural.

est s.n. || Din fr. *Est,* din v. engl. *east* || Unul dintre cele patru puncte cardinale, aflat în partea de unde răsare soarele; răsărit, orient.

estacádă, *estacade,* s.f. || Din fr. *estacade* || **1.** Punte fixă la țărmul unei ape, făcînd legătura cu nava acostată la chei. **2.** Platformă pe picioare înalte, care realizează comunicația între două puncte situate deasupra solului. **3.** Baraj făcut la intrarea într-un port sau la gura unui fluviu, pentru protejarea contra minelor sau a obiectelor plutitoare lansate de inamic.

estér, *esteri,* s.m. || Din fr. *ester;* germ. *Essigäther* „eter acetic" || Compus chimic rezultat dintr-un alcool și un acid organic sau anorganic oxigenat, prin eliminare de apă.

estét, -ă, *esteți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *esthète;* gr. *aisthetes* „cel care simte" || Adept al estetismului.

estétic, -ă, *estetici, -ce,* adj., s.n., s.f. || Din fr. *esthétique;* gr. *aisthetikos* „sensibil" || **1.** Adj. Care aparține esteticii, care corespunde cerințelor esteticii; frumos. **2.** S.n. Categorie desemnînd ansamblul însușirilor și al fenomenelor studiate de estetică **(3)**; domeniul esteticii. **3.** S.f. Știință care studiază arta, considerată ca forma cea mai înaltă de creare și de receptare a frumosului, precum și a unor variante ale acestuia: frumosul natural, al ambianței cotidiene etc.

esteticián, -ă, *esteticieni, -e,* s.m. și f. || Din fr. *esthéticien* || Specialist în estetică.

estetísm s.n. || Din fr. *esthétisme* || Concepție care absolutizează latura estetică, aspectul formal al artei, negînd sau minimalizînd rolul și importanța conținutului artistic; **e.** consideră contemplația și creația artistică drept scop suprem al vieții omenești.

éstic, -ă, *estici, -ce,* adj. || Din *est* || Care este (de) la est; răsăritean.

estimá, *estimez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *estimer,* lat. *aestimare* || A evalua, a aprecia (cu aproximație) mărimea, valoarea etc.

estimatív, -ă, *estimativi, -e,* adj. || Din fr. *estimatif* || Care se referă la o evaluare, la o estimare; care este sau a fost determinat prin estimare.

estimáție, *estimații,* s.f. || Din fr. *estimation,* lat. *aestimatio, -onis* || Acțiunea de a estima; evaluare.

estímp adv. || Lat. *istum tempus* || (Pop.) În acest an. *Au fost consecvenți, păstrînd în retipărirea de estimp lucrarea d-lor mai cu totul conformă cu cea de an* (Odobescu). || Acc. și: *éstimp.*

estivál, -ă, *estivali, -e,* adj. || Din fr. *estival,* lat. *aestivalis* || De vară, din timpul verii; vărătic.

estompá, *estompez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *estomper* || A potrivi cu estompa intensitatea

umbrelor într-un desen; a diminua intensitatea unei culori sau a unor contururi; (tranz. și refl.; fig.) a (se) voala, a (se) atenua. • Tranz. și refl. (Fig.) A (se) diminua.

estompát, -ă, *estompați, -te,* adj. Cu umbrele sau cu conturul pierdut, șters; (fig.) vag, imprecis.

estómpă, *estompe,* s.f. || Din fr. *estompe* || Mic sul de hîrtie, de piele etc., cu care se estompează umbrele la un desen executat în creion, în cărbune sau în pastel.

estón, -ă, *estoni, -e,* s.m. și f., adj. || De la n. pr. *Estonia* || **1.** S.m. și f. Persoană făcînd parte din poporul care s-a constituit ca națiune în R.S.S. Estonă. **2.** Adj. Care se referă la R.S.S. Estonă sau la populația ei. • (Substantivat, f.) Limba vorbită de estoni (**1**).

estonián, -ă, *estonieni, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *estonien* || Eston.

estorcá, *estorchez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *extorquer,* lat. *extorquere* (< *torquere* „a răsuci, a întoarce") || A obține ceva cu orice preț, prin mijloace nepermise; a stoarce pe cineva de bani sau de un alt bun.

estrádă, *estrade,* s.f. || Din fr. *estrade* || **1.** Scenă improvizată, într-o sală sau în aer liber, pe care se desfășoară reprezentații artistice. ○ *Concert (spectacol, muzică* etc.) *de e.* = spectacol distractiv, variat. • Gen muzical ușor, distractiv, cuprinzînd mici piese vocale și instrumentale. **2.** Platformă ridicată deasupra nivelului unei săli, pe care se află masa unui prezidiu, o catedră etc.

estrál, -ă, *estrali, -e,* adj. || Din fr. *oestral* || Privitor la estru, de estru. ○ *Ciclu e.* = ansamblul modificărilor periodice ale uterului și ale organismului.

estrogén, *estrogene,* s.n. || Din fr. *oestrogène* || Nume generic dat hormonilor feminizanți de tipul foliculinei, care provoacă fenomene caracteristice estrului.

estropiá, *estropiez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *estropier* || (Livr.) A mutila, a schilodi.

éstru, *estre,* s.n. || Din fr. *oestre,* lat. *oestrus;* gr. *oistros* „dorință violentă" || (Fiziol.) Perioadă a ciclului sexual la mamifere, în care mucoasa uterului permite fixarea oului fecundat.

estuár, *estuare,* s.n. || Din fr. *estuaire,* lat. *aestuarium* (< *aestus* „mișcarea valurilor") || Porțiune din zona de vărsare a unui fluviu, lărgită și adîncită pe țărmurile afectate de maree puternice.

eșafód, *eșafoduri,* s.n. || Din fr. *échafaud* || (În evul mediu) Platformă în piețele publice, pe care erau executați condamnații la moarte.

eșafodáj, *eșafodaje,* s.n. || Din fr. *échafaudage* || **1.** Construcție provizorie, făcută pentru a susține materialele și muncitorii în timpul cînd se lucrează la o clădire; schelă. **2.** (Fig.) Ansamblu de fapte, de date, argumente etc. pe care se construiește o ipoteză, o teorie etc.

eșalón, *eșaloane,* s.n. || Din fr. *échelon* || (Milit.) **1.** Parte a dispozitivului de luptă sau operativ, ori a unei coloane de marș. **2.** Unitate de transport (coloană de mașini, tren etc.).

eșalonă, *eșalonez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *échelonner* || **1.** A repartiza, a dispune părțile unui întreg la intervale succesive. • A repartiza o sumă de bani pentru a fi plătită la date succesive. **2.** (Milit.) A dispune trupele pe eșaloane.

eșantión, *eșantioane,* s.n. || Din fr. *échantillon* || Probă, mostră dintr-un material sau dintr-un produs, pe baza căreia se pot stabili caracteristicile întregului.

eșapamént, *eșapamente,* s.n. || Din fr. *échappement* (< *échapper* „a scăpa") || Ansamblul organelor de evacuare a gazelor arse dintr-un motor cu ardere internă.

eșárfă, *eșarfe,* s.f. || Din fr. *écharpe* || **1.** Fîșie de stofă, de mătase etc., care se poartă în diagonală pe piept, ca semn al unei funcții, al unei demnități etc. **2.** Fîșie de mătase, de stofă etc. purtată de femei (ca podoabă) înfășurată în jurul gîtului sau pe umeri. **3.** Bandă de pînză sau de stofă care se poartă pe după gît ca să susțină o mînă bandajată (fracturată).

eșéc, *eșecuri,* s.n. || Din fr. *échec* || Insucces, nereușită într-o acțiune.

eșichiér, *eșichiere,* s.n. || Din fr. *échiquier* || **1.** Așezare a unor obiecte pe două sau mai multe rînduri, ca intervale egale între ele. **2.** Dispozitiv în care trupele unei unități sînt masate în careuri la distanțe egale.

eșuá, *eșuez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *échouer* || **1.** (Despre vapoare) A se așeza, accidental sau voit, pe fundul unei ape puțin adînci. **2.** A nu reuși, a da greș.

etáj, *etaje,* s.n. || Din fr. *étage* || **1.** Fiecare dintre părțile unei clădiri situate deasupra parterului și cuprinzînd încăperile de pe același plan orizontal. **2.** (Geol.) Complex de strate bine individualizate, corespunzător vîrstei geologice. **3.** Diviziune principală a zăcămîntului unei mine, stabilită în vederea exploatării. **4.** (Bot.) *E. de vegetație* = zonă de vegetație cu anumite caracteristici determinate de modificarea pe verticală a regimului termic și hidric.

etajá, *etajez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *étager* || A așeza în etaje, în rînduri suprapuse.

etajéră, *etajere,* s.f. || Din fr. *étagère* || Mobilă formată dintr-unul sau din mai multe rafturi suprapuse, pe care se așază cărți sau alte lucruri.

etalá, *etalez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *étaler* || A expune ceva (cu ostentație) pentru a fi privit și admirat.

etalón, *etaloane,* s.n. || Din fr. *étalon* || **1.** Mărime, greutate etc. care servește ca unitate de bază în cadrul unui sistem de măsurare; model de mare precizie al unei astfel de unități, acceptat oficial ca bază de comparare (ex. metrul, kilogramul). **2.** (Ec.) Cantitate determinată de metal prețios (aur, argint) pe care o conține unitatea monetară a unei anumite țări și servește la măsurarea prețurilor tuturor mărfurilor.

etalonă, *etalonez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *étalonner* || **1.** A grada scara unui instrument de măsură. **2.** A compara un instrument de măsură cu un etalon.

etambóu, *etambouri,* s.n. || Din fr. *étambot* || **1.** Element de rezistență al scheletului unei nave, amplasat în planul longitudinal-vertical la pupa navei și care susține cîrma. **2.** Element de rezistență așezat la coada fuzelajului unui avion, care susține ampenajul vertical al acestuia.

etamínă, *etamine,* s.f. || Din fr. *étamine* || Țesătură rară, de bumbac sau de in, pe care se brodează.

etán s.m. || Din fr. *éthane* || Gaz incolor și fără miros care se găsește în gazele de sondă, fiind întrebuințat la prepararea etilenei, ca agent frigorigen etc.

etanól s.m. || Din fr. *éthanol* || Alcool etilic.

etánș, -ă, *etanși, -e,* adj. || Din fr. *étanche* || (Despre aparate sau recipiente) Care nu permite să pătrundă sau să iasă din el, pe la încheieturi sau prin rosturi, un fluid (gaz sau lichid).

etanșá, *etanșez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *étancher* || A face ca un recipient, o cameră etc. să fie etanșe.

etanșeitáte s.f. || Din fr. *étanchéité* || Proprietate a unui aparat sau a unui recipient de a fi etanș.

etápă, *etape,* s.f. || Din fr. *étape* || **1.** Stadiu, fază, interval de timp în desfășurarea unei acțiuni. **2.** Distanță străbătută de o unitate în marș, într-un timp anumit. **3.** Distanță determinată dintr-o cursă sportivă, care trebuie parcursă fără oprire. • Parte dintr-o competiție eșalonată în timp.

etáte s.f. || Lat. *aetas, -atis* || Vîrstă.

etatizá, *etatizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *étatiser* (< *état* „stat") || A trece un bun, o întreprindere, o instituție în administrarea statului.

etcétera adv. || Din lat. *et caetera* || (Arată că o enumerare ar putea fi continuată) Și alții, și altele, și așa mai departe. || Prescurtat: *etc.*

eténă s.f. || Din fr. *éthène* || (Chim.) Etilenă.

etér, (1) *eteri,* s.m., **(2)** s.n. || Din fr. *éther,* lat. *aether,* gr. *aither* „cer, văzduh" || **1.** S.m. Compus organic obținut prin fierberea alcoolului etilic cu acid sulfuric; este un lichid, incolor, foarte volatil și inflamabil, cu miros aromatic, avînd numeroase întrebuințări in industrie, în medicină etc. **2.** S.n. (Fig.) Aer, atmosferă, văzduh, cer.

etéric, -ă, *eterici, -ce,* adj. || Cf. germ. *ätherisch* || **1.** Care are proprietăți asemănătoare eterului **(1).** ○ *Ulei e.* = substanță uleioasă, volatilă, cu miros puternic, care se extrage din florile, fructele sau frunzele plantelor parfumate și se folosește în industria parfumurilor și în cea alimentară. **2.** (Fig.) Fin, diafan.

eterie s.f. || Din ngr. *eteria* „societate" || Nume dat unor societăți patriotice grecești înființate, la începutul sec. 19, în vederea organizării luptei antiotomane.

eterist, *eteriști,* s.m. || Din *eterie* || Membru sau partizan al unei eterii.

etérn, -ă, *eterni, -e,* adj. || Din lat. *aeternus* || (Și adverbial) Care există de totdeauna și va exista întotdeauna.

eternitáte s.f. || Din fr. *éternité,* lat. *aeternitas, -atis* || Faptul de a fi etern; existență nelimitată în timp. • (Prin exagerare) Perioadă de timp foarte lungă.

eterniză, *eternizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *éterniser* || A face să dureze veșnic, să rămînă în amintirea posterității.

etero- (hetero-) || Din gr. *heteros* „altul" || Element de compunere cu sensul de „diferit", „contrar", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

eterodínă, *eterodine,* s.f. || Din fr. *hétérodyne; hetero-* + gr. *dyn[amia]* „forță" || **1.** Circuit electronic oscilator pentru producerea unei oscilații de frecvență constantă, care, suprapusă peste o oscilație de frecvență apropiată, să determine producerea unor bătăi ce pot fi recepționate prin mijloace simple. **2.** Generator de semnale de înaltă frecvență utilizat în operații de măsurare sau de control. || Și: **heterodínă** s.f.

eterodox, -ă, *eterodocși, -xe,* adj. || Din fr. *hétérodoxe;* gr. *heterodoxos* „eretic" || Care se abate de la datoria oficială a bisericii ortodoxe.

eterogén, -ă, *eterogeni, -e,* adj. || Din fr. *hétérogène; etero-* + gr. *genos* „fel" || Compus din elemente diferite; de origine sau de proveniență diferită.

etiáj, *etiaje,* s.n. || Din fr. *étiage* || Nivel de referință al unui curs de apă, în raport cu care se măsoară cotele apelor.

étic, -ă, *etici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *éthique,* lat. *ethicus;* gr. *ethikos* „moral" || **1.** Adj. Privitor la morală, bazat pe morală. **2.** S.f. Știință care se ocupă cu morala; teoria filozofică a moralei. **3.** S.f. Totalitatea normelor de conduită morală.

etichetá, *etichetez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *étiqueter* || **1.** A aplica o etichetă pe un obiect. **2.** (Fig.; depr.) A califica pe cineva sau ceva într-un anumit fel (de obicei neplăcut).

etichétă, *etichete,* s.f. || Din fr. *étiquette* || **1.** Bucată de hîrtie, de carton etc., care se fixează pe sticle, borcane, pachete, purtînd indicații de conținut, destinație, preț etc. **2.** (Fig.; depr.) Titlu, calitate, nume sub care se prezintă (sau figurează) cineva. **3.** Norme de comportare, riguros stabilite, la curțile monarhilor, în relațiile dintre diplomați etc.; reguli convenționale de comportare politicoasă în viața de toate zilele.

etíl s.m. || Din fr. *éthyle* || Radical organic derivat din etan prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.

etiléná s.f. || Din fr. *éthylène* || Hidrocarbură gazoasă, incoloră, inflamabilă, folosită la fabricarea polietilenei, a cauciucului sintetic etc.

etílic, -ă, *etilici, -ce,* adj. || Din fr. *éthylique* || Care conține etil; *alcool etilic* = alcool obținut prin fermentarea fructelor, cerealelor etc. și care intră în compoziția băuturilor alcoolice.

etimológic, -ă, *etimologici, -ce,* adj. || Din fr. *étymologique,* lat. *etymologicus* || Privitor la etimologie; bazat pe etimologie. ○ *Ortografie etimologică* = ortografie în care scrierea cuvintelor se bazează pe forma originară a cuvintelor, pe etimologia lor.

etimologíe, (2) *etimologii*, s.f. || Din fr. *étymologie*, lat. *etymologia;* cf. gr. *etymos* „adevăr" + *logos* „studiu" || **1.** Stabilirea originii unui cuvînt. • *E. populară* = modificare a formei unui cuvînt (de obicei recent în limbă) sub influența unui cuvînt mai cunoscut, cu care prezintă asemănări (ex. *răspunzabil* e format prin *e.p.* din *responsabil* sub influența lui *răspunde).* **2.** Etimon.

etimón, *etimoane*, s.n. || Din fr. *étymon* || Cuvînt (de obicei dintr-o limbă străină) din care provine un anumit cuvînt al unei limbi.

etiologíe s.f. || Din fr. *étiologie*, gr. *aitiologia* „cercetarea, căutarea cauzelor" || **1.** Știință a descifrării cauzelor. **2.** Ramură a științelor medicale care studiază cauzele și factorii ce determină apariția diferitelor boli.

etiopián, -ă, *etiopieni, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *éthiopien* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația Etiopiei. **2.** Adj. Care se referă la Etiopia și la populația ei, care aparține Etiopiei sau populației ei.

etirâre, *etirări*, s.f. || Din fr. *étirer* (< *tirer* „a trage") || **1.** (Tehn.) Tragere. **2.** Operația de tragere prin filieră, respectiv de întindere a fibrelor sintetice în scopul orientării macromoleculelor și a creșterii rezistenței lor.

etmoíd, *etmoide*, s.n. || Din fr. *ethmoïde;* cf. gr. *ethmoeides* „ciuruit" || Os mic, nepereche, străbătut de numeroase orificii, traversate de nervii olfactivi; formează o parte din scheletul nasului.

étnic, -ă, *etnici, -ce*, adj. || Din fr. *ethnique*, lat. *ethnicus* || Referitor la apartenența la un popor, la formele de cultură și de civilizație specifice unui popor.

etnogenéză s.f. || Din fr. *ethnogenèse;* gr. *ethnos* „popor" + *genesis* „naștere" || Ramură a antropologiei care studiază originea și filiația popoarelor.

etnográf, -ă, *etnografi, -e*, s.m. și f. || Din fr. *ethnographe* || Specialist în etnografie.

etnográfic, -ă, *etnografici, -ce*, adj. || Din fr. *ethnographique* || Care se referă la etnografie, care aparține etnografiei.

etnografíe s.f. || Din fr. *ethnographie;* gr. *ethnos* „popor" + *graphe* „descriere" || Știință care studiază originea și răspîndirea teritorială a popoarelor, cultura și moravurile lor, particularitățile de viață materială și spirituală, legăturile cultural-istorice reciproce.

etnologíe s.f. || Din fr. *ethnologie;* gr. *ethnos* „popor" + *logos* „studiu" || Știință care studiază liniile directoare ale structurii și evoluției popoarelor.

etólă, *etole*, s.f. || Din fr. *étole* || **1.** Fîșie de stofă sau de mătase, purtată de preoții catolici în timpul serviciului religios. **2.** Fîșie lată de blană purtată de femei în jurul gîtului sau al umerilor.

étos s.n. || Din gr. *ethos* || **1.** Ansamblul trăsăturilor, normelor și idealurilor morale specifice unui grup social sau unei epoci. **2.** Specific cultural al unei colectivități.

etrávă, *etrave*, s.f. || Din fr. *étrave* || Element de rezistență care închide corpul unei nave la extremitatea prorei și cu care nava își deschide drumul prin apă.

etriér, *etriere*, s.n. || Din fr. *étrier* || Piesă formată dintr-o vergea de oțel, care înconjură, la exterior, armătura longitudinală a unui element de beton armat.

etrúsc, -ă, *etrusci, -ce*, s.m. și f., adj. || Din fr. *étrusque* || **1.** S.m. și f. (La pl.) Populație care locuia în mileniul I î.e.n. în Italia și care a exercitat o puternică influență asupra Romei (fiind mai tîrziu complet romanizată); (și la sg.) persoană din această populație. **2.** Adj. Care se referă la etrusci **(1)**, care aparține etruscilor.

etúvă, *etuve*, s.f. || Din fr. *étuve* || Recipient încălzit artificial, destinat fie uscării sau menținerii la o temperatură ridicată a unor substanțe ori piese, fie sterilizării sau deparazitării.

eu, (1) pron. pers. 1 sg., **(2)** *euri*, s.n. || Lat. *ego* || **1.** Pron. pers. 1 sg. (La nominativ, ca subiect, ține locul numelui persoanei care vorbește) *Eu citesc.* • (La dativ, în formele *mie, îmi, mi) Mi-a dat cartea;* (cu valoare de dativ etic) *știu eu cine-mi ești!;* (indică posesiunea) *mi-am terminat lucrarea.* • (La acuzativ, în formele *mine, mă, m-) Mă privește.* ○ (Intră în compunerea verbelor reflexive) *M-am plimbat prin parc.* • (Urmat de *unul, una*, la diferite cazuri, întărește ideea exprimată) *Eu unul nu plec.* **2.** S.n. (Filoz.) Ceea ce constituie individualitatea, personalitatea cuiva; reflectarea propriei existențe de către conștiința individuală a omului.

eucalípt, *eucalipți*, s.m. || Din fr. *eucalyptus;* gr. *eu* „bine" + *kalyptos* „acoperit" || Gen de arbori tropicali și subtropicali, înalți pînă la 150 m, cu frunze persistente care conțin un ulei folosit în medicină; lemnul, foarte dur, se folosește în construcții.

eucaliptól s.n. || Din fr. *eucalyptol* || Substanță uleioasă obținută din frunzele de eucalipt, utilizată ca antiseptic al căilor respiratorii.

euclidián, -ă, *euclidieni, -e*, adj. || Din fr. *euclidien* || Care se referă la geometria lui Euclid sau la principiile acesteia.

eudemonísm s.n. || Din fr. *eudémonisme;* cf. gr. *eudaimonia* „fericire" || Concepție care pune la baza moralei năzuința omului spre fericire, concepută nu doar ca o plăcere imediată ci prin dominarea pasiunilor și realizarea libertății interioare. **E.** a ignorat însă condiționarea social-istorică a conținutului real al fericirii.

eufemísm, *eufemisme*, s.n. || Din fr. *euphémisme;* gr. *eu* „bine" + *pheme* „vorbă" || Cuvînt sau expresie care înlocuiește un cuvînt sau o expresie jignitoare ori necuviincioasă, avînd însă același sens.

eufemístic, -ă, *eufemistici, -ce*, adj. || Din *eufemism* || Privitor la eufemism; care constituie un eufemism.

eufonie, *eufonii*, s.f. || Din fr. *euphonie;* gr. *eu* „bine" + *phone* „sunet" || Succesiune de vocale și consoane care produce o impresie plăcută auzului.

euforbiacée s.f. pl. || Din fr. *euphorbiacées;* lat. *euphorbia* „laptele-cucului" || Familie de plante dicotiledonate, lemnoase și erbacee, foarte răspîndite, cu semințe bogate în uleiuri grase. Au importanță în industria alimentară, textilă, ca producătoare de cauciuc etc.

eufóric, -ă, *euforici, -ce,* adj. || Din fr. *euphorique* || De euforie, care provoacă euforie.

euforie, *euforii,* s.f. || Din fr. *euphorie,* gr. *euphoria* „abundență" || Stare de bună dispoziție exagerată care apare în unele boli nervoase sau este provocată de substanțe narcotice. • Stare de fericire, de beatitudine.

eugenie s.f. || Din lat. *eugenia;* gr. *eugenia* „origine nobilă" || Teorie (folosită de rasiști și fasciști în scopuri antiumane) care preconizează ameliorarea populațiilor umane prin măsuri genetice (sterilizarea, interdicția de a procrea etc.).

euharistie, *euharistii,* s.f. || Din fr. *eucharistie,* lat. *eucharistia* || Cuminecătură, împărtășanie.

eunúc, *eunuci,* s.m. || Din fr *eunuque,* lat. *eunuchus,* it. *eunuco* || Bărbat castrat, folosit ca paznic al haremului la curtea sultanului.

eupatrid, *eupatrizi,* s.m. || Din fr. *eupatride* || Membru al aristocrației gentilice în Atica (Grecia antică).

euristic, -ă, *euristici, -ce,* adj. || Din fr. *euristique;* cf. gr. *heuriskein* „a descoperi" || (Despre procedee metodologice) Care servește la descoperirea unor cunoștințe noi.

euritmic, -ă, *euritmici, -ce,* adj. || Din fr. *eurythmique* || Care are un ritm armonios.

euritmie, *euritmii,* s.f. || Din fr. *eurythmie,* it. *euritmia* || Armonie de sunete, de mișcări (în muzică, dans etc.).

europeán, -ă, *europeni, -e,* s.m. și f., adj. || Din fr. *européen* || **1.** S m. și f. Persoană care face parte din populația Europei. **2.** Adj. Care se referă la Europa sau la populația ei, care aparține Europei sau populației ei.

europenizá, *europenizez,* vb. I. Refl. || După fr. *européniser* || A adopta îmbrăcămintea, comportamentul, obiceiurile caracteristice europenilor.

europiu s.n. || Din fr. *europium* || Element chimic din familia lantanidelor (pămînturi rare).

eutanasie s.f. || Din fr. *euthanasie,* gr. *euthanasia* „moarte ușoară" || **1.** Moarte fără dureri. **2.** Provocare (de către medic) a unei morți precoce, nedureroase, unui bolnav incurabil pentru a-i curma o suferință grea și prelungită. E. este oprită de lege.

eutéctic, -ă, *eutectici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *eutectique;* gr. *eutektos* „care se topește ușor" || **1.** Adj. (Despre amestecuri chimice) Care se topește sau se solidifică la temperatură constantă, inferioară punctului de topire a fiecăruia dintre constituenți. **2.** S.n. Amestec mecanic de două sau mai multe faze solide care cristalizează simultan, la temperatură constantă.

ev, *evuri,* s.n. || Din lat. *aevum* || Perioadă din istoria omenirii. ○ *Evul mediu* = denumire convențională a perioadei care ține de la apariția modului de producție feudal pînă la începutul dezvoltării modului de producție capitalist.

evacuá, *evacuez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *évacuer,* lat. *evacuare* (< *vacuus* „gol") || **1.** A goli, a lăsa liber, a părăsi (un imobil, o regiune etc.). • A îndepărta persoane sau lucruri dintr-un anumit loc. **2.** A elimina fluidele uzate și nefolositoare dintr-o mașină; a elimina reziduurile rezultate dintr-un proces tehnologic.

evacuáre, *evacuări,* s.f. Acțiunea de *a evacua;* eliminare, îndepărtare a unor lucruri sau a unor persoane dintr-un loc. • Eliminare a unor fluide uzate sau a unor reziduuri dintr-o mașină, dintr-un recipient etc.

evadá, *evadez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *évader,* lat. *evadere* (< *vadere* „a merge") || (Despre deținuți) A fugi din închisoare sau de sub pază; (fam.) a fugi, a o șterge.

evadát, -ă, *evadați, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care a fugit din închisoare sau de sub pază.

evaluá, *evaluez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *évaluer* (< *valoir* „a valora, a prețui") || A aprecia, a stabili în mod aproximativ prețul, valoarea, numărul unor lucruri. • (Cont.) A exprima în bani valoarea unor bunuri sau a unor operații, a unor lucrări.

evanescént, -ă, *evanescenți, -te,* adj. || Din fr. *évanescent;* cf. lat. *evanescere* „a dispărea" || A dispărea treptat, a se estompa.

evangheliár, *evangheliare,* s.n. || Din fr. *évangéliaire,* lat. *evangeliarium* || Carte care cuprinde cele patru evanghelii.

evanghélic, -ă, *evanghelici, -ce,* adj. || Din fr. *évangélique, evangelicus* || **1.** Care se referă la evanghelie, care ține de evaghelie. **2.** (Și substantivat) Care ține de cultul luteran.

evanghélie, *evanghelii,* s.f. || Din sl. *evanghelije* || Parte a Bibliei care cuprinde legende privitoare la viața și la învățătura lui Iisus Hristos. ○ Expr. *Literă de evanghelie* = lucru sigur, neîndoielnic. • Fiecare dintre capitolele din această parte a Bibliei care se citesc în timpul serviciului religios creștin.

evanghelíst, *evangheliști,* s.m. || Din sl. *evangelistŭ* || Fiecare dintre cei patru autori cărora biserica le atribuie paternitatea unei evanghelii.

evantái, *evantaie,* s.n. || Din fr. *éventail* (< *vent* „vînt") || Obiect pliabil de hîrtie, de mătase, de pene etc., folosit mai ales de femei pentru a-și face vînt și a se apăra de căldură. ○ *În evantai* = în formă de raze care pornesc dintr-un punct și se depărtează treptat unele de altele formînd un semicerc.

evaporá, *evápor,* vb. I. Refl. || Din fr. *évaporer* (< *vapeur* „vapori, aburi"), lat. *evaporare* || **1.** (Despre lichide) A se transforma în vapori. **2.** (Fig.; fam.) A se face nevăzut, a dispărea.

evazá, *evazez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *évaser* (< *vase* „vas") || A lărgi progresiv, spre partea de ieșire a unei cavități.

evazát, -ă, *evazați, -te,* adj. || Din fr. *évasé* || (Mai ales despre fuste) Care are jumătatea inferioară mai largă decît cea superioară.

evaziúne, *evaziuni,* s.f. || Din fr. *évasion,* lat. *evasio, -onis* (< *evadere* „a ieși din...") || *E. fiscală* = sustragere de la obligațiile fiscale.

evazív, -ă, *evazivi, -e,* adj. || Din fr. *évasif* || (Adesea adverbial) Care exprimă o atitudine vagă, neprecisă.

eveniméntˌ, *evenimente,* s.n. || Din fr. *événement* (după lat. *evenire* „a sosi", „a se întîmpla") || **1.** Întîmplare importantă. **2.** (Fiz.) Orice fenomen local și instantaneu. **3.** (Mat.) Noțiune de bază din domeniul teoriei probabilităților, care exprimă producerea sau neproducerea unui fenomen în cadrul unui experiment.

eventív, *eventive,* adj. || Cf. lat. *eventus* „efect, rezultat" || (Gram.) *Verb reflexiv e.* = verb reflexiv care arată că în starea subiectului se produce o schimbare, că se transpune în altă stare decît aceea în care se găsea.

eventuál, -ă, *eventuali, -e,* adj. || Din fr. *éventuel;* cf. lat. *eventus* „eveniment" || (Adesea adverbial) Care este posibil (sau probabil), care se poate întîmpla.

eventualitáte, *eventualități,* s.f. || Din fr. *éventualité* || Situație care s-ar putea ivi; caz posibil, împrejurare viitoare posibilă.

evghenie, *evghenii,* s.f. || Din ngr. *evghenia* || (Grecism înv.) Boierie, noblețe. • (Urmat de un adjectiv posesiv) Formulă de adresare către un boier din țările române în epoca fanariotă.

evidént, -ă, *evidenți, -te,* adj. || Din fr. *évident,* lat. *evidens, -tis* (< *videre* „a vedea") || (Adesea adverbial) A cărui existență este neîndoielnică; vădit, clar.

evidénță, (2) *evidențe,* s.f. || Din fr. *évidence,* lat. *evidentia* || **1.** Faptul de a fi evident; caracterul a ceea ce este evident. ○ Expr. *A scoate (sau a pune) în evidență* = a scoate la iveală, a sublinia. **2.** Oglindirea într-un document a ceea ce ține de un fenomen, de o activitate.

evidențiá, *evidențiez,* vb. I. || Din *evidență* || **1.** Refl. și tranz. A ieși sau a scoate în evidență; a (se) remarca, a (se) distinge. **2.** Tranz. A recunoaște oficial succesele obținute de cineva în muncă.

evidențiát, -ă, *evidențiați, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care s-a remarcat în muncă; căruia i s-au recunoscut oficial meritele în muncă.

evisceráre, *eviscerări,* s.f. || Cf. fr. *éviscérer* || Operație prin care se scot din cavitatea abdominală și toracică, la animalele tăiate pentru consum, organele gastrointestinale, vezica urinară și uterul.

evitá, *evit,* vb. I. Tranz. || Din fr. *éviter,* lat. *evitare* || **1.** A se feri de cineva sau de ceva, a ocoli. **2.** A înlătura, a împiedica să se producă.

evitáre, *evitări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a evita.* **2.** Poziție pe care o navă ancorată o ia sub acțiunea vîntului și curentului.

evlávie s.f. || Din ngr. *evlavia* || Religiozitate manifestată printr-o scrupuloasă îndeplinire a practicilor rituale. • (Fig.) Comportare respectuoasă, admirativă față de cineva sau ceva.

evlaviós, -oásă, *evlavioși, -oase,* adj. || Din *evlavie* || (Adesea substantivat) Stăpînit de evlavie; cucernic.

evocá, *evóc,* vb. I. Tranz. || Din fr. *évoquer,* lat. *evocare* (< *vocare* „a chema") || A readuce în conștiință fapte sau evenimente trecute; a zugrăvi prin cuvinte un lucru cunoscut dar petrecut demult.

evocáre, *evocări,* s.f. Faptul de *a evoca;* amintire, aducere-aminte. • Compoziție literară în care se evocă ceva.

evocatór, -oáre, *evocatori, -oare,* adj. || Din fr. *évocateur,* lat. *evocatorius* || Care readuce în amintire, care evocă.

evoluá, *evoluez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *évoluer* || **1.** A trece, în cursul dezvoltării, dintr-o fază în alta, superioară; a se dezvolta; (despre boli) a-și urma cursul, a se desfășura. **2.** A se deplasa cu mișcări largi (circulare). **3.** (Sport) A susține un meci, a juca.

evoluát, -ă, *evoluați, -te,* adj. Care a ajuns, prin faze succesive, la un stadiu superior de dezvoltare.

evolútă, *evolute,* s.f. || Din germ. *Evolute* || (Mat.) Locul geometric al centrelor de curbură ale unei curbe date.

evolutív, -ă, *evolutivi, -e,* adj. || Din fr. *évolutif* || Care se dezvoltă treptat și neîntrerupt. • Care se referă la evoluție.

evolúție, *evoluții,* s.f. || Din fr. *évolution,* lat. *evolutio* || **1.** (Filoz.) Una dintre formele dezvoltării, și anume cea care constă în ansamblul schimbărilor cantitative. **2.** Dezvoltare; desfășurare, curs. **3.** Deplasare prin mișcări largi (circulare).

evoluționísm s.n. || Din fr. *évolutionnisme* || **1.** Concepție potrivit căreia universul, ființele vii, societatea etc. trec printr-o evoluție istorică. **2.** (În sens restrîns) Teoria lui Lamarck, Darwin ș.a. despre evoluția speciilor de plante și animale.

evoluționíst, -ă, *evoluționiști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *évolutionniste* || **1.** Care se referă la evoluționism. **2.** S.m. și f. Adept al evoluționismului.

evréicăˌ, *evreice,* s.f. || Din rus. *evreika* || Femeie care face parte dintr-o populație evreiască.

evreiésc, -áscă, *evreiești,* adj. || Din *evreu* || Privitor la evrei; care aparține evreilor.

evréu, *evrei,* s.m. || Din sl. *evreinŭ* || Persoană care face parte din populația de religie iudaică (mozaică), descendentă din vechii locuitori ai Palestinei și din alte populații care au adoptat iudaismul.

évrica interj. || Din ngr. *evrika* || (Livr.) Exclamație de bucurie folosită îndeosebi la rezolvarea unei probleme dificile.

ex- || Din lat. *ex* || Element de compunere însemnînd „afară de" sau „fost", care servește la formarea unor substantive.

exacerbá, *exacerbez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *exacerber* (< *acerbe* „sever, necruțător") || (Livr.) A accentua, a exagera sentimente, senzații etc.

exáct, -ă, *exacți, -te,* adj., adv. || Din fr. *exact,* lat. *exactus* || **1.** Adj. Conform cu realitatea, cu adevărul. ○ *Științe exacte* = științe în care formulările se pot prezenta în formă matematică. • Care reproduce întocmai modelul ori-

ginal. **2.** Adj. Punctual. **3.** Adv. În concordanță cu adevărul, cu realitatea. • Tocmai, chiar: *avem exact aceeași părere.*

exactitáte s.f. || Din *exact* || Calitatea de a fi exact. ○ *Cu exactitate* = cu precizie, exact.

exactitúdine, *exactitudini,* s.f. || După fr. *exactitude* || Exactitate.

exagerá, *exagerez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *exagérer,* lat. *exagerare* „a îngrămădi" || A prezenta un fapt mărindu-i proporțiile sau importanța, a amplifica peste măsură, a depăși realitatea.

exagerát, -ă, *exagerați, -te,* adj. Care depășește proporțiile firești, reale. • (Despre oameni) Care exagerează importanța reală a unor fapte. • (Adverbial) Prea mult; din cale-afară.

exalá, *exál,* vb. I. Tranz. || Din fr. *exhaler,* lat. *exhalare* (< *halare* „a sufla", „a exala") || A degaja, a emana vapori, mirosuri etc.

exalație, *exalații,* s.f. || Din fr. *exhalation,* lat. *exhalatio* || Acțiunea de a exala, emanație.

exaltá, *exált,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *exalter,* lat. *exaltare* (< *altus* „înalt") || A (se) înflăcăra, a (se) entuziasma peste măsură, a fi cuprins de însuflețire.

exaltáre, *exaltări,* s.f. Entuziasm, înflăcărare exagerată.

exaltát, -ă, *exaltați, -te,* adj. **1.** Entuziasmat, înflăcărat peste măsură; exagerat. **2.** (Fam.) Surescitat; ieșit din minți.

exámen, *examene,* s.n. || Din fr., lat. *examen* || **1.** Mijloc de verificare și de apreciere a cunoștințelor dobîndite de elevi, studenți, candidați la un post etc. • Încercare, probă prin care se verifică temeinicia unui lucru, a unei situații. **2.** Cercetare amănunțită la care este supus un lucru sau o ființă. • *E. medical* = cercetare de către medic a unui bolnav, pentru a i se stabili diagnosticul și tratamentul.

examiná, *examinez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *examiner,* lat. *examinare* || **1.** A supune la un examen (**1**). **2.** A studia amănunțit ceva sau pe cineva. **3.** A cerceta un bolnav, pentru a-i pune diagnosticul și a stabili tratamentul.

examinatór, -oáre, *examinatori, -oare,* adj., s.m. și f. || Din fr. *examinateur,* lat. *examinator* || (Persoană) care examinează.

exantém, *exanteme,* s.n. || Din fr. *exanthème,* lat. *exanthema* „înflorire", „erupție" || Erupție care apare pe piele în unele boli contagioase.

exantemátic, *exantematice,* adj. || Din fr. *exanthématique* || *Tifos e.* = boală gravă, infecțioasă, eruptivă, transmisă prin păduchi de corp și caracterizată prin febră, tulburări cardiace, nervoase etc.

exárh, *exarhi,* s.m. || Din ngr. *ixarhos* || (În biserica ortodoxă din trecut) Mitropolit delegat de patriarhul din Constantinopol cu conducerea treburilor bisericești dintr-o provincie sau dintr-o țară.

exasperá, *exasperez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *exaspérer,* lat. *exasperare* (< *asper* „aspru") || A enerva peste măsură; a scoate din sărite.

exasperánt, -ă, *exasperanți, -te,* adj. || Din fr. *exaspérant* || Care exasperează.

exasperáre, *exasperări,* s.f. Acțiunea de *a exaspera.* ○ *Pînă la exasperare* = pînă la ultima limită.

exasperát, -ă, *exasperați, -te,* adj. Enervat, iritat peste măsură.

excavá, *excavaz,* vb. I. Tranz. || Din fr. *excaver,* lat. *excavare* (< *cavus* „scobit") || A săpa în pămînt (cu ajutorul unui excavator), de obicei în vederea unei exploatări deschise.

excavatór, *excavatoare,* s.n. || Din fr. *excavateur,* rus. *ekskavator* || Mașină de lucru de mare capacitate, autopropulsată, cu care se sapă și se încarcă materialul săpat, la lucrări de terasament, în exploatări miniere etc.

excavățíe, *excavații,* s.f. || Din fr. *excavation* || Cavitate în scoarța pămîntului, creată de un fenomen natural sau făcută de om în scopul realizării unor lucrări (canale, tuneluri, terasamente, fundații etc.).

excedént, *excedente,* s.n. || Din fr. *excédent,* lat. *excedens, -ntis* (< *excedere* „a ieși din...") || Ceea ce rămîne după satisfacerea tuturor necesităților. • (Ec.) Cantitatea, valoarea cu care veniturile sau resursele depășesc cheltuielile ori consumul.

excedentár, -ă, *excedentari, -e,* adj. || Din fr. *excédentaire* || Care depășește necesarul; (ec.) care are un excedent.

excelá, *excelez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *exceller,* lat. *excellere* || A se remarca, a se distinge în mod deosebit într-un anumit domeniu.

excelént, -ă, *excelenți, -te,* adj. || Din fr. *excellent,* lat. *excellens, -ntis* || (Adesea adverbial) Care excelează; foarte bun, foarte frumos, minunat.

excelénță, *excelențe,* s.f. || Din fr. *excellence,* lat. *excellentia* || **1.** Titlu folosit în raporturile cu anumiți demnitari. **2.** *Prin excelență* = în cel mai înalt grad; cu deosebire, mai ales.

excéntric, -ă, *excentrici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *excentriques;* cf. lat. *ex* „afară de... (din...) + *centrum* „centru" || **1.** Adj. Care iese din comun, neobișnuit, ciudat, extravagant. **2.** Adj. (Despre puncte) Care nu se află în centrul unei figuri. **3.** S.n. Organ de mașină în formă de disc, montat pe un arbore rotitor, a cărui axă este deplasată paralel față de axa de rotație a arborelui.

excentricitáte, *excentricități,* s.f. || Din fr. *excentricité* || **1.** Însușirea de a fi excentric; extravaganță. **2.** (Tehn.) Defect de calare a două piese coaxiale sau concentrice.

exceptá, *exceptez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *excepter,* lat. *exceptare* || A lăsa deoparte, a exclude, a nu cuprinde.

excépție, *excepții,* s.f. || Din fr. *exception,* lat. *exceptio* (< *excipere* „a scoate din...") || **1.** Abatere de la o regulă; ceea ce nu se supune normei generale. ○ *Cu excepția...* = afară de... *Fără excepție* = fără deosebire. *De excepție* = excepțional, deosebit de... **2.** (Dr.) Abatere, îngăduită de lege, de la aplicarea unor norme juridice.

excepționál, -ă, *excepționali, -e,* adj. || Din fr. *exceptionnel* || **1.** Care constituie o excepție. **2.** (Și adverbial) Foarte bun, minunat, excelent.

excerptá, *excerptez,* vb. I. Tranz. || Din *excerpte* || A extrage anumite pasaje, date etc. dintr-un text în vederea studierii lor, a întocmirii unei lucrări științifice etc.

excérpte s.f. pl. || Din lat. *excerpta* || Pasaje, termeni, date scoase dintr-o lucrare.

excés, *excese,* s.n. || Din fr. *excès,* lat. *excessus* (< *excedere* „a întrece") || Abuz; lipsă de măsură, de cumpătare. ○ *Exces de zel* = zel exagerat; exagerare.

excesív, -ă, *excesivi, -e,* adj. || Din fr. *excessif* || Exagerat; peste măsură. ○ *Climă excesivă* = climă cu diferențe mari de temperatură între iarnă și vară. • (Adverbial) Foarte..., din cale-afară de...

excitá, *excít,* vb. I. Tranz. || Din fr. *exciter,* lat. *excitare* || **1.** A produce, a provoca o excitație. **2.** A ațița, a întărîta; a stîrni. **3.** A transmite un plus de energie unui sistem fizic (atom, moleculă, nucleu atomic etc.) peste energia sa normală.

excitabilitáte s.f. || Din fr. *excitabilité* || Capacitate a substanței vii de a reacționa în mod specific la stimuli.

excitánt, -ă, *excitanți, -te,* adj., s.n. || Din fr. *excitant* || **1.** Adj. Care excită, care provoacă excitație. **2.** S.n. Substanță care stimulează capacitatea funcțională a organismului; ceea ce provoacă o excitație.

excitáție, *excitații,* s.f. || Din fr. *excitation,* lat. *excitatio* || **1.** Acțiunea de a excita. • (Fiziol.) Reacție a unui organ, a unui țesut, a unei celule sub influența unui excitant intern (influx nervos) sau extern (acțiune fizică, chimică etc.); se manifestă prin contracție, secreție sau generare de impulsuri. **2.** (Electr.) Producere a cîmpului magnetic inductor util în mașinile, aparatele sau instrumentele electrice.

excízie, *excizii,* s.f. || Din fr. *excision,* lat. *excisio* (< *excidere* „a tăia") || Secționare și scoatere din organism a unei porțiuni de țesut sau de organ.

exclamá, *exclám,* vb. I. Tranz. || Din fr. *exclamer,* lat. *exclamare* (< *clamare* „a striga") || A scoate o exclamație; a striga.

exclamáre, *exclamări,* s.f. Acțiunea de *a exclama;* exclamație. ○ *Semnul exclamării* = semn de punctuație folosit după interjecții, după vocativ, după propoziții exclamative sau imperative.

exclamatív, -ă, *exclamativi, -e,* adj. || Din fr. *exclamatif* || Care exprimă o exclamație. ○ *Propoziție exclamativă* = propoziție care exprimă o stare afectivă.

exclamáție, *exclamații,* s.f. || Din fr. *exclamation,* lat. *exclamatio* || Cuvînt, propoziție sau frază care exprimă o stare afectivă puternică; strigăt.

exclúde, *exclúd,* vb. III. Tranz. || Din lat. *excludere* (< *claudere* „a închide") || A elimina, a înlătura, a da afară.

exclúdere, *excluderi,* s.f. Acțiunea de *a exclude;* dare afară, înlăturare.

exclús, -ă, *excluși, -se,* adj., adv. **1.** Adj. Înlăturat, eliminat (dintr-o organizație, dintr-un colectiv). **2.** Adv. Imposibil, inadmisibil.

exclusív, -ă, *exclusivi, -e,* adj., adv. || Din fr. *exclusif,* lat. *exclusivus* || **1.** Adj. (Despre noțiuni abstracte) Care se exclud. • Care se referă sau se limitează la un singur lucru. **2.** Adv. Numai, în afară de, exceptînd.

exclusivísm s.n. || Din fr. *exclusivisme* || Atitudine a celui care refuză să ia în considerație părerile sau ideile altora. • Caracterul a ceea ce este exclusiv.

exclusivitáte s.f. || Din fr. *exclusivité* || Însușirea a ceea ce este exclusiv. ○ *În exclusivitate* = cu excluderea tuturor celorlalți sau celorlalte.

excomunicá, *excomúnic,* vb. I. Tranz. || Din lat. *excommunicare,* fr. *excommunier* || A exclude pe cineva dintr-o comunitate religioasă.

excremént, *excremente,* s.n. || Din fr. *excrément,* lat. *excrementum* || Materie rezultată din digestie, care se elimină prin anus.

excrescénță, *excrescențe,* s.f. || Din lat. *excrescentia* || Țesut cu aspect de tumoare crescut pe un organ sau pe corp.

excretá, *excretez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *excréter* || A elimina din organism, în urma proceselor biochimice, substanțe devenite inutile sau vătămătoare.

excretór, -oáre, *excretori, -oare,* adj. || Din fr. *excréteur* || Care se referă la excreție: *canal excretor.*

excréție, *excreții,* s.f. || Din fr. *excrétion,* lat. *excretio* || Faptul de a excreta; proces de eliminare (pe cale urinară, digestivă, cutanată etc.) a substanțelor neutilizate de organism. • Substanțele eliminate.

excúrs, *excursuri,* s.n. || Din lat. *excursus* || (Livr.) Digresiune, abatere de la subiect, pentru a lămuri o problemă secundară.

excúrsie, *excursii,* s.f. || Din fr. *excursion,* lat. *excursio* (< *currere* „a alerga") || Plimbare sau călătorie (în grup) făcută, pe jos sau cu un mijloc de transport, cu scop educativ, sportiv sau distractiv.

excursioníst, -ă, *excursioniști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *excursionniste* || Persoană care face o excursie.

execrábil, -ă, *execrabili, -e,* adj. || Din fr. *exécrable,* lat. *execrabilis* || Respingător, detestabil, oribil.

executá, *execút,* vb. I. Tranz. || Din fr. *exécuter* || **1.** A face, a confecționa, a fabrica. **2.** A îndeplini un ordin; (refl.) a se supune, a da ascultare. **3.** A face exerciții de gimnastică, figuri de balet etc. **4.** A cînta o bucată muzicală. **5.** A aduce la îndeplinire un plan, o hotărîre judecătorească etc. **6.** A aduce la îndeplinire o condamnare la moarte, a lua viața celui condamnat.

executánt, -ă, *executanți, -te,* adj. || Din fr. *exécutant* || (Adesea substantivat) Care execută, care îndeplinește ceva; executor.

executáre, *executări,* s.f. Acțiunea de *a (se) executa;* îndeplinire.

executív, -ă, *executivi, -e,* adj. || Din fr. *exécutif* || Care are sarcina de a executa dispozițiile unui organ superior. ○ *Organ e.* = organ de stat cu funcții de organizare și de asigurare a executării legilor. (În unele state) *Putere*

executivă = sistem de organe compus din guvern și întregul aparat administrativ, în frunte cu șeful statului.

executór, -oáre, *executori, -oare,* adj. || Din fr. *exécuteur,* lat. *executor, -oris* || Executant. ○ (Substantivat) *E. testamentar* = persoană însărcinată printr-un testament cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor acestuia. *E. judecătoresc* = funcționar care execută hotărîrile unor organe de jurisdicție.

executóriu, -ie, *executorii,* adj. || Din fr. *exécutoire,* lat. *executorius* || (Jur.) Care poate fi executat; care dă loc la executare: *hotărîre executorie.*

execúție, *execuții,* s.f. || Din fr. *exécution* || Faptul de a executa; (în special) aducerea la îndeplinire a unei hotărîri de condamnare la moarte.

exegét, *exegeți,* s.m. || Din fr. *exégète* || Persoană care practică exegeza, specialist în exegeză.

exegétic, -ă, *exegetici, -ce,* adj. || Din fr. *exégétique* || **1.** Care se bazează pe exegeză, care explică, interpretează. **2.** (Dr.) *Școala exegetică* = curent în dreptul burghez care considera că textele de lege trebuie interpretate strict literal și logic-formalist.

exegéză, *exegeze,* s.f. || Din fr. *exégèse,* gr. *exegesis* || Interpretare (din punct de vedere filologic, istoric etc.) a unui text literar, juridic, religios.

exemplár[1], *exemplare,* s.n. || Din fr. *exemplaire,* lat. *exemplarium* || Obiect care face parte dintr-o serie de obiecte identice; reprezentant al unei categorii de ființe sau de lucruri asemănătoare.

exemplár[2], **-ă,** *exemplari, -e,* adj. || Din fr. *exemplaire,* lat. *exemplaris* || Care poate servi de exemplu prin calitățile sale. ○ *Pedeapsă exemplară* = pedeapsă foarte aspră, servind ca avertisment.

exemplificá, *exemplific,* vb. I. Tranz. || Din it. *exemplificare* (după *exemplu*) || A ilustra, a lămuri prin exemple.

exémplu, *exemple,* s.n. || Din fr. *exemple,* lat. *exemplum* || **1.** Faptă, persoană care servește drept model. ○ Expr. *A da* (sau *a fi*) *exemplu* = a fi, a servi drept model de urmat. **2.** Fapt tipic care demonstrează, sprijină, lămurește ceva.

exercitá, *exércit,* vb. I. Tranz. || Din lat. *exercitare* || **1.** A practica o meserie, o profesie; a îndeplini o funcție. **2.** A face uz de un drept; a-și face simțită autoritatea, influența etc.

exercițiu, *exerciții,* s.n. || Din fr. *exercice,* lat. *exercitium* (< *exercere* „a pune în mișcare") || **1.** Acțiune (fizică sau intelectuală) făcută sistematic pentru a dobîndi deprindere, îndemînare. ● Instruire a militarilor în vederea acțiunilor de luptă. **2.** Temă dată școlarilor pentru a pune în aplicare cele învățate. **3.** *În exercițiul funcțiunii* = (despre funcționari sau persoane oficiale) în timpul sau în cadrul serviciului legal. **4.** *E. bugetar* (sau *financiar*) = perioadă (de un an) pentru care se întocmește un buget.

exersá, *exersez,* vb. I. Intranz. și tranz. || Din fr. *exercer,* lat. *exercere* „a pune în mișcare" || A face exerciții.

exfoliére, *exfolieri,* s.f. || Cf. fr. *exfolier,* lat. *exfoliare* (< *folium* „foaie") || Desprindere a unor straturi subțiri de la suprafața unui material.

exhaustív, -ă, *exhaustivi, -e,* adj. || Din fr. *exhaustif;* cf. lat. *exhaurire* „a epuiza" || Care epuizează un subiect; în întregime, complet.

exhaustór, *exhaustoare,* s.n. || Din fr. *exhaustcur* || Ventilator folosit pentru evacuarea aerului sau a altor gaze din încăperi închise.

exhibá, *exhibez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *exhiber,* lat. *exhibere* „a arăta" || (Livr.) A etala, a arăta ceva (în mod ostentativ); a se afișa, a se făli cu ceva.

exhibíție, *exhibiții,* s.f. || Din fr. *exhibition,* lat. *exhibitio* || **1.** Faptul de a arăta ceva în public, în mod ostentativ. **2.** (La pl.) Jonglerii (de circ).

exhibiționísm s.n. || Din fr. *exhibitionnisme* || Înclinarea, mania de a face exhibiții.

exhumá, *exhumez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *exhumer,* lat. *exhumare* || A dezgropa oseminte (sau cadavrul) unui mort.

exigént, -ă, *exigenți, -te,* adj. || Din fr. *exigeant,* lat. *exigens-, -ntis* || Care pretinde grijă, strictețe, corectitudine în îndeplinirea sarcinilor, lucrărilor etc.

exigénță, *exigențe,* s.f. || Din fr. *exigence,* lat. *exigentia* || **1.** Faptul de a fi exigent. **2.** Cerință; nevoie, trebuință, necesitate.

exíl, *exiluri,* s.n. || Din fr. *exil,* lat. *exsilium* || **1.** (În unele state) Pedeapsă, îndeosebi cu caracter politic, constînd în obligarea unui cetățean de a-și părăsi țara. **2.** Plecare de bunăvoie a cuiva din propria țară, de obicei din motive politice. **3.** Situație în care se găsește o persoană exilată.

exilá, *exilez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *exiler* || A obliga să plece sau a pleca de bunăvoie în exil.

exilát, -ă, *exilați, -te,* adj. (Adesea substantivat) Pedepsit cu exilul sau plecat de bunăvoie din țara lui.

existá, *exist,* vb. I. Intranz. || Din fr. *exister,* lat. *existere* (<*sistere* „a fi așezat") || A trăi; a se afla, a se găsi, a fi; a avea existență.

existént, -ă, *existenți, -te,* adj. || Din fr. *existant* (după *existență*) || Care există; care se află.

existénță, *existențe,* s.f. || Din fr. *existence,* lat. *existentia* || **1.** Faptul de a exista. **2.** Tot ce există, independent de conștiință, realitatea exterioară, natura, materia. ○ *Existență socială* = categorie fundamentală a materialismului istoric, desemnînd condițiile materiale, obiective ale vieții sociale, procesul real al vieții oamenilor. **3.** Mijloacele materiale necesare vieții.

existențialísm s.n. || Din fr. *existentialisme,* germ. *Existentialismus* || Curent filozofic

apărut la începutul sec. 20, care propagă o concepție pesimistă asupra existenței, preconizînd, utopic, dobîndirea ființării „autentice" prin desprinderea individului din contextul relațiilor social-istorice reale.

exînscrís, -ă, *exînscrise*, adj. || După fr. *exinscrit* || (Despre figuri sau corpuri geometrice) Care este tangent la una dintre laturile, respectiv fețele, altei figuri sau altui corp și la prelungirile celorlalte laturi, respectiv fețe, ale acelei figuri sau acelui corp.

exmatriculá, *exmatriculez*, vb. I. Tranz. || Din germ. *exmatrikulieren* || A exclude un elev sau un student dintr-o școală sau dintr-o facultate.

exmatriculáre, *exmatriculări*, s.f. Acțiunea de *a exmatricula;* eliminare definitivă din școală sau dintr-o facultate.

exo- || Din gr. *exo* „în afară" || Element de compunere cu sensul „extern", „exterior", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

exobiologíe s.f. || Din fr. *exobiologie; exo-* + *biologie* || Studiul condițiilor și posibilității vieții pe alte corpuri astrale decît Pămîntul; astrobiologie.

exocárp, *exocarpuri*, s.n. || Din fr. *exocarpe; exo-* + gr. *karpos* „fruct" || (Bot.) Epicarp.

exocrín, -ă, *exocrini, -e*, adj. || Din fr. *exocrine; exo-* + gr. *krinein* „a secreta" || (Despre glande) Cu secreție externă.

exód, *exoduri*, s.n. || Din fr. *exode*, lat. *exodus*, gr. *exodos* (<*ex* „afară de" + *hodos* „drum") || **1.** Emigrare în masă a unei populații. **2.** Partea finală a unei tragedii grecești, cuprinzînd deznodămîntul și ieșirea din scenă în cortegiu a actorilor.

exoftalmíe, *exoftalmii*, s.f. || Din fr. *exophtalmie; exo-* + gr. *ophtalmos* „ochi" || Proeminență a globilor oculari în afara orbitelor; se întîlnește mai ales în boala lui Basedow.

exogamíe s.f. || Din fr. *exogamie; exo-* + gr. *gamos* „căsătorie" || Lege fundamentală a ginții matriarhale, conform căreia căsătoriile între membrii aceleiași ginți erau interzise.

exogén, -ă, *exogeni, -e*, adj. || Din fr. *exogène; exo-* + gr. *genos* „naștere" || **1.** (Despre procese geologice) Care se datorește unor cauze din afara Pămîntului. **2.** (Med.) Care se datorește unor cauze din afara organismului (ex. infecție exogenă).

exonerá, *exonerez*, vb. I. Refl. || Din fr. *exonérer*, lat. *exonerare* (<*onus, oneris* „sarcină") || A se achita, a se elibera de o datorie, de o obligație, de o sarcină.

exoneráre, *exonerări*, s.f. (Dr.) Eliberare de răspundere a unei persoane care nu-și execută obligația din cauze străine de voința sa.

exorbitánt, -ă, *exorbitanți, -te*, adj. || Din fr. *exorbitant*, lat. *exorbitans, -ntis* (<*exorbitare* „a devia") || Exagerat de mare; care depășește cu mult limita normală (ex. ca preț).

exorcísm s.n. || Din fr. *exorcisme*, lat. *exorcismus* || Practică magică (rugăciuni, descîntece) care are drept scop alungarea duhurilor rele, a diavolului etc.

exórdiu, *exordii*, s.n. || Din lat. *exordium* || Prima parte a unui discurs, care urmărește cîștigarea atenției și bunăvoinței auditoriului.

exortáție, *exortații*, s.f. || Din lat. *exhortatio*, fr. *exhortation* || (Livr.) Cuvîntare, discurs prin care se urmărește stîrnirea unor sentimente, înflăcărare, încurajare etc.

exosféră s.f. || Din fr. *exosphère* || Cea mai înaltă parte a atmosferei, care se întinde dincolo de 800 — 1 000 km.

exosmóză, *exosmoze*, s.f. || Din fr. *exosmose; exo-* + gr. *osmos* „împingere" || Ieșire a unui fluid, prin osmoză, dintr-un spațiu mărginit de o membrană semipermeabilă.

exotéric, -ă, *exoterici, -ce*, adj. || Din fr. *exotérique*, gr. *exoterikos* „exterior" || (Despre doctrine filozofice sau religioase) Public, destinat publicului.

exotérmic, -ă, *exotermici, -ce*, adj. || Din fr. *exothermique; exo-* + gr. *thermos* „căldură" || (Despre procese fizice sau chimice) Care se produce cu dezvoltare de căldură.

exótic, -ă, *exotici, -ce*, adj. || Din fr. *exotique*, lat. *exoticus*, gr. *exotikos* „străin" || Care se află într-o regiune foarte depărtată (sau provine dintr-o astfel de regiune), avînd caracteristici proprii, neobișnuite; care este caracteristic acestor regiuni.

exotísm s.n. || Din fr. *exotisme* || Însușirea de a fi exotic. ● Tendință în arta și literatura europeană, mai ales romantică, manifestată prin tendința de a descrie priveliști și obiceiuri exotice.

expansíbil, -ă, *expansibili, -e*, adj. || Din fr. *expansible* || Care tinde să ocupe un spațiu sau o suprafață din ce în ce mai mare.

expansionísm s.n. || Din fr. *expansionisme*, germ. *Expansionism* || Politică de expansiune **(2).**

expansiúne, *expansiuni*, s.f. || Din fr. *expansion*, lat. *expansio, -onis* || **1.** Creșterea volumului unui fluid; destindere **(2). 2.** Extindere a influenței și dominației economice, politice și ideologice ale unui stat asupra altuia; acapararea (cu forța) de teritorii străine. **3.** (Fig.) Expansivitate, comunicativitate.

expansív, -ă, *expansivi, -e*, adj. || Din fr. *expansif* || Care are o fire deschisă, un temperament comunicativ.

expansivitáte s.f. || Din fr. *expansivité* || Însușirea de a fi expansiv; manifestare a acestei însușiri.

expatriá, *expatriez*, vb. I. Refl. || Din fr. *expatrier* || A emigra.

expatriére, *expatrieri*, s.f. Acțiunea de *a se expatria;* emigrare.

expectatívă, *expectative*, s.f. || Din fr. *expectative;* cf. lat. *exspectare* „a aștepta" || Așteptare bazată pe anumite drepturi, promisiuni, calcule; neintervenție în anumite chestiuni sau situații și așteptarea unui moment potrivit pentru a interveni.

expectorá, *expectorez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *expectorer*, lat. *expectorare* (< *pectus* „piept") || A elimina prin tuse flegma.

expectoránt, -ă, *expectoranți, -te*, adj., s.n. || Din fr. *expectorant* || (Medicament) care favorizează expectorația.

expectorație, *expectorații*, s.f. || Din fr. *expectoration* || **1.** Faptul de a expectora. ● Secreție a căilor respiratorii; flegmă. **2.** Eliminare prin tuse a produselor patologice din plămîni sau din căile respiratorii superioare.

expediá, *expediez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *expédier*, lat. *expedire* „a degaja" || **1.** A trimite (prin poștă) pachete, bani, scrisori etc., la o anumită adresă. **2.** (Fam.) A îndepărta pe cineva, a-l face să plece. **3.** (Fam.) A executa o lucrare repede și superficial.

expediént, *expediente*, s.n. || Din fr. *expédient*, lat. *expediens, -tis* || Mijloc (ingenios) de a face față unei situații grele, de a ieși dintr-o încurcătură. ● Mijloc improvizat, adesea ilicit, de a procura bani.

expeditív, -ă, *expeditivi, -e*, adj. || Din fr. *expéditif* || (Adesea adverbial) Care rezolvă lucrurile ușor și repede; prompt.

expeditór, -oáre, *expeditori, -oare*, s.m. și f., adj. || Din fr. *expéditeur* || (Persoană) care expediază scrisori, pachete sau bani.

expedíție, *expediții*, s.f. || Din fr. *expédition*, lat. *expeditio* || **1.** Faptul de a expedia bani, pachete, scrisori. ○ *Condică de e.* = condică în care se înregistrează zilnic lista corespondenței expediate de o instituție sau de o întreprindere. **2.** Călătorie lungă făcută de un grup de persoane în regiuni depărtate, cu scopuri științifice sau comerciale. **3.** Campanie militară făcută pentru a cuceri un teritoriu străin, depărtat.

expediționár, -ă, *expediționari, -e*, adj. || Din fr. *expeditionnaire* || *Corp expeditionar* (sau *armată expeditionară*) = forțe armate care participă la o expediție **(3)**.

experiénță, *experiențe*, s.f. || Din fr. *expérience*, lat. *experientia* (<*experiri* „a pune la încercare") || **1.** Totalitatea deprinderilor și cunoștințelor despre realitatea înconjurătoare dobîndite în mod nemijlocit în procesul practicii sociale. **2.** Experiment.

experimént, *experimente*, s.n. || Din lat. *experimentum* || Procedeu de cercetare în știință, care constă în provocarea intenționată a unor fenomene în condițiile cele mai propice pentru studierea lor; experiență.

experimentá, *experimentez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *expérimenter*, lat. *experimentare* || A încerca sau a verifica prin experiență.

experimentál, -ă, *experimentali, -e*, adj. || Din fr. *expérimental*, lat. *experimentalis* || (Adesea adverbial) Bazat pe experiență; rezultat din experiență.

experimentát, -ă, *experimentați, -te*, adj. Care are multă experiență într-un domeniu; care a trecut prin multe încercări.

expért, -ă, *experți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *expert*, lat. *expertus* (<*experiri* „a încerca") || Persoană care posedă cunoștințe deosebite într-un anumit domeniu; specialist cu înaltă pregătire. ● Persoană însărcinată să facă o expertiză.

expertíză, *expertize*, s.f. || Din fr. *expertise* || **1.** Cercetare făcută de un expert la cererea unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală; raportul care cuprinde constatările expertului. **2.** *E. medicală* = **a)** examinare a capacității de muncă a unei persoane; **b)** consultație sau autopsie făcută de medicul legist.

expiá, *expiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *expier*, lat. *expiare* || (Livr.) A ispăși o greșeală, o vină.

expiáție, *expiații*, s.f. || Din fr. *expiation*, lat. *expiatio* || Faptul de a expia; ispășire.

expirá, *expir*, vb. I. || Din fr. *expirer*, lat. *expirare* || **1.** Tranz. A elimina din plămîni aerul (în procesul de respirație). **2.** Intranz. (Despre convenții, contracte) A înceta să mai fie valabil, prin împlinirea termenului pentru care a fost încheiat. ● (Despre termene, perioade de timp) A ajunge la scadență, a se împlini.

expiratór, -oáre, *expiratori, -oare*, adj. || Din fr. *expirateur* || Care ajută sau care servește la expirație.

expirátie, *expirații*, s.f. || Din fr. *expiration*, lat. *expiratio* || Act fiziologic prin care se elimină aerul din plămîni.

explicá, *explic*, vb. I. || Din fr. *expliquer*, lat. *explicare* || **1.** Tranz. A face să fie mai ușor de înțeles, a lămuri, a clarifica. ● A preda o lecție. **2.** Intranz. și tranz. (Despre principii, legi științifice) A servi drept explicație a unui fenomen, a unui lucru. **3.** Refl. A-și motiva acțiunile; a se justifica. **4.** Refl. (Cu pronumele în dativ) A înțelege, a pricepe. **5.** Tranz. și refl. recipr. (Despre două sau mai multe persoane) A (se) lămuri asupra unei chestiuni (în litigiu).

explicábil, -ă, *explicabili, -e*, adj. || Din fr. *explicable* || Care poate fi explicat.

explicatív, -ă, *explicativi, -e*, adj. || Din fr. *explicatif* || Care explică. ○ *Notă explicativă* = explicație, de obicei în josul unei pagini, în legătură cu textul sau cu un cuvînt din textul de la care se trimite la o astfel de notă. *Dicționar e.* = dicționar care explică sensul cuvintelor.

explicáție, *explicații*, s.f. || Din fr. *explication*, lat. *explicatio* || **1.** Lămurire, clarificare; expunere făcută în vederea ușurării înțelegerii unui lucru. ○ Expr. *A cere cuiva explicații* = a cere cuiva socoteală. *A avea o explicație cu cineva* = a discuta cu cineva cu scopul de a se lămuri, pentru a evita un conflict. **2.** Cauză a unei întîmplări, a unui fenomen.

explícit, -ă, *expliciți, -te*, adj. || Din fr. *explicite*, lat. *explicitus* || (Adesea adverbial) Exprimat limpede, clar, deslușit.

exploatá, *exploatez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *exploiter*, cf. lat. *explicitare* „a pune în valoare" || **1.** A folosi un bun, o resursă (ex. a cultiva un teren, a extrage un minereu) în vederea realizării unor scopuri economice. **2.** A acapara o

parte din rezultatele muncii altuia pentru profitul propriu. **3.** (Fig.) A trage folos (în mod abuziv) din ceva, a profita de ceva.

exploatáre, *exploatări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a exploata;* totalitatea lucrărilor de punere în valoare a unui bun natural sau a unui sistem tehnic. • Extragere a substanțelor minerale utile, a rocilor, a țițeiului, a gazelor. ○ *E. la zi* = metodă de extragere a substanțelor minerale utile în care procesul tehnologic se efectuează sub cerul liber. **2.** Însușirea fără echivalent a unei părți din munca producătorilor nemijlociți de către proprietarii particulari ai mijloacelor de producție. **3.** Exploatație. **4.** (Fig.) Faptul de a profita, de a trage folos în mod abuziv.

exploatát, -ă, *exploatați, -te*, s.m. și f. Cel care este supus exploatării **(2),** asupra căruia se exercită exploatarea.

exploatatór, -oáre, *exploatatori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *exploata* || **1.** (Cel) care exploatează o mină, o pădure etc. **2.** (Cel) care exploatează munca altuia.

exploatáție, *exploatații*, s.f. || Din fr. *exploitation* || **1.** Unitate economică, întreprindere care exploatează terenuri, păduri etc. **2.** Terenurile, pădurile etc. care se află în exploatare **(1).**

explodá, *explodez*, vb. I. Intranz. || Din lat. *explodere*. Cf. fr. *exploser* || **1.** (Despre explozivi, proiectile etc.) A face explozie **(1).** • A provoca o explozie. • (Despre aparate care funcționează cu gaze sub presiune) A se sfărîma brusc datorită presiunii interioare. **2.** (Fig.; despre oameni) A interveni brusc și cu violență într-o discuție; a izbucni.

explorá, *explorez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *explorer*, lat. *explorare* „a parcurge cercetînd, studiind" || A cerceta un ținut necunoscut sau greu accesibil, în scopuri științifice. • A cerceta posibilitățile de exploatare a unui zăcămînt. • (Fam.) A căuta, a cerceta.

explorâre, *explorări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a explora*. **2.** (Geol.) Complex de cercetări geologice, de lucrări miniere sau de foraj, pentru proiectarea exploatării unui zăcămînt de substanțe minerale utile. **3.** (Med.) Examen clinic sau de laborator efectuat pentru stabilirea diagnosticului unei boli.

exploratór, -oáre, *exploratori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *explorateur*, lat. *explorator, -oris* || Persoană care explorează.

explozíbil, *explozibile*, adj., s.n. || Din fr. *explosible* || **1.** Adj. Care poate exploda. **2.** S.n. Exploziv **(2).**

explózie, *explozii*, s.f. || Din fr. *explosion*, lat. *explosio* || **1.** Reacție fizică sau chimică foarte rapidă, însoțită de degajarea unei cantități mari de energie. • Distrugere a unui aparat, a unui recipient sub efectul presiunii fluidului din interiorul său. **2.** (Fig.) Manifestare bruscă, de scurtă durată, a unui sentiment. **3.** *E. demografică* v. *demografic*.

explozív, -ă, *explozivi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *explosif* || **1.** Adj. Care poate exploda; care poate produce explozie; explozibil; detonant. ○ *Sunet* (sau *consoană*) *exploziv(ă)* = sunet (sau consoană) care se produce prin deschiderea bruscă a canalului fonator. **2.** S.n. Substanță care are proprietatea de a se descompune brusc și violent sub acțiunea căldurii sau a unui factor mecanic, dezvoltînd căldură, lumină și gaze, provocînd o creștere a presiunii la locul exploziei.

exponát, *exponate*, s.n. || Din rus. *eksponat* || Obiect expus în cadrul unei expoziții, într-un muzeu etc.

exponént, -ă, *exponenți, -te*, subst. || Din germ. *Exponent*, lat. *exponens, -ntis* || **1.** S.m. și f. Persoană (sau grup) care reprezintă și apără o idee, un curent, un principiu. **2.** S.m. (Mat.) Număr sau literă scrisă sus, la dreapta unei mărimi matematice, indicînd puterea la care trebuie ridicată acea mărime.

exponențiál, -ă, *exponențiali, -e*, adj. || Din fr. *exponentiel;* cf. lat. *exponens, -ntis* (< *exponere* „a expune") || (Mat.) Care conține un exponent **(2).** • (Despre funcții) A cărei variabilă independentă apare într-un exponent.

exponométru, *exponometre*, s.n. || Din rus. *eksponometr* || Instrument folosit pentru stabilirea duratei de expunere a materialelor fotografice.

expórt, *exporturi*, s.n. || Din germ. *Export* || Faptul de a exporta; vindere în străinătate, scoatere din țară a unor mărfuri care au fost produse, completate sau reparate în țară; totalitatea mărfurilor exportate. • Vinderea de servicii în (sau la) alte țări. • (Ec. pol.) *E. de capital* = plasare de capital în alte țări, în vederea obținerii de profituri; constituie o trăsătură a imperialismului.

exportá, *expórt*, vb. I. Tranz. || Din fr. *exporter*, lat. *exportare* || A face export.

exportatór, -oáre, *exportatori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din fr. *exportateur* || (Persoană, țară etc.) care exportă.

expozánt, -ă, *expozanți, -te*, adj., s.m. și f. || Din fr. *exposant* || (Persoană, țară etc.) care expune ceva la o expoziție.

expozéu, *expozeuri*, s.n. || Din fr. *exposé* || Expunere amănunțită și sistematică, orală sau scrisă, a unor fapte, idei etc.; dare de seamă.

expozitív, -ă, *expozitivi, -e*, adj. || Din engl. *expositive* || Care explică; în care se expune; (despre lecții) prezentat în forma unei expuneri. ○ *Metodă expozitivă* = metodă de predare în învățămînt care constă în prezentarea conținutului lecției în forma unei expuneri.

expozíție, *expoziții*, s.f. || Din fr. *exposition*, lat. *expositio, -onis* (< *exponere* „a expune") || **1.** Prezentare publică a unor obiecte de artă, a unor produse etc. • Locul sau clădirea unde sînt expuse astfel de obiecte. **2.** Parte a unei opere literare (dramatice), situată la începutul acesteia, în care se schițează datele fundamentale ale acțiunii, personajele etc.

expoziționál, -ă, *expoziționali, -e*, adj. || Din engl. *expositional* || Care se referă la expoziție, care ține de o expoziție: *complex expozițional.*

expré adj. v. **expres²**.

exprés,[1] **-ă,** *exprese*, adj. || Din fr. *express* || *Tren e.* (și substantivat, n.) = tren care merge cu viteză mare, oprindu-se numai în stațiile principale. *Scrisoare expresă* = scrisoare care, în schimbul unei suprataxe, ajunge mai repede la destinație. || Pl. și: (substantivat, n.) *expresuri.*

exprés[2]**, -ă,** *expreși, -se*, adj. || Din fr. *exprès*, lat. *expressus*, part. lui *exprimere* „a exprima" || Exprimat clar, limpede, lămurit. • (Adverbial; și în forma *expré*) Special pentru...; anume. || Și: **expré** adj.

exprésie, *expresii*, s.f. || Din fr. *expression*, lat. *expressio, -onis* (< *exprimere* „a exprima") || **1.** Exprimare. **2.** Îmbinare concisă (și fixă) de cuvinte care exprimă, adesea figurat, o idee. **3.** Redare a gîndirii sau a sentimentelor prin cuvinte, prin mimică; înfățișare exterioară a figurii, care reflectă starea sufletească a omului. **4.** Ansamblu de numere, litere etc. legate între ele prin simbolurile operațiilor matematice.

expresionism s.n. || Din fr. *expressionnisme* || Curent literar și artistic apărut în Germania la începutul sec. 20, definit printr-o puternică tendință de exprimare spontană a trăirilor interioare, prin tensiune extatică, punînd un puternic accent pe subiectivitate, pe irațional. Prin opoziția față de civilizația capitalistă industrială dezumanizantă, **e.** aspiră spre o nouă umanitate.

expresioníst, -ă, *expresioniști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *expressionniste* || **1.** Adj. Care ține de expresionism. **2.** S.m. și f. Adept al expresionismului.

expresív, -ă, *expresivi, -e*, adj. || Din fr. *expressif* || (Despre verbe, gesturi etc.) Care exprimă ceva în mod viu, plastic, sugestiv. • (Despre ochi, față) Care reflectă în mod pregnant stări interioare. • (Despre opere de artă) Care evocă imagini vii.

expresivitáte s.f. || Din fr. *expressivité* || Capacitatea de a fi expresiv.

exprimá, *exprim*, vb. I. Tranz. || Din fr. *exprimer*, lat. *exprimere* || A formula și a expune (prin cuvinte sau prin gesturi) păreri, idei, principii etc. • (Refl.) A reda prin cuvinte; a vorbi.

exprimáre, *exprimări*, s.f. Acțiunea de *a (se) exprima;* comunicare prin cuvinte a unor idei sau sentimente.

expropriá, *expropriez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *exproprier;* lat. *ex* „în afară" + *proprius* „propriu" || A deposeda pe cineva de un bun care se află în proprietatea sa; a face act de expropriere.

expropriát, -ă, *expropriați, -te*, adj. (Despre bunuri) Luat prin expropriere; (despre persoane; și substantivat) care a fost supus exproprierii.

expropriére, *exproprieri*, s.f. Acțiunea de *a expropria;* trecere în posesiunea statului, pentru lucrări de interes obștesc, a unui teren ori a unei construcții, proprietate a unei persoane fizice sau juridice.

expúlsie, *expulsii*, s.f. || Din fr. *expulsion*, lat. *expulsio* || **1.** Împingere în afară a unui gaz, a unui lichid etc. **2.** Eliminare din organism a unui produs fiziologic, patologic sau a unui corp străin (ex. expulsia fătului la naștere).

expulzá, *expulzez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *expulser*, lat. *expulsare* || **1.** (Jur.) A obliga să părăsească țara un străin care a executat o pedeapsă sau a cărui prezență pe teritoriul statului nu mai este dorită. **2.** A împinge afară, a sili să iasă.

expúne, *expún*, vb. III. || Din lat. *exponere* || **1.** Tranz. A prezenta, a face cunoscut prin cuvinte, prin explicații. **2.** Tranz. A așeza la vedere, a arăta. **3.** Tranz. A așeza un obiect în așa fel, încît să se poată exercita asupra lui o acțiune, o influență: *a expune corpul la soare.* **4.** Tranz. A supune un film, o placă fotografică acțiunii luminii, în vederea obținerii unei fotografii. **5.** Tranz. și refl. A pune (sau a se afla) într-o situație periculoasă.

expúnere, *expuneri*, s.f. Acțiunea de *a (se) expune;* relatare; ceea ce se relatează. ○ *E. de motive* = prezentare, explicare a unui proiect de act normativ, împreună cu motivarea prevederilor mai importante pe care le conține.

exsicatór, *exsicatoare*, s.n. || Din fr. *exsiccateur;* cf. lat. *exsiccare* „a usca" || Aparat de laborator folosit pentru uscarea sau păstrarea în stare uscată a substanțelor.

exsudát s.n. || Din fr. *exsudat* (< *exsuder*, lat. *exsudare* „a transpira") || Lichid albuminos, ieșit din vasele sanguine, limfatice sau țesuturi, ca urmare a unui factor patologic, microbian, chimic etc.

extátic, -ă, *extatici, -ce*, adj. || Din fr. *extatique* || (Livr.) Care se referă la extaz, care ține de extaz, caracteristic extazului; fermecat, încîntat.

extáz, *extaze*, s.n. || Din fr. *extase;* gr. *extasis* „încîntare" || **1.** Stare psihică de mare intensitate, care apare sub influența unor ritualuri sau în unele stări patologice, caracterizată prin slăbirea contactului cu lumea exterioară, euforie, halucinații etc. • (Med.) Afecțiune nervoasă, caracterizată prin lipsa senzațiilor, incapacitatea mișcărilor voluntare, idei fixe și exaltare mintală. **2.** Sentiment de venerație, de adîncă admirație pentru ceva.

extaziá, *extaziez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *(s')extasier* || A cuprinde sau a fi cuprins de extaz (**2**); a adora, a venera.

extaziát, -ă, *extaziați, -te*, adj. Cuprins de extaz, căzut în extaz; încîntat, fermecat.

extemporál, *extemporale*, s.n. || Din germ. *Extemporale* || Probă scrisă, din lecția zilei, dată elevilor pentru a le verifica cunoștințele.

extensíbil, -ă, *extensibili, -e*, adj. || Din fr. *extensible* || Care se poate extinde, care poate fi întins fără a se rupe.

extensibilitáte s.f. || Din fr. *extensibilité* || Însușirea de a fi extensibil; posibilitate de extindere.

extensiúne, *extensiuni*, s.f. || Din fr. *extension*, lat. *extensio, -onis* || **1.** Faptul de a se extinde; dezvoltare, amplificare. **2.** Proces prin care un cuvînt își lărgește înțelesul. **3.** (Med.)

Alungire sau **întindere a** unui membru sau a **trunchiului**, în caz de luxație sau de fractură.

extensív, -ă, *extensivi, -e,* adj. || Din fr. *extensif* || Care are proprietatea de a se extinde. ○ *Agricultură extensivă* = sistem de agricultură în care sporirea producției se bazează pe mărirea suprafeței cultivate.

extensór, -oáre, *extensori, -oare,* adj., s.n. || Din fr. *extenseur* || **1.** Adj. Care are rolul de a întinde. ○ *Mușchi e.* = mușchi care ajută la întinderea diverselor părți ale corpului (în special a membrelor). **2.** S.n. Instrument de gimnastică pentru dezvoltarea mușchilor, format din benzi elastice sau din arcuri de oțel.

extenuá, *extenuez,* vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *exténuer,* lat. *extenuare* (< *tenuis* „slab") || A (se) obosi peste măsură; a (se) istovi.

extenuánt, -ă, *extenuanți, -te,* adj. || Din fr. *exténuant* || Care extenuează; istovitor, epuizant.

extenuát, -ă, *extenuați, -te,* adj. Obosit peste măsură, istovit.

exteriór, -oáră. *exteriori, -oare,* adj., s.n. || Din fr. *extérieur,* lat. *exterior,* comparativul lui *exter* „din afară" || **1.** Adj. Care este în afară, dincolo de o limită; extern. ○ *Comerț e.* = comerț făcut de o țară cu țările străine. **2.** S.n. Partea din afară a unui lucru. **3.** S.n. Aspectul unei persoane ca ținută, îmbrăcăminte, fizionomie, comportare etc.

exteriorizá, *exteriorizez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *extérioriser* || A-și exprima gîndurile sau sentimentele prin cuvinte, gesturi, mimică.

exteritorialitáte s.f. || Din germ. *Exterritorialität* || Regim special de care se bucură anumite persoane (ex. agenții diplomatici), precum și sediile agențiilor diplomatice, de a nu fi supuse jurisdicției statului străin pe teritoriul căruia se află.

extermină, *extérmin,* vb. I. Tranz. || Din fr. *exterminer,* lat. *exterminare* (< *terminus* „hotar") || A nimici cu totul, a stîrpi definitiv; a ucide, a masacra.

extérn, -ă, *externi, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *externe,* lat. *externus* (< *exter* „exterior") || **1.** Adj. Așezat în afară; exterior. ○ (Mat.) *Unghi e.* = fiecare dintre unghiurile formate de două drepte tăiate de o secantă, aflate în afara dreptelor. • (Despre medicamente) Care se aplică numai pe suprafața corpului. **2.** S.m. și f. Elev, ucenic care locuiește și ia masa în afara școlii (sau a locului unde învață). **3.** S.m. și f. Student în medicină care face practică într-un spital.

externát, *externate,* s.n. || Din fr. *externat* || Stagiu de practică într-un spital, pe care îl fac studenții în medicină după trecerea unui examen; examen în urma căruia sînt admiși studenții la acest stagiu.

exteroceptór, *exteroceptori,* s.m. || Cf. fr. *extéroceptif* || Organ de simț care recepționează excitațiile din mediul extern. Există **e.** tactili, olfactivi, gustativi etc.

extinctív, -ă, *extinctivi, -e,* adj. || Din fr. *extinctif* || (Dr.) Care duce la stingerea efectelor unui act juridic.

extinctór, *extinctoare,* s.n. || Din fr. *extincteur,* lat. *extinctor* || Aparat care servește la stingerea incendiilor; stingător.

extincție, *extincții,* s.f. || Din fr. *extinction,* lat. *exstinctio* (< *extingere* „a stinge") || Slăbire, încetare, stingere a unei funcțiuni, a unei acțiuni. • (Fiz.) Micșorare sau anulare a intensității unui fascicul de lumină.

extínde, *extind,* vb. III. Tranz. || Din lat. *extendere* (după *întinde)* || A lărgi spațiul ocupat de cineva sau de ceva; a lărgi o sferă de acțiune. • Refl. A se întinde ca suprafață; a-și lărgi sfera de acțiune.

extíndere, *extinderi,* s.f. Acțiunea de *a (se) extinde;* întindere, lărgire, mărire.

extirpá, *extírp,* vb. I. Tranz. || Din fr. *extirper,* lat. *extirpare* (< *stirps, -is* „lăstar", „rădăcină") || **1.** A înlătura pe cale chirurgicală un organ sau o porțiune dintr-un organ bolnav. **2.** (Fig.) A distruge complet, a stîrpi.

extirpatór, -oáre, *extirpatori, -oare,* adj., s.n. || Din fr. *extirpateur,* lat. *extirpator, -oris* || **1.** Adj. Care extirpă. **2.** S.n. Mașină agricolă care taie buruienile și afînează stratul superficial al solului.

extorcá, *extorchez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *extorquer,* lat. *extorquere* (< *torquere* „a întoarce, a suci") || A obține ceva prin forță, prin amenințări, prin șantaj, prin violență etc.

extra- || Din fr. *extra-,* lat. *extra* || Element de compunere însemnînd: a) „afară (de)", „(în) afară", „deosebit de"; b) „superior", „deosebit", „foarte", și care servește la formarea unor adjective.

extrabugetár, -ă, *extrabugetari, -e,* adj. || Din fr. *extra-budgétaire* || Care nu este prevăzut în buget, care se face în afara bugetului.

extráct, *extracte,* s.n. || Din lat. *extractus,* germ. *Extrakt* || Substanță sau amestec de substanțe extrase din diferite materii vegetale sau animale.

extractív, -ă, *extractivi, -e,* adj. || Din fr. *extractif* || Care servește la extragerea unor substanțe; care se referă la extracție.

extractór, *extractoare,* s.n. || Din fr. *extracteur* || Mașină sau aparat care servește la extragerea anumitor substanțe sau corpuri.

extrácție, *extracții,* s.f. || Din fr. *extraction* (< *extraire* „a extrage"), lat. *extractio* || **1.** Operația de aducere la suprafață a minereurilor prin puțurile unei mine, cu ajutorul unor instalații și mașini speciale. • Scoatere la suprafață a țițeiului, a gazelor naturale, care se găsesc în zăcăminte la adîncime. **2.** (Chim.) Operația de separare a unui component dintr-un amestec. **3.** (Med.) Extragere a unui dinte sau a unui corp străin introdus în organism.

extradós, *extradosuri,* s.n. || Din fr. *extrados* || (Constr.) Suprafața exterioară, convexă, a unui arc sau a unei bolți.

extrafín, -ă, *extrafini, -e,* adj. || Din fr. *extra-fin* || Foarte fin, de calitate superioară.

extragalácticc, -ă, *extragalactici, -ce,* adj. || *Extra-* + *galactic* || Care se găsește în afara galaxiei.

extráge, *extrág,* vb. III. Tranz. || Din lat. *extrahere* (după *trage)* || **1.** A separa o substanță de alta. • A scoate un corp din locul în care se află. **2.** (Mat.) *A extrage rădăcina pătrată* (sau *cubică)* = a calcula rădăcina pătrată (sau cubică) a unui număr.

extrágere, *extrageri,* s.f. Acțiunea de *a extrage;* scoatere.

extraneitáte s.f. || Cf. lat. *extraneus* „străin" || Situația juridică a unei persoane care se află într-o țară străină.

extraordinár, -ă, *extraordinari, -e,* adj. || Din fr. *extraordinaire,* lat. *extraordinarius* || **1.** (Adesea adverbial) Care iese cu totul din comun; (despre oameni) înzestrat cu calități deosebite; (despre lucruri) foarte bun. **2.** (Despre legi, măsuri) Care depășește cadrul obișnuit, care se aplică în cazuri excepționale.

extrapolá, *extrapolez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *extrapoler* || A face o extrapolare.

extrapoláre, *extrapolări,* s.f. **1.** (Mat.) Determinare a valorii unei funcții pentru o valoare a variabilei aflată în afara intervalului de valori ale variabilei pentru care funcția este cunoscută. **2.** (Filoz.) Extindere ipotetică a unei noțiuni de la un domeniu la altul; trecere de la o idee la alta, mai complexă, cu o sferă mai largă etc.

extrás, *extrase,* s.n. || Din *extrage* || **1.** Fragment, pasaj scos dintr-o scriere. ○ *În e.* = reprodus parțial. *E. de cont* = document care conține copia operațiilor efectuate într-un cont, într-o anumită perioadă. **2.** Articol dintr-o publicație colectivă prezentat separat (sub formă de broșură).

extrasistólă, *extrasistole,* s.f. || *Extra-* + gr. *systole* „contracție" || Contracție suplimentară a inimii înaintea sistolei, care alterează ritmul normal al bătăilor cardiace.

extrașcolár, -ă, *extrașcolari, -e,* adj. || *Extra-* + *școlar* || Care se face în afara programului sau activității școlare.

extrateréstru, -ă, *extratereștri, -stre,* adj. || Din fr. *extraterrestre* || Care se află în afara globului terestru.

extraurbán, -ă, *extraurbani, -e,* adj. || *Extra-* + *urban* || Care se află în afara orașului.

extrauterín, -ă, *extrauterini, -e,* adj. || Din fr. *extra-utérin* || *Sarcină extrauterină* = sarcină patologică, în care oul fecundat se dezvoltă în afara cavității uterine.

extravagánt, -ă, *extravaganți, -te,* adj. || Din fr. *extravagant;* cf. lat. *extra* „în afară" + *vagari* „a rătăci" || (Adesea substantivat) Care iese (sau caută să iasă) din comun; neobișnuit, ciudat, excentric.

extravagánță, *extravaganțe,* s.f. || Din fr. *extravagance* || Purtare, atitudine, ținută ieșită din comun; ciudățenie, bizarerie, excentricitate.

extravertít, -ă, *extravertiți, -te,* adj. || Din fr. *extraverti; extra-* + lat. *vertere* „a întoarce" || *Tip e.* = tip psihologic caracterizat prin proiectarea tendințelor psihice interioare asupra lumii înconjurătoare, exteriorizarea sentimentelor, sociabilitate.

extravilán, -ă, *extravilani, -e,* adj. || Din *extra-* + fr. *ville* || Care se referă la teritoriul aflat în afara spațiului construit al unei localități.

extrădá, *extrădez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *extrader* (după lat. *tradere* „a transmite, a preda") || A face o extrădare.

extrădáre, *extrădări,* s.f. Act prin care un stat predă altui stat, la cerere, un infractor aflat pe teritoriul său, pentru a fi judecat sau pentru a-și ispăși pedeapsa.

extrém, -ă, *extremi, -e,* adj., subst. || Din fr. *extrême,* lat. *extremus,* superlativul lui *exter* „exterior" || **1.** Adj. Foarte mare; foarte grav. ○ *La extrem* = pînă la ultima limită. • (Despre mijloace terapeutice, soluții remedii) Foarte energic. • (Adverbial; formează superlativul) *Extrem de...* = foarte, deosebit de... **2.** Adj. Aflat la punctul cel mai depărtat, la capăt, la vîrf. **3.** Adj. (Mat.) Care are cea mai mare sau cea mai mică valoare a unei funcții. **4.** S.f. Margine, limită, capăt. ○ Expr. *A cădea dintr-o extremă într-alta* = a trece de pe o poziție exagerată pe altă poziție tot exagerată. • *Extrema dreaptă* (sau *stîngă)* = partid sau fracțiune dintr-un partid politic, dintr-o adunare etc. care se situează pe poziții extremiste de dreapta (sau de stînga). **5.** S.f. Jucător care ocupă locul cel mai înaintat din stînga sau din dreapta într-o echipă de fotbal, de handbal sau de hochei. **6.** S.m. (Mat.) Primul sau ultimul termen al unei proporții. **7.** S.n. (Mat.) Maximul sau minimul unei funcții.

extremísm s.n. || Din fr. *extrémisme* || Atitudine a unor curente politice, care, pe baza unor teorii sau idei extreme, caută, prin măsuri violente sau radicale, să impună programul lor.

extremíst, -ă, *extremiști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *extrémiste* || **1.** Adj. Care depășește limitele normale, moderate. **2.** S.m. și f. Adept al extremismului.

extremitáte, *extremități,* s.f. || Din fr. *extrémité* || Limită sau parte extremă; punct final. • Parte periferică a corpului, parte terminală a unui organ.

extrinséc, -ă, *extrinseci, -ce,* adj. || Din fr. *extrinsèque,* lat. *extrinsecus* (< *secus* „departe, depărtat") || Care vine din afară și nu din esența unui lucru.

extrudáre, *extrudări,* s.f. || Cf. fr. *extrusion* || Procedeu de prelucrare a materialelor (metale, mase plastice) prin deformare plastică, trecîndu-le forțat printr-o matriță de formă adecvată; extruziune.

extruziúne, *extruziuni,* s.f. || Din fr. *extrusion* || Extrudare.

exuberánt, -ă, *exuberanți, -te,* adj. || Din fr. *exubérant,* lat. *exuberans, -ntis* (< *exuberare* „a se revărsa") || Care are o vioiciune excesivă; foarte vioi, expansiv.

exuberánță, *exuberanțe,* s.f. || Din fr. *exubérance,* lat. *exuberantia* || Însușirea de a fi exuberant.

exultá, *exúlt,* vb. I. Tranz. || Din fr. *exulter,* lat. *exsultare* „a sări" (< *saltus* „salt") || A simți și a manifesta o mare bucurie.

exultáție, *exultații,* s.f. || Din fr. *exultation* || Acțiunea de a exulta.

ezerínă, *ezerine,* s.f. || Din fr. *ésérine* || Alcaloid extras din semințele unei plante leguminoase, utilizat în medicină.

ezitá, *ezit,* vb. I. Intranz. || Din fr. *hésiter,* lat. *haesitare* || A șovăi, a pregeta, a sta la îndoială.

ezitánt, -ă, *ezitanți, -te,* adj. || Din fr. *hésitant* || Care ezită; șovăitor.

ezotéric, -ă, *ezoterici, -ce,* adj. || Din fr. *ésotérique,* gr. *esoterikos* || (Despre doctrine, ritualuri) Destinat numai unui cerc restrîns de inițiați; secret, ascuns.

F

f s.m. invar. A opta literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană fricativă labiodentală surdă.

fa[1] s.m. invar. || Din it. *fa* || Una dintre cele şapte denumiri simbolice ale sunetelor muzicale, reprezentînd sunetul şi nota care formează a patra treaptă din gama majoră-tip. • Denumire a uneia dintre cheile muzicale.

fa[2] interj. v. **fă**.

fabricá, *fábric*, vb. I. Tranz. || Din fr. *fabriquer*, lat. *fabricare* || **1.** A produce bunuri în cantităţi mari, în serie sau în masă, cu mijloace mecanizate, transformînd materia primă în produse finite. • (Fam.) A face, a confecţiona. **2.** (Fig.) A născoci, a plăsmui.

fabricánt, *fabricanţi*, s.m. || Din fr. *fabricant* || Proprietar al unei fabrici; industriaş. • Cel care fabrică ceva.

fabricát, *fabricate*, s.n. || Din germ. *Fabrikat* || Produs obţinut prin fabricaţie.

fabricáţie, *fabricaţii*, s.f. || Din fr. *fabrication*, lat. *fabricatio* || Proces tehnologic de producţie într-o fabrică. • Producţia unei fabrici.

fábrică, *fabrici*, s.f. || Din fr. *fabrique*, rus. *fabrika*, germ. *Fabrik* || Unitate industrială în care se transformă materia primă în produse finite, în cantităţi mari, cu ajutorul unor maşini şi utilaje. ○ Expr. *A intra în fabrica cuiva* = a fi luat la rost, certat, mustruluit.

fabulá, *fabulez*, vb. I. Tranz. || Cf. *fabulaţie* || A povesti întîmplări fantastice, imaginare, a construi fabulaţii.

fabulaţie, *fabulaţii*, s.f. || Din fr. *fabulation*, lat. *fabulatio* „povestire" || **1.** Prezentare a unor fapte sau întîmplări imaginare drept reale sau posibile. **2.** Afabulaţie.

fábulă, *fabule*, s.f. || Din lat. *fabula* || Scurtă povestire alegorică, în versuri sau în proză, în care se satirizează, prin procedeul personificării animalelor, plantelor, lucrurilor, anumite moravuri, deprinderi sau mentalităţi.

fabulíst, -ă, *fabulişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *fabuliste* || Autor de fabule.

fabulós, -oásă, *fabuloşi, -oase*, adj. || Din fr. *fabuleux*, lat. *fabulosus* || **1.** (Despre preţuri, sume de bani, averi) Foarte mare; extraordinar. **2.** Care aparţine lumii fabulelor, poveştilor; fantastic.

fáce, *fac*, vb. III. || Lat. *facere* || **1.** Tranz. A crea, a realiza; a executa, a confecţiona; a zidi, a construi. **2.** Tranz. A produce, a da naştere; a procrea; (despre plante) a da roade. • A cîştiga, a agonisi, a strînge bani: *a făcut avere*. **3.** Tranz. A compune, a scrie: *face poezii*. **4.** Tranz. A parcurge o distanţă: *a făcut un drum lung*. **5.** Tranz. A determina, a convinge, a obliga pe cineva la ceva: *nu l-am putut face să vină în excursie*. **6.** Tranz. A preface, a schimba, a transforma. ○ Expr. *A face din ţînţar armăsar* = a exagera. • A săvîrşi, a făptui, a comite: *a făcut o greşeală*. ○ Expr. *Face ce face şi...* = nu ştiu cum procedează, dar reuşeşte. *A nu avea a face cu* = a nu avea nevoie de..., a nu avea nimic comun cu... *Ce face?* = cum? cum se poate aşa ceva? *Ce-i de făcut?* = cum e de procedat? *N-am făcut nimic* = n-am reuşit, n-am realizat nimic. • A duce la îndeplinire, a realiza: *şi-a făcut datoria*. • A se îmbolnăvi: *a făcut pojar*. **7.** Tranz. A califica drept...: *l-a făcut hoţ*. **8.** Tranz. A aranja, a pregăti pentru un anumit scop: *a face patul* = a aşterne patul. **9.** Intranz. A merge, a se îndrepta spre...; a o coti spre...: *face la dreapta*. **10.** Tranz. A învăţa, a studia; a practica o profesiune: *face medicina; face avocatură*. **11.** Tranz. A se preface, a simula: *face pe nevinovatul;* (refl.) *se face că pleacă*. **12.** Refl. A se produce, a se întîmpla; a deveni; *s-a făcut!* = s-a executat; ne-am înţeles!; (în vis, în basme) *se făcea că...* = se părea că. • (Despre zi, întuneric etc.) A se ivi, a se lăsa, a se produce. **13.** Tranz. şi intranz. A valora, a preţui, a costa; a merita, a fi vrednic de...: *scump, dar face*. **14.** Refl. A fi cuprins de...: *i s-a făcut somn*. **15.** Refl. A ajunge, a deveni: *copilul s-a făcut mare*.

fácere, *faceri*, s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) face*. ○ *Facere de bine* = binefacere. • (În credinţele religioase) *Facerea lumii* = crearea lumii de către Dumnezeu. **2.** Naştere.

fáchie, *fachii*, s.f. || Lat. *fac(u)la* || Făclie făcută dintr-un mănunchi de aşchii lungi de brad, unse cu răşină sau cu alt material inflamabil şi folosită mai ales la pescuit noaptea.

fachír, *fachiri*, s.m. || Din fr. *fakir*, provenit din ar. *fakir* „sărac" || **1.** Ascet musulman sau hindus. **2.** Prestidigitator, iluzionist.

faciál, -ă, *faciali, -e*, adj. || Din fr. *facial* || (Anat.) Care ţine de faţă, privitor la faţă.

fácies, *faciesuri*, s.n. || Din lat. *facies* || **1.** Aspect caracteristic al feţei în cursul unei boli; *p. ext.* fizionomie. **2.** Totalitatea particularită-

ţilor petrografice şi paleontologice ale unui depozit sedimentar, care caracterizează condiţiile lui de formare.

facil, -ă, *facili, -e,* adj. || Din fr. *facile,* lat. *facilis* || Care se face fără greutate. • Făcut cu uşurinţă, fără eforturi; *p. ext,* superficial.

facilitá, *facilitez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *faciliter* || A înlesni, a uşura îndeplinirea unei acţiuni, producerea unui fenomen etc.

facilitáte, *facilităţi,* s.f. || Din fr. *facilité,* lat. *facilitas, -atis* || Însuşirea a ceea ce este facil; faptul de a realiza ceva fără mari eforturi; (la pl.) înlesniri făcute cuiva.

făclă, *facle,* s.f. || Din bg. *fakla* || Băţ înfăşurat la un capăt cu cîlţi îmbibaţi cu o substanţă inflamabilă, care serveşte la luminat, mai ales la procesiuni, la cortegii; torţă. • (Rar) Făclie.

facsímil, *facsimile,* s.n. || Din fr. *fac-similé,* lat. *fac simile* || Reproducere exactă a unui text, a unui desen etc. prin fotografiere, galvanoplastie sau copiere manuală. || Acc. şi: *facsimil.*

factáj s.n. || Din fr. *factage* || Distribuire a coletelor, a banilor etc. la domiciliul destinatarului; plata acestui serviciu.

factíce adj. invar. || Din fr. *factice,* lat. *factícius* (< *facere* „a face") || (Livr.) Artificial, prefăcut.

factitív, *factitive,* adj. || Din fr. *factitif* || *Verb f.* = verb tranzitiv care arată că subiectul determină pe cineva să săvîrşească acţiunea.

factologíe s.f. || Din rus. *faktologija* || Aglomerare de date şi fapte neesenţiale (şi neinterpretate) într-o operă ştiinţifică sau literară, fapt care reprezintă un defect al lucrării.

fáctor, *factori,* s.m. || Din fr. *facteur,* lat. *factor* || **1.** Împrejurare, condiţie etc. care determină apariţia unui proces, a unei acţiuni, a unui fenomen. ○ *F. de producţie* = componentă a ansamblului de elemente care iau parte la producerea bunurilor materiale. **2.** (Mat.) Fiecare dintre termenii unui produs. ○ *F. prim* = fiecare dintre numerele prime prin care se împarte exact un număr dat. *F. comun* = număr sau polinom prin care se împarte oricare dintre termenii unei sume de numere sau de polinoame. **3.** Mărime caracteristică pentru un sistem tehnic, pentru un material etc. definită prin raportul a două mărimi de natură diferită. **4.** *Factori fizico-chimici* = ansamblul condiţiilor mediului extern cu care organismele se află în raporturi strînse şi care include temperatura, lumina, umiditatea, aerul, apa. *Factori fizico-geografici* = condiţiile de relief, climă, hidrografie, sol, vegetaţie, sub influenţa cărora rezultă specificul unei regiuni naturale. **5.** Funcţionar al poştei care duce corespondenţa la destinaţie; poştaş.

factoriál, *factoriali,* s.m. || Din fr. *factoriel,* engl. *factorial* || (Mat.) Produsul numerelor întregi şi pozitive consecutive începînd de la 1 şi pînă la numărul respectiv.

factoríe, *factorii,* s.f. || Cf. fr. *factorerie,* germ. *Faktorei* || Punct de schimb (azi în ţinuturile nordice izolate) în care se cumpără produse locale în schimbul altor produse.

factótum s.m. || Din fr. *factotum,* lat. *fac totum* || (Fam., adesea ironic) Persoană care rezolvă probleme multiple şi variate.

factúră, *facturez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *facturer* || A întocmi factura pentru o marfă.

factúră[1], *facturi,* s.f. || Din fr. *facture,* lat. *factura* || **1.** Structură, constituţie (psihică, morală etc.). **2.** Aspectul exterior al unei opere de artă; maniera în care se execută o astfel de operă. • Ansamblul mijloacelor de expresie care constituie structura tehnică a unei compoziţii muzicale.

factúră[2], *facturi,* s.f. || Din fr. *facture* || Document justificativ cuprinzînd date amănunţite privitoare la o vînzare-cumpărare de mărfuri, la executarea unor lucrări, prestarea unor servicii etc.

facturiér, *facturiere,* s.n. || Din fr. *facturier* || Carnet care cuprinde formulare pentru facturi[2].

faţiúne, *faţiuni,* s.f. || Din fr. *faction,* lat. *factio, -onis* || Grup politic care caută să acapareze puterea prin acţiuni sedităioase.

fáculă, *facule,* s.f. || Din fr. *facule* || Porţiune mai strălucitoare a fotosferei. În astfel de porţiuni pot apărea petele solare.

facultáte, *facultăţi,* s.f. || Din fr. *faculté,* lat. *facultas, -atis* || **1.** Aptitudine (morală sau intelectuală), capacitate, posibilitate de a face ceva. • (Agr.) *F. germinativă* = însuşire a seminţelor de a germina. **2.** Unitate didactică şi administrativă în cadrul unei instituţii de învăţămînt superior, condusă de un decan şi cuprinzînd mai multe catedre subordonate unui anumit domeniu de specialitate.

facultatív, -ă, *facultativi, -e,* adj. || Din fr. *facultatif* || Care nu este obligatoriu, care este lăsat la alegerea cuiva; benevol.

fad, -ă, *fazi, -de,* adj. || Din fr. *fade* || (Despre mîncăruri) Fără gust; (fig.) searbăd, anost, lipsit de expresivitate.

fáding s.n. v. **feding.**

faetón, *faetoane,* s.n. || Din fr. *phaéton,* de la n. pr. *Phaéton,* fiul lui Helios (zeul Soarelui) || Trăsură înaltă, uşoară, cu patru roţi şi cu capotă pentru scaunul din faţă.

fag, *fagi,* s.m. || Lat. *fagus* || Arbore din familia fagaceelor, înalt de 15—30 m, cu scoarţa netedă şi cu fructe achene numite jir; lemnul este folosit în industria de mobile şi de celuloză sau drept combustibil.

fagacée s.f. pl. || Din fr. *fagacées* || Familie de plante lemnoase cu flori mici, dispuse în amenţi, şi cu fructele achene. Din f. fac parte fagul, stejarul etc. Au importanţă în industria lemnului.

fagocít, *fagocite,* s.n. || Din fr. *phagocyte;* cf. gr. *phagein* „a mînca" + *kytos* „celulă" || Celulă sanguină care apără organismul de infecţii, digerînd bacteriile sau alte particule străine pătrunse în organism.

fagocitóză, *fagocitoze,* s.f. || Din fr. *phagocytose* || Proces de digerare a bacteriilor, a particulelor străine etc. de către fagocite.

fagót, *fagoturi,* s.n. || Din it. *fagotto,* germ. *Fagott* || Instrument muzical de suflat, din lemn

cu registru grav, alcătuit dintr-un tub lung prevăzut cu un al doilea tub, îndoit la capăt și terminat cu o ancie dublă.

făgure, *faguri*, s.m. || Lat. **favulus* || Strat de ceară constînd din celule hexagonale, făcut de albine, care depun în el mierea și ouăle.

faianțá, *faianțez*, vb. I. Tranz. || Din *faianță* || A acoperi ceva cu plăci de faianță.

faiánță, *faianțe*, s.f. || Din fr. *faïence*, de la n. pr. *Faenza*, oraș din Italia || Produs ceramic cu masa albă, poroasă, acoperit (pe una dintre fețe) cu smalț, din care se fac plăci pentru placaje, obiecte casnice, sanitare, de laborator etc.

fáimă s.f. || Lat. *fama* || Renume, reputație (bună sau rea) de care se bucură cineva.

faimós, -oásă, *faimoși, -oase*, adj. || După fr. *fameux*, lat. *famosus* (după *faimă*) || Care a devenit foarte cunoscut; vestit, celebru.

fain, -ă, *faini, -e*, adj. || Din germ. *fein* || (Fam.) Foarte frumos, foarte bun, foarte elegant.

fair play [Pr.: fer plei] s.n. || Cuv. engl. || Acceptare și respectare loială a regulilor (într-un joc, în sport, în afaceri).

falángă, *falange*, s.f. || Din fr. *phalange* || **1.** Unitate militară din Grecia antică, formată din infanteriști înarmați cu lănci și dispuși în rînduri lungi, compacte, avînd centrul și aripa dreaptă mai întărite. • (Astăzi, fig.) Grup compact, omogen, de oameni care luptă pentru același scop. **2.** (În concepția unor socialiști utopici) Celulă social-economică de bază a viitoarei orînduiri sociale. **3.** Fiecare dintre oasele care alcătuiesc scheletul degetelor.

falanstér, *falanstere*, s.n. || Din fr. *phalanstère (< phalange)* || (În concepția lui Ch. Fourier) Mare edificiu în formă de palat, cu corpuri de clădiri ce comunică între ele, în care urma să trăiască o falangă **(2)**.

fálă s.f. || Din sl. *hvala* || **1.** Trufie, îngîmfare; mîndrie. **2.** Glorie, faimă, renume; strălucire, măreție, pompă.

fálcă, *fălci*, s.f. || Lat. *falx, -cis* || **1.** Fiecare dintre cele două oase ale feței în care sînt fixați dinții; maxilar (la oameni), mandibulă (la animale). ○ Expr. *Cu o falcă în cer și cu alta în pămînt* = furios, gata să nimicească tot ce-i iese în cale. **2.** Element al unei mașini care servește la prinderea unui obiect. • Organ de mașină care servește la sfărîmarea unui material.

fálce, *fălci*, s.f. || Lat. *falx, -cis* || Veche unitate de măsură agrară, egală cu circa un hectar și jumătate, folosită în Moldova.

falconét, *falconete*, s.n. || Din it. *falconetto* || Tun de calibru mic.

falconifórm, *falconiforme*, s.n. || Din fr. *falconiforme;* cf. lat. *falcon* „șoim" + *forma* „formă" || (La pl.) Ordin de păsări răpitoare de zi, cu ciocul gros și încovoiat; (și la sg.) pasăre din această familie.

fald, *falduri*, s.n. || Din ucr. *fald* || Cută adîncă la o haină largă sau la o stofă care atîrnă. *La pieptu-i manta neagră în falduri ș-o adună* (Eminescu).

falérn s.n. || Din fr. *falerne*, lat. n. pr. *Falernum* || Specie de vin de calitate superioară care se recolta în antichitate din Campania.

faléză, *faleze*, s.f. || Din fr. *falaise* || **1.** Țărm înalt și abrupt al unei mări. **2.** Fîșie de teren amenajată pentru plimbare pe malul mării.

fálie, *falii*, s.f. || Din fr. *faille* || Ruptură în scoarța pămîntului în lungul căreia se constată denivelarea a două compartimente de straturi ca rezultat al mișcărilor tectonice verticale.

faliméntf, *falimente*, s.n. || Din germ. *Falliment*, it. *fallimento* || Fenomen economic, specific producției de mărfuri bazată pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, care constă în lichidarea întreprinderilor industriale, comerciale, bancare etc. în procesul luptei de concurență. • Stare de insolvabilitate a unui comerciant, constatată de o instanță judecătorească; (fig.) ruină; eșec. ○ *A da faliment* = a nu reuși într-o acțiune.

falimentár, -ă, *falimentari, -e*, adj. || Din *faliment* || Care se află în stare de faliment. • Care a suferit un mare eșec.

falít, -ă, *falițí, -te*, adj., s.m. și f. || Din it. *fallito* || (Persoană) care se află în stare de faliment. • (Fig.) (Persoană) care a suferit un eșec total; ruinat, distrus.

fálnic, -ă, *falnici, -ce*, adj. || Din *fală* || Măreț, grandios. • Care impune prin aspect, frumusețe, ținută; semeț, mîndru. *Se pornea călare pe falnicu-i armăsar* (Odobescu).

fals, -ă, (1—3) *falși, -se*, adj., **(4)** *falsuri*, s.n. || Din lat. *falsus*, it. *falso* || **1.** Adj. Care nu corespunde adevărului; inexact, eronat. • Imitat, artificial, neautentic. **2.** Adj. (Despre oameni) Prefăcut, fățarnic. **3.** Adj. (Muz.) Care contravine legilor armoniei, incorect ca intonație. **4.** S.n. Alterare a adevărului într-un act, prin adaosuri sau ștersături, prin imitarea semnăturii etc. ○ (Jur.) *Înscriere în fals* = procedură prin care se urmărește stabilirea falsului de către instanța penală.

falsét, *falsete*, s.n. || Din it. *falsetto* || Sunet din registrul cel mai acut al vocii unui cîntăreț, avînd un timbru specific (cu o nuanță de artificialitate).

falsificá, *falsific*, vb. I. Tranz. || Din fr. *falsifier*, lat. *falsificare* || A contrafface un lucru, cu scopul de a înșela; a săvîrși un fals **(4)**. • A prezenta ceva altfel decît este de fapt, a denatura, a altera, a deforma.

falsificát, -ă, *falsificați, -te*, adj. Contrafăcut, denaturat (cu scopul de a înșela).

falsificatór, -oáre, *falsificatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *falsificateur* || Persoană care comite un fals **(4)**.

falsitáte s.f. || Din it. *falsita*, lat. *falsitas, -atis* || **1.** Faptul de a fi fals; caracterul a ceea ce este fals; lipsă de adevăr. **2.** Atitudine fățarnică, prefăcătorie, ipocrizie.

falț, *falțuri*, s.n. || Din germ. *Falz[eisen]* || **1.** Scobitură, șanț mic pe marginea unei piese, făcut pentru a permite îmbinarea cu altă piesă care are o scobitură corespunzătoare. • Îndoitură pe marginea unei foi de tablă, care permite îmbina-

rea cu altă foaie. • Îndoitură a unei coli de hîrtie împăturită. **2.** Clește de formă specială, folosit pentru tragerea pe calapod a fețelor de încălțăminte. **3.** Fiecare dintre bucățile mici de piele care cad de la mașina de fălțuit.

falúne s.n. pl. || Din fr. *falun* || (Geol.) Depozite necimentate de fragmente de cochilii ale moluștelor.

famát, -ă, *famați, -te,* adj. || Din fr. *famé,* lat. *famatus* || *Rău famat* = care are o reputație proastă.

fámen, *fameni,* s.m. || Lat. **feminus* (< *femina*) || (Înv.) Bărbat castrat. • Bărbat decăzut din punct de vedere moral. *Niște răi și niște fameni! I-e rușine omenirii să vă zică vouă oameni!* (Eminescu).

familiál, -ă, *familiali, -e,* adj. || Din fr. *familial* (< *famille* „familie") || Privitor la familie; care aparține familiei; destinat familiei. *Eram foarte turburat de neplăcute afaceri familiale* (Caragiale).

familiár, -ă, *familiari, -e,* adj. || Din fr. *familier,* lat. *familiaris* || **1.** (Despre stil, exprimare etc.) Simplu, fără pretenții; (despre atitudini, comportări, *p. ext.* despre oameni) simplu, prietenos. *Am luat cuvintele ei ca o expresie familiară de politețe* (Ibrăileanu). **2.** Bine cunoscut, obișnuit. *Cercam să recunosc sub nămeți locurile familiare altădată* (Cezar Petrescu).

familiarísm s.n. || Din *familiar* || Atitudine de intimitate, de prietenie neprincipială între membrii unui colectiv.

familiarítate, *familiarități,* s.f. || Din fr. *familiarité,* lat. *familiaritas, -atis* || **1.** Atitudine prietenoasă, intimă. **2.** Familiarism; (la pl.) gesturi, cuvinte obișnuite între prieteni.

familiarizá, *familiarizez,* vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *familiariser* || A (se) obișnui, a (se) deprinde cu ceva sau cu cineva.

familie, *familii,* s.f. || Din fr. *famille,* lat. *familia* || **1.** Formă de comunitate umană întemeiată prin căsătorie, care unește pe soți și pe copiii acestora prin relații strînse de natură biologică, economică și spirituală; grup mai larg, cuprinzînd pe toți cei ce se trag dintr-un strămoș comun. ○ *Nume de f.* v. *nume.* **2.** (Fig.) Grup de persoane, de popoare etc. legate prin comunitate de interese. **3.** Categorie sistematică în biologie, subordonată ordinului, care cuprinde mai multe genuri de organisme. **4.** Grup de cuvinte derivate din același cuvînt. • Grup de limbi care provin dintr-o limbă comună mai veche.

familíst, -ă, *familiști, -ste,* s.m. și f. || Din *familie* || Persoană căsătorită, care și-a întemeiat o familie.

faná, *fanez,* vb. I. Refl. || Din fr. *faner* || A se ofili, a se veșteji; a se trece.

fanár, *fanare,* s.n. || Din ngr. *fanari* || (Înv.) Felinar.

fanaragíu, *fanaragii,* s.m. || Din tc. înv. *fenerci* || Persoană care aprindea și stingea felinarele de pe străzi; lampagiu.

fanariót, -ă, *fanarioți, -te,* s.m., adj. || Din ngr. *fanariotis* || **1.** S.m. Grec din păturile înstărite care locuia în cartierul Fanar din Constantinopol; dregător al Porții otomane ori domn în Țara Românească sau în Moldova, care provenea din rîndurile acestor greci. **2.** Adj. Privitor la fanarioți; caracteristic fanarioților.

fanátic, -ă, *fanatici, -ce,* adj., s.m. și f. || Din fr. *fanatique,* lat. *fanaticus* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) stăpînită de fanatism. **2.** Adj. Care exprimă sau trădează fanatism; excesiv, exagerat, pătimaș.

fanatísm s.n. || Din fr. *fanatisme* || Atașament pătimaș față de o convingere, unit cu o totală intoleranță față de convingerile altora.

fandá, *fandez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *fendre* || (Sport) A face un pas mare înainte, lateral, oblic sau înapoi, în așa fel încît piciorul din față să fie îndoit de la genunchi, iar celălalt întins și sprijinit cu talpa pe pămînt.

fandoseálă, *fandoseli,* s.f. || Din *fandosi* || (Fam.) Atitudine afectată, moșturi, fasoane.

fandosí, *fandosesc,* vb. IV. Refl. || Din ngr. *fandazomai* (aor. *fandasu*) || (Fam.) A avea o purtare afectată, a face moșturi; a-și da aere.

fandosít, -ă, *fandosiți, -te,* adj., s.m. și f. (Fam.) (Persoană) care are o purtare afectată, plină de moșturi, de pretenții.

fanerofíte s.f. pl. || Cf. gr. *phaneros* „vizibil" + *phyton* „plantă" || Nume dat plantelor lemnoase (arbori și arbuști).

fanerogámă, *fanerogame,* s.f. || Din fr. *phanérogame;* cf. gr. *phaneros* „vizibil" + *gamos* „unire" || Nume dat plantelor cu flori care se înmulțesc prin semințe.

fanfáră, *fanfare,* s.f. || Din fr. *fanfare* || Ansamblu muzical (militar) format din instrumente de suflat și de percuție.

fanfarón, -oánă, *fanfaroni, -oane,* s.m. și f. || Din fr. *fanfaron* || Persoană plină de sine, care se laudă cu calități închipuite.

fanfaronádă, *fanfaronade,* s.f. || Din fr. *fanfaronnade* || Laudă de sine zgomotoasă și exagerată, pentru calități imaginare; lăudăroșenie.

fanión, *fanioane,* s.n. || Din fr. *fanion* || Steguleț folosit pentru semnalizări (în sport, la căile ferate etc.).

fanón, *fanoane,* s.n. || Din fr. *fanon* || **1.** Fiecare dintre lamele cornoase, lungi de c. 2 m, fixate de maxilarul superior al balenelor. **2.** Cută a pielii de pe marginea inferioară a gîtului la bovine și la unele rase de ovine.

fanotrón, *fanotroane,* s.n. || Din fr. *phanotron;* cf. gr. *phanos* „luminos" + fr. [*elec*]*tron* „electron" || Diodă cu gaz cu catod rece, al cărei balon conține gaz la presiune joasă și funcționează cu descărcare în arc; gazotron.

fantásc, -ă, *fantești, -ste,* adj. || Din fr. *fantasque* || (Livr.) Ciudat, bizar.

fantasmagóric, -ă, *fantasmagorici, -ce,* adj. || Din fr. *fantasmagorique* || Care are aspectul unei fantasmagorii, care ține de fantasmagorie; fantastic, ireal.

fantasmagorie, *fantasmagorii,* s.f. || Din fr. *fantasmagorie;* gr. *phantasma* „fantomă" + *agoreuein* „a vorbi în public" || Idee, afirmație,

manifestare bizară, fără temei real. ◦ Imagine fantastică ireală; vedenie.

fantásmă, *fantasme*, s.f. || Din ngr. *fantasma* || Stafie, nălucă, fantomă. ◦ Imagine neclară, ireală; iluzie, himeră. *Fantasmele de neguri se risipiră și soarele ieșise pe deasupra munților de nouri* (Sadoveanu).

fantást, -ă, *fantaști, -ste*, s.m. și f. || Din germ. *Phantast* || (Livr.) Persoană cu idei fantastice, ireale, nerealizabile.

fantástic, -ă, *fantastici, -ce*, adj. || Din fr. *fantastique*, lat. *phantasticus*, gr. *phantastikos* (< *phantasia* „imaginație") || **1.** Care nu există în realitate, care este plăsmuit de imaginație. **2.** Grozav, extraordinar; (adverbial) *fantastic de frumos*. **3.** (Despre oameni) Ale cărui fapte sau idei au un caracter fantezist.

fantazíe s.f. v. **fantezie.**

fánță, *fante*, s.f. || Din fr. *fente* || Deschidere îngustă într-un perete, într-o placă, la un aparat optic etc.

fánte, *fanți*, s.m. || Din it. *fante* || **1.** (Fam. și peior.) Bărbat ușuratic, afemeiat. **2.** Valet la cărțile de joc.

fantezie, *fantezii*, s.f. || Din fr. *fantaisie*, lat., gr. *phantasia* „imaginație" || **1.** Imaginație (specifică unui creator în artă, în știință); produs al imaginației, plăsmuire. **2.** (Fam.) Capriciu. **3.** Compoziție muzicală de formă liberă, având un caracter de improvizație. || Și: **fantazíe** s.f.

fantezíst, -ă, *fanteziști, -ste*, adj. || Din fr. *fantaisiste* || **1.** Care ține de fantezie (1), care este un produs al fanteziei, al imaginației. **2.** (Despre oameni) Care se lasă dominat de imaginație, de idei fantastice, irealizabile.

fantomátic, -ă, *fantomatici, -ce*, adj. || Din fr. *fantomatique* || Cu aspect de fantomă, ca o fantomă; care nu există în realitate.

fantómă, *fantome*, s.f. || Din fr. *fantôme* || Ființă ireală, creată de fantezie; nălucă, stafie ◦ Ceea ce are o existență incertă sau care nici nu există în realitate.

fapt, *fapte*, s.n. || Lat. *factum* || **1.** Întîmplare reală, eveniment, lucru petrecut în realitate; acțiune săvîrșită de cineva; faptă. ○ *De fapt* = în realitate, într-adevăr. ○ Expr. *Fapt este că...* = în realitate... *A prinde pe cineva asupra faptului* = a surprinde pe cineva în momentul cînd comite ceva (rău). **2.** Fenomen: *fapte de limbă*. **3.** Început. ○ *(În) faptul zilei* = (în) zori. **4.** (Pop.; în superstiții; la sg.) Farmec, vrajă.

fáptă, *fapte*, s.f. || Lat. *facta* (pl. lui *factum*, devenit sg. f.) || Acțiune săvîrșită de cineva; fapt. ○ *Fapte de arme* = acte de eroism militar.

fáptic, -ă, *faptice*, adj. || Din *fapt*. Cf. germ. *faktisch* || Care se referă la fapte; care înregistrează exclusiv faptele.

far, *faruri*, s.n. || Din fr. *phare*, lat. *pharus*, de la n. pr. *Pharos*, insulă lîngă Alexandria, celebră prin farul său, ridicat în sec. 3 î.e.n. || **1.** Instalație pe malul mării, pe o insulă etc. prevăzută cu o sursă de lumină, care servește la orientarea navelor în timpul nopții. **2.** Corp de iluminat (la automobile, la locomotive) care proiectează lumina într-o anumită direcție, sub forma unui fascicul.

farád, *farazi*, s.m. || Din fr. *farad*, după numele fizicianului *Faraday* || Unitate de măsură pentru capacitatea electrică, egală cu capacitatea unui condensator care acumulează o sarcină electrică de un coulomb sub o tensiune de un volt.

faradmétru, *faradmetre*, s.n. || Din fr. *faradmètre* || Instrument gradat în farazi, care servește la măsurarea capacității condensatoarelor electrice.

farafástîc, *farafastîcuri*, s.n. || Cf. ngr. *farafas* „fanfaron" || (Fam.; de obicei la pl.) **1.** Podoabă sau ornament fără valoare, inutil. **2.** Moft, capriciu.

farandólă, *farandole*, s.f. || Din fr. *farandole* || Numele unui vechi dans popular francez; melodie după care se execută acest dans.

faraón, *faraoni*, s.m. || Din fr. *pharaon* (cuv. de origine egipteană) || Titlu purtat de regii Egiptului antic.

fard, *farduri*, s.n. || Din fr. *fard* || Produs cosmetic pentru colorat fața și buzele; dres, suliman.

fardá, *fardez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *farder* || A(-și) da cu fard; a se sulemeni.

farfará, *farfarale*, s.f. || Din tc. *farfara* || (Fam. și peior.) Flecar, palavragiu; persoană care umblă cu vorba, cu minciuni.

farfúrie, *farfurii*, s.f. || Din ngr. *farfuri* || Vas de faianță, de porțelan etc., de obicei rotund, cu fundul plat sau adîncit și cu marginile puțin ridicate, în care se servește mîncarea.

farfurióară, *farfurioare*, s.f. Diminutiv al lui *farfurie;* farfurie mică pe care se pun ceștile de cafea, în care se servește dulceață etc.

farín adj. invar. || Din fr. *farine* „făină" || (Despre unele produse alimentare, în special despre zahăr) Care are aspect de pudră fină.

faringál, -ă, *faringali, -e*, adj. || Din fr. *pharyngal* || Care aparține faringelui, care se referă la faringe. ◦ (Despre sunete) Care se formează în faringe.

faríngе, *faringe*, s.n. || Din it. *faringe*. Cf. fr. *pharynx* || Organ musculos și membranos, situat între cavitatea bucală și esofag, reprezentînd locul de încrucișare a căii respiratorii cu cea digestivă.

faringián, -ă, *faringieni, -e*, adj. || Din fr. *pharyngien* || Care aparține faringelui, care se referă la faringe, localizat în faringe.

faringítă, *faringite*, s.f. || Din fr. *pharyngite* || Inflamație a mucoasei faringelui; poate apărea și la animalele domestice.

farisáic, -ă, *farisaici, -ce*, adj. || Din fr. *pharysaïque* (după *fariseu*) || De fariseu, ipocrit, fățarnic.

farisáism s.n. || Din fr. *pharisaïsme* (după *fariseu*) || Ipocrizie, fățărnicie, duplicitate.

fariséu, *farisei*, s.m. || Din sl. *fariseĭ*, gr. *pharisaios* || Membru al unei grupări politico-religioase la vechii evrei, care exprima intersele

populației orășenești înstărite și punea un accent exagerat pe formele exterioare ale cultului; (fig.) om fățarnic, ipocrit.

farmaceútic, -ă, *farmaceutici, -e,* adj. || Din fr. *pharmaceutique,* lat. *pharmaceuticus* || Privitor la farmacie; produs în farmacie.

farmacie, *farmacii,* s.f. || Din fr. *pharmacie,* lat. *pharmacia,* gr. *pharmakeia* (< *pharmakon* „remediu") || **1.** Știință care se ocupă cu prepararea, controlul și distribuirea medicamentelor. **2.** Local în care se prepară și se vînd medicamente.

farmacíst, -ă, *farmaciști, -ste,* s.m. și f. || Din *farmacie* || Persoană specializată în prepararea și vinderea medicamentelor.

farmacologíe s.f. || Din fr. *pharmacologie* || Știință care studiază compoziția și proprietățile medicamentelor, acțiunea pe care o au asupra organismului etc.

farmacopée, *farmacopei,* s.f. || Din fr. *pharmacopée;* gr. *pharmakon* „leac" + *poiein* „a face" || Manual oficial care conține descrierea și formulele de preparare a medicamentelor, precum și modul de conservare și de utilizare a acestora.

farmacoterapíe s.f. || Din fr. *pharmacothérapie* || Tratamentul bolilor cu ajutorul medicamentelor.

farmazón, -oánă, *farmazoni, -oane,* s.m. și f. || Din rus. *farmazon* „francmason" || Vrăjitor. • (Fig.) Om șiret, viclean.

fármec, *farmece,* s.n. || Lat. *pharmacum* || **1.** (În basme și superstiții) Acțiunea de a fermeca; transformare miraculoasă, prin vrăji, a lucrurilor. ○ Expr. *Că prin farmec* = în mod miraculos, pe neașteptate. **2.** Ansamblu de calități care produc admirație, plăcere, încîntare. • Plăcere, desfătare, încîntare simțită în fața unui lucru fermecător.

farniénte subst. || Cuv. it. || Inactivitate, lenevie, trîndăvie.

fársă, *farse,* s.f. || Din fr. *farce* || **1.** Comedie în care comicul rezultă din vorbe de spirit, replica spirituală și din situații amuzante, uneori burlești, fără aprofundarea psihologiei personajelor. **2.** Păcăleală, festă.

farsór, -oáre, *farsori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *farceur* || **1.** Persoană care face farse **(2),** care se ține de păcăleli. **2.** Impostor.

fascícol s.n. v. **fascicul.**

fascícul, *fascicule,* s.n. || Din fr. *fascicule,* lat. *fasciculus* (< *fascis* „mănunchi, legătură") || Mănunchi de fire, linii etc. venind sau plecînd dintr-un punct. • (Fiz.) Mănunchi de raze luminoase cu secțiune bine delimitată; ansamblu, flux de particule care se propagă în același sens. • (Anat.) Grup de fibre musculare, nervoase sau conjunctive care au același traiect. • (Bot.) Țesut vegetal conducător format din fibre lemnoase și liberiene, care străbat tulpinile, ramurile și frunzele. || Și: **fascícol** s.n.

fasciculă, *fasciculе,* s.f. || Din fr. *fascicule* || Fiecare dintre părțile unei scrieri care se publică în etape succesive.

fáscie, *fascii,* s.f. || Din lat. *fascis* || Mănunchi de nuiele legate cu o curea în jurul unei securi, purtat de lictorii care însoțeau pe unii magistrați romani.

fasciná, *fascinez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *fasciner,* lat. *fascinare* (< *fascinum* „farmec, vrajă") || **1.** A atrage pe cineva cu privirea, a încînta. **2.** A captiva, a cuceri pe cineva prin însușiri deosebite.

fascinánt, -ă, *fascinanți, -te,* adj. || Din fr. *fascinant* || Care fascinează, captivant, fermecător.

fascinație, *fascinații,* s.f. || Din fr. *fascination,* lat. *fascinatio* || Atracție irezistibilă, captivare.

fascínă, *fascine,* s.f. || Din it. *fascina,* fr. *fascine* || Legătură de nuiele, uneori umplută cu piatră sau cu pămînt, folosită la executarea de lucrări sub apă sau în terenuri slabe (consolidări de maluri, diguri etc.) || Și: **fașínă** s.f.

fascísm s.n. || Din it. *fascismo,* fr. *fascisme* || Ideologie ultra reacționară și mișcare politică totalitară de extremă dreaptă, care exprimă interesele celor mai reacționare, mai șovine și mai agresive cercuri ale marii burghezii monopoliste, și al cărei scop este instaurarea dictaturii fasciste. V. și *neofascism.*

fascíst, -ă, *fasciști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din it. *fascista,* fr. *fasciste* || **1.** Adj. Care aparține fascismului, privitor la fascism. **2.** S.m. și f. Adept al fascismului sau membru al unui partid fascist.

fascizá, *fascizez,* vb. I. Tranz. || Din *fascism* || A introduce, a propaga fascismul, a educa în spirit fascist.

fasóle, s.f. || Din ngr. *fasoli* || **1.** Plantă din familia leguminoaselor, ale cărei semințe și păstăi sînt folosite în alimentație. **2.** Păstaia și boabele fasolei **(1). 3.** Mîncare preparată din păstăile sau din boabele de fasole **(1).**

fasoleálă, *fasoleli,* s.f. || Din *fasoli* || (Fam.) Fandosire, comportare afectată, plină de pretenții.

fasolí, *fasolesc,* vb. IV. Refl. (Fam.) A se fandosi.

fasón, *fasoane,* s.n. || Din fr. *façon,* din lat. *factio, -onis* „acțiunea de a face" || **1.** Fel, mod în care este făcut un lucru; croială, model (al unei haine). • Modul cum arată o persoană din punctul de vedere al îmbrăcămintei. **2.** (Fam.; la pl.) Mofturi, nazuri.

fasoná, *fasonez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *façonner* || A da unui lucru o anumită formă.

fast[1] s.n. || Din fr. *faste,* lat. *fastus* || Strălucire, măreție, splendoare; lux, pompă.

fast[2]**, -ă,** *fași, -ste,* adj. || Din fr. *faste,* lat. *fastus* || (Livr.; despre zile, împrejurări etc.) Favorabil, fericit (pentru cineva).

fastidiós, -oásă, *fastidioși, -oase,* adj. || Din fr. *fastidieux,* lat. *fastidiosus* || (Livr.) Plicticos, anost, searbăd.

fastuós, -oásă, *fastuoși, -oase,* adj. || Din fr. *fastueux,* lat. *fastuosus* || Cu mult fast, măreț; splendid.

fásung, *fasunguri,* **s.n.** || Din germ. *Fassung* || (Tehn.) Dulie.

fáșă, *feși*, s.f. || Lat. *fascia* || **1.** Fîșie de pînză, lungă și îngustă, cu care se leagă copiii mici peste scutece. ○ Expr. *Din fașă* = de pe vremea cînd era copil mic; *p. ext.* de la început. **2.** Fîșie de tifon cu care se bandajează o rană.

fașínă s.f. v. **fascină.**

fatál, -ă, *fatali, -e*, adj. || Din fr. *fatal*, lat. *fatalis* (< *fatum* „destin") || **1.** Care are urmări nenorocite, care pricinuiește moartea: *lovitură fatală*. **2.** Care este de neînlăturat, care nu poate fi evitat.

fatalísm s.n. || Din fr. *fatalisme* || Concepție filozofică sau religioasă după care tot ce se întîmplă este dinainte determinat de forțe supranaturale; de soartă, omul neputînd interveni în desfășurarea evenimentelor.

fatalíst, -ă, *fataliști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *fataliste* || **1.** Adj. Care se referă la fatalism, care se bazează pe fatalism. **2.** S.m. și f., adj. (Persoană) care crede în fatalitate, în puterea destinului.

fatalitáte, *fatalități*, s.f. || Din fr. *fatalité*, lat. *fatalitas, -atis* || **1.** (În concepțiile religioase) Forță supranaturală, soartă, destin care determină dinainte viața oamenilor. **2.** Concurs nefericit de împrejurări care nu pot fi evitate.

fatalménte adv. || Din fr. *fatalement* || În mod fatal; inevitabil.

fata morgána s.f. || Cuv. it. || Tip de miraj, frecvent în ținuturile calde, datorită căruia imaginile obiectelor aflate la orizont (sau dincolo de orizont) apar răsturnate, ca și cum s-ar reflecta în apă.

fátă, *fete*, s.f. || Lat. *fetă* || **1.** Persoană de sex feminin, necăsătorită. ○ *F. în casă* = femeie de serviciu într-o gospodărie. *F. bătrînă* = fată trecută de vîrsta de măritat și rămasă necăsătorită. ◦ Fecioară, virgină. **2.** (În raport cu părinții) Fiică.

fatídic, -ă, *fatidici, -ce*, adj. || Din fr. *fatidique*, lat. *fatidicus* (< *fatum* „destin" + *dicere* „a zice, a spune") || (Livr.) Aducător de nenorociri, fatal.

fatuitáte s.f. || Din fr. *fatuité*, lat. *fatuitas, -atis* || (Livr.) Îngîmfare, înfumurare (care ascunde prostie).

fátum s.n. || Cuv. lat. || (Livr.) Destin, soartă; fatalitate.

fațádă, *fațade*, s.f. || Din fr. *façade* (după *față*) || Fiecare dintre fețele exterioare ale unei clădiri sau ale unui monument; partea dinspre stradă (sau partea unde se găsește intrarea principală) a unei clădiri.

fáță, *fețe*, s.f. || Lat. pop. *facia* (< *facies*) || **1.** Partea anterioară a capului omului; figură, chip, obraz. ○ *În față* = înainte; în mod direct, deschis, fără înconjur. *Din față* = de dinainte. *De față* = prezent; actual. *Față de...* = în raport cu...; în ceea ce privește... *Pe față* = deschis, fără înconjur. *Față în față* = unul spre celălalt, unul împotriva celuilalt. *De față cu...* = în prezența... ○ Expr. *A fi de față* = a fi prezent, a asculta. *A face față* = a rezista la...; a corespunde. *A scăpa cu fața curată* = a ieși cu bine dintr-o încurcătură. *A da pe față* = a descoperi, a demasca. *Om cu două fețe* = om fățarnic. **2.** Expresie a figurii, mină. ○ Expr. *A face fețe-fețe* = a-și schimba brusc culoarea feței (de jenă, de rușine). ◦ Obraz. ◦ Partea anterioară a corpului. ◦ Persoană, personaj: *față bisericească*. **3.** Suprafață a unui obiect, a apei, a pămîntului; partea lustruită a unui obiect. ◦ Partea exterioară a unei țesături; prima pagină a unei foi de hîrtie. ○ *F. de masă* = țesătură special confecționată, cu care se acoperă masa. *F. de pernă* = învelitoare de pînză pentru perne. **4.** *Fața dealului* (sau *a muntelui* etc.) = partea dealului (sau a muntelui) orientată spre miazăzi.

fațétă, *fațete*, s.f. || Din fr. *facette* (refăcut după *față*) || Fiecare dintre fețele șlefuite ale unei pietre prețioase, ale unui obiect de sticlă, de metal etc.

fault, *faulturi*, s.n. || Din engl. *fault* || Abatere în unele jocuri sportive, care constă în împiedicarea unui adversar de a acționa în teren, în timpul jocului.

faultá, *faultez*, vb. I. Tranz. și intranz. || Din *fault* || A comite fault.

fáun, *fauni*, s.m. || Din lat. *faunus* || Zeu al cîmpiilor, pădurilor și turmelor la romani, înfățișat în chip de om, cu coarne și cu picioare de țap.

fáună, *faune*, s.f. || Din fr. *faune*, din lat. *faunus* || Totalitatea speciilor de animale dintr-o regiune, dintr-o anumită epocă geologică etc.

faunístic, -ă, *faunistici, -ce*, adj. || Din *faună* || Care se referă la faună, care ține de faună.

făur[1] s.m. || Din *făurar* || Nume popular dat lunii februarie.

făur[2], *făuri*, s.m. || Lat. *faber* || **1.** Fierar. **2.** Cîndăcel lunguieț și subțire, de culoare castanie.

favoáre, *favoruri*, s.f. || Din fr. *faveur* || Avantaj acordat cu preferință cuiva. ○ *Bilet de f.* = bilet pe baza căruia se poate intra, gratuit sau cu reducere, la un spectacol. ○ Expr. *În favoarea cuiva* = în avantajul, în folosul cuiva.

favorábil, -ă, *favorabili, -e*, adj. || Din fr. *favorable*, lat. *favorabilis* || **1.** (Despre fenomene, împrejurări etc.) Avantajos, prielnic pentru cineva. **2.** (Despre oameni) Binevoitor.

favorít, -ă, *favoriți, -te*, adj., subst. || Din fr. *favori, -ite*, it. *favorito*, rus. *favorit* || **1.** Adj. Care este preferat de cineva, care este mai plăcut cuiva. **2.** S.m. și f. Persoană care se bucură de o protecție deosebită (și care trage foloase de pe urma acestei situații). ◦ Persoană iubită sau prețuită în mod deosebit de cineva. ◦ Persoană care se bucură de protecția unui suveran. **3.** S.m. și f. (Sport) Concurent considerat ca avînd cele mai mari șanse de reușită la o competiție. **4.** S.m. (Mai ales la pl.) Barbă care încadrează fața de cele două părți, lăsînd bărbia liberă.

favoritism, *favoritisme*, s.n. || Din fr. *favoritisme* || Acordare nemeritată, abuzivă, de favoruri; (la pl.) favoruri acordate cuiva în mod nemeritat.

favorizá, *favorizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *favoriser* || **1.** A face posibilă, a înlesni desfășurarea

unei acțiuni, a unui eveniment etc. **2.** A acorda cuiva (în mod abuziv) o favoare, un avantaj.

fazán, *fazani*, s.m. || Din rus. *fazan*. Cf. fr. *faisan* || Pasăre sedentară, de mărimea unei găini, cu coada lungă și ascuțită, al cărei bărbătuș se distinge printr-un penaj viu colorat. Este vînată pentru carnea ei apreciată.

fáză, *faze*, s.f. || Din fr. *phase*, gr. *phasis* (< *phainein* „a apărea") || **1.** Fiecare dintre etapele succesive din evoluția unui fenomen, din dezvoltarea unui proces; fiecare dintre stările succesive ale unei transformări. **2.** Fiecare dintre aspectele succesive ale Lunii și ale unor planete, determinate de orientarea în raport cu Pămîntul a părții suprafeței lor iluminate de Soare. **3.** Fiecare dintre circuitele componente ale unui sistem polifazat de circuite electrice. **4.** (Geol.) *F. orogenică* (sau *de cutare*) = etapă de intensitate maximă a mișcărilor tectonice.

fazitrón, *fazitroane*, s.n. || Din fr. *phasitron;* fr. *phase* + [*élec*]*tron* || Tub electronic folosit pentru modulația de fază a unor oscilații de înaltă frecvență.

fazmétru, *fazmetre*, s.n. || Din fr. *phasamètre;* fr. *phase* „fază" + gr. *metron* „măsură" || Instrument pentru măsurarea diferenței de fază dintre două mărimi electrice de aceeași frecvență.

fazotrón, *fazotroane*, s.n. || Din fr. *phasotron* || Accelerator de particule de tipul ciclotronului, folosit pentru energii mai mari, în care particulele sînt accelerate într-un cîmp electric alternativ cu frecvență variabilă.

fă interj. || Prescurtare din [*fa*]*tă* || (Pop.) Termen cu care cineva se adresează la țară unei femei. || Și: **fa** interj.

făcăléț, *făcăleți*, s.n. Băț rotund, neted, folosit la mestecatul mămăligii.

făcălui, *făcăluiesc*, vb. IV. Tranz. || Cf. *făcăleț* || A amesteca zdrobind și frecînd cu o lingură de lemn unele legume fierte, îndeosebi fasolea (făcîndu-le pireu).

făcătór, -oáre, *făcători, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *face* || *Făcător-de-bine* = binefăcător. *Făcător-de-rele* = răufăcător.

făcătúră, *făcături*, s.f. || Din *face* || (Pop.) Farmec, vrajă; mijloc întrebuințat de vrăjitoare pentru a vrăji pe cineva.

făcău, *făcaie*, s.n. Fusul unei pietre de moară; fusul împreună cu roata morii. • Moară mică de apă. ○ Expr. *A dejuga de la moară la făcău* = a ajunge dintr-o situație bună în una mai rea.

făclíe, *făclii*, s.f. || Din scr. *faklja*, bg. *faklija* || Lumînare mare; torță. • (Fig.) Flacără; lumină.

făcút[1] s.n. **1.** Acțiunea de *a face;* săvîrșire, îndeplinire; preparare, confecționare. **2.** (În superstiții) Farmec, vrajă (făcută cuiva).

făcút[2]**, -ă,** *făcuți, -te*, adj. **1.** (Despre băuturi) Falsificat. **2.** (Și substantivat) *Parcă-i un (lucru) făcut*, se spune cînd ceva se întîmplă contrar așteptărilor, în mod surprinzător.

făgáș, *făgașe*, s.n. || Din magh. *vágás* || Urmă adîncă săpată în pămînt de ploaie sau de roțile unui vehicul. • (Fig.) Direcție, drum; orientare. *Întîmplarea care-l scosese din făgașul obișnuit îl zdruncinase tare* (Sadoveanu). || Și: **ogáș** s.n.

făgădău, *făgădaie*, s.n. || Din magh. *fogadó* (Reg.) Han, circiumă. *Care-și mînă plugu rău Trage către făgădău* (Pop.).

făgădui, *făgăduiesc*, vb. IV. Tranz. || Din magh. *fogad* || A promite cuiva că va face un anumit lucru.

făgăduiálă, *făgăduieli*, s.f. || Din *făgădui* || Faptul de a făgădui; promisiune. *După multe rugăciuni și făgăduieli se înduplecă tată-său* (Ispirescu).

făgăduință, *făgăduințe*, s.f. || Din *făgădui* || Făgăduială. ○ *Pămîntul* (sau *țara*) *făgăduinței* = numele biblic al Palestinei; *p. ext.* ținut bogat, roditor, fericit.

făgét, *făgete*, s.n. || Din *fag* || Pădure de fag. *La fîntîna din făget Șezui jos să mi te-aștept* (Pop.).

făinăre s.f. || Din *făină* || Boală a plantelor provocată de anumite ciuperci parazite și caracterizată prin apariția pe organele atacate a unui puf alb-cenușiu.

făină, *făinuri*, s.f. || Lat. *farina* || **1.** Produs sub formă de pulbere fină, obținut prin măcinarea boabelor de cereale. ○ Expr. *Altă făină se macină acum la moară* = s-a schimbat situația, nu mai e cum a fost. **2.** Pulbere obținută prin măcinarea anumitor materiale, utilizată în hrana animalelor, ca îngrășămînt agricol etc. ○ *F. animală* = produs obținut din cadavre de animale, resturi de la fabricile de conserve etc. folosită în alimentația porcilor și păsărilor. *F. de oase* = pulbere obținută din măcinarea oaselor, folosită în hrana animalelor, ca îngrășămînt agricol etc.

făinós, -oásă, *făinoși, -oase*, adj. || Lat. *farinosus* || Care are aspectul sau consistența făinii. • *Paste făinoase* (și substantivat, f. pl.) = produse alimentare preparate din făină, apă, uneori și ouă.

fălceá, *fălcele*, s.f. || Din *falcă* || **1.** Fiecare dintre cele două brațe ale piscului carului. **2.** Fiecare dintre cele două brațe ale afetului de tun.

făli, *fălesc*, vb. IV. Refl. || Din sl. *hvaliti* || A se mîndri, a se lăuda (cu ceva sau cu cineva). • A se arăta plin de sine, a se îngîmfa.

fălós, -oásă, *făloși, -oase*, adj. || Din *fală* || (Pop.) **1.** Mîndru, fudul; trufaș, semeț. *Nu fi tu, fată făloasă, Că ți-i cînepa de coasă* (Pop.). **2.** Lăudăros.

fălțui, *fălțuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din germ. *falzen* || **1.** A îndepărta un strat subțire de pe partea cărnoasă a pieilor tăbăcite. **2.** A face falțuri pe marginea unor obiecte pentru a le putea îmbina. **3.** A împături colile de hîrtie tipărite, în vederea broșării sau a legării. **4.** A executa prin rindeluire un falț la o piesă de lemn, pentru a se putea îmbina cu alta.

fălțuitór, *fălțuitoare*, s.n. || Din *fălțui* || **1.** Rindea pentru executarea falțurilor la piesele de lemn. **2.** Unealtă în formă de cuțit, cu care se fălțuiesc colile unei tipărituri.

făptáș, -ă, *făptași, -e*, s.m. și f. || Din *faptă* || Persoană care săvîrșește o faptă (condamnabilă, un delict, o infracțiune).

făptui, *făptuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *fapt* || A face, a săvîrși ceva; a comite o faptă rea, condamnabilă.

făptuitór, -oáre, *făptuitori, -oare*, s.m. și f. || Din *făptui* || Persoană care făptuiește, care realizează ceva; făptaș.

făptúră, *făpturi*, s.f. || Lat. *factura* || **1.** Ființă, vietate. **2.** Înfățișare fizică exterioară a trupului, statură. **3.** Natură, fire; lume, univers. *Înveselea întreaga făptură cu viersul său* (Creangă).

fărăș, *fărașe*, s.n. || Din tc. *faraș* || Obiect casnic în formă de lopată cu coada scurtă, în care se adună, cu mătura, gunoiul.

fără conj., prep. || Lat. *foras* „afară“ || **1.** Conj. Cu valoare de negație: *citește fără să înțeleagă*. **2.** Conj. Deși nu..., cu toate că nu...: *fără să ne grăbim prea tare, am ajuns la timp*. **3.** Prep. (Introduce complemente circumstanțiale și atribute) Lipsit de...; în lipsa a...; excluzînd; nu mai puțin, minus. *Fără de voia mea am călcat pe coprinsul tău* (Ispirescu).

fărădelége, *fărădelegi*, s.f. || *Fără* + *de* + *lege* || Faptă rea, nelegiuire; ticăloșie, mișelie.

fărîmá, *fărîm*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *fărîmă* || A (se) sfărîma, a (se) sparge; a (se) zdrobi. ● A (se) distruge, a se nimici.

fărîmă, *fărîme*, s.f. || Cuv. autohton || Bucățică mică rămasă dintr-un lucru spart, rupt, zdrobit. ○ Expr. *A (se) face (mici* sau *mii) fărîme* = a (se) sfărîma complet.

fărîmătúră, *fărîmături*, s.f. || Din *fărîmă* || Sfărîmătură; fărîmă (de pîine). || Și: **fărîmitúră** s.f.

fărîmicíos, -oásă, *fărîmicioși, -oase*, adj. || Din *fărîma* || Care se sfărîmă ușor; sfărîmicios.

fărîmitúră s.f. v. **fărîmătură.**

fărîmițá, *fărîmițez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *fărîmiță* || A (se) preface în mici fărîme, a se sfărîma.

fărîmițĭă, *fărîmițe*, s.f. Diminutiv al lui *fărîmă;* sfărîmătură mică.

fărșerót, *fărșeroți*, s m. || De la n. pr. *Frășari* || Nume dat aromânilor din Albania, din regiunea localității Frășari.

fărtát s.m. v. **fîrtat.**

făt, *feți*, s.m. || Lat. *fetus* || Produsul de concepție din uterul mamiferelor, dintre faza de embrion și momentul nașterii. ● (Pop.) Băiat, copil; fiu. *Gheorghe, Gheorghieș, Făt de bun plăieș* (Pop.). ○ (Pop.) *Fătul meu*, formulă cu care se adresează cineva mai bătrîn unui tînăr. ● *Făt-frumos* = erou din basme, care reprezintă vitejia și frumusețea bărbătească; *p. ext.* tînăr deosebit de frumos și curajos.

fătá, pers. 3 *fată*, vb. I. Tranz. || Lat. *fetare* || (Despre femelele animalelor mamifere) A naște pui.

fătălău, *fătălăi*, s.m. || Din *fată* || (Pop.) Hermafrodit. ● (Peior. și glumeț) Băiat timid sau cu apucături de fată; băiat căruia îi place mai mult compania fetelor.

fătătoáre, *fătătoare*, adj. || Din *făta* || (Despre femelele animalelor mamifere) Care este aptă să fete. ● (Pop.; substantivat, f.) Organul genital al unor animale-femele.

fățărnic, -ă, *fățarnici, -ce*, adj. || Din *fățare*, înv. „fățărnicie“ || (Despre oameni și manifestările lor; adeseori substantivat) Lipsit de sinceritate, prefăcut, ipocrit, fals.

fățărnicíe, *fățărnicii*, s.f. || Din *fățarnic* || Lipsă de sinceritate, prefăcătorie, ipocrizie.

fățíș, -ă, *fățiși, -e*, adj. || Din *față* || (Adesea adverbial) Care se face sau se spune pe față, deschis, sincer.

fățuí, *fățuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *față* || **1.** A netezi, a lustrui un obiect prin frecare, cioplire etc. **2.** A netezi tencuiala pe un zid. **3.** (În industria tăbăcăriei) A curăța pielea de impuritățile rămase după cenușărit.

fățuitoáre, *fățuitoare*, s.f. || Din *fățui* || **1.** Uncaltă de forma unei rindele, cu care se fățuiesc scîndurile sau piesele de lemn. **2.** Drișcă.

făurár[1] s.m. || Lat. *febr(u)arius* ||. Nume popular dat lunii februarie.

făurár[2], *făurari*, s.m. || Din *faur*[2] || **1.** (Reg.) Fierar. **2.** (Fig.) Făuritor, creator.

făurărie, *făurării*, s.f. || Din *făurar*[2] || (Înv. și reg.) Atelierul faurului; fierărie.

făurí, *făuresc*, vb. IV. Tranz. || Din *faur*[2] || A face, a crea, a înfăptui.

făurítór, -oáre, *făuritori, -oare*, s.m. și f. || Din *făuri* || Persoană, colectiv, organizație care înfăptuiește, creează ceva.

fébră s.f. || Din lat. *febris* || **1.** Temperatură ridicată a corpului peste 37°C, reprezentînd o reacție a organismului la un agent infecțios, toxic etc. ○ *F. aftoasă* v. *aftoasă. F. recurentă* v. *recurent*[1]. *F. musculară* = stare de oboseală generală care apare în urma unor eforturi fizice mari. **2.** (Fig.) Emoție, neliniște (înaintea unui eveniment).

febrífug, *febrifuge*, adj., s.n. || Din fr. *febrifuge*, lat. *febrifugia* „plantă care face să scadă febra“ || (Substanță) care face să scadă febra; antipiretic.

febríl, -ă, *febrili, -e*, adj. || Din fr. *fébrile*, lat. *febrilis* || **1.** (Med.) Care se manifestă prin febră (1): *stare febrilă*. **2.** (Fig.) Încordat, agitat; intens: *activitate febrilă*.

febrilitáte s.f. || Din fr. *fébrilité* || Încordare, agitație; activitate intensă.

február s.m. invar. v. **februarie.**

februárie s.m. invar. || Din lat. *februarius* || A doua lună a anului; are 28 de zile în anii comuni și 29 de zile în anii bisecți; (pop.) faur[1], făurar[1]. || Și: (înv.) **február** s.m. invar.

fecál, -ă, *fecali, -e*, adj. || Din fr. *fécal* || Care se referă la materiile fecale. ○ *Materii fecale* (și substantivat, f. pl.) = excremente.

fecioáră, *fecioare*, s.f. || Lat. **fetiola* (< *feta* „fată“) sau din *fată* || Fată mare, virgină. *Mi-e dragă o fecioară Frumoasă ca lumina acestei dimineți* (Bolintineanu).

fecíor, *feciori*, s.m. || Lat. **fetiolus* sau din *făt* || **1.** Fiu, băiat. **2.** Flăcău. *Frunză verde-a*

mărului, Nu crede feciorului (Pop.). **3.** Servitor la casele boierești; valet, lacheu. ○ *Fecior boieresc* = vătaf pe moșia unui boier.

feciorélnic, -ă, *feciorelnici, -ce,* adj. || Din *fecioară* || Ca de fecioară **(1),** curat, cast; (fig.) neprihănit, nevinovat.

feciorésc[1]**, -éască,** *fecioreşti,* adj. || Din *fecioară* || De fecioară **(1),** care se referă la fecioare. *Nu lua acest aer de blîndeță feciorească* (Negruzzi).

feciorésc[2]**, -éască,** *fecioreşti,* adj. || Din *fecior* || Care aparține feciorilor **(2),** specific feciorilor; (substantivat, f.) numele unor dansuri populare cu figuri de virtuozitate, executate de flăcăi.

fecioríe[1] s.f. || Din *fecioară* || Calitatea de a fi fecioară **(1),** castitate, virginitate.

fecioríe[2] s.f. || Din *fecior* || Timpul cît cineva este fecior, vîrsta petrecută ca fecior. *Vei găsi acolo niște zdrențe din hainele tătîne-tău din feciorie și puşca lui* (Reteganul).

fecúlă s.f. || Din fr. *fécule,* lat. *faecula* || Amidon extras din cartofi, din rădăcinile de manioc etc., folosit în alimentație. || Acc. și: *féculă.*

fecúnd, -ă, *fecunzi, -de,* adj. || Din fr. *fécond,* lat. *faecundus* || **1.** Care este capabil de reproducere; care se înmulțește ușor și repede; care dă multe roade. **2.** (Fig.; despre oameni) Care scrie, compune mult, care realizează multe opere artistice sau științifice; (despre imaginație) bogat.

fecundá, *fecundez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *féconder,* lat. *fecundare* || A provoca procesul fecundației, a face să procreeze.

fecundáție, *fecundații,* s.f. || Din fr. *fécondation* (după *fecunda)* || (Biol.) Proces de unire a gametului mascul cu gametul femei, prin care se asigură formarea unui nou reprezentant al speciei.

fecunditáte s.f. || Din fr. *fécondité,* lat. *fecunditas, -atis* || **1.** Capacitate a organismelor de a se reproduce, de a se înmulți. **2.** Fertilitate (a solului), rodnicie. **3.** Capacitate mare de creație artistică, de activare într-un anumit domeniu.

fedeléș, *fedeleșuri,* s.n. || Din magh. *fedeles* „cu capac" || Butoiaș mic, în care se transportă sau se păstrează apă ori vin. *Le dete... două azime și un fedeleș cu apă* (Ispirescu). ○ Expr. *A lega fedeleș pe cineva* = a lega strîns, să nu se poată mișca. || Pl. și: *fedeleșe.*

féder, *federe,* s.n. || Din germ. *Feder* || Proeminență în lungul unei piese de lemn, care intră în nutul (canalul) corespunzător al altei piese, cu care se îmbină; lambă.

federál, -ă, *federali, -e,* adj. || Din fr. *fédéral;* cf. lat. *foedus, -eris* „alianță" || Privitor la o federație (de state); care se prezintă sub formă de federație, care aparține unei federații: *guvern federal.*

federalísm s.n. || Din fr. *fédéralisme* || Concepție și acțiune politică în vederea organizării statale sub formă de federație.

federát, *federați,* s.m. || Din lat. *foederatus,* fr. *fédéré* || (Mai ales la pl.) **1.** Persoană care făcea parte din populațiile așezate la granițele Imperiului Roman, pentru a apăra aceste granițe în schimbul unor avantaje. **2.** (În timpul Comunei din Paris, 1871) Membru al gărzii naționale.

federáție, *federații,* s.f. || Din fr. *fédération* || **1.** Formă de organizare statală constînd din unirea mai multor state, care își păstrează organizarea proprie, avînd însă anumite organe politico-administrative și legi comune. **2.** Asociație formată din mai multe organizații (din același stat sau din state diferite).

fédervais s.n. || Din germ. *Federweiss* || Pulbere de steatit care se pune în mănuși și în pantofi sau ghete pentru a putea fi îmbrăcate mai ușor.

féding, *fedinguri,* s.n. || Din engl., fr. *fading* || Scădere temporară a intensității undelor electromagnetice recepționate în radiocomunicații, din cauza variației condițiilor de propagare (stării atmosferice). || Și: **fáding** s.n.

fée, *fee,* s.f. || Din fr. *fée* || Zînă.

feéric, -ă, *feerici, -ce,* adj. || Din fr. *féerique* || Cu caracter de feerie, plin de farmec, de poezie; minunat, încîntător.

feerie, *feerii,* s.f. || Din fr. *féerie* || **1.** Piesă de teatru minunată, încîntătoare. **2.** Reprezentație teatrală, de circ etc. care îmbină textul poetic cu muzica și dansul, într-un decor fantastic cu efecte de lumină, costumație plină de fantezie și culoare, cu personaje supranaturale.

fel, *feluri,* s.n. || Din magh. *féle* || **1.** Mod de a fi, de a acționa; *p. ext.* soi, varietate, gen. ○ *Fel de fel* = diferit, variat, felurit. *Un fel de* = ceva asemănător cu... *Nici un fel de...* = deloc. ○ Expr. *De felul meu* = după firea mea; după locul meu de baștină. *De fel din...* = originar din... *A face felul cuiva* = a omorî pe cineva sau a-i cauza un rău foarte mare. **2.** Soi de mîncare, de bucate.

felâh, *felahi,* s.m. || Din fr. *fellah;* ar. *fallâh* „cultivator de pămînt" || Țăran stabil, agricultor, din țările arabe.

félcer, -ă, *felceri, -e,* s.m. și f. || Din germ. *Feldscher,* magh. *felcser* || Persoană cu o pregătire medicală medie, care ajută pe medici; agent sanitar.

félcerită, *felcerițe,* s.f. || Din *felcer* || Felceră.

féldmareșal, *feldmaresali,* s.m. || Din germ. *Feldmarschall,* fr. *feld-maréchal* || Cel mai înalt grad în armatele de uscat ale unor state (Germania, Anglia etc.).

féldspat, *feldspați,* s.m. || Din germ. *Feldspat,* fr. *feldspath* || Grupă de minerale foarte răspîndite în scoarța terestră, care alcătuiesc în special rocile eruptive și care sînt utilizate în industria sticlei, a ceramicii etc., unele varietăți fiind pietre semiprețioase sau de ornament.

felegeán, *felegene,* s.n. || Din tc. *fîlcan* || (Înv.) Ceașcă (turcească) de cafea neagră, fără toartă (fixată într-un suport). || Și: **filigeán** s.n.

felendréș s.n. || Cf. pol. *felendysh,* germ. *flandrisch* || (Înv.) Un fel de postav fin (de Flandra).

feleștíoc, *feleștiocuri,* s.n. (Reg.) Pămătuf cu care se unge osia carului, bocancii etc.

felíbru, *felibri,* s.m. || Din fr. *félibre* || Membru al unei grupări literare din sudul Franței, înte-

meiată în 1854 cu scopul dezvoltării limbii şi literaturii provensale.

felicitá, *felicit*, vb. I. Tranz. || Din fr. *féliciter*. Cf. lat. *felicitas, -atis* (< *felix, -icis* „fericit") || A adresa cuiva cuvinte de laudă pentru un succes obţinut; a exprima cuiva urări de fericire cu prilejul unei aniversări, al unui eveniment important din viaţă etc. • Refl. (Fam.) A se socoti mulţumit pentru obţinerea unui rezultat.

felicitáre, *felicitări*, s.f. Acţiunea de *a felicita;* bilet, scrisoare etc. prin care cineva este felicitat.

felíde s.f. pl. || Din fr. *félidés*, lat. *felis, -idis* „pisică" || Familie de mamifere carnivore cu corpul mlădios, cu coadă lungă şi gheare de obicei retractile (ex. pisica, leul).

felie, *felii*, s.f. || Din ngr. *feli* || Bucată (subţire) tăiată dintr-un întreg (de obicei dintr-un aliment).

felón, *feloane*, s.n. || Din sl. *felonŭ* || Veşmînt preoţesc de forma unei pelerine scurte pe care preotul o îmbracă peste celelalte veşminte cînd oficiază slujba.

feloníe s.f. || Din fr. *félonie* || Act de trădare, lipsă de loialitate de care se face vinovat vasalul faţă de seniorul său. • *P. gener.* Trădare, infidelitate.

felín, -ă, *felini, -e*, adj., s.f. || Din fr. *félin*, lat. *felinus* || **1.** Adj. Care aparţine familiei felidelor. **2.** S.f. (La pl.) Felide. **3.** Adj. Suplu, graţios.

felinár, *felinare*, s.n. || Cf. tc. *fener* || Dispozitiv pentru iluminat, portativ sau fix, alimentat cu petrol; flacăra este produsă de un fitil aprins.

felinitáte s.f. || Din fr. *félinité* || Supleţe, graţie (în mişcări).

felúcă, *feluci*, s.f. || Din fr. *felouque*, sp. *faluca*, it. *feluca* || Navă mică şi îngustă, cu vele şi cu rame, folosită în Marea Mediterană.

feluríme, *felurimi*, s.f. || Din *fel* || Diversitate, varietate. *Cheiurile lucii de lumină se colorau de felurimea covoarelor cu ţesături bogate* (Anghel-Iosif).

felurít, -ă, *feluriţi, -te*, adj. || Din *feluri*, înv., „a se diferenţia" || Divers, variat; diferit, deosebit (de altceva).

femêie, *femei*, s.f. || Lat. *familia* „familie", sens păstrat în l. rom. pînă prin sec. 17 şi care mai există şi azi în dialectul aromân || **1.** Persoană adultă de sex feminin. **2.** Persoană de sex feminin căsătorită. **3.** (Pop.) Soţie, nevastă. *Nu se împlineşte bine anul şi femeia lui Ipate face un băiet* (Creangă).

femeiésc, -iáscă, *femeieşti*, adj. || Din *femeie* || Feminin. ○ *Parte femeiască* v. *parte*.

femeiéşte adv. || Din *femeie* || Ca femeile, în felul femeilor. *Îmbracă-te femeieşte şi vină* (Alecsandri).

femeiúşcă, *femeiuşti*, s.f. || Din *femeie* || **1.** Diminutiv al lui *femeie;* femeie drăguţă, vioaie; *peior.* femeie neserioasă, uşuratică. **2.** Femelă.

femélă, *femele*, s.f. || Din fr. *femelle*, lat. *femella* „femeie tînără" || Denumire generică pentru animalele de sex feminin.

feminín, -ă, *feminini, -e*, adj. || Din fr. *féminin*, lat. *femininus* (< *femina* „femeie") || De sex femeiesc; care este propriu indivizilor de sex femeiesc. ○ *Gen f.* (şi substantivat, n.) = gen gramatical care cuprinde numele de fiinţe de sex femeiesc, precum şi unele nume de lucruri.

feminísm s.n. || Din fr. *féminisme*, rus. *feminizm* || Mişcare socială care susţine egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul în toate sferele de activitate.

feminíst, -ă, *feminişti, -ste*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *féministe* || (Persoană) care susţine şi apără drepturile femeii; adept al feminismului.

feminitáte s.f. || Din fr. *féminité* || Ansamblu de trăsături care constituie specificul caracterului feminin. *Părul se revarsă în şuviţe domoale şi moi ca tot atîtea valuri de suavă feminitate* (Bogza).

femúr, *femure*, s.n. || Din fr. *fémur*, lat. *femur* || Osul coapsei, de la genunchi în sus.

fenantrén s.n. || Din fr. *phénanthrène* || Substanţă chimică din clasa hidrocarburilor aromatice, care se găseşte în gudroanele cărbunilor de pămînt, fiind utilizată în industria coloranţilor.

fenéc, *feneci*, s.m. || Din fr. *fennec* || Animal carnivor din Sahara, asemănător cu vulpea.

fénic adj. || Din fr. *phénique* || *Acid fenic* = fenol.

fenician, -ă, *fenicieni, -e*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *phénicien* || **1.** S.m. şi f. Persoană care aparţinea populaţiei Feniciei, de origine semitică. **2.** Adj. Care se referă la Fenicia sau la fenicieni **(1),** care aparţine Feniciei sau fenicienilor.

fenícul, *feniculi*, s.m. || Din lat. *foeniculum* || Plantă erbacee din familia umbeliferelor, înaltă pînă la 2 m, cu flori mici, galbene; se cultivă pentru seminţele sale care conţin ulei eteric, folosit în medicină şi în industria alimentară.

feníl s.n. || Din fr. *phényle* || (Chim.) Radical organic derivat din benzen prin eliminarea din moleculă a unui atom de hidrogen.

fenilén s.n. || Din fr. *phénylène* || (Chim.) Radical organic provenit din benzen prin îndepărtarea din moleculă a doi atomi de hidrogen.

fénix s.m. || Din fr. *phénix*, lat. *phoenix* || *Pasărea fenix* = pasăre fabuloasă care, după o legendă antică, atunci cînd îşi simţea sfîrşitul (o dată la 500 de ani) se arunca în foc şi renăştea din propria ei cenuşă; simbol al reînnoirii veşnice.

fenól, *fenoli*, s.m. || Din fr. *phénol* || Substanţă derivată din benzen, incoloră, toxică, cu miros specific, folosită ca dezinfectant şi în industria chimică; acid fenic.

fenologíe s.f. || Din fr. *phénologie* || Ramură a biologiei care studiază influenţa factorilor meteorologici asupra înfloririi şi fructificării plantelor, a migraţiunii păsărilor etc.

fenomén, *fenomene*, s.n. || Din fr. *phénomène;* gr. *phainomenon* (< *phainein* „a apărea") || **1.** Proces din natură şi societate; manifestare exterioară a esenţei unui lucru. **2.** Obiect, întîmplare etc. care surprinde prin noutate, prin însuşiri etc.

fenomenál, -ă, *fenomenali, -e*, adj. || Din fr. *phénoménal* || **1.** Care aparţine fenomenelor, pri-

vitor la fenomene. **2.** Care iese din comun, uimind prin însușirile sale; extraordinar.

fenomenalísm s.n. || Din fr. *phénoménalisme*, rus. *fenomenalizm* || Concepție filozofică după care nu există sau nu pot fi cunoscute decît fenomenele, nu și esența lucrurilor.

fenomenológic, -ă, *fenomenologici, -ce*, adj. || Din fr. *phénoménologique* || **1.** Care aparține fenomenologiei, privitor la fenomenologie. **2.** Care se limitează la descrierea fenomenelor.

fenomenológie s.f. || Din fr. *phénoménologie* || Curent idealist care își propune să interpreteze fenomenele conștiinței prin prisma orientării lor spre ceva și a conținutului lor, făcînd abstracție de omul real și de activitatea lui psihică concretă.

fenoplaste s.f. pl. || Din fr. *phénoplastes* || Mase plastice obținute prin condensarea dintre fenoli și aldehidă; au o largă întrebuințare în industria lacurilor, a obiectelor de uz industrial și casnic.

fenotíp s.n. || Din fr. *phénotype*; cf. gr. *phainein* „a apărea" + *typos* „caracter" || (Biol.) Manifestare vizibilă a caracterelor și a însușirilor ereditare precum și a modificărilor produse de mediu în condiții concrete de viață.

fentá, *fentez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *feinter* || (Sport) A face o fentă.

fénță, *fente*, s.f. || Din fr. *feinte* || (Sport) Mișcare a corpului executată rapid, prin care un jucător încearcă să-și inducă adversarul în eroare.

fer s.n. v. **fier.**

ferátă, *ferate*, adj. || Din fr. [*voie*] *ferrée* || *Cale* (sau *linie*) *ferată* = drum prevăzut cu șine, pe care circulă trenurile.

ferăstráș, *ferăstrași*, s.m. || Din *ferăstrău* || Pasăre cu corpul lung și zvelt, cu ciocul prevăzut cu dinți cornoși și terminat cu un cîrlig. În țara noastră poposește iarna.

ferăstrău, *ferăstraie*, s.n. || Cf. magh. *fürész* || **1.** Unealtă avînd formă de lamă sau bandă (de obicei dințate), pusă în funcțiune mecanic sau manual, folosită la tăiatul lemnelor, al metalelor sau al altor materiale tari. ○ *F. circular* v. *circular*. **2.** Instrument muzical alcătuit dintr-o lamă de metal care, prin frecare cu un arcuș, produce sunete. || Și: **fierăstrău, ferestrău** s.n.

férches, -ă, *ferchești, -e*, adj. (Fam.) Cu o înfățișare plăcută; îmbrăcat cu grijă, dichisit. *Ferches, amabil, începu să ceară scuze c-a îndrăznit să mă deranjeze* (Vlahuță).

ferchezuí, *ferchezuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Cf. *ferches* || (Fam.) A (se) îmbrăca cu grijă, elegant, a (se) dichisi.

férdelă, *ferdele*, s.f. || Din săs. *fyrdel* || Măsură de capacitate pentru cereale, egală cu c. 20 de litri.

fereálă s.f. || Din *feri* || **1.** Băgare de seamă; precauție. *Ușa se deschise încet și cu fereală* (Sadoveanu). **2.** Adăpost.

fereástră, *ferestre*, s.f. || Lat. *fenestra* || **1.** Deschizătură în peretele unei clădiri, al unui vehicul etc., pentru a permite să intre aerul și lumina; ansamblu format din cadrul acestei deschizături, cercevelele și sticla fixată în cercevele. ○ *F. oarbă* v. *orb*. ○ Expr. *A arunca banii pe fereastră* = a fi risipitor. **2.** (Fam.) Oră neocupată, intercalată între două ore de curs în programul zilnic al unui profesor sau al unui student. **3.** (Fiz.) Fantă.

ferecá, *férec*, vb. I. Tranz. || Lat. *fabricare* (prin apropiere de *fier*) || **1.** A acoperi un obiect de lemn (total sau parțial) cu metal, pentru a-i da rezistență; a întări un obiect prin legături metalice. **2.** A îmbrăca un obiect cu plăci din metal prețios; a împodobi ceva cu aur, argint sau pietre scumpe. **3.** A lega pe cineva în lanțuri sau în obezi. **4.** A zăvorî o ușă. **5.** A bate cu ciocanul o piatră de moară, pentru a-i face crestături, șanțuri. ● (Înv.) A face zimți pe muchia unei monede.

ferecát, -ă, *ferecați, -te*, adj. **1.** (Despre obiecte) Acoperit (total sau parțial) cu metal; întărit prin legături metalice; îmbrăcat sau împodobit cu un metal prețios sau cu pietre scumpe. **2.** (Despre oameni) Pus în lanțuri. *Legat strîns și ferecat, Ca un mare vinovat* (Pop.). **3.** (Despre uși sau încăperi) Zăvorît, încuiat. **4.** (Despre pietre de moară) Cu șanțuri, crestături; (despre monede) cu zimți.

feredéu, *feredeie*, s.n. || Din magh. dial. *feredö* (lit. *fürdö*) || (Reg.) Baie; cadă pentru îmbăiat; baie publică. ● Localitate balneară.

feregeá, *feregele*, s.f. || Din tc. înv. *fereci* || **1.** Manta din stofă fină sau din mătase purtată odinioară de boieri. **2.** Văl cu care femeile musulmane își acoperă fața.

ferentár, *ferentari*, s.m. || Din lat. *ferentarius* || Soldat din vechea pedestrime ușoară.

ferestrău s.n. v. **ferăstrău.**

ferestrúică, *ferestruici*, s.f. || Din *fereastră* || Fereastră mică. ● Gaură mică, spărtură, deschizătură.

férfeniță s.f. || Cf. ucr. *ferfelica* || Zdreanță. ○ Expr. *A face ferfeniță* = a rupe în bucăți, a ferfeni.

ferfeníi, *ferfenițesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din *ferfeniță* || A (se) zdrențui, a (se) sfîșia în bucăți.

ferfenițós, -oásă, *ferfenițoși, -oase*, adj. || Din *ferfeniță* || Cu haine ferfenițite; zdrențăros.

feri, *feresc*, vb. IV. || Din lat. **ferire* || **1.** Tranz. și refl. A (se) păzi de o primejdie, a (se) apăra; a (se) pune la adăpost. ○ Intranz. (În invocații, cu valoare negativă) *Feregă Dumnezeu!* **2.** Refl. și tranz. A (se) trage înapoi, a (se) da la o parte (pentru a evita ceva); a (se) ascunde.

feribót, *feriboturi*, s.n. || Din engl. *ferry-boat* || Navă sau pod plutitor special amenajate pentru a transporta vehicule, vagoane și locomotive de la un mal la altul al unei ape.

féric, -ă, *ferici, -ce*, adj. || Din fr. *ferrique* || Care are în componența sa fier trivalent.

ferice adj. invar. || Lat. *felix, -icis* || (Poetic) Fericit. ○ Expr. *Ferice de mine (de tine* etc.) = sînt (ești etc.) fericit.

fericí, *fericesc*, vb. IV. Tranz. || Din *ferice* || A face sau a considera pe cineva fericit.

fericíre, *fericiri*, s.f. || Din *ferici* || Stare de mulțumire sufletească deplină. ○ *Din fericire* = datorită unei împrejurări favorabile.

fericít, -ă, *fericiți, -te*, adj. **1.** (Adesea substantivat) Care se află într-o stare de deplină mulțumire sufletească. **2.** Care aduce fericire, care provoacă mulțumire; bun, favorabil.

férigă, *ferigi*, s.f. || Lat. *filix, -icis* || Nume dat unor specii de plante erbacee, rar lemnoase, cu frunze mari, dințate, pe spatele cărora se găsesc sporangi cu spori. || Acc. și: *ferígă*.

ferimagnetísm s.n. || *Feri[tă]* + *magnetism* || Ansamblul proprietăților magnetice ale feritelor.

ferít, -ă, *feriți, -te*, adj. Pus sau aflat la adăpost; (despre locuri) tăinuit, ascuns; izolat, puțin cunoscut.

ferítă s.f. || Din fr. *ferrite* || Compus al unor metale bivalente cu oxid de fier, utilizat în construcția unor piese din dispozitivele electronice.

ferm, -ă, *fermi, -e*, adj. || Din fr. *ferme* || **1.** Hotărît, neclintit, nesovăitor. **2.** (Despre tranzacții comerciale, contracte etc.) Stabilit în mod hotărît, în condiții asupra cărora nu se mai poate reveni.

férmă[1], *ferme*, s.f. || Din fr. *ferme* || **1.** Subunitate productivă de bază a unei întreprinderi agricole de stat sau a unei cooperative agricole de producție, organizată și condusă de un specialist agronom. **2.** (În condițiile capitalismului) Gospodărie agricolă proprietate particulară.

férmă[2], *ferme*, s.f. || Din fr. *ferme* || Construcție de lemn, de metal sau de beton armat, destinată să susțină învelitoarea unui acoperiș, precum și încărcăturile întîmplătoare (zăpadă, vînt etc.).

fermecá, *fármec*, vb. I. Tranz. || Din *farmec* || **1.** A încînta, a desfăta; a ademeni, a atrage. **2.** (În basme și superstiții) A face vrăji, a lega pe cineva prin vrăji.

fermecát, -ă, *fermecați, -te*, adj. **1.** Plin de încîntare, cuprins de admirație. **2.** (În basme și superstiții) Aflat sub puterea unei vrăji.

fermecătór, -oáre, *fermecători, -oare*, adj. || Din *fermeca* || Care farmecă, încîntător, desfătător.

fermeneá, *fermenele*, s.f. || Din tc. *fermene* || Haină scurtă făcută din stofă brodată cu fir sau cu mătase, uneori căptușită cu blană, care se purta în trecut de către boieri. ◆ Scurteică îmblănită cu blană de oaie, purtată de țărani.

ferménț, *fermenți*, s.m. || Din fr. *ferment*, lat. *fermentum* (< *fervere* „a fierbe") || Substanță sau microorganism care provoacă fermentație; enzimă.

fermentá, pers. 3 *fermentează*, vb. I. Intranz. || Din fr. *fermenter*, lat. *fermentare* || A se afla în stare de fermentație (transformîndu-se în altă substanță sau alternîndu-se).

fermentáre, *fermentări*, s.f. Acțiunea de *a fermenta;* fermentație.

fermentát, -ă, *fermentați, -te*, adj. Care a suferit un proces de fermentare. ◆ Descompus, alterat.

fermentáție, *fermentații*, s.f. || Din fr. *fermentation*, lat. *fermentatio* || Proces de descompunere a unor substanțe organice (îndeosebi a zaharurilor) sub acțiunea fermenților și transformarea lor în alte substanțe. Procesele de **f.** sînt folosite în industria alimentară și în industria chimică.

fermiér, -ă, *fermieri, -e*, s.m. și f. || Din fr. *fermier* || Proprietar sau arendaș al unei ferme[1] (2).

fermitáte s.f. || Din *ferm* || Tărie morală, hotărîre neclintită în păreri, în atitudini; statornicie, stabilitate.

férmiu s.n. || Din fr. *fermium*, după numele fizicianului italian *Fermi* || Element chimic transuranic. A fost descoperit pe cale artificială.

fermoár, *fermoare*, s.n. || Din fr. *fermoir* (< *fermer* „a închide") || **1.** Încheietoare pentru obiecte de îmbrăcăminte, genți, serviete etc., formată din două benzi paralele prevăzute cu un fel de copci care se îmbucă și se desfac cu ajutorul unor mici piese de metal. **2.** Închizător de os sau de metal la un colier, la un album etc.

fero- Element de compunere care indică prezența fierului în aliaje; formează substantive și adjective.

feroaliáj, *feroaliaje*, s.n. || Din fr. *ferro-alliage* || Aliaj de fier cu unul sau cu mai multe elemente, folosit ca adaos la producerea oțelurilor aliate, a fontelor aliate etc.

feróce, *feroci, -ce*, adj. || Din fr. *féroce*, lat. *ferox, -cis* || Crud, nemilos, sălbatic.

ferocitáte s.f. || Din fr. *ferocité*, lat. *ferocitas, -atis* || Cruzime, sălbăticie.

feredó s.n. (Tehn.) Nume comercial pentru metalazbest.

feromagnétic, -ă, *feromagnetici, -ce*, adj. || Din fr. *ferromagnétique* || (Despre metale) Care posedă feromagnetism.

feromagnetísm s.n. || Din fr. *ferromagnétisme* || Proprietate a unor metale (fier, nichel, cobalt, unele aliaje) de a fi puternic atrase de cîmpul magnetic, dobîndind astfel o magnetizare permanentă (chiar și în absența cîmpului magnetic exterior).

feronerie, *feronerii*, s.f. || Din fr. *ferronnerie* || Lucrare artistică (grilaje ornamentale, balustrade etc.) executată din fier prin ciocănire sau prin deformare la cald.

ferós, -oásă, *feroși, -oase*, adj. || Din fr. *ferreux* || (Despre combinații ale fierului) Care conține fier cu valența 2.

feroviár, -ă, *feroviari, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *ferroviaire*, it. *ferroviario* || **1.** Adj. Care se referă la calea ferată, de cale ferată; (despre transporturi) care se face pe calea ferată. **2.** S.m. și f. Lucrător, funcționar etc. la căile ferate.

ferpár, *ferpare*, s.n. || Din fr. *faire-part* || Scrisoare de tip special prin care se anunță nașterea, căsătoria sau (mai ales) decesul cuiva.

fertíl, -ă, *fertili, -e*, adj. || Din fr. *fertile*, lat. *fertilis* || (Despre terenuri) Care poate asigura plantelor agricole condiții pentru producții mari; roditor, productiv.

fertilitáte, s.f. || Din fr. *fertilité*, lat. *fertilitas, -atis* || Calitatea unui teren de a asigura condiții favorabile dezvoltării plantelor.

fertilizá, *fertilizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *fertiliser* || A mări fertilitatea unui teren (prin îngrășăminte, irigații etc.).

feruginós, -oásă, *feruginoși, -oase*, adj. || Din fr. *ferrugineux* || Care conține oxizi de fier.

fervént, -ă, *fervenți, -te*, adj. || Din fr. *fervent*, lat. *fervens, -entis* || Care lucrează cu pasiune, cu ardoare; înflăcărat, pasionat. ● Care exprimă înfocare, pasiune.

fervoáre s.f. || Din fr. *fervеur*, lat. *fervor, -oris* || Ardoare, zel, pasiune.

fes, *fesuri*, s.n. || Din tc. *fes* || Acoperămînt pentru cap, de forma unui trunchi de con, făcut din postav (roșu) și purtat mai ales de musulmani. ○ Expr. *Intercsul poartă fesul*, se spune despre cel care face anumite lucruri numai pentru a dobîndi anumite avantaje.

fésă, *fese*, s.f. || Din fr. *fesse* || Fiecare dintre cele două părți posterioare, cărnoase, ale corpului omenesc și al unor animale; bucă (2).

fesiér, -ă, *fesieri, -e*, adj. || Din fr. *fessier* || Care aparține feselor, din regiunea feselor: *mușchi fesieri.*

féstă, *feste*, s.f. || Din it. *festa* || *A-i face* (sau *a-i juca) cuiva o festă* = a păcăli pe cineva.

festín, *festinuri*, s.n. || Din fr. *festin* || (Livr.) Banchet bogat, somptuos.

festív, -ă, *festivi, -e*, adj. || Din lat. *festivus*, it. *festivo* || De sărbătoare; măreț, maiestuos: *evenimentul a fost sărbătorit într-un cadru festiv.*

festivál, *festivaluri*, s.n. || Din fr. *festival*. Cf. lat. *festivus* (< *festa* „sărbătoare") || Manifestație artistică (muzicală, teatrală etc.) cu caracter festiv, organizată ocazional sau periodic.

festivitáte, *festivități*, s.f. || Din fr. *festivité*, lat. *festivitas, -atis* || Serbare cu caracter solemn, de obicei pentru celebrarea unui eveniment important.

festón, *festoane*, s.n. || Din fr. *feston*, it. *festone* „ornament de sărbătoare" *(festa)* || Broderie în formă de mici semicercuri, care mărginește un obiect de pînză; ornament arhitectonic care imită o astfel de broderie.

festoná, *festonez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *festonner* || A tivi cu feston.

fęșnie s.n. v. **sfęșnie.**

feștánie s.f. v. **sfeștanie.**

feștelí, *feștelesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Cf. *feștecală*, reg. „vopsea" || (Pop.) A (se) murdări, a (se) mînji. ○ Expr. *A o feștelí* = a o păți, a intra într-o încurcătură; a se face de rîs.

feștílă, *feștile*, s.f. || Din sl. *svěštilo* || Fitil (de lampă sau de lumînare); *p. ext.* lumînare.

fetál, -ă, *fetali, -e*, adj. || Din fr. *foetal* || Care se referă la făt, care aparține fătului.

fetésc, -eáscă, *feteşti*, adj., s.f. || De la *fată* || **1.** Adj. Care se referă la fete, caracteristic fetelor. **2.** S.f. Soi românesc de viță de vie, cu ciorchini mici, cilindrici; vin de calitate superioară obținut din strugurii acestui soi de viță.

fetí, *fetesc*, vb. IV. Intranz. || Din *fată* || (Pop.) A petrece ca fată timpul de cînd iese la horă pînă cînd se mărită.

fetíeă s.f. || Din *fată* || **1.** Fetiță. **2.** Plantă erbacee cu flori mici, albe-albăstrui, ale cărei frunze sînt consumate ca salată.

fetíd, -ă, *fetizi, -de*, adj. || Din fr. *fétide*, lat. *foetidus* || Care exală un miros urît, greu, respingător.

fetíe s.f. || Din *fată* || (Pop.) **1.** Timpul petrecut ca fată. **2.** Virginitate.

fetíș, *fetișuri*, s.n. || Din fr. *fétiche*, port. *feitiço*, lat. *facticius* „artificial" || Obiect căruia în religiile primitive îi erau atribuite însușiri magice, fiind adorat ca divinitate; (fig.) idee, principiu care constituie obiectul unei adorații oarbe, nemotivate.

fetișcáncă, *fetișcane*, s.f. || Din *fată* || Fată între vîrsta copilăriei și a adolescenței; fată tînără.

fetișísm s.n. || Din fr. *fétichisme* || **1.** Cult pentru fetișuri; (fig.) venerație exagerată pentru ceva. **2.** Transformare inconștientă în mintea oamenilor a unor raporturi sociale în raporturi între lucruri, în condițiile producției de mărfuri bazate pe proprietatea privată (ex. credința că mărfurile au însușiri supranaturale, soarta producătorilor fiind legată de soarta mărfurilor).

fetișizá, *fetișizez*, vb. I. Tranz. || Din *fetiș*. Cf. germ. *fetischisieren* || A venera ceva ca pe un fetiș.

fetiță, *fetițe*, s.f. Diminutiv al lui *fată;* fiică tînără (în raport cu părinții ei).

fétru s.n. || Din fr. *feutre* || Pîslă din fire de lînă sau din păr de animale, încleiate și presate, întrebuințată în special pentru confecționarea pălăriilor.

fétus, *fetuși*, s.m. || Din lat., fr. *foetus* || Făt.

fețișoáră, *fețișoare*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *față. Fețișoara lui, Spuma laptelui* (Pop.). **2.** Față mică de masă. *Pe măsuța din cerdac așterne o fețișoară de masă curată* (Hogaș).

feudál, -ă, *feudali, -e*, s.m., adj. || Din it. *feudale*, fr. *féodal* || **1.** S.m. Membru al clasei stăpînitoare în feudalism, mare proprietar de pămînt. **2.** Adj. Privitor la feudali sau la feudalism; din epoca feudalismului. ○ *Orînduire feudală* = feudalism.

feudalísm s.n. || Din it. *feudalisme*, fr. *féodalisme* || Orînduire social-economică succedînd sclavagismului și în care baza relațiilor de producție o constituie proprietatea privată feudală asupra pămîntului și dependența personală a țăranilor față de stăpînii feudali.

feudalitáte s.f. || Din it. *feudalità*, fr. *féodalité* || (Rar) Feudalism.

feúdă, *feude*, s.f. || Din it. *feudo* || Domeniu sau moșie în evul mediu, pe care vasalul o primea de la seniorul său, în schimbul anumitor obligații.

fezandá, *fezandez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *faisander* || A supune carnea de vînat procesului de fezandare.

fezandáre, *fezandări*, s.f. Acțiunea de *a fezanda;* proces de frăgezire a cărnii de vînat prin menținerea la o temperatură scăzută sau prin expunerea la vînt timp de cîteva zile.

fi, sînt, vb. IV. Intranz. || Lat. *fieri* || **1.** (Ca verb predicativ) A exista, a avea ființă; a se afla, a se găsi. ○ Expr. *De cînd sînt* (sau

eşti etc.) = (în legătură cu o negaţie) de cînd mă aflu (sau te afli) pe lume; dintotdeauna; niciodată. *E cum e* sau *a fost cum a fost, dar...* = fie! să zicem! treacă-meargă! ● A trăi, a vieţui, a o duce; (despre lucruri) a dura, a dăinui, a ţine. ○ Expr. *Cît e lumea şi pămîntul* = totdeauna; (în construcţii negative) niciodată. ● A-şi avea obîrşia, a se trage, a proveni: *de unde sînteţi?* ● A avea componenţa, alcătuirea: *tava este de argint.* ● A se întîmpla, a se îndeplini. ○ Expr. *Ce-o fi, o fi!* exprimă indiferenţa sau resemnarea în faţa unei situaţii. **2.** (Ca verb copulativ, formează, împreună cu numele predicativ, predicatul) *Ionel este elev.* ○ Expr. *A fi cu cineva* = a fi de partea cuiva. *Ce mi-e* (sau *ţi-e* etc.)... = ce importanţă are. *A-i fi cuiva drag de cineva* = a-i plăcea, a îndrăgi, a iubi pe cineva. ● (Impers.) *Era cît pe ce să...* = n-a lipsit mult să... **3.** (Ca verb auxiliar, serveşte la formarea unor timpuri compuse şi a conjugării pasive) *Trebuia să fi plecat; apartamentul a fost vîndut.* || Forme gramaticale: prez. ind. *sînt* (fam. şi pop. *îs*, prescurtat *-s*), *eşti*, *este* (prescurtat *e*, *îi*, *-i*) *sîntem;* perf. s. *fui* (reg. *fusei*); imperf. *eram;* part. *fost.*

fiabilitáte s.f. || Din fr. *fiabilité* || Grad de siguranţă în funcţionare a unui sistem (dispozitiv, mecanism) în conformitate cu scopul pentru care a fost conceput şi realizat; capacitatea unui sistem tehnic de a putea fi utilizat un timp cît mai îndelungat.

fiară, *fiare*, s.f. || Lat. *fera* || Animal sălbatic mare, crud. ● (Fig.) Om rău, crud.

fiásco s.n. || Din it. [*far*] *fiasco* || (Livr.) Nereuşită totală, insucces, eşec.

fiástră, *fiastre*, s.f. || Lat. *filiastra* || (Înv. şi arh.) Fiică vitregă.

fiástru, *fiaştri*, s.m. || Lat. *filiaster* || (Înv. şi arh.) Fiu vitreg. *Atuncea... a cunoscut în vad pe fiastrul său* (Sadoveanu).

fíbră, *fibre*, s.f. || Din fr. *fibre*, lat. *fibra* || **1.** Material în formă de fir subţire, de proveniență animală, vegetală sau minerală, ori produs pe cale sintetică, folosit ca materie primă în industria textilă. **2.** Nume dat formaţiilor anatomice alungite care alcătuiesc unele ţesuturi. **3.** Celulă vegetală alungită din ţesutul lemnos al plantelor.

fibrílă, *fibrile*, s.f. || Din fr. *fibrille* || (Anat.) Element constitutiv al unei fibre.

fibrínă s.f. || Din fr. *fibrine* || Proteină din sînge, de culoare albă.

fibrocít, *fibrocite*, s.n. || Din fr. *fibrocyte;* lat. *fibra* „fibră" + *cito-* || Celulă fundamentală a ţesutului conjunctiv.

fibróm, *fibroame*, s.n. || Din fr. *fibrome* || Tumoare benignă (localizată îndeosebi la uter sau la mamelă).

fibrós, -oásă, *fibroşi*, *-oase*, adj. || Din fr. *fibreux* || Alcătuit mai ales din fibre; cu aspect de fibre. ○ *Ţesut f.* = ţesut conjunctiv elastic care are rolul de a susţine elementele mobile ale organelor.

fíbulă, *fibule*, s.f. || Din lat. *fibula* || Agrafă de metal cu care se încheiau în antichitate veşmintele.

ficát, *ficaţi*, s.m. || Lat. *ficatum* || Glandă anexă a tubului digestiv, de culoare roşie-brună, situată în partea dreaptă a abdomenului, formată din patru lobi şi din vezicula biliară şi care îndeplineşte funcţii importante în organism.

ficomicéte s.f. pl. || Din fr. *phycomycètes;* gr. *phykos* „algă" + *mykos* „ciupercă" || Clasă de ciuperci saprofite sau parazite (care provoacă mana cartofului şi a tomatelor), avînd micelul format din filamente continue.

fictív, -ă, *fictivi*, *-e*, adj. || Din fr. *fictif;* cf. lat. *fictus*, part. lui *fingere* „a-şi imagina" || Care nu există în realitate; imaginar.

ficţiúne, *ficţiuni*, s.f. || Din fr. *fiction*, lat. *fictio*, *-onis* || Reprezentare care nu are corespondent în realitate; plăsmuire a imaginaţiei, născocire.

fícus, *ficuşi*, s.m. || Din lat. *ficus* || Plantă exotică cu frunze mari, strălucitoare, totdeauna verzi, cultivată şi la noi ca plantă decorativă de interior.

fídeá s.f. || Din ngr. *fides* || Pastă făinoasă în formă de fire lungi şi subţiri.

fideísm s.n. || Din fr. *fidéisme;* cf. lat. *fides* „credinţă" || Concepţie filozofică idealistă care dă prioritate credinţei faţă de ştiinţă sau pune credinţa pe acelaşi plan cu ştiinţa.

fideiusiúne s.f. || Din lat. *fideiussio*, *-onis* || Contract prin care o persoană se angajează în faţa creditorului să execute obligaţia debitorului în cazul cînd acesta nu ar executa-o el însuşi în termen.

fidél, -ă, *fideli*, *-e*, adj. || Din fr. *fidèle*, lat. *fidelis* (< *fides* „credinţă") || **1.** Statornic în sentimente, în convingeri, devotat, credincios. **2.** Care reproduce sau urmează cu exactitate un model, o normă, un obicei.

fidelitáte s.f. || Din fr. *fidelité*, lat. *fidelitas*, *-atis* || **1.** Statornicie în convingeri, în sentimente; devotament, credinţă. **2.** Exactitate în reproducerea unui text, a unui model etc.

fíder, *fidere*, s.n. || Din engl., fr. *feeder* || Conductă electrică pentru alimentarea unui consumator sau a unui grup de consumatori de energie electrică racordaţi la extremitatea ei. || Scriş şi: *feeder.*

fiduciár, -ă, *fiduciari*, *-e*, adj. || Din fr. *fiduciaire;* cf. lat. *fiducia* „încredere", din *fides* „credinţă" || Care are o valoare fictivă, convenţională, care se bazează pe încredere. ○ *Monedă fiduciară* = hîrtie monedă cu valoare convenţională, folosită numai în interiorul unei ţări.

fíe[1] conj. || Lat. *fiat* || **1.** (De obicei în corelaţie cu sine însuşi) Ori..., ori... **2.** Chiar (şi), măcar.

fíe[2] s.f. || Lat. *filia* || (Pop.; urmat de un adj. pos. sg.) Fiică: *am întîlnit-o pe fie-sa.*

fiecáre pron. nehot. || *Fie*[1] + *care* || (Indică lucruri sau fiinţe luate individual) Şi unul şi altul. ○ (Adjectival) *L-am întrebat pe fiecare elev.* || Şi: (înv. şi pop.) **fieştecáre** pron. nehot.

fiecé adj. nehot. || *Fie*[1] + *ce* || Fiecare; orice.

fiecíne pron. nehot. || *Fie*[1] + *cine* || Fiecare.

fiecúm adv. || *Fie*[1] + *cum* || (Înv. şi pop.) Într-un fel sau altul, în oricare fel; oricum.

fief, *fiefuri*, s.n. || Din fr. *fief* || **1.** (În orînduirea feudală) Feudă. **2.** (Fig.) Posesiune sau zonă de influenţă exclusivă: *fief electoral.*

fier, (2, 3) *fiare*, s.n. || Lat. *ferrum* || **1.** Metal greu, de culoare cenuşie, maleabil, ductil, bun conducător de căldură şi de electricitate şi care, aliat cu carbonul sau cu alte elemente, se foloseşte pe scară largă în industrie. ○ *Epoca fierului* = epocă preistorică în care omul a început să folosească fierul şi care a marcat un rol deosebit în dezvoltarea materială şi culturală a societăţii omeneşti. *Drum-de-fier* = cale ferată. ○ *De fier* = tare, puternic. **2.** Obiect făcut din fier (1). ○ *F. de călcat* = unealtă întrebuinţată la călcatul rufelor sau hainelor. *F. lat* (de plug) = brăzdar. *F. lung* = cuţitul care taie brazda. *F. vechi* = obiect de fier scos din uz (care poate fi topit şi revalorificat). **3.** (La pl.) Lanţuri, cătuşe cu care se leagă deţinuţii. || Şi: **fer** s.n.

fierár, *fierari*, s.m. || Lat. *ferrarius* || Muncitor sau meşteşugar care prelucrează fierul.

fierărie, *fierării*, s.f. || Din *fier* || **1.** Atelier în care lucrează fierarul. **2.** Magazin unde se vînd obiecte sau piese de fier ori din alt metal.

fierăstrău s.n. v. **ferăstrău.**

fiérbe, *fierb*, vb. III. || Lat. *fervere* || **1.** Intranz. (Despre lichide) A începe să se transforme în vapori, sub acţiunea căldurii; a clocoti; (tranz.) *am fiert laptele;* (subiectul este vasul care conţine lichidul) *fierbe oala* ○ Expr. *A-şi băga nasul unde nu-i fierbe oala* = a se amesteca în probleme care nu-l privesc. **2.** Intranz. (Despre alimente) A se afla introdus într-un lichid care fierbe (1). **3.** Intranz. (Despre unele lichide) A fi în stare de efervescenţă; a fermenta. **4.** Tranz. A supune un corp acţiunii apei clocotite: *fierbe rufele.* **5.** Intranz. (Fig.; despre oameni) A fi cuprins de o mare frămîntare, a fi foarte agitat. **6.** Intranz. (Fig.; despre spaţii din natură) A vui, a răsuna de zgomot. || Perf. s. *fiersei;* part. *fiert.*

fiérbere, *fierberi*, s.f. Acţiunea de *a fierbe.* ● (Fig.) Stare de mare nelinişte, de mare agitaţie.

fierbinciór, -oáră, *fierbinciori, -oare*, adj. || Din *fierbinte* || Cald, aproape fierbinte.

fierbínte, *fierbinţi*, adj. || Lat. *fervens, -ntis* || Care are o temperatură ridicată, care răspîndeşte o căldură puternică. ● (Fig., despre sentimente şi manifestări ale oamenilor) Foarte puternic, aprins, înfocat. *Te-am iubit cu dor fierbinte* (Alecsandri).

fierbinţeálă, *fierbinţeli*, s.f. || Din *fierbinte* || **1.** Temperatură ridicată (a aerului), căldură dogoritoare. ● (Fig.) Căldură sufletească, înflăcărare, însufleţire. **2.** (Mai ales la pl.) Stare de febră a unui bolnav.

fiére s.f. || Lat. *fel, fellis* || **1.** Lichid de culoare galbenă-verzuie, cu gust amar, secretat de ficat; are rol în digestia grăsimilor; bilă[2]. **2.** *Băşica fierii* = vezicula biliară. ○ Expr. *A-i crăpa* (sau *a-i plesni*) *cuiva fierea (de necaz)* = a fi plin de ciudă, de mînie, de invidie. **3.** *Fierea-pămîntului* = plantă erbacee medicinală din familia genţianaceelor, cu gust amar, cu flori roşii, rar albe şi fructe capsulă; ţintaură.

fiert, fiártă, *fierţi, -te*, adj. || Din *fierbe* || **1.** (Despre lichide) Care a fost supus fierberii; (despre alimente) preparat prin fierbere. ○ Expr. (Fam.) *A o face fiartă* = a da greş, a nu reuşi; a se face de ruşine, a face o gafă. **2.** (Fig.) Necăjit, supărat.

fiértură, *fierturi*, s.f. || Din *fiert* || Mîncare preparată prin fierbere. *Pregăti repede o fiertură de pasăre* (Vlahuţă).

fiésc, fiáscă, *fieşti*, adj. || Din *fiu* || Filial. *Un mănunchi de flori bine mirositoare, ... semn de iubire fiască* (Ispirescu).

fieştecáre pron. nehot. v. **fiecare.**

fieúnde adv. || *Fie*[1] + *unde* || (Rar) Oriunde, pretutindeni.

figurá, *figurez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *figurer* || A fi prezent undeva; a se afla pe o listă, pe un tabel etc.

figuránt, -ă, *figuranţi, -te*, s.m. şi f. || Din fr. *figurant* || Persoană care participă la desfăşurarea acţiunii unei piese de teatru, a unui film etc. numai prin prezenţa pe scenă, prin gesturi, atitudini, fără să rostească vreo replică. ● Persoană care este prezentă la desfăşurarea unui eveniment, la o întîmplare etc., fără a participa efectiv la ea.

figurát, -ă, *figuraţi, -te*, adj. || Din fr. *figuré*, lat. *figuratus* || (Despre cuvinte sau expresii) Întrebuinţat în alt înţeles decît cel obişnuit, cu scopul de a obţine un efect stilistic. ○ (Substantivat, n.) *La figurat* = într-un alt sens decît cel propriu. ● (Despre limbă, stil) Care conţine multe figuri poetice.

figurátiv, -ă, *figurativi, -e*, adj. || Din fr. *figuratif* || **1.** Care conţine multe figuri de stil; figurat. **2.** (Despre unele arte) Care se bazează pe reprezentarea plastică a lucrurilor, putînd fi uşor recunoscute în realitate.

figurâţie, *figuraţii*, s.f. || Din fr. *figuration*, lat. *figuratio* || Ansamblul figuranţilor (într-o piesă de teatru, într-un film etc.). ○ Expr. *A face figuraţie* = a avea rol de figurant.

figúră, *figuri*, s.f. || Din fr. *figure*, lat. *figura* || **1.** Înfăţişare a feţei; chip, faţă, obraz. ○ Expr. (Fam.) *A face cuiva figura* = a face cuiva o farsă. *A face figură de...* = a avea aerul de...; a se ţine drept... **2.** Imagine plastică a unei fiinţe sau a unui obiect, redată prin desen, pictură etc. ○ *F. geometrică* = ansamblu de puncte, linii şi suprafeţe, aranjate într-un chip determinat. **3.** Fiecare dintre piesele folosite la jocul de şah. ● Fiecare dintre cărţile de joc reprezentînd un personaj. **4.** Persoană, personalitate. **5.** *F. de stil* = procedeu stilistic prin care se modifică înţelesul propriu al unui cuvînt, pentru a-i da mai multă expresivitate. **6.** Poziţie sau ansamblu de poziţii şi de mişcări la dans, balet, patinaj etc.

figurínă, *figurine*, s.f. || Din fr. *figurine*, it. *figurina* (< *figura*) || Statuetă de porţelan, de marmură, de bronz etc., servind ca ornament.

fiícă, *fiice*, s.f. || Din *fie*[2] || Persoană de sex feminin, considerată în raport cu părinţii săi; fată.

fiindcă conj. || *Fiind* + *că* || Pentru că, deoarece; de vreme ce.

fiinţá, *fiinţez,* vb. I. Intranz. || Din *fiinţă* || A exista, a fi în fiinţă; a-şi desfăşura activitatea.

fiinţă, *fiinţe,* s.f. || Din *fi* || **1.** Tot ce are viaţă; vieţuitoare. ◦ Om, persoană. **2.** Existenţă; viaţă. ○ Expr. *A da fiinţă* = a da viaţă, a naşte; a făuri, a realiza.

filá, *filez,* vb. I. || Din fr. *filer,* lat. *filare* (< *filum* „fir") || **1.** Tranz. A transforma fibrele textile în fire textile prin răsucire; a toarce. **2.** Tranz. A urmări pe cineva (fără ca acela să observe). **3.** Intranz. (Despre lămpi cu petrol) A scoate fum. **4.** Tranz. A răsfira în mînă încet, una cîte una, cărţile de joc, astfel încît să apară treptat, în colţul de sus din stînga, valoarea cărţii.

filamént, *filamente,* s.n. || Din fr. *filament,* lat. *filamentum* (< *filum* „fir") || **1.** Fir metalic subţire din interiorul becurilor electrice sau al tuburilor electronice, care devine incandescent cînd este străbătut de un curent electric. **2.** Formaţie filiformă a unor celule din ţesuturile animale sau vegetale. **3.** Produs al orificiilor din filiera de filat fibre textile pe cale chimică.

filantróp, -oápă, *filantropi, -oape,* s.m. şi f. || Din fr. *philanthrope;* gr. *philos* „iubitor" + *anthropos* „om" || Persoană care face acte de filantropie, om darnic, mărinimos.

filantrópic, -ă, *filantropici, -ce,* adj. || Din fr. *philanthropique* || Privitor la filantropie sau la filantrop; caracteristic filantropului.

filantropíe s.f. || Din fr. *philanthropie* || Faptă de caritate, binefacere în folosul celor săraci.

filáre, *filări,* s.f. **1.** Acţiunea de *a fila.* **2.** Fază a manevrei de aterizare a unui avion, constînd în zborul aproape orizontal, la înălţime mică, în scopul reducerii vitezei.

filarmónic, -ă, *filarmonici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *philharmonique;* gr. *philos* „iubitor" + *harmonia* „armonie" || **1.** Adj. Care se referă la activitatea de răspîndire a culturii muzicale: *societate filarmonică.* **2.** S.f. Instituţie care are ca scop cultivarea şi răspîndirea artei muzicale. ◦ Orchestră aparţinînd unei astfel de instituţii.

filát s.f. Acţiunea de *a fila.* ○ *Maşină de f.* = maşină cu care din fibre textile se obţin fire răsucite, înfăşurate pe tevi.

filatélic, -ă, *filatelici, -ce,* adj. || Din fr. *philatélique* || Privitor la filatelie, care ţine de filatelie.

filatelíe s.f. || Din fr. *philatélie;* cf. gr. *philein* „a iubi" + *ateleia* „scutire" (de taxe poştale); „francare" || Colecţionare şi studiere a mărcilor poştale.

filatelíst, -ă, *filateliști, -ste,* s.m. şi f. || Din fr. *philatéliste* || Colecţionar de mărci poştale; persoană care se ocupă cu filatelia.

filatúră, *filaturi,* s.f. || Din fr. *filature* (< *filer* „a fila") || Întreprindere sau unitate industrială care se ocupă cu transformarea fibrelor textile în fire.

fílă, *file,* s.f. || Din ngr. *filon* || Fiecare dintre foile unei cărţi sau ale unui caiet. ○ Expr. *(A cerceta o lucrare) filă cu filă* = (a cerceta o lucrare) cu deosebită atenţie, în amănunţime şi în întregime.

fildeş, (1) *fildeşi,* s.m., **(2)** *fildeşuri,* s.n. || Din tc. *fildişi* (< *fil* „elefant" + *diş* „dinte") || **1.** Fiecare dintre cei doi colţi ai elefantului, cîntărind între 40 şi 70 kg. **2.** Substanţă din care sînt formaţi colţii de elefant şi din care se fac diferite obiecte de ornament şi de toaletă.

filé s.n. || Din fr. *filet* (< *fil* „fir") || Carne de calitate superioară din lungul şirei spinării unei vite, unui porc sau unui peşte. ◦ Produs alimentar preparat din această specialitate.

filét, *filéturi,* s.n. || Din fr. *filet* || Şanţ elicoidal săpat pe suprafaţa interioară sau exterioară a unei piese cilindrice ori conice, în vederea asamblării, prin înşurubare, cu altă piesă similară, care are un şanţ corespunzător; ghivent.

filetá, *fileţez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *fileter* || A executa un filet pe suprafaţa unei piese.

filéu, *fileuri,* s.n. || Din fr. *filet* || **1.** Reţea de aţă, cu ochiuri în formă de romb sau de pătrat, din care se confecţionează perdele, plase etc. ◦ Reţea specială, din aţă subţire, folosită pentru menţinerea pieptănăturii. **2.** (Sport) Plasă la volei, la tenis etc.

filfízon, *filfizoni,* s.m. (Fam. şi peior.) Tînăr cu pretenţii de eleganţă şi cu preocupări nesemnificative.

filiál, -ă, *filiali, -e,* adj. || Din fr. *filial,* lat. *filialis* || (Despre sentimente) De fiu, specific unui fiu, fiesc.

filiálă, *filiale,* s.f. || Din fr., it. *filiale* || Unitate în subordine a unei instituţii, întreprinderi, asociaţii etc., ale căror funcţii le îndeplineşte într-un sector sau într-o regiune limitată.

filiáţie, *filiaţii,* s.f. || Din fr. *filiation,* lat. *filiatio* || Legătură de înrudire în linie descendentă directă, de la părinte la copil; descendenţă. ◦ (Fig.) Legătură între lucruri care derivă unele din altele.

filiéră, *filiere,* s.f. || După fr. *filière* || **1.** Unealtă prevăzută cu un orificiu prin care se trage în fire sau în bare un metal ductil. **2.** Unealtă folosită la executarea fileturilor exterioare. **3.** Piesă a maşinii de filat fibre sintetice. **4.** (Fig.) Mijloc sau succesiune de mijloace, de etape etc. prin care se poate ajunge la un rezultat.

filiformi, -ă, *filiformi, -e,* adj. || Din fr. *filiforme;* lat. *filum* „fir" + *forma* „formă" || Care are forma unui fir.

filigeán s.n. v. **felegean.**

filigrán, *filigrane,* s.n. || Din fr. *filigrane,* it. *filigrana* || **1.** Lucrătură artistică asemănătoare cu o dantelă, executată din fire subţiri de aur, argint etc. sudate între ele. **2.** Desen de fond executat ca marcă pe hîrtiile de valoare, pe hîrtia din care se fac timbre etc.

filigraná, *filigranez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *filigraner* || **1.** A prelucra metale preţioase sub formă de filigran (**1**). **2.** A executa un filigran (**2**) pe o hîrtie specială.

filimícă, *filimici,* s.f. Plantă erbacee decorativă şi medicinală, din familia compozitelor, înaltă de 30—50 cm, cu flori portocalii, plăcut mirositoare.

filióque subst. || Cuv. lat. „şi din fiul" || Dogmă creştină catolică potrivit căreia „sfîntul duh"

purcede nu numai de la Dumnezeu ci şi de la Iisus Hristos.

filipică, *filipice*, s.f. || Din fr. *philippique*, gr. *philippikai* || Discurs violent, acuzator, împotriva cuiva. Denumirea provine de la discursurile oratorului atenian Demostene îndreptate împotriva regelui Filip al II-lea al Macedoniei.

filisteán, *filisteni*, s.m. || Din fr. *Philistin*, lat. *Philistinus* || Persoană care făcea parte dintr-o populaţie antică stabilită în sec. 13—12 î.e.n. în sudul Palestinei.

filistín, *filistini*, s.m. || Din fr. *philistin*, provenit din argoul studenţilor germani de pe la 1700 || (Livr.) Om mulţumit de sine, mărginit, meschin, fătarnic, las.

film, *filme*, s.n. || Din fr. *film*, cuv. de origine engleză, însemnînd „peliculă" în fotografie, apoi în cinematografie || **1.** Bandă flexibilă de celuloid, acoperită cu un strat de material sensibil la acţiunea luminii, folosită în fotografie, radiografie etc.; peliculă pe care sînt înregistrate, în cinematografie, imaginile ce urmează să fie proiectate pe ecran. **2.** Creaţie cinematografică şi proiectarea ei pe un ecran; (fam.) cinematograf. **3.** (Fiz.) Strat subţire dintr-un material solid, lichid sau gazos care se întinde pe suprafaţa unui corp solid sau lichid; peliculă.

filmá, *filmez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *filmer* || A înregistra imagini succesive, momente, scene pe o peliculă cinematografică.

filmáre, *filmări*, s.f. Acţiunea de *a filma*. ○ *F. cu încetinitorul* = filmare avînd ca efect la proiecţie o redare lentă a mişcărilor, practicată pentru studierea unor detalii sau pentru realizarea unor efecte artistice.

filmología s.f. || Din fr. *filmologie* || Disciplină care studiază arta cinematografică şi raporturile ei cu societatea (influenţa filmului asupra individului şi societăţii).

filmotécă, *filmoteci*, s.f. || Din fr. *filmothèque; film* + gr. *theke* „ladă, casetă" || **1.** Colecţie de filme cinematografice. **2.** Loc special amenajat pentru păstrarea filmelor.

filo- || Din fr. *philo-;* gr. *philos* „iubitor" || Element de compunere însemnînd „iubitor", care serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective.

filodéndron, *filodendroni*, s.m. || Din fr. *philodendron* || Plantă decorativă, originară din regiunile ecuateriale, cu frunze mari, late, adînc crestate.

filodórmă, *filodorme*, s.f. || Din ngr. *filodorima* || Sumă de bani pretinsă în mod ilegal de cineva, în schimbul unui beneficiu, al unui privilegiu.

filogenétic, -ă, *filogenetici, -ce*, adj. || Din fr. *phylogénétique* || Privitor la filogenie, care aparţine filogeniei.

filogenéză s.f. || Din fr. *phylogenèse;* gr. *phyle* „trib" + *genesis* „naştere" || (Biol.) Filogenie.

filogenie s.f. || Din fr. *phylogénie;* gr. *phyle* „trib" + *genea* „neam" || Procesul de diferenţiere a unui grup de organisme în cadrul evoluţiei lumii vii; filogeneză.

filológ, -ógă, *filologi, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *philologue* || Specialist în filologie.

filológic, -ă, *filologici, -ce*, adj. || Din fr. *philologique* || Privitor la filologie.

filologíe s.f. || Din fr. *philologie;* gr. *philos* „prieten" + *logos* „vorbire" || Ştiinţă care se ocupă cu studiul textelor vechi şi al operelor literare, din punctul de vedere al limbii în care au fost scrise, al autenticităţii lor, al felului în care ni s-au transmis, precum şi cu editarea lor.

filomélă, *filomele*, s.f. || Din fr. *philomèle* (după mitologia greacă, *Philomele*, fiica regelui atenian Pandion, metamorfozată în privighetoare) || (Înv., poetic) Privighetoare.

filón, *filoane*, s.n. || Din fr. *filon* || Zăcămînt cu aspect tubular sau de plăci, rezultat din consolidarea magmei în crăpăturile scoarţei pămîntului sau din depuneri de materii minerale din soluţii hidrotermale.

filosóf, -oáfă, s.m. şi f. v. **filozof.**

filótim, -ă, *filotimi, -e*, adj., s.n. || Din ngr. *filotimos* || (Înv.) **1.** Adj. Generos, darnic. **2.** S.n. Filodormă.

filoxéră, *filoxere*, s.f. || Din fr. *phylloxéra;* cf. gr. *phyllon* „frunză" + *xeros* „uscat" || Insectă dăunătoare din ordinul homopterelor, care distruge viţa de vie. ◦ Boală cauzată de această insectă.

filozóf, -oáfă, *filozofi, -oafe*, s.m. şi f. || Din gr. *philosophos*, fr. *philosophe* || Persoană care studiază problemele fundamentale ale filozofiei; gînditor care are o concepţie filozofică proprie. ◦ (Fig.) Persoană care are o atitudine înţeleaptă faţă de viaţă. || Şi: **filosóf, -oáfă** s.m. şi f.

filozofá, *filozofez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *philosopher*, lat. *philosophari* || (Fam.) A face reflecţii asupra problemelor vieţii.

filozofálă, *filozofale*, adj. || Din fr. *philosophale* || *Piatră f.* = **a)** substanţă imaginară despre care alchimiştii credeau că are puterea miraculoasă de a transforma metalele în aur; **b)** (fig.) descoperire de o importanţă extraordinară.

filozófic, -ă, *filozofici, -ce*, adj. || Din fr. *philosophique* || Privitor la filozofie; caracteristic filozofului sau filozofiei.

filozofíe, *filozofii*, s.f. || Din fr. *philosophie; filo-* + gr. *sophia* „înţelepciune" || **1.** Concepţie generală despre lume şi viaţă, formă a conştiinţei sociale; teoria asupra celor mai generale legi ale dezvoltării naturii, societăţii şi gîndirii. ◦ Sistem filozofic aparţinînd unei persoane, unei şcoli, unei epoci. **2.** Totalitatea principiilor metodologice care stau la bază unui anumit domeniu ştiinţific. **3.** Comportare, atitudine faţă de problemele vieţii. **4.** (Fam.) Lucru greu de făcut, problemă greu de rezolvat.

filtrá, *filtrez*, vb. I. || Din fr. *filtrer* || **1.** Tranz. A trece un fluid printr-un filtru sau printr-un alt mediu permeabil, pentru a-l curăţa de impurităţi. **2.** Tranz. (Fiz.) A selecta o parte din componentele unei radiaţii electromagnetice; a opri cu ajutorul unui filtru o parte dintre componentele monocromatice ale luminii incidente. **3.** Refl. (Despre lumină) A se strecura printr-o crăpătură, prin fereastră etc.

filtrát, -ă, *filtraţi, -te*, adj. (Despre lichide; şi substantivat, n.) Care a fost trecut prin filtru.

filtru, *filtre*, s.n. || Din fr. *filtre*, lat. *filtrum* || **1.** Dispozitiv sau aparat folosit pentru separarea unui fluid de substanțele solide aflate în suspensie. **2.** Vas prevăzut cu un dispozitiv special, prin care se trece cafeaua fiartă pentru a o separa de drojdie; *p. ext.* cafea obținută în acest fel. **3.** Ecran folosit pentru a izola anumite radiații dintr-un fascicul. **4.** Sistem de transmisiune sau aparat care, dintr-un amestec de oscilații sau de unde de frecvențe diferite, transmite oscilațiile sau undele cuprinse în anumite benzi de frecvențe.

filț, *filțuri*, s.n. || Din germ. *Filz* || Țesătură elastică și rezistentă confecționată din lînă împîslită, folosită la fabricarea filtrelor, ca izolator fonic etc.

fin[1]**, -ă,** *fini, -e*, adj. || Din fr. *fin* || **1.** Plăcut la aspect, delicat; (despre materii pulverulente, făină etc.) mărunt; (despre țesături) foarte subțire. **2.** (Despre produse) De foarte bună calitate; (despre metale) curat, pur, neamestecat: *aur fin*. **3.** (Fig.; despre gînduri, idei) Subtil, ingenios; (despre simțuri) ascuțit; (despre zîmbet) abia perceptibil. **4.** (Despre oameni) Cu purtări alese.

fin[2]**, -ă,** *fini, -e*, s.m. și f. || Lat. **filianus* || Persoană considerată în raport cu nașii săi (de botez sau de cununie). *Ciobanul dărui finului său o oaie fătătoare* (Ispirescu).

final, -ă, *finali, -e*, adj., subst. || Din fr. *final*, lat. *finalis* || **1.** Adj. Care marchează sau reprezintă încheierea, sfîrșitul unei lucrări, al unui eveniment etc.; care se află la sfîrșit. **2.** Adj. (Despre propoziții, conjuncții etc.) Care indică scopul, finalitatea. **3.** S.n. Încheiere, sfîrșit al unei acțiuni, al unei lucrări etc. **4.** S.f. Ultima fază a unei competiții sportive, în care se desemnează cîștigătorul.

finalísm s.n. || Din fr. *finalisme* || Concepție filozofică idealistă potrivit căreia orice fenomen sau proces reprezintă realizarea unui scop dinainte stabilit, în afara activității omenești conștiente.

finalíst, -ă, *finaliști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *finaliste* || Sportiv care participă la o finală **(4)**.

finalitáte s.f. || Din fr. *finalité* || Scopul în vederea căruia se desfășoară o activitate; orientare, tendință spre un scop.

finalizá, *finalizez*, vb. I. Tranz. || Din *final* || A încheia o acțiune prin atingerea scopului urmărit; a duce la îndeplinire, a realiza.

financiár, -ă, *financiari, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *financier* || **1.** Adj. Care se referă la finanțe, *p. ext.* la bani, la credite etc. **2.** S.m. și f. Persoană care se ocupă cu finanțele, specialist în finanțe. ◆ Deținător de capital; capitalist, bancher.

finanțá, *finanțez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *financer* || A susține cu bani o instituție, o întreprindere, o lucrare.

finánțe s.f. pl. || Din fr. *finance*, it. *finanza* || **1.** Formă bănească a relațiilor economice în procesul repartiției produsului social și a venitului național, în legătură cu îndeplinirea sarcinilor și funcțiilor statului. **2.** Totalitatea mijloacelor băneștí de care dispune statul, o întreprindere etc. ◆ (Fam.) Averea în bani a unei persoane.

fíne s.n. || Din it. *fine*, fr. *fin* || (Livr.) Sfîrșit. ○ *În fine* = în sfîrșit; așadar; în concluzie.

finét, *fineturi*, s.n. || Din fr. *finette* (< *fin*) || Țesătură pufoasă de bumbac, din care se fac obiecte de lenjerie.

finéțe, (4) *finețuri*, s.f. || Din fr. *finesse*, it. *finezza* || **1.** Însușirea a ceea ce este fin, delicat, plăcut la aspect. **2.** (Ind. text.) Raportul dintre greutatea în grame și lungimea în metri a unui fir textil. **3.** (Fig.) Subtilitate, ingeniozitate. **4.** (La pl.) Rafinament. *Deprinsese... finețurile cărțeanului și abilitățile camarilei* (Camil Petrescu).

finisá, *finisez*, vb. I. Tranz. || Din *finisaj* || A executa ultimele operații din procesul de fabricație sau de confecționare a unui obiect, prin care i se dau acestuia forma și dimensiunile definitive.

finisáj, *finisaje*, s.n. || Din fr. *finissage* || Acțiunea de a finisa.

finisát, -ă, *finisați, -te*, adj. Care a căpătat formă definitivă prin finisare.

finisór, *finisoare*, s.n. || Din fr. *finisseur* || Mașină folosită la construcția de drumuri pentru executarea îmbrăcăminților rutiere de asfalt sau de beton.

fíniș, *finișuri*, s.n. || Din engl., fr. *finish* || Partea finală a unei curse sau probe sportive, în care concurenții depun efortul maxim pentru a obține un rezultat cît mai bun.

finít, -ă, *finiți, -te*, adj. || Cf. fr. *fini*, it. *finito* || **1.** Care a trecut prin toate fazele de prelucrare; terminat. **2.** Mărginit, limitat. ◆ (Substantivat, n.) Categorie filozofică referitoare la stările relative ale materiei, transformabile unele în altele, limitate în timp și spațiu.

finlandéz, -ă, *finlandezi, -e*, s.m. și f., adj. || Din *Finlanda* || **1.** S.m. și f. Persoană care aparține poporului constituit ca națiune în Finlanda. **2.** Adj. Care se referă la Finlanda sau la populația ei; (substantivat, f.) limbă fino-ugrică vorbită de finlandezi.

fino-úgric, -ă, *fino-ugrici, -ce*, adj. || După fr. *finno-ougrien*, germ. *finnisch-ugrisch* || **1.** *Limbi fino-ugrice* = familie de limbi vorbite în unele regiuni din nordul și centrul Europei și din nordul Asiei, din care fac parte finlandeza, maghiara etc. **2.** Care se referă la limbile fino-ugrice.

fiólă, *fiole*, s.f. || Din fr. *fiole* || Flacon mic de sticlă, închis ermetic, în care se păstrează medicamente sterile lichide sau pulverulente, injectabile.

fiónd, *fionduri*, s.n. || Din ngr. *fiongos* || (Înv. și reg.) Fundă făcută din panglici (cu ciucuri) purtată de femei ca podoabă (pe cap).

fiór, *fiori*, s.m. || Lat. *febris* || Senzație de frig, însoțită de un tremur ușor. ◆ (Fig.) Emoție vie pricinuită de un sentiment puternic, manifestată de obicei și printr-o zguduire nervoasă. *Ochii tăi cei negrișori Umplu-mi trupu' de fiori* (Pop.).

fiórd, *fiorduri*, s.n. || Din fr. *fiord*, *fjord*, norv. *fjord* || Golf maritim strîmt și sinuos, cu maluri înalte și abrupte, intrat adînc în uscat.

fiorín, *fiorini*, s.m. || Din it. *fiorino* || Nume dat mai multor monede de aur sau de argint care au circulat în diverse țări, precum și la noi pînă în sec. 19; florin.

fioritúră, *fioriturí*, s.f. || Din it. *fioritura* || Ornament muzical care se adaugă la fraza muzicală principală pentru a o înfrumuseța.

fiorós, -oásă, *fioroși, -oase*, adj. || Din *fior* || Care inspiră groază, care înspăimîntă.

fir, *fire*, s.n. || Lat. *filum* || **1.** Produsul obținut prin filarea mecanică sau prin torsul manual al fibrelor textile și din care se fac țesături. ○ *Fir cu plumb* = dispozitiv format dintr-o sfoară subțire cu o greutate metalică la capăt, servind la verificarea verticalității unor elemente de construcție, a unor mașini, aparate, etc. *Firul apei* = fișia din cursul unui rîu, unde apa are cea mai mare viteză. (Fig.) *Firul gîndurilor* = șir neîntrerupt de gînduri. *Fir conducător* = direcție de urmat; linie de conduită. ○ Expr. *A se ține* (sau *a sta, a atîrna) numai într-un fir de ață* (sau *de păr)* = a fi în mare primejdie sau aproape de moarte. **2.** Corp solid cu lungimea foarte mare în raport cu dimensiunile secțiunii transversale; sîrmă de telefon, de telegraf etc. **3.** Șuviță de aur sau de argint, folosită ca podoabă la veșminte. **4.** Fiecare dintre elementele care alcătuiesc iarba, părul etc. ○ *Fir cu fir* = bucată cu bucată. *De-a fir a păr* = cu de-amănuntul.

fírav, -ă, *firavi, -e*, adj. || Din sl. **chyravŭ* „bolnăvicios" (< *chyra* „boală"), apropiat de *fir* || Care are o constituție delicată; slăb, plăpînd.

fíre, *firi*, s.f. || Din *fi* || **1.** Natura înconjurătoare, lumea. ○ *Peste fire* = extraordinar; în cel mai înalt grad. **2.** Factură psihică și morală a ființelor; caracter, temperament. **3.** Minte, cuget. ○ *În toată firea* = în deplinătatea facultăților, matur. ○ Expr. *A-și veni în fire* = a-și reveni după un șoc, după o emoție puternică. *A scoate pe cineva din fire* = a enerva, a scoate din sărite, din răbdări. *A-și pierde firea* = a-și pierde cumpătul. *A se prăpădi cu firea* = a se strădui din răsputeri.

firésc, -eáscă, *firești*, adj. || Din *fire* || **1.** Din natură; conform legilor naturii. **2.** Natural, normal, de la sine înțeles. • (Substantivat, n.) Naturalețe.

firéște adv. || Din *fire* || Bineînțeles; desigur.

firét, *fireturi*, s.n. || Din *fir* || Fir de aur sau de argint folosit la broderii. • Broderie cusută cu acest fir; găitan de fir. *În chipiul cu fireturi, capul nu-i mai părea cu muchii* (Sahia).

firfiríc, *firfirici*, s.m. Monedă mică de argint, care a circulat în trecut; bănuță.

firicícă, *firicele*, s.f. || Din *fir* || Plantă erbacee din familia compozitelor, înaltă de 5—30 cm, cu peri lînoși și flori dispuse în capitule.

firídă, *firide*, s.f. || Din bg. *firida* || Adîncitură într-un perete, într-un zid etc., făcută în scop decorativ sau pentru a așeza acolo diferite obiecte; nișă.

firimitúră, *firimituri*, s.f. || Din *fărîmă* || Bucățică foarte mică de pîine (sau din alt aliment).

firitiseálă s.f. v. **hiritiseală.**

firitisí vb. IV. v. **hiritisi.**

firmaménț s.n. || Din fr. *firmament*, lat. *firmamentum* (< *firmare* „a întări", sens metaforic) || (Livr.) Bolta cerească.

firmán, *firmane*, s.n. || Din tc. *ferman* || (Înv.) Ordin, decret emis de sultan (prin care erau numiți ori maziliți domnitorii sau guvernatorii din țările supuse Imperiului Otoman).

firmă, *firme*, s.f. || Din germ. *Firma* || **1.** Inscripție pusă la intrarea unei întreprinderi, a unui magazin etc. și pe care sînt indicate denumirea, caracterul, destinația acestora; placă pe care este scrisă această inscripție. **2.** Denumire convențională sub care funcționează o întreprindere din țările capitaliste.

fírnis s.n. || Din germ. *Firnis* || Soluție din ulei vegetal și oxizi metalici, folosită ca liant la prepararea vopselelor, ca grund pentru lemnărie etc.

firoscós, -oásă, *firoscoși, -oase*, adj., s.m. și f. || Din [*din*] *fire scos*, imitație glumeață a lui *filozof* || (Fam., și pop.; mai ales ironic) (Om) priceput la toate, deștept; învățat. *Unii, cei firoscoși și proștii... rîd ori strîmbă nasul cînd vorbesc de Domnica și Sultana* (G.M. Zamfirescu).

físă, *fise*, s.f. || Din ngr. *fisa*, fr. *fiche* || Mică placă de os, de metal sau de material plastic care înlocuiește, în mod convențional, monedele la o plată (ex. la jocurile de cărți), care poate declanșa mecanismul unui automat etc.

físe s.n. || Din fr. *fisc*, it. *fisco*, lat. *fiscus* || **1.** Denumire a sistemului organelor de stat care au sarcina stabilirii, încasării și administrării impozitelor și taxelor. **2.** Trezorerie, tezaur public, vistierie.

fiscál, -ă, *fiscali, -e*, adj. || Din fr. *fiscal* || Privitor la fisc, care aparține fiscului.

fiscalísm s.n. || Din *fiscal* || Politică financiară constînd în perceperea de la populație a unor impozite și taxe mari și numeroase.

fiscalitáte s.f. || Din fr. *fiscalité* || Sistem de norme privitoare la stabilirea și perceperea impozitelor și taxelor.

fisioná, *fisionez*, vb. I. Tranz. || Din *fisiune* || A scinda, a diviza. • A provoca o fisiune.

fisionábil, -ă, *fisionabili, -e*, adj. || Din fr. *fissionnable* || Care poate fi fisionat.

fisiúne, *fisiuni*, s.f. || Din fr. *fission*, germ. *Fission* || Scindare, divizare, desfacere. • Reacție nucleară de scindare a unui nucleu atomic greu în două sau mai multe fragmente (cu degajarea unei mari cantități de energie).

fístic, *fistici*, s.m. || Din ngr. *fistiki* || Arbore din țările calde din semințele căruia se extrage un ulei folosit în alimentație. • Fructul acestui arbore, cu sîmburele uleios, plăcut la gust, care se folosește la diferite produse de cofetărie.

fistichíu, -íe, *fistichii*, adj. || Din *fistic* || **1.** (Înv.) De culoarea verde-gălbuie a seminței de fistic. **2.** (Fig.) Ciudat, extravagant.

fístulă, *fistule*, s.f. || Din fr. *fistule*, lat. *fistula* || Canal format accidental sau pe cale chirurgicală, prin care se scurge o secreție sau puroiul dintr-o glandă sau dintr-o rană.

fisurá, *fisurez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *fissurer* || A produce (sau a căpăta) fisuri.

fisúră, *fișuri,* s.f. || Din fr. *fissure* || Crăpătură îngustă îvită într-un corp solid (de metal, porțelan, beton etc.). • (Med.) Șanț sau crăpătură normală sau patologică pe suprafața unui organ.

fișá, *fișez,* vb. I. Tranz. || Din *fișă* || A extrage pe fișe însemnări dintr-o lucrare scrisă; a nota pe fișe.

fișă, *fișe,* s.f. || Din fr. *fiche* || **1.** Foaie mică de hîrtie sau de carton, pe care se fac însemnări în cursul unei documentări, în vederea elaborării unei lucrări. • (În biblioteci) Foaie de carton pe care sînt notate datele bibliografice privitoare la o carte sau la o publicație periodică. ○ *F. de evidență* = foaie volantă folosită pentru urmărirea sistematică a unui mijloc sau proces economic. *F. tehnologică* = ansamblul indicațiilor privitoare la tehnologia unui proces de lucru; formularul pe care se înscriu aceste indicații. **2.** (Elt.) Piesă la capătul unui cordon, care se introduce într-o priză, pentru a stabili contactul unui receptor mobil cu o instalație electrică.

fișíc, *fișicuri,* s.n. || Din tc. *fișek* || **1.** Sul făcut din monede de metal, așezate una peste alta și înfășurate în hîrtie. **2.** Cornet pentru bomboane, alune etc.

fișiér, *fișiere,* s.n. || Din fr. *fichier* || **1.** Colecție sau catalog de fișe. **2.** Dulap cu sertare ori cutie în care se păstrează fișele.

fișíu, *fișiuri,* s.n. || Din fr. *fichu* || Batic • subțire de mătase.

fit s.n. || Cf. rus. *kvit,* germ. *quitt* || (Fam.) *A trage la fit* = a lipsi de la datorie; (despre elevi) a lipsi de la școală; a chiuli.

fitecé adj. nehot. || *Fie*[1] + *te* + *ce* || Fiecare, fiece.

fitecíne pron. nehot. || *Fie*[1] + *te* + *cine* || Fiecine.

fitíl, *fitiluri,* s.n. || Din tc. *fitil* || **1.** Șiret, panglică sau tub din fibre textile care absoarbe cu ușurință lichidele și care se introduce în felinare, lămpi etc., pentru a fi aprins; partea textilă centrală a unei lumînări. **2.** Șnur care, muiat într-o substanță inflamabilă, servea altădată pentru aprinderea încărcăturii la o armă de foc; tub cu încărcătură de pulbere, folosit pentru aprinderea explozivilor în mine. ○ Expr. (Fam.) *A băga* (sau *a vîrî*) *un fitil* = a provoca intrigi, discordie.

fíting, *fitinguri,* s.n. || Din engl. *fitting,* germ. *Fitting* || Piesă de legătură cu ajutorul căreia se face îmbinarea țevilor, a tuburilor etc.; are formă tubulară și este de obicei filetată.

fito- || Din gr. *phyton* „plantă" || Element de compunere cu sensul „(care se referă la) plantă", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

fitocenóză, *fitocenoze,* s.f. || Din fr. *phytocénose; fito-* + gr. *koinos* „comun" || Asociație de plante care trăiesc într-un anumit mediu, fiind condiționate de anumiți factori fizico-geografici și biologici.

fitofág, -ă, *fitofagi, -ge,* s.m., adj. || Din fr. *phytophage; fito-* + gr. *phagein* „a mînca" || (Animal) care se hrănește cu plante, provocînd pagube în agricultură și în silvicultură.

fitopatologíe s.f. || Din fr. *phytopathologie; fito-* + gr. *pathos* „boală" + *logos* „studiu" || Ramură a biologiei care studiază bolile plantelor.

fitoplanctón s.n. || Din germ. *Phytoplankton* || Totalitatea organismelor vegetale din plancton.

fitotehníe s.f. || Din fr. *phytotechnie* || Știință care se ocupă cu metodele de cultivare a plantelor agricole.

fitoterapíe s.f. || Din germ. *Phytotherapie;* fr. *phytothérapie;* gr. *phyton* „plantă" + *therapeia* „tratament" || Ramură a fitopatologiei care se ocupă cu metodele de prevenire și combatere a bolilor și dăunătorilor plantelor cultivate.

fíțe s.f. pl. (Fam.) *A face fițe* = a face moșturi, a se șlefosi.

fițúică, *fițuici,* s.f. || După germ. *Fitzel, Fitzchen* „petec" || Bucată mică de hîrtie pe care se fac diferite însemnări. • Nume disprețuitor dat unei gazete lipsite de însemnătate.

fíu, *fii,* s.m. || Lat. *filius* || **1.** Persoană de sex bărbătesc, considerată în raport cu părinții săi; copil, băiat, fecior. • (La voc.) Termen afectuos de adresare a unei persoane mai în vîrstă altcia mai tinere de sex bărbătesc. **2.** (Fig.) Cetățean; membru al unei colectivități (de care se simte atașat).

five o'clock [Pr.: faiv o cloc] s.n. || Expr. engl. || Ceai (însoțit de o gustare) servit la ora cinci după-amiază. • Petrecere făcută după-amiaza, în jurul orei cinci.

fix, -ă, *ficși, -xe,* adj. || Din fr. *fixe,* lat. *fixus* (part. lui *figere* „a înfige; a atașa, a lipi") || **1.** (Adesea adverbial) Nemișcat, neclintit; solidar cu un element la care se află atașat. **2.** Care nu se schimbă, stabil. ○ *Idee fixă* = idee care preocupă permanent pe cineva; (med.) idee obsesivă, delirantă. **3.** (Despre ore) Precis, exact.

fixá, *fixez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *fixer* || **1.** A așeza, a prinde un lucru, astfel încît să nu mai poată fi clintit din loc. **2.** A se uita țintă la cineva sau la ceva; a pironi cu privirea. **3.** A stabili un termen, un preț; (refl.) a se decide, a lua o hotărîre definitivă. • Refl. A se stabili definitiv într-un loc. **4.** A trata cu o soluție chimică un material fotografic developat, pentru a-l face insensibil la acțiunea luminii. **5.** A trata o țesătură sau o fibră textilă cu o substanță care împiedică decolorarea. **6.** A acoperi, prin pulverizare cu un fixativ, un pastel sau un desen făcut în cărbune. **7.** (Chim.) A aduce un corp într-o stare stabilă; a împiedica să se volatilizeze.

fixát, -ă, *fixați, -te,* adj. Imobil, nemișcat. • Hotărît, decis.

fixatív, *fixative,* s.n. || Din fr. *fixatif* || **1.** Soluție cu care se stropesc pastelurile sau desenele în cărbune ca să nu se șteargă. • Produs cosmetic care ajută la menținerea coafurii. **2.** Fixator.

fixatór, *fixatori,* s.m. || Din fr. *fixateur* || Soluție care se folosește pentru fixarea materialelor fotografice developate; fixativ (**2**). • Substanță folosită pentru a împiedica decolorarea materialelor textile.

fixísm s.n. || Din fr. *fixisme* || Concepție care neagă evoluția lumii vii, considerînd că speciile

de plante şi de animale au fost create de divinitate şi sînt invariabile.

fixitáte s.f. || Din fr. *fixité* || Starea a ceea ce este fix; imobilitate.

fízic, -ă, *fizici, -ce,* adj., subst. || Din fr. *physique;* gr. *physikos* (< *physis* „natură") || **1.** Adj. Care se referă la corpul unei fiinţe vii; *spec.* care priveşte activitatea musculară. **2.** S.n. Aspectul exterior al unei persoane. **3.** Adj. Care se referă la materie; material, concret. **4.** S.f. Ştiinţă care are drept obiect studiul structurii şi proprietăţilor generale ale materiei, formele mişcării ei şi transformările acestor forme.

fizicéşte adv. || Din *fizic* || Din punct de vedere fizic **(1)**; în ce priveşte fizicul **(2)**.

fizicián, -ă, *fizicieni, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *physicien* || Specialist în fizică; persoană care lucrează în domeniul fizicii.

fiziocrát, *fiziocraţi,* s.m. || Din fr. *physiocrate;* cf. gr. *physis* „natură" + *kratos* „putere" || Adept al fiziocratismului.

fiziocratísm s.n. || Din fr. *physiocratisme* || Doctrină economică burgheză clasică, apărută în sec. 18, care critică mercantilismul şi pune bazele analizei ştiinţifice a economiei capitaliste.

fiziognomoníe s.f. || Din fr. *physiognomonie;* cf. gr. *physis* „natură" + *gnomon* „ştiutor" || Disciplină (din sec. 18) care căuta să determine caracterul şi tipul oamenilor, după înfăţişarea lor fizică, în special după trăsăturile feţei.

fiziológ, -ă, *fiziologi, -ge,* s.m. şi f. || Din fr. *physiologue* || Persoană care se ocupă cu fiziologia, specialist în fiziologie.

fiziológic, -ă, *fiziologici, -ce,* adj. || Din fr. *physiologique* || Care se referă la fiziologie, care aparţine fiziologiei. ○ *Ser f.* = soluţie salină diluată, apropiată de compoziţia serului sanguin, care se injectează în organism sub formă de perfuzii.

fiziologíe s.f. || Din fr. *physiologie;* gr. *physis* „natură" + *logos* „studiu" || Ştiinţă care studiază funcţiile organismelor vii, animale sau vegetale.

fizionomíe, *fizionomii,* s.f. || Din fr. *physionomie;* gr. *physis* „natură" + *nomos* „lege" || Ansamblul trăsăturilor feţei cuiva şi expresia ei particulară. ● (Fig.) Caracter distinctiv (al unei epoci, al unei colectivităţi umane etc.).

fizionomíst, -ă, *fizionomişti, -ste,* s.m. şi f. || Din fr. *physionomiste* || Persoană care caută să descifreze caracterul oamenilor din trăsăturile figurii lor.

fiziopatologíe s.f. || Din fr. *physiopathologie* || Ramură a medicinii care studiază modul de producere a bolilor.

fizioterapíe s.f. || Din fr. *physiothérapie;* gr. *physis* „natură" + *therapeia* „tratament" || Metodă de tratament medical cu ajutorul luminii, apei, temperaturii (căldură, frig), aerului, mişcării etc.

fíl interj. || Onomatopee || (Adesea repetat) Zgomot produs de fîlfîitul aripilor unei păsări în zbor.

filfîí, pers. 3 *fílfîie,* vb. IV. Intranz. || Din *fíl* || (Despre păsări) A da din aripi, producînd zgomotul caracteristic zborului. ● Tranz. şi intranz. A (se) legăna (un steag, o pînză, o batistă) în bătaia vîntului sau prin mişcarea cu mîna. ● (Despre o flacără) A pîlpîi.

filfîít s.n. Faptul de *a filfîi;* zgomot caracteristic produs de mişcarea aripilor în timpul zborului păsărilor.

fîn s.n. || Lat. *fenum* || Iarbă cosită şi uscată, servind ca nutreţ pentru vite.

fînáţ, *fînaţuri,* s.n. || Lat. **fenacium* || Fîneaţă. *Ce ne calci poienile Şi ne paşti finaţele?* (Pop.). || Pl. şi: *finaţe.*

fînăríe, *fînării,* s.f. || Din *fîn* || (Pop.) **1.** Loc unde se fac clăile şi căpiţele de fîn. **2.** Şură unde se păstrează fînul.

fîneáţă, *fineţe,* s.f. || Din *fîn* || Teren pe care creşte iarba pentru fîn. *În fineţele cosite... trebuia să odihnim în amiaz* (Cezar Petrescu).

fîntînár, *fîntînari,* s.m. || Din *fîntînă* || Muncitor care se ocupă cu săparea şi cu întreţinerea fîntînilor.

fîntînă, *fîntîni,* s.f. || Lat. *fontana* || Groapă (de obicei cilindrică şi cu pereţii pietruiţi) săpată în pămînt pînă la nivelul stratului de apă, şi care serveşte la alimentarea curentă cu apă mai ales în mediul rural. *Poposesc la umbra unei răchiţi pletoase lîngă o fîntînă cu ciutură* (Creangă). ● Construcţie (de zid) cu apă (ţîşnitoare) servind ca element decorativ într-un parc.

fîntînél, *fîntînei,* s.m. || Din *fîntînă* || Specie de păstrăv, originar din America de Nord, lung de c. 20 cm, frumos colorat, care trăieşte în apele limpezi şi reci de munte.

fîrnîí, *fîrnîi,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A vorbi pe nas; a fonfăi. ● A produce un zgomot caracteristic cînd respiră cu nasul înfundat.

fîrtát, *fîrtaţi,* s.m. || Din **frătat* (< *frate*) || (Pop.) Prieten nedespărţit, frate de cruce. || Şi: **fărtát** s.m.

físă, *fise,* s.f. Nume dat unor specii de păsări migratoare mici, asemănătoare cu ciocîrlia, de culoare cafenie-cenuşie, care aleargă mişcîndu-şi în permanenţă coada.

físîí, *físîi,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A scoate un sunet şuierător, surd.

físticeálă s.f. || Din *físticî* || (Fam.) Faptul de a se físticî; stare de zăpăceală.

físticí, *físticesc,* vb. IV. Refl. A se zăpăci, a se intimida, a-şi pierde cumpătul în faţa unei situaţii neaşteptate.

fîş[1] interj. || Onomatopee || (De obicei repetat) Cuvînt care imită zgomotul produs de mişcarea hîrtiei, a frunzelor etc.

fîş[2], *fişuri,* s.n. || Din *fîş*[1] || **1.** Material impermeabil, subţire, din care se confecţionează haine de ploaie. **2.** Haină (de ploaie) confecţionată din fîş[2] **(1)**.

fîşíe, *fîşii,* s.f. || Din *faşă* || **1.** Bucată lungă şi îngustă de pînză, de piele etc., tăiată sau ruptă dintr-o bucată mai mare. **2.** Suprafaţă lungă şi îngustă de teren.

fîşíí vb. IV. v. **fîşíi.**

fișiít s.n. v. **fișiít.**

fișíi, pers. 3 *fișíie*, vb. IV. Intranz. || Din *fiș*[1] || (Despre frunze, hîrtie etc.) A produce zgomotul caracteristic al frunzelor mișcate de vînt, a hîrtiei răsfoite. *Doar în răstimpuri fișie alene frunzele adormite* (Rebreanu). || Și: **fișíi** vb. IV.

fișíit s.n. Faptul de *a fișii;* zgomotul produs de frunzele mișcate de vînt, de coasă cînd taie iarba etc. *Abia auzeau fișitul coaselor, trăgeau brazdă după brazdă* (Camilar). || Și: **fișiít** s.n.

fișneáță, *fișnețe*, adj. || Din *fiș*[1] || (Fam.; despre fete, femei; și substantivat) Sprintenă, vioaie, neastîmpărată.

fíță, *fițe*, s.f. || Din *fiți* || **1.** (Reg.) Nume dat speciilor de pește mic. **2.** (Fam.) Nume dat unei femei neastîmpărate.

fíți, *fíți*, vb. IV. Refl. || Onomatopeic || A se mișca de colo pînă colo, fără astîmpăr.

fițiiálă, *fițiieli*, s.f. || Din *fiți* || Umblet fără rost dintr-un loc în altul.

flácără, *flăcări*, s.f. || Din lat. **flaccula* || Masă de gaze care iese dintr-un corp aprins și care arde dezvoltînd lumină și căldură; limbă de foc, pară, văpaie. ○ Expr. *A fi în flăcări* = a arde cu putere. ● (Fig.) Pasiune, căldură, înflăcărare.

flacón, *flacoane*, s.n. || Din fr. *flacon* || Sticluță (închisă ermetic) în care se țin parfumuri, medicamente etc.

flagél, (1) *flageluri*, s.n., **(2)** *flageli*, s.m. || Din lat. *flagellum* „bici" || **1.** S.n. Calamitate, dezastru; boală, epidemie, molimă. **2.** S.m. Formație alungită și subțire la unele protozoare și la spermatozoizi, servind ca organ de locomoție.

flagelá, *flagelez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *flageller*, lat. *flagellare* || A biciui. ● (Fig.) A satiriza cu asprime, cu vorba sau în scris.

flagelăre, *flagelări*, s.f. Acțiunea de *a flagela;* biciuire (aplicată ca pedeapsă în antichitate și în evul mediu, în diverse religii, constituind o practică rituală ascetică).

flagelát, *flagelate*, s.n. (La pl.) Clasă de protozoare caracterizate prin prezența unuia sau mai multor flageli; (și la sg.) animal din această clasă.

flagránt, -ă, *flagranți, -te*, adj. || Din fr. *flagrant*, lat. *flagrans, -ntis* „arzător" || Evident, izbitor. ○ *Flagrant delict* = infracțiune flagrantă (v. *infracțiune*).

fláier, *flaiere*, s.n. || Din engl. *flyer* || Mașină pentru tors fire groase, cu care se transformă benzile de fibre textile în semitorturi înfășurate pe mosoare. || Scris și: *flyer.*

flajeolét, *flajeolete*, s.n. || Din fr. *flageolet* || Mic instrument muzical de suflat, asemănător cu flautul, folosit în orchestre și fanfare. || Și: **flajolét** s.n.

flajolét s.n. v. **flajeolet.**

flamánd, -ă, *flamanzi, -de*, s.m. și f., adj. || Din fr. *flamand* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația ce locuiește în Flandra (partea nordică a Belgiei). **2.** Adj. Care se referă la Flandra sau la populația ei; (substantivat, f.) limbă germanică vorbită de flamanzi **(1).**

flámă, *flame*, s.f. || Din fr. *flamme*, lat. *flamma* || (Rar) Flacără. ● Căldură mare, arșiță.

flambá, *flambez*, vb. I. || Din fr. *flamber* „a arde, a pîrli" || **1.** Tranz. A trece un obiect printr-o flacără pentru a-l steriliza. **2.** Intranz. (Despre corpuri în formă de bară) A suferi fenomenul de flambaj.

flambáj s.n. || Din fr. *flambage* || Încovoiere a unei bare, a unui tub sau a unei plăci supuse acțiunii unor sarcini exterioare, cînd efortul atinge o anumită valoare critică.

flamíngo, *flamingi*, s.m. || Din germ. *Flamingo* || Pasăre migratoare din ordinul ciconiiformelor, de mărimea unei berze, cu gîtul și picioarele foarte lungi și cu pene albe cu nuanțe roz. Exemplare rare se întîlnesc uneori și la noi în Dobrogea.

flámură, *flamuri*, s.f. || Din ngr. *flamburon* || **1.** Steag, drapel; pavilion triunghiular purtînd culorile naționale sau emblema marinei unei țări, folosit pe navele de război. **2.** Pavilion triunghiular folosit în codul internațional pentru semnalizarea cifrelor.

flanc, *flancuri*, s.n. || Din fr. *flanc* || **1.** Extremitate (din stînga sau din dreapta) a unei formații de luptă, de sport etc. **2.** Parte laterală a unui obiect. ● Fiecare dintre cele două porțiuni laterale ale peretelui abdominal, cuprinse între ultima coastă și șold. **3.** (Poligr.) Carton special servind la confecționarea, prin presare, a matrițelor de stereotipie.

flancá, *flanchez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *flanquer* || **1.** A apăra, a sprijini flancul unei unități militare. **2.** A mărgini ceva de o parte și de alta.

flaneá s.f. v. **flanelă.**

flanél s.n. v. **flanelă.**

flanélă, *flanele*, s.f. || Din fr. *flanelle* || **1.** Țesătură ușoară, moale și pufoasă, de lînă sau de bumbac. **2.** Îmbrăcăminte de lînă tricotată, în formă de pieptar dau de cămașă scurtă. || Și: **flaneá** s.f., **flanél** s.n.

flánșă, *flanșe*, s.f. || Din germ. *Flansche* || Piesă de legătură în formă de coroană folosită de obicei pentru legarea de conducte a anumitor armături sau a două conducte între ele.

flasc, -ă, *flasci, -ce*, adj. || Din fr. *flasque* || Fără rezistență, moale, fleșcăit. ● (Fig.) Lipsit de vlagă.

flash [Pr.: flaș și fleș] s.n. || Cuv. engl. || Lumină puternică de scurtă durată, produsă de un tub de descărcare electrică și folosită la fotografiere.

flașnetár, *flașnetari*, s.m. || Din *flașnetă* || Muzicant ambulant, care cîntă din flașnetă.

flașnétă, *flașnete*, s.f. || Din germ. *Flaschnett* || Mică orgă portativă pusă în mișcare prin învîrtirea unei manivele; caterincă.

flatá, *flatez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *flatter* || A măguli.

fláut, *flaute*, s.n. || Din it. *flauto* || Instrument muzical de suflat, alcătuit dintr-un cilindru de lemn sau de metal, cu găuri și cu clape. ○ *F. piccolo* = piculină.

flautíst, -ă, *flautiști, -ste*, s.m. și f. || Din *flaut* || Persoană care cîntă din flaut.

flavónă s.f. || Din fr. *flavone;* cf. lat. *flavus* „galben" || Substanță cristalină extrasă din florile unor plante, folosită la prepararea de coloranți și în industria medicamentelor.

flax s.n. || Din germ. *Flechse* || Țesut conjunctiv elastic format din tendoane, cartilaje, cordoane neurovasculare etc., care se elimină din carnea pentru conserve și mezeluri.

flăcăiándru, *flăcăiandri*, s.m. || Din *flăcău* || Flăcău mai tînăr; adolescent.

flăcăiáș, *flăcăiași*, s.m. Diminutiv al lui *flăcău. Frunză verde arțăraș, Eu iubesc un flăcăiaș* (Pop.).

flăcărăíe, *flăcărăie*, s.f. || Din *flacără* || Flacără mare, vîlvătaie. *Descălecă la flăcăraia trosnitoare a brazilor* (Odobescu).

flăcău, *flăcăi*, s.m. || Cf. sl. *chlakŭ* „holtei" || Tînăr neînsurat; fecior, june. *Flăcăii vin pe luncă hăulind* (Coșbuc).

flămînd, -ă, *flămînzi, -de*, adj. (Și substantivat) Căruia îi este foame; înfometat.

flămînzí, *flămînzesc*, vb. IV. Intranz. || Din *flămînd* || A suferi de foame, a nu avea ce mînca; (tranz.) a ține pe cineva nemîncat.

flămînzícă, *flămînzele*, s.f. || Din *flămînd* || Plantă erbacee din familia cruciferelor, înaltă de 3—20 cm, cu tulpina și frunzele păroase și flori galbene.

flămînzílă s.m. || Din *flămînd* || (Întrebuințat mai ales în povești ca nume propriu) Om veșnic flămînd.

flămînzít, -ă, *flămînziți, -te*, adj. Înfometat.

fleac, *fleacuri*, s.n. Obiect de mică valoare; lucru lipsit de importanță. ● (La pl.) Palavre, vorbe de clacă, nimicuri.

fleáncă s.f. (Fam.; depr.) Gură. ○ Expr. *Tacă-ți fleanca!* = taci! nu mai vorbi fără rost.

fleándură, *flenduri*, s.f. || Cf. săs. *flander* || Zdreanță, haină ruptă.

fleașc interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă sunetul produs la lovirea unui corp moale. || Și: **fleoșc** interj.

fleáșcă s.f. || Cf. *fleașc* || Materie moale, apătoasă. ● (Fig.) Om lipsit de energie, de vlagă.

flebítă, *flebite*, s.f. || Din fr. *phlébite;* cf. gr. *phleps, phlebos* „venă" || Inflamație a pereților venoși (în special de la picioare), urmată de obicei de astuparea venelor respective.

flebotomíe, *flebotomii*, s.f. || Din fr. *phlébotomie* || Secționare a unei vene pentru a extrage sînge, a introduce o sondă etc.

flec, *flecuri*, s.n. || Din germ. *Fleck* || Bucată de piele groasă, care se aplică pe tocul încălțămintei.

flecár, -ă, *flecari, -e*, s.m. și f. || Din *fleac* || Persoană căreia îi place să flecărească; limbut, palavragiu.

flecărí, *flecăresc*, vb. IV. Intranz. și tranz. || Din *flecar* || A spune fleacuri, a trăncăni.

flecuștéț, *flecuștețe*, s.n. Diminutiv al lui *fleac. Știam... că nu ești un flecuștеț de plod nesimțitor* (G.M. Zamfirescu).

flegmátic, -ă, *flegmatici, -ce*, adj. || Din fr. *flegmatique*, lat. *phlegmaticus* || Cu fire nepăsătoare; calm, liniștit, imperturbabil.

flégmă, *flegme*, s.f. || Din fr. *flegme*, lat. *phlegma* || Mucozitate eliminată din căile respiratorii prin tuse.

flegmón, *flegmoane*, s.n. || Din fr. *phlegmon;* cf. gr. *phlegmone* „căldură arzătoare" || Inflamație purulentă cauzată de o infecție și localizată în țesutul conjunctiv subcutanat.

fléică, *fleici*, s.f. || Din germ. *Flecken* || Bucată de carne de pe pîntecele bovinelor (care se consumă de obicei friptă pe grătar).

flendurós, -oásă, *flenduroși, -oase*, adj. || Din *fleandură* || Îmbrăcat în haine rupte; zdrențăros.

fleoșc interj. v. **fleașc.**

fler, *fleruri*, s.n. || Din fr. *flair* (< *flairer* „a mirosi") || Simț de orientare rapidă într-o anumită situație; perspicacitate.

fléșă, *fleșe*, s.f. || Din fr. *flèche* „săgeată" || Acoperiș foarte înalt (și ascuțit), în formă de piramidă sau de con, folosit mai ales în evul mediu la turnurile bisericilor.

fleșcăí, *fleșcăiesc*, vb. IV. || Din *fleașc* || **1.** Intranz. A produce un zgomot caracteristic umblînd prin noroi sau prin apă. **2.** Refl. A se muia, a-și pierde consistența; (fig.; despre oameni) A se moleși.

fleșcăít, -ă, *fleșcăiți, -te*, adj. Moale, fără consistență; (fig.; despre oameni) moleșit.

flexíbil, -ă, *flexibili, -e*, adj. || Din fr. *flexible*, lat. *flexibilis* (< *flexus*, part. lui *flectere* „a se încovoia") || **1.** Care poate fi încovoiat fără a căpăta o deformație permanentă; elastic, mlădios. **2.** (Gram.) Care are flexiune **(2).**

flexibilitáte s.f. || Din fr. *flexibilité* || Însușirea de a fi flexibil.

flexionár, -ă, *flexionari, -e*, adj. || După fr. *flexionnel* || (Gram.) Care are flexiune **(2).**

flexiúne, *flexiuni*, s.f. || Din fr. *flexion*, lat. *flexio, -onis* || **1.** Încovoiere, mlădiere. **2.** Totalitatea schimbărilor pe care le suferă forma unui cuvînt pentru a exprima diferite raporturi gramaticale.

flexór, *flexori*, adj. || Cf. it. *flessore* (după *flexiune)* || *Mușchi f.* = mușchi care determină îndoirea unor membre.

flicténá, *flictene*, s.f. || Din fr. *phlyctène;* gr. *phlyktaina* „băsică" || Băsicuță plină cu serozitate, care se formează la suprafața pielii în arsurile ușoare.

fligórn, *fligornuri*, s.n. || Din germ. *Flügelhorn* || Instrument muzical de suflat, cu clape, făcut din alamă și folosit mai ales în fanfare.

flíntă, *flinte*, s.f. || Din germ. *Flinte*, pol. *flinta* || Pușcă cu cremene și fitil, folosită în trecut.

flirt, *flirturi*, s.n. || Din fr., engl. *flirt* || Conversație ușoară, curtenitoare între un bărbat și o femeie; cochetărie. ● Legătură de dragoste lipsită de profunzime și de statornicie.

flirtá, *flirtez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *flirter* || A fi în flirt cu cineva.

fliș, *flișuri*, s.n. || Din fr. *flysch* || Formație geologică alcătuită din depozite detritice marine de mare grosime; conține uneori bogate zăcăminte de petrol și gaze.

floáre, *flori*, s.f. || Lat. *flos, -ris* || **1.** Parte a unei plante care cuprinde organele de reproducere sexuată, înconjurate de cele mai multe ori de caliciu şi corolă. ○ (La sg. cu sens colectiv) *Pomii sînt în floare.* ○ *În floarea vîrstei* = tînăr. ○ Expr. *Floare la ureche* = lucru de mică importanţă, uşor de rezolvat. *De florile mărului* = în zadar, degeaba. **2.** Orice plantă erbacee care face flori **(1)** colorate. ○ *F. de colţ* = mică plantă erbacee, cu frunzele albicioase, pufoase, care creşte pe crestele stîncoase ale munţilor; albumeală. *Floarea-soarelui* = plantă oleaginoasă cu tulpina înaltă, cu flori mari, galbene, cultivată pentru seminţele ei din care se extrage ulei comestibil. ○ *Copil din flori* = copil din afara căsătoriei. **3.** (Fig.) Partea cea mai aleasă din ceva, fruntea, elita. **4.** Strat de mucegai care se formează la suprafaţa vinului, a dulceţii etc. **5.** *F. de pucioasă* = pulbere de sulf. **6.** Capul cuiului. • *Floarea cheii* = parte a cheii care intră în broască sau în lacăt. *Floarea literei* = extremitatea literei tipografice care poartă semnul grafic de imprimat.

floc, *floci*, s.m. || Lat. *flocus* || Smoc mic de păr, de lînă sau de mătase.

flocăí, *flocăiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *floc* || A smulge părul, penele; a jumuli; (fig.) a bate zdravăn.

floçós, -oásă, *flocoşi, -oase*, adj. || Din *floc* || Cu păr des şi moale; moţos.

floçoşél, *flocoşei*, s.m. || Din *flocos* || Ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, ruginie, gălbuie sau alburie, prevăzută cu numeroşi ghimpi pe partea inferioară. Creşte prin păduri.

floçoşícă, *flocoşele*, s.f. || Din *flocoasă* || Plantă erbacee, tufoasă, din familia gramineelor, înaltă de 40—90 cm, cu flori alburii sau roşietice, dispuse în panicule.

flocúl, *floculi*, s.m. || Din engl. *flocule*, lat. *flocculus* „smoc mic" || Formaţiune stralucitoare în formă de nor, alcătuită din vapori de calciu sau de hidrogen, care apare în cromosferă.

flogístic, -ă, *flogistici, -ce*, adj., s.n. || Din fr. *phlogistique;* gr. *phlogistos* „inflamabil" || **1.** Adj. Care provine din ardere. **2.** S.n. Substanţă inexistentă, imaginată de alchimişti pentru a explica arderea.

florál, -ă, *florali, -e*, adj. || Din fr. *floral* || Privitor la flori; în formă de floare; care înfăţişează o floare.

florár, (1) *florari*, s.m., **(2)** s.m., **(3)** *florare*, s.n. || Din *floare* || **1.** S.m. Persoană care cultivă sau vinde flori. **2.** S.m. Numele popular al lunii mai. **3.** S.n. Instrument de desen folosit pentru trasarea liniilor curbe.

flóră s.f. || Din fr. *flore*, lat. *Flora*, zeiţa florilor || **1.** Totalitatea plantelor dintr-o ţară, dintr-o regiune, dintr-un anumit mediu, dintr-o perioadă geologică etc. **2.** *F. microbiană* = totalitatea microorganismelor vegetale (bacterii etc.) dintr-un mediu (apă, sol, aer), din cavitatea bucală, din intestin etc.

florăreásă, *florărese*, s.f. || Din *florar* || Cultivatoare sau vînzătoare de flori.

florărie, *florării*, s.f. || Din *floare* || **1.** Grădină sau seră unde se cultivă flori. **2.** Magazin unde se vînd flori.

floreán, *floreni*, s.m. || Din *floare* || (Ornit.) Florinte.

florétă, *florete*, s.f. || Din fr. *fleuret*, germ. *Florett* || Armă albă folosită la scrimă, formată dintr-o lamă lungă, flexibilă, în patru muchii, cu gardă şi mîner. • Sport practicat cu această armă.

floretíst, -ă, *floretişti, -ste*, s.m. şi f. || Din *floretă* || Persoană care practică sportul cu floreta.

floriceá, -ică, *floricele*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *floare* **(1). 2.** (La pl.) Boabe de porumb prăjite şi desfăcute, ascemănătoare unor flori mici, albe.

floricultúră s.f. || Din fr. *floriculture* || Ramură a horticulturii care se ocupă de cultura plantelor ornamentale, folosite pentru grădini, parcuri sau apartamente.

florîi s.f. pl. || Lat. **florilia* || Sărbătoare creştină, care cade în duminica dinaintea Paştelui; duminica floriilor.

florilégiu, *florilegii*, s.n. || Din it. *florilegio*, fr. *florilège* || Culegere antologică de fragmente literare; antologie.

florín, *florini*, s.m. || Din germ *Florin*, fr. *florin* || **1.** Fiorin. **2.** Unitate bănească în Olanda; gulden.

florínte, *florinţi*, s.m. Pasăre mică din familia fringilidelor, de culoare verde-măslinie, cu ciocul gros, roşiatic; florean.

flotábil, -ă, *flotabili, -e*, adj. || Din fr. *flottable* || **1.** Care are flotabilitate **(1). 2.** (Despre ape curgătoare) Pe care se pot deplasa plute.

flotabilitáte s.f. || Din fr. *flottabilité* || **1.** Capacitate a unui corp de a pluti pe suprafaţa apei sau la o anumită adîncime. **2.** Proprietate a minereurilor de a putea fi separate prin flotaţie.

flotánt, -ă, *flotanţi, -te*, adj. || Din fr. *flottant* || **1.** Care pluteşte, plutitor. • (Substantivat, m. pl.) Corpuri plutitoare transportate de apele rîurilor sau ale canalelor. **2.** (Despre persoane; şi substantivat) Care se află pentru scurt timp într-o localitate în care nu-şi are locuinţa stabilă.

flotáţie, *flotaţii*, s.f. || Din fr. *flottation* || Procedeu de separare a mineralelor din minereuri şi a cărbunilor de steril, prin măcinarea şi amestecarea lor cu apă şi anumite substanţe (uleiuri, spumanţi), după care se culege spuma, în care sînt concentrate mineralele utile, ori granulele de roci sterile şi impurităţile. **F.** este utilizată şi în industria alimentară, în cea chimică etc.

flótă, *flote*, s.f. || Din fr. *flotte* || **1.** Totalitatea navelor fluviale, maritime sau aeriene ale unui stat; totalitatea navelor aflate într-o regiune sau afectate unui anumit scop şi avînd o conducere unică. **2.** Soluţie care conţine colorantul şi substanţele chimice întrebuinţate la tratarea sau la vopsirea produselor textile sau a pieilor.

flotíl, *flotile*, s.f. || Din fr. *flottille* || Mare unitate a forţelor maritime militare, constituită din unităţi de nave de luptă. ○ *F. de aviaţie* = denumire veche a unei unităţi de aviaţie, echivalentă regimentului.

flotór, *flotoare,* s.n. || Din fr. *flotteur (< flotte)* || **1.** Corp care poate pluti. **2.** Fiecare dintre cele două dispozitive umplute cu aer, care asigură plutirea unui hidroavion.

fluctuá, pers. 3 *fluctuează,* vb. I. Intranz. || Din fr. *fluctuer,* lat. *fluctuare* || A fi schimbător, a varia.

fluctuánt, -ă, *fluctuanți, -te,* adj. || Din fr. *fluctuant,* lat. *fluctuans, -ntis* || Care fluctuează, schimbător; nehotărît, ezitant.

fluctuáție, *fluctuații,* s.f. || Din fr. *fluctuation,* lat. *fluctuatio (< fluctus* „val") || Abatere mică, temporară, față de o anumită stare sau față de o anumită valoare; schimbare necontenită, oscilație.

fluént, -ă, *fluenți, -te,* adj. || Din fr. *fluent,* lat. *fluens, -ntis* „curgător" || (Despre vorbire) Curgător, limpede.

fluență, *fluențe,* s.f. || Din fr. *fluence* || Însușirea de a fi fluent.

fluíd, -ă, *fluizi, -de,* adj., s.n. || Din fr. *fluide,* lat. *fluidus* || **1.** Adj. Care poate curge. **2.** S.n. Corp lichid sau gazos care nu are formă proprie, care poate curge. • (Fig.) Suflu, emanație.

fluiditáte s.f. || Din fr. *fluidité* || **1.** Însușirea de a fi fluid. **2.** Cursivitate; (fig.) flexibilitate, mlădiere.

flúier, *fluiere,* s.n. || Cuv. autohton || **1.** Instrument muzical popular de suflat, alcătuit dintr-un tub subțire de lemn, prevăzut cu găuri. *Și vin păstori cu gluga albă, Din fluier povestindu-și dorul* (Goga). **2.** Mic instrument, de obicei de metal, cu care se dau anumite semnale. **3.** (Pop.) *Fluierul piciorului* = tibia.

fluierá, *flúier,* vb. I. Intranz. || Din *fluier* || **1.** A produce sunete asemănătoare cu cele ale fluierului **(1),** suflînd printre buze sau printre degetele băgate în gură. ○ *Fluieră-vînt* = om care își pierde vremea, haimana. • (Despre unele păsări) A produce sunete asemănătoare cu ale fluierului. • Tranz. A-și manifesta dezaprobarea prin fluierături. **2.** A cînta din fluier **(1).** **3.** A semnaliza cu ajutorul fluierului **(2). 4.** (Despre vînt) A sufla cu zgomot, a șuiera.

fluierár, *fluierari,* s.m. || Din *fluier* || Nume dat unor specii de păsări din regiunile mlăștinoase, cu ciocul lung și subțire, cu picioarele înalte, care scot sunete puternice asemănătoare cu ale fluierului.

fluieráș, (1) *fluierașe,* s.n., **(2)** *fluierași,* s.m. **1.** S.n. Diminutiv al lui *fluier.* **2.** S.m. Persoană care cîntă din fluier **(1).** *Un fluieraș și un lăutar cîntau ardeleana* (Slavici).

fluierătúră, *fluierături,* s.f. || Din *fluiera* || **1.** Sunet pe care îl scoate cineva fluierînd din gură sau din fluier. **2.** Șuierătură.

fluieríce, *fluierici,* s.f. || Din *fluier* || Chemătoare (v. *chemător).*

fluór s.n. || Din fr. *fluor,* lat. *fluor* „scurgere" || Gaz de culoare galbenă-verzuie, cu miros înăbușitor, foarte activ din punct de vedere chimic.

fluorescént, -ă, *fluorescenți, -te,* adj. || Din fr. *fluorescent* || Care prezintă fluorescență. ○ *Tub f.* = tub pentru iluminat, în interiorul căruia se produce o descărcare electrică, într-un amestec de gaze și vapori de mercur.

fluorescéță, *fluorescențe,* s.f. || Din fr. *fluorescence* || Proprietate a unor substanțe de a emite lumină cît timp sînt iradiate cu radiații ultraviolete sau cu raze X.

fluorhídric adj. || Din fr. *fluorhydrique* || *Acid f.* = gaz toxic, rezultat din combinarea fluorului cu hidrogenul, folosit la gravarea pe sticlă.

fluorizáre s.f. || De la *fluor* || Tratare cu fluor a apei potabile în scopul prevenirii cariilor dentare.

fluorúră, *fluoruri,* s.f. || Din fr. *fluorure* || Compus al fluorului cu un mêtal sau cu un radical organic; sare a acidului fluorhidric.

fluștúratic, -ă, *flușturatici, -ce,* adj., s.m. și f. || Din *fluștura* (rar) „a flutura" || (Om) nestatornic, ușuratic, zvăpăiat.

flutură, *flútur,* vb. I. || Din *fluture* || **1.** Intranz. (Despre păsări, insecte) A bate din aripi; a zbura. • (Despre steaguri, haine etc.) A se legăna în vînt, a fîlfîi. **2.** Tranz. A mișca un obiect încoace și încolo, a face să fîlfîie. • A învîrti în aer (amenințînd) o sabie, un băț etc.

fluturáș, *fluturași,* s.m. **1.** Diminutiv al lui *fluture.* **2.** Mic afiș care se lipește în tramvaie, în autobuze sau anunț care se distribuie.

flúture, *fluturi,* s.m. || Probabil cuv. autohton || **1.** Nume generic dat insectelor din ordinul lepidopterelor, cu patru aripi adesea viu colorate, cu aparatul bucal conformat pentru supt, și a căror larvă este o omidă. **2.** (La pl.) Paiete. **3.** Procedeu tehnic de înot în care brațele execută mișcări simetrice dinainte înapoi, iar picioarele o împingere înapoi, în plan orizontal.

fluviál, -ă, *fluviali, -e,* adj. || Din fr. *fluvial,* lat. *fluvialis (< fluvius)* || Privitor la fluvii; în legătură cu un fluviu.

flúviu, *fluvii,* s.n. || Din lat. *fluvius* || Apă curgătoare cu lungime mare și debit bogat, care se varsă într-un ocean sau într-o mare. • (Fig.) Cantitate mare dintr-un lichid care curge; șuvoi.

flux, *fluxuri,* s.n. || Din fr. *flux,* lat. *fluxus (< fluere* „a curge") || **1.** Fază de ridicare periodică a nivelului apei unui ocean sau a unei mări, în cadrul fenomenului de maree. **2.** Curgere continuă și uniformă de lichide, gaze, particule etc.; (fig.) șuvoi, val, revărsare. ○ *Flux luminos* = energia luminoasă pe care o emite un izvor de lumină într-o unitate de timp. *Flux magnetic* = mărime egală cu produsul dintre inducția magnetică perpendiculară pe o suprafață dată și aria acestei suprafețe. **3.** *Flux tehnologic* = fazele succesive ale proceselor tehnologice. **4.** *Flux de informație* = raportul dintre cantitatea de informație și timpul în care ea este transmisă. **5.** (Biol.) Circulație continuă de lichid (sînge, sevă) sau de informație *(f. nervos)* care trece ordonat într-o unitate de timp.

fluxmétru, *fluxmetre,* s.n. || Din fr. *fluxmètre;* lat. *fluxus* „flux" + gr. *metron* „măsură" || Instrument pentru măsurarea fluxului magnetic.

foáie, *foi,* s.f. || Lat. *folia* (pl. devenit sg. al lui *folium);* **(2)** după fr. *feuille* || **1.** Frunză; petală sau sepală. **2.** Bucată dreptunghiulară de

hîrtie (de scris); filă dintr-un caiet, dintr-o carte, dintr-un registru. ○ *F. de drum* = document special care dă dreptul cuiva de a călători cu trenul (sau cu alt mijloc de transport în comun) fără a plăti costul călătoriei. *F. de titlu* = pagină de la începutul unei publicații pe care sînt imprimate titlul cărții, autorul, data și locul apariției etc. ○ Expr. *A întoarce foaia* = a-și schimba atitudinea față de cineva, devenind mai aspru. **3.** Bucată dintr-un material, cu o grosime foarte mică: *foaie de tablă*. **4.** Bucată de pînză întrebuințată în toată lățimea ei la confecționarea unui obiect de îmbrăcăminte: *fustă din trei foi*. **5.** (Pop., la pl.) Fustă. **6.** *F. de cort* = pînză impermeabilă din care se fac corturi. • *F. de aluat* = aluat întins cu vergeaua, din care se fac plăcinte, tăiței etc.

foaiér, *foaiere*, s.n. || Din fr. *foyer* (din lat. *focarium* ⟨ *focus* „foc") || Sală într-un teatru, unde spectatorii își pot petrece timpul în pauze, unde pot fuma etc.

foále, *foale*, s.n. || Lat. *follis* || **1.** Aparat format dintr-un burduf de piele cu pereții încrețiți, cu care se pompează aer într-o forjă. • Burduf plisat al unor instrumente muzicale. **2.** (Pop.) Pîntece, abdomen. || Și: **(1) foi** s.m.

foáme s.f. || Lat. *fames* || **1.** Senzație provocată de nevoia de a mînca. **2.** (Fig.) Dorință nestăvilită, lăcomie.

foámete s.f. || Cf. *foame* || Lipsă mare, generală și prelungită, de hrană.

foárfecă s.f. v. **foarfece.**

foárfece, *foarfece*, s.n. || Lat. *forfex, -icis* || Unealtă sau mașină-unealtă pentru tăiat diverse materiale (textile, table metalice, părul etc.), compusă din două lame tăioase suprapuse, unite între ele la mijloc. || Și: **foárfecă** s.f.

foárte adv. || Lat. *forte* || **1.** Ajută la formarea superlativului absolut: *foarte mic; foarte departe*. **2.** (Pop.; ca determinativ pe lîngă un verb) Mult, tare: *îți foarte mulțumesc*. ○ (Așezat după verb) *Se întristă foarte*.

fobíe, *fobii*, s.f. || Din fr. *phobie*, gr. *phobos* „spaimă, groază" || Stare bolnăvicioasă de frică, fără un motiv precis.

fobúrg, *foburguri*, s.n. || Din fr. *faubourg* || (Franțuzism) Suburbie.

foc[1], *focuri*, s.n. || Lat. *focus* || **1.** Ardere cu flacără și cu dezvoltare de căldură a unor corpuri ca lemnul, cărbunele etc.; *concr.* materie în curs de ardere. ○ *Foc de artificii* = ardere de materii inflamabile care produc jerbe de flăcări colorate. • (În exclamații, adesea glumeț, fam.) *Arză-l focul*. ○ Expr. *A lua foc* = a se aprinde. *A pune pe cineva pe foc* = a-i cere cuiva cu mari insistențe, în mod categoric să facă un lucru. *A se arunca în foc pentru cineva sau ceva* = a-și expune viața pentru cineva sau ceva. *A băga mîna în foc pentru cineva* = a garanta pentru cineva. *A scoate castanele din foc cu mîna altuia* = a pune pe altcineva să întreprindă o acțiune primejdioasă în locul său. *A se face* (sau *a se supăra, a se mînia*) *foc* = a se înfuria. ○ (Ajută la formarea superlativului, ținînd locul lui „foarte") *Frumoasă foc. Scump foc.* ○ Expr. *De mama focului* = strașnic, grozav. • (Fig.) Strălucire a unei pietre scumpe, a unui metal prețios. **2.** Incendiu. **3.** Luptă, război. ○ Expr. *A intra în foc* = a intra în luptă. **4.** Împușcătură; *foc!* = comandă militară pentru a începe tragerea. **5.** Entuziasm, avînt. ○ *Plin de foc* = înflăcărat, entuziast. *În focul...* = în toiul, în faza culminantă. **6.** Durere, chin; nenorocire. ○ Expr. *A-și vărsa focul* = a spune ce are pe inimă.

foc[2], *focuri*, s.n. || Din fr. *foc* || Pînză triunghiulară de manevră la prora unei nave.

focál, -ă, *focali, -e*, adj. || Din fr. *focal* || Cu privire la focarul lentilelor sau al oglinzilor. ○ *Distanță focală* = distanța dintre centrul unei lentile și focarul ei.

focár, *focare*, s.n. || Din *foc[1]* (după fr. *foyer*) || **1.** Punct de convergență a razelor unui fascicul. **2.** Parte a unui cuptor sau a unei instalații de încălzire, în care arde combustibilul. • (Geol.) *F. vulcanic* = hipocentru. **3.** (Fig.) Punct de concentrare și de răspîndire a unor acțiuni, a unor idei etc. **4.** *F. de infecție* = centru al unui proces inflamator; loc de unde se pot răspîndi microbi; *p. ext.* loc murdar, neîngrijit.

fócă, *foci*, s.f. || Din fr. *phoque*, lat. *phoca*, gr. *phoke* || Nume dat unor mamifere acvatice cu corpul fusiform și cu membrele transformate în lopeți înotătoare.

fochíst, *fochiști*, s.m. || Din it. *f(u)ochista* || Muncitor calificat care dirijează arderea combustibilului într-un focar **(2).**

focométru, *focometre*, s.n. || Din fr. *focomètre* || Dispozitiv pentru măsurarea distanțelor focale ale sistemelor optice.

focós, -oásă, *focoși, -oase*, adj., s.n. || Din *foc* || **1.** Adj. Plin de foc[1] **(5),** înfocat, înflăcărat. **2.** S.n. Dispozitiv de aprindere a încărcăturii explozive la proiectilele de artilerie, la bombe, mine etc.

fódră, *fodre*, s.f. || Din it. *fodra* || Căptușeală de scînduri aplicată pe pereții care separă încăperile unei nave.

foehn [Pr.: fön], s.n. || Din germ. *Föhn* || **1.** Vînt cald și uscat (caracteristic regiunilor alpine din Elveția și Austria), care bate primăvara dinspre crestele munților spre văi, grăbind topirea zăpezilor. **2.** (Cu pl. *foenuri*) Uscător electric pentru păr. || Și: **foen** s.n.

foen s.n. v. **foehn.**

fofeáză, *fofeze*, s.f. || De origine onomatopeică || Nume dat unor obiecte sau părți de obiecte în formă de aripă ori de brat; a) aripa unei ferestre sau a unei uși; b) fiecare dintre penele fixate la capătul stinghiilor vîrtelniței; c) fiecare dintre aripile unei mori de vînt; d) brat de vatală la războiul de țesut. ○ Expr. *A umbla ca o fofează* = a umbla repede.

fofélniță, *fofelnițe*, s.f. || Înrudit cu *fofează* || **1.** Fiecare dintre cele două stinghii încrucișate ale vîrtelniței, pe care sînt așezate fofezele. **2.** Limba meliței.

fofilá, *fofilez*, vb. I. Refl. || Din fr. *faufiler* || **1.** A se strecura cu dibăcie, neobservat; a se introduce undeva pe furiș. **2.** (Fig.) A se sustrage de la o obligație.

fofîrlíca s.f. art. *A umbla cu fofîrlica* = a umbla cu șmecherii, cu înșelăciuni; a căuta să înșele pe cineva.

fofléncbi interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de căderea unui corp. *Și-odată încep iepele a fugi..., și, foflenchi! iar sare roata!* (Creangă).

fói[1] s.m. v. **foale.**

foi[2], *foiesc*, vb. IV. || Lat. **follire* || **1.** Intranz. (Despre o mulțime) A umbla încoace și încolo, a se mișca întruna; a mișuna, a fojgăi. ● (Despre spații) A fi plin de lume care mișună. **2.** Refl. A se mișca de colo pînă colo, a nu sta locului; a se răsuci de pe o parte pe alta.

foiletá, *foiletez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *feuilleter* (după *foaie)* || (Franțuzism) A răsfoi, a frunzări (foile unei cărți, ale unui dosar etc.).

foiéică, *foicele*, s.f. Diminutiv al lui *foaie.* (Adesea ca element de introducere în poezia populară) *Foicică de mohor, Bate murgul din picior* (Pop.).

foiletón, *foiletoane*, s.n. || Din fr. *feuilleton* (după *foaie)* || Articol de literatură, de știință, de artă sau fragment de roman care se publică în partea de jos a paginilor unui ziar sau ale unei reviste.

folós, -oásă, *foioși, -oase*, adj., s.n. || Din *foaie* **(2),** după fr. *feuillet* || **1.** Adj. (Despre arbori) Cu frunze căzătoare; (substantivat, f. pl.) denumire dată speciilor de arbori și arbuști din încrengătura angiospermelor (ex. stejarul, fagul, plopul). **2.** S.n. Unul din cele patru compartimente ale stomacului rumegătoarelor, în care are loc o fază a digestiei.

foișór, *foișoare*, s.n. || Din magh. *folyosó* „galerie, coridor" || Terasă deschisă și ieșită din linia fațadei, cu acoperiș susținut de stîlpi; cerdac. ● Pavilion sau chioșc într-o grădină sau într-o curte. ● (Înv.) *F. de foc* = turn de observație pentru descoperirea incendiilor.

foitáj, *foitaje*, s.n. || Din fr. *feuilletage* (după *foaie)* || Aluat de prăjitură format din foi foarte subțiri; aluat franțuzesc.

foiță, *foițe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *foaie;* foaie subțire de hîrtie, de metal etc. ○ *F. de țigară* = foaie subțire dreptunghiulară de hîrtie în care se învelește tutunul pentru a face o țigară. **2.** Frunzuliță. **3.** *Foițe embrionare* = straturile de celule ale embrionului, din care se formează toate organele adultului.

fojgăí, *fojgăiesc*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Despre vietăți care se mișcă neîncetat în număr mare pe un spațiu mic) A mișuna, a foi, producînd un fel de foșnet.

folclór s.n. || Din fr., engl. *folklore* || Totalitatea producțiilor artistice (literare, muzicale, plastice etc.) create și răspîndite de popor. ● Știință care studiază aceste creații.

folclóric, -ă, *folclorici, -ce*, adj. || Din fr. *folklorique* || Privitor la folclor, care aparține folclorului; folcloristic.

folcloríst, -ă, *folcloriști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *folkloriste* || Persoană care se ocupă cu culegerea și studierea folclorului; specialist în folcloristică.

folclorístic, -ă, *folcloristici, -ce*, adj., s.f. || Din *folclor.* Cf. germ. *folkloristisch* || **1.** Adj. Folcloric. **2.** S.f. Știință care se ocupă cu studiul folclorului.

folía s.f. || Cuv. port. || Vechi dans de carnaval, de origine portugheză, cu mișcare rapidă și caracter capricios, acompaniat de castaniete; melodia după care se execută acest dans.

foliacéu, -ée, *foliacei, -ee*, adj. || Din fr. *foliacé,* lat. *foliaceus* || Care seamănă cu o frunză.

folícul, *foliculi*, s.m. || Din fr. *follicule*, lat. *folliculus* „săculeț" || Formație anatomică de dimensiuni mici, în formă de săculeț (ex. **f.** sebaceu).

folículă, *folicule*, s.f. || Din fr. *follicule* || Tip de fruct uscat dehiscent, în formă de cornet, provenit dintr-o singură carpelă.

folículină s.f. || Din fr. *folliculine* || Hormon secretat de glandele sexuale feminine; preparat medical care conține acest hormon.

fólie[1], *folii*, s.f. || Din germ. *Folie*, it. *foglia* || Foiță subțire de aur, aluminiu, material plastic etc., avînd diverse întrebuințări (ex. în poligrafie pentru imprimarea titlurilor pe anumite coperte).

folíe[2], *folii*, s.f. || Din fr. *folie* || (Fam.) Veselie zgomotoasă; nebunii (pline de satisfacții). ● Lucru grozav, foarte plăcut.

fólio s.n. || Din lat. [*in*] *folio*, fr. *folio* || Format de hîrtie sau de carte obținut prin îndoirea colii de hîrtie o singură dată.

foliólă, *foliole*, s.f. || Din fr. *foliole*, lat. *foliolum* || Fiecare dintre frunzulițele care intră în alcătuirea unei frunze compuse.

folk s.n. || Din engl. *folk* [*music*] || Muzică de factură simplă, cu subiecte cotidiene, bazată adesea pe melodii populare sau în spiritul acestora. Este cîntată mai ales de amatori, care se acompaniază singuri la chitară.

folós, *foloase*, s.n. || Din ngr. *ofelos* || Cîștig moral sau material; avantaj, profit, beneficiu. ○ *În* (sau *spre) folosul cuiva* = în avantajul, spre binele cuiva. ○ Expr. *Ce folos?* = la ce bun? degeaba.

folosí, *folosesc*, vb. IV. || Din *folos* || **1.** Tranz. A utiliza, a întrebuința. **2.** Intranz. A fi de folos, a servi la ceva. **3.** Refl. A trage folos din ceva; a profita de ceva.

folosínță, *folosințe*, s.f. || Din *folosi* || Drept de a folosi un bun. ● Folos.

folositór, -oáre, *folositori, -oare*, adj. || Din *folosi* || Care aduce folos, care este de folos.

fon, *foni*, s.m. || Din fr. *phone*, gr. *phone* „sunet" || Unitate de măsură pentru nivelul de tărie al unui sunet, apreciat după senzația auditivă pe care acesta o produce.

fonatór, *fonatoare*, adj. || Din fr. *phonateur* || *Organ* (sau *aparat, canal) fonator* = organ (sau aparat, canal) care produce sunete.

fond, *fonduri*, s.n. || Din fr. *fond* || **1.** (În corelație cu *formă)* Conținut. ○ *În fond* = în realitate, de fapt. **2.** Totalitatea trăsăturilor esențiale ale caracterului unei persoane. **3.** Culoare de bază, cîmp (al unui tablou, al unei țesături etc.) pe care apar desenele sau figurile;

strat de culoare sau ornament care acoperă suprafața unei coli de hîrtie pe care urmează a se executa unele lucrări (ex. diplome, hîrtii de valoare etc.). **4.** Nume dat unor probe sportive care se desfășoară pe distanțe mari și la care se cere un volum sporit de energie. **5.** Totalitatea mijloacelor materiale și bănești de care dispune o întreprindere, o organizație economică etc. ○ Expr. (fam.) *A fi în fonduri* = a avea bani.

fondá vb. I. v. **funda.**

fondánt, -ă, *fondanți, -te,* adj., subst. || Din fr. *fondant* || **1.** Adj. Care se moaie, care se topește ușor. **2.** S.n. Substanță care se adaugă la topirea unor amestecuri (aliaje metalice, mase ceramice etc.) pentru a coborî temperatura acestora sau pentru a separa impuritățile. **3.** S.f. Bomboană preparată dintr-o umplutură moale acoperită cu un strat asemănător cu șerbetul.

fondatór, -oáre, *fondatori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *fondateur* || Întemeietor.

fondíst, -ă, *fondiști, -ste,* s.m. și f. || Din *fond* || Sportiv care practică probe de fond (la alergări, înot etc.).

foném, *foneme,* s.n. || Din fr. *phonème,* gr. *phonema* „sunet" || Cea mai mică unitate sonoră a limbii, care are funcțiunea de a diferenția cuvintele între ele, precum și formele gramaticale ale aceluiași cuvînt.

fonétic, -ă, *fonetici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *phonétique,* gr. *phonetikos* „de sunet" || **1.** Adj. Privitor la sunetele unei limbi. ○ *Ortografie fonetică* = ortografie bazată pe principiul scrierii cuvintelor după cum se pronunță. **2.** S.f. Ramură a lingvisticii care studiază producerea, transmiterea, audiția și evoluția sunetelor limbajului articulat.

foneticián, -ă, *foneticieni, -e,* s.m. și f. || Din fr. *phonéticien* || Specialist în fonetică.

fonetísm, *fonetisme,* s.n. || Din fr. *phonétisme* || **1.** Totalitatea sunetelor unei limbi, unui dialect etc. **2.** Mod specific de a pronunța un anumit sunet sau cuvînt.

fonf, foánfă, *fonfi, foanfe,* adj. || Onomatopeic || Care vorbește pe nas.

fonfăí, *fónfăi,* vb. IV. Intranz. || Din *fonf* || A pronunța cuvintele nazal, ca un fonf.

fónic, -ă, *fonici, -ce,* adj. || Din fr. *phonique* || Care se referă la sunete, format din sunete; sonor.

fonográf, *fonografe,* s.n. || Din fr. *phonographe;* gr. *phone* „voce" + *graphein* „a scrie" || Vechi aparat pentru înregistrarea și reproducerea sunetelor, inventat de Edison (1878).

fonográmă, *fonograme,* s.f. || Din fr. *phonogramme;* gr. *phone* „voce" + *gramma* „inscripție" || **1.** Înregistrare a sunetelor pe un disc, pe o bandă de magnetofon, pe o peliculă cinematografică etc. **2.** Mesaj transmis prin telefon și înregistrat automat pe un formular special.

fonológic, -ă, *fonologici, -ce,* adj. || Din fr. *phonologique* || Privitor la foneme sau la fonologie, care ține de foneme sau de fonologie.

fonologíe s.f. || Din fr. *phonologie;* gr. *phone* „sunet" + *logos* „studiu" || Ramură a foneticii care se ocupă cu studiul sunetelor limbii din punctul de vedere al valorii lor funcționale.

fonón, *fononi,* s.m. || Cf. fr. *phone* || (Fiz.) Cvasiparticulă asociată vibrațiilor care se propagă prin masa unui corp cristalin, avînd viteza comparabilă cu cea a sunetului.

fonotécă, *fonoteci,* s.f. || Din fr. *phonothèque;* gr. *phone* „sunet" + *theke* „ladă, casetă" || Colecție de înregistrări sonore pe discuri, pe benzi de magnetofon etc. ● Mobilă sau încăpere special amenajată pentru depozitarea unei astfel de colecții.

fontanélă, *fontanele,* s.f. || Din fr. *fontanelle,* lat. *fontanella* (< *fontana*) || Spațiu neosificat dintre oasele craniului la noul-născut; moalele capului. **F.** scade treptat, închizîndu-se complet către vîrsta de 15 luni.

fóntă, *fonte,* s.f. || Din fr. *fonte* || Aliaj de fier și carbon, casant, produs în furnale și folosit la elaborarea oțelului sau la turnarea directă a unor piese; tuci.

for, *foruri,* s.n. || Din fr. *for,* lat. *forum* || **1.** Piață în Roma antică, unde era concentrată viața politică, economică și religioasă a orașului. **2.** Autoritate, organ de stat; *p. ext.* organ politic, științific etc. care se bucură de o mare autoritate. ● *For interior* = conștiință.

forá, *forez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *forer,* lat. *forare* „a străpunge, a găuri" || A săpa găuri într-un teren pentru a ajunge la un zăcămînt de substanțe minerale utile care urmează să fie exploatate, pentru a explora structura geologică etc.

foráibăr, *foraibăre,* s.n. || Din germ. *Vorreiber* || Piesă de metal în formă de șurub în unghi drept, cu care se poate bloca o ușă sau o fereastră.

foráj, *foraje,* s.n. || Din fr. *forage* || Acțiunea de a fora; ansamblul operațiilor executate pentru realizarea unei sonde.

foraminifér, *foraminifere,* s.n. || Din fr. *foraminifère;* lat. *foramin* „orificiu" + *ferre* „a purta" || (La pl.) Ordin de protozoare marine, avînd corpul acoperit cu o cochilie calcaroasă alcătuită din cămăruțe care comunică între ele prin orificii mici; (și la sg.) animal din acest ordin.

forăí, pers. 3 *fórăie,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Mai ales despre cai) A sufla cu forță aer pe nări, producînd un zgomot; a forni. *Caii au forăit pe oglinda apelor, bînd prelung din izvoare* (Sadoveanu).

fórceps, *forcepsuri,* s.n. || Din fr., lat. *forceps* || Instrument folosit pentru extragerea fătului, în cazul unei nașteri grele.

fordísm s.n. || De la n. pr. *Ford* || (Ec. pol.) Sistem de organizare a muncii și de salarizare în întreprinderile capitaliste care constă în divizarea extremă a muncii pe operațiuni organizate în flux continuu și în folosirea benzilor rulante.

forestiér, -ă, *forestieri, -e,* adj. || Din fr. *forestier* || Privitor la păduri, de pădure; care se referă la exploatările silvice. ○ *Perdea forestieră* v. *perdea* **(2).**

forfáit [Pr. și: forfé, după fr.] *forfaite,* s.n. || Din engl., fr. *forfait* || Neprezentare a unui concurent sau a unei echipe la o probă, fază sau etapă a unei competiții sportive, fapt care atrage după sine penalizarea.

forfecá, *foárfec*, vb. I. Tranz. || Lat. *forficare* || **1.** A tăia în bucăți cu foarfecele sau cu alt obiect tăios. **2.** (Fig.) A cerceta (o lucrare literară, științifică etc.) cu o minuțiozitate exagerată; a critica aspru.

forfecár, *forfecari*, s.m. || Din *foarfecă* || Gîndac negru, lipsit de aripi posterioare, dăunător pentru viță de vie fiindcă taie lăstarii acesteia ca un foarfece.

forfecúță, *forfecuțe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *foarfece;* foarfece mic pentru tăiat unghiile. **2.** Nume dat unor specii de păsări din familia fringilidelor, cu ciocul puternic avînd vîrfurile încrucișate ca niște foarfece.

forfetár, -ă, *forfetari, -e*, adj. || Din fr. *forfaitaire* || (Despre tarife, taxe, impozite etc.) Stabilit dinainte la o sumă globală, invariabilă.

fórfotă s.f. || Din *forfoti* || Mișcare grăbită și zgomotoasă de colo pînă colo; forfoteală. ○ Expr. (adverbial) *A umbla forfota* = a umbla grăbit (și fără rost); a forfoti.

forfoteálă, *forfoteli*, s.f. || Din *forfoti* || Forfotă.

forfotí, *forfotesc*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || **1.** (Despre mulțimi) A umbla grăbit încoace și încolo, a foi, a mișuna. **2.** A fierbe cu zgomot înăbușit, a clocoti încet.

fórint, *forinți*, s.m. || Din magh. *forint* || Unitate bănească în Ungaria.

forjá, *forjez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *forger* || A prelucra un metal prin presare la cald sau la rece, cu ajutorul ciocanului ori al presei.

forját, -ă, *forjați, -te*, adj. (Despre metale sau aliaje) Lucrat prin forjare. ○ *Fier f.* = oțel prelucrat artistic prin forjare.

fórjă, *forje*, s.f. || Din fr. *forge* || Instalație simplă, fixă sau mobilă, pentru încălzirea metalelor în vederea forjării.

forjór, *forjori*, s.m. || Din fr. *forgeur* || Muncitor care lucrează la forjă.

formá, *formez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *former*, lat. *formare* || **1.** A da ființă și formă unui lucru; a face; (refl.) a căpăta ființă, a lua o formă; a se dezvolta. **2.** (Despre elemente multiple) A alcătui, a constitui; a reprezenta. **3.** A instrui pe cineva într-o profesie; a educa.

formál, -ă, *formali, -e*, adj. || Din fr. *formel*, lat. *formalis* || **1.** Privitor la formă, care ține de formă. • (Adverbial) În aparență. **2.** Formulat precis, categoric. **3.** Făcut de formă, caracterizat prin formalism. **4.** (Dr.; despre unele acte) Care necesită anumite forme pentru a fi considerat valabil.

formaldehídă s.f. || Din fr. *formaldéhyde* || Gaz cu miros înțepător, derivat de la metan, întrebuințat la fabricarea rășinilor sintetice, a lacurilor, coloranților, explozivilor, medicamentelor, ca dezinfectant etc.; aldehidă formică.

formalínă s.f. || Din fr. *formaline* || (Farm.) Formol.

formalísm s.n. || Din fr. *formalisme* || **1.** Tendința de a da importanță exagerată formelor și formalităților într-o activitate, în dauna conținutului. **2.** Orientare care acordă întîietate formei operei de artă, care consideră forma ca scop în sine și nu ca expresie a conținutului. **3.** Atitudine conformistă, protocolară.

formalíst, -ă, *formaliști, -ste*, s.m. și f., adj. || Din fr. *formaliste* || **1.** (Persoană) care dă dovadă de formalism. **2.** (Persoană) care adoptă o atitudine de politețe exagerată.

formalitáte, *formalități*, s.f. || Din fr. *formalité* || **1.** Condiție de formă cerută pentru valabilitatea unui act. **2.** Cerință impusă de regulile de politețe.

formalizá, *formalizez*, vb. I. Refl. || Din fr. *formaliser* || A se simți jignit pentru că cineva n-a respectat o regulă neînsemnată de politețe.

formalizáre, *formalizări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a se formaliza*. **2.** (Log.) Procedeu prin care se dau regulile de formare a enunțurilor și de derivare a lor unele din altele.

formáre, *formări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) forma;* creare. • Pregătire, instruire, educare. **2.** (Tehn.) Operație de confecționare și de asamblare a părților constitutive și a miezurilor care alcătuiesc o formă de turnare.

formát[1], *formate*, s.n. Ansamblul dimensiunilor care caracterizează forma și mărimea unui corp plat. • Ansamblul dimensiunilor unui produs de hîrtie finisat sau al unui text tipărit, de formă dreptunghiulară.

formát[2]**, -ă,** *formați, -te*, adj. Instruit; maturizat, matur.

formatív, -ă, *formativi, -e*, adj. || Din fr. *formatif* || Care servește sau contribuie la formarea cuiva sau a ceva.

formáție, *formații*, s.f. || Din fr. *formation*, lat. *formatio, -onis* || **1.** Întocmire, constituire, organizare. **2.** Complex de roci care se disting prin anumite particularități ale compoziției lor și care s-au format într-o anumită perioadă geologică. **3.** *Formațiune social-economică* = treaptă de dezvoltare istorică determinată a societății, caracterizată printr-un anumit nivel al forțelor de producție, prin relații de producție corespunzătoare acestora, printr-o structură socială specifică și o suprastructură adecvată bazei economice existente. **4.** (Milit.) Felul în care este dispusă o unitate militară în funcție de un anumit scop: *f. de marș; f. de luptă.* **5.** Ansamblu artistic. **6.** (Sport) Componența unei echipe. **7.** Combinație de cifre sau de figuri la unele jocuri. || Și: **formațiúne** s.f.

formațiúne s.f. v. **formație.**

fórmă, *forme*, s.f. || Din fr. *forme*, lat. *forma* || **1.** Modul de existență, de organizare și structurare a elementelor din care se compune un obiect sau un proces; structura internă și externă a unui conținut dat. **2.** Înfățișare, aspect exterior; proprietate a unei figuri determinată de raporturile dintre diferitele ei dimensiuni. **3.** *Formă de relief* = aspect exterior al suprafeței terestre. **4.** Tipar care servește pentru a fabrica anumite obiecte sau pentru a le da o anumită înfățișare. • (Geom.) Proprietate a unei figuri care depinde numai de raporturile dintre diferitele ei dimensiuni. **5.** (Lingv.) Învelișul sonor al unui cuvînt. • Organizarea elementelor constitutive ale ope-

rei de artă realizată prin intermediul mijloacelor și modalităților de expresie specifice ei. **6.** Fel, chip, mod. ○ Expr. *A fi în formă* = a fi în cele mai bune condiții fizice sau intelectuale. **7.** *Formă de guvernămînt* = mod de organizare și de conducere politică și socială a unei țări. **8.** Dispoziție legală de procedură. *De formă* = de ochii lumii, pentru a salva aparențele.

fórmic, -ă, *formici, -ce,* adj. || Din fr. *formique;* lat. *formica* „furnică" || *Acid f.* = acid incolor, volatil, corosiv care se găsește în corpul furnicilor roșii și în urzici, fiind întrebuințat în industria textilă, ca antiseptic etc. *Aldehidă formică* = formaldehidă.

formidábil, -ă, *formidabili, -e,* adj. || Din fr. *formidable,* lat. *formidabilis* (< *formidare* „a se teme") || Care produce uimire prin însușiri sau dimensiuni neobișnuite; nemaipomenit, extraordinar, colosal.

formól s.n. || Din fr. *formol* || Soluție apoasă de formaldehidă, folosită ca dezinfectant sau ca antiseptic; formalină.

formulá, *formulez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *formuler* || A exprima prin cuvinte, a da o formă precisă unui gînd, unei idei.

formulár, *formulare,* s.n. || Din fr. *formulaire* || Imprimat cu mai multe spații albe (și cu anumite indicații tipărite), care se completează pentru întocmirea unui act, a unui tabel etc.

formúlă, *formule,* s.f. || Din fr. *formule,* lat. *formula* || **1.** Expresie concisă a unei idei; enunț al regulii de urmat pentru efectuarea unei anumite operații. • Frază-tip folosită la redactarea unui act, a unei sentințe etc. ○ *F. de politețe* = formă convențională de exprimare cu care se adresează cineva unei autorități sau unei persoane. **2.** Expresie matematică reprezentînd o relație generală între mai multe mărimi și care servește la rezolvarea problemelor de același gen. **3.** Expresie cu simboluri chimice care indică compoziția și structura moleculară a unei substanțe.

fornăí, pers. 3 *fórnăie,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Despre cai) A forăi.

fort, *forturi,* s.n. || Din fr. *fort* || Lucrare de fortificație construită din zidărie, care face parte dintr-un sistem de întărituri.

fortăreáță, *fortărețe,* s.f. || După fr. *forteresse* || Loc (sau cetate) cu fortificații permanente, pregătită pentru apărare circulară îndelungată în caz de asediu și dotată cu o garnizoană permanentă.

fórte adj. invar., adv. || Din it. *forte,* lat. *fortis* || **1.** Adj. invar. (Livr.) Tare, puternic. ○ Expr. *A se face forte* = a depune mari stăruințe pentru a reuși într-o acțiune. **2.** Adv. (Muz.) Cu sonoritate puternică. ○ *Forte-fortissimo* = extrem de tare.

fortifiánt, -ă, *fortifianți, -te,* adj. || Din fr. *fortifiant* || (Despre medicamente) Întăritor, tonic.

fortificá, *fortific,* vb. I. Tranz. || Din lat. *fortificare,* fr. *fortifier* || **1.** A întări un organism, a-l face mai rezistent. **2.** A întări un loc prin lucrări de fortificații.

fortificát, -ă, *fortificați, -te,* adj. **1.** (Despre oameni) Cu organismul întărit. **2.** (Despre locuri, localități) Întărit printr-un sistem de fortificații.

fortificáție, *fortificații,* s.f. || Din fr. *fortification,* lat. *fortificatio, -onis* || (Milit.) Lucrare permanentă de apărare, construită din piatră, pămînt etc., făcută cu scopul întăririi unei poziții, a unei localități etc.

fortíssimo adv. || Cuv. it. || (Muz.) Cu cea mai mare intensitate, foarte tare.

fortrán s.n. || Din engl. *for[mula] tran[slation]* || (Inform.) Limbaj de programare conceput pentru calculele tehnico-științifice, utilizabil însă și în alte domenii.

fortuít, -ă, *fortuiți, -te,* adj. || Din fr. *fortuit,* lat. *fortuitus* (< *fors* „hazard") || (Livr.) Neprevăzut, inopinat. ○ *Caz f.* = împrejurare sau eveniment care împiedică executarea de către cineva a unei obligații, apărîndu-l, în consecință, de răspundere.

fortúna s.f. || Cuv. lat. || Soartă, destin; șansă.

forțá, *forțez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *forcer,* it. *forzare* || **1.** A sili, a constrînge, a determina cu forța pe cineva la ceva. • (Refl.) A-și da osteneala, a se strădui. **2.** A supune o mașină la un efort prea mare. • A mînui cu violență un mecanism, o închizătoare etc., deteriorîndu-le. ○ Expr. *A forța ușa cuiva* = a intra cu sila în casa cuiva. *A forța cuiva mîna* = a constrînge pe cineva să facă ceva. *A forța nota* = a întrece măsura, a exagera în comportare într-o anumită situație.

forțaménte adv. || Cf. it. *forzamente,* fr. *forcément* || În chip necesar, obligatoriu; forțat.

forțát, -ă, *forțați, -te,* adj. **1.** Făcut sau impus cu forța; realizat prin efort, cu învingerea unor dificultăți. ○ *Aterizare forțată* = aterizare impusă de împrejurări nefavorabile. **2.** (Despre uși, lacăte) Deschis cu forța. **3.** (Despre rîs, gesturi etc.) Silit, nenatural.

fórță, *forțe,* s.f. || Din fr. *force,* it. *forza* || **1.** Putere fizică, vigoare; capacitatea pe care o au ființele vii de a depune un efort, de a realiza ceva. ○ *Tur de f.* = acțiune care cere multă putere fizică și îndemînare. • Tărie morală; energie, capacitate creatoare. • (Ec. pol.) *F. de muncă* = totalitatea aptitudinilor fizice și intelectuale ale omului, pe care el le pune în funcțiune atunci cînd creează valori de întrebuințare; totalitatea persoanelor care dispun de capacitate de muncă. *Forțe de producție* = totalitatea mijloacelor de producție și a forței de muncă, atrase în procesul de producție. **2.** Persoană înzestrată cu multă putere și energie; grup politic sau social care se manifestă activ în viața socială; putere. **3.** *Forțe armate* = armată. **4.** Putere de constrîngere, violență. ○ *Caz de forță majoră* = situație în care cineva este nevoit să acționeze altfel de cum ar vrea. *Prin forța împrejurărilor* = constrîns de împrejurări. **5.** (Fiz.) Mărime care caracterizează acțiunea mecanică exercitată de un sistem fizic asupra unui corp, putînd duce la modificarea stării de repaus sau de mișcare a acestuia ori la deformarea lui

(ex. forță gravitațională, electromagnetică, nucleară etc.). *F. de tracțiune* = forță exercitată de un vehicul motor asupra unei mașini sau a unui vehicul pe care îl remorchează.

fórum, *forumuri,* s.n. || Din lat. *forum* || For (2).

fórzaț, *forzațe,* s.n. || Din germ. *Vorsatz* || Foaie liberă de hîrtie, albă sau colorată, cu ajutorul căreia se face legătura dintre blocul de carte și scoarțe.

fósă, *fose,* s.f. || Din fr. *fosse,* lat. *fossa* || **1.** Cavitate situată la suprafața unei structuri anatomice. ○ *F. nazală* = fiecare dintre cele două cavități ale nasului. **2.** Spațiu aflat sub avanscena unui teatru, destinat orchestrei.

fosfát, *fosfați,* s.m. || Din fr. *phosphate* || Sare a acidului fosforic. ○ *F. de calciu* = sare de calciu a acidului fosforic, folosită ca îngrășământ agricol.

fosfatá, *fosfatez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *phosphater* || **1.** A îngrășa cu fosfați un teren de cultură. **2.** A trata un obiect de oțel sau de fontă cu acid fosforic sau cu fosfați, pentru a-l proteja contra acțiunii agenților corosivi.

fosfatáze s.f. pl. || Din fr. *phosphatase* || (Biol.) Enzime care participă la toate procesele organice fundamentale.

fosfatíde s.f. pl. || Din fr. *phosphatide* || (Biol.) Substanțe din clasa lipidelor, în a căror moleculă intră fosforul, prezente mai ales în țesutul nervos.

fósfor s.n. || Din fr. *phosphore;* cf. gr. *phosphoros* „purtător de lumină" || Element chimic otrăvitor, inflamabil, care se găsește în natură mai ales sub formă de fosfați, în organismul animal (oase, nervi), în solurile fertile etc.

fosforescént, -ă, *fosforescenți, -te,* adj. || Din fr. *phosphorescent* || Care poate produce fosforescență.

fosforescénță, *fosforescențe,* s.f. || Din fr. *phosphorescence* || Proprietate a unor substanțe de a emite lumină după ce au absorbit radiații (în special ultraviolete), putîndu-se prelungi timp de mai multe ore sau zile după încetarea iradierii.

fosfóric, -ă, *fosforici, -ce,* adj. || Din fr. *phosphorique* || *Acid f.* = acid al fosforului întrebuințat la fabricarea unor îngrășăminte.

fosforít, *fosforite,* s.n. || Din fr. *phosphorite* || Rocă sedimentară formată din fosfați de calciu, folosită la prepararea îngrășămintelor pentru soluri.

fosgén s.n. || Din fr. *phosgène;* cf. gr. *phos* „lumină" + *gennan* „a produce" || Compus chimic gazos, foarte toxic și iritant al ochilor, folosit ca intermediar în sinteze de medicamente, de coloranți etc.

fosíl, -ă, *fosili, -e,* s.f., adj. || Din fr. *fossile,* lat. *fossilis* (cf. lat. *fossa)* || **1.** S.f. Rest, urmă a unui organism animal sau vegetal dintr-o epocă geologică anterioară, conservată în roci. **2.** Adj. (Despre organisme) Care a rămas conservat în roci, dintr-o epocă geologică anterioară.

fosilizá, pers. 3 *fosilizează,* vb. I. Refl. || Din fr. *fossiliser* || A se transforma în fosilă.

fost, -ă, *foști, -ste,* adj. || Din *fi* || (Precedat de substantivul care denumește funcția, calitatea) Care a avut o calitate, o funcție etc. pe care nu o mai are; (despre lucruri) care și-a pierdut vechea destinație; care a aparținut cuiva în trecut.

foșăí, pers. 3 *fóșăie,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A foșni.

fóșnet, *foșnete,* s.n. || Din *foșni* || Sunet ușor, produs de mișcarea frunzelor, a hîrtiei, a mătăsii etc. *S-a răsucit ascultînd... foșnetul mătăsos al frunzelor din fereastră* (Cezar Petrescu).

foșní, *foșnesc,* vb. IV. Intranz. și tranz. || Onomatopeic || (Despre hîrtie, frunze etc.) A produce un sunet ușor, prin mișcare sau prin frecare.

foșnitór, -oáre, *foșnitori, -oare,* adj. || Din *foșni* || Care foșnește.

fot, *foți,* s.m. || Din fr. *phot;* gr. *phot* „lumină" || Unitate de măsură a iluminării.

fótă, *fote,* s.f. || Din tc. *fota* || Obiect de îmbrăcăminte din costumul popular românesc, purtat de femei, format dintr-o piesă dreptunghiulară din stofă de lînă (ornamentală), care se înfășoară în jurul corpului de la talie în jos, sau din două bucăți, una acoperind partea din față a corpului (ca un șorț), cealaltă pe cea din spate.

fótbal s.n. || Din engl., fr. *football* || Joc sportiv între două echipe de cîte 11 jucători care lovesc o minge cu piciorul sau cu altă parte a corpului în afară de mîini, căutînd să o introducă în poarta adversarului.

fotbalíst, -ă, *fotbaliști, -ste,* s.m. și f. || Din *fotbal* || Persoană care practică fotbalul.

fotbalístic, -ă, *fotbalistici, -ce,* adj. || Din *fotbal* || Care se referă la fotbal.

fotél s.n. v. **fotoliu.**

foto-[1] || Din fr. *photo-* || Element de compunere cu sensul „al luminii", „produs de lumină" sau „fotografic", servind la formarea unor substantive.

foto[2] adj. invar. || Din *foto*[*grafic*] || Fotografic: *atelier foto.*

fotochímie, -ă, *fotochimici, -ce,* adj. || Din fr. *photochimique* || Care se referă la transformările chimice provocate sau accelerate de lumină.

fotocópie, *fotocopii,* s.f. || Din fr. *photocopie* || Copie fotografică a unui document, a unui text etc.

fotocromíe, *fotocromii,* s.f. || Din fr. *photochromie; foto-*[1] + gr. *chroma* „culoare" || (Impropriu) Fotografie în culori.

fotocromografíe, *fotocromografii,* s.f. || Din fr. *photochromographie* || Procedeu de fotografiere în culori sau de reproducere fotografică a tablourilor în culori. • Fotografie obținută prin acest procedeu.

fotoculégere s.f. || *Foto-*[1] + *culegere* || Procedeu fotomecanic de culegere a unui text în vederea tipăririi. Se execută cu o mașină specială, echipată cu un aparat fotografic.

fotoeléctric, -ă, *fotoelectrici, -ce,* adj. || Din fr. *photoélectrique* || *Efect f.* = emisie de electroni de pe suprafața metalelor sub acțiunea luminii. *Celulă fotoelectrică* = element de circuit electric,

bazat pe efectul fotoelectric, care lasă să treacă prin el un curent de intensitate mai mare sau mai mică, după cum iluminarea sa este mai intensă sau mai slabă, fiind întrebuințat în cinematografie și televiziune.

fotoelemént, *fotoelemente,* s.n. || *Foto-*[1] + *element* || Dispozitiv semiconductor care transformă energia luminii incidente în energie electrică.

fotofobíe, *fotofobii,* s.f. || Din fr. *photophobie; foto-*[1] + gr. *phobos* „frică" || Aversiune pentru lumină, datorată unei sensibilități exagerate a ochiului.

fotoforéză, *fotoforeze,* s.f. || Din fr. *photophorèse; foto-*[1] + gr. *phoresis* „deplasare" || (Fiz.) Mișcare a particulelor microscopice sub acțiunea unei iluminări puternice.

fotogénic, -ă, *fotogenici, -ce,* adj. || Din fr. *photogénique; foto-*[1] + gr. *gennan* „a produce" || (Despre oameni) Care are calitățile cerute pentru a putea fi reprodus în mod avantajos în fotografie sau în film.

fotográf, *fotografi,* s.m. || Din fr. *photographe* || Specialist în tehnica fotografică.

fotografiá, *fotografiez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *photographier* || A fixa imaginea unui obiect, a unei persoane etc. pe un film sau pe o placă, cu ajutorul unui aparat fotografic.

fotográfic, -ă, *fotografici, -ce,* adj. || Din fr. *photographique* || Privitor la fotografie; care servește la fotografiere; care este obținut prin fotografiere.

fotografíe, *fotografii,* s.f. || Din fr. *photographie; foto-*[1] + gr. *graphe* „scriere" || Imagine pozitivă, transpusă pe hîrtie fotografică, obținută prin fotografiere. • Tehnica fotografierii.

fotográmă, *fotograme,* s.f. || Din fr. *photogramme; foto-*[1] + gr. *gramma* „desen" || Fotografie luată din avion sau dintr-un punct înalt de pe Pămînt, folosită în cartografie și în topografie.

fotogrammetríe s.f. || Din fr. *photogrammetrie* || Ramură a topografiei care se ocupă cu determinarea formei și dimensiunilor obiectelor pe baza fotogramelor.

fotogravúră s.f. || Din fr. *photogravure* || Procedeu fotografic folosit la confecționarea clișeelor, cu ajutorul cărora se obțin planșe care permit tirajul tipografic al imaginilor. • Gravură obținută prin acest procedeu.

fotolitografíe, (2) *fotolitografii,* s.f. || Din fr. *photolithographie* || 1. Procedeu de preparare a formelor de tipar prin fotografiere pe o placă litografică. 2. Hartă, figură etc. obținută prin acest procedeu.

fotóliu, *fotolii,* s.n. || Din fr. *fauteuil,* pol. *fotel* || Scaun mare (capitonat), cu spătar și cu rezemători pentru brațe. ○ *Fotoliu-pat* = fotoliu extensibil care se poate folosi și ca pat. • *F. de orchestră* = loc în primele rînduri într-o sală de spectacol. || Și: (rar) **fotél** s.n.

fotolíză, *fotolize,* s.f. || Din fr. *photolyse; foto-*[1] + gr. *lysis* „desfacere" || Descompunere chimică a unei substanțe sub acțiunea luminii.

fotoluminescénță s.f. || Din fr. *photoluminescence* || (Fiz.) Luminescență a unor substanțe provocată prin iluminarea sau iradierea lor cu radiații ultraviolete ori cu raze X.

fotometríe s.f. || Din fr. *photométrie* || Parte a opticii care se ocupă cu măsurarea radiațiilor luminoase.

fotométru, *fotometre,* s.n. || Din fr. *photomètre; foto-*[1] + gr. *metron* „măsură" || Instrument pentru măsurarea intensității surselor de lumină.

fotomontáj, *fotomontaje,* s.n. || Din fr. *photomontage* || Ansamblu de fotografii ori fragmente de fotografii dispuse astfel ca să ilustreze un subiect, o problemă, servind ca mijloc de agitație vizuală.

fotón, *fotoni,* s.m. || Din fr. *photon;* cf. gr. *phos, photos* „lumină" || Particulă (corpuscul, cuantă) a radiației electromagnetice.

fotonastíe s.f. || Din fr. *photonastie* || Mișcare a petalelor sau a frunzelor provocată de variația intensității luminii.

fotoreportáj, *fotoreportaje,* s.n. || *Foto-*[1] + *reportaj* || Reportaj care prezintă evenimente, fapte diverse etc., în fotografii însoțite de un scurt text explicativ.

fotorepórter, -ă, *fotoreporteri, -e,* s.m. și f. || *Foto-*[1] + *reporter* || Fotograf specializat în instantanee pentru fotoreportaje.

fotosensíbil, -ă, *fotosensibili, -e,* adj. || Din *photosensible* || (Despre substanțe) Care este sensibil la lumină.

fotosféră s.f. || Din fr. *photosphère; foto-*[1] + gr. *sphaira* „sferă" || Stratul exterior al Soarelui, gros de circa 500 km, care emite radiația luminoasă.

fotosintéză, *fotosinteze,* s.f. || Din fr. *photosynthèse* || Asimilație clorofiliană.

fototécă, *fototeci,* s.f. || Din fr. *phototèque; foto-*[1] + gr. *theke* „ladă" || Colecție de fotografii organizată pentru diverse studii. • Spațiu în care se păstrează o astfel de colecție.

fototelegrafíe s.f. || Din fr. *phototélégraphie* || Transmiterea pe cale electrică a unor imagini statice; telefotografie.

fototerapíe s.f. || Din fr. *photothérapie; foto-*[1] + gr. *therapeia* „tratament" || Tratament medical care folosește radiațiile luminoase (naturale sau artificiale), indicat în rahitism, tuberculoză osoasă etc.

fototipíe, *fototipii,* s.f. || Din fr. *phototypie; foto-*[1] + gr. *typos* „urmă" || Procedeu prin care se execută reproduceri cu ajutorul unui clișeu format dintr-un strat subțire de gelatină, aplicat pe o placă de cupru. • Reproducere obținută prin acest procedeu.

fototropísm s.n. || Din fr. *phototropisme; foto-*[1] + gr. *trope* „întoarcere" || Mișcare automată a organelor vegetale către sursa de lumină; heliotropism.

fotozincografíe s.f. || Din fr. *photozincographie* || Procedeu de reproducere a unei fotografii prin copierea pe o placă de zinc.

fourierísm [Pr.: furierism] || Din fr. *fouriérisme* || Doctrină socialistă utopică franceză, creată de Ch. Fourier și de discipolii lui în prima jumătate a sec. 19.

fovísm s.n. || Din fr. *fauvisme* || Curent în pictura franceză, apărut la începutul sec. 20, care exaltă culoarea pură, distribuită în pete mari, adeseori violente.

fox, *focşi*, s.m. || Din fr., engl. *fox* || Foxterier.

foxteriér, *foxterieri*, s.m. || Din fr. *foxterrier* (< engl. *fox* + fr. *terrier* „vizuină") || Rasă de câini mici, cu urechile scurte şi picioarele drepte, folosiţi pentru vînarea animalelor din vizuini.

fóxtrot, *foxtroturi*, s.n. || Din engl. *foxtrot* || Dans modern de origine americană, cu ritm sincopat şi mişcare vioaie; melodia după care se dansează.

frac, *fracuri*, s.n. || Din fr. *frac* || Costum bărbătesc de ceremonie, din stofă de culoare neagră, cu sacoul scurt în faţă pînă în talie, iar în spate terminat cu două cozi lungi.

fracturá, *fracturez*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *fracturer* || A produce (sau a suferi) o fractură.

fractúră, *fracturi*, s.f. || Din fr. *fracture*, lat. *fractura* (< *frangere* „a frînge, a rupe") || **1.** (Med.) Rupere, completă sau incompletă, a unui os. **2.** (Tehn.) Suprafaţă neregulată produsă prin ruperea unui obiect.

frácţie, *fracţii*, s.f. || Din fr. *fraction*, lat. *fractio* (< *frangere*) || Simbol sau număr reprezentînd raportul a două numere întregi (fracţie ordinară). ○ *F. zecimală* = fracţie ordinară al cărei numitor este o putere a lui 10.

fracţioná, *fracţionez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *fractionner* || A împărţi un întreg în mai multe părţi; a divide.

fracţionár, -ă, *fracţionari, -e*, adj. || Din fr. *fractionnaire* || Care conţine o fracţie, care are forma unei fracţii. ○ *Număr f.* = număr raţional.

fracţionát, -ă, *fracţionaţi, -te*, adj. Divizat în fracţiuni. ○ (Chim.) *Distilare fracţionată* v. *distilare*.

fracţionísm s.n. || Din *fracţiune*. Cf. (pentru sens) şi rus. *frakcionnost'* || Acţiune dusă de o fracţiune (2).

fracţiúne, *fracţiuni*, s.f. || Din fr. *fraction*, lat. *fractio, -onis* || **1.** Parte sau fragment dintr-un întreg. **2.** Grupare de membri ai unui partid care îşi stabilesc o platformă politică proprie, împotriva liniei politice a majorităţii membrilor acelui partid. ○ *F. parlamentară* = grupare într-un parlament formată din reprezentanţii unui anumit partid politic.

frag, *fragi*, s.m. || Din *fragă* || Plantă perenă din familia rozaceelor, cu tulpina scurtă, cu flori albe şi fructe comestibile.

frágă, *fragi*, s.f. || Lat. *fraga* || Fructul fragului, de culoare roşie sau albicioasă, comestibil (de fapt, receptacolul cărnos al fragului, pe suprafaţa căruia se găsesc presărate fructele).

fráged, -ă, *fragezi, -de*, adj. || Lat. **fragidus* || **1.** (Despre plante) Care se găseşte la începutul creşterii; tînăr, crud. • (Despre carne) Care provine de la animale tinere şi fierbe repede; (despre unele alimente) care se sfărîmă uşor cu dinţii. **2.** (Despre copii) Mic, gingaş. ○ *Vîrstă fragedă* = vîrsta copilăriei. • (Despre obraji, mîini) Cu pielea fină, delicată.

fragíl, -ă, *fragili, -e*, adj. || Din fr. *fragile*, lat. *fragilis* || **1.** (Despre materiale) Care se sparge, se sfărîmă, se frînge uşor. **2.** Gingaş, delicat.

fragilitáte s.f. || Din fr. *fragilité* || Însuşirea de a fi fragil.

fragmént, *fragmente*, s.n. || Din fr. *fragment*, lat. *fragmentum* || Parte sau frîntură dintr-un tot. • Parte izolată dintr-o scriere.

fragmentá, *fragmentez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *fragmenter* || A împărţi, a tăia în fragmente; a îmbucăţăţi.

fragmentár, -ă, *fragmentari, -e*, adj. || Din fr. *fragmentaire* || Care se prezintă în fragmente, fărîmiţat.

fragmentáre, *fragmentări*, s.f. Acţiunea de *a fragmenta;* împărţire în bucăţi.

fraht, *frahturi*, s.n. || Din germ. *Fracht* || Document care însoţeşte o marfă transportată pe calea ferată, în care se menţionează marfa transportată, expeditorul şi destinatarul, staţia de destinaţie etc.; scrisoare de trăsură. • Taxă plătită pentru transportul de mărfuri (pe calea ferată).

frai adj. invar. || Din germ. *frei* || (Fam.; despre oameni) Liber.

fráier, -ă, *fraieri, -e*, s.m. şi f., adj. || Din germ. *Freier* „pretendent (la mîna cuiva)" || (Om) prost, care nu ştie să profite într-o anumită împrejurare.

franc[1], *franci*, s.m. || Din fr. *franc* || Denumire a unităţii băneşti principale din Franţa, Belgia, Elveţia şi numeroase alte ţări. • (Înv.) Unitate monetară în România. • (Azi, la pl.; fam.) Bani, sumă de bani (nedeterminată).

franc[2], **-ă,** *franci, -ce*, adj. || Din fr. *franc* || Care spune pe faţă, fără înconjur ce gîndeşte. • Loial, cinstit.

francá, *franchez*, vb. I. Tranz. || Din it. *francare* || **1.** A timbra o scrisoare. **2.** A plăti anticipat taxa de transport pentru un colet.

francéz, -ă, *francezi, -e*, s.m., adj. || Din it. *francese*, fr. *français* || **1.** S.m. Persoană făcînd parte din poporul care s-a constituit ca naţiune pe teritoriul Franţei. **2.** Adj. Care se referă la Franţa sau la populaţia ei; (substantivat, f.) limbă romanică vorbită de francezi.

franchéţă s.f. v. **francheţe.**

franchéţe s.f. || Din it. *franchezza* || Calitatea de a fi sincer, de a-şi spune deschis gîndurile; sinceritate. || Şi: **francheţă** s.f.

franci s.m. pl. || Din fr. *franc* || Uniune de triburi din grupul germanilor apuseni, care trăiau în sec. 3 e.n. pe cursul inferior şi mijlociu al Rinului. În sec. 5—6 au cucerit aproape întreaga Galie şi au creat statul franc.

franciscán, -ă, *franciscani, -e*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *franciscain* || **1.** S.m. şi f. Călugăr (sau călugăriţă) din ordinele înfiinţate în sec. 13 de Francisc din Assisi. **2.** Adj. Care ţine de ordinul franciscanilor (1).

francmasón, *francmasoni*, s.m. || Din fr. *franc-maçon* || Membru al unei organizaţii (loji) francmasonice; adept al francmasoneriei.

francmasonerie s.f. || Din fr. *franc-maçonnerie* || Asociaţie secretă, cu scopuri etico-religioase,

politice şi filantropice, înfiinţată la începutul sec. 18 în Anglia. La orîgine, f. a îmbinat tradiţiile de solidaritate ale corporaţiilor medievale de zidari *(maçon* „zidar") cu diverse tradiţii oculte.

fránco adv. || Din fr., it. *franco* || Termen comercial indicînd faptul că marfa se pune liberă la dispoziţia cumpărătorului, toate cheltuielile (inclusiv cele de transport) fiind suportate de furnizor.

franctirór, *franctirori*, s.m. || Din fr. *franc-tireur* || Denumire dată partizanilor din Franţa care participau la lupta împotriva invadatorilor. Au acţionat în războiul franco-prusian (1870—1871) şi în timpul ocupaţiei Franţei de către Germania hitleristă (1940—1944).

franj, *franjuri*, s.n. || Din fr. *frange* || **1.** Ornament la marginea unui obiect de stofă, de pînză etc., făcut din fire care atîrnă unele lîngă altele. **2.** Fiecare dintre dungile alternativ luminoase şi întunecate obţinute pe un ecran, ca urmare a unui fenomen de interferenţă sau de difracţie. || Şi: **(2) fránjă** s.f.

fránjă s.f. v. **franj.**

fránklin, *franklini*, s.m. || Din fr. *franklin* || Unitate de măsură a sarcinii electrice.

franţúz, *franţuji*, s.m. || Din rus. *francuz* || (Pop.) Francez.

franţuzésc, -eáscă, *franţuzeşti*, adj. || Din *franţuz* || Francez. ○ *Aluat f.* = *foitaj.* • (Substantivat, f.) Limba franceză.

franţuzéşte adv. || Din *franţuz* || În felul francezilor; în limba franceză.

franţuzísm, *franţuzisme*, s.n. || Din *franţuz* || Cuvînt sau expresie împrumutată din limba franceză de o altă limbă şi neadaptată la sistemul acesteia.

franţuzit, -ă, *franţuziţi, -te*, adj. || Din *franţuz* || (Şi substantivat) Care imită obiceiurile franceze şi foloseşte, fără a fi necesar, cuvinte şi expresii franceze.

franţuzoáică, *franţuzoaice*, s.f. || Din *franţuz* || Femeie care face parte din poporul francez.

franzelár, *franzelari*, s.m. || Din *franzelă* || Persoană care face sau vinde franzele.

franzélă, *franzele*, s.f. || Din ngr. *frantzela* „pîine franţuzească" || Pîine albă, de formă lunguiaţă.

franzelărie, *franzelării*, s.f. || Din *franzelă* || Prăvălie unde se vînd franzele.

franzelúţă, *franzeluţe*, s.f. Diminutiv al lui *franzelă.* • Chiflă.

frapá, *frapez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *frapper* || **1.** A face impresie, a se impune atenţiei altora prin caracteristici izbitoare; a bate la ochi. **2.** A răci şampania sau alte băuturi alcoolice cu ajutorul gheţii.

frapánt, -ă, *frapanţi, -te*, adj. || Din fr. *frappant* || Care frapează, care bate la ochi.

frapiéră, *frapiere*, s.f. || Din *frapa* **(2)** (după *fructieră, supieră)* || Vas, de obicei din aluminiu, folosit pentru răcirea cu gheaţă a băuturilor.

frásin, *frasini*, s.m. || Lat. *fraxinus* || Arbore din familia oleaceelor, cu coroana rară, cu frunze compuse, flori unisexuate lipsite de corolă, cu fructe (samare) alungite, al cărui lemn, rezistent şi flexibil, se foloseşte în industria mobilelor, a articolelor de sport etc.

fráte, *fraţi*, s.m. || Lat. *frater* || **1.** Persoană de sex masculin considerată în raport cu altă persoană născută din aceeaşi părinţi *(frate bun)* sau numai din acelaşi tată ori din aceeaşi mamă *(frate vitreg);* (la pl.) nume dat copiilor (băieţi şi fete) născuţi din aceiaşi părinţi. ○ *Fraţi de lapte* = copii care au supt la aceeaşi doică. **2.** Termen familiar, prietenesc cu care se adresează cineva unei persoane (indiferent de sex). • Prieten, tovarăş. *Eu ţi-s frate, tu-mi eşti frate, În noi doi un suflet bate* (Alecsandri). **3.** Călugăr care nu este cleric şi care ajută la treburile gospodăreşti. **4.** Lăstar care creşte din nodurile de la baza tulpinii cerealelor păioase.

fratérn, -ă, *fraterni, -e*, adj. || Din lat. *fraternus* || Frăţesc.

fraternitáte, *fraternităţi*, s.f. || Din fr. *fraternité*, lat. *fraternitas, -atis* || Legătură strînsă, prietenească, între persoane, colectivităţi sau popoare; frăţie **(2).**

fraterniză, *fraternizez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *fraterniser* || A manifesta sentimente frăţeşti faţă de cineva; a face cauză comună cu cineva.

fratricíd, -ă, *fratricizi, -de*, subst., adj. || Din fr. *fratricide*, lat. *fratricida* (din *frater* „frate" şi *caedere* „a ucide") || **1.** S.m. şi f., adj. (Persoană) care şi-a ucis fratele sau sora. **2.** S.n. Omor de frate sau de soră. **3.** Adj. Care constituie o crimă faţă de un frate, o soră sau faţă de semenii săi.

fratríe, *fratrii*, s.f. || Din fr. *phratrie*, gr. *phratria* || (În Grecia antică) Uniune gentilică mai mică decît tribul.

fraudá, *fraudez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *frauder*, lat. *fraudare* || A săvîrşi o fraudă.

fráudă, *fraude*, s.f. || Din fr. *fraude*, lat. *fraus, -dis* „înşelătorie"; „greşeală"; „pagubă" || Săvîrşirea cu rea-credinţă, pentru a obţine un profit, a unor fapte păgubitoare pentru altă persoană.

fraudulós, -oásă, *frauduloşi, -oase*, adj. || Din fr. *frauduleux*, lat. *fraudulosus* || (Despre acţiuni) Care se bazează pe fraudă, pe înşelătorie.

frazáre, *frazări*, s.f. || Cf. *frază* || (Muz.) Acţiunea de a delimita frazele muzicale.

frázǎ, *fraze*, s.f. || Din fr. *phrase*, lat. *phrasis*; cf. gr. *phrazein* „a explica" || Îmbinare a două sau mai multe propoziţii legate între ele printr-un raport de coordonare sau de subordonare, exprimînd una sau mai multe judecăţi. • *F. muzicală* = succesiune de sunete care formează o unitate cu sens expresiv propriu.

frazeológic, -ă, *frazeologici, -ce*, adj. || Din fr. *phraséologique* || Care ţine de frazeologie, privitor la frazeologie.

frazeologíe, *frazeologii*, s.f. || Din fr. *phraséologie* || **1.** Fel propriu unei limbi sau unui scriitor de a construi frazele. **2.** Vorbărie fără conţinut, vorbe goale; pălăvrăgeală.

frăgár, *frăgari*, s.m. || Din *fragă* || (Reg.) Dud.

frăgezí, *frăgezesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. || Din *fraged* || (Despre unele alimente) A deveni (sau a face să devină) fraged.

frăgezíme s.f. || Din *fraged* || Însuşirea de a fi fraged. • Prospeţime, fineţe, delicateţe.

frăgulíță, *frăgulițe*, s.f. || Din *fragă* || **1.** (Pop.) **Frăguță.** **2.** Plantă erbacee perenă cu miros slab de mosc, înaltă pînă la 12 cm, cu flori galbene-verzui dispuse în capitule.

frăgúță, *frăguțe*, s.f. (Pop.) Diminutiv al lui *fragă*, frăguliță.

frămînt s.n. || Din *frămînta* || (Rar) Frămîntare. *Femei ieșite la garduri ascultau în puterea nopții frămîntul atîtor omeniri în mers* (Camilar).

frămîntá *frămînt*, vb. I. || Lat. **fragmentare* || **1.** Tranz. A amesteca (cu mîinile) un aluat pentru a-l preface într-o masă uniformă. ● A călca cu picioarele pămîntul amestecat cu apă, pentru a-l transforma într-o pastă bună de lipit. **2.** Tranz. (Fig.) A examina o idee, un plan, o problemă întorcînd-o pe toate fețele. **3.** Tranz. și refl. A (se) mișca puternic; a (se) agita. ● (Refl.; despre ființe) A umbla încoace și încolo, a nu avea astîmpăr, a forfoti. ● Tranz. A învîrti, a răsuci în mînă (un obiect moale, o batistă etc.). **4.** Refl. A (se) neliniști, a (se) îngrijora.

frămîntáre, *frămîntări*, s.f. Acțiunea de *a (se) frămînta;* agitație, neastîmpăr; tulburare, zbucium.

frămîntát, -ă, *frămîntați, -te*, adj. **1.** (Despre aluat) Preparat prin frămîntare. **2.** (Fig.) Cuprins de neliniște, zbuciumat, agitat.

frăsinéi, *frăsinei*, s.m. || Din *frasin* || Plantă erbacee perenă, medicinală și ornamentală, înaltă de 50—120 cm, cu flori mari, albe sau roz, plăcut mirositoare. ○ Expr. *A umbla de frunza frăsinelului* = a umbla fără nici un rost, a umbla haimana, a hoinări.

frăsinét, *frăsineturi*, s.n. || Lat. *fraxinetum* || Pădure de frasini.

frățesc, -eáscă, *frățești*, adj. || Din *frate* || Ca de frate, afectuos, devotat.

frățéște adv. || Din *frate* || În mod frățesc, ca frații, cu dragoste de frate. ○ Expr. *A împărți frățește* = a împărți în părți egale, în mod cinstit.

frățíe, *frății*, s.f. || Din *frate* || **1.** Legătură de rudenie între frați; iubire frățească. **2.** Prietenie strînsă, caldă; fraternitate.

frățiór, *frățiori*, s.m. Diminutiv al lui *frate.* ● (La vocativ) Termen familiar, prietenesc, cu care te adresezi unui bărbat.

frățîne, *frățîni*, s.m. || Din *frate* || (Pop.; urmat de un adjectiv posesiv) Frate. *Ia acum carul cu boii frățîne-său și pornește* (Creangă).

freámăt, *freamăte*, s.n. || Lat. *fremitus* || **1.** Zgomot surd, produs de frunzele mișcate de vînt, de valurile mării etc.; murmur de voci nedeslușite. *Mi-e dor de frcamăt lin de brazi, De murmur tainic de izvor* (Iosif). **2.** (Fig.) Fior, înfiorare.

freátic, -ă, *freatici, -ce*, adj. || Din fr. *phreatique*, gr. *phreas, -atos* || (Despre ape sau pînze de ape subterane) Care se află pe primul strat impermeabil din scoarța terestră și din care se alimentează izvoarele și fîntînile.

frecá, *frec*, vb. I. Tranz. || Lat. *fricare* || **1.** A mișca forțat un corp pe suprafața altui corp; a lustrui, a curăța un obiect, ștergîndu-l. **2.** A fricționa o parte a corpului. **3.** A amesteca (cu lingura) un aliment, pentru a obține o masă omogenă. **4.** (Fam.) A examina riguros pe cineva; a mustra cu asprime. ○ Expr. *A freca cuiva ridichea* = a mustra aspru pe cineva.

frecáre, *frecări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a freca.* **2.** (Fiz.) Interacțiune a două corpuri aflate în contact, concretizată prin forțe și momente care se opun deplasării sau tendinței de deplasare a corpurilor unul față de celălalt.

frecătúră, *frecături*, s.f. || Lat. *fricatura* || **1.** Loc care poartă urma unei frecări. **2.** (Fig.) Mustrare aspră. **3.** (Fig.; la pl.) Divergențe, neînțelegeri; frecușuri.

frecățéi s.m. pl. || Cf. *frecat* || Aluat ras pe răzătoare sau frecat în palme, care se fierbe în supă.

frecționá vb. I. v. **fricționa.**

frecúș, *frecușuri*, s.n. || Din *freca* || **1.** *A-i trage cuiva un frecuș* = a mustra cu asprime. **2.** (Fig.; la pl.) Divergențe, neînțelegeri.

frecvént, -ă, *frecvenți, -te*, adj. || Din lat. *frequens, -tis* || Care se întîmplă des, la intervale de timp scurte; obișnuit.

frecventá, *frecventez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *frequentare*, fr. *frequenter* || A merge des, regulat sau obișnuit într-un anumit loc (ex. la școală, la spectacole). ● (Livr.) A vizita deseori pe cineva.

frecvénță, *frecvențe*, s.f. || Din lat. *frequentia*, fr. *fréquence* || **1.** Repetare (regulată) a unei acțiuni, a unui fenomen etc. **2.** Participare a elevilor sau a studenților la cursuri. **3.** (Fiz.) Numărul de repetări ale unui fenomen periodic într-o unitate de timp.

frecvențmétru, *frecvențmetre*, s.n. || Din fr. *fréquencemètre* || Instrument pentru măsurarea frecvenței unei mărimi care variază periodic.

fredoná, *fredonez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *fredonner* || A cînta încet, fără cuvinte, a îngîna o melodie.

fregátă, *fregate*, s.f. || Din fr. *frégate*, it. *fregata* || **1.** Navă militară cu pînze, echipată cu tunuri, folosită în trecut în special pentru recunoașteri. ● (Azi) Navă rapidă de escortă. **2.** Gen de păsări palmipede, cu coada și aripile lungi, care trăiesc în apropierea mărilor tropicale și se hrănesc cu pești.

fremátă, *freámăt*, vb. I. Intranz. || Din *freamăt* || **1.** (Despre frunze, *p. ext.* despre copaci, păduri) A produce freamăt. *Un tei fremăta lin la o boare de vînt* (Sadoveanu). **2.** (Despre colectivități) A se mișca, a se agita.

french-cancan [Pr.: frenci-cancan] s.n. || Cuv. fr. || Cancan[2].

frenétic, -ă *frenetici, -ce*, adj. || Din fr. *frénétique* || Cuprins de frenezie; (adverbial) violent; pasionat.

frenezíe, *frenezii*, s.f. || Din fr. *frénésie*, lat. *phrenesia, (< phrenesis)*, gr. *phrenitis (< phren* „inteligență, inimă, suflet") || Stare de excitare puternică, de pasiune violentă. ○ *Cu frenezie* = frenetic, pasionat.

frénic, -ă, *frenici, -ce*, adj. || Din fr. *phrénique;* gr. *phren* „diafragmă" || Care este în legătură cu diafragma. ○ *Nerv f.* = nervul motor principal al diafragmei.

frenologíe s.f. || Din fr. *phrénologie* || Teorie neştiinţifică potrivit căreia ar exista anumite relaţii între forma craniului şi funcţiile intelectuale ale individului.

fréscă, *fresce*, s.f. || Din fr. *fresque* || **1.** Pictură monumental-decorativă, făcută pe un zid cu tencuiala încă udă. **2.** (Fig.) Compoziţie literară de proporţii mari, care înfăţişează tabloul unei societăţi, al unei epoci.

frésco subst. || Din it. *fresco* || Ţesătură din fire subţiri de lînă, uni sau cu efecte de culori, întrebuinţată în special pentru confecţionarea îmbrăcămintei de vară.

fretá, *fretez*, vb. I. Tranz || Din fr. *fretter* || A asambla prin strîngere două piese, două tuburi metalice etc., fie prin încălzirea înainte de asamblare a piesei cuprinzătoare, fie prin dilatarea piesei cuprinse, care a fost răcită în prealabil.

frétă, *frete*, s.f. || Din fr. *frette* || Tub sau inel metalic montat forţat la exteriorul unei piese tubulare pentru a o consolida; fir metalic înfăşurat forţat pe o piesă tubulară pentru a-i mări rezistenţa.

freudísm [Pr.: froidism] s.n. || Din fr. *freudisme* || Concepţie psihologică a lui Sigismund Freud şi a adepţilor săi, cunoscută şi sub denumirea de *psihanaliză*.

frez adj. invar. || Din fr. *fraise* || De culoarea fragilor.

frezá, *frezez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *fraiser* || A prelucra un material prin aşchiere cu freza[1].

frézăˡ, *freze*, s.f. || Din fr. *fraise* || Unealtă cu unul sau mai multe tăişuri dispuse simetric în jurul unui ax, folosită la prelucrarea prin aşchiere.

frézăˢ, *freze*, s.f. || Din *freza* (var. a lui *friza)* || Pieptănătură bărbătească.

frezór, *frezori*, s.m. || Din fr. *fraiseur* || Muncitor care lucrează la o maşină de frezat.

friábil, -ă, *friabili, -e*, adj. || Din fr. *friable*, lat. *friabilis* (< *friare* „a măcina") || (Despre materiale) Care se fărîmiţează uşor.

friabilitáte s.f. || Din fr. *friabilité* || Însuşirea de a fi friabil.

fricatív, -ă, *fricativi, -e*, adj. || Din fr. *fricatif;* cf. lat. *fricare* „a freca" || *Consoană fricativă* (şi substantivat, f.) sau *sunet f.* = consoană (sau sunet) la a cărei pronunţare canalul fonator se strîmteazâ, astfel încît aerul se scurge în tot timpul emisiunii sunetului; consoană constrictivă (sau sunet constrictiv).

frícă s.f. || Cf. gr. *frike* || Stare de mare neliniste, provocată de un pericol, real sau imaginar; lipsă de curaj, teamă. ○ *Fără frică* = neînfricat, curajos. *Nici de frică* = nicidecum, deloc. ○ Expr. *A fi cu frica în spate* (sau *în sîn)* = a fi într-o permanentă stare de teamă. *A şti de frica cuiva* = a asculta de cineva, fiindu-i frică de el.

fricós, -oásă, *fricoşi, -oase*, adj. || Din *frică* || (Adesea substantivat) Care se lasă uşor cuprins de frică.

fricţioná, *fricţionez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *frictionner* || A face cuiva o fricţiune (2); a masa. || Şi: **frecţioná,** vb. I.

fricţiúne, *fricţiuni*, s.f. || Din fr. *friction*, lat. *frictio, -onis* (< *fricare* „a freca") || **1.** (Fiz.) Frecare (2). **2.** Frecare a unei părţi a corpului cu un lichid revulsiv. **3.** (Fig.; de obicei la pl.) Neînţelegere, divergenţă, ceartă între două persoane sau grupuri de persoane.

fríderic, *friderici*, s.m. || Din germ. *Friedrichs-[dor]* || Monedă de aur prusiană, care a circulat şi la noi în prima jumătate a sec. 19.

frig, (2) *friguri*, s.n. || Lat. *frigus* || **1.** Temperatură scăzută a atmosferei, care dă senzaţia de rece. **2.** (La pl.) Tremur provocat de senzaţia de rece, care precedă uneori o stare febrilă. • (Med.) Malarie. **3.** (Fig.) Stare de neliniste, de agitaţie puternică.

friganeá, *friganele*, s.f. || Din ngr. *frigania* || Felie de pîine albă, muiată în lapte şi ouă şi prăjită în grăsime. || Şi: **frigăneá** s.f.

frigáre, *frigări*, s.f. || Din *frige* || Vergea de fier sau de lemn, în care se înfige carnea pentru a o frige deasupra jeraticului. ○ *La frigare* = fript în frigare, deasupra jeraticului.

frigăneá s.f. v. **friganea.**

frigărúie, *frigărui*, s.f. || Din *frigare* || Carne tăiată în bucăţi mici şi friptă la frigare.

fríge, *frig*, vb. III. || Lat. *frigere* || **1.** Tranz. A prepara un aliment expunîndu-l direct acţiunii focului (în frigare, pe grătar etc.); *p. ext.* a prăji în tigaie. ○ *Frige-linte* = om zgîrcit, avar. ○ Expr. *A frige pe cineva la inimă* = a provoca cuiva o durere vie. **2.** Tranz. (Despre surse de căldură sau despre corpuri fierbinţi) A dogori, a arde. • Intranz. A provoca arsuri. **3.** Refl. (Fig.; fam.) A se păcăli. || Perf. s. *fripsei*, part. *fript.*

frigián, -ă, *frigieni, -e*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *phrygien* || **1.** S.m. şi f. Locuitor al Frigiei. **2.** Adj. Care se referă la Frigia sau la populaţia ei. ○ *Bonetă frigiană* = bonetă purtată în antichitate de sclavii eliberaţi (şi adoptată în timpul revoluţiei franceze din 1789, ca simbol al libertăţii).

frigíd, -ă, *frigizi, -de*, adj. || Din fr. *frigide*, lat. *frigidus* || Care suferă de frigiditate.

frigidér, *frigidere*, s.n. || Din fr. *frigidaire;* cf. lat. *frigidarium* „gheţărie" || Dulap de construcţie specială echipat cu un agregat frigorigen, în care se păstrează, la temperaturi scăzute, alimente şi alte produse uşor alterabile.

frigiditáte s.f. || Din fr. *frigidité*, lat. *frigiditas, -atis* || Aversiune sau indiferenţă faţă de actul sexual.

frigoríe, *frigorii*, s.f. || Din fr. *frigorie;* cf. lat. *frigor* „frig" || Unitate de măsură a frigului, egală cu o calorie.

frigorifér, -ă, *frigoriferi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *frigorifère;* lat. *frigor* „frig" + *ferre* „a purta" || **1.** Adj. (Despre sisteme fizico-chimice sau despre agenţi fizici) Care transferă frigul (la un mediu ce trebuie răcit de la un mediu care se află la o temperatură mai joasă). **2.** S.n. Ansamblu alcătuit dintr-o instalaţie pentru producerea frigului artificial şi încăperea în care trebuie realizat şi menţinut frigul.

frigorífic, -ă, *frigorifici, -ce*, adj. || Din fr. *frigorifique;* lat. *frigorificus* || Privitor la frig,

care ține de frig. ○ *Agent f.* = substanță sau amestec de substanțe care produce sau transferă frig. *Instalație frigorifică* = frigorifer **(2)**. *Capacitate frigorifică* = căldura preluată de un agent frigorific în timp de o oră.

frigorigén, -ă, *frigorigeni, -e,* adj. || Din fr. *frigorigène;* lat. *frigor* „frig" + gr. *gennan* „a produce" || Care poate produce frig. • *Agent f.* = substanță (amoniac, bioxid de sulf) cu căldură de vaporizare mare, care vaporizîndu-se la temperatură joasă, absoarbe căldura. *Agregat f.* = parte componentă a unei instalații frigorifice în care, prin consum de energie, agentul frigorigen își modifică continuu starea de agregare, producînd frig.

frigotéhnică s.f. || *Frig* + *tehnică* || Ramură a tehnicii care studiază mijloacele și instalațiile de producere a frigului artificial.

frigoterapíe s.f. || Din fr. *frigothérapie* || Folosire a temperaturilor joase în tratarea unor boli.

frigurícă, *frigurele,* s.f. || Din *frig* || Mică plantă erbacee din familia gențianaceelor, cu tulpina ramificată, cu flori roșii sau albe.

frigurós, -oásă, *friguroși, -oase,* adj. || Lat. *frigorosus* || **1.** Care are o temperatură scăzută; (despre locuințe) care se încălzește greu; care nu păstrează căldura multă vreme. **2.** (Despre ființe) Care suportă greu frigul.

fringilíde s.f. pl. || Din fr. *fringilidés* || Familie de păsări cîntătoare, cu ciocul conic și scurt (ex. cinteza, canarul, sticletele).

fript, -ă, *fripți, -te,* adj. || Din *frige* || **1.** (Despre alimente) Gătit prin expunere directă la foc, *p. ext.* prăjit. ○ Expr. *A mînca pe cineva fript* = a distruge, a da gata pe cineva. *A face cuiva zile fripte* = a necăji mereu pe cineva, a-l șicana, a hărțui. **2.** Rănit prin acțiunea focului sau a unui obiect fierbinte; (fig.) chinuit. **3.** S.f. art. Numele unui joc de copii în care unul dintre jucători încearcă să lovească peste palme pe celălalt, acesta ferindu-le în momentul încercării.

friptúră, *fripturi,* s.f. || Lat. **frictura* || Fel de mîncare constînd din carne friptă pe grătar, în frigare sau în cratiță.

frisón, *frisoane,* s.n. || Din fr. *frisson* || Succesiune de tremurături convulsive, asociată cu senzația de frig, care indică de obicei începutul unei boli febrile (ex. malarie).

frișcă s.f. Smîntînă proaspătă care se ridică la suprafața laptelui nefiert și care, bătută cu telul, devine spumoasă.

frivól, -ă, *frivoli, -e,* adj. || Din fr. *frivole,* lat. *frivolus* || (Despre oameni) Lipsit de seriozitate, ușuratic; neserios; (despre lucruri, fapte etc.) lipsit de importanță, neserios.

frivolitáte, (2) *frivolități,* s.f. || Din fr. *frivolité* || **1.** Însușire a ceea ce este frivol. **2.** (La pl.) Lucruri, fapte, purtări ușuratice, neserioase.

friz, *frize,* s.n. || Din fr. *frise* || **1.** Piesă de lemn de esență tare, folosită la fabricarea parchetului și în tîmplărie. **2.** Chenar care încadrează o pardoseală de parchet în lungul pereților unei încăperi.

frizá, *frizez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *friser* || (Rar) A(-și) ondula părul; a (se) coafa.

frízã, *frize,* s.f. || Din fr. *frise* || **1.** Parte a antablamentului, cuprinsă între arhitrava și cornișa unei coloane antice. **2.** Ornament în jurul unui vas, unei încăperi, unei mobile etc., în formă de bandă cu picturi sau reliefuri.

frizér, *frizeri,* s.m. || Din germ. *Friseur* || Lucrător care se ocupă cu bărbieritul și cu tunsul părului.

frizerie, *frizerii,* s.f. || Din *frizer* || Atelier pentru tuns, pentru ras și pentru frizat.

frizeríță, *frizerițe,* s.f. || Din *frizer* || Lucrătoare care se ocupă cu bărbieritul și cu tunsul părului.

frizón, *frizoane,* s.n. || Din fr. *frison* || Fibră textilă provenită din straturile exterioare ale gogoșilor de mătase și care nu poate fi trasă în fire normale, din care cauză ea constituie un deșeu.

frizúră, *frizuri,* s.f. || Din fr. *frisure* || Frezã[a].

frînă, *frînez,* vb. I. || Din *înfrîna* (după *frînă)* || A opri sau a încetini mersul unui vehicul, mersul unei mașini, cu ajutorul frînei. • (Fig.) A împiedica dezvoltarea sau manifestarea unei acțiuni, a unei activități; a înăbuși un sentiment puternic, o pornire, o patimă.

frînár, *frînari,* s.m. || Din *frînă* || Muncitor însărcinat cu manevrarea frînei de mînă a vagoanelor de cale ferată.

frînă, *frîne,* s.f. || Din fr. *frein* (după *frîne,* pl. lui *frîu)* || **1.** Dispozitiv pentru oprirea sau pentru încetinirea vitezei unui corp ori a unui vehicul în mișcare. **2.** (Fig.) Piedică, obstacol în calea unei acțiuni, a unei activități; ceea ce oprește desfășurarea unui proces psihic.

frînc, -ă, *frînci, -ce,* s.m. și f. || Din lat. *Francus* || Nume generic dat la noi în trecut occidentalilor de origine latină.

frîncúșă s.f. || Din *frînc* || Soi românesc de viță de vie, care face struguri cu boabe mici și rare folosiți pentru vinuri de masă.

frînge, *frîng,* vb. III. || Lat. *frangere* || **1.** Tranz. A rupe un obiect prin lovire, apăsare sau îndoire; a fractura un os, un membru al corpului. ○ Expr. *A-și frînge gîtul* = **a)** a muri într-un accident; **b)** a-și distruge situația (materială, socială) printr-o faptă nesocotită. *A-și frînge mîinile* = a-și împreuna mîinile și a-și îndoi cu putere degetele, din cauza durerii, a deznădejdii. *A i se frînge inima* = a se mîhni peste măsură. **2.** Refl. A se apleca, se îndoi de mijloc. • (Despre linii) A-și întrerupe brusc sensul, direcția. **3.** Tranz. (Fig.) A învinge, a birui (în luptă). || Perf. s. *frînsei,* part. *frînt.*

frînghíe, *frînghii,* s.f. || Lat. *fimbria* || Cablu, sfoară lungă și groasă, confecționată din mai multe șuvițe de fibre, împletite sau răsucite. || Acc. și (reg.): *frînghie.*

frînghiér, *frînghieri,* s.m. || Din *frînghie* || Persoană care face (și vinde) frînghii și obiecte din frînghie.

frînt, -ă, *frînți, -te,* adj. || Din *frînge* || **1.** Rupt; (despre oase sau membre) fracturat. • Spart, zdrobit, stricat. ○ Expr. *Na-ți-o frîntă că ți-am dres-o,* se spune despre cel ce încercînd să-și

repare o greșeală face una și mai mare. ● (Despre linii) Care și-a întrerupt brusc sensul. **2.** (Fig.) Foarte obosit, extenuat. ○ *Beat frînt* = foarte beat.

frîntúră, *frînturi*, s.f. || Din *frînt* || **1.** Bucată ruptă, desprinsă de la locul ei; parte dintr-un întreg. ○ *F. de limbă* = vorbire neclară; frază formată din cuvinte greu de rostit. **2.** (Pop.) Fractură.

frîu, (1) *frîie*, **(2)** *frîne*, s.n. || Lat. *frenum* || **1.** Ansamblul curelelor, împreună cu zăbala, care se pun pe capul unui cal pentru a-l putea mîna și conduce. ○ *Fără frîu* = lăsat prea liber, dezmățat. ○ Expr. *A-și pune frîu limbii* (sau *gurii)* = a se reține de la vorbă. *A ține pe cineva în frîu* = a-l stăpîni, a-i domoli poznirile. *A da cuiva frîu liber* = a lăsa pe cineva în voie. **2.** (Fig., la pl.) Conducere.

frónză, *fronde*, s.f. || Din fr. *fronde* || Atitudine potrivnică, sfidătoare, față de cineva sau de ceva; opoziție pornită din motive personale.

front, *fronturi*, s.n. || Din fr. *front;* lat. *frons, -tis* „frunte" || **1.** Locul unde se desfășoară acțiunile de luptă în timp de război; partea dinspre inamic a unui dispozitiv de luptă. ○ Expr. *A rupe* (sau *a sparge) frontul* = a rupe linia de apărare a inamicului. ● Partea spre care este orientată o formație militară, sportivă etc. **2.** Mare unitate operativă compusă din mai multe armate. ● (Fig.) Grup organizat în vederea unei lupte comune. **3.** Porțiune dintr-un zăcămînt unde se face tăierea rocilor, în exploatările miniere. **4.** Planul vertical în care este situată fațada unei clădiri. **5.** (Fiz.) *Front de undă* = suprafața de undă cea mai depărtată de sursă în cursul propagării unei unde. **6.** Strat (suprafață) de discontinuitate între două mase de aer adiacente, deosebite ca proprietăți fizice (**f.** cald, **f.** rece).

frontál-, ă, *frontali, -e*, adj. || Din fr. *frontal* || **1.** Care ține de regiunea frunții. **2.** Care se află în față; din față.

frontiéră, *frontiere*, s.f. || Din fr. *frontière* || Linie care desparte teritoriul unui stat de teritoriul altor state sau de o întindere de apă care nu face parte din teritoriul său; graniță, hotar.

frontispíciu, *frontispicii*, s.n. || Din fr. *frontispice*, lat. *frontispicium* (*< frons* + *spicere* „a privi") || **1.** Partea superioară a fațadei unui edificiu sau a unui monument; *p. ext.* fațada principală a unui edificiu. **2.** Prima pagină a unei cărți, care cuprinde titlul, numele autorului etc. ● Partea de sus de pe prima pagină a unui ziar, cuprinzînd numele ziarului și alte indicații.

frontón, *frontoane*, s.n. || Din fr. *fronton*, it. *frontone* (augmentativul lui *fronte* „frunte") || Element arhitectural decorativ (în arhitectura clasică), de obicei de formă curbă sau triunghiulară, plasat deasupra intrării unui edificiu, deasupra ușilor, a ferestrelor etc.

frotíu, *frotiuri*, s.n. || Din fr. *frottis* || Picătură de sînge sau suspensie microbiană care se întinde pe o lamă în vederea unui examen microscopic.

fruct, *fructe*, s.n. || Din lat. *fructus* || **1.** Formațiune caracteristică plantelor angiosperme, care se dezvoltă din pistil (după fecundare) și care conține semințele. Unele fructe constituie un aliment prețios. **2.** (Fig.) Rezultat material sau moral al unei acțiuni, al unei activități.

fructiéră, *fructiere*, s.f. || Din *fruct* (după fr. *fruitière*) || Vas în care se pun fructele pe masă.

fructifér, -ă, *fructiferi, -e*, adj. || Din fr. *fructifère* || (Despre pomi) Care produce fructe comestibile.

fructificá, *fructific*, vb. I. || Din fr. *fructifier*, lat. *fructificare* || **1.** Intranz. (Despre bani, capitaluri) A aduce venit, a spori prin dobînzile care se adaugă. **2.** Tranz. (Fig.) A folosi cu profit o valoare, o situație, o ocazie.

fructóză, s.f. || Din fr. *fructose;* lat. *fructus* „fruct" || Monozaharid prezent în fructele dulci, în miere, în flori etc., care, împreună cu glucoza, formează zaharoza.

fructuós, -oásă, *fructuoși, -oase*, adj. || Din fr. *fructueux*, lat. *fructuosus* || Care dă rezultate bune, avantajos.

frugál, -ă, *frugali, -e*, adj. || Din fr. *frugal*, lat. *frugalis* || (Despre mese) Alcătuit din mîncare puțină și simplă.

frugalitáte s.f. || Din fr. *frugalité*, lat. *frugalitas, -atis* || Caracterul a ceea ce este frugal.

frugivór, -ă, *frugivori, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *frugivore;* lat. *frux, frugis* „fruct" + *vorare* „a devora" || Animal care se hrănește mai ales cu fructe (ex. veverița, papagalul).

frumós, -oásă, *frumoși, -oase*, adj., adv., s.n. || Lat. *formosus* || **1.** Adj. (Adesea substantivat) Care place pentru armonia liniilor, mișcărilor, sunetelor, culorilor; care are însușiri estetice. *Ca un leu să fii de tare Și frumos ca primăvara* (Eminescu). ○ (Substantivat, f. pl. art.) Ielele. **2.** Adj. Care place din punct de vedere moral. ○ Expr. (Substantivat) *A lua pe cineva cu frumosul* = a trata pe cineva cu bunăvoință. **3.** Adj. (Despre timp) Senin, calm, liniștit. **4.** Adj. (Despre fapte, acțiuni ale oamenilor) Remarcabil, bun, de valoare. **5.** Adv. În mod plăcut, armonios, estetic. **6.** Adv. Bine, potrivit, așa cum se cuvine. ○ Expr. *A fi frumos din partea cuiva* = a fi lăudabil, așa cum se cuvine. **7.** S.n. Însușire a obiectelor naturii și a creațiilor omenești care provoacă satisfacție estetică.

frumséțe s.f. v. **frumusețe.**

frumuséțe, *frumusești*, s.f. || Din *frumos* || **1.** Însușirea a ceea ce este frumos. ○ Expr. *De toată frumusețea* = foarte frumos. **2.** Lucru frumos sau persoană frumoasă. ○ (Cu valoare de superlativ) *O frumusețe de fată.* || Și: **frumsețe** s.f.

frumușél, -ícă, *frumușei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *frumos. Un tînăr nalt, alb la față și frumușel* (Vlahuță). ○ (Adverbial) *Eu stau pe potecă frumușel și-ațin Cărarea la fete-n cîmpie* (Coșbuc).

fruntár, *fruntare,* s.n. || Din *frunte* || **1.** Cureaua care trece peste fruntea calului, legînd părţile laterale ale căpeţelei frîului. **2.** Grinda principală care mărgineşte prispa în partea de sus şi pe care se sprijină grinzile secundare ale casei.

fruntáş, -ă, *fruntaşi, -e,* adj., s.m. || Din *frunte* || **1.** Adj. (Şi substantivat) (Persoană) care este în frunte într-o activitate. **2.** S.m. Grad militar între ostaş şi caporal.

frúnte, *frunţi,* s.f. || Lat. *frons, -ntis* || **1.** (La oameni) Partea de sus a feţei, cuprinsă între sprîncene şi păr şi mărginită lateral de tîmple; (la animale) partea dinainte a capului, deasupra ochilor. **2.** (Fig.; adesea articulat) Ceea ce este mai bun, mai de seamă, mai ales; persoană care se distinge dintre altele. ○ *În frunte* = înainte, pe primul loc; în locul cel mai de cinste. **3.** Lichid obţinut la începutul unei distilări fracţionate.

frunzár, *frunzare,* s.n. || Din *frunză* || **1.** Desiş format din crengile pline de frunze ale unui copac sau ale unor tufe. **2.** Umbrar făcut din crengi. *Tot pe mal şedea Şi mînca şi bea, Sub verde frunzar De crengi de stejar* (Pop.) **3.** Frunze uscate, servind ca aşternut sau ca nutreţ pentru vite.

frúnză, *frunze,* s.f. || Lat. *frondia* (⟨*frons, -ndis*) || Organ principal al plantelor, format dintr-un limb şi o codiţă; serveşte la respiraţie, transpiraţie şi asimilaţie clorofiliană. ○ *Ca frunza şi ca iarba* = numeros. *Şi porni tătărimea Ca frunza şi ca iarba* (Pop.) ○ Expr. *A tăia frunză la cîini* = a pierde vremea, a lenevi, a trîndăvi. ● *Frunză-de-potcă* = plantă erbacee anuală, înaltă de 20 — 80 cm, cu frunze verzi lucioase şi cu flori verzi dispuse în racem terminal.

frunzăreálă, *frunzăreli,* s.f. || Din *frunzări* || Faptul de a frunzări.

frunzări, *frunzăresc,* vb. IV. Tranz. || Din *frunză* || A răsfoi repede foile unei cărţi, ale unui dosar etc., cercetînd conţinutul în mod superficial; a foileta.

frunzíş, *frunzişuri,* s.n. || Din *frunză* || Frunzele unuia sau ale mai multor arbori; mulţime de frunze. *Frunzişul lor puternic... se clătina domol în aerul limpede* (Hogaş).

frunzós, -oásă, *frunzoşi, -oase,* adj. || Din *frunză* || Cu frunze multe şi dese.

frunzulíţă, *frunzuliţe,* s.f. Diminutiv al lui *frunză. Frunză verde, frunzuliţă, Am avut o mîndruliţă* (Pop.).

frupt s.n. || Lat. *fructus* || Produsul în lapte al animalelor mulgătoare; derivate ale laptelui. ● Mîncare de lapte, ouă, carne şi peşte (sau derivate ale lor) de la care creştinii ortodocşi sînt opriţi în zilele de post.

frust, -ă, *fruşti, -ste,* adj. || Din fr. *fruste,* it. *frusto* „uzat" || (Livr.) **1.** (Despre monede, medalii) Tocit, şters de vreme. **2.** (Fig.) Natural, simplu; rudimentar.

frustrá, *frustrez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *frustrer,* lat. *frustrari* „a fura" || A lipsi pe cineva (în special statul) de un drept, de un bun; a păgubi, a înşela.

ftálic adj. || Din fr. *phtalique* || *Acid ftalic* = acid organic în formă de cristale albe, folosit în industria maselor plastice.

ftízic, -ă, *ftizici, -ce,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *phtisique* || Tuberculos.

ftízie, *ftizii,* s.f. || Din fr. *phtisie;* gr. *phthisis* „distrugere" || Tuberculoză pulmonară.

ftiziologíe s.f. || Din fr. *phtisiologie* || Ramură a medicinii care studiază tuberculoza pulmonară.

fucoíde s.f. pl. || Din fr. *fucoïdes;* lat. *fucus* „algă" + gr. *eidos* „aspect" || (Geol.) Urme ale algelor sau ale deplasării viermilor, vizibile pe suprafeţele stratelor sau în interiorul lor.

fúcsie s.f. || Din fr. *fuchsia,* de la n. pr. *Fuchs* || (Bot.) Cerceluş. || Acc. şi: *fucsie.*

fucsínă s.f. || Din fr. *fuchsine* || Colorant roşu folosit la vopsitul pieilor, al ţesăturilor, la colorarea preparatelor microscopice etc. || Scris şi: *fuxină.*

fúcus s.m. || Cuv. lat. || Denumire dată algelor brune, al căror tal este fixat de stîncile din apa mărilor printr-un fel de crampoane.

fudúl, -ă, *fuduli, -e,* adj. || Din tc. *fudul* || Îngîmfat, încrezut, mîndru; arogant. ○ Expr. (Glumeţ) *Fudul de-o ureche* = surd. *Moşneagul era cam fudul de-o ureche, dar nici baba nu stătea mai bine* (Dunăreanu).

fudulí, *fudulesc,* vb. IV. Refl. || Din *fudul* || A se făli; a deveni îngîmfat.

fudulíe, (2) *fudulii,* s.f. || Din *fudul* || **1.** Faptul de a fi fudul. **2.** (Pop.) Testicul al unor animale.

fúfă, *fufe,* s.f. (Iht.) Plevuşcă.

fugáci, -ce, *fugaci, -ce,* adj., s.m. || Lat. *fugax, -acis.* Cf. fr. *fugace* || **1.** Adj. (Despre cai) Care aleargă bine, iute la fugă. **2.** S.m. Nume dat la mai multe specii de păsări migratoare, din ordinul caradriiformelor, de mărimea unui porumbel; au picioare lungi şi fug repede pe pămînt.

fugár, -ă, *fugari, -e,* adj., s.m. şi f. || Din *fugă* || **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care a fugit de undeva pentru a scăpa de o primejdie sau de o urmărire. **2.** Adj. Care trece repede; fugitiv. **3.** Adj. (Despre cai) Fugaci; *(p. ext.;* substantivat, m.) cal.

fugásă, *fugase,* s.f. || Din fr. *fougasse* || **1.** Încărcătură mare de exploziv îngropată în pămînt sau instalată sub apă, în scopul nimicirii forţei vii şi a tehnicii de luptă a inamicului. **2.** Recipient încărcat cu substanţe toxice de luptă, amestec incendiar etc. folosit la baraje sau pentru incendierea unor obiective.

fúgă[1] s.f. || Lat. *fuga* || **1.** Faptul de a fugi; deplasare rapidă, goană, alergare. ○ *În (sau din) fugă* = fugind; *p. ext.* în grabă, în treacăt. *În fuga mare* = foarte repede. ○ Expr. *A pune pe cineva pe fugă* = a alunga, a fugări. *A o lua (sau a o rupe) la fugă* = a porni în goană. *O fugă de cal* = o distanţă pe care o poate parcurge un cal fugind fără oprire. ○ (Adverbial, în forma *fuga*) Repede. **2.** Părăsire grabnică (şi pe ascuns) a unui loc, pentru a scăpa de o urmărire, de o constrîngere sau de o primejdie.

fúgă[2], *fugi*, s.f. || Din it. *fuga* || Compoziție muzicală pe două sau mai multe voci, melodia pe o voce fiind reluată pe rînd de celelalte voci.

fugări, *fugăresc*, vb. IV. Tranz. || Din *fugă*[1] || A goni pe cineva sau a-l urmări, fugind în urma lui.

fugí, *fug*, vb. IV. Intranz. || Lat. pop. *fugire* || **1.** A se mișca într-o direcție cu pași repezi, a merge în fugă; a alerga după cineva (pentru a-l ajunge sau a-l prinde). ○ Expr. *A-i fugi cuiva pămîntul de sub picioare* = a-și pierde echilibrul, fiind gata să cadă; (fig.) a se simți pierdut, neputînd să evite o mare primejdie. *A-i fugi cuiva ochii după cineva* = a-i plăcea mult cineva, a nu-și putea lua ochii de la el. *A-i fugi cuiva ochii pe ceva* = a nu-și putea fixa privirea pe ceva ce strălucește. • (Despre lapte sau alte lichide) A da în foc cînd fierbe. **2.** A părăsi în grabă un loc pentru a scăpa de o urmărire, de o primejdie; (despre deținuți) a evada. **3.** (Fig., despre vreme, ani, luni) A trece repede. **4.** A se sustrage, a se eschiva (de la o muncă, de la o răspundere). **5.** (Despre peisaje din natură) A se perinda cu repeziciune prin fața cuiva cînd călătorește într-un vehicul. **6.** A se retrage, a se depărta cu repeziciune de undeva; a se strecura pe nesimțite, cu dibăcie. ○ Expr. *A fugi printre degete* = a-i aluneca ceva din mînă; (despre o persoană) a scăpa, a nu se lăsa prins.

fugít, *fugiți*, s.m. Fugar, evadat, dezertor.

fugitív, -ă, *fugitivi, -e*, adj. || Din fr. *fugitif*, lat. *fugitivus* || De scurtă durată, trecător; care se face repede, superficial, sumar.

fúgpapier s.n. || Cuv. germ. || Hîrtie gumată folosită pentru înnădirea furnirelor.

fugúță, *fuguțe*, s.f. Diminutiv al lui *fugă*[1]. • (Adverbial, în forma *fuguța*) Repede, fuga! ○ Expr. *A da fuguța* = a se duce repede, a da o fugă pînă undeva.

fuiór, *fuioare*, s.n. || Lat. **folliolus* || Mănunchi de fibre de in, de cînepă rezultat după periat. *Doi saci plini, unul cu fuioare de cînepă și altul cu fuioare de in* (Reteganul).

fuituiálă, *fuituieli*, s.f. || Din *fuitui*, rar, „a îndesa" || Material folosit în exploatările miniere la astuparea găurilor de mină.

fulá, pers. 3 *fulează*, vb. I. Intranz. || Din fr. *fouler* || (Despre roți) A se roti neregulat, avînd, pe lîngă o mișcare de rotație, și o mișcare pendulară.

fulár, *fulare*, s.n. || Din fr. *foulard* || **1.** Fîșie dintr-o țesătură sau împletitură de lînă, de mătase etc., care se poartă iarna în jurul gîtului. **2.** Țesătură ușoară de mătase pentru rochii.

fulardá, *fulardez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *foularder* || (Ind. text.) A îmbiba țesăturile cu soluții sau dispersii de colorant și mase de apret.

fuléu, *fulee*, s.n. || Din fr. *foulée* || **1.** Alergare în pas mare. **2.** Distanță parcursă de un cal în timpul unui pas; este marcată prin două urme succesive ale aceluiași picior.

fulg, *fulgi*, s.m. **1.** Pană subțire, moale și mătăsoasă, care crește pe burta păsărilor și printre penele mari. ○ *Ca un fulg* = foarte ușor. ○ Expr. *A bate pe cineva (de) să-i meargă fulgii* = a bate tare pe cineva. **2.** Cristale de apă care se formează iarna în atmosferă și care, căzînd pe pămînt, formează zăpada. **3.** (La pl.) Produs alimentar, sub formă de foițe subțiri, obținut din boabe de ovăz alimentar, din porumb, cartofi etc.

fulgarín, *fulgarine*, s.n. || Denumire comercială || Manta de ploaie confecționată dintr-un material impermeabil.

fúlger, *fulgere*, s.n. || Lat. *fulger* (= *fulgur*) || Descărcare electrică luminoasă care se produce între doi nori sau în interiorul unui singur nor. ○ *F. globular* = fulger cu aspectul unei sfere care se deplasează sub influența curenților de aer; dispare brusc cu sau fără explozie. ○ *Ca fulgerul* = foarte repede, cu iuțeala fulgerului. • *Telegramă-fulger* = telegramă care se transmite (în schimbul unei suprataxe) mai repede decît telegramele obișnuite.

fulgerá, *fúlger*, vb. I. || Lat. *fulgerare* (= *fulgurare*) || **1.** Intranz. (La pers. 3) A se produce fulgere; (fig.) a scînteia, a luci, a sclipi. ○ Expr. *A tuna și a fulgera* = a face scandal, trîntind lucrurile, țipînd. **2.** Intranz. (Fig.) A se ivi sau a trece repede ca fulgerul. **3.** Tranz. (Fig.) A izbi puternic pe cineva. • A străpunge, a străfulgera pe cineva cu privirea.

fulgerătór, -oáre, *fulgerători, -oare*, adj. || Din *fulgera* || **1.** Iute, rapid. **2.** (Fig., despre privire) Pătrunzător.

fulgerătúră, *fulgerături*, s.f. || Din *fulgera* || Faptul de a fulgera; fulger.

fulguí, pers. 3 *fulguiește*, vb. IV. Intranz. || Din *fulg* || A ninge cu fulgi rari. *Vîntul duduie în horn. Afară fulguiește mereu* (Vlahuță).

fulguiálă, *fulguieli*, s.f. || Din *fulgui* || Ninsoare ușoară cu fulgi rari.

fulguránt, -ă, *fulguranți, -te*, adj. || Din fr. *fulgurant*, lat. *fulgurans, -ntis* (< *fulgurare* „a fulgera") || Care împrăștie o lumină vie și de scurtă durată.

fulguráție, *fulgurații*, s.f. || Din fr. *fulguration*, lat. *fulguratio, -onis* || Fulgerare fără tunet în regiunile înalte ale atmosferei.

fulmicotón s.n. || Din fr. *fulmicoton*; lat. *fulmen* „fulger" + fr. *coton* „bumbac" || Exploziv puternic, obținut prin acțiunea acidului azotic asupra celulozei.

fulminánt, -ă, *fulminanți, -te*, adj. || Din fr. *fulminant* || Care produce explozie. • (Fig.) Violent; atîțător, provocator.

fulminát, *fulminați*, s.m. || Din fr. *fulminate* || *F. de mercur* = exploziv detonant folosit în capse și amorse.

fulminație, *fulminații*, s.f. || Din fr. *fulmination* || Descompunere cu detonație a unei substanțe explozive.

fultuitór, *fultuitoare*, s.n. || Din *fultui*, rar, „a astupa, a se înfunda" || Baston de lemn cu care se împing cartușele de exploziv și fuituiala în găurile de mină.

fum, *fumuri,* s.n. || Lat. *fumus* || **1.** Suspensie de particule solide într-un mediu gazos, produsă, de obicei, dintr-o ardere incompletă. ● (Fig.) Înceţoşare, tulburare, ameţeală (provocată de alcool). **2.** (Fig., la pl.) Îngîmfare, pretenţii nejustificate. **3.** Cantitate de fum (1) pe care fumătorul o trage dintr-odată din ţigară sau din pipă. **4.** Canal cotit în interiorul unei sobe, prin care circulă gazele arse spre coş.

fumá, *fumez,* vb. I. Intranz. || Lat. *fumare,* cu înţelesul după fr. *fumer)* || A trage fum de tutun din ţigară sau din pipă.

fumár, *fumare,* s.n. || Din *fum.* Cf. şi lat. *fumarium* || Deschizătură lăsată în acoperişul caselor vechi de la ţară, pentru a permite evacuarea fumului din pod.

fumaróle s.f. pl. || Din fr. *fumerolle,* it. *fumarola* || Produse gazoase (hidrogen, clor, azot, oxigen, vapori de sulf etc.) emanate de vulcani.

fumát, s.n. Faptul de *a fuma;* deprinderea, obiceiul de a fuma.

fumăríe s.f. || Din *fum* || Cantitate mare de fum.

fumărít s.n. || Din *fum* || (În sec. 17) Dare percepută în Moldova pe fiecare coş de fum al caselor ţărăneşti iar în Ţara Românească pe prăvălii şi pe aşezările pescarilor.

fumăriţă, *fumăriţe,* s.f. || Din *fum* || Mică plantă erbacee din familia papaveraceelor, cu flori purpurii sau albe şi cu fructe globuloase.

fumătór, -oáre, *fumători, -oare,* s.m. şi f. || Din *fuma* || Persoană care are deprinderea de a fuma.

fumegá, pers. 3 *fúmegă,* vb. I. Intranz. || Lat. *fumigare* || A scoate fum; (despre lămpi, lumînări etc.) a arde defectuos, producînd fum.

fumegós, -oásă, *fumegoşi, -oase,* adj. || Din *fumega* || Care scoate fum sau aburi, ceaţă etc. *Îl găsi amurgirea la fereastră, privind... depărtările fumegoase* (Cezar Petrescu).

fumigáţie, *fumigaţii,* s.f. || Din fr. *fumigation,* lat. *fumigatio* || Afumare în scop terapeutic sau pentru dezinfecţie, pentru deparazitare etc.

fumigén, -ă, *fumigeni, -e,* adj. || Din fr. *fumigène,* lat. *fumus* „fum" + gr. *gennan* „a produce" || (Despre unele substanţe) Care produce fum. ○ *Lumînare fumigenă* = tub care conţine o substanţă fumigenă, folosită mai ales pentru camuflarea unui obiectiv militar.

fumizá, *fumizez,* vb. I. Tranz. || Din *fum* || A executa operaţia de fumizare.

fumizáre, *fumizări,* s.f. Acţiunea de *a fumiza;* producere a fumului artificial, cu ajutorul substanţelor chimice. ● (Milit.) Camuflare a unui obiectiv cu fum sau cu ceaţă artificială.

fumoár, *fumoare,* s.n. || Din fr. *fumoir* || Încăpere, amenajată de obicei pe lîngă sălile de spectacol, în care se poate fuma.

fumuríu, -íe, *fumurii,* adj. || Din *fum* || De culoarea fumului, cenuşiu. *Mama lui Zaharia n-a mai putut răbda ochelarii fumurii* (Cezar Petrescu).

funambulésc, -éscă, *funambuleşti,* adj. || Din fr. *funambulesque* || (Rar) Echilibristic, acrobatic. ● Bizar, excentric, extravagant.

funciár, -ă, *funciari, -e,* adj. || După fr. *foncier* || Care se referă la terenuri sau la alte averi imobiliare. ○ *Fond f.* = totalitatea suprafeţelor de teren (inclusiv terenurile acoperite de apă) aflate în limitele unei ţări, unei unităţi administrativ-teritoriale etc.

fúncţie, *funcţii,* s.f. || Din fr. *fonction,* lat. *functio, -onis* || **1.** Activitate (administrativă) pe care o prestează cineva în mod regulat într-o instituţie sau întreprindere. ● Grad deţinut de cineva într-o ierarhie. ● Rolul îndeplinit de o anumită instituţie socială în cadrul întregii societăţi. **2.** (Fiziol.) Activitate a unui organ, a unui ţesut, a unui aparat, specifică organismelor vii, animale sau vegetale. **3.** Sarcină, rol; destinaţie. ● (Gram.) Rolul sintactic al unui cuvînt în propoziţie. **4.** (Mat.) Corespondenţă între elementele a două mulţimi prin care fiecărui element al unei mulţimi i se asociază un element determinant al celeilalte. **5.** *A fi în funcţie de...* = a depinde de... || Şi: **funcţiúne** s.f.

funcţioná, *funcţionez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *fonctionner* (după *funcţie*) || **1.** A-şi exercita funcţia. **2.** A fi în stare de activitate, de producţie.

funcţionál, -ă, *funcţionali, -e,* adj. || Din fr. *fonctionnel* (după *funcţie*) || Care se referă la o funcţie, care ţine de o funcţie, de îndeplinirea unei funcţii; care corespunde, în bune condiţii, unor anumite cerinţe, care este potrivit pentru anumite funcţii. ○ (Mat.) *Analiză funcţională* = ramură a matematicii care se ocupă cu studiul funcţiilor (4) şi al relaţiilor dintre ele.

funcţionalísm s.n. || Din fr. *fonctionnalisme* || Direcţia în arhitectura sec. 20, în baza căreia forma este considerată ca fiind determinată de funcţia elementelor constructive.

funcţionalitáte s.f. || Cf. *funcţie* || Capacitate a unor construcţii, sisteme fizice, tehnice etc. de a îndeplini un rol, o funcţie, de a corespunde unor cerinţe.

funcţionár, -ă, *funcţionari, -e,* s.m. şi f. || Din *fonctionnaire* (după *funcţie*) || Persoană care prestează o muncă cu caracter administrativ într-o instituţie sau într-o întreprindere, în schimbul unei retribuţii.

funcţionáre, *funcţionări,* s.f. Acţiunea de *a funcţiona.*

funcţionarísm s.n. || Din fr. *fonctionnarisme* (după *funcţionar*) || Birocratism.

funcţionărésc, -eáscă, *funcţionăreşti,* adj. || Din *funcţionar* || Care se referă la funcţionari, specific funcţionarilor.

funcţionăríme s.f. || Din *funcţionar* || Număr mare de funcţionari, totalitatea funcţionarilor.

funcţiúne s.f. v. **funcţie.**

fund, *funduri,* s.n. || Lat. *fundus* || **1.** Partea de jos a unui vas, formînd baza lui. ● Fiecare dintre cele două feţe plane, opuse, ale unui butoi sau ale unui recipient. ● Partea opusă deschizăturii la unele obiecte. ○ *Sac fără fund* = **a)** om lacom, nesăţios; **b)** loc de unde nu se epuizează ceea ce se găseşte acolo. **2.** (Fam.)

Şezut, dos. **3.** Placă de lemn pe care se răstoarnă mămăliga, se toacă zarzavatul etc. **4.** Partea de jos, închisă, a unei cavităţi naturale, a unei gropi, a unei văi etc. ○ *A se da la fund* = **a)** a se scufunda (în apă); **b)** a dispărea din viaţa publică. **5.** Partea cea mai îndepărtată a unui loc. **6.** Partea dinapoi a unui vehicul.

fundá, *fundez,* vb. I. Tranz. || Din **fr.** *fonder* || A pune bazele la ceva, a întemeia, a înfiinţa, a institui, a crea. || Şi: **fondá** vb. I.

fundál, *fundale,* s.n. || Din it. *fondale* (după *fund)* || **1.** Fond al unui tablou sau al unui panou sculptat, din care se detaşează elementele principale ale compoziţiei. **2.** Pînză, decor care închide în partea dinapoi scena unui teatru. || Pl. şi: *fundaluri.*

fundaménţ, *fundamente,* s.n. || Din fr. *fondement,* lat. *fundamentum* || **1.** Fundaţie, bază, temelie a unei construcţii. **2.** (Fig.) Element pe care se întemeiază ceva; bază, temei.

fundamentá, *fundamentez,* vb. I. Tranz. || Din *fundament* || A pune baze temeinice unei concepţii, unei teorii; a demonstra, a argumenta în mod ştiinţific.

fundamentál, -ă, *fundamentali, -e,* adj. || Din fr. *fondamental,* lat. *fundamentalis* || De bază, esenţial; (despre cercetările ştiinţifice) care se efectuează asupra unor fenomene sau procese nou descoperite, căutînd să stabilească legile acestora.

fundarisí, *fundarisesc,* vb. I. Intranz. || Din *fund* || A lăsa ancora unei nave să cadă în vederea ancorării.

fundáş, *fundaşi,* s.m. || Din *fund* || Jucător din apărarea unei echipe de fotbal, de rugbi etc., plasat în imediata apropiere a porţii proprii; apărător.

fundáţie, *fundaţii,* s.f. || Din fr. *fondation,* lat. *fondatio, -onis* || **1.** Ansamblul elementelor de construcţie care serveşte ca suport unui sistem tehnic (construcţie, utilaj etc.). **2.** Strat de teren natural pe care se reazemă o construcţie cu dimensiunile bazei foarte mari. ● Materia peste care se aplică îmbrăcămintea unui drum. **3.** Fond constituit pentru o activitate de interes obştesc; instituţie creată din astfel de fonduri.

fúndă, *funde,* s.f. || Din ngr. *funda* || Nod în forma aripilor unui fluture, făcut dintr-o fişie de mătase sau de pînză şi servind ca podoabă.

fundătúră, *fundături,* s.f. || Din *[în]funda* || Stradă, uliţă închisă la un capăt prin construcţii.

funduáră, *funduare,* adj. || Cf. lat. *fundus,* germ. *Fundus* „proprietate (de teren)" || *Carte f.* = registru, în unele judeţe ale ţării, în care se înscriu drepturile şi actele privitoare la bunurile nemişcătoare aflate pe teritoriul lor.

fundúc, *funduci,* s.m. || Din tc. înv. *funduk* || Veche monedă turcească de aur care a circulat şi în ţările române în sec. 18.

funébru, -ă, *funebri, -e,* adj. || Din fr. *funèbre,* lat. *funebris* (⟨*funus, funeris* „înmormîntare") || De înmormîntare. ○ *Marş funebru* = melodie solemnă care se cîntă de obicei la înmormîntări. ● Trist, jalnic.

funerálii s.f. pl. || Din fr. *funérailles,* lat. *funeralia* || Ceremonie de înmormîntare sau de incinerare a unei personalităţi.

funerár, -ă, *funerari, -e,* adj. || Din fr. *funéraire,* lat. *funerarius* || Care se referă la funeralii, la înmormîntare. ○ *Urnă funerară* = vas în care se păstrează cenuşa unui mort incinerat. *Piatră funerară* (sau *monument funerar)* = lespede de piatră (sau monument) care se aşază pe un mormînt.

funést, -ă, *funeşti, -ste,* adj. || Din fr. *funeste,* lat. *funestus* || Care aduce nenorocire sau moarte. ● Trist; întristător.

fúngă, *fungi,* s.f. || Cf. it. *fionco* || Parîmă a unei nave cu pînze, care serveşte la ridicarea şi la coborîrea unei vele.

fungi s.m. pl. || Din lat. *fungi* „ciuperci" || Denumire generală pentru ciuperci.

fungíbil, -ă, *fungibili, -e,* adj. || Din fr. *fongible,* lat. *fungibilis* || (Dr. ; despre un lucru) Care poate fi înlocuit, în executarea unei obligaţii, cu altul de acelaşi fel.

fungicíd, -ă, *fungicizi, -de,* adj., s.n. || După fr. *fongicide,* lat. *fungus* „ciupercă" + *caedere* „a ucide" || (Substanţă) care distruge ciupercile dăunătoare plantelor.

funícul, *funiculi,* s.m. || Din **fr.** *funicule,* lat. *funiculus* (⟨*funis* „frînghie, funie") || (Biol.) Fir care fixează ovulul de placentă.

funiculár, *funiculare,* s.n. || Din fr. *funiculaire;* cf. lat. *funiculus* „sforicică" || Mijloc de transport aerian pentru materiale sau pentru persoane, constînd din unul sau din mai multe cabluri purtătoare ori de rulare, de care sînt suspendate cabine, vagonete ori cărucioare.

fúnie, *funii,* s.f. || Lat. *funis* || **1.** Sfoară răsucită din fibre vegetale; frînghie. ○ *F. de ceapă* (sau *de usturoi)* = împletitură, cunună de ceapă sau de usturoi. ○ Expr. *Drept ca funia în traistă* (sau *în sac)* = strîmb; (fig.) nedrept, necinstit. *A vorbi de funie în casa spînzuratului* = a spune un lucru care poate constitui o aluzie neplăcută pentru cineva care este de faţă. *A se apropia* (sau *a se strînge) funia de par* = se spune cînd se ajunge la o situaţie foarte dificilă, foarte critică. *A juca pe funie* = a merge pe funie făcînd diferite figuri; (fig.) a fi abil, dibaci. **2.** (Înv.) Numele unei unităţi de măsură cu care se măsura pămîntul. ○ *F. de moşie* = fişie îngustă de moşie.

funigél, *funigei,* s.m. (De obicei la pl.) Fire ale unor păianjeni mici care se văd plutind în aer toamna (mai ales în zilele senine). *Funigei treceau prin lumina asfinţitului zilei* (Sadoveanu).

funíngine, *funingini,* s.f. || Lat. *fuligo, -inis* || Produs negru rezultat din arderea incompletă a materiilor organice, care se depune mai ales pe partea interioară a coşurilor.

funinginós, -oásă, *funinginoşi, -oase,* adj. || Din *funingine* || Cu funingine, plin de funingine.

funt s.m. v. **pfund.**

fur, *furi*, s.m. || Lat. *fur, furis* || (Înv.) Hoţ, tîlhar.

furá, *fur*, vb. I. Tranz. || Lat. *furare* || **1.** A-şi însuşi pe nedrept, pe ascuns sau cu forţa, un lucru care aparţine altcuiva; a lua ceva pe nedrept de la altul, păgubindu-l. ○ *(Lucru) de furat* = (lucru) luat prin furt. ○ Expr. *Pe furate(le)* = prin furt, prin răpire. *A fura pe cineva cu ochiul* = a privi pe cineva pe furiş (cu dragoste). *A fura cuiva o sărutare* = a săruta pe cineva prin surprindere, pe furiş. *A fura meseria cuiva* = a-şi însuşi pe apucate o meserie de la cineva. *A-l fura pe cineva somnul* = a adormi pe neaşteptate. *A-l fura pe cineva gîndurile* = a cădea pradă gîndurilor. **2.** A răpi pe cineva.

furáj, *furaje*, s.n. || Din fr. *fourrage* (< v. fr. *feurre* „pai, paie") || Produs de origine vegetală, animală sau minerală, folosit pentru hrana animalelor; nutreţ.

furajá, *furajez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *fourrager* || **1.** A face, a pregăti furaje pentru hrănirea animalelor. **2.** A hrăni animalele cu furaje.

furajér, -ă, *furajeri, -e*, adj. || Din fr. *fourrager* || Care se întrebuinţează ca furaj. ○ *Plante furajere* = plante cu valoare nutritivă ridicată, folosite pentru hrănirea animalelor.

furán s.m. || Din fr. *furanne* || Combinaţie chimică organică, lichidă, obţinută din răşini de conifere şi folosită ca intermediar în sintezele de mase plastice şi medicamente.

furătúră, *furături*, s.f. || Din *fura* || Furt, hoţie.

fúrcă, *furci*, s.f. || Lat. *furca* || **1.** Unealtă agricolă formată dintr-o prăjină de lemn, avînd la un capăt doi sau trei dinţi încovoiaţi, cu care se strîng paiele, fînul etc.; cantitate de fîn, de paie etc. cît se poate lua o dată cu această unealtă. ○ Expr. *Parc-ar fi pus cu furca*, se zice despre lucruri aflate în dezordine. *A se certa furcă* = a se certa rău. *A avea de furcă cu cineva* = a avea dificultăţi, conflicte cu cineva. **2.** *Furca telefonului* = partea telefonului pe care stă receptorul. *Furca pieptului* = extremitatea inferioară a sternului. *Furca fîntînii* = stîlpul pe care se sprijină cumpăna fîntînii. *Furca* (sau *furcile*) *drumului* = răspîntie. **3.** Unealtă pentru torsul manual, formată dintr-o vergea de lemn, adesea ornamentată, pe care se prinde caierul. ○ Expr. *Vorbe de furcă* = vorbe de clacă. *A nu avea de furcă* = a fi foarte sărac.

furchét, *furcheţi*, s.m. || Din it. *forchetta* (după *furcă*) || Dispozitiv fixat la marginea unei bărci, pe care se sprijină vîsla în timpul vîslitului.

furcói, *furcoaie*, s.n. || Din *furcă* || Furcă (1) mare, întrebuinţată mai ales la încărcatul fînului şi al snopilor. *Azvirli furcoiul cu care aruncase fînul pe stog* (Marian).

furculíţă, *furculiţe*, s.f. || Din *furcă* || Obiect de metal alcătuit dintr-un mîner şi doi pînă la patru dinţi, care serveşte pentru a duce mîncarea la gură. ● *În furculiţă* = (despre barbă) cu părţile laterale mai lungi decît mijlocul; (despre mustăţi) cu capetele răsucite în sus.

furdá, *furdale*, s.f. || Din tc. dial. *furda* || (La sg. cu sens colectiv) Deşeuri de piele de calitate inferioară, rezultate la tăierea marginilor pieii şi a părţilor cu defecte.

furfuról s.m. || Din fr. *furfurol* || Aldehidă provenită din furan, lichid uleios folosit ca solvent la rafinarea uleiurilor şi ca insecticid, fungicid etc.

furgón, *furgoane*, s.n. || Din fr. *fourgon* || Căruţă de mare capacitate, folosită de unităţile militare pentru transportul alimentelor, bagajelor etc.

furibúnd, -ă, *furibunzi, -de*, adj. || Din fr. *furibond*, lat. *furibundus* (< *furere* „a se înfuria") || Plin de mînie, furios.

fúrie, *furii*, s.f. || Din fr. *furie*, lat. *furia* || Mînie nestăpînită, violentă. ● *Cu furie* = furios; cu forţă mare, nestăvilită. *Vîntul începu să sufle cu furie şi să ridice chiar valuri pe Dunăre* (Bolintineanu).

furiér, *furieri*, s.m. || Din fr. *fourrier* || Ostaş însărcinat cu lucrările de birou ale unei unităţi militare.

furiós, -oásă, *furioşi, -oase*, adj. || Din fr. *furieux*, lat. *furiosus* || Cuprins de furie, mînios. ● (Despre elemente ale naturii) Violent, puternic, năprasnic.

furióso adv. || Cuv. it. || **1.** (Muz.) Cu pasiune, vijelios. **2.** Varietate de cai rezultată din încrucişarea rasei de galop engleză cu rase locale.

furíş, -ă, *furişi, -e*, adj. || Din *fur* || Care se face în ascuns, pe neobservate. ● *Pe furiş* = în ascuns; tiptil.

furişá, *furişez*, vb. I. Refl. || Din *furiş* || A se strecura pe neobservate, pe nesimţite, a se introduce undeva pe furiş. ● A se ascunde, a se feri de cineva.

furlandisí, *furlandisesc*, vb. IV. Refl. || Cf. tc. *furlandı* „a se ridica brusc" || (Fam.) A se făli, a se fuduli. *Pan, codîrlaşul zeilor se furlandisea şi se lăuda în toate părţile* (Ispirescu).

furmint s.m. || Din fr. *furmint* || Soi de viţă de vie cu ciorchini cilindrici, cu boabe dese, verzi-gălbui; vin de calitate superioară obţinut din strugurii acestui soi de viţă.

furnál, *furnale*, s.n. || După fr. *fourneau* (< *four*). Cf. lat. *furnus* „cuptor" || Cuptor înalt în formă de turn, construit din cărămizi refractare, folosit la elaborarea fontei din minereuri de fier.

furnalíst, *furnalişti*, s.m. || Din *furnal* || Muncitor care lucrează la un furnal.

furnicá, pers. 3 *furnică*, vb. I. || Lat. *formicare* || **1.** Intranz. (Despre fiinţe) A umbla de colo pînă colo în număr mare, a forfoti, a mişuna. **2.** Tranz. impers. A avea senzaţia de mîncărime sau de înţepături pe piele.

furnicár[1], *furnicare*, s.n. || Din *furnică* || **1.** Ridicătură mică de pămînt făcută de o colonie de furnici, muşuroi. ● Totalitatea furnicilor dintr-un muşuroi. **2.** (Fig.) Mulţime de oameni care mişună.

furnicár[2], *furnicari*, s.m. || Din *furnică* || Mamifer din America de Sud, cu botul alungit

ca o trompă, cu limba lungă şi cleioasă, care se hrăneşte cu furnici.

furnică, *furnici*, s.f. || Lat. *formica* || Nume dat unor insecte mici din ordinul himenopterelor, de culoare neagră sau roşie, care trăiesc în colonii (furnicare). • *Harnic ca o furnică*, se spune despre o persoană harnică, iute la treabă.

furnicătură, *furnicături*, s.f. || Din *furnica* || Senzaţie de înţepături şi de mîncărime pe piele.

furnír, *furnire*, s.n. || Din germ. *Furnier* || Foaie subţire de lemn de calitate superioară, care serveşte la fabricarea placajelor, a panelelor sau se aplică pe lemnul de calitate mai slabă din care se fac mobile.

furniruí, *furniruiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *furnir*. Cf. şi germ. *furnieren* || A aplica foi de furnir pe lemnul din care se fac mobile, pentru a-i da un aspect mai frumos, pentru a acoperi unele defecte etc.

furnitúră, *furnituri*, s.f. || Din fr. *fourniture* || **1.** Material accesoriu folosit în croitorie. **2.** Furnizare; marfă furnizată.

furnizá, *furnizez*, vb. I. Tranz. || După fr. *fournir* || **1.** A pune la dispoziţia cuiva mărfuri, materiale etc., contra plată, în baza unei înţelegeri prealabile. **2.** A procura, a da o informaţie, o ştire, datele unei probleme etc.

furnizáre, *furnizări*, s.f. Acţiunea de *a furniza;* furnitură **(2).**

furnizór, -oáre, *furnizori, -oare*, s.m. şi f. || Din fr. *fournisseur* || Persoană, întreprindere etc. care furnizează mărfuri, materiale etc.

furoáre, *furori*, s.f. || Din fr. *fureur*, lat. *furor, -oris* || **1.** (Rar) Mînie, furie. **2.** *A face furori* = a stîrni admiraţie, a face senzaţie.

furóu, *furouri*, s.n. || Din fr. *fourreau* || Cămaşă de zi femeiască, combinezon.

furséc, *fursecuri*, s.n. || Din fr. *foursec* || Nume dat unor prăjituri mici, uscate, de forme variate, cu sau fără umplutură.

furt, *furturi*, s.n. || Lat. *furtum* || Faptul de a fura; însuşirea pe nedrept a unui lucru mobil al altuia; hoţie.

furtişág, *furtişaguri*, s.n. || Din *furt* || Furt, mai ales de lucruri mărunte.

furtív, -ă, *furtivi, -e*, adj. || Din fr. *furtif*, lat. *furtivus* (< *furtum)* || (Livr.) Care se face în ascuns, pe furiş.

furtún, *furtunuri*, s.n. || Din tc. *hortum* (după *furtună*) || Tub flexibil de cauciuc, din material textil etc., folosit la conducerea, pe distanţă mică, a gazelor sau a lichidelor.

furtunár, *furtunari*, s.m. || Din *furtună* || Pasăre marină de mărimea unui porumbel, cu nările la capătul unor tuburi cornoase aşezate pe cioc. Trăieşte pe lîngă Marea Mediterană.

furtunátic, -ă, *furtunatici, -ce*, adj. || Din *furtună* || Năvalnic, impetuos. *Alexandru îşi purta calul furtunatic* (Sadoveanu).

furtúnă, *furtuni*, s.f. || Din ngr. *furtuna* || **1.** Vînt puternic însoţit de averse şi descărcări electrice; vijelie. **2.** (Fig.) Zbucium, tulburare sufletească. **3.** (Fig.) Răscoală, revoltă. **4.** *F. solară* = accentuare bruscă a activităţii solare, însoţită de intensificarea emisiei corpusculare şi a celei electromagnetice.

furtunós, -oásă, *furtunoşi, -oase*, adj. || Din *furtună* || **1.** Bîntuit de furtună; *mare furtunoasă.* **2.** (Fig.) Agitat, zbuciumat. **3.** (Fig.) Năvalnic, impetuos, violent.

furúncul, *furuncule*, s.n. || Din lat. *furunculus* || Inflamaţie a foliculilor firelor de păr, ca urmare a unei infecţii, care poate cuprinde ţesuturile învecinate, provocînd leziuni întinse ale pielii; (pop.) buboi.

furunculóză, *furunculoze*, s.f. || Din fr. *furunculose* || Boală manifestată prin apariţia repetată de furuncule.

fus[1], **(1),** *fuse*, **(2 —4)** *fusuri*, s.n. || Lat. *fusus* (cu unele sensuri după fr. *fuseau)* || **1.** Unealtă alcătuită dintr-un beţişor îngroşat la mijloc, pe care se înfăşoară firul pe măsură ce este tors; piesă la maşinile de tors, care serveşte la răsucirea şi înfăşurarea firelor. *Inul curge din caier pe fus ca un fir de păr* (Delavrancea). **2.** (Tehn.) Porţiune cilindrică, conică sau sferică a unui arbore sau a unui ax, care se sprijină şi se roteşte într-un lagăr. **3.** (Arhit.) Partea principală a unei coloane, cuprinsă între bază şi capitel. **4.** *Fus orar* = fiecare dintre cele 24 de porţiuni în care este împărţită suprafaţa Pămîntului, prin meridiane distanţate la 15 grade unul de altul

fus[2], *fusuri*, s.n. || Din germ. *Fuss* || Unitate de măsură a suprafeţei pielor, egală cu 929 cm^2; bucată de piele avînd această suprafaţă. || Pl. şi *fuse.*

fusár, *fusari*, s.m. || Din *fus*[1] || Peşte teleostean de apă dulce cu corpul fusiform, de culoare galbenă-castanie, lung de circa 15 cm, cu 4 —5 dungi transversale.

fuscél, *fuscei*, s.m. || Lat. **fusticellus* || **1.** Fiecare dintre vergelele care separă firele de urzeală la războiul de ţesut. **2.** Fiecare dintre vergelele orizontale care formează treptele unei scări simple de lemn. || Şi: **fuştéi** s.m.

fusifórm, -ă, *fusiformi, -e*, adj. || Din fr. *fusiforme* || Care are formă de fus[1].

fustanélă, *fustanele*, s.f. || Din ngr. *fustanella* || Fustă scurtă, largă şi creaţă, de culoare albă, care face parte din costumul naţional al grecilor şi al albanezilor.

fústă, *fuste*, s.f. || Din ngr. *fusta* || Obiect de îmbrăcăminte femeiască, care acoperă corpul de la talie în jos.

fustiţă, *fustiţe*, s.f. Diminutiv al lui *fustă;* fustă mică.

fuştáş, *fuştaşi*, s.m. || Din *fuşte* || (În evul mediu în Ţara Românească şi în Moldova) Soldat pedestraş înarmat cu o fuşte. Fuştaşii constituiau un corp domnesc de ceremonial; lăncier.

fúşte, *fuşti*, s.f. || Lat. *fustis* || (Înv.) Suliţă de lemn cu vîrful de fier; lance.

fuştél s.m. v. **fuscel.**

futíl, -ă, *futili, -e*, adj. || Din fr. *futile*, lat. *futilis* || (Livr.) Lipsit de valoare, de importanţă; inutil; neserios, frivol.

futilitáte, *futilități,* s.f. || Din fr. *futilité,* lat. *futilitas, -ątis* || (Livr.) Inutilitate; lipsă de seriozitate, frivolitate.

futurísm s.n. || Din fr. *futurisme,* it. *futurismo* || Curent literar-artistic apărut în Italia la începutul sec. 20, caracterizat prin negarea tradițiilor clasice ale artei, pe care încerca să le înlocuiască prin cultul vitezei, al mașinii, sugerînd ritmul trepidant al vieții moderne.

futurist, -ă, *futuriști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *futuriste,* it. *futurista* || **1.** Adj. Care se referă la futurism, care aparține futurismului. **2.** S.m. și f. Adept al futurismului.

futurologíe, s.f. || Din fr. *futurologie;* lat. *futurum* „viitor" + gr. *logos* „studiu" || Știința despre viitor; viitorologie.

fuzánt, -ă, *fuzanți, -te,* adj. || Din fr. *fusant* || (Despre proiectile) Care explodează în aer, într-un anumit punct al traiectoriei; (despre focoase) care provoacă explozia în aer a unui proiectil.

fuzarióză s.f. || Din fr. *fusariose* || Boală a plantelor provocată de ciuperci, manifestată prin apariția unei pîsle dese de culoare albăroz pe organele atacate, care putrezesc.

fuzée, *fuzee,* s.f. || Din fr. *fusée* || Corp de formă aerodinamică, capabil să înainteze în atmosferă datorită forței de reacție a gazelor arse care ies printr-un efuzor.

fuzél s.m. || Din fr. *fusel* || Amestec de alcooli superiori, întrebuințat ca dizolvant și la fabricarea substanțelor aromatizante și a parfumurilor.

fuzeláj, *fuzelaje,* s.n. || Din fr. *fuselage* || Partea de formă aerodinamică ce constituie corpul avionului sau al planorului și care adăpostește încărcătura, postul de pilotaj și comenzile.

fuzétă, *fuzete,* s.f. || Din fr. *fusette* || Fiecare dintre cele două dispozitive care fac legătura dintre roțile directoare și osia din față ale unui autovehicul și care permit orientarea roților în direcția dorită.

fuzíbil, -ă, *fuzibili, -e,* adj., s.m. || Din fr. *fusible* || **1.** Adj. (Despre metale) Care poate fi topit ușor. **2.** S.m. Element al unei siguranțe electrice format dintr-un fir subțire care se topește atunci cînd este parcurs de un curent mai intens decît cel prescris pentru rețeaua respectivă.

fuzioná, *fuzionez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *fusionner* || A realiza o fuziune, a se contopi, a se uni.

fuzíúne, *fuziuni,* s.f. || Din fr. *fusion,* lat. *fusio, -onis* „topire" || **1.** Unificare a două sau mai multe grupări, partide politice, state etc. **2.** (Fiz.) Topire. **3.** Contopirea a două sau mai multe nuclee atomice ușoare într-unul singur, mai greu, cu degajarea unei mari cantități de energie.

G

g s.m. invar. A noua literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană semioclusivă prepalatală sonoră în grupurile *ge, gi,* oclusivă palatală sonoră în grupurile *ghe, ghi* şi oclusivă velară sonoră în celelalte poziţii.

ga interj. || Onomatopee || (De obicei repetat) Cuvînt care imită strigătul gîştelor.

gabără, *gabare,* s.f. || Din fr. *gabare,* gr. *karabos* „rac de mare", apoi „barcă" || Navă cu care se transportă piatra pentru lucrările hidrotehnice. • Ambarcaţie mare, folosită în trecut pentru transportul mărfurilor.

gabardínă s.f. || Din fr. *gabardine,* sp. *gabardina* || Stofă fină de lînă cu dungi oblice pe ambele feţe.

gabarít, *gabarite,* s.n. || Din fr. *gabarit* || Contur format din liniile drepte sau curbe care delimitează dimensiunile maxime admisibile ale unei maşini, ale unei clădiri, ale unei instalaţii etc. ○ *G. de cale ferată* = contur care marchează limitele transversale admise pentru construcţia locomotivelor şi a vagoanelor. • Şablon, dimensiune.

gábie, *gabii,* s.f. || Din fr. *gabie* || Platformă orizontală la partea de sus a unui catarg, servind ca post de observaţie sau ca loc de unde se manevrează parîmele.

gabión, *gabioane,* s.n. || Din fr. *gabion,* it. *gabbione* || Coş de nuiele sau de sîrmă, umplut cu pietriş ori cu pămînt, cu care se consolidează malurile apelor, bazele digurilor etc.

gabró s.n. || fr., it. *gabbro,* germ. *Gabbro* || Rocă eruptivă grăunţoasă, neagră-verzuie, utilizată ca piatră de construcţie şi de ornament. || Şi: **gabróu** s.n.

gabróu s.n. v. **gabro.**

gabroveán, *gabroveni,* s.m. || De la n. pr. bg. *Gabrovo* || (Înv.) Meşter şi negustor de cuţite.

gádină, *gadine,* s.f. || Din bg. *gadină* || (Pop.) Animal sălbatic, jivină. *Ştiu şi limba păsărească şi a tuturor dobitoacelor şi a gadinelor din pădure* (Reteganul).

gadolíniu s.n. || Din fr. *gadolinium* || Element chimic din familia lantanidelor.

gaéli s.m. pl. || Din fr. *Gaëls* || Denumirea vechilor locuitori de origine celtică din Irlanda şi din nord-vestul Marii Britanii.

gáfă, *gafe,* s.f. || Din fr. *gaffe* || **1.** Prăjină prevăzută cu un cîrlig la unul dintre capete, care serveşte la prins obiectele de la distanţă. • Cîrlig de metal fixat pe o prăjină, destinat să ajute la acostarea ori la depărtarea de mal a unui mijloc de navigaţie mic. **2.** Vorbă, gest, atitudine care poate constitui o indelicateţe sau o jignire neintenţionată adusă cuiva.

gag, *gaguri,* s.n. || Din fr., engl. *gag* || Efect comic într-o piesă de teatru sau într-un film, rezultat din situaţii contrastante, surprinzătoare.

gagíc, *gagici,* s.m. || Din *gagică* || (Arg.) Amant, iubit.

gagícă, *gagice,* s.f. || Din ţig. *gaği* „femeie" || (Arg.) Amantă, iubită.

gagíu, *gagii,* s.m. || Din *gagic* || (Arg.) Om, individ, tip.

gagliárdă [Pr: galiardă], *galiarde,* s.f. || Din it. *gagliarda* || Numele unui vechi dans italian şi francez; melodia corespunzătoare acestui dans.

gaiacól s.n. || Din fr. *gaïacol* || Substanţă extrasă din răşina unui arbore exotic *(gaiac, gayac),* folosită în trecut în tratamentul tuberculozei.

gáică, *găici,* s.f. || Cf. rus. *gajka* „placă de metal cu găuri, pentru a lega două obiecte" || Bandă de stofă cusută în talie la partea din spate a unei haine, pentru a-i micşora lărgimea sau în scop decorativ. • Bentiţă prin care se trece cordonul sau cingătoarea. • Cheotoare la o haină, făcută din şnur sau din găitan. • Agăţătoare la o haină pentru atîrnat în cui.

gáie, *găi,* s.f. Pasăre răpitoare de zi, migratoare, asemănătoare cu uliul, dar cu coada bifurcată. Atacă puii de iepuri şi păsările. ○ *De-a puia-gaia* v. *puia-gaia.*

gáiţă, *gaiţe,* s.f. || Cf. bg., scr. *galica* || **1.** Pasăre sedentară din familia corvidelor, de mărimea unei ciori, cu penajul frumos colorat, care poate imita glasul altor animale. ○ *G. de munte* = alunar. **2.** Epitet dat unei persoane care vorbeşte mult şi fără rost.

gaj, *gajuri,* s.n. || Din fr. *gage* || Garanţie depusă în contul unei datorii sau pentru executarea unei lucrări; amanet, zălog.

gal[1], *gali,* s.m. || Din lat. *Gallus* || Persoană care făcea parte din populaţia de bază a vechii Galii; celt.

gal[2], *gali*, s.m. || Din fr. *gal* (de la n. pr. *Galilei*) || (Fiz.) Unitate de măsură a acceleraţiei, egală cu 1 cm pe secundă la pătrat.

galáctic, -ă, *galactici, -ce*, adj. || Din fr. *galactique* || (Astr.) Care se referă la galaxie.

galactóză s.f. || Din fr. *galactose;* cf. gr. *gala, galaktos* „lapte" || Substanţă cu proprietăţi asemănătoare cu ale glucozei, prezentă în vegetale şi în organismul animal, sub formă de derivaţi.

galalít s.n. || Din fr. *galalithe;* gr. *gala* „lapte" + *lithos* „piatră" || Masă plastică dură, obţinută din cazeină, fiind întrebuinţată la fabricarea nasturilor, a pieptenilor, ca material electroizolant etc.

galánt, -ă, *galanţi, -te*, adj. || Din fr. *galant*, it. *galante* || (Despre bărbaţi) Manierat, atent, curtenitor faţă de femei. ● (Despre atitudini, gesturi etc.) Politicos, amabil. ○ *Aventură galantă* = aventură de dragoste.

galantár, *galantare*, s.n. || Din *galanterie* || Vitrină a unui magazin, în care sînt expuse mostre din mărfurile acestuia.

galanteríe, *galanterii*, s.f. || Din fr. *galanterie* (< *galant*) || **1.** Politeţe, amabilitate faţă de femei; cuvinte curtenitoare adresate unei femei. **2.** Obiecte mărunte de îmbrăcăminte (mănuşi, cravate etc.); *p. ext.* magazin în care se vînd astfel de obiecte.

galantóm, -oámă adj. v. **galanton.**

galantón, -oánă, *galantoni, -oane*, adj. || Din fr. *galant-homme* || (Fam.) Darnic, generos. || Şi: **galantóm, -oámă** adj.

galaónul s.m. art. Dans popular cu mişcare rapidă, jucat numai de bărbaţi; este răspîndit în Cîmpia Olteniei. ● Melodia după care se execută acest dans.

galaxíe, *galaxii*, s.f. || Din fr. *galaxie;* cf. gr. *galaxias* (< *gala* „lapte") || Sistem stelar cuprinzînd un număr uriaş de stele de mărime şi strălucire foarte variate. Se obişnuieşte ca sub acest termen să fie denumită numai Calea Lactee, din care face parte şi sistemul nostru solar.

gálă, *gale*, s.f. || Din fr., it. *gala* || **1.** Spectacol (sau şir de spectacole) cu caracter solemn. ○ *De gală* = de sărbătoare, de ceremonie, solemn. **2.** *Gală de box* = competiţie sportivă alcătuită din mai multe meciuri de box.

gálben, -ă, *galbeni, -e*, adj., subst. || Lat. *galbinus* || **1.** Adj. De culoarea aurului, a lămîii etc. ○ Expr. *A se face galben ca ceara* = a deveni foarte palid (din cauza unei emoţii, a unei boli). **2.** Adj. (Despre faţa omului) Palid; (despre părul oamenilor) blond; (despre părul cailor) şarg. **3.** S.n. Una dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, între portocaliu şi verde. **4.** S.m. Denumire a unor monede de aur străine, care au circulat şi la noi în evul mediu. || Şi: **gálbin, -ă** *adj.*

gálbin, -ă adj. v. **galben.**

galénă s.f. || Din fr. *galène*, lat. *galena*, gr. *galene* „plumb" || Sulfură naturală de plumb (principalul minereu de plumb) utilizată la prepararea vopselelor, în radiotehnică etc.

galénţi s.m. pl. || Din ngr. *galentsa* || Papuci cu talpă de lemn.

galéră, *galere*, s.f. || Din fr. *galère* || Navă comercială sau militară cu rame şi cu vele, folosită în antichitate şi în evul mediu. Era mînuită de sclavi sau de condamnaţi la muncă silnică.

galeríe, *galerii*, s.f. || Cf. it. *galleria*, germ. *Galerie* || **1.** Lucrare minieră în formă de tunel, prin care se pătrunde la locurile de lucru din mină. **2.** Coridor lung în interiorul sau în afara unei clădiri, servind ca loc de trecere. **3.** Muzeu sau secţie a unui muzeu de artă, în care sînt expuse lucrări de pictură, de sculptură etc. **4.** Balcon situat la cel mai înalt nivel într-o sală de spectacol; spectatorii de la acest balcon; *p. ext.* publicul care se manifestă zgomotos la un spectacol, la o întrunire etc. ○ Expr. *A face galerie* = a se manifesta zgomotos, în semn de aprobare, de încurajare, în cursul unui spectacol, al unei întreceri sportive etc. **5.** Conductă de legătură într-o lucrare hidrotehnică. **6.** Canal subteran săpat de unele animale. **7.** Bară de lemn sau de metal de care se atîrnă perdelele.

gáleş, -ă, *galeşi, -e*, adj. || Din bg. *kaleš* || (Despre ochi, privire; rar despre glas; *p. ext.* despre oameni) Drăgăstos, cald; duios. *Veni zîmbitoare spre Radu, sorbindu-l cu ochii ei mari, înduioşaţi şi galeşi* (Vlahuţă). ● Melancolic, trist. *De la o vreme... era tot galeşă, visătoare* (Galaction).

galét, *galeţi*, s.m. || Din fr. *galet* || Fragment de mineral sau de rocă, şlefuit şi rotunjit prin rostogolire în apa rîurilor, şi care intră în alcătuirea pietrişurilor şi conglomeratelor.

gálic[1] adj. m. || Din fr. *gallique* || *Acid g.* = acid organic, aromatic, astringent, care se găseşte în gogoşile de ristic, folosit la fabricarea cernelurilor, a unor coloranţi, a unor medicamente etc.

gálic[2], **-ă,** *galici, -ce*, adj. || Din lat. *gallicus* || Care aparţine galilor, privitor la gali. ○ *Cocoşul g.* = una dintre emblemele naţiunii franceze.

galicísm, *galicisme*, s.n. || Din fr. *gallicisme* || Expresie sau construcţie proprie limbii franceze.

galifórme s.f. pl. || Cf. lat. *gallus* „cocoş" + *forma* „formă" || Ordin de păsări cu zbor greoi, cu gheare la picioare (pentru scormonit), cu ciocul puternic. Unele specii sînt domesticite (ex. găina, bibilica), altele vînate (ex. prepeliţa).

galimátias s.n. || Din fr. *galimatias* || Vorbire sau scriere confuză.

galinacée, *galinacee*, s.f. || Din fr. *gallinacé*, lat. *gallinaceus* „de găină" || (La pl.) Subordin de păsări galiforme, omnivore, al cărui tip este găina domestică; (şi la sg.) păsăre care face parte din acest subordin.

galión, *galioane*, s.n. || Din fr. *galion* || Corabie mare cu pînze, folosită în trecut de spanioli pentru transportul de mărfuri din colonii.

gáliu s.n. || Din fr. *gallium* || Metal moale, cenuşiu, folosit la umplerea termometrelor pentru temperaturi înalte, la confecţionarea plombelor dentare etc.

galón[1], *galoane*, s.n. || Din fr. *galon* || Panglică, șiret sau bandă de metal care se prinde pe epoleți sau pe mînecile unei uniforme pentru a indica gradul. ● Șiret de mătase sau de fir cusut ca podoabă pe unele haine, pălării etc.

galón[2], *galoane*, s.n. || Din engl., fr. *gallon* || Unitate de măsură pentru volum folosită în țările de limbă engleză și egală cu c. 4 litri.

galonát, -ă, *galonați, -te*, adj. || Din *galon*[1] || Împodobit cu galoane[1].

galóp, *galopuri*, s.n. || Din fr. *galop*, it. *galoppo* || **1.** Mersul cel mai rapid al calului, constituit dintr-o succesiune de salturi, cu momente de suspensie totală (plutire). **2.** Dans de societate, de origine franceză, foarte rapid, cu ritm sacadat; melodia corespunzătoare acestui dans.

galopá, *galopez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *galoper* || (Despre cai) A alerga în galop; (despre oameni) a fi purtat în galopul calului.

galopántă, *galopante*, adj. || Din fr. [*phtisie*] *galopante* || *Tuberculoză g.* = tuberculoză cu evoluție rapidă.

galo-román, -ă, *galo-romani, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *gallo-romain* || **1.** S.m. și f. Persoană făcînd parte dintr-o populație rezultată din amestecul galilor cu romanii după cucerirea Galiei de către romani. **2.** Adj. Care se referă la galo-romani, care aparține galo-romanilor.

galóș, *galoși*, s.m. || Din fr. *galoche* || Încălțăminte de cauciuc care se poartă peste pantofi, pentru a-i feri de umezeală, de noroi.

galvánic, -ă, *galvanici, -ce*, adj. || Din fr. *galvanique*, de la n. pr. *Galvani*, fizician italian || Referitor la curentul electric produs de pile electrochimice.

galvanizá, *galvanizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *galvaniser* || A efectua operația de galvanizare.

galvanizáre, *galvanizări*, s.f. Acțiunea de *a galvaniza;* acoperire, prin depunere electrolitică, a unei piese metalice cu un strat subțire de zinc, pentru a o face mai rezistentă la coroziune.

galvano- || De la n. pr. *Galvani* || Element de compunere care indică referiri la curentul electric de conducție sau la procese de depunere electrolitică.

galvanocautér, *galvanocautere*, s.n. || Din fr. *galvanocautère* || Cauter care folosește ca sursă de căldură curentul electric; este format dintr-un suport izolant și un fir metalic, care adus la incandescență, arde țesuturile patologice.

galvanométru, *galvanometre*, s.n. || Din fr. *galvanomètre; galvano-* + gr. *metron* „măsură" || Instrument folosit pentru măsurarea intensității unui curent electric continuu, slab, sau numai pentru punerea în evidență a unui astfel de curent.

galvanoplastíe s.f. || Din fr. *galvanoplastie* || Reproducere a unui obiect prin depunere electrolitică de cupru, aur, nichel etc. pe o formă executată după obiectul respectiv dintr-un material plastic adecvat.

galvanoscóp, *galvanoscoape*, s.n. || Din fr. *galvanoscope; galvano-* + gr. *skopein* „a examina" || Instrument care indică prezența unui curent electric continuu într-un circuit fără a-l măsura.

galvanostegíe s.f. || Din fr. *galvanostégie* || Acoperire, prin depunere electrolitică, a unei piese conducătoare de electricitate cu un strat subțire dintr-un material oarecare.

galvanotéhnică s.f. || Din fr. *galvanotechnique* || Ramură a electrometalurgiei care se ocupă cu procedeele folosite în galvanoplastie și galvanostegie.

galvanoterapíe s.f. || Din fr. *galvanothérapie; galvano-* + gr. *therapeia* „tratament" || Metodă de tratament a unor boli cu ajutorul curentului electric continuu.

galvanotipíe s.f. || Din fr. *galvanotypie; galvano-* + gr. *typos* „amprentă" || Procedeu galvanoplastic de reproducere a planșelor tipografice și a gravurilor.

gáma s.m. invar. **1.** A treia literă a alfabetului grecesc (γ). **2.** *Radiație g.* = radiație electromagnetică cu lungimea de undă foarte mică, avînd o mare putere de pătrundere.

gamaglobulínă s.f. || Din fr. *gammaglobuline* || Substanță proteică, cu acțiune antimicrobiană, prezentă în sîngele persoanelor imune. || Scris și: *gammaglobulină.*

gámă, *game*, s.f. || Din fr. *gamme* || **1.** Succesiune melodică cuprinzînd toate sunetele unei scări muzicale, în ordine ascendentă sau descendentă, și luînd numele de la nota cu care începe. ○ *G. cromatică* v. *cromatic.* **2.** Succesiune de culori într-o gradație armonioasă. **3.** (Fig.) Serie, succesiune de obiecte, fenomene, situații etc. alcătuind un tot.

gámbă, *gambe*, s.f. || Din lat. *gamba* || (La oameni) Partea piciorului de la genunchi pînă la gleznă; (la animale) porțiune a membrelor posterioare cuprinsă între încheietura genunchiului și copită.

gambétă, *gambete*, s.f. || De la n. pr. *Gambetta* || Pălărie bărbătească din fetru tare, cu calota ovală și borurile răsfrînte.

gambít, *gambituri*, s.n. || Din fr. *gambit* || Mod de deschidere la jocul de șah, prin care jucătorul cu piesele albe sacrifică un pion sau altă piesă de mică valoare pentru a obține o poziție favorabilă de atac.

gambúzie, *gambuzii*, s.f. || Din fr. *gambusie* || Pește teleostean de apă dulce, lung de 5 cm, vivipar, originar din America de Nord. Consumă larve de țînțar.

gamélă, *gamele*, s.f. || Din fr. *gamelle*, it. *gamella*, lat. *camella* „cupă" || Vas de metal în care ostașii își primesc, în timpul aplicațiilor și campaniilor, porția de mîncare gătită.

gamét, *gameți*, s.m. || Din fr. *gamète;* cf. gr. *gametes* „soț" || Celulă sexuală a plantelor și animalelor.

gamopetál, -ă, *gamopetale*, adj. || Din fr. *gamopétale;* gr. *gamos* „împreunare" + *petalon* „petală" || (Despre flori) Cu petalele unite; (despre plante; și substantivat, f.) a cărei floare are petalele unite.

gamosepál, -ă, *gamosepale*, adj. || Din fr. *gamosépale;* gr. *gamos* „împreunare" + fr. *sépale* „sepală" || (Despre flori) Cu sepalele unite; (despre plante; și substantivat, f.) a cărei floare are sepalele unite.

gang, *ganguri*, s.n. || Din germ. *Gang* || Loc de trecere, la nivelul terenului, pe sub o construcție. • Coridor, culoar.

gángă, *gange*, s.f. || Din fr. *gangue* || Totalitatea mineralelor sterile, în general inutilizabile, care însoțesc mineralele utile dintr-un zăcămînt.

ganglión, *ganglioni*, s.m. || Din fr. *ganglion*, gr. *ganglion* „glandă" || Formație anatomică, rotundă sau alungită, alcătuită dintr-o masă de celule nervoase sau dintr-un grup de celule limfoide, situată pe traiectul unui vas limfatic sau al unui nerv.

gangrénă s.f. v. **cangrenă.**

gángster, *gangsteri*, s.m. || Din fr., engl. *gangster* (< *gang* „bandă") || Nume dat în S.U.A. escrocilor organizați în bande.

ganoíde s.f. pl. || Din fr. *ganoïde;* gr. *ganos* „strălucire" + *eidos* „aspect" || Ordin de pești (ex. morunul, nisetrul, cega), cu scheletul în parte cartilaginos, cu pielea fără solzi sau cu discuri osoase și cu înotătoarea codală asimetrică.

gaoleán, *gaoleni*, s.m. || Din rus. *gaoljan*, fr. *gaolian* || Plantă furajeră din familia graminee lor, cu semințe mici, bogate în proteine și grăsimi.

gará, *garez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *garer* || **1.** A adăposti un autovehicul într-un garaj. **2.** A trece un tren sau o locomotivă pe o linie de garaj.

garáfă s.f. v. **carafă.**

garáj, *garaje*, s.n. || Din fr. *garage* (< *garer* „a pune la adăpost, a gara") || **1.** Încăpere sau clădire specială destinată adăpostirii (și întreținerii) autovehiculelor. **2.** *Linie de g.* = linie de cale ferată pe care sînt dirijate vagoanele cînd trebuie să staționeze mai mult timp într-o gară.

garánt, -ă, *garanți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *garant* || Persoană sau instituție care dă o garanție.

garantá, *garantez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *garantir* || **1.** A da cuiva asigurare pentru executarea unei obligații; a asigura respectarea unui principiu, a unui drept. **2.** A răspunde de valoarea sau de calitatea unui lucru, a unei mărfi, de autenticitatea unei afirmații etc.

garantát, -ă, *garantați, -te*, adj. **1.** (Despre mărfuri, obiecte etc.) Pentru a cărui valoare sau calitate s-au dat garanții. **2.** (Adverbial, fam.) Sigur, neîndoielnic.

garanție, *garanții*, s.f. || Din fr. *garantie*, it. *garanzia* || **1.** Mijloc prin care se asigură executarea unei obligații; (concr.) ceea ce servește drept asigurare. **2.** Obligație în virtutea căreia o persoană răspunde de ceva. ○ Expr. *A lua pe cineva pe garanție* = a garanta pentru cineva. *A prezenta garanție* = a oferi încredere, certitudine, siguranță.

garáre, *garări*, s.f. Acțiunea de *a gara*.

gără, *gări*, s.f. || Din fr. *gare* (< *garer* „a pune la adăpost") || Ansamblu de clădiri și de instalații situate pe o linie de cale ferată, unde opresc trenurile pentru urcarea și coborîrea călătorilor și pentru încărcarea și descărcarea mărfurilor. ○ *G. maritimă* (sau *fluvială*) = ansamblul clădirilor și instalațiilor portuare amenajate pentru îmbarcarea și debarcarea călătorilor și a bagajelor.

gard, *garduri*, s.n. || Cuv. autohton || **1.** Construcție de lemn, de zidărie, de metal etc. care împrejmuiește o curte, o grădină, un teren. ○ *G. viu* = împrejmuire în grădini și parcuri formată din plantații dese de arbuști. ○ Expr. *A nimeri ca Ieremia cu oiștea-n gard* = a da greș, a face o prostie, o gafă. *A lega pe cineva la gard* = a prosti, a păcăli pe cineva. *A sări peste gard* = a depăși limita admisă. *A lega ceva la gard* = a abandona, a renunța la ceva. **2.** (Sport) Obstacol în formă de gard **(1)** amplasat pe o pistă de alergări. **3.** Împletitură de nuiele sau de trestie cu care se face un baraj de-a curmezișul unei ape curgătoare pentru prinderea peștelui.

gárdă, *gărzi*, s.f. || Din fr. *garde* || **1.** Subunitate militară avînd misiunea de a păzi un obiectiv sau persoane aflate în stare de arest. ○ *G. de onoare* = subunitate militară care dă onorurile cu ocazia vizitei unei persoane oficiale; pază simbolică, instituită în semn de respect, la anumite solemnități. *Gărzi patriotice* = detașamente înarmate, voluntare, ale oamenilor muncii de la orașe și sate, care, împreună cu forțele armate, participă la apărarea cuceririlor revoluționare ale poporului, la asigurarea independenței și securității patriei. **2.** Pază, supraveghere. ○ *Medic de g.* = medic de serviciu într-un spital, în afara orelor obișnuite de lucru. **3.** Apărătoare de metal la mînerul săbiilor și al spadelor. • Poziție inițială din care sportivul poate începe lupta (la scrimă, box, lupte etc.). ○ Expr. *A (se) pune în gardă* = a lua toate măsurile (sau a preveni pe cineva) pentru a nu fi surprins de ceva neplăcut sau primejdios.

gardénie, *gardenii*, s.f. || Din fr. *gardénia*, de la numele botanistului *Garden* || Denumire dată unor plante lemnoase tropicale din familia rubiaceelor, cu flori mari, albe, cu miros plăcut, cultivate la noi ca plante decorative.

garderób, -ă, (1) *garderoburi*, s.n., **(2, 3, 4)** *garderobe*, s.f. || Din fr. *garde-robe* || **1.** S.n. Dulap în care se păstrează obiecte de îmbrăcăminte. **2.** S.f. Loc special amenajat la intrarea într-o sală de spectacole, într-un local public, unde se pot lăsa paltoanele, pălăriile etc. **3.** S.f. Totalitatea costumelor din depozitul unui teatru. **4.** S.f. Totalitatea obiectelor de îmbrăcăminte ale unei persoane.

garderobiér, -ă, *garderobieri, -e*, s.m. și f. || Din *garderob(ă)* || Persoană care are în grijă o garderobă **(2).**

gardián, *gardieni*, s.m. || Din fr. *gardien* (< *garder*) || Persoană însărcinată cu paza unei instituții, a unei închisori etc.

gárdină, *gardini*, s.f. || Probabil cuv. autohton || Șănțuleț transversal la capetele doagelor

de butoi, în care se fixează fundul (și capacul). ● Porțiunea de doagă dintre capătul ei și șănțulețul transversal.

garf, *garfuri*, s.n. Bucată de carne de porc din regiunea primelor vertebre.

gargará, *gargare*, s.f. || Din ngr. *gargara* || Clătirea gurii și a gîtului cu un lichid dezinfectant; lichid folosit în acest scop.

gargarisí, *gargarisesc*, vb. IV. Refl. și intranz. || Din ngr. *gargarizo* || A face gargară. ● (Fig.) A vorbi nedeslușit, a bolborosi.

gargúi, *garguie*, s.n. || Din fr. *gargouille* || Jgheab sau burlan scurt pentru scurgerea apei de ploaie, de obicei ornamentat.

garlín s.n. || Din it. *gherlina* || Parîmă groasă cu care se leagă nava acostată într-un loc cu vînturi puternice.

garmónd s.n. || Din germ. *Garmond* || Literă de tipar avînd corpul de 10 puncte tipografice.

garnétă, *garnete*, s.f. || Din engl., it. *garnett*, de la n. pr. *Garnett*, inventatorul mașinii || Mașină de destrămat deșeurile de fire de lînă cardată și de lînă pieptănată, în scopul recuperării lor.

garnisí, *garnisesc*, vb. IV. Tranz. || După fr. *garnir* || A completa un lucru cu accesorii sau podoabe; a împodobi, a orna (cu o garnitură).

garnitúră, *garnituri*, s.f. || Din fr. *garniture* || **1.** Accesoriu folosit pentru completarea sau împodobirea unui lucru. ● Adaos de legume, salată etc. care se servește la friptură. **2.** Piesă demontabilă care protejează sau întărește altă piesă. ● Placă elastică (de cauciuc, de piele etc.) cu care se etanșează asamblarea a două organe ale unei mașini, a două conducte etc. **3.** Grup de mai multe lucruri care formează un sortiment; ansamblu de unelte, scule, piese etc. de același gen: *garnitură de chei.* ○ *G. de tren* = totalitatea vagoanelor care formează un tren. **4.** *G. de literă* = totalitatea semnelor de tipar care aparțin aceluiași caracter de literă, cuprinzînd toată gama de corpuri de la cel mai mic pînă la cel mai mare.

gárniță, *garnițe*, s.f. || Din pol. *garniec*, rus. *garnec* || Vas de metal pentru transportul laptelui sau al altor lichide.

garnizoánă, *garnizoane*, s.f. || Din fr. *garnison* || **1.** Totalitatea unităților și instituțiilor militare stabilite într-o localitate sau (în timp de război) într-un loc întărit, pentru a-l apăra; localitatea în care sînt instalate aceste unități. **2.** Organ de conducere al garnizoanei **(1).**

garoáfă, *garoafe*, s.f. || Din ngr. *garofalon* || Plantă erbacee decorativă din familia cariofilaceelor, cu flori diferit colorate și cu miros specific, plăcut. ○ *G. de cîmp* (sau *sălbatică*) = garofiță. ● *G. de munte* = plantă din familia cariofilaceelor, înaltă de 25—60 cm, cu flori plăcut mirositoare, albe sau roz, cu peri purpurii.

garofíță, *garofițe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *garoafă.* **2.** Plantă erbacee cu frunze lanceolate și flori purpurii; garoafă de cîmp. **3.** *Garofița Pietrei Craiului* = mică plantă cu flori roz-violacee cu dungi mai închise. Este declarată monument al naturii.

garóu, *garouri*, s.n. || Din fr. *garrot* || Bandă sau tub de cauciuc care servește de întrerupere temporară a circulației sanguine într-o regiune a corpului (mai ales la braț) prin compresiunea circulară a regiunii respective.

garsoniéră, *garsoniere*, s.f. || Din fr. *garçonnière* || Locuință (într-o clădire mai mare), compusă de obicei dintr-o cameră și baie (uneori și bucătărie).

gasteropód, *gasteropode*, s.n. || Din fr. *gastéropode* || (La pl.) Clasă de moluște (melci) cu trupul adăpostit într-o cochilie și care se mișcă cu ajutorul unui picior în formă de talpă; (și la sg.) animal care face parte din această clasă. || Și: **gastropód** s.n.

gástric, -ă, *gastrici, -ce*, adj. || Din fr. *gastrique;* cf. gr. *gaster* „stomac" || Care se referă la stomac. ○ *Suc g.* = suc secretat de stomac, care conține pepsină și acid clorhidric, necesare digestiei.

gastrítă, *gastrite*, s.f. || Din fr. *gastrite* || Inflamație a mucoasei stomacului, datorită unei infecții, intoxicații, stări alergice etc.

gastroenterítă, *gastroenterite*, s.f. || Din fr. *gastro-entérite* || Inflamație concomitentă a mucoasei stomacului și a intestinului subțire. Poate fi acută sau cronică.

gastrointestinál, -ă, *gastrointestinali, -e*, adj. || Din fr. *gastro-intestinal* || Care se referă la stomac și la intestinul subțire.

gastronóm, -oámă, *gastronomi, -oame*, s.m. și f. || Din fr. *gastronome* || Persoană căreia îi plac mîncărurile alese și care știe să le aprecieze.

gastronomíe, s.f. || Din fr. *gastronomie* || Arta de a prepara mîncăruri alese sau priceperea de a le aprecia calitatea.

gastropód s.n. **v. gasteropod.**

gastroscopíe s.f. || Din fr. *gastroscopie;* gr. *gaster* „stomac" + *skopein* „a examina" || Examinare a interiorului stomacului, cu ajutorul unui aparat (gastroscop).

gastrotomíe, *gastrotomii*, s.f. || Din fr. *gastrotomie;* gr. *gaster* „stomac" + *tome* „tăiere" || Operație chirurgicală care constă în deschiderea stomacului.

gastrúlă s.f. || Din fr. *gastrula;* gr. *gaster* „stomac" || Stadiu în dezvoltarea embrionului la metazoare, în formă de sac, cu o cavitate interioară care comunică cu exteriorul printr-un orificiu (blastopor), avînd două foițe embrionare: ectoderm și endoderm.

gáșcă, *găști*, s.f. (Peior.) Grup restrîns de oameni, uniți în scopul de a-și satisface interese personale, recurgînd la acțiuni reprobabile.

gat, *gaturi*, s.n. || Din magh. *gát* || (Reg.) Zăgaz ridicat de-a curmezișul unei ape curgătoare.

gáta adj. invar. || Cuv. autohton || (Adesea adverbial) **1.** Isprăvit, terminat; făcut, aranjat. ○ *Haine de gata* = haine confecționate, care se vînd în magazine. ○ Expr. *A da gata* = **a)** a isprăvi, a lichida ceva; **b)** a chinui, a distruge pe cineva; **c)** a ului, a zăpăci. **2.** (Cu valoare de interjecție) Ajunge! destul! **3.** Pregătit, dispus pentru un lucru. ○ *Gata să...* = pe punctul de a...

gáter, *gatere*, s.n. || Din germ. *Gatter* || Ferăstrău mecanic.

gáură, *găuri*, s.f. || Lat. **cavula* (< *cavus* „scobit, gol") || **1.** Scobitură sau spărtură ivită de la sine sau anume făcută într-un material, în pământ, într-un corp; bortă. ○ *Gaura cheii* = orificiul prin care se introduce cheia în broască. ○ Expr. *Doar nu s-o face gaură-n cer* = nu va fi o pagubă mare. **2.** *G. neagră* = obiect ceresc spre care este atrasă puternic materia din spațiul înconjurător, datorită cîmpului său gravitațional foarte intens.

gauss s.m. || Din fr. *gauss*, de la numele fizicianului *Gauss* || Unitate de măsură a inducției magnetice.

gavanós, *gavanoase*, s.n. || Din tc. *kavanoz* || (Reg.) Borcan (pentru dulceață).

gavótă, *gavote*, s.f. || Din fr. *gavotte* (dans al unor locuitori din regiunea Alpilor, porecliți *gavoți*) || Numele unui vechi dans francez, devenit dans de curte; melodia corespunzătoare acestui dans.

gaz, *gaze*, s.n. || Din fr. *gaz* || **1.** Corp fluid, cu densitate mică, expansibil, care ia volumul și forma recipientului în care este închis. ○ *Gaz perfect* (sau *ideal*) = gaz foarte rarefiat pentru care produsul dintre presiune și volum este același la orice temperatură. *Gaz inert* = gaz care nu reacționează chimic și care se folosește în becurile cu incandescență și în tuburile cu descărcări electrice luminoase. *Gaz de iluminat* (sau *aerian*) = gaz obținut prin distilarea huilei, folosit la iluminat. *Gaze naturale* = gaze formate în natură, fără intervenția omului și care constituie aerul atmosferic. **2.** Petrol lampant. ○ Expr. *A arde gazul degeaba* = a nu face nimic, a pierde vremea. (Pop.) *Doar n-am băut gaz* = nici nu mă gîndesc, doar n-am înnebunit.

gazá, *gazez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *gazer* || **1.** A răspîndi substanțe toxice de luptă într-o anumită zonă. **2.** A distruge dăunătorii animali sau paraziții cu ajutorul gazelor toxice.

gázdă, *gazde*, s.f. || Din magh. *gazda* || **1.** Stăpînul, proprietarul casei, în raport cu oaspeții săi sau cu persoane cărora le oferă, temporar, adăpost. ● Persoană care ține pe cineva cu chirie (și cu întreținerea plătită). **2.** Organism pe (sau în) care trăiește un parazit.

gazeíficá vb. I. v. **gazifica.**

gazél, *gazeluri*, s.n. || Din fr. *ghazel*, ar. *ghazāl* || Poezie lirică cu formă fixă (de origine orientală), alcătuită din distihuri, cu conținut erotic sau filozofic; **g.** cîntă de obicei plăcerile vieții, iubirea și vinul.

gazélă, *gazele*, s.f. || Din fr. *gazelle*, ar. *gazāl* || Nume generic dat unor mamifere rumegătoare din familia antilopei, cu corpul zvelt, cu picioare lungi și sprintene, cu coarne în formă de liră; care trăiesc în Asia și Africa.

gazetár, *gazetari*, s.m. || Din *gazetă* || Ziarist, jurnalist.

gazétă, *gazete*, s.f. || Din fr. *gazette*, it. *gazetta* || Ziar. ○ *G. de perete* = panou plasat în cadrul unei întreprinderi sau instituții, pe care se afișează articole referitoare la activitatea din unitatea respectivă sau la probleme de interes general.

gazetărésc, -eáscă, *gazetărești*, adj. || Din *gazetar* || Care se referă la gazetărie sau la gazetari, care aparține gazetăriei sau gazetarului; jurnalistic, ziaristic.

gazetărie s.f. || Din *gazetar* || Profesiunea de gazetar, ziaristică; jurnalistică.

gazéu s.n. || Din fr. *gazé*, specie de fluture || Țesătură transparentă cu rărituri rezultate dintr-o combinație de țesut și împletit, folosită ca material pentru bluze, rochii etc.

gazifér, -ă, *gazifери, -e*, adj. || Din fr. *gazifère* || (Despre zăcăminte) Care conține gaze.

gazificá, *gazific*, vb. I. Tranz. || Din *gaz*, după fr. *gazeifier* || A transforma, printr-o reacție chimică, un corp solid sau lichid în gaz cu o compoziție chimică diferită de aceea a corpului din care provine. || Și: **gazeificá** vb. I.

gazogén, *gazogene*, s.n. || Din fr. *gazogène*; fr. *gaz* + gr. *gennan* „a produce" || Aparat sau instalație destinată transformării unui combustibil solid (lemne, cărbuni etc.) în gaze combustibile, necesare arderii în unele motoare, instalații industriale etc.

gazolínă s.f. || Din fr. *gazoline* (< *gaz*) || Produs lichid combustibil, amestec de hidrocarburi, obținut din gazele de sondă.

gazométru, *gazometre*, s.n. || Din fr. *gazomètre* || Aparat pentru măsurarea cantității de gaz care trece printr-o conductă.

gazón s.n. || Din fr. *gazon* || Iarbă cultivată în parcuri, pe unele terenuri sportive etc., stropită și cosită des; teren cu astfel de iarbă (destinat mai ales unor competiții sportive).

gazoná, *gazonez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *gazonner* || A acoperi un teren cu gazon.

gazórniță, *gazornițe*, s.f. || Din *gaz* || **1.** Lampă simplă de petrol. **2.** Bidon în care se păstrează petrolul.

gazós, -oásă, *gazoși, -oase*, adj. || Din fr. *gazeux* || Care se află în stare de gaz; care conține gaze sub presiune: *ape gazoase.*

gazotrón s.n. || Din fr. *gazotron* || (Telec.) Fanotron.

găbjí, *găbjesc*, vb. IV. Tranz. || Cf. *găbui* || (Pop.) A prinde pe cineva fără veste, a înhăța, a pune mîna pe cineva; a găbui.

găbuí, *găbuiesc*, vb. IV. Tranz. || Cf. ucr. *habaty* || (Pop.) A găbji. *Bag mîna în scorbură, unde știam, și norocul meu!... găbuiesc pupăza pe ouă* (Creangă).

găgăúță, *găgăuți*, s.m. Bărbat prost, tont. *O fată așa de vioaie și de gingașă să iubească pe un găgăuță* (Caragiale).

găgăúz, -ă, *găgăuzi, -e*, s.m. și f. || Din tc. *Gagauz* || Persoană care face parte dintr-o populație din Dobrogea, de origine turcă, dar de religie creștină.

găinár, *găinari*, s.m. || Din *găină* || **1.** Vînzător de găini. **2.** Hoț de găini; *p. ext.* hoț de lucruri mărunte, borfaș; persoană care se ocupă de afaceri ilicite mărunte.

găinát, *găinațuri*, s.n. || Din lat. *gallinaceum* || Excremente de pasăre.

găínă, *găini*, s.f. || Lat. *gallina* || Specie de pasăre domestică, crescută pentru carne şi ouă; femela cocoşului. ○ Expr. *A se culca o dată cu găinile* = a se culca foarte devreme. *Cîntă găina în casă*, se zice cînd într-o căsnicie cuvîntul hotărîtor îl are femeia.

găinăríe, *găinării*, s.f. || Din *găinar* || (Fam.) Furt de găini; *p. ext.* furt de lucruri mărunte; afacere necinstită; potlogărie.

găinúşă, *găinuşe*, s.f. || Din *găină* || **1.** Diminutiv al lui *găină*. **2.** *Găinuşă de baltă* = pasăre migratoare mai mică decît o cioară, cu penaj negru şi cu o pată roşie de piele golaşă în frunte, frecventă în bălţile Dunării. **3.** (Astr.) Cloşca-cu-Pui.

găitán, *găitane*, s.n. || Din tc. *gaytan* || Şiret din fire de lînă, de bumbac, de mătase ori din fire metalice, cusut ca ornament pe unele obiecte de îmbrăcăminte. ○ Expr. *A merge găitan* = a merge bine.

gălăgíe s.f. Zgomot mare (de glasuri), larmă, tărăboi, hărmălaie. *Aud gălăgia mulţimii de şcolari la ceasul ieşirii* (Vlahuţă).

gălăgiós, -oásă, *gălăgioşi, -oase*, adj. || Din *gălăgie* || Care face gălăgie; zgomotos.

gălămóz, *gălămoaze*, s.n. (Reg.) Boţ, cocoloş. || Şi: **golomóz** s.n.

gălbeáză, *gălbeze*, s.f. || Cuv. autohton || Boală la oi şi la bovine provocată de un vierme parazit care trăieşte în căile biliare ale acestor animale. || Şi: **călbeáză** s.f.

gălbejí, *gălbejesc*, vb. IV. Refl. || Cf. *galben* || (Pop.) A deveni palid, tras la faţă (în urma unei boli).

gălbeneá, *gălbenele*, s.f. || Din *galben* || **1.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina groasă, înaltă pînă la un metru, cu frunze dinţate şi flori galbene. Creşte prin locuri mlăştinoase. **2.** (La pl.) Plantă erbacee din familia ranunculaceelor cu frunze palmate şi flori galbene-aurii.

gălbeneálă, (2) *gălbenele*, s.f. || Din *gălbeni* || (Pop.) **1.** Paliditate. **2.** Vopsea galbenă (extrasă din plante).

gălbenín, -íe, *gălbenii*, adj. || Din *galben* || Gălbui. *Cărbunii se închid şi se deschid, ca nişte ochi de aur, sub cămaşa lor de scrum gălbiniu* (Delavrancea). || Şi: **gălbiníu, -íe,** adj.

gălbenúş, *gălbenuşuri*, s.n. || Din *galben* || Partea din mijloc, de culoare galbenă, bogată în substanţe nutritive, a oului de păsări, reptile, batracieni.

gălbináre, *gălbinări*, s.f. || Din *galbin* || **1.** (Pop.) Icter. **2.** Plantă erbacee din familia compozitelor, înaltă pînă la un metru, cu frunze dinţate şi flori roşii-purpurii. Creşte în regiunile deluroase.

gălbiníu, -íe adj. v. **gălbeniu.**

gălbiór, -oáră, *gălbiori, -oare*, adj. || Din *galben* || **1.** Diminutiv al lui *galben*. *Să fac o vînătoare De păsări gălbioare* (Pop.). **2.** Blond, bălai. *Ea, cu părul gălbior, Naltă, zugrăvită-ntreagă* (Coşbuc).

gălbíu, -íe, *gălbii*, adj. || Din *galben* || **1.** Gălbui. [Trandafirul] *cu foile răsfirate albe, roşii ori gălbii* (Gherea). **2.** Blond, bălai. *Părul despletit pe spate ca aurul de gălbiu* (Conachi).

gălbúi, -úie, *gălbui*, adj. || Din *galben* || Galben-deschis, gălbiu. *Prin geamurile mici venea o lumină gălbuie şi săracă* (Dunăreanu).

găleátă, *găleţi*, s.f. || Lat. *galleta* || **1.** Vas de lemn, de tablă sau de material plastic, de formă tronconică, mai larg la partea superioară, cu toartă mobilă, folosit pentru muls laptele sau pentru ţinut şi transportat apă şi alte lichide ori diverse materiale granulare. ○ *A ploua (sau a turna) cu găleata* = a ploua torenţial. **2.** (În evul mediu în Ţara Românească) Veche măsură de capacitate pentru lapte, cereale etc. **3.** Dijmă în grîne care se percepea în trecut.

găligán, *găligani*, s.m. || Cf. *gligan* || (Pop. şi fam.) Om foarte înalt; lungan.

gălúşcă, *găluşte*, s.f. || Din rus. *galuška* || Preparat culinar în formă de cocoloş, făcut din aluat, din griş, din brînză, din carne tocată etc.

gămán, *gămani*, s.m. (Peior. şi fam.) Om foarte lacom, mîncăcios.

gămălíe, *gămălii*, s.f. || Din magh. *gomoly* || Capăt îngroşat, de formă sferică, al unor ace *(ace cu gămălie)*, al chibriturilor etc.; măciulie.

găoáce, *găoci*, s.f. **1.** Coaja tare a oului. **2.** Fiecare dintre jumătăţile unei coji de nucă, de alună etc.

gărdinár, *gărdinare*, s.n. || Din *gardină* || Unealtă cu care se fac şanţurile transversale interioare la capetele doagelor de butoi.

gărdurăríţă, *gărdurăriţe*, s.f. || Din *garduri* (pl. lui *gard*) || Arbust spinos, otrăvitor, din familia solanaceelor, cu flori roşii-violete, cultivat pentru a forma garduri vii.

gărgăríţă, *gărgăriţe*, s.f. || Cf. scr. *grgarica* || Nume dat mai multor insecte coleoptere mici, cu capul alungit cu un rostru, dăunătoare unor plante.

gărgăún, *gărgăuni*, s.m. Viespe mare de pădure, cu un ac veninos, care produce un zgomot puternic în timpul zborului. ○ Expr. *A avea gărgăuni în cap* = a avea idei ciudate, extravagante. *A scoate cuiva gărgăunii din cap* = a face pe cineva să renunţe la ideile sale ciudate, extravagante.

găsélniţă[1], *găselniţe*, s. f. || Din bg. *găsenica* „omidă" || Fluture cenuşiu-roşiatic cu cercuri albe, ale cărui larve rod fagurii de miere; molia stupilor.

găsélniţă[2], *găselniţe*, s.f. || Din *găsi* || (Fam.) Soluţie, rezolvare ingenioasă, de efect, găsită de cineva.

găsí, *găsesc*, vb. IV. || Cf. sl. *gasiti* „a stinge" || **1.** Tranz. A da de ceva sau de cineva, a descoperi (în urma unor cercetări); (tranz. şi refl.) a întîlni pe cineva (sau a se întîlni cu cineva). ○ Expr. *Ţi-ai găsit!* = aşi de unde! nici gînd! (Fam.) *A-şi găsi beleaua* = a da peste încurcături, a avea necazuri, probleme. *A-şi găsi să...* = a-i veni (în mod neaşteptat să...). *A-şi găsi nasul* (sau *popa*) = a da peste cineva care să-l pună la punct. • (Despre suferinţe fizice sau moarte) A surprinde, a lovi pe neaşteptate pe cineva. **2.** Refl. A se afla, a fi. **3.** Tranz. A fi de părere, a crede că..., a socoti.

găteálă, *găteli,* s.f. || Din *găti* || Faptul de a (se) găti; îmbrăcăminte, podoabe cu care se gătește cineva.

gătéj, *găteje,* s.n. Ramură, creangă, subțire și uscată, vreasc. *În vatră ardeau gătejele și se răspîndeau în jăratic* (Sadoveanu).

gătí, *gătesc,* vb. IV. || Din *gata* || **1.** Refl. și tranz. A (se) îmbrăca (frumos). **2.** Refl. și tranz. A (se) pregăti (de drum, de plecare). **3.** Tranz. A face de mîncare. **4.** Tranz. și intranz. (Reg.) A sfîrși, a termina, a isprăvi.

gătít[1] s.n. Prepararea mîncării.

gătít[2]**, -ă,** *gătiți, -te,* adj. **1.** Îmbrăcat îngrijit, frumos, împodobit. **2.** (Despre mîncăruri) Preparat, pregătit.

găunós, -oásă, *găunoși, -oase,* adj. || Din *găună,* înv., „gaură mică" || (Despre copaci) Cu găuri pe dinăuntru, scorburos. ● (Despre nuci) Fără miez sau cu miezul nedezvoltat. ● (Despre măsele) Cariat. ● (Fig.; despre manifestări ale oamenilor) Lipsit de conținut, de temei; (despre oameni) care are astfel de manifestări.

găurea, -ícă, *găurele,* s.f. Diminutiv al lui *gaură;* găurice. ● (La pl.) Fel de broderie pe o pînză din care se scot cîteva fire.

găurí, *găuresc,* vb. IV. Tranz. || Din *gaură* || A face o gaură (într-un material sau obiect) a perfora. ● Refl. A se strica, a se deteriora, în urma găuririi.

găván, *găvane,* s.n. || Cf. bg., scr. *vagan* || **1.** Scobitură, adîncitură a unui obiect; partea unui obiect care prezintă o scobitură. **2.** Orbita ochiului. **3.** Strachină sau blid de lemn. *Pisăm în găvan... trei căpățîni de usturoi* (Stancu).

găvozdí, *găvozdesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *gvozditi* „a bate în cuie" || Tranz. și refl. (Reg.) A (se) înghesui, a se îngrămădi. *Le-ascund, le găvozdesc Prin scorburi, prin canale* (Anghel-Iosif).

gázár, *gázari,* s.m. || Din *gaz* || Vînzător (ambulant) de petrol lampant.

găzdui, *găzduiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *gazdă* || A primi pe cineva în casă, dîndu-i adăpost; a oferi cuiva ospitalitate.

geába adv. || Din tc. *caba* || (Pop.) Degeaba.

gealát, *gealați,* s.m. || Din tc. *cellât* || (Înv.) Călău, gîde. ● (Azi, fam., de obicei peior.) Om voinic, zdravăn (și violent).

gealáu, *gealăie,* s.n. || Din magh. *gyaló (gyalu)* || Rindea (lungă).

geam, *geamuri,* s.n. || Din tc. *cam* || **1.** Placă de sticlă care se fixează în cercevelele ferestrelor sau ale ușilor, pentru a lăsa să pătrundă lumina în încăperi. ● Bucată de sticlă care se fixează în rama ochelarilor, ceasornicelor etc. **2.** *P. ext.* Fereastră.

geamandúră, *geamanduri,* s.f. Corp plutitor făcut din tablă, din lemn etc., ancorat de fundul unei ape, care servește ca indicator pentru navigație sau pentru înot, indicînd restricții, obstacole etc.

geamantán, *geamantane,* s.n. || Din ngr. *tzamandani* || Cufăr portabil (din piele, carton, material plastic), în care se pun lucrurile necesare pentru călătorie; valiză.

geámăn, -ă, *gemeni, -e,* adj. || Lat. *geminus* || **1.** (Despre ființe; adesea substantivat) Care a fost născut în același timp cu altă ființă de către aceeași mamă. **2.** (Despre tulpinile unor plante) Care au crescut din aceeași rădăcină; (despre fructe) care au crescut lipite, cîte două. **3.** (Anat.) *Mușchi gemeni* = mușchi ai gambei dispuși pereche. || Și: **gémen, -ă,** adj.

geámăt, *gemete,* s.n. || Lat. *gemitus* || Sunet nearticulat, emis de cel care geme. *Un geamăt de durere în vale îl oprește* (Bolintineanu). ● (Fig.) Freamăt (de vînt, de valuri) *Ascult la... geamătul dulce din vînt* (Eminescu). || Și: **gémăt** s.n.

geambáș, *geambași,* s.m. || Din tc. *cambaz* || Negustor sau samsar de cai.

geamblác, *geamblacuri,* s.n. || Probabil de la n. pr. *James Blake,* numele unei firme englezești care figura pe turla sondelor || Ansamblu de scripeți montat la capătul de sus al turlei unei sonde, peste care se înfășoară cablul de foraj.

geamgíu, *geamgii,* s.m. || Din tc. *camcı* || Persoană care vinde sau pune geamuri.

geamíe, *geamii,* s.f. || Din tc. *cami* || Locaș de cult la musulmani.

geamlíc, *geamlîcuri,* s.n. || Din tc. *camlık* || Perete format din geamuri. ● Coridor sau verandă cu pereții făcuți din geamuri.

geamparále s.f. pl. || Din tc. *çalpara* || **1.** Numele unui dans popular românesc răspîndit în Cîmpia Dunării; melodia după care se execută. **2.** Castaniete.

geánă, *gene,* s.f. || Lat. **genna* (= *gena* „obraz, pleoapă") || **1.** Fir de păr de pe marginea pleoapelor. ○ Expr. *A-i da cuiva ochii în gene* = a fi gata să aţipească, să adoarmă. *A privi printre gene* = a privi cu ochii întredeschiși. **2.** (Fig.) Dungă luminoasă; muchie, fîșie luminată a unui deal, a unui nor etc.

geántă, *genți,* s.f. || Din tc. dial. *çanta* || **1.** Obiect de piele, de material plastic etc. (cu despărțituri în interior), folosit pentru a purta acte, cărți. **2.** Poșetă.

gel s.n. || Din fr. *gel* || Stare a unei substanțe care prezintă simultan proprietăți ale lichidelor și solidelor, păstrîndu-și forma și fiind de obicei elastică.

gelatínă, *gelatine,* s.f. || Din fr. *gélatine;* cf. lat. *gelatus* „înghețat" || Substanță coloidală obținută din oase, cartilaje etc., avînd diverse întrebuințări: în industria alimentară ca gelificator, în industria textilă, a hîrtiei, în tehnică etc.

gelatinizá, *gelatinizez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din *gelatină* || A (se) transforma în gelatină.

gelatinós, -oásă, *gelatinoși, -oase,* adj. || Din fr. *gélatineux* || Care conține gelatină; care are consistența gelatinei.

gelép, *gelepi,* s.m. || Din tc. *celep* || Negustor oriental din evul mediu care cumpăra vite din țările române spre a le vinde la Constantinopol.

gelificá, *gelific,* vb. I. Tranz. || Din fr. *gélifier* || A transforma o soluție coloidală într-un

gel sub acțiunea electroliților, a variației de temperatură sau a altor factori.

geliv, -ă, *gelivi, -e,* adj. || Din fr. *gélif* || (Despre roci, materiale) Care se dezagregă ușor sub acțiunea înghețului și a dezghețului repetat.

gelós, -oásă, *geloși, -oase,* adj. || Din it. *geloso* || **1.** Care suferă de gelozie. ● Care ține mult la ceva și se teme să nu-l piardă. **2.** Invidios.

gelozíe, *gelozii,* s.f. || Din it. *gelosia* || **1.** Sentiment chinuitor și obsedant provocat cuiva de faptul (sau de bănuiala) că ființa iubită îi este necredincioasă. **2.** Invidie, pizmă.

geluí, *geluiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *gealău* || A netezi cu gealăul suprafața unei piese de lemn; *p. ext.* a rindelui.

gem, *gemuri,* s.n. || Din engl. *jam* || Produs alimentar asemănător cu marmelada, în care fructele sînt aproape întregi, iar siropul este gelatinos.

gémă, *geme,* s.f. || Din fr. *gemme,* lat. *gemma* || **1.** Denumire dată pietrelor prețioase translucide; bijuterie avînd o piatră prețioasă pe care sînt gravate figuri sau motive decorative. **2.** (Adjectival) *Sare gemă* = clorură naturală de sodiu cristalizată.

gémăt s.n. v. **geamăt.**

géme, *gem,* vb. III. Intranz. || Din lat. *gemere* || **1.** (Despre ființe) A scoate sunete nearticulate, provocate de o durere. ● (Fig.) (Despre elemente ale naturii) A fremăta, a murmura, a vui. **2.** (Fig.) A fi plin, încărcat peste măsură.

gémen, -ă adj. v. **geamăn.**

geminát, -ă, *geminați, -te,* adj. || Din fr. *géminé,* lat. *geminatus* „dublat" || Îngemănat, împerecheat. ● (Lingv.) *Consoană geminată* = consoană lungă, pronunțată cu o durată mai mare decît cea obișnuită.

gen, *genuri,* s.n. || Lat. *genus* || **1.** Fel, soi, tip; fel de a fi al cuiva. **2.** Diviziune care cuprinde creații artistice asemănătoare ca formă, temă, stil. ○ *Pictură de gen* = pictură care înfățișează aspecte ale vieții cotidiene. ● Fiecare dintre diviziunile fundamentale în care se împart operele literare și care cuprind creațiile asemănătoare prin modalitatea specifică de a înfățișa omul, acțiunile și stările lui sufletești (ex. **g.** liric, **g.** epic, **g.** dramatic). **3.** Categorie gramaticală exprimată prin forma pe care o iau substantivele pentru a indica sexul ființelor pe care le denumesc (și care s-a extins și la substantivele nume de lucruri). **4.** (Biol.) Categorie sistematică inferioară familiei, care cuprinde una sau mai multe specii. **5.** (Log.) Clasă de obiecte avînd aceleași note esențiale și cuprinzînd cel puțin două specii.

génă, *gene,* s.f. || Din fr. *gène;* gr. *genos* „naștere, origine" || (Biol.) Unitate indivizibilă a materialului genetic localizată în cromozomi, cu efect specific asupra caracterelor organismului.

genealógic, -ă, *genealogici, -ce,* adj. || Din fr. *généalogique* || Care se referă la genealogie. ○ *Arbore g.* = reprezentare grafică prin care se indică filiația membrilor unei familii, gradele lor de înrudire.

genealogíe, *genealogii,* s.f. || Din fr. *généalogie,* lat. *genealogia;* gr. *genea* „generație" + *logos* „socoteală" || Filiația membrilor unei familii cu gradul lor de înrudire. ● Disciplină auxiliară a istoriei care are ca obiect istoria diferitelor dinastii sau familii și a legăturilor dintre ele.

generá, pers. 3 *generează,* vb. I. Tranz. || Din it., lat. *generare* || A da naștere la ceva, a produce; a determina.

generál[1], *generali,* s.m. || Din fr. *général,* cf. rus. *general* || Denumire generică pentru gradele militare superioare gradului de colonel: general-maior, general-locotenent, general-colonel, general de armată. || Și: **ghenerál** s.m.

generál[2], **-ă,** *generali, -e,* adj. || Din fr. *général,* lat. *generalis* || **1.** Care este comun tuturor ființelor sau obiectelor dintr-o anumită categorie; care privește pe toți; la care participă toți. ● (Substantivat, n.) Ceea ce este comun tuturor obiectelor unei clase. **2.** Care privește ceva în ansamblu. ○ *În general* = în linii mari. **3.** Care se întîmplă sau care există pe o întindere mare, care cuprinde tot. **4.** Care are întreaga răspundere în conducerea unei instituții, întreprinderi etc. sau a unei diviziuni dintr-o mare instituție: *director general.* ○ *Adunare generală* v. *adunare.*

generalísim, *generalisimi,* s.m. || Din it. *generalissimo,* fr. *généralissime* || Denumire dată în unele țări comandantului suprem al armatei.

generalitáte, *generalități,* s.f. || Din fr. *généralité,* lat. *generalitas, -atis* || Caracterul a ceea ce este general[2]; (la pl.) idei generale în legătură cu un subiect, cu o problemă.

generalizá, *generalizez,* vb. I. || Din fr. *généraliser* || **1.** Tranz. A desprinde și reține mintal însușirile fundamentale comune ale unei clase de obiecte; a da o formulare sintetică. **2.** Tranz. A face să fie general, a extinde sfera de desfășurare a unor procese; a considera o situație ca generală. **3.** Refl. (Despre boli) A se extinde în întregul organism.

generalizáre, *generalizări,* s.f. Acțiunea de *a (se) generaliza;* operație mintală prin care se grupează în același gen obiecte cu note esențiale comune. ● (Log.) Trecerea de la noțiuni cu sferă mai restrînsă și un conținut mai bogat la noțiuni cu sferă mai largă și un conținut mai restrîns.

generatór, -oáre, *generatori, -oare,* adj., s.n. || Din fr. *générateur* || **1.** Adj. Care generează ceva. ● S.f. Linie dreaptă care, prin deplasarea sa în spațiu, dă naștere unei suprafețe. **2.** S.n. Aparat, mașină sau instalație care produce energie de o anumită formă folosind energie de altă formă. ○ *G. electric* = mașină care transformă energia mecanică în energie electrică. *G. electronic* = generator electric ale cărui părți principale sînt tuburi electronice sau elemente semiconductoare (diode, tranzistoare). **3.** S.n. Aparat sau instalație care servește la producerea unui fluid sau a unei suspensii fluide. **4.**

S.n. *G. cuantic* = denumire generică dată laserului, maserului sau altor dispozitive de acest tip.

generáție, *generații*, s.f. || Din fr. *génération*, lat. *generatio* || **1.** Totalitatea oamenilor (dintr-o comunitate) care au aproximativ aceeași vîrstă. **2.** Totalitatea animalelor dintr-o anumită specie sau rasă născute în același an. **3.** *Generație spontanee* (sau *spontană)* = teorie naivă care susținea că unele organisme vii pot lua naștere în mod spontan din substanță nevie. **4.** (Inform.) *G. de calculatoare* = denumire generică utilizată în clasificarea calculatoarelor după tipul elementelor electronice cu care sînt echipate, corespunzătoare și ordinii cronologice în care acestea au fost fabricate (cu tuburi electronice, cu tranzistoare, cu circuite integrate).

génere s.n. || Din it. [*in*] *genere* || *În genere* = în general; în mod obișnuit, de obicei.

genéric, -ă, *generici, -ce*, adj., s.n. || Din fr. *générique;* cf. lat. *genus, -eris* „gen, origine" || **1.** Adj. Care ține de o categorie, de un gen; care cuprinde toate cazurile asemănătoare. **2.** S.n. Partea de la începutul, mai rar de la sfîrșitul unui film, în care sînt menționate titlul filmului, numele producătorului, regizorului, colaboratorilor, actorilor etc.

generós, -oásă, *generoși, -oase*, adj. || Din fr. *généreux*, lat. *generosus* || Care este gata să dea ajutor, sprijin altora, mărinimos, darnic. ● Însuflețit de idei sau de sentimente alese.

generozitáte s.f. || Din fr. *générosité* || Însușirea de a fi generos, mărinimie, dărnicie.

genétic, -ă, *genetici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *génétique;* gr. *gennetikos* „care naște" || **1.** S.f. Ramură a biologiei care studiază legile eredității și ale variabilității organismelor. **2.** Adj. Care aparține geneticii **(1)** sau genezei, care se referă la mecanismele de transmitere ereditară a caracterelor.

geneticián, -ă, *geneticieni, -e*, s.m. și f. || Din fr. *généticien* || Specialist în genetică.

genéză, *geneze*, s.f. || Din fr. *genèse;* gr. *genesis* || Procesul nașterii și al formării unei ființe sau unui lucru. ● (Fig.) Creație, apariție.

geniál, -ă, *geniali, -e*, adj. || Din fr. *génial*, it. *geniale* || De geniu, înzestrat cu geniu.

genialitáte s.f. || Din *genial*. Cf. și fr. *génialité* || Însușirea de a fi genial.

geníst, *genișți*, s.m. || Din *geniu* **(2)** || Militar aparținînd trupelor de geniu **(2).**

genitál, -ă, *genitali, -e*, adj. || Din fr. *génital*, lat. *genitalis* || Care se referă la procreare și la glandele de reproducere. ○ *Aparat g.* = ansamblu de organe care îndeplinesc funcția de reproducere la animal și la om. *Glande genitale* = ansamblul glandelor (ovar, testicul) care asigură reproducerea; gonade.

genitív s.n. || Din lat. *genitivus*, fr. *génitif* || (Gram.) Caz al declinării, cu funcție de atribut, care indică dependența, posesiunea, apartenența.

genitivál, -ă, *genitivali, -e*, adj. || Din *genitiv* || Care se află în cazul genitiv sau are valoare de genitiv; care se referă la cazul genitiv.

genitór, *genitori*, s.m. || Din fr. *géniteur* || Fiecare dintre organismele deosebite din punctul de vedere al constituției ereditare, care, prin încrucișare, dau naștere unui nou individ (unui hibrid).

géniu, *genii*, s.n. || Din lat. *genius* „divinitate tutelară", fr. *génie* || **1.** Cea mai înaltă treaptă de dezvoltare a aptitudinilor spirituale ale omului, întruchipată în creații de o excepțională originalitate și valoare; persoană care are o astfel de înzestrare. **2.** (Milit.) *Trupe de g.* = trupe specializate în executarea unor lucrări cu caracter tehnic: poduri, drumuri, fortificații.

genocíd, *genociduri*, s.n. || Din fr. *génocide;* gr. *genos* „neam" + lat. *caedere* „a ucide" || Crimă săvîrșită în scopul de a distruge, în întregime sau în parte, o colectivitate ori un grup național, etnic, rasial sau religios.

genotíp, *genotipuri*, s.n. || Din fr. *génotype;* gr. *genos* „neam" + *typos* „caracter" || Constituția ereditară a unui organism, reprezentată de totalitatea genelor caracteristice speciei.

gentíl, -ă, *gentili, -e*, adj. || Din fr. *gentil*, it. *gentile* || Amabil, politicos, curtenitor.

gentilețe s.f. || Din it. *gentilezza* || Atitudine de om gentil; vorbe pline de curtenie.

gentílic, -ă, *gentilici, -ce*, adj. || Din lat. *gentilicius* || Care aparține gintei, privitor la gintă.

gentilóm, *gentilomi*, s.m. || Din fr. *gentilhomme* || (În evul mediu) Denumire dată membrilor aristocrației din apusul Europei. ● (Fig.) Om cu comportare aleasă, amabil, politicos.

géntleman [Pr.: géntlmen], *gentlemeni*, s.m. || Cuv. engl. || Bărbat cu maniere alese, amabil, politicos.

gențianacée s.f. pl. || Din fr. *gentianacées* || Familie de plante dicotiledonate, în general erbacee, cu flori solitare grupate în raceme, cu corola gamopetală și cu fructe capsule.

gențiánă, *gențiane*, s.f. || Din fr. *gentiane*, lat. *gentiano* || Nume dat unor specii de plante erbacee din familia gențianaceelor, cu flori mari, albastre sau galbene, care cresc în regiunile de munte.

genuflexiúne, *genuflexiuni*, s.f. || Din fr. *génuflexion;* cf. lat. *genuflectere* „a îndoi genunchii" || Îndoire a genunchilor (în exercițiile de gimnastică).

genuín, -ă, *genuini, -e*, adj. || Din lat. *genuinus* || (Livr.) Natural, pur.

genúnche s.m. v. **genunchi.**

genúnchi, *genunchi*, s.m. || Lat. *genuc(u)lum* || **1.** Parte a piciorului (la oameni și la unele animale) cuprinzînd regiunea articulației femurului cu tibia. ○ *În genunchi* = cu genunchiul (sau cu genunchii) pe pămînt. *Pe genunchi* = pe partea anterioară a picioarelor, imediat mai sus de genunchi **(1),** cînd cineva șade. ○ Expr. *Cu genunchii la gură* = ghemuit, strîns. *A cădea în genunchi înaintea cuiva* = a ruga pe cineva stăruitor, îngenunchind în fața lui. *A i se tăia cuiva genunchii* = a avea senzația că nu se mai poate ține pe picioare. **2.** Deformare a pantalonilor în dreptul genunchilor. || Și: **genunche** s.m.

genunchiéră, *genunchiere*, s.f. || Din *genunchi* || Bucată de pînză, de piele etc. cu care se îmbracă genunchiul, în unele munci sau sporturi, pentru a-l proteja.

genúne, *genuni*, s.f. (Livr.) Prăpastie, abis. *Stîncile, zguduite din înălțime, ... se rostogoleau prăpăstios în genunile adînci ale văilor* (Hogaș).

geo- || Din fr. *géo-*, gr. *ge* „pămînt" || Element de compunere cu semnificația „(referitor la) Pămînt", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

geobotánică s.f. || Din fr. *géobotanique* || Disciplină care se ocupă cu studiul plantelor în legătură cu factorii de mediu.

geocéntric, -ă, *geocentrici, -ce*, adj. || Din fr. *géocentrique;* gr. *ge* „pămînt" + lat. *centrum* „centru" || Care are Pămîntul drept centru. ○ *Sistemul g.* = sistem conceput de Ptolemeu în sec. 2, potrivit căruia Pămîntul s-ar afla în centrul universului.

geocentrísm s.n. || Din fr. *géocentrisme* || Concepție care admite sistemul geocentric.

geochímie s.f. || Din fr. *géochimie* || Disciplină care studiază distribuția elementelor chimice care intră în componența scoarței Pămîntului.

geódă, *geode*, s.f. || Din fr. *géode;* gr. *geodes* „ca pămîntul" || Agregat de minerale depuse în cavitățile rocilor, începînd de la pereții cavității spre centru.

geodézic, -ă, *geodezici, -ce*, adj. || Din fr. *géodésique* || Care aparține geodeziei, privitor la geodezie. ○ *Punct g.* = punct de pe suprafața Pămîntului, stabilit prin coordonate geografice și care constituie baza pentru noi măsurători. *Triunghi g.* = triunghi ale cărui vîrfuri sînt puncte geodezice.

geodezíe s.f. || Din fr. *géodésie;* gr. *ge* „pămînt" + *daiein* „a împărți" || Știință care studiază forma și dimensiunile Pămîntului, tehnica măsurării și a reprezentării cartografice sau numerice a acestora.

geofítă, *geofite*, s.f. || Din fr. *géophyte;* gr. *ge* „pămînt" + *phyton* „plantă" || Plantă care în timpul iernii își continuă viața numai prin organe subpămîntene, ca rizomi, bulbi, tuberculi, din care se dezvoltă anual părțile aeriene.

geofízică s.f. || Din fr. *géophysique* || Știință care studiază proprietățile și fenomenele fizice ale Pămîntului și legătura lor cu structura acestuia.

geogenie s.f. || Din fr. *géogénie;* gr. *ge* „pămînt" + *genos* „naștere" || Parte a cosmogoniei și geologiei care se ocupă cu studiul originii Pămîntului.

geográf, -ă, *geografi, -e*, s.m. și f. || Din fr. *géographe*, lat. *geographus* || Specialist în geografie.

geográfic, -ă, *geografici, -ce*, adj. || Din fr. *géographique* || Care se referă la geografie.

geografíe s.f. || Din fr. *géographie;* gr. *ge* „pămînt" + *graphein* „a scrie" || Știință care se ocupă cu studiul Pămîntului sub aspectul fenomenelor care se desfășoară în interiorul învelișului geografic (atmosferă, hidrosferă, litosferă, biosferă), al activității omenești și al interacțiunii dintre factorii fizico-geografici și cei social-economici. ○ *G. fizică* = știința care studiază elementele naturale ale învelișului geografic. *G. economică* = știință care studiază interacțiunea dintre factorii geografici și cei social-economici. • *G. lingvistică* = metodă de cercetare a fenomenelor de limbă prin stabilirea pe bază de hărți lingvistice a ariilor lor de răspîndire.

geoíd s.n. || Din fr. *géoïde;* gr. *geoeides* „ca pămîntul" || Corp geometric care reprezintă forma convențională, teoretică a Pămîntului; servește drept suprafață de referință pentru lucrările de nivelment.

geológ, -ă, *geologi, -ge*, s.m. și f. || Din fr. *géologue* || Specialist în geologie.

geológic, -ă, *geologici, -ce*, adj. || Din fr. *géologique* || Care se referă la geologie.

geologíe s.f. || Din fr. *géologie;* gr. *ge* „pămînt" + *logos* „studiu" || Știință care studiază istoria și modul de formare a Pămîntului, compoziția și structura lui.

geomagnetísm s.n. || Din fr. *géomagnétisme* || Studiul magnetismului terestru.

geométric, -ă, *geometrici, -ce*, adj. || Din fr. *géométrique*, lat. *geometricus* || **1.** Referitor la geometrie. ○ *Loc g.* = totalitatea punctelor care au o proprietate comună. **2.** Care are forma figurilor din geometrie; regulat.

geometríe s.f. || Din fr. *géométrie;* gr. *ge* „pămînt" + *metron* „măsură" || **1.** Ramură a matematicii care studiază proprietățile punctelor și figurilor din spațiu, precum și relațiile dintre ele. **2.** Structură regulată a unui corp, a unui sistem tehnic.

geomorfologíe s.f. || Din fr. *géomorphologie;* gr. *ge* „pămînt" + *morphe* „formă" + *logos* „studiu" || Ramură a geografiei care studiază relieful scoarței terestre și evoluția lui.

geopolítică s.f. || Din germ. *Geopolitik* || Teorie neștiințifică, apărută la sfîrșitul sec. 19, care susține că politica unui stat ar fi determinată de situația sa geografică.

geosinclinál, *geosinclinale*, s.n. || Din fr. *géosynclinal;* gr. *ge* „pămînt" + *syn* „împreună" + *klinein* „a se înclina" || Regiune mobilă a scoarței terestre care, în decursul timpului geologic, suferă o scufundare foarte intensă, însoțită de acumularea unor depozite sedimentare de mare grosime, și care, datorită mișcărilor tectonice, se transformă ulterior într-un lanț muntos.

geostaționár, -ă, *geostaționari, -e*, adj. || *Geo-* + *staționar* || (Despre sateliți artificiali) Care se rotește o dată cu Pămîntul, încît pare că staționează asupra aceluiași punct de pe glob.

geotectónică s.f. || Din germ. *Geotektonik* || (Geol.) Disciplină care studiază structura scoarței terestre și cauzele mișcărilor și deformărilor acesteia.

geotermál, -ă, *geotermali, -e*, adj. || Din fr. *géothermal* || (Despre izvoare) Cu apă caldă.

geotérmic, -ă, *geotermici, -ce*, adj. || Din fr. *géothermique* || Care se referă la căldura din interiorul scoarței terestre; care conține astfel de căldură.

geotermíe s.f. || Din fr. *géothermie* || Căldura internă a Pămîntului.

geotropísm s.n. || Din fr. *géotropisme;* gr. *ge* „pămînt" + *tropein* „a se îndrepta" || Creştere orientată a plantelor sau a părţilor unor plante, sub influenţa forţei gravitaţionale.

gepízi s.m. pl. || Din **fr.** *Gépides*, lat. *Gepidae* || Populaţie de neam germanic, care, migrînd dinspre NE Europei, s-au aşezat în sec. 3 în Dacia şi în Panonia.

ger, *geruri*, s.n. || Lat. *gelu* || Frig mare (în timpul iernii). *Iarna, de gerul cel amarnic, trăsnea grinda în odaie* (Eminescu).

geraniacée s.f. pl. || Din fr. *géraniacées* || Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu flori viu colorate dispuse în inflorescenţe, cu frunze păroase şi fructe capsule de obicei cu rostru lung (ex. muşcata).

gerár s.m. || Din *ger* || Numele popular al lunii ianuarie.

geriatríe s.f. || Din fr. *gériatrie;* gr. *geras* „bătrîneţe" + *iatreia* „tratament" || Ramură a medicinii care studiază bolile bătrîneţii, tratamentul şi prevenirea lor.

germán, -ă, *germani, -e*, s.m. şi f., adj. || Din lat. *Germanus* || **1.** S.m. şi f. Persoană făcînd parte din unul dintre popoarele indo-europene (goţi, vandali, franci, angli, saxoni etc.) care au locuit în antichitate în centrul, estul şi vestul Europei. **2.** S.m. şi f. Persoană făcînd parte din poporul care s-a constituit ca naţiune pe teritoriul Germaniei. **3.** Adj. Care aparţine Germaniei sau populaţiei ei, privitor la Germania sau la populaţia ei. ● (Substantivat, f.) Limba germană.

germánic, -ă, *germanici, -ce*, adj. || Din fr. *germanique*, lat. *germanicus* || Care se referă la germani, care aparţine germanilor. ○ *Limbi germanice* = grup de limbi indo-europene vorbite în centrul şi în nordul Europei (germana, olandeza, engleza, suedeza, norvegiana, daneza etc.).

germanístică s.f. || Din germ. *Germanistik* || Disciplină care se ocupă cu studiul limbilor şi literaturilor germanice.

germániu s.n. || Din fr. *germanium*, germ. *Germanium* || Element chimic, semimetal, folosit la fabricarea de redresoare, semiconductoare etc.

gérmen, *germeni*, s.m. || Din lat. *germen* || **1.** (Biol.) Formaţie care constituie punctul de plecare în dezvoltarea fiinţelor vii; ou fecundat; embrionul plantelor. ○ *În germene* = într-un stadiu iniţial. **2.** (Fig.) Cauză, element din care se dezvoltă ceva. || Şi: **gérmene** s.m.

gérmene s.m. v. **germen.**

germicíd, *germicide*, s.n. || Din fr. *germicide;* lat. *germen* „germen" + *caedere* „a omorî" || Substanţă care distruge germenii dăunători plantelor, animalelor şi omului.

germiná, pers. 3 *germinează*, vb. I. Intranz. || Din lat. *germinare* || A începe un nou ciclu de vegetaţie; a încolţi.

germinatív, -ă, *germinativi, -e*, adj. || Din fr. *germinatif* || Care se referă la germinaţie, care poate să germineze sau să producă germinarea.

germinatór, -oáre, *germinatori, -oare*, adj., s.n. || Din *germina* || **1.** Adj. Care poate germina sau care poate determina germinarea. **2.** S.n. Aparat sau instalaţie care se foloseşte în procesul artificial de încolţire.

germinaţíe, *germinaţii*, s.f. || Din fr. *germination*, lat. *germinatio* || Proces prin care un germen porneşte un nou ciclu vital.

gerontologíe s.f. || Din fr. *gérontologie;* gr. *geron* „bătrîn" + *logos* „studiu" || Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul bătrîneţii sub aspect biologic şi social.

gerós, -oásă, *geroşi, -oase*, adj. || Din *ger* || (Despre timp) Foarte friguros, foarte rece (în timpul iernii).

geruí, pers. 3 *geruieşte*, vb. IV. Intranz. || Din *ger* || A se lăsa ger, a fi ger.

geruíală, *geruieli*, s.f. || Din *gerui* || Vreme de iarnă cu ger; frig mare. *A stat ninsoarea şi s-a pus pe geruială de crăpau pietrele* (Delavrancea). ● Firicele de gheaţă care se formează iarna cînd e frig mare; promoroacă, chiciură.

gerundív, *gerundive*, s.n. || Din fr. *gérondif*, lat. *gerundivum* (< *gerere* „a face; a conduce, a dirija") || (În limba latină) Adjectiv verbal cu sens pasiv, derivat de la tema gerunziului; (în limba franceză) una dintre formele participiului prezent.

gerúnziu, *gerunzii*, s.n. || Din lat. *gerundium* || Mod verbal nepersonal care exprimă o acţiune în desfăşurare, fără referire la autorul ei sau la momentul desfăşurării.

gerúsia s.f. || Cuv. gr. || Sfatul bătrînilor din Sparta antică, format din cei doi regi şi din 28 de membri peste 60 de ani.

gest, *gesturi*, s.n. || Din fr. *geste*, lat. *gestus* (< *gerere* „a face") || Mişcare a mîinilor, a capului etc. care exprimă un sentiment, o intenţie sau dă mai multă expresivitate vorbirii. *Gesturile deveneau mai iuţi, mai expresive* (Vlahuţă). ● (Fig.) Purtare, faptă cu o anumită semnificaţie.

gestánt, *gestante*, adj. || Cf. lat. *gestare* „a purta" || (Despre femele vivipare) Care poartă în uter, de la concepţie pînă la naştere, embrionul.

gestapó s.n. || Din germ. *Gestapo* || Secţie a poliţiei secrete din Germania hitleristă. || Şi: **gestapóu** s.n.

gestapóu s.n. v. **gestapo.**

gestáţie s.f. || Din fr. *gestation*, lat. *gestatio* || Stare a organismului femelei de la fecundarea ovulului pînă la naşterea fătului.

géstică s.f. || Din *gest*. Cf. germ. *Gestik* || Ansamblul gesturilor folosite de un actor în interpretarea unui rol, în recitarea unei poezii etc.

gesticulá, *gesticulez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *gesticuler*, lat. *gesticulari* || A face gesturi (cu mîinile) în timpul vorbirii sau pentru a exprima, a comunica ceva.

gestionár, -ă, *gestionari, -e*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *gestionnaire* || **1.** Adj. Care se referă la o gestiune. **2.** S.m. şi f. Persoană care răspunde de o gestiune.

gestiúne, *gestiuni*, s.f. || Din fr. *gestion*, lat. *gestio, -onis* || **1.** Administrare a patrimoniului sau a unor bunuri ale unei persoane de către reprezentantul ei. **2.** Totalitatea operațiilor efectuate de un gestionar privind primirea, păstrarea și eliberarea bunurilor materiale sau a valorilor bănești dintr-o întreprindere sau dintr-o instituție; totalitatea bunurilor încredințate unei persoane, în vederea păstrării și mînuirii lor. **3.** *Gestiune economică socialistă* = principiu de organizare și de conducere a unităților economice socialiste, determinat de necesitatea folosirii cu maximă eficiență a resurselor acestora, a economisirii muncii sociale.

gestuál, -ă, *gestuali, -e*, adj. || Din fr. *gestuel* || Care se referă la gesturi, care se exprimă prin gesturi.

get-begét adj. invar. || Din tc. *cet-becet* || (Despre persoane) Care se află din moși-strămoși într-un anumit loc; neaoș.

gétic, -ă, *getici, -ce*, adj. || Din fr. *gétique*, lat. *geticus* || Care se referă la geți, care aparține geților.

geți s.m. pl. || Din fr. *Gètes*, lat. *Getae* || Nume dat de greci dacilor.

gheáră, *gheare*, s.f. **1.** Formație cornoasă, ascuțită și încovoiată, la vîrful degetelor unor păsări, mamifere și reptile. ○ Expr. (Fam.) *A fi lung la gheare* = a avea obiceiul să fure. *A-și scoate* (sau *a-și arăta*) *ghearele* = a-și dezvălui caracterul rău, ascuns. *A cădea* (sau *a încăpea*) *în ghearele cuiva* = a ajunge în puterea sau sub autoritatea cuiva. *A pune ghiara pe cineva* = a prinde pe cineva, a pune stăpînire pe cineva. *A fi* (sau *a se zbate*) *în ghearele morții* = a fi în mare pericol, a fi aproape de moarte. **2.** Piesă din anumite dispozitive de apucat, asemănătoare cu o gheară **(1).**

gheátă, *ghete*, s.f. || Din it. *ghetta* „ghetră" || Încălțăminte de piele sau din material plastic, care acoperă piciorul pînă deasupra gleznei.

gheáță, (2) *ghețuri*, s.f. || Lat. *glacia* || **1.** Apă în stare solidă (apă înghețată). ○ Expr. *A se sparge gheața* = a dispărea jena, constrîngerea, rezerva de la începutul unei întîlniri dintre mai multe persoane. ● (Reg.) Grindină. **2.** (La pl.) Întinderi mari de gheață **(1). 3.** (Fig.) Răceală, indiferență (față de alții). ○ *De gheață* = indiferent, nepăsător, nesimțitor. **4.** (Adjectival) *Bani gheață* = bani în numerar, plătiți pe loc. **5.** Numele unor plante cu frunze cărnoase, acoperite cu papile albe (care seamănă cu cristalele de gheață), cu flori roz, roșii sau albe. Originare din Africa.

gheb, (1, 2) *gheburi*, **(3)** *ghebe*, s.n. || Probabil lat. **glibbus* || **1.** Cocoașă (la om). **2.** Înălțime, ridicătură de teren. **3.** (La pl.) Ciupercă comestibilă de culoare galbenă-brună, avînd la jumătatea piciorului un inel alb. Trăiește pe arborii de pădure și pe pomii fructiferi, provocînd putrezirea lemnului. ○ *G. de brad* = ciupercă comestibilă cu pălărie albă cărnoasă. *G. de pădure* = ciupercă comestibilă cu pălăria cărnoasă, roșie sau brună.

ghébă, *ghebe*, s.f. || Din tc. *kebe* || Manta țărănească lungă, împodobită cu găitane.

ghebós, -oásă, *gheboși, -oase*, adj. || Din *gheb* || Cu gheb în spate, cocoșat; gîrbovit.

gheboșá, *ghebosez*, vb. I. Refl. || Din *ghebos* || A se încovoia, a se apleca din spate (din cauza greutății, a unei dureri etc.); a se gîrbovi, a deveni ghebos (din cauza bătrîneții).

gheboșát, -ă, *gheboșați, -te*, adj. Care are spinarea încovoiată, gîrbovită.

gheénă s.f. || Din sl. *geena*, provenit din ebraicul *ge-Hinnom* „valea lui Hinnom" (loc rău, blestemat), apoi „infern" || (Livr.) Iad, infern.

ghéișă, *gheișe*, s.f. || Din fr. *geisha*, cuv. japonez || Dansatoare și cîntăreață japoneză || Acc. și: *gheișă*.

ghéizer, *gheizere*, s.n. || Din fr., engl. *geyser* || Izvor intermitent din regiunile vulcanice, care aruncă la intervale egale apă fierbinte și vapori.

ghem, *gheme*, s.n. || Lat. **glemus* || Înfășurare de fire, de forma unei mingi. *Cînd stăpîna casei făcea la ciorap, pisoiul se juca cu ghemul* (Ispirescu). ○ Expr. *A se face ghem* = a se strînge, a se ghemui.

ghemotóc, *ghemotoace*, s.n. || Din *ghem* || Obiect mototolit în formă de ghem; cocoloș.

ghemuí, *ghemuiesc*, vb. IV. Refl. || Din *ghem* || A se strînge, a se aduna (ca un ghem). ● A se înghesui într-un spațiu foarte mic.

ghemuít, -ă, *ghemuiți, -te*, adj. Strîns ca un ghem. *S-a făcut de două ori mai mică, ghemuită acolo, pe pervazul ferestrei* (V.I. Popa).

ghenerál s.m. v. **general.**

gheonoáie s.f. v. **ghionoaie.**

ghepárd, *gheparzi*, s.m. || Din fr. *guépard* || Mamifer sălbatic carnivor, din familia felidelor, cu capul mic, picioare lungi, blana cu pete de culoare galbenă-închisă, care trăiește în stepele din Asia și Africa.

gherdán, *gherdane*, s.n. || Din tc. *gerdan*[*lik*] || (Înv.) Șirag de mărgele, de mărgăritare, de pietre scumpe sau de galbeni. *Se vedeau sipeturi de sidef pline de ghiordane cu cercei* (Odobescu). || Și: **ghiordán** s.n.

gherdáp, *gherdapuri*, s.n. || Din tc. *girdap* || Loc îngust și stîncos de pe cursul unei ape, cu căderi de apă periculoase pentru navigație. *Intrăm în strîmtoarea fioroasă de la chei — gherdapurile Bistriței* (Vlahuță).

gherétă, *gherete*, s.f. || Din fr. *guérite* || **1.** Construcție mică în care se adăpostește o santinelă, un paznic etc. **2.** Construcție mică, chioșc în care se vînd alimente, ziare etc.

gherghéf, *gherghefuri*, s.n. || Din tc. *gergef* || Cadru de lemn sau de metal pe care se întinde o țesătură pentru a fi brodată sau firele de urzeală pentru covoare; *p. ext.* țesătura întinsă pe acest cadru.

gherghína, *gherghine*, s.f. || Din germ. *Georgine* || (Bot.) Dalie.

gheridón, *gheridoane*, s.n. || Din fr. *guéridon* || Măsuță rotundă cu unul sau cu trei picioare.

gherílă s.f. || Din fr. *guérilla*, sp. *guerrilla* || Denumire dată războiului de partizani, în Spania și în țările Americii Latine. || Și: **guerílă** s.f.

ghermeá, *ghermele*, s.f. Piesă de lemn fixată în zid la marginea spațiului destinat unei uși sau unei ferestre, de care se prinde tocul acestora.

ghes s.n. *A da cuiva ghes* = a îndemna, a zori, a îmboldi pe cineva.

gheșéft, *gheșefturi*, s.n. || Din germ. *Geschäft* || (Fam.) Afacere măruntă și de obicei necinstită.

gheșeftár, *gheșeftari*, s.m. || Din *gheșeft* || (Fam.) Persoană care face gheșefturi, care umblă după gheșefturi.

ghetóu, *ghetouri*, s.n. || Din it., fr. *ghetto*, germ. *Getto* || Cartier al unui oraș în care erau constrînse să trăiască în evul mediu anumite grupuri rasiale sau religioase, iar mai tîrziu, în țările ocupate de fasciștii germani, populațiile evreiești.

ghétră, *ghetre*, s.f. || Din fr. *guêtre* || Învelitoare de postav sau de fetru, purtată uneori de bărbați, acoperind glezna și partea de deasupra a încălțămintei.

ghețár, *ghețari*, s.m. || Din *gheață* (după fr. *glacière*) || Masă de gheață formată în munții înalți și în regiunile polare, care se deplasează lent, sub influența gravității în lungul văilor sau pe pante.

ghețărie, *ghețării*, s.f. || Din *gheață* || Loc în care se depozitează iarna blocuri de gheață, pentru a fi folosite vara.

ghețúș, *ghețușuri*, s.n. || Din *gheață* || Polei. ● Lunecuș pe care se dau copiii iarna.

ghiaúr, *ghiauri*, s.m. || Din tc. *gâvur* || Denumire batjocoritoare dată de turci în trecut celor de altă religie decît cea mahomedană.

ghibórț, *ghiborți*, s.m. Pește teleostean de apă dulce, lung de 10—15 cm, de culoare verde-măslinie, cu aripioara dorsală țepoasă.

ghicí, *ghicesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A afla ceva prin deducție, a intui; a dezlega o ghicitoare. *Îl măsor și eu, încercînd să ghicesc ce gînduri are* (Camil Petrescu). ○ *Pe ghicite* = la întîmplare. **2.** (În superstiții) A prezice viitorul.

ghicitór, -oáre, *ghicitori*, *-oare*, subst. || Din *ghici* || **1.** S.m. și f. Persoană care se ocupă cu prezicerea viitorului. **2.** S.f. Specie a literaturii populare, cu caracter alegoric și metaforic, prin care se cere identificarea unui obiect sau a unei ființe pe baza unor asociații logice.

ghid, (1) *ghizi*, s.m., **(2, 3)** *ghiduri*, s.n. || Din fr. *guide* || **1.** S.m. Persoană care conduce un grup de turiști, de vizitatori ai unui muzeu etc., dîndu-le explicațiile necesare. **2.** S.n. Broșură sau carte care cuprinde informații pentru orientarea într-o regiune, într-un oraș, într-un muzeu, într-un domeniu de cunoștințe etc. **3.** S.n. *Ghid de unde* = sistem de corpuri conductoare care determină propagarea ghidată a undelor electromagnetice.

ghidá, *ghidez*, vb. I. || Din fr. *guider* || **1.** Tranz. și refl. A (se) călăuzi, a (se) conduce, a (se) orienta (pe un anumit teren, în drum etc.). **2.** Tranz. A imprima unui organ de mecanism, unei piese o mișcare după o anumită direcție și între anumite limite.

ghidáj, *ghidaje*, s.n. || Din fr. *guidage* || Dispozitiv al unui mecanism care obligă o piesă mobilă să se deplaseze între anumite limite și după o anumită direcție.

ghídi interj. (Fam.; de obicei repetat, exprimînd o mustrare) Ia te uită. *Începu a-i face cu degetul și-i zise: Ghidi ghidi tîlharule ce ești!* (Ispirescu).

ghidón, *ghidoane*, s.n. || Din fr. *guidon*, it. *guidone* || Bară cu mînere care servește la dirijarea mersului unei biciclete, unei motociclete etc.

ghidrán, *ghidrani*, s.m. Varietate anglo-arabă de cai, cu fruntea concavă, de culoare roibă, cu aptitudini pentru tracțiune și călărie.

ghidúș, -ă, *ghiduși*, *-e*, adj., s.m. și f. || Din *ghidi* || (Fam.) (Persoană) care face ghidușii; mucalit, poznaș.

ghidușíe, *ghidușii*, s.f. || Din *ghiduș* || (Fam.) Poznă, glumă.

ghiftúi, *ghiftuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Fam. și peior.) A mînca (sau a hrăni pe cineva) în mod excesiv; a (se) îndopa.

ghildă, *ghilde*, s.f. || Din fr. *ghilde (guilde)* || **1.** (În evul mediu) Asociație economică, politică și religioasă. **2.** Asociație de negustori.

ghilí, *ghilesc*, vb. IV. Tranz. || Din ucr. *biliti* || (Reg.) A albi o pînză prin muiere în apă și întinderea repetată la soare. *Își luă un val de pînză și coborî să-l ghilească* (Anghel — Iosif).

ghiliméle s.f. pl. || Din fr. *guillemets*, de la numele tipografului *Guillaume*, care a inventat aceste semne || Semne de punctuație în formă de două virgule sau două unghiuri dispuse paralel, între care se închid citate sau titluri, un text în vorbirea directă ori cuvinte cărora li se dă un anumit sens; semnele citării.

ghilít, -ă, *ghiliți*, *-te*, adj. (Reg.; despre pînză) Care a fost albit prin muierea în apă și întinderea la soare. *Purtînd pe cap un val de pînză ghilită* (Alecsandri).

ghilosí, *ghilosesc*, vb. IV. Refl. || Cf. *ghili* || (Reg.) A se spăla mult, pe față și pe corp. *S-a ghilosit, s-a gătit, s-a pieptănat* (Sadoveanu).

ghilóș, *ghiloșuri*, s.n. || Din fr. *guillochis*, de la n. pr. *Guilloche*, dim. lui *Guillaume* || Ornament gravat, format din întretăieri de linii fine, folosit la decorarea unor obiecte de sticlă sau de metal. ● Desen complex folosit la obținerea fondului de siguranță al imprimatelor cu valoare nominală (bancnote, cecuri etc.). || Și: **ghióș** s.n.

ghilotiná, *ghilotinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *guillotiner*, de la n. pr. *Guillotin*, medic care a preconizat acest mod de execuție || A executa cu ghilotina un condamnat la moarte.

ghilotínă, *ghilotine*, s.f. || Din fr. *guillotine* || Instrument de execuție a condamnaților la moarte prin decapitare, cunoscut din evul mediu.

ghimbér s.m. || Din magh. *gyömbér* || Plantă erbacee din regiunile tropicale, din al cărei rizom, bogat în uleiuri eterice, se extrage un drog aromatic. || Și: **ghimbír** s.m.

ghimbír s.m. v. **ghimber.**

ghimerlíe s.f. v. **ghimirlie.**

ghimirlíe, *ghimirlii,* s.f. Ferăstrău cu pînza foarte îngustă, folosit de dogari şi de dulgheri. || Şi: **ghimerlíe** s.f.

ghimpăríţă, *ghimparițe,* s.f. || Din *ghimpe* || Mică plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina ramificată, cu frunze ascuţite şi flori verzui.

ghimpát, -ă, *ghimpați, -te,* adj. || Din *ghimpe* || Cu ghimpi. ○ *Sîrmă ghimpată* = sîrmă pe care sînt fixate alte bucăţi de sîrmă, scurte şi ascuţite.

ghímpe, *ghimpi,* s.m. || Cuv. autohton || **1.** (Bot.) Spin. ○ *A avea un ghimpe la inimă* = a avea un necaz sau o nemulţumire. *A sta* (sau *a ședea) ca pe ghimpi* = a nu mai avea răbdare (să aştepte). **2.** Fiecare dintre ţepii care acoperă corpul unor animale (ex. ariciul). **3.** (Bot.) Scaiete. **4.** *Ghimpe-pădureţ* = arbust totdeauna verde, din familia liliaceelor, înalt de 20—50 cm, cu ramurile lăţite în formă de frunză şi terminate cu un spin, cu frunze în formă de solzi, flori mici verzui şi bace roşii persistente. Este ocrotit prin lege.

ghimpós, -oásă, *ghimpoși, -oase,* adj. || Din *ghimpe* || Cu ghimpi, ţepos, spinos.

ghin, *ghinuri,* s.n. **1.** Cuţit cu lama curbată, cu care se fac săpături în lemn. **2.** Cazma îndoită pe ambele laturi. **3.** Daltă cu tăişul semicircular, folosită în rotărie.

ghíndă, *ghinde,* s.f. || Lat. *glans, glandis* || **1.** Fructul stejarului, achenă cilindrică sau elipsoidală; conţine o singură sămînţă, bogată în grăsimi, amidon etc. **2.** Una dintre culorile cărţilor de joc.

ghíndură, *ghinduri,* s.f. || Lat. *glandula* || (Pop.) Ganglion; umflătură mică.

ghinión, *ghinioane,* s.n. || Din fr. *guignon* (< *guigner* „a privi pe furiş") || Întîmplare sau conjunctură nefavorabilă; neşansă.

ghinioníst, -ă, *ghinioniști, -ste,* s.m. şi f., adj. || Din *ghinion* || (Persoană) care are ghinion, care este urmărită de ghinion.

ghint, *ghinturi,* s.n. || Din ucr. *gvint* || **1.** Şanţ elicoidal săpat pe suprafaţa interioară a ţevii unei arme de foc, pentru a imprima proiectilului o mişcare de rotaţie. **2.** Cui de fier cu capul bombat (folosit la buzdugane, la ghioage etc.).

ghintuí, *ghintuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *ghint* || **1.** A executa ghinturi pe suprafaţa interioară a ţevii unei arme de foc. **2.** A fereca cu ghinturi (2) un buzdugan, o ghioagă etc.

ghintuít, -ă, *ghintuiți, -te,* adj. Care are ghinturi, care este prevăzut cu ghinturi. *Moartea de ştire să-i ştie, Că mi-e flinta ghintuită Şi-mi e mîna oţelită* (Pop.).

ghioágă, *ghioage,* s.f. || Probabil lat. *clava* „măciucă" || **1.** Bîtă cu măciulie la un capăt, folosită în trecut şi ca armă de luptă. **2.** Capătul bombat şi ghintuit al unei ghioage (1).

ghióc, *ghiocuri,* s.n. || Lat. **cloca* (=*cochlea*) || Cochilie ovală, albă şi lucioasă a unei specii de melci de mare, folosită ca podoabă sau în practica ghicitului. *Frunză verde busuioc, Mi-a căzut maica-n ghioc Şi mi-a spus că mă mărit* (Pop.).

ghiocél, *ghiocei* s.m. || Din *ghioc,* reg. „vineţea" || Plantă erbacee din familia amarilidaceelor care înfloreşte îndată după topirea zăpezii, avînd o singură floare, de culoare albă în formă de clopoţel. Creşte de la cîmpie pînă la munte.

ghiol, *ghioluri* s.n. || Din tc. *göl* || Denumire dată lacurilor cu fundul mîlos din Dobrogea (ex. în n. pr. Techirghiol, Siutghiol).

ghiondér, *ghiondere* s.n. || Din tc. *göndər* || Prăjină folosită pentru împingerea bărcilor sau în diferite construcţii pescăreşti.

ghionoáie, *ghionoi* s.f. || Cuv. autohton || (Pop.) Ciocănitoare. || Şi: **gheonoáie** s.f.

ghionói, *ghionoaie,* s.n. Tîrnăcop cu un braţ lung ascuţit la vîrf, iar cu celălalt în formă de ciocan, folosit în lucrările miniere.

ghiont, *ghionți* s.m. Lovitură dată cuiva cu pumnul sau cu cotul (pentru a-i atrage atenţia). || Pl. şi: (n.) *ghionturi.*

ghiontí, *ghiontesc* vb. IV. Tranz. şi refl. recipr. || Din *ghiont* || A (se) îmbrînci; a(-şi) da ghionţi.

ghiorăí vb. IV. v. **chiorăi.**

ghiordán s.n. v. **gherdan.**

ghiorlán, *ghiorlani* s.m. || Probabil de la *ghiorăi* || (Reg. şi fam.) Ţopîrlan, bădăran.

ghiorţ interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de cel care bea un lichid cu înghiţituri mari sau de intestinele goale.

ghiorţăí, pers. 3 *ghiórţăie,* vb. IV. Intranz. || Din *ghiorţ* || A chiorăi. (Fig.) *Ghiorţăie pe matca văii Gîrla sughiţînd a foame* (Beniuc).

ghióş s.n. v. **ghiloş.**

ghióşă, *ghioșe* s.f. || Din fr. *guilloche,* de la n. pr. *Guilloche* || Daltă subţire, folosită la gravarea pe pietre litografice şi pe plăci metalice.

ghiótura s.f. art. || Din tc. *götürü* || (Pop. şi fam.) *Cu ghiotura* = în cantitate mare, cu grămada.

ghiozdán, *ghiozdane,* s.n. || Din tc. *cüzdan* || Geantă de piele de carton etc., purtată de obicei în spate, folosită de şcolarii mai mici pentru a-şi duce cărţile şi caietele.

ghips, (2) *ghipsuri,* s.n. || Din germ. *Gips,* fr. *gypse,* lat. *gypsum* || **1.** Sulfat de calciu hidratat, transparent, incolor sau divers colorat, sticlos sau mătăsos, cu duritate mică, utilizat în industria cimentului, la fabricarea ipsosului, ca piatră de ornament etc. **2.** Sculptură turnată în ghips. || Şi: **gips** s.n.

ghírcă s.f. || Din ucr. *hyrka* || Veche denumire a unei specii de grîu bogat în gluten, cu spice mici, cu ţepi lungi şi rigizi.

ghirlándă, *ghirlande,* s.f. || Din fr. *guirlande,* it. *ghirlanda* || Împletitură de frunze sau de flori, în formă de lanţ. ● Ornament avînd această formă, folosit în arhitectură şi în artele decorative.

ghişéu, *ghișee,* s.n. || Din fr. *guichet* || Ferestruică sau deschizătură făcută în uşa sau în peretele unui birou, prin care publicul poate lua contact direct cu funcţionarii.

ghitáră s.f. v. **chitară.**

ghitaríst, -ă, s.m. şi f. v. **chitarist, -ă.**

ghiudén, *ghiudenuri*, s.n. || Din tc. dial. *güden* || Cîrnat uscat și presat, foarte condimentat, făcut din carne de oaie, de capră sau de vacă.

ghiuj, *ghiuji*, s.m. || Cuv. autohton || (Peior.) Om bătrîn, neputincios.

ghiuleá, *ghiulele*, s.f. || Din tc. *gülle* || Proiectil sferic, folosit la tunurile vechi, neghintuite.

ghiurghiulíu, -íe, *ghiurghiulii*, adj. || Din tc. *gülgülü* || (Reg.) Roșu-deschis, trandafiriu.

ghivéci, (1) *ghivece*, **(2)** *ghiveciuri*, s.n. || Din tc. *güvec* || **1.** Vas de pămînt ars, în care se plantează flori. **2.** Mîncare preparată din mai multe feluri de zarzavat, cu sau fără carne. ● (Fig.; peior.) Lucrare literară, muzicală etc. eterogenă, lipsită de valoare.

ghivént, *ghiventuri*, s.n. || Din germ. *Gewinde* || Filet.

ghizd, *ghizduri*, s.n. Căptușeala de piatră, din bîrne de lemn etc. a unei fîntîni. ● Împrejmuire de piatră, de bîrne etc. a unei fîntîni, de la pămînt în sus.

ghízdav, -ă, *ghizdavi, -e*, adj. || Din sl. *gyzdavŭ* || (Înv.) Frumos, grațios. *S-a jucat comedia lui Vodevil, care e foarte ghizdavă și nostimă* (Negruzzi).

ghizdéi, *ghizdei*, s.m. Plantă furajeră din familia leguminoaselor, asemănătoare cu trifoiul, bogată în substanțe hrănitoare.

gibón, *giboni*, s.m. || Din fr. *gibbon* (cuv. de origine indiană) || Maimuță antropoidă fără coadă, cu membrele anterioare foarte lungi, care trăiește în sud-estul Asiei.

gibozitáte s.f. || Din fr. *gibbosité*; cf. lat. *gibbosus* „cocoșat" || Deformare a coloanei vertebrale, care se manifestă printr-o curbură cu proeminența dorsală; cifoză, cocoașă.

gig, *giguri*, s.n. || Din engl. *gig* || Ambarcație de sport, care servește pentru inițierea în canotaj.

gigánt, *giganți*, s.m. || Din it. *gigante*, lat. *gigas, -ntis* || **1.** Uriaș; (fig.) lucrare (construcție) de mari proporții. **2.** (Fig.) Persoană care se remarcă prin calități excepționale.

gigantésc, -ă, *gigantești*, adj. || Din fr. *gigantesque* || (Livr.) Gigantic.

gigántic, -ă, *gigantici, -ce*, adj. || Din *gigant* || De proporții uriașe, enorm, colosal, gigantesc.

gigantísm s.n. || Din fr. *gigantisme* || **1.** Însușirea de a fi gigantic. **2.** Boală endocrină care constă în creșterea exagerată a corpului sau a unor părți ale lui.

gígă s.f. || Din fr. *gigue*, it. *giga* || Vechi dans popular, originar din Scoția și din Irlanda, cu mișcare vioaie și săltăreață, devenit în sec. 17—18 dans de salon; melodia după care se execută acest dans. ● Ultima parte a vechilor suite instrumentale.

gígea *adj.* invar. || Din tc. *cici* || (Fam.; în limbajul copiilor) Frumos, drăguț.

gimnást, -ă, *gimnaști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *gymnaste*, lat. *gymnasticus* || Sportiv care practică gimnastica.

gimnástic, -ă, *gimnastici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *gymnastique* || **1.** S.f. Ansamblu de exerciții fizice prin care se urmărește dezvoltarea armonioasă a corpului. ○ *G. sportivă* = ramură sportivă care cuprinde exerciții la aparate. *G. artistică* = ramură sportivă care cuprinde exerciții cu diferite obiecte (cercuri, eșarfe, mingi etc.). *G. medicală* = complex de exerciții pentru corectarea unor deficiențe fizice. **2.** Adj. Privitor la gimnastică **(1).**

gimnaziál, -ă, *gimnaziali, -e*, adj. || Din *gimnaziu* || Privitor a gimnaziu. ○ *Ciclu g.* = clasele V—VIII ale școlii generale.

gimnáziu, *gimnazii*, s.n. || Din lat. *gymnasium*, fr. *gymnase* || **1.** (În Grecia antică) Școală în care tinerii între 16 și 18 ani își desăvîrșeau educația fizică și intelectuală după absolvirea palestrei. **2.** (La noi în trecut) Școală cu patru clase, corespunzătoare claselor V—VIII ale școlii generale.

gimnospérme s.f. pl. || Din fr. *gymnospermes;* gr. *gymnos* „go" + *sperma* „sămînță" || Încrengătură de plante ale căror semințe se dezvoltă pe o carpelă deschisă (ex. bradul, molidul).

gin, *ginuri*, s.n. || Din engl., fr. *gin* || Băutură alcoolică obținută prin distilarea repetată a plămezii de cereale, în care se adaugă boabe de ienupăr.

ginecéu, *ginecee*, s.n. || Din fr. *gynécée*, lat. *gynaeceum* || **1.** Apartament rezervat femeilor în casele antice grecești. **2.** Loc rezervat femeilor în vechile biserici creștine. **3.** (Bot.) Pistil.

ginecológ, -ă, *ginecologi, -ge*, s.m. și f. || Din fr. *gynécologue* || Medic specialist în ginecologie.

ginecologie s.f. || Din fr. *gynécologie;* gr. *gyne, gynaikos* „femeie" + *logos* „studiu" || Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul fiziologiei și patologiei aparatului genital feminin.

gínere, *gineri*, s.m. || Lat. *gener, -eri* || **1.** Soțul considerat în raport cu părinții soției. **2.** (Pop.) Mire. *Care este mirele, Mirele, ginerele* (Pop.).

ginerícă s.m. (Fam.) Diminutiv al lui *ginere.*

gingaș, -ă, *gingași, -e*, adj. || Cf. magh. *gyenge* || **1.** Plăpînd, firav; delicat, fin. (Adverbial) *Fata zîmbi vicleană și clătină gingaș din cap* (Sadoveanu). ● Plin de delicatețe, de sensibilitate. **2.** (Despre lucruri) Dificil, greu de realizat.

gingășie, *gingășii*, s.f. || Din *gingaș* || Însușirea a ceea ce este gingaș; grație, delicatețe; sensibilitate.

gingie, *gingii*, s.f. || Lat. *gingiva* || Țesut care învelește pereții exteriori ai alveolelor dentare și o parte din corpul dinților și al măselelor. || Și: **gínginã** s.f.

gínginã s.f. v. **gingie.**

gingirícă, *gingirici*, s.f. Mic pește teleostean asemănător cu scrumbia de Dunăre. Trăiește în Marea Neagră și în Marea Caspică de unde migrează în fluvii.

gingivál, -ă, *gingivali, -e*, adj. || Din fr. *gingival* || Care se referă la gingii, care ține de gingii.

gingivítă, *gingivite*, s.f. || Din fr. *gingivite;* cf. lat. *gingiva* „gingie" || Inflamație a gingiilor.

giní, *ginesc,* vb. IV. Tranz. (Arg.) A observa, a zări, a vedea.

gíntă, *ginți,* s.f. || Din lat. *gens, -tis* || Grup de oameni alcătuit din urmașii aceluiași strămoș, constituind forma fundamentală de organizare socială în comuna primitivă. • (Livr.) Neam, origine.

gioársă, *gioarse,* s.f. || Cf. *cioarsă* || (Fam.) Haină veche uzată.

giol, *gioale,* s.n. || Din tc. *cüll* „totalitate" || (La jocul de arșice) Cantitatea de arșice pe care trebuie să o pună la un joc fiecare jucător.

gips s.n. v. **ghips.**

gír, *giruri,* s.n. || Din it. *giro,* germ. *Giro* || **1.** Semnătură pusă pe dosul unei cambii, prin care semnatarul garantează achitarea ei. **2.** Mijloc prin care cineva garantează pentru acțiunile, angajamentele cuiva.

girá, *girez,* vb. I. Tranz. || Din it. *girare* || A garanta, printr-un gir, o cambie; a-și da girul.

girafă, *girafe,* s.f. || Din fr. *girafe,* it. *giraffa* (împrumutat din arabă) || **1.** Gen de mamifer rumegător din Africa, de talie mare, cu gîtul foarte lung și cu blană alburie cu pete brune. **2.** Suport cu braț de suspensie lung, care permite diferite orientări și deplasări ale unui microfon.

giránt, *giranți,* s.m. || Din it. *girante,* germ. *Girant* || Persoană care girează.

giratóriu, -ie, *giratorii,* adj. || Din fr. *giratoire;* cf. lat. *gyrare* „a se întoarce, a se învîrti" || (Despre mișcări) Circular. ○ *Sens g.* = sens de circulație într-o piață, la o intersecție etc., în care vehiculele sînt obligate să facă o rotație de la stînga la dreapta.

girație, *girații,* s.f. || Din fr. *giration* || (Tehn.) Mișcare de rotație.

gireádă, *girezi,* s.f. (Reg.) Șiră de paie, de fîn, de grîu etc. *În locul grîului de pe cîmp vede acum o gireadă mare și două mai mici* (Creangă).

girométru, *girometre,* s.n. || Din fr. *gyromètre* || Instrument de bord care înregistrează grafic viteza unghiulară a unui avion.

girondíni s.m. pl. || Din fr. *Girondin* || (În timpul revoluției burgheze din Franța, 1789—1794) Nume dat membrilor unei grupări politice, reprezentînd interesele marii burghezii.

giroscóp, *giroscoape,* s.n. || Din fr. *gyroscope;* gr. *gyros* „cerc" + *skopein* „a privi" || Disc rotitor greu, cu axul susținut de cîteva cadre cardanice succesive, care îi permit să ia orice orientare în spațiu, fiind folosit la aparatele care dau indicații în legătură cu direcția de zbor a avioanelor.

giroscópic, -ă, *giroscopici, -ce,* adj. || Din fr. *gyroscopique* || Bazat pe principiile giroscopului. ○ *Compas g.* = aparat instalat pe bordul navelor, care indică direcția nordului geografic.

giruétă, *giruete,* s.f. || Din fr. *girouette* || Instrument meteorologic cu ajutorul căruia se determină direcția și intensitatea vîntului.

gitán, -ă, *gitani, -e,* s.m. și f. || Din fr. *gitan,* sp. *gitano* || Țigan(că) (din Spania).

giubeá, *giubele,* s.f. || Din tc. *cübbe* || Haină de postav, largă și lungă, purtată în trecut de boieri.

giugiulí, *giugiulesc,* vb. IV. Tranz. și refl. recipr. (Fam.) A (se) dezmierda, a (se) mîngîia.

giúlgiu, *giulgiuri,* s.n. || Din magh. *gyolcs* || Pînză subțire, foarte fină. • Bucată de pînză cu care este acoperit mortul; lințoliu.

giumbușlúc, *giumbușlucuri,* s.n. || Din tc. *cümbüşlük* || Faptă, gest, vorbă care stîrnește rîsul; ghidușie, caraghioslîc.

giurgiuveá s.f. v. **cercevea.**

giuvaér, *giuvaere,* s.n. || Din tc. *cevahir* || Bijuterie. • (Fig.) Lucru de mare preț, obiect de mare valoare artistică.

giuvaergerie, (2) *giuvaergerii,* s.f. || Din *giuvaergiu* || **1.** Arta giuvaergiului. **2.** Atelierul sau prăvălia giuvaergiului.

giuvaergíu, *giuvaergii,* s.m. || Din tc. *cevahirci* || Bijutier.

givráj s.n. || Din fr. *givrage* || Depunere de gheață pe aripile unui avion, pe conductele electrice aeriene etc. || Și: **jivráj** s.n.

gîde, *gîzi,* s.m. (Pop.) Călău.

gîdilá, *gîdil,* vb. I. Tranz. || Din bg. *gădel mi je* „mă gîdilă" || A atinge ușor, cu vîrful degetelor, anumite părți ale corpului cuiva, provocîndu-i o senzație specifică, de obicei însoțită de rîs; (refl.) a fi sensibil la astfel de atingeri. • (Fig.) A produce cuiva plăcere; a măguli. || Și: **gîdilí** vb. IV.

gîdilí vb. IV. v. **gîdila.**

gîdilíci s.n. || Din *gîdila* || (Fam.) *A avea gîdilici la limbă* = a spune prea multe (și ce nu trebuie); a avea mîncărime de limbă.

gîdilicióș, -oásă, *gîdilicioși, -oase,* adj. || Din *gîdili* || Care se gîdilă ușor.

gîfîí, *gîfii,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A respira des și greu (din cauza oboselii). • (Fig., despre locomotive cu aburi) A pufăi.

gîfîiálă, *gîftieli,* s.f. || Din *gîfîi* || Faptul de a gîfîi; respirație deasă și grea.

gîgîí, pers. 3 *gîgîie,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Despre gîște) A scoate sunete caracteristice speciei.

gîgîít s.n. Faptul de *a gîgîi;* strigătul caracteristic scos de gîște.

gîgîlice, *gîgîlici,* s.f. (Fam.) Ființă mică și gingașă.

gîl interj. || Onomatopee || (De obicei repetat) Cuvînt care imită zgomotul produs de un lichid cînd este golit dintr-un vas cu gîtul strîmt sau cînd este înghițit.

gîlcă, *gîlci,* s.f. || Din bg. *glăki* || (Pop.) Inflamație a ganglionilor gîtului.

gîlceávă, *gîlcevi,* s.f. || Din bg. *gălčava* || Ceartă, ciorovăială.

gîlceví, *gîlcevesc,* vb. IV. Refl. recipr. || Din *gîlceavă* || (Pop.) A se certa, a se ciorovăi. (Fig.) *Gură fac ca roata morii; Cum prin gard se gîlcevesc Vrăbii gureșe, cînd norii Ploi vestesc* (Coșbuc).

gîlcevitór, -oáre, *gîlcevitori, -oare,* adj., s.m. și f. || Din *gîlcevi* || (Om) pornit pe gîlceavă, certăreț.

gîlgîí, pers. 3 *gîlgîie,* vb. IV. Intranz. || Din *gîl* || (Despre lichide) A curge cu zgomot (prin-

tr-o deschizătură). *Apele gîlgîiau în liniște* (Camilar).

gîlgîít s.n. Faptul de a *gîlgîi;* zgomot caracteristic produs de un lichid cînd curge printr-o deschizătură sau cînd se bea cu înghițituri mari.

gîlmă, *gîlme,* s.f. || Din sl. *chl'ămŭ* || (Pop.) **1.** Movilă. **2.** Umflătură, gîlcă pe corpul unui om sau al unui animal.

gînd, *gînduri,* s.n. || Din magh. *gond* || **1.** Rezultatul procesului de gîndire; idee, cuget. ○ Expr. *A-l frămînta* (sau *a-l apăsa) pe cineva gîndul* = a fi preocupat de ceva. *A-și lua* (sau *a-și muta) gîndul* = a nu mai spera, a renunța la ceva. *Repede* (sau *iute) ca gîndul* = foarte repede. **2.** Reflecție, meditare. ○ Expr. *Nici cu gîndul n-am gîndit* = nici n-am bănuit așa ceva. *Cînd cu gîndul n-ai gîndit* = cînd nu te aștepți. *A-i trece cuiva ceva prin gînd* = a-i veni cuiva brusc o idee. *A cădea pe gînduri* = a medita la ceva. **3.** Intenție, plan. ○ Expr. *A-i pune cuiva gînd rău* = a avea intenții rele față de cineva. **4.** Grijă, îngrijorare. ○ Expr. *A pune pe cineva pe gînduri* = a-i pricinui cuiva îngrijorare. **5.** Voie, dorință, plac.

gîndác, *gîndaci,* s.m. Denumire dată unor insecte, în special coleopterelor. ○ *G. de casă* (sau *de bucătărie)* = șvab[1]. *G. de frasin* = cantaridă. *G. de mai* = cărăbuș. *G. de colorado* = insectă dăunătoare cartofilor, de culoare galbenă-portocalie, cu dungi negre, longitudinale pe aripi.

gîndí, *gîndesc,* vb. IV. || Din *gînd* || **1.** Intranz. și refl. A pătrunde cu mintea pentru a-și forma o idee despre ceva, a cugeta, a reflecta, a medita, a chibzui, a judeca. ○ Expr. *A da cuiva de gîndit* = a-l face pe cineva să mediteze, să se preocupe de ceva. ● Intranz. și tranz. A concepe ceva. *Discursurile lor parcă sînt gîndite... de un singur om* (Delavrancea). ● Refl. și intranz. A se îngriji, a-i păsa de cineva sau de ceva. *Mîncați, beți și vă veseliți, dar de fata Împăratului-Roș nici nu gîndiți* (Creangă). **2.** Tranz. A-i trece cuiva prin minte, a socoti că.... **3.** Refl. A-și da seama că... **4.** Intranz. A intenționa, a plănui să... *El se gîndește să-i pedepsească cu mult mai aspru* (Caragiale).

gîndíre, *gîndiri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a gîndi;* reflectare abstractă și generalizată a realității (sub forma noțiunilor, judecăților etc.), produs al activității creierului uman în procesul istoric al muncii și în condițiile existenței sociale a omului, în strînsă legătură cu dezvoltarea limbajului. **2.** Meditare, reflecție. **3.** Idee, gînd.

gîndirísm s.n. || De la n. pr. *Gîndirea* || Curent ideologic și politic din România, din deceniul al patrulea al sec. 20. Rupînd cu idealurile progresiste ale revistei „Gîndirea", **g.** a propagat iraționalismul mistic, naționalismul rasist și tradiționalismul retrograd. În domeniul politicii a propagat ideea unității naționale „deasupra claselor", sub egida bisericii ortodoxe.

gînditór, -oáre, *gînditori, -oare,* adj., s.m. și f. || Din *gîndi* || **1.** Adj. Preocupat de ceva, îngîndurat. *El vine trist și gînditor Și palid e la față* (Eminescu). **2.** S.m. și f. Persoană care reflectează asupra problemelor vieții; filozof.

gîngánie, *gîngănii,* s.f. || Din sl. *gongnanije* „murmur" (termenul fiind la origine onomatopeic || Vietate mică (în special insectă).

gîngav, -ă, *gîngavi, -e,* adj., s.m. și f. || Din sl. *gongnavŭ* || (Persoană) care vorbește greu, împiedicat, repetînd silabele. ○ (Despre vorbă, glas) *O legăna c-un glas gîngav de tulburare* (Sadoveanu).

gîngăví, *gîngăvesc,* vb. IV. Intranz. și refl. || Din *gîngav* || A vorbi nedeslușit, a se exprima cu greutate, repetînd silabele.

gînguí, *gînguresc,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || **1.** (Despre copiii mici) A scoate sunete puțin articulate (încercînd să vorbească). *Un băiețel de doi ani se juca gîngurind vesel cu un pisoi bălțat* (Rebreanu). **2.** (Despre porumbei, turturele) A scoate sunetele caracteristice speciei.

gîngurít s.n. Faptul de *a gînguri;* sunete caracteristice scoase de copiii mici; sunete specifice scoase de porumbei, de turturele etc.

gînj, *gînjuri,* s.n. (Pop.) Nuia flexibilă, pîrlită la foc și răsucită, folosită la țară pentru legat, în loc de frînghie.

gînsác, *gînsaci,* s.m. || Din bg. *găsac* || (Pop.) Gîscan.

gîrbáci, *gîrbace,* s.n. || Din tc. *k' rbac,* bg. *gărbač* || Bici din curele împletite (uneori cu vîrfurile plumbuite) sau din vînă de bou.

gîrbov, -ă, *gîrbovi, -e,* adj. || Din bg. *gărbav* || Adus de spate, încovoiat (mai ales de bătrînețe).

gîrboví, *gîrbovesc,* vb. IV. Refl. || Din *gîrbov* || A deveni gîrbov, a se îndoi de spate.

gîrlă, *gîrle,* s.f. || Din bg. *gărlo* || Mică apă curgătoare; ramificație, braț al unui rîu. ○ Expr. (Fam.) *A se duce pe gîrlă* = a se pierde, a se risipi. *A da pe gîrlă* = a arunca, a risipi. ● (Adverbial) În cantitate mare, din belșug.

gîrlíci, *gîrliciuri,* s.n. || Din scr. *grlić* „gît de sticlă" || Intrare strîmtă într-o pivniță.

gîrliță, *gîrlițe,* s.f. Specie de gîscă sălbatică de culoare cenușie, cu o pată albă în frunte. La noi vine toamna și rămîne și peste iarnă cînd aceasta este blîndă.

gîrneáță, s.f.v. **gîrniță.**

gîrnéț, *gîrneți,* s.m. || Din *gîrniță* || (Reg.) Bucată de lemn, par gros. *Începe a ciocîrti un gîrneț de stejar din anul trecut* (Creangă).

gîrniță, *gîrnițe,* s.f. || Din bg., scr. *granica* || Arbore din familia fagaceelor, înrudit cu stejarul, cu fructul ghindă mică, cu lemnul rezistent, folosit în construcții. || Și: **gîrneáță** s.f.

gîscán, *gîscani,* s.m. || Din *gîscă* || Bărbatul gîștei; gînsac.

gîscáriță, *gîscarițe,* s.f. || Din *gîscă* || Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunze păroase și flori albe. Crește în regiunea de munte.

gîscă, *gîște,* s.f. || Din bg. *găska* || Gen de păsări din ordinul anzeriformelor, cu penajul cenușiu, alburiu pe spate și pe pîntece. ○ *G. domestică* = pasăre de talie mare, crescută pentru carne, grăsime și fulgi. Prezintă o mare varietate de rase, cu greutate între 5 și 8 kg.

G. sălbatică = specie de gîscă, mai mică decît cea domestică, şi care vine la noi vara, fiind vînată pentru carnea ei.

gît, *gîturi*, s.n. || Din sl. *glŭtŭ* „înghiţitură" || **1.** Partea corpului care uneşte capul cu trunchiul la om şi la animale; *p. ext.* gîtlej. ○ Expr. *A se arunca de gîtul cuiva* = **a)** a îmbrăţişa cu căldură pe cineva; **b)** a copleşi, a obosi pe cineva cu manifestările de dragoste. *A-şi rupe* (sau *a-şi frînge) gîtul* = **a)** a se accidenta grav sau a muri în urma unui accident; **b)** a-şi pierde situaţia, a o păţi (în urma unei greşeli). (Fam.) *A face gît* = a avea pretenţii. **2.** Interiorul gîtului **(1)**. ○ Expr. *A-i sta în gît* = **a)** a nu putea înghiţi; **b)** a nu putea suferi pe cineva. *A fi sătul pînă în gît* = a fi dezgustat; a nu mai putea suporta. ● Cantitate de băutură care se poate înghiţi dintr-o dată. **3.** Parte a unor obiecte care se aseamănă cu gîtul **(1)**; parte a unei piese, mai subţire decît celelalte părţi.

gîtár, *gîtare*, s.n. || Din *gît* || Curea lată de la ham, care trece peste gîtul calului. ● Partea superioară a jugului pentru boi.

gîtiţă, *gîtiţe*, s.f. || Din *gît* || (Reg.) Gîtlej.

gîtlán, -ă, *gîtlane*, s.n., adj. || Din *gîlt*, înv., „gît" || **1.** S.n. (Înv. şi reg.) Gît. **2.** Adj. *Prună gîtlană* (şi substantivat, f.) = varietate de prune alungite la unul dintre capete.

gîtléj, *gîtlejuri*, s.n. || Din *gîlt*, înv., „gît" || Partea interioară a gîtului **(1)**, cuprinzînd faringele, esofagul, laringele şi traheea; beregată, gîtiţă.

gîtuí, *gîtui*, vb. IV. || Din *gît* || **1.** Tranz. A strînge de gît; a sugruma. **2.** Refl. A se îngusta pe o anumită porţiune, a se strîmta.

gîtuitúră, *gîtuituri*, s.f. || Din *gîtui* || Porţiune îngustată a unui lucru.

gîză, *gîze*, s.f. || Probabil onomatopeic || Nume generic dat insectelor mici, zburătoare.

glabélă, *glabele*, s.f. || Din fr. *glabelle;* lat. *glabellus* „fără păr" || Regiunea de la rădăcina nasului, cuprinsă între arcadele sprîncenelor.

glábru, -ă, *glabri, -e*, adj. || Din fr. *glabre;* lat. *glaber, -ra, -rum* || (Bot., despre organele plantelor) Care este lipsit de perişori pe suprafaţă.

glaciál, -ă, *glaciali, -e*, adj. || Din fr. *glacial*, lat. *glacialis* || (Liv.) **1.** Rece ca gheaţa, de gheaţă. **2.** (Fig.) Lipsit de căldură, de prietenie; distant, rece.

glaciár, -ă, *glaciari, -e*, adj., s.n. || Din fr. *glaciaire* || **1.** Adj. Care se referă la procesul glaciaţiei. ○ *Lac g.* = lac provenit din gheţari. **2.** S.n. (Geol.) Pleistocen.

glaciáţie s.f. || Din fr. *glaciation;* cf. lat. *glaciatus* „îngheţat" || Proces de dezvoltare intensă a gheţarilor pe suprafeţe întinse ale Pămîntului, care a avut loc în cuaternar şi în alte perioade mai vechi.

glaciologíe s.f. || Din fr. *glaciologie* || Disciplină care se ocupă cu studiul gheţarilor, cu repartiţia lor pe Pămînt şi cu acţiunea ce o exercită asupra reliefului.

gladiatór, *gladiatori*, s.m. || Din fr. *gladiateur*, lat. *gladiator, -oris* || Luptător (de obicei sclav) din Roma antică, care se lupta în arenă cu un alt luptător sau cu fiare sălbatice.

gladiólă, *gladiole*, s.f. || Din germ. *Gladiole;* cf. lat. *gladiolus* || Plantă ornamentală din familia iridaceelor, înaltă pînă la 150 cm, cu frunze în formă de sabie şi cu flori mari, de diferite culori.

gladium subst. || Cuv. lat. || Sabie romană dreaptă, cu două tăişuri.

glaf, *glafuri*, s.n. || Din bg. *glah* || (Arhit.) **1.** Săpătură făcută cu dalta în lungul sau împrejurul unei coloane. [Tavanul] *se sprijinea pe două şiruri de stîlpi scobiţi cu glafuri şi cu flori* (Odobescu). **2.** Element de construcţie din lemn, marmură sau beton mozaicat care căptuşeşte partea inferioară a golului unei ferestre.

glagolític, -ă, *glagolitici, -ce*, adj. || Din fr. *glagolitique* || *Alfabet g.* (sau *scriere glagolitică)* = alfabet întocmit după modelul literelor mici greceşti şi folosit în unele scrieri slave bisericeşti.

glagóre subst. || Din sl. *glagolŭ*, numele literei chirilice *g* || (Pop.) Minte, pricepere.

glándă, *glande*, s.f. || Din fr. *glande* || (Anat.) Organ secretor, de diferite forme: *glandă salivară; glande mamare.* Secreţiile glandelor intervin în toate funcţiunile organismului.

glandulár, -ă, *glandulari, -e*, adj. || Din fr. *glandulaire* || Care se referă la glande, care aparţine glandelor, care are aspectul unei glande.

glanţ s.n. || Din germ. *Glanz* || Lustrul pieilor tăbăcite şi finisate, uneori acoperite cu un strat de lac.

glas, *glasuri*, s.n. || Din sl. *glasŭ* || **1.** Facultatea omului de a emite sunete; voce. ○ *Într-un glas* = toţi deodată, în unanimitate. ○ Expr. *A da glas* = **a)** a striga; **b)** a exprima (verbal sau în scris). *A căpăta* (sau *a prinde) glas* = a căpăta curaj (şi a începe să vorbească). *A-i pieri* (sau *a i se stinge) glasul* = a nu mai putea să vorbească, să răspundă. ● (La pl.) Murmur, vuiet produs de mai multe persoane care vorbesc deodată. ● Ciripit, cîntec al păsărilor; strigăt produs de unele animale. **2.** (Fig.) Zgomot produs de vînt, de ape, de un instrument muzical. *Glasul depărtat al şuvoaielor tăcea din vreme în vreme* (Russo).

glasá, *glasez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *glacer* || **1.** A acoperi cu glazură prăjituri, fructe etc. **2.** A da lustru sau apret unui obiect.

glasíu s.n. || Din fr. *glacis* || Substanţă transparentă obţinută dintr-un pigment **(2)** fin, folosită în pictură pentru legarea tonurilor, redarea umbrelor în tehnica clarobscurului.

gláspapir s.n. || Din germ. *Glaspapier* || Hîrtie pe care s-a aplicat un strat de sticlă pisată, fiind folosită la şlefuitul lemnului, metalelor etc.

glástră, *glastre*, s.f. || Din ngr. *glastra* || Ghiveci de flori; vază.

glásvand, *glasvanduri*, s.n. || Din germ. *Glaswand* || **1.** Perete interior din panouri de sticlă

fixate într-un cadru de lemn sau de metal. **2.** Ușă pliantă, cu geamuri, care separă două încăperi.

glaucóm, *glaucomuri*, s.n. || Din fr. *glaucome*, lat. *glaucoma*, gr. *glaukoma* || Boală de ochi caracterizată prin creșterea tensiunii intraoculare, însoțită de tulburări grave ale vederii.

glazúră, *glazuri*, s.f. || Din germ. *Glasur* || **1.** Strat subțire de zahăr ars, de ciocolată, de șerbet etc., cu care se acoperă unele prăjituri, bomboane sau fructe. **2.** Email pentru faianță.

glădiță, *glădițe*, s.f. Arbore asemănător cu salcîmul, înalt pînă la 30 m, cu ramurile prevăzute cu spini mari, cu flori mici, verzui și cu fructul o păstaie mare, turtită, brun-roșcată; plătică[2]. Lemnul, rezistent este utilizat în tîmplărie. Originar din America de Nord, este cultivat în plantații forestiere.

glăsciór, *glăscioare*, s.f. Diminutiv al lui *glas;* glas de copil.

glăsui, *glăsuiesc*, vb. IV. Intranz și tranz. || Din *glas* || (Poetic) A vorbi, a spune. *Glăsuiau... puțin și domol* (Rebreanu).

glăsuíre, *glăsuiri*, s.f. Acțiunea de *a glăsui*. ○ *Într-o glăsuire* = cu toții, într-un singur glas; de comun acord.

glet, *gleturi*, s.n. || Din germ. *Glätt* [*putz*] || Strat subțire de var amestecat cu ipsos, care se întinde peste tencuială pentru a obține o suprafață netedă.

glézná, *glezne*, s.f. || Din sl. *glezĭnă, glezna* || **1.** (La om) Partea piciorului care cuprinde porțiunea articulației tibiei cu tarsul; proeminența osoasă formată în această regiune. • Partea mai subțire a piciorului care se află deasupra articulației. **2.** (La animale) Porțiune a membrelor, între fluier și chișiță.

glezniéră, *glezniere*, s.f. || Din *gleznă* || Fîșie (elastică) de bumbac, de lînă sau din fibre sintetice, folosită de către balerini și sportivi pentru protecția gleznelor.

glicemíe s.f. || Din fr. *glycémie;* cf. gr. *glykys* „dulce" + *haima* „sînge" || Cantitatea de glucoză din sînge.

glicerínă s.f. || Din fr. *glycérine;* cf. gr. *glykeros* „dulce" || Lichid uleios, incolor, care se extrage din grăsimi, avînd întrebuințări în industrie (textile, pielărie), în cosmetică, la obținerea de lichide anticongelante etc.

glicínă, *glicine*, s.f. || Din fr. *glycine* || Arbust decorativ din familia leguminoaselor, cu flori albastre-liliachii, asemănătoare cu ale salcîmului.

glicogén s.n. || Din fr. *glycogène;* gr. *glykys* „dulce" + *gennan* „a produce" || Polizaharid prezent în mușchi și ficat, constituind o rezervă de glucoză a organismului.

glicól, *glicoli*, s.m. || Din fr. *glycol* || Alcool sub formă de lichid siropos, dulce, folosit ca dizolvant, ca amestec antigel și în industria de sinteză organică.

glicozurie s.f. || Din fr. *glycosurie;* gr. *glykys* „dulce" + *ouron* „urină" || Prezența glucozei în urină, întîlnită în cursul sarcinii și al alăptării, ca fenomen fiziologic, și în diabetul zaharat, ca fenomen patologic.

glíe, *glii*, s.f. **1.** Brazdă de pămînt (cît se poate desprinde o dată cu cazmaua). **2.** *P. ext.* ogor; pămînt; (poetic) pămînt strămoșesc, patrie. ○ Expr. *Sub glie* sau *sub glii* = în mormînt, mort. *Străinul se odihnea sub glii* (Sadoveanu).

gligán, *gligani*, s.m. || Din bg. *gligan* || **1.** (Înv. și reg.) Porc mistreț. **2.** (Pop. și fam.) Găligan.

glíptică s.f. || Din fr. *glyptique;* gr. *glyptikos* „de gravat" || Arta de a grava figuri sau motive decorative pe o piatră prețioasă.

gliptotécă, *gliptoteci*, s.f. || Din fr. *glyptothèque;* gr. *glyptos* „gravat" + *theke* „cutie, casetă" || Colecție de pietre prețioase (sau semne prețioase) gravate; *p. ext.* muzeu în care se păstrează astfel de colecții.

glisá, *glisez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *glisser* || (Despre piese tehnice) A aluneca de-a lungul altei piese. • (Despre hidroavioane) A se deplasa pe suprafața apei.

glisánt, -ă, *glisanți, -te*, adj. || Din fr. *glissant* || (Tehn.) Care glisează, care alunecă pe un corp, de obicei cu ajutorul unui dispozitiv.

glisiéră, *glisiere*, s.f. || Din fr. *glissière* || Element în formă de bară (la unele mașini, la ascensoare), care ghidează, prin alunecare, alt element mobil.

gloábă, *gloabe*, s.f. || Din sl. *globa* || **1.** Cal slab (și bătrîn), mîrțoagă. **2.** (Înv.) Despăgubire în bani; amendă.

gloátă, *gloate*, s.f. || Din sl. *glota* || **1.** Mulțime de oameni strînși într-un loc; (depr.) adunătură. **2.** (În evul mediu, în Țara Românească și în Moldova) Termen militar care denumea pedestrimea formată din țărani.

glob, (1) *globuri*, **s.n., (2)** *globi*, s.m. || Din fr. *globe*, lat. *globus* || **1.** S.n. Corp sferic; înveliș de formă sferică, de sticlă, porțelan etc., care protejează un bec sau o lampă. **2.** S.m. *Glob ocular* = partea de formă sferică a ochiului, care se găsește în orbită. **3.** S.n. Pămîntul. ○ *Globul pămîntesc* (sau *terestru*) = sferoid pe care este desenată harta Pămîntului. • Planeta locuită de oameni, Pămîntul.

globál, -ă, *globali, -e*, adj. || Din fr. *global* || În întregime, total. ○ *Acord g.* = formă de organizare și de retribuire a muncii unui grup de lucrători în raport cu îndeplinirea cantitativă și calitativă a muncii stabilite pentru întregul grup.

globe-trotter [Pr.: glóbtrotăr] subst. || Cuv. engl. || Persoană care face înconjurul lumii pe jos.

globulár, -ă, *globulari, -e*, adj. || Din fr. *globulaire* || **1.** În formă de glob, sferic. **2.** Care se referă la globulele sîngelui.

globúlă, *globule*, s.f. || Din fr. *globule*, lat. *globulus* (< *globus*) || Element de formă sferică sau ovală care se găsește în diferite lichide organice (sînge, limfă, lapte). ○ *Globule roșii* = hematii; *globule albe* = leucocite.

globulínă, *globuline*, s.f. || Din fr. *globuline* || Proteină aflată în plasma sanguină.

glod, *gloduri,* s.n. (Pop.) **1.** Noroi. *Luară și cal și teleguță... dc-l scoaseră din glodul unde se nomolise* (Ispirescu). **2.** Bulgăre de pămînt uscat sau înghețat. ● Boț, cocoloș. *A înghițit vreo cîteva gloduri de mămăligă cu brînză* (Preda).

glodí, pers. 3 *glodește,* vb. IV. Tranz. || Din scr., rus. *glodati* || (Pop.) A freca, a roade (o parte a corpului).

glodurós, -oásă, *gloduroși, -oase,* adj. || Din *glod* || **1.** Plin de glod, noroios. **2.** Cu gloduri **(2).**

glomerúl s.n. v. **glomerulă.**

glomerulár, -ă, *glomerulari, -e,* adj. || Din *glomerulă* || Care se referă la glomerule; format din glomerule.

glomerúlă, *glomerule,* s.f. || Din fr. *glomérule;* cf. lat. *glomus, -eris* „ghem" || **1.** Formație anatomică cu aspect de ghem, constituită din vase sanguine sau din tuburi glandulare. **2.** Agregat format prin alipirea unor particule elementare de sol. || Și: **glomerúl** s.n.

glónte s.n. v. **glonț.**

glonț, *gloanțe,* s.n. Proiectil mic pentru armamentul de infanterie. ○ *G. exploziv* = glonț care conține un exploziv și care explodează cînd lovește ținta. *G. trasor* v. *trasor* **(2).** || Și: **glónte** s.n.

glórie, *glorii,* s.f. || Din lat., it. *gloria* || Onoare, mărire, slavă, cinstire deosebită adusă unei persoane sau unui eveniment; faimă, renume de care se bucură cineva. ● Persoană de o valoare deosebită.

glorificá, *glorific,* vb. I. Tranz. || Din fr. *glorifier,* lat. *glorificare* || A preamări, a slăvi.

gloriós, -oásă, *glorioși, -oase,* adj. || Din fr. *glorieux,* lat. *gloriosus* || Încărcat de glorie, de mărire; care a săvîrșit mari fapte de arme, care a obținut realizări mărețe.

glosá, *glosez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *gloser* || A explica un cuvînt sau un pasaj dintr-un text; a adnota un text.

glosár, *glosare,* s.n. || Din lat. *glossarium,* fr. *glossaire* || Listă de cuvinte (regionale, învechite etc.) însoțite de explicația lor.

glósă, *glose,* s.f. || Din fr. *glose,* lat. *glossa,* gr. *glossa* „limbă", *p. ext.* „idiotism" || **1.** Explicație a unui cuvînt sau a unui pasaj dintr-un text; notă explicativă făcută de un copist pe marginea unui manuscris. **2.** Poezie cu formă fixă, în care fiecare vers din prima strofă este comentat succesiv în cîte o strofă următoare, ultima strofă reproducînd în ordine inversă versurile primei strofe.

glosemátică *s.f.* || Din fr. *glossématique,* engl. *glossematica;* cf. gr. *glossa* „limbă" || Variantă a lingvisticii structuraliste care consideră limba ca obiect în sine, ca un sistem de relații interne.

glotáș, *glotași,* s.m. || Din *gloată* || (Înv.) Soldat pedestraș care făcea parte dintr-o gloată **(2).**

glótă, *glote,* s.f. || Din fr. *glotte;* cf. gr. *glotta* „limbă" || Porțiunea cea mai strîmtă a laringelui, cuprinsă între coardele vocale.

glucíde s.n. pl. || Din fr. *glucides;* cf. gr. *glykys* „dulce" || Clasă de substanțe organice naturale, formate din carbon, hidrogen și oxigen, reprezentînd constituenți fundamentali ai materiei vii, cu rol important în metabolism.

glucónic adj. || Din fr. *gluconique* || *Acid gluconic* = acid obținut prin oxidarea glucozei, întrebuințat în medicină.

glucóză s.f. || Din fr. *glucose;* cf. gr. *glykys* „dulce" || Substanță de culoare albă, cristalizată, cu gust dulce, care se găsește în miere și în fructe. Este sintetizată de plantele verzi în cursul asimilației clorofiliene, avînd rol important în metabolismul ființelor vii. Se utilizează în industria alimentară, în medicină etc.

glúgă, *glugi,* s.f. || Cf. bg. *gugla* || **1.** Obiect (de stofă, de material impermeabil etc.) de formă conică, cu care se acoperă capul pentru a-l feri de frig, de ploaie etc. **2.** Grămadă de coceni (tulpini) de porumb, mănunchiuri de cînepă etc. așezate în picioare, de forma unei stive conice.

glúmă[1], *glume,* s.f. || Din sl. *glumŭ,* bg. *gluma* || Vorbă de haz care stîrnește rîsul. ○ *În glumă* = fără intenție, fără răutate. *Fără glumă* = în mod serios. ○ Expr. *A se întrece cu gluma* = a-și permite prea mult, a depăși limita admisă. *A lăsa gluma la o parte* = a lua lucrurile în serios. *A nu ști* (sau *a nu înțelege) de glumă,* se spune despre cel care se supără cînd glumești cu el. *A nu-i arde cuiva de glumă* = a fi supărat, indispus. *Nu-i (de) glumă* = e lucru serios. ● Faptă hazlie, păcăleală.

glúmă[2], *glume,* s.f. || Din fr. *glume,* lat. *gluma* || Frunzuliță (bractee) așezată la baza fiecărei flori dintr-un spic sau la baza fiecărui spiculeț (la graminee).

glumeț, -eáță, *glumeți, -e,* adj. || Din bg. *glumec* || Care face glume, căruia îi place să glumească.

glumí, *glumesc,* vb. IV. Intranz. || Din *glumă.* Cf. sl. *glumiti sen* || A spune glume, a vorbi în glumă. ○ Expr. *A nu glumi cu...* = **a)** a lua în considerație cu toată seriozitatea; **b)** a nu arăta nici un fel de îngăduință. *Nu-i de glumit cu...* = trebuie privit cu toată seriozitatea.

glutén s.n. || Din fr. *gluten,* lat. *gluten* „clei; substanță vîscoasă" || Substanță proteică vîscoasă, de culoare cenușie, care se găsește în boabele de cereale, mai ales de grîu.

gnais, *gnaisuri,* s.n. || Din germ. *Gneiss,* fr. *gneiss* || Rocă alcătuită din cuarț, feldspat și mică.

gnom, *gnomi,* s.m. || Din fr. *gnome;* cf. gr. *gnome* „inteligență" || Nume dat de alchimiștii din evul mediu spiritelor care ar locui în interiorul pămîntului, păzind bogățiile lui ascunse (aur, pietre prețioase, comori).

gnómic, -ă, *gnomici, -ce,* adj. || Din fr. *gnomique,* gr. *gnomikos* „sentențios" || (Despre scrieri) Care conține maxime, sentințe, sfaturi morale.

gnomón s.n. || Din fr., gr. *gnomon* || Cel mai simplu cadran solar, cunoscut încă din antichitate, care indica ora solară locală cu ajutorul umbrei unei tije verticale pe un plan orizontal.

gnoseológic, -ă, *gnoseologici, -ce,* adj. || Din *gnoseologie* || Care se referă la cunoaștere sau la teoria cunoașterii.

gnoseologíe s.f. || Din germ. *Gnoseologie;* gr. *gnosis* „cunoaștere" + *logos* „studiu" || (Filoz.) Teoria cunoașterii.

gnosticísm s.n. || Din fr. *gnosticisme* || Curent filozofic religios cu trăsături mistice, apărut în sec. 2, care a căutat să îmbine doctrina creștină cu filozofia elenistică tîrzie și cu religiile orientale.

gnu s.m. || Din fr. *gnou* (cuv. de origine hotentotă) || Specie de antilopă de talie mare și cu coarne curbate înapoi, care trăiește în sudul Africii.

goánă, *goane,* s.f. || Din *goni* || **1.** Deplasare cu pași mari și repezi; urmărire, fugărire. ○ Expr. *A pune pe cineva pe goană* = a goni, a alunga, a fugări. ● Fugă, alergare (a cailor). **2.** Vînătoare cu goanaci. **3.** (Pop.) Împreunarea vacii cu taurul.

goángă, *goange,* s.f. || Probabil onomatopeic || (Pop.) Nume dat insectelor. ○ Expr. (Fam.) *A se ține de goange* = a fi neserios, a face farse.

goárnă, *goarne,* s.f. || Din rus. *gorn* || Instrument muzical de suflat, făcut din alamă și folosit mai ales în armată pentru semnalizări; trompetă, trîmbiță.

goblén, *goblenuri,* s.n. || După n. pr. *Gobelins* (Franța) unde se executau tapiserii || Broderie, cusătură artistică făcută cu fire colorate și reprezentînd o imagine plastică.

godác, *godaci,* s.m. || Cf. sl. *godŭ* „an" || (Pop.) Purcel pînă la un an.

godén s.n. v. **godín²**.

godétă, *godete,* s.f. || Din fr. *godet* || Vas mic în care se amestecă culorile pentru pictură.

godéu, *godeuri,* s.n. || Din fr. *godet* || **1.** Cupă de elevator. **2.** Fald la o draperie, la o rochie etc.

godín¹, *godini,* s.m. || Cf. *godac* || (Reg.) Godac.

godín², *godinuri,* s.n. || De la n. pr. *Godin* || Sobă de fier, de obicei cilindrică. || Și: **godén** s.n.

goelétă, *goelete,* s.f. || Din fr. *goélette* || Navă cu pînze, de mărime mijlocie, cu două pînă la șase catarge.

gofrá, *gofrez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *gaufrer* || A executa un gofraj.

gofráj, *gofraje,* s.n. || Din fr. *gaufrage* || Serie de cute paralele sau de desene în relief, imprimate pe o țesătură.

gogí, *gogesc,* vb. IV. Intranz. (Pop.) A fi bolnav timp mai îndelungat, fără a zăcea la pat, a purta o boală pe picioare. *Gogea singură prin colțuri, în odăița-i săracă și curată* (Sadoveanu).

gogîlț interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul făcut de cel ce înghite repede băutura sau mîncarea.

gogoáșă, *gogoși,* s.f. || Cf. *cocoașă* || **1.** Produs de patiserie, de formă rotundă, făcut din aluat dospit și prăjit în grăsime. **2.** (Fig.; la pl.) Minciuni. **3.** Învelis protector din fire mătăsoase, în interiorul căruia se petrece transformarea larvelor unor insecte în nimfe. ○ *G. de mătase* = învelișul format din firul produs de viermele-de-mătase. **4.** *G. de ristic* = excrescență bogată în tanin, provocată de unele insecte pe frunzele de stejar.

gogomán, *gogomani,* s.m. || Din *gog,* reg., „prostănac" || (Fam. și depr.) Om prost, nătăfleț, nătărău.

gogománie, *gogomănii,* s.f. || Din *gogoman* || (Fam. și depr.) Faptă sau vorbă de gogoman, prostie, neghiobie.

gogonát, -ă, *gogonați, -te,* adj. **1.** De formă sferică; umflat. **2.** (Fig.; despre minciuni) Mare, exagerat.

gogoneá, *gogonele,* s.f. || Din *gogon,* reg., „mic obiect sferic" || (Mai ales la pl.) Tomate de culoare verde, neajunse la maturitate, din care se fac murături.

gógoriță, *gogorițe,* s.f. Ființă imaginară cu care sînt speriați copiii; (fig.) amenințare neîntemeiată, care încearcă să intimideze pe cineva.

gogoșár, *gogoșari,* s.m. || Din *gogoașă* || Varietate de ardei gras, de formă sferică, de culoare roșie sau verde.

gol¹, *goluri,* s.n. || Din engl. *goal* || (În unele jocuri sportive) Punct marcat prin introducerea mingii în poarta adversă.

gol², **goálă,** **(1—4)** *goi, goale,* adj., **(5)** *goluri,* s.n. || Din sl. *golŭ* || **1.** Adj. Fără îmbrăcăminte, despuiat. ○ Expr. *Adevărul gol(-golut)* = adevăr evident, de necontestat. *Minciună goală* = minciună evidentă. ● Care are haine puține, sărăcăcios îmbrăcat; sărac. ○ Expr. *A lăsa pe cineva gol* = a jefui pe cineva de tot ce are. **2.** Adj. (Despre copaci) Fără frunze. ● (Despre pereți) Care nu are nimic agățat sau lipit pe el. ● (Despre terenuri, suprafețe etc.) Care nu este acoperit cu vegetație, cu case etc. ● Care nu are acoperiș, care nu este acoperit. ○ Expr. *Sub cerul gol* = fără adăpost; afară, în aer liber. *Pe pămîntul gol* = direct pe pămînt, fără așternut. **3.** Adj. (Despre alimente) Simplu, nefinsoțit de alt aliment: *mănînc pîine goală.* **3.** Adj. Care nu conține nimic înăuntru, deșert. ○ Expr. *Cu mîna goală* = **a)** fără nici un dar; **b)** fără nici o armă asupra sa. ● (Fig.) Fără temei, fără fond. **5.** S.n. Spațiu liber, vid într-un corp. ○ *Gol de aer* = zonă din atmosferă unde avionul întîlnește un curent de aer descendent. *În gol* = în aer, nesusținut, nesprijinit. ○ Expr. *A umple un gol* = a completa o lipsă, o nevoie. *A simți un gol la stomac* = a avea senzația de foame. *A (se) da de gol* = a (se) trăda, a (se) demasca. ● Loc lipsit de vegetație, de așezări.

golán, -ă, *golani, -e,* s.m. și f. || Din *gol²* || Om fără ocupație, vagabond. ● Om sărac, zdrențăros.

golás, -ă, *golași, -e,* adj. || Din *gol²* || (Despre păsări) Fără pene (pe întreg corpul sau numai pe o parte a lui). ● (Despre copaci) Fără frunze. ● (Despre terenuri, regiuni) Lipsit de vegetație; gol.

golaveráj, *golaveraje,* s.n. || Din fr. *goal-average* || (La unele jocuri sportive) Raportul dintre golurile marcate și cele primite de către o echipă în cursul unei competiții.

golănie, *golănii,* s.f. || Din *golan* || Faptă, vorbă, atitudine de golan; obrăznicie.

golăníme s.f. || Din *golan* || Mulțime de golani.

goldán, *goldani*, s.m. || Din *goldană* || Soi de prun, cultivat pentru fructele sale. Lemnul, rezistent, este folosit în tîmplărie.

goldănă, *goldane*, s.f. || Probabil din germ. *golden* „de aur" || Fructul goldanului, sferic, cu miezul galben, zemos și dulce.

golf[1] s.n. || Din engl., fr. *golf* || Joc sportiv care constă din introducerea unei mingi în mai multe gropițe succesive, prin lovirea ei cu un baston special. ● *Pantaloni-golf* = pantaloni mai largi decît cei obișnuiți, legați strîns dedesubtul genunchiului, cu faldurile căzînd peste legătură, spre glezne.

golf[2], *golfuri*, s.n. || Din fr. *golfe*, it. *golfo* || Parte a unui ocean, a unui lac sau a unei mări, care pătrunde în uscat printr-o deschizătură largă.

golgéter s.m. v. **golgheter.**

golghéter, *golgheteri*, s.m. || Din engl. *goalgetter* || Sportiv care marchează, pe durata unei competiții, cele mai multe goluri. || Și: **golgéter** s.m.

golí, *golesc*, vb. IV. Tranz. || Din *gol*[2] || A scoate sau a consuma tot conținutul dintr-un recipient, dintr-un spațiu etc.; a deșerta. ● Refl. (Despre recipiente, spații etc.) A deveni gol[2], a deveni pustiu.

goliciúne, *goliciuni*, s.f. || Din *goli* || **1.** Starea omului gol[2] **(1)**; părțile goale, dezbrăcate ale trupului. **2.** Starea omului sărac. **3.** Starea unui loc gol[2], lipsit de ființe, de vegetație.

gologán, *gologani*, s.m. (În trecut) Monedă de aramă; *spec.* piesă de zece bani. ● (Azi) Monedă cu valoare mică; (la pl.) bani.

golomáț s.m. v. **golomoz**[1].

golomóz[1] s.m. Plantă erbacee din familia gramineelor, înaltă pînă la 120 cm, cu flori roșietice sau violete, cultivată ca plantă furajeră. || Și: **golomáț** s.m.

golomóz[2] s.n. v. **gălămoz.**

gómă[1], *gome*, s.f. || Din fr. *gomme* || Tumoare cu aspect de nodul, infecțioasă (în tuberculoză, sifilis) sau parazitară, care apare pe piele, în ficat etc.

gomă[2] s.f. || Din fr. *gomme* „înfumurare" || (Fam.) Eleganță exagerată, pretențioasă (în vestimentație).

gomenól s.n. || Din fr. *goménol;* cf. *Gomen* district în Caledonia (Scoția) || Lichid incolor, uleios, întrebuințat ca antiseptic.

gonáci, *gonaci*, s.m. || Din *goni*. Cf. bg. *gonač* || **1.** Persoană care stîrnește vînatul și îl gonește spre vînători. **2.** Călăreț ușor înarmat în vechea armată, care îndeplinea de obicei misiuni de cercetare.

gonádă, *gonade*, s.f. || Din fr. *gonade;* cf. gr. *gone* „sămînță" || Glandă sexuală embrionară.

gondólă, *gondole*, s.f. || Din it. *gondola*, fr. *gondole* || Barcă lungă, puțin adîncă, cu prora și pupa ridicate, care se conduce cu o singură vîslă, fiind folosită în special pe canalele Veneției pentru transportul de persoane. ● *G. de dirijabil* = nacela motorului unui dirijabil.

gondolíer, *gondolieri*, s.m. || Din it. *gondoliere* || Bărbat care conduce o gondolă.

gondoliéră, *gondoliere*, s.f. || Din *gondolier* || Cîntec al gondolierilor venețieni.

gonfaloniér, *gonfalonieri*, s.m. || Din it. *gonfaloniere* || Purtătorul steagului *(gonfalon)* sau al insignelor unui stat, unui oraș, unei instituții în vechile republici italiene.

gong, *gonguri*, s.n. || Din fr., engl. *gong* || Disc de metal care, lovit cu un ciocănel, produce un sunet caracteristic, fiind folosit ca instrument de semnalizare; sunet emis (ca semnal) de acest disc. Originar din China.

gongorísm s.n. || Din fr. *gongorisme*, de la n. pr. Luis de *Gongora*, poet spaniol || Stil afectat, prețios, plin de metafore, uneori ermetic.

goní, *gonesc*, vb. IV. || Din sl. *goniti* || **1.** Tranz. A fugi după cineva; *spec.* a alunga vînatul spre locul de pîndă al vînătorilor. ● A alunga, a izgoni. **2.** Intranz. A alerga, a fugi. **3.** Refl. și intranz. (Despre vitele cornute) A se împreuna spre a se reproduce.

gonídii s.f. pl. || Din fr. *gonidies;* gr. *gonos* „sămînță" || Celulele verzi ale algelor, care trăiesc în simbioză cu ciupercile, formînd licheni.

goniometríe s.f. || Din fr. *goniométrie;* gr. *gonia* „unghi" + *metron* „măsură" || **1.** Ramură a geometriei aplicate care se ocupă cu studiul relațiilor dintre unghiuri și cu determinarea valorii lor. **2.** Tehnica măsurării unghiurilor cu ajutorul goniometrului.

goniométru, *goniometre*, s.n. || Din fr. *goniomètre* || Instrument pentru măsurarea unghiurilor, folosit în geodezie, topografie etc.

gonitór, *gonitori*, s.m. || Din *goni* || Taur tînăr (reproducător).

goníță, *gonițe*, s.f. || Din *goni* || Insectă din ordinul coleopterelor, cu aripile negre și abdomenul galben, care înoată repede la suprafața apei.

gonocóc, *gonococi*, s.m. || Din fr. *gonocoque;* gr. *gonos* „sămînță" + *kokkos* „grăunte; corp mic" || Microb care provoacă blenoragia.

gonorée s.f. || Din fr. *gonorrhée;* gr. *gonos* „sămînță" + *rhein* „a curge" || (Med.) Blenoragie.

gópac s.n. || Din ucr. *hopak* || Numele unui dans popular ucrainean, jucat mai ales de bărbați, cu mișcări energice, vioaie și sărituri mari; melodia corespunzătoare acestui dans.

gordián adj. || Din fr. [*noeud*] *gordien* || *Nod g.* = problemă grea, complicată, de nerezolvat. ○ Expr. *A tăia nodul gordian* = a găsi soluția unei probleme complicate, care pare de nerezolvat.

gordíu s.m. Soi românesc de viță de vie, cu boabele strugurilor ovoide, verzi-gălbui, folosit pentru producerea vinurilor curente de masă.

gorgán, *gorgane*, s.n. || Cf. rus. *kurgan* || Movilă (ridicată deasupra unui mormînt străvechi).

gorgónă, *gorgone*, s.f. || Din lat. *Gorgona*, fr. *Gorgone* || Monstru din mitologia greacă, închipuit ca o femeie cu șerpi în loc de păr.

gorílă, *gorile*, s.f. || Din it. *gorilla;* gr. *gorillai* „oameni păroși" || Maimuță antropoidă de talie mare (c. 2 m înălțime), cu poziție bipedă, care trăiește în Africa ecuatorială.

górnic, *gornici*, s.m. || Probabil din sl. **gorníkŭ* (< *gora* „munte, pădure") || (Reg.) Pădurar; paznic.

gorníst, *gornişti*, s.m. || Din *goarnă* || Ostaş care dă semnale cu goarna; cîntăreţ din goarnă; trompetist.

gorún, *goruni*, s.m. || Din bg., scr. *gorun* || Arbore din familia fagaceelor, înalt pînă la 40 m, cu fructul ghindă, al cărui lemn este folosit în construcţii, în tîmplărie, în industria mobilei, pentru parchete etc.

goruníş, *gorunişuri*, s.n. || Din *gorun* || Pădure de goruni.

gospodár, *gospodari*, s.m., adj. || Din bg., scr. *gospodar* || **1.** S.m. Om care posedă o gospodărie. **2.** S.m., adj. (Om) care dovedeşte pricepere şi chibzuială în conducerea gospodăriei personale sau în administrarea unor bunuri publice.

gospodărésc, -eáscă, *gospodăreşti*, adj. || Din *gospodar* || Care este specific unui gospodar, care se referă la un gospodar; chibzuit.

gospodări, *gospodăresc*, vb. IV. || Din *gospodar* || **1.** Tranz. A conduce treburile unei gospodării, ale unei instituţii etc. **2.** Refl. A-şi întemeia o gospodărie.

gospodărie, *gospodării*, s.f. || Din *gospodar* || **1.** Totalitatea bunurilor, în special casa cu dependinţele, care formează averea unui locuitor (de la ţară). ● Unitate formată dintr-o locuinţă şi din familia care o locuieşte. **2.** Activitatea casnică a gospodinei. **3.** Unitate de producţie (îndeosebi agricolă) sau de prestări de servicii. ● *G. comunală* = ansamblu de activităţi şi de mijloace tehnice, sanitare, energetice, de transport etc., menite să satisfacă necesităţile populaţiei dintr-o localitate.

gospodărít, -ă, *gospodăriţi, -te*, adj. Care şi-a întemeiat o gospodărie; chivernisit, înstărit. *S-a aşezat cu femeia şi cu doi feciori însuraţi, gospodăriţi* (Vlahuţă).

gospodínă, *gospodine*, s.f. || Din sl. *gospodynja* || Femeie a cărei ocupaţie principală este gospodăria (**2**); femeie pricepută la treburile gospodăriei. ● Stăpîna unei case, a unei gospodării.

gostát, *gostaturi*, s.n. || *Go[spodărie agricolă de] stat* || Gospodărie agricolă de stat.

góştină, *goştini*, s.f. (În evul mediu, în Ţara Românească şi în Moldova) Dijmă constînd din porci şi din oi.

gótcă, *gotce*, s.f. || Din ucr. *gotka* || Femeiuşca cocoşului-de-munte; găină sălbatică. *Roşu ca gotca* sau *roşu-gotcă* = foarte roşu. *Ajungeam sus... roşii ca gotca* (Sadoveanu).

gótic, -ă, *gotici, -ce*, adj. || Din fr. *gothique*, lat. *gothicus* || Care se referă la goţi. ○ *Stil g.* = stil arhitectural caracterizat prin monumente zvelte, cu arcuri şi bolţi ogivale. *Scriere gotică* (sau *litere gotice*) = scriere cu caractere colţuroase, întrebuinţată în evul mediu în apusul Europei.

goţi s.m. pl. || Din fr. *Gots* || Popor migrator, ramură a vechilor germani, care s-a aşezat în sec. 3 e.n. pe teritoriul dintre Carpaţi şi Don. În sec. 4 s-au divizat în ostrogoţi şi vizigoţi.

goz, *gozuri*, s.n. || Din magh. *gaz* || (Reg.) Resturi nefolosite de materii vegetale; *p. gener.* murdărie (care se înlătură cu mătura), gunoi.

grábă s.f. || Din *grăbi* || Silinţă de a face ceva sau de a ajunge undeva cît mai repede; iuţeală; zor. ○ *În grabă* sau *în graba mare* = foarte repede; grabnic.

gráben, *grabene*, s.n. || Din germ. *Graben* || Porţiune scobită a scoarţei Pămîntului, de formă alungită, mărginită de falii.

grábnic, -ă, *grabnici, -ce*, adj. || Din *grabă* || (Şi adverbial) Care se grăbeşte, grăbit. *Caii fugeau în trap grabnic* (Sadoveanu). ● Urgent. *Îi ceru să intervie pentru eliberarea grabnică a învăţătorului* (Rebreanu).

grad, *grade*, s.n. || Din fr. *grade*, lat. *gradus*, germ. *Grad* || **1.** Unitate de măsură a unor mărimi fizice (temperatură, densitate etc.). ○ *G. termometric* = unitate de măsură a temperaturii. **2.** Unitate de măsură a unghiurilor, a latitudinii şi longitudinii. **3.** Valoare relativă a unei mărimi în raport cu o valoare de referinţă. ○ *G. alcoolic* = proporţia de alcool exprimată în procente dintr-o băutură alcoolică. **4.** Diviziune pe scara unui instrument de măsură. **5.** Treaptă, nivel, stadiu. ○ *G. de rudenie* = raportul de apropiere între rude. **6.** Treaptă în ierarhia administrativă, în cadrul unei anumite funcţii. ● Treaptă în ierarhia militară. **7.** (Lingv.) *G. de comparaţie* v. *comparaţie*.

gradá, *gradez*, vb. I. Tranz. || Din *grad* || **1.** A marca diviziunile pe scara unui instrument de măsură. **2.** A repartiza în raport cu o scară de valori; a nuanţa.

gradát[1], *gradaţi*, s.m. || Din fr. *gradé* || Persoană avînd unul dintre gradele militare de fruntaş, caporal sau sergent.

gradát[2], -ă, *gradaţi, -te*, adj. **1.** (Despre unele instrumente de măsură, scări etc.) Împărţit în grade. **2.** (Şi adverbial) Care creşte sau descreşte treptat.

gradáţie, *gradaţii*, s.f. || Din fr. *gradation*, lat. *gradatio* || **1.** Creştere sau descreştere treptată, succesivă. **2.** Fiecare dintre semnele de pe scara gradată a unui instrument de măsură; diviziune. **3.** Treaptă de încadrare; grad (de vechime) într-o funcţie. **4.** Figură de stil care constă în trecerea treptată, ascendentă sau descendentă, de la o idee la alta, de la o situaţie la alta etc. ● Trecere treptată de la o nuanţă la alta în pictură.

grádel s.n. || Din germ. *Gradel* || Ţesătură albă de bumbac cu dungi longitudinale, folosită pentru lenjeria de corp.

gradén, *gradenuri*, s.n. || Din fr. *gradin*, it. *gradino* (dim. lui *grado* „treaptă") || Fiecare dintre treptele (cu scaune sau bănci) dintr-un amfiteatru, stadion etc.

gradiént, *gradiente*, s.n. || Din fr. *gradient* || *G. baric* = mărime variabilă a presiunii barometrice care se stabileşte între centrul şi zona periferică a unui ciclon.

gradínă, *gradine*, s.f. || Din it. *gradina* || Daltă folosită în sculptură pentru prelucrarea elementelor decorative.

grafém, *grafeme*, s.n. || Din fr. *graphème* || Semn vizual al unui sunet.

gráfic, -ă, *grafici, -ce,* adj., s.n., s.f. || Din fr. *graphique* || **1.** Adj. Care se referă la reprezentarea prin desen (sub formă de puncte, linii, figuri etc.). **2.** S.n. Desen sub formă de linii, puncte, figuri geometrice, hărți etc., executat la o anumită scară, prin care se reprezintă variația unor mărimi, legătura dintre două sau mai multe mărimi etc. **3.** S.f. Domeniu al artei plastice, la baza căruia stă desenul (făcut cu cărbune, creion, peniță etc.).

graficián, -ă, *graficieni, -e,* s.m. și f. || Din *grafic* || Persoană care se ocupă cu grafica **(3).**

grafíe, *grafii,* s.f. || Din fr. *graphie;* gr. *graphein* „a scrie" || Scriere; felul în care este scris un cuvînt, un text.

grafít s.n. || Din fr. *graphite;* cf. gr. *graphein* „a scrie" || Formă a carbonului natural, de culoare cenușie, cu luciu metalic, folosit la fabricarea creuzetelor și a cărămizilor refractare, a creioanelor, a vopselelor, a electrozilor etc.

grafológ, -ă, *grafologi, -ge,* s.m. și f. || Din fr. *graphologue* || Persoană care se ocupă cu grafologia.

grafologíe s.f. || Din fr. *graphologie;* gr. *graphein* „a scrie" + *logos* „studiu" || Disciplină care studiază particularitățile individuale ale scrisului, în vederea stabilirii autenticității unor acte, a trăsăturilor de caracter etc.

grahám s.n. || Din germ. *Graham[brot]* || *Pîine g.* = pîine dietetică, fără sare, preparată din făină integrală.

grai, *graiuri,* s.n. || Din *grăi* || **1.** Voce, glas. ○ *Într-un grai* = toți deodată, într-un glas. *A-i pieri cuiva graiul* = a nu mai putea să vorbească; a nu mai avea ce să spună. **2.** Facultatea de a vorbi; limbaj. ○ *Prin viu grai* = pe cale orală. ● Limbă; fel de a vorbi. **3.** Unitate lingvistică subordonată dialectului, caracteristică pentru o regiune mai puțin întinsă.

gráifer, *graifere,* s.n. || Din germ. *Greifer* || **1.** Organ al mașinii de cusut care are rolul de a prinde ața și a o trece prin suveică. **2.** Cadru de care sînt prinse prin cabluri mai multe gheare, folosit la mașinile de ridicat pentru apucarea unor materiale în bucăți mari.

grajd, *grajduri,* s.n. || Din sl. *graždi* || Clădire în care sînt adăpostite animalele domestice mari.

gram, *grame,* s.n. || Din fr. *gramme;* lat. *gramma* „greutate mică" || Unitate de măsură a masei, egală cu a mia parte dintr-un kilogram.

gramáj s.n. || Din *gram* || (Fiz.) Masă (greutate) exprimată în grame. ● (Tehn.) Greutatea în grame pe metru pătrat a hîrtiei de papetărie.

gramátic, -ă, *gramatici, -ce,* s.m. și f. || Din lat. *grammaticus* || (Înv.) Specialist în probleme de gramatică; autor de gramatici.

gramaticál, -ă, *gramaticali, -e,* adj. || Din fr. *grammatical,* lat. *grammaticalis* || Care ține de gramatică, referitor la gramatică.

gramátică, *gramatici,* s.f. || Din lat. *grammatica* || **1.** Ansamblu de reguli privitoare la modificarea formei cuvintelor și la îmbinarea lor în propoziții. **2.** Studiul sistematic al elementelor constitutive ale unei limbi.

graminée s.f. pl. || Din fr. *graminées;* cf. lat. *gramineus* „iarbă, pajiște" || Familie de plante monocotiledonate, cu tulpina împărțită în noduri și internoduri, cu frunze înguste, liniare și cu inflorescență în formă de spic. Cuprinde plante cultivate care au o mare importanță economică (ex. grîul, porumbul, secara, orzul, trestia de zahăr).

gramofón, *gramofoane,* s.n. || Din fr. *gramophone;* gr. *gramma* „scriere" + *phone* „sunet" || Aparat cu ajutorul căruia se reproduc sunete înregistrate pe discuri.

granát[1], *granate,* s.n. || Din germ. *Granat* || Silicat natural, cristalizat, de calciu, aluminiu, fier, magneziu, mangan etc. întrebuințat ca abraziv sau ca piatră semiprețioasă.

granát[2], *granați,* s.m. || Din lat. *granatus* || Plantă erbacee aromatică, din familia compozitelor, înaltă de 40—70 cm, cu flori albe sau galbene, dispuse în capitule.

grandilocvént, -ă, *grandilocvenți, -te,* adj. || Din fr. *grandiloquent;* lat. *grandis* „mare" + *loquens* „vorbitor" || (Livr.) (Despre stil, expresii) Pompos, bombastic, umflat, plin de emfază.

grandilocvénță s.f. || Din fr. *grandiloquence* || (Livr.) Întrebuințare afectată a unor expresii și fraze bombastice.

grandiós, -oásă, *grandioși, -oase,* adj. || Din fr. *grandiose,* it. *grandioso* || Măreț, impunător.

grandoáre, *grandori,* s.f. || Din fr. *grandeur* || Însușirea de a fi grandios; măreție.

grandomán, -ă, *grandomani, -e,* s.m. și f. || Din *grandomanie* || Persoană care suferă de grandomanie.

grandomaníe, *grandomanii,* s.f. || Cuv. creat în românește. Cf. *grandoare, manie* || Mania de a se crede om mare, important, valoros.

grángur, *granguri,* s.m. || Lat. *galgulus* || **1.** Pasăre cîntătoare migratoare, cu penele galbene și negre la mascul, verzi și albe la femelă, care trăiește prin livezi și prin păduri. **2.** (Peior.) Persoană care ocupă o poziție socială înaltă || Și: **grángure** s.m.

grángure s.m. v. **grangur.**

gránic, *granice,* s.n. || Din germ. *Kranich* || Troliu folosit în operațiile de foraj.

granít, *graniturí,* s.n. || Din fr. *granite,* it. *granito* || Rocă granuloasă, foarte dură, întrebuințată la construcții.

granític, -ă, *granitici, -ce,* adj. || Din fr. *granitique* || De granit, care are compoziția sau proprietățile granitului.

gránită, *granițe,* s.f. || Din bg., scr. *granica* || Frontieră. ○ *Peste* (sau *dincolo de*) *graniță* = în străinătate. ● (Fig.) Limită, margine.

granulár, -ă, *granulari, -e,* adj. || Din fr. *granulaire* || Format din granule; cu aspect de granule.

granulație, *granulații,* s.f. || Din fr. *granulation* || Caracteristică a materialelor granulare, determinată de mărimea granulelor componente.

granúlă, *granule,* s.f. || Din fr. *granule;* cf. lat. *granulum* (< *granum* „grăunte, bob") || Particulă solidă, mică, dintr-un corp eterogen, a unui agregat natural sau rezultată în urma sfărîmării unui corp solid.

granulóm, *granuloame*, s.n. || Din fr. *granulome;* cf. lat. *granulum* „grăuncior" || Mică tumoare într-un țesut organic, apărută în urma unui proces inflamator. • Țesut inflamat la rădăcina unui dinte.

granulometríe s.f. || Din fr. *granulométrie;* cf. fr. *granulosité* + gr. *metron* „măsură" Disciplină care se ocupă cu cercetarea și determinarea granulozității unui material.

granulós, -oásă, *granuloși, -oase*, adj. || Din fr. *granuleux* || Granular.

granulozitáte, *granulozități* s.f. || Din fr. *granulosité* || Modul de alcătuire a unui material granular, din punctul de vedere al mărimii și al repartiției procentuale a granulelor care îl compun.

grápă, *grape* s.f. || Cuv. autohton || Unealtă agricolă în formă de grătar cu dinți, cu discuri sau cu roți stelate, folosită pentru mărunțirea, afînarea și nivelarea arăturii. ○ Expr. *A se ține grapă de cineva* = a însoți pretutindeni pe cineva, a se ține scai de cineva. *Apucasem... vițejia de coadă și mă țineam grapă de ea* (Hogaș).

gras, -ă, *grași, -se* adj., s.f. || Lat. *grassus* || **1.** Adj. Care are sub piele un strat gros de grăsime ; cu forme pline, rotunde. ○ *Litere grase* = litere tipografice aldine. • (Fig.; fam.; despre cîștiguri, sume de bani) Mare, însemnat. **2.** Adj. Care conține multă grăsime, gătit cu multă grăsime. **3.** Adj. (Despre pămînt) Fertil, roditor. **4.** Adj. *Acid gras* = acid care în combinație cu glicerina formează grăsimi. **5.** S.f. *Grasă de Cotnari* = soi de viță de vie cu ciorchini mijlocii, cu boabe dese, neomogene, galbene-verzui, cu pete ruginii. Produce vinuri albe superioare.

grasiá, *graseiez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *grasseyer* || A pronunța sunetul „r" în partea posterioară a cavității bucale (ca francezii).

grasét, *grasete*, s.n. || Din fr. *grasset* || Regiune a picioarelor la animalele mari, avînd ca bază rotula și țesuturile moi din jur.

grátie, *gratii*, s.f. || Lat. **gratis* || Fiecare dintre vergelele care se fixează în tocul ușilor sau al ferestrelor, alcătuind împreună un ansamblu; fiecare dintre barele unei grile; zăbrea.

gratificá, *gratific*, vb. I. Tranz. || Din fr. *gratifier*, lat. *gratificari* || A acorda cuiva o gratificație, o favoare, o răsplată.

gratificáție, *gratificații*, s.f. || Din fr. *gratification*, lat. *gratificatio* || Retribuție suplimentară sau recompensă acordată (de obicei la sfîrșitul anului) de către unele unități economice celor care s-au distins în muncă.

gratiná, *gratinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *gratiner* || A acoperi unele mîncăruri cu pesmet și a le coace în cuptor.

grátis adv. || Din fr., lat. *gratis* || Fără plată, în mod gratuit.

gratitúdine, *gratitudini*, s.f. || Din fr. *gratitude*, lat. *gratitudo, -inis* || (Livr.) Recunoștință.

gratuít, -ă, *gratuiți, -te*, adj. || Din fr. *gratuit*, lat. *gratuitus* (< *gratis*) || Care nu costă nimic, fără plată. • (Fig.) Fără temei, inutil.

gratuitáte, *gratuități*, s.f. || Din fr. *gratuité*, lat. *gratuitas, -atis* || Însușirea de a fi gratuit, de a nu costa nimic; *concr.* ceea ce se oferă în mod gratuit. • (Fig.) Inutilitate sau netemeinicie a unei acțiuni, a unei afirmații etc.

gratulá, *gratulez*, vb. I. Tranz. și refl. recipr. || Din lat. *gratulari*, it. *gratulare* || (Azi de obicei glumeț sau ir.) A (se) felicita.

gratulație, *gratulații*, s.f. || Din lat. *gratulatio* || (Azi de obicei glumeț sau ir.) Felicitare.

grațiá, *grațiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *gracier* (< *grâce* „grație, favoare") || A acorda cuiva o grațiere.

grátie, *grații*, s.f. || Din lat. *gratia* || **1.** Drăgălășenie, finețe, gingășie (în atitudine, în mișcări). ○ Expr. *A face grații* = a căuta să pară plăcut, atrăgător; (depr.) a se strîmba, a face moșturi). • (În mitologia romană) *Cele trei grații* = cele trei zeițe considerate ca personificări ale frumuseții și gingășiei feminine. **2.** Bunăvoință, favoare de care se bucură cineva. ○ Expr. *A intra în grațiile cuiva* = a cîștiga bunăvoința cuiva. **3.** (Cu valoare de prepoziție) Datorită, mulțumită cuiva (sau a ceva).

grațiére, *grațieri*, s.f. Acțiunea de *a grația;* act al șefului unui stat, prin care se acordă unui condamnat iertarea, totală sau parțială, de executare a pedepsei ori comutarea acesteia.

grațiós, -oásă, *grațioși, -oase*, adj. || Din lat. *gratiosus* || Plin de grație, de gingășie.

grațiozitáte, *grațiozități*, s.f. || Din lat. *gratiositas, -atis*, it. *graziosità* || (La sg. adesea ir.) Politețe, amabilitate, atitudine curtenitoare; (la pl.) atitudine, vorbe pline de afectare; moșturi, nazuri.

gráur, *grauri*, s.m. || Lat. *graulus* || Pasăre migratoare mai mare decît vrabia, cu ciocul ascuțit, cu pene negre-verzui, stropite cu alb. Distruge insectele dăunătoare.

grav, -ă, *gravi, -e*, adj. || Din fr. *grave*, lat. *gravis* || **1.** Care poate avea urmări grele; (despre boli, răni) periculos. **2.** (Despre oameni și manifestările lor) Foarte serios, sever; solemn. **3.** (Lingv.) *Accent grav* = accent care se pune, în unele limbi, pe vocale deschise (orientat oblic de la stînga la dreapta). **4.** (Despre sunete, note) Profund, adînc.

gravá, *gravez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *graver* || A executa un desen, în relief sau în adîncime, pe metal, lemn sau piatră, cu ajutorul unor instrumente sau prin mijloace chimice speciale.

gravídă, *gravide*, adj., s.f. || Din fr. *gravide*, lat. *gravida* || (Femeie) însărcinată.

graviditáte s.f. || Din lat. *graviditas, -atis* || Starea femeii gravide; sarcină.

gravimetríe s.f. || Din fr. *gravimétrie;* lat. *gravis* „greu" + gr. *metron* „măsură" || Metodă de analiză chimică pentru determinarea cantității unui element dintr-un amestec, bazată pe transformarea elementului de analizat într-un alt element cu compoziție chimică cunoscută; care poate fi izolat și cîntărit.

gravitá, *gravitez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *graviter;* cf. lat. *gravitas* „greutate" || A se afla sau a se mișca în cîmpul de gravitație al unui corp. • (Fig.) A evolua, a tinde spre un centru

sau în jurul unui centru; a trăi, a se afla mereu în vecinătatea (și sub influența) cuiva.

gravitáte s.f. || Din fr. *gravité*, lat. *gravitas, -atis* || **1.** Însușirea de a fi grav **(1)**; stare gravă, primejdioasă. **2.** Severitate, seriozitate, demnitate.

gravitáție s.f. || Din fr. *gravitation*, lat. *gravitas* „greutate" || Atracție reciprocă a corpurilor dependentă de masa lor și de poziția lor relativă; ea constituie cauza greutății corpurilor; atracție universală. ○ *Cîmp de g.* = spațiul din jurul unui corp, în care el își exercită atracția asupra altor corpuri.

gravitațiónal, -ă, *gravitaționali, -e*, adj. || Din *gravitație* || Care se referă la gravitație.

gravór, *gravori*, s.m. || Din fr. *graveur* || Specialist în arta gravării.

gravúră, (2) *gravuri*, s.f. || Din fr. *gravure* || **1.** Gravare (v. *grava*). **2.** Gen al graficii în care imaginea artistică este obținută prin reproducerea după o placă pe a cărei suprafață a fost trasat sau gravat desenul, în adîncime sau în relief. **3.** Placă de cupru, de piatră etc. pe care s-a gravat o imagine spre a fi reprodusă; *p. ext.* imagine reprodusă după o astfel de placă.

grazióso [Pr.: graționzo] adv. || Cuv. it. || Termen care indică interpretarea lejeră sau grațioasă a unui text muzical.

grăbí, *grăbesc*, vb. IV. || Din bg. *grabja (se)* || **1.** Refl., intranz. și tranz. A acționa sau a stimula pe cineva să acționeze mai repede; a-și iuți sau a face pe cineva să-și iuțească mersul; (tranz.) a face ca o acțiune să se petreacă mai repede. **2.** Refl. A face ceva în prea mare grabă, a se pripi.

grăbíre s.f. Acțiunea de *a (se) grăbi;* grabă. *Trase pe drumeț cu mare grăbire după sine* (Sadoveanu).

grăbít, -ă, *grăbiți, -te*, adj. Care se grăbește, care merge foarte repede.

grădinár, *grădinari*, s.m. || Din *grădină* || Persoană care se ocupă cu grădinăritul.

grădínă, *grădini*, s.f. || Din bg., scr. *gradina* || **1.** Teren îngrădit pe care se cultivă flori, legume sau pomi fructiferi. ○ Expr. *O grădină de om* = om plăcut, simpatic. **2.** Suprafață de teren, cu pomi, alei și bănci, care servește ca loc de agrement. ● *G. de vară* = restaurant amenajat în timpul verii în aer liber. **3.** *G. botanică* v. *botanic. G. zoologică* v. *zoologic.*

grădinăríe s.f. || Din *grădinar* || Grădinărit.

grădinărít s.n. || Din *grădinări*, rar, „a cultiva o grădină" || Ocupația sau profesiunea grădinarului.

grădinițĂ, *grădinițe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *grădină*. **2.** *Grădiniță de copii* = instituție pentru educarea și instruirea copiilor preșcolari.

grădíște, *grădiști*, s.f. || Din sl. *gradište* „castru" || **1.** Ridicătură de pămînt izolată, rămasă în lunca unui rîu în urma deplasării meandrelor. **2.** Locul unei așezări vechi.

grăí, *grăiesc*, vb. IV. Tranz. || Din bg. *graja*, scr. *grajati* || (Pop.) A zice, a spune; (intranz.) a vorbi. *Cîntărește-le pe toate în minte și grăiește după conștiința ta* (Demetrius).

grăitór, -oáre, *grăitori, -oare*, adj. || Din *grăi* || (Despre dovezi, exemple) Convingător, concludent.

grăjdár, *grăjdari*, s.m. || Din *grajd* || Persoană care se ocupă cu întreținerea unui grajd și a animalelor adăpostite acolo.

grămádă, *grămezi*, s.f. || Din sl. *gramada* || **1.** Cantitate mare de lucruri sau de materiale așezate la un loc (unele peste altele). ○ (Adverbial) Expr. *A cădea grămadă* = a cădea jos (ca o masă inertă). *Claie peste grămadă* v. *claie*. **2.** Număr mare de ființe aflate la un loc. *Cei mai mici, de foame-adușI, Se scîncesc și plîng grămadă Pe la ușI* (Coșbuc).

grămăjoárĂ, *grămăjoare*, s.f. Diminutiv al lui *grămadă*.

grămătíc, *grămătici*, s.m. || Din ngr. *ghrammatikos* || (În evul mediu) Scriitor sau secretar la cancelaria domnească sau la o curte boierească.

grănicér, *grăniceri*, s.m. || Din *graniță* || Militar din trupele de pază de la granița unei țări.

grănicerésc, -eáscă, *grănicerești*, adj. || Din *grănicer* || Care se referă la grăniceri, care aparține grănicerilor.

grăpá, *grăpez*, vb. I. Tranz. || Din *grapă* || A mărunți și a netezi pămîntul cu grapa.

grăpíș adv. || Din *grăpa* || Cu greu, dificil, anevoios. ○ Expr. *Tîrîș-grăpiș* v. *tîrîș*.

grăsíme, *grăsimi*, s.f. || Din *gras* || Substanță unsuroasă răspîndită în țesuturile animale, constituind un aliment de bază pentru organisme și avînd largi întrebuințări în industria săpunului, a plastifianților, a materialelor plastice etc.

grăsulíu, -ie, *grăsulii*, adj. || Din *gras* || Cam gras, dolofan.

grăsún, *grăsuni*, s.m. || Probabil din lat. pop. **grasso, -onis* || Porc tînăr, pînă la un an. *Porcari, oameni care s-au trezit în pădure, la turma de grăsuni* (Slavici).

grătár, *grătare*, s.n. || Lat. **gratarium* || **1.** Dispozitiv format din tablă găurită, din vergele paralele sau încrucișate etc., folosit în instalațiile de ardere pentru înlesnirea pătrunderii aerului și eliminarea cenușii sau, în instalațiile hidrotehnice pentru împiedicarea pătrunderii corpurilor străine. **2.** Obiect alcătuit din vergele de fier, pe care se frige carne, pește etc.; friptură preparată pe acest obiect.

grăúnte, *grăunți*, s.m. || Lat. **granuceum* || **1.** Sămînța unor plante, mai ales a cerealelor. ○ Expr. *Cît un grăunte de muștar* = foarte mic. **2.** Părticică din ceva; bob, fir: *grăunte de nisip.* || Și: **grăúnț** s.n., **grăúnță** s.f.

grăúnț s.n. v. **grăunte.**

grăúnță s.f. v. **grăunte.**

grăunțós, -oásă, *grăunțoși, -oase*, adj. || Din *grăunțe* || Cu grăunțe; granulos.

greábăn, *grebene*, s.n. || Din sl. *grebenĭ* „pieptene" || Partea corpului situată între gît și spinare la cabaline și la bovine. ● *P. anal.* Coamă a unui munte. *De aici încep să se ridice grebenii munților* (Vlahuță). || Pl. și: *grebeni* s.m.

greáță, *grețuri*, s.f. || Lat. **grevitia* || **1.** Senzație neplăcută, urmată adesea de vărsături,

provocată în special de tulburări digestive. **2.** (Fig.) Scîrbă, dezgust.

greblá, *greblez*, vb. I. Tranz. || Din *greblă* || A aduna, a strînge (fîn, paie etc.) cu grebla; a nivela cu grebla pămîntul arat sau săpat. • (Peior.) A-şi trece degetele prin părul de pe cap, pentru a-l aranja.

gréblă, *greble*, s.f. || Din bg. *greblo* || **1.** Unealtă agricolă manuală, formată dintr-o lamă cu dinţi, de lemn sau de oţel, fixată într-o coadă de lemn, cu care se strîng paiele, fînul, se nivelează pămîntul etc. **2.** Maşină de recoltat cu care se strînge iarba, grîul etc. după cosit.

grec, greácă, *greci, grece*, s.m. şi f., adj. || Din lat. *Graecus* || **1.** S.m. (La pl.) Denumire a unor triburi indo-europene care s-au stabilit în mileniul 2 î.e.n. în S. Pen. Balcanice, în insulele din Marea Egee şi pe coasta apuseană a Asiei Mici, creînd o strălucită civilizaţie a antichităţii. **2.** S.m. şi f. Persoană făcînd parte din poporul care s-a constituit ca naţiune pe teritoriul Greciei. **3.** Adj. Care se referă la Grecia sau la populaţia ei; (substantivat, f.) limba vorbită în Grecia.

grecésc, -eáscă, *grecești*, adj. || Din *grec* || Grec (3). • Scris, exprimat în limba greacă.

grecéşte adv. || Din *grec* || Ca grecii; în limba greacă.

grecísm, *grecisme*, s.n. || Din *grec* || Cuvînt sau expresie împrumutată din limba greacă de o altă limbă şi neadaptată la sistemul acesteia.

grecoáică, *grecoaice*, s.f. || Din *grec* || Femeie care face parte din poporul grec.

greco-católic, -ă, *greco-catolici, -ce*, adj., s.m. şi f. || Din *grec* + *catolic* || **1.** Adj. Care ţine de biserica unită, privitor la biserica unită. **2.** S.m. şi f. Adept al bisericii unite.

greco-orientál, -ă, *greco-orientali, -e*, adj., s.m. şi f. || Din *grec* + *oriental* || **1.** Adj. Care ţine de religia ortodoxă, referitor la religia ortodoxă. **2.** S.m. şi f. Adept al religiei ortodoxe.

gréder, *gredere*, s.n. || Din engl. *grader* || Maşină rutieră de tipul excavatorului, folosită la săpare, nivelare, înlăturare a pămîntului excavat, precum şi la unele operaţii de finisare.

greeménţ, *greemente*, s.n. || Din fr. *gréement* (< *gréer* „a echipa o navă") || Totalitatea catargelor, velelor şi parîmelor unei nave cu pînze.

grefá, *grefez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *greffer* || (Med.) A transplanta o grefă[2].

gréfă[1], *grefe*, s.f. || Din fr. *greffe* || Serviciu în cadrul instanţelor judecătoreşti, care efectuează lucrările de procedură şi unde pot fi consultate dosarele litigiilor care urmează a fi rezolvate în ziua respectivă.

gréfă[2], *grefe*, s.f. || Din fr. *greffe* || (Med.) Fragment de ţesut sau organ transplantat dintr-o regiune în alta a corpului aceluiaşi individ sau de la un individ la altul, pentru a înlocui un ţesut sau un organ bolnav.

grefiér, *grefieri*, s.m. || Din fr. *greffier* || Funcţionar judecătoresc care consemnează dezbaterile din instanţă, redactează încheierile, întocmeşte, comunică şi păstrează actele de procedură.

grefón, *grefoane*, s.n. || Din fr. *greffon* || (Med.) Grefă[2].

gregár, -ă, *gregari, -e*, adj. || Din fr. *grégaire*, lat. *gregarius* || (Despre animale) Care trăieşte în grupuri compacte, în turme, cete, cîrduri. ○ *Instinct g.* = instinct care determină unele animale să se reunească în turme, cîrduri. • (Fig.) *Spirit g.* = atitudine de supunere oarbă, spirit de turmă.

gregorián adj. || Din fr. *grégorien* || *Calendar gregorian* = calendarul actual, instituit din îndemnul papei Grigore al XIII-lea în 1582 (adoptat de ţara noastră în 1919).

gréier, *greieri*, s.m. || Lat. **grylliolus* (< *gryllus*) || Gen de insecte cu corpul scurt şi gros, cu antene lungi şi subţiri, care produc un ţîrîit pătrunzător, prin frecarea picioarelor posterioare de elitre. || Şi: **gréiere** s.m.

gréiere s.m. v. **greier.**

greierúş, *greieruşi*, s.m. Diminutiv al lui *greier*. *În încăpere cînta molcom un greieruş* (Camilar).

grej adj. invar., s.n. || Din fr. *grège*, it. *greggio* „natural" || **1.** Adj. (Despre mătase sau despre firele de mătase) Care are culoarea naturală. • (Despre alte materiale) Care are culoarea firului de mătase naturală. **2.** S.n. Fir de mătase naturală neprelucrată.

grená adj. invar. || Din fr. *grenat;* cf. lat. *granatum* „rodie" || Roşu-închis.

grenádă, *grenade*, s.f. || Din fr. *grenade*. Cf. it. *granata*, germ. *Granate* || Proiectil format dintr-un corp cu încărcătură explozivă, care se aruncă cu mîna sau cu un dispozitiv special. Poate fi: ofensivă, defensivă, antitanc, fumigenă etc.

grenadiér, *grenadieri*, s.m. || Din fr. *grenadier*. Cf. germ. *Grenadier* || (Înv.) Soldat care acţiona în luptă cu grenada. || Şi: **grenadír** s.m.

grenadínă, *grenadine*, s.f. || Din fr. *grenadine* || Fir rezistent de mătase naturală, din care se fac dantele, franjuri etc. • Ţesătură transparentă din bumbac sau din mătase, din care se confecţionează rochii, căptuşeli de haine, perdele etc.

grenadír s.m. v. **grenadier.**

greói, -oáie, *greoi, -oaie*, adj. || Din *greu* || **1.** Care se mişcă sau se desfăşoară încet şi greu. • Lipsit de vioiciune, de agerime, de supleţe. **2.** (Fig.; despre stil) Încărcat şi confuz.

grep, *grepuri*, s.n. || Prescurtare din *grepfrut* || Grepfrut.

grépfrut, *grepfruturi*, s.n. || Din engl., fr. *grape-fruit* || Fruct citric asemănător cu portocala, dar mai mare decît aceasta, cu gust acrişor-amărui, produs de un arbore subtropical.

gresá, *gresez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *graisser* || A unge piesele (în contact şi în mişcare relativă) ale unui mecanism sau ale unei maşini, în vederea reducerii uzurii, a protejării contra coroziunii etc.

gresáj, *gresaje*, s.n. || Din fr. *graissage* || Acţiunea de a gresa; ungere.

grésie, *gresii*, s.f. || Cuv. autohton || **1.** Rocă sedimentară dură folosită ca material de con-

structie, ca abraziv etc. **2.** Cute făcute din gresie **(1),** folosită la ascuțitul unor obiecte tăioase, în special a coasei.

gresór, *gresoare*, s.n. || Din fr. *graisseur* || Dispozitiv folosit pentru gresaj, montat de obicei la locul de uns.

greș, *greșuri*, s.n. || Din *greși* || (Înv. și pop.) Greșeală, eroare. ○ *Fără greș* = fără greșeală; perfect. ○ Expr. *A da greș* = a greși ținta, a nu nimeri; a nu izbuti într-o acțiune. *A cercat și el să vadă de-a putea trece podul cu ochii închiși, și n-a dat greș* (Pop.).

greșeálă, *greșeli*, s.f. || Din *greși* || Abatere de la adevăr, de la un principiu, de la o normă; eroare; faptă greșită, lucru rău făcut. ○ *Fără greșeală* = corect, bine, perfect. *Din greșeală* = din nebăgare de seamă, fără intenție, involuntar.

greșí, *greșesc*, vb. IV. || Din sl. *grěšiti* || **1.** Intranz. A comite o greșeală, a se înșela; (intranz. și tranz.) a nu nimeri ținta, a da greș. ● Tranz. A face ceva greșit; a lua un lucru drept altul, a încurca. ○ Expr. *A greși drumul* = a rătăci. **2.** Tranz. și intranz. A se face vinovat față de cineva, a face cuiva un rău; a păcătui.

grețós, -oásă, *grețoși, -oase*, adj. || Din *greață* || **1.** Care provoacă greață, dezgustător. **2.** (Rar) Căruia i se face ușor greață. *Era foarte grețos; te miri din ce i se apleca* (Caragiale).

greu, grea, *grei, grele*, adj., adv., s.n. || Lat. *grevis* (= *gravis*) || **1.** Adj. Care apasă cu greutate; care cîntărește mult. ○ *Artilerie grea* = artilerie dotată cu tunuri de mare calibru. *Categorie grea* = categorie în care intră boxerii, luptătorii, halterofilii cu cea mai mare greutate. *Apă grea* = combinație a oxigenului cu deuteriul, folosită în unele reactoare nucleare. *Industrie grea* v. *industrie*. ○ Expr. *Pas greu* = moment dificil; pas hotărîtor. *Bani grei* = sumă mare de bani. *Cuvînt greu* = cuvînt decisiv. **2.** Adj. (Despre părți ale corpului) Care pare că apasă (din cauza bolii, oboselii etc.). ○ Expr. *A avea mînă grea* = a lovi tare cu palma sau cu pumnul. *A avea inima grea* = a fi îndurerat; a avea presimțiri rele. **3.** Adj. Împovărat, încărcat; (despre nori) aducător de ploaie, de furtună. ● (Pop.; la f.) Gravidă. **4.** Adj. (Despre alimente) Care se asimilează anevoie; (despre mirosuri) neplăcut; (despre aer) viciat. ○ *Atmosferă grea* = atmosferă apăsătoare care prevestește furtună sau (fig.) grijă, certuri. ● (Despre somn) Adînc. **5.** Adj. Care se face cu greutate, cu eforturi mari: *muncă grea*. ○ *Casă grea* = familie numeroasă. ● (Despre drumuri) Dificil, anevoios; (despre lecții, probleme) care se reține, se rezolvă, se învață cu efort, cu greutate. ● (Despre suferințe, necazuri) Apăsător, dificil de suportat. **6.** Adj. Dificil, critic. ○ *Iarnă grea* = iarnă lungă și geroasă. ● (Despre insulte, pedepse) Sever, grav. **7.** Adv. Cu greutate, cu toată greutatea: *s-a lăsat greu. Cîntărește greu.* **8.** Adv. Anevoie; încet, lent: *timpul se scurge greu.* ● Dificil; neplăcut. ○ Expr. *A-i fi greu să...* = a-i fi neplăcut **să...,** a se jena să... ● Cu efort mare, cu trudă: *muncește greu.* ○ Expr. *A o duce greu* = a trăi în lipsuri materiale. **9.** Adv. Grav: *greu bolnav.* **10.** S.n. Greutate; împrejurare dificilă, impas. ○ *Din greu* = **a)** cu mare efort; **b)** adînc, profund. *La greu* = cînd este vorba despre un lucru care cere efort. ○ Expr. *A da de greu* = a întîmpina dificultăți. **11.** S.n. Povară, sarcină. *A duce greul* = a avea partea cea mai dificilă dintr-o acțiune.

greutáte, *greutăți*, s.f. || Din *greu* || **1.** Forță cu care corpurile sînt atrase de Pămînt, spre centrul acestuia; însușirea unui corp de a fi greu. ○ *G. specifică* = greutatea unității de volum dintr-un material. **2.** Sarcină, povară, încărcătură. **3.** Bucată de metal etalonată, care servește la stabilirea, prin cîntărire, a masei altor corpuri. **4.** (Sport) Obiect de metal de formă sferică, folosit în probele atletice de aruncări; halteră. **5.** Lucru greu de făcut; dificultate, piedică. ○ *Cu mare greutate* = foarte greu. **6.** (Fam.) Influență, trecere. **7.** Putere de convingere. **8.** Gravitate, asprime: *greutatea unei pedepse.*

grevá, *grevez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *grever*, lat. *gravare* „a încărca, a îngreuia" || A împovăra (o proprietate, un imobil) cu o ipotecă, (un buget) cu cheltuieli.

grévă, *greve*, s.f. || Din fr. *grève* || Formă organizată a luptei de clasă a oamenilor muncii în condițiile capitalismului, care constă în încetarea, parțială sau totală, a lucrului, cu scopul de a determina satisfacerea unor revendicări (economice, sociale, politice). ○ *G. generală* = grevă care cuprinde toate unitățile dintr-o ramură industrială, dintr-un oraș, dintr-o țară etc. *G. foamei* = refuzarea hranei de către un deținut, în semn de protest (împotriva deținerii abuzive, a tratamentului inuman etc.).

grevíst, -ă, *greviști, -ste*, s.m. și f., adj. || Din fr. *gréviste* || **1.** S.m. și f. Persoană care participă la o grevă. **2.** Adj. Privitor la grevă; care face grevă.

gri adj. invar. || Din fr. *gris* || Cenușiu. ● (Substantivat, n.) Culoare cenușie.

grífă, *grife*, s.f. || Din fr. *griffe* || Instrument prevăzut cu o lamă tăioasă folosit pentru marcarea arborilor în vederea diferitelor lucrări silvice.

grifón, *grifoni*, s.m. || Din fr. *griffon;* cf. lat. *gryphus* || Monstru mitologic cu trup de leu, cu cap, aripi și gheare de vultur și cu urechi de cal. ● Motiv decorativ reprezentînd acest monstru.

grijánie, *grijanii*, s.f. || Din *griji* || (Bis.; pop.) Împărtășanie, cuminecătură.

grijă, *griji*, s.f. || Din bg. *griža* || **1.** Neliniște, teamă, îngrijorare pricinuită de o eventuală primejdie. ○ Expr. *A intra la griji* = a începe să fie îngrijorat. ● Cauza îngrijorării cuiva. *Iaca și codrul Grumăzeștilor, grija negustorilor și spaima ciocoilor* (Creangă). **2.** Interes, atenție, preocupare pentru cineva sau ceva. ○ Expr. *A avea grijă să...* = a băga de seamă, a fi atent (să...). *A da* (sau *a lăsa*) *în grija cuiva* = a da (sau a lăsa) în supravegherea cuiva.

grijí, *grijesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din bg. *grižá se* || **1.** A (se) îngriji de cineva sau de ceva. **2.** A (se) împărtăși, a (se) cumineca.

grijulíu, -íe, *grijulii*, adj. || Din bg. *grižliv* || Plin de grijă, de atenție față de cineva sau ceva; prudent, prevăzător.

grilăj, *grilaje*, s.n. || Din fr. *grillage* || Împrejmuire, gard din zăbrele de fier sau de lemn, din plasă de sîrmă etc.

grílă, *grile*, s.f. || Din fr. *grille* || **1.** Panou alcătuit din vergele de metal sau de lemn, plasat în fața sau în golul unei deschideri (ușă, fereastră). **2.** Electrod al unui tub electronic, în formă de sită sau de spirală prin ale cărei deschideri trece fluxul de electroni sau de ioni emis de catod.

grimá, *grimez*, vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *grimer* || A (se) machia pentru scenă sau pentru film, în conformitate cu rolul interpretat.

grimásă, *grimase*, s.f. || Din fr. *grimace* || Strîmbătură, schimonosire, voită sau spontană, a feței.

grímă, *grime*, s.f. || Din *grima* || Totalitatea mijloacelor cosmetice (farduri, plastilină etc.) folosite de actori pentru a-și modifica trăsăturile feței potrivit rolului interpretat.

grimeá, *grimele*, s.f. || Variantă a lui *dirmea* (< tc. *derme)*, ieșită din uz || (Reg.) Basma cu care femeile (de la țară) își acoperă capul. *În poiană intră o femeie... legată la cap cu grimea albă* (Sadoveanu).

grimér, -ă, *grimeri, -e*, s.m. și f. || Din *grima* || Specialist care se ocupă cu grimarea actorilor.

grind, *grinduri*, s.n. || Din sl. *grendŭ* „strat, treaptă; banc de nisip" || Fîșie de teren mai ridicată de-a lungul malurilor unui rîu, al țărmurilor marine sau la vărsarea marilor fluvii în mări, rezultată din depuneri aluvionare.

grindă, *grinzi*, s.f. || Din sl. *grenda* || Element de construcție din lemn, metal sau beton armat, cu lungimea mare în raport cu celelalte dimensiuni, folosită ca piesă de rezistență a unei construcții. ○ Expr. *A însemna* (sau *a încresta) în grindă* = a nota, a însemna un lucru important, pentru a nu fi uitat.

grindéi, *grindeie*, s.n. || Din *grindă*. Cf. bg. *gredel*, scr. *gredelj* || **1.** Parte a plugului cu tracțiune animală, pe care se montează trupița, cuțitul lung și coarnele. **2.** Grindă mică în cadrul unei construcții. **3.** Axul (fusul) roții unei mori de apă.

grindél, *grindei*, s.m. || Din săs. *grendel* (= germ. *Grundel)* || Pește mic teleostean din apele de munte și de deal, de culoare verde-gălbuie, cu pete mari, negre, și cu trei perechi de mustăți.

grindină, *grindini*, s.f. || Lat. *grando, -inem* || Precipitație atmosferică alcătuită din boabe de gheață. *Alunga nourii cei negri de pe deasupra satului nostru și abătea grindina în alte părți* (Creangă).

grindíș, *grindișuri*, s.n. || Din *grindă* || Totalitatea grinzilor unei construcții, unui acoperiș. *Pe ei că-i găsea Sus pe cel grindiș, Pe cel acoperiș* (Pop.).

gripá[1], pers. 3 *gripează*, vb. I. Refl. || Din fr. *gripper* || (Despre mașini sau organe de mașini) A se bloca în cursul funcționării, din cauza creșterii excesive a frecării pieselor.

gripá[2], *gripez*, vb. I. Refl. || Din *gripă* || A se îmbolnăvi de gripă.

gripál, -ă, *gripali, -e*, adj. || Din fr. *grippal* || Care se referă la gripă; cauzat de gripă.

grípă, *gripe*, s.f. || Din fr. *grippe* || Boală infecțioasă și contagioasă provocată de virusuri care afectează căile respiratorii.

grípcă, *gripci*, s.f. || Din bg. *ogribka* || Unealtă care servește la curățirea doagelor vechi pe partea interioară a butoaielor.

gris s.n. v. **griș.**

grisái, *grisaiuri*, s.n. || Din fr. *grisaille* (< *gris*) || Pictură monocromă (de obicei în tonuri de gri) care dă impresia reliefului și a sculpturii.

grisínă, *grisine*, s.f. Produs alimentar de forma unui bastonaș, făcut din făină de grîu cu diverse adaosuri.

griș s.n. || Din germ. *Griess* || Produs alimentar granular obținut din boabe de grîu sau de alte cereale, măcinate mai mare decît pentru făină. || Și: **gris** s.n.

griv, -ă, *grivi, -e*, adj. || Din bg. *griv* || (Pop.; despre cîini, păsări) Pătat cu alb și negru; pestriț. ● (Substantivat) Cîine sau cățea de această culoare. ○ Expr. *E departe griva de iepure*, se spune despre cel care este departe de a obține ceea ce dorește.

griván, *grivani*, s.m. || Din *griv* || (Zool.) Hîrciog.

grivéi, *grivei*, adj. || Din *griv* || Griv. *De unde vii, Cella?... — De unde vin toți..., îmi răspunse ea mîngîindu-și iedul grivei (Delavrancea).* ● (Substantivat) Nume dat cîinilor (de culoare grivă).

grizá, *grizez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *griser* || (Livr. și fam.) A (se) îmbăta ușor.

grizonánt, -ă, *grizonanți, -te*, adj. || Din fr. *grisonnant* || (Franțuzism; despre păr) Care începe să încărunțească; sur, cărunt, gri.

grizú s.n. || Din fr. *grisou* || Amestec natural de gaze inflamabile și explozibile, care se degajă din fisurile rocilor unor zăcăminte (mai ales de cărbuni), în cursul lucrărilor miniere.

grizumétru, *grizumetre*, s.n. || Din fr. *grisoumètre* || Aparat cu ajutorul căruia se determină conținutul de metan din gazul existent în atmosfera dintr-o mină.

grizzli s.m. || Din fr. *grizzly* || Rasă de urs brun din America de Nord, de talie mare.

grînár, *grînare*, s.n. || Din *grîne* (pl. lui *grîu)* || **1.** Magazie de cereale. **2.** (Fig.) Regiune sau țară care produce multe grîne.

grîu, (1) s.m., **(2)** *grîie* și *grîne*, **(3)** *grîne*, s.n. || Lat. *granum* || **1.** Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze liniare, cu spicul lung, din ale cărei boabe se face făină; boabele acestei plante. **2.** Semănătură, lan de grîu **(1). 3.** (La pl.) Cereale sub formă de boabe.

grîușór s.m. **1.** Diminutiv al lui *grîu*. **2.** (Bot.) Untișor.

groápă, *gropi*, s.f. || Cuv. autohton || **1.** Gaură (mare) în pămînt. ○ Expr. *Dă în gropi (de prost ce e)*, se spune despre un om foarte prost. **2.** Mormînt. ○ Expr. *A săpa cuiva groa-*

pa = a unelti împotriva cuiva. *A fi cu un picior în groapă* = a fi aproape de moarte.

groáză s.f. || Din sl. *groza* || **1.** Sentiment de frică puternică, provocat de un pericol, de o nenorocire. **2.** (Fig.) *O groază de...* = o cantitate mare de...

groáznic, -ă, *groaznici, -ce,* adj. || Din bg. *grozen* || **1.** Care inspiră groază, înfricoşător, înspăimîntător. **2.** Extrem de puternic, de violent; (adverbial) tare, mult, foarte, extrem de... *Găsiră în depărtare un lup groaznic de mare* (Ispirescu).

grobián, -ă, *grobieni, -e,* adj., s.m. şi. f || Din germ., pol. *grobian* || Prost crescut, necioplit, bădăran, mitocan.

grof, *grofi,* s.m. || Din magh. *gróf* || Titlu purtat în trecut de marii latifundiari din Ungaria.

grog, *groguri,* s.n. || Din fr., engl. *grog* || Băutură alcoolică preparată din rom, coniac sau rachiu amestecat cu apă fierbinte îndulcită.

groggy adj. invar. || Cuv. engl. || (Despre boxeri) Ameţit în urma loviturilor primite; *p. gener.* (despre sportivi sau echipe sportive) dominat categoric de adversar; derutat, dezorientat.

groh interj. || Onomatopee || (De obicei repetat) Cuvînt care imită sunetele caracteristice scoase de porc.

grohăí, pers. 3 *gróhăie,* vb. IV. Intranz. || Din *groh* || (Despre porci) A scoate sunete groase, sacadate, caracteristice speciei.

grohăit, *grohăituri,* s.n. Faptul de *a grohăi;* strigăt caracteristic pe care îl scot porcii.

grohotíş, *grohotişuri,* s.n. || Din *grohot,* reg., „grohotiş" || Îngrămădire de bucăţi de rocă pe versanţii munţilor şi la poalele pantelor, rezultate din sfărîmarea stîncilor.

gromóvnic, *gromovnice,* s.n. || Din sl. *gromovinŭ* || Carte populară cuprinzînd preziceri făcute pe baza interpretării tunetelor şi a fulgerelor, în funcţie de zodia în care se produc.

gropán, *gropane,* s.n. (Pop.) Augmentativ al lui *groapă. Începu să caute un loc prin grădină, să sape un gropan* (Preda). || Şi: **gropánă** s.f.

gropánă s.f. v. **gropan.**

gropár, *gropari,* s.m. || Din *groapă* || **1.** Persoană care sapă gropi pentru morminte. **2.** (Entom.) Necrofor.

gropíţă, *gropiţe,* s.f. **1.** Diminutiv al lui *groapă.* **2.** Mică adîncitură care se formează în obrajii unor oameni cînd rîd sau pe care o au unii oameni în bărbie. *Cînd zîmbea, ... făcea gropiţe drăgălaşe în obraz, în bărbie* (Vlahuţă).

grópniţă, *gropniţe,* s.f. || Din bg. *grobnica* (influenţat de *groapă*) || **1.** Încăpere între pronaosul şi naosul unei biserici, în care se găsesc, de obicei, mormintele ctitorilor. **2.** Cavou, criptă, mormînt sau cimitir situate lîngă o biserică.

gros, groásă, *groşi, groase,* adj., adv., s.n. || Lat. *grossus* || **1.** Adj. (Despre corpuri cilindrice) Cu circumferinţă şi diametru mari; (despre fiinţe sau părţi ale corpului lor) foarte dezvoltat, gras; (despre obiecte) care are un volum mare; voluminos. ○ Expr. *Gros la pungă* = bogat. ● Cu dimensiune mare între suprafaţă şi bază sau între cele două feţe paralele. ○ Expr. *(A fi) gros la* (sau *de*) *obraz* = a fi nesimţit, obraznic. *Gros la piele* sau *cu pielea groasă* = nesimţit. **2.** Adj. Ţesut din fire groase **(1)**: *stofă groasă.* **3.** Adj. (Despre lichide) Care curge greu, dens. **4.** Adj. (Despre voce, glas) Adînc, profund. **5.** Adv. (Pop. şi fam.) Mult, din belşug. **6.** S.n. Partea cea mai numeroasă a unei colectivităţi, a unui ansamblu de obiecte etc. *Pe cărarea sură, ... grosul convoiului se legăna încet* (Rebreanu).

grosciór, -oáră, *grosciori, -oare,* adj., s.n. || Din *gros* || **1.** Adj. Cam gros, destul de gros. **2.** S.n. (Reg.) Smîntîna care se formează deasupra laptelui de vacă nefiert. || Şi: **groşciór** adj., s.n.

grosiér, -ă, *grosieri, -e,* adj., s.n. pl. || Din fr. *grossier* || **1.** Adj. Care este făcut fără fineţe; grosolan. **2.** S.n. pl. Nutreţuri fibroase (paie, coceni de porumb, pleavă de cereale etc.), cu conţinut mare de celuloză.

grosíme, *grosimi,* s.f. || Din *gros* || Diametrul secţiunii transversale a unui corp cilindric. ● Dimensiunea secţiunii transversale, în sens orizontal a unui corp (ex. g. unui perete). ● Distanţa dintre feţele unui strat.

grosisméntt, *grosismente,* s.n. || Din fr. *grossissement* || Raportul dintre unghiul sub care se vede un obiect cu ajutorul unui instrument optic şi unghiul sub care se vede acelaşi obiect cu ochiul liber; putere măritoare unghiulară.

grosolán, -ă, *grosolani, -e,* adj. || Din it. *grossolano* || **1.** Insuficient prelucrat, nefinisat. **2.** (Despre oameni) Lipsit de delicateţe, nepoliticos, necioplit.

grosolánie, *grosolánii,* s.f. || Din *grosolan* || Faptă sau vorbă de om grosolan, bădărănie, mojicie; fire de om grosolan.

grosso modo adv. || Loc. lat. || În linii generale, fără a intra în amănunte, judecînd în ansamblu.

grosúţ, -ă, *grosuţi, -ţe,* adj. Diminutiv al lui *gros;* groscior.

groş, *groşi,* s.m. || Din germ. *Groschen,* pol. *grosz* || Monedă de argint care a circulat în evul mediu în mai multe state europene. ● Monedă de argint bătută de Petru I Muşat.

groşciór adj., s.n. v. **groscior.**

groşiţă, *groşiţe,* s.f. || Din *groş* || Monedă austriacă de argint care a circulat şi la noi în sec. 18. ● Monedă de aramă poloneză care a circulat şi la noi în sec. 17.

grótă, *grote,* s.f. || Din fr. *grotte,* it. *grotta* || (Livr.) Peşteră.

grotésc[1] s.n. || Din germ. *Grotesk* || Corp de literă de tipar, avînd liniile de egală grosime şi fără talpă (picioruşe).

grotésc[2]**, -ă,** *grotesti,* adj., s.n. || Din fr. *grotesque,* it. *grottesco* (< *grotta* „peşteră") „cu desene capricioase" || **1.** Adj. De un comic exagerat; ridicol, caraghios; bizar. **2.** S.n. Categorie a esteticii care reflectă realitatea în forme

fantastice, bizare, caricaturale, uneori monstruoase, voit disproporționate.

grozámă, *grozame*, s. f. Arbust din familia leguminoaselor, cu flori galbene dispuse în racem, din ramurile căruia se fac mături.

grozáv, -ă, *grozavi, -e*, adj. || Din bg. *grozav* || **1.** Care umple de groază; îngrozitor, groaznic. **2.** Foarte mare, foarte tare; puternic, violent: *o furtună grozavă.* ● (Adverbial) Extrem de..., foarte, extraordinar. **3.** (Fig.) Care iese din comun prin calitățile sale, remarcabil, excepțional. ○ Expr. *A se crede grozav* = a avea o părere exagerat de bună despre sine. (Substantivat). *A face pe grozavul* = a se mîndri (fără temei) cu calitățile sale, cu curajul său; a se grozăvi.

grozăvénie, *grozăvenii*, s.f. || Din *grozav* || (Pop. și fam.) **1.** Faptul de a fi groaznic; situație, împrejurare groaznică. ● Lucru sau ființă groaznică, înfricoșătoare. **2.** Ceea ce iese din comun prin calitățile sale deosebite; grozăvie. **3.** Număr sau cantitate mare; sumedenie. *Erau șoareci și cloțani... grozăvenie!* (Reteganul).

grozăví, *grozăvesc*, vb. IV. Refl. || Din *grozav* || (Fam. și depr.) A-și da importanță, a se arăta mai curajos decît este; a se lăuda, a se fuduli.

grozăvíe, *grozăvii*, s.f. || Din *grozav* || **1.** Faptul de a inspira groază; faptă sau întîmplare îngrozitoare. ● Ființă sau arătare groaznică; monstru. **2.** Lucru sau ființă grozavă, extraordinară.

grui, *gruie*, s.n. Ridicătură de teren pe loc șes, colină, movilă. *Păsăruică de pe grui, Om străin ca mine nu-i* (Pop.). ● Coastă de deal.

grúie, *gruie*, s.f. || După fr. *grue* || Dispozitiv la bordul unei nave pentru ridicat greutăți pînă la cîteva tone.

grumáz, *grumaji*, s.m. || Cuv. autohton || (Pop.) Gît; *p. restr.* cerbice, ceafă (la om și la animale). *Grumazul lui Duman prinde să lucească de sudoare, jugul îl frige* (Gîrleanu). ○ Expr. *A-și pleca grumazul în fața cuiva* = a se lăsa umilit, a se lăsa robit de cineva.

grund, *grunduri*, s.n. || Din germ. *Grund* || **1.** Primul strat de material special aplicat pe suprafața unei piese sau a unui element de construcție care urmează să fie finisat prin vopsire sau prin tencuire. **2.** Strat de vopsea albă care se aplică pe pînza, cartonul sau panoul pe care se pictează.

grunduí, *grunduiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *grund* || A aplica un strat de grund pe suprafața unui obiect.

grunjós, -oásă, *grunjoși, -oase*, adj. || Din *grunz* || Cu grunji, cu asperități, grunzuros.

grunțurós, -oásă adj. v. **grunzuros.**

grunz, *grunji*, s.m. și *grunzuri*, s.n. || Cuv. autohton || Bucată, bulgăre dintr-un material sfărîmicios. *Mama v-aduce... Grunji de sare Pe spinare* (Pop.).

grunzurós, -oásă, *grunzuroși, -oase*, adj. || Din *grunzuri* (pl. lui *grunz*) || Grunjos. *Peretele grunzuros din față nu lăsa liber decît o fîșie de cer* (Cezar Petrescu). || Și: **grunțurós, -oásă,** adj.

grup, *grupuri*, s.n. || Din fr. *groupe* || **1.** Ansamblu de ființe sau de lucruri asemănătoare aflate laolaltă. ● Ansamblu de persoane reunite (temporar) prin comunitate de interese, de concepții etc. ○ *Grup social* = ansamblu de indivizi constituit pe baza uneia sau mai multor note esențiale (demografice, economice, naționale, profesionale etc.) sau în funcție de anumite scopuri (de producție, de consum, social-politice etc.). *Grup parlamentar* = grupare în parlamentul unei țări, formată din reprezentanții unui partid (sau ai mai multor partide), care adoptă o anumită poziție. ○ *În grup* = mai mulți laolaltă, în colectiv. ○ Expr. *Grupuri-grupuri* = (în) mai multe cete. **2.** Ansamblu de piese, mecanisme, mașini etc. reunite pe baza caracteristicilor lor funcționale. ○ *Grup electrogen* v. *electrogen.*

grupá, *grupez*, vb. I. || Din fr. *grouper* || **1.** Tranz. și refl. A (se) aduna, a (se) reuni într-un grup. ● Tranz. A comasa. **2.** Refl. A se alătura unei mișcări, unui curent, a se strînge în jurul unui conducător. **3.** Tranz. A repartiza în grupuri.

grupáj, *grupaje*, s.n. || Din fr. *groupage* || Faptul de a grupa; așezare sistematică pe categorii; grup de informații într-o publicație periodică.

grupáre, *grupări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) grupa.* **2.** Grup de persoane reunite printr-o comunitate de interese, de idei. **3.** (Chim.) *Grupare funcțională* = ansamblu de atomi a cărui prezență în molecula unei substanțe conferă acelei substanțe o funcție chimică.

grúpă, *grupe* s.f. || Din fr. *groupe* || **1.** Colectiv restrîns de oameni, făcînd parte dintr-o organizație mai mare. ● Cea mai mică subunitate militară. **2.** Subdiviziune, mai ales în științe, constînd din elemente care prezintă trăsături comune. ○ *G. sanguină* = clasificare a sîngelui pe baza caracteristicilor globulelor roșii și ale plasmei (avînd importanță în transfuzia de sînge, în medicina legală etc.).

guáno s.m. || Din sp., fr. *guano*, provenit din amerind. *huanu* „gunoi" || Îngrășămînt organic provenit din transformarea, în condițiile unui climat arid sau de peșteră, a unor resturi de organisme, ouă, cadavre, excremente de păsări, lilieci, pești etc.

guard, *guarzi*, s.m. || Din it. *guardia* || (Înv.) Soldat sau ofițer, agent însărcinat cu paza.

guáșă, *guașe*, s.f. || Din fr. *gouache;* cf. it. *guazzo* || Culoare preparată din gumă arabică, pigmenți minerali și apă, folosită în pictură. ● Tablou executat cu o astfel de culoare.

gúbav, -ă, *gubavi, -e*, adj. || Din scr. *gubav* „lepros" || Bolnăvicios; lipsit de putere, slăbănog. *Bărbatul ei s-a întîmplat să fie un om gubav care tot tînjea primăvara* (Sadoveanu).

gubérnie, *gubernii*, s.f. || Din rus. *gubernija* || Unitate teritorial administrativă în vechea Rusie.

gudrón, *gudroane*, s.n. || Din fr. *goudron*, provenit din ar. *qatrān* || Lichid vîscos de culoare închisă, care se obține prin distilarea uscată a lemnului, a cărbunilor etc., avînd largi întrebuințări în industria chimică.

gudroná, *gudronez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *goudronner* || A trata cu gudron un material, un element de construcție, o îmbrăcăminte rutieră etc., pentru a le proteja.

gudurá, *gúdur*, vb. I. Refl. (Despre cîini) A-și manifesta atașamentul față de om, tîrîndu-se înaintea lui și mișcînd din coadă. ● (Fig.; despre oameni) A linguși pe cineva, înjosindu-se.

gueríla s.f. v. **gherilă.**

gugiumán, *gugiumane*, s.n. || Din tc. înv. *gücemin* || Căciulă de samur purtată în trecut de domnitori și de boieri, ca semn al demnității lor.

guguștiúc, *guguștiuci*, s.m. || Din bg. *guguštuk* || Specie de turturea, de culoare cenușie, cu o dungă neagră la gît.

guiță, pers. 3 *guiță*, vb. I. Intranz. || Onomatopeic || (Despre porci) A scoate strigăte subțiri, ascuțite, caracteristice speciei.

gúlaș, *gulașuri*, s.n. || Din magh. *gulyás* || Un fel de tocană din carne și cartofi sau găluște.

gúlden, *guldeni*, s.m. || Din fr. *gulden* || Monedă de aur și, mai tîrziu de argint, care a circulat în sec. 15 — 19 în țările din centrul Europei. ● (În prezent) Denumirea principalei unități monetare din Olanda.

gúler, *gulere*, s.n. || Din magh. *gallér* (care își are originea în lat. *collarium* (<*collum*) „guler", fr. *collier*, germ. medieval *goller*, din care vine magh. *gallér*) || **1.** Parte a unor obiecte de îmbrăcăminte care înconjură și acoperă, parțial sau integral, gîtul. ○ Expr. *A lua pe cineva de guler* = **a)** a prinde și a duce pe cineva cu forța; **b)** a cere cuiva să dea seamă de ceea ce a făcut. **2.** Spumă care se formează la gura paharului cu bere. **3.** Proeminență inelară la suprafața unui obiect cilindric, servind, de obicei, la etanșare.

guleráș, *gulerașe*, s.n. Diminutiv al lui *guler* (**1**); (în special) guler mic, detașabil, care se pune la o rochie, la o uniformă etc.

gulerát, -ă, *gulerați, -te*, adj., s.m. și f. || Din *guler* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care poartă guler (înalt și scrobit). ● (Peior.) (Persoană) care făcea parte, de obicei, din aristocrație, manifestînd o atitudine arogantă, sfidătoare. **2.** Adj. (Despre animale, în special despre păsări) Care are o dungă de culoare deschisă în jurul gîtului.

gulie, *gulii*, s.f. || Din bg. *gulija* || Plantă legumicolă din familia cruciferelor, cu tulpina rotundă și îngroșată, comestibilă.

gumá, *gumez*, vb. I. Tranz. || Din *gumă* || A aplica un strat de gumă (**1**) sau de cauciuc pe suprafața unui obiect. ● A aplica un strat subțire de clei, de lipici pe dosul unei etichete, al unei mărci poștale etc.

gumáj, *gumaje*, s.n. || Din *guma* || Faptul de a guma; stratul de gumă sau de cauciuc aplicat pe un obiect.

gúmă, *gume*, s.f. || Cf. germ. *Gummi*, fr. *gomme* || **1.** Materie vîscoasă secretată de unele plante sau obținută pe cale sintetică, avînd proprietatea de a se întări în contact cu aerul și avînd diverse întrebuințări. ○ *G. arabică* = substanță vîscoasă și lipicioasă, secretată de unele specii de plante sau preparată sintetic și utilizată pentru lipit hîrtia. **2.** Mic obiect de cauciuc, folosit la ștergerea urmelor de creion sau de cerneală de pe hîrtie; radieră.

gumilástic, *gumilastice*, s.n. || După fr. *gomme élastique* || (Pop.) Elastic.

gunoí[1], *gunoaie*, s.n. || Din sl. *gnoĭ* || **1.** Resturi murdare sau netrebuincioase care se aruncă. **2.** Băligar amestecat cu paie din așternutul vitelor, care, după un proces de fermentare, este întrebuințat ca îngrășămînt agricol. **3.** Epitet dat unui om de nimic, lepădătură.

gunoí[2], *gunoiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *gunoi*[1] || A îngrășa pămîntul cu gunoi de grajd.

gunoiér, -ă, *gunoieri, -e*, s.m. și f. || Din *gunoi*[1] || Persoană din serviciul salubrității care ridică gunoiul (**1**) depozitat în curți și pe străzi.

gúpă, *gupe*, s.f. Pește teleostean marin de circa 15 — 20 cm, albastru-argintiu cu dungi aurii pe flancuri; trăiește în Marea Neagră.

guraliv, -ă, *guralivi, -e*, adj., s.m. și f. || Din bg. *govorliv* (după *gură*) || (Om) care vorbește mult, vorbăreț, limbut.

gúră, *guri*, s.f. || Lat. *gula* „gîtlej, gît" || **1.** Cavitate din partea anterioară-inferioară a capului oamenilor, delimitată de buze, în care se găsesc limba și dinții și care servește ca organ al alimentării, al vorbirii etc.; cavitate din partea anterioară (și inferioară) a capului animalelor, servind ca organ al alimentării; *p. restr.* buzele și deschizătura dintre ele. ○ *Gură-de-lup* = defect congenital al feței omului, constînd dintr-o fisură prin care cavitatea bucală comunică cu fosele nazale. ○ Expr. *Gură-n gură* = foarte aproape unul de altul, față-n față. *Parcă se bat lupii la gura lui*, se spune despre cel care mănîncă cu lăcomie sau care vorbește foarte repede. *A se zvîrcoli ca în gură de șarpe* = a se zbate cu disperare. ○ *Gură-cască* = **a)** persoană care stă nedumerită, care nu înțelege ce i se spune; **b)** persoană care pierde vremea, care nu se interesează de nimic. (Bot.) *Gura-leului* = plantă decorativă înaltă pînă la 80 cm, cu flori bilabiate de diferite culori. *Gura-lupului* = plantă erbacee din familia labiatelor, înaltă pînă la 100 cm, cu flori violacee cu buza inferioară albă sau gălbuie. ● Sărutare, sărut. ○ Expr. *A-i da cuiva o gură* = a săruta pe cineva. **2.** Gura (**1**) considerată ca organ al hrănirii. ○ Expr. *A pune* (sau *a lua*) *ceva în gură* = a mînca puțin. *Deale gurii* = mîncare hrană; alimente. ● Îmbucătură, înghițitură, sorbitură. ● Persoană

(membru de familie) care trebuie hrănită. **3.** Gura **(1)** considerată ca organ al vorbirii. ○ Expr. *A închide* (sau *a astupa*) *cuiva gura* = a pune pe cineva în situația de a nu mai putea vorbi sau riposta. *A lua cuiva vorba din gură* = a spune tocmai ceea ce voia să spună altul în momentul respectiv. *A fi gură spartă* = a nu putea ține un secret. *A avea o gură cît o șură* = a vorbi mult și tare. *A-i umbla* (sau *a-i toca*) *gura ca o meliță* = a vorbi repede și fără întrerupere; a flecări. *A fi bun de gură* = (adesea peior.) a vorbi mult, cu ușurință (și convingător). *E numai gura de el* = **a)** promite, dar nu se ține de cuvînt; **b)** se laudă cu multe, dar nu face nimic. *A fi purtat din gură-n gură* = a se transmite de la om la om, din generație în generație. *A se lua după gura cuiva* = a acționa (nepotrivit) după sfatul altuia. ◉ Glas, grai. ○ Expr. *Nu i se aude gura*, se zice despre un om tăcut, liniștit. *A da gură la cîini* = a striga la cîini să nu mai latre. *Gurile rele* = bîrfitorii. **4.** Deschizătură a unui obiect, a unei instalații etc., prin care se introduce sau se evacuează ceva, se stabilește o legătură între două încăperi sau recipiente: *gură de canal; gura cămășii*. **5.** Deschizătură prin care iese sau se varsă ceva: *gura fluviului; gura craterului. G. de foc* = armă de foc (în special tun). ○ Expr. *A lega gura pînzei* = **a)** a înnoda capetele firelor de urzeală înainte de a începe țesutul; **b)** a se înstări.

gúreș, -ă, *gureși, -e*, adj. || Din *gură* || Care vorbește mult, guraliv, limbut; (despre păsări) care ciripește mult.

gurgúi, *gurguie*, s.n. || Cf. lat. *gurgulio* „beregată" || **1.** Vîrful opincii, strîns cu o curelușă. **2.** Partea în formă de cioc de la gura urciorului. **3.** Vîrful sînului; sfîrc, mameion. **4.** Vîrf de deal sau de munte.

guríță, *gurițe*, s.f. Diminutiv al lui *gură*. ● Sărut, sărutare.

gurmánd, -ă, *gurmanzi, -de*, adj., s.m. și f. || Din fr. *gourmand* || (Persoană) căreia îi plac (și care știe să aprecieze) mîncărurile bune.

gúrmă, *gurme*, s.f. || Din fr. *gourme* || Boală infecțioasă a mînjilor și a cailor tineri; buba mînzului.

gust, *gusturi*, s.n. || Lat. *gustus* || **1.** Simț prin care organismul primește informații (cu ajutorul limbii și mucoasei bucale) despre proprietățile chimice ale unor substanțe cu care vine în contact; senzație produsă, mai ales de alimente, asupra mucoasei bucale și a limbii. ○ Expr. *A da de* (sau *a afla*) *gustul unui lucru* = a începe să-ți placă un lucru. **2.** (Fig.) Capacitatea de a înțelege și de a aprecia frumosul. ○ *De gust* = (despre oameni) cu simț estetic sau artistic dezvoltat; (despre manifestări, realizări ale oamenilor) care exprimă, care denotă un asemenea gust. *De prost gust* = **a)** care arată lipsa simțului estetic; **b)** care produce o impresie neplăcută, nepotrivit, jenant. *Cu gust* = cu pricepere, cu simț estetic. **3.** Preferință; dorință, plăcere, poftă.

gustá, *gust*, vb. I. Tranz și intranz. || Lat. *gustare* || **1.** A lua cîte puțin dintr-o mîncare sau dintr-o băutură, pentru a-i cunoaște gustul. **2.** A mînca sau a bea puțin, pentru a-și potoli foamea, setea sau pofta. **3.** A prețui, a-i plăcea cuiva ceva. *Scriitorul însă pe care îl gustă mai mult este institutorul Creangă* (Ibrăileanu).

gustáre, *gustări*, s.f. **1.** Faptul de *a gusta*. **2.** Mîncare (rece) care se ia (în grabă), în cantitate mică, între mesele obișnuite.

gustativ, -ă, *gustativi, -e*, adj. || Din fr. *gustatif* || Privitor la gust, care aparține gustului.

gustărícă s.f. (Fam.) Diminutiv al lui *gustare* **(2)**. *Se așezară pe iarbă și făcură o gustărică din merindele ce mai aveau* (Ispirescu).

gustós, -oásă, *gustoși, -oase*, adj. || Din *gust* || (Despre mîncăruri și băuturi) Cu gust bun, plăcut.

gușát, -ă, *gușați, -te*, adj., s.m. și f. || Din *gușă* || (Persoană) cu gușă **(3)**.

gúșă, *guși*, s.f. || Cuv. autohton || **1.** Porțiunea dilatată a esofagului la păsări, în care stau cîtva timp alimentele înainte de a trece în stomac. ○ *Gușa-porumbelului* (sau *-porumbului*) = **a)** plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu flori albe-verzui și cu fructe bace negre, strălucitoare; **b)** plantă erbacee înaltă pînă la 60 cm, cu flori albe dispuse în panicul și cu fructe capsule. **2.** Pielea de pe maxilarul inferior la animalele amfibii, care ajută la respirație. ◉ (La reptile) Bărbie, de obicei de altă culoare decît restul corpului. **3.** Umflătură patologică în partea de dinainte a gîtului la oameni, produsă de mărirea volumului glandei tiroide. **4.** Cută de grăsime sub bărbie la unele persoane. **5.** (Fam.) Gît. ◉ Gîtlej.

gúșter, *guști*, s.m. || Din bg., scr. *gušter* || Specie de șopîrlă de culoare verde, de c. 30 cm, cu coada lungă. Se hrănește cu insecte.

gutapércă, s.f. || Din fr., engl. *gutta-percha*, de origine malaieză || Substanță plastică, izolantă, care se extrage dintr-un arbore tropical, avînd diverse utilizări în medicină și în tehnică.

gútă[1] s.f. || Din fr. *goutte*, lat. *gutta* || **1.** Boală de nutriție caracterizată prin crize de artrită, datorată excesului de acid uric în sînge și depunerii uraților în dreptul articulațiilor. **2.** (Reg.) Apoplexie.

gútă[2], *gute*, s.f. || Din engl. *gut* || Fir confecționat din fibre sintetice, de care se leagă cîrligul undiței.

gutúi, *gutui*, s.m. || Din *gutuie* || Pom fructifer din familia rozaceelor, cu frunze groase, flori roz sau albe și fructe mari, galbene, acoperite cu perișori.

gutúie, *gutui*, s.f. Fructul gutuiului.

guturái, *guturaiuri*, s.n. || Lat. **gutturalium* (< *guttur* „gît, gîtlej") || Inflamație acută a mucoasei nazale, provocată de virusuri și manifestată prin strănuturi și printr-o secreție nazală apoasă.

guturál, -ă, *guturali, -e*, adj. || Din fr. *guttural* || **1.** (Despre sunete sau voce) Care se produce în fundul gîtului. **2.** (Despre consoane) Velar.

guvérn, *guverne*, s.n. || Din *guverna* || Organul central al administrației de stat; (în statele socialiste) organul suprem al administrației de stat, având putere executivă și de dispoziție; consiliu de miniștri; (în statele capitaliste) organul de stat care exercită puterea executivă.

guvernă, *guvernez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *gouverner* || A conduce, a administra un stat.

guvernamentál, -ă, *guvernamentali, -e*, adj. || Din fr. *gouvernemental* || Care aparține guvernului, care se referă la guvern; care emană de la guvern.

guvernánt, -ă, *guvernanți, -te*, adj. || Din fr. *gouvernant* || (Și substantivat, m. pl.) Care guvernează.

guvernántă, *guvernante*, s.f. || Din fr. *gouvernante* || Persoană angajată într-o familie pentru îngrijirea și educarea copiilor (în special pentru a-i învăța o limbă străină).

guvernáre, *guvernări*, s.f. Acțiunea de *a guverna*. ◉ Perioadă în care un guvern își exercită atribuțiile.

guvernatór, *guvernatori*, s.m. || Din *guverna* || **1.** (În unele state) Conducător al unei mari unități administrativ-teritoriale sau al unei colonii. **2.** Conducător desemnat de guvern al unor instituții de credit.

guvernământ, (2) *guvernăminte*, s.n. || Din fr. *gouvernement* || **1.** *Formă de g.* = formă de conducere politică a unui stat. **2.** (În unele state) Unitate administrativ-teritorială condusă de un împuternicit al șefului statului.

guvernór, *guvernori*, s.m. || Din fr. *gouverneur* || (Înv.) Persoană însărcinată cu educația unui tînăr nobil sau a unui fiu de suveran.

guvíd, *guvizi*, s.m. || Din ngr. *gouvidi* || Denumire dată unor specii de pești teleosteni, de 15 — 30 cm lungime, cu capul mare, lățit, și corpul subțiat spre coadă.

guzgán, *guzgani*, s.m. (Zool.) Șobolan.

gúzlă, *guzle*, s.f. || Din ser. *gusle* || Instrument muzical popular, specific popoarelor slave, făcut dintr-o cutie de lemn plată, goală, cu una sau mai multe coarde.

H

h s.m. invar. A zecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană fricativă laringală, velară sau palatală.

ha interj. || Onomatopee || **1.** Exclamație care exprimă surprindere, mulțumire, satisfacție. **2.** (Fam.) Poftim? ce? **3.** (Repetat) Cuvînt care imită rîsul în hohote.

habanéră, *habanere*, s.f. || Din fr., sp. *habanera*, de la n. pr. [*La*] *Habana* (Havana), capitala Cubei || Dans popular de origine cubaneză, cu mișcare moderată și figuri ritmice; melodie după care se execută acest dans.

habár s.n. || Din tc. înv. *habar* „veste" || *A nu avea habar de* (sau *despre*) *ceva* = **a)** a nu ști nimic despre ceva; **b)** a nu-i păsa, a nu-și face griji de ceva.

habitáclu, *habitacle*, s.n. || Din fr. *habitacle*, lat. *habitaculum* „locuință" || Spațiu amenajat într-o aeronavă pentru echipaj, călători, poștă etc.

habitát, *habitate*, s.n. || Din fr. *habitat* (< *habiter* „a locui" || Teritoriu locuit (de oameni, de animale, de plante), împreună cu mediul de viață înconjurător; biotop. ● Ansamblul condițiilor de trai, de locuit (pentru oameni).

habitúdine, *habitudini*, s.f. || Din lat. *habitudo*, *-inis*, fr. *habitude* || (Livr.) Obișnuință, obicei, deprindere. ● (Sociol.) Mod de comportament, istoricește constituit, al indivizilor ce aparțin aceluiași grup.

hábitus, subst. || Cuv. lat. || Aspect fizic exterior al unui individ, putînd da indicații asupra stării sale (de sănătate).

habótnic, -ă, *habotnici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din rus. *habadnik*, „membru al unei secte religioase evreiești denumite «*Habad*»" || (Persoană) care respectă cu strictețe prescripțiile religiei; bigot, fanatic.

hac s.n. || Din tc. *hak* „răsplată" || *A-i veni cuiva de hac* = a pune pe cineva la punct, a face inofensiv.

háchițe s.f. pl. *A avea hachițe* sau *a-l apuca pe cineva hachițele* = a avea toane, capricii

hádes s.n. || Din fr. *hadès* || (Livr.) Infern.

hadîmb, *hadîmbi*, s.m. || Din tc. *hadim* || Eunuc.

háfniu s.n. || Din fr. *hafnium*, germ. *Hafnium*, de la *Hafnia* numele latin al orașului Copenhaga || Metal rar, asemănător cu oțelul, care se găsește în minereurile de zirconiu; se întrebuințează în electronică.

hagealîc, *hagealîcuri*, s.n. || Din tc. *hacılık* || Pelerinaj făcut de un creștin sau de un musulman la locurile considerate sfinte.

hagiográf, *hagiografi*, s.m. || Din fr. *hagiographe;* gr. *hagios* „sfînt" + *graphein*„ a scrie" || Autor care scrie despre viețile sfinților.

hagiografíe s.f. || Din fr. *hagiographie* || Ramură a teologiei care se ocupă cu viețile sfinților.

hagiu, *hagii*, s.m. || Din tc. *hacı* || Creștin sau musulman care a fost în hagealîc.

hahaléră, *hahalere*, s.f. (Fam.) Om neserios, ușuratic; flecar.

hahám, *hahami*, s.m. || Din tc. *haham* || Persoană care taie vite și păsări conform prescripțiilor religiei mozaice.

hai interj. || Onomatopee || **1.** Cuvînt care exprimă un îndemn la o acțiune **2.** (Cu funcție de imperativ) Vino! veniți! să mergem! **3.** (Repetat) Exprimă ideea unei înaintări încete, anevoioase.

háida interj. v. *haide*.

haidamác, *haidamaci*, s.m. || Din tc. *haydamak* || (Fam.) Om, zdravăn dar leneș. ● Haimana, derbedeu; bătăuș.

haidău, *haidăi*, s.m. || Din magh. *hajtó* „hăitaș, gonaci" || (Ajutor de) păzitor de vite. *Pasc numai cirezi de vite, prin singurătăți, cu cîni și haidăi* (Sadoveanu).

háide interj. || Din tc. *haydi*, bg. *haide*, ngr. *aide* || **1.** Cuvînt care exprimă un îndemn. ● (Cu funcție de imperativ, adesea cu desinențe verbale) Vino! veniți! să mergem! **2.** (Adverbial, în compuse) *Haide-hai* sau *haida-hai* = încet, încetișor. **3.** (Fam.) *Haida-de!* = așa! nici pomeneală. *Haide-haide*, se spune cînd încercăm să îmbunăm pe cineva. || Și: **háida** interj.

haiduc, *haiduci*, s.m. || Din bg., scr. *hajduk* || Om răzvrătit împotriva asupritorilor, care trăia în păduri, singur sau în cete, jefuind pe bogați și ajutînd pe săraci.

haiducéște adv. || Din *haiduc* || Ca haiducii, în felul haiducilor.

haiducí, *haiducesc*, vb. IV. Intranz. || Din *haiduc* || A duce viață de haiduc; (refl.) a se face haiduc. *Șapte ani am haiducit, Pe ciocoi am îngrozit* (Pop.).

haiducíe s.f. || Din *haiduc* || Viață de haiduc; lupta haiducilor împotriva asupritorilor.

haihúi, -ie, *haihui* adj. || Din tc. *hayhuy* || Zăpăcit, zănatic. ○ (Adverbial) *A umbla haihui* = a umbla hoinar, fără țintă.

háilaif s.n. || Din engl. *high-life* || Denumire dată în trecut virfurilor societății din orînduirea burgheză. || Scris și: *highlife.*

haimaná, *haimanale,* s.f. || Din tc. *haymana* „sălbatic, needucat; sperios" || Om de nimic, derbedeu, vagabond. ○ (Adverbial) *A umbla haimana* = a vagabonda. *Te trăgea de urechi cînd umblai haimana, vara, pe la scăldat și nu veneai la școală* (Sandu Aldea).

haimanalíe, *haimanalicuri,* s.n. || Din *haimana* || Faptul de a umbla ca o haimana, de a vagabonda; hoinăreală, vagabondaj.

haín, -ă, *hairi, -e,* adj. || Din tc. *hain* „trădător" || **1.** Rău la inimă, crud, cîinos. **2.** (Înv.) Trădător, necredincios.

háină, *haine,* s.f. || Din bg. *halina,* scr. *haljina* || **1.** (La pl.) Denumire dată obiectelor de îmbrăcăminte, în special bărbătești. ○ *Un rînd de haine* = un costum bărbătesc. **2.** (Și la sg.) Îmbrăcăminte bărbătească pentru partea de sus a corpului, sacou. ○ Expr. *A-și da și haina de pe el* = a fi dispus să facă orice jertfă pentru a-și atinge scopul. ○ Veșmînt lung și larg care acoperă tot corpul. **3.** *H. de nuntă* = înfățișare deosebită pe care o capătă masculii unor pești, batracieni, păsări în perioada împerecherii.

haíni, *hainesc* vb. IV. Refl. || Din *hain* || **1.** (Înv.) A deveni necredincios față de cineva; (tranz.) a trăda. **2.** A deveni rău, hain.

hainíe, *hainii,* s.f. || Din *hain* || **1.** (Înv.) Trădare; răzvrătire. **2.** Răutate, cruzime.

haít[1] interj. || Onomatopee || Cuvînt care exprimă o surpriză neplăcută sau care sugerează o mișcare repede și neașteptată. || Și: **haiti** interj.

haít[2], *haituri,* s.n. || Din ucr. *hat'* || Iaz artificial format prin colectarea, cu ajutorul unui baraj, a apelor pîraielor, ceea ce duce la ridicarea nivelului apelor rîului colector, permițînd înaintarea plutelor pe acest rîu. ◉ Baraj care închide sau deschide acest iaz, reglementînd trecerea plutelor.

háită, *haite,* s.f. || Din magh. *hajta* „hăituială (a vînatului)" || **1.** Grup de cîini sau de lupi care umblă împreună (după pradă). ◉ (Fig.) Bandă de răufăcători. **2.** (Înv.) Ceată de vînători, de gonaci și de cîini pornită la vînat; *p. ext.* goană, hăituială.

haiti interj. v. **haít**[1].

hal s.n. || Din tc. *hal* || Stare rea, nenorocită. *Și cînd m-a văzut bunica în ce hal mă aflam ..., cît pe ce să se prăpădească plîngînd* (Creangă). ○ *Într-un hal fără (de) hal* = într-o stare foarte proastă.

halaj s.n. || Din fr. *halage* || Operație de tragere, mecanică, cu oameni sau cu animale a navelor, șlepurilor etc. la mal (tragere la edec) sau în lungul unei căi navigabile.

halál interj. || Din tc. pop. *halal* || Bravo! ○ (Fam.; adesea ir.) *Halal să-mi (să-ți* etc.) *fie!* = bravo!; să-mi (să-ți) fie de bine! *De i-ar împinge păcatul să-mi deschidă ușa, halal să-mi fie!* (Creangă).

halát, *halate,* s.n. || Din tc., bg., rus. *halat* || **1.** Haină (lungă) și largă care se poartă în casă. ○ *H. de baie* = veșmînt lung și larg care se îmbracă la ieșirea din baie. **2.** Haină de protecție care se poartă în timpul lucrului. **3.** Haină lungă și largă purtată de orientali.

hálă, *hale,* s.f. || Din fr. *halle,* germ. *Halle* || **1.** Clădire amenajată cu instalațiile necesare, în care se vînd alimente (îndeosebi carne). **2.** Sală de dimensiuni foarte mari, amenajată ca atelier, într-o fabrică, ca sală pentru manifestații sportive, culturale etc.

hálbă, *halbe,* s.f. || Din germ. *Halbe* || Pahar special de o jumătate de litru, în care se servește berea; *p. ext.* cantitatea de bere dintr-un astfel de pahar.

hálcă, *hălci,* s.f. || Din magh. *halk* „așchie groasă" || Bucată mare de carne sau (mai rar) din alt aliment. ◉ Bucată de pămînt. *I-ar prinde și lui bine o halcă de pămînt* (Rebreanu). ◉ (Înv.) Despicătură, așchie groasă de lemn.

haldán s.m. v. **hăldău.**

háldă, *halde,* s.f. || Din germ. *Halde* || Loc unde se depozitează sterilul și deșeurile (respectiv, depozit de steril sau de deșeuri) provenite din lucrările miniere sau din uzinele metalurgice.

halcéală s.f. || Din *hali* || (Fam.) Faptul de a mînca (cu lăcomie); (concr.) mîncare.

halebárdă, *halebarde,* s.f. || Din fr. *hallebarde,* it. *alabarda* (provenit din germ.) || Armă din evul mediu, în formă de lance terminată cu un vîrf de fier prevăzut pe o parte cu o secure, iar pe partea opusă cu un cîrlig.

halebardiér, *halebardieri,* s.m. || Din fr. *hallebardier* || Soldat înarmat cu halebardă.

half, *halfi,* s.m. || Din engl. *half* || (Azi rar) Mijlocaș la fotbal.

halí, *halesc,* vb. IV. Tranz. || Din țig. *halo* || (Fam.) A mînca cu lăcomie (și repede).

halímă, *halimale,* s.f. || Din tc. *halima* „opera scriitorului *Halim*", de origine arabă || Întîmplare sau situație complicată cu multe peripeții.

haló, *halouri,* s.n. || Din fr. *halo;* gr. *halos* „disc" || Zone luminoase circulare care apar uneori în jurul Soarelui sau al Lunii și care se datoresc refracției și reflexiei luminii în cristalele de gheață aflate în atmosferă la înălțimi mari.

halogén, *halogeni,* s.m. || Din fr. *halogène;* gr. *hals, halos* „sare" + *gennan* „a produce" || Denumire dată unor elemente (fluor, clor, brom, iod) care au proprietatea de a forma săruri prin combinare directă cu metalele.

háltă, *halte,* s.f. || Din fr. *halte,* germ. *Halt* || **1.** Stație mică de cale ferată. **2.** Popas. ◉ (Milit.) Scurtă oprire a trupelor în marș pentru odihnă și pentru ajustarea echipamentului.

haltéră, *haltere*, s.f. || Din fr. *haltère* || **1.** Aparat de atletică grea format dintr-o bară la capetele căreia se fixează discuri metalice de diferite greutăți. **2.** (La pl.) Sport care constă în ridicarea halterelor (1).

halterofil, *halterofili*, s.m. || Din fr. *haltérophile;* fr. *haltère* + gr. *philos* „iubitor" || Persoană care practică sportul cu haltere.

halucinánt, -ă, *halucinanți, -te*, adj. || Din fr. *hallucinant* || Care provoacă halucinații, care te face să ai vedenii; (fig.) impresionant, uluitor.

halucinație, *halucinații*, s.f. || Din fr. *hallucination*, lat. *hallucinatio* || Tulburare psihică constînd în impresia de a percepe lucruri sau fenomene fără ca acestea să fie prezente în realitate; nălucire, vedenie.

halvá s.f. || Din tc. *halva* || Produs alimentar făcut din tahîn sau din semințe de floarea-soarelui și zahăr.

halvíță s.f. v. **alviță.**

ham[1] interj. || Onomatopee || (De obicei repetat) Cuvînt care imită lătratul cînelui.

ham[2], *hamuri*, s.n. || Din magh. *hám* || Ansamblu de curele sau de frînghii cu care se înhamă calul la un vehicul. ○ Expr. *A trage în* (sau *la*) *ham* = a munci din greu.

hamác, *hamacuri*, s.n. || Din fr. *hamac*, sp. *hamacu* (cuv. caraib) || Pat suspendat confecționat dintr-o bucată de pînză sau dintr-o plasă de sfoară și folosit în aer liber sau în încăperi mici.

hamál, *hamali*, s.m. || Din tc. *hamal* || Muncitor care transportă poveri în porturi și în gări. ○ Expr. *A munci ca un hamal* = a munci din greu.

hamalíe s.n. || Din tc. *hamallık* || Muncă de hamal; (fig.) muncă grea, istovitoare.

hambár, *hambare*, s.n. || Din bg. *hambar*, tc. *ambar* || **1.** Magazie în care se păstrează diferite produse agricole, în special cereale. **2.** (Reg.) Ladă mare de lemn în care se păstrează făină sau cereale.

haméi s.m. || Din sl. *chmelĭ* || Plantă cățărătoare din familia moraceelor, cu flori galbene-verzui, ale cărei inflorescențe femele conțin o substanță aromatică și sînt folosite la fabricarea berii.

hamític, -ă, *hamitici, -ce*, adj. || Din fr. *hamitique* || Care aparține vechilor hamiți. ○ *Limbi hamitice* = limbi vorbite în nordul și estul Africii.

hamíți s.m. pl. || Din fr. *Chamites* || Grup de popoare din nordul și estul Africii, înrudite prin limbă.

hamsíe, *hamsii*, s.f. || Din ngr. *ha(m)psi* || Pește teleostean marin, de 10—15 cm lungime, de culoare argintie. Trăiește în Marea Neagră, Marea Mediterană și Oc. Atlantic.

han[1], *hani*, s.m. || Din tc. *han* || Titlu purtat în trecut de conducătorii mongoli și preluat de suveranii mai multor țări din Orient.

han[2], *hanuri*, s.n. || Din tc. *han* || Local cu ospătărie, în orașe sau la marginea drumurilor de țară, unde se adăposteau în trecut, peste noapte, drumeții cu caii și căruțele lor. *Într-o toamnă ciurie am auzit multe povești la Hanul Ancuței* (Sadoveanu).

hanát, *hanate*, s.n. || Din *han*[1] || Stat, teritoriu condus de un han[1].

hándbal s.n. || Din germ. *Handball*, fr., engl. *hand-ball* || Joc sportiv de echipă în care jucătorii încearcă să introducă mingea, jucată numai cu mîinile, în poarta adversă.

handbalíst, -ă, *handbaliști, -ste*, s.m. și f. || Din *handbal* || Persoană care practică handbalul.

handicáp, *handicapuri*, s.n. || Din engl., fr. *handicap* || **1.** (Sport) Avantaj acordat unui concurent mai slab. ◉ Diferență (mare) de puncte dintre o echipă învinsă și cea învingătoare. **2.** (Fig.) Dezavantaj, greutate, piedică intervenită în activitatea cuiva.

handicapá, *handicapez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *handicaper* || **1.** A dezavantaja un concurent într-o întrecere sportivă (prin acordarea unui handicap (1) adversarului). **2.** (Fig.) A pune pe cineva în stare de inferioritate.

handcalău, *handralăi*, s.m. || Cf. magh. *vándorlá* „pribeag, vagabond" || Flăcău care umblă după fete. ○ Expr. (Adverbial) *A umbla handralău* = a umbla fără rost, a hoinări. || Și: **hăndrălău** s.m.

hang s.n. || Din magh. *hang* „glas, sunet, ton" || *A ține hangul* = **a)** a acompania o melodie; **b)** a ține partea cuiva, a-i face pe plac.

hangár, *hangare*, s.n. || Din fr. *hangar* || Construcție mare în apropierea unui aeroport, destinată adăpostirii avioanelor.

hangér, *hangere*, s.n. || Din tc. *hancer* || Pumnal mare, încovoiat. *Cincizeci de ieniceri... Cu hangere Ascuțite, Cu pistoale Ruginite* (Pop.).

hangíță, *hangițe*, s.f. || Din *hangiu* || Soție de hangiu; femeie care ține un han[2].

hangíu, *hangii*, s.m. || Din tc. *hancı* || Persoană care ține un han[2].

hanîmă, *hanîme*, s.f. || Din tc. *hanem* || (Înv.) Femeie din aristocrația turcă. *Cîntă din gură și din tambură, întocmai ca o hanîmă de sarai* (Filimon).

hanorác, *hanorace*, s.n. || Din fr. *anorak;* în eschimosă *anorac* „haină care apără de vînt" (*anore* „vînt") || Haină scurtă impermeabilă, cu glugă, folosită mai ales în sporturile de iarnă și în excursii.

hánsă, *hanse*, s.f. || Din germ. *Hansa (Hanse)*, fr. *hanse* || Asociație, corporație occidentală în evul mediu.

hanseátic, -ă, *hanseatici, -ce*, adj. || Din fr. *hanséatique* || Privitor la hansă, care aparține unei hanse.

hán-tătar, *han-tătari*, s.m. || *Han*[1] + *tătar* || Han[1] (al tătarilor). ○ Expr. *Din vremea lui han-tătar* = de demult, străvechi.

hántru, *hantri*, s.m. || *H[ectar]* + *a[rătură]* + *n[ormală]* + *tr[actor]* || Unitate convențională de măsură care reprezintă necesarul energetic pentru executarea cu tractorul a unui hectar de arătură.

hánță, *hanțe*, s.f. || Cf. ucr. *hanca* „mîrțoagă" || Obiect de îmbrăcăminte uzat, zdrențuit.

Uite cum umblu, de n-am și eu o hanță pe mine (Camil Petrescu).

háos, *haosuri*, s.n. || Din fr., lat. *chaos* || **1.** (În mitologia greacă) Spațiul nemărginit, cufundat în beznă și umplut de „negură", care ar fi existat înainte de apariția universului cunoscut de om; personificare a acestui spațiu sub forma unei divinități. ● Stare de dezorganizare a materiei. **2.** (Fig.) Confuzie, dezordine, neorînduială.

haótic, -ă, *haotici, -ce*, adj. || Din fr. *chaotique* || **1.** De haos, asemănător cu haosul. *Goluri cumplite între munți, adînci, spăimîntătoare, haotice funduri de lume* (Bogza). **2.** (Fig.) Confuz.

hap[1] interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de apucarea sau înghițirea rapidă a ceva.

hap[2], *hapuri*, s.n. || Din tc. *hap* || (Pop. și fam.) Medicament în formă de pastilă sau de cașetă. ○ Expr. *A înghiți* (sau *a face pe cineva să înghită*) *hapul* = a suporta (sau a face pe cineva să suporte) ceva neplăcut.

hápcă, *hapci*, s.f. || Din bg. *hapka* || Cîrlig mare de undiță, pentru pescuitul somnului. ○ Expr. *A lua cu hapca* = a lua în mod abuziv, cu forța.

hapcíu interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de strănut.

háple s.m. v. **haplea.**

háplea s.m. || Din bg. *hapljo* || **1.** Epitet dat unui prostănac. **2.** Om lacom la mîncare. || Și: **háple** s.m.

haploídă, *haploide*, adj. || Din fr. *haploïde*; gr. *haplos* „simplu" + *eidos* „aspect" || (Biol.) *Fază h.* = stare în care se află celulele sexuale în nucleele în care există o jumătate din numărul de cromozomi caracteristic celulelor somatice.

haplologíe, *haplologii*, s.f. || Din fr. *haplologie*; gr. *haplos* „simplu" + *logos* „vorbire" || (Lingv.) Suprimare a unei silabe dintr-un cuvînt, identică sau asemănătoare cu o silabă vecină din același cuvînt sau din cuvinte învecinate (ex. *jumate* în loc de *jumătate*).

happy-end [Pr.: hepi-end] s.n. || Cuv. engl. || Deznodămînt fericit al unei întîmplări, al unei situații.

hapsîn, -ă, *hapsîni, -e*, adj. (Adesea substantivat) **1.** Rău la inimă, hain. **2.** Lacom (de avere, la mîncare etc.). *Cei tineri se grăbeau să absoarbă, foarte hapsîni, borșul cam rece* (Sadoveanu).

har, *haruri*, s.n. || Din sl. *charĭ* || **1.** Dar, ajutor spiritual pe care, după religia creștină, l-ar acorda Dumnezeu omului. ● Putere acordată preoților de a oficia actele de cult. **2.** Talent, vocație.

harabá, *harabale*, s.f. || Din tc. *araba* || Car mare pentru transportul poverilor. ● Cantitatea care intră într-un astfel de car.

harababúră, *harababuri*, s.f. Dezordine, învălmășeală (însoțită de zgomot); scandal.

harabagíu, *harabagii*, s.m. || Din tc. *arabacı* || Căruțaș care transportă poveri sau persoane cu harabaua. *Deși... harabaua era una din cele mari, a rămas vorba ca harabagiul să meargă pe jos* (Slavici).

harachíri s.n. || Din fr. *hara-kiri* (cuv. de origine japoneză) || Sinucidere prin spintecarea pîntecului, practicată în trecut în Japonia de către samurai, în caz de înfrîngere sau dezonoare. || Scris și: *harakíri.*

haráci, *haraciuri*, s.n. || Din tc. *harac* || Tribut anual plătit sultanului de către țările vasale. *Făgăduința de a mări pînă la patruzeci de mii galbini haraciul țării* (Odobescu).

harám, (1) *haramuri*, s.n. || Din tc. *haram* „ilicit, prohibit" || **1.** Vită slabă, mîrțoagă, gloabă. **2.** *De haram* = lăsat la voia întîmplării; de pomană, pe degeaba. *Haram de...* = vai de... *Haram de capul vostru; de n-aș fi eu aici ați păți voi și mai rău decît așa* (Creangă). **3.** Pradă, jaf.

haramín, *haramini*, s.m. || Din tc. *harami* || (Înv. și reg.) **1.** Haiduc. **2.** Om rău, fără inimă.

haráp s.m. v. **arap.**

harápnic, *harapnice*, s.n. || Din pol. *harapnik* || Bici mare, împletit din cînepă sau din curele, cu știchi la vîrf și cu codiriște scurtă.

harbúz, *harbuji*, s.m. || Din ucr. *harbuz* || (Reg.) Pepene verde.

hárcea-parcea adv. || Din tc. *harça parça* „bucată cu bucată" || (Fam.) *A face pe cineva* (sau *ceva*) *harcea-parcea* = a tăia în bucăți, a face fărîme; a nimici, a distruge.

hárchină, *harchine*, s.f. (Reg.) Bucată mare de slănină, de mămăligă. *Se și întoarce cu o harchină de costiță afumată* (Vlahuță).

hardughíe, *hardughii*, s.f. || Din ngr. *hartopiia* || Clădire mare, veche, dărăpănată; șandrama.

harém, *haremuri*, s.n. || Din tc. *harem* || (La musulmani) **1.** Partea dintr-o casă rezervată femeilor. **2.** Totalitatea soțiilor unui mahomedan poligam.

hárfă s.f. v. **harpă.**

harnașamént, *harnașamente*, s.n. || Din fr. *harnachement* || Totalitatea obiectelor necesare pentru înhămarea și înșăuarea calului.

hárnic, -ă, *harnici, -ce*, adj. || Din sl. *harĭnŭ* || Care muncește mult, cu rîvnă și cu spor.

harpagón, *harpagoni*, s.m. || Din fr. *harpagon*, de la n. pr. *Harpagon*, personaj din piesa „Avarul" de Molière || Om zgîrcit, avar.

hárpă, *harpe*, s.f. || Din fr. *harpe*, germ. *Harfe* || Vechi instrument muzical cu coarde (de lungimi diferite) fixate într-o ramă triunghiulară; sunetele se obțin prin ciupire. || Și: **hárfă** s.f.

hárpie, *harpii*, s.f. || Din fr. *harpie*, lat. *harpya* || **1.** Monstru fabulos din mitologia greacă, închipuit cu cap de femeie, cu trup și gheare de vultur, care personifica furtunile și moartea. **2.** Femeie rea, hrăpăreață. || Acc. și: *harpíe.*

harpíst, -ă, *harpiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *harpiste* || Persoană care cîntă la harpă.

harpón, *harpoane*, s.n. || Din fr. *harpon* || Unealtă în formă de lance, prevăzută cu o pîrghie lungă și folosită la vînatul balenelor.

harșă, *harșale*, s.f. || Din tc. *haşa* || (Înv.) Pătură fină de lînă sau bucată de stofă ori de alt material, împodobită cu cusături și ornamente, care se punea pe cal sub șa. *Încălecă pe un armăsar cu harșa de fir și cu zăbale suflate cu aur* (Odobescu).

hartán, *hartane*, s.n. Bucată mare de carne; halcă. *Umple un ulcior cu mied, adaugă ș-un hartan de friptură* (Sadoveanu).

hártă, *hărți*, s.f. || Din ngr. *hartis* || Reprezentare cartografică, în plan orizontal, a suprafeței terestre, micșorată la o anumită scară. ○ *H. geologică* = hartă pe care este reprezentată răspîndirea diferitelor formații geologice.

hartoí, *hartoiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A da la o parte din drum (carul, sania). *Hartoiește carul într-o parte, îl oprește în loc* (Creangă).

hârță s.f. || Din magh. *harc* || Încăierare; ceartă. ◉ (Înv.) Ciocnire armată ușoară între detașamente potrivnice.

hârți s.m. pl. || Din ngr. *Artzi*[*yurtzi*], provenit din armeană || (În religia ortodoxă) Zile în perioadă de post, în care se permite credincioșilor să mănînce carne.

haruspíciu, *haruspicii*, s.m. || Din lat. *haruspex, -icis* || (În Roma antică) Preot despre care se credea că poate prezice viitorul prin examinarea mărunțaielor animalelor sacrificate.

hasmațúchi s.m. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu flori albe, cultivată uneori pentru frunzele sale aromatice, întrebuințate drept condiment. || Și: **asmățúi** s.m.

háspel, *haspeluri*, s.n. || Din germ. *Haspel* || Aparat folosit fie la finisarea și la vopsirea unor țesături de lînă sau de mătase, fie în industria pielăriei la tratarea pieilor.

haşé, *haşeuri*, s.n. || Din fr. *haché* || Conservă preparată sub formă de pastă din ficat, carne de porc și slănină.

hașíș s.n. || Din fr. *hachich*, de origine arabă, însemnînd „iarbă, cînepă" || Alcaloid extras din vîrfurile înflorite ale unei specii de cînepă exotică, întrebuințat pentru efectele sale euforice, și care, consumat sistematic, duce la toxicomanii grave.

hășmă, *hașme*, s.f. || Din magh. *hagyma* „ceapă" || Plantă legumicolă din familia liliaceelor, cu bulb, frunze cilindrice și flori albe, roz sau albăstrui.

hașurá, *hașurez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *hachurer* || A acoperi cu hașuri o porțiune dintr-un desen, dintr-o hartă etc.

haşúră, *haşuri*, s.f. || Din fr. *hachure* || (Mai ales la pl.) Sistem de linii paralele sau întretăiate cu care se obțin umbrele într-un desen, se notează anumite indicații pe o hartă etc.

hat, *haturi*, s.n. || Cf. ucr. *hat* „zăgaz" || Fîșie îngustă de pămînt necultivat care servește drept hotar între două terenuri agricole. ○ Expr. *A fi într-un hat cu cineva* = a fi vecin cu cineva.

hatéria s.f. || Din fr. *hatteria* || Șopîrlă de c. 50 cm lungime, de culoare măslinie, reprezentant unic al unui grup de reptile din permian. Trăiește în Noua Zeelandă.

hatișerîf, *hatișerifuri*, s.n. || Din tc. *hatti şerif* || Decret sau ordin emis în trecut de cancelaria Porții Otomane către marii demnitari ai imperiului și către domnii Țării Românești și ai Moldovei.

hatîr, *hatîruri*, s.n. || Din tc. *hatır* || (Pop. și fam.) **1.** Plăcere, poftă, plac. ○ Expr. *Pentru* (sau *de) hatirul cuiva* = de dragul cuiva, pentru plăcerea cuiva. **2.** Favoare, concesie.

hátman, *hatmani*, s.m. || Din pol. *hetman* (< germ. *Hauptmann)* || **1.** Titlu dat în evul mediu, în Moldova, boierului însărcinat de domn cu comanda întregii oștiri, avînd în același timp și funcția de pîrcălab și portar al Sucevei. **2.** Titlu purtat de marii comandanți ai oștilor polone și ai celor căzăcești. || Acc. și: *hatmán.*

haț interj. || Onomatopee || Cuvînt care indică o mișcare bruscă, făcută pentru a apuca pe cineva sau ceva.

hategána s.f. art. || De la n. pr. *Haţeg* || Numele unui dans popular românesc din sudul Transilvaniei, cu mișcare vioaie, care se joacă în perechi; melodia după care se execută acest dans.

haustór, *haustori*, s.m. || Cf. germ. *Haustorium*, fr. *haustorie;* lat. *haustor* „cel care soarbe" || Organ vegetal asemănător cu o ventuză, cu ajutorul căruia unele plante parazite absorb hrana din plantele parazitate.

havá, *havez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *haver* || A tăia cu haveza făgașe în frontul unei lucrări miniere, pentru a ușura desprinderea materialului.

havaiánă, *havaiene*, s.f. || Din fr. *[guitare] havaïenne* || Instrument muzical asemănător cu chitara, cu sunetul melodios, tărăgănat.

havaleá, *havalele*, s.f. || Din tc. *havāle* || (În evul mediu, în țările române) Muncă pe care țăranii erau obligați să o presteze la curțile boierești sau pentru domn.

haván, -ă, *havani, -e*, adj., s.f. || Din fr. *havane*, de la n. pr. *Havana*, capitala Cubei || **1.** Adj. De culoare maro deschis (ca aceea a tutunului). **2.** S.f. Țigară de foi, de calitate superioară, din tutun provenit din Cuba.

havéză, *haveze*, s.f. || Din fr. *haveuse* || Mașină de havat.

hávră, *havre*, s.f. || Din tc. *havra* || Sinagogă.

havúz, *havuzuri*, s.n. || Din tc. *havuz* || Bazin de apă în parcuri, de obicei cu fîntînă arteziană în interior.

haz s.n. || Din tc. *haz* || **1.** Veselie. ○ *Vorbe de haz* = vorbe spirituale, glume. ○ Expr. *A face haz* = a petrece glumind, a se veseli, a se amuza. *A face haz de necaz* = a-și ascunde necazul făcînd glume, simulînd voia bună. **2.** Însușirea de a înveseli pe cei din jur. **3.** Însușirea de a plăcea, de a avea farmec. ○ Expr. *Știi că ai haz?* = știi că-mi placi?, știi că ești interesant?

hazárd, *hazarduri*, s.n. || Din fr. *hasard* || Concurs de împrejurări neprevăzute; întîmplare neașteptată. ◉ Soartă, destin. ○ *Joc de hazard* = joc de noroc.

hazardá, *hazardez*, vb. I. Refl. || Din fr. *hasarder* || A întreprinde ceva, bazîndu-se pe întîmplare, pe noroc; a se aventura.

hazardát, -ă, *hazardați, -te*, adj. Cu rezultate nesigure, riscant.

hazlíu, -ie, *hazlii*, adj. || Din *haz* || Plin de haz, de umor; spiritual, vesel. ◉ Atrăgător, plăcut, simpatic, nostim.

hazná, *haznale*, s.f. || Din tc. *hazne* || **1.** (În evul mediu, în Țara Românească și în Moldova) Clădire sau încăpere în care se păstra un tezaur, o sumă mare de bani etc.; vistierie. **2.** Bazin subteran de dimensiuni reduse, folosit pentru colectarea și decantarea apelor menajere.

hă interj. || Onomatopee || **1.** (Repetat) Cuvînt care imită rîsul sau plînsul. **2.** (Pop.) Exclamație care exprimă mirare, neîncredere.

hăbăúc, -ă, *hăbăuci, -ce*, adj. || Din magh. *habóka* || (Reg.; adesea substantivat) Zăpăcit, buimac; *p. ext.* prost, nebun. *Muierea era foarte isteață... iar bărbatul era un hăbăuc ca vai de el* (Reteganul).

hăcuí, *hăcuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din germ. *hacken* || (Reg.) A tăia în bucăți, a ciopîrți.

hădărág, *hădăragi*, s.m. || Din magh. *hadaró* || **1.** Bățul scurt al îmblăciului, cu care se bat cerealele. **2.** Bățul de sub coșul morii care lovește teica, făcînd să cadă grăunțele din ea între pietrele morii.

hăis interj. || Cf. scr. *ais* || Strigăt cu care se mînă spre stînga boii înjugați. ○ Expr. *A trage unul (la) hăis și celălalt (la) cea*, se zice despre doi oameni care nu se înțeleg.

hăitáș, *hăitași* s.m. || Din *haită* || Gonaci. *Glasul de corn tăcu, hăitașii trebuiau să pornească* (Sadoveanu).

hăituí, *hăituiesc*, vb. IV. Tranz. || Din magh. *hajt* || **1.** A stîrni vînatul. **2.** (Fig.) A fugări, a urmări pe cineva (pentru a-l prinde).

hălăcĭúgă, *hălăciugi*, s.f. (Reg.) Tufiș, desiș.

hălăduí, *hălăduiesc*, vb. IV. Intranz. || Din magh. *halad* „a înainta, a avansa" || **1.** (Pop.) A trăi undeva în voie, în libertate. **2.** (Înv.) A scăpa dintr-o situație primejdioasă.

hăldán, *hăldani*, s.m. Cînepă de toamnă, care produce sămînță. || Și: **aldán, haldán** s.m.

hămăí, pers. 3 *hămăie*, vb. IV. Intranz. || Din *ham*[1] || (Despre cîini) A lătra. *Dulăul... mai hămăia din cînd în cînd, neîncrezător și răgușit* (Rebreanu).

hămăít, *hămăituri*, s.n. Lătrat.

hămeseálă s.f. || Din *hămesi* || (Fam.) Foame mare; slăbiciune din cauza foamei.

hămesí, *hămesesc*, vb. IV. Intranz. || Din *hameș* „(om) lacom", cuv. autohton || (Fam.) A flămînzi foarte tare, a fi lihnit de foame.

hămesít, -ă, *hămesiți, -te* adj. (Fam.) Lihnit de foame. ◉ Lacom.

hăndrălău s.m. v. **handralău.**

hăpăí, *hăpăiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *hap*[1] || A mînca înghițind repede și cu zgomot.

hărățí, *hărățesc*, vb. IV. **1.** Tranz. A atița, a întărîta. **2.** Refl. recipr. (Înv.) A se lua la harță, a se încăiera.

hărăzí, *hărăzesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *harizati* || **1.** A destina; a închina, a dedica. **2.** (Înv.) A face cuiva un dar; a acorda un drept, un privilegiu.

hărmălăie s.f. || Onomatopeic || Zgomot mare, gălăgie, tărăboi.

hărnicí, *hărnicesc*, vb. IV. Refl. || Din *harnic* || A se arăta harnic, a deveni harnic, sîrguincios.

hărnicíe s.f. || Din *harnic* || Sîrguință, zel în muncă. ◉ Vrednicie, destoinicie.

hărtăní, *hărtănesc*, vb. IV. Tranz. || Din *hartan* || A rupe în bucăți, a sfîșia. *Nu rupea pantofii. Nu-și hărtănea rochița* (Delavrancea).

hărtănít, -ă, *hărtăniți, -te* adj. Ferfeniță, sfîșiat.

hărțuí, *hărțuiesc*, vb. IV. || Din *harță* || **1.** Tranz. A necăji pe cineva, a nu-i da pace; a cicăli, a sîcîi. **2.** Refl. recipr. A se lua la ceartă sau la bătaie. **3.** Tranz. A da atacuri repetate, de mică amploare, asupra inamicului.

hărțuiálă, *hărțuieli*, s.f. || Din *hărțui* || Harță, încăierare.

hărțuít, -ă, *hărțuiți, -te*, adj. Care nu este lăsat în pace, care este tras în toate părțile; frămîntat, neliniștit.

hăt adv. || Din ucr. *het'* || (Reg.; pe lîngă adjective sau adverbe cu sens local, cărora le dă valoare de superlativ) Mult, tare, foarte: *pînă hăt departe.*

hătmănie, *hătmănii*, s.f. || Din *hatman* || Demnitatea sau rangul de hatman; conducerea, puterea hatmanului.

hăț, *hățuri*, s.n. || Cf. *haț* || Parte a hamului, alcătuită din curele cu ajutorul cărora se conduc caii înhămați. ○ Expr. *A ține pe cineva în hățuri* = a ține din scurt pe cineva; a struni. *A lua hățurile în mînă* = a prelua în mod autoritar conducerea. *A scăpa hățurile din mînă* = a pierde conducerea, inițiativa.

hățáș, *hățașuri*, s.n. Cărare făcută de animalele sălbatice prin pădure. *Numai o sălbăticiune ar fi putut avea pe acolo hățaș cotit de întrare* (Sadoveanu).

hățíș, *hățișuri*, s.n. Tufiș, mărăciniș; desiș mare într-o pădure. *Speriat, dintr-un hățiș, Pui sfios de căprioară A ieșit la luminiș* (Topîrceanu).

hău, *hăuri*, s.n. Prăpastie adîncă, genune, abis. ○ Expr. (Pop.) *Cît (e) hăul* = niciodată; în nici un caz, cu nici un preț. *Să nu-i mai dea nimeni de căpătîi, cît hău!* (Ispirescu).

hăuí, pers. 3 *hăuie*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A răsuna prelung, a hui. *Brazii, cădînd, fac atîta zgomot, încît hăuie toată pădurea* (Bogza).

hăulí, *hăulesc*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A chiui. *Pocnind din bice, hăulesc flăcăii* (Iosif). ◉ (Despre voce, urlete) A răsuna prelung.

hebdomadár, -ă, *hebdomadari, -e*, adj., s.n. || Din fr. *hebdomadaire;* cf. gr. *hebdomas* „săptămînă" || (Publicație) care apare o dată pe săptămînă.

he interj. v. **hei**[1].

hecatómbă, *hecatombe*, s.f. || Din fr. *hécatombe;* gr. *hekaton* „o sută" + *bous* „bou" || (În antichitate) Jertfă religioasă de o sută de animale. ◆ (Fig.) Masacru, măcel; grămadă de cadavre.

hectár, *hectare*, s.n. || Din fr. *hectare;* gr. *hekaton* „sută" + fr. *are* „ar" || Unitate de măsură pentru suprafețe de teren, egală cu zece mii de metri pătrați.

hect(o)- || Din gr. *hekaton* „sută" || Element de compunere cu sensul „o sută de", folosit pentru formarea denumirii multiplilor unităților de măsură.

hectolítru, *hectolitri*, s.m. || Din fr. *hectolitre*, germ. *Hektoliter* || Unitate de măsură pentru capacități, egală cu 100 de litri.

hectométru, *hectometri*, s.m. || Din fr. *hectomètre*, germ. *Hektometer* || Unitate de măsură pentru distanțe, egală cu 100 de metri.

héder, *hedere*, s.n. || Din rus. *heder*, engl. *header* || Parte componentă a combinelor de cereale, constituită dintr-o platformă care are în față aparatul de tăiere, despărțitoarele de lan, un transportor, rabatorul și mecanismele de acționare ale acestora.

hedonísm s.n. || Din fr. *hédonisme;* gr. *hedone* „plăcere" || Concepție care proclamă plăcerea, desfătarea drept binele suprem; cult al plăcerii. A fost întemeiat de cirenaici, dezvoltat pe baze raționale de Epicur, apoi de umaniștii Renașterii, degenerînd mai tîrziu pînă la amoralism.

hegelianísm s.n. || Din fr. *hégelianisme* || Doctrina lui Hegel și a adepților săi; școala lui Hegel.

hegemón, *hegemoni*, s.m., adj. || Din lat., gr. *hegemon* || Conducător; (cel) care reprezintă forța conducătoare.

hegemoníe s.f. || Din fr. *hégémonie* || Supremație, dominație, rol de conducere, de obicei a unei clase față de alta sau a unui stat față de altul.

hegíra s.f. || Din fr. *hégire*, cuv. de origine arabă, însemnînd „fugă" || Data cînd a fost strămutat Mahomed de la Mecca la Medina (16 iulie 622), considerată ca începutul erei musulmane.

hehé interj. v. **hei**[1].

hei[1] interj. || Onomatopee || **1.** Exclamație prin care se atrage atenția cuiva. **2.** Exclamație care exprimă voie bună, plăcere, admirație sau regret, rezervă, contrarietate. ◆ Exclamație care lasă să se înțeleagă că lucrurile sînt mult mai complicate decît par. || Și: **he, hehé** interj.

hei[2], *heiuri*, s.n. || Din magh. *hely* „loc" || (Reg) Dependințe, acareturi. *Intră în umbra care împresura casa, sub streșinile teilor și-ntre heiurile gospodăriei* (Sadoveanu).

héibet interj. || Din tc. *elbet* || (Înv. și reg.) Se înțelege! fii fără grijă! *Helbet! vom putea veni de hac și Spînului celuia!* (Creangă).

heleștéu, *helești*, s.n. || Din magh. *halastó* || Lac mic sau iaz amenajat pentru creșterea și reproducerea peștilor. || Și: **cleștéu** s.n.

helicón, *helicoane*, s.n. || Din fr. *hélicon;* gr. *helix* „spirală" || Instrument muzical de suflat, făcut dintr-un tub de alamă încovoiat în formă de spirală, care emite tonuri grave.

helicoptér s.n. v. **elicopter.**

helio- || Din fr. *helio-*; gr. *helios* „soare" || Element de compunere cu sensul „al Soarelui, privitor la Soare", servind la formarea unor substantive și a unor adjective.

heliocéntric, -ă, *heliocentrici, -ce*, adj. || Din fr. *héliocentrique; helio-* + lat. *centrum* „centru" || *Sistem h.* = teorie, fundamentată de Copernic, conform căreia Soarele se află în centrul sistemului nostru planetar, iar Pămîntul și celelalte planete se rotesc în jurul său.

heliodór s.n. || Din fr. *héliodore* || Varietate galbenă, transparentă, de beril, care conține puțin oxid de fier; este o piatră prețioasă.

heliográf, *heliografe*, s.n. || Din fr. *héliographe* || **1.** Aparat utilizat pentru reproducerea, pe o hîrtie specială sensibilă la lumină, a desenelor executate pe hîrtie de calc. **2.** Aparat meteorologic folosit pentru înregistrarea perioadelor din zi cu timp însorit.

heliografíe s.f. || Din fr. *héliographie; helio-* + gr. *graphe* „descriere" || Procedeu tipografic de reproducere și multiplicare a desenelor, în care se folosesc clișee pe plăci de cupru, obținute pe cale chimică.

heliogravúră, *heliogravuri*, s.f. || Din fr. *héliogravure* || **1.** Procedeu utilizat la executarea clișeelor de cupru pentru imprimarea heliografică; gravură obținută printr-un astfel de procedeu. **2.** Procedeu fotomecanic de gravare a formelor de tipar adînc.

helioterapíe s.f. || Din fr. *héliothérapie; helio-* + gr. *therapeia* „tratament" || Tratament al unei boli prin expunere progresivă la razele solare (raze ultraviolete).

heliotermíe s.f. || Din *helio-* + gr. *thermos* „cald" || Fenomen fizic care constă în păstrarea de către apa sărată a unor lacuri a căldurii înmagazinate mai mult decît în regiunile învecinate, datorită prezenței, la suprafața lor, a unui strat izolator de apă dulce care împiedică iradierea căldurii în atmosferă.

heliotróp, (1) *heliotropi*, s.m., **(2)** s.n. || Din fr. *héliotrope* || **1.** S.m. Plantă ornamentală din familia boraginaceelor, cu flori albe sau albastre, întrebuințate în industria parfumului. **2.** S.n. Piatră semiprețioasă, de culoare verde sau roșie cu pete galbene; este o varietate de calcedonie.

heliotropínă s.f. || Din fr. *héliotropine*, germ. *Heliotropin* || Substanță chimică cristalină extrasă din heliotrop **(1)**, cu miros de violete, utilizată în industria parfumurilor și în cosmetică.

heliotropísm s.n. || Din fr. *héliotropisme; helio-* + gr. *trope* „întoarcere" || (Bot.) Fototropism.

héliu s.n. || Din fr. *hélium;* gr. *helios* „soare" || Element chimic, cu densitate mică, din familia gazelor nobile, întrebuințat la umplerea baloanelor. Se găsește în atmosferă în cantitate foarte mică, precum și în mineralele radioactive.

helmintiáză, *helmintiaze*, s.f. || Din fr. *helminthiase;* gr. *helmins, -minthos* „vierme" || Infestare cu viermi paraziți intestinali, întîlnită mai ales la copii.

helmintosporióză, *helmintosporioze*, s.f. || Din fr. *helminthosporiose* || Boală a plantelor provocată de un soi de ciuperci parazite, manifestată prin apariția pe frunze a unor pete brune, în dreptul cărora țesuturile se rup.

helvéți s.m. pl. || Din lat. *Helvetii* || Trib celtic care trăia în antichitate în partea de nord-vest a Elveției de azi.

hem s.n. || Din fr. *heme;* gr. *haima* „sînge" || Fracțiune a hemoglobinei, un complex de fierporfirina care conferă globulelor roșii culoarea caracteristică.

hematíe, *hematii*, s.f. || Din fr. *hématie;* gr. *haima, haimatos* „sînge" || Celulă sanguină de culoare roșie, datorită hemoglobinei pe care o conține; globulă roșie.

hematít s.m. || Din fr. *hématite* || Oxid natural de fier, de culoare roșie-neagră, important minereu de fier.

hematologíe s.f. || Din fr. *hématologie;* gr. *haima, haimatos* „sînge" + *logos* „studiu" || Ramură a biologiei și medicinii care se ocupă cu studiul morfologiei, fiziologiei și patologiei sîngelui.

hematóm, *hematoame*, s.n. || Din fr. *hématome* || Acumulare de sînge într-un țesut, cauzată de ruperea unor vase sanguine.

hematopoéză s.f. || Din fr. *hématopoïèse;* gr. *haima, haimatos* „sînge" + *poiesis* „facere" || Proces de formare și de maturație a celulelor sanguine.

hematóză s.f. || Din fr. *hématose* || Transformare a sîngelui venos în sînge arterial, prin eliminarea bioxidului de carbon și fixarea oxigenului din aerul inspirat pe hemoglobina sîngelui venos din plămîni.

hematozoár, *hematozoare*, s.n. || Din fr. *hématozoaire;* gr. *haima* „sînge" + *zoon* „animal" || Parazit care trăiește în sîngele omului și în tubul digestiv al țînțarului anofel, fiind agentul patogen al malariei.

hemeralopíe, *hemeralopii*, s.f. || Din fr. *héméralopie;* gr. *hemera* „zi" + *ops* „vedere" || Diminuare sau pierdere a vederii în condiții de iluminare redusă, provocată de lipsa vitaminei A.

hemi- || Din gr. *hemi* „pe jumătate" || Element de compunere cu sensul „jumătate", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

hemianestezíe, *hemianestezii*, s.f. || Din fr. *hémianesthésie;* hemi- + gr. *anaisthesia* „insensibilitate" || Pierdere a sensibilității într-una dintre jumătățile corpului.

hemicíclu, *hemicicluri*, s.n. || Din fr. *hémicycle;* hemi- + gr. *kyklos* „cerc" || Construcție sau amenajare în formă de semicerc (ex. sală de cursuri).

hemiparézã, *hemipareze*, s.f. || Din fr. *hémiparésie* (după *pareză)* || (Med.) Reducere a forței și a amplitudinii mișcărilor voluntare într-una din jumătățile corpului. Este de natură organică sau funcțională.

hemiplegíe, *hemiplegii*, s.f. || Din fr. *hémiplégie;* hemi- + gr. *plege* „lovitură" || Paralizie a unei jumătăți a corpului, din cauza lezării unilaterale a căii nervoase motorii.

hemiptér, *hemiptere*, s.n. || Din fr. *hémiptère;* hemi- + gr. *pteron* „aripă" || (La pl.) Ordin de insecte parazite cu prima pereche de aripi pe jumătate chitinizată, în rest membranoasă, iar cu a doua pereche în întregime membranoasă, cu aparatul bucal adaptat pentru înțepat și supt; (și la sg.) insectă care face parte din acest ordin (ex. ploșnița); heteropter.

hemoculturã, *hemoculturi*, s.f. || Din fr. *hémoculture;* gr. *haima* „sînge" + lat. *cultura* „cultivare" || Cultivare și identificare a unor germeni patogeni din sînge prin însămînțarea pe un mediu de cultură.

hemofílie, *hemofilii*, s.f. || Din fr. *hémophilie;* gr. *haima* „sînge" + *philos* „prieten" || Boală ereditară transmisă de mamă la copiii de sex masculin, caracterizată printr-o predispoziție spre hemoragii, cauzată de prelungirea timpului de coagulare a sîngelui.

hemoglobínă s.f. || Din fr. *hémoglobine;* gr. *haima* „sînge" + lat. *globus* „sferă" || Pigment al globulelor roșii din sînge, care transportă în celulele organismului oxigenul inspirat.

hemolíză, *hemolize*, s.f. || Din fr. *hémolyse;* gr. *haima* „sînge" + *lysis* „dizolvare" || Distrugere patologică a globulelor roșii din sînge.

hemopatíe, *hemopatii*, s.f. || Din fr. *hémopathie;* gr. *haima* „sînge" + *pathos* „suferință" || Denumire generică dată bolilor de sînge (ex. leucemie, anemie).

hemoptízie, *hemoptizii*, s.f. || Din fr. *hémoptysie;* gr. *haima* „sînge" + *ptysis* „scuipat" || Eliminarea prin tuse a unei cantități de sînge din plămîni sau din căile respiratorii, în special în cazurile de tuberculoză pulmonară.

hemoragíe, *hemoragii*, s.f. || Din fr. *hémorragie;* gr. *haima* „sînge" + *rhage* „ruptură" || Scurgere de sînge (internă sau externă) în urma ruperii peretelui unui vas sanguin.

hemoroízi s.m. pl. || Din fr. *hémorroïdes;* gr. *haima* „sînge" + *rhein* „a curge" || Dilatații ale venelor din regiunea rectului, însoțite de dureri și hemoragii. **H.** pot fi interni sau externi.

hemostátic, -ă, *hemostatici, -ce*, adj., s.n. || Din fr. *hémostatique* || (Substanță) care are proprietatea de a opri hemoragia.

hemostáză, *hemostaze*, s.f. || Din fr. *hémostase;* gr. *haima* „sînge" + *stasis* „oprire" || Oprire a unei hemoragii (prin mijloacele proprii ale organismului sau prin procedee medicale).

hent s.n. || Din engl. *hands* || (La fotbal) Atingere nereglementară a mingii cu mîna de către un jucător (exceptînd portarii în careul de 16 m), fapt care atrage după sine o penalizare.

heparínă s.f. || Din fr. *héparine* || Substanță medicamentoasă cu acțiune anticoagulantă, utilizată în tratamentul infarctului miocardic, tromboflebitelor, flebitelor etc.

hepátic, -ă, *hepatici, -ce*, adj. || Din fr. *hépatique* || Care aparține ficatului, referitor la ficat; care este localizat în ficat.

hepatítă, *hepatite,* s.f. || Din fr. *hépatite;* gr. *hepar, -atos* „ficat" || Denumire dată afecțiunilor inflamatorii, de origine virotică, microbiană sau toxică, ale ficatului. ○ *H. epidemică* = hepatită datorată unui virus, care se transmite prin contact direct pe cale digestivă sau naso-faringiană.

heptaédru, *heptaedre,* s.n. || Din fr. *heptaèdre;* gr. *hepta* „șapte" + *hedra* „față" || Corp geometric cu șapte fețe.

heptagón, *heptagoane,* s.n. || Din fr. *heptagone;* gr. *hepta* „șapte" + *gonia* „unghi" || Poligon cu șapte laturi și șapte unghiuri.

heptamétru, *heptametre,* s.n. || Din fr. *heptamètre* || Vers alcătuit din șapte picioare.

heptán, *heptani,* s.m. || Din fr. *heptane;* gr. *hepta* „șapte" || Hidrocarbură din clasa parafinelor, lichid inflamabil folosit drept carburant de referință în determinarea cifrei octanice.

heptódă, *heptode,* s.f. || Din fr. *heptode,* germ. *Heptode* || Tub electronic cu vid, care are șapte electrozi: catodul emițător, cinci grile și anodul.

heráld, *heralzi,* s.m. || Din lat. *heraldus* || (În evul mediu) Dregător care avea sarcina de a purta insignele suveranilor, de a organiza turnirele, de a transmite declarațiile de război etc.

heráldic, -ă, *heraldici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *héraldique,* lat. *heraldicus* || **1.** Adj. Care se referă la steme sau la blazoane; care aparține heraldicii (2). **2.** S.f. Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu studiul stemelor și al blazoanelor caselor domnitoare, familiilor nobiliare, orașelor etc.

herb, *herburi,* s.n. || Din pol. *herb* || (Înv.) Stemă, blazon. ◉ (Fig.) Origine, neam nobil. *Lună, soare și luceferi El le poartă-n a lui herb* (Eminescu).

hercínic, -ă, *hercinici, -ce,* adj. || Cf. fr. *hercynien;* lat. *Hercynia silva* (Pădurea Neagră) || *Orogeneza hercinică* = totalitatea mișcărilor orogenice (de cutare) în urma cărora s-a format o serie de munți: Ardeni, Harz, Sudeți, Măcin, Masivul Central Francez etc. ◉ Care s-a format în timpul orogenezei hercinice.

herculeán, -ă, *herculeeni, -e,* adj. || Din fr. *herculéen.* Cf. n. pr. *Hercule* || Caracteristic lui Hercule; foarte puternic.

herghelegíu, *herghelegii,* s.m. || Din tc. *hergeleci* || Păzitor al unei herghelii.

herghelíe, *herghelii,* s.f. || Din tc. *hergele* || **1.** Grup mare de cai crescuți împreună. **2.** Crescătorie de cai.

héring, *heringi,* s.m. || Din germ. *Hering* || Pește teleostean marin, lung de c. 20 cm, de culoare albastră-argintie, care se pescuiește în cantități foarte mari.

hermafrodít, -ă, *hermafroditi, -te,* adj. || Din fr. *hermaphrodite;* gr. *Hermes* + *Aphrodite* || (Despre plante sau animale) Care are organe de reproducere atît masculine cît și feminine pe același individ (ex. meiul, rîma, majoritatea plantelor cu flori); bisexuat. ◉ (Substantivat) Om anormal, posedînd caractere specifice ambelor sexe.

hermafroditísm, s.n. || Din fr. *hermaphroditisme* || Prezența organelor sexuale de ambele sexe la același individ (la om și la animalele superioare fiind un caz patologic).

hermelínă s.f. || Din magh. *hermelin* || (Zool.) Hermină.

hermeneútică s.f. || Din fr. *herméneutique,* germ. *Hermeneutik* || Arta sau știința de a interpreta textele vechi, în special textele biblice; știința exegezei. || Și: **ermeneútică** s.f.

hermínă, *hermine,* s.f. || Din fr. *hermine* || Animal carnivor asemănător cu nevăstuica, cu blana fină, cafenie vara și albă iarna; hermelină. ◉ Blana prelucrată sau haină din blana acestui animal.

hérnie, *hernii,* s.f. || Din fr. *hernie,* lat. *hernia* || Umflătură cauzată de ieșirea, totală sau parțială, a unui organ (mai ales a intestinului subțire) din cavitatea sa naturală; vătămătură. ○ *H. de disc* v. *disc.*

heroídă, *heroide,* s.f. || Din fr. *héroïde;* lat. *herois, -idis* „eroină" || Epistolă în versuri, în care se celebrează un erou sau un personaj renumit (ex. „Heroidele" lui Ovidiu).

heroínă s.f. || Din fr. *heroïne,* lat. *heroine* || Alcaloid toxic derivat din morfină, cu acțiune analgezică și stupefiantă.

hérpes, *herpesuri,* s.n. || Din fr. *herpès,* lat. *herpes* || Boală de piele virotică, manifestată prin grupuri de băsicuțe localizate de obicei în jurul gurii, al nasului, al organelor genitale.

hertz, *hertzi,* s.m. || Din germ. *Hertz,* fr. *hertz,* de la numele fizicianului german *Hertz* || (Fiz.) Unitate de măsură pentru frecvență, egală cu frecvența unui fenomen periodic care se repetă o dată la fiecare secundă.

hertzián [Pr.: herțian], **-ă,** *hertzieni, -e,* adj. || Din fr. *hertzien* || Care se referă la undele electromagnetice radio. ○ *Undă hertziană* = undă electromagnetică prin care se fac transmisiunile radiofonice.

hérúli s.m. pl. || Din fr. *Hérules* || Neam germanic din uniunea de triburi a goților. Au fost supuși de Attila, iar după destrămarea statului acestuia au pătruns în Peninsula Italică, ca mercenari ai Romei. Au fost înfrînți de ostrogoți (493).

heruvím, *heruvimi,* s.m. || Din sl. *cheruvimŭ* || (Bis.) Înger care urmează ierarhic după arhangheli.

hetaíră, *hetaire,* s.f. || Din fr. *hétaïre,* gr. *hetaira* || Nume dat curtezanelor din Grecia antică.

hetero- v. **etero-**

heterocíclu, *heterocicluri,* s.n. || Din fr. *heterocycle;* gr. *heteros* „diferit" + *kyklos* „cerc" || Compus organic ciclic care conține, pe lîngă atomi de carbon, și atomi ai altor elemente.

heteroclít, -ă, *heteroclíți, -te,* adj. || Din fr. *hétéroclite,* lat. *heteroclitus* || **1.** Alcătuit din elemente eterogene. **2.** Neobișnuit, ciudat, bizar.

heterodínă s.f. v. **eterodină.**

heterogamíe, *heterogamii,* s.f. || Din fr. *hétérogamie;* gr. *heteros* „diferit" + *gamos* „unire" || Unire a doi gameți diferiți; gametul masculin, mic și mobil, iar cel feminin, mare și imobil.

heteroptér, *heteroptere*, s.n. || Din fr. *hétéroptère;* gr. *heteros* „diferit" + *pteron* „aripă" || (Biol.) Hemipter.

heterotróf, -ă, *heterotrofi, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *hétérotrophe;* gr. *heteros* „diferit" + *trophe* „hrană" || (Organism) care utilizează în nutriție substanțe organice, neputînd efectua sinteza lor din substanțe anorganice. Sînt heterotrofe animalele și plantele parazite, saprofite și majoritatea microorganismelor.

hex(a)- || Din gr. *hex* „șase" || Element de compunere cu sensul „șase", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

hexaédru, *hexaedre*, s.n. || Din fr. *hexaèdre* || Corp geometric cu șase fețe.

hexagón, *hexagoane*, s.n. || Din fr. *hexagone* || Poligon cu șase laturi și șase unghiuri.

hexagonál, -ă, *hexagonali, -e*, adj. || Din fr. *hexagonal* || În formă de hexagon.

hexamétru, *hexametri*, s.m. || Din fr. *hexamètre*, lat. *hexameter* || Vers antic alcătuit din șase picioare, în care predomină dactilul. Folosit uneori și în versificația modernă.

hexán, *hexani*, s.m. || Din fr. *hexane* || Hidrocarbură saturată, lichid inflamabil folosit ca dizolvant.

hexapóde s.f. pl. || Din fr. *hexapode; hexa-* + gr. *pous, podos* „picior" || Denumire mai veche dată insectelor.

hi interj. || Onomatopee || Strigăt cu care se îndeamnă caii la mers.

hiacínt, *hiacinturi*, s.n. || Din fr. *hyacinthe*, lat. *hyacinthus*, de la n. pr. gr. *Hyakinthos*, personaj mitologic transformat de *Apolo* în floare. || Piatră semiprețioasă de culoare galbenă-roșiatică.

hiát, *hiaturi*, s.n. || Din fr., lat. *hiatus* || **1.** Întîlnire a două vocale pronunțate succesiv în silabe diferite (fie din același cuvînt, fie din două cuvinte alăturate). **2.** (Fig.) Discontinuitate, întrerupere.

hibernă, pers. 3 *hibernează*, vb. I. Intranz. || Din fr. *hiberner*, lat. *hibernare* || (Despre unele animale) A petrece iarna în stare de viață latentă.

hibernál, -ă, *hibernali, -e*, adj. || Din fr. *hibernal*, lat. *hibernalis* || De iarnă, caracteristic iernii.

hibernáre, *hibernări*, s.f. Faptul de *a hiberna;* stare de viață latentă a unor animale (ex. ariciul, liliacul) în timpul iernii.

hibrid, -ă, *hibrizi, -de*, s.m., adj. || Din fr. *hybride*, lat. *hybrida* || **1.** S.m., adj. (Organism) provenit din încrucișarea a doi indivizi de soiuri, rase, specii sau genuri diferite. **2.** Adj. (Fig.) Alcătuit din elemente disparate.

hibridáre, *hibridări*, s.f. || După fr. *hybridation* || Proces de obținere a unui hibrid prin încrucișare sexuală între organisme deosebite din soiuri, rase, specii sau genuri diferite.

hiclenie, *hiclenii*, s.f. || Din (înv.) *hiclean* „viclean" || Denumire dată în vechiul drept românesc trădării.

hícori, *hicori*, s.m. || Din fr. *hickory* || Arbore subtropical cu lemnul tare, dens și foarte elastic, folosit la fabricarea schiurilor și a altor materiale sportive.

hidálgo s.m. || Cuv. sp. || (În evul mediu în Spania) Titlu dat cavalerilor mici și mijlocii; persoană care purta acest titlu.

hidátic, *hidatice*, adj. || Din fr. *hydatique* || *Chist h.* = tumoare benignă provocată de dezvoltarea la unele organe (ficat, plămîni etc.) a larvelor de tenie.

hidós, -oásă, *hidoși, -oase*, adj. || Din fr. *hideux* || Foarte urît; dezgustător, scîrbos.

hidoșénie, *hidoșenii*, s.f. || Din *hidos* || Urîțenie, slutenie.

hidránt, *hidrante*, s.n. || Din fr. *hydrante*, germ. *Hydrant;* cf. gr. *hydor* „apă" || Dispozitiv de închidere și deschidere a apei, care permite montarea furtunurilor la o conductă sub presiune.

hidrargír s.n. || Din fr. *hydrargyre* || (Chim.) Mercur.

hidrát, *hidrați*, s.m. || Din fr. *hydrate;* cf. gr. *hydor* „apă" || **1.** Substanță solidă cristalizată, cu una sau mai multe molecule de apă de cristalizare. **2.** *Hidrați de carbon* = glucide, zaharuri.

hidratá, pers. 3 *hidratează*, vb. I. Refl. || Din fr. *hydrater* || **1.** (Despre substanțe chimice) A se combina cu apa. **2.** (Despre corpuri solide) A absorbi, a reține apă prin adeziune.

hidraúlic, -ă, *hidraulici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *hydraulique*, lat. *hydraulicus* || **1.** Adj. Care funcționează prin presiunea apei sau a altor lichide: *frînă hidraulică; presă hidraulică.* **2.** S.f. Disciplină care studiază mecanica fluidelor și aplicarea ei în practică. **3.** Adj. *Var h.* = var cu o compoziție specială, care poate fi folosit în locul cimentului.

hídră, *hidre*, s.f. || Din fr. *hydre*, lat. *hydra* || **1.** Mic animal care trăiește fixat în apele dulci, avînd corpul de forma unui sac, cu gura înconjurată de 6—8 tentacule. **2.** Monstru fabulos închipuit ca un șarpe uriaș cu mai multe capete.

hidremíe, *hidremii*, s.f. || Din fr. *hydrémie;* gr. *hydor* „apă" + *haima* „sînge" || Creștere compensatorie a plasmei sanguine, întîlnită în hemoragii mari, în anemii grave etc.

hidro- || Din fr. *hydro-* || Element de compunere cu sensul „(care se referă la) apă", servind la formarea unor substantive și a unor adjective.

hidroameliorații s.f. pl. || *Hidro-* + *ameliorație* || Lucrări hidrotehnice executate pentru îmbunătățirea regimului apei în sol și la suprafața solului.

hidroavión, *hidroavioane*, s.n. || După fr. *hydravion* || Avion echipat cu dispozitive care îi permit folosirea suprafeței apei pentru decolare și amerizare.

hidrobiciclétă, *hidrobiciclete*, s.f. || *Hidro* + *bicicletă* || Ambarcație sportivă de agrement echipată cu un mecanism propulsor acționat prin pedale.

hidrobiologíe s.f. || Din fr. *hydrobiologie*, germ. *Hidrobiologie* || Ştiinţă care studiază mediul acvatic biotic şi abiotic, precum şi procesele biologice care se desfăşoară în apă.

hidrobúz, *hidrobuze*, s.n. || *Hidro* + *[auto]buz* || Navă de mic tonaj, destinată în special transportului pasagerilor de-a lungul coastei mării.

hidrocarbúră, *hidrocarburi*, s.f. || Din fr. *hydrocarbure* || Combinaţie organică constituită din carbon şi hidrogen. Se găseşte în petrol şi în gudroanele de la distilarea cărbunilor; se obţine şi pe cale sintetică.

hidrocefalíe s.f. || Din fr. *hydrocéphalie; hidro-* + gr. *kephale* „cap" || Acumulare excesivă de lichid cefalorahidian în cutia craniană, însoţită de atrofia creierului iar, la copii şi de creşterea progresivă a volumului cutiei craniene incomplet osificate.

hidrocentrálă, *hidrocentrale*, s.f. || *Hidro-* + *centrală* || Centrală hidroelectrică (v. *hidroelectric*).

hidrocóră, *hidrocore*, adj., s.f. || Din fr. *hydrochore; hidro-* + gr. *chorein* „a se deplasa" || (Plantă) ale cărei fructe sau seminţe sînt adaptate la răspîndirea prin intermediul apei (ex. costreiul, cocotierul).

hidrodinámic, -ă, *hidrodinamici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *hydrodynamique* || **1.** Adj. Care se referă la legile mişcării lichidelor. **2.** S.f. Ramură a hidromecanicii care studiază legile mişcării lichidelor.

hidroeléctric, -ă, *hidroelectrici, -ce*, adj. || Din fr. *hydro-électrique* || Care transformă energia hidraulică în energie electrică. ○ *Centrală hidroelectrică* = centrală electrică în care generatoarele de curent sînt antrenate de turbine hidraulice.

hidroenergétic, -ă, *hidroenergetici, -ce*, adj. || *Hidro-* + *energetic* || Care se referă la energia produsă cu ajutorul apei.

hidrofíl, -ă, *hidrofili, -e*, adj., s.f. || Din fr. *hydrophile; hidro-* + gr. *philos* „iubitor" || **1.** Adj. Care are afinitate pentru apă, care are proprietatea de a absorbi apa. **2.** Adj., s.f. (Plantă) la care florile se polenizează în apă sau la suprafaţa apei.

hidrofíte s.f. pl. || Din fr. *hydrophites; hidro-* + gr. *phyton* „plantă" || Plante adaptate la viaţa acvatică (ex. nufărul).

hidrofób, -ă, *hidrofobi, -e*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *hydrophobe; hidro* + gr. *phobos* „teamă" || **1.** Adj. Care nu are afinitate pentru apă, care nu absoarbe apa; hidrofug. **2.** S.m. şi f. (Persoană) care suferă de hidrofobie **(2)**.

hidrofobíe s.f. || Din fr. *hydrophobie* || **1.** Proprietate a unei substanţe de a fi hidrofobă **(1)**. **2.** (Med.) Teamă patologică de contactul corporal cu apa. ● Aversiune pentru ingerarea apei şi a lichidelor în general, întîlnită în unele boli.

hidrofór, *hidrofoare*, s.n. || Din germ. *Hydrophor;* gr. *hydrophoros* „purtător de apă" || Instalaţie cu ajutorul căreia apa poate fi ridicată, prin conducte, la o înălţime oarecare (asigurînd presiunea necesară în reţeaua de distribuţie).

hidrofúg, -ă, *hidrofugi, -ge*, adj. || Din fr. *hydrofuge; hidro-* + lat. *fugire* „a fugi" || Hidrofob **(1)**.

hidrogén s.n. || Din fr. *hydrogène; hidro-* + gr. *gennan* „a produce" || Element chimic gazos, foarte uşor, inflamabil, incolor şi inodor, care, combinat în anumite proporţii cu oxigenul, formează apă. ○ *H. sulfurat* v. *sulfurat*.

hidrogeneratór, *hidrogeneratoare*, s.n. || *Hidro-* + *generator* || Generator electric, în general de curent alternativ, acţionat de un motor hidraulic (turbină hidraulică).

hidrogeologíe s.f. || Din fr. *hydrogéologie* || Ştiinţă care studiază geneza, regimul şi dinamica apelor subterane; cuprinde şi prospecţiunea, captarea şi exploatarea acestora, pregătirea lucrărilor de desecare etc.

hidroglisór, *hidroglisoare*, s.n. || Din fr. *hydroglisseur* || Ambarcaţie cu fundul plat, pusă în mişcare cu ajutorul unei elice aeriene.

hidrográf, *hidrografe*, s.n. || Din fr. *hydrographe* || Grafic care indică variaţia nivelului sau debitului unui curs de apă pe un timp dat.

hidrográfic, -ă, *hidrografici, -ce*, adj. || Din fr. *hydrographique* || Care se referă la hidrografie, care aparţine hidrografiei.

hidrografíe s.f. || Din fr. *hydrographie; hidro-* + gr. *graphe* „descriere" || Ramură a hidrologiei care se ocupă cu descrierea şi caracterizarea apelor de suprafaţă de pe un anumit teritoriu.

hidrolític, -ă, *hidrolitici, -ce*, adj. || Din fr. *hydrolytique* || Care se obţine prin hidroliză.

hidrolíză, *hidrolize*, s.f. || Din fr. *hydrolyse; hidro-* + gr. *lysis* „descompunere" || **1.** Reacţie chimică între ionii unei sări şi ionii apei, cu formarea unui acid slab sau a unei baze slabe. **2.** Reacţie chimică între un compus organic şi apă, în prezenţa unui catalizator.

hidrológic, -ă, *hidrologici, -ce*, adj. || Din fr. *hydrologique* || Care se referă la hidrologie. ● *Regim h.* = variaţie în timp (o lună, un sezon, un an etc.) a cantităţii de apă care trece printr-o secţiune a unui rîu.

hidrologíe s.f. || Din fr. *hydrologie; hidro-* + gr. *logos* „studiu" || Ramură a geografiei fizice care se ocupă cu studiul apelor de suprafaţă, al proprietăţilor şi al dinamicii lor, în vederea folosirii lor raţionale în economie.

hidromaníe s.f. || *Hidro-* + *manie* || Tendinţă impulsivă de a se arunca în apă, de a se sinucide prin înec.

hidromecánic, -ă, *hidromecanici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *hydromecanique* || **1.** Adj. Care se referă la echilibrul şi la mişcarea fluidelor. **2.** S.f. Parte a mecanicii care studiază legile echilibrului şi ale mişcării fluidelor, precum şi acţiunea lor asupra corpurilor cu care vin în contact.

hidromecanizáre s.f. || *Hidro-* + *mecanizare* || Ansamblul procedeelor de mecanizare, cu ajutorul curenţilor de apă, a lucrărilor de excavare şi de transport a pămîntului, a nisipului sau a altor materiale, pe cale hidraulică.

hidromél, *hidromeluri*, s.n. || Din fr. *hydromel; hidro-* + gr. *meli* „miere" || Băutură alcoolică

obținută prin fermentarea mierii de albine cu apă. *Călăuzise... șase căruțe cu șase buți de hidromel și aștepta să se descarce băutura* (Sadoveanu).

hidrometalurgíe s.f. || Din fr. *hydrométalurgie* || Ramură a metalurgiei care se ocupă cu extragerea metalelor din minereuri cu ajutorul soluțiilor apoase, prin solubilizare, filtrare etc.

hidrometríe s.f. || Din fr. *hydrométrie* || Ramură a hidrotehnicii care se ocupă cu determinarea debitului, vitezei și adîncimii unui curs de apă, în vederea realizării unor proiecte de construcții hidrotehnice, a planurilor de gospodărire a apelor etc.

hidrométru, *hidrometre*, s.n. || Din fr. *hydromètre; hidro-* + gr. *metron* „măsură" || Manometru cu scara gradată în unități de coloană de apă, cu care se măsoară nivelul unui curs de apă.

hidronefróză, *hidronefroze*, s.f. || Din fr. *hydronéphrose; hidro-* + gr. *nephros* „rinichi" || Reținție de urină în bazinet, produsă de un obstacol al ureterului (calcul, compresiune tumorală).

hidroním, *hidronime*, s.n. || Din fr. *hydronyme; hidro-* + gr. *onoma* „nume" || (Lingv.) Cuvînt care denumește o apă.

hidronimíe s.f. || Din fr. *hydronymie* || (Lingv.) Totalitatea numirilor de apă (dintr-o regiune, dintr-o țară).

hidrópic, -ă, *hidropici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din fr. *hydropique* || (Persoană) care suferă de hidropizie.

hidropizíe s.f. || Din fr. *hydropisie* || Acumulare patologică de apă într-un țesut sau într-o cavitate naturală a organismului.

hidrosféră s.f. || Din fr. *hydrosphère; hidro-* + gr. *sphaira* „sferă" || Învelișul de apă al globului terestru, cuprins între atmosferă și litosferă, incluzînd oceanele, mările, lacurile, apele curgătoare, zăpezile, ghețarii, apele subterane etc.

hidrosól, *hidrosoluri*, s.n. || Din fr. *hydrosol; hidro-* + lat. *solubilis* „solubil" || (Chim.) Sistem coloidal solubil, în care mediul de dispersie este apa.

hidrostátic, -ă, *hidrostatici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *hydrostatique* || **1.** Adj. Care se referă la echilibrul lichidelor. **2.** S.f. Ramură a hidromecanicii care studiază echilibrul lichidelor și al corpurilor cufundate în lichide. ○ *Balanță hidrostatică* = balanță care servește la determinarea densității corpurilor prin cîntărirea lor mai întîi în aer, iar apoi cufundate într-un lichid.

hidrotéhnic, -ă, *hidrotehnici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *hydrotechnique*, germ. *Hidrotechnik* || **1.** Adj. Care se referă la folosirea apei și a energiei hidraulice. ● *Sistem h.* = ansamblu de construcții și instalații destinate valorificării potențialelor cursurilor de apă pentru producerea energiei electrice sau pentru navigație, irigații etc. **2.** S.f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu folosirea energiei apei și cu proiectarea și executarea lucrărilor bazate pe energia hidraulică.

hidroterapíe s.f. || Din fr. *hydrothérapie; hidro-* + gr. *therapeia* „tratament" || Folosire terapeutică a apei, sub formă de dușuri, băi, aburi etc.

hidrotermál, -ă, *hidrotermali, -e*, adj. || Din fr. *hydrothermal; hidro-* + gr. *thermos* „cald" || Care se referă la ape fierbinți provenite prin răcirea topiturilor magmatice.

hidrotipíe s.f. || Din fr. *hydrotypie* || Procedeu de realizare a fotografiilor în culori, folosit mai ales la copierea filmelor cinematografice în culori cu matrițe în relief care se colorează cu coloranți solubili în apă.

hidrotropísm s.n. || Din fr. *hydrotropisme; hidro-* + gr. *trope* „întoarcere" || (Bot.) Mișcare de întoarcere către apă a rădăcinilor plantelor superioare și a miceliilor de ciuperci.

hidroxíd, *hidroxizi*, s.m. || Din fr. *hydroxyde* || Compus chimic anorganic care conține în molecula sa una sau mai multe grupe hidroxil. ○ *H. de calciu* = compus obținut prin combinarea oxidului de calciu cu apa (stingerea varului). Suspensia de *h. de c.* în apă (laptele de var) este folosită la văruit. *H. de sodiu* = compus solid, alb, bază puternică folosită la fabricarea săpunului, în industriile petroliere și textile; sodă caustică.

hidroxíl, *hidroxili*, s.m. || Din fr. *hydroxile* || Radical monovalent format dintr-un atom de hidrogen și unul de oxigen.

hidrozoár, *hidrozoare*, s.n. || Din fr. *hydrozoaire; hidro-* + gr. *zoon* „animal" || (La pl.) Clasă de celenterate care cuprinde hidrele și meduzele cu văl; (și la sg.) animal care face parte din această clasă.

hiénă, *hiene*, s.f. || Din fr. *hyène*, lat. *hyaena* || Mamifer carnivor din Africa și Asia, asemănător cu cîinele, cu blană cenușie tărcată, cu picioarele anterioare mai lungi decît cele posterioare. Se hrănește mai ales cu cadavre.

hierátic, -ă, *hieratici, -ce*, adj. || Din fr. *hiératique*, lat. *hieraticus;* gr. *hieros* „sfînt" || **1.** Care se referă la lucruri considerate sfinte. **2.** *Scriere hieratică* = scriere simplificată a hieroglifelor. **3.** (În artă; despre orientări, concepții, opere) Care reprezintă sau susține reprezentarea personajelor în atitudini convenționale, solemne, rigide, conform regulilor fixate de canoanele religioase.

hieroglífă, *hieroglife*, s.f. || Din fr. *hiéroglyphe;* gr. *hieros* „sfînt" + *glyphein* „a grava" || Semn din scrierea vechilor egipteni, care consta dintr-un desen simplificat reprezentînd ființa sau obiectul respectiv ori simbolizînd noțiuni legate de acestea. Primele **h.** au fost descifrate în 1821 de egiptologul francez J. Fr. Champollion.

hífă, *hife*, s.f. || Din fr., gr. *hyphe* || Filament compus din celule, care formează miceliul unei ciuperci.

higrofítă, *higrofite*, s.f. || Din fr. *hygrophyte;* gr. *hygros* „umed" + *phyton* „plantă" || Plantă care se dezvoltă normal în cazul cînd substratul pe care vegetează are o umiditate ridicată.

higrográf, *higrografe*, s.n. || Din fr. *hygrographe;* gr. *hygros* „umed" + *graphein* „a înregistra" || Instrument pentru înregistrarea gradului de umiditate a aerului din atmosferă.

higrometríe s.f. || Din fr. *hygrométrie* || Ramură a meteorologiei care studiază metodele

utilizate în determinarea umidității aerului atmosferic.

higrométru, *higrometre*, s.n. || Din fr. *hygromètre;* gr. *hygros* „umed" + *metron* „măsură" || Aparat cu care se măsoară umiditatea din atmosferă sau din alte medii gazoase.

higroscóp, *higroscoape*, s.n. || Din fr. *hygroscope;* gr. *hygros* „umed" + *skopein* „a examina" || Aparat pentru observarea cu aproximație a variațiilor umidității aerului.

higroscópic, -ă, *higroscopici, -ce*, adj. || Din fr. *hygroscopique* || (Despre substanțe sau materiale) Care absoarbe cu ușurință apă din atmosferă.

higrostát, *higrostate*, s.n. || Din fr. *hygrostat;* gr. *hygros* „umed" + *statos* „care stă" || Aparat folosit pentru menținerea constantă a umidității aerului dintr-o încăpere sau din incinta unei instalații.

hil, *hiluri*, s.n. || Din fr. *hile*, lat. *hilum* || Porțiune pe suprafața unui organ, pe unde pătrund vasele sanguine și nervii.

hilár, -ă, adj. v. **ilar.**

hilót s.m. v. **ilot.**

hilozoísm s.n. || Din fr. *hylozoïsme;* gr. *hile* „materie" + *zoe* „viață" || Concepție potrivit căreia întreaga materie ar fi vie, însuflețită, înzestrată cu capacitatea de a simți și a gîndi (ex. la filozofii din Milet și la unii gînditori de mai tîrziu).

himén, *himene*, s.n. || Din fr., lat. *hymen;* gr. *hymen* „membrană" || Membrană care închide parțial vaginul la virgine. || Acc. și: *himen.*

himenoptér, *himenoptere*, s.n. || Din fr. *hyménoptère;* gr. *hymen* „membrană" + *pteron* „aripă" || (La pl.) Ordin de insecte care au două perechi de aripi membranoase, transparente, și ovipozitor sau ac (la femele); adesea sînt organizate în colonii; (și la sg.) insectă din acest ordin (ex. albina, viespea, furnica).

himéră, *himere*, s.f. || De la n. pr. *Himera* || **1.** Monstru în mitologia greacă, închipuit cu cap de leu, cu corp de capră și coadă de șarpe; motiv decorativ reprezentînd un astfel de monstru. **2.** Închipuire fără temei, irealizabilă; iluzie.

himéric, -ă, *himerici, -ce*, adj. || Din *himeră* || Lipsit de temei real; iluzoriu, irealizabil. (Adverbial) *Dar ochii mari și minunați Lucesc adînc, himeric* (Eminescu).

híndi subst. || Cuv. indian || Unul dintre aspectele literare ale limbii hindustane; limbă oficială în India.

hinduísm s.n. || Din fr. *hindouisme* || Religia cea mai răspîndită în India, reprezentînd o îmbinare a brahmanismului cu budismul.

hindús, -ă, *hinduși, -se*, s.m. și f., adj. || După fr. *hindou* || **1.** S.m. și f. Indian[1] **(1).** ● Persoană care aparține religiei brahmanice sau celei hinduiste. **2.** Adj. Indian[1] **(2).**

hindustánă adj., s.f. || Din fr. *hindoustani* || (Limbă) indo-iraniană, vorbită în India și în Pakistan.

hinghér, *hingheri*, s.m. || Din săs. *hcenger (= Henker)* || Persoană în slujba serviciului de ecarisaj, care se ocupă cu prinderea cîinilor vagabonzi.

hínterland, *hinterlanduri*, s.n. || Din germ. *Hinterland* || **1.** Regiune învecinată cu o posesiune colonială și asupra căreia un stat colonialist pretinde să-și exercite suveranitatea. ● Termen folosit pentru a desemna starea de aservire a unei țări slab dezvoltate economic față de țările mai dezvoltate. **2.** Teritoriu care gravitează spre un centru economic.

hioíd adj. || Din fr. *hyoïde;* gr. *hyoeidcs* || *Os h.* (și substantivat) = os mic în formă de potcoavă, situat deasupra laringelui.

hiólă s.f. (Reg.) *În h.* = tîrînd după sine sau împingînd. *Se repezea să ia în hiolă cînd gardul, cînd fanarul din ogradă* (Hogaș).

hipárion, *hiparioni*, s.m. || Din fr. *hipparion;* gr. *hipparion* „căluț" || Gen fosil de ecvid, care avea la membre cîte un deget funcțional.

hiper- || Din fr. *hyper;* gr. *hiper* „peste, deasupra" || Element de compunere cu sensul „peste, exagerat", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

hiperaciditáte s.f. || *Hiper-* + *aciditate* || *H. gastrică* = creștere excesivă a acidului clorhidric din secreția gastrică, întîlnită în gastrite, boală ulceroasă etc.; hiperclorhidrie.

hipérbolă, *hiperbole*, s.f. || Din fr. *hyperbole;* *hiper-* + gr. *ballein* „a arunca" || **1.** (Mat.) Curbă reprezentînd locul geometric al punctelor dintr-un plan pentru care diferența distanțelor față de două puncte fixe (numite focare) este constantă. **2.** Figură de stil care constă în exagerarea dimensiunilor, importanței etc. a lucrurilor, a personajelor etc.

hiperbólic, -ă, *hiperbolici, -ce*, adj. || Din fr. *hyperbolique*, lat. *hiperbolicus* || **1.** (Mat.) De forma hiperbolei **(1)**; care ține de hiperbolă. **2.** Care are caracterul hiperbolei **(2)**, foarte exagerat.

hiperboloíd, *hiperboloizi*, s.m. || Din fr. *hyperboloïde;* gr. *hyperbole* „hiperbolă" + *eidos* „aspect" || (Mat.) Suprafață cu un centru de simetrie și cu un con asimptotic al cărui vîrf coincide cu centrul de simetrie.

hiperchinezíe s.f. || Din fr. *hyperkinésie;* *hiper-* + gr. *kinesis* „mișcare" || Activitate exagerată a mușchilor scheletici (tremurături) sau a mușchilor netezi dintr-un organ cavitar (ex. stomac).

hiperclorhidríe s.f. || Din fr. *hyperclorhydrie;* *hiper-* + gr. *chlore* „clor" + *hydor* „apă" || (Med.) Hiperaciditate gastrică.

hipercorectitúdine s.f. || *Hiper* + *corectitudine* || (Lingv.) Schimbare a formei corecte a unui cuvînt cu altă formă, greșită, pe care vorbitorul o consideră însă literară; hipercorectism.

hipercrmíe, *hipercrmii*, s.f. || Din fr. *hyperémie;* *hiper-* + gr. *haima* „sînge" || Acumulare de sînge într-un organ sau într-o anumită regiune a corpului; este caracteristică în inflamațiile localizate.

hiperglicemíe, *hiperglicemii*, s.f. || Din fr. *hyperglycémie;* *hiper-* + gr. *glykys* „dulce" + *haima* „sînge" || (Med.) Creșterea concentrației glucozei sanguine peste valorile normale, întîlnită în diabetul zaharat.

hipermetropíe, *hipermetropii*, s.f. || Din fr. *hypermétropie; hiper-* + gr. *metron* „măsură" + *ops* „vedere" || Anomalie a vederii, care constă în formarea imaginii în spatele retinei.

hipersecréție, *hipersecreții*, s.f. || Din fr. *hypersécrétion* || (Med.) Secreție excesivă a unei glande.

hipersensíbil, -ă, *hipersensibili, -e*, adj. || Din fr. *hypersensible* || Excesiv de sensibil.

hipertensiúne s.f. || Din fr. *hypertension* || Creștere trecătoare sau constantă a tensiunii arteriale peste valorile normale. Frecventă după vîrsta de 40 de ani.

hipertensív, -ă, *hipertensivi, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *hypertensif* || (Persoană) care suferă de hipertensiune.

hipertiroídie s.f. || Din fr. *hyperthyroïdie* || Secreție excesivă a hormonilor tiroidieni.

hipertrofiá, pers. 3 *hipertrofiază*, vb. I. Refl. || Din fr. *hypertrophier* || (Despre organe sau țesuturi) A-și mări volumul în mod anormal.

hipertrofíe s.f. || Din fr. *hypertrophie; hiper-* + gr. *trophe* „hrană" || Dezvoltare exagerată a unui organ sau a unui țesut, fără înmulțirea celulelor acestuia.

hiperurbanísm, *hiperurbanisme*, s.n. || Din fr. *hyperurbanisme; hiper-* + lat. *urbanus* „ales, elegant" || (Lingv.) Hipercorectitudine.

hípic, -ă, *hipici, -ce*, adj. || Din fr. *hippique;* gr. *hippikos* || Referitor la cai de curse; la care participă cai de curse.

hipísm s.n. || Din fr. *hippisme;* cf. gr. *hippos* „cal" || Sport constînd din călărie și curse de cai.

hipnótic, -ă, *hipnotici, -ce*, adj., s.n. || Din fr. *hypnotique;* gr. *hypnotikos* „soporific" || **1.** Adj. Provocat de hipnoză. **2.** Adj., s.n. (Substanță) care provoacă un somn artificial (ex. barbituricele); somnifer, soporific.

hipnotísm s.n. || Din fr. *hypnotisme;* gr. *hypnos* „somn" || Ansamblul fenomenelor legate de hipnoză, în special ansamblul procedeelor folosite pentru provocarea hipnozei.

hipnotizá, *hipnotizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *hypnotiser* || A provoca cuiva starea de hipnoză; (fig.) a fascina, a captiva.

hipnóză, *hipnoze*, s.f. || Din fr. *hypnose;* cf. gr. *hypnos* „somn" || Stare asemănătoare cu somnul, provocată artificial prin sugestie, și în timpul căreia acțiunile celui hipnotizat sînt supuse voinței persoanei care hipnotizează.

hipo-[1] || Din gr. *hypo* „sub, dedesubt" || Element de compunere cu sensul „sub, mai puțin", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

hipo-[2] || Din gr. *hippos* „cal" || Element de compunere cu sensul „(care se referă la) cal", servind la formarea unor substantive și a unor adjective.

hipoaciditáte s.f. || Din fr. *hipoacidité* || Scădere sub valorile normale a acidului clorhidric din secreția gastrică.

hipocámp, *hipocampi*, s.m. || Din fr. *hippocampe* || Animal fabulos din mitologie, cu cap de cal, cu două picioare și cu coadă de pește, care trăgea carul lui Neptun.

hipocéntru, *hipocentre*, s.n. || Din fr. *hypocentre; hipo*[1]- + lat. *centrum* „centru" || Loc în scoarța Pămîntului în care se produc zguduirile inițiale ale unui cutremur.

hipocicloídă, *hipocicliode*, s.f. || Din fr. *hypocycloïde; hipo*[1]- + gr. *kyklos* „cerc" + *eidos* „înfățișare" || Curbă descrisă de un punct de pe circumferința unui cerc care se rostogolește, fără alunecare, pe un cerc fix din planul lui, în interiorul acestuia.

hipocóndru, *hipocondre*, s.n. || Din fr. *hypocondre; hipo*[1]- + gr. *chondros* „cartilaj" || Partea superioară a abdomenului, situată de o parte și de alta a epigastrului.

hipocorístic, -ă, *hipocoristici, -ce*, adj. || Din fr. *hypocoristique*, gr. *hypokoristikos* „dezmierdător" || (Despre cuvinte sau despre sufixe) Care exprimă sentimente de afecțiune; dezmierdător, alintător.

hipodróm, *hipodromuri*, s.n. || Din fr. *hippodrome; hipo*[2]- + gr. *dromos* „cursă" || Teren amenajat pentru cursele de cai, prevăzut cu tribune pentru spectatori.

hipofíză, *hipofize*, s.f. || Din fr. *hypophyse;* gr. *hypophysis* „creștere dedesubt" || Glandă endocrină situată la baza creierului, avînd rol important în reglarea hormonală.

hipogástric, -ă, *hipogastrici, -ce*, adj. || Din fr. *hypogastrique* || Care se referă la hipogastru, care aparține hipogastrului.

hipogástru, *hipogastre*, s.n. || Din fr. *hypogastre; hipo*[1]- + gr. *gaster* „stomac" || Partea inferioară a abdomenului, de sub regiunea ombilicală.

hipoglicemíe, *hipoglicemii*, s.f. || Din fr. *hypoglycémie* || Scădere a glucozei din sînge sub valorile normale.

hipologíe s.f. || Din fr. *hippologie; hipo*[2]- + gr. *logos* „studiu" || Ramură a zootehniei care se ocupă cu anatomia și fiziologia calului și cu metodele de ameliorare și de dresare a cailor.

hipopotám, *hipopotami*, s.m. || Din fr. *hippopotame; hipo*[2]- + gr. *potamos* „rîu" || Mamifer erbivor nerumegător cu corpul masiv, de c. 4—5 m lungime, cu pielea groasă, fără păr. Trăiește în fluviile și în lacurile din Africa ecuatorială.

hiposecréție, *hiposecreții*, s.f. || Din fr. *hyposécrétion* || Scădere a secreției unei glande sub valorile normale.

hipotalámus subst. || Din fr. *hypothalamus; hipo*[1]- + gr. *thalamos* „camera dinăuntru" || Formație cenușie a creierului, care corespunde părții inferioare a diencefalului, avînd rol important în reglarea superioară a funcțiunilor vegetative ale organismului (ex. foamea, setea, somnul).

hipotensiúne s.f. || Din fr. *hypotension* || Scădere a tensiunii arteriale sub valorile normale. Poate să fie trecătoare (în hemoragii mari, în stări de șoc etc.) sau poate să fie scăzută în mod constant; hipotonie **(2)**.

hipotensív, -ă, *hipotensivi, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *hypotensif* || (Persoană) care suferă de hipotensiune.

hipotermíe s.f. || Din *hipo*[1]- + gr. *therme* „căldură" || Scădere a temperaturii corpului sub

limita normală. Se folosește ca metodă adjuvantă a narcozei chirurgicale, mai ales pentru intervenții pe inimă.

hipotiroidíe s.f. || Din fr. *hypotyroïdie* || Sindrom datorit insuficienței de hormoni tiroidieni și manifestat clinic prin scăderea funcțiilor organismului la adulți și prin cretinism la copii; hipotiroidism.

hipotiroidísm s.n. || Din fr. *hypothyroïdisme* || (Med.) Hipotiroidie.

hipotoníe, *hipotonii,* s.f. || Din fr. *hypotonie; hipo*[1]- + gr. *tonos* „încordare" || **1.** Scădere a tonusului mușchilor scheletici sau al mușchilor netezi ai organelor interne. **2.** Hipotensiune.

hipotracțiúne, *hipotracțiuni,* s.f. || *Hipo*[2]- + *tracțiune* || Tracțiune care se face prin cai.

hipotrofíe s.f. || Din fr. *hypotrophie; hipo*[1]- + gr. *trophe* „hrană" || Dezvoltare subnormală a unui organ sau a unui țesut față de vîrsta acestuia.

hiritiseálă, *hiritiseli,* s.f. || Din *hiritisi* || (Înv.) Felicitare adresată cuiva; *p. ext.* sărbătorire (în care i se aduc cuiva felicitări). || Și: **firitiseálă** s.f.

hiritisí, *hiritisesc,* vb. IV. Tranz. || Din ngr. *hiritizo* || (Înv.) A felicita. || Și: **firitisi** vb. IV.

hirotoníe, *hirotonii,* s.f. || Din sl. *hirotonija* || (În ritualul creștin) Hirotonisire.

hirotonisí, *hirotonisesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *hirotonisati* || (În ritualul creștin) A ridica un diacon la rangul de preot; *p. ext.* a consacra pe cineva diacon, preot sau arhiereu.

hirotonisíre, *hirotonisiri,* s.f. Acțiunea de *a hirotonisi;* hirotonie.

hirsút, -ă, *hirsuți, -te,* adj. || Din fr. *hirsute,* lat. *hirsutus* || **1.** Cu părul și cu barba neîngrijite, zbîrlite. **2.** Aspru, grosolan. ● Morocănos, posac, ursuz.

hirudinée s.n. pl. || Din fr. *hirudinées;* lat. *hirudo* „lipitoare" || Clasă de viermi din încrengătura anelidelor, cu corpul segmentat, cu cîte o ventuză la extremități. Sînt animale acvatice, sugătoare de sînge (ex. lipitoarea).

histamínă, *histamine,* s.f. || Din fr. *histamine* || Amină prezentă în țesuturile vegetale și animale, cu acțiune puternic dilatatoare asupra vaselor sanguine.

histerézis s.n. || Din fr. *hystérésis;* gr. *hysterezis* „lipsă" || (Fiz.) Fenomen de rămînere în urmă a variației unui parametru intern al unei substanțe (ex. inducție electrică) față de variația corespunzătoare a parametrului extern determinant (ex. cîmp electric), astfel încît acești parametri nu se anulează simultan.

histologíe s.f. || Din fr. *histologie;* gr. *histos* „țesut" + *logos* „studiu" || Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul structurii microscopice a țesuturilor celulelor și formațiilor necelulare.

histrión, *histrioni,* s.m. || Din fr. *histrion,* lat. *histrio, -onis* || (În antichitatea greco-romană) Actor de comedie. ● Măscărici, comediant lipsit de talent.

hitít, -ă, *hitiți, -te,* s.m. și f., adj. || Din fr. *hittite* || **1.** S.m. și f. Persoană făcînd parte dintr-o populație indo-europeană stabilită în mileniul al 2-lea î.e.n. în Asia Mică. **2.** Adj. Care se referă la hitiți (**1**); (substantivat, f.) limba vorbită de hitiți.

hîc interj. || Onomatopee || Sunet pe care îl scoate cineva cînd sughite sau cînd i se oprește brusc respirația.

hîd, -ă, *hîzi, -de,* adj. || Cf. ucr. *hyd* || Foarte urît, slut. *Era o hîdă făptură, cu picioarele scurte și cu brațele lungi* (Cezar Petrescu).

hîdoșénie, *hîdoșenii,* s.f. || Contaminare între *hîd* și *hidoșenie* || Urîțenie, slutenie. ● Persoană foarte urîtă.

hîí, *hîiesc,* vb. IV. Refl. || Cf. magh. *hajol* || (Pop.) A se apleca într-o parte, a se înclina; (refl. și tranz.) a (se) nărui, a (se) dărîma.

hînsár, *hînsari,* s.m. (În evul mediu, în Moldova) Ostaș călare fără leafă, care era răsplătit din prada luată de la dușmani.

hîr interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită mîrîitul cîinilor. ○ Expr. *Că-i hîr, că-i mîr* sau *hîr încoace, hîr încolo,* se spune cînd cineva încearcă tot felul de explicații neconvingătoare.

hîrb, *hîrburi,* s.n. || Cf. bg. *hărbel* || (Pop.) Bucată spartă dintr-un vas, dintr-un geam etc.; vas spart sau de proastă calitate; *p. ext.* lucru lipsit de valoare. *O casă numai hîrb: prin pereți se furișa neaua* (Slavici).

hîrbáreț, -ă, *hîrbareți, -e,* adj. || Din *hîrb* || **1.** Pofticios, care gustă din toate mîncărurile. **2.** Fără căpătîi, hoinar, haimana.

hîrbuí, *hîrbuiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Din *hîrb* || A (se) preface în hîrburi; a (se) uza, a (se) strica. *De ce nu-ți închipuiești și-un car? Al meu l-ai hîrbuit de tot* (Creangă).

hîrbuít, -ă, *hîrbuiți, -te,* adj. Prefăcut în hîrburi; uzat, stricat, hodorogit.

hîrcă, *hîrci,* s.f. || Din ucr. *hyrka* || **1.** Craniu, tigvă. **2.** Epitet dat unei femei bătrîne, urîte și rele. *Ajungînd într-un sat, se-ntîlni cu o hîrcă de bătrînă* (Reteganul).

hîrcióg, *hîrciogi,* s.m. || Din magh. *hörcsög* || Mamifer rozător de c. 30 cm lungime, cu blana pufoasă, roșcată, cu două pungi în obraji, care se hrănește cu cereale pe care le transportă în galerii subterane.

hîrcî, *hîrcii,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A respira greu, scoțînd sunete răgușite, hîrîitoare.

hîrcîít s.n. Faptul de *a hîrcîi;* zgomotul produs de cel care hîrcîie.

hîrdău, *hîrdaie* s.n. || Din magh. *hordó* „butoi" || Vas din doage de lemn, cu două toarte, folosit la păstrarea și la transportul lichidelor sau al altor materiale; ciubăr. ○ Expr. *A turna pe cineva la hîrdău* = a băga pe cineva la închisoare. ● (Reg.) Butoi.

hîrîí, *hîrîi,* vb. IV. || Din *hîr* || **1.** Intranz. (Despre oameni) A respira greu și cu zgomot; a hîrcîi. *Își auzea răsuflarea cum îi hîrîie regulat și prelung ca o rîșniță* (Vlahuță). ● (Despre cîini) A mîrîi. **2.** Tranz. A întărîta, a irita pe cineva; (refl.) a se certa. **3.** Intranz. (Despre mecanisme stricate) A produce un zgomot specific, dogit.

hîrîít, *hîrîituri,* s.n. Faptul de *a hîrîi;* zgomot produs de un mecanism stricat, de o respiraţie grea etc.

hîrjoánă, *hîrjoane,* s.f. || Din *hîrjoni* || Încăierare în glumă, la joacă. *După ce ne culcam cu toţii, noi băieţii, ca băieţii, ne luam la hîrjoană* (Creangă).

hîrjoní, *hîrjonesc,* vb. IV. Refl. recipr. || Onomatopeic. Cf. *hîr, hîrîi* **(2)** || A se încăiera cu cineva în glumă, în joacă.

hîrléţ, *hîrleţe,* s.n. || Din sl. *rylĭcĭ* || Cazma.

hîrsí, *hîrsesc,* vb. IV. Refl. (Reg.) A se deprinde, a se deda cu ceva. *Trebuie... a-i da mereu de lucru, ca să se hîrsească cu munca* (Ispirescu).

hîrş interj. v. **hîrşti.**

hîrşií vb. IV. v. **hîrşîi.**

hîrşîí, *hîrşti,* vb. IV. Intranz. || Din *hîrş* || A se freca de ceva producînd zgomot. *Unghiile ei hîrşiiră c-un zgomot fioros pe chembrica roşie* (Vlahuţă) || Şi: **hîrşií** vb. IV.

hîrşît s.n. Faptul de *a hîrşîi;* zgomot produs prin frecarea unui obiect de altul.

hîrşti interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de frecarea a două obiecte cu suprafaţă aspră, de o mişcare făcută cu putere etc. || Şi: **hîrş** interj.

hîrtíe, *hîrtii,* s.f. || Din sl. *chartija* || **1.** Produs industrial în formă de foi subţiri, fabricat din celuloză, folosit pentru scris, desenat, împachetat etc. ○ Expr. *A pune* (sau *a aşterne) ceva pe hîrtie* = a scrie, a compune, a redacta ceva. **2.** Scrisoare oficială, act, document, legitimaţie. **3.** Bancnotă. ○ *H. de valoare* = titlu de credit. *Hîrtie-monedă* = bani de hîrtie.

hîrtiúţă, *hîrtiuţe,* s.f. Diminutiv al lui *hîrtie.*

hîrtóp, *hîrtoape,* s.n. || Din sl. *vrŭtŭpŭ* || Adîncitură formată pe un drum. ● Rîpă săpată de ape.

hîrţi interj. || Onomatopee || Expr. *Hîrţi încoace* (sau *încolo), scîrţi încolo,* exprimă o încercare neizbutită de a urni din loc un lucru greu. *Cînd să-l suie la deal, suie-l dacă poţi!... Hîrţi! încolo; scîrţi! încolo..., carul se da înapoi* (Creangă).

hîrţoágă, *hîrţoage,* s.f. || Din *hîrtie* || (Depr.) Hîrtie scrisă; act sau document fără valoare.

hîrzób, *hîrzoabe,* s.n. || Din bg. *vărzop* „legătură" || **1.** Funie groasă întrebuinţată la coborîrea sau la ridicarea de greutăţi. ○ Expr. *(A se crede) coborît cu hîrzobul din cer* = (a se crede) superior celorlalţi, (a fi) mîndru, îngîmfat. *A cădea cu hîrzobul din cer* = a veni pe neaşteptate; a se realiza de la sine. **2.** Coşuleţ din cetină de brad, în care se păstrează păstrăvi afumaţi. *Îmi scrie că trimite cîteva hîrzoabe de păstrăvi* (Alecsandri).

hîş interj. || Onomatopee || Cuvînt cu care se alungă găinile (sau alte păsări).

hîşí, *hîştiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *hîş* || A alunga păsările.

hîtru, -ă, *hîtri, -e,* adj., s.m. şi f. || Din ucr. *chytryj* || (Pop.) Glumeţ, hazliu, mucalit, poznaş; şiret, viclean. (Substantivat) *Ne dase nume de curcani Un hîtru bun de glume* (Alecsandri).

hîţ interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de o mişcare bruscă, de o zmucitură. ○ Expr. *Hîţ în sus, hîţ în jos,* arată încercările, sforţările de a duce la îndeplinire ceva, de a scăpa (prin smucituri) dintr-o situaţie neplăcută.

hîţa interj. || Onomatopeic || Cuvînt prin care se sugerează o mişcare ritmică, legănată.

hîţîí, *hîţîi,* vb. IV. Tranz. şi refl. || Din *hîţ* || A se hîţîna. *Hîţîi copaciul pînă ce-l scoase din rădăcină* (Ispirescu).

hîţînă, *hîţîn,* vb. I. Tranz. || Din *hîţ* || A zgudui puternic, a zgîlţîi; (tranz. şi refl.) a (se) legăna, a (se) balansa, a (se) hîţîi.

hîzénie, *hîzenii,* s.f. || Din *hîd* || (Pop.) Urîciune, sluţenie.

hlamídă, *hlamide,* s.f. || Din fr. *chlamyde,* lat. *chlamys, -ydis,* sl. *hlamida* || **1.** Mantie la vechii greci şi la romani, făcută dintr-o bucată dreptunghiulară de stofă, care se purta prinsă cu o agrafă pe umăr. **2.** Mantie împărătească sau arhierească la bizantini.

hlei, *hleiuri,* s.n. || Din ucr. *hlej* || (Reg.) Pămînt argilos. *Se plecă asupra hleiului jilav* (Sadoveanu).

hlizí, *hlizesc,* vb. IV. Refl. || Cf. bg. *hlezjase* || (Pop.) **1.** A rîde prosteşte, fără rost. **2.** A se zgîi, a se holba.

hluján, *hlujeni,* s.m. || Din *hluj,* reg. „tulpină" || (Reg.) Tulpina porumbului (după ce s-au cules ştiuleţii) sau a altor plante.

ho interj. || Onomatopee || **1.** Strigăt cu care se opresc vitele; (fam., la adresa unui vorbitor) destul! opreşte-te! **2.** (Repetat) Exclamaţie prin care se întăresc spusele cuiva.

hoardă, *hoarde,* s.f. || Din pol. *horda* || **1.** Grupare în care erau organizate vechile popoare mongole. **2.** Ceată care prădă şi jefuieşte; armată cotropitoare.

hoáspă, *hoaspe,* s.f. (Reg.) Învelişul boabelor de cereale. ● Păstaie uscată de fasole sau de mazăre, din care s-au scos boabele.

hoáşcă, *hoaşte,* s.f. || Din ucr. *haška* „viperă" || Epitet dat unei femei bătrîne şi rele.

hóbby s.n. || Cuv. engl. || Pasiune, îndeletnicire plăcută în afara preocupărilor profesionale.

hóbot, *hobote,* s.n. || Din sl. *hobotŭ* || (Reg.) Basma; văl de mireasă.

hóchei s.n. || Din fr., engl. *hockey* || Joc sportiv de echipă, practicat pe gheaţă sau pe iarbă, jucătorii (pe patine la jocul pe gheaţă) căutînd să introducă în poarta echipei adverse pucul sau (la jocul pe iarbă) o mică minge, lovite cu crosa.

hocheíst, *hocheişti,* s.m. || Din *hochei* || Jucător de hochei.

hocus-pócus s.n. Formulă întrebuinţată de scamatori; scamatorie.

hodină s.f. v. **odihnă.**

hodiní vb. IV. v. **odihni.**

hodoróg[1] interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de ciocnirea unor obiecte tari, de mersul zdruncinat al unui vehicul etc. || Şi: **hodoróne** interj.

hodoróg[2], **-oágă**, *hodorogi, -oage*, subst. || Din *hodorogi* || **1.** S.f. și n. Lucru (mai ales vehicul) vechi, stricat, hodorogit. **2.** S.m. și f. Epitet injurios dat bătrînilor.

hodorogeálă, *hodorogeli*, s.f. || Din *hodorogi* || Faptul de a (se) hodorogi; zgomot produs de obiecte care se lovesc între ele ori de mersul zdruncinat al unui vehicul.

hodorogí, *hodorogesc*, vb. IV. || Din *hodorog*[1] || **1.** Intranz. (Despre vehicule) A face zgomot mare în timpul mersului. **2.** Intranz. (Despre oameni) A face zgomot lovind obiecte unul de altul. **3.** Intranz. (Fig.) A flecări, a trăncăni. **4.** Refl. (Despre obiecte) A se uza, a se strica. ● (Fig., despre oameni) A slăbi, a se ramoli.

hodorogít, -ă, *hodorogiți, -te*, adj. **1.** (Despre obiecte, mecanisme etc.) Care funcționează prost; uzat, stricat. **2.** (Fig.; despre oameni) Șubrezit de boală sau de bătrînețe; ramolit. ● (Despre voce) Răgușit.

hodoróne interj. v. **hodorog**[1].

hodoronc-tróne interj. || *Hodoronc* + *tronc* || (Ir.) Exclamație folosită cînd cineva face un lucru nepotrivit sau spune o vorbă nelalocul ei.

hóge, *hogi*, s.m. || Din tc. *hoca* „învățat, profesor" || Preot sau învățător, dascăl musulman. || Și: **hógea** s.m.

hógea s.m. v. **hoge**.

hogeág, *hogeaguri*, s.n. || Din tc. *ocak* || (Reg.) Coș, horn. *Un fum tot se mai vedea ieșind pe hogeagul aplecat* (Dunăreanu). || Și: **ogeác** s.n.

hóhot, *hohote*, s.n. || Din *hohoti* || Izbucnire zgomotoasă de rîs (sau de plîns). ○ Expr. *A plînge* (sau *a rîde*) *cu hohote* = a plînge (sau a rîde) foarte tare, zgomotos.

hohotí, *hohotesc*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *hohotati* || A izbucni în hohote de rîs (sau de plîns), a rîde (sau a plînge) tare, zgomotos. ● (Fig.; despre un spațiu) A răsuna (în ecou). *Haiducii mei Doinesc toți trei; Și clocotesc Și hohotesc Păduri adînci* (Iosif).

hoinár, -ă, *hoinari, -e*, adj., s.m. și f. || Din *hoină* (= *oină*) || (Persoană) care umblă fără țintă, fără rost; vagabond.

hoinăreálă, *hoinărели*, s.f. || Din *hoinări* || Faptul de a hoinări; plimbare fără țintă.

hoinărí, *hoinăresc*, vb. IV. Intranz. || Din *hoinar* || A umbla fără țintă, a bate drumurile; a vagabonda. *Să-ți faci și tu rost aici, ca toți megieșii, nu mai hoinări prin a lume* (Ispirescu).

hoit, *hoituri*, s.n. Cadavru (mai ales al unui animal) intrat în descompunere; stîrv, leș, mortăciune.

hoitár, *hoitari*, s.m. || Din *hoit* || Specie de vultur mic, de culoare albă-gălbuie, cu vîrfurile aripilor negre, cu fața golașă; se hrănește cu hoituri.

hójma adv. || Din ucr. *hožma* || (Reg.) Mereu, neîncetat. *Ochii lui hojma clipeau* (Negruzzi).

hojmalău, *hojmalăi*, s.m. Om mare, înalt (și prostănac). *Cercă mișneagul să se împotrivească, dar hojmalăul se răsti la el, gata să-l lovească* (Dunăreanu).

hol, *holuri*, s.n. || Din fr., engl. *hall* || Încăpere dintr-o locuință sau dintr-un edificiu public, care face legătura cu intrarea și în jurul căreia sînt grupate celelalte încăperi.

holbá, *holbez*, vb. I. Refl. și tranz. || Lat. *volvere* || A deschide ochii tare (de curiozitate, de spaimă, de mirare etc.). *Morarul s-a holbat cu pleoapele-i sîngerate* (Sadoveanu). (Cu complementul „ochii") *Abia din cînd în cînd își mai holbă ochii rătăciți* (Vlahuță).

hóldă, *holde*, s.f. || Din magh. *hold* „iugăr" || Semănătură de cereale (mai ales de grîu). *Holda crescuse puternică, spicele se îndoiseră de greutate* (Camilar).

holéndru, *holendre*, s.n. || Din germ. *Holländer* || **1.** Element de legătură între două țevi, două conducte. **2.** Mașină folosită pentru decorticarea cerealelor. **3.** Mașină folosită pentru diferite operații din procesul de fabricare a hîrtiei.

holéră, *holere*, s.f. || Din lat., ngr. *cholera*, ucr. *holera* || **1.** Boală infecțioasă acută, foarte contagioasă, epidemică, deseori mortală, caracterizată prin crampe stomacale, vărsături și diaree. **2.** Boală infecțioasă gravă a păsărilor, provocată de un microb.

holéreă, *holerci*, s.f. || Din ucr. *horilka* || (Reg.) Rachiu (slab sau de proastă calitate). Și: **horílcă, horíncă** s.f.

holéric, -ă, *holerici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din fr. *cholérique* || **1.** Adj. Care se referă la holeră. **2.** S.m. și f. Persoană bolnavă de holeră.

holm, *holmuri*, s.n. || Din rus. *holm* || (Reg.) Ridicătură mică de pămînt; movilă. *Drumul începea să suie un holm înalt, către valea largă a Siretului* (Sadoveanu).

hólmiu s.n. || Din fr. *holmium*, germ. *Holmium*, format prin latinizarea lui *-holm*, partea a doua a n. pr. *Stockholm* || Element chimic, metal din familia lantanidelor.

holo- || Din gr. *holos* „întreg" || Element de compunere cu sensul „întreg, tot", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

holocáust, *holocausturi*, s.n. || Din fr. *holocauste; holo-* + gr. *kaustos* „ars" || Jertfă adusă zeilor în antichitate, constînd din arderea integrală a animalului sacrificat.

holocén s.n. || Din fr. *holocène; holo-* + gr. *kainos* „nou" || Ultima perioadă a erei cuaternare (care continuă și astăzi). Se caracterizează prin desăvîrșirea treptată a tipurilor umane și prin apariția culturii umane; aluviu.

holografíe s.f. || Din fr. *holographie; holo-* + gr. *graphein* „a scrie" || Procedeu de obținere a imaginilor în relief cu ajutorul laserului.

holográmă, *holograme*, s.f. || Din fr. *hologramme* || Placă fotografică pe care sînt înregistrate imagini obținute prin procedeul holografiei.

holotúrie, *holoturii*, s.f. || Din fr. *holothurie*, lat. *holothuria* || Nume dat echinodermelor cu corpul moale și alungit; castravete-de-mare.

holtéi, *holtei*, s.m. || Din ucr. *holtjaj* || Bărbat necăsătorit; burlac. *Sînt holtei și n-am gînd să mă însor* (Negruzzi). ● Tînăr de însurat, flăcău.

homár, *homari*, s.m. || Din fr. *homard*; cf. danez. *hummer*, germ. *Hummer* || Crustaceu decapod marin, comestibil, de c. 30—50 cm lungime, asemănător cu racul.

homeopátic, -ă, *homeopatici, -ce;* adj. || Din fr. *homéopathique* || Privitor la homeopatie, de homeopatie.

homeopatíe s.f. || Din fr. *homéopathie;* gr. *homoios* „asemănător" + *pathos* „boală" || Sistem terapeutic care constă în administrarea în doze foarte mici a substanțelor care, în cantități mari, toxice, ar putea provoca la omul sănătos simptomele bolii respective.

homeostáză s.f. || Din fr. *homéostaze;* gr. *homoios* „asemănător" + *stasis* „stare" || Proprietate a organismului de a menține în limite foarte apropiate constantele mediului intern.

homeotermíe s.f. || Din fr. *homéothermie;* gr. *homoios* „asemănător" + *thermos* „cald" || Proprietate a unor organisme de a-și păstra temperatura internă constantă (păsările și mamiferele) indiferent de variațiile temperaturii externe.

homéric, -ă, *homerici, -ce,* adj. || Din fr. *homérique,* lat. *homericus* || **1.** Care aparține lui Homer, privitor la Homer sau la epopeile lui. **2.** De proporții grandioase. ○ *Rîs h.* = rîs puternic, zgomotos, cu hohote.

hominíd, *hominizi,* s.m. || Din fr. *hominide;* lat. *homo, -inis* „om" + gr. *eidos* „aspect" || (La pl.) Familie de primate, cuprinzînd omul și precursorii săi din perioada cuaternară; (și la sg.) reprezentant al acestei familii.

homoptér, *homoptere,* s.n. || Din fr. *homoptère;* gr. *homos* „asemănător" + *pteron* „aripă" || (La pl.) Ordin de insecte cu două perechi de aripi asemănătoare, membranoase; (și la sg.) insectă din acest ordin (ex. filoxera).

homosexuál, -ă, *homosexuali, -e,* s.m. și f. || Din fr. *homosexuel* || Persoană care practică homosexualitatea.

homosexualitáte s.f. || Din fr. *homosexualité;* gr. *homos* „asemănător" + lat. *sexus* „sex" || Perversiune constînd în atracția sexuală pentru indivizi de același sex.

homozigót, *homozigoți,* s.m. || Din fr. *homozygote;* gr. *homos* „asemănător" + fr. *zygote* „zigot" || Organism care formează un singur tip de gameți datorită faptului că pe cromozomii omologi se află aceleași alele.

hon, *honuri,* s.n || Din engl. *hone* || Unealtă aschietoare alcătuită din mai multe bare abrazive dispuse în jurul unui ax central; este folosită în operația de honuire.

honuí, *honuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *hon* || A netezi suprafața interioară cilindrică a unei piese cu ajutorul mașinii de honuit.

honuít s.n. Acțiunea de *a honui.* ○ *Mașină de h.* = mașină-unealtă avînd un corp cu mai multe bare abrazive, folosită la operația de suprafinisare a suprafețelor cilindrice interioare ale pieselor metalice.

honvéd, *honvezi,* s.m. || Din magh. *honvéd* || (În trecut în Austro-Ungaria și în Ungaria) Soldat în armata pedestră.

hop (1, 2) interj., **(3)** *hopuri,* s.n. || Onomatopee || **1.** Interj. Exclamația scoasă de cel care face o săritură peste un obstacol, care ridică o greutate, care scapă din mînă un obiect etc. ○ Expr. *Nu zice hop pînă n-ai sărit șanțul* = nu te bucura înainte de a reuși ceea ce ai întreprins. **2.** Interj. Exclamație care exprimă o surpriză care sugerează sosirea neașteptată a cuiva, intervenirea neașteptată a unui fapt etc. **3.** S.n. Ridicătură sau adîncitură în drum; (fig., fam.) piedică, obstacol. || Și: **hópa** interj.

hópa interj. v. **hop.**

hoplít, *hopliți,* s.m. || Din fr. *hoplite,* gr. *hoplites* || (La vechii greci) Soldat pedestru echipat cu armament greu.

hor interj. || Onomatopee || (Adesea repetat) Cuvînt care imită sforăitul. || Și: **hore** interj.

hóră, *hore,* s.f. || Din bg. *horo* || **1.** Dans popular românesc, cu ritm domol, în care jucătorii se prind de mînă, formînd un cerc închis; e răspîndit în întreaga țară, în numeroase variante; melodia după care se dansează. ● (Prin N.V. țării; în forma *hore,* pl. *hori)* Doină. **2.** Petrecere țărănească la care se execută dansuri populare. ○ Expr. *A ieși la horă* = (despre tineri) a intra în rîndul fetelor și flăcăilor care joacă la horă. *Dacă ai intrat în horă, trebuie să joci* = dacă te-ai apucat de un lucru, trebuie să perseverezi, să-l duci pînă la capăt.

horăí, *horăiesc,* vb. IV. Intranz. || Din *hor* || (Reg.) A sforăi; *p. ext.* a dormi. *Bătrînul dormea horăind lîngă sobă* (Sadoveanu).

hórbotă, *horbote,* s.f. || Din pol. *forbot* || (Reg.) Dantelă. *Avea și el horbote împletite, dantele și monograme cusute pe batiste* (Vlahuță).

horc interj. v. **hor.**

horcăí, *hórcăi,* vb. IV. Intranz. || Din *horc* || **1.** A hîrîi în timpul respirației; a respira greu, răgușit (în clipele care precedă moartea). **2.** (Reg.) A sforăi.

horcăiálă, *horcăieli,* s.f. || Din *horcăi* || Faptul de a horcăi; zgomotul produs de cel care horcăie.

horhăí, *horhăiesc* și *hórhăi,* vb. IV. Intranz. (Reg.) A umbla fără țintă, a cutreiera, a rătăci, a colinda. (Tranz.) *Nu cumva credeți c-am să mă întorc înapoi la stînă..., și să horhăiesc coclaurile?* (Hogaș).

horí, *horesc,* vb. IV. Intranz. || Din *horă* || **1.** A cînta (din gură sau din fluier) o horă sau o doină; a doini. **2.** A juca hora.

horílcă s.f. v. **holercă.**

horíncă s.f. v. **holercă.**

hormón, *hormoni,* s.m. || Din fr. *hormone;* cf. gr. *horman* „a excita" || Produs secretat de glandele endocrine sau de unele țesuturi, care contribuie la dezvoltarea și funcționarea normală a organismului.

hormonál, -ă, *hormonali, -e,* adj. || Din fr. *hormonal* || Care se referă la hormoni.

hormonoterapíe, *hormonoterapii,* s.f. || Din fr. *hormonothérapie* || Tratament cu hormoni aplicat în diferite boli (ex. tratament cu cortizon, insulină etc.).

horn, *hornuri,* s.n. || Din ucr. *horn* || Parte a coșului de fum al unei sobe, constituită din canalul îngropat în zidărie; *p. ext.* întregul coș de fum al unei sobe. ● (La vechile case țărănești) Partea de zidărie de deasupra vetrei în care se captează și pe unde se evacuează fumul.

hornár, *hornari,* s.m. || Din *horn* || Coșar[1].

hornbléndă, *hornblende*, s.f. || Din germ. *Hornblende* || Mineral de culoare verde, brună sau neagră, cu luciu sticlos.

horoscóp, *horoscoape*, s.n. || Din fr. *horoscope* || Tablou cu poziția aștrilor pe care îl întocmeau astrologii în momentul nașterii unui copil și pe baza căruia ei pretindeau că pot prezice viitorul acestuia.

hortativ, -ă, *hortativi, -e*, adj. || Din lat. *hortativus* || (Despre propoziții sau forme verbale) Care exprimă un îndemn.

horténsie, *hortensii*, s.f. || Din fr. *hortensia* (după n. pr. *Hortense)* || Plantă ornamentală cu flori mari, fără miros, cultivată prin parcuri și grădini.

hortícol, -ă, *horticoli, -e*, adj. || Din fr. *horticole;* lat. *hortus* „grădină" + *colere* „a cultiva" || Care se referă la horticultură.

horticultór, -oáre, *horticultori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *horticulteur* || Persoană care se ocupă cu horticultura.

horticultúră s.f. || Din fr. *horticulture;* lat. *hortus* „grădină" + *cultura* „cultivare" || Știință care se ocupă de cultivarea pomilor, a legumelor, a viței de vie și a florilor.

hotár, *hotare*, s.n. || Din magh. *határ* || **1.** Frontieră, graniță; linie despărțitoare între două proprietăți. **2.** (Fig.) Limită, margine. **3.** Teritoriul care formează proprietatea unei comune.

hotárnic, -ă, *hotarnici, -ce*, adj. || Din *hotar* || (Înv.) Care se referă la hotarele unei moșii. ○ *Inginer h.* = agronom care se ocupa cu măsurătoarea și cu delimitarea moșiilor.

hótă, *hote*, s.f. || Din fr. *hotte* || Construcție așezată deasupra unei surse de gaze vătămătoare, pentru a le colecta și a le evacua.

hotărî, *hotărăsc*, vb. IV. || Din *hotar* || **1.** Tranz. și refl. A lua (sau a face pe cineva să ia) o hotărîre, a (se) decide. **2.** Tranz. A dispune, a decreta. **3.** Tranz. A fixa, a stabili (o dată, un termen etc.). **4.** Tranz. (Înv.) A stabili limitele unui teritoriu; a pune hotar.

hotărîre, *hotărîri*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) hotărî;* decizie, fermitate în conduita sau activitatea cuiva. **2.** Denumire dată actelor unor organe de stat sau de partid, adoptate în urma unor dezbateri. ● Act al unei instanțe judecătorești, dat în soluționarea unui litigiu.

hotărît, -ă, *hotărîți, -te*, adj. **1.** Care a luat o hotărîre; ferm, nesovăitor. **2.** Stabilit, fixat. **3.** (Și adverbial) Precis, categoric, indiscutabil. ○ *Hotărît lucru* = sigur, în mod categoric. **4.** *Articol h.* = articol care arată că obiectul denumit de substantivul pe lîngă care stă este cunoscut de vorbitor sau este individualizat.

hotărîtór, -oáre, *hotărîtori, -oare*, adj. || Din *hotărî* || Care hotărăște sau care poate determina luarea unei hotărîri; decisiv, determinant.

hotărnicí, *hotărnicesc*, vb. IV. Tranz. || Din *hotarnic* || A fixa hotarele unui teritoriu; a delimita o proprietate de alta.

hotărnicíe, *hotărnicii*, s.f. || Din *hotarnic* || Fixare, stabilire, prin măsurători, a hotarelor unei regiuni, ale unei proprietăți.

hotél, *hoteluri*, s.n. || Din fr. *hôtel* (< lat. *hospitale (cubiculum)* „cameră pentru oaspeți" || Clădire cu multe camere sau apartamente mobilate, care se închiriază, de obicei cu ziua, călătorilor.

hoteliér, -ă, *hotelieri, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *hôtelier* || **1.** S.m. și f. Persoană care administrează un hotel; proprietar al unui hotel. **2.** Adj. Care se referă la hoteluri.

hotentót, *hotentoți*, s.m. || Din fr. *Hottentot* || (La pl.) Popor din familia de limbi hotentotă-boșimană, răspîndit în vechime în Africa de est și de sud. Azi, triburi de **h.** trăiesc în rezervații în Republica Africa de Sud.

hotnóg, *hotnogi*, s.m. || Din magh. *hadnagy* || Vechi grad militar în Moldova, comandant peste o sută de ostași.

hoț, hoáță, *hoți, hoațe*, s.m. și f. Persoană care fură. ● (Fam.) Viclean, șiret, șmecher.

hoțéște adv. || Din *hoț* || Ca hoții; *p. ext.* pe ascuns, pe furiș.

hoție, *hoții*, s.f. || Din *hoț* || Faptul de a fura, de a trăi din furturi. ● Fraudă.

hoțoáică, *hoțoaice*, s.f. || Din *hoț* || Femeie care fură; hoață. ● (Fam.) Strengăriță, hoțomană.

hoțomán, -ă, *hoțomani, -e*, s.m. și f. || Din *hoț* || Hoț; om rău, ticălos. ● (Fam.) Strengar, șmecher, poznaș.

hoțománie, *hoțománii*, s.f. || Din *hoțoman* || Hoție, tîlhărie. ● Înșelătorie, șarlatanie.

hram, *hramuri*, s.n. || Din sl. *hramŭ* || **1.** Patronul unei biserici creștine; *p. ext.* serbarea pentru comemorarea patronului unei biserici. **2.** (Pop.) Expr. *Ce hram porți?* = cine ești, ce ocupație ai?

hrán s.f. || Din sl. *hrana* || Tot ceea ce servește la nutriția omului, animalelor sau plantelor.

hrăní, *hrănesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din sl. *hraniti* || A mînca (sau a da cuiva să mănînce). ● Tranz. (Fig.) A întreține un sentiment, o stare sufletească.

hrănitór, -oáre, *hrănitori, -oare*, adj. || Din *hrăni* || Care hrănește; nutritiv.

hrăpărét, -eáță, *hrăpărești, -e*, adj. || Din *hrăpi*, reg. „răpi" || Lacom de avere, de cîștig.

hrean s.m. || Din sl. *hrenŭ* || Plantă legumicolă din familia cruciferelor, a cărei tulpină, subterană, este folosită drept condiment. ○ Expr. *A trăi* (sau *a se deprinde) ca viermele în hrean* = a trăi (sau a se deprinde) cu o viață grea.

hreápcă, *hrepci*, s.f. || Din ucr. *hrabky* || Un fel de greblă mică ce se aplică la coasă, ca să așeze în brazdă grînele pe care le taie coasa.

hreniță, *hrenițe*, s.f. || Din *hrean* || Numele a două plante erbacee din familia cruciferelor, una cu flori galbene, care crește prin locuri necultivate, alta cu flori mici albe, ale cărei frunze se întrebuințează ca salată. || Accentuat și: *hréniță.*

hrentuí, *hrentuiesc*, vb. IV. Refl. (Reg.) A se strica, a se hodorogi. ● A se împrăștia, a se risipi. *Descinge brîul de pe lîngă sine și... împrejură lemnele, legîndu-le frumușel ca să nu se hrentuiască* (Creangă).

hrib, *hribi*, s.m. || Din ucr. *hryb* || Ciupercă comestibilă cu pălăria brună-gălbuie, cu carnea grasă, care crește prin păduri; mînătarcă.

hrisóv, *hrisoave*, s.n. || Din ngr. *hrisovoilon* || Act emis, în evul mediu, de cancelaria domnească, prin care se acordau cuiva anumite privilegii, un titlu de proprietate etc.

hrișcă s.f. || Din ucr. *hrečka* || Plantă erbacee meliferă, cu flori mici, roz sau albe, cultivată pentru fructele sale, folosite în alimentație.

hrónic, *hronice*, s.n. || Din ngr. *hronikon* || (Înv.) Cronică.

hrúbă, *hrube*, s.f. || Din ucr. *hruba* || Încăpere sau galerie subterană (folosită pentru depozitarea unor produse); *p. ext.* cavitate subterană.

hublóu, *hublouri*, s.n. || Din fr. *hublot* || Fereastră mică, circulară, care se poate închide ermetic, prevăzută în peretele unei nave sau al unui avion.

huceág, *huceaguri*, s.n. || Din ucr. *hušćak* || Pădure mică, tînără și deasă; tufiș, crîng. *Huceagurile își țineau nemișcate în lumină verdeața lor bogată* (Sadoveanu).

huci, *huciuri*, s.n. || Din ucr. *hušča* „desiș" || (Reg.) Huceag. ○ Expr. *A umbla huci-marginea* = a umbla fără rost, fără țintă; a hoinări. *Și așa, de unde pînă atunci mă duceam cu drag la școală, am început a umbla huci-marginea* (Creangă).

hudiță, *hudițe*, s.f. || Din *hudă*, reg. „gaură, spărtură; ulicioară" || (Reg.) Ulicioară. *Prin hudiți, cărări și grădini, ajung îndată acasă* (Sadoveanu). || Pl. și: *hudiți*.

hududói, *hududoaie*, s.n. || Din scr. *hudoudolje* || (Reg.) Vale strîmtă și adîncă; rîpă. *Ne trage după el prin hududoaiele și prin sălbăticiile astea* (Galaction).

hughenót, -ă, *hughenoți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *huguenot* || Nume dat adepților din Franța ai curentului protestant calvin din sec. 16—18.

huhuréz, *huhurezi*, s.m. || Onomatopeic || Gen de păsări răpitoare de noapte, asemănătoare cu bufnița, dar fără smocuri de pene pe cap, care își fac cuibul în scorburi de copaci. ○ Expr. *A sta ca un huhurez* = a sta singur, părăsit.

hui, pers. 3 *huiește*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A vui, a răsuna. *Cînd și cînd huia stejarul* (Iosif).

huideó interj. || Cf. bg., scr. *ujdo* || Strigăt cu care se alungă porcii; *p. ext.* expresie de ocară la adresa cuiva.

huiduí, *huiduiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *huideo* || A alunga; a-și exprima dezaprobarea față de afirmațiile sau faptele cuiva prin strigăte și fluierături. *Fetele la horă îl huiduiau și fugeau de dînsul* (Ispirescu).

huiduiálă, *huiduieli*, s.f. || Din *huidui* || Faptul de a huidui; strigăte puternice de dezaprobare.

huidúmă, *huidume*, s.f. (Fam.) Epitet depreciativ dat unei persoane corpolente.

húiet, *huiete*, s.n. || Din *hui* || Vuiet. *Strigătele luptătorilor și clănțăirea paloșelor încrucișîndu-se răsună cu huiet* (Russo).

huilă, *huile*, s.f. || Din fr. *houille* || Cărbune natural compact, negru-strălucitor, cu mare putere calorică, utilizat la fabricarea cocsului, a gazului de iluminat etc.

húlă[1], *hule*, s.f. || Din sl. *hula* || (Pop.) Ocară, injurie; calomnie.

húlă[2], *hule*, s.f. || Din fr. *houle* || Mișcare ondulatorie a suprafeței mării, după încetarea furtunii.

huli, *hulesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *huliti* || (Pop.) A spune vorbe de ocară la adresa cuiva; a vorbi de rău, a calomnia.

huligán, *huligani*, s.m. || Din rus. *huligan* || Persoană care comite acte de huliganism.

huliganism s.n. || Din *huligan* || Ultraj contra bunelor moravuri și tulburare a liniștii publice.

hulpav, -ă, *hulpavi, -e*, adj. || Cf. bg. *hlapam*, scr. *hlapiti* || (Pop.) Lacom, nesățios la mîncare.

húlpe s.f. v. **vulpe.**

hultán s.n. v. **vultan.**

hulúb, *hulubi*, s.m., adj. || Din ucr. *holub* || **1.** S.m. (Reg.) Porumbel. **2.** Adj (Despre animale) Cu părul sau cu penele cenușii asemănătoare cu culoarea porumbelului sălbatic.

hulúbă, *hulube*, s.f. || Din ucr. *holoblja* || Fiecare dintre cele două piese lungi de lemn prinse de crucea căruței, între care se înhamă calul.

hulubărie, *hulubării*, s.f. || Din *hulub* || (Reg.) Coteț pentru porumbei; porumbar[1] **(1).**

hulubiță, *hulubițe*, s.f. || Din *hulub* || **1.** Diminutiv al lui *hulub;* porumbiță. **2.** Denumire populară dată mai multor specii de ciuperci comestibile, cu pălăria divers colorată, carnea albă, cu gust dulce-acrișor și cu miros plăcut.

húmă, *hume*, s.f. || Din bg. *huma* || Numele popular al argilei întrebuințate la spoitul caselor.

humărie, *humării*, s.f. || Din *humă* || Loc de unde se scoate humă.

humerál, -ă, *humerali, -e*, adj. || Din fr. *huméral* || (Anat.) Care se referă la humerus, care aparține humerusului.

húmerus s.n. || Cuv lat. || Osul brațului, de la umăr pînă la cot.

humór s.n. v. **umor.**

humoréscă, *humorești*, s.f. || Din germ. *Humoreske*, fr. *humoresque* || Mică compoziție muzicală pentru instrumente, cu caracter umoristic.

humuí, *humuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *humă* || A da cu humă. *Lipi cuptiorul, îl humui și-l griji* (Creangă).

húmus, *humusuri*, s.n. || Din fr., lat. *humus*, germ. *Humus* || Component principal al materiei organice din sol, rezultat din descompunerea materialului vegetal, care determină fertilitatea solului.

huni s.m. pl. || Din fr. *Huns*, lat. *Hunni* || Triburi asiatice nomade de neam turanic, care, în sec. 4, s-au așezat în Panonia, de unde au întreprins dese incursiuni în Imperiul Roman. Înfrînți de o coaliție condusă de gepizi (453), au dispărut din istorie.

húo interj. || Onomatopee || Strigăt care exprimă dezaprobarea, indignarea, revolta față de cineva sau de ceva.

hurál, *hurale*, s.n. || Cuv. mongol || Organ local al puterii de stat în R.P. Mongolă, format din deputați ai oamenilor muncii.

hurducá, *hurdúc*, vb. I. || Onomatopeic || **1.** Tranz. și refl. (Despre vehicule) A (se) scutura, a (se) zdruncina. **2.** Intranz. A face zgomot mare, a hurui.

hurducătúră, *hurducături*, s.f. || Din *hurduca* || Zdruncinătură. *Hurducătura pămîntului nu oprea chesoanele din mers* (Camilar).

huríe, *hurii*, s.f. || Din tc. *huri* || (În religia musulmană) Fecioară deosebit de frumoasă promisă de Mahomed credincioșilor în rai. ● *P. ext.* Fecioară sau femeie foarte frumoasă.

hurmúz, (1) *hurmuzuri*, s.n., (2) *hurmuzi*, s.m. || Din tc. *Hormuz* || **1.** S.n. Mărgea de sticlă, imitînd mărgăritarul; (la pl.) șirag din astfel de mărgele. **2.** S.m. Arbust decorativ cu flori roz-trandafirii, cu fructe albe de mărimea cireșelor, cultivat ca plantă ornamentală.

húrtă, *hurte*, s.f. || Din ucr. *hurt* || (Reg.) *Cu hurta* = cu grămada, cu toptanul.

huruí, pers. 3 *húruie*, vb. IV. || Onomatopeic || **1.** Intranz. (Despre vehicule, roți etc.) A produce un zgomot caracteristic în timpul mersului. **2.** Refl. (Reg.) A se dărîma, a se nărui, a se surpa.

huruít s.n. Faptul de *a hurui;* zgomot produs de ceva care huruie.

husár, *husari*, s.m. || Din magh. *huszár* || (Înv.) Ostaș din cavaleria maghiară și din cea poloneză.

húsă, *huse*, s.f. || Din fr. *housse* || Învelitoare de pînză, de material plastic etc. cu care se protejează unele piese, aparate sau mașini; învelitoare de stofă sau de pînză pentru mobile.

husít, -ă, *husiți, -te*, adj., s.m. și f. || Din fr. *hussite* || **1.** Adj. Care aparține husitismului, referitor la husitism. **2.** S.m. și f. Adept al husitismului.

husitísm s.n. || Din fr. *hussitisme* || Mișcare religioasă și social-politică inițiată la începutul sec. 15 de Jan Hus și îndreptată împotriva papalității și a feudalilor germani.

huștí interj. || Onomatopee || **1.** Cuvînt care sugerează mișcarea făcută de cineva care iese, pleacă repede undeva. **2.** Strigăt cu care se alungă păsările de curte.

húța interj. || Onomatopeic || Cuvînt cu care se însoțește o mișcare de legănare, de balansare. ○ Expr. *A (se) da huța* = a (se) legăna, a (se) balansa.

huțán, -ă, *huțani, -e*, adj., s.m. și f. || Cf. *huțul* || (Reg.) **1.** Adj. *Cal huțan* = cal de munte, din nordul Moldovei. **2.** S.m. și f. Huțul (1).

huțúl, -ă, *huțuli, -e*, s.m. și f., adj. || Din ucr. *hucul* || **1.** S.m. și f. Persoană făcînd parte dintr-o populație slavă care trăiește în regiunea Carpaților nordici. **2.** Adj. Care se referă la huțuli (1), care aparține huțulilor. **3.** S.m. Rasă de cai mici, de munte, ageri și rezistenți.

huțúlca s.f. art. || Din *huțul* || Numele unui dans popular românesc; melodia după care se execută acest dans.

huzmét, *huzmeturi*, s.n. || Din tc. *hızmet* || (În evul mediu, în Țara Românească și în Moldova) **1.** Dar omagial; dare în general. **2.** Venitul realizat din unele dări sau din ocne și din vămi. **3.** Slujbă, funcție.

huzúr s.n. || Din tc. *huzur* || Trai comod, îmbelșugat, liniștit; *p. ext.* îmbuibare, trîndăvie.

huzurí, *huzuresc*, vb. IV. Intranz. || Din *huzur* || A trăi în huzur; a fi lipsit de griji.

I

i[1] s.m. invar. A unsprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă; vocala cea mai închisă, nerotunjită, din seria anterioară. ○ Expr. *A pune punctul pe i* = a sublinia elementul esențial într-o discuție (care servește drept concluzie).

i[2] interj. || Onomatopee || (Adesea prelungit și repetat) Exclamație care exprimă surprindere, mulțumire, admirație sau nemulțumire, dezaprobare etc. *Ii, tată,... cum de mă osîndești astfel ca pe un vinovat de codru* (Ispirescu).

ia interj. || Cf. bg. *ja* || **1.** Cuvînt care precedă un îndemn, atrăgînd atenția celui căruia i se adresează: *ia mai tăceți din gură!* **2.** Exprimă indiferență: *ia, mai nimica!* **3.** Introduce un răspuns: *Codrule, codrușule, Ce mai faci drăguțule... — Ia, eu fac ce fac de mult, Iarna viscolul l-asculți* (Eminescu).

iac, *iaci*, s.m. || Din fr., engl. *yak*, împrumutat de engl. din tibetanul *gyak* || Mamifer rumegător din Tibet, cu corpul masiv, acoperit de păr lung de culoare brună, și cu o cocoașă pe ceafă. Domesticit, servește ca animal de cărat poveri.

iacă[1] s.f. Soi de tutun oriental de calitate superioară.

iacă[2], *iacale*, s.f. || Din tc. *yaka* || (Înv.) Guler de haină femeiască. ○ Expr. (Fam.) *A fețeli iacaua* = a (se) face de rușine.

iáca[3] interj. v. **iacă.**

iácă interj. || *Ia* + *că* || **1.** Iată, uite. **2.** Deodată, pe neașteptate. *Cînd, iacă, se întîlnește cu un corb* (Ispirescu). **3.** Exprimă mirare. *Iăca mă!... Nu cumva s-a boierit țopîrca?* (Alecsandri). || Și: **iáca, iácătă** interj.

iácătă interj. v. **iacă.**

iacobín, *iacobini*, s.m. || Din fr. *jacobin*, de la n. pr. lat. *Jacobus* || Membru al aripii democrat-revoluționare din timpul Revoluției burgheze (1789—1794) din Franța; *p. ext.* democrat cu idei avansate.

iad, (rar) *iaduri*, s.n. || Din sl. *jadŭ* || Loc în care, potrivit credinței creștine, sufletele păcătoșilor sînt supuse, după moarte, la chinuri veșnice; infern. ● (Fig.) Situație chinuitoare, greu de suportat.

iádă, *iede*, s.f. || Din *ied* || Puiul de sex feminin al caprei sau al căprioarei.

iádeș, *iadeșuri*, s.n. || Din tc. *yâdes* || Os în formă de furcă, de la pieptul păsărilor.

iahníe, *iahnii*, s.f. || Din tc. *yahni*, bg. *iahnija* || Fel de mîncare scăzută, preparată din legume (mai ales din boabe de fasole), din pește sau din carne.

iaht, *iahturi*, s.n. || Din fr., engl. *yacht* || **1.** Navă mică, elegantă cu pînze sau cu propulsie mecanică, folosită pentru călătorii de agrement. **2.** Ambarcație sportivă cu vele, folosită pentru regate. || Scris și *yaht.*

iáhting s.n. || Din fr., engl. *yachting* || Sport practicat cu ambarcațiunile cu vele. ● Concurs de iahturi. || Scris și: *yachting.*

iálovíță, *ialovițe*, s.f. || Din bg. *jalovica* „vacă stearpă" || Vacă mare și grasă (de obicei stearpă).

iáma s.f. art. || Din tc. *yagma* || *A da iama* = a da năvală, a se repezi; a distruge. *A da iama prin...* = a risipi, a consuma fără socoteală (alimente, bani etc.).

iamb, *iambi*, s.m. || Din fr. *iambe*, lat. *iambus* || Picior de vers format din două silabe, prima scurtă și a doua lungă (în metrica antică) sau prima neaccentuată și a doua accentuată (în metrica modernă).

iámbic, -ă, *iambici, -ce*, adj. || Din fr. *iambique*, lat. *iambicus* || Privitor la iambi, scris în iambi.

ian interj. (Pop.) Ia! **(1, 2).** *Ian vezi, soro, ce minune!* (Alecsandri).

ianuárie s.m. invar. || Din sl. *januarij* || Prima lună a anului; are 31 de zile; (pop.) gerar.

iápă, *iepe*, s.f. || Lat. *equa* || **1.** Femela calului. ○ Expr. *A bate șaua (ca) să priceapă* (sau *să înțeleagă) iapa* = a face aluzie la ceva. **2.** Tălpig la războiul de țesut.

iar adv., conj. **1.** Adv. Încă o dată, din nou. **2.** Conj. Dar, însă. *La soare te puteai uita, iar la dînsa ba!* (Creangă). **3.** Conj. Și. || Și: **iáră** adv., conj.

iáră adv., conj. **iar.**

iárăși adv. || *Iară* + *și* || Iar **(1).** *Și cînd iarăși se trezea, Chiar la Dunăre era* (Pop.).

iárbă, *ierburi*, s.f. || Lat. *herba* || **1.** Nume dat plantelor erbacee, mai ales gramineelor de pe pajiști, utilizate ca hrană pentru animale. ○ Expr. *Paște, murgule, iarbă verde* = poți aștepta mult și bine. *Din pămînt, din iarbă verde* = neapărat, cu orice preț. ● Buruiană. ○ *Iarbă-rea* = **a)** buruiană otrăvitoare; **b)** (fig.) om rău, primejdios. **2.** Pajiște. **3.** Intră în denumirea a numeroase plante (erbacee): *iarbă-de-mare* = plantă care crește pe fundul mării și ale cărei frunze uscate servesc la umplerea pernelor, salte-

lelor etc.; *iarbă-de-Sudan* = plantă din familia gramineelor, cu tulpina înaltă pînă la 2 m, cultivată pentru furaj; *iarba-broaștei* = mică plantă acvatică, cu frunze circulare, lucitoare, care plutesc la suprafața apei, cu flori albe și fructe bace; *iarba-ciutei* = plantă din familia compozitelor, cu flori galbene dispuse în capitule; crește în regiunea montană; *iarba-fiarelor* = **a)** plantă veninoasă, cu frunze fin-păroase și cu flori albe-gălbui; **b)** (în basme) iarbă cu putere miraculoasă cu ajutorul căreia se poate descuia orice încuietoare; *iarbă-grasă* = mică plantă cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunze cărnoase, lucioase și flori galbene; tulpinile tinere se consumă ca salată; *iarbă-mare* = plantă medicinală din familia compozitelor, cu tulpina înaltă pînă la 150 cm și cu flori galbene.

iard, *iarzi*, s.m. || Din engl. *yard* || Unitate de măsură engleză pentru lungime, egală cu c. 0,91 m. || Scris și: *yard*.

iarmaróc, *iarmaroace*, s.n. || Din ucr. *jarmarok*. Cf. germ. *Yahrmarkt* || Tîrg (anual), bîlci.

iárnă, *ierni*, s.f. || Lat *hiberna* || Anotimp cuprinzînd intervalul dintre 22 decembrie (solstițiul de iarnă) și 21 martie (echinocțiul de primăvară). ○ *De iarnă* = necesar în timpul iernii *(haine de iarnă)*; care se practică iarna *(sporturi de iarnă)*. *De cu iarnă* = fiind încă iarnă. ● (Adverbial; în forma *iarna)* În cursul iernii.

iáscă s.f. || Lat. *esca* „hrană" || Nume dat unor ciuperci lemnoase în formă de copită, care trăiesc ca parazite pe diferiți arbori, producînd putregaiul alb al lemnului. Erau folosite în trecut pentru aprins focul (cu ajutorul cremenei și amnarului).

iasomíe, *iasomii*, s.f. || Din ngr. *iasumi* || Arbust ornamental din familia oleaceelor, înalt de 2—3 m, cu flori albe parfumate, cultivat prin parcuri și grădini. Conține uleiuri eterice folosite în parfumerie.

iatác, *iatacuri*, s.n. || Din tc. *yatak* || (Înv.) Cameră (mică) de culcare; dormitor. *Și-n iatac că mi-și găsea Leagănul copilului* (Pop.).

iatagán, *iatagane*, s.n. || Din tc. *yataġan* || Sabie turcească, curbă și lată, cu două tăișuri. *Și-i fulgeră-n cap ochii și-n mînă iataganul* (Coșbuc).

iátă interj. || Din bg. *eto* || **1.** Uite! vezi! iacă! **2.** Deodată, pe neașteptate. *Iată vine nunta-ntreagă* (Eminescu).

iaurgíu, *iaurgii*, s.m. || Din tc. *yoğurtçu* || Persoană care prepară sau vinde iaurt.

iaúrt, *iaurturi*, s.n. || Din tc. *yoğurt* || Produs lactat cu gust acrișor, obținut prin fermentarea laptelui provocată de bacteriile lactice specifice (din adaosul de maia).

iaváș adv. || Din tc. *yavaș* || (Fam.; de obicei repetat) Încet, domol, fără grabă.

iavașá, *iavașale*, s.f. || Din tc. pop. *yavaș* || Instrument în formă de clește sau de laț cu care se stăpînesc animalele prin strîngerea buzei superioare sau a urechii, cînd sînt supuse la anumite tratamente dureroase.

iaz, *iazuri*, s.n. || Din sl. *jazŭ* || **1.** Canal descoperit (abătut dintr-o apă curgătoare) prin care se aduce apa la o moară, la un joagăr etc. **2.** Lac mic natural, format în albia unui rîu. **3.** Bazin format prin stăvilirea unui curs de apă. **4.** Zăgaz făcut spre a abate sau a opri o apă din cursul ei.

iazígi s.m. pl || Din fr. *Iazyges* || Neam sarmatic, așezat la începutul sec. 1 e.n. între Dunăre și Tisa. Începînd din sec. 4 nu mai sînt menționați în izvoare.

iázmă, *iezme*, s.f. (Pop.; în superstiții) Arătare, urîtă și rea, nălucă, vedenie. *Călări prin beznă, ca prin basme, Zăresc un șir grozav de iazme* (Macedonski).

ibéric, -ă, *iberici, -ce*, adj. || Din fr. *ibérique*, it. *iberico* || Care aparține Peninsulei Iberice, care se referă la Peninsula Iberică.

ibídem adv. || Cuv. lat. || În același loc sau în același pasaj al unei cărți. || Prescurtat: *ibid.* sau *ib.*

ibis, *ibiși*, s.m. || Din fr., lat. *ibis*, provenit din egipteană || Pasăre din țările calde, asemănătoare cu barza, cu pene albe sau roșii cu ciocul lung, curbat în jos. În religia vechilor egipteni, i. alb era considerat pasăre sfîntă.

ibîncă, *ibînci*, s.f. (Reg.) Pătură (care se așterne pe spinarea cailor).

ibóvnic, -ă, *ibovnici, -ce*, s.m. și f. || Din sl. *ljubovnikŭ* || (Pop.) Iubit(ă), amant(ă).

ibríc, *ibrice*, s.n. || Din tc. *ibrik* || **1.** Vas de metal, cu cioc și coadă lungă, servind pentru fiert cafea sau ceai. **2.** Vas de metal sau de lut, cu toartă, de forma unui urcior, în care se ține apa. *Un lighean de lut cu ibric, pentru spălat, în mijlocul odăii* (Creangă).

ibrișím s.n. v. **ibrișin.**

ibrișín, *ibrișine*, s.n. || Din tc. *ibrișim* || Fir de ață răsucită, din bumbac sau din mătase, alb sau colorat, folosit la cusut, la brodat etc. ○ Expr. *A-i trage cuiva un ibrișin pe la nas* = a ironiza, a batjocori. ● Papiotă. || Și: **ibrișím** s.n.

ic, *icuri*, s.n. || Din magh. *ik (ék)* || (Reg.) Pană întrebuințată la despicat lemne, la fixarea unor piese într-o anumită poziție.

ícea adv. v. **ici.**

ichi, *ichiuri*, s.n. || Din tc. *yek* || (La jocul de arșice) Arșic mai mare cu care se lovesc celelalte arșice în timpul jocului.

ici adv. || Lat. *hic-ce* || (Pop.) Aici. ○ *(Pe) ici, (pe) colo* sau *ba ici, ba colo* = din loc în loc. || Și: **icea** adv.

icneálă, *icneli*, s.f. || Din *icni* || Geamăt scurt și adînc; icnet.

ícnet, *icnete*, s.n. || Din *icni* || Geamăt scurt și adînc; icneală.

icní, *icnesc*, vb. IV. Intranz. || Din bg. *iknah* || A geme scurt și adînc (din cauza unui efort). *Ia sacul... și-l duce la spinare fără să icnească* (Stancu). ● A produce sunete caracteristice sughițului.

icoánă, *icoane*, s.f. || Din sl. *ikona* || **1.** Tablou care reprezintă chipuri de sfinți sau scene religioase și care servește ca obiect de cult. ● *P. ext.* (Înv.) Ilustrație, tablou, desen. **2.** (Fig.) Imagine,

chip. *În minte îmi răsăreau icoane din petrecerile satului* (Sadoveanu).

iconár, *iconari,* s.m. || Din *icoană* || **1.** Persoană care se ocupă cu pictarea icoanelor. **2.** Persoană care vinde icoane.

iconoclásm s.n. || Din fr. *iconoclasme* || Mişcare socială şi religioasă populară din Imperiul Bizantin, sec. 8—9, îndreptată împotriva aristocraţiei laice şi ecleziastice, îmbrăcînd forma luptei împotriva icoanelor.

iconoclást, -ă, *iconoclaşti, -ste,* s.m. şi f. || Din fr. *iconoclaste;* gr. *eikon* „imagine, tablou" + *klaein* „a sparge" || Partizan al iconoclasmului, care urmărea desfiinţarea cultului icoanelor.

iconográf, -ă, *iconografi, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *iconographe* || Persoană care se ocupă cu iconografia.

iconografíe, *iconografii,* s.f. || Din fr. *iconographie* || **1.** Disciplină care studiază operele realizate în artele plastice. **2.** Ansamblu de imagini legate de o anumită temă, de o anumită epocă etc.

iconolatríe s.f. || Din fr. *iconolâtrie;* gr. *eikon* „imagine, tablou" + *latreia* „adoraţie" || Adoraţie a icoanelor.

iconométru, *iconometre,* s.n. || Din fr. *iconomètre* || Vizor utilizat pentru a observa corectitudinea încadrării imaginii unui obiect care urmează să fie fotografiat.

iconoscóp, *iconoscoape,* s.n. || Din fr. *iconoscope;* gr. *eikon* „imagine" + *skopein* „a examina" || Tub electronic folosit în televiziune pentru transformarea semnalelor luminoase în impulsuri de tensiune.

iconostás, *iconostase,* s.n. || Din sl. *ikonostasŭ* || Catapeteasmă.

icosaédru, *icosaedre,* s.n. || Din fr. *icosaèdre* || Poliedru cu douăzeci de feţe.

icosár, *icosari,* s.m. || Din ngr. *ikosari* || (Înv.) Monedă turcească de argint (mai rar de aur) care a circulat în trecut şi în ţările româneşti. ● Cercei ori salbă din astfel de monede.

ícră, *icre,* s.f. || Din sl. *ikra* || (Mai ales la pl.) Denumire generică pentru ouăle peştilor. ○ *Icre negre* = icre de culoare cenuşie închis sau neagră, produse de nisetru, morun sau păstrugă; caviar. *Icre de Manciuria* = icre de culoare roşie-portocalie produse de unii peşti din mările Extremului Orient.

ícter, *ictere,* s.n. || Din ngr. *ikteros* || Boală a ficatului şi a veziculei biliare, caracterizată prin coloraţia galbenă a pielii, din cauza impregnării acesteia cu pigmenţi biliari; (pop.) gălbinare.

íctus, *ictusuri,* s.n. || Din lat., fr. *ictus* || Stare patologică manifestată brusc şi intens (însoţită de căderea corpului); şoc. ○ *I. epileptic* = criză epileptică.

íde s.f. pl. || Din fr. *ides,* lat. *idus* || (La romani) Nume dat zilei a cincisprezecea din lunile martie, mai, iulie şi octombrie, precum şi zilei a treisprezecea din celelalte luni.

ideál, -ă (1, 2), *ideali, -e,* adj., **(3)** *idealuri,* **s.n.** || Din fr. *idéal,* lat. *idealis* || **1.** Adj. Perfect, desăvîrşit. **2.** Adj. Care ţine de domeniul ideilor, al gîndirii, al reflectării realităţii exterioare în conştiinţă; care există numai în închipuirea omului. **3.** S.n. Scopul suprem al activităţii creatoare şi al năzuinţelor omului; gradul cel mai înalt al perfecţiunii într-o anumită direcţie.

idealísm s.n. || Din fr. *idéalisme* || **1.** Orientare filozofică opusă materialismului, care consideră spiritul, conştiinţa, gîndirea ca factor primordial, iar existenţa, materia, natura ca factor secund, derivat. **2.** (Rar) Atitudine determinată de urmărirea dezinteresată a unui ideal moral, social, estetic etc.

idealíst, -ă, *idealişti, -ste,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *idéaliste* || **1.** Adj. Care aparţine idealismului, care se referă la idealism. **2.** S.m. şi f. Adept al idealismului. **3.** S.m. şi f. Persoană însufleţită de un ideal, care se preocupă exclusiv de aspectul ideal al lucrurilor; *p. ext.* persoană lipsită de spirit practic, de simţul realităţii.

idealizá, *idealizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *idéaliser* || A atribui, în mod exagerat, unei fiinţe sau unui lucru calităţi excepţionale.

idealizáre s.f. Faptul de *a idealiza;* (în artă) transfigurare a realităţii în vederea realizării unui ideal estetic.

ideátic, -ă, *ideatici, -ce,* adj. || Din *ideaţie* || Care se referă la idei.

ideáţie s.f. || Din fr. *ideation* || Proces de formare a ideilor şi de înlănţuire a lor într-o concepţie despre lume şi cunoaştere.

idée, *idei,* s.f. || Din fr. *idée,* lat. *idea* || **1.** Produs al activităţii de gîndire; noţiune, concept; părere, gînd, judecată. ○ Expr. *A avea idee* = a avea cunoştinţe (sumare), a fi informat despre ceva. *Ce idee!,* exclamaţie de dezaprobare. **2.** Concepţie de bază, principiu. **3.** Intenţie, plan, proiect. **4.** *Idee fixă* v. *fix.* **5.** Teamă, grijă. ○ Expr. *A intra la idei* = a fi preocupat, a-şi face griji. **6.** *O idee (de...)* = o cantitate mică; puţin.

ídem adv. || Cuv. lat. || (Folosit în lucrări administrative sau ştiinţifice pentru a evita repetarea unor date sau pentru a indica acelaşi autor) Tot aşa, la fel; acelaşi.

idéntic, -ă, *identici, -ce,* adj. || Din fr. *identique,* lat. *identicus* || Exact la fel cu cineva sau ceva, întocmai, aidoma.

identificá, *identific,* vb. I. || Din fr. *identifier,* lat. *identificare* || **1.** Tranz. A constata identitatea unei persoane sau a unui lucru; a recunoaşte. ● A considera două sau mai multe obiecte, fiinţe ca identice. ● (Mat.) A stabili identitatea dintre două sau mai multe mărimi, a le considera identice. **2.** Refl. A se transpune în situaţia cuiva, a acţiona la fel cu cineva, a se simţi acelaşi cu...

identificábil, -ă, *identificabili, -e,* adj. || Din *identifica* || Care poate fi identificat, recunoscut.

identitáte, *identităţi,* s.f. || Din fr. *identité,* lat. *identitas, -atis* || **1.** Proprietate a unui obiect de a fi şi a rămîne, cel puţin un anumit timp, ceea ce este; calitatea de a-şi păstra un anumit timp caracterele fundamentale. **2.** Datele prin care se poate identifica o persoană. ○ *Act de i.* = act în care se înscriu datele personale ale

cuiva. **3.** Însușirea a ceea ce este identic; asemănare perfectă, similitudine. ● (Mat.) Egalitate între două expresii algebrice care au aceeași valoare numerică pentru orice sistem de valori ale literelor.

ideografíe s.f || Din fr. *idéographie;* gr. *idea* „idee" + *graphe* „scriere" || Sistem de scriere cu ajutorul ideogramelor.

ideográmă, *ideograme,* s.f. || Din fr. *idéogramme;* gr. *idea* „idee" + *gramma* „literă, semn" || Semn grafic folosit în loc de litere în scrierea unor limbi (ex. egipteană, chineză) și care reprezintă un cuvînt întreg.

ideológ, -ă, *ideologi, -ge,* s.m. și f. || Din fr. *idéologue* || Persoană care formulează, apără și reprezintă ideologia unei clase, a unui grup social, a unei orînduiri sociale, a unui curent; creator, teoretician al unei ideologii.

ideológic, -ă, *ideologici, -ce,* adj. || Din fr. *idéologique* || Care aparține ideologiei, privitor la ideologie.

ideologíe, *ideologii,* s.f. || Din fr. *idéologie;* gr. *idea* „idee" + *logos* „studiu" || Ansamblul ideilor și concepțiilor care exprimă, într-o formă teoretică, interesele și aspirațiile unei clase sau pături sociale, determinate de condițiile obiective ale existenței acestora. Ideologia este parte componentă a suprastructurii societății, precum și una dintre cele mai importante manifestări ale conștiinței sociale.

idílă, *idile,* s.f. || Din fr. *idylle,* lat. *idyllium,* gr. *eidyllion* „mic poem liric" || **1.** Specie de poezie lirică pastorală în care se zugrăvește, în formă idealizată, viața de la țară, pe motive de obicei erotice. **2.** Dragoste curată, naivă, între persoane tinere de sex opus.

idílic, -ă, *idilici, -ce,* adj. || Din fr. *idyllique* || De idilă, ca în idile. ● (Despre natură) Cîmpenesc, rustic. ● (Despre sentimente) Simplu, naiv.

idílism s.n. || Din *idilă* || **1.** Caracterul a ceea ce este idilic, sentimental, romantios; caracter rustic-idealizat al unei opere literare sau al unei literaturi. **2.** Preferință pentru elemente idilice.

idilizá, *idilizez,* vb. I. Tranz. || Din *idilă* || A prezenta ceva în mod idilic; a reda un fapt de viață mai frumos sau mai bun decît este în realitate.

idio- || Din fr. *idio-;* cf. gr. *idios* „propriu, particular" || Element de compunere cu sensul „propriu, specific, particular", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

idióm, *idiomuri,* s.n. || Din fr. *idiome,* lat. *idioma,* împrumutat din l. greacă, cu sensul „particularitate proprie unei limbi" || Termen generic pentru noțiunile de limbă, dialect sau grai.

idiomátic, -ă, *idiomatici, -ce,* adj. || Din fr. *idiomatique* || Care se referă la un idiom, care aparține unui idiom: *expresii idiomatice.*

idiopatíe, *idiopatii,* s.f. || Din fr. *idiopathie; idio-* + gr. *pathos* „suferință" || Boală independentă de alte boli pe care le mai are organismul și care își are propriile cauze.

idiosincrazíe, *idiosincrazii,* s.f. || Din fr. *idiosyncrasie; idio-* + gr. *synkrasis* „constituție" || Sensibilitate sau intoleranță față de unele medicamente, alimente, mirosuri etc.

idiót, -oátă, *idioți, -oate,* adj., s.m. și f. || Din fr. *idiot* || (Persoană) care suferă de idiotie; tîmpit.

idiotísm, *idiotisme,* s.n. || Din fr. *idiotisme* || Expresie sau construcție specifică unei limbi și al cărei sens nu poate fi redat, prin traducere cuvînt cu cuvînt, în altă limbă.

idioténie, *idiotenii,* s.f. || Din *idiot* || Atitudine, faptă sau vorbă prostească; tîmpenie, neghiobie. ● Idiotie.

idiotíe, *idiotii,* s.f. || Din fr. *idiotie* || **1.** Deficiență maximă a dezvoltării mintale, caracteristică indivizilor care nu-și pot însuși vorbirea și deprinderile elementare. **2.** Idiotenie.

idiș s.n. || Din germ. *jüdisch,* fr. *yiddish* || Idiom german (cuprinzînd și elemente ebraice, slave și romanice) vorbit de unele populații evreiești.

ído s.n. || Din fr. *ido* || Limbă internațională, formată prin simplificarea limbii esperanto.

ídol, *idoli,* s.m. || Din sl. *idolŭ* || Reprezentare (în formă de chip, figură, statuie) a zeilor în religiile politeiste, constituind obiect de adorație. ● (Fig.) Ființă sau lucru iubit, adorat.

idolatríe s.f. || Din fr. *idolâtrie;* gr. *eidolon* „chip" + *latreia* „adorare" || Adorare a idolilor. ● (Fig.) Iubire exagerată, adorație.

idolatrizá, *idolatrizez,* vb. I. Tranz. || Din *idolatru* || A adora pe cineva sau ceva ca pe un idol, a venera, a diviniza.

idolátru, -ă, *idolatri, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *idolâtre* || (Persoană) care se închină la idoli. ● (Fig.) (Persoană) care iubește pe cineva sau ceva cu pasiune, în mod exagerat.

íe, *ii,* s.f. || Lat. *linea* || **1.** Cămașă femeiască din portul popular românesc, confecționată din pînză albă de bumbac, de in sau de borangic, ornamentată cu broderii sau cusături pe mîneci, pe piept și la guler. *O văzu pe Stanca..., purtînd la sîn pe ie un bujor* (Sadoveanu). **2.** Pielea care atîrnă sub gîtul vitelor.

ied, *iezi,* s.m. || Lat. *haedus* || Puiul, în special de sex bărbătesc, al caprei sau al căprioarei.

iéderă, *iederi,* s.f. || Lat. *hedera* || Arbust agățător, cu frunze persistente, verzi, cu flori mici galbene-verzui, strălucitoare, cultivat adesea ca plantă decorativă.

iéftin, -ă, *ieftini, -e,* adj. || Din ngr. *efthinos* || **1.** (Adesea adverbial) Care are un preț mic, care nu costă mult. ○ Expr. *A scăpa ieftin* = a scăpa ușor dintr-o situație dificilă. **2.** (Fig.) Fără valoare, fără însemnătate. ● Comun, banal.

ieftiní, *ieftinesc,* vb. IV. Tranz. || Din *ieftin* || A vinde cu preț mai mic; a reduce prețul mărfurilor sau costul lucrărilor, al serviciilor.

iéle s.f. pl. || *Ele* (pl. f. al lui *el*) || Ființe imaginare din mitologia populară românească, înfățișate ca niște fete foarte frumoase, îmbrăcate în alb, care apar numai noaptea, făcînd rău celor pe care îi întîlnesc, în special bărbaților. Se mai numesc: *frumoasele, mîndrele, dînsele, șoimanele, vîntoasele.*

ienibahár s.n. || Din tc. *yenibahar* || Fructele mici, rotunde, de culoare neagră, ale unei plante exotice, folosite drept condiment; planta care produce aceste fructe.

ienicér, *ieniceri*, s.m. || Din tc. *yeniçeri* || Soldat din corpul de elită al vechii infanterii turcești.

ienúpăr, *ienuperi*, s.m. || Lat. *iuniperus* || Arbust foarte ramificat, cu frunze persistente și conuri sferice, negre-albăstrui ale cărui fructe sînt folosite în industria farmaceutică; crește spontan în regiunile de deal și de munte.

ienúpără, *ienupere*, s.f. || Din *ienupăr* || Fructul (conul) ienupărului.

iepurás, *iepurași*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *iepure;* puiul iepurelui. **2.** (Zoot.) Tumoare osoasă a calului, situată pe fața internă a jaretului.

iépure, *iepuri*, s.m. || Lat. *lepus, -oris* || Mamifer rozător cu blană cenușie-brună, cu urechi lungi, cu picioarele dinapoi mai lungi decît cele dinainte și cu coada scurtă; este vînat pentru carne și blană. ○ Expr. *A nu ști de unde sare iepurele* = a nu ști de unde poate să apară ceva (ex. rezolvarea unei probleme, a unei situații) pe neașteptate. *Citi iepuri la biserică* = nimeni. ○ *Iepure-de-casă* = iepure domestic, crescut pentru carne, blană sau păr. Prezintă rase variate și se caracterizează prin prolificitate mare (10—15 pui la o fătare).

iepurésțe adv. || Din *iepure* || Ca iepurii. ○ Expr. *A dormi iepurește* = a dormi foarte ușor. ● Repede.

iepuroáică, *iepuroaice*, s.f. || Din *iepure* || Femela iepurelui.

iepurói, *iepuroi*, s.m. Augmentativ al lui *iepure. Sări dintr-un luminiș, de subt lăstari, un iepuroi bătrîn* (Sadoveanu).

iepușoáră, *iepușoare*, s.f. Diminutiv al lui *iapă. Gata!... Numai ɪs-adăp iepușoarele iestea* (Creangă).

ierárh, *ierarhi*, s.m. || Din bg. *ierarh* || (Bis.) Arhiereu.

ierárhic, -ă, *ierarhici, -ce*, adj. || Din fr. *hiérarchique* || Conform ierarhiei, după ierarhie. ○ *Pe cale ierarhică* = în ordinea indicată de ierarhie: *am înaintat memoriul pe cale ierarhică.*

ierarhíe, *ierarhii*, s.f. || Din fr. *hiérarchie*, lat. *hierarchia;* cf. gr. *hieros* „sfînt" + *archia* „poruncă" || Sistem de subordonare a gradelor, a funcțiilor etc. cele inferioare față de cele superioare.

ierarhizá, *ierarhizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *hiérarchiser* || A aranja în ordine ierarhică, a stabili o ierarhie.

ierbár[1], *ierbare*, s.n. || Din *iarbă* || Colecție de plante, presate între foi de hîrtie și păstrate în cutii sau în mape (într-o anumită ordine).

ierbár[2], *ierbare*, s.n. || Din *iarbă* (după fr. *herbier*) || Rumen[1].

ierbălúță, *ierbălușe*, s.f. || Din *iarbă* || Plantă erbacee din familia gramineelor, înaltă pînă la 1,5 m, cu frunze ascuțite și aspre pe margine și cu flori dispuse în spiculețe.

ierbăríe, *ierbării*, s.f. || Din *iarbă* || **1.** (Cu sens colectiv) Plante ierboase; ierburi, bălării. **2.** (Înv.) Depozit, magazie în care se păstrează praful de pușcă.

ierbós, -oásă, *ierboși, -oase*, adj. || Din *iarbă* || **1.** Acoperit cu iarbă (bogată). **2.** (Despre plante) Erbacee.

ieremiádă, *ieremiade*, s.f. || Din fr. *jérémiade*, de la n. pr. lat. *Ieremias* || (Livr.) Plîngere, tînguire (care nu se mai isprăvește).

ieri adv. || Lat. *heri* || **1.** În ziua precedentă celei în curs. ○ *Ieri-noapte* (sau *-dimineață, -seară)* = în noaptea (sau în dimineața, în seara) premergătoare celei de astăzi. *De ieri, de alaltăieri* = de curînd, de puțină vreme. *(Mai) ieri-alaltăieri* = zilele trecute, de curînd. ○ Expr. *A căuta ziua de ieri* = a căuta ceva ce nu poate fi găsit, ce nu există. **2.** În trecut, în trecutul apropiat.

iernă, *iernez*, vb. I. || Lat. *hibernare* || **1.** Intranz. A petrece iarna undeva. **2.** Tranz. A adăposti și a hrăni vitele pe timpul iernii.

iernát s.n. Faptul de a *ierna;* adăpostire pe timpul iernii. *Ninge sus la munte — Trec pe vale, la iernat, turmele mărunte* (Iosif).

iernátic, -ă, *iernatici, -ce*, adj., s.n. || Din *iarnă* || **1.** Adj. De iarnă, caracteristic iernii. **2.** S.n. Ședere pe timpul iernii, petrecere într-un anumit loc a iernii. **3.** S.n. Hrană, nutreț pentru vite pe timpul iernii. *Oamenii erau bucuroși în sat, că mai crută iernaticul vitelor* (Sadoveanu).

iernătór, *iernătoare*, s.n. || Din *ierna* || Bazin cu primenire permanentă a apei în care se pun toamna peștii scoși din heleșteie.

ieromonáh, *ieromonahi*, s.m. || Din sl. *ijeromonahŭ* || Călugăr cu funcție de preot.

iertá, *iert*, vb. I. Tranz. || Lat. *libertare* || **1.** A scuti de pedeapsă; a trece cu vederea vina sau greșeala cuiva. ● A scuza. ○ *De neiertat* = inadmisibil; condamnabil; care nu poate fi iertat. ○ Expr. *Ba să mă ierți!*, formulă cu care contrazici pe cineva. **2.** A scuti pe cineva de o obligație. **3.** A îngădui, a permite.

iertáre, *iertări*, s.f. Acțiunea de *a ierta.* ● Scuză. ○ Expr. *Să avem iertare!* = **a)** să ne scuzați!; **b)** cred că nu ai dreptate!

iertăciúne, *iertăciuni*, s.f. || Din *ierta* || (Înv. și pop.) Iertare. ○ Expr. *Să fie cu iertăciune*, formulă prin care se cer cuiva scuze.

iertătór, -oáre, *iertători, -oare*, adj. || Din *ierta* || Care iartă ușor.

ierúgă, *ierugi*, s.f. || Din ucr., rus. *jaruga* „canal" || (Reg.) Iaz; canal prin care se abate apa la moară. ● Locul unde se strînge apa care cade de pe roata morii. *S-a oprit trudita moară, Doarme apa la irugă* (Goga). || Și: **irúgă** s.f.

ierúncă, *ierunci*, s.f. Pasăre puțin mai mare decît o cioară, cu pene ruginii pătate cu alb și negru și cu un moț pe cap. Se vînează pentru carne.

iésle, *iesle*, s.f. || Din sl. *jasli* || Construcție în grajd, în formă de jgheab, în care li se dă de mîncare vitelor.

iest, iástă, *iești, ieste*, adj. dem. || Lat. **istus, ista* || (Reg.) Acest.

ieși, *ies*, vb. IV. Intranz. || Lat. *exire* || **1.** A trece din interior în exterior, a părăsi o încăpere, un spațiu închis sau limitat. ○ Expr. *A-i ieși cuiva înainte* sau *a ieși în calea cuiva* = a întîmpina pe cineva. ● A pleca de acasă (la plimbare). **2.** A se ivi, a apărea, a se face văzut sau auzit. ○ Expr. *A ieși în relief* = a fi proeminent; a se remarca. *A-i ieși cuiva ochii din cap* (sau *sufletul*), se zice despre cel care depune un efort foarte mare. ● A se naște, a proveni din... **3.** A părăsi o poziție, o situație, o stare. ○ Expr. *A-și ieși din sărite* (sau *din fire, din răbdări, din pepeni*) = a se enerva foarte tare. **4.** A se abate de la o decizie, de la o normă. **5.** A ajunge, a reuși, a izbuti. **6.** A rezulta de pe urma unui efort, a unei activități; a da rezultatul cerut. ○ Expr. *A-i ieși cuiva ceva după plac* = a-i reuși cuiva ceva. *Cum o ieși*, exprimă indiferență sau resemnare față de un rezultat așteptat. ● (Despre calcule, socoteli) A da rezultatul scontat. **7.** A se decolora (la spălat sau la soare).

ieșínd, *ieșinduri*, s.n. Ieșitură.

ieșíre, *ieșiri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a ieși*. ○ *Registru de intrare și ieșire* = registru în care se înscriu hîrtiile oficiale sosite sau expediate într-o instituție sau întreprindere. ○ Expr. *Ieșire la lumină* = apariție de sub tipar a unei scrieri. ● (Fig.) Soluție pentru a scăpa dintr-o încurcătură. **2.** (Fig.) Manifestare violentă, prin vorbe, a unei atitudini ostile față de cineva. **3.** Locul prin care se iese dintr-o încăpere, dintr-un spațiu închis. **4.** Bornă terminală a unei rețele electrice sau a unui sistem de transmisiune.

ieșít, -ă, *ieșiți, -te*, adj. **1.** Scos în relief; proeminent. **2.** *Ieșit la spălat* (sau *de soare*) = decolorat. **3.** *Ieșit din minți* = nebun.

ieșitúră, *ieșituri*, s.f. || Din *ieși* || Parte ieșită mai în afară (la un zid, la un obiect ect.); proeminență.

iezătúră, *iezături*, s.f. || Din *iezi* || Stăvilar sau dig la un iaz. *Împrejurul meu e numai... murmurul rîului care pe deasupra iezăturii cade într-o mică cascadă* (Bolintineanu).

iézer, *iezere*, s.n. || Din sl. *jezerŭ* || Lac adînc (de munte).

iezí, *iezesc*, vb. IV. Tranz. || Din scr. *jaziti* || A opri apa printr-un stăvilar. ● Refl. (Despre ape) A se aduna formînd un iaz.

iezuít, *iezuiți*, s.m. || Din germ. *Jezuit*, fr. *jésuite* || Membru al unui ordin călugăresc catolic întemeiat în 1534, avînd ca scop combaterea Reformei și întărirea puterii papale. ● Epitet dat unui om ipocrit, viclean, perfid.

iezuitísm s.n. || Din fr. *jésuitisme* || Concepția morală și politică a iezuiților. ● (Fig.) Lipsă de scrupule în alegerea mijloacelor pentru atingerea scopurilor; ipocrizie, perfidie.

ífos, *ifose*, s.n. || Din ngr. *ifos* || (Fam.) Înfumurare, îngîmfare. ○ Expr. *A-și da ifose* = a se crede om important, valoros (fără a fi în realitate).

igiénă s.f. || Din fr. *hygiène;* gr. *hygieinon* „sănătate" || **1.** Ramură a medicinii umane care studiază normele și mijloacele de păstrare a sănătății. Are mai multe domenii: *i. școlară, i. alimentară, i. muncii* etc. **2.** Ansamblul normelor de păstrare a sănătății.

igiénic, -ă, *igienici, -ce*, adj. || Din fr. *hygiénique* || Care este conform cu regulile de igienă; care se referă la igienă.

igieníst, -ă, *igieniști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *hygiéniste* || Medic specialist în igienă.

iglíță, *iglițe*, s.f. || Din bg. *iglica* || **1.** Croșetă. **2.** Ustensilă de metal sau de lemn, de formă alungită, cu vîrful ascuțit și scobită la ambele capete, pe care se deapănă ața și care servește la împletirea plaselor, la înnodarea ochiurilor etc.

ignár, -ă, *ignari, -e*, adj. || Din fr. *ignare*, lat. *ignarus* || (Livr.) Incult, ignorant.

ignát s.m. || Din sl. *Ignatije* || (Pop.) Nume dat zilei de 20 decembrie, în care se obișnuiește la țară să se taie porcii îngrășați pentru iarnă. ○ Expr. *Nu se îngrașă porcul la ignat* = nu se poate realiza ceva important în ultimul moment.

ignifúg, -ă, *ignifugi, -e*, adj. || După fr. *ignifuge;* lat. *ignis* „foc" + *fugare* „a alunga" || (Despre materiale) Care se aprinde foarte greu sau nu se aprinde deloc, fiind folosit pentru a împiedica propagarea focului și a proteja materialele combustibile.

ignifugá, *ignifughez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *ignifuger* || A trata un material combustibil, prin acoperire sau impregnare, cu substanțe ignifuge.

ignitrón, *ignitroane*, s.n. || Din fr. *ignitron* || Tub electronic cu catod de mercur, folosit pentru redresarea curenților electrici alternativi de mare intensitate.

ignóbil, -ă, *ignobili, -e*, adj. || Din fr. *ignoble*, lat. *ignobilis* || Abject, josnic, infam.

ignorá, *ignorez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *ignorer*, lat. *ignorare* || **1.** A nu ști ceva, a nu cunoaște. **2.** A nu ține seamă de cineva sau de ceva, a neglija, a nesocoti.

ignoránt, -ă, *ignoranți, -te*, adj., s.m. și f. || Din fr. *ignorant* || (Om) fără învățătură, fără cunoștințe, neștiutor.

ignoránță s.f. || Din fr. *ignorance* || Lipsă de cunoștințe, de învățătură; incultură.

igrasíe s.f. || Din ngr. *igrasia* || Umezeală persistentă a pereților unei clădiri din zidărie, datorată apei reținute în porii materialelor din care sînt construiți.

igrasiós, -oásă, *igrasioși, -oase*, adj. || Din *igrasie* || Care are igrasie.

iguánă, *iguane*, s.f. || Din fr. *iguane*, sp. *iguano* (cuv. caraib) || Gen de șopîrlă mare, vie colorată, din America de Sud, cu carnea și ouăle comestibile.

ihneumoníd, *ihneumonide*, s.n. || Din fr. *ichneumonidé;* gr. *ichneumon* „viespe" + *eidos* „aspect" || (La pl.) Familie de insecte himenoptere cu abdomenul lung și pedunculat, ale căror larve parazitează alte insecte; (și la sg.) insectă care face parte din această familie.

ihtiofág, -ă, *ihtiofagi, -e*, adj. || Din fr. *ichtyophage;* gr. *ichthys* „pește" + *phagein* „a

mînca" || (Despre animale și păsări) Care se hrănește cu pește.

ihtiologíe s.f. || Din fr. *ichtyologie;* gr. *ichthys* „pește" + *logos* „studiu" || Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul peștilor.

ihtiozáur, *ihtiozauri,* s.m. || Din fr. *ichtyosaure;* gr. *ichthys* „pește" + *sauros* „șopîrlă" || Gen de reptile vivipare marine uriașe, din era mezozoică, cu corpul asemănător cu al peștilor.

ihtióză, *ihtioze,* s.f. || Din fr. *ichtyose* || Boală de piele caracterizată prin uscarea și descuamarea, în formă de lamele sau de solzi, a tegumentelor.

ikebána s.f. || Cuv. japonez || Cea mai veche formă a artei japoneze de a aranja florile.

ilár, -ă, *ilari, -e,* adj. || Din fr. *hilare,* lat. *hilaris* || (Rar) Ilariant. || Și: **hilár, -ă** adj.

ilariánt, -ă, *ilarianți, -te,* adj. || Din fr. *hilarant* (influențat de *ilaritate),* lat. *hilarans, -ntis* || Care stîrnește rîsul.

ilaritáte s.f. || Din fr. *hilarité,* lat. *hilaritas, -atis* || Explozie generală de rîs, provocată de ceva caraghios.

ilău, *ilaie,* s.n. || Din magh. *ülö* || (Reg.) Nicovală. *Povestea-i a ciocanului ce cade pe ilău* (Eminescu).

ileánă, *ilene,* s.f. || De la n. pr. *Ileana* || Insectă coleopteră de mărimea unui cărăbuș, de culoare verde și arămie, cu cîteva pete albe pe elitre, care se hrănește cu sucul florilor. Se mai numește gîndacul de trandafiri.

ilegál, -ă, *ilegali, -e,* adj. || Din fr. *illégal* || **1.** Care nu este în conformitate cu legea. **2.** (Despre guverne sau partide) Care nu este recunoscut sau aprobat de către autoritățile de stat.

ilegalíst, -ă, *ilegaliști, -ste,* s.m. și f. || Din *ilegal* || Persoană care activează în ilegalitate.

ilegalitáte, *ilegalități,* s.f. || Din fr. *illégalité* || **1.** Caracterul a ceea ce este ilegal. **2.** Situația ilegală a unei organizații sau a unui membru al ei.

ilegítim, -ă, *ilegitimi, -e* adj. || Din fr. *illégitime* || (Livr.) Care nu este legitim; care nu este îndreptățit.

ileón, *ileonuri,* s.n. || Din fr. *iléon* || Porțiunea terminală a intestinului subțire.

iliác, -ă, *iliaci,* adj. || Din fr. *iliaque,* lat. *iliacus* || Care este așezat în partea de mijloc a corpului. ○ *Os i.* = fiecare dintre cele două oase care formează partea laterală a bazinului.

ilíc, *ilice,* s.n. || Din tc. *yelek* || Pieptar țărănesc fără mîneci, confecționat din catifea sau din postav negru ori roșu, împodobit cu găitane și cu mărgele.

ilicít, -ă, *iliciți, -te,* adj. || Din fr. *illicite,* lat. *illicitus* || Contrar legii, interzis de lege; *p. ext.* necinstit.

ilír, -ă, *iliri, -e,* s.m. și f., adj. || Cf. n. pr. *Iliria* || **1.** S.m. și f. Persoană făcînd parte dintr-o populație indo-europeană răspîndită, în antichitate, pe țărmul de nord-est al Mării Adriatice. **2.** Adj. Care se referă la vechea Ilirie sau la populația ei; (substantivat, f.) limbă indo-europeană vorbită în Iliria.

ilizíbil, -ă, *ilizibili, -e,* adj. || Din fr. *illisible* || (Livr.; despre un text scris) Neciteț, indescifrabil.

ilmenít s.n. || Din fr. *ilménite;* cf. n. pr. *Ilmen,* lac în U.R.S.S. || Titanat natural de fier, romboedric, cenușiu-negricios cu luciu semimetalic.

ilógic, -ă, *ilogici, -ce,* adj. || Din fr. *illogique* || Lipsit de logică.

ilót, *iloți,* s.m. || Din fr. *ilote,* lat. *ilota* || (În Sparta antică) Sclav care aparținea statului și care era împrumutat proprietarilor funciari pentru a lucra pămîntul. ◉ Om exploatat, lipsit de drepturi. || Și: **hilót** s.m.

iluminá, *iluminez,* vb. I. || Din fr. *illuminer,* lat. *illuminare* || **1.** Tranz. A răspîndi lumină pe suprafața unui corp, în încăperi, pe străzi etc. **2.** Refl. (Fig., despre față, ochi etc.) A străluci de bucurie, de mulțumire.

iluminăre, *iluminări,* s.f. Acțiunea de *a (se) ilumina.* ◉ (Fiz.) Mărime fotometrică egală cu densitatea fluxului luminos care cade pe suprafața unui corp.

iluminát[1] s.n. Faptul de *a (se) ilumina;* producerea și răspîndirea luminii, în vederea asigurării condițiilor favorabile pentru desfășurarea normală a activității omenești.

iluminát[2]**, -ă,** *iluminați, -te,* adj. **1.** Luminat cu lumină artificială. **2.** (Fig.) Care iradiază fericire, mulțumire.

iluminație, *iluminații,* s.f. || Din fr. *illumination,* lat. *illuminatio* || Iluminare puternică a unor străzi, a unui oraș etc., cu ocazia unei festivități.

iluminísm s.n. || Din fr. *illuminisme* || Mișcare ideologică și culturală antifeudală a burgheziei în ascensiune, desfășurată în secolele 18—19, care urmărea crearea unei societăți raționale prin răspîndirea culturii în mase.

iluminíst, -ă, *iluminiști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *illuministe* || **1.** Adj. Care aparține iluminismului, privitor la iluminism. **2.** S.m. și f. Adept al iluminismului.

ilustrá, *ilustrez,* vb. I. || Din fr. *illustrer,* lat. *illustrare* || **1.** Tranz. A lămuri un lucru prin exemple, prin fapte. ◉ A reprezenta (printr-un desen, printr-o imagine). **2.** Tranz. A împodobi un text, o carte cu ilustrații. **3.** Tranz. și refl. A (se) remarca, a (se) distinge. *Unii... s-au ilustrat ca profesori* (Ghica).

ilustrát, -ă, *ilustrați, -te,* adj., s.f. **1.** Adj. Cu ilustrații. **2.** S.f. Carte poștală care are pe una dintre fețe o imagine; vedere.

ilustratív, -ă, *ilustrativi, -e,* adj. || Din *ilustrat* || Care ilustrează, care exemplifică.

ilustrație, *ilustrații,* s.f. || Din fr. *illustration,* lat. *illustratio* || Desen, imagine care împodobește, explică sau completează un text. ○ *I. muzicală* = fond muzical sau efect sonor care însoțește o reprezentație teatrală, o evocare literară, o emisiune de radio sau de televiziune.

ilustrísim, -ă, *ilustrisimi, -e,* adj. || Din fr. *illustrissime,* it. *illustrissimo* || (Ca termen de

onoare sau termen de adresare pentru unii prelați catolici) Mărit, slăvit.

ilústru, -ă, *ilustri, -stre,* adj. || Din fr. *illustre,* lat. *illustris* || Celebru, vestit, strălucit, renumit prin calitățile sau prin realizările sale.

ilúzie, *iluzii,* s.f. || Din fr. *illusion,* lat. *illusio, -onis* || **1.** Percepere falsă, denaturată a unui obiect. ○ *I. optică* = percepere denaturată a unor figuri sau a unor obiecte, datorată particularităților de formare a imaginilor pe retină. **2.** (Fig.) Amăgire, înșelare; speranță neîntemeiată. ○ Expr. *A-și face iluzii* = a spera lucruri irealizabile. *A-și pierde iluziile* = a rămîne decepționat din cauza neîndeplinirii, nerealizării unor speranțe (iluzorii).

iluzionă, *iluzionez,* vb. I. Refl. || Din fr. *illusionner* || A-și face iluzii, a se amăgi.

iluzionísm s.n. || Din fr. *illusionnisme* || **1.** Scamatorie; spectacol sau număr dintr-un program prezentat de iluzionist. **2.** Ansamblul procedeelor tehnice folosite în artele plastice, menite să creeze spectatorului iluzia realității.

iluzioníst, -ă, *iluzioniști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *illusionniste* || Scamator.

iluzóriu, -ie, *iluzorii,* adj. || Din fr. *illusoire,* lat. *illusorius* || Care nu poate fi realizat, ireal; înșelător, amăgitor.

im, *imuri,* s.n. || Lat. *limus* || (Reg.) Noroi, murdărie.

imaculát, -ă, *imaculați, -te,* adj. || Din fr. *immaculé,* lat. *immaculatus* || Curat, fără pete; (fig.) neprihănit.

imaginá, *imaginez,* vb. I. Refl. || Din fr. *imaginer,* lat. *imaginari* || A-și închipui ceva; (tranz.) a concepe, a crea, a născoci.

imaginábil, -ă, *imaginabili, -e,* adj. || Din fr. *imaginable,* lat. *imaginabilis* || Care poate fi imaginat (cu ușurință).

imaginár, -ă, *imaginari, -e,* adj. || Din fr. *imaginaire,* lat. *imaginarius* || Care există numai în imaginație; fictiv, închipuit. ○ (Mat.) *Număr i.* = număr al cărui pătrat are valoare negativă.

imaginát, -ă, *imaginați, -te,* adj. Închipuit. ● Născocit, inventat.

imaginatív, -ă, *imaginativi, -e,* adj. || Din fr. *imaginatif* || Care are putere de imaginație, înzestrat cu imaginație vie.

imaginație, *imaginații,* s.f. || Din fr. *imagination,* lat. *imaginatio, -onis* || Capacitatea de a crea reprezentări sau idei noi, pe baza reprezentărilor sau ideilor cîștigate anterior. ○ *I. creatoare* = imaginație care creează imaginea unor lucruri noi, inexistente, ca atare, în realitate.

imágine, *imagini,* s.f. || Din lat. *imago, -inis* || **1.** Reflectare a unui obiect în conștiință sub forma unei senzații, percepții sau reprezentări. **2.** Reproducere a unui obiect cu ajutorul unui sistem optic; reprezentare plastică obținută prin desen, pictură, sculptură etc.; reflectare artistică a realității cu ajutorul cuvintelor. **3.** (Fiz.) Locul în care se întîlnesc razele de lumină izvorîte dintr-un punct sau prelungirile acestor raze după ce au fost reflectate pe oglinzi sau refractate în lentile, prisme etc. ○ *I. de televiziune* = imagine optică a scenei transmisă prin televiziune, așa cum apare ea pe ecranul televizorului.

imagístic, -ă, *imagistici, -ce,* adj. || Din *imagine* || Care se referă la imagini, care ține de imagini.

imám, *imami,* s.m. || Din tc. *imam* || **1.** Șef suprem religios, politic și militar al unui stat feudal arab. **2.** Conducătorul rugăciunii colective într-o moschee.

imamát, *imamate,* s.n. || Din fr. *imamat* || Stat musulman condus de un imam (1).

imambaialdî s.n. || Din tc. *imambayıldı* || Mîncare rece pregătită din pătlăgele vinete împănate.

imanént, -ă, *imanenți, -te,* adj. || Din fr. *immanent,* lat. *immanens, -ntis* || Care rezidă în însăși natura sau esența unui obiect; care acționează din interiorul obiectului; lăuntric, intrinsec.

imanéngă, *imanențe,* s.f. || Din fr. *immanence,* lat. *immanentia* || Însușirea sau starea de a fi imanent.

imáș, *imașuri,* s.n. || Din magh. *nyomás* || Porțiune de teren necultivată, folosită ca pășune; islaz, pășune.

imateriál, -ă, *imateriali, -e,* adj. || Din fr. *immatériel* || Care există numai în conștiință; spiritual.

imbatábil, -ă, *imbatabili, -e,* adj. || Din fr. *imbattable* || Care nu poate fi învins sau întrecut; invincibil.

imbecíl, -ă, *imbecili, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *imbécile,* lat. *imbecillus* || (Persoană) care are capacitate mintală redusă; neghiob, tîmpit.

imbecilitáte, (2) *imbecilități,* s.f. || Din fr. *imbécillité,* lat. *imbecillitas, -atis* || **1.** Deficiență gravă a dezvoltării mintale, în care individul nu-și poate însuși limbajul scris și nu poate depăși nivelul intelectual al vîrstei preșcolare; tîmpenie. **2.** Comportare, faptă, vorbă de imbecil; prostie.

imbecilizá, *imbecilizez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din *imbecil* || A aduce pe cineva sau a ajunge în stare de imbecilitate; a se tîmpi.

imbérb, *imberbi,* adj. || Din fr. *imberbe,* lat. *imberbis* (< *in* + *barba*) || (Livr.) Căruia nu i-a crescut încă barba; *p. ext.;* (depr.) tînăr.

imbibíție s.f. || Din fr. *imbibition;* lat. *inbibere* „a se îmbiba" || (Bot.) Pătrundere a lichidelor în celulele vegetale; are rol important în germinația semințelor.

imbóld, *imbolduri,* s.n. || Din *îmboldi* || Îndemn, impuls, stimulent.

imbrohór, *imbrohori,* s.m. || Din tc. înv. și pop. *imbrohor* || (Înv.) Trimis al sultanului în țările române cu înalte misiuni diplomatice.

imediát, -ă, *imediați, -te,* adv., adj. || Din fr. *immédiat,* lat. *immediatus* || **1.** Adv. Fără întîrziere, numaidecît. **2.** Adj. Care se produce fără întîrziere; care ocupă primul loc lîngă (sau după) ceva: *școala se găsește în imediata apropiere a parcului.*

imemorábil, -ă, *imemorabili, -e,* adj. || Din fr. *immémorable,* lat. *immemorabilis.* || Care este foarte îndepărtat în timp, care s-a petrecut de foarte multă vreme.

imemoriál, -ă, *imemoriali, -e,* adj. || Din fr. *immémorial* || Care datează dintr-o epocă foarte îndepărtată; din timpuri străvechi.

iménș, -ă, *imenși, -se,* adj. || Din fr. *immense,* lat. *immensus* || Foarte mare, foarte numeros; foarte intens. ● Foarte important. ● (Adverbial; cu determinări introduse prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ). Foarte, extraordinar.

imensitáte, *imensități,* s.f. || Din fr. *immensité,* lat. *immensitas, -atis* || Însușirea a ceea ce este imens; vastitate a proporțiilor, mărime extraordinară. ● Spațiu nesfîrșit.

imérsie s.f. v. **imersiune.**

imersiúne s.f. || Din fr. *immersion,* lat. *immersio, -onis* || **1.** Afundare parțială sau totală a unui corp într-un lichid. **2.** Intrarea unui corp ceresc în conul de umbră al altui corp ceresc. || Și: **imérsie** s.f.

imigrá, *imigrez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *immigrer,* lat. *immigrare* || A intra într-o țară pentru a se stabili acolo, venind dintr-o altă țară.

imigránt, -ă, *imigranți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *immigrant,* lat. *immigrans, -ntis* || Persoană care imigrează.

imigrație s.f. || Din fr. *immigration* || Faptul de a imigra; *p. ext.* situația celui imigrat. ● Totalitatea imigrărilor (dintr-o perioadă dată, dintr-un anumit loc etc.).

iminéi s.m. pl. || Din tc. *yemeni* || **1.** Pantofi fini de marochin, purtați în trecut de boieri. **2.** Un fel de pantofi din piele de bovine, purtați la țară.

iminént, -ă, *iminenți, -te,* adj. || Din fr. *imminent,* lat. *imminens, -ntis* || Care este pe punctul de a se produce (și nu mai poate fi evitat).

iminénță, *iminențe,* s.f. || Din fr. *imminence,* lat. *imminentia* || Faptul de a fi iminent; caracterul a ceea ce este iminent.

imitá, *imit,* vb. I. Tranz. || Din fr. *imiter,* lat. *imitari* || **1.** A adopta felul de comportare al cuiva; a reproduce felul de a vorbi sau gesturile caracteristice cuiva; a lua pe cineva ca exemplu. **2.** A lua ca model un scriitor, un artist, o operă literară, artistică etc. ● A reproduce servil; a copia.

imitatív, -ă, *imitativi, -e,* adj. || Din fr. *imitatif,* lat. *imitativus* || Care imită (în special sunete).

imitatór, -oáre, *imitatori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *imitateur* || Persoană care imită pe cineva sau ceva.

imitație, *imitații,* s.f. || Din fr. *imitation,* lat. *imitatio, -onis* || Acțiunea de a imita; obiect făcut prin imitare. ● (Muz.) Procedeu al stilului polifonic care constă în repetarea unui motiv muzical la diferite intervale.

imixtiúne, *imixtiuni,* s.f. || Din fr. *immixtion,* lat. *immixtio, -onis* || Amestec nejustificat și nedorit în treburile altuia; ingerință.

imn, *imnuri,* s.n. || Din fr. *hymne,* lat. *hymnus;* gr. *hymnos* || **1.** Poezie lirică cu caracter solemn, în care se preamărește o idee, un eveniment etc. ● Cîntec solemn adoptat ca simbol al unității naționale, de stat sau de clasă. **2.** Cîntec religios de preamărire a divinității.

imóbil[1], *imobile,* s.n. || Din fr. *immeuble* (modificat după lat. *immobilis)* || Lucru nemișcător (clădire, casă etc.).

imobíl[2], **-ă,** *imobili, -e,* adj. || Din fr. *immobile,* lat. *immobilis* || Care stă nemișcat, fix, neclintit.

imobiliár, -ă, *imobiliari, -e,* adj. || Din fr. *immobilier* || Privitor la un imobil.

imobilísm s.n. || Din fr. *immobilisme* || Atitudine de opoziție sistematică față de orice inovație, față de progres.

imobilitáte s.f. || Din fr. *immobilité* || Stare de nemișcare, de fixitate, de neclintire totală.

imobilizá, *imobilizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *immobiliser* || A ține pe cineva sau ceva în stare de imobilitate, a nu permite să se miște, să acționeze.

imobilizát, -ă, *imobilizați, -te,* adj. (Despre ființe sau părți ale corpului) Care nu se poate mișca. ● (Despre bunuri, materiale) Care este scos din circuitul economic, ca urmare a unei gospodăriri defectuoase (stocuri supranormative, livrări neîncasate la termen etc.).

imorál, -ă, *imorali, -e,* adj. || Din fr. *immoral* || Care este contrar moralei; care încalcă principiile morale; care nu are nici un principiu moral.

imoralísm s.n. || Din fr. *immoralisme* || Doctrină care preconizează încălcarea principiilor și normelor morale; atitudine de opoziție față de tot ceea ce este considerat moral într-o epocă și într-un anumit loc de o clasă sau de un grup social.

imoralitáte, (2) *imoralități,* s.f. || Din fr. *immoralité* || **1.** Caracterul a ceea ce este imoral. **2.** Faptă, comportare imorală.

imortalizá, *imortalizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *immortaliser* || A face ca ceva sau cineva să rămînă veșnic în memoria oamenilor.

imós, -oásă, *imoși, -oase,* adj. || Lat. *limosus* || (Reg.) Plin de noroi; murdar. *Hainele de pe dînsul erau imoase* (Ispirescu).

impaciént, -ă, *impacienți, -te,* adj. || Din fr. *impatient,* it. *impaziente,* lat. *impatiens, -ntis* || (Livr.) Nerăbdător; neliniștit, îngrijorat.

impacientá, *impacientez,* vb. I. Refl. || Din fr. *impatienter* || (Livr.) A-și pierde răbdarea, a deveni nerăbdător; a se neliniști.

impáct, *impacturi,* s.n. || Din fr. *impact,* lat. *impactus,* part. lui *impingere* „a ciocni, a izbi" || Ciocnire; incidență.

impalpábil, -ă, *impalpabili, -e,* adj. || Din fr. *impalpable* || Care nu poate fi pipăit; de dimensiuni minuscule, imperceptibil.

impár, -ă, *impari, -e,* adj. || Din lat. *impar;* cf. fr. *impair* || (Despre numere întregi) Care nu este divizibil cu 2; fără soț.

imparábil, -ă, *imparabili, -e,* adj. || Din fr. *imparable* || (Mai ales în sport) Care nu poate fi apărat sau evitat.

imparicopitát, *imparicopitate*, s.n. || Din *impar* + *copită* || (La pl.) Ordin de mamifere erbivore nerumegătoare, cu degetele neperechi, cel mijlociu fiind mai dezvoltat; (și la sg.) animal din acest ordin (ex. calul, zebra).

imparipenát, -ă, *imparipenați, -te*, adj. || *Impar* + lat. *pennatus* „cu pene" || (Despre frunzele compuse) Care are un număr variabil de perechi de foliole, înșirate de-a lungul unui ax comun în vîrful căruia se găsește o singură foliolă, astfel că foliolele sînt în număr impar.

imparisilábic, -ă, *imparisilabici, -ce*, adj. || Din fr. *imparisyllabique* || (Despre substantive și adjective) Care nu păstrează același număr de silabe în cursul declinării.

imparitáte s.f. || Din fr. *imparité* || Lipsă de paritate; inegalitate.

imparțiál, -ă, *imparțiali, -e*, adj. || Din fr. *impartial* || Care face aprecieri juste; nepărtinitor, obiectiv, drept.

imparțialitáte s.f. || Din fr. *impartialité* || Calitatea de a fi imparțial; nepărtinire, obiectivitate.

impás, *impasuri*, s.n. || Din fr. *impasse* || Situație dificilă, încurcată în care se găsește cineva și din care nu știe cum să iasă.

impasíbil, -ă, *impasibili, -e*, adj. || Din fr. *impassible*, lat. *impassibilis* || (Livr.) Indiferent, nepăsător.

impecábil, -ă, *impecabili, -e*, adj. || Din fr. *impeccable*, lat. *impeccabilis* || Fără cusur, ireproșabil, desăvîrșit.

impedánță s.f. || Din fr. *impédance*, germ. *Impedanz;* cf. lat. *impedire* „a împiedica" || (Fiz.) *I. electrică* = mărime caracteristică unui circuit electric de curent alternativ egală cu raportul dintre valorile efective ale tensiunii aplicate la borne și ale curentului care trece prin circuit. ○ *I. acustică* = mărime caracteristică unui sistem acustic, egală cu raportul dintre presiunea sonoră și fluxul acustic corespunzător.

impediméntt, *impedimente*, s.n. || Din lat. *impedimentum*, it. *impedimento* || Piedică, obstacol în calea săvîrșirii unei acțiuni, a îndeplinirii unui plan etc.

impenetrábil, -ă, *impenetrabili, -e*, adj. || Din fr. *impénétrable*, lat. *impenetrabilis* || Prin care nu poate străbate nimic; (fiz.) care prezintă starea de impenetrabilitate. ● Prin care nu se poate pătrunde cu privirea; de nepătruns. ● (Fig.) De neînțeles, tainic; (despre oameni; *p. ext.*, despre figura lor) care nu lasă să se vadă ce simte sau ce gîndește.

impenetrabilitáte s.f. || Din fr. *impénétrabilité* || Însușirea sau starea a ceea ce este impenetrabil. ● (Fiz.) Proprietate a corpurilor de a-și ocupa fiecare propriul volum, neputîndu-se întrepătrunde.

imperatív, -ă, *imperativi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *impératif*, lat *imperativus* (< *imperare* „a porunci") || **1.** Adj. Care ordonă; poruncitor. ○ *Modul i.* (și substantivat, n.) = mod verbal personal prin care se exprimă un ordin, un îndemn, o rugăminte. *Propoziție imperativă* = propoziție care exprimă un ordin, un îndemn, o rugăminte. **2.** S.n. Necesitate categorică și necondiționată; obligație stringentă. ○ *I. categoric* (la Kant) = imperativ etic care exprimă obligația morală, avînd un caracter absolut, necondiționat (ex. *fă-ți datoria* este un *i.c.).*

imperátor, *imperatori*, s.m. || Din lat. *imperator* || Titlu onorific conferit în Roma republicană generalilor, de către soldații săi sau de către senat, după repurtarea unei victorii. În timpul imperiului a devenit parte integrantă a titulaturii imperiale.

imperceptíbil, -ă, *imperceptibili, -e*, adj. || *In* + *perceptibil* || Care nu poate fi perceput cu ajutorul simțurilor; care este abia perceptibil, aproape neobservat.

imperfect, -ă, *imperfecți, -te*, adj. || Din lat. *imperfectus* || Cu defecte, nedesăvîrșit; lipsit de perfecțiune. ○ *Timpul i.* (și substantivat, n.) = timpul verbal care exprimă o acțiune din trecut, neterminată în momentul la care se referă vorbirea; aparține modului indicativ.

imperfectiv, *imperfective*, adj. || Din fr. *imperfectif* || (Despre aspectul verbelor) Care arată că acțiunea verbului este în desfășurare sau se repetă.

imperfecțiúne, *imperfectiuni*, s.f. || Din fr. *imperfection*, lat. *imperfectio, -onis* || Stare a ceea ce este imperfect; defect, cusur.

imperiál, -ă, *imperiali, -e*, adj., s.f. || Din fr. *impérial*, lat. *imperialis* || **1.** Adj. Care se referă la imperiu sau la împărat, care aparține imperiului sau împăratului, împărătesc. **2.** Etaj al unor vehicule de transport în comun.

imperialísm s.n. || Din fr. *impérialisme* || Politică de dominație și asuprire a unor țări și popoare mai slab dezvoltate de către țări puternice, prin folosirea politicii de dictat și de forță, de amestec brutal în treburile altor state, prin încălcarea dreptului lor la libertate, independență și suveranitate națională, prin promovarea colonialismului și neocolonialismului.

imperialíst, -ă, *imperialiști, -ste*, adj., s.m. || Din fr. *impérialiste* || **1.** Adj. Care aparține imperialismului, care se referă la imperialism. **2.** S.m. Adept al imperialismului.

imperiós, -oásă, *imperioși, -oase*, adj. || Din fr. *impérieux*, lat. *imperiosus* (< *imperium* „imperiu") || (Adesea adverbial) Care este absolut necesar; care cere o rezolvare imediată; obligatoriu, stringent.

impériu, *imperii*, s.n. || Din lat. *imperium* || **1.** Stat monarhic condus de un împărat; împărăție. **2.** Teritoriu cuprinzînd un stat dominant împreună cu posesiunile lui coloniale. **3.** *Sub imperiul...* = sub stăpînirea..., sub influența...; determinat de... *Se întristează ori se înveselesc ca și o față de om sub imperiul ascuns al gîndului care îl cercetează* (Anghel).

impermeábil, -ă, *impermeabili, -e*, adj., s.n. || Din fr. *imperméable*, lat. *impermeabilis* || **1.** Adj. (Despre materiale, țesături) Care nu lasă să treacă prin el un fluid. **2.** S.n. Manta sau pardesiu de ploaie, confecționat dintr-un material impermeabil (1), fulgarin.

impermeabilitáte s.f. || Din fr. *imperméabilité* || Însușirea de a fi impermeabil.

impermeabilizá, *impermeabilizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *imperméabiliser* || A face ca un material să devină impermeabil.

impersonál, -ă, *impersonali, -e,* adj. || Din fr. *impersonnel,* lat. *impersonalis* || **1.** Care nu se referă la o persoană anume. ◉ (Fig.) Care este lipsit de personalitate, de originalitate. *Ar fi avut poate o figură impersonală... dacă n-ar fi fost lumina bună și albastră a ochilor* (Cezar Petrescu). **2.** (Despre verbe) Care exprimă o acțiune neatribuită unei persoane (din care cauză se întrebuințează numai la persoana a treia singular), care nu are subiect propriu-zis.

impertinént, -ă, *impertinenți, -te,* adj. || Din fr. *impertinent,* lat. *impertinens, -ntis* || (Adesea substantivat) Obraznic, necuviincios.

impertinénță, *impertinențe,* s.f. || Din fr. *impertinence* || Atitudine, comportare sau vorbă impertinentă.

imperturbábil, -ă, *imperturbabili, -e,* adj. || Din fr. *imperturbable,* lat. *imperturbabilis* || Care își păstrează calmul, care denotă stăpînire de sine.

impétigo s.n. || Din fr. *impétigo,* lat. *impetigo* „pecingine" || Boală de piele contagioasă manifestată prin apariția unor bășicuțe seroase și purulente care se sparg, formînd cruste gălbui care nu lasă urme.

impetuós, -oásă, *impetuoși, -oase,* adj. || Din fr. *impétueux,* lat. *impetuosus* || Care se manifestă cu o forță de nestăpînit; năvalnic, tumultuos.

impetuozitáte, s.f. || Din fr. *impétuosité* || Însușirea de a fi impetuos.

impiegát, -ă, *impiegați, -te,* s.m. și f. || Din it. *impiegato* || **1.** Funcționar la căile ferate, cu pregătire specială, însărcinat cu primirea, expedierea și manevra trenurilor într-o stație. **2.** (Ieșit din uz) Funcționar de stat de grad inferior.

impietá, *impietez,* vb. I. Intranz. || Din *impietate* || A se amesteca în treburile altuia, nesocotindu-i, încălcîndu-i drepturile; a leza.

impietáte s.f. || Din fr. *impieté,* lat. *impietas, -atis* || Lipsă de respect față de ceea ce este considerat sfînt sau față de cineva ori ceva care merită considerație.

implacábil, -ă, *implacabili, -e,* adj. || Din fr. *implacable,* lat. *implacabilis* (< *placare* „a liniști, a potoli") || Care nu poate fi înduplecat, îmblînzit; neîndurător. *Rea, crudă și implacabilă, ea în cîteva cuvinte îi arată cît de absurd e planul lui* (Gherea).

implánt, *implanturi,* s.n. || Din fr. *implant* || Fragment de țesut implantat.

implantá, *implantez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *implanter* || A executa o implantare. ◉ A stabili, a fixa, a așeza.

implantáre, *implantări,* s.f. Acțiunea de *a implanta;* metodă terapeutică constînd în introducerea pe cale chirurgicală sub piele sau în mușchi, a unui medicament ori a unui fragment de țesut.

implicá, *implic,* vb. I. Tranz. || Din fr. *impliquer,* lat. *implicare* || **1.** (La pers. 3) A atrage după sine, a avea drept consecințe. *Talentul implică o teribilă răspundere* (Cezar Petrescu). **2.** A amesteca pe cineva într-o afacere (necinstită sau neplăcută), într-un proces etc.

implicáție, *implicații,* s.f. || Din fr. *implication,* lat. *implicatio* || **1.** Idee, fapt care decurge în mod implicit din altul, care apare ca o consecință imediată a acestuia. **2.** (Log.) Enunț în care adevărul antecedentului atrage după sine adevărul consecventului, iar falsitatea consecventului atrage falsitatea antecedentului.

implicít, -ă, *impliciți, -te,* adj. || Din fr. *implicite,* lat. *implicitus* || (Adesea adverbial) Care e cuprins în ceva (fără a fi exprimat); care se înțelege de la sine.

implorá, *implór,* vb. I. Tranz. || Din fr. *implorer,* lat. *implorare* (< *plorare* „a plînge") || A ruga pe cineva în mod stăruitor și cu umilință. *Te rog și te implor ia seama să nu se nenorocească din pricina matale biata fată* (Rebreanu).

imploráre, *implorări,* s.f. Acțiunea de *a implora;* rugăminte, cerere stăruitoare, fierbinte.

implózie, *implozii,* s.f. || Din fr. *implosion* || Fenomen (opus exploziei) constînd în pătrunderea rapidă a aerului într-o incintă cu vid ai cărei pereți s-au deteriorat (și care poate provoca accidente).

impluviu, *impluvii,* s.n. || Din lat. *impluvium* || Bazin construit în atriumul locuințelor romane, în care era colectată apa de ploaie.

impolitéță s.f. v. **impolitețe.**

impolitéțe, *impoliteți,* s.f. || Din fr. *impolitesse* || Lipsă de politețe, faptă, atitudine, gest, comportare nepoliticoasă; necuviință. || Și: **impolitéță** s.f.

imponderábil, -ă, *imponderabili, -e,* adj. || Din fr. *impondérable* || Aflat în stare de imponderabilitate; fără greutate. ◉ (Fig.) Insesizabil, imperceptibil; subtil. *A năvălit ușoară, imponderabilă, Bucuria luminoasă de afară* (Camil Petrescu).

imponderabilitáte s.f. || Din fr. *imponderabilité* || Stare a unui corp asupra căruia nu acționează forțe gravitaționale; stare a unui corp a cărui greutate a fost anihilată de alte forțe.

impopulár, -ă, *impopulari, -e,* adj. || Din fr. *impopulaire* || Care nu se bucură de popularitate, de simpatie.

impórt, *importuri,* s.n. || Din *importa.* Cf. germ. *Import* || Faptul de a importa[1]; totalitatea operațiilor privind cumpărarea și aducerea în țară a unor mărfuri produse în alte țări; (concr.) mărfuri importate. În sens mai larg, i. cuprinde și așa-numitul *i. invizibil,* care constă în cumpărare de servicii din (sau de la) alte țări (transporturi, turism, operații de asigurare etc.). ○ *De import* = a) importat; b) străin de realitățile locale.

importá[1], *impórt,* vb. I. Tranz. || Din fr. *importer* || A cumpăra și a aduce în țară mărfuri din alte țări; *p. ext.* a cumpăra servicii din alte țări. ◉ (Fig.) A împrumuta, a aduce din alte țări obiceiuri, mode etc.

importă², pers. 3 *impórtă*, vb. I. Tranz. și intranz. || Din fr. *importer* || A prezenta importanță sau interes pentru cineva.

importábil, -ă, *importabili, -e*, adj. || Din fr. *importable* || Care poate fi importat, care este admis să fie importat.

importánt, -ă, *importanți, -te*. adj. || Din fr. *important* || Care prezintă însemnătate, valoare, interes: *a publicat o lucrare importantă.* ● (Despre persoane) Însemnat, marcant.

importánță s.f. || Din fr. *importance* || Faptul de a fi important; însemnătate, valoare. ○ Expr. *A-și da importanță* = a-și da aere de superioritate, a se îngîmfa; a se crede om superior. ○ *Plin de importanță* = încrezut, îngîmfat, înfumurat.

importatór, -oáre, *importatori, -oare*, adj. s.m. și f. || Din fr. *importateur* || (Cel) care importă mărfuri din altă țară.

importuná, *importunez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *importuner* || (Livr.) A plictisi sau a stingheri pe cineva cu stăruințele sau cu prezența sa. *Vă rog să binevoiți a scuza dacă vă importunez cu aceste rînduri* (Caragiale).

imposíbil, -ă, *imposibili, -e*, adj., s.n. || Din fr. *impossible*, lat. *impossibilis* || **1.** Adj. Care nu este posibil; care nu este realizabil. **2.** S.n. Ceea ce este cu neputință de realizat. *Deci visul se împlinise! Imposibilul se făcuse posibil* (Galaction). ○ Expr. *A face imposibilul* = a face tot ceea ce este cu putință pentru a realiza ceva. ● (Adverbial) Cu neputință, cu nici un preț.

imposibilitáte s.f. || Din fr. *impossibilité*, lat. *impossibilitas, -atis* || Caracterul a ceea ce este imposibil; faptul de a nu putea face ceva.

impostór, -oáre, *impostori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *imposteur*, lat. *impostor* (< *imponere* „a (se) impune (cu sila)" || Persoană care caută, prin înșelăciune și prin prefăcătorie, să treacă drept altcineva; șarlatan; mincinos.

impostúră, *imposturi*, s.f. || Din fr. *imposture*, lat. *impostura* || Acțiune, faptă de impostor.

impotént, -ă, *impotenți, -te*, adj. || Din fr. *impotent*, lat. *impotens, -ntis* (< *posse* „a putea") || Lipsit de vigoare, neputincios. ● (Spec.; despre bărbați) Inapt pentru săvîrșirea actului sexual.

impoténță s.f. || Din fr. *impotence*, lat. *impotentia* || Lipsă de vigoare, neputință. ● (Spec.) Starea a unui bărbat inapt pentru săvîrșirea actului sexual.

impozábil, -ă, *impozabili, -e*, adj. || Din fr. *imposable* || Care poate fi supus la plata unui impozit; (despre bunuri, venituri) asupra căruia se percepe un impozit.

impozánt, -ă, *impozanți, -te*, adj. || Din fr. *imposant* (< *imposer* „a (se) impune") || Care impresionează, care impune respect sau admirație (prin înfățișare, aspect, ținută).

impózit, *impozite*, s.n. || Din lat. *impositum* || Plată obligatorie, stabilită prin lege, pe care cetățenii, instituțiile etc. o varsă din venitul lor în bugetul statului. ○ *I. direct* v. *direct. I. indirect* v. *indirect.*

impracticábil, -ă, *impracticabili, -e*, adj. || Din fr. *impraticable* (după *practică*) || **1.** (Despre drumuri, terenuri) Pe care nu se poate circula (fiind stricat, desfundat). **2.** Care nu poate fi pus în practică, nu se poate aplica.

imprecáție, *imprecații*, s.f. || Din fr. *imprécation*, lat. *imprecatio* (< *imprecari* „a dori cuiva rău") || (Livr.) Blestem, ocară. ● (Lit.) Figură de stil care conține un blestem.

imprecís, -ă, *imprecizi, -se*, adj. || Din fr. *imprécis* || Care este lipsit de precizie; nesigur.

imprecízie, *imprecizii*, s.f. || Din fr. *imprécision* || Lipsă de precizie.

impregná, *impregnez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *imprégner*, lat. *impraegnari* || A îmbiba un material poros cu o substanță lichidă, pentru a căpăta impermeabilitate, rezistență etc.

impregnát, -ă, *impregnați, -te*, adj. Îmbibat cu o substanță (lichidă) pentru a căpăta impermeabilitate, rezistență etc.

impresár, *impresari*, s.m. || Din fr. *impresario*, it. *impressario* (< *impresa* „întreprindere") || Persoană care mijlocește sau organizează spectacole, turnee artistice etc.

impresariát, *impresariate*, s.n. || Din *impresar* || Instituție care mijlocește sau organizează reprezentații teatrale, concerte etc.

imprescriptíbil, -ă, *imprescriptibili, -e*, adj. || Din fr. *imprescriptible* || Care nu poate fi prescris, care rămîne valabil totdeauna.

impresíe, *impresii*, s.f. || Din fr *impression*, lat. *impressio, -onis* (< *impressus*, part. lui *imprimere* „a întipări") || Efect lăsat în conștiință de un factor din afară; (la pl.) gînduri, imagini întipărite în memorie. ○ Expr. *A da* (sau *a lăsa, a face) impresia că...*; = a părea că... *A face* (sau *a produce) impresie* = a atrage atenția asupra sa, a impresiona, a face efect. *A avea impresia că...* = a bănui, a crede, a presupune că...

impresioná, *impresionez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *impressionner* || **1.** A produce o impresie puternică asupra cuiva; a mișca, a emționa. **2.** (Despre lumină) A acționa asupra substanței fotosensibile de pe un film sau de pe o hîrtie fotografică, producînd o reacție chimică datorită căreia se poate înregistra o imagine.

impresionábil, -ă, *impresionabili, -e*, adj. || Din fr. *impressionnable* || Care poate fi ușor impresionat; sensibil, emotiv. *A fost... un om impresionabil la culme, care simțea, ghicea și suferea de toate cele ce se petreceau în jurul său* (Gherea).

impresionabilitáte s.f. || Din fr. *impressionnabilité* || Însușirea de a fi impresionabil; emotivitate.

impresionánt, -ă, *impresionanți, -te*, adj. || Din fr. *impressionant* || **1.** Care produce o impresie puternică; emoționant. **2.** Impunător, impozant.

impresionísm s.n. || Din fr. *impressionnisme* || Mișcare artistică apărută la sfîrșitul sec. 19 în Franța, care a cultivat un sistem estetic bazat pe impresie; în artele plastice suprinde aspectele fugitive ale realității prin redarea nuanțată a vibrației luminii și a jocului ei pe suprafața volumelor; în muzică îmbogățește mijloacele de

expresie prin jocul combinațiilor sonore, libertatea formelor, armonie rafinată.

impresioníst, -ă, *impresioniști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *impressionniste* || **1.** Adj. Care se referă la impresionism. **2.** S.m. și f. Adept al impresionismului.

imprevizíbil, -ă, *imprevizibili, -e,* adj. || Din fr. *imprévisible* || Care nu poate fi prevăzut.

imprimá, *imprim,* vb. I. Tranz. || Din fr. *imprimer,* lat. *imprimere* „a apăsa pe... (sau în...), a întipări" || **1.** A lăsa urme prin apăsare. **2.** A întipări pe o țesătură desene colorate. **3.** A înregistra sunete pe benzi sau pe plăci. **4.** A tipări. **5.** (Fig.) A determina, a impune (un anumit ritm în muncă, viteză unui corp etc.).

imprimát, -ă, *imprimați, -te,* adj., s.n. **1.** Adj. Tipărit. **2.** Adj. (Despre țesături) Pe care sînt întipărite desene, figuri. **3.** S.n. Formular pentru întocmirea unor acte oficiale. **4.** S.n. (La pl.) Tipărituri.

imprimerie, *imprimerii,* s.f. || Din fr. *imprimerie* || **1.** Tipografie. **2.** Atelier unde se execută imprimarea țesăturilor.

impriméu, *imprimeuri,* s.n. || Din fr. *imprimé* || Țesătură imprimată cu figuri sau cu desene colorate. ◉ Desen imprimat pe o țesătură.

improbábil, -ă, *improbabili, -e,* adj. || Din fr. *improbable* || **1.** Care nu poate fi probat, dovedit. **2.** Puțin probabil, nesigur, incert.

impromptú [Pr.: empromptü], *impromptuuri,* s.n. || Din fr. *impromptu* || Compoziție muzicală instrumentală cu caracter de improvizație, de obicei lirică.

imprópriu, -ie, *improprii,* adj. || Din fr. *impropre,* lat. *improprius* || **1.** (Despre cuvinte, expresii) Care nu redă exact ideea ce trebuie exprimată. **2.** Necorespunzător, neindicat pentru ceva.

improvizá, *improvizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *improviser* || **1.** A compune în grabă, pe nepregătite, un discurs, o poezie, o melodie etc. **2.** A face, a construi ceva la repezeală (și provizoriu).

improvizát, -ă, *improvizați, -te,* adj. **1.** Alcătuit repede și fără o pregătire prealabilă. **2.** Care îndeplinește o funcție fără a avea pregătirea necesară; care face un lucru la repezeală, pentru nevoile momentului. *Făcu pre improvizații impresari a se apuca... de lucru* (Negruzzi).

improvizáție, *improvizații,* s.f. || Din fr. *improvisation* || Faptul de a improviza; lucru făcut la repezeală.

imprudént, -ă, *imprudenți, -te,* adj. || Din fr. *imprudent,* lat. *imprudens, -ntis* || Lipsit de prudență; care acționează nesocotit. O (Adverbial) *Femeia... contase imprudent pe farmecele ei tomnatice* (Camil Petrescu).

imprudénță, *imprudențe,* s.f. || Din fr. *imprudence,* lat. *imprudentia* || **1.** Lipsă de prudență, nesocotință. **2.** Faptă sau vorbă nesocotită.

impúber, -ă, *impuberi, -e,* adj. || Din fr. *impubère,* lat. *impubes, -eris* || (Livr.) Care nu a atins vîrsta pubertății.

impúdic, -ă, *impudici, -ce,* adj. || Din fr. *impudique,* lat. *impudicus* || Lipsit de pudoare; indecent, necuviincios.

impudoáre s.f. || Din fr. *impudeur* || Lipsă de pudoare, de rușine; atitudine, gest, vorbă, faptă lipsită de pudoare; nerușinare.

impúls, *impulsuri,* s.n. || Din lat. *impulsus* || **1.** Imbold, îndemn către o acțiune. [A luat hotărîrea] *sub impulsul crescînd a două simțăminte* (Gherea). **2.** (Fiz.) Mărime egală cu produsul dintre masa unui corp și viteza lui. **3.** (Tehn., fiz.) Variație bruscă, intensă, de scurtă durată și cu revenire la valoarea inițială a unei mărimi fizice; emisiune de scurtă durată a unui curent electric. **4.** (Med.) *I. nervos* = impuls transmis prin intermediul căilor nervoase.

impúlsie, *impulsii,* s.f. || Din fr. *impulsion,* lat. *impulsio, -onis* || **1.** Tendință, pornire spontană, involuntară, cu caracter imperios, spre săvîrșirea unei acțiuni. **2.** Impuls **(3).** || Și: **impulsiúne** s.f.

impulsiúne s.f.v. **impulsie.**

impulsioná, *impulsionez,* vb. I. Tranz. || Din *impuls* || A stimula, a îndemna, a îmboldi; a imprima o mișcare.

impulsív, -ă, *impulsivi, -e,* adj. || Din fr. *impulsif* || Care acționează sub impresia primului impuls; care acționează fără control; violent, nestăpînit.

impulsivitáte s.f. || Din fr. *impulsivité* || Însușirea de a fi impulsiv; lipsă de stăpînire, violență.

impulsór, *impulsoare,* s.n. || Din *impuls* || Rotor de pompă centrifugă.

impunătór, -oáre, *impunători, -oare,* adj. || Din *impune* || Care impresionează prin dimensiuni, calități etc.; impozant, măreț.

impúne, *impún,* vb. III. || Din lat. *imponere* || **1.** Tranz. A face ca ceva să fie acceptat; a obliga, a constrînge pe cineva la ceva. **2.** Intranz. A insufla cuiva respect, stimă, teamă. (Fig.) *Pacea, resignarea, calmul serii... îmi impuneau și mă biruiau* (Galaction). **3.** Refl. A căpăta prestigiu, a se afirma. **4.** Tranz. A supune la un impozit.

impunitáte s.f. || Din fr. *impunité,* lat. *impunitas, -atis* || Nepedepsire a unui infractor, determinată de anumite împrejurări prevăzute de lege.

impúr, -ă, *impuri, -e,* adj. || Din fr. *impur,* lat. *impurus* || Care conține impurități; murdar.

impuritáte, *impurități,* s.f. || Din fr. *impureté,* lat. *impuritas, -atis* || Lipsă de puritate; corp sau substanță străină care se găsește în masa altui corp, modificîndu-i proprietățile. ◉ Prezența în mediul înconjurător a unor substanțe toxice sau infecțioase care determină condiții neprielnice pentru existența și dezvoltarea organismelor.

imputá, *impút,* vb. I. Tranz. || Din fr. *imputer,* lat. *imputare* || **1.** A atribui sau a reproșa cuiva fapte, atitudini nepotrivite, reprobabile. **2.** A face pe cineva răspunzător pentru o pagubă adusă instituției, întreprinderii etc. unde lucrează, obligîndu-l la despăgubiri. || Și: (înv. și pop.) **imputá** vb. IV.

imputábil, -ă, *imputabili, -e,* adj. || Din fr. *imputable* || Care poate fi imputat cuiva.

imputáție, *imputații,* s.f. || Din fr. *imputation,* lat. *imputatio* || **1.** Faptul de a imputa, de a atribui cuiva o vină. **2.** Măsură prin care se dispune ca cineva să plătească o anumită sumă pentru paguba pe care a cauzat-o.

imuábil, -ă, *imuabili, -e,* adj. || Din fr. *immuable* (< *muer* „a schimba, a transforma") || Care nu se schimbă niciodată; permanent, constant.

imuabilitáte s.f. || Din fr. *immuabilité* || Însușirea a ceea ce este imuabil; permanență.

imún, -ă, *imuni, -e,* adj. || Din fr. *immun,* lat. *immunis* || Care prezintă imunitate (1), care nu poate contracta o anumită boală infecțioasă.

imúnd, -ă, *imunzi, -de,* adj. || Din fr. *immonde,* lat. *immundus* || Murdar, dezgustător la înfățișare.

imunitáte s.f. || Din fr. *immunité,* lat. *immunitas, -atis* || **1.** Capacitate, înnăscută sau obținută, a unui organism de a rezista la un agent infecțios sau la un produs nociv. **2.** Ansamblul drepturilor de care se bucură în țara în care au fost acreditați membrii unei misiuni diplomatice, personalul administrativ și tehnic precum și familiile acestora.

imunizá, *imunizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *immuniser* || A face să devină imun.

imunologíe s.f. || Din fr. *immunologie* || Știință care se ocupă cu studiul reacțiilor organismului față de agenții infecțioși.

imunoterapíe s.f. || Din fr. *immunothérapie* || Metodă de tratament care constă în folosirea de preparate specifice, seruri și vaccinuri, în tratamentul bolilor infecțioase.

in¹- || Din fr., lat. *in-* || Element de compunere cu sens negativ și privativ, servind la formarea unor substantive, adjective sau verbe.

in² s.m., s.n. || Lat. *linum* || **1.** S.m. Plantă erbacee textilă și oleaginoasă din familia linaceelor, cu tulpina subțire, fibroasă, cu flori albastre sau albe. Din tulpini se extrag fibre textile iar din semințe ulei folosit în industria lacurilor etc. **2.** S.n. Fir obținut prin prelucrarea fibrelor acestei plante. ● Pînză făcută din aceste fire.

inabordábil, -ă, *inabordabili, -e,* adj. || Din fr. *inabordable* || (Livr.) Care nu poate fi abordat; inaccesibil. *Deasupra, la vreo zece metri, într-unul din pereți e o gaură. O altă galerie, inabordabilă acum* (Bogza). ● (Fig.; despre oameni) De care nu te poți apropia, la care nu poți ajunge, cu care nu poți sta de vorbă (fiind îngîmfat, mîndru, distant).

inacceptábil, -ă, *inacceptabili, -e,* adj. || Din fr. *inacceptable* || Care nu poate fi sau care nu trebuie să fie acceptat, admis.

inaccesíbil, -ă, *inaccesibili, -e,* adj. || Din fr. *inaccesible,* lat. *inaccessibilis* || Care nu este accesibil, la care nu se poate ajunge: *vîrf de munte inaccesibil.* (Fig.) *Mă sfiam... de profesorii pontifi inaccesibili* (Galaction).

inactiv, -ă, *inactivi, -e,* adj. || Din fr. *inactif* || **1.** Care nu activează, lipsit de activitate, care este pasiv. **2.** (Despre elemente sau substanțe chimice) Care nu reacționează.

inactivitáte s.f. || Din fr. *inactivité* || Lipsă de activitate, pasivitate.

inactuál, -ă, *inactuali, -e,* adj. || Din fr. *inactuel* || Care nu este actual, nu este de actualitate.

inadaptábil, -ă, *inadaptabili, -e,* adj. || *In¹-* + *adaptabil* || (Și substantivat) Care nu se poate adapta, acomoda la o situație nouă.

inadaptabilitáte s.f. || Din *inadaptabil* || Faptul de a fi inadaptabil, neputința de a se adapta sau de a fi adaptat.

inadecvát, -ă, *inadecvați, -te,* adj. || Din fr. *inadéquat* || Care nu corespunde, care nu este potrivit pentru ceva; necorespunzător.

inaderént, -ă, *inaderenți, -te,* adj. || Din fr. *inadhérent* || Care nu aderă la ceva; care nu se poate lipi de ceva.

inadmisíbil, -ă, *inadmisibili, -e,* adj. || Din fr. *inadmisible* || Care nu poate fi admis, acceptat; cu care nu poți fi de acord.

inadvertínță, *inadvertențe,* s.f. || Din fr. *inadvertance,* lat. *inadvertentia* (< *advertere* „a se întoarce spre") || **1.** Lipsă de atenție; greșeală comisă din neatenție. **2.** Nepotrivire, neconcordanță.

inalienábil, -ă, *inalienabili, -e,* adj. || Din fr. *inaliénable* (Despre drepturi, bunuri) Care nu poate fi înstrăinat, care nu poate face obiectul unui act de înstrăinare.

inalterábil, -ă, *inalterabili, -e,* adj. || Din fr. *inaltérable* || Care nu se alterează, care nu se strică sau nu poate fi stricat. ● (Fig.; despre sentimente, însușiri morale) De nezdruncinat. *Cu prietenia lor inalterabilă au făcut... mîngîierea vieții mele de scriitor* (Galaction).

inamíc, -ă, *inamici, -ce,* adj., s.m. și f. || Din lat. *inimicus* (după *amic)* || **1.** Adj. Dușmănos, ostil. **2.** S.m. și f. Dușman. *Și cred că vom fi prieteni... — De altfel nici n-am fost inamici* (Sadoveanu). || Și: (înv.) **inimíc, -ă,** adj., s.m. și f.

inamovíbil, -ă. *inamovibili, -e,* adj. || Din fr. *inamovible* || (Despre funcționari de stat) Care nu poate fi mutat sau destituit. ● (Despre piese, organe de mașini) Care nu poate fi deplasat din locul în care este montat.

inamovibilitáte s.f. || Din fr. *inamovibilité* || Faptul, calitatea sau dreptul de a fi inamovibil.

inanimát, -ă, *inanimați, -te,* adj. || Din fr. *inanimé* || (Adesea substantivat) Care este fără viață, neînsuflețit.

inanițíe s.f. || Din fr. *inanition,* lat. *inanitio* || Stare de denutriție extremă provocată de lipsa cronică de hrană sau din cauza unor defecte mari în asimilație.

inapetență s.f || Din fr. *inappétence* || Lipsă de poftă de mîncare.

inaplicábil, -ă, *inaplicabili, -e,* adj. || Din fr. *innaplicable* || Care nu poate fi pus în practică; care nu poate fi folosit.

inapreciábil, -ă, *inapreciabili, -e,* adj. || Din fr. *inappréciable* || Care nu poate fi apreciat, evaluat (din cauza calităților sale deosebite).

inápt, -ă, *inapți, -te,* adj. || Din fr. *inapte* || Lipsit de capacitatea de a face un lucru; nepo-

trivit, necorespunzător pentru o activitate, pentru o sarcină.

inăriță, *inariță*, s.f. || Din *in*[2] || Numele a două plante erbacee acvatice, cu frunze liniare dințate și cu flori verzui (**i. mare** și **i. mică**).

inatacábil, -ă, *inatacabili, -e*, adj. || Din fr. *inattaquable* || Care nu poate fi atacat sau contestat.

inaugurá, *inaugurez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *inaugurer*, lat. *inaugurare* „a consacra" || A deschide, în mod solemn și oficial, activitatea sau darea în folosință a unui așezămînt, a unei instituții etc.; a deschide o expoziție; a dezveli un monument. ● (Fig.) A marca începutul într-o activitate, într-un domeniu.

inaugurál, -ă, *inaugurali, -e*, adj. || Din fr. *inaugural* || Care se referă la o inaugurare, care se face cu ocazia unei inaugurări.

inauguráre, *inaugurări*, s.f. Acțiunea de *a inaugura;* solemnitatea care are loc cu ocazia unei astfel de acțiuni.

inavuábil, -ă, *inavuabili, -e*, adj. || Din fr. *inavouable* (< *avouer* „a mărturisi, a recunoaște") || (Livr.) Care nu poate fi mărturisit, declarat; rușinos, nedemn.

inăriță, *inărițe*, s.f. || Din *in*[2] || Pasăre mică, migratoare, din familia fringilidelor, cu penele de culoare castanie, cu fruntea roșie și pieptul roz.

inc, *incuri*, s.n. (Reg.) Poftă de rîs, de joc, de zburdălnicii. *Copila părintelui, cum era sprințară și plină de incuri, a bufnit de rîs* (Creangă).

înca adj. v. **incas.**

incalculábil, -ă. *incalculabili, -e*, adj. || Din fr. *incalcuiable* || Care nu poate fi calculat, apreciat; imens, enorm, foarte important.

incalificábil, -ă, *incalificabili, -e*, adj. || *In*[1]- + *calificabil*. Cf. fr. *inqualifiable* || Care nu poate fi calificat, care este sub orice critică; care întrece orice măsură.

incandescént, -ă, *incandescenți, -te*, adj. || Din fr. *incandescent*, lat. *incandescens, -ntis* (< *incandescere* = a arde || Care se află în stare de incandescență.

incàndescénță s.f. || Din fr. *incandescence* || Stare a unui corp care emite lumină și radiații infraroșii datorită temperaturii lui înalte. ○ *Lampă cu i.* = lampă a cărei sursă de lumină este un bec electric.

incantáție, *incantații*, s.f. || Din fr. *incantation* || (Livr.) Stare de încîntare.

incapábil, -ă, *incapabili, -e*, adj. || Din fr. *incapable* || (Adesea substantivat) Care nu este în stare să facă un lucru; nepriceput; lipsit de capacitate.

incapacitáte s.f. || Din fr. *incapacité* || Lipsă de capacitate, neputință de a face ceva; lipsă de pricepere, de aptitudini, de pregătire.

incarbonizáre s.f. || *In*[1]- + *carbonizare* || Proces de transformare în cărbuni a resturilor vegetale depuse pe fundul unui bazin de sedimentare, sub influența temperaturii, presiunii și bacteriilor.

încarná, *încarnez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *incarner*, lat. *incarnare* (< *caro, carnis* „carne") || A (se) întrupa; a (se) prezenta sub o formă concretă, materială, precisă.

încarnát, -ă, *încarnați, -te*, adj. **1.** Care a luat formă materială; întrupat. **2.** (Fig.) Înverșunat, pasionat. *Luăm... asupră-ne a convinge pe cel mai încarnat logician* (Macedonski).

incás, -ă, *incași, -se*, s.m. și f., adj. || Din fr. *incas, inca* || **1.** S.m. și f. Persoană făcînd parte dintr-o populație băștinașă din America de Sud (amerindieni), care a creat o originală cultură materială și spirituală și un puternic stat (sec. 15—16). **2.** Adj. Care aparține incașilor, privitor la incași. || Și: **înca** adj., **incaș, -ă** s.m. și f., adj.

incasábil, -ă, *incasabili, -e*, adj. || Din fr. *incassable* (< *casser* „a sparge") || Care nu se sparge (ușor).

incáso s.n. || Cuv. it. || (Fin.) Sistem de decontare prin care, pe baza unui document din care rezultă obligația de plată a unui debitor, banca încasează de la acel debitor contravaloarea documentului.

incáș, -ă s.m. și f., adj. v. **incas.**

incendiá, *incendiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *incendier* || A da foc la ceva, a provoca un incendiu. ● (Fig.) A aținta spiritele, a incita, a îndemna la acțiuni violente.

incendiár, -ă. *incendiari, -e*, adj. || Din fr. *incendiaire*, lat. *incendiarius* || **1.** Care provoacă (sau poate provoca) un incendiu. **2.** (Fig.) Care ațință spiritele, care îndeamnă la acțiuni violente.

incendiatór, -oáre, *incendiatori, -oare*, s.m. și f. || Din *incendia* || Persoană care provoacă un incendiu. ● (Fig.) Aținător, provocator.

incéndiu, *incendii*, s.n. || Din lat. *incendium;* cf. fr. *incendie* || Foc mare, care cuprinde și distruge clădiri, păduri etc.; (pop.) pîrjol.

incért, -ă, *incerți, -te*, adj. || Din lat. *incertus* || Nesigur, îndoielnic.

incertitúdine, *incertitudini*, s.f. || Din fr. *incertitude*, lat. *incertitudo, -inis* || Lipsă de certitudine; nesiguranță, îndoială; ezitare.

incést, *incesturi*, s.n. || Din fr. *inceste*, lat. *incestus* || Legătură sexuală (constituind o infracțiune) între părinți și copii ori între frați și surori.

incestuós, -oásă, *incestuoși, -oase*, adj. || Din fr. *incestueux*, lat. *incestuosus* || Care are caracter de incest; vinovat de incest.

inchizitór, *inchizitori* s.m. || Din fr. *inquisiteur*, lat. *inquisitor* || Judecător din tribunalul ecleziastic al Inchiziției (instituție a bisericii catolice, creată în sec. 13, care judeca pe cei acuzați de erezie sau de nesupunere față de biserica catolică). ● (Fig.) Anchetator aspru, necruțător.

inchizitoriál, -ă, *inchizitoriali, -e*, adj. || Din fr. *inquisitorial* || Privitor la Inchiziție sau la inchizitor. ● Foarte crud, nemilos.

incidént, -ă, *incidenți, incidente*, s.n., adj. || Din fr. *incident;* cf. lat. *incidens, -ntis* (< *incidere* „a surveni") || **1.** S.n. Întîmplare neașteptată (și neplăcută) care intervine în desfășurarea unei acțiuni. **2.** S.n. Obiecție ridicată în cursul unui

proces de către una dintre părți. **3.** Adj. (Despre cuvinte, propoziții) Intercalat între părțile unei propoziții sau ale unei fraze. **4.** Adj. (Despre raze, fascicule de lumină etc.) Care cade asupra unui corp.

incidéntál, -ă, *incidentali, -e,* adj. || Din fr. *incidentel* || (Adesea adverbial) Care se produce sau intervine întîmplător; accidental.

incidénță, *incidențe,* s.f. || Din fr. *incidence* || Întîlnire a unei raze sau a unui fascicul de raze de lumină sau de alte radiații cu o suprafață. ○ *Punct de i.* = punctul în care o rază întîlnește suprafața unui corp sau suprafața de separare a două medii. *Unghi de i.* = unghiul format de o rază incidentă cu normala la suprafața corpului.

incinerá, *incinerez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *incinerer,* lat. *incinerare* (< *cinis, cineris* „cenușă") || A arde un corp organic, un cadavru etc., prefăcîndu-l în cenușă.

incintă, *incinte,* s.f. || Din fr. *enceinte* || **1.** Spațiu închis în interiorul unei construcții. **2.** Suprafață de teren înconjurată de construcții.

incipiént, -ă, *incipienți, -te,* adj. || Din lat. *incipiens, -ntis* || Care se află la început, care abia începe; începător.

incisív[1], *incisivi,* s.m. || Din fr. *incisive* || *Dinți incisivi* = fiecare dintre dinții lați din față (la om în număr de opt), care servesc la sfărîmarea alimentelor.

incisív[2], **-ă,** *incisivi, -e,* adj. || Din fr. *incisif* || (Despre vorbe, stil) Pătrunzător, mușcător, tăios.

incitá, *incit,* vb. I. Tranz. || Din fr. *inciter,* lat. *incitare* || (Livr.) A aținta, a instiga.

incitáre, *incitări,* s.f. (Livr.) Acțiunea de *a incita;* instigare, aținare, întărîtare.

incitatór, -oáre, *incitatori, -oare,* adj., s.m. și f. || Din fr. *incitateur* || (Livr.) (Persoană) care incită, instigator.

incizá, *incizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *inciser* (< lat. **incisare* = *incidere* „a tăia") || A face o incizie; a tăia.

incízie, *incizii,* s.f. || Din fr. *incision,* lat. *incisio* || **1.** Tăietură în țesuturile organice, făcută cu un instrument chirurgical. **2.** Ornamentare a unui obiect de lut, de piatră etc. prin zgîrierea la suprafața lui cu ajutorul unui instrument.

incláde, *inclúd,* vb. III. Tranz. || Din lat. *includere* || A cuprinde, a conține, a îngloba.

inclusív adv. || Din fr. *inclusif* || Cuprinzînd și..., împreună cu...

incluziúne, *incluziuni,* s.f. || Din fr. *inclusion,* lat. *inclusio, -onis* || **1.** Particulă de material străin (impuritate) în masa unui corp solid. **2.** (Mat.) Relație între două mulțimi prin care se exprimă faptul că orice element al primei mulțimi aparține și celeilalte. **3.** (Log.) Cuprinderea noțiunilor cu sferă mică dar cu conținut bogat, în noțiuni cu sferă mare și conținut sărac.

incoatív, -ă, *incoativi, -e,* adj. || Din fr. *inchoatif,* lat. *inchoativus* (< *inchoare* „a începe") || (Despre verbe) Care exprimă începutul unei acțiuni.

incoercíbil, -ă, *incoercibili, -e,* adj. || Din fr. *incoercible* || (Livr.) Care nu poate fi constrîns. ● Care nu poate fi comprimat sau reținut într-un recipient.

incoeránt, -ă, *incoerenți, -te,* adj. || Din fr. *incohérent* || Lipsit de legătură logică în gîndire sau în manifestări; fără șir.

incoerénță, *incoerențe,* s.f. || Din fr. *incohérence* || Lipsă de coerență, de legătură logică în gîndire, în exprimare, în manifestări, în acțiuni.

incógnito adv. || Din fr. *incognito;* cf. lat. *incognitus* „necunoscut" || (În legătură cu o personalitate aflată în călătorie) Fără să fie cunoscut; sub nume fals.

incognoscíbil, -ă, *incognoscibili, -e,* adj. || Din fr. *incognoscible* || Care nu poate fi cunoscut.

incolór, -ă, *incolori, -e,* adj. || Din fr. *incolore,* lat. *incolor* || Care nu este colorat, care nu are culoare; șters, spălăcit. ● (Fig.) Fără personalitate, fără strălucire.

incombustíbil, -ă, *incombustibili, -e,* adj. || Din fr. *incombustible* || Care nu poate arde; necombustibil.

incomensurábil, -ă, *incomensurabili, -e,* adj. || Din fr. *incommensurable* || Care nu poate fi măsurat; foarte mare, nemăsurat. ● (Mat.; despre mărimi) A căror măsură nu poate fi exprimată de un număr rațional.

incomestíbil, -ă, *incomestibili, -e,* adj. || Din fr. *incomestible* || Care nu este bun de mîncat; otrăvitor, toxic.

incomód, -ă, *incomozi, -de,* adj. || Din fr. *incommode,* lat. *incommodus* || **1.** Care nu este comod, care nu oferă comoditate. **2.** (Despre ființe) Care deranjează, stingherește.

incomodá, *incomodez* vb. I. Tranz. || Din fr. *incomoder* lat. *incommodare* || A tulbura liniștea cuiva, a deranja, a stingheri pe cineva.

incomoditáte s.f. || Din fr. *incommodité* || Lipsă de comoditate. ● Jenă, deranj.

incomparábil, -ă, *incomparabili, -e* adj. || Din fr. *incomparable,* lat. *incomparabilis* || (Adesea adverbial) Care nu se poate compara cu nimic; fără pereche, neasemănat, extraordinar.

incompatíbil, -ă, *incompatibili, -e* adj. || Din fr. *incompatible* || **1.** Care nu este compatibil cu altceva, care nu poate exista, nu se poate exercita în același timp cu altceva. **2.** (Despre un sistem de ecuații sau inecuații) Care nu are soluții.

incompatibilitáte s.f. || Din fr. *incompatibilité* || **1.** Faptul de a fi incompatibil; situația a două funcții, profesiuni etc. care nu pot fi ocupate sau exercitate de cineva în același timp. **2.** (Med.) Nepotrivire de grup sanguin. **3.** (Mat.) Caracteristică a unui sistem de ecuații sau inecuații de a fi incompatibil. ● Proprietate a unui sistem de axiome care exprimă faptul că există în el afirmații care nu concordă cu celelalte.

incompetént, -ă, *incompetenți, -te,* adj. || Din fr. *incompétent* || Care nu este competent; care nu are calitatea sau căderea de a face ceva. ●

(Despre un organ de stat) Care nu are competența pentru rezolvarea anumitor probleme sau pricini.

incompetență s.f. || Din fr. *incompétence* || Lipsă de competență.

incomplét, -ă, *incompleți, -te,* adj. || Din fr. *incomplet* || Care nu este complet, din care lipsește ceva.

incomprehensíbil, -ă, *incomprehensibili, -e,* adj. || Din fr. *incompréhensible* || Care nu poate fi înțeles, cuprins cu mintea; de neînțeles.

incompresíbil, -ă, *incompresibili, -e,* adj. || Din fr. *incompressible* || Care nu poate fi comprimat sub acțiunea unei presiuni exterioare, care nu își poate micșora volumul.

incompresibilitáte s.f. || Din fr. *incompressibilité* || (Fiz.) Însușirea unui corp de a fi incompresibil.

inconciliábil, -ă, *inconciliabili, -e,* adj. || Din fr. *inconciliable* || Care nu poate fi conciliat, de neîmpăcat.

incongelábil, -ă, *incongelabili, -e,* adj. || Din fr. *incongelable* || Care nu poate fi congelat, care nu îngheață.

incongruént, -ă, *incongruenți, -te,* adj. || Din it. *incongruente,* lat. *incongruens, -ntis* || (Livr.) Care nu se potrivește, care nu este în concordanță cu ceva.

incongruénță s.f. || Din it. *incongruenza,* lat. *incongruentia* || (Livr.) Faptul de a fi incongruent; nepotrivire, neconcordanță.

inconsecvént, -ă, *inconsecvenți, -te,* adj. || Din fr. *inconséquent,* lat. *inconsequens, -ntis* || Lipsit de consecvență în idei, în acțiuni; nestatornic, schimbător, instabil, neconsecvent.

inconsecvénță, *inconsecvențe,* s.f. || Din fr. *inconséquence,* lat. *inconsequentia* || Lipsă de consecvență în idei sau în acțiuni; instabilitate, inconstanță.

inconsistént, -ă, *inconsistenți, -te,* adj. || Din fr. *inconsistant* || Lipsit de consistență; neconsistent, slab, moale.

inconsisténță, s.f. || Din fr. *inconsistance* || Lipsă de consistență, de soliditate.

inconsolábil, -ă, *inconsolabili, -e,* adj. || Din fr. *inconsolable,* lat. *inconsolabilis* || Care nu se poate consola; nemîngîiat.

inconstánt, -ă, *inconstanți, -te,* adj. || Din fr. *inconstant* || Lipsit de constanță, de statornicie; ușuratic, schimbător, inconsecvent.

inconstánță s.f. || Din fr. *inconstance* || Lipsă de constanță, nestatornicie.

inconștiént, -ă, *inconștienți, -te,* adj., s.n. || Din fr. *inconscient* (după *conștient)* || **1.** Adj. Care nu este conștient, care și-a pierdut cunoștința. ● (Despre o faptă, un act) Făcut fără să-și dea seama; involuntar. (Adverbial) *Buzele i se mișcau încet, inconștient* (Vlahuță). **2.** Adj. Care nu are o atitudine conștientă față de realitatea înconjurătoare; fără minte, fără judecată. **3.** S.n. Totalitatea fenomenelor psihice care scapă conștiinței.

inconștiénță s.f. || Din fr. *inconscience* (după *inconștient)* || **1.** Lipsă sau pierdere a cunoștinței, care apare în diferite boli neuropsihice. **2.** Lipsa unei atitudini conștiente, rațională, față de realitatea înconjurătoare.

incontestábil, -ă, *incontestabili, -e,* adj. || Din fr. *incontestable* || Care nu poate fi contestat, care este de netăgăduit; (adverbial) fără îndoială, indiscutabil. *Această obștească recunoaștere incontestabil bine meritată* (Gherea).

incontinénță s.f. || Din fr. *incontinence,* lat. *incontinentia* (< *incontinens,* din *continere* „a stăpîni, a ține în frîu") || (Med.) Eliminare involuntară a urinei sau a materialelor fecale. ● *P. ext.* Nepuțință de a-și înfrîna unele dorințe, unele pasiuni etc.

inconvenábil, -ă, *inconvenabili, -e,* adj. || Din fr. *inconvenable* || Care nu convine, care nu este convenabil.

inconveniént, *inconveniente,* s.n. || Din fr. *inconvénient,* lat. *inconveniens, -ntis* || Neajuns, dezavantaj, impediment, obstacol, dificultate, piedică.

inconvertíbil, -ă, *inconvertibili, -e,* adj. || Din fr. *inconvertible* (< *convertir* „a se întoarce spre...") || Care nu este convertibil; neconvertibil.

incoréct, -ă, *incorecți, -te,* adj. || Din fr. *incorrect* || **1.** Greșit, eronat, inexact: *exprimare incorectă.* **2.** Necinstit, neonest.

incorectitúdine, *incorectitudini,* s.f. || *In*[1]- + *corectitudine* || Lipsă de corectitudine; faptă incorectă; necinste, șarlatanie.

incorigíbil, -ă, *incorigibili, -e,* adj. || Din fr. *incorrigible* || Care nu poate fi îndreptat, corijat, care persistă în greșeli.

incorporá vb. I. v. **încorpora.**

incoruptíbil, -ă, *incoruptibili, -e,* adj. || Din fr. *incorruptible,* lat. *incorruptibilis* || Care nu poate fi corupt; cinstit, onest.

incredíbil, -ă, *incredibili, -e,* adj. || Din it. *incredibile,* lat. *incredibilis* || Care este de necrezut.

increméntu, *incrementuri,* s.n. || Din lat. *incrementum* || Creștere, spor, adaos.

incriminá, *incriminez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *incriminer,* lat. *incriminare* (< *crimen, -inis* „acuzație") || A învinui pe cineva de săvîrșirea unei crime; *p. ext.* a acuza, a învinovăți.

incriminăre, *incriminări,* s.f. Acțiunea de *a incrimina;* învinuire, învinovățire, acuzație.

incriminát, -ă, *incriminați, -te,* adj. Care este acuzat de crimă; *p. gener.* învinuit, învinovățit. ● (Substantivat) Persoană învinuită de o crimă.

incrustá, *incrustez,* vb. I. || Din fr. *incruster,* lat. *incrustare* (< *crusta* „crustă") || **1.** Tranz. A împodobi un obiect cu incrustații **(1). 2.** Refl. (Despre sărurile din apă) A se depune sub formă de crustă pe pereții conductelor, ai rezervoarelor etc.

incrustát, -ă, *incrustați, -te,* adj. (Despre obiecte) Împodobit cu incrustații **(1).**

incrustáție, *incrustații,* s.f. || Din fr. *incrustation* || **1.** Ornament, tăiat dintr-un material, de obicei mai prețios, și înfipt în masa unui obiect. **2.** Crustă de săruri depusă dintr-o soluție pe pereții unui rezervor ai unei conducte etc.

incubatór, *incubatoare*, s.n. || Din fr. *incubateur* || Instalație pentru clocirea artificială a ouălor.

incubáție, *incubații*, s.f. || Din lat. *incubatio*, fr. *incubation* || **1.** Proces de dezvoltare a embrionului din ou și de transformare a lui în pui. **2.** (Med.) *Perioadă de i.* = timpul dintre primul contact al organismului cu un agent patogen și apariția primelor semne ale bolii.

inculcá, *incúlc*, vb. I. Tranz. || Din fr. *inculquer*, lat. *inculcare* || (Livr.; cu privire la o idee, la un principiu, la o regulă de conduită) A întipări în mintea cuiva prin repetare.

inculpá, *incúlp*, vb. I. Tranz. || Din fr. *inculper*, lat. *inculpare* (< *culpa* „vină, greșeală") || A acuza, a învinui pe cineva.

inculpát, -ă, *inculpați, -te*, s.m. și f. Persoană acuzată de o culpă și care este parte într-un proces penal; acuzat, pîrît, învinuit.

incúlt, -ă, *inculți, -te*, adj., s.m. și f. || Din fr. *inculte*, lat. *incultus* || (Persoană) lipsită de cultură elementară.

incultúră s.f. || Din fr. *inculture* || Lipsă de cultură; ignoranță, neștiință.

incumbá, pers. 3 *incúmbă*, vb. I. Intranz. || Din lat. *incumbere*, fr. *incomber* || (Despre sarcini, obligații) A se impune, a intra în obligațiile cuiva.

incunábul, *incunabule*, s.n. || Din fr. *incunable*, lat. *incunabula*, neutru pl. „leagăn", (fig.) „început" || Exemplar dintr-o carte tipărită în primii ani ai introducerii tiparului (înainte de anul 1500); *p. ext.* carte foarte veche (și prețioasă).

incurábil, -ă, *incurabili, -e*, adj. || Din fr. *incurable* || (Despre boli sau despre bolnavi) Care nu mai poate fi vindecat; *p. ext.* (despre persoane) care suferă de un defect moral nevindecabil.

incúrie, *incurii*, s.f. || Din fr. *incurie*, lat. *incuria* || (Livr.) Lipsă de grijă, neglijență.

incursiúne, *incursiuni*, s.f. || Din fr. *incursion*, lat. *incursio, -onis* (< *currere* „a alerga") || **1.** (Milit.) Acțiune de cercetare, de mică amploare, executată prin surprindere în dispozitivul inamic. **2.** Cercetare, studiu făcut de cineva într-un domeniu străin de tema tratată (ca obiect principal al cercetării).

in-cvárto adj. invar. || Din fr., lat. *in-quarto* || (Despre formatul unei cărți) În care coala de hîrtie este îndoită în patru, formînd opt pagini.

indantrén s.n. (Chim.) Nume dat unor coloranți sintetici, rezistenți la lumină, apă și acizi, folosiți în imprimeria textilă.

indecént, -ă, *indecenți, -te*, adj. || Din fr. *indécent*, lat. *indecens, -ntis* || Care calcă regulile decenței; necuviincios, lipsit de pudoare, impudic.

indecénță, *indecențe*, s.f. || Din fr. *indécence*, lat. *indecentia* || Lipsă de decență, de bunăcuviință, vorbă, faptă, atitudine necuviincioasă; nerușinare, necuviință.

indecís, -ă, *indeciși, -se*, adj. || Din fr. *indécis* || Care nu este decis; nehotărît, șovăielnic.

indeclinábil, -ă, *indeclinabili, -e*, adj. || Din fr. *indéclinable*, lat. *indeclinabilis* || (Gram.) Care nu se declină, nedeclinabil.

indefinít, -ă, *indefiniți, -te*, adj. || Din fr. *indéfini*, lat. *indefinitus* || Care nu este definit, care nu are limite determinate; nedefinit, nelămurit. ◉ (Gram.) Nehotărît.

indehiscént, -ă, *indehiscenți, -te*, adj. || Din fr. *indéhiscent* || (Despre fructe) Care nu se deschide spontan la maturitate, spre a pune în libertate semințele.

indelébil, -ă. *indelebili, -e*, adj. (Livr.) || Din fr. *indélébile*, lat. *indelebilis* (< *delere* „a șterge, a distruge") || Care nu poate fi șters din amintire, care nu se poate uita; de neșters.

indelicatéțe, *indelicateți*, s.f. || Din fr. *indélicatesse* || Lipsă de delicatețe; vorbă, faptă, purtare jignitoare, grosolană.

indemnizáție, *indemnizații*, s.f. || Din fr. *indemnisation* || **1.** Sumă de bani care se acordă cuiva în afara retribuției, pentru acoperirea unor cheltuieli speciale (deplasări, transfer etc.) sau pentru munca prestată în afara sarcinilor ce decurg din funcția sa de bază. **2.** Sumă plătită oamenilor muncii pe timpul concediului. || Și: **indemnizáție** s.f.

independént, -ă, *independenți, -te*, adj. || Din fr. *indépendant* || **1.** Care nu depinde de nimeni; care se bucură de independență, liber, autonom. ○ *Independent de...* = fără a ține seamă de..., indiferent de... **2.** Care are inițiativă personală, care nu se orientează după altcineva. **3.** (Despre mărimi) A cărei valoare nu depinde de nici o altă valoare sau mărime.

independénță s.f. || Din fr. *indépendance* || **1.** Dreptul unui stat de a-și rezolva liber toate problemele interne și externe, fără amestec din afară; situația de fapt a statului conformă cu acest drept. **2.** Starea celui care judecă și acționează în mod independent, neinfluențat de alții. **3.** (Despre mărimi) Faptul de a fi independent (3).

indescifrábil, -ă, *indescifrabili, -e*, adj. || Din fr. *indéchiffrable* || (Despre texte scrise) Care nu poate fi descifrat, neciteț.

indescriptíbil, -ă, *indescriptibili, -e*, adj. || Din fr. *indescriptible* || Care nu poate fi descris sau exprimat prin cuvinte; de nedescris.

indestructíbil, -ă, *indestructibili, -e*, adj. || Din fr. *indestructible* || Care nu poate fi distrus, nimicit; trainic, rezistent.

indeterminábil, -ă, *indeterminabili, -e*, adj. || Din fr. *indéterminable*, lat. *indeterminabilis* || Care nu poate fi determinat.

indeterminísm s.n. || Din fr. *indéterminisme* || Concepție în filozofia burgheză modernă și contemporană care respinge determinismul, neagă cauzalitatea și legitatea obiectivă a fenomenelor naturale și sociale, susținînd existența libertății absolute a voinței.

index, (1) *indexuri*, s.n., **(2)** *indecși*, s.m. || Din lat., fr. *index* || **1.** S.n. Listă alfabetică sau sistematică, la sfîrșitul sau la începutul unei cărți, cuprinzînd autorii, cuvintele sau materiile

tratate, cu indicarea paginilor la care se află. ○ Expr. *A pune la index* = a trece, a socoti pe cineva în rîndul celor nevrednici sau periculoşi. **2.** S.m. Degetul arătător.

indexá, *indexez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *indexer* || **1.** A întocmi un index. **2.** A atribui un indice de clasificare unui document.

indezirábil, -ă, *indezirabili, -e*, adj. || Din fr. *indésirable* || Nedorit, neagreat.

indián[1] s.n. || Din fr. *indienne* || Ţesătură subţire de bumbac, vopsită sau imprimată, din care se confecţionează articole de lenjerie.

indián[2]**, -ă,** *indieni, -e*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *indien* || **1.** S.m. şi f. Locuitor al Indiei. ● (Impropriu) Amerindian. **2.** Adj. Care se referă la India sau la populaţia ei; (impropriu) care se referă la amerindieni; (substantivat, f.) limba vorbită de indieni.

indiánă, *indiene*, s.f. Prăjitură umplută cu frişcă şi acoperită cu glazură de ciocolată.

indic, -ă, *indici, -ce*, adj. || Din lat. *indicus* || (Rar) Indian[2]. *Kamadeva, zeul indic* (Eminescu).

indicá, *indic*, vb. I. Tranz. || Din fr. *indiquer*, lat. *indicare* || **1.** A arăta, a semnala; a face cunoscut. *Să le indice drumul cel adevărat ce trebuie să-l urmeze* (Ghica). **2.** A recomanda un tratament.

indicatív adj., s.n. || Din fr. *indicatif*, lat. *indicativus* || **1.** Adj. (Gram.) *Modul indicativ* (şi substantivat, n.) = mod personal care exprimă o acţiune prezentată de vorbitor ca reală. **2.** S.n. Tot ceea ce serveşte pentru a indica ceva. ● (Milit.) Denumire convenţională care se atribuie unităţilor militare, comandamentelor etc. pentru păstrarea secretului şi pentru a nu fi recunoscute de inamic. **3.** *I. de apel* = semnal emis la începutul şi la sfîrşitul fiecărei emisiuni de către o staţie de radiocomunicaţii, pentru a putea fi identificată.

indicatór, -oáre, *indicatori, -oare*, adj., s.n., s.m. || Din fr. *indicateur* || **1.** Adj. Care indică. **2.** S.n. Instrument sau dispozitiv al unui sistem tehnic care indică valoarea unei mărimi. **3.** S.n. Semn care dă anumite indicaţii (de direcţie, distanţă, circulaţie etc.). **4.** S.n. Text tipărit care cuprinde informaţii într-un anumit domeniu. **5.** S.m. Expresie numerică cu ajutorul căreia se caracterizează un fenomen social-economic (ca structură, creştere etc.). **6.** S.m. (Chim.) Substanţă cu ajutorul căreia se determină sfîrşitul unei reacţii chimice.

indicáţie, *indicaţii*, s.f. || Din fr. *indication*, lat. *indicatio, -onis* || Îndrumare, lămurire; indiciu, informaţie, recomandare: *şi-a refăcut lucrarea după indicaţiile profesorului.*

índice, *indici*, s.m. || Din it., fr. *indice*, lat. *index, -icis* || **1.** Semn (număr sau literă) scris alături de o literă (de obicei la dreapta ei şi mai jos), pentru a-i preciza valoarea sau înţelesul, pentru a deosebi elementele desemnate de litera respectivă. **2.** (Statist., ec.) Expresie numerică a laturii cantitative a fenomenelor economice; indicaţie (număr, formulă) care înfăţişează dinamica sau aspectul unui fenomen, al unei acţiuni etc. ○ *I. valoric* = mărime relativă ce caracterizează dinamica valorică a unui fenomen (ex. a producţiei ori a desfacerii de mărfuri) sub aspectul schimbării cantităţilor şi a preţurilor. **3.** Mărime care caracterizează o proprietate a unei substanţe, a unui sistem tehnic etc. **4.** (Fiz.) *I. de refracţie* = raportul dintre viteza luminii în vid şi viteza într-un anumit mediu. **5.** Ac sau piesă mobilă a unui instrument de măsură, care arată, pe o scară gradată, valoarea mărimii măsurate. **6.** Index (1).

indíciu, *indicii*, s.n. || Din lat. *indicium*, fr. *indice* || **1.** Particularitate, semnalment după care poate fi recunoscut un obiect, un fenomen etc. ● Semn după care se deduce existenţa unui lucru, a unui fenomen. **2.** (Dr.) Faptă, situaţie, împrejurare, care poate servi ca probă într-un proces.

indiferént, -ă, *indiferenţi, -te*, adj. || Din fr. *indifférent*, lat. *indifferens, -ntis* (< *differre* „a se deosebi") || **1.** Care nu manifestă nici un fel de interes (pentru cineva sau ceva). **2.** Care nu interesează, nu prezintă nici o însemnătate. ○ *Indiferent dacă...* = fără a acorda importanţă faptului că...; fie că... *Indiferent de...* = fără a ţine seamă de...

indiferénţă s.f. || Din fr. *indifférence*, lat. *indifferentia* || Starea, atitudinea celui indiferent; lipsă de interes faţă de cineva sau ceva; nepăsare.

indigén, -ă, *indigeni, -e*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *indigène*, lat. *indigena* || **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) născută în ţara despre care este vorba, originară din acea ţară; băştinaş, autohton. **2.** Adj. (Despre animale, plante, mărfuri) Din propria ţară.

indigést, -ă, *indigeşti, -ste*, adj. || Din fr. *indigeste*, lat. *indigestus* (< *digerere* „a digera") || (Despre alimente) Greu de digerat. ● (Fig.; despre scrieri) Greu de înţeles, confuz.

indigéstie, *indigestii*, s.f. || Din fr. *indigestion*, lat. *indigestio* || Tulburare a digestiei, manifestată prin greţuri, vărsături, diaree.

indignă, *indignez*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *indigner*, lat. *indignari* || A produce, a stîrni (sau a fi cuprins de) indignare; a se supăra, a se necăji.

indignáre, *indignări*, s.f. Faptul de *a (se) indigna;* sentiment de mînie, de revoltă, provocat de o faptă nedemnă sau nedreaptă.

indignát, -ă, *indignaţi, -te*, adj. Cuprins de indignare, revoltat sufleteşte.

indigó, *indigouri*, s.n., adj. || Din fr. *indigo* || **1.** S.n. Una dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, situată între albastru şi violet. **2.** Adj. Care are culoarea descrisă mai sus. **3.** S.n. Colorant albastru-închis, extras încă din antichitate din diferite plante originare din India (de unde îi vine şi numele); azi se prepară sintetic, fiind folosit în special la vopsirea lînii. **4.** S.n. Hîrtie-carbon.

indiréct, -ă, *indirecţi, -te*, adj. || Din fr. *indirect*, lat. *indirectus* || **1.** (Adesea adverbial) Care se produce sau se obţine prin intermediul

cuiva sau a ceva. **2.** (Lingv.) *Complement i.* = parte de propoziție asupra căreia se răsfrînge în mod indirect (1) acțiunea verbului. *Propoziție completivă indirectă* = propoziție care îndeplinește în frază funcția de complement indirect: *Stil i.* sau *vorbire indirectă* = procedeu sintactic de redare a comunicării cuiva subordonînd-o unui verb de declarație (v. *verb*). **3.** (Fin.) *Impozit i.* = impozit care nu se stabilește direct asupra contribuabililor, ci este inclus în prețul anumitor obiecte de consum sau asupra unor servicii.

indisciplínă s.f. || Din fr. *indiscipline* || Lipsă de disciplină; nesupunere; *p. ext.* dezordine.

indiscrét, -ă, *indiscreți, -te,* adj. || Din fr. *indiscret,* lat. *indiscretus* || Care se amestecă în treburile altuia pentru a-i afla secretele (pe care le împărtășește și altora). ◉ Care este lipsit de rezervă, de reținere, de discreție în relațiile cu oamenii.

indiscréție, *indiscreții,* s.f. || Din fr. *indiscrétion,* lat. *indiscretio* || Faptul de a destăinui secrete încredințate de cineva; lipsă de discreție, de măsură în vorbă, de rezervă în relațiile cu oamenii; faptă nedelicată.

indiscutábil, -ă, *indiscutabili, -e,* adj. || Din fr. *indiscutable* || (Adesea adverbial) Care nu poate stîrni obiecții, care este neîndoielnic; evident, incontestabil.

indisolúbil, -ă, *indisolubili, -e,* adj. || Din fr. *indissoluble,* lat. *indissolubilis* || Care nu poate fi desfăcut, rupt, destrămat; de nezdruncinat: *sînt uniți prin relații indisolubile de prietenie.*

indispensábil, -ă, *indispensabili, -e,* adj., s.m. pl. || Din fr. *indispensable* || **1.** Adj. Absolut necesar, de care nu te poți lipsi. **2.** S.m. pl. Izmene.

indisponíbil, -ă, *indisponibili, -e,* adj. || Din fr. *indisponible* || Care nu poate fi folosit după voie; de care nu se poate dispune, care nu este liber, nu este disponibil.

indisponibilitáte s.f. || Din fr. *indisponibilité* || Faptul de a nu fi disponibil; situația unui lucru sau a unei ființe de care nu se poate dispune.

indispoziție, *indispoziții,* s.f. || Din fr. *indisposition* || **1.** Lipsă de voie bună, de dispoziție; supărare. **2.** Starea celui ușor bolnav; boală ușoară.

indispúne, *indispún,* vb. III. Tranz. și refl. || *In*[1]- + *dispune* (după fr. *indisposer*) || A(-și) strica buna dispoziție, a (se) supăra, a (se) mîhni. || Perf. s. *indispusei,* part. *indispus.*

indispús, -ă, *indispuși, -se,* adj. || Din *indispune* || Supărat, mîhnit, prost dispus. ◉ Care este ușor bolnav. *Era indispus, mai tras la față și mai palid ca altă dată* (Vlahuță).

indiu s.n. || Din fr. *indium* || Metal alb-cenușiu, moale, cu diverse utilizări în industrie.

individ, -ă, *indivizi, -de,* s.m. și f. || Din fr. *individu,* lat. *individuum* „indivizibil" || **1.** Ființă considerată ca unitate distinctă a speței din care face parte; exemplar dintr-o categorie de ființe. **2.** Persoană considerată izolat în raport cu o colectivitate; ins; (peior.) om necunoscut, suspect.

individuál, -ă, *individuali, -e,* adj. || Din fr. *individuel* || **1.** Care este propriu sau specific unui individ; care aparține unei singure persoane. **2.** Care este executat de o singură persoană. ◉ (Adverbial) În mod izolat, fiecare în parte.

individualísm s.n. || Din fr. *individualisme* || **1.** Concepție care ia ca punct de plecare individul izolat, independent de societate. **2.** Atitudinea celui care este preocupat în mod exagerat de propria sa persoană, de problemele sale personale.

individualíst, -ă, *individualiști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *individualiste* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care se izolează de preocupările colective, care dă dovadă de individualism. ◉ S.m. și f. Adept al individualismului; *p. ext.* om egoist. **2.** Adj. Care se referă la individualism, care aparține individualismului.

individualitáte, *individualități,* s.f. || Din fr. *individualité* || Ansamblul particularităților proprii unui individ, care îl deosebesc de ceilalți indivizi, conferindu-i astfel unicitate; *p. ext.* ansamblul particularităților unui obiect, unui fenomen etc.

individualizá, *individualizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *individualiser* || **1.** A determina un lucru prin caracterele sale individuale. **2.** A scoate în evidență individualitatea unei persoane, specificul unui fapt etc. ◉ A considera pe cineva sau ceva în mod individual.

individualizáre, *individualizări,* s.f. Acțiunea de *a individualiza.* ◉ Adaptarea și aplicarea unei concepții, a unei legi etc. la cazuri particulare. ◉ Întruchiparea unei idei artistice în imagini concrete, individuale.

indivizíbil, -ă, *indivizibili, -e,* adj. || Din fr. *indivisible,* lat. *indivisibilis* || Care nu poate fi divizat, împărțit.

indivizibilitáte s.f. || Din fr. *indivisibilité* || Faptul de a fi indivizibil; caracterul unui lucru indivizibil.

indiviziúne s.f. || Din fr. *indivision* || Stare a unui lucru asupra căruia au drept de proprietate mai multe persoane, fără a se fi determinat cota-parte a fiecăreia dintre ele.

indo-europeán, -ă, *indo-europeni, -e,* adj., s.m. pl || Din fr. *indo-européen* || **1.** Adj. *Limbi indo-europene* = familie de limbi reprezentînd continuarea unei limbi neatestate în texte, dar reconstituită în esență. **2.** S.m. pl. Denumire dată unui grup de populații care trăiau prin mileniul 3 î.e.n. în regiunile Asiei Centrale, de unde au emigrat mai tîrziu spre vest și sud-vest. **3.** Adj. Privitor la limbile indo-europene sau la populațiile care vorbeau aceste limbi.

indo-iranián, -ă, *indo-iranieni, -e,* adj. || Din fr. *indo-iranien* || *Limbi indo-iraniene* = grup de limbi din familia indo-europeană, din care fac parte sanscrita, limba literară clasică a Indiei, precum și grupul iranian.

indolént, -ă, *indolenți, -te,* adj. || Din fr. *indolent,* lat. *indolens, -ntis* || Lipsit de energie, nepăsător, apatic; leneș, trîndav.

indolénță, *indolențe*, s.f. || Din fr. *indolence*, lat. *indolentia* || Lipsă de energie, nepăsare, apatie; lene.

indrușáim, *indrușaimi*, s.m. || Din tc. *ıtırşahi* || (Bot.) Sîngele-voinicului.

indubitábil, -ă, *indubitabili, -e*, adj. || Din fr. *indubitable*, lat. *indubitabilis* || (Și adverbial) Sigur, cert, neîndoielnic.

indúce, *indúc*, vb. III. Tranz. || Din lat. *inducere* (după fr. *induire*) || **1.** *A induce în eroare* = a face pe cineva să creadă sau să i se pară că ceva este altfel decît e în realitate; a amăgi, a înșela. **2.** (Fiz.) A produce un fenomen de inducție **(2)**.

inductánță s.f. || Din fr. *inductance* (< *induire* „a induce") || Mărime caracteristică unui circuit electric, egală cu raportul dintre fluxul magnetic care străbate suprafața mărginită de circuitul respectiv și intensitatea curentului electric care produce acel flux.

inductív, -ă, *inductivi, -e*, adj. || Din fr. *inductif* || Care procedează prin inducție **(1)**, care se bazează pe inducție. ○ *Metode inductive* = metode care procedează de la particular la general, de la efect la cauză.

inductivitáte s.f. || Din fr. *inductivité* || (Fiz.) Inductanță.

inductór, -oáre, *inductori, -oare*, adj., s.n. || Din fr. *inducteur* || **1.** Adj. (Despre procese fizice) Care produce sau influențează un alt proces cu care evoluează concomitent. ● (Despre cîmpuri sau fluxuri magnetice) Care induce tensiuni electromotoare prin fenomenul inducției electromagnetice. **2.** S.n. Parte componentă a unei mașini electrice, a unui aparat electric etc. care produce fluxuri magnetice inductoare **(1)**.

indúcție, *inducții*, s.f. || Din fr. *induction*, lat. *inductio* || **1.** Formă fundamentală de raționament, care trece de la particular la general, de la fapte la concepte. **2.** *I. electro-magnetică* = producere a unei tensiuni electromotoare într-un circuit electric al cărui contur este străbătut de un flux magnetic variabil în timp. *I. electrică* = mărime vectorială care, împreună cu intensitatea, caracterizează local componenta electrică a cîmpului electromagnetic. *I. magnetică* = mărime vectorială care, împreună cu intensitatea, caracterizează local componenta magnetică a cîmpului electromagnetic. **3.** (Fiziol.) Mecanism nervos prin care starea de excitație sau de inhibiție dezvoltată într-un centru nervos favorizează sau determină apariția stării opuse într-un alt centru nervos.

indulgént, -ă, *indulgenți, -te*, adj. || Din fr. *indulgent*, lat. *indulgens, -ntis* || Care dă dovadă de indulgență **(1)**; iertător, îngăduitor.

indulgénță, (2) *indulgențe*, s.f. || Din fr. *indulgence*, lat. *indulgentia* || **1.** Atitudine îngăduitoare față de greșelile cuiva; îngăduință. **2.** (În biserica catolică) Iertare de păcate, acordată credincioșilor în schimbul unei sume de bani.

indurație, *induratii*, s.f. || Din fr. *induration*, lat. *induratio* || Proces patologic caracterizat prin creșterea consistenței unui țesut sau a unui organ. ● (Pop.) Bătătură.

indús, -ă, *induși, -se*, adj., s.n. || Din *induce* || **1.** Adj. (Despre fenomene fizice) Care este produs sau influențat de un alt fenomen fizic cu care evoluează concomitent. ● (Despre curenți electrici) Care se produce prin inducție electromagnetică. **2.** S.n. Parte componentă a unei mașini electrice în care se produce, prin inducție, un curent electric.

industriál, -ă, *industriali, -e*, adj. || Din fr. *industriel* || Care se referă la industrie, care este produs de industrie sau care se bazează pe industrie. ○ *Chimie industrială* = ramură a chimiei care se ocupă cu aplicarea proceselor chimice în tehnica fabricației. *Plante industriale* = grup de plante agricole (oleaginoase, textile etc.) cultivate pentru a servi ca materie primă în industrie.

industrial design [Pr.: indástriăl dizáin] || Loc. engl. || Activitate de proiectare a produselor și obiectelor ce urmează a fi fabricate la scară industrială, încadrîndu-se în fazele necesare procesului industrial prin crearea unor modele de consum și modele culturale, în acord cu nevoile societății; design.

industrialism s.n. || Din fr. *industrialisme* || Tendință de dezvoltare a industriei și ridicarea ei la nivelul de ramură principală a economiei.

industrializá, *industrializez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *industrialiser* || **1.** A crea, a dezvolta industria unei țări. ● A introduce tehnica mașinistă în locul tehnicii manuale. **2.** A prelucra o materie primă pentru a obține produse industriale.

industrializáre, *industrializări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a industrializa* **(1)**; procesul de apariție și dezvoltare a marii producții industriale, pe baza căruia industria devine ramura principală și conducătoare a economiei naționale. **2.** Prelucrarea industrială a unor materii prime.

industriáș, *industriași*, s.m. || Din *industrie* || Proprietar (capitalist) de întreprinderi industriale; fabricant.

indústrie, *industrii*, s.f. || Din fr. *industrie*, lat. *industria* „activitate" || Ramură a producției materiale care realizează fie extragerea materiilor prime minerale și a combustibililor, fie prelucrarea acestora și a altor materii prime, transformîndu-le în mijloace de producție sau în bunuri de consum. ○ *I. grea* = totalitatea ramurilor industriale care produc, cu precădere, mijloace de producție. *I. ușoară* = grup de ramuri industriale care au ca obiect îndeosebi producția de bunuri de consum (textile, confecții, încălțăminte, sticlărie, produse alimentare etc.). *I. extractivă* = ramură industrială care cuprinde activitățile de desprindere din natură a unor materii utile (cărbune, țiței, minereuri etc.). *I. casnică* = activitatea de prelucrare, cu mijloace simple, a materiilor prime în cadrul gospodăriei producătorului.

inechitábil, -ă, *inechitabili, -e*, adj. || Din fr. *inéquitable* || Nedrept, injust.

inechitáte, *inechități*, s.f. || *In*[1]- + *echitate* (după fr. *iniquité*) || Nedreptate, injustețe.

inecuáție, *inecuații*, s.f. || Din fr. *inéquation* || Inegalitate între două funcții, avînd aceleași variabile, care poate fi satisfăcută sau nu pentru anumite valori date variabilelor.

inedít, -ă, *inediți, -te*, adj. || Din fr. *inédit*, lat. *ineditus* || **1.** (Despre documente, lucrări) Care nu a mai fost publicat, care se publică pentru prima oară. **2.** (Fig.) Necunoscut, nou, neobișnuit.

inefábil, -ă, *inefabili, -e*, adj. || Din fr. *ineffable*, lat. *ineffabilis* || (Livr.) Care nu poate fi exprimat prin cuvinte; inexprimabil.

ineficáce adj. invar. || Din fr. *inefficace*, lat. *inefficax, -acis* || Care nu este eficace, care nu produce efectul dorit; fără efect.

ineficacitáte, *ineficacități*, s.f. || Din fr. *inefficacité* || Lipsă de eficacitate.

inegál, -ă, *inegali, -e*, adj. || Din fr. *inégal* || **1.** Care nu este egal (cu altceva); care denotă o lipsă de echilibru între forțe, valori etc. **2.** Schimbător, nestabil.

inegalábil, -ă, *inegalabili, -e*, adj. || Din fr. *inégalable* || Care nu poate fi egalat cu nimeni sau cu nimic, care nu poate fi comparat cu altcineva sau cu altceva.

inegalitáte, *inegalități*, s.f. || Din fr. *inégalité* || Faptul de a fi inegal; lipsă de egalitate; disproporție. ● (Mat.) Relație între două mărimi care nu sînt egale.

inél, *inele*, s.n. || Lat. *anellus* || **1.** Cerc mic de metal (prețios) care se poartă ca podoabă pe deget. ○ *I. de logodnă* = verighetă. ○ Expr. *Tras ca prin inel* = cu talia subțire; zvelt. ● (Fig.) Buclă de păr. *Părul, în inele, căzîndu-i pe grumaz* (Macedonski). **2.** Obiect în formă de cerc, avînd diverse întrebuințări. ● (La pl.) Aparat de gimnastică masculină, format din două cercuri de metal, atîrnate de cîte o frînghie la care se execută anumite exerciții. **3.** Fiecare dintre zonele inelare din tulpina sau rădăcina plantelor lemnoase, care permit evaluarea vîrstei acestora. **4.** Fiecare dintre segmentele din care este alcătuit corpul unor viermi.

inelár, -ă, *inelari, -e*, adj., s.n., s.m. || Din *inel* || **1.** Adj. Care are aspectul unui inel **(1)**, de forma unui inel. **2.** S.n. Degetul aflat între cel mijlociu și cel mic, pe care se poartă, de obicei, inelul. **3.** S.m. Fluture dăunător de culoare galbenă-cafenie, care depune ouăle sub formă de inel **(1)** pe ramurile pomilor fructiferi și ale stejarilor.

inelát, -ă, *inelați, -te*, adj. || Din *inel* || În formă de inel; (despre păr) buclat, cîrlionțat.

ineluctábil, -ă, *ineluctabili, -e*, adj. || Din fr. *inéluctable*, lat. *ineluctabilis* (< *luctari* „a se lupta") || (Livr.) Cu care nu se poate lupta, care nu poate fi evitat, înlăturat sau împiedicat.

inelúș, *ineluși*, s.n. || Din *inel* || Diminutiv al lui *inel*. ○ *Ineluș-învîrtecuș* v. *învîrtecuș*.

inemă s.f. v. **inimă.**

inepție, *inepții*, s.f. || Din fr. *ineptie*, lat. *ineptia* (< *ineptus* < *in* + *aptus*) || Faptă sau vorbă prostească, lipsită de logică; stupiditate, absurditate.

inepuizábil, -ă, *inepuizabili, -e*, adj. || Din fr. *inépuisable* || Care nu se epuizează, care nu se termină niciodată; extrem de abundent, de bogat.

inerént, -ă, *inerenți, -te*, adj. || Din fr. *inhérent*, lat. *inhaerens, -ntis* „atașat la" || Care face parte integrantă din ceva, care aparține în mod necesar la ceva. (Adverbial) *Diferitele slăbiciuni care sînt inerent legate de firea omului* (Anghel).

inért, -ă, *inerți, -te*, adj. || Din fr. *inerte*, lat. *iners, -tis* || **1.** Fără viață, neînsuflețit; lipsit de vigoare; moale, moliu. **2.** (Fiz.) Care posedă inerție. **3.** (Despre elemente sau substanțe chimice) Lipsit de reactivitate față de alt element sau altă substanță.

inerțiál, -ă, *inerțiali, -e*, adj. || Din *inerție*. Cf. germ. *Inertial [bezugsystem]* || (Fiz.; despre un sistem de referință) Aflat în mișcare rectilinie și uniformă (în raport cu care se verifică principiul inerției).

inerție, *inerții*, s.f. || Din fr. *inertie*, lat. *inertia* || **1.** (Fiz.) Proprietate a corpurilor de a-și menține starea de repaus sau de mișcare rectilinie și uniformă, atît timp cît nu se exercită asupra lor acțiuni exterioare. **2.** Proprietate a unor substanțe de a nu reacționa cu alte substanțe. **3.** (Fig.) Tendința de a rămîne în inactivitate; indolență, apatie. *Tinerii... aveau să biruiască inerția lumii vechi* (Sadoveanu).

inervá, pers. 3 *inervează*, vb. I. Tranz. || Din fr. *innerver* || A produce unui organ sau unui țesut o stare de inervație.

inerváție, *inervații*, s.f. || Din fr. *innervation* || Ansamblul formațiilor periferice care constituie aparatul nervos al unui țesut sau organ. Cuprinde receptori și fibre aferente, iar uneori și ganglioni nervoși. ● Activitatea acestui aparat.

inestétic, -ă, *inestetici, -ce*, adj. || Din fr. *inesthétique* || Care nu este estetic; urît.

inestimábil, -ă, *inestimabili, -e*, adj. || Din fr. *inestimable*, lat. *inaestimabilis* || De neprețuit, foarte valoros.

inevitábil, -ă, *inevitabili, -e*, adj. || Din fr. *inévitable*, lat. *inevitabilis* || Care nu poate fi evitat, care este de neînlăturat.

inexáct, -ă, *inexacți, -te*, adj. || Din fr. *inexact* || (Adesea adverbial) Lipsit de exactitate; fals, eronat.

inexactitáte, *inexactități*, s.f. || *In*[1]- + *exactitate* || Lipsă de exactitate; neadevăr.

inexigíbil, -ă, *inexigibili, -e*, adj. || Din fr. *inexigible* || (Livr.) Care nu poate fi pretins.

inexistént, -ă, *inexistenți, -te*, adj. || Din fr. *inexistant* || Care nu există. ● (Fig.; despre oameni) Lipsit de importanță, de valoare.

inexistență s.f. || Din fr. *inexistence* || Lipsă de existență; faptul de a nu exista.

inexorábil, -ă, *inexorabili, -e*, adj. || Din fr. *inexorable*, lat. *inexorabilis* || Care nu poate fi înduplecat, neînduplecat, implacabil.

inexplicábil, -ă, *inexplicabili, -e*, adj. || Din fr. *inexplicable*, lat. *inexplicabilis* || Care nu poate fi explicat; de neînțeles; *p. ext.* ciudat, curios.

inexplorábil, -ă, *inexplorabili, -e*, adj. || Din fr. *inexplorable* || Care nu poate fi explorat, cercetat.

inexpresív, -ă, *inexpresivi, -e,* adj. || Din fr. *inexpressif* || Lipsit de expresivitate; șters: *figură inexpresivă.*

inexprimábil, -ă, *inexprimabili, -e,* adj. || Din fr. *inexprimable* || Care nu poate fi redat prin cuvinte; de nespus, inefabil.

inexpugnábil, -ă, *inexpugnabili, -e,* adj. || Din fr. *inexpugnable,* lat. *inexpugnabilis* (< *expugnare* „a lua cu asalt") || Care nu poate fi cucerit.

inextensíbil, -ă, *inextensibili, -e,* adj. || Din fr. *inextensible* || Care nu se poate extinde.

în extenso adv. || Loc. lat. || Pe larg, în detaliu, în întregime.

în extremis adv. || Loc. lat. || Neavînd altă posibilitate, în ultimă instanță.

inextricábil, -ă, *inextricabili, -e,* adj. || Din fr. *inextricable,* lat. *inextricabilis* (< *extricare* „a descurca") || Foarte încurcat, foarte complicat; de neînțeles.

infailíbil, -ă, *infailibili, -e,* adj. || Din fr. *infaillible* || Care nu poate greși, care nu se poate înșela.

infailibilitáte s.f. || Din fr. *infaillibilité* || Faptul de a fi infailibil, caracterul sau starea a ceea ce este infailibil.

infám, -ă, *infami, -e,* adj. || Din fr. *infâme,* lat. *infamis* (< *in* + *fama*) || (Adesea substantivat) Josnic, nedemn. *Taci... cu prostiile tale infame* (Camil Petrescu).

infamánt, -ă, *infamanți, -te,* adj. || Din fr. *infamant* || Care dezonorează, care atrage înfierarea, dezonorarea publică; degradant.

infamíe, *infamii,* s.f. || Din fr. *infamie,* lat. *infamia* || Caracterul a ceea ce este infam; faptă sau vorbă josnică; ticăloșie. ○ Expr. *A ținti* (sau *a pune*) *pe cineva la stîlpul infamiei* = a supune pe cineva oprobriului public, a condamna, a înfiera pe cineva.

infánte, -ă, *infanți, -te,* s.m. și f. || Din sp. *infante* || Titlu dat copiilor regilor Spaniei și ai Portugaliei (în afară de primul născut).

infantérie, *infanterii,* s.f. || Din rus. *infanterija,* fr. *infanterie,* it. *infanteria* (din lat. *infans* „copil, valet") || Parte a forțelor armate care duce lupta pe jos; (înv.) pedestrime. ○ *I. moto* = infanterie dotată cu autovehicule pentru transport în timpul deplasărilor. *I. marină* = infanterie care luptă pe uscat în sprijinul imediat al unităților de marină.

infanteríst, *infanteriști,* s.m. || Din rus. *infanterist* || Militar din infanterie; (înv.) pedestraș.

infanticíd, *infanticide,* s.n. || Din fr. *infanticide,* lat. *infanticidum* || Pruncucidere, ucidere a propriului copil.

infantíl, -ă, *infantili, -e,* adj. || Din fr. *infantile,* lat. *infantilis* || Referitor la copii, caracteristic copiilor. ○ *Paralizie infantilă* = poliomielită. ● (Fig.) Copilăresc, pueril, neserios. *Aceasta e o... născocire infantilă* (Anghel-Iosif).

infantilísm s.n. || Din fr. *infantilisme* || Anomalie în dezvoltarea corporală și psihică, caracterizată prin persistența la vîrsta adultă a unor trăsături morfologice și funcționale specifice copilăriei.

infárct, *infarcte,* s.n. || Din fr. *infarctus,* germ. *Infarkt* || Mortificare a unui organ sau a unei părți dintr-un organ ca urmare a astupării unei artere sau a unei vene. ○ *I. miocardic* = infarct produs în miocard, în urma obstruării unei ramuri a arterei coronare.

infatigábil, -ă, *infatigabili, -e,* adj. || Din fr. *infatigable* (< *fatiguer* „a obosi") || (Livr.) Neobosit, foarte zelos.

infatuá, *infatuez,* vb. I. Refl. || Din fr. *infatuer* (< *fat* „prost, înfumurat") || (Livr.) A se înfumura, a se îngîmfa.

infatuát, -ă, *infatuați, -te,* adj. Plin de sine, îngîmfat, înfumurat.

infécț, -ă, *infecți, -te,* adj. || Din fr. *infect,* lat. *infectus* (< *inficere* „a mînji, a păta") || **1.** (Despre mirosuri) Greu, urît; (despre aer) stricat, viciat. **2.** (Despre obiecte) Respingător, murdar. **3.** (Despre oameni și manifestările lor) Josnic, mîrșav. *Să nu-i cruțați, ...sînt niște canalii infecte* (Vlahuță).

infectá, *infectez,* vb. I. Refl. || Din fr. *infecter* || A contracta o infecție (**1**); (tranz.) a contamina. ● (Fig.) A corupe, a strica din punct de vedere moral.

infectánt, -ă, *infectanți, -te,* adj. || Din fr. *infectant* || Care provoacă infecții, infecțios.

infécție, *infecții,* s.f. || Din fr. *infection* || **1.** Proces patologic al organismului, cauzat de pătrunderea în el a unui agent patogen. **2.** Miros urît, duhoare.

infecțiós, -oásă, *infecțioși, -oase,* adj. || Din fr. *infectieux* || (Despre boli) Provocat de o infecție. ● Care produce infecție; molipsitor, contagios.

infecțiozitáte s.f. || Din fr. *infectiosité* || Capacitate a unui germen de a pătrunde într-un organism și a se înmulți astfel încît să se poată transmite și la un alt organism.

inferiór, -oáră, *inferiori, -oare,* adj. || Din fr. *inférieur,* lat. *inferior* (comparativul lui *inferus* „așezat mai jos") || **1.** Care este așezat mai jos sau dedesubt. ● (Despre porțiuni ale apelor curgătoare) Situat mai aproape de vărsare decît de izvor. **2.** Mai mic din punct de vedere numeric. **3.** De calitate mai proastă; de importanță mai mică. **4.** Care are un rang sau un grad mai mic decît altul. ● (Substantivat, m.) Subaltern, subordonat.

inferioritáte s.f. || Din fr. *infériorité* || Faptul de a fi inferior; starea a ceea ce este inferior.

inférn s.n. || Din lat. *infernus* || Iad. ● (Fig.) Loc de dezordine și de confuzie: situație chinuitoare, greu de suportat.

infernál, -ă, *infernali, -e,* adj. || Din fr. *infernal,* lat. *infernalis* || De infern; groaznic, înspăimîntător; (despre zgomote) asurzitor. *Corpul șlepului se zguduia vibrînd de larma infernală* (Bart).

infestá, pers. 3 *infestează,* vb. I. Tranz. || Din fr. *infester,* lat. *infestare* (< *infestus* „inamic") || A contamina. ● A bîntui, a pustii, a nimici.

infestáție, *infestații,* s.f. || Din fr. *infestation* || (Med., med. vet.) Contaminare a unui orga-

nism cu paraziți vegetali sau animali, ducînd de obicei la apariția unei stări patologice specifice.

infidél, -ă, *infideli, -e,* adj. || Din fr. *infidèle,* lat. *infidelis* || **1.** Necredincios, nestatornic în sentimente; (despre soți) care încalcă credința conjugală. **2.** Care nu exprimă sau nu respectă adevărul, realitatea; inexact.

infidelitáte, (2) *infidelități,* s.f. || Din fr. *infidelité,* lat. *infidelitas, -atis* || **1.** Lipsă de fidelitate, de credință; încălcare a credinței conjugale. **2.** Faptă care dovedește nestatornicie în dragoste. **3.** Inexactitate, neadevăr.

infiltrá, *infiltrez,* vb. I. Refl. || Din fr. *infiltrer* || (Despre lichide) A pătrunde într-un mediu poros. ● Tranz. și refl. (Fig.) A pătrunde undeva, a (se) strecura pe nesimțite.

infiltrát, -ă, *infiltrați, -te,* adj., s.n. **1.** Adj. *Țesut i.* = țesut în care s-au acumulat elemente celulare, pentru a combate un agent microbian. **2.** S.n. Acumulare într-un organ sau într-un țesut a leucocitelor sau a altor celule, ca reacție la pătrunderea unor agenți vătămători.

infiltrație, *infiltrații,* s.f. || Din fr. *infiltration* || **1.** Pătrundere a apei în sol sau în alt mediu poros. **2.** Pătrundere a unor lichide (sînge, puroi etc.) într-un organ sau într-un țesut.

infím, -ă, *infimi, -e,* adj. || Din fr. *infime,* lat. *infimus,* superlativul lui *inferus* || Extrem de mic, minuscul. *Nisipurile strălucesc din miliardele lor de infime cristaluri* (Bogza). || Acc. și: *infim.*

infinít, -ă, (1) *infiniți, -te,* adj., **(2)** *infinituri,* s.n. || Din lat. *infinitus,* fr. *infini* || **1.** Adj. Care nu are margini, nesfîrșit, nelimitat; foarte mare, considerabil. ● (Substantivat, m.; mat.) Mărime variabilă care poate lua valori absolute mai mari decît orice mărime dată. **2.** S.n. Însușirea fundamentală a materiei în mișcare de a fi nelimitată în spațiu și timp. ○ *La infinit* = în chip nelimitat, fără încetare.

infinitáte, *infinități,* s.f. || Din fr. *infinité,* lat. *infinitas, -atis* || Număr sau cantitate foarte mare. *În afara afluenților secreți, o infinitate de stropi izolați vin să se adauge Oltului* (Bogza).

infinitezimál, -ă, *infinitezimali, -e,* adj. || Din fr. *infinitésimal* || (Mat., despre mărimi variabile) Care tinde către zero. ○ *Calcul i.* = calcul care operează cu mărimi infinitezimale.

infinitív, *infinitive,* s.n. || Din fr. *infinitif,* lat. *infinitivus* || (Gram.) Mod nepersonal care denumește acțiunea exprimată de verb, fiind considerat drept forma tip a verbului, fără referire la nuanțele ei de mod, timp sau persoană.

infírm, -ă, *infirmi, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *infirme,* lat. *infirmus* || (Persoană) care suferă de o infirmitate; invalid.

infirmá, *infirm,* vb. I. Tranz. || Din fr. *infirmer,* lat. *infirmare* || A declara sau a dovedi ceva ca nevalabil, ca neadevărat. ● (Jur.) A anula un act sau o măsură procesuală ca fiind ilegală.

infirmerie, *infirmerii,* s.f. || Din fr. *infirmerie* || Local amenajat pe lîngă cazărmi, internate etc., pentru îngrijirea bolnavilor.

infirmiér, -ă, *infirmieri, -e,* s.m. și f. || Din fr. *infirmier* || Persoană din cadrul personalului sanitar auxiliar, care îngrijește bolnavii într-un spital sau într-o infirmerie.

infirmitáte, *infirmități,* s.f. || Din fr. *infirmité,* lat. *infirmitas, -atis* || Defect fizic, congenital sau dobîndit (ex. orbirea, surditatea); invaliditate.

infíx, *infixe,* s.n. || Din fr. *infixe* || Element fonetic (de obicei o consoană) care se introduce în rădăcina unui cuvînt, avînd o valoare morfologică.

inflamá, pers. 3 *inflamează,* vb. I. Refl. || Din lat. *inflammare,* fr. *enflammer* || (Despre organe sau părți ale corpului) A se umfla, a suferi o inflamație.

inflamábil, -ă, *inflamabili, -e,* adj. || Din fr. *inflammable* || Care se aprinde ușor, care ia foc și arde repede.

inflamát, -ă, *inflamați, -te,* adj. (Despre o parte a corpului, despre un organ) Care a suferit un proces de inflamație; umflat.

inflamatór, -oáre, *inflamatori, -oare,* adj. || Din fr. *inflammatoire* || Care se manifestă printr-o inflamație; care provoacă o inflamație.

inflamáție, *inflamații,* s.f. || Din fr. *inflammation,* lat. *inflammatio* || Proces patologic manifestat prin înroșirea și umflarea părții corpului sau a organului bolnav. Este cauzată de acțiunea unui agent fizic, chimic sau, mai ales, microbian.

inflație, *inflații,* s.f. || Din fr. *inflation* || Existența în circulație a unei cantități excedentare de bani de hîrtie, ceea ce duce la devalorizarea banilor și la scăderea puterii lor de cumpărare. Este un fenomen caracteristic economiei capitaliste.

inflaționíst, -ă, *inflaționiști, -ste,* adj. || Din fr. *inflationniste* || Care are caracter de inflație.

inflexíbil, -ă, *inflexibili, -e,* adj. || Din fr. *inflexible,* lat. *inflexibilis* || Care nu este flexibil; nemlădios. ● (Fig.) Ferm, intransigent, neînduplecat.

inflexibilitáte s.f. || Din fr. *inflexibilité* || Însușirea a ceea ce este inflexibil. ● (Fig.) Fermitate, tărie, intransigență.

inflexiúne, *inflexiuni,* s.f. || Din fr. *inflexion,* lat. *inflexio, -onis* || **1.** Schimbare a înălțimii unui sunet; schimbare sau modulare a tonului în cursul vorbirii sau în cînt; ușurința de a-și mlădia vocea. **2.** (Mat.) *Punct de i.* = punct în care o curbă își schimbă sensul concavității.

inflorescénță, *inflorescențe,* s.f. || Din fr. *inflorescence;* lat. *inflorescere* „a înflori" || Ansamblul florilor dispuse într-un anumit mod pe un ax sau pe un sistem de axe (ex. spicul, umbela).

influént, -ă, *influenți, -te,* adj. || Din fr. *influent* || Care are trecere, influență **(2).** *A trebuit... să intervie direct și prin anume prieteni influenți* (Rebreanu).

influență, *influențez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *influencer* || A exercita o influență asupra cuiva sau a ceva; a înrîuri.

influențábil, -ă, *influențabili, -e,* adj. || Din fr. *influençable* || Care poate fi influențat cu ușurință.

influénță, *influențe*, s.f. || Din fr. *influence* || **1.** Acțiune pe care o exercită o persoană asupra alteia și care poate duce la schimbarea caracterului, a concepțiilor acesteia. ◉ Acțiune pe care o exercită un fenomen asupra altuia sau asupra unei persoane. **2.** Putere de a înrîuri pe alții; autoritate.

influx, *influxuri*, s.n. || Din fr. *influx* || **1.** *I. nervos* = propagarea undei unei excitații într-o fibră nervoasă. **2.** (Fiz.) Numărul de particule (produse de acceleratori) care trec prin unitatea de arie a unei suprafețe perpendiculare pe direcția de mișcare a particulelor.

in-folio adj. invar. || Loc. lat. || (Despre formatul cărților) În care coala de hîrtie este îndoită în două, formînd patru pagini; (despre cărți; adesea substantivat) care are acest format.

informă, -ă, *informi, -e*, adj. || Din fr. *informe*, lat. *informis* || Care nu are o formă determinată sau un contur precis; urît, inestetic. ◉ (Fig.) Imperfect, nedesăvîrșit.

informá, *informez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *informer*, lat. *informare* || A da cuiva informații despre cineva sau despre ceva. ◉ Refl. A căuta să se pună la curent cu ceva, a se documenta, a strînge informații.

informát, -ă, *informați, -te*, adj. Care a primit sau și-a procurat informații; care s-a documentat în legătură cu ceva sau cu cineva.

informátică s.f. || Din fr. *informatique* || Disciplină care se ocupă cu proiectarea și exploatarea sistemelor de prelucrare a informațiilor, în scopul creșterii eficienței activităților umane.

informatív, -ă, *informativi, -e*, adj. || Din fr. *informatif* || Care are rolul de a informa; de informație.

informatór, -oáre, *informatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *informateur* || Persoană care dă informații.

informáție, *informații*, s.f. || Din fr. *information* || **1.** Comunicare, veste, știre. ◉ Lămurire, indicație asupra unei persoane sau asupra unui lucru; totalitatea materialului de informare și de documentare asupra unei probleme. **2.** Fiecare dintre elementele noi, în raport cu cunoștințele prealabile, cuprinse în semnificația unui simbol sau a unui grup de simboluri. ◉ *Teoria informației* = teorie matematică asupra proprietăților generale ale surselor de informație și ale canalelor de transmisie a informațiilor.

informațiónál, -ă, *informaționali, -e*, adj. || Din engl. *informational* || Care conține sau care dă informații. ○ *Sistem i.* v. *sistem* (**4**).

infra- || Din lat. *infra*, fr. *infra-* || Element de compunere cu sensul „dedesubt, sub" și care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

infractór, -oáre, *infractori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *infracteur*, lat. *infractor* || Persoană care a săvîrșit o infracțiune.

infracțiónál, -ă, *infracționali, -e*, adj. || Din *infracțiune* || Care se referă la o infracțiune, care are caracter de infracțiune.

infracțiúne, *infracțiuni*, s.f. || Din fr. *infraction*, lat. *infractio, -onis* (< *frangere* „a frînge, a sparge") || Faptă care prezintă pericol social, săvîrșită cu vinovăție și sancționată de legea penală. ○ *Infracțiune flagrantă* = infracțiune descoperită în momentul săvîrșirii sau imediat după săvîrșire; flagrant delict.

inframicrób, *inframicrobi*, s.m. || *Infra-* + *microb* || Microorganism de dimensiuni foarte reduse care se găsește ca parazit în celula vie (ex. virusurile, bacterofagii).

inframicrobiologíe s.f. || *Infra-* + *microbiologie* || Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul inframicrobilor.

infraróșu, -ie, *infraroșii*, adj. || *Infra-* + *roșu* || *Radiații infraroșii* = radiații electromagnetice invizibile, penetrante, cu efect termic pronunțat, situate în spectru dincolo de limita roșie a domeniului luminii vizibile.

infrasonór, -ă, *infrasonori, -e*, adj. || Din fr. *infra-sonore* || Care se referă la infrasunete, care aparține infrasunetelor.

infrastructúră, *infrastructuri*, s.f. || Din fr. *infrastructure* || **1.** Totalitatea elementelor unei construcții care susțin partea utilă a acesteia și o leagă cu terenul, căruia îi transmit forțele ce încarcă construcția (ex. fundația unei clădiri, patul pe care se așază liniile de cale ferată sînt infrastructuri). **2.** Totalitatea instalațiilor de la sol (hangare, piste, faruri, balize) necesare pentru decolarea, aterizarea, întreținerea și adăpostirea aeronavelor. **3.** Elemente ale bazei tehnico-materiale (șosele, căi ferate, sistemul de comunicații și telecomunicații).

infrasúnet, *infrasunete*, s.n. || *Infra-* + *sunet* || Vibrație a unui mediu cu o frecvență mai mică decît frecvența cea mai joasă care poate fi percepută de urechea omului; poate fi percepută însă cu ajutorul simțului tactil.

infructuós, -oásă, *infructuoși, -oase*, adj. || Din fr. *infructueux*, lat. *infructuosus* || Care nu dă rezultatele așteptate, care nu dă roade; zadarnic, inutil.

infuzá, *infuzez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *infuser* || A turna apă fierbinte peste o plantă medicinală pentru a obține o infuzie.

infuzíbil, -ă, *infuzibili, -e*, adj. || Din fr. *infusible* || (Despre unele materiale) Care nu se poate topi sau care se topește foarte greu (avînd temperatura de topire foarte înaltă).

infúzie, *infuzii*, s.f. || Din fr. *infusion*, lat. *infusio, -onis* „răspîndire în" || Soluție apoasă obținută dintr-o plantă, prin opărirea ei cu apă clocotită, pentru extragerea principiilor active din aceasta; se folosește ca medicament.

infuzór, *infuzori*, s.m. || Din fr. *infusoire*, lat. *infusorius* || (La pl.) Clasă de protozoare cu corpul acoperit de cili, cu ajutorul cărora se deplasează; (și la sg). animal care face parte din această clasă.

ingeniós, -oásă, *ingenioși, -oase*, adj. || Din fr. *ingénieux*, lat. *ingeniosus* „potrivit pentru, iscusit, talentat" || **1.** Care dovedește agerime de minte și spirit inventiv. **2.** Făcut cu isteție, cu măiestrie.

ingeniozitáte s.f. || Din fr. *ingéniosité* || Însușirea de a fi ingenios; iscusință, inventivitate,

măiestrie, dibăcie. *Au lăsat... dovezi pipăite de ingeniozitatea lor și de dibăcia lor manuală* (Odobescu).

ingenuitáte s.f. || Din fr. *ingenuité*, lat. *ingenuitas*, *-atis* || Naturalețe, candoare, inocență; naturalețe împletită cu naivitate.

ingénuu, -uă, *ingenui*, *-ue*, adj., s.f. || Din lat. *ingenuus* „născut liber; natural, firesc", fr. *ingénu* || **1.** Adj. Care vădește ingenuitate, naturalețe, simplitate, puritate, candoare. **2.** S.f. (În teatru și cinema) Personaj, eroină care reprezintă o fată inocentă, pură; *p. ext.* persoană ingenuă.

îngerá, *ingerez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *ingérer*, lat. *ingerere* „a duce în" || A înghiți alimente.

îngerínță, *ingerințe*, s.f. || Din fr. *ingérence* || Amestec ilegal, forțat, în viața unei persoane, a unui stat etc.; intervenție, imixtiune.

ingéstie, *ingestii*, s.f. || Din fr. *ingestion* (< *ingérer* „a ingera") || Introducere pe cale bucală a alimentelor sau a altor substanțe în stomac.

inghinál, -ă, *inghinali*, *-e*, adj. || Din fr. *inguinal;* lat. *inguen*, *-inis* „stinghie" || (Anat.) Care se găsește în regiunea abdomenului, a stinghiei (2).

inginér, -ă, *ingineri*, *-e*, s.m. și f. || Din it. *ingegnere;* cf. fr. *ingénieur* || Specialist cu calificare superioară în lucrări tehnice de concepție, de proiectare și de conducere.

inginerésc, -eáscă, *inginerești*, adj. || Din *inginer* || Care se referă la ingineri sau la inginerie, care aparține inginerilor sau ingineriei.

ingineríe s.f. || Din *inginer* || Profesiunea inginerului. *Învățase cu un succes rar ingineria* (Galaction).

ingrát, -ă, *ingrați*, *-te*, adj. || Din fr. *ingrat*, lat. *ingratus* || **1.** (Adesea substantivat) Care nu manifestă recunoștință pentru serviciile sau avantajele primite. *Mi-a spus că atitudinea noastră... e ingrată* (Cezar Petrescu). **2.** (Fig.) Care nu corespunde eforturilor făcute; dezavantajos; *p. ext.* anevoios, greu.

ingratitúdine s.f. || Din lat. *ingratitudo*, *-inis* || Atitudinea celui ingrat; nerecunoștință.

ingrediént, *ingrediente*, s.n. || Din fr. *ingrédient*, lat. *ingrediens*, *-ntis* (participiul lui *ingredi* „a intra în") || Substanță care intră ca accesoriu în compoziția unui medicament, a unui aliment, pentru a-i conferi anumite calități, ca material de umplutură într-un produs etc.

ingurgitá, *ingurgitez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *ingurgiter*, lat. *ingurgitare* (< *gurges*, *-itis* „prăpastie, abis, vîrtej de apă") || A înghiți (un aliment).

inhalá, *inhalez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *inhaler;* lat. *inhalare* „a sufla în (sau peste)" || A trage în piept vapori, gaze etc.; a inspira.

inhalatór, *inhalatoare*, s.n. || Din fr. *inhalateur* || Aparat cu ajutorul căruia se fac inhalații.

inhaláție, *inhalații*, s.f. || Din fr. *inhalation*, lat. *inhalatio* || Acțiunea de a inhala; absorbție pe căile respiratorii a unor vapori, gaze, aerosoli (mai ales în scop terapeutic).

inhibá, *inhibez*, vb. I. || Din fr. *inhiber*, lat. *inhibere* „a reține; a stăpîni" || **1.** Refl. A se abține, a se stăpîni. **2.** Tranz. A încetini sau a împiedica un proces fiziologic. || Pers. 3 și: *inhibă*.

inhibitór, -oáre, *inhibitori*, *-oare*, adj., s.m. || Din fr. *inhibiteur* || **1.** Adj. Care inhibează. **2.** S.m. Substanță care, adăugată (chiar în cantități mici) într-un mediu de reacție, oprește sau încetinește reacția.

inhibíție, *inhibiții*, s.f. || Din fr. *inhibition*, lat. *inhibitio* || **1.** Proces al activității nervoase care se manifestă prin diminuarea, frînarea sau suprimarea unei anumite activități fiziologice. **2.** Oprire, întîrziere sau micșorare a vitezei de desfășurare a unei reacții chimice, cu ajutorul inhibitorilor **(2)**.

inimaginábil, -ă, *inimaginabili*, *-e*, adj. || Din fr. *inimaginable* || Care întrece orice închipuire, care nu se poate imagina, extraordinar.

inimă, *inimi*, s.f. || Lat. *anima* || **1.** Organ central al aparatului circulator, situat în partea stîngă a pieptului, avînd rolul de a asigura circulația sîngelui în organism; cord. ○ Expr. *A-i trece* (sau *a-i da) cuiva un cuțit prin inimă* = a simți o mare durere. **2.** (Fig.) Inima **(1)** considerată ca centru și simbol al vieții sufletești și drept lăcaș al sentimentelor umane. ○ Expr. *Din inimă* sau *din toată inima* sau *din adîncul inimii* = cu toată puterea sufletească, din tot sufletul. *A fi cu inima împăcată* = a fi liniștit sufletește, a avea conștiința curată. *După* (sau *pe) voia* (sau *pofta) inimii* = după plac, după dorință. *Cu dragă inimă* = cu mare plăcere. *A rîde inima în cineva* sau *a-i rîde cuiva inima* = a se bucura. *A-i merge cuiva ceva la inimă* = a-i plăcea mult ceva, a fi satisfăcut de ceva. *A-și călca pe inimă* = a fi de acord cu ceva (sau a acționa) împotriva propriei voințe sau dorințe. *A fi cu inima ușoară* = a fi mulțumit, împăcat sufletește; a fi fără nici o grijă. *A avea ceva pe inimă* = a se frămînta în sine, a avea o grijă sau o taină care îl frămîntă. *A seca* (sau *a frige) pe cineva la inimă* = a avea o suferință morală foarte mare. *A i se rupe cuiva inima* = a-i fi milă de cineva. *A pune la inimă* = a se necăji pentru ceva. *Inimă albastră* = mîhnire, îndurerare, deprimare. *Inimă rea* = amărăciune, necaz. *A-i rămîne cuiva inima la...* = a se gîndi mereu, cu plăcere, cu drag la cineva sau la ceva. *A avea inimă bună* sau *a fi bun la inimă* = a fi înțelegător, milos, uman. *A avea inima deschisă* = a fi sincer. *A avea inima largă* = a fi darnic, milos. *A nu-l lăsa pe cineva inima să...* = a nu putea rămîne nepăsător față de necazul sau greutățile altuia, a fi generos, uman. *A avea inimă de piatră* = a fi rău, nemilos. **3.** (Fig.) Inima **(1)** considerată drept izvor al îndrăznelii, al curajului, al energiei. *Cu inimă* = cu energie, cu curaj. ○ Expr. *A-și lua inima-n dinți* = a-și face curaj să întreprindă ceva (greu, riscant). *A prinde (la) inimă* = a căpăta curaj. **4.** Fire, caracter, structură sufletească. **5.** Stomac, pîntece. ○ Expr. *Pe inima goală* = pe nemîncate. **6.** (La cărțile de joc) Cupă. **7.** Mijloc, centru;

interior. **8.** Piesă care ocupă un loc central într-un sistem tehnic. **9.** Partea din interior a unor plante; partea esențială a unui lucru. || Și: **înemă** s.f.

inimíc, -ă, adj., s.m. și f. v. **inamic, -ă.**

inimioáră, *inimioare*, s.f. || Din *inimă* || **1.** Diminutiv al lui *inimă*. *Ce dor greu supune Inimioara ta?* (Alecsandri). **2.** Mistrie mică, ascuțită, folosită la netezirea formelor de turnătorie.

inimitábil, -ă, *inimitabili, -e*, adj. || Din fr. *inimitable* || Care nu poate fi (ușor) imitat.

inimós, -oásă, *inimoși, -oase*, adj. || Din *inimă* || **1.** Curajos, viteaz. **2.** Bun, mărinimos. **3.** Înflăcărat, pasionat.

ininteligibil, -ă, *ininteligibili, -e*, adj.) || Din fr. *inintelligible* || Care nu se poate înțelege, neclar, confuz.

inión, *inioni*, s.m. || Din fr. *inione* || Protuberanță externă a osului occipital, considerată ca reper în măsurătorile antropometrice.

iníște, *iniști*, s.f. || Din *in* || Cultură de in; teren cultivat cu in. *Vedeam valuri verzi de grîne, undoiarea unei iniști* (Eminescu).

inițiá, *inițiez*, vb. I. || Din fr. *initier*, lat. *initiare* (< *initium* „început") || **1.** Tranz. și refl. A da cuiva sau a-și însuși primele cunoștințe, a (se) introduce într-un domeniu de activitate. **2.** Tranz. A pune bazele unei acțiuni, unei activități.

inițiál, -ă, *inițiali, -e*, adj., s.f. || Din fr. *initial* || **1.** Adj. (Adesea adverbial) Care este la început, de la început. **2.** S.f. Litera cu care începe un cuvînt. ● Abreviere a prenumelui (și a numelui) unei persoane, formată din litera (literele) cu care începe numele.

inițiát, -ă, *inițiați, -te*, adj., s.m. și f. (Persoană) care posedă primele cunoștințe într-un domeniu.

inițiatívă, *inițiative*, s.f. || Din fr. *initiative* || Faptul de a iniția, de a organiza sau de a începe ceva; însușirea de a întreprinde cel dintîi ceva. ○ *Din proprie inițiativă* = fără a fi îndemnat sau silit de altul.

inițiatór, -oáre, *inițiatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *initiateur* || Persoană care ia o inițiativă, care inițiază ceva.

inițiére, *inițieri*, s.f. Acțiunea de *a (se) iniția*, introducerea cuiva, prin însușirea primelor cunoștințe, într-un domeniu de activitate.

injectá, *injectez*, vb. I. || Din fr. *injecter*, lat. *injectare* || **1.** Tranz. A efectua o injecție. **2.** Refl. (Despre ochi) A se congestiona, a se înroși.

injectát, -ă, *injectați, -te*, adj. (Despre ochi) Congestionat, înroșit.

injectór, *injectoare*, s.n. || Din fr. *injecteur* || **1.** Dispozitiv care servește la injectarea combustibilului în camera de ardere a unui motor. **2.** Aparat folosit la alimentarea cu abur a cazanelor cu apă.

injécție, *injecții*, s.f. || Din fr. *injection*, lat. *injectio* (< *jacere* „a arunca") || **1.** Introducerea unui medicament lichid într-un organism cu ajutorul seringii; medicamentul astfel introdus. **2.** Introducere, sub presiune, a unui fluid într-un spațiu închis, într-un material etc.

injúrie, *injurii*, s.f. || Din lat. *injuria* „nedreptate" || Atingere a onoarei sau a reputației cuiva; insultă, jignire gravă.

injurióș, -oásă, *injurioși, -oase*, adj. || Din *injurie* || Care conține o injurie, jignitor, insultător.

injúst, -ă, *injuști, -ste*, adj. || Din fr. *injuste* || Care nu este just, nedrept.

inobservábil, -ă, *inobservabili, -e*, adj. || Din fr. *inobservable*, lat. *inobservabilis* || Care nu poate fi observat (decît cu greu).

inocént, -ă, *inocenți, -te*, adj. || Din fr. *innocent*, lat. *innocens, -ntis* (< *nocere* „a vătăma, a face rău") || Care este curat la suflet, nevinovat; care exprimă nevinovăție; candid. *Fata dormea liniștită, cu surîsul ei inocent pe buze* (Bart).

inocénță s.f. || Din fr. *innocence*, lat. *innocentia* || Curățenie sufletească, nevinovăție, candoare. ● (Ir.) Naivitate, simplitate; ignoranță.

în octavo adj. invar. || Loc. lat. || (Despre formatul unei cărți) În care coala de hîrtie este îndoită în opt, formînd 16 pagini.

inoculá, *inoculez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *inoculer* || A introduce în organism o substanță, un ser, un vaccin.

inodór, -ă, *inodori, -e*, adj. || Din fr. *inodore*, lat. *inodorus* || Fără miros, care nu emană miros.

inofensiv, -ă, *inofensivi, -e*, adj. || Din fr. *inoffensif* || Care nu face rău, nevătămător.

inopinát, -ă, *inopinați*, adj. || Din fr. *inopiné*, lat. *inopinatus* || La care nu te aștepți, neprevăzut: *vizită inopinată*.

inoportún, -ă, *inoportuni, -e*, adj. || Din fr. *inopportun*, lat. *inopportunus* || Care nu este sau nu se întîmplă la locul sau în timpul potrivit; nepotrivit. ● Care stinghерește, care supără; plictisitor: *prezență inoportună*.

inoróg, *inorogi*, s.m. || Din sl. *inorogŭ* || Animal fabulos imaginar cu corp de cal și cu un corn în frunte. Reprezentat mai ales în literatura și arta medievală.

inospitaliér, -ă, *inospitalieri, -e*, adj. || Din fr. *inhospitalier* || Care nu este ospitalier, neprimitor.

inová, *inovez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *innover*, lat. *innovare* || A face o inovație. ● A introduce modificări, a face înnoiri în ceva.

inovatór, -oáre, *inovatori, -oare*, s.m. și f., adj. || Din fr. *innovateur* || (Persoană) care realizează o inovație.

inovățíe, *inovații*, s.f. || Din fr. *innovation*, lat. *innovatio, -onis* || **1.** Perfecționare tehnică sau organizatorică adusă în procesul muncii și care reprezintă o noutate și un progres pentru întreprinderea respectivă. **2.** Noutate, schimbare.

inoxidábil, -ă, *inoxidabili, -e*, adj. || Din fr. *inoxydable* || (Despre metale și aliaje) Care nu reacționează ușor cu substanțele cu care vine în contact, în special cu oxigenul și cu apa; care nu se oxidează, care nu ruginește.

ins, *inși*, s.m. || Lat. *ipsus* (= *ipse*) || Individ, persoană, om. *Veneau doi inși; îngîrbovit*

Un moș cu umblet lin Și-o copilită (Coșbuc). ○ *Tot insul* = fiecare; toți oamenii.

insalubritáte s.f. || Din fr. *insalubrité* || Caracterul sau starea a ceea ce este insalubru.

insalúbru, -ă, *insalubri, -e,* adj. || Din fr. *insalubre,* lat. *insalubris* || Care vatămă sănătatea, nesănătos.

insatisfácție, *insatisfacții,* s.f. || Din fr. *insatisfaction* || Nemulțumire, neplăcere.

insațiábil, -ă, *insațiabili, -e,* adj. || Din lat. *insatiabilis,* fr. *insatiable* || Care nu se poate sătura (cu nimic); nesățios, lacom.

inscriptíbil, -ă, *inscriptibili, -e,* adj. || Din fr. *inscriptible* || Care poate fi înscris într-o suprafață, într-un cerc sau într-o sferă dată.

inscripție, *inscripții,* s.f. || Din fr. *inscription,* lat. *inscriptio, -onis* || Text scurt gravat pe piatră, pe metal sau pe lemn, în amintirea unei persoane, a unui eveniment etc.

insectár, *insectare,* s.n. || Din fr. *insectarium* || Colecție de insecte, conservate și clasate după anumite criterii; cutie specială în care se păstrează o astfel de colecție.

insécte, *insecte,* s.f. || Din fr. *insecte;* lat. *insectus* „tăiat" || (La pl.) Clasă de artropode cu corpul diferențiat în cap, torace și abdomen și cu trei perechi de picioare, (și la sg.) animal care face parte din această clasă.

insecticíd, -ă, *insecticide,* adj., s.n. || Din fr. *insecticide;* fr. *insecte* + lat. *caedere* „a ucide" || (Substanță) care ucide insectele parazite și dăunătoare.

insectifúg, -ă, *insectifuge,* adj., s.n. || Din fr. *insectifuge* || (Substanță) cu care se îndepărtează insectele dăunătoare.

insectivór, -ă, *insectivori, -e,* adj., s.n. || Din fr. *insectivore;* fr. *insecte* + lat. *vorare* „a devora" || **1.** Adj. Care se hrănește cu insecte. **2.** S.n. (La pl.) Ordin de mamifere inferioare, cu dinți ascuțiți, care se hrănesc în special cu insecte; (și la sg.) animal din acest ordin (ex. ariciul, cârtița).

insectofungicíd, -ă, *insectofungicizi, -de,* adj., s.n. || *Insectă* + *fungicid* || **1.** Adj. Care combate insectele dăunătoare și ciupercile parazite. **2.** S.n. Produs chimic folosit pentru combaterea insectelor dăunătoare și a ciupercilor parazite.

insecuritáte s.f. || Din fr. *insécurité* || Stare de nesiguranță, lipsă de securitate.

insensíbil, -ă, *insensibili, -e,* adj. || Din fr. *insensible,* lat. *insensibilis* || **1.** Lipsit de sensibilitate, nesimțitor; (fig.) care nu se impresionează, nepăsător, rece. **2.** Care nu se poate percepe cu simțurile, imperceptibil.

insensibilitáte, *insensibilități,* s.f. || Din fr. *insensibilité,* lat. *insensibilitas, -atis* || (Med.) Lipsa sensibilității generale sau parțiale întâlnită în unele boli nervoase sau psihice. ● Lipsă de sensibilitate, *p. ext.* de emotivitate, de impresionabilitate; (fig.) nepăsare, indiferență.

insensibilizá, *insensibilizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *insensibiliser* || A face să devină insensibil, să nu simtă nici o durere, a amorți.

inseparábil, -ă, *inseparabili, -e,* adj. || Din fr. *inséparable,* lat. *inseparabilis* || Care nu se poate separa de ceva sau de cineva; strâns unit; de nedespărțit.

inserá, *inserez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *insérer,* lat. *inserere* „a introduce" || **1.** A introduce o informație într-un text, într-un ziar; a include un adaos într-un șir de numere. **2.** (Tehn.) A introduce un material în masa altui material. ● A introduce o piesă într-un locaș din interiorul altei piese sau între alte două piese.

insérție, *inserții,* s.f. || Din fr. *insertion,* lat. *insertio* || **1.** Faptul de a însera; strat de material inclus în interiorul altui material sau între fețele de contact a două materiale. **2.** (Anat.) Fixarea pe os a capătului unui mușchi.

insesizábil, -ă, *insesizabili, -e,* adj. || Din fr. *insaisissable* || **1.** Care nu poate fi sesizat; imperceptibil. **2.** (Dr.; despre lucruri sau drepturi) Care nu poate fi urmărit de către creditorii titularului lucrului sau dreptului.

insidiós, -oásă, *insidioși, -oase,* adj. || Din fr. *insidieux,* lat. *insidiosus* (< *insidiae* „cursă") || Perfid, viclean. ● (Despre boli) Care apare pe nesimțite, fără manifestări vizibile.

insígnă, *insigne,* s.f. || Din fr. *insigne,* lat. *insignis* „remarcabil" (< *signum* „semn") || Mic obiect cu imagini simbolice sau cu indicații grafice, purtat ca semn distinctiv de către membrii unei grupări, ai unei organizații etc.

insignifiánt, -ă, *insignifianți, -te,* adj. || Din fr. *insignifiant* || (Livr.) Lipsit de însemnătate, neînsemnat.

insinuá, *insinuez,* vb. I. || Din fr. *insinuer,* lat. *insinuare* „a face să pătrundă" || **1.** Tranz. A strecura o aluzie răutăcioasă. **2.** Refl. A se strecura undeva pe nesimțite, a se infiltra.

insinuánt, -ă, *insinuanți, -te,* adj. || Din fr. *insinuant* || Care (se) insinuează.

insinuáre, *insinuări,* s.f. Acțiunea de *a (se) insinua;* aluzie calomnioasă, răutăcioasă. ● Strecurare, pătrundere, infiltrare.

insipíd, -ă, *insipizi, -de,* adj. || Din fr. *insipide,* lat. *insipidus* (< *in* „ne" + *sapidus* „cu gust") || Fără gust; fad, searbăd. ● (Fig.) Fără spirit, fără haz, anost.

insistá, *insist,* vb. I. Intranz. || Din fr. *insister,* lat. *insistere* „a se sprijini pe" || **1.** A acționa cu stăruință, cu tenacitate, a persevera într-o acțiune. **2.** A se ruga stăruitor pentru ceva. **3.** A sublinia, a reliefa, a pune accentul pe...

insistént, -ă, *insistenți, -te,* adj. || Din fr. *insistant* || (Adesea adverbial) Stăruitor, perseverent.

insisténță, *insistențe,* s.f. || Din fr. *insistance,* it. *insistenza* || Faptul de a insista, stăruință, perseverență. ● Rugăminte, cerere insistentă, *Îl rugă cu atîta insistență, că-l înduplecă* (Rebreanu).

insolație, *insolații,* s.f. || Din fr. *insolation;* lat. *insolare* (< *sol* „soare") „a expune la soare" || Stare patologică provocată de expunerea îndelungată a corpului la soare și manifestată prin dureri de cap, febră, greață, vărsături etc.

insolént, -ă, *insolenți, -te,* adj. || Din fr. *insolent,* lat. *insolens* „care nu are obiceiul de a...", din *solere* „a avea obiceiul..." || Obraznic, impertinent, necuviincios.

insolít, -ă, *insolíți, -te*, adj. || Din fr. *insolite*, lat. *insolitus* (< *solere* „a avea obiceiul") || (Livr.) Contrar obiceiului, neobișnuit; neuzitat.

insolúbil, -ă, *insolubili, -e*, adj. || Din fr. *insoluble*, lat. *insolubilis* || **1.** Care nu se dizolvă (într-un anumit lichid). **2.** (Fig.) Care nu poate fi soluționat, de nerezolvat.

insolvábil, -ă, *insolvabili, -e*, adj. || Din fr. *insolvable* || Care nu-și poate plăti datoriile, care nu este solvabil.

insolvabilitáte s.f. || Din fr. *insolvabilité* || Situația unui debitor ale cărui bunuri sînt de o valoare mai mică decît totalitatea obligațiilor care ar urma să fie plătite cu valoarea acelor bunuri.

insomníe, *insomnii*, s.f. || Din fr. *insomnie*, lat. *insomnia* (< *somnus* „somn") || Stare bolnăvicioasă caracterizată prin reducerea importantă a duratei și a profunzimii somnului; este întîlnită în astenii, nevroze, boli psihice etc.

insondábil, -ă, *insondabili, -e*, adj. || Din fr. *insondable* || Care nu poate fi sondat (fiind foarte adînc). ● (Fig.) Care nu poate fi cercetat sau lămurit; de nepătruns.

insonorizáre, *insonorizări*, s.f. || După fr. *insonorisation* || Totalitatea operațiilor care au drept scop reducerea intensității zgomotelor dintr-un spațiu închis.

inspectá, *inspectez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *inspecter*, lat. *inspectare* (< *spectare* „a privi") || A controla activitatea unei persoane, a unei instituții etc., pe baza unei însărcinări speciale; *p. ext.* a examina, a cerceta cu atenție.

inspéctor, -oáre, *inspectori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *inspecteur*, lat. *inspector* || Persoană împuternicită cu efectuarea de inspecții.

inspectorát, *inspectorate*, s.n. || Din fr. *inspectorat* || Serviciu care are sarcina de a inspecta activitatea unor unități subordonate. ● Funcția de inspector; perioadă de timp în care cineva exercită această funcție.

inspécție, *inspecții*, s.f. || Din fr. *inspection*, lat. *inspectio* || Control, verificare autorizată a unei activități, a executării unor dispoziții etc.

inspirá, *inspir*, vb. I. || Din fr. *inspirer*, lat. *inspirare* || **1.** Tranz. A inhala aer în plămîni. **2.** Tranz. (Fig.) A insufla cuiva un gînd, un sentiment, o hotărîre, a sugera. **3.** Refl. (Fig.) A lua idei, sugestii de undeva sau de la cineva, a-și găsi un izvor de inspirație.

inspirát, -ă, *inspirați, -te*, adj. Cuprins de inspirație **(2).** ○ Expr. *A fi bine* (sau *rău*) *inspirat* = a avea o idee, o inițiativă bună (sau rea).

inspiratór, -oáre, *inspiratori, -oare*, adj. || Din fr. *inspirateur* || **1.** Care se referă la inspirația aerului în plămîni. **2.** Care inspiră pe cineva; *p. ext.* îndrumător, sfătuitor.

inspirátie, *inspirații*, s.f. || Din fr. *inspiration*, lat. *inspiratio* || **1.** Fază a respirației care constă în introducerea aerului în plămîni. **2.** (Fig.) Avînt, entuziasm creator. **3.** (Fig.) Gînd, idee, soluție apărută pe neașteptate în conștiință.

instabíl, -ă, *instabili, -e*, adj. || Din fr. *instable*, lat. *instabilis* || **1.** (Despre sisteme fizico-chimice sau tehnice, despre obiecte) Care nu prezintă stabilitate. **2.** (Fig.) Variabil, schimbător; nestatornic.

instabilitáte s.f. || Din fr. *instabilité*, lat. *instabilitas, -atis* || Caracterul a ceea ce este instabil, nestatornicie, nestabilitate.

instalá, *instalez*, vb. I. || Din fr. *installer* || **1.** Tranz. A monta, a așeza o instalație, o mașină, un aparat etc. **2.** Tranz. și refl. A (se) stabili, a se așeza într-un loc. **3.** Tranz. A pune pe cineva, în mod solemn, într-un post de răspundere.

instaláre, *instalări*, s.f. Acțiunea de *a (se) instala;* montarea unor aparate, instrumente, mașini, utilaje, mecanisme, echipamente industriale, tehnice, sanitare etc. ● Stabilirea unei persoane într-o localitate, într-o locuință etc. ● Stabilirea unei persoane, în cadrul unei solemnități, într-un post de răspundere.

instalatór, -oáre, *instalatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *installateur* || Persoană specializată în montarea și în repararea unor instalații, conducte, aparate etc.

instalátie, *instalații*, s.f. || Din fr. *installation* || Ansamblu de construcții, aparate, mașini etc. care servesc la îndeplinirea unei anumite funcțiuni sau operații în procesul de producție, în transporturi, în telecomunicații. ○ *I. industrială* = instalație care produce, pe cale industrială, bunuri materiale. *I. electrică* = instalație constituită din conducte, aparate etc. care servește în scopuri energetice sau pentru telecomunicații. *I. pilot* = instalație în care se fabrică un anumit produs nou, pentru a-i determina calitățile și a definitiva un proces de producție.

instantanéu, -ée, *instantanei, -ee*, adj., s.n. || Din fr. *instantané* (< *instant* = moment, clipă) || **1.** Adj. (Și adverbial) Care se produce brusc și se desfășoară foarte repede. **2.** S.n. Fotografie obținută printr-o expunere de foarte scurtă durată. **3.** Adj. (Despre mărimi) Care se referă sau se definește pentru un anumit moment al timpului. ○ *Valoare instantanee* = valoarea la un moment dat a unei mărimi variabile.

instánță, *instanțe*, s.f. || Din fr. *instance*, lat. *instantia* (< *in* „în" + *stare* „a sta") || *I. judecătorească* = organ de stat însărcinat cu soluționarea litigiilor. ○ Expr. *În ultimă instanță* = în cele din urmă, nemaiavînd altă cale.

instaurá, *instaurez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *instaurer*, lat. *instaurare* || A stabili, a așeza, a întrona; a introduce.

instauráre, *instaurări*, s.f. Acțiunea de *a instaura;* întronare, stabilire, statornicire.

instigá, *instig*, vb. I. Tranz. || Din fr. *instiguer*, lat. *instigare* || A îndemna la acțiuni dușmănoase; a incita, a ațița.

instigáre, *instigări*, s.f. Acțiunea de *a instiga;* îndemn la violență, întărîtare, aținare.

instigatór, -oáre, *instigatori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din fr. *instigateur*, lat. *instigator* || (Persoană) care instigă; aținător, provocator.

instigátie, *instigații*, s.f. || Din fr. *instigation*, lat. *instigatio* || Instigare.

instilá, *instilez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *instiller*, lat. *instillare* (< *stilla* „picătură") || A face o instilație.

instilatór, *instilatoare*, s.n. || Din fr. *instillateur* || Instrument cu care se fac instilații.

instilație, *instilații*, *s.f.* || Din fr. *instillation*, lat. *instillatio* || Administrarea, sub formă de picături, a unui medicament lichid, într-o cavitate a unui organ (ex. în nas, în ureche).

instínct, *instincte*, s.n. || Din fr. *instinct*, lat. *instinctus* (< *instinguere* „a împinge") || Complex de reflexe înnăscute, necondiționate, care asigură necesitățile vitale ale organismului (de alimentare, reproducere, apărare etc.). La animalele superioare, în cursul dezvoltării individuale, **i.** se completează cu reflexe condiționate.

instinctív, -ă, *instinctivi, -e*, adj. || Din fr. *instinctif* || **1.** Care se referă la instincte. **2.** (Adesea adverbial) Care este făcut din instinct, inconștient.

instinctuál, -ă, *instinctuali, -e*, adj. || Din fr. *instinctuel* || Instinctiv **(1).**

instituí, *institui*, vb. IV. Tranz. || Din fr. *instituer*, lat. *instituere* (< *statuere* „a stabili, a decide") || A înființa, a întemeia (prin lege).

institút, *institute*, s.n. || Din fr. *institut*, lat. *institutum* || **1.** Instituție în care se învățământ superior. ● Instituție în care se fac cercetări științifice. **2.** (În trecut) Școală particulară de grad secundar.

institutór, -oáre, *institutori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *instituteur*, lat. *institutor* || (În trecut) Învățător la oraș.

instituție, *instituții*, s.f. || Din fr. *institution*, lat. *institutio, -onis* || **1.** Organism care îndeplinește în special activități cu caracter social (economic, cultural, administrativ etc.). **2.** Ansamblul normelor juridice care reglementează o anumită categorie de relații sociale. ● Ansamblu de relații (interindividuale sau între grupuri) care îndeplinesc funcția de promovare, de conservare, de apărare a unor interese sociale (generale, de clasă sau de grup). **3.** Organizație care desfășoară o activitate de interes internațional (ex. Organizația Națiunilor Unite).

instituționál, -ă, *instituționali, -e*, adj. || Din fr. *institutionnel* || Care se referă la instituții; care are caracter de instituție.

instituționalizát, -ă, *instituționalizați, -te*, adj. || Din *instituțional* || Căruia i s-a atribuit caracter de instituție.

instructáj, *instructaje*, s.n. || Din rus. *instruktaž* || Instruire în vederea bunei desfășurări a unei activități.

instructív, -ă, *instructivi, -e*, adj. || Din fr. *instructif* || Care instruiește; din care se pot trage învățăminte.

instrúctor, -oáre, *instructori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *instructeur*, rus. *instruktor* || Persoană care face muncă de instruire, care instruiește pe alții.

instrúcție s.f. || Din fr. *instruction* || **1.** Procesul de predare a cunoștințelor și deprinderilor care se desfășoară în instituțiile de învățământ. **2.** Activitatea de pregătire teoretică și practică a militarilor. *Batalionul său avea... să facă instrucția de campanie* (Camil Petrescu). **3.** (Jur.) Activitatea de urmărire penală desfășurată de judecătorul de instrucție. ○ *Judecător de i.* = (în unele țări) magistrat însărcinat cu cercetarea cauzelor penale.

instrucțiúne, *instrucțiuni*, s.f. || Din fr. *instruction*, lat. *instructio, -onis* || (Mai ales la **pl.**) Indicații cu privire la modul de îndeplinire a unor acțiuni, a unor sarcini etc.; norme emise de conducătorii organelor centrale ale administrației de stat în vederea aplicării legilor, decretelor, a hotărîrilor Consiliului de Miniștri etc.

instruí, *instruiesc*, vb. IV. || Din fr. *instruire*, lat. *instruere* || **1.** Tranz. și refl. A (se) pregăti într-un anumit domeniu, a transmite sau a-și însuși cunoștințe, a învăța. **2.** Tranz. A pregăti ostașii în teoria și practica militară.

instruít, -ă, *instruiți, -te*, adj. **1.** Învățat, cultivat. *Instruitul și activul nostru coleg* (Odobescu). **2.** (Despre ostași) Care și-a însușit cunoștințele de teorie și practică militară.

instrumént, *instrumente*, s.n. || Din fr. *instrument*, lat. *instrumentum* (< *instruere* „a pregăti, a echipa") || **1.** Sistem de piese care constituie un tot unitar folosit pentru observarea, măsurarea sau controlul unei mărimi. ○ *I. etalon* = instrument de măsurat de mare precizie, folosit pentru etalonarea, prin comparație, a altor instrumente. **2.** Aparat cu ajutorul căruia se produc sunete muzicale. Există **i.** muzicale cu coarde (vioara, violoncelul etc.), **i.** de suflat (flautul, trompeta etc.) și de percuție (toba, xilofonul etc.). La **i.** muzicale electronice (orga electronică, vibrafonul), instrumentistul comandă oscilațiile electronice, care, după amplificare, sînt transformate în sunete. **3.** *I. gramatical* = cuvînt cu funcție exclusiv gramaticală (ex. prepozițiile, conjuncțiile etc.) care nu se poate întrebuința singur în vorbire, ci numai împreună cu cuvintele pe care le leagă, exprimînd raporturi. **4.** *I. de ratificare* v. *ratificare*. **5.** (Fig.) Mijloc sau persoană folosită pentru atingerea unui scop.

instrumentál, -ă, *instrumentali, -e*, adj. || Din fr. *instrumental* || **1.** (Muz.) Care se execută cu ajutorul instrumentelor. **2.** (Gram.) *Complement circumstanțial i.* = complement circumstanțial care arată mijlocul prin care se realizează o acțiune.

instrumentár, *instrumentare*, s.n. || Din *instrument* || Totalitatea instrumentelor **(1)** necesare într-o anumită activitate.

instrumentáție, *instrumentații*, s.f. || Din fr. *instrumentation* || Repartizare a părților unei compoziții muzicale pe grupuri de instrumente.

instrumentíst, -ă, *instrumentiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *instrumentiste* || Persoană care cîntă (într-un ansamblu) dintr-un instrument muzical.

insuccés, *insuccese*, s.n. || Din fr. *insuccès* || Nereușită, eșec.

insuficiént, -ă, *insuficienți, -te*, adj. || Din *suficient*. Cf. lat. *insufficiens, -ntis* || Care nu este de ajuns, care nu satisface (cantitativ sau

calitativ). ● (Substantivat, m.) Calificativ sub limita de trecere (la un examen).

insuficiență, *insuficiențe*, s.f. || *In*[1]- + *suficiență*. Cf. lat. *insufficientia*, it. *insufficienza* || **1.** Caracterul a ceea ce este insuficient. **2.** (Med.) Incapacitate a unui organ de a-și îndeplini integral funcțiile. ○ *I. cardiacă* = stare patologică manifestată prin imposibilitatea miocardului de a expulza o cantitate de sînge egală cu aceea pe care o primește.

insuflá, *insúflu*, vb. I. Tranz. || Din fr. *insuffler* || **1.** A introduce sub presiune gaze sau vapori într-un motor, într-un cuptor metalurgic etc., pentru a îmbunătăți desfășurarea proceselor care se produc acolo. **2.** (Fig.) A-i provoca cuiva un anumit sentiment, o anumită stare sufletească; a inspira. *Fața lui tînără și bărbătească insufla încredere* (Negruzzi).

insuflație, *insuflații*, s.f. || Din fr. *insufflation*, lat. *insufflatio* || Introducerea sub presiune a unei substanțe sub formă de vapori sau a unui gaz într-o cavitate a organismului, în scop terapeutic sau diagnostic.

insulár, -ă, *insulari, -e*, adj. || Din fr. *insulaire*, lat. *insularis* || Caracteristic unei insule; care se află pe o insulă. ● (Substantivat) Locuitor al unei insule.

insulă, *insule*, s.f. || Din lat. *insula* || Porțiune de uscat înconjurată din toate părțile de apă, situată într-un bazin oceanic, marin, lacustru, ori în albia unui curs de apă. ○ *I. plutitoare* = îngrămădire compactă de rădăcini și ramuri rupte care plutesc pe o apă.

insulínă s.f. || Din fr. *insuline*; lat. *insula* „insulă" || Hormon secretat de celulele endocrine ale pancreasului (insulele *Langerhans*), care intervine în reglarea metabolismului zahărului. Se folosește în tratamentul diabetului zaharat.

insultá, *insúlt*, vb. I. Tranz. || Din fr. *insulter*, lat. *insultare* „a sări asupra cuiva" (< *saltare* „a sări") || A aduce cuiva o insultă, a jigni, a ofensa.

insúltă, *insulte*, s.f. || Din fr. *insulte* || Cuvînt sau faptă injurioasă la adresa cuiva; jignire.

insultătór, -oáre, *insultători, -oare*, adj. || Din *insulta* || Care insultă; jignitor, ofensator. *Camarazii lui de odinioară îl priveau de sus... afectînd o milă insultătoare, care pe dînsul îl rănea amarnic* (Vlahuță).

insuportábil, -ă, *insuportabili, -e*, adj. || Din fr. *insupportable* || Care nu poate fi suportat sau care este greu de suportat. (Adverbial) *Soarele arde viu, aproape insuportabil* (Bogza). ● (Despre oameni) Cu caracter nesuferit, uricios, supărător.

insurécție, *insurecții*, s.f. || Din fr. *insurrection*, lat. *insurrectio* (< *insurgere* „a se ridica asupra cuiva") || Formă de luptă armată, organizată, a forțelor sociale progresiste, revoluționare, cu sprijinul maselor populare, în scopul răsturnării unui regim politic reacționar sau al izgonirii unei armate ocupante.

insurecționál, -ă, *insurecționali, -e*, adj. || Din fr. *insurrectionnel* || De insurecție, caracteristic insurecției.

insurgént, -ă, *insurgenți, -te*, s.m. și f. || Din lat. *insurgens, -ntis*, germ. *Insurgent* || Persoană care participă la o insurecție.

insurmontábil, -ă, *insurmontabili, -e*, adj. || Din fr. *insurmontable* || (Livr.; despre obstacole, dificultăți) Care nu poate fi trecut, depășit; de neînvins.

intabulá, *intabulez*, vb. I. Tranz. || Din germ. *intabulieren* || A înscrie în cartea funciară un drept imobiliar.

intáct, -ă, *intacți, -te*, adj. || Din fr. *intact*, lat. *intactus* (< *tangere* „a atinge") || Neatins, neștirbit, întreg; (despre ființe) teafăr, nevătămat.

intálie s.f. || Din fr. *intaille*. Cf. it. *intagliare* „a grava" || Piatră dură, gravată în adîncime, folosită mai ales ca sigiliu (inele sigilare).

intangíbil, -ă, *intangibili, -e*, adj. || Din fr. *intangible* || Care trebuie să rămînă intact, de care nu te poți atinge.

intársie, *intarsii*, s.f. || Din it. *intarsio* || Tehnică folosită la ornamentarea mobilierului, constînd din încrustarea în lemn a unor plăcuțe de os, fildeș, sidef sau de lemn de altă culoare.

integrá, *integrez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *intégrer*, lat. *integrare* || **1.** A (se) include, a (se) îngloba, a (se) armoniza într-un ansamblu. **2.** (Mat.) *A integra o funcție* = a calcula integrala.

integrál, -ă, *integrali, -e*, adj., s.f. || Din fr. *intégral* || **1.** Adj. (Adesea adverbial) Întreg, complet. ○ *Făină integrală* = făină brută, neselecționată. **2.** Adj. (Mat.) *Calcul i.* = ramură a matematicii, care se ocupă cu studiul integralelor. **3.** S.f. *Integrală a unei funcții* = funcție a cărei derivată este chiar funcția dată. *Integrală a unei ecuații diferențiale* = soluția ecuației respective.

integralitáte s.f. || Din fr. *intégralité* || Stare, însușire a ceea ce este întreg, complet. ● Însușire a unui sistem care îi conferă caracter de întreg, datorită căreia el există ca atare.

integrántă, *integrante*, adj. || Din fr. [*partie*] *intégrante* || *Parte i.* = parte care se include în mod necesar în componența unui tot.

integráre, *integrări*, s.f. Acțiunea de *a (se) integra*. ○ *I. economică* = proces complex de dezvoltare a economiei mondiale în condițiile contemporane, constînd în intensificarea, adîncirea interdependențelor dintre economiile diferitelor state.

integratór, *integratoare*, s.n. Aparat pentru calculul numeric al integralelor **(3)**.

integritáte s.f. || Din fr. *intégrité*, lat. *integritas* || **1.** Însușirea de a fi integru; cinste, probitate. **2.** Însușirea de a fi (sau de a se menține) întreg, intact.

intégru, -ă, *integri, -e*, adj. || Din fr. *intègre* || Cinstit, onest, incoruptibil. *El lovea abuzurile; era nepărtinitor, integru* (Bolintineanu).

intelécț, *intelecte*, s.n. || Din fr. *intellect*, lat. *intellectus* (participiul lui *intelligere* „a înțelege" || Capacitatea omului de a gîndi, de a cunoaște, de a opera cu noțiuni; minte, gîndire.

intelectuál, -ă, *intelectuali, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *intellectuel*, lat. *intellectualis* || **1.** Adj.

Care se referă la intelect, care aparține intelectului. **2.** S.m. și f. Persoană care posedă pregătire de specialitate și lucrează în domeniul științei, artei etc.; persoană care aparține intelectualității, a cărui principală ocupație este munca intelectuală.

intelectualísm s.n. || Din fr. *intellectualisme* || **1.** (Filoz.) Concepție care afirmă că lumea este inteligibilă, dar că ea poate fi cunoscută numai cu ajutorul intelectului, al rațiunii. **2.** (Psih.) Doctrină conform căreia procesele afective și voliționale sînt reductibile la cele intelectuale.

intelectualitáte, *intelectualități*, s.f. || Din fr. *intellectualité*, germ. *Intellektualität* || **1.** Categorie socială care lucrează în domeniul muncii intelectuale, aceasta fiind principala ei sursă de existență. **2.** Totalitatea intelectualilor, mulțime de intelectuali.

inteligént, -ă, *inteligenți, -te*, adj. || Din fr. *intelligent*, lat. *intelligens, -ntis* || Înzestrat cu inteligență; ager la minte. ● Care denotă inteligență. *Avea o figură inteligentă și simpatică* (Vlahuță).

inteligénță, *inteligențe*, s.f. || Din fr. *intelligence*, lat. *intelligentia* || **1.** Facultatea de a înțelege ușor, de a sesiza esențialul, de a rezolva situații sau probleme noi; deșteptăciune. ● Persoană inteligentă. **2.** (Înv.; art.) Totalitatea intelectualilor; intelectualitate.

inteligíbil, -ă, *inteligibili, -e*, adj. || Din fr. *intelligible* || Care poate fi înțeles; clar, limpede.

inteligibilitáte s.f. || Din fr. *intelligibilité* || Însușirea de a fi inteligibil.

intemperánță, *intemperanțe*, s.f. || Din fr. *intempérance*, lat. *intemperantia* || Necumpătare, netemperanță.

intemperíe, *intemperii*, s.f. || Din fr. *intempérie*, lat. *intemperies* (< *tempus* „timp") || Stare atmosferică nefavorabilă; vreme rea. *În fața noului conac, ...rondul în formă de inimă, răvășit de intemperiile iernii* (Rebreanu).

intempestív, -ă, *intempestivi, -e*, adj. || Din fr. *intempestif*, lat. *intempestivus* (< *tempus* „timp") || (Livr.) Care se produce pe neașteptate și la timp nepotrivit; inoportun.

intendént, -ă, *intendenți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *intendant*, lat. *intendens, -ntis* || Persoană însărcinată cu administrarea unei instituții.

inténs, -ă *intenși, -se*, adj. || Din fr. *intense*, lat. *intensus* „întins, încordat" (participiul lui *intendere*) || Care acționează cu forță; tare, viu, puternic. (Adverbial) *Trebuie să fi trăit intens, ... ca să presimtă lucruri atît de ascunse din sufletul omenesc.* (Cezar Petrescu).

intensificá, *intensific*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *intensifier* || A (se) face mai intens; a se întări, a (se) înteți; a (se) mări: *vîntul s-a intensificat.*

intensitáte, *intensități*, s.f. || Din fr. *intensité* || **1.** Starea a ceea ce este intens; grad de tărie, de forță. *Stîncile albe de calcar lucesc atunci cu o mare intensitate* (Bogza). **2.** (Fiz.) Mărime scalară sau vectorială utilizată pentru a caracteriza cantitativ un fenomen (ex. intensitatea unui curent electric), starea unui cîmp ori a unui corp într-un anumit punct (ex. intensitatea gravitației).

intensív, -ă, *intensivi, -e*, adj. || Din fr. *intensif* || Care are intensitate. ○ *Agricultură intensivă* = sistem de agricultură care asigură producții mari pe unitatea de suprafață, datorită investițiilor suplimentare în mijloace de producție. ● (Despre mărimi caracteristice unui sistem fizic) Care, prin compunerea mai multor sisteme identice, își păstrează valoarea neschimbată (ex. densitatea, temperatura).

intentá, *intentez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *intenter*, lat. *intentare* || (Jur.) *A intenta un proces* = a introduce, a porni o acțiune, un proces; a da pe cineva în judecată.

intenție, *intenții*, s.f. || Din fr. *intention*, lat. *intentio, -onis* (< *intendere* „a dirija") || Voință, gînd de a întreprinde ceva; proiect, plan. ○ *Fără intenție* = fără să vrea, involuntar. ○ Expr. *A face cuiva proces de intenție* = a învinui pe cineva de gînduri (rele, ascunse) pe care nu le-a avut. *A avea intenții serioase (cu)...* = **a)** a fi decis să realizeze ceea ce și-a propus; **b)** a fi decis să încheie o căsătorie. ● (Jur.) Atitudine psihică a unei persoane care își dă seama de caracterul ilicit al faptei sale, prevăzîndu-i și dorindu-i sau acceptîndu-i efectele. || Și: **intențiúne** s.f.

intenționá, *intenționez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *intentionner* || A avea intenția să..., a plănui, a proiecta, a avea de gînd.

intenționát, -ă, *intenționați, -te*, adj. Cu intenție, cu un anumit scop, voit. ○ Expr. *Bine* (sau *rău*) *intenționat* = cu intenții bune (sau rele), cu gînduri bune (sau rele).

intențiúne s.f. v. **intenție.**

inter[1]- || Din fr. *inter-*; lat. *inter* „între" || Element de compunere cu sensul „între", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

ínter[2], *interi*, s.m. || Din fr. *inter* (abreviere din *intérieur)* || Jucător, dintr-o echipă de handbal, fotbal, care ocupă locul din dreapta sau din stînga jucătorului din centru.

interácție s.f. v. **interacțiune.**

interacțiúne, *interacțiuni*, s.f. || Din fr. *interaction* || **1.** Acțiune între două sau mai multe corpuri, sisteme fizice, fenomene etc., manifestată printr-o influențare, condiționare sau acțiune cauzală reciprocă și care stă la baza mișcării în genere. **2.** (Fiz.; și în forma *interacție)* Influență reciprocă produsă în momentul ciocnirii a două particule elementare sau a două sisteme de astfel de particule. Un exemplu de **i.** este reacția nucleară. || Și: **interácție** s.f.

interastrál, -ă, *interastrali, -e*, adj. || Din fr. *interastral* || Care se află sau care se petrece între aștri: *spațiul interastral.*

interbélic, -ă, *interbelici, -ce*, adj. || *Inter[1]- + belic* (< lat. *bellicus* „de război") || Dintre două războaie (în special dintre cele două războaie mondiale).

intercalá, *intercalez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *(s') intercaler*, lat. *intercalare* || A (se)

introduce într-un șir de lucruri sau de ființe, a (se) pune printre... *Rămase înadins în urmă și se intercală între dînșii* (Cezar Petrescu).

intercalát, -ă, *intercalați, -te*, adj. Care este pus, adăugat, introdus printre altele.

interceptá, *interceptez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *intercepter* || A prinde, a reține un obiect în timpul mișcării lui. ◉ A surprinde (și a controla) o convorbire telefonică, o corespondență etc.

intercépție, *interceptii*, s.f. || Din fr. *interception* || Interceptare; (sport) interceptarea, de către jucătorii unei echipe, a mingii pe care jucătorii echipei adverse și-o pasează între ei.

interconectá, *interconectez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *interconnecter* || A realiza o interconexiune.

interconexiúne, *interconexiuni*, s.f. || Din fr. *interconnexion* || Legătură între mai multe rețele electrice cu ajutorul unor linii de transport al energiei electrice.

intercontinentál, -ă, *intercontinentali, -e*, adj. || Din fr. *intercontinental* || Care este situat sau care are loc între două sau mai multe continente.

intercostál, -ă, *intercostali, -e*, adj. || Din fr. *intercostal* || Care se referă la spațiul dintre coaste; care este așezat între coaste (ex. nerv intercostal); (despre dureri, nevralgii) care s-a localizat între coaste.

interdependént, -ă, *interdependenți, -te*, adj. || Din fr. *interdépendant* || Care este strîns legat sau condiționat de un alt obiect sau proces cu care se află în dependență reciprocă.

interdependénță s.f. || Din fr. *interdépendance* || Totalitatea legăturilor și raporturilor dintre obiectele, sistemele și procesele din domeniul naturii, societății și gîndirii. **1.** este o expresie și în același timp o condiție a unității materiale a lumii, a unității ei în diversitate.

interdicție, *interdicții*, s.f. || Din fr. *interdiction*, lat. *interdictio* (< *interdicere* „a interzice, a opri") || **1.** Prevedere legală prin care se interzice săvîrșirea anumitor fapte sau acte. **2.** Măsură legală de înlăturare a unei persoane de la săvîrșirea anumitor acte juridice fie în vederea ocrotirii ei (ex. a unui alienat mintal), fie ca o sancțiune complimentară unei pedepse penale.

interdisciplinár, -ă, *interdisciplinari, -e*, adj. || Din fr. *interdisciplinaire* || Care se referă la mai multe discipline științifice, care aparține mai multor ramuri ale științei.

interés, *interese*, s.n. || Din it. *interesse*, germ. *Interesse*, rus. *interes* || **1.** Categorie a psihologiei sociale, desemnînd trebuințele materiale și nevoile spirituale ale unor indivizi sau ale unor grupuri sociale, care devin conștiente sub forma așteptărilor, aspirațiilor, idealurilor etc. ◉ Preocuparea de a obține ceea ce este avantajos, necesar, folositor. ○ Expr. *A-și face interesele* = a fi preocupat de satisfacerea treburilor personale. *În interesul cuiva* = spre folosul, spre binele cuiva. **2.** Orientare activă spre anumite lucruri, dorință de a cunoaște și de a înțelege. **3.** Simpatie față de cineva.

interesá, *interesez*, vb. I. || Din fr. *(s')intéresser* || **1.** Tranz. A stîrni interesul cuiva; a reține atenția cuiva. ○ Expr. *Ce te interesează?* = ce te privește? ce-ți pasă? ce importanță are? ◉ A face pe cineva părtaș la o acțiune, la un cîștig. **2.** Refl. A manifesta grijă, interes față de cineva sau ceva. **3.** Refl. A căuta să afle, a se informa.

interesánt, -ă, *interesanți, -te*, adj. || Din fr. *intéressant* || Care interesează, care prezintă interes; care atrage atenția, puțin obișnuit, aparte, ciudat.

interesát, -ă, *interesați, -te*, adj. **1.** Care are un anumit interes (într-o afacere). **2.** Care urmărește numai avantaje personale. **3.** Plin de interes, de curiozitate.

interfață, *interfețe*, s.f. || *Inter*[1]- + *față* || (Chim.) Suprafață de separare a componenților dintr-un amestec, existenți ca faze distincte.

interferá, pers. 3 *interferează*, vb. I. Intranz. || Din fr. *interférer; inter-* + lat. *ferre* „a purta" || (Despre unde) A produce fenomenul interferenței; *p. ext.* a se suprapune, a se încrucișa, a se combina.

interferénță, *interferențe*, s.f. || Din fr. *interférence* || **1.** Întîlnire, încrucișare a două sau a mai multor fenomene, întîmplări, fapte etc. **2.** (Fiz.) Suprapunerea unor mișcări vibratorii (unde luminoase, acustice, electrice etc.) cu aceeași frecvență, avînd drept rezultat întărirea sau slăbirea lor, uneori pînă la anularea reciprocă.

interferométru, *interferometre*, s.n. || Din fr. *interféromètre* || Instrument optic bazat pe fenomenul interferenței, care servește la determinarea lungimilor de undă, a indicilor de refracție etc. ○ *I. acustic* = instrument folosit pentru determinarea vitezei de propagare a sunetelor în medii fluide, formînd un sistem de unde staționare.

interfluviu, *interfluvii*, s.n. || Din fr. *interfluve* || Porțiune de teren cuprinsă între două văi vecine.

interglaciár, -ă, *interglaciari, -e*, s.n., adj. || Din fr. *interglaciaire* || **1.** S.n. Interglaciație; depozit glaciar apărut în timpul unei interglaciații. **2.** Adj. Care se referă la interglaciație.

interglaciáție, *interglaciații*, s.f. || Din *interglaciar* || Interval de timp cu climă caldă cuprins între două glaciații cuaternare.

interimár, -ă, *interimari, -e*, s.m., adj. || Din fr. *intérimaire* || (Persoană) care exercită în mod provizoriu o funcție în locul titularului.

interimát, *interimate*, s.n. || Din fr. *intérimat* || Situația celui care exercită în mod provizoriu o funcție în locul titularului; perioadă de timp în care cineva exercită această funcție.

interiór, -oáră, *interiori, -oare*, adj., s.n. || Din fr. *intérieur*, lat. *interior, -oris* || **1.** Adj. Care este situat înăuntrul unui lucru, al unui

spațiu limitat etc.; intern. • (Fig.) Care se referă la natura morală, la partea sufletească a omului. *Eminescu a realizat în versurile lui o melodie interioară pentru care textul apare ca un libret* (Sadoveanu). **2.** S.n. Partea dinăuntru a unui obiect, a unei camere, a unei locuințe etc. ○ *Curte interioară* = curte cuprinsă între corpurile unei construcții. **3.** S.n. (Fig.) Latura lăuntrică, natura morală a omului. **4.** S.n. Post telefonic instalat într-o cameră, într-un birou etc. și care este legat de liniile exterioare printr-o centrală.

interiorizá, *interiorizez*, vb. I. || Din fr. *intérieuriser* || **1.** Refl. (Despre fenomene exterioare) A se reflecta în conștiință. **2.** Tranz. și refl. A-și înăbuși manifestările exterioare; a se refugia în trăiri interioare.

interjécție, *interjecții*, s.f. || Din fr. *interjection*, lat. *interjectio, -onis* || (Gram.) Parte de vorbire neflexibilă care exprimă sentimente și manifestări de voință sau care imită sunete și zgomote din natura înconjurătoare.

interjudețéan, -ă, *interjudețeni, -e*, adj. || *Inter*[1]- + *județean* || Care are loc între județe, care privește mai multe județe.

interlocutór, -oáre, *interlocutori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *interlocuteur;* cf. lat. *interloqui* „a vorbi între" || Persoană care vorbește cu alta, care participă la o discuție, la o conversație.

interlóp, -ă, *interlopi, -e*, adj. || Din fr. *interlope* || Care are o reputație proastă; dubios, suspect, deocheat.

interlúdiu, *interludii*, s.n. || Din it. *interludio*, fr. *interlude; inter*[1]- + lat. *ludus* „spectacol" || **1.** Episod muzical care face legătura între două secțiuni mai importante ale unei compoziții muzicale. **2.** (Teatru) Episod muzical care face legătura între două momente ale unei lucrări dramatice.

intermediá, *intermediez*, vb. I. Tranz. || Din *intermediu* || A servi ca intermediar; a mijloci, a înlesni.

intermediár, -ă, *intermediari, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *intermédiaire* || **1.** Adj. Care se află la mijloc. **2.** S.m. și f. Persoană care mijlocește târgul între un vînzător și un cumpărător sau încheie o tranzacție între două părți, cu împuternicirea acestora.

intermédiu, *intermedii*, s.n. || Din fr. *intermède*, it. *intermedio* || **1.** *Prin intermediul cuiva* = prin mijlocirea cuiva. **2.** Mică lucrare dramatică, muzicală ori coregrafică executată ca moment de divertisment în pauza dintre două acte ale unei reprezentații.

intermézzo s.n. || Cuv. it. || **1.** Divertisment muzical între actele unui spectacol. **2.** Mică piesă instrumentală, de formă liberă.

interminábil, -ă, *interminabili, -e*, adj. || Din fr. *interminable*, lat. *interminabilis* || Care nu se mai termină; foarte lung; foarte mare.

interministeriál, -ă, *interministeriali, -e*, adj. || Din fr. *interministériel* || Care are loc între mai multe ministere, care privește mai multe ministere.

intermiténț, -ă, *intermitenți, -te*, adj. || Din fr. *intermittent*, lat. *intermittens, -ntis* (< *intermittere* „a pune între") || Care acționează sau se produce cu intermitență. • (Adverbial) Cu întreruperi, din cînd în cînd. *Pe undeva, pe aproape, Pe unde noaptea se aud intermitent Loviri de sape* (Camil Petrescu).

intermiténță, *intermitențe*, s.f. || Din fr. *intermittence* || Întrerupere temporară în desfășurarea unei acțiuni, a unei activități. ○ *Cu intermitență* = în mod intermitent.

intermoleculár, -ă, *intermoleculari, -e*, adj. || Din fr. *intermoléculaire* || Care se află sau se petrece între două sau mai multe molecule: *proces intermolecular.*

intérn, -ă, *interni, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *interne*, lat. *internus* „interior" || **1.** Adj. Care se află în interiorul unui lucru, al unei ființe, al unui fenomen. ○ *Boli interne* = boli ale organelor din interiorul corpului. *Unghiuri interne* = unghiuri formate de două paralele tăiate de o secantă și situate între cele două paralele. ○ *De* (sau *pentru) uz intern* = (despre medicamente) care se ia pe cale bucală. **2.** S.m. și f. Elev sau ucenic care locuiește într-un internat. **3.** S.m. și f. Student în medicină sau medic angajat (prin concurs) la un spital.

internă, *internez*, vb. I. || Din fr. *interner* || **1.** Tranz. și refl. A (se) instala într-un spital, pentru tratament sau pentru operație. **2.** Tranz. A obliga pe cineva să stea într-un ospiciu, într-un institut de reeducare; a închide într-un lagăr, pentru a fi ținut sub supraveghere.

internát, *internate*, s.n. || Din fr. *internat* || **1.** Așezămînt școlar în care locuiesc și iau masa elevii. *Rămasă orfană de mamă, a crescut în internatul de fete* (Rebreanu). **2.** Stagiu de practică medicală efectuat în spitale și în clinici de către studenții din ultimii ani de facultate.

internațiónal, -ă, *internaționali, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *international* || **1.** Adj. Privitor la relațiile dintre state; care interesează mai multe state; la care participă reprezentanți din mai multe state. **2.** Adj. *Limbă internațională* = limbă de largă circulație, folosită în relațiile internaționale. *Drept internațional* = totalitatea normelor juridice care reglementează raporturile dintre state. **3.** S.m. Sportiv care participă la întîlniri sportive internaționale (**1**). **4.** S.f. Echipă reprezentativă a unei țări.

internaționalísm s.n. || Din fr. *internationalisme* || Solidaritate, colaborare liber-consimțită între națiuni, popoare, țări, partide independente, egale în drepturi, în scopul sprijinului reciproc și al progresului fiecărei națiuni. ○ *Internaționalism proletar* = unitate, solidaritate a clasei muncitoare din toate țările în lupta împotriva capitalismului, pentru construirea socialismului și comunismului.

internaționalíst, -ă, *internaționaliști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *internationaliste* || **1.** Adj. Care aplică principiile internaționalismului. **2.** S.m. și f. Partizan al internaționalismului.

interníst, -ă, *interniști, -ste*, adj. || Din germ. *Internist* || *Medic internist* (și substantivat, m.) = medic specialist în boli interne.

internód, *internoduri*, s.n. || Din germ. *Internodium*, lat. *internodium* || Porțiune din tulpina unor plante cuprinsă între două noduri.

interoceptór, *interoceptori*, s.m. || Din fr. *intéroœcepteur* || (Fiziol.) Terminație nervoasă senzitivă localizată în organele interne (ex. în artere, intestine etc.).

interogá, *interoghez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *interroger*, lat. *interrogare* (< *rogare* „a cere") || **1.** A supune pe cineva la un interogatoriu, a pune întrebări unui martor, unui inculpat etc. **2.** A examina un elev, un student etc.

interogatív, -ă, *interogativi, -e*, adj. || Din fr. *interrogatif* || Care exprimă o întrebare; întrebător. *Dădeam vorbelor mele o intonație interogativă* (Ibrăileanu).

interogatóriu, *interogatorii*, s.n. || Din fr. *interrogatoire* || Totalitatea întrebărilor puse învinuitului, inculpatului etc. în cursul procesului penal, în legătură cu fapta săvîrșită. ● Înscrisul care consemnează aceste însemnări și răspunsurile la ele.

interpelá, *interpelez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *interpeller*, lat. *interpellare* „a întrerupe" || A face o interpelare.

interpeláre, *interpelări*, s.f. Faptul de *a interpela;* întrebare pusă de către un deputat în parlament unui membru al guvernului în legătură cu modul de rezolvare a unor probleme (de ordin politic, diplomatic, economic etc.). *O interpelare prilejuise o dezbatere furtunoasă* (Rebreanu).

interpelatór, -oáre, *interpelatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *interpellateur* || Persoană care face o interpelare.

interpenetrație, *interpenetrații*, s.f. || Din fr. *interpénétration* || Pătrundere reciprocă, întrepătrundere a două sau a mai multor elemente, substanțe, fenomene etc.

interplanetár, -ă, *interplanetari, -e*, adj. || Din fr. *interplanétaire* || Care este situat între planete; privitor la legătura dintre planete.

interpolá, *interpolez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *interpoler*, lat. *interpolare* „a repara; a falsifica" || **1.** A introduce într-un text (manuscris) cuvinte sau fraze care nu fac parte din acel text, dar care îl explică sau îl completează. **2.** (Mat.) A intercala, într-un șir de valori cunoscute, unul sau mai mulți termeni determinați prin calcul.

interpolát, -ă, *interpolați, -te*, adj. (Despre pasaje, capitole, cuvinte) Intercalat, inserat (într-un text). ● (Despre un text) În care au fost introduse interpolări.

interpolatór, -oáre, *interpolatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *interpolateur*, lat. *interpolator* || Persoană care interpolează **(1)** un text.

interprét, -ă, *interpreți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *interprète*, lat. *interpres, -etis* „cel care explică" || **1.** Persoană care traduce oral cele spuse de cineva în altă limbă, mijlocind astfel înțelegerea între două sau mai multe persoane; translator, tălmaci. **2.** (Fig.) Persoană care face cunoscute altuia voința, dorința, sentimentele cuiva. *Nu încetează o clipă de a comunica sufletește cu norodul, al cărui interpret se simte* (Sadoveanu). **3.** Persoană care interpretează un rol, o compoziție muzicală, o poezie etc.

interpretá, *interpretez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *interpréter*, lat. *interpretari* || **1.** A explica, a da un anumit înțeles unui lucru; a comenta un text (vechi). **2.** A juca un rol într-o piesă, într-un film etc.; a executa o bucată muzicală.

interpretáre, *interpretări*, s.f. Acțiunea de *a interpreta;* comentare, explicare. ● Modul particular sau personal în care o operă de artă este redată de către artistul interpret.

interpretatív, -ă, *interpretativi, -e*, adj. || Din fr. *interpretatif* || Care servește la interpretare, care explică; care poate fi interpretat.

interpúne, *interpún*, vb. III. || Din lat. *interponere* (după *pune*) || **1.** Refl. A interveni ca mijlocitor între două persoane (pentru a stabili o înțelegere); a se amesteca în relațiile dintre două persoane. **2.** Tranz. A pune ceva între...

interrégn, *interregnuri*, s.n. || Din fr. *interrègne*, lat. *interregnum* || Interval în care un stat monarhic este lipsit de suveran.

interschimbábil, -ă, *interschimbabili, -e*, adj. || Din *inter*[1]- + *schimba* || (Despre elemente ale unui sistem tehnic) Care se poate înlocui cu altul (în caz de uzură, de defectare).

intersectá, *intersectez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *intersecter* || A (se) întretăia, a (se) încrucișa.

intersécție, *intersecții*, s.f. || Din fr. *intersection*, lat. *intersectio* || Încrucișare de drumuri; locul sau punctul unde se întretaie două linii, două drumuri etc.; întretăiere.

intersexualitáte s.f. || Din fr. *intersexualité* || (Biol.) Schimbarea sexului la organisme adulte sau pe cale de maturizare. În ciclul de viață al caracudei argintii este o stare fiziologică normală.

interstelár, -ă, *interstelari, -e*, adj. || Din fr. *interstellaire* || Referitor la spațiul dintre stele.

interstatál, -ă, *interstatali, -e*, adj. || *Inter*[1]- + *statal* || Care privește mai multe state, care are loc între mai multe state.

interstițiál, -ă, *interstițiali, -e*, adj. || Din fr. *interstitiel* || Care se află într-un interstițiu; care provine dintr-un interstițiu. ○ *Țesut i.* = țesut ale cărui celule se află între celulele proprii ale unui organ sau între ale altor țesuturi.

interstițiu, *interstiții*, s.n. || Din fr. *interstice*, lat. *interstitium* (< *interstare* „a sta, a se afla între") || Mic spațiu între granulele unui material, între părțile unui corp etc.

interșcolár, -ă, *interșcolari, -e*, adj. || Din fr. *interscolaire* (după școală) || Care are loc între două sau mai multe școli: *concurs interșcolar.*

intertíp, *intertipuri*, s.n. || Din fr. *intertype* || Mașină tipografică de cules și de turnat litere în rînduri, la care se poate culege de la distanță, prin transmitere tipografică.

interurbán, -ă, *interurbani, -e*, adj. || Din fr. *interurbain* || Care are loc între două sau mai multe orașe; care leagă două orașe. ● (Substantivat, n.) Telefon care stabilește legătura între două localități.

interváł, *intervale*, s.n. || Din fr. *intervalle*, lat. *intervallum* || **1.** Distanță în timp între două fenomene sau evenimente consecutive; răstimp. **2.** Spațiu care separă două lucruri. *Pășea ușor, prin intervalele de lumină și umbră* (Cezar Petrescu). ● (Mat.) Mulțimea punctelor cuprinse între două puncte date. **3.** Diferența dintre înălțimile a două sunete muzicale.

intervení, *intervin*, vb. IV. Intranz. || Din fr. *intervenir*, lat. *intervenire* || **1.** A intra într-o acțiune; a se amesteca în vorbă, într-o dispută; a lua cuvîntul. ● A se amesteca spre a mijloci o împăcare. **2.** A face un demers pentru a obține ceva (mai ales o favoare). **3.** A se ivi, a surveni.

intervénție, *intervenții*, s.f. || Din fr. *intervention*, lat. *interventio* || **1.** Faptul de a interveni, de a intra într-o acțiune, într-o discuție. **2.** Amestec al unui stat în treburile altui stat, folosind forța armată, presiuni politice etc. **3.** Demers făcut pentru a obține ceva (mai ales o favoare). **4.** (Med.) Operație.

intervertí, *intervertesc*, vb. IV. Tranz. || Din fr. *intervertir*, lat. *intervertere* (< *vertere* „a întoarce") || A schimba ordinea sau locul elementelor dintr-o serie.

intervievá, *intervievez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *interviewer* || A lua cuiva un interviu.

interviu, *interviuri*, s.n. || Din engl., fr. *interview* || Convorbire între o personalitate politică, culturală etc. și un ziarist, un reporter, în cursul căreia acesta îi pune întrebări personalității spre a-i afla părerile în diverse probleme de actualitate, în vederea publicării lor în presă sau difuzării la radio și televiziune; *p. ext.* textul unei astfel de convorbiri.

interzíce, *interzic*, vb. III. Tranz. || *Inter*[1]- + *zice* (după fr. *interdire*) || A nu permite să se facă un anumit lucru.

intestín[1], *intestine*, s.n. || Din fr. *intestin*, lat. *intestinum* || Parte a tubului digestiv, la oameni și la mamifere, cuprinsă între stomac și anus; (pop.) maț. ○ *Intestinul subțire* = prima parte a intestinului, în care se termină digestia alimentelor și se efectuează absorbția lor în sînge. *Intestinul gros* = ultima parte a intestinului, în care se absoarbe apa și se formează materiile fecale.

intestín[2]**, -ă,** *intestini, -e*, adj. || Din fr. *intestin*, lat. *intestinus* || (Livr.) Care se petrece în interiorul unui organism social; intern.

intestinál, -ă, *intestinali, -e*, adj. || Din fr. *intestinal* || Care aparține intestinului[1], care se referă la intestine, care se produce în intestin. ○ *Ocluzie intestinală* v. *ocluzie*.

íntim, -ă, *intimi, -e*, adj. || Din fr. *intime*, lat. *intimus* || **1.** Care constituie esența unui lucru. ● (Fig.) Strîns, apropiat. **2.** (Despre persoane) Legat de cineva printr-o afecțiune puternică; familiar, prietenos, afectuos. **3.** Care se referă la viața particulară sau familială a cuiva. *Să mă pună la curent cu chestiunile intime* (Cezar Petrescu). **4.** Care are loc într-un cadru restrîns: *masă intimă*.

intimát, -ă, *intimați, -te*, s.m. și f. || Cf. fr. *intimé* || (Dr.) Parte împotriva căreia se introduce recurs sau o altă cale de atac.

intimidá, *intimidez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *intimider* || A simți (sau a insufla cuiva) teamă, a (se) speria. ● A (se) încurca, a (se) zăpăci. *Frumusețea ei... mă intimida* (Galaction).

intimísm s.n. || Din fr. *intimisme* || Tendință a unor artiști de a exprima în operele lor sentimente cu caracter strict personal.

intimitáte, *intimități*, s.f. || Din fr. *intimité* || **1.** Calitatea a ceea ce este intim; prietenie strînsă. ○ Expr. *A trăi* (sau *a fi*) *în intimitatea cuiva* = a avea legături strînse (de prietenie) cu cineva. ● Profunzime a unui sentiment, a unui gînd. **2.** Cadru, cerc restrîns, familial. **3.** (La pl.) Chestiuni personale.

intituiá, *intitulez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *intituler*, lat. *intitulare* || A da un titlu (unei scrieri, unei persoane etc.); (refl.) a purta un titlu; a se numi.

intitulâre, *intitulări*, s.f. Acțiunea de *a (se) intitula;* titlu, nume.

intolerábil, -ă, *intolerabili, -e*, adj. || Din fr. *intolerable*, lat. *intolerabilis* || Care nu poate fi tolerat sau suportat; de neîngăduit, de nesuferit.

intolerânt, -ă, *intoleranți, -te*, adj. || Din fr. *intolérant* || Care nu e tolerant, neîngăduitor.

intoleránță, *intoleranțe*, s.f. || Din fr. *intolérance* || **1.** Lipsă de toleranță, de îngăduință. **2.** Incapacitate organică de a suporta unele medicamente.

intoná, *intonez*, vb. I. Tranz. || Din it. *intonare*. Cf. fr. *entonner* || **1.** A începe un cîntec; *p. ext.* a executa, a cînta un imn, o melodie solemnă. **2.** A rosti cu un anumit ton un cuvînt, o frază.

intonáție, *intonații*, s.f. || Din fr. *intonation* || **1.** Acțiunea de a emite vocal un sunet; modul în care sînt emise sunetele. **2.** Modulații, inflexiuni ale vocii în timpul vorbirii sau cîntatului.

intoxicá, *intóxic*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *intoxiquer*, lat. *intoxicare* || A(-și) introduce în organism substanțe toxice; a (se) otrăvi. ● Refl. (Fig.) A se plictisi peste măsură cu (sau de) ceva.

intoxicát, -ă, *intoxicați, -te*, adj. (Despre ființe) Care s-a otrăvit în urma introducerii în organism a unor substanțe toxice.

intoxicáție, *intoxicații*, s.f. || Din fr. *intoxication* || Stare patologică datorită introducerii sau acumulării în organism a unor substanțe toxice.

intra[1]**-** || Din fr. *intra-*; lat. *intra* „în interior" || Element de compunere însemnînd „în", „între", care servește la formarea unor adjective și a unor substantive.

intrá[2]**,** *intru*, vb. I. Intranz. || Lat. *intrare* || **1.** A trece din afară înăuntru, dintr-un loc deschis într-unul închis; a se introduce, a se băga; a pătrunde. ○ Expr. *A-i intra cuiva în voie* = a-i face cuiva pe plac. *N-au intrat zilele în sac* = mai este timp. *A intra frica în cineva* (sau *în oasele cuiva*) = a se înfricoșa. **2.** (Fig.) A se amesteca, a lua parte la...; a ajunge într-o anumită situație. ○ Expr. *A intra într-o belea* (sau *în încurcătură, în impas*) = a avea de îndurat

un necaz. *A intra în horă* = a lua parte la o acțiune, la o afacere. *A intra în vorbă cu cineva* = a stabili relații de prietenie sau de dragoste cu o persoană de sex opus. **3.** A începe un serviciu, a se angaja într-o slujbă; a se înscrie într-o organizație, într-o asociație etc. **4. A începea**; (mat., despre numere) a se cuprinde de un număr de ori în alt număr. **5.** A fi necesar, a trebui (în anumită cantitate): *la un costum intră trei metri de stofă*. **6.** *A intra la spălat* = (despre țesături) a-și micșora dimensiunile prin spălare. **7.** (Despre o lege, un pact etc.) *A intra în vigoare* = a deveni aplicabil. **8.** A începe executarea unei părți dintr-o bucată muzicală.

intracelulár, -ă, *intracelulari, -e,* adj. || Din fr. *intracellulaire* || Care se află sau se petrece în interiorul celulelor.

intradós, *intradosuri,* s.n. || Din fr. *intrados* || Fața interioară, concavă, a unei bolți, a unui arc etc.; fața inferioară a unui planșeu.

intraductíbil, -ă, *intraductibili, -e,* adj. || *În*[1]- + *traductibil*. Cf. it. *intraducibile* || Care nu poate fi tradus dintr-o limbă într-alta.

intramontán, -ă, *intramontani, -e,* adj. || Din *intra*[1]- + lat. *montanus* || Care se află sau care se desfășoară între culmile munților; care este înconjurat de munți.

intramusculár, -ă, *intramusculari, -e,* adj. || Din fr. *intramusculaire* || Care se află sau se petrece, se face în interiorul mușchilor (ex. injecție intramusculară).

intransigént, -ă, *intransigenți, -te,* adj. || Din fr. *intransigeant*, sp. *intransigente* || Care nu se abate de la un anumit principiu, care nu acceptă compromisuri; incoruptibil.

intransigénță s.f. || Din fr. *intransigence*, it. *intransigenza* || Însușirea de a fi intransigent; atitudine, comportare intransigentă.

intranzitív, *intranzitive,* adj. || Din fr. *intransitif*, lat. *intransitivus* || (Despre verbe) A cărui acțiune nu se exercită în mod nemijlocit asupra unui obiect și ca urmare nu poate fi construit cu un complement direct.

intráre, *intrări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a intra;* locul special amenajat prin care se intră; locul de acces într-o clădire, într-un spațiu închis. ◆ Locul de pe o cale de acces unde se intră într-un oraș, într-o localitate. **2.** Stradă mică, fundătură. **3.** Valoare care se înregistrează în patrimoniul unei întreprinderi sau instituții. **4.** (Cib.) Bornă de acces a unui element sau sistem. **5.** (Muz.) Momentul în care se face auzit un instrument sau un grup de instrumente ori intervenția unei voci în executarea unei bucăți muzicale.

intraurbán, -ă, *intraurbani, -e,* adj. || *Intra*[1]- + *urban* || Care se află sau are loc în interiorul unui oraș.

intrauterín, -ă, *intrauterini, -e,* adj. || Din fr. *intra-utérin* || Care se află în cavitatea uterină.

intravenós, -oásă, *intravenoși, -oase,* adj. || Din fr. *intraveineux* || Care se face sau se produce în interiorul venelor (ex. injecție intravenoasă).

intravilán, *intravilane,* s.n. || *Intra*[1]- + *vilan* (< lat. *villanus* „de la țară") || Zonă care cuprinde suprafața unui oraș sau a unui sat.

intrătúră, *intrături,* s.f. || Din *intra* || Adîncitură făcută sau existentă într-un zid, într-o stîncă etc.

intrepíd, -ă, *intrepizi, -de,* adj. || Din fr. *intrépide*, lat. *intrepidus* (< *trepidus* „agitat") || (Livr.) Cutezător, curajos, îndrăzneț. *Inteligentă, intrepidă, înfruntînd primejdia... ea își croise un drum în viață* (G.M. Zamfirescu).

intrigá, *intrig,* vb. I. Tranz. || Din fr. *intriguer* || A stîrni surprinderea sau curiozitatea cuiva; a provoca suspiciune; a contraria.

intrigánt, -ă, *intriganți, -te,* s.m. și f., adj. || Din fr. *intrigant* || (Persoană) care face intrigi (1).

intrigă, *intrigi,* s.f. || Din fr. *intrigue*, it. *intrigo*, din lat. *intricare* „a încurca" || **1.** Acțiune, de obicei ascunsă, care folosește mijloace nepermise pentru realizarea sau zădărnicirea unui lucru; uneltire. **2.** Totalitatea întîmplărilor care determină acțiunea unei opere literare epice sau dramatice. *Aceste două opere ale lui Filimon nu sînt niște romanțuri în cari să se desfășoare peripețiile unei intrigi* (Ghica).

intrinséc, -ă, *intrinseci, -ce,* adj. || Din fr. *intrinsèque*, lat. *intrinsecus* || Care constituie partea lăuntrică, esențială, a unui lucru; care există prin sine însuși, independent de relațiile sale cu alt lucru.

intrînd, *intrînduri,* s.n. || Din *intra* || Parte adîncită în zidul unei construcții, la o parcelă de teren etc.

introdúce, *introdúc,* vb. III. Tranz. || Din lat. *introducere*. Cf. fr. *introduire* || **1.** A face să intre, să pătrundă; a băga, a vîrî; (refl.) a intra undeva (cu forța sau pe furiș). **2.** A face ca o persoană să fie primită de cineva sau să fie admisă într-o organizație. **3.** A ajuta pe cineva să se inițieze într-o activitate, într-o problemă. **4.** A pune în practică, în uz, a institui. *Ei introduseră între dînșii cele dintîi cunoștințe de agricultură* (Bălcescu).

introdúcere, *introduceri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) introduce;* includere, adăugare; punere în practică. **2.** Lucrare, studiu care cuprinde noțiunile elementare și pregătitoare ale unei discipline științifice. **3.** Capitol la începutul unei lucrări, cuprinzînd elementele necesare înțelegerii ei; partea de la început a unei compoziții muzicale.

introductív, -ă, *introductivi, -e,* adj. || Din fr. *introductif* || Care servește ca introducere; de la început: *studiu introductiv*.

introspectív, -ă, *introspectivi, -e,* adj. || Din fr. *introspectif* || Care se referă la introspecție; bazat pe introspecție.

introspécție, *introspecții,* s.f. || Din fr. *introspection* || Observare a fenomenelor propriei conștiințe.

introvertít, -ă, *introvertiți, -te,* adj. Care este preocupat sau obsedat de viața sa interioară, dezinteresîndu-se de lumea exterioară.

intrús, -ă, *intruși, -se*, s.m. și f. || Din fr. *intrus*, lat. *intrusus* „împins cu putere", participiul lui *intrudere* || Persoană care se introduce undeva, sau la cineva, fără ca prezența să-i fie necesară sau solicitată; nepoftit, inoportun. *N-a avut curajul să spuie nimic intrusului* (Camil Petrescu).

intruziúne, *intruziuni*, s.f. || Din fr. *intrusion* || **1.** Pătrundere a magmei între alte formații geologice ale scoarței Pământului; corp care ia naștere prin acest proces. **2.** Faptul de a se introduce fără drept într-o societate, într-o funcție etc.

intruzív, -ă, *intruzivi, -e*, adj. || Din fr. *intrusif* || (Despre corpuri și roci magmatice) Care străpunge, localizîndu-se și consolidîndu-se în alte roci din interiorul scoarței Pământului.

intuí, *intuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *intuiție* || A avea o intuiție; a înțelege ceva în mod nemijlocit; a pătrunde în esența problemelor, a fenomenelor pe baza cunoștințelor și a experienței anterioare.

intuíre, *intuiri*, s.f. Faptul de *a intui*. *Parte din intuirea acestui secret... vine legătura biologică a oamenilor din aceste locuri cu spațiul lor de piatră* (Bogza).

intuitív, -ă, *intuitivi, -e*, adj. || Din fr. *intuitif* || Bazat pe intuiție, pe cunoașterea nemijlocită a realității, pe observarea directă a obiectelor sau a fenomenelor.

intuíție, *intuiții*, s.f. || Din fr. *intuition*, lat. *intuitio* (< *intueri* „a privi în") || **1.** Capacitatea de a pătrunde dintr-o dată, în mod direct, nemijlocit, în esența lucrurilor, fie prin simțuri, fie cu ajutorul intelectului. ○ *Principiul intuiției* = principiu didactic conform căruia în procesul de învățămînt trebuie să se pornească de la obiectul concret spre a se ajunge la surprinderea abstracțiilor. **2.** Descoperire bruscă a unui adevăr, a unei soluții. ● Inspirație, presentiment.

intuiționísm s.n. || Din fr. *intuitionnisme* || Curent idealist-subiectiv de esență iraționalistă, care opune rațiunii *intuiția*, concepută analogă cu instinctul, cu simțul artistic sau cu revelația religioasă. ● (Mat., log.) Orientare metodologică după care scopul ultim al matematicii și logicii se reduce la construirea și intuirea formațiilor matematice și logice.

inumán, -ă, *inumani, -e*, adj. || Din fr. *inhumain*, lat. *inhumanus* || Neomenos, crud, feroce. ● Care nu este caracteristic sau propriu oamenilor.

inundá, pers. 3 *inúndă*, vb. I. Tranz. || Din lat. *inundare* (< *unda* „undă"). Cf. fr. *inonder* || **1.** (Despre apă) A acoperi, prin revărsare, un teren; a pătrunde în cantitate mare într-o mină, într-o sondă etc. **2.** (Fig.; despre sudoare, lacrimi etc.) A umple, a acoperi; a năpădi, a copleși. *O sudoare rece îmi inundă fruntea* (Negruzzi).

inundábil, -ă, *inundabili, -e*, adj. || Din fr. *inondable* || (Despre terenuri) Care poate fi inundat, care este expus inundațiilor.

inundát, -ă, *inundați, -te*, adj. Acoperit cu apă, sub apă (în urma inundației).

inundáție, *inundații*, s.f. || Din fr. *inondation*, lat. *inundatio* || Acoperire a unei porțiuni de uscat cu o mare cantitate de apă (provenită din revărsarea rîurilor sau din ploi). ● Cantitate de apă care inundă un teren.

inútil, -ă, *inutili, -e*, adj. || Din fr. *inutile*, lat. *inutilis* || Nefolositor, care nu servește la nimic; de prisos. *Se pare... a fi o lucrare inutilă, care nu poate da nici un rezultat practic* (Odobescu). ● (Adverbial) Zadarnic, degeaba.

inutilitáte s.f. || Din fr. *inutilité*, lat. *inutilitas, -atis* || Faptul de a fi inutil. *Scrîșnea de inutilitatea deșertei lui revolte* (Vlahuță).

inutilizábil, -ă, *inutilizabili, -e*, adj. || Din fr. *inutilisable* || Care nu poate fi utilizat.

inuzitát, -ă, *inuzitați, -te*, adj. || Din fr. *inusité*, lat. *inusitatus* || (Livr.) Care nu se folosește, care nu este întrebuințat, neuzitat.

invadá, *invadez*, vb. I. Tranz. || Din it., lat. *invadere* || **1.** (Mai ales despre armate) A ocupa prin violență un teritoriu străin, provocînd pagube; a cotropi. **2.** (Fig.) A cuprinde, a copleși, a pune stăpînire pe... **3.** (Despre plante și animale dăunătoare sau parazite) A apărea în număr mare, producînd pagube.

invadatór, -oáre, *invadatori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *invada* || (Persoană, armată, stat) care invadează; năvălitor, cotropitor.

invalíd, -ă, *invalizi, -de*, adj., s.m. și f. || Din fr. *invalide*, lat. *invalidus* || (Persoană) care are o infirmitate, care nu este valid.

invalidá, *invalidez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *invalider* || A declara ca nevalabil (un act de procedură, o alegere), a infirma.

invalidáre, *invalidări*, s.f. Acțiunea de *a invalida;* declarare ca nevalabile a anumitor acte, a unor alegeri de membri în organele reprezentative ale statului etc.; infirmare.

invaliditáte, *invalidități*, s.f. || Din fr. *invalidité* || Starea celui invalid; infirmitate.

invár s.n. || Din fr. *invar* [*iable*] „invariabil" || Oțel aliat, cu un conținut mare de nichel, cu coeficient de dilatare foarte mic, folosit în construcția aparatelor și instrumentelor de precizie.

invariábil, -ă, *invariabili, -e*, adj. || Din fr. *invariable* || Care nu variază, nu se schimbă; neschimbător, constant. ○ (Adverbial) *Invocă invariabil aceleași argumente.* ● (Gram.; despre cuvinte) Care nu-și schimbă forma; lipsit de flexiune.

invariánt, *invarianți*, s.m. || Din fr. *invariant* || (Mat.) Număr, grup etc. care nu se schimbă față de un grup de transformări.

invázie, *invazii*, s.f. || Din fr. *invasion*, lat. *invasio* (< *invadere* „a invada") || **1.** Năvălire neașteptată a unei armate inamice într-o țară. **2.** (Biol.) Apariție rapidă și masivă a unor paraziți sau dăunători într-o regiune (ex. lăcuste).

invectivă, *invective*, s.f. || Din fr. *invective*, lat. *invectivae* || Expresie violentă, jignitoare la adresa cuiva. ● Procedeu stilistic care constă în folosirea unor expresii violente, jignitoare.

inventá, *inventez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *inventer* || **1.** A crea, a realiza ceva care nu există

pînă atunci. *Fiecare invenţă o etimologie şi o tecnologie proprie a sa* (Negruzzi). **2.** (Fig.) A scorni lucruri neadevărate; a născoci.

inventár, *inventare*, s.n. || Din fr. *inventaire*, lat. *inventarium* (< *invenire* „a găsi") || Document (listă, registru) în care sînt consemnate, sub aspect cantitativ şi valoric, mijloacele pe care le posedă la un moment dat o persoană fizică sau juridică. ○ *I. gospodăresc* = totalitatea mijloacelor inventariate pe care o întreprindere, o organizaţie sau o instituţie le are spre a servi administraţiei sale. ● (Fig.) Înşirare, enumerare a unor lucruri, a unor fapte etc.

inventariá, *inventariez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *inventorier* (după *inventar)* || A înregistra în inventar obiecte, bunuri etc.

inventariére, *inventarieri*, s.f. Acţiunea de *a inventaria;* înscrierea în inventar a unor bunuri, a unor obiecte etc.

inventatór, -oáre, *inventatori, -oare*, s.m. şi f. || Din *inventa* || Persoană care a realizat o invenţie **(1).**

inventív, -ă, *inventivi, -e*, adj. || Din fr. *inventif* || Care are talentul, capacitatea de a inventa: *spirit inventiv.*

inventivitáte s.f. || Din *inventiv* || Însuşirea de a fi inventiv; imaginaţie creatoare.

invénţie, *invenţii*, s.f. || Din fr. *invention*, lat. *inventio, -onis* || **1.** Realizare tehnică nouă, din orice ramură a economiei, ştiinţei, culturii etc., care reprezintă un progres faţă de realizările anterioare ale tehnicii mondiale. **2.** (Fig.) Născocire de lucruri inexistente, neadevărate. **3.** Găsirea temelor şi formelor expresive celor mai potrivite într-o creaţie artistică. *Victor Hugo e îmbelşugat ca nimeni altul în invenţia verbală* (Sadoveanu).

invers, -ă, *inverşi, -se*, adj. || Din fr. *inverse*, lat. *inversus* (< *invertere* „a întoarce") || (Adesea adverbial) Care este contrar direcţiei iniţiale sau firesti. ○ (Mat.) *Mărimi invers proporţionale* = mărimi care depind în aşa fel una de alta, încît dacă una se măreşte de un număr de ori, cealaltă se micşorează de acelaşi număr de ori.

inversá, *inversez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *inverser* || A schimba, a răsturna ordinea iniţială sau firească. ● (Fiz.) A schimba sensul, pe aceeaşi direcţie, al unei mărimi vectoriale (ex. a vitezei).

invérsie s.f. v. **inversiune.**

inversiúne, *inversiuni*, s.f. || Din fr. *inversion*, lat. *inversio, -onis* || **1.** Schimbare, răsturnare a sensului sau a ordinii obişnuite. **2.** Procedeu stilistic care constă în schimbarea topicii normale a cuvintelor în frază. *Versul mai trebuie să procedeze şi prin inversiunea frazei, care contribuieşte a-l distinge de proză* (Macedonski). **3.** Transformare directă a unui negativ fotografic în pozitiv. || Şi: **invérsie** s.f.

inversór, *inversoare*, s.n. || Din fr. *inverseur* || Dispozitiv care serveşte la schimbarea sensului mişcării unei maşini, unui vehicul, unui curent electric, unui curent de fluid etc.

invertáză, *invertaze*, s.f. || Din fr. *invertase*, germ. *Invertase* || Enzimă produsă de drojdia de bere, răspîndită la plante, microorganisme şi în mucoasa intestinală, care transformă zahărul în glucoză şi în fructoză.

invertí, *invertesc*, vb. IV. Tranz. || Din fr. *invertir;* lat. *invertere* „a interverti", din *vertere* „a întoarce, a învîrti" || A face o inversiune, a schimba, a transforma.

invertíre, *invertiri*, s.f. Acţiunea de *a inverti;* schimbare, transformare. ○ (Chim.) *Invertirea zahărului* = transformarea zaharozei în glucoză şi în fructoză.

invertór, *invertoare*, s.n. || Din engl. *inverter* || Mutator care transformă curentul electric continuu în curent electric alternativ; ondulor.

investí, *investesc*, vb. IV. Tranz. || Din fr. *investir*, lat. *investire* || A face o investiţie; a plasa un fond, un capital într-o întreprindere.

investigá, *investighez*, vb. I. Tranz. || Din it., lat. *investigare* || A face investigaţii.

investigáţie, *investigaţii*, s.f. || Din fr. *investigation*, lat. *investigatio* (< *vestigium* „urmă, vestigiu") || Cercetare sistematică şi amănunţită pentru a afla ceva.

investíţie, *investiţii*, s.f. || Din germ. *Investition* || Totalitatea cheltuielilor efectuate pentru crearea de noi fonduri fixe, precum şi pentru reconstruirea, lărgirea şi modernizarea celor existente.

inveterát, -ă, *inveteraţi, -te*, adj. || Din fr. *invétéré*, lat. *inveteratus* (< *vetus, -eris* „vechi") || Învechit în rele, în vicii; (despre defecte, vicii) înrădăcinat, învechit. *Sălciile bătrîne care se află în locurile acestea par vrăjitoare inveterate, lipsite de orice scrupul* (Bogza).

invidiá, *invidiez*, vb. I. Tranz. || Din *invidie.* Cf. it. *invidiare* || **1.** A fi stăpînit de invidie, a pizmui. **2.** A rîvni la ceva ce aparţine altuia. *Ceea ce invidiez eu la tine... este modestia* (Caragiale).

invídie, *invidii*, s.f. || Din it., lat. *invidia* || Sentiment egoist de părere de rău, de necaz, provocat de succesele, de calităţile, de situaţia bună a altuia; pizmă.

invidiós, -oásă, *invidioşi, -oase*, adj., s.m. şi f. || Din it. *invidioso*, lat. *invidiosus* || **1.** Adj. Plin de invidie; care denotă invidie. **2.** S.m. şi f. Om stăpînit de invidie.

invincíbil, -ă, *invincibili, -e*, adj. || Din fr. *invincible*, lat. *invincibilis* || Care nu poate fi învins, de nebiruit.

inviolábil, -ă, *inviolabili, -e*, adj. || Din fr. *inviolable*, lat. *inviolabilis* || Care nu poate fi violat, încălcat. ● (Despre un domiciliu) Care nu poate fi percheziţionat decît în cazurile prevăzute de lege sau cu autorizaţia procurorului.

inviolabilitáte s.f. || Din fr. *inviolabilité* || Faptul de a fi inviolabil.

invitá, *invit*, vb. I. Tranz. || Din fr. *inviter*, lat. *invitare* || A ruga pe cineva să vină undeva sau să participe la ceva.

invitát, -ă, *invitaţi, -te*, s.m. şi f. Persoană solicitată, chemată să vină undeva, să participe la ceva.

invitáţie, *invitaţii*, s.f. || Din fr. *invitation*, lat. *invitatio* || Faptul de a invita sau de a fi

invitat; chemare; convocare; bilet sau scrisoare prin care cineva este invitat undeva.

invizíbil, -ă, *invizibili, -e,* adj. || Din fr. *invisible,* lat. *invisibilis* || Care nu se vede sau nu poate fi văzut.

invocá, *invóc,* vb. I. Tranz. || Din fr. *invoquer,* lat. *invocare* || **1.** A chema în ajutor (o divinitate). **2.** A cita, a se referi la ceva în favoarea sa, pentru a-i servi ca argument în susținerea unei afirmații.

invocáre, *invocări,* s.f. Acțiunea de *a invoca;* chemare în ajutor. ● Citare în sprijinul unei afirmații, unei păreri. *Invocarea sincerității e de prisos... Oamenii sînt sinceri și cînd iubesc și cînd urăsc* (Camil Petrescu).

invocáție, *invocații,* s.f. || Din fr. *invocation,* lat. *invocatio* || Chemare în ajutor; *spec.* chemare adresată de poet muzei, pentru a-l inspira.

involúcru, *involucre,* s.n. || Din fr. *involucre,* lat. *involucrum* || **1.** Totalitatea bracteelor grupate la baza unei flori sau a unei inflorescențe. **2.** Lamă care învelește pălăria tînără a unor ciuperci, înainte ca aceasta să iasă din pămînt.

involuntár, -ă, *involuntari, -e,* adj. || Din fr. *involontaire,* lat. *involuntarius* || (Adesea adverbial) Făcut fără voie; neintenționat.

involúție, *involuții,* s.f. || Din fr. *involution,* lat. *involutio* (< *involvere* „a învălui, a înfășura") || **1.** Transformare regresivă de la superior la inferior; regresiunea unui organ sau a organismului. **2.** Revenirea la normal a unui organ mărit anterior.

invulnerábil, -ă, *invulnerabili, -e,* adj. || Din fr. *invulnérable,* lat. *invulnerabilis* || Care nu poate fi rănit; *p. ext.* care nu poate fi atacat sau învinuit. *Purta pretutindeni același aer triumfător al parvenitului fericit, bogat și invulnerabil* (Vlahuță).

invulnerabilitáte s.f. || Din fr. *invulnérabilité* || Însușirea de a fi invulnerabil.

iobág, *iobagi,* s.m. || Din magh. *jobbágy* || Țăran dependent de stăpînul feudal căruia era obligat să-i facă prestații în muncă și în natură sau în bani; șerb.

iobăgíe s.f. || Din *iobag* || Sistem de relații de producție feudale, bazat pe proprietatea privată a feudalului asupra pămîntului și a celorlalte mijloace de producție, pe dependența iobagului față de stăpînul feudal, căruia trebuie să-i facă prestații în muncă, în natură sau în bani.

iobăgíme s.f. || Din *iobag* || Totalitatea iobagilor, mulțime de iobagi.

ioc adv. || Din tc. *yok* || (Pop. și fam.) Nimic, deloc, cîtuși de puțin. *Da, ne-am dus ca la nuntă. Armament ioc; intendență, ioc* (Pas).

iod[1] s.n. || Din fr. *iode;* gr. *iodes* „violet" || Element chimic în stare solidă, formînd cristale negre lamelare, întrebuințat în medicină ca dezinfectant sub formă de soluție *(tinctură de iod).*

iod[2], *ioduri,* s.n. || Din fr. *yod* || (Lingv.) Numele lui „i" consonantic (ex. în cuvîntul „ierta") || Și: **iot** s.n.

iodísm s.n. || Din fr. *iodisme* || (Med.) Intoxicație cu iod sau cu compuși ai iodului.

iodoformizá, *iodoformizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *iodoformiser* || A trata cu iodoform.

iodofórm s.n. || Din fr. *iodoforme,* germ. *Iodoform* || Pulbere cristalină galbenă, cu miros puternic, întrebuințată ca antiseptic.

iodúră, *ioduri,* s.f. || Din fr. *iodure* || Compus al iodului cu un alt element sau cu un radical organic. ○ *I. de potasiu* = sare de potasiu a acidului iodhidric, întrebuințată în medicină, în farmacie etc.

iofcá, *iofcale,* s.f. || Din tc. *yufka* || Pastă făinoasă în formă de pătrățele.

iólă, *iole,* s.f. || Din fr. *yole* || Mică ambarcație sportivă, cu o velă, condusă de o singură persoană.

ión [Pr.: i-ón], *ioni,* s.m. || Din fr. *ion* || Particulă încărcată electric pozitiv (cation) sau negativ (anion), provenind dintr-un atom (ori dintr-un grup de atomi) care a pierdut sau a captat unul sau mai mulți electroni.

ionatán, (1) *ionatani,* s.m., **(2)** *ionatane,* s.n. || Din engl. *jonathan* || **1.** S.m. Soi de măr originar din America de Nord. **2.** S.n. Fructul ionatanului **(1),** de culoare roșie, cu gust dulce-acrișor și aromă plăcută.

iónic[1], **-ă,** *ionici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *ionique* || **1.** Adj. *Ordin ionic* = ordin arhitectonic (apărut în coloniile grecești din Asia Mică), caracterizat prin coloane zvelte, al căror capitel este decorat cu volute. **2.** S.n. Picior de vers antic, format din patru silabe: două lungi și două scurte.

iónic[2], **-ă,** *ionici, -ce,* adj. || Din fr. *ionique* || Care se referă la ioni, care aparține ionilor.

ionizá, *ionizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *ioniser* || (Fiz.) A produce ioni liberi în masa unui gaz sau a unor lichide.

ionizánt, -ă, *ionizanți, -te,* adj. || Din *ioniza* || (Fiz.; despre agenți sau factori fizici) Care poate ioniza.

ionizáre, *ionizări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a ioniza.* **2.** (Med.) Tratament care constă în introducerea de ioni în organism, aplicat în reumatism, poliomielită etc.

ionofón, *ionofoane,* s.n. || Din fr. *ionophone* || Difuzor care transformă direct energia electromagnetică în energie acustică, utilizat pentru reproducerea fidelă a sunetelor în săli de spectacole.

iordán, *iordane,* s.n. || Din sl. *Iordanŭ* || Bobotează. ○ Expr. *A umbla cu iordane* = a spune vorbe goale; a se ține de lucruri neserioase.

ionosféră s.f. || Din fr. *ionosphère* || Regiune superioară a atmosferei, cuprinsă aproximativ între 100 și 1 000 km, alcătuită din gaze rarefiate și puternic ionizate.

iortomán, -ă adj. v. **ortoman.**

iortomănésc, -eáscă, *iortomănești,* adj. || Din *iortoman* || (Mai ales în baladele populare) Caracteristic voinicilor, haiducilor; haiducesc. *Bărbieri că aducea, Frumușel că mi-l rădea, Lăsa chică voinicească Și tîmplă iortomănească* (Pop.).

iot s.n. v. **iod**[2].

iótă s.f. || Din ngr. *iota* || (Pop. și fam.) *(Nici) o iotă* = nimic, deloc, cîtuși de puțin.

ipéca s.f. || Din fr. *ipéca* || Pulbere obținută din rădăcina unei plante din Brazilia, utilizată în doze mici ca expectorant și în doze mari ca vomitiv.

iperită s.f. || Din fr. *ypérite*, de la n. pr. *Ypres* || Substanță toxică cu aspect de lichid uleios (folosită ca armă chimică în primul război mondial, în orașul belgian Ypres).

ipingeá, *ipingele*, s.f. || Din tc. *yapıncak* || Manta cu glugă împodobită cu găitane, purtată în trecut de bărbați. *N-avem decît o ipingea Și nu-ncăpem toți sub ea* (Pop.).

ipistát s.m. v. **epistat.**

ipochímen, *ipochimeni*, s.m. || Din ngr. *ipokimenon* || (Înv.; azi ir.) Persoană, individ, ins. *Crede-mă că de cînd sînt în lume n-am întîlnit un ipochimen atît de nostim ca mata* (Alecsandri).

ipocondríe s.f. v. **ipohondrie.**

ipocóndru, -ă, adj. v. **ipohondru.**

ipocrít, -ă, *ipocriți, -te*, adj., s.m. și f. || Din fr. *hypocrite;* gr. *hypokrites* „actor" || **1.** (Persoană) prefăcută, fățarnică. **2.** (Despre fizionomie, manifestări ale oamenilor) Care denotă prefăcătorie. *Se răsuci pe scaun cu indignare ipocrită* (Cezar Petrescu).

ipocrizíe s.f. || Din fr. *hypocrisie* || Atitudine de ipocrit; prefăcătorie, fățărnicie.

ipohondríe, *ipohondrii*, s.f. || Din fr. *hypocondrie;* gr. *hypochondrion* || Stare psihică morbidă caracterizată prin teamă exagerată și obsesivă de boli; idee fixă a cuiva care crede că suferă de o boală pe care în realitate nu o are. *Am niște nevralgii intercostale, care mă bagă în fel de fel de ipohondrii* (Caragiale). || Și: **ipocondríe** s.f.

ipohóndru, -ă, *ipohondri, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *hypocondre* || (Persoană) care suferă de ipohondrie || Și: **ipocóndru, -ă** adj.

ipostáză, *ipostaze*, s.f. || Din fr. *hypostase;* gr. *hypostasis* „suport, sprijin" || Stare, situație în care se găsește cineva; aspect, înfățișare. *Eu trec din traiul monoton În altă ipostază* (Anghel-Iosif).

ipotecá, *ipotechez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *hypothéquer* || A greva un imobil cu o ipotecă.

ipotécă, *ipoteci*, s.f. || Din fr. *hypothèque;* gr. *hypothèke* „gaj, zălog" || Drept al creditorului asupra bunurilor imobile aparținînd debitorului, ca garanție pentru plata unei obligații la scadență. În caz de neachitare la scadență, creditorul poate obține satisfacerea creanței sale din prețul obținut prin vînzarea silită a bunului.

ipotenúză, *ipotenuze*, s.f. || Din fr. *hypoténuse;* gr. *hypo* „dedesubt" + *teinein* „a întinde" || Latura care se opune unghiului drept într-un triunghi dreptunghic.

ipotétic, -ă, *ipotetici, -ce*, adj. || Din fr. *hypothétique*, lat. *hypotheticus* || Întemeiat pe o ipoteză; presupus, nesigur.

ipotéză, *ipoteze*, s.f. || Din fr. *hypothèse;* gr. *hypothesis* (< *hypo* „sub" + *thesis* „poziție" || **1.** Presupunere, făcută pe baza unor fapte cunoscute, cu privire la esența, cauza, mecanismul intern al unui fenomen; supoziție bazată pe probabilități. **2.** (Mat.) Ansamblul elementelor date pe baza cărora se obține o concluzie.

ipsofón, *ipsofoane*, s.n. || Din germ. *Ipsophon;* lat. *ipse* „însuși" + gr. *phone* „sunet" || Instalație atașată unui aparat telefonic, în vederea înregistrării și redării mesajelor primite în absența abonatului.

ípsos s.n. || Din ngr. *gypsos* || Material obținut prin deshidratarea ghipsului, folosit în arhitectură, în sculptură etc.; amestecat cu apă formează o pastă care face priză și se întărește repede.

ir, *iruri*, s.n. || Din magh. *ir* || (Pop.) Alifie preparată la țară din plante, materii grase, ceară, miere etc.

iradiá, *iradiez*, vb. I. || Din fr. *irradier*, lat. *irradiare* (< *radius* „rază") || **1.** Tranz. A expune un corp acțiunii unei radiații. ● (Despre radiații) A cădea pe suprafața unui corp. **2.** Intranz. A se răspîndi în toate părțile.

iradiáție, *iradiații*, s.f. || Din fr. *irradiation*, lat. *irradiatio* || Emisiune de radiații luminoase sau corpusculare către un corp.

iradiére, *iradieri*, s.f. Acțiunea de *a iradia.* ● (Med.) Expunerea organismului (în scop terapeutic) la acțiunea unor radiații.

irascíbil, -ă, *irascibili, -e*, adj. || Din fr. *irascible*, lat. *irascibilis* (< *ira* „mînie") || Care se enervează ușor, iute la mînie; iritabil.

irascibilitáte s.f. || Din fr. *irascibilité* || Caracterul celui irascibil; stare psihică particulară caracterizată prin reacții intense, violente, agresive, ca răspuns la încordări psihice minime.

iraționál, -ă, *iraționali, -e*, adj. || Din fr. *irrationnel*, lat. *irrationalis* || **1.** Care nu este conform cu rațiunea, care nu poate fi înțeles cu ajutorul rațiunii. ● Contrar rațiunii, ilogic. **2.** (Mat.) *Număr irațional* v. *număr.*

iraționalísm s.n. || Din fr. *irrationalisme* || Orientare în filozofie care neagă posibilitatea de a cunoaște realitatea pe cale rațională, punînd pe primul plan intuiția, instinctul, inconștientul, credința ca formă nerațională de cunoaștere.

írbis, *irbiși*, s.m. || Din germ. *Irbis* || Mamifer carnivor din familia felidelor, asemănător cu pantera. Trăiește în munții înalți din Asia Centrală; leopardul zăpezilor.

ireál, -ă, *ireali, -e*, adj. || Din fr. *irréel* || Care nu există în realitate; imaginar. ● Care pare neverosimil, neadevărat. *Deasupra piscurilor se ivește o lumină alburie, ciudată și ireală* (Bogza).

irealizábil, -ă, *irealizabili, -e*, adj. || Din fr. *irréalisable* || Care nu poate fi realizat, înfăptuit; care nu poate fi dus la îndeplinire; nerealizabil.

ireconciliábil, -ă, *ireconciliabili, -e*, adj. || Din fr. *irréconciliable*, lat. *irreconciliabilis* || (Livr.) Care nu se poate pune de acord, care este de neîmpăcat.

irecuzábil, -ă, *irecuzabili, -e*, adj. || Din fr. *irrécusable*, lat. *irrecusabilis* || Care trebuie admis, care nu poate fi respins.

iredentísm s.n. || Din fr. *irrédentisme*, it. *irredentismo* (< *irredento* „neeliberat") || Mișcare politică de eliberare a unor teritorii aflate sub stăpînire străină (apărută în sec. 19 în Italia),

devenită, după primul război mondial, mișcare naționalist-șovină, anexionistă.

iredentíst, -ă, *iredentiști, -ste,* s.m. și f., adj. || Din fr. *irrédentiste,* it. *irredentista* || **1.** S.m. și f. Partizan al iredentismului. **2.** Adj. Care se referă la iredentism, care aparține iredentismului.

ireductíbil, -ă, *ireductibili, -e,* adj. || Din fr. *irréductible* || **1.** Care nu poate fi redus la o formă mai simplă. **2.** (Mat.) *Fracție ireductibilă* = fracție care nu mai poate fi simplificată.

irefutábil, -ă, *irefutabili, -e,* adj. || Din fr. *irréfutable,* lat. *irrefutabilis* || (Livr.) Care nu poate fi combătut sau respins, de necombătut; convingător. *Aduce, convinsă, un argument care i se pare ei irefutabil* (Camil Petrescu).

iregularitáte, *iregularități,* s.f. || Din fr. *irrégularité,* lat. *irregularitas, -atis* || **1.** Lipsă de regularitate, neregularitate. **2.** Faptă, atitudine care constituie o abatere de la regulă.

iremediábil, -ă, *iremediabili, -e,* adj. || Din fr. *irrémediable,* lat. *irremediabilis* || Care nu poate fi remediat sau îndreptat. ● (Adverbial) În mod definitiv, cu desăvîrșire, categoric. *Conu Leonida e atît de lipsit... de realism, fiindcă e rupt total și iremediabil de realitate* (Ibrăileanu).

ireparábil, -ă, *ireparabili, -e,* adj. || Din fr. *irréparable,* lat. *irreparabilis* || Care nu poate fi reparat, corectat sau îndreptat.

ireproșábil, -ă, *ireproșabili, -e,* adj. || Din fr. *irréprochable* || Căruia nu i se poate reproșa nimic; fără cusur, fără greșeli; impecabil, perfect. ● (Adverbial) În mod desăvîrșit, fără cusur.

irespirábil, -ă, *irespirabili, -e,* adj. || Din fr. *irrespirable,* lat. *irrespirabilis* || (Despre aer) În care nu se poate respira; sufocant.

iresponsábil, -ă, *iresponsabili, -e,* adj. || Din fr. *irresponsable* || Care este în situația de a nu putea răspunde pentru faptele sale; *p. ext.* care este lipsit de simțul răspunderii.

iresponsabilitáte s.f. || Din fr. *irresponsabilité* || Însușirea de a fi iresponsabil; situația celui iresponsabil.

ireverénță, *ireverențe,* s.f. || Din fr. *irréverence* || Lipsă de respect; necuviință.

ireverențiós, -oásă, *ireverențioși, -oase,* adj. || Din fr. *irrévérencieux* || Care dovedește lipsă de respect; necuviincios, nerespectuos. *Nici unul... nu și-ar fi îngăduit o glumă ireverențioasă* (Cezar Petrescu).

ireversíbil, -ă, *ireversibili, -e,* adj. || Din fr. *irréversible* || (Despre fenomene, transformări) Care nu se poate produce și în sens invers.

ireversibilitáte s.f. || Din fr. *irréversibilité* || Proprietate a unei transformări de a fi ireversibilă, de a nu se putea produce decît într-un singur sens.

irevocábil, -ă, *irevocabili, -e,* adj. || Din fr. *irrévocable,* lat. *irrevocabilis* || (Adesea adverbial) Care nu poate fi revocat, asupra căruia nu se poate reveni.

irezistíbil, -ă, *irezistibili, -e,* adj. || Din fr. *irrésistible* || Căruia nu i se poate rezista, căruia nu i te poți împotrivi. *Ceea ce e într-adevăr irezistibil la el e privirea* (Vlahuță).

iridacée s.f. pl. || Din fr. *iridacées;* lat. *iris, iridis* „stînjenel" || Familie de plante erbacee monocotiledonate, răspîndite mai ales în regiunile temperate și subtropicale (ex. stînjenelul, brîndușa).

irídiu s.n. || Din fr. *iridium* || Metal din familia platinei, foarte dur, întrebuințat la confecționarea vîrfurilor de peniță pentru stilouri sau, sub formă de aliaje, la fabricarea creuzetelor de laborator, a unor etaloane de măsură etc.

irigá, *irighez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *irriguer,* lat. *irrigare* || A efectua lucrări de irigație.

irigábil, -ă, *irigabili, -e,* adj. || Din fr. *irrigable* || (Despre terenuri agricole) Care poate fi irigat.

irigatór, *irigatoare,* s.n. || Din fr. *irrigateur* || (Med.) Aparat cu ajutorul căruia se fac clisme sau spălături interne.

irigáție, *irigații,* s.f. || Din fr. *irrigation,* lat. *irrigatio* || Ansamblul lucrărilor pentru alimentare cu apă a culturilor agricole, printr-un sistem de canale, prin aspersiune etc., în vederea măririi producției agricole și a asigurării independenței acesteia de condițiile meteorologice.

irímic s.n. || Din tc. *irmik* || Produs intermediar (tărîțe fine) obținut la măcinarea grîului și folosit ca făină furajeră.

íris[1], *irisuri,* s.n. || Din fr. *iris,* lat. *iris* „curcubeu" || Membrană colorată a ochiului, situată între cornee și cristalin, în mijlocul căreia se găsește pupila.

íris[2], *irișI,* s.m. || Din fr., lat. *iris* || (Bot.) Stînjenel.

iritá, *irit,* vb. I. || Din fr. *irriter,* lat. *irritare* || **1.** Tranz. (Med.) A produce o iritație. **2.** Tranz. și refl. A (se) supăra, a (se) enerva. *S-a iritat așa de grozav din ceartă, încît i-a venit un fel de-necăciune* (Caragiale).

iritábil, -ă, *iritabili, -e,* adj. || Din fr. *irritable,* lat. *irritabilis* || Care se irită, care se enervează ușor; irascibil, supărăcios.

iritabilitáte s.f. || Din fr. *irritabilité,* lat. *irritabilitas, -atis* || Înclinația de a se irita ușor; starea celui iritabil; irascibilitate. ● (Biol.) Proprietate generală a materiei vii de a răspunde prin diferite reacții la acțiunea unor factori de mediu.

iritánt, -ă, *iritanți, -te,* adj. || Din fr. *irritant* || **1.** Care produce iritații. **2.** Care supără, enervează.

iritát, -ă, *iritați, -te,* adj. **1.** (Med.) Care este ușor inflamat sau congestionat. **2.** Care se află în stare de enervare trecătoare; surescitat, mînios.

iritáție, *iritații,* s.f. || Din fr. *irritation,* lat. *irritatio* || Faptul de a (se) irita. ● (Med.) Congestie ușoară a pielii ori a unui organ.

irizá, *irizez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *iriser* || A lucei reflectînd lumină multicoloră, asemănătoare cu lumina curcubeului.

irizáție, *irizații,* s.f. || Din fr. *irisation* || Ansamblu de culori asemănătoare curcubeului, care apare la suprafața unor cristale, scoici etc., datorită interferenței luminii.

irlandéz, -ă, *irlandezi, -e,* s.m. și f., adj., || Din fr. *irlandais* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune pe teritoriul Irlandei. **2.** Adj. Care se referă la Irlanda sau la populația ei. ● (Substantivat, f.) Limba vorbită în Irlanda.

irmilíc, *irmilici,* s.m. || Din tc. *yirmilik* || Monedă turcească de aur și de argint, care a circulat și la noi în sec. 19. *Scoase două sferturi de irmilic și le dădu lui Gîrneață* (Hogaș).

irmós, *irmoase,* s.n. || Din sl. *irmosŭ* || Primul vers sau prima strofă dintr-o cîntare bisericească. *Începea a-i cînta irmosul următor* (Creangă).

irochézi s.m. pl. || Din fr. *Iroquois* || Amerindieni care trăiesc în nordul S.U.A. și în Canada, în regiunea lacurilor Erie și Ontario.

iród, *irozi,* s.m. || Din sl. *irodŭ* || **1.** (La pl. art.) Veche dramă populară, care se joacă la țară de către tineri costumați, cu prilejul sărbătorilor de iarnă; vicleim. **2.** Fiecare dintre colindătorii care umblă cu vicleimul.

irónic, -ă, *ironici, -ce,* adj. || Din fr. *ironique,* lat. *ironicus* || Care conține sau exprimă o ironie. ● Căruia îl place să facă ironii; înțepător, sarcastic.

ironíe, *ironii,* s.f. || Din fr. *ironie,* lat. *ironia;* gr. *eironeia* „întrebare" || Vorbă sau expresie care conține o ușoară batjocură la adresa cuiva sau a ceva. ○ Expr. *Ironia soartei* = joc al întîmplării, care pare dictat de o intenție răutăcioasă.

ironizá, *ironizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *ironiser* || A spune ironii la adresa cuiva; a avea o atitudine ironică, batjocoritoare față de cineva; a zeflemisi.

iroseálă, *iroseli,* s.f. || Din *irosi* || Faptul de a (se) irosi; risipă.

irosí, *irosesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Cf. *afierosi* || A (se) risipi, a (se) pierde; a (se) cheltui în mod ușuratic; (refl.) a se împrăștia în toate părțile. *Gîndurile pline de cruzime s-au irosit, iar durerea din trecut a rămas surdă în el* (V.I. Popa).

irúgă s.f. v. **ierugă.**

irúpe, *irúp,* vb. III. Intranz. || Din lat. *irrumpere* (după *rupe*) || A se manifesta brusc și cu putere, a izbucni; a țîșni. ● A năvăli, a intra cu violență.

irúpție, *irupții,* s.f. || Din fr. *irruption,* lat. *irruptio* || Izbucnire, violență, țîșnire; revărsare. *Toți, plini de furie, fac irupție pe scările palatului* (Bolintineanu).

iscá, *isc,* vb. I. Refl. || Din bg. *iskam* || A se produce pe neașteptate, a se naște, a se ivi; (tranz.) a face să se nască, a provoca.

iscălí, *iscălesc,* vb. IV. Refl. || Cf. sl. *iskaljati, iskalŭ* || A-și scrie numele pe o scrisoare, pe o cerere pentru a întări, a autentifica ceva; a semna.

iscălít, -ă, *iscăliți, -te,* adj. (Despre scrisori, acte, documente) Care poartă iscălitura autorului sau emitentului.

iscălitúră, *iscălituri,* s.f. || Din *iscăli* || Numele unei persoane scris de ea însăși pe un act, pe o scrisoare etc.; *p. ext.* felul cum iscălește cineva.

ischemíe, *ischemii,* s.f. || Din fr. *ischémie;* gr. *ischein* „a opri" + *haima* „sînge" || Diminuare a circulației sanguine într-un organ datorită unui spasm arterial sau astupării unui vas.

iscoádă, *iscoade,* s.f. || Din *iscodi* || Persoană care iscodește, care culege pe ascuns informații în interesul cuiva; spion.

iscodeálă, *iscodeli,* s.f. || Din *iscodi* || **1.** Acțiunea de a iscodi. **2.** Născocire, invenție. *Acu, altă iscodeală!... Să se îmbrace țărănește* (Alecsandri).

iscodí, *iscodesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *iskoditi* || **1.** A cerceta ceva sau pe cineva cu atenție (și în ascuns) pentru a afla o taină; a spiona. **2.** A pune cuiva întrebări insistente pentru a afla ceva secret. **3.** A născoci un lucru, a scorni, a plăsmui.

iscoditór, -oáre, *iscoditori, -oare,* adj. || Din *iscodi* || **1.** Care iscodește, care caută să afle o taină; care pune cuiva întrebări insistente pentru a se informa. **2.** Care caută să pătrundă cu mintea, să afle, să cunoască.

iscusínță, *iscusințe,* s.f. || Din reg. *iscusi* || Îndemînare, dibăcie, pricepere; *p. ext.* talent.

iscusít, -ă, *iscusiți, -te,* adj. **1.** Priceput, dibaci, îndemînatic. (Fig.) *Mult iscusita vremii slovă Nu spune clipa milostivă Ce ne-a-nfrățit pe veci necazul Și veselia deopotrivă* (Goga). **2.** Făcut cu iscusință, cu măiestrie.

islám s.n. || Din fr. *islam,* cuv. de origine arabă || Islamism.

islamísm s.n. || Din fr. *islamisme* || Religie monoteistă întemeiată de profetul Mahomed (622 e.n.) și bazată pe preceptele Coranului; larg răspîndită în Asia și Africa; mahomedanism.

islandéz, -ă, *islandezi, -e,* s.m. și f., adj. || Din fr. *islandais* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune pe teritoriul Islandei. **2.** Adj. Care se referă la Islanda sau la populația ei. ● (Substantivat, f.) Limbă germanică vorbită de islandezi.

isláz s.n. v. **izlaz.**

isnáf, (1) *isnafuri,* s.n., **(2)** *isnafi,* s.m. || Din tc. *esnah* || (Înv.) **1.** S.n. Breaslă, corporație. **2.** S.m. Breslaș, meseriaș.

isoglósă s.f. v. **izoglósă.**

isón s.n. || Din ngr. *ison* || Acompaniament muzical format din sunete prelungite. ○ Expr. *A-i ține cuiva isonul* = **a)** a acompania o melodie; **b)** a aproba și a susține vorbele sau faptele cuiva.

isóp s.n. || Din sl. *isopŭ* || Ulei parfumat sau parfum extras din frunzele unui arbust exotic.

isoscél, *isoscele,* adj. || Din fr. *isoscèle,* lat. *isosceles* || (Despre triunghiuri) Care are două laturi egale; (despre trapeze) care are laturile neparalele egale.

ispáșă s.f. || Din *ispăși* || (Înv.) Amendă plătită pentru stricăciunile făcute de vitele intrate pe un teren străin. *După ce-a venit el rușinat de la ispașă, mi-a tras o chelfăneală* (Creangă).

ispăși, *ispășesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *sŭpasiti* „a mîntui" || A răscumpăra prin suferință o greșeală sau o vină; a-și lua pedeapsa.

ispăşitór, -oáre, *ispăşitori, -oare*, adj. || Din *ispăşi* || Care ispăşeşte o vină sau o greşeală. ○ Expr. (Fam.) *Ţap ispăşitor* = persoană asupra căreia se aruncă vina pentru o greşeală a altuia.

ispisóc, *ispisoace*, s.n. || Din rus. *spisok* || (Înv.) Hrisov, document. *Să-ţi arăt ispisoacele din pod... Am, ian aşa, un teanc de hîrţoage afumate* (Alecsandri).

ispítă, *ispite*, s.f. || Din *ispiti* || Ceea ce atrage, ademeneşte; tentaţie; îndemn (la rău). *De ce pana mea rămîne în cerneală, mă întrebi? De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?* (Eminescu). ● (Înv.) Încercare la care era supus cineva pentru a i se constata iubirea, credinţa etc.

ispití, *ispitesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *ispytati* || **1.** A atrage, a ademeni (spre rău), a tenta, a seduce. **2.** A căuta să afli ceva, a cerceta, a descoase. **3.** (Înv.) A pune la încercare pe cineva sau sentimentele cuiva.

ispititór, -oáre, *ispititori, -oare*, adj. || Din *ispiti* || Care ispiteşte, ademenitor. *Din adîncime Ielele-ţi cîntară Chemări ispititoare, Ca-n poveşti* (Cerna).

ispól, *ispoale*, s.n. || Din bg. *ispol* || Vas de lemn în formă de căuş sau de lingură mare, cu care se scoate apa pătrunsă în barcă. *Rănitul gemea... Ahile îi răcorea fruntea înfierbîntată, îi dădu să bea din ispolul cu care scotea apa din barcă* (Bart).

isprávă, *isprăvi*, s.f. || Din sl. *isprava*, bg. *izprava* || **1.** Faptă sau acţiune dusă (cu succes) pînă la capăt. ● *De ispravă* = cumsecade, vrednic. **2.** Succes, reuşită. **3.** Faptă ieşită din comun; (fam.) poznă, năzdrăvănie.

isprávnic, *ispravnici*, s.m. || Din bg. *izpravnik*, rus. *ispravnik* || **1.** (În sec. 15—18) Dregător care aducea la îndeplinire o poruncă domnească. **2.** Dregător însărcinat cu conducerea unui judeţ sau a unui ţinut. *Şi se plimbă prin ostreţe Ca ispravnicii-n judeţe* (Pop.).

isprăví, *isprăvesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Din sl. *ispraviti* || A (se) termina, a (se) sfîrşi; a (se) înfăptui, a (se) realiza. ○ Expr. *Am isprăvit!* = gata! nu mai stau de vorbă. *Isprăveşte odată!* = termină! taci! *S-a isprăvit* = nu mai e nimic de făcut.

isprăvnicél, *isprăvnicei*, s.m. || Din *ispravnic* || (În trecut) Supraveghetor al argaţilor la o moşie, subaltern al vătafului de curte. *Aflarăm de la un isprăvnicel... că despre ziuă stătuse să fie foc mare la Hăculeşti* (Caragiale).

isprăvnície, *isprăvnicii*, s.f. || Din *ispravnic* || Instituţia condusă de un ispravnic; funcţia de ispravnic.

ist, iástă, *işti, ieste*, adj. dem. || Lat. **istus, -a, -um* || (Reg.; după substantiv are forma *ista, iasta*) Acest; (despre unităţi de timp) prezent, de acum sau dintr-un viitor apropiat. *Prietene, zise Dănilă, nu mi-i da capra ceea să-ţi dau carul ista?* (Creangă). *Cerbii au boncăluit mai devreme în ist-an* (Sadoveanu).

ístalalt, iástalaltă, *ıştialalţi, iestelaite*, pron. dem. || *Ist(a)* + *alalt* || (Reg.) Cestălalt, ăstălalt. *Era... la o margine a pămîntului şi crăiia istuilalt la altă margine* (Creangă).

isteciúne, *isteciuni*, s.f. || Din *isteţ* || (Înv.) Isteţime.

istéric, -ă, *isterici, -ce*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *hystérique*, it. *isterico* || (Persoană) care suferă de isterie; care prezintă manifestările isteriei.

istericále s.f. pl. (Fam.) Acces de isterie, criză de nervi.

isterie, *isterii*, s.f. || Din fr. *hystérie*, it. *isteria;* gr. *hystera* „uter" || Boală nervoasă, caracterizată prin convulsii şi prin accese de rîs sau de plîns. Apare, de obicei, sub influenţa şocurilor emotive şi a unor variate simptome neurologice.

istéţ, -eáţă, *isteţi, -te*, adj. || Din sl. *isŭcĭ* || Ager la minte, deştept, priceput.

isteţíe, *isteţii*, s.f. || Din *isteţ* || Isteţime. *Se vede că isteţia scriitorăşului ajunsese la cunoştinţa boierului Balş* (Călinescu).

isteţíme, *isteţimi*, s.f. || Din *isteţ* || Agerime de minte, inteligenţă, iscusinţă, pricepere.

istm, *istmuri*, s.n. || Din fr. *isthme*, lat. *isthmus*, gr. *isthmos* || Fîşie îngustă de pămînt care leagă două continente sau o peninsulă de un continent, separînd două mări sau două golfuri.

istóric, -ă, *istorici, -ce*, adj., s.n., s.m. || Din fr. *historique*, lat. *historicus* || **1.** Adj. Care aparţine istoriei, referitor la istorie; care are o mare importanţă în dezvoltarea societăţii. ○ *Monument i.* = construcţie care pentru vechimea şi valoarea ei artistică este ocrotită de lege. **2.** Adj. Care relatează fapte din istorie; care prezintă faptele în ordine cronologică. ● Care se schimbă în cursul timpului; diacronic: *proces istoric*. **3.** S.n. Expunere amplă a unei întîmplări, a unui eveniment. **4.** S.m. Specialist în istorie.

istoricéşte adv. || Din *istoric* || Din punct de vedere istoric; în mod cronologic.

istórie, *istorii*, s.f. || Din lat. *historia*, it. *istoria*. Cf. fr. *histoire* || **1.** Proces obiectiv al dezvoltării fenomenelor în natură şi în societate. **2.** Ştiinţă care studiază dezvoltarea societăţii, precum şi legile care guvernează această dezvoltare; scriere care relatează fapte legate de această ştiinţă. *Istoria trebuie să fie, şi a fost totdeauna, cartea de căpetenie a popoarelor* (Kogălniceanu). **3.** Ştiinţă care studiază dezvoltarea şi schimbările succesive într-un anumit domeniu: *istoria artelor*. **4.** Povestire, naraţiune. **5.** (Fam.) Întîmplare, păţanie; poznă. *Îşi spuse istoria şi ce păţi* (Ispirescu).

istorióară, *istorioare*, s.f. || Din *istorie* || Scurtă povestire distractivă, de obicei pentru copii. *Creangă a scris aceste istorioare nu ca poet ci ca pedagog, cu un scop pur didactic* (Ibrăileanu).

istoriográf, *istoriografi*, s.m. || Din fr. *historiographe*, lat. *historiographus* || (În trecut) Persoană însărcinată în mod oficial să scrie istoria unei epoci, a unei domnii.

istoriográfie, *istoriografii*, s.f. || Din fr. *historiographie*, gr. *historia* „istorie" + *graphe* „descriere" || **1.** Ştiinţă auxiliară a istoriei, care se ocupă cu studiul operelor şi al concepţiilor istorice. **2.** Totalitatea scrierilor istorice dintr-o ţară

sau dintr-o anumită perioadă; totalitatea lucrărilor istorice privitoare la o problemă.

istorisí, *istorisesc*, vb. IV. Tranz. || Din ngr. *istorisa* (aoristul lui *istoro*) || A relata o întîmplare, a expune, a povesti.

istorísire, *istorisiri*, s.f. Acţiunea de *a istorisi;* povestire.

istorísm s.n. || Din fr. *historisme*, rus *istorizm* || Principiu metodologic potrivit căruia fenomenele realităţii trebuie privite în evoluţia lor istorică, în legătură cu condiţiile concrete care le-au generat, şi totodată raportate la celelalte fenomene existente în momentul istoric dat.

istóv s.n. || Din sl. *istovŭ* „adevărat" || **1.** (Înv., rar) Adevărat, exact, curat. **2.** (Înv.) Sfîrşit, capăt. ○ (Pop.) *De istov* = complet, în întregime. *Dac-o mai purtăm aşa cum este, se hîrbuieşte de istov* (Sadoveanu). *Fără istov* = fără încetare.

istovi, *istovesc*, vb. IV. || Din *istov* || **1.** Tranz. şi refl. A (se) obosi peste măsură, a (se) extenua. **2.** Tranz. (Pop.) A sfîrşi, a termina, a epuiza.

istovít, -ă, *istoviţi, -te*, adj. Obosit peste măsură, sleit de puteri, extenuat. *Ajunse acasă istovită, tremurînd, cu trupul ud pînă la piele* (Bart).

istovitór, -oáre, *istovitori, -oare*, adj. || Din *istovi* || Care istoveşte; extenuant.

istroromân, -ă, *istroromâni, -e*, s.m. şi f., adj. || Din n. pr. *Istria* + *român* || **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte dintr-o populaţie românească ce trăieşte în peninsula Istria. **2.** Adj. Care se referă la istroromâni **(1)**; (substantivat, f.) dialect al limbii române vorbit de istroromâni.

işlíc, *işlice*, s.n. || Cf. tc. *başlık* || (Înv.) Căciulă mare de blană sau de postav, rotundă sau cu fundul pătrat, purtată odinioară de domni şi de boieri, iar mai tîrziu şi de negustori şi de lăutari. *Postelnicul apăru în scară îmbrăcat cu antiriu... cu işlicul pe cap* (Filimon).

işlicár, *işlicari*, s.m. || Din *işlic* || (Înv.) **1.** Persoană care purta işlic; *p. ext.* boier conservator, retrograd. **2.** Fabricant sau vînzător de işlice. *Croitori, cavafi, işlicari... fiecare corporaţie cu starostele său* (Ghica).

italián, -ă, *italieni, -e*, s.m. şi f., adj. || Din it. *italiano* || **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din poporul constituit ca naţiune pe teritoriul Italiei. **2.** Adj. Care se referă la Italia sau la populaţia ei. ● (Substantivat, f.) Limba vorbită în Italia.

italiáncă, *italience*, s.f. || Din *italian* || Femeie care face parte din poporul italian.

itálic, -ă, *italici, -ce*, adj. || Din fr. *italique*, lat. *italicus* || Care ţine de Italia antică, privitor la Italia antică.

italienésc, -eáscă, *italienești*, adj. || Din *italian* || Italian **(2)**.

italienéşte adv. || Din *italian* || În felul italienilor; în limba italiană.

italienísm s.n. || Din *italian* || **1.** Curent lingvistic iniţiat de I. Heliade-Rădulescu, care căuta să apropie, prin mijloace artificiale, limba română de cea italiană. **2.** Cuvînt sau expresie împrumutată din limba italiană de o altă limbă şi neadaptată la sistemul acesteia.

italióţi s.m. pl. || Din fr. *Italiotes* || Nume dat populaţiilor de limbă indo-europeană (latini, samniţi etc.) care au locuit în antichitate în Italia centrală.

iterativ, -ă, *iterativi, -e*, adj. || Din fr. *itératif*, lat. *iterativus* (< *iterare* „a reîncepe, a relua") || (Despre forme verbale sau despre propoziţii temporale) Care exprimă o acţiune repetată.

itineránt, -ă, *itineranţi, -te*, adj. || Din fr. *itinérant* || Care se deplasează din loc în loc pentru a desfăşura o anumită activitate, pentru a exercita o anumită profesiune.

itinerár, *itinerare*, s.n. || Din fr. *itinéraire*, lat. *itinerarius* (< *iter, itineris* „drum, cale") || Drumul pe care circulă un vehicul sau pe care se desfăşoară o călătorie. ● Indicator cuprinzînd orele de trecere prin anumite puncte a vehiculelor de transport în comun.

iţári s.m. pl. || Din *iţe* || Pantaloni ţărăneşti, lungi şi strîmţi, confecţionaţi dintr-o ţesătură de bumbac sau de lînă, specifici portului popular românesc. *Toţi dorobanţi, toţi căciulari, Români de viţă veche, Purtînd opinci, suman, iţari Şi cuşma pe-o ureche* (Alecsandri).

iţă, *iţe*, s.f. || Lat. *licia* (pl. lui *licium)* || Dispozitiv al războiului de ţesut, constînd dintr-o serie de cocleţe aşezate vertical între două vergele, prin care se trec firele de urzeală pentru formarea rostului. ○ Expr. *A i se încurca cuiva iţele* = a i se strica cuiva planul, a se complica lucrurile. *A se descurca iţele* = a se lămuri o situaţie neclară, încurcată.

iţí, *iţesc*, vb. IV. Refl. || Onomatopeic || A se ivi, a se arăta puţin, pentru un moment. *În lungul drumului, departe, se mai iţeau luminile unui sat* (Sadoveanu).

iu interj. || Onomatopee || (Repetat) Strigăt pe care îl scot flăcăii la horă şi care însoţeşte strigăturile.

iubéţ, -eáţă, *iubeţi, -e*, adj. || Din *iubi* || Care iubeşte mult, care este pătimaş în dragoste.

iubí, *iubesc*, vb. IV. || Din sl. *ljubiti* || **1.** Tranz. A nutri o mare afecţiune pentru o persoană de sex opus, a fi îndrăgostit de cineva; (refl. recipr.) a avea relaţii de dragoste cu cineva. (Intranz.) *Pin-eram de nu iubeam, Unde mă culcam, dormeam* (Pop.). **2.** A ţine foarte mult la cineva sau la ceva.

iubíre, *iubiri*, s.f. Faptul de *a (se) iubi;* sentiment de dragoste pentru o persoană de sex opus; relaţii de dragoste. ● Sentiment de afecţiune, de preţuire pentru cineva sau ceva.

iubít, -ă, *iubiţi, -te*, adj., s.m. şi f. **1.** Adj. Pe care cineva îl iubeşte, care este drag cuiva. **2.** S.m. şi f. Persoană care este în relaţii de dragoste cu o persoană de sex opus.

iubitór, -oáre, *iubitori, -oare*, adj. || Din *iubi* || Care iubeşte, care este plin de dragoste, de afecţiune.

iudáic, -ă, *iudaici, -ce*, adj. || Din fr. *judaïque*, lat. *iudaicus* || Care se referă la Iudeea (stat sclavagist antic) sau la populaţia ei, care aparţine Iudeii sau populaţiei ei.

iúdă, *iude*, s.f. || Din n. pr. *Iuda* || Om fățarnic, ipocrit; trădător.

iudéu, *iudei*, s.m. || Din sl. *ljudeĭ* || Persoană care făcea parte din populația statului sclavagist antic Iudeea.

iuft s.n. || Din rus. *juft'* || Piele groasă de bovine din care se fac fețe de încălțăminte.

iúgăr, *iugăre*, s.n. || Din lat. *iugerum* || Veche unitate de măsură pentru suprafețe agrare (egală cu 0,5775 ha), folosită în Transilvania.

iugosláv, -ă, *iugoslavi, -e*, s.m. și f., adj. || După fr. *yougoslave* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația Iugoslaviei. **2.** Adj. Care se referă la Iugoslavia sau la populația ei, care aparține Iugoslaviei sau populației ei.

iulián adj. || Din lat. *iulianus*, fr. *julien* || *Calendar iulian* = calendar instituit din ordinul lui Iuliu Cezar în anul 46 î.e.n.

iúlie s.m. invar. || Din sl. *Ijulĭ* || A șaptea lună a anului; are 31 zile; (pop.) luna lui cuptor.

iúncher, *iuncheri*, s.m. || Din rus. *junker*, germ. *Junker* || **1.** (În Rusia și Germania) Elev al unei școli militare; cadet. **2.** Membru al clasei moșierilor germani.

iúnie s.m. invar. || Din sl. *Ijunĭ* || A șasea lună a anului; are 30 zile; (pop.) cireșar.

iúreș, *iureșuri*, s.n. || Din v. te. *jüriș* || Asalt, năvală, atac; mers impetuos; fugă, goană. *Se ferea numaidecît în lături, căci altminteri, în iureșul vostru l-ați fi strivit* (Pas).

iúrtă, *iurte*, s.f. || Din rus. *jurta* || Locuință de formă conică sau de cupolă, acoperită cu pîslă, obișnuită la populațiile nomade din Asia Centrală.

iúșcă, *iuști*, s.f. (Reg.) Bici, biciușcă.

iúță s.f. || Din germ. *Yute*, it. *iuta* || **1.** Plantă anuală din familia liliaceelor, cu tulpina înaltă pînă la 3 cm, cultivată în zona tropicală pentru fibrele textile care se extrag din tulpină. **2.** Fibră textilă obținută din tulpina iutei (1) și folosită la fabricarea de frînghii, a țesăturilor pentru saci, covoare etc.

iúte, *iuți*, adj. || Din sl. *ljutŭ* || **1.** Care acționează repede; care se produce repede, fără întîrziere. **2.** Care aleargă cu repeziciune. ◉ (Adverbial) În grabă. *Și ieșind pe ușă iute, Ei s-au prins de subsuoară* (Eminescu). **3.** Care se supără ușor; violent. **4.** (Despre alimente) Cu gust înțepător, pișcător.

iuțeálă, *iuțeli*, s.f. || Din *iuți* || Viteză mare, repeziciune; grabă cu care se mișcă cineva. ○ *Cu iuțeala fulgerului* = foarte repede.

iuți, *iuțesc*, vb. IV. || Din *iute* || **1.** Tranz. și refl. A face să fie, să devină sau a deveni iute în mișcări; a (se) grăbi. *O babă uscată se iuțea să închidă poarta* (Rebreanu). **2.** Refl. (Despre alimente) A căpăta un gust înțepător, pișcător. **3.** Refl. A se aprinde de mînie, a nu se mai putea stăpîni. *Afară! Pin'nu mă iuțesc* (Alecsandri).

ívăr, *ivăre*, s.n. || Din germ. *Wirbel* „șurub" || Clanță (la ușă). ◉ Zăvor, încuietoare. *Poarta înaltă e de fier, încuiată cu ivăre groase pe dinăuntru* (Stancu).

iveálă s.f. || Din *ivi* || *A ieși la iveală* = a apărea, a se manifesta. *A scoate* (sau *a da*) *la iveală* = a da pe față, a face cunoscut; a publica, a tipări.

ívi, *ivesc*, vb. IV. Refl. || Din sl. *javiti* || A se arăta (pe neașteptate), a apărea dintr-o dată, a ieși la iveală. *Stoluri de rațe se iveau în văzduh* (Arghezi).

ivorín s.n. || Din fr. *ivoirin* || Fildeș fabricat pe cale sintetică.

ivóriu s.n. || Din fr. *ivoire* || Fildeș.

iz, *izuri*, s.n. || Din magh. *íz* || Miros deosebit, specific; miros (și gust) neplăcut.

izbávă s.f. || Din *izbăvi* || (Înv.) Scăpare, salvare. *Nu l-am fost rugat Să ne capete — de pildă — de la craiul său izbava Celor zălogiți?* (Davila).

ízbă, *izbe*, s.f. || Din rus. *izba* || Casă țărănească (de lemn) specifică unor sate rusești.

izbăví, *izbăvesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din sl. *izbaviti* || (Înv.) A scăpa (pe cineva) dintr-o primejdie, dintr-o boală etc., a (se) salva, a (se) mîntui. *Vor rămînea faptele, să mărturisească pentru mine. Ele au să mă cufunde, ori au să mă izbăvească* (Sadoveanu).

izbăvítor, -oáre, *izbăvitori, -oare*, adj. || Din *izbăvi* || (Adesea substantivat) Care izbăvește; salvator.

izbéliște s.f. || Din *izbi* || (Pop.) *De izbeliște* = (lăsat) la voia întîmplării, părăsit de toți. *În izbeliștea vîntului* = într-un loc bîntuit de intemperii și expus primejdiilor. *Casa... era în izbeliștea vîntului, la o coadă de iaz înghețat* (Sadoveanu).

izbí, *izbesc*, vb. IV. || Din sl. *izbiti* || **1.** Tranz. și refl. A (se) lovi cu putere; a (se) trînti; a (se) arunca cu violență, a (se) năpusti. **2.** Tranz. (Fig.) A impresiona puternic, a bate la ochi, a surprinde pe cineva. *Acest neașteptat răspuns îl izbi pe Radu* (Vlahuță).

izbíre, *izbiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) izbi;* lovitură, izbitură.

izbitór, -oáre, *izbitori, -oare*, adj. || Din *izbi* || Care bate la ochi, care impresionează puternic.

izbitúră, *izbituri*, s.f. || Din *izbi* || Lovitură puternică.

izbîndă, *izbînzi*, s.f. || Din *izbîndi* || Victorie, biruință. ◉ Reușită, succes.

izbîndí, *izbîndesc*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *izbondon* || **1.** A învinge (în luptă), a birui. **2.** A reuși într-o acțiune. *Cerca unul, cerca doi, Cerca o sută și doi, Dar nimeni nu izbîndea Pe roșul a-ncălica* (Pop.).

izbúc, *izbucuri*, s.n. Izvor de apă intermitent.

izbucní, *izbucnesc*, vb. IV. Intranz. || Din bg. *izbukna* || **1.** A se produce brusc și cu putere; a se ivi deodată, pe neașteptate. **2.** (Despre sunete, vorbe) A răsuna deodată, cu putere. *Izbucni bătaie de aripi și cîntec de cucoș* (Sadoveanu).

izbucníre, *izbucniri*, s.f. Acțiunea de *a izbucni*. *Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine* (Negruzzi).

izbutí, *izbutesc*, vb. IV. Tranz. și intranz. A ajunge la rezultatul dorit, a reuși; a duce ceva la bun sfîrșit.

izbutít, -ă, *izbutiți, -te,* adj. Reușit, bine realizat.

izgoní, *izgonesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *izgoniti* || A sili pe cineva să plece, să părăsească locul, a alunga, a goni. *Se întorna acum să izgonească pe răpitorul Tomșa* (Negruzzi).

izláz, *izlazuri,* s.n. || Din bg. *izlaz* || Imaș, pășune. *Pe izlaz nu-i multă hrana, Dar vezi, albă ce-i Joiana* (Coșbuc). || Și: **isláz** s.n.

izmánă, *izmene,* s.f. || Din bg. *izmeni* || (Mai ales la pl.) Obiect de lenjerie bărbătească, în formă de pantaloni, care acoperă corpul de la talie în jos; indispensabili.

ízmă s.f. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori mici, roșii-violete, folosită în industria farmaceutică. *Foaie verde izmă deasă I-am trimis dorul acasă* (Pop.).○ *Izmă-creață* = specie de izmă cultivată, cu frunze crețe, folosită la prepararea unor medicamente.

izmeneálă, *izmeneli,* s.f. || Din *izmeni* || (Fam.) Faptul de a se izmeni; afectare, fandoseală.

izmení, *izmenesc,* vb. IV. Refl. || Din sl. *izměniti* „a schimba" || (Fam.) A se purta afectat, a se fandosi.

iznoávă, *iznoave,* s.f. || Din sl. *izŭ nova* || (Înv.) *De iznoavă* = din nou, încă o dată, de la început. *Risetele și glumele încetară și toți se puseră de iznoavă pe lucru* (Macedonski).

izo- || Din gr. *isos* „egal, la fel" || Element de compunere cu sensul „egal", cu ajutorul căruia se formează substantive sau adjective.

izobár, -ă, *izobari, -e,* adj., s.f. || Din fr. *isobare;* gr. *isobares* „de aceeași greutate" || **1.** Adj. (Fiz.; despre transformările de stare) Care se face la o presiune constantă. **2.** Adj. *Linie* (sau *curbă) izobară* (și substantivat, f.) = linie care unește, pe o hartă climatologică, punctele cu aceeași presiune atmosferică. **3.** S.f. (Fiz.) Curbă care reprezintă pe o diagramă de stare o transformare izobară **(1).**

izobátă, *izobate,* s.f. || Din fr. *isobathe;* gr. *isobathes* „de aceeași adîncime" || Linie care unește, pe o hartă, punctele de pe suprafața Pămîntului cu aceeași adîncime în raport cu o suprafață reper.

izocór, -ă, *izocori, -e,* adj., s.f. || Din fr. *isochore; izo-* + gr. *choros* „loc" || **1.** Adj. (Despre transformările de stare) Care are loc la un volum constant. **2.** S.f. Curbă care reprezintă pe o diagramă de stare o transformare izocoră **(1).**

izocróne adj. f. pl. || Din fr. *isochrone;* gr. *isochronos* „de durată egală" || (Despre două sau mai multe fenomene) Care se repetă în mod identic după o perioadă de timp, avînd aceeași durată.

izoédric, -ă, *izoedrici, -ce,* adj. || Din fr. *isoédrique; izo-* + gr. *hedra* „bază" || (Despre corpuri geometrice) Care are toate fețele egale.

izogamíe s.f. || Din fr. *isogamie; izo-* + gr. *gamos* „unire" || Unire a doi gameți asemănători din punct de vedere morfologic; este o formă primitivă de înmulțire sexuată.

izoglósă, *izoglose,* s.f. || Din fr. *isoglosse; izo-* + gr. *glossa* „limbă" || Linie care marchează pe o hartă lingvistică limitele răspîndirii unui fenomen fonetic, lexical sau morfologic. || Și: **isoglósă** s.f.

izogón, -ă, *izogoni, -e,* adj. || Din fr. *isogone;* gr. *isogonios* „cu unghiuri egale" || (Despre figuri și corpuri geometrice) Care are unghiurile egale.

izolá, *izolez,* vb. I. || Din fr. *isoler* || **1.** Tranz. A despărți, a separa. **2.** Tranz. A împiedica trecerea dintr-un mediu sau dintr-un sistem fizic în altul a unor forme de energie sau a unor substanțe pentru a împiedica interacțiunea acestor sisteme. **3.** Refl. (Despre oameni) A se îndepărta de societate; a trăi retras.

izolánt, -ă, *izolanți, -te,* adj. || Din fr. *isolant* || **1.** (Și substantivat, m.; despre materiale) Care are proprietatea de a izola **(2),** de a împiedica transmiterea căldurii **(i.** termic), a zgomotului **(i.** fonic), a curentului electric **(i.** electric) etc. **2.** *Limbă izolantă* = limbă care nu are afixe, raportul dintre cuvinte fiind determinat de ordinea acestora, de accent etc.

izoláre, *izolări,* s.f. Acțiunea de *a (se) izola;* separare, despărțire. ● (Med.) Măsură profilactică prin care se interzice contactul unui bolnav contagios cu alte persoane.

izolát, -ă, *izolați, -te,* adj. (Adesea adverbial) Separat; retras. ● Situat la distanță unul de altul. ● Care constituie o excepție: *un caz izolat.*

izolatór, -oáre, *izolatori, -oare,* adj., s.n. || Din fr. *isolateur* || **1.** Adj. Care izolează. **2.** S.n. (Electr.) Piesă care servește la izolarea unui conductor electric față de alt conductor sau față de pămînt.

izoláție, *izolații,* s.f. || Din fr. *isolation* || Strat de material izolant sau mediu cu proprietăți izolante (din punct de vedere termic, electric, fonic etc.).

izolaționísm s.n. || Din fr. *isolationnisme* || Doctrină de politică externă care preconizează neparticiparea unei țări la soluționarea problemelor internaționale.

izomér, -ă, *izomeri, -e,* adj., s.m. || Din fr. *isomère; izo-* + gr. *meros* „parte" || **1.** Adj., s.m. (Substanță) care prezintă izomerie. **2.** S.m. (La pl.) Substanțe care au aceeași compoziție chimică, dar care diferă prin structura și proprietățile lor.

izomerie s.f. || Din fr. *isomérie* || Proprietate a unor substanțe, ale căror molecule sînt alcătuite din același număr și fel de atomi, de a avea proprietăți fizice și chimice diferite, din cauza modului diferit de legare a atomilor în moleculă.

izomórf, -ă, *izomorfi, -e,* adj. || Din fr. *isomorphe; izo-* + gr. *morphe* „formă" || Care prezintă izomorfism.

izomorfísm s.n. || Din fr. *isomorphisme* || Relație între două obiecte care au aceeași structură; identitate de structură. ● (Fiz.) Proprietate a unor substanțe cu compoziție chimică diferită de a prezenta aceeași formă cristalografică.

izopód, *izopode,* s.n. || Din fr. *isopode; izo-* + gr. *pous, podos* „picior" || (La pl.) Ordin de crustacee cu șapte segmente toracice, fiecare cu

cîte o pereche de picioare, toate avînd aceeași conformație; (și la sg.) crustaceu din acest ordin.

izoprén s.m. || Din fr. *isoprène* || Hidrocarbură nesaturată, prin a cărei polimerizare se obține cauciuc.

izotérm, -ă, *izotermi, -e,* adj., s.f. || Din fr. *isotherme; izo* + *thermos* „cald" || **1.** Adj. (Fiz.; despre transformările de stare) În decursul căreia temperatura rămîne constantă. **2.** S.f. (Fiz.) Curbă care reprezintă într-o diagramă de stare punctele cu aceeași temperatură; linie care unește pe hărțile climatologice punctele cu aceeași temperatură a aerului, a apei sau a solului.

izotóp, *izotopi,* s.m. || Din fr. *isotope; izo-* + gr. *topos* „loc" || Atom avînd același număr atomic cu un alt atom, dar care diferă de acesta prin numărul de masă, adică prin numărul de neutroni, precum și prin alte însușiri fizice.

izotróp, -ă, *izotropi, -e,* adj. || Din fr. *isotrope; izo-* + gr. *tropos* „direcție" || (Despre corpuri) Care prezintă aceleași proprietăți fizice în orice direcție.

izraelít, -ă, *izraeliți, -te,* s.m. și f., adj. || Din fr. *israélite* || **1.** S.m. și f. Persoană de religie mozaică. **2.** Adj. Evreiesc.

izvód, *izvoade,* s.n. || Din sl. *izvodŭ* || (Înv.) **1.** Însemnare; listă, tabel, condică, registru. *Aprodul de la ușă porni atunci să răcnească, după izvodul pe care-l ținea în mînă, niște nume de răzeși și de mazili* (Sadoveanu). **2.** Manuscris, text; document. **3.** Concept, schiță, model.

izvodí, *izvodesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *izvoditi* „a extrage; a traduce" || (Înv.) **1.** A crea, a inventa, a născoci, a plăsmui. *Fata cosea la gherghef și Iordăcheoaia se apropie de ea: ...Cum izvodești matale singurică frumusețea asta?* (Sandu-Aldea). **2.** A alcătui; a compune, a redacta.

izvór, *izvoare,* s.n. || Din sl. *izvorŭ* || **1.** Apă subterană care iese la suprafață, constituind de multe ori obîrșia unui curs de apă; locul de unde izvorăște o apă. **2.** Sursă de lumină sau de căldură. **3.** (Fig.) Lucru din care provine ceva; obîrșie, origine. *Doina și cîntecul bătrînesc au fost izvoare de viață și energie* (Sadoveanu). **4.** Document (științific, istoric etc.).

izvoráș, *izvorașe,* s.n. Diminutiv al lui *izvor* **(1).** *Izvorașul curge-n vale* (Alecsandri).

izvorî, pers. 3 *izvorăște,* vb. IV. Intranz. || Din *izvor* || **1.** (Despre apă) A ieși din pămînt; (despre ape curgătoare) a-și avea obîrșia. ◆ (Fig.; despre lacrimi, sînge etc.) A începe să curgă. **2.** (Fig.) A ieși la iveală; a lua naștere; a rezulta. *Drepturile... izvorăsc din datoriile omului* (Bălcescu).

Î

î s.m. invar. A douăsprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: vocală închisă nerotunjită, din seria medială.

îhî interj. || Onomatopee || (Pop. şi fam.) Cuvînt care exprimă o aprobare, un consimţămînt; da.

îmbarcá, *îmbárc*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *embarquer* (< *barque* „barcă") || A (se) urca pe o navă sau, *p. ext.*, într-un vehicul terestru ori aerian, pentru a face o călătorie.

îmbarcáre, *îmbarcări*, s.f. Acţiunea de *a (se) îmbarca*.

îmbăiá, *îmbăiez*, vb. I. Refl. || Din *în* + *baie*[1] || A se scălda în baie[1], a face baie.

îmbăierá, *îmbáier*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *baieră* || A prinde în băieri, a lega cu băieri. *Geanta îmbăierată de gîtu-i* (Odobescu).

îmbălá, *îmbălez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *bale* || **1.** A umple de bale. ◉ A uda, a muia cu salivă. **2.** Refl. (Fig.) A folosi cuvinte triviale, a înjura.

îmbălsămá, *îmbălsămez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *balsam*. Cf. it. *imbalsamare* || **1.** (Despre flori, parfumuri) A parfuma, a înmiresma (aerul). **2.** A efectua operaţia de îmbălsămare **(2)**.

îmbălsămáre, *îmbălsămări*, s.f. **1.** Acţiunea de *a îmbălsăma;* înmiresmare. **2.** (Med.) Conservarea unui cadavru prin introducerea intraarterială a unor substanţe (ex. formol) în scopul împiedicării putrefacţiei.

îmbălsămát, -ă, *îmbălsămaţi, -te*, adj. **1.** Care răspîndeşte un miros plăcut; în care s-a răspîndit un miros plăcut; parfumat, înmiresmat. **2.** (Despre cadavre) Impregnat cu substanţe care împiedică sau întîrzie putrefacţia.

îmbărbătá, *îmbărbătez*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din *în* + *bărbat* || A (se) încuraja, a(-şi) face curaj.

îmbărbătáre, *îmbărbătări*, s.f. Acţiunea de *a (se) îmbărbăta;* încurajare. *Încep să-i spun cuvinte de îmbărbătare* (Sahia).

îmbătá, *îmbát*, vb. I. || Lat. **imbibitare* (< *bibitus* „beat") || **1.** Refl. A se ameţi de băutură, a ajunge în stare de beţie. ○ Expr. *A se îmbăta lulea* (sau *tun, turtă, criţă*) = a se îmbăta foarte tare. *A se îmbăta cu apă rece* = a se amăgi, a se înşela. ◉ Tranz. (Despre miresme) A ameţi. **2.** Tranz. (Fig.) A încînta, a fermeca.

îmbătătór, -oáre, *îmbătători, -oare*, adj. || Din *îmbăta* || (Despre miresme, arome) Care ameţeşte, care tulbură. *Copacii înfloresc — în aer Plutesc miresme-mbătătoare* (Vlahuţă).

îmbătrîní, *îmbătrînesc*, vb. IV. || Din *în* + *bătrîn* || **1.** Intranz. A deveni bătrîn. **2.** Tranz. fact. A face pe cineva să devină (sau să pară) bătrîn. **3.** Intranz. (Despre materiale) A-şi schimba în mod lent structura şi proprietăţile caracteristice.

îmbătrînire s.f. Faptul de *a îmbătrîni;* trecere treptată în stare de bătrîneţe. ◉ (Tehn.) Proces de modificare în timp (pe cale naturală sau artificială) a structurii şi a unora dintre proprietăţile unui material (ex. îmbătrînirea metalelor, a hîrtiei etc.).

îmbătrînít, -ă, *îmbătrîniţi, -te*, adj. Care a devenit bătrîn, care a primit înfăţişare de bătrîn.

îmbelşugá, *îmbelşughez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *belşug* || (Rar) A face să rodească, să fie îmbelşugat. *Sunînd grăunţele, pe bulgări ploaie; Speranţa... De-a-mbelşuga cu munca lui ogorul, Le seamănă cu mîinile-amîndouă* (Vlahuţă).

îmbelşugáre s.f. Acţiunea de *a îmbelşuga;* belşug; abundenţă, îndestulare.

îmbelşugát, -ă, *îmbelşugaţi, -te*, adj. Care are din abundenţă cele necesare; care există din belşug.

îmbiá, *îmbii*, vb. I. Tranz. A invita, a pofti, a îndemna pe cineva cu stăruinţă, cu rugăminţi să facă sau să primească ceva. ◉ A atrage, a ispiti. *Îl îmbiau, ca pe fete, culorile şi lucrurile gingaşe* (Galaction).

îmbibá, *îmbíb*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *imbiber*, lat. *imbibere* || A (se) pătrunde, a (se) umple (de un lichid, de un miros etc.).

îmbibát, -ă, *îmbibaţi, -te*, adj. (Despre un corp) Care e pătruns de un lichid, care a absorbit o cantitate mare de lichid.

îmbiére, *îmbieri*, s.f. Acţiunea de *a îmbia;* poftire, invitaţie.

îmbietór, -oáre, *îmbietori, -oare*, adj. || Din *îmbia* || Care îmbie; care ademeneşte, ispititor.

îmbiná, *îmbín*, vb. I. Tranz. şi refl. || Lat. **imbinare* || A (se) asambla, a (se) uni, a (se) lega strîns pentru a forma un tot ○ Refl. *Fruntea i se încreţi, încît sprîncenele aproape i se îmbinară* (Camilar).

îmbináre, *îmbinări*, s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) îmbina;* asamblare rigidă a elementelor componente ale unui sistem tehnic. **2.** Locul unde se realizează o îmbinare **(1)**.

îmbinát, -ă, *îmbinați, -te,* adj. Unit, împreunat; asamblat.

îmbîcseálă, *îmbîcseli,* s.f. || Din *îmbîcsi* || Faptul de a fi îmbîcsit; starea a ceea ce este îmbîcsit.

îmbîcsí, *îmbîcsesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || *În* + *bîcsi,* (reg.) „a umple, a ticsi" || A (se) umple (de murdărie, de praf, de miros etc.).

îmbîcsit, -ă, *îmbîcsiți, -te,* adj. Plin, înțesat, ticsit (de praf, de murdărie, de mirosuri neplăcute etc.).

îmbîrligá, pers. 3 *îmbîrligă,* vb. I. Tranz. || *În* + *bîrliga* || (Despre unele animale) A-și îndoi coada și a și-o îndrepta în sus.

îmbîrligát, -ă, *îmbîrligați, -te,* adj. (Despre coada sau coarnele unor animale) Îndoit în formă de arc și îndreptat în sus.

îmblăcíu, *îmblăcie,* s.n. || Cf. *îmblăti* || Unealtă agricolă rudimentară, formată dintr-un băț de lemn legat prin curele de o coadă lungă, cu care se îmblătesc grînele.

îmblăní, *îmblănesc,* vb. IV. Tranz. || Din *în* + *blană* || A căptuși cu blană un obiect de îmbrăcăminte.

îmblănít, -ă, *îmblăniți, -te,* adj. (Despre îmbrăcăminte) Căptușit cu blană.

îmblătí, *îmblătesc,* vb. IV. Tranz. || Cf. sl. *mlatiti* || A bate cerealele cu îmblăciul pentru a scoate boabele din spic. ● (Fig.) A bate rău pe cineva, a ciomăgi.

îmblînzí, *îmblînzesc,* vb. IV. || Din *în* + *blînd* || **1.** Tranz. A deprinde un animal sălbatic să se supună omului, să trăiască în apropierea și în folosul lui. **2.** Tranz. și refl. (Despre oameni) A face să devină (sau a deveni) (mai) blînd. *Aducînd pitaci și colaci... a împărțit la fiecare, de ne-a îmblînzit* (Creangă).

îmblînzitór, -oáre, *îmblînzitori, -oare,* s.m. și f. || Din *îmblînzi* || Persoană care se ocupă cu îmblînzirea animalelor sălbatice (dînd uneori reprezentații publice, mai ales în circuri).

îmbobocí, pers. 3 *îmbobocește,* vb. IV. Intranz. || Din *în* + *boboc* || (Despre plante) A face boboci; (despre muguri) a începe să se desfacă.

îmbobocít, -ă, *îmbobociți, -te,* adj. (Despre plante) Care are boboci; (despre flori) care este în stadiul de boboc. *Trandafirii îmbobociți se deschid* (Russo).

îmbodolí, *îmbodolesc,* vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) înfofoli. *Apucă de pe-un scaun șalul, îmbodolindu-se cu el* (Sadoveanu).

îmbogățí, *îmbogățesc,* vb. IV. || Din *în* + *bogat* || **1.** Refl. A strînge bogății; a deveni bogat. **2.** Tranz. A dezvolta, a mări; a adăuga elemente noi unui bun material sau spiritual, a-l face mai complet, mai cuprinzător. *A îmbogățit literatura română cu două scrieri de un adevărat merit: Slujnicarii și Ciocoii* (Ghica).

îmbogățít, -ă, *îmbogățiți, -te,* adj. Care a acumulat bogății, care a devenit bogat.

îmboldí, *îmboldesc,* vb. IV. Tranz. || Din *în* + *bold* || A îndemna un animal la mers (lovindu-l), (fig.) a stimula, a îndemna la o acțiune.

îmboldíre, *îmboldiri,* s.f. Acțiunea de *a îmboldi;* (fig.) îndemn, imbold.

îmbolnăví, *îmbolnăvesc,* vb. IV. Refl. și tranz. || *În* + (reg.) *bolnăvi* || A deveni sau a face să devină bolnav.

îmbrăcá, *îmbrăc,* vb. I. || Lat. **imbracare* (< *braca* „pantaloni, itari") || **1.** Refl. și tranz. A-și pune (sau a-i pune cuiva) hainele pe corp. **2.** Refl. și tranz. A-și procura (sau a-i procura cuiva) îmbrăcămintea necesară. **3.** Tranz. A acoperi cu hîrtie copertele unei cărți, ale unui caiet etc. ● A acoperi un obiect cu un strat subțire de metal prețios. *Paloș ferecat, Numa-n aur îmbrăcat* (Pop.).

îmbrăcát, -ă, *îmbrăcați, -te,* adj. Cu trupul acoperit de haine. *S-a tologit așa îmbrăcat cum era, pe un divan* (Creangă).

îmbrăcămínte, (2) *îmbrăcăminți,* s.f. || Din *îmbrăca* || **1.** Obiect confecționat din țesături, blană, piele etc. cu care se îmbracă corpul omenesc; totalitatea obiectelor folosite la îmbrăcat. **2.** Strat de material aplicat pe suprafața unei construcții pentru a o proteja; strat de material așezat pe fundația unui drum. ● Hîrtie, material plastic etc. cu care sînt învelite copertele unei cărți, ale unui caiet.

îmbrățișá, *îmbrățișez,* vb. I. || Din *în* + *brățiș* (rar) „corp la corp" || **1.** Tranz. și refl. recipr. A (se) cuprinde cu brațele, a (se) strînge în brațe. **2.** Tranz. (Fig.) A învălui, a cuprinde dintr-o privire; a include în sfera preocupărilor. **3.** Tranz. (Fig.) A-și însuși o idee, o doctrină; a se consacra unei profesiuni.

îmbrățișáre, *îmbrățișări,* s.f. Acțiunea de *a (se) îmbrățișa. Întinse brațele în lături, ca și cînd ar fi așteptat o îmbrățișare* (Rebreanu).

îmbrînci, *îmbrîncesc,* vb. IV. Tranz. și refl. recipr. || Din *în* + *brînci* || A(-și) da brînci, a (se) împinge cu violență.

îmbrobodí, *îmbrobodesc,* vb. IV. || Din *în* + *broboadă* || **1.** Refl. A-și acoperi capul cu o broboadă, cu un văl etc. **2.** Tranz. (Fig.) A înșela pe cineva, a-l face să nu vadă adevărul. *Vă pot... spune în față curat cine sînt și cum v-am înbrobodit și v-am jucat* (Ghica).

îmbucá, *îmbúc,* vb. I. || Lat. **imbuccare* (< *bucca* „gură") || **1.** Tranz. A apuca cu gura; a înghiți; a mînca puțin (și în grabă). **2.** Refl. (Despre piese) A se împreuna, a se îmbina, a se asambla.

îmbucătățí, *îmbucătățesc,* vb. IV. Tranz. || Din *îmbucăți,* rar, „a face bucăți" + *înjumătăți* || A tăia în bucăți.

îmbucătúră, *îmbucături,* s.f. || Din *îmbuca* || **1.** Cantitate dintr-un aliment care se poate lua o dată în gură; *p. ext.* mîncare (puțină). **2.** Locul unde se îmbucă două țevi, două obiecte.

îmbucurătór, -oáre, *îmbucurători, -oare,* adj. || Din *îmbucura* rar, „a bucura" || Care bucură, care produce bucurie: *știre îmbucurătoare.*

îmbufnú, *îmbufnez,* vb. I. Refl. || Din *în* + *bufnă* (rar) „bufniță" || (Fam.) A se supăra; a se bosumfla.

îmbufnát, -ă, *îmbufnați, -te,* adj. (Fam.) Supărat, bosumflat.

îmbuibá, *îmbúib*, vb. I. Refl. şi tranz. A (se) îndopa cu mîncare şi cu băutură; a trăi sau a face să trăiască în belşug; a (se) ghiftui, a (se) îndopa.

îmbuibát, -ă, *îmbuibaţi, -te*, adj. Sătul, ghiftuit de mîncare şi băutură; *p. ext.* ghiftuit de trai bun.

îmbujorá, *îmbujorez*, vb. I. Refl. || Din *în + bujor* || (Despre obraji) A se înroşi; (despre oameni) a se aprinde la faţă. *Obrajii fetei se îmbujorară* (Sandu-Aldea).

îmbulzeálă, *îmbulzeli*, s.f. || Din *îmbulzi* || Îngrămădire mare de oameni, înghesuială; aglomeraţie.

îmbulzí, *îmbulzesc*, vb. IV. || Din *în + bulz* || **1.** Refl. A se îngrămădi, a se înghesui în număr mare şi în dezordine. **2.** Tranz. (Despre un număr mare de persoane) A se îngrămădi în jurul cuiva; a înghesui, a îmbrînci pe cineva din toate părţile.

îmbumbá, *îmbúmb*, vb. I. Tranz. || Din *în + bumb* || (Reg.) A încheia un nasture; a încheia în nasturi un obiect de îmbrăcăminte.

îmbuná, *îmbunez*, vb. I. || Din *în + bun* || **1.** Tranz. A face pe cineva să devină mai bun; a îmblînzi. **2.** Tranz. şi refl. A-şi uita (sau a face pe cineva să-şi uite) necazul, supărarea; a (se) împăca, a (se) calma. *Se apropia de ea şi da s-o mîngîie ca s-o îmbuneze* (Caragiale).

îmbunătăţí, *îmbunătăţesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Din *în + bunătate* || A aduce ceva în stare mai bună sau a deveni mai bun; a face să capete sau a căpăta o calitate superioară; a (se) ameliora, a se îndrepta.

îmbunătăţíre, *îmbunătăţiri*, s.f. **1.** Acţiunea de a (se) îmbunătăţi. **2.** (Tehn.) Tratament termic aplicat oţelurilor pentru a le mări rezistenţa şi a le oferi calităţi superioare. **3.** *Îmbunătăţiri funciare* = totalitatea procedeelor folosite în agricultură pentru ameliorarea terenurilor improprii agriculturii sau slab productive (ex. irigări, desecări, îndiguiri etc.).

îmbuteliá, *îmbuteliez*, vb. I. Tranz. || Din *în + butelie* (după fr. *embouteiller)* || A introduce un fluid în butelii.

împachetá, *împachetez*, vb. I. Tranz. || Din *în + pachet* || **1.** A înfăşura (în hîrtie, în pînză etc.) unul sau mai multe obiecte, făcînd un pachet; a ambala (mobile, lucruri etc.). **2.** A înveli o parte bolnavă a corpului în comprese cu nămol.

împácá, *împác*, vb. I. || Lat. **impacare* || **1.** Refl. recipr. A restabili înţelegerea, raporturile de prietenie cu cineva. *De certuri Să ne-mpăcăm, De greşeli Să ne iertăm* (Pop.). ● A se înţelege cu cineva într-o chestiune (bănească), a cădea de acord. **2.** Tranz. A linişti, a potoli pe cineva. **3.** Refl. A se obişnui, a se deprinde cu ceva.

împăcáre, *împăcări*, s.f. Acţiunea de *a (se) împăca;* înţelegere. ● Acord, învoială.

împăcát, -ă, *împăcaţi, -te*, adj. Liniştit, potolit; mulţumit.

împăciuí, *împăciuiesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. recipr. || Din *în + pace* || (Rar) A convinge să se împace cu cineva. *Hai! frate să ne cinstim Şi să ne împăciuim* (Pop.).

împăciuitór, -oáre, *împăciuitori, -oare*, adj. || Din *împăciui* || Care împăciuieşte; conciliant.

împăciuitorísm s.n. || Din *împăciuitor* || Atitudine de îngăduinţă faţă de greşelile altora; tendinţă de împăcare a unor divergenţe; încercare de a aplana conflictele de clasă; conciliatorism.

împăduríi, *împăduresc*, vb. IV. Tranz. || Din *în + pădure* || A planta arbori pentru a da naştere unei păduri.

împădurít, -ă, *împăduriţi, -te*, adj. Acoperit cu păduri.

împăiá, *împăiez*, vb. I. Tranz. || Din *în + paie* (după fr. *empailler)* || A umple cu paie pielea jupuită de pe un animal, redînd forma corpului acestuia.

împăienjení, pers. 3 *împăienjeneşte*, vb. IV. Refl. || Din *în + păianjen* || **1.** A se acoperi cu pînză de păianjen. **2.** (Despre ochi) A-şi pierde puterea de a distinge cu claritate; (despre privire) a se tulbura, a-şi pierde limpezimea.

împăienjenít, -ă, *împăienjeniţi, -te*, adj. **1.** Acoperit cu pînză de păianjen. **2.** (Despre ochi) Care nu mai vede bine, clar; (despre privire) lipsit de claritate, tulbure.

împămîntení, *împămîntenesc*, vb. IV. Refl. || Din *în + pămîntean* || **1.** A se stabili undeva, integrîndu-se în viaţa localnicilor. **2.** (Despre idei, obiceiuri etc.) A prinde rădăcini, a se generaliza.

împănáí, *împănez*, vb. I. Tranz. || Din *în + pană* || **1.** A înfige într-o bucată de carne sau într-o legumă bucăţele de slănină, de usturoi etc. ● A înţesa, a împînzi. *Pe urmă unde mai pui, ...ca ţara-i împănată cu oşteni de-ai noştri* (Sadoveanu). **2.** A asambla două sau mai multe obiecte cu ajutorul unei pene[1] **(4).**

împănát, -ă, *împănaţi, -te*, adj. **1.** (Despre carne sau legume) În care s-au înfipt bucăţi de slănină sau de usturoi. ● (Despre un loc) Plin, înţesat. **2.** Împodobit cu pene sau cu flori. *Mîndru-i codru şi-mpănat, Nu-i nădejde de-nturnat* (Pop.).

împărát, *împăraţi*, s.m. || Lat. *imperator* || Titlu purtat de suveranul unui imperiu; persoană avînd acest titlu. (Fig.) Stăpîn, conducător.

împărătéasă, *împărătese*, s.f. || Din *împărat* || Soţia unui împărat sau femeie care conduce un imperiu.

împărătésc, -eáscă, *împărăteşti*, adj. || Din *împărat* || **1.** De împărat; care aparţine unui împărat sau unei împărătese. **2.** Măreţ, maiestuos.

împărătéşte adv. || Din *împărat* || Ca împăraţii; foarte bine, excelent.

împărătíţă, *împărătiţe*, s.f. || Din *împărat* || (Înv. şi pop.) Împărăteasă; fată de împărat. *Ştiu fetiţă-mpărătiţă, dar nici frică n-am nici teamă* (Eminescu).

împărăţí, *împărăţesc*, vb. IV. Intranz. || Din *împărat* || (Pop.) A domni ca împărat.

împărăţíe, *împărăţii*, s.f. || Din *împărat* || Ţară condusă de un împărat; imperiu. ○ (În concepţia creştină) *Împărăţia cerului* = rai. **2.** Faptul de a împărăţi, stăpînire.

împărtășánie, *împărtășanii*, s.f. || Din *împărtăși* || Ritual creștin care constă în gustarea de către credincioși a vinului și a pîinii sfințite de preot (simbolizînd sîngele și trupul lui Hristos); cumineсătură, euharistie.

împărtășí, *împărtășesc*, vb. IV. || Din *părtaș* || **1.** Tranz. A destăinui cuiva un gînd, o idee. **2.** Tranz. A fi de acord cu părerile, cu sentimentele cuiva. **3.** Refl. A se face părtaș la ceva. *Vină să împărtășești masa cu mine* (Cezar Petrescu). **4.** Refl. și tranz. A primi (sau a da) împărtășania.

împărțeálă, *împărțeli*, s.f. || Din *împărți* || Faptul de a împărți ceva.

împărți, *împart*, vb. IV. Tranz. și refl. || Lat. *impartire* || A (se) separa în părți, a (se) diviza; a se despărți în grupuri. ● Tranz. A repartiza, a distribui. ○ Expr. *A nu avea nimic de împărțit cu cineva* = a nu avea nimic comun cu cineva. ● Refl. A se răspîndi, a se împrăștia. ● (Mat.) A efectua operația împărțirii.

împărțíre, *împărțiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) împărți*. ● (Mat.) Operație prin care se stabilește de cîte ori un număr se cuprinde în altul.

împărțít, -ă, *împărțiți, -te*, adj. Divizat, separat în părți. ● Risipit, împrăștiat.

împărțitór, *împărțitori*, s.m. || Din *împărți* || Număr prin care se împarte alt număr; divizor.

împătrí, *împătresc*, vb. IV. Tranz. || Din *în + patru* || A mări de patru ori.

împătrít, -ă, *împătriți, -te*, adj. De patru ori mai mare.

împătură vb. I. v. **împături.**

împături, *împăturesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în + pătură* || A strînge o pătură, o haină etc., îndoind-o de mai multe ori. || Și: **împătură,** vb. I.

împăunâ, *împăunez*, vb. I. Refl. || Din *în + păun* || A se făli, a se fuduli. *S-a împăunat cu un trofeu pe care nu l-a dobîndit el* (Pas).

împeliță, *împelițez*, vb. I. Refl. || Din *în + peliță* || (În basme) A se întrupa, a se încarna. *O să te-mpelițezi din cap pînă-n călcîie în chip de om muritor și să te duci pe pămînt* (Caragiale).

împelițát, -ă, *împelițați, -te*, adj. Afurisit, blestemat, îndrăcit. ○ *Drac împelițat*, se spune despre un copil neastîmpărat. ● (Substantivat, m., art.) Dracul.

împerecheá, *împerechez*, vb. I. || Din *în + pereche* || **1.** Tranz. A uni formînd o pereche; a asocia. **2.** Refl. A se împreuna, a săvîrși actul sexual.

împerechére, *împerecheri*, s.f. Acțiunea de *a (se) împerechea;* unire, asociere, combinare.

împestriță, *împestrițez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *în + pestriț* || A (se) face pestriț. *Lungul șanțului se împestrițează de culorile năframelor* (Camilar).

împestrițătúră, *împestrițături*, s.f. || Din *împestrița* || Amestecătură de culori sau de diferite elemente străine.

împiedeca vb. I. v. **împiedica.**

împiedecát, -ă, adj. v. **împiedicat.**

împiedicá, *împiédic*, vb. I. || Lat. *impedicare* || **1.** Refl. A se lovi (în mers) de ceva; (fig.) a da mereu peste cineva sau ceva care stingherește; a se poticni. ○ Expr. *A i se împiedica cuiva limba* = a nu putea rosti clar cuvintele. *A se împiedica la vorbă* = a vorbi neclar, a se bîlbîi, a gîngăvi. **2.** Tranz. A pune piedică la picioarele unui animal. ● A frîna roțile unui vehicul ● A pune piedica la mecanismul unei arme de foc. **3.** Tranz. (Fig.) A nu lăsa pe cineva să facă ceva. || Și: **împiedeca** vb. I.

împiedicát, -ă, *împiedicați, -te*, adj. (Despre animale) Care are picioarele legate, ca să nu poată fugi. ● (Despre mecanisme, vehicule etc.) Cu piedica pusă, frînat. || Și: **împiedecat, -ă,** adj.

împietrí, *împietresc*, vb. IV. || Din *în + piatră* || **1.** Refl. A deveni tare ca piatra. **2.** Intranz. (Fig.) A rămîne nemișcat, a încremeni; a înlemni. **3.** Refl. (Fig.) A deveni insensibil.

împietrít, -ă, *împietriți, -te*, adj. **1.** (În basme) Prefăcut în piatră, petrificat. *Luară trupul cel împietrit al făcătorului lor de bine și-l puseră în odaia lor* (Ispirescu). **2.** Nemișcat, încremenit, înmărmurit. **3.** Nesimțitor, insensibil.

împietruíre, *împietruiri*, s.f. || Din *în + piatră* || Așternerea unui strat de pietriș pe o șosea.

împilá, *împilez*, vb. I. Tranz. A asupri, a oprima. *Vornicul Stroie Leurdeanu... urmă iarăși a împila țara* (Odobescu).

împilâre, *împilări*, s.f. Acțiunea de *a împila;* oprimare, asuprire.

împínge, *împing*, vb. III. || Lat. *impingere* || **1.** Tranz. A mișca, a urni, a deplasa pe cineva ori ceva (sau a face să se deplaseze), a muta din loc cu forța. **2.** Tranz. (Fig.) A îndemna, a îmboldi la o acțiune. **3.** Refl. A se înghesui pentru a putea merge înainte. ● Tranz. A îmbrînci.

împíngere s.f. Acțiunea de *a împinge;* forța de apăsare exercitată de un corp asupra altuia.

împistrí, *împistresc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A împestrița, a împodobi cu desene, cusături etc. în culori diferite. *Unele ouă se... împistresc foarte frumos* (Șez.)

împîclí, *împîclesc*, vb. IV. Refl. || Din *în + pîclă* || A se acoperi cu pîclă; a-și pierde claritatea. (Fig.) *Treptat, amintirile din satul de naștere și de copilărie s-au împîclit* (Cezar Petrescu).

împînzí, *împînzesc*, vb. IV. || Din *în + pînză* || **1.** Tranz. A acoperi (ca o pînză) o suprafață. *Vîntul pornește să scuture cu mînie copacii și fulgii mari de ninsoare împînzesc priveliștea* (Anghel-Iosif). **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) întinde, a (se) răspîndi.

împînzít, -ă, *împînziți, -te*, adj. (Despre ochi, privire) Care și-a pierdut claritatea; tulbure, împăienjenit.

împîslí, *împîslesc*, vb. IV. || Din *în + pîslă* || **1.** Refl. A se face des, îndesat (ca pîsla). **2.** Tranz. (Despre barbă) A acoperi fața ca o pîslă.

împletí, *împletesc*, vb. IV. || Din *în + pleată* (pl. *plete*) || **1.** Tranz. A împreuna încrucișînd mai multe fire; a confecționa un obiect din fire textile (un bici, o funie, un ștreang etc.), din nuiele (un coș, un scaun); a lucra diferite obiecte din fire răsucite ori toarse (o dantelă, o plasă,

ciorapi) etc. ● A face colaci din fîşii de aluat răsucite. **2.** Tranz. A strînge părul în cozi. **3.** Refl. (Fig.) A se încrucişa, a se întretăia. *Pe malul apei se-mpletesc Cărări ce duc la moară* (Coşbuc).

împleticí, *împleticesc*, vb. IV. Refl. **1.** (Despre picioare) A se împiedica unul de altul în mers; (despre oameni) a umbla clătinîndu-se. *Mergea împleticindu-se, cu capul înclinat sub povara unei nelinişti adînci* (Bart). ● (Fig.; despre limbă) A se încurca la vorbă, a rosti cuvintele cu greutate. **2.** A se încurca, a se încolăci, a se încîlci, a se amesteca.

împleticít, -ă, *împleticiţi, -te*, adj. **1.** (Despre picioare sau despre mers) Împiedicat, poticnit; încurcat, şovăielnic. *Merse cu pas împleticit de om beat* (Camilar). **2.** Amestecat, încurcat, încîlcit. **3.** (Despre vorbă) Greu de înţeles, confuz.

împletíre, *împletiri*, s.f. Acţiunea de *a (se) împleti*.

împletít, -ă, *împletiţi, -te*, adj. **1.** (Despre fire) Îmbinat, încrucişat cu altele, prin împletire. **2.** (Despre obiecte) Lucrat din fire de cînepă, de lînă, de bumbac sau din nuiele, papură etc., îmbinate sau încrucişate după un anumit sistem. **3.** (Despre păr) Strîns în cozi, făcut cozi.

împletitúră, *împletituri*, s.f. || Din *împleti* || Obiect confecţionat prin împletire.

împlini, *împlinesc*, vb. IV. || Lat. **implenire* sau din *în* + *plin* || **1.** Tranz. A completa, a întregi. **2.** Refl. şi tranz. A (se) îndeplini, a (se) realiza. **3.** Refl. (Despre oameni) A se dezvolta, a se îngrăşa. **4.** Tranz. A atinge vîrsta de... *Copilul împlinea cincisprezece ani* (Ispirescu). **5.** Refl. (Despre timp) A se scurge, a trece în întregime; a ajunge la termen, la soroc.

împlinít, -ă, *împliniţi, -te*, adj. **1.** (Despre noţiuni de timp) Întreg, complet: *a trecut o săptămînă împlinită*. **2.** (Despre oameni) Grăsuţ, durduliu.

împlîntá, *împlînt*, vb. I. Tranz. şi refl. || Lat. *implantare* || A (se) înfige, a (se) vîrî. *Cîrmaciul împlîntă adînc lopata în valuri* (Vlahuţă).

împodobí, *împodobesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Din *în* + *podoabă* || A(-şi) pune podoabe, a (se) găti. *Să ştiu, bade, că-i veni, Frumos m-aş împodobi* (Pop.).

împodobít, -ă, *împodobiţi, -te*, adj. Gătit (cu podoabe); înfrumuseţat.

împoncişá, *împonceşez*, vb. I. || Din *în* + *poncíş* || (Înv.) **1.** Refl. recipr. A ajunge în conflict cu cineva, a fi în dezacord. **2.** Tranz. A îndrepta o armă spre cineva sau ceva; a înfige.

împopoţoná, *împopoţonez*, vb. I. Refl. şi tranz. A (se) găti fără gust, cu prea multe podoabe, a se înzorzona.

împotmolí, *împotmolesc*, vb. IV. Refl. || Din *în* + *podmol* || **1.** A rămîne înfundat în nămol, în nisip etc.; a se îngloda. ● (Fig.) A nu găsi soluţia pentru a duce ceva pînă la capăt. **2.** (Despre albia unei ape curgătoare) A-şi micşora secţiunea de scurgere, prin depunerea materialului transportat de ape.

împotríva prep. || Din *împotrivă* || În contra; în ciuda. *Sosise... scrisori secrete ale lui Basta împotriva lui Mihai-Vodă* (Bălcescu).

împotrívă adv. || *În* + *potrivă* || În contra, contrar. ○ Expr. *A fi* (sau *a sta, a se pune* etc.) *împotrivă* = a se împotrivi.

împotriví, *împotrivesc*, vb. IV. Refl. || Din *împotrivă* || A se opune, a nu fi de acord.

împotrivíre, *împotriviri*, s.f. Acţiunea de *a se împotrivi;* opoziţie.

împovărá, *împovărez*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din *în* + *povară* || A pune asupra cuiva sau a lua asupra sa, o povară; a se încărca cu poveri.

împovărát, -ă, *împovăraţi, -te*, adj. Încărcat cu o povară. ● (Fig.) Plin de tristeţe, de frămîntări sufleteşti. *Sufletu-mi împovărat De-o iubire moartă Se ridică nempăcat Şi cu el o poartă* (Topîrceanu).

împovărătór, -oáre, *împovărători, -oare*, adj. || Din *împovăra* || Care împovărează, care copleşeşte.

împrăştiá, *împrăştii*, vb. I. || Din *în* + *praştie* || **1.** Refl. şi tranz. A pleca (sau a face să plece) în diferite părţi, a (se) risipi, a (se) răspîndi. ● (Fig.) *Glasul acesta aspru şi ciudat îi împrăştie deodată orice teamă* (Rebreanu). **2.** Tranz. A răspîndi, a difuza (un miros, un zvon etc.)

împrăştiát, -ă, *împrăştiaţi, -te*, adj. **1.** Răspîndit în toate părţile, risipit. **2.** (Fig.) Distrat, zăpăcit; dezordonat.

împrăştiére s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) împrăştia;* (fiz.) răspîndire în toate părţile a unor radiaţii. **2.** Dezorganizare, dezordine.

împrejmuí, *împrejmuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în* + *preajmă* || A înconjura, a închide un loc cu o îngrăditură; a îngrădi. *E împrejmuită cu ziduri înalte curtea* (Stancu).

împrejmuíre, *împrejmuiri*, s.f. || Din *împrejmui* || Îngrăditură, gard.

împrejmuitór, -oáre, *împrejmuitori, -oare*, adj. || Din *împrejmui* || Care împrejmuieşte, înconjurător.

împrejúr adv. || *În* + *pre* + *jur* || În jur; în preajmă. ○ *(De) jur-împrejur* = din (sau în) toate părţile. *La stînga-mprejur!* comandă de întoarcere spre îndărăt, prin învîrtire cu 180 de grade spre stînga.

împrejurá, *împréjur*, vb. I. Tranz. || Din *împrejur* || (Reg.) A ocoli de jur-împrejur, a înconjura.

împrejuráre, *împrejurări*, s.f. || Din *împrejura* || Situaţie în care se află cineva; circumstanţă. ○ *După împrejurări* = potrivit situaţiei; de la caz la caz.

împrejuríme, *împrejurimi*, s.f. || Din *împrejur* || Locul sau ţinutul dimprejur; vecinătate.

împrejúrul prep. || Din *împrejur* || În jurul. *Mii de globuri luminoase strălucesc împrejurul vaporului* (Alecsandri).

împresurá, *împresór*, vb. I. Tranz. || Probabil din lat. **impressoriare* (< *pressorium*) || **1.** A înconjura din toate părţile; a cuprinde. ● A cuprinde cu braţele, a îmbrăţişa. **2.** A încercui, a asedia. *Cînd o da soarele-n deseară, Mare oaste vă-mpresoară* (Pop.).

împreună, *împreunez*, vb. I. || Din *împreună* || **1.** Tranz. şi refl. A (se) strînge laolaltă; a (se) uni. *Cînd umbrele se-mpreunară în amurgul*

serii, Ileana se ridică de pe piatră (Slavici). **2.** Refl. recipr. A săvîrși actul sexual. || Prez. ind. și: *împreún.*

împreunáre, *împreunări*, s.f. Acțiunea de *a (se) împreuna;* unire. ● Împerechere a două ființe de sex opus.

împreúnă adv. || *În + preună (< pre + una)* || La un loc, laolaltă.

împricinát, -ă, *împricinați, -te*, adj., s.m. și f. || Din *în + pricină* || (Persoană) implicată într-un proces, într-un conflict.

împrietení, *împrietenesc*, vb. IV. Refl. || Din *în + prieten* || A deveni prieten cu cineva.

împrimăvărá, pers. 3 *împrimăvărează*, vb. I. Refl. impers. || Din *în + primăvară* || A se face primăvară; a se desprimăvăra.

împroprietărí, *împroprietăresc*, vb. IV. Tranz. || Din *proprietar* || A face un act de împroprietărire.

împroprietăríre, *împroprietăriri*, s.f. Acțiunea de *a împroprietări.* ● Act prin care statul atribuie cuiva dreptul de proprietate asupra unui teren sau asupra unei construcții.

împrospătá, *împrospătez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *în + proaspăt* || A (se) reînnoi; a (se) înviora. *Badea Vasile și caii își împrospătaseră forțele* (Ibrăileanu).

împroșcá, *împróșc*, vb. I. Tranz. || Cf. bg. *prăskam*, scr. *prskati* || **1.** A împrăștia apă sau noroi, stropind în toate părțile. (Tehn.) A arunca sub presiune un material lichid sau pulverulent asupra unui obiect, în vederea curățirii sau acoperirii cu un strat protector. **2.** A arunca întruna (în toate părțile) proiectile, pietre etc. **3.** (Fig.) A arunca asupra cuiva cuvinte injurioase.

împrumút, *împrumuturi*, s.n. || Lat. *in promutuum* || **1.** Faptul de a împrumuta; obiect sau sumă de bani împrumutată. ○ *De împrumut* = care este împrumutat; (ironic, despre o haină) care nu i se potrivește cuiva. *A da* (sau *a lua) cu împrumut* = a împrumuta. **2.** Cuvînt, construcție lexicală luată din altă limbă.

împrumutá, *împrumút*, vb. I. Tranz. || Din *împrumut* || **1.** A da cuiva sau a lua de la cineva un lucru sau o sumă de bani sub rezerva restituirii. **2.** A lua de la altul un obicei, o idee; a lua, a introduce cuvinte din altă limbă.

împuiá, *împuiez*, vb. I. Tranz. || Din *în + pui* || *A-i împuia cuiva capul* (sau *urechile)* = a-i repeta cuiva ceva în mod insistent, a ameți cu vorba.

împungătór, -oáre, *împungători, -oare*, adj. || Din *împ ng* (prez. ind. al lui *împunge)* || **1.** (Despre vitele cornute) Care are năravul de a împunge, de a lovi cu coarnele. **2.** (Fig.); (Despre ochi, privire) Pătrunzător, scrutător. ● (Despre vorbe) Înțepător, mușcător.

împúnge, *împúng*, vb. III. Tranz. || Lat. *impungere* || **1.** A vîrî, a înfige în ceva un obiect ascuțit; (tranz. și refl.) a (se) înțepa. *Tu vezi cum plouă, cu picurii mici în gîrlă? Parcă ar împunge luciul apei cu ace puse unul lîngă altul* (G.M. Zamfirescu). **2.** (Despre animale) A lovi cu coarnele. **3.** (Fig.) A ironiza.

împunsătúră, *împunsături*, s.f. || Din *împuns* (part. lui *împunge)* || **1.** Străpungere a unui material cu acul; înțepătură. **2.** (Fig.) Vorbă usturătoare; înțepătură **(2).**

împurpurá, *împurpurez*, vb. I. Refl. || Din *în + purpură* || A se înroși. *Orizontul vopsit de flăcările pămîntești se împurpura* (Rebreanu).

împușcá, *împúșc*, vb. I. || Din *în + pușcă* || **1.** Intranz. A trage cu pușca. ○ *Împușcă-n lună* = om îndrăzneț dar nesocotit. ● A provoca o explozie în lucrările miniere pentru a rupe o rocă în bucăți. **2.** Tranz. și refl. A (se) omorî sau a (se) răni cu o armă de foc.

împușcáre, *împușcări*, s.f. Acțiunea de *a (se) împușca.* ● Operația de rupere în bucăți a unor roci prin exploziile efectuate în lucrările miniere, în cariere etc.

împușcătúră, *împușcături*, s.f. || Din *împușca* || Explozia încărcăturii unei arme de foc. ● Explozie produsă în lucrările miniere.

împutá vb. IV v. **imputa.**

împuternicí, *împuternicesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în + puternic* || **1.** A da cuiva puterea, autorizația de a face ceva; a autoriza, a delega. **2.** (Înv. și pop.) A da cuiva puteri; a-i reface puterile, a întări. *Trebuiră a mai ședea pe loc... spre a împuternici oastea muncită de drum* (Bălcescu).

împuternicíre, *împuterniciri*, s.f. Acțiunea de *a împuternici;* mandat, procură, autorizație.

împuternicít, -ă, *împuterniciți, -te*, s.m. și f. Persoană autorizată să acționeze în numele altcuiva; delegat.

împuți, *împút*, vb. IV. || *În + puți* || **1.** Refl. A se altera și a căpăta un miros rău. **2.** Tranz. A umple ceva (o încăpere) cu un miros greu.

împuțináș, *împuținez*, vb. I. Refl. || Din *în + puțin* || A descrește, a se micșora, a se reduce ca număr sau ca mărime.

împuțít, -ă, *împuțiți, -te*, adj. **1.** Care miroase urît (fiind alterat). **2.** (Fig.; adesea substantivat) Leneș, trîndav.

în prep. || Lat. *in* || **1.** Indică locul unde se întîmplă sau unde se află ceva: *stă în casă; merge în oraș.* **2.** Indică timpul cînd se petrece o acțiune: *vine în fiecare zi.* **3.** Arată scopul unei acțiuni, unei atitudini: *i-a sărit în ajutor.* **4.** Arată modul cum se desfășoară o acțiune: *vine în fugă.* **5.** Introduce un complement indirect: *stă cufundat în gînduri.*

înadins adv. || *În + adins*, înv. „însuși" || Anume, în mod intenționat; dinadins.

înaintá, *înaintez*, vb. I. || Din *înainte* || **1.** Intranz. A merge înainte, a avansa. ● (Fig.) A progresa; a evolua. **2.** Tranz. și intranz. A avansa în grad (pe cineva). **3.** Tranz. A expedia, a trimite sau a depune (o cerere, un act etc.).

înaintáre, *înaintări*, s.f. Acțiunea de *a înainta;* avansare. ● (Sport) Totalitatea înaintașilor unei echipe de fotbal, rugbi, hochei etc. ● (Înv.) Dezvoltare, progres.

înaintáș, *înaintași*, s.m. || Din *înainte* || **1** Precursor. **2.** (Sport) Jucător din linia de atac a unei echipe. **3.** Cal înhămat în față, înaintea rotașilor (sau a mijlocașilor).

înaintát, -ă, *înaintați, -te*, adj. **1.** Care se situează înaintea altora (prin cunoștințe), care

se conduce după concepții avansate. **2.** Situat în fața altora. **3.** Avansat în timp. *Noaptea este înaintată și... eu am găsit cu cale în mintea mea să mîneți aci* (Ispirescu). ○ *Înaintat în vîrstă* = vîrstnic, bătrîn.

înainte adv. || Lat. *in ab ante* || **1.** (Local) Pe locul dintîi, în frunte; în față. **2.** (Temporal) Mai degrabă, mai devreme. ○ Expr. *Înainte vreme* = odinioară. *Mai înainte* = mai demult. *Înainte-mergător* = înaintaș, precursor. **3.** Mai departe, în continuare. ○ Expr. *De azi* (sau *de aci, de acum) înainte* = de acum încolo.

înaintea prep. **1.** În fața, dinaintea cuiva sau a ceva. ● De față cu... **2.** Anterior, mai devreme decît...

înált, -ă, *înalți, -te,* adj. || Lat. *in altum* || **1.** Care se întinde mult în sus. ● (Substantivat, n.) Înălțime. ○ *Înaltul cerului* = bolta cerească. ● (Despre ființe) De statură mare. **2.** (Despre sunete) Ascuțit, subțire. ● (Despre tensiuni electrice) De valoare foarte mare (în hertzi sau în volți). **3.** (Fig.) Situat pe o treaptă ridicată în ierarhia valorilor; superior.

înamorá, *înamorez,* vb. I. Refl. || Din *în* + *amor* (după fr. *s'enamourer)* || (Livr.) A se îndrăgosti, a se amoreza.

înamorát, -ă, *înamorați, -te,* adj. Îndrăgostit. *Te duci și ani de suferință N-or să te vadă ochii-mi triști, Înamorați de-a ta ființă, De cum zîmbești, de cum te miști* (Eminescu).

înapói adv. || *În* + *apoi* || **1.** În direcție contrară înaintării; îndărăt, în spate. ○ Expr. *A da înapoi* = a se retrage; (fig.) a ceda (într-o discuție, într-o acțiune); a fi în declin, a regresa. **2.** În locul unde a fost mai înainte. ○ Expr. *A da ceva înapoi* = a restitui. *A-și lua vorba înapoi* = a-și retrage cuvîntul, promisiunea; a reveni asupra celor spuse. **3.** Într-un loc inferior altora, ca valoare. **4.** Mai demult, cu mult în urmă: *cu veacuri înapoi.*

înapoiá[1] prep. || Din *înapoi* || În urma, îndărătul cuiva sau a ceva, în spatele: *înapoia casei.*

înapoiá[2], *înapoiez,* vb. I. || Din *înapoi* || **1.** Tranz. A restitui, a da înapoi. **2.** Refl. A se întoarce la locul de unde a plecat.

înapoiát, -ă, *înapoiați, -te,* adj. **1.** Întîrziat, nedezvoltat din punct de vedere mintal. **2.** (Despre persoane, popoare, țări etc.) Rămas în urmă din punct de vedere cultural, economic etc.

înapoiére, *înapoieri,* s.f. **1.** Faptul de *a (se) înapoia.* **2.** Starea celui înapoiat; rămînere în urmă din punct de vedere cultural, economic etc.

înaripá, *înaripez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din *în* + *aripă* || A da sau a-și lua avînt, a (se) însufleți. *Este, în această poemă, entuzismul care înaripează inima poetului* (Macedonski).

înaripát, -ă, *înaripați, -te,* adj. **1.** Cu aripi, care are aripi. **2.** (Fig.) Avîntat, însuflețit.

înarmá, *înarmez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din *în* + *armă* || A (se) înzestra cu arme, cu armament; a (se) pregăti de luptă. ○ Expr. (Refl.) *A se înarma cu răbdare* = a-și impune răbdare, a aștepta cu răbdare desfășurarea evenimentelor.

înarmáre, *înarmări,* s.f. Acțiunea de *a (se) înarma.* ○ *Cursa înarmărilor* = sporirea în ritm intens a armamentului și a forțelor militare.

înarmát, -ă, *înarmați, -te,* adj. Înzestrat cu armament, pregătit pentru luptă. ○ Expr. *Înarmat pînă-n dinți* (sau *din cap pînă-n picioare)* = înarmat complet, bine înarmat.

înavuți, *înavuțesc,* vb. IV. Refl. și tranz. || Din *în* + *avut* || A (se) îmbogăți, a-și aduna avere, a deveni bogat. (Fig.) *Versurile și... proza cu care a înavuțit tînăra noastră literatură* (Caragiale).

înăbușeálă, *înăbușeli,* s.f. || Din *înăbuși* || Zăpușeală, zăduf; aer greu.

înăbuși, *înăbuș,* vb. IV. || *În-* + *năbuși* || **1.** Refl. și tranz. A (se) sufoca, a se) asfixia, a nu mai putea sau a face pe cineva să nu mai poată respira. **2.** Tranz. (Fig.) A reprima (manifestări, acțiuni, mișcări sociale etc.). **3.** Tranz. A face ca ceva să nu se vadă, să nu se audă, să nu se simtă. **4.** Tranz. A face ca focul să ardă mocnit.

înăbușít, -ă, *înăbușiți, -te,* adj. **1.** (Despre sunete, voce) Fără putere, stins. **2.** (Despre alimente) Fiert în aburi.

înăbușitór, -oáre, *înăbușitori, -oare,* adj. || Din *înăbuși* || Care înăbușă; sufocant: *căldură înăbușitoare.*

înăcrí, *înăcresc,* vb. IV. || Din *în* + *acru* || **1.** Refl. și tranz. A (se) acri; *p. ext.* a (se) altera. **2.** Refl. (Fig.; despre oameni) A deveni posac. ○ Expr. *A i se înăcri cuiva sufletul de cineva sau de ceva* = a se plictisi, a se sătura, a-i fi lehamite de cineva sau de ceva.

înălbástrí, *înălbăstresc,* vb. IV. Intranz. și refl. || *În* + *albăstri* || A deveni albastru; (despre oameni) a se înveneți (de mînie). ● Tranz. A colora un obiect în albastru.

înálbí, *înălbesc,* vb. IV. Tranz. || *În* + *albi* || A face să devină (mai) alb. [Fulgii] *au înălbit pînă în zare fața pămîntului* (Sadoveanu). ● (Fig.) A încărunți, a îmbătrîni.

înálbit, -ă, *înălbiți, -te,* adj. Devenit alb, albit.

înălță, *înălț,* vb. I. || Din lat. **inaltiare (<altus* „înalt") || **1.** Tranz. și refl. A (se) îndrepta în sus, a (se) ridica. ○ Expr. *A-și înălța ochii* = a privi în sus. *A înălța din umeri* = a ridica din umeri (în semn de neștiință, de nepăsare). **2.** Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni mai înalt (prin ridicare, așezare pe un obiect situat mai sus etc.). **3.** Tranz. A construi, a edifica. ● Refl. (Despre clădiri, monumente) A apărea, a se ivi (în toată înălțimea). **4.** Refl. (Despre voce, glas) A se auzi (clar, puternic). **5.** Tranz. A ridica pe cineva în rang. ● A ridica din punct de vedere spiritual, a înnobila sufletește.

înălțáre, *înălțări,* s.f. Acțiunea de *a (se) înălța.* ● (Înv.) Urcare a unui monarh pe tron. ● (Fig.) Progres, dezvoltare. *Viitor de aur țara noastră are Și prevăd prin secoli a ei înălțare* (Bolintineanu).

înălțát, -ă, *înălțați, -te,* adj. (Înv.; ca termen de adresare domnitorilor, prelaților etc). Mărit, slăvit.

înălțătór, -oáre, *înălțători, -oare,* adj., s.n. || Din *înălța* || **1.** Adj. Care înalță, care ridică din punct de vedere spiritual. **2.** S.n. Dispozitiv al armelor de foc, folosit la ochirea în înălțime.

înălțíme, *înălțimi,* s.f. || Din *înalt* || **1.** Distanță între două puncte pe aceeași verticală; dimensiunea verticală a unui lucru sau a unei ființe. ● (Fiz.) *Î. coloană de mercur* = mod de exprimare a presiunii unui fluid cu ajutorul înălțimii unei coloane de mercur, capabilă să echilibreze presiunea respectivă. **2.** Segment de dreaptă dus perpendicular din vîrful unui poligon (sau poliedru) pe latura (sau fața) opusă. **3.** Altitudine; punct foarte ridicat deasupra nivelului mării; vîrf, culme. **4.** Însușirea unui sunet de a fi mai ascuțit sau mai grav. **5.** (Fig.) Stare de superioritate intelectuală, morală etc. ○ Expr. *A fi la înălțime* sau *a fi la înălțimea situației* = a se prezenta bine, corespunzător situației. **6.** Termen de reverență pentru o persoană cu rang înalt.

înăspri, *înăspresc,* vb. IV. || Din *în* + *aspru* || **1.** Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni aspru. ● (Fig.) A (se) face mai sever, mai dur. **2.** Refl. (Despre vreme) A se răci. **3.** Refl. (Fig.) A deveni mai dificil, mai greu; a se agrava, a se ascuți.

înăsprít, -ă, *înăspriți, -te,* adj. Care a devenit mai aspru. ● (Fig.) Sever, dur, neprietenos.

înăúntru adv. || Probabil lat. *in ad intra* || În interior. *Se înălță în vîrful picioarelor să privească înăuntru* (Cezar Petrescu). || Și: **înlăúntru** adv.

înăúntrul prep. || Din *înăuntru* || În interiorul, în mijlocul... *Înlăuntrul acestei case... se află un capac ca de pivniță* (Bogza). || Și: **înlăúntrul** prep.

încadrá, *încadrez,* vb. I. || Din fr. *encadrer* || **1.** Tranz. A înrăma. **2.** Tranz. A înconjura, a împresura. **3.** Refl. A se potrivi, a se armoniza. **4.** Tranz. A numi într-un loc de muncă; (refl.) a se integra într-un colectiv, într-o acțiune etc. **5.** Tranz. A aplica unei fapte *(p. ext.* unui delincvent) prevederile unui anumit text de lege. **6.** Refl. A respecta o limită de timp pentru săvîrșirea unei acțiuni.

încadráre, *încadrări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) încadra.* **2.** (Telec.) Precizarea unor momente determinate în evoluția unui fenomen periodic.

încái adv. || Din *în* + *cai* (pl. înv. al lui *cale)* || (Reg.) Cel puțin, măcar, barem.

încálte adv. v. **încaltea.**

încáltea adv. || Din *încă* + *alte* || (Reg.) Cel puțin, măcar. *De nu m-ai uita încalte, Sufletul vieții mele* (Eminescu). || Și: **încálte** adv.

încapsulá, *încapsulez,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *capsulă* || A astupa o sticlă cu o capsulă.

încarcerá, *încarcerez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *incarcérer,* lat. *incarcerare (< carcer, -ris* „închisoare") || A băga pe cineva în carceră.

încarceráre, *încarcerări,* s.f. Acțiunea de *a încarcera;* întemnițare, detențiune.

încartiruí, *încartiruiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *în* + (rar) *cartirui* || A instala o trupă într-un cantonament.

încartiruíre, *încartiruiri,* s.f. Acțiunea de *a încartirui.*

încasá, *încasez,* vb. I. Tranz. || Din it. *incassare* || A primi o sumă de bani; a obține valoarea în bani pentru un titlu de credit. ● (Fam.) A primi lovituri, (în sport) goluri etc.

încasáre, *încasări,* s.f. Acțiunea de *a încasa;* (cont.; la pl.) sume de bani încasate.

încasatór, -oáre, *încasatori, -oare,* s.m. și f. || Din *încasa* || Persoană care încasează banii datorați unei întreprinderi sau organizații, deplasîndu-se la datornici.

încastrá, *încastrez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *encastrer* || A realiza o legătură între două corpuri solide, în așa fel încît să împiedice mișcarea lor relativă.

încazarmá, *încazarmez,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *cazarmă* || A instala un ostaș (sau o trupă) în cazarmă.

încă adv. || Lat. *unquam* || **1.** În plus, pe deasupra. *Acolo găsi încă două femei* (Ispirescu). ○ Expr. *Ba încă* = chiar mai mult decît atît. *(Și) încă cum* = foarte mult. *Încă pe atît(a)* = dublu. **2.** Din nou, iarăși. **3.** Și acum; în continuare: *durează încă.* **4.** Chiar: *încă din copilărie.* **5.** Pînă acum: *n-a sosit încă.*

încăibărá, *încáibăr,* vb. I. Refl. recipr. (Reg.) A se încăiera. *Văzură pe Pașadia și pe Pantazi încăibărați în chelfăneala cea mai deznădăjduită* (M.I. Caragiale).

încăierá, *încáier,* vb. I. Refl. recipr. || Din *în* + *caier* (= *păr)* || A se lua la bătaie, a începe o luptă.

încăieráre, *încăierări,* s.f. Acțiunea de *a se încăiera:* bătaie.

încălárá, *încălărez,* vb. I. Refl. || Din *în* + *călare* || (Înv. și reg.) A se urca pe cal, a încăleca. *Unchesul Haralambie s-a încălărat și a ieșit* (Sadoveanu).

încálcá, *încálc,* vb. I. Tranz. || *În* + *călca* || **1.** A cotropi un teritoriu străin. **2.** (Fig.) A nu respecta o lege, un drept, o obligație.

încălcáre, *încălcări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a încălca;* întrare samavolnică pe un teritoriu străin; cotropire. **2.** Nerespectare, nesocotire a drepturilor cuiva; abatere de la o lege, de la o dispoziție legală.

încălecá, *încálec,* vb. I. || Lat. *incaballicare* || **1.** Intranz. A se sui pe cal; (tranz.) a călări un cal. **2.** Refl. A se suprapune. *Norii, jos de tot, se mișcau în palii lungi, încălecîndu-se unii peste alții* (D. Zamfirescu).

încălecáre, *încălecări,* s.f. Acțiunea de *a (se) încăleca;* urcare pe un animal de călărie. ● Suprapunere.

încălecát, -ă, *încălecați, -te,* adj. Suprapus.

încălțá, *încálț,* vb. I. || Lat. *incalceare* || **1.** Refl. A-și trage încălțămintea în picioare. ○ Tranz. (Complementul indică încălțămintea) *Să-ncălțăm opinci* (Alecsandri). ○ (Complementul indică piciorul) *Mi-a cere piei de zmeu Să-ncalțe piciorul său* (Pop.). **2.** Tranz. (Fig.; fam.) A păcăli, a înșela. **3.** (Pop.) A trage șine de fier pe roțile carului, căruței.

încălțát s.n. **1.** Faptul de *a (se) încălța;* punerea încălțămintei în picior. **2.** Îmbrăcare cu șină de fier a unei roți.

încălțăminte s.f. || Lat. *calciamentum* || Obiect, făcut de obicei din piele (ghete, pantofi, cizme etc.), care servește ca să acopere și să protejeze picioarele.

încălțări s.f. pl. || Pl. lui *încălțare* || (Înv. și reg.) Încălțăminte. *Nicoară purta încălțări de marochin pînă la genunchi* (Sadoveanu).

încălțătoare s.f. v. **încălțător.**

încălțător, *încălțătoare,* s.n. || Din *încălța* || Unealtă de metal, de os, de material plastic, în formă de limbă, care servește la introducerea piciorului în pantofi, în ghete etc. || Și: **încălțătoare,** *încălțători,* s.f.

încălzí, *încălzesc,* vb. IV. || Din *în* + *cald* || **1.** Tranz. A expune ceva la căldură; a ridica temperatura unui corp. ● (Refl.) A i se face cuiva cald; (despre corpuri) a-și ridica temperatura. ● (Despre vreme) A deveni (mai) caldă. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) înflăcăra, a (se) entuziasma.

încălzíre, *încălziri,* s.f **1.** Acțiunea de *a (se) încălzi.* ○ *Î. centrală* = încălzirea încăperilor dintr-o clădire (sau din mai multe clădiri) prin conducte de la o singură sursă de căldură. **2.** Efectuarea de către sportivi a unor exerciții fizice, înainte de începerea unui concurs sau a unui meci.

încălzít, -ă, *încălziți, -te,* adj. **1.** Care a devenit cald. **2.** (Fig.) Înflăcărat, entuziasmat.

încălzitór, *încălzitoare,* s.n. || Din *încălzi* || Aparat sau instalație folosite pentru încălzire.

încămíte adv. || *Încă* + *mi* + *te* || (Rar) Cu atît mai mult; (după o propoziție negativă) cu atît mai puțin. *Cum ai ajuns p-aici, pe unde nu se vede pasăre... dar încămite om cu picioare?* (Ispirescu).

încăpăstrá, *încăpăstrez,* vb. I. Tranz. || Din *În* + *căpăstru* || (Rar) A pune căpăstru unui cal.

încăpătór, -oáre, *încăpători, -oare,* adj. || Din *încăpea* || Care are o capacitate mare; larg, spațios.

încăpățînă, *încăpățînez,* vb. I. Refl. || Din *în* + *căpățînă* || A stărui, a persista într-o părere, într-o atitudine; a se îndărătnici.

încăpățînát, -ă, *încăpățînați, -te,* adj. Care persistă într-o idee, care se încăpățînează; îndărătnic. ● Care stăruie cu îndîrjire într-o acțiune, în realizarea ceea ce și-a propus.

încăpeá, *încáp,* vb. II. Intranz. || Lat. **incapere* || **1.** A avea loc, a putea intra într-un spațiu închis. ○ Expr. *A nu-și mai încăpea în piele* = a fi foarte mîndru sau a fi foarte fericit. *Mai încape vorbă?* = este sigur, neîndoielnic. (Tranz.) *A nu-l mai încăpea pe cineva locul (de bucurie)* = a fi foarte bucuros. **2.** A putea trece, pătrunde, străbate pe undeva. **3.** (În construcții negative) A fi stingherit de prezența cuiva. **4.** *A încăpea pe mîna cuiva* = a ajunge la discreția cuiva, sub stăpînirea cuiva.

încăpére, *încăperi,* s.f. Cameră, odaie. ● Spațiu închis.

încărcá, *încárc,* vb. I. || Lat. **incarricare* || **1.** Tranz. A umple un recipient cu ceva. ○ Expr. *A-și încărca stomacul* = a mînca prea mult. ● A pune o sarcină, o povară pe spinarea unui animal sau într-un vehicul pentru a fi transportată. ○ Expr. *A fi încărcat de ani* = a fi în vîrstă. **2.** Tranz. A introduce un cartuș sau un proiectil în țeava unei arme de foc. **3.** Refl. A se acoperi de..., a se umple de... **4.** Tranz. A acumula energie electrică într-un acumulator.

încărcát, -ă, *încărcați, -te,* adj. **1.** Plin, umplut. **2.** (Despre arme) Cu cartușul sau proiectilul introdus în țeavă. **3.** *Aer î.* = aer viciat, greu de respirat. *Atmosferă încărcată* = **a)** atmosfera premergătoare unei furtuni; **b)** (fig.) stare de încordare, de tensiune.

încărcătór, *încărcătoare,* s.n. || Din *încărca* || **1.** Mașină sau aparat care servește la încărcarea unui vehicul, a unui furnal etc. **2.** (Mil.) Dispozitiv care conține cartușele ce se introduc în țeava unei arme automate.

încărcătúră, *încărcături,* s.f. || Din *încărca* || **1.** Cantitatea de materiale cu care este încărcat un vehicul. ● Cantitatea de materii prime introduse într-un recipient sau într-un cuptor, în vederea unui proces de fabricație. **2.** Exploziv care asigură azvîrlirea proiectilului din armele de foc. ● Cantitatea de explozibil care este introdus într-o gaură de mină. **3.** Capacitate de încărcare, tonaj.

încărunți, *încărunțesc,* vb. IV. Intranz. || Din *în* + *cărunt* || A deveni cărunt; *p. ext.* a îmbătrîni. *Prinde a încărunți părul, tremură o mînă* (Sadoveanu).

încătărămá, *încătărămez,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *cataramă* || A încheia cu catarame un obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte.

încătușá, *încătușez,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *cătușă* || A pune cuiva cătușe; a lega în lanțuri. ● (Fig.; despre sentimente, pasiuni) A cuprinde, a pune stăpînire pe cineva.

încătușát, -ă, *încătușați, -te,* adj. Pus în cătușe; legat în lanțuri. ● (Fig.) Lipsit de libertate spirituală.

începătór, -oáre, *începători, -oare,* adj., s.m. și f. || Din *începe* || **1.** Adj. Care începe; incipient, inițial. **2.** S.m. și f. Persoană care a intrat de curînd într-un domeniu de activitate, care se inițiază în ceva; debutant.

începătúră, *începături,* s.f. || Din *începe* || (Înv.) Început, origine. *Se făcu numai o începătură de vrajbă* (Bălcescu).

începe, *încép,* vb. III. || Lat *incipere* || **1.** Intranz. A se manifesta, a se arăta, a se ivi. *Începu o ploaie... de părea că toarnă cu găleata* (Ispirescu). ● (Despre lucrări, acțiuni) A porni. **2.** Tranz. A realiza prima parte dintr-o lucrare, dintr-o acțiune. Expr. *A o începe bine* = a avea succese de la început. **3.** Tranz. A lua prima porțiune din ceva.

începere s.f. Acțiunea de *a începe.* ○ *Cu începere de...* (sau *de la..., din...*) = începînd (de) la... (sau din...): *cu începere de la 28 aprilie se schimbă mersul trenurilor.*

început, *începuturi,* s.n. **1.** Faptul de *a începe;* începere. **2.** Moment inițial; parte cu care se începe ceva; punct de plecare. *Fusese o zi caldă de început de aprilie* (Sadoveanu). ○ *De la*

început = primul, cu care se începe ceva. ***Dintru început*** = din momentul inițial. ***De la bun început*** = din prima clipă, chiar din primul moment. **3.** Lucrare neterminată (porțiunea inițială). **4.** Obîrșie, origine.

încercá, *încérc*, vb. I. Tranz. || Lat. *in-circare* || **1.** A supune un lucru unei probe; a verifica, a proba; (tehn.) a determina proprietățile unui material sau ale unui sistem tehnic prin exercitarea unor solicitări asupra acestora. **2.** A-și da silința, a căuta să facă, să realizeze ceva. **3.** (Despre senzații, sentimente) A cuprinde pe cineva; (despre oameni) a fi cuprins de... *Am încercat un fel de simțimînt dureros* (Odobescu).

încercáre, *încercări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a încerca;* probă, verificare. ● Determinare experimentală a proprietăților unor materiale sau sisteme tehnice. **2.** (Sport) Punere la pămînt a mingii la rugbi de către un jucător în terenul de țintă al adversarului; eseu **(2). 3.** Tentativă; străduință, silință. **4.** Necaz, suferință, experiență prin care trece cineva.

încercát[1] s.n. Faptul de *a încerca;* încercare. ○ *Pe încercate* = prin verificare, prin probare: *a cumpăra ceva pe încercate.*

încercát[2], **-ă,** *încercați*, *-te*, adj. Priceput, experimentat; trecut prin greutăți, prin necazuri.

încercănát, -ă, *încercănați*, *-te*, adj. || Din *cearcăn* || (Despre ochi) Înconjurat de cearcăne. *O urmă un fel de țingău... cu ochi încercănați și sticloși* (M.I. Caragiale).

încercuí, *încercuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în* + *cerc* || A înconjura cu un cerc. ● A înconjura din toate părțile, a împresura.

încercuíre, *încercuiri*, s.f. Acțiunea de *a încercui.* ● (Milit.) Înconjurare din toate părțile a unei grupări inamice, în scopul nimicirii sau capturării ei.

încét, încétă, *înceți*, *-te*, adj., adv. || *În* + lat. *quietus* || **1.** Adj. Care se mișcă, acționează sau gîndește cu încetineală, cu greutate; liniștit, domol. **2.** Adj. (Despre sunete, cîntece, vorbă) Cu sonoritate scăzută. **3.** Adv. Fără grabă, domol; lin. ○ Expr. *(Încetul) cu încetul* sau *încet-încet* = treptat, puțin cîte puțin. **4.** Adv. Cu glas coborît, potolit.

încetá, *încetez*, vb. I. Intranz. || Din *încet* || A nu mai continua, a se întrerupe. *Manole-mi ofta, Din plîns înceta* (Pop.). ○ Expr. *A înceta din viață* = a muri.

încetáre s.f. Faptul de *a înceta;* întrerupere, oprire. ○ *Fără (de) încetare* = necontenit, neîncetat.

încetățení, *încetățenesc*, vb. IV. || Din *în* + *cetățean* || **1.** Tranz. A acorda unei persoane cetățenia. **2.** Refl. (Fig.; despre un obicei, o credință etc.) A se statornici, a se înrădăcina.

încetíneálă, *încetineli*, s.f. || Din *încetini* || Lipsă de iuțeală, de vioiciune în mișcări, în gîndire.

încetinél, adv. Diminutiv al lui *încet;* încetișor. *Mergea încetinel pe șoseaua prăfuită a satului* (Preda).

încetiní, *încetinesc*, vb. IV. Tranz. || Din *încet* || A reduce, a face să scadă viteza sau intensitatea unei mișcări, a unei acțiuni; *p. ext.* a întîrzia, a amîna.

încetinitór, *încetinitoare*, s.n. || Din *încetini* || Dispozitiv cu ajutorul căruia poate fi micșorată viteza unui sistem tehnic. ○ Expr. *Cu încetinitorul* = procedeu de încetinire a rulării filmului cinematografic.

încetișór adv. Diminutiv al lui *încet;* încetinel.

încețoșá, pers. 3 *încețoșează*, vb. I. Refl. || Din *în* + *ceață* || A se lăsa ceață. ● (Fig., despre ochi sau privire) A se împăienjeni.

încețoșát, -ă, *încețoșați*, *-te*, adj. Acoperit cu ceață; învăluit în ceață. ● (Fig.; despre ochi, privire) Împăienjenit.

închegá, *închég*, vb. I. Refl. || Lat. *incoagulare* || **1.** (Despre lichide) A se solidifica (cu ajutorul cheagului), a se coagula. ○ Expr. *Minte de încheagă apele*, se spune despre un mare mincinos. **2.** (Fig.) A se forma; a lua ființă; a se înjgheba.

închegát, -ă, *închegați*, *-te*, adj. **1.** Coagulat. **2.** (Fig.) Care a prins contur; care a luat ființă.

încheiá, *închéi*, vb. I. Tranz. || Lat. *inclavare* || **1.** A îmbina, a uni părțile unui obiect. **2.** A prinde în nasturi, în copci etc. marginile unui obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte; (refl.) *mă închei la haină.* **3.** A isprăvi un lucru; (refl., despre acțiuni) a se termina. **4.** A trage concluzii, a conchide. **5.** A face, a întocmi, a redacta un pact, un tratat, un act oficial, un proces-verbal etc. Refl. *Se încheie toată rînduiala după izvod și după datină* (Sadoveanu).

încheiát, -ă, *încheiați*, *-te*, adj. **1.** (Despre îmbrăcăminte și încălțăminte) Prins în nasturi, în copci, în șireturi etc. **2.** Terminat, împlinit, isprăvit.

încheiére, *încheieri*, s.f. Acțiunea de *a încheia;* parte finală, sfîrșit. ● Hotărîre judecătorească.

încheietúră, *încheieturi*, s.f. || Din *încheia* || **1.** Locul unde se îmbină două obiecte sau părți ale unui obiect. *Vîntul începu... a scutura casa cea mică în toate încheieturile căpriorilor* (Eminescu). **2.** (Anat.) Articulație.

închíde, *închid*, vb. III. || Lat. *includere* || **1.** Tranz. A mișca (din balamale) o ușă, o fereastră, un capac etc., astfel încît să se acopere deschizătura corespunzătoare; a încuia cu cheia, cu zăvorul; a astupa, a acoperi deschizătura unui spațiu limitat. **2.** Tranz. A strînge, a apropia marginile unui obiect. ○ Expr. *A-i închide cuiva gura* = a face pe cineva să tacă, să nu mai protesteze. *A închide mîna* = a strînge degetele, făcînd mîna pumn. *A închide ochii* = **a)** a coborî pleoapele (pentru a dormi, pentru a nu observa ceva etc.); a trece cu vederea; **b)** a muri. **3.** Refl. (Despre răni) A se cicatriza. **4.** Tranz. A întrerupe, potrivit unui orar, activitatea unei instituții, a unei întreprinderi, a unui local etc. **5.** Tranz. A întrerupe funcționarea unui aparat, a unui mecanism etc. **6.** Tranz. A izola pe cineva într-un spațiu închis, îngrădit; a băga la închisoare. **7.** Tranz. (Fig.) A conține, a

cuprinde ceva. **8.** Tranz. A îngrădi, a împrejmui o curte, un teren; a bara o cale de comunicație. **9.** Refl. (Despre cer sau despre vreme) A se întuneca, a se înnora; (despre obiecte colorate) a căpăta o nuanță mai întunecată.

închiná, *închin,* vb. I. || Lat. *inclinare* || **1.** Refl. A-și manifesta evlavia față de divinitate prin rugi, prin semnul crucii sau prin alte practici specifice fiecărui cult. **2.** Refl. A se înclina înaintea cuiva în semn de devotament sau de salut. ● A ridica paharul plin (ciocnindu-l cu ceilalți meseni), în semn de urare. **3.** Tranz. A oferi ceva cuiva, în semn de recunoștință, de supunere; a face o ofrandă, a dedica. **4.** Refl. (Înv.) A recunoaște suzeranitatea cuiva devenindu-i vasal. *Am venit să mi te-nchini, Să nu schimb a ta coroană într-o ramură de spini* (Eminescu). ○ Expr. (Tranz.) *A închina armele* (sau *steagul*) = a capitula.

închináre, *închinări,* s.f. Acțiunea de *a (se) închina.* ● Semn de respect față de cineva, constînd adesea dintr-o plecăciune. ● (Înv.) Supunere, capitulare. *Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți* (Eminescu).

închinăciúne, *închinăciuni,* s.f. || Lat. *inclinatio, -onis* || (Înv., pop). Faptul de a se închina **(1),** rugăciune. ● Plecăciune, salut.

închinătór, -oáre, *închinători, -oare,* s.m. și f. || Din *închina* || Persoană care se roagă, care se închină; credincios. ● (Înv.) Adorator, admirator.

închingá, *înching,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *chingă* || A strînge chingile șeii pe cal; a pune și a fixa șaua pe calul de călărie.

închipuí, *închipui,* vb. IV. || Din *în* + *chip* || **1.** Tranz. și refl. (Cu pronumele în dativ) A-și face o imagine sau o părere despre cineva sau ceva. *Închipuiește-ți răniții luptînd cu valurile toată noaptea* (Camil Petrescu). ● Refl. A se imagina pe sine însuși într-o situație oarecare. **2.** Tranz. A plăsmui ceva cu mintea, cu închipuirea. **3.** Tranz. A reprezenta, a simboliza. *O masă, la un capăt al sălii ceva mai înălțat, închipuia tribuna* (Călinescu).

închipuíre, (2) *închipuiri,* s.f. **1.** Faptul de *a(-și) închipui;* imaginație, fantezie. **2.** Plăsmuire, ficțiune; halucinație. **3.** Idee, gînd, presupunere (de obicei neîntemeiată).

închipuít, -ă, *închipuiți, -te,* adj. **1.** Imaginar, fictiv. **2.** (Și substantivat) Înfumurat, îngîmfat, plin de sine.

închircí, *închircesc,* vb. IV. Refl. || *În* + *chirci* || **1.** A se pipernici, a se chirci. **2.** A se ghemui, a se face mic.

închircít, -ă, *închirciți, -te,* adj. **1.** Cu trupul strîns, ghemuit; chircit. **2.** Pipernicit, slab dezvoltat. *Pesemne că și straiele acestea pocite fac să arăți așa de sfrijit și închircit* (Creangă).

închiriá, *închiriez,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *chirie* || A da (sau a lua) în folosință un bun, în schimbul unei chirii, a încheia un contract de închiriere.

închiriére, *închirieri,* s.f. Acțiunea de *a închiria.* ○ *Contract de î.* = contract în baza căruia o persoană închiriază altei persoane un bun.

închís, -ă, *închiși, -se,* adj. || Din *închide* || **1.** (Despre uși, ferestre etc.) Așezat astfel încît să acopere deschizătura corespunzătoare; (despre încăperi, recipiente etc.) cu ușa sau cu capacul fixat ori încuiat. ○ Expr. *Se joacă cu casa închisă,* se spune despre un spectacol pentru care s-au vîndut dinainte toate biletele. **2.** (Despre obiecte care se pot desface) Cu marginile apropiate, împreunate. ○ Expr. *Cu ochii închiși* = **a)** fără o cercetare temeinică, superficial; **b)** foarte ușor, fără dificultate. **3.** (Despre instituții, întreprinderi, localuri) Care și-a întrerupt activitatea. **4.** Îngrădit, împrejmuit. **5.** (Fig.; despre ședințe, adunări) Care are loc numai cu membrii organizației respective, fără persoane din afară. **6.** Ținut în închisoare. **7.** (Fig.; despre oameni și despre caracterul lor) Retras, izolat; ursuz. **8.** (Despre aer) Stătut, viciat. **9.** (Despre cer, vreme) Înnorat, întunecat; (despre culori) întunecat, sumbru. **10.** *Circuit î.* = circuit prin care circulă un curent electric. **11.** (Despre sunete) Fără sonoritate. ○ *Vocală închisă* = vocală care se articulează cu maxilarele apropiate.

închisoáre, *închisori,* s.f. || Din *închis* || **1.** Faptul de a sta închis, detențiune: *condamnat la închisoare.* **2.** Loc în care se execută pedepsele privative de libertate.

închistá, *închistez,* vb. I. Refl. || Din fr. *enkyster* || **1.** (Despre unele organisme animale sau vegetale) A se închide într-un chist; a se acoperi cu o membrană. **2.** (Fig.) A se izola.

închizătór, -oáre, *închizători, -oare,* s.n., s.f. || Din *închide* || **1.** S.n. Dispozitiv care închide partea dinapoi a țevilor la armele de foc. **2.** S.f. Dispozitiv de închidere a unui obiect.

încíncí, *încincesc,* vb. IV. Tranz. || Din *în* + *cinci* || A face de cinci ori mai mare; a înmulți cu cinci.

încínge[1], *încing,* vb. III. || Lat. *incendere* || **1.** Refl. (Despre foc) A se aprinde bine, a arde cu putere. **2.** Refl. și tranz. A (se) înfierbînta, a (se) încălzi tare; (refl., despre lupte, discuții) a se înteți. ● Tranz. (Fig.; despre un sentiment, o pasiune) A cuprinde, a mistui. **3.** Refl. (Despre făină, cereale) A începe să fermenteze.

încínge[2], *încing,* vb. III. || Lat. *incingere* || **1.** Tranz. și refl. A (se) înfășura peste mijloc cu o cingătoare, cu un brîu. **2.** Refl. A-și prinde o armă la brîu (cu o curea). *Încinse sabia... la brîu* (Reteganul). **3.** Tranz. A înconjura (din toate părțile), a împresura.

încíns[1], -ă, *încinși, -se,* adj. || Din *încinge[1]* || **1.** (Despre foc) Care s-a aprins bine și arde cu putere. **2.** Înfierbîntat, încălzit (la foc, la soare). **3.** (Despre făină, cereale) Alterat.

încíns[2], -ă, *încinși, -se,* adj. || Din *încinge[2]* || **1.** Cu mijlocul legat, cuprins, înfășurat cu o cingătoare. **2.** (Despre arme) Legat, prins la cingătoare.

înciudá, *înciudez,* vb. I. Refl. || Din *în* + *ciudă* || A fi cuprins de ciudă, a se înfuria.

înciudát, -ă, *înciudați, -te,* adj. Plin de ciudă,

supărat, necăjit. *Măi, anapoda lucru ş-aista! zic eu înciudat!* (Creangă).

încîlceálă, *încîlceli*, s.f. || Din *încîlci* || Faptul de a (se) încîlci; încurcătură.

încîlcí, *încîlcesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Din *cîlţi* || A (se) încurca, a (se) amesteca (fire, păr etc.). ● Refl. (Fig.; despre gînduri, acţiuni) A deveni confuz, neclar.

încîlcít, -ă, *încîlciţi, -te*, adj. **1.** (Despre fire sau despre păr) Încurcat. **2.** (Fig.; despre vorbe, gînduri) Confuz, neclar.

încîlcítură, *încîlcituri*, s.f. || Din *încîlci* || Încîlceală.

încîntá, *încînt*, vb. I. Tranz. || Lat. *incantare*. Cf. şi fr. *enchanter* || A produce o stare de satisfacţie, de plăcere; a fermeca. ● A amăgi, a înşela.

încîntáre, (2) *încîntări*, s.f. **1.** Sentiment de bucurie, de mulţumire, de entuziasm; farmec, vrajă. **2.** Lucru, fapt, aspect care încîntă.

încîntát, -ă, *încîntaţi, -te*, adj. Plin de bucurie, de mulţumire; fermecat, vrăjit.

încîntătór, -oáre, *încîntători, -oare*, adj. || Din *încînta* || Care încîntă; fermecător. *Încîntătoare erau priveliştile, oriunde mă uitam* (Vlahuţă).

încîrdui, *încîrduiesc*, vb. IV. Refl. || Din *în* + *cîrd* || A se asocia, a se întovărăşi cu cineva.

încîrligá, *încîrlig*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din *în* + *cîrlig* || A (se) îndoi, a (se) încovoia, a (se) strîmba.

încîrligát, -ă, *încîrligaţi, -te*, adj. Încovoiat, îndoit (în formă de cîrlig).

încîrlionţá, *încîrlionţez*, vb. I. Tranz. şi refl. || *În* + *cîrlionţa* || A (se) cîrlionţa, a (se) bucla.

încît conj. || *În* + *cît* || Atît de mult, că..., în aşa măsură, că... *Soarele... stătu pe loc, încît trei zile n-a fost noapte* (Eminescu).

încleiá, *încleiez*, vb. I. || Din *în* + *clei* || **1.** Tranz. A unge cu clei (pentru a lipi); a îmbina cu clei (piese de lemn, hîrtie etc.). **2.** Refl. A se lipi.

încleiát, -ă, *încleiaţi, -te*, adj. **1.** Lipit, fixat cu clei. **2.** (Despre hîrtie) Tratat cu o soluţie specială pentru a deveni impermeabil.

încleiére, *încleieri*, s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) încleia;* îmbinare cu clei a unor piese. **2.** Tratare a firelor de urzeală cu o pastă cleioasă, pentru a le mări netezimea şi rezistenţa. **3.** Îmbibarea hîrtiei cu o soluţie specială pentru a-i conferi impermeabilitate şi rezistenţă.

încleştá, *încleştez*, vb. I. || Din *în* + *cleşte* || **1.** Tranz. A strînge puternic (mîinile, pumnii, fălcile). ○ Expr. (Refl.) *A i se încleşta cuiva fălcile* (sau *gura*) = a i se înţepeni fălcile; *p. ext.* a nu mai putea vorbi. ● Refl. A se agăţa cu desperare de ceva, a se ţine strîns. **2.** Refl. A se lupta cu îndîrjire, corp la corp.

încleştáre, *încleştări*, s.f. **1.** Acţiunea de *a se încleşta;* strîngere puternică; prindere, agăţare de ceva. **2.** Încăierare, luptă corp la corp.

încliná, *înclin*, vb. I. || Din fr. *incliner*, lat. *inclinare* || **1.** Tranz. şi refl. A (se) apleca în jos sau într-o parte. ● Refl. A se pleca în faţa cuiva în semn de salut sau de respect, a face o plecăciune. ● Refl. (Fig.; despre soare) A coborî către asfinţit. **2.** Intranz. A fi dispus să... ● A se simţi atras de ceva.

înclináre, *înclinări*, s.f. Acţiunea de *a (se) înclina.* ● (Mat.) Înclinaţie. ● (Fig.) Vocaţie pentru ceva.

înclinát, -ă, *înclinaţi, -te*, adj. **1.** Aplecat, încovoiat. **2.** Oblic. ● *Plan î.* = platformă oblică, servind la ridicarea şi la coborîrea, prin împingere sau rostogolire, a unor greutăţi.

înclinăţie, *înclinaţii*, s.f. || Din fr. *inclination*, lat. *inclinatio* || **1.** Unghiul pe care îl face o dreaptă sau un plan cu un plan de referinţă. ○ (Fiz.) *Î. magnetică* = unghiul format de direcţia cîmpului magnetic terestru cu planul orizontal. **2.** (Fig.) Vocaţie, dispoziţie spre ceva.

încoáce adv. || Lat. *in eccum hocce* || **1.** Înspre mine, în partea aceasta. ○ Expr. *Ce mai încoace şi încolo?* = la ce atîta vorbă? *Încoace şi încolo* = într-o parte şi în alta. **2.** Înspre timpul acesta, mai aproape de prezent. ○ Expr. *De (la).... încoace* = începînd cu... *Mai încoace de...* = mai recent decît... *Mult mai încoace de timpii fabuloşi... muzica a fost preţuită* (Odobescu).

încolăcí, *încolăcesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. || Din *în* + *colac* || **1.** A (se) înfăşura în formă de colac, a (se) aşeza în formă de cerc (împrejurul a ceva). ○ (Complementul indică obiectul încercuit) *Braţul lung al lui Petre îi aţinu calea şi-i încolăci mijlocul* (Rebreanu). **2.** (Despre rîuri, drumuri) A face cotituri, a şerpui.

încolăcít, -ă, *încolăciţi, -te*, adj. Înfăşurat, învîrtit (în formă de colac); încovrigat.

încolătăcí, *încolătăcesc*, vb. IV. Refl. || Cf. *încolăci* || (Înv. şi reg.) A se încovriga, a se încolăci.

încólo adv. || *În* + *colo* || **1.** În partea sau în direcţia aceea, într-acolo. ○ Expr. *Pînă mai încolo* = pînă nu departe. (Fam.) *Lasă-l* (sau *dă-l) încolo* = nu-i da atenţie, nu te mai ocupa de el. **2.** *De aici încolo* = de acum înainte. **3.** În afară de asta: *încolo, n-a mai zis nimic.*

încoloná, *încolonez*, vb. I. Refl. || Din *în* + *coloană* || A forma o coloană (de marş), a se aşeza în coloană; (despre persoane izolate) a se încadra într-o coloană.

încolţí, *încolţesc*, vb. IV. || Din *în* + *colţ* || **1.** Intranz. A da colţ, a germina; a răsări. ● (Fig.; despre idei, sentimente) A prinde viaţă, a se naşte. *Un grăunte de speranţă începu să încolţească în mintea ei* (Bart). **2.** Tranz. (Despre lupi, cîini) A-şi înfige colţii, a muşca. **3.** Tranz. A înconjura din toate părţile fără a da posibilitate de retragere. ● (Fig.) A prinde pe cineva la strîmtoare; (despre sentimente, dureri etc.) a cuprinde.

încolţíre s.f. Acţiunea de *a încolţi;* germinare.

încolţít, -ă, *încolţiţi, -te*, adj. **1.** Care a dat colţ; care a răsărit. **2.** (Fig.) Prins la strîmtoare, înghesuit.

încondeiá, *încondeiez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *condei* || **1.** A decora ouăle de Paşti, obiecte de ceramică etc. **2.** (Fig.) A vorbi pe cineva de

rău, a ponegri. *La-mpăratul se ducea, pe Deliu... încondeia* (Pop.).

încondeiát, -ă, *încondeiați, -te,* adj. (Despre ouăle de Paști, obiecte de ceramică etc.) Împodobit cu desene (făcute cu condeiul). ● (Pop.; despre sprîncene sau gene) Înnegrit (cu condeiul).

încónjur, (rar) *înconjururi,* s.n. || Din *înconjura* || Ocol, ocolire. ○ *Fără înconjur* = de-a dreptul; (fig.) direct, pe față, *Cu înconjur* (sau *cu înconjururi)* = indirect, pe ocolite.

înconjurá, *încónjur,* vb. I. || *În* + (înv.) *conjura* „a înconjura" || **1.** Tranz. A face ocolul unui lucru sau al unui loc; a se afla, a fi așezat în jurul cuiva sau a ceva. **2.** Tranz. A încercui, a împresura; a asedia. **3.** Refl. A aduna în jurul său (prieteni), a trăi în anturajul cuiva. **4.** Tranz. A împrejmui cu îngrăditură; a închide într-un cerc, a trasa o linie împrejur, a încercui. **5.** Intranz. A merge pe căi ocolite. || Prez. ind. și: *înconjór.*

înconjurătór, -oáre, *înconjurători, -oare,* adj. || Din *înconjura* || Care se află de jur împrejur, care înconjură ceva: *mediul înconjurător.*

încontínuu *adv.* || *În* + *continuu* || Mereu, întruna, fără încetare.

încontrá, *încontrez,* vb. I. Refl. || *în* + *contra* || (Pop.) A se împotrivi, a se opune; a se ciocni în păreri cu cineva.

încontráre, *încontrări,* s.f. (Pop.) Acțiunea de *a se încontra;* neînțelegere, ceartă.

încopciá, *încopciez,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *copcă* || **1.** A încheia o haină în copci. **2.** A îmbina două piese (de tablă) apropiind și îndoind marginile; a îmbina două obiecte prin introducerea unor limbi ale unui obiect în golurile corespunzătoare ale celuilalt obiect.

încordá, *încordez,* vb. I. || Din *în* + *coardă* || **1.** Tranz. A întinde un arc, o coardă. ● A acorda un instrument muzical. (Fig.) *Încordaveți a mea liră să cînt dragostea?* (Eminescu). **2.** Tranz. și refl. A aduce mușchii corpului într-o stare de tensiune. ● Refl. (Fig.) A face un efort (pentru a-și aduce aminte, pentru a înțelege). **3.** Refl. (Fig.; despre relațiile dintre oameni) A se înăspri, a se agrava.

încordáre, *încordări,* s.f. Acțiunea de *a (se) încorda;* efort de concentrare a forțelor fizice sau intelectuale. ● Stare de tensiune, de înăsprire a relațiilor dintre două persoane, două grupări (politice), state etc.

încordát, -ă, *încordați, -te,* adj. **1.** Întins; (despre arc) cu coarda întinsă. **2.** (Fig.) Concentrat, atent. ● (Despre relațiile între oameni) Înăsprit, în stare de tensiune.

încornorá, *încornorez,* vb. I. Tranz. || Din *încornorat* || **1.** A exagera faptele, a deforma adevărul. **2.** (Fam.) A-și înșela soțul sau, respectiv, soția.

încornorát, -ă, *încornorați, -te,* adj. || Din *în* + *corn* || **1.** (Despre vorbe, relatări) Exagerat, înflorit. **2.** (Fam.; despre soți) Înșelat. **3.** (Substantivat, m., art.) Dracul.

încoroná, *încoronéz,* vb. I. || Din lat. *incoronare* || **1.** Refl. și tranz. A(-și) pune coroană (de împărat, de rege); a deveni (sau a face pe cineva să devină) monarh. **2.** Tranz. A împodobi cu ceva în chip de coroană; a încununa. **3.** Tranz. (Fig.; despre o operă; o realizare) A încheia, a împlini, a încununa activitatea cuiva.

încoronáre, *încoronări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) încorona;* ceremonia urcării pe tron a unui suveran. **2.** (Fig.) Încheiere, desăvîrșire a unei opere, a unei activități.

încoronát, -ă, *încoronați, -te,* adj. Învestit ca monarh. ○ *Cap încoronat* = monarh, suveran.

încorporá, *încorporez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *incorporer,* lat. *incorporare* || **1.** A cuprinde, a îngloba. ● A anexa un ținut, o țară. **2.** A încadra recruții într-o unitate militară. || Și: **incorporá** vb. I.

încorporáre, *încorporări,* s.f. Acțiunea de *a încorpora;* intrare în cadrele armatei pentru satisfacerea serviciului militar.

încorsetá, *încorsetez,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *corset* || A strînge în corset. ● (Fig.) A îngrădi, a împiedica pe cineva în acțiunile sale.

încorsetát, -ă, *încorsetați, -te,* adj. Strîns în corset. ● (Fig.) Împiedicat în acțiunile sale, îngrădit, încătușat.

încot, *încoturi,* s.n. (Reg.) Chicot. *Nici noaptea să nu mă pot odihni de încotele voastre?* (Creangă).

încotoșmănă, *încotoșmănez,* vb. I. Refl. și tranz. A (se) îmbrăca prea gros; a (se) înfofoli.

încotoșmănát, -ă, *încotoșmănați, -te,* adj. Îmbrăcat gros, înfofolit.

încotró adv. || Lat. *in contra ubi* || (Adesea interogativ) În ce direcție, unde; oriunde. ○ Expr. *Ori încotro* = indiferent în ce direcție, oriunde. *Care încotro (poate)* = care pe unde poate, în orice direcție. *A nu (mai) avea încotro* = a nu mai avea nici o altă posibilitate.

încotrová adv. || *Încotro* + *va* || Într-o direcție oarecare, undeva. *Cînd pornești încotrova, să nu te întorci* (Pop.). || Accentuat și: *încotróva.*

încovoiá, *încovói,* vb. I. Refl. și tranz. || Cf. sl. *kovati* „a făuri" || A (se) apleca, a (se) îndoi, a (se) arcui, a (se) curba în urma unor apăsări exterioare. (Fig.) *Treceai prin văile afunde, Încovoindu-ți îndărătnic, Mărețul tău grumaz de unde* (Goga). ● (Fig.; despre persoane) A se umili.

încovoiát, -ă, *încovoiați, -te,* adj. **1.** Cîrbat, arcuit. **2.** (Despre oameni) Adus de spate, aplecat.

încovoiére, *încovoieri,* s.f. Faptul de *a (se) încovoia;* curbare, arcuire.

încovrigá, *încovrig,* vb. I. Refl. și tranz. || Din *în* + *covrig* || A (se) îndoi ca un covrig, a (se) încolăci.

încréde, *încréd,* vb. III. Refl. || *În* + *crede* || A avea încredere în cineva sau în ceva, a se bizui, a conta pe cineva sau pe ceva. ● A da crezare spuselor cuiva.

încrédere s.f. Acțiunea de *a se încrede;* sentiment de siguranță în capacitatea, în cinstea, în sinceritatea cuiva. ○ Expr. *Om de încredere* = persoană pe care te poți bizui, căreia îi poți încredința orice secret sau misiune. *A pune chestiunea de încredere* = a supune votului

deputaților dintr-un parlament politica guvernului. *A da vot de încredere* = a aproba în parlament activitatea sau programul guvernului.

încredințá, *încredințez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *credință* || **1.** A da pe cineva sau ceva în păstrarea sau în grija cuiva. **2.** A împărtăși cuiva o taină. **3.** A garanta cuiva ceva. ● Refl. A se convinge de ceva.

încredințáre, *încredințări*, s.f. Acțiunea de *a încredința*. ● Convingere. *El rostea acestea cu cea mai deplină încredințare* (Odobescu).

încremení, *încremenesc*, vb. IV. Intranz. || Din *în* + *cremene* || **1.** A rămîne nemișcat (de mirare, de groază etc.). **2.** (Despre lucruri în mișcare) A se opri, a sta.

încremenire s.f. **1.** Acțiunea de *a încremeni;* nemișcare, neclintire. **2.** Rămînere în nemișcare, înlemnire; consternare.

încremenít, -ă, *încremeniți, -te*, adj. Nemișcat, neclintit; consternat.

încrengătúră, *încrengături*, s.f. || Din *în* + *creangă* || Diviziune a regnului animal sau a celui vegetal, care cuprinde mai multe clase.

încrețí, *încrețesc*, vb. IV. || Din *în* + *creț* || **1.** Tranz. și refl. A face să capete sau a căpăta crețuri, cute, riduri; a (se) zbîrci. **2.** Refl. (Despre pielea, carnea cuiva) A se încrîncena, a se înfiora (de spaimă, de groază etc.). **3.** Tranz. A face părul creț, a ondula.

încrețít, -ă, *încrețiți, -te*, adj. Care are sau care face crețuri; (despre țesături) cusut cu cute sau cu încrețituri. ● (Despre piele, frunte, față) Zbîrcit, ridat.

încrețitúră, *încrețituri*, s.f. || Din *încreți* || Cută, creț. ● Rid, zbîrcitură. *Pe larga-i frunte Încep să se arate încrețituri mărunte* (Macedonski).

încrezătór, -oáre, *încrezători, -oare*, adj. || Din *încrede* || Care se încrede (ușor); credul.

încrezút, -ă, *încrezuți, -te*, adj. || Din *încrede* || Plin de sine, îngîmfat, înfumurat.

încrîncená, *încrîncen*, vb. I. Refl. || Din *în* + *crîncen* || A se înfiora, a se îngrozi, a se cutremura (de scîrbă, de spaimă etc.).

încrîncenát, -ă, *încrîncenați, -te*, adj. Înfiorat de spaimă, de scîrbă, de mînie. ● (Fig.) Crîncen, neîndurător.

încropí, *încropesc*, vb. IV. Tranz. || Din *încrop* (= *uncrop*) || **1.** A încălzi puțin un lichid. **2.** (Fig.) A înjgheba, a înfiripa.

încropít, -ă, *încropiți, -te*, adj. Călduț. *Adierea încropită a zefirului primăvăratic* (Odobescu).

încrucișá, *încrucișez*, vb. I. || Din *în* + *cruciș* || **1.** Tranz. A pune, a așeza cruciș. ● Expr. *A încrucișa săbiile* = a se încăiera, a începe să se lupte. **2.** Refl. recipr. (Despre ființe sau obiecte în mișcare) A trece unul pe lîngă altul, venind din direcții diferite; (despre drumuri) a se întretăia. **3.** Tranz. A împerechea animale sau plante din rase ori specii diferite, în vederea obținerii de hibrizi.

încrucișát, -ă, *încrucișați, -te*, adj. **1.** Care este așezat cruciș, care se încrucișează. ○ Expr. *A sta cu mîinile* (sau *cu brațele*) *încrucișate* = a fi pasiv, inactiv, a nu face nimic. **2.** (Despre drumuri) Care se întretaie. **3.** (Despre **ochi**; *p. ext.* despre oameni) Șașiu.

încruntá, *încrúnt*, vb. I. Refl. || *În* + (**înv.**) *crunta* „a încrunta" || **1.** A apropia sprîncenele făcînd o cută între ele (în semn de nemulțumire, de mînie etc.). **2.** (Înv.) A se umple de sînge.

încruntát, -ă, *încruntați, -te*, adj. **1.** Care are o înfățișare aspră, posomorîtă; care exprimă supărare, mînie. **2.** (Înv.) Plin de sînge, însîngerat. *Toți la luptă-s încleștați, Toți în sînge încruntați* (Alecsandri).

încuiá, *încúi*, vb. I. Tranz. || Lat. *incuneare* || **1.** A închide o ușă cu lacătul, cu cheia sau cu altfel de încuietoare. **2.** A reține pe cineva închis într-o încăpere. ● (Fam.) A aduce pe cineva în situația de a nu mai ști ce să răspundă. **3.** Refl. (Pop.) A se constipa.

încuiát, -ă, *încuiați, -te*, adj. **1.** Închis cu cheia. **2.** (Fig.; despre oameni) Necomunicativ, nesociabil; cu vederi înguste. **3.** (Pop.) Constipat.

încuibá, *încuibez*, vb. I. Refl. || Din *în* + *cuib* || A pătrunde adînc, a se înrădăcina, a se statornici. ● A se vîrî unde nu-i este locul; a se oploși.

încuietoáre, *încuietori*, s.f. || Din *încuia* || Dispozitiv cu care se încuie o ușă.

încujbá, *încujbez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *în* + *cujbă* || (Înv. și reg.) A (se) încovoia, a (se) îndoi.

încumetá, *încúmet*, vb. I. Refl. || *În* + lat. *committere* || A avea curajul de a întreprinde ceva; a cuteza.

încunoștințá, *încunoștințez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *cunoștință* || A aduce la cunoștință, a înștiința, a comunica ceva.

încunoștințáre, *încunoștințări*, s.f. Acțiunea de *a încunoștința*, înștiințare; scrisoare care conține o înștiințare; aviz.

încununá, *încununez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *cunună* || **1.** A pune o cunună pe capul cuiva în semn de distincție. **2.** (Despre o operă, o realizare valoroasă) A încorona (**3**), a încheia cu succes o acțiune, o activitate. || Prez. ind. și *încunún*.

încununáre, *încununări*, s.f. Acțiunea de *a încununa;* ducere la bun sfîrșit, desăvîrșire.

încurá, *încúr*, vb. I. Tranz. || Lat. **incurrare* (= *currere*) || (Înv. și reg.) A mîna caii repede, a goni. *Voinicul încura armăsarul înaintea bătăliei* (Russo).

încurajá, *încurajez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *curaj* (după fr. *encourager*) || **1.** A insufla curaj, a îmbărbăta. **2.** A stimula, a sprijini.

încurajáre, *încurajări*, s.f. Acțiunea de *a încuraja*, îmbărbătare; stimulare. *Dezvoltarea și încurajarea literaturii naționale* (Ghica).

încurajatór, -oáre, *încurajatori, -oare*, adj. || Din *încuraja* || Care dă curaj, care stimulează.

încurcá, *încúrc*, vb. I. || Probabil din lat. **incolicare* (< *colus* „caier, fir") || **1.** Tranz. A amesteca, a încîlci fire, ață etc. ● Refl. (Despre drumuri, cărări, urme) A se amesteca, a se împleti, a se întortochea. **2.** Tranz. A stingheri. ○ *Încurcă-lume* = persoană care face încurcături, stingherind pe alții. **3.** Refl. A se rătăci; a

se împiedica într-o acțiune. ○ Expr. *A i se încurca limba* = a i se împletici limba, a vorbi greu, neclar (din cauza băuturii, a unei emoții etc.). **4.** Refl. și tranz. A pierde (sau a face pe cineva să piardă) firul ideilor. **5.** Refl. A se angaja într-o afacere din care nu se mai poate descurca. **6.** Refl. (Fig.) A pierde vremea la petreceri, la jocuri de noroc etc.

încurcát, -ă, *încurcați, -te,* adj. **1.** Încîlcit, amestecat. **2.** (Despre drumuri) Întortocheat, greu de găsit. *Drumurile... erau puțin cunoscute și foarte încurcate* (Creangă). **3.** Neclar, confuz. *O poveste lungă și-ncurcată* (Eminescu). ○ Expr. (Fam.) *A o lăsa încurcată* = a renunța să lămurească o problemă. **4.** Stingherit, jenat (într-o anumită situație).

încurcătúră, *încurcături,* s.f. || Din *încurca* || **1.** Încîlcire de fire, de ață. ○ (Pop.) *Încurcătură de mațe* = ocluzie intestinală. **2.** Situație complicată, confuză. ● Complicație, neplăcere. ○ Expr. *A pune pe cineva în încurcătură* = a pune pe cineva într-o situație dificilă.

încuscrí, *încuscresc,* **vb.** IV. Refl. recipr. || Din *în* + *cuscru* || A deveni cuscru cu cineva. *Se făcu unealta străinilor cu care se încuscrea* (Negruzzi).

încuviințá, *încuviințez,* vb. I. Intranz. || Din *în* + *cuviință* || A-și da consimțămîntul, a fi de acord.

încuviințáre, *încuviințări,* s.f. Acțiunea de *a încuviința;* aprobare, consimțămînt.

îndátă adv. || *În* + *dată* || Imediat, numaidecît. *(De) îndată ce* = imediat ce, după ce. (Reg.) *Îndata-mare* = în cea mai mare grabă. *Cîteva femei alergară îndata-mare și pregătiră un divan* (Sadoveanu).

îndatiná vb. I. v. **îndătina.**

îndatinát, -ă adj. v. **îndătinat.**

îndatorá, *îndatorez,* vb. I. || Din *în* + *dator* || **1.** Tranz. A obliga pe cineva să fie recunoscător (în schimbul unui ajutor dat la nevoie). ● A impune cuiva ceva ca o datorie, a constrînge, a obliga. **2.** Refl. A se împrumuta, a face datorii.

îndatorát, -ă, *îndatorați, -te,* adj. **1.** Dator (cu bani). **2.** Obligat la recunoștință pentru ceva.

îndatorire, *îndatoriri,* s.f. Obligație (morală), sarcină. ● (Rar) Faptă sau gest cu care îndatorăm pe cineva.

îndatoritór, -oáre, *îndatoritori, -oare,* adj. || Din *îndatori* || Serviabil, binevoitor.

îndărăt adv. || Lat. *in-de-retro* || **1.** În spate, înapoi. ○ *De-a-ndărătelea* = cu spatele înainte; pe dos, invers. **2.** La locul de unde provine. ○ Expr. *A da îndărăt* = **a)** a restitui; **b)** a regresa. **3.** (Cu sens temporal) Mai demult, (mai) înainte de timpul actual. *Într-o clipă-l poartă gîndul îndărăt cu mii de veacuri* (Eminescu).

îndărătnic, -ă, *îndărătnici, -ce,* adj. || Din *îndărăt* || (Adesea substantivat) **1.** Încăpățînat; recalcitrant. **2.** Stăruitor, perseverent.

îndărătnicí, *îndărătnicesc,* vb. IV. Refl. || Din *îndărătnic* || A stărui cu încăpățînare într-o atitudine, într-o părere; a persevera.

îndărătnicíe, *îndărătnicii,* s.f. || Din *îndărătnic* || Stăruință, perseverență; încăpățînare.

îndărătul prep. || Din *îndărăt* || În spatele, în urma cuiva sau a ceva. *Iar mireasa viorică i-aștepta-ndărătul ușii* (Eminescu).

îndătiná, *îndătinez,* vb. I. Refl. || Din *în* + *datină* || A se obișnui cu ceva. ● Tranz. A avea obiceiul să..., a obișnui. || Și: **îndatiná** vb. I.

îndătinát,-ă, *îndătinați, -te,* adj. Care s-a înrădăcinat, care a devenit datină || Și: **îndatinát. -ă** adj.

înde prep. || *În* + *de*[3] || (Înv. și reg.) Între, laolaltă, unul cu altul: *vorbesc înde ei.*

îndeajúns adv. || *În* + *de*[3] + *ajuns* || Destul, suficient.

îndeaproápe, adv. || *În* + *de*[3] + *aproape* || În mod amănunțit, cu mare atenție.

îndeléte adv. || *În* + *de* + (reg.) *lete* „timp liber" || (Mai ales în forma *pe îndelete)* Încet, fără grabă. *Se opri deodată înlemnit, luă pe îndelete pușca din spate și ochi* (Agîrbiceanu).

îndeletnici, *îndeletnicesc,* vb. IV. Refl. A se ocupa cu ceva, a-și petrece vremea cu ceva.

îndeletnicíre, *îndeletniciri,* s.f. Ocupație; meserie, profesiune.

îndelúng, -ă, *îndelungi,* adj. || *În* + *de*[3] + *lung* || Care durează mult timp, îndelungat. (Adverbial) *M-am oprit îndelung în fața ramelor aurite* (Anghel).

îndelungát, -ă, *îndelungați, -te,* adj. || Din *îndelunga* (rar) „a se prelungi" || Care durează mult timp. *Îndelungatele lui vise* (Eminescu).

îndemînáre s.f. || Din *îndemîna* (rar) „a-i fi la îndemînă să facă ceva" || Ușurința de a face un lucru; abilitate, dibăcie.

îndemînátec, -ă, adj. v. **îndemînatic.**

îndemînátic, -ă, *îndemînatici, -ce,* adj. || Din *îndemînă* || Care are îndemînare, dibaci, iscusit. || Și: **îndemînátec, -ă** adj.

îndemînă adv. || *În* + *de*[3] + *mînă* || Ușor, comod, lesnicios. ○ *La îndemînă* = la dispoziție; ușor de obținut, accesibil.

îndémn, *îndemnuri,* s.n. || Din *îndemna* || Faptul de a îndemna; imbold, impuls, stimulent.

îndemná, *îndémn,* vb. I. Tranz. || Lat. **indeminare* || A stimula, a încerca să determini pe cineva la o acțune. ● Refl. A se hotărî să facă ceva, să pornească o acțiune.

îndemnizáție, s.f. v. **indemnizație.**

îndeóbște adv. || *În* + *de*[3] + *obște* || În mod obișnuit, de obicei, în general.

îndeosébi, adv. || *În* + *deosebi* (adv., înv.) || Mai cu seamă.

îndepărtá, *îndepărtez,* vb. I. || *În* + *depărta* || **1.** Tranz. A trimite departe; a înlătura. ● A scoate pe cineva din funcție, a concedia. **2.** Refl. A pleca de lîngă cineva sau ceva; a se depărta. ● A se abate, a devia: *s-a îndepărtat de la subiect.*

îndepărtáre, *îndepărtări,* s.f. Acțiunea de *a (se) îndepărta;* înlăturare, destituire. ● Abatere, deviere.

îndepărtát, -ă, *îndepărtați, -te,* adj. **1.** Careste situat la mare distanță; depărtat. **2.** Care s-a petrecut altădată, demult. *Întîmplările luminoase ale copilăriei așa de îndepărtate* (Sadoveanu).

îndeplini, *îndeplinesc,* vb. IV. Tranz. || Din *în* + *deplin* || A săvîrși, a face, a realiza ceva; a duce la bun sfîrșit.

îndeplinire, *îndepliniri,* s.f. Acțiunea de *a îndeplini;* înfăptuire, realizare.

îndesá, *îndés,* vb. I. || Lat. *in-de(n)sare* || **1.** Tranz. A apăsa, a înghesui (ca să încapă), a vîrî cu forța (într-un spațiu restrîns). ● A-și așeza pălăria, căciula, șapca, trăgînd-o cît mai mult pe cap. **2.** Refl. (Despre ființe) A se îngrămădi, a se înghesui. **3.** Refl. A deveni mai dens, mai compact.

îndesát, -ă, *îndesați, -te,* adj. **1.** Presat, apăsat; îngrămădit; umplut pînă la refuz. ○ *Cu vîrf și îndesat* = din belșug, cu prisosință. **2.** Compact, dens. **3.** (Despre pași, mers) Apăsat. **4.** (Despre oameni) Mic și gros.

îndesí, *îndesesc,* vb. IV. Refl. și tranz. || Din *în* + *des* || A deveni sau a face să devină mai des, mai compact; a spori, a se înmulți.

îndestúl, -ă, *îndestui, -le,* adj. || *În* + *destul* || (Înv.) Destul. ● (Adverbial) Cît trebuie; de ajuns.

îndestulá, *îndestulez,* vb. I. Tranz. || Din *îndestul* || A satisface, a sătura. ● Refl. A avea în cantitate suficientă toate cele necesare traiului.

îndestulát, -ă, *îndestulați, -te,* adj. Care are de ajuns, din belșug toate cele necesare; satisfăcut. *Toamna cea bogată De toate îndestulată* (Pop.).

îndestulătór, -oáre, *îndestulători, -oare,* adj. || Din *îndestula* || Care îndestulează, care satisface. *Păsunea era mai cu gust și mai îndestulătoare* (Ispirescu).

îndiguí, *îndiguiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *în* + *dig* || A mărgini cursurile de apă cu diguri, pentru a proteja contra inundațiilor așezările omenești și terenurile agricole.

îndiguíre, *îndiguiri,* s.f. Acțiunea de *a îndigui.* ● Sistem de diguri și de lucrări anexe ale unui teren.

îndîrjí, *îndîrjesc,* vb. IV. Refl. || Din *în* + *dîrz* || **1.** A deveni dîrz; a acționa cu dîrzenie. **2.** A se înverșuna. *În ce te bizui de te îndîrjești așa, nepoate?* (Creangă).

îndîrjít, -ă, *îndîrjiți, -te,* adj. **1.** Dîrz, înverșunat. **2.** Stăruitor, perseverent.

îndobitocí, *îndobitocesc,* vb. IV. Refl. și tranz. || Din *în* + *dobitoc* || A-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă facultățile intelectuale și morale, a (se) tîmpi, a (se) prosti.

îndocáre s.f. || Din *în* + *doc* || Introducerea unei nave într-un doc, în vederea unor reparații.

îndoctriná, *îndoctrinez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din *în* + *doctrină* (după fr. *endoctriner)* || A (se) iniția într-o doctrină; a (se) înarma cu o doctrină.

îndoí, (1, 2) *îndói,* **(3, 4)** *îndoiesc,* vb. IV. || Din *în* + *doi* || **1.** Tranz. A împături sau a strînge ceva în două; a dubla. **2.** Tranz. A încovoia, a curba. *Teiul vechi un ram întins-a Ea să poată să-l îndoaie* (Eminescu). **3.** Tranz. A amesteca un lichid cu altul (în proporții egale). **4.** Refl. A fi nesigur în părerea sa, a sta la îndoială; a nu avea încredere în cineva sau ceva.

îndoiálă, *îndoieli,* s.f. || Din *îndoi* || Ezitare, șovăială; neîncredere. ○ *Fără îndoială* = desigur, neapărat. ○ Expr. *A pune ceva la îndoială* = a se îndoi, a fi nesigur de ceva.

îndoielnic, -ă, *îndoielnici, -ce,* adj. || Din *îndoială* || Nesigur, incert; care pare puțin probabil. ● Care nu inspiră încredere, suspect, dubios.

îndoít, -ă, *îndoiți, -te,* adj. **1.** Împăturit (în două). **2.** Încovoiat, curbat. **3.** Dublat. **4.** Care este nesigur în părerea sa, care stă la îndoială. *Mergeam încet.... cu inima îndoită* (Sadoveanu).

îndoitúră, *îndoituri,* s.f. || Din *îndoi* || Partea, locul unde este (sau a fost) îndoit un obiect.

îndoliá, *îndoliez,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *doliu* || A produce doliu, a pricinui întristare, durere adîncă.

îndopá, *îndóp,* vb. I. || Din *în* + *dop* || **1.** Tranz. și refl. (Fam.) A (se) hrăni mai mult decît este necesar, a (se) ghiftui. **2.** Tranz. A hrăni forțat (o gîscă, un curcan) pentru a îngrășa. **3.** Tranz. (Reg.) A îndesa. *Scoate luleaua, o îndoapă cu tutun* (Dunăreanu).

îndrăcí, *îndrăcesc,* vb. IV. Refl. și tranz. || Din *în* + *drac* || A se înfuria. ● A se înrăi.

îndrăcít, -ă, *îndrăciți, -te,* adj. **1.** Afurisit, rău; furios. *Abia scăpai de un nebun și-mi vine altul mai îndrăcit* (Rebreanu). **2.** Teribil, grozav.

îndrăgí, *îndrăgesc,* vb. IV. Tranz. || Din *în* + *drag* || A simți dragoste, afecțiune pentru cineva sau ceva; (tranz. și refl.; pop.) a (se) iubi.

îndrăgít, -ă, *îndrăgiți, -te,* adj. **1.** Care este iubit de cineva. **2.** (Rar) Care iubește pe cineva; îndrăgostit. *Surîzi, cum rîde visul într-o inimă îndrăgită* (Eminescu).

îndrăgostí, *îndrăgostesc,* vb. IV. Refl. || Din *în* + *dragoste* || A începe să iubească, a prinde dragoste de cineva. ● Refl. recipr. (Pop.) A se iubi.

îndrăgostít, -ă, *îndrăgostiți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care iubește; amorezat, înamorat.

îndrăzneálă, *îndrăzneli,* s.f. || Din *îndrăzni* || Atitudine, faptă, purtare plină de curaj; cutezanță.

îndrăznéț, -eáță, *îndrăzneți, -e,* adj. || Din *îndrăzni* || Care nu se teme de pericole, de greutăți; cutezător, curajos. *De ce creștea... d-aceea se făcea mai isteț și mai îndrăzneț* (Ispirescu). ● Care își permite prea multe, obraznic.

îndrăzní, *îndrăznesc,* vb. IV. Intraz. || *În* + *drăzni* (înv.) „a îndrăzni" || A nu se teme, a avea curaj, a cuteza.

îndreptá, *îndrépt,* vb. I. || Din *în* + *drept* || **1.** Tranz. A aduce în poziție dreaptă ceea ce era strîmb sau îndoit. **2.** Refl. (Despre oameni) A lua o ținută dreaptă. **3.** Refl. A se întrema, a-și reveni după o boală; (despre vreme) a se schimba în bine. **4.** Tranz. și refl. A(-și) corecta purtările. **5.** Refl. A porni într-o anumită direcție. ○ Expr. *A-și îndrepta pașii spre...* = a merge spre... ● Tranz. A arăta cuiva drumul; a-l îndruma în direcția potrivită, pe calea cea bună. ○ Expr. *A-și îndrepta ochii* (sau *privirile) spre cineva sau spre ceva* = a se uita la cineva sau la ceva.

îndreptár, *îndreptare*, s.n. || *În + dreptar* (înv.) „normă" || Lucrare în care se dau îndrumări într-un anumit domeniu; călăuză.

îndreptáre, *îndreptări*, s.f. Acțiunea de *a (se) îndrepta;* corectare. ● (Înv. și pop.) Dreptate, echitate, îndreptățire. *Să facă alegere și îndreptare jeluitorilor* (Golescu). ● Act justificativ, document oficial. *Să-ți arăți îndreptările, Ce ai a mă întreba?* (Sadoveanu).

îndreptát, -ă, *îndreptați, -te*, adj. **1.** (Despre obiecte strîmbe, deformate) Readus la forma sau la starea normală, dreaptă. **2.** Corectat, rectificat.

îndreptățí, *îndreptățesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în + dreptate* || A da (sau a recunoaște cuiva) dreptul la ceva; a autoriza, a îndritui.

îndreptățít, -ă, *îndreptățiți, -te*, adj. Care are dreptul la ceva, autorizat să... *Au găsit dorința lor îndreptățită* (Sbiera).

îndrituí, *îndrítui* și *îndrituiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în + drit* (înv.) „drept" || (Rar) A îndreptăți.

îndrugá, *îndrúg*, vb. I. Tranz. || Din *în + drugă* || **1.** A toarce cu druga fire groase, puțin răsucite, pentru anumite țesături. **2.** (Fam.) A vorbi nedeslușit; a vorbi mult și fără rost. ○ Expr. *A îndruga verzi și uscate* = a spune fleacuri, minciuni, vrute și nevrute.

îndrumá, *îndrumez*, vb. I. Tranz. || Din *în + drum* || **1.** A arăta cuiva drumul. **2.** A călăuzi pe cineva în viață, în activitatea sa. || Prez. ind. și: **îndrúm.**

îndrumáre, *îndrumări*, s.f. Acțiunea de *a îndruma*, îndreptare, dirijare; sfat.

îndrumătór, -oáre, *îndrumători, -oare*, adj. || Din *îndruma* || (Adesea substantivat) Care îndrumează; călăuzitor. ● (Substantivat) Lucrare care îndrumează într-un domeniu.

înduioșá *înduioșez*, vb. I. Refl. și tranz. || Din *în + duios* || A fi cuprins sau a face pe cineva să fie cuprins de duioșie, de milă.

înduioșáre s.f. Faptul de *a (se) înduioșa.*

înduioșát, -ă, *înduioșați, -te*, adj. Cuprins de înduioșare; mișcat, emoționat.

înduioșătór, -oáre, *înduioșători, -oare*, adj. || Din *înduioșa* || Care provoacă înduioșare; mișcător.

îndulcí, *îndulcesc*, vb. IV. || Din *în + dulce* || **1.** Tranz. A face ca o mîncare sau o băutură să fie (mai) dulce (prin adăugare de zahăr, miere etc.). ● Refl. A mînca din mîncări gustoase; a se înfrupta. ○ Expr. *A se îndulci la ceva* = a se deda la... **2.** Tranz. A umple de mulțumire, a desfăta. **3.** Tranz. și refl. A (se) îmbuna, a (se) îmblînzi.

îndulcít, -ă, *îndulciți, -te*, adj. **1.** (Despre mîncăruri și băuturi) Care a fost făcut (mai) dulce, prin adăugare de zahăr, miere etc. **2.** (Fig.) Blînd, domol. *Suflarea îndulcită a nopții* (Eminescu).

îndupleca, *îndúplec*, vb. I. Tranz. || *În + dupleca*, (înv.) „a îndupleca" || A determina pe cineva să consimtă la ceva, să cedeze; a-l determina să facă ceva. ● Refl. A ceda, a se lăsa convins. *Și se-nduplecă omul nostru de mila copiilor* (Reteganul).

îndurá, *îndúr*, vb. I. || Lat *indurare.* Cf. și fr. *endurer* || **1.** Tranz. A suporta (cu răbdare) un necaz, o boală etc. **2.** Refl. A-i fi cuiva milă de cineva. *Tu, Mioara mea, Să te-nduri de ea Și-i spune curat Că m-am însurat* (Pop.). **3.** Refl. A consimți să..., a se hotărî să....

înduráre, *îndurări*, s.f. Acțiunea de *a (se) îndura;* puterea de a răbda. ● Milă, compătimire, bunătate.

îndurătór, -oáre, *îndurători, -oare*, adj. || Din *îndura* || **1.** Milos, milostiv. **2.** Care suportă suferințele, răbdător.

îndurerá, *îndurerez*, vb. I. Tranz. || Din *în+ durere* || A pricinui cuiva o durere sufletească, a întrista, a mîhni.

îndurerát, -ă, *îndurerați, -te*, adj. Care suportă o mare durere sufletească; trist.

înéc, *înecuri*, s.n. || Din *îneca* || **1.** Moarte prin asfixiere în apă. **2.** Revărsare mare de ape; inundație.

înecá, *înéc*, vb. I. || Din *în* + lat. *necare* || **1.** Refl. A muri prin înec (**1**). ○ Expr. *A se îneca (ca țiganul) la mal* = a suferi un eșec în ultimul moment. **2.** Refl. (Despre nave) A se scufunda. ○ Expr. *Parcă i s-au înecat corăbiile,* se spune cuiva cînd e trist, indispus. **3.** Tranz. (Despre ape) A inunda. **4.** Refl. A se sufoca. ● Tranz. (Despre plîns, lacrimi) A podidi.

înecát, -ă, *înecați, -te*, adj. **1.** Mort prin înec. **2.** Inundat, acoperit de apă.

înecăcióș, -oásă, *înecăcioși, -oase*, adj. || Din *îneca* || Care înnăbușă (**4**), sufocant; (despre alimente) care se înghite greu.

înfăptuí, *înfăptuiesc*, vb. IV. Tranz. || *În + făptui* || A realiza, a îndeplini, a transpune în viață, în fapt.

înfăptuíre, *înfăptuiri*, s.f. Îndeplinire, realizare. ● Lucru, lucrare, operă realizată, efectuată.

înfăptuitór, -oáre, *înfăptuitori, -oare*, s.m. și f. || Din *înfăptui* || Cel care înfăptuiește ceva; realizator.

înfășá, *înfáș*, vb. I. Tranz. || Lat. *infasciare* || A înveli un copil în scutece. ● A înfășura corpul sau o parte a corpului cu un bandaj, cu o fașă.

înfășát, -ă, *înfășați, -te*, adj. Înfășurat în scutece. ● Bandajat.

înfășurá, *înfășór*, vb. I. || Lat. *in-fasciolare* (< *fascia* „fașă, bandaj") || **1.** Tranz. și refl. A (se) acoperi de jur împrejur cu o învelitoare, cu o legătură, cu o fașă etc. **2.** Tranz. A încolăci un lucru în jurul cuiva sau a ceva. **3.** Tranz. (Fig.) A cuprinde, a învălui.

înfășuráre, *înfășurări*, s.f. Acțiunea de *a (se) înfășura.* ○ *Î. electrică* = ansamblu de spire sau uneori de bare conductoare, care înconjură un circuit electromagnetic dintr-o mașină electrică, transformator sau aparat electric.

înfățá, *înfáț*, vb. I. Tranz. || Din *în + față* || A îmbrăca cu fețe curate pernele sau plăpumile.

înfățișá, *înfățișez*, vb. I. || Din *în + fățiș* || **1.** Refl. A se prezenta undeva sau în fața cuiva (de obicei a unui superior sau a unei autorități).

2. Tranz. A descrie, a zugrăvi, cu ajutorul cuvintelor, al culorilor etc., a reprezenta. || Și: (reg.) **înfățoșá** vb. I.

înfățișáre, *înfățișări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) înfățișa.* ● Prezentare a unei persoane în fața unui organ de judecată. **2.** Aspect sub care se prezintă o ființă sau un lucru; aparență, ipostază. || Și: (reg.) **înfățoșáre** s.f.

înfățoșá vb. I. v. **înfățișa.**

înfățoșáre s.f. v. **înfățișare.**

înfeudá, *înfeudez*, vb. I. || Din fr. *inféoder*, lat. *infeodare* || **1.** Tranz. A supune, a ocupa, a înrobi. **2.** Refl. A se supune, a se subordona întru totul la ceva, pierzîndu-și libertatea de acțiune.

înfiá, *înfiez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *fiu* || (Despre o persoană) A crea unei alte persoane, de obicei minoră, situația juridică de copil al său; a adopta.

înfiát, -ă, *înfiați, -te*, adj. Care a dobîndit, prin efectul înfierii, situația juridică de copil al unei alte persoane decît părinții săi firești; adoptat.

înfierá[1], *înfierez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *fier* || **1.** A face (cu un fier înroșit în foc) un semn distinctiv pe corpul unui animal (în trecut și pe corpul unui om, în special al sclavilor). **2.** (Fig.) A condamna cu severitate, a atrage asupra cuiva disprețul public, a stigmatiza.

înfierá[2], pers. 3 *înfierează*, vb. I. Intranz. || Lat. **in-filare* || (Reg.; despre barbă și mustăți) A începe să crească, a se ivi, a miji. *Era un fecior cu mustața abia înfierîndu-i* (Sadoveanu).

înfierát, -ă, *înfierați, -te*, adj. **1.** (Despre animale sau despre oameni) Însemnat cu fierul roșu. **2.** (Fig.) Stigmatizat, disprețuit.

înfierbîntá, *înfierbînt*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *în* + *fierbinte* || **1.** A face să devină sau a deveni fierbinte (prin acțiunea focului, a soarelui etc.). **2.** (Fig.) A (se) însufleți, a (se) înflăcăra. ● Tranz. (Fig.) A insufla avînt, pasiune. ● Refl. A se irita, a se agita.

înfierbîntát, -ă, *înfierbîntați, -te*, adj. Care s-a încălzit foarte tare; încins. ● (Fig.) Înflăcărat, aprins.

înfiére, *înfieri*, s.f. Acțiunea de *a înfia;* adopție.

înfiétor, -oáre, *înfietori, -oare*, s.m. și f. || Din *înfia* || Persoană care înfiază.

înfigăréț, -eáță, *înfigărești, -e*, adj. || Din *înfige* || Care se vîră, se amestecă în toate; lipsit de bun-simț.

înfige, *înfig*, vb. III. || Lat. *infigere* || **1.** Tranz. A vîrî, a împlînta un obiect, ascuțit în ceva. ○ Expr. *A înfige mîna* (sau *mîinile*) *în ceva* = a apuca ceva cu putere. ● A împlînta ceva într-un obiect ascuțit. *Unii ziceau... să-l înfigă-n țeapă* (Pop.). **2.** Refl. (Fig.) A se amesteca undeva în mod obraznic, fără dreptul sau priceperea necesară. || Perf. s. *înfipsei*, part. *înfipt.*

înființá, *înființez*, vb. I. || Din *în* + *ființă* || **1.** Tranz. A face să ia ființă, a crea, a întemeia. **2.** Refl. (Fig.) A apărea, a se înfățișa undeva. *Mă arătai mirat că se înființaseră cu toții așa devreme* (Caragiale).

înfiorá, *înfiór*, vb. I. || Din *în* + *fior* || **1.** Refl. și tranz. A fi (sau a face ca cineva să fie) cuprins de fiori; a (se) înspăimînta, a (se) înfricoșa. ● (Fig.) A suferi sau a face ca cineva să sufere o impresie puternică, a (se) pătrunde de un sentiment adînc, a (se) emoționa. *O șoaptă prinde să-nfioare Umila ta singurătate* (Topîrceanu). **2.** Refl. (Fig.) (Despre frunze, suprafața unei ape etc.) A se mișca ușor.

înfiorâre, *înfiorări*, s.f. Faptul de *a (se) înfiora;* frică, spaimă. *Atunci o înfiorare cuprinde pe fiul craiului* (Creangă). ● Neliniște, tulburare, emoție.

înfiorát, -ă, *înfiorați, -te*, adj. Cuprins de înfiorare.

înfiorătór, -oáre, *înfiorători, -oare*, adj. || Din *înfiora* || Care înfioară, înspăimîntător, fioros.

înfípt, -ă, *înfipți, -te*, adj. || Din *înfige* || **1.** Nemișcat, neclintit, țeapăn. **2.** (Fam.) Îndrăzneț; *p. ext.* obraznic.

înfiripá, *înfiripez*, vb. I. **1.** Tranz. A alcătui ceva (cu mijloace puține), a închega; (refl.; fig.) a prinde consistență, a lua ființă. **2.** Refl. (Fig.) A se reface după o boală, a se întrema.

înfiripát, -ă, *înfiripați, -te*, adj. **1.** Care a luat ființă; închegat; alcătuit. **2.** Refăcut după o boală, întremat.

înflăcărá, *înflăcărez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *flacără* || **1.** A insufla avînt, a stîrni entuziasm, a pasiona, a entuziasma. ● Refl. A se însufleți, a se entuziasma, a se aprinde. **2.** A face să capete culoarea flăcării, a înroși, a împurpura.

înflăcărâre s.f. Acțiunea de *a (se) înflăcăra;* entuziasm, ardoare, avînt, pasiune.

înflăcărát, -ă, *înflăcărați, -te*, adj. **1.** Care aruncă văpăi, aprins; *p. ext.* de culoarea roșie a focului. *În părul ei de aur rubine-nflăcărate* (Eminescu).

înflorá, *înflorez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *floare* || A împodobi, a decora cu flori brodate, țesute, pictate etc.; a ornamenta.

înflorát, -ă, *înflorați, -te*, adj. Ornamentat cu flori (în culori vii) țesute, brodate, săpate în lemn etc.

înflorí, *înfloresc*, vb. IV. || Lat. *in-florire* || **1.** Intranz. A face flori; a se acoperi cu flori. **2.** Intranz. (Fig.) A-și face apariția și a se dezvolta frumos (ca o floare); a prospera. **3.** Tranz. A ornamenta ceva prin desene, cusături etc. cu flori; a împodobi. *Și fete vin să le-nflorești altița, La pragul tău e plină ulicioara* (Goga). ● (Fig.) A exagera.

înflorire, *înfloriri*, s.f. Acțiunea de *a înflori;* deschidere a bobocilor. ● (Fig.) Dezvoltare, creștere, prosperare.

înflorit, -ă, *înfloriți, -te*, adj. **1.** Care a făcut flori; acoperit de flori, plin de flori. **2.** (Fig.) Împodobit cu desene, cu ornamente, brodat. ● (Despre limbă, stil) Bogat în imagini; care caută să impresioneze prin bogăția imaginilor.

înfloritór, -oáre, *înfloritori, -oare*, adj. || Din *înflori* || Care este în plină dezvoltare, care prosperă.

înfloriturĭ, *înfloriturĭ*, s.f. || Din *înflori* || Podoabă, ornament; broderie. ◉ (Fig.) Exagerare într-o expunere, într-o povestire.

înfocá, *înfóc*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *foc* || (Rar) A încălzi tare (în special un obiect de fier, pînă devine incandescent); a înfierbînta ceva la foc. ◉ Refl. (Fig.) A se aprinde, a se înflăcăra.

înfocáre s.f. Acțiunea de *a (se) înfoca;* înflăcărare, entuziasm; pasiune, ardoare.

înfocát, -ă, *înfocați, -te*, adj. **1.** Înfierbîntat, aprins, incandescent; dogoritor. *Soarele răsări într-o dimineață înfocat, vărsînd parcă flăcări* (Gîrleanu). ◉ (Fig.; despre ochi) Focoși, scînteietori, vii. **2.** (Fig.) Însuflețit, înflăcărat, pasionat.

înfofolí, *înfofolesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Onomatopeic || A (se) îmbrăca cu prea multe haine călduroase.

înfofolít, -ă, *înfofoliți, -te*, adj. Îmbrăcat cu haine prea multe.

înfoiá, *înfoiez*, vb. I. Refl. || Lat. **infolliare* (< *in* + *follis* „foale, burduf") || **1.** A se umfla (mărindu-și volumul), a se desface; (despre păsări) a-și umfla, a-și răsfira penele. **2.** (Despre pămînt sau diverse materiale) A-și mări volumul (prin afînare, absorbție de apă etc.). ◉ Refl. (Fig.; despre oameni) A-și da importanță, a-și da aere.

înfoiát, -ă, *înfoiați, -te*, adj. Umflat, desfăcut; răsfirat; (despre pămînt) afînat; (despre materiale) cu volumul mărit prin îmbibare cu apă.

înfometá, *înfometez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *foamete* || A face pe cineva să sufere de foame; a constrînge prin foame; a lipsi pe cineva de hrană.

înfometáre s.f. Acțiunea de *a înfometa;* lipsire a cuiva de hrană (suficientă).

înfrățí, *înfrățesc*, vb. IV. Refl. recipr. || Din *în* + *frate* || A se uni printr-o prietenie strînsă, printr-o dragoste frățească. (Tranz.) *Un cuget, o gîndire Pe toți să ne-nfrățească* (Alexandrescu).

înfrățíre s.f. Acțiunea de *a (se) înfrăți.* ◉ Formare a lăstarilor laterali la baza tulpinii principale a cerealelor păioase sau a gramineelor din pajiști.

înfricá vb. I. Refl. || Din *în* + *frică* || (Folosit la timpurile trecute) A se înfricoșa.

înfricoșá, *înfricoșez*, vb. I. Refl. și tranz. || Din *în* + *fricos* || A fi sau a face pe cineva să fie cuprins de frică; a (se) speria, a (se) înspăimînta.

înfricoșáre s.f. Acțiunea de *a (se) înfricoșa;* intimidare a cuiva; sentiment de frică pe care îl încearcă cineva.

înfricoșát, -ă, *înfricoșați, -te*, adj. Cuprins de frică, înspăimîntat, înfricat. ◉ Care inspiră frică, înspăimîntător.

înfricoșătór, -oáre, *înfricoșători, -oare*, adj. || Din *înfricoșa* || Care provoacă frică; înspăimîntător, înfiorător.

înfriguráre, *înfrigurări*, s.f. || Din *în* + *friguri* || Stare de încordare nervoasă, de nerăbdare. ○ *Cu înfrigurare* = cu neliniște, cu emoție, cu nerăbdare.

înfrigurát, -ă, *înfrigurați, -te*, adj. Care este pătruns de frig. ◉ (Fig.) Cuprins de nerăbdare, de neliniște, de emoție.

înfrîná, *înfrînez*, vb. I. || Lat. *infrenare* || **1.** Tranz. A pune frîu (unui cal). **2.** Tranz. (Fig.) A stăvili, a domoli; a face inofensiv. **3.** Refl. (Fig.) A-și stăpîni patimile, dorințele etc.

înfrînáre, *înfrînări*, s.f. Acțiunea de *a (se) înfrîna;* (fig.) abținere, reținere, cumpătare.

înfrînát, -ă, *înfrînați, -te*, adj. (Despre un animal de ham) Căruia i s-a pus frîu. *Mai șezi, murgule, legat, Înfrînat și nemîncat* (Pop.).

înfrînge, *înfrîng*, vb. III. Tranz. || Lat. *infrangere* || A învinge, a birui, a bate (în luptă). ◉ (Fig.) A-și stăpîni o stare sufletească, a înăbuși. *Mai avea remușcări, însă reușea să și le înfrîngă* (Sahia). || Perf. s. *înfrînsei*, part. *înfrînt.*

înfrîngere, *înfrîngeri*, s.f. Acțiunea de *a înfrînge;* învingere.

înfrînt, -ă, *înfrînți, -te*, adj. Biruit, învins (în luptă). *Își văzu oastea înfrîntă* (Ispirescu).

înfrumusețá, *înfrumusețez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *în* + *frumusețe* || A (se) face (mai) frumos; a (se) împodobi.

înfrumusețáre, *înfrumusețări*, s.f. Acțiunea de *a (se) înfrumuseța;* împodobire.

înfrumusețát, -ă, *înfrumusețați, -te*, adj. Care a devenit mai frumos; împodobit.

înfruntá, *înfrúnt*, vb. I. Tranz. || Lat. **infrontare* (< *frons* „frunte") || **1.** A ține piept unei primejdii, a se împotrivi unei forțe; (refl. recipr.) a se lupta, a se bate, a se încăiera. ◉ Refl. recipr. (Fig.) A avea un schimb aprins de cuvinte. **2.** (Pop.) A mustra, a dojeni, a certa, a ocărî. *Te-ai îmbătat, ticălosule! îl înfruntă ea cu asprime* (Slavici).

înfruntáre, *înfruntări*, s.f. Acțiunea de *a înfrunta;* rezistență, opunere hotărîtă, îndrăzneață; conflict, ciocnire, luptă. ◉ (Pop.) Mustrare, dojană.

înfrunzí, pers. 3 *înfrunzește*, vb. IV. Intranz. || Din *în* + *frunză* || A face frunze, a se acoperi cu frunze. *Să vie primăvara, Să-nfrunzească pădurea* (Pop.).

înfrunzít, -ă, *înfrunziți, -te*, adj. Care a dat frunze, acoperit cu frunze.

înfruptá, *înfrúpt*, vb. I. Refl. || Din *în* + *frupt* || **1.** A mînca din ceva bun, gustos; (în ritualul creștin) a mînca de dulce în zi de post. **2.** (Fig.) A trage profituri necinstite din ceva.

înfulecá, *înfúlec*, vb. I. Tranz. || Lat. *in-follicare* || (Fam.) A mînca cu lăcomie, a înghiți pe nerăsuflate. || Și: **înfulicá** vb. I.

înfulicá vb. I. v. **înfuleca.**

înfumurá, *înfumurez*, vb. I. Refl. || Din *în* + *fumuri* || A-și da o importanță exagerată, a se îngîmfa, a-și da aere.

înfumuráre, *înfumurări*, s.f. Faptul de *a se înfumura;* îngîmfare, mîndrie nejustificată; aroganță, orgoliu.

înfumurát, -ă, *înfumurați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Îngîmfat, încrezut.

înfundá, *înfúnd*, vb. I. || Din *în* + *fund* || **1.** Tranz. A pune fund la un butoi, a închide printr-un capac; a astupa complet un orificiu, o

deschizătură. ○ Expr. *A-i înfunda cuiva gura* = a obliga pe cineva să tacă. ● A înăbuși un sunet, un zgomot. ○ *Pe înfundate* = înăbușit, fără zgomot. **2.** Refl. (Despre drumuri) A se închide într-un anumit punct, a nu mai continua. ○ Expr. *A i se înfunda cuiva* = a nu-i mai merge, a o păți. **3.** Refl. (Despre conducte, șanțuri) A se astupa. **4.** Tranz. A umple bine, a îndesa. ○ Expr. *A înfunda ocna* (sau *pușcăria, temnița*) = a fi condamnat la închisoare. **5.** Tranz. (Fig.) A aduce pe cineva într-o situație dificilă. **6.** Tranz. și refl. A (se) cufunda, a (se) adînci; (refl.) a intra într-un loc care este (sau pare) fără ieșire.

înfundát, -ă, *înfundați, -te,* adj. **1.** Închis, astupat. ○ *Vin înfundat* = vin păstrat în sticle astupate. **2.** (Despre sunete) Înăbușit.

înfundătură, *înfundături,* s.f. || Din *înfunda* || Depresiune de teren, loc adîncit (care pare închis din toate părțile).

înfuriá, *înfúrii,* vb. I. Refl. și tranz. || Din *în* + *furie* || A fi cuprins sau a face pe cineva să fie cuprins de furie; a (se) mînia, a (se) enerva.

înfuriát, -ă, *înfuriați, -te,* adj. Cuprins de furie, mîniat, furios.

îngădui, *îngădui,* vb. IV. || Din magh. *enged* || **1.** Tranz. A da voie, a permite, a admite; a tolera. ● Refl. recipr. (Pop.) A se învoi unul cu altul, a se înțelege. *Sîntem între ai noștri și ne îngăduim* (Pas). **2.** Intranz. (Pop.) A avea răbdare, a aștepta; (tranz.) a amîna, a păsui.

îngăduiálă, *îngăduieli,* s.f. || Din *îngădui* || Îngăduință.

îngăduínță s.f. || Din *îngădui* || Încuviințare, permisiune; indulgență, toleranță. ● Înțelegere, armonie, bunăvoință reciprocă.

îngăduitor, -oáre, *îngăduitori, -oare,* adj. || Din *îngădui* || Care îngăduie; *p. ext.* care iartă ușor, indulgent, tolerant.

îngăimá, *îngăim,* vb. I. Tranz. **1.** A vorbi cu greutate, a rosti cuvintele nedeslușit. **2.** Refl. (Reg.) A sta la îndoială, a ezita, a se codi.

îngăimáre, *îngăimări,* s.f. Faptul de *a (se) îngăima;* vorbire nedeslușită, confuză. ● (Reg.) Ezitare, nehotărîre. *Se vor mira de prudența noastră îngăimare* (Odobescu).

îngăimát, -ă, *îngăimați, -te,* adj. (Despre vorbe, fraze) Nedeslușit, neclar, confuz.

îngălbenì, *îngălbenesc,* vb. IV. Intranz., refl. și tranz. || Din *în* + *galben* || A deveni sau a face să devină galben, palid; a (se) ofili, a (se) veșteji.

îngălbenire, *îngălbeniri,* s.f. Faptul de *a (se) îngălbeni;* veștejire, ofilire.

îngălbenit, -ă, *îngălbeniți, -te,* adj. Devenit galben, palid; ofilit, vestejit. *Era toamnă și frunzele îngălbenite... se scuturau* (Vlahuță).

îngemănà, *îngémăn,* vb. I. Tranz. și refl. || Lat. *ingeminare* || A (se) uni strîns, a (se) îmbina, a (se) împreuna.

îngemănáre s.f. Acțiunea de *a (se) îngemăna;* îmbinare, unire.

îngemănát, -ă, *îngemănați, -te,* adj. Unit, îmbinat, împreunat.

îngenunchеá, *îngenunchez,* vb. I. || Lat. *ingenuculare* || **1.** Intranz. A se așeza în genunchi. **2.** Tranz. (Fig.) A supune, a aservi. (Refl. pas.) *Îl ruga pe frate-său cu lacrimi să-i spună el cum s-ar putea îngenunchea acel neînduplecat* (Caragiale).

îngenuncheát, -ă, *îngenuncheați, -te,* adj. **1.** Care stă în genunchi. **2.** (Fig.) Supus, aservit.

îngenunchére, *îngenuncheri,* s.f. Acțiunea de *a îngenunchea;* așezare în genunchi. ● (Fig.) Aservire, supunere; umilire, înjosire.

înger, *îngeri,* s.m. || Lat. *angelus* || (În creștinism) Ființă spirituală supranaturală, considerată ca slujitor și vestitor al lui Dumnezeu. ○ Expr. *Slab de înger* = care cedează, care se descurajează ușor; timid, fricos.

îngerésc, -eáscă, *îngerești,* adj. || Din *înger* || Care se referă la îngeri; (ca) de înger, angelic; (fig.) pur, neprihănit.

înghesuí, *înghésui,* vb. IV. || Din *în* + *ghes* || **1.** Refl. A se strînge, a se îngrămădi (într-un spațiu restrîns), a se aglomera. **2.** Tranz. A vîrî pe cineva sau ceva într-un loc strîmt, neîncăpător, a-l înconjura din toate părțile, silindu-l să se restrîngă într-un spațiu mic.

înghesuiálă, *înghesuieli,* s.f. || Din *înghesui* || Îngrămădire de ființe sau de lucruri într-un loc, îmbulzeală, aglomerație.

înghesuít, -ă, *înghesuiți, -te,* adj. **1.** Strîns, îngrămădit (într-un loc strîmt). **2.** În care e mare înghesuială, aglomerat.

înghéț, *înghețuri,* s.n. || Din *îngheța* || **1.** Trecerea a apei în stare de gheață (cînd temperatura coboară sub zero grade). **2.** (Fig.) Fior de frig. *Cînd a bănuit că se apropie de ziuă, l-a trecut înghețul prin vine* (V.I. Popa).

înghețá, *înghéț,* vb. I. Intranz. || Lat. **inglaciare* || **1.** (Despre lichide sau despre corpuri care conțin lichide) A se transforma în gheață, a se întări prin îngheț. **2.** (Despre ființe sau părți ale corpului lor) A amorți de frig, a degera. **3.** (Fig.) A rămîne locului, încremenit (de emoție, de spaimă etc.).

înghețáre s.f. Faptul de *a îngheța.* ○ *Înghețarea salariilor* = măsură economică practicată în capitalism, prin care salariile se mențin neschimbate într-o perioadă cînd costul vieții se urcă.

înghețát, -ă, *înghețați, -te,* adj., s.f. **1.** Adj. (Despre lichide) Transformat în gheață; (despre anumite corpuri și substanțe solide) întărit prin înghețarea apei pe care o conține. **2.** Adj. Amorțit de frig, degerat. **3.** S.f. Preparat alimentar răcoritor obținut prin înghețarea unor creme de lapte, fructe, ouă etc. **4.** Adj. (Fig.) Înmărmurit, înlemnit de emoție. **5.** Adj. (Fig.; despre ochi) Cu privirea fixă, lipsită de expresie.

înghimpá, *înghimp,* vb. I. Refl. || Din *în* + *ghimpe* || A se înțepa, a se împunge (cu un ghimpe). ● Tranz. A înțepa, a împunge; a îmboldi.

înghioldí vb. IV. v. **înghionti.**

înghiontí, *înghiontesc,* vb. IV. Tranz. și refl. recipr. || *În* + *ghionti* || A (se) lovi cu cotul sau cu pumnul, a(-și) da ghionți, a (se) ghionti. || Și: **înghioldí** vb. IV.

înghiți, *înghit*, vb. IV. Tranz. || Lat. *inglutire* || **1.** A face să pătrundă mîncarea, băutura etc. din gură în stomac. *p. ext.* a mînca. ○ Expr. *A înghiți hapul* (sau *gălușca)* = a fi nevoit să suporte o neplăcere fără a protesta. *A înghiți strîmb* = a se îneca (prin pătrunderea alimentelor în faringe). *A-și înghiți lacrimile* = a-și stăpîni plînsul. *A nu înghiți pe cineva* = a nu putea suporta pe cineva. ● *P. anal.* A trage în plămîni, a inhala aer, fum etc. **2.** (Fig.) A suporta, fără a protesta, o insultă, o necuviință. **3.** (Fig.) A omite cuvinte sau silabe în cursul vorbirii. **4.** (Fig., despre pămînt, apă etc.) A cuprinde în sine, a absorbi, a face să dispară. ○ Expr. *Parcă l-a înghițit pămîntul* = se spune despre cineva sau ceva care a dispărut și nu mai poate fi găsit.

înghițire, *înghițiri*, s.f. Acțiunea de *a înghiți;* deglutiție.

înghițitoare, *înghițitori*, s.f. || Din *înghiți* || (Reg.) Gîtlej.

înghițitură, *înghițituri*, s.f. || Din *înghiți* || Acțiunea de a înghiți. ○ Expr. *(A bea) dintr-o înghițitură* = (a bea) înghițind toată băutura o dată. ● Cantitatea de mîncare sau de băutură care se poate înghiți dintr-o dată.

îngîmfá, *îngîmf*, vb. I. Refl. || *În* + *gîmfa* (înv. și reg.) „a se umfla" || A fi plin de sine, a se înfumura, a se mîndri, a se fuduli.

îngîmfáre, *îngîmfări*, s.f. Atitudine de încredere exagerată în propriile însușiri; vanitate, orgoliu, trufie.

îngîmfát, -ă, *îngîmfați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Încrezut, plin de sine, vanitos, orgolios.

îngînă, *îngîn*, vb. I. || Lat. **ingannare* || **1.** Tranz. A imita (în bătaie de joc) glasul sau vorbele cuiva. **2.** Tranz. A rosti sau a cînta ceva încet (și neclar). **3.** Refl. A se amesteca, a se îmbina. ○ Expr. *Se îngînă ziua cu noaptea* = începe să se lumineze, să se facă ziuă. **4.** Tranz. și refl. (Mai ales poetic) A (se) acompania, a (se) însoți. *Vom visa un vis ferice, Îngîna-ne-vor c-un cînt Singuratice izvoare, Blînda batere de vînt* (Eminescu).

îngînáre, *îngînări*, s.f. Acțiunea de *a (se) îngîna;* rostire înceată, murmurare, cîntec nedeslușit.

îngîndurá, *îngîndurez*, vb. I. Refl. și tranz. || Din *în* + *gînduri* || A cădea sau a pune pe gînduri; a (se) îngrijora.

îngînduráre s.f. Faptul de a fi îngîndurat; cufundare în gînduri; îngrijorare.

îngîndurát, -ă, *îngîndurați, -te*, adj. Cufundat în gînduri, preocupat.

înglobá, *înglobez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *englober* (< *globe* „glob, sferă") || A introduce într-un tot, ca parte integrantă, a include, a cuprinde.

înglodá, *înglodez*, vb. I. Refl. || Din *în* + *glod* || A se înfunda în noroi, a se împotmoli. ● (Fig.) A face multe datorii, a se băga în datorii care nu mai pot fi plătite.

înglodáre, *înglodări*, s.f. Acțiunea de *a (se) îngloda.*

înglodát, -ă, *înglodați, -te*, adj. Cufundat în noroi, înnămolit.

îngloți, *înglotesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în* + *gloată* || (Înv.) A strînge gloatele, a concentra oastea în vederea unei acțiuni militare. *Sinan... își îngloti oștile pe lîngă sine* (Bălcescu).

înglotíre, *înglotiri*, s.f. (Înv.) Acțiunea de *a îngloti;* concentrare de oști.

îngrădi, *îngrădesc*, vb. IV. Tranz. || Cf. sl. *graditi* || **1.** A împrejmui cu gard. ● Refl. (Fig.) A se apăra, a se păzi, a se pune la adăpost cu ajutorul cuiva sau a ceva. **2.** (Fig.) A stăvili, a limita.

îngrădíre, *îngrădiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) îngrădi;* împrejmuire (cu gard, cu zid etc.). ● (Fig.) limitare, restrîngere, stăvilire.

îngrăditúră, *îngrăditúri*, s.f. || Din *îngrădi* || Gard de nuiele, de scînduri etc., cu care se împrejmuiește ceva.

îngrămădi, *îngrămădesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *în* + *grămadă* || A (se) aduna undeva în număr mare, a (se) strînge grămadă. ● Refl. A se înghesui, a se îmbulzi.

îngrămădíre, *îngrămădiri*, s.f. Acțiunea de *a se îngrămădi;* grămadă, morman.

îngrășá, *îngrăș*, vb. I. || Lat. *in* + *grassiare* (< *grassus* = *crassus* „gros, gras") || **1.** Refl. A deveni (mai) gras; (tranz.) a hrăni bine un animal ca să devină gras. ○ Expr. *Nu se îngrașă porcul în ajun* = nu se poate realiza ceva important în ultimul moment. **2.** Tranz. A mări fertilitatea unui teren agricol cu ajutorul îngrășămintelor.

îngrășáre s.f. Acțiunea de *a (se) îngrășa;* nutrire a unui animal ca să devină mai gras. ● Fertilizare cu îngrășăminte a solului.

îngrășămînt, *îngrășăminte*, s.n. || Din *îngrășa.* Cf. fr. *engraissement* || Produs organic sau mineral, folosit pentru a mări fertilitatea solului.

îngrășătorie, *îngrășătorii*, s.f. || Din *îngrășa* || Unitate agricolă specializată în îngrășarea de animale. ● Adăpost, construcție pentru animale supuse îngrășării.

îngrețoșá, *îngrețoșez*, vb. I. Refl. || Din *în* + *greț(os)* || A fi cuprins de greață, de scîrbă; a se dezgusta.

îngrețoșáre s.f. Faptul de *a se îngrețoșa;* senzație de greață, scîrbă.

îngreuiá, *îngreuiez*, vb. I. || Din *în* + *greoi* || **1.** Tranz. și refl. A se face (mai) greu, (mai) greoi; (tranz.) a produce cuiva o senzație de greutate, de apăsare. **2.** Tranz. A face ca ceva să devină mai anevoios; a îngreuna.

îngreună, *îngreunez*, vb. I. Tranz. și refl. || Cf. *greu* || **1.** A (se) îngreuia. **2.** A (se) încărca cu o greutate, a (se) împovăra. ● Tranz. (Fig.) A face ca ceva să fie greu de realizat.

îngreunáre s.f. Acțiunea de *a (se) îngreuna;* împovărare, apăsare.

îngreunát, -ă, *îngreunați, -te*, adj. **1.** Care a devenit mai greu, mai anevoios; îngreuiat. **2.** (Rar; la f., despre femei) Însărcinată, gravidă. *Din momentul acela ea purcese îngreunată* (Eminescu).

îngrijá, *îngrijez*, vb. I. Refl. || Din *în* + *grijă* || (Rar) A se îngrijora, a se neliniști.

îngrijât, -ă, *îngrijați, -te,* adj. Îngrijorat, neliniștit. *Am intrat în sat pe la aprinsul lumînărilor. Toți acasă erau îngrijați* (Vlahuță).

îngriji, *îngrijesc,* vb. IV. || Din *în* + *grijă* || **1.** Tranz., intranz. și refl. A avea grijă de cineva sau de ceva, a purta de grijă cuiva. **2.** Tranz. A păstra un lucru în bună stare. **3.** Refl. A(-și) vedea de sănătate, a urma un tratament medical. **4.** Refl. A lua din timp măsuri în vederea..., a se pregăti. **5.** A se preocupa, a căuta, a vedea de ceva. **6.** Refl. (Înv.) A se îngrijora.

îngrijíre, *îngrijiri,* s.f. Acțiunea de *a (se) îngriji;* purtare de grijă. ○ Expr. *A da primele îngrijiri* = a da primul ajutor unui accidentat, unui bolnav. ● Băgare de seamă, atenție.

îngrijít, -ă, *îngrijiți, -te,* adj. **1.** Căruia i se poartă de grijă. ● Care este păstrat cu grijă. **2.** Curat, dichisit. **3.** Făcut cu grijă, cu atenție. **4.** (Rar; înv.) Îngrijorat.

îngrijítor, -oáre, *îngrijitori, -oare,* s.m. și f. || Din *îngriji* || Persoană însărcinată cu întreținerea unei clădiri, a unui imobil etc. ● (Rar) Persoană care îngrijește pe cineva.

îngrijorá, *îngrijorez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din *în* + *grijă* || A produce cuiva sau a simți neliniște, grijă, teamă; a (se) neliniști, a (se) alarma.

îngrijoráre, *îngrijorări,* s.f. Faptul de *a (se) îngrijora;* neliniște, temere.

îngrijorát, -ă, *îngrijorați, -te* adj. Cuprins de griji, neliniștit, alarmat.

îngrijorátor, -oáre, *îngrijorători, -oare,* adj. || Din *îngrijora* || Care îngrijorează, care produce neliniște, alarmant.

îngropá, *îngróp,* vb. I. || Din *în* + *groapă* || **1.** Tranz. A înmormînta. **2.** Tranz. A băga ceva în pămînt, a acoperi cu pămînt. ● A mușuroi o plantă. **3.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) înfunda în ceva, a (se) ascunde astfel încît să fie acoperit din toate părțile. *Îngrop în palme capul* (Coșbuc). ● Refl. A se izola undeva, într-un loc retras, fără legături cu alți oameni. *Vidra nu vrea să se îngroape la țară* (Hasdeu).

îngropáre, *îngropări,* s.f. Acțiunea de *a (se) îngropa;* înmormîntare, îngropăciune. ● Acoperire cu pămînt.

îngropát s.n. Prășitul al doilea al porumbului, al cartofilor etc. ● Acoperirea cu pămînt a viței de vie, toamna.

îngropăciúne, *îngropăciuni,* s.f. || Din *îngropa* || (Pop.) Înmormîntare. ○ *De îngropăciune* = trist; funebru.

îngroșá, *îngróș,* vb. I. || Din *în* + *gros* || **1.** Tranz. și refl. A deveni sau a face să devină mai gros, mai voluminos, a-și mări sau a face să-și mărească volumul în grosime. ○ Expr. *Se îngroașă gluma* = situația devine neplăcută sau îngrijorătoare. **2.** Tranz. și refl. (Despre lichide, vapori etc.) A deveni sau a face să devină mai dens, mai concentrat. ● (Despre grupuri sau rînduri de persoane) A(-și) spori numărul, a se îndesi. **3.** Refl. (Despre voce) A căpăta un timbru mai coborît, mai grav.

îngroșát, -ă, *îngroșați, -te,* adj. Care a devenit mai gros, mai voluminos sau mai dens.

îngrozí, *îngrozesc,* vb. IV. Tranz. || Din *în* + *groază* || A produce, a provoca groază; (refl.) a fi cuprins de teamă, de groază.

îngrozíre s.f. Faptul de *a (se) îngrozi;* groază, spaimă.

îngrozít, -ă, *îngroziți, -te,* adj. Cuprins de groază, înspăimîntat, înfricoșat.

îngrozitór, -oáre, *îngrozitori, -oare,* adj. || Din *îngrozi* || Care îngrozește; înspăimîntător; (adverbial) grozav, extrem de... *Mircea însuși mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare* (Eminescu).

îngurzí, *îngurzesc,* vb. IV. (Pop.) **1.** Tranz. A confecționa opinci din piele prin încrețirea cu o curelușă a marginilor și prin formarea gurguiului. **2.** Tranz. A încreți, a strînge pe margini pînza, pănura etc. cînd se confecționează articole de îmbrăcăminte.

îngúst, -ă, *îngusti, -ste,* adj. || Lat. *angustus* || **1.** Care are lățime mică. **2.** Subțire. ● Strîmt, neîncăpător; (fig.) mic, limitat. *Pe cînd era el tînăr, lumea-i părea îngustă* (Alecsandri). **3.** (Fig.; despre oameni și manifestările lor) Lipsit de orizont, mărginit.

îngustá, *îngustez,* vb. I. Tranz. și refl. || Lat. *angustare* || A (se) face (mai) îngust.

îngustát, -ă, *îngustați, -te,* adj. Care a devenit îngust, căruia i s-a redus lățimea.

îngustíme, *îngustimi,* s.f. || Din *îngust* || **1.** Însușirea de a fi îngust. **2.** (Fig.) Lipsă de orizont, mărginire (în gîndire, în concepții), mediocritate.

înhăitá, *înhăitez,* vb. I. Refl. recipr. || Din *în* + *haită* || (Depr.) A se asocia cu alții în vederea săvîrșirii în comun a unor acte reprobabile; a intra în cîrdășie cu derbedei.

înhămá, *înhám,* vb. I. || Din *în* + *ham* || **1.** Tranz. A pune hamurile pe cai sau pe alte animale de tracțiune; a pune caii la căruță. **2.** Refl. (Fig.) A se angaja la un lucru greu, care cere mari eforturi.

înhămát[1] s.n. Acțiunea de *a (se) înhăma;* punerea hamurilor pe cai (sau pe alte animale de tracțiune) și prinderea lor la un vehicul (căruță, sanie etc.).

înhămát[2], **-ă,** *înhămați, -te,* adj. (Despre animale de tracțiune, în special despre cai) Cu hamurile puse; prins la căruță sau la trăsură, la sanie etc.

înhățá, *înhăț,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *hață* || A apuca pe cineva sau ceva repede, cu violență și pe neașteptate, a înșfăca.

înhumá, *înhumez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *inhumer,* lat. *inhumare* (< *humus* „pămînt, țărînă") || (Livr.) A înmormînta, a îngropa.

înhumáre, *înhumări,* s.f. (Livr.) Acțiunea de *a înhuma;* înmormîntare.

înierbá, *înierbez,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *iarbă* || A însămînța cu iarbă un teren.

înjghebá, *înjghebez,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *jgheab* || A face, a alcătui ceva din lucruri aflate la îndemînă; a improviza, a încropi. *Aduse cîteva scînduri și înjghebă un pat* (Dunăreanu). ● A construi, a forma, a întemeia.

înjghebáre, *înjghebări*, s.f. Acțiunea de *a înjgheba;* alcătuire (improvizată). ● Întemeiere.

înjosí, *înjosesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *în* + *jos* || A (se) umili, a (se) dezonora, a (se) degrada. *Să mă înjosesc la bătrînețe* (Rebreanu).

înjosíre, *înjosiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) înjosi;* umilire, dezonorare.

înjositór, -oare, *înjositori, -oare*, adj. || Din *înjosi* || Care înjosește, umilitor, degradant.

înjugá, *înjúg*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *jug*|| A pune vitele (mai ales boii) la jug, ca să tragă carul, plugul etc.

înjugát, -ă, *înjugați, -te*, adj. (Despre vite) Pus la jug.

înjumătățí, *înjumătățesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în* + *jumătate* || A împărți în două părți egale; *p. ext.* a reduce la jumătate.

înjumătățít, -ă, *înjumătățiți, -te*, adj. Împărțit în două; redus la jumătate.

înjunghiá, *înjúnghii*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *junghi* || **1.** A înfige în cineva un cuțit, un pumnal etc.; *spec.* a tăia un animal (pentru consum). **2.** (La pers. 3) A simți sau a provoca o durere vie.

înjunghiére, *înjunghieri*, s.f. Acțiunea de *a înjunghia;* tăiere (pentru consum) a unui animal. *Negoiță venea cu un viței la înjunghiere* (Galaction).

înjunghietúră, *înjunghieturi*, s.f. || Din *înjunghia* || **1.** Durere vie, ascuțită; junghi. **2.** Rană produsă prin înjunghiere; locul unde a pătruns cuțitul (pumnalul etc.) cu care s-a înjunghiat.

înjurá, *injúr*, vb. I. Tranz, intranz. și refl. recipr. || Lat. *injuriare* || A spune cuvinte insultătoare, injurioase (la adresa cuiva); a (se) sudui.

înjurătúră, *înjurături*, s.f. || Din *înjura* || Cuvînt sau expresie cu care se înjură; sudalmă.

înlăcrimá, *înlăcrimez*, vb. I. || *În* + *lăcrima* || **1.** Intranz. (Despre oameni) A lăcrima, a plînge. **2.** Intranz. și refl. (Despre ochi) A se umple de lacrimi.

înlăcrimát, -ă, *înlăcrimați, -te*, adj. (Despre ochi) Plini de lacrimi; (despre oameni) plîns; supărat, trist.

înlănțuí, *înlănțui*, vb. IV. Tranz. || Din *în* + *lanț* || **1.** (Înv.) A pune în lanțuri, a încătușa. **2.** A îmbrățișa. **3.** (Fig.) A încînta, a captiva, a subjuga. **4.** A așeza în rînd, în ordine; (refl.) a urma într-o succesiune neîntreruptă.

înlănțuíre, *înlănțuiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) înlănțui;* înșiruire, succesiune neîntreruptă de lucruri.

înlănțuít, -ă, *înlănțuiți, -te*, adj. **1.** Legat în lanțuri, încătușat. ● Îmbrățișat. **2.** Legat unul de altul într-o succesiune continuă.

înlătură, *înlătur*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *laturi* || A da la o parte, a îndepărta; a face să dispară.

înlăturáre s.f. Acțiunea de a înlătura; îndepărtare.

înlăúntru adv. v. **înăuntru.**

înlăúntrul prep. v. **înăuntrul.**

înlemní, *înlemnesc*, vb. IV. Intranz. || Din *în* + *lemn* || A rămîne nemișcat (de spaimă, de uimire etc.), a încremeni, a înmărmuri.

înlemnire s.f. Acțiunea de *a înlemni;* încremenire; *p. ext.* uimire; spaimă.

înlemnít, -ă, *înlemniți, -te*, adj. Țintuit locului, încremenit, înmărmurit.

înlesní, *înlesnesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în* + *lesne* || **1.** A face ca ceva să fie mai ușor de înfăptuit, de obținut etc.; a ușura. **2.** A ajuta pe cineva (într-o muncă, la o acțiune sau bănește). *Te rog... să-l înlesnești cu ceva bani* (Kogălniceanu).

înlesnire, *înlesniri*, s.f. Acțiunea de *a înlesni;* ușurare; *p. ext.* ușurința de a face un lucru. ○ *Cu înlesnire* = cu ușurință, lesne, ușor. ● Ajutorare, ajutor.

înlocuí, *înlocuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în* + *loc* || **1.** A pune ceva sau pe cineva în locul altuia. **2.** A îndepărta pe cineva dintr-un post, numind pe altcineva în loc. **3.** A ține temporar locul cuiva într-o funcție, într-o muncă; a suplini.

înlocuíre s.f. Acțiunea de *a înlocui;* schimbare a unei persoane sau a unui lucru cu altă persoană sau alt lucru.

înlocuitór, -oáre, *înlocuitori, -oare*, adj., s.m, || Din *înlocui* || **1.** Adj. Care înlocuiește sau cu care poate fi înlocuit cineva sau ceva. **2.** S.m. Produs sau material avînd proprietăți asemănătoare cu ale altui produs, pe care îl poate înlocui.

înmagaziná, *înmagazinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *emmagasiner* || **1.** A pune, a depozita (mărfuri, produse etc.) într-o magazie. ● A acumula (căldură, energie, substanțe de rezervă). **2.** (Fig.) A aduna, a acumula (cunoștințe).

înmagazináre s.f. Acțiunea de *a înmagazina,* depozitare în magazie.

înmatriculá, *înmatriculez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *immatriculer*, lat. *immatriculare* || A înscrie într-o matricolă.

înmatriculáre, *înmatriculări*, s.f. Acțiunea de *a înmatricula;* înscriere într-o matricolă.

înmănuncheá, *înmănunchez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *mănunchi* || A aduna, a strînge, a lega în mănunchi. ● Refl. (Fig.) A se aduna la un loc, a se strînge, a se reuni.

înmănușát, -ă, *înmănușați, -te*, adj. || Din *în* + *mănușă* || Care poartă mănuși, cu mănuși.

înmărmurí, *înmărmuresc*, vb. IV. Intranz. || Din *în* + *marmură* || A rămîne nemișcat (de frică, de uimire), a înlemni, a încremeni.

înmărmurít, -ă, *înmărmuriți, -te*, adj. Țintuit locului (din cauza unei emoții puternice); înlemnit, încremenit.

înmií, *înmiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *în* + *mie* || A (se) mări de o mie de ori; *p. ext.* a (se) înmulți, a spori foarte mult.

înmiít, -ă, *înmiiți, -te*, adj. (Adesea adverbial) De o mie de ori mai mare sau mai mult; *p. ext.* foarte mare, foarte numeros.

înmiresmá, *înmiresmez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *mireasmă* || A răspîndi o mireasmă; a parfuma, a îmbălsăma.

înmiresmát, -ă, *înmiresmați, -te*, adj. Care produce sau conține o mireasmă, parfumat.

înmînă, *înmînez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *mînă* || A preda un obiect, un act etc. în mîna cuiva; a remite.

înmînáre s.f. Acțiunea de *a înmîna;* remitere, predare.

înmlădiá, *înmlădiez,* vb. I. Refl. și tranz. || *În + mlădia* || A (se) mlădia, a (se) înclina, a (se) îndoi ușor.

înmlădiére, *înmlădieri,* s.f. Acțiunea de *a (se) înmlădia;* mlădiere.

înmoiná, pers. 3 *înmoinează,* vb. I. Refl. impers. || Din *în + moină* || A se mai încălzi vremea, a deveni mai puțin aspră; a se face moină. *Se-nmoinase... streșinile picurau* (Sandu-Aldea).

înmormîntá, *înmormîntez,* vb. I. Tranz. || Din *în + mormînt* || **1.** A așeza un mort în mormînt, a îngropa (1), a înhuma. ◉ (Fig.) A acoperi bine din toate părțile ascunzînd vederii. (Refl.) *Cu capul pe desagi, mă înmormîntai în căpița de fîn* (Hogaș). **2.** (Fig.) A da uitării; a trece sub tăcere.

înmormîntáre, *înmormîntări,* s.f. Acțiunea de *a înmormînta;* ceremonia funebră, ritualul care însoțește această acțiune.

înmuguri, *înmuguresc,* vb. IV. Intranz. || Din *în + mugur* || A da muguri. ◉ (Fig., despre idei, proiecte) A se ivi, a apărea în minte.

înmugurire, *înmuguriri,* s.f. Faptul de *a înmuguri.*

înmugurít, -ă, *înmuguriți, -te,* adj. (Despre plante) Care a dat muguri.

înmuiá, *înmói,* vb. I. || *În + muia* || **1.** Tranz. A băga în apă (sau în alt lichid); a umezi. ◉ Tranz. și refl. A (se) îmbiba cu un lichid. **2.** Refl. și tranz. A deveni sau a face să devină mai moale prin mărirea temperaturii sau a umidității. **3.** Refl. (Despre ger, vreme) A deveni mai puțin aspru. **4.** Refl. și tranz. (Fig., despre oameni) A (se) potoli, a (se) calma, a (se) liniști; a deveni mai îngăduitor, mai bun.

înmuiát, -ă, *înmuiați, -te,* adj. **1.** Umezit, îmbibat cu un lichid. **2.** Devenit moale prin încălzire sau prin adaos de lichid. ◉ (Fig.) Lipsit de vlagă, de putere. **3.** (Fig.) Potolit, calmat, liniștit; *p. ext.* îmblînzit.

înmuiére, *înmuieri,* s.f. Acțiunea de *a (se) înmuia.*

înmulți, *înmulțesc,* vb. IV. Refl. || Din *în + mult* || **1.** A spori, a se mări; (tranz.; mat.) a efectua operația înmulțirii; a multiplica. **2.** A produce indivizi noi din aceeași specie, a se reproduce.

înmulțíre, *înmulțiri,* s.f. Acțiunea de *a (se) înmulți;* (mat.) operație prin care un număr este mărit de un anumit număr de ori. ○ *Tabla înmulțirii* = tablou care conține rezultatele acestei operații, efectuată între primele zece numere.

înmulțít, -ă, *înmulțiți, -te,* adj. Sporit, mărit (numeric sau cantitativ).

înmulțitór, *înmulțitori,* s.m. || Din *înmulți* || Număr cu care se înmulțește alt număr.

înmurgí, pers. 3 *înmurgește,* vb. IV. Intranz. și refl. impers. || Din *în amurg* || (Pop.) A (se) înnopta.

înnădí, *înnădesc,* vb. IV. || Din *în + nadă* || **1.** Tranz. A adăuga unui obiect (cosînd, lipind etc.) o bucată, de obicei din același material, pentru a-l mări, a-l lungi, a-l lărgi. **2.** Refl. A prinde poftă de ceva, a se obișnui la ceva. ◉ (Despre pești) A se obișnui să vină la mîncarea ce li s-a dat ca nadă. ◉ (Despre oameni) A se obișnui să meargă prea des undeva sau să facă ceva (nepermis).

înnădít, -ă, *înnădiți, -te,* adj. Cusut, înnodat, sudat etc. cu o bucată din același fel de material, pentru a deveni mai mare, mai lung.

înnăditurá, *înnădituri,* s.f. || Din *înnădi* || Bucată înnădită; nadă. ◉ Locul unde s-a înnădit ceva.

înnămoli, *înnămolesc,* vb. IV. Refl. || Din *în + nămol* || **1.** A se înfunda în nămol, a se îngloda, a se împotmoli. **2.** (Despre albia unei ape curgătoare) A se micșora prin depunerea mîlului adus de apă.

înnămolíre, *înnămoliri,* s.f. Acțiunea de *a se înnămoli;* împotmolire. ◉ Depunere de nămol în albia unei ape curgătoare.

înnămolít, -ă, *înnămoliți, -te,* adj. Înfundat în nămol, împotmolit. ◉ Acoperit de nămol.

înnăscút, -ă, *înnăscuți, -te,* adj. || *În + născut* || (Despre însușiri fizice sau psihice) Cu care se naște cineva, congenital.

înnebuní, *înnebunesc,* vb. IV. || Din *în + nebun* || **1.** Intranz. A-și pierde facultățile mintale, a deveni nebun; a-și ieși din minți; (cu sens atenuat) a-și pierde calmul, stăpînirea de sine. **2.** Tranz. A face pe cineva să-și piardă stăpînirea de sine, a agasa.

înnebunít, -ă, *înnebuniți, -te,* adj. Care este atins de nebunie, de demență; nebun. ◉ Scos din minți, zăpăcit, uluit.

înnegrí, *înnegresc,* vb. IV. || Din *în + negru* || **1.** Tranz. A vopsi în negru; a face să devină de culoare închisă. ○ Expr. (Fam.) *A înnegri hîrtia* = a scrie. ◉ Intranz. și refl. A deveni negru; a căpăta o culoare închisă. **2.** Refl. A se bronza. **3.** Intranz. A apărea, a se detașa ca o pată întunecată pe un fond de culoare deschisă. **4.** Tranz. (Fig.) A descrie pe cineva în culori negre, a vorbi de rău, a ponegri.

înnegrít, -ă, *înnegriți, -te,* adj. Vopsit cu negru, devenit negru.

înnegurá, *înnegurez,* vb. I. || Din *în + negură* || **1.** Tranz. și refl. A (se) acoperi cu negură; a se întuneca. **2.** Refl. (Fig.; despre oameni sau despre chipul lor) A se posomorî, a căpăta o expresie tristă. (Despre ochi, privire) A se tulbura, a se împăienjeni. *Ochii căprui ai lui Tudor se înnegurară* (Sadoveanu).

înnegurát, -ă, *înnegurați, -te,* adj. **1.** Acoperit de negură sau de ceață. **2.** (Fig., despre oameni) Posomorît.

înnisipá, pers. 3 *înnisipează,* vb. I. Refl. || Din *în + nisip* || (Despre conducte, canale) A se astupa cu nisip; (tranz.) a așterne un strat de nisip pe suprafața unei împietruiri.

înnobilá, *înnobilez,* vb. I. Tranz. || Din *în + nobil* (după fr. *ennoblir)* || **1.** A acorda cuiva un titlu de nobleță. ◉ Refl. A deveni mai distins, mai rafinat. **2.** A îmbunătăți proprietățile unor materiale (minereuri, cărbuni, oțeluri etc.).

înnobilát, -ă, *înnobilați, -te,* adj. **1.** Care a primit un titlu de nobleţe. **2.** (Despre materiale) Căruia i s-au îmbunătăţit proprietăţile.

înnodá, *înnód,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *nod* || **1.** A face un nod (la o sfoară); a lega printr-un nod. **2.** (Fig.) A agonisi, a încropi. ● A înjgheba, a alcătui. *Prietenii îl găsiră pe cînd înnoda altă carte în bojdeucă* (Călinescu).

înnoí, *înnoiesc,* vb. IV. || Din *în* + *nou* || **1.** Tranz. A reface un obiect (înlocuind ce era uzat); a pune un lucru nou în locul altuia vechi. ● Refl. A se îmbrăca cu haine noi. **2.** Refl. (Fig.) A se împrospăta, a se regenera. **3.** Tranz. A relua, a repeta. **4.** Tranz. A prelungi valabilitatea unui act, a unui document.

înnoíre, *înnoiri,* s.f. Acţiunea de *a (se) înnoi;* reparare, refacere. ● (Fig.) Transformare, prefacere, regenerare.

înnoít, -ă, *înnoiți, -te,* adj. **1.** Făcut din nou; reparat. ● Îmbrăcat cu ceva nou. **2.** Schimbat, reîmprospătat.

înnoitór, -oáre, *înnoitori, -oare,* adj. || Din *înnoi* || Care înnoieşte, care regenerează.

înnoptá, *înnoptez,* vb. I. || Din *în* + *noapte* || **1.** Intranz. şi refl. impers. A se face noapte; a se întuneca. ○ *Pe înnoptat* (sau *pe înnoptate*) = la căderea nopţii. **2.** Intranz. A-l apuca pe cineva noaptea (într-un loc străin); a petrece noaptea undeva.

înnoptáre s.f. Faptul de *a se înnopta;* căderea nopţii.

înnorá, pers. 3 *înnorează,* vb. I. Refl. impers. || Din *în* + *nor* || A se ivi nori pe cer. ● Refl. (Fig.) A se întrista, a se posomorî. || Şi: **înnourá** vb. I.

înnoráre, *înnorări,* s.f. Faptul de *a se înnora;* acoperire a cerului cu nori. ● (Fig.) Tristeţe, mîhnire. *I-a văzut cuta dintre ochi şi înnourarea dintre gene* (V.I. Popa). || Şi: **înnouráre** s.f.

înnorát, -ă, *înnorați, -te,* adj. (Despre cer) Acoperit cu nori. || Şi: **înnourát, -ă,** adj.

înnourá vb. I v. **înnora.**

înnouráre s.f. v. **înnorare.**

înnourát, -ă adj. v. **înnorat.**

înót s.n. || Din *înota* || **1.** Plutire şi înaintare în apă (sau la suprafaţa apei) prin mişcări făcute cu mîinile şi cu picioarele; sportul practicat în acest fel. ● (Adverbial) Înotînd. *Se aruncă cu calul în apă, o trece înot dincolo de cela mal* (Creangă). **2.** Deplasarea în apă a vieţuitoarelor acvatice şi a unor mamifere terestre.

înotá, *înót,* vb. I. Intranz. || Lat. *innotare* || **1.** A pluti şi a înainta la suprafaţa apei (sau în apă) prin mişcări ritmice făcute cu braţele şi cu picioarele; (despre animale acvatice) a se deplasa în apă. **2.** (Despre corpuri) A pluti într-un mediu lichid. **3.** A merge cu greu prin noroi, prin zăpadă etc. **4.** (Fig.) A fi cufundat în ceva, năpădit de ceva. *Sufletu-i acum înoată în bucurie* (Odobescu). **5.** (Fig.) A avea ceva din belşug: *înoată în aur.*

înotătór, -oáre, *înotători, -oare,* adj., subst. || Din *înota* || **1.** Adj., subst. (Persoană) care ştie să înoate, (sportiv) care practică înotul. **2.** S.f. Organ exterior al peştilor, balenelor, delfinilor etc., care le serveşte la înot; aripioară.

înrădăcinâ, *înrădăcinez,* vb. I. Refl. || Din *în* + *rădăcină* || **1.** (Despre plante) A prinde rădăcini, a se fixa în pămînt prin rădăcini. **2.** (Fig.; despre idei, deprinderi, metode) A pătrunde adînc (în conştiinţă, în obişnuinţă).

înrădăcinát, -ă, *înrădăcinați, -te,* adj. **1.** (Despre plante) Fixat în pămînt prin rădăcini. **2.** (Fig.) Pătruns adînc în conştiinţă, în obişnuinţă.

înrăí, *înrăiesc,* vb. IV. Tranz. şi refl. || Din *în* + *rău* || A face să devină sau a deveni mai rău, mai răutăcios. ● A se înrăutăţi, a se agrava. *A cincea zi* [rana] *a început să se înrăiască* (Camil Petrescu).

înrăít, -ă, *înrăiți, -te,* adj. Care a devenit rău, care e plin de răutate; înverşunat, îndîrjit.

înrămá, *înrămez,* vb. I. Tranz. || Din *în* + *ramă* || A pune în ramă, a încadra.

înrăutăţí, *înrăutăţesc,* vb. IV. Refl. şi tranz. || Din *în* + *răutate* || A deveni sau a face să devină mai rău, a (se) agrava.

înrăutăţíre, *înrăutăţiri,* s.f. Faptul de *a (se) înrăutăţi;* agravare.

înrăutăţít, -ă, *înrăutăţiți, -te,* adj. Care a devenit (mai) rău; înrăit. ● Care s-a agravat.

înregimentá, *înregimentez,* vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *enrégimenter* || A (se) încadra într-o grupare, într-un partid etc.

înregistrá, *înregistrez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *enregistrer* || **1.** A înscrie un act sau a efectua o operaţie într-un registru; a consemna, a nota un fapt, un eveniment. **2.** (Despre aparate) A marca variaţia unei mărimi. **3.** A fixa semnale acustice pe o bandă de magnetofon, pe un disc etc. **4.** (Fig.) A întipări în memorie, a nota. **5.** (Fig.) A obţine şi a înscrie la activul său un rezultat, o realizare.

înregistráre, *înregistrări,* s.f. Acţiunea de *a înregistra;* înscriere într-un registru. ● Ceea ce a fost înregistrat cu ajutorul unui aparat. ● Însemnare, notare a unui fapt, a unui eveniment.

înregistratór, -oáre, *înregistratori, -oare,* adj., s.n. || Din *înregistra* || (Aparat sau instrument) care înregistrează.

înrîurí, *înrîuresc,* vb. IV. Tranz. || Din *în* + *rîu.* Cf. fr. *influer, influence* || A exercita o influenţă asupra cuiva. *Eram şi eu înrîurit de sfiala îngrijorată a celorlalţi* (Camil Petrescu).

înrîuríre, *înrîuriri,* s.f. Acţiunea de *a înrîuri;* influenţare, influenţă.

înrobí, *înrobesc,* vb. IV. Tranz. || Din *în* + *rob* || A subjuga, a robi; a aservi.

înrobíre, *înrobiri,* s.f. Acţiunea de *a înrobi;* subjugare; aservire.

înrobít, -ă, *înrobiți, -te,* adj. Subjugat; aservit.

înrobitór, -oáre, *înrobitori, -oare,* adj., s.m. şi f. || Din *înrobi* || (Persoană) care înrobeşte pe cineva.

înrolá, *înrolez,* vb. I. Tranz. şi refl. || După fr. *enrôler* || A (se) încadra în rîndurile armatei; *p. ext.* a (se) înscrie într-un partid, într-o organizaţie etc., a (se) înregimenta.

înroláre, *înrolări*, s.f. Acțiunea de *a (se) înrola;* înscriere în rîndurile armatei, *p. ext.* ale unei organizații, ale unui partid etc.

înroși, *înroșesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *în* + *roșu* || **1.** Tranz. și refl. A (se) colora în roșu. **2.** Refl. (Despre oameni) A deveni roșu (la față), a se îmbujora. **3.** Tranz. și refl. (Despre metale) A deveni (sau a face să devină) incandescent; a se încinge. **4.** Refl. (Despre unele fructe sau legume) A deveni roșu prin coacere.

înroșíre s.f. Faptul de *a (se) înroși;* colorare în roșu.

înroșít, -ă, *înroșiți, -te*, adj. Devenit roșu; colorat în roșu.

înrourá, pers. 3 *înrourează*, vb. I. Refl. || Din *în* + *roura* || A se acoperi cu rouă.

înrourát, -ă, *înrourați, -te*, adj. Acoperit cu rouă, umezit de rouă. *Iubirea lui e ca o floare cu petalele înrourate* (Camil Petrescu).

înrudí, *înrudesc*, vb. IV. Refl. || Din *în* + *rudă* || A fi (sau a deveni) rudă cu cineva. ◉ (Fig.) A avea trăsături comune cu cineva sau cu ceva.

înrudíre, *înrudiri*, s.f. Faptul de *a se înrudi;* legătură de rudenie. ◉ Asemănare, afinitate.

înrudít, -ă, *înrudiți, -te*, adj. Care este rudă sau a devenit rudă cu cineva. ◉ (Fig.) Care prezintă caractere comune cu cineva sau cu ceva, care are afinitate cu cineva sau ceva.

însă conj. || Lat. *ipsa* || **1.** Cu toate acestea, totuși. **2.** Dar, pe de altă parte.

însăilá, *însăilez*, vb. I. Tranz. A coase ceva în mod provizoriu, cu împunsături rare. ◉ (Fig.) A imagina, a improviza.

însăilát, -ă, *însăilați, -te*, adj. Cusut în mod provizoriu, cu împunsături rare, înainte de cusătura definitivă. ◉ (Fig.) Înjghebat, improvizat.

însămînțá, *însămînțez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *sămînță* || **1.** A încorpora în sol semințele unei plante (agricole); a semăna. **2.** A introduce gameți masculi în organele genitale femele cu ajutorul unor instrumente, în vederea reproducției. **3.** A pune germenii unor microorganisme pe medii nutritive, pentru a obține o cultură.

însămînțáre, *însămînțări*, s.f. Acțiunea de *a însămînța;* semănat. ◉ (Zoot.) Introducere de gameți masculi în organele genitale femele, realizînd astfel o fecundare artificială.

însămînțát, -ă, *însămînțați, -te*, adj. (Despre terenuri) Care a fost semănat, în care s-au făcut însămînțări.

însănătoșá vb. I. v. **însănătoși.**

însănătoșáre s.f. v. **însănătoșire.**

însănătoșát, -ă, adj. v. **însănătoșit.**

însănătoși, *însănătoșesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din *în* + *sănătos* || A (se) face sănătos, a (se) vindeca. || Și: **însănătoșá** vb. I.

însănătoșíre, *însănătoșiri*, s.f. Faptul de *a (se) însănătoși;* vindecare. || Și: **însănătoșáre** s.f.

însănătoșít, -ă, *însănătoșiți, -te*, adj. Care s-a vindecat de o boală, care s-a făcut sănătos. || Și: **însănătoșát, -ă** adj.

însărcinà, *însărcinez*, vb. I. || Din *în* + *sarcină* || **1.** Tranz. și refl. A încredința cuiva sau a-și asuma îndeplinirea unei sarcini. **2.** Tranz. A face ca o femeie să devină gravidă.

însărcináre, *însărcinări*, s.f. Acțiunea de *a (se) însărcina;* sarcină, misiune.

însărcinát, *însărcinați*, s.m. *Î. cu afaceri* = diplomat care conduce misiunea diplomatică în lipsa șefului permanent.

însărcinátă, *însărcinate*, adj. (Despre femei) Care poartă un făt în pîntece; gravidă.

înscăunà, *înscăunez*, vb. I. Refl. || Din *în* + *scaun* || (Înv.; despre împărați, regi, domni sau arhierei) A prelua puterea, a se instala la conducere.

înscenà, *înscenez*, vb. I. Tranz. || Din it. *inscenare* || **1.** A pune în scenă un spectacol, o reprezentație teatrală. **2.** (Fig.) A pune la cale acțiuni rău intenționate, cu scopul de a aduce prejudicii unei persoane nevinovate.

înscenáre, *înscenări*, s.f. Acțiunea de *a înscena.*

înscríe, *înscriu*, vb. III. || *În* + *scrie* (după fr. *inscrire)* || **1.** Tranz. și refl. A trece sau a fi trecut într-un registru, într-un catalog etc., a (se) înregistra. **2.** Tranz. A consemna ceva în scris. **3.** Tranz. (Mat.) A construi o figură geometrică înscrisă. **4.** Refl. *A se înscrie în curbă* = (despre vehicule) a intra în curba unui drum în așa fel ca să nu derapeze sau să nu deraieze. **5.** Tranz. (Sport) A marca unul sau mai multe goluri. || Perf. s. *înscrisei*, part. *înscris.*

înscríere, *înscrieri*, s.f. Acțiunea de *a (se) înscrie.* ○ (Dr.) *Î. în fals* v. *fals.*

înscrís[1], *înscrisuri*, s.n. Act, document. *Am înscrisul lui care dă pe față că moșia... este a mea* (Filimon).

înscrís[2], **-ă,** *înscriși, -se*, adj. (Despre poligoane) Care are vîrfurile situate pe circumferința unui cerc; (despre poliedre) care are vîrfurile situate pe suprafața unei sfere sau a unui corp de revoluție.

însémn, *însemne*, s.n. || *În* + *semn* (după fr. *insigne)* || (Înv.) Semn distinctiv al unei demnități, al unui rang, al unui ordin.

însemná, *însémn* și *însemnez*, vb. I. || Din *în* + *semn* sau lat. *in-signare* || **1.** Tranz. și intranz. unipers. A avea un anumit înțeles; a arăta, a indica. **2.** Tranz. A avea o anumită valoare. **3.** Tranz. A nota, a consemna în scris. **4.** Tranz. A marca, a delimita; a pune un semn distinctiv pe ceva.

însemnáre, *însemnări*, s.f. Acțiunea de *a însemna;* mențiune scrisă, notă.

însemnát, -ă, *însemnați, -te*, adj. **1.** Care poartă un semn distinctiv. **2.** (Fig.) De vază, important.

însemnătáte s.f. || Din *însemnat* || **1.** Importanță, valoare. **2.** Semnificație, înțeles.

înseniná, *înseninez*, vb. I. Refl. || Lat. *inserenare* || **1.** (La pers. 3) A se face senin. **2.** (Fig.; despre oameni) A deveni calm, liniștit, bine dispus.

înseninăre s.f. Faptul de *a se înseninа.* ◉ (Fig.) Bună dispoziție, veselie.

înseninát, -ă, *înseninați, -te*, adj. Fără nori, senin. ◉ (Fig.) Liniștit, vesel.

înserá, *înserez*, vb. I. || Din *în* + *seară* || **1.** Intranz. şi refl. unipers. (La pers. 3) A se face seară. **2.** Intranz. A-l apuca pe cineva seara undeva, a sta undeva pînă seara.

înseráre, *înserări*, s.f. Faptul de *a se înserа;* amurg.

înserát s.n. Înserare, amurg. ○ *Pe înserat* (sau *pe înserate*) = la căderea serii, în amurg.

însetá, *însetez*, vb. I. Intranz. || Din *în* + *sete* || **1.** A-i fi sau a i se face cuiva sete, a suferi de sete. **2.** (Fig.) A fi stăpînit de o dorinţă puternică, a fi avid de...

însetát, -ă, *însetaţi, -te*, adj. **1.** Care suferă de sete, căruia îi este sete. **2.** (Fig.) Care e stăpînit de o dorinţă puternică, dornic de..., avid de...

însetoşá, *însetoşez*, vb. I. Intranz. || Din *în* + *setos* || (Înv. şi reg.) A însета.

însilozá, *însilozez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *siloz* || A depozita (furaje, cereale etc.) într-un siloz.

însilozáre, *însilozări*, s.f. Acţiunea de *a însiloza;* conservare a furajelor verzi şi suculente în gropi sau în construcţii speciale.

însingurá, *însingurez*, vb. I. Refl. || Din *în* + *singur* || A se izola de mediul social, a căuta singurătatea.

însingurát, -ă, *însingurаţi, -te*, adj. Singur, izolat de lume, de oameni, retras din viaţa socială.

însîngerá, *însîngerez*, vb. I. || *În* + *sîngera* || A face să sîngereze, să piardă sînge. ◉ A păta cu sînge. ◉ (Fig.) A înroşi, a colora în roşu.

însîngerát, -ă, *însîngeraţi, -te*, adj. **1.** Care sîngerează, plin de sînge. ◉ (Despre ochi) Injectat. **2.** (Fig.) De culoarea sîngelui, roşu.

însorí, *însoresc*, vb. IV. Refl. || Din *în* + *soare* || **1.** A se încălzi la soare, a se expune la razele soarelui.

însorit, -ă, *însoriţi, -te*, adj. **1.** (Despre locuri, clădiri) Luminat de soare; situat în bătaia soarelui. **2.** (Despre timp) Cu soare, senin.

însoţí, *însoţesc*, vb. IV. || Din *în* + *soţ* || **1.** Tranz. A merge împreună cu cineva; a-i fi cuiva tovarăş de drum; a acompania. **2.** Refl. recipr. (Pop.) A se asocia, a se întovărăşi cu cineva. **3.** Tranz. A adăuga, a alătura ceva pentru completare, pentru lămurire. **4.** Refl. recipr. (Pop.) A se căsători.

însoţíre, *însoţíri*, s.f. Acţiunea de *a (se) însoţi;* întovărăşire. ◉ (Pop.) Căsătorie, cununie.

însoţítor, -oáre, *însoţitori, -oare*, adj., s.m. şi f. || Din *însoţi* || (Persoană) care însoţeşte pe cineva sau ceva.

înspăimîntá, *înspăimînt*, vb. I. Refl. || *În* + *spăimînta* || A fi cuprins de spaimă. ◉ Tranz. A provoca spaimă, a băga spaimă în cineva, a înfricoşa. *Şi nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimînt* (Eminescu).

înspăimîntát, -ă, *înspăimîntaţi, -te*, adj. Cuprins de spaimă; înfricoşat, îngrozit.

înspăimîntátor, -oáre, *înspăimîntători, -oare*, adj. || Din *înspăimînta* || Care provoacă spaimă; înfricoşător. ◉ (Adverbial) Foarte, extrem de...

înspicá, pers. 3 *înspică*, vb. I. Intranz. || Din *în* + *spic* || A face spic, a da în spic.

înspicáre, *înspicări*, s.f. Acţiunea de *a înspica;* apariţia spicului la cerealele păioase.

înspicát, -ă, *înspicaţi, -te*, adj. **1.** Care are spice, care a dat în spic. **2.** (Despre păr) Amestecat cu fire albe; cărunt; *p. ext.* (despre părul sau blana unor animale) cu vîrful de culoare mai deschisă. ◉ (Despre ţesături) Cu fire de altă culoare, mai ales albe, pe un fond mai închis.

înspiná, *înspinez*, vb. I. Refl. || Din *în* + *spin* || (Reg.) A se împunge cu un spin, a se înţepa, a se înghimpa.

înspre prep. || *În* + *spre* || **1.** (Local) Spre, către. **2.** (Temporal) Pe la, spre. **3.** (Modal) Spre: *merge înspre vindecare.*

înspúma, *înspumez*, vb. I. || Din *în* + *spumă* || **1.** Tranz. şi refl. A (se) umple de spumă, a (se) înspumega. **2.** Tranz. A transforma un material în spumă. ◉ A introduce spumă în masa unui material.

înspumát, -ă, *înspumaţi, -te*, adj. Cu spumă, plin de spumă. *Caii lor aleargă alăturea-nspumaţi* (Eminescu).

înspumegá, *înspúmeg*, vb. I. Tranz. şi refl. || *În* + *spumega* || A (se) înspuma.

înspumegát, -ă, *înspumegaţi, -te*, adj. Înspumat.

înstărí, *înstăresc*, vb. IV. Refl. şi tranz. || Din *în* + *stare* || A (se) îmbogăţi.

înstărít, -ă, *înstăriţi, -te*, adj. Bogat, avut.

înstelá, pers. 3 *înstelează*, vb. I. Refl. || Din *în* + *stele* || (Despre cer, *p. ext.* despre noapte) A se acoperi de stele, a se împodobi cu stele.

înstelát, -ă, *înstelaţi, -te*, adj. (Despre cer, *p. ext.* despre nopţi) Cu stele, plin de stele.

înstrăiná, *înstrăinez*, vb. I. || Din *în* + *străin* || **1.** Refl. A-şi părăsi familia, locul de naştere, ţara, stabilindu-se în altă parte. ◉ (Fig.) A se îndepărta sufleteşte de cineva. **2.** Tranz. A transmite un drept de proprietate, a aliena. **3.** Tranz. A sustrage, a fura.

înstrăináre s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) înstrăina;* transmitere a dreptului de proprietate sau a altor drepturi. **2.** (Filoz.) Noţiune care înglobează diferite fenomene de dezumanizare, caracteristice societăţii bazate pe proprietatea privată şi îndeosebi societăţii capitaliste; transformarea produselor activităţii omeneşti, inclusiv a relaţiilor şi instituţiilor sociale în forţe străine şi ostile omului; izolarea indivizilor unii de alţii şi a individului de societate.

înstrăinát, -ă, *înstrăinaţi, -te*, adj. **1.** Care a ajuns în stăpînirea altuia decît a posesorului iniţial. **2.** Îndepărtat sau plecat definitiv de acasă în altă localitate sau în altă ţară. ◉ Îndepărtat sufleteşte de cineva.

înstrună, *înstrún*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *strună* || **1.** A acorda un instrument muzical. **2.** A strînge un cal cu chingile, a-l stăpîni, a-l ţine în frîu. *Puse şaua pe Murga..., o înstrună bine* (Delavrancea).

înstrunát, -ă, *înstrunaţi, -te*, adj. **1.** Acordat. **2.** Strîns în chingi, ţinut în frîu, strunit, înfrînat. ◉ (Fig.) Potolit, domolit.

însufleți, *însufleţesc*, vb. IV. || Din *în + suflet* || **1.** Refl. și tranz. A prinde sau a da viață; a (se) înviora; a (se) anima; (tranz.) a stimula. **2.** (Fig.) A preface ceva inert în ceva viu, dinamic.

însufleţíre, *însufleţiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) însufleți;* avînt, elan, entuziasm; animație.

însul, însa, *înșii, însele*, pron. || Lat. *ipsum* || **1.** (Pronume personal precedat de prep. „întru", „printru", „dintru") El (ea), dînsul, (dînsa): *am încredere într-însul.* **2.** (Pronume de întărire; la f. pl.) Însuși: *ele însele.*

însumá, *însumez*, vb. I. Tranz. || Din *în + sumă* || A aduna laolaltă; a cuprinde, a totaliza.

Însumi, însămi, *înșine, însene*, pron. de întărire || Din *ins(ul) + -mi, -ți, -și* || Chiar, tocmai: *am văzut eu însumi.* || Forme gramaticale: pers. 2 sg. *însuți, însăți*, (pl. *înșivă, însevă*); pers. 3 sg. *însuși, însăși* (pl. *înșiși, înseși*).

însurá, *însór*, vb. I. Refl. || Lat. **inuxorare* (< *uxor* „soție") || (Despre bărbați) A se căsători. (Tranz.) *Îl făcu postelnic mare și îl însură cu Ilinca* (Bălcescu).

însurát, *însurați*, adj. (Despre bărbați) Căsătorit; unit prin căsătorie.

însurătoáre, *însurători*, s.f. || Din *însura* || Căsătorie a unui bărbat.

însurățéi, *însurăței*, s.m. || Din *însurat* || Tînăr însurat de curînd; (la pl.) soți (tineri) căsătoriți, de curînd.

însușí, *însușesc*, vb. IV. Tranz. || De la pron. *însuși* || **1.** A lua ceva în stăpînire; a-și aroga un drept. **2.** A asimila cunoștințe, idei etc. **3.** A fi de acord cu opinia cuiva, a adopta un punct de vedere.

însușíre, *însușiri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a-și însuși* ceva. **2.** Trăsătură caracteristică, distinctivă a unui lucru. ● Talent, înclinație.

însutí, *însutesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în + sută* || A mări, a spori de o sută de ori; *p. ext.* a face mult mai mare, mult mai numeros.

însutít, -ă, *însutiți, -te*, adj. De o sută de ori mai mare; *p. ext.* mult mai mare, mult mai numeros.

înșelá, *înșél*, vb. I. || Lat. *in-sellare* (< *sella* „șa") || **1.** (Înv.) A pune șaua pe cal, a înșeua. **2.** Tranz. A induce în eroare, a amăgi. ○ Expr. *A înșela așteptările* = a dezamăgi. **3.** Tranz. A face să creadă altceva decît e în realitate. **4.** Refl. A cădea în eroare, a greși. **5.** Tranz. A încălca fidelitatea conjugală; a fi necredincios în dragoste. ● A ademeni, a seduce (o fată, o femeie).

înșeláre s.f. Acțiunea de *a (se) înșela;* înșelăciune. ● Iluzie.

înșelát, -ă, *înșelați, -te*, adj. **1.** (Înv.) Cu șaua pusă, înșeuat. **2.** Indus în eroare, păcălit. **3.** Trădat în fidelitatea conjugală; trădat în dragoste. **4.** (Despre fete, femei) Ademenită, sedusă.

înșelăciúne, *înșelăciuni*, s.f. || Din *înșela* || Inducere în eroare; escrocherie, fraudă.

înșelătór, -oáre, *înșelători, -oare*, adj. || Din *înșela* || Care înșală; care amăgește.

înșelătoríe, *înșelătorii*, s.f. || Din *înșelător* || Faptă celui care înșală; înșelăciune.

înșeuá, *înșeuez*, vb. I. Tranz. || Din *în + șa* || A pune șaua pe cal. *Și-n grajd de piatră că intra... Pe murgul că-nșeua* (Pop.).

înșeuát, -ă, *înșeuați, -te*, adj. (Despre animale de călărie) Căruia i s-a pus șaua.

înșfăcá, *înșfác*, vb. I. Tranz. || Cf. bg. *hvaštam* || A prinde, a apuca brusc și cu violență; a înhăța.

înșirá, *înșir*, vb. I. || Din *în + șir* || **1.** Tranz. și refl. A (se) așeza în șir, unul după altul, a (se) alinia. **2.** Tranz. A petrece pe un fir mărgele, pentru a face un șirag. ○ Expr. (Refl.) *Înșiră-te mărgărite*, formulă prin care povestitorul unui basm anunță că acesta continuă. **3.** Refl. A urma unul după altul, a se succeda. **4.** Tranz. (Fig.) A expune, a povesti un șir de fapte, de idei etc. ○ Expr. *A înșira moși pe groși* (sau *verzi și uscate*) = a spune tot felul de lucruri fără importanță; a flecări.

înșiráre, *înșirări*, s.f. Acțiunea de *a (se) înșira;* succedare, perindare. ● Expunere (a unui șir de idei, de fapte, de întîmplări).

înșiruí, *înșiruiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *în + șir* || A (se) așeza la rînd, în șir. ● Tranz. (Fig.) A expune pe rînd, a enumera.

înșiruíre, *înșiruiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) înșirui;* înșirare, șir.

înștiințá, *înștiințez*, vb. I. Tranz. || Din *în + știință* || A aduce la cunoștință; a informa.

înștiințáre, *înștiințări*, s.f. Acțiunea de *a înștiința;* informație, anunț.

înșurubá, *înșurubez*, vb. I. Tranz. || Din *în + șurub* || A roti, a strînge un șurub pentru a fixa ceva; a asambla două piese prevăzute una cu filet exterior și cealaltă cu filet interior.

întări, *întăresc*, vb. IV. || Din *în + tare* || **1.** Tranz. și refl. A deveni sau a face să devină (mai) dur, (mai) tare, (mai) rigid, (mai) rezistent. **2.** Tranz. A mări rezistența unei piese, a unui sistem tehnic. ● A fortifica un loc, o poziție. **3.** Tranz. și refl. A(-și) spori puterile, forța (fizică sau morală). **4.** Tranz. A consolida, a face mai puternic. ● A accentua o linie, un contur etc. **5.** Tranz. A confirma, a adeveri o afirmație a cuiva, o ipoteză etc. **6.** Refl. (Despre fenomene ale naturii) A se intensifica.

întărire, *întăriri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) întări.* ● Creștere a tăriei, a forței, a puterii cuiva; (la pl.) unități militare aduse într-un sector al frontului pentru mărirea puterii de luptă. **2.** *Pronume de î.* = pronume care însoțește un substantiv sau un pronume cu scopul de a preciza obiectul determinat.

întărít, -ă, *întăriți, -te*, adj. **1.** Făcut mai rezistent, mai tare, mai rigid. ● (Despre o cetate, o poziție strategică etc.) Fortificat. **2.** (Fig.) Care a prins puteri, reconfortat. **3.** Care a devenit puternic; consolidat.

întăritór, -oáre, *întăritori, -oare*, adj. || Din *întări* || (Despre medicamente; și substantivat, n.) Care fortifică organismul; tonic, fortifiant.

întăritúră, *întărituri*, s.f. || Din *întări* || **1.** Element folosit pentru întărirea unei piese, a unui sistem tehnic etc. **2.** Loc întărit, fortificație. **3.** (Înv.) Iscălitură, pecete care confirmă autenticitatea unui act.

întărîtă, *întărît*, vb. I. || Lat. **interritare* || **1.** Tranz. A enerva; a mînia, a irita. ● A instiga (un grup de oameni); a aţîţa. **2.** Tranz. A îndemna, a îmboldi, a incita. ● Refl. A se antrena la ceva, a se aprinde. **3.** Refl. A se întări, a se înteţi.

întărîtare s.f. Acţiunea de *a (se) întărîta;* enervare, iritare; înverşunare, aţîţare.

întărîtăt, -ă, *întărîtaţi, -te*, adj. Adus în stare de mînie, de surescitare; furios.

întărniţă, *întărniţez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *tarniţă* || A pune tarniţa pe cal, pe măgar sau pe catîr.

întemeiá, *întemeiez*, vb. I. || Din *în* + *temei* || **1.** Tranz. A pune bazele la ceva, a înfiinţa, a funda. **2.** Refl. (Fig.) A avea ca temei, a se sprijini pe ceva.

întemeiát, -ă, *întemeiaţi, -te*, adj. (Despre abstracte) Sprijinit pe argumente solide.

întemeiére s.f. Acţiunea de *a (se) întemeia;* înfiinţare, fundare.

întemeietór, -oáre, *întemeietori, -oare*, s.m. şi f. || Din *întemeia* || Persoană care întemeiază ceva; fondator, ctitor.

întemniţá, *întemniţez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *temniţă* || A băga pe cineva la închisoare.

întemniţát, -ă, *întemniţaţi, -te*, adj. (Adesea substantivat) Închis în temniţă.

înteţí, *înteţesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. A deveni sau a face să devină mai intens, mai puternic; a (se) intensifica, a (se) încinge. ● Tranz. (Despre un sentiment, o senzaţie) A cuprinde cu violenţă, cu putere; a stăpîni.

înteţíre s.f. Acţiunea de *a (se) înteţi;* creştere, sporire; intensificare, accentuare.

înteţít, -ă, *înteţiţi, -te*, adj. (Despre fenomene, acţiuni, pasiuni) Devenit mai puternic, mai intens; sporit.

întinâ, *întinez*, vb. I. Refl. şi tranz. || Din *în* + *tină* || (Reg.) A (se) murdări de noroi. ● (Fig.) A (se) pîngări, a (se) păta. *Oamenii n-au să se întineze în sînge nevinovat* (Camilar).

întinát, -ă, *întinaţi, -te*, adj. (Reg.) Murdărit cu noroi, cu tină. ● (Fig.) Pîngărit, pătat.

întínde, *întínd*, vb. III. || Lat. *intendere* || **1.** Tranz. şi intranz. A trage de capetele sau de marginile unui corp (elastic) pentru a-l mări, a-l lungi, a-l încorda. ○ Expr. (Tranz.) *A întinde o cursă* (sau *un laţ*) = a pregăti o cursă (sau un laţ) pentru a prinde un animal; (fig.) a pregăti cuiva o capcană. **2.** Refl. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A se lărgi sau a se lungi, deformîndu-se; (despre lichide) a curge gros, vîscos. **3.** Tranz. şi refl. A (se) desfăşura în lungime. ○ Expr. *A întinde cuiva mîna* (sau *mîinile*) = a îndrepta braţul către cineva pentru a-i strînge mîna în semn de salut; (fig.) a veni în ajutorul cuiva. *A o întinde (la drum)* = a pleca repede, a o şterge. **4.** Refl. A-şi destinde corpul; a se culca, a se lungi; a se înălţa în vîrful picioarelor. **5.** Tranz. A înmîna, a da. **6.** Tranz. A desfăşura, a desface un obiect îndoit sau împăturit. ○ *A întinde masa* = a aşterne masa pentru mîncare. **7.** Tranz. A trage în toate părţile de cineva, a hărţui. **8.** Tranz. A da unui material moale formă de strat subţire. **9.** Refl. (Fig.) A se răspîndi, a se extinde, a se propaga; a se prelungi în timp, a dura. **10.** Tranz. (Fig.) A mări, a extinde (o stăpînire, o putere). ● Refl. A ajunge pînă la... **11.** A se dezvolta, a lua proporţii. || Perf. s. *întinsei*, part. *întins*.

întíndere, (2) *întínderi*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) întinde;* extensiune, alungire a unui corp. ● Dezvoltare, creştere; răspîndire. **2.** Suprafaţă, spaţiu întins.

întinerí, *întinéresc*, vb. IV. || Din *în* + *tînăr* || **1.** Intranz. A căpăta o înfăţişare tinerească, a părea (din nou) tînăr. **2.** Tranz. A-i da cuiva o înfăţişare (mai) tînără; a da vitalitate, strălucire.

întinerire, *întineriri*, s.f. Acţiunea de *a întineri;* stare a ceea ce este sau pare întinerit. ● Revitalizare a organismului.

întinerít, -ă, *întineriţi, -te*, adj. Care pare că a devenit mai tînăr; revitalizat.

întínge, *întíng*, vb. III. Tranz. || Lat. *intingere* || (Pop.) A muia bucăţi de pîine, de mămăligă etc. într-o mîncare, într-un sos, pentru a mînca. || Perf. s. *întinsei*, part. *întins*.

întins[1], *întinsuri*, s.n. || Din *întinde* || Spaţiu larg; suprafaţă, întindere. *S-a dus zăpada albă de pe întinsul ţării* (Alecsandri).

întíns[2], **-ă,** *întinşi, -se*, adj. || Din *întínde* || **1.** Lungit (prin tragere de unul sau de ambele capete). ● Desfăşurat în toată lungimea sau în toată întinderea. ○ Expr. *Cu pînzele întinse* = (despre ambarcaţii) cu pînzele desfăcute, gata de plecare. **2.** Care ocupă o suprafaţă mare, vast. ○ Expr. *Pe scară întinsă* = de mari proporţii; în stil mare. **3.** (Despre corturi, tabere) Aşezat, instalat. **4.** Fără creţuri, neted. **5.** (Despre mers, zbor; şi adverbial) Direct; *p. ext.* grăbit, zorit.

întinsoáre, *întinsori*, s.f. || Din *întins*[2] || **1.** Loc întins, spaţiu larg, vast. **2.** Mers zorit, fără oprire. ○ *Într-o întinsoare* = **a)** într-una, fără oprire; **b)** repede, în goană. *Să vă împrăştiaţi şi, într-o întinsoare, să vă abateţi în toate părţile* (Sadoveanu).

întinzătór, *întinzătoare*, s.n. || Din *întínde* || Dispozitiv care serveşte la exercitarea unei forţe de întindere asupra unui organ flexibil de transmisiune, de legătură, de susţinere (curele de transmisiune, cabluri etc.).

întipărí, *întipăresc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || *În* + *tipări* || A (se) imprima, a lăsa urmă pe ceva; (fig.) a se fixa în minte, în conştiinţa cuiva.

întipăríre, *întipăriri*, s.f. Acţiunea de *a (se), întipări;* imprimare. ● Urmă lăsată în mintea, în memoria, în conştiinţa cuiva; impresie.

întîi, întîia adv., num. ord. || Lat. **antaneus* || **1.** Adv. La început. **2.** Adv. În primul rînd, înainte de toate. ● Pentru întîia dată. **3.** Num. ord. (Cînd precedă substantivul, în forma articulată *întîiul, întîia*) Care se află în fruntea unei serii; prim: *e în clasa întîi. Este întîiul dintre toţi.* ○ Expr. (Fam.) *Clasa întîi* = de cea mai bună calitate. *Mai întîi şi-ntîi* = în primul rînd.

întîiaşi num. ord. f. || *Întîia* + *şi* || *Întîiaşi dată* = prima dată.

întîietáte s.f. || Din *întîi* || Faptul de a fi primul. ○ Expr. *A avea* (sau *a da*) *întîietate* = a avea (sau a da) prioritate, a i se acorda primul loc.

întîlni, *întîlnesc*, vb. IV. || *În* + *tîlni* (înv.) „a întîlni" || **1.** Tranz. și refl. recipr. A se încrucișa în drum cu cineva sau cu ceva; a da peste cineva (din întîmplare). ◉ A se găsi, a se vedea cu cineva. **2.** Refl. (Despre linii) A se uni într-un punct. **3.** Refl. A lua contact cu adversarul (într-o competiție sportivă, într-o luptă). **4.** Tranz. A găsi, a descoperi. ◉ Refl. A se afla, a se găsi.

întîlnire, *întîlniri*, s.f. Acțiunea de *a (se) întîlni;* întrevedere. ◉ (Sport) Competiție, meci.

întîlníș s.n. || Din *întîlni* || (Pop.) *Bun întîlnișul!* formulă de salut folosită de cel care întîlnește pe cineva pe drum.

întîmpiná, *întîmpin*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *tîmpină* || **1.** A ieși înaintea cuiva (pentru a-l primi). **2.** (Fig.) A da peste un necaz, peste o greutate. **3.** Tranz. (Înv. și reg.) A da în cale peste cineva sau ceva; a întîlni. *A trecut și munți și ape Dărîmînd ce-a-ntîmpinat* (Coșbuc). **4.** Tranz. (Înv.) A ieși cu oaste în calea dușmanului.

întîmpináre, *întîmpinări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a întîmpina.* ○ *A ieși* (sau *a veni*) *în întîmpinarea cuiva* = a ieși în calea cuiva pentru a-l primi. **2.** (Jur.) Act prin care pîrîtul răspunde la acțiunea reclamantului.

întîmplá, pers. 3 *întîmplă*, vb. I. Refl. unipers. || Lat. **intemplare* || **1.** A se petrece, a se produce, a avea loc. **2.** A i se ivi cuiva ocazia, prilejul să... **3.** A se nimeri să fie într-un anumit fel. ○ *Cum s-ar întîmpla* = la voia întîmplării, la nimereală. *Fata nu-i de cele de pe drumuri, s-o luați numai așa, cum s-ar întîmpla* (Creangă).

întîmplare, *întîmplări*, s.f. **1.** Faptul de *a se întîmpla;* lucru petrecut, fapt, eveniment. ◉ Peripeție; aventură neplăcută. **2.** (Filoz.) Categorie corelată cu necesitatea, care desemnează însușiri și legături neesențiale, singulare și vremelnice ale obiectelor și proceselor; mod de manifestare și de completare a necesității, avînd un caracter obiectiv și o determinare cauzală; contingență, hazard. ○ *Din întîmplare* = incidental. *La întîmplare* sau *la voia întîmplării* = la nimereală, în voia soartei. (Pop.) *La toată întîmplarea* = în orice caz.

întîmplătór, -oáre, *întîmplători, -oare*, adj. || Din *întîmpla* || (Adesea adverbial) Care se produce din întîmplare, în mod neprevăzut.

întîrziá, *întîrzii*, vb. I. || Din *în* + *tîrziu* || **1.** Intranz. A ajunge undeva (sau a îndeplini ceva) mai tîrziu decît trebuia, decît era stabilit. **2.** Tranz. A împiedica pe cineva să săvîrșească la timp o acțiune. **3.** Intranz. (Despre acțiuni, fenomene) A se produce cu întîrziere. **4.** Intranz. A rămîne undeva mai mult decît trebuie, a zăbovi.

întîrziát, -ă, *întîrziați, -te*, adj. Care se află în întîrziere; care vine sau se manifestă mai tîrziu decît timpul fixat. *Numai cîte un cocoș întîrziat mai vestea ici-colo zorile* (Rebreanu).

întîrziére, *întîrzieri*, s.f. Faptul de *a întîrzia;* timpul, durata cît cineva sau ceva întîrzie. ○ *Fără întîrziere* = numaidecît, fără zăbavă; la timp. ○ *Cu întîrziere* = mai tîrziu decît trebuia, decît era prevăzut.

întoárce, *întórc*, vb. III. || Lat. *intorquere* || **1.** Refl. și tranz. A veni sau a aduce pe cineva înapoi, a (se) înapoia. **2.** Tranz. A da îndărăt, a restitui. **3.** Tranz. (Despre boli) A cuprinde din nou pe cineva. **4.** Refl. A se îndrepta spre un punct, schimbînd direcția inițială. **5.** Tranz. și refl. A-și modifica sau a face pe cineva să-și modifice părerea; (tranz.) a reveni asupra unei afirmații, promisiuni etc. **6.** Tranz. și refl. A (se) învîrti, a (se) răsuci. **7.** Tranz. A încorda resortul unui mecanism. **8.** Tranz. și refl. A(-și) îndrepta corpul sau o parte a corpului, privirea etc. în altă direcție, în altă parte. ○ Expr. *A întoarce cuiva spatele* (sau *ceafa*) = a pleca în mod ostentativ de lîngă cineva. **9.** Tranz. A schimba poziția unui obiect, așezîndu-l invers față de poziția anterioară sau normală. ○ Expr. *A întoarce casa pe dos* = a face mare dezordine în casă. *A o întoarce și pe o parte și pe alta* = a examina ceva amănunțit; a discuta în detaliu. ◉ (Fig.) A răsplăti pe cineva pentru o faptă bună sau rea. ◉ (Determinat prin „cuvînt" sau „vorbă") A răspunde, a replica (cu ostentație). **10.** Tranz. A da înainte sau înapoi filele unei cărți, ale unui caiet. **11.** Tranz. A transforma o haină punînd ca față partea care a fost dosul. **12.** Tranz. A răsuci pielea, firul etc., aducînd deasupra partea umedă de la pămînt. || Perf. s. *întorsei*, part. *întors.*

întoárcere, *întoarceri*, s.f. Acțiunea de *a (se) întoarce;* înapoiere, revenire. ◉ Învîrtire, răsucire. ◉ Schimbare a poziției printr-o mișcare de răsucire. ◉ Răsturnare.

întócmai adv. || *În* + *tocmai* || **1.** Exact, la fel, chiar. *Soarele... Mare cît roata de car și-ntocmai ca stogul cînd arde* (Coșbuc). **2.** Da, desigur, firește.

întocmí, *întocmesc*, vb. IV. Tranz. || *În* + *tocmi* || **1.** A face, a elabora, a alcătui. ◉ A înjgheba. *Din acestea cată vînătorii să-și întocmească culcuș și cină* (Odobescu). **2.** A pune la cale; a organiza, a aranja.

întocmíre, *întocmiri*, s.f. Acțiunea de *a întocmi;* elaborare, alcătuire. ◉ Organizare, orînduire (socială, politică etc.).

întomná, pers. 3 *întomnează*, vb. I. Intranz. și refl. || Din *în* + *toamnă* || (Poetic) A se face toamnă.

întórs[1] s.n. || Din *întoarce* || **1.** Înapoiere, revenire (la punctul de plecare); întoarcere: *bilet de dus-întors.* **2.** Răsturnare. Arătură de toamnă.

întórs[2]**, -oársă,** *întorși, -oarse*, adj. || Din *întoarce* || **1.** Înapoiat la locul de plecare. ○ *A face calea întoarsă* = a se întoarce din drum. **2.** Răsucit, încovoiat.

întorsătúră, *întorsături*, s.f. || Din *întors*[2] || **1.** Cotitură (a unui drum, a unei ape). **2.** (Fig.) Schimbare în desfășurarea unei acțiuni sau a unei întîmplări; curs nou.

întorsúră, *întorsuri*, s.f. || Din *întors*[2] || **1.** Întorsătură (1). *Pe potmolul Dunării, La-ntorsurile gîrlei* (Pop.). **2.** Mlădiere, modulație; întorsătură (2).

întortocheá, *întortochez*, vb. I. || Lat. **intorticulare* || **1.** Refl. (Despre drumuri, ape) A avea o linie sinuoasă, cotită. **2.** Tranz. A suci, a învîrti în toate felurile, încurcînd lucrurile.

întortocheát, -ă, *întortocheați, -te*, adj. **1.** Cu multe cotituri, șerpuit. **2.** Învîrtit, răsucit în toate sensurile; încîlcit; (fig.; despre modul de a vorbi) încurcat, confuz.

întortochére, *întortocheri*, s.f. Acțiunea de *a întortochea*, cotitură; (fig.) complicație.

întotdeaúna adv. || *În* + *totdeauna* || **1.** În tot timpul, mereu. **2.** De fiecare dată, în orice ocazie.

întovărășí, *întovărășesc*, vb. IV. || Din *în* + *tovarăș* || **1.** Tranz. A însoți, a acompania pe cineva (pe un drum, într-o călătorie). **2.** Refl. A se asocia cu cineva, a se alia.

întovărășíre, *întovărășiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) întovărăși;* însoțire, tovărășie.

întrajutorá, *întrajutorez*, vb. I. Refl. recipr. || Din *întrajutorare* || A se ajuta unul pe altul.

întrajutoráre s.f. || *Întru* + *ajutorare* || Ajutorare reciprocă; ajutor mutual.

întraripát, -ă, *întraripați, -te*, adj. || *Întru* + *aripat* || **1.** Cu aripi, înaripat. *S-a strîns din zare-naltă Neamu-ntraripat* (Coșbuc). **2.** (Fig.) Plin de avînt, însuflețit, entuziast.

întraurí, *întrauresc*, vb. IV. Tranz. || *Întru* + *auri* || (Înv. și pop.) A acoperi cu un strat subțire de aur; a auri. (Fig.) *Căpșorul blond întraurit de soare Se razemă pe mîna dalbă* (Iosif).

între[1]**-** || Lat. *inter* || Element de compunere care arată reciprocitate, amestec, îmbinare, servind la formarea unor substantive, adjective și verbe.

între[2] prep. || Lat. *inter* || **1.** În locul dintre...; printre. **2.** În intervalul dintre... ◉ *Între timp* = în acest timp, în răstimp. **3.** Dintre: *a fost cel mai bun între toți*. **4.** Unul cu altul: *se ajută între ei*. **5.** (În legătură cu o împărțire) La: *premiile s-au împărțit între cîștigători*.

întrebá, *întréb*, vb. I. || Lat. *interrogare* || **1.** Tranz. A cere cuiva un răspuns. ○ Expr. *Întreabă-mă să te întreb*, se spune celui care cere o informație despre un lucru asupra căruia nici cel întrebat nu știe nimic. **2.** Refl. A căuta răspuns la o nedumerire. **3.** Tranz. și intranz. A cere cuiva lămuriri, informații în legătură cu cineva sau ceva. ○ Expr. *A întreba pe cineva de sănătate* = a se interesa de sănătatea cuiva (constituind, de obicei, începutul unei discuții la întîlnirea cu cineva). **4.** Tranz. A examina un elev, un candidat.

întrebáre, *întrebări*, s.f. Acțiunea de *a (se) întreba;* problemă, chestiune. ○ *Semnul întrebării* = semnul „?", care se pune la sfîrșitul propozițiilor interogative directe. ◉ Problemă, chestiune. *Îndată mi s-a deșteptat o mie de întrebări în suflet* (Sadoveanu). ◉ Îndoială, incertitudine.

întrebător, -oáre, *întrebători, -oare*, adj. || Din *întreba* || (Și adverbial) Care întreabă; care exprimă o întrebare; interogativ.

întrebuințá, *întrebuințez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *trebuință* || A se servi de cineva sau de ceva, a face uz, a folosi, a utiliza.

întrebuințáre, *întrebuințări*, s.f. Acțiunea de *a întrebuința;* folosință, utilizare.

întrebuințát, -ă, *întrebuințați, -te*, adj. Care a fost folosit (mult), de care s-a făcut uz; uzat.

întréce, *întrec*, vb. III. || *În* + *trece* || **1.** Tranz. A depăși pe cineva în mers. **2.** Tranz. A-i fi cuiva superior într-o anumită privință; a depăși. **3.** Refl. recipr. A se lua la întrecere. **4.** Tranz. A trece peste o anumită limită sau măsură; (intranz.) a fi în plus, a prisosi.

întrécere, *întreceri*, s.f. Acțiunea de *a (se) întrece;* concurs, competiție. ○ *Întrecere socialistă* = mișcare de masă, specifică socialismului, a lucrătorilor din ramurile productive și din sfera serviciilor, care stimulează inițiativa creatoare în vederea progresului general al societății. ○ Expr. *A se lua la întrecere* = a se întrece, a-și măsura forțele cu cineva.

întrecút s.n. Faptul de *a întrece;* întrecere. ○ *Pe întrecute* = încercînd să se depășească unul pe altul.

întredeschíde, *întredeschid*, vb. III. Tranz. || *Între* + *deschide* || A deschide puțin, în parte, o ușă, o fereastră, ochii, gura etc.

întredeschídere, *întredeschideri*, s.f. Acțiunea de *a întredeschide.* ◉ Spațiu îngust între două elemente care nu se închid sau nu se îmbină perfect.

întrefiér s.n. || *Între*[2] + *fier* (după fr. *entrefer*) || Porțiune neferomagnetică a unei laturi a circuitului magnetic al unei mașini sau al unui aparat electric, mărginită de fețe ale porțiunilor feromagnetice ale laturii.

întrég, -égă, *întregi*, adj. || Lat. *integer* || **1.** Din care nu lipsește nimic; complet; neștirbit, intact. ○ *Pe de-a-ntregul* = în întregime, peste tot. **2.** (Despre ființe) Teafăr, nevătămat; (fig.) integru. **3.** (Despre unități de timp) Deplin, complet. **4.** (Despre numere) Care se poate obține prin adunarea repetată a numărului „unu" cu el însuși.

întregí, *întregesc*, vb. IV. Tranz. || Din *întreg* || A face să fie întreg; a completa.

întregíme s.f. || Din *întreg* || Calitatea de a fi întreg. ○ *În întregime* = cu totul, complet. ◉ Ansamblul elementelor care constituie un tot.

întregíre, *întregiri*, s.f. Acțiunea de *a întregi;* completare.

întregít, -ă, *întregiți, -te*, adj. Făcut sau devenit întreg; completat.

întreí, *întreiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în* + *trei* || A face de trei ori mai mare, mai numeros; a tripla.

întreít, -ă, *întreiți, -te*, adj. De trei ori mai mare; înmulțit, mărit, sporit de trei ori; *p. ext.* mai mare, mai puternic, mai numeros.

întremá, *întremez*, vb. I. Refl. A-și reface puterile, sănătatea (după o boală); a se înzdrăveni. ◉ (Fig.) A se întări, a se consolida; a deveni mai tare, mai puternic.

întremáre s.f. Acțiunea de *a se întrema;* restabilire, refacere a sănătății, a puterii, a vigorii.

întremát, -ă, *întremați, -te,* adj. Restabilit, refăcut (după o boală, după oboseală); îndrăvenit.

întrepătrúnde, *întrepătrúnd,* vb. III. Refl. recipr. || *Într*e¹- + *pătrunde* || A se pătrunde unul pe altul, a străbate unul prin altul.

întrepătrúndere, *întrepătrunderi,* s.f. Acțiunea de *a se întrepătrunde.*

întreprínde, *întreprínd,* vb. III. Tranz. || După fr. *entreprendre* || A porni la o acțiune; a face, a efectua ceva. || Perf. s. *întreprinsei,* part. *întreprins.*

întreprindere, *întreprinderi,* s.f. **1.** Acțiune pornită din inițiativă personală. *Întreprinderea-ți fu dreaptă, a fost nobilă și mare* (Alexandrescu). **2.** Unitate economică de producție, de comerț sau de prestări de servicii.

întreprinzátór, -oáre, *întreprinzători, -oare,* adj. || Din *întreprinde* || Care pornește ușor la o acțiune; care are inițiativă: *spirit întreprinzător.*

întrerupătór, *întrerupătoare,* s.n. || Din *întrerupe* (după fr. *interrupteur* || Aparat care poate întrerupe sau restabili transmiterea energiei într-un sistem tehnic. ○ *Î. electric* = aparat care servește pentru întreruperea sau restabilirea curentului într-un circuit electric. || Și: **întreruptór** s.n.

întrerúpe, *întrerúp,* vb. III. || *Într*e¹- + *rupe* (după fr. *interrompre)* || **1.** Tranz. A opri temporar desfășurarea unei acțiuni. **2.** Tranz. și refl. A (se) opri din acțiune, din activitate. **3.** Tranz. A opri pe cineva în timp ce vorbește.

întrerúpere, *întreruperi,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) întrerupe.* ○ *Fără întrerupere* = necontenit, continuu. **2.** Intervenție care împiedică pe cineva să-și urmeze cursul vorbirii.

întrerúpt, -ă, *întrerupți, -te,* adj. (Despre acțiuni în desfășurare) Care este oprit temporar; suspendat. ◉ (Adverbial) Cu întreruperi, fără continuitate.

întreruptór s.n. v. **întrerupător.**

întretăiá, *întretái,* vb. I. Refl. recipr. || *Într*e¹- + *tăia* (după fr. *entrecouper)* || (Despre linii, drumuri etc.) A se încrucișa, a se intersecta. (Fig.) *Zboară vești contradictorii, Se-ntretaie știrile* (Topîrceanu).

întretăiát, -ă, *întretăiați, -te,* adj. **1.** Încrucișat, intersectat (cu altceva). **2.** (Despre vorbire, respirație) Cu întreruperi, cu intermitențe.

întretăiére, *întretăieri,* s.f. Faptul de *a se întretăia;* punct de intersecție.

întrețése, *întrețés,* vb. III. Tranz. || *Într*e¹- + *țese* || A introduce într-o țesătură fire de altă culoare sau din alt fel de material. ◉ Refl. recipr. A se încrucișa, a se amesteca.

întrețesút, -ă, *întrețesuți, -te,* adj. Țesut unul într-altul, țesut amestecat.

întreține, *întrețin,* vb. III. || *Într*e¹- + *ține* (după fr. *entretenir)* || **1.** Tranz. A îngriji un lucru, a-l păstra în stare bună. **2.** Tranz. și refl. A(-și) procura, a(-și) asigura mijloacele necesare traiului. **3.** Refl. recipr. A sta de vorbă cu cineva, a discuta. **4.** Tranz. A face să dureze, a alimenta: *oxigenul întreține arderea.*

întreținére, *întreținéri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) întreține.* ◉ Ținere în bună stare; îngrijire, păstrare. **2.** Asigurare a mijloacelor de trai; *concr.* mijloacele materiale necesare traiului.

întreținút, -ă, *întreținuți, -te,* s.m. și f. Persoană căreia o altă persoană îi asigură mijloacele de existență.

întrevăzút, -ă, *întrevăzuți, -te,* adj. Care de-abia se vede, abia deslușit, întrezărit.

întrevedeá, *întrevéd,* vb. II. Tranz. || *Într*e¹- + *vedea* (după fr. *entrevoir)* || A vedea vag, a distinge nedeslușit, a întrezări. ◉ (Fig.) A prevedea, a bănui.

întrevedére, *întrevederi,* s.f. Întîlnire între două sau mai multe persoane (oficiale) în vederea discutării unor chestiuni de interes comun.

întrezărí, *întrezărésc,* vb. IV. Tranz. || *Într*e¹- + *zări* (după fr. *entrevoir)* || A vedea în chip vag, nedeslușit (printre alte lucruri), a întrevedea.

întrezărít, -ă, *întrezăriți, -te,* adj. Abia zărit, abia deslușit; întrevăzut.

întristá, *întristez,* vb. I. Refl. și tranz. || Din *în* + *trist* || A deveni sau a face pe cineva să devină trist, a (se) mîhni.

întristáre, *întristări,* s.f. Faptul de *a (se) întrista;* tristețe, mîhnire, amărăciune.

întristát, -ă, *întristați, -te,* adj. Cuprins de tristețe. ◉ Care exprimă tristețe. *Privi iar pe rînd la obrazurile întristate ale celor doi bărbați* (Sadoveanu).

întristátór, -oáre, *întristători, -oare,* adj. || Din *întrista* || Care întristează, care produce tristețe.

întroiení, *întroienesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Din *în* + *troian* || A (se) acoperi cu troiene, a (se) înzăpezi.

întroienít, -ă, *întroieniți, -te,* adj. Cufundat, imobilizat în zăpadă; înzăpezit.

întronă, *întronez,* vb. I. || Din *în* + *tron* || **1.** Refl. A se urca pe tron, a se înscăuna; a se încorona. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) statornici, a (se) instaura.

întru prep. || Lat. *intro* || (Cu elidarea vocalei finale, cînd este urmat de „un", „o") **1.** Introduce un complement circumstanțial de loc. *Erau odată într-un sat doi frați* (Creangă). ◉ Introduce un complement circumstanțial de timp: *s-a întîmplat într-o vară.* ◉ Introduce un complement circumstanțial de mod. *Omenirea merge într-un progres continuu* (Bălcescu). **2.** Introduce un complement indirect. *Bordeiul moșneagului se prefăcuse într-un palat* (Creangă).

întruchipá, *întruchipez,* vb. I. Tranz. || Din *întru* + *chip* || **1.** A reprezenta ceva în forme concrete; (refl.) a lua forme concrete, a se concretiza, a se realiza. **2.** A întocmi, a alcătui.

întrucît conj. || *Întru* + *cît* || Deoarece; fiindcă. ◉ (Adverbial) De vreme ce.

întrucîtva adv. || *Întru* + *cîtva* || Într-o măsură oarecare: *starea bolnavului s-a îmbunătățit întrucîtva.*

întrúna adv. || *Întru* + *una* || Neîntrerupt, continuu, mereu: *de două zile plouă întruna.*

întruní, *întrunesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Din *întruna* || A (se) strînge laolaltă, a (se) aduna, a (se) reuni. **2.** A îndeplini: *lucrarea întru-*

neşte condiţiile cerute, deci poate fi acceptată. **3.** A obţine: *întrucît a întrunit majoritatea voturilor, se declară ales.*

întrunire, *întruniri,* s.f. Acţiunea de *a (se) întruni;* reuniune, adunare.

întrupá, *întrupez,* vb. I. Refl. şi tranz. || Din *în* + *trup* || A lua sau a da o formă concretă, a (se) concretiza; a (se) încarna. (Fig.) *E o făptură-aievea, cu gînd din gîndul meu, Dintr-un noian de raze am întrupat-o eu* (Eminescu).

întrupáre, *întrupări,* s.f. Acţiunea de *a (se) întrupa;* concretizare, personificare.

întunecá, *întúnec,* vb. I. || Lat. *in* + *tunicare* || **1.** Refl. (Despre corpuri cereşti) A-şi pierde strălucirea; a nu mai răspîndi lumină. **2.** Refl. A se înnopta. ● (Despre văzduh, cer) A se umbri, a deveni întunecos. **3.** Tranz. A face să fie sau să devină întunecos; (fig.) a lăsa în umbră, a eclipsa. **4.** Refl. A slăbi, a păli, a (se) estompa; (fig.; despre chipul oamenilor) a se posomorî; (despre minte) a-şi pierde claritatea. **5.** Refl. A se face mai închis la culoare.

întunecáre, *întunecări,* s.f. Acţiunea de *a (se) întuneca.* ● Întuneric, întunecime.

întunecát, -ă, *întunecaţi, -te,* adj. **1.** Lipsit de lumină, întunecos. **2.** (Fig.; despre oameni) Închis în sine, posomorît, posac. **3.** (Fig.) Confuz, greu de înţeles. *Deschise cartea cea veche cu buchile neclare şi cu înţăles întunecat* (Eminescu). **4.** (Despre culori) Închis.

întunecíme, *întunecimi,* s.f. || Din *întuneca* || Întuneric, beznă. ○ (Pop.) *Î. de soare* = eclipsă de soare.

întunecós, -oásă, *întunecoşi, -oase,* adj. || Din *întuneca* || **1.** Lipsit de lumină; cufundat în întuneric. **2.** De culoare închisă. **3.** (Fig.) Trist, posomorît.

întunérec s.n. v. **întuneric.**

întunéric s.n. || Lat. *tenebricus* || **1.** Lipsă de lumină, întunecime. **2.** (Fig.) Ignoranţă, incultură. || Şi: **întunérec** s.n.

întúrnă, *întórn,* vb. I. Refl. şi tranz. || *În* + *turna* || **1.** A veni sau a face pe cineva să vină înapoi; a (se) înapoia (din drum), a (se) întoarce. ● A (se) îndrepta în altă direcţie. ● Tranz. (Pop.; despre stări fizice sau psihice) A cuprinde pe cineva din nou. *Dragostea mă-ntoarnă iară* (Pop.). **2.** A (se) întoarce de pe o parte pe alta, a (se) învîrti, a (se) suci.

înţărcá, *înţárc,* vb. I. || Din *în* + *ţarc* || **1.** Tranz. A înceta alăptarea copiilor sau puilor de mamifere, a dezvăţa de supt. ● (Fig.; fam.) A dezobişnui, a dezvăţa pe cineva de ceva. **2.** Intranz. (Despre mamifere) A nu mai avea lapte. ○ Expr. *A înţărcat bălaia* v. *bălai.*

înţărcát, -ă, *înţărcaţi, -te,* adj. (Despre copii sau puii de mamifere) Care nu mai suge; care nu mai e alăptat.

înţelegătór, -oáre, *înţelegători, -oare,* adj. || Din *înţelege* || Care dovedeşte înţelegere pentru ceva sau pentru cineva; bun, mărinimos, cumsecade. ● Ascultător, docil, cuminte.

înţelége, *înţeleg,* vb. III. || Lat. *intelligere* || **1.** Tranz. A pătrunde cu mintea, a pricepe sensul lucrurilor. ○ Expr. *Aşa (mai) înţeleg şi eu* = aşa da, aşa îmi convine, sînt de acord. (Refl.) *Se înţelege de la sine* = este evident. **2.** Tranz. şi intranz. A pricepe o limbă străină. **3.** Tranz. A-şi face o idee justă despre cineva, despre comportarea cuiva. *Te-nţeleg, te simt aproape... Cu ochii gînditori şi galeşi* (Vlahuţă). **4.** Refl. recipr. A trăi în bună înţelegere cu altul; a ajunge la învoială, a cădea de acord. **5.** Tranz. şi intranz. A constata, a observa. || Perf. s. *înţelesei;* part. *înţeles.*

înţelégere, *înţelegeri,* s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) înţelege;* facultatea de a pricepe. **2.** Bunăvoinţă faţă de situaţia grea a cuiva; compasiune. **3.** Acord, învoială, comuniune de idei, de sentimente. **4.** Relaţii paşnice; pace.

înţelení, *înţelenesc,* vb. IV. Intranz. || Din *În* + *ţelină* || (Despre pămînt) A se întări (nefiind cultivat), a se preface în ţelină. ● Refl. A se înţepeni. *S-a înţelenit plugul În o rădăcină de lăptucă Şi nu poate să-l mai ducă* (Pop.). ● (Fig.) A rămîne nemişcat, a înlemni, a încremeni.

înţelenít, -ă, *înţeleniţi, -te,* adj. **1.** (Despre pămînt) Întărît, bătătorit (din cauza necultivării). **2.** (Fig.) Înlemnit, încremenit.

înţelepciúne s.f. || Lat. *intellectio, -onis* || Capacitatea superioară de a înţelege, de a judeca lucrurile, bazată pe o cunoaştere adîncă a realităţii şi pe experienţă. ● Prudenţă, chibzuinţă.

înţelépt, -eáptă, *înţelepţi, -te,* adj. || Lat. *intellectus* || **1.** (Adesea substantivat) Înzestrat cu înţelepciune; prevăzător, chibzuit. ● (Substantivat) Nume dat gînditorilor antici. **2.** Care exprimă înţelepciune; izvorît din înţelepciune; plin de înţelepciune.

înţelepţeşte adv. || Din *înţelept* || În mod înţelept, cu judecată, cu chibzuială. *Înţelepţeşte ai grăit... răspunserăcea mai mare parte din sfetnici* (Ispirescu).

înţelés[1] adj. || Din *înţelege* || *De la sine înţeles* = fără îndoială, sigur.

înţelés[2]**,** *înţelesuri,* s.n. || Din *înţelege* || Conţinut logic; sens, semnificaţie (a unui lucru, a unei vorbe etc.). ○ *Cu înţeles* = cu anumită semnificaţie, cu tîlc.

înţepá, *înţép,* vb. I. || Din *în* + *ţeapă* || **1.** Tranz. şi refl. A (se) împunge uşor cu un ghimpe, cu o ţeapă, cu un obiect ascuţit. ● A produce o senzaţie dureroasă, a pişca. **2.** Tranz. (Fig.) A adresa cuiva cuvinte ironice, răutăcioase. **3.** Tranz. (Înv.) A trage în ţeapă.

înţepát, -ă, *înţepaţi, -te,* adj. **1.** Cu înţepături (1). **2.** (Fig.) Îngîmfat, înfumurat; îmbufnat, ţîfnos.

înţepătór, -oáre, *înţepători, -oare,* adj. || Din *înţepa* || **1.** Care înţeapă; (despre băuturi, mirosuri etc.) care provoacă o senzaţie ca de arsură; pişcător. **2.** (Fig.) Ironic, sarcastic.

înţepătúră, *înţepături,* s.f. || Din *înţepa* || **1.** Faptul de a înţepa; împunsătură; locul unde s-a produs o înţepare. **2.** Vorbă ironică, aluzie răutăcioasă.

înţepení, *înţepenesc,* vb. IV. || Din *în* + *ţeapăn* || **1.** Intranz. A nu se mai putea mişca; a rămîne ţeapăn, a încremeni, a înlemni. ● A

lua o poziție rigidă, dîrză. **2.** Tranz. A prinde bine în ceva, a fixa, a face ca o piesă să nu mai aibă joc.

înțepenít, -ă, *înțepeniți, -te*, adj. **1.** Țeapăn; rigid. **2.** Fixat (într-un locaș), astfel încît să nu se miște; întărit.

înțesá, *înțés*, vb. I. Tranz. A umple, a tixi.

înțesát, -ă, *înțesați, -te*, adj. Plin, tixit.

înțináu, *înțínez*, vb. I. Tranz. || Lat. **in-tenuare* || (Reg.) A sprijini slab (gata să cadă), a rezema ușor; a întări puțin. (Refl. pas.) *Gardurile prindeau a se înțina, cîrpite cu nuiele* (Camilar).

înțínat, -ă, *înțínați, -te*, adj. (Reg.) Care abia se ține (gata să cadă), sprijinit ușor.

înțoli, *înțolesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *în* + *țol* || (Fam.) A (se) îmbrăca în haine noi; a(-și) procura îmbrăcămintea necesară. ◉ A (se) îmbrăca bine, elegant; (fig.) a parveni.

înțolít, -ă, *înțoliți, -te*, adj. (Fam.) Îmbrăcat în haine noi; îmbrăcat bine; (fig.) parvenit.

învălătucí, *învălătucesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din *în* + *vălătuc* || A (se) înfășura, a (se) face ghem, vălătuc. *Apucă pe păunaș adormit, îl învălătuci în scutece și în șorț* (Galaction).

învălmășág, *învălmășaguri*, s.n. || *În* + **vălmășag* || Învălmășeală.

învălmășeálă, *învălmășeli*, s.f. || Din *învălmăși* || **1.** Amestecătură de lucruri sau de ființe în dezordine; neorînduială; zgomot mare, zarvă; (fig.) confuzie, zăpăceală. **2.** Încăierare, luptă.

învălmășí, *învălmășesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Cf. [*de-a*] *valma* și *vălmășag* || A (se) amesteca, a (se) îngrămădi în dezordine.

învălmășít, -ă, *învălmășiți, -te*, adj. **1.** Aruncat de-a valma, amestecat în neorînduială, îngrămădit. **2.** (Fig.) Zăpăcit, tulburat; dezorientat, confuz.

învăluí, *învăl*ui*, vb. IV. || Din *în* + *val* || **1.** Tranz. și refl. A (se) acoperi cu un văl, cu o învelitoare, a (se) înfășura în ceva. ◉ Tranz. (Despre foc) A înveli, a acoperi. **2.** Tranz. (Fig.) A cuprinde din toate părțile, a împresura. ◉ A cuprinde cu privirea. **3.** Refl. A se învolbura. **4.** Tranz. (Milit.) A efectua o învăluire. **5.** Refl. A se amesteca.

învăluíre, *învăluiri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) învălui*. **2.** (Milit.) Operație ofensivă executată în scopul lovirii inamicului în flanc și în spate; încercuire de mică amploare. **3.** Vîrtej, învolburare. *Bătea un vînt încet și aducea învăluiri de stropi* (Sadoveanu).

învăluít, -ă, *învăluiți, -te*, adj. **1.** Înfășurat, învelit; (fig.; despre voce, sunete) voalat. **2.** Înconjurat, împresurat, încercuit.

învălurá, *învălurez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *în* + *valuri* || A (se) mișca în valuri, a (se) ondula.

învălurát, -ă, *învălurați, -te*, adj. **1.** Care face valuri, unduios. **2.** (Despre un teren) Cu multe ridicături asemănătoare valurilor.

învăpălá, *învăpăiez*, vb. I. Refl. || Din *în* + *văpaie* || **1.** A se aprinde, a se înroși. **2.** A se însufleți, a se entuziasma, a se înflăcăra.

învăpăiát, -ă, *învăpăiați, -te*, adj. **1.** Care arde cu văpăi; (despre fața omului) înroșit, îmbujorat; (despre ochi, privire) scînteietor, arzător. **2.** (Fig.) Înflăcărat, entuziasmat.

învăpăiére, *învăpăieri*, s.f. Acțiunea de *a se învăpăia;* aprindere; (fig.) însuflețire, înflăcărare; entuziasm, pasiune.

învăscút, -ă, *învăscuți, -te*, adj. || Din *învește*, (înv. și reg.) „a se îmbrăca" || (Înv.) Îmbrăcat, acoperit, înfășurat. *Veneau toți copiii din casă învăscuți leșește* (Bălcescu).

învắț s.n. || Din *învăța* || **1.** Deprindere, obișnuință. *Învățul are și dezvățul, nu știi dumneata?* (Caragiale). **2.** Povață, sfat.

învățá, *învắț*, vb. I. || Lat. **invitiare* || **1.** Tranz. A asimila cunoștințe, a studia. **2.** Tranz. A transmite cuiva cunoștințe dintr-un domeniu oarecare; a iniția pe cineva într-o meserie, într-o știință, în artă; a sfătui pe cineva. **3.** Tranz. și refl. A (se) deprinde, a (se) obișnui cu ceva. **4.** Tranz. A trage învățăminte, a căpăta experiență. ○ Expr. (Refl.) *A se învăța minte* = a cîștiga experiență, a trage învățăminte dintr-o întîmplare (neplăcută). *A învăța pe cineva minte* = a pedepsi pe cineva, a-i da o lecție.

învățáre s.f. Acțiunea de *a (se) învăța;* instruire, studiu. ○ Expr. *Învățare de minte* = dobîndire de experiență; *p. ext.* cumințire.

învățát, -ă, *învățați, -te*, adj. **1.** Care are multă știință de carte; instruit, erudit; (substantivat) savant. **2.** (Despre cunoștințe, deprinderi) însușit și reținut în memorie. **3.** Deprins, obișnuit cu ceva; (despre animale) îmblînzit, dresat.

învățăcél, *învățăcei*, s.m. || Din *învățat* || (Înv.; azi fam.) Elev, discipol; ucenic.

învățămînt, (2) *învățăminte*, s.n. || Din *învăța* || **1.** Proces organizat de instruire și de educare în școală; sistemul instituțiilor școlare dintr-o țară. **2.** Precept din care se deduce un mod de a acționa, de a gîndi; învățătură.

învățătór, -oáre, *învățători, -oare*, s.m. și f. || Din *învăța* || **1.** Persoană care predă cunoștințe și face educație copiilor în primele clase de școală. **2.** Persoană care învață, instruiește pe cineva; dascăl, maestru. **3.** Inițiator sau propagator al unei doctrine. ◉ Povățuitor, sfătuitor.

învățătorime s.f. || Din *învățător* || Corpul învățătorilor; mulțime de învățători.

învățătúră, (1, 4) *învățături*, s.f. || Din *învăța* || **1.** Totalitatea îndrumărilor teoretice și practice într-un anumit domeniu. ◉ Doctrină, principiu teoretic sau practic. **2.** Cultură, erudiție. **3.** Studiu, școală; ucenicie. **4.** Povață, sfat.

învechí, *învechesc*, vb. IV. Refl. || Din *în* + *vechi* || A deveni vechi; a se uza. ◉ A nu se mai folosi, a nu mai fi actual; a ieși din uz.

învechíre s.f. Faptul de *a se învechi*. ○ *Învechirea vinului* = proces de maturizare a vinului în cursul primilor 2—3 ani de la încheierea vinificației.

învechít, -ă, *învechiți, -te*, adj. Care a devenit vechi; uzat. ◉ Care nu mai este actual; perimat, ieșit din uz. ◉ (Despre oameni) Care are concepții vechi, depășite.

învecinâ, *învecinez*, vb. I. Refl. recipr. || Din *în* + *vecin* || A fi vecin cu cineva sau cu ceva; a avea hotar comun.

învecinát, -ă, *învecinați, -te*, adj. Care se învecinează cu cineva sau cu ceva; vecin.

învederâ, *învederez*, vb. I. Tranz. || Din *în* + *vedere* || (Livr.) A arăta, a dovedi în mod clar, evident.

învederát, -ă, *învederați, -te*, adj. (Și adverbial) Care se poate înțelege bine, evident, clar. *Acolo... sînt ruinele încă învederate ale anticei cetăți* (Odobescu).

învelí, *învelesc*, vb. IV. || Cf. sl. *valiti* || **1.** Tranz. și refl. A (se) acoperi, a (se) înfășura cu ceva; (tranz.) a îmbrăca scoarțele unei cărți, unui caiet. **2.** Tranz. A acoperi o clădire cu țigle, cu tablă etc. **3.** Tranz. A acoperi focul cu cenușă sau cu pămînt, pentru a-l face să ardă mocnit. **4.** Tranz. A înfășura urzeala pe sulul dinapoi al războiului, în vederea începerii țesutului.

învelíș, *învelișuri*, s.n. || Din *înveli* || **1.** Obiect care servește la învelit; stratul exterior al unui obiect. ● Învelitoare (de tablă, de țiglă etc.) de pe acoperișul unei case. **2.** *Î. geografic* = zona de întrepătrundere și de interacțiune a litosferei, atmosferei, hidrosferei și biosferei.

învelitoáre, *învelitori*, s.f. || Din *înveli* || **1.** Ceea ce servește la învelit. ● Plapumă, cuvertură. ● Hîrtia cu care sînt îmbrăcate cărțile, caietele. **2.** Stratul de țiglă, de tablă etc. de pe acoperișul unei case. **3.** (Pop.) Față de masă.

învenină, *înveninez*, vb. I. || Lat. *in-venenare* || **1.** Tranz. A otrăvi; a face să devină otrăvitor. **2.** Tranz. (Fig.) A face să devină neplăcut, greu de suportat. **3.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) supăra, a (se) amărî. ● A (se) umple de răutate.

învenínat, -ă, *învenínați, -te*, adj. **1.** Care conține venin; otrăvit. **2.** (Fig.) Plin de ură, înrăit.

înverșúnă, *înverșunez*, vb. I. Refl. și tranz. A deveni sau a face să devină neînduplecat, necruțător; a (se) îndîrji. ● Refl. A se intensifica, a porni cu furie, cu putere sporită.

înverșunát, -ă, *înverșunați, -te*, adj. Care atacă cu dîrzenie; neînduplecat.

înverzí, *înverzesc*, vb. IV. || Din *în* + *verde* || **1.** Intranz. A înfrunzi; (despre locuri, cîmpuri) a se acoperi cu verdeață. **2.** Refl. și tranz. A căpăta sau a face să capete culoarea verde; a (se) păta cu verde. **3.** Refl. și intranz. (Fig.) A deveni palid (de mînie, de frică etc.).

înverzít, -ă, *înverziți, -te*, adj. Înfrunzit. ● (Despre locuri, cîmpuri) Acoperit cu verdeață, cu iarbă.

înveselí, *înveselesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din *în* + *vesel* || A deveni sau a face să devină vesel, bine dispus. ● Tranz. (Fig.) A face să fie mai puțin mohorît, mai puțin întunecat.

înveselitór, -oáre, *înveselitori, -oare*, adj. || Din *înveseli* || Care înveselește, care produce bună dispoziție.

investí, *învestesc*, vb. IV. Tranz. || Din fr. *investir*, it. *investire* || A acorda unei persoane, în mod oficial, un drept, o demnitate; (în evul mediu) a da cuiva învestitura.

învestíre, *învestiri*, s.f. Acțiunea de *a învesti;* împuternicire.

învestitúră, *învestituri*, s.f. || Din *învesti* || (În evul mediu) Act solemn prin care o persoană era învestită cu o demnitate, cu un drept.

înveșmîntá, *înveșmînt*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *în* + *veșmînt* || A (se) îmbrăca în veșmite (în vederea unei solemnități, a unui ritual etc.).

înveșmîntáre, *înveșmîntări*, s.f. Acțiunea de *a (se) înveșmînta;* îmbrăcare.

înviá, *înviez*, vb. I. Intranz. și tranz. || Din *în* + *viu* || (În credințele religioase și în basme) A reveni sau a readuce pe cineva la viață; (fig.) a prinde sau a da putere, a (se) înviora. ● Intranz. (Despre vegetație) A începe să se dezvolte, să înverzească; a renaște.

învíere s.f. Faptul de *a învia.* ● Sărbătoarea creștină a Paștilor.

învíforá, pers. 3 *învíforează*, vb. I. || Din *în* + *vifor* || **1.** Intranz. (Despre vifor) A bate cu putere, a viforî. **2.** Tranz. A-l bate pe cineva viforul.

învíforát, -ă, *învíforați, -te*, adj. Bătut de vifor. ● Furtunos, năvalnic, vijelios; (fig.) tulburat, zbuciumat. *Se lupta împotriva învîforatelor ape* (Negruzzi).

învineți, *învinețesc*, vb. IV. || Din *în* + *vînăt* || **1.** Intranz. și refl. A căpăta culoare vînătă: (despre oameni) a deveni vînăt la față sau pe corp (de mînie, de frig etc.). **2.** Tranz. A-i provoca cuiva vînătăi.

învinețíre, *învinețiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) învineți*.. (Poetic) *Al ei chip... cu ochiu-l măsuri Prin ușoara-nvinețire a subțirilor mătăsuri* (Eminescu).

învinețít, -ă, *învinețiți, -te*, adj. Care a devenit vînăt; *p. ext.* care și-a pierdut strălucirea, care a pălit, care s-a ofilit.

învingătór, -oáre, *învingători, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *învinge* || (Persoană) care a învins, care a obținut o victorie; biruitor.

învínge, *învíng*, vb. III. || *În* + lat. *vincere* || **1.** Tranz. A bate, a birui un inamic în luptă, în război; a izbîndi, a triumfa; a cîștiga într-o întrecere (sportivă), a doborî un adversar. ● (Fig.) A înfrîna, a stăpîni (un sentiment, o dorință, o pasiune). **2.** Intranz. A răzbi, a duce o acțiune pînă la capăt; a obține victoria.

învinovățí, *învinovățesc*, vb. IV Tranz. || Din *în* + *vinovat* || A considera sau a declara pe cineva vinovat. ● Refl. A-și asuma o vină, a se declara vinovat.

învinovățíre, *învinovățiri*, s.f. Acțiunea de *a învinovăți;* învinuire, acuzare.

învíns, -ă, *învinși, -se*, adj. || Din *învinge* || (Adesea substantivat) Biruit, înfrînt.

învinuí, *învinuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în* + *vină* || A învinovăți, a acuza.

învinuíre, *învinuiri*, s.f. Acțiunea de *a învinui;* învinovățire, acuzare.

învinuít, -ă, *învinuiți, -te*, adj. Care este sau a fost învinuit. ● (Substantivat) Persoană aflată sub urmărire penală; acuzat.

înviorá, *înviorez*, vb. I. Tranz. și refl. A (se) face (mai) vioi; a se trezi din amorțeală; (fig.) a (se) însufleți, a (se) înveseli.

înviorâre, *înviorări*, s.f. Acțiunea de *a (se) înviora*; dezmorțire, însufletire. *Pe fața femeii trecu o undă de înviorare* (Rebreanu).

înviorát, -ă, *înviorați, -te*, adj. Devenit vioi, însuflețit, înveselit.

înviorătór, -oare, *înviorători, -oare*, adj. || Din *înviora* || Care înviorează, care însufletește.

învîlvorá, pers. 3 *învîlvorează*, vb. I. Refl. || Din *în + vîlvoare* || A se aprinde, a arde cu flăcări mari, agitate. *Creștea focul în limbi uriașe, învîlvorînd pădurea* (Lungeanu).

învîrstá, *învîrstez*, vb. I. Tranz. || Din *în + vîrstă* || A țese vîrste, dungi diferit colorate într-o pînză; a îmbina între ele lucruri de culori diferite. || Și: **învrîstá** vb. I.

învîrstát, -ă, *învîrstați, -te*, adj. Cu dungi, cu vîrste, vărgat. || Și: **învrîstat, -ă** adj.

învîrteálă, *învîrteli*, s.f. || Din *învîrti* || Faptul de a se învîrti: învîrtire, răsucire; (fam.) manevră (necinstită) prin care cineva caută să obțină avantaje personale.

învîrtecúș s.n. || Din *învîrteci*, (reg.) „a învîrti" || *Ineluș-învîrtecuș* = numele unui joc de copii în care unul dintre jucători trebuie să ghicească la cine se găsește un inel care trece din mînă în mînă.

învîrtejí, *învîrtejesc*, vb. IV. Refl. || Din *în + vîrtej* || (Despre apă, vînt etc.) A se învîrti cu repeziciune, a se învolbura. ◉ (Înv.) A se întoarce în grabă (din drum).

învîrtejíre, *învîrtejiri*, s.f. Acțiunea de *a se învîrteji;* învîrtire; mișcare în vîrtej. ● (Înv.) Întoarcere din drum.

învîrtí, *învîrtesc*, vb. IV. || Cf. sl. *vrŭtěti* || **1.** Tranz. și refl. A (se) mișca în cerc, a (se) roti, a se întoarce de jur-împrejur. ○ Expr. (Refl.) *A se învîrti pămîntul* (sau *locul*) *cu cineva*, se spune cînd cineva are amețeli. (Tranz.) *A învîrti hora* = a juca, a dansa. **2.** Intranz. A amesteca. **3.** Refl. A umbla de colo pînă colo fără rost. **4.** Tranz. și refl. (Fig.; fam.) A se îndeletnici cu o treabă neprecisă, dubioasă; a-și aranja (pe căi lăturalnice) o situație favorabilă.

învîrtíre, *învîrtiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) învîrti;* mișcare în cerc, rotire, răsucire, învîrtitură.

învîrtít, -ă, *învîrtiți, -te*, adj., subst. **1.** Adj. Înfășurat, răsucit. **2.** S.m. Persoană care s-a eschivat de la anumite obligații sau care și-a creat o situație bună prin mijloace necinstite. **3.** S.f. Numele unui dans popular cu învîrtituri; melodia după care se execută acest dans.

învîrtitúră, *învîrtituri*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) învîrti.* Întorsătură, cotitură. **2.** (Fig.) Manevră, șiretlic.

învîrtoșá, *învîrtoșez*, vb. I. Refl. și tranz. || Din *în + vîrtos* || A deveni sau a face să devină vîrtos; a (se) întări. ● (Pop.) A (se) face puternic, rezistent; a (se) fortifica. ◉ Refl. (Fig.) A deveni neîndurător, a se împietri.

învîrtoșáre, *învîrtoșări*, s.f. Acțiunea de *a (se) învîrtoșa;* întărire.

învîrtoșát, -ă, *învîrtoșați, -te*, adj. **1.** Care este sau a devenit vîrtos, întărit, îngroșat. **2.** Tare, rezistent.

învoí, *învoiesc*, vb. IV. || Din *în + voie* || **1.** Refl. recipr. A cădea de acord cu cineva, a ajunge la o înțelegere; (refl.) a accepta, a consimți la ceva. ● (Pop.) A trăi în bună înțelegere cu cineva, a se înțelege, a se împăca **2.** Tranz. A îngădui cuiva să lipsească pentru scurt timp de la locul de muncă. ◉ A acorda cuiva ceea ce cere, a permite, a îngădui.

învoiálă, *învoieli*, s.f. || Din *învoi* || **1.** Înțelegere, acord; aranjament. **2.** Tocmeală, tîrg.

învoíre, *învoiri*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) învoi.* ◉ Permisie acordată cuiva. **2.** Înțelegere, armonie.

învolburá, pers. 3 *învólbură*, vb. I. Refl. || Din *în + volbură* || (Despre ape) A se mișca în vîrtejuri, a se învîrteji.

învolburáre, *învolburări*, s.f. Acțiunea de *a se învolbura;* rotire, mișcare în vîrtej.

învolburát, -ă, *învolburați, -te*, adj. Care se mișcă în vîrtej; *p. ext.* agitat, tulburat.

învólt, învoáltă, *învolți, învoalte*, adj. || Lat. *involutus* || **1.** (Despre flori) Cu petalele bogate; (despre petale) numeros, bogat. ◉ (Despre păr, pene, coamă) Des, îmbelșugat. **2.** Umflat, înfoiat.

învoltá, pers. 3 *învoltează*, vb. I. Intranz. și refl. || Din *învolt* || (Despre flori) A se deschide învolt, a înflori bogat. *Adormise apele, Învoltase florile* (Delavrancea).

învrăjbí, *învrăjbesc*, vb. IV. || Din *în + vrajbă* || **1.** Refl. recipr. A intra în vrajbă cu cineva; a se dușmăni. **2.** Tranz. A semăna vrajbă, a face să se dușmănească. **3.** Tranz. A înfuria, a mînia, a întărîta.

învrăjbíre, *învrăjbiri*, s.f. Acțiunea de *a se învrăjbi;* vrajbă, dușmănie.

învrednicí, *învrednicesc*, vb. IV. Refl. || Din *în + vrednic* || **1.** A se dovedi vrednic, capabil să înfăptuiască ceva. **2.** A avea cinstea, norocul să...; a avea parte de... *De-așa vremi se-nvrednicíră cronicarii și rapsozii* (Eminescu). **3.** A găsi de cuviință să...; a binevoi.

învrîstá vb. I. v. **învîrsta.**

învrîstát, -ă adj. v. **învîrstat.**

înzăpezí, *înzăpezesc*, vb. IV. Refl. || Din *în + zăpadă* || (Despre drumuri, terenuri) A se acoperi cu zăpadă (devenind impracticabil). ● (Despre vehicule) A rămîne imobilizat în zăpadă, a se înfunda în zăpadă.

înzăpezíre, *înzăpeziri*, s.f. Acțiunea de *a se înzăpezi.*

înzăpezít, -ă, *înzăpeziți, -te*, adj. (Despre drumuri sau locuri) Care este acoperit cu zăpadă; devenit impracticabil din cauza zăpezii. **2.** (Despre vehicule; *p. ext.* despre călători) Blocat în zăpadă; întroienit.

înzăuát, -ă, *înzăuați, -te*, adj. || Din *în + za* || (Înv.) Îmbrăcat în zale, cu zale, cu platoșă.

înzdrăvení, *înzdrăvenesc*, vb. IV. Refl. || Din *în + zdravăn* || A se însănătoși, a se întrema, a se întări, a prinde puteri.

înzdrăvenít, -ă, *înzdrăveniți, -te*, adj. Însănătoșit, întremat.

înzecí, *înzecesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *în* + *zece* || A face sau a deveni de zece ori mai mare, mai mult; *p. ext.* a (se) mări mult.

înzecít, -ă, *înzeciți, -te*, adj. De zece ori mai mare; mult mai mare, mai numeros.

înzestrá, *înzestrez*, vb. I. Tranz. || *În* + *zestre* || **1.** A da zestre unei fete. **2.** A dota o întreprindere, o instituție etc. cu cele necesare. **3.** (Fig.) A dota pe cineva cu calități morale sau fizice.

înzestráre, *înzestrări*, s.f. Acțiunea de *a înzestra;* dotare. ◆ (Fig.) Sumă de calități deosebite, talent.

înzestrát, -ă, *înzestrați, -te*, adj. **1.** Prevăzut cu cele necesare. **2.** (Fig.) Dotat cu calități deosebite; talentat.

înzidí, *înzidesc*, vb. IV. Tranz. || Din *în* + *zid* || A executa o înzidire.

înzidíre, *înzidiri*, s.f. Acțiunea de *a înzidi;* fixare a unei piese sau a unui element de construcție într-un masiv de zidărie.

înzilí, *înzilesc*, vb. IV. || Din *în* + *zile* (pl. lui *zi*) || (Pop.) **1.** Tranz. A face să trăiască mult. **2.** Refl. A o duce greu de azi pe mîine.

înzorzoná, *înzorzonez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *în* + *zorzoane* || A (se) împodobi în mod exagerat și fără gust; a (se) împopoțona.

înzorzonát, -ă, *înzorzonați, -te*, adj. Împodobit fără gust, cu multe zorzoane, cu ornamente inutile; împopoțonat.

îra interj. || Onomatopeic || (Pop.; rostit cu *t* prelungit) Exclamație care exprimă mirare, uimire, ciudă etc. *Î... ra! moș Nichifor, nu mai spune de lup* (Creangă).

J

j s.m. invar. A treisprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană fricativă prepalatală sonoră.

jabóu, *jabouri*, s.n. || Din fr. *jabot* || Accesoriu de îmbrăcăminte (astăzi femeiască), constînd dintr-un volan de dantelă care se fixează la o bluză sau la o rochie, atîrnînd pe piept ca o cravată.

jac[1], *jacuri*, s.n. || Din fr., engl. *jack* || Dispozitiv folosit în telefonia manuală, care, prin introducerea unei fişe **(2)**, stabileşte legătura între două linii.

jacárd s.n. v. **jacquard.**

jachétă, *jachete*, s.f. || Din fr. *jaquette* || Haină (tricotată), încheiată în faţă, care acoperă partea superioară a corpului, fiind purtată peste bluză, peste rochie ori peste cămaşă.

jacheţícă, *jacheţele*, s.f. Diminutiv al lui *jachetă;* jachetă mică.

jacquard [Pr.: jacár], *jacquarde*, s.n. || Din fr. *jacquard;* de la n. pr. *Jacquard*, inventatorul războiului mecanic de ţesut || Mecanism montat la războaiele de ţesut, care serveşte la formarea rostului cînd se lucrează ţesături cu desene complicate. || Şi: **jacárd** s.n.

jad, *jaduri*, s.n. || Din fr. *jade* || Piatră semipreţioasă, foarte dură, de culoare albă-verzuie pînă la verde închis, cu luciu sticlos. În timpurile preistorice era folosit la confecţionarea uneltelor şi a armelor.

jadeít, *jadeite*, s.n. || Din fr. *jadéite* || Jad.

jaf, *jafuri*, s.n. || Din pol. *żak;* germ. *Sack* || Furt săvîrşit prin mijloace violente; jefuire. ○ *Concr.* Obiect jefuit. **2.** (Fam.) Cheltuială fără măsură, risipă. || Şi: (înv.) **jac** s.n.

jaguár, *jaguari*, s.m. || Din fr. *jaguar*, port. *jaguarete*, de orig. amerind. || Mamifer carnivor din familia felidelor, cu blana galben-roşcată şi cu pete negre, care trăieşte în America de Sud.

jainísm s.n. || Din fr. *jaïnisme* || Religie şi şcoală filozofică indiană, opusă brahmanismului, întemeiată în sec. 6 î.e.n. de ascetul legendar Jinna.

jais [Pr.: je] s.n. || Cuv. fr. || Varietate de antracit, foarte dură, sticloasă, de culoare neagră, folosită la confecţionarea de coliere.

jalápă s.f. || Din fr. *jalap*, sp. *jalapa*, după numele unui oraş din Mexic || Răşină extrasă din rădăcinile unei plante exotice, utilizată ca purgativ, sub formă de pulbere.

jálbă, *jalbe*, s.f. || Din sl. *žalĭba*, bg. *žalba* || (Pop.) Plîngere, reclamaţie (făcută în scris). ○ Expr. (fam.) *A umbla* (sau *a merge*) *cu jalba în proţap* = a cere, a reclama cu insistenţă un drept. || Şi: **jalóbă** s.f.

jále s.f. || Din sl. *žalĭ* || Tristeţe, mîhnire, durere adîncă. ○ *De jale* = jalnic, trist.

jáleş, *jaleşi*, s.m. || Cf. magh. *zsálya* (< lat. *Salvia*) || **1.** Denumire dată unor specii de plante erbacee din familia labiatelor, cu flori viu colorate, albe, galbene sau albastre. **2.** Plantă erbacee meliferă, alb-lînoasă, cu frunze ovale, cu flori purpurii dispuse în spice, întrebuinţată în medicină.

jálnic, -ă, *jalnici, -ce*, adj. || Din *jale* || (Adesea adverbial) De jale, trist. *În înălţimea văzduhului, a trecut un stol de cocoare, cu chemări jalnice* (Sadoveanu). ● Vrednic de compătimire, nenorocit.

jalóbă s.f. v. **jalbă.**

jalón, *jaloane*, s.n. || Din fr. *jalon* „prăjină" (< *jaillir* „a ţîşni") || **1.** Tijă de lemn servind în lucrările topografice la marcarea şi semnalizarea punctelor de pe teren. **2.** (Fig.) Element care marchează un moment semnificativ în desfăşurarea unei activităţi.

jaloná, *jalonez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *jalonner* || **1.** A marca pe teren, prin jaloane **(1)**, punctele unui traseu, ale unei alinieri etc. **2.** (Fig.) A stabili punctele principale ale desfăşurării unei acţiuni, a trasa direcţia, orientarea în linii mari, a unui plan.

jaluzeá, *jaluzele*, s.f. || După fr. *jalousie* || Stor confecţionat din lame subţiri de lemn, de aluminiu sau de material plastic, servind pentru a împiedica pătrunderea luminii în încăpere.

jambiéră, *jambiere*, s.f. || Din fr. *jambière* (< *jambe* „gambă") || Învelitoare de piele, de lînă sau de postav, care acoperă piciorul de la gleznă pînă sub genunchi.

jambón, *jamboane*, s.n. || Din fr. *jambon* || Produs alimentar obţinut din pulpă de porc, sărată şi afumată; şuncă.

jandárm, *jandarmi*, s.m. || Din fr. *gendarme* || Militar din cadrul jandarmeriei.

jandarmeríe, *jandarmerii*, s.f. || Din fr. *gendarmerie* || (În unele ţări) Poliţie militară însărcinată cu paza şi cu menţinerea ordinii la sate.

jansenísm s.n. || Din fr. *jansénisme* || Curent social-religios catolic, apărut în sec. 17 în Olanda

și în Franța, pe baza doctrinei teologului Jansenius, care susținea predestinarea și propovăduia o morală austeră.

jántă, *jante*, s.f. || Din fr. *jante* || Partea periferică a unei roți de autovehicul, de bicicletă etc., pe care se montează pneul. ○ Expr. *A rămîne pe jantă* = a avea cauciucul dezumflat; (fig.; fam.) a rămîne fără bani, a fi lefter.

janț s.n. **1.** Zer gras care se scurge din caș. **2.** Zara din care s-a scos urda.

jap interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură dată cu putere și cu repeziciune.

japcă s.f. || Din bg. *žabka* „laț, cursă" || *A lua cu japca* = a lua cu forța, pe nedrept.

japiță, *japițe*, s.f. || Din bg. *žabica* || Piesă de lemn sau de fier, montată deasupra părții din față a protapului, în care se prinde jugul; cătușă (2).

japonéz, -ă, *japonezi, -e*, s.m. și f., adj. **1.** S.m. și f. || Din fr. *japonnais* || Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune pe teritoriul Japoniei. **2.** Adj. Care se referă la Japonia sau la populația ei. ● (Substantivat, f.) Limba care se vorbește în Japonia.

japșă, *japșe*, s.f. Depresiune de mică adîncime din Delta Dunării, acoperită de apă în timpul revărsărilor, în care se dezvoltă o vegetație bogată.

jar s.n. || Din sl. *žarŭ* || Grămadă de cărbuni în stare de incandescență, care ard fără flacără. ● *P. ext.* Arșiță, dogoare. *Și moare emirul sub jarul pustiei* (Macedonski).

jarcaléte, *jarcaleți* s.m. (Reg.) Vlăjgan; haimana.

jardiniéră, *jardiniere*, s.f. || Din fr. *jardinière* (< *jardin* „grădină") || **1.** Etajeră sau suport pe care se țin ghivece cu flori. **2.** Cutie cu pămînt, așezată sub ferestre sau pe balcoane și în care se cultivă flori.

jarét, *jarete*, s.n. || Din fr. *jarret* || Articulația picioarelor dinapoi la animalele patrupede, situată între gambă și fluier.

jargón, *jargoane*, s.n. || Din fr. *jargon* || Limbaj caracterizat prin cuvinte pretențioase, de obicei împrumutate din limbi străine, folosit de anumite categorii sociale, profesionale etc. cu scopul de a se distinge de masa vorbitorilor.

jăríște s.f. || Din *jar* || **1.** (Înv.) Jar; foc; jeratic; *p. ext.* vatră. **2.** Loc pustiit de foc.

jart interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de o palmă dată cuiva. *S-auzea cîte un jart, trosc, plosc, aoleo!* (Delavrancea).

jartiéră, *jartiere*, s.f. || Din fr. *jarretière* (< *jarret*) || Accesoriu de îmbrăcăminte, confecționat dintr-o fișie de elastic, cu care se menține ciorapul întins pe picior.

jasp s.n. || Din fr. *jaspe* || Rocă silicioasă compactă, variat colorată, alcătuită în general din calcedonie și folosită ca piatră semiprețioasă.

javél s.n. || Din fr. [*eau de*] *Javel*, numele unei localități, azi cartier al Parisului, unde se fabrică această soluție || *Apă de javel* = soluție apoasă de hipoclorit de sodiu, utilizată ca dezinfectant.

javelizáre s.f. || După fr. *javellisation* || Procedeu de sterilizare a apei prin tratare cu apă de Javel, pentru a o face potabilă.

jávră, *javre*, s.f. **1.** Cîine slab, prăpădit; jigodie, cotarlă, potaie. **2.** (Fig.) Epitet pentru un om lipsit de caracter.

jaz, (2) *jazuri*, s.n. || Din fr., engl. *jazz* || **1.** Muzică ușoară (de dans), cu ritm viu, sincopat, adesea cu caracter de improvizație. **2.** Orchestră care execută o astfel de muzică, formată de obicei din instrumente de suflat și de percuție; jazband.

jázband, *jazbanduri*, s.n. || Din engl. *jazz-band* || Jaz (2).

jăchílă s.f. || Din germ. *Säckel* „traistă" || (Pop.) Totalitatea uneltelor de care este nevoie la stînă; bagajul ciobanului (purtat de măgar), al drumețului (purtat în spate), bagajul cu care pleacă plutașul etc.

jălbár, *jălbari*, s.m. || Din *jalbă* || (Înv.) Persoană care se ocupa cu scrisul jalbelor. || Și: **jelbár** s.m.

jărătíc s.n. || Din sl. *žaratŭkŭ* || Jar. ○ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *ca pe jăratic* = a fi nerăbdător sau foarte grăbit. || Și: **jerátic** s.n.

jărăgái s.n. (Pop.) **1.** Jar. **2.** Senzație de arsură pe gît.

jăruí, *jăruiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *jar* || (Reg.) A răscoli jarul pentru a aprinde mai bine cărbunii. || Și: **jeruí** vb. IV.

jder, *jderi*, s.m. || Cf. scr. *ždero* „mare mîncăcios" || Mic animal carnivor din familia mustelidelor, cu blană prețioasă de culoare brună-închis. ● Blana acestui animal.

jecmăneálă, *jecmăneli*, s.f. || Din *jecmăni* || Jefuire; jaf. *N-au venit la jăluială Și-au venit la jecmăneală* (Pop.).

jecmăní, *jecmănesc*, vb. IV. Tranz. || Din *jăcman*, (înv.) „jaf mare" (< magh. *zsákmány* „jaf", din germ. *Sackmann* „jefuitor", propriu: „om cu sac") || A stoarce de la cineva bani sau alte bunuri materiale (cu forța sau prin exploatare).

jeep, *jeepuri*, s.n. || Din fr. *jeep*, de origine anglo-americ., rezultat din inițialele G.P. (= general purpose „de uz general") || Mașină mică (de campanie).

jefuí, *jefuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *jaf* || A fura bunuri în cantitate mare (și făcînd uz de violență); a săvîrși un jaf. ● A exploata, a jecmăni.

jefuire, *jefuiri*, s.f. Acțiunea de *a jefui;* prădare, jaf.

jefuitór, -oáre, *jefuitori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *jefui* || (Persoană) care jefuiește, care săvîrșește un jaf.

jeg, *jeguri*, s.n. || Din bg. *žeg* || Strat de murdărie pe piele.

jegós, -oásă, *jegoși, -oase*, adj. || Din *jeg* || Plin de jeg; murdar.

jejún, *jejunuri*, s.n. || Din fr. *jéjunum*, lat. *jejunum* || Parte a intestinului subțire, cuprinsă între duoden și ileon.

jejunítă s.f. || Din *jejun* || Inflamație a jejunului, manifestată prin dureri intestinale prin tulburări digestive etc.

jelánie, *jelanii*, s.f. || Din sl. *želanije* || Tînguire, plîngere. *Deveni grav și mohorît auzind jelania arendașului* (Rebreanu). Jale, durere adîncă.

jelbár s.m. v. **jălbar.**

jelér, *jeleri*, s.m. || Din magh. *zsellér* || Denumire dată în evul mediu în Transilvania țăranilor fără pămînt sau cu pămînt puțin, care munceau pe pămînturile nobililor, dar care aveau alt regim juridic decît iobagii.

jeléu, *jeleuri*, s.n. || Din fr. *gelée* (< *geler* „a îngheța") || Produs zaharos sub formă de gel, obținut dintr-un amestec de sucuri de fructe cu zahăr.

jelí, *jelesc*, vb. IV. || Din sl. *žaliti* || **1.** Refl. A se plînge, a se văita, a se jelui (**1**). **2.** Tranz. și intranz. A boci un mort. *Bietele nurori jeleau pe soacră-sa* (Creangă). **3.** Tranz. A-i părea rău după cineva sau după ceva, a regreta, a deplînge, a jelui.

jelíre s.f. Acțiunea de *a (se) jeli;* plîngere, tînguire. *Femeia l-a plîns, dar n-a avut vreme de jelire* (Agîrbiceanu).

jelít, -ă, *jeliți, -te*, adj. (Pop.) Deplîns; compătimit. *Rămase casa jelită* (Pop.).

jeluí, *jeluiesc*, vb. IV. || Din sl. *žalovati* || **1.** Refl. A se văita, a se tîngui, a se căina. **2.** Refl. și intranz. A se plînge împotriva unei nedreptăți, a reclama. **3.** Tranz. A deplînge, a compătimi, a jeli (**3**).

jeluíre, *jeluiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) jelui;* plîngere, tînguire. ● Reclamație, jalbă.

jeluitór, -oáre, *jeluitori, -oare*, adj. || Din *jelui* || Care se jeluiește (**1**), tînguitor. (Adverbial) *Ea se uita oarecum jeluitor în ochii lui* (Slavici).

jená, *jenez*, vb. I. || Din fr. *gêner* || **1.** Tranz. (Despre obiecte de îmbrăcăminte sau de încălțăminte) A apăsa, a strînge, a roade, a supăra. **2.** Tranz. (Fig.) A stînjeni, a incomoda, a deranja. **3.** Refl. A se sfii, a simți jenă.

jenánt, -ă, *jenanți, -te*, adj. || Din fr. *gênant* || Care jenează (**2**), supărător.

jenát, -ă, *jenați, -te*, adj. Care încearcă un sentiment de jenă, care nu se simte la largul lui; stînjenit, rușinat. *Tăcea jenat de prea aceea de neînțelegere* (D. Zamfirescu).

jénă s.f. || Din fr. *gêne* || **1.** Sentiment de sfială produs de o situație neplăcută, penibilă. ● Situație grea, strîmtoare. **2.** Senzație supărătoare, durere ușoară.

jep, *jepi*, s.m. (Bot.) Jneapăn.

jerátic s.n. v. **jărătic.**

jérbă, *jerbe*, s.f. || Din fr. *gerbe* || Buchet mare de flori. (Fig.) *Distribui la cîteva mese o jerbă de surîsuri* (Cezar Petrescu).

jerpelí, *jerpelesc*, vb. IV. Refl. (Despre îmbrăcăminte, obiecte de piele, cărți etc.) A se învechi, a se uza; a se zdrențui.

jerpelít, -ă, *jerpeliți, -te*, adj. Învechit, uzat; zdrențuit; (despre oameni) îmbrăcat cu haine uzate, rupte.

jerséu, *jerseuri*, s.n. || Din fr. *jersey*, de la numele insulei *Jersey* || **1.** Obiect de îmbrăcăminte tricotat sau împletit, din lînă, bumbac etc., de obicei cu mîneci lungi și deschis în față, care acoperă partea de sus a corpului. **2.** Țesătură elastică, tricotată din lînă, bumbac, mătase etc., din care se fac obiecte de îmbrăcăminte; tricot.

jértfă, *jertfe*, s.f. || Din sl. *žrătva* || **1.** (În unele ritualuri religioase) Ceea ce se aduce ca dar divinității (mai ales vietăți sacrificate pe altar). **2.** (Fig.) Sacrificiu, jertfire; victimă. ○ Expr. *A cădea jertfă* = a fi sacrificat, a muri.

jertfélnic, *jertfelnice*, s.n. || Din sl. *žrătvinikŭ* || (În trecut) Loc în care se aduceau jertfele; (în biserica creștină) masa din altar.

jertfí, *jertfesc*, vb. IV. || Din *jertfă* || **1.** Tranz. A aduce o jertfă. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) sacrifica.

jertfíre s.f. Acțiunea de *a (se) jertfi;* jertfă, sacrificiu.

jeruí vb. IV. v. **jărui.**

jet, *jeturi*, s.n. || Din fr., engl. *jet* || Vînă de fluid care țîșnește sub presiune dintr-un orificiu.

jetélă, *jetele*, s.f. || Cf. fr. *jetée* || Dig construit la intrarea într-un port maritim sau la gura unui fluviu care se varsă într-o mare fără maree, pentru a evita înnisiparea sau pentru a ușura transportul aluviunilor.

jetón, *jetoane*, s.n. || Din fr. *jeton* || **1.** Fisă. **2.** Sumă plătită membrilor consiliului de administrație al unei societăți capitaliste pentru participarea la ședințe.

jeț, *jețuri*, s.n. Scaun cu spătar înalt și cu brațe. || Și: **jilț** s.n.

jgheab, *jgheaburi*, s.n. || Din sl. *žlěbŭ* || **1.** Conductă deschisă la partea superioară, care servește pentru scurgerea unui lichid sau a unui material pulverulent. ● Scocul morii. ● Canal mic pentru irigație. **2.** Scoc, uluc la streașină. **3.** Adăpătoare pentru vite, făcută de obicei dintr-un trunchi de copac scobit. **4.** Scobitură, crestătură, adîncitură. ● Făgaș săpat de scurgerea apei.

jiclór, *jicloare*, s.n. || Din fr. *gicleur* || Element al carburatorului la motoarele cu ardere internă, care dozează debitul de combustibil necesar formării amestecului carburant.

jigánie, *jigănii*, s.f. Animal sălbatic, jivină; dihanie, lighioană. *Avea nouă limbi acea jiganie* (Ispirescu).

jigăráie, *jigărăi*, s.f. || Cf. magh. *zsigora* „boală de cîini" și bg. *žegarĭ* || **1.** Boală a animalelor care constă în inflamarea faringelui. **2.** Cîine slab, prăpădit; jigodie.

jigăreálă, *jigăreli*, s.f. || Din *jigări* || Slăbiciunea fizică; lipsă de vlagă.

jigări, *jigăresc*, vb. IV. Refl. || Din *jigărit* || (Fam.) A slăbi, a se sfrîji (din cauza unei boli).

jigărít, -ă, *jigăriți, -te*, adj. || Cf. magh. *szigár (szikár)* „uscativ, deșirat" || **1.** Lipsit de vlagă, slab, sfrijit. **2.** Urît, învechit; murdar

jigní, *jignesc*, vb. IV. Tranz. || Din scr. *žignuti* || A atinge pe cineva în onoarea sau în demnitatea sa, a ofensa, a insulta.

jignire, *jigniri*, s.f. Acțiunea de *a jigni;* vorbă sau faptă care jignește; ofensă, insultă.

jignitór, -oáre, *jignitori, -oare,* adj. || Din *jigni* || Care jignește, ofensator.

jigódie, *jigodii,* s.f. **1.** Boală infecțioasă a cîinilor tineri, care se manifestă prin tulburări generale, atrofia mușchilor etc. **2.** Cîine jigărit; javră.

jigóu, *jigouri,* s.n. || Din fr. *gigot* || **1.** Denumire dată regiunilor coapsei, gambei și fesei unor animale, împreună cu mușchii din aceste regiuni. **2.** Friptură preparată din pulpă de berbec.

jílav, -ă, *jilavi, -e,* adj. || Din bg. *žilav* || Umed, pătruns de umezeală. *Pămîntul e jilav de rouă* (Gîrleanu).

jilăveálă, *jilăveli,* s.f. || Din *jilăvi* || Umezeală, reveneală.

jilăví, *jilăvesc,* vb. IV. Refl. || Din *jilav* || A se umezi, a deveni jilav.

jilétcă, *jiletci,* s.f. || Din rus. *žiletka* || Vestă. *Încins cu sabia... peste jiletcă* (Caragiale).

jilíp, *jilipuri,* s.n. || Din magh. *zsilip* || Construcție în formă de jgheab, făcută din pămînt, din scînduri etc. pe versantele munților și dealurilor, care servește la scoaterea, prin alunecare, a bușteni lor tăiați în pădure.

jilț s.n. v. **jeț.**

jimbá, *jimbez,* vb. I. Refl. și tranz. || Din *jimb,* (înv.) „strîmb" || A-și strîmba gura, a (se) schimonosi. *Îl priveau jimbîndu-și gurile printre degete* (Camilar).

jímblă, *jimble,* s.f. || Din magh. *zsemlje* || (Înv.) Franzelă.

jínd s.n. || Din *jindui* || Dorință puternică, poftă de ceva (greu de obținut). ○ Expr. *A privi* (sau *a se uita*) *cu jind la ceva* = a se uita la ceva plin de dorință (și cu regret).

jinduí, *jinduiesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *žendati* || A dori ceva în mod intens; a pofti, a rîvni. *Bătrînelul jinduise toată viața după un fecior* (V.I. Popa).

jíntiță s.f. Produs obținut prin încălzirea lentă a zerului scurs din caș; urdă nestrecurată, amestecată cu zer.

jintuí, *jintuiesc,* vb. IV. Tranz. || Cf. *jintiță* || A frămînta cașul pentru a-l stoarce de zerul rămas după strecurat.

jintuiálă, *jintuieli,* s.f. || Din *jintui* || Zer gras stors din caș și lăsat să se acrească; cu el se pregătesc anumite mîncăruri.

jíntuít s.n. Zerul gras care iese din a doua frămîntare și stoarcere a cașului. Din **j.** se poate face urdă și unt.

jír s.n. || Din bg., scr. *žir* || Fructul fagului, format dintr-o cupă ruginie ghimpoasă care conține 2—3 semințe; servește ca hrană pentru porci.

jirébie, *jirebii,* s.f. Legătură formată din treizeci de fire de tort (constituind o unitate de măsură pentru urzit, la depănat etc).

jítar, *jitari,* s.m. || Din bg., scr. *žitar* || (Reg.) Persoană angajată să păzească semănăturile; paznic de cîmp.

jítie, *jitii,* s.f. || Din sl. *žitije* || (Reg.) **1.** Poveste, anecdotă, snoavă. **2.** Boală cronică; defect, cusur.

jitnicér, *jitniceri,* s.m. || Din *jitniță* || (Înv.) Dregător care avea în grijă magaziile cu grîne ale curții domnești.

jítniță, *jitnițe,* s.f. || Din sl. *žitĭnica* || (Înv.) Magazie de grîne; grînar, hambar.

jiu-jítsu Pr.: [jiu-jițu] s.n. || Cuv. japonez însemnînd „arta supleței" || Gen de luptă în stil liber (de origine japoneză) în care se folosesc metode brutale de atac și apărare. Este cunoscut în Japonia de c. 2 000 de ani.

jívină, *jivine,* s.f. || Din bg. *živina* || Animal sălbatic; dihanie, lighioană. *Vînătorii* [pîndeau] *mișcările jivinei* (Alecsandri).

jívraj s.n. v. **givraj.**

jneápăn, *jnepeni,* s.m. || Lat. *iuniperus* || Arbust din familia pinului, cu tulpini ramificate și cu frunze aciculare, răspîndit în zona alpină și subalpină; jep.

joácă s.f. || Din *juca* || Joc **(1),** distracție a copiilor. *Se opri să privească joaca zgomotoasă a copiilor* (Cezar Petrescu).

joágăr, *joagăre,* s.n. || Cf. germ. *Säger* || **1.** Ferăstrău cu pînze verticale pentru tăiatul bușteni lor, acționat de forța unei ape curgătoare, în cădere, prin intermediul unei roți de apă. **2.** Beșchie.

joántă, *joante,* s.f. || Din fr. *joint* || Legătură făcută la capetele șinelor de cale ferată, pentru a asigura continuitatea căii. ● Legătură între două bare de oțel dintr-o armătură a unui element din beton armat.

joárdă, *joarde,* s.f. || Din sl. *žrŭdĭ* „prăjină" || Nuia lungă și flexibilă; vargă.

jobén, *jobenuri,* s.n. || De la n. pr. *Jobin,* pălărier francez din București || Pălărie bărbătească înaltă, de formă cilindrică (purtată astăzi numai la ceremonii).

joc, *jocuri,* s.n. || Din lat. *iocus* || **1.** Acțiunea de a (se) juca **(1),** activitate distractivă (mai ales a copiilor). ○ *Joc de societate* = distracție la care participă un grup de persoane și care constă din dezlegarea unor probleme amuzante. *Joc de cuvinte* = glumă bazată pe asemănarea de sunete dintre două cuvinte cu înțeles diferit. ○ Expr. *A-și bate joc de cineva* = a lua în rîs, în bătaie de joc pe cineva. **2.** Distracție cu cărți de joc, cu zaruri etc. (care angajează uneori sume de bani); totalitatea obiectelor care servesc la jucat. ○ Expr. *A-și pune capul* (sau *viața, situația* etc.) *în joc* = a întreprinde o acțiune riscantă. *A face jocul cuiva* = a servi intereselor cuiva. *A fi în joc* = a se afla într-o situație critică, a fi în primejdie. **3.** Dans popular; petrecere populară la care se dansează. **4.** (Fig.) Mișcare repede (și variată) a valurilor, a unor imagini etc.; tremur, vibrație. **5.** Denumire dată unor manifestări sportive (fotbal, baschet, volei etc.); mod specific de a se comporta într-o întrecere sportivă. **6.** Interpretare a unui rol dintr-o piesă de teatru. ○ *Joc de scenă* = ansamblul mișcărilor și al atitudinilor unui actor în timpul interpretării unui rol. **7.** Deplasare relativă, pe o direcție dată, a două piese asamblate; dimensiunile maxime ale acestei deplasări. **8.**

Model simplificat și formal al unei situații, construit pentru a face posibilă analiza pe cale matematică a acestei situații. ○ *Teoria jocurilor* = teorie matematică a situațiilor conflictuale, în care două sau mai multe părți au scopuri sau tendințe contrare.

jochéu, *jochei,* s.m. || Din fr., engl. *jockey* || Călăreț specializat în conducerea cailor la alergările de galop și de obstacole de pe hipodrom.

jócot, *jocote,* s.n. || Din *joc* || (Reg.) Săritură; joc.

jodler [Pr.: iódler] s.n. || Cuv. germ. || Fel de a cînta specific muntenilor din Tirol, Bavaria și Elveția, constînd într-o vocalizare fără cuvinte care trece de la registrul normal al vocii la cel de falset.

joi s.f. || Lat. [*dies*] *Iovis* || A patra zi a săptămînii, care urmează după miercuri. ○ (Pop.) *Joia mare* = ultima joi din postul Paștilor. ○ Expr. *De joi pînă mai apoi* = mereu, la nesfîrșit; niciodată. ◉ (Adverbial, în forma *joia*) În cursul zilei de joi; în fiecare joi.

joimăriță, *joimărițe,* s.f. || Din *joi* + *mare* || (Mitol.) Ființă imaginară închipuită ca o femeie urîtă care ar pedepsi, în noaptea ce precedă joia mare, pe fetele și femeile tinere leneșe la tors sau la dărăcit.

joimír, *joimiri,* s.m. || Din pol. *żołnierz* || (Înv.) **1.** Mercenar de origine polonă în Moldova. ◉ Călăreț moldovean care slujea în armata polonă. **2.** (La pl.) Corp de oaste înființat în sec. 18 în Moldova.

jójă, *joje,* s.f. || Din fr. *jauge* || **1.** Indicator al conținutului de ulei dintr-un recipient (ex. din carterul unui motor). **2.** Scară gradată pentru măsurarea capacității unui rezervor.

jóker, *jokeri,* s.m. || Din fr., engl. *joker* || Cartea de joc cu cea mai mare valoare în unele jocuri de noroc, care poate înlocui orice carte din jocul respectiv.

jóncă, *jonci,* s.f. || Din fr. *jonque,* cuv. de origine malaieză || Navă mică de lemn, cu mai multe catarge, ale căror pînze au întăriturii orizontale; este folosită pe coastele Japoniei, Coreii și Chinei, pentru transport și pescuit.

joncțiúne, *joncțiuni,* s.f. || Din fr. *jonction* || Legătură, unire, asamblare a unor părți, a unor elemente; locul unde se realizează o legătură. ◉ (Lingv.) Mijloc de exprimare a raporturilor sintactice de coordonare sau de subordonare dintre elementele unor propoziții sau fraze, care constă în legarea lor prin cuvinte ajutătoare.

jonglá, *jonglez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *jongler* || **1.** A arunca în aer și a prinde apoi cu repeziciune și abilitate mai multe obiecte, unul după altul. **2.** (Fig.) A mînui cu abilitate și cu promptitudine cuvinte, expresii etc.

jonglér, *jongleri,* s.m. || Din fr. *jongleur* || Artist de circ specializat în arta de a jongla (1).

jonglerie, *jonglerii,* s.f. || Din fr. *jonglerie* || **1.** Arta de a jongla; figură executată de un jongler. **2.** (Fig.) Abilitate în folosirea cuvintelor, a expresiilor etc. ◉ Mașinație, uneltire.

jórdie, *jordii,* s.f. || Din *joardă* || Nuia, joardă. *Îi croi cu o jordie peste mîini* (Galaction).

jos, joásă, *joși, joase,* adv., adj. || Lat. *deo(r)sum* || **1.** Adv. Aproape de pămînt, într-un loc mai puțin ridicat (decît altul). ○ *De sus pînă jos* = în întregime. *Cu capul în jos* = **a)** cu capul plecat; **b)** atîrnat, spînzurat de picioare; (fig.) pe dos, anapoda, alandala. *Cu nasul în jos* = supărat; umilit, rușinat. *De jos* = **a)** care se află într-o regiune așezată mai la vale sau mai la sud: *Țările de Jos;* **b)** care vine din mase, din popor. (Substantivat) *În* (sau *din*) *josul* = în (sau din) partea inferioară a unui obiect. *În josul apei* = în direcția scurgerii apei; la vale; în aval. ○ Expr. *A (se) da jos* = a coborî. *A lăsa jos* = a lăsa din mînă, punînd pe pămînt. *A lăsa ochii în jos* — a privi spre pămînt, rușinat sau timid. *A nu fi* (sau *a nu rămîne, a nu se lăsa*) *mai pe* (sau *pre*) *jos* = a nu rămîne în urmă, a nu se lăsa întrecut. *A măsura pe cineva de sus în jos* = a privi pe cineva cu dispreț. ◉ (Cu valoare de interjecție) Exprimă comanda adresată cuiva de a se așeza, de a nu mai sta în picioare, sau dezaprobarea față de cineva sau ceva. **2.** Adv. La nivelul locului pe care umblă cineva; la picioarele cuiva. ○ *Pe jos* = **a)** pe pămînt; **b)** cu piciorul, fără un mijloc de locomoție. **3.** Adj. Puțin ridicat, scund; cu altitudine mică. **4.** Adj. (Despre glas, sunete muzicale) Profund, grav. **5.** Adj. (Despre temperatură) Coborît.

jósnic, -ă, *josnici, -ce,* adj. || Din *jos* || Lipsit de demnitate, ticălos, mîrșav.

josnicíe, *josnicii,* s.f. || Din *josnic* || Faptul de a fi josnic; decădere morală; faptă, atitudine josnică.

joule [Pr.: jul], *jouli,* s.m. || Din fr., engl. *joule,* de la numele fizicianului englez *Joule* || Unitate de măsură a energiei, egală cu lucrul mecanic efectuat de o forță de un newton cînd își deplasează punctul de aplicație în direcția sa cu 1 m.

joviál, -ă, *joviali, -e,* dj. || Din fr. *jovial;* lat *iovialis* „născut sub influența lui Iupiter" || Vesel, voios, bine dispus, comunicativ.

jovialitáte s.f. || Din fr. *jovialité* || Însușirea de a fi jovial, bună dispoziție.

jubilá, *jubilez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *jubiler,* lat. *iubilare* || A simți și a manifesta o mare satisfacție; a se bucura din plin de ceva.

jubiléu, *jubilee,* s.n. || Din fr. *jubilé,* lat. *iubilaeus* || Sărbătorirea împlinirii unui anumit număr de ani (de obicei cincizeci) de la producerea unui eveniment important.

jubiliár, -ă, *jubiliari, -e,* adj. || Din *jubileu* (după fr. *jubilaire*) || Care se face cu ocazia unui jubileu. ○ *An j.* = an în care are loc un jubileu.

jucá, *joc,* vb. I. || Lat. pop. *iocare* || **1.** Refl. A-și petrece timpul cu anumite jocuri sau jucării; a se distra. ○ Expr. *A se juca cu focul* = a se expune în mod imprudent unei primejdii. **2.** Refl. (Fig.) A nu lua în serios pe cineva sau ceva, a nu-i da importanță, a-și bate joc. ○ Expr. *A se juca cu sănătatea* (sau *cu viața*) = a-și neglija sănătatea, a se expune unei primejdii.

3. Intranz. şi tranz. A participa la un joc de noroc sau la un joc de societate. ● Tranz. A pune în joc sau a miza pe o carte, pe un număr etc. **4.** Intranz. A participa ca jucător la o competiţie sportivă; (tranz.) a practica un joc sportiv. **5.** Intranz. şi tranz. (Pop.) A dansa (dansuri populare) **6.** Intranz. (Fig., despre lucruri, imagini) A se mişca (sau a da impresia că se mişcă); a tremura, a vibra. ○ Expr. *A-i juca cuiva ochii (în cap)*, se spune despre un om cu privirea ageră sau despre un om şiret. **7.** Intranz. A interpreta un rol într-o piesă sau într-un film. ● Tranz. A reprezenta o piesă, a da un spectacol. **8.** Intranz. A nu sta bine fixat, a se mişca.

jucărie, *jucării*, s.f. || Din *juca* || **1.** Obiect cu care se joacă copiii. ● (Fig.) Persoană sau lucru ajuns la discreţia cuiva, de care cineva îşi bate joc; marionetă. **2.** (Fig.) Lucru de nimic, fleac, bagatelă.

jucător, -oare, *jucători, -oare*, s.m. şi f. || Din *juca* || **1.** Persoană care practică un joc sportiv, de noroc, de societate etc. **2.** (Pop.) Dansator.

jucăuş, -ă, *jucăuşi, -e*, adj. || Din *juca* || **1.** Căruia îi place să danseze. ● (Despre copii) Căruia îi place să se joace. **2.** Care se mişcă repede; vioi, zglobiu.

jude, *juzi*, s.m. || Lat. *iudex* || (Înv.) **1.** Judecător. **2.** Reprezentant al obştii sătesti, învestit cu atribuţii administrative, economice, judecătoreşti, militare etc. **3.** Primar.

judecá, *júdec*, vb. I. || Lat. *iudicare* || **1.** Tranz. A-şi formula o părere despre cineva sau ceva (în urma analizei faptelor, a argumentelor, a împrejurărilor etc.). **2.** Intranz. A considera, a fi de părere; a aprecia, a califica. **3.** Tranz. A critica, a trage la răspundere; (refl. recipr.) a se critica, a se acuza, a se condamna. **4.** Tranz. A soluţiona un litigiu (în calitate de judecător, de arbitru etc.); (refl.) a fi în proces cu cineva.

judecáre, *judecări*, s.f. Acţiunea de *a judeca;* părere, judecată formată asupra cuiva sau a ceva.

judecátă, *judecăţi*, s.f. || Din lat. *iudicata* (pl. lui *iudicatum)* || **1.** Facultatea de a gîndi logic; formă logică fundamentală, exprimată printr-o propoziţie în care se afirmă sau se neagă ceva. ○ *Cu judecată* = cu chibzuială, cu tact; temeinic. **2.** Părere, idee. **3.** (Jur.) Acţiunea de a judeca, dezbatere, proces. ○ Expr. *A da* (sau *a chema, a trimite*) *pe cineva în judecată* = a intenta cuiva un proces.

judecătór, *judecători*, s.m. || Din *judeca* || **1.** Funcţionar care are atribuţia de a soluţiona procesele în cadrul unei instanţe judecătoreşti. **2.** Persoană solicitată să-şi dea părerea într-o problemă, în vederea stabilirii adevărului; arbitru.

judecătorésc, -eáscă, *judecătoreşti*, adj. || Din *judecător* || Judiciar.

judecătorie, *judecătorii*, s.f. || Din *judecător* || Organ de jurisdicţie având competenţa de a soluţiona în prima instanţă toate pricinile, în afară de cele date prin lege în competenţa tribunalului.

judéţ, *judeţe*, s.n. || Lat. *iudicium* || **1.** Unitate administrativ-teritorială în componenţa căreia intră mai multe comune şi oraşe. **2.** (Înv.) Judecată. **3.** (În Ţara Românească, pînă în sec. 18) Denumire dată cîrmuitorului unui oraş.

judeţeán, -ă, *judeţeni, -e*, adj. || Din *judeţ* || Care aparţine unui judeţ **(1);** referitor la un judeţ.

judiciár, -ă, *judiciari, -e*, adj. || Din fr. *judiciaire* || Care ţine de activitatea de judecată **(3).** ○ *Medicină judiciară* = ramură a medicinii care se ocupă cu efectuarea expertizelor medicale cerute de justiţie.

judiciós, -oásă, *judicioşi, -oase*, adj. || Din fr. *judicieux* || Care judecă cu pătrundere şi cu discernămînt. ● Bine gîndit, chibzuit.

júdo [Pr.: giúdo] s.n. || Din fr. *judo* (cuv. de origine japoneză) || Sport originar din Japonia, cuprinzînd diverse procedee de trîntire şi de torsionare a unor părţi ale corpului.

jug, *juguri*, s.n. || Lat. *jugum* || **1.** Dispozitiv de lemn în care se introduce gîtul vitelor care trag carul, plugul etc. ● (Fig.) Muncă grea; robie. **2.** Jujeu. **3.** Dispozitiv în formă de colac de lemn îmbrăcat în piele în care se introduce gîtul cailor folosiţi la transporturi grele şi de care se prind hamurile. **4.** Grindă folosită la construcţia planşeelor de lemn.

jugán, *jugani*, s.m. || Din *jug* || (Reg.) Cal castrat.

jugástru, *jugaştri*, s.m. || Lat. **iugaster* || Arbore din familia aceraceelor, înalt pînă la 15 m, cu frunze lobate şi flori verzui, cu lemnul alb, tare, utilizat în tîmplărie sau pentru foc.

jugăní, *jugănesc*, vb. IV. Tranz. || Din *jugan* || (Pop.) A castra (un animal).

juglándacée s.f. pl. || Din fr. *juglandacées;* lat. *iuglans, -dis* „nuc" || Familie de plante lemnoase, dicotiledonate, cu frunze căzătoare, flori unisexuate şi fruct după dehiscentă sau nucină aripată (ex. nucul). Cotiledoanele sînt bogate în ulei comestibil, iar lemnul este preţios.

jugulár, -ă, *jugulari, -e*, adj. || Din fr. *jugulaire;* lat. *iugulum* „gît" || Care se referă la gît. ○ *Venă jugulară* = venă a gîtului care colectează sîngele din regiunea capului şi a gîtului.

juisá, *juisez*, vb. I. Intranz. || După fr. *jouir* || A se bucura de plăcerile vieţii, ale simţurilor.

jujéu, *jujeie*, s.n. || Din scr. *žežej* || Jug mic, triunghiular, care se pune la gîtul porcilor, cîinilor etc., pentru a-i împiedica să treacă prin îngrădituri; jug **(2).**

júlfă, *julfe*, s.f. || Probabil din magh. *zsufa* || (Reg.) Sămînţă de cînepă. ● Mîncare de post făcută din sămînţă de cînepă pisată cu apă şi amestecată cu miere.

julí, *julesc*, vb. IV. Refl. || Din bg. *žuljа* || A se răni uşor, zdrelindu-şi pielea.

julitúră, *julituri*, s.f. || Din *juli* || Rană uşoară provocată prin julirea pielii; zdrelitură.

jumá s.f. v. **jumătate.**

jumáră, *jumări*, s.f. || Cf. bg. *žumerki*, germ. *Schmarren* || **1.** (Mai ales la pl.) Resturile rezul-

tate din topirea slăninii și stoarcerea unturii. **2.** (La pl.) Mîncare făcută din ouă bătute și prăjite în grăsime; papară, scrob.

jumáte s.f. v. **jumătate.**

jumătáte, *jumătăți*, s.f. || Cuv. autohton || **1.** Fiecare dintre cele două părți egale în care a fost împărțit un întreg. ○ *Jumătate de măsură* = măsură incompletă, numai pe jumătate. *Pe* (sau *în) jumătate* = în două părți egale, pe din două; parțial, incomplet. ○ Expr. *A face ceva pe jumătate* = a nu duce ceva pînă la capăt. *Cu jumătate (de) gură* = cu glas scăzut, fără convingere, fără entuziasm. **2.** Punct care marchează mijlocul unei distanțe sau al unui interval de timp. **3.** Măsură de capacitate sau de greutate reprezentînd 1/2 dintr-un litru (sau dintr-un kilogram). || Și: (Fam. și pop.) **jumá, jumáte** s.f.

jumuleálă s.f. Faptul de a jumuli. • (Fig.; fam.) Ceartă; bătaie.

jumulí, *jumulesc*, vb. IV. Tranz. || Cf. bg. *žmulja* || **1.** A curăța de pene și de fulgi o pasăre (tăiată). **2.** (Fig.) A stoarce pe cineva de bani.

jumulít, -ă, *jumuliți, -te*, adj. (Despre păsări) Curățat de pene, de fulgi; cu penele smulse sau căzute. *Ademenea zburătoarele — și jumulite, nejumulite, ți le păpa* (Creangă).

junc, *junci*, s.m. || Lat. *iuvencus* || Bou tînăr (între doi și trei ani).

juncán, *juncani*, s.m. || Din *junc* || Bou tînăr (între trei și patru ani); junc mai mare. *Pune plugul la perete, Juncanii la iarbă verde* (Pop.).

juncánă s.f. || Din *juncan* || Vacă tînără (între trei și patru ani).

júncă, *junci*, s.f. || Lat. *iuvenca* || Vacă tînără (între doi și trei ani), care nu a avut încă viței.

júnc, -ă, *juni, -e*, adj., subst. || Lat. *iuvenis* || (Astăzi rar) **1.** Adj., s.m. și f. Tînăr. ○ *J. prim* = actor care interpretează roluri de tînăr îndrăgostit. **2.** S.m. (Reg.) Holtei, burlac.

junéțe, *juneți*, s.f. || Din *june* (după fr. *jeunesse)* || Tinerețe. *Sublimul entuziasm al juneței* (Odobescu).

junghér, *junghere*, s.n. || Din *junghia* || (Înv.) Pumnal, stilet.

junghi, *junghiuri*, s.n. || Din *junghia* || **1.** Durere ascuțită, pătrunzătoare, de scurtă durată, mai ales între coaste, la piept sau la încheieturi. **2.** (Înv.) Jungher. *Nici o armă nu avea alta decît un mic junghi cu plăselele de aur* (Negruzzi).

junghiá, *junghii*, vb. I. Tranz. || Lat. *iugulare* || (Pop.) A înjunghia.

junghietúră, *junghieturi*, s.f. || Din *junghia* || **1.** Junghi **(1). 2.** Articulația coloanei vertebrale cu baza craniului. *Dacă m-ar vedea că răsfoiesc o carte, ... mi-ar frînge junghietura gîtului* (Stancu).

júnglă, *jungle*, s.f. || Din fr., engl. *jungle* (împrumutat din hindi) || Pădure deasă, greu de străbătut și de obicei mlăștinoasă, din ținuturile tropicale și subtropicale.

junie s.f. || Din *june* || (Înv.) Tinerețe. *Toate amintirile juniei se grămădeau în închipuirea mea* (Negruzzi).

junime, *junimi*, s.f. || Din *june* || Tinerime, tineret. *Este o junime unită și bravă* (Bolintineanu).

junimísm s.n. || De la n. pr. „Junimea" || Mișcare literar-culturală și politică din a doua jumătate a sec. 19, formată în jurul societății „Junimea".

junimíst, -ă, *junimiști, -ste*, adj., s.m. și f. || De la n. pr. „Junimea" || **1.** Adj. Referitor la junimism. **2.** S.m. și f. Adept al junimismului.

juníncă, *juninci*, s.f. || Lat. *iunix, -icis* || Vacă tînără, juncă.

juniór, -oáră, *juniori, -oare*, subst. || Din fr. *junior*, lat. *iunior*, comparativul lui *iuvenis* „tînăr" || **1.** S.m. (Pe lîngă un nume propriu de persoană) Fiul, considerat în raport cu tatăl său. **2.** S.m. și f. Tînăr sportiv între 13 și 19 ani, limitele de vîrstă variind de la o specialitate sportivă la alta.

júntă [Pr.: húntă], *junte*, s.f. || Din sp. *junta*, fr. *junte* || Denumire dată unor organe de stat sau unor organisme de stat, politice sau militare în Spania și în unele țări latino-americane.

jupán, *jupani*, s.m. || Din sl. *županŭ* || Titlu dat în evul mediu, în Țara Românească și în Moldova, celor mai de seamă boieri și dregători; persoană care avea acest titlu.

júpă, *jupe*, s.f. || Din fr. *jupe* (cuv. de origine arabă) || Fustă.

jupí, *jupesc*, vb. IV. Tranz. || Din *jupui* || (Reg.) A jupui.

jupîn, *jupîni*, s.m. (Înv.) **1.** Titlu de politețe dat persoanelor care ocupau o anumită demnitate sau funcție. **2.** Patron.

jupîneásă, *jupînese*, s.f. || Din *jupîn* || (Înv.) **1.** Soție de boier; soție de negustor. • Orășancă, tîrgoveață; precupeață. **2.** Femeie de serviciu într-o casă particulară.

jupîníță, *jupînițe*, s.f. || Din *jupîn* || (Înv.) Boieroaică tînără; fiică sau soție (tînără) a unui boier.

jupón, *jupoane*, s.n. || Din fr. *jupon* || Fustă care se poartă pe dedesubtul rochiei.

jupuí, *jupói*, vb. IV. Tranz. || Din bg. *župia* || **1.** A îndepărta pielea de pe corpul animalelor (în special al celor tăiate pentru hrană). • Refl. A se descuama. • Tranz. și refl. A (se) juli. • A curăța un arbore de coajă. **2.** (Fig.) A lua cuiva tot ce are, a jefui.

jupuiálă, *jupuieli*, s.f. || Din *jupui* || Jupuitură. *Tot trupul i-era numa jupuieli* (Caragiale).

jupuíre, *jupuiri*, s.f. Acțiunea de *a jupui.*

jupuít, -ă, *jupuiți, -te*, adj. (Despre piele) Luat, tras de pe corp; (despre ființe sau despre părți ale corpului lor) Cu pielea luată. • Descuamat. • Julit. • (Despre arbori) Cojit. • Ros, uzat. *Încins c-un tesac, cu teaca jupuită, aștepta liniștit la o parte* (Sadoveanu).

jupuitúră, *jupuituri*, s.f. || Din *jupui* || Rană produsă prin jupuirea pielii; jupuială.

jur[1], *juri*, s.m. || După fr. *jury* || (Astăzi rar) Jurat. ○ (În vechea organizare judecătorească) *Curte cu juri* = organ de jurisdicție în componența căruia intrau jurați.

jur[2], *jururi*, s.n. || Lat. *gyrus* || Spațiul care înconjură pe cineva sau ceva; împrejurime. ○ *În* (sau *prin) jur* = în (sau prin) preajmă, prin apropiere. *(De) jur împrejur* = din (sau în)

toate părțile. *În jurul...* = **a)** în preajma...; **b)** relativ la...: *s-a discutat în jurul unor probleme importante;* **c)** aproximativ, în..., cam pe la...

jurá, *jur*, vb. I. Tranz. || Lat. *iurare* || A depune un jurămînt; a întări prin jurămînt cele declarate la un proces. • Refl. A promite, a afirma prin jurămînt. • Refl. (Pop.) A se blestema, a se afurisi, pentru a întări cele afirmate.

jurásic s.n. || Din fr. *jurassique* || A doua perioadă a erei mezozoice, reprezentată prin toate grupele de vieţuitoare.

jurát, *juraţi*, s.m. || Din fr. *juré*, lat. *iuratus* || (În vechea organizare judecătorească) Cetăţean ales pentru a participa la soluţionarea unor procese penale. ○ *Curte cu juraţi* = curte cu juri.

jurămînt, *jurăminte*, s.n. || Lat. *iuramentum* || **1.** Promisiune solemnă făcută de o persoană (adesea cu invocarea divinităţii) că va spune adevărul în legătură cu anumite fapte pe care le cunoaşte. **2.** Angajament solemn (exprimat de obicei printr-o formulă) prin care cineva se obligă să-şi facă datoria faţă de stat, faţă de popor. **3.** Promisiune, făgăduială fermă; legămînt.

juridic, -ă, *juridici, -ce*, adj. || Din fr. *juridique*, lat. *iuridicus* (< *ius, iuris* „drept") || Care ţine de drept, privitor la drept. ○ *Persoană juridică* = organizaţie cu patrimoniu propriu şi cu organizare de sine stătătoare, avînd anumite drepturi şi obligaţii prevăzute de lege.

jurisconsúlt, *jurisconsulţi*, s.m. || Din fr. *jurisconsulte*, lat. *iurisconsultus* || Specialist în drept care rezolvă problemele juridice ale unei instituţii sau întreprinderi şi reprezintă unitatea în faţa organelor de jurisdicţie.

jurisdicţie, *jurisdicţii*, s.f. || Din fr. *jurisdiction*, lat. *iurisdictio* || (Jur.) **1.** Competenţa de a judeca. **2.** Totalitatea organelor judecătoreşti de acelaşi grad sau competente a soluţiona o anumită categorie de litigii. ○ *Organ de j.* = organ de stat care îndeplineşte funcţii de judecată.

jurisdicţionál, -ă, *jurisdicţionali, -e*, adj. || Din fr. *jurisdictionnel* || Care ţine de jurisdicţie, privitor la jurisdicţie.

jurisprudénţă, *jurisprudenţe*, s.f. || Din fr. *jurisprudence*, lat. *iurisprudentia* || Totalitatea soluţiilor date de instanţele judecătoreşti cu privire la problemele de drept.

jurist, -ă, *jurişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *juriste*, lat. *iurista* || Specialist în domeniul dreptului şi care desfăşoară o activitate în acest domeniu.

júriu, *jurii*, s.n. || Din fr. *jury* || **1.** Comisie de specialişti însărcinată cu clasificarea unor candidaţi sau a unor concurenţi. **2.** (În unele state) Grup de juraţi care iau parte la constituirea curţilor cu juri.

jurnál, *jurnale*, s.n. || Din fr. *journal* || **1.** Publicaţie periodică cu apariţie zilnică; ziar. **2.** Însemnări despre faptele şi întîmplările din fiecare zi. ○ *J. de călătorie* = însemnări făcute zi de zi în legătură cu cele văzute sau petrecute în timpul unei călătorii. *J. de bord* = caiet în care sînt consemnate faptele intervenite în timpul călătoriei unei nave. • Scriere memorialistică în care un autor notează, sub formă de impresii zilnice, evenimente semnificative din viaţa sa. **3.** Emisiune de radio sau de televiziune care prezintă ştiri, informaţii de imediată actualitate. **4.** Registru în care se înscriu în ordine cronologică operaţiile de contabilitate.

jurnalíst, -ă, *jurnalişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *journaliste* || (Rar) Ziarist, gazetar.

jurnalístic, -ă, *jurnalistici, -ce*, adj. || Din fr. *journalistique* || Care ţine de presă, privitor la presă; ziaristic.

jurnalístică s.f. || Din germ. *Journalistik* || Ziaristică, gazetărie.

jurubiţă, *jurubiţe*, s.f. || Din *jirebie* || Scul mic de fire textile înfăşurate în spire de o anumită lungime, formînd o unitate de măsură în filatură.

juruí, *juruiesc*, vb. IV. Tranz. || Din magh. *gyürüz* „a logodi" || (Înv. şi reg.) A promite în mod solemn; (refl.) a se lega prin jurămînt. • A făgădui (o fată) de soţie.

juruínţă, *juruinţe*, s.f. || Din *jurui* || (Înv. şi reg.) Făgăduială solemnă; jurămînt.

juruít, -ă, *juruiţi, -te*, adj. (Înv. şi reg.) Promis, făgăduit (ca soţ sau ca soţie).

just, -ă, *juşti, -ste*, adj. || Din fr. *juste* || (Adesea adverbial) **1.** Drept, adevărat; echitabil. • Întemeiat, legal, legitim. **2.** Potrivit, corespunzător.

justéţe s.f. || Din fr. *justesse* || Însuşirea de a fi just; adevăr, dreptate. • Corectitudine, precizie, exactitate.

justificá, *justific*, vb. I. || Din lat. *iustificare*, fr. *justifier* || **1.** Tranz. A dovedi, a arăta că ceva este just, legal. **2.** Refl. A da explicaţii în legătură cu o atitudine, cu o faptă; a se dezvinovăţi. **3.** Tranz. A dovedi folosirea legală a unor sume de bani, a unor materiale etc.

justificábil, -ă, *justificabili, -e*, adj. || Din *justifica* || Care poate fi justificat, motivat.

justificáre, *justificări*, s.f. Acţiunea de *a (se) justifica;* dovedirea justeţei unui lucru, a unei fapte.

justificatív, -ă, *justificativi, -e*, adj. || Din fr. *justificatif* || Care serveşte pentru a justifica ceva.

justiţiábil, -ă, *justiţiabili, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *justiciable* || Persoană care apare ca parte într-un proces.

justiţie s.f. || Din lat. *iustitia*, fr. *justice* || **1.** Dreptate, echitate. **2.** Activitate a statului constînd în judecarea cauzelor penale şi civile **3.** Totalitatea instanţelor judecătoreşti. ○ Expr.. *A chema* (sau *a se prezenta) în faţa justiţiei* = a cita (sau a se prezenta) la judecată.

juvăț, *juvețe*, s.n. || Din ucr. *žyvec* || Laț la capătul unei funii (pentru a prinde un animal). *Amîndoi frații zvîrliră juvățurile. Calul... fu smucit îndărăt și căzu* (Sadoveanu). || Pl. și: *juvățuri*.

juvélnic, *juvelnice*, s.n. || Din bg. *živelnik* || Unealtă pescărească făcută din plasă, nuiele, șipci etc. în care se poate păstra viu, în apă, peștele prins.

juvenil, -ă, *juvenili, -e*, adj. || Din fr. *juvénile*, lat. *iuvenilis* || **1.** Care aparține tinereții, care se referă la tinerețe; tineresc. **2.** (Geogr.) *Ape juvenile* = ape care provin din condensarea subterană a vaporilor rezultați prin degazificarea magmei.

juvéte, *juveți*, s.m. (Reg.) Nume generic dat peștilor mărunți.

juxtalineáră, *juxtalineare*, adj. || Din fr. *juxtalinéaire* || *Traducere j.* = traducere literală a unui text, cu reproducerea paralelă a textului original.

juxtapúne, *juxtapún*, vb. III. Tranz. || Din fr. *juxtaposer* (după *pune*) || A pune unul lîngă altul, a alătura. ● Refl. și tranz. (Gram.) A (se) îmbina prin juxtapunere.

juxtapúnere, *juxtapuneri*, s.f. Acțiunea de a *juxtapune*. ● (Gram.) Mijloc de exprimare a raporturilor sintactice de coordonare sau subordonare, constînd din alăturarea, fără ajutorul unui cuvînt de legătură, a elementelor alcătuitoare ale unei propoziții sau fraze; parataxă.

júxtă, *juxte*, s.f. || Din *juxta[lineară]* || Traducere juxtalineară a textelor grecești și latinești.

K

k s.m. invar. A paisprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: **a)** consoană oclusivă palatală surdă, cu valoarea grupului de litere *ch* înainte de *e* şi *i*; **b)** consoană oclusivă velară surdă, cu valoarea literei *c*, în alte poziţii.

kainít s.n. || Din fr. *kaïnite;* gr. *kainos* „nou" || Sare naturală constituită din sulfat de magneziu şi clorură hidratată de potasiu, utilizată la fabricarea îngrăşămintelor artificiale pentru soluri şi a sărurilor de potasiu.

káizer, *kaizeri*, s.m. || Din germ. *Kaiser* || Denumire dată împăraţilor Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană şi apoi împăraţilor Germaniei.

kakemóno s.n. || Cuv. japonez || Pictură japoneză executată în tuş sau în culori de apă, pe ruleuri de mătase sau de hîrtie, care se atîrnă în lung pe pereţi.

kakí adj. invar. || Din fr. *kaki*, engl. *khakee* (cuv. de origine indiană) || De culoare cafenie cu nuanţă galben-verzuie.

kala-azár subst. || Din fr. *kala-azar* (cuv. din hindustană) || Boală parazitară gravă, endemică în regiunile tropicale, provocată de un protozoar care se localizează şi se multiplică în splină şi în ficat.

káliu s.n. || Din germ. *Kalium* || (Chim.) Potasiu.

kantián, -ă, *kantieni, -e*, adj. || Din fr. *kantien* || Care se referă la doctrina lui Kant.

kantianísm s.n. || Din *kantian* || Doctrina filozofului Kant.

karaté s.n. || Din fr. *karaté* || Metodă de luptă de origine japoneză, care face uz, atît în atac cît şi în apărare, doar de mijloace naturale.

kátharsis subst. || Cuv. gr. || Noţiune a esteticii lui Aristotel referitoare la acţiunea „purificatoare" a artei, în special a tragediei, asupra pasiunilor omeneşti.

kenotrón, *kenotroane*, s.n. || Din fr. *kénotron* || Tub electronic cu doi electrozi folosit pentru redresarea curentului alternativ de înaltă tensiune.

keta subst. || Din rus. *keta* || Peşte teleostean înrudit cu păstrăvul, de 50—75 cm lungime, care trăieşte în mările din Extremul Orient. De la **k.** se obţin icrele de Manciuria.

kieselgúr [Pr.: kizelgur] s.n. || Cuv. germ. || (Geol.) Diatomit.

kilo- || Din fr. *kilo;* gr. *kilioi* „mie" || Element de compunere care intră în denumirea unităţilor de măsură pentru a exprima multiplicarea de o mie de ori.

kilocalorie, *kilocalorii*, s.f. ||Din fr. *kilocalorie* || Unitate de măsură pentru energia termică, egală cu o mie de calorii.

kilográm, *kilograme*, s.n. || Din fr. *kilogramme* || Unitate de măsură pentru mase, egală cu masa unui litru de apă distilată la temperatura de 4 grade Celsius. ○ *Kilogram-forţă* = unitate de măsură a forţei, egală cu greutatea unui corp cu masa de un kilogram. *Kilogram-forţă-metru* (sau *kilogrammetru)* = unitate de măsură a energiei, egală cu 9,81 jouli.

kilohértz [Pr.: kiloherţ], *kilohertzi*, s.m. || Din fr. *kilohertz* || Unitate de măsură pentru frecvenţă, egală cu o mie de hertzi.

kilometráj, *kilometraje*, s.n. || Din fr. *kilométrage* || Distanţa în kilometri parcursă de un vehicul într-un anumit timp. ● Măsurarea în kilometri a unei distanţe parcurse. ● Instrument montat la unele vehicule, care înregistrează distanţa parcursă.

kilométric, -ă, *kilometrici, -ce*, adj. || Din fr. *kilométrique* || Privitor la kilometru, care indică kilometri. ● (Fig.) Foarte lung.

kilométru, *kilometri*, s.m. || Din fr. *kilomètre* || Unitate de măsură pentru distanţe, egală cu o mie de metri.

kilovólt, *kilovolţi*, s.m. || Din fr. *kilovolt* || Unitate de măsură pentru tensiunea electrică, egală cu o mie de volţi.

kilowátt, *kilowaţi*, s.m. || Din fr. *kilowatt* || Unitate de măsură pentru putere, egală cu o mie de waţi. ○ *Kilowatt-oră* = unitate de măsură pentru energie, egală cu energia produsă într-o oră de un generator cu puterea de un kilowatt.

kimberlít s.n. || Din fr. *kimberlite* || Rocă eruptivă din coşurile vulcanice, în masa căreia se găsesc uneori cristale de diamant.

kitsch [Pr.: kici] s.n. || Cuv. germ. || Termen desemnînd produsele cu caracter de pseudoartă, caracterizate prin platitudine, imitaţie superficială a operelor de artă, lipsă de originalitate pervertirea cerinţelor estetice.

kíwi s.f. || Din fr. *kiwi* || Pasăre acarinată din Noua Zeelandă, pe cale de dispariţie, lipsită de claviculă şi cu aripile atrofiate.

kóvar s.n. Aliaj de fier, nichel şi cobalt, folosit la fabricarea becurilor electrice, a tuburilor electronice etc.

kriptón s.n. || Din fr. *krypton* || Element chimic din familia gazelor nobile, întrebuinţat la fabricarea becurilor electrice, a tuburilor electronice etc.

L

l s.m. invar. A cincisprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană sonoră, laterală, dentală.

la[1] prep. || Lat. *illac* || **1.** Introduce un complement circumstanţial de loc: *s-a dus la şcoală.* • Introduce un atribut care indică locul: *flori la ferestre.* **2.** Introduce un complement circumstanţial de timp: *soseşte la noapte.* **3.** Introduce un complement circumstanţial de mod: *caii merg la pas.* **4.** Introduce un complement circumstanţial instrumental: *cîntă la vioară.* **5.** Introduce un complement indirect: *le-am comunicat la ai mei.* **6.** (Adverbial) Cam, aproape. *Erau la opt mii de voinici* (Ispirescu). **7.** Cu valoare de numeral nehotărît, exprimă o cantitate mare. *Croieşte la minciuni* (Negruzzi). **8.** (În prepoziţii compuse) *De la: vine de la mare.* • *Pe la: a trecut pe la noi.* • *Pînă la: au venit toţi pînă la unul.*

la[2] s.m. invar. || Din it. *la* || Treapta a şasea din gama majoră-tip; sunetul şi nota corespunzătoare.

la[3], *lau*, vb. I. Tranz. şi refl. || Lat. *lavare* || (Pop.) A (se) spăla (pe cap); a (se) îmbăia. *Pregăteşte de scăldătoare... lă purcelul, îl scaldă* (Creangă). ○ *Lă-mă-mamă* = om prost, nătîng. || Prez. ind.: *lau, lai, lă, lăm, laţi, lau;* part. *lăut.*

labán, *labani*, s.m. || Din rus. *loban* || Peşte teleostean marin, de 25—50 cm lungime, de culoare cenuşie-albăstruie.

lábă, *labe*, s.f. || Din magh. *láb* || **1.** Partea piciorului de la gleznă în jos, la om şi la unele animale patrupede; partea piciorului pe care calcă păsările; *p. gener.* picior (la cîine, urs, lup, pisică etc.). ○ Expr. *Laba gîştei* = **a)** ridurile formate în jurul ochilor; **b)** scris neîngrijit. • (Fam. şi depr.) Mînă. ○ Expr. *A pune laba pe cineva sau pe ceva* = a apuca, a înhăţa pe cineva. **2.** *Laba-ursului* = numele mai multor specii de ciuperci comestibile, cu corpul cărnos, ramificat. *Laba-gîştei* = mică plantă erbacee cu flori roşii-purpurii.

labferméntˌ, *labfermenţi*, s.m. Cheag **(1).**

labiál, -ă, *labiali, -e*, adj. || Din fr. *labial;* lat. *labium* „buză" || Care aparţine buzelor, care se referă la buze. • (Despre sunete; şi substantivat) Care se articulează cu participarea buzelor (ex. *b* este o consoană labială).

labiát, -ă, *labiaţi, -te*, adj. || Din fr. *labié* || (Despre corole şi calicii) Care are o prelungire de forma unei pîlnii, cu marginea tăiată în doi lobi. • (Substantivat, f. pl.) Familie de plante dicotiledonate, bogate în uleiuri eterice, cu tulpina în patru muchii, cu frunze opuse şi flori cu două labii; (şi la sg.) plantă din această familie (ex. levănţica, izma, urzica-moartă).

lábie, *labii*, s.f. || Din germ. *Labia;* lat. *labium* „buză" || Formaţie caracteristică florii unor plante superioare, alcătuită din petale dispuse sub forma unor buze.

labíl, -ă, *labili, -e*, adj. || Din fr. *labile*, lat. *labilis* (< *labi* „a cădea") || (Livr.) **1.** Schimbător, nestatornic. **2.** (Despre un sistem fizic) Care se află în stare de echilibru instabil.

labilitáte s.f. || Din fr. *labilité* || **1.** Însuşirea de a fi labil, atitudine schimbătoare, nestatornică. **2.** (Fiz.) Instabilitate. **3.** (Biol.) Însuşire a materiei vii de a-şi modifica starea în funcţie de anumiţi factori.

labiodentál, -ă, *labiodentali, -e*, adj. || Din fr. *labiodentale* || (Despre sunete) Care se articulează prin atingerea buzei inferioare de dinţii superiori (ex. *f* este o consoană labiodentală).

labirínt, *labirinturi*, s.n. || Din fr. *labyrinthe*, lat. *labyrinthus*, gr. *labyrinthos* || **1.** Edificiu cu multe încăperi şi galerii, în care orientarea este foarte dificilă. • Alei în parcuri, drumuri etc. întortocheate. **2.** (Fig.) Problemă, situaţie încurcată. **3.** (Tehn.) Dispozitiv cu camere foarte înguste care obligă un fluid să parcurgă un drum foarte lung, micşorîndu-i astfel viteza. **4.** Totalitatea cavităţilor care alcătuiesc urechea internă.

lábium s.n. || Din fr. *labium*, lat. *labium* „buză" || Buza inferioară a insectelor şi a unor miriapode.

laboránt, -ă, *laboranţi, -te*, s.m. şi f. || Din germ. *Laborant* || Persoană care se ocupă cu întreţinerea aparatelor dintr-un laborator şi cu efectuarea unor lucrări şi operaţii mai simple.

laboratór, *laboratoare*, s.n. || Din germ. *Laboratorium*, fr. *laboratoire;* cf. lat. *laborare* „a lucra" || Încăpere prevăzută cu instalaţii, aparate şi instrumente, folosită pentru cercetări ştiinţifice, verificarea unor procese tehnologice, prepararea unor substanţe speciale etc.

laboriós, -oásă, *laborioşi, -oase*, adj. || Din fr. *laborieux*, lat. *laboriosus* || **1.** Care necesită efort, osteneală, muncă multă. **2.** Muncitor, sîrguincios.

labradorít s.n. || Din fr. *labradorite*, de la numele regiunii *Labrador* || Rocă eruptivă bazică, de culoare cenuşie-neagră cu reflexe sidefii-albăstrui, utilizată ca piatră de construcţie şi ca ornament, la clădiri, monumente etc.

lábrum s.n. || Din lat. *labrum* „buză" || Buza superioară a insectelor.

laburíst, -ă, *laburiști, -ste,* adj., s.m. și f. || Cf. it. *laburista,* engl. *labourist,* fr. *labouriste* || **1.** Adj. *Partid l.* = denumire a unor partide politice de orientare social-democrată din unele țări (Marea Britanie, Australia). **2.** S.m. și f. Membru al unui partid laburist.

lac[1], *lacuri,* s.n. || Lat. *lacus* || Întindere de apă stătătoare, situată într-o depresiune. ○ *Lac de acumulare* = lac artificial realizat pe albia unui râu în scopul formării unei rezerve de apă (mai ales pentru hidrocentrale). ○ Expr. *A cădea din lac în puț* = a da de un rău mai mare încercînd să scapi de unul mai mic.

lac[2], *lacuri,* s.n. || Din germ. *Lack* || **1.** Soluție a unor rășini, uleiuri etc., care, aplicată pe suprafața unui obiect, formează o peliculă ce protejează obiectul și totodată îi dă un aspect plăcut. **2.** Piele (sau imitație de piele), cu fața netedă și lucioasă, acoperită cu un strat de lac[2] **(1).**

lácăt, *lacăte,* s.n. || Din magh. *lakat* || Dispozitiv pentru încuierea unei uși, prevăzut cu o toartă care se trece prin două inele fixate la ușă. *Avea o ladă mare de Brașov, închisă cu trei lacăte* (Bassarabescu). ○ Expr. *A avea* (sau *a-și pune) lacăt la gură* = a-și impune tăcere.

lachérdă, *lacherde,* s.f. || Din ngr. *lakerda* || Produs alimentar obținut din pălămida proaspătă, prin sărare și afumare.

lachéu, *lachei,* s.m. || Din fr. *laquais* || **1.** Servitor în casele aristocratice, îmbrăcat în livrea; fecior, valet. **2.** (Fig.) Persoană slugarnică, servilă.

lácom, -ă, *lacomi, -e,* adj. || Din sl. *lakomŭ* || **1.** Care mănîncă și bea cu mare poftă. *Bacii lacomi nu o dată Mi-l lipseau de prînz ori cină* (Iosif). **2.** (Fig.) Avid, nesățios, dornic de a obține ceva. *Fiind mai lacom, luă cîți galbeni putu el duce* (Ispirescu).

lacónic, -ă, *laconici, -ce,* adj. || Din fr. *laconique,* gr. *lakonikos* „în maniera lacedemonienilor" (locuitorii Laconiei), adică „scurt, concis" || (Despre vorbire, stil) Concis, lapidar, în cuvinte puține; (despre oameni) care se exprimă scurt și concis. *Am primit... laconica ta scrisoare* (Caragiale).

laconísm s.n. || Din fr. *laconisme* || Însușirea de a fi laconic; exprimare laconică.

lácoviște s.f. v. **lăcoviște.**

lácră s.f. v. **raclă.**

lácrima-christi s.n. || Cuv. lat. || Denumire a vinurilor italiene, aromate, seci, cu tăria alcoolică de 10,5—12 grade, produse în podgoriile de la poalele Vezuviului.

lacrimál, -ă, *lacrimali, -e,* adj. || Din fr. *lacrymal* || Care se referă la lacrimi. ○ *Glandă lacrimală* = glandă a cărei secreție umezește ochiul. *Canal l.* = canal prin care se scurge secreția produsă de glanda lacrimală.

lacrimár s.n. v. **lăcrimar.**

lacrimatóriu, *lacrimatorii,* s.n. || Cf. fr. *lacrymatoire* || (La romani) Vas mic, de formă alungită, care se punea în mormînt, fiind destinat, simbolic, să primească lacrimile celor ce-l plîngeau pe dispărut.

lácrimă, *lacrimi,* s.f. || Lat. *lacrima* || **1.** Lichid secretat de glandele lacrimale, care umezește ochii: picătură din acest lichid. ○ Expr. *Cu lacrimi de sînge* = cu mare durere. ● (Fig.) Strop, picătură. **2.** (La pl.) Plîns. ● Expr. *Pînă la lacrimi* = pînă la cel mai înalt grad de înduioșare.

lacrimogén, -ă, *lacrimogeni, -e,* adj. || Din fr. *lacrymogéne* || (Despre substanțe) Care provoacă lacrimile. ● (Fig.) Care provoacă emoții ușoare.

lactámă s.f. || Din fr. *lactame,* germ. *Laktam;* lat. *lac, lactis* „lapte" || „Compus organic obținut din aminoacizi și folosit ca materie primă pentru fabricarea unor fibre sintetice.

lactát[1], *lactați,* s.m. || Din fr. *lactate* || Sare a acidului lactic.

lactát[2], -ă, *lactați, -te,* adj. || Din fr. *lacté;* cf. lat. *lacteus* „de lapte" || Preparat din lapte; care conține lapte.

lactáție s.f. || Din fr. *lactation* || Proces de formare și de secreție a laptelui în glandele mamare.

lactée adj. || Din fr. [*voie*] *lactée* || *Calea l.* = fîșie luminoasă difuză care se vede noaptea pe bolta cerească, alcătuită dintr-un număr enorm de stele ale galaxiei noastre.

láctic, *lactici,* adj. || Din fr. *lactique* || *Acid l.* = acid organic care se găsește mai ales în laptele acru, fiind folosit în industria alimentară, în medicină etc.

lacto- Element de compunere însemnînd „cu lapte", „referitor la lapte", care servește la formarea unor adjective și a unor substantive.

lactoferménț, *lactofermenți,* s.m. || Din fr. *lactoferment* || Cheag **(1).**

lactoflavínă s.f. || Din fr. *lactoflavine;* lat. *lacto-* + *flavus* „galben" || Factor al complexului vitaminic B, care se găsește în lapte avînd acțiune importantă în cursul sarcinii și al lactației.

lactométru, *lactometre,* s.n. || Din fr. *lactomètre* || Instrument pentru determinarea densității laptelui, respectiv a purității acestuia.

lactovegetarian, -ă, *lactovegetarieni, -e,* adj. || *Lacto-* + *vegetarian* || (Despre regimuri alimentare) Care se compune mai ales din produse lactate, legume și fructe.

lactóză s.f. || Din fr. *lactose* || Substanță organică incoloră cu gust dulce, extrasă din lapte, folosită în industria farmaceutică.

lacunár, -ă, *lacunari, -e,* adj. || Din fr. *lacunaire* || Cu lacune; cu întreruperi.

lacúnă, *lacune,* s.f. || Din fr. *lacune,* lat. *lacuna* || Lipsă, gol în continuitatea, în integritatea unui lucru. ● Întrerupere în continuitatea unui text, în înlănțuirea unor idei etc. ● (Fig.) Ceea ce lipsește pentru ca un lucru să fie considerat complet, perfect.

lacústru, -ă, *lacustri, -stre,* adj. || Din fr. *lacustre,* lat. *lacustris* (< *lacus* „lac") || Care trăiește sau care crește în lacuri; caracteristic lacului. ● *Locuință lacustră* = locuință clădită

pe stîlpi la suprafaţa unui lac, caracteristică epocilor preistorice; locuinţă palustră.

ládă, *lăzi*, s.f. || Din germ. *Lade* || Cutie mare de lemn sau de tablă, uneori cu capac, în care se păstrează sau se transportă diferite obiecte. ○ *L. de zestre* = piesă din mobilierul rustic românesc, lucrată din lemn şi împodobită cu crestături sau cu picturi.

lady [Pr.: léidi] s.f. || Cuv. engl. || Doamnă nobilă din Anglia; soţie de lord.

laf, *lafuri*, s.n. || Din tc. *lâf* || (Mai ales la pl.) Palavre. ○ Expr. *A şedea cu cineva la lafuri* = a sta cu cineva la taifas, a pălăvrăgi cu cineva.

lágăr, *lagăre*, s.n. || Din germ. *Lager* || **1.** Loc unde sînt închişi prizonierii de război. ○ *L. de concentrare* = loc izolăt în care sînt închise persoanele suspectate pentru activitate politică socotită indezirabilă sau din considerente rasiale etc. Au cunoscut o largă răspîndire îndeosebi în Germania fascistă în timpul celui de-al doilea război mondial. **2.** Organ de maşină care sprijină şi ghidează un ax sau un arbore şi permite mişcarea de rotaţie sau de oscilaţie a acestora.

lagunár, -ă, *lagunari, -e*, adj. || Din fr. *lagunaire* || Care aparţine lagunelor, format din lagune.

lagúnă, *lagune*, s.f. || Din it. *laguna*, fr. *lagune* || Porţiune din bazinul unei mări sau al unui ocean, separată aproape complet de acesta printr-o fîşie de uscat.

lai, láie, *lăi*, adj. || Probabil cuv. autohton || (Pop.; mai ales despre lîna oilor) Negru sau negru amestecat cu alb. ○ Expr. *Că e laie, că-i bălaie* sau *ba e laie, ba-i bălaie* = ba e una, ba e alta. *Ori laie, ori bălaie* = ori una, ori alta.

láibăr, *laibăre*, s.n. || Din săs. *leibel* || Haină ţărănească de postav, scurtă pînă în talie, de obicei fără mîneci.

láic, -ă, *laici, -ce*, adj. || Din fr. *laïque*, lat. *laicus* || Care nu ţine de biserică; mirean, lumesc; (substantivat) persoană care nu face parte din cler.

laicizá, *laicizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *laïciser* || A scoate (o instituţie) de sub autoritatea bisericii, a-i da caracter laic.

láie s.f. **1.** Ceată de ţigani (nomazi). **2.** Ceată zgomotoasă (de copii, de oameni) *Biata bab-a--ntrat în laie* (Coşbuc).

láinic, -ă, *lainici, -ce*, s.m. şi f. || Din *laie* || (Reg.) Om care umblă fără nici un rost; pierdevară, haimana. *Un lainic şi un pierde-vară ca şi mine* (Creangă).

láitmotiv, *laitmotive*, s.n. || Din germ. *Leitmotiv* || Motiv melodic, ritmic sau armonic care revine adesea în cursul unei compoziţii muzicale; (fig.) idee călăuzitoare repetată în mai multe rînduri într-o lucrare ştiinţifică sau literară. || Scris şi: *leit-motiv*.

láiţă s.f. v. **laviţă.**

laleá, *lalele*, s.f. || Din tc. *lâle* || Plantă decorativă din familia liliaceelor, cu tulpina înaltă de 30—40 cm, care face o singură floare, de culoare albă, galbenă, roşie etc. *Laleaua... astă floare ce a avut şi ea timpul măririi sale* (Negruzzi).

láma s.m. invar. || Din fr. *lama* (cuv. tibetan) || Preot-călugăr budist de rit tibetan.

lamaísm s.n. || Din fr. *lamaïsme* || Variantă a budismului nordic, răspîndită printre tibetani, mongoli etc.

lamantín, *lamantini*, s.m. || Din fr. *lamantin* || Gen de mamifere erbivore, asemănătoare cu foca, de 3—5 m lungime, care trăiesc în fluviile tropicale din America şi din Africa.

lamarckísm s.n. || Din fr. *lamarckisme* || (Biol.) Teorie formulată de J.-B. Lamarck în 1809, după care evoluţia vieţuitoarelor s-ar datora unei tendinţe lăuntrice deviată de influenţa mediului, ca urmare a acţiunii legilor potrivit cărora nevoia creează organul, iar însuşirile dobîndite sub influenţa mediului se transmit ereditar.

lámă[1], *lame*, s.f. || Din fr. *lame* || **1.** Placă subţire de metal, de lemn etc., avînd diverse întrebuinţări; partea metalică şi tăioasă a unui instrument. ○ *L. de ras* = mică placă metalică, subţire, dreptunghiulară, cu tăişul de obicei pe ambele laturi, care se adaptează la un aparat de ras. **2.** Placă mică şi subţire de sticlă, pe care se aşază substanţele ce urmează a fi examinate la microscop.

lámă[2], *lame*, s.f. || Din fr. *lama*, sp. *llama* (împrumutat dintr-o limbă indigenă din Peru, în care toate animalele cu lînă poartă acest nume) || Mamifer rumegător înrudit cu cămila, de cca 120 cm înălţime, care trăieşte în zonele muntoase din America de Sud, fiind folosit la transport de poveri.

lámbă, *lambe*, s.f. || Din tc. *lâmba* || **1.** Feder. **2.** Lanţ sau bară de fier care leagă crucea căruţei cu capetele osiei.

lambliáză s.f. || Din fr. *lambliase* || Boală parazitară cauzată de prezenţa în intestin a lambliei. Se manifestă prin tulburări digestive.

lámblie, *lamblii*, s.f. || Din fr. *lamblia*, de la n. pr. *W. Lambl* || Protozoar flagelat care trăieşte în intestinul subţire şi în căile biliare la om şi la unele animale; provoacă lambliaza.

lambrechín, *lambrechine*, s.n. || Din fr. *lambrequin* || Draperie scurtă, decorativă, aşezată în partea de sus a unei ferestre, a unei uşi etc.

lambríu, *lambriuri*, s.n. || Din fr. *lambris* || Îmbrăcăminte de lemn, de marmură etc. care căptuşeşte (pînă la o anumită înălţime) pereţii interiori ai unei încăperi.

lamé s.n. || Din fr. *lamé* || Material textil din mătase naturală sau din fibre sintetice, mai rar din bumbac sau din lînă, ţesut cu fire metalice fine.

lamelár, -ă, *lamelari, -e*, adj. || Din fr. *lamellaire* || Care are formă de lamelă; care se desface în lamele.

laméllă, *lamele*, s.f. || Din fr. *lamelle* || **1.** Mică placă subţire de sticlă, de metal sau de lemn, avînd diverse întrebuinţări. **2.** Foiţă subţire care separă unele structuri ale ţesuturilor vegetale şi animale.

lamelibranhiát, -ă, *lamelibranhiaţi, -te*, adj. s.f. || Din lat. *lamellibranchiata* || **1.** Adj. (Despre moluşte) Cu branhiile în formă de lamele. **2.** S.f

(La pl.) Clasă de moluște cu branhii lamelare, cu corpul cuprins într-o cochilie cu două valve (ex. scoica de rîu, stridia).

lamelifórm, -ă, *lameliformi, -e,* adj. || Din fr. *lamelliforme* || În formă de lamelă.

lamentá, *lamentez,* vb. I. Refl. || Din fr. *lamenter,* lat. *lamentari* || A se tîngui, a se văicări. *A se lamenta cineva de cele trecute este o pierdere de timp* (Ghica).

lamentábil, -ă, *lamentabili, -e,* adj. || Din fr. *lamentable,* lat. *lamentabilis* || **1.** Care inspiră milă, vrednic de plîns. **2.** Prost, mizerabil, deplorabil.

lamentáre, *lamentări,* s.f. Acțiunea de *a se lamenta;* tînguire, văicăreală.

laminá, *laminez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *laminer* || **1.** A prelucra un material, prin deformare plastică, la cald sau la rece, cu ajutorul laminorului. **2.** A întinde și a omogeniza cu laminorul **(2)** fibrele textile în filatură.

laminár, -ă, *laminari, -e,* adj. || Din fr. *laminair* || Care este alcătuit din lamele sau straturi paralele.

laminária s.f. || Cuv. lat. || Gen de alge brune din mările reci, cu talul lung în formă de panglică. Unele specii sînt comestibile iar altele se folosesc ca îngrășămînt organic.

laminát, *laminate,* s.n. Produs metalic obținut prin laminare (table, benzi, sîrmă etc.).

laminór, *laminoare,* s.n. || Din fr. *laminoir* || **1.** Mașină pentru laminarea metalelor, formată din doi sau mai mulți cilindri metalici care se rotesc și printre care trece materialul ce urmează a fi transformat în lame, în fire etc. **2.** Mașină cu care se subțiază, se paralelizează și se omogenizează fibrele textile.

laminoríst, -ă, *laminoriști, -ste,* s.m. și f. || Din *laminor* || Muncitor care lucrează la laminor.

lampadár, *lampadare,* s.n. || Din fr. *lampadaire,* lat. *lampadarium* || Suport vertical care susține una sau mai multe lămpi.

lampagíu, *lampagii,* s.m. || Din *lampă* || (Înv.) Persoană însărcinată cu aprinderea și stingerea felinarelor de pe străzi.

lampánt adj. || Din fr. *lampant* || *Petrol l.* = produs lichid obținut prin distilarea țițeiului și întrebuințat drept combustibil, în special în lămpi; gaz **(2).**

lampás, *lampasuri,* s.n. || Din rus. *lampas* || Fîșie lată de postav cusută la unele uniforme în lungul pantalonilor, pe latura lor exterioară; vipușcă.

lámpă, *lămpi,* s.f. || Din germ. *Lampe,* fr. *lampe* || Aparat care produce lumină, prin arderea unui combustibil sau cu ajutorul curentului electric; este destinat iluminării artificiale, semnalizării etc. *Ies acum din clădirea minei toți deodată, cu lămpile în mîini* (Bogza). ○ *L. de radio* = tub electronic. *L. de lipit* = lampă cu benzină, folosită în operația de lipire a metalelor.

lampión, *lampioane,* s.n. || Din fr. *lampion* ||. Felinar cu pereții din material translucid colorat, din pergament, din hîrtie cerată etc., întrebuințat la iluminatul festiv al sălilor, al parcurilor etc.; lanternă venețiană. *În grădinița din față străluceau pomii, subit înfloriți de mulțimea lampioanelor multicolore* (Bart).

lámură s.f. Partea cea mai bună, mai fină, mai aleasă dintr-un lucru; floarea, fruntea, crema unui lucru. *Umblau albinele la cules și strîngeau la știubeie lamura florilor* (Sadoveanu).

lan, *lanuri,* s.n. || Din ucr. *lan* || Cîmp semănat, de obicei cu cereale; *p. ext.* plantele cultivate pe acest cîmp. *Avea Ileana ochi din Soare Și galben păr, un lan de grîu* (Coșbuc).

lanamétru, *lanametre,* s.n. || Din fr. *lanamètre;* lat. *lana* „lînă" + gr. *metron* „măsură" || Aparat pentru determinarea finețiii fibrelor textile.

lánce, *lănci,* s.f. || Din it. *lancia* || Veche armă de atac, formată dintr-un vîrf ascuțit de fier montat la capătul unei vergi lungi de lemn. *Lănci scînteie lungi în soare, arcuri se întind în vînt* (Eminescu).

lanceolát, -ă, *lanceolați, -te,* adj. || Din fr. *lancéolé,* lat. *lanceolatus* || (Despre frunze) Care are forma unui vîrf de lance.

land, *landuri,* s.n. || Din germ. *Land* || (În Austria și în Republica Federală Germania) Provincie autonomă, avînd organ legislativ și guvern propriu.

lándler, *landlere,* s.n. || Din germ. *Ländler* || Dans popular austriac și bavarez, asemănător valsului, cu tempo moderat; melodia după care se dansează.

landóu, *landouri,* s.n. || Din fr. *landau,* de la n. pr. *Landau,* orașul în care s-au fabricat întîi astfel de trăsuri || **1.** Trăsură luxoasă, cu patru locuri așezate față în față. **2.** Cărucior mare, acoperit, pentru copii.

lándșaft, *landșafturi,* s.n. || Din germ. *Landschaft* || Porțiune din mediul geografic care posedă trăsături proprii, diferite de cele ale porțiunilor învecinate.

langurós, -oásă, *languroși, -oase,* adj. || Din fr. *langoureux* || (Adesea ir.) Plin de sentimentalism; galeș. *Privea fățiș cu ochii albaștri, languroși* (Bart).

langústă, *languste,* s.f. || Din fr. *langouste* || Crustaceu marin, de 30—50 cm lungime, lipsit de clești, cu carnea foarte gustoasă. Trăiește în Oc. Atlantic și în Marea Mediterană.

lanitál s.n. || Din fr. *lanital;* it. *lan[a]ital[iana]* „lînă italiană" || Fibră textilă fabricată din cazeină, care se aseamănă cu lîna și, în amestec cu aceasta, se întrebuințează la fabricarea unor țesături și tricotaje.

lanolínă, s.f. || Din fr. *lanoline;* lat. *lana* „lînă" + *oleum* „ulei" || Substanță grasă, păstoasă, secretată de pielea oilor și extrasă prin prelucrarea lînii acestora, folosită în industrie, în medicină și în cosmetică.

lansá *lansez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *lancer* (< *lance* „lance") || **1.** A da drumul pe apă unei nave, a o trece în stare de plutire; a face să se desprindă de pe rampa de lansare (o rachetă). **2.** A arunca cu putere ceva, spre un obiectiv; (refl.) a se arunca, a se avînta. ● Tranz. și

refl. (Fig.) A se face cunoscut, a se afirma. **3.** A pune în circulaţie; a emite, a difuza, a răspîndi.

lansáre, *lansări*, s.f. Acţiunea de *a (se) lansa;* punerea în stare de plutire a unei nave. ● Aruncare, azvîrlire. ● Difuzare, răspîndire.

lansétă, *lansete*, s.f. || Din fr. *lancette* || Vargă de pescuit cu care se poate arunca (năluca) la distanţă mare.

lantán s.n. || Din fr. *lanthane;* gr. *lanthanein* „a fi ascuns" || Element chimic din grupa pămînturilor rare, care se găseşte în natură combinat în unele minerale.

lantanîde s.f. pl. || Din fr. *lanthanide* || Nume dat elementelor chimice din grupa pămînturilor rare. Se caracterizează printr-o foarte mare asemănare a comportării lor chimice.

lantérnă, *lanterne*, s.f. || Din fr. *lanterne* || **1.** Aparat de iluminat constituit dintr-o sursă de lumină închisă într-o carcasă (de metal) cu geamuri; lampă mică, portativă, care funcţionează cu baterie electrică. ○ *L. veneţiană* = lampion. **2.** *L. magică* = aparat simplu cu care se proiectează figuri desenate sau fotografiate pe plăci de sticlă. **3.** Turn cu deschideri laterale ridicat deasupra unei turle, unei cupole etc. pentru luminare şi ventilaţie. **4.** (Zool.) *Lanterna lui Aristotel* = aparatul masticator al ariciului de mare.

lanţ, *lanţuri*, s.n. || Din bg. *lanec* || **1.** Organ flexibil format dintr-un şir de verigi, zale sau plăci metalice, unite între ele, servind pentru a lega ceva, pentru tracţiune, pentru a transmite o mişcare etc. ○ Expr. *A se ţine lanţ* = a se succede în număr mare. ● Instrument format dintr-un şir de vergele groase cu care se măsoară lungimile pe teren. ● (Fig.) Legătură puternică. ○ Captivitate, robie. **2.** Lanţ (**1**) mic, subţire, de obicei din metal preţios, servind ca podoabă. ● Lucrătură simplă, făcută cu croşeta, sub forma unui şir de ochiuri înlănţuite. **3.** Şir continuu de elemente de acelaşi fel; *lanţ de munţi* = sistem muntos. ● (Fiz., chim.) *Reacţie în lanţ* = succesiune de reacţii elementare, care continuă de la sine, una din alta.

lanţétă, *lanţete*, s.f. || Din germ. *Lanzette*, fr. *lancette* || Instrument chirurgical constînd dintr-o lamă cu două tăişuri, folosit la vaccinări, incizii etc.

lanţúg, *lanţuguri*, s.n. || Din ucr. *lancuh* || (Pop.) **1.** Lanţ (**1**). *Un urs legat cu lanţug de-un stîlp* (Alecsandri). **2.** Lănţişor. *Înfăşurîndu-şi în pripă pe după gît lanţugul de aur* (Sadoveanu).

laoláltă adv. || Din *la* + *o* + *alta* || Împreună, la un loc. *Perii, piepteni, ace de cap, cutiuţe, aşezate laolaltă pe măsuţa de noapte* (Stancu).

lapalisádă, *lapalisade*, s.f. || Din fr. *lapalissade*, de la n. pr. *La Palice*, autor al unor astfel de truisme || Afirmaţie a cărei evidenţă naivă provoacă rîsul; adevăr evident, naiv; truism.

laparoscopíe, *laparoscopii*, s.f. || Din fr. *laparoscopie;* gr. *lapara* „abdomen" + *skopein* „a examina" || Explorare a cavităţii abdominale şi a organelor abdominale cu ajutorul unui aparat numit *laparoscop*.

laparotomíe, *laparotomii*, s.f. || Din fr. *laparotomie;* gr. *lapara* „abdomen" + *tome* „tăietură" || Operaţie chirurgicală care constă în deschiderea peretelui abdominal.

lapidár, -ă, *lapidari, -e*, adj. || Din fr. *lapidaire*, lat. *lapidarius* „care are stilul inscripţiilor de pe pietre" || **1.** (Despre inscripţii, ornamente) Săpat în piatră. **2.** (Fig.) (Despre stil, vorbire) Scurt, concis.

lapidáriu, *lapidarii*, s.n. || Cf. lat. *lapidarius* „de piatră" || Colecţie de pietre mari, sculptate sau gravate (pietre de mormînt, basoreliefuri etc.). || Şi: **lapidárium** s.n.

lapidárium s.n. v. **lapidariu.**

lapislazúli s.n. || Din fr. *lapis-lazuli* || (Miner.) Lazurit.

lapón, -ă, *laponi, -e*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *lapon* || **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte dintr-o populaţie băştinaşă din nordul Peninsulei Scandinave şi din vestul peninsulei Kola. **2.** Adj. Care se referă la laponi (**1**), care aparţine laponilor.

lápoviţă s.f. || Din bg. *lapovica* || Ploaie amestecată cu ninsoare. *Veneau vînturile grele şi lapoviţele* (Sadoveanu).

lápsus, *lapsusuri*, s.n. || Din fr., lat. *lapsus* || Incapacitate momentană de a-şi aminti de un lucru ştiut.

lápte s.n. || Lat. *lac, lactis* || **1.** Lichid secretat de glandele mamare ale femeii şi ale femelelor mamifere (constituind hrana exclusivă a sugarului şi a puiului de animal). Este un aliment complet cu mare valoare nutritivă. ○ *L. praf* v. *praf. L. acru* = lapte fermentat. *L. bătut* v. *bătut. Purcel* (sau *viţel) de l.* = purcel (sau viţel) care nu a fost încă înţărcat. *L. de pasăre* = desert preparat din lapte, ouă şi zahăr. **2.** (Bot.) *Laptele-cîinelui* = alior. **3.** Suc care se găseşte în unele plante sau fructe. ○ Expr. *A fi în lapte* = (despre cereale) a fi crud, necopt. **4.** *L. de var* = suspensie de var stins cu apă, folosit la văruit.

lapţi s.m. pl. || Lat. *lactes* || Produsele sexuale mascule la peşti.

lard s.n. || Lat. *lardum* || (Reg.) Slănină grasă.

larg, -ă, (1—3) *largi*, adj., **(4, 5)** *larguri*, s.n. || Lat. *largus* || **1.** Adj. Extins în toate direcţiile. ○ Expr. *În lumea largă* = **a)** în locuri depărtate; **b)** pretutindeni. **2.** Adj. De dimensiuni mari, lat; (fig.) amplu. ○ *Pe larg* = amănunţit. ○ Expr. *Mînă largă* = om darnic, generos. *Vederi largi* = receptivitate faţă de nou, faţă de progres. **3.** Adj. Încăpător, spaţios, cuprinzător; (fig., despre gesturi, mişcări) desfăşurat în toată amploarea. **4.** S.n. Lărgime; întreaga suprafaţă (a unui loc). ○ *În larg* = pe apă, departe de ţărm. **5.** S.n. Loc deschis care se întinde departe; spaţiu vast. ○ Expr. *A fi* (sau *a se simţi) în largul său* = a fi (sau a se simţi) liber, nestingherit.

larghétto adv. || Cuv. it. || (Muz.) Într-un tempo intermediar între largo şi andante. ● (Substantivat, n.) Compoziţie sau parte dintr-o compoziţie muzicală concepută în această mişcare.

larghéțe s.f. || Din it. *larghezza* || Dărnicie, generozitate.

lárgo adv. || Cuv. it. || (Muz.) Într-un tempo amplu și lent. ● (Substantivat, n.) Compoziție sau parte dintr-o compoziție muzicală concepută în această mișcare.

lari s.m. pl. || Din lat. *lar* || Nume dat în mitologia romană unor divinități considerate a fi protectoare ale casei și familiei.

lárice s.f. || Din it. *larice*, lat. *larix, -icis* || (Bot.) Zadă.

laringál, -ă, *laringali, -e*, adj. || Din fr. *laryngal* || (Despre sunete) Care se articulează în regiunea laringelui.

laríngе, *laringe*, s.n. || Din it. *laringe* || Organ tubular format din cartilaje, situat la partea superioară a traheii, în care se găsesc coardele vocale; beregată.

laringítă, *laringite*, s.f. || Din fr. *laryngite* || (Med.) Inflamație acută sau cronică a mucoasei laringelui.

laringofón, *laringofoane*, s.n. || Din fr. *laryngophone;* gr. *laryngs* „laringe" + *phone* „sunet" || Dispozitiv care, aplicat pe gîtul vorbitorului în dreptul laringelui, transmite direct vibrațiile coardelor vocale corespunzătoare vorbirii, evitînd astfel captarea zgomotelor.

laringologíe s.f. || Din fr. *laryngologie* || Ramură a medicinii care studiază anatomia, fiziologia și patologia laringelui.

laringoscóp, *laringoscoape*, s.n. || Din fr. *laryngoscope* || Instrument format dintr-o oglindă specială cu coadă lungă, folosit la examinarea laringelui.

laringoscopíe, *laringoscopii*, s.f. || Din fr. *laryngoscopie* || Examinarea laringelui cu ajutorul laringoscopului.

lármă s.f. || Din magh. *lárma*, scr. *larma*. Cf. it *all'arma* „la arme" || **1.** (Înv.) Alarmă. **2.** Zgomot mare, gălăgie.

larvár, -ă, *larvari, -e*, adj. || Din fr. *larvaire* || Care este în stare de larvă.

lárvă, *larve*, s.f. || Din fr. *larve;* lat. *larva* „muscă" || Stadiu de dezvoltare a unor pești, amfibieni și nevertebrate după ieșirea din ou.

larvicíd, *larvicide*, s.n. || Din fr. *larvicide* || Substanță care distruge larvele unor insecte.

lascív, -ă, *lascivi, -e*, adj. || Din fr. *lascif*, lat. *lascivus* || Care atîță la plăceri sexuale; senzual, voluptuos; obscen, lubric.

láser, *lasere*, s.n. || Din fr. *laser;* engl. *l[ight] a[mplification by] s[timulated] e[mission of] r[adiation]* „amplificarea luminii prin emisia stimulată a radiației" || Instalație pentru generarea și amplificarea radiațiilor electromagnetice din domeniul vizibil, bazată pe emisia stimulată a radiației, producînd fascicule monocromatice paralele foarte intense care concentrează energie corespunzătoare unor temperaturi de zeci de mii de grade, cu utilizări în fizica nucleară, în chirurgie, în telecomunicații, în metalurgie. || Pl. și: *laseri*.

lasétă, *lasete*, s.f. || Din fr. *lacet* || Șnur îngust utilizat la confecționarea unor dantele. ● Obiect de decorație interioară lucrat din acest șnur.

lasóu, *lasouri*, s.n. || Din fr. *lasso;* sp. american *lazo* || Curea sau frînghie lungă, terminată la un capăt cu un laț, folosită în America de Sud pentru prinderea animalelor sălbatice.

lástex, *lastexuri*, s.n. || Din fr., it. *lastex* || Fir de cauciuc, îmbrăcat de obicei în fire textile și utilizat în industria confecțiilor. ● Portjartier elastic.

laș, -ă, *lași, -e*, adj. || Din fr. *lâche* || (Despre oameni; și subst.) Lipsit de curaj și de sentimentul onoarei; fricos; (despre atitudini) care denotă lipsă de curaj. *Cei răi sînt totdeauna lași* (Bălcescu).

laștíte s.f. || Din *laș* (după fr. *lâcheté*) || Faptul de a fi laș, starea celui laș. ● Faptă, atitudine de om laș.

lat, -ă, **(1)** *lați, -te*, adj., **(2)** *laturi*, s.n. || Lat. *latus* || **1.** Adj. Care are o lățime (mare). ○ *Lat în spate* = bine făcut, robust. ○ Expr. (Fam.) *E lată (rău)* = e grav, e îngrijorător. *A o face lată* = **a)** a face un chef strașnic; **b)** a face (fără voie) o gafă, o prostie. *A lăsa pe cineva lat* = a-l bate foarte tare. **2.** S.n. Partea lată a unui obiect; lățime. ○ *De-a latul* = în curmeziș. *Un lat de palmă* = măsură populară egală cu lățimea unei palme, cu degetele lipite.

latént, -ă, *latenți, -te*, adj. || Din fr. *latent*, lat. *latens, -ntis* (< *latere* „a fi ascuns") || Care nu se manifestă, dar se poate manifesta oricînd.

laterál, -ă, *laterali, -e*, adj. || Din fr. *latéral*, lat. *lateralis* || **1.** Situat pe o latură, pe o parte sau pe marginea unui lucru; (fig.) secundar, marginal. ○ (Lingv.) *Arie laterală* = zonă situată la periferia teritoriului unde se vorbește o limbă sau un grai. **2.** (Mat.) *Arie* (sau *suprafață) laterală* = suprafața unui corp geometric fără suprafețele bazelor. ● (Lingv.) *Consoană laterală* = consoană articulată prin atingerea vîrfului limbii de palat sau de alveolele incisivilor superiori, aerul scurgîndu-se de o parte și de alta a limbii (ex. *l* este o consoană laterală).

látex, *latexuri*, s.n. || Din fr., lat. *latex* || Suc lăptos secretat de unele plante, care, în prezența aerului, se coagulează.

laticifér, *laticifere*, s.n. || Din fr. *laticifère;* lat. *latex, -icis* „lichid" + *ferre* „a purta" || (Bot.) Vas tubular ramificat care secretă latex.

laticlávă, *laticlave*, s.f. || Din fr. *laticlave* || Fîșie lată de purpură care împodobea tunica purtată de senatorii romani.

latifundiár, -ă, *latifundiari, -e*, s.m. și f. || Din *latifundiu* || Proprietar de întinse domenii agricole; mare moșier.

latifúndiu, *latifundii*, s.n. || Din lat. *latifundium* || Mare proprietate funciară privată; moșie foarte întinsă; domeniu.

latín, -ă, *latini, -e*, s.m. și f., adj. || Din lat. *latinus*, fr. *latin* || **1.** S.m. și f. Persoană care făcea parte din populația indo-europeană stabilită la sfîrșitul mileniului II î.e.n. în provincia Latium din Italia centrală. **2.** Adj. Care se referă la vechiul ținut Latium din Italia; care se referă la limba și literatura romanilor. ○ *Limba latină* (Și substantivat, f) = limba vorbită de romani.

latinésc, -eáscă, *latinești*, adj. || Din *latin* || Latin (2).

latinéște adv. || Din *latin* || În limba latină.

latinism, (1) *latinisme*, s.n. || Din fr. *latinisme*. Cf. *latin* || **1.** Cuvînt sau expresie împrumutată din limba latină de o altă limbă și neadaptată la sistemul acesteia. **2.** Curent în lingvistica și filologia românească din secolul 19, care a militat pentru demonstrarea caracterului latin al limbii române, căzînd însă în unele exagerări, ca: înlocuirea cuvintelor nelatine, introducerea unei ortografii latinizante.

latiníst, -ă, *latiniști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *latiniste* || **1.** Specialist în filologia latină și în antichitatea romană. **2.** Adept al latinismului (2).

latinitáte s.f. || Din fr. *latinité*, lat. *latinitas, -atis* || Origine latină, caracter latin; cultura și civilizația latină.

latinizá, *latinizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *latiniser* || A introduce într-o limbă, pe cale savantă, cuvinte latine; a da unui cuvînt o formă apropiată de originalul latin.

latinizánt, -ă, *latinizanți, -te*, adj. || Din fr. *latinisant* || Care urmărește latinizarea limbii; (despre cuvinte, texte) care a fost latinizat.

latino-americán, -ă, *latino-americani, -e*, adj. || Din fr. *latino-américain* || Care se referă la America Latină, care aparține Americii Latine.

latír s.m. || Din gr. *lathyros* „măzăriche" || Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori violete, roz, albe sau galbene. Poate fi furajeră sau ornamentală.

latitúdine, *latitudini*, s.f. || Din fr. *latitude*, lat. *latitudo, -inis* || **1.** Distanța în grade a unui punct de pe glob față de ecuator, măsurată pe meridianul locului. Constituie una dintre cele două coordonate geografice. **2.** (Fig.) Libertate de acțiune.

latrínă, *latrine*, s.f. || Din lat. *latrina*, fr. *latrines* || Closet (rudimentar).

látură, *laturi*, s.f. || Lat. *latora* (= *latera*, pl. lui *latus, -eris*) || **1.** Parte laterală a unui obiect; margine. ● Parte, zonă de la marginea unei întinderi de pămînt. ○ Expr. *A bate laturile* = a umbla fugar. ● Fiecare dintre cele două părți laterale ale corpului omenesc. ● Parte, direcție. ○ *Pe lături* = într-o parte și în alta. *În lături* = la o parte. *Pe de lături* = alături, pe lîngă. ○ Expr. *A (nu) se da în lături* = a nu ezita să facă ceva. **2.** (Fig.) Aspect sub care poate fi privit un lucru. **3.** (Mat.) Fiecare dintre segmentele de dreaptă care alcătuiesc un poligon; fiecare dintre semidreptele care formează un unghi. || Pl. și *lături*.

lat, *laturi*, s.n. || Lat. **laceus* (= *laqueus*) || **1.** Nod larg la o sfoară, care se poate strînge în jurul unui punct fix. **2.** Instrument pentru prins păsări sau animale, format dintr-un ochi de sfoară sau de sîrmă.

láțe s.f. pl. Șuvițele de lînă sau de păr care atîrnă în mod dezordonat.

laudatív, -ă, *laudativi, -e*, adj. || Din fr. *laudatif* || Care laudă; elogios.

láudă, *laude*, s.f. || Din *lăuda* || Apreciere elogioasă la adresa cuiva sau a ceva; elogiu; cuvinte prin care se exprimă această apreciere. *Un glas unanim de laudă umplu toată sala* (Alecsandri).

láur, *lauri*, s.m. || Lat. *laurus* || **1.** Dafin; (la pl.) frunze de dafin cu care se încununau în antichitate poeții și eroii; (fig.) glorie. ○ Expr. *A culege lauri* = a avea succese mari; a deveni celebru. *A se culca pe lauri* = a se mulțumi cu succesele obținute și a nu realiza altele în continuare. **2.** Arbust înalt de peste 2 m, cu frunze persistente lucioase, dințate, cu flori mici melifere și cu fructe roșii. **3.** Ciumăfaie.

laureát, -ă, *laureați, -te*, s.m. și f. || Din fr. *lauréat*, lat. *laureatus* „încoronat cu lauri" || Persoană sau colectiv care a fost premiat pentru reușita la un concurs sau pentru merite deosebite într-un anumit domeniu: *laureat al Premiului Nobel*.

lavábil, -ă, *lavabili, -e*, adj. || Din fr. *lavable* || (Despre țesături) Care poate fi spălat fără a-și pierde calitățile.

lavabóu, *lavabouri*, s.n. || Din fr. *lavabo* || Încăpere utilată cu chiuvete și cu alte instalații sanitare, servind ca spălător comun.

lavaliéră, *lavaliere*, s.f. || Din fr. *lavallière*, de la n. pr. *La Vallière* || Cravată care se înnoadă în formă de fundă, capetele atîrnînd în jos.

lavándă, *lavande*, s.f. || Din fr. *lavande*, it. *lavanda* „care servește la spălat" || (Bot.) Levănțică. ● Parfum sau apă de colonie extrasă din levănțică.

lávă, *lave*, s.f. || Din fr. *lave*, it. *lava* || Masă minerală topită, aruncată la suprafața Pămîntului de un vulcan în erupție, și din care, prin consolidare, iau naștere rocile vulcanice.

lavínă, *lavine*, s.f. || Din it. *lavina*, germ. *Lawine* || Avalanșă de zăpadă.

láviță, *lavițe*, s.f. || Din bg. *lavica* || **1.** Scîndură lată fixată pe țăruși de-a lungul unui perete în casele vechi țărănești, folosită ca bancă sau pentru dormit. *Toată lungimea păretelui din fund... era prinsă de o laviță îngustă* (Hogaș). **2.** Bancă fixată afară la poarta caselor țărănești. || Și: **láiță** s.f.

lavíu, *laviuri*, s.n. || Din fr. *lavis* || **1.** Procedeu de a colora monocrom un desen, cu tuș diluat sau cu o culoare de apă. **2.** Desen executat prin acest procedeu.

lavoár, *lavoare*, s.n. || Din fr. *lavoir* || **1.** Mobilă de toaletă, pe care se țin ligheanul și celelalte obiecte necesare pentru spălat. **2.** Recipient avînd scurgerea racordată la canalul de evacuare și servind la spălat; lavabou.

lavrác, *lavraci*, s.m. || Din ngr. *lavrax, -akos* || Pește teleostean marin, lung de cca 12—15 cm, de culoare cenușie-argintie cu mici pete negre la indivizii tineri; lup de mare.

lávră, *lavre*, s.f. || Din sl. *lavra* || Mănăstire ortodoxă din unele țări, ale cărei chilii formează o așezare de tip rural.

lawrénciu s.n. || Din fr. *lawrencium*, de la n. pr. *Lawrence*, inventatorul ciclotronului || Element chimic transuranic, obținut pe cale artificială.

lax, -ă, *lacși, -xe*, adj. || Din lat. *laxus* || (Livr.) Care nu este strîns, întins sau încordat; destins, lejer, comod.

laxativ, -ă, *laxativi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *laxatif*, lat. *laxativus* (< *laxare* „a desface, a da drumul") || (Substanță medicamentoasă) care are proprietăți purgative.

laz, *lazuri*, s.n. || Din scr., ucr. *laz* || (Reg.) Teren de curînd despădurit, transformat în loc arabil sau în pășune.

lazarét, *lazarete*, s.n. || Din fr. *lazaret* || (Rar) Spital izolat unde sînt ținute în carantină persoanele presupuse a fi bolnave de boli contagioase.

lazulít s.n. || Din fr. *lazulite* || Fosfat natural hidratat de aluminiu, magneziu, fier și calciu, de culoare albastră; se întrebuințează ca abraziv la fabricarea lentilelor.

lazurít s.n. || Din fr. *lazurite* || Aluminosilicat și sulfat natural de sodiu și de calciu, de culoare albastră-intens; este utilizat ca piatră de ornament și în vopselărie; lapislazuli.

lăbărță, *lăbărțez*, vb. I. Refl. A se lărgi, deformîndu-se; a se întinde în lături.

lăbărțat, -ă, *lăbărțați, -te*, adj. **1.** Care s-a lărgit, deformîndu-se. ● (Despre scris) Cu litere prea mari și prea distanțate. **2.** (Fig., despre stil) Lipsit de concizie; prolix, deslînat. ● (Despre felul de a vorbi) Rar și tărăgănat.. ● (Despre gesturi) Lipsit de vioiciune, moale; larg.

lăcár, *lăcari*, s.m. || Din *lac* || Pasăre călătoare, insectivoră, de mărimea unei vrăbii, de culoare brună, care trăiește în stufărișul din jurul lacurilor și al mlaștinilor.

lăcáș s.n. v. **locaș.**

lăcăráie s.f. || Din *lac*[1] || Lăcărie.

lăcărie, *lăcării*, s.f. || Din *lac*[1] || Cantitate mare de apă rămasă pe un teren după ploi sau după inundații; apă vărsată pe jos; apăraie, lăcăraie.

lăcătúș, *lăcătuși*, s.m. || Din magh. *lakatos* || Lucrător calificat care efectuează operații de ajustare și de asamblare a pieselor metalice, folosind unelte, mașini-unelte portative etc. *Pune p-un lăcătuș singur într-o pioniță și zi-i să-ți facă o încuietoare* (Negruzzi).

lăcătușărie, *lăcătușării*, s.f. || Din *lăcătuș* || **1.** Meseria lăcătușului. **2.** Atelierul în care lucrează lăcătușul.

lăcomí, *lăcomesc*, vb. IV. Intranz. și refl. || Din *lacom* || A dori ceva cu lăcomie, a jindui la ceea ce aparține altuia; (refl.) a se lăsa stăpînit de lăcomie. *Lăcomiți la averea altuia* (Rebreanu).

lăcomíe, *lăcomii*, s.f. || Din *lacom* || Poftă excesivă de a mînca sau de a bea; (fig.) dorință nestăpînită de cîștig, de avere. *Eu și corsicanul am îmbucat cu lăcomie de lup* (Bart).

lăcovíște, *lăcovișți*, s.f. Loc mlăștinos, mocirlos. *Cînd ajunse la o lăcoviște, el înnămoli calul* (Ispirescu). || Și: **lăcoviște** s.f.

lăcrămá s.f. v. **lăcrima.**

lăcrămioáră s.f. v. **lăcrimioară.**

lăcrămós, -oásă, *lăcrămoși, -oase*, adj. || Lat. *lacrimosus* || Plin de lacrimi, înlăcrimat. *Întoarse niște ochi lăcrămoși* (Ispirescu). || Și: **lăcrimós, -oásă** adj.

lăcrimá, *lăcrimez*, vb. I. Intranz. || Lat. *lacrimare* || (Despre oameni) A-i curge lacrimile; a plînge ușor; (despre ochi) a se umple de lacrimi. *A plecat ochii în jos și a început a lăcrima* (Creangă). || Și: **lăcrăma** vb. I.

lăcrimár, *lăcrimare*, s.n. || Din *lăcrima* || Mulură făcută la cornișa unui acoperiș, pentru a împiedica prelingerea apei de ploaie pe perete. ● Piesă de lemn sau de metal fixată la partea exterioară a tocului unei ferestre, pentru a împiedica pătrunderea apei de ploaie în interior. || Și: **lacrimár** s.n.

lăcrimioáră, *lăcrimioare*, s.f. || Din *lacrimă* || **1.** Diminutiv al lui *lacrimă*. **2.** Plantă erbacee perenă din familia liliaceelor, cu frunze mari, lucioase și cu flori mici, albe, plăcut mirositoare; mărgăritar. || Și: **lăcrămioáră** s.f.

lăcrimós, -oásă, adj. v. **lăcrămos.**

lăcuí, *lăcuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *lac*[2] || A aplica un strat de lac pe suprafața unui obiect, pentru a-i modifica aspectul, conductibilitatea electrică etc.

lăcuít, -ă, *lăcuiți, -te*, adj. Acoperit cu un strat de lac[2].

lăcustár, *lăcustari*, s.m. || Din *lăcustă* || Pasăre călătoare înrudită cu sturzul, lungă de 20—23 cm, cu pene trandafirii pe corp și negre strălucitoare pe cap, gît, aripi și coadă, și cu un moț de pene pe cap; trăiește prin găurile stîncilor și se hrănește în special cu lăcuste.

lăcústă, *lăcuste*, s.f. || Lat. *lacusta* (= *locusta*) || Insectă din ordinul ortopterelor, dăunătoare agriculturii, avînd picioarele posterioare lungi, adaptate pentru sărit.

lădiță, *lădițe*, s.f. Diminutiv al lui *ladă*, ladă mică. *Fura tingirile cu bucate... și le ascundea în lădița trăsurii* (Ghica).

lăfăí, *lăfăiesc*, vb. IV. Refl. **1.** A sta comod, întins în voie. **2.** A trăi în belșug, a huzuri.

lăicér, *lăicere*, s.n. || Din *la(v)iță* || (Reg.) Covor țărănesc (lung și îngust) de lînă, cu care se împodobesc, la țară, lavițele sau pereții. || Și: **lăvicér** s.n.

lăiéț, -áță, *lăieți, -e*, s.m. și f. || Din *laie* || Țigan nomad care face parte dintr-o laie; *p. ext.* om cu înfățișare neîngrijită.

lălăí, *lălăiesc*, vb. IV. Tranz. || Onomatopeic || (Fam.) A cînta îndelung și monoton o melodie, înlocuind de obicei cuvintele cu „la" repetat. *A lălăit felurite cîntece* (Rebreanu).

lălíu, -íie, *lălii, -e*, adj. || Probabil onomatopeic || Cu mișcări greoaie; bleg; prostănac, nătăfleț; *p. ext.* neglijent, neîngrijit. *Deși era o matahală de om, mare și lălîie, se făcuse, totuși, mic, numai cît un purece* (Hogaș).

lămîi, *lămîi*, s.m. || Din *lămîie* || Arbust din țările calde, înalt de 2—4 m, cu frunze lucioase și flori albe, cultivat pentru fructele lui comestibile.

lămîie, *lămîi*, s.f. || Din ngr. *lemoni* || Fructul lămîiului, sferic-alungit, cu coaja galbenă, aromată, bogat în vitamina C și în acid citric.

lămîiță, *lămîițe*, s.f. || Din *lămîie* || **1.** Arbust ornamental, înalt de 1—2 m, cu flori mici, de culoare albă, plăcut mirositoare. **2.** Floare artifi-

cială de ceară albă, din care se fac coroniţe şi buchete pentru mirese şi cocarde pentru nuntaşi.

lămurí, *lămuresc*, vb. IV. || Din *lamură* || **1.** Tranz. A explica cuiva un lucru, a face să înţeleagă; (refl.) a-şi explica. **2.** Refl. recipr. A ajunge cu cineva la înţelegere (în urma unei discuţii). *Trebuie să se lămurească mai bine cu Roşu în chestia asta* (Rebreanu). **3.** Tranz. A explica, a clarifica (o problemă); (refl.) a deveni clar, înţeles. *Nu ştiu eu bine să lămuresc aceste idei* (Odobescu). **4.** Refl. (Despre obiecte) A apărea vederii în mod distinct.

lămuríre, *lămuriri*, s.f. Acţiunea de *a (se) lămuri;* clarificare, deslușire. ● Informaţie lămuritoare, explicaţie. *Un funcţionar... ne conduce şi ne dă lămuriri* (Stancu).

lămurít, -ă, *lămuriţi, -te*, adj. **1.** Care a înţeles clar ceva. **2.** (Despre idei, probleme) Explicit, clar, limpede, uşor de înţeles. **3.** (Despre obiecte) Care apare vederii cu claritate; distinct.

lămuritór, -oáre, *lămuritori, -oare*, adj. || Din *lămuri* || Care lămureşte, care clarifică.

lănciér, *lăncieri*, s.m. || Din fr. *lancier* (după *lance*) || (În trecut) Soldat din cavalerie înarmat cu lance.

lănţişór, *lănţişoare*, s.n. Diminutiv al lui *lanţ;* lanţ mic de metal preţios, servind ca podoabă.

lăpăí vb. IV v. **lipăi.**

lăptár, *lăptari*, s.m. || Din *lapte* || Bărbat care vinde lapte.

lăptăreásă, *lăptărese*, s.f. || Din *lăptar* || Femeie care vinde lapte.

lăptăríe, *lăptării*, s.f. || Din *lapte* || **1.** Prăvălie unde se vinde lapte (şi produse lactate). **2.** (La pl.) Produse lactate. *Femeile din Viişoara umblau la tîrg des... cu lăptării, cu ouă* (Sadoveanu).

lăptíc s.m. (Fam.) Lapte. *Să-i dea mămiţica lăptic băiatului?* (Caragiale).

lăptişór, (3) *lăptişori* s.m. **1.** (Rar) Diminutiv al lui *lapte.* **2.** *L. de matcă* = produs secretat de glandele faringiene ale albinelor-doici, utilizat în medicină şi în cosmetică. **3.** Mică plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu flori albe în umbele, răspîndită în regiunea alpină.

lăptóc, *lăptoace*, s.n. || Din ucr. *lotok* || Jgheab prin care se duce apa la moară; scoc. *Apele umflate forfoteau şi veneau spumegînd pe lăptoc* (Anghel-Iosif).

lăptós, -oásă, *lăptoşi, -oase*, adj. || Din *lapte* || **1.** (Despre animale femele) Care are mult lapte. **2.** De culoarea laptelui, cu aspect de lapte.

lăptúcă, *lăptuci*, s.f. || Lat. *lactuca* || Plantă legumicolă din familia compozitelor, ale cărei frunze, dispuse în formă de rozetă, sînt comestibile.

lărgí, *lărgesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Din *larg* || A (se) face (mai) larg. *Să lărgiţi casa, să întindeţi masa* (Pop.) ● (Fig.) A da (sau a lua) amploare; (refl.) a se extinde.

lărgíme, *lărgimi*, s.f. || Din *larg* || **1.** Însuşirea de a fi larg; întindere în toate direcţiile. **2.** Loc larg, deschis.

lărgít, -ă, *lărgiţi, -te*, adj. Care a devenit mai larg, mai cuprinzător, mai amplu.

lărmuí, *lărmuiesc*, vb. IV. Intranz. || Din *larmă* || A face larmă, zgomot mare. *În mărăcinişuri lărmuiau păsările de diferite neamuri* (Sadoveanu).

lăsá, *las*, vb. I. || Lat. *laxare* || **1.** Tranz. A elibera un lucru sau o fiinţă ţinute strîns; a da drumul. ○ Expr. *Lasă-mă să te las*, se spune despre un om lipsit de energie, apatic, nepăsător, neglijent. ● A da drumul să cadă; a depune ceva undeva, a lepăda. **2.** Tranz. A permite, a îngădui; a accepta sau a face ca ceva sau cineva să rămînă în starea în care se află. ○ Expr. *A lăsa pe cineva cu zile* sau *a-i lăsa cuiva zilele* = a cruţa viaţa cuiva. *A lăsa pe cineva în pace* (sau *încolo*) = a nu deranja pe cineva, a-l lăsa să facă ce vrea; a se dezinteresa de cineva. *A lăsa pe cineva în boii* (sau *în banii*) *lui* = a nu se amesteca în treburile cuiva, a-l lăsa în pace. (Refl.) *A nu se lăsa mai pe* (sau *pre*) *jos* = a se strădui să nu fie întrecut de cineva. *A nu se lăsa cu una, cu două* = a nu ceda, a se împotrivi cu îndîrjire. **3.** Refl. A nu se opune, a suporta să... **4.** Tranz. A amîna, a nu face ceva imediat; a aştepta; a păsui. **5.** Tranz. A se îndepărta de cineva sau de ceva; a părăsi. ○ Expr. *A lăsa pe cineva în seama* (sau *în grija*) *cuiva* = a încredinţa pe cineva cuiva (pentru îngrijire, pentru educare) ● (Despre obiecte de folosinţă sau despre facultăţi fizice ori intelectuale) a nu mai ajuta, a nu mai servi pe cineva; (despre dureri) a nu mai supăra; (refl.) a se dezbăra de un obicei, de un năravː ● Refl. A renunţa la o întreprindere proiectată. **6.** Tranz. A depăşi, a întrece. **7.** Tranz. A ceda cuiva ceva, a transmite prin moştenire; a face să rămînă, să persiste în urma sa. **8.** Tranz. A nesocoti, a trece cu vederea. **9.** Refl. A merge la vale, a coborî; a se aşeza pe ceva venind din zbor; (fig.; despre întuneric, ger etc.) a începe, a veni. **10.** Tranz. A da jos, a coborî, a apleca; (intranz.) a reduce din preţ. **11.** Refl. (Despre lucruri) A se îndoi sub o povară. ○ Expr. *A se lăsa greu* = **a)** a apăsa cu toată greutatea corpului; **b)** a consimţi cu mare greutate să facă ceva.

lăsát s.n. Faptul de *a lăsa.* ○ *Lăsatul* (sau *lăsata*) *secului* = (în practica religioasă creştină) ultima zi înainte de începerea unui post, îndeosebi a postului Paştelui; petrecerea care are loc cu acest prilej. || Şi: **lăsáta** s.f. art.

lăsáta s.f. art. v. **lăsat.**

lăsătór, -oáre, *lăsători, -oare*, adj. || Din *lăsa* || Care amînă treburile de pe o zi pe alta; care îşi neglijează îndatoririle; delăsător.

lăscáie, *lăscăi*, s.f. || Din ucr. *ljackyj* || Monedă de aramă de mică valoare, care a circulat şi la noi în trecut (sec. 18); *p. ext.* orice monedă de valoare mică. ○ Expr. *A nu avea (nici o) lăscaie (frîntă* sau *chioară)* = a nu avea nici un ban. || Şi: **leţcáie** s.f.

lăsniciór, *lăsniciori*, s.m. || Cf. scr. *lasina* || **1.** Plantă agăţătoare din familia solanaceelor, cu flori violete şi fructe bace, otrăvitoare, din a cărei tulpină se fac ceaiuri medicinale. **2.** Zîrnă.

lăstár, *lăstari*, s.m. || Din bg. *lastar* || Ramură tînără care creşte din rădăcina sau din tul-

pina unei plante. ● (La pl.) Copăcei tineri, crescuți după tăierea unei păduri.

lăstări, *lăstăresc*, vb. IV. || Din *lăstar* || **1.** Intranz. (Despre plante) A da lăstari. **2.** Tranz. A îndepărta lăstarii de prisos.

lăstărîș, *lăstărișuri*, s.n. || Din *lăstar* || Mulțime de lăstari; pădurice tînără, măruntă și deasă. *Oamenii s-au risipit în cîmp și-n niște lăstărișuri* (Sadoveanu).

lăstún, *lăstuni*, s.m. || Din sl. *lastunŭ* || Pasăre călătoare din ordinul paseriformelor, asemănătoare cu rîndunica, dar cu coada mai puțin despicată. Își clădește cuibul sub streșini și cornișe, migrează și are o mare viteză de zbor (300 km pe oră). ○ Expr. *A sta lăstun pe capul cuiva* = a plictisi, a se ține scai de cineva. || Și: **lostún** s.m.

lătăréț, -eáță, *lătăreți, -e*, adj. || Din *lat* || Care are formă lată, turtită.

lătrá, pers. 3 *látră*, vb. I. Intranz. || Lat. *latrare* || **1.** (Despre cîini) A scoate sunete sacadate, caracteristice speciei. ● Tranz. A se repezi asupra cuiva, lătrînd. **2.** (Depr.; despre oameni) A vorbi întruna (pe un ton de ceartă), a sări cu gura la cineva.

lătrát, *lătraturi*, s.n. Faptul de *a lătra;* sunete caracteristice scoase de cîini; lătrătură.

lătrătór, -oáre, *lătrători, -oare*, adj. || Din *lătra* || (Rar; despre cîini) Care latră. ● (Fig.; despre felul de a vorbi al oamenilor) Asemănător cu un lătrat. ● (Substantivat, m.; rar) Cîine.

lătrătúră, *lătrături*, s.f. || Din *lătra* || Lătrat. *Cum ne simțeau* [cîinii] *se sculau cu toții într-o lătrătură și săreau la noi* (Ghica).

lătunoáie, *lătunoi*, s.f. || Din *latură* || **1.** Defect care se produce în pînză, la țesut, prin ruperea unor fire de urzeală. **2.** Scîndură cu o față plană și cu cealaltă convexă, tăiată de la marginea unui buștean. || Și: **(2) lătunói** s.n.

lătunói s.n. v. **lătunoaie.**

lăturálnic, -ă, *lăturalnici, -ce*, adj. || Din *latură* || Care este așezat lateral, la o margine; (despre drumuri, străzi) izolat, dosnic; (fig.) ascuns, ocolit; necinstit, nepermis.

lăturáș, -ă, *lăturași, -e*, adj. || Din *latură* || **1.** (Despre căi; adesea substantivat) Înhămat la dreapta (sau la stînga) cailor de lîngă oiște (sau a calului dintre hulube). **2.** Lăturalnic, dosnic. *Dintr-o potecă lăturașă, ascunsă în pădure, izbucni în drumul mare o brișculiță* (Odobescu).

lătúri s.f. pl. || Probabil din lat. **lavaturae* (< *lavare* „a spăla") || Apă murdară, rămasă după spălat. ● Apa rămasă după spălatul vaselor, amestecată cu resturi de mîncare, folosită ca hrană pentru porci. ● (Fig.; depr.) Mîncare de proastă calitate.

lăturíș adv. || Din *latură* || (Reg.) Dintr-o (sau într-o) parte, lateral, pieziș.

lăți, *lățesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din *lat* || **1.** A (se) face mai lat, mai turtit. **2.** A (se) face mai întins, a (se) mări, a se întinde în toate direcțiile. ● (Fig.) A (se) răspîndi.

lățíme, *lățimi*, s.f. || Din *lat* || Însușirea unui lucru de a fi lat; cea mai mică dintre cele două dimensiuni liniare ale unei suprafețe plane.

lățíș s.n. || Din *lat* || (Pop.) *În lățiș și în curmeziș* = în toate direcțiile, în lung și în lat. *Vestea... s-a dus În lățiș și-n curmeziș* (Pop.).

lățít, -ă, *lățiți, -te*, adj. Devenit mai lat sau mai plat. ● Întins.

lățós, -oásă, *lățoși, -oase*, adj. || Din *lațe* || (Despre animale sau despre blana lor; *p. ext.* despre lucruri confecționate din blană sau din lînă) Cu lațe, cu părul lung și mițos. (Despre barba și părul oamenilor) Nepieptănat, neîngrijit. *Barba-i deveni lățoasă* (Eminescu).

lăudá, *láud*, vb. I. Tranz. || Lat. *laudare* || A-și exprima prin cuvinte prețuirea față de cineva sau ceva, a elogia. ● Refl. A spune despre sine însuși cuvinte de laudă; a se făli, a se mîndri; a face pe grozavul, a se grozăvi.

lăudábil, -ă, *lăudabili, -e*, adj. || Din *lăuda* || Vrednic de laudă.

lăudăróș, -oásă, *lăudăroși, -oase*, adj. || Din *lăuda* || Care are obiceiul să se laude, căruia îi place să se laude.

lăudăroșénie s.f. || Din *lăudăros* || Obișnuința de a se lăuda; exagerare a meritelor proprii; laudă de sine.

lăudătór, -oáre, *lăudători, -oare*, adj. || Din *lăuda* || Persoană care laudă. ○ Expr. *A-i fi murit cuiva lăudătorii* = se spune despre cel care se laudă singur.

lăúntric, -ă, *lăuntrici, -ce*, adj. || Din *[în] lăuntru* || Care se află în interior; intern. *Numai ochii ardeau, mistuindu-se într-un foc lăuntric* (Rebreanu).

lăurúscă, *lăuruște*, s.f. || Lat. *labrusca* || (Reg.) Viță sălbatică al cărei fruct este un ciorchine cu boabe mici, negre.

lăút s.n. (Pop.) Acțiunea de *a (se) la*[3]. *Știa și de necazurile lui cu lăutul în fiece simbătă* (Camil Petrescu).

lăutár, *lăutari*, s.m. || Din *lăută* || Muzicant popular care cîntă la un instrument (mai ales la vioară) și care face parte, de obicei, dintr-un taraf; scripcar.

lăútă, *lăute*, s.f. || Din tc. *lauta* || **Vioară;** *p. gener.* instrument muzical cu coarde, cu gîtul încovoiat și cu cutia de rezonanță foarte **bombată.** || Și: **alăútă** s.f.

lăutărésc, -eáscă, *lăutărești*, adj. || Din *lăutar* || Caracteristic lăutarilor, de lăutar: *cîntec lăutăresc.*

lăutoáre, *lăutori*, s.f. || Din *lăut* || (Reg.) **Apă** (cu leșie) pentru spălat pe cap.

lăúză, *lăuze*, s.f. || Din ngr. *lehusa* || Femeie în primele săptămîni după ce a născut. || Și: **lehúză** s.f.

lăuzíe, s.f. || Din *lăuză* || Starea lăuzei; timpul în care o femeie este lăuză. || Și: **lehuzíe** s.f.

lăvicér s.n. v. **lăicer.**

lăvicioáră, *lăvicioare*, s.f. Diminutiv al lui *lavițâ;* laviță mică.

leac, *leacuri*, s.n. || Din sl. *lěkŭ* || (Pop.) **1.** Medicament, doctorie; remediu, mijloc care poate vindeca o boală. ○ *Iarbă* (sau *buruiană*) *de leac* = plantă medicinală. ○ Expr. *A căuta pe cineva* (sau *ceva*) *ca iarba de leac* = a **căuta** cu insistență, pretutindeni. *A găsi leacul* = a

găsi mijlocul de a rezolva ceva. **2.** *Fără leac de...* = fără nici un pic de... *(Nici) de leac* = deloc, cîtuşi de puţin.

leáfă[1], *lefuri*, s.f. || Din tc. (Înv.) *ölefe* || **1.** Retribuţie bănească lunară; salariu. **2.** (Înv.) Soldă pe care o primeau lefegiii.

leáfă[2], *lefi*, s.f. || Din sās. *le(i)fel* || (Pop.) **1.** Partea scobită a unei linguri; găvan. **2.** Tăişul, lama sapei, a toporului, a teslei etc.

leágăn, *leagăne*, s.n. || Din *legăna* || **1.** Pătuţ pentru copiii mici, construit în aşa fel ca să poată fi balansat. ○ *Cîntec de leagăn* = cîntec cu care se adorm copiii. ○ Expr. *Din leagăn* = din fragedă copilărie. **2.** (Fig.) Loc de origine, obîrşie. **3.** Scaun sau scîndură suspendată cu frînghii pe care se leagănă copiii; *p. ext.* scrînciob. ○ *A se da în leagăn* = a se balansa.

leah, -ă, *leşi, -e*, s.m. şi f. || Din ucr. *ljach* || (Înv.) Polonez. || Şi: **leş** s.m.

leál, -ă, *leali, -e*, adj. || Din it. *leale* || Care îşi respectă cuvîntul; cinstit, drept, corect; sincer, fidel.

lealitáte s.f. || Din *leal* (după it. *lealtà)* || Însuşirea de a fi leal; atitudine corectă, cinstită faţă de cineva sau ceva.

leándru, *leandri*, s.m. || Din it. *leandro* || Arbust ornamental mediteranean, înalt pînă la 5 m, cu flori mari, albe, roşii sau gălbui, plăcut mirositoare. || Şi: **oleándru** s.m.

leápşă, *lepşe* s.f. || Onomatopeic || (Pop. şi fam.) Lovitură dată cu palma. ○ *De-a leapşa* = numele unui joc de copii.

leásă[1], *lese*, s.f. || Din bg. *lesa*, scr. *ljesa* || **1.** Împletitură de nuiele, în formă de grătar, folosită pentru uscat fructe, legume etc. **2.** Instalaţie fixă a gardurilor folosite la pescuit în gîrle. • Coş de trestie sau de nuiele împletite, folosit la pescuit în pîraie sau rîuri.

leásă[2], *lese*, s.f. || Din sl. *lěsŭ* || Desiş mare într-o pădure. *Şuieră mierliţa, strigă cucu-n leasă* (Iosif). • Desiş format din ramurile unui copac. *Un dafin o umbreşte Sub leasa-i înflorită* (Macedonski).

leat, (1, 2) *leaturi*, s.n. **(3)** *s.m.* || Din sl. *lěato* || **1.** S.n. (Înv.) An. **2.** S.n. (Pop.) Contingent. ○ Expr. *A fi leat cu cineva* = a fi de aceeaşi vîrstă cu cineva. **3.** S.m. Denumire familiară, de obicei de adresare, dată unui soldat.

leaţ, *leaţuri*, s.n. || Din magh. *léc* || Şipcă groasă folosită la construcţii şi în tîmplărie.

lébădă, *lebede*, s.f. || Din sl. *lebedĭ* || Pasăre acvatică din ordinul anzeriformelor, mai mare decît gîsca, cu pene albe, cu gîtul lung şi arcuit. ○ *Cîntecul lebedei* = ultima realizare, înainte de moarte, a unui mare creator sau interpret.

lebădói, *lebădoi*, s.m. || Din *lebădă* || (Rar) Masculul lebedei.

lébărvurşt, *lebărvurşti*, s.m. || Din germ. *Leberwurst* || Preparat alimentar, în formă de salam, din pateu de ficat de porc.

lecít s.n. v. **lecită.**

lecítă, *lecite*, s.f. || Din fr. *lécythe*, gr. *lekythos* || Vas grecesc din ceramică, de formă alungită, cu gîtul înalt, cu gura în formă de pîlnie şi cu o singură toartă, folosit pentru păstrarea parfumurilor şi a uleiurilor. || Şi **lecít** s.n.

lecitínă s.f. || Din fr. *lécithine* || Substanţă din grupa fosfatidelor, componentă principală a membranei celulare, prezentă în cantităţi mai mari în sistemul nervos şi în gălbenuşul de ou.

lectícă, *lectici*, s.f. || Din lat. *lectica* || Un fel de pat sau de scaun, purtat de oameni ori de cai, întrebuinţat (în special în antichitatea romană) ca mijloc de locomoţie; litieră.

léctor[1], **-ă,** *lectori, -e*, s.m. şi f. || Din germ. *Lektor*, **(3)** rus. *lektor* || **1.** Grad universitar, între asistent şi conferenţiar. **2.** Membru al unui lectorat **(2). 3.** Persoană care elaborează şi ţine lecţii la universităţi populare, în învăţămîntul de partid etc.

léctor[2], **-ă,** *lectori, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *lecteur*, lat. *lector, -oris* || (Livr.) Cititor.

lectorát, *lectorate*, s.n. || Din germ. *Lektorat* || **1.** Funcţia de lector[1] **(1). 2.** Catedră universitară pentru o limbă străină.

lectúră, *lecturi*, s.f. || Din fr. *lecture*, lat. *lectura* || Citire, citit. ○ *Lectură particulară* = ceea ce citeşte un elev în afara manualelor şcolare.

lécţie, *lecţii*, s.f. || Din germ. *Lektion*, lat. *lectio, -onis* || **1.** Formă de bază a activităţii instructiv-educative din şcoală, desfăşurată cu o clasă de elevi într-un timp determinat; constă din verificarea cunoştinţelor şi predarea materiei noi. ○ Expr. *A da lecţii* = a medita elevi în particular. *A lua lecţii* = a studia o disciplină sau a pregăti lecţiile cu ajutorul unui profesor, în afara şcolii. *A ieşi* (sau *a scoate) la lecţie* = a ieşi (sau a fi chemat) în faţa profesorului pentru a fi ascultat. **2.** Materia şi temele indicate elevilor de către profesor, pentru a fi pregătite acasă. **3.** (În forma *lecţiune)* Citire comparativă a unui text în scopul de a-i stabili versiunea autentică. **4.** Mustrare, dojană; *p. ext.* bătaie. **5.** Învăţătură trasă de cineva dintr-o întîmplare. || Şi: **lecţiúne** s.f.

lecţiúne s.f. v. **lecţie.**

lecuí, *lecuiesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Din *leac* || A (se) trata cu medicamente; a (se) vindeca, a (se) însănătoşi. • Refl. (Fig.) A-i pieri cuiva cheful sau pofta de ceva, a nu mai dori să facă ceva.

lecuíre, *lecuiri*, s.f. Acţiunea de *a (se) lecui;* vindecare, tămăduire, însănătoşire.

lecuitór, -oáre, *lecuitori, -oare*, adj. || Din *lecui* || Care vindecă; tămăduitor.

lefegíu, *lefegii*, s.m. || Din tc. (înv.) *ulûfeci* || **1.** (În trecut) Mercenar. **2.** (Înv.) Slujbaş, funcţionar.

lefşoáră s.f. v. **lefuşoară.**

léfter, -ă, *lefteri, -e*, adj. || Din ngr. *(e)lefteros* „liber" || (Fam.) Care nu are nici un ban.

lefterí, *lefteresc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Din *lefter* || A face pe cineva să-şi piardă sau a-şi pierde toţi banii, a lăsa pe cineva sau a rămîne fără nici un ban.

lefterie, *lefterii*, s.f. || Din ngr. *(e)lefteria* „libertate" || (Fam.) Credit; încredere, cinste. ○ Expr. *A-şi mînca* (sau *a-şi pierde) lefteria* = a-şi pierde reputaţia de om cinstit faţă de cineva.

lefușoáră, *lefușoare*, s.f. Diminutiv al lui *leafă*[1]. || Și: **lefșoáră** s.f.

legá[1], *leg*, vb. 1. || Lat. *ligare* || **1.** Tranz. A împreuna strîns, a înnoda capetele unor bucăți de sfoară, de sîrmă etc. ○ Expr. *A lega* (sau *a strînge*) *băierile de la pungă* = a face economii. **2.** Tranz. A închide la gură un sac, o pungă etc., adunînd și strîngînd marginile (cu ajutorul unei sfori); a uni mai multe lucruri și a le strînge cu sfoară, cu sîrmă etc. ○ Expr. *A lega paraua cu zece noduri* = a fi zgîrcit. ● A uni diferite lucruri într-un mănunchi. ● A strînge ceva cu o funie, cu o sfoară ca să nu se desfacă. ● A strînge, a împreuna strîns piesele care alcătuiesc un tot. **3.** (Poligr.) Tranz. A reuni coli, foi (tipărite) sub formă de carte, de revistă etc. **4.** Tranz. A prinde sau a atîrna un obiect de altul, cu ajutorul unei frînghii, al unui lanț etc. ● A stabili o legătură între două puncte depărtate. **5.** Tranz. A stabili o legătură, un contact între două elemente ale unei instalații electrice. **6.** Tranz. A imobiliza pe cineva cu ajutorul unei frînghii, al unui lanț. ○ Expr. *Nebun de legat* = **a)** nebun furios; **b)** om care se poartă ca un nebun. **7.** Tranz. A priponi un animal. **8.** Tranz. A înfășura o parte a corpului cu o legătoare; (tranz. și refl.) a (se) pansa, a (se) bandaja. ○ Expr. *Fiecare se leagă unde îl doare* = fiecare își cunoaște propriile greutăți. *A se lega la cap (cînd nu-l doare)* = a-și crea complicații inutile. **9.** Tranz. și refl. (Fig.) A înfiripa sau a stabili relații de prietenie, de dragoste, matrimoniale; a (se) apropia, a (se) uni. ● Refl. A se agăța de cineva (căutînd ceartă). **10.** Refl. A se atașa de un lucru început; a se angaja să facă ceva; a se obliga, a făgădui. **11.** Intranz. (Despre plante) A începe să formeze rodul. **12.** Refl. (Despre dulcețuri) A se îngroșa, a se închega.

legá[2], *leg*, vb. I. Tranz. || Din fr. *léguer*, lat. *legare* || A lăsa ceva prin legat[2], prin testament; a testa.

legál, -ă, *legali, -e*, adj. || Din fr. *légal*, lat. *legalis* || Care se face în baza unei legi, care este conform cu legea.

legalitáte, *legalități*, s.f. || Din fr. *légalité* || Faptul de a fi legal; principiu potrivit căruia orice persoană fizică sau juridică este obligată să respecte legile. ○ Expr. *A fi* (sau *a intra*) *în legalitate* = a se conforma legilor în vigoare. ● Situația unui stat de a fi organizat pe bază de legi; ansamblul legilor unei țări.

legalizá, *legalizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *légaliser* || **1.** A atesta autenticitatea semnăturilor de pe un act, conformitatea unor copii cu originalul etc. **2.** A da caracter legal unui fapt, unei situații.

legalizáre, *legalizări*, s.f. Acțiunea de *a legaliza*.

legát[1] s.n. **1.** Faptul de *a (se) lega*[1]; strîngere cu ajutorul unei legături a unor lucruri pentru a le împiedica să se desfacă. **2.** Broșare, cartonare a unei cărți. **3.** Rodire (a unei plante).

legát[2], *legate* s.n. || Din lat. *legatum* || Dispoziție cuprinsă, într-un testament, prin care se lasă cuiva o moștenire. ● Bun transmis printr-o dispoziție testamentară.

legát[3], *legați*, s.m. || Din fr. *légat*, lat. *legatus* || **1.** (În Roma antică) Trimis al împăratului, al senatului etc. într-o provincie a Imperiului Roman. **2.** Reprezentant diplomatic al papii.

legát[4]**, -ă,** *legați, -te*, adj., adv. **1.** Adj. Strîns, imobilizat printr-o legătură. **2.** Adj. Voinic. vînjos. **3.** Adj. (Despre sosuri, dulcețuri) Îngroșat, devenit consistent. **4.** Adv. În mod coerent, logic, cu înțeles.

legatár, -ă, *legatari, -e*, s.m. și f. || Din fr. *légataire*, lat. *legatarius* || Persoană în favoarea căreia se face un legat[2].

legáto adv. || Cuv. it. || (Muz.) Fără întrerupere, în mod continuu.

legáție, *legații*, s.f. || Din fr. *légation*, lat. *legatio* || Misiune diplomatică condusă de un diplomat cu rang inferior celui de ambasador.

legămînt, *legăminte*, s.n. || Lat. *ligamentum* || **1.** Promisiune solemnă, angajament. **2.** Învoială, înțelegere, convenție.

legăná, *leagăn*, vb. I. || Probabil din lat. **liginare* || **1.** Tranz. A mișca lin, balansînd, un copil (cu leagănul sau pe brațe). ● Refl. (Fig.) A se lăsa amăgit de speranțe deșarte, a-și face iluzii. **2.** Tranz. și refl. A (se) pleca într-o parte și alta, a (se) balansa. ● Refl. A se da în leagăn. **3.** Refl. A se mișca ritmic, într-o parte și într-alta (în timpul mersului).

legănáre, *legănări*, s.f. Acțiunea de *a (se) legăna*; balansare, clătinare.

legănát[1] s.n. Faptul de *a (se) legăna*.

legănát[2]**, -ă,** *legănați, -te*, adj. **1.** (Despre felul de a umbla) Cu mișcări ritmice într-o parte și în alta. **2.** (Despre voce) Tărăgănat.

legătór, -oáre, *legători, -oare*, subst. || Din *lega* || **1.** S.m. și f. Specialist în legatul cărților. **2.** S.m. și f. Persoană care leagă snopii. **3.** S.f. Obiect (sfoară, fîșie de pînză etc.) cu care se leagă ceva.

legătoríe, *legătorii*, s.f. || Din *legător* || Atelier sau întreprindere unde se execută legatul cărților.

legătúră, *legături*, s.f. || Lat. *ligatura* || **1.** Reunire, asamblare a unor corpuri, prin care se limitează mobilitatea lor relativă și care permite transmiterea de forțe sau mișcări de la un corp la altul. **2.** Obiecte legate împreună; balot, boccea. **3.** Sfoară, sîrmă, lanț etc. cu care se leagă ceva; fașă, bandaj. ● Scoarțele și cotorul între care se leagă o carte. ● (La pl.) Dispozitiv cu care se atașează schiurile la picioare. **4.** Mod de conectare a mai multor elemente de circuit electric. **5.** Mod de încrucișare a firelor de urzeală cu firele de bătătură la războiul de țesut, la împletit sau la tricotat. **6.** Ansamblu de mijloace care asigură realizarea unei comunicații rutiere, aeriene, telefonice etc. **7.** Relație între fenomene, persoane, comunități; (la pl.) relații cu persoane dintr-un anumit mediu. **8.** Contact stabilit între persoane, grupări, unități, țări etc. **9.** Concordanță, continuitate între părțile unei expuneri. **10.** (Chim.) Forță care leagă între ei atomii unei molecule.

legăturícă, *legăturici*, s.f. Diminutiv al lui *legătură*; bocceluță. *Zicînd astea, scoate din sîn o legăturică* (Caragiale).

lége, *legi*, s.f. || Lat. *lex, legis* || **1.** Categorie filozofică exprimînd raporturi esenţiale, necesare, generale, relativ stabile şi repetabile, între laturile interne ale aceluiaşi obiect sau fenomen, între obiecte ori fenomene diferite sau între stadiile succesive ale unui anumit proces. **2.** Act normativ care emană de la organul legislativ al statului. **3.** Legalitate. **4.** Religie, credinţă. **5.** Datină, obicei.

legendár, -ă, *legendari, -e*, adj. || Din fr. *légendaire* || Care are caracter de legendă, de domeniul legendei. ● Faimos, fantastic, extraordinar. *Gîndu-mi îşi întoarce zborul Spre vremi de bărbăţie legendară* (Iosif).

legéndă, *legende*, s.f. || Din fr. *légende*, lat. *legenda* || **1.** Specie a genului epic, în versuri sau în proză, în care se povestesc, apelîndu-se de obicei la fantastic, isprăvi neobişnuite ale unor eroi sau se explică geneza unui lucru, a unui fenomen etc. **2.** Text prin care se explică imaginea dintr-o ilustraţie, semnele convenţionale de pe o hartă, de pe un plan etc. **3.** Completare, sub formă de memoriu, anexată la o hartă, la o schemă etc., care conţine unele date ce nu se pot prezenta grafic.

léghe, *leghe*, s.f. || Din it. *lega* || Unitate de măsură pentru distanţe, folosită în unele ţări: *l. kilometrică modernă* (4 km) şi *l. maritimă* (5,555 km).

léghorn subst. || Cuv. engl. || Rasă de găini bune producătoare de ouă; are mai multe varietăţi de culoare, mai răspîndită fiind cea albă.

légic, -ă, *legici, -ce*, adj. || Din *lege* || Care este în conformitate cu legile obiective. ● Care are caracter de lege.

legiferá, *legiferez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *légiférer* || A elabora şi a adopta o lege.

legiferáre, *legiferări*, s.f. Acţiunea de *a legifera;* activitate de adoptare a legilor de către organul suprem al puterii de stat.

legionár, *legionari*, s.m. || Din fr. *légionnaire*, lat. *legionarius* || **1.** Ostaş care făcea parte dintr-o legiune romană. **2.** (În România, între cele două războaie mondiale) Membru al organizaţiei fasciste „Garda de fier".

legislatív, -ă, *legislativi, -e*, adj. || Din fr. *législatif* || Care se referă la elaborarea şi la adoptarea legilor; care legiferează (ex. organ **l.**).

legislatór, *legislatori*, s.m. || Din fr. *législateur*, lat. *legislator* || Persoană care legiferează; legiuitor.

legislatúră, *legislaturi*, s.f. || Din fr. *législature* || Perioadă de timp pentru care este ales sau în care funcţionează organul legislativ sau organul suprem al puterii de stat.

legislaţie, *legislaţii*, s.f. || Din fr. *législation*, lat. *legislatio* || **1.** Totalitatea legilor unei ţări. **2.** Ansamblul actelor normative dintr-o anumită ramură a dreptului (ex. **l.** civilă, **l.** penală).

legíst, -ă, *legişti, -ste*, adj. || Din fr. *légiste* || *Medic l.* = medic însărcinat să facă anumite constatări de specialitate care interesează justiţia (ex. constatarea cauzelor unui deces).

legitáte, *legităţi*, s.f. || Din *lege* || Însuşire a fenomenelor de a se desfăşura în conformitate cu anumite legi; ansamblul legilor din natură, societate şi gîndire.

legítim, -ă, *legitimi, -e*, adj. || Din fr. *légitime*, lat. *legitimus* || Care se întemeiază pe lege sau este recunoscut în conformitate cu un drept; legal; justificat, îndreptăţit. ○ *Legitimă apărare* = situaţie în care un act de violenţă este justificat din punct de vedere legal ca fiind un act de apărare împotriva unei agresiuni injuste, imediate şi directe.

legitimá, *legitimez*, vb. I. || Din fr. *légitimer* || **1.** Tranz. şi refl. A stabili sau a-şi dovedi identitatea pe baza unui document legal. **2.** Tranz. A face un act de legitimare. **3.** Tranz. A justifica, a îndreptăţi.

legitimáre s.f. Acţiunea de *a (se) legitima;* (în trecut) act juridic prin care un copil din afara căsătoriei dobîndea situaţia juridică a unui copil născut din căsătorie.

legitimáţie, *legitimaţii*, s.f. || Din fr. *légitimation* || Document care atestă oficial identitatea unei persoane.

legitimitáte s.f. || Din fr. *légitimité* || Calitatea a ceea ce este legitim.

legiuí, *legiuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *lege* || (Înv. şi pop.) A hotărî prin lege; a legifera.

legiuíre, *legiuiri*, s.f. (Înv. şi pop.) **1.** Acţiunea de a legifera. **2.** Lege; legislaţie.

legiuít, -ă, *legiuiţi, -te*, adj. (Înv. şi pop.) Care este în conformitate cu legea; legal, legitim.

legiuitór, -oáre, *legiuitori, -oare*, adj., s.m. şi f. || Din *legiui* || (Persoană) care face legi, care legiferează.

legiúne, *legiuni*, s.f. || Din fr. *légion*, lat. *legio, -onis* || **1.** Unitate de bază a armatei romane, avînd un efectiv între 4 200 şi 6 000 de oameni. **2.** Mulţime, ceată, gloată.

legúmă, *legume*, s.f. || Din lat. *legumen* || Nume generic dat unor specii de plante cultivate pentru a servi ca hrană omului şi care se consumă fie crude (ex. ridichi, ceapă), fie fierte (fasole, cartofi); zarzavat.

legumí, *legumesc*, vb. IV. Tranz. || Din *legumă* || (Rar) A mînca sau a bea cîte puţin, cu măsură; a ciuguli. *Se tolănesc pe canapele... legumind ceaiul linguriţă cu linguriţă* (Delavrancea).

legumícol, -ă, *legumicoli, -e*, adj. || Din *legumă* || Care se referă la cultura legumelor, care aparţine culturii legumelor.

legumicultór, -oáre, *legumicultori, -oare*, s.m. şi f. || Din *legumicultură* || Cultivator de legume.

legumicultúră s.f. || Din *legumă* + *cultură* || **1.** Ramură a agriculturii care studiază metodele de cultivare a legumelor. **2.** Cultura legumelor.

legumínă s.f. || Din fr. *légumine*, lat. *legumen, -inis* „legumă" || Globulină care se găseşte în seminţele leguminoaselor, mai ales în seminţele de soia.

leguminós, -oásă, *leguminoşi, -oase*, adj. || Din fr. *légumineux* || (Despre plante) Al cărui fruct este o păstaie. ● (Substantivat, f. pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee, arbuşti şi arbori, cu fructele păstăi, cultivate ca plante

alimentare, furajere, medicinale sau industriale; (și la sg.) plantă din această familie (ex. fasolea, mazărea, soia etc.).

lehámete s.f. v. **lehamite.**

lehámite s.f. || Din bg. *liha mi ti* „mi-e silă, m-am săturat" || (Pop.) Plictiseală, dezgust, silă față de cineva sau ceva. || Și: **lehámete** s.f.

lehăí, *lehăiesc*, vb. IV. (Reg.) Intranz. A vorbi mult și fără rost, a spune verzi și uscate; a trăncăni. *Las', nu mai lehăi după cum ți-i obiceiu* (Alecsandri).

lehămetí, *lehămetesc*, vb. IV. Refl. || Din *lehamete* || (Reg.) A se sătura de ceva, a se scîrbi, a se dezgusta. || Și: **lehămeți** vb. IV.

lehămeți vb. IV. v. **lehămeti.**

lehúză s.f. v. **lăuză.**

lehuzíe s.f. v. **lăuzie.**

léică[1], *leici*, s.f. || Cf. bg. *lĕika* „cumnată" || (Pop.; adesea însoțit de numele persoanei la care se referă) Lele **(1).** *Mamele, privind-o-n horă, Se cotesc: Olio, tu leică, Ce mai drac frumos de noră!* (Coșbuc).

léică[2], *leici*, s.f. || Din rus. *leika*. Cf. ucr. *lijka* || (Reg.) Pîlnie.

leít, -ă, *leiți, -te*, adj. || Din sl. *lejon, lejati* || (Adesea adverbial) **1.** *A fi leit cineva* = a fi întocmai, la fel cu cineva. **2.** (Înv.; despre îmbrăcăminte) Care cade perfect, ca turnat (pe corp). ● (Despre oameni) Îmbrăcat într-o haină care se potrivește frumos pe corp.

lejér, -ă, *lejeri, -e*, adj. || Din fr. *léger* || (Livr.; mai ales despre îmbrăcăminte) Ușor, comod.

léla adv. || Cf. *lele* || (Pop.) *A umbla lela* = a hoinări, a bate drumurile. *Bine-ți ședea, ...să umbli lela pe drumuri* (Creangă).

léle s.f. || Din bg. *lelja* || **1.** Termen de respect cu care se adresează, la țară, unei femei mai în vîrstă. ● (În poezia populară) Femeie iubită, mîndră. **2.** Femeie cu purtări rele. ○ *Fecior (sau pui) de lele* = copil din flori; șmecher, șiret; ticălos. ○ Expr. *A umbla în dorul lelii* = a umbla fără rost, a hoinări.

leliță, *lelițe*, s.f. (Pop.) Diminutiv al lui *lele. Leliță, Să-mi mai fii un an drăguță!* (Pop.).

lémă, *leme*, s.f. || Din fr. *lemme* || **1.** (Mat.) Propoziție preliminară a cărei concluzie ușurează demonstrația unei teoreme. **2.** (Log.) Raționament ipotetic disjunctiv.

léming, *lemingi*, s.m. || Din fr. *lemming* (cuv. de origine norvegiană) || Mamifer rozător asemănător cu hîrciogul, cu blană deasă, brună-roșcată. Trăiește în regiunile nordice.

lemn, (2) *lemne*, s.n. || Lat. *lignum* || **1.** Țesut compact, de consistență tare, care alcătuiește tulpina, ramurile și rădăcina plantelor superioare și prin care circulă seva brută. ○ Expr. *A fi de lemn* = a fi nepăsător, insensibil. *A rămîne ca de lemn* = a înlemni, a încremeni (din cauza unei surprize, a unei emoții). *A îngheța lemn* = a înțepeni de frig. **2.** Material provenit din tulpina și din ramurile unui arbore tăiat, folosit în construcții, ca combustibil etc., bucată tăiată din trunchiul sau din ramurile unui arbore. ○ Expr. *Doarme de poți să tai lemne pe el* = doarme greu, adînc. **3.** *Lemn-cîinesc* = arbust cu frunze mici, cu flori albe și fructe negre, cultivat în parcuri pentru a forma garduri vii. *Lemnul-domnului* = arbust din familia compozitelor, cu flori galbene și cu miros de lămîie. *Lemn-dulce* = denumire dată unor arbuști sau plante erbacee perene din familia leguminoaselor, cu flori mici liliachii și fructe spinos-păroase.

lemnár, *lemnari*, s.m. || Din *lemn* || **1.** Lucrător specializat în prelucrarea lemnului; dulgher, tîmplar. **2.** Daltă cu care se scobește în lemn.

lemnăríe[1], *lemnării*, s.f. || Din *lemn* || **1.** Material lemnos folosit la construcții. ● Cantitate mare, grămadă de lemne. **2.** Magazie de lemne.

lemnăríe[2], *lemnării*, s.f. || Din *lemnar* || **1.** Atelierul lemnarului; tîmplărie. **2.** Meseria lemnarului.

lemnós, -oásă, *lemnoși, -oase*, adj. || Din *lemn* || (Despre țesuturile vegetale) De natura lemnului; care aparține lemnului, privitor la lemn.

lemúri s.m. pl. || Din lat. *lemures*, fr. *lémures* || Spirite ale morților în credințele vechilor romani.

lemurián, *lemurieni*, s.m. || Din fr. *lémuriens* || (La pl.) Subordin de mamifere asemănătoare cu maimuțele, dar mai mici decît acestea; sînt animale arboricole, din regiunile tropicale ale Asiei și Africii; (și la sg.) animal din acest subordin.

lenáj, *lenajuri*, s.n. || Din fr. *lainage* || Țesătură subțire de lînă.

lenchi subst. || Din tc. *lenk (leng)* || Situație favorabilă la jocul cu arșice. || Și: **lenghi** subst.

léne s.f. || Din sl. *lĕnĭ* || Lipsă a dorinței (și a voinței) de a munci; faptul de a se complace în inactivitate; trîndăvie, lenevie. *De lene el nu-și mai scotea pălăria, dar răspundea prin vorbe, glumind și spunînd fiecăruia pe nume* (Bart).

léneș, -ă, *leneși, -e*, adj., subst. || Din *lene;* **(3)** după fr. *paresseux*, germ. *Faultier* || **1.** Adj., s.m. și f. (Om) căruia nu-i place să muncească, să fie activ; trîndav. **2.** Adj. Care trădează, care exprimă lene. ● Care este încet, domol. (Adverbial) *Brațul ei atîrnă leneș peste marginea de pat* (Eminescu). **3.** S.m. Mamifer din America de Sud, caracterizat prin mișcările lui foarte lente și prin faptul că stă, de obicei, agățat de crengile copacilor.

leneví, *lenevesc*, vb. IV. Intranz. || Din, înv., *leniv* „leneș" || A fi inactiv, a pierde vremea; (refl.) a deveni leneș, a fi cuprins de lene. *Cine a lenevit și a fost bețiv, n-are* (Rebreanu).

lenevíe s.f. || Din *lenevi* || Starea omului leneș; *p. ext.* lene.

lenevíre s.f. Acțiunea de *a (se) lenevi;* lene. *Starea lenevirii este mormîntul disciplinei* (Bălcescu).

lenevós, -oásă, *lenevoși, -oase*, adj. || Din *lenevi* || (Pop.) Leneș. *Vrea să afle în ce chip este omul cel mai lenevos* (Pann).

lenghi subst. v. **lenchi.**

lenitív, -ă, *lenitivi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *lénitif*, lat. *lenitivus* || (Substanță) care calmează durerile.

lenjereásă, *lenjerese*, s.f. || Din *lenjerie* || Meseriașă care confecționează articole de lenjerie.

lenjerie, *lenjerii*, s.f. || Din fr. *lingerie* || Rufărie de corp sau de pat.

lénjuri s.n. pl. || Din fr. *linge* || Rufărie de corp; lenjerie.

lent, -ă, *lenți, -te*, adj. || Din fr. *lent*, lat. *lentus* || Încet, domol; lin.

lenticélă, *lenticele*, s.f. || Din fr. *lenticelle* || Por din scoarța arborilor prin care se face schimbul de gaze între părțile interne ale tulpinii și atmosferă.

lenticulár, -ă, *lenticulari, -e*, adj. || Din fr. *lenticulaire*, lat. *lenticularis* || Care are forma unei lentile.

lentílă, *lentile*, s.f. || Din fr. *lentille* || **1.** Piesă transparentă de sticlă, cu una sau cu ambele fețe sferice, care produce convergența sau divergența razelor de lumină, fiind utilizată în construcția unor aparate optice. ○ *L. electronică* = dispozitiv format din sisteme de electrozi sau din combinații de magneți și electromagneți, care servește la focalizarea fasciculelor de electroni. **2.** Inel metalic care etanșează, prin strîngere, legătura dintre o țeavă și altă țeavă sau un perete al unui recipient.

lénto adv. || Cuv. it. || (Muz.) Domol, lin, lent. ● (Substantivat) Compoziție sau parte dintr-o compoziție muzicală executată în acest ritm.

leoáică, *leoaice*, s.f. || Din *leu*[1] || Femela leului[1].

leoárbă, *leoarbe*, s.f. || Onomatopeic || (Reg.; depr.) Gură (ca organ al vorbirii).

leoárcă adj. invar., adv. || Din *liur* || Foarte ud, plin de apă. (Adverbial) *Își scoase hainele... cămașa i se făcuse leoarcă* (Vlahuță).

leonín[1], -ă, *leonini, -e*, adj. || Din lat. *leoninus*, fr. *léonin* || (Livr.) Privitor la leu[1]; ca de leu, ca al leului.

leonín[2], -ă, *leonini, -e*, adj. *Versuri leonine* = versuri ale căror emistihuri rimează. *Rimă leonină* = rimă în care două sau trei silabe sînt asemănătoare.

leop interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetul produs de un corp moale cînd cade pe o suprafață netedă.

leopárd, *leoparzi*, s.m. || Din fr. *léopard*, lat. *leopardus* || Mamifer carnivor din familia felidelor, de 2—2,5 m lungime, agil și feroce, cu blana galbenă roșcată cu pete negre, care trăiește în Asia și Africa; panteră.

leorbăí, *leorbăiesc*, vb. IV. Intranz. || Din *leoarbă* || (Reg.) A vorbi fără rost, a flecări, a trăncăni.

leórdă s.f. v. **leurdă.**

leorpăí, *leorpăiesc*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Reg.) A mînca sau a bea ceva sorbind cu zgomot.

lepădá, *lépăd*, vb. I. || Probabil lat. *lapidare* „a arunca cu pietre" || (Pop.) **1.** Tranz. A lăsa ceva din mînă; a arunca (un obiect nefolositor). ○ Expr. *A nu fi de lepădat* = a fi vrednic de luat în seamă, a nu trebui renunțat la el. ● A-și dezbrăca un veșmînt, a-și scoate haina, încălțămintea. ○ Expr. *A-și lepăda masca* = a se arăta sub adevărata înfățișare. *A-și lepăda potcoavele* = a muri. ● (Despre animale) A-și schimba părul, penele, pielea; a năpîrli. **2.** Intranz. (Despre femei și despre femelele animalelor) A naște înainte de vreme, a avorta. **3.** Tranz. A părăsi ceva sau pe cineva, a îndepărta; a renunța la ceva. ● Refl. A se lăsa de... *Pentru dragostea ta mă lepăd de puterea mea* (Ispirescu). ● Refl. A nu recunoaște ceva, a tăgădui.

lepădáre, *lepădări*, s.f. Acțiunea de *a (se) lepăda;* părăsire; renegare. ○ *Lepădare de sine* = renunțare la interesele sau ideile personale (în folosul obștesc).

lepădát[1] s.n. (Pop.) Faptul de *a lepăda; spec.* avort.

lepădát[2], -ă, *lepădați, -te*, adj. (Despre copii nou-născuți) Părăsit de mamă, abandonat.

lepădătúră, *lepădături*, s.f. || Din *lepăda* || **1.** Copil născut înainte de termen (și adesea cu mari deficiențe fizice sau psihice). **2.** (Fig.) Om netrebnic, decăzut.

lepăí vb. IV. v. **lipăi.**

lepidodéndron, *lepidodendroni*, s.m. || Din fr. *lépidodendron*, gr. *lepis, -idos* „solz, placă" + *dendron* „arbore" || Arbore fosil din grupul criptogamelor vasculare, cu trunchiul cilindric și coroana în formă de umbrelă.

lepidoptér, *lepidoptere*, s.n. || Din fr. *lépidoptère;* gr. *lepis, -idos* „solz" + *pteron* „aripă" || (La pl.) Ordin de insecte care cuprinde fluturii; (și la sg.) fluture.

lépră, (2) *lepre*, s.f. || Din ngr. *lepra* || **1.** Boală infecțioasă cronică, răspîndită în regiunile calde, caracterizată prin apariția, mai ales pe piele și pe viscere, a unor plăgi. **2.** (Fig.) Om fără caracter, lipsit de scrupule.

leprós, -oásă, *leproși, -oase*, adj., s.m. și f. || Din fr. *lépreux* || (Om) bolnav de lepră.

leprozerie, *leprozerii*, s.f. || Din fr. *léproserie* || Loc în care sînt izolați și tratați bolnavii de lepră.

leptospíră, *leptospire*, s.f. || Din fr. *leptospire;* gr. *leptos* „subțire" + *speira* „buclă" || Bacterie în formă de filament spiralat, terminat la ambele capete cu cîte un cîrlig. Este patogenă pentru om și animale, producînd unele boli.

lepuí, *lepuiesc*, vb. IV. Tranz. A executa operația de lepuire.

lepuíre, *lepuiri*, s.f. Operație de netezire fină a suprafețelor pieselor metalice cu ajutorul unor mașini speciale, în care sînt introduse granule abrazive foarte fine într-o suspensie sau într-o pastă.

ler interj. Cuvînt care servește ca refren în colinde. || Și: **lérui, léroi** interj.

léroi interj. v. **ler.**

lérui interj. v. **ler.**

lésă *lese*, s.f. || Din fr. *laisse* || Curea cu care sînt purtați cîinii.

lesbián, -ă, *lesbieni, -e*, adj., s.f. || Din fr. *lesbien*, de la n. pr. *Lesbos*, insulă din Marea Egee || **1.** Adj. Referitor la lesbianism. **2.** S.f. Femeie care practică lesbianismul.

lesbianísm s.n. || Din *lesbian* || Perversiune care constă în relații sexuale între persoane de sex feminin; safism.

lésne adv. || Din bg. *lesno* || Cu ușurință, fără osteneală, ușor; comod. *Fata Împăratului-Roș nu se capătă așa de lesne, cum crezi tu* (Creangă).

lesnicióș, -oásă, *lesnicioși, -oase*, adj. || Din *lesne* || **1.** Care este ușor de făcut sau de urmat. **2.** Care înlesnește efectuarea unei acțiuni.

léspede, *lespezi*, s.f. Placă de piatră cu care se pavează aleile, interioarele palatelor, bisericilor etc.; piatră cu care se acoperă mormintele.

lest, *lesturi*, s.n. || Din fr. *lest* || Greutate suplimentară (nisip, pietriș) cu care se încarcă o navă sau un aerostat pentru a-i mări stabilitatea; balast.

leș[1], *leșuri*, s.n. || Din tc. *leș* || Cadavru.

leș[2] s.m. v. **leah.**

leșésc, -eáscă, *leșești*, adj. || Din *leș*[2] || **1.** (Înv.) Polonez. **2.** *Rață leșească* = rasă de rațe domestice, de culoare albă sau neagră, crescută pentru producția de carne.

leșíe s.f. || Lat. *lixiva* || Soluție alcalină obținută prin dizolvarea în apă a sodei caustice sau prin fierberea cu apă a cenușii de lemn și folosită la spălatul rufelor, al dușumelelor, în diverse procese industriale etc.

leșiétic, -ă, *leșietici, -ce*, adj. || Din *leșie* || **1.** Cu gust sau cu miros de leșie; sălciu. **2.** Cenușiu, mohorît. *Asfințitul cădea grăbit dintr-un cer fără soare, leșietic și înghețat* (Cezar Petrescu).

leșín, *leșinuri*, s.n. || Din *leșina* || **1.** Pierdere subită, de scurtă durată, a cunoștinței, cauzată de o stare maladivă sau de o emoție puternică. **2.** Senzație de slăbiciune mare provocată de foame, de sete etc.

leșiná, *leștn*, vb. I. Intranz. || Probabil din lat. **laesionare* || A cădea în leșin. ○ Expr. *A leșina de rîs* = a rîde foarte tare.

leșuí, *leșuiesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A provoca o stare de slăbiciune, de sfîrșeală. *Calea nu se mai sfîrșea, și foamea îl leșuia și setea îl ardea* (Delavrancea).

leșuiálă, *leșuieli*, s.f. || Din *leșui* || (Reg.) Sfîrșeală, slăbiciune, leșin **(2).** *Gura-i era uscată... în stomah avea o leșuială* (Vlahuță).

letál, -ă, *letali, -e*, adj. || Din fr. *létal*, lat. *letalis* || (Med.) Care provoacă moartea; mortal.

letárgic, -ă, *letargici, -ce*, adj. || Din fr. *léthargique* || Care ține de letargie, privitor la letargie.

letargíe s.f. || Din fr. *léthargie*, lat. *lethargia* || Stare patologică caracterizată printr-un somn adînc, prelungit. ● (Fig.) Apatie, amorțeală.

létcă, *letci*, s.f. || Din bg. *letka* || (Reg.) Unealtă manuală care servește la depănatul firelor pe mosoare.

létcon, *letcoane*, s.n. || Din germ. *Lötkolben* || Unealtă care servește la încălzirea pieselor metalice în vederea lipirii cu cositor, cu plumb etc.; ciocan de lipit.

letón, -ă, *letoni, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *letton* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune pe teritoriul R.S.S. Letone. **2.** Adj. Care se referă la R.S.S. Letonă sau la letoni **(1).** ● (Substantivat, f.) Limba vorbită în R.S.S. Letonă.

letopiséț, *letopisețe*, s.n. || Din sl. *lětopisĭcĭ* || Scriere cu caracter istoric, din evul mediu, în care înregistrarea evenimentelor se făcea pe ani, în ordine cronologică; cronică.

letrísm s.n. || Din fr. *lettrisme* (< *lettre* „literă") || Teorie literară și artistică, apărută în Franța, potrivit căreia poezia ar fi expresivitatea sonoră a literelor (sunetelor) îmbinate eufonic sau arbitrar.

leț́cáie s.f. v. **lăscaie.**

leu[1], *lei*, s.m. || Cf. lat. *leo, -onis* || **1.** Mamifer carnivor din familia felidelor, de talie mare (c. 2—3 m lungime), cu blană de culoare gălbuie și cu coama bogată, care trăiește în Africa. ○ (În basme) *Leu-paraleu* = leu cu putere extraordinară; (fig.) om curajos, viteaz. ○ Expr. *Partea leului* = partea cea mai mare, mai valoroasă pe care și-o însușește cel mai puternic dintre părtași. **2.** *Leul-furnicilor* = insectă răpitoare, cu corpul lung și subțire. *Leu de mare* = mamifer carnivor acvatic, lung de c. 3—5 m, având o coamă asemănătoare cu cea a leului. Trăiește pe coastele Americii de Sud.

leu[2], *lei*, s.m. Unitate bănească oficială a României, egală cu 100 de bani.

léucă, *leuci*, s.f. || Din bg. *levka* || Parte a carului, constînd dintr-un lemn încovoiat, cu un capăt prins la osie iar cu celălalt la carîmbul de sus al loitrei, pe care o sprijină. ○ Expr. *A fi lovit* (sau *pălit, trăsnit*) *cu leuca* = **a)** a fi zăpăcit sau prostănac, tîmpit; **b)** a fi beat.

leucemíe s.f. || Din fr. *leucémie; leuco-* + gr. *haima* „sînge" || Boală de sînge caracterizată printr-o înmulțire anormală a leucocitelor și manifestată prin anemie, febră, hemoragii etc.

leuco- || Gr. *leukos* „alb" || Element de compunere cu sensul „alb", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

leucocít s.n. v. **leucocită.**

leucocítă, *leucocite*, s.f. || Din fr. *leucocyte* || Celulă din sînge (globulă albă) cu rol important în apărarea organismului împotriva microbilor. || Și: **leucocít** s.n.

leucocitóză s.f. || Din fr. *leucocytose* || Creștere patologică, peste valorile normale, a numărului globulelor albe din sînge.

leucodermíe s.f. || Din fr. *leucodermie; leuco-* + gr. *derma* „piele" || Afecțiune, congenitală sau dobîndită, care constă în decolorarea pielii, cauzată de absența totală sau parțială a pigmentului melanic.

leucóm, *leucoame*, s.n. || Din fr. *leucome* || Boală de ochi manifestată prin formarea unei pete albe pe cornee, care duce la orbire parțială sau totală; (pop.) albeață.

leucopeníe s.f. || Din fr. *leucopénie; leuco-* + gr. *penia* „sărăcie" || Boală caracterizată prin scăderea sub valorile normale a numărului globulelor albe din sînge.

leucoplást, *leucoplaste*, s.n. || Din germ. *Leukoplast*, fr. *leucoplaste* || Fișie de pînză impregnată pe o parte cu o substanță adezivă, care servește la fixarea pansamentelor.

leucorée s.f. || Din fr. *leucorrhée; leuco-* + gr. *rhein* „a curge" || Scurgere vaginală de lichid albicios, uneori purulent.

leucóză, *leucoze*, s.f. || Din fr. *leucose* || (Med.) Leucemie.

leúrdă, *leurde*, s.f. || Cuv. autohton || Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu flori albe și cu miros de usturoi. || Și: **leórdă** s.f.

leușteán s.m. Plantă legumicolă cu miros pătrunzător, din familia umbeliferelor, înaltă de c. 1 m, cu frunze mari, alungite. Frunzele și semințele au un conținut bogat în uleiuri eterice. Se folosește în alimentație.

léva, *leve*, s.f. || Din bg. *leva* || Unitate bănească în Bulgaria.

levantín, -ă, *levantini, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *levantin* || **1.** Adj. Originar din Levant, specific Levantului. **2.** S.m. și f. Locuitor din Levant; negustor originar din această regiune.

levănțică s.f. || Din *levantă*, înv. „levănțică" || Plantă erbacee din familia labiatelor, înaltă de 30—70 cm, cu frunze mici, înguste și flori albastre, plăcut mirositoare, întrebuințată în medicină și în industria parfumurilor. || Și: **leventíică** s.f.

levént, -ă, *leventi, -te*, s.m., adj. || Din tc. *levent* || **1.** S.m. (În Țara Românească) Mercenar moldovean. **2.** (În Imperiul Otoman) Marinar turc din flota de război, originar din Levant. **3.** Adj. (Înv.) Voinic, viteaz. **4.** (Înv.) Darnic, generos.

leventíică s.f. v. **levănțică.**

leviér, *leviere*, s.n. || Din fr. *levier* || Pîrghie de manevră (la o mașină, la un mecanism).

levigá, *levighez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *léviger*, lat. *levigare* (< *levis* „ușor") || A transforma un material în pulbere fină, prin fărîmițare în apă sau în alt lichid, urmată de o sedimentare fracționată.

levogír, -ă, *levogiri, -e*, adj. || Din fr. *lévogyre*; lat. *laevus* „stîng" + *gyrare* „a învîrti" || (Fiz.; despre o substanță) Care rotește planul de polarizare a luminii spre stînga (pentru observatorul către care se propagă lumina).

levulóză, *levuloze*, s.f. || Din fr. *lévulose* || (Biol.) Fructoză.

lexém, *lexeme*, s.n. || Din fr. *lexème* || Cuvînt sau parte de cuvînt care servește ca suport minimal al semnificației; *p. ext.* cuvînt, unitate lexicală.

léxic s.n. || Din fr. *lexique* || Totalitatea cuvintelor unei limbi; vocabular. ● *P. restr.* Totalitatea cuvintelor caracteristice unui scriitor, unei regiuni, unei epoci.

lexicál, -ă, *lexicali, -e*, adj. || Din fr. *lexical* || Care aparține lexicului, privitor la lexic.

lexicográf, -ă, *lexicografi, -e*, s.m. și f. || Din fr. *lexicographe* || Specialist în lexicografie.

lexicografíe s.f. || Din fr. *lexicographie* || Disciplină a lingvisticii care stabilește principiile și metodele de întocmire a dicționarelor. ● Totalitatea dicționarelor dintr-o țară, dintr-un domeniu etc.

lexicologíe s.f. || Din fr. *lexicologie* || Disciplină a lingvisticii care se ocupă cu studiul lexicului.

lexicón, *lexicoane*, s.n. || Din lat., fr. *lexicon* || **1.** Dicționar (tehnic sau enciclopedic). **2.** Enciclopedie.

lezá, *lezez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *léser* || **1.** A vătăma, a răni. ● (Fig.) A ofensa, a jigni. **2.** A aduce cuiva un prejudiciu.

leziúne, *leziuni*, s.f. || Din fr. *lésion*, lat. *laesio, -onis* || **1.** Rană. **2.** Prejudiciu material suferit de cineva.

lezmajestáte s.f. || Din fr. *lèse-majesté* || (În țările monarhice) Ofensă adusă de cineva unui suveran și care este considerată de lege drept crimă.

liánă, *liane*, s.f. || Din fr. *liane* (< *lier* „a lega") || Nume dat plantelor lemnoase agățătoare, cu tulpina foarte lungă și flexibilă, răspîndite mai ales în pădurile tropicale. La noi cresc spontan (ex. iedera, curpenul) sau se cultivă ca plante ornamentale (ex. caprifoiul) ori tehnice (ex. hameiul).

liánt, *lianți*, s.m. || Din fr. *liant* || Material fluid care are proprietatea de a lega, prin întărire, particulele unui aglomerat aflat sub formă de granule, fîșii etc.

libáție, *libații*, s.f. || Din fr. *libation*, lat. *libatio, -onis* || (În antichitate) Act ritual constînd din gustarea și apoi vărsarea unei cupe de vin, lapte etc., ca omagiu adus divinității. ● *P. ext.* Închinare a paharului cu băutură în cinstea cuiva la o petrecere.

libelúlă, *libelule*, s.f. || Din fr. *libellule* || Insectă cu corpul lung și subțire, cu capul mare și cu două perechi de aripi străvezii; calul-dracului, calul-popii.

líber[1], *libere*, s.n. || Din lat., fr. *liber* || Țesut fibros al plantelor superioare, format din vase prin care circulă seva.

líber[2], **-ă,** *liberi, -e*, adj. || Din lat. *liber*, fr. *libre* || **1.** Care se bucură de libertate; independent, neatîrnat, autonom. **2.** Care are posibilitatea de a acționa după voia sa; care nu este supus nici unei restricții. ● *Traducere liberă* = traducere în forme proprii limbii în care se traduce, fără a respecta riguros originalul. *Versuri libere* = versuri care nu sînt supuse unei reguli fixe de măsură. *Liber-profesionist* = persoană care exercită o muncă, o activitate în afara unui contract de muncă. **3.** (Despre părți ale corpului) Neîmpiedicat în mișcări. **4.** (Despre scaune, locuințe etc.) Neocupat, gol. **5.** Degajat, natural. ○ Expr. (Adverbial) *A vorbi liber* = a ține un discurs, o prelegere etc. fără a citi, fără a avea textul în față. **6.** (Despre timp) De care se poate dispune, care este în afara obligațiilor profesionale. ○ Expr. (Substantivat) *A avea liber* = a fi scutit pentru un timp oarecare de obligațiile profesionale. **7.** *Desen l.* = desen (artistic) executat fără ajutorul unui instrument.

liberá, *liberez*, vb. I. || Din fr. *libérer*, lat. *liberare* || **1.** Tranz. și refl. (Pop.) A lăsa ori a pleca la vatră (după efectuarea stagiului militar). **2.** Tranz. (Înv.) A elibera o țară, un popor etc.

liberál, -ă, *liberali, -e*, adj., s.m. || Din fr. *libéral*, lat. *liberalis* || **1.** Adj. Care se referă la liberalism, care aparține liberalismului. ○ *Partid l.* = partid burghez de orientare liberalistă. **2.** Adj. Cu vederi largi, generos. **3.** S.m. Membru al unui partid liberal.

liberalísm s.n. || Din fr. *libéralisme* || **1.** Doctrină politică și economică apărută în perioada ascensiunii burgheziei, care viza înlocuirea modului de producție feudal cu cel capitalist, trecerea puterii politice în mîinile burgheziei, acordarea unor libertăți democratice. **2.** Atitudine tolerantă, împăciuitoristă.

liberalíst, -ă, *liberaliști, -ste,* adj. || Din *liberalism* || Care aderă la liberalism.

liberalitáte s.f. || Din fr. *libéralité,* lat. *liberalitas, -atis* || (Livr.) Mărinimie, generozitate.

liber-arbítru s.m. || *Liber*[2] + *arbitru* (după fr. *libre arbitre)* || (În concepțiile idealiste) Presupusă libertate absolută a voinței omului, în opoziție cu determinismul.

liberáre, *liberări,* s.f. (Pop.) Acțiunea de *a (se) libera;* lăsare la vatră; eliberare.

liber-cugetătór, *liber-cugetători,* s.m. || *Liber*[2] + *cugetător* (după fr. *libre penseur)* || Nume dat adepților unor curente ideologice progresiste care promovează o atitudine critică față de religie și față de biserică.

liberián, *liberiene,* adj. || Din fr. *libérien* || *Vas liberian* = tub format din celule suprapuse prin care circulă seva în plante.

liber-schimbísm s.n. || Din *liber*[2] + *schimb* (după fr. *libre échange)* || Politică economică opusă protecționismului, caracterizată prin neamestecul statului în viața economică în ce privește schimbul de mărfuri.

libért, *liberți,* s.m. || Din lat. *libertus* || Sclav roman eliberat.

libertáte, (3) *libertăți,* s.f. || Din fr. *liberté,* lat. *libertas, -atis* || **1.** Posibilitatea de acțiune conștientă a oamenilor, în condițiile cunoașterii legilor obiective ale realității; posibilitatea de a acționa în anumite împrejurări după propria sa voință sau dorință. ○ Expr. *A-și lua libertatea să...* = a-și îngădui, a-și permite să... **2.** Starea unei persoane care se bucură de deplinătatea drepturilor politice și civile în stat; stare a unei persoane nesupuse unui stăpîn; situația unei persoane care nu se află întemnițată. ○ Expr. *A pune în libertate* = a elibera din închisoare, din arest etc. **3.** (La pl.) Drepturi cetățenești.

libertín, -ă, *libertini, -e,* adj. || Din fr. *libertin,* lat. *libertinus* || (Și substantivat) Care nesocotește regulile decenței și ale moralității; ușuratic; indecent, desfrînat.

libertinái s.n. || Din fr. *libertinage* || Comportare de libertin; destrăbălare, desfrîu.

libidinós, -oásă, *libidinoși, -oase,* adj. || Din fr. *libidineux,* lat. *libidinosus* || Stăpînit de pofta plăcerilor senzuale; înclinat spre desfrîu; lasciv.

líbido s.n. || Cuv. lat. || (Fiziol.) Dorința de satisfacere a instinctului sexual.

librár, *librari,* s.m. || Din fr. *libraire,* lat. *librarius* || Vînzător într-o librărie; proprietar al unei librării.

librărie, *librării,* s. . || Din *librar* (după fr. *librairie)* || Magazin în care se vînd cărți.

librét, *librete,* s.n. || Din it. *libretto* || **1.** (Muz.) Textul unei opere, operete, oratoriu etc. **2.** *L. de economii* = carnet în care se consemnează depunerile, restituirile, dobînzile la casele de economii.

libretíst, *libretiști,* s.m. || Din it. *librettista* || Autor de librete **(1).**

lícăr, *licăre,* s.n. || Din *licări* || Licărire, scînteiere.

licărí, pers. 3 *licărește,* vb. IV. Intranz. **1.** A răspîndi o lumină slabă intermitentă. *Stele rari licăreau departe* (Sadoveanu). **2.** A sclipi, a luci. || Prez. ind. pers. 3 sg. și: *licăre.*

licărire, *licăriri,* s.f. Faptul de *a licări;* lumină slabă cu sclipiri ușoare. • Sclipire, lucire.

licăritór, -oáre, *licăritori, -oare,* adj. || Din *licări* || Care licărește. *Văd cum se sting licăritoare astre* (Macedonski).

liceál, -ă, *liceali, -e,* adj. || Din it. *liceale* || Care se referă la liceu, care ține de liceu.

liceán, -ă, *liceeni, -e,* s.m. și f. || Din fr. *lycéen* || Elev de liceu.

licénță, *licențe,* s.f. || Din fr. *licence,* lat. *licentia* || **1.** Titlu obținut la trecerea examenului de absolvire a învățămîntului superior; examenul dat pentru obținerea acestui titlu; *p. ext.* diplomă care conferă acest titlu. **2.** Contract prin care posesorul unui brevet de invenție acordă altei persoane sau statului dreptul de a folosi sau de a valorifica invenția sa. **3.** Autorizație dată de către organele de stat unei persoane sau unei întreprinderi pentru exportul sau importul unor mărfuri. **4.** Purtare care întrece limitele bunei cuviințe. **5.** *Licență poetică* = abatere conștientă de la regulile gramaticale, îngăduită în poezie din necesități stilistice sau de versificație.

licențiát, -ă, *licențiați, -te,* s.m. și f. || Din fr. *licencié* || Persoană care a trecut un examen de licență.

licențiós, -oásă, *licențioși, -oase,* adj. || Din fr. *licencieux,* lat. *licentiosus* || Care calcă legile moralei și ale bunei-cuviințe.

licéu, *licee,* s.n. || Din fr. *lycée,* lat. *lyceum* || Ciclu de învățămînt, superior ciclului gimnazial, în care se predau cunoștințe necesare pentru pregătirea de cadre medii în diferite specialități sau pentru continuarea studiilor în învățămîntul superior.

licheá, *lichele,* s.f. || Din tc. *leke* „pată" || Om de nimic, secătură, netrebnic.

lichefiá, *lichefiez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *liquéfier* || A (se) transforma din stare gazoasă în stare lichidă.

lichefiére, *lichefieri,* s.f. Acțiunea de *a (se) lichefia;* trecerea unui corp gazos în stare lichidă.

lichelísm s.n. || Din *lichea* || Atitudine, comportare de lichea; lipsă de demnitate și de corectitudine.

lichén, *licheni,* s.m. || Din fr. *lichen* || (La pl.) Grup de plante inferioare cu talul format dintr-o ciupercă și o algă, trăind în simbioză, care cresc pe stînci, pe scoarța copacilor bătrîni etc.; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup.

lichíd, -ă, *lichizi, -de,* s.n., adj. || Din fr. *liquide,* lat. *liquidus* || **1.** S.n. Corp aflat într-o stare de agregare care se aseamănă cu cea gazoasă în privința fluidității și cu cea solidă în privința densității, a incompresibilității etc.; este ușor deformabil, luînd forma vasului în care se află. **2.** Adj. Care are structura și proprietățile

unui lichid (1). 3. Adj. (Despre bani) Care sînt la îndemînă, de care se poate dispune imediat. 4. Adj. *Consoană lichidă* (și substantivat, f.) = nume dat consoanelor laterale și celor vibrante.

lichidá, *lichidez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *liquider* || 1. A pune capăt unei acțiuni, unui fapt, unei activități etc. 2. A îndeplini formele pentru încetarea unei situații juridice sau financiare. ● A plăti o datorie. 3. (Arg.) A omorî, a asasina.

lichidáre, *lichidări*, s.f. Acțiunea de *a lichida*. ○ *În lichidare* = (care este) în curs de desființare.

lichiór, *lichioruri*, s.n. || Din fr. *liqueur;* lat. *liquor* „lichid" || Băutură alcoolică preparată din spirt, cu adaos de sirop, esențe aromatice și substanțe colorante.

licít, -ă, *liciți, -te*, adj. || Din fr. *licite*, lat. *licitus* || Care este îngăduit, încuviințat de lege.

licitá, *licitez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *liciter*, lat. *licitari* || A vinde la licitație; (intranz.) a face oferte în cadrul unei licitații.

licitáre, *licitări*, s.f. Acțiunea de *a licita;* licitație.

licitáție, *licitații*, s.f. || Din fr. *licitation*, lat. *licitatio, -onis* || Vînzare publică a unui bun, care se atribuie aceluia dintre participanți care oferă prețul cel mai ridicat.

licoáre, *licori*, s.f. || Din fr. *liqueur*, lat. *liquor, -oris* || 1. Băutură fină, de calitate. 2. Lichid medicamentos. 3. Lichid folosit ca reactiv în anumite reacții chimice.

lictor, *lictori*, s.m. || Din lat. *lictor* || Slujbaș care însoțea pe înalții demnitari romani, mergînd înaintea lor și purtînd fasciile.

licuríci, *licurici*, s.m. || Din *licuri* (var. lui *jicări)* || Nume dat unor insecte coleoptere, nocturne, care au pe abdomen organe ce emit lumină fosforescentă.

líder, *lideri*, s.m. || Din engl., fr. *leader* || 1. Conducător al unui partid politic sau al unei organizații obștești. 2. Echipă sau sportiv care se găsește în fruntea unei competiții.

lidítă, *lidite*, s.f. || Din fr. *lyddite*, de la n. pr. *Lydd*, oraș în Anglia || 1. Rocă sedimentară, neagră-cenușie sau brună-verzuie, alcătuită mai ales din cuarț, calcedonie sau opal. Se utilizează uneori ca material abraziv fin. 2. Melinită.

lied [Pr.: lid], *lieduri*, s.n. || Din germ. *Lied* || Compoziție muzicală vocală cu acompaniament instrumental, cu caracter liric, compusă pe textul unei poezii scurte.

lift, *lifturi*, s.n. || Din engl., fr. *lift* || Ascensor.

líftă, *lifte*, s.f. || De la *Litva*, numele slav al Lituaniei || 1. Nume de ocară dat în trecut cotropitorilor. 2. Nume dat unui om rău, cînos, sau unui animal rău.

liftiér, -ă, *liftieri, -e*, s.m. și f. || Din fr. *liftier* || Persoană care manevrează un ascensor, conducător de ascensor.

ligamént, *ligamente*, s.n. || Din fr. *ligament*, lat. *ligamentum* || (Anat.) Fascicul de fibre care leagă între ele oasele la articulații sau fixează anumite organe.

ligatúră, *ligaturi*, s.f. || Din fr. *ligature*, lat. *ligatura* || 1. Legare chirurgicală, cu un fir special, a unui vas de sînge, a intestinului etc., pentru a le închide orificiul. 2. Reunire a două sau a mai multor litere într-un singur semn grafic (ex. œ).

lígav, -ă, adj. v. **lingav.**

ligă, *ligi*, s.f. || Din fr. *ligue*, it. *liga* (< *legare* „a lega") || Uniune sau asociație de state, de orașe, societăți sau persoane, constituită în vederea unui țel comun.

ligheán, *lighene*, s.n. || Din tc. *liğen, leğen* || Vas larg și puțin adînc, de metal, de porțelan etc., întrebuințat la spălatul corpului, al rufelor, al veselei etc. ● Conținutul unui asemenea vas.

lighioáie s.f. v. **lighioană.**

lighioánă, *lighioane*, s.f. || Din sl. *legeonŭ* || 1. Animal sălbatic. 2. Pasăre de curte; orătanie. 3. (Fig.) Epitet dat unui om de nimic; mișel. || Și: **lighioáie,** *lighioi* s.f.

lignifică, pers. 3 *lignifică*, vb. I. Refl. || Din fr. *lignifier* || A se transforma în lemn; a se impregna cu lignină.

lignificáre, *lignificări*, s.f. Acțiunea de *a se lignifica;* proces prin care membranele celulare se impregnează cu lignină.

lignínă s.f. || Din fr. *lignine* || Substanță organică cu structură complexă care se găsește în țesuturile plantelor lemnoase.

lignít s.n. || Din fr. *lignite;* lat. *lignum* „lemn" || Cărbune natural de calitate inferioară, care păstrează parțial structura lemnoasă inițială. Este larg întrebuințat drept combustibil energetic în termocentrale, în transporturi etc.

ligúri s.m. pl. || Din fr. *Ligures* || Populație străveche preindo-europeană din NV Peninsulei Italice și SE Franței, asimilată de celți și de romani.

lihneálă, *lihneli*, s.f. || Din *lihni* || Slăbiciune, sfîrșeală (din cauza foamei).

lihní, *lihnesc*, vb. IV. Intranz. (Mai ales la participiu) A simți slăbiciune, sfîrșeală (din cauza foamei).

lihnít, -ă, *lihniți, -te*, adj. Foarte flămînd, chinuit de foame.

lilá adj. invar. || Din fr. *lilas* (împrumutat din arabă) || (Livr.) Violet, liliachiu.

liliác[1], *lilieci*, s.m. || Din tc. *leylâk* || Arbust decorativ din familia oleaceelor, înalt pînă la 7 m, cu flori violete sau albe plăcut mirositoare, crescute în formă de buchete.

liliác[2], *lilieci*, s.m. || Din bg. *liljak* || Mamifer insectivor nocturn, cu aripi formate dintr-o membrană ce leagă degetele membrelor anterioare cu cele posterioare și cu coada.

liliacée, *liliacee*, s.f. || Din fr. *liliacées;* lat. *liliaceus* „de crin" || (La pl.) Familie de plante monocotiledonate, erbacee sau lemnoase, cu bulbi sau cu rizomi și cu flori variat colorate; (și la sg.) plantă din această familie (ex. usturoiul, laleaua, ceapa).

liliachíu, -íe, *liliachii*, adj. || Din *liliac*[1] || Violet-deschis, de culoarea florii de liliac.

lilipút adj. invar. || De la n. pr. *Lilliput*, țară imaginară din romanul lui Swift || Liliputan, pitic. *Bărci liliput,... zăceau dedesubtul falezei de nisipuri* (Arghezi).

lilipután, -ă, *liliputani, -e,* adj. || Cf. fr. *liliputien* || (Şi substantivat) Mic, pitic. *Lotcile liliputane şi negre ale lipovenilor nu mai spintecau valurile tulburi* (G.M. Zamfirescu).

limáci s.m. pl. || Din fr. *limace,* lat. *limax, -acis* || Nume dat gasteropodelor terestre lipsite de cochilie, dăunătoare, cu corpul alungit şi cu două perechi de tentacule pe cap. Se mai numesc *melci fără casă.*

limán, *limanuri,* s.n. || Din **(1)** tc. *liman,* **(2)** rus. *liman,* ucr. *lyman* || **1.** Ţărm, mal (al unei ape mari). ○ Expr. *A ieşi la liman* = **a)** a scăpa dintr-o situaţie grea; **b)** a ajunge la o situaţie mai bună. *A duce* (sau *a scoate) la (un) liman* = a scăpa pe cineva dintr-o situaţie critică. *A ajunge la un liman* = a atinge ţelul urmărit. **2.** Lac format prin depunere de aluviuni la gura unui rîu.

limb, *limburi,* s.n. || Din fr. *limbe,* germ. *Limbus* || Partea lată a frunzei, legată de ramură sau de tulpină prin peţiol.

limbáj, *limbaje,* s.n. || Din *limbă* (după fr. *langage)* || **1.** Sistem de semne alcătuit din sunete articulate, specific oamenilor, prin care aceştia îşi exprimă gîndurile, sentimentele şi dorinţele. ● Mod specific de exprimare a sentimentelor şi a gîndurilor în cadrul limbii naţionale; *p. ext.* orice mijloc de exprimare a ideilor sau a sentimentelor. ○ *L. comun* = **a)** fel de a se exprima simplu, nepretenţios; **b)** mijloc, bază de înţelegere. **2.** Limba unei comunităţi umane; limbă naţională. **3.** *L. artificial* = orice sistem de semne nelingvistice care pot fi înţelese pe baza unor convenţii.

límbă, *limbi,* s.f. || Lat. *lingua* || **1.** Organ musculos mobil situat în cavitatea bucală, avînd un rol important în mestecarea şi înghiţirea alimentelor şi fiind, la om, organul gustului şi organul principal al vorbirii. ○ Expr. *A-şi înghiţi limba* = **a)** a mînca cu mare poftă; **b)** a se abţine de a spune ceva nepotrivit. *A-şi muşca limba* = a se căi pentru cele spuse. *Muşcă-ţi limba,* se spune celui care prezice ceva nedorit. *A alerga după ceva* (sau *după cineva) cu limba scoasă* = a căuta cu orice preţ să obţină ceva sau să găsească pe cineva. *A scoate* (sau *a-i ieşi) limba de-un cot* = a gîfîi; a munci din greu, a fi foarte obosit. *A avea limbă lungă* sau *a fi lung de limbă* = a fi flecar, a vorbi prea mult. *A avea limbă ascuţită* (sau *rea, de şarpe)* = a fi răutăcios. *A înţepa cu limba* = a fi ironic. *A trage pe cineva de limbă* = a încerca să afle secretele cuiva, a descoase pe cineva. *A-i sta* (sau *a-i umbla) pe limbă* = a nu-şi putea aminti imediat de ceva cunoscut. **2.** Sistem de comunicare alcătuit din sunete articulate, specific oamenilor, prin care aceştia îşi exprimă gîndurile, sentimentele, dorinţele; limbaj. ● Limbajul **(1)** unei comunităţi umane istoriceşte constituit; fel de exprimare propriu unui scriitor. **3.** Totalitatea altor mijloace şi procedee (decît sunetele articulate) folosite ca mijloc de comunicare între oameni (ex. limba surdomuţilor). **4.** (Înv. şi reg.) Vorbă, cuvînt; grai, glas. ○ Expr. *Cu limbă de moarte* = ca ultimă dorinţă, exprimată pe patul morţii. **5.** (Înv.) Prizonier folosit ca informator asupra forţelor inamice. **6.** (Înv.) Popor, neam, naţiune. **7.** Nume dat unor obiecte sau unor instrumente care se aseamănă ca formă sau funcţional cu limba **(1)**: **a)** bară mobilă de metal atîrnată în interiorul clopotului, care, fiind mişcată, îl face să sune; **b)** fiecare dintre arătătoarele ceasornicului; **c)** pendulul unui orologiu; **d)** obiect de metal, de os etc. care ajută la încălţatul pantofilor; **e)** bucată de piele care acoperă deschizătura încălţămintei în locul unde se petrec şireturile; **f)** lama de metal a unui cuţit, a unui briceag etc.; **g)** flacără de formă alungită; **h)** porţiune lungă şi îngustă de pămînt. **8.** (Bot.) *Limba-boului* = plantă erbacee meliferă, cu flori albastre, acoperită cu peri aspri. *Limba-cucului* = plantă erbacee din regiunea de munte, cu rizom scurt, tîrîtor. *Limba-ciinelui* = arăriel. *Limba-apei* = broscariţă. *Limba-oii* = plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori roşii dispuse în capitule; creşte prin locuri umede.

limbríc, *limbrici,* s.m. || Lat. *lumbricus* || Nume dat unor viermi paraziţi, lungi de 15—30 cm, care trăiesc în intestinul subţire al omului şi al unor animale.

limbút, -ă, *limbuţi, -te,* adj., s.m. şi f. || Din *limbă* || (Om) care vorbeşte mult (şi fără rost); guraliv, flecar.

limbuţíe, *limbuţii,* s.f. || Din *limbut* || Înclinare spre vorbă multă, spre flecăreală; vorbărie.

límes subst. || Cuv. lat. || Lanţ de fortificaţii (ziduri, valuri de pămînt, castre) construite la graniţele Imperiului Roman, ca sistem de apărare împotriva atacurilor popoarelor năvălitoare.

limfangítă, *limfangite,* s.f. || Din fr. *lymphangite* || Inflamaţie a vaselor limfatice.

limfátic, -ă, *limfatici, -ce,* adj. || Din fr. *lymphatique* || Care se referă la limfă, care conţine limfă (ex. ganglion **l.**, vas **l.**).

limfatísm s.n. || Din fr. *lymphatisme* || Stare patologică, întîlnită în special la copii, caracterizată prin mărirea volumului organelor limfatice (amigdale, ganglioni limfatici etc.).

límfă, *limfe,* s.f. || Din fr. *lymphe,* lat. *lympha* „apă limpede" || Lichid incolor aflat în vasele limfatice, care are rolul de transport de substanţe între sînge şi ţesuturi.

limfocít, *limfocite,* s.n. || Din fr. *lymphocyte* || Varietate de leucocită care se găseşte în limfă şi în sînge, avînd un rol important în procesul de imunitate. || Şi: **limfocítă** s.f.

limfocítă s.f. v. **limfocit.**

limfocitóză s.f. || Din fr. *lymphocytose* || Creştere a numărului limfocitelor din sînge peste valorile normale.

limfopenie, *limfopenii,* s.f. || Din germ. *Lymphopenie* || Scădere anormală a numărului limfocitelor din sînge.

limícol, -ă, *limicoli, -e,* adj. || Din fr. *limicole;* lat. *limus* „mîl" + *colere* „a locui" || (Zool.) Care trăieşte în mîlul (sau pe mîlul) de pe fundul apelor.

limitá, *limitez,* vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *limiter,* lat. *limitare* || A (se) fixa între anumite limite sau graniţe, a (se) mărgini, a (se) restrînge

limitáre, *limitări*, s.f. Acțiunea de *a (se) limita;* restrîngere, îngrădire.

limitát, -ă, *limitați, -te*, adj. **1.** Restrîns între anumite limite. **2.** (Fig.) Cu posibilități intelectuale reduse; mărginit.

limitatív, -ă, *limitativi, -e*, adj. || Din fr. *limitatif* || Care limitează, care restrînge între anumite limite.

límită, *limite*, s.f. || Din fr. *limite*, lat. *limes, -itis* || **1.** Punct extrem, margine, hotar. **2.** (Mat.) Valoare fixă către care tind valorile unei mărimi variabile. **3.** *L. teritorială* = graniță, hotar. **4.** (Fig.) Punct pînă la care pot ajunge posibilitățile, facultățile sau mijloacele cuiva; punct pînă la care cineva își poate permite ceva. ○ *L. de vîrstă* = vîrstă pînă la care cineva poate ocupa în mod legal o funcție publică.

limitróf, -ă, *limitrofi, -e*, adj. || Din fr. *limitrophe* || Care se află la marginea, la hotarul unei țări, unui ținut etc.; care se învecinează cu...; mărginaș.

limnimétru, *limnimetre*, s.n. || Din fr. *limnimètre;* gr. *limne* „lac" + *metron* măsură" || Instrument cu care se măsoară nivelul unui curs de apă, al unui lac sau al unui rezervor.

limnologíe s.f. || Din fr. *limnologie;* gr. *limne* „lac" + *logos* „studiu" || Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul regimului lacurilor și al iazurilor, precum și cu geneza acestora. ● Știință care se ocupă cu studiul apelor continentale.

limonádă s.f. || Din fr. *limonade*, germ. *Limonade* || Băutură răcoritoare preparată din zeamă de lămîie, apă și zahăr. || Și: **limonátă** (< tc., it. *limonata*) s.f.

limonátă s.f. v. **limonadă.**

limonít s.n. || Din fr. *limonite* || Minereu de fier de culoare galbenă-brună sau roșcată, compus din oxid de fier hidratat.

límpede, *limpezi*, adj. || Lat. *limpidus* || **1.** (Despre lichide) Clar, transparent, curat. ● (Despre cer, atmosferă) Senin. *Era o vreme limpede și dulce de toamnă* (Sadoveanu). ● (Despre ochi) Curat, luminos. **2.** (Despre sunete) Deslușit, clar. *Havuzele cîntă... voci limpezi șoptesc* (Macedonski). **3.** (Despre minte) Care înțelege bine lucrurile; lucid; (despre idei, gînduri) ușor de înțeles, deslușit; (despre afirmații, argumente) sigur, neîndoios.

limpezeálă, *limpezeli*, s.f. || Din *limpede* || Calitatea a ceea ce este limpede; limpezime.

limpezí, *limpezesc*, vb. IV. || Din *limpede* || **1.** Tranz. și refl. A (se) curăța de impurități, a (se) face limpede. ● Refl. (Despr cer, atmosferă) A se însenina. *Deasupra s-a limpezit cerul* (Stancu). ● (Despre ochi) A deveni limpede, curat. **2.** Refl. (Despre glas) A deveni clar, deslușit. **3.** Tranz. A clăti cu apă curată ceea ce a fost spălat cu săpun, cu detergenți etc. **4.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) clarifica, a (se) lămuri. *Simțea că i se limpezesc și mai bine* [gîndurile] *spunîndu-le* (Vlahuță).

limpezíme, *limpezimi*, s.f. || Din *limpezi* || **1.** Calitatea de a fi limpede; claritate. **2.** Întindere senină a văzduhului. **3.** (Fig.) Claritate, precizie (în vorbire sau în scris). *Versul era corect... de o limpezime de cristal* (Vlahuță).

limpezíre, *limpeziri*, s.f. Acțiunea de *a (se) limpezi;* curățire (a unui lichid). ● Clătire cu apă limpede: *limpezirea rufelor.* ● (Fig.) Clarificare, deslușire, lămurire.

limpezíș, *limpezișuri*, s.n. || Din *limpezi* || **1.** Limpezime, claritate (a atmosferei). **2.** Suprafață de teren netedă, fără vegetație; loc deschis, larg. *Nu înnoptase încă de tot, cînd întîmplarea mă scoase mai la limpeziș* (Hogaș).

limuzínă, *limuzine*, s.f. || Din fr. *limousine* || Automobil de lux, nedecapotabil.

lin[1], *lini*, s.m. || Din bg. *lin* || Pește teleostean de apă dulce stătătoare, din familia ciprinidelor, lung de 20—30 cm, cu corpul gros și cu solzi mici. *Linii îi prinzi, unul după altul* (Sadoveanu).

lin[2], *linuri*, s.n. || Din ngr. *linos* || **1.** Vas în formă de jgheab în care se storc strugurii. **2.** Vas de doage în care se pun la fermentat prunele pentru țuică. ● Vas în care se fermentează materia primă la fabricarea berii.

lin[3], -ă, *lini, -e*, adj. || Lat. *lenus (= lenis)* || **1.** Care se mișcă sau se desfășoară în mod egal, continuu, fără salturi; domol. **2.** (Despre ape) Liniștit, fără valuri mari. **3.** (Despre zbor) Fără scuturături, fără zdruncinături; liniștit. **4.** (Despre pante, drumuri) Cu înclinație mică, ușor de urcat. **5.** (Despre sunete) Lipsit de asprime, blînd, potolit. *Mi-e dor de freamăt lin de brazi* (Iosif). ● (Despre lumină) Cu strălucire ușoară, domoală, blîndă. *Soarele nu ardea, avea o lumină lină de aur* (Sadoveanu).

linacée s.f. pl. || Din fr. *linacées* || Familie de plante erbacee, dicotiledonate, cu flori hermafrodite și fructe capsule. Unele sînt importante plante textile și oleaginoase (ex. inul).

linárie, *linarițe*, s.f. || Cf. *Linaria*, numele științific al plantei || Denumire dată plantelor erbacee cu frunze înguste, asemănătoare cu ale inului, cu flori galbene, grupate în ciorchini, și cu fructe în formă de capsule.

linciurí, *linciuresc*, vb. IV. Refl. || (Pop.) Onomatopeic || A se bălăci în apă, stropind, jucîndu-se cu apa.

líndină, *lindini*, s.f. || Lat. *lens, lendinem (= lendem)* || Ou de păduche.

lineál, *lineale*, s.n. || Din germ. *Lineal* || **1.** Instrument în formă de bară, cu muchii drepte și cu o suprafață plană, folosit pentru trasarea liniilor, pentru măsurarea sau verificarea dimensiunilor. **2.** Dispozitiv care servește la realizarea cusăturilor paralele cu marginea materialului, la mașina de cusut.

lineár, -ă, adj. v. **liniar.**

lingav, -ă, *lingavi, -e*, adj. || Cf. bg. *ligav*, scr. *ljigav* || Mofturos la mîncare. ● Plăpînd, bolnăvicios. *Le-a rămas un copil, Iancu, uscat, slăbănog... și lingav* (Stancu). || Și: **ligav, -ă,** adj.

lingău, *lingăi*, s.m. || Din *linge* || **1.** Om căruia îi place să mănînce mult (mai ales de la alții). **2.** (Adesea adjectival) Om lingușitor. *Urît mi-a fost în viața mea omul viclean și lingău* (Creangă).

linge, *ling*, vb. III. Tranz. || Lat. *lingere* || **1.** A trece cu limba peste ceva de mîncare, a lua cu limba resturi de mîncare. ○ Expr. *A-şi linge degetele* (ori *buzele)* = a trece cu limba peste degete sau peste buze (ca să ia ultimele resturi după ce a mîncat ceva bun sau ca semn al unei senzaţii de plăcere). ● *Linge-blide* (sau *talgere)* = om care trăieşte pe socoteala altuia; parazit, om de nimic. **2.** (Despre animale) A trece cu limba peste ceva; a-şi netezi cu limba părul. || Perf. s. *linsei*, part. *lins*.

lingoáre, *lingori*, s.f. || Lat. *languor*, *-oris* || (Pop.) Febră tifoidă. || Şi.: **lingoáre,** s.f.

lingotiéră, *lingotiere*, s.f. || Din fr. *lingotière* || Formă metalică în care se toarnă metalul sau aliajul topit pentru a obţine lingouri.

lingóu, *lingouri*, s.n. || Din fr. *lingot* || Bloc obţinut prin turnarea unui metal sau a unui aliaj într-o lingotieră.

linguál, -ă, *linguali, -e*, adj. || Din fr. *lingual* || **1.** (Anat.) Care se referă la limbă, care aparţine limbii. **2.** (Lingv.; despre sunete) La articularea căruia limba (**1**) are rolul principal.

lingurár, (1) *lingurari*, s.m. **(2)** *lingurare*, s.n. || Din *lingură* || **1.** S.m. Persoană care lucrează şi vinde linguri de lemn. **2.** S.n. Poliţă pe care se ţin (la ţară) lingurile şi alte lucruri necesare la masă sau la bucătărie.

lingură, *linguri*, s.f. || Lat. *lingula* || **1.** Obiect de metal sau de lemn, alcătuit dintr-o parte ovală scobită (găvan) şi dintr-o coadă, fiind folosit pentru a duce la gură mîncările lichide. ○ Expr. *A-i atîrna* (sau *a-i lega) cuiva lingura de gît* (sau *de brîu)* = a ameninţa pe cineva că îl lasă nemîncat, fiindcă a venit tîrziu la masă. *A(-şi) mînca banii cu lingura*, se spune despre un om (bogat) care cheltuieşte mult. **2.** Nume dat unor unelte sau piese care au o formă asemănătoare cu o lingură (**1**): **a)** nălucă (**2**) de metal folosit în pescuitul sportiv; **b)** unealtă (în formă de tub prevăzut cu o supapă) folosită la sonde pentru extragerea unor cantităţi mici de ţiţei; **c)** recipient deschis, cu coadă, folosit în turnătorie pentru turnarea metalului topit în forme. **3.** *Lingura pieptului* = extremitatea inferioară a sternului; furca pieptului.

lingureá, -ícă, *lingurele*, s.f. Diminutiv al lui *lingură*. ● Mică plantă din familia cruciferelor, cu flori albe şi frunze crestate, cultivată ca plantă medicinală. **2.** (Pop.) Lingura pieptului (v. *lingură* **3**).

linguríţă, *linguriţe*, s.f. Diminutiv al lui *lingură;* lingură mică folosită pentru a bea ceai, lapte, pentru a mînca dulceaţă etc. ● *Linguriţa-zînei* = ciupercă brună-roşiatică, lucioasă, în formă de evantai, care creşte vara pe trunchiurile şi pe rădăcinile arborilor bătrîni.

linguróı, *linguroaie*, s.n. Augmentativ al lui *lingură;* lingură mare, polonic. ○ Expr. *A mînca banii* (sau *averea, paralele) cu linguroiul* = a cheltui fără măsură.

linguşeálă, *linguşeli*, s.f. || Din *linguşi* || Faptul de a (se) linguşi; linguşire.

linguşí, *linguşesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Cf. *linge* || A căuta să cîştigi bunăvoinţa cuiva prin laude exagerate, prin atitudine şi vorbe măgulitoare; a flata, a măguli.

linguşíre, *linguşiri*, s.f. Acţiunea de *a (se) linguşi;* vorbă, atitudine linguşitoare; linguşeală. *Ura şi dispreţuia lipsa de demnitate şi linguşirea* (Ghica).

linguşitór, -oáre, *linguşitori, -oare*, adj. || Din *linguşi* || (Adesea substantivat) Care (se) linguşeşte.

lingvíst, -ă, *lingvişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *linguiste* || Specialist în lingvistică.

lingvístic, -ă, *lingvistici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *linguistique* || **1.** S.f. Ştiinţă care studiază limba (**2**) şi legile ei de dezvoltare. ○ *L. generală* = studiul faptelor de limbă privite din punctul de vedere al trăsăturilor comune mai multor limbi. **2.** Adj. Care aparţine lingvisticii (**1**), privitor la lingvistică.

liniá, *liniez*, vb. I. Tranz. || Din *linie* || A trage, a trasa linii.

liniaméntˌ, *liniamente*, s.n. || Din fr. *linéament* (după *linie)* || Linii, trăsături prin care se schiţează ceva.

liniár, -ă, *liniari, -e*, adj. || Din fr. *linéaire*, lat. *linearis* || **1.** De forma unei linii drepte; alcătuit din linii geometrice: *desen liniar*. ○ *Mişcare liniară* = mişcare rectilinie. ● (Fig.) Simplu, uniform. **2.** (Despre ecuaţii) De gradul întîi. || Şi: **lineár, -ă** adj.

liniát, -ă, *liniaţi, -te*, adj. Cu linii drepte şi regulate.

liniatúră, *liniaturi*, s.f. || Din germ. *Lineatur* || Totalitatea liniilor imprimate pe colile de hîrtie din care se fac caiete, registre etc.

línie, *linii*, s.f. || Din lat. *linea*, germ. *Linie*, fr. *ligne* || **1. Trăsătură continuă (făcută cu creionul, cu peniţa etc. pe o suprafaţă plană).** ○ *În linie* = în şir drept. ● (Mat.) Figură geometrică reprezentată de un punct aflat într-o mişcare continuă sau de intersecţia a două suprafeţe. **2.** Trăsătură (reală sau imaginară) care marchează o limită, o direcţie etc. ○ *L. de plutire* = linie obţinută prin intersecţia suprafeţei apei cu corpul unei nave. ● Fiecare dintre subdiviziunile gradelor marcate pe termometru. **3.** Riglă. ● (Poligr.) Lamă de metal folosită la tipărirea liniilor (**1**). **4.** (Milit.) *L. de apărare* = dispozitiv de apărare alcătuit din fortificaţii şi trupe. **5.** Traseu al unei căi de comunicaţie: *linie de cale ferată*. **6.** Ansamblul conductelor care asigură transmiterea la distanţă a energiei electrice. **7.** (La pl.) Trăsăturile care dau forma sau conturul unui obiect; (fig.) laturile principale ale unei probleme. ○ Expr. *În linii generale* (sau *mari)* = în general. **8.** (Iht.) *L. laterală* = linie vizibilă pe laturile corpului la peşti, servind ca organ de simţ. **9.** Şir al strămoşilor sau al descendenţilor. **10.** Grup de animale din cadrul unei rase sau al unei varietăţi descendent dintr-un strămoş comun, creat prin intervenţia directă a omului. **11.** Unitate de măsură folosită în trecut, egală cu a zecea parte dintr-un deget. **12.** *L. tehnologică* = organizarea procesului tehnologic în aşa fel ca operaţiile să fie efectuate succesiv, la locul de muncă; ansamblu de maşini

și instalații dintr-o fabrică sau uzină în care are loc un proces continuu de fabricație. **13.** (Fig.) Orientare, direcție (de acțiune).

liniére, *linieri*, s.f. Acțiunea de *a linia;* trasare de linii.

liniмént, *linimente*, s.n. || Din fr. *liniment* || Preparat farmaceutic folosit pentru fricțiuni sau aplicații locale.

linioáră, *linioare*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *linie*. **2.** Liniuță de unire; cratimă.

linișór, -oáră, *linișori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *lin*[3]; domol, liniștit. *Săbărelu-i linișor, Duce cu el numai dor* (Pop.). (Adverbial) *Trei pași la stînga linișor Și alți trei pași la dreapta lor* (Coșbuc).

liníște s.f. || Din *lin*[3] || **1.** Lipsă de zgomot. **2.** Calm, acalmie (în natură). *O liniște de vis mă împresoară, nu zăresc o pasăre zburînd* (Vlahuță). **3.** Stare sufletească lipsită de agitație, de zbucium; tihnă, pace.

liniștí, *liniștesc*, vb. IV. || Din *liniște* || **1.** Refl. și tranz. A înceta sau a face să înceteze zgomotele; a (se) astîmpăra, a (se) potoli. ● Refl. (Despre vînt, furtună) A se domoli, a înceta. *Se potolește Și se liniștește Vîntul pe pămînt* (Pop.). **2.** Refl. și tranz. A deveni sau a face să devină lipsit de griji, de frămîntări.

liniștíre s.f. Acțiunea de *a (se) liniști;* liniște. *Frumoasă e cîmpia cu dulcea-i liniștire* (Alecsandri).

liniștít, -ă, *liniștiți, -te*, adj. **1.** Lipsit de zgomot, de mișcare, de agitație. **2.** Potolit, domol. **3.** (Despre oameni) Calm, netulburat.

liniștitór, -oáre, *liniștitori, -oare*, adj. || Din *liniști* || Care liniștește, care calmează. *Cu cuvinte liniștitoare alină frica surorilor* (Ispirescu).

liniúță, *liniuțe*, s.f. || Din *linie* || Linioară. ○ *L. de unire* = semn folosit pentru a marca rostirea împreună a două sau a mai multor cuvinte ori pentru a despărți cuvintele în silabe; semn folosit pentru a uni două sau mai multe cuvinte între care există un strîns raport lexical; cratimă.

linogravúră, *linogravuri*, s.f. || Din fr. *linogravure* || Procedeu de reproducere și multiplicare pe hîrtie sau pe material textil a unui desen săpat într-o placă de linoleum. ● Imagine obținută prin acest procedeu.

linoléum s.n. || Din fr. *linoléum;* lat. *linum* „in" + *oleum* „ulei" || Produs obținut prin aplicarea pe un suport textil a unui amestec de linoxină, plastifianți, pigmenți, și care se folosește pentru a acoperi pardoselile, mesele etc.

linotip, *linotipuri*, s.n. || Din fr. *linotype;* engl. *line of types* „linie de caractere tipografice" || Mașină tipografică cu care se culeg și se toarnă literele în rînduri întregi.

linotipíe, *linotipii*, s.f. || Din fr. *linotypie* || Secție într-o tipografie, unde se lucrează cu linotipul.

linoxínă s.f. Material obținut dintr-un amestec de ulei de in fiert cu substanțe sicative, întrebuințat la fabricarea linoleumului.

lins, -ă, *linși, -se*, adj. || Din *linge* || (Despre păr) Cu firele întinse, fără bucle.

linșá, *linșez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *lyncher*, de la n. pr. *Lynch* || A ucide pe cineva prin linșaj.

linșáj, *linșaje*, s.n. || Din fr. *lynchage* || Uciderea fără judecată a unui om de către o mulțime agitată.

linșáre, *linșări*, s.f. Acțiunea de *a linșa;* linșaj.

línte s.f. || Lat. *lens, lentis* || Plantă alimentară și furajeră din familia leguminoaselor, cu frunze compuse, flori albe-albăstrui și fructul o păstaie; fructul și sămînța acestei plante. ○ Expr. *Pentru un blid de linte*, se spune despre cel care a comis un act de trădare din interes material.

línters s.n. || Din germ. *Linters* || Fibrele scurte care rămîn ca un puf dens pe semințele de bumbac după egrenare și care sînt folosite pentru fabricarea vatei, a mătăsii artificiale etc.

líntiță, *lintițe*, s.f. || Din *linte* || Nume dat mai multor specii de plante acvatice, lipsite de frunze, care formează colonii întinse pe suprafața apelor stătătoare.

lințóliu, *lințolii*, s.n. || Din fr. *linceul*, lat. *linteolum* || (Livr.) Giulgiu. (Fig.) *Lințoliul rece de zăpadă întărită* (Camil Petrescu).

linx, *lincși*, s.m. || Din fr., lat. *lynx* || (Zool.) Rîs[2].

líotă, *liote*, s.f. || Din bg., scr. *lihota* || (Pop. și fam.) Grămadă, adunătură, gloată, droaie.

lip interj. v. **lipa.**

lípa interj. || Onomatopee || (Adesea repetat) Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură cu palma sau de mersul cu picioarele goale ori în papuci. || Și: **lip** interj.

lípán[1], *lipani*, s.m. || Din scr. *lipan, lipen* || Pește teleostean din apele de munte, asemănător cu păstrăvul, de 30—35 cm lungime, cu capul mic și corpul alungit, de culoare argintie.

lipán[2], *lipani*, s.m. || Din bg. *lepjan* || (Bot.) Brusture.

lipáze s.f. pl. || Cf. gr. *lipos* „grăsime" || Enzime din sucurile digestive care hidratează grăsimile. Au rol în descompunerea și în metabolizarea lipidelor.

lipăí, *lipăi*, vb. IV. Intranz. || Din *lipa* || **1.** A produce un zgomot caracteristic, umblînd desculț sau în papuci. **2.** (Despre animale) A bea sau a mînca ceva făcînd un zgomot caracteristic cu limba. || Și: **lăpăí, lepăí** vb. IV.

lipăít s.n. Faptul de *a lipăi*. ● Zgomot produs de mersul în papuci sau desculț ori de o lovitură dată cu palma. ● Zgomot pe care îl fac cu limba unele animale cînd beau sau mănîncă.

lipcán, *lipcani*, s.m. Curier oficial (turc sau tătar) în slujba domnilor Țării Românești și Moldovei; *p. ext.* ștafetă de război (călare).

lípcă adv. || Din ucr. *lypkyj* „lipicios" || (Reg.) *A sta* (sau *a ședea) lipcă (undeva)* = a sta prea mult timp într-un loc (stingherind pe cei din jur). *A se ține lipcă de cineva* = a se ține mereu după cineva (incomodîndu-l).

lipí, *lipesc*, vb. IV. || Din sl. *lĕpiti* || **1.** Tranz. A uni, a împreuna, a îmbina două piese cu ajutorul unei materii cleioase sau printr-un proce-

deu tehnic. ● A închide un plic, umezindu-i marginea cleioasă și suprapunînd-o peste cealaltă margine. **2.** Refl. (Despre pleoape) A nu se putea deschide, din cauza unei secreții vîscoase; (fig.) a se închide de somn. **3.** Tranz. și refl. A (se) prinde de...; a (se) fixa, a (se) aplica pe... ○ Expr. *A nu se lipi învățătura de cineva* = a nu avea înclinație spre învățătură. *A lipi cuiva o palmă* = a da cuiva o palmă. **4.** Refl. (Fig.) A se atașa de cineva. **5.** Tranz. A întinde pe pereții caselor, pe jos, pe cuptorul de pîine un strat de lut frămîntat cu apă. **6.** Refl. (Despre alimente) A prii cuiva.

lipici, *lipiciuri*, s.n. || Din *lipi* || **1.** Substanță vîscoasă care servește pentru lipit (hîrtia); clei. **2.** (Fig.) Putere de atracție, farmec personal. ○ *Cu lipici* = atrăgător, seducător; captivant.

lipicióș, -oásă, *lipicioși, -oase*, adj. || Din *lipici* || **1.** Care se lipește; cleios, vîscos. **2.** (Pop., despre boli) Molipsitor. **3.** (Despre persoane sau despre chipul, înfățișarea lor) Atrăgător, seducător.

lipíde s.f, pl. || Din fr. *lipide;* gr. *lipos* „grăsime" + *eidos* „aspect" || Substanțe organice constituente principale ale organismelor vii (grăsimi, fosfatide etc.).

lipíe, *lipii*, s.f. || Cf. scr. *lepinja* || Un fel de pîine rotundă și plată, puțin crescută, cu miez puțin.

lipíre, *lipiri*, s.f. Faptul de *a (se) lipi;* unire, îmbinare, aplicare.

lipít, -ă, *lipiți, -te*, adj. **1.** Prins, îmbinat, împreunat (cu ajutorul unei materii cleioase sau printr-un procedeu tehnic). ● (Despre pleoape) Care se deschide cu greu. **2.** Apropiat, alăturat, strîns de cineva sau ceva. ○ Expr. *A fi lipit de foame* = a fi foarte flămînd.

lipitoáre, *lipitori*, s.f. || Din *lipi* || **1.** Vierme anelid din apele dulci, avînd corpul lung de 6—15 cm, prevăzut la capete cu cîte o ventuză cu ajutorul căreia suge sîngele animalelor de al căror corp se lipește. ● (Fig.) Exploatator; parazit. **2.** Pasăre călătoare, nocturnă, insectivoră, cu penajul brun-cenușiu, cu pete roșiatice; mulge-capre.

lipitúră, *lipituri*, s.f. || Din *lipi* || **1.** Lipire. ● Locul unde s-au lipit două lucruri. **2.** Stratul de lut lipit pe pereți, pe jos etc.

lipițán, *lipițani*, s.m. || Din germ. *Lipitzaner* || Rasă de cai de talie înaltă, folosită la tracțiune ușoară și la călărie.

lipoíde s.f. pl. || Din fr. *lipoïde;* gr. *lipos* „grăsime" + *eidos* „aspect" || Lipide complexe, cărora substanțele organice din constituția lor le conferă proprietăți diferite de ale lipidelor simple.

lipóm, *lipomuri*, s.n. || Din fr. *lipome;* gr. *lipos* „grăsime" || Tumoare benignă formată din țesut adipos.

liposarcóm, *liposarcomuri*, s.n. || Din fr. *liposarcome* || Tumoare malignă formată în țesuturile grase.

lipotimíe, *lipotimii*, s.f. || Din fr. *lipothymie;* gr. *leipein* „a lăsa" + *thymos* „spirit" || (Med.) Leșin.

lipoveán, -ă, *lipoveni, -e*, s.m. și f. || Din rus. *lipovanin* (dial. *lipovan)* || Persoană care face parte dintr-o populație de origine rusă stabilită în regiunea Deltei Dunării și care se ocupă mai ales cu pescuitul.

lipoveáncă, *lipovence*, s.f. || Din *lipovean* || Lipoveană.

lipovenésc, -eáscă, *lipovenești*, adj. || Din *lipovean* || Care aparține lipovenilor, privitor la lipoveni.

lipsă, *lipsuri*, s.f. || Din *lipsi* || **1.** Faptul că cineva sau ceva absentează dintr-un anumit loc (unde, în mod obișnuit, ar fi trebuit să fie). ○ *În* (sau *din) lipsă de* = din cauză că lipsește ceva. *În lipsa cuiva* = în timp ce lipsește cineva. (Jur.) *(Judecat) în lipsă* = în contumacie. ○ Expr. *Mai bine lipsă* = mai bine deloc, mai bine renunț. ● (Adjectival) Care lipsește, absent: *lipsă la apel.* **2.** Ceea ce lipsește din ceva. **3.** Deficiență, scădere. **4.** (Înv. și reg.) Necesitate, trebuință. ○ *De lipsă* = necesar, trebuincios.

lipscán, *lipscani*, s.m. || De la n. pr. *Lipsca* (= *Leipzig)* || Nume dat negustorilor care vindeau pe piețele românești mărfuri aduse de la Lipsca.

lipscăníe, *lipscănii*, s.f. || Din *lipscan* || **1.** Prăvălie de lipscan. **2.** Marfă vîndută de lipscani.

lipsí, *lipsesc*, vb. IV. || Din ngr. *lipso* (viitorul lui *lipo)* || **1.** Intranz. A nu fi, a nu se găsi (la îndemîna sau la dispoziția cuiva); a nu fi de față, a absenta. **2.** Intranz. A nu ajunge, a mai trebui ceva. ○ Expr. *Puțin a lipsit să...* = aproape să... *Asta* (sau *atîta) mai lipsește,* se spune în fața unei viitoare neplăceri, care se adaugă la alta existentă. **3.** Refl. A se dispensa de ceva. **4.** Tranz. A lua cuiva un lucru, a-l face să ducă lipsă de ceva.

lipsit, -ă, *lipsiți, -te*, adj. **1.** Care nu (mai) dispune de ceva. **2.** Sărac.

líră[1], *líre*, s.f. || Din lat. *lyra*, fr. *lyre* || Vechi instrument muzical format dintr-o cutie de rezonanță, și o ramă curbată în interiorul căreia erau întinse coarde acordate în diferite feluri. Sunetele se obțineau prin ciupire. ● (Fig.) Simbol al inspirației poetice, al poeziei.

líră[2], *líre*, s.f. || Din it. *lira* || Denumirea unității bănești principale din diferite țări. ○ *Liră sterlină* v. *sterlină.*

líric, -ă, *lirici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *lyrique* || **1.** Adj. (Mai ales despre poezii) Care exprimă stări afective personale; sentimental; afectiv. ○ *Genul l.* = gen literar cuprinzînd creațiile în care accentul cade pe exprimarea directă de către autor a sentimentelor proprii. **2.** S.f. Poezia lirică **(1)**; totalitatea operelor lirice ale unui poet, ale unui popor, ale unei epoci. **3.** Adj. Care aparține poeziei lirice, care se referă la poezia lirică; (adesea substantivat) care scrie poezii lirice. ● Sentimental, sensibil. **4.** Adj. Care se referă la muzica de operă. ● (Despre voce) Care se caracterizează printr-o sonoritate dulce.

lirism s.n. || Din fr. *lyrisme* || Conținut sau caracter liric; inspirație lirică.

lisă, *lisez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *lisser* || (Ind. text.) A efectua operația de lisare.

lisáre s.f. Operație de spălare și netezire a benzilor de lînă pieptănată.

líșă, *lise*, s.f. || Din fr. *lisse* || Bară de metal sau de beton așezată orizontal între stîlpii unei balustrade.

listă, *liste*, s.f. || Din fr. *liste* || Foaie care cuprinde un șir de nume, de date etc.; șir de nume notate într-un anumit scop. ○ *L. de bucate* = foaie pe care sînt înscrise felurile de mîncare ce se servesc într-un restaurant. *Liste electorale* = liste în care sînt trecuți cetățenii cu drept de vot. *L. civilă* = totalul sumelor de bani pe care, în țările monarhice, le poate cheltui monarhul și familia sa din fondurile statului pentru nevoile personale.

lișiță, *lișițe*, s.f. || Cf. bg. *liska*, ucr. *lysucha* || Pasăre călătoare de baltă, cu pene negre și cu o pată albă între ochi. Se vînează.

litánie, *litanii*, s.f. || Din sl. *litanija* || **1.** Rugăciune lungă (rostită alternativ de preot și de credincioși). **2.** (Fig.) Expunere, înșirare lungă, monotonă și plictisitoare.

litárgă s.f. || Din fr. *litharge* || Oxid de plumb cristalizat, de culoare galbenă-roșiatică, folosit în ceramică pentru smălțuit, în vopsitorie etc.

literál, -ă, *literali, -e*, adj. || Din fr. *littéral*, lat. *litteralis* || Care se face sau se reproduce cuvînt cu cuvînt, literă cu literă; textual.

literalménte adv. || Din fr. *littéralement* || În adevăratul înțeles al cuvîntului, în sens strict, întocmai.

literár, -ă, *literari, -e*, adj. || Din fr. *littéraire*, lat. *litterarius* || Care se referă la literatură; care este în conformitate cu normele operelor literare. ○ *Limbă literară* = aspectul cel mai corect al limbii naționale, produs al unei perfecționări continue din partea scriitorilor și oamenilor de știință și constituind o sinteză a posibilităților de exprimare ale limbii întregului popor.

literarizát, -ă, *literarizați, -te*, adj. || Din *literar* || (Despre cuvinte, construcții, texte) Căruia i s-a dat o formă literară.

literát, -ă, *literați, -te*, s.m. și f. || Din lat. *litteratus* || Om de litere; scriitor.

literatúră, *literaturi*, s.f. || Din fr. *littérature*, lat. *litteratura* || **1.** Creație artistică al cărei mijloc de exprimare este limba; beletristică. **2.** Totalitatea operelor literare ale unei epoci, ale unei țări etc. ○ *L. populară* = creație literară apărută în popor, avînd un caracter oral, anonim, colectiv. *L. cultă* = creație literară a unor autori cunoscuți, transmisă prin scris. **3.** Totalitatea operelor scrise care se referă la un anumit domeniu; totalitatea lucrărilor privitoare la o anumită problemă, la un anumit subiect; bibliografie.

líteră, *litere*, s.f. || Din lat. *littera* || **1.** Fiecare dintre semnele ce alcătuiesc alfabetul unei limbi și care corespund, în general, cîte unui fonem. ○ *L. mare* = majusculă. *L. mică* = literă folosită în mod obișnuit în interiorul cuvintelor; minusculă. ○ Expr. *Literă cu literă* = pînă în cele mai mici amănunte; întocmai, exact. *Litera legii* = exact așa cum prevede legea. *A rămîne literă moartă* = a rămîne fără nici o urmare, a nu mai fi luat în seamă. **2.** (La pl.) Studiul literaturii; literatură. ◎ *Om de litere* = scriitor.

litiáză, *litiaze*, s.f. || Din fr. *lithiase; gr. lithos* „piatră" || Formarea de calculi într-un organ sau într-un canal excretor; calculoză.

lítie, *litii*, s.f. || Din sl. *litija* || Slujbă religioasă la ortodocși, constînd din rugăciuni pentru obținerea unor recolte bogate și pentru binecuvîntarea celor aduse de credincioși ca jertfă.

litiéră, *litiere*, s.f. || Din fr. *litière* || Lectică.

litigánt, -ă, *litiganți, -te*, adj. || Din fr. *litigant* || (Jur.) Care se află într-un litigiu: *parte litigantă*.

litigiós, -oásă, *litigioși, -oase*, adj. || Din fr. *litigieux*, lat. *litigiosus* || Care constituie (sau care poate constitui) obiectul unui litigiu.

litígiu, *litigii*, s.n. || Din fr. *litige*, lat. *litigium* (⟨*lis, litis* „dezbatere, proces") || Conflict supus sau care poate fi supus spre rezolvare unui organ de jurisdicție; diferend, neînțelegere.

lítiu s.n. || Din fr. *lithium*; gr. *lithos* „piatră" || Element din familia metalelor alcaline, de culoare albă-argintie, care se întrebuințează în unele aliaje sau, sub formă de săruri, în medicină.

lito- || Din gr. *lithos* „piatră" || Element de compunere cu sensul „piatră", „de piatră", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

litogenéză s.f. || Din fr. *lithogenèse; lito-* + gr. *genesis* „naștere" || Totalitatea proceselor de formare a sedimentelor și a rocilor sedimentare.

litografiá, *litografiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *lithographier* || A multiplica prin tehnica litografiei.

litografíe, *litografii*, s.f. || Din fr. *lithographie; lito-* + gr. *graphein* „a scrie" || Procedeu de reproducere și multiplicare pe hîrtie, de pe o placă calcaroasă, a unor texte, desene etc.; lucrare realizată prin acest procedeu. • Întreprindere sau secție a unei întreprinderi în care se execută astfel de lucrări.

litorál, -ă, (1) *litoraluri*, s.n., **(2)** *litorali, -e*, adj. || Din fr. *littoral*, lat. *littoralis* || **1.** S.n. Fîșie de teren situată de-a lungul țărmului unei mări sau unui ocean. **2.** Adj. Privitor la litoral **(1)**, care se află pe litoral.

litosféră s.f. || Din fr. *lithosphère; lito-* + gr. *sphaira* „sferă" || Învelișul extern solid al globului terestru; scoarță terestră.

litótă, *litote*, s.f. || Din fr. *litote; gr. litotes* „simplitate" || Procedeu stilistic care constă în atenuarea și comprimarea expresiei cu scopul de a spune cît mai puțin și a face să se înțeleagă cît mai mult.

lítră, *litre*, s.f. || Din ngr. *litra* || (Pop.) Măsură de capacitate de un sfert de litru; măsură de greutate de un sfert de kilogram. ● Unitate de măsură pentru capacitate sau pentru greutate folosită în trecut, egală cu aproximativ o treime de litru sau de kilogram.

lítru, *litri*, s.m. || Din fr. *litre* || Unitate de măsură pentru capacitate, egală cu volumul unui kilogram de apă la temperatura de 4 grade Celsius. ● Vas care are acest volum.

lituanián, -ă, *lituanieni, -e*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *lituanien* || **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din poporul constituit ca naţiune pe teritoriul R.S.S. Lituaniene. **2.** Adj. Care se referă la R.S.S. Lituaniană sau la populaţia ei. ● (Substantivat, f.) Limbă baltică vorbită de lituanieni.

liturghíe, *liturghii*, s.f. || Din sl. *liturgija* || Principala slujbă religioasă la creştini, oficiată în zilele de sărbătoare.

liturghiér, *liturghiere*, s.n. || Din *liturghie* || Carte care cuprinde rînduiala liturghiei.

litúrgic, -ă, *liturgici, -ce*, adj. || Din fr. *liturgique* || Care ţine de liturghie, privitor la liturghie.

líţă, *liţe*, s.f. || Din germ. *Litze* || Conductor electric constituit din fire metalice subţiri.

liur s.m. || Din ucr. *ljura* || (Reg.) Vin slab (amestecat cu apă); poşircă.

livádă, *livezi*, s.f. || Din bg. *livada*, ucr. *levada* || **1.** Suprafaţă de teren plantată cu pomi fructiferi. **2.** Teren pe care se lasă să crească iarbă pentru cosit sau pentru păşunat. *Cu brîne de aur e bolta încinsă Şi iarba livezilor cintă* (Goga).

livăn, *livani*, s.m. || Din sl. *livan* || Denumire dată unor arbuşti exotici din a căror scoarţă se extrage tămîia.

lívid, -ă, *livizi, -de*, adj. || Din fr. *livide*, lat. *lividus* || Învineţit la faţă (de frig, de mînie, de oboseală).

lividitáte s.f. || Din fr. *lividité* || Culoare vînătă a feţei; paloare accentuată.

livrá, *livrez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *livrer* || A furniza, a preda mărfuri sau servicii.

livrábil, -ă, *livrabili, -e*, adj. || Din fr. *livrable* || Care se poate livra.

livráre, *livrări*, s.f. Acţiunea de *a livra;* furnizare, predare.

lívră, *livre*, s.f. || Din fr. *livre* || Unitate de măsură pentru masă, egală cu aproximativ 1/2 kg, folosită în unele ţări.

livreá, *livrele*, s.f. || Din fr. *livrée* || Uniformă (împodobită cu galoane şi cu fireturi) purtată de personalul de serviciu din marile hoteluri, din restaurante sau din unele case particulare.

livrésc, -ă, *livreşti*, adj. || Din fr. *livresque* || Întemeiat exclusiv pe informaţii din cărţi; (despre cuvinte, expresii) folosit numai în cărţi, în literatură.

livrét, *livrete*, s.n. || Din fr. *livret* || *L. militar* = document eliberat celor care au satisfăcut serviciul militar.

lízá[1], *lize*, s.f. || Din fr. *lyse;* gr. *lysis* „desfacere" || Dezintegrare şi dizolvare a diferitelor tipuri de celule (bacterii, hematii etc.) sub acţiunea factorilor fizici, chimici sau biologici.

lízá[2], *lize*, s.f. Cărucior cu două roţi folosit în fabricile de hîrtie şi în întreprinderile poligrafice pentru transportul topurilor şi balotu-rilor de hîrtie.

lizíbil, -ă, *lizibili, -e*, adj. || Din fr. *lisible* || Care poate fi citit (cu uşurinţă); citeţ.

liziéră, *liziere*, s.f. || Din fr. *lisière* || **1.** Margine a unei păduri. **2.** Bandă îngustă de stofă, de mătase etc., aplicată ca garnitură la marginile unor obiecte de îmbrăcăminte.

lînă, (2) *lîni*, **(3)** *lînuri*, s.f. || Lat. *lana* || **1.** Părul care acoperă corpul unor animale, mai ales al oilor, din care se obţin fire textile. ● Cantitatea de lînă **(1)** tunsă o dată de pe o oaie. **2.** (În sens larg) Orice fibră naturală de origine animală, cu proprietăţi textile (părul de cămilă, de lamă, de iepure angora), folosită la fabricarea şi la confecţionarea ţesăturilor, a tricotajelor şi a pîslelor. ○ *Lînă în lînă* = (despre ţesături) care are atît urzeala cît şi bătătura din lînă. ● *L. artificială* = lanital. *L. regenerată* = fibră provenită din rebuturi şi deşeuri de fabricaţie, din care, prin amestec cu lîna obişnuită, se obţin ţesături şi pîsle. **3.** Varietăţi de lînă **(2)**; obiecte de lînă. **4.** *L. de lemn* = produs constituit din fîşii de lemn uscat, folosit la ambalaje, în tapiţerie, ca material termoizolant etc.

lînced, -ă, *lîncezi, -de*, adj. || Lat. *languidus* || Lipsit de vlagă, sleit de puteri; slăbit de boală.

lîncezeálă s.f. || Din *lîncezi* || Stare de moleşeală; toropeală; (fig.) lipsă de activitate; stagnare.

lîncezí, *lîncezesc*, vb. IV. Intranz. || Din *lînced* || (Despre oameni) A se afla în stare de slăbiciune, de moleşeală; a sta inactiv, a nu avea poftă de nimic. ● (Despre acţiuni, activităţi) A încetini; a stagna.

lîncezíre s.f. Acţiunea de *a lîncezi;* lîncezeală, inactivitate. ● (Fig.) Stagnare.

lîngă prep. || Cf. lat. *longum* || **1.** (Introduce un complement circumstanţial de loc) În preajma..., în apropiere de...: *s-a oprit lîngă el.* ● (În compunere cu alte prep.) *De lîngă* = din preajma..., din apropierea... *Pe lîngă* = prin apropierea..., prin preajma... **2.** (În compunere cu prep. „pe", introduce un complement circumstanţial de mod) Faţă de..., în comparaţie cu... *Elefantul ţi se părea purice pe lîngă acest cucoş* (Creangă). ● Deosebit de..., în afară de...: *pe lîngă lecţii, mai trebuie să fac şi sport.*

lîngoáre s.f. v. **lingoare.**

lînícă s.f. **1.** Diminutiv al lui *lînă.* **2.** Fire subţiri de lînă care servesc la brodat.

lînós, -oásă, *lînoşi, -oase*, adj. || Din *lînă* || Cu lînă multă, bogat în lînă. ● Asemănător cu lîna.

llános subst. || Cuv. sp. || Denumire dată savanelor din America de Sud.

loaiál, -ă, adj. v. **loial.**

loialitáte s.f. v. **loialitate.**

loáză, *loaze*, s.f. || Din sl. *loza* || (Reg.) **1.** Viţă de vie; vlăstar. **2.** Specie de salcie din ale cărei ramuri se împleteşc diferite obiecte. **3.** (Fig.) Om

șmecher, ștrengar; om de nimic, secătură. *O loază ca tine nu mă oprește pe mine în cale* (Vlahuță). || Și: (2) *lózie* s.f.

lob, *lobi,* s.m. || Din fr. *lobe* || **1.** Porțiune anatomică și funcțională a unui organ, delimitată prin fisuri sau cute adînci (ex. la creier, la plămîn). **2.** Partea inferioară a urechii externe. **3.** Fiecare dintre părțile în care este împărțită, prin crestături adînci, o frunză, o petală, o sepală etc.

lobát, -ă, *lobați, -te,* adj. || Din fr. *lobé* || Care are lobi, alcătuit din lobi.

lobelínă s.f. || Din fr. *lobéline* || Alcaloid extras dintr-o plantă, cu acțiune excitantă asupra centrului respirator, utilizat în tratamentul astmei, dispneei etc.

lóbodă, *lobode,* s.f. || Din sl. *loboda* || Nume dat mai multor specii de plante erbacee, dintre care una, cu frunzele comestibile, este cultivată. ○ Expr. *A umbla* (sau *a se plimba) ca vodă prin lobodă* = a umbla fără grijă (și plin de importanță).

lóbonț, *lobonți,* s.m. || Din magh. *labanc* || Nume dat ostașilor care luptau pentru cauza Imperiului Habsburgic în timpul mișcărilor antihabsburgice din Ungaria și din Transilvania.

lobúl, *lobuli,* s.m. || Din fr. *lobule* || Diviziune anatomică și funcțională a unui lob; lob mic.

loc, *locuri,* s.n. || Lat. *locus* || **1.** Punct sau porțiune determinată în spațiu. ○ *Din* (sau *de pe) loc* = de acolo de unde se află cineva, stînd nemișcat. *Pe loc* = **a)** pe aceeași bucată de pămînt unde se află cineva sau ceva; **b)** imediat, într-o clipă. *La loc* = acolo unde era, unde stătea de obicei. *La un loc* = împreună, laolaltă. *În* (sau *peste) tot locul* = pretutindeni. *Din loc în loc* = de colo pînă colo, ici și colo. ○ *Pe loc repaus* = comandă militară indicînd ieșirea din poziția de „drepți" și adoptarea unei poziții mai libere. *A-i sta cuiva mintea în loc* = a se pomeni în fața unui lucru de neînțeles, a rămîne uluit. *A-i veni cuiva inima la loc* = a se liniști. *A pune pe cineva la locul lui* = a-i arăta cuiva ce se cuvine și ce nu. *A o lua din loc* = a pleca. *A nu-și mai afla locul* sau *a nu-l mai ține locul* = a nu mai avea astîmpăr sau odihnă; a fi plin de nerăbdare. *A sta pe loc* = a se opri din mers. (Fam.) *La loc comanda,* se spune pentru a reveni asupra unei dispoziții. • Bucată, porțiune (delimitată) de teren. ○ *Loc de casă* = teren destinat pentru construire de locuință. *Loc de veci* = teren destinat pentru mormînt; cimitir. **2.** Regiune, ținut, țară; localitate; țara, localitatea în care s-a născut cineva. ○ Expr. *A fi de loc din...* = a fi născut în.., a fi originar din... **3.** Spațiu ocupat de cineva sau de ceva. ○ *Loc de muncă* = întreprindere, instituție etc. în care o persoană își desfășoară activitatea. ○ Expr. *A lua loc* = a se așeza, a ședea. *A-și face loc* = a-și croi drum. *A fi la locul lui* = a fi așa cum se cuvine. **4.** Scriere sau pasaj într-o scriere unde a apărut o anumită informație sau relatare. **5.** Situație ocupată de cineva în viața socială. **6.** Moment potrivit; prilej, ocazie. ○ Expr. *A avea loc* = a se întîmpla, a se produce. *Din capul locului* = de la început. *A da loc la...* = a avea drept urmare, a determina. *A fi locul* = a fi cazul. **7.** *În loc de...* (sau *în locul...),* arată o înlocuire, o substituire. *În loc să...* (sau *în loc de a...),* se spune pentru a marca opoziția între două idei.

local, -ă, (1) *localuri,* s.n., (2) *locali, -e,* adj. || Din fr. *local* || **1.** S.n. Clădire sau grup de încăperi ocupate de o instituție, de o întreprindere etc.; *spec.* restaurant, bodegă. **2.** Adj. Specific unui anumit loc; dintr-un anumit loc: *autorități locale; resurse locale.* ○ *Tratament l.* = tratament care se aplică direct pe locul bolnav. *Anestezie locală* = anestezie a părții corpului care trebuie supusă unei intervenții chirurgicale.

localitáte, *localități,* s.f. || Din fr. *localité* || Așezare omenească, oraș, comună, sat. ○ *Din localitate* = din orașul (comuna etc.) despre care este vorba.

localizá, *localizez,* vb. I. || Din fr. *localiser* || **1.** Tranz. și refl. A (se) stabili, a (se) limita la un spațiu determinat. **2.** Tranz. A determina (în spațiu sau în timp) un fapt, o acțiune etc. **3.** Tranz. A da (unei opere literare) un caracter local, a adapta la condițiile specifice unei regiuni, unei epoci etc.

localizáre, *localizări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) localiza.* **2.** (Tehn.) Detectare și precizare a poziției unui obiect, a locului unui defect dintr-o piesă, a unui zăcămînt din scoarța terestră etc.

localizát, -ă, *localizați, -te,* adj. Limitat, fixat pe un anumit spațiu. • Determinat, plasat în spațiu sau în timp. • (Despre opere literare) Adaptat la specificul local.

locálnic, -ă, *localnici, -ce,* s.m. și f. || Din rus. *lokal'nyj* || Persoană din localitatea despre care este vorba, om din partea locului.

locántă *locante,* s.f. || Din ngr. *lokanta* || (Înv.) Local în care se servesc băuturi; birt, han.

locáș, *locașuri,* s.n. || Din magh. *lakás* (după *loc)* || **1.** (Astăzi rar) Încăpere, casă, locuință. ○ *L. sfînt* (sau *dumnezeiesc)* = biserică, mănăstire. **2.** Cavitate într-o piesă, într-un obiect etc. în care urmează să intre un element al altei piese (cele două piese fiind asociate în funcționare). || Și: **lăcáș** s.n.

locatár, -ă, *locatari, -e,* s.m. și f. || Din fr. *locataire* || Persoană care locuiește într-o casă (ca chiriaș).

locatív, -ă, *locativi, -e,* s.n., adj. || Din fr. *locatif* || **1.** S.n. Caz al declinării în unele limbi, care arată locul unde se săvîrșește acțiunea verbului. **2.** Adj. Referitor la spațiul de locuit, la casele care se închiriază. ○ *Spațiu l.* = încăperi locuite sau destinate a fi locuite de cineva.

locáție, *locații,* s.f. || Din fr. *location,* lat. *locatio, -onis* || **1.** Închiriere; chirie. **2.** *Taxă de l.* = sumă pe care o plătește, ca sancțiune, cel ce a depășit termenul de încărcare sau de descărcare a vagoanelor de cale ferată.

lock-out [Pr.: lóc-aut] subst. || Cuv. engl. || Închidere a unei întreprinderi capitaliste pe un anumit termen și concedierea în masă a muncitorilor, pentru a-i forța să accepte anumite

condiții (ex. renunțarea la grevă, la cererea de mărire a salariilor etc.).

loco-[1] Element de compunere cu sensul „loc", care servește la formarea unor substantive.

lóco[2] adv. || Cuv. lat. || (În adrese) În aceeași localitate unde se află și expeditorul. ● (În legătură cu achiziția unor mărfuri; urmat de o determinare) În, la: *loco producător.*

locomobíl, -ă, *locomobili, -e,* adj., s.f. || Din fr. *locomobile;* lat. *locus* „loc" + *mobilis* „mobil" || **1.** Adj. (Despre mașini) Care poate fi deplasat la locul de utilizare. **2.** S.f. Agregat, prevăzut cu un motor cu abur, care servește la acționarea unor mașini de lucru (agricole, forestiere etc.).

locomotívă, *locomotive,* s.f. || Din fr. *locomotive;* lat. *locus* „loc" + *motivus* „mobil" || Vehicul motor de cale ferată folosit pentru a remorca vagoanele.

locomotór, -oáre, *locomotori, -oare,* adj. || Din fr. *locomoteur* || Care se referă la locomoție.

locomóție s.f. || Din fr. *locomotion;* lat. *locus* „loc" + *motio* „mișcare" || Deplasare, mișcare dintr-un loc în altul. ● Funcție a organismelor vii, datorită căreia acestea se pot deplasa.

locotenént, *locotenenți,* s.m. || Din it. *locotenente* || Grad de ofițer imediat superior sublocotenentului; persoană care are acest grad. ○ *Locotenent-major* = grad de ofițer între locotenent și căpitan. *Locotenent-colonel* = grad de ofițer între maior și colonel.

locotenénță, *locotenențe,* s.f. || Din it. *locotenenza* || (Înv.) Funcția de locțiitor. ○ *L. domnească* = organ administrativ-politic în Țara Românească și în Moldova, care ținea locul domnului, exercitînd atribuțiile acestuia; căimăcămie.

locțiitór, -oáre, *locțiitori, -oare,* s.m. și f. || *Loc* + *țiitor* (după fr. *lieutenant)* || Persoană care ține locul alteia într-o funcție.

locuí, *locuiesc,* vb. IV. Intranz. || Cf. *loc* || A-și avea domiciliul undeva; a sta, a ședea undeva.

locuíbil, -ă, *locuibili, -e,* adj. || Din *locui* || Care poate fi locuit, în care se poate locui.

locuínță, *locuințe,* s.f. || Din *locui* || Casă, încăpere în care se locuiește; domiciliu.

locuít, -ă, *locuiți, -te,* adj. (Despre case, ținuturi etc.) În care locuiește cineva, unde există oameni.

locuitór, -oáre, *locuitori, -oare,* s.m. și f || Din *locui* || Persoană care își are domiciliu obișnuit într-un loc determinat (într-un oraș, într-o regiune, într-o țară etc.), considerat în raport cu acestea.

locuțiúne, *locuțiuni,* s.f. || Din fr. *locution,* lat. *locutio, -onis* || Grup de cuvinte care au un înțeles unitar și se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire.

locváce adj. invar. || Din fr. *loquace,* lat. *loquax, -acis* || (Livr.) Care vorbește mult; vorbăreț, limbut.

locvacitáte s.f. || Din fr. *loquacité,* lat. *loquacitas, -atis* || (Livr.) Obișnuința de a fi locvace; limbuție.

lódbă, *lodbe,* s.f. || Din ucr. *lodva* || (Reg.) Scîndură groasă făcută din despicătura unui trunchi de copac și cioplită numai cu securea; *p. gener.* bucată lungă de lemn despicată dintr-un trunchi de copac.

lóden, *lodene,* s.n. || Din germ. *Loden,* fr. *loden* || Stofă groasă și păroasă, de obicei impermeabilă. ● Pardesiu confecționat dintr-o astfel de stofă.

loess [Pr.: lös], *loessuri,* s.n. || Din fr. *loess,* germ. *Löss* || Rocă sedimentară detritică, alcătuită din acumularea particulelor fine, de culoare gălbuie, transportate de vînt.

logaédic, -ă, *logaedici, -ce,* adj. || Din fr. *logaédique;* gr. *logos* „vorbire" + *aoide* „cînt" || (În versificația antică) *Vers l.* = vers alcătuit dintr-o combinație de dactili și trohei.

logarítm, *logaritmi,* s.m. || Din fr. *logarithme;* gr. *logos* „raport" + *arithmos* „număr" || Putere la care trebuie ridicat un anumit număr pozitiv (numit bază) pentru a obține numărul dat.

logarítmic, -ă, *logaritmici, -ce,* adj. || Din fr. *logarithmique* || Care se referă la logaritmi. ○ *Ecuație logaritmică* = ecuație în care intră logaritmul necunoscutei.

logatóm, *logatomi,* s.m. || Din fr. *logatome;* cf. gr. *logos* „cuvînt" || Cuvînt artificial fără semnificație, format din trei sunete (consoană — vocală — consoană), folosit pentru aprecierea calității unei transmisiuni telefonice sau a audiției într-o sală.

lóggia s.f. || Cuv. it. || Galerie încorporată unei clădiri, acoperită și deschisă spre exterior printr-un șir de arcade sprijinite pe coloane. ● Balcon mărginit pe panouri care împiedică pătrunderea directă a soarelui în încăperi.

lógic, -ă, *logici, -ce,* s.f., adj. || Din fr. *logique* || **1.** S.f. Știința a demonstrației, al cărei obiect îl constituie stabilirea condițiilor gîndirii corecte, a tipurilor și a legilor raționării veridice. În dezvoltarea sa, l. s-a constituit în două discipline fundamentale: **a) l.** formală clasică (**l.** generală), care studiază formele logice fundamentale (noțiunea, judecata, raționamentul) și principiile gîndirii; **b) l.** formală modernă (**l.** simbolică sau **l.** matematică), apărută în sec. 19, care cercetează operatorii logici și elaborează calcule logice, găsindu-și importante aplicații în electronică, automatică, cibernetică ș.a.); logistică. **2.** S.f. Mod de a gîndi al cuiva; gîndire justă, raționament corect. **3.** S.f. Cerință firească, temei, rațiune. **4.** Adj. Conform cu regulile logicii; rațional, corect, just. **5.** Adj. (Telec.) *Circuit l.* = circuit electronic sau electromecanic, folosit în tehnica calculatoarelor electronice, cu ajutorul căruia se pot efectua operații logice elementare, tipul operației depinzînd de schema circuitului.

logician, -ă, *logicieni, -e,* s.m. și f. || Din fr. *logicien* || Specialist în logică (1).

logicísm s.n. || Din fr. *logicisme* || Concepție potrivit căreia matematica poate fi dedusă din logică.

logístică s.f. || Din fr. *logistique;* gr. *logistike* „arta calculului" || Logică simbolică (sau matematică).

logo- || Din fr. *logo-*; gr. *logos* „vorbire, cuvînt“ || Element de compunere cu sensul de „vorbire, cuvînt, vorbă“, care servește la formarea unor substantive.

logodí, *logodesc*, vb. IV. Refl. recipr. || Din sl. *lagoditi* || A se angaja, prin logodnă, să se căsătorească.

logodít, -ă, *logoditi, -te*, adj. Care s-a angajat prin logodnă să se căsătorească cu cineva. ○ Expr. (Fam.) *(Ca un) țap logodit* = mîndru, fudul, îngîmfat.

logódnă, *logodne*, s.f. || Din sl. *logodĭnŭ* || Ceremonie prin care un bărbat și o femeie se angajează să se căsătorească. ● Petrecere organizată cu prilejul acestei ceremonii.

logódnic, -ă, *logodnici, -ce*, s.m. și f. || Din *logodnă* || Persoană care s-a logodit cu cineva, considerată în raport cu acela.

logofắt, *logofeți*, s.m. || Din ngr. *logothetis* || **1.** (În evul mediu în Țara Românească și în Moldova) Mare dregător, membru în sfatul domnesc. **2.** (Înv.) Scriitor, secretar într-o cancelarie; grămătic, diac. **3.** Vătaf, supraveghetor (la o moșie).

logográf, *logografi*, s.m. || Din fr. *logographe*, gr. *logographos* || (în Grecia antică) **1.** Scriitor de proză, mai ales istorie. **2.** Autor de discursuri, de pledoarii (comandate și ținute de alții în fața judecătorilor).

logogríf, *logogrifuri*, s.n. || Din fr. *logogriphe; logo-* + gr. *gryphos* „enigmă“ || Joc distractiv care constă în deducerea unui cuvînt din altul prin adăugarea, eliminarea ori inversarea unor sunete sau silabe. ● *P. ext.* Limbaj obscur, ininteligibil.

logopéd, -ă, *logopezi, -de*, s.m. și f. || Din *logopedie* || Specialist în logopedie.

logopedíe s.f. || Din fr. *logopédie; logo-* + gr. *paideia* „educație“ || Ramură a pedagogiei și a medicinii, care se ocupă cu studierea, tratarea și corectarea deficiențelor de vorbire ale copiilor.

logorée s.f. || Din fr. *logorrhée; logo-* + gr. *rhein* „a curge“ || (Med.) Creștere patologică a ritmului și debitului vorbirii; vorbire excesivă și nestăpînită. ● (Fam.) Faptul de a vorbi mult și inutil; limbuție.

lógos, *logosuri*, s.n. || Din gr. *logos*, fr. *logos* || **1.** Termen folosit în filozofia antică pentru a denumi ordinea cosmică, rațiunea cosmică și a gîndirii omenești, ulterior atribuindu-i-se sensul mistic de rațiune divină. **2.** (Ir. și fam.) Cuvîntare, discurs.

loiál, -ă, *loiali, -e*, adj. || Din fr. *loyal* || Care are o atitudine corectă; cinstit, sincer. || Și: **loiál, -ă** adj.

loialitáte s.f. || Din *loial* || Însușirea de a fi loial; sinceritate, corectitudine. || Și: **loialitate** s.f.

lóitră, *loitre*, s.f. || Din scr. *lo(i)tra* || Fiecare dintre cele două părți laterale, în formă de scară, ale coșului carului.

lójă, *loji*, s.f. || Din fr. *loge* || **1.** Fiecare dintre compartimentele pentru spectatori, așezate în jurul incintei unei săli de spectacole, cu deschidere spre scenă. ○ *Loja orchestrei* v. *fosă* **(2). 2.** Mic compartiment la intrarea unei clădiri, în care stă portarul în timpul serviciului. **3.** Organizație francmasonică. **4.** Cavitate în interiorul unei flori, în care se găsesc ovulele sau polenul. **5.** Loc ocupat de un organ sau de o altă formație anatomică.

lójniță, *lojnițe*, s.f. || Cf. ucr. *ložnyca* || (Reg.) Leasă de nuiele pe care se usucă sau se afumă fructe, caș etc. ● Cuptor sau groapă peste care se pune această leasă.

lom, *lomuri*, s.n. || Din rus. *lom* || Rangă de fier folosită la operațiile de așezare pe traverse a șinelor de cale ferată.

lombár, -ă, *lombari, -e*, adj. || Din fr. *lombaire* (< *lombes* „șale“) || Care se referă la regiunea șalelor; care ține de șale.

lombárd, *lombarduri*, s.n. || Din germ. *Lombard*, fr. *lombard* || Împrumut bancar cu garanție constituită din hîrtii de valoare, îndeosebi rente de stat. ● Instituție de credit care acordă astfel de împrumuturi.

longerón, *longeroane*, s.n. || Din fr. *longeron* (< *long* „lung“) || Grindă montată în lungul unui pod, al unei mașini, al unei instalații etc., cu scopul de a le mări rigiditatea. || Și: **lonjerón** s.n.

longevitáte s.f. || Din fr. *longévité*, lat. *longaevitas, -atis* || Durată lungă a vieții unui om, unui animal, unei plante; faptul de a trăi mult.

longeviv, -ă, *longevivi, -e*, s.m. și f. || Cf. *longevitate* || Persoană care trăiește mult.

longitudinál, -ă, *longitudinali, -e*, adj., s.f. || Din fr. *longitudinal* || **1.** Adj. Care se referă la lungime; care este așezat în direcția lungimii. **2.** S.f. Nervură metalică aplicată în sens longitudinal **(1)**, pe fundul unei nave, pe bordaje sau sub punte, pentru a întări tablele învelișului.

longitúdine, *longitudini*, s.f. || Din fr. *longitude*, lat. *longitudo, -inis* || Distanța în grade, măsurată pe ecuator, dintre primul meridian (care trece prin Greenwich) și cel care trece prin punctul dat. Împreună cu latitudinea constituie cele două coordonate geografice.

lónjă, *lonje*, s.f. || Din fr. *longe* || Piesă mobilă ajutătoare folosită în procesul de învățare sau de perfecționare a unor mișcări acrobatice în gimnastică, sărituri în apă etc.

lonjerón s.n. v. **longeron.**

lopátă, *lopeți*, s.f. || Din sl. *lopata* || **1.** Unealtă formată dintr-o placă de fier, ușor curbată sau plată, montată pe o coadă lungă de lemn, servind pentru a ridica pămînt, pietriș, nisip etc. ○ *Cu lopata* = în cantitate mare; din belșug. ○ Expr. (Fam.) *Sapa și lopata* = moartea. ● Cantitatea de material care se poate lua o dată cu această unealtă. ● Unealtă de lemn, de forma celei de fier, folosită mai ales pentru a băga pîinea în cuptor. **2.** Vîslă.

lopătá, *lopătez*, vb. I. Intranz. || Din *lopată* || A vîsli.

lopătár, *lopătari*, s.m. || Din *lopată* || **1.** Vîslaș, barcagiu. **2.** Pasăre călătoare de mărimea unei berze, de culoare albă, cu ciocul lățit spre

vîrf şi cu un moţ de pene pe cap. Îşi face cuibul în Delta Dunării şi este ocrotit prin lege.

lord, *lorzi*, s.m. || Din engl., fr. *lord* || **1.** Titlu nobiliar, ereditar sau conferit de **monarh**, în Anglia; persoană care poartă acest titlu. **2.** Membru al camerei superioare a parlamentului englez (Camera Lorzilor).

lordóză, *lordoze*, s.f. || Din fr. *lordose;* gr. *lordosis* „gîrbovire" || Curbură cu convexitatea anterioară a coloanei vertebrale în regiunea lombară, care apare în rahitism, paralizii etc.

lóri s.m. || Din fr. *loris* || Mamifer lemurian nocturn din India şi Ceylon, lung de c. 25 cm; se hrăneşte mai ales cu fructe şi seminţe.

lornétă s.f. v. **lornietă.**

lorniétă, *lorniete*, s.f. || Din fr. *lorgnette* || **1.** Ochelari plianţi, cu mîner. **2.** Binoclu mic, folosit la spectacole || Şi: (înv.) **lornétă** s.f.

lornión, *lornioane*, s.n. || Din fr. *lorgnon* || **1.** Lornietă (1). **2.** Ochelari susţinuţi pe nas de un resort; pince-nez.

lostopán, *lostopane*, s.n. (Reg.) Bucată mare de piatră, de gheaţă etc.

lóstriţă, *lostriţe*, s.f. || Cf. rus. *losos'* „somon" || Peşte teleostean răpitor din apele de munte, asemănător cu păstrăvul, dar mult mai mare decît acesta (60—80 cm lungime). Este ocrotit prin lege.

lostún s.m. v. **lăstun.**

lot, *loturi*, s.n. || Din fr. *lot* || **1.** Fiecare dintre porţiunile în care a fost împărţit un teren sau o pădure; parcelă. **2.** Grup de persoane care acţionează în comun sau care aparţin aceleiaşi unităţi: *un lot de sportivi.* **3.** Grup de obiecte de acelaşi fel. ● Grup de produse pregătite în acelaşi timp sau expediate în comun.

lótcă, *lotci*, s.f. || Din rus *lodka* || Barcă pescărească îngustă, cu prora şi pupa ascuţite şi ridicate. *Un lanţ de lotci... se legănau priponite la mal* (Bart).

loteríe, *loterii*, s.f. || Din fr. *loterie* || Joc de noroc cu bilete conţinînd numere sau combinaţii de numere, dintre care, prin tragere la sorţi, unele sînt declarate cîştigătoare, dînd dreptul la premii. ● (Fig.) Hazard, noroc.

lóto, *lotouri*, s.n. || Din fr. *loto*, it. *loto* „lot" || **1.** Joc de societate cu fise numerotate, scoase la întîmplare dintr-un săculeţ şi cu care trebuie să se completeze nişte cartoane numerotate corespunzător. **2.** Loterie.

lótru, *lotri*, s.m. || Cf. scr. *lotar*, *lotra* || (Înv. şi pop.) Hoţ, tîlhar. ● Strengar, şmecher; isteţ.

lótus, *loţuşi*, s.m. || Din fr., lat. *lotus* || Nume dat mai multor plante acvatice din ţările calde, cu flori albastre, trandafirii sau albe, plăcut mirositoare.

loţiúne, *loţiuni*, s.f. || Din fr. *lotion*, lat. *lotio* „spălare" || Preparat cosmetic lichid, folosit pentru îngrijirea pielii sau a părului.

loví, *lovesc*, vb. IV. || Din sl. *loviti* „a vîna; a pescui" || **1.** Tranz., intranz. şi refl. A (se) atinge cu putere, a (se) izbi; (tranz.) a aplica o lovitură, a bate. ● Tranz. (Fig.) A aduce pagube sau prejudicii. **2.** Refl. A da peste o piedică, a se împiedica, a se izbi de ceva. ● (Fig.) A întîmpina dificultăţi. **3.** Tranz. A izbi într-o ţintă cu un proiectil. **4.** Tranz. (Despre stări fiziologice, boli etc.) A cuprinde, a ataca pe cineva dintr-o dată. **5.** Refl. recipr. (Înv.) A se asemăna, a se potrivi. ○ Expr. *A se lovi ca nuca-n perete* = a nu se potrivi deloc. **6.** Refl. recipr. (Înv.) A se lupta.

lovíre, *loviri*, s.f. Acţiunea de *a (se) lovi;* lovitură, izbitură. *Vorbele lui erau loviri de cuţit pentru Zoe* (Negruzzi).

lovitúră, *lovituri*, s.f. || Din *lovi* || **1.** Atingere bruscă şi puternică, izbitură; zgomot cauzat de o izbitură. ○ *L. de graţie* = lovitură care răpune definitiv. ● (Fig.) Durere sufletească, supărare, necaz. **2.** Atac puternic executat asupra inamicului. ● Atac îndrăzneţ venit prin surprindere. ○ Expr. *A da lovitura* = a obţine un succes important (şi neaşteptat). **3.** Descărcare a unei arme de foc. **4.** *L. de stat* = acţiune rapidă care vizează răsturnarea regimului politic existent şi preluarea prin forţă a puterii. *L. de teatru* = acţiune bruscă, efectuată cu scopul de a impresiona puternic. **5.** (Sport) *L. de pedeapsă* = sancţiune dată de arbitru pentru o incorectitudine gravă de joc, constînd dintr-o lovitură executată de echipa contra căreia s-a produs incorectitudinea. *L. de colţ* = corner.

loxodrómă, *loxodrome*, s.f. || Cf. fr. *loxodromie;* gr. *loxos* „oblic" + *dromos* „drum" || Curbă trasată pe o hartă (reprezentînd globul terestru) care taie toate meridianele sub acelaşi unghi.

loz, *lozuri*, s.n. || Din germ. *Los* || Bilet de loterie.

lózie s.f. v. **loază.**

lozíncă, *lozinci*, s.f. || Din germ. *Losung* || Formulare concisă care exprimă o idee călăuzitoare, un îndemn, o chemare etc. ● Placardă, afiş etc. pe care se află o inscripţie cu un astfel de conţinut.

luá, *iau*, vb. I. Tranz. || Lat. *levare* || **1.** A prinde un obiect în mînă pentru a-l ţine (şi a se servi de el) sau a-l duce în alt loc. ○ Expr. *A lua pasărea din zbor* = se spune despre un vînător foarte bun ochitor. *A-şi lua nădejdea de la cineva sau de la ceva* = a renunţa, a nu mai spera la ceva. *A-şi lua o grijă de pe cap* = a scăpa de o grijă. **2** A apuca pe cineva (sau ceva) cu mîna; a înhăţa, a înşfăca. ○ Expr. (Refl. recipr.) *Poţi să te iei de mînă cu el* = ai aceleaşi apucături ca el. *A se lua de cap* (sau *de piept*) *cu cineva* = a se încăiera, a se bate sau a se certa în mod violent cu cineva. **3.** A mînca (puţin, pe apucate), a bea, a înghiţi o doctorie. **4.** A-şi pune pe sine o haină. **5.** A scoate o porţiune, o cantitate din ceva. ○ Expr. *A lua cuiva sînge* = a face să curgă, printr-o incizie, o cantitate de sînge pentru a descongestiona, pentru analiză etc. **6.** A da la o parte, a îndepărta; a scoate ceva din locul în care se află. ● Refl. (Despre vopsele) A se desprinde de pe obiectul vopsit, a se şterge. **7.** A deposeda pe cineva de un lucru; a retrage cuiva un drept, o favoare. ○ Expr. *A-i lua cuiva comanda* = a înlătura pe cineva dintr-un post de răspundere (în special de la comanda unei unităţi militare). *A-i lua cuiva viaţa* (sau *zilele*) = a omorî pe cineva. **8.** A-şi însuşi un lucru (care i se cuvine),

a pune stăpînire pe ceva; *p. ext.* a primi, a căpăta. ● A încasa o sumă de bani. **9.** A găsi pe cineva sau ceva (și a-l duce cu sine). ○ Expr. *Ia-l dacă ai de unde* (sau *de unde nu-i*), se spune despre cineva sau ceva care nu se mai găsește acolo unde era mai înainte. *A nu ști de unde să iei pe cineva* = a nu-ți aminti în ce împrejurare ai cunoscut pe cineva. **10.** A contracta o boală molipsitoare. **11.** A dobîndi, a obține; a cumpăra. ○ Expr. *A lua pildă* = a imita exemplul altuia. **12.** A cuceri, a ocupa; a-și însuși un lucru străin. ● A confisca. **13.** A angaja pe cineva; a primi pe cineva la sine. ● Refl. recipr. A se căsători. **14.** A se angaja, a-și asuma sarcina să... ○ Expr. *A-și lua răspunderea* = a se considera răspunzător de ceva. **15.** (În expresii și locuțiuni verbale) *A lua cu chirie* = a închiria. *A lua în arendă* = a arenda. *A lua obiceiul* (sau *năravul*) = a se obișnui să... *A lua înfățișarea* (sau *aspectul*) = a părea..., a da impresia de... *A lua ființă* = a se înființa. (Despre ambarcații) *A lua apă* = a avea o spărtură prin care pătrunde apa. *A lua foc* = a se aprinde. **16.** A duce cu sine una sau mai multe persoane. ○ Expr. *A lua pe cineva la* (sau *în*) *armată* = a înrola un recrut. *A-l lua pe cineva moartea* = a muri. **17.** A avea o anumită atitudine față de cineva, a se comporta în anumit fel. ○ Expr. *A lua pe cineva cu binele* (sau *cu binișorul*) = a proceda cu menajamente, cu tact față de cineva. *A lua pe cineva pe departe* = a începe cu cineva o discuție pe ocolite. *Nu mă lua așa!* = nu-mi vorbi în felul acesta. **18.** (Despre manifestări psihice sau fizice) A cuprinde pe cineva. ○ Expr. *A lua frica cuiva* = a se teme de cineva. (Refl.) *A se lua de gînduri* = a începe să fie îngîndurat. **19.** (Despre vehicule) A transporta pe cineva. ● (Despre oameni) A merge, a călători cu un mijloc de transport. **20.** A pleca, a porni, a se îndrepta într-o direcție oarecare. ○ Expr. *A o lua din loc* = a pleca repede. *A o lua la fugă* = a porni în fugă. *A-și lua zborul* = a porni în zbor. (Refl.) *A se lua după cineva* = **a)** a porni în urma cuiva; **b)** a alunga, a goni pe cineva; **c)** (fig.) a urma sfatul cuiva; a imita pe cineva. ● (Despre căi de comunicație și ape curgătoare) A-și schimba direcția, a se orienta spre... || Prez. ind. *iau, iei, ia, luăm, luați, iau;* part. *luat.*

luáre s.f. Acțiunea de *a lua.* ○ *Luare-aminte* = atenție, grijă.

lúbeniță, *lubenițe,* s.f. || Din bg., scr. *lubenica* || (Reg.) Pepene verde.

lúbric, -ă, *lubrici, -ce,* adj. || Din fr. *lubrique,* lat. *lubricus* || (Livr.) Excesiv de senzual, libidinos. ● Care atîță senzualitatea; excitant, lasciv.

lubricáre s.f. || Din lat. *lubricare* || Operație de introducere a unui lichid într-un sistem tehnic (sondă, conductă etc.) sub presiune.

lubrifiá, *lubrifiez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *lubrifier* || A introduce un lubrifiant între suprafețele de contact a două corpuri aflate în mișcare relativă.

lubrifiánt, *lubrifianți,* s.m. || Din fr. *lubrifiant* || Material fluid sau vîscos care se întinde între suprafețele de contact a două corpuri solide în mișcare relativă și care formează între acestea o peliculă subțire, servind pentru a reduce încălzirea și uzura lor.

lubrifiére, *lubrifieri,* s.f. Acțiunea de *a lubrifia;* ungere.

lucárnă, *lucarne,* s.f. || Din fr. *lucarne* || Fereastră mică în acoperișul unei case.

luceáfăr, *luceferi,* s.m. || Lat. *Lucifer* || **1.** Numele popular al planetei Venus și al altor stele strălucitoare. **2.** (Fig.) Om cu calități strălucite.

lucérnă s.f. || Din germ. *Luzerne* || Plantă furajeră din familia leguminoaselor, cu frunze compuse din cîte trei foliole și cu flori violete.

lucí, pers. 3 *lucește,* vb. IV. Intranz. || Lat. **lucire* (=*lucere*) || **1.** A răspîndi lumină, a străluci. **2.** A sclipi, a scînteia. ● (Despre ochi) A fi expresivi, luminoși. **3.** (Despre idei, sentimente) A apărea brusc, pentru scurt timp. *În ochii lui Zaharia Duhu nu luci însă asemenea nici unei ironii* (Cezar Petrescu).

lucíd, -ă, *lucizi, -de,* adj. || Din fr. *lucide,* lat. *lucidus* (<*lux, lucis* „lumină") || Care are mintea clară; care înțelege clar lucrurile. ● (Adverbial) În mod conștient; treaz.

luciditáte s.f. || Din fr. *lucidité* || Calitatea de a fi lucid; claritate în gîndire. ● Deplinătate a funcțiunilor intelectuale; stare de conștiență.

luciferínă s.f. || Cf. lat. *lux, lucis* „lumină" + *ferre* „a purta" || Substanță proteică cu proprietăți luminescente, secretată de unele animale (licurici, pești abisali etc.).

luciós, -oásă, *lucioși, -oase,* adj. || Din *luciu* || Care are luciu, care sclipește.

lucíre, *luciri,* s.f. Faptul de *a luci;* răspîndire de lumină. *În poiana tăinuită unde zbor luciri de lună, Floarea oaspeților luncii cu grăbire se adună* (Alecsandri).

lucitór, -oáre, *lucitori, -oare,* adj. || Din *luci* || Care împrăștie lumină, care lucește. ● Sclipitor, scînteietor.

lúciu, -ie, (1, 2) *lucii,* adj., **(3)** *luciuri,* s.n. || Din *luci* || **1.** Adj. Care lucește, lucios. **2.** Adj. Cu lustru, lustruit. ○ Expr. (Fam.) *Sărăcie lucie* = sărăcie mare, mizerie. **3.** S.n. Aspectul unui corp lucios; suprafața strălucitoare a unor obiecte care răsfrîng razele de lumină. ● Lustru.

lucrá, *lucrez,* vb. I. || Lat. *lucubrare* || **1.** Intranz. și tranz. A munci, a presta o muncă. **2.** Intranz. A fi în mișcare, în acțiune; a funcționa. ● A acționa în chip eficace, a avea efectul dorit. **3.** Tranz. A prelucra un material. **4.** Tranz. (Fig.) A unelti împotriva cuiva.

lucráre, *lucrări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a lucra;* muncă, activitate. ● Lucru realizat prin muncă fizică sau intelectuală. ● Scriere, studiu scris asupra unui anumit subiect; operă artistică sau științifică. **2.** Operație sau ansamblu de operații efectuate cu ajutorul mașinilor, utilajelor etc. ● *Lucrarea pămîntului* = agricultură. **3.** Faptă, înfăptuire, realizare.

lucratív, -ă, *lucrativi, -e,* adj. || Din fr. *lucratif,* lat. *lucrativus* || Care aduce cîștig; rentabil.

lucrătór, -oáre, *lucrători, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *lucra* || **1.** Adj. Care muncește; harnic. ● (Despre zile) În care se lucrează. **2.** S.m. și f. Persoană care muncește; muncitor.

lucrătúră, *lucrături*, s.f. || Din *lucra* || **1.** Mod de execuție a unei lucrări manuale. **2.** (Fig.) Uneltire, intrigă.

lúcru, *lucruri*, s.n. || Din *lucra* || **1.** Tot ceea ce există (în afară de ființe) și care este conceput ca un obiect unic. ○ *L. în sine* = termen filozofic care desemnează lucrurile așa cum există ele, în sinea lor, spre deosebire de ceea ce sînt ele în cunoașterea noastră. ● Obiect care aparține unei persoane sau unei colectivități. ○ *L. mobil* (sau *mișcător*) = lucru care poate fi mutat dintr-un loc într-altul. *L. nemișcător* = lucru care, prin natura sa ori prin voința părților, nu poate fi strămutat dintr-un loc într-altul. **2.** Activitate, muncă pentru a realiza ceva. ○ *Zi de lucru* = zi în care se lucrează. (Fiz.) *L. mecanic* = energie dezvoltată de o forță care acționează asupra unui corp. ○ Expr. *A avea de lucru* = a fi ocupat. *N-ai avut de lucru*, se spune celui care face un lucru nepotrivit. *A-și face de lucru* = a-și crea singur încurcături. **3.** Rezultatul muncii. **4.** Chestiune, problemă. **5.** Fapt, fenomen, eveniment. ○ *Lucru de nimic* = fapt lipsit de importanță.

lúes s.n. || Din germ. *Lues* || (Med.) Sifilis.

luétă, *luete*, s.f. || Din fr. *luette* || (Anat.) Omușor **(2)**, uvulă.

luétic, -ă, *luetici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din germ. *luetisch* || (Livr.) Sifilitic.

lufár, *lufari*, s.m. Poște teleostean marin, răpitor, cu corpul turtit lateral, de c. 30 — 40 cm lungime.

lúfă, *lufe*, s.f. || Din fr. *luffa* || Plantă legumicolă anuală din familia cucurbitaceelor, cu tulpina lungă de 3 — 5 m, cu numeroase flori galbene și fructul în formă alungită care, după uscare, este folosit ca burete de baie și în industria celulozei.

lugúbru, -ă, *lugubri, -e*, adj. || Din fr. *lugubre*, lat. *lugubris* (<*lugere* „a fi în doliu") || Care exprimă sau produce tristețe, groază; înfiorător, sinistru; jalnic, sumbru.

lújer, *lujeri*, s.m. Tulpină sau porțiune de tulpină subțire; ramură tînără la plantele lemnoase.

luleá, *lulele*, s.f. || Din tc. *lüle* || Obiect folosit la fumat, alcătuit dintr-o parte mai groasă, scobită, în care se pune tutunul și o țeavă prin care trece fumul. ○ Expr. (Adverbial) *Îndrăgostit* (sau *amorezat*) *lulea* = foarte îndrăgostit. ● Cantitate de tutun cît încape în găvanul unei pipe.

lumbágo s.n. || Din fr. *lumbago*, lat. *lumbago* (<*lumbus* „șale") || Afecțiune care se manifestă prin dureri în regiunea șalelor, fiind cauzată de un efort fizic, de frig sau de unele stări patologice ale coloanei vertebrale lombare; *p. ext.* orice durere (de obicei reumatică) resimțită în regiunea șalelor.

lúme, *lumi*, s.f. || Lat. *lumen* „lumină" || **1.** Totalitatea celor ce există ca realitate obiectivă (lumea materială, lumea lucrurilor) și ca reflectare ideală a ei (lumea spirituală, lumea ideilor); univers, cosmos. ○ Expr. *Lumea de pe lume* = totul. *De cînd e lumea (și pămîntul)* = de (sau din)totdeauna (în construcții negative) niciodată. *Cît e lumea (și pămîntul)* = veșnic; (în construcții negative) niciodată, nicăieri. *Nici pentru toată lumea* sau *pentru nimic în lume* = cu nici un preț. *Că doar nu piere lumea* = doar nu e ceva extraordinar, nu se întîmplă cine știe ce. *Parcă toată lumea e a lui*, se zice despre cel ce se simte foarte fericit. *O ducea tot într-un cîntec, de parcă era toată lumea a lui* (Creangă). **2.** Ansamblu format din Pămînt și aștrii vizibili; sistem planetar, sistem solar. **3.** Domeniu al realității, care se distinge de altele prin anumite însușiri fundamentale (ex. lumea organică, lumea anorganică). **4.** Pămîntul, cu întreaga lui viață animală și vegetală, globul terestru locuit de om. ○ *Lumea veche* = Asia, Europa și Africa. *Lumea nouă* = America și Oceania. ○ Expr. *În toată lumea* sau *în lumea toată* = pretutindeni, peste tot. *A se duce* (sau *a pleca, a fugi*) *în lume* (sau *în lumea largă*) = a pleca departe, fără să se știe unde. *A-și lua lumea în cap* = a pleca undeva (departe) părăsind totul (mai ales din cauza unor supărări mari, a unor necazuri). *A cutreiera lumea* = a călători mult și în locuri diferite. **5.** Omenirea, comunitatea oamenilor care trăiesc pe Pămînt, populația globului pămîntesc. ● Grup social avînd anumite trăsături comune (fel de viață, cultură etc.). **6.** Mulțime, public; societate, mediu social. ○ *Om de lume* = **a)** persoană care are experiența vieții; **b)** persoană veselă, dornică de petreceri. *Ca lumea* = cum trebuie, cum se cuvine. ○ Expr. *A fi în rînd cu lumea* = a fi la fel ca ceilalți, a fi om chibzuit, care și-a făcut un rost în viață. *Lumea toată* sau *o lume întreagă* = mulțime de oameni. *A ieși* (sau *a scoate capul*) *în lume* = a apărea în societate, a începe să frecventeze societatea. **7.** Mediu în care se desfășoară existența umană. ○ Expr. *A veni pe lume* = a se naște. *Nu știe pe ce lume se află* = nu-și dă seama de ce se întîmplă în jurul său. *A se duce în lumea lui* = a-și vedea de treburi, a se retrage în ale sale. *A-i fi cuiva lumea dragă* = a-i plăcea să trăiască. *Cînd ți-e lumea mai dragă* = cînd te simți mai bine, cînd nici nu te gîndești, nici nu te aștepți la ceva (neplăcut). **8.** (În basme) *Lumea albă* = lumea pămînteană. *Lumea neagră* = viața subpămînteană, în care ar trăi duhurile rele. *Lumea de apoi* (sau *cealaltă*) = (în concepțiile religioase) presupusa viață de după moarte; (în basme) celălalt tărîm. **9.** (Înv. și reg.) Lumină. ○ *Lumea ochiului* = pupilă.

lúmen, (1) *lumeni*, s.m., **(2)** *lumene*, s.n. || Din lat. *lumen* „lumină" || **1.** S.m. Unitate de măsură a fluxului luminos. **2.** S.n. Canal al unui organ cavitar (vas sangvin, intestin).

lumésc, -eáscă, *lumești*, adj. || Din *lume* || **1.** Privitor la lume; de lume **(4)**. **2.** Vesel, glumeț.

luminá, *luminez*, vb. I. || Din *lumină* || **1.** Intranz. A emite, a răspîndi lumină; a fi luminos. **2.** Tranz. A proiecta lumină asupra unui lucru (pentru a fi văzut mai bine). ○ Expr. *A lumina cuiva calea* (sau *drumul*) = a călăuzi, a conduce pe cineva spre țintă. **3.** Refl. A deveni luminos, a se umple de lumină. ○ Expr. *A se lumina de ziuă* = a se face ziuă. ● A se însenina. **4.** Tranz. (Fig.) A răspîndi știința și cultura în mase; a instrui, a învăța pe cineva. ● (Tranz. și refl.) A se lămuri, a (se) clarifica. **5.** Refl. (Despre față, ochi) A căpăta o expresie de mulțumire, de bucurie. ● Tranz. A înveseli, a bucura, a însenina, a răspîndi mulțumire. **6.** Intranz. (Despre un gînd, o idee) A se ivi, a apărea în minte.

luminăre, *luminări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) lumina*. **2.** Instruire, educare.

luminát[1] s.n. Faptul de a lumina; luminare.

luminát[2]**, -ă,** *luminați, -te*, adj. **1.** Care primește lumină, asupra căruia se revarsă lumină, plin de lumină; luminos. **2.** (Despre oameni) Cu multă știință de carte, înțelept, învățat. **3.** (Despre ochi, față) Care exprimă mulțumire, plăcere, bucurie.

luminatór s.n. v. **luminător.**

lumínă, *lumini*, s.f. || Probabil din *lume*, înv., „lumină" || **1.** Radiație electromagnetică (emisă de un corp incandescent sau luminescent) care impresionează ochiul; efectul acestei radiații. ○ *L. albă* = lumina mijlocie a zilei cu un spectru alcătuit din culorile roșu, portocaliu, galben, verde, albastru, indigo și violet. *L. rece* = lumină neînsoțită de radiații infraroșii, cu un efect termic redus. *L. naturală* = lumină complet nepolarizată (v. *polarizat*). ○ *Pe lumină* = în timpul zilei, de la răsăritul pînă la apusul soarelui. *În lumina...* = prin prisma..., din punctul de vedere al... ○ Expr. *A vedea lumina zilei* = a se naște. *A ieși la lumină* = **a)** a ieși dintr-o situație grea; **b)** a ieși la iveală, a deveni evident. *A pune ceva în lumină* = a scoate ceva în evidență, a sublinia. *A pune într-o lumină bună* (sau *rea*) = a scoate în evidență aspectele pozitive (sau negative) din activitatea cuiva. *A vedea lumina tiparului* = a fi publicat, tipărit. *Limpede* (sau *clar*) *ca lumina zilei* = evident. **2.** Izvor, sursă de lumină. ○ *L. electrică* v. *electric*. ● (Pop.) Luminare. **3.** *Lumina ochiului* = pupilă. ○ Expr. *A-i fi cuiva drag ca lumina ochilor* = a-i fi cuiva foarte drag. **4.** (Fig.) Ceea ce luminează mintea; cultură, învățătură. ○ Expr. *A arunca lumină (asupra unei probleme)* = a clarifica. *A se face lumină în capul cuiva* = a pricepe, a înțelege. **5.** Distanța liberă dintre fețele interioare a două piese vecine ale unui sistem tehnic. ● Deschidere liberă într-o construcție.

luminătór, *luminătoare*, s.n. || Din *lumina* || Geam sau panou transparent în acoperișul sau în plafonul unei clădiri, făcut în vederea luminării naturale a unei încăperi. || Și: **luminatór** s.n.

luminăție, *luminății*, s.f. || Din *luminat* || (Înv.; urmat de un adj. pos.) Termen de reverență pentru o persoană de rang înalt, mai ales pentru un domnitor; maiestate, excelență.

luminescént, -ă, *luminescenți, -te*, adj. || Din fr. *luminescent* || Care prezintă luminescență.

luminescénță, *luminescențe*, s.f. || Din fr. *luminescence* || Emisie de lumină a unor substanțe, datorită unor procese în care încălzirea nu intervine sau nu joacă un rol esențial (ex. fluorescența, fosforescența).

luminísm s.n. || Din *lumină* (după *iluminism*) || **1.** (Arte plast.) Varietate de clar-obscur. **2.** Iluminism.

luminiș, *luminișuri*, s.n. || Din *lumină* || **1.** Loc deschis, fără arbori, în interiorul unei păduri; poiană. *Urcăm un tăpșan întunecat de brazi și ieșim în luminiș* (Vlahuță). **2.** Porțiune de cer senin.

luminiță, *luminițe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *lumină*. **2.** Plantă erbacee, spontană sau cultivată, înaltă de c. 1m, cu flori mari galbene.

luminós, -oásă, *luminoși, -oase*, adj. || Din lat. *luminosus* || **1.** Care răspîndește lumină. **2.** Luminat; plin de lumină. **3.** (Fig.) Care călăuzește, care este demn de urmat: *exemplu luminos*. **4.** (Fig.) Clar, limpede.

luminozitáte, *luminozități*, s.f. || Din fr. *luminosité* || **1.** Însușirea unui corp de a fi luminos. **2.** Strălucire a stelelor, exprimată fie prin emisia totală de energie luminoasă pe secundă, fie în raport cu luminozitatea Soarelui.

lumînáre, *lumînări*, s.f. || Lat. *luminaria* || **1.** Obiect de formă cilindrică, făcut din ceară, din stearină etc., prevăzut cu un fitil în interior, și care, aprins, produce lumină. ○ *(Drept) ca lumînarea* = foarte drept. ○ Expr. *A căuta pe cineva cu lumînarea* = a căuta pe cineva cu multă insistență. **2.** (Înv.) Unitate de măsură pentru intensitatea luminoasă.

lumînărícă, *lumînărele*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *lumînare* **(1)**. **2.** Nume dat unor plante erbacee medicinale cu frunze mari și cu flori galbene, dispuse în spic.

lumpenproletariát s.n. || Din germ. *Lumpenproletariat* || Pătură socială alcătuită din elemente declasate, fără ocupație precisă, produs al șomajului și al pauperizării maselor din țările capitaliste.

lunár, -ă, *lunari, -e*, adj. || Din fr. *lunaire*, lat. *lunaris* || **1.** Care se referă la Lună **(1)**. **2.** Care se produce sau apare o dată pe lună **(3)**, care se referă la intervalul de timp de o lună.

lunátec, -ă, adj. v. **lunatic.**

lunátic, -ă, *lunatici, -ce*, adj. || Din fr. *lunatique*, lat. *lunaticus* || (Adesea substantivat) Somnambul. || Și: **lunátec, -ă,** adj.

lúnă, (3) *luni*, s.f. || Lat. *luna* || **1.** (Cu regim de nume propriu) Astru, satelitul natural al Pămîntului, pe care îl luminează în timpul nopții, difuzînd lumina primită de la Soare. ○ *L. nouă* = momentul cînd Luna este în conjuncție cu Soarele și se vede numai o mică porțiune din suprafața sa. *L. plină* = momentul cînd se vede întregul disc al Lunii, aceasta fiind în opoziție cu Soarele. ○ Expr. *A fi căzut din lună* = a nu ști ce se petrece în jurul lui. *A promite (și) luna de pe cer* = a face promisiuni pe care nu le poate

îndeplini. *Cîte-n lună și-n stele* = de toate. *A da cu barda-n lună* = a fi nesocotit, țicnit. **2.** Lumina pe care o răspîndește Luna **(1)**; timpul cît Luna se vede pe cer. ○ *Pe lună* = la lumina Lunii. **3.** Interval de timp egal cu a douăsprezecea parte dintr-un an (corespunzînd aproximativ unei revoluții a Lunii **(1)** în jurul Pămîntului). ○ *Pe lună* = lunar. *Cu luna* = cu plata lunară. *Cu lunile* sau *luni de-a rîndul* = perioadă de timp de mai multe luni.

lúncă, *lunci*, s.f. || Din sl. *lonka* || **1.** Șes de-a lungul unei ape curgătoare, în care se acumulează aluviunile; regiune inundabilă a unei ape. **2.** Pădure de sălcii, arini, plopi etc., pe malurile unei ape curgătoare. *Coborîi în umbra adîncă a unei tinere lunci de arini* (Hogaș).

lunecá, *lúnec*, vb. I. Intranz. || Lat. *lubricare* || **1.** A aluneca. **2.** A se mișca, a se deplasa lin, fără zgomot. ● (Despre mîncări sau băuturi) A merge ușor pe gît, a se înghiți ușor.

lunecós, -oásă, *lunecoși, -oase*, adj. || Din *luneca* || Pe care se lunecă ușor. ● Care lunecă ușor.

lunecúș, *lunecușuri*, s.n. || Din *luneca* || Loc umed sau înghețat pe care se lunecă. ● Ghețuș.

lunétă, *lunete*, s.f. || Din fr. *lunette* (< *lune* „lună") || Instrument optic format dintr-un tub cu mai multe lentile, cu ajutorul căruia pot fi observate obiecte îndepărtate. Este folosit în astronomie, în topografie, în tehnica militară etc.

lung, -ă, *lungi*, adj., adv., s.n. || Lat. *longus* || **1.** Adj. Care are o lungime mare, ale cărui capete sînt depărtate unul de altul. ○ Expr. *A avea mîna lungă* (sau *degete lungi*) ori *a fi lung de mînă* = a avea obiceiul să fure. *A avea limbă lungă* = a vorbi prea mult și, mai ales, ce nu trebuie. **2.** Adj. Înalt de statură. **3.** Adj. Care se întinde pe o distanță mare. **4.** Adj. Care durează mult timp. ○ *Vocală lungă* = vocală a cărei pronunțare durează mai mult decît obișnuit. **5.** (Despre mîncăruri) Apos, diluat. ○ Expr. *Zeamă lungă* = **a)** mîncare slabă, fără gust; **b)** vorbire anostă, fără conținut. **6.** Adv. Mult, îndelungat. ○ Expr. *A se uita lung la cineva* (sau *la ceva*) = a se uita cu insistență sau cu nedumerire. **7.** S.n. Lungime. ○ *De-a lungul* = în direcția lungimii; de la un capăt la altul. ○ Expr. *În lung și în lat* = în toate direcțiile, peste tot.

lungán, -ă, *lungani, -e*, s.m. și f. || Din *lung* || Persoană foarte înaltă (și slabă).

lungăréț, -eáță, *lungărești, -e*, adj. || Din *lung* || Alungit, cam lung. *A fost mic de stat, ... cu fața mare și lungăreață* (Eminescu).

lungí, *lungesc*, vb. IV. || Din *lung* || **1.** Tranz. și refl. A (se) face mai lung, a (se) întinde în lungime. ○ Expr. *A i se lungi cuiva urechile (de foame)* = a răbda multă vreme de foame. (Tranz.) *A lungi pasul* = a merge mai repede, a se grăbi. **2.** Refl. A se întinde pe ceva, a se culca. **3.** Tranz. A spori o mîncare sau o băutură, adăugîndu-i apă. **4.** Tranz. A face să dureze, a prelungi. ○ Expr. *A (nu) lungi vorba* = a (nu) vorbi mai mult decît trebuie, a (nu) lungi discuția.

lungíme, *lungimi*, s.f. || Din *lung* || **1.** Dimensiunea cea mai mare a unui corp sau a unei suprafețe plane dreptunghiulare. ○ *L. de undă* = distanța dintre două puncte succesive ale unei unde aflate în aceeași fază de oscilație. **2.** Durată (mare) în timp.

lungíre, *lungiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) lungi*. ● Operație efectuată pentru a mări lungimea unei piese, micșorînd dimensiunile transversale.

lungíș s.n. || Din *lung* || *În lungiș și în curmeziș* = în toate direcțiile, peste tot.

lungít, -ă, *lungiți, -te*, adj. (Despre ființe) Culcat, întins. ● (Despre obiecte) Alungit, prelung.

lunguiéț, -eáță, *lunguieți, -e*, adj. || Din *lung* || Ușor alungit, lungăreț.

luni s.f. || Lat. **lunis* (= *lunae dies* „ziua Lunii") || Prima zi a săptămînii. ● (Adverbial, în forma *lunea*) În fiecare luni.

luntráș, *luntrași*, s.m. || Din *luntre* || Persoană care conduce o luntre; vîslaș.

lúntre, *luntre*, s.f. || Lat. **lunter, -tris* (= *linter*) || Ambarcație cu fundul plat, cu pupa și prora puțin înclinate, folosită pe ape liniștite; barcă (cu vîsle). ○ Expr. *A se face* (sau *a se pune*) *luntre și punte* = a încerca prin toate mijloacele să realizeze ceva sau să împiedice realizarea a ceva.

luntricíică, *luntricele*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *luntre*. **2.** Nume dat unor plante erbacee din familia leguminoaselor, cu frunze acoperite cu peri, cu tulpina întinsă pe pămînt și cu flori galbene-purpurii, violacee sau alburii, dispuse în spice sau capitule.

lunúlă, *lunule*, s.f. || Din fr. *lunule*, lat. *lunula* „lună mică" || **1.** Figură formată din două arce de cerc avînd aceleași extremități și a căror convexitate e situată de aceeași parte. **2.** Zonă în formă de semilună, de culoare albă, care se află la baza unghiei (la oameni).

lup, *lupi*, s.m. || Lat. *lupus* || **1.** Mamifer carnivor canid, cu corpul de c. 150 cm lungime, acoperit cu blană sură, cu capul mare, gîtul gros și coada stufoasă. ○ Expr. *Lup îmbrăcat în piele de oaie*, se spune despre un om rău care vrea să pară bun; șiret, prefăcut. *Vorbești de lup și lupul la ușă*, se spune despre cineva care sosește tocmai cînd vorbeai despre el. *A da oile în paza lupului* = a lăsa pe cineva la discreția dușmanului. *A închide lupul în stînă* = a-și aduce singur dușmanul în casă. *A se duce (ca) pe gura lupului* = a dispărea repede. *A se arunca în gura lupului* = a se expune primejdiilor. *A scăpa (ca) din gura lupului* = a scăpa dintr-o situație foarte grea. *Foame de lup* = foame mare. ● Fig. Om rău, crud și hrăpăreț. **2.** *Lupul-bălții* = știucă. *Lup-de-mare* = **a)** pește marin de c. 1 m lungime, cu dinți puternici; **b)** (fig.) marinar experimentat. *Lupul-vrăbiilor* = pasăre răpitoare cu spinarea cenușie, cu aripile și coada negre. *Lupul-albinelor* = insectă coleoptera, lungă de 10—16 mm, colorată cu negru, negru-albăstrui și roșu, care trăiește pe flori iar ca larvă în stup. **3.** Mașină folosită în filaturi, servind la

destrămarea sau la afînarea materialului, în vederea uşurării operaţiilor ulterioare.

lupanár, *lupanare,* s.n. || Din fr. *lupanar* || Bordel.

lúpă, *lupe,* s.f. || Din fr. *loupe* || Lentilă convergentă care dă o imagine mărită obiectelor. Se foloseşte la examinarea obiectelor foarte mici.

lupercálii s.f. || Din lat. *Lupercalia* || Serbări anuale la romani, care se celebrau la Roma, la 15 februarie, în cinstea zeului Faunus Lupercus.

lupésc, -eáscă, *lupeşti,* adj. || Din *lup* || Care se referă la lup; ca al lupului, ca de lup.

lupéşte adv. || Din *lup* || Ca lupul, în felul lupului. *Calcă, murgule lupeşte* (Alecsandri). ● (Fig.) Cu lăcomie. *Băiatul îmbuca lupeşte* (Ispirescu).

lupín s.m. || Din fr. *lupin,* lat. *lupinus* || Nume dat unor specii de plante din familia leguminoaselor, cu frunze compuse, foliole înguste alungite şi flori albastre, galbene sau albe. Sînt folosite ca furaj sau ca îngrăşămînt verde.

lúping, *lupinguri,* s.n. || Din engl. *looping* || Evoluţie acrobatică a unui avion, constînd într-o rotire pe o curbă, în plan vertical.

lupoáică, *lupoaice,* s.f. || Din *lup* || Femela lupului.

lupoáie, *lupoaie,* s.f. || Din *lup* || **1.** (Înv. şi reg.) Lupoaică. **2.** Plantă erbacee parazită pe rădăcinile de floarea-soarelui, de cînepă, tutun etc., din care îşi extrage hrana.

luptá, *lupt,* vb. I. || Lat. *luctare* || **1.** Refl. recipr. A se bate corp la corp cu cineva. **2.** Refl. recipr. şi intranz. A purta război, a se război. ○ Expr. (Refl. recipr.) *Se luptă ziua cu noaptea* = se face ziuă. **3.** Refl. şi intranz. (Fig.) A se strădui să învingă o greutate sau să atingă un rezultat.

lúptă, *lupte,* s.f. || Lat. *lucta* || **1.** Încăierare, bătaie între două sau mai multe persoane (de obicei fără folosirea armelor). ○ *L. dreaptă* v. *drept* (2). ● (La pl.) Întrecere sportivă, după anumite reguli, între doi luptători. ○ *Lupte greco-romane* = formă de lupte în care procedeele tehnice se aplică numai de la linia de centură în sus. *Lupte libere* = formă de lupte în care procedeele tehnice se aplică la oricare dintre părţile corpului, putînd fi executate şi cu ajutorul picioarelor. **2.** Ciocnire între două forţe armate; bătălie. ● (Fig.) Ciocnire între forţe, tendinţe etc. contrare. ○ *L. de clasă* = luptă desfăşurată (pe plan economic, politic şi ideologic) între clase sociale cu interese fundamental opuse, determinată în mod obiectiv de contradicţiile proprii fiecărei orînduiri bazate pe clase antagoniste. **3.** Străduinţă pentru a învinge o greutate, pentru a se apăra, (fig.) pentru a combate o idee, o concepţie. **4.** (Biol.) *Lupta pentru existenţă* = denumire dată de Darwin corelaţiilor dintre organisme şi mediu („lupta" organismelor cu mediul abiotic, „lupta" dintre organismele aceleiaşi specii cu ale unor specii diferite), prin care supravieţuiesc indivizii cu caracterele adaptative cele mai avantajoase.

luptătór, -oáre, *luptători, -oare,* s.m. şi f. || Din *lupta* || **1.** Persoană care (se) luptă. **2.** Atlet care practică sportul luptelor.

lúpus s.n. || Din fr. *lupus* || Nume dat mai multor boli caracterizate prin leziuni ale pielii şi ale mucoaselor.

lustragerie, *lustragerii,* s.f. || Din *lustragiu* || Atelier unde se lustruieşte încălţămintea.

lustragiu, *lustragii,* s.m. || Din *lustru* || Persoană care se ocupă cu lustruitul încălţămintei.

lústră, *lustre,* s.f. || Din fr. *lustre* || Lampă ornamentală cu mai multe braţe, suspendată de plafonul unei încăperi.

lustrín s.n. || Din fr. *lustrine* || Ţesătură subţire de mătase sau de bumbac, cu un luciu specific.

lústru s.n. || Din fr. *lustre,* it. *lustro* || Luciu, strălucire a suprafeţei unui obiect. ● Luciu pe care îl capătă unele obiecte de îmbrăcăminte din cauza uzării. ● Luciu imprimat feţelor obiectelor de încălţăminte, printr-o prelucrare corespunzătoare. ● (Fig.) Strălucire aparentă, spoială; superficialitate.

lustruí, *lustruiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *lustru* || A da lustru unui obiect (prin frecare); a-l face să lucească. ● Refl. A se pune într-o lumină favorabilă, a se făli, a se lăuda. *Iar deasupra tuturora va vorbi vrun mititel, Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el Sub a numelui tău umbră* (Eminescu).

lustruíre, *lustruiri,* s.f. Acţiunea de *a (se) lustrui.* ● Operaţie de prelucrare fină a pieselor cu ajutorul unor abrazivi fini, pentru a le da un aspect lucios şi o mai mare rezistenţă la coroziune.

lustruít, -ă, *lustruiţi, -te,* adj. Cu lustru, lucios. ● (Fig.; peior.) Cu o strălucire aparentă, falsă.

lut, (rar) *luturi,* s.n. || Lat. *lutum* || **1.** Material sedimentar format dintr-un amestec de argilă şi nisip fin, folosit în construcţii, la fabricarea oalelor etc. *Fata.... îşi sufleacă mînioile, călcă lut şi lipi cuptioriul* (Creangă). **2.** Pămînt.

lutărie, *lutării,* s.f. || Din *lut* || Loc de unde se scoate lut.

luterán, -ă, *luterani, -e,* adj., s.m. şi f. || Din lat. *lutheranus,* germ. *Lutheraner* || **1.** Adj. Care ţine de luteranism, privitor la luteranism. **2.** S.m. şi f. Adept al luteranismului.

luteranísm s.n. || Din fr. *luthéranisme* || Doctrina protestantismului german, întemeiată în sec. 14 de Martin Luther. Consideră esenţială pentru „mîntuire" credinţa şi nu cultul religios, pe care l-a simplificat.

lutéţiu s.n. || Din fr. *lutécium,* germ. *Lutetium* || Element chimic din familia lantanidelor.

lutiér, *lutieri,* s.m. || Din fr. *luthier* || Meşteşugar specialist în construirea şi repararea instrumentelor muzicale cu coarde.

lutişór s.n. **1.** Diminutiv al lui *lut.* **2.** Argilă colorată în galben, roşu sau brun, folosită în pictură; pămînţel (2).

lutós, -oásă, *lutoşi, -oase,* adj. || Din *lut* || Care conţine lut; care are culoarea şi consistenţa lutului.

lútră, *lutre,* s.f. || Din fr. *loutre,* lat. *lutra* || (Zool.) Vidră.

lútru s.n. || Din fr. *loutre* || Blană de vidră.

lux[1], *lucși*, s.m. || Din fr. *lux*, lat. *lux* „lumină" || Unitate de măsură a iluminării, egală cu iluminarea unei suprafețe care primește un flux luminos de un lumen uniform repartizat pe o arie de un metru pătrat.

lux[2], (rar) *luxuri*, s.n. || Din fr. *luxe* || **1.** Fel de viață foarte costisitor; eleganță, fast. ● *De lux* = care nu reprezintă un lucru de primă necesitate; excesiv de elegant, somptuos. ● De calitate superioară. **2.** (Fig.) Risipă, exces: *lux de amănunte*.

luxá, *luxez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *luxer*, lat. *luxare* || A-și deplasa un os din articulație, a-și scrînti piciorul, mîna.

luxáție, *luxații*, s.f. || Din fr. *luxation*, lat. *luxatio* || Deplasare a extremității mobile a unui segment osos din poziția normală față de articulația din care face parte.

luxmétru, *luxmetre*, s.n. || Din fr. *luxmètre* || Instrument fotometric pentru măsurarea iluminării.

luxós, -oásă, *luxoși, -oase*, adj. || Din *lux*[2] || Fastuos, somptuos, bogat; (despre persoane) care se îmbracă cu o eleganță costisitoare, cu lucruri scumpe.

luxuriánt, -ă, *luxurianți, -te*, adj. || Din fr. *luxuriant*, lat. *luxurians, -ntis* || (Despre vegetație) Extrem de bogat, de abundent.

luxuriós, -oásă, *luxurioși, -oase*, adj. || Din fr. *luxurieux* || (Livr.) Desfrînat, lasciv.

M

m s.m. invar. A șaisprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană nazală bilabială.

mac[1] interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită strigătul caracteristic al rațelor.

mac[2], *maci*, s.m. || Din bg. *mak* || Nume dat mai multor plante cu tulpina înaltă pînă la 1,5 m, cu flori de obicei roșii și cu semințe uleioase. Din capsulele unei specii ale acestei plante se extrage opiu, iar semințele sînt folosite în alimentație. ○ *Mac-cornut* = plantă erbacee cu flori roșii, avînd la baza petalelor o pată neagră, și cu fruct cilindric. *Macul-ciorii* = zămoșiță.

macábru, -ă, *macabri, -e*, adj. || Din fr. *macabre* || Care se referă la moarte sau la morți; *p. ext.* lugubru, sinistru, înfiorător.

macác, *macaci*, s.m. || Din fr. *macaque*, port. *macaco* (cuv. adus din Brazilia) || Specie de maimuță mică, în general fără coadă, care trăiește în Asia.

macadám, *macadamuri*, s.n. || Din fr. *macadam*, germ. *Makadam*, de la n. pr. *Mac Adam*, inventatorul acestui fel de pavaj || Pavaj rutier alcătuit din mai multe straturi de piatră spartă îndesată cu compresorul.

macagíu, *macagii*, s.m. || Din *macaz* || Muncitor (de la căile ferate) care manevrează macazurile; acar.

macará, *macarale*, s.f. || Din tc. *makara* || Sistem tehnic care cuprinde scripeți și trolii, folosit la ridicarea și deplasarea pe distanțe scurte a obiectelor grele.

macaragíu, *macaragii*, s.m. || Din *macara* || Muncitor care manipulează o macara.

macaroánă, *macaroane*, s.f. || Din ngr. *makaronia*. Cf. it. *maccherone* || (Mai ales la pl.) Produs alimentar industrial în formă de tuburi lungi și subțiri, fabricat din făină albă de grîu.

macarónic, -ă, *macaronici, -ce*, adj. || Din fr. *macaronique*, it. *macaronico* || (Despre stil, exprimare) Împestrițat cu cuvinte străine.

macát, *macaturi*, s.n. || Din tc. *makat* || Cuvertură subțire de lînă, de bumbac etc., care se așterne pe pat sau pe masă; scoarță sau covor care se pune pe pereți.

macáz, *macazuri*, s.n. || Din tc. *makas* || Dispozitiv folosit pentru dirijarea de pe o linie pe alta a vehiculelor de cale ferată; constă dintr-o porțiune mobilă și reglabilă a șinelor. ○ *M. aerian* = dispozitiv folosit la troleibuze pentru trecerea acestora de pe o cale pe alta. ○ Expr. *A schimba macazul* = **a)** a-și schimba altitudinea, comportamentul față de cineva; **b)** a îndrepta în altă direcție cursul unor evenimente.

macedoneán, -ă, *macedoneni, -e*, subst., adj. De la n. pr. *Macedonia* || **1.** S.m. (La pl.) Popor indo-european, înrudit cu grecii, care locuia în Macedonia antică. **2.** S.m. și f. Locuitor al R.S. Macedonia (Iugoslavia). **3.** Adj. Care se referă la Macedonia sau la populația ei. ○ *Limba macedoneană* = **a)** limbă indo-europeană, vorbită de vechii macedoneni; **b)** limbă slavă, vorbită în R.S. Macedonia.

macedoromân, -ă, *macedoromâni, -e*, adj., s.m. și f. || *Macedo[nean]* ⊕ *român* || Aromân.

macedoromâncă, *macedoromânce*, s.f. || Din *macedoromân* || Aromâncă.

macerá, *macerez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *macérer*, lat. *macerare* || A ține plante, fructe, flori etc. vreme îndelungată într-un solvent pentru a-i dizolva părțile solubile.

macerâre, *macerări*, s.f. Acțiunea de *a macera;* macerație.

macerâție, *macerații*, s.f. || Din fr. *macération* || Proces suferit de un corp solid (plante, flori) ținut timp îndelungat într-un solvent.

macferlán, *macferlane*, s.n. || Din fr. *macfarlane*, de la n. pr. *Mac Farlane*, presupusul inventator al acestui fel de pardesiu || Pardesiu bărbătesc fără mîneci, cu două deschizături laterale pentru brațe și cu o pelerină scurtă pe umeri.

machétă, *machete*, s.f. || Din fr. *maquette*, it. *machietta* || **1.** Reproducere (la scară redusă) a unei clădiri, a unei sculpturi etc. **2.** Text, integral sau fragmentar, al unei lucrări științifice ori literare, destinat discuției înainte de a fi publicat.

machiá, *machiez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *maquiller* || (Mai ales despre actori) A(-și) aranja, a(-și) potrivi înfățișarea cu ajutorul fardului, pentru a reproduce sau a imita fizionomia personajului interpretat.

machiáj, *machiaje*, s.n. || Din fr. *maquillage* || Faptul de a (se) machia; machiere.

machiavélic, -ă, *machiavelici, -ce*, adj. || Din fr. *machiavélique*, it. *machiavellico* || Abil și fără scrupule, viclean, perfid.

machiavelísm s.n. || Din fr. *machiavélisme*, it. *machiavellismo*, de la n. pr. *Machiavelli*, om politic și scriitor italian || **1.** Sistemul politic al lui Machiavelli. **2.** (Fig.) Comportare vicleană, perfidă, lipsită de scrupule și de onoare.

machiére, *màchieri*, s.f. Acţiunea de *a (se) machia;* machiaj.

machiór, -ă, *machiori, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *maquilleur* || Persoană care machiază, specialist în arta machiajului; grimer.

machísm s.n. || Din rus. *mahizm* || (Filoz.) Empiriocriticism.

máclă, *macle*, s.f. || Din fr. *macle* || Concreştere regulată şi simetrică a două sau a mai multor cristale de acelaşi fel.

macramé s.n. v. **macrameu.**

macraméu, *macrameuri*, s.n. || Din fr. *macramé* || Un fel de dantelă făcută prin împletirea şi înnodarea unor fire groase de bumbac mercerizat. || Şi: **macramé** s.n.

macro- || Din fr. *macro-* || Element de compunere însemnînd „mare", care serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective.

macrocefál, -ă, *macrocefali, -e*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *macrocéphale* || (Persoană) care are capul mare, care prezintă macrocefalie.

macrocefalíe, *macrocefalii*, s.f. || Din fr. *macrocéphalie* || Anomalie congenitală care constă în dezvoltarea exagerată a capului în raport cu corpul.

macrocósm s.n. || Din fr. *macrocosme; macro-* + gr. *kosmos* „lume" || Univers, cosmos.

macromicéte s.f. pl. || Din fr. *macromycètes; macro-* + gr. *mykes* „ciupercă" || Grup de ciuperci mari, de diferite culori, care cresc prin pajişti şi prin păduri.

macromoleculár, -ă, *macromoleculari, -e*, adj. || Din fr. *macromoléculaire* || Care este alcătuit din macromolecule.

macromolecúlă, *macromolecule*, s.f. || Din fr. *macromolécule* || Moleculă formată dintr-un număr foarte mare de atomi.

macroscópic, -ă, *macroscopici, -ce*, adj. || Din fr. *macroscopique* || Care se poate vedea cu ochiul liber, care poate fi examinat fără ajutorul microscopului.

macrospór, *macrospori*, s.m. || Din fr. *macrospore* || (Bot.) Spor mare care dă naştere unui protal femel.

macrostructúră, *macrostructuri*, s.f. || Din fr. *macrostructure* || Structura unui corp (metal, aliaj etc.) aşa cum apare la examinarea cu ochiul liber sau cu o lupă.

macróu, *macrouri*, s.n. || Din fr. *maquereau* || Conservă din carnea unui peşte marin.

mácru, -ă, *macri, -e*, adj. || Lat. *macer, -cra, -um* || **1.** *Carne macră* = carne slabă, fără grăsime şi fără oase. **2.** (Despre vite sau despre oameni şi părţi ale corpului lor) Fără carne, slab, uscăţiv.

maculá, *maculez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *maculare*, fr. *maculer* || (Rar; livr.) A păta, a murdări, a mînji.

maculatór, *maculatoare*, s.n. || Cf. *maculatură* || Caiet (neliniat) folosit în special pentru a lua note la lecţii, la cursuri.

maculatúră s.f. || Din germ. *Makulatur*, fr. *maculature* || Hîrtie de calitate inferioară, folosită pentru ambalaj sau ca materie primă pentru fabricile de hîrtie. • Deşeuri de hîrtie. • (Fig.) Scriere fără valoare.

madám s.f. v. **madamă.**

madámă, *madame*, s.f. || Din fr. *madame* || **1.** (Astăzi în forma *madam)* Termen de politeţe pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie măritată; doamnă. **2.** Femeie din personalul casnic al unei familii burgheze. || Şi: **madám** s.f.

madeá, *madele*, s.f. || Din tc. *madde* || **1.** (Înv.) Chestiune, afacere, pricină. *Trebuie să cercetăm cu băgare de seamă această madea* (Filimon). **2.** (Reg.) Cusur, meteahnă; năravi. **3.** (Reg.) Fel, categorie.

madipolón s.n. || Din rus. *madepolan;* cf. fr. *madapolam*, de la numele unui oraş din India || Pînză deasă şi fină de bumbac din care se confecţionează rufărie de pat şi de corp.

madmoazélă, *madmoazele*, s.f. || Din fr. *mademoiselle* (< *demoiselle*, din lat. pop. *dominicella*, diminutivul lui *domina)* || (Franţuzism înv.) Titlu de politeţe folosit pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie necăsătorită din mediul orăşenesc; domnişoară.

madónă, *madone*, s.f. || Din it. *madonna*, fr. *madone* || Pictură sau sculptură reprezentînd pe Fecioara Maria; *p. ext.* Fecioara Maria. **2.** (Fig.) Personificare a perfecţiunii feminine.

madreporár, *madreporari*, s.m. || Din fr. *madrépore*, it. *madrepora* || (La pl.) Ordin de corali cu schelet calcaros, care formează recife în mările tropicale; (şi la sg.) coral care aparţine acestui ordin.

madrigál, *madrigale*, s.n. || Din fr. *madrigal*, it. *madrigale* || **1.** Specie a poeziei lirice, de proporţii reduse, cu conţinut idilic sau galant, cultivată încă din sec. 14 în Italia. **2.** Scurtă compoziţie muzicală cu caracter liric, caracteristică pentru sec. 16.

maéstru, -ă, *maeştri, -stre*, s.m. şi f. || Din it. *maestro* || **1.** Persoană care a adus contribuţii valoroase într-un domeniu, fiind de obicei creator al unui curent, şef al unei şcoli. • (Fam. sau ir.) Termen folosit pentru a vorbi cu (sau despre) o persoană care activează în domeniul artelor, literelor sau ştiinţei. **2.** Persoană calificată într-un anumit domeniu (dans, muzică, sport), care adesea instruieşte pe alţii în acest domeniu. **3.** (Ieşit din uz) Titlu dat profesorilor care predau discipline ca muzica, desenul etc.

máfie s.f. || Din it. *mafia* || Nume dat unor asociaţii teroriste secrete (din Sicilia) care practică şantajul şi asasinatul; *p. ext.* grup de indivizi cu preocupări dubioase.

mafiót, *mafioţi*, s.m. || Din *mafie* || Membru al unei mafii.

mag, *magi*, s.m. || Din sl. *magŭ* || **1.** Nume dat preoţilor unor popoare din antichitate; *p. ext.* învăţat, filozof, astrolog. **2.** (La pl.) Cei trei regi mitici care ar fi venit să se închine lui Hristos la naşterea sa.

magaoáie s.f. v. **măgăoaie.**

magazíe, *magazii*, s.f. || Din ngr. *magazi* || **1.** Încăpere sau clădire specială în care se păstrează materiale, mărfuri etc. în cantitate mare. **2.** Locaş la armele de foc cu repetiţie, în care stau

cartuşele ce urmează să fie introduse în ţeavă unul cîte unul.

magazín, *magazine*, s.n. || Din fr. *magasin* || **1.** Local (mare) în care se expun spre vînzare cu amănuntul diferite mărfuri; prăvălie mare. **2.** Publicaţie periodică (ilustrată) conţinînd materiale din domenii variate sau (cu specificări) dintr-un anumit domeniu.

magazinái, *magazinaje*, s.n. || Din fr. *magasinage* || **1.** Depozitare a unei mărfi într-o magazie. **2.** Timpul cît rămîne o marfă depozitată într-o magazie; *p. ext.* taxă care se plăteşte pentru păstrarea mărfii.

magazinér, -ă, *magazineri, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *magasinier* || Persoană care răspunde de bunurile dintr-o magazie, care este însărcinată cu administrarea şi cu gestiunea unei magazii. || Şi: **magazionér, -ă,** s.m. şi f.

magazionér, -ă, s.m. şi f. v. **magaziner.**

maghérniţă, *măghernițe*, s.f. || Din bg. *magernica* || **1.** Casă mică, sărăcăcioasă. *Măgherniţa ei era o locuinţă foarte primitivă* (Călinescu). **2.** Construcţie rudimentară de scînduri. ● Prăvălie mică.

maghiár, -ă, *maghiari, -e*, s.m. şi f., adj. || Din magh. *magyar* || **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din poporul constituit ca naţiune pe teritoriul Ungariei. **2.** Adj. Care se referă la Ungaria sau la populaţia ei, care aparţine Ungariei sau populaţiei ei. ● (Substantivat, f.) Limbă fino-ugrică vorbită în Ungaria.

maghiarísm, *maghiarisme*, s.n. || Din *maghiar* || Cuvînt sau expresie împrumutată din limba maghiară de o altă limbă şi neadaptată la sistemul acesteia.

maghiarizá, *maghiarizez*, vb. I. || Din *maghiar* || **1.** Refl. şi tranz. A (se) asimila cu populaţia de limbă maghiară. **2.** Tranz. A modifica un cuvînt, o expresie etc. după structura limbii maghiare.

maghirán, *maghirani*, s.m. || Din germ. *Mageran* || Plantă erbacee din familia labiatelor, înaltă de 20—30 cm, cu flori albe sau roşiatice, utilizată în farmacie şi în parfumerie. || Şi: **măghirán** s.m.

mágic, -ă, *magici, -ce*, adj. || Din fr. *magique* || **1.** Care se referă la magie; misterios, ocult. **2.** (Fig.) Care apare ca o realizare minunată, ca un efect de magie, care farmecă; feeric.

magicián, *magicieni*, s.m. || Din fr. *magicien* || Persoană care practică magia; vrăjitor. ● Artist care obţine efecte deosebite prin arta sa. *Preţuiam în el... pe magicianul ciudatelor împreunări de cuvinte* (Stancu).

magíe, *magii*, s.f. || Din fr. *magie* || **1.** Totalitatea practicilor superstiţioase prin care se crede că se pot provoca fenomene miraculoase; vrăjitorie. **2.** (Fig.) Putere irezistibilă de atracţie, de fascinaţie; farmec, încîntare.

magistrál, -ă, *magistrali, -e*, adj. || Din **(1)** fr. *magistral*, **(2)** după rus. *magistral* || **1.** De maestru; (şi adverbial) perfect, desăvîrşit. **2.** (Despre conducte, căi de comunicaţie) Principal. ● (Substantivat, f.) Arteră principală de comunicaţie rutieră, feroviară etc.

magistrát, *magistraţi*, s.m. || Din fr. *magistrat*, lat. *magistratus* || **1.** Membru al corpului judiciar (judecător, procuror). **2.** Funcţionar superior sau înalt demnitar.

magistratúră, *magistraturi*, s.f. || Din germ. *Magistratur*, fr. *magistrature* || Corpul magistraţilor, funcţia de magistrat.

magístru, *magiştri*, s.m. || Din lat. *magister*, germ. *Magister* || (Livr.) Profesor, dascăl (în raport cu elevii săi).

magiún s.n. || Din tc. *macun* || Produs alimentar sub formă de pastă, făcut din fructe, în special din prune fierte fără zahăr.

magmátic, -ă, *magmatici, -ce*, adj. || Din fr. *magmatique* || Care se referă la magmă; care este alcătuit din magmă: *roce magmatică.*

mágmă, *magme*, s.f. || Din fr. *magma*, gr. *magma* „pastă" || Masă fluidă incandescentă din interiorul Pămîntului, prin consolidarea căreia iau naştere rocile şi minereurile magmatice (eruptive).

magnát, *magnaţi*, s.m. || Din lat. *magnatus*, germ. *Magnat*, fr. *magnat* || **1.** Titlu dat în evul mediu marilor proprietari de pămînt din Ungaria şi din Polonia. **2.** Mare proprietar al capitalului industrial şi financiar.

magnét, *magneţi*, s.m. || Din germ. *Magnet* || Bucată de oţel, de ferită etc. care are proprietatea de a atrage fierul şi de a acţiona asupra altor corpuri cu proprietăţi magnetice, precum şi asupra conductoarelor străbătute de curent electric.

magnétic, -ă, *magnetici, -ce*, adj. || Din fr. *magnétique* || Care se referă la magnet sau la magnetism; (despre corpuri) care poate fi magnetizat.

magnetísm s.n. || Din fr. *magnétisme*, germ. *Magnetismus* || Proprietate a corpurilor de a interacţiona prin intermediul cîmpului magnetic creat de magnet sau de curenţi electrici. ○ *M. terestru* = cîmpul magnetic permanent al Pămîntului, de mică intensitate şi dirijat către cei doi poli; are importanţă pentru orientarea cu ajutorul busolei, pentru prospecţiunile geologice etc.

magnetít s.n. || Din fr. *magnétite* || Minereu de fier, de culoare neagră sau cenuşie, care se găseşte în roci eruptive; are proprietatea de a atrage fierul.

magnetizá, *magnetizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *magnétiser* || **1.** A face ca un corp să dobîndească proprietăţi magnetice (permanente sau temporare). **2.** (Fig.) A exercita o atracţie puternică asupra cuiva.

magnetizáre, *magnetizări*, s.f. Acţiunea de *a magnetiza;* polarizare magnetică. ● Stare a unui corp care posedă însuşiri magnetice.

magnetizáţie s.f. || Din fr. *magnétisation* || Mărime prin care se caracterizează starea de magnetizare a unui corp; intensitate de magnetizare.

magneto- || Din fr. *magnéto-* || Element de compunere cu semnificaţia „referitor la magnet" sau „la magnetism", cu ajutorul căruia se formează substantive şi adjective.

magnetofón, *magnetofoane*, s.n. || Din fr. *magnétophone; magneto-* + gr. *phone* „voce" || Apa-

rat de înregistrare şi de reproducere a sunetelor cu ajutorul unei benzi acoperite cu un strat fin de substanţă feromagnetică.

magnetográf, *magnetografe*, s.n. || Din fr. *magnétographe; magneto-* + gr. *graphein* „a scrie" || Magnetometru înregistrator folosit pentru studierea variaţiei în timp a intensităţii cîmpului magnetic terestru.

magnetométru, *magnetometre*, s.n. || Din fr. *magnétomètre; magneto-* + gr. *metron* „măsură" || Instrument pentru măsurarea intensităţii cîmpului magnetic.

magnetón, *magnetoni*, s.m. || Din fr. *magnéton* || Unitate de măsură pentru magnetismul electronului sau al nucleelor atomice.

magnetoscóp, *magnetoscoape*, s.n. || Din fr. *magnétoscope; magneto-* + gr. *skopein* „a privi" || Aparat de înregistrare şi de redare a imaginilor pe o bandă magnetică.

magnetóu, *magnetouri*, s.n. || Din fr. *magnéto* || Generator electric care serveşte la producerea scînteilor necesare aprinderii carburantului la motoarele cu aprindere electrică.

magnetrón, *magnetroane*, s.n. || Din fr. *magnétron* || Tub electronic generator de oscilaţii de foarte înaltă frecvenţă.

magnézie s.f. || Din fr. *magnésie*, lat. *magnesia*, de la n. pr. *Magnesia*, regiune în Asia Mică || Oxid de magneziu, utilizat în medicină ca purgativ.

magnezit s.n. || Din fr. *magnésite* || Carbonat natural de magneziu, mineral refractar întrebuinţat în metalurgie, în industria cimentului, în electrotehnică. || Şi: **magnezítă** s.f.

magnezítă s.f. v. **magnezít.**

magnéziu s.n. || Din fr. *magnésium* || Metal alb-argintiu, maleabil şi ductil, care arde în aer producînd o lumină puternică. Se găseşte în natură sub formă de săruri. Este întrebuinţat la fabricarea aliajelor uşoare, în fotografie etc.

magnífic, -ă, *magnifici, -ce*, adj. || Din fr. *magnifique*, lat. *magnificus* || (Livr.) Măreţ, grandios. • (Cu valoare de superlativ) Foarte frumos, excepţional, extraordinar.

magnificénţă, *magnificenţe*, s.f. || Din fr. *magnificence*, it. *magnificenza* || (Livr.) Grandoare, măreţie; fast, lux.

magnitúdine, *magnitudini*, s.f. || Din fr. *magnitude*, lat. *magnitudo, -inis* || (Astr.) Mărime stelară.

magnólie, *magnolii*, s.f. || Din germ. *Magnolie*, fr. it. *magnolia*, de la numele botanistului *Magnol* || Nume dat unor specii de arbori exotici, originari din Extremul Orient, cu flori mari, frumos colorate, cultivaţi ca plante decorative.

magót, *magoţi*, s.m. || Din fr. *magot* || Maimuţă mare, de c. 75 cm lungime, fără coadă, cu faţa roşie. Trăieşte în N. Africii şi în Gibraltar.

mahalá, *mahalale*, s.f. || Din tc. *mahalle* || Cartier mărginaş al unui oraş. ○ *De mahala* = de rînd, grosolan. • *P. ext.* Populaţia unui astfel de cartier.

mahalagioáică, *mahalagioaice*, s.f. || Din *mahalagiu* || Femeie care trăieşte într-o mahala; *p. ext.* femeie cu apucături vulgare, grosolane.

mahalagísm, *mahalagisme*, s.n. || Din *mahalagiu* || Vorbă sau expresie vulgară; *p. ext.* bîrfeală, clevetire.

mahalagíu, *mahalagii*, s.m. || Din *mahala* || Bărbat care locuieşte într-o mahala; *p. ext.* persoană cu apucături grosolane.

maharadjáh, *maharadjahi*, s.m. || Din fr. *maharadjah* || Titlu purtat în trecut de prinţii suverani indieni; persoană care deţinea acest titlu.

máhăr, *mahări*, s.m. || Din germ. *Macher* || (Fam.) Personaj important, puternic, influent (în domeniul afacerilor, relaţiilor etc.).

mahmudeá, *mahmudele*, s.f. || Din tc. *mahmudiye* || Monedă turcească de aur care a circulat în trecut şi în ţările româneşti.

mahmúr, -ă, *mahmuri, -e*, adj. || Din tc. *mahmur* || (Adesea substantivat) Indispus, fără chef; buimac (din cauza băuturii sau a unui somn neîmplinit). • Prost dispus, supărat, posomorît.

mahmureálă, *mahmureli*, s.f. || Din *mahmur* || Starea celui mahmur; indispoziţie. *Îi pierise mahmureala nesomnului* (Stancu).

mahomedán, -ă, *mahomedani, -e*, adj., s.m. şi f. || De la n. pr. *Mahomed* || **1.** Adj. Care aparţine mahomedanismului, referitor la mahomedanism. **2.** S.m. şi f. Adept al mahomedanismului; *p. restr.* turc.

mahomedanísm s.n. || Din fr. *mahométanisme* (după *mahomedan*) || Islamism.

mahón s.m. || Din tc. *mahun, mahon* || Nume dat mai multor specii de arbori tropicali, cu lemnul de culoare brună-roşiatică, foarte rezistent, din care se fac mobile fine, ambarcaţii, elice de avioane etc.; *p. restr.* lemnul acestor arbori; acaju.

mahórcă s.f. || Din ucr., rus. *mahorka* || **1.** Plantă anuală din familia solanaceelor, cu frunze mari, bogate în nicotină, dar lipsite de aroma frunzelor de tutun. **2.** Tutun de calitate inferioară.

mai[1] adv. || Lat. *magis* || **1.** Serveşte la formarea gradului comparativ: *mai înalt.* ○ (Întărind sensul unor cuvinte) *Mai înainte. Mai întîi.* • (Precedat de „cel", „cea") Serveşte la formarea gradului superlativ relativ: *cel mai bun.* **2.** Atenuează ideea exprimată de cuvîntul determinat: *şi mai buni şi mai răi.* **3.** (Înaintea unui verb) În oarecare măsură: puţin: *ploaia a mai încetat.* **4.** Arată că o acţiune durează încă. ○ Expr. *Mai e vorbă!* = desigur, neapărat. **5.** (Arată repetarea unei acţiuni) Din nou, iar: *l-ai mai văzut pe prietenul nostru?* **6.** Cu sens intensiv: *ce mai plouă!* **7.** (Exprimă ideea de aproximaţie) Aproape, cam; aproximativ: *mai să pic de oboseală.* ○ *Mai-mai* = gata-gata, cît pe-aci. **8.** În afară de aceasta, în plus. ○ Expr. *Ce mai atîta vorbă* = la ce să mai continuăm discuţia.

mai[2] s.m. invar. || Lat. *maius*, sl. *maĭ* || A cincea lună a anului; are 31 de zile; (pop.) florar.

mai[3], *maiuri*, s.n. || Lat. *malleus* || **1.** (Reg.) Ciocan de lemn. **2.** Unealtă de lemn folosită în diverse lucrări pentru îndesarea pămîntului. **3.** (Reg.) Lopăţică de lemn cu care se bat rufele cînd se spală (la rîu sau la fîntînă).

mai[4], *maiuri*, s.n. || Din magh. *máj* || (Reg.) Ficat.

maiá s.f. || Din tc. *maya* || Bucată de aluat dospit, folosit la fabricarea pîinii pentru a face să dospească un nou aluat; plămădeală. ● Ferment, drojdie.

máică, *maici*, s.f. || Din bg., scr. *majka* || **1.** (Pop.) Mamă. **2.** Termen de politeţe cu care se adresează cineva unei femei mai în vîrstă. ● Termen familiar cu care o femeie se adresează unei persoane mai tinere. **3.** Călugăriţă; termen cu care cineva se adresează unei călugăriţe. **4.** (Fig.) Izvor, cauză, origine.

maidán, *maidane*, s.n. || Din tc. *meydan*, *maydan* || Teren viran în interiorul sau la marginea unei localităţi, servind ca loc de adunare, loc de joacă pentru copii etc. ○ Expr. A bate *maidanul* (sau *maidanele)* = a-şi pierde vremea hoinărind sau jucîndu-se.

maiestáte, (2) *maiestăţi*, s.f. || Din lat. *maiestas*, *-atis*, fr. *majesté* || **1.** Aspect măreţ care trezeşte admiraţie; grandoare, măreţie. **2.** Suveran, monarh; titlu care se dă monarhilor.

maiestós, -oásă adj. v. **maiestuos.**

maiestuós, -oásă, *maiestuoşi*, *-oase*, adj. || Din it. *maestoso*, fr. *majestueux* || **1.** Care impune prin prestanţă, prin demnitate sau prin caracterul solemn. **2.** Care impune prin grandoarea proporţiilor; prin măreţie. || Şi: **maiestós, -oásă** adj.

maiéu s.n. v. **maiou.**

maieútică s.f. || Din fr. *maïeutique* || Metodă (folosită de Socrate) prin care se urmăreşte ajungerea la adevăr pe calea discuţiilor, a dialogului.

maimúţă, *maimuţe*, s.f. || Din tc. *maymun* || **1.** Nume dat mamiferelor tropicale cu conformaţia corpului asemănătoare cu cea a omului, inteligente, sociabile şi cu un spirit de imitaţie foarte dezvoltat. Trăiesc în Asia, Africa şi America de Sud. **2.** Epitet depreciativ pentru o persoană care obişnuieşte să imite pe altul.

maimuţăreálă, *maimuţăreli*, s.f. || Din *maimuţări* || Imitaţie caraghioasă; strîmbătură, schimonoseală.

maimuţări, *maimuţăresc*, vb. IV. || Din *maimuţă* || **1.** Tranz. A imita pe cineva (pentru a-şi bate joc de el). **2.** Refl. A se strîmba, a se schimonosi, a face gesturi caraghioase.

maimuţí, *maimuţesc*, vb. IV. Tranz. || Din *maimuţă* || (Rar) A maimuţări **(1).**

maimuţói, *maimuţoi*, s.m. **1.** Augmentativ al lui *maimuţă;* maimuţă mascul. **2.** (Fam.) Epitet depreciativ dat unui bărbat urît sau care obişnuieşte să imite pe alţii.

maionézã, *maioneze*, s.f. || Din fr. *mayonnaise* || Sos rece preparat din gălbenuşuri de ou frecate cu untdelemn şi cu zeamă de lămîie.

maiór, *maiori*, s.m. || Din rus. *major*, germ. *Major* || Grad de ofiţer între căpitan şi locotenent-colonel; ofiţer care are acest grad.

maioreásă, *maiorese*, s.f. || Din *maior* || (Fam. şi pop.) Soţie de maior.

maióu, *maiouri*, s.n. || Din fr. *maillot* || Tricou (cu sau fără mîneci) care se poartă direct pe piele. || Şi: **maiéu** s.n.

máistru, *maiştri*, s.m. || Din germ. *Meister* || **1.** Persoană care are (şi practică) o meserie, meşter, meseriaş; (în special) meseriaş cu calificare tehnică superioară, care conduce, de obicei, un anumit sector al unei întreprinderi. ● Persoană iscusită, pricepută, îndemînatică.

maizéná s.f. || Din germ. *Maizena* || Amidon de porumb întrebuinţat mai ales în alimentaţia sugarilor, a copiilor şi a celor cu afecţiuni gastrointestinale.

majárcă s.f. Soi românesc de viţă de vie, cu ciorchini cilindrici şi boabe mari verzui, cu pete ruginii; produce vinuri de masă de calitate superioară.

májă, *măji*, s.f. || Din magh. *mázsa* || (Reg.) Veche unitate de măsură, variind, în timp şi după regiuni, între 50 şi 100 kg.

majolícă s.f. || Din fr. *majolique*, *maïolique* || Faianţă italiană din timpul Renaşterii, caracterizată prin smaltul metalic; *p. gener.* faianţă. ● Obiect fabricat din astfel de faianţă.

majór, -ă, *majori*, *-e*, adj. || Din fr. *majeur*, *major*, lat. *maior* (comparativul lui *magnus)* || **1.** Care a împlinit vîrsta cerută de lege pentru dobîndirea deplinei capacităţi de exerciţiu; ajuns la majoritate civilă. **2.** Foarte important, foarte însemnat. ● (Log.) *Termen m.* = predicatul concluziei unui silogism. *Premisă majoră* = premisă care conţine termenul major al silogismului. **3.** (Muz.) *Gamă majoră* = gamă care cuprinde cinci tonuri şi două semitonuri. **4.** (Milit.) *Sergent-major* v. *sergent. Plutonier-major* (şi subst. m.) v. *plutonier. Locotenent-major* v. *locotenent.*

majorá, *majorez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *majorer* || A mări, a spori, a urca (preţurile, impozitele etc.).

majoráre, *majorări*, s.f. Acţiunea de *a majora;* creştere, mărire. ● Sumă care se adaugă la o taxă, la o retribuţie etc. în caz de întîrziere a plăţii acestora.

majorát[1] s.n. Vîrsta la care o persoană devine majoră; (dr.) majoritate civilă.

majorát[2]**, -ă,** *majoraţi*, *-te*, adj. (Despre preţuri, impozite, retribuţii etc.) Mărit, sporit.

majordóm, *majordomi*, s.m. || Din fr. *majordome*, it. *maggiordomo;* lat. *maior domus* „şeful casei" || Intendentul unui palat regal sau princiar; *p. ext.* şeful personalului de serviciu din casele nobililor sau ale marilor bogătaşi.

majoritár, -ă, *majoritari*, *-e*, adj. || Din fr. *majoritaire* || Care face parte din majoritate; care reprezintă cel mai mare număr dintr-o colectivitate; care are majoritatea.

majoritáte, *majorităţi*, s.f. || Din fr. *majorité*, lat. *maioritas*, *-atis* || **1.** Partea sau numărul cel mai mare dintr-o colectivitate. ● Superioritate numerică de voturi cerută sau obţinută în alegeri. ○ *M. absolută* = număr de voturi reprezentînd cel puţin jumătate plus unu din total. *M. relativă* = număr de voturi mai mare decît cel obţinut de oricare dintre ceilalţi candidaţi. **2.** (Dr.) *M. civilă* = situaţia juridică a unei persoane care a împlinit vîrsta cerută de lege pentru dobîndirea deplinei capacităţi de exerciţiu; majorat.

majúscul, -ă, *majusculi, -e,* s.f., adj. || Din fr. *majuscule* || (Literă sau caracter de literă) care se foloseşte pentru a scrie iniţiala numelor proprii şi a cuvintelor cu care începe o frază, pentru a individualiza un cuvînt într-un text etc. şi care diferă de celelalte prin formă şi mărime; literă mare, literă capitală.

makemonó s.n. || Cuv. japonez || Pictură japoneză executată pe sul de mătase sau pe hîrtie de orez. Se expune orizontal pe perete.

mal, *maluri,* s.n. || Cuv. autohton || **1.** Margine de pămînt (în pantă) de-a lungul unei ape; *p. ext.* regiune de lîngă o apă, ţărm. ○ Expr. *A se îneca (ca ţiganul) la mal* = a da greş într-o acţiune tocmai cînd ţelul era aproape atins. **2.** Peretele unui şanţ sau al unei gropi; rîpă.

malá, *malale,* s.f. || Din tc. *mala* || Unealtă a zidarului, cu care se întinde şi se nivelează stratul de tencuială.

malác, *malaci,* s.m. || Din bg. *malak* || Pui al bivoliţei. ● Epitet depreciativ pentru un om gras şi greoi.

malachít s.n. v. **malahit.**

malacóf, *malacofuri,* s.n. || De la n. pr. rus. *Malakov* || Crinolină. || Şi: **malacóv** s.n.

malacologíe s.f. || Din fr. *malacologie;* gr. *malakos* „moale" + *logos* „studiu". || Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul moluştelor.

malacóv s.n. v. **malacof.**

maladíe, *maladii,* s.f. || Din fr. *maladie* || (Livr.) Boală.

maladív, -ă, *maladivi, -e,* adj. || Din fr. *maladif* || Care are aspect bolnăvicios. ● (Despre stări psihice) Care trădează o boală.

malága s.f. || Din fr. *malaga,* de la n. pr. *Malaga* || Vin de calitate superioară, produs în podgoriile din împrejurimile oraşului spaniol Malaga.

malahít s.n. || Din fr. *malachite* || Carbonat bazic de cupru, de culoare verde, utilizat ca piatră de ornament şi la prepararea sulfatului de cupru. || Şi: **malachít** s.m.

malár, *malare,* s.n. || Din fr. *malaire;* lat. *mala* „obraz" || Fiecare dintre cele două oase ale craniului, situate sub orbite.

malárie, -ă, *malarici, -ce,* adj., s.m. şi f. || Din *malarie* || **1.** (Persoană) care suferă de malarie. **2.** Adj. Care se referă la malarie.

malárie, *malarii,* s.f. || Din it. *malaria,* fr. *malaria* || Boală infecţioasă provocată de hematozoarul palustru (transmis de femela ţînţarului anofel) şi caracterizată prin puternice accese de friguri; paludism.

malaxá, *malaxez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *malaxer,* lat. *malaxare* || A amesteca (şi a mărunţi) unul sau mai multe materiale (granulare, pulverulente sau păstoase), pentru a obţine un produs omogen.

malaxór, *malaxoare,* s.n. || Din fr. *malaxeur* || Maşină cu care se execută operaţiile de malaxare.

máldăr, *maldăre,* s.n. **1.** Grămadă de tulpini de plante, de nuiele, de crengi etc. (alcătuind un mănunchi sau un snop). **2.** Cantitate mare de lucruri (în dezordine). **3.** Grămadă de fîn, de paie, de iarbă cosită etc. *Se aşezaseră pe maldărul de fîn proaspăt* (Camil Petrescu).

maleábil, -ă, *maleabili, -e,* adj. || Din fr. *malléable* || **1.** (Despre metale) Care poate fi prelucrat în foi subţiri; (despre alte materiale) care poate fi uşor modelat, fără a se fisura. **2.** (Fig.; despre oameni şi despre firea lor) Care se adaptează cu uşurinţă la împrejurări; docil.

maleabilitáte s.f. || Din fr. *malléabilité* || Însuşirea de a fi maleabil. ● (Fig.) Uşurinţă de adaptare; docilitate.

maleabilizá, *maleabilizez,* vb. I. Tranz. || Din *maleabil* || A face un material maleabil.

maleabilizáre, *maleabilizări,* s.f. Acţiunea de *a maleabiliza.* ● Tratament termic aplicat fontei albe pentru transformarea ei în fontă maleabilă.

maledícţie, *maledicţii,* s.f. || Din fr. *malédiction* || (Livr.) Blestem; nenorocire, fatalitate.

maléfic, -ă, *malefici, -ce,* adj. || Din fr. *maléfique* || (Livr.) Care are o influenţă nefastă, fatală.

malformáţie, *malformaţii,* s.f. || Din fr. *malformation* || (Med.) Anomalie morfologică congenitală (ex. buză de iepure).

malígn, -ă, *maligni, -e,* adj. || Din lat. *malignus* || (Despre o boală sau o tumoare) De natură gravă sau care evoluează spre agravare. ● (Rar) Care face rău, înclinat spre rău.

malignitáte s.f. || Din lat. *malignitas, -atis* || (Astăzi rar) Caracterul a ceea ce este malign; agravare a unei boli.

maliţie, *maliţii,* s.f. || Din fr. *malice,* lat. *malitia* || (Livr.) Maliţiozitate, răutate. ● Vorbă sau atitudine răutăcioasă.

maliţiós, -oásă, *maliţioşi, -oase,* adj. || Din fr. *malicieux,* lat. *malitiosus* || (Livr.) Răutăcios, caustic.

maliţiozitáte, *maliţiozităţi,* s.f. || Din *maliţios* || (Livr.) Atitudine răutăcioasă; răutate, maliţie.

malonést, -ă, *malonești, -ste,* adj. || Din it. *malonesto* || (Livr.) Necinstit, incorect.

maloteá, *malotele,* s.f. || Din tc. *mallota* || Haină (lungă pînă la pămînt) căptuşită cu blană, purtată în trecut de femei. ● Un fel de scurteică purtată de ţărănci în zilele de sărbătoare.

maltáză s.f. || Din fr. *maltase,* germ. *Maltase* || Enzimă care are proprietatea de a transforma maltoza în glucoză.

malthusiánism s.n. || Din fr. *malthusianisme,* de la numele economistului englez *Malthus* || Teorie social-politică potrivit căreia populaţia globului ar creşte în progresie geometrică în timp ce mijloacele de existenţă cresc în progresie aritmetică. Prin aceasta, m. încearcă să demonstreze că sărăcia nu s-ar datora exploatării, ci acţiunii unor legi „naturale".

maltóză s.f. || Din fr. *maltose* || Substanţă zaharoasă prezentă într-un mare număr de alimente de origine vegetală, ca produs de descompunere a amidonului.

maltratá, *maltratez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *maltraiter,* it. *maltrattare* || A trata pe cineva cu asprime, a-i provoca dureri fizice sau morale; a brutaliza, a chinui.

maltratáre, *maltratări,* s.f. Acţiunea de *a maltrata;* brutalizare.

malţ s.n. || Din germ. *Malz* || Produs obţinut din boabe de orz (sau de alte cereale), încolţite, uscate şi măcinate, folosit la fabricarea berii şi a spirtului-sau, prăjit, la prepararea unui surogat de cafea.

malţificá, *malţific*, vb. I. Tranz. || Din *malţ* || A transforma orzul sau alte cereale în malţ.

malvacée s.f. pl. || Din fr. *malvacées;* lat. *malva* „nalbă" || Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, cu flori hermafrodite, solitare sau grupate în inflorescenţe şi cu fructul o capsulă (ex. nalba, bumbacul).

mamăie s.f. || Din *mamă* || (Pop. şi fam.) **1.** Mamă. **2.** Bunică.

mamár, -ă, *mamari, -e*, adj. || Din fr. *mammaire;* lat. *mamma* „mamelă" || Referitor la mamele. ○ *Glandă mamară* = organul secreţiei lactate la mamifere.

mámă, *mame*, s.f. || Lat. *mamma* || **1.** Femeie considerată în raport cu copiii săi; nume pe care i-l dau copiii acestei femei cînd i se adresează sau cînd vorbesc despre ea. ○ *Mamă-mare* = bunică. *Mamă-soacră* = soacră. *Mama-pădurii* = personaj din basme, imaginat sub chipul unei femei bătrîne şi rele. *De* (sau *despre) mamă* = (despre relaţii de rudenie) în linie maternă. ○ Expr. *De mama focului* = grozav, straşnic. *O mamă de bătaie* = o bătaie straşnică. *La mama draculuí* = foarte departe. *Vai de mama mea* (sau *a ta, a lui* etc.) = vai de mine (sau de tine, de el etc.). **2.** Termen de politeţe folosit, mai ales la ţară, pentru o femeie mai în vîrstă. **3.** Termen familiar cu care o femeie se adresează copiilor ei sau unei persoane mai tinere. • *P. gener.* Femela unui animal în raport cu puii ei. **4.** (Bot.) *Mama-pădurii* = plantă parazită pe rădăcinile arborilor de pădure, lipsită de frunze, cu tulpina solzoasă şi cu flori purpurii. || Şi: (reg.) **múmă** s.f.

mamelár, -ă, *mamelari, -e*, adj. || Din *mamelă* || (Rar) Mamar.

mamélă, *mamele*, s.f. || Din fr. *mamelle* || Organ care secretă lapte la mamiferele femele; glandă mamară; piept, sîn, ţîţă.

mamelón, *mameloane*, s.n. || Din fr. *mamelon* || **1.** Vîrful proeminent al mamelei; sfîrc. **2.** Ridicătură de teren izolată, cu vîrful rotunjit.

mamelúc, *mameluci*, s.m. || Din fr. *mamelouk* (cuv. de origine arabă) || **1.** Soldat din garda personală a sultanilor din Egipt, desfiinţată la începutul sec. 19. **2.** (Fig.) Om fără personalitate, fără păreri proprii.

mamífer, *mamifere*, s.n. || Din fr. *mammifère;* lat. *mamma* „mamelă" + *ferre* „a purta" || (La pl.) Clasă de vertebrate superioare care îşi hrănesc puii cu laptele secretat de glandele mamare; au corpul acoperit cu păr şi majoritatea nasc pui vii; (şi la sg.) animal din această clasă.

mamítă, *mamite*, s.f. || Din fr. *mammite* || (Med. vet.) Inflamaţie a ugerului la mamiferele care alăptează; de obicei este de natură infecţioasă.

mámoş, *mamoşi*, s.m. || Din ngr. *mammos* || Medic specializat în obstetrică şi ginecologie.

mamút, *mamuţi*, s.m. || Din fr. *mammouth* || Specie de elefant care a trăit în epoca glaciară, cu corpul de c. 5 m lungime, acoperit cu păr lung şi cu fildeşii foarte dezvoltaţi. A fost găsit sub formă de cadavre congelate în gheţurile siberiene.

management [Pr.: mé-nigi-ment] s.n. || Cuv. engl. || Ansamblul activităţilor de organizare, conducere şi gestiune a întreprinderilor. • Ştiinţa organizării şi conducerii întreprinderilor.

managér, *manageri*, s.m. || Din engl. *manager* || Persoană care însoţeşte în turneu un sportiv sau o echipă sportivă, ocupîndu-se de problemele administrative şi financiare.

mánă s.f. || Din sl. *mana*, ngr. *manna* || **1.** Lichen comestibil, bogat în amidon, care creşte în Asia şi în nordul Africii. Pe vreme secetoasă talul se rupe în bucăţi care sînt purtate de vînt, constituind „ploaia de mană". **2.** (Fig.) Rod; abundenţă, belşug. **3.** Boală infecţioasă a plantelor, provocată de unele ciuperci parazite. **4.** (Bot.) *Mană-de-ape* = plantă erbacee din familia gramineelor, toxică, înaltă de 1—2 m, cu florile dispuse în spiculeţe. Creşte în preajma apelor.

mánco s.n. || Din it. *manco* || (Fin.) Lipsă de bani constatată la încheierea unei socoteli; pierdere la o marfă cu prilejul transportului, al desfacerii etc.

mandánt, *mandanţi*, s.m. || Din fr. *mandant* || Persoană care dă cuiva împuternicirea să încheie acte juridice în numele său.

mandarín[1], *mandarini*, s.m. || Din fr. *mandarin* || Nume dat demnitarilor indigeni din Indochina, extins apoi la funcţionarii publici din China feudală.

mandarín[2], *mandarini*, s.m. || Din *mandarină* || Arbust fructifer din regiunile tropicale şi subtropicale, cu fructe sferice, comestibile.

mandarínă, *mandarine*, s.f. || Din fr. *mandarine*, sp. *mandarina* || Fructul mandarinului, asemănător cu portocala, dar mai mic decît aceasta.

mandát, *mandate*, s.n. || Din fr. *mandat.* Cf. germ. *Mandat* || **1.** Ordin, dispoziţie. ○ *M. de aducere* = ordin dat de un organ de jurisdicţie sau de urmărire penală de a se aduce în faţa sa o persoană a cărei ascultare sau prezenţă este necesară. *M. de arestare* = ordin scris, emis de un organ judiciar, prin care se dispune arestarea unei persoane. **2.** Împuternicire dată cuiva de o persoană sau de o colectivitate pentru a o reprezenta, a-i apăra interesele, a efectua un act juridic, politic etc. în numele ei. **3.** *M. poştal* = formular-tip cu care se expediază, prin poştă, bani sau colete. **4.** *Teritoriu sub m.* = formă de administrare aplicată de puterile învingătoare în primul război mondial coloniilor şi teritoriilor care au aparţinut ţărilor învinse.

mandatár, -ă, *mandatari, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *mandataire* || Persoană care încheie acte juridice pentru altă persoană, în temeiul unui contract.

mandíbulă, *mandibule*, s.f. || Din fr. *mandibule*, lat. *mandibula* || **1.** Maxilarul inferior la om şi la animale. **2.** Fiecare dintre cele două părţi ale ciocului păsărilor. **3.** Fiecare dintre cele două piese bucale la insecte, servind la supt, mestecat sau înţepat.

mandólă, *mandole*, s.f. || Din it. *mandola* || Vechi instrument muzical cu coarde, asemănător cu mandolina. || Și: **mandóră** s.f.

mandolínă, *mandoline*, s.f. || Din fr. *mandoline*, it. *mandolina* || Instrument muzical cu cutie de rezonanță foarte boltită, cu coarde metalice duble, care produc sunete prin atingere cu o pană.

mandóră s.f. v. **mandolă.**

mandragóră, *mandragore*, s.f. || Din sl. *mănădragora* || Plantă erbacee cu rădăcina ramificată, cărnoasă, și cu flori de culoare violetă, folosită în medicină.

mándră, *mandre*, s.f. || Din gr. *mandra*. Cf. bg., scr. *mandra* || Îngrăditură de stuf sau de nuiele așezată în bălți pentru prinderea și păstrarea peștelui viu.

mandríl, *mandrili*, s.m. || Din fr. *mandrill* (cuv. dintr-o limbă din Guineea) || Specie de maimuță din Africa ecuatorială, cu coada scurtă cu fața dungată cu roșu și albastru și cu blana brună-măslinie.

mandriná, *mandrinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *mandriner* || A efectua operația de mandrinare.

mandrinăre, *mandrinări*, s.f. Acțiunea de *a mandrina;* operația de îmbinare etanșă a unor țevi cu o placă (ex. la un cazan), efectuată cu ajutorul mandrinei.

mandrínă, *mandrine*, s.f. || Din fr. *mandrin* || Dispozitiv cu care se fixează o piesă de prelucrat la strung, la mașina de găurit etc.

maneá, *manele*, s.f. || Din tc. *mani* || Cîntec de dragoste, de origine orientală, cu melodie duioasă, tărăgănată.

manechín, *manechine*, s.n. || Din fr. *mannequin* || **1.** Figură de lemn, de ceară, de carton presat etc. care înfățișează corpul omenesc sau o parte a lui și care servește ca model în sculptură și pictură ori ca suport pentru a expune un obiect de îmbrăcăminte. **2.** Persoană angajată de o casă de mode pentru a prezenta modele noi de îmbrăcăminte. **3.** (Fig.) Om lipsit de personalitate, ușor de condus, influențabil.

manéj, *manejuri*, s.n. || Din fr. *manège* || Teren amenajat pe care se dresează caii, se învață călăria etc. ● Arenă la circ pe care evoluează animalele dresate.

manétă, *manete*, s.f. || Din fr. *manette* || Pîrghie de mînă avînd o mișcare limitată în jurul axei de articulație, cu ajutorul căreia se declanșează sau se oprește un mecanism ori un aparat

manevrá, *manevrez*, vb. I. || Din fr. *manoeuvrer* || **1.** Intranz. (Despre trenuri) A executa o manevră **(1). 2.** Intranz. (Despre unități militare) A executa o manevră **(2). 3.** Tranz. A manipula un aparat, un dispozitiv etc. **4.** (Fig.) A folosi diverse mijloace (incorecte) pentru a reuși într-o acțiune.

manévră, *manevre*, s.f. || Din fr. *manoeuvre* || **1.** Ansamblu de operații destinate compunerii și descompunerii trenurilor, atașării și detașării vagoanelor etc. ● Ansamblu de operații pentru acostarea, ancorarea, plecarea de la chei etc. a unei nave. **2.** Deplasare rapidă a unor trupe pentru a lovi prin surprindere adversarul; (mai ales la pl.) aplicații de mare amploare ale unei mari unități militare, în condiții asemănătoare cu cele de luptă. **3.** Parîmă folosită la legarea catargelor, la mînuirea pînzelor etc. **4.** (Fig.) Uneltire întreprinsă de cineva pentru a reuși într-o acțiune.

mangafá, *mangafale*, s.f. || Din tc. *mankafa* || (Fam.) Om mărginit, prost, nătîng.

mangál s.n. || Din tc. *mangal* „un fel de sobă" || Cărbune obținut prin arderea mocnită și incompletă a lemnului, folosit la fabricarea cărbunelui activ. ● Vatră în mijlocul unor case țărănești, pe care se face focul pentru a încălzi încăperea. ○ Expr. (Fam.) *A tîrnosi mangalul* = a pierde vremea.

mangáliță s.f. || Din magh. *mangalica* || Rasă de porci de mărime mijlocie, cu părul des și creț, crescută pentru producția de grăsime.

mangán s.n. || Din germ. *Mangan* || Metal albcenușiu, foarte dur și sfărîmicios, folosit la fabricarea unor oțeluri speciale.

manganín s.n. || Din fr. *manganine* || Aliaj de cupru, mangan și nichel, folosit la fabricarea rezistențelor electrice și a reostatelor.

manganít s.n. || Din fr. *manganite* || Oxid natural hidratat de mangan.

mangosit, -ă, *mangosiți, -te*, adj. (Reg.; adesea substantivat) (Om) care nu este bun de nimic; neîndemînatic; nătărău, tont.

mangróve subst. || Din fr., engl. *mangrove* || Tip de vegetație tropicală formată din arbori și arbuști cu rădăcini adventive, caracteristic țărmurilor marine mlăștinoase, inundate în timpul fluxului.

mangústă, *manguste*, s.f. || Din fr. *mangouste*, sp. *mangosta* || Mamifer carnivor, de 60—70 cm lungime, cu corpul suplu, alungit și cu labe scurte, care se hrănește cu șoareci și cu șerpi veninoși. Trăiește în sudul Asiei.

máni s.m. pl. || Din lat. *manes* || (La romani) Sufletele celor morți, considerate divinități ocrotitoare ale căminului.

maniá, *maniez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *manier* || (Înv.) A mînui, a manipula.

maniábil, -ă, *maniabili, -e*, adj. || Din fr. *maniable* || (Livr.) Care este ușor de mînuit.

maniabilitáte s.f. || Din fr. *maniabilité* || (Livr.) Calitatea de a putea fi ușor de mînuit.

maniác, -ă, *maniaci, -ce*, adj., s.m. și f. || Din fr. *maniaque* || (Persoană) care suferă de o manie **(1)**; *p. ext.* (persoană) care se preocupă în mod exagerat de ceva.

manichiúră, *manichiuri*, s.f. || Din fr. *manucure, manicure* „manichiuristă" || Îngrijirea unghiilor de la mîini prin curățare (și lăcuire).

manichiurístă, *manichiuriste*, s.f. || Din *manichiură* || Lucrătoare specializată în executarea manichiurei.

manía, *manii*, s.f. || Din ngr. *mania* „nebunie, furie", fr. *manie* || **1.** Stare psihică caracterizată printr-o dispoziție euforică, prin trecerea de la o idee la alta, prin vorbire excesivă și fără înlănțuire logică etc.; *p. ext.* idee fixă care preocupă pe cineva. **2.** (Sens curent) Preocupare

exagerată şi obsedantă pentru ceva; ciudăţenie, toană.

manierát, -ă, *manieraţi, -te*, adj. || Din *manieră* || Care are o purtare aleasă şi cuviincioasă; politicos, binecrescut.

maniéră, *maniere*, s.f. || Din fr. *manière* || **1.** Fel, chip; procedeu, modalitate. ○ *De aşa manieră* = în aşa fel, în aşa mod. **2.** Mod de a se purta în societate; comportare corectă şi cuviincioasă, politeţe. **3.** Ansamblul mijloacelor şi al procedeelor caracteristice unui artist, unui scriitor etc.

manierísm s.n. || Din fr. *maniérisme* || **1.** Lipsă de naturaleţe în comportare; afectare, artificialitate. **2.** Formalism în realizarea unei lucrări artistice sau literare, caracterizat prin reluarea insistentă a aceloraşi mijloace de expresie. **3.** Curent artistic apărut în Italia, în sec. 16, caracterizat prin prelucrarea unor forme şi procedee din arta marilor maeştri ai Renaşterii, în cultivarea unei arte rafinate şi preţioase.

manifést, -ă, *manifeşti, -ste*, s.n., adj. || Din lat. *manifestum*, fr. *manifeste* || **1.** S.n. Document prin care conducerea unui stat, a unui partid, o organizaţie politică sau obştească îşi expun concepţiile, programul, hotărîrile etc.; apel, chemare (de obicei cu conţinut politic) în scopul unei acţiuni imediate. **2.** Adj. (Adesea adverbial) Vădit, evident.

manifestá, (1) *manifést*, (2) *manifestez*, vb. I. || Din fr. *manifester* || **1.** Tranz. A exprima, a arăta (prin comportare, prin atitudine) un sentiment, o intenţie etc ● Tranz. şi refl. A (se) face cunoscut, a (se) vădi, a (se) exterioriza. **2.** Intranz. A face (sau a participa la) o manifestaţie, a demonstra.

manifestánt, -ă, *manifestanţi, -te*, s.m. şi f. || Din fr. *manifestant* || Persoană care participă la o manifestaţie.

manifestáre, *manifestări*, s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) manifesta;* exteriorizare (prin vorbe, fapte, acţiuni) a gîndurilor, a sentimentelor etc. ● Acţiune, fapt prin care cineva îşi exteriorizează personalitatea sau prin care îşi dovedeşte existenţa. **2.** Semn revelator, indiciu.

manifestáţie, *manifestaţii*, s.f. || Din fr. *manifestation* || Demonstraţie de masă în semn de ataşament (sau de protest) faţă de o persoană ori faţă de o acţiune de interes general.

maniheísm s.n. || Din fr. *manichéisme* || Religie întemeiată de Mani (Maniheu) în sec. 3, care consideră că lumea e guvernată de două principii: al binelui şi al răului. S-a răspîndit în Persia, Asia Centrală, Egipt, China etc.

manîla s.f. || De la n. pr. *Manila* || Fibră textilă extrasă din frunzele tinere ale unei plante exotice din Filipine, întrebuinţată la fabricarea frînghiilor şi a unor pînzeturi rezistente.

manióc s.m. || Din fr. *manioc;* amerind. *manioch* || Plantă tropicală din ai cărei tuberculi se extrage tapioca, o făină bogată în amidon.

manipulá, *manipulez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *manipuler* || A mînui, a manevra.

manipulánt, -ă, *manipulanţi, -te*, s.m. şi f. || Din germ. *Manipulant* || Persoană care mînuieşte aparate, mecanisme, sisteme tehnice etc.; *spec.* conducător de tramvai, vatman.

manipulăre, *manipulări*, s.f. Acţiunea de *a manipula;* mînuire.

manipulatór, -oáre, *manipulatori, -oare*, subst. || Din fr. *manipulateur* || **1.** S.n. Aparat cu care se manevrează piesele calde într-o uzină. **2.** S.n. Dispozitiv cu care se stabileşte sau se întrerupe circuitul la transmiterea semnalelor telegrafice. **3.** S.m. şi f. Manipulant. ● (Ieşit din uz) Persoană care mînuieşte bani, fonduri, bunuri.

manivélă, *manivele*, s.f. || Din fr. *manivelle* || **1.** Pîrghie acţionată manual care serveşte pentru a porni un motor, a acţiona un mecanism, un vinci etc.; este alcătuită dintr-un braţ şi dintr-un mîner, avînd o mişcare de rotaţie completă în jurul axei de rotaţie. **2.** Pîrghie care face parte dintr-un mecanism de transformare a unei mişcări rectilinii alternative într-o mişcare de rotaţie (şi invers).

manometríe, *manometrii*, s.f. || Din fr. *manométrie* || Domeniu al metrologiei care se ocupă cu tehnica măsurării presiunii fluidelor.

manométru, *manometre*, s.n. || Din fr. *manomètre;* gr. *manos* „rarefiat" + *metron* „măsură" || Instrument cu care se măsoară presiunea fluidelor.

manóperă, *manopere*, s.f. || După fr. *manoeuvre;* lat. *manus* „mînă" + *opera* „muncă" || **1.** Muncă manuală depusă pentru efectuarea unei lucrări, pentru producerea unui obiect etc. remuneraţie plătită pentru această muncă. **2.** (Fig.) Manevră **(4),** uneltire, intrigă.

mansárdă, *mansarde*, s.f. || Din fr. *mansarde*, de la n. pr. *Mansard*, arhitect francez || Încăpere sau ansamblu de încăperi de locuit aşezate imediat sub acoperişul unei clădiri (şi avînd tavanul şi pereţii înclinaţi).

mansuetúdine s.f. || Din fr. *mansuétude*, lat. *mansuetudo, -inis* (< *mansuetus* „blînd") || (Livr.) Blîndeţe, bunătate; îngăduinţă, omenie, milă.

mánşă[1], *manşe*, s.f. || Din fr. *manche* „pîrghie" || Pîrghie pentru comanda aripioarelor şi a profundorului unui avion.

mánşă[2], *manşe*, s.f. || Din fr. *manche* „mînecă" || **1.** *M.* (sau *mînecă) de vînt* = dispozitiv pentru indicarea direcţiei vîntului, care se instalează pe aerodromuri într-un loc vizibil. **2.** Fiecare dintre etapele în care se împart unele probe sportive (ex. tirul, motociclismul).

manşétă, *manşete*, s.f. || Din fr. *manchette*, germ. *Manschette* || **1.** Partea de jos (mai strîmtă, uneori răsfrîntă) a mînecii la cămăşi, la bluze etc.; marginea de jos, răsfrîntă, a pantalonilor. **2.** Garnitură de etanşare, în formă de inel sau de cilindru, confecţionată din piele sau din cauciuc. **3.** Text tipărit cu litere mari pe prima pagină a unui ziar, conţinînd, de obicei, o indicaţie asupra cuprinsului. ● Text scurt folosit ca titlu general pentru mai multe articole referitoare la aceeaşi temă.

manşón, *manşoane*, s.n. || Din fr. *manchon* || **1.** Accesoriu de îmbrăcăminte femeiască, confecţionat din blană sau din stofă, în care se ţin mîinile pentru a le apăra de frig. **2.** Tub scurt folosit la îmbinarea sau la ramificarea ţevilor, a cablurilor etc.; partea lărgită de la capătul unui tub, care serveşte la îmbinarea acestuia cu alt tub; mufă. **3.** Înveliş al mînerului unor obiecte, servind pentru protecţie, pentru a evita alunecarea acestora din mînă etc.

mantá, *mantale*, s.f. || Cf. pol., ucr. *manta* || **1.** Haină lungă şi largă, purtată peste îmbrăcămintea obişnuită pentru a apăra de frig, de ploaie etc.; *spec.* palton de uniformă militară. ○ Expr. *Manta de vreme rea* = persoană pe care nu o iei în seamă decît cînd ai nevoie de ea. **2.** Înveliş de tablă, de material plastic etc., care serveşte pentru protecţia unui sistem tehnic (aparat, maşină, cazan etc.).

mantélă, *mantele*, s.f. || Din it. *mantello* || (Înv.) Haină largă, mai scurtă decît mantaua, purtată de femei peste rochie; mantilă. **2.** Mantie.

mántie, *mantii*, s.f. || Din sl. *mantija*. || **1.** Veşmînt (de ceremonie), de forma unei pelerine, care se purta în trecut peste îmbrăcămintea obişnuită. **2.** Haină de postav, lungă şi largă purtată de călugări.

mantílă, *mantile*, s.f. || Din fr. *mantille* || **1.** (Înv.) Mantelă. **2.** Un fel de şal de dantelă, purtat mai ales de femeile spaniole.

mantinélă, *mantinele*, s.f. || Din it. *mantinella* || **1.** Bordură (gard, zid) care înconjură un patinoar sau care delimitează cîmpul de joc la hochei pe gheaţă. **2.** Marginea internă a unei mese de biliard.

mantísă, *mantise*, s.f. || Din fr. *mantisse* || Partea zecimală a unui logaritm.

mantóu, *mantouri*, s.n. || Din fr. *manteau* || Palton sau pardesiu femeiesc.

manuál, -ă, (1, 2) *manuali, -e*, adj., **(3)** *manuale*, s.n. || Din fr. *manuel*, lat. *manualis* (< *manus* „mînă") || **1.** Adj. Care se execută cu mîna, de mînă; care se efectuează prin muncă fizică, cu unelte manipulate cu mîna. **2.** Adj. (Despre oameni) Care execută lucrări de mînă, care lucrează cu mîinile. **3.** S.n. Carte care cuprinde elementele fundamentale ale unei discipline, ale unei arte sau ale unei îndeletniciri practice, fiind folosită mai ales în şcoli.

manufactúră, *manufacturez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *manufacturer* || (Rar) A produce obiecte, bunuri de manufactură.

manufactúră, *manufacturi*, s.f. || Din fr. *manufacture*. Cf. germ. *Manufaktur* || **1.** Formă de producţie industrială bazată pe munca manuală a lucrătorilor reuniţi în ateliere, în cadrul diviziunii interne a muncii. Manufactura a pregătit condiţiile pentru trecerea la maşinism. **2.** Produs obţinut prin prelucrarea (manuală) a unor materii prime.

manufacturiér, -ă, *manufacturieri, -e*, adj. || Din fr. *manufacturier* || Care ţine de manufactură, privitor la manufactură.

manuscrípt, -ă, (1) *manuscripte*, s.n., **(2)** *manuscripţi, -te*, adj. || Din lat. *manuscriptus* || (Astăzi rar) **1.** Manuscris **(1). 2.** Manuscris **(2).**

manuscrís, -ă, (1) *manuscrise*, s.n., **(2)** *manuscrişi, -se*, adj. || Din *manuscript*, prin înlocuirea lui *script* cu *scris* || **1. S.n.** Text scris de mînă (sau dactilografiat). **2.** Adj. (Despre texte, lucrări) Scris cu mîna (sau dactilografiat).

manutánţă, *manutanţe*, s.f. || Din fr. *manutention* || Serviciu din cadrul armatei care se ocupă cu fabricarea pîinii pentru trupă.

mapamónd, *mapamonduri*, s.n. || Din ngr., it. *mappamondo* || (Astăzi rar) Planisferă, planiglob.

mápă[1], *mape*, s.f. || Din germ. *Mappe* || **1.** Obiect de birou făcut din carton, din piele, din material plastic, în care se ţin hîrtii, foi volante, acte etc. **2.** Servietă plată.

mapă[2], *mape*, s.f. || Din lat., it. *mappa*, fr. *mappe* || (Astăzi rar) Hartă geografică.

maquis [Pr.: machí] s.n. || Cuv. fr. || **1.** Formaţie vegetală compusă din tufişuri dese de arbuşti adaptaţi la clima uscată, caracteristică regiunilor mediteraneene. **2.** *P. ext.* Denumire a mişcării partizanilor francezi care au luat parte la Rezistenţa antihitleristă (1941—1944). || Scris şi: *machi*.

marabú s.m. || Din fr. *marabout*, port. *marabuto* (din arabă) || Pasăre din regiunile ecuatoriale, asemănătoare cu barza, cu capul şi cu gîtul golaşe.

marafét, *marafeturi*, s.n. || Din ngr. *marafeti* || (Pop. şi fam.; mai ales la pl.) **1.** Lucruri mărunte, lipsite de importanţă. **2.** Mofturi, nazuri, fasoane. **3.** (Înv.) Iscusinţă, abilitate; (la pl.) acţiuni, manevre care dovedesc abilitate.

marámă, *maráme*, s.f. || Din tc. dial. **mărama* || Fişie de ţesătură fină (de borangic), cu franjuri la capete, cu care femeile de la ţară îşi acoperă capul, lăsînd capetele să atîrne. V. şi *năframă*.

maramureşeán, -ă, *maramureşeni, -e*, s.m. şi f., adj. || De la n. pr. *Maramureş* || **1.** S.m. şi f. Persoană (originară) din Maramureş. **2.** Adj. Care se referă la Maramureş sau la populaţia lui, care aparţine Maramureşului sau populaţiei lui.

maramureşeáncă, *maramureşence*, s.f. || Din *maramureşean* || Femeie (originară) din Maramureş.

marangóz, *marangozi*, s.m. || Din tc. *marangoz* || Dulgher specializat în prelucrarea lemnăriei pentru nave.

marásm s.n. || Din ngr. *marasmos*, fr. *marasme*, germ. *Marasmus* || (Livr.) Stare de epuizare morală; apatie, descurajare. ● (Înv.) Slăbiciune extremă a organismului, extenuare, epuizare fizică, sfîrşeală.

maratón, *maratonuri*, s.n. || Din fr. *marathon*, de la numele localităţii *Maraton* || Probă atletică care constă în alergarea pe o distanţă de 42,195 km.

maratoníst, *maratonişti*, s.m. || Din *maraton* || Sportiv specializat în probele de maraton.

marc, *marcuri*, s.n. || Din fr. *marc* || Produs semifabricat, în formă de pastă, obţinut din fructe proaspete şi folosit ca materie primă în industria alimentară.

marcá, *marchez*, **vb. I.** Tranz. || Din germ. *markieren*, fr. *marquer* || **1.** A imprima pe un

obiect sau pe un animal un semn distinctiv pentru a-l deosebi de altele; a imprima pe un obiect de metal prețios semnul oficial care îi garantează calitatea și autenticitatea. **2.** (Fig.) A constitui o notă specifică; a reprezenta, a indica, a arăta. **3.** A delimita (prin linii, prin semne) o suprafață, un teren. **4.** A înscrie un punct (gol, coș) în jocurile sportive. **5.** (Sport) A se ține mereu în apropierea unui jucător advers, împiedicîndu-l să acționeze în voie, să întreprindă acțiuni ofensive.

marcáj, *marcaje*, s.n. || Din fr. *marquage* || **1.** Semn distinctiv aplicat pe ceva; semne convenționale făcute pe copaci, pe stînci sau pe tăblițe speciale, pentru a indica turiștilor un anumit drum. ● Liniile care delimitează spațiile sau care indică traseele în unele jocuri sportive. **2.** (Sport) Faptul de a marca **(5). 3.** *Tabelă de m.* = tabelă pe care se înregistrează punctele înscrise într-o competiție sportivă.

marcánt, -ă, *marcanți, -te*, adj. || Din fr. *marquant*, germ. *markant* || Care se distinge prin valoare, prin importanță, care iese în evidență; important, remarcabil.

marcáre, *marcări*, s.f. Acțiunea de *a marca;* marcaj.

marcasít, s.n. || Din fr. *marcassite*, germ. *Markasit* || Sulfură naturală de fier, asemănătoare cu pirita, utilizată la fabricarea acidului sulfuric.

marcát, -ă, *marcați, -te*, adj. **1.** Căruia i s-a aplicat un semn distinctiv, ori un semn prin care i se garantează calitatea și autenticitatea. ● (Despre drumuri) Prevăzut cu marcaj. **2.** (Fig.) Pronunțat, accentuat, reliefat. **3.** *Atom m.* = trasor **(3).**

mărcă[1], *mărci*, s.f. || Din germ. *Marke* || Timbru emis de stat, care se aplică pe corespondență, servind drept plată a transportului poștal. **M.** poate fi și tipărită pe plicuri sau pe cărți poștale.

mărcă[2], *mărci*, s.f. || Din ngr. *marka*, fr. *marque* || **1.** Semn distinctiv aplicat pe un obiect sau pe un animal pentru a-l deosebi de altele, pentru a-l recunoaște; semn distinctiv pus de întreprinderi pe produsele lor. ○ *De marcă* = de calitate superioară. ● (Înv.) Stemă, blazon. **2.** Fișă (numerotată) cu care lucrătorii își dovedesc prezența la lucru. **3.** (Fig.) Trăsătură specifică.

mărcă[3], *mărci*, s.f. || Din germ. *Mark* || Denumire dată unității bănești principale din unele țări.

mărcă[4], *mărci*, s.f. || Din germ. *Mark* || (În statul franc și în Germania medievală) Denumire dată comitatelor de frontieră.

marcgráf s.m. v. **margraf.**

marchetărie, *marchetării*, s.f. || Din fr. *marqueterie* || Procedeu de decorare a unui obiect de lemn (mai ales a mobilierului) prin aplicarea pe suprafața lui a unor bucăți mici de fildeș, de metal sau de lemn prețios; obiecte decorative lucrate prin acest procedeu.

marchitán, *marchitani*, s.m. || Din pol. *markietan* || (Înv.) Negustor (ambulant) de mărunțișuri.

marchitănie, *marchitănii*, s.f. || Din *marchitan* || (Înv.) **1.** Prăvălia marchitanului; prăvălie de mărunțișuri. **2.** Ocupația marchitanului. **3.** Mărfuri (mărunte) pe care le vindea marchitanul.

marchíz, *marchizi*, s.m. || Din fr. *marquis* || Titlu nobiliar în unele țări din Europa apuseană, superior celui de conte și inferior celui de duce. ● Persoană care poartă un astfel de titlu.

marchízā, *marchize*, s.f. || Din fr. *marquise* || **1.** Soție de marchiz. **2.** Mic acoperiș de sticlă fixat deasupra intrării principale a unei clădiri. **3.** Mică încăpere cu pereți de sticlă, făcînd corp comun cu intrarea într-o clădire, servind la protejarea intrării contra intemperiilor.

marchizét s.n. || Din germ. *Markisette* || Țesătură de bumbac, subțire și ușoară, din care se fac rochii, perdele etc.

marcotáj, *marcotaje*, s.n. || Din fr. *marcottage* || Procedeu de înmulțire vegetativă a unor plante prin marcote.

marcótă, *marcote*, s.f. || Din fr. *marcotte* || Ramură, lăstar al unei plante care se îngroapă în pămînt, cu vîrful afară, și care, după ce a prins rădăcini, se separă de planta-mamă, formînd o nouă plantă.

mardeálă, *mardeli*, s.f. || Din *mardi* || (Arg.) Bătaie zdravănă.

mardí, *mardesc*, vb. IV. Tranz. || Din țig. *mardo* || (Arg.) A bate zdravăn pe cineva.

máre[1], *mari*, adj. || Cuv. autohton || **1.** Care depășește dimensiunile obișnuite; care are dimensiuni apreciabile, considerabile. ○ *Degetul (cel) mare* = degetul cel gros (care, la mînă, se opune celorlalte). *Literă mare* = majusculă. ○ (Adverbial) *Făină măcinată mare.* ● Întins, vast. ○ (Substantivat) *În mare* = **a)** pe scară întinsă; după un plan vast; **b)** în linii generale. ● Înalt: *munți mari.* ● Lung: *purta părul mare.* ● (Despre încăperi, vase, recipiente) Încăpător, spațios. ● (Despre ape, gropi) Adînc. **2.** Care este în cantitate însemnată; abundent, numeros, mult. ● (Despre prețuri) Ridicat. ○ *De mare preț* = foarte valoros. **3.** Care a depășit copilăria; care a devenit adolescent. ○ *Fată mare* = fată la vîrsta măritișului; virgină, fecioară. ○ Expr. *Cu mic cu mare* = toți, toată lumea. **4.** (Despre unități de timp) De lungă durată, îndelung. ○ *Cît e ziua de mare* = toată ziua, de dimineață pînă seara. **5.** (Despre căldură, lumină) Puternic, intens. **6.** (Despre zgomote, sunete, voce) Puternic, răsunător. ○ Expr. *A striga în gura mare* = a vorbi cu glas tare, pe un ton ridicat. **7.** (Despre fenomene atmosferice) Intens, violent, năprasnic: *furtună mare.* **8.** (Despre stări sufletești sentimente, senzații) Intens, profund. ○ Expr. *A-i fi cuiva mai mare dragul* (sau *mila, rușinea* etc.) = a-i fi cuiva foarte drag (sau a-i fi milă, rușine etc.). **9.** De valoare, însemnat, important. ○ *Zi mare* = zi însemnată, zi de sărbătoare. *Vorbe mari* = cuvinte bombastice; vorbe goale. ● Uimitor, extraordinar. ○ Expr. *Mare minune* sau *minune mare*, exprimă uimire, mirare. **10.** Care posedă calități excepționale; ilustru, celebru. **11.**

Care ocupă un loc de frunte într-o ierarhie. ○ *Socri mari* = tatăl și mama mirelui. ○ Expr. (Substantivat) *La mai mare*, urare adresată cuiva cu ocazia unei numiri sau unei avansări. ● Deosebit, ales, distins: *cinste mare*.

máre[2], *mări*, s.f. || Lat. *mare* || **1.** Vastă întindere de apă stătătoare, sărată, situată în vecinătatea unui continent, între continente sau în interiorul lor, care comunică, de obicei, cu oceanul prin strîmtori sau peste praguri submarine. ○ *M. internă* = mare înconjurată de țărmurile unuia sau ale mai multor state și care se află în folosința exclusivă a statului sau a statelor riverane cînd nu are comunicare cu alte mări. ○ Expr. *Marea cu sarea* = foarte mult; imposibilul. *A vîntura mările și țările* = a călători foarte mult. *Peste (nouă) mări și (nouă) țări* = foarte departe. *A încerca marea cu degetul* = a face o încercare chiar dacă șansele de reușită sînt minime. **2.** (Fig.) Întindere mare, vastitate. ● Mulțime sau cantitate foarte mare.

marée, *maree*, s.f. || Din fr. *marée* || Oscilație ritmică de înaintare spre țărm (flux) și de retragere (reflux) a apelor mărilor și oceanelor, datorită atracției exercitate de Lună și de Soare.

maregráf, *maregrafe*, s.n. || Din fr. *marégraphe;* fr. *marée* „maree" + gr. *graphein* „a scrie" || Aparat cu ajutorul căruia se determină și se înregistrează variația nivelului apelor mării.

mareșál, *mareșali*, s.m. || Din fr. *maréchal*, rus. *marșal* || Cel mai înalt grad militar din unele țări; ofițer care are acest grad. ○ *M. al palatului* = șeful administrației unei case regale sau imperiale.

marfár s.n. v. **mărfar.**

márfă, *mărfuri*, s.f. || Din magh. *marha* „vită" || Produs al muncii omenești care satisface o necesitate socială și este destinat schimbului prin intermediul vînzării-cumpărării.

margarétă, *margarete*, s.f. || Din fr. *marguerite*, germ. *Margarete* || Plantă erbacee decorativă din familia compozitelor, cu capitule compuse din flori centrale galbene și flori marginale albe.

margarínă s.f. || Din fr. *margarine* || Produs alimentar asemănător cu untul, obținut dintr-un amestec de grăsimi vegetale ori animale cu zer sau cu lapte smîntînit.

marghilomán, *marghilomane*, s.n. || De la n. pr. *Marghiloman* || Cafeà turcească fiartă cu rom sau cu coniac.

marghiól, -oálă, *marghioli, -oale*, adj. || Din ngr. *margiolos* || (Reg.) Deștept, isteț. ● Șmecher, șiret, viclean; intrigant.

marghioli, *marghiolesc*, vb. IV. Refl. || Din *marghiol* || (Reg. și fam.) A se mîndri, a se fuduli, a se fandosi. ● A se ține de glume, de farse.

marginál, -ă, *marginali, -e*, adj. || Din fr. *marginal* || Care se află la margine; (despre note, comentarii) care este scris pe marginea unui manuscris sau a unui text tipărit. ● (Fig.; despre probleme, chestiuni, situații) Secundar, fără importanță.

marginália s.f. || Lat., it. *marginalia* || Comentarii, note, însemnări (apărute într-o publicație periodică) privitoare la o operă.

márgine, *margini*, s.f. || Lat. *margo, -inis* || **1.** Partea extremă a unei suprafețe; capăt, extremitate. ○ *Fără (de) margini* = foarte mare, imens, nesfîrșit. ○ Expr. *(De) la marginea lumii* = (de) foarte departe. **2.** Hotar, frontieră; periferie. **3.** Mal, țărm. **4.** Porțiune laterală, lăsată nescrisă, dintr-o foaie de hîrtie sau dintr-o pagină a unei cărți. **5.** Limita superioară a pereților unei gropi sau ai unui recipient. **6.** (Fig.) Limită pînă la care se poate admite sau concepe ceva.

margráf, *margrafi*, s.m. || Din germ. *Markgraf* || (În orînduirea feudală) Titlu purtat de unii principi germani, ale căror principate erau (sau fuseseră în trecut) mărci[4]; persoană care avea acest titlu. || Și: **marcgráf** s.m.

mariáj, *mariaje*, s.n. || Din fr. *mariage* || (Livr.) Căsătorie; căsnicie.

marijuana [Pr.: marihuána] s.f. || Din sp. *marijuana* || Stupefiant, asemănător cu hașișul prin efectele pe care le produce, extras din frunzele unei specii de cînepă (cînepă indiană).

marín, -ă, *marini, -e*, adj || Din fr. *marin* || De mare[2], privitor la mare; care este produs de acțiunea unei mări; (despre plante și animale) care crește sau trăiește în mare. ● (Și substantivat, f.) (Pictură) care înfățișează un peisaj de (la) mare[2]. ● Maritim.

marinà, *marinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *mariner*, germ. *marinieren* || A prepara pește, carne etc. cu sos făcut din untdelemn, bulion, lămîie și diverse condimente.

marinár, *marinari*, s.m. || Din *marină* (după fr. *marinier)* || Persoană care se îndeletnicește cu navigația, navigator, corăbier; membru al echipajului unei nave; *spec.* ostaș care își face serviciul militar la marină.

marinăre, *marinări*, s.f. Faptul de *a marina.*

marinát, -ă, *marinați, -te*, adj. (Despre pește, carne) Pregătit cu sos de bulion, untdelemn, lămîie și diverse condimente.

marinátă, *marinate*, s.f. || Din ngr. *marinatos*, it. *marinato* || Mîncare de pește, de carne etc. preparată prin marinare.

marínă s.f. || Din fr. *marine*, it. *marina* || Totalitatea navelor și a unităților aferente ale unei țări, împreună cu personalul care le deservește. ● Știința și tehnica navigației.

marinărésc, -eáscă, *marinărești*, adj. || Din *marinar* || De marinar, caracteristic marinarilor.

marinărește adv. || Din *marinar* || Ca marinarii, în felul marinarilor.

marionétă, *marionete*, s.f. || Din fr. *marionnette* || **1.** Păpușă care, manevrată de o persoană (cu mîna sau cu ajutorul unor sfori), interpretează diferite roluri în teatrul de păpuși. **2.** (Fig.) Om fără personalitate, care execută servil ceea ce i se cere.

marítim, -ă, *maritimi, -e*, adj. || Din fr. *maritime* || **1.** Care se află pe țărmul mării sau aproape de mare; marin. **2.** Care se referă la navigația pe mare.

márketing s.n. || Din engl. *marketing* || Ansamblul activităţilor, metodelor şi tehnicilor care au ca obiect studiul cererii consumatorilor şi satisfacerii acestei cereri cu produse şi servicii.

marmanzíu, -ie, *marmanzii*, adj. (Înv. şi reg.; despre vin) De culoare purpurie; *p. ext.* (despre băuturi) de calitate superioară. ● *P. gener.* Roşu-deschis, roşu-purpuriu. *Mîndră buze marmanzii, Dar pe-a cui seamă le ţii?* (Pop.).

marmeládă, s.f. || Din fr. *marmelade*, germ. *Marmelade* || Produs alimentar în formă de pastă, preparat din fructe terciuite sau trecute prin sită şi fierte cu zahăr.

marmítă, *marmite*, s.f. || Din fr. *marmite* || Vas mare de metal cu două toarte şi cu capac, în care se transportă mîncare caldă. ● Cazan pentru fiert alimente, funcţionînd cu ajutorul aburului introdus între pereţii dubli ai cazanului.

marmorá, *marmorez*, vb. I. Tranz. || Din *marmoră* || A da aspect de marmură (hîrtiei, lemnului etc.).

mármoră s.f. v. **marmură.**

marmoreán, -ă, *marmoreeni, -e*, adj. || Din fr. *marmoréen* || Ca de marmură, asemănător cu marmura.

marmótă, *marmote*, s.f. || Din fr. *marmotte* || Mamifer rozător cu corpul greoi, de c. 50 cm lungime, cu blană cenuşie. Trăieşte în Europa, Asia şi America de Nord. Hibernează.

mármură s.f. || Lat. *marmor, -oris* || Rocă metamorfică cristalizată, alcătuită din calcit ori dolomit, albă sau colorată de impurităţi în roz, cenuşiu, negru etc. întrebuinţată în sculptură şi ca material de construcţie. ○ Expr. *A fi de marmură* sau *a fi rece ca marmura* = a fi insensibil, a rămîne indiferent faţă de orice. || Şi: **mármoră** s.f.

márnă, *marne*, s.f. || Din fr. *marne*, it. *marna* || Rocă sedimentară constituită din particule fine de argilă şi calcar, de culoare cenuşie, verzuie etc. Se întrebuinţează la fabricarea cimentului.

maró adj. invar. || Din fr. *marron* || De culoarea castanei coapte; cafeniu, castaniu. ● (Substantivat) Culoare castanie.

marocán, -ă, *marocani, -e*, s.m. şi f., adj. || De la n. pr. *Maroc* || **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din poporul constituit ca naţiune în Maroc. **2.** Adj. Care aparţine Marocului sau marocanilor **(1)**, privitor la Maroc sau la marocani.

marochín s.n. || Din fr. *maroquin* || Piele fină de capră, tăbăcită cu extracte vegetale, folosită la confecţionarea poşetelor, mănuşilor, la legatul cărţilor etc.; imitaţie obţinută din piele de oaie sau de viţel.

marochinărie, *marochinării*, s.f. || Din fr. *maroquinerie* || Atelier sau magazin unde se lucrează ori se vînd articole din marochin (ori din alt fel de piele). ● Obiecte făcute din astfel de materiale. || Şi: **marochinería** s.f.

marochinería s.f. v. **marochinărie.**

marochiniér, *marochinieri*, s.m. || Din fr. *marochinier* || Lucrător specializat în confecţionarea obiectelor din marochin.

marótă, *marote*, s.f. || Din fr. *marotte* || Preocupare excesivă pentru un anumit lucru; idee fixă, manie; *p. ext.* obiect al unei astfel de preocupări.

marsuín, *marsuini*, s.m. || Din fr. *marsouin* || Mamifer marin asemănător cu delfinul, lung de c. 2 m. Trăieşte în Oceanul Atlantic, Marea Mediterană şi Marea Neagră.

marsupiál, *marsupiale*, s.n. || Din fr. *marsupial* || (La pl.) Ordin de mamifere caracterizate prin prezenţa marsupiului; trăiesc în Australia şi, cîteva specii, în America; (şi la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. cangurul).

marsúpiu, *marsupii*, s.n. || Din lat., fr. *marsupium*, gr. *marsipion* || Pungă abdominală la femelele din ordinul marsupialelor, în care acestea îşi ţin puii după naştere.

marş, (1, 2, 3) *marşuri*, s.n., **(4, 5)** interj. || Din fr. *marche*, germ. *Marsch* || **1.** S.n. Deplasare a unei unităţi militare sau a unui grup (într-o anumită formaţie). ○ *M. forţat* = marş executat cu o viteză mărită faţă de cea normală. **2.** S.n. Probă atletică desfăşurată pe diverse distanţe, constînd în deplasarea pas cu pas a sportivului, menţinînd un contact permanent cu solul. **3.** S.n. Compoziţie muzicală cu ritm vioi, cadenţat (care însoţea, iniţial, o deplasare în grup); compoziţie literară în versuri, destinată a fi cîntată pe o astfel de arie. **4.** Interj. Cuvînt cu care se ordonă pornirea unei unităţi militare. **5.** Interj. Cuvînt cu care se alungă un cîine; termen peiorativ cu care se alungă în mod brutal un om.

marşándă, *marşande*, s.f. || Din fr. *marchande* || (Înv.) Patroană a unui magazin de mode. *Aducea... de la marşanda de mode o rochie galbenă* (Camil Petrescu).

márşă, *marşe*, s.f. || Din germ. *Marsch* || Porţiune de cîmpie joasă (în Olanda, Danemarca) supusă inundaţiilor şi înmlăştinită (ulterior desecată şi îndiguită).

marşrút, *marşrute*, s.n. || Din fr. *marcheroute*, germ. *Marschrut* || Mers al unui tren de marfă pe distanţă lungă, fără a lăsa sau a lua vagoane pe parcurs.

mart s.m. invar. v. **martie.**

martác, *martaci*, s.m. || Din tc. *mertek* || (Reg.) Stîlp de lemn sau bîrnă, par, prăjină, scîndură folosite în lucrări de construcţie, în special la casele şi dependinţele ţărăneşti.

márte s.m. invar. v. **martie.**

mártie s.m. invar. || Din sl. *martiĭ, martŭ* || A treia lună a anului; are 31 zile; (pop.) mărţişor. || Şi: (înv. şi pop.) **mart, márte** s.m. invar.

martingálă, *martingale*, s.f. || Din fr. *martingale* || Curea în formă de furcă la hamuri care nu permite calului să se ridice pe picioarele de dinapoi.

martír, -ă, *martiri, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *martyr* || Persoană care îndură chinuri sau suferă moartea pentru ideile sau convingerile sale, pentru apărarea unei credinţe religioase etc.; mucenic (al bisericii).

martiráj, *martiraje* s.n. || Din *martir* || Martiriu.

martíriu, *martirii* s.n. || Din lat. *martyrium*, it. *martirio* || Suferință, tortură, moarte de martir. ● Suferință morală, calvar.

martirizá, *martirizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *martyriser* || A supune pe cineva la un martiriu; *p. gener.* a chinui, a tortura, a maltrata.

mártor, -ă, *martori, -e*, s.m. și f. || Lat. *martyr* || **1.** Persoană care asistă sau a asistat la o întîmplare, la o discuție etc. și care poate da informații cu privire la acestea. **2.** Persoană chemată în fața unui organ judiciar sau de urmărire penală pentru a da lămuriri în legătură cu fapte pe care ea le cunoaște și care pot ajuta la soluționarea unui proces. **3.** Persoană chemată să asiste la încheierea unui act, a unei învoieli. ● Fiecare dintre reprezentanții celor ce urmează să se bată în duel. **4.** Bandă sau fir lipit pe un element de construcție pentru observarea evoluției fisurilor acestuia, prin întinderea ori ruperea benzii (a firului).

marț s.m. invar. || Din tc. *mars* || *A face pe cineva marț* = a cîștiga la jocul de table în condiții în care se punctează dublu; (fig.) a învinge în mod categoric într-o discuție; a pune pe cineva în situația să nu mai poată riposta, să nu mai poată obiecta.

marțafói, *marțafoi*, s.m. Om de nimic, vagabond; golan, secătură.

marți s.f. || Lat. *martis* [*dies*] || A doua zi a săptămînii. ● (Adverbial, în forma *marțea*) În fiecare marți.

marțiál, -ă, *marțiali, -e*, adj. || Din fr. *martial*, it. *marziale*, de la n. pr. *Mars, Martis*, zeul războiului la romani || **1.** Milităresc, războinic. ○ *Curte marțială* = denumire sub care funcționează, în unele state, tribunalul militar în timp de război sau în caz de stare excepțională. **2.** (Livr.) Solemn, grav, impunător.

marțián, -ă, *marțieni, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *martien* || **1.** Adj. Referitor la planeta Marte. **2.** S.m. Locuitor imaginar al planetei Marte.

marțipán, *marțipane*, s.n. || Din germ. *Marzipan* || Produs zaharos obținut dintr-un amestec de zahăr și miez de migdale.

marufláre, s.f. || Din *maruflu* || Tehnică de fixare a unei pînze pictate pe un perete, pe un panou de lemn etc.

marúflu s.n. || Din fr. *maroufle* || Clei special, deosebit de adeziv, folosit pentru lipirea pe un suport a pînzelor pictate.

marúlă, *marule*, s.f. || Din bg. *marulja*, ngr. *maruli* || (Bot.) Lăptucă.

marxism-leninísm s.n. || Din rus. *marksizm-leninizm* || Concepția despre lume și viață, ideologia revoluționară a clasei muncitoare și a partidului său comunist, elaborată de către K. Marx, Fr. Engels și V.I. Lenin, și a cărei bază filozofică este materialismul dialectic și istoric.

mas, *masuri*, s.n. || Lat. *mansum* (part. lui *manere* „a rămîne") || (Reg.) Faptul de a mînea; popas (peste noapte); *p. ext.* loc de popas (peste noapte).

masá[1], *masez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *masser* || A (se) aduna în număr mare, în grup compact; a (se) îngrămădi, a (se) concentra.

masá[2], *masez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *masser* || A face un masaj.

masacrá, *masacrez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *massacrer* || A ucide cu sălbăticie, în masă (oameni care nu se pot apăra); a măcelări, a extermina.

masacrát, -ă, *masacrați, -te*, adj. Măcelărit, exterminat. ● (Fig.; despre un text, o lucrare) Modificat, schimbat total sau în cea mai mare parte; stricat, denaturat.

masácru, *masacre*, s.n. || Din fr. *massacre;* ar. *maslakh* „abator" || Măcel, omor în masă (a unor oameni lipsiți de apărare).

masáj, *masaje*, s.n. || Din fr. *massage* || Acțiunea de a masa[2]; procedeu terapeutic care constă în fricționarea sau lovirea ușoară (manuală sau mecanică) a diferitelor părți ale corpului, în scopul activării circulației sîngelui, a înviorării organismului etc.

masalá, *masalale*, s.f. || Din ngr. *masalas* || (Înv.) Torță, facă. *Se-ntoarseră pe la casele lor cu făclii și cu masalale* (Odobescu).

masă[1], *mase*, s.f. || Din fr. *masse*, germ. *Mas se* || **1.** Mulțime compactă de oameni (cu anumite caractere comune). ○ *De masă* = care cuprinde sau care antrenează o colectivitate umană. *Mase populare* = totalitatea claselor și categoriilor sociale dintr-o etapă istorică determinată; cercurile largi ale populației. **2.** Îngrămădire de elemente, alcătuind un singur corp. ○ *Masă verde* = nutreț pentru vite constituit din iarbă sau din alte plante; furaj. *Masă de aer* = mare porțiune din troposferă, relativ omogenă și distinctă față de porțiunile înconjurătoare. *În masă* = în cantitate mare, în număr mare. **3.** Mărime fizică ce caracterizează cantitatea de materie din care este alcătuit un corp; materia din care este format un corp. ○ *Masă (sau greutate) atomică* = raportul dintre masa atomului unui element și a 12-a parte din masa atomului de carbon. *Masă moleculară* v. *molecular*. **4.** *Masă plastică* = material plastic. **5.** (Lingv.) *Masa vocabularului* = partea cea mai mare și mai schimbătoare a vocabularului.

másă[2], *mese*, s.f. || Lat. *mensa* || **1.** Mobilă formată dintr-o placă dreptunghiulară, pătrată, rotundă etc., sprijinită pe unul sau pe mai multe picioare și avînd diverse întrebuințări; (în special) mobilă pe care se servește mîncarea. ○ *M. verde* = **a)** masă pe care se joacă jocuri de noroc; **b)** masă în jurul căreia se duc tratative diplomatice. *M. rotundă* = dezbatere liberă între specialiști, pe o temă dată. La conferințele internaționale, pentru respectarea egalității în drepturi, postul de președinte este ocupat pe rînd de fiecare dintre părțile participante, așezate în jurul unei mese. *Sală de mese* = încăpere în care se servește masa într-un internat, la o cantină etc. ○ Expr. *Cu* (sau *pe*) *nepusă masă* = pe neașteptate, pe nepregătite. *Capul* (sau *fruntea*) *mesei* = locul de cinste ocupat de unul dintre comeseni. *A pune* (*a întinde* sau *a așterne*) *masa* = a pregăti și a pune pe masă toate cele necesare pentru a servi mîncarea. *A strînge masa* = a aduna de pe masă farfuriile, tacîmurile etc. după ce s-a mîncat. *A întinde masă mare* = a

oferi' ospețe, banchete. • (Cu sens colectiv) Persoanele care mănîncă la aceeași masă; mesenii. **2.** Ceea ce se mănîncă; mîncare, bucate; *p. ext.* prînz, cină. ○ *Înainte de masă* = în partea zilei care precedă prînzul. *După masă* = în partea zilei care urmează după prînz. ○ Expr. *A lua masa* = a mînca de prînz sau de cină. *A avea casă și masă* = a avea toate cele necesare traiului. **3.** Nume dat unor obiecte sau părți de obiecte care seamănă cu o masă[2] **(1)**, avînd diverse utilizări.

mascá, *maschez,* vb. I. || Din fr. *masquer* || **1.** Refl. A-și acoperi fața sau o parte a ei cu o mască. **2.** Tranz. A ascunde privirilor, acoperind ceva, a sustrage vederii. **3.** Tranz. (Fig.) A ascunde ceva sub aparențe înșelătoare, pentru a induce în eroare; a disimula.

mascará, *mascarale,* s.f. || Din tc. *maskara* || **1.** (Înv.) Paiață, măscărici, bufon. **2.** (Pop.) Batjocură, ocară.

mascarádă, *mascarade,* s.f. || Din fr. *mascarade* || **1.** Acțiune sau atitudine falsă, ipocrită; farsă, prefăcătorie, înscenare. **2.** (Înv.) Bal mascat.

mascáre, *mascări,* s.f. Acțiunea de *a (se) masca.*

mascarón, *mascaroane,* s.n. || Din fr. *mascaron* || Figură sau mască fantastică ori grotescă folosită ca element decorativ în arhitectură, la mobilier, în ceramica ornamentală etc.

mascát, -ă, *mascați, -te,* adj. Care poartă mască, acoperit cu o mască. ○ *Bal m.* = bal la care participanții poartă măști.

máscă, *măști,* s.f. || Din fr. *masque* || **1.** Bucată de carton (înfățișînd o figură de om sau de animal) ori de stofă, de mătase etc., cu care o persoană își acoperă fața pentru a nu fi recunoscută, lăsînd numai ochii descoperiți. ○ Expr. *A-și scoate* (sau *a-și lepăda) masca* = a se demasca, a apărea în adevărata lumină, a-și da pe față adevărata fire. • Machiaj; fizionomia unui actor machiat. **2.** Persoană mascată. **3.** Chip prefăcut, atitudine simulată. **4.** *Mască mortuară* = mulaj în ghips al feței unei persoane decedate. **5.** Dispozitiv de protecție care acoperă, parțial sau total, corpul unei persoane; dispozitiv care se așază etanș pe cap și pe față pentru a evita contactul direct cu un mediu contaminat. **6.** Lucrare menită să sustragă vederii inamicului un obiectiv militar.

mascótă, *mascote,* s.f. || Din fr. *mascotte* || Ființă sau lucru considerat ca purtător de noroc; amuletă, talisman.

mascúl, *masculi,* s.m., adj. || Din lat. *masculus,* it. *masculo* || (Individ) de sex bărbătesc.

masculín, -ă, *masculini, -e,* adj. || Din fr. *masculin,* lat. *masculinus* || **1.** De sex bărbătesc; care este propriu indivizilor de sex bărbătesc. ○ *Gen m.* (și substantivat, n.) = gen gramatical care cuprinde numele de ființe de sex bărbătesc, precum și unele nume de lucruri. **2.** (Despre rime) în care se potrivesc ultimele silabe, accentuate, ale cuvintelor.

masculinitáte s.f. || Din fr. *masculinité* || Ansamblul trăsăturilor care formează specificul unui bărbat; vigoare bărbătească, virilitate.

masculinizá, *masculinizez,* vb. I. Tranz. fact. și refl. || Din fr. *masculiniser* || A face să capete sau a căpăta trăsături masculine.

masculinizáre, *masculinizări,* s.f. Faptul de *a (se) masculiniza;* apariția și dezvoltarea caracterelor sexuale secundare masculine la o persoană de sex feminin, ca urmare a unor tulburări endocrine.

máscur, *mascuri,* s.m. || Lat. *masculus* || (Înv. și reg.) Porc mascul castrat.

máser, *masere,* s.n. || Din engl. *m[icrowave] a[mplification by] s[timulated] e[mision of] r[adiation]* „amplificare a microundelor prin stimularea emisiunii radiațiilor" || Dispozitiv pentru generarea și amplificarea radiațiilor electromagnetice cu lungimea de undă de ordinul milimetrilor și centimetrilor, bazat pe același principiu de funcționare ca și laserul. Se utilizează în radiolocație, în radioastronomie etc.

masetér, *maseteri,* s.m. || Din fr. *masséter* || Mușchi ai feței care servește la ridicarea mandibulei, avînd rol important în masticație.

masézá, *maseze,* s.f. || Din fr. *masseuse* || Femeie specializată în practicarea masajului. || Scris și: *maseuză.*

masív, -ă, (1—3) *masivi, -e,* adj., **(4, 5)** *masive,* s.n. || Din fr. *massif,* germ. *Massiv* || **1.** Adj. Care se prezintă ca o masă unitară și compactă. • Care este format dintr-un material compact, fără goluri. **2.** Adj. Mare, impunător; solid. **3.** Adj. Care este (sau se produce) în cantități mari, pe scară întinsă. **4.** S.n. *M. muntos* = înălțime muntoasă cu caractere morfologice proprii, alcătuind o unitate distinctă față de formele de relief înconjurătoare. **5.** S.n. Masă compactă de material solid.

masivitáte s.f. || Din fr. *massivité* || Însușirea de a fi masiv.

máslu, *masluri,* s.n. || Din sl. *maslo* „ulei" || Slujbă religioasă care se oficiază pentru muribunzi și cărora li se face și ungerea cu mir.

masochísm s.n. || Din fr. *masochisme,* de la n. pr. *Masoch* || Perversiune sexuală caracterizată prin faptul că plăcerea sexuală apare numai în urma producerii unei dureri fizice. A fost descris în romanele sale de scriitorul austriac Sacher Masoch.

masón, *masoni,* s.m. || Din fr. *maçon* || Francmason.

masonerie s.f. || Din fr. *maçonnerie* || Francmasonerie.

masór, *masori,* s.m. || Din fr. *masseur* || Specialist în practicarea masajului. || Scris și: *maseur.*

mass média subst. || Cuv. engl. || Nume dat mijloacelor tehnice (radioul, televiziunea, cinematograful etc.) care servesc la comunicarea în masă a informațiilor.

mastíc, *masticuri,* s.n. || Din fr. *mastic* || **1.** Amestec de substanțe minerale și vegetale care se folosește la lipit, la chituit etc. **2.** Suc rășinos cu miros aromatic, servind la fabricarea masticii, a unor lacuri etc. **3.** Pastă de colofoniu, ceară, seu ori alte substanțe cu care se ung locurile de altoire sau rănile pomilor fructiferi.

masticatór, *masticatori*, adj. || Din fr. *masticateur* || Care se referă la masticație, care servește la masticație. ○ *Mușchi m.* = mușchi care intervine în procesul de masticație, punînd în mișcare falca inferioară (ex. maseterul).

masticáție, *masticații*, s.f. || Din fr. *mastication* || Mestecarea alimentelor în gură.

mastică, *mastici*, s.f. || Din tc. *mastika* || Băutură alcoolică aromată cu mastic **(2)**.

mastodónt, *mastodonți*, s.m. || Din fr. *mastodonte* || Mamifer fosil uriaș din ordinul proboscidienilor, asemănător cu elefantul, care a trăit în erele terțiară și cuaternară. Avea pe fiecare maxilar cîte o pereche de fildeși inegal dezvoltați.

mastoídă, *mastoide*, s.f. || Din fr. *mastoïde*; gr. *mastos* „mamelă" + *eidos* „aspect" || Fiecare dintre cele două proeminențe ale osului temporal, situat dinapoia urechii.

mastoidíță, *mastoidite*, s.f. || Din fr. *mastoïdite* || Inflamație a mastoidei, frecventă în otita acută.

masturbáție, *masturbații*, s.f. || Din fr. *masturbation* || Onanie.

mașalá interj. || Din tc. *maşallah* || (Turcism învechit) Bravo! bine! minunat!

mașcát, -ă, adj. v. **mășcat.**

mașinál, -ă, *mașinali, -e*, adj. || Din fr. *machinal* || (Adesea adverbial) Care se face sau care acționează mecanic, automat, inconștient.

mașinățíe, *mașinații*, **s.f.** || Din fr. *machination* || Intrigă, uneltire.

mașínă, *mașini*, **s.f.** || Din fr. *machine*, germ. *Maschine* || **1.** Sistem tehnic format din organe solide cu mișcări determinate, care servește la transformarea unei forme de energie în altă formă de energie sau într-un lucru mecanic. ○ *Mașină-unealtă* = mașină echipată cu scule pentru așchiere, pentru tăiere sau pentru deformare plastică. ● Sistem de mecanisme destinat determinării unor mărimi fizice sau a corelațiilor dintre ele. ○ *M. de calcul* = calculator. ● *P. restr.* Dispozitiv, instrument, aparat. **2.** Automobil. ● Locomotivă. **3.** Sobă de bucătărie.

mașinăríe, *mașinării*, s.f. || Din *mașină*. Cf. fr. *machinerie* || Totalitatea pieselor care alcătuiesc mecanismul unei mașini; *p. ext.* mașină.

mașinísm s.n. || Din fr. *machinisme* || Utilizare pe scară largă a mașinilor în procesele de producție.

mașiníst, -ă, *mașiniști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *machiniste*, germ. *Maschinist* || **1.** Lucrător care conduce o mașină sau supraveghează funcționarea unei mașini. **2.** Persoană care așază decorurile pe scenă, mînuiește aparatele de iluminat sau pentru efecte sonore.

máștehă, *maștehe*, s.f. || Din sl. *maşteha* || (Înv. și reg.) Mamă vitregă. *Toate le-a pus la cale maștiha mea pentru coconul ei* (Sadoveanu). || Și: **máștihă** s.f.

máșter, -ă, *mașteri, -e*, s.f., adj. **1.** S.f. (Înv. și reg.) Mamă vitregă; mașteha. **2.** Adj. (Reg.; despre frați și surori) Vitreg. ● (Fig.) Aspru, crud, nemilos. *Și-ntr-o noapte-un vifor maștер ți-a smuls cumpăna fîntînii* (Goga).

máștihă s.f. v. **maștehă.**

mat[1] s.n. || Din fr. *mat*, germ. *Matt* || Situație în cadrul unei partide de șah, în care regele unuia dintre jucători nu mai poate fi apărat, determinînd astfel sfîrșitul partidei. ○ **Expr.** *A face pe cineva mat* = a învinge în mod categoric pe cineva într-o luptă, într-o dispută.

mat[2]**, -ă,** *mați, -te*, adj. || Din fr. *mat*, germ. *matt* || **1.** Fără luciu, fără strălucire; (despre sticlă) care nu este transparentă. ● (Despre suprafețe) Care împrăștie lumina incidentă în toate direcțiile. **2.** (Despre sunete) Lipsit de rezonanță; surd.

mată pron. pers. || Din *dumneata* || (Fam.) Dumneata. || Și: **matále** pron. pers.

matadór, *matadori*, s.m. || Din fr. *matador*, germ. *Matador*, sp. *matador* (< *matar* „a ucide") || Nume dat toreadorului căruia îi revine sarcina să dea taurului lovitura mortală, după executarea mai multor figuri.

matahálă, *matahale*, s.f. **1.** Ființă sau lucru de proporții foarte mari; namilă, colos. **2.** Ființă fantastică, enormă, cu înfățișare îngrozitoare; *p. ext.* arătare, nălucă. **3.** Sperietoare, momîie.

matále pron. pers. v. **mata.**

mátcă, *mătci*, s.f. || Din bg., scr. *matka* || **1.** Albia minoră a unei ape curgătoare; *p. ext.* apa rîului. ○ Expr. *A reveni la matcă* = a reveni la starea obișnuită, la normal. **2.** (Fig.) Origine, început, izvor. ● *Spec.* Loc de naștere; familie, neam din care se trage cineva. **3.** Albină femelă care depune ouă; regină. ● Stup de cel puțin un an, care a roit o dată sau de mai multe ori.

matelót, *mateloți*, s.m. || Din fr. *matelot* || Marinar, matroz. *Bătrînii mateloți Privesc tăcuți la noii debarcați* (Minulescu).

matemátic[1], *matematici*, s.m. || Din ngr. *mathematikos*, lat. *mathematicus*, germ. *Mathematikus* || (Înv.) Matematician.

matemátic[2]**, -ă,** *matematici, -ce*, adj. || Din fr. *mathématique*, it. *matematico* || Care se referă la matematică; bazat pe principiile matematicii; (adverbial) precis, exact.

matemátică, *matematici*, s.f. || Din lat. *mathematica*, fr. *mathématique* || Știință care studiază, cu ajutorul raționamentului deductiv, proprietățile entităților de natură abstractă (ex. numere, puncte, mulțimi) precum și relațiile dintre acestea.

matematicián, -ă, *matematicieni, -e*, s.m. și f. || Din fr. *mathématicien* || Specialist în matematică.

materiál, -ă, **(1—2)** *materiali, -e*, adj., **(3—7)** *materiale*, s.n. || Din lat. *materialis*, fr. *matériel*, germ. *materiell* || **1.** Adj. Care aparține materiei, realității obiective, existînd independent de conștiință și în afara ei. **2.** Adj. Care constă în bunuri ce pot servi la desfășurarea unei activități, la asigurarea traiului etc. ○ *Cultură materială* = tehnica, experiența de producție, construcțiile, mijloacele de comunicație, în general toate bunurile materiale și mijloacele necesare producerii lor. *Bază materială* = totalitatea mijloacelor, bunurilor etc. care servesc la desfășurarea unei activități. *Bază tehnico-materială*

v. *bază* (3). **3.** S.n. Materie primă sau semifabricat din care (sau cu ajutorul căruia) se obțin diferite produse. **4.** S.n. *Materiale plastice* = materiale (1) de sinteză, alcătuite dintr-un produs macromolecular la care se adaugă plastifianți, coloranți etc., avînd multiple întrebuințări, ca înlocuitori ai metalelor, lemnului, pielii etc. **5.** S.n. Produs textil: țesătură, stofă. **6.** S.n. Totalitatea obiectelor specifice unui domeniu de activitate. **7.** S.n. Informații și date folosite pentru elaborarea unei lucrări literare, științifice etc.

materialicéște adv. || Din *material* || Din punct de vedere material (2); privitor la starea materială; bănește.

materialísm s.n. || Din fr. *matérialisme*, germ. *Materialismus* || Orientare fundamentală în filozofie, care, în opoziție cu idealismul, consideră materia, natura, existența ca factor primordial, determinant, iar conștiința, spiritul, gîndirea ca factor secund, derivat. ○ *M. dialectic* = concepție filozofică de ansamblu asupra lumii, care îmbină organic rezolvarea consecvent materialistă a problemei fundamentale a filozofiei cu interpretarea consecventă a dialecticii. *M. istoric* = concepție filozofică materialist-dialectică despre societate, despre legile generale și forțele motrice ale dezvoltării sociale.

materialíst, -ă, *materialiști, -ste*, s.m. și f., adj. || Din fr. *matérialiste*, germ. *Materialist* || **1.** S.m. și f. Adept al materialismului. **2.** Adj. Care aparține materialismului, care se referă la materialism. **3.** Adj., s.m. și f. (Persoană) preocupată în mod exagerat de cîștig, de foloase materiale.

materialitáte s.f. || Din fr. *matérialité*, germ. *Materialität* || Caracterul a ceea ce este material, de natură materială.

materializá, *materializez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *matérialiser* || A face să devină sau a deveni material; a (se) concretiza, a (se) transpune în viață.

matérie, *materii*, s.f. || Din lat. *materia*, germ. *Materie* || **1.** Realitatea obiectivă, existentă independent de conștiință și reflectată de aceasta; substanța unică și universală a lumii. **2.** Substanță din care sînt făcute obiectele; element, corp privit din punctul de vedere al compoziției sale. ○ *M. cenușie* = parte a sistemului nervos central situată la suprafața creierului și în interiorul măduvei; *p. ext.* minte, inteligență. *M. primă* = produs natural sau material semifabricat, destinat prelucrării sau transformării în alte produse. **3.** Problemă, chestiune; domeniu de cercetare. ○ *În materie de...* = în ceea ce privește, privitor la.... ○ Expr. *A intra în materie* = a începe tratarea subiectului propriu-zis. **4.** Conținut, cuprins; fond, esență. ○ *Tablă de materii* = listă la începutul sau la sfîrșitul unei lucrări în care sînt înșirate capitolele lucrării, cu indicarea paginilor la care acestea se află. **5.** Obiect de studiu (în învățămînt).

matérn, -ă, *materni, -e*, adj. || Din lat. *maternus* || Care se referă la mamă, propriu mamei; care provine de la mamă. ○ *Limbă maternă* = limba pe care o învață cineva din prima copilărie, de la părinți. ● (Adverbial) Cu sentimente de mamă; ca o mamă.

maternitáte, (2) *maternități*, s.f. || Din fr. *maternité* || **1.** Calitatea de mamă; instinct matern. **2.** Spital în care sînt îngrijite femeile în timpul nașterii.

matinál, -ă, *matinali, -e*, adj. || Din fr. *matinal* || Care se referă la dimineață, care se petrece dimineața. ● (Despre oameni) Care se scoală de dimineață.

matinéu, *matinee*, s.n. || Din fr. *matinée* || Spectacol care are loc dimineața sau în primele ore ale după-amiezii.

matisá, *matisez*, vb. I. Tranz. || Cf. fr. *matir* || A executa operația de matisare.

matisáre, *matisări*, s.f. || Din *matisa* || Operația de finisare a țesăturilor de mătase artificială prin care li se micșorează luciul.

matisíre, *matisiri*, s.f. || Cf. fr. *matir* || Împreunare, fără nod, a capetelor a două frînghii sau a două cabluri, împletind șuvițele care le compun.

matlasá, *matlasez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *matelasser* || A căptuși un material textil sau un articol de îmbrăcăminte cu un material secundar, cu ajutorul unor cusături care scot în relief un model.

matlasáre, *matlasări*, s.f. Acțiunea de *a matlasa*.

matostát, *matostate*, s.n. || Din ngr. *matostatis* || Varietate de calcedonie de culoare verde, utilizată ca piatră semiprețioasă.

matracúcă, *matracuci*, s.f. || Cf. ngr. *matrakuka* „mandragoră" || (Pop. și fam.) Femeie urîtă și prost îmbrăcată; femeie proastă, rea și vulgară; femeie stricată.

matrapazlîc, *matrapazlîcuri*, s.n. || Din tc. *matrabazlık* || (Fam.) Șarlatanie, escrocherie.

matriarhál, -ă, *matriarhali, -e*, adj. || Din fr. *matriarcal* || Care se referă la matriarhat, care aparține matriarhatului.

matriarhát s.n. || Din fr. *matriarcat*, germ. *Matriarchat* || Denumire a perioadei din comuna primitivă în care apartenența la gintă se stabilea pe linia descendenței materne.

matríce, *matrice*, s.f. || Din lat. *matrix, -icis*, fr. *matrice* || **1.** (Log.) Tabel reprezentînd valoarea de adevăr a unui enunț pe baza valorii de adevăr a elementelor sale componente. **2.** (Anat.) Uter. ● (Fig.) Origine, obîrșie.

matricíd, -ă, *matricizi, -de*, adj., subst. || Din fr. *matricide* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care își ucide mama. **2.** S.n. Crima celui care își ucide mama.

matrícol, -ă, *matricoli, -e*, s.f., adj. || Din lat. *matricula*, fr. *matricule*, it. *matricola* || **1.** S.f. Registru în care se înscriu numele persoanelor a căror evidență este necesară într-o instituție; (în special) registru folosit în școli, în care se înscriu numele, datele personale și situația școlară a elevilor. ● Număr de ordine purtat de elevi pe mîneca uniformei. ● Număr de ordine sub care sînt înscriși soldații în registrul unității din care fac parte. **2.** Adj. De matricolă: *număr matricol*. || Și: **matrícul, -ă,** s.f., adj.

matrícul, -ă, s.f., adj. v. **matricol.**

matrimoniál, -ă, *matrimoniali, -e,* adj. || Din fr. *matrimonial* || De căsătorie, privitor la căsătorie.

matrimóniu, *matrimonii,* s.n. || Din lat. *matrimonium* (< *mater* „mamă") || Căsătorie.

matriță, *matrițez,* vb. I. Tranz. || Din *matriță* || A prelucra un material prin deformare plastică cu ajutorul unei matrițe.

matrițáre, *matrițări,* s.f. Acțiunea de *a matrița;* prelucrare a unui material cu ajutorul matriței.

matriță, *matrițe,* s.f. || Din germ. *Matrize* || **1.** Unealtă folosită la fasonarea unui material prin deformare plastică sub presiune. **2.** Formă în care se toarnă literele folosite la tipărit.

matrițér, *matrițeri,* s.m. || Din *matriță* || Muncitor specializat în lucrările de matrițare.

matroánă, *matroane,* s.f. || Din lat. *matrona* || Soție a unui cetățean roman; (astăzi, mai ales ironic) nume dat unei femei căsătorite, în vîrstă.

matróz, *matrozi,* s.m. || Din germ. *Matrose,* rus. *matros* || (Ieșit din uz) Soldat din marina militară; marinar, matelot.

matúf, *matufi,* s.m. || Din tc. *matuh* || (Înv. și fam.) Om bătrîn și ramolit. ● Om ursuz, posac, morocănos.

matúr, -ă, *maturi, -e,* adj. || Din lat. *maturus,* it. *maturo* || Care a ajuns la deplina dezvoltare (fizică și intelectuală); care dovedește maturitate de gîndire, judecată profundă, seriozitate. ● Care este făcut cu multă chibzuință, cu judecată.

maturáție s.f. || Din fr. *maturation* || **1.** (Biol.) Proces prin care un produs al unui organism viu ajunge la maturitate. **2.** Totalitatea transformărilor chimice, fizice sau de altă natură pe care le suferă unele substanțe pînă ajung la proprietățile optime.

maturitáte s.f. || Din fr. *maturité,* lat. *maturitas, -atis* || **1.** Însușirea de a fi matur; stare de deplină dezvoltare (fizică și intelectuală); perioadă din viața omului între tinerețe și bătrînețe. ● Stare de dezvoltare deplină a unui organ sau a unui organism. ● Stare de deplină dezvoltare a plantelor; coacere. **2.** (Fig.) Seriozitate, profunzime (pe care o dau vîrsta, experiența).

maturizá, *maturizez,* vb. I. Refl. || Din *matur* || A deveni matur; a căpăta seriozitatea și profunzimea omului matur. ● A-și însuși o bogată experiență, multe cunoștințe și un mod chibzuit de a judeca.

maturizáre s.f. Faptul de *a se maturiza,* de a deveni matur.

matusalémică, *matusalemice,* adj. || De la n. pr. *Matusalem,* personaj biblic care ar fi trăit 969 de ani || (Livr.; despre vîrstă) Foarte înaintată.

maț, *mațe,* s.n. || Lat. *matia* || **1.** (Pop.) Intestin. ○ Expr. *A-i chiorăi cuiva mațele* = a-i fi cuiva foarte foame. **2.** (Pop.) Tub flexibil (de cauciuc); furtun. **3.** (Înt.) *Mațe-negre* = scobar.

mau subst. || Din scr. *mah* || (Pop. și fam.) Avînt, elan, energie, vlagă. ○ Expr. *A-i lua cuiva maul* = **a)** a face pe cineva să-și piardă cunoștința (în urma unei lovituri); **b)** a pune pe cineva în situația de a nu mai putea riposta, de a nu mai putea spune nimic.

máur, -ă, *mauri, -e,* s.m., adj. || Din germ., fr. *Maure* || **1.** S.m. (La pl.) Nume dat în antichitate populației băștinașe din nord-vestul Africii; nume dat în evul mediu cuceritorilor arabi din nord-vestul Africii și din Spania. **2.** Adj. Care aparține maurilor, privitor la mauri.

mausoléu, *mausolee,* s.n. || Din lat. *mausoleum,* germ. *Mausoleum,* fr. *mausolée,* de la n. pr. *Mausol,* rege din antichitate, căruia i s-a ridicat un astfel de monument la Halicarnas || Monument funerar de proporții mari, ridicat în memoria unor eroi, a unor personalități etc.

mavrofór, *mavrofori,* s.m. || Din ngr. *mavroforos* „îmbrăcat în negru" || Luptător grec dintr-o unitate de elită a eteriei.

maxilár, *maxilare,* s.n. || Din fr. *maxillaire* || Fiecare dintre cele două oase ale feței, în care sînt înfipți dinții; falcă.

maxílă, *maxile,* s.f. || Din lat. *maxilla* „falcă" || Fiecare dintre apendicele chitinoase de la gura artropodelor, a unor viermi și a unor moluște.

máxim[1] s.n. || De la *maximum* (prin apropiere de *maxim*[2]*)* || Maximum. ● (Mat.) Valoare a unei funcții într-un punct, mai mare decît valoarea funcției în punctele vecine, aflate într-un domeniu în care funcția e mărginită.

máxim[2]**, -ă,** *maximi, -e,* adj., s.f. || Din lat. *maximus,* fr. *maxime* || **1.** Adj. Care are cea mai mare dimensiune, durată, intensitate etc. **2.** S.f. Cea mai mare valoare pe care o poate avea într-un anumit interval o funcție sau o cantitate variabilă.

maximál, -ă, *maximali, -e,* adj., s.n. || Din fr. *maximal* || **1.** Adj. Maxim[2] **(1).** ○ *Preț m.* = prețul cel mai ridicat la care este admisă vînzarea unei mărfi, la un moment dat. **2.** S.n. Tabel care cuprinde prețurile curente fixate de stat pentru mărfurile micilor producători.

máximă, *maxime,* s.f. || Din lat. *maxima,* fr. *maxime* || Enunț concis, exprimînd un principiu etic, o normă de conduită etc.; aforism, sentință, adagiu.

máximum s.n. || Din lat. *maximum,* fr. *maximum* || Punct, limită sau fază superioară, peste care nu se poate trece; cea mai mare cantitate, valoare, intensitate. ○ *La maximum* = în cel mai înalt grad. ● (Adverbial) Cel mult.

maxwell [Pr.: máxuel], *maxwelli,* s.m. || Din fr. *maxwell,* germ. *Maxwell* || (Fiz.) Unitate de măsură a fluxului magnetic.

mazagrán, *mazagranuri* și *mazagrane,* s.n. || Din fr. *mazagran,* de la numele localității *Mazagran* || Băutură răcoritoare preparată din cafea neagră, foarte concentrată, în care se introduc bucățele de gheață.

mázăre s.f. || Cuv. autohton || Plantă alimentară și furajeră din familia leguminoaselor, cu flori albe sau trandafirii și cu semințe sferi-

ce închise în păstăi. • Păstăile sau semințele acestei plante; mîncare preparată din aceste semințe.

mazdeísm s.n. || Din fr. *mazdéisme* || Religie a vechilor persani, bazată pe dualismul binelui și răului.

mazdrác, *mazdrace,* s.n. || Din bg. *maždrak* || (Înv.) Un fel de lance sau suliță lungă. • Măciucă ghintuită.

mazíl, *mazili,* s.m. || Din tc. *mazul* || (În trecut) **1.** Domn sau înalt demnitar scos din funcție. **2.** Descendent al unei familii boierești de rangul al doilea. **3.** Răzeș însărcinat cu strîngerea birurilor.

mazilí, *mazílesc,* vb. IV. Tranz. || Din *mazil* || (Înv.) A scoate din domnie, a detrona; a îndepărta (un boier) din slujbă; (astăzi fam.) a destitui pe cineva dintr-o funcție.

mazilíre, *maziliri,* s.f. Acțiunea de *a mazili;* detronare; destituire dintr-o funcție.

mazúrcă, *mazurci,* s.f. || Din rus., pol. *mazurka* || Vechi dans polonez, devenit dans de salon; melodia după care se execută acest dans.

mă *interj.* v. **măi.**

măcár adv. || Din ngr. *makari* || **1.** Cel puțin, barem. **2.** Chiar dacă, fie și să... ○ *Măcar că...* = cu toate că..., deși. *M-ai salvat atunci, măcar că nu-mi erai cine știe ce prietin* (Cezar Petrescu).

măcăí, pers. 3 *măcáie,* vb. IV. Intranz. || Din *mac*[1] || (Despre rațe) A scoate strigătul caracteristic speciei; a măcăni.

măcăít, *măcăituri,* s.n. Faptul de *a măcăi;* strigătul specific al raței.

măcăleándru, *măcălendri,* s.m. || Din ucr. *makoleandra* || Mică pasăre migratoare, cîntătoare, cu pene cenușii pe spate, roșii-galbene pe gît și pe piept.

măcăní, pers. 3 *măcáne,* vb. IV. Intranz. || Din *mac*[1] || (Despre rațe) A măcăi.

măceáșă, *măceșe,* s.f. || Din *măceș* || Fructul, de culoare roșie, cu gust acrișor, al măceșului, bogat în vitamina C.

măcél, *măceluri,* s.n. || Din *măcelări* || Omor în masă, masacru al unei mulțimi fără apărare. • (Fig.) Război.

măcelár, *măcelari,* s.m. || Lat. *macellarius* || Persoană care se ocupă cu tăierea vitelor pentru consum sau cu vînzarea cărnii.

măcelărí, *măcelăresc,* vb. IV. Tranz. || Din *măcelar* || A ucide cu sălbăticie în masă, a masacra, a extermina.

măcelăríe, *măcelării,* s.f. || Din *măcelar* || Prăvălie în care se vinde carne.

măcelărít, -ă, *măcelăriți, -te,* adj. Tăiat, ciopîrțit, sfîrtecat.

măcéș, *măceși,* s.m. Nume dat unor specii de arbuști spinoși din familia rozaceelor, cu flori roșii, roz sau albe și cu fructe mici, roșii. || Și: **măciéș** s.m.

măciéș s.m. v. **măceș.**

măcína, *mácin,* vb. I. || Lat. *machinari* || **1.** Tranz. A preface boabele de cereale în făină, cu ajutorul pietrelor sau valțurilor morii. • A preface diverse boabe sau materiale în pulbere cu ajutorul rîșniței, piuliței etc. **2.** Tranz. și refl. A (se) fărîmița, a (se) zdrobi; a (se) distruge cu încetul. **3.** Tranz. (Fig.) A neliniști, a chinui, a consuma. **4.** Tranz. (Fig.) A medita îndelung, a chibzui.

măcináre, *măcinări,* s.f. Acțiunea de *a (se) măcina;* transformare în făină a boabelor de cereale. • (Fig.) Frămîntare, zbucium.

măcinát[1] s.n. Măcinare. *Oamenii, pîn'să le vină rîndul măcinatului, zăboveau cu drag la moara fermecată* (Anghel — Iosif).

măcinát[2]**, -ă,** *măcinați, -te,* adj. (Despre boabe de cereale) Prefăcut în făină; (despre diverse materiale) prefăcut în pulbere. • Ros, mîncat, distrus (de agenți fizici).

măcinîș, *măcinișuri,* s.n. || Din *măcina* || **1.** Acțiunea de a măcina. **2.** Cereale duse la moară pentru a fi măcinate; produsul obținut prin măcinarea cerealelor.

măciúcă, *măciuci,* s.f. || Lat. **matteuca* || **1.** Capătul îngroșat și rotunjit al unui ciomag sau al altor obiecte. ○ Expr. *A i se face cuiva părul măciucă* = a se îngrozi. **2.** Bită mare, îngroșată (și ferecată) la unul dintre capete (folosită în trecut ca armă de luptă).

măciulíe, *măciulii,* s.f. || Probabil din *măciu*[că] + [*gămă*]*lie* || **1.** Capătul îngroșat și rotunjit al unui baston, al unui băț de chibrit etc.; gămălie. **2.** (Bot.; pop.) Capsulă (mai ales la mac).

măcríș s.m. Plantă legumicolă înaltă de c. 1 m, ale cărei frunze, cu gust acrișor, sînt folosite în alimentație. ○ *Măcrișul-iepurelui* = mică plantă erbacee din regiunile de munte, cu frunze acrișoare, asemănătoare cu ale trifoiului și cu flori albe, roșietice sau albăstrui.

mădulár, *mădulare,* s.n. || Lat. *medullaris* || **1.** (Pop.) Fiecare dintre membrele unei ființe; *p. ext.* parte a corpului sau organ al unei ființe. **2.** (Înv.) Membru al unei societăți, al unei organizații etc. || Pl. și: **(2)** *mădulari* s.m.

măduvă s.f. || Lat. *medulla* || **1.** Substanță moale, de culoare gălbuie sau roșie, situată în cavitățile oaselor. ○ *Măduva spinării* = parte a sistemului nervos central aflată în interiorul coloanei vertebrale. ○ Expr. *Pînă în măduva oaselor* = pînă în adîncul ființei, al sufletului; profund, adînc. **2.** Țesutul vegetal (moale) din centrul tulpinilor și rădăcinilor unor plante.

măgár, *măgari,* s.m. || Cuv. autohton || **1.** Animal domestic din familia calului, mai mic decît acesta, cu urechi mari, cu coamă bogată, folosit ca animal de povară și de tracțiune; asin. ○ Expr. *A nu fi nici cal, nici măgar* = a nu avea o situație precisă, clară, a nu se putea preciza dacă aparține unei categorii sau alteia. **2.** Epitet dat unui om prost sau obraznic.

măgădáu, *măgădăi,* s.m. Om voinic dar prostănac. *Odată mă pomenesc cu o matahală lîngă mine. Al cui ești, mă, a vorbit măgădăul* (Preda).

măgăoáie, *măgăoi,* s.f. (Pop.) **1.** Sperietoare de păsări care se pune în semănături; momîie. **2.** Matahală, namilă. || Și: **magaoáie** s.f.

măgăreáță, *măgărețe,* s.f. || Din *măgar.* Cf. bg. *magarec* || (Înv. și reg.) Măgăriță. ○ Expr.

(Fam.) *A cădea măgăreața pe cineva* = a cădea o pacoste, o belea, o acuzație nedreaptă asupra cuiva.

măgărésc, -éască, *măgărești*, adj. || Din *măgar* || **1.** De măgar, privitor la măgar. ● (Despre vorbe, fapte, comportare) Grosolan, obraznic; ingrat. **2.** *Tuse măgărească* = tuse convulsivă.

măgărie, *măgării*, s.f. || Din *măgar* || Faptă sau vorbă prostească, impertinentă.

măgăriță, *măgărițe*, s.f. || Din *măgar* || **1.** Femela măgarului. **2.** Epitet dat unei femei proaste sau obraznice.

măgherán s.m. v. **maghiran.**

măgărúș, *măgărași*, s.m. Diminutiv al lui *măgar;* pui de măgar.

măguleálă, *măguleli*, s.f. || Din *măguli* || Vorbă, gest de măgulire; lingușeală.

măgulí, *măgulesc*, vb. IV. || Din sl. *maguliti sen* || **1.** Tranz. A satisface mîndria, vanitatea, orgoliul cuiva prin vorbe de laudă, a flata; a linguși. **2.** Refl. (Înv.) A se amăgi cu..., a se încînta.

măgulíre, *măguliri*, s.f. Acțiunea de *a (se) măguli;* cuvînt sau faptă măgulitoare. ● Amăgire, ademenire, lingușire.

măgulít, -ă, *măguliți, -te*, adj. Satisfăcut, încîntat, flatat. *Măgulit e fiecare că n-ai fost mai mult ca dînsul* (Eminescu).

măgulitór, -oáre, *măgulitori, -oare*, adj. || Din *măguli* || Care măgulește, care flatează; lingușitor.

măgură, *măguri*, s.f. || Cuv. autohton || Deal mare, izolat, de obicei împădurit. *Pale de umbră se lățesc pe măguri* (Vlahuță). ● Movilă.

măi interj. (Pop. și fam.) **1.** Cuvînt de adresare către una sau mai multe persoane de sex masculin. *Măi, măi, măi! că multe-ți mai văd ochii* (Creangă). **2.** Exclamație care exprimă admirație, mirare, nedumerire etc. || Și: **mă** interj.

măiculíță, *măiculițe*, s.f. || Din *maică* || Măicuță **(1);** maică. *Lacrimi de-a voinicilor De dorul mîndruțelor și de-al măiculițelor* (Pop.).

măicúță, *măicuțe* s.f. **1.** Diminutiv al lui *maică;* mamă. **2.** Termen de adresare către o femeie mai în vîrstă. **3.** Călugăriță.

măiestrí, *măiestresc*, vb. IV. Tranz. || Din *măiestru* || A lucra sau a executa ceva cu artă, cu îndemînare. *Lăutarii măiestriră hore nalte și urări adînci* (Eminescu).

măiestríe s.f. || Din *măiestru* || **1.** Pricepere deosebită, iscusință, talent, artă; dibăcie; *p. ext.* îndeletnicire, profesiune care cere o astfel de pricepere: **2.** (Înv.) Lucrare, lucru care cere iscusință în execuție. **3.** (Înv.) Meserie, meșteșug care cere îndemînare, pricepere.

măiestrít, -ă, *măiestriți, -te*, adj. Lucrat sau executat cu măiestrie, cu pricepere, cu artă.

măiéstru, -iástră, *măieștri, -stre*, adj. || Lat. *magister* || **1.** Iscusit, priceput, abil. **2.** Lucrat sau executat cu măiestrie. *Tot mai citesc măiastra-ți carte, Deși ți-o știu pe dinafară* (Vlahuță). **3.** (În basme) Înzestrat cu însușiri supranaturale; năzdrăvan.

măjărít s.n. || Din *măjar*, (înv.) „persoană care făcea negoț cu pește" || (Înv.) **1.** Negoț cu pește. **2.** Taxă percepută pe negoțul cu pește.

mălái, (2) *mălaie*, s.n. **1.** Făină de porumb. **2.** Turtă făcută din făină de porumb, dospită și coaptă în cuptor. ○ Expr. *Și-a trăit traiul, și-a mîncat mălaiul* = **a)** a îmbătrînit; **b)** s-a învechit, s-a uzat. **3.** (Reg.) Porumb; boabe de porumb. **4.** *Mălaiul-cucului* = plantă erbacee, înaltă de 10—30 cm, cu frunze lunguiețe și flori brune sau gălbui, dispuse în spice.

mălăiéț, -iáță, *mălăieți, -e*, adj. || Din *mălai* || **1.** (Despre fructe) Moale, făinos, prea copt. **2.** (Fig.; despre oameni și manifestările lor) Lipsit de vlagă, de energie; moale.

mălăíște, *mălăiști*, s.f. || Din *mălai* || (Reg.) Loc pe care a fost cultivat porumb sau (în trecut) mei.

mălín, *mălini*, s.m. || Din *mălină* || Arbore din familia rozaceelor, înalt pînă la 15 m, cu flori mici, albe, puternic mirositoare și fructe drupe negre. Crește spontan în regiunea de dealuri și, uneori, cultivat în scopuri decorative.

mălínă, *măline*, s.f. || Din bg. *malina*, ucr. *malina* „zmeură" || Fructul mălinului, de mărimea unui bob de mazăre, de culoare neagră și cu gust amar.

mălurá, pers. 3 *mălurează*, vb. 1. Refl. || Din *mălură* || (Despre cereale) A se îmbolnăvi de mălură **(1),** a se umple de mălură.

mălurát, -ă, *mălurați, -te*, adj. (Despre cereale) Atacat de mălură.

mălúră, *măluri*, s.f. || Cf. gr. *meleri* || **1.** Boală a grîului, a orzului, a secarei și a unor graminee furajere, cauzată de o ciupercă parazită care produce în boabe o pulbere de culoare brună. **2.** (Pop.) Neghină.

mămăligár, *mămăligari*, s.m. || Din *mămăligă* || Epitet depreciativ pentru un om lipsit de energie, de voință, de personalitate.

mămălígă, *mămăligi*, s.f. **1.** Aliment preparat din făină de porumb (mai rar de mei sau de hrișcă), fiartă în apă. ○ Expr. (Fam.) *A o pune de mămăligă* = a ajunge într-o situație dificilă; a o păți. **2.** (Fig.) Epitet depreciativ dat unui om lipsit de energie, de voință, de inițiativă.

mămăligúță, *mămăliguțe*, s.f. Diminutiv al lui *mămăligă. O străchinoaie cu brînză cu smîntînă și mămăliguța erau gata* (Creangă).

mămărúță, *mămăruțe*, s.f. (Entom.; reg.) Buburuză.

mămícă, *mămici*, s.f. Diminutiv al lui *mamă. Nu mai aștepță glasul mămicăi și se retrase grabnic după portiță* (Rebreanu).

mănă, pers. 3 *mănează*, vb. I. Refl. || Din *mană* || A căpăta mană **(3),** a se strica din cauza manei.

mănăstíre, *mănăstiri*, s.f. || Din sl. *monastyrĭ* || Așezămînt religios în care trăiesc, după anumite reguli ascetice, călugări sau călugărițe; ansamblu de clădiri care alcătuiesc un astfel de așezămînt (biserică, chilii, anexe gospodărești etc.).

mănăstirésc, -éască, *mănăstirești*, adj. || Din *mănăstire* || Care aparține mănăstirii, privitor la mănăstire, de la mănăstire.

mănós, -oásă, *mănoși, -oase,* adj. || Din *mană* || **1.** Roditor, fertil. **2.** (Fig.) Care aduce venituri mari; rentabil.

mănúnchi, *mănunchiuri,* s.n. || Lat. *manuclus* || **1.** Cantitate de fire de grîu, de iarbă etc. care poate fi cuprinsă cu mîna. • Buchet (de flori). **2.** Legătură de mai multe obiecte de același fel. **3.** (Înv. și reg.) Mîner al unei unelte.

mănúșă, *mănuși,* s.f. || Din *mînă* || **1.** Obiect confecționat din lînă, piele, cauciuc etc., care acoperă mîna, ferind-o de frig, de murdărie etc. sau de acțiunea unor agenți specifici unor profesiuni cu muncă manuală directă. ○ Expr. *A umbla* (sau *a se purta*) *cu mănuși cu cineva* = a se purta cu menajamente, îngăduitor cu cineva. *A arunca cuiva mănușa* = a provoca pe cineva la duel sau, *p. ext.*, la o dispută. **2.** Parte a unei unelte care se ține în mînă în timpul lucrului; parte a unui obiect care servește pentru a prinde, a strînge ceva. **3.** (Pop.) Mănunchi. **4.** Toartă.

măr[1], *meri,* s.m. || Lat. *malus* || **1.** Arbore fructifer din familia rozaceelor, înalt pînă la 10 m, cu flori albe-trandafirii și fructe comestibile. ○ *Măr pădureț* = arbore din familia rozaceelor, cu ramuri spinoase și fructe mici, astringente. ○ Expr. *De florile mărului* = fără nici un rost; degeaba. **2.** *Mărul-lupului* = plantă erbacee, de 30—70 cm, cu flori galbene și fructe în formă de pară.

măr[2], *mere,* s.n. || Lat. *malum* || **1.** Fructul comestibil al mărului[1], de formă în general rotundă și de culori diferite, bogat în vitamine. ○ Expr. *A bate pe cineva măr* = a bate pe cineva foarte tare. • *Mărul discordiei* = motiv de neînțelegere, de dușmănie. **2.** *Mărul-lui-Adam* = proeminență în partea anterioară a gîtului, la bărbați; nodul gîtului.

mărár s.m. || Cuv. autohton || Plantă legumicolă aromatică din familia umbeliferelor, cu tulpina înaltă pînă la 1 m, cu flori galbene, întrebuințată drept condiment.

mărăcinár, *mărăcinari,* s.m. || Din *mărăcine* || Nume dat mai multor specii de păsări călătoare mici, cu penajul castaniu-închis și gîtul negru sau roșu. Se hrănesc cu insecte și se ascund prin mărăcini, de unde își pîndesc prada.

mărăcíne, *mărăcini,* s.m. || Din lat. *marrucina* || Nume generic dat speciilor de plante a căror tulpină este acoperită cu spini; fructul țepos al unor astfel de plante; *p. restr.* ghimpe, spin (al acestor plante). ○ Expr. *A sta ca pe mărăcini* = a fi nerăbdător, a nu-și găsi locul.

mărăciníș, *mărăcinișuri,* s.n. || Din *mărăcine* || Loc acoperit cu mărăcini, desiș de mărăcini.

mărăcinós, -oásă, *mărăcinoși, -oase,* adj. || Din *mărăcine* || Plin de mărăcini.

mărărâș s.m. || Din *mărar* || Plantă erbacee acvatică din familia umbeliferelor, cu flori albe, asemănătoare cu mărarul.

măre interj. || Cf. ngr. *more* „prost, nebun", bg. *more* || **1.** (Pop.) Cuvînt care exprimă mirare, surprindere, uimire, admirație etc. **2.** Termen de adresare; măi, bre. **3.** Cuvînt prin care se subliniază o afirmație, o relatare.

măréț, -eáță, *măreți, -e,* adj. || Din *mări* || Care trezește admirație prin calitățile sale excepționale; grandios, falnic, impunător.

măreție s.f. || Din *măreț* || **1.** Faptul de a fi măreț; ansamblu de calități care trezesc admirație; grandoare. **2.** (Înv. și reg.) Mîndrie, semeție, trufie.

mărfár, *mărfare,* s.n. || Din *marfă* || Tren de marfă. || Și: **marfár** s.n.

mărgărí, *mărgăresc,* vb. IV. Intranz. || Din *mărgărit* || (Pop.; în urări) A prospera, a înflori.

mărgărínt s.m. v. **mărgărít.**

mărgărít, (1) *mărgărite* || Din ngr. *margaritis* || **1.** S.n. (Pop.) Mărgăritar. **2.** S.m. (Bot.) Lăcrămioară. || Și: **(2) mărgărínt** s.m.

mărgăritár, *mărgăritare,* s.n. || Din ngr. *margaritari* || **1.** Perlă. ○ *De mărgăritar* = încrustat, împodobit cu mărgăritar. • (Fig.) Lucru de mare valoare. **2.** Pietriș mărunt folosit la mozaicuri, la beton pentru fațade etc.

mărgărítă, *mărgărite,* s.f. || Din ngr. *margarita* || (Pop.; bot.) Margaretă.

mărgeá, *mărgele,* s.f. || Din lat. *margella* || **1.** Boabă mică de piatră, de sticlă etc., de culori diferite, folosită ca podoabă (în șiraguri, cusută pe îmbrăcăminte etc.). **2.** (La pl.) Proeminențe ale pielii pe capul și pe gîtul curcanului. **3.** (În forma *mărgică*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia gramineelor, cu flori mici dispuse în vîrful unor spiculețe. || Și: **mărgícă** s.f.

mărgeán s.n. || Din tc. *mercan* || **1.** (Zool.) Coral[1]. **2.** Șirag de mărgele făcut din mărgean **(1).**

mărgelúșă, *mărgeluțe,* s.f. **1.** Diminutiv al lui *mărgea.* **2.** Mică plantă erbacee, cu flori albe, albastre sau trandafirii.

mărgícă s.f. v. **mărgea.**

mărginâș, -ă, *mărginași, -e,* adj., s.m. și f. || Din *margine* || **1.** Adj. Care se află la margine, la periferie, la hotar; periferic, lăturalnic; limitrof. **2.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care locuiește la marginea unei așezări omenești, a unui ținut etc.; mărginean.

mărgineán, -ă, *mărgineni, -e,* adj. || Din *margine* || (Înv. și reg.; adesea substantivat) Mărginaș **(2).**

mărginí, *mărginesc,* vb. IV. || Din *margine* || **1.** Refl. A se învecina cu..., a avea hotar cu... **2.** Tranz. A forma marginile, limitele (unei suprafețe, unui lucru), a încadra. • A stabili anumite limite, a restrînge, a limita. **3.** Refl. (Fig.) A se limita, a se rezuma.

mărginíre, *mărginiri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) mărgini.* **2.** (Fig.) Limitare a puterii de înțelegere; îngustime a minții, prostie.

mărginít, -ă, *mărginiți, -te,* adj. **1.** Care are anumite limite; restrîns, limitat. **2.** (Fig.) Lipsit de inteligență, redus, prost.

mărí, *măresc,* vb. IV. || Din *mare*[1] || **1.** Refl. și tranz. A deveni (sau a face să devină) mai mare (în număr, în cantitate, în dimensiuni); a spori (sau a face să sporească). **2.** Refl. și tranz. A (se) intensifica, a (se) dezvolta. **3.** Refl. A crește în vîrstă. **4.** Tranz. (În optică, în fotogra-

fie) A reproduce la o scară mai mare. **5.** Tranz. și refl. A (se) prelungi în timp.

măricél, -ceá, -íce, *măricei, -ele,* adj. Diminutiv al lui *mare*[1]; mărișor. *Luceau stele mărunțele... Mai în jos mai măricele* (Pop.).

mărie, *mării,* s.f. || Din *mări* || (Înv.; urmat de un adj. pos. sau de un pron. pers.) Termen de reverență la adresa unui monarh, a unui boier mare etc.

mărime, *mărimi,* s.f. || Din *mare*[1] || **1.** (Fiz.) Proprietate a corpurilor sau a fenomenelor în baza căreia acestea pot fi comparate, se poate stabili un procedeu de măsurare și o unitate de măsură. ● Dimensiune; întindere, volum; cantitate; proporție, valoare. ● Talie, statură. **2.** Durată. **3.** Importanță; gravitate. **4.** Strălucire, grandoare, glorie. ● Loc de frunte într-o anumită ierarhie; funcție sau situație înaltă; (concr.; adesea ironic) persoană care ocupă o funcție înaltă. **5.** (Astr.) *M. stelară* = măsură a strălucirii unui astru, exprimată printr-un număr (de obicei zecimal) a cărui valoare depinde logaritmic de iluminarea produsă de astrul respectiv.

mărinimíe s.f. || Din *mare*[1] + *inimă.* Cf. lat. *magnanimitas* || Bunăvoință; bunătate, generozitate; dărnicie.

mărinimós, -oásă, *mărinimoși, -oase,* adj. || Din *mare*[1] + *inimos* || Care este plin de mărinimie, de bunăvoință, de bunătate; generos.

mărire, *măriri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) mări;* creștere, sporire, dezvoltare. **2.** Loc de frunte într-o ierarhie socială; rang înalt, demnitate; (concr.) persoană care ocupă o funcție înaltă. ● Glorie, strălucire.

mărít, -ă, *măriți, -te,* adj. **1.** Devenit mai mare; crescut. **2.** Slăvit, preamărit. ● Vestit, celebru, ilustru.

mărită, *mărit,* vb. I. || Lat. *maritare* || **1.** Refl. (Despre femei) A se căsători; (tranz.) a da o fată în căsătorie. **2.** Tranz. (Fam.) A se descotorosi de ceva.

mărítat s.n. Faptul de *a (se) mărita;* măritiș. ○ *De măritat* = (despre fete) de vîrsta potrivită pentru căsătorie.

măritátă, *măritate,* adj. (Despre femei) Căsătorită; unită prin căsătorie.

măritíș, *măritișuri,* s.n. || Din *mărita* || Căsătorie a unei persoane de sex feminin; măritat.

măritór, -oáre, *măritori, -oare,* adj. || Din *mări* || Care mărește.

mărșălui, *mărșăluiesc,* vb. IV. Intranz. || Din *marș* || (Mai ales despre militari) A face un marș (1). ● (Fam.) A face un drum lung, obositor.

mărturíe, *mărturii,* s.f. || Din *martur* (var. pop. a lui *martor)* || **1.** Declarație făcută de o persoană pentru a adeveri un lucru sau pentru a-și susține părerile; (jur.) depoziție a unui martor. **2.** Dovadă, probă, atestare.

mărturisí, *mărturisesc,* vb. IV. || Din sl. *marturisati* || **1.** Tranz. A face o mărturisire (1), a declara, a face cunoscut ceea ce știe sau gîndește. **2.** Tranz. A dovedi, a proba. **3.** Tranz. A arăta, a da pe față; a spune deschis; a recunoaște ceva ca adevărat; (tranz. și refl.) a (se) destăinui. **4.** Tranz. și refl. (Bis.) A (se) spovedi.

mărturisíre, *mărturisiri,* s.f. **1.** Faptul de *a (se) mărturisi;* depoziție; declarație făcută de o persoană în fața unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală despre faptele pe care le-a săvîrșit. ● Destăinuire, confidență. **2.** (Bis.) Spovedanie.

mărțișór, (2) *mărțișori,* s.m., **(3)** *mărțișoare* s.n. || Din *mărț,* înv. „martie" || **1.** S.m. Numele popular al lunii martie. **2.** S.m. Mică plantă erbacee din familia rozaceelor, cu o singură floare, rareori cu două flori, de culoare galbenă și frunze adînc crestate. Crește în zona alpină. **3.** S.n. Mic obiect de podoabă, simbol al sosirii primăverii, care se oferă femeilor și fetelor, la 1 martie.

mărúnt, -ă, *mărunți, -te,* adj. || Lat. *minutus* || **1.** De proporții reduse. ● Cu elementele componente foarte mici; (despre scris) cu litere foarte mici. **2.** (Despre bani) În monede divizionare de valoare mică. **3.** De statură mică, scund; scurt. **4.** (Despre mers) În pași mici. **5.** (Fig.) De mică importanță; neînsemnat. ○ *Multe și mărunte* = lucruri de tot felul, lipsite de importanță. **6.** (Fig.; despre oameni) Care dovedește lipsă de înțelegere, de orizont, meschin.

mărunțáie s.f. pl. || Lat. *minutalia* || **1.** Organele interne la om și la animale, aflate în cavitatea abdominală. ● *Spec.* Totalitatea organelor interne comestibile ale animalelor. **2.** (Fig.) Partea din interior, din adînc a unui lucru.

mărunțél, -eá, -íce, *mărunței, -ele,* adj. Diminutiv al lui *mărunt.* ● (Substantivat, m. art.) Numele unui dans popular românesc cu mișcare rapidă, executat în perechi; melodia după care se execută acest dans.

mărunțí, *mărunțesc,* vb. IV. Tranz. || Din *mărunt* || A tăia, a rupe, a sfărîma în bucăți mici; a pisa.

mărunțíre, *mărunțiri,* s.f. Acțiunea de *a mărunți;* fărîmițare, rupere în bucăți.

mărunțíș, *mărunțișuri,* s.n. || Din *mărunt* || **1.** (La pl.) Lucruri fără valoare sau de mică importanță; (fig.) fapte lipsite de importanță, nimicuri, fleacuri. **2.** (La pl.) Obiecte de mercerie. **3.** (La sg.) Bani mărunți.

măsălár s.m. Numele popular al lunii august.

măscărá, *măscări,* s.f. || Din *măscări* || (Pop.; mai ales la pl.) Faptă sau vorbă necuviincioasă; obscenitate, pornografie.

măscărí, *măscăresc,* vb. IV. Tranz. || Din *mascara* || (Reg.) A certa, a ocărî cu vorbe urîte. ● A înjosi, a pîngări.

măscărící, *măscărici,* s.m. || Din *măscări* || Actor de comedie în teatrul popular. ● Bufon; paiață, clovn. ● Epitet pentru un om neserios, ridicol.

măseá, *măsele,* s.f. || Lat. *maxilla* „maxilar" || **1.** Fiecare dintre dinții mari, cu suprafața plată, situați în părțile laterale ale maxilarelor; molar. ○ *M. de minte* = fiecare dintre ultimele patru măsele, care apar la sfîrșitul adolescenței. ○ Expr. *A-i crăpa cuiva măseaua* = **a)** a avea mare nevoie de ceva; **b)** a fi nerăbdător. *A*

trage la măsea = a bea mult, a fi beţiv. *Nici cît pui pe o măsea* = foarte puţin. *A lepăda pe cineva sau ceva ca pe o măsea stricată* = a se debarasa de cineva sau de ceva fără părere de rău. **2.** Nume dat părţilor unor obiecte sau unelte, asemănătoare cu măseaua: **a)** colţul de sus al leucei, de care se prinde loitra; **b)** cui cu floarea colţuroasă, care se fixează pe marginea tălpilor la bocanci. **3.** (Bot.) *Măseaua-ciutei* = mică plantă erbacee din familia liliaceelor, cu flori divers colorate şi frunze cu pete roşii-brune.

măselăriţă, *măselariţe*, s.f. || Din *măsele* (pl. lui *măsea)* || Plantă erbacee otrăvitoare, din familia solanaceelor, cu flori galbene, cu nervuri violete, din care se extrage atropina; nebunariţă.

măslád s.n. v. **măslag.**

măslág s.n. || Din magh. *maszlag* || Fructul, toxic, al unei plante orientale, o drupă roşie de mărimea unei alune. || Şi: **măslád** s.n.

măslín, *măslini*, s.m. || Din *măslină* || Arbore fructifer mediteranean, înalt de 10—20 m, cu frunze lucioase, persistente, cultivat pentru lemnul şi fructele sale.

măslínă, *măsline*, s.f. || Din sl. *maslina* || Fructul măslinului, mic, de formă ovoidă, brun-verzui, bogat în ulei comestibil.

măsliníu, -íe, *măslinii*, adj. || Din *măslină* || (Mai ales despre faţa şi pielea oamenilor) De culoarea măslinei; galben-verzui bătînd în negru.

măslui, *măsluiesc*, vb. IV. Tranz. || Probabil din *maslă* „culoare la cărţile de joc" || A aranja într-un anumit fel cărţile de joc sau a le însemna pe dos în scopul de a cîştiga. • *P. ext.* A falsifica; a trişa.

măsluít, -ă, *măsluiţi, -te*, adj. (Despre cărţile de joc) Însemnat sau aranjat în aşa fel ca să dea posibilitate măsluitorului să cîştige.

măsluitór, -oáre, *măsluitori, -oare*, s.m. şi f. || Din *măslui* || Persoană care măsluieşte cărţile de joc. • *P. ext.* Falsificator.

măsurá, *măsór*, vb. I. || Lat. *mensurare* || **1.** Tranz. A determina valoarea unei mărimi (lungime, greutate, tensiune electrică etc.) prin comparare cu o mărime de acelaşi fel luată drept unitate şi folosind în acest scop instrumente speciale, etaloane etc. **2.** Tranz. A cerceta cu privirea; a examina, a scruta; a privi pe cineva cu atenţie. **3.** Refl. A se compara cu cineva; a se înfrunta. ○ Expr. (Tranz.) *A-şi măsura puterile* = a se lua la întrecere (în luptă) cu cineva. **4.** Tranz. A cumpăni, a chibzui (cuvintele, faptele). **5.** Tranz. A parcurge, a străbate o distanţă, un loc.

măsurábil, -ă, *măsurabili, -e*, adj. || Din *măsura* (după fr. *mesurable)* || Care poate fi măsurat.

măsurát, -ă, *măsuraţi, -te*, adj. **1.** Determinat; evaluat. **2.** (Despre timpul de care dispune cineva) Limitat. **3.** Moderat, cumpătat, echilibrat, chibzuit. **4.** (Despre paşi, mers) Domol, tacticos.

măsúră, *măsuri*, s.f. || Lat. *mensura* || **1.** Faptul de a măsura; determinare, evaluare. **2.** Valoarea unei mărimi, în raport cu o unitate dată. ○ *În mare măsură* = în mare parte, mult. *După* (sau *pe) măsură* = (despre îmbrăcăminte) potrivit cu dimensiunile corpului. *Pe măsura...* = în raport cu..., potrivit cu... *Pe măsură ce* = cu cît. **3.** Unitate convenţională folosită pentru măsurare; instrument, obiect etc. cu care se măsoară. ○ Expr. *Cu aceeaşi măsură* = la fel, în acelaşi mod. **4.** (Muz.) Cea mai mică diviziune care stă la baza organizării şi grupării duratei sunetelor. **5.** Unitate metrică compusă dintr-un anumit număr de silabe accentuate şi neaccentuate (sau, în metrica antică, dintr-un anumit număr de silabe lungi şi scurte), care determină ritmul unui vers. **6.** (Fig.) Limită, proporţie firească a lucrurilor; punct pînă la care se poate concepe sau admite ceva; *p. ext.* moderaţie, cumpătare. ○ *Cu măsură* = atît cît trebuie; cumpătat. **7.** (Fig.) Putere, valoare, grad. ○ Expr. *A fi în măsură* = a fi în stare, a avea posibilitatea. **8.** Hotărîre, prevedere; mijloc, procedeu pentru realizarea unui scop. ○ Expr. *A lua măsuri* = a dispune, a hotărî cele necesare pentru atingerea unui scop, pentru realizarea unui plan etc.

măsurătoáre, *măsurători*, s.f. || De la *măsura* || Acţiunea de a măsura. *Veniră mai mulţi oameni şi făcură nişte măsurători* (Pas).

măsurătór, -oáre, *măsurători, -oare*, adj., subst. || Din *măsura* || **1.** Adj. (Rar) Care măsoară, care serveşte la măsurat. **2.** S.m. şi f. Persoană care efectuează operaţii de măsurare. **3.** S.f. Nume dat unor obiecte care servesc la măsurat.

măsúţă, *măsuţe*, s.f. Diminutiv al lui *masă;* masă mică.

măşcát, -ă, *măşcaţi, -te*, adj. || Din *măciucă* || (Despre cereale) Cu bobul mare, plin. || Şi: **maşcát, -ă,** adj.

mătánie, *mătánii*, s.f. || Din sl. *metanija* || (În unele practici religioase) **1.** (Mai ales la pl.) Îngenunchere şi înclinare a corpului, în semn de veneraţie sau de pocăinţă. **2.** (La pl.) Şirag de mărgele de os, de lemn etc., pe care credincioşii (în special călugări) numără rugăciunile ce le rostesc.

mătáse, (2) *mătăsuri*, s.f. || Lat. *metaxa* || **1.** Fibră textilă de borangic, produsă de larva unui fluture. ○ *M. artificială* = fibră textilă obţinută pe cale chimică (din celuloză, viscoză etc.). **2.** Ţesătură fină executată din fibre de mătase **(1)**; (la pl.) varietăţi de ţesături de acest fel. **3.** *Mătasea porumbului* = fire mătăsoase, galbene-cafenii, care ies din pănuşi la vîrful ştiuletelui de porumb. **4.** (Bot.) *Mătasea-broaştei* = nume dat unor specii de alge verzi filamentoase, care formează mase plutitoare la suprafaţa apelor stătătoare; mătreaţă **(2).**

mătăcínă, *mătăcine*, s.f. || Din bg. *maticina* || Plantă erbacee meliferă din familia labiatelor, cu flori albe sau albastre, din frunzele căreia se prepară apa de melisă. || Şi: **mătăciúne** s.f.

mătăciúne s.f. v. **mătăcínă.**

mătăhálos, -oásă, *mătăhăloşi, -oase*, adj. || Din *matahală* || Mare şi greoi; diform.

mătăsár, *mătăsari*, s.m. || Din *mătase* || Pasăre migratoare (care petrece uneori iarna la noi), de culoare brună-cenușie, cu aripile și gîtul negre, cu un moț de pene pe creștet.

mătăsícă s.f. **1.** Diminutiv al lui *mătase*. **2.** Țesătură subțire de mătase vegetală, amestecată cu bumbac.

mătăsós, -oásă, *mătăsoși, -oase*, adj. || Din *mătase* || Moale și lucios (ca mătasea). *Avusese în tinerețe părul negru ca pana corbului, mătăsos, mare și des* (Camil Petrescu).

mătăúz, *mătăuze*, s.n. Mănunchi de busuioc cu care preotul stropește cu agheasmă; pămătuf.

mătrăgúnă s.f. || Cf. alb. *matërgonë* || Plantă erbacee otrăvitoare din familia solanaceelor, cu flori brune-violete și cu fructe negre-lucioase, întrebuințată în medicină pentru alcaloizii pe care îi conține; beladonă.

mătrășí, *mătrășesc*, vb. IV. Tranz. || Cf. scr. *potrošiti* „a cheltui, a consuma" || (Fam.) **1.** A alunga, a îndepărta pe cineva. **2.** A cheltui, a risipi, a prăpădi, a irosi (avere, bani etc.).

mătreáță s.f. **1.** Părticele de epidermă care se desprind de pe pielea capului; pitiriazis. **2.** (Bot.) Mătasea-broaștei. ○ *Mătreața-bradului* = gen de licheni care cresc pe ramurile uscate ale brazilor.

mătuíre, *mătuiri*, s.f. || Din *mat*[2] || Operație de prelucrare a suprafeței unui obiect, prin care aceasta devine mată.

mătură, *mătur*, vb. I. Tranz. || Din *mătură* || **1.** A îndepărta praful sau gunoiul cu mătura. **2.** (Despre vînt, ape) A lua și a duce cu sine tot ce întîlnește în cale. **3.** (Fig.) A alunga, a izgoni pe cineva.

măturát s.n. Acțiunea de *a mătura*. *Pe țăran el l-a găsit, Ocupat cu măturatul Curții* (Coșbuc).

mătură, *mături*, s.f. || Probabil cuv. autohton || **1.** Obiect de uz casnic, făcut din tulpinile plantei cu același nume, din nuiele etc., cu care se mătură. **2.** Plantă erbacee cu tulpina foarte ramificată, stufoasă, din care se fac mături **(1)**.

măturătór, -oáre, *măturători, -oare*, s.m. și f. || Din *mătura* || Persoană care se ocupă cu măturatul străzilor.

măturătúră, *măturături*, s.f. || Din *mătura* || **1.** Măturat. **2.** Gunoi adunat cu mătura.

măturéă, -ícă, *măturele*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *mătură*. ● Mătură mică pentru periat hainele. **2.** (La pl.; în forma *măturele*) Plantă erbacee alb-păroasă din familia compozitelor, cu tulpina ramificată și cu flori roz, dispuse în capitule.

măturói, *măturoaie*, s.n. || Din *mătură* || Augmentativ al lui *mătură* **(1)**; mătură mare de nuiele cu care se curăță curțile și străzile; tîrn.

mătúșă, *mătuși*, s.f. || Lat. *amita* || **1.** Sora tatălui sau a mamei unei persoane; verișoara unuia dintre părinți sau soția unchiului. **2.** (Pop.) Termen de respect cu care se adresează cineva unei femei în vîrstă.

măzăríche s.f. || De la *mazăre* || **1.** Denumire dată mai multor specii de plante furajere, anuale, din familia leguminoaselor. **2.** Precipitație atmosferică sub formă de bobițe de gheață, care cade în timpul iernii, în special spre primăvară.

meándru, *meandre*, s.n. || Din fr. *méandre*, de la n. pr. lat. *Maeander*, gr. *Maiandros*, fluviu sinuos în Asia Mică || **1.** Buclă, sinuozitate a cursului unei ape, a unui drum etc. **2.** Motiv ornamental format din linii ondulate.

meát, *meaturi*, s.n. || Din fr. *méat*, lat. *meatus* (*<meare* „a trece") || (Anat.) Canal, orificiu între diferite organe. ● Spațiu între celulele unui țesut vegetal.

mecánic, -ă, *mecanici, -ce*, subst., adj. || Din **(1, 2)** lat. *mechanica*, fr. *mécanique;* **(3—6)** lat. *mechanicus*, germ. *Mechaniker*, fr. *mécanique* || **1.** S.f. Știință care studiază legile mișcării și ale echilibrului corpurilor sub acțiunea forțelor exercitate asupra lor. ○ *Mecanică cuantică* v. *cuantic*. *Mecanică cerească* = ramură a astronomiei care studiază mișcarea corpurilor cerești. **2.** S.f. Ramură a tehnicii care are ca obiect prelucrarea materiilor prime pentru obținerea de piese, asamblarea acestor piese etc. **3.** Adj. Care este acționat de o mașină sau de un mecanism; care se face cu ajutorul mașinilor sau al mecanismelor; (adverbial) automat. **4.** Adj. Care se referă la mecanică **(1)**. **5.** Adj. (Adesea adverbial) Care se face în mod automat, fără participarea conștiinței și a voinței omului. **6.** S.m. Lucrător care efectuează operații de întreținere sau de reparare a mașinilor, motoarelor etc.; persoană care supraveghează sau conduce un vehicul sau un motor.

mecanicísm s.n. || Din *mecanic* || Concepție care caută să explice procesele și fenomenele caracteristice formelor superioare de mișcare a materiei prin reducerea lor la principiile și legile mecanicii **(1)**.

mecanicíst, -ă, *mecaniciști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din *mecanic* || **1.** Adj. Care se referă la mecanicism, care este în conformitate cu principiile mecanicismului. **2.** S.m. și f. Adept al mecanicismului.

mecanísm, *mecanisme*, s.n. || Din fr. *mécanisme*, germ. *Mechanismus* || **1.** Sistem tehnic alcătuit din mai multe corpuri, folosit la transmiterea unei mișcări de la elementul conducător la elementul condus. ● Totalitatea pieselor și angrenajelor care alcătuiesc un astfel de sistem. **2.** Mod de organizare sau de funcționare administrativă, socială, economică etc.

mecanizá, *mecanizez*, vb. I. || Din fr. *mécaniser* || A efectua mecanizarea proceselor de producție, prin introducerea unor sisteme tehnice mecanizate în diverse ramuri de activitate (agricultură, transporturi etc.).

mecanizáre, *mecanizări*, s.f. Acțiunea de *a mecaniza;* introducerea mașinilor, aparatelor etc. în procesele de producție.

mecanizát, -ă, *mecanizați, -te*, adj. Care se face cu ajutorul unor mașini, unor mecanisme, dispozitive etc.; care este înzestrat cu mașini.

mecanizatór, *mecanizatori*, s.m. || Din rus. *mehanizator* || Mecanic pentru mașini agricole.

mecano- || Din fr. *mécano-* || Element de compunere însemnînd „mecanic", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

mecanoreceptór, *mecanoreceptori*, s.m. || *Mecano-* + *receptor* || (Fiziol.) Organ de simț care recepționează acțiuni mecanice (atingere, presiune etc.). Mecanoreceptorii sînt situați în piele, în mușchi, în organe interne etc.

mecanoterapíe s.f. || Din fr. *mécanothérapie; mecano-* + gr. *therapeia* „tratament" || Procedeu terapeutic care folosește masajul, gimnastica medicală, aparate speciale etc.

mecéna s.m. invar. (Livr.) || De la n. pr. *Mecena* || Mecenat.

mecenát, *mecenați*, s.m. || Din it. *mecenate* || Persoană care protejează artele și literatura; mecena.

meci, *meciuri*, s.n. || Din engl., fr. *match* || Întrecere sportivă disputată între două persoane sau între două echipe; partidă, joc, întîlnire.

mecóniu s.n. || Din lat. *meconium*, fr. *méconium* || Primele materii fecale eliminate de noul-născut.

medaliá, *medaliez*, vb. I. Tranz. || Din *medaliat* || A distinge pe cineva cu o medalie; a decora.

medaliát, -ă, *medaliați, -te*, adj. || Din *medalie* (după fr. *médaillé*) || Care a fost distins cu o medalie.

medálie, *medalii*, s.f. || Din it. *medaglia* || Mică piesă de metal în formă de monedă, gravată cu figuri și inscripții, emisă în amintirea unui eveniment, a unei acțiuni însemnate etc. ○ Expr. *Reversul medaliei* = alt aspect (de obicei neplăcut), adesea opus față de cel inițial, al unui lucru, al unei situații, al unei probleme. ● Distincție (constînd dintr-o piesă de metal) dată ca premiu la diferite concursuri sau pentru merite deosebite într-un anumit domeniu de activitate.

medalión, *medalioane*, s.n. || Din fr. *médaillon* (după *medalie*) || **1.** Obiect de podoabă, de formă rotundă sau ovală, în care se păstrează de obicei un portret sau alt obiect și care se poartă atîrnat la gît. **2.** Element decorativ de formă rotundă sau ovală, folosit în arhitectură, în mobilier etc., și cuprinzînd de obicei un basorelief sau o inscripție. **3.** Scriere în proză, de mici dimensiuni, în care se schițează portretul unei personalități.

medalístică s.f. || Din *medalie* || Ramură a numismaticii care se ocupă cu studiul medaliilor.

medelnicér, *medelniceri*, s.m. || Din *medelniță*, (înv.) „lighean" || Titlu dat în evul mediu, în Țara Românească și în Moldova, dregătorului care turna domnului apă ca să se spele pe mîini și servea bucatele.

mediá, *mediez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *mediare* || A mijloci o înțelegere între părți adverse; a face demersuri pentru a aplana un diferend sau un conflict între două sau mai multe state.

mediál, -ă, *mediali, -e*, adj. || Din fr. *médial*, lat. *medialis* || Median; așezat la mijloc. ○ (Lingv.) *Vocală medială* = vocală care se articulează în partea de mijloc a cavității bucale.

medián, -ă, *mediani, -e*, adj. || Din fr. *médian*, lat. *medianus* || Care este situat la mijloc. ● (Substantivat, f.) Fiecare dintre dreptele care unesc vîrfurile unui triunghi cu mijlocul laturii opuse.

mediát, -ă, *mediați, -te*, adj. || Din fr. *médiat* || Care se află în legătură indirectă cu ceva; mijlocit, indirect.

mediatór, -oáre, *mediatori, -oare*, subst. || Din lat. *mediator* || **1.** S.m. și f. Persoană oficială, guvern etc. care mijlocește o înțelegere între două părți adverse, care face un act de mediație. **2.** S.f. Perpendiculară ridicată pe mijlocul unui segment de dreaptă; locul geometric al punctelor egal depărtate de capetele segmentului.

mediáție, *mediații*, s.f. || Din fr. *médiation* || Acțiunea de a media; intervenție a unei persoane oficiale, a unui guvern etc. pentru rezolvarea pașnică a unui diferend dintre două sau mai multe state.

médic, *medici*, s.m. || Din lat. *medicus* || Persoană care practică medicina; specialist în medicină; doctor.

medicál, -ă, *medicali, -e*, adj. || Din fr. *médical* || Care se referă la medic sau la medicină, care aparține medicului sau medicinii. ○ *Gimnastică medicală* = sistem de exerciții menite să corecteze anumite deficiențe fizice sau funcționale.

medicamént, *medicamente*, s.n. || Din fr. *médicament*, lat. *medicamentum* || Substanță naturală sau de sinteză, utilizată în scopul vindecării, ameliorării sau prevenirii unor boli; doctorie; (pop.) leac.

medicamentós, -oásă, *medicamentoși, -oase*, adj. || Din fr. *médicamenteux* || Care servește ca medicament; (despre tratamente) care se face cu medicamente.

medicáție, *medicații*, s.f. || Din fr. *médication* || Tratament (cu ajutorul medicamentelor) aplicat unui bolnav.

medicinál, -ă, *medicinali, -e*, adj. || Din fr. *médicinal*, lat. *medicinalis* || Care este folosit ca medicament, care are proprietăți asemănătoare cu ale medicamentelor; din care se fabrică medicamente: *plante medicinale.*

medicínă s.f. || Din lat. *medicina* || **1.** Știință care se ocupă cu prevenirea și vindecarea bolilor, cu restabilirea sănătății omului. ○ *M. judiciară* = medicină care se ocupă cu efectuarea expertizelor și examenelor medicale în scopul clarificării unor cazuri de omor, de loviri etc. **2.** *M. veterinară* = știință care are ca obiect apărarea sănătății animalelor.

mediciníst, -ă, *mediciniști, -ste*, s.m. și f. || Din *medicină* || Student în medicină.

medico- || Din fr. *médico-* || Element de compunere care însemnează „(cu caracter) medical" și care servește la formarea unor adjective.

medico-farmaceútic, -ă, *medico-farmaceutici, -ce,* adj. || *Medico- + farmaceutic* || Care are un caracter medical şi farmaceutic, care se referă la medicină şi farmacie.

medico-legál, -ă, *medico-legali, -e,* adj. || Din fr. *médico-légal* || Care se referă la medicina judiciară.

medico-sanitár, -ă, *medico-sanitari, -e,* adj. || *Medico- + sanitar* || Care are caracter medical şi sanitar; privitor la personalul medical şi sanitar.

mediére, *medieri,* s.f. || Din *media* || Acţiunea de *a media;* mijlocire, mediaţie.

medievál, -ă, *medievali, -e,* adj. || Din fr. *médiéval,* de la lat. *medium aevum* „evul mediu" || Care se referă la evul mediu, din evul mediu.

medievíst, *medievişti,* s.m. || Din fr. *médiéviste* || Specialist în istoria evului mediu.

mediocritáte, *mediocrităţi,* s.f. || Din fr. *médiocrité,* lat. *mediocritas, -atis* || Faptul de a fi mediocru; starea celui mediocru. ● Persoană lipsită de calităţi (intelectuale) deosebite.

mediócru, -ă, *mediocri, -e,* adj. || Din fr. *médiocre* || **1.** Care nu iese din comun; mijlociu. **2.** Lipsit de inteligenţă, de spirit, de cultură.

meditá, *meditez,* vb. I. || Din fr. *méditer,* lat. *meditari* || **1.** Intranz. A gîndi, a cugeta adînc asupra unui lucru. **2.** Tranz. A da lecţii particulare unui elev.

meditatív, -ă, *meditativi, -e,* adj. || Din fr. *méditatif* || Înclinat spre meditare; gînditor.

meditatór, -oáre, *meditatori, -oare,* s.m. şi f. || Din *medita* || Persoană care meditează un elev.

meditáţie, *meditaţii,* s.f. || Din lat. *meditatio, -onis,* fr. *méditation* || **1.** Faptul de a medita; gîndire, cugetare. **2.** Specie a genului liric, alcătuită pe o temă filozofică, cuprinzînd reflecţii asupra existenţei umane. **3.** Lecţie particulară dată de un meditator.

mediteranéan, -ă, *mediteraneeni, -e,* adj. || Din fr. *méditerranéen* || Care se referă la Marea Mediterană sau la regiunile situate în vecinătatea ei, care aparţine Mării Mediterane sau regiunilor învecinate.

médiu[1], *medii,* s.n. || Din lat. *medium* || **1.** Totalitatea factorilor şi condiţiilor (relief, climă etc.) în care trăiesc organismele; cadrul natural în care se desfăşoară viaţa materială a societăţii omeneşti. ● Substanţă, cîmp electromagnetic etc. în care se află corpurile sau în care se desfăşoară fenomenele fizice şi chimice. ○ *M. de cultură* = soluţie nutritivă utilizată pentru înmulţirea microbilor în laborator. **2.** Societatea, lumea în care trăieşte cineva; ambianţă. ○ *M. social* = totalitatea elementelor şi structurilor economice, juridice, politice, culturale etc. care formează cadrul desfăşurării activităţii membrilor unei societăţi. **3.** (În practicile oculte) Persoană despre care se crede că poate comunica cu spiritele, servind astfel ca intermediar între ele şi oamenii vii.

médiu[2], -ie, *medii,* adj., s.f. || Din lat. *medius* || **1.** Adj. Care se găseşte la mijloc; de mijloc, mijlociu. ○ *Termen m.* = termen al unui silogism, care îi pune în relaţie pe ceilalţi doi termeni (major şi minor). **2.** Adj. Care reprezintă o medie. **3.** S.f. Valoare mijlocie a mai multor mărimi. ○ *Medie aritmetică* = rezultatul obţinut din împărţirea sumei mai multor mărimi la numărul lor. *În medie* = ca măsură intermediară între diferitele cantităţi ale unor elemente; una peste alta. ● S.f. Rezultat obţinut din adunarea notelor primite de un elev sau de un student şi împărţirea acestora la numărul lor total.

medulár, -ă, *medulari, -e,* adj. || Din fr. *médullaire,* lat. *medullaris* (< *medulla* „măduvă") || Care se referă la măduva spinării sau la măduva oaselor, care aparţine măduvei spinării sau măduvei osoase.

medulosuprarenálă, *medulosuprarenale,* adj. || După fr. *médullo-surrénale* || *Glandă m.* (şi substantivat) = glandă endocrină care formează porţiunea centrală a suprarenalelor.

medúză, *meduze,* s.f. || Din fr. *méduse,* de la n. pr. lat., gr. *Medusa* || Animal celenterat marin cu corpul gelatinos, transparent, în formă de ciupercă.

mefistofélic, -ă, *mefistofelici, -ce,* adj. || Din fr. *méphistophélique,* de la n. pr. *Mefistofeles,* numele diavolului din legenda lui Faust || (Livr.) Diabolic, drăcesc; răutăcios, perfid.

mefític, -ă, *mefitici, -ce,* adj. || Din fr. *méphitique,* lat. *mephiticus* || (Livr.) Cu miros urît; infect, fetid, pestilenţial.

mega- || Din fr. *méga-;* gr. *megas* „mare" || Element de compunere cu sensul „un milion de", folosit pentru alcătuirea denumirii multiplilor unor unităţi de măsură. Serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective.

megafón, *megafoane,* s.n. || Din fr. *mégaphone; mega- + gr. phone* „sunet" || Difuzor de mare putere (instalat în pieţe, pe stadioane etc.) pentru transmiterea programelor sonore. ● Ansamblu format dintr-un microfon, un amplificator şi un difuzor, folosit pe nave pentru a face auzite la distanţă comenzile.

megalít, *megaliţi,* s.m. || Din fr. *mégalithe; mega- + gr. lithos* „piatră" || Nume dat unor monumente preistorice funerare sau religioase, alcătuite din blocuri mari de piatră.

megalític, -ă, *megalitici, -ce,* adj. || Din fr. *mégalithique* || Referitor la megaliţi sau la epoca lor.

megalomán, -ă, *megalomani, -e,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *mégalomane* || **1.** (Persoană) care are o părere exagerat de bună despre sine; grandoman. **2.** Bolnav de megalomanie **(2).**

megalomaníe, *megalomanii,* s.f. || Din fr. *mégalomanie* || **1.** Faptul de a fi megaloman **(1);** grandomanie. **2.** Stare patologică manifestată printr-un delir de grandoare, bolnavul crezînd despre sine că este un personaj important. Adesea, megalomania este asociată cu delirul de persecuţie.

megatériu, *megaterii,* s.m. || Din lat. *megatherium,* fr. *mégathérium; mega- + gr. the-*

rion „fiară“ || Mamifer erbivor de talie mare, care a trăit în era cuaternară.

megawátt, *megawați*, s.m. || Din fr. *mégawatt* || Unitate de măsură pentru putere, egală cu un milion de wați.

megiéș, -ă, *megieși, -e*, s.m. și f., adj. || Din scr. *medjaš*, magh. *megyes* || **1.** (În evul mediu, în Țara Românească și în Moldova) Țăran liber, stăpîn de pămînt. **2.** (Înv. și pop.) Vecin.

meglenít, -ă, *megleniți, -te*, adj., s.m. și f. || De la n. pr. *Meglen* || Meglenoromân.

meglenoromân, -ă, *meglenoromâni, -e*, s.m. și f., adj. || De la n. pr. *Meglen* + *român* || **1.** S.m. și f. Persoană care aparține unei populații românești aflate în sudul Peninsulei Balcanice, în regiunea Meglen. **2.** Adj. Care se referă la meglenoromâni **(1).** ● (Substantivat, f.) Dialect al limbii române vorbit de meglenoromâni.

mehénghi, -e, *mehenghi, -e*, adj. || Din tc. *mehenk* || (Și substantivat) Isteț, abil; șmecher, șiret; glumeț, poznaș. *Oricît ați fi de cărturari și de mehenghi, n-ați scăpa de ea cu una cu două* (Macedonski).

mei s.m. || Lat. *milium* || Plantă furajeră din familia gramineelor, înaltă de 50 — 150 cm, cu semințe mici, ovale, cultivată în trecut și ca plantă alimentară. ● Semințele acestei plante, folosite ca hrană pentru vite și păsări.

meióză s.f. || Din fr. *méiose* || (Biol.) Totalitatea fenomenelor complexe premergătoare formării gameților.

meișór, *meișori*, s.m. || Din *mei* || **1.** Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina tîrîtoare, cu flori de culoare verde-deschis sau violetă. **2.** Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze păroase și flori violacee, grupate în spice.

melamínă s.f. || Din fr. *mélamine* || Substanță chimică organică întrebuințată la fabricarea unor mase plastice rezistente.

melánă s.f. || Din fr. *mélaena* || Fibră textilă sintetică cu proprietăți asemănătoare cu ale lînii.

melancólic, -ă, *melancolici, -ce*, adj. || Din fr. *mélancolique* || **1.** Înclinat spre melancolie; cuprins de melancolie. ● Care exprimă melancolie. **2.** Care predispune la melancolie, la tristețe. ○ (Adverbial) *Dintre ramuri de arin Melancolic cornul sună* (Eminescu). **3.** Care suferă de melancolie **(2).**

melancolíe, *melancolii*, s.f. || Din fr. *mélancolie*, lat. *melancholia;* gr. *melas* „negru“ + *chole* „fiere“ || **1.** Stare de tristețe ușoară, însoțită de predispoziția spre visare și dorința de singurătate. **2.** Boală psihică manifestată printr-o depresiune continuă, prin tristețe adîncă, apatie, anxietate, indiferență față de societate etc.

melanínă s.f. || Din fr. *mélanine* || Pigment organic de culoare brună-închis, care conține sulf și fier, prezent în piele, în păr, în coroida oculară etc.

melánj, *melanjuri*, s.n. || Din fr. *mélange* || **1.** Amestec. **2.** Fir textil tors din două sau mai multe feluri de fibre de lînă de culori diferite sau din fibre de lînă amestecate cu fibre sintetice. ● *P. ext.* Țesătură executată din astfel de fibre.

melanóm, *melanoame*, s.n. || Din fr. *mélanome* || Tumoare malignă a pielii, de origine pigmentară.

melanterít s.n. || Din fr. *mélantérite* || Sulfat natural hidratat de fier, de obicei de culoare verde-deschis, cu luciu sticlos, folosit la fabricarea unor vopsele.

melásă, s.f. || Din fr. *mélasse*, germ. *Melasse* || Lichid siropos de culoare brună-neagră, obținut ca reziduu la fabricarea zahărului și folosit la fabricarea spirtului, ca hrană pentru vite etc.

melc, *melci*, s.m. **1.** (La pl.) Clasă de moluște cu un picior în formă de talpă, cu corpul moale, vîscos, apărat de o cochilie în formă de spirală; gasteropode; (și la sg.) animal din această clasă. ○ *Ca melcul* = **a)** răsucit în formă de spirală; **b)** foarte încet. **2.** Partea anterioară, osoasă, a urechii interne, răsucită în formă de spirală. **3.** (Tehn.) Angrenaj care servește la transmiterea mișcării de rotație între doi arbori care nu se găsesc în același plan. **4.** Prăjitură făcută din aluat încolăcit, presărat cu nucă.

melcișór, *melcișori*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *melc*. **2.** (La pl.) Mici bucăți de pastă făinoasă, în formă de spirală sau de inelușe.

meleág, *meleaguri*, s.n. || Din magh. *mellék* || (De obicei la pl.) Loc, ținut, regiune; împrejurime, vecinătate. ● Cuprins al unei așezări omenești.

meleán, *meleni*, s.m., adj. (Reg.) **1.** (Om) înalt și voinic. *Se scoală în picioare cît mi ți-i meleanul și se roagă de iertare* (Creangă). **2.** Flăcău, fecior.

melestéu, *melesteie*, s.n. || Din *melestui*, (reg.) „a amesteca“ || (Reg.) Făcăleț (pentru mestecat mămăliga).

melifér, -ă, *meliferi, -e*, adj., s.f. || Din fr. *mellifère;* lat. *mel* „miere“ + *ferre* „a purta“ || **1.** Adj. (Despre plante) Ale cărei flori conțin nectar și polen. **2.** S.f. (La pl.) Grup de plante cu flori bogate în nectar și în polen; (și la sg.) plantă din acest grup.

melinită s.f. || Din fr. *mélinite;* lat. *melinus* „de culoarea gutuii“ || Exploziv puternic din acid picric, folosit la fabricarea fitilurilor detonante.

melísă, *melise*, s.f. || Din lat. *melissa*, fr. *mélisse* || Plantă meliferă cu flori albe, plăcut mirositoare. ● Băutură alcoolică aromată obținută prin fermentarea frunzelor acestei plante.

meliță, *mélit*, vb. I. || Din *meliță* || **1.** Tranz. A zdrobi cu melița partea lemnoasă a tulpinilor de in sau de cînepă, pentru a alege fuiorul. ● (Fig.) A bate strașnic pe cineva. **2.** Intranz. (Fig.) A vorbi mult și fără rost, a trăncăni.

melițát, s.n. Acțiunea de *a meliță;* zdrobire, cu ajutorul meliței, a părților lemnoase din tulpinile de in și de cînepă pentru a alege fuiorul.

méliță, *meliță*, s.f. || Din bg. *melica* || **1.** Unealtă de lemn acționată manual, folosită în gospodăriile țărănești pentru a alege fuiorul din

tulpinile de cînepă și de in. ● (Ind. text.) Mașină de meliţat. **2.** (Fam.) Gură. ○ Expr. *A da cu meliţa* (sau *din meliţă*) = a vorbi fără rost, a trăncăni, a flecări.

melódic, -ă, *melodici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *mélodique* || **1.** Adj. Care se referă la melodie. **2.** Adj. Melodios, armonios. **3.** S.f. Ramură a teoriei muzicale care se ocupă cu studiul melodiei.

melódie, *melodii,* s.f. || Din ngr. *melodia,* it. *melodia,* fr. *mélodie* || **1.** Succesiune organizată de sunete, cu înălţimi și durate diferite, care alcătuiesc o unitate cu sens expresiv. Melodia este elementul principal al muzicii. **2.** Compoziţie muzicală, cîntec. ● (Fig.) Muzicalitate.

melodiós, -oásă, *melodioși, -oase,* adj. || Din fr. *mélodieux* || Care conţine sau care emite sunete armonioase, plăcute auzului.

melodramátic, -ă, *melodramatici, -ce,* adj. || Din fr. *mélodramatique,* it. *melodrammatico* || Care se referă la melodramă, cu caracter de melodramă. ● (Depr.) Cu caracter patetic, exagerat, fals.

melodrámă, *melodrame,* s.f. || Din fr. *mélodrame* || **1.** (Înv.) Operă dramatică în care unele episoade erau însoţite de muzică. **2.** Operă dramatică scrisă într-un stil de un patetism violent, cu acţiune complicată, adesea neverosimilă, în care scene tragice alternează cu scene comice.

melomán, -ă, *melomani -e,* s.m. și f. || Din fr. *mélomane* || Persoană care iubește muzica.

melón, *meloane,* s.n. || Din fr. *melon* || Gambetă.

melopée, *melopei,* s.f. || Din fr. *mélopée* || Melodie monotonă, tărăgănată, care exprimă tristeţe, melancolie. În trecut acompania o declamaţie.

mélos s.n. || Din ngr. *melos,* fr. *melos* || **1.** Aspectul melodic al muzicii. **2.** Melodie, cîntec; *p. ext.* muzică.

membránă, *membrane,* s.f. || Din lat., it. *membrana,* fr. *membrane* || **1.** Ţesut subţire, animal sau vegetal, care delimitează, acoperă și susţine anumite organe. **2.** Placă subţire, foarte flexibilă, care, prin vibrare, produce sau transmite sunete. **3.** Foiţă subţire care separă două medii (lichide, păstoase sau gazoase).

membranós, -oásă, *membranoși, -oase,* adj. || Din fr. *membraneux* || Cu aspect de membrană; format din una sau mai multe membrane.

mémbru, -ă, *membri, -e,* subst. || Din lat. *membrum,* fr. *membre* || **1.** S.n. Fiecare dintre prelungirile perechi, articulate, ale corpului omului sau al unor animale, care servesc la mers, la zbor, la apucat etc. ○ *M. superior* = mînă. *M. inferior* = picior. **2.** S.m. Fiecare dintre cele două părţi ale unei expresii matematice. **3.** S.n. Fiecare dintre părţile unei propoziţii, unei fraze sau unei perioade. **4.** S.m. și f. Persoană (sau unitate) care face parte dintr-o organizaţie (socială, politică, culturală) sau dintr-o asociaţie, dintr-o alianţă etc.

meménto s.n. || Din fr. *mémento,* lat. *memento* „amintește-ţi" || **1.** Însemnare, notă, semn care reamintește ceva; *p. ext.* aducere aminte. **2.** Carte care rezumă esenţialul (prin tabele, formule etc.) dintr-una sau din mai multe ştiinţe sau discipline; memorator.

memorá, *memorez,* vb. I. Tranz. || Din lat. *memorare,* fr. *mémorer* || A întipări și a reţine în memorie; a memoriza. *Mai erau și alţii, ale căror nume nu le-am memorat* (Sadoveanu).

memorábil, -ă, *memorabili, -e.* adj. || Din fr. *mémorable,* lat. *memorabilis* || Demn de ţinut minte; *p. ext.* important, însemnat.

memorándum, *memorandumuri,* s.n. || Din lat. *memorandum,* germ. *Memorandum,* fr. *mémorandum* || Document cuprinzînd faptele sau argumentele juridice care privesc relaţiile dintre state și care formează ori vor forma obiectul unor tratative.

memoratór, *memoratoare,* s.n. || Din fr. *mémorateur* || Memento (2).

memoriál, -ă, *memoriali, -e,* s.n., adj. || Din germ. *Memorial,* fr. *mémorial,* lat. *memorialis* || **1.** S.n. Specie literară (asemănătoare cu memoriile și cu însemnările de călătorie) care cuprinde observaţii ori impresii personale în legătură cu anumite fapte sau evenimente văzute ori trăite. **2.** Adj. Care servește pentru a aminti ceva: *casă memorială.*

memorialíst, -ă, *memorialiști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *mémorialiste* || Autor de memoriale sau de memorii (v. *memoriu* 2), persoană care publică însemnări asupra evenimentelor din timpul vieţii sale.

memorialístic, -ă, *memorialistici, -ce,* s.f., adj. || Din *memorial* || **1.** S.f. Gen de scriere literară care conţine memorii (v. *memoriu* 2); totalitatea lucrărilor care conţin memorii. **2.** Adj. Care aparţine memorialisticii (1), care se referă la memorialistică sau la memoriale (1).

memórie, *memorii,* s.f. || Din lat., it *memoria,* fr. *mémoire* || **1.** Proces psihic care constă în întipărirea, păstrarea, recunoașterea și reproducerea experienţei din trecut (percepţiile, ideile, emoţiile etc.). ● Minte (considerată ca centru al procesului de memorizare). ○ *Din memorie* = din aducere-aminte; pe de rost. **2.** Aducere-aminte, amintire. **3.** Amintire pe care o păstrează posteritatea despre oameni sau despre evenimente (de seamă) din trecut. ○ Expr. *În memoria cuiva sau a ceva* = în amintirea, spre aducerea-aminte a cuiva sau a ceva. **4.** Parte componentă a calculatorului electronic în care se înmagazinează datele ce au fost codificate.

memóriu, *memorii,* s.n. || Din lat. *memorium,* fr. *mémoire* || **1.** Expunere scrisă, amănunţită și documentată, asupra unei probleme, a unui fapt etc. ○ *M. de titluri și lucrări* = listă în care sînt înscrise titlurile și lucrările de specialitate ale unei persoane. *M. de activitate* = expunere scrisă care cuprinde date asupra activităţii desfășurate de cineva într-un anumit domeniu. **2.** (La pl.) Scriere beletristică în care sînt notate evenimente din timpul vieţii autorului. **3.** (La pl.) Colecţie de conferinţe, comunicări și dezbateri ale unei societăţi ştiinţi-

fice. **4.** Petiție (a unui grup de persoane) în care motivele și documentația sînt expuse pe larg.

memorizá, *memorizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *mémoriser* || A învăța pe de rost; a memora.

memorizáre, *memorizări,* s.f. Acțiunea de *a memoriza;* proces de întipărire în minte a experienței acumulate de om.

menádă, *menade,* s.f. || Din fr. *ménade,* lat. *menas, -adis* || (Mitol.) Bacantă; *p. ext.* femeie exaltată, furioasă, nestăpînită.

menáj, *menajuri,* s.n. || Din fr. *ménage* || **1.** Treburile casnice; activitatea gospodinei; gospodărie. ○ *Obiect de m.* = obiect de uz casnic. **2.** Căsnicie; viață conjugală.

menajá, *menajez,* vb. I. || Din fr. *ménager* || **1.** Tranz. A trata pe cineva cu grijă, cu îngăduință; a proceda cu prudență și cu tact; a cruța. **2.** Refl. A-și cruța forțele, sănătatea; a nu se osteni prea mult. **3.** Tranz. (Rar) A folosi cu măsură, a economisi, a nu irosi în zadar.

menajaménț, *menajamente,* s.n. || Din fr. *menagement* || (Mai ales la pl.) Tact, grijă față de susceptibilitatea și sensibilitatea unei persoane, pentru a o feri de neplăceri.

menajáre, *menajări,* s.f. Faptul de *a (se) menaja;* menajament.

menajér, -ă, *menajeri, -e,* s.f. adj. || Din fr. *ménagère* || **1.** S.f. Femeie angajată să îngrijească de gospodăria cuiva. **2.** Adj. Privitor la menaj, la gospodărie; de menaj, casnic.

menajerie, *menajerii,* s.f. || Din fr. *ménagerie,* germ. *Menagerie* || Loc special amenajat în care sînt ținute și expuse publicului animale vii, mai ales sălbatice; totalitatea animalelor expuse într-un asemenea loc.

mendelísm s.n. || Din fr. *mendélisme,* de la n. pr. *Mendel* || Concepție referitoare la transmiterea ereditară a caracterelor, care are la bază legile formulate de Mendel, în 1865: legea puității gameților și legea segregării independente a perechilor de caractere. Mendelismul stă la baza teoriei cromozomale a eredității.

méndre s.f. pl. (Fam.) *A-și face mendrele cu cineva* = a) a-și satisface capriciile; a-și face de cap; b) a-și bate joc de cineva; a necinsti o femeie.

menestrél, *menestreli,* s.m. || Din fr. *ménestrel* || Poet-muzicant medieval care recita sau cînta versuri cu conținut epic, acompaniindu-se cu un instrument muzical; trubadur; *p. gener.* cîntăreț popular. *Vestitul lăutar Dumitrache..., acel menestrel al tuturor veseliilor și întristărilor caselor boierești* (Ghica).

ménghină, *menghine,* s.f. || Din tc. *mengene* || Dispozitiv de prindere a unor piese care urmează a fi prelucrate (la strung, la masa de lucru); este format din două fălci și dintr-un șurub cu manivelă cu ajutorul căruia se apropie sau se depărtează fălcile care prind piesa.

menhír, *menhire,* s.n. || Din fr. *menhir* || Monument megalitic funerar sau de cult, de la sfîrșitul epocii neolitice, făcut din unul sau din mai multe blocuri înalte de piatră neprelucrată.

mení, *menesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *měniti* || **1.** A hotărî de mai înainte; a destina. ● Tranz. și intranz. A exprima o dorință în favoarea cuiva; a face o urare. **2.** (În superstiții) A predestina, a ursi; a prezice.

meníngе, *meninge,* s.n. || Din fr. *méninge* || Fiecare dintre cele trei membrane care învelesc creierul și măduva spinării.

meningítă, *meningite,* s.f. || Din fr. *méningite* || Inflamație a meningelor. Se manifestă prin dureri de cap, vărsături, înțepenirea cefei, febră.

menire, *meniri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a meni.* ● Misiune, sarcină, rost. *A întrupa cît mai multă simțire... este de bună seamă o menire a poeziei* (Gherea). **2.** Soartă, destin.

menísc, *meniscuri,* s.n. || Din fr. *ménisque;* gr. *meniskos* „lună mică" || **1.** Lentilă cu o față concavă și alta convexă. **2.** (Fiz.) Curbură concavă sau convexă a suprafeței unui lichid, care apare din cauza aderenței sau lipsei de aderență în punctele de contact cu un corp solid. **3.** Cartilaj în formă de disc, care se află între unele articulații ale corpului.

meníu, *meniuri,* s.n. || Din fr. *menu* || **1.** Totalitatea felurilor de mîncare ce se servesc la o masă. **2.** Listă pe care sînt scrise felurile de mîncare ce se servesc într-o anumită zi la un restaurant.

menopáuză s.f. || Din fr. *ménopause;* gr. *men* „lună" + *pausis* „încetare" || Fenomen fiziologic care constă în încetarea definitivă a menstruației la femei, ca urmare a suprimării funcției ovariene.

menoragíe, *menoragii,* s.f. || Din fr. *ménorrhagie;* gr. *men* „lună" + *rhegnynai* „a țîșni" || Menstruație prelungită sau foarte abundentă.

menstruál, -ă, *menstruali, -e,* adj. || Din lat. *menstrualis* || Care se referă la menstruație, de menstruație.

menstruáție s.f. || Din fr. *menstruation;* cf. lat. *menstruus* „lunar" || Hemoragie fiziologică la femei, care apare periodic începînd din epoca pubertății, se întrerupe temporar în cursul perioadelor de sarcină și de alăptare și dispare definitiv la menopauză.

mensuál, -ă, *mensuali, -e,* adj. || Din fr. *mensuel,* lat. *mensualis* (< *mensis* „lună") || (Astăzi rar) Care apare sau are loc lunar.

menșevíc, -ă, *menșevici, -ce,* s.m. și f., adj. || Din rus. *menșevik* || **1.** S.m. și f. Adept al menșevismului. **2.** Adj. Care se referă la menșevism, care ține de menșevism.

menșevísm s.n. || Din rus. *menșevizm* || Curent oportunist apărut în cadrul mișcării muncitorești din Rusia, care se opunea prevederilor programatice ale socialismului științific, principiilor partidului de tip nou.

mentál, -ă, adj. v. **mintal.**

mentalitáte, *mentalități,* s.f. || Din fr. *mentalité* || Fel particular de a gîndi și de a reacționa propriu unui individ sau unei colectivități.

méntă s.f. || Din sl. *menta,* lat. *mentha* || (Bot.) Izmă. ○ *Mentă-creață* = izmă-creață. || Și: **míntă** s.f.

mentól s.n. || Din fr. *menthol* || Produs volatil, aromatic, obținut din uleiul de mentă (sau preparat sintetic), folosit ca antiseptic și calmant.

mentolát, -ă, *mentolați, -te,* adj. || După fr. *mentholé* || Care conține mentol, cu mentol.

méntor, *mentori,* s.m. || Din fr. *mentor,* germ. *Mentor,* lat. *mentor* || Povățuitor, îndrumător spiritual, educator.

menține, *mențin,* vb. III. Tranz. || Din fr. *maintenir* (după *ține)* || A păstra ceva în aceeași stare sau în aceeași formă în care se afla la un moment dat; a lăsa neschimbat. ● Refl. A rămîne neschimbat, a dura, a dăinui.

menținere s.f. Acțiunea de *a (se) menține;* păstrare.

menționá, *menționez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *mentionner* || A semnala ceva (verbal sau în scris), a aminti, a pomeni. ● A specifica, a consemna, a preciza.

menționáre, *menționări,* s.f. Faptul de *a menționa;* mențiune.

mențiúne, *mențiuni,* s.f. || Din fr. *mention,* lat. *mentio, -onis* (< *mens* „minte, spirit") || **1.** Semnalare, menționare; scurtă notă în care se dau informații asupra unui fapt, a unei situații, a unei persoane etc. ● Indicație; specificare. **2.** Distincție (mai mică decît premiul) care se acordă elevilor, concurenților la o competiție etc.

menuét, *menuete,* s.n. || Din fr. *menuet* || **1.** Numele unui vechi dans francez de origine populară, devenit cu timpul dans de salon; compoziție muzicală după care se execută acest dans. **2.** A treia parte a simfoniei clasice.

menzíl, *menziluri,* s.n. || Din tc. *menzil* || (Înv.) Nume dat în trecut, în Țara Românească și în Moldova, serviciului de poștă (pentru corespondență și pentru călători). ● Căruță de poștă, diligență.

mercantíl, -ă, *mercantili, -e,* adj. || Din fr. *mercantile* || (Livr.) **1.** Comercial, negustoresc. **2.** (Peior.) Care se preocupă în mod exagerat de cîștigul material; care este orientat spre realizarea unui profit.

mercantilísm s.n. || Din fr. *mercantilisme* || **1.** Doctrină economică din sec. 15—18 care proclama banii ca principala formă a avuției, iar comerțul (îndeosebi cel exterior) era considerat drept sursă a îmbogățirii. **2.** Spirit negustoresc; preocupare de a cîștiga bani prin orice mijloace.

mercaptán, *mercaptani,* s.m. || Din fr. *mercaptan* || Substanță derivată din hidrogenul sulfurat, folosită la odorizarea gazelor combustibile, spre a semnala pierderile accidentale de gaz.

mercenár, -ă, *mercenari, -e,* s.m., adj. || Din fr. *mercenaire,* lat. *mercenarius* (< *merces* „soldă, plată") || **1.** S.m. Ostaș angajat cu leafă într-o armată străină; (fig., depr.) persoană care, pentru bani sau pentru alte avantaje materiale, se pune în slujba oricăror interese. **2.** Adj. Care se referă la mercenari, alcătuit din mercenari.

merceológ, -ă, *merceologi, -ge,* s.m. și f. || Din *merceologie* || Specialist în merceologie.

merceologíe s.f. || Din it. *merceologia* || Disciplină care studiază proprietățile fizice și chimice ale mărfurilor în vederea stabilirii calității lor și a condițiilor de păstrare; se ocupă de asemenea de problemele vînzării și achiziționării mărfurilor.

mercerie, *mercerii,* s.f. || Din fr. *mercerie* || **1.** Articole mărunte (ață, ace, agrafe, nasturi, panglici etc.) care servesc la cusut sau ca accesorii la îmbrăcăminte. **2.** Magazin în care se vînd obiecte de mercerie **(1).**

mercerizá, *mercerizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *mercériser* || A trata firele sau țesăturile de bumbac cu o soluție de sodă caustică pentru a le da un aspect mătăsos și a le mări rezistența.

mercerizáre, *mercerizări,* s.f. Acțiunea de *a merceriza.*

mercerizát, -ă, *mercerizați, -te,* adj. Care a fost supus procesului de mercerizare.

merchéz, *merchezuri,* s.n. || Din tc. *merkez* || **1.** (Astăzi rar) Tîlc (ascuns) al unui lucru; rost, semnificație; taină. **2.** (Fam.) Șmecherie, șiretlic, tertip.

mercúr s.n. || Din fr. *mercure,* de la n. pr. lat. *Mercurius,* zeul comerțului || Metal lichid cu luciu argintiu, foarte dens și foarte mobil, care se găsește în natură sub formă de sulfură, rar în stare nativă. Este întrebuințat la umplerea termometrelor, la extragerea aurului și argintului, în medicină etc.

mercuriál[1], *mercuriale,* s.n. || Din fr. *mercuriale* || Listă zilnică a prețurilor, care se afișează în piețe și în tîrguri.

mercuriál[2], **-ă,** *mercuriali, -e,* adj. || Din fr. *mercuriel,* lat. *mercurialis* || Care conține mercur; preparat pe bază de mercur.

meremét, *meremeturi,* s.n. || Din tc. *meremet* || (Înv. și reg.) Lucrare de reparație sau de întreținere. *Cum m-oi vedea la un fel cu meremetul caselor, îl fac tovarăș la parte și-l însor* (Caragiale). ● (Fam.) Aranjare, dichisire.

meremetiseálă, *meremetiseli,* s.f. || Din *meremetisi* || (Înv. și reg.) Reparație, refacere.

meremetisí, *meremetisesc,* vb. IV. Tranz. || Din ngr. *emeremetisa* (aoristul lui *meremetizo)* || (Înv. și reg.) A repara, a reface, a restaura. ● (Fam.) A pune în ordine, a aranja, a dichisi.

meréu, -é(e, merei, -ie, adv., adj. **1.** Adv. Necontenit, fără încetare, fără întrerupere. ● Din ce în ce mai mult. *Mereu se depărta de sat Bătrînul* (Coșbuc). **2.** Adv. (Reg.) Fără grabă, încet, domol. **3.** Adj. (Înv. și reg.) Care se întinde unul după altul (formînd un tot); neîntrerupt; care se întinde pînă departe; întins, vast. *Umblau... în poieni de codri merei* (Sadoveanu).

mergătór, -oáre, *mergători, -oare,* adj. || Din *merge* || (Înv. și pop.) Care se deplasează dintr-un loc într-altul; care umblă; (despre ape) care curge. *Mureș, Mureș, apă lină, De mi-ai fi tu vorbitoare Precum ești de mergătoare* (Pop.).

mérge, *merg,* vb. III. Intranz. || Lat. *mergere* „a se cufunda" || **1.** A se mișca dintr-un loc în altul, a se deplasa, a umbla; (despre vehicule) a circula. ● (Despre nave) A pluti. ● (Despre păsări, avioane) A zbura. ● (Despre ape curgătoare) A curge. **2.** A se duce într-un anumit loc,

a se îndrepta spre...; a pleca, a porni. ○ Expr. *A merge înaintea cuiva* = a întîmpina. *A merge în treaba lui* = a-şi vedea de treburile, de interesele sale. *A-i merge ceva drept la inimă* (sau *în suflet)* = a-i plăcea ceva foarte mult. (În legătură cu verbul „a bate" sau cu echivalentele lui) *De-i merge* (sau *să-i meargă) colbul* (sau *fulgii, peticile* etc.) = foarte tare, zdravăn. *A merge pe...* = (despre vîrstă) a împlini, a se apropia de... *Pe zi ce merge* = pe măsură ce trece timpul. *A merge prea departe* = a-şi permite prea multe, a depăşi limitele îngăduite. **3.** A urma, a frecventa cursurile unei şcoli. **4.** A însoţi, a întovărăşi, a acompania. ○ Expr. *A merge mînă în mînă cu...* = a fi în strînsă legătură, a se desfăşura concomitent. *A merge după cineva* = (despre femei) a se mărita. *A merge pe urmele cuiva* = a urmări pe cineva. **5.** (Despre drumuri) A duce pînă la... **6.** (Despre ştiri, veşti) A se răspîndi. ○ Expr. *Îi merge cuiva vestea (numele* etc.) = se spune despre cineva că... **7.** (Despre acţiuni, evenimente) A decurge; a se desfăşura, a evolua. **8.** (Despre mecanisme) A funcţiona. **9.** (Despre bani) A avea curs. ● (Despre retribuţii, venituri) A-i reveni cuiva în mod regulat. **10.** A izbuti, a reuşi; a înainta, a progresa. **11.** A se potrivi; a fi posibil. ○ Expr. *Aşa mai merge* = aşa se potriveşte, e bine. **12.** (Mat.; despre numere) A se cuprinde, a intra în alt număr. **13.** (Despre articole de îmbrăcăminte sau despre culorile acestora) A se potrivi, a se armoniza, a se asorta. **14.** (Despre materiale, mai ales despre alimente) A fi necesar, a se întrebuinţa, a se consuma (într-o anumită cantitate). || Perf. s. *mersei.*

mérgere s.f. (Rar) Acţiunea de *a merge;* mişcare, deplasare; mers.

meridián, *meridiane,* s.n. || Din lat. *meridianus,* it. *meridiano,* fr. *méridien* || Fiecare dintre liniile imaginare care unesc polii globului pămîntesc, tăind ecuatorul sub un unghi drept, şi care servesc la stabilirea longitudinii punctelor de pe glob. ○ *Primul m.* (sau *meridianul zero)* = meridianul care trece prin oraşul Greenwich din Anglia, de la care se măsoară longitudinile geografice. *M. ceresc* = cerc imaginar care trece prin zenitul locului şi prin polii cereşti. *Meridianul locului* = linia de intersecţie a planului meridianului ceresc al locului respectiv cu planul orizontal.

meridionál, -ă, *meridionali, -e,* adj., s.m. şi f. || Din lat. *meridionalis* (< *meridies* „miazăzi"), fr. *méridional* || **1.** Adj. Care este (de) la sud; specific ţărilor sau popoarelor din sud. **2.** S.m. şi f. Persoană care face parte din populaţia regiunilor sudice.

merínde, *merinde,* s.f. || Lat. *merenda* || Hrană rece pe care o ia cu sine cel care pleacă la drum sau la lucru (pe cîmp). *Porni..., ducîndu-şi în mînă legăturica cu merindea pentru amiază* (Rebreanu).

merinós subst., adj. invar. || Din fr. *mérinos* || **1.** Subst. Rasă de oi de talie mijlocie, cu lînă fină, de culoare albă. **2.** Adj. (Despre lînă) Care este obţinut de la oile din rasa merinos **(1).**

meristém, *meristeme,* s.n. || Din fr. *méristème* || (Bot.) Ţesut vegetal tînăr, format din celule în continuă diviziune, care asigură creşterea rădăcinii, tulpinii şi ramurilor.

merişór[1], *merişori,* s.m. || Din *măr*[1] || Mic arbust din regiunile de munte, cu flori albe sau roz şi cu fructe comestibile, în formă de boabe roşii. Din frunze se prepară un ceai diuretic.

merişór[2], *merişoare,* s.n. || Din *măr*[2] || Fructul merişorului[1], mic, de culoare roşie, întrebuinţat pentru compot şi dulceaţă.

mérit, *merite,* s.n. || Din fr. *mérite* || Calitate, însuşire remarcabilă, care face ca cineva sau ceva să fie vrednic de laudă, de răsplată.

meritá, *mérit,* vb. I. Tranz. || Din fr. *mériter* || A fi vrednic de o răsplată, de o recompensă sau de o pedeapsă (potrivit cu faptele sale, bune sau rele). ● A justifica preţuirea, interesul, grija care i se acordă. ● *Spec.* (Despre mărfuri, obiecte de schimb) A justifica preţul cerut, a valora.

merităt, -ă, *meritaţi, -te,* adj. Care îi revine cuiva în mod justificat, care e cuvine în urma faptelor sale. *Te aşteptai să fii răsplătit... prin laude meritate* (Odobescu).

meritóriu, -ie, *meritorii,* adj. || Din lat. *meritorias,* fr. *méritoire* || Care are merite, care se bucură de apreciere; care este destul de bun, de valoros, merituos.

meritós, -oásă, adj. v. **merituos.**

merituós, -oásă, *merituoşi, -oase,* adj. || Din *merit* || Meritoriu. *Să se convingă... că are într-însul un colaborator meritos* (Rebreanu). || Şi: **meritós, -oásă** adj.

mers s.n. || Din *merge* || **1.** Faptul de a merge; deplasare dintr-un loc în altul. ○ *Mersul trenurilor* = orar după care circulă trenurile; *concr.* broşură care cuprinde acest orar. *Din mers* = în timpul deplasării; fără a se opri. *Mers înainte* = progres. **2.** Fel de a merge al cuiva, umblet. **3.** Evoluţie, desfăşurare (a unui fenomen, a unui proces). **4.** Funcţionare a unui sistem tehnic.

mersí interj. || Din fr. *merci* || (Franţuzism) Mulţumesc.

mertíc, *mertice,* s.n. || Din magh. *mérték* || **1.** Vas (de lemn) pentru măsuratul cerealelor, a cărui capacitate a variat, în cursul timpului (pe regiuni) între c. 1 şi 2 ocale. ● Cantitate de cereale cuprinsă într-un astfel de vas. **2.** Plată în natură sau, rar, în bani; *p. restr.* raţie de mîncare, porţie.

mésa adv. || Din ngr. *mesa* „înăuntru" || (Fam.) *A cădea* (sau *a intra) mesa* = a ajunge într-o situaţie neplăcută, a intra într-o încurcătură.

mesádă s.f. v. **misadă.**

mesagér, -ă, *mesageri, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *messager,* it. *messaggero* || Persoană însărcinată să ducă un mesaj; trimis, sol.

mesageríe, *mesagerii,* s.f. || Din fr. *messagerie,* it. *messaggeria* || Sistem de transport al mărfurilor (cu trenul, cu vaporul etc.). ● Oficiu prin care se expediază şi se primesc mărfurile.

mesáj, *mesaje*, s.n. || Din fr. *message;* lat. *missus* (part. lui *mittere* „a trimite" || **1.** Apel, oral sau scris, de obicei cu caracter oficial, adresat poporului, armatei etc. **2.** Însărcinarea de a comunica ceva; ceea ce se comunică, ştire, veste. **3.** (Cib.) Grup de cuvinte transportate ca o unitate de-a lungul unui sistem informaţional.

mesalínă, *mesaline*, s.f. || Din fr. *messaline*, de la n. pr. *Mesalina* || Femeie desfrînată.

mésă, *mese*, s.f. || Din it. *messa*, fr. *messe*, germ. *Messe* || (La catolici şi luterani) Liturghie.

meschín, -ă, *meschini, -e*, adj. || Din fr. *mesquin*, it. *meschino* || **1.** Lipsit de generozitate, preocupat de interese mărunte; egoist, josnic. **2.** Lipsit de importanţă, mărunt, neînsemnat.

meschinărie, *meschinării*, s.f. || Din fr. *mesquinerie* || **1.** Atitudine, gest, faptă de om meschin; lipsă de generozitate, de nobleţe sufletească. ● Zgîrcenie, avariţie. **2.** Întîmplare, fapt lipsit de semnificaţie, de importanţă.

mescioáră, *mescioare*, s.f. Diminutiv al lui *masă*[1]; masă mică. *Mescioare cu obiecte de toaletă* (Galaction). ● Noptieră.

meseán, *meseni*, s.m. || Din *masă*[1] || Cel care participă la o masă, la un banchet, la un ospăţ.

meseriáş, *meseriaşi*, s.m. || Din *meserie* || Persoană calificată pentru practicarea unei meserii; meşteşugar.

meserie, *meserii*, s.f. || Din *mesereare*, înv. „slujbă, funcţie" || Îndeletnicire bazată pe o muncă manuală calificată şi constînd în executarea anumitor operaţii de transformare şi de prelucrare a obiectelor muncii sau de prestare a unor servicii; profesiunea meseriaşului; meşteşug; *p. gener.* profesiune de orice fel. ○ *De meserie* = calificat într-un anumit domeniu de activitate.

mesía s.m. || Din lat. *messias* || Personaj mitic căruia textele biblice îi atribuie rolul de mîntuitor al lumii; nume dat de creştini lui Iisus Hristos.

mesiánic, -ă, *mesianici, -ce*, adj. || Din fr. *messianique* || Referitor la mesia; de profet, profetic.

mesianísm s.n. || Din fr. *messianisme* || Credinţă mozaică şi creştină într-un mîntuitor divin al lumii (mesia).

mesteácăn, *mesteceni*, s.m. || Lat. *mastichinus* || Arbore din familia betulaceelor, răspîndit în regiunile deluroase, cu scoarţa albă, foarte bogată în tanin, cu frunze argintii, flori grupate în amenţi şi cu lemnul moale şi flexibil.

mestecá, *méstec*, vb. I. Tranz. || Lat. *masticare* || A sfărîma un aliment cu dinţii şi a-l amesteca în gură cu saliva, pentru a-l înghiţi. ● A învîrti ceva cu limba în gură.

mestecát s.n. Faptul de *a mesteca*.

mestecăníş, *mestecănişuri*, s.n. || Din *mesteacăn* || Pădure sau grup de mesteceni. *Lumina de toamnă umplea ca de un fum auriu mestecănişul* (Sadoveanu).

méşă, *meşe*, s.f. || Din fr. *méche* || **1.** Şuviţă de păr, de obicei de altă culoare sau nuanţă decît restul părului; şuviţă ataşată la părul natural (pentru a-l îmbogăţi sau a-l înfrumuseţa). **2.** Bucată de tifon care se introduce într-o rană sau într-o plagă operatorie pentru a favoriza eliminarea puroiului.

meşi s.m. pl. || Din tc. *mest* || Încălţăminte uşoară fără toc, confecţionată din piele subţire, purtată în trecut de bărbaţi.

meşínă, *meşine*, s.f. || Din tc. *meşin* || Piele de oaie sau de capră, folosită la căptuşirea încălţămintei, a articolelor de marochinărie, la legătoria de cărţi etc.

méşter, *meşteri*, s.m. || Din magh. *mester*. Cf. germ. *Meister*, lat. *magister* || **1.** Meseriaş calificat care îndrumează şi alţi muncitori; proprietar al unui atelier (în raport cu angajaţii săi). **2.** (Adesea adjectival) Persoană pricepută, îndemînatică, iscusită.

meştergrindă, *meştergrinzi*, s.f. || Din magh. *mestergerenda* (adaptat după *grindă*) || Grindă principală la casele ţărăneşti, pe care se sprijină grinzile transversale. *Înfipt în meşter-grindă, iată-l Răvaşul turmelor de oi* (Goga).

meşterí, *meşteresc*, vb. IV. Tranz. || Din *meşter* || **1.** A face, a executa; a prelucra. **2.** A pune la punct, a aranja, a potrivi.

meşterie, *meşterii*, s.f. || Din *meşter* || (Înv. şi reg.) **1.** Meserie, meşteşug; *p. gener.* profesiune. **2.** Pricepere, îndemînare, iscusinţă.

meşteşugáreţ, -ă, s.m., adj. || Din *meşteşug* || (Înv.) **1.** S.m. Meşteşugar, meseriaş. **2.** Adj. Talentat, priceput, dibaci. *Ţăran... meşteşugareţ la vreme de nevoie* (Odobescu).

meşteşúg, *meşteşuguri*, s.n. || Din magh. *mesterség* || **1.** Meserie. **2.** Pricepere, îndemînare; artă.

meşteşugár, *meşteşugari*, s.m. || Din *meşteşug* || Persoană calificată într-un meşteşug; persoană care practică o meserie; meseriaş.

meşteşugărésc, -eáscă, *meşteşugăreşti*, adj. || Din *meşteşugar* || Care aparţine meşteşugarului sau ocupaţiei lui; de meşteşugar.

meşteşugí, *meşteşugesc*, vb. IV. Tranz. || Din *meşteşug* || **1.** A efectua un lucru cu pricepere, cu îndemînare. **2.** Tranz. şi intranz. (Fam.) A unelti (împotriva cuiva).

meşteşugít, -ă, *meşteşugiţi, -te*, adj. **1.** (Fam.) Lucrat cu artă, cu iscusinţă, cu talent; (despre acţiunile şi manifestările oamenilor) care vădeşte talent, pricepere, abilitate.

meta- || Din fr. *méta-;* gr. *meta* „după" || **1.** Element de compunere folosit pentru formarea denumirilor unor substanţe chimice. **2.** Element de compunere cu sensul „după" sau exprimînd ideea de transformare, de schimbare, folosit la formarea unor substantive şi a unor adjective.

metabólic, -ă, *metabolici, -ce*, adj. || Din fr. *métabolique* || Care se referă la metabolism, care aparţine metabolismului.

metabolísm s.n. || Din fr. *métabolisme;* gr. *metabole* „transformare" || Totalitatea proceselor de asimilaţie şi dezasimilaţie care se desfăşoară într-un organism viu şi care au drept rezultat menţinerea vieţii.

metacárp, *metacarpuri*, s.n. || Din fr. *métacarpe* || Parte a scheletului mîinii, cuprinsă între carp şi falange.

metafízic, -ă, *metafizici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *métaphysique*, germ. *Metaphysik, metaphysisch* || **1.** S.f. Metodă generală de cunoaştere, opusă dialecticii, care consideră obiectele şi procesele în mod izolat, concepe dezvoltarea ca un simplu proces de creştere, negînd automişcarea, conexiunea şi contradicţiile interne ale lucrurilor. **2.** Adj. Care aparţine metafizicii, privitor la metafizică.

metafonie, *metafonii*, s.f. || Din fr. *métaphonie; meta-* + gr. *phone* „sunet" || (Lingv.) Modificare a timbrului unei vocale din tema unui cuvînt sub influenţa unui sunet dintr-o silabă învecinată.

metáforă, *metafore*, s.f. || Din lat. *metaphora*, it. *metafora*, fr. *métaphore* || Figură de stil care constă în a da unui cuvînt o semnificaţie nouă, printr-o comparaţie subînţeleasă. Metafora transferă sensul de la abstract la concret şi de la concret la abstract, constituind una dintre căile de formare a sensurilor, de îmbogăţire a limbajului.

metafóric, -ă, *metaforici, -ce*, adj. || Din fr. *métaphorique* || Care ţine de metaforă; exprimat prin metafore; bogat în metafore; *p. ext.* figurat.

metagalaxíe, *metagalaxii*, s.f. || Din fr. *métagalaxie* || **1.** Sistem ipotetic în care ar fi înglobate galaxiile. **2.** Partea universului accesibilă observaţiei.

metagenéză s.f. || Din fr. *métagénèse; meta-* + gr. *genesis* „naştere" || (Biol.) Înmulţire în care alternează o generaţie sexuată cu alta asexuată.

metál, *metale*, s.n. || Din fr. *métal*, germ. *Metall* || Element chimic cu luciu caracteristic, bun conducător de căldură şi de electricitate, maleabil şi ductil, mult folosit în tehnică. ○ *M. preţios* = nume dat aurului, platinei şi argintului. *M. nobil* = metal care se oxidează greu. *M. rar* = metal care se găseşte în cantităţi mici sau în stare dispersă în scoarţa Pămîntului (ex. molibden, wolfram, beriliu etc.).

metalazbést s.n. || Din germ. *Metalasbest* || Material constituit dintr-o ţesătură de fire metalice şi de azbest, folosit ca garnitură la discuri de ambreiaj, la saboţi de frînă etc. Este cunoscut şi sub numele comercial de *ferodo*.

metálic, -ă, *metalici, -ce*, adj. || Din it. *metallico*, fr. *métalique*, lat. *metallicus* || **1.** Care are însuşiri asemănătoare cu ale metalului. ● De metal, făcut din metal. **2.** (Despre sunete) Cu rezonanţă de metal.

metalifér, -ă, *metaliferi, -e*, adj. || Din fr. *métallifère;* gr. *metallon* „metal" + lat. *ferre* „a purta" || (Despre minerale, minereuri etc.) Care conţine metale, bogat în metale.

metalimbă, *metalimbi*, s.f. || *Meta-* + *limbă* (după fr. *métalangue*) || (Log.) Totalitatea enunţurilor despre o anumită limbă (naturală sau formalizată) care este supusă analizei. Se mai numeşte şi *metalimbaj*.

metalizá, *metalizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *métalliser* || A acoperi un obiect cu un strat de metal, în scopul protejării lui faţă de agenţii externi sau pentru a-i da un aspect plăcut.

metalocerámică s.f. || Din fr. *métallocéramique* || Ramură a metalurgiei care se ocupă cu fabricarea pulberilor metalice şi cu sinterizarea lor prin presiune şi căldură pentru a obţine diferite obiecte. Se mai numeşte şi *metalurgia pulberilor*.

metalográfic, -ă, *metalografici, -ce*, adj. || Din fr. *métallographique* || Care aparţine metalografiei, privitor la metalografie.

metalografíe s.f. || Din fr. *métallographie;* gr. *metallon* „metal" + *graphein* „a scrie" || Ramură a metalurgiei care studiază structura metalelor şi a aliajelor.

metalogravúră, *metalogravuri*, s.f. || Din fr. *métallogravure* || **1.** Procedeu (folosit în poligrafie) de gravare cu dalta a clişeelor metalice. **2.** Clişeu obţinut prin acest procedeu.

metaloíd, *metaloizi*, s.m. || Din fr. *métaloïde;* gr. *metallon* „metal" + *eidos* „aspect" || Element chimic ale cărui proprietăţi sînt diferite de cele ale metalelor şi ai căror oxizi cu apa dau acizi; nemetal.

metalúrgic, -ă, *metalurgici, -ce*, adj. || Din fr. *métallurgique* || Care aparţine metalurgiei, privitor la metalurgie.

metalurgíe s.f. || Din fr. *métallurgie;* gr. *metallon* „metal" + *ergon* „acţiune" || **1.** Tehnica extragerii metalelor, a elaborării aliajelor industriale precum şi a prelucrării lor în semifabricate. ○ *Metalurgia pulberilor* = metaloceramică. **2.** Ştiinţă care studiază proprietăţile fizice şi chimice ale metalelor şi ale aliajelor lor, precum şi procesele fizico-chimice care se produc în operaţiile de extragere, preparare şi elaborare a lor.

metalurgíst, -ă, *metalurgişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *métallurgiste* || Persoană calificată pentru prelucrarea industrială a metalelor; specialist în metalurgie.

metamatemátică s.f. || Din fr. *métamathématique* || Ştiinţă care cercetează teoriile şi adevărurile matematice din punctul de vedere al logicii matematice.

metamér, *metamere*, s.n. || Din fr. *métamère; meta-* + gr. *meros* „parte" || (Zool.) Fiecare dintre elementele constitutive ale corpului viermilor anelizi şi artropodelor; segment.

metamórfic, -ă, *metamorfici, -ce*, adj. || Din fr. *métamorphique* || Care se referă la metamorfism, care provine din metamorfism.

metamorfísm s.n. || Din fr. *métamorphisme; meta-* + gr. *morphe* „formă" || Totalitatea transformărilor structurale şi chimice suferite de roci sub influenţa căldurii Pămîntului, a presiunii exercitate asupra lor etc.

metamorfozá, *metamorfozez*, vb. I. || Din fr. *métamorphoser* || **1.** Refl. (Biol.) A se schimba, a se transforma prin metamorfoză. **2.** Refl. şi tranz. A căpăta sau a face să capete altă figură, altă înfăţişare; (fig.) a(-şi) schimba caracterul, comportarea. **3.** Refl. şi tranz. (Mitol.) A(se) preface în animal, în plantă, într-un lucru neînsufleţit.

metamorfóză, *metamorfoze*, s.f. || Din fr. *métamorphose* || **1.** Totalitatea transformărilor succesive pe care le suferă unele animale în dezvoltarea lor, de la ieşirea din ou şi pînă la faza de adult. **2.** (Mitol.) Transformare a unei fiinţe umane sau a unei zeităţi, prin mijloace supranaturale, în animal, în plantă sau într-un lucru neînsufleţit. **3.** (Fig.) Transformare, schimbare a înfăţişării, a caracterului, a comportării cuiva.

metán s.n. || Din fr. *méthane* || Cea mai simplă hidrocarbură, gaz incolor care se găseşte în zăcăminte naturale, fiind folosit drept combustibil şi ca materie primă în industrie. În minele de cărbuni apare din fisurile rocilor, constituind grizu-ul.

metanól s.m. || Din fr. *méthanol* || Lichid incolor, inflamabil, toxic, folosit ca dizolvant în industria coloranţilor etc.; alcool metilic.

metaplásmă, *metaplasme*, s.f. || Din fr. *métaplasme* || (Lingv.) Schimbare survenită în forma unui cuvînt prin adăugarea sau prin înlăturarea unui sunet.

metapsihologíe s.f. || Din fr. *métapsychologie* || Studiul fenomenelor psihice neobişnuite sau care nu şi-au găsit încă o explicaţie ştiinţifică.

metastáză, *metastaze*, s.f. || Din fr. *métastase*, gr. *metastasis* „schimbare" || Apariţie în cursul unei boli a unui focar patologic secundar într-o regiune a corpului situată la oarecare distanţă de focarul primar.

metatárs, *metatarsuri*, s.n. || Din fr. *métatarse* || Parte a scheletului piciorului, situată între tars şi falange.

metateoríe s.f. || Din fr. *métathéorie* || (Log.) Teorie care studiază structura, sistemul conceptual şi metodele unei teorii date.

metatéză, *metateze*, s.f. || Din fr. *métathèse* || (Lingv.) Modificare fonetică produsă prin schimbarea locului sunetelor sau al silabelor dintr-un cuvînt.

metazoár, *metazoare*, s.n. || Din fr. *métazoaire; meta-* + gr. *zoon* „animal" || (La pl.) Subregn de animale care au corpul format dintr-un număr mare de celule variate ca structură şi specializate funcţional; (şi la sg.) animal din acest subregn (ex. viermii, moluştele, echinodermele, vertebratele).

meteáhnă, *metehne*, s.f. (Pop.) **1.** Defect, cusur, lipsă; (fig.) patimă, slăbiciune; viciu. *Îl chinuia meteahna tutunului* (Rebreanu). **2.** Boală; infirmitate.

metéc, *meteci*, s.m. || Din fr. *métèque* || (În Grecia antică) Persoană care făcea parte dintr-o categorie socială lipsită de drepturi politice, formată din străini stabiliţi într-o cetate.

metempsihóză s.f. || Din ngr; *metempsihosis*, fr. *métempsycose* || Concepţie mistică potrivit căreia sufletul omului ar străbate, după moarte, în vederea purificării, un lung ciclu de incarnări succesive în plante, animale şi oameni.

meteór, *meteori*, s.m. || Din fr. *météore*, germ. *Meteor* || **1.** Fenomen atmosferic de natură apoasă (ex. brumă, rouă, ceaţă), electrică (fulgere, trăsnete) sau optică (curcubeu, halou, miraj). **2.** Fenomen luminos care apare pe cer sub forma unei urme strălucitoare, lăsată de trecerea rapidă prin atmosferă a unei particule (devenită incandescentă datorită frecării cu aerul), provenind din spaţiul cosmic.

meteóric, -ă, *meteorici, -ce*, adj. || Din fr. *météorique* || **1.** Care se referă la fenomenele atmosferice. **2.** Care aparţine meteorilor (**2**), care se referă la meteori. ● (Fig.) Care se iveşte brusc şi trece repede, producînd o impresie puternică; trecător, efemer.

meteorísm, s.n. || Din fr. *météorisme*, gr. *meteorismos* „umflare" || (Med.) Mărirea abdomenului provocată de acumularea de gaze în stomac sau în intestin.

meteorít, *meteoriţi*, s.m. || Din fr. *météorite* || Fragment de corp ceresc care cade pe suprafaţa Pămîntului.

meteorográf, *meteorografe*, s.n. || Din fr. *météorographe* || Aparat care măsoară şi înregistrează, simultan şi în mod continuu, presiunea atmosferică, temperatura şi umiditatea aerului.

meteorológ, *meteorologi*, s.m. || Din fr. *météorologue* || Specialist în meteorologie.

meteorológic, -ă, *meteorologici, -ce*, adj. || Din fr. *météorologique* || Care se referă la meteorologie, care aparţine meteorologiei.

meteorologíe s.f. || Din fr. *météorologie* || Ramură a ştiinţei care se ocupă cu studiul atmosferei şi al fenomenelor atmosferice.

meteréz, *metereze*, s.n. || Din tc. *meteris* || **1.** (Milit.) Val de pămînt întărit cu nuiele sau alt material lemnos şi prevăzut cu mici deschizături pentru tragere. **2.** Partea superioară a unui turn sau a unui zid de apărare, prevăzută cu creneluri.

meterhaneá, *meterhanale*, s.f. || Din tc. *mehterhane* || (Înv.) Fanfară (turcească) în care predominau tobele; *p. restr.* tobă.

meticulós, -oásă, *meticuloşi, -oase*, adj. || Din fr. *méticuleux*, lat. *meticulosus* „fricos"; „meticulos" || **1.** Care lucrează cu multă atenţie, preocupat de amănunte; scrupulos, pedant. **2.** Făcut cu multă atenţie şi cu migală.

meticulozitáte s.f. || Din fr. *méticulosité* || Însuşirea de a fi meticulos; minuţiozitate.

metíl s.m. || Din fr. *méthyle* || (Chim.) Radical organic monovalent, derivat din metan prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.

metilén s.m. || Din fr. *méthylène* || (Chim.) Radical organic bivalent, derivat din metan prin îndepărtarea a doi atomi de hidrogen. ○ *Albastru de m.* v. *albastru.*

metílic, -ă, *metilici, -ce*, adj. Care derivă din metan. *Alcool m.* v. *metanol.*

metioníná s.f. || Din fr. *méthionine* || Aminoacid esenţial pentru procesele vitale, folosit ca medicament în afecţiunile hepatice.

metís, -ă, *metişi, -se*, s.m. şi f. || Din fr. *métis* || **1.** Persoană provenită din căsătoria a doi indivizi de rase diferite. **2.** Animal provenit din încrucişarea a doi indivizi de rase deosebite.

metóc, *metocuri*, s.n. || Din sl. *metohŭ* || **1.** Mănăstire mică, subordonată unei mănăstiri mai mari. **2.** Clădire (sau ansamblu de clădiri) servind ca loc de găzduire pe lîngă o mănăstire. || Şi: **metóh,** (reg.) **mitóc** s.n.

metódă, *metode*, s.f. || Din fr. *méthode* || **1.** Mod de cercetare, de cunoaștere și de transformare a realității obiective; procedeu folosit în scopul cunoașterii unui obiect sau al obținerii unui rezultat. **2.** Mod organizat, sistematic, de lucru sau de gîndire. • Manieră de a proceda. **3.** Ansamblul procedeelor pentru predarea unei discipline; manual cuprinzînd regulile de învățare a unei limbi, a unui instrument muzical etc.

metódic, -ă, *metodici, -ce*, adj. || Din fr. *méthodique* || (Adesea adverbial) Care se conformează unei metode; care se face după o metodă, după un plan organizat; sistematic.

metódică, *metodici*, s.f. || Din germ. *Methodik*, rus. *metodika* || (Pedag.) Parte a didacticii generale care tratează despre principiile și regulile de predare proprii fiecărui obiect de studiu.

metodísm s.n. || Din fr. *méthodisme* || (Rel.) Confesiune protestantă care propovăduiește practicarea „metodică" a pietății.

metodíst[1]**, -ă,** *metodiști, -ste*, s.m. și f. || Din *metodă* || Specialist în metodică.

metodíst[2]**, -ă,** *metodiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *méthodiste* || Adept al metodismului.

metodológic, -ă, *metodologici, -ce*, adj. || Din fr. *méthodologique*, germ. *metodologisch* || Care se referă la metodologie, care aparține metodologiei.

metodologíe s.f. || Din fr. *méthodologie* || **1.** Ansamblul metodelor folosite într-o știință, bazate pe legile și principiile științei respective. **2.** Parte a filozofiei care studiază metodele științei respective. **3.** Metodă de cunoaștere cu maximum de generalitate.

metóh s.n. v. **metoc.**

metonimíe, *metonimii*, s.f. || Din fr. *méthonymie* || Figură de stil care constă în înlocuirea unui termen prin altul, cu care se află într-o relație logică (înlocuirea întregului prin parte, a părții prin întreg, a cauzei prin efect, a abstractului prin concret etc.).

metópă, *metope*, s.f. || Din fr. *métope*, lat. *metopa* || Element decorativ al frizei la templele dorice, cuprins între triglife, constînd dintr-o placă decorată de obicei cu basoreliefuri.

metráj, *metraje*, s.n. || Din fr. *métrage* || Lungime a unui obiect, măsurată în metri; cantitate de material, în special de țesături, care se măsoară cu metrul. ○ *(Film de) scurt m.* = film a cărui peliculă are o lungime de maximum 1 500 m. *(Film de) lung. m* = film a cărui peliculă are o lungime mai mare de 1 500 m.

metrésă, *metrese*, s.f. || Din fr. *maîtresse* || (Livr.) Amantă, întreținută.

métric, -ă, *metrici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *métrique*, germ. *Metrik* || **1.** Adj. (Despre sisteme de unități de măsură) Care are metrul drept unitate fundamentală pentru lungime. **2.** S.f. Ramură a poeticii care studiază structura versurilor și a unității prozodice. **3.** Adj. Care se referă la metru (3), care este compus într-un anumit metru.

metrítă, *metrite*, s.f. || Din fr. *métrite* || Inflamație acută sau cronică a uterului.

metrológic, -ă, *metrologici, -ce*, adj. || Din fr. *métrologique* || Care se referă la metrologie, care aparține metrologiei.

metrológie s.f. || Din fr. *métrologie* || Disciplină care se ocupă cu măsurătorile fizice precise și cu unitățile și procedeele de măsură. • Totalitatea activităților legate de mijloacele și metodele de măsurare, de păstrarea și reproducerea etaloanelor, verificarea instrumentelor de măsură etc.

metronóm, *metronoame*, s.n. || Din fr. *métronome;* gr. *metron* „măsură" + *nomos* „împărțire" || Instrument care marchează, prin bătăile regulate ale unui pendul, intervale de timp egale. Este folosit în muzică, în laboratoare etc.

metrópolă, *metropole*, s.f. || Din fr. *métropole;* gr. *metropolis* (< *meter* „mamă" + *polis* „oraș" || **1.** Nume dat marilor orașe (de obicei capitale de state). **2.** Stat imperialist, considerat în raport cu coloniile sale.

metropolitán, -ă, *metropolitani, -e*, adj., s.n. || Din fr. *métropolitain* || **1.** Adj. Care se referă la o metropolă, care aparține unei metropole; originar dintr-o metropolă. **2.** S.n. (Rar) Metrou.

metróu, *metrouri*, s.n. || Din fr. *métro* || Cale ferată urbană subterană, cu trenuri rapide alcătuite din 3—8 vagoane, servind ca mijloc de transport în comun.

métru, *metri*, s.m. || Din fr. *mètre*, lat. *metrum* || **1.** Unitate fundamentală de măsură pentru lungime în sistemul internațional de unități de măsură; este egală cu 1 650 763, 73 lungimi de undă ale radiației emise în vid de atomul de kripton-86, la tranziția între două nivele hiperfine. (Această definiție a fost adoptată în 1960. Prima definiție: „a zecea milioana parte din lungimea sfertului meridianului terestru" datează din 1791). **2.** Riglă de lemn, de metal, de material plastic etc. (sau bandă de metal ori de material plastic), gradată în centimetri și milimetri, care servește pentru măsurat. **3.** Grup de silabe constituind unitatea de măsură a unui vers.

meu, mea, *mei, mele*, pron. pos., adj. pos. || Lat. *meus, mea* || **1.** Pron. pos. (Precedat de „al", „a", „ai", „ale"; înlocuiește numele obiectului posedat de vorbitor precum și numele vorbitorului) *Al meu este.* **2.** Adj. pos. Care aparține vorbitorului: *lucrurile mele;* (arată o dependență, o înrudire): *părinții mei.* **3.** Pron. pos. (La m.pl.; înlocuiește numele familiei sau rudelor vorbitorului) *Mă duc la ai mei.* • (La f. pl.; înlocuiește numele bunurilor, treburilor, preocupărilor vorbitorului) *Să ne întoarcem la ale mele.*

mexicán, -ă, *mexicani, -e*, s.m. și f., adj. || De la n. pr. *Mexic* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune în Mexic. **2.** Adj. Care se referă la Mexic sau la populația lui; care aparține Mexicului sau populației lui.

mezaliánță, *mezalianțe*, s.f. || Din fr. *mésalliance* || (În concepția societății aristocrate) Căsătorie cu o persoană de condiție socială considerată inferioară.

mezanín, *mezanine*, s.n. || Din fr. *mezzanine*, it. *mezzanino*, germ. *Mezzanin* || Etaj mai scund, situat între parter și primul etaj.

mezát s.n. || Din tc. *mezat* || Vînzare publică a bunurilor unui datornic; licitație. ○ Expr. *A scoate la mezat* = a pune la licitație.

mezdrí, *mezdresc*, vb. IV. Tranz. || Din scr. *mezdriti* || (Reg.) A ciopli, a netezi cu cuțitoaia.

mezél, *mezeluri*, s.n. || Din tc. *meze* || (Mai ales la pl.) Nume dat unor preparate alimentare din carne, de tipul salamului.

mezelărie, *mezelării*, s.f. || De la *mezel* || Fabrică sau magazin de mezeluri.

mezelíc, *mezelicuri*, s.n. || Din tc. *mezelik* || Gustare, aperitiv. ● (Fig.) Lucru fără importanță; fleac, bagatelă.

mezentér, *mezentere*, s.n. || Din lat. *mesentherium*, fr. *mésentère* || Foiță a peritoneului, care învelește intestinul subțire și îl leagă de peretele posterior al abdomenului.

mezín, -ă, *mezini, -e*, adj., s.m. și f. || Din sl. *mĕzinŭ* || (Fratele) cel mai tînăr dintre mai mulți frați. ● (Pop.) (Fratele) al doilea dintre mai mulți frați.

mezocárp, *mezocarpuri*, s.n. || Din fr. *mésocarpe* || Partea cărnoasă a unui fruct.

mezodérm, *mezoderme*, s.n. || Din fr. *mésoderme;* gr. *mesos* „mijlociu" + *derma* „piele" || Foiță a embrionului situată între ectoderm și endoderm.

mezolític s.n. || Din fr. *mésolithique;* gr. *mesos* „mijlociu" + *lithos* „piatră" || Epoca mijlocie a pietrei, situată între paleolitic și neolitic.

mezón, *mezoni*, s.m. || Din fr. *méson*, germ. *Meson* || (Fiz.) Particulă elementară instabilă avînd masa cuprinsă între cea a electronului și cea a protonului.

mezozóic s.n. || Din fr. *mésozoïque;* gr. *mesos* „mijlociu" + *zoikos* „de animale" || Eră geologică situată între paleozoic și neozoic, caracterizată prin existența reptilelor uriașe, prin apariția mamiferelor, a plantelor cu flori etc.; era secundară.

mezzo-fórte adv. || Cuv. it. || (Muz.) Cu intensitate mijlocie (între piano și forte).

mezzo-sopránă, *mezzo-soprane*, s.f. || Din it. *mezzo-soprano* || Voce de femeie, situată ca registru între sopran și contraalto; cîntăreață cu o astfel de voce.

mezzo-tínto [Pr.: meț o-tínto] subst. || Cuv. it. || Tehnică a gravurii pe metal, constînd în granularea plăcii cu un instrument special astfel încît să se obțină gradații treptate între luminozitate și nuanțe de negru intense și catifelate.

mi s.m. invar. || Din it., fr. *mi* || Treapta a treia din gama majoră-tip; sunetul și nota corespunzătoare.

mia, *miele*, s.f. || Lat. *agnella* || Puiul de sex feminin al oii. *Mielele pasc pe costiță, Lupu pede-n dîmboviță* (Pop.). || Și: **miálă** s.f.

miálă s.f. v. **mia.**

mialgíe, *mialgii*, s.f. || Din fr. *myalgie;* gr. *mys* „mușchi" + *algos* „durere" || Nume dat durerilor musculare care apar după eforturi fizice mari sau în diferite boli.

miambál s.n. || Din tc. *meyan-bali* || Suc din planta numită *lemn-dulce*, coagulat și turnat în formă de bastonașe, întrebuințat în trecut contra tusei.

miásmă, *miasme*, s.f. || Din fr. *miasme* || Emanație rău mirositoare; duhoare, putoare.

miau interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită strigătul pisicii. ○ Expr. (Substantivat; fam.) *A-i lua cuiva miaul* = a face pe cineva să tacă; a omorî pe cineva.

miáză s.f. sg. || Lat. *media* || (Înv. și pop.) Mijloc al zilei. ○ Expr. *Ziua (la) miaza mare* = la amiază, ziua în amiaza mare. *Să fi căzut? Ziua la miaza mare?* (Delavrancea).

miazănoápte s.f. || Lat. *mediam noctem* || Nord; *p. ext.* parte a Pămîntului, a unui continent, a unui oraș etc. situată spre acest punct cardinal.

miazăzí s.f. || Lat. *mediam diem* || Sud; parte a Pămîntului, a unui continent, a unui oraș etc. situată spre acest punct cardinal.

mic, -ă, *mici*, adj. || Probabil lat. **miccus* || **1.** Care este de proporții reduse, sub dimensiunile obișnuite; puțin încăpător, strîmt; scurt, scund. ○ *Degetul (cel) mic* = cel mai subțire dintre degete, așezat lîngă inelar. *Literă mică* = minusculă. *În mic* = după un plan redus; fără amploare. ● (Substantivat, m.) Mititel (**2**). **2.** (Despre ape) De adîncime (și lățime) redusă. **3.** Redus (ca număr), limitat. **4.** (Despre zi, noapte etc.) Care durează puțin; scurt. **5.** De vîrstă fragedă. ○ (Substantivat) *Cei mici* = copiii. ○ Expr. *Cu mic, cu mare* = toată lumea. **6.** Fără (prea mare) importanță; neînsemnat; (despre oameni) lipsit de noblețe, de generozitate; meschin. **7.** Care se află pe o treaptă inferioară într-o ierarhie.

micacéu, -ée, *micacei, -cee*, adj. || Din fr. *micacé* || (Despre roci, minerale) Care conține mică.

micașíst, *micașisturi*, s.n. || Din fr. *micaschiste* || Rocă metamorfică alcătuită în cea mai mare parte din mice și cuarț.

mícă[1] s.f. || Probabil lat. *mica* „fărîmă" || (Pop.) *Pe mică pe ceas* = foarte repede, într-o clipă; foarte des, mereu.

mícă[2], *mice*, s.f. || Din fr. *mica* || Grupă de minerale cristalizate, cu luciu sticlos, care se desfac ușor în foițe subțiri și elastice, fiind întrebuințate în special în industria electrotehnică, la fabricarea unor sorturi de hîrtie și vopsele etc.

micéliu, *micelii*, s.n. || Din fr. *mycélium;* gr. *mykes* „ciupercă" || Rețea de filamente care alcătuiesc aparatul vegetativ al ciupercilor.

michidúță s.m. (Fam. și glumeț) Drac; drăcușor.

micí, *micesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din *mic* || (Pop.) A (se) micșora.

micime, *micimi*, s.f. || Din *mic* || Faptul de a fi mic; (fig.) josnicie, meschinărie.

micologíe, s.f. || Din fr. *mycologie* || Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul ciupercilor.

micóză, *micoze*, s.f. || Din fr. *mycose*, germ. *Mikose* || Nume dat bolilor provocate de ciuperci.

micro- || Din fr. *micro-*; gr. *mikros* „mic" || **1.** Element de compunere însemnînd „mic",

care servește la formarea unor substantive. **2.** Element de compunere cu sensul de „o milionime", folosit pentru alcătuirea submultiplilor unităților de măsură.

microampér, *microamperi*, s.m. || Din fr. *microampère* || Unitate de măsură pentru intensitatea curentului electric, egală cu o milionime de amper.

microanalíză, *microanalize*, s.f. || Din fr. *microanalyse* || Analiză chimică făcută asupra unor cantități foarte mici de substanță (de ordinul unui miligram).

microb, *microbi*, s.m. || Din fr. *microbe; micro-* + gr. *bios* „viață" || Nume dat unor ființe unicelulare, microscopice, care trăiesc în sol, în apă, în aer, în corpul plantelor sau al animalelor, și din care fac parte bacteriile, bacilii, virusurile, care pot fi saprofite sau patogene pentru organismul în care se dezvoltă.

microbián, -ă, *microbieni, -e*, adj. || Din fr. *microbien* || Care se referă la microbi, cauzat de microbi.

microbiologíe s.f. || Din fr. *microbiologie* || Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul microorganismelor, precum și cu metodele de combatere a microorganismelor patogene și de folosire a celor utile.

microbúz, *microbuze*, s.n. || Din fr. *microbus* || Autobuz pentru un număr mic de pasageri.

microcefál, -ă, *microcefali, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *microcéphale* || (Persoană) care prezintă fenomenul de microcefalie.

microcefalíe, s.f. || Din fr. *microcéphalie; micro-* + gr. *kephale* „cap" || Anomalie congenitală care constă în dezvoltarea insuficientă a craniului și a creierului.

microcentrálă, *microcentrale*, s.f. || Din fr. *microcentrale* || Centrală electrică sau de termoficare de putere mică.

microclímă s.f. || Din germ. *Mikroklima* || Climă locală, caracteristică unei anumite arii geografice, în spațiul din imediata apropiere a solului.

microcóc, *micrococi*, s.m. || Din fr. *microcoque; micro-* + gr. *kokkos* „grăunte" || (La pl.) Bacterii, izolate sau grupate, de formă sferică (ex. stafilococi, streptococi).

microcósm s.n. || Din fr. *microcosme*, lat. *microcosmus* || **1.** Lumea obiectelor submicroscopice (molecule, atomi, particule elementare etc.). **2.** (În filozofia medievală și a Renașterii) Termen folosit pentru a desemna omul sau organismul omenesc, considerat ca un „mic univers", în raport cu *macrocosmul* (universul).

microfarád, *microfarazi*, s.m. || Din fr. *microfarad* || Unitate de măsură pentru capacitatea electrică, egală cu o milionime de farad.

microfílm, *microfilme*, s.n. || Din fr. *microfilm*, germ. *Mikrofilm* || Film fotografic pe care sînt copiate, la scară foarte mică, documente sau cărți.

microfón, *microfoane*, s.n. || Din fr. *microphone*, germ. *Mikrophon* || Dispozitiv care transformă vibrațiile sonore în oscilații electrice, folosit în radioteleviziune și în telecomunicații.

microlít, *microlite*, s.n. || Din fr. *microlite*, germ. *Mikrolith; micro-* + gr. *lithos* „piatră" || Cristal microscopic care se găsește în compoziția rocilor vulcanice.

micrométru, *micrometre*, s.n. || Din fr. *micromètre; micro-* + gr. *metron* „măsură" || Instrument care servește la măsurarea lungimilor, cu o precizie de ordinul sutimilor și chiar al miimilor de milimetru.

micromicéte s.f. pl. || Din fr. *micromycètes; micro-* + gr. *mykes* „ciupercă" || Ciuperci mici, parazite sau saprofite, care nu pot fi văzute decît cu ajutorul aparatelor de mărit.

micrón, *microni*, s.m. || Din fr. *micron*, germ. *Mikron* || Unitate de măsură pentru lungimi, egală cu a mia parte dintr-un milimetru.

microobiéct, *microobiecte*, s.n. || *Micro* + *obiect* || Obiect sau sistem fizic de dimensiuni foarte mici, a cărui comportare este descrisă de mecanica cuantică (ex. moleculele, atomii etc.).

microorganism, *microorganisme*, s.n. || Din fr. *micro-organisme* || Denumire generică pentru organismele animale sau vegetale de dimensiuni microscopice (bacterii, virusuri etc.).

microparticulă, *microparticule*, s.f. || Din fr. *microparticule* || Particulă materială foarte mică; particulă elementară.

micropíl, *micropile*, s.n. || Din fr. *micropyle; micro-* + gr. *pyle* „canal" || Canal microscopic la vîrful ovulului plantelor superioare, prin care tubul polinic pătrunde la oosferă.

microporós s.n. || *Micro-* + *poros* || Material sintetic poros, din care se confecționează talpa la unele obiecte de încălțăminte.

microprocesór, *microprocesoare*, s.n. || *Micro-* + *procesor* || Procesor realizat prin microminiaturizare pe plăcuță de siliciu.

microradiografíe, *microradiografii*, s.f. || Din fr. *microradiographie* || Radiografie efectuată pe un film de dimensiuni reduse (putînd fi mărită ulterior pînă la dimensiunile necesare). Se utilizează în special pentru depistarea afecțiunilor pulmonare.

microraión, *microraioane*, s.n. || *Micro-* + *raion* || Parte dintr-o zonă a unui oraș, avînd un caracter unitar și cuprinzînd edificii cu dotare de primă necesitate.

microreceptór, *microreceptoare*, s.n. || *Micro-* + *receptor* || Ansamblu format din microfonul și receptorul telefonic, cu conductoarele de legătură aferente, legat de aparatul telefonic printr-un cordon.

microscóp, *microscoape*, s.n. || Din fr. *microscope*, germ. *Mikroskop; micro-* + gr. *skopein* „a examina" || Instrument optic folosit pentru examinarea obiectelor foarte mici. Cu ajutorul lui se pot obține imagini ale obiectelor mărite de c. 2 000 de ori și se pot distinge detalii de ordinul miimilor de milimetru. ○ *M. electronic* = instrument asemănător celui descris mai sus, în care rolul razelor de lumină este îndeplinit de un fascicul de electroni. Poate mări imaginea obiectelor de zeci de mii de ori.

microscópic, -ă, *microscopici, -ce*, adj. || Din fr. *microscopique* || De dimensiuni foarte mici; care nu poate fi văzut decît la microscop.

microscopíe, *microscopii,* s.f. || Din fr. *microscopie,* germ. *Mikroskopie* || Tehnica observării şi examinării obiectelor cu ajutorul microscopului.

microseísm, *microseisme,* s.n. || Din fr. *microséisme; micro-* + gr. *seismos* „cutremur" || Cutremur de pămînt de mică intensitate, înregistrat numai de aparate.

microsión, *microsioane,* s.n. || Din fr. *microsillon; micro-* + fr. *sillon* „brazdă" || Disc muzical de calitate superioară, avînd şanţul de înregistrare foarte îngust şi turaţia redusă.

microsociologíe s.f. || Din fr. *microsociologie* || Curent în sociologie apărut în S.U.A., care a iniţiat studiul „grupurilor mici" (muncitorii dintr-o echipă, elevii dintr-o clasă etc.), cercetînd relaţiile afective stabilite în interiorul acestora.

microspór, *microspori,* s.m. || Din fr. *microspore* || (Bot.) Spor la unele criptogame, care dă naştere unui protal mascul.

microstructúră, *microstructuri,* s.f. || Din fr. *microstructure* || Structură de amănunt a unui material, observată cu ajutorul microscopului.

microvoltmétru, *microvoltmetre,* s.n. || Din fr. *microvoltmètre* || (Fiz.) Instrument de măsură a tensiunilor joase, de ordinul milionimilor de volt.

micsándră, *micsandre,* s.f. Plantă decorativă din familia cruciferelor, înaltă pînă la 75 cm, cu flori albe, roşii sau violete, plăcut mirositoare.

micşorá, *micşorez,* vb. I. || Din *micşor* (diminutiv al lui *mic)* || **1.** Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni mai mic (ca dimensiune, volum, intensitate). ● (Mat.) A da unei cantităţi o valoare mai mică decît o are. **2.** Tranz. A reduce, a scădea (preţul, valoarea, numărul etc.).

micşunéa, *micşunele,* s.f. || Cf. tc. *menekşe* || Plantă erbacee din familia cruciferelor, înaltă de 40—80 cm, cu flori parfumate, galbene-aurii, cultivată ca plantă ornamentală.

micţiúne, *micţiuni,* s.f. || Din fr. *miction* || Eliminare a urinii; urinare.

micúţ, -ă, *micuţi, -ţe,* adj. Diminutiv al lui *mic;* mititel. *Să-mi cuprindă iar grumazul cu micuţele lui braţe* (Vlahuţă).

mídie, *midii,* s.f. || Din ngr. *midi* || Animal marin, comestibil, din încrengătura moluştelor, cu cochilia aproape triunghiulară, de culoare brună-violacee. Trăieşte în Marea Neagră şi în alte mări.

míe, *mii,* num. card. || Lat. *milia* || Numărul care în numărătoare are locul între 999 şi 1 001; este egal cu zece sute. ○ (Adjectival) *O mie de lei.* (Substantivat, f.) *Unde s-a dus mia, mearsă şi suta.* ○ Expr. *Cu miile* = în număr foarte mare. *Mii şi sute* = foarte mulţi.

mied s.n. || Din sl. *medŭ* || Hidromel. *Ridică cupa lui cu mied* (Eminescu).

miel, *miei,* s.m. || Lat. *agnellus* || Puiul, în special de sex masculin, al oii. ○ *Zăpada* (sau *omătul) mieilor* = zăpada care cade uneori primăvara tîrziu. ● Blana **prelucrată a puiului** oii; carnea acestui animal.

mielăreá, *mielărele,* s.f. || Din *miel* || Arbust ornamental, înalt pînă la 4 m, cu flori mici, violete.

míelea, mia, num. ord. v. **miilea.**

mielítă, *mielite,* s.f. || Din fr. *myélite;* gr. *myelos* „măduvă" || **1.** Inflamaţie a măduvei osoase. **2.** Inflamaţie a măduvei spinării.

mielóm, *mieloame,* s.n. || Din fr. *myélome* || Boală malignă avîndu-şi originea în măduva osoasă, caracterizată prin apariţia unor tumori la oasele late (cutia craniană, coaste, bazin etc.).

mieluşél, -eá, -ícă, *mieluşei, -ele,* subst. **1.** S.m. şi f. Diminutiv al lui *miel.* **2.** S.m. pl. Ninsoare în formă de mici particule sferice; ploaie cu gheaţă.

miércuri s.f. || Lat. *mercuris* [*dies*] || A treia zi a săptămînii, care urmează după marţi. ● (Adverbial, în forma *miercurea)* În cursul zilei de miercuri; în fiecare miercuri.

miére s.f. || Lat. *mel* || **1.** Substanţă semilichidă, cu gust dulce, bogată în zaharuri, vitamine şi enzime, rezultată din nectarul cules şi prelucrat de albine. ○ *Luna de miere* = prima lună din viaţa conjugală. ● Nectarul florilor. **2.** *Mierea-ursului* = nume dat unor specii de plante erbacee, cu frunze păroase şi flori roşii, violete sau albastre.

mieríu, -íe, *mierii,* adj. || Din *mier,* reg. „albastru" || (Reg.) De culoare albastră (între albastru deschis şi albastru închis).

miérlă, *mierle,* s.f. || Lat. *merula* || Pasăre cîntătoare sedentară, de pădure. Masculul este negru cu cioc galben, iar femela brună cu cioc brun.

mierlói, *mierloi,* s.m. || Din *mierlă* || Bărbătuşul mierlei.

mierlúţă, *mierluţe,* s.f. Denumire dată speciilor de plante erbacee cu flori albe în formă de steluţe şi cu tulpina ramificată formînd tufe dese.

mierós, -oásă, *mieroşi, -oase,* adj. || Din *miere* || Care arată o amabilitate exagerată, falsă, ipocrită. *Începu să-i vorbească cu nişte graiuri mieroase şi ademenitoare* (Ispirescu).

miérţă, *mierţe,* s.f. || Din magh. *mérce* || (Reg.) Unitate de măsură pentru cereale, folosită în trecut în Moldova şi în Transilvania, egală cu c. 215 l.

mieună, pers. 3 *miáună,* vb. I. Intranz. || Din *miau* || (Despre pisici) A scoate strigătul caracteristic speciei.

mieunát, *mieunaturi,* s.n. Faptul de *a mieuna;* strigătul scos de pisici.

miez, *miezuri,* s.n. || Lat. *medius* || **1.** Partea interioară, de obicei mai moale, a unui fruct, a pîinii etc.; *spec.* partea din interior, comestibilă, a unei nuci. ● Partea interioară, centrală a unui lucru. **2.** *Miezul nopţii (al verii* etc.) = mijlocul, toiul nopţii (al verii etc.). **3.** (Tehn.) Corp detaşabil din interiorul unei forme de turnătorie, cu ajutorul căruia se obţin goluri în piesele turnate. **4.** *Miez magnetic* = porţiune feromagnetică de circuit magnetic, înconjurată de o înfăşurare electrică, constituind un element important al maşinilor şi aparatelor electrice.

5. (Fig.) Partea esențială a unei probleme. ○ *Cu miez* = cu conținut, cu tîlc.

miezós, -oásă, *miezoși, -oase,* adj. || Din *miez* || Cu mult miez; (fig.) plin de conținut. *Convorbirea oaspelui miezoasă și cuprinzătoare* (Caragiale).

miezuínă, *miezuini,* s.f. || Cf. *miez* || (Pop.) **1.** Hat, răzor (între două ogoare). **2.** Gard care desparte două proprietăți.

migálă s.f. || Din *migăli* || Minuțiozitate și scrupulozitate în efectuarea unei munci; muncă făcută cu meticulozitate.

migăleálă, *migăleli,* s.f. || Din *migăli* || Migală. *La el versul se urzea încet, cu o migăleală penibilă* (Vlahuță).

migăli, *migălesc,* vb. IV. Tranz. și intranz. A lucra cu multă răbdare, cu grijă și minuțiozitate. ● A lucra fără spor.

migălós, -oásă, *migăloși, -oase,* adj. || Din *migală* || **1.** Care cere migală; care se face cu migală, cu meticulozitate. **2.** (Despre oameni) Care lucrează cu migală, cu meticulozitate.

migdál, *migdali,* s.m. || Din sl. *migdalŭ* || Arbore mediteranean din familia rozaceelor, cu flori albe sau trandafirii și fructe drupe.

migdalát, -ă, *migdalați, -te,* adj. || Din *migdală* || (Despre ochi) De forma migdalei; alungit. *Migdalați, puțin pieziș, arătau ochii bunicii* (Stancu).

migdálă, *migdale,* s.f. || Din *migdal* || Fructul migdalului, oval-alungit, cu sîmburele comestibil, bogat în ulei.

migmatít, *migmatite,* s.n. || Din fr. *migmatite* || Rocă metamorfică formată prin pătrunderea magmei granitice între roci sedimentare.

mignón, -ă [Pr.: mi-nion], *mignoni, -e,* adj. || Din fr. *mignon* || (Franțuzism; adesea substantivat) Mic și delicat; drăguț.

migrá, *migrez,* vb. I. Intranz. || Din *migrație* || **1.** (Despre triburi, popoare) A se deplasa în masă de pe un teritoriu pe altul, dintr-o țară în alta. **2.** (Despre unele animale, mai ales păsări) A se muta în masă dintr-o regiune în alta, în anumite epoci ale anului, datorită nevoilor de hrană sau de reproducere, factorilor climatici etc.

migráre, *migrări,* s.f Acțiunea de *a migra.*

migratór, -oáre, *migratori, -oare,* adj. || Din fr. *migrateur* || Care migrează. *Păsările migratoare se reîntorc din tropice* (Topîrceanu).

migrátie s.f. v. **migrațiune.**

migrațiúne, *migrațiuni,* s.f. || Din fr. *migration* || **1.** Deplasare în masă, de pe un teritoriu pe altul, a unor triburi sau a unor popoare, determinată de factori economici, sociali, politici etc.; frecventă în timpul comunei primitive, în antichitate și în evul mediu. **2.** Deplasare în masă a unor animale (lăcuste, păsări etc.) dintr-o regiune într-alta în anumite epoci ale anului, în vederea reproducerii, a căutării de hrană etc. || Și: **migrátie** s.f.

migrénă, *migrene,* s.f. || Din fr. *migraine* || Durere de cap intensă, de obicei într-o singură parte, însoțită de greață, de vărsături etc.

mihálț, *mihalți,* s.m. Pește teleostean răpitor de apă dulce, de 30—40 cm lungime, cu solzi mărunți de culoare brună-verzuie. Trăiește mai ales în rîuri de munte.

míilea, mía, num. ord. || Din *mie* || (Cu valoare adjectivală sau substantivală, precedat de art. „al", „a") Care se află între al nouă sute nouzeci și nouălea și al o mie unulea. || Și: **míelea, mía,** num. ord.

míime, *miimi,* s.f. || Din *mie* || **1.** Număr egal cu a mia parte dintr-o unitate; a mia parte dintr-un întreg. **2.** Unitate de măsură pentru unghiuri folosită în geometrie, în artilerie etc.

míja s.f. art. || Din *miji* || Numele unor jocuri de copii; mijoarca.

míji, *mijesc,* vb. IV. Intranz. || Din bg. *miža* || **1.** A începe să se zărească, să devină vizibil; a apărea, a se ivi. ○ Expr. (Intranz. și refl.) *A (se) miji de ziuă* = a se face ziuă. *A-i miji cuiva mustața* = a începe să-i crească unui tînăr mustața. **2.** (Despre iarbă) A încolți, a răsări. **3.** A închide pe jumătate ochii pentru a vedea mai bine sau pentru a se acomoda cu lumina ori cu întunericul.

mijíre, *mijiri,* s.f. Acțiunea de *a miji;* apariție, ivire.

míjloc, (1—3) *mijlocuri,* **(4, 5)** *mijloace,* s.n. || Lat. *medius locus* || **1.** Punct, loc situat la egală distanță de punctele periferice, de extremități; loc situat în interior, la oarecare distanță de margine; intervalul dintre două obiecte sau dintre două extremități. ○ *De mijloc* = mijlociu; situat între limita superioară și cea inferioară. *În mijlocul* = între. ○ Expr. *A fi la mijloc* = a fi în cauză, în joc. *A fi ceva la mijloc* = a fi ceva necunoscut (și suspect) la baza unui lucru. *A se pune la mijloc* = a interveni într-o ceartă, într-o încăierare. **2.** Parte a corpului omenesc situată între torace și șolduri; talie, brîu. ○ Expr. *A apuca* (sau *a prinde, a cuprinde*) *de mijloc* = a petrece brațul în jurul taliei cuiva (în semn de afecțiune). **3.** Moment situat (aproximativ) la aceeași depărtare de începutul și sfîrșitul unui interval de timp, al unui proces în desfășurare. ○ *La mijlocul...* = în cursul, în toiul. *Veacul* (sau *vîrsta*) *de mijloc* = evul mediu. **4.** Procedeu, metodă; chip, mod de a acționa. **5.** Ceea ce servește pentru realizarea unui scop; (la pl.) posibilități materiale sau bănești. ○ *Mijloace de muncă* = lucruri cu ajutorul cărora oamenii acționează asupra obiectelor muncii pentru a le transforma potrivit nevoilor lor. *Mijloace de producție* = totalitatea mijloacelor de muncă și a obiectelor muncii, pe care oamenii le folosesc în procesul de producere a bunurilor materiale. *Mijloace de circulație* (sau *de locomoție*) = vehicule care servesc pentru deplasarea oamenilor sau a materialelor, a obiectelor.

mijlocáș, -ă, *mijlocași, -e,* adj. s.m. || Din *mijloc* || **1.** Adj. (Despre țărani sau țărănime; și substantivat, m.) Care are în proprietate pămînt și alte mijloace de producție cu ajutorul cărora își cîștigă existența, fără a exploata munca altora. **2.** S.m. Sportiv care acționează între linia de apărare și cea de atac a unei echipe. **3.** S.m. (La pl.) Perechea de cai înhămați la

mîjloc, înfre înaintași și rotași; (la sg.) fiecare dintre cații care formează această pereche.

mijlocél, *mijlocele,* s.n. Diminutiv al lui *mijloc;* talie (subțire). *Cu brîu lat se încingea, Mijlocelul că-și frîngea* (Pop.).

mijlocí, *mijlocesc,* vb. IV. || Din *mijloc* || **1.** Intranz. A interveni pe lîngă cineva în favoarea cuiva; a intermedia. **2.** Tranz. A înlesni, a ajuta. **3.** (Filoz.; despre termeni) A realiza relația dintre alți doi termeni; a media.

mijlocíre, *mijlociri,* s.f. Acțiunea de *a mijloci;* mediere. ○ *Prin mijlocirea...* = prin intermediul...., cu ajutorul....

mîjlocitór, -oáre, *mijlocitori, -oare,* s.m. și f. || Din *mijloci* || Persoană care mijlocește; intermediar.

mijlociu, -íe, *mijlocii,* adj. || Din *mijloc* || **1.** De mijloc; care se găsește la mijloc (în spațiu). ○ *Deget m.* (și substantivat, m.) = deget care se află între arătător și inelar. **2.** Care se situează între extrema superioară și cea inferioară (în ce privește dimensiunea, calitatea, valoarea). **3.** (Și substantivat) Al doilea născut dintre trei frați. **4.** (Sport) *Categorie mijlocie* = categorie de greutate la box, lupte și haltere, situată între semimijlocie și semigrea (greutatea sportivilor din această categorie diferind de la un sport la altul).

mikadó s.m. invar. || Din fr. *mikado* || Nume dat de europeni împăratului Japoniei.

milanéză, *milaneze* s.f. || De la n. pr. *Milano* || Tricot de mătase folosit pentru confecționarea unor obiecte de lenjerie.

mílă[1], *mile,* s.f. || Din sl. *milă* || **1.** Sentiment de înțelegere și de părere de rău față de suferința sau nenorocirea altuia. ○ *Fără (de) milă* = nemilos, nemilostiv, crud. ○ Expr. *De silă, de milă* sau *de milă, de silă* = de voie, de nevoie, vrînd-nevrînd. *A-i plînge cuiva de milă* = a fi cuprins de părere de rău pentru suferințele cuiva. *(Ți-e) mai mare mila,* se zice despre cineva sau ceva care se află într-o situație demnă de compătimit. **2.** Ajutor, binefacere, pomană. **3.** Bunăvoință, bunătate, înțelegere, îngăduință, cruțare. **4.** Grație, îndurare divină. ○ Expr. (Fam.) *Dumnezeu cu mila!* = fie ce-o fi, cum o da Dumnezeu! *A lăsa pe cineva în mila Domnului* = a lăsa pe cineva în voia soartei.

mílă[2], *mile,* s.f. || Din pol. *mila,* avînd la origine lat. *milia,* pl. lui *mille* „o mie" (de pași) || Unitate de măsură pentru lungimi egală cu 1 609,3 m (folosită în unele țări); *milă marină* = unitate de măsură pentru lungimi egală cu 1 852 m, folosită în navigația maritimă.

milenár, -ă, *milenari, -e,* adj. || Din fr. *millénaire,* lat. *millenarius* || Care există de o mie de ani, care durează de un mileniu; *p. ext.* care există de mii de ani.

milenarísm s.n. || Din fr. *millénarisme;* lat. *millenarius* „de o mie" || (Rel.) Chiliasm.

miléniu, *milenii,* s.n. || Din lat. *millenium* || Perioadă de timp de o mie de ani; *p. ext.* (la pl.) perioadă foarte lungă, de mii de ani.

mili- || Din lat. *mille* „o mie" || Element de compunere cu sensul „o mie de", folosit pentru alcătuirea denumirii submultiplilor unităților de măsură.

miliampér, *miliamperi,* s.m. || Din fr. *milliampère* || Unitate de măsură pentru intensitatea curentului electric, egală cu o miime dintr-un amper.

miliár, -ă, *miliari, -e,* adj., s.n. || Din lat. *milliarius,* fr. *milliaire* || (Stîlp sau piatră) așezate la marginea drumurilor principale, din milă[1] în milă[1] sau din kilometru în kilometru, pentru a indica distanțele.

miliárd, *miliarde,* num. card. || Din fr. *milliard* || Număr egal cu o mie de milioane.

miliardár, -ă, *miliardari, -e,* s.m. și f. || Din fr. *milliardaire* || Cel care posedă o avere evaluată în miliarde (de lei, de dolari etc.).

miliéu, *milieuri,* s.n. || Din fr. *milieu* || Obiect din pînză (brodată) sau de dantelă, care se așază, ca ornament pe o mobilă.

miligrám, *miligrame,* s.n. || Din fr. *milligramme* || Unitate de măsură pentru greutăți egală cu a mia parte dintr-un gram.

mililítru, *mililitri,* s.m. || Din fr. *millilitre* || Unitate de măsură pentru volum, egală cu a mia parte dintr-un litru, adică un cm^3.

milimétric, -ă, *milimetrici, -ce,* adj. || Din fr. *millimétrique* || **1.** De mărimea unui milimetru; *p. ext.* foarte mic. ● (Adverbial) Cu mare exactitate. **2.** Gradat în milimetri. ○ *Hîrtie milimetrică* = hîrtie liniată orizontal și vertical din milimetru în milimetru, utilizată în desenul tehnic sau pentru trasarea graficelor sau a diagramelor.

milimétru, *milimetri,* s.m. || Din fr. *millimètre* || Unitate de măsură pentru lungime egală cu a mia parte dintr-un metru.

milión, *milioane,* num. card. || Din fr. *million* || Număr egal cu o mie de mii.

milionár, -ă, *milionari, -e,* s.m. și f. || Din fr. *millionaire,* germ. *Millionär* || Cel care posedă o avere evaluată în milioane (de lei, de dolari etc.).

milioníme, *milionimi,* s.f. || Din *milion* || Număr egal cu a milioana parte dintr-un întreg.

militá, *militez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *militer* || A desfășura o activitate intensă într-un domeniu social, politic, cultural; a lupta pentru o cauză, pentru un principiu.

militánt, -ă, *militanți, -te,* adj., s.m. și f. || Din fr. *militant* || (Persoană) care militează pentru un principiu, pentru o cauză, care desfășoară o activitate intensă într-un domeniu social, politic, cultural.

militár, -ă, *militari, -e,* s.m., adj. || Din fr. *militaire;* lat. *militaris* (< *miles, militis* „soldat") || **1.** S.m. Persoană care face parte din cadrele armatei sau care efectuează stagiul militar, ori care este chemată pentru concentrare sau mobilizare. **2.** Adj. Care se referă la armată sau la militari, care aparține armatei sau militarilor (ex. uniformă militară, formație militară). ○ *Stagiu m.* = stagiu pe care sînt obligați să-l presteze în cadrul armatei toți bărbații valizi. ● Care este efectuat de către armată.

militarísm s.n. || Din fr. *militarisme*, germ. *Militarismus* || Politică promovată de unele state capitaliste, care subordonează activitatea de stat intereselor de mărire a potențialului militar și de pregătire pentru război.

militarist, -ă, *militariști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *militariste* || **1.** Adj. Propriu, caracteristic militarismului. **2.** S.m. și f. Persoană care sprijină militarismul, adept al militarismului.

militarizá, *militarizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *militariser*, germ. *militarisieren* || A introduce un regim militar într-o țară, într-un teritoriu etc.

militărésc, -eáscă, *militărești*, adj. || Din *militar* || Militar.

militărésțe adv. || Din *militar* || Ca militarii, ostășește. *Un tînăr îmbrăcat militărește* (Bart).

militărie, s.f. || Din *militar* || Serviciu sau stagiu militar; viața, profesiunea de militar; armată.

militărós, -oásă, *militărоși, -oase*, adj. || Din *militar* || Specific militarilor, ca de militar; *p. ext.* aspru, rigid.

milițián, -ă, *miliții, -e*, s.m. și f. || Din *miliție* || **1.** Persoană care face parte din cadrele miliției (1). **2.** Soldat din miliție (2).

miliție, *miliții*, s.f. || Din lat. *militia*, rus. *milicija* || **1.** Organ al administrației de stat avînd ca atribuții principale menținerea ordinii publice, apărarea proprietății socialiste și a celei individuale, respectarea regulilor de conviețuire socială. **2.** (În trecut) Armată nepermanentă sau de rezervă.

milivólt, *milivolți*, s.m. || Din fr. *millivolt* || Unitate de măsură pentru tensiunea electrică, egală cu o miime de volt.

milóg, -oágă, *milogi, -oage*, s.m. și f. || De la *milă*[1] || Cerșetor (infirm). ● Epitet depreciativ dat unei persoane care cere ceva cu insistență, înjosindu-se.

milogeálă, *milogeli*, s.f. || Din *milogi* || Faptul de a se milogi; cerșire.

milogí, *milogesc*, vb. IV. Refl. || Din *milog* || **1.** A cere de pomană, a cerși. **2.** A cere cu stăruință, înjosindu-se, pentru a obține ceva.

milós, -oásă, *miloși, -oase*, adj. || Din *milă*[1] || Plin de milă față de necazurile sau de suferințele altuia; înțelegător, îngăduitor, bun. ● Binefăcător, darnic.

milosténie, *milostenii*, s.f. || Din sl. *milostinija* || Binefacere, pomană; ceea ce se dă de pomană. **2.** Danie, ofrandă făcută unei biserici sau unei mănăstiri.

milostív, -ă, *milostivi, -e*, adj. || Din sl. *milostivŭ* || Milos; îngăduitor, iertător; bun. ● Darnic, generos.

milostivi, *milostivesc*, vb. IV. Refl. || Din *milostiv* || A avea milă de cineva; a se arăta milostiv, bun, îngăduitor.

milostivíre, *milostiviri*, s.f. Faptul de *a se milostivi;* milă, compătimire, îndurare. ● Calitatea de a fi darnic, generos; binefacere, pomană.

miluí, *miluiesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *milovati* || A da cuiva de pomană. ● *A se arăta milostiv față de cineva.*

mim, (1) *mimuri*, s.n., **(2)** *mimi*, s.m. || Din fr. *mime*, lat. *mimus*, gr. *mimos* || **1.** S.n. Scurtă comedie la greci și la romani, alcătuită din scene simple. **2.** S.m. Actor de pantomimă.

mimá, *mimez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *mimer* || **1.** A exprima idei sau sentimente fără cuvinte, numai prin gesturi și mimică. **2.** A imita (gesturi, atitudini etc.).

mimáre, *mimări*, s.f. Acțiunea de *a mima;* exprimare a ideilor și sentimentelor prin gesturi. ● Imitare; simulare.

mimétic, -ă, *mimetici, -ce*, adj. || Din fr. *mimétique* || Care se referă la mimetism, care se caracterizează prin mimetism.

mimetísm s.n. || Din fr. *mimétisme;* gr. *mimetis* „imitator" || Însușire pe care o au unele animale de a lua culoarea sau forma altor animale, ori a unor obiecte din mediul înconjurător, pentru a nu fi recunoscute de dușmani.

mímic, -ă, *mimici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *mimique* || **1.** S.f. Arta de a exprima pe scenă gînduri sau sentimente prin modificări ale fizionomiei (și prin gesturi). ● Ansamblu de modificări ale fizionomiei, prin care se exteriorizează anumite sentimente sau gînduri. **2.** Adj. Care se referă la mim (2) sau la mimică; de mim (2).

mimodrámă, *mimodrame*, s.f. || Din fr. *mimodrame* || Operă dramatică în care actorii interpretează rolurile prin pantomimă.

mimóză, *mimoze*, s.f. || Din fr. *mimosa* || Nume dat mai multor specii de plante erbacee sau lemnoase, din familia leguminoaselor, cu flori mici și dese de culoare roz și cu frunze compuse care se strîng la cea mai mică atingere. Crește în America, Asia, Africa tropicală. La noi este cultivată în sere. ● *P. restr.* Floarea acestor plante.

mináː, *minez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *miner* || **1.** A așeza mine[1] (2) pe un teren sau într-o apă; a pune încărcătură de exploziv într-o clădire, la un pod etc. pentru a le arunca în aer. **2.** (Fig.) A distruge (cu încetul) o activitate, o acțiune etc.

mináre, *minări*, s.f. Acțiunea de *a mina;* (fig.) distrugere (cu încetul), măcinare.

minareá, *minarele*, s.f. || Din tc. *minare* || (Înv.) Minaret.

minarét, *minarete*, s.n. || Din fr. *minaret*, germ. *Minarett* || Turnul înalt al moscheilor, avînd în partea superioară un balcon; minarea.

minát, -ă, *minați, -te*, adj. **1.** În care s-au pus mine[1] (2) sau exploziv. **2.** (Fig.) Ruinat, distrus, măcinat.

minavét, *minavete*, s.n. (Înv.) Flașnetă mică.

mină[1], *mine*, s.f. || Din fr. *mine*, germ. *Mine* || **1.** Ansamblu de lucrări, construcții și instalații subterane și la suprafață, destinate exploatării unui zăcămînt de substanțe minerale. ● (Fig.) Izvor nesecat (de bogăție). **2.** Mijloc de luptă format dintr-un corp încărcat cu exploziv, folosit la distrugerea unor obiective. **3.** Vergea subțire de grafit utilizată la fabricarea creioanelor.

mină[2], *mine*, s.f. || Din fr. *mine* || Expresie a feței; fizionomie, chip, figură. ○ Expr. *A avea*

o mină bună (sau *rea)* = a arăta bine (sau rău) din punctul de vedere al sănătății.

mincinós, -oásă, *mincinoși, -oase,* adj. || Din *minciună* || **1.** (Adesea substantivat) Care spune minciuni, care are obiceiul să mintă. **2.** Fals, neadevărat, neîntemeiat. **3.** (Fig.) Amăgitor, înșelător. *Poate să arunce un văl de poezie asupra acelor plăceri mincinoase* (Filimon).

mincióg, *mincioguri,* s.n. || Cf. ucr. *mišok* „săculeț" || Plasă mică în formă de coșuleț, prinsă de un băț și folosită pentru a scoate din apă peștele prins în undiță.

minciúnă, *minciuni,* s.f. || Lat. *mentio, -onis* || **1.** Afirmație prin care se denaturează, în mod intenționat, adevărul; obiceiul, deprinderea de a minți. ○ Expr. *A da* (sau *a face) pe cineva de minciună* = a dovedi că cineva minte. *A purta* (sau *a duce) pe cineva cu minciuni* = a purta pe cineva cu vorba. **2.** Născocire, plăsmuire. • Înșelăciune, vicleșug. **3.** Minciunea.

minciuneá, -ícă, *minciunele,* s.f. (Mai ales la pl.) Prăjituri făcute dintr-o foaie de aluat nedospită, prăjită în grăsime; minciună **(3).**

míndír, *mindire,* s.n. || Din tc. *minder* || (Reg.) **1.** Saltea umplută cu paie. **2.** Plapumă, cuvertură, cergă.

minéi, *mineie,* s.n. || Din sl. *mineĭ* || Carte bisericească în care sînt indicate, pe luni și pe zile, slujbele religioase.

minér, *mineri,* s.m. || Din fr. *mineur* || Muncitor calificat care lucrează într-o exploatare minieră.

minerál, -ă, *minerali, -e,* s.n., adj. || Din fr. *minéral,* lat. *mineralis* || **1.** S.n. Corp solid natural, cu o anumită compoziție chimică, component al rocilor și al minereurilor. **2.** Adj. Care se referă la minerale **(1),** care conține minerale. ○ *Regnul m.* = totalitatea mineralelor. *Apă minerală* v. *apă.*

mineraliér, *mineraliere,* s.n. || Din fr. *minéralier* || Cargobot folosit la transportul minereurilor.

mineralizá, *mineralizeze,* vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *minéraliser* || A (se) transforma în mineral.

mineralizatór, -oáre, *mineralizatori, -oare,* adj., s.n. || Din *mineraliza* || **1.** Adj. Care determină sau favorizează apariția și cristalizarea unor minerale. **2.** S.n. Substanță volatilă aflată în magmă (ex. vapori de apă, dioxid de carbon etc.) care ușurează cristalizarea acesteia.

mineralizáție, *mineralizații,* s.f. || Din fr. *minéralisation* || Proces de formare a unor minerale în crăpăturile scoarței terestre.

mineralóg, *mineralogi,* s.m. || Din rus. *mineralog,* germ. *Mineralog* || Specialist în mineralogie.

mineralogíe s.f. || Din germ. *Mineralogie,* fr. *minéralogie* || Știință care se ocupă cu studiul mineralelor, cu structura și compoziția acestora, cu posibilitățile de utilizare practică a lor.

minereu, *minereuri,* s.n. || Din fr. *minerai* || Acumulare de unul sau mai multe minerale din care se pot extrage, la scară industrială, anumite componente utile (de obicei metale) sau combinații ale acestora.

minerít s.n. || Din *mineri,* rar, „a lucra în mină" || **1.** Ramură a industriei extractive care se ocupă cu exploatarea zăcămintelor de minerale și a masivelor de roci. **2.** Îndeletnicirea minerului.

minge, *mingi,* s.f. || Dintr-un cuvînt slav neatestat || Obiect sferic (sau la unele jocuri, ovoidal) de diverse dimensiuni, confecționat din cauciuc, piele, material plastic etc., umplut cu aer, cu păr, cu cîlți și folosit în jocurile sportive, distractive sau în gimnastica medicală.

mini- || Din fr. *mini-* || Element de compunere însemnînd „mic", care servește la formarea unor substantive.

miniaturál, -ă, *miniaturali, -e,* adj. || Din *miniatură* || Care se referă la miniaturi, de dimensiunile unei miniaturi; de proporții foarte mici.

miniatúră *miniaturi,* s.f. || Din fr. *miniature,* it. *miniatura,* germ. *Miniatur* || **1.** Lucrare de artă plastică (în special pictură) de dimensiuni reduse, executată cu multă finețe. ○ ○ *În miniatură* = **a)** de proporții reduse; **b)** pe plan restrîns, limitat; în mic. **2.** Desen ornamental executat în culori pe vechile manuscrise și tipărituri. **3.** Obiect de dimensiuni mici, care reproduce, la o scară mult redusă, un alt obiect.

miniaturíst, -ă, *miniaturiști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *miniaturiste* || Artist care execută miniaturi.

miniaturístică s.f. || Din *miniatură* || Arta de a executa miniaturi. • Studiul miniaturilor de pe vechile manuscrise.

miniaturizá, *miniaturizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *miniaturiser* || A executa ceva în dimensiunile unei miniaturi; *p. ext.* a executa ceva la scară redusă. • A reduce dimensiunile, consumul și greutățile specifice la fabricarea unor produse noi.

miniaturizáre, *miniaturizări,* s.f. Acțiunea de *a miniaturiza; p. ext.* redare la proporții reduse.

miniér, -ă, *minieri, -e,* adj. || Din fr. *minier* || Care ține de mine[1] **(1),** privitor la mine; (despre regiuni) în care se găsesc mine, în care se practică mineritul.

mínim[1], (rar) *minimuri,* s.n. || Din *minimum* || Minimum **(2).** ○ *M. de trai* = venitul necesar pentru satisfacerea nevoilor elementare de consum ale unei persoane sau ale unei familii, la un anumit grad de dezvoltare a societății.

mínim[2], -ă, *minimi, -e,* adj., s.f. || Din lat. *minimus,* fr. *minime* || **1.** Adj. Care are cea mai mică dimensiune, durată, intensitate, valoare etc.; foarte mic, neînsemnat, neglijabil. **2.** S.f. (Mat.) Valoarea cea mai mică a unei variabile sau a unei funcții.

minimál, -ă, *minimali, -e,* adj. || Din fr. *minimal* || Minim[2] **(1).** ○ *Preț m.* = prețul cel mai mic cu care poate fi pusă în vînzare o marfă.

minimalizá, *minimalizez,* vb. I. Tranz. || Din *minimal* || A diminua, a reduce (la minimum) valoarea, importanța cuiva sau a ceva; a subaprecia.

minimalizáre, *minimalizări,* s.f. Acțiunea de *a minimaliza;* subapreciere, bagatelizare.

minimétru, *minimetre*, s.n. || Din fr. *minimètre* || Instrument de precizie pentru măsurarea lungimilor, indicînd abaterile lor față de un etalon de comparație.

minimum s.n., adv. || Din lat. *minimum*, fr. *minimum* || **1.** S.n. Punct, limită inferioară. ● Cea mai mică valoare, cantitate, intensitate. **2.** Adv. Cel puțin..., măcar...

ministér, *ministere*, s.n. || Din fr. *ministère* || Organ central al administrației de stat care conduce o anumită ramură de activitate a statului; *p. ext.* sediul acestui organ.

ministeriál, -ă, *ministeriali, -e*, adj. || Din fr. *ministeriel* || Care se referă la un minister sau la un ministru; care este emis de minister sau de ministru. ○ *Hîrtie* (sau *coală) ministerială* = coală de hîrtie de format obișnuit pentru cereri.

ministru, *miniștri*, s.m. || Din fr. *ministre* || Membru al guvernului, cu funcții politice și administrative, conducător al unui organ central al administrației de stat (minister). ○ *M. fără portofoliu* = persoană care are funcția de ministru într-un guvern fără a fi însă titularul unui minister. *M. plenipotențiar* = diplomat cu rang imediat inferior ambasadorului. *M. secretar de stat* = (în R.S. România) membru al guvernului cu rang de ministru, care nu este titularul unui minister și îndeplinește funcții de conducere a unui departament sau a unui domeniu de activitate; este primul locțiitor al ministrului.

míniu s.n. || Din lat., fr. *minium* || Oxid de plumb de culoare roșie-portocalie insolubil în apă. Este folosit în vopselărie.

minnesang [Pr.: mínezang] s.n. || Cuv. german || Poezie lirică de curte creată de cavalerii medievali (sec. 12—14) după modelul folcloric și sub influența trubadurilor provensali.

minnesänger [Pr.: mínezengher] s.m. || Cuv. german || Cîntăreț medieval german, autor și interpret de minnesang.

minór, -ă, *minori, -e*, adj. || Din fr. *mineur*, lat. *minor* || **1.** (Adesea substantivat) Care nu a ajuns la vîrsta majoratului. **2.** De mică importanță, neînsemnat, secundar. **3.** (Log.) *Termen m.* = subiectul concluziei unui silogism. **4.** (Muz.) *Gamă minoră* = gamă formată din cinci tonuri și două semitonuri, acestea din urmă fiind dispuse între treptele II—III și V—VI.

minorát s.n. || Din *minor* || Situația juridică a minorului; timpul cît cineva este minor; minoritate **(2)**.

minorít, *minoriți*, s.m. || Din germ. *Minorit* || Călugăr dintr-un ordin franciscan cu același nume.

minoritár, -ă, *minoritari, -e*, adj. || Din fr. *minoritaire* || (Și substantivat) Relativ la o minoritate **(1)**, care aparține unei minorități.

minoritáte, *minorități*, s.f. || Din fr. *minorité*, germ. *Minorität* || **1.** Numărul cel mai mic sau partea cea mai mică dintr-o colectivitate. ○ *În minoritate* = în inferioritate numerică. **2.** (Jur.) Minorat.

minotáur, *minotauri*, s.m. || Din fr. *Minotaure*, it. *Minotauro*, germ. *Minotaurus* || Monstru mitologic, închipuit cu trup de om și cap de taur. *Acest crai avea o jigănie spurcată, ce se chema minotaur, adică jumătate taur, de la mijloc în sus, și jumătate om, de la brîu în jos* (Ispirescu).

mintál, -ă, *mintali, -e*, adj. || Din fr. *mental* (după *minte)* || Care se referă la minte, care aparține minții; care se petrece în minte. || Și: **mentál, -ă,** adj.

míntă s.f. v. **mentă.**

mínte, *minți*, s.f. || Lat. *mens, -ntis* || **1.** Facultatea de a gîndi, de a judeca, de a înțelege; rațiune. ○ *Cu minte* = cu judecată sănătoasă; *p. ext.* înțelept. *Fără (de) minte* = lipsit de rațiune, nesăbuit, nebun. ○ Expr. *A-și ieși din minți* = a-și pierde cumpătul, a înnebuni. *Întreg* (sau *zdravăn) la minte* = cu judecată normală, sănătoasă. *A (nu) fi în toate mințile* = a (nu) fi în deplinătatea facultăților mintale. *A-și pierde mințile* = a înnebuni. *A învăța pe cineva minte* = a pedepsi pe cineva pentru a se cuminți. *A-și frămînta mintea* (sau *mințile)* = a se gîndi mult la ceva, a-și bate capul. *A-și aduna mințile* = a se concentra, a nu mai fi distrat. *A-i sta cuiva mintea în loc* = a rămîne uimit, uluit. ● (Fig.) Om, persoană (care judecă, raționează). **2.** Gînd, cuget; imaginație; memorie. ○ Expr. *A-i veni* (sau *a-i trece, a-i da, a-i trăsni) cuiva ceva prin minte* = a-i veni ceva dintr-o dată în gînd. *A avea pe cineva* (sau *ceva) în minte* = a se gîndi la cineva sau la ceva (pentru o anumită chestiune). **3.** Judecată sănătoasă, mod corect de a raționa; înțelepciune, chibzuință. ○ Expr. *A-i veni mințile acasă* (sau *la loc)* sau *a-și băga mințile în cap* = a deveni mai înțelept, a se cuminți. *A-și pune mintea cu cineva* = a lua în serios pe cineva (care nu merită). *A-i fura* (sau *a-i lua, a-i suci) cuiva mintea* (sau *mințile)* = a face pe cineva să-și piardă dreapta judecată; a amăgi. *A scoate pe cineva din minți* = **a)** a enerva la culme pe cineva; a scoate din fire; **b)** a zăpăci. ● Inteligență, istețime. ● Imaginație, fantezie.

mintéan, *mintene*, s.n. || Din tc. *mintan*, dial. *minten* || Haină țărănească din dimie (de obicei scurtă și împodobită cu găitane) purtată de bărbați. ● Pieptar sau tunică de stofă colorată, purtată în trecut de arnăuți.

mintós, -oásă, *mintoși, -oase*, adj. || Din *minte* || (Pop.) Deștept, inteligent; capabil, isteț.

mínți, *mint*, vb. IV. || Lat. *mentiri* || **1.** Intranz. A face afirmații care denaturează, în mod intenționat, adevărul; a spune minciuni. ○ Expr. *Minte de stinge* (sau *de îngheață) apele*, se spune despre un om foarte mincinos. **2.** Tranz. A induce în eroare.; a înșela. ● *Spec.* A înșela în dragoste pe cineva.

minuná, *minunez*, vb. I. Refl. || Din *minune* || A fi cuprins de mirare sau de admirație; a rămîne surprins, uimit. ● A-și manifesta mirarea, surpriza, admirația.

minunát, -ă, *minunați, -te*, adj. (Adesea adverbial) Care iese din comun prin însușiri, prin aspect etc., care trezește admirație; splendid; foarte bun, excepțional.

minunățíe, *minunății*, s.f. || Din *minunat* || Minune **(2);** lucru extraordinar. *Eram feciorul mamei, care... știa a face multe și mari minunății* (Creangă).

minúne, *minuni*, s.f. || Lat. *mirio, -onis* || **1.** (În concepțiile religioase și în superstiții) Fenomen uimitor, ieșit din comun, care s-ar produce împotriva firii, de către forțe supranaturale. ○ *Ca prin minune* = dintr-o dată, pe neașteptate, ca prin farmec. **2.** Lucru, fapt extraordinar, care trezește admirație; lucru cu însușiri deosebit de frumoase. ○ *Cele șapte minuni ale lumii* = șapte opere ale antichității, considerate celebre; Piramida lui Kheops, Grădinile Suspendate ale Semiramidei, Colosul din Rodos, Farul din Alexandria, Mausoleul din Halicarnas, Statuia lui Zeus din Olimpia, Templul Artemisei din Efes. ○ Expr. *Minunea minunilor* = apreciere superlativă a unui lucru extraordinar. *Mare minune* = exclamație care exprimă uimire, admirație sau neîncredere. *A se face de minune* = a se face de rîs.

mínus, (1, 2) *minusuri*, s.n., **(3)** adv. || Din lat. *minus* || **1.** S.n. Semn de forma unei liniuțe orizontale cu care se notează operația de scădere sau numerele și mărimile negative. **2.** S.n. Lipsă, deficit. **3.** Adv. Mai puțin, fără.

minúscul, -ă, *minusculi, -e*, adj. || Din fr. *minuscule* || De dimensiuni foarte mici. • (Substantivat, f.) Literă mică, de rînd, folosită în mod obișnuit în interiorul cuvintelor.

minút, -ă, *minute*, s.n., s.f. || Din lat. *minutus*, fr. *minute*, germ. *Minute*, rus. *minuta* || **1.** S.n. Interval de timp egal cu a șaizecea parte dintr-o oră și cuprinzînd șaizeci de secunde. • Răstimp foarte scurt; clipă, moment. ○ *La minut* = (care se execută) într-un timp foarte scurt; imediat. *Într-un minut* = îndată, imediat. *Din minut în minut* = dintr-un moment în altul. • (Cu pl. *minuturi*) Mîncare frugală, pregătită pe loc, la comandă. **2.** S.n. (Mat.) Unitate de măsură pentru unghiuri, egală cu a șaizecea parte dintr-un grad. **3.** S.f. Notă scrisă, în care sînt consemnate, pe scurt, problemele discutate într-o ședință. || Pl. și: *minuturi*.

minutár, *minutare*, s.n. || Din *minut* || Ac al ceasornicului, care indică minutele. • *P. gener.* (La pl.) Cele două ace ale ceasornicului.

minúție s.f. || Din fr. *minutie* || (Livr.) Minuțiozitate. ○ *Cu minuție* = amănunțit, minuțios.

minuțiós, -oásă, *minuțioși, -oase*, adj. || Din fr. *minutieux* || (Adesea adverbial) Care cercetează lucrurile în amănunt și cu multă atenție; făcut cu atenție, cu grijă, cu migală; meticulos.

minuțiozitáte, *minuțiozități*, s.f. || Din *minuțios* || Însușirea de a fi minuțios; meticulozitate, minuție.

mioáră, *mioare*, s.f. || Din *mia* || Oaie tînără care încă nu a fătat. *El are-n cîmp, la soare, Mii și sute de mioare Ies la vară fătătoare* (Pop.).

miocárd s.n. || Din fr. *myocarde;* gr. *mys* „mușchi" + *kardia* „inimă" || Mușchiul inimii.

miocardítă, *miocardite*, s.f. || Din fr. *myocardite* || Inflamație a miocardului, care apare în unele boli.

miocén s.n. || Din fr. *miocène* || Seria inferioară a neogenului, caracterizată printr-o faună și o floră apropiate de cele actuale. Conține uneori și sare, petrol, cărbuni, gaze naturale.

miogén s.n. || Din fr. *myogène* || Proteină care se găsește în țesutul muscular. Este un compus albuminos, solubil și coagulabil spontan.

miográf, *miografe*, s.n. || Din fr. *myographe;* gr. *mys* „mușchi" + *graphein* „a scrie" || Aparat cu care se înregistrează grafic contracțiile musculare.

miografíe, *miografii*, s.f. || Din fr. *myographie* || Înregistrare grafică a contracțiilor musculare.

miologíe s.f. || Din fr. *myologie* || Ramură a anatomiei care se ocupă cu studiul mușchilor.

mióp, mioápă, *miopi, mioape*, adj., s.m. și f. || Din fr. *myope* || (Persoană) care suferă de miopie. • (Fig.) (Persoană) cu vederi înguste, lipsită de perspicacitate.

miopatíe, *miopatii*, s.f. || Din fr. *myopathie;* gr. *mys* „mușchi" + *pathos* „suferință" || Boală cronică progresivă a mușchilor (în special a celor de la mîini și de la picioare), care se manifestă prin atrofii musculare.

miopíe, *miopii*, s.f. || Din fr. *myopie* || Defect al vederii caracterizat prin imposibilitatea de a distinge clar obiectele situate la distanță. Se datorează unui viciu de refracție sau unei alungiri a globului ocular. • (Fig.) Îngustime de vederi.

miore interj. || Onomatopee || **1.** Cuvînt care imită orăcăitul broaștelor. **2.** Zgomot produs de cel care se sufocă. *Pe boieri îi strîngea de gît... numai ce-i auzeai: Miorc!... și-atîta le era, mă!* (Ghica).

miorcăí, *miorcăiesc*, vb. IV. || Din *miorc* || **1.** Intranz. (Despre broaște) A orăcăi. **2.** Intranz. și refl. (Despre copii) A (se) smiorcăi.

mioreá, *mioréle*, s.f. || Din *mioară* || Mioriță. *Iar o biată miorea Tot în urmă rămînea* (Pop.).

mioríță, *mioriță*, s.f. Diminutiv al lui *mioară;* oaie tînără. *Dar cea mioriță Cu lînă plăviță De trei zile-ncoace Gura nu-i mai tace* (Pop.).

miorlăí, *miórlăi*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || **1.** (Despre pisici) A mieuna. **2.** Intranz. și refl. (Fig.) A vorbi sau a plînge cu glas subțire, tînguitor; a (se) smiorcăi.

miorlăít[1], *miorlăituri*, s.n. Faptul de *a (se) miorlăi;* strigăt caracteristic scos de pisică; *p. ext.* strigăt asemănător scos de alte animale. • (Fig.) Plîns, vorbire afectată.

miorlăít[2], **-ă,** *miorlăiți, -te*, adj. (Despre oameni sau despre glasul lor) Plîngăreț.

miotonie s.f. || Din fr. *myotonie;* gr. *mys* „mușchi" + *tonos* „încordare" || Boală caracterizată prin tulburări în contracția mușchilor.

miozínă, *miozine*, s.f. || Din fr. *myosine* || Proteină care se găsește în țesutul muscular, avînd rol important în contracția mușchilor.

miozítă, *miozite*, s.f. || Din fr. *myosite* || Inflamație a unuia sau a mai multor mușchi striați.

miozótis s.m. || Din fr. *myosotis* || (Bot.) Nu-mă-uita.

mir[1] s.n. || Din sl. *mirŭ* „lume" || *De mir* = (despre clerici) care nu face parte din tagma călugărească.

mir[2], *miruri*, s.n. || Din sl. *miro* || (Bis.) Untdelemn sfinţit cu care preotul îi unge pe credincioşi pe frunte, în cadrul unor ritualuri. ⊙ Expr. *A lovi* (sau *a izbi*) *pe cineva la mir* = a lovi pe cineva (mortal) în frunte.

mirá, *mir*, vb. I. Refl. || Lat. *mirari* || **1.** A fi nedumerit, surprins, uimit; a se minuna. ○ Expr. *Te miri cine* = un oarecare (neînsemnat, nechemat, incompetent). *Te miri ce* = un lucru mărunt, fără valoare, o nimica toată. *Mă miram eu să nu...* = eram sigur că... **2.** A manifesta uimire sau admiraţie. **3.** (Înv. şi pop.) A nu înţelege, a nu-şi da seama, a se întreba. *Şi-o întreb şi nu-mi răspunde! Şi mă mir ce i-am făcut!* (Coşbuc).

mirácol, *miracole*, s.n. || Din lat. *miraculum*, it. *miracolo*, fr. *miracle* || Fenomen supranatural, minune; fapt sau fenomen extraordinar, uimitor.

miraculós, -oásă, *miraculoşi, -oase*, adj. || Din fr. *miraculeux*, lat. *miraculosus* || **1.** Care pare a fi produs printr-o minune; uimitor, extraordinar. ● (Substantivat, m. sg.) Elementul supranatural din basme şi legende. **2.** Care produce efecte excepţionale: *medicamentul a avut un efect miraculos.*

miráj, *miraje*, s.n. || Din fr. *mirage* (< fr. *mirer*; lat. *mirari* „a se minuna") || **1.** Fenomen optic datorit refracţiei treptate a razelor de lumină cînd străbat straturi de aer cu densităţi diferite, şi care constă în observarea unei imagini răsturnate a obiectelor depărtate, situate la orizont sau dincolo de acesta. **2.** (Fig.) Plăsmuire, închipuire, iluzie deşartă. **3.** (Fig.) Lucru atrăgător; farmec, atracţie.

miráre s.f. Faptul de *a (se) mira;* nedumerire, surprindere; uimire. ○ *De mirare* = surprinzător, uimitor. ○ Expr. *N-ar fi de mirare să...* = e posibil să....

mirát, -ă, *miraţi, -te*, adj. Nedumerit, surprins, uimit.

miráz, *mirazuri*, s.n. || Din tc. *miras* || (Înv.) Moştenire. *Stavrache stăpîneşte mirazul rămas de la frate-său* (Caragiale).

míră, *mire*, s.f. || Din fr. *mire* || **1.** Riglă gradată, cu lungimea de 2—4 m, utilizată în măsurătorile topografice. **2.** Imagine standard transmisă pe ecranele televizoarelor pentru reglarea imaginii acestora.

míre, *miri*, s.m. || Cuv. probabil autohton || Nume purtat de bărbat în ziua (şi în preajma zilei) căsătoriei sale; (la pl.) nume dat celor două persoane care se căsătoresc. *Acum iată că din codru şi Călin mirele iese, Care ţine-n a lui mînă mîna gingaşei mirese* (Eminescu).

mireán, -ă, *mireni, -e*, s.m. şi f., adj. || Din sl. *mirĕaninŭ* || (Persoană) care nu aparţine clerului.

mireásă, *mirese*, s.f. || Din *mire* || **1.** Nume purtat de femeie în ziua (şi în preajma zilei) căsătoriei sale. ○ Expr. *A plînge ca o mireasă* = a plînge tare, cu foc. *A mînca ca o mireasă* = a mînca foarte puţin. **2.** Plantă erbacee ornamentală din familia labiatelor, înaltă de 50—80 cm, cu frunzele avînd o parte centrală de un roşu-închis, cu flori pestriţe alb cu albastru.

mireásmă, *miresme*, s.f. || Din sl. *mirizma* || **1.** Miros plăcut (răspîndit mai ales de flori); aromă, parfum. **2.** (Adesea la pl.) Ulei sau substanţă aromatică folosită pentru ungerea trupului, pentru parfumarea aerului etc.

miriádă, *miriade*, s.f. || Din fr. *myriade* || (Livr.) Număr, mulţime, cantitate foarte mare (nedeterminată).

miriapód, *miriapode*, s.n. || Din fr. *myriapode;* gr. *mirioi* „foarte mulţi" + *pous, podos* „picior" || (La pl.) Clasă de artropode cu numeroase perechi de picioare, corespunzătoare segmentelor corpului; (şi la sg.) animal din această clasă (ex. urechelniţa, scolopendra).

mirífic, -ă, *mirifici, -ce*, adj. || Din fr. *mirifique* || (Livr.) Măreţ, minunat. *Oraşul... pare colosal, mirific* (Călinescu).

míriște, *miriști*, s.f. || Din bg. *meriše* || Cîmp de pe care s-au secerat cerealele şi pe care au rămas părţile inferioare ale tulpinilor; (cu sens colectiv) tulpinile retezate, rămase cu rădăcina în pămînt.

mirmidóni s.m. || Din fr. *myrmidon* || **1.** (La pl.) Populaţie din antichitate care ar fi trăit în Tesalia şi al cărei rege ar fi fost Achile. **2.** (Livr.) Pitic. ● (Fig.) Om lipsit de valoare.

mirodénie, *mirodenii*, s.f. || Din *mirodie*, înv. „mirodenie" || **1.** Nume dat unor substanţe aromatice cu miros puternic, plăcut. ● Mireasmă, aromă, parfum. **2.** Nume dat părţilor unor plante (exotice) folosite drept condiment. **3.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, avînd flori galbene cu nervuri violete. Se cultivă uneori ca plantă ornamentală.

mironosiţă, *mironosiţe*, s.f. || Din sl. *mironosica* || Femeie cucernică, smerită. ○ Expr. *A face pe mironosiţa* = a simula pietate şi modestie. ● Epitet dat unei femei care simulează nevinovăţia, modestia.

mirós, *mirosuri*, s.n. || Din *mirosi* || **1.** Simţ prin care organismul percepe proprietăţile unor substanţe cînd vine în contact cu vaporii acestora. ● (Fig.) Perspicacitate, intuiţie. **2.** Emanaţie pe care o exală unele corpuri; senzaţie olfactivă pe care o produce această emanaţie.

mirosí, *mirós*, **(3)** *miroase*, vb. IV. || Din sl. *mirosati* || **1.** Tranz. A percepe, a simţi un miros. **2.** Tranz. (Fig.) A presimţi, a bănui, a presupune. **3.** Intranz. A avea (sau a răspîndi) un miros. ○ Expr. *Miroase a...* = prevesteşte, anunţă ceva.

mirositór, -oáre, *mirositori, -oare*, adj. || Din *mirosi* || Care are (şi răspîndeşte) un miros (plăcut).

mirózmă, *mirozme*, s.f. (Reg.) Miros plăcut, mireasmă.

mirt, *mirţi*, s.m. || Din lat. *myrtus*, gr. *myrtos*, fr. *myrte* || Arbust ornamental mediteranean înalt de c. 5 m, cu frunze persistente şi cu flori mici, albe, parfumate.

mirtacée, *mirtacee*, s.f. || Din fr. *myrtacées;* gr. *myrtos* „mirt" || (La pl.) Familie de arbori sau de arbuşti din regiunile calde, de obicei cu pungi secretoare de uleiuri eterice, aromate; (şi la sg.) plantă din această familie (ex. mirtul).

miruí[1], *miruiesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *mirovati* || **1.** A unge pe credincioşii creştini cu mir. **2.** A consfinţi în funcţie un domn, un cleric etc., ungîndu-l pe frunte cu mir. • *P. gener.* (Fam.) A numi pe cineva într-o funcţie importantă. **3.** (Fig.; fam.) A lovi pe cineva în cap; a omorî.

miruí[2], *miruiesc*, vb. IV. Tranz. || Din magh. *nyer* || (Înv. şi reg.) A cîştiga, a obţine; a strînge, a agonisi.

miruţă, *miruţe*, s.f. || Din *mieriu* || Denumire dată speciilor de plante erbacee, din familia boraginaceelor, cu frunze aspre, păroase şi cu flori violacee-albastre.

misádă, *misade*, s.f. || Din ngr. *misadi* „jumătate" || Blană confecţionată din mai multe piei, cu care se căptuşesc paltoanele. || Şi: **mesádă** s.f.

mísă, *mise*, s.f. || Din lat. *missa* || Compoziţie muzicală pentru cor şi solişti, scrisă pe textul liturghiei catolice.

miscelanéu, -ée, *miscelanee*, adj., s.n. || Din lat. *miscellanea*, fr. *miscellanées* || (Rubrică într-o publicaţie ori volum) cu conţinut variat, aparţinînd de obicei mai multor autori.

miscíbil, -ă, *miscibili, -e*, adj. || Din fr. *miscible;* lat. *miscere* „a amesteca" || Care prezintă miscibilitate.

miscibilitáte s.f. || Din fr. *miscibilité* || Proprietate a două sau a mai multor substanţe de a forma împreună un amestec omogen.

mísie s.f. v. **misiune.**

misionár, *misionari*, s.m. || Din it. *missionario*, fr. *missionnaire* || Persoană trimisă de biserică să răspîndească creştinismul (mai ales catolicismul) în ţări cu altă religie.

misít, *misiţi*, s.m. || Din ngr. *mesitis* || **1.** Persoană care mijloceşte afaceri comerciale; samsar. **2.** (Înv.) Emisar, sol.

misítie, *misitii*, s.f. || Din *misit* || **1.** Ocupaţia misitului. *Cumpără, ori vinde, ori face misitie* (Sadoveanu). **2.** Plată pentru serviciile misitului.

misiúne, *misiuni*, s.f. || Din fr. *mission*, lat. *missio, -onis* (< *mittere* „a trimite") || **1.** Însărcinare dată cuiva; sarcină pe care o primeşte sau şi-o atribuie cineva de a face un anumit lucru. • Delegaţie trimisă de un stat în străinătate cu un anumit scop (în special diplomatic). • Rost, menire. **2.** *M. diplomatică* = organ de stat cu sediul pe teritoriul altui stat şi cu funcţia de reprezentare a statului acreditat şi de întreţinere a relaţiilor diplomatice oficiale cu statul de reşedinţă. Are grad de ambasadă sau de legaţie. **3.** Instituţie religioasă prin care se propagă creştinismul într-o ţară cu altă religie. || Şi: **(1) mísie** s.f.

misívă, *misive*, s.f. || Din fr. *missive* || (Astăzi de obicei glumeţ) Scrisoare, bilet.

misoghín, -ă, s.m., adj. v. **misogin.**

misogín, -ă, *misogini, -e*, s.m., adj. || Din fr. *misogyne;* gr. *misein* „a urî" + *gyne* „femeie" || **1.** S.m., adj. (Bărbat) care urăşte femeile. **2.** Adj. Care manifestă, exprimă ură faţă de femei. || Şi: **misoghín, -ă,** s.m., adj.

mistélă s.f. || Din fr. *mistelle* || Must de struguri la care s-a adăugat alcool de vin, în scopul opririi fermentaţiei.

mistér, *mistere*, s.n. || Din fr. *mystère*, gr. *mysterion* (< *mystes* „iniţiat") || **1.** Ceea ce este (încă) nedescoperit sau neînţeles; taină, enigmă. **2.** Dogmă creştină pe care biserica o consideră inaccesibilă raţiunii omeneşti. **3.** (La pl.) Ritualuri religioase secrete, în Grecia şi în Roma antică, la care luau parte numai cei iniţiaţi. **4.** (Mai ales la pl.) Lucrare dramatică medievală (la început cu caracter religios).

misteriós, -oásă, *misterioşi, -oase*, adj. || Din fr. *mysterieux* || **1.** Care este necunoscut sau neînţeles; tainic. **2.** Care ascunde ceva; care este înconjurat de mister.

místic, -ă, *mistici, -ce*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *mystique;* gr. *mystikos* „relativ la mistere" || **1.** Adj. Care aparţine misticismului; care vădeşte misticism. **2.** S.m. şi f. Adept al misticismului. **3.** Adj. Care are un înţeles ascuns, care rămîne neînţeles; secret, tainic.

misticísm s.n. || Din fr. *mysticisme* || Credinţă eronată în existenţa unor forţe supranaturale şi în posibilitatea omului de a comunica cu ele pe căi tainice, nonraţionale; explicare a fenomenelor naturale şi sociale prin existenţa unui presupus principiu tainic, supranatural.

mistificá, *mistific*, vb. I. || Din fr. *mystifier*, it. *mistificare* || A induce în eroare, a înşela; (astăzi, în special) a denatura, a falsifica adevărul.

mistificáre, *mistificări*, s.f. Acţiunea de *a mistifica;* înşelătorie; *p. ext.* falsificare a adevărului.

mistificatór, -oáre, *mistificatori, -oare*, s.m. şi f. || Din fr. *mystificateur* || Persoană care mistifică.

mistrál s.n. || Din fr. *mistral* || Vînt puternic care bate iarna în Franţa, de-a lungul văii Ronului, spre Marea Mediterană.

mistréţ, -eáţă, *mistreţi, -e*, adj. || Lat. *mixticius* || **1.** *Porc m.* (şi substantivat, m.) = animal sălbatic, cu corpul masiv (1,5 m lungime, 1 m înălţime), cu capul mare, caninii lungi şi tăioşi, strămoşul porcului domestic. Trăieşte în păduri. **2.** Care rezultă dintr-un amestec de rase, corcit; amestecat, pestriţ.

mistrie, *mistrii*, s.f. || Din ngr. *mistri* || Unealtă de zidărie în formă de lopăţică cu care se întinde mortarul pe zid.

mistuí, *mistui*, vb. IV. || Din magh. *emészt* || **1.** Tranz. A transforma alimentele introduse în organism în substanţe direct asimilabile; a digera. **2.** Tranz. (Fig.) A distruge, a nimici. • Tranz. şi refl. A (se) distruge prin ardere. **3.** Tranz. şi refl. (Fig.) A (se) chinui sufleteşte. **4.** Refl. A se face nevăzut, a dispărea.

mistuíre, *mistuiri*, s.f. Acţiunea de *a (se) mistui;* digerare, digestie. • (Fig.) Distrugere, nimicire.

mistuitór, -oáre, *mistuitori, -oare,* adj. || Din *mistui* || Care mistuie; care nimiceşte. ● (Fig.) Chinuitor.

mişcá, *mişc,* vb. I. **1.** Intranz., tranz. şi refl. A ieşi sau a face să iasă din starea de repaus, de imobilitate; a nu sta fix, a se clătina. ● (Refl. şi intranz.) A porni din loc, a se deplasa. **2.** Refl. şi intranz. A începe să lucreze, a ieşi din pasivitate; a dovedi oarecare pricepere într-o anumită muncă. **3.** Intranz. şi refl. A fi viu, a da semne de viaţă. **4.** Refl. (Despre colectivităţi) A se agita, a se răsoula. **5.** Tranz. A impresiona, a emoţiona; a înduioşa.

mişcáre, *mişcări,* s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) mişca.* ○ Expr. *A (se) pune în mişcare* = a intra sau a face să intre în acţiune. ● Exerciţiu (sau parte a unui exerciţiu) sportiv ori de gimnastică. ● (Fiz.) Variaţie în timp a poziţiei unui corp în raport cu un sistem de referinţă. **2.** (Filoz.) Categorie care cuprinde toate procesele şi schimbările ce au loc în univers. **3.** Fiecare mutare de piese la jocul de şah, de table etc. **4.** Viteză cu care se execută o bucată muzicală. **5.** Acţiune sau curent care antrenează un număr mare de oameni în sprijinul unei idei, al unui scop comun etc. ○ *Mişcarea muncitorească internaţională* = mişcare socială, politică şi ideologică a clasei muncitoare, apărută odată cu proletariatul modern, având drept scop lupta pentru condiţii mai bune de muncă şi de viaţă. *M. de eliberare naţională* = luptă a popoarelor din ţările coloniale şi dependente pentru eliberarea lor naţională. **6.** Circulaţie; animaţie, forfoteală. ○ *Birou de mişcare* = birou de unde se dirijează şi se coordonează într-o gară circulaţia trenurilor. **7.** (La pl.) Deplasare a unor unităţi militare: *mişcări de trupe.* **8.** Schimbare intervenită în organizarea personalului dintr-o unitate.

mişcát, -ă, *mişcaţi, -te,* adj. Emoţionat, impresionat; înduioşat.

mişcătór, -oáre, *mişcători, -oare,* adj. || Din *mişca* || **1.** Care se mişcă; care poate fi mişcat, mutat; mobil. *Ce avere ai, mişcătoare şi nemişcătoare?* (Camil Petrescu). **2.** (Fig.) Care impresionează, emoţionează.

mişél, -eá, *mişei, -ele,* adj., s.m. şi f. || Lat. *misellus* „nevoiaş, nenorocit" || **1.** (Om) ticălos, netrebnic; fricos, laş. **2.** (Înv. şi reg.) (Om) vrednic de milă, vrednic de plâns, nenorocit, sărman. ● (Înv.) (Om) de rând, de condiţie modestă.

mişelésc, -eáscă, *mişelești,* adj. || Din *mişel* || De mişel, ticălos, nemernic.

mişeléşte adv. || Din *mişel* || Ca mişeii, nedemn; ca un fricos, ca un laş. *De m-ai junghiat hoţeşte, Mi-ai fugit şi mişeleşte* (Pop.).

mişelie, *mişelii,* s.f. || Din *mişel* || Faptă de mişel; ticăloşie, mârşăvie; laşitate.

mişélnic, -ă, *mişelnici, -ce,* adj. || Din *mişel* || **1.** De mişel; umilitor, degradant. **2.** Care dovedeşte slăbiciune, laşitate; josnic, mârşav. *O, dar e mişelnic lucru singur zilele să-ţi curmi* (Vlahuţă).

mişină, *mişine,* s.f. || Cf. rus. *myšina* || **1.** (Reg.) Gaură în pământ sau muşuroi în care îşi depozitează unele animale (ex. şoarecii) hrana pentru iarnă. **2.** Mică scobitură pe suprafaţa dinţilor cailor şi ai altor animale erbivore. După gradul de tocire a acesteia, se poate cunoaşte vârsta animalului; muscă **(3).** || Şi: **mişúnă** s.f.

mişmáş, *mişmaşuri,* s.n. || Din germ. *Mischmasch* || (Fam.) **1.** Amestecătură, harababură. **2.** Afacere necinstită, bazată pe înşelătorie.

mişt6 adj. invar. || Din ţig. *mišto* || (Argotic) (Foarte) bun, (foarte) frumos.

mişui, pers. 3 *mişuie,* vb. IV. Intranz. || Cf. *mişuna* || (Rar) A mişuna. (Fig.) *Sub aceste valuri de flori, mişuie... aceleaşi patime* (Delavrancea).

mişună, pers. 3 *mişună,* vb. I. Intranz. || Cf. *mişină* || (Despre fiinţe) A se mişca în număr mare, de colo până colo; a forfoti, a se foi.

mişúnă s.f. v. **mişină.**

mit, *mituri,* s.n. || Din ngr. *mithos,* fr. *mythe* || Povestire fabuloasă, fantastică, despre originea universului şi a fenomenelor naturii, despre zei şi eroi legendari; *p. gener.* poveste, legendă basm; născocire. *Pentru mine erai zeul unui mit, olimpian* (Macedonski).

mită, *mite,* s.f. || Din sl. *mito* || Bani sau daruri în obiecte date sau promise unei persoane oficiale (unui funcţionar) pentru a îndeplini (ori a nu îndeplini) un act care intră în obligaţiile sale de serviciu sau spre a face un act contrar acestor obligaţii.

miténă, *mitene,* s.f. || Din fr. *mitaine* || (Mai ales la pl.) Mănuşă care acoperă palma şi degetele până la jumătatea lor.

mític, -ă, *mitici, -ce,* adj. || Din fr. *mythique* || Care ţine de un mit, referitor la un mit; legendar, fabulos.

míting, *mitinguri,* s.n. || Din engl., fr. *meeting* || Întrunire, manifestaţie publică prilejuită de un eveniment politic important, luându-se atitudine faţă de el.

mititél, -eá, -ícă, *mititei, -ele,* adj., s.m. || Din *mic* || **1.** Adj. Diminutiv al lui *mic.* ○ Expr. *De mititel* = de mic copil; de tânăr. *A se face mititel* = a lua o atitudine umilă faţă de cineva. ● (Despre un copil sau despre o fiinţă tânără; de obicei articulat) Gingaş, drăguţ. **2.** S.m. Cârnăcior făcut din carne tocată, condimentată, care se mănâncă fript la grătar; mic.

mitóc s.n. v. **metoc.**

mitocán, *mitocani,* s.m. || Din *mitoc* || Om cu purtări grosolane; bădăran. ● (Înv.) Locuitor de la periferia unui oraş.

mitocáncă, *mitocance,* s.f. || Din *mitocan* || Femeie vulgară.

mitocánesc, -eáscă, *mitocăneşti,* adj. || Din *mitocan* || De mitocan; grosolan.

mitocánie, *mitocănii,* s.f. || Din *mitocan* || Atitudine, faptă, vorbă de mitocan; bădărănie, mojicie.

mitocánime s.f. || Din *mitocan* || Mulţime de mitocani; lume de rând.

mitológic, -ă, *mitologici, -ce,* adj. || Din fr. *mythologique* || Care aparţine mitologiei, care se referă la mitologie; care se inspiră din mitologie.

mitológie, *mitologii,* s.f. || Din fr. *mythologie* || **1.** Totalitatea miturilor create de un popor

sau de un grup de popoare înrudite. **2.** Disciplină care studiază geneza și evoluția miturilor, precum și semnificația simbolurilor acestora.

mitomanie s.f. || Din fr. *mythomanie;* gr. *mythos* „povestire" + *mania* „manie" || Boală psihică manifestată prin tendința de a denatura adevărul, de a inventa fapte care nu s-au petrecut în realitate; *p. gener.* mania de a minți.

mitóză, *mitoze,* s.f. || Din fr. *mitose* || Diviziune a celulei, în cursul căreia are loc apariția cromozomilor; cariochineză.

mitrál, -ă, *mitrali, -e,* adj. || Din fr. *mitral* || Care se referă la valvula orificiului auriculoventricular stîng al inimii; care afectează această valvulă. ○ *Stenoză m.* = boală care constă în îngustarea orificiului auriculo-ventricular din partea stîngă a inimii.

mitraliá, *mitraliez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *mitrailler,* it. *mitragliare* || A trage cu mitraliera asupra unui obiectiv.

mitrálie, *mitralii,* s.f. || Din fr. *mitraille,* it. *mitraglia* || Fiecare dintre bucățile mici de fier cu care se umpleau în trecut ghiulelele. ● Proiectil de artilerie cu pereții subțiri plin cu gloanțe, care explodează la foarte scurt timp după ieșirea din țeava tunului.

mitraliéră, *mitraliere,* s.f. || Din it. *mitragliera* || Armă automată de calibru mic, montată pe un suport, cu care se poate trage, într-un timp scurt, un număr mare de proiectile.

mitraliór, *mitraliori,* s.m. || Din fr. *mitrailleur* || Militar specializat în trageri cu mitraliera.

mítră[1], *mitre,* s.f. || Din ngr. *mitra* || (Anat.) Uter.

mítră[2], *mitre,* s.f. || Din sl., ngr. *mitra* || Acoperămînt pentru cap, de formă sferică sau conică, uneori ornamentat, purtat mai ales de arhierei în timpul slujbelor religioase. ● Un fel de coroană purtată de regi, de împărați etc.

mitropolie, *mitropolii,* s.f. || Din sl. *mitropolija* || **1.** Unitate administrativă a bisericii ortodoxe, superioară episcopiei și inferioară patriarhiei. Este condusă de un mitropolit. **2.** Biserica și ansamblul de clădiri anexe care constituie sediul unei mitropolii (**1**).

mitropolít, *mitropoliți,* s.m. || Din sl. *mitropolitŭ* || Înalt cleric ortodox, conducător al unei mitropolii; este inferior patriarhului și superior episcopului.

mitropolitán, -ă, *mitropolitani, -e,* adj. || Din *mitropolit* || Care se referă la mitropolie sau la mitropolit, care aparține mitropoliei sau mitropolitului.

mitui, *mituiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *mită* || A da cuiva mită.

mituíre, *mituiri,* s.f. Acțiunea de *a mitui;* dare (sau luare) de mită.

mituitór, -oáre, *mituitori, -oare,* s.m. și f. || Din *mitui* || Persoană care mituiește.

míță, *mițe,* s.f. || Lat. **agnicius, -a* „de miel" || **1.** Lînă scurtă, tunsă pentru prima oară de pe miei; lînă tunsă de pe capul, coada și picioarele oilor. **2.** Fire lungi de lînă care atîrnă în smocuri.

mițós, -oásă, *mițoși, -oase,* adj. || Din *miță* || (Despre blăni, păr, lînă sau obiecte confecționate din lînă) Cu fire lungi; cu mițe (**2**). *Dormea dus, avînd drept căpătîi o căciulă mițoasă* (Bart).

mixáj, *mixaje,* s.n. || Din fr. *mixage* || (Cinema) Procedeu de suprapunere pe o singură pistă sonoră a sunetelor corespunzătoare imaginilor unui film (dialoguri, muzică, zgomote).

mixedém s.n. || Din fr. *myxoedème* || Boală endocrină datorită unei grave insuficiențe tiroidiene, care duce la scăderea funcțiilor organismului, la anemie etc.

míxer, *mixere,* s.n. || Din fr., engl. *mixer* || Amestecător hidraulic folosit la prepararea laptelui de ciment pentru cimentarea sondelor. ● Amestecător pentru diferite materiale.

mixomicéte s.f. pl. || Din fr. *myxomycètes;* gr. *myxa* „mucozitate" + *mykes* „ciupercă" || Încrengătură de plante inferioare saprofite, lipsite de clorofilă. Se hrănesc cu substanțe vegetale în descompunere.

mixt, -ă, *micști, mixte,* adj., s.f. pl. || Din fr. *mixte,* lat. *mixtus, -a, -um* || **1.** Adj. Alcătuit din elemente eterogene; amestecat. ○ *Cor mixt* = cor compus din voci bărbătești și voci femeiești. *Număr mixt* = număr compus din numere întregi și din fracții ordinare. **2.** S.f. pl. Produse intermediare care conțin atît materiale utile cît și sterile.

mixtúră, *mixturi,* s.f. || Din fr. *mixture,* lat. *mixtura* || **1.** Amestecătură. **2.** Amestec de materiale granulare, folosit la prepararea unor mortare, a unor îmbrăcăminți rutiere etc.

mizá, *mizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *miser* || A depune o sumă de bani ca miză; a juca pe..., a ponta. ● (Fig.) A conta pe...

mizanscénă, *mizanscene,* s.f. || Din fr. *mis en scène* || Montare a unui spectacol artistic; punere în scenă.

mizantróp, -ă, *mizantropi, -e,* s.m. și f. || Din fr. *misanthrope;* gr. *misein* „a urî" + *anthropos* „om" || Persoană stăpînită de mizantropie; *p. ext.* om neprietenos, necomunicativ.

mizantropíe s.f. || Din ngr. *misanthropia,* fr. *misanthropie* || Lipsă de încredere, dispreț, ură față de oameni; tendința de a se izola de lume.

míză, *mize,* s.f. || Din fr. *mise* || Sumă de bani pe care o angajează la unele jocuri de noroc fiecare dintre participanți. ● (Fig.) Ceea ce constituie obiectul unei dispute.

mízer, -ă, *mizeri, -e,* adj., s.m. și f. || Din lat. *miser,* it. *misero* || (Livr.) **1.** Adj., s.m. și f. (Om) sărman, nenorocit. **2.** Adj. Care denotă o situație proastă; sărăcăcios.

mizerábil, -ă, *mizerabili, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *misérable* || **1.** Adj., s.m. și f. (Om) ticălos, nemernic. **2.** Adj. Care se află într-o stare foarte proastă; sărac, sărăcăcios. **3.** Adj. Lipsit de orice valoare, de însemnătate; de calitate foarte proastă.

mizericórdie, *mizericordii,* s.f. || Din lat. *misericordia* || (Livr.; rar) Îndurare, milostivire, milă.

mizérie, (**2**) *mizerii,* s.f. || Din lat. *miseria,* fr. *misère* || **1.** Stare de extremă sărăcie; situație jalnică, vrednică de plîns. **2.** (Mai ales la pl.) Greutăți, griji, necazuri; ceea ce provoacă greutăți, necazuri, suferință.

mîhni, *mîhnesc,* vb. IV. Tranz. şi refl. A (se) supăra, a (se) întrista; a (se) necăji, a (sê) îndispune.

mîhnire, *mîhniri,* s.f. Faptul de *a (se) mîhni;* supărare, întristare, amărăciune, îndurerare.

mîhnit, -ă, *mîhniţi, -te,* adj. Supărat, amărît, întristat, îndurerat, deprimat.

mîine adv. || Lat. *mane* || În ziua care urmează după cea de azi; în viitor, cîndva. ○ Expr. *Pe mîine,* formulă de salut la despărţire (semnificînd reîntîlnire în ziua următoare). • În viitor; într-un viitor apropiat. ○ Expr. *(Ca) mîine-poimîine* = (în) curînd.

mîl, *mîluri,* s.n. || Cf. ucr. *mul* || Sediment alcătuit în general din particule argiloase foarte fine, depuse pe fundul apelor sau pe terenuri inundabile; pămînt noroios format sub acţiunea apei; nămol. || Şi: (reg.) **mol** s.n.

mîlc adv. || Din *mîlci* || (Pop. şi fam.) *A tăcea mîlc* = a nu scoate o vorbă, a tăcea chitic. *Numai Ana tăcea mîlc şi suspina* (Rebreanu).

mîlci, *mîlcesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *mlŭčati* || (Reg.) *A o mîlci* = a amuţi, a încremeni (din cauza unui sentiment puternic).

mîli, *mîlesc,* vb. IV. Tranz şi refl. || Din *mîl* || A (se) umple de mîl, a (se) acoperi cu mîl.

mîlit, -ă, *mîliţi, -te,* adj. Acoperit cu mîl, plin de mîl. *Vede o fîntînă mîlită şi părăsită* (Creangă).

mîlitură, *mîlituri,* s.f. || Din *mîli* || Depunere de mîl; loc acoperit cu mîl.

mîlos, -oasă, *mîloşi, -oase,* adj. || Din *mîl* || Cu mîl, plin de mîl; nămolos.

mîna, *mîn,* vb. I. Tranz. || Lat. *minari* „a ameninţa" || **1.** A îndemna un animal la mers; a dirija mersul unui vehicul cu tracţiune animală. **2.** (Înv. şi pop.) A trimite pe cineva să se ducă undeva, să facă ceva. *Părintele meu m-a mînat la munte să cercetez turmele* (Sadoveanu). **3.** A pune în mişcare; a acţiona; a mişca din loc; a deplasa, a duce. *Văile care mînau piuele încă nu îngheţaseră* (Agîrbiceanu).

mînă, *mîini,* s.f. || Lat. *manus* || **1.** Fiecare dintre cele două membre superioare ale corpului omenesc; *p. restr.* extremitatea antebraţului, care se termină cu cele cinci degete. ○ *De mînă* = (despre unelte, instrumente) care este acţionat manual; (despre obiecte) făcut cu mîna, lucrat manual. *De mîna întîi* (sau *a doua)* = de calitatea (sau de rangul, de categoria) întîi (sau a doua). *Pe sub mînă* = pe ascuns, clandestin. *Mînă-n mînă* = în perfectă înţelegere, în colaborare. *Peste mînă* = anevoios, incomod, greu de obţinut, de realizat etc. ○ Expr. *A da mîna cu cineva* = **a)** a strînge cuiva mîna în semn de salut; **b)** a se alia cu cineva. *A se putea lua de mînă cu cineva* = a se asemăna, a se potrivi cu cineva (în fapte rele). *A pune* (sau *a încrucişa) mîinile pe piept* = a muri. *A se spăla pe mîini* = a refuza să-şi ia răspunderea unei probleme dificile, cu riscuri sau a unei fapte reprobabile. *O mînă de ajutor* = (în legătură cu verbele „a da", „a cere") sprijin, ajutor. *A fi legat de mîini şi de picioare* = a fi pus în imposibilitate de a acţiona. *A da* (sau *a lăsa) cuiva mînă liberă* = a da cuiva libertate de acţiune. *A pune mîna* = **a)** a face ceva, a acţiona; **b)** a fura. *A pune mîna pe cineva* = **a)** a prinde, a înhăţa pe cineva; **b)** a găsi pe cel de care ai nevoie, pe care îl cauţi. *A-i pune cuiva mîna în gît* = a prinde pe cineva, a-i cere socoteală; a trage la răspundere. *A-i lua cuiva boala* (sau *durerea) cu mîna* = a face să treacă, să înceteze numaidecît boala sau durerea cuiva. *A pune mînă de la mînă* = a aduna (bani, obiecte) prin contribuţie benevolă. *A avea mînă bună* sau *a fi bun de mînă* = a fi îndemînatic, priceput. *A-i da cuiva mîna* (să facă ceva) = a-şi putea permite (să facă ceva). *Una la mînă,* se spune pentru a marca primul element al unei enumerări. *A cere mîna cuiva* = a cere în căsătorie. *Cu amîndouă mîinile* = foarte bucuros, din toată inima. (Pop.) *A da din mîini (şi din picioare)* = a se strădui să facă ceva. *De la mînă pînă la gură* = foarte repede, în foarte scurt timp. *Cu mîna pe inimă* = cu conştiinţa curată. *A-şi lua mîna de pe cineva* = a înceta de a mai proteja pe cineva. *A fi mînă de fier* (sau *mînă forte)* = a fi energic, autoritar. • Persoană, individ (ca autor al unei acţiuni). ○ *Mînă de lucru* = forţă de muncă, muncitori. **2.** Cantitate mică din ceva, atît cît încape în palmă. **3.** Categorie, treaptă, rang, clasă. ○ (Pop.) *De toată mîna* = de toate felurile, de toate categoriile. **4.** Numele unor obiecte sau unelte ori ale unor părţi ale lor, care se aseamănă ca formă sau ca întrebuinţare cu mîna **(1)**.

mînătăreă, *mînătărci,* s.f. || Din bg. *manatarka* || Hrib.

mînca, *mănînc,* vb. I. || Lat. *manducare* || **1.** Tranz. A ingera alimente, pentru satisfacerea necesităţilor nutritive ale organismului; a mesteca în gură alimentele şi a le înghiţi. ○ Expr. *A mînca pîinea cuiva* = a fi în slujba cuiva; a fi întreţinut de cineva. *A-şi mînca de sub unghii* = a fi foarte zgîrcit. (Refl. pas.) *A crede că tot ce zboară se mănîncă* = a fi naiv, credul. *A mînca foc pentru cineva* = a face orice pentru a ajuta, pentru a salva pe cineva. *A-i mînca cuiva sufletul* = a necăji, a chinui pe cineva. *A-şi mînca omenia* = a-şi pierde cinstea, prestigiul. *A mînca pe cineva din ochi* = a privi pe cineva cu mare plăcere sau cu mare dragoste. *A mînca bătaie* = **a)** a fi bătut; **b)** a fi învins într-o luptă, într-o întrecere. *A fugi mîncînd pămîntul* = a fugi în goana mare. **2.** Tranz. (Despre animale sălbatice) A sfîşia (şi a devora). **3.** Tranz. (Despre viermi, molii; *p. ext.,* despre agenţi fizici, chimici etc.) A roade, a măcina, a distruge. **4.** Tranz. A produce o senzaţie de mîncărime. ○ Expr. *A-l mînca pe cineva spinarea* (sau *pielea)* = a se comporta ca şi cum ar vrea să fie bătut. *A-l mînca pe cineva palmele* = a avea chef să bată pe cineva. **5.** Tranz. A face să dispară; a nimici, a distruge. **6.** Refl. (Fig.; despre oameni) A se duşmăni; a-şi face rău unul altuia, a se săpa.

mîncare, (2) *mîncări* şi *mîncăruri,* s.f. **1.** Acţiunea de *a mînca.* ○ *De-ale mîncării* = hrană, alimente. • Prînz, cină, masă. **2.** Ceea ce se mănîncă; hrană, alimente; fel de bucate. ○ Expr. *Asta-i altă mîncare de peşte* = asta e cu totul altceva.

mîncát, -ă, *mîncaţi, -te,* adj. **Ros, măcinat; distrus.**

mîncăcióş, -oásă, *mîncăcioşi, -oase,* adj., s.m. şi f. || Din *mînca* || (Fiinţă) care mănîncă mult, lacom la mîncare.

mîncărîme, *mîncărimi,* s.f. || Din *mîncare* || Senzaţie neplăcută provocată de anumite boli ale pielii, de înţepătura unor insecte etc. şi însoţită de nevoia de a se scărpina. ○ Expr. *A avea mîncărime de* (sau *la) limbă* = a simţi nevoia de a vorbi; a fi vorbăreţ, limbut, palavragiu.

mîncătór, -oáre, *mîncători, -oare,* s.m. şi f., adj. || Din *mînca* || (Fiinţă) care mănîncă; consumator; (înv. şi reg.) mîncăcios. *M-am hotărît să rămîn mîncător de peşte* (Sadoveanu).

mîncătorîe, *mîncătorii,* s.f. || Din *mîncător* || **1.** Însuşire necinstită a unor bunuri; hoţie, fraudă. **2.** (Fam.) Intrigă, bîrfeală.

mîncătúră, *mîncături,* s.f. || Din *mînca* || Eroziune a solului (produsă în special de ape).

mîncáu, *mîncăi,* s.m. || Din *mînca* || (Fam.) Persoană care mănîncă mult; lacom la mîncare.

mîndréţe, *mîndreţe,* s.f. || Din *mîndru* || **1.** Frumuseţe, splendoare. **2.** Fiinţă sau lucru cu aspect foarte frumos.

mîndrí, *mîndresc,* vb. IV. Refl. || Din *mîndru* || **1.** A fi mîndru **(1)**; a se lăuda, a se făli. *Fetele... se mîndreau cu vorbele dulci primite de la dînsul* (Slavici). **2.** (Înv. şi pop.) A se îngîmfa.

mîndríe, *mîndrii,* s.f. || Din *mîndru* || **1.** Faptul de a fi mîndru **(1)**; sentiment de demnitate şi de încredere în calităţile proprii. **2.** Trufie, îngîmfare.

mîndru, -ă, *mîndri, -e,* adj., s.m. şi f. || Din sl. *mondrŭ* „înţelept" || **1.** Adj. Plin de încredere în calităţile proprii; mulţumit, satisfăcut, încîntat. **2.** Adj. Care are încredere exagerată în calităţile proprii; orgolios, îngîmfat. **3.** Adj. Falnic, măreţ; (pop.) frumos. **4.** S.m. şi f. (Pop.) Persoană pentru care o alta, de sex opus, simte dragoste, afecţiune deosebită; drag., iubit.

mîndruliţă, *mîndruliţe,* s.f. Diminutiv al lui *mîndră,* folosit adesea în poezia populară ca termen de adresare. *Pentru tine, mîndruliţă, Mă rup cîinii pe uliţă* (Pop.).

mîndrúţ, -ă, *mîndruţi, -ţe,* adj., s.m. şi f. Diminutiv al lui *mîndru,* folosit mai ales în poezia populară ca termen de adresare. *Să-ţi spun, mîndruţ, ce-am visat* (Pop.).

mîneá, *mîn,* vb. II. Intranz. || Lat. *manere* „a rămîne" || (Pop.) A petrece noaptea undeva, a poposi peste noapte. *Călătorii ajunseră în sat... şi maseră peste noapte acolo* (Macedonski). || Prez. ind. şi: *mîi;* perf. s. *măsei;* part. *mas.*

mînecá, *mínec,* vb. I. Intranz. || Lat. *manicare* || (Pop.) A se scula de dimineaţă; a porni în zori; *p. gener.* a pleca, a se duce. *Dimineaţă mînecai, Pe rouă nescuturată, Pe potecă necălcată* (Pop.). ○ *De* (sau *pe) mînecate* = de dimineaţă, în zori.

mînecár, *mînecare,* s.n. || Din *mînecă* || Haină ţărănească scurtă, cu sau fără mîneci; mintean.

mînecáre, *mînecări,* s.f. Acţiunea de *a mîneca;* sculare de dimineaţă; pornire, plecare (în zorii zilei).

mînecát s.n. **1.** Mînecare. **2.** (Înv. şi reg.) Zorii zilei. *A doua zi, de mînecate, îşi chemă copiii* (Ispirescu).

mînecă, *mîneci,* s.f. || Lat. *manica* || Parte a îmbrăcămintei care acoperă braţul (în întregime sau de la umăr pînă deasupra cotului). ○ Expr. *A trage pe cineva de mînecă* = **a)** a atrage atenţia cuiva că minte sau exagerează; **b)** a stărui pe lîngă cineva pentru a obţine ceva. *A o băga pe mînecă* = a se speria de consecinţele unei fapte; a o sfecli. *A scoate din mînecă* = a inventa la repezeală o explicaţie. **2.** (Tehn.) Nume dat unor dispozitive în formă de mînecă **(1)**.

mînecúţă, *mînecuţe,* s.f. Diminutiv al lui *mînecă.* ● (La pl.) Obiect de îmbrăcăminte de forma unor manşete lungi, care se poartă peste mîneci, pentru a le proteja.

mînér, *mînere,* s.n. || Din *mînă* || Parte a unei unelte, a unui instrument etc. de care se apucă cu mîna, pentru ca acestea să poată fi mînuite mai uşor.

mîngîiá, *mîngîi,* vb. I. Tranz. || Lat. **manganeare* || **1.** A atinge uşor cu palma, în semn de dragoste, de afecţiune; a dezmierda, a alinta. ● (Ir.) A lovi, a bate. **2.** A căuta să alini durerea, mîhnirea, suferinţa cuiva, prin vorbe de încurajare. **3.** A bucura, a desfăta. *Cu zîmbetul tău dulce tu mîngîi ochii mei* (Eminescu).

mîngîiére, *mîngîieri,* s.f. Acţiunea de *a mîngîia;* dezmierdare, alintare; gest prin care se mîngîie. **2.** Liniştire, alinare, consolare; încurajare, îmbărbătare.

mîngîietór, -oáre, *mîngîietori, -oare,* adj. || Din *mîngîia* || Care mîngîie, consolează. ● Care încurajează, care îmbărbătează. ● Care desfată, încîntă, produce plăcere.

mîngîiós, -oásă, *mîngîioşi, -oase,* adj. || Din *mîngîia* || Mîngîietor; plăcut, desfătător, încîntător. *O suvenire mîngîioasă, dulce şi scumpă de la o sorioară depărtată* (Negruzzi).

mîniá, *mînii,* vb. I. Refl. şi tranz. || Din *mînie* || A-şi ieşi sau a face pe cineva să-şi iasă din fire; a fi cuprins de mînie, a (se) supăra tare, a (se) înfuria.

mînie, *mînii,* s.f. || Din ngr. *mania* || **1.** Enervare (trecătoare); izbucnire de iritare violentă; necaz, ciudă. ○ *Iute la mînie* = care se înfurie uşor; irascibil. **2.** Duşmănie, ură. **3.** (Pop.) *Mînia lui Dumnezeu* = urgie, prăpăd, calamitate.

mînióş, -oásă, *mînioşi, -oase,* adj. || Din *mînie* || **1.** Cuprins de mînie; furios; care exprimă sau trădează mînie. **2.** Supărat, necăjit.

mînjeálă, *mînjeli,* s.f. || Din *mînji* || Un fel de pastă subţire făcută din sămînţă de in, din făină de porumb etc., cu care se ung firele urzelii de cînepă ca să nu se scămoşeze în timpul ţesutului.

mînjí, *mînjesc,* vb. IV. Tranz. şi refl. || Din sl. *mazati* || A (se) murdări, a (se) păta. ● Tranz. A mîzgăli. ● Refl. (Fig.) A-şi păta onoarea, cinstea.

mînjít, -ă, *mînjiţi, -te,* adj. Murdar, pătat.

mîntuí, *mîntui,* vb. IV. || Din magh. *ment* || **1.** Tranz. (Pop.) A scăpa (pe cineva) dintr-o primejdie, de la moarte etc., a salva. **2.** Tranz.

și refl. (În limbajul bisericesc) A (se) curăța de păcate, a (se) izbăvi. **3.** Tranz. și refl. (Pop.) A (se) termina, a (se) isprăvi.

mîntuiálă s.f. || Din *mîntui* || *De mîntuială* = superficial, grăbit. *Moțăie din cap și răspunde de mîntuială* (Sandu-Aldea).

mîntuínță, *mîntuințe,* s.f. || Din *mîntui* || (Înv.) Mîntuire.

mîntuíre, *mîntuiri,* s.f. Faptul de *a (se) mîntui;* salvare, scăpare. ● (În limbajul bisericesc) Iertare de păcate.

mîntuitór, -oáre, *mîntuitori, -oare,* adj. || Din *mîntui* || **1.** (Adesea substantivat) Care mîntuie **(1, 2),** care salvează. **2.** (În limbajul bisericesc) Care izbăvește de păcate.

mînuí, *mînuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *mînă* || **1.** A folosi o unealtă, un instrument, o armă etc. cu ajutorul mîinilor. **2.** A administra, a manipula (bani, fonduri).

mînuíre, *mînuiri,* s.f. Acțiunea de *a mînui.*

mînuitór, -oáre, *mînuitori, -oare,* s.m. și f. || Din *mînui* || Persoană care mînuiește ceva. ○ *M. de bani (publici)* = persoană care încasează și eliberează bani în cadrul unei gestiuni publice.

mînușíță, *mînușițe,* s.f. Diminutiv al lui *mînă. Mînușițe, ce făcurăți De atîtea săptămîni?* (Eminescu).

mînz, *mînji,* s.m. || Cuv. autohton || **1.** Puiul iepei. ○ Expr. *A umbla ca mînzul după iapă* = a se ține mereu după cineva, a nu se dezlipi de el. ● (Reg.) Puiul măgăriței. **2.** (Fam.) Epitet dat unui copil (zburdalnic, neastîmpărat) sau unui bărbat tînăr.

mînzáre, *mînzări,* s.f. Oaie care a fătat și are lapte.

mînzát, -ă, *mînzați, -te,* s.m. și f. Vițel înțărcat, a cărui limită de vîrstă e considerată, după regiuni, între cîteva luni și doi ani.

mînzărár, *mînzărari,* s.m. || Din *mînzare* || Cioban care păzește mînzările.

mînzéște adv. || Din *mînz* || *A rîde mînzește* = a rîde silit, nenatural.

mîr interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă mîrîitul cînelui.

mîre s.n. || Probabil contaminare între *mîrc* și *mîlc* || (Pop.) *A nu zice nici mîrc* = a nu zice nimic; a tăcea chitic.

mîrîí, *mîrîi,* vb. IV. Intranz. || Din *mîr* || **1.** (Despre cîini) A scoate sunete guturale, hîrîite. **2.** (Despre oameni) A vorbi neclar, manifestînd nemulțumire, a mormăi, a bombăni.

mîrîít s.n. Faptul de *a mîrîi;* sunete specifice scoase de cîini.

mîrlán, *mîrlani,* s.m. (Depr.) Om prost crescut, bădăran, grosolan.

mîrlí, pers. 3 *mîrlește,* vb. IV. Refl. || Din scr. *mîrljati* || (Pop.; despre oi) A se împreuna, a se împerechea.

mîrlít, s.n. (Pop.) Faptul de *a se mîrli;* împerechere, împreunare (a oilor).

mîrșáv, -ă, *mîrșavi, -e,* adj. || Din sl. *mrŭsavŭ* || Lipsit de scrupule, josnic, ticălos. ● Scîrbos, dezgustător.

mîrșăvíe, *mîrșăvii,* s.f. || Din *mîrșav* || Atitudine sau faptă mîrșavă, josnică, ticăloșie.

mîrtán, *mîrtani,* s.m. (Reg.) Motan, cotoi.

mîrțoágă, *mîrțoage,* s.f. || Cf. *mîrțînă,* pop. „iapă slabă" || Cal slab; gloabă. *Și-a legat caii de căruță, mîrțoage bune de zvîrlit în ripă* (Stancu).

mîrzác, *mîrzaci,* s.m. || Din tăt. *mîrza* || (În trecut) Nobil tătar (căpetenie de ceată ostășească).

mîtcă, *mîtci,* s.f. (Reg.) Băț cu care se bate laptele pentru a alege untul.

mîț, *mîți,* s.m. || Din *mîță* || (Pop.) Masculul pisicii; pui de pisică; *p. gener.* pisică.

mîță, *mițe,* s.f. || Probabil formație onomatopeică || **1.** (Pop.) Pisică. ○ Expr. *A prinde pe cineva cu mîța în sac* = a surprinde, a descoperi pe cineva care vrea să înșele sau să mintă. *A umbla cu mîța în sac* = a umbla cu înșelăciuni. *A trage mîța de coadă* = a fi sărac, nevoiaș. **2.** Nume dat unor dispozitive în formă de gheară, cu care se prinde, se apucă, se trage ceva.

mîțișór, *mîțișori,* s.m. (Pop.) **1.** Diminutiv al lui *mîț.* **2.** (Bot.) Ament.

mîzgă s.f. || Din sl. *mĕzga,* bg. *măzga* || **1.** (Pop.) Seva arborilor. **2.** Noroi moale, alunecos. **3.** Pojghiță moale, cleioasă care se formează pe suprafața unor alimente sau pe pereții vaselor în care au stat mai mult timp anumite alimente.

mîzgăleálă, *mîzgăleli,* s.f. || Din *mîzgăli* || Mîzgălitură.

mîzgălí, *mîzgălesc,* vb. IV. Tranz. || Din *mîzgă* || **1.** A mînji, a păta. **2.** A scrie sau a desena urît, neglijent, murdar. ● (De obicei glumeț) A scrie, a compune sau a picta (fără pricepere, fără talent). || Și: **zmîngălí** vb. IV.

mîzgălít, -ă, *mîzgăliți, -te,* adj. **1.** Pe care s-a scris ori s-a desenat urît, neglijent, murdar. **2.** Mînjit, murdărit, pătat.

mîzgălitúră, *mîzgălituri,* s.f. || Din *mîzgăli* || Faptul de a mîzgăli; scriere, desen executate neîndemînatic, neîngrijit, murdar.

mîzgós, -oásă, *mîzgoși, -oase,* adj. || Din *mîzgă* || **1.** (Despre plante) Plin de sevă. **2.** Noroios și alunecos.

mlácă, *mlăci,* s.f. || Din bg., scr. *mlaka* || (Reg.) Mlaștină, smîrc.

mládă, *mlăzi* și *mlade,* s.f. || Din sl. *mladŭ,* bg. *mlada* || **1.** Mlădiță **(1).** **2.** Pădure tînără și deasă; lăstăriș.

mlăjă, *mlăji,* s.f. || Sg. refăcut din *mlăzi* (pl. lui *mladă)* || **1.** Nume dat unor specii de răchită; (cu sens colectiv) tufiș sau pădurice de răchită. **2.** Ramură tînără de răchită, de salcie, de tei, folosită la împletitul coșurilor, la legatul viței-de-vie etc.

mlăștínă, *mlaștini,* s.f. || Din sl. **mlaština* || Teren pe care se adună și stagnează apa provenită din precipitații, din inundații, din pînza freatică.

mlădiá, *mlădiez,* vb. I. Refl. || Din *mlădiu* || **1.** A se înclina, a se îndoi, a se legăna ușor, într-o parte și în alta. **2.** (Fig.; despre oameni) A deveni conciliant, maleabil. **3.** (Fig.; despre voce, glas) A se modula.

mlădiére, *mlădieri,* s.f. Acțiunea de *a se mlădia;* mișcare mlădioasă; inflexiune, modulație a vocii. ● Însușirea de a fi mlădios, flexibil, elastic.

mlădiós, -oásă, *mlădioşi, -oase,* adj. || Din *mlădia* || **1.** Care se îndoaie cu uşurinţă (fără să se frîngă); flexibil, elastic. **2.** (Despre fiinţe, despre corpul sau părţi ale corpului lor) Suplu, zvelt; cu mişcări graţioase. **3.** (Fig.; despre oameni) Conciliant, maleabil. **4.** (Fig.; despre sunete, voce) Melodios, armonios, cu inflexiuni plăcute.

mlădiţă, *mlădiţe,* s.f. || Din bg. *mladica* || **1.** Ramură tînără, subţire şi flexibilă; lăstar. **2.** (Fig.) Descendent, urmaş; odraslă. *El se lăuda a fi mlădiţă de zeu* (Ispirescu).

mlădiu, -ie, *mlădii,* adj. || Din *mladă* || Mlădios (2). *Mama s-a ridicat în vîrful picioarelor, înaltă şi mlădie* (G.M. Zamfirescu).

mlăştiníţă, *mlăştiniţe,* s.f. || Din *mlaştină* || Nume dat unor plante erbacee din familia orhideelor, cu flori albe, roz, verzui şi roşii, care cresc prin locuri umede, mlăştinoase.

mlăştinós, -oásă, *mlăştinoşi, -oase,* adj. || Din *mlaştină* || (Despre terenuri) Cu mlaştini, acoperit de mlaştini.

mleci s.m. v. **mlecin.**

mlécin, *mlecini,* s.m. || Cf. sl. *mlěčinŭ* „cu lapte" || Plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu flori numeroase albastre şi fructe achene. || Şi: **mleci** s.m.

mnemotéhnic, -ă, *mnemotehnici, -ce,* s.f., adj. || Din fr. *mnémotechnique;* gr. *mneme* „memorie" + fr. *technique* „tehnic" || **1.** S.f. Ansamblu de procedee care uşurează memorarea şi reproducerea unor cunoştinţe. **2.** Adj. Care se referă la mnemotehnică; care ajută memorarea.

moácă, *moace,* s.f. **1.** Măciucă. ● (Fam.) Cap. **2.** Epitet dat unei persoane încete, leneşe.

moále, *moi,* adj. || Lat. *mollis, -e* || **1.** Care cedează uşor la apăsare (modificîndu-şi forma); *p. ext.* afînat, pufos. ○ *Ouă moi* = ouă fierte puţin, astfel ca să nu fie complet coagulate. (Substantivat, n. sg. art.) *Moalele capului* = fontanelă, *p. ext.* creştetul capului. ○ Expr. *A-i fi cuiva moale* = a duce o viaţă liniştită, fără griji. **2.** Lipsit de duritate; puţin consistent; (despre terenuri) care conţine umezeală, umed, jilav; (despre pîine) proaspătă; (despre fructe) zemos, mălăieţ. **3.** Neted, mătăsos, catifelat; (despre sunete, voce; adesea adverbial) potolit, blînd. ○ *Consoană moale* = consoană palatalizată. ● (Despre lumină, culori) Lipsit de intensitate; estompat. ● (Despre vreme, anotimpuri) Călduţ (şi umed); blînd plăcut. **4.** (Despre mişcări) Lipsit de vioiciune; uşor, lin. **5.** (Despre fiinţe, despre corpul sau părţi ale corpului lor) Fără putere; debil, slab. **6.** (Despre oameni) Lipsit de energie, de voinţă; apatic, indolent, bleg, leneş.

moar, *moaruri,* s.n. || Din fr. *moire* || Ţesătură groasă de mătase, cu reflexe lucioase, ondulate.

moáră, *mori,* s.f. || Lat. *mola* || **1.** Maşină pentru măcinarea cerealelor; instalaţia care cuprinde asemenea maşini. ○ Expr. *A-i merge gura ca o moară stricată* (sau *hodorogită*) = a vorbi într-una (şi inutil), a nu-i tăcea gura. *Ca la moară* = pe rînd, în ordinea sosirii. *A-i da cuiva apă la moară* = a-i crea cuiva o situaţie favorabilă. *A mîna apa la moara sa* = a căuta să tragă singur toate foloasele. *A-i umbla cuiva moara* = a-i merge bine. *A ajunge de la moară la rîşniţă* = a decădea, a ajunge din rău în mai rău. *A se bate cu morile de vînt* = a întreprinde acţiuni inutile, ridicole. **2.** Maşină folosită pentru mărunţirea fină a unor materiale tari (minereuri, pietriş etc.). **3.** Jocul de ţintar.

moáre s.f. || Probabil din lat. *moria* || (Reg.) **1.** Apă cu sare (şi cu oţet), folosită la conservarea legumelor; lichid acru în care se ţin ori s-au ţinut murăturile; *spec.* zeamă de varză. ○ Expr. *A şti* (sau *a cunoaşte) moarea cuiva* = a cunoaşte firea, obiceiurile cuiva. **2.** (Fig.) Fel de a fi al cuiva; fire, temperament.

moárte, *morţi,* s.f. || Lat. *mors, -tis* || **1.** Încetare definitivă a tuturor funcţiilor vitale; sfîrşitul vieţii. ○ *Fără (de) moarte* = **a)** veşnic, nemuritor; **b)** (despre obiecte) foarte durabil. ○ Expr. *Pe viaţă şi pe moarte* = din toate puterile, punîndu-şi chiar şi viaţa în joc. *A fi* (sau *a se afla) pe patul morţii* = a fi în agonie. *Cu moartea în suflet* = deznădăjduit. *A fi uitat de moarte* = a fi foarte bătrîn. ● (Fig.) Dispariţie, pieire. **2.** Omor, ucidere, asasinat; *p. ext.* măcel, masacru. **3.** (Bot.) *Moartea-puricelui* = plantă erbacee meliferă din familia compozitelor, cu tulpina păroasă şi flori galbene, dispuse în capitule.

moáşă, *moaşe,* s.f. || Cf. *moş* || **1.** (Înv. şi pop.) Bunică; *p. ext.* femeie bătrînă. **2.** Femeie cu pregătire specială care asistă şi îngrijeşte femeile la naştere.

moáşte s.f. pl. || Din sl. *mošti* || **1.** (În religia creştină) Rămăşiţe din corpul unei persoane considerată sfîntă sau obiecte care au aparţinut unei astfel de persoane (şi cărora li se atribuie puteri supranaturale). ● Relicvă, vestigiu. **2.** *P. gener.* Corp mumificat; mumie.

mobíl, -ă, *mobili, -e,* adj., s.n. || Din fr. *mobile,* lat. *mobilis* (< *movere* „a mişca") || **1.** Adj. Care se mişcă (sau care poate fi mişcat). ○ *Avere mobilă* (sau *bunuri mobile)* = avere, bunuri care pot fi mutate dintr-un loc în altul. **2.** Adj. Schimbător, variabil, nestabil; (despre ochi, privire, figură) care îşi schimbă mereu expresia; care este într-o continuă mişcare. ○ *Substantiv m.* = substantiv care îşi poate crea formă de feminin de la cea de masculin sau formă de masculin de la cea de feminin, prin adăugarea unui sufix. **3.** S.n. Corp în mişcare. **4.** S.n. Impuls, imbold; scop, obiectiv. || Pl. şi: *mobiluri.*

mobilá, *mobilez,* vb. I. Tranz. || Din *mobilă* || A înzestra (o încăpere, o locuinţă) cu mobila necesară.

mobilát, -ă, *mobilaţi, -te,* adj. (Despre încăperi, locuinţe) Amenajat cu mobilă. ● Care se închiriază cu mobilă.

móbilă, *mobile,* s.f. || Din fr. *meuble,* it. *mobilia,* germ. *Möbel* || Fiecare dintre obiectele, cu funcţie determinată, care servesc la amenajarea interiorului încăperilor dintr-o locuinţă, dintr-o instituţie etc. ● (Cu sens colectiv) Mobilier.

mobiliár, -ă, *mobiliari, -e,* adj. || Din fr. *mobilier* || Care este alcătuit din bunuri mobile.

mobiliér s.n. || Din **fr.** *mobilier* || Totalitatea mobilelor dintr-o încăpere, dintr-o clădire.

mobilitáte s.f. || Din fr. *mobilité*, lat. *mobilitas, -atis* || **1.** Însuşirea de a fi mobil **(1)**, capacitatea de a se mişca, de a-şi schimba locul; proprietatea de a putea fi mişcat, deplasat. • Uşurinţă în mişcări, vioiciune. • Schimbare, transformare, variabilitate. **2.** Capacitatea feţei omului de a-şi schimba expresia.

mobilizá, *mobilizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *mobiliser* || **1.** A trece forţele armate de la starea de pace la starea de război, chemînd sub arme rezerviştii. • (Fam.) A chema într-un anumit loc, cu un anumit scop; a întruni, a aduna. **2.** A antrena o colectivitate la o acţiune de interes general.

mobilizáre, *mobilizări*, s.f. Acţiunea de *a mobiliza*; trecerea forţelor armate de la starea de pace la starea de război. • Antrenarea unei colectivităţi la o acţiune de interes general.

mobilizatór, -oáre, *mobilizatori, -oare*, adj. || Din *mobiliza* || Care mobilizează **(2)**, care antrenează; antrenant.

móca s.f. invar. || Din fr. *moka*, germ. *Mokka* || Denumire dată cafelei provenite din oraşul arab Moka; cafea de calitate superioară; băutură preparată din astfel de cafea.

mocán, *mocani*, s.m. || Din *moacă* || Nume dat locuitorilor români din regiunile muntoase (în special ale Transilvaniei); *spec.* cioban din aceste regiuni. *Se auzi... strigătul mocanilor care coborau cu oile la iernat* (Dunăreanu).

mocáncă, *mocance*, s.f. || Din *mocan* || **1.** Nume dat femeilor din regiunile muntoase (în special ale Transilvaniei); soţie sau fiică de mocan. **2.** Mocănească **(1)**.

mocasín, *mocasini*, s.m. || Din fr., engl. *mocassin*, amerind. *mockasin* || (La pl.) Încălţăminte din piele netăbăcită, purtată de indienii din America de Nord. • Încălţăminte uşoară, comodă, fără şireturi, cu talpa plată.

mocăí, *mocăiesc*, vb. IV. Intranz. şi refl. (Pop.) A lucra încet, fără spor, a mocoşi.

mocăít, -ă, *mocăiţi, -te*, adj., s.m. şi f. (Persoană) care lucrează încet, fără spor, ori care umblă încet. *Nu fi mocăit, umblă repede, că sîntem grăbiţi!* (Brătescu-Voineşti).

mocănésc, -eáscă, *mocăneşti*, adj. || Din *mocan* || **1.** Care aparţine mocanilor, care se referă la mocani, de mocan. **2.** S.f. Numele unui dans popular, asemănător cu hora; melodia după care se execută acest dans; mocancă.

mocănéşte adv. || Din *mocan* || Ca mocanii, în felul mocanilor.

mocăníme s.f. || Din *mocan* || Totalitatea mocanilor; mulţime de mocani.

mocăníţă, *mocăniţe*, s.f. || Din *mocan* || **1.** Mocancă. **2.** (Glumeţ) Nume dat unor trenuri de linie îngustă care circulau în regiunile de munte.

mochétă, *mochete*, s.f. || Din fr. *moquette* || Ţesătură pluşată făcută din fire de lînă şi de in sau de cînepă, folosită pentru covoare sau pentru acoperit întreaga suprafaţă a podelei.

mocírlă, *mocirle*, s.f. || Din bg. *močilo* || **1.** Întindere (mică) de apă stătătoare, plină de noroi şi mîl; loc mlăştinos, noroios. **2.** (Fig.) Stare de decădere morală; mediu decăzut, viciat.

mocirlós, -oásă, *mocirloşi, -oase*, adj. || Din *mocirlă* || Plin de mocirle **(1)**, de noroi; mlăştinos.

mocîrţán, *mocîrţani*, s.m. || Cf. *mocan* || **1.** (Pop.) Mocan. **2.** Epitet dat unui om necioplit, cu apucături grosolane.

mocneálă, *mocneli*, s.f. Faptul de *a mocni*; indispoziţie, posomoreală.

mocní, *mocnesc*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *moknonti* „a uda, a muia" || **1.** (Despre foc) A arde înăbuşit, fără flacără; a fi pe punctul de a se stinge. • A-şi trece vremea fără folos, a lîncezi. **2.** (Fig.) A nutri în ascuns sentimente de ură sau de revoltă, a fierbe, a fi gata să izbucnească.

mocnít, -ă, *mocniţi, -te*, adj. **1.** (Despre foc) Care arde înăbuşit. **2.** (Fig.; despre sentimente, stări sufleteşti etc.) Reţinut (dar gata să izbucnească). **3.** (Fig.) Apăsător, trist. **4.** (Despre ploaie; şi adverbial) Încet şi liniştit (dar de durată).

mocofán, *mocofani*, s.m. Om prost, bleg; om necioplit, bădăran.

mocoşí, *mocoşesc*, vb. IV. Intranz. şi refl. || Cf. *mocăi* || (Pop. şi fam.) A lucra încet, cu prea multă migală; a se mocăi.

mod, *moduri*, s.n. || Din lat. *modus*, it. *modo*, fr. *mode* || **1.** Fel, chip (de a fi, de a se manifesta, de a se desfăşura). ○ (Ec. pol.) *Mod de producţie* = mod istoriceşte determinat în care oamenii produc bunurile materiale necesare existenţei şi dezvoltării societăţii şi care reprezintă unitatea dialectică a forţelor de producţie şi a relaţiilor de producţie. • (Gram.) *Adverb de mod* = adverb care arată felul cum apare acţiunea, starea sau însuşirea exprimată de verb. *Complement circumstanţial de mod* = complement care arată cum se desfăşoară sau apare o acţiune, o stare sau o însuşire. *Propoziţie circumstanţială de mod* = propoziţie care arată felul cum se desfăşoară acţiunea din regentă sau cum se înfăţişează o calitate din regentă. • Procedeu, modalitate; sistem, metodă. **2.** Categorie gramaticală prin care se arată felul cum consideră vorbitorul acţiunea exprimată de verb. **3.** (Muz.) Caracterul succesiunii sunetelor care alcătuiesc o piesă muzicală.

modál, -ă, *modali, -e*, adj. || Din fr. *modal* || **1.** (Gram.) Care se referă la modurile **(2)** verbale. • (Gram.) Care se referă la mod **(1)**, care indică modul. **2.** (Muz.) Care se referă la mod **(3)**.

modalitáte, *modalităţi*, s.f. || Din fr. *modalité* || Procedeu, metodă de a acţiona, de a realiza ceva.

módă, *mode*, s.f. || Din it. *moda*, germ. *Mode*, ngr. *moda*, fr. *mode* || Ansamblu de gusturi, preferinţe sau deprinderi care predomină la un moment dat într-un mediu social cu privire la felul de a se îmbrăca, de a se comporta. ○ *La modă* = care corespunde gustului la un moment dat, care se foloseşte frecvent; modern, actual. *De modă veche* = demodat, desuet; (despre oameni) cu concepţii vechi, depăşite.

modél, *modele*, s.n. || Din fr. *modèle* || **1.** Ceea ce întruneşte însuşirile tipice ale unei categorii; tip reprezentativ; tot ceea ce serveşte sau poate

servi ca obiect de imitație. **2.** (În știință și tehnică) Sistem cu ajutorul căruia pot fi studiate proprietățile și transformările unui alt sistem, mai complex, cu care prezintă anumite analogii. **3.** Tipul original al unui obiect, după care sînt reproduse obiecte de același fel. **4.** (Metal.) Tipar folosit la confecționarea formelor pentru turnat obiecte care urmează să fie reproduse. **5.** Persoană care pozează pentru un pictor sau sculptor.

modelá, *modelez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *modeler* || **1.** A executa dintr-un material plastic o formă oarecare după un anumit model **(3). 2.** A elabora modelul corespunzător unui anumit sistem.

modeláj s.n. || Din fr. *modelage* || Modelare.

modeláre, *modelări*, s.f. Acțiunea de *a modela*. ● Confecționare de modele.

modelatór, *modelatoare*, s.n. || Din *modela* || Unealtă folosită de sculptori pentru modelare.

moderá, *moderez*, vb. I. || Din fr. *modérer* || **1.** Tranz. A micșora, a reduce, a face să devină mai puțin intens. **2.** Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni mai cumpătat, mai stăpînit, a (se) înfrîna, a (se) potoli.

moderáre, *moderări*, s.f. Acțiunea de *a (se) modera*.

moderát, -ă, *moderați, -te*, adj. **1.** De mărime sau de intensitate mijlocie; redus. **2.** (Despre oameni) Cumpătat, ponderat. **3.** (Despre prețuri) Care nu este prea ridicat.

moderáto adv. || Cuv. it. || (Muz.) În tempo moderat (între andante și allegro).

moderatór, *moderatoare*, s.n. || Din fr. *modérateur* || **1.** Dispozitiv de siguranță care reduce automat viteza unui mecanism. **2.** Substanță folosită pentru moderarea neutronilor.

moderáție s.f. || Din lat. *moderatio*, fr. *modération* || Însușirea de a fi moderat; cumpătare, măsură.

modérn, -ă, *moderni, -e*, adj. || Din fr. *moderne* || **1.** Care aparține epocii actuale sau trecutului apropiat; care corespunde nivelului actual al progresului. ○ *Limbă modernă* = limbă vorbită în zilele noastre. **2.** Care este la modă.

modernísm s.n. || Din fr. *modernisme* || **1.** Preferință pentru ceea ce este nou, modern. **2.** Nume dat curentelor și tendințelor apărute în arta și literatura sec. 19, caracterizate prin negarea tradiției și academismului și prin adoptarea unor noi principii de creație.

moderníst, -ă, *moderniști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *moderniste* || **1.** Adj. Care ține de modernism, privitor la modernism. **2.** S.m. și f. Adept al modernismului.

modernizá, *modernizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *moderniser* || A adapta la realitățile prezentului ; a face să corespundă progresului modern. ● A înzestra o fabrică, o uzină etc. cu instalații și utilaje moderne.

modernizáre, *modernizări*, s.f. Acțiunea de *a moderniza;* înnoire.

modernizát, -ă, *modernizați, -te*, adj. Adaptat la cerințele actuale, la stadiul actual al progresului.

modést, -ă, *modești, -ste*, adj. || Lat. *modestus*, fr. *modeste* || **1.** Lipsit de îngîmfare; cumpătat, moderat în comportare, în pretenții. **2.** De proporții, valoare sau importanță redusă; mediocru.

modestíe s.f. || Lat. *modestia*, it. *modestia*, fr. *modestie* || Însușirea de a fi modest, lipsă de vanitate, de îngîmfare.

módic, -ă, *modici, -ce*, adj. || Din lat. *modicus*, fr. *modique* || (Rar) De puțină valoare, neînsemnat; (despre prețuri) convenabil.

modificá, *modific*, vb. I. Tranz. și refl. || Din lat. *modificare* || A(-și) schimba aspectul, forma; a (se) preface, a (se) transforma. ● Tranz. A corecta, a rectifica.

modificáre, *modificări*, s.f. Acțiunea de *a (se) modifica;* schimbare, transformare.

modificát, -ă, *modificați, -te*, adj. Căruia i s-au adus modificări, căruia i s-a schimbat aspectul sau conținutul.

modístă, *modiste*, s.f. || Din fr. *modiste* || Femeie care se ocupă cu confecționarea pălăriilor de damă și a unor accesorii de podoabă.

modílcă, *modilci*, s.f. (Pop.) Umflătură care se formează sub piele sau pe diferite părți ale corpului omenesc.

modorán, *modorani*, adj., s.m. (Reg.) (Om) grosolan, bădăran.

módru s.n. (Reg.) Mod, chip; mijloc, posibilitate.

modúl, *module*, s.n. || Din fr. *module* || **1.** Unitate de măsură convențională folosită în arhitectura clasică pentru proporționarea diferitelor părți ale unei construcții. **2.** (Mat.) Valoarea absolută a unui număr real; rădăcina pătrată, luată cu semnul plus, din suma pătratelor componentelor unui număr complex. **3.** Parte componentă a unui vehicul spațial **(m.** de comandă, **m.** de reintrare). || Pl. și: *moduli*.

modulá, *modulez*, vb. 1. || Din fr. *moduler* || **1.** Intranz. (Muz.) A trece de la o tonalitate la alta, a face modulații **(1). 2.** Tranz. A articula cu inflexiuni ale vocii. **3.** Tranz. A efectua o modulație **(2).**

moduláre, *modulări*, s.f. Acțiunea de *a modula;* modulație.

modulatór, *modulatoare*, s.n. || Din fr. *modulateur* || Dispozitiv cu ajutorul căruia se realizează o modulație **(2).**

modulátie, *modulații*, s.f. || Din fr. *modulation* || **1.** (Muz.) Trecere dintr-o tonalitate în alta; serie de inflexiuni ale vocii. **2.** (Telec.) Variație a amplitudinii sau a frecvenței unui semnal purtător de informații.

mofétă, *mofete*, s.f. || Din it. *moffetta*, fr. *mofette* || Emanație gazoasă, alcătuită în cea mai mare parte din bioxid de carbon, care se degajează în fazele finale ale activității vulcanice.

moflúz, -ă, *mofluzi, -e*, s.m. și f. || Din tc. *müflüs* || **1.** (Înv.) Falit; *p. ext.* om sărac, ruinat. ○ Expr. *A rămîne mofluz* = a da faliment. **2.** Om nemulțumit, dezamăgit, blazat.

mofluzí, *mofluzesc*, vb. IV. Intranz. || Din *mofluz* || (Înv.) A da faliment; *p. ext.* a se ruina; a sărăci.

moft, *mofturi*, s.n. || Din tc. *müft* || (Fam.) **1.** Lucru lipsit de însemnătate, de valoare; fleac. **2.** (La pl.) Capricii, nazuri, fasoane. *Faceți mofturi? Știți voi ce e mirodenia?* (Călinescu).

moftangioáică, *moftangioaice*, s.f. || Din *moftangiu* || (Fam.) Femeie neserioasă, flecară.

moftangíu, *moftangii*, s.m. || Din *moft* || (Fam.) Om neserios, flecar, palavragiu. *Să scăpăm odată de moftangii* (G.M. Zamfirescu).

mofturós, -oásă, *mofturoși, -oase*, adj., s.m. și f. || Din *moft* || (Persoană) care face mofturi **(2)**; (om) capricios.

mogildeáță, *mogîldețe*, s.f. **1.** Ființă sau lucru cu contururi vagi, greu de deslușit (din cauza întunericului, a depărtării etc.). ● Om mic de statură. **2.** Mică ridicătură de pămînt.

moglán, *moglani*, s.m. (Reg.) Om mare, voinic și prostănac. ● Om necioplit, bădăran.

mogorogí, *mogorogesc*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Reg.) A vorbi nedeslușit; a bombăni.

mohaír, *mohairuri*, s.n. || Din fr., engl. *mohair* || Păr de capră angora, folosit la fabricarea stofelor, a covoarelor etc.; *p. ext.* stofă țesută din lînă amestecată cu păr de capră angora.

mohicán, *mohicani*, s.m. || Din fr. *Mohican* || (La pl.) Indieni așezați de-a lungul coastei Oceanului Atlantic în Canada și în nord-estul S.U.A.; (și la sg.) persoană care face parte din acest trib de indieni.

mohór s.m. Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia gramineelor, cu frunze liniare și flori stacojii, dintre care unele cresc ca buruieni în culturi iar altele sînt cultivate ca plante furajere.

mohoreálă, *mohoreli*, s.f. || Din *mohorî* || Starea celui mohorît; posomoreală, tristețe.

mohorí, *mohorăsc*, vb. IV. Refl. || Din *mohor* || **1.** A căpăta o culoare închisă; *p. ext.* a se întuneca. **2.** (Fig.) A se posomorî, a se întrista.

mohorît, -ă, *mohorîți, -te*, adj. **1.** De culoare închisă; întunecat. **2.** (Fig.) Posomorît, supărat, trist.

móimă, *moime*, s.f. || Din magh. *majom* || (Înv. și reg.) Maimuță.

moiná, pers. 3 *moinează*. vb. I. Refl. || Din *moină* || A se face moină **(1)**.

móină, (2) *moine*, s.f. **1.** Vreme umedă și relativ călduroasă, în timpul iernii; vreme moale, timp umed, cețos **2.** Cîmp lăsat necultivat timp de unul sau mai mulți ani. ● Bucată de pămînt cultivată sau cultivabilă.

mojár, *mojare*, s.n. || Din magh. *mozsár* || Vas de porțelan, de sticlă etc., de formă semisferică, cu pereții groși, folosit în laboratoare și în farmacii pentru mărunțirea fină a unor substanțe. ● (Reg.) Piuliță (pentru pisat).

mojdreán, *mojdreni*, s.m. Arbore din regiunile sudice ale țării, înalt pînă la 10 m, cu frunze compuse și flori albe, mirositoare.

mujíc, -ă, *mojici, -ce*, s.m. și f., adj. || Din rus *mužik* || (Persoană) lipsită de educație, de maniere, (om) prost crescut, bădăran. ● (Înv.) Om simplu, de rînd; țăran. || Și: **mujíc** s.m.

mojicíe, *mojicii*, s.f. || Din *mojic* || Vorbă, faptă, atitudine de mojic; bădărănie, grosolănie.

mol[1], *moli*, s.m. || Din fr. *mole*, germ. *Mol* || (Chim.; fiz.) Moleculă-gram.

mol[2], *moluri*, s.n. || Din it. *molo*, fr. *môle* || Dig construit spre largul mării, la intrarea într-un port, pentru a apăra portul de acțiunea valurilor, de depunerea aluviunilor etc.

mol[3] s.n. v. **mîl.**

molán, *molani*, s.m. || Din *moale* || (Iht.) Grindel.

molár, *molari*, s.m. || Din fr. *molaire* || Măsea. ○ (Adjectival) *Dinte molar.*

molásă, *molase*, s.f. || Din fr. *mollasse* || Depozit de roci formate din gresii, argile și conglomerate cu ciment calcaros, slab consolidat.

molátec, -ă, adj. v. **molatic.**

molátic, -ă, *molatici, -ce*, adj. || Din *moale* || **1.** Moale; potolit, blînd. **2.** (Despre ființe și despre mișcări ale lor) Lipsit de energie, încet, lin, domol. || Și: **molátec, -ă,** adj.

mólcom, -ă, *molcomi, -e*, adj. || Din bg. *mŭlkom* || Liniștit, domol, potolit. ○ Expr. (Adverbial) *A tăcea molcom* = a nu scoate o vorbă, a nu spune nimic. ● Blînd, pașnic.

molcomí, *molcomesc*, vb. IV. Refl. || Din *molcomi* || (Pop.) A se liniști, a se potoli, a se calma. *Furia incendiului se molcomise* (Rebreanu). ● Tranz. A mîngîia, a îmbuna, a împăca. || Și: **mulcomí** vb. IV.

molcomitór, -oáre, *molcomitori, -oare*, adj. || Din *molcomi* || Care liniștește, care calmează.

molcúț, -ă, *molcuți, -e*, adj. (Pop.) Diminutiv al lui *moale.* ● Blînd, blajin, bun. ● (Despre lumină, culori, sunete) Cu intensitate scăzută, slab, domol.

moldáv, -ă, *moldavi, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *moldave* || (Înv.) Moldovean.

moldoveán, -ă, *moldoveni, -e*, adj., s.m. și f. || De la n. pr. *Moldova* || **1.** S.m. și f. Persoană (originară) din Moldova. **2.** Adj. Moldovenesc.

moldoveáncă, *moldovence*, s.f. || Din *moldovean* || Femeie (originară) din Moldova.

moldovenésc, -eáscă, *moldovenești*, adj., s.f. || Din *moldovean* || **1.** Adj. Care se referă la moldoveni sau la Moldova, care aparține moldovenilor, sau Moldovei; moldovean **(2).** ● (Substantivat, f.) Grai românesc vorbit de moldoveni. **2.** S.f. (Mai ales articulat) Dans popular românesc, cu ritm vioi, executat în cerc închis; melodia după care se execută acest dans.

moldovenéște adv. || Din *moldovean* || Ca moldovenii, în felul moldovenilor.

moldovenísm, *moldovenisme*, s.n. || Din *moldovean* || Cuvînt, expresie etc. specifice vorbirii moldovenilor.

moleculár, -ă, *moleculari, -e*, adj. || Din fr. *moléculaire* || Care aparține moleculei, care se referă la molecule. ○ *Masă* (sau *greutate*) *moleculară* = mărime egală cu suma maselor atomice ale elementelor care compun o moleculă.

molecúlă, *molecule*, s.f. || Din fr. *molécule* || Cea mai mică parte dintr-o substanță, care păstrează proprietățile chimice și compoziția substanței respective. ○ *Moleculă-gram* = cantita-

tea în grame dintr-o substanţă, egală numeric cu masa ei moleculară; mol[1].

molestá, *molestez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *molestare*, fr. *molester*, germ. *molesstieren* || (Livr.) A brutaliza, a maltrata. • A provoca neplăceri, a şicana, a necăji.

molestáre, *molestări*, s.f. Acţiunea de *a molesta;* brutalizare. • Şicană.

moleşeálă s.f. || Din *moleşi* || Senzaţie de slăbire a puterilor, a energiei; stare de toropeală însoţită de somnolenţă.

moleşí, *moleşesc*, vb. IV. Refl. || Cf. *moale* || A fi cuprins de moleşeală, de slăbiciune, de toropeală. (Tranz. fact.) *Mulţumirea ei adîncă o slăbea, o moleşea* (Delavrancea).

moleşíre, *moleşiri*, s.f. Faptul de *a se moleşi;* moleşeală.

moleşít, -ă, *moleşiţi, -te*, adj. Cuprins de moleşeală, de slăbiciune.

moleşitór, -oáre, *moleşitori, -oare*, adj. || Din *moleşi* || Care moleşeşte, care provoacă moleşeală.

moletáre, *moletări*, s.f. || De la *moletă* || Imprimare de zimţi pe o piesă, cu ajutorul moletei, în scop decorativ sau pentru a obţine o suprafaţă aspră.

molétă, *molete*, s.f. || Din fr. *molette*, germ. *Molette* || Rotiţă cu muchia zimţată, folosită pentru moletare; randalină.

moletiéră, *moletiere*, s.f. || Din fr. *molletière* || Fîşie lungă de stofă cu care se înfăşoară pulpa piciorului, peste pantaloni (folosită mai ales în vechea uniformă militară).

molfăí, *mólfăi*, vb. IV. Tranz. || Formaţie onomatopeică || **1.** A mesteca (un aliment) în gură numai cu gingiile şi cu limba (din cauza lipsei dinţilor). • A învîrti ceva prin gură, a mozoli, a morfoli. **2.** (Fig.) A vorbi nedesluşit.

molfăít s.n. Faptul de *a molfăi;* zgomotul produs de mestecarea anevoioasă a alimentelor în gură.

molíbden s.n. || Din fr. *molybdène;* gr. *molybdaine* „bucată de plumb" || Metal alb-cenuşiu, lucios, asemănător cu fierul, întrebuinţat la fabricarea unor oţeluri speciale.

moliciúne, *moliciuni*, s.f. || Din *moale* || **1.** Însuşirea de a fi moale; *p. ext.* obiect care are această însuşire. **2.** Lipsă de energie, de vigoare; moleşeală; *p. ext.* viaţă trîndavă, uşuratică. **3.** Stare de calm, destindere, relaxare.

molíd, *molizi*, s.m. Arbore răşinos din familia pinaceelor, înalt pînă la 50 m, cu tulpina dreaptă, cu coroana piramidală şi cu frunzele în formă de ace. Lemnul este folosit în construcţii, la fabricarea celulozei şi a unor instrumente muzicale; din scoarţă se extrage tanin. || Şi: **molíft** s.m.

molidíş, *molidişuri*, s.n. || Din *molid* || Pădure de molizi; loc unde cresc molizi.

mólie, *molii*, s.f. || Din sl. *molĭ* || Nume dat mai multor specii de fluturi mici, ale căror larve atacă diferite produse animale sau vegetale (haine, blănuri, fructe, făină etc.). ○ *Molia stupilor* = găselniţă.

molíft s.m. v. **molid.**

mólimă, *molime*, s.f. || Din ngr. *molemma* || (Pop.) Nume dat bolilor cu caracter epidemic, la oameni şi la animale; epidemie.

molipsí, *molipsesc*, vb. IV. || Din ngr. *molepsa* (aoristul lui *molevo)* || **1.** Refl. şi tranz. A (se) îmbolnăvi prin contaminare. **2.** Tranz. şi refl. (Fig.) A influenţa sau a fi influenţat în rău.

molipsíre, *molipsiri*, s.f. Faptul de *a (se) molipsi;* contaminare.

molipsít, -ă, *molipsiţi, -te*, adj. Căruia i s-a transmis o boală molipsitoare; contaminat, infectat.

molipsitór, -oáre, *molipsitori, -oare*, adj. || Din *molipsi* || Care molipseşte; contagios.

molítfă s.f. v. **molitvă.**

molítfélnic s.n. v. **molitvelnic.**

molítvă, *molitve*, s.f. || Din sl. *molitva* || Rugăciune citită de preot în anumite împrejurări (la bolnavi, la botezuri etc.). || Şi: **molítfă** s.f.

molitvélnic, *molitvelnice*, s.n. || Din sl. *molitvĕnikŭ* || Carte ortodoxă de rugăciuni, cuprinzînd rînduiala celor şapte taine şi molitve. || Şi: **molitfélnic** s.n.

molíu, -íe, *molii*, adj. || Din *moale* || (Şi substantivat) Lipsit de energie, de forţă; încet, greoi, leneş. • Lipsit de voinţă, de hotărîre.

molóh s.m. sg. || De la n. pr. *Moloh*, zeu fenician || (Livr.) Simbol al cruzimii şi al lăcomiei; persoană sau colectivitate caracterizată prin astfel de însuşiri.

molón, *moloane*, s.n. || Din fr. *moellon* || Bloc de piatră naturală, prelucrat pe faţa vizibilă, folosit în zidărie.

molós, *moloşi*, s.m. || Din fr. *molosse* || Rasă de cîini de talie foarte mare, cu părul lung şi mătăsos.

moloşág, *moloşaguri*, s.n. || Din *moale* || (Reg.) Moină (1).

molótru, *molotri*, s.m. || Din sl. *molotrŭ* || Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori albastre şi cu fructul păstaie.

molóz s.n. || Din tc. *moloz* || Material compus din sfărîmături de cărămidă şi din mortar, rezultate de la dărîmarea unei clădiri.

moltón s.n. || Din fr. *molleton* || Ţesătură groasă şi uşoară de bumbac, scămoşată pe una sau pe ambele feţe, din care se confecţionează halate de casă, îmbrăcăminte pentru copii etc.

molúră, *moluri*, s.f. || Cf. *mălură* || Plantă erbacee cu flori galbene dispuse în umbele, ale cărei fructe sînt întrebuinţate în medicină.

molúscă, *moluşte*, s.f. || Din fr. *mollusque* || (La pl.) Încrengătură de animale nevertebrate, acvatice şi de uscat, cu corpul moale, protejat la unele de o cochilie calcaroasă; (şi la sg.) animal din această încrengătură (ex. melcul, scoica de rîu, sepia).

momeálă, *momeli*, s.f. || Din *momi* || **1.** Mijloc folosit pentru a ademeni sau a înşela pe cineva; lucru care ademeneşte. ○ Expr. *Cu şoşele, cu momele* = cu înşelăciuni, cu făgăduieli mincinoase. **2.** Mîncare care se pune în undiţă sau se aruncă în apă pentru a ademeni peştii; nadă; hrană care se pune într-un anumit loc pentru a atrage vînatul.

moméntˌ *momente*, s.n. || Din lat. *momentum*, it. *momento*, germ. *Moment*, fr. *moment* || **1.** Interval scurt de timp; clipă, secundă. ○ *De moment* = de scurtă durată, vremelnic. *Pentru moment* = deocamdată, pentru scurt timp. *La moment* = imediat; pe loc. *Din moment în moment* sau *dintr-un moment într-altul* = imediat; curînd, îndată. *Din moment ce* = deoarece. **2.** Etapă, fază în desfășurarea unui proces. ○ *La un moment dat* = deodată. ● Specie a genului epic, inițiată în literatura română de I.L. Caragiale, care surprinde un instantaneu semnificativ din viața cotidiană. **3.** Timpul de față (sau cel despre care este vorba); timpul indicat. **4.** Ocazie favorabilă; prilej. **5.** (Fiz.) Produsul dintre mărimea unei forțe și distanța de la direcția ei de acțiune pînă la un punct fix.

momentán, -ă, *momentani, -e*, adj., adv. || Din lat. *momentaneus*, fr. *momentané*, germ. *momentan* || **1.** Adj. De scurtă durată, de moment. ● (Gram. despre verbe și timpuri verbale) Care exprimă acțiuni de scurtă durată. ● Care se referă la momentul de față, la prezent. **2.** Adv. Pentru foarte scurt timp. ● În prezent, în clipa de față; numaidecît.

momí, *momesc*, vb. IV. Tranz. || Din bg. *mamja*, scr. *mamiti* || **1.** A atrage, a amăgi cu vorbe; a ademeni. **2.** A atrage cu momeală pești sau vînat. **3.** A liniști, a potoli, a atenua.

momíță, *momițe*, s.f. || Din bg. *momica* || (Pop.; mai ales la pl.) Nume dat unor organe glandulare (ale mieilor, vițeilor etc.), din care se prepară unele feluri de mîncare.

momîie, *momîi*, s.f. **1.** Schelet de lemn înfășurat în paie și acoperit cu zdrențe, imitînd un om, care se pune în semănături, pentru a speria păsările și animalele dăunătoare. **2.** Mogîldeață. **3.** Epitet dat unei ființe urîte.

monádă, *monade*, s.f. || Din fr. *monade*, germ. *Monade;* lat. *monas, -adis* „unitate"; gr. *monos* „singur" || Denumire, la diverși filozofi, a celei mai simple unități din care ar fi alcătuită lumea.

monáh, *monahi*, s.m. || Din sl. *monahŭ*, ngr. *monahos* || Călugăr.

monahál, -ă, *monahali, -e*, adj. || Din *monah* || Care se referă la monahi, specific monahilor sau vieții de monah; călugăresc.

monahicésc, -eáscă, *monahicești*, adj. || Din *monah* || Monahal.

monahísm s.n. || Din *monah* || **1.** Situația, calitatea, viața de monah. **2.** Instituția călugăriei.

monárh, *monarhi*, s.m. || Din ngr. *monarhis*, germ. *Monarch* || Conducător (rege, împărat etc.) al unui stat monarhic; suveran.

monárhic, -ă, *monarhici, -ce*, adj. || Din fr. *monarchique*, germ. *monarchisch* || **1.** Care se referă la monarh sau la monarhie, care aparține monarhului sau monarhiei. **2.** (Despre grupări, concepții) Care acceptă și susține monarhia.

monarhíe, *monarhii*, s.f. || Din fr. *monarchie*, lat. *monarchia;* gr. *monos* „singur" + *arche* „conducere" || **1.** Formă de guvernămînt în care conducerea revine, total sau parțial, unei singure persoane, monarhul, și care se transmite ereditar. ○ *M. absolută* = formă de conducere a statului în care monarhul dispune de puteri nelimitate. *M. constituțională* = formă de conducere a statului în care prerogativele monarhului sînt limitate prin constituție. **2.** Stat monarhic.

monarhíst, -ă, *monarhiști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *monarchiste* || **1.** Adj. Care aparține monarhiei; care se referă la monarhie. **2.** S.m. și f. Adept al monarhiei.

monástic, -ă, *monastici, -ce*, adj. || Din fr. *monastique* || Mănăstiresc. ● Călugăresc.

mondén, -ă, *mondeni, -e*, adj. || Din fr. *mondain* || Care este specific cercurilor înalte ale societății burgheze; (adesea substantivat) căruia îi place viața de societate, care frecventează reuniunile înaltei societăți.

mondenitáte, *mondenități*, s.f. || Din *monden* || **1.** Faptul de a fi monden; înclinare spre viața mondenă. **2.** (La pl.) Fapte, întîmplări, evenimente ale vieții mondene.

mondiál, -ă, *mondiali, -e*, adj. || Din fr. *mondial* || Care se referă la întreaga lume, care interesează întreaga lume, care aparține lumii întregi. ● Care are un caracter internațional sau universal; la care participă întreaga lume.

mondovizíúne s.f. || Din fr. *mondovision* || Sistem de interconectare a centrelor de televiziune îndepărtate, cu ajutorul sateliților artificiali.

mondír s.n. v. **mundir.**

monédă, *monede*, s.f. || Din ngr. *moneda*, lat., it. *moneta* || Piesă de metal, cu o greutate și formă stabilite prin lege, care servește ca mijloc de circulație și de plată în cadrul economiei unei țări; *p. gener.* ban de metal (de valoare mică). ○ *Hîrtie-monedă* = bani de hîrtie. ○ Expr. *A bate monedă* = a emite bani de hîrtie. ○ Expr. *A plăti cu aceeași monedă* = a răspunde cuiva cu o comportare similară. || Și: **monétă** s.f.

monéră, *monere*, s.f. || Din fr. *monère*, germ. *Moner;* gr. *moneres* „simplu" || (Biol.; la pl.) Protozoare ipotetice fără nucleu, pe care E. Haeckel le considera ca forme de trecere între materia vie și cea nevie.

monetár, -ă, *monetari, -e*, adj., s.n. || Din fr. *monétaire* || **1.** Adj. Care aparține monedei, privitor la monedă. ○ *Sistem m.* = ansamblul reglementărilor legale cu privire la moneda unui stat. **2.** S.n. Tabel în care se specifică (după valori) numărul de monede care alcătuiesc o sumă de bani.

monétă s.f. v. **monedă.**

monetăríe, *monetării*, s.f. || Din *monetă* || Întreprindere de stat în care se fabrică monedele. ● (Cu sens colectiv) Monede.

mongól, -ă, *mongoli, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *mongol* || **1.** S.m. și f. Persoană care aparține populației de bază a R.P. Mongole sau grupului de populații aparținînd rasei mongolide, care locuiesc în Asia Centrală și septentrională și care vorbesc limbi mongolice sau turcice. **2.** Adj. Care se referă la mongoli (**1**) sau la Mongolia, care aparține Mongoliei sau mongolilor.

mongólic, -ă, *mongolici, -ce*, adj. || Din fr. *mongolique* || Mongol (**2**).

mongolíd, -ă, *mongolizi, -de,* adj. || Cf. fr. *mongoloïde* || *Rasă mongolidă* = denumirea uneia dintre cele trei rase omenești, răspîndită în Asia Centrală, Asia de est și de sud-est. • (Substantivat, m.) Persoană care aparține acestei rase.

mongoloíd, -ă, *mongoloizi, -de,* adj. || Din fr. *mongoloïde* || Mongolid.

monilióză, *monilioze,* s.f. || Din fr. *moniliose* || Boală a pomilor fructiferi, care se manifestă prin apariția unor cercuri concentrice de mucegai pe fructe, apoi prin mumificrea și putrezirea acestora.

monísm s.n. || Din fr. *monisme;* gr. *monos* „singur" || Concepție filozofică potrivit căreia la baza tuturor fenomenelor lumii se află un singur principiu, fie material (monism materialist), fie spiritual (monism idealist). • *P. ext.* Orice concepție care explică printr-un singur principiu multiplicitatea fenomenelor dintr-un domeniu determinat.

moníst, -ă, *moniști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *moniste* || **1.** Adj. Care se referă la monism, care aparține monismului. **2.** S.m. și f. Adept al monismului.

monitór,[1] *monitoare,* s.n. || Din fr. *monitor* || Navă fluvială de luptă, de tonaj mic, blindată și înarmată cu tunuri.

monitór[2]**,** *monitoare,* s.n. || Din fr. *moniteur* || **1.** Aparat pentru controlul calității unei instalații de telecomunicații, folosit în exploatare. **2.** (Înv.) Elev care supraveghea pe colegii lui în lipsa profesorului.

mono- || Din fr. *mono-;* gr. *monos* „singur" || Element de compunere însemnînd „unic", „o dată" care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

monobázic, -ă, *monobazici, -ce,* adj. || Din fr. *monobasique* || *Acid m.* = acid cu un singur atom de hidrogen în moleculă, care poate fi înlocuit cu un metal.

monobléc adj. invar. || Din fr. *monobloc,* germ. *Monoblock* || Care este alcătuit dintr-o singură bucată, dintr-un singur corp, dintr-un singur bloc.

monocelulár, -ă, *monocelulari, -e,* adj. || *Mono-* + *celular* || (Biol.) Care este constituit dintr-o singură celulă; unicelular.

monocít, *monocite,* s.n. || Din fr. *monocyte* || Globulă albă, monocelulară, de dimensiuni mari. || Și: **monocítă** s.f.

monocítă s.f. v. **monocít.**

monoclinál, -ă, *monoclinali, -e,* adj., s.n. || Din fr. *monoclinal* || **1.** Adj. (Despre straturi geologice cutate) Care aparține unui singur flanc cutat. **2.** S.n. Succesiune de strate care prezintă aceeași înclinare și același sens.

monoclínic, -ă, *monoclinici, -ce,* adj. || Din fr. *monoclinique* || (Despre cristale) De forma unei prisme oblice.

monóclu, *monocluri,* s.n. || Din fr. *monocle;* gr. *monos* „singur" + lat. *oculus* „ochi" || Lentilă care se așază în orbita unui ochi, pentru a corecta un defect de vedere.

monocórd, -ă, *monocorzi, -de,* adj. || Din fr. *monocorde,* lat. *monochordum* || (Despre instrumente muzicale) Care are o singură coardă. • (Fig.; despre opere literare sau artistice) Monoton, uniform, inexpresiv.

monocotiledonát, -ă, *monocotiledonați, -te,* adj., s.f. || Din fr. *monocotylédoné* || **1.** Adj. (Despre plante) Al cărei embrion are un singur cotiledon. **2.** S.f. (La pl.) Clasă de plante superioare erbacee, rar lemnoase, al căror embrion are un singur cotiledon (ex. gramineele, liliaceele); (și la sg.) plantă care face parte din această clasă.

monocróm, -ă, *monocromi, -e,* adj. || Din fr. *monochrome; mono-* + gr. *chroma* „culoare" || **1.** Care are o singură culoare, monocromatic. **2.** (Despre picturi) Executat în valorile apropiate ale aceluiași ton.

monocromátic, -ă, *monocromatici, -ce,* adj. || Din fr. *monochromatique* || **1.** Monocrom. **2.** (Despre fascicule de radiații) Alcătuit din radiații de aceeași lungime de undă.

monocromíe s.f. || Din fr. *monochromie* || Calitatea de a fi monocrom.

monocultúră, *monoculturi,* s.f. || Din fr. *monoculture* || **1.** Sistem de cultivare, timp de mai mulți ani consecutivi, a aceleiași plante pe același teren. **2.** Predominare a plantațiilor de un anumit fel (ex. arbori de cafea, de cacao, de cauciuc) în cadrul unei țări, unei regiuni etc.

monodactíl, -ă, *monodactili, -e,* adj., s.n. || Din fr. *monodactyle; mono-* + gr. *daktylos* „deget" || (Zool.) (Picior) cu un singur deget.

monodíe, *monodii,* s.f. || Din fr. *monodie* || Melodie executată de o singură voce sau de un ansamblu la unison.

monofazát, -ă, *monofazați, -te,* adj. || Din fr. *monophasé* || (Despre circuite electrice alternative) Care are o singură fază **(3).**

monofázic, -ă, *monofazici, -ce,* adj. || Din *mono-* + *fază* || (Despre sisteme fizico-chimice) Care cuprinde o singură fază **(1).**

monoftóng, *monoftongi,* s.m. || Din fr. *monophtongue* || Vocală provenită din reducerea unui diftong.

monogám, -ă, *monogami, -e,* s.m. și f., adj. || Din fr. *monogame; mono-* + gr. *gamos* „căsătorie" || (Bărbat) căsătorit cu o singură femeie; (femeie) căsătorită cu un singur bărbat. • Adj. (Despre plante) Unisexuat.

monogamíe, *monogamii,* s.f. || Din germ. *Monogamie,* fr. *monogamie* || Formă de căsătorie în care un bărbat are o singură soție, iar femeia un singur soț.

monogenéză, *monogeneze,* s.f. || Din fr. *monogenèse; mono-* + gr. *genesis* „naștere" || (Biol.) Înmulțire directă, fără alternare de generații sexuate și asexuate.

monográfic, -ă, *monografici, -ce,* adj. || Din fr. *monographique* || Care se referă la monografie, propriu monografiei.

monografíe, *monografii,* s.f. || Din fr. *monographie; mono-* + gr. *graphein* „a descrie" || Studiu științific, amplu și aprofundat, cu privire la un singur subiect.

monográmă, *monograme,* s.f. || Din fr. *monogramme; mono-* + gr. *gramma* „literă" || Semn (scris, gravat sau brodat) format prin alăturarea sau prin împletirea inițialelor numelui și prenumelui uneipersoane.

monóic, -ă, *monoici, -ce,* adj. || Din fr. *monoïque; mono-* + gr. *oikos* „locuință" || (Despre plante) Care are flori unisexuate, situate, atît cele mascule cît și cele femele, pe același individ (ex. porumbul).

monolít, -ă, *monoliți, -te,* adj., s.n. || Din fr. *monolithe; mono-* + gr. *lithos* „piatră" || **1.** Adj. Alcătuit sau executat dintr-un singur bloc (de piatră). ● (Fig.) Unitar, omogen; trainic, solid. **2.** S.n. Monument format dintr-un singur bloc de piatră.

monológ, *monoloage,* s.n. || Din fr. *monologue; mono-* + gr. *logos* „vorbire" || **1.** Scenă dintr-o lucrare dramatică în care un personaj, fiind singur pe scenă, își exprimă cu glas tare gîndurile. ○ *M. interior* = procedeu literar de analiză psihologică prin care personajul supune analizei propriile sale stări sufletești. ● Lucrare dramatică de proporții reduse, destinată să fie interpretată de către un singur actor. **2.** Vorbire continuă, prelungită, a cuiva fără a da putință de replică; vorbire cu sine însuși.

monologá, *monologhez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *monologuer* || A vorbi singur; a vorbi cu sine însuși.

monóm, *monoame,* s.n. || Din fr. *monôme; mono-* + gr. *nomos* „împărțire" || **1.** Expresie algebrică alcătuită dintr-un singur termen. **2.** (Fig.) Șir, succesiune neîntreruptă.

monomanie, *monomanii,* s.f. || Din fr. *monomanie; mono-* + gr. *mania* „nebunie" || Stare patologică manifestată prin obsesia unui singur gînd; idee fixă.

monomér, *monomeri,* s.m. || Din fr. *monomère; mono-* + gr. *meros* „parte" || Substanță chimică cu masă moleculară mică și cu compoziție simplă, capabilă să polimerizeze și să dea naștere la macromolecule.

monometalísm s.n. || Din fr. *monométallisme* || Sistem bănesc bazat pe un singur etalon metalic (aur sau argint); teorie care preconizează acest sistem.

monoplán, *monoplane,* s.n. || Din fr. *monoplan* || Avion cu o singură aripă, dispusă transversal și simetric față de axa lui longitudinală.

monoplegíe, *monoplegii,* s.f. || Din fr. *monoplégie; mono-* + gr. *plege* „lovitură" || Paralizie a unui singur membru.

monopól, *monopoluri,* s.n. || Din germ. *Monopol,* fr. *monopole; mono-* + gr. *polein* „a vinde" || **1.** Drept exclusiv pe care îl are cineva (de obicei statul) de a dispune de ceva, de a efectua ceva (în special de a produce și de a desface anumite mărfuri). **2.** Mare întreprindere sau uniune de întreprinderi capitaliste care concentrează o însemnată parte a producției și a desfacerii unei mărfi, ceea ce îi permite să îngrădească libera concurență, să domine piața și să impună astfel de prețuri încît să obțină profituri ridicate. **3.** (Fig.) Drept exclusiv pe care și-l arogă cineva.

monopolíst, -ă, *monopoliști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *monopoliste* || **1.** Adj. Care se referă la monopol, care ține de monopol. **2.** S.m. și f. Capitalist care participă la un monopol (2).

monopolizá, *monopolizez,* vb. I. Tranz. || Din r. *monopoliser* || **1.** A exercita un monopol (1), a supune unui monopol. **2.** (Fig.) A-și aroga drepturi exclusive asupra unor lucruri, privilegii etc.

monorái, *monoraiuri,* s.n. || Din fr. *monorail; mono-* + fr. *rail* „șină" || Monoșină.

monorímă, *monorime,* s.f. || Din fr. *monorime* || Repetare a aceleiași rime într-o succesiune de versuri.

monosiláb, -ă, *monosilabi, -e,* adj. || Din fr. *monosyllabe* || (Despre cuvinte; și substantivat) Care este format dintr-o singură silabă.

monosilábic, -ă, *monosilabici, -ce,* adj. || Din fr. *monosyllabique* || (Despre cuvinte) Care are o singură silabă. ● (Despre limbi) Format mai ales din cuvinte care au o singură silabă.

monoșínă, *monoșine,* s.f. || *Mono-* + *șină* || Cale de rulare terestră sau suspendată alcătuită dintr-o singură șină; monorai.

monoteísm s.n. || Din fr. *monothéisme; mono-* + gr. *theos* „zeu" || Sistem religios care recunoaște o singură divinitate (ex. creștinismul, mozaismul).

monoteíst, -ă, *monoteiști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *monothéiste* || **1.** Adj. Care se referă la monoteism, care aparține monoteismului. **2.** S.m. și f. Adept al monoteismului.

monotíp, *monotipuri,* s.n. || Din fr. *monotype; mono-* + gr. *typos* „caracter" || Mașină tipografică cu care se culege și se toarnă fiecare literă în parte.

monotón, -ă, *monotoni, -e,* adj. || Din fr. *monotone* || **1.** (Despre glas, melodii; adesea adverbial) Care păstrează mereu același ton. **2.** (Fig.) Lipsit de variație; uniform; *p. ext.* plicticos. (Adverbial) *Ploua monoton* (Sadoveanu).

monotoníe, *monotonii,* s.f. || Din fr. *monotonie* || Însușirea de a fi monoton; lipsă de varietate sau de variație; uniformitate plictisitoare.

monotrém, *monotreme,* s.n. || Din fr. *monotrème; mono-* + gr. *trema* „orificiu" || (La pl.) Ordin de mamifere primitive care depun ouă; mameloanele lipsesc; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin (ex. ornitorincul).

monovalént, -ă, *monovalenți, -te,* adj. || Din fr. *monovalent* || (Despre elemente chimice) Care are valența unu.

monovérb, *monoverbe,* s.n. || Din it. *monoverbe; mono-* + lat. *verbum* „cuvînt" || Joc distractiv care constă în a reprezenta un cuvînt prin litere combinate între ele sau prin figuri, sensul cuvîntului reieșind din poziția elementelor componente.

monoxílă, *monoxile,* s.f. || Din fr. *monoxyle; gr. monoxylos* „făcut dintr-un singur lemn" || Ambarcație făcută dintr-un trunchi de copac scobit.

monozaharídă, *monozaharide,* s.f. || Din fr. *monosaccharide* || Substanță chimică organică din clasa glucidelor, care nu se poate desface în zaharide mai simple.

monseniór, *monseniori,* s.m. || Din fr. *monseigneur* || Titlu acordat în Occident principilor din familiile domnitoare, cardinalilor și altor prelați.

mónstru, *monștri,* s.m. || Lat. *monstrum,* fr. *monstre* || **1.** Ființă mitologică cu corpul format

din părți ale unor animale diferite sau din unele părți de om și altele de animal. **2.** Ființă cu mari anomalii fizice. **3.** (Fig.) Persoană cu mari defecte morale; om josnic, crud. **4.** Namilă, matahală. ● (Fig.; adjectival; adesea familiar) De proporții mari, extraordinar.

monstruós, -oásă, *monstruoși, -oase,* adj. || Din fr. *monstrueux* || **1.** Ca un monstru; urît, hidos, cu mari anomalii. **2.** (Despre fapte, acțiuni) Oribil, groaznic. **3.** Exagerat de mare, enorm, colosal.

monstruozitáte, *monstruozități,* s.f. || Din fr. *monstruosité* || Faptul de a fi monstruos; ieșit din comun, anormal (ca aspect, ca proporții etc.). ● (Fig.) Ceea ce îngrozește, revoltă; grozăvie, cruzime.

mont, *monturi,* s.n. || Din *bont* || **1.** Parte care rămîne dintr-un membru amputat. **2.** Capăt al unui os sau articulație proeminentă (patologică).

montá, *montez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *monter* || **1.** A asambla și a așeza la locul lor diferitele piese ale unui sistem tehnic. ● A amplasa un aparat la locul de funcționare. ● A fixa pietre prețioase într-o bijuterie. **2.** A pregăti reprezentarea unui spectacol artistic; a pune în scenă. **3.** A aținta, a întărîta pe cineva împotriva cuiva.

montáj, *montaje,* s.n. || Din fr. *montage* || **1.** Faptul de a monta **(1)**; *concr.* ansamblu, sistem realizat prin montare. **2.** Realizarea legăturilor electrice ale elementelor unei instalații sau ale unui circuit. **3.** Operație de alegere a secvențelor imaginii și a sunetului și de asamblare a lor în succesiunea scenariului unui film. ○ *M. radiofonic* = pregătirea unei opere literare sau muzicale în vederea reprezentării în cadrul unei emisiuni radiofonice. *M. de televiziune* = realizarea unei emisiuni finale după selectarea înregistrărilor.

montán, -ă, *montani, -e,* adj. || Din lat. *montanus* || De munte, specific muntelui; de la munte.

montánt, *montanți,* s.m. || Din fr. *montant* || Bară care se așază vertical într-o construcție, pentru a servi ca piesă de susținere.

montáre, *montări,* s.f. Acțiunea de *a monta;* realizare a unui montaj.

mónță, *monte,* s.f. || Din fr. *monte* || Împreunare a două animale de sex opus în vederea reproducției.

montór, *montori,* s.m. || Din fr. *monteur* || Muncitor specializat care efectuează operații de montaj **(2)**.

montúră, *monturi,* s.f. || Din germ. *Montur,* fr. *monture* || **1.** Parte a unui sistem tehnic (mașină, mecanism, aparat) în care se montează o piesă. **2.** Garnitură de metal în care se fixează o piatră prețioasă.

monumént, *monumente,* s.n. || Din fr. *monument,* lat. *monumentum* || **1.** Operă de sculptură sau de arhitectură făcută în amintirea unei personalități sau a unui eveniment important; *p. ext.* construcție de o deosebită valoare istorică sau arhitectonică. **2.** *M. al naturii* = plantă, animal, formație naturală etc. de mare însemnătate științifică sau estetică, ocrotite prin lege. **3.** (Fig.) Document istoric, scriere, creație culturală de însemnătate națională sau internațională.

monumentál, -ă, *monumentali, -e,* adj. || Lat. *monumentalis,* fr. *monumental,* it. *monumentale* || Care se referă la monumente. ● Grandios, măreț, impunător.

monumentalitáte s.f. || Din fr. *monumentalité* || Însușirea a ceea ce este monumental; grandoare, măreție.

mops, (1) *mopși,* s.m., **(2)** *mopsuri,* s.n. || Din germ. *Mops* || **1.** S.m. (Zool.) Buldog. **2.** S.n. Clește cu fălci curbate folosit la strîngerea țevilor în cadrul operațiilor de montare.

mor interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă mormăitul ursului.

moracée s.f. pl. || Din fr. *moracées;* lat. *morus* „dud" || Familie de plante lemnoase, rareori erbacee, în general din regiunile tropicale și subtropicale, cu flori unisexuate dispuse în inflorescențe și fructe nucule, achene sau drupe, reunite într-un fruct compus (ex. dudul, smochinul).

morál, -ă, *morali, -e,* adj., s.n. || Din lat. *moralis,* fr. *moral* || **1.** Adj. Care se referă la morală; etic; care este în conformitate cu normele moralei; cinstit, bun. **2.** Adj. Care ține de spirit sau de intelect. **3.** S.n. Ansamblul facultăților sufletești; stare sufletească; tărie sufletească. ○ Expr. *A ridica moralul cuiva* = a îmbărbăta pe cineva.

morálă, *morale,* s.f. || Din lat. *moralis,* fr. *morale* || **1.** Formă a conștiinței sociale care reflectă și fixează, în principii, norme, reguli, cerințele de comportare privind raporturile dintre indivizi și dintre aceștia și colectivitate (familie, societate, națiune, popor). **2.** Etică; doctrină morală. ● Învățătură care se desprinde dintr-o scriere (mai ales dintr-o fabulă. **3.** (Fam.) Mustrare, dojană.

moralíst, *moraliști,* s.m. || Din fr. *moraliste* || Persoană (scriitor, pedagog) care se ocupă cu probleme de morală **(1)**.

moralitáte s.f. || Din lat. *moralitas, -atis,* fr. *moralité* || Însușirea a ceea ce este moral; comportare conformă cu principiile moralei.

moralizá, *moralizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *moraliser* || **1.** A îndruma pe cineva spre o comportare conformă cu principiile moralei. **2.** (Fam.) A face cuiva morală; a mustra, a dojeni.

moralizatór, -oáre, *moralizatori, -oare,* adj. || Din fr. *moralisateur* || Care contribuie la răspîndirea și la apărarea principiilor moralei; care dă învățături morale; educativ.

moralménte adv. || Din fr. *moralement,* it. *moralmente* || Din punct de vedere moral, sub raport moral.

morár, *morari,* s.m. || Din *moară* || **1.** Proprietar sau administrator al unei mori; muncitor într-o întreprindere de morărit. **2.** Gîndac cu aripile lucioase, brune sau negre, care trăiește în făină, în lemn putred, în gunoaie etc.

moratóriu, -ie, *moratorii,* s.n., adj. || Din it. *moratorio,* lat. *moratorium,* germ. *Moratorium* || **1.** S.n. Amînare a plății datoriilor publice sau

particulare scadente, stabilită prin lege pentru un anumit timp sau pentru perioada existenței unor împrejurări speciale (război, calamități naturale etc.). **2.** Adj. Care se referă la moratoriu **(1)**, care ține de moratoriu. ○ *Dobînzi moratorii* = dobînzi asupra datoriilor socotite pentru perioada de la data acordării moratoriului și pînă la data achitării lor.

morávuri s.n. pl. || Din *năravuri* (refăcut după lat. *mos, moris)* || Obiceiuri, deprinderi ale unei colectivități (popor, clasă socială etc.) sau ale unei persoane, în legătură cu conduita morală; moralitate, conduită morală.

morărít s.n. || De la *morar* || **1.** Operațiile de măcinare a cerealelor. **2.** Ocupația, meseria morarului.

morăriță, *morărițe*, s.f. || Din *morar* || Soție de morar; proprietară a unei mori. *Mergeam la iaz, unde întîlneam pe Ilinca, o fată de suflet a morăriței* (Gane).

morb, *morburi*, s.n. || Din lat. *morbus* || (Livr.) Boală. ○ *Morbul lui Pott* = tuberculoză a coloanei vertebrale.

morbíd, -ă, *morbizi, -de*, adj. || Din lat. *morbidus*, fr. *morbide* || Care denotă o stare bolnăvicioasă sau care rezultă dintr-o astfel de stare; nesănătos (din punct de vedere fizic sau moral).

morbidéțe s.f. || Din fr. *morbidesse*, it. *morbidezza* || (Livr.) Rafinament bolnăvicios; sensibilitate excesivă; delicatețe, moliciune reflectate în creații artistice (îndeosebi în artele plastice).

morbiditáte s.f. || Din fr. *morbidité* || **1.** Caracterul a ceea ce este morbid; faptul de a fi bolnav; predispoziție la îmbolnăvire. **2.** Frecvența cazurilor de îmbolnăvire în cadrul unei populații într-o anumită perioadă de timp.

morbós, -oásă, *morboși, -oase*, adj. || Din lat. *morbosus* || (Astăzi rar) Bolnav.

mórcov, *morcovi*, s.m. || Din bg. *morkov* || Plantă legumicolă din familia umbeliferelor, cu rădăcina îngroșată, de culoare galbenă-roșiatică, folosită în alimentație.

morcoveáncă, *morcovence*, s.f. || Din *morcov* || Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu frunze lucitoare, flori albe și fructe ovale. Crește în regiunile de munte.

mordánt, *mordanți*, s.m. || Din fr. *mordant* || Substanță care fixează coloranții pe fibrele textile. Are afinitate și pentru un anumit colorant.

moréná, *morene*, s.f. || Din fr. *moraine* || Acumulare de pietriș, nisip, sfărîmături de stînci etc. transportate de ghețari și depuse în locul de topire a gheții; depozitul format din acest material.

morfém, *morfeme*, s.n. || Din fr. *morphème;* gr. *morphe* „formă" || (Lingv.) Cea mai mică unitate din structura morfologică a cuvîntului (prefix, sufix, desinență etc.), avînd un sens determinat (lexical sau gramatical).

morfínă s.f. || Din fr. *morphine*, de la n. pr. *Morfeu*, zeul somnului || Alcaloid extras din opiu, cu acțiune puternic analgezică, folosit în medicină, dar care, utilizat cronic, produce intoxicații grave.

morfinísm s.n. || Din fr. *morphinisme* || Intoxicație cronică cu morfină.

morfinomán, -ă, *morfinomani, -e*, s.m. și f. || Din fr. *morphinomane* || Persoană care suferă de morfinomanie, care folosește în mod curent morfină.

morfinomaníe s.f. || Din fr. *morphinomanie* || Toxicomanie care constă în introducerea repetată în organism a unor doze de morfină.

morfolí, *morfolesc*, vb. IV. Tranz. || Formație onomatopeică || A mesteca un aliment cu gingiile și cu limba (în lipsa dinților); a molfăi. ● A învîrti în gură sau între dinți un lucru necomestibil.

morfológic, -ă, *morfologici, -ce*, adj. || Din fr. *morphologique* || **1.** (Biol.) Care se referă la forma și la structura organismelor. **2.** (Gram.) Care aparține morfologiei **(2)**, care se referă la studiul părților de vorbire și la flexiunea lor.

morfologíe s.f. || Din fr. *morphologie;* gr. *morphe* „formă" + *logos* „studiu" || **1.** Disciplină a biologiei care studiază forma și structura organismelor vii. **2.** Parte a gramaticii care se ocupă cu studiul regulilor de modificare a formei cuvintelor.

morgána adj. v. **fata morgana.**

morganátică, *morganatice*, adj. || Din fr. *morganatique* || *Căsătorie m.* = căsătorie între un bărbat dintr-o familie domnitoare și o femeie de rang social inferior.

mórgă[1] s.f. || Din fr. *morgue* || (Livr.) Atitudine arogantă, trufie, orgoliu.

mórgă[2], *morgi*, s.f. || Din fr. *morgue* || Sală specială într-un spital în care se depun cadavrele pentru constatarea cauzei decesului.

morișcă, *morișți*, s.f. || Din *moară* || **1.** Moară mică (de vînt, de apă). **2.** Obiect imitînd aripile unei mori de vînt, care se așază (ca ornament) pe acoperișul caselor sau se pune ca sperietoare pentru păsările din semănături. **3.** *M. hidraulică* = instrument care servește la măsurarea vitezei unui curs de apă. **4.** (Pop.) Rîșniță pentru cafea, piper etc. **5.** Jucărie care se învîrtește cu mîna, producînd un zgomot caracteristic.

mormán, *mormane*, s.n. Grămadă mare de obiecte, îngrămădite unele peste altele, sau dintr-un material strîns la un loc.

mormăí, *mormăi*, vb. IV. Intranz. || Din *mor* || **1.** (Despre urși) A scoate sunete caracteristice speciei. *Se face ursoaica ghem... Mormăie* (Stancu). **2.** (Despre oameni) A vorbi nedeslușit pe un ton coborît (pentru a-și manifesta nemulțumirea). *Mormăie paznicul, Mișcîndu-și bățul* (Beniuc).

mormăít, *mormăituri*, s.n. Faptul de *a mormăi*. ● Vorbire nedeslușită, pe un ton coborît. *Omul... scoase un scurt mormăit* (Călinescu).

mormînt, *morminte*, s.n. || Lat. *monumentum* || Groapă săpată în pămînt pentru înhumarea celor decedați; locul unde este înmormîntat cineva; monument funerar, cavou. ○ Expr. *A băga pe cineva în mormînt* = a pricinui moartea cuiva; *p. ext.* a necăji, a chinui pe cineva. *A intra în mormînt* = a muri.

mormîntál, -ă. *mormîntali, -e*, adj. || Din *mormînt* || (Livr.) De mormînt, funerar. ○ *Tăcere mormîntală* = tăcere deplină, liniște totală. ● De înmormîntare, funebru.

mormolóc, *mormoloci*, s.m. || Din scr. *mormoljac* || **1.** Larvă de batracieni. **2.** Epitet glumeț dat copiilor mici.

morocănós, -oásă, *morocănoși, -oase*, adj. || Din *morocăni*, reg. „a mustra, a cicăli" || Prost dispus, posac, ursuz, posomorît.

morói, *moroi*, s.m. || Cf. sl. *mora* || (În superstiții) Strigoi.

mórsă, *morse*, s.f. || Din fr. *morse* || Mamifer acvatic din regiunile polare, lung de 3—4 m, cu membrele scurte, în formă de lopeți, cu caninii superiori foarte dezvoltați.

mórse subst. invar. || Din fr. *morse*, de la numele inventatorului *Morse* || *Alfabet Morse* = cod telegrafic, în care literele alfabetului sînt reprezentate prin puncte și linii.

mort, moártă, *morți, moarte*, adj., s.m. și f. || Lat. *mortuus* || **1.** Adj. Care nu mai trăiește, care a murit. ○ Expr. (Substantivat) *A face pe mortul în păpușoi* = a se face că nu știe nimic, a face pe prostul. *A fi mort după ceva* (sau *după cineva*) = a ține mult la cineva sau la ceva. *A fi mai mult mort decît viu* = a fi istovit, epuizat (de boală, în urma unui efort sau a unei emoții). *Nici mort* = (cu construcții negative) cu nici un preț, în nici un caz. *Mort-copt* = cu orice preț, necondiționat. *A fi beat mort* (sau *mort de beat*) = a fi foarte beat. **2.** Adj. (Despre părți ale corpului) Paralizat, inert. ○ *Os mort* = excrescență osoasă sau cartilaginoasă pe corp. **3.** Adj. (Despre obiecte) Fără viață; neînsuflețit; nemișcat; (despre orașe, străzi) lipsit de viață, de mișcare, de zgomot. ● (Despre culori) Fără strălucire; (despre frunze) uscat, veșted. ○ *Natură moartă* = pictură care înfățișează obiecte (flori, fructe, cărți etc.). **4.** Adj. *Limbă moartă* = limbă care a încetat să mai fie vorbită ca limbă maternă. *Unghi mort* = loc care nu poate fi atins de un proiectil, din cauza imposibilității de a realiza traiectoria corespunzătoare. *Punct mort* = poziție a unui mecanism bielă-manivelă, în care axele se suprapun sau vin în prelungire. *Linie moartă* = linie de cale ferată care servește numai pentru garare. ○ Expr. *A fi* (sau *a trece*) *pe linie moartă* = a fi înlăturat dintr-un post însemnat. **5.** S.m. și f. Persoană care a murit, defunct. ○ *Apa morților* = fata morgana.

mortál, -ă, *mortali, -e*, adj. || Din lat. *mortalis* || **1.** Care provoacă moartea; ucigător. ○ *Salt m.* = figură acrobatică constînd în rotirea liberă a corpului în aer. **2.** Specific unui mort, ca de mort.

mortalitáte s.f. || Din fr. *mortalité* || Frecvența cazurilor de deces în cadrul unei populații într-o anumită perioadă de timp. ○ *M. infantilă* = frecvența deceselor în primul an de viață la o mie de născuți vii.

mortár, *mortare*, s.n. || Din lat. *mortarium* || Material de construcție alcătuit din amestec de var, nisip, ciment și apă, folosit ca element de legătură între cărămizi.

mortăciúne, *mortăciuni*, s.f. || Lat. *morticina* || Cadavru de animal; stîrv, hoit. ● (Fig.) Ființă foarte slabă, lipsită de energie, de vigoare.

mortezá, *mortezez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *mortaiser* || A prelucra cu ajutorul mortezei.

mortéză, *morteze*, s.f. || Din fr. *mortaise* || Mașină-unealtă cu care se prelucrează, prin așchiere, suprafețele metalice cu profil complex.

mortiér, *mortiere*, s.n. || Din fr. *mortier* || Armă de foc cu țeava scurtă și cu traiectoria proiectilului de curbură mare.

mortificá, *mortific*, vb. I. Tranz. || După fr. *mortifier* || A supune pe cineva la chinuri fizice și morale; a tortura.

mortificát, -ă, *mortificați, -te*, adj. (Despre țesuturi organice) Mort, distrus; cangrenat.

mortuár, -ă, *mortuari, -e*, adj. || Din fr. *mortuaire* || Care se referă la mort sau la înmormîntare; funebru, funerar.

morțíș adv. || Din *moarte* || Cu orice preț; cu încăpățînare.

morțíu adv. || Din *moarte* || *A urla* (sau, rar, *a fluiera*) *a morțiu* = a urla (sau a fluiera) prelung și trist (ca o prevestire de moarte). *Și latră-a pustiu și urlă-a morțiu* (Pop.).

morúlă, *morule*, s.f. || Din fr. *morula* || Primul stadiu de dezvoltare embrionară la animale.

morún, *moruni*, s.m. || Din bg. *moruna* || Pește de mare din familia acipenseridelor, cu corpul masiv, lung de 2—4 m, fără solzi, apreciat pentru carnea și icrele lui (negre). Trăiește în Marea Neagră și în Marea Caspică, de unde migrează în fluvii pentru reproducere.

mórvă, *morve*, s.f. || Din fr. *morve* || Boală contagioasă la cai și la alte animale, manifestată prin ulcerații ale foselor nazale; răpciugă. Se poate transmite și la om, fiind, de obicei, mortală.

mosafír s.m. v. **musafir.**

mosc, (1) *moști*, s.m., **(2)** *moscuri*, s.n. || Din ngr. *moskos* || **1.** S.m. Mamifer rumegător originar din Asia, de mărimea unei căprioare, fără coarne, cu caninii superiori foarte lungi. **2.** S.n. Substanță cu miros caracteristic, secretată de o glandă situată pe abdomenul masculului moscului **(1)**, utilizată în industria parfumurilor.

moscát, -ă, *moscați, -te*, adj. || De la *mosc* || Cu miros de mosc. ○ *Bou m.* = mamifer intermediar ca aspect între oi și vitele cornute, cu corpul acoperit cu păr des și lung, și a cărui carne miroase a mosc **(2)**. Trăiește în regiunile arctice din America de Nord și în Groenlanda.

moschée, *moschei*, s.f. || Din fr. *mosquée* || Templu de cult mahomedan; geamie.

mosór, *mosoare*, s.n. || Din scr. *mosur*, bg. *masur* || Piesă cilindrică de lemn, de metal sau de material plastic, pe care se înfășoară fire de ață, de lînă, de sîrmă etc.; piesa împreună cu firele înfășurate.

móstră, *mostre*, s.f. || Din ngr. *mostra*, it. *mostra* || Exemplar dintr-o serie de obiecte identice sau parte dintr-o cantitate de material, dintr-o marfă etc. folosite pentru a aprecia anumite caracteristici ale obiectelor sau ale

materialelor respective; eşantion. ○ *Tîrg de mostre* = tîrg în care se expun mostre pentru informarea cumpărătorilor.

moş, *moşi*, s.m. || Cuv. autohton || **1.** Bărbat bătrîn, moşneag; *p. restr.* termen cu care o persoană mai tînără se adresează unui bătrîn. ○ *Moş Martin*, denumire glumeaţă dată ursului. ○ Expr. *A venit Moş Ene pe la gene*, se spune cînd i se face cuiva somn, cînd începe să moţăie. **2.** (Înv. şi reg.) Bunic. • (Mai ales la pl.) Ascendent (îndepărtat), înaintaş, strămoş. ○ Expr. *Din* (sau *de la*) *moşi-strămoşi* = moştenit de la strămoşi; de demult, din vremuri îndepărtate. *A spune* (sau *a înşira, a îndruga*) *moşi pe groşi* (sau *moşi păroşi*) = a spune, a îndruga nimicuri, verzi şi uscate. *De cînd cu moşii verzi* = de foarte multă vreme. **3.** (La pl.) Bilci tradiţional la care sînt organizate distracţii publice. *Să ne vedem sănătoşi în tîrg la moşi* (Pop.). ○ Expr. *S-a strîns lumea ca la moşi*, se spune cînd se adună lume multă pentru a vedea ceva interesant.

moşi, *moşesc*, vb. IV. || Din *moaşă* || **1.** Tranz. A da unei femei ajutorul necesar cînd naşte; a da primele îngrijiri unui nou-născut. **2.** Intranz. şi refl. (Fam.) A se trudi mult la un lucru; a lucra încet, a (se) mocoşi, a (se) mocăi.

moşic, *moşici*, s.m. (Fam.; folosit mai ales ca apelativ) Diminutiv al lui *moş*. *Moşicule! ştii prea bine că noi toate te iubim* (Pann).

moşie, *moşii*, s.f. || Din *moş* || **1.** Mare proprietate funciară aparţinînd unui moşier. **2.** (Înv. şi pop.) Pămînt strămoşesc, ţară natală, patrie.

moşiér, *moşieri*, s.m. || Din *moşie* || Proprietar al unei moşii; latifundiar.

moşiereásă, *moşierese*, s.f. || Din *moşier* || Proprietară a unei moşii; soţie de moşier.

moşierésc, -eáscă, *moşiereşti*, adj. || Din *moşier* || Care se referă la moşier sau la moşierime, care aparţine moşierului sau moşierimii.

moşiérime s.f. || Din *moşier* || Clasă socială exploatatoare, formată din marii proprietari funciari, descendentă a clasei de stăpîni feudali. • Mulţime de moşieri.

moşmoánă, *moşmoane*, s.f. || Din tc. *muşmula* || Fructul comestibil al moşmonului, drupă falsă cu gust dulce-acrişor.

moşmón, *moşmoni*, s.m. || Din *moşmoană* || Pom fructifer din familia rozaceelor, înalt pînă la 5 m, cu frunze eliptice mari, flori albe şi fructe comestibile. Originar din sudul Europei şi din Persia; la noi creşte sălbatic sau se cultivă.

moşmondí, *moşmondesc*, vb. IV. Intranz. || Cf. *moşmon* || A lucra încet, neîndemînatic, a migăli.

moşmoní, *moşmonesc*, vb. IV. Intranz. şi refl. A se mişca încet şi greoi; a lucra încet şi fără spor; a se necăji să facă ceva, a (se) mocoşi.

moşneág, *moşnegi*, s.m. || Cf. *moş* || Om bătrîn; moş. *Cu mîna înţepenită pe cîrmă sta un moşneag gîrbovit* (Bart).

moşneán, *moşneni*, s.m. || Cf. *moş, moşie* || (În orînduirea feudală, în Ţara Românească) Ţăran liber, proprietar în devălmăşie al unei bucăţi de pămînt moştenite de la un străbun comun; moştean (2).

moşnegél, *moşnegei*, s.m. Diminutiv al lui *moşneag;* moşneguţ. *Vitoria fugea cu ochii ei iuţi de la moşnegel... la nasul omului fudul* (Sadoveanu).

moşnegúţ, *moşneguţi*, s.m. Diminutiv al lui *moşneag;* moşnegel.

moşnenésc, -eáscă, *moşneneşti*, adj. Care se referă la moşneni, care aparţinea moşnenilor. *Puica era, de asemeni, neam moşnenesc* (G.M. Zamfirescu).

moşteán, *moşteni*, s.m. || Cf. *moşnean, moşteni* || **1.** (Înv. şi reg.) Moştenitor. *Îl primi cu tot onorul cuvenit moşteanului Împărăţiei Bizantine* (Negruzzi). **2.** Moşnean.

moştení, *moştenesc*, vb. IV. Tranz. || Cf. *moştean* || A dobîndi un bun, un patrimoniu prin moştenire. • A deveni moştenitorul, succesorul cuiva. • A deţine pe cale ereditară o însuşire, o caracteristică.

moşteníre, *moşteniri*, s.f. **1.** Faptul de *a moşteni;* transmitere a patrimoniului unei persoane decedate către una sau mai multe persoane în viaţă; *concr.* bun material moştenit. *Mircea... reclamă de la turci această moştenire* (Bălcescu). **2.** (Fig.) Valori morale, culturale, artistice etc., care se transmit de la o generaţie la alta.

moştenít, -ă, *moşteniţi, -te*, adj. Dobîndit prin moştenire; rămas de la înaintaşi; ereditar.

moştenitór, -oáre, *moştenitori, -oare*, s.m. şi f. || Din *moşteni* || **1.** Persoană care moşteneşte bunuri materiale; persoană care urmează pe cineva într-un post, într-o demnitate; succesor. ○ (Adjectival) *Prinţ m.* = prinţ care urmează să se urce pe tron după moartea suveranului. **2.** Fiu, copil (în raport cu părinţii săi).

moşulícă, *moşulici*, s.m. (Fam.; folosit adesea ca termen de adresare) Diminutiv al lui *moş. Moşulică s-a lăsat... de alte bazaconii* (Pas).

moşuróí s.n. v. **muşuroi.**

motán, *motani*, s.m. Masculul pisicii; cotoi, pîsoi. *Şi motanul toarce-n sobă* (Eminescu). • Epitet dat unei persoane tăcute, ascunse, ipocrite.

motănáş, *motănaşi*, s.m. Diminutiv al lui *motan. Motănaşul ţupăi delicat pe horn* (Sadoveanu).

motél, *moteluri*, s.n. || Din fr. *motel* || Hotel construit pe un important traseu turistic, pentru cazarea călătorilor şi parcarea automobilelor.

motét s.n. || Din fr. *motet* || Compoziţie muzicală polifonică în care fiecărei strofe sau verset din text îi corespunde o melodică şi o ritmică proprie.

motilitáte, *motilităţi*, s.f. || Din fr. *motilité;* lat. *motus*, part. lui *movere* „a mişca" || Proprietate a unor organe de a efectua mişcări de contracţie şi de relaxare; motricitate.

motív, *motive*, s.n. || Din fr. *motif*, it. *motivo*, germ. *Motiv* || **1.** Cauza, raţiunea unei acţiuni, a unui fapt; îmbold care împinge la o acţiune. ○ *Fără motiv* = nejustificat. **2.** Pretext. ○ *Pe motiv că...* = pretextînd că... **3.** Cel mai mic element constitutiv al unei compoziţii muzicale.

4. Element pictural, sculptural etc. într-o compoziție decorativă sau arhitectonică. 5. (Lit.) Temă.

motivá, *motivez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *motiver* || **1.** A expune motivele unei fapte, ale unei atitudini, ale unei acțiuni etc. • A constitui motivul, temeiul unei acțiuni, al unui act etc. 2. *Spec.* (Despre elevi, studenți) A prezenta o motivare (scrisă) a absențelor de la cursuri.

motivâre, *motivări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a motiva;* expunere de motive. **2.** Bilet prin care se justifică absențele unui elev de la cursuri.

motivâție, *motivații*, s.f. || Din fr. *motivation* || (Psih.) Totalitatea motivelor sau mobilurilor care determină o acțiune.

moto-[1] || Din fr. *moto-* (< *moteur* „motor") || Element de compunere însemnînd „pus în mișcare cu ajutorul unui motor", „echipat cu motor", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

móto[2], *motouri*, s.n. || Din it. *motto*, germ. *Motto* || Citat luat de obicei din opera unui scriitor consacrat și pus la începutul unei lucrări sau al unui capitol pentru a sugera ideea principală a lucrării.

motoșcă, *motoaște*, s.f. || Din ucr. *motoșka* || (Reg.) Scul sau ghem (de fire textile). • Smoc (de lînă, de păr); mănunchi (de flori); ciorchine. • Cocoloș.

motocél, *motocei*, s.m. || Din *motoc*, rar, „caier" || (Reg.) Ghemuleț; ciucure. *Cînd mă gîndesc... la stîlpul hornului unde lega mama o sfoară cu motocei la capăt* (Creangă).

motocicletă, *motociclete*, s.f. || Din fr. *motocyclette* || Vehicul cu două roți în linie sau cu trei roți în triunghi, pus în mișcare de un motor cu ardere internă și folosit pentru transportul a 1—3 persoane.

motociclísm s.n. || Din fr. *motocyclisme* || Ramură sportivă practicată cu motocicleta, constînd din curse de rezistență, de viteză, de motocros etc.

motociclíst, -ă, *motocicliști, -ste*, s.m. și f., adj. || Din fr. *motocycliste* || **1.** S.m. și f. Persoană care conduce o motocicletă; sportiv care practică motociclismul. **2.** Adj. Care se referă la motociclism sau la motocicliști (1).

motocompresór, *motocompresoare*, s.n. || Din fr. *motocompresseur*, rus. *motokompressor* || Agregat format dintr-un motor și un compresor, montate pe un șasiu comun, folosit pe șantiere pentru a produce aer comprimat.

motocrós, *motocrosuri*, s.n. || Din fr. *motocross* || Cursă de motociclete, care se desfășoară pe un teren accidentat. ○ *M. nautic* = curse care se desfășoară cu ambarcații speciale pe apă.

motofléte, *motofleți*, s.m. || Cf. *mototol, nătăflete* || (Reg.) Om neîndemînatic, prost, bleg.

motonávă, *motonave*, s.f. || *Moto-*[1] + *navă* || Navă propulsată cu ajutorul unei elice, al unei roți cu zbaturi etc., antrenate de unul sau de mai multe motoare cu ardere internă.

motopómpă, *motopompe*, s.f. || Din fr. *motopompe*, rus. *motopompa* || Agregat constituit dintr-o pompă și un motor, montate pe un șasiu comun.

motopropulsór, *motopropulsoare*, s.n. || Din fr. *motopropulseur* || Agregat format în general dintr-un motor cu ardere internă, cuplat cu o elice propulsoare sau portantă.

motór, -oáre, *motori, -oare*, adj., s.n. || Din fr. *moteur*, germ. *Motor* || **1.** S.n. Mașină de forță care transformă o formă oarecare de energie în energie mecanică, convertibilă în lucru mecanic. ○ *M. cu ardere internă* = motor termic la care arderea combustibilului are loc în interiorul motorului însuși. *M. electric* = motor care transformă energia electrică în energie mecanică; electromotor. *M. hidraulic* = motor care transformă energia hidraulică a unei mase de apă în mișcare în energie mecanică. *M. eolian* = motor constituit dintr-un rotor cu elice prin care energia vîntului se transformă în energie mecanică. *M. termic* = motor care transformă energia termică a unui fluid (aer cald, abur) în energie mecanică. **2.** S.n. (Fig.) Impuls, stimulent. **3.** Adj. Care produce o mișcare, care pune ceva în mișcare.

motoreactór, *motoreactoare*, s.n. || Din fr. *motoréacteur* || Agregat format dintr-un motor cu ardere internă și un compresor, folosit la propulsia avioanelor.

motorétă, *motorete*, s.f. || Din fr. *motorette* || Motocicletă cu capacitate cilindrică mică (sub 100 cm^3), prevăzută cu pedale pentru pornirea motorului.

motorínă, *motorine*, s.f. || Din germ. *Motorin* || Combustibil lichid, vîscos, obținut prin distilarea țițeiului sau a unor produse sintetice, folosit la motoarele cu autoaprindere.

motorizá, *motorizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *motoriser* || A înlocui tracțiunea animală prin tracțiune mecanică; a înzestra cu motor un vehicul.

motorizát, -ă, *motorizați, -te*, adj. Prevăzut cu tracțiune mecanică. • (Despre trupe, și substantivat, n. pl.) Care se deplasează cu autovehicule.

mototól, -oálă, *mototoli, -oale*, s.n., adj. || Din *mototoli* || **1.** S.n. Cocoloș, ghemotoc. ○ Expr. *A face pe cineva mototol* = a doborî pe cineva la pămînt, a-l lăsa în nesimțire. *A se face mototol* = a se strînge, a se ghemui. **2.** Adj. (Despre oameni) Moale; bleg, nătîng.

mototolí, *mototolesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Probabil formație onomatopeică || A (se) face mototol, a (se) strînge ghem. • A (se) șifona, a (se) boți.

mototolít, -ă, *mototoliți, -te*, adj. Făcut mototol, strîns, ghem. • Șifonat, boțit.

motríce adj. invar. || Din fr. *motrice* || *Forță m.* = forță care produce o mișcare.

motricitáte s.f. || Din fr. *motricité* || Motilitate.

moț[1], *moțuri*, s.n. **1.** Șuviță de păr din frunte sau din creștetul capului. ○ Expr. *A fi cu moț în frunte* (sau *mai cu moț*) = a fi mai deosebit, mai grozav decît alții. *A lua* (sau *a apuca*) *de moț* = a trage de păr, a bate pe cineva (trăgîndu-l de păr). • (Mai ales la pl., în forma *moațe*)

Suviță de păr răsucită pe o cîrpă; *p. ext.* cîrpă folosită în acest scop. **2.** Smoc de pene de pe capul unor păsări. **3.** Ciucure. • Pielea roșie de pe capul curcanului, care atîrnă ca un ciucure. **4.** Partea cea mai înaltă, vîrful unui obiect; vîrful ascuțit al unei căciuli, al unei bonete. **5.** *Moțul-curcanului* = plantă erbacee ornamentală, cu flori purpurii grupate în spice lungi. || Pl. și: *moațe.*

moț[2], **moață,** *moți, moațe,* s.m. și f. || Cf. *moț*[1] || Nume dat românilor din Munții Apuseni. *Vreau să te arăt copiilor mei. Să vadă și ei un pui de moț* (Stancu).

moțá, *moțez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din *moț*[1] || A(-și) aranja moțul[1] **(1)**; *p. ext.* a (se) găti, a (se) împodobi.

moțát, -ă, *moțați, -te,* adj. **1.** (Despre oameni și animale) Care are moț[1] **(1)**, cu moț. • (Fig.) Care caută să iasă în evidență, care se crede superior celorlalți. **2.** (Despre căciuli) Țuguiat.

moțăí, *móțăi,* vb. IV. Intranz. || Din *moț*[1] || **1.** A ațipi (șezînd), a picoti. **2.** A da ușor din cap (în semn de aprobare sau de salut). || Prez. ind. și: *moțăiesc.*

moțăiálă, *moțăieli,* s.f. || Din *moțăi* || Faptul de a moțăi; piroteală. • Mișcare, aplecare ușoară a capului în semn de salut, de aprobare etc.

moțăít s.n. Faptul de *a moțăi;* moțăială. *Noaptea nu mai vezi salutările înțepate ale oamenilor mari, nici moțăitul prefăcut al cucoanelor* (Delavrancea).

moțésc, -eáscă, *moțești,* adj. || Din *moț*[2] || Care se referă la moți sau la Țara Moților, caracteristic moților.

moțiónál, -ă, *moționali, -e,* adj. || Din *moțiune* || (Gram.; despre sufixe) Care servește la moțiune **(2)**; (despre cuvinte derivate) format cu un astfel de sufix.

moțiúne, *moțiuni,* s.f. || Din fr. *motion;* lat. *motio, -onis* || **1.** Hotărîre exprimată prin vot de către membrii unei adunări, prin care aceasta își exprimă atitudinea într-o problemă importantă (politică, economică, socială). **2.** Procedeu de formare a substantivelor feminine de la cele masculine sau a celor masculine de la cele feminine, prin adăugarea unui sufix, pentru a marca deosebirea de sex la oameni și la animale.

moțpán, *moțpani,* s.m. || Din pol. *moscipan, mospan* || (Reg.) **1.** (Ir.) Domn, boier. **2.** Bărbat ușuratic, neserios, afemeiat. *Încotro, moțpane... vrei să speli putina?* (Alecsandri).

mov adj. invar., s.n. invar. || Din fr. *mauve* || **1.** Adj. invar. Care are culoarea violet-deschisă. *Potirele mov ale florilor glicinei* (Macedonski). **2.** S.n. invar. Culoarea mov **(1)**.

movílă, *movile,* s.f. || Din sl. *mogyla,* ucr. *mogila* || **1.** Ridicătură de pămînt naturală, mai mică decît dealul, de formă conică, de obicei în regiunile de cîmpie sau de podișuri. **2.** Mică ridicătură de pămînt făcută cu scopul de a servi ca semn de hotar. **3.** Grămadă, vraf, maldăr.

movilí, *movilesc,* vb. IV. Tranz. || Din *movilă* || A așeza grămadă, în formă de movilă.

movilíță, *movilițe,* s.f. Diminutiv al lui *movilă. În fundul grădinii era o movilință cu flori pe de margini* (Caragiale).

mozaíc[1], *mozaicuri,* s.n. || Din fr. *mosaïque,* it. *mosaico* || **1.** Lucrare constînd din asamblarea unor cuburi mici, colorate, de marmură, sticlă, ceramică etc. și fixarea lor pe fața unui element de construcție (perete, pardoseală etc.). • Strat ornamental sau de protecție, cu suprafața lustruită, executat din mortar de ciment în care au fost înglobate granule de piatră concasată. **2.** (Fig.) Amestec de elemente eterogene.

mozáic[2], **-ă,** *mozaici, -ce,* adj., s.m. și f. || Din fr. *mosaïque* || **1.** Adj. Care aparține mozaismului, privitor la mozaism. **2.** S.m. și f. Adept al mozaismului.

mozaicár, *mozaicari,* s.m. || Din *mozaic*[1] || Lucrător specializat în lucrări de mozaic[1] **(1)**.

mozaísm s.n. || Din fr. *mosaïsme* || Religie monoteistă răspîndită la evrei, ale cărei baze sînt cuprinse în Vechiul testament. **M.** a fost întemeiat, potrivit legendei, de Moise, la sfîrșitul sec. 13 î.e.n.

mozolí, *mozolesc,* vb. IV. Tranz. || Din magh. *majszol* sau formație onomatopeică, cf. *molfăi, clefăi* || A frămînta ceva în gură fără a sfărîma cu dinții; a molfăi, a morfoli. *I-a dat în mînă frîntura de covrig s-o mozolească* (Sandu-Aldea). • Tranz. și refl. A (se) murdări, a (se) mînji, a (se) mîzgăli.

mrániță s.f. || Din sl. **smradŭnica* || Îngrășămînt agricol obținut din gunoi de grajd fermentat sau din descompunerea altor materii organice.

mreájă, *mreje,* s.f. || Din sl. *mrĕža* || **1.** Unealtă de pescuit în apele liniștite, formată dintr-o plasă ușoară. **2.** (Fig., mai ales la pl.) Procedeu abil și viclean de a ademeni sau de a prinde pe cineva; situație în care se află o persoană ademenită printr-un astfel de procedeu. **3.** *P. anal.* Pînză de păianjen.

mreánă, *mrene,* s.f. || Din sl. *mrena* || Pește teleostean de apă dulce din familia ciprinidelor, lung de 25—50 cm, cu corpul acoperit cu solzi mărunți și cu două perechi de mustăți în jurul gurii. Icrele sînt toxice.

muábil, -ă, *muabili, -e,* adj. || Din fr. *muable* || (Livr.) Schimbător, nestatornic.

muc, (1) *muci,* s.m., **(2, 3)** *mucuri,* s.n. || Din lat. *muccus* || **1.** S.m. (Mai ales la pl.) Secreție produsă de mucoasa nazală și eliminată prin nări. ○ Expr. *A-i pica cuiva mucul după cineva* = a-i plăcea cuiva foarte mult cineva, a fi îndrăgostit de cineva. **2.** S.n. (Vîrful ars) al unui fitil de lumînare, de lampă etc. **3.** S.n. Bucățică rămasă dintr-o lumînare aproape consumată sau dintr-o țigară fumată.

mucalít, -ă, *mucaliți, -te,* adj. || Din tc. *mukallit* || (Și substantivat) Care știe să stîrnească rîsul, păstrînd un aer de seriozitate; poznaș.

mucár, *mucări,* s.n. || Din *muc* || Unealtă în formă de foarfece cu care se taie capătul ars al mucului lumînărilor pentru a înviora flacăra. *Intrau slujitori cu mucări lungi, ca să taie feștilele* (Sadoveanu).

mucarér, *mucareruri*, s.n. || Din tc. *mukarrer* „stabilit" || (În evul mediu) **1.** Firman de confirmare a domnilor români de către Poarta Otomană. **2.** Sumă de bani plătită Porții Otomane de către domnii români, începînd din sec. 17, pentru a obține reînnoirea domniei.

mucavá, *mucavale*, s.f. || Din tc. *mukava* || Carton gros folosit la legatul cărților, la confecționarea cutiilor și a ambalajelor etc.

mucări, *mucăresc*, vb. IV. Tranz. || Din *muc* || **1.** (Reg.) A tăia mucul ars al unei lumînări care fumegă. **2.** A tăia vîrful unor tulpini sau al unor inflorescențe (pentru a grăbi maturizarea părților purtătoare de rod).

múcea s.m. art. || Din *muc* || Copil căruia îi curg mucii; *p. ext.* copilandru; epitet dat unui tînăr care face pe grozavul, care-și dă aere.

múced, -ă, *mucezi, -de*, adj. || Lat. *mucidus* || Care este acoperit sau pătruns de mucegai; mucegăit.

mucegái, *mucegaiuri*, s.n. || Din *muced* || Nume dat ciupercilor saprofite sau parazite care formează un strat cenușiu sau verzui pe suprafața substanțelor organice, pe ziduri, pietre etc. Unele specii de **m.** provoacă boli la plante, din altele se extrag antibiotice.

mucegăí, pers. 3 *mucegăiește*, vb. IV. Refl. și intranz. || Din *mucegai* || A se acoperi sau a fi pătruns de mucegai, a deveni muced.

mucegăít, -ă, *mucegăiți, -te*, adj. Acoperit sau pătruns de mucegai; muced.

mucenícⁱ, *mucenici*, s.m. || Din rus. *mučnik* „plăcintă de secară" || (Pop.; de obicei la pl.) Un fel de covrigi preparați din aluat copt sau fiert, cu nuci și cu zahăr sau miere, care se mănîncă la sărbătoarea mucenicilor[2].

mucenícⁱⁱ, -ă, *mucenici, -ce*, s.m. și f. || Din sl. *mučenikŭ* || **1.** Martir din primele timpuri ale creștinismului; *p. ext.* persoană care a îndurat suferințe pentru ideile, pentru convingerile sale. **2.** (La m. pl.) Sărbătoare creștină la 9 martie, în amintirea a patruzeci de mucenici **(1).**

mucenície s.f. || Din *mucenic* || Viața de suferință, de chin a mucenicului[2] **(1)**; *p. gener.* suferință extremă, pătimire.

mucenítă, *mucenițe*, s.f. || Din sl. *mučenica* || Mucenică[2] **(1).**

mucezeálă, *mucezeli*, s.f. || Din *mucezi* || Faptul de a mucezi; mucegai.

mucezí, *mucezesc*, vb. IV. Intranz. și refl. || Din *muced* || **1.** A deveni muced, a (se) mucegăi. **2.** (Fig.; despre oameni) A sta multă vreme în același loc ducînd o viață lipsită de activitate. *De cînd am venit... n-am ieșit din halat. Am mucezit de tot* (Caragiale).

mucezít, -ă, *muceziți, -te*, adj. Mucegăit, muced. (Fig.) *Felinarul... împrăștia o lumină galbenă, mucezită* (Rebreanu).

múche s.f. v. **muchie.**

múchie, *muchii*, s.f. **1.** Linie după care se întretaie două fețe ale unui corp. ○ *Pe muchie* = la limită. *Autorul știe să meargă pe muche între realitate și basm* (Ibrăileanu). **2.** Margine, dungă a unui lucru. ○ *Muchia palmei* = marginea palmei dinspre degetul mic. ○ Expr. *Bătuți pe muchie* = (despre o sumă de bani) care e exactă, din care nu lipsește nimic. **3.** Partea unor unelte de tăiat, opusă tăișului. ○ Expr. *Pe muchie de cuțit* = într-o situație critică, primejdioasă. **4.** Creastă, coamă de deal sau de munte. || Și: **múche** s.f.

mucilaginós, -oásă, *mucilaginoși, -oase*, adj. || Din fr. *mucilagineux*, lat. *mucilaginosus* || Asemănător mucilagiului.

mucilágiu, *mucilagii*, s.n. || Din fr. *mucilage*, lat. *mucilago* (< *mucus* „muc") || **1.** Substanță vîscoasă care se găsește în semințele de in, de cereale etc., folosită în medicină pentru proprietățile ei emoliente. **2.** Material cleios rezultat din măcinarea și hidratarea pastelor celulozice în procesul de fabricare a hîrtiei.

mucoásă, *mucoase*, s.f. || Din fr. *mucueux, -euse*, lat. *mucosus* || (Anat.) Strat de țesut caracteristic care căptușește organele și canalele ce se deschid la exterior sau într-o cavitate din interiorul organismului.

mucoracée s.f. pl. || Din fr. *mucoracées* || Familie de ciuperci saprofite care produc mucegaiuri. Unele **m.** produc micoze la om, altele produc fermentații alcoolice.

mucós, -oásă, *mucoși, -oase*, adj. || Din *muc* || (Adesea substantivat) **1.** Căruia îi curg mucii. **2.** Epitet dat unei persoane tinere impertinente. **3.** (Despre membranele unor organe) Care produce mucus. **4.** Care are aspect mucos, cleios.

mucozitáte, *mucozități*, s.f. || Din fr. *mucosité* || **1.** Produs de secreție cu aspect mucilaginos, existent într-un organ cavitar sau eliminat din acesta, format mai ales din mucus. **2.** Cantitate mare de mucus.

múcus s.n. || Din lat. *muccus* || Secreție vîscoasă produsă de glandele unor membrane.

muezín, *muezini*, s.m. || Din tc. *müezzin* || Preot musulman care cheamă din minaret credincioșii la rugăciune.

múfă, *mufe*, s.f. || Din germ. *Muffe* || (Tehn.) Manșon **(2).**

múflă, *mufle*, s.f. || Din fr. *moufle* || **1.** Încăpere a unui cuptor industrial sau de laborator, cu pereții refractari, în care se introduce materialul de încălzit, fără ca acesta să vină în contact direct cu gazele de ardere. **2.** Grup de mai mulți scripeți așezați pe același ax sau pe axe în prelungire, folosit la ridicarea greutăților mari.

muflón, *mufloni*, s.m. || Din fr. *mouflon* || Denumire dată ovinelor sălbatice, de culoare brună-roșcată, cu coarne groase în spirală.

muftíu, *muftii*, s.m. || Din tc. *müfti* || Căpetenie religioasă a unei comunități musulmane. ○ *Marele m.* = conducătorul cultului islamic dintr-o țară.

múget, *mugete*, s.n. || Din *mugi* || **1.** Strigăt prelung scos de unele animale cornute; răget. ● *P. anal.* Strigăt puternic, sfîșietor scos de om. **2.** Zgomot puternic produs de ape, de furtună etc. *În timpul acestor furtuni, apele scot un muget cumplit* (Bogza). **3.** Șuierat produs de sirene, de geamanduri etc.

mugí, pers. 3 *mugește*, vb. IV. Intranz. || Lat. *mugire* || **1.** (Despre unele animale cornute) A

scoate strigăte prelungi caracteristice; a rage. ● *F. anal.* (Despre oameni) A striga puternic; a urla, a răcni. *Mugi prin camere, ca o fiară rănită* (Agîrbiceanu). **2.** (Despre vînt, furtună, ape etc.) A produce zgomote puternice şi prelungi, a vui. **3.** (Despre arme de foc, unele instrumente etc.) A produce sunete puternice, a bubui. *Bateriile... au mugit fără încetare toată ziua* (Odobescu).

mugilíde s.n. pl. || Din fr. *mugilidés* || Familie de peşti teleosteeni marini (ex. chefalul) care au solzi şi pe cap.

mugitór, -oáre, *mugitori, -oare,* adj. || Din *mugi* || **1.** (Despre unele animale) Care mugeşte. **2.** *P. anal.* (Despre ape, furtuni) Care vuieşte.

múgur, *muguri,* s.m. || Cuv. autohton || Organ al plantelor superioare, din care se dezvoltă frunze, ramuri sau flori. Este constituit din vîrful vegetativ şi din frunzele tinere acoperite de frunzuliţe solzoase.

mugurél, *mugurei,* s.m. **1.** Diminutiv al lui *mugur.* **2.** (Reg.) Motiv decorativ cu care se împodobesc pieptarele, cojoacele etc.

mugurí, pers. 3 *mugureşte,* vb. IV. Intranz. || Din *mugur* || (Înv. şi reg.) A înmuguri. *Primăvara mugureşte, Vara umbreşte* (Pop.).

muiá, *moi,* vb. I. || Din *moale* || **1.** Tranz. A introduce un corp într-un lichid; a îmbiba cu lichid; a umezi, a uda. ● A băga rufele în apă cu săpun sau detergenţi şi a le ţine cîtva timp înainte de a le spăla. **2.** Refl. şi tranz. A deveni (sau a face să devină) mai moale. ○ Expr. *A muia oasele sau ciolanele cuiva* = a bate foarte tare pe cineva. **3.** Refl. (Despre vreme, ger) A deveni mai puţin aspru, mai puţin rece. **4.** Refl. (Despre fiinţe) A-şi pierde puterile; a se moleşi. **5.** Tranz. şi refl. A (se) potoli, a (se) domoli; a (se) îndupleca, a (se) îmbuna.

muiánt, *muianţi,* s.m. || Din *muia* || Substanţă folosită în industria textilă care face ca un lichid să se fixeze mai uşor pe suprafeţe pe care altfel nu le udă.

muiát, -ă, *muiaţi, -te,* adj. **1.** Îmbibat cu lichid; udat, umezit. **2.** (Fig.) Moleşit, vlăguit. **3.** (Despre ţesături, haine) *Muiat în aur* (sau în *fir*) = întreţesut cu fire de aur; (despre oameni) îmbrăcat în astfel de haine. **4.** (Lingv.; despre consoane) Palatalizat.

muierátic, *muieratici,* adj. || Din *muiere*[1] || Afemeiat.

muiére[1], *muieri,* s.f. || Lat. *mulier, -eris* || (Pop.) **1.** Femeie. **2.** Femeie căsătorită; soţie, nevastă. *Pe muiere şi pe fată le trimise înainte acasă* (Rebreanu).

muiére[2], *muieri,* s.f. Acţiunea de *a (se) muia;* (tehn.) mărire a fluidităţii unui material (prin adăugare de apă sau de alt lichid).

muierésc, -eáscă, *muiereşti,* adj. || Din *muiere*[1] || (Pop.) De muiere; femeiesc.

muierét, *muiereturi,* s.n. || Din *muiere*[1] || (Înv. şi pop.) Grup, mulţime de femei.

muierúşcă, *muieruşti,* s.f. **1.** Diminutiv al lui *muiere*[1]. **2.** Piesă la războiul de ţesut, în formă de lopăţică, cu ajutorul căreia se fixează sulul dinainte. **3.** (Înv. şi reg.) Femelă.

mujdéi s.n. || *Must* + *de* + *ai* „usturoi" || Usturoi pisat amestecat cu apă (sau cu oţet) şi sare, servind ca adaos la unele mîncăruri. *Începu să piseze nişte usturoi să facă mujdei pentru friptură* (Preda).

mujíc s.m. v. **mojic.**

mulá, *mulez,* vb. I. || Din fr. *mouler* || **1.** Tranz. A scoate un tipar după un obiect, cu ajutorul unui material plastic. **2.** Refl. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A se lipi de corp (conturîndu-i formele), a lua forma corpului.

muláj, *mulaje,* s.n. || Din fr. *moulage* || **1.** Tipar negativ scos după un obiect cu ajutorul unui material plastic. **2.** Model sau tipar după care se croieşte un obiect de îmbrăcăminte.

muláre, *mulări,* s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) mula;* scoatere a unui tipar după un obiect, cu ajutorul unui material plastic. **2.** Fasonare prin presare, în forme sau în matriţe, a unor materiale plastice, urmată de întărirea acestora.

mulátru, -ă, *mulatri, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *mulâtre* || Persoană născută dintr-un bărbat alb şi o negresă sau dintr-un negru şi o femeie albă.

mulcomí vb. IV. v. **molcomi.**

mulgătór, -oáre, *mulgători, -oare,* s.m. şi f., adj. || Din *mulge* || **1.** S.m. şi f. Persoană care mulge vacile, oile. **2.** Adj. (Despre vaci, oi) Care dă lapte, care se mulge.

múlge, *mulg,* vb. III. Tranz. || Lat. *mulgere* || **1.** A extrage, manual sau mecanic, laptele din ugerul femelelor unor animale domestice (vaci, oi, capre). ○ Expr. *Vacă bună de muls* = persoană sau situaţie care poate fi exploatată, de pe urma căreia se poate profita (prin abuz). **2.** (Zool.) *Mulge-capre* = lipitoare.

múlgere, *mulgeri,* s.f. Acţiunea de *a mulge;* muls, mulsoare.

mulináre, *mulinări,* s.f. || Din *mulina,* rar, „a efectua o mulinare" || Răsucire a două sau a mai multor fire de mătase, unul în jurul altuia, pentru a obţine un fir mai gros.

mulinétă, *mulinete,* s.f. || Din fr. *moulinet* || Dispozitiv folosit în pescuitul sportiv cu lanseta, fixat pe varga de pescuit, alcătuit dintr-un tambur pe care se înfăşoară şi de pe care se derulează firul undiţei.

mulinéu, *mulineuri,* s.n. || Din fr. *mouliné* || Fir de mătase, de bumbac sau de lînă, obţinut prin mulinare şi folosit la cusături artistice, la broderii etc.

muls s.n. Acţiunea de *a mulge: maşină de muls.*

mulsoáre, *mulsori,* s.f. || Din *mulge* || Muls. *Mugeau vitele la mulsoare* (Sadoveanu).

mult, -ă, *mulţi, multe,* adj., adv. || Lat. *multus, -a, -um* || **1.** Adj. Care se află în număr sau în cantitate mare; de proporţii mari, de durată lungă, de forţă sau de intensitate mare. ○ Expr. *A nu mai avea zile multe* = a fi aproape de moarte. ● (Substantivat, n. pl.) Lucruri, fapte, întîmplări numeroase şi variate. ○ Expr. *A nu şti multe* = a fi hotărît, a lua măsuri energice. *Multe şi de toate* = lucruri, probleme variate. **2.** Adv. În cantitate mare; cu intensitate mare; în mare măsură. ○ *Cel mult* = maximum; în cel mai bun caz. **3.** Adv. Într-un timp înde-

lungat; pe o distan ţă lungă; de repetate ori. ○ *De mult* = dintr-o vreme îndepărtată. ○ Expr. *Mai mult sau mai puţin* = oarecum, relativ. *Asta e prea mult* = asta întrece măsura, depăşeşte ceea ce se cuvine. *Mult şi bine* = vreme îndelungată.

multi- || Din fr. *multi-* || Element de compunere care exprimă ideea de pluralitate şi care serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective.

multicél, -ícă, *multicei, -ele,* adj. Diminutiv al lui *mult. De multicel* = cam de multă vreme. *Doar ne cunoaştem de multicel şi ne credem unul altuia* (Galaction).

multicolór, -ă, *multicolori, -e,* adj. || Din fr. *multicolore,* lat. *multicolor* || Colorat în culori variate.

multifórm, -ă, *multiformi, -e,* adj. || Din fr. *multiforme* || Care are sau poate căpăta mai multe forme.

multilaterál, -ă, *multilaterali, -e,* adj. || Din fr. *multilatéral* || Care cuprinde mai multe aspecte; care se desfăşoară pe mai multe planuri sau este orientat în mai multe sensuri.

multimilenár, -ă, *multimilenari, -e,* adj. || *Multi-* + *milenar* || Care datează de mai multe milenii, care a dăinuit timp de mai multe milenii.

multimilionár, -ă, *multimilionari, -e,* s.m. şi f., adj. || *Multi-* + *milionar* || (Cel) care posedă o avere de mai multe milioane.

multinaţionál, -ă, *multinaţionali, -e,* adj. || *Multi-* + *naţional* || (Despre state) în care trăiesc mai multe naţiuni.

multipár, -ă, *multipari, -e,* adj. || Din fr. *multipare; multi-* + lat. *parere* „a naşte" || (Despre animale femele) Care naşte mai mulţi pui deodată. ● (Despre femei; şi substantivat, f.) Care a avut mai mulţi copii, mai multe naşteri.

multipléx adj. || Din fr. *multiplex* || *Procedeu* (sau *sistem) multiplex* = procedeu folosit în telecomunicaţii pentru transmiterea simultană a mai multor mesaje pe acelaşi circuit.

multiplicá, *multiplic,* vb. I. Tranz. || Din lat. *multiplicare,* fr. *multiplier* || **1.** A înmulţi. **2.** A reproduce în mai multe exemplare (o lucrare imprimată, un text dactilografiat etc.).

multiplicáre, *multiplicări,* s.f. Acţiunea de *a multiplica;* înmulţire. ● Reproducerea unui original în mai multe copii.

multiplicatív, -ă, *multiplicativi, -e,* adj. || Din fr. *multiplicatif* || *Numeral m.* = numeral care indică în ce proporţie creşte o cantitate sau se desfăşoară o acţiune.

multiplicatór, (1) *multiplicatori,* s.m., **(2)** *multiplicatoare* s.n. || Din lat. *multiplicator,* fr. *multiplicateur* || **1.** S.m. (Mat.) Factor al unui produs ; număr sau expresie cu care se înmulţeşte o altă expresie. **2.** S.n. Aparat sau maşină de multiplicat.

multiplicitáte s.f. || Din fr. *multiplicité* || Faptul de a fi în număr mare; mulţime, pluralitate. ● (Mat.) Faptul că o soluţie a unei ecuaţii este multiplă.

multíplu, -ă, *multipli, -e,* s.m., adj. || Din fr. *multiple* || **1.** S.m. Număr întreg divizibil printr-un număr dat. **2.** S.m. Fiecare dintre unităţile de măsură mai mari decît unitatea-tip, considerate în raport cu aceasta. **3.** Adj. Care este compus din mai multe unităţi, care are o structură complexă.

multipolár, -ă, *multipolari, -e,* adj. || Din fr. *multipolaire* || (Despre maşini electrice) Care are mai multe perechi de poli magnetici sau mai multe borne electrice de acces.

multiseculár, -ă, *multiseculari, -e,* adj. || *Multi-* + *secular* || Care a dăinuit timp de mai multe secole sau durează de mai multe secole.

multişór, -oáră, *multişori, -oare,* adj. Diminutiv al lui *mult;* cam mult, destul de mult. ○ *De multişor* = **a)** care datează de mult timp; vechi; **b)** de o vreme destul de îndelungată.

multitúdine, *multitudini,* s.f. || Din lat. *multitudo, -inis,* fr. *multitude* || Număr mare, mulţime (de oameni, de lucruri, de fapte etc.). ● Aspect variat (sub care se prezintă o problemă).

mulţám interj. || Din *mulţămi* || (Pop.; adesea cu valoare verbală) Cuvînt cu care se răspunde la o urare, se exprimă recunoştinţa pentru un serviciu, pentru un dar etc.

mulţámi vb. IV. v. **mulţumi.**

mulţámire s.f. v. **mulţumire.**

mulţámit, -ă, adj., s.f., prep. v. **mulţumit.**

mulţíme, *mulţimi,* s.f. || Din *mult* || **1.** Număr sau cantitate mare (de fiinţe, de lucruri etc.). **2.** Lume multă, strînsă laolaltă, grup mare de oameni; colectivitate. *Soarta-mi cu a mulţimii aş vrea să o unesc* (Alexandrescu). **3.** (Mat.) Ansamblu de obiecte (numite elemente), identificate fie prin indicarea lor, fie prin enunţarea unei proprietăţi comune numai lor.

mulţumí, *mulţumesc,* vb. IV. || Din formula de urare *(la) mulţi ani !* || **1.** Intranz. (La prez. ind., pers. 1 sg. sau pl., folosit şi cu valoare de interjecţie) A exprima recunoştinţa (pentru un ajutor, un dar, un sfat etc.); a răspunde la o urare. *Începu să mulţumească zinei pentru că l-a scăpat de primejdie* (Ispirescu). **2.** Tranz. A răsplăti, a recompensa; a satisface pe cineva; (refl.) a fi, a se considera, a se declara satisfăcut. || Şi: (înv. şi pop.) **mulţámi** vb. IV.

mulţumíre, *mulţumiri,* s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) mulţumi;* exprimare a recunoştinţei, a satisfacţiei. **2.** Stare de satisfacţie; plăcere, bucurie. || Şi: (înv. şi pop.) **mulţámire** s.f.

mulţumít, -ă, *mulţumiţi, -te,* adj., s.f., prep. **1.** Adj. Care se simte bine, căruia nu-i lipseşte nimic; satisfăcut, îndestulat. **2.** S.f. (Înv. şi pop.) Mulţumire, recunoştinţă, răsplată. **3.** Prep. (În forma *mulţumită)* Cu ajutorul..., prin intermediul..., datorită (cuiva sau a ceva). || Şi: (înv. şi pop.) **mulţámit, -ă,** adj., s.f., prep.

mulţumitór, -oáre, *mulţumitori, -oare,* adj. || Din *mulţumi* || Care corespunde cerinţelor, satisfăcător.

mulúră, *muluri,* s.f. || Din fr. *moulure* || Element arhitectural decorativ, cu profil pronunţat.

múmă s.f. v. **mamă.**

mumbaşir, *mumbaşiri,* s.m. || Din tc. *mübaşir* || Slujbaş însărcinat cu încasări şi execuţii fiscale.

mumíe, *mumii,* s.f. || Din ngr. *mumia,* it. *mummia,* germ. *Mumie* || Cadavru conservat prin îmbălsămare (mai ales la vechii egipteni). ● Om foarte slab, lipsit de vlagă.

mumificá, *mumific,* vb. I. Tranz. || Din fr. *mumifier,* it. *mummificare* || A îmbălsăma; a transforma în mumie.

mumificáre, *mumificări,* s.f. Acţiunea de *a mumifica;* îmbălsămare.

múncă, *munci,* s.f. || Din sl. *monka* || **1.** Desfăşurare a unei activităţi fizice sau intelectuale îndreptată spre un anumit scop; activitate în procesul căreia omul modifică şi adaptează lucrurile din natură, pentru satisfacerea trebuinţelor sale. ○ *Oamenii muncii* = totalitatea celor ce muncesc. **2.** Efort, strădanie de a realiza ceva. **3.** (La pl.) Lucrări agricole. **4.** Lucru realizat ca rezultat al unei activităţi. **5.** (Înv., mai ales la pl.) Tortură, caznă (la care erau supuşi osîndiţii).

muncél, *muncele,* s.n. || Lat. *monticellus* || Munte puţin înalt, făcînd parte din treapta cea mai coborîtă a unui lanţ muntos.

muncí, *muncesc,* vb. IV. || Din sl. *mončiti* || **1.** Intranz. A desfăşura o activitate fizică sau intelectuală; a avea o ocupaţie, a lucra. **2.** Refl. A se strădui, a se osteni, a depune eforturi. **3.** Tranz. (Despre senzaţii, sentimente) A provoca cuiva suferinţe (fizice sau morale); a chinui.

muncít, -ă, *munciţi, -te,* adj. **1.** Dobîndit prin muncă, cîştigat, agonisit cu osteneală. ● Făcut cu multă trudă, cu migală, cu atenţie. **2.** Ostenit, istovit (de muncă).

muncitór, -oáre, *muncitori, -oare,* adj., s.m. şi f. || Din *munci* || **1.** Adj. Care munceşte; activ, harnic, zelos. ○ *Clasa muncitoare* = una dintre clasele fundamentale ale epocii contemporane, care are rolul principal în dezvoltarea producţiei de bunuri materiale, singura interesată pînă la capăt în abolirea relaţiilor capitaliste şi în lichidarea exploatării omului de către om. **2.** S.m. şi f. Persoană care participă în mod nemijlocit în procesul de producere a bunurilor materiale sau în activitatea de întreţinere, de reparare a acestor bunuri, ori în procese de muncă similare acestora.

muncitorésc, -eáscă, *muncitoreşti,* adj. || Din *muncitor* || Care aparţine muncitorilor, care se referă la muncitori, alcătuit din muncitori.

muncitoríme s.f. || Din *muncitor* || Totalitatea muncitorilor; clasa muncitoare.

munculíţă s.f. (Fam.) Diminutiv al lui *muncă. Nu-i păsa lui de nu ştiu cine ar fi fost. Vezi că-şi căta de munculiţa lui* (Ispirescu).

mundír, *mundire,* s.n. || Din rus. *mundir* || (Înv.) Tunică sau uniformă (militară). || Şi: **mondír** s.n.

municipál, -ă, *municipali, -e,* adj. || Din fr. *municipal* || Care aparţine unui municipiu; privitor la un municipiu.

municipalitáte, *municipalităţi,* s.f. || Din fr. *municipalité* || Administraţia unui oraş sau a unui municipiu, împreună cu organele de conducere ale acestuia.

municípiu, *municipii,* s.n. || Din lat. *municipium* || **1.** Oraş cu un număr mare de locuitori şi cu o viaţă economică, politică şi social-culturală dezvoltată. **2.** Oraş roman supus autorităţii centrale, dar avînd organizare administrativă autonomă.

muníţie, *muniţii,* s.f. || Din germ. *Munition,* lat. *munitio,* fr. *munition* || Denumire generică dată cartuşelor, proiectilelor, bombelor, grenadelor etc.

múnte, *munţi,* s.m. || Lat. *mons, -tem* || **1.** Formă complexă de relief, cu înălţimi care depăşesc, în general, 800 m. ○ Expr. *Prin munţi şi văi* = peste tot, pretutindeni. ● (Înv.) *Munte de pietate* (după fr. *mont-de-piété*) = întreprindere capitalistă specializată în acordarea de credite pe baza amanetării unor obiecte de uz personal. **2.** (Fig.) Cantitate mare de ceva, grămadă.

munteán, -ă, *munteni, -e,* s.m., adj. || Din *munte* || **1.** S.m. Locuitor de la munte. *Eşti tu fată de muntean, Sau copilă de vălean?* (Alecsandri). **2.** S.m. Persoană (originară) din Muntenia. **3.** Adj. Muntenesc.

munteáncă, *muntence,* s.f. || Din *muntean* || **1.** Femeie care locuieşte la munte. **2.** Femeie (originară) din Muntenia.

muntenésc, -eáscă, *munteneşti,* adj. || Din *muntean* || **1.** Care se referă la munteni (2) sau la Muntenia. **2.** De la munte.

muntenéşte adv. || Din *muntean* || **1.** Ca muntenii (2), în graiul muntenilor. **2.** Ca la munte, în felul oamenilor de la munte.

muntenísm, *muntenisme,* s.n. || Din *muntean* || Cuvînt, expresie proprie graiului din Muntenia.

muntişór, *muntişori,* s.m. Diminutiv al lui *munte.* (La pl., în forma *munţişori*) *Dornele-s numai pîraie, numai munţişori cu brazi* (Sadoveanu).

muntós, -oásă, *muntoşi, -oase,* adj. || Din *munte* || Cu munţi, format din munţi; (despre regiuni) bogat în munţi.

mur[1], *muri,* s.m. || Lat. *morus* || Nume dat unor specii de plante din familia rozaceelor, cu tulpini spinoase, flori albe sau roz şi fructe comestibile.

mur[2], *muri,* s.m. || Lat. *murus* || (Livr.; azi înv.) Zid.

murá, *murez,* vb. I. Tranz. || Din *moare* || **1.** A pune varză, castraveţi etc. la acrit, în saramură sau într-o soluţie de oţet. **2.** (Despre ploaie) A uda pe cineva foarte tare.

murál, -ă, *murali, -e,* adj. || Din fr. *mural,* lat. *muralis* || Aplicat sau fixat pe zid, pe perete. ○ *Pictură murală* = pictură făcută pe un zid.

murát, -ă, *muraţi, -te,* adj. **1.** (Despre legume) Fermentat, acrit (în saramură sau într-o soluţie de oţet). ● (Despre furaje) Conservat printr-un proces de fermentare. **2.** (Despre oameni sau despre îmbrăcămintea lor) Foarte ud, udat (de ploaie).

múră[1], *mure,* s.f. || Din lat. *mora* (pl. devenit sg. al lui *morum*) || Fructul comestibil, de culoa-

re neagră, al murului. ○ Expr. *Mură-n gură* = lucru obținut fără muncă, fără osteneală.

mură², *mure*, s.f. || Probabil cuv. autohton || (Reg.) Stomacul animalelor rumegătoare.

murătură, *murături*, s.f. || Din *mura* || (Mai ales la pl.) Legumă conservată în oțet sau în saramură.

murdár, -ă, *murdari, -e*, adj. || Din tc. *murdar* || **1.** Plin de murdărie; (despre ființe) care nu se spală, nu respectă curățenia. ● (Despre apă, lumină etc.) Lipsit de claritate, tulbure. **2.** (Fig.) Josnic, mîrșav; (despre vorbe, expresii) necuviincios, obscen.

murdări, *murdăresc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *murdar* || **1.** A (se) umple de murdărie, a (se) mînji, a (se) păta. **2.** (Fig.) A (se) compromite, a (se) înjosi, a (se) degrada.

murdărie, *murdării*, s.f. || Din *murdar* || **1.** Stare a ceea ce este murdar; strat de necurățenie (pete, noroi, praf etc.) care acoperă sau îmbîcsește ceva. **2.** Excremente; gunoi. **3.** (Fig.) Comportare, atitudine, faptă, vorbă josnică, degradantă, obscenă.

murg¹ s.n. (Înv. și pop.) Amurg. *Murgul serii începe a se destinde treptat peste pustii* (Odobescu).

murg², -ă, *murgi*, adj., s.m. și f. || Cuv. autohton || **1.** Adj. (Despre cai sau despre părul lor) Negru-roșcat, castaniu-închis. **2.** S.m. și f. Cal de culoare murgă **(1)**; *p. gener.* cal. ○ Expr. *A intrat murga-n sat* = s-a înserat.

murguléț, *murguleți*, s.m. Diminutiv al lui *murg²* **(2)**. *Murguleț cu părul creț... Să zbori zborul gîndului* (Alecsandri).

muri, *mor*, vb. IV. Intranz. || Lat. *moriri* || **1.** A înceta din viață, a deceda, a răposa. ○ Expr. *A muri cu zile* = a deceda în urma unei boli neglijate sau în împrejurări neprevăzute. **2.** (Poetic; despre plante) A se usca, a se vesteji. **3.** (Fig.) A înceta de a mai fi văzut sau auzit, a dispărea; a se termina, a se sfîrși.

muribúnd, -ă, *muribunzi, -de*, adj., s.m. și f. || Din fr. *moribond*, lat. *moribundus* || (Persoană) care se află pe moarte.

muríde s.n. pl. || Din fr. *muridés* || Familie de rozătoare (ex. șoarecii, șobolanii) de talie mică, cu coadă lungă și bot ascuțit.

murind, -ă, *murinzi, -de*, adj., s.m. și f. (Înv.) (Persoană) care se află pe moarte. *Voi să dea drumul murindului și să se ridice în picioare* (Caragiale).

muritór, -oáre, *muritori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *muri* || **1.** Adj. Care își termină existența prin moarte, care este supus morții. ○ Expr. *Muritor de foame* = om foarte sărac. **2.** S.m. și f. Om pămîntean.

múrmur, *murmure*, s.n. || Din lat. *murmur*, fr. *murmure* || **1.** Zgomot slab, monoton, prelung, produs de o apă curgătoare, de vînt etc. **2.** Zgomot surd și confuz de glasuri (constituind uneori expresia unei nemulțumiri, a unei dezaprobări, a unui protest). ● Succesiune de sunete sau de cuvinte încete și nedeslușite, monotone.

murmurá, *múrmur*, vb. I. || Din *murmur* || **1.** Intranz. (Despre ape, vînt etc.) A produce un zgomot slab, prelung și monoton. **2.** Tranz. (Despre oameni) A vorbi sau a cînta încet, monoton (și nedeslușit); (intranz.) a-și exprima nemulțumirea, vorbind încet; a bombăni.

múrsă, *murse*, s.f. || Din lat. [*aqua*] *mulsa* || **1.** (Reg.) Băutură fermentată, preparată din miere amestecată cu apă; hidromel. **2.** (Înv.) Zeamă, suc de fructe, de flori etc.

mursecá, *múrsec*, vb. I. Tranz. || Lat. *morsicare* || (Pop.; mai ales despre animale sălbatice și despre cîini) A rupe, a sfîșia cu dinții (o ființă vie). *Ursul, întărîtat, te prinde în brațe, te mursecă* (Stancu).

muruí, *muruiesc*, vb. IV. Tranz. || Cf. ucr. *murovati* || **1.** A întinde (pe pereți sau pe jos în casele vechi țărănești) un strat de muruială, pentru a astupa crăpăturile; a netezi cu lut, a lipi. **2.** A mînji, a murdări.

muruiálă, *muruieli*, s.f. || Din *murui* || Lut muiat cu apă și frămîntat, cu care se muruiește.

musacá, *musacale*, s.f. || Din tc. *musakka* || Mîncare preparată din carne tocată și felii de cartofi, pătlăgele vinete sau dovlecei, așezate în straturi și coapte în cuptor.

musafír, -ă, *musafiri, -e*, s.m. și f. || Din tc. *müsafir* || Persoană care vizitează pe cineva sau căreia i se oferă ospitalitate; oaspete. || Și: **mosafír** s.m.

músai adv. || Din magh. *muszáj* || (Pop.) **1.** (Cu funcție predicativă) E absolut necesar, trebuie: *musai să vii*. **2.** Neapărat, numaidecît. *Să-ți aduci de la tîrg musai o ladă de fier* (Cezar Petrescu).

muscál, *muscali*, s.m. || Din pol., ucr., rus. *moskal* || (Înv.) Birjar. *A tras la scară trăsura muscalului* (Teodoreanu).

muscár, *muscari*, s.m. || Din *muscă* || Pasăre insectivoră migratoare, cu penele de culoare cenușie, cu ciocul și picioarele negre.

muscát s.n. || Din fr. *muscat*. Cf. pol. *muszkat* || Denumire dată unor soiuri de viță-de-vie, din care se obțin vinuri tămîioase.

múscă, *muște*, s.f. || Lat. *musca* || **1.** Nume dat unor insecte din ordinul dipterelor, cu aparatul bucal adaptat pentru supt, dintre care cea mai cunoscută trăiește pe lîngă casa omului; (pop.) nume dat oricărei insecte mici zburătoare. ○ *Musca-țețe* = insectă din Africa Ecuatorială, care transmite boala somnului. *Muscă columbacă* = insectă de c. 5 mm lungime, care inoculează la vite și la oameni o substanță foarte toxică. *Musca verde* = insectă de c. 10 mm lungime, de culoare verde cu reflexe metalice; își depune ouăle pe cadavre, pe alimente etc. *Musca albastră* = insectă de c. 14 mm, de culoare albastră metalică. Își depune ouăle pe alimente, pe cadavre etc. *Muscă de cal* = insectă de 7—9 mm, de culoare brună-roșcată, care trăiește ca parazită pe corpul unor animale. *Muscă-bețivă* v. *musculiță de oțet*. ○ Expr. *A cădea* (sau *a se băga*) *ca musca-n lapte* = a interveni, a se nimeri într-un loc, într-o discuție în mod nepotrivit. *A muri ca muștele* = a muri în număr foarte mare. ● *M. artificială* = imitație de insecte folosită de pescari ca momeală (pusă în cîrligul undiței). **2.** Smoc de păr lăsat să crească

sub buza inferioară. **3.** Mişină **(2). 4.** Categorie în care sînt încadraţi sportivii cu cea mai mică greutate, la box şi la lupte.

muscăríe, *muscării*, s.f. || Din *muscă* || Mulţime, roi de muşte.

muscél, *muscele*, s.n. Culme deluroasă, cu altitudine apropiată de cea a munţilor, cu povîrnişuri domoale, caracteristică zonelor subcarpatice.

muschetár, *muschetari*, s.m. || Din fr. *mousquetaire* || (În evul mediu) Soldat de infanterie înarmat cu muschetă. ● Nobil care făcea parte dintr-o unitate de călăreţi de la curtea regilor Franţei. || Şi: **muşchetár** s.m.

muschétă, *muschete*, s.f. || Din fr. *mousquet* || Armă de foc portativă, cu fitil, folosită în trecut.

muscovít, *muscovite*, s.n. || Din fr. *muscovite*, rus. *muskovit* || Varietate de mică albă, utilizată ca izolant termic şi electric.

musculár, -ă, *musculari, -e*, adj. || Din fr. *musculaire* || Care aparţine muşchilor[2] **(1),** care se referă la muşchi. ○ *Sistem m.* = totalitatea muşchilor din organism. || Şi: **muşchiulár, -ă,** adj.

musculatúră, *musculaturi*, s.f. || Din fr. *musculature* || Totalitatea muşchilor din organism sistemul muscular al corpului.

musculíţă, *musculiţe*, s.f. Diminutiv al lui *muscă;* insectă mică, gîză. ○ *M. de oţet* (sau *beţivă)* = insectă din ordinul dipterelor, ale cărei larve trăiesc în materii care fermentează sau care putrezesc. *M. de brînză* = muscă mică, de culoare neagră lucioasă, ale cărei larve trăiesc pe alimente, alterîndu-le.

musculós, -oásă, *musculoşi, -oase*, adj. || Din lat. *musculosus*, fr. *musculeux* || Care are muşchi puternici. || Şi: **muşchiulós, -oásă** adj.

muselínă s.f. || Din fr. *mousseline*, it. *mussolina* (de la *Mosul*, oraş în Mesopotamia, unde se fabrica această ţesătură) || Ţesătură foarte fină şi subţire, de bumbac sau de mătase.

music-hall [Pr.: miúzic-hol] s.n. || Din fr. *music-hall* || Spectacol alcătuit din numere variate de muzică uşoară, dans, acrobaţii etc. şi prezentat pe scena unui teatru sau într-un restaurant.

musíu s.m. || Din fr. *monsieur* || (Franţuzism înv.; azi ir.) Termen de adresare către un bărbat.

musón, *musoni*, s.m. || Din fr. *mousson* || Vînt periodic caracteristic regiunilor din sudul Asiei, care bate iarna dinspre continent spre ocean, iar vara dinspre ocean spre continent.

must, *musturi*, s.n. || Lat. *mustum* || Suc dulce obţinut prin zdrobirea şi presarea boabelor de struguri sau *p. ext.* a altor fructe.

mustáţă, *mustăţi*, s.f. || Lat. **mustacea* || **1.** Părul care creşte deasupra buzei superioare la bărbaţi. ○ Expr. (Fam.) *A-i rîde* (sau *a-i zîmbi) cuiva mustaţa* = a se bucura. *A rîde* (sau *a zîmbi) pe sub mustaţă* = a rîde sau a zîmbi reţinut (şi ironic). **2.** (Mai ales la pl.) Fire lungi de păr care cresc în jurul botului la unele animale. ● Antenele insectelor. ● Organe pentru pipăit ale unor peşti, în formă de fire subţiri situate în jurul gurii. **3.** Fire lungi şi subţiri care cresc pe spicul unor cereale. || Şi: **musteáţă** s.f.

mustăcioáră, *mustăcioare*, s.f. Diminutiv al lui *mustaţă. Mustăcioara lui, Spicul grîului* (Pop.).

mustăcióş, -oásă, *mustăcioşi, -oase*, adj. || Din *mustaţă* || (Adesea substantivat) Care are mustăţi (mari).

mustăreáţă s.f. || Din *must* || (Pop.) Sevă (în special seva arborilor).

mustăríe, *mustării*, s.f. || Din *must* || Loc unde se face sau se vinde must.

musteáţă s.f. v. **mustaţă.**

mustelídă, *mustelide*, s.f. || Din fr. *mustélidés:* lat. *mustela* „nevăstuică" + gr. *eidos* „aspect" || (La pl.) Familie de mamifere carnivore, cu corp suplu, cu picioare scurte şi cu coadă lungă; majoritatea au glande urît mirositoare; (şi la sg.) animal care face parte din această familie (ex. dihorul, vidra, jderul etc.).

musti, pers. 3 *musteşte*, vb. IV. Intranz. || Din *must* || **1.** (Despre lichide) A ieşi la suprafaţă (dintr-un corp îmbibat). **2.** (Despre materii şi corpuri) A fi îmbibat cu un lichid (care iese la apăsare).

mustós, -oásă, *mustoşi, -oase*, adj. || Din *must* || (Despre fructe) Plin de must, zemos.

mustrá, *mústru*, vb. I. Tranz. || Lat. *monstrare* || A-i face cuiva observaţii aspre, a dojeni. ○ Expr. *A-l mustra pe cineva cugetul* (sau *conştiinţa)* = a avea remuşcări, a se căi.

mustráre, *mustrări*, s.f. Acţiunea de *a mustra;* observaţie făcută cuiva. ● Sancţiune disciplinară aplicată pe linie administrativă. ● *M. de cuget* (sau *de conştiinţă)* = părere de rău, remuşcare.

mústră, *mustre*, s.f. || Din pol. *musztra*, magh. *mustra*, rus. *muštra* || (Înv. şi pop.) Exerciţiu militar, instrucţie; *p. ext.* manevră. *E... o cîmpie întinsă, potrivită pentru mustrul ostăşesc* (Camil Petrescu). || Şi: **múştru** s.n.

mustrătór, -oáre, *mustrători, -oare*, adj. || Din *mustra* || (Adesea adverbial) Care mustră, dojenitor.

mustuí, *mustuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *must* || A zdrobi strugurii pentru a stoarce mustul.

mustuitór, *mustuitoare*, s.n. || Din *mustui* || Unealtă de lemn formată dintr-un băţ ramificat la un capăt, cu care se zdrobesc strugurii pentru a stoarce mustul.

musulmán, -ă, *musulmani, -e*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *musulman* || Mahomedan; *p. restr.* turc.

muşamá, *muşamale*, s.f. || Din tc. dial. *muşama* (lit. *muşamba)* || **1.** Ţesătură de pînză impregnată cu substanţe impermeabile, lăcuite pe o faţă, utilizată pentru a proteja obiectele împotriva apei; obiect făcut din astfel de ţesătură. **2.** (Art.) Numele unui dans popular românesc, jucat de perechi în cerc; melodia după care se execută acest dans.

muşamalizá, *muşamalizez*, vb. I. Tranz. || Din *muşama* || (Fam.) A ascunde, a acoperi o greşeală, o faptă necinstită; a cocoloşi.

mușcá, *mușc,* vb. I. **1.** Tranz. A apuca și a strînge cu dinții (provocînd dureri, rănind); (despre insecte) a înțepa, a pișca. ○ Expr. *A-și mușca mîinile* = a se căi amarnic. *A-și mușca limba* (sau *buzele)* = a se stăpîni, a se reține, a-și ascunde un sentiment puternic. *A mușca pămîntul* = a cădea la pămînt (rănit sau mort). **2.** Tranz. (Fig.; despre ger, vînt etc.) A produce o senzație de usturime, de durere. **3.** Intranz. A apuca și a rupe cu dinții dintr-un aliment (pentru a mînca). **4.** Tranz. (Fig.) A ataca cu vorbe răutăcioase, sarcastice; a înțepa.

mușcátă, *mușcate,* s.f. || Din bg. *muškato* || Nume dat unor specii de plante decorative, cu frunze rotunde, păroase, și cu flori roz, roșii sau albe, dispuse în umbele.

mușcătór, -oáre, *mușcători, -oare,* adj. || Din *mușca* || **1.** Care mușcă; care provoacă o senzație de usturime, de arsură. **2.** (Fig.) Care critică cu vorbe răutăcioase; caustic.

mușcătúră, *mușcături,* s.f. || Din *mușca* || **1.** Faptul de a mușca; senzație de durere, de usturime. ● Rană provocată prin mușcare. **2.** Bucată mușcată dintr-un aliment. **3.** Felul în care cineva apropie dinții pentru a mușca.

mușchi[1], *mușchi,* s.m. || Lat. *musculus* (< *muscus)* || (La pl.) **1.** Clasă de plante cu corpul vegetativ rudimentar (alcătuit din tulpini și frunze simple, fără rădăcini), avînd ca organe de reproducere anteridii și arhegoane; (și la sg.) plantă din această clasă. **2.** (Pop.) Nume dat unor licheni, asemănători cu mușchii[1] **(1).**

mușchi[2], *mușchi,* s.m. || Lat. *musculus* (< *mus)* || **1.** Țesut caracteristic contractil (la om și la majoritatea animalelor) care servește la mișcarea diverselor părți și organe ale corpului. **2.** Bucată de carne de porc, de vacă etc., desprinsă din regiunea coloanei vertebrale și folosită în alimentație.

mușchiulár, -ă, adj. v. **muscular.**

mușchiulóț, *mușchiuleți,* s.m. Diminutiv al lui *mușchi*[2] **(2).**

mușchiulós, -oásă, adj. v. **musculos.**

mușetél s.m. || Din *mușat,* rar, „frumos" || Plantă erbacee din familia compozitelor, înaltă pînă la 60 cm, cu frunze divizate și flori aromate, folosite în farmacie pentru uleiul lor eteric care conține principii cu acțiune antiinfecțioasă; romaniță.

mușinâ, pers. 3 *mușină,* vb. I. Tranz. și intranz. (Reg.) A căuta mirosind, a adulmeca.

múșiță, *mușițe,* s.f. || Din bg., scr. *mušica* || **1.** Nume dat musculițelor care se adună în jurul butoaielor cu vin, al vaselor cu oțet sau al fructelor în fermentație. **2.** Grămadă de larve care se dezvoltă din ouăle depuse de unele muște pe carnea descoperită. **3.** Nume dat unor insecte parazite care trăiesc pe frunzele pomilor sau ale altor plante.

mușluí, pers. 3 *mușluiește,* vb. IV. Intranz. || Cf. *mușina* || (Reg.; despre unele animale) A scotoci cu botul după mîncare; a adulmeca, a mușina. *Lîngă el, doi purcelușî grohăiau, mușluind cu rîturile* (Dunăreanu).

muștár s.m., s.n. || Din magh. *mustár* || **1.** S.m. Numele unor specii de plante erbacee anuale din familia cruciferelor, cu tulpini ramificate, flori galbene și semințe mici, rotunde. **2.** S.n. Semințele mușt arului **(1),** folosite la prepararea unui condiment sau la cataplasme; condimentul preparat, sub formă de pastă moale, de culoare galbenă-verzuie. ○ Expr. (Fam.) *A-i sări cuiva mușt arul* = a se supăra, a se înfuria.

mușterîu, *mușterii,* s.m. || Din tc. *müșteri* || Client, cumpărător.

muștiúc, *muștiucuri,* s.n. || Din germ. *Mundstück* || **1.** Piesă (de os, de metal etc.) prin care se suflă la instrumentele muzicale de suflat. **2.** Capăt metalic la un furtun, care servește la dirijarea jetului de lichid.

múștru s.n. v. **mustră.**

mușt ruluí, *mușt ruluiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *mușt ru* || **1.** (Înv.) A instrui militarii, a face instrucție; *p. ext.* a învăța, a instrui pe cineva. **2.** (Fam.) A certa, a dojeni cu asprime.

mușt ruluiálă, *mușt ruluieli,* s.f. || Din *mușt rului* || (Fam.) Mustrare, dojană. *Găsi cu cale... să tragă o sfîntă de mușt ruluială călugărilor* (Stănoiu).

mușunói s.n. v. **mușuroi.**

mușuról[1], *mușuroaie,* s.n. || Lat. *musaraneus* || **1.** Movilița formată din țărîna pe care o scot la suprafața solului cîrtițele cînd își sapă galeriile subterane, furnicile etc.; movilița împreună cu grupul de furnici care viețuiesc în ea. **2.** Grămăjoară de pămînt, adunată la rădăcina unor plante de cultură pentru a le ocroti și a le favoriza dezvoltarea. **3.** (Reg.) Ridicătură mică de pămînt, movilită; grămadă mică dintr-un material, din obiecte mărunte etc. || Și: **moșuróI, mușunói** s.n.

mușuroí[2], *mușuroiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *mușuroi*[1] || A face mușuroaie **(2)** la rădăcina plantelor de cultură.

mușuroít s.n. Acțiunea de *a mușuroi*[2]; prașilă prin care se adună pămînt la rădăcina plantelor.

mut, -ă, *muți, -te,* adj. || Lat. *mutus, -a, -um* || **1.** (Despre oameni, adesea substantivat) Care este lipsit de facultatea de a vorbi. ○ Expr. (Fam.) *Unde a dus (surdul roata și) mutul iapa* = foarte departe. **2.** Care nu vrea sau nu poate să vorbească într-o anumită împrejurare; căruia nu-i place să vorbească (mult). **3.** Care se petrece în tăcere; care nu se exprimă prin vorbe. ○ *Scenă mută* = scenă într-o piesă de teatru în care personajele nu vorbesc, ci își exprimă ideile și sentimentele prin gesturi, atitudini etc. ○ *Film mut* = film cinematografic fără coloană sonoră. **4.** (Pop.; substantivat) Prost, nătîng.

mutá, *mut,* vb. I. || Lat. *mutare* || **1.** Tranz. A mișca, a deplasa un lucru din locul în care se află și a-l așeza în alt loc. ○ Expr. (Fam.) *A-i muta cuiva fălcile* = a lovi pe cineva cu putere peste obraz. **2.** Tranz. și refl. A trece dintr-un loc de muncă în altul. **3.** Refl. A-și schimba domiciliul, a se stabili în altă parte. ● A se deplasa dintr-un loc în altul.

mutabilitáte s.f. || Din fr. *mutabilité,* lat. *mutabilitas, -atis* || Însușirea de a se putea schimba sau de a putea fi schimbat.

mutáre, *mutări*, s.f. Acțiunea de *a (se) muta;* deplasare, transferare; strămutare. ● Schimbare de domiciliu.

mutát, *mutaturi*, s.n. Mutare.

mutatór, *mutatoare*, s.n. || Din fr. *mutateur* || Aparat care transformă curentul alternativ în curent continuu sau cel continuu în alternativ, modifică frecvența sau faza unui curent alternativ, tensiunea unui curent continuu.

mutáție, *mutații*, s.f. || Din fr. *mutation*, lat. *mutatio* || **1.** Schimbare, modificare radicală. **2.** (Biol.) Apariție bruscă într-un organism a unui caracter genetic nou. **3.** Modificare fundamentală de structură în domeniul social, economic etc. **4.** Schimbare de domiciliu a unei persoane. ● Trecerea cuiva dintr-o organizație în alta.

mutaționísm s.n. || Din fr. *mutationnisme* || (Biol.) Teorie după care speciile noi sînt produsul mutațiilor, fără intervenția selecției.

mutătoáre, *mutătoare*, s.f. || Din *muta* || Numele a două plante erbacee agățătoare, veninoase, din familia cucurbitaceelor, cu flori albe-verzui sau albe-gălbui și cu fructele în formă de boabe roșii sau negre.

mutélcă, *mutelci*, s.f. || Din pol., ucr. *muterka* || (Tehn.) Piuliță.

mutéște adv. || Din *mut* || Pe tăcute, fără vorbă.

mutilá, *mutilez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *mutiler*, lat. *mutilare* || A tăia, a reteza (cu o armă) o parte a corpului; a schilodi; p. *ext.* a desfigura, a sluți.

mutilát, -ă, *mutilați, -te*, adj. Ciuntit, schilodit; *p. ext.* desfigurat.

mutísm s.n. || Din fr. *mutisme* || Mutenie; *p. ext.* faptul de a tăcea cu încăpățînare.

mútră, *mutre*, s.f. || Din ngr. *mutra* (pl. lui *mutron)* || (Fam.) Față, obraz; figură; *p. ext.* înfățișare, fizionomie. ○ Expr. *A face mutre* = a face mofturi, nazuri. ● *P. ext.* Persoană, individ.

mutuál, -ă, *mutuali, -e*, adj. || Din fr. *mutuel* || Care se face în mod reciproc și simultan.

muténie s.f. || Din *mut* || **1.** Starea celui mut, incapacitatea de a vorbi. **2.** Tăcere, liniște deplină. *O mutenie nesfîrșită stăpînea zările* (Anghel — Iosif).

mutí, *mutesc*, vb. IV. Intranz. || Din *mut* || (Pop.) **1.** A pierde facultatea de a vorbi, a deveni mut. **2.** (Despre sunete, glasuri) A se potoli, a amuți.

mutunáche s.m. invar. || Din ngr. **mutsunaki* || (În teatrul de marionete) Păpușă care reprezintă un personaj amuzant, caraghios. ● Epitet dat unui tînăr spilcuit, puțin ridicol. || Și: **mutunáchi** s. m.

mutunáchi s.m. v. **mutunache.**

múză, *muze*, s.f. || Din lat., it. *musa* || **1.** (În mitologie) Fiecare dintre cele nouă zeițe ocrotitoare și inspiratoare ale artelor și ale științelor; (în special) zeița poeziei, inspiratoare a poeților. ● *P. ext.* Izvorul inspirației poetice; inspirație poetică. **2.** (Livr.) Poezie; literatură.

muzeál, -ă, *muzeali, -e*, adj. || Din *muzeu.* Cf. germ. *museal* || Care se referă la un muzeu, care aparține unui muzeu.

muzeístic, -ă, *muzeistici, -ce*, adj. || Din *muzeu* || Care aparține muzeologiei, care se referă la muzeologie.

muzeográf, -ă, *muzeografi, -e*, s.m. și f. || Din fr. *muséographe* || Specialist în muzeografie.

muzeografíe s.f. || Din fr. *muséographie* || Disciplină care se ocupă cu descrierea, clasarea și conservarea obiectelor dintr-un muzeu.

muzeológ, *muzeologi*, s.m. || Din *muzeologie* || Specialist în muzeologie.

muzeologíe s.f. || Din fr. *muséologie* || Știință care se ocupă cu studiul organizării muzeelor, al organizării și păstrării exponatelor dintr-un muzeu.

muzéu, *muzee*, s.n. || Din lat. *museum*, germ. *Museum*, fr. *musée* || Instituție care se ocupă cu strîngerea, studierea, păstrarea și expunerea unor obiecte de interes artistic, istoric, științific etc.; clădire în care sînt păstrate și expuse astfel de obiecte.

muzicál, -ă, *muzicali, -e*, adj. || Din fr. *musical* || **1.** Care aparține muzicii, care se referă la muzică. ● Care are aptitudini pentru muzică. **2.** (Despre sunete) Care este obținut prin vibrația regulată a unui corp sonor. ● Armonios, melodios.

muzicalitáte s.f. || Din *muzical* || Însușirea de a fi muzical, caracter muzical; sonoritate plăcută, armonie.

muzicánt, *muzicanți*, s.m. || Din it. *musicante*, germ. *Musikant* || **1.** Persoană care cîntă la un instrument muzical. **2.** Persoană care se ocupă cu muzica.

múzică, (4) *muzici*, s.f. || Din lat., it. *musica*, fr. *musique*, germ. *Musik* || **1.** Arta de a exprima sentimente, stări psihice, idei etc. în imagini artistice sonore. **2.** Știința sunetelor considerate sub raportul melodiei, ritmului și armoniei. **3.** Creație muzicală. **4.** Orchestră, fanfară. ○ *M. militară* = fanfară.

muzicián, -ă, *muzicieni, -e*, s.m. și f. || Din fr. *musicien* || Persoană care are pregătire și cunoștințe speciale în arta muzicii, care compune sau execută compoziții muzicale.

muzicológ, *muzicologi*, s.m. || Din fr. *musicologue* || Specialist în muzicologie.

muzicologíe s.f. || Din fr. *musicologie* || Știință care studiază istoria și teoria muzicii, cultura muzicală a popoarelor etc.

muzicúță, *muzicuțe*, s.f. || Din *muzică* || Mic instrument muzical de suflat, format dintr-un șir de tuburi cu ancii de metal; armonică de gură.

N

n s.m. invar. A şaptesprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă; consoană nazală dentală.

na interj. || Cf. alb., bg., ngr. *na* || **1.** (Fam.; cu valoare verbală) Poftim! ia! ţine! *Na-ţi împrumutul înapoi* (Creangă). ○ Expr. *Na-ţi-o bună* (sau *frîntă*) *că ţi-am dres-o!* se spune pentru a arăta surpriză, decepţie sau lipsa de acord cu cele spuse de cineva. **2.** Însoţeşte gestul unei lovituri. **3.** Exprimă nemulţumire, nerăbdare, surprindere. **4.** (De obicei repetat) Strigăt cu care se cheamă unele animale.

nabáb, *nababi*, s.m. || Din fr. *nabab* (provenit din arabă) || **1.** Titlu dat în trecut guvernatorilor unor provincii din India şi din alte ţări ale Orientului; persoană care avea acest titlu. **2.** Om foarte bogat.

nacafá s.f. v. **nafaca.**

naceálnic, *nacealnici*, s.m. || Din rus. *načalnik* || (Înv.) Şef al unui serviciu sau al unei instituţii; conducător; comandant.

nacélă, *nacele*, s.f. || Din fr. *nacelle;* lat. *navicella* || **1.** Cabină deschisă atîrnată de un balon şi folosită pentru transportul persoanelor, al instrumentelor de bord şi al lestului. **2.** Încăpere închisă atîrnată de un dirijabil, în care se găsesc motoarele, personalul etc. **3.** Mic vas de formă alungită, confecţionat din ceramică, cuarţ sau platină, folosit în unele operaţii de laborator.

nacrít s.n. || Din fr. *nacrite*, germ. *Nakrit* || Silicat de aluminiu din grupul caolinului, utilizat în industria sticlei şi în ceramică pentru fabricarea unor materiale refractare şi de construcţie.

nácru s.n. || Din fr. *nacre* || (Livr.) Sidef. *Pagoda cea de nacru cu roz acoperămînt* (Negruzzi).

nádă, *nade*, s.f. || Din bg. *nada* || **1.** Hrană folosită pentru atragerea într-un anumit loc a peştelui sau a vînatului. ● Rîme, insecte etc. care se pun în cîrligul undiţei; momeală. **2.** (Fig.) Tentaţie, ispită. **3.** Legătură a două piese în prelungire, făcută astfel încît să se poată transmite un efort de la una la alta.

nadír s.n. || Din fr. *nadir;* ar. *nādir* „opus" || Punct pe sfera cerească, opus zenitului, situat la intersecţia verticalei locului cu emisfera cerească opusă locului respectiv.

nafacá, *nafacale*, s.f. || Din tc. *nafaka* || (Înv. şi reg.) **1.** Obicei, deprindere, năravuri; preocupare, pasiune pentru ceva. **2.** Pretenţie; capriciu, toană. **3.** Necaz, pacoste, belea. || Şi: **nacafá** s.f.

naftalén s.n. v. **naftalină.**

naftalínă s.f. || Din fr. *naphtaline* lat. *naphta* „un fel de catran" || Hidrocarbură cristalină, de culoare albă, cu miros pătrunzător, folosită ca insectifug şi ca materie primă în industria coloranţilor. ○ Expr. *(Parc-ar fi) scos de la naftalină* = **a)** învechit, demodat; **b)** repus în circulaţie, readus în actualitate. || Şi: **naftalén** s.n.

naftól, *naftoli*, s.m. || Din fr. *naphtol* || Compus organic derivat din naftalină, întrebuinţat în industria coloranţilor, la prepararea unor medicamente etc.

náfură s.f. v. **anafură.**

nagîţ, *nagîţi*, s.m. Pasăre migratoare de baltă, de mărimea unui porumbel, cu penaj negruverzui şi cu un moţ de pene negre pe cap. Trăieşte în regiuni cu bălţi şi prin fîneţe umede.

nagódă, *nagode*, s.f. || Din bg. *nagoda* „întîmplare" || (Reg.) **1.** Lucru sau fapt neobişnuit, bizar, care stîrneşte curiozitate; minunăţie. **2.** (La pl.) Păreri, convingeri superstiţioase.

nahláp, *nahlapi*, s.m. (Reg.) Vîrtej mare într-o apă curgătoare; val, undă. *Nu se auzea decît clipocitul năhlapilor de lîngă mal* (V.I. Popa). || Şi: **năhláp** s.m.

nai, *naiuri*, s.n. || Din tc. *nay* || **1.** Vechi instrument muzical de suflat, alcătuit dintr-un sistem de fluiere de diferite dimensiuni. (Fig.) *Furtuna pe naiuri Să cînte noi arii!* (Beniuc). **2.** Fluier de trestie.

naiádă, *naiade*, s.f. || Din fr. *naïade*, lat. *naias, naiadis* || (Mitol.) Nimfă a izvoarelor, a fîntînilor şi a apelor curgătoare. *O fîntînă frumoasă, cu apă limpede... în care se giuca naiadele* (Russo).

náiba s.f. art. (Fam.) Dracul, diavolul. ○ Expr. *Al naibii (de...)* = teribil, foarte, grozav (de...). *A lăsa pe cineva* (sau *ceva*) *naibii* (sau *la naiba*) = a nu se mai interesa de cineva sau de ceva, a abandona, a renunţa la... *A nu avea nici pe naiba* = a nu avea nimic, a fi perfect sănătos.

náie, *năi*, s.f. || Din lat. *navis* || (Înv.) Corabie.

náilon s.n. || Din engl. *nylon* || Fibră textilă obţinută pe cale sintetică şi utilizată la fabri-

carea unor țesături subțiri și a altor produse industriale; *p. ext.* (sens curent) țesătură din astfel de fibre.

naíst, *naiști*, s.m. || Din *nai* || Cîntăreț din nai.

naív, -ă, *naivi, -e*, adj. || Din fr. *naïf;* lat. *nativus* „natural, înnăscut" || **1.** (Despre oameni; adesea substantivat) Neprefăcut, sincer, natural; credul; (despre însușiri și manifestări ale oamenilor) care exprimă, denotă naivitate, naturalețe. **2.** Fără experiență, prostuț. **3.** *Pictori naivi* = pictori, mai ales amatori sau autodidacți, de obicei din mediul rural, care ignoră perspectiva, anatomia și legile proporțiilor; se inspiră adesea din viziunea picturii populare.

naivitáte, (2) *naivități*, s.f. || Din *naiv* || **1.** Însușirea de a fi naiv **(1),** naturalețe, simplitate; credulitate. **2.** Lipsă de maturitate în judecată, în comportare; vorbă sau faptă specifică omului naiv **(2).**

nalbár s.m. v. **nălbar.**

nálbă, *nalbe*, s.f. || Lat. *malva* || Numele mai multor specii de plante erbacee, din familia malvaceelor, unele fiind cultivate ca plante decorative sau medicinale.

namiáză, *nămiezi*, s.f. || *În + amiază* || **1.** Mijlocul zilei, amiază. ○ Expr. *Ziua namiaza mare* = în plină zi. **2.** Loc, punct unde ajunge soarele pe cer (aproximativ) la ora 12 din zi. || Și: **nămiáză** s.f., **nămiéz, namiéz** s.n.

namiéz s.n. v. **namiază.**

námilă, *namile*, s.f. Ființă sau lucru de proporții foarte mari, exagerate. ● Ființă fantastică uriașă, cu înfățișare îngrozitoare, matahală. *Se cutremurară cînd văzură namila de lighioană* (Ispirescu).

nánă s.f. || Cf. scr., bg. *nana*, alb. *nanë* || Termen de respect cu care se adresează la țară unei femei mai în vîrstă sau unei surori mai mari.

nánchin s.n. || Din fr. *nankin*, de la n. pr. *Nankin*, oraș în China || Țesătură de bumbac deasă și rezistentă, folosită în special pentru confecționarea dosurilor de pernă. || Și: **nánghin** s.n.

nandralău, *nandralăi*, s.m. || Cf. *handralău* || (Reg.) Vlăjgan; *p. ext.* derbedeu, haimana. *Vrai să te bușească cei nandralăi prin omăt?* (Creangă).

nándu s.m. invar. || Din fr. *nandou* (de origine amerindiană) || Nume dat unui gen de păsări alergătoare din America de Sud; înalte de c. 150 cm, asemănătoare cu struțul. Masculii clocesc ouăle și îngrijesc puii.

nánghin s.n. v. **nanchin.**

náni interj. || Cf. ngr. *nani nani*, bg. *nani* || (Mai ales în cîntecele de leagăn; de obicei repetat) Cuvînt de alintare, cu care se îndeamnă copiii la somn. ○ Expr. (Substantivat) *A face nani* = a se culca, a adormi; a dormi.

naníșm s.n. || Din fr. *nanisme* || Anomalie caracterizată prin creșterea insuficientă în înălțime, în raport cu vîrsta și specia sau rasa respectivă.

náos, *naosuri*, s.n. || Din ngr. *naos* || Partea de mijloc a unei biserici, cuprinsă între altar și pronaos; navă **(2).** ● Încăpere centrală într-un templu antic.

nap, *napi*, s.m. || Lat. *napus* || **1.** Plantă din familia cruciferelor, cu rădăcina cărnoasă și cu frunze în rozetă, cultivată ca legumă, unele varietăți fiind furajere. ○ Expr. *Gol ca un nap* (sau *ca napul)* = dezbrăcat complet, gol pușcă; *p. ext.* sărac. **2.** *Nap porcesc* = plantă furajeră din familia compozitelor, cu tulpina înaltă și cu flori galbene.

napálm s.n. || Din fr. *napalm (na[trium] + palm[itate])* || Material gelatinos, folosit, în amestec cu benzina, în bombele incendiare.

napoleón, *napoleoni*, s.m. || Din fr. *napoléon* || Veche monedă franceză de aur, care a circulat și în țara noastră.

napoleonián, -ă, *napoleonieni, -e*, adj. || Din fr. *napoléonien* || Care aparține lui Napoleon I sau epocii sale, privitor la Napoleon I sau la epoca sa.

napolitánă, *napolitane*, s.f. || Din fr. *napolitaine* || Produs de cofetărie preparat din straturi de foi cu umplutură de cremă.

napristán adv. v. **nepristan.**

nará, *narez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *narrer*, lat. *narrare* || (Livr.) A povesti, a istorisi. *Delavrancea se reprezintă pe sine, narează împrejurări de-ale sale* (Vianu).

narámz, *naramzi*, s.m. || Din *naramză* || (Înv. și pop.) **1.** Portocal. **2.** Varietate de portocal ale cărui fructe au gust amar.

narámză, *naramze*, s.f. || Din bg. *neranza* || (Înv. și pop.) **1.** Portocală. **2.** Fructul naramzului **(2).**

naramzíu, -íe adj. v. **narangiu.**

narangíu, -íe, *narangii*, adv. || Din tc. *narenci. Naramziu*, prin apropiere de *naramză* || (Înv. și reg.) Portocaliu; roșu deschis. *Șalul era naramziu* (Sadoveanu). *Floricică narangie La Gheorghiță-n pălărie* (Pop.). || Și: **naramzíu, -íe,** adj.

naratív, -ă, *narativi, -e*, adj. || Din fr. *naratif* || Care ține de narațiune; care se referă la narațiune, specific narațiunii.

naratór, -oáre, *naratori, -oare*, s.m. și f. || Din *nara* || (Livr.) Povestitor.

narațiúne, *narațiuni*, s.f. || Din fr. *narration*, lat. *narratio, -onis* || Relatare în formă literară, specifică genului epic, a unei întîmplări, a unui eveniment etc.

náră, *nări*, s.f. || Lat. *naris* || **1.** Fieeare dintre cele două orificii exterioare ale cavității nazale la om și la unele animale. ○ Expr. *Cu nările-n vînt* = (mai ales despre cai cînd aleargă în galop) cu capul ridicat, într-o poziție avîntată; (despre oameni) țanțoș, mîndru, plin de sine. *Și roibii cu nările-n vînt Vor trece-n sălbatec galop* (Coșbuc). *A-și umfla nările* = a-și lua un aer semeț; *p. ext.* a se îngîmfa. **2.** Piesă de fontă sau de oțel fixată pe puntea sau pe bordajul unei nave, prin care trece lanțul ancorei de pe punte în afara bordului.

narcís[1] s.m. sg. || De la n. pr. *Narcis*, personaj mitologic, care s-a îndrăgostit de propria sa imagine, oglindită în apă || Om îndrăgostit de propriul aspect fizic; tînăr foarte frumos.

narcís[2] s.m. v. **narcisă.**

narcísă, *narcise*, s.f. || Din fr. *narcisse*, lat. *narcissus* || Numele mai multor specii de plante erbacee, spontane sau cultivate, cu frunze lungi şi cu flori solitare, albe sau galbene, plăcut mirositoare. || Şi: **narcís** s.m.

narcisísm s.n. || Din fr. *narcissisme* || Dragoste exagerată, patologică, pentru propria persoană.

narcótic, -ă, *narcotici, -ce*, adj., s.n. || Din fr. *narcotique* || (Substanţă) care provoacă narcoză.

narcotínă, *narcotine*, s.f. || Din fr. *narcotine* || Substanţă extrasă din opiu, fără acţiune narcotică, întrebuinţată ca tonic şi calmant al tusei.

narcotizá, *narcotizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *narcotiser* || A provoca cuiva starea de narcoză.

narcóză, *narcoze*, s.f. || Din fr. *narcose*, germ. *Narkose* || Stare de insensibilitate, imobilitate şi inconştienţă temporară, provocată prin administrarea unei substanţe narcotice. **N.** se foloseşte mai ales ca metodă de anestezie generală în chirurgie.

nard s.m. || Din fr. *nard*, lat. *nardus*, ngr. *nardos* || **1.** Nume dat unor specii de plante originare din regiunea munţilor Himalaia; *spec.* plantă cu rădăcina scurtă, groasă, fibroasă şi foarte aromată, cu flori roşii-purpurii. **2.** Esenţă parfumată extrasă din rădăcina de nard (1).

narghileá, *narghilele*, s.f. || Din tc. *nargile* || Lulea orientală, fixată cu partea de jos într-un vas cu apă parfumată şi prevăzută cu o ţeavă lungă flexibilă, prin care trece fumul înainte de a fi inspirat. *Un turculeţ de-o şchioapă face meremetul narghilelei* (Teodoreanu).

narodníc, -ă, *narodnici, -ce*, adj., s.m. şi f. || Din rus. *narodnik* || **1.** Adj. Care aparţine narodnicismului, care se referă la narodnicism. **2.** S.m. şi f. Adept al narodnicismului.

narodnicísm s.n. || Din *narodnic* || Mişcare social-politică apărută în Rusia, în a doua jumătate a sec. 19, care nega rolul conducător al clasei muncitoare în lupta revoluţionară, socotind ţărănimea şi intelectualitatea ca fiind forţa socială capabilă să răstoarne ţarismul şi să instaureze socialismul, pe calea dezvoltării obştilor ţărăneşti.

nart, *narturi*, s.n. || Din tc. *nark* || **1.** Preţ maximal fixat în trecut de autorităţi pentru vînzarea anumitor mărfuri. **2.** Normă zilnică de muncă pe care ţăranii clăcaşi erau obligaţi să o presteze pe moşia boierului. *Le puneţi asemenea nart, de nu se mai pot descurca* (Sadoveanu).

narvál, *narvali*, s.m. || Din fr. *narval* || Mamifer cetaceu marin, asemănător cu delfinul, lung de c. 2 m, avînd unul dintre canini în formă de lance.

nas, *nasuri*, s.n. || Lat. *nasus* || **1.** Parte proeminentă a feţei, situată între obraji, gură şi frunte, constituind începutul căii respiratorii, şi în care se găsesc receptorii olfactivi. ○ *Sub nas* sau *sub nasul cuiva* = în imediata apropiere, sub ochii cuiva. (În legătură cu felul de a vorbi, de a cînta, de a pronunţa cuvintele) *Pe nas* = cu timbru nazal. ○ Expr. *A (nu)-şi cunoaşte lungul nasului* = a nu avea simţul măsurii; a (nu)-şi da seama de cît îşi poate permite faţă de alţii; a (nu) se purta cuviincios. *A umbla* (sau *a se ţine*) *cu nasul pe sus* = a fi încrezut, îngîmfat. *A da nas cuiva* = a permite prea multe cuiva. *A-i scurta cuiva nasul* sau *a-i da cuiva peste nas* = a pune pe cineva la locul lui, a-l ruşina, a-l umili. *A-i scoate cuiva ceva pe nas* = a-i reproşa cuiva ceva. *A nu fi* (sau *a nu face*) *de nasul cuiva* = a nu fi potrivit pentru cineva, a nu i se cuveni cuiva. *A lăsa nasul în jos* (sau *în pămînt*) = a se ruşina, a se simţi vinovat. *A-şi băga* (sau *a-şi vîrî*) *nasul în toate* = a se amesteca peste tot, în toate problemele (şi în care nu-l privesc). *A duce* (sau *a purta*) *de nas pe cineva* = **a)** a stăpîni, a conduce pe cineva; **b)** a amăgi, a înşela pe cineva. *A scoate panglici pe nas* = a minţi; a exagera. *A da cuiva cu ceva pe la nas* = a căuta să atragi, să momeşti pe cineva. *A-i rîde cuiva în nas* = a-i rîde cuiva în faţă (în mod dispreţuitor). *A trînti* (sau *a închide*) *cuiva uşa în nas* = a refuza să primeşti pe cineva. *A nu vedea de lungul nasului* = a fi mărginit, lipsit de orizont. *A da cu nasul pe undeva* = a trece pe undeva în grabă sau întîmplător. *A se întîlni nas în nas cu cineva* = a se întîlni faţă în faţă cu cineva. ● (Fig.) Miros dezvoltat, fin; simţ de orientare şi de intuire a unei situaţii. **2.** Proeminenţă pe un organ de maşină care serveşte la iniţierea sau la blocarea mişcării altui organ. **3.** Partea anterioară a fuzelajului unui avion sau a corpului unei nave.

nasicórn, *nasicorni*, s.m. || Din lat. *nasicornis* || Insectă coleopteră mare, de culoare castanie, al cărei mascul are pe cap un corn curbat spre spate.

nasól, -oálă, *nasoli, -oale*, adj. || Din ţig. *nasvalo* „bolnav", *nasul* „rău, meschin" || (Arg.) Urît, caraghios; de proastă calitate.

nástie, *nastii*, s.f. || Din fr. *nastie* || Mişcare a organelor plantelor, naturală sau provocată de diferiţi factori (variaţiile de lumină, temperatură, alternanţa zilei cu noaptea etc.).

násture, *nasturi*, s.m. Obiect de sidef, os, metal, lemn etc., folosit pentru a încheia două margini de îmbrăcăminte, feţe de pernă, de plapumă ori ca ornament la anumite tipuri de îmbrăcăminte.

naş, -ă, *naşi, -e*, s.m. şi f. || Din *nun* (> *nunaş, nănaş* > *naş*) || **1.** Persoană care ţine în braţe pruncul în timpul botezului. ○ Expr. *A fi naşul cuiva* = a învăţa pe cineva minte, a-i veni de hac. *A-şi găsi naşul* = a da de cineva care ştie să-l strunească, să-l pună la punct. **2.** Nun. || Şi: (înv. şi pop.) **nánáş** s.m.

náşte, *nasc*, vb. III. || Lat. *nascere* || **1.** Tranz. A da viaţă, a aduce pe lume un copil. ● (Despre femelele animalelor) A făta. ● Refl. A căpăta viaţă, a veni pe lume. ○ Intranz. *Ce naşte din pisică şoareci mănîncă.* **2.** Tranz. (Fig.) A face, a crea; a produce, a provoca, a stîrni; (refl.) a se forma, a se ivi, a se isca.

náștere, *nașteri*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) naște;* actul prin care fătul viabil este expulzat sau extras prin căile naturale din cavitatea uterină; parturiție. ○ *Din naștere* = **a)** din momentul în care s-a născut; **b)** potrivit unor predispoziții naturale, congenital. **2.** (Fig.) Apariție, ivire, creare. ○ *A da naștere* = a apărea, a se forma, a se înființa. **3.** Origine, obîrșie, proveniență.

nat s.m. || Lat. *natus* || (Pop.) Om, ins, individ. ○ *Tot natul* = fiecare; toată lumea.

natál, -ă, *natali, -e*, adj. || Din fr. *natal* || (Despre locuri, așezări) În care s-a născut cineva; de naștere, de baștină.

natalitáte s.f. || Din fr. *natalité* || Frecvența nașterilor de copii vii în cadrul unei populații, într-o anumită perioadă de timp.

natantól, -oálă, *natantoli, -oale*, adj. (Reg.; și substantivat) Neîndemînatic, prostănac, nătîng, neghiob. *E bucuria maică-si... cu toate că e cam natantol* (Stancu).

natáție s.f. || Din fr. *natation* || Grupă de sporturi care se practică în apă: înot, polo, sărituri, înot artistic.

nativ, -ă, *nativi, -e*, adj. || Din lat. *nativus*, fr. *natif* || **1.** (Despre însușirile oamenilor) Înnăscut, natural, firesc. **2.** (Despre elemente chimice) Care se găsește în natură necombinat (ex. aurul, cuprul, sulful).

nátră, *natre*, s.f. || Din bg. *natra* || (La războiul de țesut) Partea urzelii dintre iță și sulul de dinapoi sau (în unele regiuni) de dinainte; *p. gener.* toată urzeala de pe război.

nátriu s.n. || Din fr. *natrium* || (Chim.) Sodiu.

natural, -ă, *naturali, -e*, adj., adv. || Din lat. *naturalis*, it. *naturale*, fr. *naturel* || **1.** Adj. Generat, produs, creat de natură **(1)**, fără intervenția omului. ● Care aparține naturii **(1)**, care se găsește în natură; care se referă la natură. ○ *Științe naturale* = ansamblu de științe care studiază fenomenele lumii înconjurătoare, lumea organică și anorganică. **2.** Adj. Care se potrivește cu faptele din realitatea obiectivă, cu ordinea firească a lucrurilor; normal, firesc. ○ *Mărime naturală* = (în artele plastice și în fotografie) reproducere în mărime reală a modelului. **3.** Adj. Lipsit de artificiu, de rafinament; simplu, nestudiat, spontan. ● Primitiv, rudimentar; necultivat. **4.** Adj. (Dr.) *Copil n.* = copil născut în afara căsătoriei. *Număr n.* v. *număr*. **5.** Adv. Desigur, firește, bineînțeles.

naturalețe s.f. || Din *natural*. Cf. it. *naturalezza* || Comportare naturală, firească.

naturalísm s.n. || Din fr. *naturalisme* || **1.** Doctrină după care nu există nimic în afara naturii, nimic supranatural. **2.** Curent în artă și literatură, apărut în Franța în a doua jumătate a sec. 19, care caută să reproducă în mod riguros realitatea, fără a ocoli aspectele urîte sau vulgare ale naturii omenești. **3.** Teorie etică după care viața morală este o prelungire a celei biologice.

naturalíst, -ă, *naturaliști, -ste*, s.m. și f., adj. || Din fr. *naturaliste*, germ. *Naturalist* || **1.** S.m. și f. Persoană care se ocupă cu studiul științelor naturii. **2.** Adj. Care aparține naturalismului, care se referă la naturalism.

naturalizá, *naturalizez*, vb. I. || Din fr. *naturaliser* || **1.** Tranz. A acorda unui străin cetățenia statului în care locuiește. **2.** Refl. (Despre specii de animale sau de plante) A se adapta la un nou mediu, fără intervenția omului.

naturalizáre, *naturalizări*, s.f. Acțiunea de *a (se) naturaliza*.

naturalizát, -ă, *naturalizați, -te*, adj. **1.** (Despre oameni) Care a obținut cetățenia noului stat în care s-a stabilit. **2.** (Despre plante și animale) Care s-a adaptat la noi condiții de viață, la o nouă arie de răspîndire.

natúră, *naturi*, s.f. || Din lat. *natura*, fr. *nature* || **1.** Realitatea materială, materia; universul; lumea fizică înconjurătoare, organică și anorganică, infinită în timp și spațiu, în continuă mișcare și devenire, guvernată de legi proprii, fără intervenția vreunei forțe exterioare. ⊙ *Științe ale naturii* = științe naturale (v. *natural*). *Natură moartă* v. *mort*. *După natură* = avînd ca model obiecte din realitate. *În natură* = (impozit, taxă, plată etc.) în obiecte sau în produse (nu în bani). **2.** Caracter specific, însușire caracteristică, fel de a fi; temperament, fire. ○ *De natură să...* = capabil să..., apt să... ○ Expr. *Este în natura lucrurilor* = este firesc, de la sine înțeles.

naturísm s.n. || Din fr. *naturisme* || Tendință în literatură și artă manifestată prin cultul pentru natură, printr-o profundă comuniune cu natura.

náție s.f. v. **națiune.**

național, -ă, *naționali, -e*, adj. || Din lat. *nationalis*, fr. *national* || Care aparține unei națiuni, unui stat; care se referă la o națiune, la un stat.

naționalísm s.n. || Din fr. *nationalisme* || Ideologie și atitudine politică a burgheziei în problema națională, folosită ca armă pentru a ațîța ura de rasă și națională, pentru a justifica asuprirea națională, tendințele de expansiune și politica sa agresivă.

naționalíst, -ă, *naționaliști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *nationaliste*, germ. *Nationalist* || **1.** Care se referă la naționalism, care susține naționalismul. **2.** S.m. și f. Adept al naționalismului.

naționalitáte, *naționalități*, s.f. || Din fr. *nationalité*, germ. *Nationalität* || **1.** Apartenența unei persoane la o anumită națiune. ● Apartenența unei persoane juridice ori a unei nave sau aeronave la un anumit stat. **2.** *Naționalitate conlocuitoare* = comunitate de oameni cu limbă și origine comună, care locuiește, numericește în minoritate, pe teritoriul unui stat național, convietuind cu populația națională, numeric majoritară.

naționalizá, *naționalizez*, vb. I. || Din fr. *nationaliser* || A trece, cu sau fără plată, mijloace de producție sau alte bunuri din proprietate privată sau străină în proprietatea statului.

naționalizáre, *naționalizări*, s.f. Acțiunea de *a naționaliza;* trecerea unor mijloace de producție sau a altor bunuri din proprietate particulară în proprietatea statului.

național-socialism s.n. || Din germ. *Nationalsozialismus* || Concepție ideologică și politică fascistă, apărută în Germania după primul război mondial, promovată de partidul hitlerist, care a reprezentat interesele cercurilor celor mai reacționare și mai agresive ale burgheziei monopoliste germane; nazism.

națiúne, *națiuni*, s.f. || Din lat. *natio, -onis*, fr. *nation*, rus. *nacija* || Formă istorică de comunitate umană, apărută în perioada de trecere de la feudalism la capitalism și caracterizată prin comunitate de limbă, de teritoriu, de viață economică și de factură psihică, manifestate, în esență, în comunitatea culturii naționale și în conștiința originii comune. || Și: **náție** s.f.

naufragiá, *naufragiez*, vb. I. Intranz. || Din *naufragiu* || A suferi un naufragiu. ● (Fig.) A suferi un eșec, a se ruina.

naufrágiu, *naufragii*, s.n. || Din lat. *naufragium* || Avariere (prin accident) a unei nave, care poate provoca scufundarea sau punerea ei în imposibilitate de a-și continua drumul.

naútic, -ă, *nautici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *nautique* || **1.** Adj. Care se referă la navigația pe apă. ● (Despre sporturi) Care se practică pe apă. **2.** S.f. Știința și tehnica dirijării navelor; navigație **(2)**.

nautíl, *nautili*, s.m. || Din lat. *nautilus*, fr. *nautile* || Cefalopod apărut în triasic, cu corpul închis într-o cochilie spiralată, împărțită în mai multe compartimente.

nautiloíde s.n. pl. || Cf. lat. *nautilus* „nautil" + gr. *eidos* „aspect" || Ordin de cefalopode (ex. nautilul) fosile și actuale.

navál, -ă, *navali, -e*, adj. || Din fr. *naval* || Care se referă la nave sau la navigație, care ține de navigație.

návă, *nave*, s.f. || Din fr. *nave*, lat. *navis*, it. *nave* || **1.** Vehicul construit și echipat pentru transportul pe apă (sau sub apă), deplasarea făcîndu-se fie mecanizat, fie prin forța vîntului, cu ajutorul pînzelor. ● *Navă cosmică* = vehicul destinat zborurilor extraterestre. **2.** (Bis.) Naos.

navétă, *navete*, s.f. || Din fr. *navette* || **1.** Suveică (la războaiele mecanice). **2.** Instrument de lemn sau de oțel, cu care se lucrează fileuri. **3.** Parcurgerea de către o persoană a unui drum dus și întors, cu regularitate, de obicei între două localități apropiate: *a face naveta*. ● Vehicul de transport în comun care efectuează curse regulate între două puncte apropiate. **4.** *N. spațială* = vehicul spațial cu echipaj, prevăzut cu motoare-rachetă și conceput astfel ca să revină pe Pămînt prin aterizare. **5.** Lădiță specială în care se transportă sticle, borcane, alimente etc.

navetíst, -ă, *navetiști, -ste*, s.m. și f. || Din *navetă* || Persoană care face naveta **(3)**.

navigá, *navighez*, vb. I. Intranz. || Din it. *navigare*, fr. *naviguer* || **1.** A călători cu o navă sau cu o aeronavă; a conduce o navă sau o aeronavă. *De două luni navigam tot prin aceleași locuri* (Bart). **2.** (Despre nave) A merge pe apă, a pluti; (despre aeronave) a se deplasa în aer, a zbura.

navigábil, -ă, *navigabili, -e*, adj. || Din fr. *navigable* || (Despre ape) Pe care se poate naviga, care poate fi folosit pentru navigație.

navigánt, -ă, *naviganți, -te*, adj. || Din fr. *navigant* || Care navighează. ○ *Personal n.* = personal care face parte din echipajul unui avion sau al unei nave.

navigáre s.f. Acțiunea de *a naviga;* navigație.

navigátor, -oáre, *navigatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *navigateur* || **1.** Persoană care întreprinde călătorii lungi pe mare, în scopuri științifice, comerciale etc. **2.** Persoană care conduce o navă sau care face parte din personalul unei nave; membru al echipajului unei aeronave (și care conduce o aeronavă).

navigáție, *navigații*, s.f. || Din fr. *navigation*, lat. *navigatio* || **1.** Faptul de a naviga; călătorie făcută cu o navă. ● Transport de mărfuri sau de persoane făcut cu o navă. ● Călătorie sau transport făcut cu o aeronavă. **2.** Știința și tehnica conducerii unei nave sau a unei aeronave; nautică.

navigráf, *navigrafe*, s.n. || Din fr. *navigraphe;* lat. *navis* „navă" + gr. *graphein* „a scrie" || Instrument de bord care, pe baza unor elemente determinate automat în timpul zborului, permite controlul și corectarea derivei și vitezei aeronavei.

navlosí, *navlosesc*, vb. IV. Tranz. || Din ngr. *navlosa* (aor. lui *navlono)* || A închiria un vas de transport (de la un proprietar particular).

návlu, *navluri*, s.n. || Din ngr. *navlon* || Taxă plătită pentru transportul mărfurilor cu vaporul; chirie plătită pentru folosirea unui vas de transport (proprietate particulară).

navomodél, *navomodele*, s.n. || *Navă* + *model* || Construcție reprezentînd o navă în miniatură, dotată cu sisteme de propulsie și comandă.

navomodelísm s.n. || Din *navomodel* || **1.** Tehnica construirii navomodelelor. **2.** Ramură sportivă avînd ca obiect construirea de navomodele și organizarea de concursuri cu astfel de aparate.

nazál, -ă, *nazali, -e*, adj. || Din fr. *nasal* || **1.** Care se referă la nas, care aparține nasului. **2.** (Despre voce, sunete) Care se pronunță cu expirarea aerului pe nas. ● (Substantivat, f.) Sunet nazal **(2)**; *spec.* consoană nazală.

nazalitáte s.f. || Din fr. *nasalité* || (Lingv.) Particularitate a unui sunet de a fi pronunțat cu timbru nazal.

nazalizá, *nazalizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *nasaliser* || (Lingv.) A pronunța nazal un sunet; a da unui sunet timbru nazal.

nazísm s.n. || Din fr. *nazisme*, germ. *Nazismus* || Național-socialism.

nazíst, -ă, *naziști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din *nazism* || **1.** Adj. Care aparține nazismului, privitor la nazism. **2.** S.m. și f. Adept al nazismului, membru al Partidului Național-Socialist german, înființat de Hitler.

názuri s.n. pl. || Din tc. *naz* || (Fam.) Atitudine, gesturi, manifestări de om răsfățat; gusturi schimbătoare; capricii, toane. ○ Expr. *A face nazuri* = a se comporta ca un om răsfățat, capricios.

năbădăi s.f. pl. (Pop. și fam.) Acces de furie, de mînie. ○ *Cu năbădăi* = năbădăios. ○ Expr. *A băga pe cineva în năbădăi* = **a)** a înspăimînta, a înfricoșa; **b)** a face să-și piardă calmul, să-și iasă din sărite.

năbădăios, -oasă, *năbădăioși, -oase,* adj. || Din *năbădăi* || (Pop. și fam.; adesea substantivat) **1.** Iute la mînie, supărăcios; capricios. **2.** (Despre animale) Nărăvaș. *Pe un cal năbădăios în spumă, trecu căpitanul* (Brăescu).

năboi[1], *năboiuri,* s.n. || Cf. scr. *naboj* || (Reg. și înv.) Puhoi, torent, format de o apă. (Adverbial) *Apele veneau năboi, tot mai negre și mai umflate* (Voiculescu).

năboi[2], *năboiesc,* vb. IV. || Din *năboi*[1] || (Reg.) **1.** Intranz. și refl. (Despre ape) A ieși din matcă, a năvăli, a se revărsa. **2.** (Despre ființe) A năvăli, a se năpusti. *În acel ceas mistreții... Năboiesc pe unde apucă* (Sadoveanu).

năbúc s.n. || Din germ. *Nubuk* || Piele de bovine catifelată, asemănătoare pielii de antilopă. || Și: **nubúc** s.n.

năbușeálă, *năbușeli,* s.f. || Din *năbuși* || (Pop.) Căldură mare, zăpușeală, zăduf. *Pe năbușala asta te bolnăvești chiar din senin* (D. Zamfirescu).

năbuși, *năbușesc* și *năbuș,* vb. IV. || Cf. scr. *nabušiti* || (Pop.) **1.** Tranz. și refl. A (se) înnăbuși, a (se) sufoca. ● Tranz. (Fig.) A frîna, a opri dezvoltarea sau manifestarea unei acțiuni, unui proces, unui sentiment; a face să nu apară, să nu se audă, să nu se simtă. **2.** Tranz. A potoli, a stinge (focul). **3.** Intranz. A țîșni; a se revărsa. ● (Despre sînge, lacrimi) A podidi.

năbușitór, -oáre, *năbușitori, -oare,* adj. || Din *năbuși* || (Pop.) Înnăbușitor, sufocant.

năclăi, *năclăiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Din bg. *nakleja* || A (se) îmbiba sau a (se) acoperi cu substanțe cleioase, unsuroase, cu sînge etc.; a se murdări (cu astfel de substanțe).

năclăit, -ă, *năclăiți, -te,* adj. Îmbibat sau acoperit cu o materie cleioasă, murdară. *Un bătrîn... cu niște plete năclăite* (Rebreanu).

nădăjdui, *nădăjduiesc,* vb. IV. Tranz. și intranz. || Din *nădejde* || A crede în îndeplinirea unei dorințe, în rezultatul favorabil al unei acțiuni; a spera. *Nădăjduiesc că ne vom înțelege amîndoi* (Negruzzi).

nădéjde, *nădejdi,* s.f. || Din sl. *nadežda* || Încredere în realizarea unei dorințe, a unei acțiuni; speranță; încredere în sprijinul cuiva sau a ceva. ○ *De nădejde* = pe care te poți bizui, în care poți avea încredere. ○ Expr. *A trage nădejde* = a spera, a nădăjdui. *În nădejdea...* = în speranța..., bazîndu-se pe... *A se lăsa în nădejdea cuiva* sau *a-și pune nădejdea în...* = a conta pe..., a se bizui pe... *Slabă nădejde* = puțin probabil.

nădrág, *nădragi,* s.m. || Din sl. *nadragi,* magh. *nadrág* || (Pop.; de obicei la pl.) Pantaloni. *Se căuta cu multă stăruință în fundul buzunarului de la nădragi* (Caragiale).

nădrăgár, *nădrăgari,* s.m. || Din *nădrag* || Nume depreciativ dat de țărani orășenilor (care poartă pantaloni).

nădúf, (3) *nădufuri,* s.n. || Din sl. *naduch* || **1.** Senzație de greutate în respirație, sufocare; *spec.* astm. **2.** Căldură înăbușitoare, zăpușeală. **3.** Supărare, necaz, ciudă, mînie. || Și: (reg.) **nădúh** s.n.

nădúh s.n. v. **nădúf.**

nădușeálă, *nădușeli,* s.f. || Din *nădui* || **1.** Faptul de a (se) nădui; transpirație, sudoare. ○ Expr. *A-l trece pe cineva toate nădușelile* = **a)** a munci din greu; **b)** a fi cuprins de emoții puternice. **2.** Căldură mare, zăpușeală.

nădui, *nădușesc,* vb. IV. || Din bg. *naduša* || **1.** Intranz. A transpira, a asuda. **2.** Tranz. și refl. (Pop.) A (se) sufoca, a (se) înnăbuși.

nădușit, -ă, *nădușiți, -te,* adj. **1.** Transpirat, asudat. **2.** Care este pe punctul de a se sufoca; (despre glas) sufocat.

năframă, *năframe,* s.f. || Din tc. *mahrama* || Bucată de țesătură de in, de bumbac, de borangic etc., tivită pe margini, cu care femeile (mai ales la țară) își acoperă capul; maramă.

năfurică, *năfurici,* s.f. || Din *nafură* || Plantă erbacee din familia compozitelor, înaltă pînă la 150 cm, cu flori gălbui, cu miros puternic, folosită ca insectifug.

năgáră s.f. (Bot.) Colilie. *Pe cel cîmp nemărginit, Cu negară-acoperit* (Pop.). || Și: **negáră** s.f.

năhláp s.m. v. **nahlap.**

năiér, *năieri,* s.m. || Din *naie* || (Rar) Luntraș, corăbier.

năimí, *năimesc,* vb. IV. || Din *năiem,* înv., „chirie" || (Înv. și pop.) **1.** Tranz. A închiria; a arenda. **2.** Tranz. și refl. A (se) angaja cu plată (pentru o muncă).

năimít, -ă, *năimiți, -te,* s.m. și f., adj. (Înv. și pop.) **1.** S.m. și f. Persoană angajată cu plată pentru a efectua o muncă. **2.** Adj. Închiriat.

năjít, s.n || Din bg. *nežit* || (Pop.) Nume generic dat mai multor boli (nevralgii, dureri de dinți etc.).

nălbár, *nălbari,* s.m. || Din *alb* || Fluture mare cu aripile albe cu nervuri negre, ale cărui omizi se hrănesc cu frunzele pomilor fructiferi. || Și: **nalbár** s.m.

nălúcă, *năluci,* s.f. || Din *năluci* || **1.** Ființă fantastică imaginară, fantomă, arătare, vedenie; *p. ext.* strigoi. ● Iluzie, himeră; imagine fugară și înșelătoare. **2.** Obiect din metal (sclipitor), de obicei de forma unui peștișor, folosit ca momeală în pescuitul sportiv.

năluci, pers. 3 *nălucește,* vb. IV. || Cf. *luci* || **1.** Refl. A i se părea, a i se năzări. ● A-și închipui, a-și imagina. **2.** Intranz. A se arăta, a se ivi (neclar, în treacăt); a i se părea că vede sau aude ceva. ● A-i apărea în gînd, a-i trece prin minte.

nălucíre, *năluciri,* s.f. Faptul de *a (se) năluci; concr.* nălucă.

năméte, *nămeți,* s.m. || Din bg. *namet* || (Mai ales la pl.) Cantitate mare de zăpadă (adunată de viscol); troian. *Viscolul care bîntuise... adunase nămeți uriași* (Stancu). ● *P. ext.* Cantitate mare din ceva, grămadă, morman.

nămețít, -ă, *nămețiți, -te,* adj. || Din *nămeți,* rar, „a troieni" || Înzăpezit, troienit.

năMiáză s.f. v. **namiază.**

năMiéz s.n. v. **namiază.**

năMól, *năMoluri*, s.n. || Din ucr. *namil, -olu* || Sediment care se depune pe fundul apelor stătătoare, în general cu conţinut mare de substanţe organice şi avînd uneori proprietăţi terapeutice; mîl. ○ Expr. *A face (băi de) năMol* = a-şi acoperi corpul cu un strat de nămol, în scopuri curative. ● (Fig.) Cantitate mare din ceva. *Boierii dau bani ca oboare pre domni: şi de unde se stoarce ăst năMol de aur?* (Negruzzi).

năMolí, *năMolesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. || Din *năMol* || A se înnămoli.

năMolít, -ă, *năMoliţi, -te*, adj. Plin de nămol, cufundat în nămol.

năMolós, -oásă, *năMoloşi, -oase*, adj. || Din *năMol* || Plin de nămol; mîlos.

nănáş s.m. v. **naş.**

năpástă, *năpaste*, s.f. || Din sl. *napastŭ* || **1.** Nenorocire, pacoste. **2.** Învinuire neîntemeiată, nedreaptă. ● Nedreptate, prigoană, urgie. **3.** (Înv.) Bir pe care îl plăteau în trecut locuitorii unui sat, în locul celor fugiţi.

năpădí, *năpădesc*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *napasti, -padja* || **1.** A se năpusti, a năvăli; (tranz.) a învălui din toate părţile; a cotropi, a invada. ● (Fig.) A copleşi, a birui, a doborî. **2.** (Despre sînge, lacrimi) A ţîşni (cu putere), a porni să curgă; (tranz.) a podidi. ● (Despre rîs, plîns) A cuprinde pe cineva cu putere, fără a se putea stăpîni. **3.** Intranz. A se repezi asupra cuiva; a tăbărî.

năpăstuí, *năpăstuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *napastovati* || A face cuiva o nedreptate; a persecuta, a asupri. ● A învinui pe nedrept; a ponegri, a calomnia.

năpăstuít, -ă, *năpăstuiţi, -te*, adj. (Adesea substantivat) Învinuit pe nedrept, nedreptăţit; ponegrit, defăimat. ● Asuprit, împilat.

năpîrcă, *năpîrci*, s.f. || Cuv. autohton || **1.** Şopîrlă fără membre, de c. 25 cm lungime, care trăieşte prin păduri. **2.** Viperă. ○ Expr. *Pui de năpîrcă* = om perfid, primejdios.

năpîrlí, *năpîrlesc*, vb. IV. Intranz. || Din bg. *napărlja* || (Despre unele animale) A-şi schimba (la anumite epoci) pielea, părul sau penele; (despre piele, pene, păr) a cădea periodic de pe corp.

năpîrlíre, *năpîrliri*, s.f. Faptul de *a năpîrli*; proces (periodic) de înnoire a învelişului corpului la unele animale.

năpîrstóc, -oácă, *năpîrstoci, -oace*, subst. || Din bg. *naprăstok* || **1.** S.m. (Pop.) Degetar. **2.** S.m. şi f. (Fam.) Epitet dat unui copil sau, *p. ext.*, unui om mic de statură.

năprásnă, *năprasne*, s.f. || Din sl. *naprasĭno* || (Înv. şi reg.) Întîmplare nefericită, nenorocire (venită pe neaşteptate). ○ *De năprasnă* = dintr-o dată, fără veste.

năprásnic, -ă, *năprasnici, -ce*, adj., s.f. || Din sl. *naprasĭnŭ* || **1.** Adj. (Şi adverbial) Care vine pe neaşteptate şi se petrece fulgerător. ● Îngrozitor, înfricoşător, teribil, cumplit. **2.** Adj. (Şi adverbial) Nestăpînit, impetuos, năvalnic, furtunos; (despre oameni) impulsiv, violent, aprig. ● Care depăşeşte cu mult limitele obişnuite, care iese din comun (prin dimensiuni, forţă, intensitate). **3.** S.f. Plantă erbacee înaltă de 25 — 40 cm, cu miros neplăcut, cu tulpina dreaptă, păroasă, şi cu flori roşii-roz.

năpristán adv. v. **nepristan.**

năpustí, *năpustesc*, vb. IV. || Din sl. *napustiti* || **1.** Refl. A se repezi asupra cuiva sau a ceva (cu intenţii agresive), a tăbărî, a da buzna. **2.** Tranz. (Înv. şi reg.) A lăsa în părăsire, a neglija; a abandona.

năpustít, -ă, *năpustiţi, -te*, adj. (Înv. şi reg.) Părăsit, abandonat.

năráv, *năravuri*, s.n. || Din sl. *nravŭ*. Cf. bg. *nărav* || **1.** Obicei, deprindere; fel de a fi, temperament, fire. **2.** Deprindere rea, obicei rău; viciu. **3.** (La cai) Obicei de a muşca, de a azvîrli din picioare, de a nu trage.

năráváş, -ă, *năráváşi, -e*, adj. || Din *năravă* || (Despre cai) Care mușcă sau azvîrle din picioare. ● (Fig.; despre oameni) Cu năravă (2); cu deprinderi rele; îndărătnic.

năráví, *nărávesc*, vb. IV. || Din *năravă* || **1.** Refl. A lua un obicei rău, a se deprinde cu un năravă. **2.** Refl. şi tranz. (Înv. şi pop.) A se deprinde, a se obişnui cu ceva.

nărávít, -ă, *năráviţi, -te*, adj. Cu deprinderi, cu apucături rele. ● (Despre cai) Năravaş.

năród, -oádă, adj. v. **nerod.**

năruí, *nărui*, vb. IV. Refl. şi tranz. A (se) prăbuşi, a (se) dărîma, a (se) surpa. ● Refl. (Despre oameni) A se prăbuşi la pămînt, a cădea inert.

năruít, -ă, *năruiţi, -te*, adj. Dărîmat, surpat, prăbuşit.

năruitúră, *năruituri*, s.f. || Din *nărui* || Surpătură, dărîmătură, ruină.

năsălíe, *năsălii*, s.f. || Din sl. *nosilo* || Suport de lemn în formă de targă, pe care se aşază coşciugul cu mortul pentru a fi transportat (la cimitir).

născáre s.f. || Din *nasc* (de la *naşte*) || (Pop.) Naştere. ○ *Din născare* = din naştere.

născătoáre, *născătoare*, s.f. || Din *naşte* || (Înv. şi pop.) Femeie care naşte sau care a născut. ● (Bis.) Maica Domnului.

născînd, -ă, *născînzi, -de*, adj. || Din *naşte* || Care este pe cale de a (se) naşte, de a (se) forma.

născocí, *născocesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A inventa, a crea. **2.** A plăsmui, a scorni (lucruri închipuite, inexistente, neadevărate).

născocíre, *născociri*, s.f. Acţiunea de *a născoci*; ceea ce născoceşte cineva.

născocitór, -oáre, *născocitori, -oare*, adj. || Din *născoci* || **1.** Care născoceşte **(1)**, care descoperă ceva nou. **2.** Care scorneşte; mincinos.

născút[1] s.n. (Înv. şi reg.) Faptul de *a (se) naşte.*

născút[2]**, -ă,** *născuţi, -te*, s.m. şi f., adj. (Cel) care a căpătat viaţă, care a venit pe lume. ○ *Nou-născut* = **a)** copil care abia s-a născut; **b)** (fig.) renăscut, refăcut.

năsós, -oásă, *năsoşi, -oase*, adj. || Din *nas* || Cu nasul mare. ● (Fig.) Impertinent, obraznic.

năstrápă, *năstrape*, s.f. || Din bg. *năstrapa* || (Înv. şi pop.) Vas de băut, cană, cupă.

năstrúşnic, -ă, *năstruşnici, -ce*, adj. || Cf. sl. *nestruženŭ* || Ciudat, straniu, bizar. ● Care depăşeşte cu mult (prin proporţii, forţă, intensitate, calitate) limitele obişnuite; straşnic, grozav.

năstruşnície, *năstruşnicii*, s.f. || Din *năstruşnic* || Faptă, comportare năstruşnică; ciudăţenie, bizarerie.

năsturél, *năsturei*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *nasture*. **2.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina tîrîtoare, cu flori mici, albe, întrebuinţată ca salată şi ca plantă medicinală.

năşí, *năşesc*, vb. IV. Intranz. şi tranz. || Din *naş* || A(-i) fi (cuiva) naş la un botez sau la o cununie.

năşíe s.f. || Din *naş* || Faptul de a fi naş; calitatea de naş.

nătăfléte adj., s.m. v. **nătăfleţ.**

nătăfléţ, -eáţă, *nătăfleţi, -e*, adj., s.m. şi f. (Persoană) lipsită de isteţime, care nu ştie să se descurce; nătîng, bleg, tont. || Şi: **nătăfléte** adj., s.m.

nătărău, *nătărăi*, adj., s.m. || Din *netare*, înv., „(om) slab" || (Om) care pricepe greu, prost, neghiob, nătîng.

nătîng, -ă, *nătîngi, -ge*, adj., s.m. şi f. || Din sl. *netengŭ* „leneş" || (Om) mărginit la minte, prost, neghiob, nătărău; nepriceput, neîndemînatic. ● (Despre acţiuni, manifestări, sentimente) Lipsit de raţiune, fără sens; prostesc.

nătîngíe, *nătîngii*, s.f. || Din *nătîng* || (Rar) **1.** Lipsă de inteligenţă, de pricepere; faptă, vorbă, atitudine, de om nătîng. **2.** Încăpăţînare, îndărătnicie.

năúc, -ă, *năuci, -ce*, adj. || Din sl. *neukŭ* || Buimăcit, dezorientat, zăpăcit, aiurit. ● Nătărău, nătîng, prost.

năuceálă s.f. || Din *năuci* || Starea omului năuc; buimăceală, dezorientare.

năuci, *năucesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Din *năuc* || A face să devină sau a deveni năuc; a (se) buimăci, a (se) zăpăci; a (se) prosti, a (se) tîmpi. *Bădia s-a năucit..., dar s-a dezmeticit cînd mi-a auzit glasul* (Brăescu).

năucít, -ă, *năuciţi, -te*, adj. Buimăcit, dezorientat, zăpăcit, uluit. *Ieşi afară năucit... Nu înţelegea nimic* (Preda).

năucitór, -oáre, *năucitori, -oare*, adj. || Din *năuci* || Care năuceşte sau poate năuci.

năút s.m. || Din tc. *nohut*, bg. *nahut* || Plantă din familia leguminoaselor, cu tulpina înaltă, cu flori liliachii sau albe, ale cărei seminţe sînt folosite ca atare sau ca înlocuitor de cafea.

năutíu, -íe, *năutii*, adj. || Din *năut* || Care are culoarea semînţelor de năut.

năválă s.f. || Din *năvăli* || **1.** Faptul de a năvăli, de a se repezi asupra cuiva sau undeva cu intenţii agresive. **2.** Înghesuială, îmbulzeală. ● Mulţime de oameni sau de obiecte (în mişcare). ○ Expr. *A da năvală* = a năvăli. (Adverbial) *Toţi din casă şar năvală la fereastră* (Caragiale). **3.** Grabă, iuţeală, zor.

năválnic, -ă, *năvalnici, -ce*, adj., s.m. || Din *năvală* || **1.** Adj. (Adesea adverbial) Care nu poate fi stăpînit, furtunos, impetuos, violent; straşnic, cumplit. ● (Despre ape curgătoare) Care curge repede, învolburat. **2.** S.m. Specie de ferigă cu frunze late, lucitoare, folosită în medicina populară.

năvădí, *năvădesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *navoditi* || A trece firele de urzeală prin iţe (stabilind astfel modelul ţesăturii înaintea începerii ţesutului. || Şi: **nevedí** vb. IV.

năvădíre, *năvădiri*, s.f. Acţiunea de *a năvădi*; năvădit.

năvădít s.n. Năvădire.

năvălí, *năvălesc*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *navaljati* || **1.** A se repezi, a tăbări asupra cuiva sau undeva cu intenţii agresive; (milit.) a pătrunde pe un teritoriu străin, cu scopul de a-l cotropi. **2.** A se repezi într-o anumită direcţie, a fugi în grabă spre cineva, a da buzna; a pătrunde sau a ieşi de undeva brusc, cu putere, în număr ori în cantitate mare. **3.** (Despre sînge) A se strînge în cantitate mare într-o parte a corpului. ● (Despre ape) A se revărsa în cantitate mare şi cu putere.

năvălíre, *năvăliri*, s.f. Acţiunea de *a năvăli*; năpustire; invazie, cotropire.

năvălítor, -oáre, *năvălitori, -oare*, adj., s.m. şi f. || Din *năvăli* || (Persoană, armată etc.) care năvăleşte **(1)**; invadator, cotropitor.

năvlég, -eágă, *năvlegi, -ge*, adj. (Reg.) (Adesea substantivat) Nătîng; bădăran, necioplit. ● Prost, nepriceput.

năvód, *năvoade*, s.n. || Din sl. *nevodŭ* || Plasă de pescuit, de dimensiuni mari, manevrată manual sau mecanic, cu care se adună peştele de pe suprafeţe întinse.

năvodár, *năvodari*, s.m. || Din *năvod* || **1.** Pescar care pescuieşte cu năvodul. **2.** Meşter care face năvoade, sfori, frînghii, plase folosite la pescuit.

năzăreálă, *năzăreli*, s.f. || Din *năzări* || Faptul de a i se năzări; vedenie, halucinaţie; sperietură. *Căutai să-mi tălmăcesc pricina acestor năzăreli... ale Pisicuţii* (Hogaş).

năzărí, pers. 3 *năzáre*, vb. IV. || Din sl. *nazirati* || **1.** Refl. şi intranz. A apărea, a se ivi de departe, nedesluşit. **2.** Refl. impers. A i se părea cuiva că aude sau că vede ceva ce nu există; *p. ext.* a-şi închipui, a-şi imagina. *Mereu i se năzărea că aude paşi prin grădină* (Rebreanu). ● A-i veni o idee ciudată, curioasă.

năzăríre, *năzăriri*, s.f. Faptul de *a i se năzări*; ceea ce apare sau i se pare că apare cuiva. *Astă slăbiciune nu era numai o năzărire a minţii lui* (Brătescu-Voineşti).

năzbîtie, *năzbîtii*, s.f. || Cf. sl. *sŭbytije* „întîmplare", ucr. *nezbutnyĭ* || Faptă, vorbă, idee lipsită de seriozitate; poznă, glumă.

năzdrăván, -ă, *năzdrăvani, -e*, adj. || *Ne-* + *zdravăn* sau din scr. *nezdravan* || **1.** (În basme; adesea substantivat) Înzestrat cu puteri supranaturale, miraculoase; care are darul de a prevesti ce se va întîmpla. **2.** Care iese din comun; grozav, extraordinar; foarte iscusit, foar-

te dibaci. **3.** Care se ține de pozne; hazliu, glumeț.

năzdrăvănie, *năzdrăvănii*, s.f. || Din *năzdrăvan* || **1.** (În basme) Faptă năzdrăvană, supranaturală; puterea, însușirea unei ființe năzdrăvane. **2.** Faptă sau vorbă glumeață; glumă, poznă, năzbâtie.

năzui, *năzuiesc*, vb. IV. Intranz. **1.** A tinde (cu ardoare, cu stăruință) spre ceva, a aspira, a râvni. **2.** (Pop.) A se îndrepta spre..., a căuta să ajungă la... **3.** (Înv.) A apela, a recurge la ajutorul sau la bunăvoința cuiva; a căuta refugiu, adăpost, scăpare la cineva sau undeva. *Unii se dau prinși la dușman, la mila lui năzuiesc* (Negruzzi).

năzuință, *năzuințe*, s.f. || Din *năzui* || Aspirație, tendință (puternică) spre ceva.

năzurós, -oásă, *năzuroși, -oase*, adj. || Din *nazuri* || Care face nazuri, mofturi; capricios, cu toane. (Fig.) *Se-ntoarse iarăși năzuroasa toamnă, Acuma-i soare și acuma plouă* (Anghel-Iosif).

ne- || Din sl. *ne-* || Element de compunere care exprimă o negație și care servește la formarea unor substantive, adjective și adverbe.

nea[1] s.f. || Lat. *nix, nivis* || (Reg. și, în limba literară actuală, poetic) Zăpadă.

nea[2] s.m. v. **nene.**

neabătút, neabătuți, -te, adj. || *Ne-* + *abătut* || **1.** (Înv.) Care nu se abate de la drumul pe care a pornit. **2.** Care nu se abate de la un principiu, de la o convingere.

neadevăr, *neadevăruri*, s.n. || *Ne-* + *adevăr* || Lipsă de conformitate cu realitatea; afirmație care denaturează adevărul; minciună.

neadormít, -ă, *neadormiți, -te*, adj. || *Ne-* + *adormit* || Care veghează atent; care nu slăbește, activ, neobosit; (despre stări sufletești, manifestări, senzații etc.) care nu slăbește, nu încetează, nepotolit. *Cercetă cu luare-aminte neadormită fiecare chip* (Sadoveanu).

neágă s.f. sg. (Pop.) Persoană încăpățînată, care face totul numai după capul ei. ○ Expr. *A sta neagă-rea pe capul cuiva* = a se ține mereu după cineva, a nu-l lăsa în pace, a nu-l slăbi din ochi.

neagresiúne s.f. || *Ne-* + *agresiune* || Principiu fundamental al dreptului internațional, care condamnă recurgerea la agresiune în relațiile dintre state, respinge războiul ca mijloc de soluționare a problemelor litigioase și presupune respectarea independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale.

neajúns, *neajunsuri*, s.n. || *Ne-* + *ajuns* || **1.** Greutate, dificultate; neplăcere, necaz. **2.** Lipsă, scădere, defect. *Aceste neajunsuri se temea... să nu ni se întîmple și nouă* (Hogaș).

neajutorát, -ă, *neajutorați, -te*, adj. || *Ne-* + *ajutorat* || **1.** Lipsit de sprijin, de apărare. ● Care nu este în stare să se descurce singur, nepriceput, neîndemînatic. *Eu vreau să-ți fac un bine, căci te văd bătrînă și neajutorată* (Sandu-Aldea). **2.** Sărac, nevoiaș.

nealiniát, -ă, *nealiniați, -te*, adj. || *Ne-* + *aliniat* || (Despre state, blocuri politico-militare) Care duce o politică de nealiniere.

nealiniére s.f. || *Ne-* + *aliniere* || Concepție de politică externă care tinde să evite participarea obligatorie la înfruntările dintre diferite state mari sau dintre blocuri politico-militare și să respingă menținerea de către unele mari puteri a zonelor de influență în lume, a colonialismului și neocolonialismului.

nealtădátă adv. || *Ne-* + *altădată* || (Astăzi rar) *Ca nealtădată* = ca niciodată, cum nu a mai fost. *Am găsit... livada încărcată cu fructe ca nealtădată* (Alecsandri).

neáltul, -ta, *nealții, -tele*, pron. nehot. || *Ne-* + *altul* || *Ca nealtul* sau (rar) *ca nealții* = ca nimeni altul. *Învață ca nealții pe lume asta albă* (Ispirescu).

neam, *neamuri*, s.n., adv. **1.** S.n. Popor, națiune. ○ *De neam...* = de origine, de naționalitate. *De toate neamurile* = de toate naționalitățile; de toate felurile, de toate speciile. ● *Neamul omenesc* = specia umană, omenirea. **2.** S.n. (Ist.) Termen care denumește uniunile de ginți și de triburi din orînduirea comunei primitive; *p. ext.* seminție, trib. **3.** S.n. Familie; rudă. ○ Expr. *Neam de neamul meu (al tău* etc.) = a) toți ascendenții (sau, rar, descendenții) din familia mea (a ta etc.); b) nici unul din ascendenții (sau, rar,) descendenții din familia mea (a ta etc.). *De neam (bun, nobil* etc.) = dintr-o familie nobilă. **4.** S.n. Specie, gen, fel, soi. **5.** Adv. (Reg. și fam.) Deloc, cîtuși de puțin.

neaméstec s.n. || *Ne-* + *amestec* || Faptul de a nu se amesteca (în treburile altcuiva); neintervenție.

neamț, *nemți*, s.m. || Din sl. *němĭcĭ* || (Pop.) German.

neánt s.n. || Din fr. *néant* || Neființă, inexistență. *Într-o formă frumoasă poate să încapă neantul* (Macedonski).

neáoș, -ă, *neaoși, -e*, adj. || Cf. *aus* || **1.** Băștinaș, autohton, pămîntean. *Vorbele-ți sînt bune Și chipul de om neaoș* (Alecsandri).

neaoșísm, *neaoșisme*, s.n. || Din *neaoș* || **1.** Cuvînt sau expresie cu un căutat (adesea forțat) aspect autohton, arhaic sau popular. **2.** Tendință în literatură caracterizată prin abuzul de cuvinte arhaice și populare, de obicei rare.

neapărát, -ă, *neapărați, -te*, adj., adv. || *Ne-* + *apărat* || **1.** Adj. Care este absolut necesar; indispensabil; de care nu te poți lipsi. **2.** Adv. Cu orice preț, negreșit.

nearticulát, -ă, *nearticulați, -te*, adj. || *Ne-* + *articulat* || **1.** (Despre sunete) Emis fără participarea organelor vorbirii; neclar, nedeslușit. **2.** (Gram.) Care nu este însoțit de articol (hotărît).

neascultátór, -oáre, *neascultători, -oare*, adj. || *Ne-* + *ascultător* || (Și substantivat) Care nu ascultă de cineva sau de ceva; nedisciplinat.

neasemănát, -ă, *neasemănați, -te*, adj. || *Ne-* + *asemănat* || (Adesea adverbial) Care

nu poate fi asemănat cu nimic, care nu are seamăn; neasemuit, incomparabil, inegalabil.

neasemuít, -ă, *neasemuiți, -te*, adj. || *Ne- + asemuit* || (Adesea adverbial) Neasemănat.

neastîmpăr s.n. || *Ne- + astîmpăr* || Faptul de a fi neastîmpărat, lipsă de astîmpăr; neliniște, impacienţă, agitaţie.

neastîmpărát, -ă, *neastîmpărați, -te*, adj. || *Ne- + astîmpărat* || Care nu se astîmpără, care se agită continuu; (mai ales despre copii) zglobiu, zburdalnic; zvăpăiat, *p. ext.* rău, obraznic.

neașteptát[1] s.n. || *Ne- + așteptat* || *Pe neașteptate* = fără să te aştepţi, deodată.

neașteptát[2], **-ă,** *neașteptați, -te*, adj. || *Ne- + așteptat* || (Adesea adverbial) La care nu te aştepţi; neprevăzut. ● Care este peste aşteptări (de bun, de frumos etc.).

neatént, -ă, *neatenți, -te*, adj. || *Ne- + atent* || Care nu este atent; absent, distrat.

neatenție s.f. || *Ne- + atenție* || Lipsă de atenţie; atitudine, gest care vădeşte lipsă de atenţie, de consideraţie faţă de cineva.

neatíns, -ă, *neatinși, -se*, adj. || *Ne- + atins* || Care nu este sau nu a fost atins; intact, întreg. ● Pe care nu-l poţi atinge, la care nu se poate ajunge; inaccesibil.

neatîrnáre s.f. || *Ne- + atîrnare* || Independenţă.

neatîrnát, -ă, *neatîrnați, -te*, adj. || *Ne- + atîrnat* || Care nu depinde de nimeni; independent.

neavenít, -ă, *neaveniți, -te*, adj. || Din fr. *non avenu* (prin apropiere de *venit*) || *Nul și neavenit* = (mai ales despre acte juridice) lipsit de valabilitate, considerat ca inexistent.

nebăgáre s.f. || *Ne- + băgare* || *Nebăgare de seamă* = lipsă de atenţie; neglijenţă. *Nu-ţi poţi închipui ce rău poţi face din nebăgare de seamă* (Caragiale).

nebăgát[1] s.n. || *Ne- + băgat* || *Pe nebăgate de* (sau *în*) *seamă* = pe neobservate, pe nesimţite.

nebăgát[2], **-ă,** *nebăgați, -te*, adj. || *Ne- + băgat* || *Nebăgat în seamă* = care nu este luat în considerare, trecut cu vederea, neglijat.

nebănuít, -ă, *nebănuiți, -te*, adj. || *Ne- + bănuit* || Care n-a putut fi bănuit; neașteptat, neprevăzut.

nebiruít, -ă, *nebiruiți, -te*, adj. || *Ne- + biruit* || Care nu este sau nu poate fi biruit; neînvins, neînfrînt; invincibil.

nebulár, -ă, *nebulari, -e*, adj. || Din fr. *nébulaire;* lat. *nebula* „ceaţă, nor" || Referitor la nebuloasă, care ţine de o nebuloasă.

nebulós, -oásă, *nebuloși, -oase*, adj., s.f. || Din fr. *nébuleux* || **1.** Adj. Neclar, confuz; imprecis. **2.** S.f. Corp ceresc difuz, de strălucire slabă, alcătuit din gaze sau din pulberi *(nebuloasă galactică)* ori din miliarde de stele *(nebuloasă extragalactică)*.

nebulozitáte, *nebulozități*, s.f. || Din fr. *nébulosité* || Stare a cerului acoperit de nori, întunecare uşoară; lumină difuză.

nebún, -ă, *nebuni, -e*, adj., subst. || *Ne- + bun* || **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care suferă de o boală mintală; dement, alienat mintal. ○ Expr. *A umbla nebun după cineva* (sau *după ceva)* = a fi îndrăgostit de cineva; a-i plăcea foarte mult cineva sau ceva. *A face pe nebunul* = a-şi acorda o importanţă exagerată. **2.** Adj., s.m. şi f. (Om) nesocotit, nechibzuit. **3.** Adj., s.m. şi f. (Fiinţă) neastîmpărată, zvăpăiată. **4.** S.m. Piesă la jocul de şah.

nebunăríță, *nebunărițe*, s.f. || Din *nebun* || (Bot.) Măselariţă.

nebunátic, -ă, *nebunatici, -ce*, adj. || Din *nebun* || Neastîmpărat, zglobiu, zburdalnic. ● (Despre manifestări ale oamenilor) Care exprimă, trădează vioiciune, neastîmpăr.

nebunésc, -eáscă, *nebunești*, adj. || Din *nebun* || Care denotă lipsă de raţiune, de judecată; necugetat, nechibzuit, nesocotit. ● Excesiv, exagerat (de mare, de mult).

nebunéște adv. || Din *nebun* || În mod necugetat, nesocotit; în mod excesiv, exagerat; foarte tare, foarte mult. *Galopa nebuneşte pe drumul mare* (Brăescu).

nebuní, *nebunesc*, vb. IV. Intranz. şi tranz. || Din *nebun* || (Pop.) A înnebuni. ○ Expr. (Fam.) *Nu mă nebuni*, exclamaţie care exprimă mirare, neîncredere faţă de cele auzite.

nebunie, *nebunii*, s.f. || Din *nebun* || **1.** Boală mintală caracterizată prin pierderea judecăţii; demenţă; *p. ext.* lipsă de judecată, de chibzuială; nesocotinţă. ○ *La nebunie* = peste măsură, foarte mult. **2.** Faptă sau vorbă necugetată; nesocotinţă; prostie. **3.** Faptă lipsită de seriozitate, năzbîtie, poznă. **4.** Neastîmpăr, zburdălnicie; extravaganţă.

necáz, *necazuri*, s.n. || Cf. sl. *nakazŭ* || **1.** Suferinţă, supărare, amărăciune; neajuns, neplăcere. ● Ceea ce provoacă cuiva suferinţă, supărare, amărăciune; (la pl.) încercări, greutăţi. **2.** Enervare; mînie, furie, ciudă (împotriva cuiva). ○ Expr. *În necazul cuiva* = spre a supăra pe cineva. *A-i face cuiva în necaz* = a supăra intenţionat pe cineva. *De necaz* = pentru a-şi exprima ciuda, mînia.

necăjí, *necăjesc* vb. IV. || Din *necaz* || **1.** Tranz. A pricinui cuiva un necaz, o neplăcere, un neajuns; a supăra; a sîcîi, a deranja. ● Refl. A se supăra, a se enerva. **2.** Refl. A se strădui, a se trudi, a depune eforturi mari spre a realiza ceva.

necăjít, -ă, *necăjiți, -te*, adj. **1.** Care are un necaz, o supărare; trist, amărît. **2.** Care duce o viaţă grea; sărac, nevoiaş. **3.** Nemulţumit, enervat de cineva sau de ceva.

necălcát, -ă, *necălcați, -te*, adj. || *Ne- + călcat* || **1.** (Despre rufe, haine) Care nu este călcat cu fierul; şifonat. **2.** (Despre locuri, drumuri) Care nu a fost sau nu poate fi străbătut, pe unde n-a umblat încă nimeni.

necăsătorít, -ă, *necăsătoriți, -te*, adj. || *Ne- + căsătorit* || Care nu este căsătorit; celibatar.

necesár, -ă, *necesari, -e*, adj. || Din fr. *nécessaire*, lat. *necessarius* || **1.** Adj. De care este nevoie, care nu poate lipsi; trebuincios; (substantivat, n.) ceea ce e trebuincios la ceva, fără de care nu se poate realiza ceva. ○ *Strictul n.*

= cantitate (mică) din ceva, indispensabilă pentru un anumit scop. **2.** Adj. (Şi substantivat) Care nu poate să nu fie sau să nu se întîmple.

necesită, pers. 3 *necésită*, vb. I. Tranz. || Din fr. *nécessiter* || A cere, a pretinde ceva ca fiind necesar, a reclama, a impune.

necesitáte, *necesităţi*, s.f. || Din lat. *necessitas, -atis*, fr. *nécessité* || **1.** Ceea ce se cere, se impune, se reclamă; trebuinţă, nevoie. ○ *De primă necesitate* = absolut trebuitor, indispensabil. ● *Stare de n.* = situaţie în care un stat poate lua unele măsuri excepţionale (de apărare a ordinii publice, de securitate etc.). **2.** Categorie filozofică desemnînd însuşirile şi raporturile care au un temei intern, decurgînd inevitabil din esenţa lucrurilor, din legile lor de dezvoltare. ○ *Cu necesitate* = în mod necesar, imperios, obligatoriu. **3.** Utilitate, oportunitate.

nechemát, -ă, *nechemaţi, -te*, adj., s.m. şi f. || *Ne- + chemat* || **1.** Care nu a fost invitat, poftit undeva, care nu este dorit undeva. **2.** (Cel) care nu este indicat, competent, îndreptăţit (să facă ceva).

nechéz, *nechezuri*, s.n. || Din *necheza* || Nechezat. *Nechezuri... se întretăiau în lumina sărac a grajdului* (Camilar).

necheză, *nechez*, vb. I. Intranz. || Cf. *rîncheza* || **1.** (Despre cai) A scoate strigătul caracteristic speciei. **2.** (Despre oameni; ir. sau depr.) A rîde într-un mod asemănător cu nechezatul.

nechezát, *nechezaturi*, s.n. Faptul de *a necheza;* strigătul caracteristic al calului; nechez.

nechibzuínţă, *nechibzuinţe*, s.f. || *Ne- + chibzuinţă* || Lipsă de judecată, de chibzuială; *p. ext.* faptă nechibzuită; nesocotinţă.

nechibzuít, -ă, *nechibzuiţi, -te*, adj. || *Ne- + chibzuit* || Lipsit de chibzuinţă, nesocotit, necugetat. ● Care denotă nesocotinţă, care nu a fost bine chibzuit.

necínste s.f. || *Ne- + cinste* || Lipsă de cinste, de onestitate, de probitate; ruşine, dezonoare.

necinsti, *necinstesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || *Ne- + cinsti* || A (se) dezonora, a (se) compromite. ● Tranz. A profana. ● Tranz. A pîngări; a viola o femeie.

necinstít, -ă, *necinstiţi, -te*, adj. || *Ne- + cinstit* || Lipsit de cinste, de probitate, de onestitate, incorect. ● (Despre acţiuni, manifestări ale oamenilor) Care vădeşte lipsă de cinste, de corectitudine.

necioplít, -ă, *neciopliţi, -te*, adj. || *Ne- + cioplit* || Lipsit de educaţie, de maniere; bădăran, mojic. ● (Despre manifestări ale oamenilor) Care trădează lipsă de cultură, de civilizaţie; grosolan.

necitéţ, -eáţă, *neciteţi, -e*, adj. || *Ne- + citeţ* || Care nu se poate citi sau se citeşte cu greu; indescifrabil.

neclár, -ă, *neclari, -e*, adj. || *Ne- + clar* || Care nu se vede (bine), nu se distinge; care nu se înţelege bine; confuz.

neclaritáte, *neclarităţi*, s.f. || *Ne- + claritate* || Lipsă de claritate. ● Idee, exprimare confuză, lipsită de claritate.

neclintíre s.f. || *Ne- + clintire* || Stare de nemişcare, fixitate, imobilitate; (fig.) trăinicie, statornicie, fermitate.

neclintít, -ă, *neclintiţi, -te*, adj. || *Ne- + clintit* || Care nu se clinteşte (din loc), nemişcat, imobil; (fig.) neschimbător, statornic; hotărît, ferm.

necombatánt, -ă, *necombatanţi, -te*, adj., s.m. || *Ne- + combatant* || (Militar) care nu face parte din rîndul celor care participă direct la acţiunile de luptă.

necondiţionát, -ă, *necondiţionaţi, -te*, adj. || *Ne- + condiţionat* || Care se face sau se acceptă fără condiţii, fără rezerve.

neconformísm s.n. || *Ne- + conformism* || Nonconformism.

neconsolát, -ă, *neconsolaţi, -te*, adj. || *Ne- + consolat* || Care nu găseşte consolare; nemîngîiat.

necontenít, -ă, *neconteniţi, -te*, adj. || *Ne- + contenit* || (Adesea adverbial) Care se desfăşoară fără întrerupere, neîncetat, continuu.

necópt, necoáptă, *necopţi, necoapte*, adj. || *Ne- + copt* || Care nu este (bine) copt; (despre fructe) care nu a ajuns încă la maturitate. ● (Fig.) Nevîrstnic, fără experienţă.

necredincíos, -oásă, *necredincioşi, -oase*, adj., s.m. şi f. || *Ne- + credincios* || **1.** (Om) care nu-şi ţine cuvîntul dat; infidel. **2.** (Om) care nu are o credinţă religioasă sau care se abate de la dogmele religiei; ateu.

necredínţă, *necredinţe*, s.f. || *Ne- + credinţă* || **1.** Atitudine, comportare necinstită, lipsă de fidelitate; trădare. **2.** Lipsă de credinţă religioasă; ateism; nerespectare a dogmelor bisericeşti.

necrofág, -ă, *necrofagi, -ge*, adj. || Din fr. *necrophage;* gr. *nekros* „mort" + *phagein* „a mînca" || (Despre animale; şi substantivat) Care se hrăneşte cu cadavre.

necrofór, *necrofori*, s.m. || Din fr. *nécrophore;* gr. *nekrophoros* „care transportă cadavre" || Gen de insecte coleoptere care îşi depun ouăle pe cadavre; gropar **(2)**.

necrológ, *necrologuri*, s.n. || Din ngr. *nekrologion*, fr. *nécrologe* || **1.** Cuvîntare sau articol (de ziar, de revistă) care relevă meritele unei personalităţi de curînd decedate. **2.** Anunţ mortuar.

necromanţíe s.f. || Din it. *necromanzia*, fr. *nécromancie* || Practică obscurantistă constînd în invocarea spiritelor morţilor pentru aflarea viitorului.

necrópolă, *necropole*, s.f. || Din fr. *nécropole;* gr. *nekropolis* „cetatea morţilor" || Cimitir (de inhumaţie sau de incineraţie) în comuna primitivă şi în sclavagism; *p. gener.* cimitir. ● Criptă, cavou.

necrozá, pers. 3 *necrozează*, vb. I. Refl. || Din fr. *nécroser* || (Despre ţesuturi) A fi atins de necroză.

necróză, *necroze*, s.f. || Din fr. *nécrose;* gr. *nekrosis* „mortificare" || (Biol.) Mortificare,

distrugere a unei porţiuni de ţesut sau de organ, datorită întreruperii circulaţiei sanguine, unei infecţii, arsuri etc.

necruţătór, -oáre, *necruţători, -oare,* adj. || *Ne-* + *cruţător* || Care nu cruţă, nu are milă; crud, neîndurător. ● (Fig.) Aspru, înverşunat, acerb: *luptă necruţătoare.*

nectár, *nectare,* s.n. || Din ngr. *nektar,* lat., fr. *nectar* || **1.** Lichid secretat de flori, pe care albinele îl adună şi îl transformă în miere. **2.** (În mitologia greacă) Băutură a zeilor, despre care se credea că dă nemurire celor care o beau; *p. ext.* băutură foarte gustoasă; vin foarte bun.

nectón s.n. || Din fr. *necton;* gr. *nektos* „înotător" || (Cu sens colectiv) Biocenoza organismelor care înoată activ în apă prin mişcări proprii (ex. peştii, crustaceele).

necugetát, -ă, *necugetaţi, -te,* adj. || *Ne-* + *cugetat* || Care nu este chibzuit în acţiunile sale; nesocotit, nechibzuit. ● (Adverbial) Fără a chibzui, fără a cugeta. *De fapt nu plecase atît de necugetat în aventură* (Cezar Petrescu).

necúm conj. || *Ne-* + *cum* || (Şi) cu atît mai puţin. *Fusese „indignat"... nu mirat, necum întristat* (Teodoreanu).

necumpătát, -ă, *necumpătaţi, -te,* adj. || *Ne-* + *cumpătat* || Lipsit de cumpătare, de chibzuinţă.

necunoscătór, -oáre, *necunoscători, -oare,* adj. || *Ne-* + *cunoscător* || Care nu cunoaşte (anumite lucruri), neştiutor, nepregătit (într-un anumit domeniu).

necunoscút, -ă, *necunoscuţi, -te,* adj., subst. || *Ne-* + *cunoscut* || **1.** Adj. Care nu este cunoscut; obscur, despre care nu se ştie nimic, ascuns. ● (Despre persoane) Care nu face parte dintre cunoscuţii cuiva; străin. ● (Şi substantivat) Fără renume, absent; anonim. **2.** S.n. Ceea ce nu este cunoscut (încă). **3.** S.f. (Mat.) Mărime care apare într-o problemă sau într-o ecuaţie şi a cărei valoare trebuie aflată pe baza datelor problemei.

necuprins, -ă, *necuprinşi, -se,* adj., s.n. || *Ne-* + *cuprins* || **1.** Adj. Imens, nemărginit. **2.** S.n. Spaţiu, întindere nelimitată; nemărginire, infinit. **3.** Adj. Care nu poate fi cuprins de mintea omenească; neînţeles, nepătruns.

necurát, -ă, *necuraţi, -te,* adj. || *Ne-* + *curat* || **1.** Murdar. ● (Fig.) Necinstit, incorect. **2.** *Duh* (sau *spirit*) *necurat* = spirit rău. ● (Substantivat, m. art.) Dracul, diavolul.

necurmát, -ă, *necurmaţi, -te,* adj., adv. || *Ne-* + *curmat* || **1.** Adj. Care nu încetează, care durează mereu. **2.** Adv. Necontenit, neîncetat, neîntrerupt.

necuviincíos, -oásă, *necuviincioşi, -oase,* adj. || *Ne-* + *cuviincios* || Lipsit de bună-cuviinţă, de respect; obraznic.

necuviinţă, *necuviinţe,* s.f. || *Ne-* + *cuviinţă* || Vorbă, faptă, atitudine necuviincioasă; lipsă de respect; impoliteţe, obrăznicie, grosolănie.

necuvîntătór, *necuvîntătoare,* s.n. || *Ne-* + *cuvîntător* || (Mai ales la pl.) Animal. *Îi mulţumiră din cap ca necuvîntătoarele şi se aşezară pe scaune* (Stancu).

nedefinít, -ă, *nedefiniţi, -te,* adj. || *Ne-* + *definit* || **1.** Care nu este definit; lipsit de precizie; vag. **2.** (Gram.; despre articole, adjective, pronume, numerale) Nehotărît.

nedéie, *nedei,* s.f. || Din sl. *nedĕlja* „duminică" || **1.** Petrecere populară cîmpenească, organizată de obicei cu prilejul unei sărbători sau al unui hram. **2.** (Reg.) Loc (plan) pe vîrful unui munte.

nedelicatéţe, *nedelicateţi,* s.f. || *Ne-* + *delicateţe* || Lipsă de delicateţe; gest sau vorbă lipsită de delicateţe; impoliteţe.

nedémn, -ă, *nedemni, -e,* adj. || *Ne-* + *demn* || Care nu este demn; care nu merită, nu este vrednic (să...).

néder, *nederi,* s.m. (Reg.) Om nătîng, zăpăcit, nebun. *Tot aşa era cam neder, cam ne-ntr-o parte* (Brătescu-Voineşti).

nedesluşít, -ă, *nedesluşiţi, -te,* adj. || *Ne-* + *desluşit* || Care nu poate fi distins (cu uşurinţă); neclar, confuz.

nedespărţít, -ă, *nedespărţiţi, -te,* adj. || *Ne-* + *despărţit* || Care nu se desparte de cineva; strîns unit, inseparabil. ● Care nu este sau nu poate fi despărţit, separat, fragmentat; indivizibil.

nedeterminăre, *nedeterminări,* s.f. || *Ne-* + *determinare* || Situaţie incertă, neclară; imprecizie. ● (Mat.) Imposibilitate de a putea determina în mod univoc valorile necunoscutelor unei probleme.

nedezlipít, -ă, *nedezlipiţi, -te,* adj. || *Ne-* + *dezlipit* || Care nu este sau nu poate fi despărţit, nedespărţit de cineva.

nedezmînţít, -ă, *nedezmînţiţi, -te,* adj. || *Ne-* + *dezmînţit* || Care nu se dezminte; consecvent. *Îl privi înţelegător şi cu aceeaşi nedezmînţită simpatie* (Camil Petrescu).

nediseminăre, *nediseminări,* s.f. || *Ne-* + *diseminare* || Nerăspîndire, neîmprăştiere; nepropagare, neproliferare.

nedomolít, -ă, *nedomoliţi, -te,* adj. || *Ne-* + *domolit* || Care nu poate fi domolit; neastîmpărat, neostoit; nestăpînit, aprig.

nedrépt, nedreáptă, *nedrepţi, -te,* adj. || *Ne-* + *drept* || **1.** (Şi adverbial) Care nu este conform cu dreptatea; (despre oameni) care nedreptăţeşte pe cineva, care nu este obiectiv. ○ (Substantivat) *Pe nedrept(ul)* = în mod samavolnic, fără temei, neîntemeiat. **2.** (Gram.; despre complemente sau propoziţii completive) Indirect.

nedreptáte, *nedreptăţi,* s.f. || *Ne-* + *dreptate* || Lipsă de dreptate, injustiţie; faptă nedreaptă; samavolnicie.

nedreptăţí, *nedreptăţesc,* vb. IV. Tranz. || Din *nedreptate* || A(-i) face (cuiva) o nedreptate. *I se părea lui că îl nedreptăţeşte profund* (Camil Petrescu).

nedumerí, *nedumeresc,* vb. IV. Tranz. || Din *nedumerit* || A face să fie nedumerit, să nu înţeleagă ceva; a pune în încurcătură.

nedumerire, *nedumeriri,* s.f. || *Ne-* + *dumerire* || Starea celui nedumerit; surprindere, uimire. *Toată nedumerirea a încetat astăzi în urma cercetărilor* (Maiorescu).

nedumerít, -ă, *nedumeriţi, -te,* adj. || *Ne-* + *dumerit* || Care nu este lămurit; care este sur-

prins, încurcat, uimit în fața unui fapt, a unui lucru neașteptat.

neeuclidiánă adj. || *Ne-* + *euclidiană* || *Geometrie n.* = geometrie în care se infirmă postulatul lui Euclid, potrivit căruia printr-un punct exterior unei drepte se poate duce o singură paralelă la acea dreaptă.

nefást, -ă, *nefaști, -ste,* adj. || Din fr. *néfaste* || Care aduce nenorocire, necaz; fatal.

nefavorábil, -ă, *nefavorabili, -e,* adj. || *Ne-* + *favorabil* || Care este în dezavantajul cuiva; neprielnic, potrivnic; (despre vreme) care se caracterizează prin condiții neprielnice (de temperatură, umiditate etc.).

nefăcút, -ă, *nefăcuți, -te,* adj. || *Ne-* + *făcut* || Care nu a fost făcut, creat, săvîrșit. ○ Expr. (Substantivat) *A face o nefăcută* = a comite o prostie, a face o boroboață.

nefér, *neferi,* s.m. || Din tc. *nefer* || (Înv.) **1.** Soldat din vechea armată turcă. **2.** Soldat din corpul arnăuților; poteraș.

nefericí, *nefericesc,* vb. IV. Tranz. || Din *nefericit* || A aduce cuiva nefericire, a face să fie nefericit. *Eu ție m-am încrezut, Tare m-am nefericit* (Pop.).

nefericíre, *nefericiri,* s.f. || *Ne-* + *fericire* || Starea celui nefericit; nenorocire; întîmplare, împrejurare care aduce cuiva necaz, nenorocire. ○ *Din nefericire* = din nenorocire, din păcate.

nefericít, -ă, *nefericiți, -te,* adj. || *Ne-* + *fericit* || (Adesea substantivat) Lipsit de fericire, nenorocit. ● (Fam.; despre lucruri) Care se află într-o stare extrem de proastă.

neferós, -oásă, *neferoși, -oase,* adj. || *Ne-* + *feros* || (Despre materiale metalice) Care nu conține fier sau aliaje ale acestuia.

nefiórt, nefiártă, *nefierți, nefierte,* adj. || *Ne-* + *fiert* || Care nu este (destul de) fiert; crud.

neființă s.f. || *Ne-* + *ființă* || **1.** (Poetic) Faptul de a nu exista, de a nu fi; inexistență. *La-nceput, pe cînd ființă nu era, nici neființă* (Eminescu). **2.** (Înv.) Absență, lipsă (dintr-un loc).

nefirésc, -eáscă, *nefirești,* adj. || *Ne-* + *firesc* || Care nu este în firea lucrurilor; nenatural, anormal.

neflexíbil, -ă, *neflexibil -e,* adj. || *Ne-* + *flexibil* || Care nu este flexibil. ● (Despre cuvinte sau forma lor) Care nu are flexiune.

nefolositór, -oáre, *nefolositori, -oare* adj. || *Ne-* + *folositor* || Care nu este folositor, care nu servește la nimic; inutil.

nefript, -ă, *nefripți, -te,* adj. || *Ne-* + *fript* || Care nu este (destul de) fript; crud.

nefrít s.n. || Din fr. *néphrite,* germ. *Nephrit* || Rocă metamorfică de culoare verzuie, folosită ca piatră semiprețioasă.

nefrítă, *nefrite,* s.f. || Din ngr. *nephritis,* fr. *néphrite* || Afecțiune renală de natură inflamatorie.

nefrític, -ă, *nefritici, -ce,* adj., s.m. și f. || Din ngr. *nephritikos,* lat. *nephriticus,* fr. *néphrétique* || **1.** Adj. Care se referă la rinichi; (despre boli) care este localizat la rinichi. ● (Despre medicamente) Care este folosit în tratamentul bolilor de rinichi. **2.** S.m. și f. Persoană bolnavă de nefrită.

neg, *negi,* s.m. || Lat. *naevus* || Excrescență mică, rotundă, nedureroasă, care apare uneori pe piele.

negá, *neg,* vb. I. Tranz. || Din lat. *negare* || A nu recunoaște ceva; a tăgădui, a contesta.

negáră s.f. v. **năgară.**

negáre, *negări,* s.f. Acțiunea de *a nega;* tăgăduire, contestație. ● (Filoz.) Negație. ○ *Negarea negației* v. *negație.*

negatív, -ă, *negativi, -e,* adj., s.n. || Din lat. *negativus,* fr. *négatif,* germ. *negativ* || **1.** Adj. Care neagă ceva, care exprimă o negație. **2.** Adj. (Despre oameni și manifestările lor) Cu însușiri rele, dăunătoare; rău, periculos. **3.** Adj; (Mat.) A cărui valoare este mai mică decît zero. **4.** Adj. (Despre sarcini electrice) De același fel cu sarcina electronului sau cu cea a unui baston de ebonită electrizat prin frecare cu o bucată de postav. **5.** S.n. Imagine fotografică la care distribuția luminii și a umbrei este inversată față de cea reală; *film* sau *hîrtie fotografică* pe care s-a obținut o astfel de imagine.

negativísm s.n. || Din *negativ* || **1.** Atitudine de ignorare intenționată a elementelor pozitive pe care le prezintă cineva sau ceva. **2.** Simptom care apare în unele boli mintale și care se caracterizează prin tendința bolnavului de a se împotrivi oricăror solicitări din exterior.

negativíst, -ă, *negativiști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din *negativ* || **1.** Adj. Care ține de negativism sau este caracteristic negativismului. **2.** S.m. și f. Persoană care are o atitudine negativistă **(1),** care manifestă negativism.

negáție, *negații,* s.f. || Din fr. *négation* || **1.** Faptul de a nega; judecată prin care se contestă valoarea de adevăr a unei afirmații. ● Cuvînt care dă sens negativ unei propoziții. **2.** (Filoz.) Categorie a dialecticii care reflectă trecerea de la vechi la nou, unitatea dintre continuu și discontinuu în procesul dezvoltării. ○ *Negarea negației* = principiu fundamental al dialecticii materialiste, potrivit căruia dezvoltarea, înțeleasă ca proces continuu de înnoire, are caracterul unei mișcări progresive, ascendente, de la simplu la complex, de la inferior la superior, prin preluarea și dezvoltarea elementelor pozitive din etapele anterioare ale dezvoltării și înlăturarea celor negative.

negél, *negei,* s.m. Diminutiv al lui *neg. Pe un braț Simina are un negel* (Coșbuc).

negelăríță, *negelărițe,* s.f. || Din *negel* || (Bot.) Rostopască.

neghínă, *neghine,* s.f. Plantă erbacee (buruiană), înaltă de 40—70 cm, cu tulpina și frunzele păroase, cu flori roșii-purpurii, răspîndită în culturile de cereale; *p. restr.* sămînța acestei plante, care, măcinată împreună cu boabele de grîu, dă făinii un gust neplăcut și proprietăți toxice. ○ Expr. *A alege neghina din grîu* = a înlătura elemențele dăunătoare din ceva.

neghiníță, *neghinițe,* s.f. Diminutiv al lui *neghină.* (În comparații poetice cu dimensiunile sau culoarea bobului de neghină) *De pe-o ramură luă un cărăbuș... cu ochișorii ca două neghinițe* (Gîrleanu). || Pl. și: (rar) *neghiniți.*

neghiób, -oábă, *neghiobi, -oabe,* adj., s.m. şi f. (Om) cu mintea mărginită, prost, nătărău; nepriceput, neîndemînatic. ● (Despre fapte, vorbe, manifestări) Care denotă nepriceperea, prostia neghiobului.

neghiobie, *neghiobii,* s.f. || Din *neghiob* || Faptă sau vorbă de neghiob; prostie, nerozie.

negîndít[1] s.n. || *Ne-* + *gîndit* || *Pe negîndite* = în mod neaşteptat, spontan, prin surprindere.

negîndít[2]**, -ă,** *negîndiţi, -te,* adj. || *Ne-* + *gîndit* || Care nu este (sau nu a fost) gîndit suficient. ● Care apare pe neaşteptate; neprevăzut. *Lucru negîndit,... să aud aşa vorbe tocmai din gura ta* (Creangă).

neglijá, *neglijez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *négliger* || A nu avea grijă de cineva sau de ceva; a trece cu vederea, a lăsa la o parte, a omite. ● Refl. A nu avea grijă de propria persoană.

neglijábil, -ă, *neglijabili, -e,* adj. || Din fr. *négligeable* || Care poate fi neglijat, lăsat la o parte sau trecut cu vederea; *p. ext.* neînsemnat, fără importanţă.

negliját, -ă, *neglijaţi, -te,* adj. Căruia nu i s-a dat atenţia cuvenită; care denotă lipsă de îngrijire.

neglijént, -ă, *neglijenţi, -te,* adj. || Din fr. *négligent* || **1.** Care îşi neglijează îndatoririle, indolent, nepăsător. ● Neîngrijit, dezordonat (în ţinută). (Adverbial) *Umbla destul de neglijent îmbrăcat* (Ralea). **2.** Care denotă lipsă de atenţie, de grijă, de interes.

neglijénţă, *neglijenţe,* s.f. || Din fr. *négligence* || Faptul de a fi neglijent; atitudine sau faptă care denotă lipsă de interes, nepăsare, delăsare (în îndeplinirea unei datorii); lipsă de atenţie, de grijă faţă de cineva sau ceva.

negociá, *negociez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *négocier* || **1.** A duce tratative pentru încheierea unei convenţii economice, politice, culturale etc. **2.** A mijloci (o afacere); a încheia tranzacţii comerciale. ● A vinde şi a cumpăra efecte publice.

negociábil, -ă, *negociabili, -e,* adj. || Din fr. *négociable* || Care poate fi negociat.

negociatór, -oáre, *negociatori, -oare,* s.m. şi f. || Din fr. *négociateur,* lat. *negotiator* || Persoană care negociază (în numele său ori din încredinţarea altuia).

negociére, *negocieri,* s.f. Acţiunea de *a negocia;* (la pl.) tratative. ○ *N. diplomatice* = tratative duse în vederea încheierii unor convenţii internaţionale.

negóţ, *negoţuri,* s.n. || Lat. *negotium* || Comerţ (particular), negustorie.

negrăít, -ă, *negrăiţi, -te,* adj. || *Ne-* + *grăit* || Care nu poate fi exprimat prin cuvinte; extraordinar, nespus, nemaipomenit. *O frumuseţe albastră, negrăită, se lăsa din stele pe pămînt* (Galaction).

negreálă, *negreli,* s.f. || Din *negru* || Culoare neagră; materie colorantă de culoare neagră; vopsea neagră. ● (Pop.) Cerneală.

negreáţă, *negreţi,* s.f. || Lat. *nigritia* || Însuşirea de a fi negru: lucru (fiinţă, obiect) de culoare neagră; pată neagră.

negrésă, *negrese,* s.f. || Din fr. *négresse* || Femeie de rasă neagră.

negreşít adv. || *Ne-* + *greşit* || Fără nici o îndoială; desigur, neapărat.

negricíos, -oásă, *negricioşi, -oase,* adj. || Din *negru* || De culoare închisă, care se apropie de negru. ● (Despre oameni) Brunet, oacheş.

negríd, -ă, *negrizi, -de,* adj. || Cf. fr. *négroïde* || *Rasă negridă* = una dintre cele trei mari rase omeneşti, răspîndită în Africa de sud, în Sahara, Melanezia, Noua Guinee şi America. ● (Şi subst.) (Persoană) care aparţine acestei rase. || Şi: **negroíd, -ă** adj.

negrilícă, *negrilici,* s.f. || De la *negru* || Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu flori albe şi fructe capsule cu seminţe negre, aromatice, folosite drept condiment.

negroíd, -ă, adj. v. **negríd.**

négru, neágră, *negri, -e,* adj., s.n., s.m. || Lat. *niger, -gra, -grum* || **1.** Adj. Care nu reflectă lumina, avînd culoarea cea mai închisă, a funinginii, a cărbunilor, a penelor corbului; (despre culori) ca funinginea, ca penele corbului. ○ *Pîine neagră* = pîine făcută din făină integrală. *Vin n.* = vin de culoare roşie închisă. ○ Expr. *Ba e albă, ba e neagră,* se spune la adresa celui care se contrazice. ● (Despre oameni) Care are pielea, părul, ochii de culoare închisă; brunet, oacheş. **2.** Adj. Lipsit de lumină, cufundat în întuneric; întunecat, obscur: *noapte neagră.* ● (Fig.) Trist, mohorît. ○ Expr. *A-i fi cuiva inima neagră* = a fi foarte trist. *A-i face cuiva zile negre* = a chinui pe cineva, a-i amărî viaţa. **3.** Adj. (Fig.) Rău, crud, hain. **4.** *Post n.* = post foarte sever, fără nici o mîncare sau băutură, afară de apă. **5.** S.n. Culoare a corpurilor care nu reflectă lumina, absorbind-o în întregime; culoare neagră; materie colorantă de culoare neagră. ○ *N. de fum* = cărbune fin obţinut prin arderea unor substanţe organice cu cantităţi insuficiente de aer. întrebuinţat în industria cauciucului, la prepararea unor vopsele etc. *N. animal* = cărbune obţinut prin calcinarea oaselor şi folosit ca absorbant. ○ Expr. *(A se îmbrăca) în negru* = (a se îmbrăca) în haine de culoare neagră (în semn de doliu). *Negru pe alb* = **a)** în scris; **b)** în mod sigur. *A i se face cuiva negru înaintea ochilor* = a nu mai vedea bine (de supărare, de mînie). *A face albul negru* = a denatura, a falsifica realitatea. *A vedea totul în negru* = a fi pesimist. **6.** S.m. Bărbat care aparţine rasei negride. **7.** S.m. Persoană folosită de cineva pentru a executa, anonim, anumite munci, în locul acestuia. **8.** S.n. Murdărie, jeg. ○ Expr. *Nici cît negru sub unghie* = deloc.

négură, *neguri,* s.f. || Lat. *nebula* || Ceaţă deasă, care se ridică de obicei din ape sau, peste păduri, după ploi mari. *Neguri albe se ridicau spre văzduhuri din văile depărtate şi adînci* (Hogaş). ● (Fig.) Întunecime, beznă.

negurós, -oásă, *neguroşi, -oase,* adj. || Din *negură* || **1.** Învăluit în negură; *p. ext.* întunecat, mohorît. ● (Fig.; despre oameni) Posomorît, trist. **2.** (Fig.) Neclar, imprecis, confuz.

negús, *neguşi,* s.m. || Din fr. *négus* || Titlu purtat în perioada monarhiei de suveranii Etiopiei; persoană care avea acest titlu.

negustór, *negustori*, s.m. || Lat. *negotiatorius* sau din *neguța* || Comerciant (particular). || Și: (înv. și pop.) **neguțătór** s.m.

negustoreásă, *negustorese*, s.f. || Din *negustor* || Femeie care se ocupă cu comerțul particular; soție de negustor. || Și: (înv.) **neguțătoreásă** s.f.

negustorésc, -eáscă, *negustorești*, adj. || Din *negustor* || **1.** Care se referă la negustori; specific negustorilor, de negustor. **2.** Care ține de comerț, privitor la comerț.

negustorí, *negustoresc*, vb. IV. Intranz. și refl. || Din *negustor* || (Înv. și pop.) A practica meseria de negustor, a face negoț. || Și: (înv. și pop.) **neguțătorí** vb. IV.

negustoríe, *negustorii*, s.f. || Din *negustor* || **1.** Faptul de a se ocupa cu comerțul, ocupația de negustor. **2.** Afacere comercială. || Și: (înv. și pop.) **neguțătorie** s.f.

negustoríme s.f. || Din *negustor* || Tagma, breasla negustorilor; mulțime de negustori.

neguțá, *neguțez*, vb. I. Tranz. || Lat. *negotiari* sau din *negoț* || (Înv. și pop.) A face negoț. ● Refl. recipr. A se tocmi, a se tîrgui.

neguțătór s.m. v. **negustor.**

neguțătoreásă s.f. v. **negustoreasă.**

neguțătorí vb. IV v. **negustori.**

neguțătorie s.f. v. **negustorie.**

nehotărîre s.f. || *Ne-* + *hotărîre* || Lipsă de hotărîre, ezitare, șovăială.

nehotărît, -ă, *nehotărîți, -te*, adj. || *Ne-* + *hotărît* || **1.** Care nu este hotărît, care șovăie; nesigur, șovăitor; neclar, confuz. **2.** (Gram.) *Adjectiv n.* = adjectiv care însoțește un substantiv fără să califice în mod precis obiectul denumit de acesta. *Pronume n.* = pronume care dă indicații imprecise asupra obiectului al cărui nume îl înlocuiește. *Articol n.* = articol care indică obiectul denumit de substantiv drept reprezentant al speciei.

néică s.m. || Din *nene* || **1.** Nene. **2.** Termen afectiv cu care o fată se adresează flăcăului iubit.

neiculiță s.m. (Pop.) Diminutiv al lui *neică;* neicușor.

neicușór s.m. (Pop. și fam.) Diminutiv al lui *neică;* neiculiță. *Cine-mi dă, neicușorilor, o țigară — întrebă el* (Pas).

neicúță s.m. sg. **1.** Diminutiv al lui *neică.* **2.** Neică **(2).** *S-a dus, neicuța, s-a dus, N-a lăsat nici un răspuns, Nici guriță de ajuns* (Pop.).

neiertátor, -oáre, *neiertători, -oare*, adj. || *Ne-* + *iertător* || Care nu iartă, nu cruță, aspru, nemilos, neîndurător.

neimportánt, -ă, *neimportanți, -te*, adj. || *Ne-* + *important* || Lipsit de importanță, de valoare, de însemnătate.

neimpozábil, -ă, *neimpozabili, -e*, adj. || *Ne-* + *impozabil* || Care nu este supus unui impozit, scutit de impozit.

neintenționát, -ă, *neintenționați, -te*, adj. || *Ne-* + *intenționat* || (Adesea adverbial) Făcut fără intenție, fără să vrea.

neintervénție s.f. || *Ne-* + *intervenție* || Principiu fundamental al dreptului și relațiilor internaționale contemporane potrivit căruia nici un stat nu are dreptul de a se amesteca în treburile interne sau externe ale altui stat.

neisprăvít, -ă, *neisprăviți, -te*, adj., s.m. și f. || *Ne-* + *isprăvit* || **1.** Adj. Lăsat neterminat. **2.** Adj., s.m. și f. (Persoană) incapabilă, care nu are o situație, un rost.

neistovít, -ă, *neistoviți, -te*, adj. || *Ne-* + *istovit* || Neobosit; *p. ext.* inepuizabil, nesfîrșit. *Tolstoi nu sare însă niciodată în afară de curentul neistovit al vieții* (Vianu).

neizbutít, -ă, *neizbutiți, -te*, adj. || *Ne-* + *izbutit* || Care nu este izbutit; nereușit.

neîmblînzít, -ă, *neîmblînziți, -te*, adj. || *Ne-* + *îmblînzit* || (Despre animale) Sălbatic. ● (Despre oameni și manifestările lor) Care nu este sau nu poate fi îndupleca, îmbunat.

neîmpăcát, -ă, *neîmpăcați, -te*, adj. || *Ne-* + *împăcat* || **1.** Care nu poate fi împăcat. **2.** Neîndupleca, aprig, înverșunat.

neîmplinít, -ă, *neîmpliniți, -te*, adj. || *Ne-* + *împlinit* || Care nu a ajuns încă la deplina dezvoltare.

neîncepút, -ă, *neîncepuți, -te*, adj. || *Ne-* + *început* || Care nu este început, din care nu s-a luat încă nimic.

neîncetát, -ă, *neîncetați, -te*, adj. || *Ne-* + *încetat* || Care nu încetează, nu se oprește; continuu. ● (Adverbial) fără întrerupere, fără încetare.

neînchipuít, -ă, *neînchipuiți, -te*, adj. || *Ne-* + *închipuit* || Care nu se poate imagina, care depășește puterea de închipuire. ○ *De neînchipuit* = care nu poate fi imaginat; extrem de..., grozav, extraordinar.

neîncrédere s.f. || *Ne-* + *încredere* || Lipsă de încredere, îndoială.

neîncrezátor, -oáre, *neîncrezători, -oare*, adj. || *Ne-* + *încrezător* || Care nu se încrede ușor; bănuitor.

neîndemînáre s.f. || *Ne-* + *îndemînare* || Lipsă de îndemînare; stîngăcie.

neîndemînátic, -ă, *neîndemînatici, -ce*, adj. || *Ne-* + *îndeminatic* || Care nu are îndemînare, abilitate, iscusință; stîngaci; care denotă lipsă de îndemînare, de pricepere.

neîndoiélnic, -ă, *neîndoielnici, -ce*, adj. || *Ne-* + *îndoielnic* || Care nu poate fi pus la îndoială; indiscutabil, incontestabil.

neînduplecát, -ă, *neînduplecați, -te*, adj. || *Ne-* + *înduplecat* || Care nu poate fi înduplecat; hotărît, ferm; *p. ext.* necruțător, crud.

neîndurátor, -oáre, *neîndurători, -oare*, adj. || *Ne-* + *îndurător* || Care nu iartă, nemilos, necruțător.

neînfricát, -ă, *neînfricați -te* adj. || *Ne-* + *înfricat* || Care nu se înfricoșează, curajos, viteaz.

neînfrînt, -ă, *neînfrînți, -te*, adj. || *Ne-* + *înfrînt* || Care nu este sau nu poate fi înfrînt; nebiruit, invincibil.

neîngrijít, -ă, *neîngrijiți, -te*, adj. || *Ne-* + *îngrijit* || **1.** Care nu-și îngrijește ținuta, dezordonat. ● Care nu este făcut cu grijă; neglijent. **2.** Care nu este întreținut cum trebuie; neglijat, lăsat în paragină.

neînsemnát, -ă, *neînsemnați, -te,* adj. || *Ne- + însemnat* || Lipsit de însemnătate, de importanță; mărunt.

neînsuflețít, -ă, *neînsuflețiți, -te,* adj. || *Ne- + însuflețit* || Lipsit de viață; mort.

neîntemeiát, -ă, *neîntemeiați -te* adj. || *Ne- + întemeiat* || Lipsit de temei; neargumentat, nejustificat (convingător).

neîntîrziát, -ă, *neîntîrziați, -te,* adj. || *Ne- + întîrziat* || (Adesea adverbial) Care are loc fără întîrziere; care trebuie executat imediat, care nu suferă amînare.

neîntórs, -oársă, *neîntorși, -oarse,* adj. || *Ne- + întors* || Care nu a fost întors: *a dormi neîntors.* ○ Expr. *A se duce pe drum neîntors* = a muri.

neîntrecút, -ă, *neîntrecuți, -te,* adj || *Ne- + întrecut* || Care nu este sau nu poate fi întrecut; extraordinal, excepțional.

neîntrerúpt, -ă, *neîntrerupți, -te,* adj., adv. || *Ne- + întrerupt* || (Care are loc) continuu, fără întrerupere, fără oprire; neîncetat.

neînțelegátór, -oáre, *neînțelegători, -oare,* adj. || *Ne- + înțelegător* || Care nu înțelege sau nu vrea să înțeleagă, care refuză să accepte ceva.

neînțelégere, *neînțelegeri,* s.f. || *Ne- + înțelegere* || Lipsă de înțelegere. ● Dezacord; discordie, conflict, ceartă. ● Confuzie creată de înțelegerea greșită a unei afirmații, a unei situații, a unei probleme.

neînțelés, -eásă, *neînțeleși, -se,* adj || *Ne + înțeles* || Care nu este sau nu poate fi înțeles, priceput; tainic, misterios. ● Care nu poate fi cuprins de mintea omenească; inexplicabil. (Adverbial) *Cuvintele lui erau puține și bolborosite neînțeles* (Cezar Petrescu). ● (Substantivat, n.) Nelămurire, enigmă.

neînvíns, -ă, *neînvinși, -se,* adj. || *Ne- + învins* || Care nu a fost sau un poate fi învins, nebiruit; invincibil.

nelalócul adj., adv. || *Ne- + la + loc* || (Urmat de adj. pos. „lui", „ei", „său" etc.) (Care este) altfel de cum ar fi normal, de cum ar trebui să fie.

nelămurire, *nelămuriri,* s.f. || *Ne- + lămurire* || Lucru, fapt nelămurit; nedumerire.

nelămurít, -ă, *nelămuriți, -te,* adj. || *Ne- + lămurit* || **1.** Care nu se poate distinge clar; nedesluşit. **2.** Neînțeles; confuz; neclarificat, neexplicat.

nelegítim, -ă, *nelegitimi, -e,* adj. || *Ne- + legitim* || (Despre copii) Care s-a născut în afara căsătoriei.

nelegiuíre, *nelegiuiri,* s.f. || Din *nelegiuit* || Faptă rea, fărădelege; infamie.

nelegiuít, -ă, *nelegiuiți, -te,* adj. || *Ne- + legiuit* || Care comite nelegiuiri; *p. ext.* ticălos, mîrşav, infam; (despre fapte sau atitudini) care constituie o nelegiuire.

nelimitát, -ă, *nelimitați, -te,* adj. || *Ne- + limitat* || Care nu are limite, nemărginit, nemăsurat; imens.

neliníște, *neliniști,* s.f. || *Ne- + liniște* || Frămîntare, agitație, neastîmpăr; tulburare, îngrijorare. ● Mişcare continuă, neastîmpăr.

neliníști, *neliniștesc,* vb. IV. Refl. şi tranz. || Din *neliniștit* || A-şi pierde sau a face să-şi piardă liniştea sufletească; a (se) frămînta, a (se) tulbura, a (se) îngrijora.

neliníștít, -ă, *neliniștiți, -te,* adj. || *Ne- + liniștit* || Care se mişcă, se agită continuu; care nu stă locului. ● Care este cuprins de frămîntare, de tulburare, de îngrijorare.

neliníștitór, -oáre, *neliniștitori, -oare,* adj. || *Ne- + liniștitor* || Care neliniştește, care îngrijorează; tulburător.

nelípsít, -ă, *nelipsiți, -te,* adj. || *Ne- + lipsit.* || Care este totdeauna prezent, care nu lipseşte niciodată; care frecventează permanent un loc.

nelúme s.f. || *Ne- + lume* || *Ca nelumea* = cum nu e nimeni; cum nu trebuie, cum nu se cuvine.

nemaiauzít, -ă, *nemaiauziți, -te,* adj. || *Ne- + mai[1] + auzit* || Cum nu s-a mai auzit; extraordinar, nemaipomenit.

nemaiîntîlnít, -ă, *nemaiîntîlniți, -te,* adj. || *Ne- + mai[1] + întîlnit* || Care nu a mai fost întîlnit, care n-a existat pînă acum; extraordinar.

nemaipomenít, -ă, *nemaipomeniți, -te,* adj. || *Ne- + mai[1] + pomenit* || (Adesea adverbial) Cum nu s-a mai pomenit, extraordinar, formidabil; fără seamăn.

nemaivăzút, -ă, *nemaivăzuți, -te,* adj. || *Ne- + mai[1] + văzut* || Cum nu s-a mai văzut; extraordinar.

nematelmínt, *nematelminți,* s.m. || Din fr. *némathelminthes* || (La pl.) Încrengătură care cuprinde viermi cilindrici nesegmentați; trăiesc în apă, în pămînt sau ca paraziți; (şi la sg.) vierme din această încrengătură.

nematód, *nematode,* s.n. || Din fr. *nématodes;* gr. *nematodes* „ca un fir" || (La pl.) Clasă de viermi cu corpul subțire, cilindric; (şi la sg.) vierme din această clasă (ex. limbricul).

nemărginíre, *nemărginiri,* s.f. || *Ne- + mărginire* || Caracterul a ceea ce este nemărginit; spațiu, întindere fără margini.; infinit. *Toată firea Îți arăta deasupra și-n jur nemărginirea* (Arghezi).

nemărginít, -ă, *nemărginiți, -te,* adj. || *Ne- + mărginit* || Care nu are margini, nelimitat, infinit; *p. ext.* foarte întins, foarte mare. ● Care nu cunoaşte limite în intensitate; imens. *Colonii de lumi pierdute... Sînt atrase în viață de un dor nemărginit* (Eminescu).

nemăsurát, -ă, *nemăsurați, -te,* adj. || *Ne- + măsurat* || Care nu poate fi măsurat sau calculat; nelimitat, imens, enorm. ● (Despre stări sufleteşti) Foarte intens, foarte puternic. *Căldura unei fericiri nemăsurate* (Brătescu-Voineşti).

nemérnic, -ă, *nemernici, -ce,* adj., s.m. şi f. || Din sl. *namĕrinŭ* „care vine" || **1.** (Om) ticălos mişel, mizerabil. **2.** (Om) sărman, nefericit. **3.** (Înv.) (Om) care a venit din altă parte, străin de loc, venetic, pribeag.

nemérnicie, (1) *nemernicii,* s.f. || Din *nemernic* || Caracterul celui nemernic **(1)**; faptă sau comportare nedemnă, mîrşavă; josnicie, ticăloşie, mîrşăvie.

némeş, -ă, *nemeşi, -e,* s.m. şi f. || Din magh. *nemes* || Nobil (de rang mic sau mijlociu) din Transilvania medievală; *p. ext.* stăpîn de pămînt

fără titluri nobiliare, provenit din rîndul vitejilor, în Moldova medievală.

nemeşíe s.f. || Din *nemeş* || Stare, rang de nemeş.

nemetál, *nemetale*, s.n. || *Ne-* + *metal* || Element chimic fără luciu metalic, rău conducător de căldură şi electricitate.

nemijlocít, -ă, *nemijlociţi, -te*, adj., adv. || *Ne-* + *mijlocit* || (Care) se face direct, fără mijlocirea cuiva sau a ceva.

nemilós, -oásă, *nemilo̧şi, -oase*, adj. || *Ne-* + *milos* || Fără milă, aspru, crud, neîndurător, necruţător. ● (Fig.; despre boli) Incurabil.

nemiluíta s.f. || Cf. *milă*[1] || *Cu nemiluita* = în cantitate sau în număr mare, din belşug.

nemişcáre s.f. || *Ne-* + *mişcare* || Stare a ceea ce nu se mişcă; imobilitate. *Brazii stau în nemişcare, Printre ramuri ploaia pică, Nici o creangă nu tresare* (Topîrceanu).

nemişcát, -ă, *nemişcaţi, -te*, adj. || *Ne-* + *mişcat* || Care nu se mişcă, neclintit; ţeapăn, rigid; *p. ext.* fără viaţă, inert.

nemişcătór, -oáre, *nemişcători, -oare*, adj. || *Ne-* + *mişcător* || Care nu se mişcă; stabil, fix, imobil.

nemîncát s.n. || *Ne-* + *mîncat* || *Pe nemîncate* = înainte de a fi mîncat; pe stomacul gol.

nemîngîiát, -ă, *nemîngîiaţi, -te*, adj. || *Ne-* + *mîngîiat* || Care nu-şi poate găsi mîngîiere (în urma unei dureri sufleteşti); neconsolat.

nemţésc, -eáscă, *nemţeşti*, adj. || Din *neamţ* || Care aparţine nemţilor, privitor la nemţi; german.

nemţéşte adv. || Din *neamţ* || Ca nemţii, în felul nemţilor; în limba germană.

nemţişór, *nemţişori*, s.m. || Din *neamţ* || Numele unor specii de plante din familia ranunculaceelor, cu flori albastre-mov, cu pinten.

nemţoáică, *nemţoaice*, s.f. || Din *neamţ* || Germană.

nemulţumí, *nemulţumesc*, vb. IV. Tranz. || Din *nemulţumit* || A pricinui cuiva o nemulţumire; a supăra, a indispune.

nemulţumíre, *nemulţumiri*, s.f. || *Ne-* + *mulţumire* || Faptul de a fi nemulţumit; stare a celui nemulţumit; insatisfacţie.

nemulţumít, -ă, *nemulţumiţi, -te*, adj. || *Ne-* + *mulţumit* || Care nu este mulţumit; care are o nemulţumire; nesatisfăcut. ● (Despre ochi, privire, înfăţişare) Care exprimă nemulţumire.

nemuríre s.f. || De la *nemuritor* || **1.** (În unele concepţii religioase şi în basme) Faptul de a fi nemuritor, de a trăi veşnic. ○ Expr. (Fam.) *La nemurire* = fără capăt, fără sfîrşit. **2.** Glorie veşnică.

nemuritór, -oáre, *nemuritori, -oare*, adj. || *Ne-* + *muritor* || **1.** (În unele concepţii religioase şi în basme) Care nu moare niciodată. **2.** Care este menit să reziste timpului. ● Care trăieşte veşnic în amintirea oamenilor.

néne s.m. || Cf. bg. *nenja*, scr. *nena* || **1.** (Pop. şi fam.) Termen de respect cu care se adresează cineva unui bărbat mai în vîrstă sau unui frate mai mare. **2.** (Fam.) Termen folosit în cursul unei povestiri şi care, fără a fi adresat unei persoane anume, exprimă mirare, satisfacţie etc. || Şi: **nea** s.m.

nenişór, *nenişori*, s.m. (Fam.) Diminutiv al lui *nene*. *Mai avem treabă nenişorule* (Negruzzi).

nenoróc s.n. || *Ne-* + *noroc* || Lipsă de noroc; insucces, ghinion.

nenorocí, *nenorocesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Din *nenorocit* || A fi sau a face pe cineva să fie nenorocit; a(-şi) pricinui un mare rău, un mare necaz.

nenorocíre, *nenorociri*, s.f. || *Ne-* + *norocire* || **1.** Starea celui nenorocit; nefericire. **2.** Întîmplare cu urmări foarte grave; necaz mare. ○ *Din nenorocire* = **a)** datorită unor împrejurări nefavorabile; **b)** spre regretul..., din păcate.

nenorocít, -ă, *nenorociţi, -te*, adj., s.m. şi f. || *Ne* + *norocit* || **1.** Adj., s.m. şi f. (Persoană) care se găseşte într-o situaţie vrednică de plîns. **2.** (Despre situaţii) Care inspiră milă, tristeţe. ● Care denotă o stare proastă, mizerabilă; sărac, sărăcăcios. **3.** Adj., s.m. şi f. (Om) de nimic, ticălos.

nenorocós, -oásă, *nenorocoşi, -oase*, adj. || *Ne-* + *norocos* || **1.** Care nu are noroc, care nu are succes. **2.** Care aduce nenorocire.

nenufár, *nenufari*, s.m. (Bot.; livr.) || Din fr. *nénuphar* (împrumutat din arabă, prin lat.) || Nufăr. *Pe prefiratele lui ape pluteşte albul nenufar* (Macedonski).

nenumărát, -ă, *nenumăraţi, -te*, adj. || *Ne-* + *numărat* || Foarte numeros, fără număr, imens. ○ *De nenumărate ori* = de foarte multe ori, foarte des.

neo- || Din fr. *néo-*; gr. *neos* „nou" || Element de compunere însemnînd „nou", care serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective.

neobişnuít, -ă, *neobişnuiţi, -te*, adj. || *Ne-* + *obişnuit* || Care iese din comun, care are un caracter deosebit, aparte; ciudat, bizar, straniu.

neobosít, -ă, *neobosiţi, -te*, adj. || *Ne-* + *obosit* || Care nu oboseşte, care nu simte oboseală; *p. ext.* care este mereu activ; harnic. ● (Despre activităţi) Care nu se întrerupe; continuu.

neobrăzáre s.f. || Cf. *neobrăzat* || Lipsă de bună-cuviinţă; atitudine, vorbă obraznică, nerușinare, obrăznicie.

neobrăzát, -ă, *neobrăzaţi, -te*, adj. || *Ne-* + *obrăzat* || Lipsit de bună-cuviinţă; obraznic, nerușinat, impertinent.

neoclásic, -ă, *neoclasici, -ce*, adj. || Din fr. *néo-classique* || Care se referă la neoclasicism; care aparţine neoclasicismului. ● Care îşi ia ca model arta clasică.

neoclasicísm s.n. || Din fr. *néo-classicisme* || Mişcare artistică şi literară apărută în a doua jumătate a sec. 18, caracterizată prin promovarea principiilor clasiciste în spiritul ideologiei iluminismului, reîntoarcerea la idealurile artei clasice.

neocolonialísm s.n. || Din fr. *néo-colonialisme* || Politică promovată de marile puteri imperialiste pe tărîm economic, social, ideologic, militar cu scopul de a-şi menţine, în forme şi cu metode noi, influenţa şi dominaţia asupra fostelor ţări coloniale.

neodarvinísm s.n. || Din fr. *néo-darwinisme* || Orientare în biologie care considera drept factori fundamentali ai evoluției mutațiile, migrațiile de populații, procesele genetice întîmplătoare și selecția naturală. **N.** contesta ereditatea caracterelor dobîndite.

neodím s.n. || Din fr. *néodyme* || Element chimic din grupa lantanidelor.

neofalínă s.f. || Din fr. *néophaline* || Amestec de benzen și benzină ușoară întrebuințat la curățirea materialelor textile, a parchetelor etc.

neofascísm s.n. || Din fr. *néo-fascisme* || Mișcare politică reacționară de extremă dreaptă, apărută în unele țări capitaliste după cel de-al doilea război mondial, care continuă ideologia și practicile politice ale fascismului.

neofascíst, -ă, *neofasciști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *néo-fasciste* || **1.** Adj. Care se referă la neofascism, care aparține neofascismului. **2.** S.m. și f. Adept al neofascismului.

neoficiál, -ă, *neoficiali, -e*, adj. || Din *ne-* + *oficial* || Care nu este oficial, nu emană de la o autoritate de stat, care are caracter particular.

neofít, -ă, *neofiți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *néophyte*, gr. *neophytos* || **1.** Persoană convertită de curînd la o religie (de obicei la creștinism). **2.** Persoană care a aderat de curînd la o doctrină, la o cauză, la un program; începător (într-un domeniu).

neogén s.n. || Din fr. *néogène; neo-* + gr. *gennan* „a naște" || A doua perioadă a neozoicului, caracterizată prin faună și floră asemănătoare atît cu cea din paleogen cît și cu cea actuală.

neogramátic, -ă, *neogramatici, -ce*, adj., s.m. și f. || *Neo-* + *gramatic* (după fr. *néo-grammairien*, it. *neogrammatici)* || Curent lingvistic apărut în a doua jumătate a sec. 19, care a susținut principiul regularității schimbărilor fonetice și analogia cu factori principali în crearea formelor noi. A promovat studiul limbilor moderne și al dialectelor.

neogréc, -eácă, *neogreci, -ce*, adj. || Din fr. *néo-grec* || Care se referă la Grecia modernă sau la poporul grec modern. ○ *Limba neogreacă* (și substantivat, f.) = limba greacă din perioada modernă, începînd din sec. 16 pînă în zilele noastre; greaca modernă.

neogrecésc, -eáscă, *neogrecești*, adj. || *Neo-* + *grecesc* || Neogrec.

neohegelianísm s.n. || Din fr. *néo-hégélianisme* || Curent filozofic contemporan care a stimulat studiul filozofiei lui Hegel, preluînd însă din aceasta mai ales elementele conservatoare și interpretînd-o în spirit subiectivist și uneori iraționalist.

neoiobăgíe s.f. || *Neo-* + *iobăgie* || Concepție social-politică elaborată de C. Dobrogeanu-Gherea, în scopul definirii tipului de dezvoltare istorică a României în a doua jumătate a sec. 19 și începutul sec. 20, considerînd caracteristic pentru aceasta prezența rămășițelor feudale.

neokantianísm s.n. || *Neo-* + *kantianism* || Orientare din filozofia contemporană, de la sfîrșitul sec. 19, care reluînd tezele kantiene, a căutat să asimileze noile rezultate ale științelor, aducînd contribuții mai ales în domeniul filozofiei culturii.

neolatín, -ă, *neolatini, -e*, adj. || Din fr. *néolatin* || (Despre limbi) Care are la bază limba latină, care continuă limba latină; (despre popoare) care descinde din romani.

neolític, -ă, *neolitici, -ce*, s.n., adj. || Din fr. *néolithique; neo-* + gr. *lithikos* „de pietre" || **1.** S.n. Perioadă a istoriei comunei primitive, situată între mezolitic și epoca metalelor. **2.** Adj. Care se referă la neolitic (1), caracteristic acestei perioade.

neológic, -ă, *neologici, -ce*, adj. || Din fr. *néologique* || Care se referă la neologisme, care reprezintă un neologism.

neologísm, *neologisme*, s.n. || Din fr. *néologisme; neo-* + gr. *logos* „cuvînt" || Cuvînt împrumutat de curînd din altă limbă sau format recent într-o limbă prin mijloace proprii.

neóm, *neoameni*, s.m. || *Ne-* + *om* || Persoană lipsită de însușirile omului normal. *Vedea în el un fel de neom, un băiețandru cu mintea slabă* (Stancu). ○ *Ca neoamenii* = altfel de cum trebuie să fie. ○ Expr. *A face pe cineva (din om) neom* = a nenoroci, a distruge pe cineva (din punct de vedere fizic sau moral).

neomaltusianísm s.n. || Din fr. *néo-malthusianisme* || Doctrină burgheză contemporană care reia tezele lui Malthus cu privire la pretinsa suprapopulare.

neomenésc, -eáscă, *neomenești*, adj. || *Ne-* + *omenesc* || Lipsit de însușirile omenești, de omenie, inuman; sălbatic, crud.

neomenéște adv. || *Ne-* + *omenește* || În chip neomenesc; cu sălbăticie, cu cruzime.

neomeníe, *neomenii*, s.f. || *Ne-* + *omenie* || Lipsă de omenie; cruzime; faptă de om crud, sălbăticie. *Ce au comun acele neomenii cu binele societății?* (Heliade).

neón s.n. || Din fr. *néon*; gr. *neos* „nou" || Gaz nobil, fără culoare și fără miros, cu care se umplu unele tuburi cu descărcare electrică (folosite mai ales pentru reclame luminoase).

neonazísm s.n. || *Neo-* + *nazism* || Curent șovinist, de reînviere a nazismului.

neoplásm, *neoplasme*, s.n. || Din fr. *néoplasme; neo-* + gr. *plasma* „formație" || (Med.) Cancer.

neoplatonísm s.n. || Din fr. *néo-platonisme* || Doctrină filozofică din sec. 3—6 e.n., care reunește idealismul platonician cu idei pitagoreice, stoice, sceptice și cu misticismul oriental.

neoplazíe, *neoplazii*, s.f. || Din fr. *néoplasie; neo-* + gr. *plasis* „formare" || Proces patologic de formare a unui țesut nou, tumoral, care alterează structura obișnuită a țesutului originar. Poate fi benignă sau malignă; în mod obișnuit se înțelege numai malignă (cancer).

neopozitivísm s.n. || Din fr. *néo-positivisme* || Curent filozofic contemporan caracterizat prin preocuparea de a da filozofiei un caracter riguros, exact, înlocuind așa-zisele speculații arbitrare cu logica științei, cu „analiza logică a limbajului științei".

neoprén s.n. || Din fr. *néoprène* || Cauciuc sintetic obținut prin polimerizare.

neorealism s.n. || Din fr. *néo-réalisme* || **1.** Termen care desemnează mai multe curente din filozofia contemporană, dintre care cel mai cunoscut este curentul anglo-american de tendință **realistă**. **2.** (Cinemat.) Mișcare artistică apărută în cinematografia italiană după cel de-al doilea război mondial. **N.** aduce în prim plan viața cotidiană a oamenilor obișnuiți.

neorînduiálă, *neorînduieli*, s.f. || *Ne-* + *orînduială* || Lipsă de ordine sau de disciplină; dezordine.

neostoít, -ă, *neostoiți, -te*, adj. || *Ne-* + *ostoit* || (Pop.) Nedomolit, nepotolit. ● Neîntrerupt, continuu.

neotectónic, -ă, *neotectonici, -ce*, s.f., adj. || *Neo-* + *tectonic* || **1.** S.f. Disciplină care studiază mișcările tectonice ale structurilor geologice recente. **2.** Adj. Care se referă la mișcările tectonice recente.

neotenie s.f. || Din fr. *néoténie* || (Biol.) Apariție a maturității sexuale în faza larvară și reproducerea în această fază (ex. la unii batracieni).

neotomísm s.n. || Din fr. *néo-thomisme* || Curent idealist-subiectiv care caută să reînvie doctrina filozofică a bisericii catolice, declarată ca oficială în 1879.

neozóic s.n. || Din fr. *néozoïque; neo-* + gr. *zoikos* „de animale" || Ultima eră geologică, care continuă și astăzi.

nepămînteán, -ă, *nepămînteni, -e*, adj. || *Ne-* + *pămîntean* || Care nu este de pe pămînt, care pare a fi venit din altă lume.

nepămîntésc, -eáscă, *nepămîntești*, adj. || *Ne-* + *pămîntesc* || Nepămîntean; imaterial, ireal. *Ochii, de un albastru nepămîntesc, ...străluceau subt sprîncenele subțiri* (Camil Petrescu).

nepărtinire s.f. || *Ne-* + *părtinire* || Imparțialitate.

nepărtinitór, -oáre, *nepărtinitori, -oare*, adj. || *Ne-* + *părtinitor* || Imparțial, obiectiv; drept, echitabil.

nepăsáre s.f. || *Ne-* + *păsare* || Lipsă de interes; indiferență, indolență. ● Lipsă de griji, de frămîntări; situație în care se află cel lipsit de griji. *O viață întreagă de om, petrecută într-un cîntec și o nepăsare* (Gane).

nepăsătór, -oáre, *nepăsători, -oare*, adj. || *Ne-* + *păsător*, înv. „grijuliu" || Care nu manifestă interes pentru ceea ce se petrece în jur; indiferent. ● Care nu-și face griji, probleme; calm, senin.

nepătát, -ă, *nepătați, -te*, adj. || *Ne-* + *pătat* || Care nu are pete; (fig.) cinstit; curat, neprihănit.

nepătrúns, -ă, *nepătrunși; -se*, adj. || *Ne-* + *pătruns* || **1.** Care nu a fost pătruns sau străbătut. **2.** (Fig.) Care nu poate fi pătruns cu mintea; neînțeles, tainic, misterios. *Acea putere nepătrunsă a spiritului pe care o numim imaginație* (Caragiale).

nepér, *neperi*, s.m. || Din fr. *néper*, de la n. pr. *Neper*, matematician scoțian || Unitate de măsură pentru nivelul de transmisie a semnalelor acustice sau electrice, egală cu 8,686 decibeli.

neperéche adj. || *Ne-* + *pereche* || (Despre numere întregi) Fără soț; impar.

nepieritór, -oáre, *nepieritori, -oare*, adj. || *Ne-* + *pieritor* || Care durează vesnic, nemuritor, etern; care este destinat să trăiască vesnic în amintirea oamenilor. ● Care durează vreme îndelungată.

neplátă s.f. || *Ne-* + *plată* || Faptul de a nu achita o obligație bănească.

neplăcére, *neplăceri*, s.f. || *Ne-* + *plăcere* || **1.** Sentiment sau senzație produsă de ceva neplăcut; dezgust. **2.** Necaz, neajuns, nemulțumire.

neplăcút, -ă, *neplăcuți, -te*, adj. || *Ne-* + *plăcut* || Care nu este pe plac, care nu corespunde gusturilor sau preferințelor cuiva; care cauzează o neplăcere; supărător, jenant.

nepoftít, -ă, *nepoftiți, -te*, adj. || *Ne-* + *poftit* || (Și substantivat) Care nu a fost chemat sau invitat undeva; a cărui prezență nu este dorită undeva.

nepolár, -ă, *nepolari, -e*, adj. || *Ne-* + *polar* || (Despre molecule sau grupări de atomi) Care nu are moment electric permanent.

nepoliticós, -oásă, *nepoliticoși, -oase*, adj. || *Ne-* + *politicos* || Care nu este politicos, lipsit de politețe.

nepót, -oátă, *nepoți, -oate*, s.m. și f. || Lat. *nepos, -tis* || **1.** Persoană considerată în raport cu bunicii săi ori cu unchii și mătușile sale. **2.** (Fam.) Cuvînt cu care o persoană mai în vîrstă se adresează unui tînăr sau unui copil. **3.** (De obicei la pl.) Descendent, urmaș.

nepotísm s.n. || Din fr. *népotisme* || Faptul de a acorda favoruri rudelor sau prietenilor (în special prin numirea sau promovarea lor în funcții).

nepotolít, -ă, *nepotoliți, -te*, adj. || *Ne-* + *potolit* || Care nu este sau nu poate fi potolit, fără astîmpăr; aprig, vajnic.

nepotrivíre, *nepotriviri*, s.f. || *Ne-* + *potrivire* || Lipsă de potrivire, de concordanță; discrepanță, dezacord.

nepotrivít, -ă, *nepotriviți, -te*, adj. || *Ne-* + *potrivit* || Care nu se potrivește; care nu este indicat (într-o anumită situație).

nepoțél, -eá, -ícă, *nepoței, -ele*, s.m. și f. Diminutiv al lui *nepot*.

neprecupețít, -ă, *neprecupețiți, -te*, adj. || *Ne-* + *precupețit* || (Despre sprijin, ajutor) Care se acordă fără rezerve, fără condiții.

nepredicatív, -ă, *nepredicativi, -e*, adj. || *Ne-* + *predicativ* || (Despre verbe) Care nu poate forma singur predicatul.

nepregătít, -ă, *nepregătiți, -te*, adj. || *Ne-* + *pregătit* || Căruia îi lipsește pregătirea sau calificarea necesară (într-un domeniu).

nepregetát, -ă, *nepregetați, -te*, adj. || *Ne-* + *pregetat* || (Înv.) **1.** (Despre oameni) Care nu pregetă să facă ceva; harnic, neobosit. **2.** (Despre acțiuni) Necontenit, continuu, susținut; perseverent.

nepretențiós, -oásă, *nepretențioși, -oase*, adj. || *Ne-* + *pretențios* || Care este lipsit de pretenții; modest.

neprețuít, -ă, *neprețuiți, -te*, adj. || *Ne-* + *prețuit* || Foarte prețios, foarte valoros; inesti-

mabil. • Faţă de care simţi o afecţiune deosebită; foarte drag.

neprevăzút, -ă, *neprevăzuţi, -te*, adj. || *Ne- + prevăzut* || Care nu a fost sau nu poate fi prevăzut; care se iveşte sau se produce pe neaşteptate. • (Substantivat, n.) Fapt, eveniment care survine pe neaşteptate. *Întîmplările atît de încărcate ale acestei nopţi... prea pline de neprevăzut* (Camil Petrescu).

nepricépere s.f. || *Ne- + pricepere* || **1.** Lipsă de iscusinţă, de îndemînare, de pricepere. **2.** Faptul de a nu pricepe, de a nu înţelege un lucru; lipsă de pricepere.

nepricepút, -ă, *nepricepuţi, -te*, adj. || *Ne- + priceput* || (Adesea substantivat) **1.** Lipsă de îndemînare, stîngaci. • Care trădează lipsă de îndemînare, de iscusinţă. **2.** Care nu înţelege, nu pricepe (sau pricepe greu). **3.** Care nu poate fi priceput, care este deasupra puterii noastre de pricepere. *În inima lui zace un dor nepriceput* (Alecsandri).

nepricopsít, -ă, *nepricopsiţi, -te*, adj. || *Ne- + pricopsit* || (Pop. şi fam.; adesea substantivat) Care nu şi-a făcut o situaţie; sărac, nevoiaş; *p. ext.* care nu este bun de nimic; neisprăvit. || Şi: **neprocopsít, -ă** adj.

neprielnic, -ă, *neprielnici, -ce*, adj. || *Ne- + prielnic* || Nepotrivit, nefavorabil pentru cineva sau pentru ceva.

neprieten, *neprieteni*, s.m. || *Ne- + prieten* || (Înv.) Duşman, inamic.

neprietenós, -oásă, *neprietenoşi, -oase*, adj. || *Ne- + prietenos* || Care nu dă dovadă de prietenie; ostil, duşmănos; nesociabil, necomunicativ. • Care trădează lipsă de prietenie; duşmănie, ostilitate. • (Despre locuinţe, încăperi) Lipsit de confort, de intimitate.

neprihănire s.f. || *Ne- + prihănire*, înv. „păcat, vină" || Calitatea a ceea ce este fără prihană; puritate, curăţenie; *spec.* castitate.

neprihănít, -ă, *neprihăniţi, -te*, adj. || *Ne- + prihănit*, înv. „păcătos, vinovat" || Fără prihană, nepătat; pur, curat, *spec.* cast.

neprimitór, -oáre, *neprimitori, -oare*, adj. || *Ne- + primitor* || Care nu este primitor; inospitalier.

neprincipiál, -ă, *neprincipiali, -e*, adj. || *Ne- + principial* || Care este lipsit de principialitate; *p. ext.* subiectiv.

nepristán adv. || Din sl. *nepręstanĭno* || (Înv. şi reg.) **1.** Necontenit, neîntrerupt; mereu. **2.** Îndată, numaidecît, fără întîrziere. || Şi: **napristán, năpristán** adv.

neprocopsít, -ă, adj. v. **nepricopsit.**

neproductív, -ă, *neproductivi, -e*, adj. || *Ne- + productiv* || Care nu produce roade, neroditor; care nu dă rezultate.

neproliferáre s.f. || *Ne- + proliferare* || Faptul de a nu mai crea şi a nu mai răspîndi ceva: *neproliferarea armelor atomice.*

neptúnic, -ă, *neptunici, -ce*, adj: || Din germ. *neptunisch*, de la n. pr. lat. *Neptunus* || (Despre formaţii geologice) Format prin sedimentare sub acţiunea apei.

neptúniu s.n. || Din fr. *neptunium*, de la n. pr. lat. *Neptunus* || Element chimic radioactiv, obţinut pe cale artificială.

nepúsă adj. || *Ne- + pus* || (Pop. şi fam.) *Pe nepusă masă* = pe neaşteptate, prin surprindere.

neputinciós, -oásă, *neputincioşi, -oase*, adj. || *Ne- + putincios* || **1.** Care este lipsit de puterea, de forţa de a face ceva, de a acţiona; incapabil, neajutorat. • Care nu duce la nimic, steril. **2.** Bolnav, infirm.

neputínţă, *neputinţe*, s.f. || *Ne- + putinţă* || **1.** Lipsă de putere, de posibilitate, de capacitate, de energie; incapacitate. ○ *Cu neputinţă* = imposibil, în nici un caz. **2.** Slăbiciune; boală, infirmitate.

nerăbdáre s.f. || *Ne- + răbdare* || Lipsă de răbdare; dorinţă puternică, grabă mare de a face ceva. ○ *Cu nerăbdare* = în mod nerăbdător, cu impacienţă.

nerăbdătór, -oáre, *nerăbdători, -oare*, adj. || *Ne- + răbdător* || Care nu are răbdare; care doreşte sau aşteaptă ceva cu înfrigurare; impacient. • Care exprimă nerăbdare.

nerăsuflát s.n. || *Ne- + răsuflat* || *Pe nerăsuflate* = dintr-o dată; foarte repede.

nerecunoscătór, -oáre, *nerecunoscători, -oare*, adj., s.m. şi f || *Ne- + recunoscător* || (Persoană) care nu arată recunoştinţă pentru binele ce i s-a făcut; (om) ingrat.

nerecunoştínţă s.f. || *Ne- + recunoştinţă* || Lipsă de recunoştinţă, ingratitudine.

neregularitáte, *neregularităţi*, s.f. || *Ne- + regularitate* || **1.** Lipsă de regularitate. **2.** Abatere de la forma obişnuită, de la normă; *concr.* lucru neregulat sau parte neregulată a unui lucru.

neregulát, -ă, *neregulaţi, -te*, adj. || *Ne- + regulat* || **1.** Lipsit de regularitate. **2.** Care constituie o abatere de la forma sau de la norma obişnuită. ○ (Gram.) *Verb. n.* = verb care se abate de la forma de conjugare obişnuită. • (Despre terenuri, drumuri) Accidentat. **3.** Care este lipsit de simetrie, de omogenitate.

neregulă, *nereguli*, s.f. || *Ne- + regulă* || **1.** Lipsă de regulă, de ordine. **2.** Lipsă de conformitate cu o anumită regulă sau normă; abatere, incorectitudine (de ex. într-o gestiune).

nereídă, *nereide*, s.f. || Din fr. *néréide* || (În mitologia greacă) Fiecare dintre cele cincizeci de nimfe ale mării, despre care se credea că dădeau ajutor corăbierilor în primejdie.

nereuşít, -ă, *nereuşiţi, -te*, adj. || *Ne- + reuşit* || Care nu este reuşit; neizbutit. • (Substantivat, f.) Insucces, eşec.

neritic, -ă, *neritici, -ce*, adj. || Din fr. *néritique;* gr. *nerites* „scoici de mare" || **1.** *Regiune* (sau *zonă*) *neritică* = zonă a fundului mării, situată în apropierea ţărmului, cu adîncimi pînă la 200 m. **2.** Care se găseşte în regiunea neritică.

neród, -oádă, *nerozi, -oade*, adj. || Din bg. *neroda* || (Adesea substantivat) Care pricepe greu un lucru, care acţionează fără judecată; prost, neghiob, nătărău. • Care denotă prostie; lipsit de raţiune, stupid. || Şi: **năród, -oádă** adj.

neroditór, -oáre, *neroditori, -oare*, adj. || *Ne- + roditor* || Care nu rodeşte, sterp.

nerotunjít, -ă, *nerotunjiți, -te*, adj. || *Ne-* + *rotunjit* || **1.** Care nu este rotunjit. **2.** (Lingv.; despre sunetele vorbirii) Care se pronunță fără participarea buzelor.

nerozíe, *nerózii*, s.f. || Din *nerod* || Prostie, neghiobie. ● Vorbă sau faptă prostească; aberație, absurditate.

nerușináre s.f. || *Ne-* + *rușinare* || Lipsă de rușine; comportare, faptă lipsită de bună-cuviință; impertinență, neobrăzare.

nerușinát, -ă, *nerușinați, -te*, adj. || *Ne-* + *rușinat* || (Adesea substantivat) Care este lipsit de rușine, de bună-cuviință; obraznic, impertinent.

nerv, *nervi*, s.m. || Din lat. *nervus*, fr. *nerf* || **1.** Formație anatomică cu aspect fibros care se ramifică spre periferia și spre interiorul diferitelor organe, realizînd legătura între sistemul nervos central și restul organismului. După localizare și după funcția specifică, **n.** pot fi: faciali, olfactivi, optici, acustici etc. ○ Expr. *A avea nervi* = a fi irascibil, iritabil, nervos. **2.** Energie, vigoare; vioiciune. **3.** (La pl.) Enervare, surescitare.

nervație, *nervații*, s.f. || Din fr. *nervation* || Mod în care sînt dispuse nervurile pe o frunză sau pe aripile insectelor.

nervísm s.n. || Din *nerv* || Orientare în fiziologie care atribuie creierului rolul de substrat material al activității psihice, de conducător în reglarea tuturor funcțiilor organismului.

nervós, -oásă, *nervoși, -oase*, adj. || Din lat. *nervosus*, fr. *nerveux* || **1.** Care se referă la nervi, care aparține nervilor. ○ *Sistem n.* = ansamblul organelor și al elementelor țesutului nervos care comandă, coordonează funcțiile de sensibilitate, mișcare, nutriție ale organismului, iar la vertebratele superioare și facultățile intelectuale și afective. **2.** (Despre oameni) Care se enervează ușor; irascibil; (despre gesturi, manifestări) care trădează nervozitate, iritare. ● (Adverbial) Cu nervozitate.

nervozitáte s.f. || Din fr. *nervosité* || Stare de enervare, de încordare nervoasă.

nervúră, *nervuri*, s.f. || Din fr. *nervure* || **1.** Fiecare dintre fasciculele prin care circulă seva în frunze. **2.** Fiecare dintre fibrele ramificate care străbat membrana aripilor unor insecte. **3.** Proeminență în lungul sau în latul unei piese, care servește la ghidare sau la mărirea rezistenței piesei respective. **4.** Element arhitectural reliefat, care formează osatura unei bolți. **5.** Element al scheletului unei aripi de avion, care asigură rigiditatea acesteia. **6.** Grindă de beton armat, turnată odată cu planșeul, constituind un element de întărire a acestuia.

nes, *nesuri*, s.n. || Din *nes[cafe]* || Nescafe.

nesaturát, -ă, *nesaturați, -te*, adj. || *Ne-* + *saturat* || (Despre sisteme fizico-chimice) Care conține o cantitate mai mică dintr-un constituent decît cantitatea corespunzătoare stării de saturație; (despre combinații chimice organice) la care, datorită prezenței în moleculă a unor legături duble sau triple, se pot adăuga atomi sau molecule simple.

nesáț s.n. || *Ne-* + *saț* || Poftă exagerată și nepotolită de mîncare sau de băutură. ● Dorință nestăpînită de cîștig, de avere etc.; *p. ext.* dorință, rîvnă puternică și continuă pentru ceva (și care nu poate fi potolită).

nesăbuínță, *nesăbuințe*, s.f. || Din *nesăbuit* || Lipsă de chibzuință, de judecată; faptă, atitudine care trădează lipsa de judecată; nesocotință.

nesăbuíre s.f. || Din *nesăbuit* || Nesăbuință.

nesăbuít, -ă, *nesăbuiți, -te*, adj. || Cf. magh. *szabad* || Lipsit de judecată, de chibzuință; necugetat, nechibzuit. ● (Despre acțiunile oamenilor) Care dovedește nesăbuință; *p. ext.* lipsit de sens, de rațiune.

nesănătós, -oásă, *nesănătoși, -oase*, adj. || *Ne-* + *sănătos* || Care dăunează sănătății, vătămător; (despre locuințe, încăperi) insalubru. ● (Fig.) Care trădează o judecată, o orientare greșită.

nesărát, -ă, *nesărați, -te*, adj. || *Ne-* + *sărat* || **1.** Care nu conține (destulă) sare, care nu e sărat (atît cît trebuie). **2.** (Fig.) Lipsit de spirit, de haz, de farmec.

nesătúl, -ă, *nesătui, -le*, adj. || *Ne-* + *sătul* || **1.** Care nu se satură niciodată; flămînd. **2.** Care nu se mulțumește cu ce are, care caută să acapareze tot mai mult; lacom, avid.

nesățiós, -oásă, *nesățioși, -oase*, adj. || *Ne-* + *sățios* || **1.** Care nu se simte niciodată sătul. ● (Fig.) Care nu se mulțumește cu ce are; lacom, avid. **2.** (Despre mîncăruri) Care nu satură.

nescafé s.n. || Cuv. fr. || Praf de cafea solubil, care se prepară prin simpla dizolvare în apă (rece). ● Băutură preparată din această cafea.

nescríptic, *nescriptice*, adj. || *Ne-* + *scriptic* || *Fond n.* = fond care servește la remunerarea muncitorilor (utilizați temporar) necuprinși în schema instituției sau întreprinderii respective.

nesecát, -ă, *nesecați, -te*, adj. || *Ne-* + *secat* || Care nu seacă; fără sfîrșit, inepuizabil; nesecătuit.

nesfîrșít[1] s.n. || *Ne-* + *sfîrșit* || Ceea ce nu are sau pare să nu aibă limite; nemărginire, infinit. ○ *La nesfîrșit* = întruna, necontenit.

nesfîrșít[2]**, -ă,** *nesfîrșiți, -te*, adj. **1.** Care nu se sfîrșește, nu încetează; fără margini, infinit. **2.** Foarte mare, foarte numeros, foarte întins. ● (Adverbial) Extrem de..., foarte.

nesígur, -ă, *nesiguri, -e*, adj. || *Ne-* + *sigur* || **1.** Care nu oferă siguranță, pe care nu poți conta. ● Lipsit de stabilitate, de rezistență. **2.** (Despre oameni și acțiuni ale lor) Lipsit de convingere, de hotărîre, de fermitate; șovăielnic, nehotărît. **3.** Care nu se distinge bine, neclar, confuz.

nesiguránță s.f. || *Ne-* + *siguranță* || **1.** Lipsă de siguranță; incertitudine; situație nesigură, îndoielnică. **2.** Nehotărîre, șovăială, ezitare; *p. ext.* stare de neliniște.

nesilít, -ă, *nesiliți, -te*, adj. || *Ne-* + *silit* || (Despre gesturi, mișcări; despre stil, exprimare) Natural, firesc, spontan, degajat.

nesimțíre s.f. || *Ne-* + *simțire* || **1.** Stare de inconștiență, leșin. **2.** Faptul de a fi nesimțitor, lipsit de bun-simț. **3.** Indiferență, nepăsare, lipsă de sensibilitate.

nesimțít[1] s.n. || *Ne-* + *simțit* || *Pe nesimțite* = fără să se simtă, fără să se observe.

nesimțít[2], **-ă,** *nesimțiți, -te,* adj. || *Ne-* + *simțit* || **1.** Lipsit de bun-simț, de bună creștere. **2.** Care scapă simțurilor; insesizabil, imperceptibil.

nesimțitór, -oáre, *nesimțitori, -oare,* adj. || *Ne-* + *simțitor* || **1.** Care nu are facultatea de a simți. **2.** Nesimțit[2] **(1),** lipsit de bun-simț, de bună creștere.

nesmintít, -ă, *nesmintiți, -te,* adj. || *Ne-* + *smintit* || (Înv. și reg.) Care nu este sau nu poate fi schimbat, abătut, mișcat; hotărît, ferm, neclintit. ● (Adverbial) Neapărat, negreșit, desigur.

nesocotí, *nesocotesc,* vb. IV. Tranz. || Din *nesocotit* || A nu ține seama de..., a ignora; a nu respecta (o lege, o dispoziție); a desconsidera, a disprețui.

nesocotínță, (2) *nesocotințe,* s.f. || *Ne-* + *socotință* || **1.** Lipsă de chibzuință, de judecată. **2.** Faptă sau vorbă de om nesocotit, nechibzuit.

nesocotít, -ă, *nesocotiți, -te,* adj. || *Ne-* + *socotit* || **1.** Lipsit de chibzuință, de judecată în acțiuni; imprudent; (despre manifestări, acțiuni) care dovedește lipsă de judecată, de chibzuință. **2.** Ignorat, desconsiderat.

nesómn s.n. || *Ne-* + *somn* || **1.** Lipsă de somn, stare de veghe. **2.** Insomnie.

nespălát, -ă, *nespălați, -te,* adj. || *Ne-* + *spălat* || Care nu s-a spălat (sau nu a fost spălat); murdar. ● (Substantivat) Om fără căpătîi, care nu e bun de nimic; neisprăvit.

nesperát, -ă, *nesperați, -te,* adj. || *Ne-* + *sperat* || (Despre un eveniment fericit) Care nu a fost sperat (dar s-a produs, s-a realizat); *p. ext.* care întrece așteptările.

nesportív, -ă, *nesportivi, -e,* adj. || *Ne-* + *sportiv* || Care nu corespunde normelor de comportare sportivă, care încalcă sportivitatea: *gest nesportiv.*

nespús, -ă, *nespuși, -se,* adj. || *Ne-* + *spus* || Care nu poate fi exprimat prin cuvinte, care nu poate fi descris; peste măsură de..., extraordinar.

nestabíl, -ă, *nestabili, -e,* adj. || *Ne-* + *stabil* || Care nu are stabilitate, instabil. ● (Despre corpuri chimice) Care se descompune sau se transformă cu ușurință.

nestatórnic, -ă, *nestatornici, -ce,* adj. || *Ne-* + *statornic* || Lipsit de fermitate, de hotărîre, schimbător.

nestăpînít, -ă, *nestăpîniți, -te,* adj. || *Ne-* + *stăpînit* || Care nu poate fi stăpînit; care nu se poate înfrîna, reține; nedomolit.

nestăvilít, -ă, *nestăviliți, -te,* adj. || *Ne-* + *stăvilit* || Care nu poate fi stăvilit, oprit, reținut; impetuos, năvalnic.

nestemátă, *nestemate,* adj. || Din lat. *aestimatus* (după modelul cuvintelor formate cu prefixul *ne-)* || *Piatră nestemată* (și substantivat, f.) = piatră prețioasă; (fig.) lucru scump, prețios.

nestíns, -ă, *nestinși, -se,* adj. || *Ne-* + *stins* || Care nu se stinge niciodată; (fig.) care nu încetează, nu se curmă. ○ *Var nestins* = var.

nestrămutát, -ă, *nestrămutați, -te,* adj. || *Ne-* + *strămutat* || **1.** Care nu se clintește (sau nu poate fi clintit) din loc. **2.** (Fig.) Ferm, hotărît, statornic.

nesuferít, -ă, *nesuferiți, -te,* adj. || *Ne-* + *suferit* || **1.** Care e greu de suportat, care nu poate fi suferit. **2.** Care displace, repugnă; odios.

nesupúnere s.f. || *Ne-* + *supunere* || Faptul de a nu se supune unei legi, unei dispoziții; împotrivire.

nesupús, -ă, *nesupuși, -se,* adj. || *Ne-* + *supus* || Care nu se supune; care nu respectă o lege, o dispoziție; răzvrătit.

neșánsă, *neșanse,* s.f. || *Ne-* + *șansă* || Întîmplare nefavorabilă; ghinion.

neșifonábil, -ă, *neșifonabili, -e,* adj. || *Ne-* + *șifonabil* || (Despre țesături, stofe) Care nu se șifonează (ușor).

neșters, -eársă, *neșterși, -se,* adj. || *Ne-* + *șters* || Care nu poate fi șters, înlăturat. ● (Fig.) Care nu poate fi uitat, care nu se poate șterge din minte, din memorie.

neștiință s.f. || *Ne-* + *știință* || **1.** Necunoaștere, necunoștință; situație în care se află cel ce nu știe ceva, nu are știință de ceva. **2.** Lipsă de cultură, de știință sau de învățătură.

neștine pron. nehot. || Lat. *nescio* + *qui* + *ne* || (Înv. și reg.) Cineva, careva; oricare. *Luă și dinsul niște haine, numai să nu zică neștine că nu s-a gătit* (Ispirescu).

neștirbít, -ă, *neștirbiți, -te,* adj. || *Ne-* + *știrbit* || Intact, întreg; (fig.) nepătat.

neștire s.f. || *Ne-* + *știre* || *În neștire* = fără a-și da seama; la întîmplare; fără măsură, fără socoteală; la nesfîrșit.

neștiút, -ă, *neștiuți, -te,* adj. || *Ne-* + *știut* || Care nu este știut, necunoscut, nedescoperit; tainic, ascuns.

neștiutór, -oáre, *neștiutori, -oare,* adj. || *Ne-* + *știutor* || Care nu știe, nu este informat; ignorant, nepriceput. ○ (Substantivat) *Neștiutor de carte* = analfabet.

net, -ă, *neți, nete,* adj. || Din fr. *net* || **1.** (Adesea adverbial) Clar, precis, categoric. **2.** (Despre venituri) Din care s-au făcut scăzămintele aferente; (despre greutatea mărfurilor) din care s-a scăzut greutatea ambalajului.

netam-nesám adv. v. **nitam-nisam.**

netăgăduít, -ă, *netăgăduiți, -te,* adj. || *Ne-* + *tăgăduit* || *De netăgăduit* = care nu poate fi pus la îndoială; indiscutabil, incontestabil, cert, categoric.

néted, -ă, *netezi, -de,* adj. || Lat. *nitidus* || Cu suprafața dreaptă, fără asperități sau neregularități; (despre locuri, terenuri) fără denivelări, întins, plan. ● (Fig.) Clar, precis, limpede, deslușit; fără încurcături.

netemeínicíe s.f. || *Ne-* + *temeinicie* || Lipsă de temeinicie, de temei, de motivare.

netezi, *netezesc,* vb. IV. Tranz. || Din *neted* || **1.** A face să devină neted, a nivela. ○ Expr. *A-i netezi cuiva calea* = a-i înlesni cuiva ceva. **2.** A aranja, a îndrepta (părul, penele).

netezíme s.f || Din *neted* || Însușirea de a fi neted; *concr.* suprafață netedă, plană.

netezíș, *netezișuri*, s.n. || Din *neted* || Suprafață netedă; netezime.

netezitór, *netezitoare*, s.n. || Din *netezi* || Unealtă folosită pentru îndreptarea și netezirea muchiilor formelor de turnătorie.

néto adv. || Din it., germ. *netto* || (Și adjectival) Fără rețineri, fără scăzăminte.

netót, -oátă, *netoți, -oate*, adj., s.m. și f. || *Ne-* + *tot* || (Persoană) care pricepe greu; prost, nătărău.

netrébnic, -ă, *netrebnici, -ce*, adj. || Din sl. *netrĕbinŭ* || **1.** Lipsit de valoare, de utilitate sau de însemnătate. **2.** (Adesea substantivat) Ticălos, mizerabil.

netrebnicíe, *netrebnicii*, s.f. || Din *netrebnic* || Faptă, atitudine, comportare de om netrebnic; ticăloșie.

nețărmurít, -ă, *nețărmuriți, -te*, adj. || *Ne-* + *țărmurit* || Care nu cunoaște limite (în spațiu sau în intensitate), nemărginit.

nețesălát, -ă, *nețesălați, -te*, adj. || *Ne-* + *țesălat* || (Despre vite) Care nu a fost curățat cu țesala; *p. anal.* (depr.; despre oameni) cu părul încîlcit, zbîrlit, nepieptănat.

neuitát, -ă, *neuitați, -te*, adj. || *Ne-* + *uitat* || Care nu poate fi uitat, a cărui amintire a rămas nestearsă; *p. ext.* veșnic, etern.

neúmă, *neume*, s.f. || Din fr. *neume* || Semn de notație muzicală fără portativ folosit în cîntarea liturgică medievală. ● Parte dintr-o frază muzicală religioasă, care constă în prelungirea melodiei pe ultima silabă a unui cuvînt.

neumblát, -ă, *neumblați, -te*, adj. || *Ne-* + *umblat* || (Despre drumuri, locuri etc.) Pe care se umblă foarte puțin; pe unde nu a umblat nimeni; *p. ext.* pustiu.

neurál, -ă, *neurali, -e*, adj. || Din fr. *neural* || Care se referă la sistemul nervos, care aparține sistemului nervos. ○ *Canal n.* = canal embrionar din care ia naștere sistemul nervos.

neurasténic, -ă, *neurastenici, -ce*, s.m. și f., adj. || Din fr. *neurasthénique* || **1.** S.m. și f., adj. (Persoană) bolnavă de neurastenie. **2.** Adj. Privitor la neurastenie.

neurastenía, *neurastenii*, s.f. || Din fr. *neurasthénie* || Nevroză caracterizată prin oboseală, dureri de cap, insomnie, uneori depresiune psihică etc.

neurastenizá, *neurastenizez*, vb. I. Refl. și tranz. || Din *neurastenie* || A (se) îmbolnăvi de neurastenie.

neurínă s.f. || Din fr. *neurine* || Substanță organică toxică, existentă în materiile intrate în descompunere și în unele țesuturi normale (ex. în creier).

neurológ, *neurologi*, s.m. || Din fr. *neurologue* || Medic specialist în bolile nervoase.

neurologíe s.f. || Din fr. *neurologie* || Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul sistemului nervos. Cuprinde anatomia, fiziologia, chimia și patologia sistemului nervos.

neurón, *neuroni*, s.m. || Din fr. *neurone*; gr. *neuron* „nerv" || Celulă nervoasă completă, specializată în conducerea impulsurilor nervoase.

neuropatologíe s.f. || Din fr. *neuropathologie* || Ramură a neurologiei care se ocupă cu studiul bolilor sistemului nervos.

neutralitáte s.f. || Din fr. *neutralité* || Faptul de a fi neutru. ● Situația politică și juridică a unui stat care nu se amestecă în conflictul dintre alte state, nu participă la pacte și alianțe militare, la războaie între alte state și întreține relații normale cu toate statele chiar dacă acestea se află în stare de război unele cu altele.

neutralizá, *neutralizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *neutraliser* || **1.** A face să devină neutru, inofensiv; a anihila, a zădărnici. **2.** (Chim.) A face să devină neutru (**4**). **3.** A înlătura sau a compensa sarcina electrică a unui corp încărcat.

neutralizáre, *neutralizări*, s.f. Acțiunea de *a neutraliza*. ● (Chim.) Reacția dintre un acid și o bază, în urma căreia soluția rezultată nu mai prezintă nici proprietăți de acid și nici proprietăți de bază.

neutralizát, -ă, *neutralizați, -te*, adj. Făcut sau devenit neutru.

neutríno subst. || Din fr., engl. *neutrino*, germ. *Neutrino* || (Fiz.) Particulă elementară neutră, stabilă, cu masa mult mai mică decît cea a electronului (probabil nulă) și cu o mare putere de pătrundere.

neutrón, *neutroni*, s.m. || Din fr. *neutron*; engl. *neu[tral]* + *[elec]tron* || Particulă elementară din nucleul atomului, cu masa aproape egală cu cea a protonului, fără sarcină electrică și care, împreună cu protonul, constituie nucleele atomice.

neútru, -ă, *neutri, -e*, adj. || Din lat. *neuter, -tra*, fr. *neutre*, it. *neutro* || **1.** Care se abține de a lua partea cuiva, de a se pronunța în favoarea unuia sau altuia. ● Care nu poate fi calificat nici în sens pozitiv, nici în sens negativ; nesemnificativ, indiferent, ● Care manifestă indiferență. **2.** (Despre state) Care se află în stare de neutralitate. **3.** *Gen neutru* (și substantivat, n.) = gen gramatical caracteristic numelor de lucruri. **4.** (Chim., despre soluții) Care nu are nici caracter acid, nici caracter bazic; (fiz.) care nu are sarcină electrică.

nev, *nevi*, s.m. || Din lat. *naevus* || Tumoare benignă a pielii, colorată de obicei în brun, cenușiu sau albastru.

nevástă, *neveste*, s.f. || Din sl. *nevĕsta* „mireasă" || Femeie măritată; soție.

nevăstúică, *nevăstuici*, s.f. || Din *nevastă* || Mamifer carnivor, mustelid, cu corpul suplu, lung de c. 25 cm, cu blana brună vara și alburie iarna.

nevătămát, -ă, *nevătămați, -te*, adj. || *Ne-* + *vătămat* || Care nu este rănit sau lovit; întreg, teafăr; (despre obiecte) fără nici o lovitură sau stricăciune.

nevăzút[1] s.n. || *Ne-* + *văzut* || *Pe nevăzute* = fără a vedea, fără a verifica.

nevăzút[2], **-ă,** *nevăzuți, -te*, adj. Care nu se vede sau nu se poate vedea; invizibil. ○ Expr. *A se face nevăzut* = a pleca brusc (și pe furiș), a dispărea.

nevedí vb. IV v. **năvădi.**

neverosímil, -ă, *neverosimili, -e*, adj. || *Ne-* + *verosimil* || Care pare de necrezut, care nu pare adevărat; incredibil.

nevertebrát, -ă, *nevertebraţi, -te*, adj., s.m. şi f. || *Ne-* + *vertebrat* || (Animal) lipsit de coloana vertebrală şi de schelet osos intern.

nevestícă, *nevestici*, s.f. (Fam.) Diminutiv al lui *nevastă*. *Îşi luă de nevestică p-o fată care-l voi* (Pann).

nevindecábil, -ă, *nevindecabili, -e*, adj. || *Ne-* + *vindecabil* || Care nu poate fi vindecat; incurabil.

nevinovát, -ă, *nevinovaţi, -te*, adj. || *Ne-* + *vinovat* || (Şi substantivat) **1.** Care nu este vinovat. **2.** Curat la suflet, inocent, candid. **3.** Care nu ascunde nimic rău; inofensiv.

nevinovăţie, *nevinovăţii*, s.f. || *Ne-* + *vinovăţie* || **1.** Faptul de a fi nevinovat; lipsă de vinovăţie. **2.** Candoare, inocenţă; naivitate.

nevîrstnic, -ă, *nevîrstnici, -ce*, adj. || *Ne-* + *vîrstnic* || Care este încă de vîrsta copilăriei, care nu a ajuns la maturitate.

nevoí, *nevoiesc*, vb. IV. || Din *nevoie* || **1.** Tranz. (Numai la pasiv) A fi silit, obligat, constrîns să acţioneze într-un anumit fel. **2.** Refl. (Înv. şi pop.) A se sili, a se strădui.

nevoiáş, -ă, *nevoiaşi, -e*, adj. || Din *nevoie* || **1.** Sărac, lipsit de mijloace materiale, de cele necesare traiului; sărman. **2.** (Pop.) Lipsit de vlagă, de putere, slab.

nevóie, *nevoi*, s.f. || Din sl. *nevolja* || **1.** Ceea ce se cere, se impune să fie făcut; trebuinţă, necesitate. ○ *La nevoie* = în caz de trebuinţă. ○ Expr. *De voie, de nevoie* = vrînd-nevrînd. (Pop. şi fam.) *Zor-nevoie* = cu orice preţ, neapărat. **2.** Stare de sărăcie, de mizerie; *p. ext.* grijă, necaz, chin. ● Greutăţi, încercări, vicisitudini pe care le are de suportat cineva. ○ Expr. *A se ridica deasupra nevoii* = a scăpa de griji, de greutăţi, de necazuri. **3.** Situaţie grea; primejdie, pericol.

nevoínţă, *nevoinţe*, s.f. || Din *nevoi* || (Înv.) Nevoie, trebuinţă, necesitate. **2.** Greutate, dificultate.

nevólnic, -ă, *nevolnici, -ce*, adj., s.m. şi f. (Pop.) (Om) lipsit de puteri; neajutorat.

nevolnicíe s.f. || Din *nevolnic* || (Pop.) Starea celui nevolnic; slăbiciune, neputinţă.

nevrálgic, -ă, *nevralgici, -ce*, adj. || Din fr. *névralgique* || Privitor la nevralgie, provocat de nevralgie. ○ Expr. *Punct nevralgic* = partea spinoasă, dificilă a unei probleme.

nevralgíe, *nevralgii*, s.f. || Din fr. *névralgie* || Durere localizată de-a lungul unui nerv. După nervul respectiv, **n.** poate fi sciatică, intercostală etc.

nevráx s.n. || Din fr. *névraxe* || Ax nervos format din creier şi din măduva spinării; sistem nervos central.

nevrédnic, -ă, *nevrednici, -ce*, adj. || *Ne-* + *vrednic* || Care nu este capabil de ceva; care nu merită ceva.

nevrícă, *nevricale*, s.f. || Din ngr. *nevrika* || (Fam.; mai ales la pl.) Criză de nervi; istericale.

nevricós, -oásă, *nevricoşi, -oase*, adj. || Din ngr. *nevrikos* || (Fam.; astăzi mai ales glumeţ) Care se enervează uşor, iritabil; isteric.

nevrítă, *nevrite*, s.f. || Din fr. *névrite* || Inflamaţie a unui nerv.

nevróm, *nevroame*, s.n. || Din fr. *névrome* || Tumoare benignă foarte dureroasă, care se formează în ţesutul unui nerv.

nevropát, -ă, *nevropaţi, -te*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *névropathe* || (Persoană) care suferă de o boală de nervi.

nevropatíe s.f. || Din fr. *névropathie* || **1.** Denumire generală pentru bolile sistemului nervos. **2.** Nevroză.

nevrózã, *nevroze*, s.f. || Din fr. *névrose* || Boală manifestată prin diferite şi îndelungate tulburări nervoase, care apare în condiţii de suprasolicitare psihică.

newton [Pr.: niutn], *newtoni*, s.m. || Din fr. *newton*, de la n. pr. *Newton*, fizician englez || Unitate de măsură pentru forţă, egală cu forţa care imprimă o acceleraţie de 1 m pe secundă la pătrat unui corp cu greutatea de 1 kg.

nex, *nexuri*, s.n. || Din lat. *nexus* || (Livr.) Legătură, înlănţuire; relaţie, raport.

nezdruncinát, -ă, *nezdruncinaţi, -te*, adj. || *Ne-* + *zdruncinat* || Care nu poate fi zdruncinat; neclintit, statornic.

ni conj. || Din sl. *ni* || (Înv. şi pop.; repetat sau dublat de *nici*) Nici..., nici. *Ni aşa, ni aşa! Atunci ce vrei?* (Preda).

nicăiéri adv. || Lat. *nec aliubi* || În nici un loc, în nici o parte, niciunde, la nimeni. || Şi: **nicáîri** adv.

nicáîri adv. v. **nicăieri.**

níchel s.n. || Din fr. *nickel*, germ. *Nickel* || Metal alb-cenuşiu, maleabil şi ductil, rezistent la acţiunea agenţilor chimici, întrebuinţat la fabricarea unor oţeluri speciale, a unor aliaje şi la nichelare.

nichelá, *nichelez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *nickeler* || A acoperi suprafaţa unor obiecte de metal cu un strat subţire de nichel, pentru a le proteja contra coroziunii şi a le îmbunătăţi aspectul exterior.

nichelát, -ă, *nichelaţi, -te*, adj. Acoperit cu un strat de nichel.

nichelínă s.f. || Din fr. *nickeline* || Aliaj de nichel şi cupru, uneori şi cu zinc, folosit la fabricarea rezistenţelor electrice.

nichipércea s.m. art. (Pop.) Unul dintre numele date diavolului.

nici adv., conj. || Lat. *neque* || **1.** Adv. În propoziţii negative, avînd valoare de negaţie sau întărind o negaţie: *nici nu se putea mai bine decît aşa*. **2.** Adv. Împreună cu „unul", „una", formează pronume negative: *nici unul;* (adjectival, urmat de art. nehot. „un", „o"): *nu se aude nici un zgomot*. **3.** Conj. Leagă două propoziţii sau două ori mai multe părţi ale unei propoziţii negative: *nu se mişcă nici încoace, nici încolo*. ○ Expr. *Nici una, nici două* sau *nici una, nici alta* = îndată, imediat; dintr-odată, pe neaşteptate.

niciCînd adv. || *Nici* + *cînd* || Niciodată.

nicicúm adv. || *Nici + cum* || (Pop.) În nici un chip, nicidecum.

nicidecúm adv. || *Nici + de + cum* || În nici un chip, în nici un caz, nicicum.

niciodátă adv. || *Nici + odată* || În nici un moment, în nici o împrejurare. ○ *Ca niciodată* = cum nu s-a mai întîmplat vreodată.

niciodinioárá adv. || *Nici + odinioară* || (Înv.) Niciodată.

nicoréte, *nicoreți*, s.m. Nume dat mai multor specii de bureți comestibili.

nicotínă s.f. || Din fr. *nicotine*, germ. *Nikotin*, de la n. pr. *Nicot*, diplomat francez din sec. 16, care a adus tutunul în Franța || Alcaloid lichid, incolor, toxic, care se găsește în tutun.

nicoválă, *nicovale*, s.f. || Din sl. *nakovalo* || **1.** Bloc de oțel pe care se sprijină piesele de metal pentru a fi prelucrate prin batere cu ciocanul. **2.** Unul dintre oasele mici care formează urechea medie.

nicróm s.n. || Din fr. *nichrome; ni[ckel]* + *chrome* „crom" || Aliaj de nichel și crom, care se folosește la fabricarea rezistențelor electrice.

nictalopíe s.f. || Din fr. *nyctalopie* || Tulburare a vederii care se manifestă numai la lumina intensă a zilei, vederea normală păstrîndu-se la lumina slabă sau de noapte.

nífe s.n. || Din fr. *nife; ni[ckel]* + lat. *fer[rum]* || (Geol ; înv.) Nucleul Pămîntului; centrosferă.

nigrozínă s.f. || Din fr. *nigrosine* || Colorant negru care servește la fabricarea cremei de ghete, la îmbibarea panglicilor pentru mașinile de scris etc.

nihilísm s.n. || Din fr. *nihilisme;* lat. *nihil* „nimic" || Concepție care neagă instituțiile, morala, tradițiile existente într-o societate dată, fără să le opună în schimb altele; atitudine de negare absolută.

nihilíst, -ă, *nihiliști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *nihiliste* || **1.** Adj. Care se referă la nihilism, care aparține nihilismului. **2.** S.m. și f. Adept al nihilismului.

nílgau s.m. || Din fr. *nilgaut;* hind. *nîlgâû* || Antilopă de talie mare, cu coarne scurte, care trăiește în sudul Asiei.

nimb, *nimburi*, s.n. || Din fr. *nimbe* || **1.** Cerc luminos cu care sînt înconjurate, în pictura bisericească, capetele sfinților; aureolă. **2.** (Fig.) Glorie; măreție, splendoare.

nimbostrátus s.n. || Din fr. *nimbo-stratus;* lat. *nimbus* „nor de ploaie" || Formație de nori inferiori, de culoare cenușie-închisă, care produc precipitații de lungă durată.

nímenea pron. neg. v. **nimeni.**

nímeni pron. neg. || Lat. *nemo, neminis* || Nici un om, nici o ființă. || Și: **nímenea** pron. neg.

nimereálă s.f. || Din *nimeri* || Faptul de a nimeri. ○ *La nimereală* = la întîmplare; fără alegere, după cum se va nimeri.

nimerí, *nimeresc*, vb. IV. || Din bg. *nameria* || **1.** Tranz. A atinge pe cineva sau ceva cu un obiect aruncat; a lovi într-o țintă. **2.** Tranz. A găsi, a afla pe cineva sau ceva (din întîmplare), a da peste... **3.** Tranz. A găsi soluția potrivită într-o anumită împrejurare; a o potrivi, a o brodi. **4.** Intranz. A sosi (din întîmplare și pe neașteptate) într-un loc anumit; refl. a se afla undeva (în mod incidental). **5.** Refl. A fi într-un anumit fel, a se potrivi. ● A se întîmpla, a surveni incidental. ○ *Pe nimerite* = la întîmplare, la nimereală.

nimerít, -ă, *nimeriți, -te*, adj. **1.** Bine ales, potrivit, corespunzător. **2.** Reușit, izbutit.

nímfă, *nimfe*, s.f. || Din lat. *nympha*, gr. *nymphe*, fr. *nymphe* || **1.** (În mitologia greacă) Fiecare dintre zeitățile apelor, munților, pădurilor. ● (Fig.) Fată tînără, frumoasă, grațioasă. **2.** Stadiu intermediar, între larvă și adult, la unele insecte; pupă[2].

nimíc (1) pron. neg., **(2)** *nimicuri*, s.n. || Lat. *ne mica* || **1.** Pron. neg. Nici un lucru, nici un fapt, nici o vorbă. ○ *De nimic* = fără valoare, fără importanță, neînsemnat; (despre oameni) lipsit de caracter, ticălos. *Pe nimic* = pe degeaba (aproape gratuit). ○ (Adverbial) Expr. *Nu are nimic a face cu...* = nu are nici o legătură cu... **2.** S.n. Lucru sau vorbă fără valoare, fără importanță. ○ Expr. *Nimica toată* = ceva de foarte mică importanță. **3.** (Fig.; mai ales art.) Neființă, neant. || Și: **nimícă** pron. neg., s.f.

nimíca pron. neg., s.f. v. **nimic.**

nímici, *nimicesc*, vb. IV. Tranz. || Din *nimic* || A desființa, a distruge, a prăpădi, a extermina.

nimicíre s.f. Acțiunea de *a nimici;* distrugere.

nimicít, -ă, *nimiciți, -te*, adj. Distrus, desființat, redus la nimic.

nimicitór, -oáre, *nimicitori, -oare*, adj. || Din *nimici* || Care nimicește; distrugător.

nimicnicíe s.f. || Din *nimicnici*, înv. „a nimici" || **1.** Lipsă de valoare, de importanță. **2.** Zădărnicie, deșertăciune. *Drame fără caractere, ... imposibile prin nimicnicia lor* (Eminescu).

nínge, pers. 3 *ninge*, vb. III. || Lat. *ningere* || **1.** Intranz. impers. A cădea zăpadă. ○ Expr. *Parcă îi tot ninge și-i plouă* = e mereu nemulțumit, posomorît. **2.** Tranz. A acoperi cu ninsoare. *Cît o ninge, cît o plouă, Ea e tot mîndră și nouă* (Pop.). || Perf. s. pers. 3 *ninse*.

nins, -ă, *ninși, -se*, adj. || Din *ninge* || Pe care s-a depus zăpadă, acoperit de zăpadă. ● (Fig.; despre păr) Cărunt.

ninsoáre, *ninsori*, s.f. || Din *nins* || **1.** Faptul de a ninge. **2.** Zăpadă.

nióbiu s.n. || Din fr. *niobium*, germ. *Niobium* (după numele mitologic gr. *Niobe*) || Metal rar, alb-cenușiu, utilizat la fabricarea oțelurilor speciale inoxidabile și anticorosive.

níplu, *nipluri*, s.n. || Din engl. *nipple* || Piesă în formă de tub folosită pentru îmbinarea a două țevi, a două conducte etc.

nipón, -ă, *niponi, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *nippon* || Japonez.

niprálă, *niprale*, s.f. Plantă furajeră din familia leguminoaselor, cu tulpina înaltă, cu flori galbene și cu fructele păstăi. Este folosită și ca îngrășămînt verde.

nirvána s.f. || Din fr. *nirvâna* (cuv. sanscrit însemnînd „stingere") || (În budism, în filozofia indiană etc.) Noțiune care desemnează „repausul absolut", eliberarea definitivă de suferințe.

níscai adj. nehot. invar. || Lat. *nescio qualis* || (Pop.) Oarecare; nişte. *Să-i mai dăm niscai tărîţe* (Stănoiu).

niscaiva adj. nehot. invar. || *Niscai* + *va* || (Pop.) Niscai.

nisétru, *nisetri*, s.m. || Din bg. *nesetăr* || Peşte răpitor, din familia acipenseridelor, înrudit cu mörunul, lung de 1—2 m, cu plăci osoase pe spate şi pe laturi, apreciat pentru carnea şi icrele lui (negre). Trăieşte în Marea Neagră şi în Marea Caspică, de unde migrează în fluvii pentru reproducere.

nisíp, *nisipuri*, s.n. || Din bg. *nasip* || **1.** Rocă sedimentară neconsolidată, provenită din sfărîmarea, transportul şi acumularea unor minerale, roci, resturi organice etc. Este utilizat ca material de construcţie, în industria sticlei etc. ○ Expr. *Ca* (sau *cît*) *nisipul mării* = în număr foarte mare. *A clădi pe nisip* = a întreprinde o acţiune sortită eşecului. **2.** Granule fine de oxalaţi, uraţi etc. formate în rinichi, în vezica urinară sau în vezicula biliară.

nisipárniţă, *nisiparniţe*, s.f. || Din *nisip* || (Înv.) Vas mic umplut cu nisip fin, din care se presăra peste scrisul proaspăt, pentru a usca cerneala.

nisipíş, *nisipişuri*, s.n. || Din *nisip* || Loc acoperit cu nisip; nisip mult îngrămădit într-un loc.

nisipós, -oásă, *nisipoşi, -oase*, adj. || Din *nisip* || Care conţine mult nisip ; plin de nisip sau acoperit cu nisip.

nişă, *nişe*, s.f. || Din fr. *niche* || **1.** Adîncitură lăsată într-un perete, în care se aşază mai ales obiecte decorative sau de uz casnic; firidă. **2.** Adîncitură făcută în peretele unei galerii de mină sau al unui tunel, servind ca loc de adăpostire pentru lucrători. **3.** (Chim.) Instalaţie folosită în laboratoare pentru evacuarea gazelor toxice cînd se lucrează cu substanţe care emană astfel de gaze. **4.** *Nişă de abraziune* = adîncitură prelungită formată la baza unei faleze în urma acţiunii valurilor care se sparg la ţărm.

nişte art. nehot. || Lat. *nescio quid* „nu ştiu ce" || Precedă substantive la pl. (sau la sg. cu sens colectiv) ori nume de materie, pentru a arăta o cantitate oarecare: *nişte mere; nişte carne.*

nit, *nituri*, s.n. || Din germ. *Niet* || Piesă de metal, în formă de tijă prevăzută cu un cap semisferic, folosită la îmbinarea pieselor plate de metal, prin răsfrîngerea capătului tijei şi formarea capului de închidere.

nitam-nisám adv. || Din bg. *ni tam ni sam* „nici aici, nici acolo; nicăieri" || (Pop. şi fam.) Deodată, pe neaşteptate (şi în mod nepotrivit), pe nepusă masă. || Şi: **netam-nesám** adv.

nitragín s.n. || Din fr. *nitragine* || Îngrăşămînt format din bacterii, folosit pentru culturile de leguminoase.

nitrát, *nitraţi*, s.m. || Din fr. *nitrate* || Azotat. ○ *N. de argint* = azotat de argint.

nítric adj. || Din fr. *nitrique* || *Acid nitric* = acid azotic.

nitrificá, pers. 3 *nitrifică*, vb. I. Refl. || După fr. *nitrifier* || A se produce o nitrificare.

nitrificáre s.f. Acţiunea de *a se nitrifica;* proces chimic realizat în sol sub acţiunea unor bacterii, care asigură circuitul azotului în natură, prin încorporarea azoţaţilor în plante.

nitríl, *nitrili*, s.m. || Din fr. *nitrile*, germ. *Nitril* || Compus organic (ester al acidului cianhidric) folosit la fabricarea cauciucului sintetic.

nitrobactérii s.f. pl. || Din fr. *nitrobactérie* || Bacterii care oxidează acidul azotos format în sol, transformîndu-l în acid azotic. Au mare importanţă pentru agricultură.

nitrobenzén s.m. || Din fr. *nitrobenzène* || Lichid uleios, gălbui, cu miros de migdale amare, obţinut din benzen şi acid azotic, folosit ca solvent şi intermediar în industrie.

nitrocelulóză s.f. || Din fr. *nitrocellulose* || Produs obţinut prin tratarea celulozei cu un amestec de acid azotic şi acid sulfuric, întrebuinţat ca exploziv, la fabricarea unor lacuri etc.

nitrogén s.m. || Din fr. *nitrogène* || (Chim.) Azot.

nitroglicerínă s.f. || Din fr. *nitroglycérine* || Lichid uleios, toxic, obţinut prin tratarea glicerinei cu un amestec de acid azotic şi acid sulfuric, folosit la fabricarea dinamitei şi, în doze mici, ca medicament în unele boli de inimă.

nitrurá, *nitrurez*, vb. I. Tranz. A efectua o nitrurare.

nitruráre, *nitrurări*, s.f. Acţiunea de *a nitrura;* tratament aplicat unor oţeluri pentru a le mări duritatea, constînd în încălzirea lor în mediu de amoniac.

nituí, *nituiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *nit* || A îmbina două sau mai multe piese cu ajutorul niturilor.

nituít s.n. *Maşină de n.* = maşină-unealtă cu care se nituieşte.

niţél, -ícă, *niţei, -ele*, adj. (Fam.) Puţin; o parte mică din ceva. ○ (Adverbial) Într-o oarecare măsură, întrucîtva; numai puţin timp.

nivâţie, *nivaţii*, s.f. || Din fr. *nivation;* lat. *nix, nivis* „zăpadă" || Acţiune de modelare a reliefului exercitată de masele de zăpadă acumulate în timpul iernii în zona înaltă a munţilor, unde se produc numeroase îngheţuri şi dezgheţuri succesive.

nivél, (1—3, 5) *niveluri*, **(4)** *nivele*, s.n. || Din *nivela* || **1.** Înălţimea unui punct faţă de un plan orizontal dat; cotă a suprafeţei libere a unei ape, măsurată faţă de un plan orizontal convenţional sau faţă de nivelul mării. ○ *Curbă de n.* v. *curbă. Pasaj de n.* = locul unde se încrucişează, la aceeaşi altitudine, o cale ferată cu o şosea. ○ *La nivelul* = în regiunea..., în dreptul... ● (Geogr.) *N. de eroziune* = forme de relief nivelate, cu aspect de platou în regiunile muntoase, rezultat sub acţiunea schimbărilor climatice. **2.** Cat, etaj. **3.** (Fig.) Stadiu, grad, treaptă (de dezvoltare, de evoluţie). ○ *N. de trai* = gradul de satisfacere a nevoilor materiale şi spirituale ale populaţiei. **4.** Instrument topometric cu ajutorul căruia se măsoară pe teren diferenţele de înălţime dintre două sau mai multe puncte. ● (În forma *nivelă*) Instrument cu ajutorul căruia se verifică poziţia ori-

zontală a unui obiect, a unei construcții etc. **5.** Mărime fizică scalară a cărei valoare se stabilește printr-o convenție asupra originii sale (ex. nivel de intensitate sonoră). Se mai numește nivel de referință. || Și: **nivélă** s.f.

nivelá, *nivelez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *niveler* || **1.** A face să fie la același nivel; a netezi, a îndrepta. **2.** (Fig.) A face să dispară diferențele; a egaliza.

nivélă s.f. v. **nivel.**

nivelmént, *nivelmente,* s.n. || Din fr. *nivellement* || Ansamblul procedeelor și operațiilor care se folosesc pentru determinarea altitudinii unor puncte de pe o porțiune de teren, în scopul reprezentării reliefului regiunii respective pe o hartă sau pe un plan.

nivelmétru, *nivelmetre,* s.n. || *Nivel* + *metru* || (Topogr.) Nivel (4).

nizám (1) *nizamuri,* s.n., **(2)** *nizami,* s.m. || Din tc. *nizam* || **1.** S.n. Statut al unei bresle. **2.** S.m. Soldat turc.

níznái adv. || Din rus. *ne znaju* „nu știu" || (Pop. și fam.) Simulînd indiferență, nepăsare, dezinteres. ○ Expr. (Substantivat, m.) *A face pe niznaiul* = a se preface că nu știe nimic.

noádă, *noade,* s.f. || Lat. **noda* || (Pop.) Coccis; *p. ext.* regiunea din jurul coccisului.

noápte, *nopți,* s.f. || Lat. *nox, noctis* || **1.** Interval de timp cuprins între apusul și răsăritul soarelui, cînd este întuneric. ○ *N. albă* v. *alb. N. polară* v. *polar.* ○ *De noapte* = **a)** care e de serviciu, care lucrează în timpul nopții; **b)** (despre păsări, unele animale) care umblă, care își desfășoară activitatea în timpul nopții. *Azi-* (sau *astă-) noapte* = noaptea trecută. *La noapte* = în timpul nopții următoare. *Noapte de noapte* = în fiecare noapte; mereu. *Zi și noapte* = tot timpul, neîntrerupt. *Cu noaptea-n cap* = dis-de-dimineață. ○ Expr. *Prost ca noaptea* = foarte prost. **2.** (Fig.) Lipsă de lumină, întuneric, întunecime. **3.** (Adverbial, în forma *noaptea*) În timpul nopții.

noáten, -ă, *noateni, -e,* s.m. și f. || Lat. *annotinus* „în vîrstă de un an" || **1.** Miel (mioară), vîrsta lor variind, după regiuni, între șase luni și doi ani. **2.** Mînz de la șase luni pînă la 2—3 ani.

nobéliu s.n. || Din fr. *nobélium,* de la n. pr. *Nobel,* chimist suedez || Element chimic transuranic, obținut pe cale artificială.

nóbil, -ă, *nobili, -e,* adj., s.m. și f. || Din lat. *nobilis,* germ. *nobel,* fr. *noble* || **1.** Adj. Care dă dovadă de cinste, de generozitate. • Distins, elegant; grațios. **2.** S.m. și f. Persoană care face parte din nobilime.

nobiliár, -ă, *nobiliari, -e,* adj. || Din fr. *nobiliaire* || Care aparține nobilimii, privitor la nobilime sau la nobili; de nobil.

nobilíme s.f. || Din *nobil* || Pătură socială privilegiată, formată (începînd din evul mediu) din elemente ale claselor exploatatoare, posesoare ale unor titluri de noblețe (duce, marchiz, baron, conte), care se mai mențin și astăzi, onorific, în unele țări.

noblețe s.f. || Din fr. *noblesse* || **1.** Calitatea sau rangul de nobil **(2). 2.** Caracter nobil **(1);** distincție.

nocív, -ă, *nocivi, -e,* adj. || Din fr. *nocif,* lat. *nocivus* || Dăunător, vătămător (pentru sănătate).

nocivitáte s.f. || Din fr. *nocivité* || Caracterul a ceea ce este nociv; faptul de a fi nociv.

noctambúl, -ă, *noctambuli, -e,* s.m. și f. || Din fr. *noctambule* || (Med.) Somnambul. • (Fig.; fam.) Persoană care își pierde nopțile în petreceri.

noctúrn, -ă, *nocturni, -e,* adj., s.f. || Din fr. *nocturne,* lat. *nocturnus* || **1.** Adj. Care se petrece noaptea; de noapte. ○ (Substantivat, f.) *În nocturnă* = (despre competiții sportive) (care are loc) în timpul nopții, la lumina reflectoarelor. **2.** Adj. (Despre păsări, insecte etc.) De noapte. **3.** S.f. Compoziție muzicală cu caracter liric, melancolic.

nod, *noduri,* s.n. || Lat. *nodus* || **1.** Punct în care sînt legate capetele a două fire, a două sfori, a două fîșii de pînză etc., pentru a forma un singur fir, o sfoară fîșie; loc în lungul sau la capătul unui fir, al unei sfori etc., unde s-a făcut o legătură, petrecîndu-se unul dintre capete printr-un ochi; legătura astfel obținută. ○ Expr. *A lega paraua cu zece noduri* = a fi foarte zgîrcit. **2.** Proeminență pe tulpina unei plante de unde încep să crească crengile; porțiune mică, rotundă, dură și, de obicei, mai închisă la culoare, într-o bucată de lemn sau într-o scîndură, reprezentînd locul de ramificație a crengilor pe trunchi. ○ Expr. *A căuta nod în papură* = a căuta cu orice preț greșeli, cusururi acolo unde nu sînt. **3.** (Tehn.) Locul de îmbinare a două sau mai multe bare. **4.** *Nod de cale ferată* = punct de intersecție a mai multor linii de cale ferată. *Nod rutier* = loc de întîlnire a mai multor șosele importante. *Nod hidrotehnic* = ansamblu de construcții în vederea folosirii unui curs de apă în mod multiplu (pentru irigație, pentru navigație etc.). **5.** *Nod vital* = centrul mișcărilor respiratorii. **6.** (Fig.) Senzație de sufocare pe care o are cineva cînd este cuprins de o emoție sau de o enervare puternică. ○ Expr. *A înghiți cu noduri* = **a)** a suporta cu greu o amărăciune, o durere; **b)** a mînca, a înghiți în silă ceva. **7.** Unitate de măsură pentru viteza navelor, egală cu viteza unui vas care parcurge o milă marină într-o oră. **8.** Articulație a degetelor. **9.** (Fig.) Punct de importanță capitală de care depinde rezolvarea unor probleme.

nodál, -ă, *nodali, -e,* adj. || Din fr. *nodal* || **1.** Care se referă la locul de intersecție a mai multor căi de comunicație. **2.** Care constituie punctul esențial, fundamental, crucial al unei probleme.

nodós, -oásă, *nodoși, -oase,* adj. || Din *nod* || *Eritem n.* = erupție pe pielea corpului a unor bășicuțe seroase sau a unor noduli. Apare în unele boli contagioase.

nodozitáte, *nodozități,* s.f. || Din fr. *nodosité* || **1.** Formație secundară pe rădăcinile unor

plante leguminoase, rezultată în urma infectării cu anumite bacterii. **2.** Proeminenţă noduroasă la articulaţiile corpului. **3.** Mică ridicătură pe suprafaţa unor obiecte.

nodúl, *noduli*, s.m. || Din fr. *nodule*, lat. *nodulus* || Mică umflătură (la oameni sau la animale) care apare în unele boli cronice (ex. în tuberculoză).

nodurós, -oásă, *noduroşi, -oase*, adj. || Din *noduri* (pl. lui *nod*) || **1.** (Despre sfori, funii etc.) Cu noduri, plin de noduri. **2.** (Despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor) Cu articulaţii proeminente, ciolănos. **3.** (Despre plante) Cu noduri (**2**).

nogái, -áie, *nogai, -aie*, s.m., adj. || De la n. pr. *Nogai* || **1.** S.m. Persoană care face parte din populaţia mongolă turcizată, răspîndită în diverse regiuni dintre Marea Caspică şi Marea Neagră (în trecut şi în Crimeea şi Bugeac). **2.** Adj. Care se referă la nogai (**1**), care aparţine nogailor.

noí pron. pers. || Lat. *nos* || **1.** (La nominativ, pl., ţine locul numelui celui care vorbeşte şi al persoanei sau persoanelor pe care acesta şi le asociază în vorbire) *Noi sîntem învăţaţi să trăim la umbra brazilor* (Bogza). **2.** (La dativ, în formele *nouă, ne, ni*) *Explicaţi-ne şi nouă.* ● (Indicînd posesiunea) *Ne-a lăudat lucrarea.* **3.** (La dativ sau acuzativ, în forma *ne*, cu valoare de pronume reflexiv) *Ne sfătuim adesea.* **4.** (La acuzativ) *Pe noi nu ne-a aşteptat nimeni.* **5.** (Ca plural al modestiei sau al autorităţii, cu valoare de singular) Eu. *Las' că ştim noi!* (Caragiale.) || Dativ: *nouă, ne, ni;* acuzativ: *(pe) noi, ne.*

noián, *noiane*, s.n. || Cuv. autohton || **1.** Cantitate mare; număr mare (de fiinţe, de lucruri, de fenomene); mulţime. **2.** Întindere mare, imensitate, nemărginire de apă. *Fu noian întins de apă? N-a fost lume priceput şi nici minte s-o priceapă* (Eminescu). **3.** Genune, abis.

noiémbrie s.m. invar. || Din sl. *nojemvri* || A unsprezecea lună a anului; are treizeci de zile; (pop.) brumar. || Şi: **noiémvrie** s.m. invar.

noiémvrie s.m. invar. v. **noiembrie.**

nóimă s.f. || Din ngr. *noima* || Înţeles, sens, tîlc. ○ *Cu noimă* = logic, cu judecată. *Fără (nici o) noimă* = fără sens, absurd. ● (Pop.) Menire, ţel, scop.

noíme, *noimi*, s.f. || Din *nouă* || A noua parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale.

noiţă, *noiţe*, s.f. || Din *nou* || Pată mică albă, lunguiaţă, care apare uneori pe unghiile degetelor de la mînă.

nojiţă, *nojiţe*, s.f. || Din bg. *nožica* **1.** Cureluşă cu care se leagă opincile. **2.** Fiecare dintre găurile de pe marginea opincii, prin care se trece nojiţa (**1**).

nomád, -ă, *nomazi, -de*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *nomade* || (Persoană, colectivitate) care nu are aşezare statornică undeva, care se mută dintr-un loc într-altul.

nomadísm s.n. || Din fr. *nomadisme* || Mod de viaţă al unui trib, al unui popor, caracterizat prin lipsa unor aşezări statornice.

nómă, *nome*, s.f. || Din fr. *noma;* gr. *nome* „devorare" || Stomatită cangrenoasă care apare de obicei la copiii subalimentaţi.

nomenclatór, *nomenclatoare*, s.n. || Din lat. *nomenclator*, fr. *nomenclateur* || Listă, broşură sau carte cuprinzînd nomenclatura dintr-un anumit domeniu (ştiinţific, tehnic etc.) sau enumerarea unor sortimente de produse.

nomenclatúră, *nomenclaturi*, s.f. || Din fr. *nomenclature*, lat. *nomenclatura* || **1.** Totalitatea termenilor specifici unui domeniu ştiinţific, tehnic, artistic etc. **2.** Listă, catalog cuprinzînd nume proprii, titluri de lucrări, nume de obiecte etc. dintr-un anumit domeniu.

nominál, -ă, *nominali, -e*, adj. || Din fr. *nominal*, lat. *nominalis* || **1.** Care se referă la nume, care conţine nume; după nume, pe nume. **2.** *Valoare nominală* = valoare scrisă pe un bilet de bancă, pe o monedă etc. **3.** (Despre acte de valoare, librete de economii etc.) Pe care este indicat numele titularului. **4.** (Gram.) Care face parte din categoria numelui (**4**). ○ *Flexiune nominală* = declinare. *Predicat nominal* = predicat format dintr-un nume predicativ şi un verb copulativ la mod personal.

nominalísm s.n. || Din fr. *nominalisme* || Curent în filozofia medievală care susţinea că numai lucrurile individuale există cu adevărat, noţiunile generale nefiind decît simple cuvinte, nume ale lucrurilor.

nominalizá, *nominalizez*, vb. I. Tranz. || Din *nominal* || A specifica, a indica, a denumi ceva pe nume.

nominatív s.n. || Din lat. *nominativus*, fr. *nominatif* || Caz al declinării, a cărui funcţie specifică este aceea de subiect, şi care este considerat forma de bază a substantivului.

nomocanón, *nomocanoane*, s.n. || Din ngr. *nomokanon* || Colecţie de legi imperiale bizantine şi de canoane ale sinoadelor bisericeşti.

nomografíe s.f. || Din fr. *nomographie* || Capitol al matematicii care se ocupă cu modul de întocmire şi de folosire practică a nomogramelor.

nomográmă, *nomograme*, s.f. || Din fr. *nomogramme;* gr. *nomos* „lege" + *gramma* „însemnare" || (Mat.) Reprezentare grafică în plan, cu ajutorul liniilor gradate, a relaţiei de dependenţă dintre două sau mai multe mărimi variabile, servind la determinarea rapidă, fără calcule, a valorilor unor mărimi, funcţii de alte mărimi, cînd sînt date valorile acestora din urmă.

non- || Din lat., fr. *non* || Element de compunere însemnînd „nu", care serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective.

nonagenár, -ă, *nonagenari, -e*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *nonagénaire*, lat. *nonagenarius* || (Persoană) care a atins vîrsta de nouăzeci de ani.

nónă[1], *none*, s.f. || Din it. *nona*, lat. *nona* „a noua" || (Muz.) Intervalul dintre două sunete ale gamei, aflate la distanţa de nouă trepte.

nónă[2], *none*, s.f. || Din lat. *nona* || Prestaţie faţă de stăpînul feudal, care reprezenta a noua parte din produsele obţinute de ţăran.

nonconformísm s.n. || Din fr. *nonconformisme* || Tendinţa de a nu accepta moravurile,

mentalitatea, uzanțele unui anumit mediu; neconformism.

noncontradicție, *noncontradicții*, s.f. || Din fr. *non-contradiction* || Principiu fundamental al gîndirii, enunțat de Aristotel, potrivit căruia despre un subiect este imposibil a afirma și a nega același predicat, în același timp și sub același raport.

nonét, *nonete*, s.n. || Din it. *nonetto* || (Muz.) Ansamblu format din nouă voci sau nouă instrumentiști, care execută împreună o compoziție muzicală; lucrare muzicală scrisă pentru un astfel de ansamblu.

nonfigurativ, -ă, *nonfigurativi, -e*, adj. || *Non-* + *figurativ* || *Artă nonfigurativă* = artă abstractă (v. *abstract*).

nónius subst. || Din magh. *nónius* || Rasă de cai de talie mare (greutatea peste 600 kg) crescută în țara noastră, îndeosebi în Banat și Transilvania.

nonparéil [Pr.: nonparei] subst. || Din fr. *nonpareille* || Cel mai mic corp de literă tipografică, folosit pentru tipărit tabele, adnotații etc. || Și: **nonparei** subst.

nonparél subst. v. **nonpareil.**

nonséns, *nonsensuri*, s.n. || Din fr. *non-sens* || Ceea ce este lipsit de sens, de înțeles; absurditate.

nonșalánt, -ă, *nonșalanți, -te*, adj. || Din fr. *nonchalant* || (Franțuzism) Indiferent, nepăsător; degajat (în comportare); care trădează nonșalanță.

nonșalánță s.f. || Din fr. *nonchalance* || (Franțuzism) Indiferență; degajare (ostentativă).

non troppo loc. adv. || Loc. it. || (Muz.; în legătură cu modul de executare a unei compoziții) Nu prea mult.

nonviolénță s.f. || *Non-* + *violență* || Abținerea de la orice act de violență. ● Termen generic pentru doctrinele social-politice și religioase (ex. budismul) care interzic folosirea violenței, preconizînd înfăptuirea revendicărilor lor pe cale pașnică (reprezentanți: Lev Tolstoi, M. Gandhi).

nopál s.m. || Din fr., it. *nopal* || Plantă erbacee originară din America, cu frunze cărnoase și flori roșii, cultivată și la noi ca plantă ornamentală.

noptátec, -ă, adj. v. **noptatic.**

noptátic, -ă, *noptatici, -ce*, adj. || Din *noapte* || De noapte, nocturn. || Și: **noptátec, -ă,** adj.

nopticícă s.f. Diminutiv al lui *noapte*. *Toată nopticica nu închise ochii* (Gîrleanu).

nopticoásă, *nopticoase*, s.f. || Din *noapte* || Plantă meliferă din familia cruciferelor, cu frunze dințate, oval-lanceolate, flori purpurii sau violete, rar albe, care răspîndesc seara un miros puternic.

noptiéră, *noptiere*, s.f. || Din *noapte* || Dulăpior sau măsuță care se așază lîngă pat, pentru a ține la îndemînă diverse obiecte.

noptiță, *noptițe*, s.f. || Din *noapte* || Plantă erbacee înaltă de 70—80 cm, cu flori roșii, galbene, albe sau pestrițe, cultivată ca plantă decorativă; norea.

nor, *nori*, s.m. || Lat. *nubilum* || **1.** Masă de vapori, de picături de apă sau de cristale de gheață care se află în suspensie în atmosferă. ○ Expr. *Parc-ar fi căzut din nori*, se zice despre o persoană care nu-și dă seama de cele ce se petrec în jurul ei. ● *Nor arzător* = masă de gaze și de cenușă vulcanică, cu temperatură foarte ridicată, care este expulzată în atmosferă de un vulcan în erupție. (Astr.) *Nor de stele* = grupare de stele cu limite neregulate, mai mică decît o galaxie. **2.** Masă densă (care plutește în atmosferă) de praf, de fum etc. ● Mulțime compactă de păsări sau de insecte (în zbor). || Și: **nóur** s.m.

nóră, *nurori*, s.f. || Lat. *nurus* || Soție considerată în raport cu părinții soțului ei. *Moșneagul avea gineri și nurori, care locuiau cu el* (Sadoveanu).

nord s.n. sg. || Din fr. *nord*, germ. *Nord* || **1.** Punct cardinal situat în direcția stelei polare; miazănoapte. ○ *De nord* = nordic. (Adjectival) *Polul nord.* **2.** *Nord magnetic* = direcția în care se îndreaptă întotdeauna vîrful unei ac magnetic. **3.** Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări etc. așezată spre nord **(1)**; popoarele, lumea din aceste regiuni.

nord-dunăreán, -ă, *nord-dunăreni, -e*, adj. Care aparține teritoriilor situate în nordul Dunării sau popoarelor din aceste regiuni, care se referă la aceste teritorii sau la popoarele lor.

nord-ést s.n. || Din fr. *nord-est* || Punct cardinal secundar situat între direcțiile nord și est.

nord-éstic, -ă, *nord-estici, -ce*, adj. || Din *nord-est* || De la sau dinspre nord-est.

nórdic, -ă, *nordici, -ce*, adj. || Din fr. *nordique*, germ. *nordisch* || De la sau dinspre nord. ● (Substantivat) Persoană făcînd parte dintr-o populație care trăiește în regiunile de nord ale globului pămîntesc, ori care are înfățișare sau însușiri specifice omului de la nord.

nord-vest s.n. || Din germ. *Nordwest* || Punct cardinal secundar situat între direcțiile nord și vest.

nord-véstic, -ă, *nord-vestici, -ce*, adj. || Din *nord-vest* || De la sau dinspre nord-vest.

noreá, *norele*, s.f. (Bot.) Noptiță.

noriță, *norițe*, s.f. || Din *nor* || (Zool.) Nurcă.

normá, *normez*, vb. 1. Tranz. || Din *normă* || A stabili o normă (pentru o lucrare, pentru un sector de activitate etc.). ● A stabili cantitatea de materie primă, de combustibil etc. necesară pentru obținerea unui produs.

normál, -ă, *normali, -e*, adj., s.f. || Lat. *normalis*, fr. *normal*, germ. *normal* || **1.** Adj. (Adesea adverbial) Care este sau care se face, se întîmplă în mod obișnuit, potrivit cu natura lucrurilor; firesc, natural. ● (Despre oameni) Sănătos (din punct de vedere fizic și psihic). ● Care este conform cu normele morale, cu legile și dispozițiile obligatorii. **2.** S.f. Dreaptă perpendiculară pe tangenta la o curbă, în punctul de contact; dreaptă perpendiculară pe planul tangent la o suprafață, în punctul de contact. **3.** Adj. *Școală normală* = (în trecut) școală pentru pregătirea învățătorilor.

normalizá, *normalizez*, vb. I. || Din fr. *normaliser* || **1.** Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni normal, a readuce sau a reveni la starea normală. **2.** Tranz. A face să se conformeze unei norme, a supune unei norme. **3.** Tranz. (Ec.) A elabora norme interne. • A standardiza.

normánd, -ă, *normanzi, -de*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *normand* || **1.** S.m. şi f. (La m. pl.) Neamuri germanice care locuiau în Peninsula Scandinavică şi în insulele vecine; se numeau şi *vikingi;* (şi la sg.) persoană aparţinînd acestor neamuri. **2.** Adj. Care se referă la normanzi **(1),** care aparţine normanzilor.

normáre, *normări*, s.f. Acţiunea de *a norma;* stabilire a unei norme.

normát, -ă, *normaţi, -te*, adj. Care se efectuează după anumite norme, care corespunde unor norme.

normatív, -ă, *normativi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *normatif*, rus. *normativ* || **1.** Adj. Care stabileşte o normă, care serveşte ca normă. **2.** S.n. Instrucţiuni, indicaţii, prescripţii cu caracter de normă.

normatór, -oáre, *normatori, -oare*, s.m. şi f. || Din *norma* || Persoană calificată în stabilirea normelor (de muncă).

nórmă, *norme*, s.f. || Lat. *norma*, fr. *norme*, rus. *norma* || **1.** Regulă (obligatorie) stabilită prin lege sau prin uz şi recunoscută ca principiu de conduită. ○ *N. juridică* = regulă de conduită stabilită de organele competente, prin intermediul căreia relaţiile sociale sînt convertite în raporturi juridice. **2.** Tip sau formulă de realizare a valorilor (adevăr, bine, frumos etc.). **3.** Criteriu de reglementare sau de apreciere; condiţii-limită adoptate într-un anumit domeniu pentru a servi la reglementare sau la apreciere. • Volumul de muncă ce trebuie efectuată de cineva într-o unitate de timp.

noróc s.n. || Din sl. *narokŭ* || **1.** Soartă, ursită, destin (favorabil). ○ *La (sau într-un) noroc* = la întîmplare. **2.** Împrejurare sau concurs de împrejurări favorabile care asigură reuşita unei acţiuni, împlinirea unei dorinţe etc. ○ *Joc de noroc* v. *joc* **(2).** ○ Expr. *Noroc că...* = bine că... *A avea norocul să...* = a se ivi ocazia favorabilă pentru... *A da noroc* = a închina, a ciocni un pahar de băutură. *Noroc!* = formulă de salut sau de urare. **3.** Stare sufletească în care omul se simte fericit. • Bunăstare.

noroci, *norocesc*, vb. IV. Tranz. || Din *noroc* || (Pop. şi fam.) A aduce cuiva noroc; a face pe cineva fericit. • Refl. A deveni fericit, norocos, a avea norocul să...

norocíre, *norociri*, s.f. (Pop.) Faptul de *a noroci; p. ext.* noroc. *Începuse a se gîndi la norocirea bietei femei* (Ispirescu).

norocít, -ă, *norociţi, -te*, adj. (Înv. şi pop.) Norocos. *Noi am făcut un norocit drum, în care noi am avut toate lucrurile trebuincioase* (Kogălniceanu).

norocós, -oásă, *norocoşi, -oase*, adj. || Din *noroc* || **1.** Care are noroc, care izbuteşte în ceea ce întreprinde. **2.** (Despre împrejurări, întîmplări) Care aduce noroc; favorabil; (despre acţiuni) care se desfăşoară şi se încheie în mod favorabil, reuşit.

noród, *noroade*, s.n. || Din sl. *narodŭ* || (Înv. şi pop.) **1.** Popor. **2.** Mulţime de oameni strînşi la un loc. **3.** Grosul populaţiei. **4.** Totalitatea credincioşilor care aparţin unui cult creştin sau, *p. restr.* unei parohii.

noróí[1], *noroaie*, s.n. || Din bg. *naroj* || **1.** Pămînt amestecat cu apă, muiat de apa ploilor, a zăpezilor topite, cu care formează o masă păstoasă; (reg.) tină, glod. ○ Expr. *A împroşca pe cineva cu noroi* sau *a arunca cu noroi în cineva* = a calomnia, a defăima pe cineva. **2.** *N. de foraj* = amestec complex format pe bază de apă cu humă şi utilizat ca fluid de circulaţie în procesul de forare a găurii de sondă. **3.** Ceea ce murdăreşte (şi trebuie înlăturat); atitudine, faptă josnică, nedemnă; mediu viciat, decăzut.

noroí[2], *noroiesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. || Din *noroi*[1] || A (se) afunda, a (se) împotmoli în noroi[1]; a (se) murdări cu noroi.

noroiós, -oásă, *noroioşi, -oase*, adj. || Din *noroi*[1] || Cu noroi[1], plin de noroi, murdar de noroi.

norós, -oásă, *noroşi, -oase*, adj. || Din *nor* || **1.** (Despre cer, *p. ext.* despre vreme) Cu nori, înnorat. **2.** (Fig.; despre oameni) Posomorît, trist; (despre ochi, privire etc.) care exprimă tristeţe.

norvegián, -ă, *norvegieni, -e*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *norvégien* || **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din poporul constituit ca naţiune în Norvegia. **2.** Adj. Care se referă la Norvegia sau la populaţia ei. • (Substantivat, f.) Limba vorbită în Norvegia.

nost, noástă, pron. pos., adj. pos. v. **nostru.**

nostálgic, -ă, *nostalgici, -ce*, adj. || Din fr. *nostalgique* || Plin de nostalgie; care predispune la nostalgie.

nostalgíe, *nostalgii*, s.f. || Din fr. *nostalgie;* gr. *nostos* „întoarcere" + *algos* „durere" || Sentiment de melancolie provocat de dorinţa de a revedea persoane sau locuri dragi ori de a retrăi momente din trecut; dorinţă pentru ceva greu de atins, de obţinut; dor; (pop.) alean. *Poetul suavelor idile şi al etericelor nostalgii* (Cezar Petrescu).

nóstim, -ă, *nostimi, -e*, adj. || Din ngr. *nostimos* || **1.** Plin de haz, spiritual; original, interesant. • (Fam. şi ir.) Caraghios, ridicol. **2.** Atrăgător, simpatic.

nostimádă, *nostimade*, s.f. || Din ngr. *nostimada* || Întîmplare, faptă nostimă, amuzantă, plină de haz.

nóstru, noástră, *noştri, noastre*, pron. pos., adj. pos. || Lat. *noster, nostra* || **1.** Pron. pos. (Precedat de art. *al, a, ai, ale)* Înlocuieşte numele obiectului posedat de vorbitor şi de un grup din care vorbitorul face parte, precum şi numele acestora. *O viaţă interioară deopotrivă cu a noastră* (Vianu). **2.** Adj. pos. Care aparţine vorbitorului şi grupului din care acesta face parte: *casa noastră;* (arată o dependenţă, o înrudire) *fraţii noştri.* **3.** Pron. pos. (La m. pl.) Familia, rudele vorbitorului ori grupului din

care face parte sau (la f. pl.) treburile, preocupările acestora: *au învins ai noştri; să ne vedem de ale noastre.* || Şi: (înv. şi pop.) **nost, noástă,** *noşti, noaste,* pron. pos., adj. pos.

notá, *notez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *noter,* lat. *notare* || **1.** A consemna, a însemna; a marca ceva prin semne, prin simboluri. **2.** A semnala, a remarca, a observa. **3.** A califica, cu ajutorul notelor, răspunsurile sau lucrările studenţilor, elevilor, ale unor concurenţi etc. **4.** (Muz.) A transcrie un text muzical, cu ajutorul notelor **(7).**

notábil, -ă, *notabili, -e,* adj. || Din fr. *notable,* lat. *notabilis* || Vrednic de a fi luat în seamă; remarcabil. ● (Substantivat, m. pl.) Notabilităţi.

notabilitáte, *notabilităţi,* s.f. || Din fr. *notabilité* || (Mai ales la pl.) Persoană importantă (în special făcînd parte dintre conducătorii unui oraş); personaj cu situaţie socială importantă, cu prestigiu, cu vază.

notár, *notari,* s.m. || Din lat. *notarius,* germ. *Notar,* fr. *notaire* || **1.** Funcţionar care îndeplineşte atribuţiile ce intră în competenţa notariatului de stat. **2.** (În vechea organizare administrativă) Funcţionar cu atribuţii de secretar comunal.

notariát, *notariate,* s.n. || Din fr. *notariat,* germ. *Notariat* || Organ de stat avînd competenţa de a întocmi, autentifica şi legaliza anumite acte care să înlesnească cetăţenilor dovedirea şi valorificarea drepturilor lor civile (ex. certificate de moştenitor, acte care cuprind anumite constatări etc.).

notáţie, *notaţii,* s.f. || Din fr. *notation,* lat. *notatio, -onis* || **1.** Însemnare, consemnare, notă **(1). 2.** Marcare, reprezentare prin semne grafice. ● Sistem de reprezentare grafică a sunetelor muzicale şi a diferitelor raporturi dintre ele.

nótă, *note,* s.f. || Din lat. *nota,* fr. *note,* it. *nota* || **1.** Însemnare, remarcă în scris referitoare la o anumită chestiune; text scris care conţine o astfel de însemnare, de remarcă. ○ Expr. *A lua notă de ceva* = a lua cunoştinţă. **2.** (La pl.) Notiţe; însemnări rezumative la un curs, la o şedinţă etc.; însemnări asupra unui eveniment, asupra unei călătorii etc. **3.** (La pl.) Adnotări la un text literar sau ştiinţific, cuprinzînd informaţii suplimentare, referinţe bibliografice etc., trecute în josul paginii respective ori la sfîrşitul lucrării. **4.** *Notă diplomatică* = comunicare oficială transmisă unui stat de către alt stat prin intermediul misiunii diplomatice, privind anumite probleme (în special de politică externă). **5.** Socoteală scrisă cuprinzînd sumele care trebuie achitate pentru o cumpărătură, o consumaţie, un serviciu etc. (notă de plată); document prin care se cere livrarea unei mărfi, prestarea unui serviciu etc. (notă de comandă). **6.** Calificativ prin care se apreciază cunoştinţele elevilor, studenţilor, candidaţilor la examene. **7.** Semn prin care se reprezintă grafic înălţimea şi durata unui sunet muzical; (la pl.) foaie sau caiet care cuprinde piese muzicale. ○ Expr. *A fi în notă* = a fi în concordanţă cu situaţia. *A forţa nota* = a depăşi limitele obişnuite, a întrece măsura. *Ca pe note* = perfect, aşa cum trebuie. **8.** Trăsătură, aspect caracteristic; semn distinctiv, particularitate.

notătoáre, *notătoare,* s.f. || Din [*t*]*nota* || (Bot.) Broscariţă.

nótes, *notesuri,* s.n. || Din fr. [*bloc*] *notes* || Carnet pentru însemnări; blocnotes.

notificá, *notific,* vb. I. Tranz. || Din lat. *notificare,* fr. *notifier* || A înştiinţa (în scris), a anunţa (în mod oficial).

notificáre, *notificări,* s.f. Acţiunea de *a notifica;* comunicare făcută unei persoane printr-un agent judecătoresc că un anumit act juridic a fost îndeplinit sau urmează să fie îndeplinit. ● (În dreptul internaţional) Comunicare făcută printr-o notă diplomatică de către un stat altui stat cu privire la punctul de vedere adoptat într-o anumită problemă.

notíţă, *notiţe,* s.f || Din fr. *notice* || Scurtă însemnare, notă **(2)**; (la pl.) însemnări rezumative făcute la un curs, la o lecţie etc.

notocórd, *notocorde,* s.n. || Din fr. *notochorde;* gr. *notos* „spate" + *chorde* „coardă" || Scheletul axial de susţinere la vertebratele inferioare. || Şi: **notocórdă** s.f.

notocórdă s.f. v. **notocord.**

notorietáte s.f. || Din fr. *notoriété* || Faptul de a fi notoriu, cunoscut de toată lumea; faimă, renume.

notóriu, -ie, *notorii,* adj. || Din fr. *notoire,* lat. *notorius* || Cunoscut de multă lume; renumit.

noţionál, -ă, *noţionali, -e,* adj. || Din fr. *notionnel* || Care exprimă o noţiune **(1),** care se referă la o noţiune.

noţiúne, *noţiuni,* s.f. || Din lat. *notio, -onis,* fr. *notion* || **1.** Formă logică fundamentală care reflectă însuşirile esenţiale, necesare şi generale ale unei clase de obiecte. **2.** Cunoştinţă generală despre valoarea, sensul, însemnătatea unui lucru. **3.** (La pl.) Cunoştinţe generale, de bază, într-un anumit domeniu.

nou, nóuă, *noi,* adj || Lat. *novus, -a* || **1.** Care a fost făcut, creat, descoperit de curînd, care apare pentru prima dată. ○ *Nou-născut* v. *născut. Lună nouă* v. *lună. Crai nou* v. *crai.* ● (Despre produse agricole, viticole etc.) Din recolta anului în curs. **2.** Care apare în locul unui lucru mai vechi. ● (Substantivat, n.) Element care apare la un moment dat în procesul dezvoltării unui fenomen. **3.** Care a fost executat, cumpărat etc. de curînd; care a fost puţin (sau deloc) folosit. ○ *Nou-nouţ* = foarte nou. **4.** Cu aspect şi conţinut schimbat. **5.** Care se adaugă la ceva care exista de mai înainte. ○ *Din nou* = încă o dată. **6.** Neexperimentat.

nóuă num. card. || Lat. *novem* || Număr natural situat între opt şi zece; se indică prin cifra 9. ○ Expr. *Peste nouă mări şi nouă ţări* = foarte departe. ○ (Adjectival) *E alcătuit din nouă părţi.* ● Intră în componenţa numeralului adverbial *(de nouă ori)* şi a celui distributiv *(câte nouă).* ● (Cu valoare de num. ord.: *vagonul nouă).*

nóuălea, nóua num. ord. || Din *nouă* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al optulea și al zecelea.

nóuăsprezece num. card. || *Nouă* + *spre* + *zece* || Număr natural situat între optsprezece și douăzeci; se indică prin cifrele 19. ● (Cu valoare de num. ord.) *Locul nouăsprezece.*

nóuăsprezecelea, nóuăsprezecea, num. ord. || Din *nouăsprezece* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al optsprezecelea și al douăzecilea.

nouăzéci num. card. || *Nouă* + *zeci* || Număr natural situat între optzeci și nouă și nouăzeci și unu.

nouăzécilea, nouăzecea, num. ord. || Din *nouăzeci* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al optzeci și nouălea și al nouăzeci și unulea.

nóur s.m. v. **nor.**

noutáte, *noutăți*, s.f. || Lat. *novitas, -atis* || **1.** Însușirea de a fi nou. **2.** Lucru nou. **3.** Veste, știre recentă.

noúț, -ă, *nouți, -e*, adj. Diminutiv al lui *nou.* ○ *Nou-nouț* = foarte nou.

nová, *novez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *nover*, lat. *novare* || (Dr.) A face o novație, a supune unei novații.

novác, *novaci*, s.m. || De la n. pr. *Novac* || Nume dat în mitologia populară unui om puternic, voinic. *Novacul avea darul de a culca la pământ o oaste întreagă* (Ispirescu).

novatór, -oáre, *novatori, -oare*, s.m. și f., adj. || Din fr. *novateur*, lat. *novator* || (Livr.) **1.** S.m. și f. Persoană cu idei și concepții noi, care aduce înnoiri. **2.** Adj. Care aduce sau cuprinde idei noi; înnoitor.

novátie, *novații*, s.f. || Din fr. *novation*, lat. *novatio* || (Dr.) Stingere a unei obligații vechi și înlocuirea ei cu alta nouă, care are alt obiect ori un alt debitor sau creditor.

nóvă, *nove*, s.f. || Din fr. *nova;* lat. *nova [stella]* „stea nouă" || Stea variabilă a cărei strălucire crește brusc (în cîteva ore sau în cîteva zile) ca urmare a unei explozii interne, revenind apoi treptat la strălucirea inițială.

novélă s.f. v. **nuvelă.**

novíce, *novici, -ce*, s.m. și f. || Din lat. *novicius*, fr. *novice* || **1.** Începător într-un anumit domeniu și care nu are încă experiență. **2.** Persoană intrată de curînd într-o mănăstire și care își face stagiul în vederea călugăririi.

noviciát s.n. || Din fr. *noviciat* || Situația, starea de novice (**2**); timpul cît durează această stare.

novocaínă s.f. || Din fr. *novocaïne*; lat. *novus* „nou" + fr. *[co]caïne* || Substanță chimică sub formă de cristale incolore, solubile în apă, care se întrebuințează ca anestezic local.

novolác, *novolacuri*, s.n. || Din fr. *novolaque* || Rășină sintetică întrebuințată în industria lacurilor.

nóxă, *noxe*, s.f. || Din lat. *noxa* || Agent cu acțiune dăunătoare asupra organismului (ex. substanțele toxice).

nu adv. || Lat. *non* || **1.** Dă valoare negativă unei propoziții, unei părți de propoziție, unui cuvînt pe care îl precedă. *Nu știam de ce-i plînsă mama* (Labiș). ○ (Fără valoare de negație) *Nu-ți dau decît o parte din datorie.* **2.** Cu valoare de propoziție: *ai fost la teatru? — Nu.* **3.** (În expresii) *Nu și nu*, exprimă un refuz categoric. *De* (sau *dacă*) *nu...* = în caz contrar..., altfel... *Nu mai departe* = chiar în cazul...

nuanțá, *nuanțez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *nuancer* || **1.** A reda ceva în diferite nuanțe; a marca nuanțele unei culori, ale unui ton etc. **2.** (Fig.) A reliefa ceva prin treceri gradate; a varia tonul, pentru a obține un anumit efect.

nuanțáre, *nuanțări*, s.f. Acțiunea de *a nuanța*, variație, gradație de tonalitate, de expresie.

nuanțát, -ă, *nuanțați, -te*, adj. **1.** Colorat în nuanțe diferite, cu varietăți de culori, de tonuri. ● (Despre stil, limbă) Expresiv, colorat. **2.** Care prezintă variații marcate prin treceri subtile, gradate.

nuánță, *nuanțe*, s.f. || Din fr. *nuance* || **1.** Varietate a unei culori; variație de intensitate a unui sunet. **2.** Diferență foarte mică între lucruri de același fel. **3.** Aspect ușor diferit, puțin distinct al sensului de bază al unui cuvînt.

nubíl, -ă, *nubili, -e*, adj. || Din fr. *nubile*, lat. *nubilis* (< *nubere* „a se mărita") || (Livr.) Care este la vîrsta cînd se poate căsători.

nubúc s.n. v. **năbuc.**

nuc, *nuci*, s.m. || Din *nucă* || Arbore din familia juglandaceelor, înalt de 18—20 m, cu coroana bogată, cu fructul drupă și semințele comestibile. ● Lemnul acestui arbore, folosit la fabricarea mobilelor.

núcă, *nuci*, s.f. || Lat. *nux, -cis* || **1.** Fructul nucului, drupă cu semințe bogate în grăsimi, proteine și vitamine. ○ Expr. *A se potrivi* (sau *a se nimeri*) *ca nuca-n perete* = a nu se potrivi deloc. **2.** *Nucă de cocos* = fructul comestibil al cocotierului; *nucă vomică* = nume dat semințelor unui arbust tropical, care conțin stricnină. **3.** Capătul sferic al unei tije, care servește la realizarea unei legături articulate între două organe de mașină.

nucélă, *nucele*, s.f. || Din. fr. *nucelle*, lat. *nucella* „nucă mică" || Partea centrală din ovulul unei plante fanerogame, în care se găsește sacul embrionar.

nucét, *nuceturi*, s.n. || Lat. *nucetum* || Loc cu mulți nuci, livadă de nuci.

nucleár, -ă, *nucleari, -e*, adj. || Din fr. *nucléaire;* lat. *nucleus* „sîmbure" || Care se referă la nucleul atomic. ○ *Reacție nucleară* = interacțiune a unui nucleu atomic cu o particulă incidentă (de ex. neutron, proton) sau cu un alt nucleu (de ex. de azot, de carbon) în urma căreia se produce modificarea structurii interne a nucleului. *Energie nucleară* = energie obținută printr-o reacție nucleară. *Combustibil nuclear* = material fisionabil întrebuințat pentru a produce energie nucleară.

nucléic, *nucleici*, adj. || Din. fr. *nucléique* || *Acid n.* = acid organic complex, cu rol fundamental în sinteza proteinelor din organism și în transmiterea caracterelor ereditare.

nucleól, *nucleoli*, s.m. || Din fr. *nucléole*, lat. *nucleolus* „sîmbure mic" || Corpuscul sferic din

interiorul nucleului celular, constituit din proteine, enzime şi acizi ribonucleici.

nucleón, *nucleoni*, s.m. || Din fr. *nucléon* || Denumire comună pentru proton şi neutron, particule constituente ale nucleului atomic.

nucleoproteíde s.f. pl. || Din fr *nucléoprotéide* || Compuşi rezultaţi din unirea acizilor nucleici cu proteinele bazice, constituenţi fundamentali ai nucleului celular.

nucléu, *nuclee*, s.n. || Din fr. *nucleus;* lat. *nucleus* „sîmbure" || **1.** (Biol.) Element constitutiv al celulei organice; ia parte la procesele metabolice fundamentale şi deţine un rol esenţial în ereditate. **2.** *Nucleu atomic* = partea centrală a atomului, compusă din protoni şi neutroni şi avînd sarcină electrică pozitivă. **3.** (Fig.) Element esenţial al unui lucru, al unei acţiuni etc.

nucşoáră, *nucşoare*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *nucă*. **2.** Nume dat seminţelor unui arbore tropical, folosite drept condiment.

nucúlă, *nucule*, s.f. || Din fr. *nucule;* lat. *nucula* „nucă mică" || (Bot.) Achenă mică formată dintr-o singură carpelă sau provenită din desfacerea la maturitate a unui fruct alcătuit din mai multe carpele.

nud, -ă, (1, 2) *nuzi, -de*, adj., **(3)** *nuduri*, s.n. || Din lat. *nudus*, it. *nudo* || **1.** Adj. (Despre corpul omenesc) Dezbrăcat, gol. **2.** Adj. (Fig.) Fără artificii, simplu; curat, pur. **3.** S.n. Corp omenesc complet dezbrăcat; *spec.* statuie, pictură, desen etc. care reprezintă un corp omenesc gol.

nudísm s.n. || Din fr. *nudisme;* lat. *nudus* „gol" || Expunere la razele solare a corpului omenesc gol.

nudităte s.f. || Din fr. *nudité* || **1.** Starea unei persoane nude; goliciune. **2.** (Fig.) Simplitate, lipsă de podoabe. ● Lipsă de artificii, de ascunzişuri.

núfăr, *nuferi*, s.m. || Din ngr. *nufaro* || Numele a două specii de plante acvatice cu frunze mari, late, care plutesc la suprafaţa apei, una cu flori mari albe, răspîndită la noi în Delta Dunării *(nufăr alb)*, cealaltă cu flori galbene *(nufăr galben)*.

nugá, *nugale*, s.f. || Din fr. *nougat;* lat. **nucatum* (< *nux, nucis* „nucă") || Preparat de cofetărie făcut din albuş de ou, zahăr (sau miere) şi nuci (sau alune), formînd o pastă foarte consistentă, pusă de obicei între două vafele.

nuiá, *nuiele*, s.f. || Lat. *novella* || **1.** Ramură tînără (de alun, de răchită etc.), subţire şi flexibilă. **2.** Lovitură dată cu nuiaua **(1)**. *Li se trăgea cîteva nuiele la tălpi* (Ghica).

nuielúşă, *nuieluşe*, s.f. || Din *nuiele* (pl. lui *nuia*) || Diminutiv al lui *nuia*.

nul, -ă, *nuli, -e*, adj. || Din fr. *nul*, germ. *null* || **1.** Care se reduce la nimic; care nu se manifestă în nici un fel; inexistent. ● (Mat.) De valoare egală cu zero. ● (Sport) *Meci nul* = meci care se termină la egalitate de puncte. **2.** (Despre acte) Lipsit de valoare legală, considerat ca inexistent. **3.** (Despre oameni şi despre acţiunile lor) Lipsite de orice valoare, fără de nici un merit.

núlă, *nule*, s.f. || Cf. ngr. *nula*, lat. *nulla*, germ. *Null* || Cifra zero; semn grafic prin care se notează această cifră.

nulităte, *nulităţi*, s.f. || Din lat. *nullitas, -atis*, fr. *nullité* || **1.** Caracterul a ceea ce este nul; persoană lipsită de orice merit, de orice valoare. **2.** Lipsă de valoare legală a unui act. **3.** (Mat.) Care are valoare egală cu zero.

númai adv. || Lat. *non magis* || **1.** (Cu sens restrictiv sau exclusiv) Nu mai mult de... (sau decît...); nimeni altcineva (sau nimic altceva) decît...; nu altă dată sau în alt loc, alt scop decît...; doar, exclusiv. ○ *Numai să...* (sau *de..., dacă...)* = cu condiţia să.., doar dacă... *Nu numai că...* = în afară de faptul că... **2.** Chiar, tocmai: *e numai ce doream.* **3.** Dar, însă; totuşi. **4.** (Temporal) Deodată, pe neaşteptate. ○ *Numai ce...* = iată că, deodată.

numaidecît adv. || *Numai* + *de* + *cît* || **1.** Îndată, imediat. **2.** Neapărat, negreşit.

númăr, *numere*, s.n. || Lat. *numerus* || **1.** Concept fundamental din matematică, entitate cu care se poate calcula, notată de obicei prin cifre; cifră. ○ *N. natural* = fiecare dintre numerele 1, 2, 3, ... *N. întreg* = fiecare dintre numerele... −2, −1, 0, 1, 2... *N. raţional* = număr care poate fi pus sub forma cîtului a două numere întregi $\left(\text{ex. } 4 = \frac{4}{1}\right)$. *N. iraţional* = număr real care nu poate fi scris sub forma unei fracţii. *N. real* = număr care poate fi exprimat ca limită a unui şir convergent de numere raţionale. *N. atomic* = număr de protoni ai unui atom egal cu numărul de ordine, din sistemul periodic, al elementului, respectiv. ○ *Fără de număr* = nenumărat; *p. ext.* imens. *În număr* = complet, toţi (toate). *În număr de...* = în total. ○ Expr. *A nu (mai) avea număr* = a fi peste măsură de mulţi (multe). ● Cantitate de..., mulţime. *Se întrecuse cu numărul paharelor* (Cezar Petrescu). ● Ceată, grup. **2.** Categorie gramaticală prin care se exprimă diferenţa dintre un singur exemplar şi două sau mai multe exemplare ale aceluiaşi obiect. **3.** Cifră sau grup de cifre prin care se identifică un obiect dintr-o mulţime de obiecte clasificate după o anumită regulă; *p. ext.* obiect care poartă pe el astfel de cifră. ● Cifră sau grup de cifre corespunzînd unui anumit post telefonic. **4.** Cifră sau grup de cifre folosite ca indice de mărime (pentru obiecte de îmbrăcăminte, de încălţăminte); cifră matricolă; bucată de material pe care este însemnată această cifră. **5.** Fiecare dintre exemplarele unui ziar, ale unei publicaţii periodice care poartă aceeaşi dată de apariţie. **6.** Bucată (sau parte) din programul unui spectacol de varietăţi, al unui concert etc.

numărá, *númăr*, vb. I. || Lat. *numerare* || **1.** Tranz. A înşira numere, în ordine crescîndă sau descrescîndă. ● A socoti cîte unităţi sau cîţi indivizi sînt într-un şir, într-o serie, într-un grup; a determina numărul elementelor dintr-o mulţime. ○ Expr. *A (se) număra pe degete* = a fi în număr foarte mic. **2.** Tranz. A reuni, a îngloba un anumit număr de... **3.** Tranz. şi refl. A (se)

socoti printre, a (se) considera ca făcînd parte din...

numărát[1] s.n. Acțiunea de *a număra;* numărătoare.

numărát[2], **-ă,** *numărați, -te,* adj. Socotit, calculat, evaluat numeric. ○ Expr. *Bob numărat* = exact, complet, totul. ● Limitat ca număr, puțin.

numărătoáre, *numărători,* s.f. || Din *număra* || Operația de a număra; socoteală; calcul; numărat[1].

numărătór, *numărători,* s.m. || Din *număra* || Număr al unei fracții ordinare, scris deasupra liniei de fracție și reprezentînd deîmpărțitul acestei fracții.

nu-mă-uitá s.f. || *Nu* + *mă* + *uita* (după germ. *Vergissmeinnicht)* || Plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu flori mici, albastre, roz sau albe, care crește spontan, în regiunile temperate, sau cultivată ca plantă decorativă; miozotis.

núme, *nume,* s.n. || Lat. *nomen* || **1.** Cuvînt sau grup de cuvinte prin care se arată cum se cheamă o ființă sau un lucru, o acțiune, o noțiune etc. și care servește pentru a le individualiza. ○ *N. de botez* (sau *mic)* = prenume. *N. de familie* = nume pe care îl poartă toți membrii familiei, transmițîndu-se de la părinți la copii. *Ziua numelui* = zi onomastică (v. *onomastic.) În numele cuiva* (sau *a ceva)* = în locul cuiva sau a ceva; din partea, din însărcinarea cuiva. *Fără (de) nume* = **a)** care nu este cunoscut, neidentificat; anonim; *p. ext.* lipsit de importanță, obscur; **b)** care impresionează puternic; intens, nemărginit, nespus. *Cîtă... fără de nume fericire* (Eminescu). ○ Expr. *Să nu-mi mai zici pe nume, dacă...,* se spune pentru a întări o afirmație, pentru a se face crezut. *A nu-i mai ști cuiva de nume* = a nu mai ști nimic despre cineva. *A nu lua cuiva ceva în nume de rău* = a nu interpreta în mod greșit cele spuse de cineva. *Pentru numele lui Dumnezeu!,* formulă exclamativă care însoțește o rugăminte sau care exprimă indignare, nedumerire etc. **2.** Calificativ pe care îl are cineva; poreclă; *p. ext.* titlu, rang. ○ *(Numai) cu numele* = (numai) de formă, fără să corespundă realității. **3.** Reputație, faimă. ○ Expr. *A-i scoate* (sau *a-i ieși) cuiva nume rău* = a vorbi de rău pe cineva, a-i face reputație proastă. *A-și face un nume* = a ajunge cunoscut, vestit. **4.** (Gram.) Denumire comună pentru părțile de vorbire care se declină; *spec.* substantiv. ○ *N. predicativ* = cuvînt care, împreună cu un verb copulativ, formează predicatul unei propoziții.

númen s.n. || Din fr. *noumène,* germ. *Noumenon* || (În filozofia idealistă) Esență cognoscibilă numai prin rațiune, în opoziție cu fenomenul, cunoscut senzorial.

numerábil, -ă, *numerabili, -e,* adj. || Din lat. *numerabilis* || Care poate fi numărat, calculat, socotit.

numerál, *numerale,* s.n. || Din fr. *numéral,* lat. *numeralis* || Parte de vorbire flexibilă care exprimă, sub diferite aspecte, un număr, o determinare numerică a unor obiecte sau ordinea lor prin numărare.

numerár s.n. || Din fr. *numéraire* || Bani în monedă sau în hîrtie-monedă, care pot servi direct pentru plată; bani gheață.

numerație s.f. || Din fr. *numération,* lat. *numeratio* || *Sistem de n.* = ansamblu de reguli folosite pentru exprimarea numerelor (ex. *s. de n.* zecimal, binar etc.).

numéric, -ă *numerici, -ce,* adj. || Din. fr. *numérique* || Referitor la numere, exprimat cu ajutorul numerelor.

numericéște *adv.* || Din *numeric* || În ce privește numărul, referitor la număr, din punctul de vedere al numărului pe care îl reprezintă.

numerós, -oásă, *numeroși, -oase,* adj. || Din lat. *numerosus* || Care se află în număr sau în cantitate mare; mult.

numerotá, *numerotez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *numéroter* || A însemna o serie de obiecte sau de ființe cu numere în ordine succesivă (pentru identificare, recunoaștere).

numerotáre, *numerotări,* s.f. Acțiunea de *a numerota;* numerotație.

numerotát, -ă, *numerotați, -te,* adj. Care poartă un număr de ordine. ● Înregistrat sub un anumit număr. ● Paginat.

numerotáție, *numerotații,* s.f. || Din fr. *numérotation* || Numerotare.

numí, *numesc,* vb. IV. || Din *nume* || **1.** Tranz. A da cuiva un nume, o denumire, un calificativ, o poreclă; a denumi. **2.** Refl. A purta numele de..., a se chema...; a se socoti drept..., a se considera ca fiind... **3.** Tranz. A rosti, a menționa numele cuiva; a pomeni de cineva sau ceva, a aduce în discuție. **4.** Tranz. A pune pe cineva într-o funcție; a da cuiva o însărcinare. ● A conferi cuiva un titlu.

numíre, *numiri,* s.f. **1.** Faptul de *a numi* sau de a fi numit; *p. ext.* nume. **2.** Act prin care se comunică cuiva încadrarea într-o funcție.

numismát, -ă, *numismați, -te,* s.m. și f. || Din fr. *numismate* || Specialist în numismatică; colecționar de monede și medalii.

numismátic, -ă, *numismatici, -ce,* s.f., adj. || Din fr. *numismatique* || **1.** S.f. Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu studiul monedelor și medaliilor vechi. **2.** Adj. Care se referă la numismatică, aparținător numismaticii.

numít, -ă, *numiți, -te,* adj. **1.** Care poartă numele de... **2.** Al cărui nume a fost pomenit, citat mai înainte.

numitór, *numitori,* s.m. || Din *numi* || Număr al unei fracții ordinare, scris sub linia de fracție și reprezentînd împărțitorul acestei fracții. ○ Expr. *A aduce la același numitor* = **a)** a face ca două sau mai multe fracții ordinare să aibă același numitor; **b)** (fig.) a pune de acord puncte de vedere, păreri deosebite.

numulít, *numuliți,* s.m. || Din. fr. *nummulite;* lat. *numulus* „bănuț" || Gen fosil de foraminifere, caracteristic primei jumătăți a erei terțiare, cu țestul calcaros, în formă de bănuț.

nun, -ă, *nuni, -e,* s.m. și f. || Lat. *nonnus* || Nume dat fiecăreia dintre cele două persoane (bărbat și femeie) care asistă pe miri la căsătoria

religioasă, îndeplinind ritualul cerut de biserica creştină; naş (2).

nunciatúră s.f. v. **nunţiatură.**

núnciu s.m. v. **nunţiu.**

nuneáscă s.f. || Din *nun* || (De obicei art.) Numele unei hore care se joacă la nuntă după cununie; melodia după care se execută această horă.

nuntáş, -ă, *nuntaşi, -e,* s.m. şi f. || Din *nuntă* || Persoană care participă la o nuntă, care face parte din alaiul unei nunţi. *Mare nuntă se făcea, cu nuntaşi nenumăraţi* (Alecsandri).

núntă, *nunţi,* s.f. || Din lat. *nuptiae* || **1.** Ceremonia şi petrecerea care au loc cu prilejul unei căsătorii (religioase). ○ *N. de argint* (sau *de aur*) = sărbătorirea împlinirii a 25 (respectiv a 50) de ani de la căsătorie. **2.** Persoanele care iau parte la o nuntă (1), formînd alaiul care însoţeşte pe miri.

nuntí, *nuntesc,* vb. IV. Intranz. || Din *nuntă* || (Pop.) **1.** A face nuntă, a se căsători. **2.** A petrece la o nuntă.

nunţiatúră, *nunţiaturi,* s.f. || Din lat. *nunciatura (nuntiatura),* it. *nunziatura* || Reprezentanţă diplomatică a Vaticanului într-o ţară străină. || Şi: **nunciatúră** s.f.

núnţiu, *nunţii,* s.m. || Din lat. *nuntius,* it. *nunzio* || Reprezentant diplomatic al Vaticanului într-o ţară străină. || Şi: **núnciu** s.m.

nupţiál, -ă, *nupţiali, -e,* adj. || Din fr. *nuptial,* lat. *nuptialis* || Care se referă la nuntă, de nuntă.

nur, *nuri,* s.m. || Din tc. *nur* „strălucire, frumuseţe" || (Pop. şi fam.; mai ales la pl.) Aspect atrăgător, farmec, graţie a unei persoane (în special a unei femei), care fac ca ea să fie plăcută în mod deosebit.

núrcă, *nurci,* s.f. || Din pol., ucr. *nurka* || **1.** Mic mamifer carnivor mustelid, semiacvatic, asemănător cu dihorul, cu blană preţioasă, de culoare cafenie-roşcată; noriţă. **2.** Blană de nurcă (1).

nurlíu, -íe, *nurlii,* adj. || Din tc. *nurlu* „strălucitor" || (Pop. şi fam.) Cu nuri; atrăgător, graţios, fermecător.

nut, *nuturi,* s.n. || Din germ. *Nut* || **1.** Scobitură făcută de-a lungul unei piese de lemn, pentru a putea fi îmbinată cu altă piesă. **2.** (Tehn.) Canelură.

nutáţie, *nutaţii,* s.f. || Din fr. *nutation,* lat. *nutatio* „clătinare a capului" || **1.** Mişcare laterală şi în spirală a vîrfului de creştere al unor organe ale plantelor. **2.** Mişcare oscilatorie a axei de rotaţie a unui corp aflat în mişcare de precesie, constînd în apropierea şi îndepărtarea periodică a acestei axe de axa conului descris. **3.** Oscilaţie lentă a axei polilor Pămîntului în jurul poziţiei sale medii, cauzată de variaţia atracţiei exercitate de Lună şi de Soare asupra ecuatorului Pămîntului.

nutréţ, *nutreţuri,* s.n. || Lat. *nutricium* || Nume dat plantelor recoltate (fîn, trifoi etc.) care servesc ca hrană animalelor domestice erbivore; furaj.

nutrí, *nutresc,* vb. IV. || Lat. *nutrire* || **1.** Tranz. şi refl. A da de mîncare sau a mînca, a (se) hrăni, a (se) alimenta. ● Tranz. A întreţine cu mîncare, a procura cuiva hrană **2.** Tranz. (Fig.) A întreţine, a cultiva (idei, sentimente).

nútria, *nutrii,* s.f. || Din fr. *nutria* || Mamifer rozător acvatic, de circa 60 cm lungime, asemănător castorului, cu blană preţioasă, brună-cenuşie. Originară din America de Sud, este crescută şi în Europa pentru blană.

nutriét s.n. || Din *nutria* || Denumire dată blăniţelor de miel prelucrate astfel încît imită blana de nutria.

nutritív, -ă, *nutritivi, -e,* adj. || Din fr. *nutritif* || **1.** Care nutreşte; bogat în substanţe nutritive, hrănitor. **2.** Care se referă la nutriţie.

nutríţie, *nutriţii,* s.f. || Din fr. *nutrition,* lat. *nutritio* || Totalitatea proceselor de ingerare şi asimilare a hranei, prin care un organism viu îşi asigură creşterea, dezvoltarea şi activitatea.

nutuí, *nutuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *nut* || A efectua operaţia de nutuire.

nutuíre, *nutuiri,* s.f. (Tehn.) Operaţia de executare a canelurilor în piese metalice sau a ulucelor în piese de lemn, în vederea asamblărilor.

nuvélă, *nuvele,* s.f. || Din fr. *nouvelle* || Specie literară a genului epic, înfăţişînd, într-un cadru mai restrîns decît al romanului, un episod semnificativ din viaţa unuia sau a mai multor personaje. || Şi: (ieşit din uz) **novélă** s.f.

nuvelíst, -ă, *nuvelişti, -ste,* s.m. şi f. || Din fr. *nouvelliste* || Autor de nuvele.

nuvelístic, -ă, *nuvelistici, -ce,* adj., s.f. || Din *nuvelist* || **1.** Adj. Care aparţine nuvelei, privitor la nuvelă. **2.** S.f. Totalitatea nuvelelor aparţinînd unui scriitor, unei epoci sau unei literaturi.

O

o[1] s.m. invar. A optsprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă; vocală rotunjită mijlocie din seria posterioară.

o[2] interj. Exclamaţie care exprimă admiraţie, dorinţă, surprindere, regret etc. sau care se foloseşte în invocaţii şi în apostrofări, de obicei înaintea unui vocativ. *O!... Ce scandal!* (Negruzzi).

o[3] art. nehot. v. **un.**

oac interj. || Onomatopee || (De obicei repetat) Cuvînt care redă strigătul broaştelor.

oachéş, -ă, *oacheşi, -e,* adj. || Probabil din *ochi* || **1.** (Despre oi) De culoare albă cu pete negre în jurul ochilor. **2.** (Despre oameni) Brunet, smead, negricios.

oáie, *oi,* s.f. || Lat. *ovis, -am* || Animal domestic rumegător, crescut pentru lînă, laptele şi carnea lui; femela acestui animal. ○ Expr. *Ca oile* = cu grămada, în dezordine. *A umbla să iei două piei de pe o oaie* = a căuta să obţii un cîştig exagerat. *A suge (de) la două oi* = a trage foloase din două părţi în acelaşi timp. *A o face de oaie* = a face o prostie, o gafă. *A fi deştept* (sau *şiret) ca oaia,* se spune despre un om naiv, prost. *Prea e de oaie,* se spune despre vorbe sau fapte lipsite de tact. ● Blană de oaie.

oálă, *oale,* s.f. || Lat. *olla* || **1.** Vas de metal, de porţelan, de lut ars etc., cu gura largă şi cu înălţimea mai mare decît lărgimea, folosit pentru prepararea şi păstrarea bucatelor. ○ Expr. *Cît o oală de praznic* = foarte mare. *A prinde* (sau *a lua, a ridica) pe cineva ca din oală* = a prinde pe cineva uşor (pe neaşteptate). *A se face* (sau *a fi) oale şi ulcele* = a fi mort de mult. *A pune toate în aceeaşi oală* = a amesteca, în mod nepotrivit, lucruri diferite. *A plăti oalele sparte* = a suferi pentru faptele altuia, a plăti paguba făcută de altul. *Mustăţi pe oală* = mustăţi cu vîrfurile lăsate în jos. ● Conţinutul unui astfel de vas. ○ Expr. *A se băga unde nu-i fierbe oala* = a se vîrî unde nu trebuie. **2.** Vas de o construcţie specială, folosit în diverse operaţii tehnice, în industrie etc.: *oală de turnare.*

oáră, *ori,* s.f. || Lat. *hora* || **1.** (La sg.) Timpul sau momentul în care are loc un fapt. **2.** (La pl., folosit la formarea numeralului adverbial) *De trei ori.* ○ *Ori de cîte ori* = în toate cazurile, de fiecare dată.

oáre adv. interog. || Lat. *volet* || Întăreşte valoarea interogativă sau dubitativă a unei propoziţii: *oare n-a sosit?*

oarecáre adj. nehot. || *Oare* + *care* || Indiferent care, careva; neînsemnat, fără importanţă. *Nu un ziar oarecare, ci unul de mare tiraj?* (Stancu). ○ (Substantivat) *Nu e un oarecare.*

oarecé pron. nehot. || *Oare* + *ce* || (Înv. şi reg.) Ceva. *Are să-i spuie oarece, negreşit, are să-i dea o povaţă* (Arghezi).

oarecíne pron. nehot. || *Oare* + *cine* || (Înv. şi reg.) Cineva. *Frunzuliţa codrului, Bine-a zis ea oarecui* (Pop.). || Gen.-dat. *oarecui.*

oarecînd adv. || *Oare* + *cînd* || (Înv. şi reg.) Cîndva, vreodată. *Un simigiu oarecînd, ...A umblat din sat în sat* (Po p.).

oarecît adv. || *Oare* + *cît* || (Înv. şi reg.) Puţin, întrucîtva.

oarecúm adv. || *Oare* + *cum* || Întrucîtva, într-o măsură oarecare; cumva. *Copilul e mare şi cu viitorul oarecum asigurat* (Călinescu).

oáspe s.m. v. **oaspete.**

oáspete, *oaspeţi,* s.m. || Lat. *hospes, -itis* || Persoană care vizitează pe cineva sau căreia i se oferă ospitalitate; musafir. ● Persoană (oficială) care vizitează o ţară, o instituţie. ○ Expr. *A fi bucuros de oaspeţi* = a primi bucuros musafiri. || Şi: **oáspe** s.m.

oáste, *oşti,* s.f. || Lat. *hostis, -em* „duşman" || (Înv. şi pop.) Armată, oştire. *Întreaga oaste a lui Tudor trecuse de Craiova* (Camil Petrescu). ● Oşteni, soldaţi. ● (Fig.) Mulţime.

oázã, *oaze,* s.f. || Din germ. *Oase,* lat. *oasis* (provenit din egipteană) || **1.** Loc cu izvoare de apă şi cu vegetaţie în mijlocul unui pustiu nisipos. ● (Fig.) Loc care oferă destindere, repaus. **2.** Loc neacoperit de gheaţă în zona interioară a Antarcticii.

obádă, *obezi,* s.f. || Din sl. *obedŭ* || **1.** Fiecare dintre bucăţile de lemn încovoiat, care, împreunate, alcătuiesc partea circulară a unei roţi de lemn; *p. gener.* partea periferică a unei roţi (peste care se montează şina sau, la autovehicule, cauciucul. **2.** (La pl.) Instrument de tortură în evul mediu, alcătuit din bucăţi de lemn, cu scobituri, între care se introduceau şi se imobilizau picioarele sau mîinile osînditilor.

óbcină, *obcini,* s.f. || Din sl. *obĭcina* || Culme muntoasă (despărţită de văi largi), uneori cu aspect de podiş, pe care se ridică din loc în loc vîrfuri nu prea înalte. ● (Reg.) Cumpăna apelor.

obediént, -ă, *obedienţi, -te,* adj. || Din it. *obbediente,* lat. *obediens, -ntis* || (Livr.) Supus, ascultător.

obediénță, *obediențe*, s.f. || Din fr. *obédience*, lat. *obedientia* || (Livr.) Supunere, ascultare.

obelísc, *obeliscuri*, s.n. || Din fr. *obélisque* || Monument comemorativ, de origine egipteană, de forma unui stîlp din piatră, înalt și ascuțit la vîrf.

oberlíht, *oberlihturi*, s.n. || Din germ. *Oberlicht* || Porțiunea de sus, cu deschidere separată, a unei uși sau ferestre, care servește la aerisirea sau la luminarea unei încăperi.

obéz, -ă, *obezi, -e*, adj. || Din fr. *obèse*, lat. *obesus* || Care suferă de obezitate; foarte gras.

obezitáte s.f. || Din fr. *obésité* || Creștere exagerată a greutății corporale, datorită acumulării unei cantități mari de grăsime în diferite țesuturi, în special în cel subcutanat.

obiálă, *obiele*, s.f. || Din bg. *obijalo* || Bucată de pînză sau de postav cu care se învelește piciorul în loc de ciorap (mai ales în opinci). ○ Expr. *A-i curge cuiva obielele* sau *a curge obielele după cineva* = a fi îmbrăcat sărăcăcios, în zdrențe; *p. ext.* a fi sărac. ● *P. ext.* Zdreanță, cîrpă.

obicéi, *obiceiuri*, s.n. || Din bg. *običaj* || **1.** Deprindere caracteristică unui individ, cîștigată prin repetarea deasă și îndelungată a aceleiași acțiuni; fel particular de a se purta sau de a face ceva; obișnuință. ○ *De obicei* = în mod obișnuit, de regulă. *A avea obicei* (sau *obiceiul, de obicei)* = a obișnui. **2.** Deprindere, uz; mod de a se îmbrăca, de a se purta, caracteristic unui popor, unui grup social; datină, rînduială. **3.** *Obiceiul pămîntului* = lege nescrisă, stabilită prin practică îndelungată și transmisă din generație în generație; (dr.) cutumă.

obicinuí vb. IV v. **obișnui.**

obicinuínță s.f. v. **obișnuință.**

obicinuít, -ă, adj. v. **obișnuit.**

obidă, *obide*, s.f. || Din sl. *obida* || (Pop.) **1.** Durere sufletească, amărăciune, mîhnire; ciudă, mînie. **2.** (Înv.) Nedreptate, asuprire; insultă, umilire.

obidí, *obidesc*, vb. IV. || Din *obidă* || **1.** Refl. (Înv. și pop.) A se lăsa pradă deznădejdii, a se amărî, a se necăji. **2.** Refl. (Înv. și reg.) A se văicări, a se tînguí. **3.** Tranz. (Înv.) A nedreptăți, a asupri, a împila.

obidít, -ă, *obiditi, -te*, adj. (Înv. și pop.) **1.** Amărît, mîhnit, necăjit **2.** Asuprit, oprimat.

obiéct, *obiecte*, s.n. || Din lat. *obiectum*, germ. *Objekt* || **1.** Corp solid (de obicei prelucrat), avînd anumite întrebuințări; lucru. ○ (Ec. pol.) *O. al muncii* = orice lucru asupra căruia omul intervine în procesul muncii pentru a-l adapta nevoilor sale. *O. de inventar* = mijloc de muncă de uz curent, de mică valoare sau de durată scurtă (aparat, instrument etc.), care face parte din mijloacele circulante ale întreprinderii. **2.** Ceea ce formează materia unei discipline; disciplină de învățămînt. **3.** (Filoz.) Ceea ce există în afara omului, independent de el, și este modificat prin activitatea lui practică. ● *Spec.* Conținutul spre care se îndreaptă cunoașterea. **4.** Scop, țintă, țel. **5.** (Gram.) Complement.

obiectá, *obiectez*, vb. I. Tranz. || Din *obiecție* || A face o obiecție, a contesta (aducînd argumente) ceea ce susține altcineva.

obiectív, -ă, *obiectivi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *objectif*, lat. *obiectivus* || **1.** Adj. Care există în afara conștiinței și independent de ea. **2.** Adj. Nepărtinitor, imparțial. **3.** S.n. Lentilă (sau sistem de lentile) care are rolul de a forma, într-un aparat, imaginea reală a unui obiect. **4.** S.n. Localitate, construcție etc. care prezintă interes, din punct de vedere militar, în timp de război; țintă asupra căreia se execută o tragere sau se lansează bombe. **5.** S.n. Scop, țel, țintă; *concr.* ceea ce urmează să fie realizat, construit (ex. o uzină, un spital, o fabrică).

obiectivá, *obiectivez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *objectiver* || A transforma ideile, gîndirea în produse cu existență obiectivă.

obiectiváre s.f. Acțiunea de *a obiectiva;* transformarea forțelor, aptitudinilor și gîndirii omenești în produse cu existență obiectivă.

obiectivísm s.n. || Cf. germ. *Objektivismus*, rus. *obiektivizm* || Atitudine de pretinsă nepărtinire în domeniul ideologic, social-politic etc., de nesituare pe poziții de clasă în aprecierea și interpretarea fenomenelor social-politice.

obiectivíst, -ă, *obiectiviști, -ste*, adj. || Din *obiectiv*. Cf. fr. *objectiviste* || Care se referă la obiectivism, care manifestă obiectivism.

obiectivitáte s.f. || Din *obiectiv* (după fr. *objectivité)* || **1.** Caracterul a ceea ce este obiectiv **(1). 2.** Nepărtinire, imparțialitate.

obiectuál, -ă, *obiectuali, -e*, adj. || Din *obiect* || (Filoz.) Care are natura unui obiect (existînd independent de subiect); material. ● Care aparține lucrurilor, obiectelor.

obiécție, *obiecții*, s.f. || Din fr. *objection* || Argument pe care cineva îl opune unei propuneri, unei teze etc.; observație prin care cineva își manifestă dezacordul față de ceva.

obijdúi, *obijduiesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *obiždon* (prez. ind. al lui *obiděti)* || (Înv.) A asupri, a împila. ● A nedreptăți, a jigni.

obijdúit, -ă, *obijduiți, -te*, adj. (Înv.) Asuprit, împilat; nedreptățit, năpăstuit; exploatat.

obișnuí, *obișnuiesc*, vb. IV. || De la *obicină*, înv., „obicei" || **1.** Refl. și tranz. A (se) deprinde, a (se) învăța cu... **2.** Tranz. A avea un anumit obicei. **3.** Tranz A folosi, a întrebuința. || Și: (înv) **obicinuí** vb. IV.

obișnuínță, *obișnuințe*, s.f. || Din *obișnui* || Faptul de a fi obișnuit cu ceva; deprindere, obicei. ○ *Din obișnuință* = în virtutea deprinderii, a obiceiului. ● Întrebuințare, folosire. || Și: (înv) **obicinuínță** s.f.

obișnuít, -ă, *obișnuiți, -te*, adj. **1.** Care a intrat în obișnuința cuiva, care a devenit obicei. **2.** Care se face, se întîmplă sau se întîlnește în mod regulat; care se folosește în mod curent. ● (Substantivat) Persoană care frecventează cu regularitate un anumit loc, care e întîlnită în mod obișnuit undeva. **3.** Care nu se distinge prin nimic; de rînd, comun. || Și: **obicinuít, -ă,** adj.

obîrșie, *obîrșii*, s.f. || Din sl. *obrŭšĭ* || **1.** Început, origine; punct de plecare. **2.** Locul unde s-a

născut cineva; familia, neamul din care se trage. **3.** Loc de unde izvorăşte o apă curgătoare, de unde începe să i se formeze albia. **4.** Culme, muchie, vîrf (de munte).

oblăduí, *oblăduiesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *obladovati* || (Înv. şi pop.) **1.** A conduce, a cîrmui. **2.** A proteja, a ocroti, a apăra.

oblăduíre, *oblăduiri*, s.f. (Înv. şi pop.) Acţiunea de *a oblădui;* guvernare, conducere, ocîrmuire. ● Protecţie, ocrotire.

oblăduitór, -oáre, *oblăduitori, -oare*, adj. || Din *oblădui* || (Înv. şi pop.; adesea substantivat) Care oblăduieşte, care conduce, guvernează; protector.

obléte s.m. v. **obleţ.**

obléţ, *obleţi*, s.m. || Din *oblu* || Peşte mic, ciprinid, de apă dulce, cu solzi argintii, gura oblică, fără mustăţi; sorean. || Şi: **obléte** s.m.

óblic, -ă, *oblici, -ce*, adj. || Din lat. *obliquus*, fr. *oblique* || **1.** Înclinat, pieziş. ● (Despre ochi) Cu colţurile exterioare ridicate spre tîmple; codat. **2.** (Mat.; despre prisme sau corpuri de revoluţie) Care are axa înclinată faţă de planul bazei. **3.** (Lingv.) *Caz o.* = nume dat, uneori, în gramatica românească, cazurilor genitiv şi dativ, iar în gramatica altor limbi tuturor cazurilor, cu excepţia nominativului şi vocativului.

oblicí, *oblicesc*, vb. IV. || Din sl. *obličiti* || (Înv. şi pop.) **1.** Tranz. A prinde de veste, a afla, a auzi. **2.** Tranz. şi intranz. A dibui, a descoperi, a găsi.

oblicitáte s.f. || După fr. *obliquité* || Înclinaţie a unei linii sau a unei suprafeţe faţă de o altă linie sau altă suprafaţă; poziţie oblică.

obligá, *oblig*, vb. I. || Din lat. *obligare*, fr. *obliger* || **1.** Tranz. A sili, a constrînge pe cineva. **2.** Refl. A-şi lua o sarcină, a răspundere, a se angaja.

obligát, -ă, *obligaţi, -te*, adj. **1.** Care este constrîns, silit să facă un anumit lucru. **2.** Care este îndatorat sau recunoscător cuiva pentru un serviciu făcut.

obligativitáte s.f. || Din *obliga* || Caracterul a ceea ce este obligatoriu.

obligatór, -oáre, adj. v. **obligatoriu.**

obligatóriu, -ie, *obligatorii*, adj. || Din lat. *obligatorius*, fr. *obligatoire* || Care trebuie îndeplinit, care trebuie urmat întocmai. || Şi: **obligatór, -oáre,** adj.

obligáţie, *obligaţii*, s.f. || Din fr. *obligation*, lat. *obligatio, -onis* || **1.** Ceea ce i se impune cuiva sau îşi impune singur cineva, să facă într-o anumită situaţie; datorie, sarcină, îndatorire. **2.** (Fin.) Hîrtie de valoare care conferă posesorului ei calitatea de creditor al statului, al unei instituţii etc. şi îi dă dreptul să primească, pentru suma împrumutată, o dobîndă. || Şi: **obligaţiúne** s.f.

obligaţiúne s.f. v. **obligaţie.**

obligeánă, *obligene*, s.f. Plantă erbacee originară din India, cu miros plăcut, cu flori gălbui, ai cărei rizomi sînt întrebuinţaţi în medicină şi în parfumerie.

obliterá, *obliterez*, vb. 1. || Din fr. *oblitérer*, lat. *obliterare* || **1.** Refl. şi tranz. (Livr.; despre inscripţii, manuscrise) A (se) şterge treptat, a deveni sau a face să devină neciteţ. **2.** Tranz. A anula un timbru, o marcă poştală prin aplicarea unei ştampile. **3.** Tranz. (Med.) A astupa, a închide.

obliteráţie, *obliteraţii*, s.f. || Din fr. *oblitération*, lat. *obliteratio* || **1.** Acţiunea de a obliteră **(1, 2). 2.** (Med.) Astuparea vaselor sanguine prin îngroşarea pereţilor sau prin formarea de cheaguri.

oblînc, *oblîncuri*, s.n. || Din sl. *oblonkŭ* || Partea de dinainte a şeii, mai ridicată şi încovoiată. *Se înarmau cu pistoale la oblînc* (Gane).

oblojeálă, *oblojeli*, s.f. || Din *obloji* || (Pop.) Cataplasmă, compresă; pansament.

oblojí, *oblojesc*, vb. IV. || Din sl. *obložiti* „a pune, a aplica" || **1.** Tranz. şi refl. (Pop.) A (se) lecui prin oblojeli; a (se) pansa. **2.** Tranz. şi refl. (Înv. şi pop.) A (se) înveli, a (se) înfofoli, a (se) încotoşmăna.

oblón, *obloane*, s.n. **1.** Panou de metal, de lemn sau de material plastic, aşezat în faţa unei ferestre sau a unei uşi, servind pentru protecţie sau pentru reglarea luminii care intră în încăperea respectivă. **2.** Deschizătură în formă de fereastră în podul sau în peretele grajdului (pe unde se dă de mîncare vitelor). **3.** (Înv.) Uşă la trăsură; portieră la un cupeu.

oblóng, -ă, *oblongi, -ge*, adj. || Din fr. *oblong*, lat. *oblongus* || Care este mai mult lung decît lat; lunguieţ.

obloní, *oblonesc*, vb. IV. Tranz. || Din *oblon* || A închide cu obloane. *Ziua-ţi obloneşti odaia, Nici nu te-auzi, nici nu te vezi* (Topîrceanu).

óblu, oáblă, *obli, oable*, adj., adv. || Din sl. *oblŭ* || (Pop.) **1.** Adj. Drept, neted; plan. ● (Despre urcuşuri) Aproape vertical. **2.** Adv. Direct, fără înconjur, fără ocol.

obnubilăţie s.f. || Din fr. *obnubilation* || (Med.) Stare de întunecare parţială a cunoştinţei, simptom al unei suferinţe cerebrale.

obói, *oboaie*, s.n. || Din it. *oboe*, germ. *Oboe*, fr. *hautbois* || Instrument muzical de suflat, în formă de tub, cu ancie dublă, cu găuri şi cu clape, folosit mai ales în orchestre.

oból, (1) *oboluri*, s.n., **(2)** *oboli*, s.m. || Din fr. *obole*, lat. *obolus* || **1.** Contribuţie (modestă) la o acţiune; *p. ext.* contribuţie de orice natură. ○ Expr. *A-şi da obolul* = a contribui cu ceva la o acţiune de binefacere. **2.** Monedă în Grecia antică, egală cu a şasea parte dintr-o drahmă.

obór, *oboare*, s.n. || Din bg., scr. *obor* || (Pop.) **1.** Loc unde se ţine tîrg de vite, de fîn etc. **2.** Ocol **(2),** ţarc pentru vite, oi, porci etc., în apropierea casei sau la cîmp. ● Loc împrejmuit în jurul casei sau parte a curţii unde se ţin uneltele agricole, nutreţul etc.

oborî, *obór*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *oboriti* || (Reg.) A doborî.

oboróc, *oboroace*, s.n. || Din ucr. *uborok* || Vas mare pentru transportul şi păstrarea cerealelor; servea şi ca unitate de măsură. ○ Expr. *A pune* (sau *a ascunde*) *ceva sub oboroc* = a ţine ceva ascuns. || Şi: **obróc** s.n.

oboseálă, *oboseli*, s.f. || Din *obosi* || Stare de slăbiciune generală, provocată de un efort fizic sau intelectual. ● *P. anal.* (Tehn.) Scădere a rezistenței unui material, a unei piese, din cauza unor solicitări îndelungate sau a defectelor de elaborare.

obosí, *obosesc*, vb. IV. Intranz. || Din bg. *oboseja*, scr. *obositi* || A-i slăbi cuiva puterile (fizice sau intelectuale), în urma unui efort mare ori îndelungat; a osteni ● Refl. A depune eforturi pentru a face ceva.

obosít, -ă, *obosiți, -te*, adj. Care simte oboseală, căruia i-au slăbit puterile; ostenit.

obositór, -oáre, *obositori, -oare*, adj. || Din *obosi* || Care obosește, care provoacă oboseală. ● *P. ext.* Plictisitor.

obráț, *obrațe*, s.n. || Din sl. *obratŭ* „hotar" || Loc plantat cu pomi la poalele unui deal cu vii.

obráz, (1) *obraji*, s.m., **(2, 3, 4)** *obraze*, s.n. || Din sl. *obrazŭ* || **1.** S.m. Fiecare dintre cele două părți laterale ale feței; pielea care acoperă aceste părți. ○ Expr. *A-i plesni* (sau *a-i crăpa) cuiva obrazul de rușine* = a se rușina foarte tare. *A fi fără (de) obraz* (sau *gros de obraz)* = a fi fără rușine, necuviincios. *A avea obraz subțire* = a fi bine crescut, a avea purtări frumoase. **2.** Partea anterioară a capului omenesc; față, figură, chip. ○ Expr. *A-i zice* (sau *a-i spune) cuiva de la obraz* = a-i spune cuiva un lucru direct, în față. *A-și scoate obrazul în lume* = a se arăta printre oameni, a apărea în societate. *A-și pune obrazul pentru cineva* = a garanta pentru cineva cu propria reputație. ● Valoare morală a cuiva; cinste, reputație; demnitate. **3.** S.n. (Înv.) Persoană, ins. ○ *Obraz subțire* = persoană pretențioasă, care trăiește în lux. **4.** S.n. sg. (Înv.) Stare socială, condiție, rang.

obrăznic, -ă, *obraznici, -ce*, adj. || Din *obraz* || (Adesea substantivat) Lipsit de respect, nerușinat, impertinent; (cu sens atenuat; despre copii) neascultător, neastîmpărat.

obrăzár, *obrăzare*, s.n. || Din *obraz* || **1.** (Pop.) Mască. **2.** Plasă deasă de sîrmă sau sac de pînză cu care stuparul își apără fața de înțepăturile albinelor. **3.** Mască metalică cu care se protejează fața în unele sporturi (ex. floretă).

obrăznicătúră, *obrăznicături*, s.f. || Din *obraznic* || (Fam.) Persoană obraznică. *O purtam cu mine..., diavol și înger... obrăznicătură mică* (G.M. Zamfirescu).

obrăznicí, *obrăznicesc*, vb. IV. Refl. || Din *obraznic* || A deveni necuviincios, obraznic, impertinent; a-și lua nasul la purtare. ● Tranz. (Fam.) A certa, a ocărî.

obrăznicíe, *obrăznicii*, s.f. || Din *obraznic* || Atitudine, purtare, vorbă obraznică, impertinență; (cu sens atenuat la copii) neascultare, neastîmpăr.

obrinteálă, *obrinteli*, s.f. || Din *obrinti* || (Înv. și pop.) Inflamație a unei răni sau a unui abces, care se agravează și devine mai dureros.

obrintí, *obrintesc*, vb. IV. Refl. și intranz. || Din sl. *obentriti* || (Înv. și pop.; despre răni, bube etc.) A se inflama, a se irita (din cauza unei infecții, a frigului etc.).

obrintít, -ă, *obrintiți, -te*, adj. (Despre răni, bube, sau despre părți ale corpului) Inflamat (din cauza frigului).

obróc s.n. v. **oboroc.**

obscén, -ă, *obsceni, -e*, adj. || Din fr. *obscène*, lat. *obscenus* || (Despre gesturi, cuvinte, atitudini) Indecent, trivial, nerușinat; pornografic.

obscenitáte, *obscenități*, s.f. || Din fr. *obscénité*, lat. *obscenitas, -atis* || Caracterul a ceea ce este obscen; indecență, trivialitate; *concr.* vorbă sau faptă obscenă.

obscúr, -ă, *obscuri, -e*, adj. || Din fr. *obscur*, lat. *obscurus* || **1.** Lipsit de lumină, întunecos. **2.** (Fig.) Nedesluşit, nelămurit, greu de înțeles, neclar. **3.** (Fig.) Necunoscut sau puțin cunoscut; fără merite sau calități deosebite.

obscurantísm s.n. || Din fr. *obscurantisme* || Stare de înapoiere culturală. ● Atitudine ostilă progresului.

obscurantíst, -ă, *obscurantiști, -ste*, adj. || Din fr. *obscurantiste* || Care se referă la obscurantism; care susține obscurantismul.

obscuritáte, *obscurități*, s.f. || Din fr. *obscurité*, lat. *obscuritas, -atis* || **1.** Întuneric, întunecime. **2.** (Fig.) Lipsă de claritate (în gîndire, în exprimare etc.). **3.** (Fig.) Mediocritate.

obsecvíos, -oásă, *obsecvioși, -oase*, adj. || Din fr. *obséquieux*, lat. *obsequiosus* || (Livr.) Care manifestă exces de respect; servil, slugarnic. *Un aer cinic și malițios, nu fără ceva excesiv obsecvios și servil* (Călinescu).

obsedá, *obsedez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *obséder;* lat. *obsidere* (< *sedere* „a sta" și *ob* „înainte") || (Despre imagini, idei etc.) A preocupa neîncetat pe cineva, a stărui în mintea cuiva, a urmări.

obsedánt, -ă, *obsedanți, -te*, adj. || Din fr. *obsédant* || Care obsedează; chinuitor, apăsător.

obsedát, -ă, *obsedați, -te*, adj., s.m. și f. (Persoană) preocupată, urmărită neîncetat de o idee, de un gînd, de un sentiment, de o manie.

observá, *obsérv*, vb. I. Tranz. || Din fr. *observer*, lat. *observare* || **1.** A băga de seamă, a remarca, a sesiza; a exprima o observație, o constatare. **2.** A examina, a studia cu atenție, a scruta. **3.** A spiona, a iscodi, a pîndi. *Se retrase după perdea, ca s-o observe* (Eminescu).

observábil, -ă, *observabili, -e*, adj. || Din fr. *observable*, lat. *observabilis* || Care poate fi observat.

observáre, *observări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a observa;* cercetare, examinare; remarcă. **2.** (Milit.) Cercetare (terestră, din avion, cu aparate etc.) în vederea obținerii de date despre inamic, despre forțele lui etc.

observatór[1], *observatoare*, s.n. || Din lat. *observatorium*, fr. *observatoire* || **1.** Clădire special amenajată pentru efectuarea de observații astronomice, meteorologice etc. **2.** (Milit.) Loc, amplasament de unde se pot face observări asupra inamicului.

observatór[2], -oáre, *observatori, -oare*, adj. s.m. și f. || Din fr. *observateur*, lat. *observator, -oris* || **1.** Adj. Care observă, care scrutează; pătrunzător, perspicace. **2.** S.m. și f. Persoană care observă, studiază sau cercetează ceva. ● (Jur)

Reprezentant al unui stat la lucrările unor organisme internaționale, fără drept de vot și de semnătură a documentelor întocmite de acestea.

observáție, *observații*, s.f. || Din germ. *Observation*, fr. *observation*, lat. *observatio, -onis* || **1.** Constatare, observare, remarcă. **2.** Cercetare, examinare metodică a unui obiect sau a unui proces. ● Supraveghere medicală a unui bolnav. ○ *Foaie de o.* = formular pe care se notează zilnic evoluția bolii și fazele tratamentului aplicat unui bolnav. **3.** Obiecție critică; *p. ext.* mustrare, dojană.

obsésie, *obsesii*, s.f. || Din fr. *obsession* || Imagine, idee care revine neîncetat în cîmpul conștiinței; preocupare chinuitoare, frămîntare neîncetată provocată de un gînd, de o idee, de o imagine.

obsesív, -ă, *obsesivi, -e*, adj. || De la *obsesie* || Care ține de obsesie, care obsedează. ● (Adverbial) Obsedant.

obsidián, *obsidiane*, s.n. || Din fr. *obsidienne* || Rocă vulcanică sticloasă, de culoare închisă, formată prin răcirea rapidă a lavei.

obsígă s.f. || Cf. scr. *ovsika* || Plantă furajeră din familia gramineelor, asemănătoare cu ovăzul.

obstácol, *obstacole*, s.n. || Din fr. *obstacle*, lat. *obstaculum* (< *obstare* „a sta înainte, a se opune") || **1.** Piedică, stavilă care stă în cale, închide drumul, oprește vederea etc. ● (Fig.) Ceea ce împiedică săvîrșirea unei acțiuni; greutate, dificultate. **2.** Piedică naturală sau amenajată (gard, șanț etc.) peste care trebuie să se treacă în unele întreceri sportive (de cros, de hipism).

obstétric, -ă, *obstetrici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *obstétrique*; lat. *obstetrix* „moașă" || **1.** Adj. Care ține de obstetrică **(2),** privitor la obstetrică. **2.** S.f. Ramură a medicinii care se ocupă cu fiziologia și patologia sarcinii și a nașterii, precum și cu asistența în timpul nașterii și lăuziei.

obstináț, *obstinez*, vb. I. Refl. || Din fr. *obstiner* || (Livr.) A se încăpățîna, a se îndîrji.

obstinát, -ă, *obstinați, -te*, adj. (Livr.) Încăpățînat, îndărătnic. *Simion nu zise nimic, obstinat din fire, nici nu protestă* (Călinescu).

obstruá, *obstruez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *obstruer* || (Med.) A astupa (un vas sanguin, un intestin).

obstructív, -ă, *obstructivi, -e*, adj. || Din fr. *obstructif* || Care produce o obstrucție, care oprește circulația normală într-un organ tubular (intestin, trahee etc.).

obstrúcție, *obstrucții*, s.f. || Din fr. *obstruction*, lat. *obstructio, -onis* || **1.** (Med.) Astuparea lumenului unui organ tubular (trahee, bronhie, intestin etc.), datorită unui obstacol din interiorul organului sau unei compresiuni din afară; obliterație **(2),** ocluziune. **2.** Tactică folosită în parlamentele burgheze care urmărește împiedicarea desfășurării unei dezbateri sau luarea unei hotărîri, prin discuții prelungite, interpelări etc.; opoziție înverșunată.

obstrucționísm s.n. || Din fr. *obstructionnisme* || Atitudine a celor care folosesc obstrucția **(2).**

obstrucționíst, -ă, *obstrucționiști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *obstructionniste* || **1.** Adj. Care se referă la obstrucționism. **2.** S.m. și f. Persoană care practică obstrucționismul.

obște, *obști*, s.f. || Din sl. *obištije* || **1.** (Înv. și pop.) Comunitate de oameni, colectivitate, populație, popor; *p. ext.* mulțime, gloată. ○ *De obște* = **a)** care privește pe toți, care aparține tuturor; comun; **b)** în mod obișnuit, de obicei. **2.** *O. sătească* = formă de organizare socială apărută în perioada descompunerii comunei primitive (menținută în parte și în evul mediu), caracterizată prin îmbinarea proprietății private cu cea colectivă. **3.** (Înv.) Reprezentanță a poporului; adunare, sfat.

obștésc, -eáscă, *obștești*, adj. || Din *obște* || Care aparține întregului popor; comun, general, public. ○ Expr. *A-și da obștescul sfîrșit* = a muri.

obștéște adv. || Din *obște* || (Înv.) Din punct de vedere obștesc; în general, îndeobște. *El trebuie să fi trăit.... suferințe de mii de ori mai crîncene decît obștește* (Arghezi).

obștí, *obștesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *obištiti* || (Înv.) A aduce la cunoștința obștii, a vesti, a înștiința.

obturá, *obturez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *obturer*, lat. *obturare* || A astupa, a închide (temporar) un canal, un tub, o conductă, un vas sanguin etc.

obturáre, *obturări*, s.f. Acțiunea de *a obtura;* astupare, închidere.

obturatór, *obturatoare*, s.n. || Din fr. *obturateur* || Element al unui dispozitiv folosit pentru reducerea sau închiderea secțiunii de trecere a unui fluid, a unui material pulverulent, a unui fascicul de lumină etc. printr-un orificiu.

obturáție, *obturații*, s.f. || Din fr. *obturation* || Închidere, astupare a unei cavități, a unui orificiu.

obtúz, -ă, *obtuzi, -e*, adj. || Din fr. *obtus* || **1.** *Unghi o.* = unghi mai mare de 90 de grade. **2.** (Fig.; despre minte, spirit; *p. ext.* despre oameni) Prost, redus, mărginit.

obtuzitáte s.f. || Din *obtuz* || Lipsă de înțelegere sau de pătrundere, îngustime de vederi.

obține, *obțin*, vb. III. Tranz. || Din fr. *obtenir*, lat. *obtinere* || A dobîndi, a primi, a căpăta. ● A realiza ceva.

obținere, *obțineri*, s.f. Acțiunea de *a obține;* dobîndire, primire; realizare, repurtare.

obúz, *obuze*, s.n. || Din fr. *obus* || Proiectil de artilerie.

obuzíér, *obuziere*, s.n. || Din fr. *obusier* || Armă de artilerie asemănătoare cu tunul, care poate trage cu traiectorii foarte curbe.

obversiúne, *obversiuni*, s.f. || Din fr. *obversion* || Operație logică prin care dintr-o judecată, prin schimbarea calității și înlocuirea predicatului cu contradictoriul său, obținem o nouă judecată echivalentă cu prima (ex. „Unele mamifere nu sînt rumegătoare" = „Unele mamifere sînt nerumegătoare").

ocá, *ocale*, s.f. || Din tc. *okka* || Veche unitate de măsură pentru capacități și pentru greutăți; *p. ext.* cantitate de marfă, de obiecte etc. egală cu această unitate de măsură; vasul cu care se

măsoară. ○ Expr. *A prinde pe cineva cu ocaua mică* = a prinde pe cineva cu o minciună sau cu o faptă necinstită. || Și: (înv. și reg.) **ócă** s.f.

ocără, *ocări*, s.f. || Din *ocări* || (Pop.) Vorbă sau faptă care dojenește, rușinează sau supără pe cineva; mustrare, dojană; jignire, insultă; situație rușinoasă, dezonorantă pentru cineva. ○ Expr. *A se face* (sau *a fi, a ajunge, a rămîne) de rîs și de ocară* = a (se) compromite.

ocarină, *ocarine*, s.f. || Din it. *ocarina* || Mic instrument muzical de suflat, de formă ovală, cu găuri, făcut din lut ars sau din metal; emite sunete asemănătoare cu cele ale fluierului.

ocázie, *ocazii*, s.f. || Din fr. *occasion*, germ. *Okasion*, lat. *occasio* (< *cadere* „a cădea") || **1.** Împrejurare, situație care provoacă sau ușurează săvîrșirea unei acțiuni; prilej, moment favorabil. ○ *De ocazie* = **a)** potrivit pentru o anumită împrejurare; **b)** ivit întîmplător; cumpărat sau vîndut ocazional, din întîmplare (și, de obicei, în mod avantajos). ○ Expr. *A da ocazie la...* = a ocaziona, a prilejui. *Cu altă ocazie* = altă dată, cu alt prilej. ● Eveniment deosebit, important. **2.** Mijloc de locomoție găsit din întîmplare.

ocazioná, *ocazionez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *occasionner* || (Rar) A cauza, a pricinui, a prilejui ceva.

ocazionál, -ă, *ocazionali, -e*, adj. || Din fr. *occasionnel*, it. *occasionale* || Care are loc cu prilejul unui anumit eveniment. ● Care se ivește întîmplător. ● (Adverbial) Din întîmplare, întîmplător.

ócă s.f. v. **ocá.**

ocărí, *ocărăsc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *okarjati* || (Pop.) **1.** A mustra, a certa, a dojeni. **2.** (Înv. și pop.) A defăima, a denigra, a vorbi de rău pe cineva.

occidént s.n. || Din fr. *occident*, lat. *occidens, -ntis* (< *occidere* „a cădea, a apune") || Vest, apus. ● Nume dat spațiului geografic din Vestul Europei; nume generic pentru țările și popoarele din acest spațiu.

occidentál, -ă, *occidentali, -e*, adj. || Din fr. *occidental*, lat. *occidentalis* || Referitor la occident, caracteristic occidentului; apusean, vestic. ● Care ține de apusul Europei; (substantivat) persoană din regiunea apuseană a Europei.

occipitál, -ă, *occipitali, -e*, s.n. adj. || Din fr. *occipital* || **1.** S.n. Os lat care constituie peretele posterior-inferior al craniului. **2.** Adj. Care este situat în partea posterioară-inferioară a craniului, care aparține occipitalului **(1).**

occipút, *occiputuri*, s.n. || Din fr. *occiput* || Proeminență osoasă în partea posterioară și inferioară a craniului.

oceán, *oceane*, s.n. || Lat. *oceanus*, fr. *océan*, de la n. pr. gr. *Okeanos*, divinitate marină || Vastă întindere de apă, pe suprafața Pămîntului, delimitată de mase continentale. ○ *Oceanul planetar* = totalitatea oceanelor și mărilor, cu legătură între ele, formînd în felul acesta, o singură masă lichidă, care reprezintă 71% din suprafața globului pămîntesc. ● (Fig.) Întindere nemărginită, imensitate; noian.

oceánic, -ă, *oceanici, -ce*, adj. || Din fr. *océanique*, lat. *oceanicus* || Care se referă la ocean; care trăiește în ocean; asemănător cu oceanul.

oceanográf, *oceanografi*, s.m. || Din fr. *océanographe* || Specialist în oceanografie.

oceanográfic, -ă, *oceanografici, -ce*, adj. || Din fr. *océanographique* || Care se referă la oceanografie, care aparține oceanografiei.

oceanografíe s.f. || Din fr. *océanographie*; gr. *okeanos* „ocean" + *graphein* „a descrie" || Știința care se ocupă cu studiul complex al oceanului planetar (configurația țărmurilor, caracteristicile fizico-chimice ale apei, organismele vii care trăiesc în mări și oceane etc.).

océl, *oceli*, s.m. || Din fr. *ocelle*, lat. *ocellus* „ochișor" || (Zool.) Ochi elementar constituit dintr-o retină simplă, uneori și cristalin, caracteristic viermilor și artropodelor.

ocelót, *oceloți*, s.m. || Din fr. *ocelot* (cuv. din aztecă) || Mamifer carnivor din familia felidelor, răspîndit în America Centrală, Brazilia, Mexic, Texas. Are corpul puternic (lung de 1,4 m) și capul masiv. Trăiește în păduri neumblate și prin locuri mlăștinoase.

ocheádă, *ocheade*, s.f. || Din *ochi*[2] (după fr. *oeillade*) || Privire semnificativă aruncată cuiva pe furiș; semn făcut cu ochiul.

ocheán, *ocheane*, s.n. || Cf. it. *occhiale* || Nume dat diferitelor instrumente optice portative care măresc unghiul sub care se văd obiectele depărtate, permițînd o mai bună distingere a detaliilor.

ocheáncă, *ochene*, s.f. || Din *ochi*[1] || (Iht.) Babușcă.

ochelári s.m. pl. || Din *ochi*[1] (după lat. *oculares*) || Dispozitiv optic format dintr-o pereche de lentile fixate într-o ramă, care se pune la ochi cu scopul de a corecta un defect de vedere, de a apăra ochii de praf, de o lumină prea puternică etc. ● *O. de cai* = dispozitiv format din două bucăți de piele prinse de căpăstru în dreptul ochilor cailor pentru a-i împiedica să vadă lateral. ○ Expr. *A avea ochelari de cai*, se spune despre persoane mărginite, care văd lucrurile printr-o prismă prea îngustă.

ochelarist, -ă, *ochelariști, -ste*, s.m. și f. || Din *ochelari* || (Fam.) Persoană care poartă ochelari.

ochelăriță, *ochelărițe*, s.f. || Din *ochelari* || Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunzele dispuse în rozetă, cu flori galbene și fructe în formă de ochelari. Crește în regiunile muntoase.

ochi[1], **(1, 2, 3, 11, 12, 13, 15)** *ochi*, s.m., **(4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14)** *ochiuri*, s.n. || Lat. *oculus* || **1.** S.m. Organ al vederii, existent la toate vertebratele și la unele nevertebrate. La om (în general la vertebrate) este constituit din cei doi globi sticloși, așezați în chip simetric în partea din față a capului; globul împreună cu orbita, pleoapele și genele; irisul colorat al acestui organ. ○ *Văzînd cu ochii* = repede. *Cu ochii închiși* = **a)** fără discernămînt; **b)** pe dinafară, pe de rost; foarte ușor, fără greutate. ○ Expr. *A fi numai ochi (și urechi)* = a privi foarte atent la ceva. *Cît vezi cu ochii* = cît cuprinzi cu privirea, pînă foarte departe. *A vedea*

cu ochii altuia = a nu avea păreri proprii, a judeca prin prisma altuia. *A iubi pe cineva ca lumina ochilor* = a iubi foarte mult pe cineva. *A i se scurge cuiva ochii după cineva* = a se uita cu mult drag la cineva, a-i plăcea foarte tare cineva. *A nu avea ochi să vezi pe cineva* = a fi supărat pe cineva; a nu putea suferi pe cineva. *A privi pe cineva cu ochi buni* (sau *răi*) = a (nu) simpatiza pe cineva. *A nu vedea (lumea) înaintea ochilor* = a fi foarte supărat. *A da ochi cu cineva* sau *a da cu ochii de cineva* = a se întîlni cu cineva întîmplător sau pe neașteptate. *E cu ochi și cu sprîncene* = e evident, e clar (nu poți fi înșelat). *A-și da ochii peste cap* = a face fasoane, a cocheta. *A lua pe cineva* (sau *ceva*) *la ochi* = **a)** a ochi (cu o armă) pe cineva (sau ceva); **b)** a suspecta pe cineva. *A pune ochii pe cineva* (sau *pe ceva*) = a-i plăcea cineva (sau ceva) și a-l urmări ca să-l cîștige, să-l atragă. *Între patru ochi* = fără martori, în intimitate. *Plin ochi* = foarte plin. *Cu un ochi la făină și cu altul la slănină*, se spune: **a)** despre cel care se uită cruciș; **b)** despre cel care rîvnește la două lucruri deodată. **2.** S.m. Facultatea de a vedea, simțul văzului; vedere; privire, uitătură. ○ *Cu ochii pierduți* = privind în gol; în extaz. *Sub ochii noștri* = **a)** sub privirea noastră; **b)** acum, în prezent. *În ochii cuiva* = după părerea sau după aprecierea cuiva. *De* (sau *pentru*) *ochii lumii* = de formă, pentru a salva aparențele. ○ Expr. *A privi cu ochi de piatră* = a privi nepăsător, rece. *A sorbi pe cineva din ochi* = a privi cu drag la cineva. ● (Fig.) Putere de pătrundere, discernămînt; judecată, rațiune. **3.** S.m. (La pl.) Obraz, față. **4.** S.n. Fiecare dintre spațiile libere ale unei ferestre, în care se pune geamul; bucată de sticlă care închide un astfel de spațiu. **5.** S.n. Vîrtej de apă; porțiune circulară de loc acoperită cu apă, zăpadă etc. **6.** S.n. Pată de lumină, punct strălucitor. ● Pată rotundă de grăsime pe suprafața unui lichid. **7.** S.n. Gaură făcută în gheața unui rîu sau a unei bălți; copcă. **8.** S.n. Buclă formată prin îndoirea unei sfori; fiecare dintre golurile aflate între firele unei împletituri, ale unei țesături, plase etc.; verigă de lanț. **9.** S.n. Orificiu în plita unei mașini de gătit, pe care se așază vasele la foc. **10.** S.n. (La pl.) Mîncare făcută din ouă prăjite sau fierte fără coajă, astfel ca gălbenușul să rămînă întreg. **11.** S.m. Mugur. **12.** S.m. Pata colorată de pe penele de la coada păunului. **13.** S.m. Fiecare dintre punctele colorate de pe zaruri, cărți de joc etc. **14.** S.n. *O. de pisică* = disc de sticlă care reflectă razele de lumină proiectate asupra lui, fiind folosit ca semnalizator. *O. magic* = tub electronic cu ecran fluorescent, care arată, la aparatele de radio, în ce măsură este realizat acordul pe lungimea de undă dorită. **15.** S.m. *Ochiul-boului* = **a)** (Bot.) nume dat mai multor specii de plante din familia compozitelor, cu inflorescențe mari, albe sau viu colorate; **b)** (Ornit.) pasăre insectivoră de culoare brun-ruginie cu corpul rotund și coada îndreptată în sus; (Bot.) *ochiul-lupului* = **a)** plantă erbacee, înaltă pînă la 50 cm, cu flori albastre mici, dispuse în raceme; **b)** plantă erbacee, înaltă pînă la 40 cm, cu frunze liniare și cu flori dispuse în spice; *ochii-păsăruicii* = plantă erbacee înaltă de 20—30 cm, cu frunze lanceolate și flori albastre, rar albe sau roșii; *ochiul-șarpelui* = **a)** mică plantă erbacee alpină, cu frunze păroase dispuse în rozetă, cu flori albastre, rar albe, frumos mirositoare; **b)** mică plantă din regiunile de cîmpie și de deal, cu frunze păroase și flori mici albastre-închis; *ochii-șoricelului* = mică plantă erbacee din regiunile montane și alpine, cu tulpini roșietice, frunze dispuse în rozetă și flori albe, rareori liliachii; (zool). *ochiul-păunului* = fluture nocturn cu anvergura aripilor de c. 14 cm, cu cîte o pată în formă de ochi pe fiecare aripă.

ochí[2], *ochesc*, vb. IV. || Din *ochi*[1] || **1.** Intranz. A aduce țeava unei arme în poziția potrivită pentru trimiterea proiectilului la țintă. ● Tranz. A ținti pe cineva sau ceva cu o armă; a nimeri, a lovi o țintă. **2.** Tranz. A distinge pe cineva sau ceva cu privirea; a fixa cu privirea pe cineva (dintr-un grup). ● A remarca, a observa un obiect (dintre mai multe), pentru a și-l însuși. ● A cerceta insistent cu privirea pe cineva sau ceva.

ochiós, -oásă, *ochioși, -oase*, adj. || Din *ochi*[1] || Cu ochi mari. *Era frumoasă, voinică și ochioasă* (Caragiale).

ochíre, *ochiri*, s.f. Acțiunea de a *ochi*[2]; cercetare rapidă, sumară. ● (Milit.) Aducerea țevii unei guri de foc în poziția care să permită trimiterea proiectilului la țintă.

ochișór, *ochișori*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *ochi*[1]. **2.** (Bot.) Scînteiuță.

ochitór, *ochitori*, s.m. || Din *ochi*[2] || Militar care execută ochirea la armele de artilerie. ● Persoană care ochește cu arma; țintaș.

ócină, *ocini*, s.f. || Din sl. *otĭcina* || (Înv.) Bucată de pămînt moștenită; moșie; moștenire.

ocîrmuí, *ocîrmuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *okrŭmiti* || (Înv.) A cîrmui, a conduce; a guverna.

ocîrmuíre, *ocîrmuiri*, s.f. (Înv.) Acțiunea de *a ocîrmui*; cîrmuire, guvernare. ● Organ de conducere, de guvernare.

ocîrmuitór, -oáre, *ocîrmuitori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *ocîrmui* || (Persoană) care conduce un stat, o instituție; cîrmuitor.

oclusívă, *oclusive*, adj. || Din fr. *occlusive* || *Consoană o.* (și substantivat, f.) = consoană care se articulează printr-o închidere a canalului fonator, urmată de o explozie; consoană explozivă. || Și: **ocluzívă** adj.

oclúzie, *ocluzii*, s.f. || Din fr. *occlusion* || Închidere, astupare a unui canal, a unui tub, a unei conducte etc. ● (Med.) Obstrucție (**1**). ○ *O. intestinală* = obstrucție a intestinului subțire, manifestată prin colici, vărsături, stare gravă de șoc etc. ● (Lingv.) Închiderea canalului fonator (prin apropierea buzelor, a limbii de palat etc.). || Și: **oclúziune** s.f.

ocluzíune s.f. v. **oclúzie.**

ocluzívă adj. v. **oclusívă.**

ocnáș, *ocnași*, s.m. || Din *ocnă* || (În trecut) Persoană condamnată la muncă silnică în ocnă.

ócnă, *ocne*, s.f. || Din sl. *okno* „fereastră" || **1.** Mină de sare. ○ Expr. (Adverbial) *Sărat*

ocnă = foarte sărat, prea sărat. **2.** (Înv.) Mină în care erau deținuți cei condamnați la muncă silnică; *p. ext.* închisoare, temniță; pedeapsă executată într-o astfel de închisoare.

ocnire, *ocniri,* s.f. || De la *ocnă* || Producere a unor cavități relativ mari, în jurul găurii de sondă, în timpul forājului, datorită dizolvării sau dărîmării rocilor din jurul sondei (ceea ce poate provoca turtirea sau spargerea coloanelor).

ócniță, *ocnițe,* s.f. (Pop.) **1.** Diminutiv al lui *ocnă.* **2.** Cotlon, firidă în perete sau sub cuptorul vetrei țărănești, în care se păstrează diferite obiecte.

ocól, (1) *ocoluri,* **(2, 3, 4, 5)** *ocoale,* s.n. || Din bg., rus. *okol* || **1.** Mișcare în jurul unui punct fix sau de jur împrejurul unui loc; deplasare care nu urmează calea dreaptă; înconjur. ○ Expr. *A da cuiva* (sau *la ceva) ocol* = a ocoli pe cineva sau ceva, a merge de jur-împrejur. ● (Fig.) Digresiune. ○ *Fără ocol* = direct, fără ezitări sau menajamente. **2.** (Înv.) Linie care delimitează un spațiu; *p. ext.* spațiul delimitat; cuprins. ● Perimetru, circumferință. **3.** Loc îngrădit lîngă casă sau în cîmp, unde se țin vitele, oile etc. **4.** (În sec. 18, în Moldova) Subîmpărțire a ținutului; plasă. **5.** *O. silvic* = unitate administrativă silvică, organizată pe brigăzi și cantoane.

ocolí, *ocolesc,* vb. IV. Tranz. || Din *ocol* || **1.** A face un ocol; a merge de jur-împrejur, a înconjura. ● (Fig.) A spune ceva indirect; a lăsa ceva deoparte în mod intenționat. ○ *Pe ocolite* = indirect. **2.** A evita să atingi, să lovești pe cineva sau ceva, să treci pe undeva sau să întîlnești pe cineva. **3.** (Înv. și pop.) A împrejmui un loc cu gard; a îngrădi.

ocolíre, *ocoliri,* s.f. Acțiunea de *a ocoli;* mers cu înconjur.

ocolíș, *ocolișuri,* s.n. || Din *ocol* || Ocol, înconjur. ○ *Fără ocolișuri* = direct, pe față.

ocolít, -ă, *ocoliți, -te,* adj. Care face ocoluri, care înconjură. ● (Fig.) Care este spus sau făcut cu ocoluri, indirect. ○ Expr. *Pe căi ocolite* = prin mijloace indirecte, ilegale; prin subterfugii.

ocrotí, *ocrotesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *okrotiti* „a îmblînzi" || A lua sub paza, sub protecția sa; a apăra, a proteja; a ajuta, a sprijini.

ocrotíre s.f. Acțiunea de *a ocroti.* ○ *Ocrotirea naturii* = acțiune organizată de stat în scopul utilizării raționale, al conservării și al reproducerii resurselor naturale.

ocrotitór, -oáre, *ocrotitori, -oare,* adj. || Din *ocroti* || (Adesea substantivat) Care ocrotește, care apără, protejează; protector.

ócru s.n. || Din fr. *ocre* || **1.** Argilă de culoare galbenă, roșie sau brună, folosită ca pigment în pictură. ● Vopsea preparată din această argilă. **2.** Culoare galbenă-brună.

octaédric, -ă, *octaedrici, -ce,* adj. || Din fr. *octaédrique* || Care are formă de octaedru.

octaédru, *octaedre,* s.n. || Din fr. *octaèdre;* lat. *octo* „opt" + gr. *hedra* „bază" || Poliedru cu opt fețe.

octán, *octani,* s.m. || Din fr. *octane,* germ. *Oktan* || Hidrocarbură din seria parafinelor, care se prezintă în mai multe forme izomere.

octánie, -ă, *octanici, -ce,* adj. || Din *octan* || *Cifră octanică* = parametru care caracterizează rezistența la detonație a benzinelor.

octánt, *octante,* s.n. || Din fr. *octant* || A opta parte dintr-un cerc, egală cu 45 de grade.

octávă, *octave,* s.f. || Din fr. *octave,* it. *ottava;* lat. *octava* „a opta" || (Muz.) Interval dintre două sunete ale gamei la distanță de opt trepte. ● (Telec.) Interval dintre oscilația electromagnetică de o anumită frecvență și oscilația de frecvență dublă.

octét, *octete,* s.n. || Din germ. *Oktett,* fr. *octet* || Ansamblu format din opt interpreți care execută împreună o bucată muzicală; lucrare muzicală scrisă pentru acest ansamblu.

octo- || Din gr. *okto,* lat. *octo* „opt" || Element de compunere cu sensul „opt", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

octódă, *octode,* s.f. || Din fr. *octode* || Tub electronic cu opt electrozi (un anod, un catod și șase grile), folosit ca schimbător de frecvență în radioreceptoare.

octogenár, -ă, *octogenari, -e,* s.m. și f. || Din fr. *octogénaire* || Persoană care a atins vîrsta de optzeci de ani.

octogón, *octogoane,* s.n. || Din fr. *octogone* || Poligon cu opt laturi.

octogonál, -ă, *octogonali, -e,* adj. || Din fr. *octogonal* || (Despre poligoane) Care are opt laturi.

octoíh, *octoihuri,* s.n. || Din sl. *oktoihŭ* || Carte de cult ortodox, în care sînt cuprinse cîntările din fiecare zi a săptămînii.

octómbrie s.m. invar. || Din sl. *oktombrĭ* || A zecea lună a anului; are treizeci și una de zile; (pop.) brumărel. || Și: **octómvrie** s.m.

octómvrie s.m. v. **octombrie.**

octopód, *octopode,* s.n. || Din fr. *octopode; octo-* + gr. *pous, podos* „picior" || (La pl.) Ordin de moluște cefalopode cu opt tentacule cu ventuze; (și la sg.) animal din acest ordin (ex. caracatița).

oculár, -ă, *oculari, -e,* adj., s.n. || Din fr. *oculaire* || **1.** Adj. Care se referă la ochi; al ochiului. ○ *Martor o.* = persoană care a văzut cum s-a petrecut un fapt. **2.** S.n. Lentilă sau grup de lentile dintr-un instrument optic, prin care se privește imaginea produsă de un obiectiv.

oculíst, -ă, *oculiști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *oculiste* || Oftalmolog.

ocúlt, -ă, *oculți, -te,* adj. || Din fr. *occulte,* lat. *occultus* || **1.** Care aparține ocultismului, privitor la ocultism. ● *Științe oculte* = pseudoștiințe care au ca obiect pretinse fenomene tainice, supranaturale, inaccesibile cunoașterii obișnuite (ex. magia, spiritismul). **2.** Ascuns, tainic, misterios.

ocultísm s.n. || Din fr. *occultisme* || Ansamblu de concepții și practici oculte; studiul și practica științelor oculte.

ocupá, *ocúp,* vb. I. || Din lat. *occupare,* fr. *occuper* || **1.** Tranz. A lua în stăpînire cu forța armată o țară, un oraș etc. **2.** Tranz. A lua (tem-

porar) în stăpînire, în folosinţă un imobil, un spaţiu locativ. **3.** Tranz. A lua în primire, a deţine un post. **4.** Tranz. A se întinde pe o suprafaţă. ● A reţine, a rezerva un loc în tren, la teatru etc. **5.** Refl. A lucra sau a studia ceva; a se îndeletnici cu ceva. **6.** Refl. A se interesa, a se îngriji de cineva sau de ceva.

ocupánt, -ă, *ocupanţi, -te,* s.m. şi f. || Din fr. *occupant* || **1.** Stat (armată) care ia în stăpînire un teritoriu, un oraş străin etc. **2.** Persoană care ocupă ceva (un loc, un scaun).

ocupát, -ă, *ocupaţi, -te,* adj. **1.** Cucerit, stăpînit (de o armată străină). **2.** Stăpînit, deţinut (temporar) de cineva. **3.** (Despre persoane) Care are mult de lucru; preocupat, absorbit.

ocupáţie, *ocupaţii,* s.f. || Din fr. *occupation,* lat. *occupatio, -onis* || **1.** Activitate desfăşurată de o persoană într-una dintre ramurile muncii sociale şi care îi asigură sursa principală de venit; post. ● Îndeletnicire, preocupare. **2.** Luare vremelnică în stăpînire, de către forţele armate ale unui stat, a unei părţi sau a totalităţii teritoriului unui alt stat; cucerire.

ocurént, -ă, *ocurenţi, -te,* adj. || Din fr. *occurrent* || **1.** (Înv.) Care se întîmplă, care survine la un moment dat. **2.** (Despre unităţi lingvistice) Care se întîlneşte într-un text.

ocurénţă, *ocurenţe,* s.f. || Din fr. *occurrence* || **1.** (Rar) Împrejurare, circumstanţă, conjunctură. **2.** Prezenţă a unei unităţi lingvistice într-un text.

odagáci s.m. || Din tc. *ödağacı* || **1.** Numele a doi arbuşti exotici a căror scoarţă răspîndeşte (prin ardere) un miros plăcut. ● Substanţă aromatică, parfum extras din această scoarţă. **2.** Plantă erbacee cu flori trandafirii ale cărei rădăcini se folosesc pentru scoaterea petelor de pe haine; săpunariţă. || Şi: **odogáci** s.m.

odáie, *odăi,* s.f. || Din tc. *oda,* bg. *odaja* || **1.** (Pop.) Cameră, încăpere. **2.** (Înv. şi reg.) Aşezare gospodărească în afara satului. **3.** Adăpost (provizoriu), colibă, la cîmp, la păşune, la pădure etc.

odalíscă, *odalisce,* s.f. || Din fr. *odalisque* || Sclavă în serviciul haremului unui sultan; cadînă.

odátă adv., adj. invar. || *O*[3] + *dată* || **1.** Adv. Într-un timp nedeterminat, cîndva; odinioară, mai demult. ○ *Odată şi odată* = într-o bună zi, cîndva. **2.** Adv. În sfîrşit, în cele din urmă. **3.** Adv. (Pop.) Îndată, imediat; deodată, brusc. **4.** Adv. *O dată cu...* = în acelaşi timp cu... *O dată ce* = deoarece, devreme ce... **5.** Adj. invar. În toată puterea cuvîntului, întreg, integru. *Noi sîntem odată băieţi şi ce-am vorbit... vorbit rămîne* (Creangă).

ódă, *ode,* s.f. || Din fr. *ode,* lat. *oda,* gr. *ode* „cîntec" || **1.** Specie a poeziei lirice, apărută în Grecia antică, în care se face elogiul unor persoane, unor fapte eroice etc. **2.** Compoziţie muzicală cu caracter eroic, solemn.

odăiţă, *odăiţe,* s.f. Diminutiv al lui *odaie;* cămăruţă.

odăjdii s.f. pl. || Din sl. *odežda* || Veşminte bisericeşti pe care le îmbracă preoţii la oficierea slujbei religioase sau în împrejurări solemne.

odgón, *odgoane,* s.n. Funie groasă şi lungă, îmbibată de obicei cu gudron şi folosită în marină, în transporturi etc.; parîmă.

odicolón s.n. || Din fr. *eau de Cologne* || (Pop.) Apă de colonie.

odíhnă, (4) *odihne,* s.f. || Din *odihni* || **1.** Întrerupere temporară a activităţii, în scopul refacerii energiei, a forţelor; stare sau timp de repaus; pauză. ○ *Fără odihnă* = (care este) în continuă mişcare, neastîmpărat; mereu, neîncetat. **2.** Somn[2]. **3.** Calm desăvîrşit, pace, linişte sufletească. ○ *Odihna de veci* (sau *veşnică*) = moarte. **4.** Palier **(2).** || Şi: (pop.) **hodínă** s.f.

odihní, *odihnesc,* vb. IV. Refl. || Din bg. *otdihna* || **1.** A întrerupe temporar o activitate pentru a-şi recîştiga energia; a se afla în repaus. **2.** A se reface prin somn; a dormi. **3.** A zăcea în mormînt, a fi mort. (Intranz.) *Vesela artistă Odihneşte-acuma singură-n mormînt* (Alecsandri). || Şi: (pop.) **hodiní** vb. IV.

odihnít, -ă, *odihniţi, -te,* adj. Care şi-a recîştigat energia, şi-a refăcut puterile (prin somn sau prin întreruperea temporară a activităţii).

odihnitór, -oáre, *odihnitori, -oare,* adj. || Din *odihni* || Care reface energia, puterile; reconfortant; care linişteşte, calmează.

odinioáră adv. || *O*[3] + *dinioară,* înv., „cîndva" || Pe vremuri, înainte vreme, cîndva, odată.

odiós, -oásă, *odioşi, -oase,* adj. || Din fr. *odieux,* lat. *odiosus* || Care provoacă ură, indignare; detestabil, respingător.

odisée s.f. || Din fr. *odyssée;* gr. *Odysseia* || Călătorie lungă şi plină de aventuri; şir de întîmplări neprevăzute. *Ne spune pe scurt odiseea lui şi a familiei lui* (Galaction).

odogáci s.m. v. **odagaci.**

odoleán, *odoleni,* s.m. || Din ucr. *odoljan* || Nume dat mai multor specii de plante erbacee cu tulpina înaltă şi cu flori trandafirii sau albe. Rizomul şi rădăcinile uneia dintre ele (valeriana) servesc la prepararea unor produse farmaceutice.

odontologíe s.f. || Din fr. *odontologie;* gr. *odous, odontos* „dinte" + *logos* „studiu" || Parte a stomatologiei care se ocupă cu studiul dinţilor.

odór, (1) *odoare,* s.n. || Din scr. *odor* „pradă" || **1.** Obiect de mare preţ, giuvaer. ● (La pl.) Veşminte scumpe şi alte obiecte preţioase folosite la serviciile religioase. **2.** (Fig.) Nume dat fiinţei iubite, în special copiilor.

odoránt, -ă, *odoranţi, -te,* adj. || Din fr. *odorant* || Care răspîndeşte un miros plăcut; parfumat.

odorizá, *odorizez,* vb. I. Tranz. || Din *odorizant* || A face ca un gaz combustibil să exale un miros (în scopul detectării scurgerilor accidentale de gaze din conducte).

odorizánt, *odorizanţi,* s.m. || Din fr. *odorisant* || Compus chimic cu miros puternic, folosit pentru a da miros gazelor combustibile (în scopul detectării scurgerilor accidentale de gaze din conducte).

odós s.m. || Din magh. *vadósz* || Plantă anuală din familia gramineelor, asemănătoare cu ovăzul. Creşte prin culturi ca buruiană.

odráslă, *odrasle*, s.f. || Din sl. *otraslŭ* || **1.** Copil, descendent, urmaș. • (La animale) Pui, prăsilă. **2.** (Pop.) Ramură tînără, mlădiță.

odrăsli, *odrăslesc*, vb. IV. Intranz. || Din *odraslă* || **1.** A da mlădițe. **2.** A se ivi; a se naște, a crește.

oenologíe s.f. v. **enologie.**

oerstéd [Pr.: örșted], *oerstezi*, s.m. || Din fr. *oersted*, de la numele fizicianului danez *Oersted* || Unitate de măsură a intensității cîmpului magnetic.

of, (1) interj., **(2)** *ofuri*, s.n. || Format pe baza unui sunet reflex || **1.** Interj. Exclamație care exprimă durere, mîhnire, regret, necaz, ciudă, dorință, rugăminte etc. **2.** S.n. Tristețe, mîhnire, amărăciune. || Și: **oh** interj.

ofensá, *ofensez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *offenser* || A aduce cuiva o ofensă, a insulta, a jigni. • Refl. (Fam.) A se supăra, a se simți jignit.

ofensát, -ă, *ofensați, -te*, adj. Care a suferit o ofensă; insultat, jignit; supărat.

ofénsă, *ofense*, s.f. || Din fr. *offense* || Cuvînt sau faptă care jignește; insultă, jignire.

ofensív, -ă, *ofensivi, -e*, adj. || Din fr. *offensif*, germ. *offensiv* || Care atacă sau cu care se atacă; care are caracter de ofensivă. • Agresiv.

ofensívă, *ofensive*, s.f. || Din fr. *offensive*, germ. *Offensive* || **1.** (Milit.) Formă principală de luptă constînd în declanșarea unor atacuri de mare amploare. • (Sport) Atac susținut al unei echipe împotriva echipei adverse. **2.** (Fig.) Acțiune susținută pentru a înfrînge o dificultate, pentru a înfăptui un obiectiv important.

oferí, *ofér*, vb. IV. Tranz. || Din lat. *offerre*, it. *offerire*, fr. *offrir* || **1.** A propune cuiva să primească un lucru (în dar); a pune la dispoziție. • Refl. A se pune la dispoziția cuiva (pentru a-i face un serviciu). **2.** A propune (un lucru, o marfă) spre cumpărare; a propune un preț pentru o marfă. **3.** (Fig.) A înfățișa, a arăta, a prezenta, a etala ceva.

ofertá, *ofertez*, vb. I. Intranz || Din *ofertă* || (Rar) A face o ofertă **(1).** *Trebuie neapărat să ofertezi la licitație și să intri în posesia averii* (Călinescu).

ofertánt, -ă, *ofertanți, -te*, s.m. și f. || Din *oferta* || Persoană care face o ofertă **(1).**

ofértă, *oferte*, s.f. || Din it. *offerta*, germ. *Offerte* || **1.** Propunere făcută pentru vînzarea-cumpărarea unor mărfuri, pentru prestarea unor servicii etc.; document prin care se face o astfel de propunere. **2.** Categorie economică exprimînd relațiile ce se formează pe piață prin prezența bunurilor materiale și a serviciilor destinate schimbului prin vînzare-cumpărare. **3.** Totalitatea mărfurilor oferite la un moment dat pe piață.

oficiá, *oficiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *officier* || **1.** A celebra o slujbă religioasă. **2.** A săvîrși cu solemnitate un act public sau privat (în special o căsătorie).

oficiál, -ă, *oficiali, -e*, adj. || Din lat. *officialis*, fr. *officiel* || **1.** Care emană de la o autoritate; care reprezintă o autoritate, un stat, un guvern, care este stabilit prin lege. ○ *Buletin o.* = periodic în care se publică acte normative. • Care este propriu actelor guvernamentale, documentelor administrației de stat. **2.** Care are caracter legal, care se conformează regulilor, legilor. **3.** (Fig.) De o politețe rece; formal, stereotip; solemn.

oficialitáte, *oficialități*, s.f. || Din fr. *officialité* || (Mai ales la pl.) Reprezentanții oficiali ai autorității dintr-o țară, dintr-un oraș; (la sg.) persoană oficială. • Caracter oficial, ținută, atitudine oficială.

oficializá, *oficializez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *officialiser* || A da sau a face să aibă, să dobîndească un caracter oficial.

oficiánt, -ă, *oficianți, -te*, adj., s.m. și f. || Din fr. *officiant* || **1.** Adj. Care oficiază (slujba religioasă). (Substantivat, m.) *Oficianții calcă rar, cu privirea stinsă* (Ralea). **2.** S.m. și f. (Înv.) (Grad de) funcționar în unele instituții de stat; *spec.* funcționar la poștă.

oficínă, *oficine*, s.f. || Din lat. *officina*, fr. *officine* || (Livr.) **1.** Laborator farmaceutic. **2.** (Fig.) Loc sau mediu social în care se urzesc intrigi.

oficiós, -oásă, *oficioși, -oase*, adj., s.n. || Din lat. *officiosus*, fr. *officieux* || (Publicație) care reflectă, reprezintă, susține punctul de vedere al unui guvern, al unui partid, al unei grupări, fără a avea un caracter oficial.

ofíciu, *oficii*, s.n. || Din lat. *officium*, germ. *Offizium*, fr. *office* || **1.** Denumire dată anumitor servicii ale unor întreprinderi sau instituții (ex. oficiu juridic); local, birou unde se află un astfel de serviciu. **2.** Îndatorire, funcție. ○ *Din oficiu* = în virtutea unei dispoziții date de o autoritate. **3.** (La pl.) Ajutor, serviciu. ○ *Bune oficii* = intervenție a unui stat pentru determinarea altor state, aflate în litigiu, la rezolvarea pe cale pașnică, prin tratative, a diferendului dintre ele.

oficléid, *oficleide*, s.n. || Din fr. *ophicléide;* gr. *ophis* „șarpe" + *kleis, kleidos* „cheie" || Instrument muzical de suflat din alamă, care are în orchestră rolul de bas.

ofidián, *ofidieni*, s.m. || Din fr. *ophidien;* gr. *ophis* „șarpe" || (La pl.) Ordin de reptile care cuprinde șerpii; (și la sg.) reptilă care face parte din acest ordin.

ofilí, *ofilesc*, vb. IV. Refl. || Din rus. *ohilet'* „a slăbi, a se pipernici" || **1.** (Despre plante) A se veșteji, a se îngălbeni. **2.** (Despre persoane) A-și pierde frăgezimea feței, vigoarea, puterea.

ofilíre s.f. Faptul de *a se ofili;* îngălbenire, veștejire. • Slăbire a puterilor, vlăguire.

ofilít, -ă, *ofiliți, -te*, adj. **1.** Veștejit. *Purta la pălărie o ramură ofilită de liliac* (Caragiale). **2.** Palid, tras la față; lipsit de vigoare.

ofiolít, *ofiolite*, s.n. || Din fr. *ophiolite;* gr. *ophis* „șarpe" + *lithos* „piatră" || Grupă de roci eruptive formate în zonele mobile de geosinclinal și de care sînt adesea legate zăcăminte de crom, platină, fier, nichel, cupru etc.

ofít s.n. || Din fr. *ophite*, germ. *Ophit* || Varietate de marmură de culoare verde cu vinișoare galbene.

ofițér, *ofițeri*, s.m. || Din pol., rus. *oficer*, fr. *officier*, lat. *officialis* (< *officium* „funcție") || **1**

Nume generic pentru gradele militare de la sublocotenent pînă la general; persoană care poartă unul dintre aceste grade. **2.** *O. al stării civile* = persoană însărcinată cu efectuarea actelor de stare civilă (ex. a căsătoriilor). **3.** (Ieşit din uz) Grad oferit purtătorilor anumitor decoraţii.

ofiţerésc, -cáscă, *ofiţereşti*, adj. || Din *ofiţer* || Care aparţine ofiţerilor, privitor la ofiţeri, de ofiţer.

ofiţerésţe adv. || Din *ofiţer* || Ca ofiţerii, în felul ofiţerilor. *Era îmbrăcată ofiţereşte* (Cazimir).

ofiţeríme s.f. || Din *ofiţer* || Număr mare de ofiţeri, corpul ofiţerilor.

ofiurid, *ofiuride*, s.n. || Din fr. *ophiuride* || (La pl.) Clasă de echinoderme cu corpul în formă de disc, cu cinci braţe subţiri; (şi la sg.) animal din această clasă. || Şi: **ofiurídă** s.f.

ofiurídă s.f. v. **ofiurid.**

ofrándă, *ofrande*, s.f. || Din fr. *offrande* || **1.** Jertfă adusă unei divinităţi; dar făcut bisericii. **2.** (Fig.) Dar făcut unei persoane în semn de devotament, de recunoştinţă; omagiu. ● (Fig.) Contribuţie la o operă de binefacere.

ófsaid, *ofsaiduri*, s.n. || Din engl. *off-side* || În unele jocuri de echipă) Situaţie (penalizată de arbitru) în care un jucător căruia i se trimite mingea se găseşte între linia ultimului jucător advers şi poartă.

ófset s.n. || Din fr., engl. *offset* || (Tipogr.) Procedeu de imprimare cu clişee metalice, la care reproducerea nu se face direct de pe aceste clişee, ci de pe un cilindru rotativ de cauciuc, pe care se imprimă imaginea de pe clişeul metalic.

oft, *ofturi*, s.n. || Onomatopeic || (Înv. şi reg.) Oftat, suspin; *p. ext.* amărăciune, regret, mîhnire, durere.

oftá, *oftez*, vb. I. Intranz. || Din *oft* || A scoate un oftat (în semn de dor, de supărare, de regret); a suspina.

oftalmíe s.f. || Din fr. *ophtalmie;* gr. *ophthalmos* „ochi" || Denumire generică pentru unele inflamaţii oculare grave (fie a unor membrane, fie a globului ocular în totalitate).

oftalmológ, *oftalmologi*, s.m. || Din fr. *ophtalmologue* || Medic specializat în oftalmologie; oculist.

oftalmológic, -ă, *oftalmologici, -ce*, adj. || Din fr. *ophtalmologique* || Care se referă la oftalmologie.

oftalmologíe s.f. || Din fr. *ophtalmologie;* gr. *ophthalmos* „ochi" + *logos* „studiu" || Ramură a medicinii care se ocupă cu fiziologia şi patologia ochiului.

oftalmométru, *oftalmometre*, s.n. || Din fr. *ophtalmomètre* || **1.** Instrument utilizat pentru măsurarea razelor de curbură a corneii (în special pentru determinarea astigmatismului). **2.** Instrument pentru determinarea distanţei vederii distincte.

oftalmoscóp, *oftalmoscoape*, s.n. || Din fr. *ophtalmoscope* || Instrument cu ajutorul căruia se examinează interiorul globului ocular.

oftáre, *oftări*, s.f. Faptul de *a ofta;* oftat, suspin. (Fig.) *Toamna... îşi sună muzica ei de oftări, pe drumuri, prin grădini* (Bacovia).

oftát, *oftaturi*, s.n. Respiraţie profundă, prelungă, însoţită în expiraţie de un zgomot caracteristic, şi care este pricinuită de o durere morală sau fizică. *Vine oftatul lui greu din fundul inimii* (Stancu).

ofticá, *oftic*, vb. I. || Din *oftică* || **1.** Refl. (Pop.) A se îmbolnăvi de tuberculoză. **2.** Tranz. (Fig.) A necăji pe cineva, a-i face cuiva zile amare. *Ochii tăi m-au înşelat..., Buzele m-au ofticat* (Pop.).

óftică s.f. || Din ngr. *ohtikas* || (Pop.) Tuberculoză pulmonară.

ofticós, -oásă, *ofticoşi, -oase*, adj. || Din *oftică* || (Pop., adesea substantivat) **1.** Tuberculos. **2.** (Fig.) Slab, prăpădit. **3.** (Fam.) Supărăcios.

ofuscá, *ofuschez*, vb. I. Refl. || Din fr. *offusquer*, it. *offuscare* || (Fam.) A se simţi jignit, a se supăra, a se ofensa.

ofuscát, -ă, *ofuscaţi, -te*, adj. (Fam.) Jignit, ofensat, supărat.

ogár, *ogari*, s.m. || Din magh. *agár* || Cîine de vînătoare cu botul lung, cu corpul înalt şi zvelt, iute la fugă. ○ Expr. *Nici cîine, nici ogar*, se zice despre cel care nu aparţine în mod clar nici unei categorii, care nu are o situaţie socială clară. *Slab ca un ogar* = foarte slab.

ogáş s.n. v. **făgaş.**

ogeác s.n. v. **hogeag.**

oghéal, *oghealuri*, s.n. || Din sl. *odějalo* || (Reg.) Cuvertură, plapumă.

ogivál, -ă, *ogivali, -e*, adj. || Din fr. *ogival* || De forma unei ogive.

ogívă, *ogive*, s.f. || Din fr. *ogive* || **1.** Element arhitectural şi de construcţie caracteristic stilului gotic, format din intersecţia a două arcuri dispuse diagonal şi constituind osatura unei bolţi. **2.** Partea anterioară, în formă de trunchi de con, a proiectilelor de artilerie, a rachetelor, a bombelor.

ogîrjí, *ogîrjesc*, vb. IV. Refl. || Cf. bg. *grča* || (Reg.) A slăbi foarte tare.

ogîrjít, -ă, *ogîrjiţi, -te*, adj. (Reg.) Slab, pipernicit, sfrijit.

oglíndă, *oglinzi*, s.f. || Din *oglindi* || **1.** Obiect de sticlă, de metal etc., cu una dintre feţe netedă şi lucioasă, avînd proprietatea de a reflecta razele de lumină şi de a forma prin reflexie imaginile obiectelor din faţa sa. **2.** (Fig.) Imagine. **3.** Suprafaţă netedă şi lucioasă (în special a unei ape). *Apăruse lunecînd pe oglinda de gheaţă* (Cezar Petrescu).

oglindí, *oglindesc*, vb. IV. || Din sl. *oglendati* || **1.** Refl. A se reflecta pe o suprafaţă lucioasă sau într-o oglindă; a se privi în oglindă. **2.** Refl. (Fig.; despre stări, fenomene, acţiuni etc.) A se răsfrînge în... a-şi găsi ecoul în...; a se reflecta. **3.** Tranz. (Fig.) A înfăţişa, a reprezenta.

oglindíre, *oglindiri*, s.f. Faptul de *a (se) oglindi;* reflectare.

ogoí, *ogoiesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Cf. sl. *goi*, „pace, înţelegere" || (Pop.) A (se) potoli, a (se) domoli, a (se) calma.

ogoíre, *ogoiri*, s.f. Faptul de *a (se) ogoi;* liniştire, potolire, calmare.

ogór, *ogoare*, s.n. || Din bg., scr. *ugar* || **1.** Teren arat în vederea cultivării plantelor agricole. **2.** Teren arabil lăsat nelucrat timp de un an, pentru a deveni mai fertil în anii următori. ○ *O. negru* = teren lucrat (arat, grăpat) dar nesemănat timp de un an, pentru a se reface. ● Prima arătură care se face toamna sau primăvara, cu mult înainte de semănat. **3.** Bucată de pămînt cultivată; cîmp semănat cu acelaşi fel de plante (de obicei cereale); lan.

ogorî, *ogorăsc*, vb. IV. Tranz. || Din *ogor* || A face prima (sau a doua) arătură, în vederea cultivării terenului.

ogorít s.n. Acţiunea de *a ogorî;* arat, arătură.

ográdă, *ogrăzi*, s.f. || Din sl. *ograda* || **1.** Curte, bătătură. **2.** (Reg.) Grădină, livadă.

ográjoáră, *ogrăjoare*, s.f. Diminutiv al lui *ogradă*.

ogrínji s.m. pl. || Din scr. *ogrizine* „resturi de mîncare" || Resturi de fîn, cotoare (nemîncate de vite).

oh interj. v. **of.**

ohábă, *ohăbe*, s.f. || Din sl. *ohaba* || (Înv.) Moşie (ereditară) inalienabilă, scutită de impozite şi prestaţii.

ohábnic, -ă, *ohabnici, -ce*, adj. || Din sl. *ohabĭnŭ* || (Înv.) **1.** (Despre proprietăţi) Care este inalienabil şi scutit de dări şi de prestaţii. **2.** (Despre proprietari) Care stăpîneşte o ohabă.

ohm [Pr.: om], *ohmi*, s.m. || Din fr. *ohm*, de la numele fizicianului german *Ohm* || Unitate de măsură a rezistenţei electrice, egală cu rezistenţa unui conductor străbătut de un curent de un amper, cînd la capetele sale se aplică o tensiune de un volt.

ohmmétru [Pr.: ommetru], *ohmmetre*, s.n. || Din fr. *ohmmètre* || Instrument pentru măsurarea rezistenţelor electrice.

ohó interj. || *O²* + *ho* || Exclamaţie care exprimă surprindere sau neîncredere faţă de cele spuse de cineva.

oi interj. (Pop.) Ah, vai, of. (În cîntecele populare, de obicei precedat de „d") *D-oi bădiţă, bădişor!* (Pop.).

oicuména s.f. || Cuv. gr. || Denumire generică a suprafeţelor populate de pe uscat, care reprezintă în prezent peste 90% din suprafaţa acestuia.

oiér, *oieri*, s.m. || Din *oaie* || Crescător sau proprietar de oi; păstor, cioban.

oierít s.n. || Din *oier* || Creşterea oilor; păstorit.

óină s.f. Joc sportiv popular între două echipe, una fiind „la bătaie", iar cealaltă „la prindere". După ce bate mingea, încercînd să o trimită cît mai departe, jucătorul respectiv fuge printre adversari pentru a ajunge în fundul terenului şi a reveni la punctul de plecare, fără a fi atins cu mingea de către adversari.

óişte, *oişti*, s.f. || Din bg. *ošte* || Bară de lemn fixată în crucea carului (căruţei, trăsurii etc.), de-a dreapta şi de-a stînga căreia se înhamă caii (sau se înjugă boii). ○ Expr. *A (o) nimeri (sau a da) (ca Irimia) cu oiştea-n gard* = a spune sau a face o prostie mare.

oiţă, *oiţe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *oaie*. **2.** Mică plantă erbacee, otrăvitoare, din familia ranunculaceelor, cu frunze şi cu tulpină păroase, cu flori mari, albe sau roşcate.

ójă s.f. Lac de unghii.

ojóg, *ojoage*, s.n. || Din magh. *azsag* || (Reg.) Băţ lung, cu o cîrpă sau cu un mănunchi de zdrenţe ori cu pănuşi, udate la un capăt, cu care se curăţă cuptorul de spuză.

ol, *oluri*, s.n. || Sg. refăcut din pl. *oale* || Vas de lut în care se pune de obicei laptele la prins, se păstrează sau se transportă apă etc.

olác, (1) *olaci*, s.m., (2) *olace*, s.n. || Din tc. *ulak* || (Înv.) **1.** S.m. Curier (călare); sol, ştafetă. ● S.n. Serviciu de curieri domneşti. **2.** S.n. Căruţă de poştă, poştalion. ○ *Cal de olac* = **a)** cal de poştalion; **b)** om pus să muncească peste măsură; om hărţuit, muncit.

oláltă adv. || *O²* + *alaltă* || Împreună, la un loc. ○ *După olaltă* = unul după altul.

olán, *olane*, s.n. || Din *ol* || **1.** Ţiglă semicilindrică cu care se învelesc acoperişurile caselor. **2.** Tub de argilă arsă din care se fac canale de scurgere a apei, coşuri de fum etc.

olándă s.f. || Din fr. *hollande*, it. *olanda* || Pînză de in, cu ţesătura deasă şi fină, folosită la confecţionarea lenjeriei de pat, de corp etc.

olandéz, -ă, *olandezi, -e*, subst., adj. || De la n. pr. *Olanda* || **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din poporul constituit ca naţiune pe teritoriul Olandei. **2.** Adj. Care se referă la Olanda sau la populaţia ei. ● (Substantivat, f.) Limba vorbită de olandezi. **3.** S.f. Rasă de vaci creată în Olanda şi crescută pentru producţia de lapte.

olandínă s.f. || Din *olandă* || Ţesătură de bumbac care imită olanda.

olár, *olari*, s.m. || Din *oală* || Meşter care face (şi vinde) oale sau alte obiecte de lut ars.

olát, *olaturi* şi *olate*, s.n. (Înv.) **1.** Provincie, regiune, ţinut; (la pl.) împrejurime, parte a locului. **2.** Moşie; gospodărie (mare).

olăcár, *olăcari*, s.m. || Din *olac* || (Înv.) Curier, olac (1). ● Îngrijitor al cailor de poştă.

olărít[1] s.n. || Din *olar* || Meşteşugul olarului.

olărít[2] s.n. || Cf. *oală* || (În exploatările forestiere) Teşirea capătului buştenilor pentru a se uşura scoaterea lor din pădure prin tîrîre.

oleácă adv. || Din ngr. *oligaki* || Puţin, nitel.

oleacée s.f. || Din fr. *oléacée;* lat. *oleum* „ulei" || (La pl.) Familie de plante lemnoase dicotiledonate, cu frunze opuse, simple sau compuse, cu fructe samare, capsule, bace sau drupe, răspîndite în regiunile cu climat cald şi temperat: (şi la sg.) plantă din această familie (ex. frasinul, liliacul, măslinul).

oleaginós, -oásă, *oleaginoşi, -oase*, adj. || Din fr. *oléagineux* || (Despre plante şi seminţele lor) Care conţine ulei, din care se poate extrage ulei.

oleándru s.m. v. **leandru.**

olecăí, *olécăi*, vb. IV. Refl. || Din *olco* (= *aoleu*) || (Înv. şi reg.) A se văita, a se văicări, a se tîngui.

oléic adj. || Din fr. *oléique* || *Acid oleic* = acid gras, lichid, care se găseşte în grăsimile naturale şi care se foloseşte la fabricarea săpunurilor moi, a plastifianţilor etc.

oleínă, *oleine,* s.f. || Din fr. *oléine* || **1.** Substanţă lichidă uleioasă, incoloră, răspîndită mai ales în grăsimile vegetale. **2.** Denumire pentru acidul oleic tehnic.

oleografíe, *oleografii,* s.f. || Din fr. *oléographie;* lat. *oleum* „ulei" + gr. *graphein* „a scrie" || Cromolitografie care reproduce o pictură în ulei, făcută pe hîrtie imitînd pînza.

oléum s.n. || Din fr. *oléum,* lat. *oleum* „ulei" || Acid sulfuric concentrat care conţine în soluţie anhidridă sulfurică liberă.

olfactív, -ă, *olfactivi, -e,* adj. || Din fr. *olfactif;* lat. *olfactus* „miros" || Care se referă la simţul mirosului. ○ *Mucoasă olfactivă* = mucoasă care căptuşeşte cavităţile nazale. *Nervi olfactivi* = prima pereche de nervi cranieni.

oligárh, *oligarhi,* s.m. || Din *oligarhie* || Membru al unei oligarhii; partizan al oligarhiei.

oligárhic, -ă, *oligarhici, -ce,* adj. || Din fr. *oligarchique* || Care se referă la oligarhie, propriu oligarhiei.

oligarhíe, *oligarhii,* s.f. || Din fr. *oligarchie;* gr. *oligos* „puţin" + *arche* „stăpînire, conducere" || Dominaţie politică şi economică a unui grup restrîns de persoane, în societăţile bazate pe clase antagoniste. ○ *Oligarhie financiară* = grup restrîns de mari capitalişti care deţin sau controlează ramurile principale ale economiei.

oligocén s.n. || Din fr. *oligocène;* gr. *oligos* „puţin" + *kainos* „recent" || Epoca superioară a paleogenului, caracterizată prin numuliţi, gasteropode, mamifere etc.

oligofreníe s.f. || Din fr. *oligophrénie;* gr. *oligos* „puţin" + *phren* „minte" || Stare patologică caracterizată prin rămînerea în urmă a dezvoltării facultăţilor psihice.

olimpiádă, *olimpiade,* s.f. || Din fr. *olympiade,* ngr. *olimpiada,* de la n. pr. *Olympia,* oraş în Grecia || **1.** Intervalul de patru ani dintre două serbări succesive ale jocurilor olimpice din Grecia antică. **2.** Denumire uzuală dată jocurilor olimpice.

olimpián, -ă, *olimpieni, -e,* adj. || Din fr. *olympien,* de la n. pr. *Olimp* || Care aparţine zeilor din antichitatea greacă; din Olimp. ◊ Maiestuos, impunător.

olímpic, -ă, *olimpici, -ce,* adj. || Din fr. *olympique* || **1.** Olimpian; (fig.) maiestuos, impunător. **2.** *Jocuri olimpice* = întreceri sportive cu caracter periodic practicate în Grecia antică şi reluate în timpurile noastre sub formă de competiţii internaţionale complexe; olimpiadă. **3.** Care se referă la jocurile olimpice.

olívă, *olive,* s.f. || Din lat. *oliva,* germ. *Olive,* fr. *olive* || (Înv. şi reg.) Măslină.

olivínă s.f. || Din fr. *olivine* || Silicat natural de magneziu şi fier, de culoare verde-măslinie, cu luciu sticlos gras, component al rocilor eruptive. Este folosit ca materie primă pentru produse refractare.

olmáz, *olmazuri,* s.n. || Cf. ucr., rus. *almaz* || (Înv.) Denumire veche dată diamantului de culoare trandafirie.

ológ, oloágă, *ologi, oloage,* adj. **1.** (Adesea substantivat) Căruia îi lipseşte un picior sau amîndouă; cu picioarele paralizate. **2.** (Despre plante) Care nu are cîrcei cu care să se poată agăţa de arac; *fasole oloagă.*

ologeálă s.f. || Din *ologi* || Faptul de a deveni olog **(1),** paralizie a picioarelor.

ologí, *ologesc,* vb. IV. Tranz., intranz. şi refl. || Din *olog* || A face pe cineva să devină sau a deveni olog.

olográf, -ă, *olografi, -e,* adj. || Din fr. *olographe;* gr. *holos* „întreg" + *graphein* „a scrie" || (Despre testamente) Scris şi semnat personal de cel care lasă moştenirea; (despre acte, scrisori) scris de mîna autorului.

oloí, *oloiuri,* s.n. || Din magh. *olaj* || (Înv. şi pop.) Ulei.

olteán, -ă, *olteni, -e,* s.m., adj. || Din *Olt* || **1.** S.m. Persoană (originară) din Oltenia. **2.** Adj. Care aparţine Olteniei sau oltenilor, care se referă la Oltenia sau la olteni.

olteáncă, *oltence,* s.f. || Din *oltean* || Femeie (originară) din Oltenia.

oltenésc, -eáscă, *oltenești,* adj. || Din *oltean* || Oltean **(2).**

oltenéşte adv. || Din *oltean* || Ca oltenii, în felul oltenilor.

om, *oameni,* s.m. || Lat. *homo* || **1.** Fiinţă socială care se caracterizează prin gîndire, limbaj articulat şi prin capacitatea de a făuri unelte cu ajutorul cărora transformă realitatea înconjurătoare. ○ Expr. *(A fi) la mintea omului* = (a fi) evident, clar. *Nu-i nici picior de om* = nu-i nimeni. *Ca de la om la om* = în mod sincer, deschis. *Ca oamenii* = cum trebuie, cum se cuvine. **2.** Persoană care întruneşte calităţi morale deosebite, care se remarcă prin cinste şi corectitudine. ○ Expr. *A fi un om şi jumătate* = a fi om cu însuşiri deosebite. *A face pe cineva om* = **a)** a asigura pregătirea, calificarea cuiva; **b)** a asigura cuiva o situaţie materială sau socială bună. **3.** Persoană care se află în slujba cuiva; persoană de încredere. **4.** Persoană de vază, de seamă. **5.** O persoană oarecare, cineva. **6.** (Determinat de „meu", „tău" etc.) Bărbat, soţ.

omág, *omagi,* s.m. || Din sl. *omĕgŭ* || Numele mai multor specii de plante decorative şi medicinale toxice, din familia ranunculaceelor, cu flori albastre, violacee sau galbene, care cresc prin păduri, în regiunile de munte. Din rizomul acestor plante se extrage un alcaloid, aconitina.

omagiá, *omagiez,* vb. I. Tranz. || Din *omagiu* || A aduce cuiva un omagiu **(2),** a exprima stima, recunoştinţa, respectul faţă de cineva.

omagiál, -ă, *omagiali, -e,* adj. || Din fr. *hommagial* || Care are caracter de omagiu; care se face în semn de omagiu.

omágiu, *omagii,* s.n. || Din lat. *homagium,* it. *omaggio,* fr. *hommage* || **1.** (În evul mediu) Jurămînt de credinţă şi de supunere al unui vasal către suzeranul său. **2.** Manifestare (prin

cuvinte) a credinței, respectului, admirației sau recunoștinței față de cineva; prinos, ofrandă.

omăt, *omături*, s.n. || Din ucr. *obmet* „măturare; pospai" || (Pop.) Zăpadă, nea. *Amurgul punea o umbră albăstrie pe neclintitele întinderi de omăt* (Sadoveanu). ● (Reg.) Nămete, troian.

omătúțe s.f. pl. || Din *omăt* || Numele a două specii de ghiocei, cu flori albe mirositoare, care cresc în lunile februarie — mai prin păduri, livezi și fînețe.

ombilíc, *ombilicuri*, s.n. || Din fr. *ombilic* || Orificiu abdominal prin care trece cordonul ombilical la făt; buric.

ombilicál, -ă, *ombilicali, -e*, adj. || Din fr. *ombilical* || Care se referă la ombilic. ○ *Cordon o.* = formație tubulară conținînd vase sanguine care fac legătura între placenta fetală și mamă. Prin *c.o.* are loc nutriția fătului.

oméga s.m. invar. Numele ultimei litere a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetului „o".

omenésc, -eáscă, *omenești*, adj. || Din *om* || **1.** Care aparține omului sau genului uman, privitor la om sau la genul uman. **2.** (Înv. și pop.) Prietenos, binevoitor; uman: *purtare omenească.*

omenéște adv. || Din *om* || **1.** Din punct de vedere omenesc, în mod omenesc. **2.** Ca oamenii; *p. ext.* cumsecade, cum se cuvine. *Să se adune om cu om și să se înțeleagă omenește* (Preda).

omení, *omenesc*, vb. IV. Tranz. || Din *om* || (Pop.) A primi pe cineva în mod ospitalier; a cinsti, a ospăta. *M-ați primit în casă și m-ați omenit* (Galaction). ● Refl. A mînca și a bea, a se ospăta.

omeníe s.f. || Din *om* || Complex de calități alese, izvorîte din înțelegerea condiției umane, din necesitatea unui comportament binevoitor, corespunzător acestei înțelegeri; purtare blîndă, înțelegătoare; atitudine cuviincioasă. ○ *De omenie* = cumsecade, cinstit; ospitalier.

omeníre s.f. || Din *om* || Totalitatea oamenilor de pe glob, neamul omenesc. ● Mulțime de oameni, lume. *Ieși, drept și semeț, privind peste omenirea din juru-i* (Pas).

omenós, -oásă, *omenoși, -oase*, adj. || Din *om* || Plin de omenie, cumsecade, blînd, bun, înțelegător.

ometíță s.f. || Din ucr. *obmetycja* || (Reg.) **1.** Zăpadă fină (spulberată de vînt). **2.** Partea cea mai fină a făinii, care se depune în formă de praf în timpul măcinatului.

omídă, *omizi*, s.f. || Din ngr. *o mídas* || Larvă de fluture, cu corpul lunguieț, păros, în formă de vierme, de obicei dăunătoare pomilor.

omilétică s.f. || Din fr. *homilétique* || Disciplină teologică privitoare la principiile și la regulile oratoriei bisericești.

omilíe, *omilii*, s.f. || Din ngr. *omilia* || Cuvîntare bisericească, predică.

omís, -ă, *omiși, -se*, adj. || Din *omite* || Care a fost lăsat la o parte, trecut cu vederea.

omisiúne, *omisiuni*, s.f. || Din fr. *omission*, lat. *omissio, -onis* || Faptul de a omite; trecere cu vederea, neglijare. ● Lipsă, lacună.

omíte, *omit*, vb. III. Tranz. || Din lat. *omittere* || A lăsa (intenționat) la o parte, a neglija; a trece cu vederea. || Perf. s. *omisei*, part. *omis.*

omítere, *omiteri*, s.f. Acțiunea de *a omite;* omisiune.

omlétă, *omlete*, s.f. || Din fr. *omelette* || Mîncare preparată din ouă bătute și prăjite în grăsime, uneori cu adaos de șuncă, brînză etc.

omni- || Din fr. *omni-;* lat. *omnis* „tot" || Element de compunere însemnînd „(a) tot", care servește la formarea unor adjective și a unor substantive.

omnibúz, *omnibuze*, s.n. || Din fr., it. *omnibus* || Autobuz (cu etaj) pentru transportul în comun al călătorilor, cu itinerar și stații fixe, folosit în interiorul unei localități sau între două localități apropiate.

omnipotént, -ă, *omnipotenți, -te*, adj. || Din fr. *omnipotent*, lat. *omnipotens, -ntis* || (Livr.) Cu putere nelimitată, atotputernic.

omnipoténță s.f. || Din fr. *omnipotence* || (Livr.) Putere nelimitată, atotputernicie.

omniprezént, -ă, *omniprezenți, -te*, adj. || Din fr. *omniprésent* || Care este prezent pretutindeni.

omnivór, -ă, *omnivori, -e*, adj. || Din fr. *omnivore;* lat. *omnis* „tot" + *vorare* „a mînca; a devora" || (Despre animale, adesea substantivat) Care se hrănește cu hrană vegetală, cît și cu hrană animală (ex. ursul).

omofón, -ă, *omofoni, -e*, adj. || Din fr. *homophone;* gr. *homos* „la fel" + *phone* „sunet" || (Despre cuvinte, grupuri de cuvinte, silabe) Care sună la fel cu altul.

omofoníe, *omofonii*, s.f. || Din fr. *homophonie* || **1.** Însușirea de a fi omofon. **2.** (Muz.) Tehnică de compoziție în care o voce deține melodia iar celelalte o susțin, o acompaniază, întregind-o armonic.

omofór, *omofoare*, s.n. || Din sl. *omoforŭ* || Veșmînt bisericesc de forma unei eșarfe, pe care arhierul îl poartă pe umeri în timpul slujbei religioase.

omogén, -ă, *omogeni, -e*, adj. || Din fr. *homogène;* gr. *homos* „asemănător" + *genos* „gen" || Care prezintă omogenitate.

omogenitáte s.f. || Din fr. *homogénéité* || **1.** Însușire a unui obiect, a unui grup, a unui sistem fizic etc. de a avea aceleași proprietăți în toate punctele sale. **2.** Proprietate a unei formule din fizică de a avea aceleași dimensiuni în cei doi membri ai săi.

omogenizá, *omogenizez*, vb. I. Tranz. || Din *omogen* || A face să fie omogen, a aduce în stare de omogenitate. ● (Metal.) A efectua o omogenizare.

omogenizáre, *omogenizări*, s.f. Acțiunea de *a omogeniza.* ● (Metal.) Tratament termic aplicat unor aliaje în scopul realizării omogenității lor fizice, chimice și structurale.

omográf, -ă, *omografi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *homographe* || (Cuvînt) care se scrie la fel cu altul, dar diferă de acesta din punct de vedere fonetic (ex. al accentuării, ca în *cópii* și *copíi*).

omológ, -oágă, *omologi, -oage*, adj., s.m. || Din fr. *homologue;* gr. *homos* „asemănător" + *legein* „a spune" || **1.** Adj. (Mat., despre două

elemente din două figuri) Care sînt asociate printr-o anumită corespondență. **2.** Adj. (Despre doi sau mai mulți compuși organici) Care diferă între ei prin prezența unei grupe în care carbonul se află în combinație cu doi atomi de hidrogen. ● (Biol.; despre organe) Care au structură asemănătoare și origine comună, dar formă externă și funcții diferite (ex. membrele anterioare la om, balenă, liliac, pasăre). **3.** S.m. Persoană care deține o funcție oficială într-un stat sau într-o organizație, privită în raport cu altă persoană care deține aceeași funcție oficială în alt stat sau în altă organizație.

omologá, *omologhez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *homologuer* || **1.** A accepta oficial un tip de produs, aprobînd fabricarea lui curentă. **2.** A recunoaște oficial o performanță sportivă. **3.** (În trecut) A verifica și a întări un înscris prin organele prevăzute de lege.

omologáre, *omologări*, s.f. Acțiunea de *a omologa;* recunoaștere, confirmare.

omoním, (1) *omonime*, s.n., **(2)** *omonimi*, *-e*, s.m. și f. || Din fr. *homonyme;* gr. *homos* „la fel" + *onoma* „nume" || **1.** Cuvînt care are aceeași formă cu alt cuvînt sau cu alte cuvinte, de care se deosebește însă ca sens. **2.** S.m. și f. Persoană care poartă același nume cu altcineva.

omonimíe, *omonimii*, s.f. || Din fr. *homonymie* || Faptul de a fi omonim **(1)**, situația în care se află două sau mai multe cuvinte omonime.

omoplát, *omoplați*, s.m. || Din fr. *omoplate;* gr. *omos* „umăr" + *plate* „suprafață plată" || Os pereche de formă plată triunghiulară, care formează partea posterioară a articulației umărului; spată, scapulă.

omór, *omoruri*, s.n. || Din *omorî* || Faptul de a *omorî*, ucidere, asasinat.

omorî, *omór*, vb. IV. || Din sl. *umoriti* || **1.** Tranz. A pricinui moartea unei ființe, a lua viața cuiva, a ucide. ○ Expr. *A omorî pe cineva cu zile* = a pricinui moartea cuiva înainte de vreme; a produce cuiva necazuri mari. *A omorî pe cineva în bătaie* = a bate foarte tare pe cineva. **2.** Refl. A se sinucide. **3.** Tranz. (Fig.) A distruge, a nimici. ○ Expr. *A-și omorî timpul* = a pierde vremea cu ocupații fără importanță. **4.** Tranz. (Fig.) A pricinui cuiva suferințe (fizice sau morale), a chinui. **5.** Refl. A-și cheltui toate puterile, a se epuiza făcînd ceva. ○ Expr. *A se omorî cu firea* = a se strădui din răsputeri.

omorîtór, -oáre, *omorîtori*, *-oare*, adj. || Din *omorî* || (Și substantivat) Care omoară, care ucide.

omucídere, *omucideri*, s.f. || *Om* + *ucidere* || Omor, asasinat.

omuléț, *omuleți*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *om;* om mic de statură. **2.** (Fig.) Om neînsemnat, lipsit de merite.

omușór, (1), *omușori*, s.m., **(2)** *omușoare*, s.n. **1.** s.m. Diminutiv al lui *om;* om mic de statură. *Văzu intrînd un fel de omușor păros* (D. Zamfirescu). **2.** S.n. Apendice cărnos, mobil, situat în fundul cavității bucale; uvulă.

onánie[1], *onanii*, s.f. (Reg.) Om urît, pocitanie; arătare.

onaníe[2] s.f. || Din lat. *onania*, germ. *Onanie* || Producere a plăcerii sexuale prin autoexcitație; masturbație.

oncológic, -ă, *oncologici*, *-ce*, adj. || Din it. *oncologico* || Care se referă la oncologie, care aparține oncologiei.

oncologíe s.f. || Din it. *oncologia* || Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul și tratamentul tumorilor canceroase.

onctuós, -oásă, *onctuoși*, *-oase* adj. || Din fr. *onctueux* || **1.** Unsuros, uleios. **2.** (Fig.) Insinuant, mieros.

onctuozitáte s.f. || Din fr. *onctuosité* || **1.** Proprietate a unui lubrifiant de a adera la suprafețele a două piese care alunecă una pe alta. **2.** Faptul de a fi onctuos **(2)**; atitudine mieroasă, insinuantă.

ondínă, *ondine*, s.f. || Din fr. *ondine* || Personaj din basmele și legendele germanice și scandinave, închipuit ca o fată frumoasă care trăiește în apă.

ondográf, *ondografe*, s.n. || Din fr. *ondographe;* fr. *onde* „undă" + gr. *graphein* „a scrie" || Aparat care înscrie pe o bandă curba de variație a tensiunii sau intensității unui curent electric la încărcarea sau descărcarea periodică a unui condensator.

ondulá, *ondulez*, vb. I. || Din fr. *onduler* || **1.** Intranz. A se mișca, a se legăna ca undele apei, ca valurile; a se undui. ● A descrie o linie sinuoasă, a șerpui, a se arcui. **2.** Tranz. A bucla, a încreți părul. **3.** Tranz. A deforma plastic o bandă sau o tablă de metal astfel încît să capete aspect de valuri.

ondulát, -ă, *ondulați*, *-te*, adj. **1.** Care are ondulații **(2)**. **2.** (Despre păr) Cu ondulații **(3)**, buclat.

ondulatóriu, -ie, *ondulatorii*, adj. || Din it. *ondulatorio* || Referitor la unde; care se propagă în formă de unde.

ondulátie, *ondulații*, s.f. || Din fr. *ondulation*, it. *ondulazione* || **1.** Mișcare unduioasă a apei. **2.** Alternare de proeminențe și de adîncituri pe o suprafață. **3.** Ondulare a părului; buclă.

ondulográf, *ondulografe*, s.n. || Din fr. *ondulographe* || Aparat de recepție și de înregistrare a semnalelor telegrafice după codul Morse, folosit în radiotelegrafie.

ondulór, *onduloare*, s.n. || Din fr. *onduleur* || (Electr.) Invertor.

onerós, -oásă, *oneroși*, *-oase*, adj. || Din fr. *onereux*, lat. *onerosus* || **1.** Împovărător, apăsător. **2.** *Cu titlu oneros* = (despre contracte, convenții, acte) care implică anumite obligații, anumite sarcini.

onést, -ă, *onești*, *-ste*, adj. || Din lat. *honestus* || Cinstit, corect, incoruptibil.

onestitáte s.f. || Din *onest* || Atitudine conformă cu regulile etice; cinste, corectitudine.

oníric, -ă, *onirici*, *-ce*, adj. || Din fr. *onirique;* gr. *oneiros* „vis" || **1.** Care se referă la vise, care aparține visului; care are caracterul unor

stări psihice asemănătoare visului. **2.** (Despre oameni) Care este străin de cele ce se petrec în jurul lui, care trăiește într-o lume de visuri.

onirísm s.n. || Din fr. *onirisme* || Halucinație vizuală asemănătoare visului, care se produce în unele stări psihopatologice (ex. în intoxicația alcoolică).

ónix s.n. || Din fr. *onyx*, gr. *onyx* || Varietate de agat de culoare neagră, cu dungi de altă culoare, folosită ca piatră semiprețioasă de ornament.

onoáre s.f. || Din lat. *honor*, *-oris*, fr. *honneur* || **1.** Integritate morală; corectitudine, probitate, cinste. ○ *De onoare* = **a)** cinstit, onest; **b)** care angajează, cinstea, demnitatea cuiva. **2.** Reputație bună, prestigiu; demnitate. **3.** Considerație, prețuire. ○ *Gardă de o.* = gardă simbolică instituită în semn de respect cu ocazia unei solemnități. *În onoarea cuiva* (sau *a ceva*) = spre lauda, spre cinstea cuiva sau a ceva. **4.** Favoare, cinste.

onomasiologíe s.f. || Din germ. *Onomasiologie* || Ramură a lingvisticii care studiază mijloacele folosite de o limbă pentru a exprima o anumită noțiune.

onomástic, -ă, *onomastici*, *-ce*, adj., s.f. || Din fr. *onomastique;* gr. *onomastikos* „relativ la nume" || **1.** Adj. Privitor la nume proprii (în special la nume de persoane). ○ *Zi onomastică* (și substantivat, f.) = zi în care cineva își serbează numele; ziua numelui. **2.** S.f. Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul numelor proprii. **3.** S.f. Totalitatea numelor proprii dintr-o limbă, dintr-o regiune, dintr-o epocă etc.

onomatopée, *onomatopee*, s.f. || Din fr. *onomatopée;* gr. *onoma*, *-atos* „cuvînt, nume" + *poiein* „a face" || Cuvînt creat prin imitarea unor sunete sau zgomote din natură.

onomatopéic, -ă, *onomatopeici*, *-ce*, adj. || Din fr. *onomatopéique* || (Despre cuvinte, fraze, versuri) Cu caracter de onomatopee; imitativ.

onór, (1), *onoruri*, s.n. || Din fr. *honneur* || **1.** Manifestare a stimei, a considerației pentru cineva. ● (La pl.) Ranguri, demnități. **2.** (Milit.) Prezentarea armei în semn de salut la întîmpinarea unei personalități sau în anumite ocazii; semnalul din trompetă care însoțește, uneori, această prezentare.

onorá, *onórez*, vb. I. Tranz. || Lat. *honorare*, fr. *honorer* || **1.** A manifesta respect, considerație, stimă față de cineva sau de ceva; a cinsti. **2.** A face pe cineva demn de cinste, de laudă. **3.** A achita o datorie bănească.

onorábil, -ă, *onorabili*, *-e*, adj. || Din fr. *honorable*, lat. *honorabilis* || Demn de cinste, de stimă, de respect. ● (Adverbial) În mod demn, corect, cinstit. *Și-a plătit onorabil datoria* (Gherea).

onorár s.n. v. **onorariu.**

onorárіu, *onorarii*, s.n. || Din fr. *honoraire*, lat. *honorarium* || Sumă de bani dată unui liber profesionist pentru un serviciu prestat în sfera ocupației sale. || Și: **onorár** s.n.

onorát, -ă, *onorați*, *-te*, adj. Stimat, respectat.

onorífic, -ă, *onorifici*, *-ce*, adj. || Din fr. *honorifique*, lat. *honorificus* || **1.** (Despre titluri, distincții) Acordat în semn de cinste, de respect; (despre funcții) care este îndeplinit în mod benevol, fără a fi retribuit. ● (Despre persoane) Căruia i s-a acordat un titlu în semn de cinste. **2.** Care îndeplinește o funcție fără a fi retribuit.

óntic, -ă, *ontici*, *-ce*, adj. || Din fr. *ontique;* gr. *on*, *ontos* „ființă; existență" || (Livr.) Care se referă la existență, care ține de domeniul existenței; ontologic.

ontogenétic, -ă, *ontogenetici*, *-ce*, adj. || Din fr. *ontogénétique* || Care se referă la ontogeneză, care aparține ontogenezei.

ontogenéză s.f. || Din fr. *ontogenèse;* gr. *on*, *ontos* „ființă, existență" + *genesis* „naștere" || Procesul de dezvoltare individuală a organismelor vegetale și animale, de la începutul și pînă la sfîrșitul existenței lor; ciclul vital al unui organism.

ontogenie s.f. || Din fr. *ontogénie* || Ontogeneză.

ontológic, -ă, *ontologici*, *-ce*, adj. || Din fr. *ontologique* || Care se referă la ontologie; ontic.

ontologíe s.f. || Din fr. *ontologie;* gr. *on*, *ontos* „ființă, existență" + *logos* „studiu" || Ramură a filozofiei care studiază trăsăturile generale ale existenței; teoria existenței.

oogamíe s.f. || Din it. *oogamia;* gr. *oon* „ou" + *gamos* „unire" || Proces sexual, caracteristic algelor și ciupercilor, în care are loc unirea celulei sexuale femele, mari și imobile, cu celula sexuală, mică și mobilă.

oogón, *oogoane*, s.n. || Din fr. *oogone;* gr. *oon* „ou" + *gonos* „procreare" || Organ femel de reproducere caracteristic plantelor la care procesul sexual are loc prin oogamie; este celula-mamă a oosferei.

oolít, *oolite*, s.n. || Din fr. *oolithe;* gr. *oon* „ou" + *lithos* „piatră" || Formație sferică sau elipsoidală de carbonat sau de fosfat de calciu, rezultată în urma precipitării mineralelor, de regulă în jurul unui nucleu.

oolític, -ă, *oolitici*, *-ce*, adj. || Din fr. *oolithique* || Care conține oolite, format din oolite.

oosféră, *oosfere*, s.f. || Din fr. *oosphère;* gr. *oon* „ou" + *sphaira* „sferă" || Celulă sexuală reproducătoare femelă a plantelor.

op, *opuri*, s.n. || Lat. *opus* || (Livr.) Operă literară sau științifică, lucrare, scriere, carte.

opác, -ă, *opaci*, *-ce*, adj. || Din fr. *opaque*, lat. *opacus* || **1.** Lipsit de transparență; prin care nu pot trece razele X, radiațiile corpusculare, lumina etc. ● Lipsit de strălucire, întunecat. **2.** (Fig.; despre persoane) Cu orizont mărginit, îngust la minte.

opacifiá, pers. 3 *opacifiază*, vb. I. Refl. || Din fr. *opacifier* || A deveni opac **(1).**

opacifiére, *opacifieri*, s.f. Acțiunea de *a se opacifia.*

opácină, *opacini*, s.f. || Din ucr. *opačyna* || (Reg.) Vîslă scurtă, lopată.

opacitáte s.f. || Din fr. *opacité*, lat. *opacitas*, *-atis* || **1.** Însușirea de a fi opac **(1)**, lipsă

de transparență. **2.** (Fig.) Incapacitate de a înțelege ceva, îngustime de vederi, orizont mărginit.

opacizá, *opacizez*, vb. I. Tranz. || Din *opac* || A face ca un corp să devină opac; a mări opacitatea unui corp.

opáiț, *opaițe*, s.n. || Cf. sl. *opajecĭ* || **1.** Lampă simplă care luminează cu ajutorul unui fitil introdus într-un vas umplut cu ulei sau cu seu. **2.** (Mai ales în forma *opaiță*) Denumire dată unor plante erbacee cu tulpina păroasă, dintre care una cu flori albe, rar trandafirii, care se deschid seara, răspîndind un miros plăcut, iar alta cu frunze păroase și cu flori albe. || Și: **opáiță** s.f.

opáiță s.f. v. **opaiț.**

opál, *opale*, s.n. || Din germ. *Opal*, fr. *opale*, lat. *opalus* || Varietate de dioxid de siliciu incolor sau variat colorat, cu luciu gras. Varietățile limpezi sînt folosite ca pietre semiprețioase.

opalescént, -ă, *opalescenți, -te*, adj. || Din fr. *opalescent* || Care prezintă opalescență; opalin.

opalescéntă s.f. || Din fr. *opalescence* || Aspect tulbure, lăptos, rezultat în urma împrăștierii luminii în medii care conțin particule fin dispersate sau bule de gaz microscopice.

opalín, -ă, *opalini, -e*, adj. || Din fr. *opalin* || Care prezintă culoarea și reflexele caracteristice opalului; opalescent.

opăreálă, *opăreli*, s.f. || Din *opări* || **1.** Faptul de a (se) opări. **2.** (Pop.) Iritație a pielii, frecventă mai ales la copiii mici, apărută la îndoiturile gîtului și între coapse.

opări, *opăresc*, vb. IV. || Din bg. *oparja* || **1.** Tranz. A turna peste ceva apă, leșie sau alt lichid fierbinte, pentru a spăla, a curăța de coajă, a găti ceva. ● Tranz. și refl. A provoca sau a căpăta arsuri, turnînd sau vărsînd apă ori alt lichid fierbinte. **2.** Refl. (Mai ales despre copiii mici) A se irita pe piele, mai ales la încheieturi.

opărire, *opăriri*, s.f. Acțiunea de *a (se) opări;* opăreală.

opărít, -ă, *opăriți, -te*, adj. **1.** Peste care s-a turnat ori s-a vărsat apă fierbinte. **2.** Care are iritații ale pielii (la încheieturi). **3.** (Fig.) Fără chef, supărat.

operá, *operez*, vb. I. || Din fr. *opérer*, lat. *operare* || **1.** Tranz. A face, a realiza, a înfăptui. ● (Mat.) A efectua un calcul. ● Intranz. A lucra cu..., a se folosi de... **2.** Tranz. A supune pe cineva unei intervenții chirurgicale. **3.** Tranz. A înregistra anumite date contabile, în registre sau în fișe de evidență. **4.** Intranz. A întreprinde o acțiune militară, în vederea realizării unui plan strategic.

operábil, -ă, *operabili, -e*, adj. || Din fr. *opérable* || Care poate fi operat.

operánt, -ă, *operanți, -te*, adj. || Din fr. *opérant* || Care își produce repede efectul; eficace.

operáre, *operări*, s.f. Acțiunea de *a opera.*

operát, -ă, *operați, -te*, adj., s.m. și f. (Persoană) care a suferit o intervenție chirurgicală.

operatív, -ă, *operativi, -e*, adj. || Din fr. *opératif* || Care lucrează repede, expeditiv; activ. ● Care are efect (rapid); eficace, eficient.

operativitáte s.f. || Din *operativ* || Calitatea de a fi operativ, de a acționa rapid și eficient. ● Eficacitate.

operatór, -oáre, *operatori, -oare*, subst. || Din fr. *opérateur*, lat. *operator* || **1.** S.m. și f. Muncitor calificat care supraveghează funcționarea unui aparat, a unei mașini sau care efectuează diverse operații cu acestea. ● Persoană care mînuiește aparatul de luat vederi în timpul unei filmări sau care proiectează filmul pe ecran. **2.** S. m. Chirurg. **3.** S.m. (Mat.) Funcție între două spații vectoriale, compatibilă cu structura vectorială a spațiilor respective.

operáție, *operații*, s.f. || Din lat. *operatio, -onis*, fr. *opération* || **1.** Activitate desfășurată de unul sau de mai mulți oameni, în vederea atingerii unui anumit scop; acțiune efectuată de un aparat sau de o mașină, în cadrul unei anumite munci: *p. gener.* acțiune, lucrare. **2.** Acțiune terapeutică executată de medic asupra unor organe sau țesuturi bolnave; intervenție chirurgicală. **3.** Tranzacție financiară sau comercială; înscrierea ei într-un registru special. **4.** (Mat.) Calcul special efectuat asupra unor valori, cantități etc. **5.** (Milit.) Acțiune de luptă de mare amploare, desfășurată după un plan unic de către mari unități operative. || Și: **operațiúne** s.f.

operațiúne s.f. v. **operație.**

óperă[1], *opere*, s.f. || Din lat., it. *opera* || **1.** Acțiune, lucrare; rezultat al unei activități orientate spre un anumit scop. **2.** Lucrare în domeniul artei, al științei etc. ● (La sg., cu sens colectiv) Totalitatea lucrărilor unui scriitor, ale unui pictor etc.

óperă[2], *opere*, s.f. || Din it. *opera*, fr. *opéra* || Compoziție muzicală scrisă pentru soliști, cor și orchestră, pe baza unui libret. ● Clădire destinată reprezentării unor asemenea compoziții.

opércul, *opercule*, s.n. || Din fr. *opercule*, lat. *operculum* (< *operire* „a acoperi") || **1.** Fiecare dintre cele două membrane osoase situate pe părțile laterale ale capului la pești și care acoperă cavitatea branhială. **2.** Capac care acoperă gura cochiliei la unii melci.

operétă, *operete*, s.f. || Din germ. *Operette*, it. *operetta*, fr. *opérette* || Compoziție muzical-dramatică pentru soliști, cor și orchestră, scrisă pe un libret cu conținut agreabil, în care replicile cîntate alternează cu cele vorbite.

opiná, *opinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *opiner*, lat. *opinari* || A-și exprima părerea; a socoti, a crede, a considera. ● Intranz. A lua poziție, a-și manifesta o anumită atitudine.

opincár, *opincari*, s.m. || Din *opincă* || **1.** Meșter care face opinci. **2.** Cel care poartă opinci; țăran. *Era un oarecare Dinu Păturică, un opincar de la Săcuieni* (Filimon).

opíncă, *opinci*, s.f. || Din bg. *opinăk, opinka* || **1.** Încălțăminte țărănească făcută dintr-o bucată de piele, cu marginile încrețite și răsfrînte în sus, strînsă pe picior cu ajutorul nojițelor. ○ Expr. *A pune cuiva opinca (în obraz)* = a trage pe sfoară, a păcăli, a face de rușine. *Pe unde și-a spart dracul opincile* = departe. **2.** (Fig.; la sg., cu sens colectiv) Țărănime.

opincúță, *opincuțe*, s.f. Diminutiv al lui *opincă*. ● Încălțăminte ușoară, cu talpă subțire, purtată de femei.

opínie, *opinii*, s.f. || Din lat. *opinio, -onis*, fr. *opinion* || Părere, judecată; punct de vedere. ○ *Opinia publică* = părerile, aprecierile, opțiunile publicului, ale maselor. ○ Expr. *A face opinie separată* = a susține un punct de vedere deosebit de cel al majorității.

opinteálă, *opinteli*, s.f. || Din *opinti* || (Pop.) Sforțare, efort.

opínti, *opintesc*, vb. IV. Refl. || Cf. sl. *openti* || (Pop.) A face un efort pentru a împinge, a urni, a ridica ceva; a-și încorda puterile. ● A ridica o greutate făcînd un efort.

opíntie, *opintici*, s.m. **1.** Mică plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina păroasă, cu frunze albăstrui-verzui, lucioase, și cu flori galbene, dispuse în capitule. **2.** (Reg.) Nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile, cu tulpina cărnoasă, uneori ramificată, care cresc prin păduri de fag și de brad.

opintíre, *opintiri*, s.f. Acțiunea de *a se opinti*; sforțare, efort.

ópis, *opise*, s.n. || Din rus. *opis* || (Înv.) Listă de acte, registru, indice; inventar.

ópiu s.n. || Din fr., lat. *opium*; gr. *opos* „suc" || Produs obținut din capsulele unor specii de mac, folosit în industria farmaceutică pentru alcaloizii pe care îi conține și, în doze mici, ca somnifer, calmant și analgezic. Folosirea repetată, fără indicație medicală, duce la dezechilibru psihic și intelectual. || Și **ópium** s.n.

ópium s.n. v. **opiu.**

opleán, *oplene*, s.n. || Din bg. *opljan* || Fiecare dintre cele două bare de lemn transversale care leagă și fixează tălpile saniei; slai **(1).**

oploșí, *oploșesc*, vb. IV. **1.** Refl. A-și găsi refugiu, a se adăposti undeva sau la cineva; a se pripăși. **2.** Tranz. A adăposti, a găzdui pe cineva. ● A crea cuiva o situație, a căpătui. *Cum? Oamenii mei de credință, pe care i-am oploșit în slujbe...* (Sadoveanu).

oploșít, -ă, *oploșiți, -te*, adj. Adăpostit, găzduit; pripășit; ascuns.

oponént, -ă, *oponenți, -te*, s.m. și f. || Din germ. *Opponent* || Persoană care face opoziție; opozant.

oportún, -ă, *oportuni, -e*, adj. || Din fr. *opportun*, lat. *opportunus* || Care se întîmplă sau se face la momentul potrivit, adecvat situației; indicat, nimerit, propice.

oportunísm s.n. || Din fr. *opportunisme*, rus. *oportunizm* || **1.** Atitudine lipsită de principialitate a unei persoane care adoptă, după împrejurări, poziții și păreri diferite, pentru a-și satisface interesele. **2.** (În mișcarea muncitorească) Îndepărtare de la poziția de clasă consecvent revoluționară, ducînd la subordonarea intereselor de clasă ale proletariatului față de interesele burgheziei.

oportuníst, -ă, *oportuniști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *opportuniste*, rus. *oportunist* || **1.** Adj. Care se referă la oportunism. **2.** S.m. și f. Persoană care se situează pe pozițiile oportunismului.

oportunitáte s.f. || Din fr. *opportunité*, lat. *opportunitas, -atis* || Caracterul a ceea ce este oportun.

epósum, *oposumi*, s.m. || Din engl., fr. *opossum;* amerind. *oposon* || Mamifer marsupial arboricol, de mărimea unei pisici, care trăiește în America de Nord și a cărui blană, cenușie, este foarte apreciată.

opoterapíe s.f. || Din fr. *opothérapie;* gr. *opos* „suc" + *therapeia* „tratament" || (Med.) Tratament care constă în administrarea de extracte glandulare.

opozábil, -ă, *opozabili, -e*, adj. || Din fr. *opposable* || **1.** Care poate fi opus; care se poate opune. **2.** (Despre acte juridice, drepturi etc.) Care trebuie respectat și de alte persoane, nu numai de titularul dreptului sau de părțile litigante.

opozánt, -ă, *opozanți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *opposant* || **1.** Oponent. **2.** Persoană care face parte dintr-un partid sau dintr-o grupare politică de opoziție.

opozíție, *opoziții*, s.f. || Din lat. *oppositio, -onis*, fr. *opposition*, germ. *Opposition* || **1.** Raportul dintre două lucruri sau două situații opuse, contradictorii. ● Împotrivire, opunere. ● (Log.) Raport de excludere între două noțiuni sau două judecăți. **2.** Situație momentană a doi aștri care se află pe aceeași direcție cu Pămîntul, de o parte și de alta a acestuia. **3.** (În țările cu regim parlamentar) Partid politic sau grup de partide care acționează împotriva politicii partidului de guvernămînt. **4.** (Jur.) Cale de atac împotriva unor acte de executare silită.

opreálă, *opreli*, s.f. || Din *opri* || (Înv. și pop.) **1.** Piedică, obstacol în calea unei acțiuni. **2.** Detențiune, arest; închisoare.

oprég, *oprege*, s.n. || Din scr. *opreg* || Piesă din portul popular femeiesc, alcătuită dintr-o platcă de țesătură de care atîrnă fire de diferite culori și care se poartă peste poale, în față și în spate (sau numai în spate).

opréliște, *oprelișți*, s.f. || Din *opri* || Piedică, obstacol în calea unei acțiuni; *p. ext.* măsură prin care se interzice ceva; interdicție, prohibiție.

opresiúne, *opresiuni*, s.f. || Din fr. *oppression*, lat. *oppressio, -onis* || Asuprire, oprimare, împilare.

opresív, -ă, *opresivi, -e*, adj. || Din fr. *oppressif* || Care oprimă; asupritor.

opresór, -oáre, *opresori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din fr. *oppresseur* || (Persoană) care oprimă; asupritor.

oprí, *opresc*, vb. IV. || Din sl. *oprěti* || **1.** Tranz. A întrerupe (brusc) o mișcare, o acțiune, un proces, a face să înceteze, să stea pe loc, a curma, a stăvili. ● Refl. A se întrerupe din mers, a sta pe loc, a conteni, a înceta. **2.** Tranz. A reține pe cineva (prin stăruințe), a-l determina să rămînă.

● A reține cu forța, a sechestra. **3.** Tranz. A împiedica de la o acțiune, a nu îngădui, a nu permite; (refl.) a se stăpîni, a se abține de la ceva. **4.** Refl. A se așeza undeva (temporar). ● A-și fixa atenția asupra unei probleme; (despre ochi, privire) a se fixa asupra cuiva sau a ceva. **5.** Tranz. A reține pentru sine; a-și însuși (un obiect). ● A rezerva, a reține (pentru mai tîrziu) locuri (în tren, la un spectacol), bilete etc.

oprimă, *oprim,* vb. I. Tranz. || Din fr. *opprimer* || A asupri, a împila, a supune unei autorități excesive și abuzive.

oprimáre, *oprimări,* s.f. Acțiunea de *a oprima;* asuprire, împilare.

oprimát, -ă, *oprimați, -te,* adj. Asuprit, împilat.

oprire, *opriri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) opri;* întrerupere, încetare a unei acțiuni, a unei mișcări. ○ *Fără oprire* = neîntrerupt, necontenit. ● Ținere pe loc, reținere. **2.** Stație; popas.

oprit, -ă, *opriți, -te,* adj. **1.** Întrerupt, curmat. **2.** Interzis.

opritór, -oáre, *opritori, -oare,* subst. || Din *opri* || **1.** S.f. Lanț sau curea de la ham, care ajută la împingerea înapoi, de către cai, a căruței sau la încetinirea vitezei. **2.** S.f. Frînă cu care se împiedică una dintre roțile carului la coborîrea unei pante. **3.** S.n. și f. Dispozitiv al unei mașini, care limitează deplasarea ori cursa unei piese mobile.

opróbriu s.n. || Din lat. *opprobrium,* fr. *opprobre* || (Livr.) Dezaprobare publică a unor fapte nedemne, necinstite.

opt num. card. || Lat. *octo* || Număr natural situat între șapte și nouă; se indică prin cifra 8. (Adjectival) *Costă opt lei.* ● Intră în componența numeralului adverbial *(de opt ori)* și a celui distributiv *(cîte opt).* ● Cu valoare de num. ord.: *rîndul opt.*

optá, *optez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *opter,* lat. *optare* || A alege dintre mai multe lucruri, soluții, situații etc., pe cea mai convenabilă; a-și manifesta preferința pentru ceva.

optatív, -ă, *optativi, -e,* adj. || Din fr. *optatif,* lat. *optativus* || *Modul o.* (și substantivat, n.) = mod al verbului, care exprimă acțiunea ca dorită. *Propoziție optativă* = propoziție care exprimă o acțiune sau o stare a cărei realizare este dorită.

óptic, -ă, *optici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *optique;* gr. *optikos* „relativ la vedere" || **1.** Adj. Care se referă la fenomenele luminoase; care aparține opticii. **2.** Adj. Care se referă la vedere sau la organele vederii. ○ *Nerv o.* = nerv care transmite impresiile vizuale de la ochi la centrul respectiv din creier. **3.** S.f. Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul luminii și al fenomenelor luminoase precum și cu construcția instrumentelor legate de propagarea luminii. **4.** S.f. (Fig.) Fel de a vedea și de a interpreta lucrurile, fenomenele.

opticián, -ă, *opticieni, -e,* s.m. și f. || Din fr. *opticien* || Specialist în optică **(3)**; persoană care face sau repară instrumente optice.

óptim, -ă, *optimi, -e,* adj. || Din lat. *optimus* || Cel mai bun sau foarte bun (foarte potrivit, indicat etc.). ● (Ec.) Care asigură cea mai bună eficiență economică.

optíme, *optimi,* s.f. || Din *opt* || A opta parte dintr-un întreg împărțit în părți egale. ● Notă muzicală egală cu a opta parte dintr-o notă întreagă.

optimétru, *optimetre,* s.n. || Din fr. *optimètre* || Instrument de mare precizie folosit pentru măsurarea dimensiunilor unor piese.

optimísm s.n. || Din fr. *optimisme;* lat. *optimus* „cel mai bun" || Atitudine a omului care privește cu încredere viața și viitorul; tendința de a vedea latura bună, favorabilă a lucrurilor. ● (Filoz.) Concepție potrivit căreia în lume binele precumpănește asupra răului.

optimíst, -ă, *optimiști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *optimiste* || **1.** Adj. Care manifestă optimism, care se bazează pe optimism. **2.** S.m. și f. Persoană care manifestă optimism, care propagă optimismul.

optimizá, *optimizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *optimiser* || A alege și a aplica soluția cea mai bună (dintre mai multe posibile).

optimizáre s.f. Acțiunea de *a optimiza;* alegerea și aplicarea celei mai bune soluții; (ec.) calcularea programului de dezvoltare economică în așa fel încît să se obțină cea mai favorabilă situație între efectul economic și efortul depus.

optométru, *optometre,* s.n. || Din fr. *optomètre;* gr. *optos* „vedere" + *metron* „măsură" || Aparat pentru testarea vederii și stabilirea ochelarilor potriviți

óptsprezece num. card. || *Opt* + *spre* + *zece* || Număr natural situat între șaptesprezece și nouăsprezece; se indică prin cifrele 18. ● (Cu valoare de num. ord.) *Volumul optsprezece.*

óptsprezecelea, óptsprezecea num. ord. || Din *optsprezece* || (Precedat de art „al", „a") Care se află între al șaptesprezecelea și al nouăsprezecelea.

óptulea, ópta num. ord. || Din *opt* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al șaptelea și al nouălea.

optzéci num. card. || *Opt* + *zeci* || Număr natural situat între șaptezeci și nouă și optzeci și unu.

optzécilea, optzécea num. card. || Din *optzeci* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al șaptezeci și nouălea și al optzeci și unulea.

opțiúne, *opțiuni,* s.f. || Din fr. *option,* lat. *optio, -onis* || **1.** Alegere, însușire a unei alternative din mai multe posibile; dreptul de a putea alege ceea ce îți convine (dintre două sau mai multe lucruri, posibilități etc.). ● (Jur.) Alegere, în temeiul unui drept, între două sau mai multe situații juridice. **2.** Condiție, prevăzută uneori în tranzacțiile comerciale, potrivit căreia o parte contractantă acordă celeilalte părți, pentru un anumit termen, dreptul de a alege între diferitele condiții alternative ale contractului sau chiar dreptul de a renunța la tranzacție.

opulént, -ă, *opulenți, -te,* adj. || Din fr. *opulent,* lat. *opulentus* || (Livr.) Bogat, îmbelșugat, abundent; voluminos.

opulénță s.f. || Din fr. *opulence,* lat. *opulentia* || (Livr.) Bogăție, belșug, abundență.

opúne, *opún*, vb. III. Tranz. || Din lat. *opponere*, fr. *opposer* (după *pune*) || **1.** A pune în faţa cuiva sau a ceva (ca împotrivire) un lucru, un argument etc. ● Refl. A se împotrivi, a ţine piept. **2.** A pune faţă în faţă două ori mai multe fiinţe sau lucruri, pentru a scoate în evidenţă, prin comparaţie, deosebirile dintre ele; (refl.) a fi aşezat în faţa cuiva sau a ceva. || Perf. s. *opusei*; part. *opus*.

opúnţia s.f. || Din lat., fr. *opuntia*; gr. *Opuntios* „din oraşul *Opunt*" || Denumire dată unor specii de plante din familia cactaceelor, cu ramuri cilindrice sau turtite lateral, de formă ovală, cu spini aşezaţi în smocuri, cu flori mari, albe, roşii sau galbene; cultivate uneori ca plante decorative.

opus[1], *opusuri*, s.n. || Cuv. lat. cu sensul „lucrare" || (Muz.) Termen care denumeşte, împreună cu un număr de clasificare, o operă a unui compozitor, potrivit succesiunii cronologice a lucrărilor sale. || Scris şi, prescurtat: *op.*

opús[2], **-ă,** *opuşi, -se*, adj. **1.** Care este aşezat în faţa, în partea dimpotrivă a cuiva sau a ceva; *p. ext.* contrar, potrivnic. **2.** (Mat.; despre unghiuri) Care este aşezat, într-o figură geometrică, în faţa altui unghi sau în faţa uneia dintre laturi; (despre laturi) care este aşezată în faţa alteia sau în faţa unuia dintre unghiuri.

opúscul, *opuscule*, s.n. || Din fr. *opuscule*, lat. *opusculum* || Scriere ştiinţifică sau literară de proporţii reduse.

or conj. || Din fr. *or* || Dar, însă. ● Deci, aşadar.

orác interj. || Onomatopee || (De obicei repetat) Cuvînt care redă strigătul broaştelor.

orácol, *oracole*, s.n. || Din lat. *oraculum*, it. *oracolo* || Răspuns profetic pe care, potrivit credinţei vechilor greci, zeii îl dădeau celor veniţi să-i consulte; prezicere, profeţie; lăcaşul unde se făceau aceste profeţii. ● Hotărîre dată de o persoană cu autoritate; sentinţă cu caracter infailibil.

orál, -ă, *orali, -e*, adj. || Din fr. *oral*; lat. *os, oris* „gură" || Care se transmite prin viu grai. ● (Despre examene; şi substantivat, n.) Care se desfăşoară prin întrebări şi răspunsuri verbale.

oralitáte s.f. || Din *oral* || Calitate a stilului unei scrieri literare de a părea vorbit, expunerea avînd un caracter spontan şi viu; ansamblul particularităţilor limbii vorbite, ale graiului viu.

orangután s.m. v. **urangutan.**

oránj adj. invar. || Din fr. *orange* || Portocaliu.

oranjádă, *oranjade*, s.f. || Din fr. *orangeade* || Băutură răcoritoare, preparată din suc de portocale, zahăr şi sifon sau apă.

orár[1], *orare*, s.n. || Din sl. *orari*, lat. *orarium* || Veşmînt bisericesc în formă de fîşie lungă şi îngustă, purtată pe umăr de diacon în timpul slujbei religioase.

orár[2], **-ă,** *orari, -e*, adj., s.n. || Din fr. *horaire*, lat. *horarius* || **1.** Adj. Privitor la ore; care arată orele; care se efectuează timp de o oră. ○ *Diferenţă orară* = diferenţa dintre orele locale a două puncte de pe suprafaţa Pămîntului situate la longitudini diferite. **2.** S.n. Program al unei activităţi, împărţit pe ore; orele de plecare şi de sosire ale unui tren, autobuz, vapor etc. ● Program săptămînal pe baza căruia se desfăşoară activitatea didactică în şcoli şi în facultăţi. **3.** Acul mic al ceasului, care arată orele.

oráş, *oraşe*, s.n. || Din magh. *város* || **1.** Formă complexă de aşezare umană, constituind, de obicei, un centru industrial, comercial, administrativ, politic şi cultural. ○ *O. liber* = oraş cu statut juridic propriu de independenţă şi cu un regim internaţional special de demilitarizare. ○ *De oraş* = care provine de la oraş, care are caracteristicile, aspectul etc. de la oraş. **2.** *P. restr.* Partea centrală a unui oraş (1). **3.** Populaţia, locuitorii unui oraş (1).

oratór, *oratori*, s.m. || Din lat. *orator*, fr. *orateur* || Persoană care rosteşte un discurs; persoană care are talentul de a vorbi frumos în faţa unui public.

oratóric, -ă, *oratorici, -ce*, adj. || Din *orator* || Care se referă la orator sau la oratorie, care aparţine oratorului sau oratoriei.

oratórie, s.f. || Din lat. *oratoria* || Arta de a compune şi de a rosti discursuri; arta de a vorbi frumos în faţa unui public.

oratóriu, *oratorii*, s.n. || Din lat. *oratorium*. Cf. it. *oratorio*, fr. *oratoire* || Compoziţie muzicală de mare întindere, scrisă pe o temă dramatică pentru orchestră, cor şi solişti vocali şi destinată a fi interpretată în concert.

oráţie, *oraţii*, s.f. || Din lat. *oratio, -onis* || **1.** (Pop.) Urare în versuri, pe care colăcarii o adresează mirilor la nuntă. **2.** (Înv.) Cuvîntare, discurs (la anumite ceremonii). || Şi: **oraţiúne** s.f.

oraţiúne s.f. v. **oraţie.**

óră, *ore*, s.f. || Din lat. *hora*, it. *ora* || **1.** Unitate de măsură a timpului, egală cu a douăzeci şi patra parte dintr-o zi, cuprinzînd 60 de minute; ceas. ○ *Pe oră* = cît durează un ceas. *Cu ora* = angajat şi plătit după un tarif orar. *Oră de oră* = mereu, întruna. **2.** Fiecare dintre cele 24 de părţi în care este împărţită o zi; fiecare dintre cifrele înscrise pe cadranul unui ceasornic. ○ *De ultimă oră* = foarte nou, actual. **3.** Interval de timp nedeterminat precis; moment, clipă. **4.** Timp fixat de mai înainte pentru realizarea unei acţiuni. **5.** Lecţie, curs. ○ Expr. *A lua* (sau *a da*) *ore* = a lua (sau a da) meditaţii.

orăcăí, pers. 3 *orăcăie*, vb. IV. Intranz. || Din *orac* || (Despre broaşte) A scoate strigătul caracteristic speciei. ● (Fam.; despre copiii mici) A plînge, a scînci.

orăcăít, *orăcăituri*, s.n. Acţiunea de *a orăcăi*; strigăt caracteristic broaştei.

orăşćan, -ă, *orăşeni, -e*, s.m. şi f. || Din *oraş* || Locuitor al unui oraş.

orăşcáncă, *orăşence*, s.f. || Din *orăşean* || Locuitoare a unui oraş.

orăşél, *orăşele*, s.n. Diminutiv al lui *oraş*; oraş mic.

orăşenésc, -ească, *orăşeneşti*, adj. || Din *orăşean* || Care aparţine oraşului, privitor la oraş; urban, citadin.

orășenéște adv. || Din *orășean* || Ca orășenii, în felul orășenilor.

orătánie, *orătănii*, s.f. || Din *oară*, reg. „pasăre de curte" || (Mai ales la pl.) Nume generic dat păsărilor de curte.

orb[1] s.n. || Din *orbi* || *Orbul găinilor* = numele popular al unei boli de ochi; miopie. *Da ce te uiti așa la mine... parc-ai avea orbul găinilor?* (Alecsandri).

orb[2]**, oárbă,** *orbi, oarbe*, adj. || Lat. *orbus* || **1.** (Adesea substantivat) Care nu vede, care este lipsit de vedere. ○ Expr. *A nimerit orbul Brăila*, se spune ca încurajare celui care șovăie să se ducă într-un loc necunoscut, de teamă că nu va nimeri. *A se bate ca orbii* = a se bate foarte tare. **2.** (Fig.) Lipsit de spirit de observație, de perspicacitate. **3.** (Fig.) Care se manifestă irațional, la întîmplare; care acționează fără stavilă, necontrolat; a cărui rațiune este întunecată de o pasiune. **4.** Total, complet, desăvîrșit: *încredere oarbă*. **5.** Lipsit de lumină, întunecat, întunecos. ○ *Fereastră oarbă* = adîncitură în perete, de forma unei ferestre, făcută cu scop arhitectonic. *Puț orb* = puț de mină, care nu are ieșire directă la suprafață. ● *Cartuș orb* = cartuș fără proiectil, folosit la exerciții, la demonstrații etc.

orbecá, *orbec*, vb. I. Intranz. || Din *orb*[2] || (Înv. și reg.) A orbecăi.

orbecăí, *orbecăiesc*, vb. IV. Intranz. || Din *orbeca* || A umbla încoace și încolo, pipăind prin întuneric, a bîjbîi, a dibui, a orbeca.

orbéște adv. || Din *orb*[2] || **1.** Ca orbii, pe dibuite, (fig.) fără alegere. **2.** (Fig.) Fără discernămînt, fără chibzuință, necontrolat; inconștient, nebunește.

orbéte s.m. v. **orbeț.**

orbéț, -eáță, *orbeți, -e*, adj., subst. || Din *orb*[2] || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care nu vede (bine); *p. ext.* cerșetor (orb). ○ Expr. *A se bate ca orbeții* = a se bate rău, fără a se uita unde lovesc. **2.** S.m. Mamifer rozător subteran, cu ochii ascunși sub piele, cu incisivi și gheare mari; cățelul pămîntului. || Și: **orbéte** s.m.

orbí, *orbesc*, vb. IV. || Din *orb*[2] || **1.** Intranz. A deveni orb, a-și pierde vederea. **2.** Tranz. A face pe cineva să-și piardă vederea; a scoate cuiva ochii. ○ Expr. *Nici cît să orbești un soarece* = absolut deloc. **3.** Tranz. (Despre lumină, viscol, obiecte strălucitoare etc.) A tulbura vederea. **4.** Tranz. (Fig.) A face pe cineva să-și piardă rațiunea, dreapta judecată; a înșela, a amăgi.

orbiculár, -ă, *orbiculari, -e*, adj. || Din fr. *orbiculaire*, lat. *orbicularis* || Globular, circular. ○ *Mușchi o.* (și substantivat, m.) = mușchi situat în jurul pleoapelor și buzelor, pe care, prin contracție, le pune în mișcare.

orbíe s.f. || Din *orb*[2] || (Pop.) **1.** Starea celui orb, lipsa vederii. **2.** (Fig) Inconștiență, lipsă de judecată, orbire.

orbíre s.f. **1.** Faptul de *a orbi*, pierderea vederii. **2.** (Fig.) Întunecare a minții, rătăcire, lipsă de rațiune. *Zădarnic te întrerupeam, mă indignam de orbirea ta* (Cezar Petrescu).

orbíș adv. || Din *orb*[2] || Orbește. ○ Expr. *A da orbiș* = a da fără cruțare, la nimereală.

orbít, -ă, *orbiți, -te*, adj. **1.** Lipsit de vedere, cu vederea întunecată. **2.** (Fig.) Cu mintea întunecată (de mînie, de durere etc.); scos din minți, înnebunit.

orbitál, -ă, *orbitali, -e* adj. || Din fr. *orbital* || **1.** Care aparține orbitei unui corp ceresc; care parcurge o orbită **(1). 2.** Care aparține orbitei oculare, care se află în regiunea acestei orbite.

orbítă, *orbite*, s.f. || Din fr. *orbite*, lat. *orbita* (< *orbis* „figură rotundă") || **1.** Traiectorie în formă de curbă (închisă) parcursă de un corp ceresc sau de un vehicul spațial. ○ *O. aparentă* = drumul aparent al unui corp ceresc (proiecție a drumului său real). **2.** Fiecare dintre cele două cavități osoase în care se află ochii. **3.** (Fig.) Sferă de acțiune sau de influență; mediu.

orbitór, -oáre, *orbitori, -oare*, adj. || Din *orbi* || Care orbește; care tulbură vederea (din cauza strălucirii). ● (Fig.) Care întunecă mintea, care tulbură dreapta judecată.

orcán, *orcane*, s.n. || Din germ. *Orkan* || (Înv.) Uragan. *Văzduhul se cutremură ca la suflarea orcanului* (Sadoveanu).

orchestrá, *orchestrez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *orchestrer* || A repartiza elementele componente ale unei compoziții muzicale diferitelor instrumente ale orchestrei.

orchestrál, -ă, *orchestrali, -e*, adj. || Din fr. *orchestral* || Care se referă la orchestră, care aparține orchestrei.

orchestrație, *orchestrații*, s.f. || Din fr. *orchestration* || Arta de a orchestra, de a aranja pentru orchestră o bucată muzicală.

orchéstră, *orchestre*, s.f. || Din fr. *orchestre*, germ. *Orchester*, it. *orchestra* || Ansamblul instrumentelor la care se execută compoziții muzicale; colectivul de instrumentiști care execută împreună compoziții muzicale. ○ *Fosa orchestrei* v. *fosă* **(2).** *Fotoliu de o.* v. *fotoliu*. || Și: **orhéstră** s.f.

orcíe, *orcicuri*, s.n. || Din ucr. *orčik* || Fiecare dintre cele două bucăți de lemn prinse de crucea căruței, de capetele cărora se leagă șfeaurile.

ordalíe, *ordalii*, s.f. || Din fr. *ordalie*, lat. *ordalium* || Mod de stabilire, în evul mediu, a dreptății sau a vinovăției părților în litigiu, și care consta în diverse probe la focului, a apei clocotite, a fierului încins): Accentuat și: *ordálie*.

órdie, *ordii*, s.f. || Din bg. scr. *ordija* || (Înv.) Oaste, hoardă. *M-am strecurat în ordia (lagărul) pandurilor cu meșteșug* (Filimon).

órdin, *ordine*, s.n. || Din lat. *ordo, -inis*, it. *ordine*, fr. *ordre* || **1.** Dispoziție obligatorie dată de o autoritate sau de un reprezentant al ei; act, hîrtie care conține o astfel de dispoziție. ○ Expr. *La ordinele cuiva* = la dispoziția cuiva. ● (Fin.) *O. de plată* = dispoziție scrisă, dată de un debitor către o bancă spre a vira din contul lui o sumă în contul unui creditor. **2.** Decorație (superioară medaliei). **3.** (Biol.) Categorie sistematică subordonată clasei, care cuprinde una sau mai multe familii. **4.** Complex de caracteristici arhitectonice definind un tip de construcție

din antichitatea greacă și romană. **5.** Rang, categorie. ○ *De prim ordin* = de cea mai bună calitate; foarte bun (sau foarte important etc.). **6.** Comunitate de călugări catolici.

ordinál, *ordinale*, adj. || Din fr. *ordinal* || *Numeral o.* = numeral care indică locul, ordinea numerică a unui obiect într-o serie.

ordinár, -ă, *ordinari, -e*, adj. || Din fr. *ordinaire*, lat. *ordinarius* || **1.** Obișnuit, comun. ○ *Fracție ordinară* = raportul a două numere întregi. **2.** De calitate inferioară, fără valoare. ● Vulgar, grosolan, josnic.

ordinatór, *ordinatoare*, s.n. || Din fr. *ordinateur* || Calculator electronic (v. *calculator* **2**).

órdine, *ordini*, s.f. || Din lat. *ordo, -inis* || **1.** Mod de succesiune în timp sau în spațiu a unor lucruri, a unor fapte etc. ○ *O. de zi* = program după care se discută problemele într-o ședință, într-o adunare etc. *La ordinea zilei* = de actualitate. **2.** Așezare a unor obiecte potrivit unor cerințe de ordin practic și estetic; rînduială, regulă. ○ *În ordine* = în regulă, așa cum se cuvine. *A chema pe cineva la ordine* = a soma pe cineva să respecte anumite norme; a admonesta. **3.** Orînduire (socială, politică, economică); regim. ○ *Noua ordine economică și politică internațională* = concept fundamental de politică internațională avînd ca scop înlocuirea structurilor economice și politice mondiale perimate, bazate pe exploatare și asuprire, cu noi relații interstatale, juste, echitabile și democratice. (Dr.) *O. publică* = ordinea politică, economică și socială dintr-un stat, care se asigură printr-un ansamblu de norme și măsuri și se tradu̇ce în fapt prin funcționarea normală a aparatului de stat, menținerea liniștii cetățenilor, respectarea drepturilor acestora, apărarea avutului obștesc.

ordoná, (1) *ordón*, **(2)** *ordonez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *ordoner* || **1.** A da un ordin, a porunci, a dispune. **2.** A pune în ordine, a orîndui, a aranja.

ordonanțá, *ordonanțez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *ordonnancer* || A dispune plata unei sume printr-un ordin de plată.

ordonanțáre, *ordonanțări*, s.f. Acțiunea de *a ordonanța*.

ordonánță, *ordonanțe*, s.f. || Din fr. *ordonnance* || **1.** Dispoziție scrisă, emanînd de la o autoritate; act care conține o astfel de dispoziție. ○ *O. de plată* = ordin de plată a unei sume. **2.** *Spec.* Act cu caracter normativ emis de comitetele executive ale consiliilor populare pentru reglementarea unor relații sociale privitoare la circulație, la salubritate etc. ● Act emanat de la procuror sau de la organele de urmărire penală, prin care se iau anumite măsuri în exercitarea atribuțiilor lor. **3.** (Milit.; în trecut) Soldat în serviciul personal al unui ofițer.

ordonát, -ă, *ordonați, -te*, adj. **1.** Căruia îi place ordinea, care păstrează ordinea. **2.** (Despre obiecte) Pus în ordine, aranjat. ○ (Mat.) *Mulțime ordonată* = mulțime pentru elementele căreia este definită o relație de ordine.

ordonátă, *ordonate*, s.f. || Din fr. *ordonnée* || (Mat.) A doua coordonată a unui punct dintr-un sistem rectangular de coordonate din plan sau din spațiu.

ordonatór, -oáre, *ordonatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *ordonateur* || *O. de credite* = conducător al unei instituții de stat, care are dreptul să dispună de creditele bugetare ale instituției.

ordovicián s.n. || Din fr. *ordovicien* || A doua perioadă a paleozoicului.

oreión s.n. || Din fr. *oreillons* || Boală contagioasă, frecventă la copii, care se manifestă prin inflamarea glandelor salivare.

orésniță, *oreșnițe*, s.f. Plantă erbacee agățătoare, meliferă, din familia leguminoaselor, înaltă pînă la 1 m, cu flori purpurii, plăcut mirositoare.

oréz s.m. || Din bg. *oriz* || Plantă alimentară din familia gramineelor, cu tulpina înaltă, cultivată pentru fructele ei cu semințe bogate în amidon; semințele acestei plante.

orezărie, *orezării*, s.f. || Din *orez* || Loc cultivat cu orez.

orfán, -ă, *orfani, -e*, adj. || Din ngr. *orfanos*, lat. *orphanus* || (Adesea substantivat) Care și-a pierdut unul dintre părinți sau pe amîndoi.

orfelín, -ă, *orfelini, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *orphelin* || (Rar) (Copil) orfan.

orfelinát, *orfelinate*, s.n. || Din fr. *orphelinat* || (În trecut) Așezămînt în care erau crescuți copiii orfani.

orfevrărie, *orfevrării*, s.f. || Din fr. *orfèvrerie* || Meșteșugul de a executa obiecte de artă din metale prețioase; obiecte executate prin acest meșteșug. ● Comerț cu obiecte fine de aur și de argint.

órfic, -ă, *orfici, -ce*, adj. || Din fr. *orphique* || Care se referă la Orfeu sau la doctrine, concepții filozofice, mistere etc. atribuite acestuia. ○ *Poeme orfice* = denumire dată textelor lirice și filozofice grecești atribuite poetului mitic Orfeu.

orgán[1], *organe*, s.n. || Din ngr. *organon*, lat. *organum*, fr. *organe* || **1.** Unitate morfologică dintr-un organism animal sau vegetal, adaptată la îndeplinirea unei funcții speciale. **2.** Parte componentă a unei mașini, alcătuită din una sau mai multe piese simple și care îndeplinește o anumită funcție. **3.** Mijloc de acțiune, de comunicare; ziar, revistă. **4.** Formație, grup de persoane care îndeplinesc o funcție politică, administrativă, științifică etc. ○ *O. de stat* = formă organizatorică creată prin lege și învestită cu anumite competențe în scopul exercitării funcțiilor statului. *O reprezentativ* = organ de stat în compunerea căruia intră cetățeni aleși prin vot și care reprezintă interesele alegătorilor în organele de conducere ale statului.

orgán[2], *organe*, s.n. || Din sl. *orŭganŭ*, ngr. *organon*, lat. *organum* || (Înv.) **1.** Harfă, liră. **2.** Orgă.

organdí s.n. || Din fr. *organdi* || Țesătură de bumbac sau de in, subțire și transparentă, foarte apretată, din care se fac perdele, obiecte de îmbrăcăminte pentru femei și copii etc.

orgánic, -ă, *organici, -ce*, adj. || Din lat. *organicus*, fr. *organique* || **1.** Care ține de structura,

de esență, de funcțiile unui organ sau ale unui organism; care se referă la organe sau la organisme. **2.** Care are structura unui organism, constituind un întreg diferențiat și în același timp unitar. ● Care rezultă din organizarea, din structura unui lucru; intrinsec, lăuntric. **3.** (Despre substanțe) Care este alcătuit din carbon și hidrogen (uneori și din alte elemente). ○ *Chimie organică* = ramură a chimiei care studiază hidrocarburile și derivații acestora.

organicísm s.n. || Din fr. *organicisme* || Concepție potrivit căreia societatea ar fi un organism asemănător celor biologice, fiind supus aceloraşi legi ca și acestea.

organigrámă, *organigrame*, s.f. || Din fr. *organigramme* || **1.** Reprezentare grafică a structurii organizatorice a unei instituții sau întreprinderi. **2.** (Inform.) Reprezentare grafică a algoritmului unei probleme ce urmează a fi rezolvată cu ajutorul calculatoarelor electronice.

organísm, *organisme*, s.n. || Din lat. *organismus*, ngr. *organismos*, fr. *organisme* || **1.** Totalitatea organelor sau a părților indisolubil legate între ele care constituie o ființă vie. **2.** (Fig.) Ceea ce apare ca un tot închegat; ceea ce funcționează în mod organizat. ● Organizație.

organíst, -ă, *organiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *organiste*, germ. *Organist* || Persoană care cîntă la orgă.

organizá, *organizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *organiser* || **1.** A face ca o întreprindere, o instituție, un grup social constituit să funcționeze sau să acționeze în mod eficient, după un anumit plan. ● Refl. A-și coordona acțiunile, orientîndu-le după un plan. **2.** A pregăti o acțiune după un plan; a pune la cale, a aranja.

organizáre s.f. Acțiunea de *a (se) organiza*. ○ *Organizarea întreprinderii* = ansamblul de metode și tehnici privind conducerea în bune condițiuni a producției și a muncii, folosirea eficientă a forței de muncă și a timpului de muncă, asigurarea mijloacelor tehnice necesare procesului de producție etc. ● Ordine, rînduială, disciplină. ● Orînduire, alcătuire.

organizát, -ă, *organizați, -te*, adj. Care are o organizare, care se desfășoară după un plan.

organizatór, -oáre, *organizatori, -oare*, adj. || Din *organiza* || Care se referă la organizare; (și substantivat) care organizează.

organizatóric, -ă, *organizatorici, -ce*, adj. || Din *organizator* || Care ține de organizare, care se referă la organizare.

organizáție, *organizații*, s.f. || Din germ. *Organisation*, din fr. *organisation*, rus. *organizacija* || **1.** Mod de organizare: orînduire, aranjare, alcătuire. **2.** Grup de persoane constituit după criterii profesionale, de vîrstă, de sex, după obiectivul urmărit etc.: *organizație obștească; organizație de masă.*

organogenéză *s.f.* || Din fr. *organogenèse*; gr. *organon* „organ" + *genesis* „naștere" || Procesul de formare a organelor în cursul dezvoltării individuale a organismelor.

organoléptic, -ă, *organoleptici, -ce*, adj. || Din fr. *organoleptique* || *Examen o.* = apreciere cu ajutorul văzului, mirosului, gustului și uneori al pipăitului a calității produselor alimentare.

organoterapíe s.f. || Din fr. *organothérapie* || Metodă de tratament al unor boli prin administrarea extractelor de organe sau a organelor ca atare.

orgásm s.n. || Din fr. *orgasme* || Punctul culminant al excitației sexuale.

órgă, *orgi*, s.f. || Din fr. *orgue;* lat. *organum*, gr. *organon* „instrument" || Instrument muzical complex alcătuit dintr-un sistem de tuburi de diferite mărimi, acționate pneumatic cu ajutorul unor pedale și al unei claviaturi.

orgiác, -ă, *orgiaci, -ce*, adj. || Din fr. *orgiaque* || Care are caracter de orgie.

orgíe, *orgii*, s.f. || Din fr. *orgie*, lat. *orgia* || Petrecere desfrînată, cu exces de mîncare și băutură; *p. ext.* desfrîu, dezmăț.

orgolios, -oásă, *orgolioși, -oase*, adj. || Din *orgoliu* || Plin de orgoliu, mîndru, vanitos, îngîmfat.

orgóliu, *orgolii*, s.n. || Din it. *orgoglio*. Cf. fr. *orgueil* || Părere foarte bună, exagerată, despre sine, despre valoarea să ori despre situația sa socială; îngîmfare, trufie.

orhéstră s.f. v. **orchestră.**

orhidée, *orhidee*, s.f. || Din germ. *Orchidee*, fr. *orchidée* || (La pl.) Familie de plante erbacee monocotiledonate, cu tulpină simplă, cu flori mari, divers colorate, răspîndite mai ales în zonele tropicale; unele varietăți se cultivă ca plante ornamentale; (și la sg.) plantă din această familie.

orhítă, *orhite*, s.f. || Din fr. *orchite;* gr. *orchis* „testicul" || (Med.) Inflamație a testiculelor.

ori conj. **1.** (Cu funcție disjunctivă) Sau, fie: *ori una, ori alta.* **2.** Leagă două propoziții subordonate opuse. *Nu mai simțea dacă este ori nu mai este* (Ispirescu).

oríbil, -ă, *oribili, -e*, adj. || Din fr. *horrible*, lat. *horribilis* || Care inspiră oroare, dezgust; hidos, groaznic.

oricáre pron. nehot. || *Ori* + *care* || Indiferent care, fiecare. (Adjectival) *Aș face asta cu oricare om pe care nu l-aș cunoaște* (Preda).

oricé pron. nehot. || *Ori* + *ce* || Indiferent ce, tot ce vrei.

oricíne pron. nehot. || *Ori* + *cine* || Indiferent care persoană; cineva. ● (Depreciativ) Cineva neînsemnat, un oarecare.

oricînd adv. || *Ori* + *cînd* || În orice timp, indiferent cînd. ● (Precedat de prep. „ca", „decît") În orice alt moment. *Acum era mai hotărît decît oricînd* (Sadoveanu).

oricît, -ă, *oricîți, -te* pron. nehot., adv. || *Ori* + *cît* || **2.** Pron. nehot. Indiferent cît, indiferent de număr sau de cantitate. **2.** Adv. Indiferent cît; cît de mult, cît de tare. *Oricît îl durea de tare, el tot își ținu inima cu dinții* (Creangă).

oricúm adv. || *Ori* + *cum* || Indiferent cum, în orice fel.

órie, *orii*, s.f. Plasă de prins pește, de forma unui sac, mînuită din luntre de către doi oameni. E folosită în apele curgătoare adînci.

oriént s.n. || Din fr. *orient*, lat. *oriens*, *-ntis* (< *oriri* „a se ridica, a răsări") || Răsărit, est. ● Nume dat spațiului geografic situat la est față de un punct de referință; nume generic pentru țările sau popoarele din acest spațiu.

orientá, *orientez*, vb. I. || Din fr. *orienter* || **1.** Refl.-A recunoaște, a găsi sau a ști drumul de urmat pentru a ajunge la destinație; *p. ext.* a găsi soluția potrivită într-o anumită împrejurare. **2.** Tranz. A îndrepta pe cineva într-o anumită direcție. ● A așeza ceva într-o anumită poziție sau direcție; (fig.) a îndruma. ● (Mat.) A da unei drepte un sens.

orientál, -ă, *orientali, -s*, adj. || Din fr. *oriental*, lat. *orientalis* || **1.** Care aparține Orientului, caracteristic Orientului; răsăritean, estic. ● (Substantivat) Persoană care face parte din populația unei țări din Orient.

orientalísm s.n. || Din fr. *orientalisme* || Ceea ce este specific orientalilor, felul de a fi al orientalilor.

orientalíst, *orientaliști*, s.m. || Din fr. *orientaliste* || Specialist în orientalistică.

orientalístică s.f. || Din germ. *Orientalistik* || Grup de discipline (asiriologie, egiptologie) care se ocupă cu studiul istoriei, limbilor și culturii popoarelor orientale.

orientát, -ă, *orientați, -te*, adj. Care a recunoscut locul unde se află, care știe în ce direcție trebuie să se îndrepte; *p. ext.* informat, lămurit.

orientatív, -ă, *orientativi, -e*, adj. || Din *orienta* || Care servește la orientare; informativ.

orifíciu, *orificii*, s.n. || Din fr. *orifice*, lat. *orificium* (< *os, oris* „gură" + *facere* „a face") || Deschidere prin care o cavitate comunică cu exteriorul sau cu altă cavitate.

originál, -ă, *originali, -e*, adj. || Din lat. *originalis*, fr. *original* || **1.** (Despre documente, texte, fotografii etc.; și substantivat, n.) Care constituie primul exemplar, care a servit sau poate servi pentru copii sau reproduceri. ○ ○ *În original* = în forma primară, necopiat; netradus. **2.** (Despre idei, teorii, opere) Care este propriu unei persoane, unui autor; neimitat după altcineva; personal; (despre artiști, scriitori) care creează ceva nou. ● (Substantivat, n.) Ființă sau obiect care servește ca model pentru o operă de artă. **3.** Care iese din comun, neobișnuit; ciudat, bizar.

originalitáte, (2) *originalități*, s.f. || Din fr. *originalité* || **1.** Însușirea a ceea ce este original **(2)**; fel particular de a fi. **2.** Faptă originală **(3)**; ciudățenie, excentricitate.

originár, -ă, *originari, -e*, adj. || Din fr. *originaire*, lat. *originarius* || **1.** Care este de loc din...; care își are obîrșia în... **2.** În forma de la început, de origine.

orígine, *origini*, s.f. || Din lat. *origo, -inis*, fr. *origine* || **1.** Punct inițial în formarea unui lucru, a unui fenomen; început, proveniență, izvor. **2.** Apartenență prin naștere la o anumită familie, la o anumită națiune etc. **3.** (Mat.) Punct pe o linie, pe o suprafață sau în spațiu, în raport cu care se determină poziția celorlalte puncte. ○ *Originea unui sistem de coordonate* = punctul în care se intersectează axele de coordonate. **4.** (Lingv.) Etimologia unui cuvînt.

oriîncotró adv. || *Ori* + *încotro* || Indiferent în ce parte, în orice direcție.

orișicáre pron. nehot. || *Ori* + *și* + *care* || Oricare.

orișicé pron. nehot. || *Ori* + *și* + *ce* || Orice. *Eu vă lucrez orișice* (Sadoveanu).

orișicíne pron. nehot. || *Ori* + *și* + *cine* || Oricine. *Orișicine poate să-l cunoască* (Arghezi).

orișicînd adv. || *Ori* + *și* + *cînd* || Oricînd.

orișicît pron. nehot., adv. || *Ori* + *și* + *cît* || Oricît. *Tot nenorocit ar fi fost, dispunînd de orișicîte mijloace* (Caragiale).

orișicúm adv. || *Ori* + *și* + *cum* || Oricum.

orișiúnde adv. || *Ori* + *și* + *unde* || Oriunde. *Ți-am umblat și-n deal, și-n vale, Și-orișiunde te-am știut* (Coșbuc).

oriúnde *adv.* || *Ori* + *unde* || În orice loc, indiferent unde; pretutindeni. *Du-te, oriunde, frunză de lut....* (Bacovia).

orizónt, *orizonturi*, s.n. || Lat. *horizon, -ntis*; gr. *horizein* „a mărgini, a limita" || **1.** Linie care reprezintă intersecția aparentă a suprafeței Pămîntului cu bolta cerească; limită pînă la care ajunge vederea noastră. ○ (Astr.) *O. adevărat* = cercul de intersecție a sferei cerești cu un plan perpendicular pe verticala locului (care trece prin centrul Pămîntului). **2.** (Fig.) Întindere, sferă a cunoștințelor, a unei activități intelectuale; capacitate de înțelegere. ○ *Fără orizont* = fără perspectivă; cu vederi înguste, cu concepții înapoiate. **3.** Strat distinct din formația unui sol. **4.** Totalitatea lucrărilor miniere situate la același nivel.

orizontál, -ă. *orizontali, -e*, adj. || Din fr., germ. *horizontal* || (Despre o dreaptă sau un plan) Care este paralel cu suprafața unui lichid în repaus; perpendicular pe verticala locului. ● (Substantivat, f.) Dreaptă perpendiculară pe verticala locului.

orizontalitáte s.f. || Din fr. *horizontalité* || Însușirea de a fi orizontal.

orîndă, *orînde*, s.f. || Din *orîndui* || **1.** (Pop.) Soartă, ursită, destin. ● Persoană menită să devină soțul (sau soția) cuiva. **2.** (Reg.) Obicei, datină; regulă.

orînduí, *orînduiesc*, vb. IV. || Din sl. *urenditi* || **1.** Tranz. și refl. A (se) așeza într-o anumită ordine. **2.** Tranz. (Înv. și pop.) A hotărî, a dispune; a numi, a desemna. **3.** Tranz. (Înv. și pop.) A decide, a stabili.

orînduiálă, *orînduieli*, s.f. || Din *orîndui* || **1.** Ordine, regulă, rînduială; întocmire, organizare. **2.** (Înv.) Hotărîre, dispoziție.

orînduíre, *orînduiri*, s.f. **1.** Acțiunea de a *orîndui*; aranjare, așezare într-o anumită ordine. **2.** *O. socială* (sau *social-economică*) = formațiune socială. *Orînduire de stat* = organizarea politică și teritorială a statului.

orînduit, -ă, *orînduiți, -te*, adj. **1.** Aranjat, așezat într-o anumită ordine. **2.** (Înv.) Hotărît, destinat; stabilit, fixat.

orlón s.n. || Din fr. *orlon* || Fibră textilă sintetică, folosită, în amestec cu lîna, la obținerea tricotajelor.

orná, *ornez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *orner*, lat. *ornare* || A împodobi, a decora.

ornamént, *ornamente*, s.n. || Din fr. *ornement*, it. *ornamento*, lat. *ornamentum* || **1.** Element decorativ executat în diferite tehnici (desen, pictură, sculptură, cusătură), independent sau integrat într-o compoziție și destinat să împodobească un obiect, o clădire etc. ● Accesoriu tipografic (inițială, chenar, vinietă) folosit pentru înfrumusețarea cărților, revistelor etc. **2.** (Muz.) Notă sau grup de note destinate să sublinieze conturul unei melodii.

ornamentá, *ornamentez*, vb. I. || Din *ornament*. Cf. fr. *ornementer* || A împodobi cu ornamente, a decora.

ornamentál, -ă, *ornamentali, -e*, adj. || Din fr. *ornemental* || Care servește ca ornament; decorativ. ○ *Plante ornamentale* = grup de plante cultivate în parcuri, grădini sau locuințe, în scopuri decorative.

ornamentáre, *ornamentări*, s.f. Acțiunea de *a ornamenta;* împodobire.

ornamentáție, *ornamentații*, s.f. || Din fr. *ornementation* || Împodobire cu ornamente; ansamblu ornamental. ● Tehnica ornamentării.

ornaméntică s.f. || Din germ. *Ornamentik* || **1.** Modul de concepere și dispunere a motivelor ornamentale, în arhitectură și în artele decorative, specific unui popor sau unui stil. **2.** Totalitatea sunetelor muzicale care împodobesc linia melodică inițială.

ornánt, -ă, *ornanți, -te*, adj. || Din *orna* || Care împodobește.

ornát, -ă, *ornați, -te*, adj. Împodobit, decorat.

órnic, *ornice*, s.n. || Prescurtat din *ceasornic* || (Înv.) Ceasornic (de perete), orologiu.

ornitológ, *ornitologi*, s.m. || Din fr. *ornithologue* || Specialist în ornitologie.

ornitológic, -ă, *ornitologici, -ce*, adj. || Din fr. *ornithologique* || Care se referă la ornitologie.

ornitologíe s.f. || Din fr. *ornithologie;* gr. *ornis, ornithos* „pasăre" + *logos* „studiu" || Știință care se ocupă cu studiul păsărilor.

ornitorínc, *ornitorinci*, s.m. || Din fr. *ornithorynque;* gr. *ornis, ornithos* „pasăre" + *rynchos* „cioc") || Mamifer semiacvatic din Australia, de c. 50 cm lungime, cu cioc asemănător celui de rață și cu membrane înotătoare între degete. Se înmulțește prin ouă, dar își alăptează puii.

oroáre, (2) *ororí*, s.f. || Din fr. *horreur*, lat. *horror, -oris* || **1.** Dezgust, aversiune, repulsie, scârbă. **2.** Faptă sau vorbă care inspiră aversiune, dezgust, groază.

orogén, *orogene*, s.n. || De la *orogeneză* || Regiune a scoarței terestre în care s-au produs mișcări tectonice, având ca urmare formarea unui lanț muntos.

orogenéză s.f. || Din fr. *orogénèse;* gr. *oros* „munte" + *genesis* „naștere" || Ansamblul proceselor tectonice care se produc în zonele mobile ale scoarței terestre și care au ca rezultat formarea lanțurilor muntoase.

orogénic, -ă, *orogenici, -ce*, adj. || Din fr. *orogénique* || Care se referă la orogeneză.

orográfic, -ă, *orografici, -ce*, adj. || Din fr. *orographique* || Care se referă la orografie. ○ *Nod. o.* = ansamblu montan din care pornesc, radiar, culmi încadrate de o rețea hidrografică.

orografíe s.f. || Din fr. *orographie* || Ramură a geografiei fizice care se ocupă cu descrierea formelor de relief.

orológiu, *orologii*, s.n. || Din lat. *horologium* || Ceas de dimensiuni mari, fixat pe fațada unei clădiri, pe un turn etc. și prevăzut, de obicei, cu un mecanism care anunță, prin sunete, orele (sau și fracțiunile de oră).

oronímic, -ă, *oronimici, -ce*, s.n. || De la *oronimie* || Denumire topică pentru formele de relief.

oronímie s.f. || Din fr. *oronymie* || **1.** Totalitatea numelor geografice (proprii și apelative) care desemnează formele de relief. **2.** Ramură a toponimiei care se ocupă cu studiul formării și evoluției numirilor referitoare la formele de relief.

oropsí, *oropsesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A asupri, a urgisi, a prigoni. **2.** (Înv. și pop.) A izgoni, a alunga; a părăsi. **3.** (Înv. și reg.) A certa, a ocărî; a vorbi de rău.

oropsít, -ă, *oropsiți, -te*, adj. **1.** (Adesea substantivat) Asuprit, prigonit; persecutat, urgisit. ● Prăpădit, nenorocit, sărman. **2.** (Înv. și pop.) Lăsat la voia întîmplării, părăsit.

orpiménț s.m. || Din fr. *orpiment* || Pigment natural de arsen, de culoare galbenă-strălucitoare, folosit în pictură.

ort, *orți*, s.m. || Din pol. *ort*, germ. *Ort* || (Înv. și pop.) Monedă reprezentînd a patra parte dintr-un leu vechi (sau dintr-un taler). ○ Expr. (Fam.) *A(-și) da ortul popii* = a muri.

ortá, *ortale*, s.f. || Din tc. *orta* || (Înv.) **1.** Unitate militară corespunzînd unui regiment; (în armata turcească) regiment de ieniceri. **2.** Trupă, ceată, bandă.

ortác, *ortaci*, s.m. || Din scr., tc. *ortak* || (Reg.) Tovarăș (de drum, de muncă etc.); *p. ext,* prieten. ● Asociat, părtaș.

órtic, *ortice*, adj. || Din fr. *orthique* || *Triunghi o.* = triunghi ale cărui vîrfuri sînt punctele de intersecție ale înălțimilor cu laturile opuse vîrfurilor triunghiului din care sînt coborîte.

orto- || Din fr. *ortho-;* gr. *orthos* „drept, corect" || Element de compunere cu sensul „drept", „conform cu", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

ortocéntric, -ă, *ortocentrici, -ce*, adj. || Din *ortocentru* || Care are un ortocentru.

ortocéntru, *ortocentre*, s.n. || Din fr. *orthocentre; orto-* + gr. *kentron* „centru" || Punct de intersecție a înălțimilor unui triunghi.

ortocláz, s.n. || Din fr. *orthoclase; orto-* + gr. *klasis* „rupere, tăiere" || (Geol.) Ortoză.

ortodiagonál, -ă, *ortodiagonali, -e*, adj. || *Orto-* + *diagonală* || *Patrulater o.* = patrulater ale cărui diagonale se intersectează sub un unghi drept.

ortodóx, -ă, *ortodocși, -xe*, adj. || Din lat. *orthodoxus*, fr. *orthodoxe;* gr. *orthos* „drept" + *doxa* „gîndire" || **1.** Care ține de biserica creș-ti-

nă răsăriteană. ● (Substantivat) Persoană de religie creștină răsăriteană. **2.** Conform cu o doctrină, cu o concepție; (despre persoane) care urmează riguros o doctrină, o dogmă.

ortodoxíe s.f. || Din lat. *orthodoxia*, fr. *orthodoxie* || **1.** Religia ortodoxă; biserica ortodoxă. **2.** Conformitate cu principiile tradiționale ale doctrinei bisericii creștine ortodoxe.

ortodoxism s.n. || Din *ortodox* || **1.** Confesiunea creștină ortodoxă. **2.** Calitatea de a fi ortodox.

ortodrómă, *ortodrome*, s.f. || Din germ. *Orthodrome*; gr. *orthos* „drept" + *dromos* „drum" || Drumul cel mai scurt care leagă două puncte de pe suprafața Pământului.

ortoédric, -ă, *ortoedrici, -ce*, adj. || Din fr. *orthoédrique* || (Despre poliedre) Care are fețele intersectate în unghi drept.

ortoépic, -ă, *ortoepici, -ce*, adj. || Din fr. *orthoépique* || Care se referă la ortoepie; care este în conformitate cu regulile ortoepiei.

ortoepie s.f. || Din fr. *orthoépie; orto* + gr. *epos* „vorbire" || Ansamblu de reguli care stabilesc pronunțarea corectă a unei limbi; aplicarea practică a acestor reguli.

ortogonál, -ă, *ortogonali, -e*, adj. || Din fr. *orthogonal*; gr. *orthogonia* „unghi drept" || Care formează unghiuri drepte. ○ *Curbe ortogonale* = curbe ale căror tangente în punctele lor de intersecție sînt perpendiculare.

ortográfic, -ă, *ortografici, -ce*, adj. || Din fr. *orthographique* || Care se referă la ortografie; care este conform cu regulile ortografiei.

ortografíe, *ortografii*, s.f. || Din gr., lat. *orthographia; orto* + gr. *graphein* „a scrie" || Ansamblu de reguli care stabilesc scrierea corectă a unei limbi; aplicarea practică a acestor reguli. ○ *O. etimologică* v. *etimologic. O. fonetică* v. *fonetic.*

ortolán, *ortolani*, s.m. || Din fr. *ortolán*, lat. *hortulanus* (< *hortus* „grădină") || Pasăre migratoare cu penele de culoare brună-roșcată, cu capul cenușiu și gușa galbenă; presură de grădină.

ortomán, -ă, *ortomani, -e*, adj. (Mai ales în poezia populară) **1.** (Despre ciobani) Bogat în turme de oi. **2.** (Despre haiduci) Chipeș, mîndru, viteaz. || Și: **iortomán, -ă,** adj.

ortopéd, *ortopezi*, s.m. || Din *ortopedie* || **1.** Medic specializat în ortopedie. **2.** Meseriaș care face aparate ortopedice.

ortopédic, -ă, *ortopedici, -ce*, adj. || Din fr. *orthopédique* || Care se referă la ortopedie.

ortopedíe s.f. || Din fr. *orthopédie; orto-* + gr. *paideia* „educare" || Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul și tratamentul bolilor și deformațiilor sistemului osos.

ortoptér, *ortoptere*, s.n. || Din fr. *orthoptère*; *orto-* + gr. *pteron* „aripă" || (La pl.) Ordin de insecte cu aripile anterioare pergamentoase, cu cele posterioare late și membranoase și cu picioarele posterioare lungi, adaptate pentru sărit; (și la sg.) insectă din acest ordin (ex. lăcusta, greierul).

ortóză, *ortoze*, s.f. || Din fr. *orthose* || Feldspat potasic de culoare roz, gălbuie sau albicioasă, cu luciu sticlos, utilizat în industria ceramicii și a sticlei; ortoclaz.

orz s.m. || Lat. *hordeum* || Plantă din familia gramineelor, cu tulpina înaltă și spic lung, format din 4—6 rînduri de boabe; boabele acestei plante, folosite ca hrană pentru animale, în industrie și în alimentația omului.

orzoáică s.f. || Din *orz* || Specie de orz cu spicul format din două rînduri de boabe, bogate în amidon, folosite la fabricarea berii.

os, *oase*, s.n. || Lat. *ossum* || **1.** Organ de bază al scheletului vertebratelor, format dintr-o materie organică dură și rezistentă, de culoare albicioasă. Oasele determină forma generală a corpului și constituie un suport pentru părțile moi ale organismului. ○ *Os mort* = excrescență osoasă, traumatică sau inflamatorie care provoacă șchiopătare și anchilozarea articulațiilor la om și la cal. *A-i intra cuiva frica în oase* = a se speria, a se îngrozi. *A fi numai piele și oase* = a fi foarte slab. *Pînă la oase* sau *pînă în măduva oaselor* = în tot corpul, foarte adînc (în corp). *A-i muia cuiva oasele* = a bate foarte tare. *A căpăta un os de ros* = a obține (umilindu-se) un avantaj, un profit. **2.** Os (**1**) sau substanță cornoasă din care se fabrică unele obiecte. **3.** (Fig.) Neam, familie, viță. ○ Expr. *A fi din os domnesc* (sau *de domn*) = a fi din familie domnitoare.

osaná, (1) interj., **(2)** *osanele*, s.f. || Din sl. *osanna* || **1.** Interj. (În imnurile și textele religioase) Exclamație de preamărire a lui Dumnezeu; mărire! slavă! **2.** S.f. (La pl.) Cuvinte de laudă (exagerată). || Accentuat și: *osána.*

osatúră, *osaturi*, s.f. || Din fr. *ossature* || **1.** Totalitatea oaselor unui vertebrat; schelet. ● (Fig.) Structură internă, alcătuire, constituție. **2.** Structură de rezistență a unei construcții, a unei mașini, a unei nave etc.

oscilá, *oscilez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *osciller* || **1.** A se mișca într-o parte și în alta, a pendula, a se balansa. **2.** (Fig.) A da dovadă de nehotărîre, a șovăi, a ezita; a fluctua. **3.** (Despre mărimile unui sistem fizic) A lua succesiv valori pozitive și valori negative simetrice, în raport cu valoarea zero.

oscilánt, -ă, *oscilanți, -te*, adj. || Din fr. *oscillant* || Care oscilează. ● (Fig.) Șovăitor, ezitant; fluctuant.

oscilatór, *oscilatoare*, s.n. || Din *oscila* || **1.** Aparat sau dispozitiv care produce oscilații (unde) electromagnetice. **2.** Sistem fizic care poate efectua oscilații libere (ex. pendul, diapazon).

oscilatóriu, -ie, *oscilatorii*, adj. || Din fr. *oscillatoire* || (Despre fenomene) Care oscilează, care are un caracter oscilant.

oscilație, *oscilații*, s.f. || Din fr. *oscillation* || **1.** Mișcarea periodică, alternativă și simetrică, a unui corp în raport cu o anumită poziție a sa; pendulare, vibrație. **2.** Variație periodică, în timp, a valorilor unei mărimi care caracterizează un sistem fizic, însoțită de o transformare a energiei dintr-o formă în alta. **3.** (Fig.) Fluctuație; șovăială, ezitare, nehotărîre.

oscilográf, *oscilografe*, s.n. || Din fr. *oscillographe* || Aparat care indică vizual şi înregistrează variaţia rapidă a intensităţii sau a tensiunii unui curent electric ori a altor mărimi fizice care influenţează acest curent.

oscilográmă, *oscilograme*, s.f. || Din fr. *oscillogramme;* lat. *oscillari* „a oscila" + gr. *gramma* „desen". || Diagramă obţinută cu ajutorul unui oscilograf.

osciloscóp, *osciloscoape*, s.n. || Din fr. *oscilloscope;* lat. *oscillari* „a oscila" + gr. *skopein* „a examina" || Aparat de măsură şi de observare vizuală a curbelor reprezentînd variaţia unor mărimi electrice, fără a le înregistra.

osciór, *oscioare*, s.n. Diminutiv al lui *os*.

osebí, *osebesc*, vb. IV. Tranz. şi refl. || Din sl. *osebiti* || (Înv. şi pop.) A (se) despărţi, a (se) separa; a (se) diferenţia, a (se) deosebi.

osebíre, *osebiri*, s.f. (Înv. şi pop.) Acţiunea de *a (se) osebi;* deosebire, diferenţă. ○ *Fără osebire* = fără deosebire. *Cu osebire* = în special, mai ales.

osebít, -ă, *osebiţi, -te*, adj. (Înv. şi pop.) **1.** Deosebit, diferit. **2.** Ales, remarcabil, ieşit din comun. *Să-l poată-nvăţa carte cu vrun metod osebit* (Pann).

oseínă s.f. || Din fr. *osséine* || Substanţă organică din clasa proteinelor, care se găseşte în oase.

osemínte s.n. pl. || Din fr. *ossements*, lat. *ossamenta* || Oasele uscate şi descărnate care rămîn dintr-o fiinţă după moarte.

ósie, *osii*, s.f. || Din sl. *osĭ* || Arbore sau ax la capetele căruia se montează roţile unui vehicul.

osificá, pers. 3 *osifică*, vb. I. Refl. || După fr. *ossifier* || A se transforma în os, a căpăta consistenţa osului.

osificáre, *osificări*, s.f. Faptul de *a se osifica;* proces de transformare a ţesutului conjunctiv şi cartilaginos în ţesut osos.

osificát, -ă, *osificaţi, -te*, adj. Întărit ca un os, transformat în os.

osîndă, *osînde*, s.f. || Din *osîndi* || **1.** (Înv. şi pop.) Condamnare, pedeapsă. ○ Expr. *A-şi face osînda* = a executa pedeapsa la care a fost condamnat. **2.** Blestem; nenorocire, năpastă, pacoste.

osîndí, *osîndesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *osonditi* || (Pop.) A pronunţa o sentinţă de condamnare, a condamna, a pedepsi pe cineva. ● (Fig.) A dezaproba, a înfiera.

osîndít, -ă, *osîndiţi, -te*, adj. (Pop.; adesea substantivat) Condamnat, pedepsit.

osînză, *osînze*, s.f. || Lat. *absungia* || Grăsime crudă de porc, din regiunea abdominală. ● Grăsime depusă pe diverse părţi ale corpului omenesc. ● (Fig.) Bogăţie, avere.

osîrdie s.f. || Din sl. *usrŭdije* || (Înv.) Străduinţă, sîrguinţă; ardoare, zel, rîvnă.

osmanlíu, -ie, *osmanlii*, s.m. şi f., adj. || Din tc. *Osmanle* (Înv.) **1.** S.m. şi f. Turc. **2.** Adj. Turcesc.

osmirídiu *s.n.* || Din fr. *osmiridium* || Aliaj al osmiului cu iridiul, caracterizat prin duritate mare şi întrebuinţat la fabricarea axelor pentru ceasornice, a vîrfurilor peniţelor de stilou etc.

ósmiu s.n. || Din fr. *osmium* || Metal alb-cenuşiu, din familia metalelor platinice, lucios, dur şi rezistent din punct de vedere chimic.

osmótic, -ă, *osmotici, -ce*, adj. || Din fr. *osmotique* || Care se referă la osmoză.

osmóză, *osmoze*, s.f. || Din fr. *osmose;* germ. *Osmose;* gr. *osmos* „împingere" || **1.** Trecere a unui solvent printr-o membrană semipermeabilă care separă două soluţii de compoziţii sau concentraţii diferite. **2.** (Fig.) Întrepătrundere, influenţă reciprocă.

osós, -oásă, *osoşi, -oase*, adj. || Din *os* || **1.** Care se referă la oase. ○ *Sistem o.* = totalitatea oaselor din organismul vertebratelor. **2.** Cu oase mari, ieşite în relief.

ospătá, *ospătez*, vb. I. || Lat. *hospitare* || **1.** Tranz. A oferi unui oaspete mîncare şi băutură; a cinsti. ● Tranz., intranz. şi refl. (pop.) A mînca (împreună cu alţii); a petrece, a benchetui.

ospătár, *ospătari*, s.m. || Din *ospăta* || **1.** Lucrător comercial care serveşte pe consumatori într-un restaurant sau în alt local de consumaţie; chelner. **2.** (Înv.) Patron al unui han, al unei ospătării; hangiu, birtaş.

ospătáre s.f. Acţiunea de *a (se) ospăta;* primire ospitalieră. ● (Înv. şi pop.) Ospăţ, petrecere.

ospătát s.n. Ospătare. ○ Expr. *A se pune* (sau *a se aşeza*) *pe ospătat* = a se ospăta, a mînca şi a bea (cu lăcomie).

ospătărie, *ospătării*, s.f. || Din *ospătar* || (Înv. şi pop.) Birt, han. *Grăbiră după aceea către o ospătărie, căci soarele li se pusese drept inimă* (Sadoveanu).

ospătăriţă, *ospătăriţe*, s.f. || Din *ospătar* || **1.** Femeie care serveşte pe consumatori într-un restaurant sau în alt local de consumaţie; chelneriţă. **2.** (Înv.) Patroană a unui han sau a unei ospătării; hangiţă, birtăşiţă.

ospăţ, *ospeţe*, s.n. || Lat. *hospitium* || **1.** (Pop.) Masă mare, îmbelşugată, organizată în împrejurări festive; petrecere cu mîncare şi băutură. **2.** (Reg.) Nuntă.

ospeţíe, *ospeţii*, s.f. || Din *oaspete* || Ospitalitate.

ospíciu, *ospicii*, s.n. || Din lat. *hospitium*, fr. *hospice* || Spital ori sanatoriu în care sînt îngrijiţi alienaţii mintali.

ospitaliér, -ă, *ospitalieri, -e*, adj. || Din fr. *hospitalier* || Care primeşte bucuros oaspeţi; primitor. ● (Despre case, oraşe, ţări) Care oferă ospitalitate, în care eşti bine primit.

ospitalitáte s.f. || Din fr. *hospitalité*, lat. *hospitalitas, -atis* || Însuşirea de a fi ospitalier; primire, găzduire bună oferită cuiva.

ósram s.n. || Din germ. *Osram*, din *os*[*miu*] + [*wolf*]*ram* || Aliaj de osmiu cu wolfram întrebuinţat la fabricarea filamentelor de becuri electrice cu incandescenţă.

ostáş, *ostaşi*, s.m. || Din *oaste* || Persoană care face serviciul militar, care serveşte în armată; oştean, soldat, militar. ● (Fig.) Militant, luptător pentru o cauză.

ostátec s.m. v. **ostatic.**

ostátic, *ostatici*, s.m. || Din it. *ostatico* || Persoană din rîndul populației civile a unui teritoriu ocupat în timp de război și pe care forțele ocupante o reține pentru a preveni acte ostile împotriva lor. ● (În trecut) Persoană reținută de către un stat drept garanție pentru îndeplinirea față de el a obligațiilor asumate de către statul, organizația etc. căreia îi aparține persoana respectivă. ● Persoană reținută de un terorist sau de un grup terorist și pentru eliberarea căreia se cer bani, satisfacerea unor cerințe personale etc. || Și: **ostátec** s.m.

ostășésc, -eáscă, *ostășești*, adj. || Din *ostaș* || De ostaș; militar, milităresc.

ostășéște adv. || Din *ostaș* || Ca ostașii, militărește; din punct de vedere militar. *Țeara* [era] *organizată ostășește* (Bălcescu).

ostășí, *ostășesc*, vb. IV. Intranz. || Din *ostaș* || (Înv.) A se afla în serviciul militar, a face armata. ● *P. ext.* A se război.

osteítă, *osteite*, s.f. || Din fr. *ostéite*; gr. *osteon* „os" || Inflamație acută sau cronică a țesutului osos.

osteneálă, *osteneli*, s.f. || Din *osteni* || **1.** Starea celui ostenit, oboseală; istovire. **2.** Muncă grea și obositoare; trudă, efort, strădanie. ○ Expr. *A-și da (toată) osteneala* = a depune toate eforturile, a se strădui.

ostení, *ostenesc*, vb. IV. || Din sl. *ustanon* „a înceta", rus. *ustat'* „a obosi" || **1.** Intranz. A-și pierde puterile din cauza unui efort, a obosi. **2.** Refl. A depune un efort, a se strădui. *Te-ai ostenit de ne-ai făcut adăpost* (Creangă). **3.** (Înv. și reg.) A se duce undeva sau la cineva.

ostenít, -ă, *osteniți, -te*, adj. Obosit, trudit. ● Care denotă oboseală. *Cînd cu gene ostenite sara suflu-n luminare, Doar ceasornicul urmează lung-a timpului cărare* (Eminescu).

ostenitór, -oáre, *ostenitori, -oare*, adj. || Din *osteni* || Obositor, istovitor.

ostentatív, -ă, *ostentativi, -e*, adj. || Din germ. *ostentativ*, it. *ostentativo* || Făcut cu intenția de a impresiona; demonstrativ, provocator.

ostentáție, *ostentații*, s.f. || Din fr. *ostentation* || Prezentare, etalare demonstrativă, afișare pretențioasă a ceva. ○ *Cu ostentație* = în mod demonstrativ, ostentativ.

osteoartrítă, *osteoartrite*, s.f. || Din fr. *ostéoarthrite* || Inflamație care cuprinde o articulație și partea osoasă din jurul acesteia.

osteolít, *osteoliți*, s.m. || Din fr. *ostéolithe* || Os fosilizat.

osteologíe s.f. || Din fr. *ostéologie* || Ramură a anatomiei care se ocupă cu studiul oaselor.

osteomielítă s.f. || Din fr. *ostéomyélite;* gr. *osteon* „os" + *myelos* „măduvă" || Formă de osteită de natură infecțioasă, care se localizează mai ales în măduva oaselor.

osteopatíe s.f. || Din fr. *ostéopathie;* gr. *osteon* „os" + *pathos* „suferință" || Termen prin care se denumește orice maladie osoasă.

osteoplastíe, *osteoplastii*, s.f. || Din fr. *ostéoplastie;* gr. *osteon* „os" + *plastos* „modelat" || Operație de înlocuire a unui fragment de os sau a unui os întreg cu alt os sau cu o bucată de material plastic ori metalic.

osteoporóză, s.f || Din fr. *ostéoporose* || Stare patologică caracterizată prin rarefierea oaselor, cu formarea unor cavități. Apare în diferite boli endocrine, la bătrîni, în urma unei imobilizări îndelungate etc.

osteóză s.f. || Din fr. *ostéose* || Afecțiune caracterizată prin decalcifiere osoasă generalizată, fracturi multiple și depuneri de săruri de calciu în piele și în diverse organe.

óstie, *ostii*, s.f. || Din sl. *osti* || Unealtă de pescuit, de forma unei furci, cu unul sau mai mulți dinți care se înfig în corpul peștilor.

óstil, -ă, *ostili, -e*, adj. || Din fr. *hostile*, lat. *hostilis* (< *hostis* „dușman") || Care are o atitudine potrivnică, dușmănoasă, care manifestă ură, rea-voință. ● Nefavorabil.

ostilitáte, *ostilități*, s.f. || Din fr. *hostilité* || **1.** Atitudine ostilă; dușmănie, vrăjmășie. **2.** (La pl.) Operații militare întreprinse de trupele unor state care se află în stare de război.

ostoí, *ostoiesc*, vb. IV. || Din sl. *ustojati* || Refl. și tranz. (Înv. și pop.) A (se) liniști, a (se) potoli, a (se) calma. ● Intranz. A înceta, a se opri, a se termina.

ostoíre s.f. Faptul de *a (se) ostoi*. *Bătălia a început fără milă și fără ostoire* (V. I. Popa).

ostracísm s.n. || Din fr. *ostracisme;* gr. *ostrakismos* || **1.** (În Grecia antică) Formă de judecată a poporului, prin care un cetățean, considerat periculos pentru stabilitatea regimului, era exilat pe o perioadă de 10 ani. **2.** Persecuție, ostracizare.

ostracizá, *ostracizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *ostraciser* || A înlătura pe cineva din viața publică; a proscrie; *p. ext.* a persecuta.

ostracizáre, *ostracizări*, s.f. Acțiunea de *a ostraciza;* persecuție, ostracism **(2).**

ostracóde s.f. pl. || Din fr. *ostracodes;* gr. *ostrakon* „carapace" || Ordin de crustacee inferioare, cu corpul cuprins într-o carapace bivalvă.

ostreicultúră s.f. || Din fr. *ostréiculture;* lat. *ostrea* „stridie" || Cultura stridiilor.

ostréț, *ostrețe*, s.n. || Din bg. *ostreț* „tăiș" || **1.** Șipcă folosită la facerea gardurilor; *p. ext.* îngrădătură de șipci, de zăbrele sau de pari; gard. **2.** Leasă, gard de nuiele sau de trestie, așezat în apă de-a curmezișul unui rîu spre a opri trecerea peștilor și a ușura prinderea lor.

ostrogót, -ă, *ostrogoți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *ostrogot*, lat. *Ostrogothus* „got de est" || Persoană care făcea parte din triburile germanice aparținînd ramurii răsăritene a goților.

ostropél, *ostropeluri*, s.n. Fel de mîncare preparată din carne de miel, de pasăre sau de vînat, cu sos făcut din făină, usturoi și oțet; *p. restr.* sosul acestei mîncări.

ostróv, *ostroave*, s.n. || Din sl. *ostrovŭ* || **1.** (Înv. și pop.) Insulă (în mare). **2.** Insulă mică, adesea plutitoare, formată, într-o apă curgătoare, prin acumulare de pămînt, nisip sau nămol, acoperită de obicei cu vegetație.

osuár, *osuare*, s.n. || Din fr. *ossuaire*, lat. *ossuarium* || **1.** Loc sau construcție unde se depun osemintele rezultate din deshumări. **2.** Monument funerar comemorativ unde se depun osemintele ostașilor căzuți pe cîmpul de luptă.

oșteán, *oșteni.* s.m. || Din *oaste* || (Înv. și pop.) Ostaș, militar. *Pașnicul țăran a devenit oștean voinic* (Kogălniceanu).

oști, *oștesc,* vb. IV. Refl. și intranz. || Din *oaste* || (Înv. și pop.) A se războiu, a duce război.

oștíme s.f. || Din *oaste* || (Înv.) Armată, oaste. *Toată oștimea înșirată flutura cușmele cu pană* (Sadoveanu).

oștíre, *oștiri,* s.f. **1.** (Înv.) Acțiunea a *a (se) oști,* campanie militară, război. **2.** (Înv. și pop.) Armată, oaste. ● Serviciu militar.

otác, *otace,* s.n. || Din tc. *otak* „cort" || **1.** (Pop.) Colibă pentru ciobani, pescari sau muncitori agricoli la cîmp. **2.** (Reg.) Loc împrejmuit, pe cîmp sau la munte, unde stau la odihnă (noaptea) oile sau vitele.

otalgíe, *otalgii,* s.f. || Din fr. *otalgie* || Durere localizată la ureche, datorită inflamației acesteia sau îmbolnăvirii unui organ vecin.

otávă s.f. || Din bg., scr. *otava* || Iarbă crescută în același an, după prima cosire. *Otava din luncă i-a rămas cosită dar neadunată* (Rebreanu).

otăví, pers. 3 *otăvește,* vb. IV. Intranz. || Din *otavă* || (Despre iarbă) A crește din nou, în același an, după ce a fost cosit o dată; (despre cîmpuri) a se acoperi cu otavă, a înverzi din nou după prima cosire.

otíc, *otice,* s.n. || Din scr. *otik* || Lopățică cu care se curăță de pămînt brăzdarul și cormana plugului.

otíta, *otite,* s.f. || Din fr. *otite* || Inflamație acută sau cronică a urechii.

otocíst, *otociste,* s.n. || Din fr. *otocyste* || (Anat.) Veziculă auditivă a nevertebraților.

otomán, -ă, *otomani, -e,* s.m. și f., adj. || Din fr. *ottoman* || **1.** S.m. și f. Turc. **2.** Adj. Turcesc.

otorée, *otoree.* s.f. || Din fr. *otorrhée;* gr. *ous, otos* „ureche" + *rhein* „a curge" || Scurgere de puroi din ureche, care se produce de obicei în cursul otitei.

otorinolaringológ, *otorinolaringologi,* s.m. || Din *otorinolaringologie* || Medic specialist în otorinolaringologie.

otorinolaringologíe s.f. || Din fr. *oto-rhino-laryngologie;* gr. *ous, otos* „ureche" + *rhis, rhinos* „nas" + *laryngs* „faringe" + *logos* „studiu" || Ramură a medicinii care studiază anatomia, fiziologia și patologia urechii, nasului și laringelui.

otoscóp, *otoscoape.* s.n. || Din fr. *otoscope* || Instrument optic cu care se examinează conductul auditiv extern și membrana timpanului.

ótova adj. invar. (Adesea adverbial) Uniform; drept, neted, egal. *Cam groscioară, cam otova, că nu ai știi unde i-ar fi mijlocul* (Delavrancea).

otrávă, *otrăvuri,* s.f. || Din sl. *otrava* || **1.** Nume dat substanțelor toxice care, introduse în organism, provoacă leziuni grave, tulburări sau moartea. **2.** (Fig.) Ceea ce produce un rău, un necaz, o mîhnire; *p. ext.* amărăciune, răutate; venin.

otrățél, *otrăței,* s.m. Plantă erbacee din familia boraginaceelor, înaltă de 30—50 cm, cu frunze păroase și flori galbene, întrebuințată în medicina populară. ● *Otrățel-de-apă* = plantă acvatică carnivoră, înaltă pînă la 60 cm, cu frunze prevăzute cu vezicule, în care se prind animale acvatice mici.

otrăví, *otrăvesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Din sl. *otraviti* || **1.** A (se) intoxica cu otravă, a ucide sau a fi ucis cu otravă; (tranz.) a pune otravă în apă, în alimente etc. **2.** (Fig.) A (se) supăra foarte tare, a (se) amărî, a (se) învenina. **3.** Tranz. A corupe, a perverti; a exercita o influență vătămătoare.

otrăvíre, *otrăviri,* s.f. Acțiunea de *a (se) otrăvi;* intoxicație cu otravă. ● (Fig.) Supărare mare, înveninare.

otrăvít, -ă, *otrăviți, -te,* adj. **1.** Intoxicat sau omorît cu otravă. **2.** Care conține sau în care s-a pus otravă. **3.** (Fig.) Supărat, amărît, mîhnit.

otrăvitór, -oáre, *otrăvitori, -oare,* adj. || Din *otrăvi* || Care otrăvește, care conține otravă; veninos. ● (Fig.) Dăunător, vătămător.

otreápă, *otrepe,* s.f. || Din sl. *otrepi* || **1.** Cîrpă (de șters), zdreanță. **2.** (Fig.) Om de nimic, fără caracter, secătură, lepădătură.

otuzbír s.n. || Din tc. *otuzbir* „treizeci și unu" || (Înv.) **1.** Numele unui joc de cărți în care cel ce totalizează treizeci și unu de puncte cîștigă partida. **2.** *Cu otuzbirul* = cu forța. *Ho, că nu merge cu otuzbiru!* (Pas).

oțărî, *oțărăsc,* vb. IV. Refl. || Din bg. *ocerja* || **1.** (Pop.) A se mînia, a se înfuria, a se răsti la cineva. ● A se supăra, a se mîhni. **2.** A se strîmba, a face grimase, din cauza unei mîncări sau unei băuturi neplăcute la gust.

oțărît, -ă, *oțăriți, -te,* adj. (Pop.) Supărat, mînios, furios. ● Posomorît, morocănos.

oțél, (2) *oțeluri,* **(3)** *oțele,* s.n. || Din sl. *ocĕlĭ* || **1.** Aliaj de fier și carbon, caracterizat prin rezistență, duritate și elasticitate, și avînd o largă întrebuințare în tehnică. ● *O. aliat* = oțel care pe lîngă carbon conține și alte elemente, care îi îmbunătățesc calitățile. *O. rapid* = oțel cu adaos de wolfram, crom și vanadiu, devenind foarte dur. *Oțel-beton* = bare de oțel care se întrebuințează la armarea betonului. ○ *De oțel* = foarte tare, asemenea oțelului. **2.** (La pl.) Diferite sorturi de oțel; obiecte fabricate din oțel **(1).** **3.** (Înv. și pop., la pl.) Mecanism de declanșare a focului la armele vechi; *p. ext.* armă de foc.

oțelár, *oțelari,* s.m. || Din *oțel* || Lucrător calificat care lucrează într-o oțelărie, efectuînd operațiile necesare pentru elaborarea șarjei de oțel.

oțelărie, *oțelării,* s.f. || Din *oțel* || Secție a unei uzine metalurgice în care se elaborează șarjele de oțel.

oțelí, *oțelesc,* vb. IV. || Din *oțel* || **1.** Tranz. A mări duritatea unei piese prin călire; a căli. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) întări, a (se) fortifica.

oțelít, -ă, *oțeliți, -te,* adj. **1.** (Tehn.) Călit. **2.** (Fig.) Întărit, fortificat.

oțét s.n. || Din sl. *ocetŭ* || Lichid cu gust acru, obținut prin fermentarea acetică a vinului, a berii etc. sau prin diluarea cu apă a acidului acetic concentrat. Este folosit în alimentație drept condiment sau conservant. ○ Expr. *A face pe cineva cu ou și cu oțet* = a dojeni cu asprime pe cineva, a ocărî.

oțetár, *oțetari*, s.m. || Din *oțet* || Arbust sau arbore originar din America de Nord, înalt pînă la 10 m, cu flori verzui și fructe roșii, acrișoare, cultivat în scop decorativ prin parcuri.

oțetí, pers. 3 *oțetește*, vb. IV. Refl. || Din *oțet* || **1.** (Despre vin) A se înăcri, transformîndu-se în oțet. **2.** (Fig.) A se supăra, a-și ieși din sărite.

oțetít, -ă, *oțetiți, -te*, adj. (Despre vin) Transformat în oțet; acrit.

oțiós, -oásă, *oțioși, -oase*, adj. || Din lat. *otiosus* || (Livr.) Inutil, zadarnic; dificil.

ou, *ouă*, s.n. || Lat. *ovum* || **1.** Celulă care rezultă în urma fecundării ovulului de către un spermatozoid și care conține germenul unei noi ființe; cel de pasăre, alcătuit din albuș și gălbenuș, închise într-o coajă calcaroasă, este folosit și ca aliment. ○ *Ca oul* = fragil. ○ Expr. (Despre cloșcă) *A sta pe ouă* = a cloci. *A umbla cu cineva ca cu un ou moale* = a trata pe cineva cu prea multe menajamente. *Oul lui Columb* = problemă pe care cineva o rezolvă într-un mod foarte simplu, deși părea foarte greu sau imposibil de rezolvat. **2.** (Bot.) Celulă reproducătoare rezultată din fuziunea a doi gameți. **3.** Obiect în formă de ou **(1).**

ouá, pers. 3 *óuă*, vb. I. Intranz., refl. și tranz. || Din *ou* || (Despre păsări) A face ouă.

ouát s.n. Faptul de *a (se) ouа*. ● Perioadă în care păsările depun ouă.

ouătoáre, *ouătoare*, adj. || Din *oua* || (Despre păsări) Care face ouă; care se află în perioada ouatului.

oușór, *oușoare*, s.n. **1.** Diminutiv al lui *ou*. **2.** Plantă erbacee din familia liliaceelor, înaltă pînă la 1 m, cu flori albe-verzui și fructe bace roșii. Crește în regiunile montane.

outsider [Pr.: áutsaidăr] subst. || Cuv. engl. || **1.** Întreprindere capitalistă care nu face parte din monopolul sau monopolurile ce domină ramura respectivă. **2.** (Sport) Concurent care, teoretic, nu are șanse de a cîștiga.

ovál, -ă, *ovali, -e*, s.n., adj. || Din fr. *ovale* || **1.** S.n. Curbă convexă închisă care are o axă de simetrie și curbura maximă în punctul de pe axă. **2.** Adj. Care are forma unui oval **(1).**

ovár, *ovare*, s.n. || Din lat. *ovarium*, fr. *ovaire* || **1.** Fiecare dintre cele două glande de reproducere ale femelei, care conțin celulele germinative sau ovulele. **2.** Organ al florii în care se formează ovulele și care, după fecundație, se transformă în fruct, iar ovulele în semințe.

ovarián, -ă, *ovarieni, -e*, adj. || Din fr. *ovarien* || Care aparține ovarelor **(1),** privitor la ovare.

ovarítă, *ovarite*, s.f. || Din fr. *ovarite* || Boală care constă în inflamarea acută sau cronică a ovarelor.

ovát, -ă, *ovați, -te*, adj. || Din lat. *ovatus* || (Despre frunze, petale, sepale etc.) Care are lățimea cea mai mare în partea inferioară, care are forma unui ou.

ovație, *ovații*, s.f. || Din fr. *ovation*, lat. *ovatio* || Manifestare publică entuziastă de admirație sau aprobare, exprimată prin aclamații și aplauze, în cadrul unei adunări, unei serbări etc., față de o persoană, de o acțiune etc.

ovaționá, *ovaționez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *ovationner* || A-și manifesta, prin ovații, admirația sau aprobarea pentru cineva sau ceva; a aclama.

óvă, *ove*, s.f. || Din fr. *ove* || Ornament arhitectural de forma unui ou, folosit la decorarea în relief a mulurilor cornișelor și capitelurilor, în ornamentația mobilierului sculptat și a giuvaerelor etc.

ovăsciór s.m. || Din *ovăz* || Plantă erbacee din familia gramineelor, înaltă de c. 150 cm, cu spiculețe în panicule lungi, cultivată de obicei ca plantă furajeră.

ovăz s.m., s.n. || Din sl. *ovesŭ* || **1.** S.m. Plantă furajeră din familia gramineelor, înaltă de 80—170 cm, cu paiul drept și cu inflorescența ramificată. **2.** S.n. Semințele acestei plante, folosite mai ales ca hrană pentru cai. **3.** S.n. (cu pl. *ovese*) Lan, semănătură de ovăz **(1).**

oviduct, *oviducte*, s.n. || Din fr. *oviducte;* lat. *ovum* „ou" + *ductus* „canal" || (Anat.) Conduct care transportă spre exterior ovulele ajunse la maturitate.

ovín, -ă, *ovini, -e*, adj., s.f. || Din fr. *ovin;* lat. *ovis* „oaie" || **1.** Adj. Din familia oii; de oaie sau de capră. **2.** S.f. (La pl.) Denumire generică dată oilor.

ovipár, -ă, *ovipari, -e*, adj. || Din fr. *ovipare;* lat. *ovum* „ou" + *parere* „a naște" || (Despre animale) Care se înmulțește prin ouă. ● (Substantivat, n. pl.) Animale care se înmulțesc prin ouă.

ovipozitór, *ovipozitoare*, s.n. || Din fr. *ovipositeur;* lat. *ovum* „ou" + *positus* „așezat, pus" || Organ al insectelor care servește la depunerea ouălor în cavitatea în care se vor dezvolta.

ovoíd, -ă, *ovoizi, -de*, adj. || Din fr. *ovoïde* || Care are forma unui ou.

ovoidál, -ă, *ovoidali, -e*, adj. || Din fr. *ovoïdal* || Ovoid, oval.

ovovivipár, -ă, *ovovivipari, -e*, adj. || Din fr. *ovovivipare* || (Despre animale) Care se înmulțește prin ouă pe care femela le clocește în oviduct (ex. vipera).

ovréi, *ovrei*, s.m. || Din gr. *ovrios* || (Înv. și reg.) Evreu.

ovréică, *ovreice*, s.f. || Din *ovrei* || (Înv. și reg.) Evreică.

ovúl, *ovule*, s.n. || Din fr. *ovule;* lat. *ovum* „ou" || **1.** Gametul femel al animalelor. **2.** Parte a carpelei plantelor cu flori care, după fecundare, se transformă în sămînță.

oxalát, *oxalați*, s.m. || Din fr. *oxalate;* gr. *oxalis* „măcriș" || Sare sau ester al acidului oxalic, întrebuințat în medicină, în vopsitorie etc.

oxálic adj. || Din fr. *oxalique* || *Acid oxalic* = acid organic, toxic, sub formă de cristale albe, întrebuințat în vopsitorie, în tăbăcărie etc.

oxíd, *oxizi*, s.m. || Din fr. *oxyde* || Compus al oxigenului cu alt element chimic. ○ *O. de calciu* = var nestins. *O. de carbon* = gaz otrăvitor, incolor, fără miros, care se formează în

arderile incomplete. *O. de zinc* = pulbere albă, folosită în vopsitorie.

oxidá, *oxidez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *oxyder* || A (se) combina cu oxigenul; a (se) acoperi cu oxid, a rugini.

oxidábil, -ă, *oxidabili, -e*, adj. || Din fr. *oxydable* || Care se poate oxida, care poate rugini (ușor).

oxidánt, -ă, *oxidanți, -te*, adj. || Din fr. *oxydant* || Care are proprietatea de a produce oxidarea altor substanțe.

oxidáre, *oxidări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) oxida;* reacție în care o substanță se combină cu oxigenul. **2.** Acoperire a materialelor metalice cu o peliculă de oxizi în scopul protejării lor.

oxidríl, *oxidrili*, s.m. || Din fr. *oxhydrile* || (Chim.) Hidroxil.

oxigén s.n. || Din fr. *oxygène;* gr. *oxys* „acru, acid" + *gennan* „a naște" || Gaz incolor și inodor care formează o cincime din aerul atmosferic și care este indispensabil în procesul respirației și al arderii.

oxigená, *oxigenez*, vb. I. || Din fr. *oxygéner* || **1.** Refl. A se combina cu oxigenul; a se încărca cu oxigen. **2.** Tranz. și refl. A (se) decolora prin tratare cu apă oxigenată.

oxigenáre, *oxigenări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) oxigena*. **2.** Combinare a oxigenului cu hemoglobina sau cu alt pigment respirator; hematoză.

oxigenát, -ă, *oxigenați, -te*, adj. **1.** Care conține oxigen. ○ *Apă oxigenată* = lichid dens, incolor sau albăstrui, întrebuințat ca dezinfectant și decolorant. **2.** Care s-a decolorat prin tratare cu apă oxigenată: *păr oxigenat.*

oxitón, -ă, *oxitone*, adj., s.n. || Din fr. *oxyton;* gr. *oxys* „ascuțit" + *tonos* „accent" || (Cuvînt) care are accentul pe ultima silabă.

oxiúr, *oxiuri*, s.m. || Din fr. *oxyure* || Vierme parazit, care trăiește în intestinele oamenilor (mai ales ale copiilor).

ozalíd s.n. || Din germ. *Ozalid[papier]* || Hîrtie fotosensibilă folosită pentru reproducerea desenelor executate pe hîrtie de calc.

ozocherítă s.f. || Din fr. *ozokérite;* gr. *ozein* „a mirosi" + *keros* „ceară" || Ceară minerală, alcătuită dintr-un amestec de parafine și rășini de culoare galbenă-brună, cu miros aromatic, utilizată la fabricarea diferitelor ceruri.

ozón s.n. || Din fr. *ozone;* gr. *ozon* „mirositor" || Gaz de culoare albăstruie (formă alotropică a oxigenului), avînd trei atomi de oxigen în moleculă, oxidant puternic, care ia naștere din oxigen prin acțiunea descărcărilor electrice. Se folosește ca antiseptic și în sinteze organice.

ozónát, -ă, *ozonați, -te*, adj. Care conține ozon.

ozonizá, *ozonizez*, vb. 1. Tranz. || Din fr. *ozoniser* || **1.** A introduce ozon în aerul dintr-o încăpere. **2.** A steriliza apa prin tratare cu ozon.

P

p s.m. invar. A nouăsprezecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană oclusivă bilabială surdă.

pa interj. || Cf. germ. *pa*, magh. *pá* || (Formulă familiară de salut, folosită, la despărțire, mai ales în vorbirea cu copiii și, familiar, între adulți) La revedere!

pac[1] interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă zgomotul produs de o lovitură, de declanșarea unei arme de foc etc. sau sugerează rapiditatea unei mișcări.

pac[2], *pacuri*, s.n. || Din germ. *Pack* || (Reg.) Pachet (de tutun).

páce s.f. || Lat. *pax*, *pacis* || **1.** Situație în care nu există conflicte armate sau războaie între state. ● Acord al părților beligerante asupra încetării războiului; tratat care consemnează acest acord. **2.** Armonie, bună înțelegere; lipsă de conflicte, de vrajbă. ○ Expr. *A face pace cu cineva* = a se împăca. **3.** Liniște, tăcere, calm. **4.** Seninătate sufletească, tihnă. ○ Expr. *A da cuiva (bună) pace* sau *a lăsa pe cineva în pace* = a nu deranja, a nu supăra, a nu tulbura pe cineva. *Fii pe pace!* = nu avea nici o grijă, fii liniștit. **5.** (În concepția religioasă) Liniștea veșnică de după moarte. ● (Adverbial) Gata, s-a sfîrșit.

paceá, *pacele*, s.f. || Din tc. *paça* || **1.** (Înv.) Blană de pe picioarele unor animale, folosită ca garnitură sau căptușeală la o haină. **2.** (Reg.) Mîncare, asemănătoare cu piftia, preparată din picioare de vițel sau de miel.

paceáură, *paceaure*, s.f. || Din tc. *paçavra* || **1.** Cîrpă de șters praful, de spălat vasele etc. **2.** Epitet depreciativ dat unei femei proaste, urîte, murdare, ușuratice sau destrăbălate.

pacfóng s.n. || Din germ. *Pakfong* || Aliaj de cupru, nichel și zinc, care imită argintul.

pachebót, *pachebоturi*, s.n. || Din fr. *paquebot*, engl. *packet-boat* „navă care transportă colete" || Navă cu motor pentru transportul călătorilor și al coletelor poștale.

pachét, *pachete*, s.n. || Din fr. *paquet*, germ. *Paket* || Unul sau mai multe obiecte înfășurate într-o învelitoare (și legate) pentru a putea fi păstrate sau transportate mai ușor. ○ Expr. *A trimite pe cineva pachet* = a trimite, a expedia pe cineva fără voia lui.

pachețél, *pachețele*, s.n. Diminutiv al lui *pachet*.

pachidérm s.n. v. **pahiderm.**

paciént, -ă, *pacienți, -te*, s.m. și f. || Din lat. *paciens, -tis* „care îndură", fr. *patient* || Bolnav care se găsește în tratamentul unui medic.

paciénță s.f. || Din lat. *patientia*, fr. *patience* || (Livr.) Răbdare, îngăduință. || Și: (înv.) **paciínță** s.f.

paciínță s.f. v. **paciență.**

pacífic, -ă, *pacifici, -ce*, adj. || Din lat. *pacificus*, fr. *pacifique* || (Înv.) Iubitor de pace, de bună înțelegere, pașnic.

pacificá, *pacific*, vb. I. Tranz. || După fr. *pacifier* || A restabili pacea; a împăciui. ● A pune capăt unor certuri, unor neînțelegeri.

pacificáre s.f. Acțiunea de *a pacifica;* restabilire a păcii.

pacificatór, -oáre, *pacificatori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din fr. *pacificateur* || (Persoană) care pacifică; împăciuitor.

pacifísm s.n. || Din fr. *pacifisme* || Curent politic care condamnă orice fel de război, indiferent de caracterul lui.

pacifíst, -ă, *pacifiști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *pacifiste* || **1.** Adj. Care se referă la pacifism. **2.** S.m. și f. Adept al pacifismului.

pacișă, *pacișe*, s.f. || Din ucr. *pačosy* || (Pop.; mai ales la pl.) Fire de cînepă sau de in de calitate inferioară care rămîn în pieptene în timpul pieptănatului fuiorului; cîlți.

paciúli s.f. invar. || Din fr. *patchouli* || Plantă tropicală din familia labiatelor, din ale cărei frunze se extrag esențe folosite la fabricarea parfumurilor. || Și: **paciúlie** s.f.

paciúlie s.f. v. **paciuli.**

pácoste, *pacoste*, s.f. || Din sl. *pakostĭ* || **1.** Ceea ce pricinuiește cuiva necazuri mari, suferințe; nenorocire, năpastă care s-a abătut asupra cuiva. **2.** Ființă care pricinuiește cuiva tot felul de neplăceri.

pact, *pacte*, s.n. || Din fr. *pacte*, lat. *pactum* || Tratat, acord internațional prin care se reglementează anumite relații dintre state, încheiate în special în scopul menținerii păcii sau al colaborării.

pactizá, *pactizez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *pactiser* || A se înțelege, a cădea la învoială. ● A face cauză comună cu un adversar.

pactizáre s.f. Acțiunea de *a pactiza;* înțelegere, acord, învoială.

padélă, *padele*, s.f. || Din *germ. Paddel* || Vîslă nefixată, cu care se poate vîsli alternativ în cele două laturi, folosită la caiac.

pădină, *padini*, s.f. || Din bg. *padina* || Loc (aproape) plan pe vîrful unui deal sau al unui munte, pe o coastă, ori chiar la poalele unui munte.

padișáh, *padișahi*, s.m. || Din tc. *padișah*, fr. *padishah* || (În trecut, în unele țări din Orientul Apropiat și Mijlociu) Titlu dat monarhului; sultan; persoană care purta acest titlu.

padóc, *padocuri*, s.n. || Din fr., engl. *paddock* || **1.** Loc îngrădit în apropierea grajdului, unde se țin animalele domestice, în special vara, pentru mișcare în aer liber. **2.** Loc îngrădit lîngă hipodrom, unde sînt plimbați caii înaintea alergărilor în curse.

paf interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă zgomotul produs de o lovitură. ○ Expr. *A rămîne* (sau *a face pe cineva să rămînă*) *paf* = a rămîne (sau a face pe cineva să rămînă) surprins, uimit.

paftá, *paftale*, s.f. || Din tc. *pafta* || Încheietoare de metal la haine sau la cingători, uneori împodobită cu pietre prețioase; *p. ext.* cingătoare alcătuită din plăci de metal legate între ele cu lănțișoare sau prinse cu ținte.

pag[1] s.m. v. **paj.**

pag[2]**, -ă,** *pagi, -ge*, adj. || Din sl. *pĕgŭ* || (Despre cai) Negru sau roșcat cu pete albe. ● (Substantivat) Cel care are culoarea descrisă mai sus.

pagáie, *pagăi*, s.f. || Din fr. *pagaie* || Vîslă scurtă cu o singură pală, care se manevrează cu ambele mîini, la canoe vîslindu-se pe o singură parte.

paginá, *paginez*, vb. I. Tranz. || Din *pagină* || **1.** A numerota paginile sau filele unei cărți, ale unui manuscris etc. **2.** (Tipogr.) A aranja în format de pagini un text culeș, pentru a obține forma definitivă a lucrării care se tipărește.

paginatór, -oáre, *paginatori, -oare*, s.m. și f. || Din *pagina* || (Tipogr.) Lucrător calificat care așază în pagină rîndurile culese.

paginație s.f. || Din fr. *pagination* || Acțiunea de a pagina; (tipogr.) aranjare în pagini a materialului (textului) culeș.

págină, *pagini*, s.f. || Din lat. *pagina* || **1.** Fiecare dintre cele două fețe ale unei foi dintr-o carte, dintr-un caiet, dintr-un ziar etc. ● Cuprinsul unei astfel de fețe. **2.** (Fig.) Moment istoric, eveniment sau fapt important. *Românii scriseră cu sabie și cu sînge pagina cea mai strălucită din analele lor* (Bălcescu).

pagódă, *pagode*, s.f. || Din fr. *pagode* (cuv. probabil de origine sanscrită) || Templu brahman sau budist. Are formă de turn cu mai multe etaje suprapuse care se retrag succesiv, dînd edificiului un aspect piramidal.

págubă, *pagube*, s.f. || Din sl. *paguba* || **1.** Pierdere materială suferită de cineva sau adusă cuiva; stricăciune care provoacă o pierdere materială. ○ Expr. *Atîta pagubă!* sau *pagubă-n ciuperci*, arată resemnarea sau nepăsarea față de o pierdere suferită. *A fluiera a pagubă* = a-și manifesta regretul pentru o pierdere suferită. **2.** Știrbire a valorii unui lucru; prejudiciu moral.

pagúr, *paguri*, s.m. || Din fr. *pagure* || (La pl.) Grup de crustacee decapode marine al căror abdomen moale este adăpostit într-o cochilie; (și la sg.) crustaceu din acest grup.

pahár, *pahare*, s.n. || Din magh. *pohár*, scr. *pehar* || **1.** Vas mic de sticlă, de metal, de material plastic etc., de diferite forme și mărimi, din care se bea; *p. ext.* conținutul unui asemenea vas. ○ Expr. *La un pahar de vin* = în timp ce se bea, împreună cu alții; *p. ext.* la chef. **2.** (Fig.) Necaz, suferință, durere. ○ Expr. *A i se umple cuiva paharul* = a fi suferit prea mult, a nu mai putea suporta.

pahárnic, *paharnici*, s.m. || Din *pahar* || (În Țara Românească și în Moldova) Dregător de curte în evul mediu, care se îngrijea de băutura domnului.

pahidérm, *pahiderme*, s.n. || Din lat. *pachyderma*, fr. *pachyderme*; gr. *pachidermos* „cu pielea groasă" || Denumire dată mamiferelor erbivore cu pielea foarte groasă, cu corpul masiv, acoperit cu păr puțin (ex. elefantul). || Și: **pachidérm** s.n.

pai, *paie*, s.n. || Lat. *palea* || Tip de tulpină subțire fără ramificații, goală în interior, caracteristică unor cereale, în special gramineelor; (la pl.) grămadă de asemenea tulpini, rămase după treierat. ○ Expr. *Om de paie* = om fără personalitate. *Foc de paie* = entuziasm sau pasiune care trece foarte repede. *A pune paie pe foc* = a agrava o situație. ● Bucată dintr-o astfel de tulpină sau tub subțire din material plastic cu care se sorb unele băuturi.

paiá, *paiele*, s.f. || Din tc. *paye* || Titlu onorific dat în ierarhia boierească din trecut boierilor care nu aveau slujbă de stat; persoană care avea acest titlu.

paiánjen s.m. v. **păianjen.**

paianjeníș s.n. v. **păienjeniș.**

paiántă, *paiante*, s.f. || Din tc. *payanda* „proptea, suport" || Schelet de lemn, avînd golurile umplute cu zidărie, cu chirpici etc. sau acoperite cu șipci, care alcătuiește peretele unei clădiri; *p. restr.* materialul cu care se umple sau se acoperă un astfel de schelet; *p. ext.* perete construit în acest fel. || Pl. și: *paiente.*

paiáță, *paiațe*, s.f. || Din rus. *pajac*, fr. *paillasse*, germ. *Paiazze* || **1.** Personaj comic în spectacolele de circ sau de bîlci; măscărici, clovn. ● Păpușă îmbrăcată ca un astfel de personaj. **2.** Epitet depreciativ dat unui om neserios, ridicol.

paiațăríe, *paiațării*, s.f. || Din *paiață* || Exhibiție executată de o paiață; clovnerie, bufonerie. ● (Fig.) Purtare sau atitudine neserioasă, caraghioasă.

paíc, *paici*, s.m. || Din tc. *payk'* || Soldat din garda personală a sultanului sau a domnitorilor din țările române.

paiéric, *paierice*, s.n. || Din sl. *pajerĭčikŭ* || Semn grafic în scrierea chirilică, de obicei fără valoare fonică, pus după consoană pentru a înlocui literele numite ierul mic sau ierul mare.

paiétă, *paiete*, s.f. || Din fr. *paillette* || Disc mic, sclipitor, din foaie subțire de metal, de sticlă etc., care se coase pe unele haine ca podoabă.

paíng, *paingi*, s.m. || Din sl. **pa(j)onkŭ* || Păianjen.

pair [Pr.: per], *pairi*, s.m. || Din fr. *pair* || Titlu purtat de marii vasali ai regelui în Franţa şi în Anglia în epoca feudală. În Anglia există şi azi, iar persoanele care îl deţin sînt membri ai Camerei Lorzilor.

páisprezece num. card. || *Patru + spre + zece* || Număr natural situat între treisprezece şi cincisprezece; se indică prin cifrele 14. ● (Cu valoare de num. ord.) *Locul paisprezece.* || Şi: **pátrusprezece** num. card.

páisprezecelea, páisprezecea num. ord. || Din *paisprezece* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al treisprezecelea şi al cincisprezecelea. || Şi: **pátrusprezecelea, pátrusprezecea** num. ord.

paj, *paji*, s.m. || Din fr. *page*, germ. *Paze* || **1.** (În evul mediu) Tînăr nobil aflat în serviciul unui senior; *p. ext.* copil de casă. **2.** Pieptănătură feminină în care părul, lăsat lung pe umeri, este rulat la capete spre partea dinăuntru, imitînd pieptănătura pajilor **(1).** || Şi: (înv.) **pag** s.m.

pájişte, *pajişti*, s.f. || Din sl. *pašište* || Teren acoperit cu iarbă folosită pentru păşunat sau pentru nutreţ.

pájură, *pajuri*, s.f. || Din ucr. *pažera* „fiinţă lacomă, nesăţioasă" || **1.** Acvilă; (în basme) pasăre uriaşă, năzdrăvană. **2.** Figură simbolică, reprezentînd o acvilă, de pe stemele, monedele, peceţile sau steagurile unor ţări.

pal, -ă, *pali, -e*, adj. || Din fr. *pâle* || Palid; (despre lumină sau despre corpuri luminoase) lipsit de intensitate; fără strălucire, stins; (despre culori) şters, spălăcit.

paladín, *paladini*, s.m. || Din fr. *paladin*, it. *paladino* || (În evul mediu) Nobil slujitor la palatul regilor din apusul Europei; *p. ext.* cavaler rătăcitor. ● (Fig.) Bărbat îndrăzneţ, însufleţit de sentimente cavalereşti.

paládiu[1] s.n. || Din fr. *palladium* || Metal albcenuşiu din familia platinei, maleabil şi ductil, întrebuinţat la prepararea unor catalizatori şi ca înlocuitor al platinei în executarea unor instrumente de precizie.

paládiu[2] s.n. || Din lat., fr. *palladium* || Statuie a zeiţei Pallas Atena, aflată la Troia, şi socotită ca ocrotitoare a cetăţilor.

palafítă, *palafite*, s.f. || Din fr. *palafitte* || Locuinţă lacustră preistorică, făcută pe un podium susţinut de pari.

palán, *palane*, s.n. || Din fr. *palan* || Macara formată din mai mulţi scripeţi aşezaţi pe două sau pe mai multe axe, dintre care una este fixă.

paláncă, *palănci*, s.f. || Din tc. *palanka*, pol. *palanka* || (Înv.) Întăritură pentru apărare, făcută din pari groşi, înfipţi în pămînt; palisadă. ● (Reg.) Gard de scînduri sau de nuiele.

palanchín, *palanchine*, s.n. || Din fr. *palanquin* || Lectică.

palát[1] s.n. || Din lat. *palatum* || Cerul gurii (v. *cer*[2]). ○ *Palatul moale* sau *vălul palatului* = porţiunea musculară care continuă palatul[1] în partea posterioară a cavităţii bucale; **boltă palatină.**

palát[2], *palate*, s.n. || Din ngr. *palati*, lat. *palatium* || Clădire monumentală care adăposteşte o instituţie importantă sau care serveşte ca reşedinţă unui suveran, ca locuinţă unei personalităţi etc.; *p. ext.* clădire mare, luxoasă.

palatál, -ă, *palatali, -e*, adj. || Din fr. *palatal* || **1.** (Anat.) Care se referă la palat[1], care aparţine palatului. **2.** (Lingv.; despre sunete) Care se articulează prin atingerea sau apropierea limbii de cerul-gurii. ● (Substantivat, f.) Sunet articulat prin atingerea sau apropierea limbii de cerul-gurii.

palatalizá, *palatalizez*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *palataliser* || (Lingv.) A (se) transforma într-o consoană palatală.

palatalizáre, *palatalizări*, s.f. (Lingv.) Faptul de *a (se) palataliza;* modificare fonetică prin care o consoană oarecare devine palatală

palatín[1], *palatini*, s.m. || Din lat. *palatinus*, fr. *palatin* || **1.** (În evul mediu) Mare demnitar la curtea regilor din apusul Europei. **2.** Guvernator al unei provincii din Polonia medievală. **3.** Vicerege al Ungariei medievale.

palatín[2], **-ă,** *palatini, -e*, adj. || Din fr. *palatin* || Care aparţine palatului[1]. ○ *Boltă palatină* = cerul gurii. *Văl p.* v. *palat*[1] *(vălul palatului).*

palatínát, *palatinaturi*, s.n. || Din fr. *palatinat* || Teritoriu sau provincie guvernată de un palatin[1]. ● Demnitatea de palatin.

palavragioáică, *palavragioaice*, s.f. || Din *palavragiu* || Femeie care spune palavre, care flecăreşte.

palavragíu, *palavragii*, s.m. || Din tc. *palavracı* || Om care spune palavre; flecar.

palávră, *palavre*, s.f. || Din tc., ngr. *palavra* || (Mai ales la pl.) Vorbă goală, baliverna; trăncăneală.

pálă[1], *pale*, s.f. **1.** Cantitate de fîn, de paie etc. care se poate lua o dată cu furca; cantitate de iarbă sau de păioase care se taie dintr-o singură tragere cu coasa; *p. ext.* strat, pătură (de nor, de fum etc.). **2.** (Fig.) Undă, val de vînt.

pálă[2], *pale*, s.f. || Din fr. *pale* || Organ al unei elice, al unui rotor de turbină etc., de forma unei aripi.

pálă[3], *pale*, s.f. || Din tc. *pala* || (Înv.) Paloş. *Pala ta cea lungă... Făcea cărări prin duşmani* (Alexandrescu).

palée[1], *palee*, s.f. || Din fr. *palée* || Picior intermediar de susţinere a unui pod de lemn.

palée[2], *palee*, s.f. Fiecare dintre cele două frunzişoare ce formează învelişul floral al gramineelor.

paleo- || Din fr. *paléo-;* gr. *palaios* „vechi" || Element de compunere însemnînd „vechi", care serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective.

paleocén s.n. || Din fr. *paléocène; paleo-* + gr. *kainos* „recent" || Prima epocă a paleogenului, caracterizată prin faună de numuliţi, lamelibranhiate, gasteropode, mamifere etc.

paleogén s.n. || Din fr. *paléogène; paleo-* + gr. *genos* „neam" || Prima perioadă a erei neozoice, caracterizată printr-o floră de fanerogame şi faună variată: foraminifere, gasteropode, peşti, mamifere placentare etc.

paleográf, *paleografi*, s.m. || Din fr. *paléographe* || Specialist în paleografie.

paleografíe s.f. || Din fr. *paléographie; paleo-* + gr. *graphe* „scriere" || Ştiinţă care se ocupă cu studiul textelor vechi, cu datarea şi stabilirea autenticităţii lor.

paleolític s.n. || Din fr. *paléolithique; paleo-* + gr. *lithos* „piatră" || Cea mai veche epocă din istoria omenirii, caracterizată prin folosirea uneltelor de piatră cioplită.

paleontológ, *paleontologi*, s.m. || Din fr. *paléontologue* || Specialist în paleontologie.

paleontologíe s.f. || Din fr. *paléontologie; paleo-* + gr. *on, onthos* „fiinţă" + *logos* „studiu" || Ştiinţă care se ocupă cu studiul organismelor fosile, animale şi vegetale.

paleosláv, -ă, *paleoslavi, -e*, adj. || *Paleo-* + *slav* || Care se referă la limba veche slavă, care aparţine acestei limbi sau este scris în această limbă. ● (Substantivat, f.) Limba veche slavă.

paleotériu, *paleoterii*, s.n. || Din fr. *paléothérium; paleo-* + gr. *tharion* „fiară" || (La pl.) Familie de mamifere fosile din paleogen, cu picioare groase cu trei degete, asemănătoare cu tapirul; (şi la sg.) animal din această familie.

paleozóic s.n. || Din fr. *paléozoïque; paleo-* + gr. *zoikos* „de animal" || A doua eră geologică, în care au apărut mamiferele. A durat 300—350 mii de ani.

paléstră, *palestre*, s.f. || Din lat. *palaestra* || **1.** (În Grecia şi în Roma antică) Construcţie destinată exerciţiilor de gimnastică, luptelor, aruncării discului etc. **2.** Şcoală ateniană de educaţie fizică, urmată de băieţi între 13 şi 15 ani, după absolvirea şcolii de gramatică şi a celei de chitară.

paléţă, *palete*, s.f. || Din fr. *palette* || **1.** Placă de lemn, de faianţă, de metal etc., pe care pictorii întind şi amestecă culorile cînd pictează. ● Gamă cromatică specifică unui pictor sau unei picturi; *p. ext.* pricepere, talent în arta picturii. **2.** Placă de lemn, de formă ovală, acoperită cu cauciuc sau cu plută, cu care este lovită mingea la tenisul de masă. **3.** Pală[2]; element al rotorului unei maşini, de forma unei aripi cu feţe curbe.

paliatív, -ă, *paliativi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *palliatif*, lat. *palliativus* (< *pallium* „învelitoare") || **1.** (Medicament sau tratament) care ameliorează o boală, fără a o vindeca. **2.** (Fig.) (Soluţie) care rezolvă în mod aparent sau provizoriu o situaţie dificilă.

pálid, -ă, *palizi, -de*, adj. || Din lat. *pallidus* || **1.** Galben la faţă (din cauza unei boli, a unei emoţii). **2.** (Fig.; despre lumină, corpuri luminoase etc.) Fără strălucire, şters, spălăcit; lipsit de intensitate, estompat. ● Lipsit de vigoare.

paliditáte s.f. || Din *palid* || Faptul de a fi palid; paloare.

pálie, *palii*, s.f. || Din ngr. *palea* || Carte care conţine Vechiul Testament.

paliér, *paliere*, s.n. || Din fr. *palier* || **1.** (Tehn.) Lagăr (orizontal) al unei maşini. **2.** Platformă orizontală la o scară, de obicei la nivelul etajelor; odihnă **(4). 3.** Ansamblul planşeelor unei construcţii, care se găsesc la acelaşi nivel. **4.** Porţiune orizontală din traseul unei căi ferate sau al unui traseu rutier.

palimpsést, *palimpseste*, s.n. || Din fr. *palimpseste* || Pergament de pe care s-a şters ori s-a ras scrierea iniţială pentru a se putea utiliza din nou şi pe care se mai văd încă urmele vechii scrieri.

palindróm s.n. || Din fr. *palindrome;* gr. *palin* „din nou" + *dromos* „alergare" || Cuvînt sau grup de cuvinte care poate fi citit de la stînga la dreapta şi de la dreapta la stînga, fără să-şi piardă sensul. ● Joc distractiv care constă în găsirea unui cuvînt care citit şi normal şi invers să aibă fie acelaşi înţeles, fie, în al doilea caz, să dea alt cuvînt.

palingenéză s.f. || Din fr. *palingénèse;* gr. *palin* „din nou" + *genesis* „naştere" || **1.** (Geol.) Procesul de formare a magmei, prin topirea unor roci preexistente. **2.** (Paleont.) Apariţia, în procesul dezvoltării unor indivizi, a unor caractere învechite, dispărute pentru grupa din care aceştia fac parte.

palinodíe, *palinodii*, s.f. || Din fr. *palinodie;* gr. *palin* „din nou; invers" + *ode* „cîntare" || Operă literară în care autorul retractează idei sau sentimente exprimate anterior.

palisádă, *palisade*, s.f. || Din fr. *palissade* || Lucrare de fortificaţie, folosită în trecut, constînd din pari groşi şi lungi, bătuţi în pămînt şi legaţi între ei cu scînduri, frînghii etc.; palancă.

palisándru, *palisandri*, s.m. || Din fr. *palissandre* (din amerind.) || Arbore exotic cu lemnul tare şi cu miros plăcut, din care se fac mobile fine.

palmác, *palmace*, s.n. || Din tc. *parmak* (influenţat de *palmă*) || Veche unitate de măsură pentru lungime, egală cu 3,484 cm (aproximativ a opta parte dintr-o palmă), folosită în trecut în Moldova.

palmarés, *palmaresuri*, s.n. || Din fr. *palmarès;* lat. *palmaris* „vrednic de palmă" (palma = ramură de palmier) || Listă în care se înscriu succesele sau victoriile sportive, literare etc. obţinute de cineva; totalitatea unor astfel de succese sau de victorii.

palmát, -ă, *palmaţi, -te*, adj. || Din lat. *palmatus*, fr. *palmé* || **1.** (Despre frunze) Cu marginile crestate adînc, în forma unei palme cu degetele depărtate. **2.** (Despre picioarele unor animale) Cu degetele unite printr-o membrană.

pálmă[1], *palme*, s.f. || Lat. *palma* || **1.** Partea dinăuntru a mîinii, cuprinsă între articulaţia cu antebraţul şi vîrful degetelor. ○ *Ca în palmă* = **a)** cu suprafaţa netedă, plană; **b)** foarte bine, clar. *Cunosc ţara ca-n palmă* (Delavrancea). ○ Expr. *Cît ai bate din palme* = foarte repede, într-o clipă. *A-l mînca pe cineva palma* = a avea chef să bată pe cineva. *A lua pe cineva la palme* = a pălmui. *A lucra cu palmele* = a munci cu braţele, manual. *A purta pe cineva pe palme* = a înconjura foarte bine pe cineva. **2.** Veche unitate

de măsură pentru lungimi, egală cu distanța dintre extremitatea degetului mare și a celui mic, bine întinse în lături. ○ Expr. *De-o palmă* = foarte mic. *O palmă de loc* = **a)** o distanță foarte mică; **b)** o suprafață mică de teren. **3.** Bătător[1] pentru covoare.

pálmă[2], *palme*, s.f. || Din fr. *palme* || **1.** (Înv.) Ramură de palmier (semn al biruinței). **2.** Element ornamental de forma unei frunze de palmier.

palmér, *palmere*, s.n. || Din fr. *palmer*, de la n. pr. *Palmer*, inventatorul micrometrului || Micrometru pentru măsurarea grosimii unor piese, cu care se poate aprecia pînă la o sutime de milimetru.

palmétă, *palmete*, s.f. || Din fr. *palmette* || Motiv ornamental stilizat, de forma unei frunze de palmier.

palmiér, *palmieri*, s.m. || Din fr. *palmier* || (La pl.) Denumire dată mai multor specii de plante lemnoase exotice, cu trunchiul drept, neramificat, cu o coroană bogată de frunze la vîrf; (și la sg.) arbore din aceste specii (ex. cocotierul, curmalul etc.) Din palmieri se scot uleiuri, fibre textile, substanțe cu valoare alimentară etc.

palmipéd, *palmipede*, s.n. || Din fr. *palmipède* || (La pl.) Grup de păsări înotătoare, cu picioarele scurte și cu degetele unite printr-o membrană; (și la sg.) pasăre care face parte din acest grup (ex. rața, pelicanul, pescărușul).

palmític adj. || Din fr. *palmitique* || *Acid p.* = acid gras care se găsește în uleiurile și grăsimile naturale. Se întrebuințează în industrie sub formă de săpunuri.

paloáre, *palori*, s.f. || Din fr. *pâleur* || Aspectul unei persoane care are fața palidă; paliditate.

palográf, *palografe*, s.n. || Din fr. *palographe* || Instrument pentru înregistrarea oscilațiilor verticale și orizontale ale unei nave.

paloniér, *paloniere*, s.n. || Din fr. *palonnier* || Pîrghie cu pedale la extremități, folosită pentru dirijarea unui avion sau a unei ambarcații de sport.

páloș, *paloșe*, s.n. || Din magh. *pallos* || (Înv.) Sabie lată cu două tăișuri, uneori încovoiată la vîrf.

palpá, *palpez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *palper*, lat. *palpare* || A examina un bolnav prin apăsarea ușoară cu mîna a regiunilor dureroase, pentru a le stabili limitele, consistența etc.

palpábil, -ă, *palpabili, -e*, adj. || Din fr. *palpable* || Care poate fi pipăit; de care se poate lua cunoștință la pipăit.

palpatór, *palpatoare*, s.n. || Din *palpa* || Organ sensibil al unui aparat de măsurat și de control care sesizează neregularitățile de pe suprafețele corpurilor, după prelucrarea acestora.

palpitá, *palpit*, vb. I. Intranz. || Din fr. *palpiter* || **1.** (Despre inimă) A bate, a zvîcni, a avea palpitații. ● (Despre oameni) A fi stăpînit de o emoție puternică. **2.** (Fig.) A se manifesta cu putere, a trăi intens, a fremăta, a vibra, a pulsa.

palpitánt, -ă, *palpitanți, -te*, adj. || Din fr. *palpitant* || Care emoționează; pasionant.

palpitáție, *palpitații*, s.f. || Din fr. *palpitation* || (Mai ales la pl.) Contracții neregulate sau puternice, rapide ale inimii, provocate de o boală, de o emoție, de un efort mare etc.

palplánșă, *palplanșe*, s.f. || Din fr. *palplanche* || Element de construcție de forma unei scînduri, făcut din lemn, oțel sau beton armat, care servește la executarea, împreună cu altele identice, a unui perete de susținere, de etanșare etc.

páltin, *paltini*, s.m. || Lat. *platanus* || Arbore din familia aceraceelor, înalt pînă la 25 m, cu fructele prevăzute cu două aripi, cu lemnul alb și rezistent.

paltón, *paltoane*, s.n. || După fr. *paletot* || Haină de iarnă confecționată din stofă groasă, căptușită, care se poartă peste celelalte veșminte.

palúdic, -ă, *paludici, -ce*, adj. || De la *paludism* || Care se referă la paludism, atins de paludism.

paludísm s.n. || Din fr. *paludisme*; lat. *palus, paludis* „mlaștină" || (Med.) Malarie.

paludrínă s.f. || Din fr. *paludrine* || Medicament împotriva paludismului.

palústru, -ă, *palustri, -stre*, adj. || Din fr. *palustre*, lat. *palustris* || De baltă, din regiunea bălților. ○ *Friguri palustre* = malarie, paludism. *Locuințe palustre* = locuințe lacustre.

pamflét, *pamflete*, s.n. || Din fr. *pamphlet*, de la n. pr. *Pamphilet*, numele unei comedii din sec. 12 || Specie literară (în versuri sau în proză) sau, *p. gener.* orice scriere cu caracter satiric, în care autorul înfierează tare morale, concepții retrograde etc.

pamfletár, *pamfletari*, s.m. || Din fr. *pamphlétaire* || Autor de pamflete.

pámpa s.n. v. **pampas.**

pámpas, *pampasuri*, s.n. || Din fr. *pampa* (din amerind.) || Cîmpie întinsă acoperită cu ierburi și tufișuri, caracteristică regiunilor cu climă subtropicală și temperată din America de Sud. || Și: **pámpa** s.n.

pan-[1] || Din fr. *pan-*; gr. *pan, pantos* „tot" || Element de compunere însemnînd „tot", „întreg", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

pan[2], *pani*, s.m. || Din pol. *pan* || Denumire dată în evul mediu nobililor polonezi. Titlul a fost folosit și în Moldova, avînd sensul de „boier".

panacéu, *panacee*, s.n. || Din lat. *panacea*, fr. *panacée* || Medicament despre care se credea odinioară că vindecă orice boală; *p. ext.* leac, remediu universal.

panaghíe, *panaghii*, s.f. || Din sl. *panagija*, ngr. *panagia* || **1.** Iconiță cu chipul Fecioarei Maria. **2.** Bucată de prescură care se mănîncă în mănăstiri, în prima săptămînă după Paști.

panahídă, *panahide*, s.f. || Din sl. *pănahida* || (Înv. și pop.) Parastas (la 40 de zile de la moartea cuiva).

panamá, *panamale*, s.f. || Din fr. *panama* || **1.** Împletitură fină făcută din frunzele unei specii de palmier din America tropicală; *p. ext.* pălărie dintr-o astfel de împletitură. **2.** Țesătură de bumbac sau de in, care imită panamaua (1).

panarițiu, *panariții*, s.n. || Din lat. *panaricium* || Infecție localizată la vîrful degetelor.

panáș, *panașuri*, s.n. || Din fr. *panache* || Mănunchi de pene (colorate) cu care se împodobea în trecut coiful sau chipiul militarilor; surguci, penaj (2).

pănă[1], *pene*, s.f. || Lat. *pinna* || **1.** Formație epidermică la păsări, servind la protecția corpului și la zbor, alcătuită dintr-un cotor pe care sînt fixate simetric, lateral, fire (pufoase); (la pl.) firele desprinse de pe cotoare, care servesc la umplerea pernelor. **2.** Podoabă făcută din una sau mai multe pene (1), care se poartă la pălării. ● Aripă sau smoc de pene (1), avînd diverse întrebuințări în gospodărie. **3.** Pană (1) de gîscă, ascuțită și despicată la vîrf, întrebuințată altădată pentru scris cu cerneală; *p. ext.* toc de scris, condei; (fig.) stilul unui autor; talentul, arta de a scrie. **4.** Bucată de lemn sau de metal care ajută la despicarea lemnelor, la întepenirea unei piese etc. **5.** Partea ciocanului opusă capului, prelungită și subțiată spre vîrf. ● Partea plată a unor obiecte, a unor instrumente; lamă. ● Bețișor cu care se strînge frînghia ferăstrăului pentru a întinde pînza. **6.** Placă mică de os, de celuloid etc. cu care se ating coardele unor instrumente muzicale. **7.** Felioară de slănină cu care se împănează carnea. **8.** *Categoria pană* = categorie de greutate în care intră boxerii între 54 și 57 kg, luptătorii între 57 și 63 kg etc. **9.** *P. de somn* = carnea de la pîntecele sau de la coada somnului. || Și: (înv. și reg.) **peână** s.f.

pănă[2], *pene*, s.f. || Din fr. *panne* || Oprire accidentală a funcționării unei mașini sau a unui autovehicul. ○ Expr. *A fi* (sau *a rămîne*) *în pană* = a se lovi de o piedică în activitatea sa; a rămîne fără bani.

pancártă, *pancarte*, s.f. || Din fr. *pancarte* || Bucată de carton, de lemn, de pînză etc. pe care este scrisă o lozincă, o înștiințare; placardă.

pancreás, *pancreasuri*, s.n. || Din lat. *pancreas*, fr. *pancréas*; *pan*[1]- + gr. *kreas* „carne" || Glandă situată în partea superioară a abdomenului, avînd o secreție externă, cu rol în digestie, și una internă, cu rol în sinteza glucidelor din organism.

pancreátic, -ă, *pancreatici, -ce*, adj. || Din lat. *pancreaticus*, fr. *pancréatique* || Care se referă la pancreas.

pancromátic, -ă, *pancromatici, -ce*, adj. || Din fr. *panchromatique*; *pan*[1]-+gr. *chroma* „culoare" || (Despre plăcile și filmele fotografice) Care este sensibil la toate radiațiile vizibile, însă în mod inegal.

pandalíe, *pandalii*, s.f. (Pop. și fam.; mai ales la pl.) Criză de nervi; toană, capriciu; furie.

pandantív, *pandantive*, s.n. || Din fr. *pendentif* || Bijuterie care se poartă la gît, atîrnată de un lănțișor sau de o panglică.

pandemóniu s.n. || Din fr. *pandémonium*; *pan*[1]- + gr. *daimon* „demon" || (Livr.) Loc de reuniune a demonilor. ● (Fig.) Loc unde domnesc viciile, corupția, dezordinea. ● Adunare de oameni răi, de scelerați.

pandișpán, *pandișpanuri*, s.n. || Din ngr. *pandespani* || Prăjitură pufoasă, de culoare galbenă, preparată din făină, ouă și zahăr.

pandúr, *panduri*, s.m. || Din scr. *pandur*, magh. *pandúr* || (În sec. 19 în Țara Românească) **1.** Ostaș dintr-un corp de oaste neregulată; luptător din oastea lui Tudor Vladimirescu. **2.** Ostaș în serviciul poliției, după desființarea vechii miliții naționale. **3.** (În sec. 18) Corp de oaste în țările stăpînite de habsburgi.

pané adj. invar. || Din fr. *pané* || (Despre carne, pește, cașcaval etc.) Prăjit în grăsime după ce a fost dat prin făină, ou și pesmet.

panegíric, *panegirice*, s.n. || Din fr. *panégyrique* || **1.** Discurs public la vechii greci și la romani, în care se elogia o personalitate contemporană autorului ori se preamăreau fapte eroice ale predecesorilor. **2.** Laudă (exagerată), elogiu, apologie.

panegiríst, *panegiriști*, s.m. || Din fr. *panégyriste* || Persoană care face un panegiric; persoană care aduce laude (exagerate) la adresa cuiva sau a ceva.

panél, *panele*, s.n. || Din germ. *Pannel* || Placă alcătuită dintr-un miez de șipci sau de scînduri înguste, acoperit pe ambele fețe cu un strat de furnir, așezat cu fibrele transversal față de fibrele miezului. Se folosește la fabricarea mobilei, a tîmplăriei de interior etc.

panér, *panere*, s.n. || Din ngr. *paneri* || Obiect făcut dintr-o împletitură de nuiele, de papură, de rafie etc., asemănător cu coșul dar mai mic decît acesta, în care se transportă sau se păstrează diferite obiecte, în special alimente.

panglicár, *panglicari*, s.m. || Din *panglică* || Artist (de circ) care face scamatorii (cu panglici). ● (Fig.) Șarlatan, escroc.

pánglică, *panglici*, s.f. || Din magh. *pántlika* || **1.** Fîșie îngustă de țesătură, folosită ca podoabă, în confecții, în pasmanterie etc. ● Fîșie îngustă de bumbac sau de mătase, îmbibată cu tuș, folosită la mașina de scris. **2.** Bandă îngustă de oțel, gradată, folosită la măsurarea distanțelor. ● Bandă îngustă (și flexibilă) de metal, avînd diverse întrebuințări. **3.** (Pop.) Tenie.

panglicărie, *panglicării*, s.f. || Din *panglicar* || Scamatorie; (fig.) șarlatanie, escrocherie.

pangolín, *pangolini*, s.m. || Din fr. *pangolin* (cuv. de origine malaieză) || Mamifer din țările tropicale, cu corpul lung de c. 1 m, acoperit de solzi cornoși, care se hrănește cu insecte.

pánică s.f. || Din ngr. *panikos*, fr. *panique* || Spaimă mare, violentă de care este cuprinsă subit o persoană sau o colectivitate. ○ Expr. *A intra în panică* = a se alarma, a se speria foarte tare.

panícul, *panicule* s.n. || Din fr. *panicule*, lat. *panicula* || Inflorescență în formă de ciorchine, cu axul principal, precum și cu ramurile secundare, ramificate.

panificá, *panific*, vb. I. Tranz. || Din fr. *panifier* || A efectua procesul de panificație.

panificáre s.f. Acțiunea de *a panifica*; panificație.

panificáție s.f. || Din fr. *panification* || Procesul de transformare a făinurilor în pîine.

panoplíe, *panoplii*, s.f. || Din fr. *panoplie*; *pan*[1]- + gr. *hoplon* „armă" || Colecție de arme aranjate pe un panou.

panóptic, *panoptice*, s.n. || Din fr. *panoptique; pan*[1]- + fr. *optique* || **1.** Clădire al cărei interior poate fi cuprins dintr-o singură privire. **2.** Expoziție, colecție, muzeu de figuri de ceară; panoramă **(4).**

panorámă, *panorame*, s.f. || Din fr. *panorama*, germ. *Panorama;* gr. *pan*[1]- + *horama* „vedere" || **1.** Vastă priveliște din natură văzută din depărtare (și de la înălțime). *De pe înălțimi, se vedea întreaga panoramă a malului sting* (D. Zamfirescu). **2.** Tablou de proporții mari, zugrăvit pe peretele unei camere rotunde, și care, primind lumina de sus, creează iluzia unei imagini reale. **3.** Spectacol de bîlci cu scamatorii, acrobații etc. **4.** Panoptic **(2).**

panorámic, -ă, *panoramici, -ce*, adj. || Din fr. *panoramique* || De panoramă, care se referă la panoramă. ○ *Ecran p.* = ecran cinematografic, de formă semicirculară, cu lățimea mult mai mare decît înălțimea.

panóu, *panouri*, s.n. || Din fr. *panneau* || **1.** Planșă de lemn, de material plastic sau de carton pe care se lipesc afișe, fotografii etc. **2.** Porțiune plană a unei construcții, limitată prin elemente de altă culoare ori din alt material. **3.** Planșă pe care este fixat coșul la jocul de baschet. **4.** *P. de tragere* = pînză întinsă pe un cadru de lemn, pe care sînt trasate cercuri concentrice, fiind folosit ca țintă la exercițiile de tragere cu arma. **5.** Element de construcție care se asamblează cu elemente similare pentru a forma o parte a unui sistem tehnic, a unei construcții etc. **6.** *P. de comandă* = element de instalație pe care sînt concentrate aparatele de comandă și de măsurat ale unui proces tehnologic.

panrománic, -ă, *panromanici, -ce*, adj. || *Pan*[1]- + *romanic* || Care este comun tuturor popoarelor romanice sau neolatine, privitor la popoarele romanice sau neolatine.

pansá, *pansez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *panser* || A aplica un pansament; a bandaja.

pansaméntf, *pansamente*, s.n. || Din fr. *pansement* || Protejarea unei plăgi prin aplicarea unor medicamente și acoperire cu vată și tifon; material folosit la pansare.

pansáre, *pansări*, s.f. Acțiunea de *a pansa;* bandajare.

panseá, *pansele*, s.f. || Din fr. *pensée* || Plantă decorativă din familia violaceelor, înaltă de 15—25 cm, cu flori catifelate, cu petale mari, variat colorate.

panselúță, *panseluțe*, s.f. Diminutiv al lui *pansea.*

panséu, *panseuri*, s.n. || Din fr. *pensée* || (De obicei ironic) Gîndire, cugetare; maximă.

pantagruélic, -ă, *pantagruelici, -ce*, adj. || Din fr. *pantagruélique*, de la n. pr. *Pantagruel*, personaj din opera lui Rabelais || (Livr.; despre poftă, foame) Extraordinar, colosal; (despre ospețe) foarte îmbelșugat.

pantahúză, *pantahuze*, s.f. || Din ngr. *pantahusa* || (Astăzi fam. și depr.) Listă de subscripție cu care se strîng bani pentru construirea sau pentru repararea unei biserici, pentru o operă de binefacere etc.

pantalón, *pantaloni*, s.m. || Din ngr. *pantaloni*, fr. *pantalon* || **1.** (De obicei la pl.) Obiect de îmbrăcăminte care acoperă corpul de la brîu în jos, învelind fiecare picior în parte. **2.** Piesă de tablă, în formă de pantalon **(1),** folosită la bifurcarea unei conducte.

pantalonár, *pantalonari*, s.m. || Din *pantalon* || **1.** Denumire depreciativă dată de țărani celor îmbrăcați orășenește. **2.** Denumire depreciativă dată de către boierii conservatori în sec. 19 tinerilor progresiști care adoptaseră îmbrăcămintea occidentală.

pantalonáș, *pantalonași*, s.m. (Mai ales la pl.) Diminutiv al lui *pantalon.* ● *Spec.* Pantaloni scurți pentru copii.

pántă, *pante*, s.f. || Din *pente* || **1.** Porțiune de teren cu suprafața înclinată, constituind versantul unei forme de relief. ○ Expr. *A cădea (sau a aluneca) pe panta...* = a se lăsa antrenat de..., a se îndrepta spre... ● Porțiune de cale al cărei plan face un unghi cu planul orizontal. **2.** Unghi ascuțit format de o dreaptă cu o orizontală sau cu un plan orizontal.

panteísm s.n. || Din fr. *panthéisme* || Concepție filozofică monistă care unește sau identifică pe Dumnezeu cu natura.

panteíst, -ă, *panteiști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *panthéiste* || **1.** Adj. Care se referă la panteism. **2.** S.m. și f. Adept al panteismului.

panteón, *panteoane*, s.n. || Din fr. *panthéon;* gr. *Pantheion*, „templu al tuturor zeilor" || **1.** Templu consacrat de greci și de romani cultului tuturor zeilor. **2.** Monument național în care sînt depuse rămășițele pămîntești ale oamenilor iluștri.

pantéră, *pantere*, s.f. || Din fr. *panthère* || Leopard.

pantóf, *pantofi*, s.m. || Din germ. *Pantoffel* || Încălțăminte de piele, de pînză etc., care acoperă laba piciorului pînă la gleznă.

pantofár, *pantofari*, s.m. || Din *pantof* || Meseriaș care se ocupă cu confecționarea și cu repararea încălțămintei.

pantofărie, *pantofării*, s.f. || Din *pantof* || Atelierul pantofarului; *p. ext.* magazin unde se vinde încălțăminte.

pantográf, *pantografe*, s.n. || Din fr. *pantographe;* gr. *pan, pantos* „tot" + *graphein* „a scrie" || **1.** Aparat care servește la reproducerea unui desen, a unui plan etc. la aceeași scară sau la o scară diferită de cea a modelului. **2.** Priză de curent de la o linie aeriană, montată pe acoperișul unui vehicul cu tracțiune electrică.

pantométru, *pantometre*, s.n. || Din fr. *pantomètre* || Instrument topografic cu care se măsoară unghiurile orizontale.

pantomím, -ă, *pantomimi, -e*, s.f., s.m. || Din fr. *pantomime*, germ. *Pantomime* || **1.** S.f. Arta de a exprima idei și sentimente prin mimică și prin gesturi. ● Reprezentație teatrală în care acțiunea dramatică se exprimă prin mimică și prin gesturi. **2.** S.m. Actor de pantomimă.

pantomímic, -ă, *pantomimici, -ce*, adj. || Din fr. *pantomimique* || De pantomimă; exprimat prin gesturi.

pantúm, *pantumuri*, s.n. || Din fr. *pantoum* || Specie, cu formă fixă, a poeziei lirice, în care al doilea şi al patrulea vers dintr-un catren formează primul şi, respectiv, al treilea vers din catrenul următor. **P.** a fost adoptat din poezia malaieză de romantici.

panţarólă, *panţarole*, s.f. || Din pol. *pancerola* || Numele unui joc de cărţi, care se joacă în trei persoane.

panţír, *panţiri*, s.m. || Din pol. *pancerz*, scr. *pancir* || (Înv.) Soldat dintr-un corp de oaste (sec. 18—19) însărcinat cu paza graniţelor şi cu transmiterea ştirilor. Era alcătuit din lefegii. || Şi: **panţîr** s.m.

panţîr s.m. v. **panţir.**

panzootíc, *panzootii*, s.f. || Din fr. *panzootie* || (Med. vet.) Extindere a unei boli contagioase a animalelor pe teritorii foarte întinse.

páos s.n. || Lat. **pausum* || (În ritualul creştin) Pomană, la înmormîntări şi parastase, care constă de obicei din colaci şi vin.

pap s.n. || Din germ. *Papp* || Clei folosit în industria încălţămintei, preparat din gluten şi apă; material de lipit preparat în casă din făină şi apă.

papá s.m. sg. || Din fr. *papa* || (Franţuzism) Tată.

papagál, *papagali*, s.m. || Din ngr. *papagalos* || **1.** Denumire dată unor păsări tropicale, cu penele viu şi divers colorate, cu ciocul gros şi încovoiat şi care, dresate, pot imita cuvinte. ○ Expr. (Fam.) *A avea papagal* = a fi bun de gură. **2.** (Fig.) Epitet dat unei persoane care repetă mecanic părerile sau cuvintele altora. **3.** Cleşte cu dinţi folosit la lucrările de montare sau de reparare a ţevilor.

papagalicésc, -cáscă, *papagalicești*, adj. || Din *papagal* || De papagal, ca de papagal.

papagalicéşte adv. || Din *papagal* || În mod automat, mecanic; ca un papagal.

papainoáge s.f. pl. (Pop.) Picioroange, catalige.

papál, -ă, *papali, -e*, adj. || Din fr. *papal* || Care aparţine papei, privitor la papă.

papalităte s.f. || Din lat. *papalitas, -atis* || **1.** Instituţia centrală de conducere spirituală şi politică a bisericii catolice. **2.** Puterea, autoritatea papilor: demnitatea de papă.

papanáş, *papanaşi*, s.m. **1.** Preparat culinar făcut din brînză de vacă, ouă, făină sau griş şi prăjit în tigaie sau fiert. **2.** Mică plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori mici, alburii sau roz, dispuse în capitule.

papără, *păpări*, s.f. || Din bg. *popara* || **1.** Mîncare preparată din felii de pîine prăjită, presărate cu brînză şi opărite cu apă sau cu lapte. ○ Expr. (Fam.) *A mînca papara* = **a)** a fi certat aspru, a mînca bătaie; **b)** a fi învins (în luptă, într-o întrecere). *A şti papara cuiva* = a cunoaşte felul (aspru) de a fi al cuiva, a fi avut de suferit din cauza firii (aspre) a cuiva. **2.** (Reg.) Omletă.

paparúdă, *paparude*, s.f. || Din bg. *peperuda* || **1.** (La pl.) Străvechi dans ritual de invocare a ploii, executat de femei sau de fete cu corpul înfăşurat în verdeaţă; (şi la sg.) femeie sau fată care execută acest dans. ● Personaj mitologic închipuit ca o femeie îmbrăcată în zdrenţe, care, cînd apare în lume, aduce ploaia. **2.** (Fig.) Femeie îmbrăcată ridicol, persoană caraghioasă.

paparúgă, *paparuge*, s.f. (Entom.; reg.) Buburuză.

papaveracée, *papaveracee*, s.f. || Din fr. *papavéracées;* lat. *papaver* „mac" || (La pl.) Familie de plante erbacee, cu fructul o capsulă sau o nucula, dintre care unele conţin un suc lăptos (cu proprietăţi narcotice); (şi la sg.) plantă din această familie (ex. macul).

papaverínă s.f. || Din fr. *papavérine* || Alcaloid extras din opiu sau preparat sintetic, avînd acţiune narcotică, analgezică şi hipotensivă.

pápă[1] s.f. || Lat. *pappa* || (În graiul copiilor sau al maturilor cînd vorbesc cu copiii) Mîncare.

pápă[2], *papi*, s.m. || Din lat., sl. *papa* || Capul bisericii catolice şi al statului Vatican.

papetár, -ă, *papetari, -e*, adj. || Din *papetărie* || (Despre unele materiale) Care se foloseşte la fabricarea hîrtiei.

papetărie, *papetării*, s.f. || Din fr. *papeterie* || Magazin sau secţie într-o librărie în care se vînd caiete, creioane, hîrtie etc. ● Articolele care se vînd într-un astfel de magazin.

papilár, -ă, *papilari, -e*, adj. || Din fr. *papillaire* || Care se referă la papile, cu papile.

papílă, *papile*, s.f. || Din lat. *papilla*, fr. *papille* || Mică proeminenţă a pielii, a unor mucoase, a feţei unor organe etc.

papilionacée, *papilionacee*, s.f. || Din fr. *papilionacé;* lat. *papilio* „fluture" || (La pl.) Subfamilie de plante leguminoase, ale căror flori, formate din cinci petale, seamănă cu aripile unui fluture; (şi la sg.) plantă din această subfamilie (ex. salcîmul galben).

papión, *papioane*, s.n. || Din fr. *papillon* || Cravată bărbătească înnodată în forma unor aripi de fluture.

papiótă, *papiote*, s.f. || Din fr. *papillote* || Mic tub de carton pe care este înfăşurată aţa de cusut.

papirologíe s.f. || Din fr. *papyrologie* || Disciplină a istoriei care se ocupă cu studiul papirusurilor **(2)**, *p. ext.*, al documentelor vechi scrise pe pergament, pe lemn etc.

papírus, (1) *papiruşi*, s.m., **(2)** *papirusuri*, s.n. || Din lat., fr. *papyrus* || **1.** S.m. Plantă erbacee din Africa tropicală şi mediteraneană, din tulpina căreia se prepara în antichitate (de către greci şi romani) un material pe care se putea scrie. **2.** S.n. Material pentru scris preparat din papirus **(1)**. ● Manuscris pe astfel de material.

papistáş, -ă, *papistaşi, -e*, s.m. şi f., adj. || Din magh. *papista* || (Înv. şi pop.) Catolic.

papórniţă, *paporniţe*, s.f. || Din *papură* || (Reg.) **1.** Coş împletit din papură; *p. gener.* coş. **2.** Stîlă îmbrăcată cu împletitură din papură.

papricáş, *papricaşuri*, s.n. || Din magh. *paprikás* || Un fel de tocană din bucăţi de carne şi găluşte de făină, condimentată cu boia de ardei.

páprică s.f. || Din magh. *paprika* || (Reg.) Boia de ardei.

papuâș, -ă, *papuași, -e*, s.m. și f. || Din fr. *papouas* || Persoană care face parte dintr-o populație răspîndită în Melanezia.

papúc, *papuci*, s.m. || Din tc. *papuc*, magh. *papucs* || **1.** Încălțăminte ușoară, de obicei fără călcîi, care se poartă în casă. ○ Expr. *A fi* (sau *a ține pe cineva) sub papuc* = a fi (sau a ține pe cineva) sub ascultarea cuiva, a fi (sau a face să fie) condus de cineva. *A da cuiva papucii* = a expedia pe cineva, a-l da afară. **2.** Piesă de lemn care se așază la baza unui stîlp pentru a-i mări suprafața de sprijin ● Piesă de metal fixată la capătul inferior al unei palplanșe, pentru ușurarea pătrunderii ei în pămînt. ● Piesă fixată la capătul unui conductor, care servește la realizarea contactelor electrice demontabile. **3.** *Papucul-doamnei* = plantă erbacee din familia orhideelor, cu flori mari, în formă de papuc **(1)**.

papugíu, *papugii*, s.m. || Din tc. dial. *papuççu* || (Fam.) Om de nimic, care trăiește din șiretlicuri; pișicher.

păpulă, *papule*, s.f. || Din lat. *papula* || Leziune a pielii sub forma unei proeminențe, care apare în unele boli.

păpură s.f. || Lat. * *papura* || Denumire dată unor plante erbacee acvatice, cu tulpina neramificată, cu frunze lungi, din care se fac rogojini, coșuri etc.

par[1], *pari*, s.m. || Lat. *palus* || **1.** Lemn lung și relativ subțire, ascuțit la un capăt, care, înfipt în pămînt, servește pentru susținere (de obicei la garduri). ○ Expr. *A se apropia* (sau *a se strînge) funia de* (sau *la) par* = a se apropia un anumit termen (pentru a îndeplini ceva), a se apropia deznodămîntul. **2.** Bîtă, ciomag.

par[2]**, -ă,** *pari, -e*, adj. || Din lat. *par* || (Despre numere) Care este divizibil cu 2.

para[1]- || Din ngr. *para* || Element de compunere care înseamnă: **a)** „foarte", „tare", „puternic" și servește la formarea unor adjective și a unor substantive; **b)** (depr.) „mult", „prea numeros" și servește la formarea unor substantive folosite la plural.

para[2]- || Cf. fr. *para-* || Element de compunere însemnînd „apără", „contra", care servește la formarea unor substantive.

pará[3], *parale*, s.f. || Din tc. *para* || **1.** Veche monedă egală cu a suta parte dintr-un leu; (astăzi) ban de valoare mică. ○ Expr. *A nu avea nici o para (chioară)* = a nu avea nici un ban. *Pînă într-o para* = pînă la ultimul ban. *Nu face nici două parale* = nu are nici o valoare, nu e bun de nimic. *A face pe cineva de două parale* = a certa aspru pe cineva. *A lua la trei parale* = a cere cuiva socoteală. **2.** (Fam., la pl.) Bani, avere în bani. ○ Expr. *A face parale* = a avea valoare, a avea preț. *A ști cîte parale face cineva* = a cunoaște valoarea, caracterul, meritele cuiva.

pará[4], *parez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *parer* || A evita printr-o contralovitură o lovitură a adversarului (la duel, la scrimă etc.). ● (Fig.) A face față la ceva.

parabáză, *părabaze*, s.f. || Din fr. *parabase*, germ. *Parabase* || Secvență a comediei antice grecești, situată de obicei în prima parte a lucrării, în care autorul își exprimă (prin intermediul corifeului) propriile păreri în legătură cu realitățile înfățișate.

parábil, -ă, *parabili, -e*, adj. || Din *para*[4] || (Sport) Care poate fi evitat sau apărat.

parábolă[1]**,** *parabole*, s.f. || Din fr. *parabole*, lat. *parabola* || Curbă care reprezintă locul geometric al punctelor egal depărtate de o dreaptă fixă (numită directoare) și de un punct fix (numit focar).

parábolă[2]**,** *parabole*, s.f. || Din fr. *parabole*, lat. *parabola;* gr. *parabole* „comparație" || Istorioară alegorică cu conținut religios sau moral; *p. ext.* alegorie, metaforă.

parabólic, -ă, *parabolici, -ce*, adj. || Din fr. *parabolique* || De forma unei parabole[1].

paraboloíd, *paraboloizi*, s.m. || Din fr. *paraboloïde; parabole* + gr. *eidos* „aspect" || Suprafață generată de o parabolă care se deplasează astfel încît planul ei rămîne paralel cu el însuși, iar vîrful descrie o altă parabolă, situată într-un plan perpendicular.

paracăzătór, *paracăzătoare*, s.n || *Para*[2]- + *căzător* || Dispozitiv de siguranță pentru oprirea din cădere a coliviei ascensorului, în cazul ruperii cablului de susținere.

paracentéză, *paracenteze*, s.f. || Din fr. *paracenthèse; para*[2] + gr. *kentesis* „înțepătură" || Puncție efectuată într-o cavitate naturală din organism, în vederea evacuării (în scop diagnostic sau terapeutic) a lichidului conținut în aceasta.

parachérniță, *parachernițe*, s.f. Plantă erbacee medicinală din familia urticaceelor, înaltă de 30—100 cm, cu tulpina dreaptă, frunze alungite și flori verzui.

paraclís, *paraclise*, s.n. || Din sl. *paraklisŭ* || **1.** Capelă ridicată lîngă o biserică, într-un cimitir sau în interiorul unei clădiri. **2.** Slujbă religioasă de laudă și de invocare a ajutorului Fecioarei Maria sau al unui sfînt.

paraclisér, *paracliseri*, s.m. || Din *paraclis* || Persoană însărcinată cu îngrijirea unei biserici, îndeplinind și unele servicii la oficierea cultului; țîrcovnic.

paradá, *paradez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *parader* || (Livr. și ir.) A se arăta ca la paradă, a se pune (ostentativ) în evidență. *Vrea să paradeze cu tot ce are* (Agîrbiceanu).

paráđă, *parade*, s.f. || Din germ. *Parade*, fr. *parade* || **1.** Festivitate la care defilează trupe sau sportivi; *p. ext.* ceremonie. **2.** (Fig.) Atitudine, comportare ostentativă pentru a face impresie. ○ *De paradă* = de formă, de ochii lumii. ○ Expr. *A face paradă de ceva* = a face ceva în mod ostentativ, pentru a produce efect. **3.** (Sport) Succesiune de procedee tehnice executate de un sportiv pentru a para o lovitură a adversarului și a da o ripostă (ex. la box, la scrimă).

paradentóză s.f. v. **parodontoză.**

paradígmă, *paradigme*, s.f. || Din lat. *paradigma*, ngr. *paradigma* „exemplu, model" ||

Totalitatea formelor flexionare ale unui cuvînt. ● Tablou al formelor unui cuvînt dat ca model pentru flexiunea unei părți de vorbire.

paradís s.n. || Din fr. *paradis;* gr. *paradeisos* „grădină" || (În concepțiile religioase) Grădina raiului, în care ar ajunge după moarte sufletele oamenilor fără păcate; rai. ● (Fig.) Loc plăcut, încîntător.

paradiziác, -ă, *paradiziaci, -ce,* adj. || Din fr. *paradisiaque* || (Livr.) De paradis, ca în paradis; minunat, încîntător.

paradós, *paradosuri,* s.n. || Din fr. *parados* || Parapet de pămînt executat în partea din spate a unei tranșee, pentru a apăra de eventuale lovituri din spate.

paradosí, *paradoscsc,* vb. IV. Tranz. || Din ngr. *paradido* || (Înv.) A preda o materie de învățămînt; a învăța pe cineva ceva.

paradóx, *paradoxuri,* s.n. || Din fr. *paradoxe;* gr. *paradoxos* (< *para*^{2}- + *doxa* „părere") || **1.** Enunț surprinzător dar demonstrabil care contrazice opinia îndeobște acceptată; *p. ext.* ciudățenie, absurditate. **2.** *Paradoxul hidrostatic* = faptul (ciudat în aparență) că presiunea unui lichid pe fundul vasului în care se află nu depinde de forma și de dimensiunile vasului, ci numai de înălțimea lichidului și de densitatea lui.

paradoxál, -ă, *paradoxali, -e,* adj. || Din fr. *paradoxal* || Care ține de paradox; de neînțeles, ciudat, bizar.

parafá, *parafez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *parafer* || A semna prin parafă, a întări un act prin semnătură cu parafa.

paráfă, *parafe,* s.f. || Din fr. *parafe* || **1.** Iscălitură prescurtată. ● (Dr.) Semnătură prescurtată pusă pe un tratat internațional de către împuterniciții statelor care au luat parte la negocieri (guvernul statelor respective putînd semna sau nu ulterior tratatul). **2.** Ștampilă cu numele (de obicei al unui medic) sau cu anumite inițiale.

paraférnă, *paraferne,* s.f. || Din ngr. *paraferna* || (În dreptul bizantin) Avere care aparține soției căsătorite în regim dotal și asupra căreia aceasta își menține drepturile de administrare și de folosință.

parafiná, *parafinez,* vb. I. Refl. || Din fr. *paraffiner* || (Despre pereții țevilor de extracție a petrolului) A se acoperi cu parafină.

parafinăre s.f. Acțiunea de *a se parafina;* depunere a unor hidrocarburi parafinice pe pereții țevilor de extracție și pe ai conductelor de transport a țițeiului, ceea ce provoacă reducerea secțiunii de curgere.

parafínă, *parafine,* s.f. || Din fr. *paraffine* || Produs solid, alb, translucid, obținut din țiței și întrebuințat la fabricarea lumînărilor, la impregnarea hîrtiei și a țesăturilor, ca materie primă în industria chimică etc.

parafínic, -ă, *parafinici, -ce,* adj. || Din fr. *paraffinique* || Privitor la parafină; din parafină.

parafinós, -oásă, *parafinoși, -oase,* adj. || Din fr. *paraffineux* || Care conține parafină.

parafóc, *parafocuri* s.n. || *Para*^{2}- + *foc* || Zid din material refractar care apără de flăcări partea mai sensibilă a unui cazan de aburi.

parafrazá, *parafrazez,* vb. I. Tranz. || Din *paraphraser* || A exprima ceva prin parafrază.

parafrázǎ, *parafraze,* s.f. || Din fr. *paraphrase* || **1.** Expunere într-o formulare personală (mai amplă) a conținutului unui text. **2.** Prelucrare cu caracter liber a unei teme muzicale cunoscute, luată din alte opere.

parafúlger, *parafulgere,* s.n. || *Para*^{2}- + *fulger* || Dispozitiv de protecție a unei conducte electrice împotriva descărcărilor electrice din atmosferă. ● Dispozitiv de protecție a instalațiilor de telecomunicații împotriva supratensiunilor, montat pe linii aeriene.

paragát, *paragate,* s.n. || Din tc. *paragat* || Unealtă de pescuit marin, alcătuită dintr-un șir de cîrlige cu nadă și folosită la pescuitul calcanului, nisetrului etc.

paragenéză s.f. || Din fr. *paragénèse; para*^{2}- + gr. *genesis* „naștere" || Formare, în aceeași epocă, a mai multor minerale care se găsesc asociate.

parágină, *paragini,* s.f. **1.** Teren necultivat, acoperit de buruieni; teren neproductiv. **2.** Stare de neîngrijire, de părăsire a unui teren sau a unei clădiri; dărăpănătură, ruină.

paragráf, *paragrafe,* s.n. || Din ngr. *paragraphos,* lat. *paragraphus,* fr. *paragraphe* || Pasaj dintr-un text, despărțit de restul textului printr-un alineat nou (și printr-un semn grafic special); subdiviziune dintr-un capitol al unui text de lege, al unui statut etc.

paraimunitáte s.f || *Para*^{2}- + *imunitate* || Rezistență pe care un organism imun față de un germen o prezintă și față de un alt germen.

paralácticc, -ă, *paralactici, -ce,* adj. || Din fr. *parallactique* || Care se referă la paralaxă.

paraláxă, *paralaxe,* s.f. || Din fr. *parallaxe,* gr. *parallaxis* „schimbare" || Unghiul sub care se vede raza Pămîntului sau raza orbitei sale de pe alt corp ceresc. ● Unghiul format de dreptele care unesc un punct depărtat cu extremitățile unei baze de observație, mică în raport cu depărtarea punctului.

paralél, -ă, *paraleli, -e,* adj., s.f.; s.n. || Din lat. *parallelus,* fr. *parallèle* || **1.** Adj., s.f. (Drepte, planuri) care nu se intersectează, oricît s-ar prelungi. **2.** Adj. Care se produce și evoluează concomitent cu altceva. **3.** S.f. (Geogr.) Fiecare dintre cercurile imaginare determinate de intersecția globului pămîntesc cu planuri perpendiculare pe axa polilor. Aceste cercuri unesc, pe suprafața Pămîntului, punctele cu aceeași latitudine. **4.** S.f. (La pl.) Aparat de gimnastică format din două bare paralele **(1)** așezate pe stîlpi. **5.** S.f. Comparație făcută, într-o scriere literară, între două personaje, două fenomene etc. **6.** S.n. Instrument de atelier folosit la trasarea pe o piesă a unor linii paralele cu un plan dat.

paralelipipéd, *paralelipipede,* s.n. || Din fr. *parallélépipède;* gr. *parallelos* „paralel" + *epipedon* „suprafață" || Prismă a cărei bază este un paralelogram.

paralelipipedíc, -ă, *paralelipipedici, -ce,* adj. || Din fr. *parallélépipédique* || Care are forma unui paralelipiped.

paralelísm, *paralelisme,* s.n. || Din fr. *parallélisme* || Însușirea de a fi paralel. ● Stare a două

lucruri, fenomene etc. care prezintă elemente comparabile.

paralelizá, *paralelizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *paralléliser* || A dispune, a așeza paralel.

paralelográm, *paralelograme*, s.n || Din fr. *parallélogramme*, germ. *Parallelogramm* || Patrulater cu laturile opuse paralele.

paraléu, *paralei*, s.m || *Para*[1]- + *leu* || (Mai ales precedat de *leu*) Leu foarte mare și puternic; *p. ext.* ființă puternică, vitează (înzestrată cu însușiri supranaturale). *Feciori voinicei, Voinici paralei* (Pop.).

paralític, -ă, *paralitici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din fr. *paralytique*, ngr. *paralitikos* || (Persoană) care suferă de paralizie.

paralizá, *paralizez*, vb. I. || Din fr. *paralyser* || **1.** Intranz. și refl. A se îmbolnăvi de paralizie, a deveni paralitic. **2.** Tranz. (Fig.) A împiedica o mișcare, o acțiune, a imobiliza. **3.** Tranz. și intranz. (Fig.) A încremeni, a rămîne imobilizat (de spaimă, de emoție etc.).

paralizánt, -ă, *paralizanți, -te*, adj. || Din fr. *paralysant* || Care paralizează. ● (Fig) Care împiedică o acțiune, o manifestare.

paralizát, -ă, *paralizați, -te*, adj. **1.** Care suferă de paralizie. **2.** (Fig.) Împiedicat, oprit din acțiune. **3.** (Fig.) Înmărmurit, înțepenit (de spaimă, de uimire).

paralizíe, *paralizii*, s.f. || Din fr. *paralysie* || Pierdere totală sau parțială a posibilităților de mișcare. ○ *P. infantilă* = poliomielită.

paramagnétic, -ă, *paramagnetici, -ce*, adj. || Din fr. *paramagnétique* || (Despre corpuri) Care, la introducerea într-un cîmp magnetic, prezintă o magnetizare slabă, de același sens cu intensitatea cîmpului.

paraméci, *parameci*, s.m. || Din fr. *paramécie;* gr. *paramekes* „alungit" || Infuzor microscopic, de formă oval-alungită, care trăiește în ape stătute. Se dezvoltă în cantități mari în infuzii de fin.

paraménț, *paramente*, s.n. || Din germ. *Parament* || Fața exterioară finisată, vizibilă a unei zidării de piatră.

paramétric, -ă, *parametrici, -ce*, adj. || Din fr. *paramétrique* || Care se referă la parametru, care ține de parametru.

paramétru, *parametri*, s.m. || Din fr. *paramètre; para*[2]- + gr. *metron* „măsură" || (Fiz., tehn.) Mărime proprie unui obiect, care intervine în caracterizarea anumitor proprietăți ale acestuia.

paramilitár, -ă, *paramilitari, -e*, adj. || Din fr. *paramilitaire* || (Despre grupuri, formații) Care este organizat pe baze de tip militar și de structură a armatei.

paramnezíe, *paramnezii*, s.f. || Din fr. *paramnésie; para*[2]- + gr. *mnesis* „amintire" || Iluzie a memoriei constînd în a trăi senzații percepute pentru prima oară ca pe niște amintiri.

paranímfă, *paranimfe*, s.f. || Din lat. *paranympha* || (Astăzi rar) Fată care însoțește pe mireasă la cununie și care are anumite atribuții la nuntă.

paranóia s.f. || Din fr. *paranoïa*, gr. *paranoia* „nebunie" || Denumire dată unor boli psihice care se manifestă prin deliruri, idei fixe, mania persecuției, a grandorii, halucinații etc.

paranóic, -ă, *paranoici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din *paranoia* || (Persoană) care suferă de paranoia.

parantéză, *paranteze*, s.f. || Din fr. *parenthèse; para*[2]- + gr. *en* „în" + *thesis* „punere" || **1.** Semn de punctuație (în formă de arc de cerc sau de linie frîntă în unghi drept la capete) care se pune la începutul și la sfîrșitul cuvintelor considerate a fi o explicație, un adaos, o precizare; textul pus între aceste semne. **2.** (Fig.) Digresiune. **3.** (Mat.) Semne grafice care exprimă faptul că operația aflată în interiorul lor trebuie făcută înaintea celorlalte.

parapét, *parapete*, s.n. || Din fr. *parapet*, germ. *Parapett* || **1.** Perete scund la marginea balcoanelor, a teraselor, a podurilor, a șoselelor etc., servind ca element de protecție. **2.** Întăritură de pămînt amenajată în fața (uneori în spatele) unei tranșee, pentru protejarea luptătorilor. ● (Înv.) Perete de pămînt bătut sau de zidărie, în cadrul unei fortificații.

paraplégic, -ă, *paraplegici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din fr. *paraplégique* || (Persoană) care suferă de paraplegie.

paraplegíe s.f. || Din fr. *paraplégie;* gr. *paraplegia* „paralizie parțială" || Paralizie a ambelor picioare.

parapód, *parapode*, s.n. || Din fr. *parapode* || (Zool.) Apendice al unor viermi, care servește la deplasare.

parápon s.n. || Din ngr. *paraponon* || (Înv.; astăzi fam.) Supărare, necaz, ciudă. *Vecinele plecară, învinețite de parapon* (Bart).

paraponísit, -ă, *paraponisiți, -te*, adj. || Din *paraponisi*, înv., rar, „a se supăra" || (Înv. și fam.) Supărat, necăjit; nemulțumit.

parascíntei, *parascintei*, s.n. || *Para*[2]- + *scînteie* || Dispozitiv montat la coșuri pentru oprirea scînteilor și a altor particule antrenate de gazele de ardere.

parascovénie, *parascovenii*, s.f. (Fam.) Năzbîtie, poznă.

parasimpátic adj. || Din fr. *parasympathique* || *Sistem p.* = parte a sistemului nervos care încetinește ritmul cardiac și accelerează mișcările tubului digestiv.

parasintétic, -ă *parasintetici, -ce*, adj., s.n. || Din fr. *parasynthétique* || (Cuvînt) format atît cu prefix cît și cu sufix.

parasól, *parasoluri*, s.n. || Din germ. *Parasol*, fr. *parasol* || **1.** (Înv. și reg.) Umbrelă (de soare). **2.** Tip de aripă de avion (monoplan), fixată deasupra fuzelajului.

parasolár, *parasolare*, s.n. || *Para*[2]- + *solar* || Piesă, în formă de pîlnie, montată în fața obiectivului la aparatele de fotografiat, la camerele de luat vederi etc., pentru a împiedica pătrunderea luminii puternice din exterior.

parastás, *parastase*, s.n. || Din sl. *parastasŭ* || (În cultul creștin) Slujbă religioasă făcută pentru pomenirea morților.

parașutá, *parașutez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *parachuter* || A (se) lansa din avion cu ajutorul parașutei.

paraşútă, *paraşute*, s.f. || Din fr. *parachute; para*²- + *chute* „cădere" || Dispozitiv (care în cădere ia forma unei umbrele) folosit pentru aterizarea lentă a persoanelor sau a materialelor lansate dintr-un avion.

paraşutísm s.n. || Din fr. *parachutisme* || Tehnica lansării din avion cu paraşuta. ○ Ramură sportivă care cuprinde lansări cu paraşuta.

paraşutíst, -ă, *paraşutişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *parachutiste* || Persoană specializată în lansarea cu paraşuta.

paratáctic, -ă, *paratactici, -ce*, adj. || Din fr. *paratactique* || Care este exprimat prin parataxă; care alcătuieşte o parataxă sau un element al ei; juxtapus.

paratáxă, *parataxe*, s.f. || Din fr. *parataxe* || (Gram.) Juxtapunere.

paratífic, -ă, *paratifici, -ce*, adj. || Din fr. *paratyphique* || Care se referă la paratifos; care provoacă paratifosul.

paratifoídă, *paratifoide*, s.f. || Din fr. *paratyphoïde* || *Febră p.* = paratifos.

paratífos s.n. || *Para*²- + *tifos* || Boală infecţioasă asemănătoare cu tifosul exantematic, dar mai puţin gravă decît acesta.

paratiroídă, *paratiroide*, adj. || Din fr. *paratyroïde* || *Glandă p.* (şi substantivat, f.) = fiecare dintre cele patru glande endocrine, situate înapoia glandei tiroide, cu rol în reglarea metabolismului fosforului şi calciului.

paratrăsnet, *paratrăsnete*, s.n. || *Para*²- + *trăsnet* || Dispozitiv de protecţie împotriva trăsnetelor, alcătuit dintr-o ţijă metalică aeriană legată de un fir conductor introdus în pămînt. Este montat în punctul cel mai înalt al construcţiei pe care o protejează.

paravalánşă, *paravalanşe*, s.f. || *Para*²- + [*a*]*valanşă* || Zid de piatră, de beton etc. destinat să apere o cale de circulaţie terestră de avalanşe.

paraván, *paravane*, s.n. || Din fr. *paravent* || Piesă de mobilier formată din unul sau mai multe panouri, acoperite cu placaj, pînză etc. folosită în încăperi pentru a izola anumite porţiuni ale acestora. • (Fig.) Ceea ce ascunde, maschează ceva sau care serveşte ca pretext pentru a ascunde ceva.

paravînt, *paravînturi*, s.n. || *Para*²- + *vînt* || Sistem de protecţie împotriva curenţilor de aer într-o staţie de triaj, format din mai multe rînduri de arbori sau din panouri aşezate după direcţii perpendiculare pe axa căilor.

parazăpádă, *parazăpezi*, s.f. || *Para*²- + *zăpadă* || **1.** Panouri de lemn servind ca mijloc de protecţie contra înzăpezirii unei căi de comunicaţie sau a unei porţiuni de teren. **2.** Grilaj montat la marginea streşinii unei clădiri pentru a împiedica căderea zăpezii de pe acoperiş.

parazít, -ă, *paraziţi, -te*, adj., subst. || Din fr. *parasite*, lat. *parasitus; para*²- + gr. *sitos* „mîncare" || **1.** Adj., s.m. şi f. (Plantă sau animal) care trăieşte pe sau în corpul altui organism, hrănindu-se cu materia organică a acestuia. **2.** Adj., s.m. şi f. (Fig.) (Persoană) care trăieşte din munca altuia. **3.** S.m. (La pl.) Perturbaţii într-un sistem de telecomunicaţii, produse de fenomene electromagnetice din atmosferă sau din unele instalaţii electrice.

parazitá, *parazitez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *parasiter* || A trăi ca parazit pe un organism animal sau vegetal (infectîndu-l). • Intranz. (Fig.; despre oameni) A trăi din munca altuia.

parazitár, -ă, *parazitari, -e*, adj. || Din fr. *parasitaire* || **1.** Care trăieşte ca parazit **(1)**; de parazit. **2.** (Fig.; despre oameni) Care trăieşte din munca altora, din exploatare. • Care este de prisos, inutil.

parazitísm s.n. || Din fr. *parasitisme* || **1.** Forma de viaţă a organismelor parazite **(1). 2.** (Fig.) Faptul de a trăi din munca altuia; trîndăvie.

parazitológ, *parazitologi*, s.m. || Din fr. *parasitologue* || Specialist în parazitologie.

parazitologíe s.f. || Din fr. *parasitologie; fr. parasite* + gr. *logos* „studiu" || Ştiinţă care se ocupă cu studiul animalelor şi plantelor parazite, precum şi cu metodele de combatere a paraziţilor.

parazitóză, *parazitoze*, s.f. || Din fr. *parasitose* || Denumire dată bolilor de origine parazitară.

pără¹ s.f. || Din sl. *para* || Flacără, văpaie. ○ Expr. *A se face foc şi pără* = a se înfuria. *Auzind zmeul aceasta, se făcu foc şi pără de mînie* (Ispirescu).

pără², *pere*, s.f. || Lat. *pira* || **1.** Fructul părului, de forme şi dimensiuni variate. **2.** Nume dat unor piese în formă de pară **(1).**

parbríz, *parbrize*, s.n. || Din fr. *pare-brise* || Paravan transparent montat în partea din faţă a unui vehicul, servind ca apărătoare pentru conducătorul acestuia.

parc, *parcuri*, s.n. || Din fr. *parc* || **1.** Grădină publică amenajată pentru odihnă şi agrement; grădină mare cu alei şi cu copaci, în jurul unei locuinţe. ○ *Parc naţional* = întindere de teren în care exploatarea silvică, vînătorească, minieră etc. este interzisă, pentru menţinerea neschimbată a mediului natural. *Parc de vînătoare* = teren împrejmuit unde este crescut şi îngrijit vînatul. *Parc sportiv* = complex alcătuit din mai multe terenuri sportive (şi săli de sport), în mijlocul unor spaţii verzi. **2.** Loc de staţionare a vehiculelor sau de depozitare a utilajului unei instituţii ori întreprinderi. • Totalitatea vehiculelor de acelaşi fel ale unei întreprinderi.

parcá, *parchez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *parquer* || A aşeza un vehicul într-un parc **(2)** sau într-un loc rezervat în acest scop, pentru o staţionare mai îndelungată.

parcáj, *parcaje*, s.n. || Din fr. *parcage* || Parcare; *concr.* loc de parcare.

parcán, *parcane*, s.n. || Din pol., ucr. *parkan*, magh. *párkány* || **1.** (În trecut) Fortificaţie din bîrne, scînduri etc. **2.** (Reg.) Gard de scînduri sau de nuiele. • Parapet. **3.** (Reg.) Tocul uşii sau al ferestrei. **4.** (Reg.) Nume dat unor elemente de construcţie (bîrnă, stîlp, şipcă etc.). || Şi: **părcán** s.n.

parcáre, *parcări*, s.f. Acţiunea de *a parca;* parcaj.

párcă¹ adv. || *Pare* + *că* || Se pare, s-ar crede, s-ar zice că...; poate. • (Cu valoare de con-

juncție) Ca și cum, ca și cînd. *Nu-mi răspunde... Parcă n-ar avea gură* (Stancu).

párcă[2], *parce*, s.f. || Din lat. *Parca*, fr. *Parque* || Fiecare dintre cele trei divinități din mitologia romană, despre care se credea că una toarce, a doua deapănă și a treia taie firul vieții omului.

parcelá, *parcelez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *parceller* || A împărți un teren, o pădure în parcele.

parcelát, -ă, *parcelați, -te*, adj. (Despre terenuri) Împărțit în parcele.

parcélă, *parcele*, s.f. || Din fr. *parcelle* || Porțiune de teren delimitată, în cadrul unei suprafețe mai mari, pentru o anumită întrebuințare.

parchét, *parchete*, s.n. || Din fr. *parquet* (diminutivul lui *parc*, însemnînd și „porțiune din sala de judecată") || **1.** Piesă mică din lemn de esență tare, folosită la pardosirea încăperilor; pardoseală făcută din astfel de piese. **2.** Porțiune dintr-o pădure în curs de exploatare. **3.** Denumire dată în trecut organului de stat care punea în mișcare acțiunea penală și o susținea în fața instanței de judecată.

parchetá, *parchetez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *parqueter* || **1.** A pardosi o încăpere cu parchet **(1). 2.** A împărți o pădure în parchete **(2).**

parchetár, *parchetari*, s.m. || Din *parchet* || Lucrător specializat în montarea pardoselilor de parchet.

parchetát, -ă, *parchetați, -te*, adj. **1.** (Despre încăperi) Pardosit cu parchet **(1). 2.** (Despre păduri) Împărțit în parchete **(2)**.

párching, *parchinguri*, s.n. || Din engl. *parking* || Loc unde se parchează vehiculele.

parcimonie, *parcimonii*, s.f. || Din fr. *parcimonie*, lat. *parcimonia* || (Livr.) Avariție, zgîrcenie. ● (Fig.) Măsură, pondere (în manifestări), reținere.

parcimoniós, -oásă, *parcimonioși, -oase*, adj. || Din fr. *parcimonieux* || (Livr.) Care manifestă parcimonie; zgîrcit. ● (Fig.) Măsurat, ponderat, reținut (în manifestări).

parcúrge, *parcúrg*, vb. III. Tranz. || Din fr. *parcourir* (influențat de *curge)* || **1.** A străbate un drum, o distanță (pînă la capăt). **2.** A trece cu privirea peste ceva; a citi în grabă și superficial o carte, un ziar etc.

parcúrs, *parcursuri*, s.n. || Din fr. *parcours* || **1.** Faptul de a parcurge o distanță; *concr.* drum (de) străbătut. ○ *Pe parcurs* = în timpul unei călătorii, al unui drum, *p. ext.* al unei activități; între timp. *Pe parcursul* = în decursul. **2.** Lungimea unui drum sau a unei traiectorii între două puncte.

pardesíu, *pardesiuri*, s.n. || Din fr. *pardessus* || Haină lungă de stofă, mai subțire decît paltonul, care se poartă primăvara și toamna, peste îmbrăcămintea obișnuită. || Pl. și: *pardesie.*

pardón interj. || Din fr. *pardon*, germ. *Pardon* || **1.** Iertați-mă! scuzați!; (indicînd un protest) ba nu, să avem iertare. **2.** S.n. (Înv.) Absolvire de o pedeapsă, iertare; scuză.

párdos, *pardoși*, s.m. || Din sl. *părdošŭ* || (Înv.) Panteră. ● (Fig.) Om viteaz, curajos.

pardoseálă, *pardoseli*, s.f. || Din *pardosi* || Strat de scînduri, cărămidă, asfalt etc., așezat pe planșeul unei încăperi, pe suprafața unei curți, pentru protecție sau în scop decorativ.

pardosí, *pardosesc*, vb. IV. Tranz. A acoperi cu pardoseală o încăpere, o curte etc.

pardosít, -ă, *pardosiți, -te*, adj. (Despre încăperi, curți) Acoperit cu pardoseală.

paremíe s.f. v. **parimie.**

paremiológ, *paremiologi*, s.m. || Din fr. *parémiologue* || Specialist în paremiologie.

paremiologíe s.f. || Din fr. *parémiologie* || Disciplină care se ocupă cu studiul proverbelor. ● Totalitatea proverbelor dintr-o limbă.

parenchím, *parenchime*, s.n. || Din fr. *parenchyme*, it. *parenchima* || **1.** Țesutul fundamental al unui organ (plămîni, rinichi, splină). **2.** Țesut vegetal fundamental care formează partea cea mai mare a organelor moi ale plantelor.

parenterál, -ă, *parenterali, -e*, adj. || Din fr. *parentéral; para*[2]- + gr. *enteron* „intestin" || (Despre modul de administrare a medicamentelor) Care se face pe altă cale decît cea digestivă.

parestezíe, *parestezii*, s.f. || Din fr. *paresthésie; para*[2]- + gr. *aishesis* „senzație" || Senzație falsă sau fără obiect (furnicătură, amorțeală, înțepătură etc.) resimțită în cursul unor afecțiuni ale sistemului nervos.

paréză, *pareze*, s.f. || Din germ. *Parese* || Paralizie parțială, incompletă a unui organ, constînd în reducerea amplitudinii și forței mișcării.

parfé, *parfeuri*, s.n. || Din fr. *parfait* || Înghețată (de ciocolată), preparată cu frișcă bătută. || Și: **parféu** s.n.

parféu s.n. v. **parfé.**

parfúm, *parfumuri*, s.n. || Din fr. *parfum* || **1.** Miros plăcut, mireasmă; aromă. **2.** Produs lichid cu miros plăcut, preparat din substanțe aromatice; (la pl.) feluri, sorturi din astfel de produse. **3.** (Fig.) Notă, atmosferă specifică. *Parfumul poeziei lui Macedonski se va păstra inalterabil, multă vreme* (Galaction).

parfumá, *parfumez*, vb. I || Din fr. *parfumer* || **1.** Tranz. și refl. A (se) stropi cu parfum. **2.** Tranz. A îmbiba cu o mireasmă plăcută; a înmiresma.

parfumát, -ă, *parfumați, -te*, adj. **1.** Care miroase frumos. **2.** Impregnat cu parfum **(2). 3.** (Despre unele fructe, alimente) Aromat.

parfumeríe, *parfumerii*, s.f. || Din fr. *parfumerie* || Magazin în care se vînd parfumuri **(2),** articole de toaletă, cosmetice etc.

parhelíe, *parhelii*, s.f. || Din fr. *parhélie* || Fenomen optic constînd în apariția unor pete strălucitoare, rotunde, adeseori colorate, situate pe un cerc luminos, paralel cu orizontul, care trece prin Soare.

pária[1] s.m. invar. || Din fr. *paria* || **1.** (În India, la brahmani) Persoană care se află în afara castelor și care este lipsită de orice drepturi sociale sau religioase. **2.** (Fig.) Persoană disprețuită, repudiată.

pariá[2], *pariez*, vb. I. Intranz. și tranz. || Din fr. *parier* || **1.** A face un pariu, a pune rămășag. **2.** A participa la anumite jocuri de noroc, în special la cursele de cai, angajînd sume de bani.

paricíd, -ă, *paricizi, -de*, s.m. şi f., **(2)** *paricíduri*, s.n. || Din fr. *parricide* || **1.** S.m. şi f. Persoană care şi-a ucis tatăl sau mama. **2.** S.n. Crimă care constă în uciderea părinţilor.

paricopitát, -ă, *paricopitaţi, -te*, adj., s.n. || De la *copitat* || (Zool.) Artiodactil.

parietál, -ă, *parietali, -e*, adj. || Din fr. *pariétal;* lat. *paries, -etis* „perete" || Care ţine de peretele unei cavităţi a organismului. ○ *Os p.* = fiecare dintre cele două oase care formează partea de mijloc a cutiei craniene.

parigoríe, *parigorii*, s.f. || Din ngr. *parigoria* || (Înv.) Mîngîiere, consolare.

parimíe, *parimii*, s.f. || Din ngr. *parimia* || (Înv.) Proverb, maximă, pildă. || Şi: **paremíe** s.f.

paripenát, -ă, *paripenaţi, -te*, adj. || Din fr. *paripenné;* lat. *par* „egal" + *pennatus* „cu pene" || (Despre frunzele compuse) Care are un număr pereche de foliole.

parisilábic, -ă, *parisilabici, -ce*, adj. || Din fr. *parisyllabique;* lat. *par* „egal" + *syllabicus* „silabic" || (Despre substantive sau adjective) Care păstrează acelaşi număr de silabe în cursul declinării (la formele cazuale fundamentale).

paritáte, *paritáţi*, s.f. || Din fr. *parité*, lat. *paritas, -atis* || **1.** Egalitate numerică, număr egal. **2.** Egalitate valorică. ○ *P. valutară* = raportul dintre diferitele valute pe baza conţinutului lor în aur, stabilit prin lege.

pariu, *pariuri*, s.n. || Din fr. *pari* || Înţelegere între persoane care susţin lucruri contrare, în baza căreia cel care va avea dreptate urmează să primească de la celălalt o răsplată în bani sau în obiecte; rămăşag. ● Joc de noroc la cursele de cai, constînd dintr-o miză care dă participantului cîştigător dreptul la o cotă din totalul sumelor mizate.

parízer s.n. || Din germ. *Pariser* || Varietate de salam din carne de vită şi slănină, tocate mărunt şi fierte.

parîmă, *parîme*, s.f. || Din tc. *parima* || Frînghie, odgon, cablu folosit la bordul unei nave.

parlagíu, *parlagii*, s.m. || Din tc. *parlayici* || Măcelar care taie vitele la abator.

parlamént, *parlamente*, s.n. || Din fr. *parlement* || Denumire dată în unele ţări organului legislativ al statului.

parlamentá, *parlamentez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *parlementer* || A duce tratative cu partea adversă pentru a ajunge la o înţelegere; a trata, a negocia.

parlamentár,[1] **-ă,** *parlamentari, -e*, adj., s.m. || Din fr. *parlementaire* || **1.** Adj. Care ţine de parlament, privitor la parlament. ○ *Imunitate parlamentară* = drept recunoscut parlamentarilor de a nu putea fi urmăriţi, arestaţi sau judecaţi decît cu aprobarea organului reprezentativ ai cărui membri sînt. **2.** S.m. Membru al unui parlament.

parlamentár², *parlamentari*, s.m. || Din fr. *parlementaire* || Persoană delegată să ducă tratative de pace sau de armistiţiu cu comandanţii armatei inamice.

parlamentarísm s.n. || Din fr. *parlementarisme* || Sistem de guvernare specific statelor cu regim parlamentar.

parloár, *parloare*, s.n. || Din fr. *parloir* || (Franţuzism) Sală de primire a vizitatorilor într-un cămin, într-un internat, într-o cazarmă etc.; vorbitor.

parmác, *parmaci*, s.m. || Din tc. *parmak* || Stîlp folosit la prispe, la pridvoare etc.

parmaclíc, *parmaclîcuri*, s.n. || Din tc. *parmaklık* || Balustradă de lemn la un pridvor, la un balcon, la un pod; pălimar. || Şi: **parmalíc** s.n.

parmalíc s.n. v. **parmaclíc.**

pármen, *parmeni, -e*, adj. || Din germ. *Parmäne* || *Măr p. (auriu)* (şi substantivat, m.) = varietate de măr cu fructele galbene-aurii, cu dungi roşii; (substantivat, n.) fructul acestei varietăţi de măr.

parmezán, *parmezane*, s.n. || Din fr. *parmesan* || Varietate de caşcaval uscat; *p. ext.* caşcaval ras.

parnasián, -ă, *parnasieni, -e*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *parnassien* || **1.** Adj. Care se referă la parnasianism. **2.** S.m. şi f. Adept sau reprezentant al parnasianismului.

parnasiánism s.n. || Din *parnasian* (după numele muntelui *Parnas*, din Focida, considerat lăcaşul muzelor) || Curent literar apărut în Franţa, în sec. 19, care cultiva virtuozitatea formei, construcţia savantă, impersonală, evocarea naturii exotice, a civilizaţiilor trecute etc.

parodiá, *parodiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *parodier* || A imita o operă literară sau stilul unui scriitor, cu intenţii satirice ori pentru a obţine efecte comice. ● A reproduce, în mod grotesc, gesturile sau mişcările cuiva.

parodíe, *parodii*, s.f. || Din fr. *parodie;* gr. *para* „alături" + *ode* „cîntec" || **1.** Scriere cu caracter umoristic sau satiric, constînd în imitarea unei opere literare ori a manierei unui scriitor. **2.** Imitaţie neizbutită, inferioară unui prototip sau originalului.

parodiére, *parodieri*, s.f. Acţiunea de *a parodia.*

parodístic, -ă, *parodistici, -ce*, adj. || Din *parodie* || Care se referă la parodie, care este specific parodiei.

parodontóză, *parodontoze*, s.f. || Din fr. *parodontose;* gr. *para* „(pe) lîngă" + *odous, odontos* „dinte" || Boală a gingiilor caracterizată prin distrugerea ţesuturilor de susţinere a dinţilor, însoţită de focare de infecţie. || Şi: **paradentóză** s.f.

paróh, *parohi*, s.m. || Din lat. *parochus*, germ. *Parochus* || Preot care conduce o parohie.

parohiál, -ă, *parohiali, -e*, adj. || Din lat. *parochialis*, germ. *parochial* || Care ţine de o parohie, privitor la o parohie.

parohíe, *parohii*, s.f. || Din lat. *parochia*, germ. *Parochie* || Cea mai mică unitate administrativă bisericească; comunitate creştină condusă de un paroh. ● Sediul, clădirea în care se află cancelaria şi locuinţa parohului.

paróí, *paroiuri*, s.n. || Din ucr. *parij*, rus. *paroj* || Roi de albine provenit din alt roi din aceeași vară.

paról interj. || Din fr. *parole* || (Franțuzism; ca formulă de întărire a unei afirmații) Pe cuvîntul meu! Zău!

parólă, *parole*, s.f. || Din lat., it. *parola*, fr. *parole*, germ. *Parole* || **1.** (Milit.) Cuvînt secret, convențional, care servește ca mijloc de recunoaștere în serviciul de gardă sau în anumite misiuni. **2.** Cuvînt de recunoaștere între membrii unei organizații conspirative. **3.** (Astăzi rar) Promisiune, angajament; cuvînt de onoare. **4.** (Înv.) Cuvînt, vorbă, afirmație; discuție.

parolíst, -ă, *paroliști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din *parolă* || (Fam.) (Persoană) care se ține de cuvînt, care își respectă angajamentul luat.

paroním, *paronime*, s.n. || Din fr. *paronyme; para*^{2}- + gr. *onoma* „nume" || Cuvînt asemănător cu altul din punctul de vedere al formei, dar deosebit de acesta ca sens și ca origine (ex. perceptor și preceptor, releva și revela).

paronimíe, *paronimii*, s.f. || Din fr. *paronymie* || Însușire a două sau a mai multor cuvinte de a fi paronime.

paronomázǎ, *paronomaze*, s.f. || Din fr. *paronomase* || Figură de stil constînd în asocierea de paronime, în scopul fixării prin sonoritate a unei expresii (ex. cine se scuză se acuză).

parotídă, *parotide*, s.f. || Din fr. *parotide; para*^{2}- + *ous, otos* „ureche" || Fiecare dintre cele două glande salivare situate dedesubtul urechilor.

paroxísm, *paroxisme*, s.n. || Din fr. *paroxysme; para*^{2}- + gr. *oxynein* „a ascuți" || Intensitate maximă a unei senzații, a unui sentiment.

paroxístic, -ă, *paroxistici, -ce*, adj. || Din fr. *paroxystique* || Care a ajuns la paroxism. • (Despre boli, simptome) Care atinge intensitatea maximă.

paroxítón, -ă, *paroxitone*, adj., s.n. || Din fr. *paroxyton* || (Cuvînt) care are accentul pe penultima silabă.

parpalíc, *parpaleci*, s.m. (Înv.) Vînzător ambulant de covrigi ori de plăcinte. • (Depr.) Om prost, care nu merită considerație.

parpián, *parpieni*, s.m. Mică plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori dispuse în capitule albe sau roz; crește prin locuri uscate.

parsíc, *parseci*, s.m. || Din fr. *parsec; par*[*allaxe*] + *sec*[*onde*] || Unitate de măsură pentru distanțe folosită în astronomie, egală cu 3,26 ani-lumină.

parșív, -ă, *parșivi, -e*, adj. || Din rus. *paršivyj* || (Pop. și fam.) Mîrșav, ordinar, ticălos.

partáj, *partaje*, s.n. || Din fr. *partage* || Împărțire (a unei averi).

párte, *părți*, s.f. || Lat. *pars, partis* || **1.** Ceea ce se desprinde dintr-un întreg, dintr-un grup; porțiune, fragment. ○ *În parte* = **a)** în oarecare măsură; **b)** separat, unul cîte unul; **c)** aparte. *În (cea mai) mare parte* = în majoritate, în bună măsură. **2.** Element constitutiv, delimitat, din alcătuirea unui organism, a unui mecanism etc. ○ (Gram.) *P. de vorbire* = categorie de cuvinte grupate după sensul lor lexical fundamental și după caracteristicile morfologice și sintactice. ○ Expr. *A face parte din...* (sau *dintre...)* = a fi unul dintre elementele componente ale..., a fi membru al... *A lua parte la...* = a participa la... **3.** Diviziune a unei opere literare, muzicale etc. • *Spec.* Porțiune a corpului unui om sau unui animal, care formează o unitate. **4.** Ceea ce revine cuiva în urma unei împărțiri, a unei moșteniri etc. ○ Expr. *Partea leului* = partea cea mai mare dintr-un cîștig realizat în comun, pe care și-o rezervă cineva pentru sine. *A fi la parte cu cineva* = a fi asociat cu cineva la o afacere, a beneficia, împreună cu altul la un cîștig. • (Pop.) Ceea ce îi este hărăzit cuiva (în bine sau în rău); soartă, destin. ○ Expr. *A avea parte de ceva* = a avea, a poseda, a se bucura de ceva. *A avea parte de cineva* = a avea pe cineva alături, a-i fi în viață cineva drag. • Persoană în legătură cu care se face un proiect de căsătorie. **5.** Contribuție în bani sau în muncă la o activitate comună care dă dreptul de participare la beneficii; cota care îi revine fiecărui participant. ○ *În parte* = (în legătură cu modul de arendare a unui pămînt) în dijmă. **6.** Regiune, ținut, loc. ○ *Cele patru părți ale lumii* = cele patru puncte cardinale. *Din* (sau *de prin) partea locului* = din regiunea despre care este vorba. *În toate părțile* = pretutindeni. **7.** Margine, latură. *Într-o parte* = într-o latură, pieziș, oblic. *La o parte* = la margine, de-o parte; izolat. ○ Expr. *A se da la o parte* = a se feri în lături (spre a face loc); (fig.) a se retrage (dintr-o acțiune). *A da ceva la o parte* = a îndepărta. *A lăsa la o parte* = a omite, a ignora. *A fi cam într-o parte* = a fi țicnit. • Aspect, latură, unghi. • Fiecare dintre cele două laturi (dreapta și stînga) ale corpului omenesc sau, *p. ext.* ale unui obiect. **8.** Direcție, sens. ○ *Într-o parte și în alta* = în direcții opuse. **9.** Categorie socială sau profesională; tagmă. ○ *P. femeiască* = (ființă) de sex femeiesc. *P. bărbătească* = (ființă) de sex bărbătesc. *Din partea mamei (a tatălui* etc.) = din neamul, din spița mamei (a tatălui etc.). • Tabără, grup, colectivitate. ○ Expr. *A fi de partea cuiva* = a se ralia la punctul de vedere al cuiva. *A lua* (sau *a ține) partea cuiva* = a susține sau a apăra pe cineva. *Din partea cuiva* = ca reprezentant sau ca trimis al cuiva. **10.** Fiecare dintre persoanele sau grupurile de persoane interesate într-o afacere sau într-un proces.

partenér, -ă, *parteneri, -e*, s.m. și f. || Din fr. *partenaire* || Fiecare dintre participanții la o competiție sportivă, la un joc etc., considerat în raport cu ceilalți participanți. • Fiecare dintre persoanele care alcătuiesc un grup, o societate, o asociație etc., considerată în raport cu celelalte persoane participante. • Cel care execută împreună cu altul o scenă dintr-o piesă, dintr-un film, care formează o pereche la dans etc.

partenogenétic, -ă, *partenogenetici, -ce*, adj. || Din fr. *parthénogénétique* || Care s-a dezvoltat prin partenogeneză.

partenogenéză s.f. || Din fr. *parthénogénèse; gr. parthenos* „fecioară" + *genesis* „naștere" ||

Dezvoltare a unui organism dintr-un ovul sau dintr-o oosferă nefecundate (ex. la albine).

partér, *partere,* s.n. || Din fr. *parterre* || **1.** Parte a unei clădiri situată la nivelul solului; totalitatea încăperilor situate în această parte a clădirii. **2.** Parte a unei săli de spectacol cuprinsă între scenă şi fundul sălii; totalitatea spectatorilor din această parte a sălii.

participá, *particip,* vb. I. Intranz. || Din fr. *participer,* lat. *participare* || **1.** A lua parte la o activitate, la o acţiune, la o întreprindere comună. **2.** A împărtăşi starea de spirit sau sentimentele cuiva.

participánt, -ă, *participanţi, -te,* s.m. şi f. || Din fr. *participant* || Persoană care ia parte la o activitate, la o acţiune comună, la o dezbatere etc.

participáre, *participări,* s.f. Faptul de *a participa,* de a lua parte sau de a contribui la ceva.

participáţie, *participaţii,* s.f. || Din fr. *participation* || Participare cu bani sau cu alte bunuri la o activitate economică (în scopul obţinerii unui cîştig); cotă cu care participă cineva la o astfel de activitate.

participiál, -ă, *participiali, -e,* adj. || Din fr. *participial* || Care se referă la un participiu, care provine dintr-un participiu sau este exprimat printr-un participiu.

participíu, *participii,* s.n. || Din lat. *participium,* fr. *participe* || Mod verbal impersonal şi nepredicativ cu forme de adjectiv, care denumeşte acţiunea suferită de un obiect. ○ (În vechea terminologie a gramaticii limbii române). *P. prezent* = gerunziu.

particulár, -ă, *particulari, -e,* adj., s.m. || Din lat. *particularis,* germ. *partikular* || **1.** Adj. Care este propriu unei singure fiinţe, unui singur lucru sau unei singure categorii; specific, caracteristic. **2.** Adj. Care se referă la indivizi izolaţi, care priveşte fiecare caz în parte. • (Substantivat n.) Categorie filozofică desemnînd ceea ce este propriu unei părţi dintre indivizii unei clase. **3.** Adj. Care are un caracter personal, neoficial, privat; care este proprietate individuală a cuiva. ○ *În particular* = într-un grup restrîns, separat; confidenţial. *Lecţie* (sau *oră) particulară* = lecţie pe care un profesor o dă unui elev în afara şcolii. (În trecut) *Elev particular* = elev care se pregătea fără a urma cursurile, prezentîndu-se numai la examen. **4.** S.m. Persoană care nu deţine o funcţie oficială, care nu face parte dintr-un grup oficial constituit, considerată în raport cu acesta.

particularitáte, *particularităţi* s.f. || Din fr. *particularité* || Caracterul a ceea ce este particular; notă distinctivă a unei persoane, a unui lucru etc.

particularizá, *particularizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *particulariser* || A reduce la un anumit caz, a individualiza; (tranz. fact.) a face să devină particular **(1, 2).**

particulă, *particule,* s.f. || Din lat. *particula,* fr. *particule* || **1.** Părticică foarte mică de materie. ○ *P. elementară* = cea mai mică particulă constitutivă a materiei, care se comportă ca o entitate cu însuşiri specifice (ex. electronul). **2.** (Lingv.) Afix sau alt element invariabil ataşat la un cuvînt; denumire dată unor cuvinte cu corp fonetic redus (prepoziţii, conjuncţii etc.).

partíd, *partide* s.n. || Din ngr. *partidon,* fr. *parti* || Grupare de oameni uniţi prin comunitatea concepţiilor politice, ideologice, a intereselor sociale etc. Partidele politice reprezintă partea cea mai activă şi cea mai organizată a unor clase sau a unor pături sociale, pe care le conduc în lupta pentru putere.

partídă, *partide,* s.f. || Din ngr. *partida,* it. *partita* || **1.** Desfăşurarea completă a unui joc sportiv sau distractiv; întrecere sportivă. ○ Expr. *A pierde partida* = a nu reuşi într-o acţiune sau într-o întreprindere, a suferi un eşec. • Petrecere, distracţie în grup organizat. **2.** Căsătorie sau proiect de căsătorie; *p. ext.* persoană vizată pentru un asemenea proiect. **3.** (În contabilitate) Cont. **4.** (Comerţ) Cantitate mare de mărfuri cumpărată sau vîndută o dată.

partínic, -ă, *partinici, -ce,* adj. || Din rus. *partijnyj* || Care reprezintă interesele unui partid; care corespunde ideologiei şi programului unui partid.

partinitáte s.f. || Din *partinic* || Însuşire caracteristică unei ideologii de a exprima apartenenţa ei de clasă, de partid.

partitív, -ă, *partitivi, -e,* adj. || Din fr. *partitif* || (Gram. despre părţi de propoziţie sau despre forme flexionare) Care exprimă ideea de parte luată dintr-un întreg.

partitúră, *partituri,* s.f. || Din it. *partitura,* germ. *Partitur* || Text muzical în care sînt cuprinse toate părţile vocale sau instrumentale, dispuse astfel încît să poată fi urmărite concomitent; *p. ext.* compoziţie muzicală.

partizán, -ă, *partizani, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *partisan,* rus. *partizan* || **1.** Persoană care adoptă şi susţine o idee, o teorie etc.; persoană care luptă alături de cineva pentru o cauză. **2.** Persoană care participă la lupta populară organizată împotriva inamicului în spatele frontului.

parturiţie, *parturiţii,* s.f. || Din lat. *parturitio,* fr. *parturition* || (Med.) Naştere.

parţiál, -ă, *parţiali, -e,* adj. || Din lat. *partialis,* fr. *partiel* || Care reprezintă numai o parte dintr-un întreg; care se efectuează numai în parte; care nu cuprinde, nu acoperă întregul sau totalitatea.

parúră, *paruri,* s.f. || Din fr. *parure* || Podoabă (în formă de coroniţă) pe care o pun miresele pe cap.

parvení, *parvin,* vb. IV. Intranz. || Din fr. *parvenir* || **1.** A se ridica fără merite, prin mijloace neoneste, la o bună situaţie materială sau socială; a pătrunde într-o pătură socială înaltă. **2.** (Despre ştiri, scrisori etc.) A ajunge la destinaţie.

parvenít, -ă, *parveniţi, -te,* adj., s.m. şi f. (Persoană) care a reuşit să parvină **(1).**

parvenitísm s.n. || Din *parvenit* || Tendinţa de a parveni **(1).** • Situaţie de parvenit; atitudine de parvenit.

pas[1] interj. || Din fr. [*je*] *passe* || Cuvînt folosit de un jucător de cărți pentru a arăta că nu vrea sau nu poate să deschidă jocul sau să participe la joc în turul respectiv.

pas[2], *pasuri*, s.n. || Din germ. *Pass*, fr. *pas* || Loc mai coborît care permite trecerea peste o culme de munte sau de deal; trecătoare.

pas[3], **(1—5)** *pași*, s.m, **(6)** *pasuri*, s.n. || Lat. *passus* || **1.** S.m. Fiecare dintre mișcările pe care le fac picioarele în mers; *p. ext.* distanță parcursă cu o asemenea mișcare. ○ *Pas cu pas* = treptat; încetul cu încetul, mereu. *La tot pasul* = peste tot; necontenit. ○ Expr. *A face primul pas* = a face începutul. *A face un pas greșit* = a săvîrși o greșeală. *A ceda pasul* = a se lăsa depășit. ● Zgomot produs de mersul pe jos: *se aud pași*. **2.** S.m. (Fig.) Acțiune, act, întreprindere. **3.** S.m. Mod de a umbla, mers, umblet. ○ *Pas alergător* = mers în fugă. *La pas* = în mersul liber (al calului). ○ Expr. *A ține pasul* = **a)** a păstra cadența; **b)** a se menține la același nivel cu cineva. ● Mișcare ritmică a picioarelor, caracteristică pentru fiecare dans. **3.** S.m. Măsură de lungime egală cu distanța dintre picioarele depărtate în mersul obișnuit. **5.** S.m. Urmă lăsată de picior în mers. **6.** S.n. Distanța dintre doi dinți consecutivi ai unei roți dințate. ● Distanța dintre două spire consecutive ale unui filet.

pasá, *pasez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *passer* || **1.** A da, a transmite, a face să ajungă în mîna altuia. **2.** (Sport) A trimite mingea unui coechipier. **3.** A trece prin sită fructe sau legume; a zdrobi, a mărunți.

pasábil, -ă, *pasabili, -e*, adj. || Din fr. *passable* || (Fam.) Care este destul de bun, de frumos, de reușit pentru a fi acceptat; acceptabil, admisibil.

pasagér, -ă, *pasageri, -e*, s.m și f. || Din fr. *passager* || **1.** Persoană care călătorește folosind un mijloc de transport în comun. **2.** Persoană care este în trecere printr-un loc, printr-o localitate. **3.** (Rar) Vremelnic, trecător.

pasáj, *pasaje*, s.n. || Din fr. *passage*, it. *passaggio* || **1.** Trecere pentru pietoni dintr-o stradă în alta, amenajată între două rînduri de clădiri. ● Porțiune de stradă, cu marcaje speciale, folosită ca loc de traversare pentru pietoni. **2.** Încrucișare, la același nivel sau la nivele diferite, între un drum și o cale ferată. **3.** Migrațiune periodică a păsărilor dintr-o regiune în alta. **4.** Fragment dintr-un text scris, dintr-o bucată muzicală etc.

pasarélă, *pasarele*, s.f. || Din fr. *passerelle* || **1.** Pod îngust pentru pietoni, peste o linie de cale ferată, peste un canal etc. **2.** Punte îngustă sau galerie acoperită care permite trecerea, la înălțime, între două construcții. **3.** Podeț mobil care leagă de chei puntea unui vapor ancorat.

pásă, *pase*, s.f. || Din fr. *passe*, engl. *pass* || **1.** (Sport) Trimiterea mingii către un coechipier **2.** Mizǎ pe care trebuie să o depună jucătorii de cărți la fiecare nou tur. ○ Expr. *A fi în pasă bună* (sau *proastă*) = a avea noroc (sau ghinion) la jocul de cărți; a-i reuși (sau a nu-i reuși) cuiva ceva.

pásămite adv. || *Păsa* (< lat. *pensare* „a gîndi, a chibzui") + *mite* (cf. *darămite*) || (Pop.) Pesemne, se pare. *Pasămite i se făcu milă de el* (Vlahuță).

pásăre, *păsări*, s.f. || Lat. *passer* „vrabie") || **1.** Nume dat vertebratelor ovipare, avînd corpul acoperit cu pene și membrele anterioare transformate în aripi pentru zbor. ○ *P. domestică* = pasăre crescută pentru producția de carne, ouă, pui, fulgi etc. (ex. găina, gîsca, rața). *Pasărea paradisului* = nume dat unor păsări viu colorate din Australia și din Noua Guinee. *Pasăre-liră* = pasăre australiană al cărei mascul are coada în formă de liră. *Pasărea-muscă* = colibri.

pascál[1], *pascali*, s.m. || Din fr. *pascal*, de la n. pr. *Pascal*, fizician francez || Unitate de măsură a presiunii, egală cu presiunea exercitată de un newton pe un metru pătrat.

pascál[2], **-ă,** *pascali, -e*, adj. || Din fr. *pascal* || Privitor la sărbătoarea Paștilor, de Paști.

pascalíe, *pascalii*, s.f. || Din ngr. *pashalia* || **1.** Calendar după care se stabilește data Paștilor și a sărbătorilor religioase a căror dată depinde de cea a Paștilor. **2.** Carte astrologică populară pentru ghicirea viitorului. || Și: **păscălíe** s.f.

páscă, *păști*, s.f. || Lat. *pascha* || **1.** Prăjitură preparată din aluat de cozonac cu brînză, smîntînă, stafide etc., care se mănîncă la Paști de către creștinii ortodocși. **2.** Preparat alimentar tradițional, pe care îl mănîncă evreii în timpul Paștilor în loc de pîine.

paseísm s.n. || Din fr. *passéisme* || Cult exagerat al trecutului.

pasénță s.f. v. **pasiență.**

paseriformе s.f. pl. || Din fr. *passeriformes*; lat. *passer* „vrabie" + *forma* „formă" || Ordin de păsări de talie mică, mijlocie sau mare, unele bune cîntătoare, răspîndite pe întreg globul, și care se hrănesc cu insecte sau cu semințe și își construiesc cuibul.

pasíbil, -ă, *pasibili, -e*, adj. || Din fr. *passible* || Care merită sau poate fi supus la..., susceptibil de...: *pasibil de pedeapsă*.

pasiénță, *pasiențe*, s.f. || Din ngr. *pasientsa*, fr. *patience* || Combinare, bazată pe întîmplare, a cărților de joc, de reușita căreia jucătorul leagă împlinirea unei dorințe. || Și: **pasénță** s.f.

pasioná, *pasionez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *passionner* || A-i trezi cuiva un interes deosebit, o pasiune; (refl.) a fi captivat, interesat în mod deosebit de ceva; a se preocupa cu pasiune de ceva.

pasionál, -ă, *pasionali, -e*, adj. || Din fr. *passionnel*, lat. *passionalis* || Care este produs sau determinat de o pasiune; care se referă la o pasiune.

pasionánt, -ă, *pasionanți, -te*, adj. || Din fr. *passionnant* || Care pasionează; captivant.

pasionát, -ă, *pasionați, -te*, adj. Izvorît dintr-o pasiune; stăpînit de o pasiune; înflăcărat, entuziasmat: *cititor pasionat*.

pasiúne, *pasiuni*, s.f. || Din lat. *passio, -onis*, fr. *passion* || **1.** Stare afectivă intensă și durabilă; afecțiune puternică pentru cineva sau

ceva; manifestare a unui astfel de sentiment. **2.** Ceea ce constituie obiectul, cauza unei pasiuni **(1). 3.** Tendinţă puternică şi nestăpînită pentru satisfacerea anumitor dorinţe; patimă.

pasív, -ă, *pasivi, -e,* adj., s.n. || Din lat. *passivus,* fr. *passif* || **1.** Adj. Care este lipsit de iniţiativă şi de interes pentru ceea ce face; inactiv. **2.** Adj. (Gram.) *Diateză pasivă* = diateză care arată că subiectul suferă acţiunea săvîrşită de altcineva. **3.** Adj. (Despre metale) Care prezintă fenomenul de pasivitate **(2). 4.** S.n. Totalitatea mijloacelor economice ale unei unităţi, privite sub aspectul sursei de constituire. ● Parte distinctă a bilanţului contabil în care sînt specificate, în expresie valorică, mijloacele unei unităţi economice, ale unei instituţii sau organizaţii.

pasivísm s.n. || Din *pasiv* || Pasivitate.

pasivitáte s.f. || Din fr. *passivité* || **1.** Starea celui pasiv **(1)**; lipsă de activitate şi de interes. **2.** Proprietate a unor metale de a rezista la acţiunea unor acizi concentraţi.

pasmanterie s.f. || Din fr. *passementerie* || Ramură a industriei textile care produce panglici, fireturi, broderii etc. pentru garnisirea lenjeriei şi a îmbrăcămintei.

paspartú, *paspartuuri,* s.n. || Din fr. *passe-partout* || Cheie cu care se poate deschide orice broască obişnuită; speraclu. ● (Fig.) Mijloc de a pătrunde într-un anumit cerc sau într-o anumită problemă.

paspoál, *paspoaluri,* s.n. || Din fr. *passepoil* || Panglică sau şiret care se aplică ca garnitură la rochii, de-a lungul unei cusături, la buzunare etc. ● Bandă de piele sau din material plastic cu care se întăresc marginile unor obiecte de marochinărie, cusăturile unor pantofi etc. || Pl. şi: *paspoale.*

passacaglia [Pr.: pasacália] s.f. || Cuv. it. || Veche melodie de dans italiană şi spaniolă, cu mişcare lentă, constînd din variaţiuni pe o temă.

pássim adv. || Cuv. lat. || (Folosit pentru trimiteri la lucrările unor autori) În diferite (sau în mai multe) locuri dintr-o sursă citată.

pástă, *paste,* s.f. || Din ngr. *pasta,* germ. *Pasta* || Material omogen sau suspensie foarte concentrată avînd o viscozitate mare în raport cu lichidele. Există o mare diversitate de paste: alimentare (ex. de fructe), cosmetice (de dinţi, de ras), ceramice (de argilă) etc.

pastél, *pasteluri,* s.n. || Din fr. *pastel,* it. *pastello* || **1.** Creion colorat, moale, pentru desen. ● Lucrare, desen executat cu astfel de creion. **2.** Specie a poeziei lirice, în care se descrie un peisaj.

pasteurizá [Pr.: pastöriza], *pasteurizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *pasteuriser,* de la n. pr. *Pasteur* || A supune operaţiei de pasteurizare.

pasteurizáre [Pr.: pastörizare], *pasteurizări,* s.f. Procedeu de conservare a unor produse alimentare (în special a laptelui) prin încălzire la o temperatură care distruge bacteriile (75—85°), fără ca să fie alterate calităţile fizice, chimice şi gustative ale alimentelor.

pasteurizát [Pr.: pastörizat], **-ă,** *pasteurizaţi, -te,* adj. (Despre alimente) Care a fost supus pasteurizării.

pastílă, *pastile,* s.f. || Din fr. *pastille,* germ. *Pastille* || Preparat farmaceutic sau zaharos de forma unui disc mic; tabletă.

pastişá, *pastişez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *pasticher* || A realiza o pastişă; a imita, a copia.

pastíşă, *pastişe,* s.f. || Din fr. *pastiche* || Lucrare literară, muzicală sau plastică, fără valoare, în care se copiază genul, stilul, maniera unui scriitor sau a unui artist consacrat.

pástor, *pastori,* s.m. || Din lat. *pastor,* germ. *Pastor* || Preot protestant.

pastorál, -ă, *pastorali, -e,* adj., s.f. || Din lat. *pastoralis,* fr. *pastoral* || **1.** Adj. De la ţară, cîmpenesc, rustic; bucolic. **2.** Adj. (Despre creaţii poetice) În care se zugrăveşte în mod idilic viaţa păstorilor, viaţa de la ţară. **3.** S.f. Operă literară sau muzicală cu subiect din viaţa de la ţară (în special din viaţa păstorilor).

pastrámă, *păstrămuri,* s.f. || Din ngr. *pastramas,* tc. *pastırma* || Preparat din carne (mai ales de oaie sau de capră), condimentat, sărat şi uscat la fum; (la pl.) sortimente din astfel de preparate.

paşá s.f. v. **paşă.**

paşalíc, *paşalîcuri,* s.n. || Din tc. *paşalık* || Provincie sau regiune din Imperiul Otoman, condusă de un paşă.

paşapórt, *paşapoarte,* s.n. || Din it. *passaporto,* fr. *passeport,* rus. *pasport* || Document în temeiul căruia cetăţeanul unui stat poate circula în alt stat, servindu-i acolo drept legitimaţie.

páşă, *paşi,* s.m. || Din tc. *paşa* || (În trecut, în Imperiul Otoman) Guvernator al unei provincii; titlu onorific acordat unor înalţi demnitari. || Şi: **paşá,** *paşale,* s.f.

paşlí, *paşlesc,* vb. IV. Tranz. || Din rus. *pošli* || (Reg.; fam.) **1.** *A o paşli* = a fugi, a o lua la sănătoasa. **2.** (Fig.) A fura, a şterpeli.

páşnic, -ă, *paşnici, -ce,* adj. || Din *pace* || **1.** Care nu tulbură şi nu supără pe nimeni; care evită orice conflict, iubitor de pace; (despre acţiuni, atitudini) care sprijină pacea. **2.** (Despre locuri, peisaje) Liniştit, calm, tihnit.

paşoptísm s.n. || Din *paşopt* (= patruzeci şi opt) || Ideologia Revoluţiei de la 1848 din ţările române.

paşoptíst, -ă, *paşoptişti, -ste,* adj., s.m. şi f. || Din *paşopt* (= patruzeci şi opt) || (Persoană) care a aparţinut generaţiei de luptători ai Revoluţiei de la 1848 din ţările române.

páşte[1], *pasc,* vb. III. || Lat. *pascere* || **1.** Intranz. şi tranz. (Despre animalele ierbivore) A se hrăni rupînd cu gura iarbă. **2.** Tranz. (Despre oameni) A duce animalele la păscut şi a le păzi. ○ Expr. *A-l paşte pe cineva gîndul* = a fi preocupat de ceva. *A paşte pe cineva* = a urmări pe cineva pentru a-i face un rău. **3.** Tranz. (Despre primejdii, nenorociri etc.) A ameninţa, a pîndi pe cineva.

páşte[2] s.n. v. **paşti.**

paşti s.m. || Lat. *pascha* || Sărbătoare la creştini în amintirea învierii legendare a lui Hristos;

sărbătoare la evrei în amintirea ieşirii lor din Egipt. ○ Expr. *Din an în Paşti* = foarte rar. *La Paştile cailor* (sau *calului)* = niciodată. || Şi: **păşte** s.m.

pat[1], *paturi*, s.n. || Din ngr. *patos* „drum bătut" || **1.** Piesă de mobilier, prevăzută de obicei cu somieră sau cu saltea, pe care se doarme; *p. ext.* mobila împreună cu aşternutul respectiv. ○ Expr. *A face patul* = **a)** a pune aşternutul pentru dormit; **b)** a aduna aşternutul în care s-a dormit. *A părăsi patul* = a se face sănătos după o boală grea. **2.** (Pop.) Răsadniţă. **3.** Parte a unei maşini sau a unui sistem tehnic pe care se sprijină sau pe care alunecă anumite părţi ale maşinii sau ale sistemului respectiv. **4.** Partea de lemn a puştii, pe care sînt fixate ţeava şi mecanismele. **5.** Strat de material pe care se reazemă alte materiale.

pat[2], *paturi*, s.n. || Din fr. *pat* || Situaţie la jocul de şah, în care un jucător, fără a fi în poziţie de şah, nu mai poate face nici o mutare, partida declarîndu-se remiză.

patalamá, *patalamale*, s.f. || Din tc. *batalama* || (Fam., adesea depr.) Certificat de studii, diplomă.

patarámă, *patarame*, s.f. Întîmplare neplăcută, păţanie.

pátă, *pete*, s.f. **1.** Urmă lăsată pe un obiect de un corp gras, de murdărie, de o materie colorată etc. ● Porţiune diferit colorată pe un fond omogen. **2.** Porţiune pe corpul animalelor sau al păsărilor, unde părul sau penele sînt de altă culoare decît restul; părticică pe pielea corpului, diferit colorată faţă de rest. **3.** Porţiune mai întunecată pe discul solar. ○ Expr. *A căuta pete în soare* = a căuta cu orice preţ defecte acolo unde nu sînt. **4.** (Fig.) Faptă care ştirbeşte onoarea cuiva. ○ *Fără pată* = curat, neprihănit.

paté s.n. v. **pateu.**

patefón, *patefoane*, s.n. || De la n. pr. *Pathé* + *[gramo]fon* || Aparat pentru reproducerea sunetelor înregistrate pe discuri.

patént[1] s.n. v. **patentă.**

patént[2]**, -ă,** *patenţi, -te*, adj. || Din germ. *Patent* || (Despre lacăte, încuietori etc.) Care prezintă garanţii de soliditate, de siguranţă, de bună funcţionare. ○ *Cleşte p.* (şi substantivat, n.) = cleşte special pentru apucat şi tăiat sîrmă, tablă etc.

patént[3]**, -ă,** *patenţi, -te*, adj. || Din fr. *patent* || (Despre acţiuni sau manifestări ale omului) De netăgăduit, evident, autentic.

patentá, *patentez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *patenter* || A acorda cuiva o patentă; a breveta o invenţie.

patentát, -ă, *patentaţi, -te*, adj. (Despre inventii) Brevetat.

paténtă, *patente*, s.f. || Din fr. *patente*, germ. *Patent* || Drept exclusiv pe care îl are un inventator de a pune în fabricaţie şi de a vinde produsul invenţiei sale; document prin care i se acordă acest drept; brevet de invenţie. ● Drept de a profesa ori de a exercita pe cont propriu o activitate comercială. || Şi: **patént** s.n.

patéră, *patere*, s.f. || Din fr. *patère*, lat. *patera* „cupă" || Vas asemănător cu o farfurioară puţin adîncită, folosit în antichitate pentru libaţii.

pateríc, *paterice*, s.n. || Din sl. *paterikŭ* || Colecţie care cuprinde povestiri privitoare la viaţa vechilor călugări creştini trecuţi de biserică în rîndul sfinţilor.

patérn, -ă, *paterni, -e*, adj. || Din fr. *paterne*, lat. *paternus* || Privitor la tată, părintesc. ● (Adverbial) Cu sentimente de tată.

paternitáte s.f. || Din fr. *paternité* || **1.** Starea, calitatea de tată. ● (Dr.) Filiaţie pe linia tatălui. **2.** Calitatea de autor al unei lucrări, al unei idei etc.

patétic, -ă, *patetici, -ce*, adj. || Din fr. *pathétique*, germ. *pathetisch* || Care emoţionează, impresionează; plin de patos. ● Plin de emfază, de afectare.

patetísm s.n. || Din fr. *pathétisme* || Însuşirea de a emoţiona, de a impresiona; caracterul patetic al unei opere literare, muzicale etc.

patéu, *pateuri*, s.n. || Din fr. *pâté* || **1.** Preparat culinar din aluat cu mult unt, umplut cu carne tocată, cu brînză etc. **2.** Pastă de ficat, de carne sau de peşte. || Şi: **paté** s.n.

pátimă, *patimi*, s.f. || Din ngr. *pathima* || **1.** Sentiment puternic, violent, care întunecă raţiunea; iubire excesivă pentru ceva, pornire nestăpînită pentru satisfacerea unei dorinţe. **2.** Părtinire; duşmănie, ură. **3.** (Înv. şi pop.) Suferinţă fizică, chin, caznă.

patiná[1], *patinez*, vb. I. || Din fr. *patiner* || **1.** Refl. (Despre obiecte de metal oxidabil) A prinde patină[1]. **2.** Tranz. A face ca un obiect (de artă) să capete patină[1], să pară vechi.

patiná[2], *patinez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *patiner* || **1.** A aluneca pe gheaţă cu patinele; a practica patinajul. **2.** (Despre vehicule) A nu putea să înainteze, roţile învîrtindu-se pe loc, sau a se deplasa prin alunecare.

patináj s.n. || Din fr. *patinage* || Faptul de a patina[2]; sport practicat cu patinele.

patináre[1], *patinări*, s.f. Acţiunea de *a (se) patina*[1]. ● Operaţie prin care se dă unui obiect patină[1].

patináre[2], *patinări*, s.f. Acţiunea de *a patina*[2]. ● (Tehn.) Alunecare a unei piese ghidate pe o altă piesă. ● Alunecare a unei roţi de vehicul pe calea de rulare.

patinatór, -oáre, *patinatori, -oare*, s.m. şi f. || Din *patina*[2] || Persoană care practică patinajul.

patínă[1] s.f. || Din fr. *patine* || **1.** Oxidare a bronzului, prin care acesta se acoperă cu o pojghiţă de carbonat de cupru de culoare verde. **2.** Aspect pe care îl capătă cu vremea, sub acţiunea agenţilor atmosferici, obiectele de metal, de piatră, clădirile etc.

patínă[2], *patine*, s.f. || Din fr. *patin* || **1.** Obiect de metal prevăzut cu un sistem de fixare pe talpa ghetelor şi avînd la partea inferioară o lamă care permite alunecarea pe gheaţă. **2.** (Tehn.) Piesă prin intermediul căreia un mecanism poate executa o mişcare de alunecare pe o piesă de ghidare.

patinoár, *patinoare*, s.n. || Din fr. *patinoire* || Teren acoperit cu gheață (în mod natural sau artificial), pe care se patinează.

patiserie, (2) *patiserii*, s.f. || Din fr. *patisserie* || **1.** Aluat fin, preparat cu mult unt, din care se fac pateuri, plăcinte etc.; pateuri, plăcinte din acest aluat. **2.** Local în care se vînd și se consumă produse de patiserie **(1).**

patogén, -ă, *patogeni, -e*, adj. || Din fr. *pathogène;* gr. *pathos* „boală" + *gennan* „a produce" || Care cauzează boli; purtător de boli. ○ *Germen p.* = microorganism care produce infecție la om, la animale sau la plante (ex. bacilul tific, microsporii).

patogenétic, -ă, *patogenetici, -ce*, adj. || Din fr. *pathogénétique* || Care se referă la patogenie, care aparține patogeniei.

patogenie s.f. || Din fr. *pathogénie* || Ramură a medicinii care studiază procesul producerii și dezvoltării bolilor.

patológic, -ă, *patologici, -ce*, adj. || Din fr. *pathologique* || Care se referă la patologie; care este provocat de o boală ● *P. ext.* Bolnăvicios.

patologíe s.f. || Din fr. *pathologie* || Ramură a medicinii care studiază cauzele și simptomele bolilor.

pátos s.n. || Din fr. *pathos*, ngr. *pathos* „suferință, pasiune" || Însuflețire, entuziasm, avînt. ● Afectare, emfază (în vorbire și în scris); fals entuziasm.

patrafír, *patrafire*, s.n. || Din sl. *petrahilŭ*, ngr. *patrahili* || Fîșie lungă de stofă sau de mătase brodată, pe care o poartă preotul, peste stihar, în timpul oficierii slujbei religioase.

patriárh, *patriarhi*, s.m. || Din sl. *patrijarhŭ*, ngr. *patriarhis* || **1.** Cel mai înalt rang în ierarhia unora dintre bisericile ortodoxe autocefale. **2.** Șef de familie în patriarhat; (fig.) bătrîn venerabil, cu numeroși descendenți.

patriarhál, -ă, *patriarhali, -e*, adj. || Din fr. *patriarcal* (după *patriarh)* || **1.** Care se referă la patriarh sau la patriarhie, care aparține patriarhului sau patriarhiei. **2.** Care amintește simplitatea obiceiurilor și a traiului din vechime; tradițional.

patriarhát s.n. || Din *patriarh* || **1.** Denumire dată perioadei din comuna primitivă care s-a caracterizat prin rolul preponderent al bărbatului în economie și în care apartenența la gintă se stabilea pe linie paternă. **2.** Demnitatea de patriarh **(1).** ● Perioadă de păstorire a unui patriarh.

patriarhíe, *patriarhii*, s.f. || Din sl. *patrijarhija*, ngr. *patriarhia* || **1.** Organizație bisericească ortodoxă condusă de un patriarh. **2.** Biserica centrală a unei patriarhii **(1).**

patrician, -ă, *patricieni, -e*, subst. || Din fr. *patricien* || **1.** S.m. și f. Nume dat reprezentanților aristocrației din Roma antică. ● (Adjectival) Care aparține patricienilor, privitor la patricieni; *p. ext.* aristocratic. **2.** S.m. Cîrnat preparat din carne de vită tocată, care se consumă fript pe grătar.

pátrie, *patrii* s.f. || Din lat. *patria*, fr. *patrie* || **1.** Mediul natural, social, politic, cultural în care trăiește un popor; teritoriul, țara în care s-a născut cineva; țară în care locuiește, în care se stabilește cineva. ● Orașul, satul, regiunea în care s-a născut cineva; pămînt natal, loc de baștină. **2.** Loc, climat, mediu propice dezvoltării cuiva sau a ceva. ● Loc de origine a unui curent, a unei teorii etc.

patrimoniál, -ă, *patrimoniali, -e*, adj. || Din fr. *patrimonial* || Care face parte dintr-un patrimoniu, privitor la un patrimoniu.

patrimóniu, *patrimonii*, s.n. || Din lat. *patrimonium*, fr. *patrimoine* || **1.** Totalitatea drepturilor și obligațiilor cuiva, care pot fi evaluate în bani, și a bunurilor la care acestea se referă. **2.** Bunuri moștenite de la părinți. ● Bunuri materiale, spirituale care aparțin unui popor, transmise de la strămoși; moștenire culturală.

patriót, -ă, *patrioți, -te*, s.m. și f. || Din ngr. *patriotis*, fr. *patriote* || Persoană care își iubește țara și poporul, care manifestă respect față de tradițiile lui înaintate, față de limba și cultura lui, care luptă pentru apărarea și pentru prosperitatea patriei.

patriotárd, -ă, *patriotarzi, -de*, adj. || Din fr. *patriotard* || (Și substantivat) Care face paradă de patriotism, care demonstrează un fals patriotism.

patriótic, -ă, *patriotici, -ce*, adj. || Din fr. *patriotique* || Pătruns de patriotism, de dragoste și devotament față de patrie și de popor.

patriotísm s.n. || Din fr. *patriotisme* || Sentiment al dragostei și devotamentului față de patrie și popor, statornicit în decursul istoriei.

patrístică s.f. || Din fr. *patristique* || Doctrină teologică-filozofică prin care s-au pus bazele dogmaticii și cultului creștin.

patrón[1], *patroane*, s.n. || Din germ. *Patrone* || **1.** Bucată de exploziv folosită în mine pentru dizlocarea straturilor. **2.** Corp cilindric de porțelan, care conține firul fuzibil al unei siguranțe electrice.

patrón[2], -oánă, *patroni, -oane*, s.m. și f. || Din lat. *patronus*, fr. *patron*, germ. *Patron* || **1.** Proprietar al unei întreprinderi, fabrici sau ferme, care folosește muncă salariată. **2.** Sfînt considerat ocrotitor al unei persoane sau al unei comunități care îi poartă numele.

patroná, *patronez*, vb. I. Tranz. || Din *patron*[2] || A ocroti, a sprijini pe cineva sau ceva; *p. ext.* a dirija, a conduce.

patronáj, *patronaje*, s.n. || Din fr. *patronage* || Ocrotire, sprijin, protecție.

patronáre, *patronări*, s.f. Acțiunea de *a patrona*; ocrotire, sprijinire.

patronát s.n. || Din lat. *patronatus*, fr. *patronat*, germ. *Patronat* || Calitatea de patron[2]; colectivitatea patronilor și atributele acestora.

patronímic, *patronimice*, adj. || Din fr. *patronymique* || *Nume patronimic* (și substantivat, n.) = nume pe care îl poartă (după tată) toți membrii unei familii; nume de familie.

pátru num. card. || Lat. *quattuor* || Număr natural situat între trei și cinci; se indică prin cifra 4 ○ (Adjectival) *Roman în patru volume.* ○ Expr. *În cele patru zări* (sau *vînturi)* = în toate direcțiile, pretutindeni. ○ (Cu elipsa substan-

tivului determinat) *Cît patru* = peste limitele obișnuite; mult. *În patru* = în patru părți egale. Expr. *A fi cu ochii în patru* = a fi cu mare băgare de seamă. *A despica firul (de păr) în patru* = a cerceta în mod minuțios. ● Intră în componența numeralului adverbial *(de patru ori)* și a celui distributiv *(cîte patru)*. ● (Cu valoare de num. ord.) *Rîndul patru.*

patrulá, *patrulez*, vb. I. Intranz. || Din *patrulă* || (Milit.) A parcurge un anumit traseu, în scop de pază, de control etc.

patrulâre, *patrulări*, s.f. Acțiunea de *a patrula;* misiune de cercetare, de pază, de control etc.

patrulatér, *patrulatere*, s.n. || Din lat. *quadrilaterus*, fr. *quadrilatère* (după *patru)* || Poligon cu patru laturi.

patrúlă, *patrule*, s.f. || Din germ. *Patrulle* || Subunitate militară care execută misiunea de patrulare.

pátrulea, pátra num. ord. || Din *patru* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al treilea și al cincilea.

patrupéd, *patrupede*, adj., s.n. || Din fr. *quadrupède*, lat. *quadrupes, -edis* (după *patru)* || (Animal) cu patru picioare.

pátrusprezece num. card. v. **pai sprezece.**

pátrusprezecelea, pátrusprezecea num. ord. v. **páisprezecelea.**

patruzéci num. card. || *Patru* + *zeci* || Număr natural situat între treizeci și nouă și patruzeci și unu; se indică prin cifrele 40. ● (Cu valoarea de num. ord.) *La kilometrul patruzeci.*

patruzécilea, patruzécea num. ord. || Din *patruzeci* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al treizeci și nouălea și al patruzeci și unulea.

pátvagon, *patvagoane*, s.n. || După. germ. *Packwagen* || (Pop.) Vagon de bagaje.

pațachínă, *pațachine*, s.f. Femeie vulgară, îmbrăcată strident și cu purtări necuviincioase.

paupér, -ă, *pauperi, -e*, || Din lat. *pauper* || (Livr.) Foarte sărac.

pauperísm s.n. || Din fr. *paupérisme* || Stare de extremă sărăcie a unei părți din populație, în orînduirile bazate pe exploatare.

pauperizá, *pauperizez*, vb. I. Tranz. || Din *pauper* || A aduce, prin exploatare, la o stare de sărăcie extremă.

pauperizáre, *pauperizări*, s.f. Acțiunea de *a pauperiza.*

paupertáte s.f. || Din lat. *paupertas, -atis* || (Livr.) Stare de sărăcie în care se găsește cineva; pauperism.

pauș́ál, *pauș́ale*, s.n. || Din germ. *Pauschale* || Sistem de plată pentru o prestație de serviciu, pentru un consum de energie etc., prin stabilirea, pe baza unor evaluări, a unei sume globale.

páuză, *pauze*, s.f. || Din lat. *pausa*, fr. *pause* || **1.** Suspendare, oprire temporară a unei acțiuni, a unei activități; interval de timp în care o acțiune sau o activitate este suspendată; repaus; (la școală) recreație; (la spectacole) antract. **2.** Semn muzical care indică întreruperea cîntării pe o anumită durată. **3.** Semn de punctuație reprezentat printr-o linioară orizontală, care indică cititorului o oprire în lectură de o durată mai lungă decît la virgulă, sau care separă două părți deosebite ale unui text.

pavá, *pavez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *paver* || A acoperi cu pavaj o stradă, o curte etc.

paváj, *pavaje*, s.n. || Din fr. *pavage* || Acțiunea de a pava; strat cu care se acoperă un drum, o curte, alcătuit din blocuri de piatră, de cărămidă etc., așezate pe un pat de nisip sau de mortar.

pavát, -ă, *pavați, -te*, adj. (Despre străzi, curți etc.) Acoperit cu pavaj.

pávăză, *paveze*, s.f. || Din pol. *pawęż* || **1.** Scut. ○ Expr. *A sta pavăză* = a apăra. *A-și pune mîna drept pavăză* = a-și pune mîna în dreptul ochilor (pentru a-i feri de lumină). **2.** (Fig.) Ocrotire, sprijin, protecție.

paveá, *pavele*, s.f. || Din fr. *pavé* || Bucată de piatră, de lemn, de cărămidă etc., de formă aproximativ cubică, folosită la executarea pavajelor.

pavián, *paviani*, s.n. || Din germ. *Pavian* || Gen de maimuțe din Africa, cu botul alungit ca de cîine și cu corpul acoperit cu păr lung.

pavilión, *pavilioane*, s.n. || Din fr. *pavillon* || **1.** Clădire mică, pitorească, situată într-un parc, într-o grădină, lîngă un edificiu. ● Clădire de sine stătătoare dintr-un ansamblu de construcții, care alcătuiesc o unitate administrativă ori sînt destinate aceluiași scop. **2.** Drapel arborat pe o navă, pentru a-i indica apartenența la un anumit stat. ● Stindard al unor organizații, asociații etc., care se înalță la anumite festivități. **3.** Partea exterioară a urechii. **4.** Partea largă ca o pîlnie a unor instrumente muzicale de suflat.

paviménț, *pavimente*, s.n. || Din lat. *pavimentum* || Pardoseală a unei încăperi sau pavaj al unei curți interioare, realizate din piatră, mozaic etc., avînd și o funcție decorativă.

pavlovísm s.n. || De la n. pr. *Pavlov* || Teoria lui I.P. Pavlov privind activitatea nervoasă superioară.

pavoáz, *pavoaze*, s.n. || Din fr. *pavois*, it. *pavese*, de la numele orașului *Pavia* || Ansamblu de drapele sau de lumini arborate pe o navă la solemnități.

pavoazá, *pavoazez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *pavoiser* || A împodobi o sală, o clădire etc. cu steaguri, tablouri, flori, verdeață, în semn de sărbătoare; *p. ext.* a decora, a ornamenta.

pavoazáre, *pavoazări*, s.f. Acțiunea de *a pavoaza;* împodobire, decorare, ornamentare.

pavoazát, -ă, *pavoazați, -te*, adj. (Despre clădiri, nave etc.) Împodobit cu tablouri, steaguri, flori etc., în semn de sărbătoare.

pázã, *paze*, s.f. || Din *păzi* || Acțiunea de a păzi; supraveghere. ○ *De pază* = însărcinat cu paza. ● Persoană sau grup de persoane însărcinate să păzească.

pázie, *pazii*, s.f. || Cf. *păzi* || Scîndură așezată la streașina unui acoperiș pentru a ascunde capetele căpriorilor.

păznic, *paznici*, s.m. || Din *pază* || Persoană care are sarcina de a păzi pe cineva sau ceva.

păcălă s.m. || Din *păcăli* || Om glumeț, poznaș, care se ține de farse.

păcát, *păcate*, s.n. || Lat. *peccatum* || **1.** Abatere de la o normă religioasă; greșeală, vină. ○ Expr. *A-și face păcate cu cineva* = a face o faptă rea în dauna cuiva. *A intra în păcat* = a comite o faptă rea, a greși. *A vorbi cu păcat* = a aduce învinuiri nedrepte, a greși, spunînd lucruri neadevărate. **2.** Defect, cusur; patimă, viciu. **3.** Nenorocire, năpastă. ○ Expr. *Din păcate* = din nenorocire, spre regretul cuiva. *Păcat că...* = e regretabil că...

păcăleálă, *păcăleli*, s.f. || Din *păcăli* || Faptul de a păcăli; glumă, farsă.

păcălí, *păcălesc*, vb. I. IV. Tranz. A induce pe cineva în eroare (printr-o viclenie sau printr-o minciună), pentru a trage un folos sau pentru a se amuza. ● Refl. A se înșela.

păcălíci s.m. || Din *păcăli* || Persoană care are obiceiul să păcălească, să facă farse.

păcălít, -ă, *păcăliți, -te*, adj. Înșelat, mințit, tras pe sfoară.

păcăneálă, *păcăneli*, s.f. || Din *păcăni* ||Zgomot scurt și sacadat.

păcăní, *păcănesc*, vb. IV. Intranz. || Din *pac*[1] || A produce un zgomot scurt, sacadat.

păcănít, *păcănituri*, s.n. Păcăneală.

păcătós, -oásă, *păcătoși, -oase*, adj. || Din *păcat* || (Adesea substantivat) **1.** Care a comis multe păcate; ticălos, rău, afurisit. ● Care are cusururi, defecte; care este de proastă calitate. **2.** Vrednic de milă, nenorocit; nevoiaș.

păcătoșénie, *păcătoșenii*, s.f. || Din *păcătos* || Faptul de a fi păcătos **(1)**; stare de decădere; ticăloșie.

păcătoși, *păcătoșesc*, vb. I. Refl. || Din *păcătos* || (Fam.) A se ticăloși, a se strica.

păcătuí, *păcătuiesc*, vb. IV. Intranz. || Din *păcat* || A comite un păcat; a greși.

păcórniță, *păcornițe*, s.f. || Din *păcură* || Vas în care se ține păcura pentru uns osiile carului.

păcurár[1], *păcurari*, s.m. || Lat. *pecorarius* || (Reg.) Cioban.

păcurár[2], *păcurari*, s.m. || Din *păcură* || (Reg.) Negustor ambulant care vindea păcură prin sate.

păcură s.f. || Lat. *picula* || Reziduu vîscos rămas de la distilarea țițeiului, care se întrebuințează drept combustibil și ca materie primă din care se obține motorină, uleiuri și alte produse.

păducél, *păducei*, s.m. || Lat.* *peducellus* || **1.** Arbust din familia rozaceelor, înalt de circa 8 m, cu flori albe, cultivat uneori ca plantă ornamentală. **2.** (Pop.) Boală de piele la tălpile picioarelor și între degetele de la picioare, care se manifestă prin mîncărimi.

păduche, *păduchi*, s.m. || Lat. *peduculus* || **1.** Denumire dată mai multor specii de insecte parazite care trăiesc pe corpul oamenilor, al unor animale sau pe plante. ● (Fig.) Persoană care trăiește din munca altuia; parazit. **2.** *Păduche de lemn* = plosniță.

păduchiós, -oásă, *păduchioși, -oase*, adj. || Din *păduche* || Care are păduchi, plin de păduchi.

pădurár, *pădurari*, s.m. || Din *pădure* || Paznic de pădure.

pădurátic, -ă, *păduratici, -ce*, adj. || Din *pădure* || **1.** De pădure; sălbatic. **2.** (Despre terenuri) Acoperit cu păduri. *Trecurăm Mestecănișul, un munte mare, păduratic* (Gane).

pădurărít s.n. || Din *pădure* || Ocupația pădurarului.

pădúre, *păduri*, s.f. || Lat. *padule* (< *palus -udis* „baltă, mlaștină") || Întindere mare de teren acoperită de arbori, alături de care mai cresc arbuști, plante erbacee etc. ○ *De pădure* = (despre plante și animale) care cresc și trăiesc în pădure, sălbatice. ○ Expr. *A căra lemne în pădure* = a face un lucru inutil.

păduréan, -ă, *pădureni, -e*, s.m. și f. || Din *pădure* || Persoană care trăiește într-o regiune de pădure sau de munte, ori este originară de acolo.

pădureáncă, *pădurence*, s.f. || Din *pădurean* || Femeie care trăiește într-o regiune de pădure sau de munte. *Dimpreună cu oamenii de la păduri, i se ivi și chipul pădurencii* (Slavici).

pădurét, -eáță, *pădureți, -e*, adj. || Din *pădure* || (Despre pomi) Nealtoit, sălbatic; care crește în pădure sau într-un loc necultivat; (despre fructe) care este produs de un pom nealtoit.

pădurós, -oásă, *păduroși, -oase*, adj. || Din *pădure* || (Despre terenuri, regiuni) Acoperit cu păduri, împădurit.

păfugá, *păfug*, vb. I. Tranz. || Din *pe* + *fugă* || (Reg.) A alunga, a goni, a fugări. *Cînd ne-ngrămădeam prea mulți în drum, Venea argatul Ion, să ne păfuge* (Beniuc).

păgîn, -ă, *păgîni, -e*, s.m. și f., adj. || Lat. *paganus* || **1.** S.m. și f. Persoană care se închină zeilor sau idolilor; nume dat de creștini celor care sînt de altă religie, precum și celor care nu au nici o religie. (Adjectival) *Strofa din urmă li rămase stăruitoare în amintire, ca o inscripție păgînă* (Galaction). **2.** (Fig.) Om crud, nemilos, rău la suflet.

păgînătáte s.f. || Din *păgîn* || Păgînism. ● Mulțime de păgîni; păgînime.

păgînésc, -eáscă, *păgînești*, adj. || Din *păgîn* || Care se referă la păgîni, care aparține păgînilor sau păgînismului.

păgînime s.f. || Din *păgîn* || Mulțime de păgîni, păgînătate.

păgînism s.n. || Din *păgîn* || Faptul de a fi păgîn; religia, credința păgînilor.

păgubáș, -ă, *păgubași, -e*, s.m. și f. || Din *pagubă* || Persoană care a suferit o pagubă. ○ Expr. *A se lăsa păgubaș* = a renunța la ceva.

păgubí, *păgubesc*, vb. IV. Intranz. || Din *pagubă* || A suferi o pagubă, a rămîne păgubaș; (tranz.) a pricinui cuiva o pagubă.

păgubitór, -oáre, *păgubitori, -oare*, adj. || Din *păgubi* || Care aduce sau provoacă pagubă.

păhárel, *păhărele*, s.n. Diminutiv al lui *pahar*. ○ Expr. (Fam.) *A bea (cîte) un păhărel* = a obișnui să bea băuturi alcoolice.

păi adv. v. **apoi.**

păiánjen, *păianjeni*, s.m. || Din sl. **pajožina* || Cf. bg. *pajažina* **1.** (La pl.) Denumire dată unor

specii de animale din clasa arahnidelor, cu patru perechi de picioare, cu abdomenul voluminos, și care își fac o pînză subțire în care prind insecte ce le servesc ca hrană; (și la sg.) animal din această clasă. **2.** (La pl.) Pînză de păianjen **(1)**. **3.** (Tehn.) Unealtă cu care se extrag piesele mici, căzute într-o sondă petrolieră. **4.** (Sport; fam.) Fiecare dintre colțurile de sus ale porții la fotbal, handbal, polo sau hochei. || Și: **paiánjen** s.m.

păienjení, *păienjenesc*, vb. IV. Refl. și intranz. || Din *păianjen* || (Despre ochi, vedere) A se împăienjeni.

păienjeníș, *păienjenișuri*, s.n. || Din *păianjen* || Pînză de păianjen. ● (Fig.) Desiș, rețea, împletitură (de linii, de fire etc.). || Și: **paianjeníș** s.n.

păienjenít, -ă, *păienjeniți, -te*, adj. Împăienjenit.

păioáră, *păioare*, s.f. || Lat. *palliola* || Țesătură fină de in, de bumbac sau de mătase. ● Văl subțire.

păiós, -oásă, *păioși, -oase*, adj. || Din *pai* || (Despre plante) A cărui tulpină este un pai; (substantivat, f. pl.) cereale a căror tulpină este un pai.

păíș, *păișuri*, s.n. || Din *pai* || Nume dat mai multor specii de graminee care cresc spontan în vegetația pajiștilor naturale.

păiúș, *păiușe*, s.n. || Din *pai* || Păiș.

pălăláie, *pălălăi*, s.f || Din *pălălăi* || Flacără mare, vîlvătaie.

pălălăí, *pălălăiesc*, vb. IV. || Din *pală*[1] || **1.** Intranz. (Despre foc) A arde cu flacără mare. **2.** Intranz. și tranz. A flutura, a fîlfîi.

pălămár, *pălămare*, s.n. || Din tc. *palamar*, ngr. *palamari* || (Pop.) Odgon, parîmă.

pălămídă[1], *pălămizi*, s.f. || Din bg. *palamida* || Nume dat unor specii de plante erbacee din familia compozitelor, care cresc ca burieni prin semănături.

pălămídă[2], *pălămide*, s.f. || Din ngr. *palamida* || Pește teleostean marin răpitor, lung de 50—60 cm, de culoare albăstruie-verzuie, cu solzi mici și cu numeroși dinți pe fălci. Trăiește în Marea Mediterană și în Marea Neagră și se pescuiește în cantități importante.

pălărie, *pălării*, s.f. **1.** Obiect folosit pentru acoperirea capului, format dintr-o calotă de fetru, de paie etc. (cu boruri). **2.** Partea superioară, în formă de pălărie **(1)**, a unor ciuperci.

pălăriér, *pălărieri*, s.m || Din *pălărie* || Persoană care confecționează sau vinde pălării.

pălărioáră, *pălărioare*, s.f. Diminutiv al lui *pălărie;* pălăriuță.

pălăriúță, *pălăriuțe*, s.f Diminutiv al lui *pălărie;* pălărioară. *Ți-oi lua... o pălăriuță cu tăsma* (Creangă).

pălăvrăgeálă, *pălăvrăgeli*, s.f. || Din *pălăvrăgi* || Faptul de a pălăvrăgi; discuție lipsită de importanță, flecăreală.

pălăvrăgí, *pălăvrăgesc*, vb IV. Intranz. || Din *palavragiu* || A vorbi mult și fără rost, a spune palavre; a flecări, a trăncăni.

pălí[1], *pălesc*, vb. IV. || Din sl. *paliti* || **1.** Tranz. și intranz. (Despre soare sau alte surse de căldură) A încălzi (prea) tare, a arde, a dogori; a pîrli, a pîrjoli. **2.** Intranz. și refl. (Despre plante) A-și pierde prospețimea, a începe să se îngălbenească (din cauza căldurii soarelui, a secetei, a unei boli etc.); a se ofili. **3.** Tranz. și refl. A (se) lovi, a se izbi. **4.** Tranz. (Fig.; despre sentimente, senzații) A cuprinde pe cineva, a copleși.

pălí[2], *pălesc*, vb. IV. Intranz. || Din fr. *pâlir* || **1.** A deveni palid (din cauza unei emoții sau a unei boli). **2.** (Despre surse luminoase) A-și pierde strălucirea; a se stinge. *Sus pe bolta adîncă, stelele au pălit* (Gîrleanu).

pălímár, *pălimare* s.n. **1.** Împrejmuire de scînduri la prispa sau la cerdacul unei case țărănești; cerdac, pridvor. **2.** Stîlp de prispă sau de pridvor, care sprijină streașina.

pălíre s.f. Acțiunea de *a (se) păli*[1]. ● Ofilire, veștejire (a plantelor).

pălít, -ă, *pălîți, -te*, adj. (Despre plante) Ofilit, veștejit.

pălitúră, *pălituri*, s.f. || Din *păli*[1] || **1.** Ofilire, veștejire (a plantelor). **2.** Lovitură, izbitură.

păliúr, *păliuri*, s.m. || Din lat. *Paliurus* || Arbust spinos de origine mediteraneană, cu frunzele ovale, netede, prevăzute cu doi spini, cu flori mici, galbene-verzui.

pălmár, *pălmare*, s.n. || Din *palmă* || Mănușă specială de piele, de cauciuc, de material plastic etc., folosită pentru protecția palmei în anumite activități.

pălmáș, *pălmași*, s.m. || Din *palmă* || (Înv.) Țăran sărac care își cîștiga existența muncind cu brațele la alții.

pălmuí, *pălmuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *palmă* || A lovi pe cineva cu palma peste obraz, a da cuiva palme.

păltináș, *păltinași*, s.m. Diminutiv al lui *paltin. Păltinaș cu frunza lată Și cu umbrița rotată* (Pop.).

păltiníș, *păltinișuri*, s.n. || Din *paltin* || Pădure de paltini; grup de paltini (care alcătuiesc o pădurice).

pămătúf, *pămătufuri*, s.n. || Din sl. **pometuhŭ* || Mănunchi făcut din pene, din fire de păr, din fîșii de pînză etc. prinse de un mîner și avînd diferite întrebuințări (pentru înlăturat cenușa și spuza la cuptorul de pîine, pentru stropit cărbunii etc.). ● *Spec.* Obiect format din fire de păr prinse într-un mîner cu care se săpunește fața la bărbierit.

pămînt, (3—6) *pămînturi*, s.n. || Lat. *pavimentum* || **1.** Planetă a sistemului solar, locuită de oameni; *p. ext.* oamenii care locuiesc pe această planetă. ○ Expr. *La capătul pămîntului* = foarte departe. *Cît e lumea și pămîntul* = **a)** totdeauna; **b)** (În construcții negative) niciodată. *Ca de la cer la pămînt*, exprimă deosebirea mare dintre două lucruri. **2.** Scoarța globului terestru, uscatul, suprafața lui, pe care trăiesc oamenii și alte vietăți; sol. ○ Expr.

Ca pămîntul = **a)** (În legătură cu verbul „a uita") cu desăvîrșire, de tot; **b)** (În construcții negative) deloc, în nici un fel. *Din pămînt din iarbă verde* sau *din fundul pămîntului* = (a procura ceva) cu orice preț, neapărat. *La pămînt* = învins; deznădăjduit, deprimat. *A lăsa toate la pămînt* = a lăsa baltă, la voia întîmplării, a abandona. *Parcă l-a înghițit pămîntul* sau *parcă a intrat în pămînt* = a dispărut fără urmă. *A (nu) fi cu picioarele pe pămînt* = a (nu) avea simțul realității. *A nu-l mai încăpea pe cineva pămîntul* = a fi mîndru, încrezut. *A nu-l mai răbda pe cineva pămîntul* = se spune în imprecații despre un om rău. **3.** Materia din care este alcătuită partea solidă a globului terestru. ○ *Pămînturi rare* = grup de oxizi ai unor metale rare. **4.** Întindere de uscat; continent. **5.** Suprafață de teren cultivabil. **6.** Teritoriu, regiune, ținut; țară, patrie. ○ *Obiceiul pămîntului* v. *obicei*.

pămînteán, -ă, *pămînteni, -e*, adj. || Din *pămînt* || **1.** Specific Pămîntului, de pe Pămînt; (substantivat) locuitor al Pămîntului. **2.** (Și substantivat) Băștinaș, autohton.

pămînteáncă, *pămîntence*, s.f. || Din *pămîntean* || Femeie născută în țara în care locuiește; băștinașă, autohtonă.

pămîntésc, -eáscă, *pămîntești*, adj. || Din *pămînt* || De pe Pămînt, specific Pămîntului; terestru. • Propriu omului, omenesc.

pămîntíu, -íe, *pămîntii*, adj. || Din *pămînt* || (Despre fața omului) De culoarea pămîntului **(3)**; palid, livid.

pămînțél, *pămînțele*, s.n. || Din *pămînt* || **1.** (Geol.) Pămînt de diatomee (provenit din depozit de diatomee). **2.** Lutișor.

pănură, *pănuri*, s.f. || Lat. *paenula* || (Reg.) **1.** Țesătură groasă de casă, din lînă, din care se fac haine țărănești; aba, dimie. **2.** (Fig.) Fel, soi.

pănúșă, *pănuși*, s.f. || Din *pană*[1] || Fiecare dintre foile care înfășoară știuletele de porumb.

păpá, *pap*, vb. I. Tranz. || Lat. *pappare* || **1.** (În graiul copiilor) A mînca. ○ *Papă-lapte* = persoană lipsită de energie, de inițiativă; bleg, nătăfleț. **2.** (Fam.) A irosi, a risipi (bani, avere etc.).

păpádie, *păpădii*, s.f. || Din ngr. *papadia* „preoteasă", bg. *popadija* || Plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunze lungi, crestate, dispuse la bază în rozetă, și cu flori galbene, grupate în capitule. Frunzele și rădăcinile au acțiune diuretică.

păpălắu, *păpălăi*, s.m. Plantă erbacee din familia solanaceelor, cu frunze ovale, flori albe-gălbui și cu fructe roșii-portocalii, de mărimea unei cireșe. Cu excepția fructelor, planta este otrăvitoare.

păpălúdă, *păpălude*, s.f. Pasăre de culoare cenușie, cu corpul lunguieț, cu aripi lungi și ascuțite, cu gîtul scurt și cu ciocul mic, puțin încovoiat.

păpuríș, *păpurișuri*, s.n. || Din *papură* || Loc unde crește papură; desiș de papură.

păpuríște, *păpuriști*, s.f. || Din *papură* || Desiș de papură, păpuriș.

păpușár, *păpușari*, s.m. || Din *păpușă* || Persoană care manevrează păpușile la spectacolele teatrelor de păpuși.

păpúșă, *păpuși*, s.f. || Cf. lat. *pupa* || **1.** Jucărie înfățișînd un copil (în special fetiță), confecționată din carton, din celuloid etc. ○ *Teatru de păpuși* = spectacol în care rolurile sînt jucate de păpuși (înfățișînd oameni sau animale) manevrate cu mîna de păpușari. • (Fig.) Om lipsit de personalitate, de voință; marionetă. **2.** Mănunchi de fire, de sfoară, de frunze de tutun etc. **3.** Caș format în anumite tipare. **4.** Fructul porumbului înainte de a se forma mătasea și boabele. **5.** Nimfa insectelor. **6.** Dispozitiv al unor mașini-unelte, care servește la susținerea pieselor de prelucrat.

păpușărésc, -eáscă, *păpușărești*, adj. || Din *păpușar* || Care se referă la teatrul de păpuși sau la păpușari.

păpușói, (1) *păpușoi*, s.m. **(2)** *păpușoaie*, s.n. || Din *păpușă* || (Reg.) **1.** S.m. Porumb. **2.** S.n. Loc plantat cu porumb; porumbiște.

păpușoíște, *păpușoiști*, s.f. || Din *păpușoi* || (Reg.) Porumbiște.

păr[1], *peri*, s.m. || Lat. *pirus* || Pom din familia rozaceelor, cu frunze ovale, cu flori albe sau roz și fructe comestibile.

păr[2], *peri*, s.m. || Lat. *pilus* || **1.** Totalitatea firelor subțiri, cornoase, care cresc pe pielea omului și pe a multor animale; totalitatea firelor care acoperă capul omului; *p. restr.* fiecare dintre firele de pe corpul (sau de pe capul) omului, ori de pe corpul animalelor. ○ *În păr* = cu toții, toți cei de față; prezenți cu toții. *În doi peri* = **a)** (despre animale) care are părul din fire amestecate de două culori; sur; (despre oameni) cărunt; *p. ext.* care este între două vîrste; **b)** care este între două stări, neprecizat, nedefinit: *răspuns în doi peri*. ○ Expr. *Tras de păr* = (despre concluzii, relatări) forțat, exagerat; fals. *A se da după păr* = a se acomoda împrejurărilor. *Cît păr în palmă* = nimic; deloc. *A avea păr pe limbă* = a fi prost; a fi lipsit de educație. *A i se ridica părul în vîrful capului* = a se înspăimînta, a se îngrozi. *A-i ieși* (sau *a-i trece*) *cuiva părul prin căciulă* = a face eforturi deosebite, pînă la limita răbdării. • (Pop.) *Peri răi* = fire de gene, mai lungi, care irită globul ocular, provocînd dureri. **2.** Denumire dată fibrelor naturale de origine animală; țesătură din aceste fibre. **3.** Fire scurte care acoperă suprafața unei țesături de lînă. **4.** (La pl.) Fire scurte care acoperă frunzele sau tulpinile unor plante.

părăduí, *părăduiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. (Reg.; despre averi, bunuri) A (se) irosi, a (se) risipi. • Refl. (Despre construcții) A se degrada, a se dărăpăna, a se ruina.

părăduít, -ă, *părăduiți, -te*, adj. (Reg.; despre construcții, imobile) Stricat, dărăpănat.

părăgíni, *părăginesc*, vb. IV. Refl. || Din *paragină* || A ajunge în stare de paragină; (despre clădiri, construcții) a se degrada, a se dărăpăna, a se părădui.

părăginit, -ă, *părăginiți, -te,* adj. Care a devenit paragină; neîngrijit; (despre clădiri, construcții) ruinat, dărăpănat.

părălúță, *părăluțe,* s.f. **1.** Diminutiv al lui *para.* **2.** (Bot.) Bănuț **(3).**

părăsi, *părăsesc,* vb. IV. Tranz. || Cf. sl. *parasiti* || **1.** A lăsa pe cineva singur, a-l abandona; a se despărți de cineva; a lăsa ceva, plecînd în altă parte, a se depărta de ceva. **2.** A înceta, a întrerupe o acțiune, o activitate etc.; a renunța la un obicei. ● A lăsa la o parte, a neglija.

părăsíre s.f. **1.** Acțiunea de *a părăsi.* **2.** Starea celui părăsit. ○ *În părăsire* = abandonat, părăsit; în ruină.

părăsít, -ă, *părăsiți, -te,* adj. **1.** (Despre oameni) Lăsat singur; abandonat. **2.** (Despre localități, case etc.) Rămas nelocuit, nepopulat; neîngrijit, ajuns în stare de paragină, de ruină. **3.** (Despre obiecte, unelte etc.) Care nu mai este folosit

părcán s.n. v. **parcan.**

părea, *par,* vb. II. || Lat. *parere* || **1.** Intranz. și refl. A lăsa impresia de..., a avea aparența de... ○ *A-i părea cuiva bine* = a se bucura. *A-i părea cuiva rău* = a regreta. ○ (Impers.) *Pe cît se pare* = pe cît se înțelege, după cum se vede. **2.** Refl. A-și închipui, a avea impresia.

părélnic, -ă, *părelnici, -ce,* adj. || Din *părea* || (Rar) Aparent; imaginar, iluzoriu.

părére, *păreri,* s.f. **1.** Opinie, punct de vedere; idee, concepție. ○ *P. de bine* = bucurie, mulțumire. *P. de rău* = mîhnire, regret. ○ Expr. *A fi de părere* sau *a-și da cu părerea* = a crede, a considera. *A fi de aceeași părere cu cineva* = a fi de acord cu cineva. **2.** Impresie neîntemeiată, iluzie, închipuire.

părésimi s.f. pl. || Lat. *quadragesima* || (Înv. și pop.; în religia creștină) Postul Paștilor.

părétár, *păretare,* s.n. || Lat *parietarium* || (Reg.) Covor mic, bucată de pînză brodată, hîrtie cu desene colorate etc. care se pun pe perete în scop decorativ.

părínte, *părinți* s.m. || Lat. *parens-, -ntis* || **1.** Tată; (la pl.) tata și mama. ● (La pl.) Strămoși, străbuni. **2.** (Fig.) Inițiator, fondator al unei științe, al unei mișcări culturale etc. **3.** (Fig.) Preot; călugăr.

părintésc, -eáscă, *părintești,* adj. || Din *părinte* || **1.** Care aparține părintelui **(1)** sau părinților, care se referă la părinți; patern. **2.** Care aparține strămoșilor, privitor la strămoși.

părintéște adv. || Din *părinte* || Ca un părinte; *p. ext.* cu dragoste, cu afecțiune părintească.

părîngă, *părîngi,* s.f. || Lat. *phalangae* || (Înv. și reg.) Prăjină cu care se transportă, de obicei, o greutate de către două persoane (sprijinind capetele prăjinei pe umeri).

părós, -oásă, *păroși, -oase,* adj. || Din *păr*[2] || **1.** (Despre ființe sau părți ale corpului lor) Acoperit cu mult păr[2] **(1).** **2.** (Despre țesături, stofe) Acoperit cu un strat pufos format din capete de fire ieșite în afară.

părtáș, -ă, *părtași, -e,* s.m. și f. || Din *parte* || **1.** Persoană care ia parte la o acțiune, la o activitate comună; participant. **2.** Persoană care primește (sau care stăpînește ori folosește) o parte din ceva. **3.** Persoană care se bucură (împreună cu alta sau cu altele) de un bun spiritual ori care suportă (împreună cu alta) un necaz, o nenorocire.

părtíni, *părtinesc,* vb. IV. Tranz. || Din *parte* || A avantaja pe cineva în dauna altuia.

părtínire, *părtiniri,* s.f. Faptul de *a părtini;* favorizare. ○ *Fără părtinire* = în mod imparțial, obiectiv.

părtinitór, -oáre, *părtinitori, -oare,* adj. || Din *părtini* || Care părtinește, protejează pe cineva în dauna altuia.

păruí, *păruiesc,* vb. IV. || Din *păr*[2] || **1.** Tranz. și refl. recipr. (Fam.) A (se) bate trăgînd(u-se) de păr; *p. gener.* a (se) bate. **2.** Tranz. (În tăbăcărie) A îndepărta părul de pe pielile crude; a depila.

păruiálă, *păruieli,* s.f. || Din *părui* || (Fam.) Bătaie, încăierare.

păs, *păsuri,* s.n. || Lat. *pensum* || **1.** (Reg.) Greutate (piatră) cu care se apasă brînza în putină, varza pusă la murat etc. **2.** Supărare, necaz; suferință, durere sufletească. ○ *Fără păs* = nepăsător, indiferent; fără grijă, fără teamă. *Așa sta,..., fără păs de primejdie, coliba haiducului* (Delavrancea).

păsá[1], pers. 3 *păsă,* vb. I. || Lat. *pensare* || Intranz. **1.** (Înv. și pop.) A cîntări sau a atîrna greu, a apăsa greu peste ceva. **2.** Unipers. (Construit cu pronumele în dativ) A simți o neliniște, a se îngrijora, a avea teamă de...

păsá[2], pers. 3 *păsă,* vb. I. Intranz. || Lat. *passare* || **1.** (Înv.; mai ales la imperativ) A merge, a se duce. **2.** (Pop. și fam.; cu valoare de interjecție) Încearcă, îndrăznește. *Mai pasă atunci de dă ochi cu mătușa Mărioara* (Creangă).

păsáre s.f. Faptul de *a-i păsa*[1] **(2)** cuiva de ceva; grijă, preocupare; îngrijorare, teamă.

păsát s.n. || Lat. *pinsatum* || Semințe de mei (decorticate și, de obicei, pisate); *p. ext.* boabe de porumb măcinate mare; mîncare făcută din aceste boabe.

păsărár, *păsărari,* s.m || Din *pasăre* || Vînzător sau crescător de păsări.

păsărésc, -eáscă, *păsărești,* adj. || Din *pasăre* || (Rar) Care se referă la păsări, care aparține păsărilor. ○ *Limbă păsărească* = fel de a vorbi greu de înțeles, artificial.

păsărésțe adv. || Din *pasăre* || Ca păsările, în felul păsărilor. ○ Expr. *A vorbi păsărește* = a vorbi (intenționat) într-un fel greu de înțeles.

păsărét s.n. || Din *pasăre* || Mulțime de păsări; păsărime.

păsărícă, *păsărele,* s.f. Diminutiv al lui *pasăre.* ○ Expr. (Fam.) *A avea o păsărică la cap* = a fi țicnit, a avea idei ciudate.

păsăríme s.f || Din *pasăre* || Mulțime de păsări; păsăret.

păsărói, *păsăroi,* s.m. || Din *pasăre* || **1** Augmentativ al lui *pasăre.* **2.** Bărbătușul unei păsări.

păsărúică, *păsăruici*, s.f. Diminutiv al lui *pasăre;* păsărică.

păscălíe s.f. v. **pascalie.**

păscătoáre, *păscători* s.f. || Din *paște*[1] || (Pop.) Pășune.

păscút s.n. Acțiunea de *a paște;* pășunat. *O capră lasă păscutul și se cațără pe răchită* (Sadoveanu).

păstáie, *păstăi*, s.f. || Probabil cuv. autohton || Fructul, format din două valve, în care sînt închise semințele leguminoaselor.

păstîrnác, *păstîrnaci*, s.m. || Din magh. *pasztернák*, germ. *Pasternak*, scr. *pastrnak* || Plantă leguminoasă din familia umbeliferelor, cultivată pentru rădăcina ei cărnoasă bogată în substanțe nutritive.

păstór, *păstori*, s.m. || Lat. *pastor* || **1.** Persoană care păzește și îngrijește oile (sau și alte animale) la păscut. ● *P. electric* = instalație compusă dintr-un gărduleț de sîrmă străbătut de un curent electric slab, care împrejmuiește un loc unde sînt ținute animale la păscut. La atingerea sîrmei, animalele se îndepărtează. **2.** (Fig.) Preot.

păstorésc, -cáscă, *păstorești*, adj. || Din *păstor* || Care aparține păstorilor, care se referă la păstori sau la viața de păstor; pastoral.

păstorí, *păstoresc*, vb. IV. || Din *păstor* || **1.** Tranz. A duce la pășune și a păzi oile sau vitele; a se ocupa cu păstoritul. **2.** Tranz. și intranz. (Fig., mai ales despre preoți) A conduce, a îndruma (pe credincioși, pe adepții unor concepții religioase).

păstoríe s.f. || Din *păstor* || **1.** Păstorit. **2.** (Fig.) Conducere, îndrumare (religioasă).

păstorít s.n Ocupația păstorului; creșterea oilor sau a vitelor.

păstoríță, *păstorițe*, s.f. || Din *păstor* || Ciobăniță. *A găsit-o pe păstoriță în deal* (Caragiale).

păstós, -oásă, *păstoși, -oase*, adj. || Din *pastă* || Care are aspectul și consistența unei paste.

păstrá, *păstrez*, vb. I. Tranz. || Din bg. *pastrja* || **1.** A ține ceva la loc sigur și în stare bună, a îngriji. ● A conserva alimente, ferindu-le de alterare. **2.** A respecta, a nu călca (un obicei, o tradiție etc.). **3.** A menține, a face să dureze. ○ Expr. *A păstra tăcerea(a)* = a tăcea. *A-și păstra calmul* (sau *sîngele rece)* = a rămîne calm. *A păstra amintirea cuiva sau a ceva* = a nu uita niciodată pe cineva sau ceva (dispărut). **4.** A nu divulga, a nu destăinui (secrete, taine încredințate de cineva). **5.** A pune ceva de o parte (pentru altă dată, pentru altă ocazie).

păstráre s.f. Acțiunea de *a păstra.* ○ *La păstrare* = **a)** la loc sigur; la adăpost; **b)** (fam., ir.) la închisoare.

păstrătór, -oáre, *păstrători, -oare*, adj || Din *păstra* || Care păstrează (bine) ceva, care nu risipește, nu pierde. ● (Substantivat) Persoană sau colectivitate care respectă ceva, care nu se abate de la legi, tradiții etc.

păstrăv, *păstrăvi*, s.m. || Din bg. *păstărva* || **1.** Pește din familia salmonidelor, care trăiește în apele de munte, de 20 — 40 cm lungime, cu solzii mici, cu pete negre și roșii pe spate. ○ *Păstrăv-curcubeu* = pește salmonid de 25 — 30 cm, cu spatele albăstrui violet și cu o dungă lată, roz în lungul corpului. *P. de lac* = pește salmonid de c. 60 cm lungime, cu pete circulare portocalii sau ruginii pe corp. Trăiește în lacuri adînci de munte. **2.** (Bot.) Ciupercă comestibilă, în formă de scoică, de culoare cenușie-negricioasă, care crește pe trunchiurile arborilor.

păstrăvár, *păstrăvari*, s.m. || Din *păstrăv* || Pescar specializat în prinderea păstrăvilor.

păstrăvăríe, *păstrăvării*, s.f. || Din *păstrăv* || Crescătorie de păstrăvi.

păstrúgă, *păstrugi*, s.f. || Din scr. *pastruga* || Pește de mare, din familia acipenseridelor, de 120 —200 cm lungime, cu botul lung și turtit. Are icrele negre și mici.

păstură s.f. || Lat. *pastura* || Polen prelucrat și depozitat de albine în celulele fagurilor. Servește, alături de miere, ca hrană albinelor și puietului.

păsuí[1], *păsuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *pas*[3] || A da cuiva răgazul necesar să facă ceva; a permite să întîrzie cu achitarea unei obligații.

păsuí[2], *păsuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din germ. *passen* || A ajusta o piesă, o parte a unui ansamblu în așa fel încît să se poată îmbina cu altă piesă.

păsuiálă, *păsuieli*, s.f. || Din *păsui*[1] || Păsuire, răgaz.

păsuíre, *păsuiri*, s.f. Acțiunea de *a păsui*[1]; răgaz acordat cuiva pentru îndeplinirea unei obligații.

păși, *pășesc*, vb. IV. Intranz. || Din *pas*[3] || **1.** A face unul sau mai mulți pași; a călca, a se deplasa mergînd pe jos. ● (Fig.) A înainta, a progresa. **2.** A intra undeva. **3.** A trece (făcînd un pas) peste ceva; (tranz.) *pășește pragul casei.*

pășíre, *pășiri*, s.f. Acțiunea de *a păși;* înaintare pas cu pas.

păștíță, *păștițe*, s.f. || Din *Paști* || Mică plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu 1 — 2 flori galbene, acoperite pe partea din afară cu peri moi. Crește prin păduri și tufișuri umbroase.

pășúnă, *pășunez*, vb. I. || Din *pășune* || **1.** Intranz. (Despre vite, oi etc.; la pers. 3) A paște. **2.** Tranz. (Despre oameni) A duce și a păzi oile sau vitele la păscut.

pășunát s.n. Faptul de *a pășuna;* ducerea și îngrijirea vitelor, oilor etc. la păscut.

pășúne, *pășuni*, s.f. || Lat. *pastio, -onis* || Loc acoperit cu vegetație ierboasă unde pasc vitele, oile etc.; *p. restr.* iarba de pe acest loc. *Turma sosise de la pășune* (Hogaș).

pătá, *pătez*, vb. I. || Din *pată* || **1.** Tranz. și refl. A(-și) face o pată, a (se) murdări cu pete. **2.** Tranz. (Fig.) A pîngări, a profana. *N-am să pătez cu vorbe ce mi-i drag* (Beniuc).

pătáre s.f. Acțiunea de *a (se) păta.* ● Boală a plantelor manifestată prin apariția unor pete pe organele atacate. Este provocată de bacterii, ciuperci și virusuri.

pătát, -ă, *pătați, -te*, adj. **1.** Cu pete; murdar. ● (Despre oameni) Cu pielea pigmentată diferit pe unele porțiuni; (despre plante și animale) cu pete de altă culoare decît fondul; bălțat, pestriț. **2.** (Fig.) Pîngărit profanat; compromis.

pătăránie, *pătăranii*, s.f. || Din *păți* || (Pop. și fam.) Pățanie; întîmplare neplăcută.

pătimáș, -ă, *pătimași, -e*, adj. || Din *patimă* || **1.** (Adesea substantivat) Stăpînit de o patimă, de o pasiune. ● *P. ext.* Părtinitor. **2.** Care exprimă sau trădează o patimă. **3.** (Înv. și reg.) Bolnav, suferind.

pătimí, *pătimesc*, vb. IV. || Din *patimă* || (Înv. și pop.) **1.** Intranz. și tranz. A suferi, a îndura; a păți. **2.** Intranz. A fi bolnav.

pătimíre, *pătimiri*, s.f. **1.** Faptul de *a pătimi;* suferință fizică sau morală. **2.** (Înv.) Boală.

pătlăgină, *pătlagini*, s.f. || Lat. *plantago, -ginis* || Numele unor plante din familia plantaginaceelor cu frunzele dispuse în rozetă la baza tulpinii, cu inflorescențe în formă de spic (unele specii fiind întrebuințate în medicină pentru calitățile lor expectorante).

pătlăgeá, *pătlăgele*, s.f. || Din tc. *patlıcan* || **1.** *P. roșie* = plantă legumicolă din familia solanaceelor, originară din America de Sud, cu flori galbene și fructe mari, sferice, de culoare roșie (rar galbenă), bogate în vitamine; roșie, tomată. **2.** *P. vînătă* = plantă legumicolă din familia solanaceelor, originară din India, cu flori violacee și cu fructe mari cilindrice sau ovale, de culoare violetă închisă; vînătă. || Și: **pătlăgícă** s.f.

pătlăgícă s.f. v. **pătlăgea.**

pătrár, *pătrare*, s.n. || Din *patru* || **1.** (Înv. și pop.) Pătrime, sfert. **2.** Fiecare dintre cele două faze ale Lunii în care partea sa luminată se vede sub forma unui semicerc. În primul **p.** diametrul se află spre stînga și suprafața luminată este în creștere, iar în al doilea **p.** aceasta descrește și diametrul se află spre dreapta.

pătrát, -ă, *pătrați, -te*, s.n., adj. || Din *patru* (după lat. *quadratus*, germ. *Quadrat*) || **1.** S.n. Paralelogram cu toate unghiurile drepte și cu toate laturile egale. **2.** S.n. Produs obținut prin înmulțirea unui număr cu el însuși. **3.** Adj. Care are forma unui pătrat **(1).** ○ *Metru* (sau *centimetru, kilometru* etc.) *p.* = unitate de măsură a suprafeței, egală cu aria unui pătrat cu latura de un metru (sau centimetru, kilometru etc.). ○ Expr. (Fam.) *Cap pătrat* = om mărginit. **4.** S.n. Grup de obiecte, de ființe etc. așezate în formă de pătrat **(1).**

pătrátic, -ă, *pătratici, -ce*, adj. || Din *pătrat* || Care are formă de patrulater; care se referă la pătrat **(1).**

pătrățél, *pătrățele*, s.n. Diminutiv al lui *pătrat* **(1).** ● Mic obiect în formă de cub sau de paralelipiped. || Și: **pătrățícă** s.f.

pătrățícă, s.f. v. **pătrățél.**

pătríme, *pătrimi*, s.f. || Din *patru* || Fracțiune obținută prin împărțirea unui întreg în patru părți egale. ● *Spec.* (Muz.) Notă muzicală egală cu a patra parte dintr-o notă întreagă.

pătrișór, *pătrișoare*, s.n. || Din *patru* || Piesă de metal cu secțiunea pătrată, de mărimea unei litere, folosită în tipografie la distanțarea cuvintelor și la completarea rîndurilor.

pătrúnde, *pătrúnd*, vb. III. || Lat. *pertundere* || **1.** Tranz. și intranz. A trece prin..., a străbate; a răzbate, a străpunge; a intra undeva (în urma unui efort). ● (Despre sunete, zgomote, voci etc.) A ajunge pînă la..., a se propaga, a se face auzit. ● *A pătrunde cu privirea* = a cerceta, a scruta. **2.** Tranz. (Fig.) A înțelege, a pricepe. **3.** Tranz. A cuprinde, a pune stăpînire pe cineva: *m-a pătruns umezeala.* **4.** Refl. (Fig.) A se lăsa cuprins, cucerit (de o idee, de un sentiment); (tranz.) a mișca adînc, a emoționa.

pătrúndere, *pătrunderi*, s.f. Acțiunea de *a (se) pătrunde;* străbatere, penetrație. ● (Fig.) Capacitatea de a pricepe ceva cu ușurință; agerime de minte.

pătrunjél, *pătrunjei*, s.m. || Din lat. *petroselinum* || Plantă legumicolă din familia umbeliferelor, cultivată pentru rădăcina ei îngroșată și pentru frunzele ei aromate. ○ *Pătrunjelul-cîinelui* = plantă erbacee toxică, din familia umbeliferelor, înaltă de 150 — 200 cm, cu frunze lucitoare și flori albe.

pătrúns, -ă, *pătrunși, -se*, adj. || Din *pătrunde* || **1.** Străpuns; răzbit. **2.** (Fig.) Impresionat, emoționat. **3.** (Fig.) Convins, încredințat.

pătrunzătór, -oáre, *pătrunzători, -oare*, adj. || Din *pătrunde* || **1.** Care pătrunde, care străbate. ● (Despre sunete) Puternic, strident. ● (Despre ochi, privire) Scrutător, cercetător. **2.** (Fig.) Mișcător, emoționant. **3.** (Fig.) Ager la minte, perspicace.

pătúc, *pătucuri*, s.n. Diminutiv al lui *pat; spec.* pat pentru copii.

pătulác, *pătuiece*, s.n. || Din *pătul*[1] || Podea de scînduri așezată pe furci sau suport improvizat între ramurile copacilor, pe care se păstrează nutrețul pentru vite.

pătúl, *pătule*, s.n. || Lat. *patubulum* (= *patibulum*) || **1.** Construcție făcută din șipci sau din nuiele împletite, ridicată la oarecare înălțime deasupra solului, în care se păstrează știuleții de porumb. **2.** Platformă construită pe stîlpi sau amenajată între ramurile copacilor pentru observarea vînatului și pentru pază. ● Platformă sau un fel de podeț construit la suprafața apei, de pe care se pescuiește. **3.** Pătuiac. **4.** Răsadniță.

pătúl[2], *pătuli, -e*, adj. || Din germ. *Batullen[apfel]* || *Măr p.* (și substantivat, m.) = specie de măr cu fructe sferice turtite, de culoare galbenă-verzuie; (substantivat, n.) fructul acestei specii de măr.

pătuli, *pătulesc*, vb. IV. Tranz. || Din *pătul*[1] || (Pop.) A călca în picioare (culcînd la pămînt); a presa, a strivi. ● Refl. (Despre iarbă, plante erboase etc.) A se apleca, a se culca la pămînt (din cauza vîntului).

pătură, *pături*, s.f. || Lat. **pittula* (diminutiv al lui *pitta*) || **1.** Învelitoare confecționată dintr-o țesătură deasă de lînă, de fibre sintetice sau de bumbac. **2.** Strat (uniform) care acoperă

ceva; fiecare dintre foile sau straturile suprapuse care alcătuiesc un tot. ♦ (Reg.) Foaie de aluat. **3.** *Pătură socială* = grup social care se deosebește de principalele clase sociale prin structura profesională, prin activitatea pe care o desfășoară, prin mediul divers de proveniență și care nu are un rol istoric de-sine-stătător.

păturí, *păturesc*, vb. IV. Tranz. || Din *pătură* || (Pop.) A împături.

pătúț, *pătuțuri*, s.n. Diminutiv al lui *pat;* pătuc.

pățánie, pățanii, s.f. || Din *păți* || Întîmplare (neplăcută) neașteptată sau neobișnuită pe care o trăiește cineva; (la pl.) peripeții.

păți, *pățesc*, vb. IV. Tranz. || Lat. *pati* || **1.** A i se întîmpla cuiva (pe neașteptate) ceva neplăcut. ○ *Din pățite* = din experiență. ○ Expr. *A o păți* = a intra într-un bucluc, într-o încurcătură. *A fi pățit multe* = a fi trecut prin multe necazuri, greutăți; a fi cîștigat multă experiență. **2.** A suferi, a pătimi, a îndura.

pățít, -ă, *pățiți, -te*, adj. (Și substantivat) Care a trecut prin multe încercări în viață; experimentat, priceput. ○ Expr. *(A fi) Stan pățitul* = (a fi) om cu experiență.

păún, *păuni*, s.m. || Lat. *pavo, -onis* || Pasăre domestică mare, originară din India, al cărei mascul are un penaj strălucitor și o coadă cu pene frumos colorate, pe care o poate roti. ○ Expr. *A fi mîndru ca un păun* = a fi îngîmfat, înfumurat. ♦ Pană din coada masculului păsării descrise mai sus.

păunáș, *păunași*, s.m. Diminutiv al lui *păun.* ○ *Păunașul-codrilor* = nume dat, în literatura populară, haiducilor.

păuníță, *păunițe*, s.f. || Din *păun* || **1.** Femela păunului. **2.** Insectă înrudită cu libelula, cu corpul subțire și cu aripi strălucitoare, albastre la mascul și verzi la femelă.

păzí, *păzesc*, vb. IV. || Din sl. *paziti* || **1.** Tranz. A sta de pază; a supraveghea pe cineva ca să fie în siguranță sau (în cazul unui arestat) să nu fugă; a veghea ca ceva să nu fie luat, să nu dispară; a străjui. **2.** Refl. A se feri de o primejdie; a evita să facă un lucru. ○ *Păzea!* = dă-te la o parte! ferește! ○ Expr. *A lua pe cineva la trei păzește* = a mustra, a lua la zor pe cineva. *A o lua la trei păzește* = a fugi. *A-și păzi gura* = a tăcea sau a vorbi cu prudență. **3.** Tranz. A respecta o normă, o regulă, un angajament. **4.** Tranz. (Înv. și reg.) A pîndi, a urmări momentul potrivit (ex. trecerea cuiva). **5.** Tranz. (Înv.) A păstra, a menține ceva (în aceeași stare), a întreține.

păzíre, *păziri*, s.f. Acțiunea de *a (se) păzi;* supraveghere, străjuire; pază. ♦ (Înv. și pop.) Respectare a unei legi, a unei porunci.

păzít, -ă, *păziți, -te*, adj. **1.** Străjuit, supravegheat. **2.** Apărat, ocrotit.

păzitór, -oáre, *păzitori, -oare*, s.m. și f. || Din *păzi* || Paznic.

pe prep. || Lat. *super, per* || **1.** Introduce un complement direct, care poate fi exprimat: **a)** printr-un substantiv (nume propriu sau comun) care indică o ființă: *am chemat-o pe mama; l-ai văzut pe Ion?;* **b)** printr-un pronume: *întreabă-l pe el;* **c)** printr-un numeral: *l-am scăzut pe trei din opt;* **d)** printr-un adjectiv: *l-am ales pe cel mai bun.* **2.** Introduce un complement indirect: *pe seama cuiva* = în contul cuiva; cu privire la..., relativ la... **3.** Introduce un complement circumstanțial: **a)** de loc: *mă plimb pe stradă;* **b)** de timp: *a sosit pe înserate;* **c)** de mod: *a plecat pe furiș.* **4.** În formule de jurămînt: *pe cinstea mea.* **5.** *A fi pe...* = a fi pe cale de a... **6.** În prepoziții compuse: *de pe* = din jur, de lîngă; *pînă pe* = pînă la || Și: (înv. și pop.) **pre** prep.

peáná s.f. v. **pană.**

pebrínă s.f. || Din fr. *pébrine* || Numele unei boli contagioase a viermilor de mătase.

pecenég, -ágă, *pecenegi, -ge*, s.m. și f. || Din germ. *Petschenege*, fr. *Petchenègue*, rus. *pečeneg* || Persoană aparținînd unei populații migratoare de neam turcic, care între sec. 9 și 11, a trecut prin estul și sud-estul Europei, stabilindu-se temporar în Moldova, apoi în Țara Românească, Dobrogea și Transilvania.

pecéte, *peceți*, s.f. || Din sl. *pečatĭ* || **1.** Placă de metal cu mîner, pe care este gravată o monogramă, o emblemă etc., și care, aplicată (cu tuș sau în ceară roșie) pe o scrisoare, pe un colet, dă acestora caracter de autenticitate și de integritate; ștampilă; sigiliu. **2.** Semnul imprimat prin aplicarea unei peceți **(1).** ○ Expr. *Închis* (sau *ferecat) cu șapte peceți* = păzit cu strășnicie; cu neputință de aflat; oprit, interzis. ♦ (Fig.) Trăsătură specifică, urmă, amprentă.

pecetluí, *pecetluiesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *pečatĭlĕti* || **1.** A aplica o pecete **(1)**; a sigila. ♦ A întări un act prin aplicarea unei peceți. ♦ (Fig.) A consfinți; a confirma. **2.** (Fig.) A determina, a hotărî (viitorul, soarta cuiva).

pecetluít, -ă, *pecetluiți, -te*, adj. **1.** Sigilat; ștampilat. **2.** (Fig.) Hotărît, determinat, stabilit.

pechinéz, *pechinezi*, s.m. || Din fr. *pékinois* || Rasă de cîini cu botul scurt și turtit, cu picioarele scurte, cu părul lung și mătăsos.

pecínginе, *pecingini*, s.f. || Lat. *petigo, -ginis* || **1.** Boală de piele contagioasă, manifestată prin erupții de băsicuțe care formează cruste și provoacă mîncărime. ○ Expr. *A se întinde* (sau *a se răspîndi) ca pecinginea* = a se răspîndi, a se lăți peste tot. **2.** Porțiune dintr-o semănătură în care plantele cultivate au dispărut din cauza unor plante parazite. **3.** (Fig.) Pată de igrasie sau de mucegai pe un zid.

pecinginós, -oásă, *pecinginoși, -oase*, adj. || Din *pecingine* || Cu pecingine, plin de pecingine.

pectíne s.f. pl. || Din fr. *pectine;* gr. *pektos* „întărit, coagulat" || Polizaharide care se găsesc în țesuturile vegetale și care, prin amestecare cu apă și fierbere, capătă forma unei gelatine, fiind întrebuințate la fabricarea marmeladei, a gemurilor etc.

pectorál, -ă, *pectorali, -e*, adj. || Din fr. *pectoral*; lat. *pectoralis* (< *pectus, pectoris* „piept") || Care se referă la piept. *Mușchi pectorali* =

mușchi pereche fixați pe primele cartilaje costale, pe claviculă și pe humerus.

pecúliu s.n. || Din lat. *peculium* || **1.** (În antichitate) Sumă de bani cîștigată de un sclav sau de un soldat roman pe care acesta o primea la eliberare. **2.** Sumă de bani pe care un condamnat o primește după ispășirea pedepsei pentru munca prestată în timpul detențiunii.

pecuniár, -ă, *pecuniari, -e,* adj. || Din fr. *pécuniaire,* lat. *pecuniarius* (< *pecunia* „bani") || (Livr.) Care se referă la bani, care constă în bani; bănesc.

pedagóg, -ă, *pedagogi, -ge,* s.m. și f. || Din fr. *pédagogue,* gr. *paidagogos* (< *pais, paidos* „copil" + *agoge* „conducere" || **1.** Specialist în pedagogie; persoană care se ocupă cu munca didactică și educativă. **2.** Persoană însărcinată cu îndrumarea și supravegherea elevilor în școală sau în internate, în afara orelor de clasă.

pedagógic, -ă, *pedagogici, -ce,* adj. || Din fr. *pédagogique* || Privitor la pedagogie; care corespunde normelor pedagogiei; educativ.

pedagogíe, *pedagogii,* s.f. || Din lat. *paedagogia,* fr. *pédagogie* || **1.** Știință care se ocupă cu metodele de educație și de instruire, în special a tinerei generații. **2.** Metodă pedagogică.

pedală, *pedalez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *pédaler* || A acționa pedalele unei biciclete, ale unei bărci, ale unui mecanism etc. pentru a pune în mișcare vehicolul sau mecanismul respectiv.

pedálă, *pedale,* s.f. || Din fr. *pédale* || **1.** Pîrghie de comandă sau de antrenare a unui mecanism (la bicicletă, la mașina de cusut etc.), acționată cu piciorul. **2.** (Muz.) Dispozitiv la unele instrumente (pian, clavecin, orgă) acționat cu ajutorul picioarelor și menit să aducă modificări timbrului, duratei și înălțimii sunetului.

pedánt, -ă, *pedanți, -te,* adj. || Din fr. *pédant* || (Despre oameni și manifestările lor; adesea substantivat) Cu pretenții de erudiție și de superioritate; foarte meticulos, exagerat de minuțios.

pedanterie, *pedanterii,* s.f. || Din fr. *pédanterie* || **1.** Paradă de erudiție și de competență; meticulozitate exagerată și formală. **2.** Gravitate în chestiuni de mică importanță.

pedantísm s.n. || Din fr. *pédantisme* || Pedanterie.

pedeápsă, *pedepse,* s.f. || Din *pedepsi* || **1.** Măsură cu caracter disciplinar luată împotriva celui ce a săvîrșit o greșeală. ● (Dr.) Măsură de constrîngere (ex. închisoare, plata unor sume de bani, confiscarea averii etc.) aplicată celui care a comis o infracțiune; sancțiune penală. **2.** (Fig.) Suferință (fizică sau morală).

pedepsí, *pedepsesc,* vb. IV. Tranz. || Din ngr. *epaidepsa* (aor. al lui *paideve)* || **1.** A aplica o pedeapsă **(1)**; *p. ext.* a condamna. **2.** Tranz. și refl. (Fig.; înv. și reg.) A face să sufere sau a suferi chinuri fizice ori morale; a (se) chinui.

pedepsíe s.f || Contaminare între *epilepsie* și *pedeapsă* || (Pop.) Epilepsie.

pedepsíre, *pedepsiri,* s.f. Acțiunea de *a pedepsi;* condamnare, osîndire.

pedepsít, -ă, *pedepsiți, -te,* adj. Căruia i s-a aplicat o pedeapsă.

pederást, *pederași,* s.m. ||Din fr. *pédéraste*|| Homosexual.

pederastíe s.f. || Din fr. *pédérastie* || Perversiune caracterizată prin atracție homosexuală pentru băieți.

pedestráș, *pedestrași,* s.m. || Din *pedestru* || (Înv.) Ostaș din armata pedestră din trecut; infanterist.

pedestríme, *pedestrimi,* s.f. || Din *pedestru* || (Înv.) Infanterie.

pedéstru, -ă, *pedeștri, -stre,* adj. || Lat. *pedester, -tris* || (Astăzi rar) Care umblă sau călătorește pe jos; (substantivat, m.) pieton. ● (Despre soldați, trupe etc.) Care se deplasează sau care acționează în luptă pe jos.

pediatríe s.f. || Din fr. *pédiatrie* || Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul și tratamentul bolilor de copii.

pediátru, -ă, *pediatri, -e,* s.m. și f. || Din fr. *pédiatre* || Medic specialist în pediatrie; medic de copii.

pedicél, *pedicele,* s.n. || Din fr. *pédicelle* || Mic peduncul care susține frunza sau floarea.

pedichiúră, *pedichiuri,* s.f. || Din fr. *pédicure;* lat. *pes, pedis* „picior" + *cura* „îngrijire" || Operație de îngrijire a picioarelor, constînd în tăierea bătăturilor, curățirea și lăcuirea unghiilor etc.

pedichiuríst, -ă, *pedichiuriști, -ste,* s.m. și f. || Din *pedichiură* || Specialist în pedichiură.

pedícul, *pedicule,* s.n. || Din fr. *pédicule,* lat. *pediculus* „picioruș" || Formație anatomică prelungă, îngustă, care leagă un organ de restul organismului; conține vase sanguine și limfatice, nervi (ex. **p.** renal).

pediculát, -ă, *pediculați, -te,* adj. || Din fr. *pédiculé* || Care are pedicul, cu pedicul.

pedicúță, *pedicuțe,* s.f. (Bot.) Brădișor.

pedigréu s.n. v. **pedigriu.**

pedigríu s.n. || Din fr., engl. *pedigree* || Înscris care cuprinde ascendenții, din mai multe generații, ai unui animal domestic de rasă (mai ales ai unui cal). || Și: **pedigréu** s.n.

pedogenéză s.f. || Din fr. *pédogenèse* || (Biol.) Înmulțire sexuală în stare larvară (ex. la unele crustacee).

pedológ[1], *pedologi,* s.m. || Din fr. *pédologue* || Geolog specialist în pedologie[1].

pedológ[2], **-ă,** *pedologi, -ge,* s.m. și f. || Din fr. *pédologue* || Specialist în pedologie[2].

pedológic[1], **-ă,** *pedologici, -ce,* adj. || Din fr. *pédologique* || Care se referă la geneza, la caracteristicile și la clasificarea solurilor.

pedológic[2], **-ă,** *pedologiei, -ce,* adj. || Din *pedologie*[2] || Care aparține pedologiei[2], care se referă la pedologie[2].

pedologíe[1] s.f. || Din fr. *pédologie;* gr. *pedon* „pămînt" + *logos* „studiu" || Știință care se ocupă cu studiul formării, evoluției și răspîndirii geografice a solurilor, precum și cu al principiilor de folosire și ameliorare a fertilității acestora; agrobiologie.

pedologíe[2] s.f. || Din fr. *pédologie;* gr. *pais, paidos* „copil" + *logos* „studiu" || Disciplină, apă-

rută în jurul anului 1900, care a folosit în educație, ca și pedagogia experimentală (cu care adesea se confundă), exclusiv și fără discernămînt, metoda testelor.

pedométru, *pedometre*, s.n. || Cf. lat. *pes, pedis* „picior" + gr. *metron* „măsură" || Podometru.

pedúncul, *pedunculi*, s.m. || Din lat. *pedunculus* „piciorus", fr. *pédoncule* || **1.** Codiță a unui fruct, a unei flori, a unei inflorescențe. **2.** Denumire dată unor formații din creier, care au aspectul de cordon și sînt constituite din substanță nervoasă albă.

pegamoíd s.n. || Din fr. *pégamoïde* || Imitație de piele din țesătură de bumbac sau de in, pe care se aplică un strat de lac colorat.

pegás, *pegași*, s.m. || Din fr. *pégasse*, n. pr. lat. *Pegasus* || Cal năzdrăvan cu aripi, din mitologia greacă; (fig.) simbol al inspirației poetice. || Acc. și: *pégas*.

pegmatít, *pegmatite*, s.n. || Din fr. *pegmatite*; gr. *pegma* „conglomerat" || Rocă endogenă cristalizată, alcătuită de obicei din cuarț, feldspat și mică, concrescute. || Și: **pegmatítă** s.f.

pegmatítă s.f. v. **pegmatít.**

pehblénda s.f. || Din fr. *pechblende*, germ. *Pechblende* || Oxid natural de uraniu, de culoare neagră cu luciu gras, cristalizat în sistemul cubic.

pehliván, *pehlivani*, s.m. || Din tc. *pehlivan* || **1.** (Înv.) Acrobat, jongler, scamator **2.** Om giumeț, mucalit, poznaș. **3.** Șarlatan, escroc.

pehlivánie, *pehlivánii*, s.f. || Din *pehlivan* || (Fam.) **1.** Poznă, ghidușie. **2.** Șarlatanie, escrocherie.

peiorátiv, -ă, *peiorativi, -e*, adj. || Din fr. *péjoratif*; lat. *peior, peius* „mai rău" || (Despre cuvinte, expresii) Care are sens depreciativ, disprețuitor.

peísagíst, -ă, *peisagiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *paysagiste* || **1.** Pictor specializat în peisaje. **2.** Scriitor specializat în descrierea naturii.

peisagístic, -ă, *peisagistici, -ce*, adj. || Din *peisagiu* || De peisaj **(1)**, privitor la peisaj; care descrie sau evocă un peisaj. ● (Substantivat, f.) Ramură a picturii care cuprinde genul peisajului **(2)**.

peiságiu s.n. v. **peisaj.**

peisáj, *peisaje*, s.n. || Din fr. *paysage*, it. *paesaggio* || **1.** Porțiune, colț din natură care formează un ansamblu estetic; priveliște. ○ *P. geografic* = aspect propriu unui teritoriu, rezultat din îmbinarea unor factori naturali cu elementele create de om. **2.** Pictură sau fotografie care reprezintă un peisaj **(1)**. **3.** Compoziție literară în care se descriu aspecte din natură. || Și: **peiságiu** s.n.

peládă, *pelade*, s.f. || Din fr. *pelade* || Boală de piele care se manifestă prin căderea părului de pe cap, pe porțiuni rotunjite.

pelágic, -ă, *pelagici, -ce*, adj. || Din fr. *pélagique*, gr. *pelagos* „mare" || De mare, marin. ○ *Zonă pelagică* = totalitatea apelor mărilor, situate deasupra zonei de fund.

pelágră s.f. || Din fr. *pellagre*; lat. *pellis* „piele" + gr. *agra* „luare" || Boală cauzată de lipsa din alimentație a anumitor vitamine și proteine, care se manifestă prin plăgi pe corp urmate de descuamare, tulburări gastrice și nervoase.

pelegrín s.m. v. **peregrin.**

pelerín, *pelerini*, s.m. || Din fr. *pèlerin* || Persoană care face un pelerinaj.

pelerináj, *pelerinaje*, s.n. || Din fr. *pèlerinage* || **1.** Călătorie făcută de credincioși într-un loc considerat sfînt. **2.** Vizitare a unui loc renumit.

pelerínă, *pelerine*, s.f. || Din fr. *pèlerine* || **1.** Haină lungă și largă, fără mîneci, care se poartă peste altă îmbrăcăminte. **2.** Guler mare care acoperă umerii, peste palton sau peste rochie.

peletíc, *peletice*, s.n. Pensulă folosită în olărie.

pelicán, *pelicani*, s.m. || Din gr. *pelekan*, lat. *pelecanus*, fr. *pélican* || Pasăre acvatică migratoare, lungă de 1,60—1,80 m, cu penele albe și ciocul lung, cu un fel de pungă sub maxilarul inferior, în care adună peștii ce-i servesc ca hrană. Trăiește în colonii, în Delta Dunării și este ocrotit prin lege.

peliculár, -ă, *peliculari, -e*, adj. || Din fr. *pelliculaire* || Referitor la peliculă, în formă de peliculă.

peliculă, *pelicule*, s.f. || Din fr. *pellicule*, lat. *pellicula* (< *pellis* „piele") || **1.** Strat foarte subțire dintr-un material, depus pe un obiect. **2.** Bandă subțire, flexibilă, folosită în cinematografie pentru înregistrarea imaginii și sunetului; film **(1)**.

películogén, -ă, *peliculogeni, -e*, adj. || De la *peliculă* || (Despre materiale) Care are proprietatea de a forma pelicule **(1)**.

pelín (1) s.m., **(2)** s.n. || Din bg. *pelin* || **1.** S.m. Plantă erbacee din familia compozitelor, înaltă de c. 1 m, cu flori galbene, aromate, utilizată în medicină și în industria băuturilor alcoolice. **2.** S.n. Vin cu gust amărui, obținut prin tratarea lui cu pelin **(1)**.

pelinăríță, *pelinărițe*, s.f. || Din *pelin* || Plantă erbacee medicinală din familia compozitelor, înaltă pînă la 150 cm, cu frunze în două culori și cu flori galbene. Este înrudită cu pelinul.

pelíncă, *pelinci*, s.f. || Din ucr. *pelenka* || (Reg.) Scutec. ○ Expr. *Abia ieșit din pelinci*, se zice (în mod depreciativ) despre un om foarte tînăr (și lipsit de experiență).

peliníță, *pelinițe*, s.f. || Din *pelin* || Nume dat unor plante erbacee mirositoare, din familia compozitelor, înrudite cu pelinul.

pelótă, *peloțe*, s.f. || Din fr. *pelote* || **1.** Perniță pentru ace. **2.** Joc cu mingea, originar din regiunea bascilor.

pelteá, *peltele*, s.f. || Din tc. *pelte* || Un fel de jeleu preparat din zeama fructelor fierte cu zahăr. ● (Fig.) Expunere scrisă sau orală, lungă și prolixă; vorbărie goală.

peltíc, -ă, *peltici, -ce*, adj. || Din tc. *peltek* || Care rostește defectuos anumite sunete; *p. ext.* (despre vorbire) care prezintă o asemenea rostire defectuoasă.

pelúr adj. invar. || Din fr. *pelure* || *Hîrtie pelur* = hîrtie subțire folosită pentru copii la mașina de scris.

pelúză, *peluze*, s.f. || Din fr. *pelouse* || **1.** Loc într-un parc sau într-un scuar, cu iarbă scurtă şi deasă; gazon. **2.** Spaţiu rezervat spectatorilor la extremităţile tribunelor dintr-un stadion.

pelvián, -ă, *pelvieni, -e*, adj. || Din fr. *pelvien* || Care se referă la pelvis, din regiunea pelvisului. ○ *Centură pelviană* = oasele care formează bazinul la om şi la vertebratele superioare.

pélvis, *pelvisuri*, s.n. || Din fr. *pelvis;* lat. *pelvis* „bazin, căldare" || (Anat.) Bazin **(5).**

pémfigus subst. || Din fr. *pemphigus;* gr. *pemphix* „pustulă" || (Med.) Dermatoză caracterizată prin apariţia pe piele şi pe mucoase a unor băşici purulente care lasă cruste şi eroziuni.

penáj, *penaje*, s.n. || Din fr. *pennage* || **1.** Totalitatea penelor unei păsări. **2.** Panaş.

penál, -ă, *penali, -e*, adj. || Din lat. *poenalis*, fr. *pénal* || Care se referă la infracţiuni şi la urmărirea şi pedepsirea infractorilor: *lege penală.* ○ *Antecedente penale* v. *antecedente.*

penalíst, -ă, *penalişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *pénaliste* || Specialist în probleme de drept penal.

penalitáte s.f. || Din fr. *pénalité* || Faptul de a fi pasibil de o pedeapsă, de o sancţiune (în conformitate cu prevederile legii, ale unui contract, cu regulamentul unui concurs sportiv etc.).

penalizá, *penalizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *pénaliser* || A aplica o sancţiune (penală) sau o amendă.

penálti, *penaltiuri*, s.n. || Din engl., fr. *penalty* || (Sport) Lovitură liberă directă, dictată de arbitru împotriva unei echipe care s-a făcut vinovată de o greşeală gravă în zona de apărare a celeilalte echipe.

penár, *penare*, s.n. || Din germ. *Pennal* || Cutie în formă dreptunghiulară în care elevii îşi ţin rechizitele pentru scris.

penát, -ă, *penaţi, -te*, adj. || Din lat. *pennatus*, fr. *penné* || (Despre frunzele compuse) Care are foliolele înşirate perechi, de o parte şi de alta a unui ax comun. ● (Despre frunze) Care are mai multe nervuri secundare paralele de o parte şi de alta a nervurii principale.

penáţi s.m. pl. || Din lat. *penates* || (În mitologia romană) Zei consideraţi ocrotitori ai casei şi ai familiei; statuile acestor zei. ● (Fig.) Cămin, casă părintească.

pendínte adj. invar. || Din lat. *pendens, -ntis*, fr. *pendant* || **1.** Care depinde de cineva sau de ceva, care este subordonat cuiva sau la ceva. **2.** (Despre litigii) Care se află în curs de soluţionare în faţa unui organ de jurisdicţie.

pendúl, *pendule*, s.n. || Din fr. *pendule*, lat. *pendulus* || **1.** Corp solid care poate oscila în jurul unui punct fix sau al unei axe fixe. **2.** Ceas de perete a cărui mişcare este reglată de un pendul. || Şi: **pendúlă** s.f.

pendulá, *pendulez*, vb. I. Intranz. || Din *pendul* || **1.** (Despre pendule) A oscila de o parte şi de alta a poziţiei de echilibru. **2.** A face mişcări alternative într-o parte şi în alta, a se balansa; a oscila. **3.** (Despre mărimi fizice) A oscila relativ lent, în jurul unei valori de referinţă.

pendulár, -ă, *pendulari, -e*, adj. || Din *pendul* || Care se mişcă în felul pendulului; oscilant, oscilatoriu.

pendúlă s.f. v. **pendul.**

penél, *peneluri*, s.n. || Din it. *pennello* || Pensulă mică, cu păr fin, cu coadă lungă şi subţire, folosită pentru pictură. ● (Fig.) Manieră, stil de a picta.

penepléně, *peneplene*, s.f. || Din fr. *pénéplaine* || Suprafaţă de teren plană sau uşor ondulată, rezultată în urma eroziunii şi îndepărtării materialului dintr-o regiune.

penetrá, *penetrez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *pénétrer*, lat. *penetrare* || (Livr.) A pătrunde.

penetrábil, -ă, *penetrabili, -e*, adj. || Din fr. *pénétrable* || (Despre materiale, corpuri etc.) Care poate fi pătruns sau străbătut, care lasă să treacă ceva prin sine.

penetrabilitáte s.f. || Din fr. *pénétrabilité* || Însuşirea de a fi penetrabil sau penetrant.

penetránt, -ă, *penetranţi, -te*, adj. || Din fr. *pénétrant* || Care poate pătrunde printr-un material. ● (Despre mirosuri) Puternic, intens. ● (Despre ochi, privire) Ager, pătrunzător.

penetráţie, *penetraţii*, s.f. || Din fr. *pénétration* || Pătrundere (în adîncime sau pînă în partea opusă); întrepătrundere a două corpuri. ○ *Arteră de p.* = arteră de circulaţie care face legătura dintre o localitate şi zona înconjurătoare.

penibil, -ă, *penibili, -e*, adj. || Din fr. *pénible* || Care produce o impresie neplăcută, supărătoare; greu de suportat, jenant.

penicílic adj. || Din *penicilină* || *Acid p.* = substanţă toxică, produsă de o ciupercă, cu proprietăţi bacteriostatice faţă de unii microbi.

penicilínă s.f. || Din fr. *pénicilline* || Antibiotic extras din culturile unor specii de mucegai, cu puternică acţiune bactericidă şi bacteriostatică asupra unor germeni ca stafilococul, streptococul, gonococul.

peninsulár, -ă, *peninsulari, -e*, adj. || Din fr. *péninsulaire* || Care aparţine unei peninsule, care se află pe o peninsulă; caracteristic unei peninsule. ● (Substantivat) Locuitor al unei peninsule.

península, *peninsule* s.f. || Din fr. *péninsule*, lat. *paeninsula;* lat. *paene* „aproape" + *insula* „insulă" || Porţiune de uscat care pătrunde adînc în mare, fiind înconjurată pe trei laturi de apă.

pénis, *penisuri*, s.n. || Din fr. *pénis*, lat. *penis* || Organul genital masculin extern.

penitenciár, *penitenciare*, s.n. || Din fr. *pénitencier* || Închisoare.

penitént, -ă, *penitenţi -te*, s.m. şi f. || Din fr. *pénitent*, lat. *poenitens, -tis* || Persoană care se supune penitenţei **(1).**

penitenţă, *penitenţe*, s.f. || Din lat. *poenitentia*, fr. *pénitence* || (Bis.) **1.** Pedeapsă pe care o dă duhovnicul, pentru ispăşirea păcatelor, celui care se spovedeşte sau pe care şi-o impune singur. **2.** Pocăinţă.

peniţă, *peniţe* s.f. || Din *pană*[1] || **1.** Diminutiv al lui *pană*[1]*;* pană **(1)** mică. **2.** Placă mică de metal, concavă, cu vîrf ascuţit şi despicat,

care, montată la un toc, servește pentru a scrie cu cerneală. **3.** Numele a două specii de plante erbacee, cu flori alburiu, care cresc în ape stătătoare sau lin curgătoare.

pensá, *pensez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *pincer* || A prinde și a scoate. a smulge ceva cu pensa **(1).** ● A smulge (fire de păr cu penseta).

pénsă, *pense*, s.f. || Din fr. *pince* || **1.** Mică unealtă de metal, cu două brațe, folosită în medicină pentru a prinde obiecte mici. **2.** Cută scurtă, interioară, făcută la un obiect de îmbrăcăminte pentru a-l mula pe corp.

pensétă, *pensete*, s.f. || Din fr. *pincette* || Pensă **(1)** mică, întrebuințată în laborator, în cosmetică etc.

pénsie, *pensii*, s.f. || Din rus. *pensija* || Sumă de bani acordată lunar persoanelor care au ieșit din producție pentru limită de vîrstă sau pentru invaliditate, precum și urmașilor acestora, în cazurile prevăzute de lege. ○ *P. alimentară* = sumă de bani pe care cineva o plătește periodic unei persoane la întreținerea căreia este obligat să contribuie. ○ Expr. *A ieși* (sau *a scoate pe cineva) la pensie* = a (se) pensiona.

pensión, *pensioane*, s.n. || Din fr. *pension* || Instituție școlară particulară, în sistemul educativ burghez.

pensioná, *pensionez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *pensionner*, germ. *pensionieren* || A scoate pe cineva din producție, acordîndu-i pensie; (refl.) a ieși la pensie, a deveni pensionar.

pensionár, -ă, *pensionari, -e*, s.m. și f. || Din fr. *pensionnaire* || **1.** Persoană care primește pensie. **2.** Persoană internată într-un azil sau într-un ospiciu. **3.** Persoană deținută într-o închisoare. **4.** Persoană care stă în pensiune la cineva.

pensionáre, *pensionări*, s.f. Faptul de *a (se) pensiona;* scoatere sau ieșire la pensie.

pensionát, *pensionate*, s.n. || Din fr. *pensionnat*, germ. *Pensionat* || Pension. ● Timpul petrecut ca elev într-un pension; viață de pension.

pensiúne, *pensiuni*, s.f. || Din fr. *pension* || Întreținere, constînd din locuință și masă (sau numai masă), pe care cineva o primește cu regularitate (într-o casă particulară sau într-un restaurant), în schimbul unei sume de bani. ● Casă sau restaurant în care se dă o asemenea întreținere. ● *P. ext.* Sumă de bani plătită în acest scop.

pensulá, *pensulez*, vb. I. Tranz. || Din *pensulă* || **1.** Tranz. A întinde cu pensula un strat de lac sau de vopsea pe o suprafață; a colora cu pensula. **2.** A badijona cu un dezinfectant.

pénsulă, *pensule* s.f. || Din germ. *Pinsel* || Instrument cu care se vopsește sau se lăcuiește alcătuit dintr-un mănunchi de fire de păr sau sintetice, prins de un mîner.

pentacórd, *pentacorduri* s.n. || Din fr. *pentacorde;* gr. *pente* „cinci" + *chorde* „coardă" || **1.** Liră cu cinci coarde folosită în antichitate. **2.** Succesiune de cinci sunete ale unei scări muzicale.

pentadactíl, -ă, *pentadactili -e* adj. s.m. și f. || Din fr. *pentadactyle;* gr. *pente* „cinci" + *daktylos* „deget" || (Animal) care are cinci degete la membrele anterioare sau posterioare.

pentaédru, *pentaedre*, s.n. || Din fr. *pentaèdre;* gr. *pente* „cinci" + *hedra* „bază" || Poliedru cu cinci fețe.

pentagón, *pentagoane* s.n. || Din fr. *pentagone;* gr. *pente* „cinci" + *gonia* „unghi" || Poligon cu cinci laturi și cinci unghiuri.

pentagonál, -ă, *pentagonali, -e*, adj. || Din *pentagon* || Care are formă de pentagon.

pentamétru, *pentametri*, s.m. || Din ngr. *pentametron*, fr. *pentamètre* || (În versificația greacă și latină) Vers alcătuit din cinci picioare care formează două emistihuri.

pentán s.m. || Din fr. *pentane* || Hidrocarbură obținută din gazele de sondă și folosită ca solvent, la fabricarea alcoolului amilic etc.

pentatlón, *pentatloane*, s.n. || Din fr. *pentathlon;* gr. *pente* „cinci" + *athlon* „luptă" || Probă combinată a atletismului, alcătuită din cinci subprobe sportive.

pentatónic, -ă, *pentatonice*, adj. || Din germ. *pentatonisch* || *Gamă pentatonică* = gamă alcătuită din cinci trepte, fără semitonuri, care stă la baza muzicii populare chineze, tătare, scoțiene etc.

penteléu, *penteleie*, s.n. || De la n. pr. *Penteleu* || **1.** (Reg.) Coastă înclinată și netedă. **2.** Varietate de cașcaval.

penticostál, -ă, *penticostali, -e*, s.m. și f. || Din engl. *pentecostal* || Adept al unei secte creștine apărute la începutul sec. 20 în S.U.A., de unde s-a răspîndit și în Europa.

penticostár, *penticostare*, s.n. || Din ngr. *pentikostarion* || Carte bisericească în care este prevăzută rînduiala slujbelor pe cele 50 de zile dintre Paști și Rusalii.

pentódă, *pentode*, s.f. || Din fr. *pentode;* gr. *pente* „cinci" + *hodos* „drum" || Tub electronic cu cinci electrozi (un catod, un anod și trei grile).

péntru prep. || Din *printru* || **1.** (Exprimă un raport cauzal) Din pricina..., datorită... ○ *Nu pentru alta, ci...* = nu din altă cauză, ci... **2.** (Exprimă un raport final) În scopul..., în vederea...: *lucrează pentru cîștig.* ● (Introduce un atribut) *Hîrtie pentru desen.* **3.** (Exprimă un raport de relație) Cu privire la...; în raport cu...: *e ca un părinte pentru mine.* **4.** (Exprimă un raport temporal) *A plecat la țară pentru două zile.* ○ *Pentru moment* = deocamdată. **5.** În schimbul...: *pentru inovația adusă a primit o recompensă.* **6.** (Cu valoare de conjuncție) *Timpul e prea scurt pentru a rezolva totul.* ● (Formează conjuncții compuse) *Pentru că* = deoarece. *Pentru aceea* = de aceea, din care cauză.

penúltim, -ă, *penultimi, -e*, adj. || Din lat. *paenultimus* || Care este înaintea celui din urmă, care precedă pe cel din urmă.

penúmbră, *penumbre*, s.f. || Din fr. *pénombre;* lat. *paene* „aproape" + *umbra* „umbră" || Zonă incomplet luminată, cu o luminozitate intermediară între zona umbrită și cea luminoasă.

penurie sf. || Din fr. *pénurie* || (Livr.) Lipsă a unor mijloace necesare, în special a celor necesare traiului; sărăcie, lipsă mare; mizerie.

peón, *peoni* s.m. || Din fr. *péon*, sp. *peòn* || (În America Latină) Țăran, muncitor agricol.

pepélea s.m. || De la n. pr. *Pepelea*, personaj din basme și snoave || Om isteț, glumeț și poznaș.

pepenăríe, *pepenării*, s.f. || Din *pepene* || Loc cultivat cu pepeni. *Frica păzește pepenăria* (Pop.).

pépene, *pepeni*, s.m. || Lat. *pepo*, **pepinis* (= *peponis*) || Numele a două plante din familia cucurbitaceelor, cu tulpina tîrîtoare, cu fructe comestibile, mari, sferice sau ovale: **a)** *p. galben*, cu coaja galbenă și miezul galben sau verzui, și **b)** *p. verde*, cu coaja verde și miezul roșu. ○ Expr. *A-și ieși* (sau *a scoate pe cineva*) *din pepeni* = a-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă calmul, răbdarea; a (se) enerva.

pepiniéră, *pepiniere*, s.f. || Din fr. *pépinière* || Teren cu material săditor (viticol, forestier etc.), în care se execută lucrările de înmulțire, altoire, formare a unor plante, pînă la plantarea lor definitivă.

pepít adj. invar. || Din germ. *Pepita* || (Despre țesături) Cu pătrățele sau cu romburi de (două) culori diferite, alternînd între ele. ● (Substantivat, n.) Țesătură cu asemenea desene. || Și: **pepíta** adj. invar.

pepíta adj. invar. v. **pepit.**

pepítă, *pepite*, s.f. || Din fr. *pépite* || Bucată de aur (sau de alt metal nobil) în stare nativă.

péplu, *pepluri*, s.n. || Din lat. *peplum* || (În antichitatea greco-romană) Mantie scurtă, fără mîneci, prinsă pe umeri cu o agrafă, purtată de femei peste tunică.

pepsínă, *pepsine*, s.f. || Din fr. *pepsine;* gr. *pepsis* „digestie" || Enzimă secretată de mucoasa stomacului, cu rol important în digestie.

peptónă, *peptone*, s.f. || Din fr. *peptone* || Substanță organică rezultată din digestia parțială a proteinelor.

per prep. || Din it., germ. *per* || (Termen comercial) Pentru, pe, de fiecare: *50 lei per kg.*

percaínă s.f. || Din fr. *percaïne* || Pulbere albă cristalină, fără miros, solubilă în apă, folosită ca anestezic local.

percál, *percale*, s.n. || Din fr. *percale*, germ. *Perkal* || Pînză subțire, ușoară, de bumbac.

percépe, *percép*, vb. III. Tranz. || Din lat. *percipere* || **1.** A sesiza cu ajutorul simțurilor sau al gîndirii; a înțelege, a pricepe. **2.** A încasa un impozit sau o taxă.

percépere, *perceperi*, s.f. Acțiunea de *a percepe.*

perceptíbil, -ă, *perceptibili, -e*, adj. || Din fr. *perceptible* || Care poate fi perceput cu ajutorul simțurilor.

perceptív, -ă, *perceptivi, -e*, adj. || Din fr. *perceptif* || Care se referă la facultatea de a percepe **(1)**; care poate percepe.

perceptór, *perceptori*, s.m. || Din lat. *perceptor*, fr. *percepteur* || (În trecut) Persoană însărcinată cu strîngerea impozitelor.

percépție, *percepții*, s.f. || Din lat. *perceptio*, fr. *perception* || **1.** Proces psihic de cunoaștere senzorială prin care obiectele și fenomenele din realitate, acționînd nemijlocit asupra organelor de simț, sînt reflectate în totalitatea însușirilor lor ca un întreg unitar; imagine rezultată în urma acestei reflectări. **2.** (În trecut) Oficiu al fiscului care încasa anumite impozite și taxe; sediul acestui oficiu.

perchezíție, *percheziții*, s.f. || Din fr. *perquisition*, lat. *perquisitio* (< *perquirere* din *quaerere* „a căuta") || Cercetare asupra unei persoane *(p. corporală)* sau la domiciliul unei persoane, dispusă de organul de urmărire penală sau de procuror pentru a aduna probe privitoare la o infracțiune sau la descoperirea infractorului.

percheziționá, *percheziționez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *perquisitionner* || A face o percheziție, a supune unei percheziții.

percícă, *percele*, s.f. || Din tc. *pürçek* || (Reg.) Cîrlionț, moț pe frunte. *Ilenuța de la Piatră, cu percica retezată* (Pop.).

perciúne, *perciuni*, s.m. || Din tc. *perçem* || Fiecare dintre cele două șuvițe de păr care se prelungesc pe obraz, de la tîmple în jos.

percutá, *percutez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *percuter* || **1.** A lovi cu percutorul capsa unui cartuș, pentru a provoca aprinderea încărcăturii de pulbere. **2.** (Med.) A examina un bolnav cu ajutorul percuției.

percutánt, -ă, *percutanți, -te;* adj. || Din fr. *percutant* || (Despre proiectile) Care explodează în momentul cînd atinge un obstacol.

percutór, *percutoare*, s.n. || Din fr. *percuteur* || Piesă la armele de foc, care lovește capsa cartușului.

percúție, *percuții*, s.f. || După fr. *percussion* || **1.** Lovire cu percutorul a capsei unui cartuș. **2.** Metodă de examinare clinică constînd în lovirea ușoară și repetată cu degetele a unei regiuni a corpului, pentru diagnosticarea unei afecțiuni, pe baza modificării sonorității zonei bolnave. **3.** *Instrument de percuție* = instrument muzical care produce sunete prin lovirea unei membrane, a unei lame, a unor corzi etc. cu niște ciocănele speciale.

perdáf, *perdafuri*, s.n. || Din tc. *perdah* || Radere de jos în sus, contra direcției în care crește barba. ○ Expr. *A da* (sau *a trage*) *cuiva un perdaf* = a mustra aspru pe cineva.

perdeá, *perdele*, s.f. || Din tc. *perde* || **1.** Obiect confecționat dintr-un material textil, care se atîrnă la ferestre și la uși, în scop decorativ sau pentru a împiedica pătrunderea luminii, a opri vederea din afară etc. ○ *Cu perdea* = (spus, exprimat) în mod discret, indirect, pe ocolite; decent. *Fără perdea* = (spus) pe față, fără înconjur; indecent. **2.** Plantație de arbori (în formă de fîșie) destinată protejării culturilor sau căilor de comunicație împotriva înzăpezirii *(p. forestieră).* **3.** Adăpost pentru oi făcut din stuf, nuiele, scînduri etc. **4.** (Pop.) Cataractă (la ochi).

perdelúi, *perdeluiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *perdea* || A acoperi, a învălui ca o perdea **(1).** *Negurile se lasă perdeluind zările* (Gîrleanu).

perdelúță, *perdeluțe*, s.f. Diminutiv al lui *perdea;* perdea mică.

perdíție, *perdiții*, s.f. || Din fr. *perdition* || Stare de decădere morală în care se găsește cineva.

peréche, *perechi*, s.f. || Lat. *peric(u)la* || **1.** Grup de două obiecte de același fel (care se folosesc numai împreună): *o pereche de pantofi.* ● (Adjectival) Cu soț. ● Două părți identice și simetrice ale corpului omenesc. **2.** Obiect alcătuit din două părți identice dispuse simetric: *o pereche de ochelari.* **3.** Grup format din două persoane de sex opus (unite prin căsătorie); grup format din două animale de aceeași specie. **4.** Fiecare dintre cele două persoane (sau animale, obiecte) asociate statornic sau temporar (în vederea efectuării unei munci, a unei acțiuni etc.). *Să-i plătească... prețul unei perechi de boi* (Rebreanu). ○ Expr. *Fără pereche* = unic în felul său. *A nu-și avea pereche* = a nu avea seamăn, a fi foarte deosebit de ceilalți.

peregrín, *peregrini*, s.m. || Din lat. *peregrinus*, fr. *pérégrin* || **1.** Persoană care călătorește mult, din loc în loc. *Pasionat peregrin prin bălțile Dunării și ale câmpiei* (Ibrăileanu). **2.** (Înv.) Pelerin. || Și: **pelegrín** s.m.

peregriná, *peregrinez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *pérégriner*, lat. *peregrinari* || A cutreiera locuri îndepărtate, a călători prin lume; a colinda, a hoinări.

peregrináre, *peregrinări*, s.f. Acțiunea de *a peregrina;* călătorie lungă prin locuri îndepărtate.

peremptóriu, -ie, *peremptorii*, adj. || Din lat. *peremptorius*, fr. *péremptoire* || (Livr.) Care nu poate fi tăgăduit; neîndoielnic, evident.

perén, -ă, *pereni, -e*, adj. || Din lat. *perennis*, fr. *pérenne* || (Despre plante) Care trăiește și rodește mai mulți ani de-a rîndul, avînd rădăcina (sau și tulpina) persistentă. ● (Fig.) Care are un caracter stabil; care este de lungă durată.

perenitáte s.f. || Din lat. *perennitas*, fr. *pérennité* || Însușirea de a fi peren; durabilitate, persistență.

peréte, *pereți*, s.m. || Lat. *paries, -tis* || **1.** Element de construcție, făcut din cărămidă, piatră, lemn etc., care, așezat vertical, limitează, separă sau izolează de exterior ori între ele încăperile unei clădiri. ○ *Perete în perete* = avînd unul dintre pereți comun sau lipit de cel al încăperii vecine. ○ Expr. *A se da cu capul de pereți* (sau *de toți pereții)* = a fi deznădăjduit. *A vorbi la pereți* = a vorbi zadarnic, fără a fi ascultat. **2.** Element de grosime mică, prin care se separă sau se izolează spațiile unui sistem tehnic. **3.** Structură care înconjură o cavitate a corpului: *perete abdominal.* **4.** Versant pietros, (aproape) vertical al unei stînci, al unui munte etc.

peréu, *pereе*, s.n. || Din fr. *perré* || Strat protector de piatră care acoperă un taluz, un perete de șanț etc. pentru a le proteja împotriva eroziunilor și a surpărilor de pămînt.

perféct, -ă, *perfecți, -te*, adj., s.n. || Din lat. *perfectus* „complet, împlinit", germ. *perfekt* || **1.** Adj. Care întrunește toate calitățile cerute; desăvîrșit. **2.** Adj. Deplin, complet; absolut. ● (Adverbial) Foarte bine, de acord. **3.** Adj. *Gaz p.* = gaz ale cărui molecule nu exercită forță de atracție una asupra alteia. *Număr p.* = număr natural egal cu suma divizorilor săi. **4.** S.n. Timp al verbului care exprimă o acțiune petrecută și încheiată în trecut. ○ *Mai mult ca p.* = timp trecut folosit pentru a exprima o acțiune încheiată înaintea alteia, petrecută tot în trecut. *P. compus* v. *compus* (**1**, *timp compus*). *P. simplu* = timp trecut care exprimă acțiunea fără a o raporta la momentul vorbirii sau raportînd-o la un moment mai apropiat).

perfectá, *perfectez*, vb. I. Tranz. || Din *perfect* || A definitiva, a încheia (un acord, o tranzacție etc.).

perfectáre, *perfectări*, s.f. Acțiunea de *a perfecta.*

perfectíbil, -ă, *perfectibili, -e*, adj. || Din fr. *perfectible* || Care poate fi perfecționat.

perfectív, -ă, *perfectivi, -e*, adj. || Din fr. *perfectif*, germ. *perfektiv* || (Despre aspectul ori sensul verbelor) Care exprimă acțiunea verbului eliminînd noțiunea de durată și de desfășurare, insistînd asupra începutului și sfîrșitului ei.

perfécție s.f. v. **perfecțiune.**

perfecționá, *perfecționez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *perfectionner* || A (se) îmbunătăți calitativ, a (se) desăvîrși. ● Refl. A-și completa, a-și desăvîrși pregătirea profesională.

perfecționáre, *perfecționări*, s.f. Acțiunea de *a (se) perfecționa.*

perfecționát, -ă, *perfecționați, -te*, adj. Care a devenit de o calitate sau de o eficiență mai bună; îmbunătățit; care reprezintă un progres.

perfecțiúne, *perfecțiuni*, s.f. || Din lat. *perfectio, -onis*, fr. *perfection* || Însușirea de a fi perfect; desăvîrșire. ○ *La perfecție* = în mod desăvîrșit, perfect. ● Lucru sau ființă perfectă, desăvîrșită. || Și: **perfécție** s.f.

perfíd, -ă, *perfizi, -de*, adj. || Din fr. *perfide* || Care sub o înfățișare binevoitoare sau indiferentă ascunde răutate, viclenie, fățărnicie. ● (Despre fenomene, acțiuni) Care este vătămător, periculos, fără să pară astfel. *Într-un chip perfid își otrăvește floreta* (Gherea).

perfidíe, *perfidii*, s.f. || Din fr. *perfidie* || Lipsă de loialitate, fățărnicie, ipocrizie; faptă rea și vicleană.

perforá, *perforez*, vb. I. || Din fr. *perforer* || **1.** Tranz. A găuri un material, străpungîndu-l. ● A străpunge bilete, tichete, foi dintr-un registru etc., pentru a le marca sau a le detașa. **2.** Refl. (Despre organe sau țesuturi) A se găuri (în urma unui proces inflamator, a unui traumatism etc.). **3.** A efectua o gaură de mină.

perforánt, -ă, *perforanți, -te*, adj. || Din fr. *perforant* || Care perforează.

perforáre, *perforări*, s.f. Acțiunea de *a perfora;* găurire, străpungere.

perforát, -ă, *perforați, -te*, adj. Găurit, străpuns; (despre organe sau țesuturi) Care prezintă un orificiu în urma unei infecții, unui traumatism etc.

perforatór, *perforatoare*, s.n. || Din fr. *perforateur* || **1.** Unealtă care servește la perforat; sfredel mecanic cu care se fac găurile în mine. **2.** Dispozitiv pentru perforarea, după un anumit cod, a benzilor în calculatoare, în comunicații telegrafice etc.

perforáție, *perforații*, s.f. || Din fr. *perforation* || Faptul de a (se) perfora; gaură făcută prin perforare. ● Găurire a unui organ ca urmare a unui proces patologic.

performánță, *performanțe*, s.f. || Din fr. *performance* || Rezultat deosebit de bun, obținut în sport, într-un domeniu de activitate practică etc. ● Rezultatul cel mai bun dat de o mașină, de un aparat etc.

performér, -ă, *performeri, -e*, s.m. și f. || Din engl. *performer* || Sportiv, echipă etc. care a realizat o performanță.

perfúzie, *perfuzii*, s.f. || Din fr. *perfusion* || Injectarea lentă, picătură cu picătură, de obicei intravenoasă, a unei soluții medicamentoase, a serului fiziologic etc.

pergaménd, *pergamente*, s.n. || Din lat. *pergamentum* || **1.** Piele prelucrată special, folosită în trecut pentru manuscrise iar în prezent în legătorie. ● Document scris pe o astfel de piele. **2.** Hîrtie specială, asemănătoare ca aspect pergamentului **(1),** prin care nu pătrund grăsimile, umezeala, folosită mai ales la ambalarea alimentelor.

pergamentós, -oásă, *pergamentoși, -oase*, adj. || Din *pergament* || Care are aspectul, consistența pergamentului, ca pergamentul.

pergamútă s.f. v. **bergamótă.**

perghél, *pergheluri*, s.n. || Din tc. *pergel* || **1.** (Înv. și reg.) Cerc, circumferință. ○ *În perghel* = circular. **2.** Instrument în formă de compas folosit pentru măsurarea grosimilor.

pérgolă, *pergole*, s.f. || Din fr., it. *pergola* || Construcție într-un parc sau într-o grădină, formată dintr-o rețea de grinzi susținute de șiruri de stîlpi, pe care se ridică plante agățătoare decorative.

peri- || Din gr. *peri* „în jurul" || Element de compunere însemnînd „în jurul", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

periá, *périi*, vb. I. || Din *perie* || **1.** Tranz. și refl. A (se) curăța de praf, de noroi etc. cu ajutorul periei; a(-și) netezi părul cu peria. **2.** Tranz. (Fig.) A flata, a linguși pe cineva. **3.** Tranz. A curăța de cîlți fuiorul de cînepă, de in etc., cu ajutorul unei perii speciale. **4.** Tranz. (Fig.) A îmbunătăți, a stiliza, a definitiva o lucrare literară, științifică etc.

periánt, *periante*, s.n. || Din fr. *périanthe; peri-* + gr. *anthos* „floare" || Învelișul floral al plantelor, format de obicei din caliciu și corolă.

periarterítă, *periarterite*, s.f. || Din fr. *périartérite; peri-* + gr. *arteria* „arteră" || Inflamație a tunicii externe a unei artere.

periát, *periaturi*, s.n. Acțiunea de *a (se) peria; spec.* curățatul cu peria a fuioarelor de cînepă, de in etc.

pericárd, *pericarde*, s.n. || Din fr. *péricarde; gr. perikardion* „în jurul inimii" || Membrană care învelește inima, formată dintr-o foiță fibroasă și una seroasă.

pericardítă, *pericardite*, s.f. || Din fr. *péricardite* || Inflamație acută sau cronică a pericardului.

pericárp, *pericarpe*, s.n. || Din fr. *péricarpe* || Strat de țesuturi care alcătuiesc pereții unui fruct; provine din transformarea ovarului.

pericíclu, *pericicluri*, s.n. || Din fr. *péricycle* || Stratul extern al părții centrale a rădăcinii și tulpinii plantelor.

pericláz s.n. || Din fr. *périclase* || Oxid natural de magneziu.

periclitá, *periclitez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *péricliter* || A pune în pericol, a primejdui.

periclitáre, *periclitări*, s.f. Acțiunea de *a periclita;* primejduire.

perícol, *pericole*, s.n. || Din lat. *periculum* || Întîmplare sau situație care amenință existența ori integritatea cuiva sau a ceva; primejdie; amenințare.

periculós, -oásă, *periculoși, -oase*, adj. || Lat. *periculosus* || Care prezintă sau poate prezenta un pericol pentru cineva sau ceva; primejdios.

periculozitáte, *periculozități*, s.f. || Din *periculos* || Faptul de a fi periculos.

peridót s.n. || Din fr. *péridot* || (Înv.; mîner.) Olivină.

périe, *perii*, s.f. || Cf. sl. *perije* „pene" || **1.** Obiect format dintr-un suport în care sînt fixate mănunchiuri de fire scurte din păr de animale, fire de sîrmă sau sintetice și care se folosește la curățat hainele, încălțămintea, diferite obiecte etc. ● (Fig.) Om lingușitor. **2.** Piesă componentă a mașinilor electrice, care realizează contactul cu colectorul.

periférie, -ă, *periferici, -ce*, adj. || Din fr. *périphérique* || Care ține de periferie, care este situat la periferie; specific periferiei. ● (Fig.) Secundar, neînsemnat.

periférie, *periferii*, s.f. || Din lat. *peripheria*, fr. *périphérie;* gr. *peripheria* „circumferință" || Cartier, zonă situată la marginea unui oraș. ● Ținut, regiune, zonă, punct situat la margine, în raport cu centrul.

perifrástic, -ă, *perifrastici, -ce*, adj. || Din fr. *périphrastique*, germ. *periphrastisch* || Exprimat prin perifrază. ○ *Formă verbală perifrastică* = formă verbală compusă cu un verb auxiliar.

perifrázǎ, *perifraze*, s.f. || Din fr. *périphrase*, lat. *periphrasis;* gr. *periphrazein* „a vorbi indirect" || Formă de exprimare prin mai multe cuvinte a ceea ce, în mod obișnuit, se exprimă printr-un singur cuvînt; grup de cuvinte care înlocuiește un termen unic cu același sens.

perigéu, *perigee*, s.n. || Din fr. *périgée; perigeios* „care înconjură Pămîntul" || Punctul în care Soarele, Luna sau un satelit artificial se află, în mișcarea lor orbitală, cel mai aproape de Pămînt.

perigón, *perigoane*, s.n. || Din fr. *périgone; peri-* + gr. *gonos* „sămînță" || Înveliș floral simplu, format din frunze de aceeași culoare, fie verzi (sepale), fie colorate (petale).

perihéliu, *perihelii*, s.n. || Din fr. *périhélie; peri-* + gr. *helios* „Soare" || Punctul în care o planetă, o cometă etc., în mișcarea ei în jurul Soarelui, se află cel mai aproape de Soare.

perimá, pers. 3 *perimează,* vb. I. Refl. || Din fr. *périmer* || (Despre idei, concepții) A se învechi, a ieși din uz, a înceta să mai fie actual.

perimát, -ă, *perimați, -te,* adj. Învechit, ieșit din uz.

perimétric, -ă, *perimetrici, -ce,* adj. || Din fr. *périmétrique* || Care ține de perimetru, care se referă la perimetru.

perimétru, *perimetre,* s.n. || Din fr. *périmètre; peri-* + gr. *metron* „măsură" || **1.** Suma lungimilor laturilor unui poligon. **2.** Linie închisă care mărginește o suprafață; contur, linie marginală. **3.** Limită a teritoriului unei localități, a unei zone etc.

pérină s.f. v. **pernă.**

perindá, *perind,* vb. I. Refl. || Din *pe* + *rînd* || A trece unul după altul, a se succeda (în timp, în spațiu). ● Tranz. (Reg.) A trece de la unul la altul, a lua pe rînd.

perindáre, *perindări,* s.f. Acțiunea de *a (se) perinda. Este.... o perindare captivantă de întîmplări din trecut* (Topîrceanu).

perinéu, *perinee,* s.n. || Din fr. *périnée* || Porțiunea corpului care închide bazinul în partea inferioară.

perinițá s.f. v. **pernițá.**

perinóc, *perinoace,* s.n. || Din rus. *perenoga* || Bucată de lemn așezată deasupra osiei, pe care se sprijină dricul carului.

perioádă, *perioade,* s.f. || Din fr. *période;* gr. *periodos* „circuit", din *peri-* + *hodos* „drum" || **1.** Interval de timp în cursul căruia se desfășoară anumite fenomene sau evenimente; epocă, fază; răstimp. **2.** (Fiz.) Interval de timp după care se repetă un fenomen variabil; durata fiecăreia dintre succesiunile de stări identice care alcătuiesc un fenomen periodic. **3.** (Geol.) Subdiviziune a timpului geologic, mai mică decît era. **4.** (Bot.) *P. de vegetație* = interval de timp în care plantele își desăvîrșesc întregul ciclu biologic. **5.** (Lingv.) Frază amplă cu caracter unitar. **6.** Parte unitară dintr-o compoziție muzicală, formată din mai multe fraze.

periódic, -ă, *periodici, -ce,* adj. || Din fr. *périodique* || **1.** Care se repetă în mod identic, după intervale de timp (aproximativ) egale. **2.** *Publicație periodică* (și substantivat, n.) = publicație care apare la intervale regulate (săptămînal, lunar etc.). **3.** *Sistemul periodic al elementelor* = mod de clasificare a elementelor chimice, după proprietățile lor (masă atomică, număr atomic, valență etc.).

periodicitáte s.f. || Din fr. *périodicité* || **1.** Proprietate a unui fenomen de a fi periodic; repetare periodică a unui fenomen, a valorilor unei mărimi etc. **2.** *Legea periodicității* = lege conform căreia proprietățile fizice și chimice ale elementelor chimice variază periodic în funcție de numărul lor atomic, adică de poziția pe care o ocupă elementele în sistemul periodic.

periodizá, *periodizez,* vb. I. Tranz. || Din *perioadă* || A împărți pe perioade; a stabili perioade în cadrul istoriei sau al altor discipline cu caracter istoric.

periodizáre, *periodizări,* s.f. Acțiunea de *a periodiza;* împărțire pe perioade.

perióst, *periosturi,* s.n. || Din fr. *périoste* || Membrană fibroasă care acoperă oasele, cu excepția părților acoperite de cartilaj. ● *P. alveolar* = periost care fixează rădăcina dintelui în alveolă.

peripatétic, -ă, *peripatetici, -ce,* adj. || Din fr. *péripatétique,* gr. *peripatetikos* (< *peripatein* „a se plimba") || Care se referă la doctrina lui Aristotel; care aparține peripatetismului. ○ *Școală peripatetică* = școală filozofică din Grecia antică întemeiată de Aristotel și denumită astfel pentrucă acesta purta convorbiri cu discipolii plimbîndu-se .

peripatetísm s.n. || Din fr. *péripatétisme* || Doctrina filozofică a lui Aristotel și a continuatorilor lui.

peripeție, *peripetii,* s.f. || Din fr. *péripétie;* gr. *peripeteia* „eveniment neprevăzut" || Întîmplare sau serie de întîmplări neprevăzute, impresionante, care intervin în viața cuiva; *spec.* episod într-o operă literară care redă astfel de întîmplări.

períplu, *periple,* s.n. || Din fr. *périple; peri-* + gr. *plein* „a naviga" || (Livr.) Călătorie lungă (și anevoioasă) pe mări și oceane.

periptér, *periptere,* s.n. || Din fr. *périptère; peri-* + gr. *pteron* „aripă" || Edificiu înconjurat de o galerie cu coloane.

perisábil, -ă, *perisabili, -e,* adj. || Din fr. *périssable* || Care este supus stricăciunii, alterării, dispariției.

perisabilitáte s.f. || Din *perisabil* || **1.** Însușirea a ceea ce este perisabil. **2.** Scădere cantitativă care se produce, în timp, la unele mărfuri.

periscóp, *periscoape,* s.n. || Din fr. *périscope; peri-* + gr. *skopein* „a privi" || Instrument optic în care razele de lumină sînt deviate în unghi drept, cu ajutorul unor oglinzi, permițînd observatorului să urmărească ceea ce se întîmplă la suprafață, atunci cînd el se află într-o tranșee, într-un submarin etc.

perisíp, *perisipuri,* s.n. Cordon **(1)** litoral.

peristaltísm s.n. || Din fr. *péristaltisme* || Ansamblul mișcărilor musculaturii unor organe interne cavitare (stomac, intestin etc.), care au ca efect propulsarea conținutului acestor organe.

peristíl, *peristiluri,* s.n. || Din fr. *péristyle; peri-* + gr. *stylos* „coloană" || Galerie formată dintr-un șir de coloane, care mărginește o clădire, o sală etc. ● Galerie interioară în clădirile din Grecia antică.

perișoáră, *perișoare,* s.f. || Din *pară*[2] || (De obicei la pl.) Cocoloașe de carne tocată amestecată cu orez, folosite la prepararea unor mîncări (mai ales la ciorbă).

perișór, *perișori,* s.m. **1.** Diminutiv al lui *păr*[2]. **2.** Denumire dată unor plante erbacee cu frunze verzi și iarna, cu flori solitare sau în raceme terminale și fructe capsule dehiscente.

peritonéu, *peritonee,* s.n. || Din lat. *peritonaeum; peri-* + gr. *teinen* „a întinde" || Membrană subțire care căptușește pereții cavității abdominale, acoperind organele cuprinse în această cavitate.

peritonítă, *peritonite*, s.f. ‖Din fr. *peritonite*‖ Inflamație, acută sau cronică, a peritoneului, de natură infecțioasă.

periúță, *periuțe*, s.f. Diminutiv al lui *perie*. ● Epitet dat unui om lingușitor.

perj, *perji*, s.m. ‖ Din *perjă* ‖ Varietate de prun; *p. ext.* prun.

pérjă, *perje*, s.f. Fructul perjului, o varietate de prună care se desface ușor de pe sîmbure; *p. ext.* prună.

perlát, -ă, *perlați, -te*, adj. ‖ După fr. *perlé*‖ Care are aspectul perlelor. ● Împodobit cu perle.

pérlă, *perle*, s.f. ‖ Din fr. *perle* ‖ **1.** Piatră semiprețioasă de formă sferică, de culoare argintie cu luciu sidefiu, care se formează în jurul corpurilor străine din interiorul unor scoici; mărgăritar. **2.** Element ornamental de formă sferică, folosit la decorarea unor muluri arhitecturale.

perlinguál, -ă, *perlinguali, -e*, adj. ‖ Cf. lat. *per* „prin" + *lingua* „limbă" ‖ (Despre medicamente) Care se pune sub limbă pentru a fi resorbit de mucoasa limbii.

perlón s.n. ‖ Din germ. *Perlon* ‖ Fibră textilă sintetică, elastică și rezistentă.

permalói s.n. ‖ Din engl. *permalloy* ‖ Aliaj de fier și nichel folosit la confecționarea miezurilor magnetice pentru transformatoare electrice, relee etc.

permanént, -ă, *permanenți, -te*, adj. ‖ Din fr. *permanent* ‖ Care există, durează sau se petrece fără întrerupere; care funcționează neîntrerupt o perioadă de timp determinată. ● *Ondulație permanentă* (și substantivat, n.) = ondulație a părului, făcută printr-un procedeu special, pentru a se menține mai multă vreme. *Păr p.* = păr cu ondulație permanentă.

permanentizá, *permanentizez*, vb. I. Tranz. ‖ Din *permanent*‖ A face să devină permanent; a statornici; a face să fie durabil.

permanénță, *permanențe*, s.f. ‖ Din fr. *permanence* ‖ **1.** Însușire a ceea ce este permanent, a ceea ce durează fără întrerupere. ○ *În permanență* = fără întrerupere, în mod permanent. **2.** Serviciu care funcționează permanent.

permanganát, *permanganați*, s.m. ‖ Din fr. *permanganate* ‖ *P. de potasiu* = sare cristalizată, de culoare violetă cu reflexe metalice, solubilă în apă, întrebuințată ca oxidant și dezinfectant.

permeábil, -ă, *permeabili, -e*, adj. ‖ Din fr. *perméable* ‖ (Despre materiale poroase) Care poate fi pătruns de un lichid sau de un gaz.

permeabilitáte s.f. ‖ Din fr. *perméabilité* ‖ Însușire a unui material de a fi permeabil.

permeánță s.f. ‖ Din fr. *perméance* ‖ (Fiz.) Raportul dintre fluxul magnetic ce străbate un circuit și tensiunea magnetică de-a lungul acestui circuit.

permián s.n. ‖ Din fr. *permien*, de la n. pr. *Perm*, oraș în U.R.S.S. ‖ Ultima perioadă a paleozoicului, care a durat c. 25 de milioane de ani.

permís, *permise*, s.n. ‖ Din fr. *permis* ‖ Autorizație scrisă, eliberată de un organ competent, în virtutea căreia cineva poate exercita o anumită activitate, poate beneficia de anumite drepturi etc. (ex. **p.** de vînătoare).

permísie s.f. v. **permisiune.**

permisiúne, *permisiuni*, s.f. ‖ Din fr. *permission*, lat. *permissio, -onis* ‖ **1.** Învoire de a face ceva; încuviințare. **2.** (În forma *permisie*) Învoire acordată unui militar de a părăsi serviciul pentru o durată scurtă de timp. ‖ Și: **permísie** s.f.

permíte, *permít*, vb. III. Tranz. ‖ Din lat. *permittere*, fr. *permettre*‖ **1.** A da voie, a lăsa, a accepta ca un lucru să se facă sau să se producă; a încuviința, a îngădui. **2.** (Cu complementul persoanei în dativ) A-și lua libertatea de a face ceva.

permută, *permút*, vb. I. ‖ Din fr. *permuter*, lat. *permutare* ‖ **1.** Tranz. și refl. A (se) muta în altă parte (cu serviciul). **2.** Tranz. (Mat.) A efectua o permutare.

permutáre, *permutări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) permuta;* transfer. **2.** (Mat.) Operație prin care se schimbă între ele locurile a două sau a mai multor elemente.

pérnă, *perne*, s.f. ‖ Din scr. *perina* ‖ **1.** Un fel de sac din pînză, umplut cu fulgi (mai rar cu lînă, cîlți etc.), pe care își pune cineva capul cînd se culcă. ● *P. electrică* = obiect în formă de pernă **(1)** mică, plată, care se încălzește printr-un curent electric ce o străbate, folosit ca termofor. *P. de călcat* = obiect special făcut ca suport pentru călcatul obiectelor de îmbrăcăminte, în special al mînecilor. **2.** Obiect de tapițerie format dintr-un sac umplut cu iarbă de mare, cu păr etc., care se așază pe scaune, pe băncile automobilelor etc. **3.** *Pernă de aer* = stratul de aer cu rol de lubrifiant dintre două suprafețe în mișcare relativă. ‖ Și: (pop.) **pérină.**

pernicióș, -oásă, *pernicioși, -oase*, adj. ‖ Din lat. *perniciosus*, fr. *pernicieux* ‖ Care produce un rău; dăunător, vătămător. ○ *Anemie pernicioasă* = formă gravă de anemie, cu evoluție foarte rapidă, care poate cauza moartea. *Febră pernicioasă* = formă gravă a malariei.

perníță, *pernițe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *pernă;* pernă mică. ● Săculeț, de diferite forme, umplut cu cîlți, cu vată etc., în care se înfig, pentru a fi păstrate la îndemînă, ace de cusut, ace de gămălie etc. ● Piesă confecționată din vată de croitorie, care se aplică la umerii unor obiecte de îmbrăcăminte. **2.** (În forma *perinița*) Numele unui dans popular și melodia după care se dansează. ‖ Și: **perinítă** s.f.

perón, *peroane*, s.n. ‖ Din fr. *perron* ‖ **1.** Platformă amenajată în gări, de-a lungul liniilor de cale ferată, pentru a ușura urcarea și coborîrea călătorilor din vagoane. **2.** Platformă, de obicei acoperită, situată în fața intrării principale a unei clădiri.

peronéu, *peronee*, s.n. ‖ Din fr. *péroné* ‖ Os lung și subțire care formează, împreună cu tibia, scheletul gambei.

peronospóră, *peronospore*, s.f. ‖ Din lat. *peronospora* ‖ Nume dat unor ciuperci inferioare, parazite pe fanerogame.

perorá, *perorez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *pérorer*, lat. *perorare* „a pleda" || A vorbi mult și cu emfază.

peroráție, *perorații*, s.f. || Din lat. *peroratio* || Partea finală a unui discurs, rostită de vorbitor pe un ton însuflețit, retoric, menit să capteze adeziunea publicului.

peroxíd ,s.m. || Din fr. *peroxyde* || Derivat al apei oxigenate, rezultat prin înlocuirea oxigenului acesteia cu metale.

perpelí vb. IV v. **pîrpăli.**

perpendiculár, -ă, *perpendiculari, -e*, adj., s.f. || Din lat. *perpendicularis*, germ. *perpendikular*, fr. *perpendiculaire* || **1.** Adj. (Despre drepte) Care formează între ele unghiuri adiacente drepte; (despre planuri) care se intersectează, unghiul dintre ele fiind de nouăzeci de grade. **2.** S.f. Dreaptă perpendiculară **(1)** pe altă dreaptă sau pe un plan.

perpendicularitáte s.f. || Din fr. *perpendicularité* || Proprietate a unor drepte sau a unor planuri de a fi perpendiculare între ele.

pérper, *perperi*, s.m. || Din ngr. *iperpiron* || Monedă de aur bizantină care a circulat (bătută cu stemă proprie) și în țările române în sec. 14 și 15.

perpetuá, *perpetuez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *perpétuer*, lat. *perpetuare* || A dura ori a face să dureze mereu (sau un timp îndelungat); a (se) transmite (din generație în generație).

perpetuáre, *perpetuări*, s.f. Faptul de *a (se) perpetua*, dăinuire de-a lungul vremii. ○ *Perpetuarea speciei* = continuarea existenței unei specii prin reproducere.

perpétuu, -ă, *perpetui, -ue*, adj. || Din lat. *perpetuus* || Care nu se sfîrșește niciodată, care durează veșnic; etern.

perpétuum mobíle subst. || Lat. „neîncetat în mișcare" || **1.** Dispozitiv imaginar, în contradicție cu legile fizicii, care ar fi capabil să funcționeze ciclic neîncetat și să producă energie sau să efectueze lucru mecanic fără a primi energie din exterior. **2.** Denumire dată unor piese muzicale instrumentale, alcătuite din sunete de valoare mică și egală, a căror succesiune lasă impresia unei mișcări continue.

perpléx, -ă, *perplecși, -xe*, adj. || Din fr. *perplexe*, lat. *perplexus* „încurcat" || Surprins, uluit (și nedumerit); încurcat, năuc, dezorientat.

perplexitáte, *perplexități*, s.f. || Din fr. *perplexité*, lat. *perplexitas, -atis* || Surprindere amestecată cu nedumerire; uluire; dezorientare a cuiva în fața unei situații neașteptate, confuze.

pers, *perși*, s.m. || Din ngr. *persis*, fr. *Perse* || Persan **(2).**

persán, -ă, *persani, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *persan*, de la n. pr. *Persia* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune în Iran (Persia). **2.** Adj. Care se referă la Iran (numit în trecut Persia) sau la populația lui; care este originar din Iran (Persia). ○ *Covor p.* (și substantivat, n.) = covor de calitate superioară (confecționat la origine în Persia). ● (Substantivat, f.) Limbă vorbită în Iran.

persecutá, *persecút*, vb. I. Tranz. || Din fr. *persécuter* || A urmări pe cineva cu insistență pentru a-i pricinui un rău; a prigoni, a nedreptăți. ● A obseda, a urmări cu perseverență: *îl persecută un gînd.*

persecutáre, *persecutări*, s.f. Acțiunea de *a persecuta;* prigonire, persecuție.

persecutát, -ă, *persecutați, -te*, adj. Urmărit cu perseverență de cineva care vrea să-i facă un rău; asuprit, prigonit.

persecutór, -oáre, *persecutori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *persecuteur* || Persoană care persecută; prigonitor, asupritor.

persecúție, *persecuții*, s.f. || Din fr. *persécution* || Faptul de a persecuta pe cineva cu intenția de a-i face un rău, de a-i provoca neajunsuri, a-l prigoni. ○ *Mania persecuției* = idee fixă a cuiva de a se crede persecutat de toată lumea.

perseíde s.f. pl. || Din fr. *perséides*, de la n. pr. *Perseu* || Ploaie periodică de stele din direcția constelației Perseu, care se produce la mijlocul lunii august.

perseverá, *perseverez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *persévérer*, lat. *perseverare* || A stărui într-o acțiune, într-o convingere; a rămîne ferm și constant la o idee; a persista **(2).**

perseverént, -ă, *perseverenți, -te*, adj. || Din fr. *persévérant* || Care perseverează; care dă dovadă de persistență, de stăruință.

perseverénță, *perseverențe*, s.f. || Din fr. *persévérance*, lat. *perseverantia* || Faptul de a persevera; stăruință, statornicie în convingeri, în atitudine, în muncă.

persiánă, *persiene*, s.f. || Din fr. *persienne* || Oblon la ferestre format dintr-un cadru în care sînt așezate scîndurele înguste ce se pot despărți sau apropia unele de altele. Servește la protejarea de lumina prea puternică a soarelui, de ploaie etc.; jaluzea.

persiflá, *persiflez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *persifler* || A-și bate joc de cineva, a-l lua în rîs, vorbindu-i pe un ton ironic; a lua peste picior, a zeflemisi.

persiflâre, *persiflări*, s.f. Acțiunea de *a persifla;* zeflemisire.

persistá, *persist*, vb. I. Intranz. || Din fr. *persister* || **1.** A se menține, a dăinui, a continua să existe. **2.** A rămîne neclintit într-o părere, într-o hotărîre; a stărui în continuare.

persisténț, -ă, *persistenți, -te*, adj. || Din fr. *persistant* || Care continuă să existe, să dureze; durabil, trainic; stăruitor. ○ *Frunze persistente* = frunze care nu cad în timpul iernii, care rămîn vii mai mulți ani (ex. la conifere).

persisténță, *persistențe*, s.f. || Din fr. *persistance* || Faptul de a persista; caracterul, însușirea a ceea ce este persistent. ○ *Persistența imaginilor* = menținerea imaginii vizuale pe retină un anumit timp după dispariția obiectului din cîmpul vizual.

persoánă, *persoane*, s.f. || Din lat. *persona*, fr. *personne* || **1.** Ființă omenească, individ considerat în totalitatea însușirilor sale fizice și psihice; ins. ○ *În persoană* = însuși, personal. **2.** (Jur.) Omul *(persoană fizică)* sau o organizație *(persoană juridică)* privite ca subiecte de drepturi și de obligații. **3.** Categorie gramaticală

specifică verbelor și unor pronume, indicînd pe vorbitor, pe interlocutor sau pe cel despre care se vorbește; fiecare dintre formele flexionare ale verbului și ale unor pronume prin care se indică raporturile de mai sus.

personágiu s.n.v. **personaj.**

personáj, *personaje,* s.n. || Din fr. *personnage,* it. *personnaggio* || **1.** Persoană care îndeplinește o acțiune într-o operă literară; erou într-o operă literară, muzicală, cinematografică. ○ *P. alegoric* = personificare, în literatură sau în artele plastice a unei idei, a unor sentimente etc. (ex. Pacea, Victoria, Patria). **2.** Persoană marcantă, personalitate. || Și: (astăzi rar) **personágiu** s.n.

personál, -ă, *personali, -e,* adj. s.n. || Din lat. *personalis,* germ. *personal,* fr. *personnel* || **1.** Adj. Care aparține sau care este specific unei anumite persoane; individual, propriu; (adverbial) în persoană, direct, nemijlocit. ○ *Legături personale* = legături de prietenie. *Răspundere personală* = răspundere individuală care îi revine cuiva sau pe care și-o asumă cineva. ● Original, propriu. **2.** Adj. *Tren p.* (și substantivat, n.) = tren de persoane. **3.** Adj. (Gram.) *Pronume p.* = pronume care are forme deosebite pentru indicarea celor trei persoane **(3).** *Mod. p.* = mod ale cărui forme se schimbă după cele trei persoane. **4.** S.n. Totalitatea persoanelor care lucrează într-o întreprindere, într-o instituție, pe un vehicul de transport în comun etc. ● Categorie de angajați stabilită după anumite criterii: sector de activitate, specializare etc. (ex. **p.** administrativ, **p.** tehnic). ● Serviciu dintr-o întreprindere sau instituție care se ocupă cu angajarea personalului **(4).**

personalísm s.n. || Din fr. *personnalisme* || **1.** Atitudine a cuiva care ia în considerație în primul rînd interesele și punctele de vedere personale; subiectivism. **2.** Curent în filozofia contemporană care pune la temelia existenței o pluralitate de entități spirituale înzestrate cu atributele personalității (ex. voința, conștiința de sine) și subordonate lui Dumnezeu ca persoană supremă.

personalitáte, *personalități,* s.f. || Din fr. *personnalité,* germ. *Personalität* || **1.** Ansamblul trăsăturilor psihice ale unui individ; ceea ce este propriu, caracteristic fiecărei persoane și o distinge ca individualitate. **2.** Persoană cu aptitudini și realizări deosebite în domeniul social-politic, în știință, tehnică, artă etc. ● *Spec.* Conducător al unui stat, al unui popor, al unei națiuni sau al unei clase sociale, care prin activitatea sa exercită o influență puternică asupra destinelor acestora, asupra desfășurării evenimentelor.

personificá, *personific,* vb. I. Tranz. || Din fr. *personnifier* || **1.** A atribui lucrurilor, animalelor sau fenomenelor din natură însușiri omenești și a le reprezenta ca atare (în operele literare și artistice). **2.** A exemplifica printr-o persoană sau printr-un personaj un anumit caracter, o calitate, un defect; a întruchipa, a întrupa.

personificáre, *personificări,* s.f. Faptul de *a personifica;* figură de stil prin care se atribuie lucrurilor, animalelor sau fenomenelor din natură însușiri omenești.

personificát, -ă, *personificați, -te,* adj. (Despre animale, lucruri, fenomene din natură) Care este repezentat sub înfățișarea sau cu însușirile unei persoane.

perspectívă, *perspective,* s.f. || Din fr. *perspective* || **1.** Reprezentare a imaginilor tridimensionale ale unui corp din spațiu pe o suprafață plană, prin linii de proiecție. **2.** Aspect pe care îl are un peisaj, un obiect privit din depărtare; *p. ext.* priveliște. **3.** Posibilitatea realizării sau desfășurării în viitor a unui plan, a unei acțiuni etc.; posibilitate de dezvoltare în viitor a cuiva. ○ *În perspectivă* = (care este) pe cale sau cu șanse de a se îndeplini în viitor.

perspicáce adj. invar. || Din fr. *perspicace* || Înzestrat cu minte ageră, pătrunzătoare; care dovedește pătrundere, finețe spirituală, agerime de minte.

perspicacitáte s.f. || Din fr. *perspicacité* || Însușirea de a fi perspicace, putere de pătrundere, istețime, agerime de minte.

persuadá, *persuadez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *persuader* || (Livr.) A convinge pe cineva să creadă ceva, să facă un anumit lucru.

persuasiúne s.f. || Din fr. *persuasion* || (Livr.) Puterea de a convinge pe cineva să creadă sau să facă un anumit lucru.

persuasív, -ă, *persuasivi, -e,* adj. || Din fr. *persuasif* || (Livr.) Care caută să convingă pe cineva să creadă, să gîndească (într-un anumit fel), să facă un anumit lucru; care are puterea sau talentul de a convinge.

pertinácx s.n. || Din lat. *pertinax* „durabil, solid, tenace" || Material izolant electric, obținut din straturi suprapuse de hîrtie impregnată cu rășini sintetice. Are o largă întrebuințare în industria electrotehnică.

pertinént, -ă, *pertinenți, -te,* adj. || Din fr. *pertinent;* lat. *pertinens* „care se raportează la..." || **1.** Care se raportează exact la fondul problemei, al chestiunii; care este adecvat la ceea ce vrea să argumenteze; potrivit; nimerit. **2.** (Despre elemente lingvistice) Dotat cu o anumită funcțiune într-un sistem determinat.

pertinénță s.f. || Din fr. *pertinence* || Caracterul a ceea ce este pertinent.

pertractá, *pertractez,* vb. I. Tranz. || Din lat. *pertractare* || (Livr.) A dezbate o problemă, a discuta, a trata.

pertractáre, *pertractări,* s.f. (Livr.) Faptul de *a pertracta;* discuție, dezbatere a unui litigiu, a unei probleme.

pertú adv. || După germ. *per du* || *A fi pertu cu cineva* = a spune cuiva „tu" cînd i se adresează, a tutui; *p. ext* a fi prieten apropiat al cuiva.

perturbá, *perturbez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *perturber,* lat. *perturbare* || **1.** A tulbura liniștea,

ordinea, mersul normal al lucrurilor, a provoca dezordine. **2.** A deranja bunul mers al unui sistem tehnic. || Prez. ind. şi: *pertúrb*.

perturbáre, *perturbări*, s.f. Acţiunea de *a perturba;* tulburare, dezordine. ● Deranjament în funcţionarea normală a unui sistem tehnic.

perturbáţie, *perturbaţii*, s.f. || Din fr. *perturbation*, lat. *perturbatio* || Faptul de a perturba; modificare în starea sau evoluţia unui sistem fizic. ○ *Perturbaţii atmosferice* = ansamblu de fenomene electromagnetice din atmosferă care preced schimbarea vremii. *Perturbaţii electromagnetice* = paraziţi **(3)**.

perúcă, *peruci*, s.f. || Din fr. *perruque*, it. *perrucca* || Păr fals, imitînd o coafură.

peruchiér, *peruchieri*, s.m. || Din fr. *perruquier* || Persoană care confecţionează (şi vinde) peruci.

peruzeá, *peruzele*, s.f. || Din tc. *piruze* || Piatră semipreţioasă opacă, de culoare albastră sau verzuie; turcoază.

perváz, *pervazuri*, s.n. || Din tc. *pervaz* || **1.** Cadru din material lemnos, fixat pe tocul unei uşi sau unei ferestre, pentru a acoperi rostul dintre perete şi toc. **2.** Deschizătură în care este fixată uşa sau fereastra. **3.** Partea de jos a tocului unei ferestre.

pervérs, -ă, *perverşi, -se*, adj. || Din fr. *pervers* || (Adesea substantivat) **1.** Care este înclinat spre fapte rele; corupt, depravat, imoral. **2.** Care prezintă perversitate sexuală.

perversitáte, *perversităţi*, s.f. || Din fr. *perversité* || Deviere de la normal a unei funcţiuni senzoriale, instinctuale sau intelectuale. ● Corupţie, depravare, imoralitate. ● Pornire spre rău, plăcere (patologică) de a face rău.

perversiúne, *perversiuni*, s.f. || Din fr. *perversion* || Perversitate. ● *P. sexuală* = săvîrşire de acte nefireşti în legătură cu viaţa sexuală.

pervertí, *pervertesc*, vb. IV. || Din fr. *pervertir;* lat. *pervertere* „a schimba, a abate" || **1.** Tranz. A schimba în rău; (tranz. şi refl.) a (se) strica, a (se) deprava. **2.** Tranz. şi refl. A (se) denatura funcţia normală a unui organ.

pervertíre, *pervertiri*, s.f. Acţiunea de *a (se) perverti;* corupţie, depravare.

pervertít, -ă, *pervertiţi, -te*, adj. Care s-a schimbat în rău (din punct de vedere moral); corupt, depravat.

pescadór, *pescadoare*, s.n. || Din sp. *pescador* || Navă folosită pentru pescuitul marin în larg.

pescáj s.n. || Cf. it. *pescaggio* || Adîncimea de cufundare în apă a unei nave, măsurată, pînă la linia de plutire.

pescár, *pescari*, s.m. || Lat. *piscarius* || Persoană care se ocupă cu pescuitul; persoană care practică pescuitul sportiv.

pescărél, *pescărei*, s.m. || Din *pescar* || Pasăre de culoare brună-negricioasă pe spate, cu coadă scurtă, ridicată în sus. Trăieşte pe lîngă rîurile de munte. ○ *P. albastru* = pasăre de mărimea unei vrăbii, cu penaj strălucitor albastru-verzui, cu cioc lung, conic. Se hrăneşte cu peşti.

pescărés, -eáscă, *pescăreşti*, adj. || Din *pescar* || Care ţine de ocupaţia pescarului; privitor la pescari, specific pescarilor. ○ *Aţă pescărească* = aţă rezistentă de bumbac, alcătuită din mai multe fire răsucite.

pescăríe, *pescării*, s.f. || Din *pescar* || **1.** Piaţă sau magazin unde se vinde peşte. **2.** Mulţime de peşti; cantitate mare de peşte. **3.** Feluri de mîncare preparate din peşte.

pescărúş, *pescăruşi*, s.m. || Din *pescar* || Gen de pasăre acvatică, de 25—40 cm lungime, cu picioare palmate şi cioc încovoiat la vîrf. Se hrăneşte de obicei cu peşti.

pescuí, *pescuiesc*, vb. IV. || Din *peşte* || **1.** Intranz. şi tranz. A prinde peşte (sau alte animale acvatice), a se îndeletnici cu prinderea peştelui. ○ Expr. *A pescui în apă tulbure* = a profita de o situaţie confuză pentru a trage foloase personale. **2.** Tranz. A scoate pe cineva sau ceva din apă.

pescuít s.n. Acţiunea de *a pescui* **(1)**, meseria pescarului.

pescuitór, *pescuitori*, s.m. || Din *pescui* || Persoană care pescuieşte de obicei altceva decît peşti (ex. **p.** de perle, **p.** de bureţi).

pesémne adv. || *Pe* + *semne* || Se vede că..., se pare că...; probabil.

pesimísm s.n. ||Din fr. *pessimisme;* lat. *pessimus* „cel mai rău" || Tendinţă de a vedea mai ales latura nefavorabilă a lucrurilor; neîncredere în viitor, în viaţă, în oameni. ● (Filoz.) Concepţie potrivit căreia răul precumpăneşte în lume. ● Sentiment de tristeţe şi de nelinişte; stare sufletească de deprimare.

pesimíst, -ă, *pesimişti, -ste*, s.m. şi f., adj. || Din fr. *pessimiste*, germ. *Pessimist* || **1.** S.m. şi f. Persoană predispusă la pesimism. **2.** Adj. Care manifestă pesimism; privitor la pesimism.

pesmét, *pesmeţi*, s.m. || Cf. tc. *peksimet* || **1.** Felie de pîine uscată sau prăjită. **2.** Pîine uscată, pisată sau măcinată mărunt. **3.** Preparat alimentar din aluat (cu unt, zahăr şi ouă) tăiat în diferite forme şi copt la cuptor.

péstă, *peste*, s.f. || Din fr. *peste* || **1.** Ciumă. **2.** Nume dat mai multor boli produse de virusuri la taurine, porcine, cabaline şi păsări. Se caracterizează printr-o evoluţie acută şi o răspîndire foarte rapidă.

péste prep. || *Pe* + *spre* || **1.** Introduce complemente circumstanţiale: **a)** de loc: *peste tot* = pretutindeni; **b)** de timp: *peste noapte a nins;* **c)** de mod: *peste puterile cuiva* = depăşind puterile cuiva. **2.** Introduce complemente indirecte. *Peste unde... întunerecul domneşte* (Alexandrescu).

pestélcă, *pestelci*, s.f. || Din bg. *prestikla* || (Pop.) Sorţ (purtat mai ales de femei).

pestilenţiál, -ă, *pestilenţiali, -e*, adj. || Din fr. *pestilentiel* || **1.** Care are caracteristicile pestei; contagios. **2.** (Despre mirosuri) Urît, infect, dezgustător.

pestríţ, -ă, *pestriţi, -ţe*, adj. || Din sl. *pĭstrĭ* || **1.** Care are pete mici, de diferite culori. ○ Expr. *A fi pestriţ la mate* (sau cu *maţe pestriţe*) = a fi rău la suflet; a fi foarte zgîrcit. **2.** Amestecat; felurit, variat.

peş s.n. || Din tc. *peş* || (Pop.) *Într-un peş* = pe o coastă, într-o latură, într-o rînă. *Pluta izbeşte-ntr-un peş dunga şuvoiului* (Vlahuţă).

peşchéş, *peşcheşuri*, s.n. || Din tc. *peşkeş* || **1.** (Înv.) Dar, în bani şi obiecte, trimis de către domnii români sultanului. **2.** Dar, cadou.

peşchír, *peşchire*, s.n. || Din tc. *peşkir* || (Înv. şi reg.) **1.** Prosop, ştergar; şervet. **2.** Faţă de masă.

peşín, adv. || Din tc. *peşin* || (Pop. şi fam.; în legătură cu verbe ca „a da, a plăti") În numerar; cu plata pe loc. ○ (Adjectival) *Bani peşin.*

péşte, *peşti*, s.m. || Lat. *piscis* || **1.** (La pl.) Clasă de animale acvatice vertebrate cu corpul fusiform, acoperit de obicei cu solzi, prevăzut cu înotătoare, şi care respiră prin branhii; (şi la sg.) animal din această clasă. ○ *Peşte-ciocan* = rechin din mările calde, având două proeminenţe laterale la cap. *Peşte-ferăstrău* = numele unui peşte de mare cu botul lung şi dinţat. *Peşte-cu-spadă* = peşte de mare cu maxilarul superior alungit, în formă de spadă. *Peşti zburători* = familie de peşti care pot să zboare o distanţă oarecare cu ajutorul înotătoarelor pectorale, în formă de aripi. ○ Expr. *Cît ai zice peşte* = foarte repede. *A tăcea ca peştele* = a nu zice nimic, a nu scoate nici o vorbă. *A trăi ca peştele în apă* = a trăi foarte bine. *A o duce ca peştele pe uscat* = a avea o viaţă foarte grea. ● Carne de peşte. ○ Expr. *Asta-i altă mîncare de peşte* = asta e cu totul altceva. **2.** (La pl., art.) Numele unei constelaţii din emisfera boreală.

péşteră, *peşteri*, s.f. || Din sl. *peştera* || Cavitate subterană naturală, de dimensiuni mari, formată prin dizolvarea de către apă a unor roci. Comunică cu suprafaţa prin una sau mai multe deschideri şi este străbătută uneori de un curs de apă.

peştimán, *peştimane*, s.n. || Din tc. *peştemal* || (Înv. şi pop.) Obiect de îmbrăcăminte în formă de fustă, confecţionat din stambă sau din alt material uşor, pe care îl poartă femeile la ţară.

peştişoáră, *peştişoare*, s.f. || Din *peşte* || **1.** Mică plantă erbacee acvatică, cu rizom sutire şi frunze verticale; pluteşte la suprafaţa apelor stătătoare sau lin curgătoare. **2.** Plantă erbacee acvatică cu frunze alcătuite din patru foliole şi rădăcini care se fixează pe fundul apei.

petálă, *petale*, s.f. || Din fr. *pétale;* gr. *pétalon* „frunză" || Fiecare dintre frunzişoarele care alcătuiesc corola unei flori; pot fi libere sau unite.

petárdă, *petarde*, s.f. || Din fr. *pétard* || Tub sau cutie de carton, umplută cu praf de puşcă, a cărei explozie produce zgomot şi fum; se întrebuinţează pentru focuri de artificii, pentru semnalizări etc.

pétec s.n. v. **petic.**

peteşíe, *peteşii*, s.f. || Din fr. *pétéchie* || Pată de culoare roşie-vişinie, de dimensiuni reduse, care apare pe piele în urma unei rupturi capilare, de obicei în unele boli infecţioase (ex. în tifosul exantematic).

pétic, *petice*, s.n. || Cf. lat. *pittacium* || Bucată tăiată sau ruptă dintr-o ţesătură, dintr-o piele etc. cu care se repară, prin coasere sau lipire, obiecte de îmbrăcăminte ori de încălţăminte; bucată ruptă sau rămasă dintr-o hîrtie, dintr-o stofă sau din alt material. ○ *Un petic de loc* (sau *de pămînt* etc.) = o bucată mică de teren (cultivabil). ○ Expr. *Şi-a găsit sacul peticul,* se spune despre doi inşi asociaţi care au aceleaşi cusururi. *A-şi da în petic* = a-şi da pe faţă, fără voie, anumite cusururi; a face o greşeală. || Şi: **pétec** s.n.

pétică, *petice*, s.f. ||Din *petic*|| (Reg.) Cîrpă, zdreanţă.

peticărie, *peticării*, s.f. || Din *petic* || Mulţime de petice, de cîrpe, de zdrenţe; diverse feluri de petice.

peticí, *peticesc*, vb. IV. Tranz. || Din *petic* || A pune petice; a cîrpi o haină, un obiect de încălţăminte etc. cu petice.

peticít, -ă, *peticiţi, -te*, adj. **1.** Cîrpit cu petice; plin de petice. **2.** (Rar) Rupt în bucăţi, sfîşiat, zdrenţuit.

petít s.n. || Din fr. *petit*, germ. *Petit* || Corp de literă cu mărimea de opt puncte tipografice.

petiţie, *petiţii*, s.f. || Din fr. *pétition* || Expunere scrisă, adresată de o persoană sau de un grup de persoane unei instituţii, unei autorităţi, prin care se solicită ceva, se revendică un drept etc.; cerere. || Şi: (înv.) **petiţiúne** s.f.

petiţionár, -ă, *petiţionari, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *pétitionnaire* || Persoană care face o petiţie, care solicită, care revendică ceva.

petiţiúne s.f. v. **petiţie.**

petlíţă, *petlíţe*, s.f. || Din rus. *petlica* || Bucată de stofă colorată, aplicată pe partea din faţă a unui guler de uniformă.

petrecánie, *petrecanii* s.f. || Din *petrece* || (Înv. şi pop.) Înmormîntare. ● (Înv.) Moarte. ○ Expr. (Fam.) *A-i face cuiva de petrecanie* = a omorî, a ucide.

petrecăréţ, -eáţă, *petrecăreţi, -eţe*, adj., s.m. şi f. || Din *petrece* || (Persoană) căreia îi place să petreacă, să se distreze; (persoană) care iubeşte petrecerile; chefliu.

petréce, *petrec*, vb. III. || Lat. **pertraicere* || **1.** Tranz. şi intranz. A-şi duce viaţa; a trăi un anumit timp (undeva, într-un anumit fel). ● Refl. (Pop.; despre viaţă, timp) A se scurge, a trece. **2.** Intranz. A se veseli, a se distra. **3.** Refl. (Despre fapte, evenimente) A se întîmpla, a se desfăşura. ● (Pop.) A se duce, a se sfîrşi. ○ Expr. *A se petrece din această lume* = a muri. **4.** Tranz. A însoţi pe cineva o bucată de drum, a conduce. ○ Expr. *A petrece pe cineva cu ochii* (sau *din ochi)* sau *cu privirea* = a urmări cu privirea pe cineva care se depărtează. ● *Spec.* (Pop.) A însoţi, a conduce la groapă un mort. **5.** Tranz. (Pop.) A străbate, a cutreiera; a parcurge. **6.** Tranz. A trece (sau a face să treacă) prin..., printre..., pe după..., pe sub.... **7.** Tranz. şi refl. A (se) suprapune marginile (laturile) unei îmbrăcăminţi pentru a (se) încheia.

petrécere, *petreceri*, s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) petrece.* ● Vieţuire, ocupare a timpului într-un anumit loc, într-un anumit fel; trai, şedere. **2.** Folosire plăcută a timpului; distracţie. **3.** Reuniune (cu mîncare şi băutură), organizată, de obicei, cu ocazia unei sărbătoriri.

petrél, *petrei*, s.m. || Din fr. *pétrel* || Pasăre marină de culoare albă, cu aripile şi spatele cenuşii. Trăieşte în colonii şi se hrăneşte cu peşti.

petrificá, *petrific*, vb. I. || După fr. *pétrifier* || (Despre resturi de organisme vegetale sau animale) **1.** Refl. A căpăta aspect de piatră; a se fosiliza. • (Fig.) A rămîne mereu neschimbat, a încremeni într-o anumită stare. **2.** Tranz. și refl. (În basme) A (se) preface în stană de piatră, a (se) împietri.

petrificát, -ă, *petrificați, -te*, adj. Care a fost prefăcut în piatră; *spec.* fosilizat. • (Fig.) Care a rămas neschimbat, încremenit într-o anumită formă.

petrochímic, -ă, *petrochimici, -ce*, adj. || Din fr. *pétrochimique* || Care ține de petrochimie, care se referă la petrochimie; (despre produse) care se fabrică din țiței.

petrochímie s.f. || Din fr. *pétrochimie* || Ramură a industriei chimice care se ocupă cu transformarea țițeiului, a gazelor de sondă, a gazului metan etc. în alte produse chimice.

petroglífă, *petroglife*, s.f. || Din fr. *pétroglyphe;* gr. *petra* „rocă" + *glyphein* „a grava" || **1.** Rocă șlefuită grosolan, pe cale naturală sau sculptată rudimentar cu mîna. **2.** Desen gravat pe o rocă.

petrográf, *petrografi*, s.m. || Din fr. *pétrographe* || Specialist în petrografie.

petrografíe s.f. || Din fr. *pétrographie;* gr. *petra* „rocă" + *graphe* „descriere" || Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul complex al rocilor: descrierea, clasificarea, geneza, compoziția, răspîndirea regională și importanța practică a lor.

petról s.n. || Din fr. *pétrole*, lat. *petroleum* (< *petra* „piatră" + *oleum* „ulei") || Amestec lichid de hidrocarburi și de alți compuși organici, care se găsește în zăcăminte, reprezentînd o materie primă de bază pentru industria chimică și o importantă sursă de energie; țiței.

petroliér, -ă, *petrolieri, -e*, adj., s.n. || Din fr. *pétrolier* || **1.** Adj. Care se referă la petrol, privitor la extragerea și prelucrarea petrolului. **2.** S.n. Navă pentru transportul petrolului și al produselor petroliere; tanc petrolier.

petrolífer, -ă, *petroliferi, -e*, adj. || Din fr. *pétrolifère* || (Despre terenuri, zăcăminte) Care conține petrol, bogat în petrol.

petrolíst, -ă, *petroliști, -ste*, subst. || Din *petrol* || **1.** S.m. și f. Persoană care lucrează în industria petrolieră. **2.** S.m. Proprietar de terenuri petrolifere sau de întreprinderi pentru exploatarea petrolului.

petromáx, *petromaxuri*, s.n. || Denumire comercială. Cf. *petrol* || Lampă de iluminat cu sită incandescentă, care funcționează cu petrol.

petulánt, -ă, *petulanți, -te*, adj. || Din fr. *pétulant* || (Livr.) Care manifestă o ardoare exuberantă, bruscă (și adesea dezordonată); *p. ext.* îndrăzneț, temerar.

petúnie, *petunii*, s.f. || Din fr. *pétunia* || Plantă decorativă din familia solanaceelor, originară din America de Sud, cu flori mari, plăcut mirositoare, și cu corola în formă de pîlnie.

peți, *pețesc*, vb. IV. Tranz. || Lat. *petere* || A cere o fată în căsătorie (pentru sine sau pentru altcineva).

pețiól, *pețioluri*, s.n. || Din fr. *pétiole*, lat. *petiolus* || Codița frunzei.

pețiolát, -ă, *pețiolați, -te*, adj. || Din fr. *pétiolé* || (Despre frunze) Care are pețiol.

petít s.n. Faptul de *a peți*. ○ (În legătură cu verbele „a merge", „a se duce", „a veni") *În petít* = pentru a cere în căsătorie (o fată).

pețitór, -oáre, *pețitori, -oare*, s.m. și f. || Din *peți* || Persoană care, în numele unui bărbat, cere în căsătorie o fată de la părinții acesteia.

pezevénchi, *pezevenchi*, s.m. || Din tc. *pezevenk* „proxenet" || Șarlatan, escroc, pungaș; șmecher. || Și: **pezevénghi** s.m.

pezevénghi s.m. v. **pezevenchi.**

pfui interj. || Din germ. *pfui* || (Reg.) Cuvînt care sugerează acțiunea de a scuipa și care exprimă dispreț, dezgust etc.

pfund, *pfunzi*, s.m. || Din germ. *Pfund* || **1.** (Înv. și pop.) Unitate de măsură a greutății, egală cu 0,5 kg sau (în unele regiuni) cu 0,25 kg; livră. **2.** Veche unitate monetară germană. || Și: **funt** s.m.

phi interj. || Onomatopee || (Fam.; de obicei cu „i" prelungit) Exclamație care exprimă: **a)** bucurie, mulțumire; **b)** mirare, surpriză; **c)** repulsie, dezgust.

pi s.m. invar. || Din ngr., fr. *pi* || (Mat.) Număr (egal cu aproximativ 3,14) reprezentînd raportul dintre lungimea circumferinței unui cerc și diametrul cercului respectiv (notat simbolic cu π).

pia mater subst. || Termen lat. însemnînd „mamă pioasă" || Membrană vasculară fină, aderentă la suprafața creierului și a măduvei spinării.

pián, *piane*, s.n. || Din germ. *Piano*, fr. *piano* || Instrument muzical format dintr-o cutie mare de rezonanță, cu claviatură și cu coarde metalice care vibrează cînd sînt lovite cu niște ciocănele acționate prin clapele situate în fața cutiei.

pianínă, *pianine*, s.f. || Din it. *pianino*, germ. *Pianino* || Pian mai mic, cu cutia de rezonanță și cu coardele dispuse vertical.

pianíssimo adv. || Din it. *pianissimo* || (Muz.) Cu cea mai slabă intensitate, foarte încet.

pianíst, -ă, *pianiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *pianiste* || Persoană care cîntă la pian, care are ca profesiune cîntatul la pian.

pianístic, -ă, *pianistici, -ce*, adj. || Din fr. *pianistique* || Care se referă la pian, caracteristic pianului sau artei interpretative la pian.

piáno adv. || Din it. *piano* || (Muz.) Cu intensitate scăzută, încet.

piástru, *piaștri*, s.m. || Din germ. *Piaster*, fr. *piastre* || Monedă de argint care a circulat în sec. 17—18 în mai multe țări, între care și țările române.

piátră, *pietre*, s.f. || Lat. *petra* || **1.** (La sg.) Nume dat mineralelor și rocilor dure, răspîndite la suprafața sau în interiorul pămîntului; (și la pl.) fragment dintr-o astfel de rocă. ○ Expr. *Fuge de scapără pietrele* = fuge foarte repede. *A scoate* (sau *a aduce*) *ceva (și) din piatră seacă* = a realiza, a obține ceva cu orice preț. *Piatră în casă* sau *piatra din casă* = fată nemăritată

(considerată ca o povară pentru familie). *A i se lua o piatră de pe inimă* = a se elibera de o mare grijă, de o mare teamă; a scăpa de o mare greutate, dintr-o situație dificilă. *(A fi) de piatră* = **a)** (a sta) neclintit, încremenit; **b)** a fi nesimțitor, rău, nemilos. *A-și pune carul în pietre* = a lua o hotărîre fermă; a fi încăpățînat. *(A fi) tare ca piatra* = a fi sănătos și puternic. *A nu mai rămîne* (sau *a nu lăsa) piatră pe piatră* = a (se) distruge totul, a nu mai rămîne (sau a nu mai lăsa) nimic. ● Numele unor jocuri de copii care se joacă cu pietricele. **2.** *Epoca pietrei* (sau *de piatră)* = prima perioadă din istoria omenirii, caracterizată prin utilizarea de către om a uneltelor de piatră. **3.** (Urmat de determinări care arată felul, întrebuințarea etc.) Bucată de piatră **(1)** prelucrată; obiect făcut dintr-o astfel de bucată. ○ *P. litografică* = placă de calcar, folosită în litografie la prepararea clișeelor. ● *P. de temelie* = piatră care intră în construcția fundamentului unei clădiri; (fig.) principiu de bază. ● *P. prețioasă* (sau *scumpă)* = mineral cu aspect frumos și duritate mare, din care se fac podoabe și bijuterii. *P. semiprețioasă* = mineral întrebuințat la executarea bijuteriilor de mică valoare. ● *P. de moară* = fiecare dintre cele două discuri mari și grele de piatră **(1)**, întrebuințate la moară pentru măcinatul cerealelor. ● *P. de încercare* = **a)** rocă silicioasă foarte dură folosită în trecut la verificarea purității aurului și a argintului; **b)** (fig.) mijloc de încercare a capacității, a sentimentelor, a valorii cuiva; dovadă, indiciu. *P. unghiulară* v. *unghiular*. **4.** Piesă de piatră **(1)**, de os sau de lemn, folosită la unele jocuri de societate. **5.** (Pop.) Grindină. **6.** Crustă de săruri minerale care se depun cu vremea pe pereții vaselor în care se fierbe apă sau se păstrează vin. **7.** Tartru **(2)**. **8.** *Piatră acră* = sulfat dublu de aluminiu și potasiu; *piatră vînătă* = sulfat de cupru; *piatră de var* = calcar din care se fabrică varul; *piatra iadului* = azotat de argint; *piatră pucioasă* = sulf în formă de bucăți. **9.** (Med.) Calcul.

piáță, *piețe*, s.f. || Din it. *piazza* || **1.** Loc (de obicei neacoperit) amenajat pentru comerțul de mărfuri cu amănuntul (în special zarzavaturi, fructe). ○ Expr. *A face piața* = a cumpăra alimentele necesare pentru hrana zilnică. **2.** Spațiu larg, descoperit, amenajat în interiorul unei localități (în punctul de întîlnire a mai multor străzi), uneori decorat cu fîntîni, statui etc. **3.** (Ec.) Categorie economică a producției de mărfuri în care își găsește expresie totalitatea actelor de vînzare-cumpărare, privită în unitate organică cu relațiile pe care le generează și în conexiune cu spațiul în care se desfășoară. ○ *P. internă* = totalitatea relațiilor de vînzare-cumpărare care au loc în interiorul unei țări. *P. mondială* = ansamblul relațiilor care se stabilesc între țările participante la circuitul economic mondial.

piațétă, *piațete*, s.f. || Din it. *piazzetta* || Piață **(2)** mică.

piáză, *pieze*, s.f. **1.** (În superstiții; de obicei determinat prin „rău", „bun" etc.) Semn prevestitor, prevestire; întîmplare, eveniment sau ființă despre care se crede că aduce cuiva nenorocire sau noroc. *Pleacă, mă, de-aci; ce-mi stai ca piaza rea?* (Pas). **2.** (Înv. și reg.) Pantă, povîrniș. ○ *În piez* = oblic, pieziș. || Și: (înv. și reg.) **piez**[1] s.m.

pic (1) interj., **(2)** *picuri*, s.n. || Onomatopee || **1.** Interj. (Adesea repetat) Cuvînt care imită sunetul produs de căderea picăturilor de lichid pe un obiect tare. **2.** S.n. Picătură, strop; *p. ext.* cantitate, durată etc. mică din ceva; fir, fărîmă.

picá, *pic*, vb. I. Intranz. || Din *pic* || **1.** (Înv. și pop.; despre obiecte și ființe) A cădea de la o oarecare înălțime. ○ Expr. (Fam.) *A fi picat (ca) din cer* (sau *din lună, din nori)* = **a)** a veni pe neașteptate; **b)** a fi dezorientat, a nu ști ce să facă. **2.** (Despre lichide, mai ales despre ploaie) A cădea în picături. ○ Expr. (Tranz.) *Să-l pici cu ceară* = nicidecum, cu nici un preț. **3.** A se desprinde din locul său și a cădea. **4.** A-și pierde poziția verticală; a se răsturna, a cădea la pămînt. ○ Expr. *A pica de somn* (sau *de oboseală)* = a-i fi somn (sau a fi foarte obosit). *A pica în genunchi (înaintea cuiva)* = a se ruga, a implora, a solicita ceva (căzînd în genunchi înaintea cuiva). *Frumos* (sau *frumoasă) de pică* = foarte frumos (sau frumoasă). ● (Fig.; fam.) A nu reuși la un examen. (Tranz.) *M-a picat la examenul oral.* ● (Fig.) A muri (în luptă). ● (Despre clădiri) A se dărîma, a se nărui, a se surpa. **5.** (Fam.) A se ivi, a apărea undeva (pe neașteptate). ○ Expr. *A pica în mîinile cuiva* = a ajunge în puterea, la discreția cuiva. **6.** (Fam.) A intra în posesiunea unui lucru; a cîștiga ceva întîmplător. **7.** (Pop.; despre zile, evenimente) A se nimeri la o anumită dată, a cădea.

picadór, *picadori*, s.m. || Din fr. *picador*, cuv. de origine spaniolă || Luptător într-o coridă, care intervine în ajutorul toreadorului sau al matadorului cînd viața acestora este în primejdie.

picáj, *picaje*, s.n. || Format în rom. după fr. *piqué*. Cf. *viraj, rulaj* || Zbor de coborîre a unui avion în linie (aproape) verticală.

picánt, -ă, *picanți, -te*, adj. ||Din fr. *piquant*|| **1.** (Despre mîncăruri și băuturi) Pișcător, înțepător, iute (prin adăugarea unor condimente). **2.** (Fig.) Nostim, atrăgător, plăcut (din cauza ironiei fine, a spiritului satiric), seducător. ● (Despre glume, anecdote) Ușor indecent, piperat.

picanterie, *picanterii*, s.f. || Din germ. *Pikanterie* || Însușirea de a fi picant. ● Glumă, anecdotă sau aluzie ușor indecentă.

picarésc, -ă, *picarești*, adj. || Din fr. *picaresque*, sp. *picaresco*, de la *Picaro*, numele unui tip de aventurier spaniol || (Despre opere literare, aparținînd în special literaturii spaniole din sec. 16—17) Care investighează moravuri, medii sociale diverse, reliefînd, cu accente sarcastice, amănuntul pitoresc, ineditul aventurii, prin intermediul personajelor aparținînd mediului interlop (cerșetori, aventurieri, vagabonzi).

picát, -ă, *picați, -te*, adj. *Picat din soare*, se spune despre o persoană foarte frumoasă.

pică[1] s.f. || Din germ. *Pike* || Ciudă, necaz, ranchiună, dușmănie (ascunsă).

pică[2], *pici*, s.f. || Din germ. *Pik*, fr. *pique* || (La jocul de cărți) Una dintre cele patru culori, reprezentată printr-un vîrf de lance de culoare neagră.

picătură, *picături*, s.f. || Din *pica* || **1.** Particică sferică desprinsă dintr-un lichid; strop de ploaie; *p. ext.* cantitate mică din ceva. ○ *Printre picături* = din cînd în cînd; în momente libere, pe apucate. *Picătură cu picătură* = puțin cîte puțin, încetul cu încetul; pînă la epuizare. ○ Exp. *A semăna cu cineva ca două picături de apă* = a semăna perfect cu cineva. *Pînă la ultima picătură de sînge* = pînă la moarte, pînă la ultima suflare. **2.** (La pl.) Medicament care se administrează sub formă de picături **(1)**.

pieățeă, -ică, *picățele*, s.f. || Din *picat* || **1.** (La pl.) Puncte sau buline mici dispuse (simetric) pe o țesătură de altă culoare; (și la sg.) fiecare dintre aceste puncte sau buline. ○ Expr. (Fam.) *Nostim și cu picățele* = (despre oameni) atrăgător; plin de haz, picant. **2.** (Pop.) Picătură mică dintr-un lichid.

pichér, *picheri*, s.m. || Din fr. *piqueur* || Tehnician care răspunde de întreținerea unei porțiuni de șosea sau de cale ferată, precum și de lucrările de construcții care se fac pe această porțiune.

pichere, *picheri*, s.f. || Onomatopeic || (Reg.) Bibilică.

pichét[1] s.n. || Din fr. *piquet* || Numele unui joc de cărți.

pichét[2] s.n. || Din fr. *piqué* || Țesătură deasă de bumbac, de mătase sau din fibre sintetice, avînd pe una din fețe un desen geometric în relief.

pichét[3], **(1—3)** *pichete*, s.n., **(4)** *picheți*, s.m. || Din fr. *piquet*, germ. *Pikett*, rus. *piket* || **1.** S.n. Subunitate destinată să facă siguranța trupelor în timpul marșului sau în staționare. **2.** S.n. Denumire dată în trecut unor subunități de grăniceri. **3.** S.n. *P. de incendiu* = subunitate de pompieri organizată în cadrul unei instituții sau întreprinderi. *P. de grevă* = detașament de muncitori greviști care stau la poarta întreprinderii pentru a anunța muncitorii dinafară despre declanșarea grevei și pentru a împiedica pătrunderea spărgătorilor de grevă. **4.** S.m. Țăruș care se înfige în pămînt pentru a marca un traseu, locul de plantare a unui arbore etc.

pichetá, *pichetez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *piqueter* || A marca punctele unui traseu, locurile de plantare a unor arbori, limitele unei experiențe de cîmp etc. prin picheți înfipți în pămînt.

pichetáj, *pichetaje*, s.n. || Din fr. *piquetage* || Acțiunea de a picheta; ansamblul picheților care marchează un traseu, o aliniere etc.

pici, *pici*, s.m. || Din tc. *piç* „bastard" || (Fam.) Copil, puști.

picióică, *picioici*, s.f. || Din magh. *pityóka* || (Reg.) Cartof.

piciór, *picioare*, s.n. || Lat. *petiolus* || **1.** Fiecare dintre cele două membre inferioare ale omului și fiecare dintre membrele celorlalte viețuitoare, care servesc la susținerea corpului și la deplasare; *spec.* organ musculos al melcilor și al lamelibranhiatelor, care servește la deplasare. ○ *P. plat* = anomalie congenitală sau dobîndită, caracterizată prin turtirea bolții din talpa piciorului **(1)** la om. *Bun* (sau *iute*) *de picior* = iute, sprinten. *În vîrful picioarelor* = cu corpul sprijinit pe degetele de la picioare; *p. ext.* fără a face zgomot, tiptil. *Cu piciorul* = fără un mijloc de locomoție, pe jos. *Pe picior greșit* = (în unele jocuri sportive) nepregătit pentru a para acțiunea adversarului sau a răspunde unei provocări. Expr. *A se pune pe picioare* = a se însănătoși după o boală lungă; a se reface din punct de vedere material. *A pune piciorul undeva* = a intra, a pătrunde sau a se instala undeva. *A pune ceva pe picioare* = a organiza ceva, a face să meargă, să funcționeze. *A se topi* (sau *a se usca*) *pe picioare* = a slăbi, a se prăpădi cu încetul. *A duce boala pe picioare* = a fi bolnav, fără a zăcea la pat. *A sta* (sau *a rămîne*) *în picioare* = a continua să existe; (despre concepții, teorii) a continua să fie valabil. *E tatăl său* (sau *mamă-sa*) *în picioare* = seamănă perfect cu tatăl său (sau cu mamă-sa). *A sări într-un picior (de bucurie)* = a se bucura foarte mult. (Fam.) *A o lua la picior* sau *a-și lua picioarele la spinare* = a o lua la fugă; a o șterge de undeva. *A-și bate* (sau *a-și rupe*) *picioarele* = a umbla mult, a obosi de prea multă alergătură. *A călca pe cineva pe picior* = **a)** a preveni pe cineva (călcîndu-l pe picior) să nu facă sau să nu spună ceva; **b)** a supăra, a enerva pe cineva. *Fără cap și fără picioare* = lipsit de sens, de logică. (Fam.) *A căpăta picioare* = a dispărea. *Cu coada între picioare* = rușinat, umilit. *A lua pe cineva peste picior* = a ironiza, a-și bate joc de cineva. *A-i pune cuiva capul sub picior* = a omorî pe cineva. *A bate din picior* = a încerca să-și impună voința; a porunci, a comanda. *A pune piciorul în prag* = a lua o atitudine hotărîtă. *A fi* (sau *a se afla*) *pe picior de pace* (sau *de război*) = a fi în stare de pace (sau de război). *A fi pe picior de egalitate* = a avea aceeași situație, a se bucura de aceleași drepturi cu altcineva. *A trăi pe picior mare* = a duce o viață de belșug. *A fi pe picior de ducă* = a fi gata de plecare. *A i se tăia* (sau *a i se înmuia*) *cuiva picioarele* = a avea o stare de slăbiciune fizică. *Nici picior de...* = nici urmă de... • Proteza unui picior **(1)**. **2.** Parte a unor obiecte care servește ca suport, ca element de susținere, de fixare etc.; partea de jos, apropiată de pămînt, a tulpinii unei plante. **3.** Element al unei construcții, care servește la susținerea ei: *picior de pod*. **4.** Partea de jos a unui deal sau a unui munte. **5.** Veche unitate de măsură pentru lungimi, avînd aproximativ o treime dintr-un metru (păstrată și în prezent în unele țări). **6.** Unitate ritmică a unui vers, compusă dintr-un număr fix de silabe lungi și scurte (în versificația antică) sau accentuate și neaccentuate (în versificația modernă). **7.** *Piciorul-cocoșului* = nume dat unor plante erbacee cu rizom dezvoltat,

cu flori în general galbene şi cu fructe în formă de nucuşoară.

piciorónG, *picioroange*, s.n. || Din *picior* || **1.** Pasăre de mărimea unui sitar, cu picioare roşii, foarte lungi. Trăieşte în Delta şi în bălţile Dunării, fiind ocrotit prin lege. **2.** (La pl.) Nume generic dat păsărilor cu picioare lungi, cu cioc şi gît lung (berze, cocori etc.). **3.** (La pl.) Catalige, papainoage.

piciorúş, *picioruşe*, s.n. **1.** Diminutiv al lui *picior*. **2.** Punct de lucrătură la o împletitură cu croşeta. **3.** Organ al maşinii de cusut, care presează materialul pe placa transportoare în timpul coaserii.

pick-up [Pr.: pic-ap] s.n. || Cuv. engl. || Aparat pentru redarea prin mijloace electroacustice a sunetelor înregistrate pe discuri. || Şi: **pícup** s.n.

picláre, *piclări*, s.f. || Cf. fr. *picklage* || Operaţia de tratare a pieilor cu o soluţie acidă, în scopul adaptării acestora la condiţiile de tăbăcire.

picní, *picnesc*, vb. IV. Tranz. || Onomatopeic || (Pop. şi fam.) **1.** A ochi, a ţinti. **2.** A atinge, a nimeri, a lovi. **3.** (Fig.; despre boli) A atinge, a doborî (pe neaşteptate).

picníc, *picnicuri*, s.n. || Din fr. *pique-nique*, din *piquer* „a ciuguli" + *nique* „lucru fără valoare" || (Livr.) Masă comună (în aer liber) cu contribuţia participanţilor. || Acc. şi *picnic*.

picnométru, *picnometre*, s.n. || Din fr. *pycnomètre;* gr. *piknos* „dens" + *metron* „măsură" || Instrument folosit pentru măsurarea densităţii lichidelor sau solidelor.

picolíţă, *picoliţe*, s.f. || Din *picolo* || Fată care serveşte într-un restaurant ca ajutoare a ospătarului.

pícolo, *picoli*, s.m. || Din it. *piccolo* || Nume dat băieţilor care servesc într-un restaurant ca ajutoare ale ospătarului.

picón, *picoane*, s.n. || Din it. *piccone* || Parte a ciocanului de abataj formată dintr-o bară de oţel ascuţită la vîrf, care, acţionată de pistonul ciocanului, serveşte la dislocarea sau la sfărîmarea rocilor.

picotá vb. I v. **picoti.**

picoteálă, *picoteli*, s.f. || Din *picoti* || Faptul de a picoti; moţăială.

picotí, *picotesc*, vb. IV. Intranz. || Din *pica* || A ţipi şezînd, a moţăi, a dormita. || Şi: **picotá** vb. I.

pícric adj. || Din fr. *picrique* || *Acid p.* = substanţă galbenă cristalină, toxică, folosită ca exploziv şi la prepararea unor substanţe colorante.

picromigdálă, *picromigdale*, s.f. || Din gr. *pikramigdalon* || Prăjitură mică, rotundă sau ovală, preparată din albuş de ou, zahăr şi migdale sau nuci. || Şi: **pricomigdálă** s.f.

pictá, *pictez*, vb. I. Tranz. || De la *pictor*, *pictură* || A reprezenta, pe pînză, pe carton, pe sticlă etc. o imagine (un peisaj, o figură etc.) cu ajutorul culorilor şi al pensulei; a zugrăvi. ● Intranz. A se ocupa cu pictura.

pictát, -ă, *pictaţi, -te*, adj. Reprezentat într-o pictură. ● (Despre obiecte, materiale etc.) Pe care s-a executat o pictură.

pictográfic, -ă, *pictografici, -ce*, adj. || Din fr. *pictographique* || Care aparţine pictografiei, care se referă la pictografie; (despre scriere) care redă obiectele şi ideile prin desene simbolice.

pictografíe s.f. || Din fr. *pictographie* || Sistem primitiv de scriere care constă în redarea numelor de lucruri şi a ideilor prin desene sugestive, simbolice.

píctor, *pictori*, s.m. || Din lat. *pictor* || Artist specializat în pictură. ● *P. anal.* Scriitor care redă sugestiv fizicul şi caracterul personajelor, scene din viaţa socială şi din natură. *Sadoveanu este un pictor şi un poet al naturii* (Ibrăileanu).

pictoriţă, *pictoriţe*, s.f. || Din *pictor* || Artistă specializată în pictură.

picturál, -ă, *picturali, -e*, adj. || Din fr. *pictural* || Care se referă la pictură, care aparţine picturii.

pictúră, (2) *picturi*, s.f. || Din lat. *pictura* || **1.** Arta al cărei principal mijloc de expresie este culoarea, prezentarea bidimensională, pe o suprafaţă (pînză, carton, lemn, perete etc.), a unor forme. **2.** Lucrare artistică executată de un pictor. *P. murală* v. *mural*. **3.** Totalitatea operelor unui pictor sau ale pictorilor dintr-o ţară ori dintr-o epocă.

piculéţ s.n. Diminutiv al lui *pic;* picuţ. ○ *Nici un piculeţ de...* = deloc.

piculínă, *piculine*, s.f. || Cf. it. *piccolino* || Flaut mic, cu registru foarte înalt.

pícup s.n. v. **pick-up.**

pícur, *picuri*, s.n. || Sg. refăcut din pl. *picuri* al lui *pic* || Picătură, strop.

picurá, *picur*, vb. I. || Din *picur* || **1.** Intranz. şi tranz. A cădea sau a face să cadă picătură cu picătură. ● Intranz. impers. A ploua uşor (cu stropi rari). **2.** Intranz. (Fig.) A răsuna, a vibra (uşor, încet). *Peste farmecul naturii dulce-i picură ghitara* (Eminescu). **3.** Intranz. (Înv. şi reg.) A picoti, a moţăi (de somn).

picurâre, *picurări*, s.f. Acţiunea de *a picura;* cădere, scurgere în picături.

picúş, *picuşuri*, s.n. || Din *pic* || (Fam.) **1.** Picurare; picătură. ● Băutură alcoolică în cantitate mică. **2.** Cîştig mic şi întîmplător, de obicei ilicit.

picúţ s.n. (Pop.) Piculeţ; puţin. *Om sta un picuţ în pridvor* (Sadoveanu).

pidósnic, -ă, *pidosnici, -ce*, adj., s.m. || Din *pe dos* || **1.** Adj. (Pop.) Care se comportă claudat, care face totul pe dos; (despre obiecte, fenomene) care este ieşit din comun. **2.** S.m. Numele a două plante erbacee din familia boraginaceelor, una cu frunze alungit-ovale, cealaltă cu frunze lanceolate.

piédecă s.f. v. **piedică.**

piedestál, *piedestaluri* şi *piedestale*, s.n. || Din fr. *piédestal*, it. *piedestallo* (< *piede* „picior" + *stallo* „suport") || Suport pe care se aşază o statuie, o coloană etc.

piédică, *piedici*, s.f. || Lat. *pedica* || **1.** Ceea ce stă în calea unei acţiuni, a realizării unui

țel; obstacol. ○ Expr. *A pune piedică* (sau *piedici*) = a crea dificultăți, a se opune la realizarea unui lucru, a unei acțiuni. **2.** Dispozitiv care servește la biocarea sau la încetinirea mișcării unui organ mobil, a unui mecanism etc. **3.** Frînghie sau lanț cu care se leagă picioarele de dinainte ale cailor, pentru a-i împiedica să fugă cînd sînt lăsați să pască. || Și: **piédecă** s.f.

piedín, *piedine*, s.n. || Lat. **pedinus* || Totalitatea firelor de urzeală de la capătul pînzei, care rămîn nețesute și care se taie cînd pînza este scoasă din războiul de țesut; uruioc.

pieíre s.f. **1.** Faptul de *a pieri;* moarte; ucidere, omor. **2.** Distrugere, nimicire; dispariție.

pielár, *pielari*, s.m. || Din *piele* || **1.** Meseriaș care prelucrează piei. **2.** Negustor de piei.

pielărie, *pielării*, s.f. || Din *piele* || Atelier unde se prelucrează pieile; prăvălie în care se vînd articole de piele.

pielcéa s.f. v. **pielcică.**

pielcíca, *pielcele*, s.f. Diminutiv al lui *piele*. ● Blăniță de miel sau de alt animal mic. || Și: **pielicícă, pielceá** s.f.

piéle, *piei*, s.f. || Lat. *pellis* || **1.** Țesut care învelește întreaga suprafață a corpului omului și al animalelor. Are rolul de reglare a temperaturii corpului, de excreție, de percepție tactilă, termică etc. ○ *În pielea goală* = dezbrăcat complet, gol. ○ Expr. *A ști cît îi* (sau *ce-i*) *poate pielea cuiva* = a ști de ce e în stare sau cît valorează cineva. *A nu-și mai încăpea în piele* = **a)** a fi foarte bucuros; **b)** a fi îngîmfat. *A i se băga cuiva (pe) sub piele* = a reuși să cîștige încrederea sau simpatia cuiva. *A i se face cuiva pielea de găină* (sau *de gîscă*) = a i se încreți cuiva pielea (de frig, de frică etc.). *A lua șapte piei de pe cineva* = a exploata, a jecmăni pe cineva. (Fam.) *A-și lăsa pielea pe undeva* sau *a da pielea popii* = a muri (pe undeva, departe). *A-și pune pielea în saramură* = a risca, a se expune unei primejdii pentru ceva. *A-și vinde scump pielea* = a lupta cu înverșunare, cauzînd mari dificultăți sau pierderi inamicului. *A-i face cuiva pielea tobă* = a bate foarte tare pe cineva **2.** *Pielea-roșii* = amerindienii. **3.** Pielea **(1)** jupuită de pe un animal (și prelucrată). || Gen.-dat.: **(1)** *pielii*, **(3)** pieii.

pielícă s.f. v. **pielcică.**

pielíță, *pieliță*, s.f. || Din *piele* || **1.** Piele subțire și fină (în special a obrazului). ● (Mai ales la pl.) Strat subțire și cornos care mărginește unghia. **2.** Nume dat membranelor care căptușesc, îmbracă sau separă anumite organe ale corpului. **3.** Membrană subțire care acoperă fructele sau unele părți ale plantelor. **4.** Pojghiță fină care se formează deasupra alimentelor lichide.

pielm, *pielmuri*, s.n. || Probabil cuv. autohton || (Pop.) Făină de grîu sau de porumb de cea mai bună calitate.

pielonefrítă, *pielonefrite*, s.n. || Din fr. *pyélonéphrite* || Boală inflamatorie, acută sau cronică, a bazinetului și a rinichilor, de natură infecțioasă.

piemónt, *piemonturi*, s.n. || Din fr. *piémont*, de la n. pr. *Piemont*, regiune în nordul Italiei || Formă complexă de relief aflată la contactul dintre o regiune montană și o cîmpie.

piept, (1, 4) *piepturi*, s.n., **(3)** *piepți*, s.m. || Lat. *pectus* || **1.** S.n. Partea superioară (din față) a trunchiului (de la abdomen pînă la gît) la om și la animale; torace; *p. restr.* organ din interiorul cavității toracice (în special inimă sau plămîni). ○ *Piept la piept* = (despre lupte) care se desfășoară direct, din apropiere; corp la corp. *Cu pieptul deschis* = direct, fără teamă. *Cu capul în piept* = cu capul plecat (de rușine, de supărare). *Cu mîinile încrucișate pe piept* = mort. ○ Expr. *A ține cuiva piept* = a înfrunta pe cineva; a rezista, a nu se da bătut. *A-și sparge pieptul* (vorbind, strigînd etc.) = a striga din răsputeri. ● Carne de pe pieptul **(1)** unor animale, folosită ca aliment. ● *Boală de piept* = tuberculoză. **2.** S.m. (La sg.) Sîn. **3.** S.m. Parte a cămășii sau a unei haine care acoperă pieptul **(1). 4.** S.n. Coastă de deal sau de munte.

pieptár, *pieptare*, s.n. || Din *piept* || **1.** Cojocel scurt, fără mîneci, din blană de miel; un fel de vestă, de postav, de lînă etc. **2.** Platoșă de metal, de zale sau de piele groasă, pe care o purtau oștenii medievali pentru a-și apăra pieptul. **3.** Curea lată la ham, care trece pe sub pieptul calului.

pieptănă, *piéptăn*, vb. I. || Lat. *pectinare* || **1.** Tranz. și refl. A(-și) aranja cu pieptenele părul sau barba. ● A se coafa. **2.** Tranz. A curăța de impurități fuioarele de cînepă, de in sau de lînă, cu ajutorul unor piepteni speciali. ● (Fig.; fam.) A bate zdravăn pe cineva.

pieptănáre, *pieptănări*, s.f. Acțiunea de *a (se) pieptăna;* (ind. text.) operație prin care se elimină fibrele mai scurte și impuritățile din fibrele textile obținîndu-se totodată paralelizarea acestora.

pieptănát[1] s.n. Pieptănare.

pieptănát[2]**, -ă,** *pieptănați, -te*, adj. **1.** (Despre părul sau barba cuiva) Aranjat, netezit cu pieptenele. **2.** (Despre fibre textile) Curățat de impurități cu pieptenii.

pieptănăriță, *pieptănărițe*, s.f. || Din *pieptene* || Plantă graminee, spontană sau cultivată, cu tulpina lungă și subțire terminată în spic.

pieptănătúră, *pieptănături*, s.f. || Din *pieptăna* || **1.** Mod de aranjare a părului; coafură, frizură. **2.** Totalitatea deșeurilor rezultate prin pieptănare.

piéptene, *piepteni*, s.m. || Lat. *pecten* || **1.** Obiect de toaletă din os, din metal, din materiale plastice etc., cu dinți mărunți, care servește la pieptănat sau pe care îl poartă femeile în păr, ca podoabă. **2.** (Mai ales la pl.) Unealtă cu dinți de metal, folosită la pieptănatul fibrelor textile.

pieptíș adv. || Din *piept* || **1.** De-a dreptul (în sus). ● (Adjectival; despre drumuri, dealuri etc.) Cu pantă mare, abrupt. **2.** (Despre lupte) Față în față; corp la corp. ● (Fig.) Cu îndrăzneală; deschis, fățiș.

pieptós, -oásă, *pieptoși, -oase*, adj. || Din *piept* || Cu pieptul lat, bine dezvoltat; voinic.

piérde, *pierd*, vb. III. || Lat. *perdere* || Tranz. A nu mai avea un lucru care îţi aparţinea, a nu şti unde se află. ○ Expr. *A-şi pierde firul* = a nu mai avea continuitate în exprimare, în gîndire, în scris; a se zăpăci. **2.** Tranz. A rămîne fără o parte a corpului, fără o facultate fizică sau intelectuală (în urma unui accident sau a unei boli.). ○ Expr. *A pierde sînge* = a avea hemoragie. *A-şi pierde cunoştinţa* = a leşina. *A-şi pierde cumpătul* = a nu se mai putea stăpîni, a se enerva. *A-şi pierde viaţa* = a muri. • (Pop.; despre femei) A avorta. **3.** Tranz. A folosi timpul în mod neraţional. ○ *Pierde-vară* = om care îşi iroseşte timpul. **4.** Tranz. A suferi o pagubă materială sau o înfrîngere morală; a fi învins într-o întrecere sportivă. **5.** Tranz. A fi lipsit, prin moarte, de o rudă, de un prieten; a nu se mai bucura de iubirea cuiva. **6.** Refl. A i se sfîrşi cuiva puterile; a muri. **7.** Refl. A ieşi din cîmpul vizual al cuiva, a dispărea; (despre sunete) a deveni din ce în ce mai slab. **8.** Refl. A se rătăci; (tranz.) *a pierde drumul*. **9.** Refl. A se orienta greşit, a se încurca; (fig.) a se zăpăci, a se emoţiona. **10.** Tranz. A sosi prea tîrziu, a nu ajunge la timp (pentru a prinde un vehicul): *a pierdut trenul*.

piérdere, *pierderi*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) pierde*. **2.** (Ec.) Pagubă (materială) cu care se soldează o activitate economică; diferenţa cu care cheltuielile depăşesc cîştigul. **3.** (Tehn.) Diferenţa între valoarea unei mărimi fizice (presiune, energie etc.) la intrarea într-un sistem fizico-chimic sau tehnic şi valoarea acestei mărimi restituită sub formă utilă, la ieşirea din sistem. **4.** Înfrîngere (în luptă, în competiţii sportive etc.). • (La pl.) Pagubă de vieţi omeneşti (în războaie). **5.** Distrugere, nimicire.

pierdút, -ă, *pierduţi, -te*, adj. **1.** (Despre obiecte, bunuri) Care nu se mai află în posesia cuiva; care nu mai este la locul lui obişnuit; despre care nu se ştie unde se află. • Care nu mai există; dispărut. **2.** (Despre timp) Risipit în zadar, irosit. **3.** (Despre oameni) Căruia nu i se mai ştie de urmă; rătăcit; care se află în primejdie de moarte; dispărut, mort. **4.** Care abia se vede (din cauza depărtării). • (Despre sunete) Cu intensitate scăzută; stins. • (Despre culori) Palid, şters. **5.** Copleşit de gînduri, de stări sufleteşti etc. ○ *Cu ochii pierduţi* = privind în gol. **6.** (Despre un interval de timp) Care a trecut pentru cineva în zadar, care a fost petrecut fără folos. **7.** (Despre acţiuni) Ratat, neizbutit.

pierí, *pier*, vb. IV. Intranz. || Lat. *perire* || **1.** A muri (de moarte violentă). **2.** A se distruge; (despre vegetaţie) a se ofili, a se usca. **3.** A dispărea pe neaşteptate, a se face nevăzut; (fig.) (despre senzaţii, stări fizice etc.) a slăbi, a se stinge. **4.** A lua sfîrşit, a înceta să se (mai) manifeste, să se (mai) producă. ○ Expr. *A-i pieri cuiva glasul* = a nu mai putea scoate o vorbă.

pierít, -ă, *pieriţi, -te*, adj. **1.** Dispărut, mort (de obicei de moarte nefirească). **2.** (Despre oameni) Lipsit de vigoare, slab. **3.** Care se află într-o mare primejdie, sau într-o situaţie extrem de grea.

pieritór, -oáre, *pieritori, -oare*, adj. || Din *pieri* || **1.** Supus pieirii; muritor. **2.** Care durează, care dispare; trecător, efemer.

piérsic, *piersici*, s.m. || Lat. *persicus* || Pom fructifer din familia rozaceelor, originar din China, înalt de 4—6 m, cu flori trandafirii sau albe.

piérsică, *piersici*, s.f. || Lat. *persica* || Fructul comestibil al piersicului, drupă cărnoasă, sferică, suculentă, de culoare gălbuie sau roşiatică, cu pieliţa catifelată.

pierzánie s.f. || Din *pierde* || **1.** (Pop.) Pieire, moarte. **2.** Decădere, degradare (fizică sau morală).

pierzáre s.f. || Din *pierde* || Pierderea vieţii; pierzanie.

piésă, *piese*, s.f. || Din fr. *pièce* || **1.** Organ de maşină monobloc sau element component al unui aparat, al unui instrument, al unei instalaţii etc. **2.** Fiecare dintre unităţile unui ansamblu: *piesă de şah*. **3.** Monedă metalică. **4.** Fiecare dintre actele, documentele cuprinse într-un dosar sau într-o colecţie. **5.** Obiect de valoare sau operă de artă expusă într-un muzeu sau făcînd parte dintr-o colecţie. **6.** Operă literară destinată reprezentării pe scenă. **7.** Compoziţie muzicală. **8.** Fiecare dintre obiectele de îmbrăcăminte ale unui ansamblu vestimentar.

piesétă, *piesete*, s.f. || Din fr. *piécette* || Piesă de teatru de proporţii reduse.

pietáte s.f. || Din fr. *piété*, lat. *pietas, -atis* || **1.** Evlavie, cucernicie. **2.** Sentiment de respect profund faţă de cineva sau ceva.

pietín s.n. || Din fr. *piétin* (< *pied* „picior") || Boală a cerealelor datorată unor ciuperci, caracterizată prin înnegrirea părţii de la baza tulpinii, care provoacă pălirea şi căderea plantei.

pietón, *pietoni*, s.m. || Din fr. *piéton* (< *pied* „picior") || Persoană care umblă pe jos. (Denumirea se foloseşte în special pentru persoanele care circulă pe arterele cu trotuare, din oraşe).

pietrár, *pietrari*, s.m. || Din *piatră* || **1.** Muncitor care prelucrează piatră pentru construcţii. • Lucrător care execută pavaje din blocuri de piatră. **2.** Peşte teleostean, răpitor, de apă dulce, de 30—40 cm lungime, cu corpul în formă de fus, care trăieşte în locurile pietroase din rîuri.

pietrărie, *pietrării*, s.f. || Din *piatră* || **1.** Grămadă, morman de pietre; loc pietros. **2.** Carieră de piatră.

pietriceá s.f. v. **pietricică.**

pietricíca, *pietricele*, s.f. Diminutiv al lui *piatră;* bucată mică de piatră. || Şi: **pietriceá** s.f.

pietríş, *pietrişuri*, s.n. || Din *piatră* || **1.** Rocă sedimentară mobilă alcătuită din fragmente mici, rotunjite, de minerale şi roci. Se formează pe litoralul mărilor, în albiile apelor curgătoare etc. **2.** Pămînt pietros sau nisipos, neproductiv.

pietróiu, *pietroaie*, s.n. Augmentativ al lui *piatră;* bolovan.

pietrós, -oásă, *pietroşi, -oase*, adj. || Din *piatră* || **1.** (Despre locuri, drumuri etc.) Plin de pietre, cu multe pietre. • (Despre pămînt) Tare, dur. **2.** *Cireşe pietroase* = varietate de cireşe, cu pulpa tare. **3.** (Despre oameni) Robust, voinic.

pietroșél, *pietroșei*, s.m. || Din *pietros* || **1.** (Iht.) Porcușor. **2.** Nume dat mai multor specii de păsări migratoare, care trăiesc printre stînci și prin locuri pietroase.

pietruí, *pietruiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *piatră* || A așterne piatră pe un drum, pe o șosea. ● A pava cu piatră cubică.

pietruít, -ă, *pietruiți, -te*, adj. (Despre drumuri, șosele) Acoperit cu piatră. ● Pavat cu piatră.

piez[1] s.m. v. **piază.**

piez[2], *piezi*, s.m. || Din fr. *pièze;* cf. gr. *piezein* „a presa" || (Fiz.) Unitate de măsură a presiunii, egală cu presiunea exercitată de o forță de un sten, repartizată uniform pe o arie de 1 m^2.

piezíș, -ă, *piezíș, -e*, adj. || Din *piez*[1] || (Și adverbial) **1.** Oblic, înclinat într-o parte. ○ Expr. *A zîmbi piezíș* = a zîmbi din colțul gurii, cu ironie, cu răutate sau cu amărăciune. **2.** În pantă repede, abrupt. **3.** Indirect, lăturalnic; pe ascuns, pe furiș. **4.** (În legătură cu verbe ca „a privi", „a se uita") Lateral, într-o parte; (fig.) (în mod) bănuitor, iscoditor.

piezoeléctric, -ă, *piezoelectrici, -ce*, adj. || Din fr. *piézo-électrique* || Care se referă la piezoelectricitate, propriu piezoelectricității. ○ *Efect p. direct* (sau *invers)* = polarizare (sau deformare) a unor corpuri cristaline sub acțiunea unor solicitări exterioare.

piezoelectricitáte s.f. || Din fr. *piézo-électricité* || Proprietate a unor cristale de a prezenta efect piezoelectric.

piezométru, *piezometre*, s.n. || Din fr. *piézomètre;* gr. *piezein* „a presa" + *metron* „măsură" || Instrument pentru măsurarea compresibilității fluidelor.

piftíe, *piftii*, s.f. || Din bg. *pihtija*, ngr. *pihti* || Mîncare preparată din carne, oase și cartilaje de porc, de pasăre etc., fierte timp îndelungat în zeamă, care, după răcire se încheagă, devenind gelatinoasă.

pigmént, *pigmenți*, s.m. || Din fr. *pigment*, lat. *pigmentum* „culoare pentru pictură" || **1.** Substanță organică colorată care se găsește în unele celule și țesături din organism. ○ *Pigmenți biliari* = substanțe colorate prezente în bilă. **2.** Substanță solidă, pulverizată, insolubilă în mediul în care este suspendată, folosită pentru colorare în industria lacurilor și a vopselelor.

pigmentá, *pigmentez*, vb. I. Refl. || Din *pigment* || (Despre piele, țesături) A se colora datorită pigmenților.

pigmentáție, *pigmentații*, s.f. || Din fr. *pigmentation* || Colorație a pielii, cauzată de pigmenți.

pigméu, *pigmei*, s.m. || Din fr. *pygmée*, de la n. pr. gr. *Pygmaios*, numele unui popor legendar de pitici || **1.** Persoană făcînd parte din grupurile izolate, puțin numeroase, de populații din Africa centrală, caracterizate prin statura joasă, sub 1,5 m. **2.** Ființă mitologică făcînd parte dintr-o populație de pitici. **3.** (Fig.) Persoană lipsită de valoare, de merite, de putere.

pigulí, *pigulesc*, vb. IV. Tranz. (Pop.) **1.** (Despre păsări) A ciuguli. ● (Despre oameni) A lua cîte puțin (dintr-un aliment). **2.** A lucra cu migală ceva.

píhotă, *pihote*, s.f. || Din ucr. *pihota*, rus. *pehota* || (Înv.) Pedestrime, infanterie.

pijamá, *pijamale*, s.f. || Din fr. *pyjama*, engl. *pyjamas* (cuv. originar din limba hindi) || Îmbrăcăminte ușoară de casă, formată din pantaloni și bluză (folosită mai ales pentru dormit).

pil interj. || Din fr. *pille* || Strigăt cu care vînătorul îndeamnă cîinele să se arunce asupra vînatului.

pilá!, *pilafuri*, s.n. || Din tc. *pilâv*, ngr. *pilafi* || Mîncare preparată din orez și carne (de pasăre) sau legume, ciuperci etc. ○ Expr. (Fam.) *A face pe cineva pilaf* = **a)** a bate pe cineva foarte tare; **b)** a ucide, a ului.

pilástru, *pilaștri*, s.m. || Din fr. *pilastre* || Stîlp dreptunghiular, prevăzut cu bază și capitel, care servește ca element de ornamentație sau de consolidare.

pílă[1], *pile*, s.f. || Din sl. *pila* || **1.** Unealtă de oțel, de forme variate, brăzdată de crestături și folosită la ajustarea suprafețelor unor piese dure. **2.** Ustensilă asemănătoare cu pila (**1**), folosită pentru netezirea unghiilor (după tăierea lor).

pílă[2], *pile*, s.f. || Din fr. *pile* || **1.** Generator de curent electric continuu, fără piese mobile, care transformă în energie electrică diverse forme de energie (chimică, termică, luminoasă). **2.** *Pilă atomică* = reactor nuclear. **3.** Picior de pod. ○ Expr. *A avea pile* = a se bucura de protecția cuiva.

píldă, *pilde*, s.f. || Din magh. *példa* || **1.** Ceea ce poate servi drept învățătură; model de urmat. ○ *De pildă* = de exemplu, bunăoară. **2.** Pedeapsă sau măsură care poate servi și altora drept avertisment. **3.** Povestire cu tîlc; proverb, maximă.

pilduí, *pilduiesc*, vb. IV. || Din *pildă* || (Înv.) **1.** Refl. A lua exemplu de la cineva, a trage o învățătură. **2.** Tranz. A aplica o pedeapsă, care să servească drept pildă. **3.** Tranz. A exemplifica, a ilustra.

pilduitór, -oáre, *pilduitori, -oare*, adj. || Din *pildui* || **1.** Care servește sau poate servi drept pildă. **2.** Grăitor, elocvent, ilustrativ.

pileálă, *pileli*, s.f. || Din *pili*[2] || (Fam.) **1.** Faptul de a (se) pili[2]. **2.** Băutură alcoolică.

pileát, *pileați*, s.m. || Din lat. *pileati* (< *pileus* „un fel de căciulă") || Nume dat de romani nobililor daci.

pilí[1], *pilesc*, vb. IV. Tranz. || Din *pilă*[1] || A netezi, a ajusta suprafața unui obiect cu ajutorul pilei[1].

pilí[2], *pilesc*, vb. IV. || Din țig. *pilo* || (Fam.) **1.** Refl. A se ameți de băutură, a se îmbăta (puțin). **2.** A bea băuturi alcoolice.

pilít, -ă, *piliți, -te*, adj. Amețit de băutură; beat.

pilíre, *piliri*, s.f. Acțiunea de *a pili*[1]; prelucrare cu *pila*[1].

pilitúră, *pilituri*, s.f. || Din *pili*[1] || Așchiile, fărîmiturile de metal ce se desprind dintr-o piesă cînd este fasonată cu pila.

pilón, *piloni*, s.m. || Din fr. *pylône* || **1.** (Constr.) Stîlp rezistent care susține un arc de

pod, o cupolă etc. **2.** Suport de metal, de beton armat etc. care susține o linie electrică aeriană. **3.** (Arhit.) Construcție masivă în formă de poartă monumentală la templele antice. **4.** Element decorativ în formă de stîlp prismatic așezat la intrarea într-un parc, într-o expoziție etc.

pilór, *pilori*, s.m. || Din fr. *pylore* || Orificiu prin care stomacul comunică cu duodenul.

pilós, -oásă, *piloși, -oase*, adj. || Din fr. *pileux*, lat. *pilosus* (< *pilum* „păr") || (Anat.) Care aparține părului, privitor la păr; care are păr.

pilót[1]**,** *piloți*, s.m. || Din fr. *pilote* || **1.** Persoană care conduce o aeronavă în zbor. ○ *P. automat* = instalație automată care servește pentru menținerea unui regim de zbor al unei aeronave sau pentru executarea unor manevre. **2.** Persoană specializată în conducerea navelor sau în dirijarea unui convoi de vehicule pe porțiuni dificile ale traseului.

pilót[2]**,** *piloți*, s.m. || Din fr. *pilot* || Stîlp de oțel, de beton armat etc., care se înfige în pămînt pentru a susține o construcție sau pentru a fixa terenul.

pilotá, *pilotez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *piloter* || **1.** A conduce, în calitate de pilot, o aeronavă, o navă etc. **2.** A conduce un tren, o navă etc. în condiții speciale (porțiuni periculoase ale traseului, prin cataracte, pe canale, la intrări în porturi etc.

pilotáj, *pilotaje*, s.n. || Din fr. *pilotage* || Acțiunea de a pilota; tehnica conducerii unei aeronave în zbor.

pilotă, *pilote*, s.f. Un fel de plapumă umplută cu fulgi sau cu puf.

pilotínă, *pilotine*, s.f. || Din fr. *pilotin* || Ambarcație care servește pentru transportul pilotului pe bordul navei.

pilozitáte, *pilozități*, s.n. || Din fr. *pilosité*; cf. lat. *pilosus* „păros" || Prezența părului pe față, pe corpul și pe membrele unei persoane în funcție de caracterele sexuale secundare.

pilúg, *piluge*, s.n. (Reg.) Pisălog **(1).** ○ Expr. *A tunde pe cineva pilug* = a tunde pînă la piele. *Profesorul a stat lîngă noi pînă ce ne-a tuns chilug* (Creangă). || Și: **chilúg** s.n.

pilúlă, *pilule*, s.f. || Din fr. *pilule* || Preparat medicamentos de formă sferică sau circulară care se administrează pe cale bucală; tabletă; pastilă.

pimniță s.f. v. **pivniță.**

pin, *pini*, s.m. || Lat. *pinus* || Arbore din familia pinaceelor, înalt pînă la 40 m, cu frunze în formă de ace lungi și cu lemnul rezistent, folosit în construcții.

pinacée s.f. pl. || Cf. lat. *pinus* „pin" || Familie de arbori rășinoși, cu frunze aciculare, persistente la majoritatea speciilor, cu flori unisexuate grupate în conuri (ex. bradul, molidul, pinul).

pinacotécă, *pinacotecі*, s.f. || Din fr. *pinacothèque;* gr. *pinax, pinakos* „tablou" + *theke* „cutie" || Colecție mare de tablouri; muzeu în care se expune o astfel de colecție.

pineálă, *pineale*, adj. || Din fr. *pinéal;* cf. lat. *pinea* „con de pin" || *Glandă pineală* = epifiză.

pingeá, *pingele*, s.f. || Din tc. *pençe* || Bucată de talpă cu care se înlocuiește partea din față, uzată, a tălpii încălțămintei.

pingelí, *pingelesc*, vb. IV. Tranz. || Din *pingea* || A pune pingele la o încălțăminte.

pingelít, -ă, *pingeliți, -te*, adj. (Despre încălțăminte) Pe care s-au aplicat pingele.

ping-póng s.n. || Din fr. *ping-pong*, formație onomatopeică || Tenis de masă.

pinguín, *pinguini*, s.m. || Din fr. *pingouin* || Denumire dată unor genuri de păsări marine palmipede, nezburătoare, cu pieptul alb și spatele negru, care trăiesc în grupuri prin regiunile polare și se hrănesc cu pești.

pinión, *pinioane*, s.n. || Din fr. *pignon* || Roată dințată cu număr mic de dinți, care intră în componența unui angrenaj, fiind de obicei roata conducătoare a angrenajului.

pinipéd, *pinipede*, s.n. || Din fr. *pinnipèdes;* lat. *pinna* „înotătoare" + *pes, pedis* „picior" || (La pl.) Ordin de mamifere carnivore acvatice, cu membrele transformate în înotătoare; (și la sg.) animal din acest ordin (ex. foca, morsa).

pinólă, *pinole*, s.f. || Din germ. *Pinole* || Axul păpușii mobile a unei mașini-unelte, în care se fixează fie un vîrf de susținere a piesei de prelucrat, fie o sculă de găurire sau de filetare.

pínot [Pr.: pinó], *pinoturi*, s.n. || Din fr. *pinot* || *P. gris* = soi de viță de vie originar din Franța, cu ciorchinii mici, cilindrici, care produce vinuri albe superioare. Soiul *p. noir* produce vinuri negre superioare.

pínten, *pinteni*, s.m. || Din sl. *pentĭnŭ* || **1.** Obiect de metal în formă de potcoavă, prevăzut cu o rotiță, pe care călărețiil prind la călcîiul cizmelor pentru a îmboldi calul la mers; *p. ext.* lovitură dată calului cu acest obiect. ○ Expr. *A da pinteni calului* (sau *cuiva)* = **a)** a îndemna calul la mers; **b)** a zori, a grăbi pe cineva. *Și multe încă aș mai fi văzut, dacă foamea nu mi-ar fi dat pinteni* (Hogaș). *A bate din pinteni* = (despre militari) a lovi cu zgomot călcîiele încălțămintei (cu pinteni) unul de altul, luînd poziția de drepți. **2.** Formație cornoasă în partea de dinapoi a piciorului la cocoși și la alte specii de păsări. **3.** Proeminență pe o piesă care servește ca locaș de articulație sau pentru a limita cursa altei piese. **4.** Element de construcție executat din beton, care mărește rezistența unui baraj. **5.** Culme care iese în afara unui ansamblu deluros.

pintenát, -ă, *pintenați, -te*, adj. || Din *pínten* || Cu pinteni **(1)**; (despre păsări) care are pinteni **(2)**; (substantivat, m., glumeț) cocoș.

pintenóg, -oágă, *pintenogi, -oage*, adj. || Din sl. **pontonogŭ* || (Despre cai) Cu pete albe de la genunchi în jos, în special în jurul gleznei (la unul sau la mai multe picioare).

pintre prep. v. **printre.**

pinzgau [Pr.: pínțgau] subst. || Din germ. *Pinzgau* || **1.** Rasă de bovine de lapte și carne, de culoare roșie-castanie, cu o dungă albă de-a lungul spinării. **2.** Rasă de cai grei, de tracțiune.

piolét, *pioleți*, s.m. || Din fr. *piolet* || Instrument asemănător cu un mic tîrnăcop, folosit de alpiniști la escaladări.

pión, *pioni*, s.m. || Din fr. *pion* || Fiecare dintre cele șaisprezece piese de șah care se așază, la începutul partidei, în fața celorlalte piese.

pionér, -ă, subst. v. **pionier.**

pionéză s.f. v. **piuneză.**

pioniér, -ă, *pionieri, -e,* subst. || Din **(1)** rus. *pioner,* **(2, 3)** fr. *pionnier,* germ. *Pionier* || **1.** S.m. şi f. Membru al organizaţiei tineretului şcolar, care înglobează elevi între 7 şi 14 ani. **2.** S.m. şi f. Persoană făcînd parte dintr-un grup care pătrunde pentru prima oară într-un ţinut nelocuit (punînd bazele unei vieţi civilizate). ● (Fig.) Deschizător de drumuri în ştiinţă, în tehnică etc. **3.** S.m. (Milit.) *Trupe de pionieri* = trupe specializate în construcţii de drumuri, fortificaţii etc.; militar care face parte din aceste trupe. || Şi: (ieşit din uz) **pionér** subst.

pionierát s.n. || Din *pionier* || Misiunea sau sarcina de pionier **(2)**; activitate de pionier.

pionierése, -eáscă, *pionierești,* adj. || Din *pionier* || Care aparţine pionierilor **(1)**, privitor la pionieri.

piorée s.f. || Din fr. *pyorrhée* || Scurgere de puroi dintr-un focar infecţios, frecventă mai ales la alveolele dinţilor.

pióș, -oásă, *pioşi, -oase,* adj. || Din fr. *pieux* || Evlavios, cuvios, cucernic; *p. ext.* animat de o afecţiune respectuoasă.

pipá, *pipez,* vb. I. Intranz. şi tranz. || Din *pipă* || (Reg.) A fuma (cu pipa).

pípă, *pipe,* s.f. || Din magh. *pipa* || **1.** Lulea. **2.** Piesă de porţelan care serveşte pentru a proteja conductele electrice exterioare la intrarea lor în pereţii unei clădiri. **3.** Piesă care închide succesiv circuitele electrice ale bujiilor motoarelor cu aprindere electrică.

pipăí, *pipăi,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *pipati* || **1.** A atinge uşor ceva cu degetele (pentru a constata prezenţa, forma etc.); a căuta ceva dibuind (cu mîna). ○ *Pe pipăite* = atingînd cu mîna (obiectul respectiv). ● *P. anal.* (Despre animale) A atinge cu botul, cu laba, cu tentaculele etc. pentru a percepe ceva. **2.** (Med.) A palpa. **3.** A merge, a păşi cu nesiguranţă, dibuind cu piciorul, pentru a găsi drumul.

pipăít s.n. **1.** Faptul de *a pipăi.* **2.** Unul dintre simţuri, cu ajutorul căruia, atingînd corpurile (cu mîna), ne dăm seama de existenţa, de forma sau de alte însuşiri ale lor.

pipărá vb. I. v. **pipera.**

pipărát, -ă adj. v. **piperat.**

pipărúș, *pipăruși,* s.m. || Din *piper* || (Bot.) Ardei; *p. restr.* fructul acestei plante, în special ardeiul iute. *De ger i se făcuse nasul pipăruș* (Alecsandri).

pipe-line [Pr.: páip-lain] subst. || Cuv. engl. || Conductă pentru transportul la distanţă al fluidelor.

pipér, *piperi,* s.m. || Din ngr. *piperi,* sl. *piperŭ* || **1.** Plantă tropicală din familia piperaceelor, originară din Orient, cu tulpina tîrîtoare sau agăţătoare, cu fructe mici, negre la maturitate, folosite drept condiment; *p. restr.* fructul acestei plante. ○ *Cu piper* = (despre glume) uşor indecent, picant. ○ Expr. *A i se sui cuiva piperul la nas* = a se supăra. **2.** (Reg.) Ardei; *p. restr.* fructul acestei plante.

piperá, *piperez,* vb. I. Tranz. || Din *piper* || A pune piper în mîncare. || Şi **pipărá** vb. I.

piperacée, *piperacee,* s.f. || Din fr. *pipéracée,* lat. *piperaceae* || Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, cu proprietăţi aromatice, cu fructul în formă de boabe; răspîndite mai ales în regiunile tropicale; (şi la sg.) plantă din această familie (ex. piperul).

piperát, -ă, *piperaţi, -te,* adj. **1.** (Despre mîncăruri şi băuturi) În care s-a pus (prea mult) piper. **2.** (Fig.; despre preţuri, dobînzi etc.) Foarte ridicat. **3.** (Despre glume, anecdote) (Uşor) indecent. || Şi: **pipărát, -ă** adj.

piperménț s.n. || Din engl. *peppermint* || Lichior de mentă.

pipernici, *pipernicesc,* vb. IV. Refl. (Despre plante şi animale ori despre părţi ale lor) A se opri din creştere sau din dezvoltare; a degenera din punct de vedere biologic, din cauza unor condiţii neprielnice.

pipernicíre, *pipernicire,* s.f. Faptul de *a se pipernici;* închircire, sfrijire.

pipernicít, -ă, *pipernicit, -te,* adj. (Despre plante, animale sau părţi ale lor) Care s-a oprit din creştere, din dezvoltare; care a degenerat din punct de vedere biologic, din cauza unor condiţii neprielnice.

pipétă, *pipete,* s.f. || Din fr. *pipette* || Tub mic de sticlă subţiat la un capăt şi prevăzut cu o pompă de cauciuc la celălalt, folosit pentru a lua şi a picura o cantitate mică de lichid. **P.** gradată este folosită şi pentru a măsura o cantitate (mică) de lichid.

pipirig s.m. Denumire dată mai multor plante erbacee, cu tupina cilindrică sau triunghiulară, care cresc prin locuri umede. ○ *P. de munte* = plantă erbacee din familia ecvisetaceelor, înaltă de c. 1m, cenuşiu-verzuie sau albăstrie şi cu un spic scurt.

pípotă, *pipote,* s.f. Nume dat stomacului unor păsări; rînză. ● (Fam. şi glumeţ) Stomac de om.

pir s.m. || Din bg. *pir* || Plantă erbacee din familia gramineelor, cu rizom tîrîtor şi cu frunze liniare, care creşte ca buruiană printre plantele de cultură, împiedicînd dezvoltarea acestora.

piramidál, -ă, *piramidali, -e,* adj. || Din fr. *pyramidal* || **1.** Care are forma unei piramide. **2.** (Fig.) De proporţii foarte mari, uriaş, enorm. *Dascălul acesta lua în ochii mei un chip măreț... piramidal* (Negruzzi).

piramídă, *piramide,* s.f. ||Din fr. *pyramide,* ngr. *pyramis, -idos,* lat. *pyramis, -idis* || **1.** Corp geometric cu bază poligonală şi cu feţe triunghiulare, care se unesc într-un vîrf comun. **2.** Denumire dată monumentelor funerare de pe valea Nilului, avînd forma unei piramide **(1)** regulate, ridicate pentru faraonii Egiptului antic. **3.** Figură de gimnastică executată de mai mulţi sportivi, aşezaţi în rînduri suprapuse, în formă de piramidă **(1)**.

piramidón, *piramidoane,* s.n. || Din fr. *pyramidon* || (Farm.) Amidopirină.

pirándă, *pirande,* s.f. || Din ţig. *pirando* || **Pop.) Ţigancă**; soţie de ţigan.

pirát, *piraţi,* s.m. || Din fr. *pirate,* lat. *pirata,* gr. *peirates* (< *peiran* „a încerca", apoi „a-şi

încerca norocul pe mare") || Persoană care săvîrșește acte de piraterie; corsar.

pirateréșc, -éască, *piratereşti*, adj. || Din *piraterie* || Care se referă la piraţi, care aparţine piraţilor.

piratería s.f. || Din fr. *piraterie* || Jefuirea de către echipajul sau de către pasagerii unei nave a persoanelor ori a bunurilor de pe acea navă sau de pe altă navă. ◉ *P. aeriană* = act de amenințare și violență săvîrșit de o persoană sau de un grup înarmat asupra echipajului unui avion în scopul schimbării itinerarului acestuia.

piré s.n. v. **piure.**

piréu s.n. v. **piure.**

piridínă s.f. || Din fr. *pyridine* || Substanță organică lichidă cu caracter bazic, toxică, incoloră, cu miros caracteristic, întrebuințată la fabricarea unor medicamente, a unor coloranți etc.

pirítă, *pirite*, s.f. || Din fr. *pyrite* || Sulfură naturală de fier, cristalizată, de culoare galbenă cu luciu metalic, utilizată la fabricarea acidului sulfuric. Uneori conține și aur, argint, cupru etc.

piro- || Din gr. *pyr, pyros* „foc" || Element de compunere cu sensul „de fo c", „referitor la foc" sau „referitor la temperaturi înalte", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

pireclástic, -ă, *piroclastici, -ce*, adj. || Din fr. *pyroclastique* || (Despre formații geologice) Care se referă la piroclastite, care este alcătuit din piroclastite.

piroclastít, *piroclastite*, s.n. || Din fr. *pyroclastite; piro-* + gr. *klastos* „sfărîmat" || Rocă sedimentară formată prin acumularea materialului expulzat prin exploziile vulcanice.

pirofór, *pirofori*, s.m. || Din fr. *pyrophore; piro-* + gr. *phoros* „dispus la..." || Substanță care se aprinde în contact cu oxigenul sau cu aerul.

pirogálic adj. m. || Din fr. *pyrogallique* || *Acid pirogalic* = pirogalol.

pirogalól s.n. || Din fr. *pyrogallol* || Compus organic cristalin, solubil în apă, obținut din acid galic și folosit ca revelator fotografic, în analiza gazelor etc.

pirógă, *pirogi*, s.f. || Din fr. *pirogue*, sp. *piragua*, din amerind. *piragwa* || Ambarcație lungă și îngustă, făcută dintr-un trunchi de copac scobit, folosită de amerindieni și de locuitorii insulelor din Oceanul Pacific.

pirogenáre s.f. || Cf. fr. *pyrogénation; piro-* + gr. *gennan* „a produce" || Procedeu pentru realizarea unor reacții chimice accelerate prin temperaturi de peste 500° C; piroliză.

pirogravór, *pirogravori*, s.m. || Din fr. *pyrograveur* || Specialist în tehnica pirogravurii.

pirogravúră, (2) *pirogravuri*, s.f. || Din fr. *pyrogravure* || **1.** Tehnică de ornamentare a suprafeței obiectelor de lemn, de os, de piele etc., cu ajutorul unui termocauter cu ac incandescent. **2.** Obiect gravat prin procedeul pirogravurii **(1).**

piról, *piroli*, s.m. || Din fr. *pyrrol* || Compus organic lichid, izolat din gudroanele de cărbune și întrebuințat ca materie primă la fabricarea unor coloranți.

pirolíză s.f. || Din fr. *pyrolyse* || (Chim.) Pirogenare.

piroluzít s.n. || Din fr. *pyrolusite* || Bioxid natural de mangan. Apare de obicei în mase compacte sau pămîntoase de culoare neagră, fiind un minereu de mangan.

piromanie s.f. || Din fr. *pyromanie; piro-* + gr. *mania* „nebunie" || Formă de tulburare psihică manifestată prin tendința de a provoca incendii, de a distruge prin foc.

pirométru, *pirometre*, sn. || Din fr. *pyromètre; piro-* + gr. *metron* „măsură" || Instrument pentru măsurarea temperaturilor înalte, bazat fie pe măsurarea tensiunii electrice, fie pe evaluarea energiei luminoase emise de corpul respectiv.

pirón, *piroane*, s.n. || Din sl. *pironŭ* || Cui de oțel, lung și gros, folosit mai ales la îmbinarea pieselor unei construcții de lemn. ○ Expr. (Fam.) *A face (la) piroane* = a clănțăni din dinți din cauza frigului. (Fam.) *A tăia (la) piroane* = a spune minciuni.

pironí, *pironesc*, vb. IV. Tranz. || Din *piron* || **1.** A fixa cu piroane. **2.** A împiedica pe cineva să se miște, a-l imobiliza. **3.** A-și fixa, a-și concentra privirea, atenția, gîndul într-o anumită direcție; a aținti.

pironít, -ă, *pironiți, -te*, adj. **1.** Fixat în piroane. **2.** Nemișcat, imobilizat; încremenit (de emoție, de durere etc.). **3.** (Despre privire) Fixat, ațintit.

piróp s.n. || Din germ. *Pyrop*; cf. gr. *piropes* „roșu ca focul" || Varietate de granat, de culoare roșie, cu luciu sticlos. Este un mineral rar, utilizat ca piatră semiprețioasă.

piroscáf, *piroscafe*, s.n. || Din fr. *pyroscaphe; piro-* + gr. *skaphos* „corabie" || (Ieșit din uz) Navă acționată de un motor cu aburi.

pirosféră s.f. || Din fr. *pyrosphère; piro-* + gr. *sphaira* „sferă" || Denumire învechită pentru interiorul globului terestru, unde materia se află în stare topită și care este sursa proceselor magmatice.

pirostát, *pirostate*, s.n. || Din fr. *pyrostat; piro-* + gr. *statos* „care stă" || Aparat folosit pentru supravegherea și menținerea constantă a temperaturii în cuptoarele industriale.

pirostíe s.f. v. **pirostrie.**

pirostríe, *pirostrii*, s.f. || Din ngr. *pirostia*, bg. *pirostija* || **1.** (Mai ales la pl.) Obiect de gospodărie făcu dintr-un cerc sau dintr-un triunghi de fier sprijinit pe trei picioare, pe care se așază oala sau ceaunul la foc deschis. **2.** (Pop.; la pl.) Cunună care se pune pe capul mirilor la căsătoria religioasă. ○ Expr. (Glumeț) *A(-și) pune pirostriile pe cap* = a (se) căsători. || Și: (înv. și reg.) **pirostíe** s.f.

piroteálă s.f. || Din *piroti* || Faptul de *a piroti;* somnolență, moțăială. *Simțurile mi se topiră,... într-o piroteală aiurită* (Delavrancea).

pirotéhnic, -ă, *pirotehnici, -ce*, adj. || Din fr. *pyrotechnique* || Care se referă la pirotehnie; produs prin pirotehnie.

pirotehnicián, *pirotehnicieni*, s.m. || Din fr. *pyrotechnicien* || Specialist în pirotehnie.

pirotehníe s.f. || Din fr. *pyrotechnie; piro-* + gr. *tekhne* „meşteşug" || Tehnica fabricării materialelor şi dispozitivelor de iniţiere a exploziilor în mine, la proiectile etc. ● Tehnica producerii şi folosirii focului de artificii.

pirotérmic, -ă, *pirotermici, -ce*, adj. || Din fr. *pyrothermique; piro-* + gr. *thermos* „cald" || (Despre procese, instalaţii etc.) Care dezvoltă căldură prin ardere.

pirotí, *pirotesc*, vb. IV. Intranz. **1.** A fi toropit de somn, a dormita, a moţăi. **2.** A fi abătut şi fără vlagă; *p. ext.* a zăcea, a boli.

piroxén, *piroxeni*, s.m. || Din fr. *pyroxène; piro-* + gr. *xenos* „străin" || (La pl.) Grup de minerale magmatice şi metamorfice alcătuite din silicaţi de magneziu, de fier, de calciu etc.; (şi la sg.) mineral din acest grup.

pîrpiríu, -ie, *pîrpirii*, adj. || Din tc. *pirpiri* || **1.** Mic, pipernicit. *Răcnea sacagiul pîrpiriu şi desculţ* (Cezar Petrescu). **2.** (Despre îmbrăcăminte) Subţire, sărăcăcios.

piruétă, *piruete*, s.f. || Din fr. *pirouette* || Rotire a corpului (în balet, în gimnastica artistică etc.), executată mai ales pe vîrful unui singur picior.

piruí, pers. 3 *piruie*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Despre păsări) A scoate sunete caracteristice, melodioase; a ciripi. *Undeva prinse să piruie o privighetoare* (Gîrleanu).

pis interj. || Onomatopee || (Repetat) Strigăt cu care se cheamă pisica. ○ Expr. *A nu zice nici pis* = a tăcea, a nu scoate nici o vorbă. || Şi: **pîs** interj.

pisá, *pisez*, vb. I. Tranz. || Lat. *pi(n)sare* || **1.** A zdrobi, a mărunţi o substanţă (cu pisălogul, cu ciocanul etc.); a preface în praf. ● A bătători, a bătuci (cu picioarele), a îndesa (pămîntul, zăpada). **2.** (Fig.) A snopi pe cineva în bătaie. **3.** (Fig.) A plictisi, a bate la cap.

pisánie, *pisanii*, s.f. || Din sl. *pisanije* || (Înv.) Inscripţie (în limba slavonă sau cu caractere chirilice) sculptată sau pictată la intrarea într-o biserică, pe lespedea unui mormînt etc.

pisár, *pisari*, s.m. || Din sl. *pisarĭ* || (În evul mediu) Secretar domnesc în Ţara Românească şi în Moldova; grămătic, diac.

pisát, -ă, *pisaţi, -te*, adj. Mărunţit; prefăcut în pulbere.

pisăgeálă s.f. || Din *pisăgi* || (Fam.) Faptul de a pisăgi. ● (Fig.) Cicăleală, pisălogeală; *p. ext.* bătaie zdravănă.

pisăgí, *pisăgesc*, vb. IV. Tranz. || Din *pisa* || (Fam.) A pisa.

pisălóg, -ágă, *pisălogi, -oage*, s.n., adj. || Din *pisa* || **1.** S.n. Unealtă casnică, de metal, de piatră sau de lemn, rotunjită la capăt ca o măciucă, cu care se pisează în piuliţă. **2.** Adj. (Fam.; adesea substantivat) Care plictiseşte pe cineva, insistînd mereu asupra aceluiaşi lucru.

pisălogeálă, *pisălogeli*, s.f. || Din *pisălogi* || (Fam.) Faptul de a pisălogi; vorbărie care plictiseşte; cicăleală.

pisălogí, *pisălogesc*, vb. IV. Tranz. || Din *pisălog* || (Fam.) A plictisi, a pisa **(3)**.

pisc, *piscuri*, s.n. **1.** Vîrf ascuţit, stîncos al unui munte. **2.** Capătul de dinainte, ascuţit şi încovoiat în sus, al unei ambarcaţii. **3.** (Pop.) Partea de la car sau de la sanie în care se fixează proţapul.

piscícol, -ă, *piscicoli, -e*, adj. || Din fr. *piscicole;* lat. *piscis* „peşte" + *colere* „a cultiva" || Care se referă la peşti, la piscicultură sau la pescuit.

piscicultór, *piscicultori*, s.m. || Din fr. *pisciculteur* || Specialist în piscicultură.

piscicultúră s.f. || Din fr. *pisciculture* || Ramură a economiei care se ocupă cu creşterea peştilor în apele naturale, în heleşteie şi iazuri (amenajate în acest scop).

piscínă, *piscine*, s.f. || Din fr. *piscine*, lat. *piscina* || **1.** Bazin cu peşti, amenajat într-o grădină sau într-un parc. **2.** Bazin de înot.

piscói, *piscoaie*, s.n. (Reg.) Fluierul cimpoiului.

piscuí, pers. 3 *piscuie*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Despre păsări) A ciripi; (despre puii de pasăre) a piui.

piscuít s.n. Faptul de *a piscui*.

pisíc, *pisici*, s.m. || Din *pisică* || Pisoi.

pisícă, *pisici*, s.f. || Din *pis* || **1.** Mamifer carnivor domesticit din familia felidelor, cu bot scurt, cu corp suplu, acoperit cu păr moale de diferite culori, şi cu gheare retractile; *spec.* femela acestui animal. ○ *P. sălbatică* = animal de pradă înrudit cu pisica **(1)**, lung de circa 70 cm, cu blana cenuşie-gălbuie. Trăieşte prin păduri. ○ Expr. *A trăi* (sau *a se înţelege*) *ca cîinele cu pisica* = a trăi rău, a nu se înţelege cu cineva. *A avea ochi de pisică* = a avea privirea foarte ageră, a vedea foarte bine. **2.** *Pisică-de-mare* = peşte marin ovipar, de 60—100 cm lungime, cu un spin veninos în coadă. **3.** (Tehn.) Căruciorul unei maşini de ridicat.

pisicúţă, *pisicuţe*, s.f. Diminutiv al lui *pisică*.

pisoár, *pisoare*, s.n. || Din fr. *pissoir* || Vas de faianţă, de metal etc., montat la peretele unui closet, sau construcţie independentă, special amenajată, care serveşte bărbaţilor pentru urinat.

pisói, *pisoi*, s.m. || Din *pis* || Pui (mai ales mascul) de pisică.

pisolít, *pisolite*, s.n. || Din fr. *pisolithe;* gr. *pisos* „mazăre" + *lithos* „piatră" || Agregat de minerale, alcătuit din bucăţi sferice de mărimea unui bob de mazăre. ● Rocă alcătuită din astfel de minerale.

pístă, *piste*, s.f. || Din fr. *piste* || **1.** Fîşie de teren special amenajată pentru decolarea şi aterizarea avioanelor, pentru curse sportive etc. ● (Fig.) Direcţie, curs; făgaş. **2.** *Pistă sonoră* = fîşie îngustă la marginea unei pelicule cinematografice, pe care este făcută înregistrarea sonoră.

pistíl, *pistiluri*, s.n. || Din fr. *pistil*, lat. *pistillus* „pilon" || **1.** Organul femel reproducător al florii, format din ovar, stil şi stigmat. **2.** Obiect de sticlă, de porţelan etc., cu care se pulverizează ori se omogenizează în mojar substanţe chimice sau farmaceutice.

pistól[1], *pistoale*, s.n. || Din ngr. *pistoli*, germ. *Pistole* || **1.** Armă de foc de dimensiuni mici,

mînuită cu o singură mînă ○ *Pistol-mitralieră* = armă automată cu țeavă scurtă și cu bătaie mai mică decît a puștii-mitraliere. *P. de rachete* (sau *de semnalizare*) = pistol cu care se trag rachetele de semnalizare. **2.** Aparat portativ, avînd forma pistolului **(1)**, folosit pentru diferite operații (vopsit, nituit etc.).

pistól[2], *pistoli*, s.m. || Din fr. *pistole* || Veche monedă de aur (franceză, italiană, engleză etc.).

pistolár, *pistolari*, s.m. || Din *pistol*[1] || Specialist în tragerea cu pistolul[1] **(1)**.

pistolét, *pistolete*, s.n. || Din fr. *pistolet* || Armă de foc semiautomată, de dimensiuni mici, avînd magazia de cartușe montată în patul armei. Se mînuiește cu o singură mînă.

pistón, *pistoane*, s.n. || Din fr. *piston* || **1.** Organ de mașină care efectuează o mișcare rectilinie alternativă într-un cilindru în care se găsește un fluid sub presiune, contribuind la transformarea energiei fluidului în energie mecanică, la motoarele termice, sau a energiei mecanice în energia fluidului, la pompe compresoare. **2.** Instrument muzical de suflat, din alamă, asemănător cu trompeta.

pistoná, *pistonez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *pistonner* || **1.** A extrage un lichid cu ajutorul unui piston. **2.** (Fig.; fam.) A stărui pe lîngă cineva pentru a obține ceva.

pistrúi, *pistrui*, s.m. || Din *pistru* (reg.) „pătat" || Pată mică, brună-gălbuie, care se formează pe piele (mai ales la oamenii blonzi sau roșcați).

pistruiát, -ă, *pistruiați, -te*, adj. || Din *pistrui* || Care are pistrui, cu pistrui.

pișcá, *pișc*, vb. I. **1.** Tranz. A apuca pielea cu vîrful degetelor sau cu unghiile, strîngînd-o și producînd o senzație dureroasă. **2.** Tranz. A ridica cu vîrful degetelor coardele unor instrumente muzicale și a le da drumul, pentru a le face să vibreze. **3.** Tranz. (Despre insecte) A înțepa, a mușca. ○ Expr. *Ca și cum* (sau *cît*) *te-ar pișca un purice* = foarte puțin. **4.** Tranz. A rupe sau a tăia cîte puțin din ceva. **5.** Tranz. și intranz. (Despre frig, vînt) A înțepa; (despre brumă, ger) a vătăma, a atinge frunzele sau fructele plantelor. **6.** Tranz. și intranz. (Despre băuturi, condimente sau mîncăruri condimentate) A provoca o senzație de usturime.

pișcăciós, -oásă, *pișcăcioși, -oase*, adj. || Din *pișca* || (Despre mîncăruri și băuturi) Care pișcă **(6)**, care înțeapă la limbă; iute.

pișcătór, -oáre, *pișcători, -oare*, adj. || Din *pișca* || **1.** Care înțeapă, care pișcă. ● (Fig.) Care conține o critică ascuțită, tăioasă. **2.** (Despre alimente) Care ustură, pișcăcios, iute.

pișcătúră, *pișcături*, s.f. || Din *pișca* || Faptul de a pișca pielea. ● Ciupitură, înțepătură de insectă. ● (Fig.) Vorbă usturătoare.

pișcót, *pișcoturi*, s.n. || Din magh. *piskóta*; it. *biscotto* (< lat. *bis coctus* „de două ori copt"), germ. *Biskotte* || Produs de patiserie (un fel de biscuit cu porozitate mare) obținut dintr-un aluat moale făcut din făină, ouă și zahăr.

pișichér, *pișicheri*, s.m. || Din tc. *pișekâr* || (Fam.; adesea adjectival) Om șmecher, șiret.

pitác[1], *pitace*, s.n. || Din sl. *pitakŭ* || (Înv.) **1.** Decret de ridicare la rang boieresc. **2.** Dispoziție scrisă, ordin, decret.

pitác[2], *pitaci*, s.m. || Din scr., bg. *petak*, rus. *pjatak* || **1.** Monedă austriacă de aramă care a circulat în trecut și la noi; *p. ext.* ban, gologan, para. **2.** Monedă rusească de argint sau de aramă.

pitagoréic, -ă, *pitagoreici, -ce*, adj., s.m. || Din germ. *pythagoreisch* || **1.** Adj. Care ține de școala lui Pitagora. **2.** S.m. Adept al lui Pitagora.

pitagorísm s.n. || Din fr. *pythagorisme* || Nume dat școlii filozofice întemeiate de Pitagora (sec. 6 î.e.n.), care considera că esența tuturor lucrurilor este numărul.

pitár, *pitari*, s.m. || Din *pită* || (În evul mediu) Dregător în Țara Românească și în Moldova, însărcinat cu aprovizionarea curții domnești cu pîine.

pitárcă, *pitărci*, s.f. || Cf. *pită*, *mînătarcă* || (Reg.) Numele a două specii de ciuperci înrudite cu mînătarca.

pítă, *pite*, s.f. || Din ngr., bg. *pita* || (Reg.) **1.** Pîine. **2.** (Fig.) Hrană; *p. ext.* slujbă, funcție.

pitărie, *pitării*, s.f. || Din *pitar* || **1.** (Înv. și reg.) Brutărie. **2.** (Înv.) Dregătoria pitarului; rangul, funcția de pitar.

pitecantróp, *pitecantropi*, s.m. || Din fr. *pithécanthrope*; gr. *pithekos* „maimuță" + *anthropos* „om" || Nume dat unuia dintre strămoșii omului, datînd din paleoliticul inferior și prezentînd caractere intermediare între maimuțele antropoide și omul primitiv.

pití, *pitesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) ascunde (ghemuindu-se), a (se) pitula. (Fig.) *Toți ciulinii de pe vale Se pitesc prin văgăuni* (Topîrceanu).

pitíc, -ă, *pitici, -ce*, adj., subst. || Cf. sl. *pitikŭ* || **1.** Adj. De statură foarte mică, scund; (despre plante) pipernicit, nedezvoltat. ● (Despre unele animale și plante) Care face parte din specii mici. **2.** S.m. și f. Individ de statură mult inferioară celei mijlocii. ● S.m. (Fig.) Persoană neînsemnată. **3.** S.m. și f. Pigmeu **(1)**. **4.** S.m. (Mitol.) Personaj de statură mică, isteț și vioi.

pítice adj. || Din fr. [*jeux*] *pythiques* || *Jocuri p.* = jocuri organizate la Delfi, în Grecia antică, din patru în patru ani, în amintirea luptei legendare a zeului Apolo cu balaurul Piton.

pitiriázis subst. || Din fr. *pityriasis*, gr. *pitiriasis* (< *pitirion* „pleavă") || Denumire generică pentru o serie de dermatoze caracterizate în special prin descuamare; mătreață.

pitít, -ă, *pitiți, -te*, adj. (Pop.) Ascuns (spre a nu fi văzut, găsit, prins). *Stă pitit ca iepurele* (Pann).

pitón[1], *pitoane*, s.n. || Din fr. *piton* || Instrument metalic în formă de țăruș, prevăzut cu un inel prin care se introduce coarda, și care servește la asigurarea alpiniștilor în timpul escaladărilor.

pitón[2], *pitoni*, s.m. || Din fr. *python* || Șarpe mare, neveninos, lung de 4—10 m, care trăiește în Africa și în sudul Asiei.

pitorésc, -ească, *pitorești*, adj. || Din it. *pittoresco*, fr. *pittoresque* || Care impresionează plăcut,

prin aşezare, aspect, colorit etc., care este potrivit pentru a deveni subiectul unei picturi. ● (Despre limbă, stil) Bogat în imagini, colorat, viu.

pitpalác, *pitpalaci*, s.m., interj. || Onomatopee || **1.** S.m. Prepeliţă. **2.** Interj. Cuvînt care imită strigătul prepeliţei.

pitpalácă, *pitpalace*, s.f. || Din *pitpalac* || Femela pitpalacului. *O pitpalacă şi-a repezit glasul* (Delavrancea).

pitulá, *pitulez*, vb. I. Refl. şi tranz. || Din *piti* || (Pop.) A (se) piti. || Şi: **tupilá** vb. I.

pitulát, -ă, *pitulaţi, -te*, adj. (Pop.) Pitit.

pitulíce, *pitulici*, s.f. || Din *pitula* || Mică pasăre călătoare, insectivoră, cu penele brune-verzui pe spate şi cenuşii pe pîntece.

piţigăiá, *piţigăiez*, vb. I. Tranz. || Din *piţigăiat* || A-şi subţia vocea. ● Refl. A vorbi cu glas subţire.

piţigăiát, -ă, *piţigăiaţi, -te*, adj. (Despre voce sau despre sunete) Subţire, ascuţit.

piţigói, *piţigoi*, s.m. Pasăre mică, insectivoră, cu ciocul conic, scurt, cu penele albastre-verzui pe spate şi galbene pe pîntece, iar pe piept şi pe cap negre.

piţúlă, *piţule*, s.f. || Din magh. *picula* || (Reg.) Monedă austro-ungară care a circulat şi în Transilvania şi Bucovina. ● (Fam.) Monedă de valoare mică; para, gologan.

piu interj. || Onomatopee || (De obicei repetat) Cuvînt care imită strigătul puilor de pasăre.

piuá, *piuez*, vb. I. Tranz. || Din *piuă* || A da o ţesătură de lînă la piuă.

piuă, *piue* şi *pive*, s.f. || Lat. **pilla* || **1.** Instalaţie pentru împîslirea ţesăturilor de lînă. **2.** Vas cu fundul şi pereţii groşi, în care se pisează diferite substanţe solide. **3.** Parte a şteampului în care se mărunţeşte minereul. **4.** Tun primitiv care se încărca pe la gura ţevii. || Şi: **pívă** s.f.

piuí, pers. 3 *piuie*, vb. IV. Intranz. || Din *piu* || (Despre puii de pasăre) A scoate piuituri; a piscui. ● (Despre un corp care străbate aerul cu viteză) A şuiera, a ţiui.

piuít s.n. Faptul de *a piui;* sunete specifice scoase de puii păsărilor. ○ Expr. *A-i lua* (sau *a-i tăia) cuiva piuitul* = **a)** a reduce pe cineva la tăcere; **b)** a ucide pe cineva.

piuitúră, *piuituri*, s.f. || Din *piui* || Strigăt caracteristic scos de puii de pasăre. ● Sunet subţire, ascuţit.

piulíţă, *piuliţe*, s.f. || Din *piuă* || **1.** Vas de metal întrebuinţat în gospodărie, în laboratoare etc., în care se pisează diferite substanţe. **2.** Piesă de metal avînd o gaură filetată, care se poate înşuruba pe o tijă cu filet corespunzător.

piunéză, *piuneze*, s.f. || Din fr. *punaise* || Cui mic cu capul mare, plat, folosit pentru fixat hîrtii, afişe etc. pe un perete sau pe o placă de lemn. || Şi: **pionéză** s.f.

piuré, *piureuri*, s.n. || Din fr. *purée* || Preparat culinar cu aspect de pastă, obţinut din legume (în special din cartofi) sau din fructe fierte (ori crude) trecute prin sită sau zdrobite şi folosit de obicei ca garnitură. || Şi: **piréu, piré** s.n.

pívă s.f. v. **piuă.**

pivnicér, *pivniceri*, s.m. || Din *pivniţă* || **1.** (În evul mediu în Ţara Românească şi în Moldova) Dregător care avea în grijă pivniţele domneşti. **2.** Persoană care supraveghează o pivniţă cu vinuri.

pívniţă, *pivniţe*, s.f. || Din sl. *piatnica* || Încăpere sau grup de încăperi zidite de obicei dedesubtul unei clădiri, sub nivelul terenului, şi destinate păstrării unor materiale sau a unor produse alimentare. ○ Expr. *A vorbi ca din pivniţă* = a vorbi cu timbru profund, grav. || Şi: **pímniţă** s.f.

pivót, (1—3) *pivoturi*, s.n., **(4)** *pivoţi*, s.m. || Din fr. *pivot* || **1.** S.n. (Tehn.) Fus care se reazemă cu capătul (cilindric, conic sau tronconic) pe un lagăr. **2.** S.n. (Fig.) Centru, punct esenţial de sprijin. **3.** S.n. Rădăcina principală, îngroşată, a unor plante (ca morcovul, sfecla). **4.** S.m. (În unele jocuri sportive) Jucător atacant care pătrunde în dispozitivul de apărare advers.

pivotá, *pivotez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *pivoter* || A se roti (pe un pivot). ● (Fig.; despre acţiuni, procese) A se desfăşura în jurul a ceva, a se sprijini, în desfăşurare, pe ceva.

pivotánt, -ă, *pivotanţi, -te*, adj. || Din fr. *pivotant* || **1.** Care poate pivota. **2.** *Rădăcină pivotantă* = rădăcină care pătrunde adînc, vertical în sol.

pivotáre, *pivotări*, s.f. Acţiunea de *a pivota;* rotire.

pix, *pixuri*, s.n. Ustensilă pentru scris avînd în interior un tub cu pastă, acţionat printr-un dispozitiv.

pixídă, *pixide*, s.f. || Din fr. *pyxide* || **1.** Casetă care servea în trecut la păstrarea bijuteriilor. **2.** Fruct în formă de capsulă care se deschide printr-un căpăcel sau prin ruperea în două (ex. la măselariţă, la pătlagină etc.).

pizmáş, -ă, *pizmaşi, -e*, s.m. şi f., adj. || Din *pizmă* || (Pop.) (Persoană) care poartă pizmă cuiva; (om) răutăcios, duşmănos, potrivnic.

pízmă s.f. || Din sl. *pizma* || (Pop.) Ciudă, invidie; ură, duşmănie.

pizmătáreţ, -ă, *pizmătareţi, -e*, adj. || Din *pizmătar* (înv.) „pizmaş" || (Înv.) Pizmaş.

pizmuí, *pizmuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *pizmă* || A avea pizmă pe cineva; a duşmăni, a urî pe cineva.

pizzicato [Pr.: piţicáto] s.n. || Din it. *pizzicato* || Mod de a cînta dintr-un instrument muzical cu coarde, prin ciupirea acestora, fără a folosi arcuşul. ● Bucată muzicală executată în acest fel.

pîc interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă sunetul produs de ruperea unui fir de aţă, de fumători cînd trag fumul din lulea etc.

pîcîí, *pîcîi*, vb. IV. Intranz. || Din *pîc* || A trage din lulea, producînd un sunet scurt, caracteristic.

pîclă, *pîcle*, s.f. || Din sl. *pĭklă* „păcură, smoală" || **1.** Ceaţă sau negură uşoară. **2.** Văl atmosferic albăstrui sau cenuşiu, alcătuit din particule solide fine, invizibile cu ochiul liber, care dau aerului un aspect tulbure, opalescent. **3.** Strat de aer foarte cald, care produce zăpuşeală. **4.** Vulcan noroios.

pîclós, -oásă, *pîcloși, -oase,* adj. || Din *pîclă* || Plin de pîclă (1); neguros, cețos.

pîine, *pîini,* s.f. || Lat. *panis* || **1.** Aliment de bază al omului, preparat dintr-un aluat de făină de grîu sau de secară, dospit și copt în cuptor. ○ Expr. *A ieși înaintea cuiva* (sau *a întîmpina pe cineva) cu pîine și sare* = a primi pe cineva cu mare cinste. *Bun ca pîinea caldă* = (a fi) foarte bun. *Se vinde* (ori *se caută) ca pîinea caldă,* se spune despre o marfă foarte căutată care se vinde ușor. **2.** Hrană necesară pentru trai. ○ Expr. *A lua cuiva pîinea de la gură* = a lăsa pe cineva fără mijloace de trai. **3.** (Reg.) Cereale, grîne, bucate; recoltă de cereale. **4.** Slujbă, funcție. Expr. *A pune* (sau *a băga) în pîine pe cineva* = a face cuiva rost de o slujbă. **5.** *Arbore de pîine* = plantă lemnoasă cu fructul mare, sferic, cu gust de pîine, care se consumă fiert sau copt. Crește în zonele tropicale din Asia și America.

pîinișoáră, *pîinișoare,* s.f. **1.** Diminutiv al lui *pîine* (1); pîine mică; chiflă. **2.** Ciupercă comestibilă, de culoare roșie-violacee, care crește prin pădurile de stejar și de fag.

pîle, *pîlcuri,* s.n. || Din sl. *plŭkŭ* || **1.** Grup neorganizat de oameni, de păsări, de animale, de plante. **2.** Unitate militară, de la sfîrșitul evului mediu, din țările române (corespunzătoare regimentului de mai tîrziu).

pîlnie, *pîlnii,* s.f. || Din sl. **plunije* || **1.** Obiect de metal, de sticlă etc., de forma unui con gol și prelungit printr-un tub îngust, servind la turnarea lichidelor în vase cu gura strîmtă. ○ Expr. *A-și face palmele pîlnie (la gură)* = a-și așeza palmele ca o pîlnie în dreptul gurii, pentru a fi auzit mai bine. **2.** Nume dat unor obiecte sau părți ale unor obiecte, asemănătoare ca formă sau ca funcție cu pîlnia (1). ● Locaș, mai larg în partea de sus, amenajat pe un sistem tehnic pentru a înlesni introducerea sau evacuarea unui material. ● Groapă făcută în pămînt de explozia unui proiectil de artilerie sau a unei bombe.

pîlpîí, pers. 3 *pîlpîie,* vb. IV. Intranz. ||Onomatopeic || (Despre flăcări) A tremura, a crește și a descrește, producînd pocnete ușoare. ● (Despre păsări) A fîlfîi.

pîlpîiálă, *pîlpîieli,* s.f. || Din *pîlpîi* || Pîlpîire.

pîlpîíre, *pîlpîiri,* s.f. Acțiunea de *a pîlpîi.* Mișcarea tremurată a flăcărilor, a luminii etc.

pîlpîít s.n. Pîlpîire.

pîlpîitór, -oáre, *pîlpîitori, -oare,* adj. || Din *pîlpîi* || Care pîlpîie; tremurător.

pînă conj., prep. || Lat. *paene-ad* || **1.** Conj. Introduce propoziții circumstanțiale: **a)** de timp: *așteaptă pînă se înserează.* ○ (În locuțiuni) *Pînă cînd, pînă ce;* **b)** de loc: *s-a dus pînă la marginea orașului.* **2.** Prep. (Împreună cu adverbele și cu alte prepoziții formează adverbe sau prepoziții compuse ori locuțiuni) Introduce un complement circumstanțial: **a)** de timp: *pînă mîine;* **b)** de mod: *m-a mișcat pînă la lacrimi;* **c)** de loc: *apa i-a ajuns pînă la brîu.*

pîndár, *pîndari,* s.m. || Din sl. *pondarĭ* || Paznic (la o vie, la o livadă etc.).

pîndă, *pînde,* s.f. || Din *pîndi* || Faptul de a pîndi; loc (ascuns) de unde se poate pîndi.

pîndí, *pîndesc,* vb. IV. || Din sl. *ponditi* || **1.** Tranz. și intranz. A observa cu atenție (dintr-un loc ascuns), a urmări cu scopul de a prinde sau de a ataca. **2.** Tranz. A aștepta un prilej, un moment favorabil (pentru a pune mîna pe ceva, pentru a acapara ceva). **3.** Tranz. A urmări gesturile, manifestările cuiva, pentru a-i ghici gîndurile.

pînditór, -oáre, *pînditori, -oare,* adj. || Din *pîndi* || Care pîndește, care iscodește. *Ochii i se furișau pînditori spre Dumitru* (Slavici).

pîngări, *pîngăresc,* vb. IV. Tranz. || De la *păgîn* || A trata cu dispreț sau cu violență ceva considerat sfînt, a profana, a necinsti, a dezonora. ● *Spec.* A viola.

pîngăritór, -oáre, *pîngăritori, -oare,* adj. || Din *pîngări* || Care pîngărește, profanator.

pîntec s.n. v. **pîntece.**

pîntecăráie s.f. || Din *pîntec* || (Pop.) Diaree.

pîntece, *pîntece,* s.n. || Lat. *pantex, -icis* || **1.** Partea corpului dintre torace și bazin, în care se află stomacul, intestinele etc.; abdomen. **2.** Stomac. ○ Expr. *Cu pîntecele lipit de coaste,* se spune despre un om foarte slab sau foarte flămînd. **3.** (Pop.) Uter. ○ Expr. *A lua* (sau *a avea, a purta) în pîntece* = a fi însărcinată. **4.** Partea bombată, proeminentă a unor obiecte. || Și: **pîntec** s.n.

pîntecós, -oásă, *pîntecoși, -oase,* adj. || Din *pîntec* || **1.** (Despre persoane) Cu pîntecele mare; burtos. **2.** (Despre obiecte) Bombat, umflat.

pînzát, -ă, *pînzați, -te,* adj. || Din *pînză* || (Despre hîrtie) Fabricat cu un amestec de fibre textile (pentru a fi mai rezistent).

pînză, *pînze,* s.f. **1.** Țesătură de bumbac, de in, de cînepă etc., din care se confecționează albituri. ○ *P. de casă* = pînză țărănească, țesută în războiul manual. ○ Expr. *Pînă-n pînzele albe* = pînă la capăt; necruțător. **2.** (Mai ales la pl.) Bucată mare de țesătură rezistentă care se fixează de vergile catargelor unui vas pentru ca acesta să poată fi împins de vînt. **3.** Bucată de țesătură deasă pe care se pictează; *p. ext.* tablou pictat pe o astfel de țesătură. **4.** Țesătură pe care o face păianjenul. **5.** Lama sau tăișul unor instrumente: *pînză de ferăstrău.* **6.** Strat de grosime foarte mică în raport cu celelalte dimensiuni. ○ *P. de apă* = strat subteran de apă. **7.** (Geol.) Suprafața pe care are loc deplasarea unor mase de roci în procesul de șariaj.

pînzătúră, *pînzături,* s.f. || Din *pînză* || (Înv. și reg.) Bucată de pînză; obiect confecționat din pînză. *Mama-mi dă învățătură, Cum se țese-o pînzătură* (Coșbuc).

pînzét, *pînzeturi,* s.n. || Din *pînză* || (Mai ales la pl.) Diferite feluri de pînză (1); obiecte confecționate din pînză; albituri.

pîr interj. || Onomatopee || (Adesea pronunțat cu „r" prelungit) Cuvînt care imită zgomotul produs de un corp care se rupe, de arderea lemnelor etc.

pîră, *pîre,* s.f. || Din *pîrî* || **1.** Plîngere împotriva cuiva, reclamație; denunț. **2.** (Înv. și reg.) Judecată, proces.

pîrăiaș s.n. v. **pîrîiaș**.

pîrău s.n. v. **pîrîu**.

pîrcălab, *pîrcălabi*, s.m. || Din magh. *porkoláb* || (Înv.) **1.** Dregător în Țara Românească și în Moldova, însărcinat cu conducerea unei cetăți și a regiunii din jur. Avea atribuții administrative, militare și judecătorești. **2.** Denumire dată administratorilor satelor boierești și mănăstirești din Țara Românească.

pîrcălăbie, *pîrcălăbii*, s.f. || Din *pîrcălab* || (Înv.) **1.** Demnitatea sau funcția pîrcălabului (1). **2.** Instituția condusă de pîrcălab (1).

pîrdalnic, -ă, *pîrdalnici, -ce*, adj. (Pop. și fam.) Afurisit, blestemat.

pîrg s.n. v. **pîrgă**.

pîrgár, *pîrgari*, s.m. || Din magh. *polgár*, germ. *Bürger* || (În evul mediu) Membru al sfatului de conducere al unui oraș sau al unui tîrg din Țara Românească și din Moldova.

pîrgă s.f. || Din sl. *prăga* || Faza de început a coacerii fructelor, cerealelor etc. ○ Expr. *A da în pîrgă* (sau *în pîrg*) = a începe să se coacă. || Și: **pîrg** s.n.

pîrghie, *pîrghii*, s.f. **1.** Bară de lemn sau de fier care, sprijinită pe un punct de reazem, servește la ridicarea sau la deplasarea unei greutăți. **2.** (Fig.) Forță care dă impuls unei activități; punct de sprijin. **3.** *P. anal.* Nume dat unor obiecte sau unor părți de obiecte asemănătoare prin formă sau prin funcție cu pîrghia (1) (ex. brat de balanță).

pîrguí, pers. 3 *pîrguiește*, vb. IV. Refl. || Din *pîrgă* || (Despre fructe și cereale) A începe să se coacă, a da în copt.

pîrguiálă, *pîrguieli*, s.f. || Din *pîrgui* || Prima fază de coacere a fructelor; pîrgă, pîrguit.

pîrguít[1] s.n. Faptul de *a se pîrgui*; timpul cînd se pîrguiesc fructele sau cerealele.

pîrguít[2]**, -ă,** *pîrguiți, -te*, adj. (Despre fructe și cereale) Care începe să se coacă, care a dat în copt.

pîrî, *pîrăsc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *pirěti* || **1.** A da pe față faptele unei persoane; a acuza, a învinui (uneori cu răutate); a denunța. **2.** (Pop.) A da în judecată.

pîrîí, pers. 3 *pîrîie*, vb. IV. Intranz. || Din *pîr* || **1.** (Despre un material tare) A produce sunete caracteristice prin rupere, zdrobire etc., (despre încheieturile mîinilor, picioarelor) a pocni, a trosni. **2.** (Despre foc, despre arme de foc) A produce pocnituri repetate. **3.** (Despre obiecte din lemn, scînduri, podele etc.) A produce un zgomot strident prin apăsare sau rupere. ● (Despre pepeni) A trosni ușor prin strîngere în mîini.

pîrîiaș, *pîrîiașe*, s.n. Diminutiv al lui *pîrîu*. *Se hotărî... să caute un pîrîiaș cu apă dulce* (Bassarabescu). || Și: **pîrăiaș** s.n.

pîrîít s.n. Faptul de *a pîrî*.

pîrîitoáre, *pîrîitori*, s.f. || Din *pîrîi* || Jucărie care produce pîrîituri. ● Zbîrnîitoare la zmeul cu care se joacă copiii.

pîrîitúră, *pîrîituri*, s.f. || Din *pîrîi* || Zgomot surd, caracteristic produs de un material tare prin rupere sau prin apăsare. ● Pocnituri scurte, repetate, produse de lemnele care ard etc.

pîrîș, *pîrîși*, s.m. || Din *pîrî* || (Pop.) Cel care pîrăște (2); reclamant.

pîrît, -ă, *pîrîți, -te*, s.m. și f. Persoană dată în judecată; *p. ext.* învinuit, acuzat.

pîrîtór, -oáre, *pîrîtori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *pîrî* || (Persoană) care pîrăște, care are obiceiul să pîrască; (persoană) care denunță, delator.

pîrîu, *pîraie*, n.s. || Cuv. autohton || Apă curgătoare mică, permanentă sau temporară; rîu mic. || Și: **pîrău** s.n.

pîrjoálă, *pîrjoale*, s.f. || Din *pîrjoli* || (Reg.) **1.** Bucată de carne friptă pe grătar. **2.** Chiftea mare, dată prin pesmet și prăjită în grăsime.

pîrjól, *pîrjoluri*, s.n. || Din *pîrjoli* || **1.** Foc mare, puternic; incendiu violent, mistuitor. ○ Expr. *A da pîrjol* = a da foc, a distruge prin foc. *A se face foc și pîrjol* = a-și ieși din fire, a se înfuria. **2.** Arșiță, zăpușeală, zăduf. **3.** (Fig.) Nenorocire mare; calamitate, urgie, pustiire.

pîrjolí, *pîrjolesc*, vb. IV. Tranz. || Din magh. *pörzsöl* || **1.** A incendia; a arde; a distruge, a nimici. **2.** (Despre soare) A încălzi foarte tare; a dogori, a arde. ● (Despre soare) A ofili, a veșteji, a usca (plantele), din cauza căldurii prea mari.

pîrjolít, -ă, *pîrjoliți, -te*, adj. Ars de foc, de pîrjol (1). ● Ars de soare, pîrlit.

pîrlea s.m. || Din *pîrli* || (În expr.) *Să te ții* (sau *ține-te*) *pîrleo!* = pleacă! șterge-o! *Întinde-o* (sau *tunde-o*) *pîrleo!* = pleacă imediat! ia-o din loc!

pîrleálă, *pîrleli*, s.f. || Din *pîrli* || **1.** Faptul de a (se) pîrli; arsură ușoară, superficială. **2.** (Fig.; fam.) Păcăleală, înșelătorie; pagubă, pierdere. ○ Expr. (Fam.) *A-și scoate pîrleala* = a-și găsi o compensație, a se despăgubi.

pîrleáz, *pîrleazuri*, s.n. || Din bg. *prelaz* || Trecătoare îngustă, pentru oameni, peste gardurile țărănești. *Creșteți flori cît gardurile Și-nfundați pîrleazurile* (Pop.).

pîrlí, *pîrlesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din bg. *părlja* || **1.** A (se) arde ușor, la suprafață. ○ Expr. Tranz. *A o pîrli la* (sau *de*) *fugă* = a fugi repede. ● Tranz. A arde părul de pe un porc tăiat, penele, fulgii de pe o pasăre tăiată. **2.** A (se) bronza. **3.** A (se) ofili, a (se) veșteji, a (se) usca. **4.** (Fig.) A (se) păcăli, a (se) înșela.

pîrlíre, *pîrliri*, s.f. Faptul de *a (se) pîrli*.

pîrlít, -ă, *pîrliți, -te*, adj. **1.** Ars ușor, la suprafață. ● (Despre vegetație) Ofilit, vestejit, uscat. **2.** (Despre oameni) Ars de soare, bronzat. **3.** (Fam.; și substantivat) Sărac, amărît, necăjit, prăpădit.

pîrloágă, *pîrloage*, s.f. || Din bg. *prelog*, ser. *prelog*, *parlog* || Loc lăsat nelucrat, necultivat unul sau mai mulți ani, pentru refacerea fertilității lui. ● Buruienile crescute pe un astfel de loc.

pîrlogí, pers. 3 *pîrlogește*, vb. IV. Refl. || Din *pîrloagă* || (Despre terenuri) A se preface în pîrloagă.

pîrnáie, *pîrnăi*, s.f. **1.** (Reg.) Oală mare de lut pentru gătit sau pentru păstrat alimente. **2.** (Arg.) Închisoare, temniță.

pîrpălí, *pîrpălesc,* vb. IV. || Din bg. *prepalja.* Cf. scr. *pripaliti* || **1.** Tranz. A frige puțin (un animal sau o bucată de carne) pe jeratic, la frigare sau la para focului. ● A frige puțin sau a încălzi ceva „la repezeală". **2.** Refl. A se încălzi ușor (la foc sau la soare). **3.** Refl. A se zbate, a se zvîrcoli; a se frămînta. ● A se răsuci (în așternut), a se întoarce pe o parte și alta (din cauza unei dureri fizice sau sufletești). || Și: **perpelí** vb. IV.

pîrpălît, -ă, *pîrpăliți, -te,* adj. Fript în pripă, la suprafață (pe jeratic, la frigare sau la para focului).

pîrpără, *pîrpăre,* s.f. || Cf. *pîrpăli* || (Reg.) Foc de paie; (fig.) stare de neliniște, de neastîmpăr.

pîrpăriță, *pîrpărițe,* s.f. || Din sl. *prŭprica* || **1.** Mică piesă metalică fixată în piatra alergătoare a morii, în care intră capătul fusului. **2.** Gaură în mijlocul pietrei alergătoare de la moară, în care cad grăunțele din teică pentru a fi măcinate.

pîrș, *pîrși,* s.m. || Din sl. *plŭchŭ* || Mamifer rozător, lung de 20—25 cm, cu părul sur-ruginiu și coada lungă și stufoasă. Trăiește prin păduri.

pîrtie, *pîrtii,* s.f. || Din sl. **prŭtŭ* || **1.** Cărare făcută prin zăpadă, printr-un desiș etc. **2.** Culoar amenajat prin zăpadă, pe care se practică unele sporturi de iarnă.

pîrțăg s.n. || Onomatopeic || (Pop. și fam.) Capriciu, toană; pornire spre ceartă.

pîs interj. v. **pis.**

pîslár, *pîslari,* s.m. || Din *pîslă* || (Mai ales la pl.) Cizme sau papuci din pîslă.

pîslă s.f. || Cf. sl. *plŭstĭ* || Material textil obținut din fire de lînă sau din păr de animale, bătute la piuă. Este întrebuințat la confecționarea pălăriilor, a încălțămintei călduroase, ca izolant etc.

pîslós, -oásă, *pîsloși, -oase,* adj. || Din *pîslă* || Asemănător cu pîsla, des ca pîsla.

pîș interj. || Onomatopee || (De obicei repetat) Cuvînt care imită zgomotul ușor produs de pași, de mersul în vîrful picioarelor.

plac s.n. || Din *plăcea* || Plăcere. ○ *După bunul plac al cuiva* = după voia sau după capriciul cuiva. *Pe plac* sau *după placul cuiva* = după voia, după gustul cuiva.

placá, *plachez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *plaquer* || **1.** A acoperi o piesă, un obiect cu un strat din alt material, pentru a-i da un aspect mai frumos sau pentru a-l proteja. **2.** (Sport) A executa un placaj (**3**).

placáj, *placaje,* s.n. || Din fr. *placage* || **1.** Placă de lemn formată prin încleierea unui număr de foi de furnir așezate astfel ca direcția fibrelor lemnoase să alterneze. Este folosit în industria mobilei, a ambarcațiilor etc. **2.** Căptușeală din plăci de piatră, faianță, sticlă etc. cu care se acoperă un zid pentru protecție sau pentru înfrumusețare. **3.** (La rugbi) Împiedicarea pătrunderii adversarului cu mingea spre buturi prin imobilizarea lui cu mîinile.

placárdă, *placarde,* s.f. || Din fr. *placard* || Pancartă.

placát, -ă, *placați, -te,* adj. Care are suprafața acoperită cu placaj (**2**).

plácă, *plăci,* s.f. || Din fr. *plaque* || **1.** Piesă solidă cu grosime mică în comparație cu celelalte două dimensiuni. ○ *P. aglomerată* = placă obținută din așchii de lemn presate cu diferiți lianți. *P. fotografică* = placă de sticlă, acoperită pe una dintre fețe cu o substanță fotosensibilă. **2.** Disc de patefon. ○ Expr. (Fam.) *A schimba* (sau *a întoarce*) *placa* = a schimba subiectul unei discuții sau comportarea față de cineva. **3.** (În trecut) Tăbliță de ardezie pe care învățau să scrie școlarii începători. **4.** *P. turnantă* = disc de oțel sau de fontă, prevăzut cu segmente de șină, care servește la întoarcerea vehiculelor ușoare de cale ferată, la trecerea lor de pe o linie pe alta etc.

placentár, -ă, *placentari, -e,* adj., s.n. || Din fr. *placentaire* || **1.** Adj. Care se referă la placentă, care aparține placentei. **2.** S.n. (La pl.) Subclasă de mamifere care cuprinde animale cu placentă; (și la sg.) animal care face parte din această subclasă.

placéntă, *placente,* s.f. || Din lat., fr. *placenta* || **1.** Organ spongios, vascular, prezent la mamifere, care face legătura între mamă și embrion, servind la nutriția și la respirația acestuia, și care se elimină la nașterea fătului. **2.** (Bot.) Porțiune din pereții ovarului, pe care se dezvoltă ovulele.

plachétă, *plachete,* s.f. || Din fr. *plaquette* || **1.** Volum mic, cuprinzînd în special versuri. **2.** Medalie de forme diferite, avînd de obicei una dintre fețe modelată cu basoreliefuri sau cu inscripții, bătută cu ocazia unor mari evenimente, în onoarea unor personalități sau care se oferă ca premiu în competițiile sportive.

plachéu s.n. v. **blacheu.**

plachíe, *plachii,* s.f. || Din ngr. *plaki* || Mîncare de pește preparată la cuptor cu multă ceapă, roșii, condimente și untdelemn.

placíd, -ă, *placizi, -de,* adj. || Din fr. *placide* || Calm, liniștit, blajin. ● Indiferent, nepăsător; apatic.

placiditáte s.f. || Din fr. *placidité* || Faptul de a fi placid; indiferență, pasivitate.

plafón, *plafoane,* s.n. || Din fr. *plafond* || **1.** Suprafața inferioară a planșeului de sus al unei încăperi. **2.** Limită valorică în cadrul unor operații financiare. ● Nivel maxim al unei mărimi (viteză, turație etc.) pe care îl poate atinge un sistem tehnic. **3.** Înălțime la care se găsește suprafața inferioară a stratului de nori.

plafoná, *plafonez,* vb. I. || Din fr. *plafonner* || **1.** Tranz. A fixa limita maximă a unor sume, în cadrul unei operații financiare. **2.** Refl. (Fig.) A se limita la un anumit nivel (de cunoștințe); a nu depăși un anumit stadiu.

plafonát, -ă, *plafonați, -te,* adj. Care poate merge numai pînă la o anumită limită (bănească). ● Mărginit, limitat.

plafoniéră, *plafoniere,* s.f. || Din fr. *plafonnier* || Corp de iluminat care se fixează direct pe plafonul unei încăperi.

plágă, *plăgi*, s.f. || Din lat. *plaga* || **1.** Leziune a țesuturilor corpului; rană. **2.** (Fig.) Calamitate, nenorocire.

plagiá, *plagiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *plagier* || A-și însuși, a copia idei din scrierile literare, științifice etc. ale altora și a le prezenta drept creații personale.

plagiát[1], *plagiate*, s.n. Faptul de *a plagia;* însușirea fără drept a calității de autor al unei opere (sau al unor părți din opere) științifice, literare, muzicale, de artă plastică sau a oricărei opere de creație intelectuală.

plagiát[2], **-ă,** *plagiați, -te*, adj. (Despre opere literare, artistice sau științifice) Care a fost însușit, integral sau parțial, de la altcineva și prezentat drept creație personală.

plagiatór, -oáre, *plagiatori, -oare*, s.m. și f. || Din *plagia* || Persoană care plagiază.

plagiocláz, *plagioclazi*, s.m. || Din fr. *plagioclases* || (Mai ales la pl.) **Mineral cristalizat din** grupa feldspaților, de culoare albă-cenușie cu luciu sticlos, utilizat în industria ceramicii iar unele varietăți limpezi, ca piatră semiprețioasă.

plai, *plaiuri*, s.n. || Din sl. *plani* || **1.** Regiune de munte sau de deal aproape plană, acoperită cu iarbă; versant al unui munte sau al unui deal; creastă, culme de deal sau de munte. **2.** Drum peste un munte sau în lungul unei culmi. **3.** Regiune, ținut; meleaguri. **4.** (În trecut) Diviziune administrativă a unui județ (de munte).

plaiváz, *plaivaze*, s.n. || Din scr. *plajvaz*, germ. *Bleiweiss* || (Pop.) Creion.

plájă, *plaje*, s.f. || Din fr. *plage* || Porțiune acoperită cu nisip la marginea mării, care poate fi udată de valuri și pe care se fac băi de soare; *p. ext.* loc pe malul unei ape unde se fac băi de soare.

plan, -ă, (1) *plani, -e*, adj., (2—11) *planuri*, s.n. || Din fr. *plan*, lat. *planus* || **1.** Adj. Neted, fără ridicături: *suprafață plană.* ○ *Geometrie plană* = ramură a matematicii care studiază proprietățile figurilor geometrice cu două dimensiuni. **2.** S.n. (Mat.) Suprafață conținînd orice dreaptă care trece prin două puncte oarecare ale acestei suprafețe. **3.** S.n. *Plan înclinat* = dispozitiv simplu, de forma unei rampe înclinate, cu ajutorul căruia pot fi ridicate corpuri prin împingere sau prin rostogolire, folosindu-se forțe mai mici decît greutatea corpurilor respective. **4.** S.n. Suprafață plană, netedă a unui corp (plat). • Ansamblu format din două aripi ale unui avion, considerate în prelungire. **5.** S.n. Desen tehnic care reprezintă grafic, la o anumită scară, un teren, o construcție etc. **6.** S.n. Noțiune care desemnează situarea unor elemente diverse la distanțe diferite de ochiul privitorului în cadrul desenelor sau picturilor care folosesc sisteme de perspectivă. ○ Expr. *A fi* (sau *a sta*) *pe primul plan* = a avea importanță primordială. *A fi* (sau *a sta*) *pe planul al doilea* = a fi de importanță secundară. • *Primul plan* = partea cea mai apropiată de public a unei scene. **7.** S.n. (Cinema) Element al montajului reprezentînd porțiunea de peliculă imprimată în timpul unei singure funcționări a aparatului de filmat (între o pornire și o oprire). • *Prim plan* = reprezentarea pe peliculă a capului și a bustului unui personaj. **8.** S.n. **Proiect** de acțiuni viitoare. **9.** S.n. (Ec.) **Instrument** de conducere a producției sociale, constînd într-un sistem de indicatori prin care se fixează prioritățile, direcțiile principale ale activității unor structuri economice într-o perioadă dată, repartiția resurselor și corelațiilor necesare între sectoarele interdependente, în vederea atingerii unor obiective determinate. **10.** S.n. Organizare metodică a părților componente ale unei lucrări științifice, literare etc. • **Program** de lucru. **11.** S.n. *Pe plan...* = în domeniul.., în ceea ce privește...; din punct de vedere...

planá, *planez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *planer* || **1.** (Despre păsări) A pluti în aer, cu aripile întinse, aproape nemișcate. • *P. anal.* (Despre avioane) A pluti purtat de aer, cu motorul oprit. **2.** (Fig.) A fi iminent, gata să se întîmple.

planáre, *planări*, s.f. Acțiunea de *a plana.*

planát, -ă, *planați, -te*, adj. *Zbor planat* = zbor al unui avion cu motorul oprit sau în regim redus; zborul unui planor.

planctón, *planctoane*, s.n. || Dn fr. *plancton* || Totalitatea organismelor vii (animale și vegetale) care plutesc în apă (și care constituie hrana unor pești și animale acvatice).

planetár, -ă, *planetari, -e*, adj. || Din fr. *planétaire* || **1.** Referitor la planete. ○ *Oceanul p.* v. *ocean. Sistemul solar* (sau *planetar*) v. *sistem.* **2.** (Tehn.) *Arbore p.* = organ de mașină prin intermediul căruia se transmite mișcarea la roata motoare a unui autovehicul.

planetáriu, *planetarii*, s.n. || Din fr. *planétarium* || Construcție specială în formă de cupolă, pe care se înfățișează, cu ajutorul unui aparat de proiecție, aspectul bolții cerești, stelele, constelațiile și deplasarea lor aparentă.

planétă, *planete*, s.f. || Din lat. *planeta*, fr. *planète* || Corp ceresc fără lumină proprie, care gravitează în jurul Soarelui sau al unei alte stele.

planetoíd, *planetoizi*, s.m. || Din fr. *planétoïde;* lat. *planeta* + gr. *eidos* „aspect" || Asteroid.

plánic, -ă, *planici, -ce*, adj. || Din *plan* || Conform unui plan; privitor la un plan.

planificá, *planific*, vb. I. Tranz. || După fr. *planifier* || A întocmi un plan; a programa, a organiza, a coordona și a conduce pe bază de plan. • A prevedea, a include într-un plan.

planificáre, *planificări*, s.f. Acțiunea de *a planifica;* programare, organizare, coordonare și conducere a unei activități pe bază de plan.

planiglób, *planigloburi*, s.n. || Din germ. *Planiglob* || Reprezentare în plan a suprafeței întregului Pămînt; planisferă.

planimetrá, *planimetrez*, vb. I. Tranz. || Din *planimetru* || A măsura o suprafață fie prin calcul, fie cu ajutorul unui planimetru.

planimétric, -ă, *planimetrici, -ce*, adj. || Din fr. *planimétrique* || Care ține de planimetrie, care se referă la planimetrie.

planimetríe s.f. || Din fr. *planimétrie* || Parte a topografiei, care se ocupă cu reprezentarea pe o hartă sau pe un plan a poziției unor elemente (ape, drumuri, așezări omenești) de pe suprafața Pămîntului.

planimétru, *planimetre,* s.n. || Din fr. *planimètre;* lat. *planus* „neted" + gr. *metron* „măsură" || Instrument care servește la măsurarea suprafețelor plane cuprinse în interiorul unui contur închis.

planisféră, *planisfere,* s.f. || Din fr. *planisphère,* germ. *Planispähre* || Planiglob.

planór, *planoare,* s.n. || Din fr. *planeur* || Aeronavă fără motor, care se deplasează cu ajutorul curenților de aer.

planorísm s.n. || Din *planor* || **1.** Sport practicat cu planorul. **2.** Îndeletnicirea de a construi planoare.

planoríst, -ă, *planoriști, -ste,* s.m. și f. || Din *planor* || Persoană care practică planorismul.

plánșă, *planșe,* s.f. || Din fr. *planche* || **1.** Foaie de hîrtie pe care sînt executate sau reproduse desene, picturi, fotografii (și care este folosită ca ilustrație într-o carte). ● Carton cu desene sau cu fotografii care se folosește ca material didactic. **2.** Placă de lemn sau de metal folosită în gravură.

planșétă, *planșete,* s.f. || Din fr. *planchette* || **1.** Placă de lemn folosită ca suport pentru hîrtia pe care se desenează. **2.** *P. topografică* = planșetă (**1**) montată pe un trepied, folosită pentru a întinde hîrtia pe care se face o schiță a configurației unei porțiuni de teren. **3.** Scîndură lată pe care se întind foile de aluat.

planșéu, *planșee,* s.n. || Din fr. *plancher* || Element de construcție făcut din lemn sau din beton, care separă două caturi succesive ale unei clădiri.

plantá, *plantez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *planter,* lat. *plantare* || **1.** A fixa în pămînt puieți, răsaduri etc., pe locul definitiv de cultură; a sădi. **2.** A fixa în pămînt un stîlp, un par etc. ○ Expr. (Refl.) *A se planta în fața cuiva* = a se opri în mod ostentativ în fața cuiva. **3.** (Milit.) A pune mine în pămînt (pe o anumită suprafață) sau în apă; a mina.

plantaginacée, *plantaginacee,* s.f. || Cf. lat. *plantago, -ginis* „pătlagină" || (La pl.) Familie de plante erbacee, cu frunze întregi, mai rar lobate, cu flori hermafrodite și cu fructe capsule sau nucule; (și la sg.) plantă din această familie (ex. pătlagina).

plantát s.n. Acțiunea de *a planta.* ○ *Mașină de p.* = plantatoare.

plantatór, -oáre, *plantatori, -oare,* subst. || Din *planta* || **1.** S.m. și f. Persoană care se ocupă cu plantarea răsadurilor, a viței de vie etc. **2.** S.n. Unealtă în formă de băț scurt, folosită la plantarea legumelor, florilor etc. **3.** S.f. Mașină cu care se plantează diverse materiale săditoare.

plantáție, *plantații,* s.f. || Din fr. *plantation* || **1.** Teren cultivat cu arbori, pomi fructiferi, viță de vie, trestie de zahăr etc. **2.** Mare gospodărie, caracterizată prin cultura unui singur fel de plante tehnice sau alimentare, în condiții speciale de climă (tropicală și subtropicală).

plántă[1], *plante,* s.f. || Din lat. *planta,* fr. *plante* || Nume dat organismelor vegetale cu corpul format dintr-un tal (la plantele inferioare) sau din rădăcină, tulpină și frunze (la plantele superioare), capabile să sintetizeze substanțe organice din substanțe anorganice. După ciclul de dezvoltare, plantele sînt anuale, bienale și perene.

plántă[2], *plante,* s.f. || Din lat. *planta,* fr. *plante* || (Anat.) Talpa piciorului.

plantigrád, -ă, *plantigrazi, -de,* adj. || Din fr. *plantigrade;* lat. *planta* „talpa piciorului" + *gradi* „a păși" || (Despre animale) Care calcă pe toată talpa piciorului (ex. ursul).

plantón, *plantoane,* s.n. || Din fr. *planton* || Serviciu de pază în interiorul cazărmilor sau al altor clădiri militare, executat de ostași neînarmați. ● Ostaș care execută acest serviciu.

plantúlă, *plantule,* s.f. || Din fr. *plantule* || Plantă mică, abia ieșită din sămînță.

planturós, -oásă, *planturoși, -oase,* adj. || Din fr. *plantureux* || (Despre persoane) Cu forme pline, gras, voinic.

plápomă s.f. v. **plapumă.**

plápumă, *plăpumi,* s.f. || Din ngr. *paploma* || Învelitoare pentru dormit, făcută din două fețe de țesătură între care se fixează, prin cusături, un strat de lînă, de puf sau de vată. ● Expr. *Întinde-te cît ți-e plapuma* = nu încerca să faci ori să realizezi decît în limitele posibilităților tale. || Și: **plápomă** s.f.

plasá, *plasez,* vb. I. || Din fr. *placer* (< *place* „loc") || **1.** Tranz. A așeza ceva într-un anumit loc. ● A instala pe cineva într-un post. ○ Refl. (Fig.) A se situa pe o anumită poziție, a lua o anumită atitudine. **2.** Tranz. A investi o sumă de bani într-o acțiune. **3.** Tranz. A vinde mărfuri. ● A distribui bilete pentru un spectacol. **4.** Refl. (Sport; despre sportivi) A se așeza într-un anumit mod pe teren. **5.** Tranz. A spune ceva la timpul sau la locul potrivit.

plasaménț, *plasamente,* s.n. || Din fr. *placement* || **1.** Investire a unei sume de bani într-o afacere, cu scopul de a obține un cîștig. **2.** Locul, postul în care este plasat cineva. **3.** (Sport) Situarea unui jucător într-un anumit loc, pe terenul de joc, pentru a putea face față cu ușurință și eficacitate la acțiunile adversarului.

plasatór, -oáre, *plasatori, -oare,* s.m. și f. || Din *plasa* || **1.** Persoană care conduce pe spectatori la locurile lor, în sălile de spectacol. **2.** Persoană care plasează sau vinde anumite mărfuri.

plásă, *plase,* s.f. || Din sl. *plasa* || **1.** Împletitură cu ochiuri mari, confecționată din sfoară, sîrmă, material plastic etc., din care se fac diferite obiecte; obiect făcut dintr-o astfel de împletitură. ○ *P. pescărească* = unealtă de pescuit formată din fibre textile sau din material plastic, în care se adună peștele. ○ Expr. *A prinde pe cineva în plasă* = a înșela, a seduce pe cineva. **2.** Împletitură de sfoară care se așază în spatele porților la fotbal, handbal, polo, pentru a opri obiectul de joc și a evidenția marcarea punctului. **3.** (În evul mediu) Parte

dintr-o moșie, care se cuvenea unui proprietar. 4. Subîmpărțire a județului, în vechea organizare administrativă a țării.

plasmátic, -ă, *plasmatici, -ce,* adj. || Din fr. *plasmatique* || Care se referă la plasmă, format din plasmă.

plásmă s.f. || Din fr. *plasma,* gr. *plasma* „obiect modelat" || **1.** Partea lichidă a sîngelui sau a limfei, formată din apă, săruri minerale, protide, lipide etc. **2.** Substanță aflată într-o stare de agregare asemănătoare stării gazoase, alcătuită din electroni, ioni, atomi neutri și fotoni. Posedă o bună conductibilitate electrică, temperatură ridicată și emite radiații electromagnetice, îndeosebi lumină (ex. flacăra, coloana luminoasă a descărcărilor electrice, substanța Soarelui etc.).

plasmolíză, *plasmolize,* s.f. || Din fr. *plasmolyse;* fr. *plasma* + gr. *lysis* „desfacere" || (Bot.) Fenomen de desfacere a citoplasmei de pe membrana celulară, cauzat de pierderea apei din țesutul vegetal, din care cauză țesuturile plasmei se veștejesc.

plástic, -ă, *plastici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *plastique* || **1.** Adj. (Despre materiale) Căruia i se poate da, prin modelare, forma dorită, putînd fi ușor deformat fără a crăpa sau a se fărîma. ○ *Materiale plastice* v. *material.* **2.** Adj. Care reproduce anumite forme prin modelarea unor materiale, prin culori sau prin alte mijloace. • Care se referă la sculptură și la pictură. ○ *Arte plastice* = denumire dată unor genuri de artă cărora le este specifică exprimarea prin imagini vizuale (pictură, sculptură, grafică etc.). **3.** Adj. *Chirurgie plastică* = parte a chirurgiei care se ocupă cu corectarea unor defecte anatomice (mai ales ale feței). **4.** S.f. Tehnica executării unor obiecte de artă prin modelarea unor materiale plastice. **5.** Adj. (Despre modul de exprimare, despre imagini etc.) Expresiv, sugestiv.

plasticitáte s.f. || Din fr. *plasticité* || **1.** Însușirea unui material de a putea fi modelat ușor. **2.** Însușirea unei opere literare, a stilului, a unui cuvînt etc. de a evoca ceva în mod sugestiv, expresiv.

plasticizá, *plasticizez,* vb. I. Tranz. || Din *plastic* || **1.** A aduce un material în stare plastică. **2.** A exprima ceva prin imagini plastice, expresive.

plasticizáre, *plasticizări,* s.f. Acțiunea de *a plasticiza.*

plastíe, *plastii,* s.f. || Cf. gr. *plastos* „modelat" || Intervenție chirurgicală prin care se înlocuiește o porțiune dintr-un țesut cu un alt țesut, luat fie de la același individ, fie de la alt individ, în scopul corectării unui defect anatomic.

plastifiá, *plastifiez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *plastifier* || A efectua operația de plastifiere.

plastifiánt, *plastifianți,* s.m. || Din fr. *plastifiant* || Substanță care are proprietatea de a mări plasticitatea unui material cu care este amestecată. Se folosește la fabricarea materialelor plastice.

plastifiére s.f. Acțiunea de *a plastifia;* mărire a plasticității unui material prin adăugare de plastifianți.

plastilínă s.f. || Din germ. *Plastilin* || Material plastic constituit dintr-un amestec de caolin, substanțe grase, ceară etc., colorat cu diferiți pigmenți și folosit la lucrări mărunte de modelare.

plastográf, -ă, *plastografi, -e,* s.m. și f. || Din ngr. *plastografos* || Persoană care falsifică documente sau semnături de pe documente.

plastografiá, *plastografiez,* vb. I. Tranz. || Din *plastografie* || A falsifica documente sau semnături de pe documente; a comite o plastografie.

plastografiát, -ă, *plastografiați, -te,* adj. (Despre documente, semnături) Falsificat.

plastografíe, *plastografii,* s.f. || Din ngr. *plastografia* || Falsificare a unui document sau a semnăturii de pe un document; document falsificat.

plastrón, *plastroane,* s.n. || Din fr. *plastron,* it. *piastrone* „cămașă de zale" || **1.** Partea din față apretată (detașabilă) a unei cămăși bărbătești. • Partea din față (detașabilă) a unei bluze sau a unei rochii. **2.** Bucată de piele groasă, căptușită, care protejează pieptul la scrimă.

plásture, *plasturi,* s.m. || Lat. *plastrum,* germ. *Pflaster* || (Farm.) Emplastru.

plat, -ă, *plați, -te,* adj. || Din fr. *plat* || **1.** Lat, plan; (despre terenuri) neted, șes. ○ *Picior plat* = malformație caracterizată prin turtirea bolții din talpa piciorului la om. **2.** (Fig.) Lipsit de expresie sau de culoare, fad, șters, banal.

platán[1], *platani,* s.m. || Din lat. *platanus,* gr. *platanos,* fr. *platane* || Nume dat unor specii de arbori exotici cu frunzele palmate și trunchiul verde, cultivate la noi ca plante ornamentale.

platán[2], *platane,* s.n. || După fr. *plateau* || Fiecare dintre cele două talere ale unei balanțe pe care se așază obiectul de cîntărit sau greutățile.

plátă, *plăți,* s.f. || Din *plăti* || **1.** Faptul de a plăti o datorie prin achitarea în numerar sau prin virarea în cont a unei sume de bani, ori prin acordarea unei cantități de produse sau prin prestarea unor servicii. **2.** Sumă de bani sau produse date cuiva pentru munca depusă ori drept contravaloare a unui lucru cumpărat etc. **3.** Răsplată, recompensă morală dată cuiva pentru faptele sale bune sau pedeapsă dată pentru faptele rele. ○ Expr. *A-și lua plata* = a-și primi pedeapsa cuvenită.

platbándă, *platbande,* s.f. || Din fr. *platebande* || **1.** Traversă orizontală formată dintr-o bucată de piatră sau din mai multe bucăți apropiate (și acoperite). **2.** (Tehn.) Semifabricat de oțel sub formă de fișie.

plátcă, *plătci,* s.f. || Din bg. *platka* || Partea de sus a unor obiecte de îmbrăcăminte, croită separat (și de care se prinde gulerul).

plateláj, *platelaje,* s.n. || Din fr. *platelage* || Element de rezistență al unui pod, care transmite grinzilor și arcelor greutatea și încărcăturile căii pe care o susține.

platelmínți s.m. pl. || Din fr. *plathelminthes*; gr. *platys* „lat" + *helminthes* „viermе" || Încrengătură de viermi (gălbeaza, teniile), cu corpul lățit, nesegmentat, lipsiți de aparat respirator și circulator.

platfórmă, *platforme*, s.f. || Din fr. *plateforme* || **1.** Suprafața orizontală plană a unui vehicul, a unui aparat de ridicat, pe care se încarcă sau se așază lucrurile de transportat; *p. ext.* vagon sau camion deschis, utilizat pentru transporturi. **2.** Partea unui tramvai, a unui autobuz etc. din dreptul ușilor, pe unde intră și ies pasagerii. **3.** Element plan al unei construcții. **4.** Suprafață de teren plană, pe care se poate instala un utilaj, de pe care se încarcă un material într-un vehicul, pe care se așază o cale de comunicație etc. • Porțiune de teren plană, situată la o anumită altitudine. **5.** *P. industrială* = zonă în care sînt concentrate mai multe unități industriale. **6.** Porțiune a scoarței terestre cu fundul cutat, acoperit cu depozite sedimentare (aproape) orizontale. ○ *P. continentală* v. *self*. **7.** (Sport) Instalație orizontală, rigidă, de 2—6 m lungime, de pe care se execută sărituri în apă. **8.** (Fig.) Program, expunere de principii a unei grupări, a unui partid politic etc.

platiná, *platinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *platiner* || **1.** A acoperi un obiect de metal cu un strat subțire de platină. **2.** A decolora părul, dîndu-i o nuanță de blond argintiu.

platinát, -ă, *platinați, -te*, adj. **1.** (Despre metale) Acoperit cu un strat subțire de platină. **2.** (Despre păr) Blond-deschis, cu luciu de platină.

plátină s.f. || Din fr. *platine* || **1.** Metal prețios alb-cenușiu, lucios, foarte maleabil și ductil, inoxidabil și foarte rezistent la acțiunea acizilor, întrebuințat în construcția unor aparate, a unor instrumente de precizie etc. **2.** Piesă de formă plană, care intră în construcția unor aparate.

platinít || Din germ. *Platinit* || Aliaj de fier cu nichel, din care se fac legăturile la electrozii becurilor electrice.

platinoíd s.n. || Din fr. *platinoïde*, germ. *Platinoid* || Aliaj de cupru, nichel și zinc, de culoarea platinei, care se folosește în electrotehnică pentru ornamentații.

platitúdine, *platitudini*, s.f. || Din fr. *platitude* || Faptul de a fi plat **(2)**; mediocritate, banalitate; vorbă sau idee banală.

plátnic, -ă, *platnici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din *plată* || (Persoană) care face o plată. ○ *Bun* (sau *rău*) *platnic* = persoană care își îndeplinește bine (sau rău) obligațiile bănești.

platónic, -ă, *platonici, -ce*, adj. || Din fr. *platonique* || **1.** Care aparține filozofiei lui Platon, care se referă la platonism. **2.** *P. ext.* Pur, ideal, spiritualizat. **3.** Care nu se realizează, care nu poate fi pus în practică; formal.

platonicián, -ă, *platonicieni, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *platonicien* || **1.** S.m. și f. Adept al platonismului. **2.** Adj. Platonic **(1)**.

platonísm s.n. || Din fr. *platonisme* || Concepția filozofică idealist-obiectivă a lui Platon și a adepților săi, după care adevărata realitate o constituie ideile.

plátoșă, *platoșe*, s.f. Armură de zale, de fier sau de piele, de forma unui pieptar, purtată de oșteni în antichitate și în evul mediu.

platóu, *platouri*, s.n. || Din fr. *plateau* || **1.** Podiș. **2.** Cîmp amenajat pentru exerciții militare. **3.** Tavă mare pe care se aduc la masă mîncăruri sau prăjituri. **4.** *P. de filmare* = încăpere în studiourile cinematografice în care se execută filmările de interior sau cele care folosesc decoruri ce pot fi montate în interior. **5.** Dispozitiv de formă dreptunghiulară sau circulară, cu o față plană, pe care se fixează diferite piese în vederea prelucrării.

plánr, *plauri*, s.m. || Cf. ucr. *plav* || Formație vegetală acvatică în care predomină rizomii de stuf, alcătuind un fel de insule plutitoare.

plauzíbil, -ă, *plauzibili, -e*, adj. || Din fr. *plausible*, lat. *plausibilis* (< *plaudere* „a aplauda") || Care poate fi admis, crezut; care pare adevărat; admisibil, verosimil.

plávie, *plăvii*, s.f. || Cf. ucr., rus. *plavija* „stufăriș" || Mică insulă plutitoare formată din rizomi de stuf, din ierburi și rădăcini, intrate în putrefacție și amestecate cu nămol. ○ Expr. *A se lăsa* (sau *a se lungi*) *plavie* = a se întinde la pămînt.

plaz, *plazuri*, s.n. || Din bg., scr. *plaz* || Piesă de la partea inferioară a trupiței, care asigură stabilitatea plugului în timpul aratului.

plăcéa, *plac*, vb. II. Intranz. și tranz. || Lat. *placere* || **1.** A se bucura de prețuire, de simpatie din partea cuiva sau a produce cuiva o impresie favorabilă, un sentiment de prețuire, de simpatie. ○ Expr. *Știi că-mi placi* (sau *că mi-ai plăcut*)*?* exprimă mirarea sau dezaprobarea față de o afirmație ori de atitudinea cuiva. **2.** A avea sau a simți un sentiment de iubire față de o persoană de sex opus. **3.** A-i fi pe plac, a-i conveni; a dori. ○ Expr. *Îmi place să cred că...* = sper că...

plăcére, *plăceri*, s.f. **1.** Sentiment sau senzație de mulțumire, de bucurie, de satisfacție. **2.** Distracție, petrecere; desfătare. **3.** Voie, dorință. *M-aș tocmi la d-ta dacă ți-o fi cu plăcere* (Creangă).

plăcintár, *plăcintari*, s.m. || Din *plăcintă* || Persoană care face sau vinde plăcinte.

plăcíntă, *plăcinte*, s.f. || Lat. *placenta* || Preparat culinar făcut din foi de aluat, între care se pune o umplutură de brînză, de carne, de fructe etc. ○ Expr. *A-i veni* (sau *a-i pregăti*) *cuiva o plăcintă* = a-i veni (sau a-i pregăti) cuiva o surpriză neplăcută. *Se vinde ca plăcinta caldă* = se vinde repede, este foarte căutat. *A aștepta pe cineva cu plăcinte calde* = a aștepta pe cineva cu deosebită plăcere. *A număra foile la plăcintă* = a pierde vremea în mod inutil.

plăcintăríe, *plăcintării*, s.f. || Din *plăcintar* || Local în care se vînd și se consumă plăcinte.

plăcút, -ă, *plăcuți, -te*, adj. Care place; simpatic, agreabil.

plăcúță, *plăcuțe*, s.f. Diminutiv al lui *placă*; placă mică.

plăiéș, *plăieși*, s.m. || Din *plai* || **1.** (În evul mediu) Locuitor de la graniță, însărcinat cu paza frontierelor în regiunile de munte. **2.** Locuitor de la munte. *Va dudui muntele de plăieși și se va clăti valea de joseni* (Delavrancea).

plămádă s.f. || Din *plămădi* || **1.** Plămădeală. **2.** (Fig.) Sămînță, germen. ● Odraslă, progenitură.

plămădeálă, *plămădeli*, s.f. || Din *plămădi* || **1.** Amestec de făină, apă și drojdie, întrebuințat pentru fermentarea aluatului de pîine. **2.** Cantitate mică de aluat dospit, folosită ca plămădeală (1); plămadă.

plămădí, *plămădesc*, vb. IV. || Cf. sl. **pomladiti* || **1.** Intranz. A pregăti o plămădeală; a frămînta aluatul împreună cu plămădeala. ● *P. ext.* A frămînta anumite materiale sau substanțe pentru a obține un amestec omogen. **2.** Tranz. (Fig.) A crea, a făuri, a zămisli.

plămădíre, *plămădiri*, s.f. Acțiunea de *a plămădi*, facerea plămădelii.

plămîn, *plămîni*, s.m. || Lat. *pulmo, -onis* || Fiecare dintre cele două organe cu aspect spongios, așezate în cavitatea toracică, la om și la vertebratele superioare, care servesc la respirație.

plănuí, *plănuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *plan* || A face planuri; a proiecta acțiuni viitoare; *p. ext.* a pune ceva la cale, a unelti.

plăpînd, -ă, *plăpînzi, -de*, adj. **1.** Lipsit de rezistență, de vitalitate; firav, slab. **2.** (Despre plante) Slab dezvoltat; gingaș, delicat.

plăpumár, *plăpumari*, s.m. || Din *plapumă* || Meseriaș care face plăpumi.

plăpumăreásă, *plăpumărese*, s.f. || Din *plăpumar* || Femeie care face plăpumi.

plăpumărie, *plăpumării*, s.f. || Din *plapumă* || Atelierul plăpumarului.

plăpumioáră, *plăpumioare*, s.f. Diminutiv al lui *plapumă*.

plășeá, *plășele*, s.f. || Din *plasă*, reg. „limbă de cuțit" || Fiecare dintre cele două părți de metal, de os, de lemn etc. care acoperă mînerul unui cuțit, al unui briceag etc. || Și: **prășeá** s.f.

plăsmuí, *plăsmuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *plasmă* || **1.** A crea, a făuri, a produce. **2.** A născoci, a scorni. **3.** A falsifica, a contraface.

plăsmuíre, *plăsmuiri*, s.f. Acțiunea de *a plăsmui;* născocire, falsificare.

plăsmuít, -ă, *plăsmuiți, -te*, adj. **1.** Creat, înfăptuit. ● Inventat, născocit. **2.** Falsificat.

plăsmuitór, -oáre, *plăsmuitori, -oare*, s.m. și f. || Din *plăsmui* || **1.** Persoană care plăsmuiește; creator. ● Inventator, născocitor. **2.** Falsificator.

plătí, *plătesc*, vb. IV. || Din sl. *platiti* || **1.** Tranz. A achita (în bani sau în natură) contravaloarea unui bun, a unei consumații etc. ○ Expr. *A plăti cu capul* (sau *cu viața*) = a-și pierde viața din cauza unei greșeli, a unei fapte necugetate. **2.** Tranz. A achita un impozit, o taxă, o datorie; (refl.) a se achita de o datorie morală. **3.** Tranz. A răsplăti cu bani un serviciu prestat, o muncă efectuată, a remunera. **4.** Intranz. A valora, a prețui, a fi vrednic să...

plătíbil, -ă, *plătibili, -e*, adj. || Din *plăti* || Care poate fi plătit; care urmează să fie plătit.

plătícă[1], *plătici*, s.f. || Din bg. *platika* || Pește teleostean ciprinid de apă dulce, cu capul mic și scurt, cu corpul turtit lateral, lung de 30—40 cm.

plătícă[1], *plătici*, s.f. (Bot.) Glădiță.

plătitór, -oáre, *plătitori, -oare*, adj. || Din *plăti* || Care plătește, care efectuează o plată; platnic.

plăvái, -áie, *plăvăi*, adj., s.f. || Din *plav*, reg. (despre vite) „cu părul alb-gălbui" || (Pop.) **1.** Adj. (Despre animale, mai ales despre oi) Care are părul de culoare albă-gălbuie sau albă-cenușie. **2.** S.f. Soi românesc de viță de vie, cu ciorchini cilindrici, cu boabe albe-verzui, cultivat pentru vinuri de larg consum.

plăván, -ă, *plăvani, -e*, adj. || Din *plav*, reg. (despre vite) „cu părul alb-gălbui" || (Pop.) (Despre vite) Cu părul de culoare albă-gălbuie sau albă-cenușie. ● (Substantivat, m.) Bou (cu părul de această culoare). *Bătrînii au adunat, printre plăvani, Sudoarea muncii sutelor de ani* (Arghezi).

plăvíț, -ă, *plăviți, -e*, adj. || Din *plav*, reg. (despre vite) „cu părul alb-gălbui" || (Pop.) **1.** (Despre părul sau lîna animalelor) Alb-gălbui. **2.** (Despre părul omului) Blond.

plean, *pleanuri*, s.n. || Din sl. *plěnŭ* || (Înv.) **1.** Pradă de război. **2.** Grup de prizonieri.

pleasc interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de limbă cînd se desprinde brusc de cerul gurii.

pleásnă, *plesne*, s.f. || Din *plesni* || Capătul subțire al biciului, terminat cu un smoc de fire neîmpletite; șfichi.

pleășcă s.f. || Din bg. *pljačka* || **1.** Cîștig neașteptat, obținut fără muncă; chilipir. **2.** (Înv.) Pradă (de război); captură.

pleátă, *plete*, s.f. || Din sl. *pleti* || (Mai ales la pl.) Părul capului crescut lung și lăsat să atîrne liber (pe spate) sau împletit în cozi. *Pe umeri pletele-i curg riu* (Coșbuc).

pleávă s.f. || Din sl. *plěva* || **1.** Rămășițe de spice rezultate din treieratul cerealelor. **2.** (Fig.) Ceea ce este lipsit de valoare; oameni de nimic; drojdia societății.

plébe s.f. || Din fr. *plèbe*, lat. *plebs, plebis* || **1.** Categorie socială în Roma antică, formată din oameni liberi fără o activitate productivă permanentă, care trăiau din cîștiguri întîmplătoare. **2.** (Livr.) Populație săracă, asuprită, exploatată. **3.** Pătură socială declasată, drojdia societății.

plebéu, -ée, *plebei, -ee*, s.m. și f., adj. || Din lat. *plebeius* || **1.** (La romani) (Persoană) care făcea parte din plebe. **2.** (Persoană) asuprită, exploatată; *p. ext.* om de rînd.

plebiscít, *plebiscite*, s.n || Din fr. *plébiscite* || Consultare directă a cetățenilor, chemați să se pronunțe prin „da" sau „nu" asupra unui act de stat de importanță deosebită.

plecá, *plec*, vb. I. || Lat. *plicare* || **1.** Refl. și tranz. A (se) înclina într-o parte, a (se) îndoi, a (se) apleca. ○ Expr. *A-și pleca capul* (sau

fruntea, grumazul) = a se supune, a se umili. *A nu avea unde să-şi plece capul* = a nu avea unde să se odihnească, unde să se adăpostească. *A-şi pleca urechea* = a) a asculta, a lua în considerare; b) a da crezare bîrfelilor. **2.** Refl. (Despre aştri) A coborî spre apus, a apune. **3.** Refl. A se înclina în faţa cuiva în semn de respect sau de supunere. **4.** Tranz. A supune, a subjuga; (refl.) a se supune, a ceda în faţa unei forţe. **5.** Intranz. A părăsi locul unde se află, a se duce în altă parte; a se deplasa. **6.** Intranz. A avea începutul, punctul de pornire. ● A porni; a lua startul.

plecáre, *plecări*, s.f. Acţiunea de *a (se) pleca*. ○ *Punct de p.* = începutul unei acţiuni. ● (Sport) Moment în care se dă pornirea într-o cursă; start.

plecát, -ă, *plecaţi, -te*, adj. **1.** Îndreptat în jos, aplecat; înclinat, încovoiat. **2.** Supus, umil.

plecăciúne, *plecăciuni*, s.f. || Din *pleca* || Înclinare a corpului în faţa cuiva, în semn de respect sau de salut.

plecoptér, *plecoptere*, s.n. || Din fr. *plécoptère;* gr. *plekein* „a împleti" + *pteron* „aripă" || Ordin de insecte cu aripile membranoase cu nervuri dese, ca o reţea, cu corpul lăţit, terminat cu două filamente lungi.

pléctru, *plectre*, s.n. || Din fr. *plectre*, lat. *plectrum* || Placă mică de metal, de os, de celuloid etc., cu care se ciupesc coardele unor instrumente muzicale.

pled, *pleduri*, s.n. || Din fr. *plaid* || Pătură uşoară.

pledá, *pledez*, vb. I. Intranz. şi tranz. || Din fr. *plaider* || A apăra o cauză în faţa unei instanţe judecătoreşti. ● *P. ext.* A susţine cu căldură, a apăra o idee, un interes.

pledoaríe, *pledoarii*, s.f. || Din fr. *plaidoirie* || Expunere orală făcută în faţa unei instanţe judecătoreşti pentru apărarea cauzei uneia dintre părţi. ● *P. ext.* Susţinere, orală sau scrisă, a unei idei, a unei cauze, a unei teze.

pleiádă, *pleiade*, s.f. || Din fr. *pléiade;* gr. *pleias, pleiados* „constelaţie formată din şapte stele" || Grup de oameni care activează în acelaşi domeniu, fiind legaţi între ei prin concepţii, năzuinţe comune.

plein-air [Pr.: *plen-ér*] subst. || Cuv. fr. || Pictură practicată în aer liber, în scopul sugerării atmosferei specifice peisajului natural.

pleistocén s.n. || Din fr. *pléistocène;* gr. *pleistos* „foarte numeros" + *kainos* „nou" || Prima epocă a cuaternarului, în care a apărut omul.

plen s.n. || Din lat. *plenum* || Totalitatea membrilor unei organizaţii sau ai unei adunări constituite; *p. ext.* adunare la care participă toţi membrii unei organizaţii.

plenár, -ă, *plenari, -e*, adj. || Din lat. *plenarius* || **1.** (Despre şedinţe, adunări) Care se ţine cu participarea tuturor membrilor; (substantivat, f.) şedinţă, adunare la care participă toţi membrii unei organizaţii, ai unui for de conducere. **2.** (Livr.; şi adverbial) Complet, deplin, desăvîrşit.

plenipoténţă, *plenipotenţe*, s.f. || Din it. *plenipotenza* || Putere deplină dată cuiva pentru a acţiona într-o anumită problemă de stat.

plenipotenţiár, *plenipotenţiari*, adj. || Din fr. *plénipotentiaire;* lat. *plenipotens* „cu putere deplină" || *Ministru p.* v. *ministru*.

plenisón, -ă, *plenisoni, -e*, adj. || Din lat. *plenus* + *sonus* || (Despre vocale) Care are caracter silabic.

plenitudíne s.f. || Din fr. *plénitude*, lat. *plenitudo, -inis* || Însuşirea de a fi deplin, dezvoltare completă, integrală; deplinătate.

pleoápă, *pleoape*, s.f. || Cf. bg. *pohlupka* || **1.** Fiecare dintre cele două cute mobile ale pielii, mărginite de gene, care acoperă şi protejează globul ocular în partea anterioară. **2.** (Înv. şi pop.) Capac de sicriu.

pleonásm, *pleonasme*, s.n. || Din fr. *pléonasme* || Greşeală de exprimare constînd în folosirea alăturată a unor cuvinte, a unor construcţii etc. cu acelaşi înţeles.

pleonástic, -ă, *pleonastici, -ce*, adj. || Din fr. *pléonastique* || Care conţine un pleonasm; care se referă la pleonasme.

pleosc interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă zgomotul produs de o lovitură dată cu un corp elastic sau de căderea unui corp în apă.

pleoscăí, *pleóscăi*, vb. IV. Intranz. || Din *pleosc* || A plescăi **(2)**.

pleoscăít, *pleoscăituri*, s.n. Faptul de *a pleoscăi;* plescăit **(2)**.

pleoştí, *pleoştesc*, vb. IV. || Din scr. *pljoštiti* || **1.** Tranz. şi refl. A (se) lăsa în jos sau într-o parte (sub o greutate), a (se) lăbărţa. **2.** Tranz. A lăsa în jos, a apleca (urechile, capul). **3.** Refl. (Fig., fam.; despre oameni) A deveni abătut, deprimat, a-şi pierde elanul.

pleoştít, -ă, *pleoştiţi, -te*, adj. **1.** (Despre părţi ale corpului) Care atîrnă fără vlagă; lăsat în jos sau într-o parte, aplecat. **2.** (Despre pălării) Lăsat în jos, turtit. **3.** (Fig., fam.; despre oameni) Deprimat, abătut, descurajat.

plescăí, *pléscăi* vb. IV. || Din *pleasc* || **1.** Intranz. şi tranz. A desprinde brusc limba de cerul gurii, producînd un sunet caracteristic; a mînca cu zgomot. **2.** Intranz. A lovi într-un lichid cu un corp tare; (despre lichide) a se lovi de un corp tare, producînd un zgomot caracteristic. ● A lovi un corp elastic de alt corp elastic sau tare.

plescăít, *plescăituri*, s.n. **1.** Faptul de *a plescăi;* sunet produs prin desprinderea bruscă a limbii de cerul gurii; zgomot făcut cu gura cînd se mănîncă repede. **2.** Zgomot produs de apă cînd se loveşte de un corp tare sau cînd este lovită cu un obiect.

plesiozáur, *plesiozauri*, s.m. || Din fr. *plésiosaure;* gr. *plesios* „apropiat" + *sauros* „şopîrlă" || Reptilă acvatică din era mezozoică, de 3—5 m lungime, cu membrele transformate în palete înotătoare. || Şi: **pleziozáur** s.m.

plésnet, *plesnete*, s.n. || Din *plesni* || **1.** Sunet scurt şi puternic produs de un obiect cînd loveşte violent aerul (sau alt corp). **2.** Lovitură dată cu biciul sau cu palma. (Fig.) *Merg încovoiaţi sub urgia şi plesnetele viscolului* (Galaction).

plesní, *plesnesc*, vb. IV. || Din sl. *plesnonti* || **1.** Intranz. A crăpa, a se despica brusc și cu zgomot. ○ Expr. *A plesni de...* = a fi plin de..., a nu mai putea de... • (Despre muguri, boboci) A se desface, a apărea. **2.** Intranz. (Despre bănzi, fire etc.) A se rupe (prin întindere). **3.** Intranz. A crăpa. ○ Expr. *A-i plesni cuiva obrazul de rușine* = a se rușina foarte tare. • Tranz. și intranz. A izbi un obiect (sau aerul) cu un corp elastic (în special cu un bici); (refl.) a se izbi cu zgomot de un obiect.

plesnít, -ă, *plesniți, -te*, adj. Crăpat, spart, despicat.

plesnitoáre, *plesnitori*, s.f. || Din *plesni* || **1.** Șfichiul biciului; pleasnă. **2.** Străgălie (la osia carului). **3.** Jucărie care, prin învîrtire, produce un zgomot puternic. **4.** Plantă erbacee din familia cucurbitaceelor, cu flori galbene, al cărei fruct plesnește la maturitate, aruncînd în afară semințele.

plesnitúră, *plesnituri*, s.f. || Din *plesni* || Faptul de a plesni; plesnet; crăpătură, fisură. • Zgomot produs printr-o izbire, printr-o lovitură.

pleș, pleașă, *pleși, -e*, adj. || Din sl. *plěšĭ* || (Înv. și reg.) **1.** Chel, pleșuv. **2.** (Despre dealuri, munți) Lipsit de vegetație, golaș.

pleșcár, *pleșcari*, s.m. || Din *pleașcă* || (Fam.) Cel care umblă după pleașcă, după chilipir.

pleșúv, -ă, *pleșuvi, -e*, adj. || Din bg. *plešiv* || **1.** Chel. **2.** (Despre munți, stînci) Lipsit de vegetație, golaș; *p. ext.* (despre terenuri) sterp, arid.

pleșuví, *pleșuvesc*, vb. IV. Intranz. || Din *pleșuv* || A deveni pleșuv, a cheli.

pleșuvíe, *pleșuvii*, s.f. || Din *pleșuv* || **1.** Lipsă a părului de pe cap; boală care provoacă căderea părului. **2.** Porțiune a capului rămasă fără păr; chelie. **3.** Porțiune a unui munte lipsită de vegetație.

pléter, *pletere*, s.n. || Din scr. *pleter* || Împletitură de nuiele (la garduri); gard de nuiele. • Gard din stuf sau din nuiele, construit în albia rîurilor sau (în formă de coteje) în bălți, pentru prins pește.

pletínă, *pletine*, s.f. || Cf. *pilotină* || Navă fără propulsie proprie, folosită la transportul de mărfuri (prin remorcare) pe căi de navigație cu adîncimi mici.

plétoră s.f. || Din fr. *pléthore* || **1.** Cantitate excesivă de sînge într-un organism, care duce la supraîncărcarea inimii, dînd bolnavului o culoare roșie-aprinsă. **2.** Cantitate mare de obiecte sau mulțime de oameni (fără valoare).

pletóric, -ă, *pletorici, -ce*, adj. || Din fr. *pléthorique* || **1.** (Despre oameni) Care are prea mult sînge. **2.** Care este în cantitate prea mare, supraabundent, excesiv.

pletós, -oásă, *pletoși, -oase*, adj. || Din *pleată* || **1.** Cu păr lung și bogat. **2.** (Despre plante) Cu ramurile sau cu frunzele lungi și dese, aplecate în jos: *salcie pletoasă*.

pleu, *pleuri*, s.n. || Din scr. *pleh*, magh. *pléh* || (Reg.) Tinichea.

pleurál, -ă, *pleurali, -e*, adj. || Din fr. *pleural* || Care ține de pleură, privitor la pleură.

pléură, *pleure*, s.f. || Din lat. *pleura*, ngr., it. *pleura*, fr. *plèvre* || Membrană seroasă care învelește plămînii și căptușește cavitatea toracică.

pleurezíe, *pleurezii*, s.f. || Din fr. *pleurésie* || Inflamație a pleurei, însoțită de apariția unui lichid seros, purulent, în cavitatea pleurală.

pleurít, -ă, *pleurite*, s.f. || Din fr. *pleurite* || Inflamație a pleurei pulmonare, fără apariție de lichid în cavitatea pleurală.

pleuroscóp, *pleuroscoape*, s.n. || Din fr. *pleuroscope;* gr. *pleura* „coastă" + *skopein* „a examina" || Aparat cu ajutorul căruia se examinează vizual cavitatea pleurală.

pleuroscopíe, *pleuroscopii*, s.f. || Din fr. *pleuroscopie* || Metodă de examinare vizuală a cavității pleurale, cu ajutorul pleuroscopului.

pleváiță, *plevaițe*, s.f. Denumire a două plante erbacee din familia compozitelor, care cresc în regiunile de stepă.

plévițã, *plevițe*, s.f. || Din *pleu* || **1.** Placă de fier care îmbracă partea de jos a teucii carului. **2.** Bucată de tablă cu care se astupă o crăpătură la vase, la albii etc.

plevúșcă, *plevuști*, s.f. || Din *pleavă* || **1.** Peștișor de apă dulce din familia crapului, acoperit cu solzi mărunți, cu o dungă albastră pe laturile corpului. **2.** Nume dat peștilor mărunți de orice specie.

plex, *plexuri*, s.n. || Din fr. *plexus*, lat. *plexus* (< *plectere* „a împleti") || Țesut format din fibre nervoase sau din vase sanguine împletite nesistematizat între ele.

plexiglás s.n. || Din germ. *Plexiglas* || Material plastic transparent, rezistent, folosit ca înlocuitor al sticlei, pentru proteze dentare etc.

plezanterie, *plezanterii*, s.f. || Din fr. *plaisanterie* || (Livr.) Lucru amuzant, discuție ușoară, amuzantă.

pleziozáur s.m. v. **plesiozaur.**

pliá, *pliez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *plier* || A îndoi o hîrtie, o țesătură, suprapunînd părțile îndoite; a împături.

pliábil, -ă, *pliabili, -e*, adj. || Din fr. *pliable* || Care poate fi pliat.

pliánt, -ă, *plianți, -te*, adj., s.n. || Din fr. *pliant* || **1.** Adj. Care poate fi împăturit. **2.** S.n. Tipăritură (prospect, reclamă, catalog etc.) îndoită de mai multe ori, pentru a putea fi mai ușor utilizată.

plic, *plicuri*, s.n. || Din ngr. *plíkos*, it. *plico* || Obiect confecționat din hîrtie, în care se închid scrisori, acte etc., de obicei în vederea expedierii lor prin serviciul poștal; obiectul împreună cu scrisoarea pe care o conține.

plici interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetul produs cînd se lovește apa de un obiect tare, cînd se aplică o lovitură pe piele etc.

plicticós, -oásă, *plicticoși, -oase*, adj. || Din ngr. *pliktikos* || Plictisitor.

plictís s.n. || Din *plictisi* || (Fam.) Plictiseală.

plictiseálă, *plictiseli*, s.f. || Din *plictisi* || Stare de ușoară depresiune morală, provocată de singurătate, de lipsă de activitate sau de o activitate lipsită de interes, de monotonie etc.

plictisí, *plictisesc*, vb. IV. || Din ngr. *plikto* || **1.** Refl. A fi cuprins de plictiseală. • A fi sătul

de un lucru, de o situație. **2.** Tranz. A supăra, a sîcîi, a bate la cap pe cineva.

plictisít, -ă, *plictisiți, -te,* adj. **1.** Care este cuprins de plictiseală; care exprimă plictiseală. **2.** Enervat, supărat.

plictisitór, -oáre, *plictisitori, -oare,* adj. || Din *plictisi* || **1.** Care plictisește, anost, plicticos. **2.** Supărător, enervant.

pliére, *plieri,* s.f. || Din *plia* || Acțiunea de *a plia;* îndoire, așezare în pliuri a hîrtiei sau a materialelor textile.

plimbá, *plimb,* vb. I. || Lat. *perambulare* || **1.** Refl. A umbla dintr-un loc în altul pentru a se recrea, pentru a face mișcare în aer liber. ○ Expr. *A se plimba ca vodă prin lobodă* = a se plimba peste tot fără nici o oprelițte. **2.** Tranz. A scoate la plimbare, a însoți pe cineva la plimbare. **3.** Tranz. A mișca (un obiect) încoace și încolo, a deplasa dintr-o parte în alta. ○ Expr. *A-și plimba ochii* = a-și purta privirea peste tot, a se uita într-o parte și în alta. || Și: (reg.) **preumblá, primblá** vb. I.

plimbáre, *plimbări,* s.f. Acțiunea de *a (se) plimba;* mers, mișcare (în scop recreativ). ○ Expr. (Fam.) *A trimite pe cineva la plimbare* = **a)** a se descotorosi de cineva; **b)** a da afară, a expedia pe cineva; a concedia. || Și: (reg.) **preumbláre, primbláre** s.f.

plimbăréț, -eáță, *plimbăreți, -ețe,* adj. || Din *plimba* || Căruia îi place să se plimbe, să hoinărească.

plin, -ă, (1—5) *plini, -e,* adj., **(6)** *plinuri,* s.n. || Lat. *plenus* || **1.** Adj. (Despre vase, recipiente, încăperi etc.) Care este umplut cu ceva pînă la limită; care conține toată cantitatea pe care o poate cuprinde; fără goluri, întreg, compact. ○ *A fi plin de sine* = a fi încrezut, îngîmfat. **2.** Adj. Care cuprinde, conține sau posedă ceva în cantitate sau în număr mare. **3.** Adj. Care este acoperit sau încărcat cu ceva. **4.** Adj. (Despre ființe) Cu forme rotunde; gras, durduliu. **5.** Adj. Care este întreg, complet; care are amploare, intensitate. ○ *Voce plină* = voce sonoră. ○ *În plin(ă)...* = în toiul, în mijlocul...: *în plin sezon.* **6.** S.n. Ceea ce umple un vas, un spațiu; cuprins. ○ *Din plin* = din abundență, din belșug. ○ Expr. *A face plinul* = a umple cu benzină rezervorul unei mașini. *A-i merge cuiva în plin* = a-i merge cuiva bine, a avea succes, a reuși. *A nimeri în plin* = a nimeri ținta, a-și atinge scopul.

plinătáte s.f. || Din *plin* || Însușirea de a fi deplin, întreg; plenitudine, integritate.

plintă, *plinte,* s.f. || Din fr. *plinthe* || **1.** Fîșie de lemn, de piatră, de mozaic, de circa 10 cm lățime, aplicată la partea de jos a pereților unei încăperi, pentru a-i apăra de lovituri sau pentru a acoperi rostul dintre pardoseală și perete. **2.** Partea de jos a unei clădiri, a unui zid etc., ieșită mai în afară. **3.** Soclu de piatră plasat sub baza unei coloane.

pliocén s.n. || Din fr. *pliocène;* gr. *pleion* „mai mult" + *kainos* „nou" || Epoca superioară a neogenului, reprezentată în vestul Europei prin depozite marine iar în est prin depozite lacustre. Conține zăcăminte de cărbuni și petrol.

plisá, *plisez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *plisser* || A îndoi o țesătură, un obiect de îmbrăcăminte etc. în cute dese și regulate.

plisát, -ă, *plisați, -te,* adj. Care are pliseuri.

plisc, *pliscuri,* s.n. **1.** Cioc. ● (Fig.; peior.) Gură. **2.** *P. anal.* Capătul ascuțit sau lunguiеț, în formă de cioc, al unui obiect.

pliséu, *pliseuri,* s.n. || Din fr. *plissé* || Cută sau grup de cute dese și regulate obținute prin plisare.

plítă, *plite,* s.f. || Din rus., ucr. *plita* || Placă de fontă, cu ochiuri acoperite cu rotițe, care constituie partea de deasupra a unei mașini de gătit.

pliu, *pliuri,* s.n. || Din fr. *pli* || Cută adîncă făcută la un obiect de îmbrăcăminte.

plivi *plivesc,* vb. IV. Tranz. || Din bg. *plevja* || **1.** A curăța de buruieni un teren cultivat. **2.** A tăia sau a rupe lăstarii, frunzele, crengile de prisos de la vița de vie sau de la pomi.

plivít s.n. Acțiunea de *a plivi;* curățirea de buruieni a unui teren cultivat.

plivitór, -oáre, *plivitori, -oare,* s.m. și f. || Din *plivi* || Persoană care plivește.

plivitúră, *plivituri,* s.f. || Din *plivi* || Buruieni plivite, adunate grămadă.

plîngăcióș, -oásă, *plîngăcioși, -oase,* adj. || Din *plînge* || Plîngăreț.

plîngăréț, -eáță, *plîngăreți, -e,* adj. || Din *plînge* || Care plînge ușor; care se plînge mereu; plîngăcios. ● (Despre glas, voce) Tînguitor, trist, jalnic.

plîngătór, -oáre, *plîngători, -oare,* adj. || Din *plînge* || **1.** Plîngăreț. **2.** (Despre sunete, voce) Trist, tînguitor. **3.** (Despre sălcii) Cu ramuri lungi, lăsate în jos.

plînge, *plîng,* vb. III. || Lat. *plangere* || **1.** Intranz. A vărsa lacrimi (de durere, de bucurie). **2.** Tranz. A jeli o persoană moartă; (fig.) a fi îndurerat din cauza unui bun pierdut. ○ Expr. *A-și plînge păcatele* = a se căi, a regreta. **3.** Tranz. A compătimi, a deplînge pe cineva. ○ Expr. (Intranz.) *A-i plînge cuiva de milă* = a-i părea rău de suferința, de nenorocirea cuiva. **4.** Refl. A-și arăta nemulțumirea; a reclama. || Perf. s. *plînsei,* part. *plîns.*

plîngere, *plîngeri,* s.f. **1.** Faptul de *a (se) plînge;* plîns, tînguire. **2.** Exprimare a unei nemulțumiri adresată unei autorități; reclamație; act prin care se face o reclamație; (pop.) cerere, jalbă.

plîns[1] s.n. || Din *plînge* || Faptul de a (se) plînge; tînguire, plînset. ○ *De plîns* = vrednic de milă, jalnic.

plîns[2]**, -ă,** *plînși, -se,* adj. || Din *plînge* || Care a plîns; (despre ochi, față) pe care se văd urme de lacrimi.

plînset, *plînsete,* s.n. || Din *plînge* || Plîns[1]; văicăreală, bocire, jeluire, lamentare. (Fig.) *La urechi îi sună plînsetele vîntului* (Sadoveanu).

ploáie, *ploi,* s.f. || Lat. **plovia (=pluvia)* || **1.** Precipitație atmosferică sub formă de picături, provenite din condensarea vaporilor de apă din atmosferă. ○ *Pe ploaie* = în timp ce plouă. *În ploaie* = în bătaia ploii. (Fam.) *Apă de ploaie,* se zice despre o afirmație ori despre o acțiune

lipsită de temei, de seriozitate. ○ Expr. *A se lumina a ploaie* = (despre cer, văzduh) a căpăta un aspect care anunță venirea ploii. **2.** (Fig.) Ceea ce cade, se revarsă în cantitate mare, din abundență. *Ploaia de gloanțe ridică praful șoselei* (Camil Petrescu). **3.** *P. de stele* = abundență de stele căzătoare venind din aceeași parte a cerului. **4.** Alice de dimensiuni mici pentru vînătoarea de păsări.

plocón, *plocoane*, s.n. || Din sl. *poklonŭ* || **1.** Dar făcut în trecut Porții Otomane, curții domnești sau stăpînului moșiei. **2.** Dar, cadou făcut cuiva (pentru un serviciu, pentru a obține o favoare). ○ Expr. *A duce* (sau *a aduce, a trimite) pe cineva plocon cuiva* = a prezenta pe cineva în fața cuiva (în semn de omagiu sau pentru a-l judeca, a-l pedepsi).

ploconeálă, *ploconeli*, s.f. || Din *ploconi* || Acțiunea de a se ploconi; supunere, umilire; lingușire.

ploconí, *ploconesc*, vb. IV. Refl. || Din sl. *poklonĭti (sen)* || A se pleca cu umilință înaintea cuiva; a se umili; a se linguși. • A saluta cu politețe exagerată.

ploconíre, *ploconiri*, s.f. Acțiunea de *a se ploconi;* umilire, lingușire, servilism. • Închinăciune, plecăciune.

plod, *plozi*, s.m. || Din sl. *plodŭ* || (Pop., de obicei depr.) Copil (mic).

ploícică, *ploicele*, s.f. Diminutiv al lui *ploaie* (1); ploaie puțină și de scurtă durată.

ploiér, *ploieri*, s.m. || Din *ploaie* || Gen de păsări de 15—30 cm lungime, cu picioare lungi, cu pene variat colorate, care trăiesc pe lîngă bălți.

ploiós, -oásă, *ploioși, -oase*, adj. || Din *ploaie* || (Despre vreme) În care plouă mult, favorabil ploilor.

ploiță, *ploițe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *ploaie;* ploicică. **2.** Model de lucrătură la dantele, făcută cu croșeta.

plombá, *plombez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *plomber* || A astupa o carie dentară printr-o plombă.

plombagínă s.f. || Din fr. *plombagine* || Hîrtie de copiat, hîrtie-carbon, folosită pentru multiplicarea textelor la mașina de scris.

plómbă, *plombe*, s.f. || Din germ. *Plombe* || Lucrare executată de dentist pentru a astupa o carie dentară. • Materialul folosit pentru această lucrare.

plonjá, *plonjez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *plonger* || (Sport) A executa un plonjon. • A sări în apă (de la trambulină), efectuînd un plonjon.

plonjón, *plonjoane*, s.n. || Din fr. *plongeon* || Formă specială de salt în unele ramuri sportive (fotbal, handbal etc.). • Salt în apă (de pe trambulină).

plonjór, *plonjoare*, s.n. || Din fr. *plongeur* || Aparat electric care servește la încălzirea, în timp foarte scurt, a unei cantități mici de lichid, prin scufundarea aparatului în lichidul respectiv.

plop, *plopi*, s.m. || Lat. **ploppus* (= *pop(u)lus)* || Nume dat mai multor specii de arbori înalți, cu ramuri subțiri, cu flori grupate în amenți, al căror lemn se folosește în industria chibriturilor, a furnirelor, a celulozei etc.

plopíș, *plopișuri*, s.n. || Din *plop* || Pădure de plopi; loc cu plopi.

plóscă, *ploști*, s.f. || Din bg. *ploska* || **1.** Vas de lemn sau de metal, rotund și tartit lateral, cu gîtul scurt și strîmt, în care se ține băutură, purtîndu-se de obicei atîrnat de o curea. ○ Expr. *A umbla cu plosca cu minciuni* = a umbla cu minciuni, cu bîrfeli de la unul la altul. **2.** Vas special în care urinează bolnavii ce nu pot coborî din pat.

plóșniță, *ploșnițe*, s.f. || Din sl. **ploštica, *ploščnica* || **1.** Insectă parazită, cu corpul tartit, urît mirositoare, care se hrănește cu sîngele omului; păduche de lemn. **2.** Nume dat unor insecte dăunătoare cerealelor și legumelor (ex. plosnița cerealelor, plosnița verzei).

plot, *ploturi*, s.n. || Din fr. *plot* || Piesă de contact electric, formată dintr-un mic cilindru sau dintr-o prismă metalică fixată pe o placă izolantă și legată la un circuit electric.

plouá, pers. 3 *plóuă*, vb. I. || Lat. *plovere* (= *pluere*) || **1.** Intranz. impers. A cădea ploaie. ○ Expr. *A ploua cu găleata* (sau *ca din cofă)* = a ploua foarte tare. *A ploua ca prin sită* = a ploua mărunt și des. *Parcă tot îi ninge și îi plouă*, se spune despre o persoană posomorîtă, mereu nemulțumită. • Tranz. A fi udat de ploaie. **2.** Intranz. A cădea, a curge în cantitate mare.

plouát, -ă, *plouați, -te*, adj. **1.** Udat de ploaie. ○ Expr. (Glumeț) *A sta ca o curcă plouată* = a fi trist, abătut. **2.** (Fig.) Indispus, descurajat, deprimat.

plug, *pluguri*, s.n. || Din sl. *plugŭ* || **1.** Unealtă agricolă cu tracțiune animală sau mecanică, folosită pentru arat. ○ Expr. *De la coarnele plugului* = de la țară. **2.** *Plug de zăpadă* = vehicul echipat cu dispozitive pentru curățirea zăpezii de pe căile de comunicație. *Plug de cărbune* = mașină folosită la dislocarea și încărcarea cărbunilor în mină. **3.** Procedeu de frînare la schi, constînd din apropierea vîrfurilor schiurilor.

plugár, *plugari*, s.m. || Din *plug* || **1.** Țăran care se ocupă cu lucrarea pămîntului; agricultor. **2.** Flăcău care umblă cu plugușorul (2) în ajunul Anului Nou.

plugărésc, -eáscă, *plugărești*, adj. || Din *plugar* || Care se referă la plugar sau la plugărie, specific plugarului sau plugăriei.

plugărí, *plugăresc*, vb. IV. Intranz. || Din *plugar* || A lucra pămîntul cu plugul; a se îndeletnici cu munca cîmpului.

plugărie s.f. || Din *plugar* || Ocupația plugarului; plugărit. *Se întorsese la plugăria părintească* (Sadoveanu).

plugărime s.f. || Din *plugar* || Mulțime de plugari, totalitatea plugarilor; *p. gener.* țărănime.

plugărít s.n. Acțiunea de *a plugări;* plugărie.

plugușór, *plugușoare*, s.n. **1.** Diminutiv al lui *plug.* **2.** Plug (1) (împodobit) cu care umblă flăcăii la urat în ajunul Anului Nou; *p. ext.*

datina uratului de Anul Nou, precum și versurile care se rostesc cu această ocazie.

plumb (1) s.n., **(2—4)** *plumbi*, s.m. || Lat. *plumbum* || **1.** S.n. Metal moale, alb-cenușiu întrebuințat la fabricarea țevilor de canalizare, a literelor de tipar, a plăcilor de acumulator etc. ○ *Apă de p.* = soluție de acetat de plumb, întrebuințată în farmacie. **2.** S.m. (Mai ales la pl.) Glonț. **3.** S.m. Disc mic de plumb **(1)** cu care se sigilează saci, vagoane etc. **4.** S.m. Greutate de plumb **(1)**, care se pune pe firul undiței, pentru a scufunda cîrligul și a-l menține la fund sau la un anumit nivel.

plumbui, *plumbuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *plumb* || **1.** A sigila cu plumb **(3). 2.** A acoperi o piesă de metal cu un strat subțire de plumb **(1)** sau de aliaj de plumb pentru a o proteja împotriva coroziunii sau agenților exteriori.

plumbuíre, *plumbuiri*, s.f. Acțiunea de *a plumbui*.

plumbuít, -ă, *plumbuiți, -te*, adj. **1.** (Despre colete, saci, vagoane) Sigilat cu plumb **(3). 2.** (Despre piese metalice) Acoperit cu un strat de plumb sau de aliaj de plumb.

plumburíu, -íe, *plumburii*, adj. || Din *plumb* || De culoarea plumbului, cenușiu; *p. ext.* (despre cer, văzduh) întunecat, încețoșat. *Cerul s-a schimbat în plumburiu* (Labiș).

plurál, *plurale*, s.n. || Din lat. *pluralis*, germ. *Plural* || Categorie gramaticală care arată că este vorba de mai multe ființe sau lucruri de același fel. Pluralul se folosește în locul singularului în anumite cazuri: **a)** în vechile acte oficiale, cînd autoritățile vorbeau despre ele însele *(pluralul autorității* sau *al maiestății); b)* în operele științifice, publicistice etc. *(pluralul autorului); c)* în vorbirea cu cineva considerat superior *(pluralul modestiei);* în formule de adresare respectuoasă *(pluralul politeții* sau *al reverenței).*

plurale tantum adj. || Loc. lat. || (Despre un nume) Care are numai formă de plural.

pluralísm s.n. || Din fr. *pluralisme* || **1.** Principiu al democrației burgheze care preconizează menținerea mai multor forțe social-politice (partide, sindicate etc.) interpuse între individ și stat pentru a limita puterea acestuia. **2.** Concepție filozofică potrivit căreia există mai multe principii substanțiale, de esențe ale lumii, ale realității, independente unele de altele.

pluralitáte, *pluralități*, s.f. || Din lat. *pluralitas, -atis*, fr. *pluralité* || Număr, cantitate mare (de ființe sau de lucruri), mulțime; diversitate.

pluri- || Din lat. *plures* „mai mulți" || Element de compunere însemnînd „mai mulți", „mai multe", care servește la formarea unor adjective și a unor substantive.

pluricelulár, -ă, *pluricelulari, -e*, adj. || Din fr. *pluricellulaire* || (Despre organisme) Care este alcătuit din mai multe celule.

plurivóc, -ă, *plurivoci, -ce*, adj. (Despre cuvinte sau fraze) Care are mai multe înțelesuri.

plus[1]- || Din *plus*[2] || Element de compunere cu sensul *„mai mult"*, „în plus", care servește la formarea unor substantive.

plus[2], *plusuri*, s.n. || Din lat. *plus* || **1.** Ceea ce depășește o cantitate dată. ○ *În plus* = pe lîngă aceasta, pe deasupra. **2.** Semn grafic (în formă de cruce) care indică operația de adunare, mărimile pozitive (temperatura, sarcina electrică pozitivă etc.). ○ (Cu valoare de prepoziție) *Doi plus trei fac cinci.*

plusprodús s.n. || *Plus*[1] + *produs* || (Ec. pol.) Produs creat de lucrătorii din sfera producției materiale peste produsul necesar, în timpul de muncă suplimentar; în socialism îmbracă forma produsului pentru societate.

plusvaloáre s.f. || *Plus*[1] + *valoare* || (Ec. pol.) Parte din valoarea nou creată de lucrătorii productivi din întreprinderile capitaliste în timpul de supramuncă și care este însușită gratuit de proprietarii capitaliști.

pluș, *plușuri*, s.n. || Din germ. *Plüsch*, fr. *p(e)luche* || Țesătură de bumbac, de lînă etc., asemănătoare cu catifeaua dar cu părul mai lung decît al acesteia, întrebuințată mai ales în tapițerie.

plușá, *plușez*, vb. I. Tranz. || Din *pluș* || A executa operația de plușare.

plușáre, *plușări*, s.f. Operația de lustruire finală, prin frecare cu pluș, a pieilor de mănuși și de haine.

plușát, -ă, *plușați, -te*, adj. **1.** Tapisat cu pluș. **2.** (Despre țesături) Care are un strat de fire pe una dintre fețe sau pe ambele fețe.

plutáș, *plutași*, s.m. || Din *plută*[1] || Muncitor care face plute[1] sau care le conduce pe apă. *Un vechi loc de primejdie, pe care-l cunoșteau bine plutașii* (Sadoveanu).

plútă[1], *plute*, s.f. || Din bg. dial. *pluta* || Ansamblu format din trunchiuri de copaci prinse împreună și conduse pe ape curgătoare spre fabricile de cherestea. Uneori, pluta servește și ca ambarcație ușoară. ○ Expr. *A face pluta* = a înota plutind orizontal (pe spate).

plútă[2], *plute*, s.f. || Din bg. *pljuto* || **1.** Specie de plop cu coroana înaltă, de formă piramidală. **2.** Țesut exterior, poros, format din celule moarte, al scoarței unor specii de stejar, care servește la fabricarea dopurilor, a colacilor de salvare, ca material izolant etc. **3.** Piesă mică, confecționată dintr-un material ușor (pană, lemn etc.) care servește pentru a menține cîrligul undiței în apă la adîncimea dorită.

plutări, *plutăresc*, vb. IV. Intranz. || Din *plută*[1] || A conduce plutele pe apă, a se îndeletnici cu plutăritul.

plutărie s.f. || Din *plută*[1] || Îndeletnicirea plutașului; plutărit.

plutărit s.n. **1.** Transportul pe apă al bușteni-lor, asamblați în plute. **2.** Îndeletnicirea plutașului; plutărie.

plutí, *plutesc*, vb. IV. Intranz. || Din *plută*[1] || **1.** A se menține la suprafața unui lichid, fiind cufundat parțial în masa acestuia. **2.** A se menține (mișcîndu-se ușor) în aer sau în alt fluid; (despre păsări) a se deplasa lin în aer. ● (Despre aștri) A se deplasa pe bolta cerească. **3.** (Fig.) A se menține sau a se mișca într-un spațiu ori într-un mediu (real sau imaginar). ○ Expr. *Plutește ceva în aer*, se spune cînd se simte că un

fenomen sau un eveniment e gata să se dezlănțuie. **4.** (Despre sunete, mirosuri) A străbate prin aer, a se răspîndi.

plutícă, *plutici*, s.f. || Din *plută*[1] || Plantă erbacee acvatică din familia gențianaceelor, cu flori galbene și cu frunze lucitoare, care plutește la suprafața apei.

plutíre, *plutiri*, s.f. Faptul de *a pluti;* menținere sau mișcare a unui corp pe suprafața unui lichid sau în masa unui fluid.

plutít s.n. **1.** Faptul de a pluti; plutire. **2.** Transportare a bușteni lor, așamblați în plute, pe cursul unei ape.

plutitór, -oáre, *plutitori, -oare*, adj., s.n. || Din *pluti* || **1.** Adj. Care plutește în aer sau la suprafața unui lichid. **2.** S.n. Dispozitiv care plutește la suprafața unui lichid dintr-un recipient și care indică (și uneori reglează) nivelul lichidului.

plutocrát, -ă, *plutocrați, -te*, s.m. și f. || Din fr. *ploutocrate;* gr. *ploutos* „avere" + *kratos* „putere" || Persoană care face parte din plutocrație.

plutocrátic, -ă, *plutocratici, -ce*, adj. || Din fr. *ploutocratique* || Referitor la plutocrație, care aparține plutocrației.

plutocrație, *plutocrații*, s.f. || Din fr. *ploutocratie* || Grup al celor mai bogați membri ai unei clase exploatatoare, care participă, direct sau indirect, la conducerea statului, exercitînd o influență politică hotărîtoare.

plutón, *plutoane*, s.n. || După fr. *peloton*, it. *plotone* || **1.** Subunitate militară mai mică decît compania. **2.** Grup compact de sportivi care se află într-o anumită poziție pe traseul unei curse (alergări, ciclism etc.).

plutóuic, -ă, *plutonici, -ce*, adj. || Din fr. *plutonique* || (Despre roci eruptive și corpurile care le alcătuiesc) Care s-a format în adîncurile scoarței terestre.

plutoniér, *plutonieri*, s.m. || Din *pluton* || Grad de subofițer imediat superior sergentului major. ○ *Plutonier-major* = grad de subofițer imediat superior plutonierului. *Plutonier-adjutant* = = cel mai mare grad de subofițer, imediat superior gradului de plutonier-major.

plutonísm s.n. || Din fr. *plutonisme*, de la n. pr. *Pluton*, zeul infernului || **1.** Totalitatea proceselor de mișcare a magmei la mari adîncimi în scoarța terestră. **2.** Curent în geologie care susține că rocile s-au format numai pe cale magmatică.

plutóniu s.n. || Din fr. *plutonium*, de la n. pr. *Pluton*, zeul infernului || Element chimic transuranic radioactiv, unul dintre izotopii lui fiind folosit la obținerea energiei nucleare.

plutuí, *plutuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *plută*[2] || A supune pielile tăbăcite unei operații de finisare, pentru a le face mai mici și a le imprima un desen caracteristic.

plutuíre, *plutuiri*, s.f. Acțiunea de *a plutui;* operația de finisare a pielilor tăbăcite.

pluviál, -ă, *pluviali, -e*, adj. || Din fr. *pluvial* || (Despre ape) Provenit din ploaie, produs de ploaie.

pluviográf, *pluviografe*, s.n. || Din fr. *pluviographe;* lat. *pluvia* „ploaie" + gr. *graphein* „a scrie" || Aparat care înregistrează cantitatea și intensitatea precipitațiilor atmosferice.

pluviométru, *pluviometre*, s.n. || Din fr. *pluviomètre;* lat. *pluvia* „ploaie" + gr. *metron* „măsură" || Aparat utilizat pentru determinarea cantității de precipitații atmosferice căzute într-un interval de timp pe o anumită suprafață.

pneu, *pneuri*, s.n. || Din fr. *pneu* (abreviere din *pneumatique*) || Ansamblu format din anvelopa și camera de aer ale unei roți de vehicul.

pneumátic, -ă, *pneumatici, -ce*, adj. || Din fr. *pneumatique;* cf. gr. *pneuma, -atos* „suflu" || **1.** (Despre aparate, mașini, dispozitive etc.) Care funcționează cu aer comprimat. **2.** Care este folosit la comprimarea aerului.

pneumocóc, *pneumococi*, s.m. || Din fr. *pneumocoque;* gr. *pneumon* „plămîn" + *kokkos* „grăunte" || Microb care provoacă pneumonia și alte infecții ale aparatului respirator.

pneumoconióză, *pneumoconioze*, s.f. || Din fr. *pneumoconiose;* gr. *pneumon* „plămîn" + *konis* „praf" || Boală pulmonară cronică, de obicei profesională, provocată de inhalarea masivă și îndelungată a unor pulberi (de cărbune, de fier, de bioxid de siliciu etc.).

pneumográf, *pneumografe*, s.n. || Din fr. *pneumographe*, germ. *Pneumograph;* gr. *pneuma* „respirație" + *graphein* „a scrie" || Aparat care înregistrează mișcările respiratorii ale toracelui.

pneumoníe, *pneumonii*, s.f. || Din fr. *pneumonie*, gr. *pneumonia* || Inflamație a unui lob sau a unui segment pulmonar, provocată de pneumococ, de virusuri etc.

pneumotoráx s.n. || Din fr. *pneumothorax;* gr. *pneuma* „suflu" + *thorax* „piept" || Pătrundere a aerului în cavitatea pleurală, datorită perforării plămînului sau unor traumatisme ale peretelui toracic. ○ *P. artificial* = metodă de tratare a tuberculozei prin introducerea artificială a aerului în cavitatea pleurală pentru a comprima și imobiliza plămînul bolnav, în vederea vindecării leziunii.

poálă, *poale*, s.f. || Din sl. *pola* || **1.** Partea de la talie în jos (mai largă) sau marginea de jos a unor obiecte de îmbrăcăminte. ○ Expr. *A se ține de poala* (sau *poalele) mamei* = a sta mereu în preajma sau sub ocrotirea mamei. *A ține pe cineva la poala* (sau *poalele) ei* = a nu-i lăsa (de obicei unui copil) prea multă libertate. ○ *P. ext.* (Pop.; la pl.) Fustă. **2.** Partea de jos și din față a unei rochii, a unui șorț etc. ● *Poale-n brîu* = plăcintă din bucăți de aluat, ale cărei colțuri se întorc peste umplutură. **3.** Partea de jos a unui deal sau a unui munte; marginea unei păduri. **4.** Partea de jos a coroanei unui copac.

poámă, *poame*, s.f. || Lat. *poma* || **1.** Rodul pomilor fructiferi. **2.** (La pl.) Fructe (tăiate felii și) uscate, la soare sau în cuptor, pentru a fi păstrate. **3.** (Reg.; la sg.) Struguri. **4.** (Fig.) Om de nimic; femeie stricată.

poansón, *poansoane*, s.n. || Din fr. *poinçon;* lat. *punctio, -onis* „înțepare" || **1.** Instrument

de oțel cu vîrful ascuțit, folosit în tehnica gravurii. **2.** Unealtă de oțel cu vîrful gravat în relief, care servește la marcarea unor obiecte (ex. la marcarea obiectelor prețioase). ● Piesă a unei matrițe care servește la decupare, la imprimare prin deformare plastică etc. **3.** Unealtă de os ascuțită la vîrf, cu care se perforează pînza și se dă formă rotundă unor puncte de broderie.

poansoná, *poansonez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *poinçonner* || A perfora sau a marca cu poansonul. ● A grava cu poansonul.

poántă, *poante,* s.f. || Din fr. *pointe* || **1.** Momentul de efect, punctul culminant al unei glume, al unei anecdote. **2.** Poziție din baletul clasic, executată de balerine, care constă în ridicarea și deplasarea pe vîrful picioarelor.

poánter, *poanteri,* s.m. || Din fr., engl. *pointer* || Rasă de cîini de vînătoare cu talia înaltă, cu urechile plecate și cu părul scurt și neted; prepelicar de rasă engleză.

poantilísm s.n. || Din fr. *pointillisme* || Procedeu folosit în pictură, care constă în descompunerea petei de culoare în puncte și liniuțe, ca un mozaic.

poáră s.f. || Din sl. *pora* || (Reg.) Opoziție, împotrivire. ○ Expr. *A se pune în poară cu cineva* = a se împotrivi cuiva; a se contrazice cu cineva; a se lua la ceartă.

poárcă, *poarce,* s.f. || Lat. *porca* || **1.** (Pop.) Scroafă. **2.** Numele unui joc de copii.

poártă, *porți,* **s.f.** || Lat. *porta* || **1.** Deschidere amenajată într-un zid, într-un gard etc., care permite trecerea din interior în exterior și invers, împreună cu panourile mobile care o închid; panourile mobile ale acestui ansamblu. ○ Expr. *A sta* (sau *a se uita) ca vițelul la poarta nouă* = a sta nedumerit, dezorientat, în fața unei situații noi, neașteptate. *Poartă-n poartă* = peste drum, vizavi. **2.** Ușă la intrarea principală a unui imobil. **3.** Locul de acces într-o cetate, într-un oraș. **4.** Cadru format din două bare verticale unite la capetele superioare printr-o bară orizontală, în care trebuie introdusă mingea la unele jocuri sportive (fotbal, handbal etc.). **5.** Vale îngustă printre două șiruri de munți.

poc *interj.* || Onomatopee || Cuvînt prin care se redă un sunet înfundat, produs de o izbitură, de descărcarea unei arme de foc etc.

pocál, *pocale,* s.n. || Din germ. *Pokal* || Pahar mare, de metal, de sticlă etc.

pocăí, *pocăiesc,* vb. IV. Refl. || Din sl. *pokajati sen* || **1.** (În practicile creștine) A-și recunoaște păcatele și a căuta să obțină iertare prin post și rugăciuni. **2.** A avea remușcări, a se căi pentru o faptă, pentru o greșeală etc. **3.** A deveni adept al anumitor secte religioase creștine.

pocăínță s.f. || Din *pocăi* || (În concepțiile religioase) Faptul de a se pocăi; căință pentru păcatele săvîrșite. ● *P. gener.* Regret pentru o faptă rea, pentru o greșeală.

pocăít, -ă, *pocăiți, -te,* adj., s.m. și f. **1.** Adj. Care se căiește. **2.** S.m. și f. Adept al unei secte religioase care consideră pocăința ca fiind virtutea supremă.

poceálă, *poceli,* s.f. || Din *poci* || Urîțenie fizică, slutenie.

pócher, *pochere,* s.n. || Din ngr. *poker,* germ. *Poker* || Numele unui joc de cărți.

pochívnic s.m. v. **popilnic.**

pocí, *pocesc,* vb. IV. Tranz. || Din *poteă* || A schimba în rău înfățișarea sau forma cuiva sau a ceva, a sluți, a urîți.

pocinóg, *pocinoage,* s.n. || Din sl. *počinokŭ* || Fapt neplăcut, belea, bucluc.

pocít, -ă, *pociți, -te,* adj. **1.** (Despre ființe; adesea substantivat) Diform, slut; urît. **2.** (Despre lucruri) Deformat; urît, bizar.

pocitánie, *pocitanii,* s.f. || Din *pocit* || **1.** Ființă diformă, slută; monstru. **2.** Urîțenie, ciudățenie; lucru ciudat, bizar.

pocitúră, *pocituri,* s.f. || Din *poci* || Faptul de a poci, desfigurare. ● Ființă pocită; pocitanie.

pociúmb, *pociumbi,* s.m. **1.** (Pop.) Par scurt, țăruș. **2.** (Înv. și reg.) Trunchi de copac, ciot, rămas în pămînt după tăiere.

poclád s.n. v. **pocladă.**

pocládă, *poclăzi,* s.f. || Din sl. *poklada* || (Reg.) Țesătură de casă, mițoasă, făcută din lînă, întrebuințată ca pătură. || Și: **poclád** s.n.

poclít, *poclituri,* s.n. (Reg.) Coșul trăsurii. ● Coviltir.

pócnet, *pocnete,* s.n. || Din *pocni* || Zgomot surd produs de o lovitură, de o împușcătură etc. ● Zgomot caracteristic produs de spargere, de crăpare.

pocní, *pocnesc,* vb. IV. || Din *poc* || **1.** Intranz. A produce un pocnet. ● (Fig.) A izbucni pe neașteptate, a se declanșa. ● (Despre încheieturi, degete etc.) A trosni (prin întindere sau răsucire). **2.** Tranz. A lovi, a izbi scurt, cu putere. **3.** Intranz. A se sparge, a plesni; a se rupe (prin întindere).

pocnít, *pocnituri,* s.n. Faptul de *a pocni.*

pocnitoáre, *pocnitori,* s.f. || Din *pocni* || **1.** Nume dat unor jucării de copii, care produc pocnete. **2.** Șfichi (la bici).

pocnitúră, *pocnituri,* s.f. || Din *pocni* || Pocnet, trosnitură.

pod, *poduri,* s.n. || Din sl. *podŭ* || **1.** Construcție de lemn, de piatră, de beton sau de metal, care asigură continuitatea unei căi de comunicație peste un obstacol natural (vale, rîu) sau artificial (canal, cale ferată etc.). ○ *Pod plutitor* (sau *umblător)* = bac. *Pod de vase* (sau *de pontoane)* = pod improvizat, a cărui platformă este montată pe ambarcații ancorate. **2.** Platformă suspendată, de pe care se efectuează anumite lucrări. ○ *Pod rulant* = macara mobilă în formă de pod, care se deplasează pe o cale de rulare situată la o oarecare înălțime deasupra solului. *Pod basculant* = pod metalic mobil destinat circulației vagoanelor între rampele puțurilor de mină și colivia de extracție. **3.** (Înv.) Pavaj făcut din scînduri groase de stejar, cu care se acopereau în trecut străzile orașelor (ex. *Podul Mogoșoaiei* din București). **4.** Spațiul dintre acoperiș și planșeul superior al unei clădiri. ○ Expr. *A fi căzut (ca) din*

pod = a fi dezorientat, buimac. ● Tavan, plafon. **5.** *Pod de gheață* = strat continuu de gheață care acoperă suprafața unui rîu sau unui lac. **6.** *Podul palmei* = partea interioară a mîinii, de la încheietura cu antebrațul pînă la degete.

podágră s.f. || Din lat., ngr. *podagra* || (Med.) Gută localizată la membrele inferioare.

podár, *podari*, s.m. || Din *pod* || Persoană care conduce un pod plutitor. ● Persoană care încasează taxa pentru transportul cu un pod plutitor sau care încasa, în trecut, podăritul.

podărít s.n. || Din *podar* || Taxă care se percepea în trecut pentru trecerea peste un pod (1) sau care se percepe pentru transportul cu un pod plutitor.

podbál s.m. v. **podbeal.**

podbeál s.m. || Din bg. *podbel* || Plantă erbacee din familia compozitelor, cu rizom cărnos și cu flori galbene, întrebuințată în medicină, frunzele fiind folosite uneori și în alimentație. || Și: **podbál** s.m.

podéa, *podele*, s.f. || Cf. *podi* || **1.** Pardoseală de scînduri, de parchet, de beton etc. a unei încăperi; fiecare dintre scîndurile folosite la pardositul unei încăperi. **2.** (Înv. și reg.) Tavan de scînduri; fiecare dintre scîndurile care alcătuiesc un tavan.

podéț, *podețe*, s.n. **1.** Diminutiv al lui *pod*. **2.** Pod mic, simplu, peste un șanț; podișcă (1).

podghiáz s.n. v. **poghiaz.**

podgoreán, -ă, *podgoreni, -e*, s.m. și f. || Din *podgorie* || Persoană care se ocupă cu cultivarea viței de vie; viticultor.

podgórie, *podgorii*, s.f. || Din sl. *podŭgorije* || Regiune întinsă de obicei deluroasă, cu plantații de viță de vie; plantație dintr-o astfel de regiune (care asigură, de obicei, producerea unui anumit soi de vin). *Povîrnișurile erau o neîntreruptă centură de podgorii* (Arghezi).

podí, *podesc*, vb. IV. Tranz. || Din *pod* || A pardosi (o încăpere) cu scînduri. ● A acoperi (provizoriu) cu scînduri un șanț, o săpătură (pentru a înlesni trecerea oamenilor și a vehiculelor).

podídi, pers. 3 *podidește*, vb. IV. Tranz. (Despre plîns sau despre rîs) A cuprinde pe cineva, a copleși, a răzbi. ● (Despre sînge) A năvăli, a curge cu putere (pe nas sau pe gură). ● (Despre griji, necazuri etc.) A copleși, a răzbi, a birui.

pódină, *podini*, s.f. || Din sl. **podina* || **1.** Podea. **2.** Suport făcut din lemne, crengi, paie etc. pe care se clădește claia sau stogul.

podíș, *podișuri*, s.n. || Din *pod* || Formă de relief de mare întindere, aproape plană, situată la o anumită altitudine.

podíșcă, *podiști*, s.f. || Din *pod* || **1.** Podeț. **2.** Platformă de scînduri care servește ca loc de lucru, de observație etc.

podít, -ă, *podiți, -te*, adj. Pardosit; (despre străzi) pavat cu scînduri.

pódium, *podiumuri*, s.n. || Din lat., fr. *podium*, germ. *Podium* || Estradă demontabilă, amenajată pentru un spectacol, pentru o conferință etc. ● Platformă ridicată față de terenul din jur, servind ca postament pentru diverse obiecte. ● Mică platformă cu trepte, pe care stau sportivii cînd li se înmînează premiile.

podmól, *podmoluri*, s.n. || Din bg. *podmol* || (Pop.) **1.** Aluviune, nămol adus de ape. **2.** Mal înalt, abrupt. **3.** Prispă. **4.** Vatră pe care este clădit cuptorul la unele case țărănești. || Și: **potmól** s.n.

podnóg, *podnogi*, s.m. || Din bg. *podnoga* || Iapă, tălpig la războiul de țesut. || Și: **potnóg** s.n.

podoábă, *podoabe*, s.f. || Din sl. *podoba* || Obiect care înfrumusețează; ornament; *spec.* lucru de preț, bijuterie, juvaer.

podométru, *podometre*, s.n. || Din fr. *podomètre*; gr. *pous, podos* „picior" + *metron* „măsură" || Instrument pentru determinarea distanței parcurse de un pieton, prin înregistrarea numărului de pași făcuți de acesta; pedometru.

podvádă, *podvezi*, s.f. || Din sl. *podŭvoda* || Obligație (transport, cărăușie) la care erau supuși în trecut țăranii dependenți în folosul domniei, mai ales în timp de război.

podzól, *podzoluri*, s.n. || Din rus. *podzol* || Sol nisipos și lutos, de culoare cenușie, cu fertilitate slabă.

poém, *poeme*, s.n. || Din fr. *poème*, germ. *Poem* || **1.** Specie a poeziei epice, de proporții mari, cu caracter eroic, istoric, legendar etc. ○ *Poem în proză* = specie a prozei literare aparținînd genului liric. **2.** *Poem simfonic* = compoziție muzicală amplă pentru orchestră, de formă liberă, avînd de obicei un conținut programatic. || Și: **poémă** s.f.

poémă s.f. v. **poem.**

poemátic, -ă, *poematici, -ce*, adj. || Din *poem* || Care ține de poem, cu caracter de poem.

poét, -ă, *poeți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *poète*, germ. *Poet* || Autor de poezii. *Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere* (Eminescu).

poetástru, *poetaștri*, s.m. || Din fr. *poétastre* || (Depr.) Poet mediocru, lipsit de talent.

poetésă, *poetese*, s.f. || Din fr. *poétesse* || (Rar) Poetă.

poétic, -ă, *poetici, -ce*, adj., s.f. || Din lat. *poeticus*, fr. *poétique* || **1.** Adj. Care aparține poeziei, privitor la poezie. **2.** Adj. Care poate servi ca motiv de inspirație; frumos, încîntător. **3.** S.f. Lucrare teoretică referitoare la principiile artei literare. **4.** S.f. Ansamblul trăsăturilor definitorii pentru creația unui poet, a unei epoci etc.

poetizá, *poetizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *poétiser* || A prezenta (o idee, o persoană, un fapt etc.) într-o formă poetică, într-o lumină idealizată.

poezíe, *poezii*, s.f. || Din fr. *poésie*, lat. *poesis* || **1.** Modalitate a literaturii de a exprima sau a sugera o emoție, un sentiment, o idee, printr-un limbaj concentrat, metaforic, prin ritm, rimă, armonie etc. **2.** Totalitatea compozițiilor în versuri ale unui poet, ale unui popor etc. **3.** Caracter, aspect poetic al unui peisaj, al unui colț din natură etc.

pofídă s.f. || Cf. pol. *pochyba* || Ciudă, necaz. ○ *În pofida cuiva* (sau *a ceva)* = în ciuda, în necazul cuiva; sfidînd ceva.

póftă, *pofte,* s.f. || Din *pofti* || **1.** Dorința de a face sau de a obține ceva. ○ *Cu poftă* = cu plăcere. ○ Expr. *A-și pune pofta în cui* = a fi nevoit să renunțe la un lucru mult dorit. *Pe* (sau *după) pofta inimii* = pe gustul, pe placul cuiva. **2.** Senzație de foame sau de sete; dorința de a bea sau de a mînca ceva. ● Dorință exagerată, impuls.

poftí, *poftesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *pohotěti* || **1.** A dori, a voi ceva. ○ Expr. *Cît poftești* = oricît, cît de mult. ● (Pop.) A-i face cuiva o urare, a-i dori ceva. **2.** A invita, a chema pe cineva. **3.** (Înv.) A cere, a solicita, a pretinde. **4.** (Înv.) A ruga pe cineva, a-i cere ceva.

poftícióș, -oásă, *pofticioși, -oase,* adj. || Din *pofti* || Care dorește mult ceva; lacom, dornic; (despre ochi sau despre privire) care exprimă o dorință, poftă, lăcomie.

póftim interj. || Din *pofti* || Formulă care se folosește: **a)** pentru a oferi cuiva ceva; **b)** pentru a invita pe cineva să intre, să se așeze undeva; **c)** pentru a exprima indignare, ciudă, nemulțumire, reproș; **d)** pentru a întreba ce s-a spus; ce? cum?

poftíre, *poftiri,* s.f. Acțiunea de *a pofti,* de a dori ceva. ● Invitație, chemare, solicitare adresată cuiva.

poftitór, -oáre, *poftitori, -oare,* adj. || Din *pofti* || Care dorește ceva. ● Care invită, care poftește pe cineva.

pogáce, *pogăci,* s.f. || Din magh. *pogácsa,* scr. *pogača* || Turtă preparată din făină de grîu (de obicei cu jumări de porc) sau din mălai.

pogán, -ă, *pogani, -e,* adj || Din sl *poganŭ,* magh. *pogány* || (Reg.) **1.** Mare, puternic, voinic. **2.** (Despre stări, acțiuni, evenimente etc.) Puternic, intens, strașnic, grozav.

poghiáz, *poghiazuri,* s.n. || Din pol *podjazd* || (Înv. și reg.) Incursiune făcută într-un teritoriu străin, cu scopul de a jefui. ● Unitate militară, ceată, grup care execută o astfel de incursiune. ○ Expr. *A umbla în poghiazuri* = a umbla în voie, hoinărind. || Și: **podghiáz** s.n.

poghîrcă, *poghîrci,* s.f. || Din bg. *pobiruk* || Fire de cînepă răsărite mai tîrziu și rămase nedezvoltate.

pogón, *pogoane,* s.n. || Din bg. *pogon* || **1.** Unitate de măsură pentru suprafețe de teren agricol, folosită în trecut, echivalînd cu aproximativ o jumătate de hectar. **2.** Bucată de teren (agricol) de un pogon (1).

pogonící, *pogonici,* s.m. || Din bg. *pogonič* || (Pop.) Băiat care mînă vitele la arat.

pogorî vb. IV. v. **coborî.**

pogorîș s.n. v. **coborîș.**

pogorîtór, -oáre, adj. v. **coborîtor.**

pogrebánie, *pogrebanii,* s.f. || Din sl. *pogrěbanije* || (Înv.) Slujba și ceremonia înmormîntării.

pogróm, *pogromuri,* s.n. || Din rus. *pogrom* || Masacrare a unui grup minoritar, național sau rasial organizată de elemente șovine, reacționare.

poiánă, *poieni,* s.f. || Din sl. *poljana* || Loc cu iarbă, fără copaci, în interiorul unei păduri. *Trecînd printr-un codru..., dă de o poiană foarte frumoasă* (Creangă).

poiátă, *poieți,* s.f. || Din sl. *pojata* || (Reg.) **1.** Grajd pentru vite; adăpost (de iarnă) pentru oi, capre etc. **2.** Coteț pentru păsările de curte. **3.** Colibă (care servește de adăpost la cîmp sau la stînă).

poieníță, *poienite,* s.f. Diminutiv al lui *poiană. Frunză verde alunită Cîntă cucu-n poieniță* (Pop.).

póimîine adv. || Lat. *post-mane* || În ziua care urmează celei de mîine. ○ Expr. *Ca mîine-poimîine* = în curînd. ● (În corelație cu mîine) Curînd, în viitor.

pojár, (1) *pojaruri,* s.n. || Din sl. *požarŭ* || **1.** (Pop.) Incendiu. **2.** Căldură mare, arșiță. **3.** (Med.) Rujeolă.

pojárniță, *pojarnițe,* s.f. || Din *pojar* || (Bot.) Sunătoare.

pojghíță, *pojghițe,* s.f. **1.** Strat subțire care se formează pe suprafața unor lichide sau care se depune pe suprafața unui obiect; pieliță, coajă. ● Crustă care se formează pe suprafața unei răni. **2.** Membrană subțire care învelește unele fructe sau legume.

pojíție, *pojiții,* s.f. || Cf. ucr. *poživa* „hrană, cîștig" || (Reg.) **1.** Totalitatea bunurilor dintr-o gospodărie. **2.** Persoanele care aparțin aceleiași familii sau aceluiași neam.

pol[1], *poli,* s.m. || Din fr. *pôle,* lat. *polus* || **1.** Fiecare dintre cele două puncte situate la capetele (de nord și de sud) ale axei de rotație a Pămîntului; *p. ext.* regiunea din jurul acestor puncte. ● *Pol ceresc* = fiecare dintre cele două puncte de intersecție ale axei Pămîntului cu sfera cerească. **2.** (Mat.) Fiecare dintre cele două puncte în care un diametru al sferei intersectează sfera. **3.** (Fiz.) Fiecare dintre cele două puncte sau regiuni ale unui corp opuse una alteia din punctul de vedere al unei proprietăți fizice. ○ *Pol electric* = fiecare dintre cele două centre cu sarcină electrică, pozitivă și negativă, ale unui corp electrizat. *Pol magnetic (nord* sau *sud)* = regiune a unui magnet, în care forța de atracție este mai puternică. ● Parte componentă a unei mașini electrice purtătoare a unei înfășurări electrice care contribuie la magnetizarea circuitului magnetic al mașinii. **4.** (Fiz.) Fiecare dintre punctele, situațiile etc. aflate la extremități opuse; ceea ce este diametral opus la altceva.

pol[2], *poli,* s.m. || Cf. rus. *pol* || **1.** Denumire a unor monede străine care au circulat și la noi în trecut (ex. pol rusesc, pol francuzesc). **2.** (Fam.) Monedă sau bancnotă de douăzeci de lei.

poiár, -ă, *polari, -e,* adj. || Din lat. *polaris,* fr. *polaire* || **1.** Privitor la polii Pămîntului, caracteristic polilor; din regiunea polilor. ● *Noapte polară* = perioadă de întuneric, în timpul iernii, în regiunea polilor (care poate dura pînă la o jumătate de an). *Steaua polară* = steaua principală din constelația carului mic, situată în prelungirea nordică a axei Pămîntului. **2.** Care

se referă la polii unui magnet, ai unei pile sau mașini electrice. **3.** (Mat.) *Coordonate polare* = numere reale care determină poziția unui punct în plan. **4.** (Filoz.) Care se află într-un raport de polaritate **(2)**, care prezintă o polaritate.

polarimetríe s.f. || Din fr. *polarimétrie* || Metodă de dozare a substanțelor optic active, cu ajutorul polarimetrului.

polarimétru, *polarimetre*, s.n. || Din fr. *polarimètre* || Instrument pentru măsurarea unghiului cu care substanțele optic active rotesc planul de polarizare al luminii.

polarităte s.f. || Din fr. *polarité* || **1.** Proprietate a unui corp de a avea poli[1] **(3)**; însușirea a ceea ce constituie un pol. **2.** (Filoz.) Relația între contrarii care se exclud reciproc și totodată se condiționează reciproc.

polarizá, *polarizez*, vb. I. || Din fr. *polariser* || **1.** Tranz. A produce fenomenul de polarizare. **2.** Tranz. (Fig.) A aduna, a concentra în jurul său. **3.** Refl. (Filoz.) A da naștere unei polarități **(2)**, a forma extreme opuse care se condiționează reciproc.

polarizánt, -ă, *polarizanți, -te*, adj. || Din fr. *polarisant* || Care poate produce fenomenul de polarizare.

polarizáre, *polarizări*, s.f. Acțiunea de *a polariza* **(1)**; (fiz.) proces prin care unele corpuri dobîndesc proprietatea de a avea poli electrici sau magnetici.

polarizát, -ă, *polarizați, -te*, adj. Care a fost supus acțiunii de polarizare. ○ *Lumină polarizată* = lumină caracterizată prin faptul că, în tot lungul unei raze, vibrația are loc în aceeași direcție.

polarizatór, -oáre, *polarizatori, -oare*, adj. || Din *polariza* || Care polarizează.

polarizáție, *polarizații*, s.f. || Din fr. *polarisation* || Stare a unui corp care prezintă polaritate. ○ *Polarizația luminii* = totalitatea fenomenelor legate de producerea și de efectele luminii polarizate. *P. electrică* = stare fizică în care se găsește un corp ce a căpătat moment electric.

polarizór, *polarizoare*, s.n. || Din fr. *polariscur* || Dispozitiv care servește la polarizarea luminii.

polarográf, *polarografe*, s.n. || Din fr. *polarographe*, germ. *Polarograph* || Instrument pentru analiza calitativă și cantitativă a unor substanțe într-o soluție, prin înregistrarea grafică a cantității curentului ce străbate acea soluție.

polarografíe s.f. || Din fr. *polarographie* || Metodă de analiză electrochimică a unor substanțe în soluție, cu ajutorul polarografului.

polaroíd, *polaroizi*, s.m. || Din fr. *polaroïd* || Placă de celofan acoperită cu un strat de anumite substanțe, folosită ca polarizor.

polátă, *polate*, s.f. || Din bg. *polata* || (Reg.) Încăpere mică pe lîngă o casă țărănească, servind ca magazie pentru obiecte de gospodărie.

polc, *polcuri*, s.n. || Din ucr., rus. *polk* || (Înv.) Unitate militară din trecut, corespunzătoare regimentului.

pólcă, *polci*, s.f. || Din fr., rus. *polka* || Dans popular originar din Boemia, devenit în sec. 19 unul dintre cele mai răspîndite dansuri de bal; melodia corespunzătoare acestui dans.

polcóvnic, *polcovnici*, s.m. || Din rus. *polkovnik* || (Înv.) Grad militar, corespunzător colonelului de mai tîrziu; comandant al unui polc.

polci[1], *poleiuri*, s.n. || Din *polei*[2] || Strat subțire de gheață, continuu și neted, care acoperă uneori suprafața solului, arborii etc. ● (Fig.) Strălucire, lustru, poleială.

polei[2], *poleiesc*, vb. IV. || Din sl. *polijati* || **1.** Tranz. A acoperi un obiect cu o foiță subțire de aur sau de argint. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) învălui într-o lumină aurie sau argintie; a străluci sau a face să strălucească. **3.** Tranz. A prezenta ceva într-o lumină favorabilă, înfrumusețată.

poleiálă, *poleieli*, s.f. || Din *polei*[2] || **1.** Faptul de a polei; strat subțire de metal prețios cu care este poleit un obiect. **2.** (Fig.) Strălucire aparentă, lustru, spoială.

poleít, -ă, *poleiți, -te*, adj. Acoperit cu un strat subțire de aur sau de argint. ● (Fig.) Învăluit într-o lumină strălucitoare.

polémic, -ă, *polemici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *polémique;* cf. gr. *polemikos* „relativ la război" || **1.** S.f. Discuție în contradictoriu pe o temă științifică, literară etc. **2.** Adj. Care are caracter de polemică **(1)**, referitor la polemică.

polemíst, -ă, *polemiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *polémiste* || Persoană care susține o polemică.

polemizá, *polemizez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *polémiser* || A susține o polemică, a discuta în contradictoriu.

pólen, (rar) *polenuri*, s.n. || Din fr. *pollen*, germ. *Pollen* || Pulbere gălbuie, constituită din grăuncioare microscopice, produsă de anterele staminelor.

polenizá, *polenizez*, vb. I. Tranz. || Din *polen* || A face polenizarea unei flori.

polenizáre, *polenizări*, s.f. Acțiunea de *a poleniza;* transferul polenului de pe anterele staminelor pe stigmatul pistilului, fie pe aceeași plantă *(p. directă)*, fie (cu ajutorul vîntului, insectelor etc.) pe alte plante.

polenizáție, *polenizații*, s.f. || După fr. *pollinisation* || Polenizare.

poli- || Din fr. *poly-* || Element de compunere cu sensul „mai mulți", „multipu", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

poliacetát s.m. || *Poli-* + *acetat* || *P. de vinil* = produs macromolecular obținut prin polimerizarea acetatului de vinil, întrebuințat la fabricarea lacurilor și a vopselelor; acetat de polivinil.

poliamídă, *poliamide*, s.f. || *Poli-* + *amidă* || Produs macromolecular întrebuințat la fabricarea fibrelor sintetice (nailon, relon etc.).

poliandríe s.f. || Din fr. *polyandrie* || Formă de căsătorie (întîlnită, astăzi, rar, la unele triburi din Oc. Pacific) în care o femeie are, în același timp, mai mulți soți.

poliarticulár, -ă, *poliarticulari, -e*, adj. || Din fr. *polyarticulaire* || *Reumatism p.* = formă de reumatism care cuprinde în același timp mai multe articulații.

poliartrítă, *poliartrite*, s.f. || Din fr. *polyarthrite* || Inflamaţie simultană a mai multor articulaţii.

poliatómic, -ă, *poliatomici, -ce*, adj. || Din fr. *polyatomique* || (Despre radicali sau despre molecule) Care conţine mai mulţi atomi.

policándru, *policandre*, s.n. || Din ngr. *polikandelon* || Candelabru cu mai multe braţe.

policaprolactámă s.f. || Din fr. *polycaprolactame* || Produs macromolecular folosit ca materie primă pentru fabricarea fibrelor sintetice.

policár, *policari*, s.m. || Din lat. *pollicaris* || Degetul gros de la mînă.

polichéte s.f. pl. || Din fr. *polychètes* || Clasă de anelide marine cu parapode bine dezvoltate şi cu numeroşi peri.

policioáră, *policioare*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *poliţă*. **2.** Partea de jos a jugului.

policlínică, *policlinici*, s.f. || Din fr. *polyclinique* || Instituţie medicală (cuprinzînd principalele specialităţi) pentru consultaţii şi tratament ambulatoriu.

policlorúră s.f. || Din fr. *polychlorure* || (Chim.) *P. de vinil* = clorură de polivinil.

policondensáre s.f. || După fr. *polycondensation* || *Reacţie de p.* = reacţie chimică în care are loc unirea mai multor molecule într-o macromoleculă.

policróm, -ă, *policromi, -e*, adj. || Din fr. *polychrome* || Care are mai multe culori; care este executat în mai multe culori.

policromíe s.f. || Din fr. *polychromie* || **1.** Însuşirea de a fi policrom. **2.** Îmbinare a mai multor culori. **3.** Tipăritură executată în mai multe culori.

polidactilíe s.f. || Din fr. *polydactylie; poli-* + gr. *daktylos* „deget" || Malformaţie congenitală constînd în prezenţa (la mîini sau la picioare) a unui număr mai mare de degete decît cel normal.

polidipsíe s.f. || Din *poli-* + gr. *dipsa* „sete" || Sete excesivă, patologică, ce survine în diabet şi în unele boli psihice.

poliédric, -ă, *poliedrici, -ce*, adj. || Din fr. *polyédrique* || Care are formă de poliedru.

poliédru, *poliedre*, s.n. || Din fr. *polyèdre; poli* + gr. *hedra* „bază" || Corp geometric mărginit de mai multe feţe plane poligonale.

polietilénă s.f. || Din fr. *polyéthylène* || Produs macromolecular, solid, de culoare albă, electroizolant, cu bună rezistenţă mecanică şi chimică. Se întrebuinţează la confecţionarea filmelor, a conductelor, a recipientelor, în electrotehnică etc.

polifagíe s.f. || Din *poli-* + gr. *phagein* „a mînca" || Foame exagerată, care survine în diabetul zaharat.

polifazát, -ă, *polifazaţi, -te*, adj. || Din fr. *polyphasé* || (Despre sisteme de tensiuni sau de curenţi electrici alternativi) Care are fazele iniţiale diferite.

polifónic, -ă, *polifonici, -ce*, adj. || Din fr. *polyphonique* || Care ţine de polifonie, bazat pe polifonie.

polifonie, *polifonii*, s.f. || Din fr. *polyphonie* || Arta şi tehnica suprapunerii mai multor linii melodice care se află în relaţii armonice, fără ca în ansamblu ele să-şi piardă individualitatea.

poligám, *poligami*, s.m. || Din fr. *polygame; poli-* + gr. *gamos* „căsătorie" || Bărbat căsătorit în acelaşi timp cu mai multe femei.

poligámie s.f. || Din fr. *polygamie* || Situaţia în care un bărbat are mai multe soţii în acelaşi timp, fapt care constituie o infracţiune în majoritatea statelor.

poliglobulíe s.f. || Din fr. *polyglobulie; poli-* + lat. *globulus* „globul" || Boală caracterizată prin creşterea anormală a numărului de globule roşii din sînge.

poliglót, -ă, *poliglоţi, -te*, adj. || Din fr. *polyglotte; poli-* + gr. *glotta* „limbă" || (Adesea substantivat) Care vorbeşte mai multe limbi; (despre dicţionare) în care cuvintele sînt traduse în mai multe limbi.

poligón, *poligoane*, s.n. || Din fr. *polygone; poli-* + gr. *gonia* „unghi" || **1.** Suprafaţă plană mărginită de mai multe laturi. **2.** (Sport) Teren amenajat pentru exerciţiile şi probele de tir. ● (Milit.) Teren în cuprinsul căruia se execută exerciţii de tragere cu arma. ● Teren pe care se învaţă conducerea autovehiculelor.

poligonál, -ă, *poligonali, -e*, adj. || Din *poligon* || Care are formă de poligon.

poligráfic, -ă, *poligrafici, -ce*, adj. || Din fr. *polygraphique* || Care se referă la poligrafie, care aparţine poligrafiei.

poligrafíe, *poligrafii*, s.f. || Din fr. *polygraphie* || Ramură a tehnicii care se ocupă cu tipărirea cărţilor, revistelor, ziarelor etc.; tehnica poligrafică.

poliizoprén s.m. || Din fr. *polyisoprène* || Produs macromolecular sintetic (cauciuc sintetic) ale cărui proprietăţi sînt asemănătoare cu acelea ale cauciucului natural.

poliloghíe, *poliloghii*, s.f. || Din ngr. *poliloghia; poli-* + gr. *logos* „cuvînt" || Expunere, relatare exagerat de amplă şi prolixă; vorbărie.

polimér, *polimeri*, s.m. || Din fr. *polymère; poli-* + gr. *meros* „parte" || Substanţă macromoleculară obţinută prin polimerizare.

polimerizá, *polimerizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *polymériser* || A realiza o polimerizare.

polimerizáre, *polimerizări*, s.f. Reacţie chimică în urma căreia substanţe cu greutate moleculară mică (monomeri) se transformă în substanţe cu greutate moleculară mai mare (polimeri).

polimetacrilát s.m. || Din fr. *polyméthacrylat* || Plexiglas.

polimórf, -ă, *polimorfi, -e*, adj. || Din fr. *polymorphe; poli-* + gr. *morphe* „formă" || Care prezintă polimorfism.

polimorfísm s.n. || Din fr. *polymorphisme* || **1.** Proprietate a unor substanţe de a se putea prezenta în două sau mai multe forme cristaline distincte, cu proprietăţi fizice şi chimice diferite.

2. (Biol.) Proprietate a unor specii de a se prezenta sub mai multe aspecte morfologice.

polinevrítă, *polinevrite*, s.f. || Din fr. *polynévrite* || Boală a nervilor periferici, care se manifestă prin tulburări de sensibilitate, paralizii și atrofii musculare bilaterale, în special la extremitățile membrelor.

polinezián, -ă, *polinezieni, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *polynésien* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația Polineziei (insulele din estul și sudul Oceaniei), din familia de limbi malaiezo-polineziană. **2.** Adj. Care aparține polinezienilor **(1)**, referitor la polinezieni.

polinóm, *polinoame*, s.n. || Din fr. *polynôme; poli-* + gr. *nomos* „parte" || Suma algebrică a mai multor monoame.

polióda, *poliode*, s.f. || Din fr. *polyode; poli-* + gr. *hodos* „drum" || Tub electronic cu mai mulți electrozi (un anod, un catod și una sau mai multe grile).

poliomielítă, *poliomielite*, s.f. || Din fr. *poliomyélite;* gr. *polios* „cenușiu" + *myelos* „măduvă" || Boală virotică infecțioasă care provoacă inflamarea substanței cenușii a măduvei spinării, urmată de paralizii localizate de obicei la membrele inferioare; paralizie infantilă.

políp, *polipi*, s.m. || Din fr. *polype*, gr. *polypous* (< *polys* „numeros" + *pous* „picior") || **1.** Nume dat animalelor celenterate fixate, de forma unui săculeț, având gura înconjurată de tentacule. **2.** Excrescență cărnoasă care se formează pe o mucoasă (ex. polip nazal).

polipód, -ă, *polipozi, -de*, adj. || Din fr. *polypode; poli-* + gr. *pous, podos* „picior" || Care are mai multe picioare.

polipropilénă, *polipropilene*, s.f. || Din fr. *polypropylène* || Produs macromolecular, plastic, ușor, rezistent la temperaturi ridicate și la coroziune, folosit la fabricarea recipientelor, a conductelor, a obiectelor de menaj etc.

políptic, *polipticuri*, s.n. || Din fr. *polyptyque* || Pictură executată pe mai multe panouri (articulate) care cuprind fiecare cîte o scenă dintr-o suită compozițională.

pólis, *polisuri*, s.n. || Din ngr. *polis* || (În Grecia antică) Formă de organizare statală sclavagistă. ● Oraș-stat.

polisemántic, -ă, *polisemantici, -ce*, adj. || *Poli-* + *semantic* || (Despre cuvinte) Care are mai multe sensuri.

polisemantísm s.n. || *Poli-* + *semantism* || (Lingv.) Polisemie.

polisemíe s.f. || Din fr. *polysémie* || Însușire a unui cuvînt de a avea mai multe înțelesuri; polisemantic.

polisilábic, -ă, *polisilabici, -ce*, adj. || Din fr. *polysyllabique* || (Despre cuvinte) Care este format din mai multe silabe.

polisilogísm, *polisilogisme*, s.n. || Din fr. *polysyllogisme* || Raționament deductiv alcătuit din două sau mai multe silogisme, în care concluzia unui silogism devine una dintre premisele silogismului următor.

polisportív, -ă, *polisportivi, e*, s.m. și f. || *Poli-* + *sportiv* || Persoană care practică mai multe sporturi.

polistirén, *polistireni*, s.m. || Din fr. *polystyrène* || Compus de polimerizare a stirenului, solid, incolor, termoplastic, întrebuințat la fabricarea unor obiecte de larg consum, ca izolant electric etc.

politéhnic, -ă, *politehnici, -ce*, adj. || Din fr. *polytechnique* || Care cuprinde sau se referă la mai multe științe ori specialități tehnice. ○ *Institut p.* (și substantivat, f.) = instituție de învățămînt superior în care se studiază mai multe specialități tehnice.

politeísm s.n. || Din fr. *polythéisme;* gr. *polytheos* „care crede în mai mulți zei" || Religie care recunoaște existența mai multor divinități.

politeíst, -ă, *politeiști, -ste*, s.m. și f., adj. || Din fr. *polythéiste* || **1.** S.m. și f. Adept al politeismului. **2.** Adj. Care se referă la politeism, care ține de politeism.

politéță s.f. v. **politețe.**

politețe, (2) *politeți*, s.f. || Din fr. *politesse* || **1.** Atitudine, comportare binevoitoare, atentă, respectuoasă. ○ *Pronume de p.* = pronume folosite în vorbirea cu sau despre persoane cărora li se cuvine respect. ● Ansamblu de reguli de comportament în spiritul bunei-cuviințe și al respectului reciproc. **2.** (Fam.; la pl.) Cuvinte sau gesturi care exprimă politețe **(1)**, de obicei exagerată, față de cineva. || Și: **politéță** s.f.

politic, -ă, *politici, -ce*, s.f., adj. || Din lat. *politicus*, ngr. *politikos*, fr. *politique* || **1.** S.f. Activitate a claselor sociale, a partidelor, a grupurilor sociale în raport cu statul, determinată de interesele și de scopurile lor; activitate a organelor puterii și conducerii de stat, care reflectă orînduirea socială și structura economică a țării. **2.** S.f. (Fig.) Dibăcie, abilitate folosită în atingerea unui scop. **3.** Adj. Care aparține politicii, referitor la politică. ○ *Drepturi politice* = dreptul cetățenilor de a participa la activitatea de conducere a statului. *Om politic* = persoană a cărei activitate principală se desfășoară în sfera politicii.

politicésc, -cáscă, *politicești*, adj. || Din *politic* || (Înv.) Politic **(3)**.

politicián, *politicieni*, s.m. || Din fr. *politicien* || **1.** Om politic. **2.** (Peior.) Persoană care activează în domeniul politicii în scopul realizării unor interese personale.

politicianísm s.n. || Din *politician* || Activitatea de politician **(2)**, orientată spre rezolvarea unor interese personale.

politicós, -oásă, *politicoși, -oase*, adj. || Din ngr. *politikos* || Amabil, cuviincios, îndatoritor. ● Care arată, demonstrează politețe.

politizá, *politizez*, vb. I. Tranz. || Din germ. *politisieren*, fr. *politiser* || A da unei probleme un caracter politic, a orienta ceva în sens politic.

politológ, *politologi*, s.m. || Din fr. *politologue* || Specialist în politologie.

politologíe s.f. || Din fr. *politologie* || Ramură a științelor sociale al cărei obiect îl constituie investigarea și interpretarea fenomenului politic.

polițái, *polițai*, s.m. || Din germ. *Polizei* || (Înv.) Șeful poliției într-un oraș de provincie sau într-o circumscripție a unui oraș mai mare. ● Sergent de stradă.

póliță[1], *poliță*, s.f. || Din sl. *polica* || Suport făcut dintr-o scîndură fixată orizontal pe un perete, într-un dulap etc., pe care se țin diferite obiecte; *p. ext.* obiect de mobilier prevăzut cu asemenea suporturi. *Erau... paseri împăiate pe polițele din părete* (Eminescu).

póliță[2], *poliță*, s.f. || Din it. *polizza* || **1.** (Fin.) Trată. ○ Expr. *A plăti cuiva poliță* = a se răzbuna pe cineva. **2.** *P. de asigurare* = document prin care se certifică încheierea unui contract de asigurare.

poliție, *polițiii*, s.f. || Din rus. *policija*, fr. *police* || **1.** (În vechea organizare administrativă) Organ de stat însărcinat cu menținerea ordinii. • Atribuția de control și de supraveghere a ordinii publice. **2.** (Cu sens colectiv) Reprezentanții poliției **(1)**.

polițienésc, -eáscă, *polițienești*, adj. || Din *poliție* || Care aparține poliției; privitor la poliție.

polițíst, -ă, *polițiști, -ste*, s.m., adj. || Din germ. *polizist* || **1.** S.m. Agent sau funcționar de poliție. **2.** Adj. Polițienesc. **3.** Adj. (Despre filme, romane etc.) A cărui intrigă, complicată, desfășurată în ritm viu, e construită de obicei în jurul unei anchete, a unei urmăriri judiciare.

poliuretán, s.m. || Din germ. *Polyurethane*, din engl. *polyurethanes* || Produs macromolecular întrebuințat la fabricarea lacurilor, a adezivilor, ca material plastic etc.

poliuríe s.f. || Din fr. *polyurie; poli-* + gr. *ouron* „urină" || Eliminare a unei cantități de urină mai mare decît cea normală (ex. în diabet).

polivalént, -ă, *polivalenți, -te*, adj. || Din fr. *polyvalent; poli-* + lat. *valens, -tis* „care poate" || **1.** (Chim.) Care poate avea mai multe stări de valență **2.** (Fig.) Care are valori sau funcții multiple.

polivalénță, *polivalențe*, s.f. || Din fr. *polyvalence* || Însușirea de a fi polivalent.

polivínil s.n. || Din fr. *polyvinyle* || *Acetat de polivinil* = poliacetat de vinil (v. *poliacetat).*

polivitamínă, *polivitamine*, s.f. || *Poli-* + *vitamină* || Preparat farmaceutic care conține mai multe vitamine.

polizá, *polizez*, vb. I. Tranz. || Cf. *polizor* || A efectua operația de polizare.

polizaharídă, *polizaharide*, s.f. || Din fr. *polysaccharide* || Produs din clasa hidraților de carbon rezultați prin policondensarea unor monozaharide, în special glucoză. Cele mai cunoscute polizaharide sînt celuloza și amidonul.

polizáre, *polizări*, s.f. Acțiunea de *a poliza;* prelucrare prin așchiere a suprafețelor unor piese, cu ajutorul polizorului. • Operația de laminare la rece a foilor din tablă subțire, pentru a fi ulterior cositorite.

polizór, *polizoare*, s.n. || După fr. *polissoir* || Mașină-unealtă pentru prelucrarea suprafețelor unor piese cu ajutorul unui disc rotitor confecționat dintr-un material abraziv.

pólo s.n. || Din engl., fr. *polo* || Joc sportiv asemănător cu handbalul, practicat pe apă între două echipe în care jucătorii, deplasîndu-se înot într-un bazin, încearcă să marcheze goluri introducînd mingea în poarta echipei adverse.

polobóc, *poloboace*, s.n. || Cf. ucr. *polybok* || (Pop.) **1.** Butoi. **2.** Nivelă cu bulă de aer.

pológ[1], *poloage*, s.n. || Din bg., scr. *polog* || Cantitatea de iarbă tăiată dintr-o singură lovitură de coasă; mănunchi de grîu secerat, care urmează să fie legat în snop. ○ Expr. *A sta* (sau *a zăcea, a cădea) polog* = a cădea grămadă, a sta (sau a zăcea) întins la pămînt.

pológ[2], *poloage*, s.n. || Din rus. *polog* || **1.** Pînză deasă (impermeabilă) cu care se acoperă căruțele, cerealele recoltate etc. **2.** Țesătură fină folosită pentru perdele, pentru draperii etc.; *p. ext.* baldachin. **3.** Acoperitoare specială, asemănătoare unui cort, confecționată din pînză rară sau din plasă de sîrmă și folosită împotriva țînțarilor, a muștelor etc. *Nu puteu închide ochii nici în polog din pricina țînțarilor* (Sandu-Aldea).

pologí, pologesc, vb. IV. || Din *polog*[1] || **1.** Tranz. A tăia cu coasa (făcînd poloage[1]). **2.** Tranz și refl. (Despre holde, iarbă etc.) A (se) apleca, a (se) culca la pămînt.

poloíst, *poloiști*, s.m. || Din fr. *poloïste* || Jucător de polo.

polón, -ă, *poloni, -e*, adj., s.m. și f. || De la n. pr. *Polonia* || Polonez. *Călărețiii poloni veneau în goană* (Sadoveanu).

polonéz, -ă, *polonezi, -e*, subst., adj. || Din fr. *polonais* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune pe teritoriul Poloniei. **2.** S.f. Dans de origine poloneză, cu caracter maiestuos. **3.** Adj. Care se referă la Polonia sau la populația ei. • (Substantivat, f.) Limba vorbită în Polonia.

polonic. *polonice*, s.n. || Din ucr. *polonnyk* || Lingură mare, cu coadă lungă, folosită pentru a scoate supa sau ciorba din castron ori din oală. • Lingură mare de lemn, folosită la stînă pentru prepararea cașului.

polóniu s.n. || Din fr. *polonium*, de la n. pr. *Polonia* || Element chimic radioactiv rezultat în procesul de dezintegrare radioactivă a uraniului.

poltrón, -ă, *poltroni, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *poltron* || (Livr.) (Om) lipsit de curaj și de sentimentul onoarei; (om) fricos, laș.

poltronerie, *poltronerii*, s.f. || Din fr. *poltronnerie* || Atitudine sau faptă, comportare de poltron.

poluá. *poluez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *polluer;* lat. *polluere* „a mînji, a păta" || A răspîndi în atmosferă, în ape etc. substanțe nocive, dăunătoare vieții (materii chimice reziduale, deșeuri industriale, gaze de eșapament etc.); a infecta, a vicia.

poluánt, -ă, *poluanți, -te*, adj. || Din *polua* || Care poluează.

poluáre, *poluări*, s.f. Faptul de *a polua;* viciere, impurificare a atmosferei sau a apelor cu substanțe nocive.

poluát, -ă, *poluați, -te*, adj. (Despre aer, ape, mediu de viață) Infectat, viciat.

pom, *pomi*, s.m. || Lat. *pomus* || Nume generic dat de obicei plantelor arborescente cu fructe comestibile. ○ *Pom de iarnă* = brad împodobit

cu ornamente și daruri cu ocazia sărbătorilor de iarnă. ○ Expr. (Fam). *A fi în pom* = a se afla într-o situație dificilă, precară.

pomádă, *pomezi*, s.f. || Din fr. *pommade* || **1.** Preparat cosmetic de consistență moale, unsuroasă, folosit pentru îngrijirea părului și a pielii. **2.** Preparat farmaceutic pentru tratarea diferitelor afecțiuni ale pielii.

pomanagioáică, *pomanagioaice*, s.f. || Din *pomanagiu* || Femeie care umblă după pomană, după chilipiruri.

pomanagíu, *pomanagii*, s.m. || Din *pomană* || Bărbat care umblă după pomană, după avantaje materiale nemeritate.

pomănă, *pomeni*, s.f. || Din *pomeni* || **1.** Dar făcut unui om sărac sau unui cerșetor (servind, după concepția creștină, la amintirea morților și pentru iertarea păcatelor). ○ *De pomană* = **a)** dăruit în amintirea unui mort; gratis; *p. ext.* foarte ieftin; **b)** fără rost, fără temei. **2.** Masă care se dă după înmormîntare sau după parastas, cînd se dăruiesc săracilor diferite obiecte.

pomădá, *pomădez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *pommader* || A (se) unge cu pomadă. ● Tranz. (Fig.) A flata, a linguși.

pomădát, -ă, *pomădați, -te*, adj. Uns cu pomadă.

pomărít s.n. || Din *pom* || (Pop.) Pomicultură.

pomélnic, *pomelnice*, s.n. || Din sl. *pomĕninkŭ* || **1.** Listă cu numele persoanelor pe care le pomenește preotul la slujbe și în rugăciuni. **2.** (Ir.) Înșiruire lungă și plictisitoare de vorbe, de nume etc.

pomeneálă s.f. || Din *pomeni* || *Nici pomeneală (de... sau să...)* = nici urmă, nici vorbă de așa ceva.

pomení, *pomenesc*, vb. IV. || Din sl. *pominĕti* || **1.** Intranz. și tranz. A aminti în treacăt, a aduce în discuție. ● Refl. impers. A se aminti, a se transmite (din generație în generație). ○ Expr. *Nici că se pomenește!* sau *unde se pomenește?* = nici vorbă de așa ceva. **2.** Tranz. și intranz. A ține minte, a-și aminti. ● Tranz. A aniversa, a comemora. **3.** Tranz. (Mai ales la perfectul compus) A trăi în timpul unui eveniment; a apuca să vezi, să întîlnești. **4.** Refl. A se afla (pe neașteptate) într-o anumită situație, într-un anumit loc. ○ Expr. *Te pomenești că...* = poate că.., se poate întîmpla ca...; nu cumva... *Te pomenești că... ajungem să ne înțelegem* (Galaction). **5.** Tranz. A rosti numele cuiva, în cadrul slujbei religioase, considerînd că atrage harul divinității asupra lui. **6.** Refl. (Pop.) A se trezi din somn.

pomenire s.f. Acțiunea de *a (se) pomeni*: amintire. ● Ceremonie în cadrul căreia se comemorează amintirea unei persoane sau a unui eveniment. ● Slujbă sau rugăciune pentru morți.

pomenít, -ă, *pomeniți, -te*, adj. Care a fost amintit, menționat, citat.

poméț[1], *pometuri*, s.n. || Lat. *pometum* || Grădină sau livadă cu pomi fructiferi. ● (Cu sens colectiv) Mulțime de pomi fructiferi.

poméț[2], *pometuri*, s.n. || Din *poamă* || (Cu sens colectiv) Mulțime (sau varietăți) de fructe.

poméți s.m. pl. || Din fr. *pommette* || Proeminențe formate de oasele obrajilor; umerii obrajilor.

pomícol, -ă, *pomicoli, -e*, adj. || Din *pom* || Care aparține pomiculturii, propriu pomiculturii.

pomicultór, *pomicultori*, s.m. || Din fr. *pomiculteur* || Specialist în pomicultură.

pomicultúră s.f. || Din lat. *pomum* „pom" + *cultura* „cultivare" || **1.** Ramură a agriculturii care se ocupă de cultura pomilor și arbuștilor fructiferi. **2.** Ramură a științelor agricole care studiază biologia și agrotehnica pomilor și arbuștilor fructiferi.

pómină s.f. || Din *pomeni* || Amintire; veste, faimă. ○ *De pomină* = despre care se duce vestea; renumit, vestit. ○ Expr. *A se face* (sau *a ajunge*) *de pomină* = a se face de rîs, a se compromite.

pomișór, *pomișori*, s.m. Diminutiv al lui *pom*. *La fîntîna din răzor Sub umbră de pomișor* (Pop.).

pomójnic, *pomojnici*, s.m. || Din rus. *pomoštnik* || (Înv.) Funcționar care conducea o plasă[2].

pomológ, *pomologi*, s.m. || Din fr. *pomologue* || Specialist în pomologie.

pomologíe s.f. || Din fr. *pomologie;* lat. *pomum* „pom" + gr. *logos* „studiu" || Ramură a pomiculturii care se ocupă cu studiul morfologic al speciilor și al soiurilor de pomi fructiferi, cu studiul solurilor și cu comportarea pomilor față de climă și sol.

pomosteálă, *pomosteli*, s.f. || Din *pomosti* (reg.) „a umple cu pămînt bătătorit" || (Reg.) Pămînt bătătorit cu care se umplu golurile dintre temelie și podea la construcțiile țărănești.

pompá, *pompez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *pomper* || A deplasa un fluid cu ajutorul pompei.

pompáre, *pompări*, s.f. Acțiunea de *a pompa*.

pómpă[1], *pompe*, s.f. || Din fr. *pompe* || Mașină care servește la comprimarea sau deplasarea unui fluid. După natura fluidului deplasat, se deosebesc *pompe hidraulice* (pentru lichide) și *pompe pneumatice* (pentru gaze). ○ *P. cu piston* = pompă în care fluidul este deplasat cu ajutorul unui piston ce se mișcă în interiorul unui cilindru. *P. cu rotor* = pompă la care fluidul este deplasat cu un rotor situat în interiorul unei carcase. *P. de incendiu* = pompă folosită pentru stingerea incendiilor.

pómpă[2], **(2)** *pompe*, s.f. || Din fr. *pompe* || **1.** Alai, cortegiu, suită sărbătorească; *p. ext.* fast, strălucire. **2.** *Pompe funebre* = serviciu care se ocupă cu pregătirea și cu efectuarea înmormîntărilor.

pompiér, *pompieri*, s.m. || Din fr. *pompier* || Persoană care face parte dintr-un corp special, instruit pentru stingerea incendiilor. ● (La pl.) Trupe militare instruite și dotate cu utilaje speciale pentru stingerea incendiilor.

pompón, *pompoane*, s.n. || Din fr. *pompon* || Ciucure mare folosit ca ornament. ● Panaș.

pompós, -oásă, *pompoși, -oase*, adj. || Din fr. *pompeux* || Plin de pompă[2], fastuos, luxos. ● (Despre stil, expresii) Încărcat, înflorit; pretențios.

póncе adj. invar. || Din fr. [*pierre*] *ponce* || *Piatră ponce* = rocă vulcanică de culoare cenușie sau albă, ușoară, foarte poroasă, întrebuințată ca abraziv, ca izolator termic etc. || Pr. și: *pons*.

poncho [Pr.: póncio] s.m. invar. || Din sp., fr. *poncho* || Un fel de pelerină (scurtă), de forma unei pături pătrate, cu o deschizătură la mijloc prin care se introduce capul. Se poartă în America de Sud.

poncíf, *poncifuri*, s.n. || Din fr. *poncif* || (Livr.) Producție artistică sau literară banală. ● Judecată sau afirmație lipsită de originalitate.

poncíș, -ă, *poncișі, -e*, adj., adv. || Din *ponc* (reg.) „deal" || (Pop.) **1.** Adj. (Despre ochi) Încrucișat, sașiu. **2.** Adj. (Despre terenuri) Foarte înclinat, pieziș. **3.** Adv. Cruciș, chiorîș, sașiu; (fig.) cu ciudă, cu dușmănie. ● **În contra,** împotrivă.

ponderá, *ponderez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *pondérer*, lat. *ponderare* „a cîntări" (din *pondus, -eris* „greutate") || A cumpăni, a echilibra. ● A modera, a potoli; a înfrîna, a stăpîni.

ponderábil, -ă, *ponderabili, -e*, adj. || Din fr. *pondérable* || Care are greutate, care poate fi cîntărit.

ponderabilitáte s.f. || Din *ponderabil* || Stare a corpurilor care au greutate, la care se manifestă forța de gravitație.

ponderát, -ă, *ponderați, -te*, adj. Moderat, echilibrat, cumpătat, chibzuit; potolit, liniștit.

ponderatór, -oáre, *ponderatori, -oare*, adj. || Din fr. *pondérateur* || Care moderează; care menține echilibrul între două forțe.

póndere, *ponderi*, s.f. || Din lat. *pondus, -eris* || **1.** Greutate. **2.** (Fig.) Importanță, valoare. **3.** Greutate specifică.

ponegrí, *ponegresc*, vb IV. || De la *negru* || A vorbi pe cineva de rău, a bîrfi, a defăima.

ponegríre, *ponegriri*, s.f. Acțiunea de *a ponegri;* bîrfire, defăimare, calomniere.

pónei, *ponei*, s.m. || Din fr. *poney*, engl. *pony* || Cal de rasă englezească, de talie mică (1,30 m) folosit pentru munci ușoare și pentru agrement.

ponihós, -oásă, adj. v. **ponivos.**

ponivós, -oásă, *ponivoși, -oase*, adj., s.m. și f. || Din *poneavă* (reg.) „țesătură groasă" || **1.** (Ființă) care nu vede bine, care suferă de miopie sau nu vede decît cu un singur ochi. **2.** (Om) prost, nătîng. || Și: **ponihós, -oásă,** adj.

ponór, *ponoare*, s.n. || Din bg., scr. *ponor* || Coastă abruptă, formată prin prăbușirea sau alunecarea unor straturi de teren.

ponós, *ponoase*, s.n. || Din sl. *ponosŭ* || (Pop.) **1.** Consecință neplăcută, necaz. **2.** Cusur, vină. **3.** Insultă, calomnie.

ponosí, *ponosesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din sl. *ponositi* || (Pop.) (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A-și pierde (sau a face să-și piardă) culoarea (prin purtare); a se învechi, a se uza.

ponosít, -ă, *ponosiți, -te*, adj. (Pop.; mai ales despre obiecte de îmbrăcăminte) Care și-a pierdut culoarea; învechit, uzat.

pont, *ponturi*, s.n. || Din magh. *pont* || **1.** (Înv.) Punct. **2.** (Fam.) Aluzie răutăcioasă, ironie. ○ Expr. *A vorbi în ponturi* = a face o aluzie, a da de înțeles.

pontá[1], *pontez*, vb. I. Tranz. || Din *pointer* || A înregistra, a marca prezența muncitorilor la locul de muncă.

pontá[2], *pontez*, vb. I. Intranz. și tranz. || Din fr. *ponter* || A miza o sumă de bani la un joc de noroc.

pontáj, *pontaje*, s.n. || Din fr. *pointage* || Pontare. ○ *Fișă de p.* = document în care se înregistrează prezența la lucru.

pontáre, *pontări*, s.f. Faptul de *a ponta[1];* pontaj.

pontatór, *pontatori*, s.m. || Din *ponta[1]* || Persoană care înregistrează prezența muncitorilor la locul de muncă sau care înregistrează cantitatea produselor realizate într-un anumit timp.

póntă, *ponte*, s.f. || Din fr. *ponte* || (Zool.) Proces de eliminare și de depunere a ouălor de către păsări, insecte, reptile sau a icrelor de către pești.

póntic, -ă, *pontici, -ce*, adj. || Din lat. *Ponticus* || (Livr.) Care se referă la Pontul Euxin (denumirea Mării Negre în antichitate), care aparține regiunii acestei mări.

pontíf, *pontifi*, s.m. || Din fr. *pontife* || Membru al colegiului sacerdotal suprem în Roma antică. ● (Azi) Prelat, episcop. ○ *Suveranul pontif* = conducătorul bisericii catolice; papa.

pontificál, -ă, *pontificali, -e*, adj. || Din fr. *pontifical*, lat. *pontificalis* || Care se referă la un pontif, care ține de autoritatea unui pontif; *spec.* papal.

pontificát, *pontificate*, s.n. || Din fr. *pontificat*, lat. *pontificatus* || Demnitatea de pontif, de papă; papalitate. ● Perioadă de timp în care un pontif își exercită funcția.

pontón, *pontoane*, s.n. || Din fr. *ponton* || **1.** Vas sau ansambu de vase care susțin o platformă ori o instalație pentru a ușura acostarea navelor. **2.** Pod provizoriu montat pe ambarcații care plutesc pe apă.

pontoniér, *pontonieri*, s.m. || Din fr. *pontonnier* || Militar din trupele de geniu, specializat în construcția pontoanelor și a altor lucrări necesare trecerii trupelor peste o apă.

pontián s.n. || De la n. pr. lat. *Pontus* [*Euxinus*] „Marea Neagră" || Al doilea etaj (vîrstă) al pliocenului din bazinul dacic.

pop[1], *popi*, s.m. || Din bg. *pop* || **1.** Stîlp care susține un planșeu, un acoperiș, o streașină etc., la casele țărănești. **2.** Mănunchi de cînepă, de in etc., așezat vertical pentru a se usca.

pop[2] subst. || Cuv. engl. || (Și, adjectival, în sintagma *Muzică pop)* Formă de muzică ușoară din repertoriul varietăților.

pop-art subst. || Din engl. *pop*[*ular*] *art* || Curent în artă, afirmat în deceniul al șaptelea al sec. 20, mai ales în Anglia și S.U.A., ca formă de protest față de formulele de tip tradițional ale culturii occidentale contemporane. Adepții acestui curent includ în compoziții colaje, obiecte de uz cotidian, de tehnică modernă etc.

popás, *popasuri*, s.n. || Din ucr. *popas* || **1.** Oprire în timpul unei călătorii, al unui drum lung, pentru odihnă și refacere. ● Pauză în timpul unei activități. **2.** Locul unde se oprește cineva pentru popas **(1)**.

popáz s.m. || Din tc. *papaz* || Semințele negricioase și otrăvitoare ale unei plante exotice din familia liliaceelor, întrebuințate în medicină contra viermilor intestinali, a reumatismului, a nevralgiilor etc.

pópă, *popi*, s.m. || Din sl. *popŭ* || **1.** Preot. ○ Expr. *A i se duce* (sau *a-i merge) vestea ca de popă tuns* = a stîrni vîlvă ca o faptă neobișnuită; a se face mare zarvă în jurul cuiva. *A călca a popă* = a-și da aere, a face pe grozavul. *A-și găsi popa* = a da peste cineva care să-l cumințească. **2.** Numele uneia dintre cărțile de joc. ○ Expr. *Uite popa, nu e popa*, se spune cînd o persoană manifestă nehotărîre, cînd își schimbă felul de a acționa. **3.** Snopul care se pune în vîrful clăii, cu spicele în jos. **4.** Piesa, mai înaltă decît celelalte, care se pune în mijloc, la jocul de popice.

popénchi, *popenchi*, s.m. Numele a două specii de ciuperci, comestibile cînd sînt tinere.

popésc, -ească, *popești*, adj. || Din *popă* || (Pop.) Care aparține unui popă, caracteristic popilor; preoțesc.

popéște adv. || Din *popă* || Ca popii, în felul popilor.

popí, *popesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *popă* || A (se) hirotonisi, a (se) preoți.

popíc, *popice*, s.n. || Din *pop*[1] || **1.** Fiecare dintre piesele de lemn (9 la număr) folosite la jocul de popice. **2.** (La pl.) Joc sportiv care constă în doborîrea, cu ajutorul unei bile, a unui număr cît mai mare de popice **(1)**.

popicár, -ă, *popicari, -e*, s.m. și f. || Din *popic* || Jucător de popice.

popicărie, *popicării*, s.f. || Din *popic* || Terenul, împreună cu instalațiile necesare, unde se practică jocul de popice.

popie s.f. || Din *popă* || (Pop.) Funcția de preot.

popílnic, *popilnici*, s.m. || Cf. ucr. *kopišnik* || Plantă erbacee toxică, cu tulpina scurtă și cu o floare roșie-închisă în vîrful tulpinii, din ai cărei rizomi se face un ceai expectorant. || Și: **pochívnic** s.m.

popîndáu, *popîndăi*, s.m. Mic mamifer rozător de stepă, cu blană galbenă-cenușie, care își sapă galerii lungi în pămînt. ○ Expr. *A sta popîndău* = a sta drept și nemișcat (în fața sau în drumul cuiva). ● Momîie, sperietoare pentru păsări.

popîndóc, -oácă, *popîndoci, -oace*, s.m., adj. **1.** S.m. (Reg.) Numele a două specii de rozătoare: **a)** șoarece de cîmp; **b)** popîndău. **2.** S.m., adj. (Fam.) (Om) mic de statură, scund.

poplín, *poplinuri*, s.n. || Din fr. *popeline*, rus. *poplin* || Țesătură subțire de bumbac mercerizat, din care se fac cămăși, bluze etc.

poponéte s.m. v. **poponeț.**

poponéț, *poponeți*, s.m. || Din *pop*[1] || **1.** Șoarece de cîmp; șoarece de pădure. ○ Expr. *A sta* (sau *a rămîne) poponeț* = a sta (sau a rămîne) țeapăn, nemișcat. **2.** Sperietoare de păsări; momîie. || Și: **poponéte** s.m.

popór, *popoare*, s.n. || Din lat. *populus* || **1.** Totalitatea populației de pe teritoriul unui stat; cetățenii unui stat. **2.** Număr mare de persoane, mulțime, public. ○ *Din popor* = care face parte din grosul populației; de origine socială modestă. **3.** Formă istorică de comunitate umană, superioară tribului și anterioară națiunii, ai căror membri locuiesc pe același teritoriu, vorbesc aceeași limbă și au aceeași tradiție culturală.

poporán, -ă, *poporani, -e*, s.m. și f. || Din *popor* || **1.** (Mai ales la m. pl.) Credincios al unei parohii; enoriaș. **2.** (Înv. și reg.) Țăran, sătean. ● (Adjectival; înv. și pop.) Popular.

poporanísm s.n. || Din *poporan* || Curent social-politic de orientare democrată, apărut în România la sfîrșitul sec. 19 — începutul sec. 20, care considera că societatea viitorului este cea bazată pe obștea țărănească, subapreciind rolul dezvoltării marii industrii; pe plan literar a militat pentru o literatură realistă, democratică.

poporaníst, -ă, *poporaniști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din *poporan* || **1.** Adj. Privitor la poporanism. **2.** S.m. și f. Adept al poporanismului.

poposí, *poposesc*, vb. IV. Intranz. || Din *popas* || A face un popas (în cursul unui marș, al unei călătorii etc.). *A poposit în oază caravana* (Topîrceanu). ● A rămîne undeva peste noapte.

poposíre, *poposiri*, s.f. Acțiunea de *a poposi;* popas.

popotár, *popotari*, s.m. || Din *popotă* || Militar însărcinat cu administrarea unei popote.

popótă, *popote*, s.f. || Din fr. *popote* || Cantină pentru ofițeri și subofițeri.

popreálă, *popreli*, s.f. || Din *popri* || (Înv.) **1.** Oprire, împiedicare, interzicere. **2.** Reținere provizorie pe timpul cercetării penale a unei persoane; (înv. și reg.) închisoare, arest.

poprí, *popresc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *popręti* || **1.** (Înv.) A opri, a reține cu forța; a împiedica, a interzice. **2.** A face o poprire. **3.** (Înv.) A aresta.

popríre, *popriri*, s.f. Acțiunea de *a popri;* măsură hotărîtă de o instanță judecătorească de oprire a sumelor de bani datorate unui debitor de către o persoană, urmînd ca ele să servească plății creditorului după validarea popririi.

popritór, -oáre, *popritori, -oare*, adj. || Din *popri* || Care poprește, care sechestrează; care are calitatea de a face un sechestru.

populá, *populez*, vb. I. Tranz. || După fr. *peupler* || **1.** A așeza locuitori pe un teritoriu. **2.** A aduce animale într-o regiune (unde nu se găseau).

populár, -ă, *populari, -e*, adj. || Din fr. *populaire* || **1.** Care aparține poporului, privitor la popor; creat de popor; specific unui popor sau culturii sale. **2.** Care se bucură de simpatia, de respectul opiniei publice, care este iubit de popor; care este cunoscut de toți.

populáre, *populări*, s.f. Acțiunea de *a popula;* aducere și stabilire a unor locuitori sau a unor animale pe un anumit teritoriu.

popularitáte s.f. || Din fr. *popularité* || Faptul de a fi popular; faimă, renume.

popularizá, *popularizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *populariser* || A face cunoscut în masele largi populare; a face să devină popular.

populát, -ă, *populați, -te*, adj. Care are populație, locuit.

populáție, *populații*, s.f. || Din fr. *population* || **1.** Totalitatea oamenilor care locuiesc pe un anumit teritoriu, într-o țară, într-o localitate etc. ○ *P. activă* = totalitatea persoanelor ocupate în procesul muncii sociale, care exercită activități profesionale. **2.** (Biol.) Grup de indivizi aparținînd unei specii, care trăiesc într-un anumit habitat și care prezintă particularități specifice.

por, *pori*, s.m. || Din fr. *pore*, lat. *porus* || **1.** Mic orificiu pe piele, care constituie canalul excretor al glandelor sudoripare și sebacee. **2.** Orificiu în membrana celulelor vegetale, prin care se asigură schimbul de apă, de gaze și de substanțe nutritive. **3.** Gol de dimensiuni mici în interiorul unui corp solid.

porc, *porci*, s.m. || Lat. *porcus* || **1.** Mamifer domestic omnivor, cu capul în formă conică, maxilarul superior alungit, cu pielea groasă și părul aspru. Este crescut pentru carne și grăsime. ○ Expr. *Tace ca porcul în păpușoi* = păstrează tăcere desăvîrșită (simțindu-se vinovat). *A face pe cineva albie de porci* = a certa pe cineva foarte aspru, cu vorbe grele. (Fam.) *A mîna porcii la jir* = a sforăi în somn. ● *P. restr.* Carnea acestui animal. **2.** Epitet injurios dat unui bărbat. **3.** *Porc sălbatic* = mistreț.

porcár, *porcari*, s.m. || Din *porc* || Persoană care păzește porcii.

porcăí, *porcăiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *porc* || A insulta pe cineva în mod grosolan, a adresa cuiva cuvinte injurioase.

porcărie, *porcării*, s.f. || Din *porc* || **1.** Loc sau lucru murdar, urît. **2.** Faptă sau vorbă grosolană, indecentă.

porcésc, -eáscă, *porcești*, adj. || Din *porc* || **1.** Care se referă la porc, de porc. ○ Expr. (Fam.) *A avea noroc porcesc* = a avea noroc mare, neașteptat. **2.** (Despre unele fructe și legume) De calitate inferioară: *bostan porcesc*.

porcín, -ă, *porcini, -e*, adj. || Din lat. *porcinus*, fr. *porcin* || De porc, privitor la porci. ● (Substantivat, f. pl.) Denumire dată subfamiliei de animale din care fac parte porcii.

porcós, -oásă, *porcoși, -oase*, adj. || Din *porc* || (Despre cuvinte, expresii, manifestări) Necuviincios, indecent, vulgar.

porcușór, *porcușori*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *porc*. **2.** Pește mic din familia crapului, lung de 10—15 cm, cu un șir de pete negricioase pe laturi și cu două mustăți în colțul gurii. Trăiește în apele din regiunile de dealuri și de șes.

poréclă, *porecle*, s.f. || Din sl. *poreklo* || Supranume dat (de obicei în bătaie de joc) unei persoane, în legătură cu o trăsătură caracteristică a fizicului sau a psihicului său ori a activității sale.

poreclí, *poreclesc*, vb. IV. Tranz. || Din *poreclă* || A da cuiva o poreclă.

poreclíre, *porecliri*, s.f. Faptul de *a porecli*, de a da cuiva o poreclă.

porfír s.n. || Din fr. *porphyre* || Rocă vulcanică alcătuită în general din cristale de feldspați. *Scara care duce pe platforma de porfir* (Macedonski).

porfíră, *porfire*, s.f. || Din ngr. *porphyra* || (Înv.) Purpură. *Se trezesc îmbrăcați în porfiră împărătească* (Creangă). || Și: **profír** s.n.

porfíric, -ă, *porfirici, -ce*, adj. || Din fr. *porphyrique* || (Despre roci și structura lor) Care este asemănător profirului, care are structură de porfir.

porfíríe, *porfirii*, s.f. || Din fr. *porphyrie* || Boală caracterizată prin producerea excesivă de porfirine, prin prezența acestora în sînge și prin excretarea lor în urină.

porfirínă, *porfirine*, s.f. || Din fr. *porphyrine* || Substanță organică formînd structura de bază a hemoglobinei și clorofilei.

porfiríu, -ie, *porfirii* adj. || Din *porfiră* || Roșu-aprins, purpuriu.

porfirogenét, -ă, *porfirogeneți, -te*, s.m. și f. || Din ngr. *porphyrogenetos* „născut în purpură" || Titlu atribuit principilor bizantini care s-au născut în timpul domniei tatălui lor.

porneálă, *porneli*, s.f. || Din *porni* || (Pop.) **1.** Faptul de a porni; plecare. **2.** Ducere a oilor la păscut. ● Loc de pășunat pentru oi.

porní, *pornesc*, vb. IV. || Din sl. *porinonti* || **1.** Intranz. și refl. (Despre ființe) A pleca din locul unde se află; *p. ext.* a merge. ● Tranz. și intranz. (Despre mijloace de locomoție) A se pune în mișcare. **2.** Intranz. și refl. (Despre oameni) A se apuca să facă ceva; a începe o acțiune. **3.** Intranz. (Despre acțiuni, manifestări, fenomene ale naturii) A începe să se desfășoare. **4.** Intranz. (Despre mașini, motoare) A începe să funcționeze; (tranz.) a pune în funcțiune. **5.** Intranz și refl. (Despre oameni) A avea tendința să..., a fi înclinat să... **6.** Tranz. A îndemna pe cineva la ceva; a stimula, a îmboldi. ● A întărîta, a aținta.

pornire, *porniri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) porni;* plecare. ● Punere în mișcare sau în funcțiune. **2.** Impuls, imbold; elan, avînt. **3.** Înclinare, predispoziție. **4.** Patimă; înverșunare.

pornít, -ă, *porniți, -te*, adj. **1.** Care e gata să..., care e pe punctul de a... **2.** Înclinat, predispus spre... **3.** Supărat, mînios, furios.

pornográf, *pornografi*, s.m. || Din fr. *pornographe* || Persoană care spune pornografii; amator de obscenități, de lucruri imorale.

pornográfic, -ă, *pornografici, -ce*, adj. || Din fr. *pornographique* || Care conține pornografii; obscen, indecent, imoral.

pornografíe, *pornografii*, s.f. || Din fr. *pornographie;* gr. *porne* „prostituată" + *graphe* „descriere" || Scriere, desen, fotografie, vorbă etc. indecentă, obscenă.

poróinic s.m. Denumire dată plantelor erbacee cu tuberculi, din familia orhideelor, cu flori mari, plăcut mirositoare, care cresc în păduri.

porós, -oásă, *poroşi, -oase*, adj. || Din lat. *porosus*, fr. *poreux* || Cu pori, care are pori.

porozitáte s.f. || Din fr. *porosité* || Proprietate a unui corp de a avea pori.

porridge subst. || Cuv. engl || Mîncare specifică bucătăriei engleze, preparată din fulgi de ovăz sau de porumb.

port[1]- || Din fr. *porte-* || Element de compunere cu sensul „purtător de...", „susţinător de...", care serveşte la formarea unor substantive.

port[2], **(2)** *porturi* s.n. || Din *purta* || **1.** Faptul de a purta. **2.** Îmbrăcăminte caracteristică unui popor, unei regiuni, unei epoci etc.; fel de îmbrăcăminte folosit la anumite ocazii. **3.** (Astăzi rar) Atitudine, ţinută, fel de a se purta. *Trupul ei era nalt, portul ei drept şi falnic* (Odobescu).

port[3], *porturi*, s.n. || Din fr. *port*, it. *porto*, ngr. *porto* || **1.** Complex amenajat pe malul unei ape, înzestrat cu instalaţiile necesare pentru acostarea, adăpostirea, încărcarea, descărcarea şi repararea navelor. **2.** Oraş care are un port **(1)**.

portábil, -ă, *portabili, -e*, adj. || Din fr. *portable* || Care este uşor de transportat; care poate fi purtat cu sine; portativ, transportabil.

portál, *portaluri*, s.n. || Din germ. *Portal*, it. *portale* || **1.** Intrare principală monumentală într-un edificiu, de obicei cu decoraţii specifice diferitelor stiluri. **2.** Construcţie de zidărie sau de beton la gura unui tunel, care consolidează pămîntul din jurul gurii acestuia.

portaltói, *portaltoaie*, s.n. || *Port*[1]- + *altoi* || Plantă pe care se altoieşte şi care dă plantei crescute din altoi o mai mare rezistenţă la boli, la dăunători sau la ger.

portánt, -ă, *portanţi, -te*, adj. || Din fr. *portant* || (Tehn.) Care susţine, care poartă ceva. ○ *Forţă portantă* = portanţă.

portánţă, *portanţe*, s.f. || Din fr. *portance* || Forţă care asigură sustentaţia unui avion în zbor.

portár, *portari*, s.m. || Din *poartă* || **1.** Persoană care păzeşte intrarea la o întreprindere, la o instituţie sau la o clădire particulară. **2.** Jucător care apără spaţiul porţii (la fotbal, handbal, hochei etc.), spre a nu se marca puncte. **3.** (Înv.) Dregător în ţările româneşti, însărcinat cu paza curţii domneşti.

portármă s.f. || *Port*[1]- + *armă* || *Permis de p.* = permis de a deţine şi a purta o armă.

portatív[1], *portative*, s.n. Sistem de cinci linii orizontale, paralele şi egal distanţate, pe care şi între care se scriu notele muzicale.

portatív[2], **-ă,** *portativi, -e*, adj. || Din fr. *portatif* || Care poate fi purtat sau transportat uşor; portabil: *aparat de radio portativ*.

portavión, *portavioane*, s.n. || Din fr. *porte-avions* || Navă militară de mare tonaj, înzestrată cu o punte pentru decolarea şi apuntarea avioanelor.

portavóce, *portavoce*, s.n. || Din it. *portavoce* || Megafon.

portăreásă, *portărese*, s.f. || Din *portar* || **1.** Femeie care păzeşte intrarea unei instituţii, a unei case particulare etc. **2.** Soţia portarului **(1)**.

portărél, *portărei*, s.m. || Din *portar* || Funcţionar însărcinat cu executarea sentinţelor judecătoreşti.

portbagáj, *portbagaje*, s.n. || Din fr. *porte-bagages* || Porţiune din caroseria unui vehicul, în care se transportă bagajele.

portbaionétă, *portbaionete*, s.f. || Din fr. *porte-baionnette* || Dispozitiv de piele ataşat la centură, în care se poartă baioneta.

portchéi, *portchei*, s.n. || *Port*[1]- + *chei* || Inel de metal (cu toc de piele) pe care se ţin cheile.

porteuţít, *porteuţite*, s.n. || *Port*[1]- + *cuţit* || Organ al unei maşini-unelte de aşchiere pe care se fixează cuţitele pentru prelucrarea pieselor.

portdrapél (1) s.m., **(2)** *portdrapele*, s.n. || *Port*[1]- + *drapel* || **1.** S.m. Militar care poartă drapelul unei unităţi. **2.** S.n. Toc de piele prins de o curea (care se poartă în bandulieră) în care se introduce capătul prăjinii drapelului, pentru a putea fi purtat mai uşor.

porthárt s.n. v. **porthartă.**

porthártă, *porthărţi*, s.f. || *Port*[1]- + *hartă* || Geantă specială pliantă, cu pereţii interiori transparenţi, care se poartă atîrnată de umăr şi în care se ţin hărţi în timpul exerciţiilor şi al operaţiilor militare. || Şi: **porthárt** s.n.

portíc, *porticuri*, s.n. || Din fr. *portique*, lat. *porticus* || Galerie exterioară mărginită de o colonadă, formînd intrarea într-o clădire ori servind ca loc de plimbare în jurul unei grădini sau al unei pieţe.

portiéră, *portiere*, s.f. || Din fr. *portière* || Uşă cu geam la un automobil, la o trăsură închisă, la un vagon de tren.

portíţă, *portiţe*, s.f. Diminutiv al lui *poartă;* poartă mică prin care circulă oamenii (făcută alături de poarta mare sau tăiată în aceasta). ○ Expr. *Portiţă de scăpare* = posibilitate de scăpare dintr-o situaţie dificilă.

portjartiér, *portjartiere*, s.n. || *Port*[1]- + *jartieră* || Obiect de îmbrăcăminte femeiască, de care sînt prinse jartierele.

pórtland s.n. || Din fr. *portland*, de la *Portland*, numele unei insule engleze || Ciment obţinut prin pulverizarea unui amestec de argilă şi de cretă calcinată.

portlandián s.n. || Cf. n. pr. *Portland* || Ultimul etaj (vîrstă) al jurasicului, caracterizat prin faună de amoniţi, brahiopode, gasteropode, corali etc.

portmonéu, *portmonee*, s.n. || Din fr. *porte-monnaie* || Pungă de piele, de matarial plastic etc. în care se ţin banii mărunţi.

pórto[1] s.n. || Din it. *porto* || Taxă plătită pentru o scrisoare, pentru un colet etc. care se trimite prin poştă.

pórto[2] s.n. || Din fr. *porto*, de la *Porto*, numele unui oraş din Portugalia || Vin tare şi dulce, originar din Portugalia.

portocál, *portocali*, s.m. || Din *portocală* || Pom fructifer din zonele subtropicale, înalt de 2—4 m, cu frunze persistente, cu flori albe parfumate şi fructe comestibile.

portocálă, *portocale,* s.f. || Din ngr. *portokalli* || Fructul portocalului, de formă sferică, de culoare galbenă-roşiatică, zemos, parfumat, bogat în vitamine.

portocalíu, -íe, *portocalii,* adj., s.n. || Din *portocală* || **1.** Adj. De culoarea galbenă-roşiatică a portocalei. **2.** S.n. Culoare situată în spectrul luminii între roşu şi galben.

portofél, *portofele,* s.n. || Din fr. *portefeuille* || Obiect confecţionat din piele, din material plastic etc., de forma unor coperte cu mai multe despărţituri, în care se păstrează bani, acte etc. şi care se poartă în buzunar.

portofóliu, *portofolii* s.n. || Din ngr. *portopholi,* it. *portafoglio* || **1.** (Înv.) Portofel. **2.** *P. ministerial* = minister. *Ministru fără p.* v. *ministru.* **3.** Totalitatea efectelor de comerţ, a acţiunilor etc. care se află în posesia şi în evidenţa unei bănci. **4.** Totalitatea titlurilor contractate de o editură în vederea producţiei sale curente şi de perspectivă.

porto-fránc s.n. || Din it. *porto-franco* || Port (sau parte dintr-un port) în care mărfurile importate sau aflate în tranzit nu sînt supuse taxelor vamale. || Şi: **porto-fránco** s.n.

porto-fránco s.n. v. **porto-franc.**

portpérie, *portperii,* s.f. || *Port*[1]- + *perie* || Dispozitiv al unei maşini electrice, servind la susţinerea periilor prin intermediul cărora se realizează contactul cu colectorul sau cu inelele colectoare.

portrét, *portrete,* s.n. || Din fr. *portrait* || **1.** Desen, pictură, sculptură, sau fotografie care înfăţişează chipul unei persoane. **2.** Înfăţişare, într-o operă literară, a aspectului fizic sau a caracterului cuiva; specie literară cu un astfel de conţinut.

portretíst, -ă, *portretişti, -ste,* s.m. şi f. || Din fr. *portraitiste* || **1.** Pictor specializat în portrete **(1). 2.** Autor de portrete **(2).**

portretístic, -ă, *portretistici, -ce,* s.f., adj. || Din *portret* || **1.** S.f. Gen al picturii şi al sculpturii, al cărui obiect este portretul. **2.** Adj. Care aparţine portretisticii **(1).**

portretizá, *portretizez,* vb. I. Tranz. || Din *portret* || A face portretul literar al cuiva; a realiza un portret **(2).** *Sînt portretizaţi pe limba lui Voltaire mai marii vremii din principate* (Camil Petrescu).

portretizáre, *portretizări,* s.f. Acţiunea de *a portretiza.*

portţigarét, *portţigarete,* s.n. || Din fr. *porte-cigarettes* || **1.** Tabacheră. **2.** Tub mic de lemn, de celuloid etc., în care se fixează ţigara pentru a fi fumată.

portuár, -ă, *portuari, -e,* adj. || Din fr. *portuaire* || Care aparţine unui port[3], care se referă la un port.

portughéz, -ă, *portughezi, -e,* s.m. şi f., adj. || Cf. fr. *portugais,* it. *portoghese* || **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte din poporul constituit ca naţiune în Portugalia. **2.** Adj. Care se referă la Portugalia sau la populaţia ei. ● (Substantivat, f.) Limba vorbită în Portugalia.

portulácă, *portulace,* s.f. || Din lat. *portulaca,* germ. *Portulak* || Mică plantă erbacee decorativă, cu tulpina ramificată, cu flori albe, galbene, portocalii sau roşii, care se deschid numai la soare. Creşte mai ales printre pietre.

portulán, *portulane,* s.n. || Din fr. *portulan* || Publicaţie-ghid a unei regiuni sau a unui port, cuprinzînd datele necesare pentru navigaţie. ● Hartă folosită, în evul mediu, în navigaţie.

portuneáltă, *portunelte,* s.f. || *Port*[1]- + *unealtă* || Dispozitiv în care se fixează o unealtă, în vederea mînuirii acesteia în timpul prelucrării unei piese.

portvizít, *portvizite,* s.n. || Din fr. *porte-[cartes de] visite* || (Livr.) Portofel (mai ales pentru acte).

porţelán, (2) *porţelanuri,* s.n. || Din germ. *Porzellán* || **1.** Material ceramic de culoare albă, translucid, glazurat, obţinut prin arderea unui amestec de caolin, feldspat şi cuarţ, la care se adaugă pigmenţi coloranţi. Este folosit la confecţionarea izolatoarelor electrice, a vaselor de laborator, a veselei, a unor obiecte de artă etc. **2.** Obiect făcut din porţelan **(1).**

pórţie, *porţii,* s.f. || Din fr. *portion* || **1.** Cantitate determinată dintr-un aliment, dintr-un material, dintr-o substanţă etc., destinată a fi utilizată într-un anumit interval de timp. *Caii ronţăiau liniştiţi ovăzul şi porţia de fîn* (Sadoveanu). **2.** Parte dintr-un tot, bucată, fragment. || Şi: **porţiúne** s.f.

porţiúne s.f. v. **porţie.**

porúmb, -ă, (1, 2, 4) *porumbi,* s.m., **(3)** *porumburi,* s.n., **(5)** *porumbi, -e,* adj. || Lat. *palumbus* || **1.** S.m. Plantă din familia gramineelor, originară din America Centrală, cu tulpina înaltă şi groasă, cu frunze lungi, la subsuoara cărora cresc ştiuleţii; păpuşoi, cucuruz. Porumbul este una dintre cele mai importante cereale, cultivată pe toate continentele, avînd multiple întrebuinţări în alimentaţie, în furajare, în industria uleiurilor etc. **2.** S.m. Ştiuletele de porumb **(1)** cu boabele de pe el; boabele desprinse de pe ştiulete, folosite în alimentaţie. **3.** S.n. Semănătură de porumb **(1). 4.** S.m. (Pop.) Porumbel **(1). 5.** Adj. De culoare cenuşie-albăstruie. *Cucule, porumbule, Netezeşte-ţi penele* (Pop.).

porumbác, -ă, *porumbaci, -ce,* adj. || Din *porumb* || (Despre animale, mai ales despre păsări) Pestriţ, cenuşiu, sur. *Cîntă cuce, porumbace* (Pop.). *Călărea un cal mărunt, porumbac* (Stancu).

porumbár[1], *porumbare,* s.n. || Din *porumb* || **1.** Coteţ pentru porumbei, hulubărie. **2.** Construcţie din nuiele sau din şipci în care se păstrează ştiuleţii de porumb.

porumbár[2], *porumbari,* s.m. || Din *porumbă* || Arbust din familia rozaceelor, cu ramuri spinoase, cu flori albe şi fructe negre-vinete. Este răspîndit prin păduri şi prin tufişuri.

porúmbă, *porumbe,* s.f. || Lat. **palumba* || Fructul porumbarului[2], sferic, de culoare neagră-vineţie, cu gust astringent.

porumbél, *porumbei,* s.m. || Din *porumb* || **1.** Pasăre de mărime mijlocie, sălbatică sau

domesticită, cu ciocul scurt şi cu penajul diferit colorat. Trăieşte în perechi; femela depune două ouă, iar puii sînt hrăniţi cu un lichid lăptos, secretat de guşa părinţilor. ○ *P. călător* (sau *de poştă*) = porumbel dresat să se întoarcă la locul de unde a fost trimis, fiind folosit pentru transmiterea unor mesaje. ○ Expr. *A trăi* (sau *a se iubi*) *ca porumbeii* (sau ca *doi porumbei*) = a trăi în dragoste şi în bună înţelegere. **2.** Ştiulete de porumb, cu boabele încă necoapte, care se mănîncă fierte sau coapte în spuză.

porumbíşte, *porumbişti*, s.f. || Din *porumb* || Lan de porumb; loc de pe care s-a cules porumbul.

porumbíţă, *porumbiţe*, s.f. || Din *porumb* || Femela porumbelului.

porúncă, *porunci*, s.f. || Din *porunci* || **1.** Ordin, dispoziţie. ● (Pop.; cu valoare de imperativ) Porunceştel porunciţi! **2.** (Rel.) *Cele zece porunci* = decalogul.

porunceálă s.f. || Din *porunci* || (Pop.) *De porunceală* = făcut (sau acceptat) din ordin, impus cu forţa.

porunci, *poruncesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *poronciti* || **1.** A da poruncă, a ordona, a dispune ca ceva să se îndeplinească. **2.** (Pop.) A trimite vorbă, a comunica cuiva ceva.

poruncitór, -oáre, *poruncitori, -oare*, adj. || Din *porunci* || Care exprimă o poruncă, un ordin; *p. ext.* autoritar.

posác, -ă, *posaci, -ce*, adj. Necomunicativ, nesociabil, tăcut, morocănos.

posádă, *posade*, s.f. || Din scr. *posada* || (Înv. şi pop.) Trecătoare în munţi.

poscóniţă, *posconiţe*, s.f. || Cf. slovacul *poskonica* || Pleavă rămasă de la bătutul cînepii sau de la vînturatul seminţei de cînepă.

posedá, *posédd*, vb. I. Tranz. || Din fr. *posseder* || **1.** A avea în posesiune, în stăpînire; a dispune de ceva. ● (La pasiv) A fi dominat de..., stăpînit de... **2.** A şti (bine), a cunoaşte (o limbă străină); a stăpîni (o disciplină ştiinţifică).

posedát, -ă, *posedaţi, -te*, s.m. şi f., adj. (Persoană) stăpînită de obsesii, dominată, de cineva sau de ceva.

posésie s.f. v. **posesiune.**

posesiúne, *posesiuni*, s.f. || Din fr. *possession*, lat. *possessio, -onis* || **1.** Faptul de a poseda; stăpînire asupra unui lucru. ● (Înv.) Proprietate; moşie. **2.** Colonie **(2).** || Şi: **posésie** s.f.

posesív, *posesive*, adj. || Din lat. *possessivus*, fr. *possessif* || (Despre pronume, adjective, articole) Cu ajutorul căruia se exprimă un raport de posesiune, de dependenţă, de apartenenţă.

posesór, -oáre, *posesori, -oare*, s.m. şi f. || Din lat. *possessor*, fr. *possesseur* || Persoană care posedă un lucru, căreia îi aparţine ceva.

posíbil, -ă, *posibili, -e*, adj. || Din fr. *possible*, lat. *possibilis* || Care este cu putinţă, care se poate realiza sau întîmpla. ● (Substantivat, n.) Ceea ce este cu putinţă. ○ Expr. *A face tot posibilul* = a încerca totul pentru a reuşi.

posibilitáte, (2) *posibilităţi*, s.f. || Din fr. *possibilité*, lat. *possibilitas, -atis* || **1.** Faptul de a fi posibil; ceea ce poate deveni în viitor o realitate. **2.** Mijloc de a realiza, de a înfăptui ceva; putinţă, modalitate ● (La pl.) Calităţi, însuşiri care se pot dezvolta.

poslúşnic, *poslușnici*, s.m. || Din sl. *poslušĭnikŭ* || (În evul mediu) Slujitor boieresc sau mănăstiresc scutit de dări.

posmág, *posmagi*, s.m. || Din sl. *posmagŭ* || (Reg.) Felie de pîine uscată; pesmet.

posologíe s.f. || Din fr. *posologie;* gr. *poson* „cît" + *logos* „studiu" || Parte a terapeuticii care se ocupă cu indicaţiile referitoare la dozele şi la modul în care trebuie administrate medicamentele. || Şi: **pozologíe** s.f.

posomoreálă, *posomoreli*, s.f. || Din *posomorî* || Faptul de a fi posomorît; tristeţe, indispoziţie.

posomorí, *posomorăsc*, vb. IV. Refl. **1.** A se întuneca la faţă, a se întrista. **2.** (Fig.; despre cer) A se înnoura; (despre timp) a deveni închis, întunecat. *Vremea se posomorîse Toamna bătea la uşă stăruitor* (Rebreanu).

posomorîre, *posomorîri*, s.f. Faptul de *a se posomorî.*

posomorît, -ă, *posomorîţi, -te*, adj. **1.** Rău dispus, trist; posac. **2.** (Despre obiecte, peisaje etc.) De culoare închisă, mohorît; care exprimă dezolare, melancolie. **3.** (Despre cer, vreme) Întunecat, închis; pîclos.

pospái s.n. || Din bg. *paspal*, scr. *paspalj* || Pulbere fină de făină, care se produce în timpul măcinatului şi care se depune pe obiectele din jur; *p. gener.* pulbere fină, strat subţire (de zăpadă) care se depune pe ceva. ● (Fig.) Spoială (de cultură, de civilizaţie); superficialitate.

pospăiálă, *pospăieli*, s.f. || Cf. *pospai* || Pospai. ● (Fig.) Aparenţă înşelătoare, spoială, superficialitate.

post¹- || Din fr. *post-* || Element de compunere care înseamnă „după", „ulterior" şi care serveşte la formarea unor substantive, a unor adjective şi a unor verbe.

post², *posturi*, s.n. || Din fr. *poste* || **1.** Funcţie, slujbă. ○ *La post* = prezent la datorie, la locul de muncă. **2.** Loc unde stă de pază o santinelă sau o formaţie militară; *p. ext.* formaţia militară respectivă. ● Loc amenajat în vederea executării unei misiuni (de observare, de comandă etc.). ● Loc unde stă un agent de circulaţie. **3.** (În trecut) Unitate de jandarmi însărcinată cu menţinerea ordinii într-o comună (rurală). **4.** Instalaţie înzestrată cu aparatele necesare efectuării unei operaţii tehnice. ○ *Post telefonic* = ansamblu format dintr-un aparat telefonic şi din piesele de legătură la reţea. *Post de radio, post de televiziune* = loc amenajat şi dotat cu aparatura necesară pentru transmisiunile de radio sau de televiziune. ● *Post sanitar* = ansamblul instalaţiilor, al mijloacelor tehnico-sanitare şi al personalului sani-

tar organizat cu scopul de a da primele îngrijiri persoanelor accidentate și bolnave.

post[3], *posturi*, s.n. || Din sl. *postŭ* || **1.** Interdicție de a consuma anumite alimente, prescrisă credincioșilor de către biserică în anumite zile sau perioade de timp. ○ *De post* = (despre mîncări) pregătit numai din alimente îngăduite de biserică (fără carne sau grăsimi animale); (despre zile sau perioade de timp) în care se postește. ○ Expr. *Mare cît o zi de post* = foarte mare. **2.** Perioadă de timp în care se postește.

postá, *postez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *poster* || A (se) așeza, a (se) instala într-un anumit loc (pentru a supraveghea sau a urmări ceva).

postaméntˌ *postamente*, s.n. || Din germ. *Postament* || Placă, suport așezat pe sol sau pe o fundație, folosit ca bază de susținere și de fixare pentru o mașină, pentru o coloană, pentru o statuie etc.; piedestal, soclu.

postátă, *postate*, s.f. || Din bg. *postat* || **1.** Porțiune de pămînt cultivată pe care o lucrează unul sau mai mulți lucrători într-un anumit timp. **2.** Distanță, bucată de drum.

postáv, (2) *postavuri*, s.n. || Din sl. *postavŭ* || Țesătură compactă de lînă, cu suprafața păroasă, din care se confecționează obiecte de îmbrăcăminte, pături etc. **2.** (La pl.) Diferite feluri de postav **(1)**.

postávă, *postăvi*, s.f. || Din scr. *nostava*, bg. *postav* || (Pop.) **1.** Albie în care se frămîntă aluatul, se spală rufele etc. **2.** Lada în care curge făina la moară. *Un gospodar încărca o lopățică de făină din postavă* (Sadoveanu).

postăvár, *postăvari*, s.m. || Din *postav* || Fabricant sau negustor de postavuri.

postăvărie, *postăvării*, s.f. || Din *postav* || Fabrică sau prăvălie de postavuri.

postbélic, -ă, *postbelici, -ce*, adj. || *Post*[1]- + *belic* || Care se referă la perioada de după un război, care aparține acestei perioade.

postcálcul, *postcalcule*, s.n. || *Post*[1]- + *calcul* || Postcalculație.

postcalculáție, *postcalculații*, s.f. || *Post*[1]- + *calculație* || (Cont.) Calculare a prețului de cost pe baza datelor privind cheltuielile făcute; postcalcul.

postdatá, *postdatez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *postdater* || A pune pe un act, pe o scrisoare etc. o dată posterioară celei cînd a fost întocmită.

postdiluvián, -ă, *postdiluvieni, -e*, adj. || *Post*[1]- + *diluvian* || De după diluviu, care aparține perioadei de după diluviu.

postélnic, *postelnici*, s.m. || Din sl. *postelĭnikŭ* || (Înv.) Dregător de curte în evul mediu, membru al sfatului domnesc, care avea în grijă odaia de dormit a domnului și care, mai tîrziu, pregătea audiențele la domn.

postelnície s.f. || Din *postelnic* || (Înv.) **1.** Demnitatea sau dregătoria de postelnic. **2.** Instituția, oficiul condus de un postelnic.

posteriór, -oáră, *posteriori, -oare*, adj. || Din fr. *posterieur*, lat. *posterior* || **1.** Care urmează după cineva sau ceva, care se petrece după ceva. ● (Adverbial) Mai tîrziu. **2.** Care se află în partea din spate, de dinapoi. ● (Lingv.; despre sunete, mai ales după vocale) Care se articulează în partea de dinapoi a cavității bucale.

posterioritáte s.f. || Din fr. *postériorité* || Starea a ceea ce este posterior.

posteritáte s.f. || Din fr. *postérité*, lat. *posteritas, -atis* || Urmașii, generațiile viitoare.

postéucă, *posteuci*, s.f. || Din ucr. dial. *podstavka* || Bucată de lemn pe care se sprijină osia carului în timp ce se unge. *De inima căruței atîrnau păcorniță... și posteuca* (Creangă).

postfáță, *postfețe*, s.f. || *Post*[1]- + *față* || Cuvînt, text explicativ adresat cititorilor și plasat la sfîrșitul unei cărți.

postí, *postesc*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *postiti* || **1.** A ține post[3]. **2.** A nu mînca nimic ori a mînca insuficient; a flămînzi. ● (Fig.) A se abține de la ceva; a duce lipsă de ceva.

postilión, *postilioni*, s.m. || Din fr. *postillon* || (Livr.; înv.) Surugiu care conducea un poștalion.

postíș, -ă, *postiși, -e*, adj. || Din fr. *postiche* || (Franțuzism.; despre păr, gene, sprîncene) Fals, artificial; adăugat.

postliceál, -ă, *postliceali, -e*, adj. || *Post*[1]- + *liceal* || (Despre forme de învățămînt) Care urmează după învățămîntul liceal.

postmeridián, -ă, *postmeridieni, -e*, adj. || *Post*[1]- + *meridian* || De după-amiază, care are loc în cursul după-amiezii.

post-mórtem adv. || Din lat. *post mortem* || (În legătură cu o distincție acordată cuiva) După moarte.

postoperatóriu, -ie, *postoperatorii*, adj. || Din fr. *postopératoire* || Care se produce sau se face în urma unei intervenții chirurgicale.

postpúne, *postpún*, vb. III. Tranz. || *Post*[1]- + *pune* || A folosi procedeul postpunerii.

postpúnere, *postpuneri*, s.f. Procedeu gramatical prin care anumite părți de vorbire (de ex. articolul) se plasează după părțile de vorbire pe care le determină (uneori făcînd corp comun cu acestea).

postpús, -ă, *postpuși, -se*, adj. (Gram.; despre anumite părți de vorbire) Plasat după partea de vorbire pe care o determină; enclitic.

post-restánt s.n. || Din fr. *poste-restante* || Serviciu special care păstrează corespondența la poștă, pentru a fi ridicată personal de destinatar; *p. ext.* indicație menționată pe plic, pentru o astfel de corespondență.

post-scríptum s.n. || Din fr. *post-scriptum* || Text care se adaugă uneori la o scrisoare, după iscălitură. || Scris prescurtat: *P.S.*

postulá, *postulez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *postuler* || (Livr.) A da unei afirmații caracter de postulat.

postulát, *postulate*, s.n. || Din fr. *postulat* || **1.** Enunț presupus ca evident, fiind luat ca o cerință în vederea întemeierii altor enunțuri. ● (Mat.) Principiu recunoscut ca adevărat, de la care se pleacă într-o demonstrație. **2.** Principiu de bază, normă.

postúm, -ă, *postumi, -e*, adj. || Din fr. *posthume*, lat. *posthumus* || **1.** (Despre distincții, aprecieri) Care se acordă, se atribuie, se recu-

noaște cuiva după moartea acestuia. **2.** (Despre opere literare sau științifice) Publicat după moartea autorului.

postuniversitár, -ă, *postuniversitari, -e,* adj. || *Post*[1]- + *universitar* || (Despre forme de învățământ, de perfecționare, de specializare etc.) Care are loc după absolvirea cursurilor universitare.

postúră, *posturi,* s.f. || Din fr. *posture* || Atitudine, situație în care se află cineva la un moment dat. *Ilustrul răposat e înfățișat în postura unui orator care salută cu modestie publicul* (Caragiale).

postverbál, *postverbale,* s.n. || Din fr. *postverbal* || (Lingv.) Substantiv format de la un verb, prin suprimarea sufixului verbal.

poșétă, *poșete,* s.f. || Din fr. *pochette* || Geantă mică în care femeile își țin banii, diferite accesorii de toaletă etc.

poșídic, (1) *poșidici,* s.m., **(2)** *poșidicuri,* s.n. || Din magh. *posodék* || (Înv. și reg.) **1.** S.m. Copil mic (slab dezvoltat); persoană scundă, piperniciă. **2.** S.n. (Cu sens colectiv) Mulțime, droaie de copii sau, *p. ext.*, de animale mărunte.

poșírcă, *poșirci,* s.f. (Pop. și fam.) Băutură alcoolică slabă și de proastă calitate.

poșoár, *poșoare,* s.n. || Din fr. *pochoir* || Placă în care a fost decupat un ornament, o literă sau o cifră și care se folosește ca șablon.

poștál, -ă, *poștali, -e,* adj. || Din fr. *postal* (după *poștă*) || Privitor la poștă; care aparține poștei. ○ *Factor p.* = funcționar al poștei, care duce corespondența la destinație.

poștalión, *poștalioane,* s.n. || Din rus. *počtal'on* || (Înv.) Diligență; *p. ext.* trăsură trasă de mai mulți cai. *Să iei numaidecît un poștalion... și să te oprești tocmai la vie* (Stănoiu).

poștáș, *poștași,* s.m. || Din *poștă* || Factor poștal.

póștă, *poște,* s.f. || Din rus *počta* || **1.** Instituție care se ocupă cu transportarea și distribuirea corespondenței, a telegramelor, a coletelor etc.; *p. ext.* localul în care se află această instituție. ○ *De poștă* = poștal. **2.** Corespondența primită sau expediată în aceeași zi. ○ Expr. (Fam.) *A umbla cu poșta* = a colporta știri, vorbe, zvonuri de la o persoană la alta. **3.** Serviciu de transport pentru călători și pentru corespondență, folosit în trecut; vehicul cu care se făcea acest transport; loc amenajat pe parcursul drumului, unde se găseau vehicule de transport și cai de schimb. ○ Expr. *A ajunge cal de poștă* = a fi foarte solicitat, a fi trimis în toate părțile. **4.** Unitate de măsură pentru distanțe folosită în trecut, egală cu aproximativ 20 km (distanța între două stații de schimb al cailor de poștă); (astăzi) distanță mare (nedeterminată). ○ *Cale de o poștă* = distanță (relativ) mare.

pot, *poturi,* s.n. || Din fr. *pot* || Sumă rezultată din mizele strînse într-un tur la un joc de cărți.

potábil, -ă, *potabili, -e,* adj. || Din fr. *potable,* lat. *potabilis* || Care se poate bea, bun de băut: *apă potabilă.*

potáie, *potăi,* s.f. **1.** Cîine slab, jigărit, javră, cotarlă. **2.** Epitet dat unui om de nimic, netrebnic.

potamologíe s.f. || Din fr. *potamologie;* gr. *potamos* „rîu" + *logos* „studiu" || Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul apelor curgătoare.

potásă s.f. || Din fr. *potasse* || Carbonat de potasiu, folosit în industria sticlei, la fabricarea unor săpunuri etc.

potásic, -ă, *potasici, -ce,* adj. || Din fr. *potassique* || Care conține potasiu; de potasiu.

potásiu s.n. || Din fr. *potassium* || Metal alcalin, de culoare albă-argintie, întrebuințat la fabricarea celulelor fotoelectrice și (sub formă de săruri) ca îngrășămînt agricol; kaliu.

potcáp, *potcapuri,* s.n. || Din sl. *podŭkapŭ* || **1.** Acoperămînt pentru cap, de formă cilindrică, fără borurI, purtat de preoții și de călugării ortodocși. **2.** (Bot.) *Potcapul-călugărului* = plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunze păroase dispuse în rozetă și cu flori galbene.

pótcă s.f. || Din sl. *potŭka* || (Pop.) **1.** Ceartă, gîlceavă, scandal; necaz, neajuns, belea. ○ Expr. *A da de potcă* = a o păți. **2.** Epitet depreciativ pentru o persoană nedezvoltată din punct de vedere fizic, mică de statură, schiloadă. ● Persoană fără caracter.

potcoávă, *potcoave,* s.f. || Din bg. *podkova* || Piesă de oțel care se fixează cu cuie pe copitele cailor sau ale altor animale de tracțiune, pentru protejarea copitei; piesă de oțel care se fixează pe tocurile cizmelor sau ale bocancilor, pentru a le proteja. ○ Expr. *Caută* (sau *umblă după*) *potcoave de cai morți* = umblă după lucruri imposibil de obținut, de găsit sau de realizat.

potcovár, *potcovari,* s.m. || Din *potcoavă* || Meseriaș care face potcoave sau care potcovește animalele de tracțiune.

potcovărie, *potcovării,* s.f. || Din *potcoavă* || Atelier, fierărie unde se fac potcoave sau se potcovesc animalele de tracțiune.

potcovi, *potcovesc,* vb. IV. || Din *potcoavă* || **1.** A pune potcoave unui animal de tracțiune, a pune potcoave pe tocurile cizmelor sau ale bocancilor. **2.** (Fig.) A înșela, a păcăli pe cineva. ● A încărca pe cineva cu lucruri de care nu are nevoie.

potcovít[1] s.n. Acțiunea de *a potcovi. Zice că... înveți ușor meșteșugul potcovitului* (Sadoveanu).

potcovít[2]**, -ă,** *potcoviți, -te,* adj. (Despre animale) Care are potcoave, cu potcoave.

potécă, *poteci,* s.f. || Din bg. *păteka* || Drum îngust (pe care se poate merge numai pe jos); cărare. ○ Expr. *Pe toate potecile* = peste tot, pretutindeni; pe toate drumurile. *A-i ști cuiva potecile* = a cunoaște secretele cuiva. *A veni pe drum, nu pe potecă* = a vorbi deschis, sincer.

potecúță, *potecuțe,* s.f. Diminutiv al lui *potecă. Ghetele lor roțăneau în pietrișul potecuții* (Agîrbiceanu).

potént, -ă, *potenți, -te,* adj. || Din lat. *potens, -ntis* || (Înv., livr.) Puternic, tare.

potentát, *potentați,* s.m. || Din lat. *potentatus,* fr. *potentat* || Suveran despotic, autocrat; *p. ext.* om puternic, influent.

potență, *potențez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din *potență* || A (se) amplifica, a (se) intensifica, a (se) accentua.

potențáre, *potențări*, s.f. Acțiunea de *a (se) potența*.

poténță, *potențe*, s.f. || Din lat. *potentia* || Forță, tărie, putere; posibilitate (de dezvoltare).

potențiál, -ă, (1) *potențiali, -e*, adj., **(2, 3)** *potențiale*, s.n. || Din fr. *potentiel* || **1.** Adj. Care există ca posibilitate de manifestare, de realizare. ○ *Energie potențială* = (în raport cu un nivel de referință) energie pe care un corp o poate dezvolta prin mișcarea sa liberă din poziția în care se află pînă la nivelul de referință. **2.** S.n. (Fiz.) Funcție asociată unui cîmp fizic, dependentă de coordonatele de poziție, care poate avea caracter scalar sau vectorial și care servește la obținerea prin derivare a componentelor intensității cîmpului respectiv. **3.** S.n. Capacitate de muncă, de producție, de acțiune. ○ *P. economic* = totalitatea resurselor materiale și umane ale unei țări.

potențialitáte s.f. || Din fr. *potentialité* || Însușire a ceea ce este potențial **(1)**.

potențiométru, *potențiometre*, s.n. || Din fr. *potentiomètre* || **1.** Montaj folosit pentru divizarea tensiunii electrice. **2.** Instrument pentru măsurarea tensiunii electromotoare a pilelor galvanice prin metoda compensației.

poteráș, *poterași*, s.m. || Din *poteră* || (Înv.) Persoană care făcea parte dintr-o poteră.

póteră, *poteri*, s.f. || Din bg. *potera* || Denumire dată în țările românești detașamentelor de oameni înarmați, însărcinate de domnie cu urmărirea și prinderea răufăcătorilor.

potícă, *potici*, s.f. || Din magh. *patika* || (Reg.) Farmacie.

poticneálă, *poticneli*, s.f. || Din *poticni* || Faptul de a se poticni; împiedicare.

poticní, *poticnesc*, vb. IV. Refl. || Din sl. *potŭknonti* || **1.** A se lovi cu piciorul de ceva, în timpul mersului; a se împiedica. **2.** (Fig.) A întîmpina o dificultate într-o acțiune. • A pronunța cu greutate cuvintele, a vorbi cu întreruperi, cu greutate.

poticníre, *poticniri*, s.f. Acțiunea de *a se poticni*.

potír, *potire*, s.n. || Din sl. *potirĭ* || **1.** Cupă de metal prețios, cu gura largă și cu marginile răsfrînte; pahar de metal prețios, în care se păstrează, în altarul bisericii, cuminecătura. **2.** Parte a unei flori, alcătuită din caliciu și corolă. *Ale crinilor potire sînt ca urne de argint* (Eminescu).

potíng, *potînguri*, s.n. || Din sl. *potengŭ* || Curea groasă și rezistentă, care leagă plugul de cotigă.

potîrníche, *potîrnichi*, s.f. || Lat. **coturnicula* || Pasăre de cîmpie, de mărimea unui porumbel, care trăiește în stoluri mici, prin holde și prin tufișuri. ○ Expr. *A se răspîndi* (sau *a se împrăștia*) *ca potîrnichile* = a fugi și a se împrăștia repede, în toate părțile.

potlóg, *potloage*, s.n. || Din bg. *podloga* || Bucată de piele cu care se cîrpește încălțămintea; petic.

potlogár, *potlogari*, s.m. || Din *potlog* || (Fam.) Pungaș, șarlatan.

potlogărie, *potlogării*, s.f. || Din *potlogar* || (Fam.) Pungășie, șarlatanie, hoție.

potmól s.n. v. **podmol.**

potnóg s.m. v. **podnog.**

potolí, *potolesc*, vb. IV. || Din sl. *po-toliti* || **1.** Refl. și tranz. A pierde sau a face să piardă din intensitate, din tărie, din viteză; a (se) liniști, a (se) calma. **2.** Tranz. A face să înceteze, a pune capăt unei acțiuni în desfășurare.

potolíre, *potoliri*, s.f. Acțiunea de *a se potoli;* calmare, liniștire.

potolít, -ă, *potoliți, -te*, adj. (Despre oameni) Liniștit, blînd, așezat, calm. • (Despre lumină) Palid, difuz. • (Despre sunete) Slab, stins. • (Despre foc) Care arde încet, fără vîlvătăi, mocnit. • (Despre ape) Fără valuri, lin.

potóp, *potopuri*, s.n. || Din sl. *potopŭ* || **1.** (În legendele biblice) Revărsare mare de ape în care ar fi pierit toate vietuitoarele, în afară de cele de pe corabia lui Noe. **2.** Ploaie torențială; inundație. • (Fig.) Calamitate, prăpăd, urgie; nimicire. **3.** Număr, cantitate foarte mare de ființe sau de lucruri; grămadă.

potopí, *potopesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *potopiti* || (Pop.) (Despre ape) A inunda, a îneca. • (Fig.) A cuprinde, a copleși. • A nimici, a distruge.

potopíre s.f. (Pop.) Acțiunea de *a potopi;* distrugere, nimicire, pustiire, prăpăd.

potopít, -ă, *potopiți, -te*, adj. Inundat, înecat. • (Fig.) Distrus, nimicit.

potopitór, -oáre, *potopitori, -oare*, adj. || Din *potopi* || Care potopește; (fig.) greu de suportat, copleșitor. *Cît ține vara, arșița este potopitoare* (Pas).

potóu, *potouri*, s.n. || Din fr. *poteau* || Punctul de plecare și de sosire la alergările de cai.

potpuríu, *potpuriuri*, s.n. || Din fr. *pot-pourri* || Suită muzicală formată din fragmente asemănătoare din opere, operete etc. sau din melodii ori cîntece grupate fără o legătură strînsă între ele. • *P. ext.* Amestec de lucruri diferite, vălmășag.

potricálă, *potricale*, s.f. || Din rus. *protykalo* || (Pop.) Preducea.

potricălí, *potricălesc*, vb. IV. Tranz. || Din *potricală* || (Pop.) A face găuri cu potricala.

potrívă sf. || Din sl. *protivo* || Egalitate, asemănare perfectă cu cineva sau ceva; persoană sau obiect care se potrivește cu altă persoană sau cu alt obiect. ○ *Pe potrivă* = asemenea, egal, pe măsura... *Totul ieși pe potriva dorinței lor* (Camil Petrescu).

potriveálă, *potriveli*, s.f. || Din *potrivi* || (Pop.) **1.** Faptul de a se potrivi; asemănare. **2.** Coincidență.

potrivi, *potrivesc*, vb. IV. || Din *potrivă* || **1.** Refl. și tranz. A avea sau a face să aibă însușiri comune cu cineva sau cu ceva; a fi sau a pune pe același plan. **2.** Tranz. A așeza la locul potrivit, a face să stea cum trebuie; a adapta după... • A doza (sarea, condimentele într-o mîncare). **3.** Tranz. A spune, a rosti, a ticlui ceva așa cum trebuie. **4.** Refl. și tranz. A fi sau a face să fie pe măsură, așa cum se cere; a veni sau a face să vină bine sau să funcționeze bine;

(refl.) a fi în acord, a se armoniza. **5.** Intranz. A chihzui, a cumpăni. **6.** Refl. A se lua după cineva, a-şi pune mintea cu cineva.

potrivíre s.f. Acţiunea de *a se potrivi;* asemănare, potriveală. ● Aşezare, aranjare la locul corespunzător. ● Nimereală, coincidenţă.

potrivít, -ă, *potriviţi, -te,* adj. **1.** Care se potriveşte cu cineva sau cu ceva. ● Corespunzător, adecvat. ● (Adverbial) Conform cu..., în concordanţă cu... **2.** Aranjat, aşezat (aşa cum trebuie). **3.** Mijlociu, moderat; de mijloc.

potrívnic, -ă, *potrivnici, -ce,* adj., s.m. şi f. || Din sl. *potrivĭnikŭ* || **1.** Adj. Care manifestă o atitudine ostilă, duşmănoasă faţă de cineva. ● (Despre vreme) Neprielnic, nefavorabil. **2.** Adj. Opus, contrar. **3.** S.m. şi f. Duşman, vrăjmaş; adversar, rival.

potrívnicíe, *potrivnicii,* s.f. || Din *potrivnic* || Împrejurare nefavorabilă, piedică, obstacol; dificultate.

potroácă s.f. **1.** V. *Potroc.* **2.** Mîncare foarte sărată.

potróc, *potroace,* s.n. || Din ucr. *potroh* || (Mai ales la pl.) Ciorbă acră, preparată din măruntaie de pasăre; măruntaie din care se prepară această ciorbă. || Şi: **potroácă** s.f.

potúri s.m. pl. || Din tc. *potur* || (Înv. şi pop.) Pantaloni largi în partea de sus şi strînşi pe pulpe, de obicei împodobiţi cu găitane, purtaţi odinioară de arnăuţi şi de haiduci, iar astăzi de ţăranii din unele regiuni. ● Pantaloni ţărăneşti confecţionaţi din piele de oaie sau de miel.

poţiúne, *poţiuni,* s.f. || Din fr. *potion,* lat. *potio, -onis* || Denumire generală dată medicamentelor lichide care se iau, în doze mici, pe cale bucală.

pováră, *poveri,* s.f. || Cf. sl. *podŭvora* „targă" || **1.** Greutate (mare) formată din obiecte sau fiinţe, transportată cu un mijloc de tracţiune, pe spinarea unui animal sau a omului; sarcină, încărcătură (mare). ○ *De povară* = (despre animale) folosit pentru cărat greutăţi. **2.** Trudă, chin; muncă (sau obligaţie) grea. **3.** (Fig.) Suferinţă morală, apăsare sufletească.

povárnă, *poverne,* s.f. || Din bg. *povarnja* || (Reg.) Instalaţie simplă de fabricat rachiu sau spirt. ● *P. restr.* Cazan în care se fabrică rachiu, spirt, ţuică.

povâţă, *poveţe,* s.f. || Din pol. *powodca* || Sfat, îndrumare dată cuiva.

povăţuí, *povăţuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *povaţă* || A îndruma, a sfătui, a da poveţe. ● (Înv.) A conduce, a călăuzi pe cineva (pe un drum).

povăţuíre, *povăţuiri,* s.f. Faptul de *a povăţui;* povaţă.

povăţuitór, -oáre, *povăţuitori, -oare,* s.m. şi f. || Din *povăţui* || Persoană care dă sfaturi, care îndrumează. ● (Înv.) Ghid, călăuză.

povéste, *poveşti,* s.f. || Din sl. *povestĭ* || **1.** Basm. ○ Expr. *Ca în poveste* = frumos, minunat; miraculos. *Nici poveste* = nici vorbă (să fie aşa). *A ajunge* (sau *a se face) de poveste* = a ajunge cunoscut, renumit printr-o păţanie, printr-un fapt (condamnabil). **2.** Povestirea faptelor, a peripeţiilor din viaţa cuiva. ● Născocire, minciună. **3.** Fapt, eveniment; întîmplare. **4.** (Pop.) Proverb, zicătoare.

povestí, *povestesc,* vb. IV. || Din *poveste* || **1.** Tranz. şi intranz. A spune o poveste; a expune, a relata; a istorisi. **2.** Intranz. (Pop.) A sta de vorbă, a discuta.

povestíre, *povestiri,* s.f. **1.** Acţiunea de *a povesti;* istorisire. **2.** Naraţiune literară de dimensiuni relativ reduse, pe un fond liric.

povestitór, -oáre, *povestitori, -oare,* s.m. şi f. || Din *povesti* || Persoană care povesteşte sau care ştie să povestească frumos. ● Scriitor, autor de poveşti.

povídlă, *povidle,* s.f. || Din ucr. *povidlo* || (Reg.) Magiun.

povîrní, *povîrnesc,* vb. IV. Refl. || Din bg. *povărna* || **1.** A se înclina, a se apleca într-o parte. ● A se gîrbovi (de bătrîneţe). **2.** A se răsturna, a se prăvăli, a se prăbuşi.

povîrníş, *povîrnişuri,* s.n. || Din *povîrni* || Pantă (abruptă); versant al unui deal sau al unui munte. *Vegetaţia căţărată pe povîrniş era mai degrabă rară* (Călinescu).

povîrnít, -ă, *povîrniţi, -te,* adj. Lăsat într-o parte, aplecat. ● În pantă, înclinat.

pozá, *pozez,* vb. I. || Din fr. *poser* || **1.** Tranz. A lua o anumită atitudine pentru a fi fotografiat ori pentru a servi de model unui pictor sau unui sculptor. **2.** Intranz. A lua o atitudine afectată, pentru a produce impresie. **3.** Tranz. şi refl. (Pop. şi fam.) A (se) fotografia.

pózăi, *poze,* s.f. || Din fr. *pose* || **1.** Ţinută, atitudine (afectată) pe care cineva şi-o impune. **2.** (Fam.) Fotografie; ilustraţie.

pozeur, -ă [Pr.: pozör], *pozeuri, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *poseur* || (Franţuzism) Persoană care pozează (2), care ia o atitudine afectată pentru a produce impresie.

pozitív, -ă, *pozitivi, -e,* adj. || Din fr. *positif,* lat. *positivus* || **1.** Care se întemeiază pe fapte, pe experienţă; *p. ext.* adevărat, cert, real. ● Valabil; favorabil, valoros. **2.** (Despre numere sau despre mărimi scalare) Care este mai mare decît zero. ● (Despre sarcini electrice) De acelaşi fel cu sarcina nucleelor atomice sau cu sarcina electrică dobîndită de un baston de ebonită prin frecare cu postav. ● (Despre unul dintre polii unei surse electrice) Prin care iese curentul electric. **3.** (Şi substantivat, n.) (Imagine fotografică) la care distribuţia luminii şi a umbrei corespunde celei reale. **4.** (Gram., şi substantivat, n.) *Grad pozitiv* = formă a adjectivului sau a adverbului, cu ajutorul căreia se exprimă însuşirea unui obiect sau a unui proces privite izolat, fără referire la alte obiecte sau procese.

pozitivísm s.n. || Din fr. *positivisme* || Curent filozofic din sec. 19—20, care respinge filozofia ca reprezentare teoretică generalizată a lumii, susţinînd că ea trebuie să se limiteze strict la faptele „pozitive", confirmate de experienţă.

pozitivíst, -ă, *pozitivişti, -ste,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *positiviste* || **1.** Adj. Care aparţine pozitivismului, care se referă la pozitivism. **2.** S.m. şi f. Adept al pozitivismului.

pozitrón, *pozitroni*, s.m. || Din fr. *positron* || Particulă elementară cu sarcină electrică pozitivă, antiparticula electronului.

poziție, *poziții*, s.f. || Din fr. *position*, lat. *positio, -onis* (< *ponere* „a pune, a pasa") || **1.** Loc pe care îl ocupă cineva sau ceva (în raport cu altcineva sau altceva); felul, situația în care este așezată o ființă sau un lucru. **2.** Locul pe care îl ocupă un sunet într-un cuvînt. **3.** Porțiune de teren ocupată de o unitate militară pe front. **4.** Atitudine. ○ Expr. *A lua poziție* = a manifesta o atitudine fermă, hotărîtă. *A sta* (sau *a rămîne, a se menține) pe poziție* = a-și menține părerile, a nu ceda. *A se găsi pe poziții opuse* = a avea păreri contrare. ● Ținută; fel de a sta al cuiva. **5.** Condiție, situație în care se găsește cineva; *p. ext.* situație socială, rang.

poznáș, -ă, *poznași, -e*, adj. || Din *poznă* || **1.** (Pop. și fam.; adesea substantivat) Care face pozne; care spune glume; mucalit, șugubăț. **2.** Curios, ciudat; buclucaș. *Ce idei poznașe ai cîteodată* (Alecsandri).

póznă, *pozne*, s.f. (Pop. și fam.) **1.** Faptă sau vorbă care provoacă haz. ● Ciudățenie, curiozitate. **2.** Întîmplare neplăcută, care poate provoca încurcături; faptă necugetată (fără urmări grave).

pozologíe s.f. v. **posologie.**

práctic, -ă, *practici, -ce*, adj. || Din fr. *pratique*, lat. *practicus* || **1.** Care se bazează pe practică; real; care corespunde unor necesități reale. **2.** Ușor de mînuit; comod; economicos. **3.** (Despre oameni) Care știe să se orienteze, să aplice cunoștințele la viața de toate zilele; care are simțul realității.

practicá, *práctic*, vb. I. Tranz. || Din fr. *pratiquer* (după *practică*) || **1.** A exercita o profesiune, o meserie, un sport etc.; a profesa. **2.** A efectua, a executa, a face: *a practicat o deschizătură în zid.*

practicábil, -ă, *practicabili, -e*, adj. || Din fr. *praticable* (după *practică*) || **1.** Care se poate aplica în practică; realizabil; care poate fi utilizat, de care te poți folosi. **2.** (Despre drumuri, locuri) Pe unde se poate trece sau umbla (cu ușurință).

practicánt, -ă, *practicanți, -te*, s.m. și f. || Din germ. *Praktikant* || Persoană care face un stagiu de practică într-un domeniu oarecare, pentru a-și completa cunoștințele teoretice (dobîndite în școală) cu experiența practicii.

practicáre s.f. **1.** Acțiunea de *a practica;* aplicare, întrebuințare. **2.** Exercitare, profesare.

práctică, *practici*, s.f. || Din fr. *pratique*, germ. *Praktik* || **1.** Activitate social-istorică organizată a oamenilor de transformare nemijlocită, potrivit nevoilor lor, a realității obiective, naturale și sociale. ● Exercitare a unei profesiuni; practicare; *p. ext.* deprindere. **2.** Metodă, procedeu verificat și aplicat efectiv; experiență. **3.** Aplicare și verificare a cunoștințelor teoretice; stagiu pe care îl face (într-o fabrică, într-o întreprindere) un student sau un elev, pentru a se pregăti într-un domeniu oarecare.

practicián, -ă, *practicieni, -e*, s.m. și f. || Din fr. *praticien* || Persoană care cunoaște mai ales latura practică a meseriei sau a specialității sale.

practicísm s.n. || Din *practică* || Preocupare exclusivă pentru problemele practice.

prádă, *prăzi*, s.f. || Lat. *praeda* || **1.** Acțiunea de a prăda; jefuire, jaf. ● Bunurile însușite de cel care pradă. **2.** Persoană răpită, ajunsă în puterea cuiva; (fig.) persoană stăpînită de un sentiment, de o pasiune. **3.** Vietate care servește ca hrană animalelor sălbatice carnivore. ○ *Pasăre de pradă* = pasăre răpitoare. **4.** (Reg.) Cheltuială inutilă, risipă.

praf, (2, 3) *prafuri*, s.n. || Din sl. *prahŭ* || **1.** Material format din particule foarte mici (care pot fi antrenate de vînt), provenite din fărîmițarea unor corpuri solide (prin acțiunea vîntului și a apei asupra scoarței terestre, din erupțiile vulcanice, din prelucrarea industrială a unor corpuri solide etc.). ○ Expr. *A face pe cineva praf* = **a)** a distruge, a omorî pe cineva; **b)** a învinge definitiv pe cineva într-o discuție în contradictoriu. *A se face praf și pulbere* = a se distruge. *A arunca praf în ochii cuiva* = a încerca să înșele pe cineva, prezentînd lucrurile altfel decît sînt. **2.** Material solid, sub formă de pulbere, utilizat în diferite scopuri. ○ *Praf de pușcă* = pulbere neagră, folosită ca exploziv. *Praf de copt* = substanță întrebuințată în patiserie pentru a face să crească aluatul. *Lapte praf* = lapte sub formă de pulbere, obținut prin eliminarea apei din compoziția lui. **3.** Medicament sub formă de pulbere.

práftoriță, *praftorițe*, s.f. || Din *praftură* || Mănunchi de fire de păr, de zdrențe, de paie etc., fixat pe un mîner lung și folosit pentru a scoate spuza din cuptorul de pîine sau, în fierărie, pentru a stropi fierul ori cărbunii încinși.

práftură, *prafturi*, s.f. (Reg.) Praftoriță. ○ Expr. *A face* (sau *a trage) cuiva o praftură* = a face pe cineva de rîs; a ocărî.

prag, *praguri*, s.n. || Din sl. *pragŭ* || **1.** Partea de jos, orizontală, a unui toc de ușă sau piesă de lemn pusă la ușă, de obicei mai ridicată decît suprafața din jur, peste care se trece la intrare și la ieșire. ○ Expr. *A călca* (sau *a trece) pragul cuiva* = a intra în casa cuiva, a vizita pe cineva. ● Partea de sus a tocului ușii. ○ Expr. *A se lovi cu capul de pragul de sus* = a-și da seama de ceva în urma unei pățanii, a unei experiențe neplăcute. **2.** Ușă, poartă; *p. ext.* casă, cămin. **3.** Început sau sfîrșit al unei situații, al unei perioade de timp etc.: *în pragul iernii.* **4.** Ridicătură pe fundul albiei unei ape, formată din roci mai dure; treaptă pe fundul unui bazin oceanic sau marin, care separă două depresiuni. **5.** Valoarea minimă sau maximă a unei mărimi, caracteristice unui fenomen, sub care sau deasupra căreia fenomenul nu se poate produce. **6.** Valoare minimă a unui factor, necesară pentru a determina apariția și desfășurarea unui fenomen fiziologic: *prag de excitabilitate.* **7.** Piesă de lemn, de abanos etc. pe care se sprijină coardele la unele instrumente muzicale.

pragmátic, -ă, *pragmatici, -ce*, adj. || Din fr. *pragmatique* || Care se bazează pe pragmatism; care ia în considerație eficacitatea, utili-

tatea. ● (Peior.) Care judecă în funcție de considerente de conjunctură, de utilitate nemijlocită.

pragmatísm s.n. || Din fr. *pragmatisme;* gr. *pragma* „acțiune" || Curent în filozofia burgheză contemporană, răspîndit mai ales în S.U.A., care consideră ideile, noțiunile, teoriile nu din punctul de vedere al corespondenței lor cu realitatea obiectivă, ci exclusiv din cel al eficacității lor practice, ca reguli sau instrumente de acțiune. Ele sînt considerate ca adevărate în măsura în care se dovedesc avantajoase.

pralínă, *praline,* s.f. || Din fr. *praline* || Bomboană cu învelișul de ciocolată sau de zahăr și cu miez de migdală sau de nucă.

pramátie, *pramatii,* s.f. || Din ngr. *pragmateia* || (Fam.) Om de nimic, necinstit, destrăbălat; pușlama, canalie.

prápor s.m. v. **prapur.**

prapórcic, *praporcici,* s.m. || Din rus. *praporščik* || Sublocotenent în vechea armată rusească. || Și: **prapórgic** s.m.

prapórgic s.m. v. **praporcic.**

prápur, *prapuri,* s.m. || Din sl. *praporŭ* || **1.** (Înv.) Steag ostășesc, flamură. **2.** Steag bisericesc cu imagini religioase, purtat la procesiuni. **3.** (Pop.) Peritoneu. || Și: **prápor** s.m.

praseodím s.m. || Din fr. *praséodyme* || Element chimic din grupa lantanidelor.

prășilă, *prașile,* s.f. || Cf. *prăși* || Săpatul, manual sau cu mijloace mecanice, a spațiului dintre rîndurile unor plante agricole (porumb, cartofi etc.), pentru a distruge buruienile și pentru a afîna solul; prășit[1].

prăștie, *prăștii,* s.f. || Din sl. *prašta* || **1.** Armă de luptă alcătuită dintr-o bucată de piele, de care erau legate două sfori, cu care se aruncau în vechime pietre asupra dușmanului; (azi) jucărie cu care copiii aruncă pietricele la distanță. ○ *Ca din praștie* = repede, cu mare viteză. ● Distanță pe care o străbate o piatră aruncată cu praștia. ○ Expr. *Ca de o praștie* = aproape, la mică distanță. **2.** Frînghie care se leagă de leucă sau de capătul osiei și de care se prinde un cal lăturaș. ○ *Cal de praștie* = lăturaș. **3.** Căpăstru de care se ține un cal pentru a-l dresa.

právilă, *pravile,* s.f. || Din sl. *pravilo* || (Înv.) **1.** Lege, dispoziție. || *După pravilă* = conform legii; legal; just, drept. **2.** Cod de legi (civile sau bisericești); carte care cuprinde astfel de legi. ● Lege naturală, lege a firii. **3.** Normă, regulă după care se alcătuiește un lucru, după care se produce un fenomen. ● Regulă, normă de conduită.

pravoslávnic, -ă, *pravoslavnici, -ce,* adj. || Din sl. *pravoslavĭnŭ* || (Înv. și pop.) Ortodox; *p. ext.* creștin. ● Bigot.

práxă s.f. v. **praxis.**

praxiologíe s.f. || De la *praxis;* gr. *praxis* „practică" + *logos* „studiu" || Ramură a științei care studiază structura generală a acțiunilor umane și condițiile eficacității acestora.

práxis s.n. || Din ngr. *praxis* || (Înv.) Pricepere dobîndită prin practică; experiență. || Și: **práxă** s.f.

práxiu, *praxiuri,* s.n. || Din ngr. *praxeon* || Carte bisericească cuprinzînd faptele apostolilor; apostol.

praz, *praji,* s.m. || Din bg. *praz* || Plantă legumicolă din familia liliaceelor, cu tulpina înaltă, cilindrică, cu frunze lungi, lanceolate și cu bulb cărnos.

práznic, *praznice,* s.n. || Din sl. *prazdĭnikŭ* || **1.** Masă mare dată în amintirea unui mort sau cu ocazia hramului unei biserici. **2.** Zi de sărbătoare (religioasă); celebrare a unui eveniment religios important sau comemorare a unui sfînt; masă mare organizată cu această ocazie.

prăbuși, *prăbușesc,* vb. IV. Refl. și tranz. || Din bg. *probuša (se)* || **1.** A cădea sau a face să cadă la pămînt brusc și cu zgomot, sfărîmîndu-se, distrugîndu-se; a (se) prăvăli; a (se) năruri. ● (Despre ape) A curge cu repeziciune pe un loc abrupt ori a cădea de la înălțime (formînd o cascadă). **2.** (Fig.) A decădea.

prăbușíre, *prăbușiri,* s.f. Acțiunea de *a (se) prăbuși;* năruire, surpare. ● (Fig.) Deznădejde, deprimare; decădere.

prăbușít, -ă, *prăbușiți, -te,* adj. Năruit, surpat, dărîmat; căzut la pămînt. ● (Fig.) Deprimat, deznădăjduit.

prădá, *prad,* vb. I. Tranz. || Lat. *praedare* || **1.** A jefui, a devasta o țară, un teritoriu. **2.** A despuia de avere; a deposeda de bunuri, a lua cu forța, a răpi; a ruina, a sărăci (prin acte silnice, prin biruri etc.). **3.** (Reg.) A cheltui în mod nechibzuit, a risipi, a irosi.

prădálnic, -ă, *prădalnici, -ce,* adj. || Din *pradă* || Care are caracter de jaf; care jefuiește. ● Care trăiește din pradă.

prădáre, *prădări,* s.f. Acțiunea de *a prăda;* pradă, jaf.

prădát, -ă, *prădați, -te,* adj. Jefuit, devastat.

prădăciúne, *prădăciuni,* s.f. || Din *prăda* || (Pop.) Jaf; furt. ● Exploatare care duce la sărăcirea cuiva.

prălărie s.f. || Din *praf* || Cantitate mare de praf. *Pe drum prăfăria se duce fugară* (Bacovia).

prăfós, -oásă, *prăfoși, -oase,* adj. || Din *praf* || **1.** Plin de praf. **2.** Care are formă de praf, care se prezintă sub formă de pulbere.

prăfui, *prăfuiesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Din *praf* || A (se) acoperi cu praf, a (se) umple de praf. ● A (se) preface în praf.

prăfuít, -ă, *prăfuiți, -te,* adj. Plin de praf, acoperit cu praf, prăfos.

prăjeálă, (2) *prăjeli,* s.f. || Din *prăji* || **1.** Faptul de a (se) prăji. **2.** Făină (cu ceapă) prăjită în grăsime și folosită la prepararea unor mîncăruri.

prăji, *prăjesc,* vb. IV. || Din sl. *pražiti* || **1.** Tranz. A prepara un aliment expunîndu-l (în grăsime) la căldura focului. **2.** Refl. (Despre oameni) A se încălzi (la foc sau la soare); a se bronza. **3.** Tranz. A încălzi minereuri sau produse metalurgice la o temperatură inferioară celei de topire, pentru uscare, purificare etc.

prăjină, *prăjini,* s.f. || Din bg. *pražina* || **1.** Bucată de lemn, lungă și subțire, folosită pentru a susține sau a sprijini ceva. ○ Expr. *A nu-i mai ajunge nici cu prăjina la nas* = a fi încrezut, înfumurat. ● Epitet depreciativ pentru o persoană foarte înaltă și slabă. **2.** (Tehn.) Tijă lungă de metal. ○ *P. de foraj* = țeavă de oțel care, îmbinată la capete cu altele, formează garnitura de foraj. **3.** Bară lungă de bambus, de metal, de fibre sintetice etc., cu ajutorul căreia sportivii execută sărituri în înălțime; probă în atletism care se execută cu această bară. **4.** Veche unitate de măsură pentru lungime sau pentru suprafețe de teren.

prăjít[1] s.n. Faptul de *a (se) prăji.*

prăjít[2]**, -ă,** *prăjiți, -te,* adj. (Despre alimente) Care a fost preparat prin expunere la căldura focului (în grăsime). ● Ars (prin expunere prea îndelungată la foc).

prăjitúră, *prăjituri,* s.f. || Din *prăji* || Produs de patiserie preparat din făină, zahăr, grăsime, ouă etc., care se consumă, de obicei, ca desert.

prăpástie, *prăpăstii,* s.f. || Din sl. *propasti* || Rîpă mare și adîncă, cu pereți abrupți, situată de obicei într-o regiune muntoasă; hău, abis. ○ Expr. *A fi* (sau *a se afla) la marginea prăpastiei* = a se afla într-o situație extrem de critică. *A spune* (sau *a vorbi) prăpăstii* = a spune lucruri extraordinare, care uimesc, dar care sînt exagerate sau lipsite de temei. ● (Înv. și pop.) Adînc imens al unei ape.

prăpád, *prăpăduri,* s.n. || Din *prăpădi* || **1.** Dezlănțuire de forțe provocată de ființe sau de elemente ale naturii, care pricinuiește distrugeri mari; dezastru, turgie. ○ Expr. *Prăpădul pămîntului* = nenorocire mare. **2.** Cantitate, număr mare, mulțime.

prăpădénie s.f. || Din *prăpădi* || Prăpăd, distrugere. ○ Expr. *Prăpădenia pămîntului* = nenorocire mare. ● Situație grea, primejdioasă.

prăpădí, *prăpădesc,* vb. IV. || Din sl. *propasti, -padon* || **1.** Tranz. și refl. A (se) distruge, a (se) nimici. ● Tranz. A duce la pieire; a omorî, a răpune. ● Refl. A-și pierde viața, a muri. ○ Expr. *A se prăpădi de rîs* (sau *de plîns)* = a rîde (sau a plînge) foarte tare. *A se prăpădi cu firea* = **a)** a-și da toată osteneala; **b)** a-și face foarte multe griji. **2.** Tranz. A pierde, a irosi.

prăpădíre, *prăpădiri,* s.f. Faptul de *a (se) prăpădi;* nimicire, distrugere.

prăpădít, -ă, *prăpădiți, -te,* adj. **1.** (Despre obiecte, clădiri etc.) Care se află într-o stare foarte proastă, stricat, deteriorat. **2.** (Despre oameni) Cu forțele epuizate, sleit de puteri, slab. ● (Substantivat) Om nenorocit, chinuit; om sărac.

prăpăstiós, -oásă, *prăpăstioși, -oase,* adj. || Din *prăpastie* || **1.** (Despre locuri) Cu prăpăstii, abrupt. **2.** Năprasnic, vijelios; înspăimîntător, groaznic. **3.** De necrezut, de neînchipuit; extrem de mare, de profund. *Era o prăpăstioasă deosebire de idei și de simțiri* (Hogaș). **4.** (Despre persoane) Care vede lucrurile numai în rău.

prăscá s.f. v. **plăsea.**

prăsí, *prăsesc,* vb. IV. || Din bg. *prasi se* || **1.** Refl. (Despre animale) A se înmulți, a se reproduce; a face pui; (tranz.; despre oameni) a crește animale. **2.** Tranz. A îngriji, a cultiva plante. ● Refl. (Despre plante) A se înmulți.

prăsílă, *prăsile,* s.f. || Din *prăsi* || **1.** Faptul de a se prăsi; reproducție de animale (de rasă). **2.** Animale, de obicei tinere, destinate reproducției. **3.** Descendenții unui animal (de rasă).

prăsíre, *prăsiri,* s.f. Acțiunea de *a (se) prăsi;* perpetuarea prin reproducție a animalelor; prăsilă.

prăsitór, -oáre, *prăsitori, -oare,* adj. || Din *prăsi* || (Despre animale) Care se prăsește. ● Folosit pentru prăsire.

prăși, *prășesc,* vb. IV. Tranz. || Din bg. *praša* || A lucra cu sapa sau cu prășitoarea locurile cultivate cu porumb, cartofi etc., pentru a distruge buruienile și a afîna pămîntul.

prășít[1] s.n. Acțiunea de *a prăși;* prașilă.

prășít[2]**, -ă,** *prășiți, -te,* adj. (Despre terenuri cultivate sau despre plante de cultură) Care a fost săpat și curățat de buruieni.

prășitór, -oáre, *prășitori, -oare,* adj., subst. || Din *prăși* || **1.** Adj. *Plante prășitoare* = plante agricole (porumb, cartofi etc.) care se prășesc. **2.** S.m. și f. Persoană care prășește. **3.** S.f. Unealtă agricolă cu care se efectuează, mecanizat, prășitul.

prășitúră, *prășituri,* s.f. || Din *prăși* || **1.** Faptul de *a prăși;* prășit[1]. **2.** (Cu sens colectiv) Buruienile adunate de pe terenul prășit.

prăștínă[1]**,** *prăștini,* **s.f.** Prăjină care se pune pe vîrful clăilor de fîn ori pe acoperișul de stuf sau de paie al caselor, pentru ca să nu le risipească vîntul.

prăștínă[2] s.f. (Reg.) Tescovină.

prăvál s.n. || Din *prăvăli* || **1.** Depresiune naturală, puțin adîncă, ce face legătura între bălți sau între acestea și rîuri; *spec.* gîrlă din regiunea inundabilă a Dunării. **2.** Porțiune pe cursul unui rîu, unde apa curge foarte repede. **3.** Povîrniș, pantă; coastă.

prăvălátic, -ă, *prăvălatici, -ce,* adj. || Din *prăvăli* || (Pop.) Povîrnit, abrupt, accidentat.

prăvăli, *prăvălesc,* vb. IV. || Din sl. *provaliti (sen)* || **1.** Refl. A se rostogoli pe un povîrniș; (despre ape) a curge cu repeziciune, căzînd de la înălțime. **2.** Tranz. A doborî, a trînti la pămînt; a răsturna. **3.** Refl. A cădea, a se răsturna, a se prăbuși.

prăvăliáș, *prăvăliași,* s.m. || Din *prăvălie* || (Rar) Negustor care are o prăvălie; angajat care lucrează într-o prăvălie.

prăvălíe, *prăvălii,* s.f. Local în care se vînd diferite mărfuri; magazin (mic).

prăvălíre, *prăvăliri,* s.f. Acțiunea de *a (se) prăvăli;* prăbușire, surpare, năruire.

prăvălíș, *prăvălișuri,* s.n. || Din *prăvăli* || (Pop.) Coastă abruptă; povîrniș; pripor.

prăvălít, -ă, *prăvăliți, -te,* adj. Răsturnat, culcat la pămînt; năruit, dărîmat.

prăznuí, *prăznuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *prazdînovati, praznovati* || A celebra un eveni-

ment religios; *p. gener.* a serba, a sărbători. ● Intranz. A petrece, a se ospăta.

pre[1]**-** || Din fr. *pré-* || Element de compunere cu sensul „înainte", „anterior", care servește la formarea unor substantive, a unor adjective și a unor verbe.

pre[2] prep. v. **pe.**

prea adv. || Din sl. *prě* || **1.** Peste măsură de..., foarte, extrem de... ○ Expr. *Nu prea* = nu chiar, nu tocmai. *A fi prea din cale-afară* (sau *prea de tot)* = a depăși limita admisă. *A nu ști prea multe* = a fi supărăcios, impulsiv; a nu ști de glumă. *Nici prea-prea, nici foarte-foarte* = nici prea bine, nici prea rău; potrivit. ○ (Ajută la formarea superlativului absolut) *Nici prea mare, nici prea mic.* **2.** Element de compunere cu sensul „foarte", „peste măsură", care servește la formarea unor substantive și a unor verbe.

preabatáj, *preabataje,* s.n. || *Pre*[1]*-* + *abataj* || Lucrare pregătitoare (galerie, făgaș etc.) într-un zăcămînt, în vederea începerii abatajului.

preacurát, -ă, *preacurați, -te,* adj. || *Prea* + *curat* || Curat, nepríhănit. ● (Substantivat, f. art.) Fecioara Maria.

preaînțelépt, -eáptă, *preaînțelepți, -te,* adj. || *Prea* + *înțelept* || (Înv.) Deosebit de înțelept, de învățat.

preájmă s.f. || Cf. sl. *prěždinja* || Spațiul dimprejurul sau din vecinătatea cuiva sau a ceva, împrejurime, vecinătate. ○ *De prin preajma...* = **a)** din apropierea...; **b)** dintr-un timp apropiat. *În preajma* = (local și temporal) în jurul..., în apropierea....

prealábil, -ă, *prealabili, -e,* adj. || Din fr. *préalable* || Care trebuie făcut, pregătit etc. înaintea acțiunii propriu-zise. ○ (Adverbial) *În prealabil* = mai înainte de...

prealuminát, -ă, *prealuminați, -te,* adj. || *Prea* + *luminat* || (În titulatura dată capetelor încoronate) Mărit, slăvit.

preamări, *preamăresc,* vb. IV. Tranz. || *Prea* + *mări* || A lăuda, a elogia, a slăvi, a glorifica.

preamărít, -ă, *preamăriți, -te,* adj. || *Prea* + *mărit* || (În titulatura dată suveranilor sau prelaților) Mărit, slăvit.

preambalát, -ă, *preambalați, -te,* adj. || *Pre*[1]*-* + *ambalat* || (Despre unele mărfuri) Ambalat înainte de a fi pus în vînzare.

preambúl, *preambuluri,* s.n. || Din fr. *préambule,* lat. *praeambulus* „care merge înainte" || Partea introductivă a unui discurs, a unei scrieri etc.; introducere, prefață, cuvînt înainte. ● Partea introductivă a unei legi, a unui tratat internațional.

preaplín, *preaplinuri,* s.n. || *Prea* + *plin* || **1.** Ceea ce este prea mult, prea abundent. **2.** Dispozitiv al unei instalații hidrotehnice prin care se face evacuarea automată a unor lichide cînd au depășit un anumit nivel.

preaputérnic, -ă, *preaputernici, -ce,* adj. || *Prea* + *puternic* || (Înv.; în titulatura dată suveranilor) Puternic, atotputernic.

preátcă s.f. v. **pretcă.**

preavíz, *preavizuri,* s.n. || Din fr. *préavis* || Înștiințare scrisă prin care i se anunță unei persoane că va fi concediată din funcția pe care o ocupă la expirarea unui anumit termen.

precambrián s.n. || Din fr. *précambrien* || Prima eră din istoria Pămîntului, care a durat aproximativ 4,5 miliarde de ani.

precapitalíst, -ă, *precapitaliști, -ste,* adj. || *Pre*[1]*-* + *capitalist* || Care este anterior capitalismului.

precár, -ă, *precari, -e,* adj. || Din *précaire* || (Livr.) Nesigur; dependent de anumite împrejurări; șubred.

precáut, -ă, *precauți, -te,* adj. || Din lat. *praecautus* || Care acționează luîndu-și toate măsurile de prevedere; prudent, prevăzător.

precaúție, *precauții,* s.f. || Din fr. *précaution,* lat. *praecautio, -onis* || Măsură de prevedere; prudență, circumspecție.

precădére s.f. || *Pre*[1]*-* + *cădere* || Întîietate, prioritate; preferință. ○ *Cu precădere* = înainte de toate, în primul rînd; îndeosebi.

precedá, *precéd,* vb. I. Tranz. || Din fr. *précéder,* lat. *praecedere* || A se produce, a se petrece sau a exista înainte de altceva; a premerge.

precedént, -ă, *precedenți, -te,* adj., s.n. || Din fr. *précédent* || **1.** Adj. Care precedă (în timp sau în spațiu); anterior, premergător. **2.** S.n. Fapt sau situație care poate servi ca exemplu sau ca justificare pentru fapte ori situații următoare. ○ *Fără precedent* = așa cum nu a mai fost, nu s-a mai întîmplat; nemaiîntîlnit, nemaipomenit.

precedénță, *precedențe,* s.f. || Din lat. *praecedentia* || Faptul de a preceda; precedent.

precépt, *precepte,* s.n. || Din fr. *précepte,* lat. *praeceptum* || Principiu, formulă care stă la baza unei doctrine, mai ales morale; normă (morală), regulă de conduită.

preceptór, *preceptori,* s.m. || Din fr. *précepteur,* lat. *praeceptor* || (Înv.) Persoană însărcinată cu educarea și instruirea în familie a unui copil.

precésie s.f. v. **precesiune.**

precesiúne s.f. || Din fr. *précession* || **1.** Deplasare relativ lentă a axei de rotație a unui corp care se rotește rapid și care are un singur punct fix. **2.** Deplasare a punctelor echinocțiale pe ecliptică, datorită atracției exercitate de Lună și de Soare asupra proeminenței ecuatoriale a Pămîntului. || Și: **precesie** s.f.

precipitá, *precípit,* vb. I. Tranz. || Din fr. *précipiter* || **1.** A face ca o acțiune să se desfășoare într-un ritm mai rapid decît cel obișnuit, a grăbi; (refl., despre evenimente, acțiuni) a se succeda în mod rapid. ● Refl. (Despre oameni) A acționa (prea) în grabă. **2.** (Chim.) A provoca depunerea, sub formă de precipitat, a unei substanțe dizolvate într-un lichid sau formate în urma adăugării unui reactiv în acel lichid; (refl.) a se depune sub formă de precipitat.

precipitánt, *precipitanți,* s.m. || Din *precipita* || (Chim.) Substanță care, adăugată la ● soluție, provoacă precipitarea substanțelor din soluție.

precipitát[1], *precipitate,* s.n. || Din fr. *précipité* || (Chim.) Substanță solidă care se separă dintr-o soluție și cade la fundul recipientului în urma tratării soluției respective cu un reactiv, prin evaporarea ori prin răcirea soluției etc.

precipitát[2], **-ă**, *precipitați, -te*, adj. (Despre vorbe, acțiuni) Grăbit, zorit; pripit.

precipitáție, *precipitații*, s.f. || Din fr. *précipitation*, lat. *praecipitatio, -onis* || (Mai ales în sintagma *precipitații atmosferice*) Produse ale condensării vaporilor de apă din atmosferă, care cad pe pămînt sub formă de ploaie, zăpadă, brumă, lapoviță, grindină etc.

precipițiu, *precipiții*, s.n. || Din lat. *praecipitium* || (Înv.) Prăpastie, abis.

precís, -ă, *precizi, -se*, adj. || Din fr. *précis*, lat. *praecisus* (< *praecidere* „a tăia, a scurta") || **1.** Clar, desluşit, limpede; categoric. ● Fix, exact. **2.** (Despre ceasornice, instrumente de măsură) Care funcționează cu exactitate.

precizá, *precizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *préciser* || A indica sau a determina ceva în mod precis, clar, desluşit; a clarifica, a elucida.

precizáre, *precizări*, s.f. Acțiunea de *a preciza;* lămurire, determinare exactă; (concr.) ceea ce este precizat.

precízie, *precizii*, s.f. || Din fr. *précision*, lat. *praecisio, -onis* || Faptul de a fi precis; exactitate. ○ *De precizie* = (despre aparate şi instrumente) de mare exactitate. ● Lămurire, informație precisă. || Şi: **preciziúne** s.f.

preciziúne s.f. v. **precízie.**

precóce, *precoci, -ce*, adj. || Din fr. *précoce*, lat. *praecox, -cis* (< *praecoquere* „a se coace mai devreme") || **1.** (Despre ființe, în special despre copii) Care s-a dezvoltat fizic sau psihic înainte de vîrsta normală, care este mai matur decît alții de aceeași vîrstă. **2.** (Despre plante sau fructe) Care ajunge la maturitate sau se coace foarte devreme; timpuriu, văratic.

precocitáte s.f. || Din fr. *précocité* || Însuşirea de a fi precoce; dezvoltare timpurie, prematură.

precomprimáre, *precomprimări*, s.f. || *Pre*[1]- + *comprimare* || Operație prin care elementele de beton armat sînt supuse unor eforturi înainte de a fi introduse în construcții, astfel încît să poată rezista la solicitări relativ mai mari decît elementele din beton armat obişnuit.

preconcepút, -ă, *preconcepuți, -te*, adj. || *Pre*[1]- + *conceput* || (Despre idei, păreri etc.) Format, admis sau adoptat dinainte, fără o cercetare sau o experimentare prealabilă.

preconizá, *preconizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *préconiser* || A proiecta, a propune, a indica, a emite o idee, o soluție, o metodă etc.

preconizáre, *preconizări*, s.f. Acțiunea de *a preconiza.*

precúm conj., adv. || *Pre*[1]- + *cum* || **1.** Conj. (Introduce propoziții circumstanțiale de mod) Aşa cum, după cum. ○ Expr. (Exclamativ şi fam.) *Precum vezi* = asta este, asta-i situația. ● Ca şi, tot astfel cum. **2.** Adv. Ca de exemplu.

precumpăní, *precumpănesc*, vb. IV. || *Pre*[1]- + *cumpăni* || **1.** Intranz. A avea mai multă valoare, influență, greutate etc. decît altcineva sau altceva. **2.** Tranz. A ține în cumpănă, în echilibru; a contrabalansa, a cumpăni.

precumpănire, *precumpăniri*, s.f. Faptul de *a precumpăni;* preponderență.

precumpănitór, -oáre, *precumpănitori, -oare*, adj. || Din *precumpăni* || Care predomină ca valoare, importanță, număr etc.; preponderent, predominant.

precupéț, -eáță, *precupeți, -e*, s.m. şi f. || Din bg. *prekupec* || Persoană care cumpără de la producător zarzavaturi, fructe, păsări, ouă etc., pe care le revinde apoi, cu preț mai ridicat, în piață sau pe străzi; *p. ext.* producător de legume, fructe etc., pe care le vinde pe piață.

precupețí, *precupețesc*, vb. IV. || Din *precupeț* || **1.** Intranz. şi tranz. (Rar) A cumpăra şi a revinde (zarzavaturi, fructe etc.), practicînd meseria de precupeț. **2.** Tranz. (Fig.; în propoziții negative) A nu cruța nimic, a face totul pentru ceva sau cineva; a încerca prin toate mijloacele să realizeze ceva.

precupețíre, *precupețiri*, s.f. Acțiunea de *a precupeți.*

precurmá, *precúrm*, vb. I. Tranz. şi refl. || *Pre*[1]- + *curma* || (Înv.) A (se) întrerupe, a (se) opri, a (se) sfîrşi, a (se) curma.

precursór, -oáre, *precursori, -oare*, s.m. şi f. || Din fr. *précurseur*, lat. *praecursor* (< *praecurrere* „a alerga înainte") || Persoană care, prin activitatea sa (în domeniul ştiințific, literar, social etc.) creează condiții pentru dezvoltarea, în viitor, a unei activități mai ample, mai bogate; deschizător de drumuri, înaintaş.

precuvîntáre, *precuvîntări*, s.f. || *Pre*[1]- + *cuvîntare* || (Înv.) Cuvînt introductiv, prefață.

predá, *predáu*, vb. I. || Din sl. *prědati* || **1.** Tranz. A înmîna cuiva un obiect, a da în primire; a încredința; a remite, a transmite. **2.** Refl. A se da învins în mîna dușmanului; (tranz.) a da pe cineva în mîna sau în puterea cuiva. **3.** Tranz. A transmite, în mod sistematic, cunoştințele unei discipline (prin cursuri, lecții etc.), de obicei în cadrul unui sistem de învățămînt.

predecesór, -oáre, *predecesori, -oare*, s.m. şi f. || Din fr. *prédécesseur* || **1.** Persoană care a precedat pe cineva într-o activitate, într-o funcție; înaintaş, precursor, antecesor. **2.** (De obicei la pl.) Strămoşi, înaintaşi.

predestiná, *predestinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *prédestiner*, lat. *praedestinare* || (De obicei despre o forță supranaturală) A hotărî dinainte soarta cuiva sau a ceva; a ursi, a meni, a sorti.

predestináre s.f. **1.** Acțiunea de *a predestina;* destin, soartă. **2.** Doctrină teologică potrivit căreia divinitatea ar hotărî dinainte soarta unui om.

predestinát, -ă, *predestinați, -te*, adj. A cărui soartă ar fi, potrivit unor concepții mistice, dinainte hotărîtă.

predestinăție, *predestinații*, s.f. || Din fr. *prédestination* || Predestinare.

predeterminá, *predetérmin*, vb. I. Tranz. || Din fr. *prédéterminer* || (În unele concepții filozofice idealiste) A predestina.

predicá, *prédic*, vb. I. Intranz. || Din lat. *praedicare* || (Despre clerici) A rosti o predică. ○ Expr. *A predica în deşert* (sau *în pustiu*) = a da sfaturi cuiva care nu le ascultă. ● Tranz. A recomanda ceva cu insistență; a propaga, a propovădui.

predicát, *predicate*, s.n. || Din fr. *prédicat*, lat. *praedicatum* || **1.** Parte principală a propozi-

ției, care arată o acțiune, o stare sau o însușire a subiectului. ○ *P. verbal* v. *verbal*. *P. nominal* v. *nominal*. **2.** (Log.) Termen al unei judecăți, care afirmă sau neagă ceva despre subiect.

predicatív, -ă, *predicativi, -e,* adj. || Din fr. *prédicatif* || (Gram.) Care poate forma predicatul (1). ○ *Verb p.* = verb care poate forma singur predicatul unei propoziții. *Nume p.* v. *nume* (4). *Propoziție predicativă* = propoziție care îndeplinește rolul de nume predicativ.

predicatór, *predicatori,* s.m. || Din fr. *prédicateur* || **1.** Cel care ține o predică. **2.** Conducător al unei comunități baptiste.

predicáție , *predicații,* s.f. || Din lat. *praedicatio, -onis* || Faptul de a enunța ceva despre un lucru. ○ *Judecată de p.* = judecată care reflectă raportul dintre un obiect și o însușire a sa.

prédică, *predici,* s.f. || Din *predica* || Cuvîntare rostită de preot în biserică, axată pe un text biblic și cuprinzînd îndemnuri morale; *p. ext.* expunere, cuvîntare cu conținut moralizator.

predilécт, -ă, *predilecți, -te,* adj. || Cf. *predilecție* || (Livr.) Care constituie o predilecție pentru cineva, care este preferat.

predilécție, *predilecții,* s.f. || Din fr. *prédilection* || Preferință, înclinație, atracție deosebită pentru cineva sau ceva. ○ *De* (sau *cu*) *predilecție* = de preferință.

predispozíție, *predispoziții,* s.f. || Din fr. *prédisposition* || **1.** Însușire sau dispoziție naturală care poate da naștere unei aptitudini sau unui talent. **2.** (Med.) Sensibilitate sau receptivitate (ereditară sau dobîndită) a organismului față de anumite boli.

predispúne, *predispún,* vb. III. Intranz. și tranz. || Din fr. *prédisposer* (după *dispune*) || A crea sau a determina o anumită dispoziție, o anumită stare sufletească.

predispús, -ă, *predispuși, -se,* adj. Care are înclinație (înnăscută) spre ceva. *Toți erau predispuși spre veselie* (Agîrbiceanu).

predomină, *predómin,* vb. I. Intranz. || Din fr. *prédominer* || A se impune ca număr, forță, valoare etc.; a se ridica deasupra altora; a stăpîni, a domina.

predominánt, -ă, *predominanți, -te,* adj. || Din fr. *prédominant* || Care predomină, dominant.

predomináre, *predominări,* s.f. Faptul de *a predomina;* superioritate pe care cineva sau ceva o are asupra altuia.

predoslovie, *predoslovii,* s.f. || Din sl. *prědŭslovije* || (Înv.) Cuvînt înainte, prefață.

preduceá, *preducele,* s.f. **1.** Unealtă de oțel alcătuită dintr-un corp cav, cilindric sau conic, cu care se fac găuri în tablă, în curele etc.; potricală. **2.** Gaură făcută în urechea oilor, pentru a putea fi recunoscute.

preelectorál, -ă, *preelectorali, -e,* adj. || *Pre*[1]- + *electoral* || Care are loc înainte de alegeri: *campanie preelectorală.*

preemțiúne, *preemțiuni,* s.f. || Din fr. *préemption; pre*[1]- + lat. *emptio* „cumpărare" || (Jur.) *Drept de p.* = drept pe care îl are cineva de a fi preferat la cumpărarea unui lucru.

preexistá, *preexist,* vb. I. Intranz. || Din fr. *préexister* || A exista înainte de..., a exista de mai înainte.

preexistént, -ă, *preexistenți, -te,* adj. || Din fr. *préexistant* || Care preexistă, care există de mai înainte.

preexisténță, *preexistențe,* s.f. || Din fr. *préexistence* || Faptul de a preexista.

prefabricá, *prefábric,* vb. I. Tranz. || *Pre*[1]- + *fabrica* || A executa elemente de construcție prefabricate.

prefabricát, -ă, *prefabricați, -te,* adj. Care rezultă dintr-un proces industrial și servește ca material pentru executarea unui produs finit. ● (Substantivat, n.) Element de construcție confecționat în fabrici (de obicei în serie).

prefáce, *prefác,* vb. III. || *Pre*[2] + *face* || **1.** Tranz. și refl. A lua sau a face să ia o formă nouă sau un conținut nou; a (se) transforma (în altceva); a (se) transforma, a (se) schimba. **2.** Refl. A simula ceva, pentru a induce în eroare, a încerca (prin atitudine, prin manifestări) să dea o impresie falsă.

prefácere, *prefaceri,* s.f. Acțiunea de *a (se) preface;* schimbare, transformare.

prefață, *prefațez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *préfacer* || A scrie prefața unei cărți.

prefațatór, -oáre, *prefațatori, -oare,* s.m. și f. || Din *prefața* || Persoană care scrie prefața unei cărți (al cărei autor e altcineva).

prefáță, *prefețe,* s.f. || Din fr. *préface,* lat. *praefatio, -onis* || Text introductiv tipărit la începutul unei cărți, în care autorul, ori altă persoană, dă explicații ori face comentarii în legătură cu conținutul cărții.

prefăcătórie, *prefăcătorii,* s.f. || Din *prefăcător* (rar, înv.) „transformator" || Mod de comportare lipsit de sinceritate; fățărnicie, ipocrizie.

prefăcút, -ă, *prefăcuți, -te,* adj. **1.** Transformat, modificat, schimbat. **2.** Fățarnic, ipocrit.

prefect, *prefecți,* s.m. || Din lat. *praefectus* || **1.** Titlu dat, în Roma antică, unor funcționari din administrația civilă și militară. **2.** (În vechea organizare administrativ-teritorială a țării) Conducătorul unui județ, reprezentant al puterii centrale, avînd atribuții administrative și de poliție.

prefectúră, *prefecturi,* s.f. || Din lat. *praefectura,* fr. *préfecture* || **1.** (În vechea organizare administrativ-teritorială a țării) Instituția condusă de prefect; localul în care își exercita funcția prefectul. **2.** Funcția de prefect (2), perioada în care prefectul își exercita această funcție.

preferá, *prefér,* vb. I. Tranz. || Din fr. *préférer;* lat. *praeferre* (< *prae* „înainte" + *ferre* „a duce, a purta") || A da întîietate unui lucru, unei persoane sau unei situații, în raport cu altceva sau altcineva; a avea preferință pentru ceva sau cineva. ○ *De preferat* = preferabil.

preferábil, -ă, *preferabili, -e,* adj. || Din fr. *préférable* || Care merită să fie preferat, care este de preferat.

preferáns, *preferansuri,* s.n. || Din rus. *preferans* || Numele unui joc de cărți.

preferát, -ă, *preferați, -te,* adj. Pentru care cineva are o preferință, care este apreciat ca

mai bun, mai ales, mai important decît altul. ● (Substantivat) Ființă pe care cineva o preferă (în locul alteia sau altora).

preferențiál, -ă, *preferențiali, -e,* adj. || Din fr. *préférentiel* || Care se acordă cu preferință, în avantajul cuiva; de favoare.

preferínță, *preferințe,* s.f. || Din fr. *préférence,* lat. *praeferentia* || Predilecție, întîietate acordată uneia dintre mai multe situații, persoane etc. ○ *De preferință* = mai ales, îndeosebi.

prefigurá, *prefigurez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *préfigurer* || (Livr.) A schița ceva în linii mari, înainte de realizare, de executare, de aplicare.

prefirá, *prefir,* vb. I. || *Pre*[2] + *fir* || **1.** Tranz. A lua în mînă rînd pe rînd, pentru a cerceta, a examina. **2.** Refl. A se desfășura, a se perinda prin fața ochilor sau prin minte. ● (Despre apă, lumină etc.) A se infiltra încetul cu încetul; a pătrunde, a străbate prin... *Trecură printr-o dumbravă... în care se prefira blînd soarele toamnei* (Cezar Petrescu). **3.** Refl. și tranz. A (se) răspîndi, a (se) împrăștia.

prefiguráre s.f. Acțiunea de *a (se) prefigura.*

prefíx, *prefixe,* s.n. || Din fr. *préfixe* || **1.** Afix care se atașează înaintea rădăcinii sau temei unui cuvînt, pentru a forma un cuvînt nou. **2.** (În telefonia automată) Indicativul de apel interurban al localității.

prefixá, *prefixez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *préfixer* || A adăuga un prefix unui cuvînt, pentru a forma un derivat.

preforjáre, *preforjări,* s.f. || *Pre*[1]- + *forjare* || Operație de forjare preliminară aplicată unei piese înainte de a i se da forma definitivă.

preformísm s.n. || Din germ. *Präformismus* || (Biol.) Teorie, predominantă în biologie pînă în sec. 18, după care organismul viu este complet constituit în germen, în miniatură, dezvoltarea ontogenetică constînd în creșteri de volum.

pregăti, *pregătesc,* vb. IV. || *Pre*[1]- + *găti* || **1.** Tranz. și refl. A face cele necesare în vederea începerii unei acțiuni; a aranja ceva din timp. ○ Expr. *A pregăti terenul* = a crea condiții prielnice pentru ceva. **2.** Tranz. A instrui, a forma în vederea unei activități; a da lecții, a medita; (refl.) a-și însuși anumite cunoștințe; a învăța lecțiile. **3.** Tranz. A preveni pe cineva cu privire la un fapt (neplăcut). **4.** Tranz. A prepara mîncare, a găti.

pregătíre, *pregătiri,* s.f. Acțiunea de *a (se) pregăti.*

pregătít, -ă, *pregătiți, -te,* adj. (Despre oameni) Instruit, format; învățat.

pregătitór, -oáre, *pregătitori, -oare,* adj. || Din *pregăti* || **1.** Care pregătește ceva. **2.** Care servește pentru a pregăti.

préget s.n. || Din *pregeta* || Încetare, întrerupere a unei activități; (rar) șovăială, ezitare; întîrziere. ○ *Fără preget* = fără încetare, fără întrerupere; repede, imediat, neîntîrziat.

pregetá, *préget,* vb. I. Intranz. || Lat. **pigritare* || A șovăi, a ezita, a se codi; a întîrzia, a zăbovi.

pregnánt, -ă, *pregnanți, -te,* adj. || Din fr. *prégnant,* germ. *prägnant* || Care se impune prin trăsături specifice, prin evidență, care iese în relief, clar, expresiv, evident.

pregnánță, *pregnanțe,* s.f. || Din fr. *prégnance,* germ. *Prägnanz* || Caracterul a ceea ce este pregnant; expresivitate.

prehensíl, -ă, *prehensili, -e,* adj. || Din fr. *préhensile;* lat. *prehendere* „a prinde" || Care are facultatea de a apuca (ex. coada maimuței este prehensilă).

preinfárct, *preinfarcte,* s.n. || Din germ. *Präinfarkt* || Insuficiență coronariană care prezintă aspecte intermediare între criza de anghină pectorală și infarctul miocardic propriu-zis.

preistóric, -ă, *preistorici, -ce,* adj. || Din fr. *préhistorique* || Care aparține preistoriei, care se referă la preistorie. ● (Glumeț) Foarte vechi, perimat, demodat.

preistórie s.f. || Din fr. *préhistoire* || Denumire dată epocii din istoria omenirii de la originea omului pînă la apariția primelor documente scrise. Corespunde în cea mai mare parte comunei primitive.

preîncălzíre, *preîncălziri,* s.f. || *Pre*[1]- + *încălzire* || Încălzire preliminară a unui material care, în procesul tehnologic, urmează să fie încălzit la o temperatură mai înaltă.

preîntîmpiná, *preîntîmpin,* vb. I. Tranz. || *Pre*[1]- + *întîmpina* || A lua măsuri pentru a înlătura ceva (rău) care ar putea să se întîmple; a preveni.

preîntîmpináre, *preîntîmpinări,* s.f. Acțiunea de *a preîntîmpina;* prevenire.

prejós adv. || *Pre*[1]- + *jos* || *Mai prejos* = în inferioritate față de cineva sau ceva; mai puțin, mai slab.

prejudecátă, *prejudecăți,* s.f. || *Pre*[1]- + *judecată* || Părere, idee preconceputâ, pe care o adoptă cineva cu ușurință.

prejudiciá, *prejudiciez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *préjudicier* || A cauza prejudicii cuiva sau la ceva.

prejudíciu, *prejudicii,* s.n. || Din fr. *préjudice,* lat. *praejudicium* || **1.** Pagubă, daună materială; *p. ext.* știrbire, atingere, vătămare adusă intereselor, reputației sau onoarei cuiva. **2.** (Înv.) Prejudecată.

prelárg s.n. || *Pre*[3] + *larg* || (Rar) Spațiu vast, întins. ○ *În prelargul* = în largul, pe întinsul.

prelát, *prelați,* s.m. || Din fr. *prélat,* lat. *praelatus,* part. lui *praeferre* „a duce înainte" || Înalt demnitar bisericesc.

prelátă, *prelate,* s.f. || Din fr. *prélart* || Țesătură deasă, impermeabilizată, cu care se acoperă o platformă de camion, un material depozitat etc.

prelégere, *prelegeri,* s.f. || Cf. lat. *praelegere* || Curs, lecție în învățămîntul universitar; conferință publică (făcînd parte, de obicei, dintr-un ciclu).

prelevá, *prelév,* vb. I. Tranz. || Din fr. *prélever,* lat. *praelevare* „a lua înainte" || A lua, a extrage (cu anticipație) o anumită cantitate, o parte, dintr-o cantitate totală.

preleváre, *prelevări,* s.f. Acțiunea de *a preleva.*

preliminár, -ă, *preliminari, -e,* adj. || Din fr. *preliminaire* || Care precedă ceva, care servește

ca introducere la ceva, care pregătește o acțiune, o operație.

preliminárii s.f. pl. || Din fr. *préliminaire* || Acțiuni premergătoare, preparative (care servesc ca bază pentru o înțelegere, pentru o conversație, pentru o întrecere sportivă etc.).

prelínge, *preling*, vb. III. Refl. || *Pre*[2] + *linge* || **1.** (Despre lichide) A se scurge încet (peste marginea unui vas ori de-a lungul unui obiect). ● (Despre lumină, mirosuri etc.) A pătrunde încet. **2.** (Despre ființe) A se strecura, a se furișa. *Se prelinse ca o șopîrlă prin vălmășagul de lume* (Rebreanu).

prelíngere, *prelingeri*, s.f. Acțiunea de *a se prelinge;* (concr.) dîră lăsată de un lichid care se prelinge.

prelíns, -ă, *prelinși, -se*, adj. (Despre păr, pene) Neted, lipit de corp.

preluá, *preiau*, vb. I. Tranz. || *Pre*[2] + *lua* || A lua în primire, a lua asupra sa ori pe seama sa.

preluáre, *preluări*, s.f. Acțiunea de *a prelua;* luare, primire în posesiune ori în păstrare, în custodie etc.

prelúcă, *preluci*, s.f. || Din scr. *preluka*, ucr. *priluka* || (Reg.) Poiană mică, între munți sau între dealuri.

prelucrá, *prelucrez*, vb. I. Tranz. || *Pre*[2] + *lucra* || **1.** A modifica forma, dimensiunile, structura, aspectul unui material, pentru a obține un produs cu anumite calități. **2.** A refăce, a adapta (unui anumit scop) o operă literară, științifică etc. **3.** A expune și a explica, a lămuri conținutul unei lucrări, al unui document, al unui articol etc. **4.** A căuta să convingi pe cineva să facă ceva, să acționeze într-un anumit fel.

prelucráre, *prelucrări*, s.f. Acțiunea de *a prelucra;* modificare a unui material, prin diverse operații tehnologice; refacere, transformare, modificare. ● Expunere, explicare a unui document, a unui articol, a unei rezoluții etc.

prelucrătór, -oáre, *prelucrători, -oare*, adj. || Din *prelucra* || Care prelucrează **(1)**; care se referă la prelucrare. ○ *Industrie prelucrătoare* = grupare a ramurilor industriale care cuprinde activitățile de prelucrare și transformare a materiilor prime în produse finite.

preludíu, *preludii*, s.n. || Din fr. *prélude* || **1.** Partea introductivă a unei compoziții muzicale; bucată muzicală care precedă o fugă[2] sau un coral. ● Exercițiu muzical pregătitor. **2.** (Fig.) Ceea ce precedă, pregătește, anunță un fapt, un eveniment.

prelúng, -ă, *prelungi, -ge*, adj. || Lat. *perlongus* || **1.** Lung, alungit, lunguieț. **2.** Care durează mult, prelungit. *Dădură chiot prelung* (Stancu).

prelungí, *prelungesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din *prelung* || **1.** A (se) face mai lung, a (se) întinde. **2.** A dura sau a face să dureze mai mult (o acțiune, un fapt, valabilitatea unui document, a unei autorizații etc.). ● (Tranz.) A amîna un termen, o scadență.

prelungíre, *prelungiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) prelungi;* parte adăugată unui obiect, care constituie o extindere, o continuare a lui. ● Timp acordat pentru îndeplinirea unui act peste data stabilită în prealabil.

prelungít, -ă, *prelungiți, -te*, adj. Lungit, întins; lung, prelung.

prelungítor, *prelungitoare*, s.n. || Din *prelungi* || Bucată cu care se poate prelungi un șnur electric, o țeavă etc.

prematúr, -ă, *prematuri, -e*, adj. || Din lat. *praematurus* || Care apare, se întîmplă sau se face mai devreme (decît trebuie, decît e normal). ● (Despre copii) Născut înainte de termen.

premeditá, *premeditez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *préméditer*, lat. *praemeditari* || A gîndi, a chibzui ceva înainte de a pune în aplicare. ● A plănui, a pune la cale.

premeditáre, *premeditări*, s.f. Acțiunea de *a premedita.* ○ *Cu premeditare* = plănuit de mai înainte, în mod deliberat.

premeditát, -ă, *premeditați, -te*, adj. Plănuit dinainte, pus la cale, săvîrșit în mod deliberat.

premergátór, -oáre, *premergători, -oare*, adj. || *Pre*[1]- + *mergător* || Care precedă pe cineva sau ceva, care premerge. ● (Substantivat) Precursor, înaintaș.

premérge, *premérg*, vb. III. Intranz. || *Pre*[1]- + *merge* || A exista sau a se întîmpla înainte de...; a preceda.

premiá, *premiez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *praemiare* || A acorda cuiva un premiu.

premiál, -ă, *premiali, -e*, adj. || Din *premiu* || Privitor la premii: *sistem premial.*

premiánt, -ă, *premianți, -te*, s.m. și f. || Din *premia* || Elev care a obținut un premiu la sfîrșitul unui an școlar. ● Persoană căreia i s-a conferit un premiu la un concurs.

premiát, -ă, *premiați, -te*, adj. Căruia i s-a acordat un premiu.

premiér, *premieri*, s.m. || Din fr. *premier* || Denumire dată în unele țări primului ministru.

premiéră, *premiere*, s.f. || Din fr. *première* || Prima reprezentație a unei piese de teatru, a unei opere, a unui film etc.

premilitár, -ă, *premilitari, -e*, adj. || *Pre*[1]- + *militar* || Care ține de premilitărie, privitor la premilitărie. ● (Substantivat) Tînăr dintr-o organizație de premilitărie.

premilitărie s.f. || *Pre*[1]- + *militărie* || Pregătire militară, organizată înainte de al doilea război mondial, pentru tinerii între 18 și 21 de ani.

premísă, *premise*, s.f. || Din fr. *prémisse*, lat. *praemissio* || **1.** (Log.) Fiecare dintre propozițiile inițiale din care este dedusă concluzia unui raționament. **2.** Idee de bază, punct de plecare.

prémiu, *premii*, s.n. || Din lat. *praemium* || Recompensă, distincție acordată pentru merite sau succese deosebite într-un anumit domeniu de activitate, pentru succesul obținut la un concurs etc. ● Distincția acordată la sfîrșitul anului școlar elevilor care au obținut cele mai bune rezultate la învățătură.

premolár, *premolari*, s.m. || Din fr. *prémolaire* || Fiecare dintre dinții situați între canini și molari și care la om sînt în număr de opt.

premonopolíst, -ă, *premonopoliști, -ste,* adj. || *Pre*[1]- + *monopolist* || Anterior dezvoltării monopolurilor, care precedă monopolismul.

prenatál, -ă, *prenatali, -e,* adj. || Din fr. *prénatal* || Care are loc înainte de a naște (ex. concediu prenatal); care precedă nașterea.

prenotá, *prenotez,* vb. I. Tranz. || *Pre*[1]- + *nota* || A înscrie dinainte pe cineva într-o listă, pentru a-l avea în evidență.

prenumărá, *prenúmăr,* vb. I. Refl. || *Pre*[1]- + *număra* || (Rar) A se număra, a se socoti printre...

prenúme, *prenume,* s.n. || Din fr. *prénom,* lat. *praenomen* || Nume care se dă unui om la naștere (deosebit de numele de familie, care e moștenit); nume de botez.

preocupá, *preocúp,* vb. I. || Din fr. *préoccuper,* lat. *praeoccupare* || **1.** Tranz. (Despre idei, sentimente, gînduri) A stărui mereu în mintea cuiva; a interesa îndeaproape, a absorbi; *p. ext.* a neliniști, a îngrijora. **2.** Refl. A se ocupa, a se interesa în mod deosebit de ceva. **3.** Tranz. A interesa, a atrage pe cineva.

preocupáre, *preocupări,* s.f. Acțiunea *de a (se) preocupa;* interes deosebit pentru cineva sau pentru ceva.

preocupát, -ă, *preocupați, -te,* adj. Absorbit, urmărit de ceva; cuprins de gînduri; neliniștit, îngrijorat, îngîndurat.

preopinént, -ă, *preopinenți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *préopinant* || Cel care a emis o părere înaintea altuia; antevorbitor.

préot, *preoți,* s.m. || Lat. *praesbiter* || Persoană care oficiază actele de cult ale unei religii; popă. ● (Fig.) Slujitor al unui ideal, al unei învățături; apostol.

preoteásă, *preotese,* s.f. || Din *preot* || **1.** Soție de preot. **2.** Femeie care îndeplinea în antichitate funcții sacerdotale.

preoțésc, -eáscă, *preoțești,* adj. || Din *preot* || Care aparține preotului, care se referă la preot; popesc.

preoțí, *preoțesc,* vb. IV. || Din *preot* || **1.** Tranz. A face pe cineva preot, a hirotonisi. **2.** Intranz. A exercita funcția de preot; a păstori.

preoție s.f. || Din *preot* || Calitatea, funcția de preot.

preoțíme s.f. || Din *preot* || Tagma preoțească; mulțime de preoți.

prepalatál, -ă, *prepalatali, -e,* adj. || Din fr. *prépalatal* || (Lingv.; despre sunete) Care se articulează în partea anterioară a cerului gurii.

prepará, *prepár,* vb. I. || Din fr. *préparer* || **1.** Tranz. A pregăti din timp ceva, a face pregătiri. ● A face mîncare, a găti. **2.** Tranz. și refl. A (se) pregăti în vederea unui examen.

preparandíe, *preparandii,* s.f. || Din germ. *Präparandie* || (Înv.) Școală pentru pregătirea învățătorilor; școală normală.

preparát, *preparate,* s.n. **1.** Produs rezultat dintr-o operație de preparare. **2.** Produs alimentar fabricat industrial.

preparatíve s.f. pl. || Din fr. *préparatifs* || Pregătiri în vederea unei acțiuni; acțiune premergătoare.

preparatór, -oáre, *preparatori, -oare,* s.m. și f. || Din *prepara* || **1.** Persoană care efectuează operații de preparare a unor produse. **2.** Persoană care dă lecții particulare; meditator.

preparáție, *preparații,* s.f. || Din fr. *préparation* || **1.** Pregătire, preparare. **2.** Pregătire a unui elev în particular; meditație.

prepeleác, *prepeleci,* s.m. **1.** Par înfipt în pămînt, avînd mai multe crăcane scurte, pe care se țin la țară oalele (de lut) sau se atîrnă diverse obiecte (ca să se usuce). **2.** Înjghebare de prăjini pe care se întinde la uscat fînul, trifoiul etc.

prepelicár, *prepelicari,* s.m. || Din *prepeliță* || Rasă de cîini de vînătoare, de talie mare, cu urechile aplecate, care indică vînatul mic, oprindu-se în fața lui.

prépeliță, *prepelițe,* s.f. || Din bg., scr. *prepelica* || Pasăre migratoare de cîmpie, din subordinul galinaceelor, de c. 18 cm lungime, de culoare brună, cu dungi pe spate. Se vînează.

preponderént, -ă, *preponderenți, -te,* adj. || Din fr. *prépondérant,* lat. *praeponderans, -ntis* (< *praeponderare* „a cîntări în plus") || Care întrece în greutate, în cantitate; superior ca importanță, ca valoare; predominant.

preponderénță, *preponderențe,* s.f. || Din fr. *prépondérance* || Calitatea a ceea ce este preponderent; superioritate.

prepózit, *prepoziți,* s.m. ||Din lat. *praepositus* „căpetenie, șef" || Preot catolic care îndeplinește o funcție administrativă importantă.

prepozitív, -ă, *prepozitivi, -e,* adj. || Din fr. *prépositif* || (Despre cuvinte sau particule) Care se pune înaintea altui cuvînt; proclitic.

prepozíție, *prepoziții,* s.f. || Din fr. *préposition* || Parte de vorbire neflexibilă care exprimă raporturi sintactice de dependență între părțile unei propoziții, legînd două părți de propoziție diferite.

prepoziționál, -ă, *prepoziționali, -e,* adj. || Din fr. *prépositionnel* || (Despre construcții gramaticale) Format cu ajutorul unei prepoziții.

prepuielnic, -ă, *prepuielnici, -ce,* adj. || Din *prepune* || (Înv. și reg.) Bănuitor, neîncrezător. *Firea lui bănuitoare, prepuielnică îl biruise și de data asta* (Camil Petrescu).

prepúne, *prepún,* vb. III. Tranz. || Lat. *praeponere* || (Pop.) A presupune ceva, a avea bănuieli asupra cuiva sau a ceva.

prepús[1], *prepusuri,* s.n. || Din *prepune* || (Pop.) Bănuială, presupunere; suspiciune. *Au ținut pe un biet om închis pentru vorbe și prepusuri* (Sadoveanu).

prepús[2], **-ă,** *prepuși, -se,* adj. || Din *prepune* || **1.** Așezat, adăugat, pus înainte. **2.** (Pop.) Bănuit, suspectat.

prepúț s.n. v. **prepuțiu.**

prepúțiu, *prepuțiuri,* s.n. || Din lat. *praeputium,* fr. *prépuce* || Cută a pielii care acoperă extremitatea anterioară a penisului. || Și: **prepúț** s.n.

preríe, *prerii,* s.f. || Din fr. *prairie* || Regiune de stepă în America de Nord, cu vegetație formată din ierburi.

prerogatívă, *prerogative*, s.f. || Din lat. *praerogativa*, fr. *prérogative* || Privilegiu, avantaj acordat prin lege unui demnitar, unui şef de stat etc.

preromántic, -ă, *preromantici, -ce*, adj. || Din fr. *préromantique* || Care aparţine preromantismului.

preromantísm s.n. || Din fr. *préromantisme* || Curent literar apărut în sec. 18, care anticipează tendinţele şi marchează principalele direcţii ale romantismului.

presá, *presez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *presser* || **1.** A exercita o apăsare asupra unui obiect, pentru a-l comprima, pentru a extrage un lichid din el, pentru a-i imprima o anumită formă etc. ● A apăsa. **2.** A constrînge, a sili pe cineva să acţioneze într-un anumit fel.

presánt, -ă, *presanţi, -te*, adj. || Din fr. *pressant* || Care exercită o presiune. ● (Fig.) Care necesită o rezolvare urgentă, care nu suferă amînare.

presáre, *presări*, s.f. Acţiunea de *a presa;* presiune, apăsare. ● Prelucrare, prin deformare plastică, cu ajutorul presei. ● Obţinere a uleiurilor vegetale, a mustului etc. prin strivirea materiilor prime respective.

presát, -ă, *presaţi, -te*, adj. Care a fost comprimat, îndesat.

présă, (1, 2) *prese*, s.f. || Din fr. *presse* || **1.** (Tehn). Maşină-unealtă pentru prelucrarea prin presare a unor materiale. **2.** Maşină simplă de tipărit prin presarea hîrtiei pe un zaţ acoperit cu cerneală tipografică. **3.** Totalitatea publicaţiilor cotidiene şi periodice (ziare, reviste etc.). ○ Expr. *A avea presă bună* (sau *proastă*) = a se bucura de o apreciere bună (sau rea). ● Gazetărie, ziaristică; (concr.) ziarişti, gazetari.

presărá, *presăr*, vb. I. || *Pre*[2] + *săra* || A împrăştia peste ceva un material mărunt (sare, nisip etc.).

preschimbá, *preschimb*, vb. I. || *Pre*[2] + *schimba* || **1.** Tranz. A schimba un lucru cu altul (de aceeaşi valoare). **2.** Tranz. şi refl. A (se) transforma, a (se) schimba.

preschimbáre, *preschimbări*, s.f. Faptul de *a (se) preschimba;* prefacere, transformare, modificare. ● Schimbare a unui lucru cu altul (de acelaşi fel, de aceeaşi valoare etc.).

prescríe, *prescriu*, vb. III. || Din lat. *praescribere*, fr. *prescrire* || **1.** Tranz. A stabili cu precizie ceea ce urmează să se facă. ● A indica medicamentele sau tratamentul necesar unui bolnav. **2.** Refl. (Despre drepturi) A se stinge, a înceta prin prescripţie **(2).**

prescriptíbil, -ă, *prescriptibili, -e*, adj. || Din fr. *prescriptible* || Care este supus prescripţiei **(2).**

prescripţíe, *prescripţii*, s.f. || Din fr. *prescription* || **1.** Prevedere, indicaţie, dispoziţie. ● Indicaţie dată de medic unui bolnav. **2.** Stingere a unui drept la acţiune sau la executarea unei hotărîri prin neexercitarea lui în termenul prevăzut de lege. **3.** Normă scrisă privind condiţiile tehnice care trebuie respectate la proiectarea, executarea şi întreţinerea unei instalaţii, a unei maşini etc.

prescúră, *prescuri*, s.f. || Din sl. *proskura* || Pîinişoară folosită în ritualul creştin ortodox, din care se pregăteşte cuminecătura şi se taie anafura.

prescurtá, *prescurtez*, vb. I. Tranz. || *Pre*[2] + *scurta* || A reduce dimensiunile unui text; a scurta un cuvînt; a abrevia.

prescurtáre, *prescurtări*, s.f. Acţiunea de *a prescurta;* abreviere; (concr.) cuvînt prescurtat.

prescurtát, -ă, *prescurtaţi, -te*, adj. (Despre texte, expuneri etc.) Care a fost scurtat, redus (prin suprimarea părţilor neesenţiale); (despre cuvinte) abreviat.

presenă, *presene*, s.f. || Din scr. *prsina* || Cureaua hamului care trece pe sub pieptul calului.

presentiméntt, *presentimente*, s.n. || Din fr. *pressentiment* || Presimţire.

presgarnitúră, *presgarnituri*, s.f. || Din fr. *presse-garniture* || Garnitură de etanşare a unui organ mobil al unei maşini (ex. tija unui piston), montată astfel încît să permită mişcarea acestui organ.

presimţí, *presimt*, vb. IV. Tranz. || *Pre*[1]- + *simţi* || A simţi dinainte (vag, instinctiv) ceea ce urmează să se întîmple.

presimţíre, *presimţiri*, s.f. Faptul de *a presimţi;* sentiment vag pe care îl are cineva că ceva urmează să se întîmple.

présing, *presinguri*, s.n. || Din engl. *pressing* || (Sport) Tactică prin care fiecare dintre jucătorii unei echipe îşi supraveghează în permanenţă adversarul direct, pentru a-i stăvili acţiunile ofensive.

presiúne, *presiuni*, s.f. || Din fr. *pression*, lat. *pressio, -onis* || **1.** Forţă care apasă pe suprafaţa unui corp; apăsare; (fiz.) mărime egală cu raportul dintre forţa care se exercită normal pe o suprafaţă şi aria acelei suprafeţe. ○ *P. atmosferică* = presiune exercitată de atmosferă pe suprafaţa corpurilor. *P. arterială* = tensiune arterială. **2.** (Fig.) Constrîngere morală.

presór, *presori*, s.m. || Din fr. *presseur* || Lucrător calificat, care lucrează la o presă **(1).**

prespán s.n. v. **preşpan.**

prespapiér, *prespapieruri*, s.n. || Din fr. *presse-papiers* || Obiect greu care se aşază peste hîrtiile în lucru de pe un birou, pentru a le împiedica să se împrăştie.

prestá, *prestez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *praestare* || A desfăşura o activitate, a efectua o muncă. ○ Expr. *A presta un jurămînt* = a depune un jurămînt.

prestabilí, *prestabilesc*, vb. IV. Tranz. || *Pre*[1]- + *stabili* || A stabili dinainte, cu anticipaţie. *Proporţiile unui edificiu sînt prestabilite* (Călinescu).

prestabilít, -ă, *prestabiliţi, -te*, adj. Stabilit, fixat dinainte.

prestánţă s.f. || Din fr. *prestance*, lat. *praestantia* (< *prae* „înainte" + *stare* „a sta") || Ţinută sau atitudine demnă, impunătoare.

prestáre, *prestări*, s.f. Acţiunea de *a presta.* ○ *Prestări de serviciu* = confecţionări, reparaţii, întreţinere a unor bunuri materiale, precum şi efectuarea unor servicii în scopul satisfacerii unor nevoi de consum.

prestáție, *prestații*, s.f. || Din fr. *prestation*, lat. *praestatio* || **1.** Acțiunea de a presta. **2.** Muncă depusă (gratuit) pentru efectuarea unor lucrări de interes obștesc.

prestidigitatór, *prestidigitatori*, s.m. || Din fr. *prestidigitateur* (< *preste* „iute" + lat. *digitus* „deget") || Specialist în prestidigitație; scamator. ● (Fig.) Persoană care posedă o mare agilitate a mîinilor.

prestidigitáție s.f. || Din fr. *prestidigitation* || Arta de a face scamatorii (producînd iluzii optice) prin mișcări îndemînatice și rapide ale mîinilor.

prestigiós, -oásă, *prestigioși, -oase*, adj. || Din fr. *prestigieux* || Care se impune prin importanță, valoare, mărime etc., care are prestigiu.

prestígiu s.n. || Din fr. *prestige* || Autoritate morală, vază, considerație de care se bucură cineva. ○ *De prestigiu* = de mare importanță, foarte valoros.

présto adv. || Din it. *presto* || (Muz.) Termen care indică o mișcare rapidă. ● (Substantivat, n.) (Parte dintr-o) compoziție muzicală concepută în această mișcare.

presupúne, *presupún*, vb. III. Tranz. || *Pre*[1]- + *supune* (după fr. *présupposer*) || **1.** A crede de mai înainte că ceva este posibil sau real, adevărat; a bănui. **2.** (Despre acțiuni, fapte, fenomene) A necesita ceva în prealabil pentru a se putea înfăptui; a implica, a fi condiționat de...

presupúnere, *presupuneri*, s.f. Faptul de *a presupune;* ceea ce este admis în mod prealabil ca posibil, real, adevărat; supoziție.

presupús, *presupusuri*. s.n. || Din *presupune* || Presupunere.

présură, *presuri*, s.f. Gen de păsări cîntătoare, de mărimea vrăbiilor, cu ciocul scurt, de formă conică, și cu coada lungă bifurcată.

presurizá, *presurizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *pressuriser* || A menține o presiune normală într-o incintă etanșă (ex. în cabina unui avion ce zboară la mari înălțimi).

prèsús adv. || *Pre*[2] + *sus* || *Mai presus de* (sau *decît*)... = mai mult (mai mare, mai important) decît...

preș, *prești*, s.n. Covor lung și îngust, care se așterne în încăperi, pe culoare sau pe scările unei clădiri. ○ Expr. (Fam.) *A duce pe cineva cu preșul* = a păcăli, a înșela, a purta pe cineva cu vorba, a-l induce în eroare. ● Covor mic pentru șters talpa încălțămintei, care se așază la intrarea unei case.

preșcolár, -ă, *preșcolari, -e*, adj., s.m. || Din *pre*[1]- + *școlar* || (Copil de 3—6 ani) care nu a atins încă vîrsta de școală. ● Care se referă la învățămîntul și la educația acestor copii.

președínte, -ă, *președinți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *président*, lat. *praesidens, -ntis* || **1.** Conducător al unui organ sau al unei organizații de stat ori obștești. **2.** Persoană care prezidează o adunare, o comisie etc. **3.** Denumire dată șefului de stat al unor republici.

președínție s.f. || Din *președinte* || Funcția și munca de conducere a președintelui. ● Perioada de activitate a unui președinte.

prespán, *prespanuri*, s.n. || Din germ. *Prespan* || Carton dur, satinat, întrebuințat în poligrafie, ca material pentru izolări electrice etc. || Și: **prespán** s.n.

pretá, *pretez*, vb. I. Refl. || Din fr. *prêter* || **1.** A consimți să facă un lucru incorect sau sub demnitatea sa. **2.** A se potrivi la..., a fi bun pentru...

prétcă, *pretce*, s.f. || Din scr. *pritka* || Fiecare dintre bețișoarele care susțin fagurii în interiorul stupului. || Și: **preátcă** s.f.

pretendént, -ă, *pretendenți, -te*, subst. || Din fr. *prétendant* || **1.** S.m. și f. Persoană care aspiră la ceva sau pretinde ceva. **2.** S.m. Bărbat care cere sau are intenția să ceară în căsătorie o femeie.

pretensionáre, *pretensionări*, s.f. || După engl. *pre-tension* || Operație prin care se realizează într-o piesă sau într-un element de construcție o stare inițială de tensiune înainte de aplicarea sarcinilor reale funcționale.

pretenție, *pretenții*, s.f. || Din fr. *prétention* || **1.** Revendicare a unui drept; drept pe care îl revendică cineva. **2.** Părere bună, de obicei exagerată, pe care o are cineva despre sine și dorința sau cerința ca această părere să fie împărtășită și de alții. ● (La pl.) Aere de superioritate; ifose, fumuri.

pretențiós, -oásă, *pretențioși, -oase*, adj. || Din fr. *prétentieux* || **1.** Care are multe sau mari pretenții, care pretinde prea mult; *p. ext.* mofturos. ● Plin de sine, încrezut. **2.** Care denotă exigență, care cere o atenție deosebită.

preterít s.n. || Din fr. *prétérit*, lat. *praeteritum* || (Gram.) Timp al verbului care exprimă în unele limbi o acțiune trecută; *spec.* perfect simplu.

preteriție, *preteriții*, s.f. || Din fr. *prétérition* || Procedeu retoric prin care autorul declară că va trece sub tăcere un lucru despre care totuși vorbește.

pretéxt, *pretexte*, s.n. || Din fr. *prétexte;* lat. *praetextus* „țesut sau brodat de mai înainte" (din *texere* „a țese") || **1.** Motiv neîntemeiat invocat de cineva pentru a ascunde un motiv adevărat. ○ *Sub pretext că...* = pretinzînd că... **2.** Impuls, stimulent. *Cînd poetul studiază rima separat..., poemul devine un pretext pentru rimă* (Călinescu).

pretextá, *pretextez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *prétexter* || A invoca un motiv (neîntemeiat), a se folosi de un pretext.

pretimpuríu, -ie, *pretimpurii*, adj. || *Pre*[1]- + *timpuriu* || Care apare, se produce sau se întîmplă înainte de vreme. (Adverbial) *Pe figura pretimpurie veștedă trecu o lumină de destindere* (Cezar Petrescu).

pretínde, *pretind*, vb. III. || Din fr. *prétendre*, lat. *praetendere* || **1.** Tranz. A cere insistent ceva; a ridica pretenții. **2.** Tranz. A susține, a afirma ceva (cu tărie, cu convingere). **3.** Refl. A-și atribui calități sau însușiri pe care nu le are, a-și aroga. ● A-și da aere. **4.** (Despre acțiuni) A necesita, a cere, a impune (pentru a reuși).

pretíns, -ă, *pretinși, -se*, adj. || Din *pretinde* || Care trece sau vrea să treacă drept ceea ce nu este în realitate.

prétor, *pretori*, s.m. || Din lat. *praetor* || **1.** (În Roma antică) Înalt magistrat, cu rang inferior consulului, avînd atribuţii judecătoreşti. **2.** (În vechea organizare administrativ-teritorială a ţării) Reprezentant al conducerii centrale într-o plasă, avînd atribuţii administrative şi de poliţie.

pretorián, -ă, *pretorieni, -e*, adj., s.m. || Din lat. *praetorianus* || **1.** Adj. Care ţine de pretor (1), referitor la pretor. ○ *Gardă pretoriană* = unitate militară care forma garda pretorului (mai tîrziu a împăratului). **2.** S.m. Soldat din garda pretoriană la romani.

pretóriu, *pretorii*, s.n. || Din lat. *praetorium* || (La romani) **1.** Reşedinţa pretorului (1); sala în care judeca acesta. **2.** Loc într-o tabără romană unde era aşezat cortul comandantului.

pretúră, *preturi*, s.f. || Din lat. *praetura* || (În vechea organizare administrativ-teritorială a ţării) Instituţia condusă de un pretor (2); localul acestei instituţii.

pretutíndenea adv. v. **pretutindeni.**

pretutíndeni adv. || *Pre*[2] + *tutindeni*, (înv.) „peste tot" || Peste tot, în tot locul. || Şi: **pretutíndenea** adv.

preţ, *preţuri*, s.n. || Lat. *pretium* || **1.** Expresie bănească a valorii unei mărfi; sumă care se plăteşte pentru o marfă, pentru o lucrare sau pentru un serviciu. ○ *Preţ de cost* v. *cost*. ○ Expr. *A pune preţ pe ceva* = a socoti că ceva este foarte valoros; a ţine mult la ceva. *Cu orice preţ* = cu orice sacrificiu, cu orice risc. *Cu nici un preţ* = pentru nimic în lume. *Preţ ca de...* = cam, aproximativ. **2.** (Fig.) Importanţă, însemnătate, valoare.

preţiós, -oásă, *preţioşi, -oase*, adj. || Din lat. *pretiosus*, fr. *précieux* || **1.** De mare valoare; important, valoros, scump. **2.** (Fig.) Lipsit de naturaleţe, afectat.

preţiozitáte s.f. || Din fr. *préciosité* || Lipsă de naturaleţe; afectare.

preţuí, *preţuiesc*, vb. IV. || Din *preţ* || **1.** Tranz. A stabili preţul unei mărfi, valoarea în bani a unui lucru; a evalua, a estima. **2.** Tranz. A recunoaşte meritul sau valoarea cuiva sau a ceva; a aprecia, a stima, a cinsti. **3.** Intranz. A avea preţ, a valora. ○ Expr. *A şti cît preţuieşte cineva* = **a)** a cunoaşte meritele sau importanţa cuiva; **b)** a nu pune mare preţ, a nu-şi face iluzii despre cineva.

preţuíre s.f. Faptul de *a preţui;* recunoaştere, apreciere a valorii, a importanţei, a meritelor cuiva sau a ceva.

preţuít, -ă, *preţuiţi, -te*, adj. (Despre oameni) Apreciat, stimat.

preumblá vb. I. v. **plimba.**

preumbláre s.f. v. **plimbare.**

prevalá, *prevalez*, vb. I. || Din fr. *prévaloir*, lat. *praevalere* || (Livr.) **1.** Intranz. A avea preponderenţă, superioritate. **2.** Refl. A se folosi de o situaţie, de un drept, în vederea realizării unui scop.

prevaláre s.f. (Livr.) Faptul de *a (se) prevala.*

prevaricaţiúne, *prevaricaţiuni*, s.f. || Din fr. *prévarication*, lat. *praevaricatio, -onis* || Abatere de la îndatoririle de serviciu, abuz comis de un funcţionar în exerciţiul funcţiunii.

prevăzătór, -oáre, *prevăzători, -oare*, adj. || *Pre*[1]- + *văzător* || Care ia măsurile necesare pentru a preîntîmpina ceva rău, neplăcut; care dovedeşte prudenţă, precaut.

prevedeá, *prevăd*, vb. II. Tranz. || *Pre*[1]- + *vedea* (după fr. *prévoir*) || **1.** A deduce mersul evenimentelor viitoare, a întui ceea ce s-ar putea întîmpla. **2.** (Despre legi, regulamente, dispoziţii) A specifica, a menţiona. **3.** A echipa, a înzestra cu...

prevedére, *prevederi*, s.f. Faptul de *a prevedea;* (la pl.) indicaţii, dispoziţii cuprinse într-o lege, într-un tratat etc. ● *Prevederi sociale* = sistem de măsuri privitoare la acordarea de asistenţă socială persoanelor care şi-au pierdut temporar sau definitiv capacitatea de muncă sau pe susţinătorul familiei.

prevení, *previn*, vb. IV. Tranz. || Din fr. *prévenir* || **1.** A atrage cuiva atenţia asupra urmărilor (negative ale) unor acţiuni; a avertiza, a preveni. **2.** A preîntîmpina, a înlătura (un rău).

prevenire, *preveniri*, s.f. Acţiunea de *a preveni;* avertizare făcută cuiva în legătură cu ceva ce s-ar putea întîmpla. ● Evitare, împiedicare a unei primejdii.

prevenitór, -oáre, *prevenitori, -oare*, adj. || Din *preveni* || Îndatoritor, amabil, politicos.

preventív, -ă, *preventivi, -e*, adj. || Din fr. *préventif* || Care are ca scop preîntîmpinarea unui rău, împiedicarea apariţiei sau a răspîndirii unei boli etc. ○ *Detenţiune preventivă* = măsură privativă de libertate luată în anumite cazuri, în cursul unui proces penal.

preventóriu, *preventorii*, s.n. || Din fr. *préventorium* || Instituţie medicală în care sînt internate în mod preventiv persoanele predispuse la anumite boli grave (în special la tuberculoză).

prevénţie, *prevenţii*, s.f. || Din fr. *prévention*, lat. *praeventio* || (Jur.) Deţinere preventivă.

prevestí, *prevestesc*, vb. IV. Tranz. || *Pre*[1]- + *vesti* || A vesti, a anunţa întîmplări sau evenimente viitoare.

prevestíre, *prevestiri*, s.f. Acţiunea de *a prevesti;* anunţare a ceva ce urmează să se întîmple.

prevestitór, -oáre, *prevestitori, -oare*, adj. || Din *prevesti* || Care prevesteşte ceva; care constituie un indiciu al unor evenimente viitoare.

previzíbil, -ă, *previzibili, -e*, adj. || Din fr. *prévisible* || Care poate fi prevăzut.

previziúne, (2) *previziuni*, s.f. || Din fr. *prévision* || **1.** Prevedere a desfăşurării unor evenimente viitoare, bazată pe anumite date cunoscute. **2.** Ceea ce prevede cineva.

prezbít, -ă, *prezbiţi, -te*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *presbyte* || (Persoană) care suferă de prezbitism.

prezbiterián, -ă, *prezbiterieni, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *présbytérien* || Adept al prezbiterianismului.

prezbiterianísm s.n. || Din fr. *presbytérianisme* || Confesiune protestantă apărută în Anglia, care nu recunoaşte ierarhia episcopală.

prezbitísm s.n. || Din fr. *presbytisme* || Tulburare de vedere caracterizată prin scăderea puterii de acomodare a cristalinului, ceea ce face ca obiectele apropiate să nu poată fi distinse cu claritate.

prezént, -ă, *prezenți, -te,* adj., s.n. || Din fr. *présent,* lat. *praesens, -ntis* || **1.** Adj. Care se află în locul unde se găsește vorbitorul sau la care se referă acesta. ● (Cu valoare de interj.) Formulă de răspuns la un apel nominal. ● Care există în timpul de față, în zilele noastre, care se referă la contemporaneitate. **2.** S.n. Timpul actual; situația actuală. ○ *În prezent* = azi, acum. **3.** S.n. (Gram.) Timp al verbului care arată că acțiunea se petrece în momentul de față. ○ *P. istoric* = prezent cu valoare de perfect, folosit mai ales în narațiuni.

prezentá, *prezínt,* vb. I. || Din fr. *présenter* || **1.** Refl. A apărea în fața cuiva; a se înfățișa undeva. ● A se înfățișa la un examen, la un concurs etc. **2.** Tranz. și refl. A(-și) spune celor de față numele, ocupația etc.; a (se) recomanda. **3.** Tranz. A înfățișa publicului un spectacol. ● A face cunoscute rezultatele unei activități, ale unei cercetări. **4.** Tranz. (Despre obiecte supuse unei examinări) A avea anumite însușiri sau calități; (refl.) a se înfățișa ca... **5.** Tranz. A pune înainte, a înmîna cuiva (o cerere, un memoriu, un raport etc.).

prezentábil, -ă, *prezentabili, -e,* adj. || Din fr. *présentable* || Care are o înfățișare plăcută, îngrijită.

prezentáre, *prezentări,* s.f. Acțiunea de *a (se) prezenta;* înfățișare înaintea cuiva sau undeva. ● Scurtă expunere a unei activități, a rezultatelor unei cercetări etc. ● Înmînare, predare. ● Recomandare.

prezentatór, -oáre, *prezentatori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *présentateur* || Persoană care prezintă publicului programul unui spectacol.

prezénță, *prezențe,* s.f. || Din fr. *présence* || Faptul de a fi prezent, de a se găsi undeva într-un timp anumit. ○ *P. de spirit* = însușirea de a acționa repede și la timp (în situații neprevăzute). *În prezența cuiva* = fiind de față cineva, în fața cuiva. ● Ființă, persoană (de prestigiu), personalitate.

prezervá, *prezérv,* vb. I. Tranz. || Din fr. *préserver* || (Livr.) A apăra, a feri de un rău (fizic sau moral).

prezervatív, -ă, *prezervativi, -e,* adj. || Din fr. *préservatif* || Care servește la preîntîmpinarea unui inconvenient (mai ales a unei boli).

prezicătór, -oáre, *prezicători, -oare,* s.m. și f. || Din *prezice* || Persoană care se îndeletnicește cu ghicitul viitorului (în cărți, în cafea, în palmă etc.).

prezíce, *prezic,* vb. III. Tranz. || *Pre*[1]- + *zice* || A spune dinainte ce se va întîmpla; a anunța evenimente viitoare (pe baza unor legități, a unor conjuncturi etc.). ● (În superstiții) A ghici viitorul cuiva în cărți, în palmă etc.

prezícere, *preziceri,* s.f. Acțiunea de *a prezice;* ceea ce prezice cineva.

prezidá, *prezidez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *présider* || A conduce ca președinte lucrările unei adunări, ale unei ședințe. ● (Fam.) A ocupa locul de frunte la o masă.

prezidént, *prezidenți,* s.m. || Din fr. *président,* lat. *praesidens, -ntis* || (Înv.) Președinte.

prezidențiál, -ă, *prezidențiali, -e,* adj. || Din fr. *présidentiel* || Care emană de la un președinte, care aparține unui președinte.

prezidéție, *prezidenții,* s.f. || Din *prezident* || Președinție.

prezídiu, *prezidii,* s.n. || Din lat. *praesidium,* germ. *Präsidium* || **1.** (În unele țări socialiste) Organ suprem al puterii de stat. **2.** Persoane însărcinate cu conducerea unei adunări, a unei conferințe, a unui congres etc.

prezíuă s.f. || *Pre*[1]- + *ziuă* || Ziua precedentă; ajun. ○ *În preziua...* = în ajunul..., cu o zi înainte de ...; *p. ext.* cu puțin înainte de...

prezumtív, -ă, *prezumtivi, -e,* adj. || Din lat. *praesumptivus,* fr. *présomptif* || Socotit ca probabil; ipotetic. ○ *Modul p.* (și substantivat, n.) = mod verbal care prezintă acțiunea ca presupusă.

prezúmție, *prezumții,* s.f. || Din lat. *praesumptio,* fr. *présomption* || **1.** Presupunere, supoziție, ipoteză. **2.** (Jur.) Concluzie logică desprinsă de lege sau de organul de jurisdicție cu privire la existența unui fapt necunoscut și care nu poate fi dovedit direct din stări sau împrejurări cunoscute. **3.** Încredere neîntemeiată în forțele sau în meritele proprii; înfumurare, aroganță; supraestimare.

prezumțiós, -oásă, *prezumțioși, -oase,* adj. || Din lat. *praesumptuosus,* fr. *présomptueux* || Care are o încredere exagerată în calitățile proprii; încrezut, înfumurat.

prián, -ă, *prieni, -e,* adj. || Din *priu* (rar) „bălțat" || (Pop.; despre vite) Care are părul cu pete sau cu dungi de altă culoare (de obicei albă) decît în rest.

pribeág, -ă, *pribegi, -e,* adj., s.m. și f. || Din sl. *prĕbĕgŭ* || **1.** (Persoană) care umblă rătăcind din loc în loc; hoinar, rătăcitor. **2.** Emigrant; refugiat. **3.** Izolat, răzleț. *O lacrimă pribeagă Pe rana ochilor se-ncheagă* (Arghezi).

pribegí, *pribegesc,* vb. IV. Intranz. || Din *pribeag* || **1.** A rătăci din loc în loc; a hoinări. **2.** A emigra; a se exila.

pribegíe, *pribegii,* s.f. || Din *pribeag* || Faptul de a pribegi; rătăcire din loc în loc; hoinăreală. ● Părăsire a locului natal; exil, refugiu.

pribegíre, *pribegiri,* s.f. Faptul de *a pribegi;* rătăcire din loc în loc, hoinăreală.

pribói (1) *priboaie,* s.n., (2) *priboi,* s.m. || Din bg. *proboj* || **1.** S.n. Unealtă de oțel care servește la perforare sau la lărgirea găurilor în tablă sau în plăci de metal. **2.** S.m. Plantă erbacee cu frunze plăcut mirositoare, cu flori roșii, rar albe. Crește în locuri pietroase, fiind folosită ca plantă medicinală sau cultivată ca plantă decorativă.

pricáz, *pricazuri,* s.n. || Probabil din *pricăji* || **1.** (Înv. și pop.; în superstiții) Ceea ce provoacă o pagubă, un necaz, o nenorocire; *p. ext.* pagubă (mare).

pricăjí, *pricăjesc*, vb. IV. Refl. || Din sl. *prokažati* || (Pop. și fam.) A se sfriji, a se pipernici.

pricăjít, -ă, *pricăjiți, -te,* adj. Slab; nedezvoltat, pipernicit, sfrijit.

príce s.f. || Din sl. *pritŭča* || (Înv. și pop.) **1.** Neînțelegere, ceartă. **2.** Pricină, proces, judecată.

priceásnă, *pricesne*, s.f. || Din sl. *pričasŭnŭ* || Cîntare la slujba religioasă ortodoxă, executată în timp ce se împărtășește preotul.

pricepătór, -oáre, *pricepători, -oare*, adj. || Din *pricepe* || (Astăzi rar) Priceput. *Era... destul de pricepător al artei* (Caragiale).

pricépe, *pricép*, vb. III. || Lat. *percipere* || **1.** Tranz. A pătrunde cu mintea, a înțelege. **2.** Refl. A avea cunoștințe și experiență într-un anumit domeniu, a dovedi iscusință, îndemînare.

pricépere, *priceperi*, s.f. **1.** Faptul de *a pricepe;* facultatea de a înțelege, de a pătrunde cu mintea; judecată, inteligență. **2.** Îndemînare, iscusință.

pricepút, -ă, *pricepuți, -te*, adj. Care are o bună pregătire într-un anumit domeniu; îndemînatic, iscusit. ● Care denotă pricepere, înțelepciune.

prichíci, *prichiciuri*, s.n. || Din ucr. *prypičok* || **1.** Marginea ieșită în afară a vetrei țărănești. *Motănașul țupăi delicat... pe prichici și jos* (Sadoveanu). **2.** Scîndura (ca o poliță) din partea de jos a ferestrei.

prichindél, *prichindei*, s.m. Om mic de statură, isteț și poznaș (mai ales în basmele populare). ● Copil mic (sprinten și vioi); pici.

príci[1], *priciuri*, s.n. || Din germ. *Pritsche* || Pat de scînduri pentru mai multe persoane, folosit în unele dormitoare comune.

pricí[2], *pricesc*, vb. IV. Refl. recipr. || Din *price* || (Înv. și reg.) A se certa, a fi în conflict; a se afla în proces, a se judeca.

pricináș, -ă, *pricinași, -e*, s.m. și f. || Din *pricină* || (Pop.) **1.** Persoană căreia îi place cearta, care caută ceartă. **2.** Împricinat (într-un proces), inculpat.

pricínă, *pricini*, s.f. || Din sl. *pričina* || **1.** Cauză, motiv ○ *Din pricina...* = ca urmare a..., din cauza..., din vina... **2.** Neînțelegere, ceartă. ○ Expr. *A căuta pricină (cu luminarea)* = a căuta motiv de ceartă. **3.** Întîmplare neplăcută, necaz. ● Problemă, chestiune. ○ *Cu pricina* = despre care este vorba.

pricinui, *pricinuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *pricină* || A cauza, a provoca; a prilejui, a determina.

pricinuíre s.f. Faptul de *a pricinui;* cauzare, provocare.

pricolíci, *pricolici*, s.m. **1.** (În superstiții) Om (viu sau mort) despre care se crede că se preface noaptea în lup sau în cîine. ● Strigoi. **2.** (Reg.) Copil vioi, neastîmpărat.

pricomigdálă s.f. v. **picromigdală.**

pricopseálă s.f. v. **procopseală.**

pricopsi vb. IV v. **procopsi.**

pricopsít, -ă, adj. v. **procopsit.**

prididí, *prididesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *prědati* || **1.** (Mai ales în construcții negative) A reuși să ducă ceva la îndeplinire; a răzbi. **2.** A copleși, a năpădi.

pridvór, *pridvoare*, s.n. || Din sl. *pritvorŭ* || Galerie deschisă, cu acoperișul sprijinit pe stîlpi, situată în partea din față sau de jur împrejurul unei clădiri. *Case... cu pridvor, cu trepte de stejar* (Delavrancea).

priélnic, -ă, *prielnici, -ce*, adj. || Din *prii* || Favorabil; potrivit, oportun.

priér s.m. || Lat. *Aprilis* || Numele popular al lunii aprilie.

priéten, -ă, *prieteni, -e*, s.m. și f. || Din bg. *prijaten* || Persoană de care cineva este legat printr-o afecțiune bazată pe încredere și stimă reciprocă, pe idei și concepții comune; amic. ● Iubit, amant.

prietenésc, -eáscă, *prietenești*, adj. || Din *prieten* || Care se referă la prieteni, specific prietenilor; prietenos; amical.

prietenéște adv. || Din *prieten* || Cu prietenie; cu bunăvoință, amical.

prietenie, *prietenii*, s.f. || Din *prieten* || Legătură între prieteni, bazată pe afecțiune, stimă și încredere reciprocă; amiciție. ● Atitudine binevoitoare, prietenoasă față de cineva.

prietenós, -oásă, *prietenoși, -oase*, adj. || Din *prieten* || Plin de afecțiune, de amabilitate, binevoitor, afabil.

prieteșúg, *prieteșuguri*, s.n. || Din *prieten* || (Pop.) Prietenie.

prigoáná, *prigoane*, s.f. || Din *prigoni* || Asuprire, persecuție.

prigoáre s.f. v. **prigorie.**

prigoní, *prigonesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *progoniti* || A urmări cu perseverență pe cineva pentru a-i face un rău, a persecuta, a asupri.

prigonitór, -oáre, *prigonitori, -oare*, s.m. și f. || Din *prigoni* || Persoană care prigonește; asupritor.

prigorí, *prigoresc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din bg. *pregorja* || (Înv. și reg.) A (se) expune la căldura focului sau a soarelui; a (se) încălzi prea tare. ● Refl. (Fig.; despre oameni) A se chinui, a se frămînta, a se zbuciuma.

prigórie, *prigorii*, s.f. || Din *prigori* || **1.** (Reg.) Dogoare, arșiță. **2.** Pasăre migratoare de mărimea unei turturele, cu pene multicolore (roșii, galbene, negre, albastre-verzui), cu cioc lung și curbat, cu coada lungă și ascuțită; albinărel. || Și: **prigóare** s.f.

prihánă, *prihane*, s.f. || Din ucr. *pryhana* || Faptă care încalcă morala; necinste, păcat. ○ *Fără prihană* = curat, pur, nevinovat.

prihăní, *prihănesc*, vb. IV Tranz. || Din *prihană* || (Rar) A pîngări, a necinsti.

prií, pers. 3 *prieste*, vb. IV. Intranz. unipers. || Din sl. *prijati* || A-i fi cuiva prielnic, a-i conveni, a-i cădea bine.

priincíos, -oásă, *priincioși, -oase*, adj. || Din *priință* || Care prieste cuiva, prielnic. *Se odihnește într-un loc priincios* (Bălcescu).

priínță, *priințe*, s.f. || Din *prii* || (Rar) Folos, ajutor, profit. ● Atitudine binevoitoare, favorabilă.

priléj, *prilejuri*, s.n. || Din bg. *prilež* || **1.** Moment (oportun), ocazie (favorabilă). **2.** Pretext, motiv.

prilejuí, *prilejuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *prilej* || A da ocazia, a favoriza să se facă sau să se întîmple ceva; a pricinui, a cauza.

prim, -ă, *primi, -e*, num. ord. || Din lat. *primus* || (Adesea cu valoare de adjectiv). **1.** Care se află la început, în fruntea unei serii; cel dintîi (în spațiu sau în timp). ○ (Mat.) *Număr prim* = număr natural care nu poate fi împărțit exact decît prin 1 sau prin el însuși. *Prim-ajutor* = ajutor imediat dat unui bolnav, unui rănit sau unui accidentat. ○ *În primul rînd* = înainte de toate. **2.** Care este înaintea tuturor în ceea ce privește valoarea, calitățile, însemnătatea. ○ *De prim(ul) rang* = de cea mai bună calitate. ● (Ca element de compunere, precedînd un termen care indică un grad sau o funcție ierarhică) Întîiul în categoria respectivă, pe treapta cea mai înaltă: *prim-secretar*.

primá, *primez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *primer* || A avea întîietate, a fi pe primul plan.

primadónă, *primadone*, s.f. || Din it. *prima donna* || Prima solistă a unui teatru de operă sau de operetă.

primár, -ă, *primari, -e*, adj., s.m. || Din lat. *primarius*, fr. *primaire* || **1.** Adj. Originar, inițial; *p. ext.* de primă importanță; fundamental. ○ *Învățămînt p.* = primul ciclu școlar în vechea organizare a învățămîntului public. **2.** Adj. *Văr primar* (sau *vară primară*) = grad de rudenie între copiii unor frați sau surori. *Medic p.* = grad în ierarhia cadrelor medicale, superior medicului specialist. **3.** S.m. Președinte al unui consiliu popular municipal, orășenesc sau comunal. **4.** Adj. Simplist, rudimentar.

primát[1] s.n. || Din fr. *primat*, germ. *Primat* || Importanță primordială; întîietate.

primát[2], *primate*, s.n. || Din fr. *primate* || (La pl.) Ordin de mamifere superioare, cu mamele pectorale, cu degetul mare opozabil, care cuprinde maimuțele și hominidele; (și la sg.) animal din acest ordin.

primă, *prime*, s.f. || Din fr. *prime* || **1.** Premiu în sistemul premial. **2.** Recompensă acordată de stat pentru încurajarea unei activități (ex. primă de export). **3.** *P. de asigurare* = sumă de bani pe care asiguratul o plătește celui care asigură.

primăreásă, *primărese*, s.f. || Din *primar* || Primăriță.

primărie, *primării*, s.f. || Din *primar* || Instituția condusă de primar; clădire în care își are sediul această instituție.

primăriță, *primărițe*, s.f. || Din *primar* || **1.** Soție de primar. **2.** (Pop.) Femeie care îndeplinește funcția de primar.

primăvară, *primăveri*, s.f. || Lat. *primavera* || Anotimp cuprinzînd intervalul dintre 21 martie (echinocțiul de primăvară) și 22 iunie (solstițiul de vară). ○ *La primăvară* = în primăvara viitoare. ● (Adverbial, în forma *primăvara*) În cursul acestui anotimp; în fiecare primăvară.

primăvărátec, -ă, adj. v. **primăvăratic.**

primăvărátic, -ă, *primăvăratici, -ce*, adj. || Din *primăvară* || De primăvară, caracteristic primăverii; care se dezvoltă sau se coace primăvara. || Și: **primăvărátec, -ă**, adj.

primblá vb. I v. **plimba.**

primbláre s.f. v. **plimbare.**

priméjdie, *primejdii*, s.f. || Din sl. *prěmeždije* || Situație, împrejurare care amenință siguranța sau existența cuiva; pericol. ● Risc.

primejdiós, -oásă, *primejdioși, -oase*, adj. || Din *primejdie* || Care constituie o primejdie, o amenințare; periculos.

primejduí, *primejduiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *primejdie* || A pune în primejdie, a periclita, a amenința; a constitui o primejdie pentru cineva sau ceva. ● Refl. A se expune primejdiei; a risca.

primejduíre, *primejduiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) primejdui*; periclitare.

primeneálă, *primeneli*, s.f. || Din *primeni* || **1.** Schimbare a rufăriei murdare cu alta curată. ● (La pl.) Rufe de schimb, lenjerie curată. **2.** (Fig.) Împrospătare, înviorare.

primení, *primenesc*, vb. IV. || Din sl. *prěměniti* || **1.** Refl. și tranz. A (se) îmbrăca cu rufe curate. ● A (se) înlocui ceva uzat, deteriorat cu altceva nou; a lua sau a face să ia un aspect sau un conținut nou. *Am primenit atmosfera camerei* (Galaction). **2.** Tranz. (Fig.) A împrospăta, a înviora; a înnoi, a regenera.

primenire, *primeniri*, s.f. Acțiunea de *a (se) primeni*; împrospătare, înnoire.

primenít, -ă, *primeniți, -te*, adj. **1.** Îmbrăcat în rufe curate. **2.** (Fig.) Împrospătat; înnoit; modificat, transformat.

primí, *primesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *priimon* || **1.** A accepta, a lua în posesiune ceea ce ți se dă, ți se trimite sau ți se oferă; a înregistra, a recepta (o veste, un telefon etc.). ● A recepta sau a suferi efectul unei acțiuni îndreptate asupra sa. ● A deveni deținătorul unui titlu, unui nume etc. **2.** A întîmpina un oaspete; a accepta vizita unei persoane. **3.** A admite, a include, a încadra pe cineva într-o organizație, într-o întreprindere etc. **4.** A fi de acord, a accepta, a admite. **5.** A îmbrățișa o teorie, o doctrină, o concepție.

primíre, *primiri*, s.f. **1.** Faptul de *a primi*; luare în stăpînire, în custodie, în îngrijire etc. ○ *A da ceva în primire* = a încredința cuiva ceva. *A lua în primire* = a prelua, a recepționa ceva. **2.** Acceptare a unui vizitator, a unui solicitator etc. **3.** Admitere a cuiva într-o organizație, într-o întreprindere etc.

primitív, -ă, *primitivi, -e*, adj. || Din fr. *primitif*, lat. *primitivus* (< *primus*) || **1.** Care aparține perioadei de la începutul societății omenești. ● Care se află pe treapta cea mai de jos a dezvoltării sociale. **2.** Necultivat, necivilizat, sălbatic. **3.** Originar, primar.

primitivísm s.n. || Din fr. *primitivisme* || Faptul de a fi primitiv, primitivitate.

primitivitáte s.f. || Din fr. *primitivité* || Starea a ceea ce este primitiv, înapoiat; primitivism.

primitór, -oáre, *primitori, -oare*, adj. || Din *primi* || Care primește, care recepționează ceva,

căruia i se predă ceva. ● **Care primește** cu plăcere oaspeți, ospitalier.

prímo adv. || Din it., fr. *primo* || (Livr. și fam.) În primul rînd, mai întîi.

primogenitúră s.f. || Din fr. *primogéniture;* lat. *primogenitus* „primul născut" || (În unele state) Dreptul primului născut dintre frați de a se bucura de anumite avantaje (ex. titluri nobiliare).

primordiál, -ă, *primordiali, -e,* adj. || Din fr. *primordial* || Care este de la început, de la origine; *p. ext.* de primă importanță, de prim ordin.

primordialitáte s.f. || Din *primordial* || Faptul de a fi primordial; întîietate, prioritate.

primprejúr adv., prep. || *Prin* + *pre*[2] + *jur* || **1.** Adv. Prin apropiere, din (sau în) vecinătate; împrejur. *Era primprejur... dar nu mai mi-aduc aminte ce făcea* (Galaction). **2.** Prep. (Art.) În jurul. *Au apărut... primprejurul casei o mulțime de mușuroaie mari* (Călinescu).

primulacée s.f. pl. || Din fr. *primulacées;* lat. *primulus* „cel dintîi" || Familie de plante erbacee, cu frunzele dispuse de obicei în rozetă și cu flori gamopetale, solitare sau în inflorescență.

prímus, *primusuri,* s.n. || Din germ. *Primus* [*kocher*] || Aparat casnic pentru gătit, care folosește drept combustibil benzina sau petrolul.

prin prep. || *Pre*[2] + *în* || Introduce un complement circumstanțial: **a)** de loc: *lucrează prin grădină;* **b)** de mod: *prin urmare* = în consecință, deci; **c)** instrumental: *am trimis cartea prin poștă;* **d)** de timp: *s-a petrecut prin ultimii ani.*

prínceps adj. invar. || Cuv. lat. || *Ediție princeps* = prima ediție a operei unui autor (clasic).

princiár, -ă, *princiari, -e,* adj. || Din fr. *princier* || Care aparține unui prinț, de prinț. ● Somptuos, măreț, fastuos.

principál, -ă, *principali, -e,* adj. || Din fr. *principal,* lat. *principalis* || Care are mare importanță; foarte însemnat. ○ (Substantivat) *În principal* = în special, mai ales. ● (Gram.) *Propoziție principală* = propoziție independentă dintr-o frază, de care depind propozițiile subordonate.

principát, *principate,* s.n. || Din lat. *principatus* || **1.** Teritoriu condus de un principe. **2.** Demnitatea de principe.

príncipe, *principi,* s.m. || Lat. *prinçeps, -cipis,* it. *principe* || Titlu dat membrilor unei familii imperiale sau regale; conducătorul unui principat.

principésă, *principese,* s.f. || Din it. *principessa* || Membră a unei familii imperiale sau regale; soție de principe.

principiál, -ă, *principiali, -e,* adj. || Din *principiu* || **1.** Care se conduce după anumite principii. **2.** Care decurge dintr-un principiu, care este conform cu un principiu. ● (Adverbial) În principiu, în fond; în linii generale.

principialitáte s.f. || Din *principial* || Însușirea de a fi principial.

príncipiu, *principii,* s.n. || Din lat. *principium,* fr. *principe* || **1.** Teză fundamentală, idee de bază; lege fundamentală a unei științe sau a unei arte. **2.** (Fil.) Izvor primordial, cauză primară. **3.** (Chim.) *P. activ* = substanță care imprimă caracterul specific unui produs de origine vegetală sau animală. **4.** Convingere, punct de vedere. ○ *Om de* (sau *fără*) *principii* = om cu (sau fără) convingeri ferme. *Din principiu* = în conformitate cu un punct de vedere hotărît, definitiv stabilit.

prínde, *prind,* vb. III. || Lat. *pre(he)ndere* || **1.** Tranz. A apuca cu mîna sau cu ajutorul unui instrument; (despre animale) a apuca cu gura, cu ghearele. ● A fixa, imobilizînd ceva. **2.** Tranz. (Fig.) A percepe, a lua cunoștință de ceva (cu ochii, cu urechea, cu mintea). ○ Expr. (Intranz.) *A prinde de veste* = a afla ceva, a observa, a remarca (la timp). **3.** Refl. A-și încleșta mîinile pe ceva pentru a se sprijini sau pentru a se agăța. ● Refl. recipr. A se lua de mînă cu cineva. **4.** Tranz. A cuprinde pe cineva cu brațele. **5.** Tranz. A ajunge pe cineva din urmă și a pune mîna pe el; a găsi, a captura un fugar, un răufăcător etc. **6.** Tranz. A surprinde pe cineva asupra faptului. **7.** Tranz. A ajunge la timp pentru a mai găsi un vehicul care urmează să plece. ○ Expr. *A prinde momentul* (sau *ocazia, prilejul*) = a nimeri momentul (prilejul favorabil). **8.** Tranz. (Despre evenimente, fenomene ale naturii) A da peste cineva, a surprinde: *m-a prins ploaia.* **9.** Tranz. (Despre stări fizice sau sufletești) A cuprinde, a copleși; a absorbi. **10.** Tranz. și refl. A (se) fixa prin legare sau atîrnare de ceva; (tranz.) a coase laolaltă, a îmbina părțile unui obiect de îmbrăcăminte. **11.** Tranz. A înhăma, a înjuga. **12.** Refl. A se angaja la ceva; a se lua la întrecere, a-și măsura puterile cu cineva; (refl. recipr.) a face o prinsoare. **13.** Refl. A se lipi. ○ Expr. *A nu se prinde lucrul de cineva* = a nu avea chef să lucreze. ● Refl. A se îmbina, a se suda. **14.** Tranz. A-i ședea cuiva bine, a i se potrivi. **15.** Refl. A se asocia cu cineva. **16.** Tranz. A obține, a căpăta, a dobîndi. ○ Expr. *A prinde viață* = a căpăta putere, a se înviora. *A prinde rădăcini* = a sta prea mult undeva; a se fixa undeva. **17.** Tranz. (Despre somn) A cuprinde pe cineva. **18.** Tranz. *A prinde puteri* = a se întări, a se întrema. **19.** Refl. (Despre plante) A dezvolta rădăcini (în locul unde a fost plantat). **20.** Refl. (Despre lapte) A se închega.

príndere, *prinderi,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) prinde;* oprire, reținere a cuiva sau a ceva. **2.** Fixare, atașare, legare. **3.** (Înv. și reg.) Avere, avuție.

prinós, *prinosuri,* s.n. || Din sl. *prinosŭ* || **1.** Dar oferit, în antichitate, divinității; ofrandă, jertfă. **2.** (Fig.) Contribuție în slujba unei cauze, a unei idei. **3.** (Fig.) Omagiu adus cuiva în semn de recunoștință, de admirație, de devotament.

prins[1] s.n. Prindere. ○ *De-a prinsul* sau *de-a prinselea* = numele unui joc de copii.

prins[2]**, -ă,** *prinși, -se,* adj. **1.** Care a căzut în mîinile, în stăpînirea cuiva; arestat, captiv. ○ Expr. *A se da prins* = a se recunoaște învins, a se preda. **2.** (Despre lapte) Închegat. **3.** Ocupat cu diverse treburi.

prinsoáre, *prinsori*, s.f. || Din *prins*[1] || **1.** Pariu, rămășag. **2.** (Înv. și pop.) Captivitate, prizonierat.

príntre prep. || *Pre*[2] + *între* || **1.** În mijlocul..., între; prin spațiul dintre... **2.** În intervalul dintre..., între. || Și: (pop.) **píntre** prep.

príntru prep. || *Pre*[2] + *întru* || (În forma *printr-*) Prin: *am trecut printr-o pădure.*

prinț, *prinți*, s.m. || Din fr. *prince*, germ. *Prinz* || Principe.

prințésă, *prințese*, s.f. || Din fr. *princesse* || Principesă.

prinzătór, -oáre, *prinzători*, *-oare*, adj., s.f. || Din *prinde* || **1.** Adj. Care prinde, care înhață. **2.** S.f. Cursă de prins păsări.

prioritár, -ă, *prioritari*, *-e*, adj. || Din fr. *prioritaire* || Care are prioritate; căruia trebuie să i se acorde prioritate.

prioritáte s.f. || Din fr. *priorité* || **1.** Însușirea de a fi primul în timp. **2.** Dreptul de a ocupa primul loc, de a fi primul, de a avea întîietate.

pripás, *pripasuri*, s.n. || Din sl. *pripasŭ* || (Înv. și pop.) Pui de animal (domestic). ○ *De pripas* = **a)** (despre animale) care rătăcește de colo pînă colo, fără stăpîn; **b)** (despre copii) părăsit, abandonat; *p. ext.* nelegitim.

prípă s.f. || Din *pripi* || Grabă mare, zor. ○ *În pripă* = în grabă, repede.

pripășí, *pripășesc*, vb. IV. || Din *pripas* || **1.** Refl. A se stabili, a se așeza undeva sau pe lîngă cineva; a se oploși, a se aciua. **2.** Tranz. A lua și a ține pe lîngă sine; a adăposti.

pripeálă, *pripeli*, s.f. || Din *pripi* || Faptul de a se pripi; grabă mare, zor.

pripí, *pripesc*, vb. IV. || Din sl. *prispeti* || **1.** Refl. A se grăbi, făcînd un lucru fără chibzuială. **2.** Refl. A se încălzi prea tare (la foc); (despre alimente) a se coace superficial la un foc prea repede.

pripít, -ă, *pripiți*, *-te*, adj. **1.** Care acționează prea repede (și fără chibzuială). **2.** Făcut în pripă. **3.** (Despre mîncăruri) Fiert sau copt în grabă (la suprafață).

pripón, *pripoane*, s.n. || Din sl. *prěponŭ* || Funie cu care se leagă vitele la păscut sau o ambarcație la țărm; țăruș înfipt în pămînt de care se leagă această funie.

priponí, *priponesc*, vb. IV. Tranz. || Din *pripon* || **1.** A lega o vită de un țăruș. ● A lega o ambarcație de un pripon fixat pe țărm. **2.** A fixa, a imobiliza un obiect legîndu-l de ceva.

priponíre, *priponiri*, s.f. Acțiunea de *a priponi*.

pripór, *pripoare*, s.n. || Din bg. *pripor* || Pantă abruptă, povîrniș. *Pămîntul se lăsa la vale în costișe și pripoare gradate* (Odobescu).

priporós, -oásă, *priporoși*, *-oase*, adj. || Din *pripor* || Abrupt, prăpăstios.

prisácă, *prisăci*, s.f. || Din sl. **prěsěka* || Loc unde se cresc albine; totalitatea stupilor aflați pe acest loc; stupărie.

prisăcár, *prisăcari*, s.m. || Din *prisacă* || Persoană care crește albine; stupar, apicultor.

prisăcărie, *prisăcării*, s.f. || Din *prisăcar* || Îndeletnicire a prisăcarului; albinărit, stupărit, apicultură.

prislóp, *prisloape*, s.n. || Din sl. **prěslopŭ*, bg. *preslop* || (Reg.) Trecătoare, pas în munți, în formă de șa.

prismátic, -ă, *prismatici*, *-ce*, adj. || Din fr. *prismatique* || Care are forma unei prisme.

prísmă, *prisme*, s.f. || Din lat., ngr. *prisma*, fr. *prisme* || **1.** (Mat.) Poliedru cu două fețe paralele și egale (bazele) și cu celelalte fețe (laterale) paralelograme. **2.** (Fiz.) Piesă de sticlă, cuarț etc., avînd de obicei forma unei prisme **(1)**, folosită la aparatele optice. ○ *Prin prisma...* = din punctul de vedere..., în lumina...

prisós, *prisosuri*, s.n. || Din ngr. *perissos* || Ceea ce depășește necesarul sau o anumită limită; surplus, excedent; belșug, abundență. ○ *De prisos* = (care este) în plus; *p. ext.* inutil, fără rost.

prisoseálă, *prisoseli*, s.f. || Din *prisosi* || (Pop.) Prisos.

prisosí, *prisosesc*, vb. IV. Intranz. || Din *prisos* || A fi de prisos, a întrece, a depăși necesarul. ● A fi inutil.

prisosínță, *prisosințe*, s.f. || Din *prisosi* || Prisos. ○ *Cu prisosință* = din belșug; (fig.) în mod ireproșabil.

príspă, *prispe*, s.f. || Din ucr. *prispa* || **1.** Terasă îngustă de-a lungul pereteiui din față (uneori și al celor laterali) la casele țărănești, adesea mărginită de o balustradă. **2.** Fîșie de teren, dreaptă sau puțin înclinată, de-a lungul unei coaste de deal sau de munte.

pristáv, *pristavi*, s.m. || Din sl. *pristavŭ* || (Înv.) **1.** Crainic care anunța știrile oficiale. ● Funcționar, slujbaș. **2.** Vătaf pe moșia unui boier.

pristól, *pristoluri*, s.n. || Din sl. *prěstolŭ* || Masa din mijlocul altarului unei biserici, pe care se țin obiectele de cult; *p. gener.* altar.

prișníț, *prișnițe*, s.n. || Din germ. *Priessnitz* || Compresă. || Și: **prișníță** s.f.

prișníță s.f. v. **prișníț.**

pritoácă, *pritoace*, s.f. || Probabil din *pritoci* || Vas de lemn în care se transportă strugurii la teasc în timpul culesului.

pritocí, *pritocesc*, vb. IV. Tranz. || Din bg. *pretoča* || **1.** A turna vinul dintr-un butoi în altul, după fermentare, pentru a-l separa de drojdie. **2.** A scoate și a turna la loc, de mai multe ori la rînd, zeama dintr-un vas cu murături, cu varză acră, pentru a dizolva sarea depusă la fund.

pritocíre, *pritociri*, s.f. Acțiunea de *a pritoci*.

privá, *privez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *priver*, lat. *privare* || A lipsi pe cineva de un lucru necesar sau de ceva la care are dreptul; (refl.) a renunța la un bun sau la un drept.

priváre, *privări*, s.f. Faptul de *a (se) priva*.

privát, -ă, *privați*, *-te*, adj. || Din lat. *privatus*, fr. *privé* || Particular, individual.

privatív, -ă, *privativi*, *-e*, adj. || Din fr. *privatif*, lat. *privativus* || Care lipsește pe cineva de ceva, care exclude ceva. ● (Lingv.; despre afixe) Care exprimă lipsa, excluderea, dînd cuvîntului derivat un sens opus celui de bază.

privațiúne, *privațiuni*, s.f. || Din fr. *privation*, lat. *privatio, -onis* || Faptul de a (se) priva de ceva; (la pl.) lipsă, sărăcie.

priveálă, *priveli*, s.f. || Din *privi* || (Pop.) Faptul de a privi. ○ Expr. *A sta* (sau *a se afla*) *în priveală* = a sta, a se afla undeva pentru a se uita la ceva.

privegheá, *priveghez*, vb. I. || Lat. *pervigilare* || (Pop.) **1.** Intranz. A sta de strajă; a păzi. **2.** Tranz. A supraveghea, a îngriji pe cineva sau ceva. **3.** Intranz. A sta treaz, a nu dormi. **4.** Tranz. A sta în priveghi.

priveghére, *privegheri*, s.f. (Pop.) **1.** Acțiunea de *a priveghea;* străjuire, pază; supraveghere, îngrijire. **2.** Veghere a unui mort, priveghi **(1).**

priveghetór, -oáre, *priveghetori, -oare*, s.m. și f. || Din *priveghea* || (Pop.) Supraveghetor. *Priveghetorii aveau droșca pe cîmp* (Pas).

privéghi, *priveghiuri*, s.n. || Din *priveghea* || **1.** (Pop.) Veghere la un mort, noaptea, înainte de înmormîntare. **2.** Pază, strajă, veghe.

privéliște, *priveliști*, s.f. || Din *priveală* || **1.** Aspect din natură, peisaj. **2.** Întîmplare, fapt (neobișnuit) care se înfățișează vederii; aspect, înfățișare, spectacol. *O pădure trosnind în flăcări e o întîmplare nefericită, dar ce priveliște măreață* (Călinescu).

privi, *privesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *praviti* || **1.** A-și îndrepta privirea asupra cuiva sau a ceva. ○ Expr. (Fam.) *A nu privi cu ochi buni* = a dezaproba. **2.** A considera, a socoti. *Mai toți flăcăii îl priveau ca pe un fel de vătaf al lor* (Rebreanu). **3.** A se raporta la..., a interesa, a fi de competența cuiva. ○ *În ceea ce privește* = în privința..., relativ la...

privighetoáre, *privighetori*, s.f. || Din *priveghea* || Pasăre călătoare, insectivoră, de culoare brună-roșcată, cunoscută prin cîntecul ei.

privilegiá, *privilegiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *privilégier* || A acorda cuiva un privilegiu; a părtini, a favoriza pe cineva.

privilegiát, -á, *privilegiați, -te*, adj., s.m. și f. (Persoană, grup social etc.) care se bucură de un privilegiu, de o favoare.

privilégiu, *privilegii*, s.n. || Din lat. *privilegium* || **1.** (În evul mediu) Avantaj, scutire de obligații, distincții sociale etc. acordate de suveran unei persoane, unui grup, unei clase sociale, unui oraș etc. **2.** Înlesnire, avantaj acordat cuiva; favoare.

privínță, *privințe*, s.f. || Din *privi* || *În privința...* = în ceea ce privește; cu privire la... *Nu mă înșelam în privința acestei femei* (Galaction). *Într-o privință* = dintr-un anumit punct de vedere.

privíre, *priviri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a privi;* văz; fel de a privi, căutătură. ● (Concretizat) Ochi. **2.** Examinare, cercetare (sumară). **3.** *Cu privire la...* = referitor la..., în privința...

privitór, -oáre, *privitori, -oare*, adj. || Din *privi* || (Adesea substantivat) Care privește la cineva sau la ceva. ○ *Privitor la...* = relativ la..., în ceea ce privește... ● (Substantivat) Persoană care asistă la un spectacol; spectator.

prizá, *prizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *priser* || A aspira tutun pe nas.

príză, *prize*, s.f. || Din fr. *prise* || **1.** Dispozitiv care permite conectarea la rețeaua electrică de distribuție a unui aparat, instrument etc., prin intermediul unei fișe. ○ *P. de pămînt* = dispozitiv cu ajutorul căruia se realizează legătura la pămînt a unei instalații electrice. **2.** (Constr.) Transformarea pastei de liant din stare plastică în stare rigidă. **3.** (Fig.) Trecere, influență de care se bucură cineva. **4.** Cantitate de tutun care se prizează.

prizărí, *prizăresc*, vb. IV. Refl. || Din sl. *prězirěti* || (Despre oameni, animale, plante) A se pipernici, a deveni firav; a rămîne mic, nedezvoltat.

prizărít, -ă, *prizăriți, -te*, adj. Care nu s-a dezvoltat bine; slab, firav, pipernicit.

prizoniér, -ă, *prizonieri, -e*, s.m. și f. || Din fr. *prisonnier* || Persoană (în special militar) căzută în mîinile unui dușman și reținută de acesta; *p. gener.* persoană căzută în mîinile unui dușman, unui răpitor etc. și rămasă în puterea acestuia. ● (Fig.) Persoană lipsită de libertate.

prizonierát s.n. || Din *prizonier* || Situația de prizonier; *p. ext.* perioadă de timp în care cineva este prizonier; captivitate.

prînz, *prînzuri*, s.n. || Lat. *prandium* || **1.** (Și reg., în sintagma *prînzul mare*) Masa (2) de la amiază; ceea ce se mănîncă la această masă; timpul cînd se mănîncă. ○ *Înainte de prînz* = în prima parte a zilei, înainte de amiază. **2.** (Reg. și în sintagma *prînzul mic*) Prima masă, care se ia în cursul dimineții.

prînzí, *prînzesc*, vb. IV. Intranz. || Din *prînz* || A mînca de amiază. ● Reg. A lua prînzul de dimineață.

prînzitór, *prînzitoare*, s.n. || Din *prînzi* || (Reg.) Sală de mîncare; sufragerie.

prîslea s.m. art. || Cf. *prîsnel* || Băiatul cel mai mic dintr-o familie; *p. ext.* epitet pentru un copil mic; prichindel.

prîsnél, *prîsnele*, s.n. || Din sl. *prîstenĭ* || **1.** Titirez, sfîrlează. ○ Expr. *Iute ca prîsnelul* = sprinten, ager. ● (Fig.) Copil mic și viu. **2.** Capătul inferior (conic și îngroșat) al fusului de tors.

pro || Din lat. *pro* || **1.** Adv. Pentru, în favoarea... **2.** Element de compunere cu sensul: **a)** „pentru, în favoarea", servind la formarea unor adjective; **b)** „înainte, dinainte", servind la formarea unor verbe sau a unor substantive.

proáspăt, -ă, *proaspeți, -te*, adj. || Din gr. *prosphatos* || **1.** (Despre alimente sau produse alimentare) Pregătit sau obținut de curînd. ● Care nu a fost supus unui proces de conservare. **2.** (Despre apă) Adus de curînd de la sursă; (despre aer) curat, neviciat. **3.** De dată recentă, nou, actual. ● (Despre oameni) Care are de curînd o anumită calitate, care a fost numit de puțină vreme într-un anumit post. **4.** (Fig.) Care păstrează calități de vitalitate, de tinerețe; tînăr, fraged. ● Cu forțe noi, odihnit.

proáșcă, *proaște*, s.f. || Din *[îm]proșca* || (Pop.) Cantitate de apă, de noroi care țîșnește și împroașcă. ○ Expr. *A face* (sau *a da*) *proaște în* (sau *prin*) *ceva* = a face prăpăd, a distruge.

prob, -ă, *probi, -e,* adj. || Din fr. *probe,* lat. *probus* || (Livr.) Cinstit, onest, loial, integru.

probá, *probez,* vb. I. Tranz. || Din lat. *probare* || **1.** A supune pe cineva sau ceva la o încercare pentru a vedea dacă este corespunzător. ● A încerca un obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte. **2.** A dovedi, a demonstra, a pune în evidență.

probábil, -ă, *probabili, -e,* adj. || Din fr. *probable,* lat. *probabilis* || Care se poate întîmpla; care poate fi adevărat; care are șanse de realizare. ○ *Timpul p.* = condițiile meteorologice care se prevăd pentru intervalul de timp următor. ● (Adverbial) După cît se pare, posibil.

probabilísm s.n. || Din fr. *probabilisme* || Concepție potrivit căreia nu se poate stabili cu certitudine dacă un enunț este adevărat sau nu, ci se pot distinge doar anumite grade de probabilitate.

probabilitáte, *probabilități,* s.f. || Din fr. *probabilité* || **1.** Caracterul a ceea ce este probabil; fapt, întîmplare probabilă. ○ Expr. *După toate probabilitățile* = după cît se pare, probabil. **2.** (Mat.) *Calculul probabilităților* = ramură a matematicii care se ocupă cu studiul șanselor de realizare a unui eveniment sau fenomen.

probánt, -ă, *probanți, -te,* adj. || Din fr. *probant* || Care probează, care dovedește, care convinge; concludent.

probatóriu, -ie, *probatorii,* adj., s.n. || Din lat. *probatorium* || **1.** Adj. Care poate dovedi ceva, care poate servi drept dovadă, care probează. **2.** S.n. Totalitatea probelor, a dovezilor prezentate într-un litigiu.

próbă, *probe,* s.f. || Din lat. *proba,* germ. *Probe* || **1.** Acțiune, măsuri întreprinse pentru a constata dacă ceva sau cineva îndeplinește anumite condiții, dacă are însușirile dorite. ○ *De probă* = de încercare. ● Calcul matematic prin care se constată dacă soluția unei probleme este corectă. ● Încercare a felului cum se comportă în timpul funcționării un sistem tehnic, o mașină, un aparat etc. **2.** Fiecare dintre etapele unui examen. ● (Sport) Întrecere în cadrul unei competiții sau al unei ramuri sportive. **3.** Porțiune dintr-un material care este examinată în vederea stabilirii calităților întregului material. **4.** (Dr.) Dovadă, mărturie.

probitáte s.f. || Din lat. *probitas, -atis,* fr. *probité* || (Livr.) Cinste, onestitate.

problemátic, -ă, *problematici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *problématique,* germ. *problematisch* || **1.** Adj. Nesigur, îndoielnic. ● Care constituie o problemă. **2.** S.f. Ansamblu de probleme privitoare la un anumit subiect; tematică.

problémă, *probleme,* s.f. || Din lat. *problema,* fr. *problème* || **1.** Chestiune care cere o rezolvare, o soluție; obiect al cercetărilor, al preocupărilor cuiva; temă. **2.** Chestiune greu de înțeles sau de rezolvat. **3.** (Mat.) Situație în care se cere să se determine anumite date pe baza unor ipoteze, cu ajutorul metodelor matematice.

proboscidián, *proboscidieni,* s.m. || Din fr. *proboscidien;* gr. *proboskis* „trompă" || (La pl.) Ordin de mamifere cu trompă lungă, mobilă (formată din buza superioară și nas); (și la sg.) animal din acest ordin (ex. elefantul).

probozí, *probozesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *proobraziti* || (Înv. și pop.) A certa, a dojeni, a mustra aspru pe cineva.

procedá, *procedez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *procéder,* lat. *procedere* || **1.** A acționa într-un anumit fel, folosind anumite mijloace. **2.** A începe să..., a trece la... || Și: (înv.) **procéde** vb. III.

procéde vb. III v. **proceda.**

procedéu, *procedee,* s.n. || Din fr. *procédé* || **1.** Fel de a acționa pentru realizarea unui scop. **2.** Mod de executare a unei operații, de efectuare a unei lucrări etc., prin folosirea unor anumite metode.

procedurál, -ă, *procedurali, -e,* adj. || Din fr. *procédural* || Care ține de procedură, care se referă la procedură.

procedúră, *proceduri,* s.f. || Din fr. *procédure* || Totalitatea formelor și actelor îndeplinite de un organ de jurisdicție sau de alt organ de stat, în exercitarea funcției sale.

procént, *procente,* s.n. || Din germ. *Prozent* || A suta parte dintr-o cantitate; procentaj, sutime.

procentáj, *procentaje,* s.n. || Din *procent* || **1.** Procent. **2.** Calculul procentelor.

procentuál, -ă, *procentuali, -e,* adj. || Din germ. *prozentual* || Calculat sau exprimat în procente; care reprezintă un anumit procent dintr-o cantitate.

procés, *procese,* s.n. || Din lat. *processus,* germ. *Prozess* || **1.** Succesiune de stări, de etape prin care trec, în desfășurarea lor, în schimbarea lor diverse fenomene, evenimente, sisteme naturale sau sociale. ● Ansamblu de fenomene prin care se realizează o transformare de stare fizico-chimică; ansamblu de operații prin care se realizează o lucrare. ○ *P. tehnologic* = totalitatea operațiilor prin care materiile prime, semifabricatele etc. sînt transformate în produse finite. **2.** Neînțelegere adusă spre rezolvare în fața unui organ de jurisdicție. ○ Expr. *A intenta cuiva proces* = a da pe cineva în judecată. *A-i face cuiva proces de intenție* = a învinui pe cineva de intenții reprobabile. *A-și face proces(e) de conștiință* = a-și reproșa anumite fapte. **3.** *Proces-verbal* = act în care se consemnează un fapt sau în care se redau, pe scurt, discuțiile și hotărîrile unei adunări constituite.

procesiúne, *procesiuni,* s.f. || Din fr. *procession,* lat. *processio, -onis* || **1.** Șir lung de oameni care merg în aceeași direcție și cu același scop; cortegiu, convoi, alai. **2.** Ceremonie religioasă în cursul căreia credincioșii merg în convoi, cîntînd imnuri și rostind rugăciuni.

procesomán, *procesomani,* s.m. || Din *proces* || (Depr.) Persoană care are mania de a intenta procese juridice fără motive serioase.

procesór, *procesoare,* s.n. Element de bază al unui calculator electronic care execută instrucțiuni, formează adresele acestora și le citește din memoria care păstrează programul,

procesuál, -ă, *procesuali, -e,* adj. || Din *proces* || Care se referă la un proces (2) sau la procedura unui proces.

prochímen, *prochimene,* s.n. || Din ngr. *prochimenon* || **1.** (Bis.) Nume dat versetelor din psalmi care se cîntă înainte de a se citi un pasaj din Biblie. **2.** (Înv.) *A veni la prochimen* = a reveni la subiect (după o digresiune).

procitánie, *procitanii,* s.f. || Din rus. *proči-tanie* || (Înv.) Recitire, repetare (a unei lecţii). ● Examinare (recapitulativă) a elevilor.

proclamá, *proclám,* vb. I. || Din fr. *proclamer,* lat. *proclamare* (din *clamare* „a chema, a striga") || **1.** Tranz. A da o proclamaţie, a anunţa ceva în mod solemn. **2.** Tranz. şi refl. A (se) învesti cu un titlu, a (se) declara drept... **3.** Tranz. A susţine ceva cu hotărîre, cu tărie.

proclamáre, *proclamări,* s.f. Acţiunea de *a (se) proclama;* proclamaţie.

proclamáţie, *proclamaţii,* s.f. || Din fr. *proclamation,* lat. *proclamatio* || Text oficial prin care se aduce la cunoştinţa cetăţenilor un eveniment deosebit, de interes general, un program de activitate politică etc.

proclét, -ă, *procleţi, -te,* adj. || Din sl. *prokletŭ* || (Pop.; adesea substantivat) Ticălos, mişel, blestemat; fătarnic, ipocrit.

proclític, -ă, *proclitici, -ce,* adj. || Din fr. *proclitique* || (Despre cuvinte) Care este aşezat înaintea altui cuvînt (cu care face corp fonetic comun) şi nu are accent propriu.

procónsul, *proconsuli,* s.m. || Din lat., fr. *proconsul* || Magistrat roman care era însărcinat cu guvernarea unei provincii.

procopseálă, *procopseli,* s.f. || Din *procopsi* || **1.** Cîştig, profit (fără muncă); bunăstare. **2.** (Pop.) Ştiinţă de carte, învăţătură. || Şi: **pricopseálă** s.f.

procopsí, *procopsesc,* vb. IV. Refl. || Din ngr. *prokopsa* (aor. al lui *prokopto)* || A se alege cu un cîştig, cu un profit; a se îmbogăţi, a-şi face o situaţie. || Şi: **pricopsí** vb. IV.

procopsit, -ă, *procopsiţi, -te,* adj. **1.** Îmbogăţit (fără muncă), căpătuit. **2.** (Pop.) Priceput, învăţat. || Şi: **pricopsít, -ă** adj.

procreá, *procreez,* vb. I. Intranz. şi tranz. || Din fr. *procréer* || A zămisli, a concepe; a naşte, a se reproduce.

procreáţie, *procreaţii,* s.f. || Din fr. *procréation* || Faptul de a procrea; concepţie, zămislire.

procurá, *procúr,* vb. I. Tranz. || Din fr. *procurer,* lat. *procurare* (de la *cura* „grijă") || **1.** A face rost de ceva, a achiziţiona. **2.** A produce, a provoca.

procuráre, *procurări,* s.f. Acţiunea de *a procura;* obţinere a ceva în scopul utilizării, al valorificării.

procuratór, *procuratori,* s.m. || Din lat. *procurator,* fr. *procurateur* || Magistrat roman care administra o provincie imperială.

procuratúră, *procuraturi,* s.f. || Din germ. *Prokuratur,* rus. *prokuratura* || Organ de stat avînd ca sarcină supravegherea aplicării şi respectării legilor, prevenirea şi combaterea infracţiunilor.

procúră, *procuri,* s.f. || Din lat. *procura,* germ. *Prokura* || Act prin care o persoană împuterniceşte pe altă persoană să acţioneze în numele ei.

procurist, *procurişti,* s.m. || Din germ. *Prokurist* || (Înv.) Mandatar avînd împuterniciri pentru îndeplinirea unor acte cu caracter comercial; *p. gener.* mandatar cu împuterniciri de orice fel.

procurór, *procurori,* s.m. || Din fr. *procureur* || Persoană care face parte din procuratură şi care exercită atribuţiile ce revin acestui organ de stat.

prodecán, *prodecani,* s.m. || Din germ. *Prodekan* || Membru al corpului profesoral universitar, locţiitor al decanului.

prodigiós, -oásă, *prodigioşi, -oase,* adj. || Din fr. *prodigieux* || Ieşit din comun (prin cantitate, varietate, efecte, calitate etc.); uimitor, extraordinar.

prodróm, *prodromuri,* s.n. || Din fr. *prodrome,* gr. *prodromos* „premergător" || (Rar) Ceea ce anunţă un eveniment. ● Simptom care precedă faza manifestă a unei boli.

producătór, -oáre, *producători, -oare,* adj., s.m. || Din *produce* || **1.** Adj. Care produce, care dă naştere la ceva. **2.** S.m. Persoană, unitate economică etc. care produce bunuri materiale. **3.** S.m. Persoană sau societate care asigură finanţarea unui film cinematografic.

produce, *produc,* vb. III. || Din lat. *producere* || **1.** Tranz. A crea prin muncă bunuri materiale, a da o producţie (2); a face, a realiza, a da naştere la ceva. **2.** Tranz. A aduce venituri; (despre pămînt) a rodi. **3.** Tranz. A pricinui, a cauza. **4.** Refl. A se realiza, a se înfăptui; a avea loc, a se petrece.

producére, *produceri,* s.f. Acţiunea de *a (se) produce;* realizare, creare de bunuri materiale, de valori ştiinţifice sau artistice.

product, *producte,* s.n. || Din lat. *productus,* germ. *Produkt* || (Înv.) Produs.

productív, -ă, *productivi, -e,* adj. || Din fr. *productif* || **1.** Care produce (mult), care aduce beneficii; rentabil. **2.** Care dă randament; (despre pămînt) fertil.

productivitáte s.f. || Din fr. *productivité* || Însuşirea de a fi productiv, capacitatea de a produce; randament. ○ *Productivitatea muncii* = eficienţa muncii sociale, exprimată prin raportarea rezultatului muncii la consumul de muncă.

producţie, *producţii,* s.f. || Din fr. *production* || **1.** Proces în cadrul căruia oamenii transformă şi adaptează la nevoile lor obiectele din natură, creînd bunuri necesare existenţei şi dezvoltării societăţii. **2.** Totalitatea produselor obţinute în procesul muncii într-o perioadă de timp şi într-un anumit sector. **3.** Lucrare, operă (literară, artistică, ştiinţifică).

produs, *produse,* s.n., (2) şi *produşi,* s.m. || Din *produce* || **1.** Bun material rezultat dintr-un proces de muncă; totalitatea bunurilor materiale obţinute în procesul de producţie. ○ *P. finit* = produs al cărui proces de fabricaţie este încheiat. **2.** Corp, substanţă obţinută pe cale naturală sau

în laborator. **3.** Urmare, rezultat, efect. **4.** (Mat.) Rezultatul unei înmulțiri.

proeminént, -ă, *proeminenți, -te,* adj. || Din fr. *proéminent* || **1.** Ieșit în relief. **2.** (Despre oameni sau despre realizările lor) Remarcabil, deosebit, excepțional.

proeminénță, *proeminențe,* s.f. || Din fr. *proéminence* || Parte proeminentă a unui obiect, ridicătură, ieșitură.

profán, -ă, *profani, -e,* adj. || Din fr. *profane,* lat. *profanus* || (Adesea substantivat) **1.** Neștiutor, nepriceput într-un domeniu oarecare. **2.** Care nu ține de religie; laic.

profanâ, *profanez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *profaner* || A trata în mod necuviincios lucruri considerate sfinte; a pîngări, a necinsti.

profanáre, *profanări,* s.f. Acțiunea de *a profana;* pîngărire.

profanatór, -oáre, *profanatori, -oare,* s.m. și f. || Din *profana* || Persoană care profanează, pîngăritor.

proferá, *proferez,* vb. I. Tranz. || Din *proférer* || (Livr.) A rosti (cu voce tare) injurii, amenințări.

proferáre, *proferări,* s.f. (Livr.) Acțiunea de *a profera.*

profesá, *profesez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *professer* || **1.** A practica o profesiune, o meserie. **2.** A susține public o concepție, o părere, o convingere.

profésie s.f. v. **profesiune.**

profesionál, -ă, *profesionali, -e,* adj. || Din fr. *professionnel* || Care aparține unei profesiuni, privitor la o profesiune. ○ *Învățămînt p.* = învățămînt pentru pregătirea de muncitori calificați dintre absolvenții școlii generale.

profesionísm s.n. || Din *profesionist* || Practicarea unui sport, a unei arte etc. ca profesionist.

profesioníst, -ă, *profesioniști, -ste,* s.m. și f. || Din germ. *Proffessionist* || Persoană care practică o îndeletnicire pe baza unei pregătiri corespunzătoare.

profesiúne, *profesiuni,* s.f. || Din fr. *profession* || **1.** Pregătire teoretică și practică într-un anumit domeniu, în vederea exercitării unei îndeletniciri; ocupație cu caracter permanent, exercitată de cineva pe baza unei astfel de pregătiri. **2.** *Profesiune de credință* v. *credință.* || Și: **profésie** s.f.

profesór, -oáră, *profesori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *professeur,* germ. *Professor* || Persoană cu o pregătire specială într-un anumit domeniu și care predă (în școală, într-un institut, într-o facultate) o materie de învățămînt dintr-un domeniu al științei, al artei etc. || Accentuat și *profésor.*

profesorál, -ă, *profesorali, -e,* adj. || Din fr. *professoral* || Care se referă la profesori sau la funcția de profesor, care aparține profesorilor. ● (Despre manifestări ale oamenilor) Care exprimă, care denotă pedanterie, gravitate, solemnitate: *ton profesoral.*

profesorát s.n. || Din fr. *professorat* || Cariera sau funcția de profesor; timpul cît exercită cineva această funcție.

profesoríme s.f. || Din *profesor* || Totalitatea profesorilor; mulțime de profesori.

profét, *profeți,* s.m. || Din lat. *propheta,* fr. *prophète* || **1.** (În vechile religii) Predicator religios considerat ca interpret al voinței lui Dumnezeu și ca prezicător al viitorului. **2.** Epitet dat de musulmani lui Mahomed.

profétic, -ă, *profetici, -ce,* adj. || Din fr. *prophétique* || Care prevestește; de profet; care are caracter de profeție, care conține o profeție.

profetizá, *profetizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *prophétiser* || A profeți, a face profeții.

profețí, *profețesc,* vb. IV. Tranz. || Din *profet* || A face profeții, a prezice viitorul, a proroci, a prevesti.

profeție, *profeții,* s.f. || Din fr. *prophétie* || Prezicere a viitorului (făcută de profet); prorocire, prevestire.

profil, *profiluri* și *profile,* s.n. || Din fr. *profil* || **1.** Contur al feței unei ființe, privită dintr-o parte. ○ *Din profil* = dintr-o parte. **2.** Conturul unui lucru, al unei forme de relief; conturul unei secțiuni plane a unui corp, a unei piese, a unei regiuni a scoarței Pămîntului etc. **3.** Aspect general sau caracter predominant al unui lucru ori al unei ființe. **4.** Element decorativ în relief la o clădire. **5.** Obiectivul de bază al unei întreprinderi, al activității unei instituții, căruia îi corespunde un anumit mod de organizare.

profilá, *profilez,* vb. I. || Din fr. *profiler* || **1.** Refl. A se reliefa, a ieși în evidență, a se contura. **2.** Tranz. A stabili profilul **(5)** unei întreprinderi sau instituții, obiectul principal al producției sau al activității, direcțiile de dezvoltare etc. **3.** A da un profil determinat unui obiect.

profiláctic, -ă, *profilactici, -ce,* adj. || Din fr. *prophylactique* || Care apără de o boală; preventiv. ○ *Tratament p.* = tratament care se aplică pentru a apăra organismul de o anumită boală.

profilaxíe s.f. || Din fr. *prophylaxie;* pro- „înainte" + gr. *phylaxis* „protecție" || Totalitatea măsurilor medico-sanitare (vaccinare, dezinfecție etc.) care se iau pentru prevenirea bolilor contagioase.

profilométru, *profilometre,* s.n. || Din fr. *profilomètre; profil* + gr. *metron* „măsură" || Instrument folosit pentru măsurarea gradului de netezime a suprafeței prelucrate a unei piese.

profír s.n. v. **porfíră.**

profít, *profituri,* s.n. || Din fr. *profit,* germ. *Profit* || **1.** Cîștig, folos, beneficiu. **2.** (Ec. pol.; în capitalism) Forma transformată a plusvalorii, care apare ca surplus la întregul capital avansat, ca produs al acestuia, și care este însușit ca atare de capitalist.

profitá, *profit,* vb. I. Intranz. || Din fr. *profiter* || A trage un folos; (depr.) a urmări un cîștig personal, în orice situație, fără a ține seamă de interesele altora.

profitábil, -ă, *profitabili, -e,* adj. || Din fr. *profitable* || Care aduce profit; util, avantajos.

profitór, -oáre, *profitori, -oare,* adj., s.m. și f. || Din fr. *profiteur* || (Persoană) care caută să obțină un cîștig din orice situație; afacerist, speculant.

profúnd, -ă, *profunzi, -de,* adj. || Din lat. *profundus,* fr. *profond* || **1.** (Despre ape, cavități etc.) Adînc. ● (Despre voce) Grav. **2.** Mare, intens: *liniște profundă.* **3.** Radical, fundamental, esențial. **4.** (Despre oameni) Care judecă lucrurile cu pătrundere, cu seriozitate; (despre gînduri, judecăți) care exprimă seriozitate, profunzime.

profunditáte s.f. || Din lat. *profunditas, -atis* || (Livr.) Profunzime **(2).**

profundór, *profundoare,* s.n. || Din fr. *profondeur* (după *profund*) || Partea posterioară mobilă a ampenajului orizontal al unui avion, cu ajutorul căruia se imprimă acestuia anumite mișcări sau i se imprimă echilibrul față de axa lui transversală.

profunzíme, *profunzimi,* s.f. || Din *profund* || **1.** Adîncime. **2.** (Fig.) Putere de pătrundere în esența lucrurilor, capacitatea de a judeca și de a înțelege.

profuziúne, *profuziuni,* s.f. || Din fr. *profusion* || (Livr.) Cantitate mare; abundență, belșug.

progenitúră, *progenituri,* s.f. || Din fr. *progéniture* (de la lat. *genitura* „generație, creatură") || Vlăstar, odraslă, urmaș; (la animale) pui.

progesterón, a, s.n. || Din fr. *progestérone; pro-* „înainte" + lat. *gestare* „a purta" || Hormon format în ovar, cu rol în dezvoltarea oului și în formarea placentei. || Și: **progesterónă** s.f.

progesterónă s.f. v. **progesteron.**

prognatísm s.n. || Din fr. *prognathisme* || Conformație particulară a feței omului, caracterizată prin proeminența anterioară, în formă de bot, a maxilarelor sau numai a arcadelor dentare ale acestora.

prognostic s.n. v. **pronostic.**

prognosticá vb. I. v. **pronostica.**

prognóză, *prognoze,* s.f. || Din fr. *prognose,* gr. *prognosis* „previziune" || **1.** Prevedere a evoluției probabile în timp a unui fenomen, a unui proces, bazată pe studiul proceselor care îi determină apariția și evoluția; estimare a valorilor pe care le vor lua în viitor anumite mărimi inconstante. ○ *P. meteorologică* = prevedere a timpului, pe o perioadă mai scurtă sau una mai lungă, bazată pe date științifice. **2.** Parte a științei conducerii, care constă în determinarea tendințelor și perspectivelor de dezvoltare a diferitelor sfere de activitate socială (economie, tehnologie etc.), reprezentînd activitatea pregătitoare pentru planificare. **3.** Pronostic.

prográm, *programe,* s.n. || Din fr. *programme; pro-* „înainte" + gr. *gramma* „scriere" || **1.** Plan de activitate în care sînt precizate etapele de desfășurare pentru o anumită perioadă; desfășurare a activității după un astfel de plan. **2.** Ordinea după care se desfășoară un spectacol, o emisiune de radio sau de televiziune etc. **3.** Expunerea principiilor, a scopurilor, a sarcinilor unei organizații politice sau obștești, ale unui guvern etc. **4.** Secvență de instrucțiuni codate cu ajutorul cărora un calculator rezolvă o problemă dată.

programá, *programez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *programmer* || **1.** A stabili programul după care urmează să se desfășoare o activitate; a organiza o activitate potrivit unui program. ● A planifica pe cineva la o anumită dată pentru a se prezenta undeva, pentru a rezolva ceva etc. **2.** (Cib.) A stabili succesiunea calculelor care trebuie efectuate la un calculator.

programáre, *programări,* s.f. Acțiunea de *a programa.* ● (Cib.) Alcătuire a unei succesiuni de instrucțiuni care permit unui calculator să rezolve o problemă dată, plecînd de la datele inițiale.

programátic, -ă, *programatici, -ce,* adj. || Din germ. *programmatisch* || Referitor la un program; care se desfășoară conform unui program. ○ *Muzică programatică* — categorie a muzicii instrumentale sau simfonice compusă conform unui program literar.

programatór, *programatori,* s.m. || Din fr. *programmateur* || Persoană care alcătuiește programe pentru calculatoarele electronice.

prográmă, *programe,* s.f. || Din rus. *programma* || *Programă analitică* = expunere amănunțită în scris a materiei de predare în școli, la diverse obiecte de învățămînt.

progrés, *progrese,* s.n. || Din fr. *progrès;* lat. *progressus* (< *progredi* „a avansa") || Evoluție, dezvoltare în linie ascendentă a obiectelor și sistemelor, trecere la etape, stări sau nivele calitativ superioare, manifestată în diferitele domenii ale vieții sociale (economic, tehnico-științific, cultural etc.).

progresá, *progresez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *progresser* || A face progrese, a înainta, a propăși; a se dezvolta.

progrésie, *progresii,* s.f. || Din fr. *progression,* lat. *progressio, -onis* || Șir de numere care se deduc unul din altul după o anumită regulă, cu ajutorul unui număr fix numit rație. ○ *P. aritmetică* = șir de numere în care fiecare termen se obține din precedentul, prin adunarea acestuia cu o anumită rație. *P. geometrică* = șir de numere în care fiecare termen se obține din precedentul, prin înmulțirea acestuia cu o anumită rație.

progresíst, -ă, *progresiști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *progressiste* || **1.** Adj. Care este favorabil progresului, care promovează progresul. **2.** S.m. și f. Partizan al progresului pe plan social, economic, politic, tehnic, științific etc.

progresív, -ă, *progresivi, -e,* adj. || Din fr. *progressif* || Care progresează, care crește treptat. ○ *Impozit p.* = impozit care se mărește procentual pe măsura creșterii venitului impozabil.

prohibí, *prohibesc,* vb. IV. Tranz. || Din fr. *prohiber,* lat. *prohibere* „a ține la distanță, a depărta, a împiedica" || A opri producerea, vînzarea, importul sau exportul unor mărfuri.

prohibitív, -ă, *prohibitivi, -e,* adj. || Din fr. *prohibitif* || Care interzice, care oprește ceva; care ține de prohibiție.

prohibíție, *prohibiții,* s.f. || Din fr. *prohibition* || Interzicerea producerii, vînzării, importului sau exportului anumitor mărfuri.

prohibiționism s.n. || Din fr. *prohibitionnisme* || Curent social care susține prohibiția (în special a alcoolului).

prohód, *prohoduri*, s.n. || Din sl. *provodŭ* || Slujba înmormîntării la creștini; *p. gener.* înmormîntare. ● Slujbă religioasă făcută în vinerea Paștilor, în amintirea morții lui Iisus Hristos.

prohodí, *prohodesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *provoditi* || A oficia slujba prohodului; *p. gener.* a înmormînta.

prohodíre, *prohodiri*, s.f. Acțiunea de *a prohodi;* prohod.

proiéct, *proiecte*, s.n. || Din germ. *Projekt*, lat. *proiectus* (part. lui *proicere* „a arunca înainte") || **1.** Plan de acțiuni viitoare. **2.** Prima redactare, provizorie, a unui plan (economic, politic), a unei legi etc. care urmează să fie discutat și aprobat pentru a putea fi pus în aplicare. **3.** Lucrare tehnică cuprinzînd datele necesare pentru executarea unei construcții, a unei instalații etc.

proiectá, *proiectez*, vb. I. || Din *proiect* (după fr. *projeter*) || **1.** Tranz. A avea intenția să facă ceva, a plănui. **2.** Tranz. A elabora un proiect **(3). 3.** Tranz. A realiza o proiecție. **4.** Tranz. A trimite un fascicul de radiații, de particule etc. pe suprafața unui obiect. ● A trimite pe ecran succesiunea de imagini ale unui film, concomitent cu reproducerea înregistrării de pe pista sonoră. **5.** Refl. A se reflecta, a se profila, a se contura. **6.** Tranz. A arunca cu forța un corp solid într-o anumită direcție; a împrăștia cu presiune un lichid sau un material pulverulent.

proiectánt, -ă, *proiectanți, -te*, adj., s.m. și f. || Din germ. *Projektant* || **1.** Adj. Care servește la proiecție, de proiecție. ○ *Dreaptă proiectantă* (și substantivat, f.) = dreaptă care unește un punct cu proiecția sa pe un plan. **2.** S.m. și f. Persoană care întocmește proiecte **(3).**

proiectáre, *proiectări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a proiecta;* elaborarea unui proiect **(3). 2.** Trimitere pe o suprafață a unui fascicul de raze, de particule etc. **3.** Lansare, aruncare (cu forță) a unui corp într-o anumită direcție.

proiectíl, *proiectile*, s.n. || După fr. *projectile* || Corp metalic lansat dintr-o armă de foc, cu scopul de a distruge o țintă.

proiectór, *proiectoare*, s.n. || După fr. *projecteur* || Dispozitiv alcătuit dintr-o sursă de lumină și un sistem de oglinzi sau lentile, care servește la concentrarea luminii și la obținerea unui flux luminos intens folosit la semnalizări ori la farurile autovehiculelor, la luminarea sălilor de spectacole, în cinematografie etc.

proiécție, *proiecții*, s.f. || După fr. *projection* || Operație de reprezentare a unei figuri plane ori spațiale pe o dreaptă sau pe o suprafață; imagine a unui corp obținută prin proiectare. ○ *P. cartografică* = reprezentare pe o hartă a unei regiuni a suprafeței Pămîntului. ● Imagine obținută pe ecran prin proiectarea unui film.

prólaps s.n. || Din fr., lat. *prolapsus* || (Med.) Deplasarea în jos a unui organ sau ieșirea lui din cavitatea în care se găsește.

prolegómene s.f. pl. || Din fr. *prolégomènes;* gr. *prolegomena* „lucruri spuse înainte" || (Livr.) Parte introductivă a unei opere științifice. ● Ansamblu de noțiuni preliminare aparținînd unui domeniu științific.

prolépsă, *prolepse*, s.f. || Din fr. *prolepse*, gr. *prolepsis* „anticipare" || Procedeu stilistic sau retoric constînd în enunțarea unei obiecții, pe care un adversar ar putea să o ridice, și în combaterea ei anticipată.

proletár, -ă, *proletari, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *prolétaire* || **1.** Adj. Care se referă la proletariat, al proletariatului. **2.** S.m. și f. (În capitalism) Persoană care face parte din proletariat.

proletariát s.n. || Din fr. *prolétariat* || (În capitalism) Clasa socială a muncitorilor salariați, liberi din punct de vedere juridic, dar lipsiți de proprietate asupra mijloacelor de producție și nevoiți să-și vîndă capitaliștilor forța de muncă, fiind supuși exploatării capitaliste. ○ *Proletariat agricol* = muncitorii salariați din agricultura capitalistă, proveniți din rîndurile țărănimii proletarizate.

proletarizá, *proletarizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *prolétariser* || A deposeda de mijloace de producție pe țărani, pe meseriași etc. și a-i transforma în proletari.

proliferá, pers. 3 *proliferează*, vb. I. Intranz. || Din fr. *proliférer* || (Despre celule sau despre țesuturi celulare) A se înmulți, a se reproduce prin diviziune anormală.

proliferáre, *proliferări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a se prolifera;* reproducere. **2.** Înmulțire prin diviziune anormală a celulelor dintr-un țesut. **3.** Înmulțire, extindere, răspîndire rapidă.

prolífic, -ă, *prolifici, -ce*, adj. || Din fr. *prolifique;* lat. *proles* „copil, descendență" + *ficus* (de la *facere*) „care face" || (Despre ființe) Care se înmulțește ușor și repede.

prolificitáte s.f. || Din fr. *prolificité* || Însușirea de a fi prolific, de a se înmulți ușor și repede.

prolíx, -ă, *prolicși, -xe*, adj. || Din fr. *prolixe*, lat. *prolixus* || (Despre vorbire, stil) Lipsit de concizie, încărcat cu detalii; confuz.

prolixitáte s.f. || Din fr. *prolixité*, lat. *prolixitas, -atis* || Caracterul a ceea ce este prolix, lipsă de concizie și de claritate.

prológ, *prologuri*, s.n. || Din ngr. *prologos*, lat. *prologus*, fr. *prologue* || **1.** Parte a unei piese din teatrul antic, în care se expunea subiectul. **2.** Partea introductivă a unei opere literare sau muzicale care prezintă evenimentele premergătoare acțiunii sau elemente care îi înlesnesc înțelegerea; *p. ext.* introducere, prefață.

promenádă, *promenade*, s.f. || Din fr. *promenade* || (Astăzi rar) **1.** Plimbare. **2.** Loc pentru plimbare.

prometéic, -ă, *prometeici, -ce*, adj. || De la n. pr. *Prometeu* || Care se referă la mitul lui Prometeu. ● (Fig.) Uman, generos.

promiscuitáte s.f. || Din fr. *promiscuité;* lat. *promiscuus* „amestecat" || Conviețuire, în condiții de mizerie, a mai multor persoane de sex diferit.

promisiúne, *promisiuni*, s.f. || Din fr. *promission*, lat. *promissio, -onis* || Angajament pe care și-l ia cineva că va face un anumit lucru; făgăduială.

promíte, *promít*, vb. III. Tranz. || Din lat. *promittere*, fr. *promettre* || **1.** A-şi lua faţă de cineva obligaţia de a face un anumit lucru. **2.** (Fig.) A prezenta perspective favorabile; a îndreptăţi speranţele puse în cineva.

promiţătór, -oáre, *promiţători, -oare*, adj. || Din *promite* || Care dă speranţe, care promite **(2).**

promontóriu, *promontorii*, s.n. || Din lat. *promontorium* || Fîşie de pămînt înaltă şi abruptă care înaintează în mare.

promoroácă s.f. || Cf. ucr. *prymorozok*, rus. *pomorok* || Cristale poroase de gheaţă care se formează iarna pe arbori, pe case, pe sol din vapori de apă sau din picături de ploaie.

promotór, -oáre, *promotori, -oare*, s.m. şi f. || Din fr. *promoteur* || Iniţiator şi animator al unei acţiuni, al unui curent etc.

promóţie, *promoţii*, s.f. || Din fr. *promotion*, lat. *promotio*, din *promotus* (part. lui *promovere* „a mişca înainte; a promova") || Serie de absolvenţi ai unei şcoli, ai unei facultăţi, ai unei forme de studiu.

promová, *promovez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *promovere* || **1.** (Despre elevi) A termina o clasă sau un an de învăţămînt. **2.** A înainta pe cineva într-o funcţie mai înaltă. **3.** A susţine, a propaga (o idee, un curent).

promováre, *promovări*, s.f. Acţiunea de *a promova.*

promovát, -ă, *promovaţi, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care a terminat o clasă, un an de învăţămînt.

prompt, -ă, *prompţi, -te*, adj. || Din fr. *prompt*, lat. *promptus* || Care acţionează repede şi la timp. ● (Despre acţiuni) Care se produce, se realizează repede, fără întîrziere.

promptitúdine s.f. || Din fr. *promptitude*, lat. *promptitudo, -dinis* || Însuşirea de a fi prompt; punctualitate.

promulgá, *promúlg*, vb. I. Tranz. || Din fr. *promulguer*, lat. *promulgare* || A dispune, printr-un act oficial, ca o lege să intre în vigoare, să devină executorie.

promulgáre s.f. Acţiunea de *a promulga;* act prin care şeful unui stat dispune publicarea şi intrarea în vigoare a unui proiect de lege votat de organul legislativ.

pronáos, *pronaosuri*, s.n. || Din ngr. *pronaos* || **1.** Încăpere la intrarea în sanctuarul unui templu grec. **2.** Partea de la intrare a unei biserici, care precedă naosul; tindă.

prónie s.f. || Din ngr. *pronoia* || (Înv.) Providenţă, dumnezeire.

pronominál, -ă, *pronominali, -e*, adj. || Din fr. *pronominal* || Care se referă la pronume, care are valoare de pronume.

pronostíc, *pronosticuri*, s.n. || Din fr. *pronostic*, lat. *prognosticus*, ngr. *prognostikon* || Presupunere, previziune privitoare la desfăşurarea unor fapte, a unor evenimente, a unor acţiuni viitoare, a unor dispute sportive etc. || Şi: **prognostíc** s.n.

pronosticá *pronostichez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *pronostiquer* || A face un pronostic. || Şi: **prognosticá** vb. I.

pronúme, *pronume*, s.n. || Din lat. *pronomen* (< *pro* „pentru, în locul..." + *nomen* „nume") || (Gram.) **1.** Parte de vorbire flexibilă care ţine locul unui substantiv. **2.** (Înv. şi reg.) Prenume.

pronunţá, *pronúnţ*, vb. I. || După fr. *prononcer;* lat. *pronuntiare* „a anunţa" (de la *nuntium* „ştire") || **1.** Tranz. A articula, a rosti sunete, silabe, cuvinte; a rosti un discurs. **2.** Refl. A-şi spune părerea.

pronunţáre, *pronunţări*, s.f. Acţiunea de *a (se) pronunţa;* rostire.

pronunţát, -ă, *pronunţaţi, -te*, adj. Reliefat, scos în evidenţă.

pronúnţie, *pronunţii*, s.f. || Din lat. *pronuntio*, it. *pronunzia* || Pronunţare, rostire; mod de a pronunţa.

prooróc s.m. v. **proroc.**

proorocí vb. IV v. **prorocí.**

proorocíre s.f. v. **prorocire.**

propagá, *propág*, vb. I. || Din lat. *propagare*, fr. *propager* || **1.** Tranz. şi refl. A (se) răspîndi, a (se) transmite. ● Tranz. *Spec.* A răspîndi, a populariza o doctrină, o teorie. **2.** Refl. (Despre unde electromagnetice, căldură etc.) A se transmite din aproape în aproape, în spaţiu şi în timp.

propagándă, *propagande*, s.f. || Din fr. *propagande* || Răspîndire, în mod sistematic, a unor idei, teorii, doctrine politice, religioase etc. cu scopul de a convinge, de a cîştiga adepţi.

propagandíst, -ă, *propagandişti, -ste*, s.m. şi f. || Din fr. *propagandiste*, **(2)** rus. *propagandist* || **1.** Persoană care face propagandă. **2.** Persoană care conduce un cerc de învăţămînt politico-ideologic de partid.

propagandístic, -ă, *propagandistici, -ce*, adj. || Din *propagandist* || Referitor la propagandă, care are caracter de propagandă.

propagáre, *propagări*, s.f. Acţiunea de *a (se) propaga.*

propagatór, -oáre, *propagatori, -oare*, s.m. şi f. || Din fr. *propagateur* || Persoană care propagă o concepţie, o doctrină etc.; propovăduitor.

propán s.n. || Din fr. *propane* || Gaz incolor, inflamabil, obţinut din gazele de sondă şi folosit drept combustibil, ca materie primă în industria chimică, la rafinarea uleiurilor minerale etc.

proparoxitón, *proparoxitone*, s.n. || Din fr. *proparoxyton* || Cuvînt accentuat pe silaba antepenultimă.

propăşí, *propăşesc*, vb. IV. Intranz. || *Propăşi* || A prospera, a se dezvolta.

propăşíre, *propăşiri*, s.f. Faptul de *a propăşi;* progres.

propedeútică, *propedeutici*, s.f. || Din fr. *propédeutique* || Învăţămînt pregătitor care cuprinde elementele de bază ale unei ştiinţe.

propénă s.f. || Din fr. *propène* || Hidrocarbură care se găseşte în gazul de cracare şi se întrebuinţează ca materie primă la fabricarea glicerinei, acetonei etc.

propice adj. invar. || Din fr. *propice* || Favorabil, prielnic. *Scrisoarea n-a dat-o încă.... Aşteaptă momentul propice* (Vlahuţă).

propilée s.f. pl. || Din fr. *propylée;* gr. *propylaion* „care se găseşte înaintea porţilor" || În-

trare monumentală a unui templu antic, formată dintr-un ansamblu de vestibuluri și de porți.

propólis s.n. || Din fr. *propolis* || Substanță rășinoasă aromată culeasă de albine de pe mugurii arborilor și folosită de ele pentru lipitul fagurilor, astuparea crăpăturilor etc.

propórție, *proporții*, s.f. || Din lat. *proportio, -onis*, fr. *proportion* || **1.** Raport între dimensiunile părților unui întreg sau între părți și întreg. ● Potrivire între lucruri sau părți (care se completează reciproc). **2.** (Mat.) Egalitate între două rapoarte. **3.** Dimensiune, mărime. ○ Expr. *A lua proporții* = a se dezvolta foarte mult; (fam.) a se îngrășa (prea tare).

proporționá, *proporționez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *proportionner* || A stabili un raport, o proporție între două lucruri; a face să fie proporțional.

proporționál, -ă, *proporționali, -e*, adj. || Din fr. *proportionnel* || Care corespunde unei anumite proporții.

proporționalitáte s.f. || Din fr. *proportionnalité* || Însușirea de a fi proporțional.

proporționát, -ă, *proporționați, -te*, adj. Care are proporții potrivite, armonioase.

propovăduí, *propovăduiesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *propovědovati* || A propaga, a răspîndi idei, concepții, credințe (religioase); a predica.

propovăduitór, -oáre, *propovăduitori, -oare*, s.m. și f. || Din *propovădui* || Persoană care propovăduiește; propagator, predicator.

propozíție, *propoziții*, s.f. || Din fr. *proposition*, lat. *propositio* (< *propositus*, part. lui *proponere*) || Cea mai mică unitate sintactică, prin care se exprimă o judecată, o idee. ● (Log.) Îmbinare de cuvinte care exprimă o idee completă.

proprietár, -ă, *proprietari, -e*, s.m. și f. || Din fr. *propriétaire*, lat. *proprietarius* || Titular al unui drept de proprietate; persoană care posedă un imobil (considerată în raport cu chiriașul său).

proprietáte, *proprietăți*, s.f. || Din fr. *propriété*, lat. *proprietas, -atis* || **1.** Dreptul de a deține, de a se folosi de un bun. ○ (Ec.) Formă socială, istorește determinată, de însușire a bunurilor materiale de către oameni, cunoscînd două tipuri fundamentale: proprietate obștească (socială) și proprietate privată. **2.** Obiect, bun aflat în proprietatea **(1)** cuiva. **3.** Însușire, caracteristică; caracter distinctiv. **4.** Calitate a unui cuvînt, a stilului etc. de a reda exact ideea care trebuie exprimată.

proprietăreásă, *proprietărese*, s.f. || Din *proprietar* || **1.** Soția unui proprietar. **2.** Deținătoare a unui imobil.

própriu, -ie, *proprii*, adj. || Din lat. *proprius*, fr. *propre* || **1.** Care aparține cuiva în mod exclusiv. ○ *Nume* (sau *substantiv*) *p.* = nume dat unui lucru sau unei ființe spre a le deosebi de alte lucruri sau ființe din aceeași categorie. **2.** Caracteristic, specific. **3.** Indicat, bun pentru... **4.** (Despre cuvinte) Care redă exact ideea ce trebuie exprimată. ○ *Propriu-zis* = de fapt, la drept vorbind. ● (Despre sensul unui cuvînt) De bază; natural, prim.

proptár, *proptare*, s.n. || Din *proptă* || Piesă la războiul de țesut țărănesc, făcută dintr-o scîndură cu crestături, cu care se împiedică derularea sulului pe care e înfășurată pînza țesută.

próptă, *propte*, s.f. || Din *propti* || (Reg.) Proptea.

propteá, *proptele*, s.f. || Din *propti* || Bucată de lemn, par, stîlp cu care se sprijină un gard, o poartă etc. ● (Fig., la pl.) Sprijin, protecție nemeritată.

proptí, *proptesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *podŭpрěti* || A sprijini (un gard, un zid etc.) cu o proptea; (tranz. și refl.) a (se) rezema de ceva.

propulsá, *propulsez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *propulser* || A imprima unui obiect, unui vehicul o mișcare de înaintare.

propulsáre, *propulsări*, s.f. Acțiunea de *a propulsa;* propulsie.

propúlsie, *propulsii*, s.f. || Din fr. *propulsion* || Exercitare a unei forțe de împingere asupra unui vehicul, pentru a provoca înaintarea lui.

propulsór, *propulsoare*, s.n. || Din fr. *propulseur* || Organ (elice, roată cu zbaturi) sau aparat (reactor) care, montate pe un vehicul, realizează propulsia acestuia.

propunătór, -oáre, *propunători, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *propune* || (Persoană) care propune ceva, care face o propunere.

propúne, *propún*, vb. III. Tranz. || Din lat. *proponere* || **1.** A supune dezbaterii și aprobării o părere, o soluție, un proiect etc. ● A da o sugestie, un sfat; a îndemna la o acțiune. **2.** A recomanda pe cineva pentru o funcție, pentru o misiune etc. **3.** Refl. A-și pune în gînd, a intenționa, a (se) hotărî să facă ceva.

propúnere, *propuneri*, s.f. Faptul de *a(-și) propune;* ceea ce supune cineva unei discuții ori recomandă în vederea unei alegeri sau unei aprobări.

próră, *prore*, s.f. || Din it. *prora* || Partea de dinainte a unei nave. || Și: **próvă** s.f.

proréctor, *prorectori*, s.m. || Din lat. *prorector*, germ. *Prorektor* || Locțiitor al rectorului, în învățămîntul superior.

proróc, *proroci*, s.m. || Din sl. *prorokŭ* || **1.** Predicator religios considerat de credincioși ca trimis al divinității pe pămînt și înzestrat cu darul de a prezice viitorul; profet. || Și: **prooróc** s.m.

prorocí, *prorocesc*, vb. IV. Tranz. || Din *proroc* || (În concepțiile religioase) A prezice viitorul, grație unei inspirații divine; *p. gener.* a prevesti evenimente viitoare. || Și: **proorocí** vb. IV.

prorocíre, *prorociri*, s.f. Faptul de *a prorocí;* ceea ce prorocește cineva; profeție. || Și: **prooroc íre** s.f.

prorogá, *proróg*, vb. I. Tranz. || Din lat. *prorogare*, fr. *proroger* || A depăși limitele prevăzute de lege pentru efectuarea unui act procesual. ● A prelungi durata unui termen prevăzut de lege.

prorogáre s.f. **1.** Acțiunea de *a proroga;* extindere a duratei unui termen prevăzut de lege. **2.** Depășire a competenței unui organ de jurisdicție.

proscéniu, *proscenii*, s.n. || Din lat., fr. *proscenium* || Parte a teatrului antic care cuprindea părțile denumite astăzi *scenă* și *avanscenă*.

proscomidíe s.f. || Din sl. *proscomidija* || **1.** Parte a liturghiei în care preotul pregătește pîinea și vinul pentru împărtășanie. **2.** Masă sau firidă în peretele de nord al altarului în care stau pregătite pîinea și vinul pentru împărtășanie.

proscríe, *proscriu*, vb. III. Tranz. || Din fr. *proscrire* (după *scrie*) || **1.** (În Roma antică) A osîndi la moarte fără forme de judecată, pentru infracțiuni de ordin politic. **2.** (Înv.) A îndepărta pe cineva din patrie, a exila, a surghiuni.

proscrípție, *proscripții*, s.f. || Din lat. *proscriptio*, fr. *proscription* || **1.** (În Roma antică) Condamnare la moarte fără judecată. **2.** (Înv.) Exil, surghiun.

proscrís, -ă, *proscriși, -se*, adj. || Din *proscrie* || (Înv.; adesea substantivat) Scos de sub scutul legilor, izgonit din patrie, exilat. **2.** (Despre idei, acțiuni) Interzis, oprit.

prosectór, *prosectori*, s.m. || Din lat. *prosector*, fr. *prosecteur* || (Med.) Persoană specializată în efectuarea autopsiilor.

prósie, *prosii*, s.f. (Pop.) Ogor arat și semănat prima dată după ce a fost lăsat necultivat doi sau trei ani.

proslăví, *proslăvesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *proslaviti* || A ridica în slăvi, a preamări.

proslăvíre, *proslăviri*, s.f. Acțiunea de *a proslăvi;* preamărire, laudă.

prosóp, *prosoape*, s.n. || Din ngr. *prosopon* „[pentru] față", *prosopis* „ștergar" || Obiect confecționat dintr-o bucată de țesătură, folosit pentru șters mîinile, fața, corpul după spălat.

prosopopée s.f. v. **prozopopee.**

prospătură, *prospături*, s.f. || Din *proaspăt* || Aliment proaspăt.

prospéct, *prospecte*, s.n. || Din lat. *prospectus* (part. lui *prospicere* „a privi înainte"), fr. *prospectus* || Afiș, broșură, pliant care conține date informative asupra unor lucrări ce urmează să apară, asupra unor produse puse în vînzare, asupra unor activități etc.

prospectá, *prospectez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *prospecter* || **1.** A cerceta un teren în vederea descoperirii unor zăcăminte de substanțe minerale utile. **2.** A cerceta cererea și oferta de mărfuri de pe o piață.

prospectáre, *prospectări*, s.f. Acțiunea de *a prospecta;* prospecțiune.

prospectívă, *prospective*, s.f. || Din fr. *prospective* || Cercetarea sistematică a viitorului, în funcție de schimbările, de datele și de coordonatele care pot fi prevăzute, în scopul creării unei viziuni globale, de largă aproximație, asupra evoluției accelerate a lumii moderne.

prospecțiúne, *prospecțiuni*, s.f. || Din fr. *prospection* || Acțiunea de a prospecta (1); stadiu în cercetarea geologică avînd ca scop descoperirea unor zăcăminte de substanțe minerale utile.

prospér, -ă, *prosperi, -e*, adj. || Din fr. *prospère* || Care se găsește sau se dezvoltă în condiții favorabile; înfloritor; căruia îi merge bine.

prosperá, *prospér*, vb. I. Intranz. || Din fr. *prospérer* || A se dezvolta în condiții favorabile, a progresa. || Prez. ind. și *prosperez*.

prosperáre, *prosperări*, s.f. Faptul de *a prospera.* ● Prosperitate.

prosperitáte s.f. || Din fr. *prospérité*, lat. *prosperitas, -atis* || Stare prosperă, înfloritoare; bunăstare, belșug; *spec.* progres, avînt economic.

prospețíme s.f. || Din *proaspăt* || Calitatea de a fi proaspăt, fraged, nou, tînăr. *Era o impresie de răcoare și prospețime peste orășelul din vale* (Camil Petrescu).

prost, proástă, *proști, proaste*, adj., s.m. și f. || Din sl. *prostŭ* || **1.** Adj., s.m. și f. (Om) lipsit de inteligență; nătărău, nerod. ○ Expr. *A face pe prostul* = a simula prostia. *Un prost și jumătate* = foarte prost. **2.** Adj., s.m. și f. (Om) naiv, credul. ○ Expr. *A-și găsi prostul* = a găsi omul pe care să-l poată înșela ușor. **3.** Adj., s.m. și f. (Înv.) (Om) din popor, de jos, de rînd; (om) simplu, neînvățat. **4.** Adj. De calitate inferioară, lipsit de valoare; necorespunzător, nesatisfăcător. ● (Adverbial; în legătură cu „a vorbi") Stricat, incorect. ● Nepriceput, nepregătit, neîndemînatic într-o meserie, într-o profesiune. **5.** Adj. (Despre știri, întîmplări, situații etc.) Care nemulțumește, mîhnește. ● (Despre vreme) Nefavorabil. **6.** Adj. Dăunător, neprielnic. ○ Expr. *Glumă proastă* (sau *de prost gust*) = glumă fără haz, care supără, jignește. *Vorbă proastă* = vorbă supărătoare sau injurioasă.

prostátă, *prostate*, s.f. || Din fr. *prostate;* gr. *prostates* „așezat înainte" || Organ musculos-glandular care înconjură porțiunea inițială a uretrei la bărbat.

prostatítă s.f. || Din fr. *prostatite* || Inflamație a prostatei, manifestată prin durere locală și micțiuni dificile.

prostălău, *prostălăi*, adj., s.m. || Din *prost* || Augmentativ al lui *prost;* prostănac.

prostănác, -ă, *prostănaci, -ce*, adj., s.m. și f. || Din *prost* || (Om) prost, nătîng.

prosternă, *prostérn*, vb. I. Refl. || Din fr. *prosterner* || A se înclina (pînă la pămînt) în fața cuiva, în semn de venerație, de supunere etc. || Prez. ind. și: *prosternéz.*

prosternáre, *prosternări*, s.f. Acțiunea de *a se prosterna.*

prostésc, -eáscă, *prostești*, adj. || Din *prost* || Care denotă prostie, lipsă de logică.

prostéște adv. || Din *prost* || Ca un prost, în mod prostesc. ○ Expr. *A rîde prostește* = a rîde fără motiv, atunci cînd nu e cazul.

prostí, *prostesc*, vb. IV. || Din *prost* || **1.** Refl. A-și pierde inteligența, puterea de a raționa, a deveni prost. ● A-și pierde cumpătul, dreapta judecată; a se zăpăci. ● (Despre lucruri) A-și pierde din calități, din valoare. **2.** Tranz. (Fam.) A induce pe cineva în eroare, a-l duce cu vorba, a-l înșela.

prostíe, *prostii*, s.f. || Din *prost* || **1.** Starea celui prost; faptă, comportare, vorbă de om prost. **2.** Vorbă, faptă lipsită de seriozitate, de importanță.

prostíl, *prostiluri*, s.n. || Din fr. *prostyle* || Edificiu antic prevăzut cu coloane numai la fațada principală.

prostíme s.f. || Din *prost* || (Înv.) Mulțime de oameni de rînd; gloată, norod.

prostít, -ă, *prostiți, -te*, adj. **1.** Zăpăcit, dezorientat; uluit. **2.** Care a fost indus în eroare; înșelat.

prostituá, *prostituez*, vb. I. || Din fr. *prostituer* || **1.** Refl. A practica prostituția. **2.** Tranz. (Fig.) A pîngări, a necinsti, a degrada.

prostituátă, *prostituate*, s.f. || Din fr. *prostituée* || Femeie care practică prostituția.

prostitúție s.f. || Din fr. *prostitution* || Fapta comisă de femeia care întreține raporturi sexuale cu diferite persoane, în scopul de a-și cîștiga mijloacele de existență.

prostován, -ă, *prostovani, -e*, adj. || Din *prost* || (Pop. și fam.) Prostănac.

prostovól, *prostovoale*, s.n. Unealtă de pescuit formată dintr-o plasă conică, prevăzută la margine cu greutăți de plumb care o trag la fundul apei și fac ca plasa să se strîngă în partea de jos cînd este scoasă din apă.

prostrăție s.f. || Din fr. *prostration*, lat. *prostratio, -onis* || Stare patologică manifestată printr-o indiferență totală față de ceea ce se petrece în jur, prin lipsă de reacție la excitațiile externe.

protactíniu s.n. || Din fr. *protactinium*, germ. *Protaktinium* || Element radioactiv din grupa actinidelor, produs de dezintegrare a uraniului.

protagoníst, -ă, *protagoniști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *protagoniste; proto-* + gr. *agonistes* „concurent" || **1.** Interpretul rolului principal într-o piesă de teatru, într-un spectacol de operă, într-un film. **2.** Reprezentant de frunte al unei mișcări, al unei teorii etc.; promotor.

protál, *protale*, s.n. || Din fr. *prothalle; pro-* + gr. *thallos* „ramură" || Corp vegetal în formă de lamă, rezultat din germinarea sporilor criptogamelor vasculare. Pe fața inferioară a protalului se formează organele de înmulțire (anteridiile și arhegoanele).

protargól s.n. || Din germ. *Protargol* || Preparat medicamentos cu acțiune antiseptică, întrebuințat mai ales în boli de ochi.

protáză, *protaze*, s.f. || Din fr. *protase; pro-* + gr. *tasis* „tensiune" || **1.** (Gram.) Prima parte a unei perioade condiționale, care cuprinde propozițiile secundare și a cărei consecință este exprimată în partea a doua a perioadei. **2.** Partea de la început a unei drame antice, care cuprinde expunerea subiectului.

protectór, -oáre, *protectori, -oare*, adj. || Din lat. *protector, -oris*, fr. *protecteur* || (Adesea substantivat) Care protejează ori favorizează pe cineva sau ceva. ● (Despre atitudini, comportări) Binevoitor.

protectorát, *protectorate*, s.n. || Din fr. *protectorat* || Formă de dependență a unui stat față de altul, instituită printr-un tratat, în care statul protector conduce politica externă a statului protejat, acesta păstrîndu-și o anumită autonomie internă.

protécție, (2) *protecții*, s.f. || Din lat. *protectio, -onis*, fr. *protection* || **1.** Faptul de a proteja; sprijin, ajutor dat cuiva de o persoană influentă; ocrotire. ○ *Protecția muncii* = ansamblu de măsuri avînd drept scop ocrotirea vieții și a sănătății celor ce muncesc, în timpul procesului de producție, și asigurarea condițiilor optime de muncă. *Protecția mediului înconjurător* = acțiune organizată de stat sau de o instituție națională ori internațională în scopul păstrării echilibrului ecologic, menținerii și ameliorării calității factorilor naturali, asigurării unor bune condiții de viață și de muncă.

protecționísm s.n. || Din fr. *protectionnisme* || Politică economică de protejare a activității economice indigene, prin măsuri de îngrădire a concurenței străine și de mărire a puterii producătorilor autohtoni.

protége vb. III v. **proteja.**

proteguí, *proteguiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *protege* || (Rar) A proteja.

protéic, -ă, *proteici, -ce*, adj. || Din fr. *protéique*, de la n. pr. *Proteu*, divinitate marină care avea capacitatea de a-și schimba mereu înfățișarea || Care își schimbă mereu forma; nestatornic. ● (Biol.) Care se referă la proteine, care conține proteine.

proteínă, *proteine*, s.f. || Din fr. *protéine* || Substanță organică complexă prezentă în celulele animale și vegetale, constituind factorul chimic fundamental al proceselor vii.

protejá, *protejez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *protéger*, lat. *protegere* „a acoperi" || **1.** A apăra, a păzi, a ocroti. **2.** A sprijini; a favoriza, a părtini. || Și: (înv.) **protége** vb. III.

protejáre, *protejări*, s.f. Acțiunea de *a proteja;* ocrotire, apărare. ● Favorizare.

proteját, -ă, *protejați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care se bucură de protecția cuiva; favorizat.

protést, *proteste*, s.n. || Din *protesta* || **1.** Faptul de a protesta; opoziție hotărîtă împotriva unei acțiuni, a unei măsuri considerate nedrepte. **2.** Act al unui guvern prin care acesta își manifestă dezacordul privind anumite măsuri luate de guvernul altui stat pe care le consideră contrare prevederilor unui tratat sau normelor de drept internațional.

protestá, *protestez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *protester* || A-și exprima dezaprobarea față de o hotărîre, față de o măsură etc. considerate nejuste; a contesta.

protestánt, -ă, *protestanți, -te*, adj., s.m. și f. || Din germ. *Protestant*, fr. *protestant* || **1.** Adj. Care ține de protestantism, care se referă la protestantism. **2.** S.m. și f. Adept al protestantismului.

protestantísm s.n. || Din fr. *protestantisme* || Nume dat doctrinelor religioase creștine (luterană, reformată, anglicană, unitariană) care s-au rupt de catolicism în sec. 16 prin mișcarea Reformei.

protestatár, -ă, *protestatari, -e*, adj. || Din fr. *protestataire* || Care conține un protest; (substantivat) persoană care protestează, care aderă la o acțiune de protest.

protestáție, *protestații*, s.f. || Din lat. *protestatio, -onis*, fr. *protestation* || (Înv.) Protest; act prin care se exprimă un protest.

protétic, -ă, *protetici, -ce*, adj. || Din fr. *prothétique* || **1.** Care se referă la proteză **(1). 2.** (Lingv.; despre sunete) Apărut prin proteză **(2).**

protéză, *proteze*, s.f. || Din fr. *prothèse; pro-* + gr. *thesis* „punere" || **1.** Aparat sau piesă care înlocuiește un membru, un organ sau o parte dintr-un membru al corpului omenesc, ori pe care se fixează dantura falsă. **2.** (Lingv.) Adăugarea unui sunet la începutul unui cuvînt, fără ca înțelesul cuvîntului să se schimbe.

protipendádă s.f. || Din ngr. *proti pentada* || Nume dat marii boierimi feudale, care se bucura de privilegii speciale; vîrfurile burghezo-moșierimii; *p. ext.* elită socială.

proto- || Din ngr. *protos*, fr. *proto-* || Element de compunere care înseamnă „primul" și care servește la formarea unor substantive.

protocól, *protocoale*, s.n. || Din lat. *protocollum*, germ. *Protokoll* || **1.** Ansamblul normelor și practicilor folosite cu prilejul unor acte cu caracter solemn, în special în raporturile diplomatice. **2.** Act, document în care se consemnează problemele dezbătute la un congres, la o conferință internațională, la o convorbire diplomatică etc. **3.** Reguli ale ceremonialului de stat. ● Reguli care trebuie respectate, în societate, în anumite situații.

protocolár, -ă, *protocolari, -e*, adj. || Din fr. *protocolaire* || Care ține de protocol, care se face potrivit regulilor protocolului.

protoiereu, *protoierei*, s.m. || Din ngr. *protoierefs* || Preot care conduce o protoierie **(2)**; protopop.

protoierie, *protoierii*, s.f. || Din *protoiereu* || **1.** Demnitatea, funcția de protoiereu; protopopie. **2.** Unitate administrativă bisericească formată din mai multe parohii.

protoistórie s.f. || Din fr. *protohistoire* (după *istorie)* || Perioadă intermediară între preistorie și istorie, corespunzînd epocii fierului.

protón, *protoni*, s.m. || Din fr. *proton* || Particulă elementară cu sarcină electrică pozitivă, care constituie nucleul atomului de hidrogen și, alături de neutron, intră în alcătuirea nucleelor atomice ale celorlalte elemente.

protónic, -ă, *protonici, -ce*, adj. || Din fr. *protonique* || (Despre sunete, silabe) Care se găsește înaintea silabei accentuate.

protoplásmă s.f. || Din fr. *protoplasme; proto-* + gr. *plasma* „obiect modelat" || Materia din care sînt formate organismele vii și care reprezintă substratul material caracteristic al vieții.

protopóp, *protopopi*, s.m. || Din sl. *protopopŭ* || Protoiereu.

protopopíe, *protopopii*, s.f. || Din *protopop* || **1.** Rangul și funcția de protopop; protoierie. **2.** Teritoriu aflat sub jurisdicția unui protopop.

protosínghel, *protosingheli*, s.m. || Din ngr. *protosyngellos* || Grad mînăstiresc inferior celui de arhimandrit.

prototíp, *prototipuri*, s.n. || Din fr. *prototype* || **1.** Model reprezentînd tipul original după care se realizează un obiect, un aparat etc. **2.** Primul exemplar al unei piese, al unui sistem tehnic, după care, dacă a fost omologat, se execută fabricația în serie. **3.** Exemplar ilustrativ, model desăvîrșit.

protozoár, *protozoare*, s.n. || Din fr. *protozoaire; proto-* + *zoon* „animal" || (La pl.) Încrengătură de animale inferioare unicelulare, microscopice; (și la sg.) animal din această încrengătură.

protuberánt, -ă, *protuberanți, -te*, adj. || Din fr. *protubérant*, lat. *protuberans, -ntis* (< *tuber* „excrescență") || Care constituie o protuberanță.

protuberánță, *protuberanțe*, s.f. || Din fr. *protubérance* || **1.** (Anat.) Parte proeminentă a unui organ. **2.** Nor de gaze incandescente care se observă la marginea discului solar.

protúre s.f. pl. Ordin de insecte inferioare lipsite de aripi, antene și ochi. Trăiesc în frunzare, sub scoarța copacilor etc.

proțáp, *proțapuri*, s.n. || Din sl. **pročepŭ*, bg. dial. *procap* || **1.** Prăjină groasă de lemn care se fixează la dricul carului și de care se prinde jugul. ● Prăjină, de obicei despicată la un capăt, avînd diverse utilizări. ○ Expr. *A umbla cu jalba în proțap* = a umbla cu reclamații, a cere cu insistență ceva. **2.** Înjghebare simplă din două bețe despicate la un capăt și înfipte în pămînt, între care se pune la fript pește, carne etc.

proțăpeálă, *proțăpeli*, s.f. || Din *proțăpi* || (Fam.) Faptul de a (se) proțăpi.

proțăpí, *proțăpesc*, vb. IV. || Din *proțap* || **1.** Tranz., intranz. și refl. (Reg.) A (se) înțepeni, a (se) fixa. **2.** Refl. (Fam.) A se opri (provocator) în fața cuiva; (fig.) a se îngîmfa.

proțăpíre, *proțăpiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) proțăpi*.

proțăpít, -ă, *proțăpiți, -te*, adj. **1.** Fixat, nemișcat, țeapăn. **2.** (Fam.; despre oameni) Sigur de sine; îngîmfat.

próvă s.f. v. **proră.**

provení, *provin*, vb. IV. Intranz. || Din fr. *provenir* || A-și avea originea, a se trage din...; a rezulta din...

proveniénță, *provenințe*, s.f. || Din fr. *provenance*, it. *provenienza* || Origine, obîrșie, provenire.

provensál, -ă, *provensali, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *provençal* || **1.** S.m. și f. Locuitor al Provenței. **2.** Adj. Care se referă la Provența (Provence) sau la populația ei; (substantivat, f.) limba vorbită în Provența.

provérb, *proverbe*, s.n. || Din fr. *proverbe*, lat. *proverbium* || Expresie populară de largă circulație, care cuprinde, într-o formulare sugestivă, de obicei metaforică, uneori ritmică sau rimată, o învățătură, o experiență de viață.

proverbiál, -ă, *proverbiali, -e*, adj. || Din fr. *proverbial* || **1.** Care se referă la proverbe, care are caracter de proverb. **2.** Care este foarte cunoscut, despre care s-a dus vestea. *Iubirea și îngrijirea ce știu a da oilor sînt... proverbiale* (Odobescu). ● Care a ajuns de pomină.

proviánt, *proviánturi*, s.n. || Din pol. *prowjant*, rus. *proviant*, germ. *Proviant* || Alimente, produse alimentare pentru aprovizionarea armatei.

providéntă s.f. || Din fr. *providence*, lat. *providentia* || (În concepțiile religioase) Înțelepciunea supremă a divinității; dumnezeire.

providențiál, -ă, *providențiali, -e*, adj. || Din fr. *providentiel* || Care este socotit ca dăruit, trimis de providență; care contribuie în mod miraculos la salvarea sau la fericirea cuiva; excepțional, deosebit.

provinciál, -ă, *provinciali, -e*, adj., s.m. și f. || Din lat. *provincialis*, fr. *provincial* || **1.** Adj. Din provincie; caracteristic provinciei. **2.** S.m. și f. Persoană care locuiește în provincie sau care provine din provincie; *p. ext.* persoană cu deprinderi stîngace, naive, lipsite de rafinament.

provincialísm, *provincialisme*, s.n. || Din fr. *provincialisme* || **1.** Cuvînt sau expresie caracteristică unei anumite provincii; regionalism. **2.** Atitudine, comportare specifică unui provincial.

próvincie, *provincii*, s.f. || Din lat. *provincia*, fr. *province* || **1.** Parte dintr-o țară, constituind o unitate geografică sau o diviziune administrativă. **2.** Teritoriu al unei țări, în afara capitalei. **3.** (În Roma antică) Teritoriu în afara Italiei, organizat și administrat de romani după cucerire.

provitamínă, *provitamine*, s.f. || *Pro-* + *vitamină* || Substanță care, introdusă în organism prin alimentație, este capabilă să se transforme într-o vitamină.

provízie, *provizii*, s.f. || Din fr. *provision*, lat. *provisio, -onis* || Produse necesare întreținerii, alimentării etc. unei gospodării, unui oraș, unei armate pentru un anumit timp.

provizorát, *provizorate*, s.n. || Din *provizoriu* || Caracterul a ceea ce este provizoriu; situație provizorie; timpul cît cineva sau ceva este provizoriu.

provizóriu, -ie, *provizorii*, adj. || Din lat. *provisorius*, fr. *provisoire* || (Adesea adverbial) Care durează numai un anumit timp; care se face numai pentru un anumit timp; temporar, vremelnic. ● (Adverbial) Deocamdată, pentru moment.

provocá, *provóc*, vb. I. Tranz. || Din fr. *provoquer*, lat. *provocare* || **1.** A determina, a cauza, a da naștere la..., a produce intenționat un proces, un fenomen. **2.** A atîța, a întărîta; a instiga. **3.** A chema pe cineva la o întrecere, la o luptă, la o discuție.

provocáre, *provocări*, s.f. Acțiunea de *a provoca;* atîțare, instigare, incitare. ● Invitare sau obligare la o întrecere. ● Cauzare, pricinuire.

provocatór, -oáre, *provocatori, -oare*, adj. || Din fr. *provocateur* || Care provoacă, întărîtă, atîță; (și substantivat) instigator. ● Care constituie cauza a ceva, care determină, pricinuiește ceva.

proxenét, -ă, *proxeneți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *proxénète* || Persoană care mijlocește prostituția, care îndeamnă sau constrînge pe cineva să practice prostituția.

próxim, -ă, *proximi, -e*, adj. || Din lat. *proximus* || Cel mai apropiat (în timp sau în spațiu). ○ *Gen. p.* = genul cel mai apropiat de noțiunea de definit.

proximitáte s.f. || Din fr. *proximité*, lat. *proximitas, -atis* || Apropiere imediată (în timp, în spațiu, în situație); vecinătate.

prozáic, -ă, *prozaici, -ce*, adj. || Din fr. *prosaïque* || (Despre stil, opere literare) Lipsit de valoare artistică, de calități stilistice; *p. ext.* banal, comun.

proza'ísm s.n. || Din fr. *prosaïsme* || Caracterul a ceea ce este prozaic; platitudine, banalitate.

prozatór, -oáre, *prozatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *prosateur* || Autor de opere literare în proză.

próză s.f. || Din fr. *prose*, lat. *prosa* || **1.** Mod de exprimare care nu este supus regulilor de versificație; operă literară care folosește acest mod de exprimare. **2.** Totalitatea operelor în proză **(1)** ale unui scriitor, ale unei epoci etc. **3.** Fapte sau lucruri mărunte, cotidiene.

prozelít, -ă, *prozeliți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *prosélite;* gr. *proselytos* „nou venit" || Persoană convertită de curînd la o religie, la o doctrină; adept nou și entuziast.

prozelitísm s.n. || Din fr. *prosélytisme* || Zel, strădanie de a face prozeliți. ● Atașament la o credință, la o doctrină etc.

prozódic, -ă, *prozodici, -ce*, adj. || Din fr. *prosodique* || Referitor la prozodie, care ține de prozodie.

prozódie s.f. || Din ngr. *prosodia*, fr. *prosodie* || Parte a poeticii **(3)** care se ocupă cu tehnica versificației sub raportul structurii versurilor.

prozopopée, *prozopopei*, s.f. || Din fr. *prosopopée*, lat. *prosopopeia;* cf. gr. *prosopon* „persoană" || Figură de stil prin care autorul pune să vorbească o persoană absentă, defunctă sau un personaj alegoric. || Și: **prosopopée** s.f.

prudént, -ă, *prudenți, -te*, adj. || Din lat. *prudens, -tis*, fr. *prudent* || Care se ferește de ceea ce este primejdios, de ceea ce poate să producă un neajuns; care preîntîmpină un pericol, un necaz etc. posibil; prevăzător, circumspect.

prudénță s.f. || Din lat. *prudentia*, fr. *prudence*, it. *prudenza* || Însușirea de a fi prudent; precauție, prevedere, circumspecție.

pruínă s.f. || Din fr. *pruine* || Strat fin care acoperă ca o brumă pieliță unor fructe.

prúji, *pruji*, s.f. || Din *pruji* || (Reg.) Glumă, anecdotă.

prují, *prujesc*, vb. IV. Intranz. (Reg.) A glumi, a spune anecdote. *Dumitale îți vine a pruji, ca totdeauna* (Sadoveanu).

prun, *pruni*, s.m. || lat. *prunus* || Pom fructifer din familia rozaceelor, înalt de 6—10 m, cu frunze eliptice, cu flori albe-verzui și cu fructe comestibile.

prúnă, *prune*, s.f. || Lat. *pruna* || Fructul prunului, de formă sferică, uneori alungită, de culoare vînătă sau gălbuie. Are un conținut bogat în zahăr și în vitamina C.

prunăríe, *prunării*, s.f. || Din *prun* || Livadă sau grădină cu pruni.

prunc, *prunci*, s.m. || Probabil lat.* *puerunculus* || (Înv. și pop.) Copil sugaci; *p. ext.* orice copil. *O văzu pe Rafira tînără, alăptînd la sîn un prunc dolofan* (Stancu).

prúncă, *prunce,* s.f. || Din *prunc* || (Înv. şi reg.) **1.** Copil (mic) de sex feminin. **2.** Fată tînără.

pruncíe s.f. || Din *prunc* || (Înv. şi pop.) Copilărie.

pruncucídere, *pruncucideri,* s.f. || *Prunc* + *ucidere* || Uciderea de către mamă a propriului copil, de curînd născut.

pruncucigáşă, *pruncucigaşe,* s.f. || *Prunc* + *ucigaşă* || Mamă care îşi ucide copilul nounăscut.

prund, *prunduri,* s.n. || Din sl. *prondŭ* || Pietriş mărunt; malul unei ape pe care se găseşte astfel de pietriş. ● Teren constituit din pietriş mărunt.

prundăráş, *prundăraşi,* s.m. || Din *prund* || Pasăre călătoare care trăieşte pe malul apelor, cu penele de culoare brună pe spate şi albe pe pîntece, cu două dungi albicioase pe cap şi pe piept.

prundíş, *prundişuri,* s.n. || Din *prund* || Prund loc cu mult prund.

prunduí, *prunduiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *prund* || A acoperi un drum (o alee, o cărare) cu prund.

prunduít, -ă, *prunduiţi, -te,* adj. (Despre drumuri, şosele, alei) Pe care s-a aşternut prund.

prunét, *pruneturi,* s.n. || Din *prun* || Livadă, grădină de pruni.

prurígo s.n. || Din fr. *prurigo* || Boală a pielii caracterizată printr-o erupţie de băşicuţe persistente şi însoţită de mîncărime.

prurít s.n. || Din fr. *prurit,* lat. *pruritus* (< *prurire* „a simţi mîncărime") || Mîncărime intensă a pielii, care apare în unele boli de piele sau în cursul unor afecţiuni generale.

prusác, -ă, *prusaci, -ce,* s.m. şi f., adj. || Din rus. *prusak* || **1.** S.m. şi f. Locuitor al Prusiei. **2.** Adj. Care se referă la Prusia sau la populaţia ei, care aparţine Prusiei sau populaţiei ei.

prúsic adj. || Din fr. *prussique* || *Acid prusic* = acid cianhidric.

psalm, *psalmi,* s.m. || Din sl. *psalmŭ* || **1.** Imn religios biblic la vechii evrei, care se cînta cu acompaniament de harfă (ulterior rostit şi la creştini). ● (La pl.) Colecţie formată din 151 de astfel de imnuri, cuprinsă în Vechiul Testament, şi care alcătuieşte psaltirea. **2.** Cîntec, poezie lirică.

psalmíst, *psalmişti,* s.m. || Din fr. *psalmiste* || Autor sau cîntăreţ de psalmi.

psalmodiá, *psalmodiez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *psalmodier* || A cînta sau a recita psalmi ori alte cîntări religioase. ● *P. gener.* A cînta sau a recita monoton.

psalmodíe, *psalmodii,* s.f. || Din fr. *psalmodie;* gr. *psalmos* „psalm" + *ode* „cîntare" || Melodie bisericească tărăgănată pe care se cîntă psalmi şi alte cîntări religioase. ● *P. gener.* Cîntare sau recitare monotonă.

psalmodiére, *psalmodieri,* s.f. Acţiunea de a *psalmodia;* mod specific de a cînta (psalmi).

psalt, *psalţi,* s.m. || Din ngr. *psaltis* || Cîntăreţ de strană în biserică; dascăl, cantor.

psaltichíe s.f. || Din ngr. *psaltiki* || Muzică vocală bisericească, specifică ritului ortodox.

psaltíre, *psaltiri,* s.f. || Din sl. *psaltirĭ,* ngr. *psaltyrion* || Carte de cult cuprinzînd o culegere de 151 de psalmi, atribuiţi regelui David, şi care face parte din Vechiul Testament.

pseudartróză, *pseudartroze,* s.f. || Din fr. *pseudarthrose* || Lipsă de consolidare a capetelor osoase într-o fractură, care are drept consecinţă crearea unei articulaţii false.

pseudo- || Din. gr. *pseudos* „minciună" || Element de compunere însemnînd „fals", care serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective.

pseudocultúră, *pseudoculturi,* s.f. || *Pseudo-* + *cultură* || Cultură falsă, aparentă.

pseudomorfóză, s.f. || Din fr. *pseudomorphose* || Proces de transformare fizică sau chimică a unui mineral, cu păstrarea formei cristalografice iniţiale.

pseudoním, *pseudonime,* s.n. || Din fr. *pseudonyme; pseudo-* + gr. *onoma* „nume" || Nume fictiv pe care îl adoptă mai ales scriitorii, pentru a-şi ascunde adevărata identitate.

pseudopód, *pseudopode,* s.n. || Din fr. *pseudopode; pseudo-* + gr. *pous, podos* „picior" || Prelungire mobilă provizorie a protoplasmei la amibe, leucocite etc., servind la locomoţie şi la prinderea hranei.

psihanalíst, -ă, *psihanalişti, -ste,* s.m. şi f. || Din fr. *psychanalyste* || Specialist (medic sau psiholog) care aplică psihanaliza în tratamentul bolilor neuropsihice; adept al psihanalizei.

psihanalític, -ă, *psihanalitici, -ce,* adj. || Din fr. *psychanalitique* || Care se referă la psihanaliză; care aparţine psihanalizei.

psihanalíză s.f. || Din fr. *psychanalyse;* gr. *psyche* „suflet" + *analysis* „analiză" || Concepţia lui S. Freud şi a adepţilor săi privind viaţa psihică, conştientă şi inconştientă. Conform acestei concepţii, tendinţele sau dorinţele profunde ale persoanei, care îşi au izvorul în impulsurile inconştiente, sînt alungate în subconştient, de unde tind să reapară sub o formă travestită. Reducînd dinamismul psihicului la cîteva tendinţe sexuale şi agresive, Freud minimalizează rolul mediului social şi biologizează comportamentul uman.

psihasteníe, *psihastenii,* s.f. || Din fr. *psychasthénie;* gr. *psyche* „suflet" + *astheneia* „slăbiciune" || Formă de nevroză caracterizată prin nehotărîre, nesiguranţă de sine, obsesii şi fobii.

psihiátric, -ă, *psihiatrici, -ce,* adj. || Din fr. *psychiatrique* || Care se referă la psihiatrie, care ţine de psihiatrie.

psihiatríe s.f. ||Din fr. *psychiatrie,* gr. *psyche* „suflet" + *iatreia* „vindecare" || Ramură a medicinii care studiază bolile psihice, tratamentul şi profilaxia lor.

psihiátru, *psihiatri,* s.m. || Din fr. *psychiatre;* gr. *psyche* „suflet" + *iatros* „medic" || Medic specialist în psihiatrie.

psíhic, -ă, *psihici, -ce,* s.n., adj. || Din fr. *psychique,* germ. *psyhisch* || **1.** S.n. Formă specifică de reflectare a realităţii, proprie animalelor superioare şi omului, produs al activităţii sistemului nervos; totalitatea fenomenelor şi proceselor prin care se realizează această

reflectare și care pot fi cognitive, afective și voliționale. ● Structură sufletească proprie cuiva. **2.** Adj. Care aparține psihicului (1), privitor la psihic.

psihofiziológic, -ă, *psihofiziologici, -ce,* adj. || Din fr. *psychophysiologique* || Care aparține psihofiziologiei, care se referă la psihofiziologie.

psihofiziologíe s.f. || Din fr. *psychophysiologie* || Ramură a psihologiei care studiază procesele psihologice în legătură cu cele fiziologice, pentru stabilirea influențelor activității psihice asupra funcțiilor neurovegetative.

psihológ, -ă, *psihologi, -ge,* s.m. și f. || Din fr. *psychologue* || **1.** Specialist în psihologie. **2.** Observator fin, cunoscător al vieții psihice omenești.

psihológic, -ă, *psihologici, -ce,* adj. || Din fr. *psychologique* || Privitor la psihologie, care aparține psihologiei. ○ *Moment p.* = moment potrivit pentru a influența pe cineva, pentru a determina ceva.

psihologíe s.f. || Din fr. *psychologie; psiho-* + gr. *logos* „studiu" || **1.** Știință care studiază psihicul, legitatea proceselor și însușirilor psihice ale persoanei (procesele afective, caracter, temperament etc.). **2.** Totalitatea fenomenelor psihice care caracterizează un individ sau o colectivitate.

psihologísm s.n. || Din fr. *psychologisme* || Tendință de a reduce fenomenele sau procesele logice, etice, sociologice etc. la fenomene psihice.

psihomotór, -oáre, *psihomotori, -oare,* adj. || Din fr. *psychomoteur* || Care se referă la mișcări a căror realizare implică activitatea nervoasă superioară.

psihopát, -ă, *psihopați-te,* s.m. și f. || Din fr. *psychopathe* || Persoană care suferă de psihopatie, care manifestă simptome de dezechilibru mintal.

psihopátic, -ă, *psihopatici, -ce,* adj. || Din fr. *psychopathique* || Care se referă la psihopatie, care ține de psihopatie.

psihopatíe, *psihopatii,* s.f. || Din fr. *psychopathie; psiho-* + gr. *pathos* „boală" || Stare psihică anormală, caracterizată prin tulburări de comportament, prin scăderea capacității de adaptare la condițiile de mediu.

psihopatologíe s.f. || Din fr. *psichopathologie* || Știință care se ocupă cu aspectele patologice ale activității psihice; patologia psihicului.

psihotéhnică s.f. || Din fr. *psychotechnique* || Ramură a psihologiei, apărută în sec. 20, care studiază problemele activității practice a oamenilor sub aspectul concret-aplicativ.

psihoterapíe s.f. || Din fr. *psychothérapie; psiho-* + gr. *therapeia* „tratament" || Metodă de tratament a unor boli prin folosirea factorilor psihici (cîștigarea încrederii și mobilizarea voinței bolnavului, folosirea sugestiei etc.).

psihóză, *psihoze,* s.f. || Din fr. *psychose* || **1.** Termen generic pentru bolile psihice caracterizate prin tulburări psihopatologice profunde (halucinatorii, delirante etc.) și lipsă conștiinței bolii; are de obicei ca urmare o alterare gravă a comportamentului și capacității de integrare socială. **2.** Obsesie, idee fixă.

psoriázis s.n. || Din fr. *psoriazis* || Boală de piele, foarte rezistentă la tratament, caracterizată prin descuamări abundente în diferite regiuni ale corpului.

pst interj. || Onomatopee || Cuvînt prin care se atrage atenția cuiva să tacă, să asculte.

pteridofíte, s.f. pl. || Din fr. *ptéridophytes; gr. pteris, -idos* „ferigă" + *phyton* „plantă" || Încrengătură de plante superioare cu corpul diferențiat în rădăcină, tulpină și frunze și care se înmulțesc prin spori (ex. feriga).

pterigóte s.f. pl. || Din gr. *pterygotos* „cu aripi" || Subclasă care include majoritatea insectelor, caracterizate în general prin prezența aripilor.

pterodactíl, *pterodactili,* s.m. || Din fr. *ptérodactyle; gr. pteron* „aripă" + *daktylos* „deget" || Gen de reptile evoluate din era secundară, de mărimea unei vrăbii, adaptate la zbor, dar care prezentau o dentiție redusă, în partea anterioară a ciocului.

pterozaurián, *pterozaurieni,* s.m. || Din fr. *ptérosaurien; gr. pteron* „aripă" + *sauros* „șopîrlă" || (La pl.) Ordin de reptile fosile adaptate pentru zbor, avînd aripi asemănătoare cu ale liliacului; (și la sg.) reptilă din acest ordin.

ptialínă s.f. || Din fr. *ptyaline; gr. ptyalon* „salivă" || Enzimă prezentă în salivă, care transformă amidonul din alimente în glucoză și maltoză, începînd astfel procesul de digestie.

ptiu interj. || Onomatopee || Cuvînt care sugerează acțiunea de a scuipa, exprimînd dezgust, dispreț sau mirare, surprindere etc.

ptomaínă, *ptomaine,* s.f. || Din fr. *ptomaïne; cf. gr. ptoma* „cadavru" || Substanță rezultată din putrefacția proteinelor animale.

ptóză, *ptoze,* s.f. || Din fr. *ptose; gr. ptosis* „cădere" || Fenomen patologic constînd în deplasarea în jos a unui organ sau a unor formațiuni anatomice, datorită slăbirii unor ligamente de susținere.

ptru interj. || Onomatopee || (Pop.) Cuvînt cu care se opresc caii din mers.

pubélă, *pubele,* s.f. || Din fr. *poubelle* || Recipient portabil în care se depun resturile menajere.

púber, -ă, *puberi, -e,* adj., s.m. și f. || Din lat. *puber,* fr. *pubĕre* || (Individ) ajuns la vîrsta pubertății.

pubertáte s.f. || Din lat. *pubertas, -atis,* fr. *puberté* || Perioadă a vieții omenești, cuprinsă între copilărie și adolescență, caracterizată prin accelerarea dezvoltării fizice, psihice și sexuale.

pubián, -ă, *pubieni, -e,* adj. || Din fr. *pubien* || Care aparține pubisului, privitor la pubis.

púbis, *pubise,* s.n. || Din fr. *pubis* || Os pereche care formează partea anterioară a centurii pelviene.

públic, -ă, *publici, -ce,* adj., s.n. || Din lat. *publicus,* fr. *public* || **1.** Adj. Care aparține tuturor, care privește pe toți; care provine de la o colectivitate. ○ *Opinia publică* v. *opinie.* **2.** Adj. Care are loc în fața unei colectivități, a unei adunări. **3.** Adj. De stat, al statului, al întregului popor. ○ *Învățămînt p.* = învățămînt controlat de stat. ● Care este pus la dispoziția

tuturor, care poate fi folosit de toată lumea. **4.** S.n. Colectivitate mare de oameni; mulțime, lume. ○ *În public* = în fața unui mare număr de oameni, în văzul lumii. *Marele public* = masele largi ale populației. **5.** S.n. Totalitatea persoanelor care asistă la un spectacol, la o conferință etc.

publicá, *públic*, vb. I. Tranz. || Din lat. *publicare* || A tipări (o carte, un articol); a da publicității, a difuza.

publicábil, -ă, *publicabili, -e*, adj. || Din *publica* || Care întrunește calitățile de a fi publicat, care poate fi publicat.

publicáre s.f. Acțiunea de *a publica;* tipărire.

publicáție, *publicații*, s.f. || Din fr. *publication* || Ceea ce se publică (carte, revistă etc.); *spec.* tipăritură care apare cu o anumită periodicitate.

publicíst, -ă, *publiciști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *publiciste* || Persoană care publică articole (cu caracter politic, social, cultural) în ziare și reviste.

publicístic, -ă, *publicistici, -ce*, adj., s.f. || Din *publicist* || **1.** Adj. Care se referă la publicistică **(2)** sau la publiciști, care aparține publiciștilor sau publicisticii. **2.** S.f. Ocupația, activitatea de publicist. **3.** S.f. Totalitatea publicațiilor (periodice) dintr-un anumit interval de timp; presă. ● Activitatea de publicist.

publicitár, -ă, *publicitari, -e*, adj. || Din fr. *publicitaire* || Care se referă la publicitate, care aparține publicității; care se ocupă de publicitate.

publicitáte s.f. || Din fr. *publicité* || Faptul de a face un lucru cunoscut publicului; răspîndire, difuzare în public. ● Mijloc de a face cunoscut un produs prin informarea cumpărătorului asupra calității, prețului etc. produsului respectiv. ○ *Mica p.* = rubrică sau pagină într-un ziar, în care se publică diferite anunțuri; anunțurile publicate în această rubrică. *A da publicității* = a anunța în mod public; a publica.

puc, *pucuri*, s.n. || Din engl. *puck* || Obiect de cauciuc de forma unui disc, folosit la jocul de hochei pe gheață.

púchină, *puchini*, s.f. (Reg.; mai ales la pl.) Urdoare.

puchinós, -oásă, *puchinoși, -oase*, adj. || Din *puchină* || (Reg.) Urduros; murdar. ● Neînsemnat, mic; sărac, sărăcăcios.

puchițél, *puchiței*, s.m. (La pl.) Picățele. *O stofă... cu puchițel galbeni mă ispiti să intru în prăvălia lui* (Brăescu).

puci, *puciuri*, s.n. || Din germ. *Putsch* || Acțiune armată a unui grup politic militar, care urmărește răsturnarea puterii de stat printr-un atac neașteptat.

puciós, -oásă, *pucioși, -oase*, adj., s.f. || Din *puți* || **1.** Adj. (Înv. și pop.) Care miroase urît (a sulf), puturos. ○ *Piatră pucioasă* v. *piatră.* **2.** S.f. (Pop.) Sulf.

pud, *puduri*, s.n. || Din rus. *pud* || Unitate (rusească) de măsură pentru greutăți, egală cu 16,38 kg.

púdel, *pudeli*, s.m. || Din germ. *Pudel* || Rasă de câini de mărime mijlocie, cu părul foarte lung și lățos, ușor de dresat, folosiți la vînatul păsărilor acvatice.

púdic, -ă, *pudici, -ce*, adj. || Din fr. *pudique*, lat. *pudicus* || Plin de pudoare, de candoare; rușinos, decent.

pudicitáte s.f. || Din fr. *pudicité* || Însușirea de a fi pudic; pudoare, rușine, sfială.

púding, *pudinguri*, s.n. || Din fr., engl. *pudding* || Preparat alimentar de origine engleză, făcut din făină, ouă, zahăr, grăsime de vacă, măduvă, prune și rom.

pudláj s.n. || Din fr. *puddlage* || Procedeu învechit de elaborare a oțelului, prin afinarea fontei în cuptoare speciale.

pudoáre, s.f. || Din fr. *pudeur*, lat. *pudor, -oris* || Atitudine decentă, sfială; *p. ext.* curățenie morală, castitate.

pudrá, *pudrez*, vb. I. || Din fr. *poudrer* || **1.** Tranz. și refl. A (se) da cu pudră (pe față). **2.** Tranz. A acoperi o suprafață cu un strat de pulbere, în scop tehnologic sau de protecție. ● A presăra (o prăjitură) cu un strat subțire de zahăr pudră.

pudráre s.f. Acțiunea de *a (se) pudra.*

pudrát, -ă, *pudrați, -te*, adj. Dat cu pudră (pe față). ● Acoperit, presărat cu un strat subțire dintr-un material pulverulent, cu zahăr pudră etc.

púdră, *pudre*, s.f. || Din fr. *poudre* || Pulbere fină, ușor parfumată, folosită în cosmetică. ● Substanță medicamentoasă sub formă de pulbere, folosită contra iritațiilor pielii. ● *Zahăr p.* = zahăr sub formă de pulbere.

pudriéră, *pudriere*, s.f. || Din fr. *poudrier* || Cutioară în care se ține pudra de fardat.

pudruí, *pudruiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *pudră* || (Înv.) A (se) pudra, a se da cu pudră.

puericultúră s.f. || Din fr. *puériculture* || Ramură a medicinii care studiază metodele și mijloacele necesare asigurării unei creșteri și dezvoltări armonioase a copiilor.

pueríl, -ă, *puerili, -e*, adj. || Din fr. *puéril*, lat. *puerilis* (< *puer* „copil") || De copil, copilăresc; copilăros; naiv.

puerperálă adj. || Din fr. *puérperal;* lat. *puerpera* „lăuză" || *Febră p.* = boală gravă a lăuzelor, cauzată de pătrunderea în uter a unui agent infecțios.

puf[1] interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de o suflare bruscă, de o persoană care fumează, de căderea unui corp pe o suprafață moale etc.

puf[2], **(4)** *pufuri*, s.n. || Din sl. **puhŭ*, bg. *puh* || **1.** Pene foarte scurte și moi care acoperă corpul puilor și, pe unele părți, al păsărilor adulte. ○ Expr. *A crește în puf* = a crește în confort. **2.** Perișori fini și moi care cresc pe obrazul oamenilor; început de barbă și de mustață. **3.** Peri scurți și moi care acoperă unele fructe sau semințe. **4.** Mic obiect de toaletă care servește la pudrat.

puf[3], *pufuri*, s.n. || Din fr. *pouf* || Scaun scund, fără spătar, de formă cilindrică, capitonat sau făcut din material plastic umplut cu aer.

pufăí, *púfăi*, vb. IV. Intranz. || Din *puf*[1] || **1.** A sufla cu zgomot pe nări; a pufni. ● A expira fumul de ţigară, producînd un zgomot înfundat. **2.** (Despre locomotive) A evacua aburul cu întreruperi ritmice şi zgomotoase.

pufăiálă, *pufăieli*, s.f. || Din *pufăi* || Pufăit.

pufăít s.n. Faptul de *a pufăi;* pufăială. *Pufăitul locomotivei subt bolta gării înăbuşea vocile* (Rebreanu).

púfnet, *pufnete*, s.n. || Din *pufni* || Pufnitură.

pufní, *pufnesc*, vb. IV. Intranz. || Din *puf*[1] || **1.** A sufla pe nări, cu zgomot scurt şi sacadat. ○ Expr. *A pufni de* (sau *în) rîs* ori (tranz.) *a-l pufni pe cineva rîsul* = a izbucni în rîs. **2.** (Despre locomotive) A da afară aburii cu un zgomot scurt şi sacadat.

pufnitúră, *pufnituri*, s.f. || Din *pufni* || Faptul de a pufni; aer expirat cu zgomot pe nări; pufnet.

pufoáică, *pufoaice*, s.f. || Din rus. *fufajka* (prin apropiere de *puf*[2]) || Haină scurtă matlasată.

pufós, -oásă, *pufoşi, -oase*, adj. || Din *puf*[2] || Acoperit cu puf; asemănător cu puful.

pufuléţ, *pufuleţi*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *puf*[2]. **2.** (La pl.) Produs alimentar preparat din mălai cu adaos de caşcaval, avînd aspectul unor tubuleţe.

pufulíţă, *pufuliţe*, s.f. || Din *puf*[2] || Gen de plante erbacee cu tulpina cilindrică acoperită cu peri lungi, cu flori roşii-roz, rar albicioase, răspîndite în regiunile temperate.

pugilísm s.n. || Din engl. *pugilism* || (Sport) Box[1], pugilistică.

pugilíst, *pugilişti*, s.m. || Din fr. *pugiliste* || Boxer.

pugilístic, -ă, *pugilistici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *pugilistique* || **1.** Adj. Care se referă la pugilism, care ţine de pugilism. **2.** S.f. Box[1].

púhav, -ă, *puhavi, -e*, adj. || Din scr. *buhav* || **1.** (Despre oameni) Cu carnea moale şi umflată; buhăit. **2.** (Despre alimente) Afînat, înfoiat; moale, spongios.

puhăví, *puhăvesc*, vb. IV. Refl. || Din *puhav* || A deveni puhav, a se buhăi.

puhói[1], *puhoaie*, s.n. || Din sl. *povonĭ* || **1.** Apă curgătoare umflată de ploi sau de topirea zăpezii, care se revarsă năvalnic; torent, şuvoi. ● Ploaie mare, torenţială. **2.** (Fig.) Mulţime, val de oameni (sau de alte fiinţe) care se deplasează năvalnic în aceeaşi direcţie.

puhoí[2], pers. 3 *puhoieşte*, vb. IV. Intranz. || Din *puhoi*[1] || A curge în cantitate mare, a se revărsa cu repeziciune şi cu forţă. ● (Fig.; despre oameni) A năvăli.

puhoiér, *puhoieri*, s.m. || Din *puhoi*[1] || Pasăre răpitoare asemănătoare cu uliul. *Străbat tînguirile paserilor ce se cheamă puhoieri şi care vestesc volburi ale talazurilor* (Sadoveanu).

pui[1], *pui*, s.m., interj. || Lat. *pullus* || **1.** S.m. Pasăre, de la ieşirea din ou pînă la maturitate; *p. ext.* orice animal de la naştere pînă la maturitate. ● *Spec.* Pui (**1**) de găină; carnea gătită a acestei păsări. **2.** S.m. (Fam.) Copil. ○ Expr. *(Nici) pui de om* = nimeni, ţipenie. ● (Fam.; adesea la vocativ) Termen de dezmierdare pentru un copil sau pentru bărbatul iubit. ● (Dă valoare de superlativ termenului la care se referă) *Pui de somn. Pui de bătaie. Pui de ger.* ● (Dă valoare de diminutiv termenului la care se referă) *Pui de pernă.* **3.** S.m. Plantă tînără, puiet; vlăstar, mlădiţă. **4.** S.m. (La pl.) Cusături mărunte decorative, pe pieptul şi pe mînecile cămăşilor ţărăneşti. **5.** Interj. Strigăt repetat cu care se cheamă puii sau alte păsări de curte.

puí[3], pers. 3 *puieşte*, vb. IV. Tranz. || Din *pui*[1] || (Reg.; despre păsări) A scoate pui.

puía-gáia s.f. art. || *Pui*[1] + *gaia* || *De-a puia-gaia* = numele unui joc de copii.

puiándru, *puiendri*, s.m. || Din *pui*[1] || Augmentativ al lui *pui;* pui mai măricel de pasăre sau de animal.

púică, *puici*, s.f. || Din *pui*[1] || **1.** Pui de găină de sex femeiesc; găină tînără. **2.** Termen de dezmierdare pentru o fată sau pentru o femeie (iubită).

puiculíţă, *puiculiţe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *puică*. **2.** Puică (**2**).

puicúţă, *puicuţe*, s.f. Diminutiv al lui *puică;* puiculiţă.

puiérniţă, *puierniţe*, s.f. || Din *pui*[1] || **1.** Instalaţie specială în care se cresc puii unor păsări de curte. **2.** Instalaţie de lemn, de forma unei troace, prevăzută cu un dispozitiv pentru alimentarea cu apă, folosită în crescătoriile de păstrăvi pentru dezvoltarea puietului.

puiét, (3) *puieţi*, s.m. || Din *pui*[1] || **1.** (La sg., cu sens colectiv) Larve de albine. **2.** (La sg., cu sens colectiv) Peşti mici, în prima perioadă de viaţă (servind la repopularea apelor). **3.** Nume generic dat plantelor lemnoase tinere care se transplantează în altă parte.

puişór, (1) *puişori*, s.m., **(2)** *puişoare*, s.n. **1.** S.m. Diminutiv al lui *pui* (**1, 2**). **2.** S.n. Pernă mică de pus sub cap.

puitór, *puitoare*, s.n. || Din *pune* || *P. de mine* = navă militară amenajată pentru plantarea minelor[1] (**2**) în fluvii şi în mări.

pul, *puluri*, s.n. || Din tc. *pul* || Fiecare dintre piesele rotunde de lemn care se folosesc la jocul de table.

pulberăríe, *pulberării*, s.f. || Din *pulbere* || Fabrică sau depozit de muniţii.

púlbere, *pulberi*, s.f. || Lat. *pulvis, -eris* || **1.** Material solid sub formă de particule foarte fine; praf, pudră. ○ Expr. *A ridica pe cineva din pulbere* = a scoate pe cineva dintr-o situaţie grea. **2.** *Spec.* (Înv.) Praf de puşcă. **3.** (Fig.) Mulţime, puzderie.

pulmón, *pulmoni*, s.m. || Din lat. *pulmo, -onis* || (Anat.) Plămîn.

pulmonár, -ă, *pulmonari, -e*, adj. || Din fr. *pulmonaire*, lat. *pulmonarius* || Care se referă la plămîni, care aparţine plămînilor, localizat în plămîni, de plămîni.

pulóvăr s.n. v. **pulover.**

pulóver, *pulovere*, s.n. || Din fr., engl. *pullover* || Obiect de îmbrăcăminte tricotat, care acoperă partea superioară a corpului şi se poartă, de obicei, peste cămaşă sau peste bluză. || Şi: **pulovăr** s.n.

pulpánă, *pulpane*, s.f. || Din *pulpă* || Fiecare dintre cele două părți de jos ale unei haine lungi. *Vîntul îi flutura pulpanele mantalei* (Rebreanu).

púlpă, *pulpe*, s.f. || Lat. *pulpa* || **1.** Partea musculoasă a piciorului dintre genunchi și gleznă. **2.** Țesut conjunctiv, bogat în vase și nervi, care se găsește în unele organe sau umple unele cavități osoase (ex. pulpă dentară). **3.** Partea moale, cărnoasă, a unor fructe.

puls, *pulsuri*, s.n. || Din lat. *pulsus*, fr. *pouls* || Dilatare și contractare ritmică a arterelor, provocată de pomparea sîngelui de către inimă. ○ Expr. *A prinde pulsul (unei situații)* = a-și da seama (de o situație, de felul cum decurg lucrurile, de intențiile cuiva).

pulsá, *pulsez*, vb. I. Intranz. || Din lat. *pulsare* || **1.** (Despre sînge) A circula în vasele sanguine. **2.** (Fig.; despre procese) A se desfășura într-un ritm viu; a fremăta, a palpita.

pulsár, *pulsari*, s.m. || Din engl. *pulsar* || Obiect cosmic emițător de radiounde sub formă de impulsuri periodice foarte scurte (pulsații), cuprinse între cîteva sutimi de secundă și cîteva secunde.

pulsatíl, -ă, *pulsatili, -e*, adj. || Din fr. *pulsatile* || Care se referă la puls, care aparține pulsului.

pulsáție, *pulsații*, s.f. || Din fr. *pulsation*, lat. *pulsatio, -onis* || **1.** Zvîcnire, bătaie a pulsului. ● (Fig.) Desfășurare ritmică a unui proces, a unui fenomen. **2.** (Fiz.) Mărime caracteristică proceselor periodice, proporțională cu frecvența; variație periodică a unei mărimi care nu-și schimbă semnul.

pulsométru, *pulsometre*, s.n. || Din fr. *pulsomètre* || Pompă pentru deplasarea apei prin presiunea exercitată de abur asupra acesteia.

pulsoreactór, *pulsoreactoare*, s.n. || Din fr. *pulsoréacteur;* lat. *pulsus* „împins" + fr. *réacteur* „reactor" || Propulsor cu reacție pentru avioanele supersonice.

pulverizá, *pulverizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *pulvériser*, lat. *pulverizare* || A transforma în pulbere un material solid. ● A transforma un lichid în picături foarte fine, cu ajutorul unui pulverizator. ● Tranz. și refl. (Fig.) A (se) distruge, a (se) nimici, a dispărea sau a face să dispară.

pulverizáre, *pulverizări*, s.f. Acțiunea de *a pulveriza*.

pulverizatór, *pulverizatoare*, s.n. || Din fr. *pulvérisateur* || Aparat folosit pentru pulverizare.

pulverulént, -ă, *pulverulenți, -te*, adj. || Din fr. *pulvérulent* || Care se prezintă sub formă de pulbere, de praf fin.

púma s.f. || Din fr. *puma* || Mamifer carnivor din familia felidelor, lung de peste 1 m, care trăiește în America; cuguar.

pumn, *pumni*, s.m. || Lat. *pugnus* || **1.** Palma închisă, cu degetele adunate și îndoite. ○ *Cît pumnul* = (mare sau mic) de dimensiunile pumnului. ○ Expr. *A-i vîrî cuiva pumnul în gură* = a împiedica pe cineva să vorbească sau să acționeze. *A rîde în pumni* = a rîde pe înfundate. ● Palmele strînse și adîncite în formă de cupă (pentru a putea reține un lichid). ○ *Un pumn de...* = o cantitate din ceva, cît încape în palme. **2.** Lovitură dată cu pumnul (1). **3.** Veche unitate de măsură pentru lungimi, egală cu aproximativ două treimi dintr-o palmă.

pumnál, *pumnale*, s.n. || Din *pumn* (după it. *pugnale*) || Armă formată dintr-o lamă scurtă cu două tăișuri și vîrf ascuțit, prinsă de un mîner.

pumnáș, *pumnași*, s.m. || Din *pumn* || Manșetă brodată la cămășile țărănești.

pumní, *pumnesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *pumn* || A (se) bate cu pumnii.

punci, *punciuri*, s.n. || Din engl., fr. *punch* || Băutură făcută dintr-un amestec de rom, zahăr, suc de lămîie sau de portocale etc.

punct, *punete*, s.n. || Din lat. *punctus* || **1.** Element fundamental al geometriei, care are toate dimensiunile nule, definit ca intersecția a două linii. ○ *P. de intersecție* = punct comun pe care îl au două figuri plane. ● Loc determinat pe o lungime sau pe o suprafață. **2.** Semn grafic mic, rotund, folosit ca semn de punctuație pentru a marca sfîrșitul unei propoziții sau fraze, prescurtarea unui cuvînt; semn pus deasupra literelor „i" și „j" etc. ○ *Două puncte* = semn de punctuație constînd din două puncte (2) așezate unul deasupra celuilalt, care arată că urmează o enumerare, o explicație, o concluzie sau o vorbire directă. *Punct și virgulă* = semn de punctuație constînd dintr-un punct așezat deasupra unei virgule, folosit pentru a despărți părțile componente ale unei perioade. *Puncte de suspensie* sau *puncte-puncte* = semn de punctuație constînd din trei sau mai multe puncte (2) așezate în linie orizontală, folosit pentru a marca o întrerupere în șirul gîndirii, acțiunii sau o omisiune dintr-un text reprodus. **3.** Pată mică rotundă pe un fond de altă culoare. **4.** Semn mic, rotund, pus la dreapta unei note muzicale pentru a-i prelungi durata cu încă o jumătate din valoarea ei. ● Semn convențional în formă de punct (2) care marchează localitățile pe hartă sau zarurile, piesele de domino etc. **5.** Model de cusătură sau de broderie. **6.** Loc determinat în spațiu. ○ *P. de plecare* (sau *de pornire*) = începutul unei acțiuni. **7.** *P. medical* (sau *sanitar*) = serviciu medical în fabrici, pe șantiere etc. **8.** Unitate de măsură care indică situația participanților la o competiție sportivă, la unele jocuri de societate etc. **9.** *P. tipografic* = unitate de măsură folosită în poligrafie pentru litere, spații, linii etc. **10.** Parte determinată a unei acțiuni, a unei probleme, a unei discuții etc.; moment, fază, etapă. ○ *La punct* = la momentul oportun. *Punct de vedere* = aspectul sub care cineva privește o problemă; mod de a gîndi. ○ Expr. *A pune la punct* = a regla un mecanism, un sistem tehnic pentru a funcționa bine. *A fi pus la punct* = a fi aranjat, îmbrăcat frumos, cu gust. *A pune pe cineva la punct* = a arăta cuiva ce se cuvine și ce nu, a-i da cuiva o lecție. *Pînă la un punct* = pînă la o anumită limită; într-o anumită măsură. **11.** Temperatură

fixă, caracteristică unui anumit fenomen; *punct critic* = stare critică.

punctá, *punctez*, vb. I. Tranz. || Din *punct* || **1.** A marca, a însemna cu puncte; a executa pe o suprafață o serie de semne sub forma unor puncte **(2);** (fig.) a scoate în evidență, a sublinia. **2.** A obține puncte **(8)** într-o întrecere sportivă; a ține evidența punctelor acumulate într-o astfel de întrecere.

punctáj, *punctaje*, s.n. || Din *punct* || **1.** Totalul punctelor acumulate de un sportiv sau de o echipă într-o competiție. **2.** Însemnare a punctelor mai importante ale unui plan de acțiune, ale unei expuneri.

punctáre, *punctări*, s.f. Acțiunea de *a puncta;* însemnare cu punctatorul pe suprafața unei piese a unor repere ce urmează să fie perforate.

punctát, -ă, *punctați, -te*, adj. Marcat. însemnat cu puncte; alcătuit din puncte.

punctatór, *punctatoare*, s.n. || Din *puncta* || Unealtă de oțel cu vîrf ascuțit, cu care se execută punctarea pe suprafața unei piese.

punctaveráj, *punctaveraje*, s.n. || Din fr. *point-avérage* (după *punct)* || Raportul dintre punctele înscrise și cele primite, care decide poziția într-un clasament general al sportivilor sau echipelor aflate la egalitate.

punctiformă, -ă, *punctiformi, -e*, adj. || Din fr. *punctiforme* || Care are forma sau dimensiunile unui punct.

punctuál, -ă, *punctuali, -e*, adj. || Din *punct* (după fr. *ponctuel)* || Care respectă întocmai termenele stabilite; (adverbial) la timp, la momentul stabilit.

punctualitáte s.f. || Din fr. *ponctualité* (după *punctual)* || Însușirea de a fi punctual; promptitudine în execuția unei lucrări.

punctuáție, *punctuații*, s.f. || Din fr. *ponctuation* (după punct) || Sistem de semne grafice (punctul, virgula, semnul întrebării, ghilimelele, linia de dialog, parantezele etc.) care au rolul de a marca în scris pauzele și intonația din vorbire, întreruperea șirului comunicării etc. ● Ramură a gramaticii care indică folosirea corectă a acestor semne.

púncție, *puncții*, s.f. || Din fr. *ponction*, lat. *punctio* || (Med.) Străpungere cu un ac special a unui vas, a unui țesut sau a peretelui unei cavități a organismului, pentru a extrage un lichid sau pentru a introduce un medicament.

púne, *pun*, vb. III. || Lat. *ponere* || **1.** Tranz. A face să stea undeva, a plasa; (tranz. și refl.) a (se) instala undeva, a (se) așeza într-un loc. ○ Expr. *A pune ceva la foc* = a expune ceva acțiunii focului (pentru a fierbe, a găti). *A pune în loc* = a înlocui. *A pune foc (la ceva)* = a incendia. *A pune ceva la cîntar* (sau *în cumpănă)* = a cumpăni, a chibzui în legătură cu ceea ce urmează să facă. *A (nu) pune gura pe ceva* = a (nu) gusta, a (nu) mînca. *A pune ochii* (sau *privirea) în pămînt* = a pleca privirea, în semn de jenă; a se rușina. *A pune osul* = a munci din greu. *A pune umărul* = a ajuta, a contribui la ceva. *A-și pune ceva în gînd* (sau *în cap, în minte)* = a avea intenția de a..., a plănui ceva. *A pune o vorbă (bună) pentru cineva* = a interveni în favoarea cuiva. *Unde mai pui că...* = fără a mai socoti că.... *A pune pe cineva la zid* = **a)** a împușca; **b)** a condamna, a dezaproba. *A-și pune capul* (sau *gîtul) pentru cineva* = a-și primejdui viața apărînd, ajutînd pe cineva; a garanta pentru cineva. (Refl.) *A se pune bine cu* (sau *pe lîngă) cineva* = a-i intra în voie cuiva (pentru a obține avantaje). ● Refl. A se depune, a se așterne, a se așeza. **2.** Tranz. A așeza pe cineva într-o situație nouă, într-un post; a numi într-un rang, într-o demnitate; a face ca cineva să ajungă într-o anumită stare. **3.** Tranz. și refl. A (se) așeza într-un anumit fel, într-o anumită poziție. **4.** Tranz. A așeza în locul cel mai potrivit sau dinainte stabilit; a depune la locul lui sau într-un anumit loc față de alte obiecte; a aranja, a orîndui. *A pune caii la trăsură* = a înhăma. ● A planta, a sădi, a semăna. **5.** Tranz. și refl. A(-și) așeza pe corp un obiect de îmbrăcăminte; a (se) îmbrăca, a (se) încălța. **6.** Tranz. A depune (bani sau alte bunuri) spre păstrare sau fructificare. ○ Expr. *A pune deoparte* = a economisi. **7.** Tranz. A institui, a hotărî, a stabili: *a pune o taxă; a pune un diagnostic.* **8.** Refl. recipr. A se lua la întrecere, a se măsura cu cineva. **9.** Tranz. A sili, a obliga pe cineva să facă un anumit lucru. ● A îmboldi, a asmuți. **10.** Refl. A începe ceva, a se apuca cu stăruință de un anumit lucru. ○ Expr. *A se pune cu gura pe cineva* = a insista energic pe lîngă cineva. *E pus pe...* = e gata să... **11.** Tranz. *A pune pe cineva la încercare* = a încerca pe cineva pentru a-i cunoaște valoarea. *A pune în primejdie* = a primejdui. *A pune iscălitura* = a iscăli. *A pune stăpînire pe cineva sau pe ceva* = a face stăpîn pe cineva sau ceva.

púnere s.f. Acțiunea de *a (se) pune.* ○ *P. la pămînt* = defect în funcționarea unei instalații electrice, constînd în stabilirea unei legături accidentale între conductele electrice sub tensiune și pămînt.

pungáș, *pungași*, s.m. || Din *pungă* || Hoț de buzunare, borfaș.

púngă, *pungi*, s.f. || Din lat. *punga* || **1.** Săculeț de piele, de material plastic etc., cu una sau cu mai multe despărțituri, în care se țin banii. ○ Expr. *A-și dezlega punga* = a fi darnic. *A fi gros la pungă* = a fi bogat. *A-și strînge* (sau *a-și face) gura pungă* = a avea o senzație de contractare a buzelor din cauza unui aliment astringent. **2.** Săculeț făcut din hîrtie sau din alt material, servind ca ambalaj pentru diferite obiecte. **3.** Umflătură a pielii (mai ales la ochi).

pungăli, *pungălesc*, vb. IV. Trnz. || Din *pungă* || (Pop.) A coase cu împunsături rare, neregulate.

pungășeálă, *pungășeli*, s.f. || Din *pungăși* || (Fam.) Pungășie.

pungăși, *pungășesc*, vb. IV. Tranz. || Din *pungaș* || A fura (mai ales bani din buzunar); a înșela, a escroca.

pungășíe, *pungășii*, s.f. || Din *pungaș* || Furt, hoție; înșelătorie, escrocherie.

pungí, *pungesc*, vb. IV. Tranz. || Din *pungă* || *A-și pungi gura* (sau *buzele)* = a-și strînge și încreți buzele.

pungulíță, *pungulițe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *pungă*. **2.** Denumire dată unor specii de plante erbacee din familia cruciferelor, cu frunze simple, nedivizate, cu flori albe, roz sau violete și cu fructe silicule.

puni s.m. pl. || Din lat. *Puni* || Nume dat cartaginezilor de către romani.

púnic, -ă, *punici, -ce*, adj. || Din lat. *punicus*, fr. *punique* || Care se referă la Cartagina sau la locuitorii ei, care aparține Cartaginei sau locuitorilor ei.

punitív, -ă, *punitivi, -e*, adj. || Din fr. *punitif* || Care pedepsește, destinat să pedepsească.

púnte, *punți*, s.f. || Lat. *pons, -tis* || **1.** Pod îngust, peste un șanț, peste o apă mică, folosit numai de pietoni. ○ Expr. *Punte de scăpare* = mijloc de a scăpa dintr-o situație dificilă. **2.** Planșeu care împarte o navă în etaje sau acoperă etajul superior. **3.** Pod suspendat sau mobil care leagă vasele de chei.

pupá, *pup*, vb. I. Tranz. și refl. recipr. || Lat. **puppare* || (Fam.) A (se) săruta. ○ Expr. (Refl. recipr.) *A se pupa în bot cu cineva* = a se înțelege bine cu cineva, a se afla în relații de intimitate.

pupát, *pupaturi*, s.n. (Fam.) Faptul de *a (se) pupa;* sărut.

púpă[1], *pupe*, s.f. || Din fr. *poupe* || Partea de dinapoi a unei nave. *Deodată începe să-ți bată vîntul în pupă* (Cezar Petrescu).

púpă[2], *pupe*, s.f. || Din lat. *pupa* „fetiță" || (Zool.) Nimfă **(2),** crisalidă.

pupăcióș, -oásă, *pupăcioși, -oase*, adj. || Din *pupa* || (Fam.) Căruia îi place să (se) sărute.

pupătúră, *pupături*, s.f. || Din *pupa* || (Fam.) Sărutare.

púpăză, *pupeze*, s.f. || Cuv. autohton || Pasăre călătoare insectivoră, cu cioc lung și curbat și cu un moț de pene portocalii pe cap, dispuse în formă de creastă.

pupezéle s.f. pl. || Din *pupăză* || Plantă erbacee de pădure, din familia leguminoaselor, cu flori purpurii la început, apoi albăstrii, dispuse în raceme.

pupíl, -ă, *pupili, -e*, s.m. și f. || Din lat. *pupillus*, fr. *pupille* || Minor aflat sub tutela unei persoane.

pupílă, *pupile*, s.f. || Din fr. *pupille*, lat. *pupilla* || Deschizătură din mijlocul irisului, prin care pătrunde lumina în ochi; lumina ochiului. Are și rolul de a adapta vederea, în funcție de luminozitate și de distanță.

pupítru, *pupitre*, s.n. || Din fr. *pupitre* || **1.** Masă cu suprafața înclinată, care servește la scris, citit, desenat etc.; partea de deasupra a unei bănci de școală. **2.** Suport înclinat pe care muzicanții își așază notele. ○ *La pupitru* = la conducerea unei orchestre, ca dirijor. **3.** *Pupitru de comandă* = dispozitiv în formă de masă sau de tablou în care sînt montate mecanismele de transmis comenzile unei instalații.

pur[1], *puri*, s.m. || Lat. *porrum* || Plantă erbacee cu frunze lungi și înguste și cu flori purpurii, dispuse în umbele.

pur[2], **-ă,** *puri, -e*, adj. || Din lat. *purus*, fr. *pur* || **1.** Care nu conține elemente străine; curat, neamestecat. **2.** Nealterat, neviciat; (fig.) nepătat, neprihănit. ● Veritabil, autentic. ○ *Pur și simplu* = nimic altceva decît..., numai și numai... **3.** (Despre voce, sunete) Limpede, cristalin.

puradél, *puradei*, s.m. || Din țig. *purdé* || (Fam.) Copil de țigan; *p. gener.* copil.

purceá, *purcele*, s.f. || Lat. *porcella* || Puiul de sex feminin al scroafei. || Și: **purcícă** s.f.

purcéde, *purcéd*, vb. III. Intranz. || Lat. *procedere* || **1.** A porni la drum, a pleca; a începe o acțiune. **2.** A izvorî, a proveni din... **3.** (Înv.) A deveni. ○ Expr. *A purcede grea* = a rămîne însărcinată. || Perf. s. *purcesei*, part. *purces.*

purcél, *purcei*, s.m. || Lat. *porcellus* || Puiul scroafei (în special de sex masculin); *p. gener.* porc tînăr. ○ Expr. (Fam.) *Cu cățel cu purcel* = cu toții, cu toată familia; cu tot avutul.

purcícă s.f. v. **purcea.**

purcói, *purcoaie*, s.n. || Din *porc* || Grămadă de fîn sau de paie; căpiță.

purgatív, -ă, *purgativi, -e*, adj., s.n. || Din fr. *purgatif*, lat. *purgativus* || (Medicament) care favorizează evacuarea materiilor fecale din organism.

purgatóriu s.n. || Lat. *purgatorium*, it. *purgatorio* || (În religia catolică) Loc imaginar în care sufletele morților cu păcate mai ușoare s-ar purifica înainte de a intra în paradis.

purgáție, *purgații*, s.f. || Din fr. *purgation*, lat. *purgatio* || Faptul de a elimina materiile fecale.

puricá, *púric*, vb. I. || Lat. *pulicare* || **1.** Tranz. și refl. A (se) curăța de purici. **2.** Tranz. (Fam.) A examina ceva cu de-amănuntul.

puricáriță, *puricariițe*, s.f. || Din *purice* || Plantă erbacee din familia compozitelor, înaltă pînă la 50 cm, cu tulpina cenușie, păroasă și cu flori galbene cu miros neplăcut. Crește prin locuri umede.

púrice, *purici*, s.m. || Lat. *pulex, -icis* || **1.** Insectă mică, lipsită de aripi, care trăiește ca parazit pe om sau pe unele animale. ○ Expr. *A i se face inima cît un purice* = a fi foarte speriat. (Fam.) *A nu face mulți purici undeva* = a nu sta mult undeva. **2.** Nume dat mai multor specii de insecte mici, care trăiesc pe frunzele plantelor. **3.** *Purice de apă* = gen de crustaceu de apă dulce, lung de 1—4 mm.

purificá, *purific*, vb. I. Tranz. || Din fr. *purifier*, lat. *purificare* || A face să fie pur, îndepărtînd impuritățile; a curăța. ● (Tehn.) A epura. ● Refl. și tranz. A deveni sau a face să devină pur din punct de vedere moral.

purificáre, *purificări*, s.f. Acțiunea de *a (se) purifica.* ○ *Purificarea apei* = epurarea apei.

purificatór, -oáre, *purificatori, -oare*, adj. || Din fr. *purificateur* || Care purifică. ● (Tehn.) Epurator.

púrim s.n. || Din ebr. *purim* || Sărbătoare religioasă mozaică, celebrată la începutul primăverii.

purínă, *purine*, s.f. || Din fr. *purine* || Compus organic heterociclic, unitate de bază a acidului uric.

purísm s.n. || Din fr. *purisme* || Tendință exagerată de a elimina dintr-o limbă elementele socotite străine.

purist, -ă, *puriști, -ste,* s.m. și f., adj. || Din fr. *puriste* || **1.** S.m. și f. Adept al purismului. **2.** Adj. Care se referă la purism; care practică purismul.

puritán, -ă, *puritani, -e,* s.m. și f., adj. || Din fr. *puritain* || **1.** S.m. și f. Adept al puritanismului; *p. ext.* persoană de o moralitate excesivă. **2.** Adj. Privitor la puritanism, care aparține puritanismului; *p. ext.* care profesează sau afișează o morală excesivă.

puritanísm s.n. || Din fr. *puritanisme* || Doctrină a unei secte prezbiteriene engleze, caracterizată prin epurarea cultului de orice rămășițe ale catolicismului și printr-o morală rigidă.

puritáte s.f. || Din lat. *puritas, -atis* || Faptul de a fi pur; curățenie, claritate, limpezime. ◆ (Fig.) Nevinovăție, candoare, castitate.

purjá, *purjez,* vb. 1. Tranz. || Din fr. *purger* || A efectua o purjare.

purjáre, *purjări,* s.f. Curățire a unei instalații de impurități, în timpul funcționării.

puróI, *puroaie,* s.n. || Lat. **puronium* || Materie lichidă vîscoasă, de culoare galbenă-verzuie, care se formează în răni sau în abcese în urma unei infecții.

puroiá, pers. 3 *puroiază,* vb. I. Intranz. || Din *puroi* || (Despre răni, abcese) A elimina puroi; a supura.

púrpură, *purpure,* s.f. || Din lat. *purpura* || **1.** Materie colorantă roșie-închisă, preparată pe cale sintetică (în vechime fiind extrasă din sucul unor moluște). **2.** Stofă plușată vopsită cu purpură **(1)**; haină făcută dintr-o astfel de stofă, purtată în trecut de regi și de împărați. **3.** (Med.) Apariția pe piele și pe mucoase a unor pete roșii, hemoragice, datorită ruperii capilarelor sangvine. Apare în unele boli infecțioase, alergice, în intoxicații etc.

purpurínă, *purpurine,* s.f. || Din fr. *purpurine* || Materie colorantă roșie-cafenie, extrasă din rădăcina unor plante sau obținută sintetic și folosită în vopsitorie.

purpuríu, -íe, *purpurii,* adj. || Din *purpură* || De culoare roșie-închisă (culoarea purpurei).

pursînge adj. invar. || *Pur* + *sînge* (după fr. *pur-sang*) || (Despre cai) De rasă pură.

purtá, *port,* vb. I. || Lat. *portare* || **1.** Tranz. A ține pe cineva sau ceva în mînă, în brațe, în spinare și a-l transporta în altă parte. ○ Expr. *A purta pe cineva pe palme* = a avea o grijă deosebită de cineva, a răsfăța. ● A conduce, a călăuzi pe cineva. ● (Despre mijloace de locomoție) A duce, a căra. **2.** Tranz. (Despre gravide) A-și duce sarcina. ● (Fig.) A suporta, a suferi, a răbda (o boală, un necaz). **3.** Refl. (Reg.) A merge, a se îndrepta spre... **4.** Tranz. A folosi un anumit obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte, a fi îmbrăcat sau încălțat cu... ○ Expr. (Refl.) *Se poartă* = e la modă. **5.** Refl. A se comporta, a se manifesta (din punctul de vedere al conduitei). **6.** Tranz. A avea anumite sentimente, atitudini; a nutri. ○ Expr. *A purta dușmănie* (sau *pică*) = a dușmăni. **7.** Tranz. A poseda, a deține, a avea (un nume). ● A avea, a ține asupra sa (pentru a se folosi la nevoie). **8.** Tranz. A întreține, a duce, a susține (o discuție, o conversație). ● *A purta un război* = a se război, a se lupta. **9.** Tranz. (Despre obiecte) A avea imprimat, gravat (un semn distinctiv).

purtáre, *purtări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) purta.* **2.** Fel, mod de a se comporta; conduită, atitudine în societate. **3.** Folosire, întrebuințare. ○ Expr. *A lua un lucru la purtare* = a începe să întrebuințeze un lucru (un obiect de îmbrăcăminte) în mod obișnuit, zilnic. (Fam.) *A-și lua nasul la purtare* = a deveni obraznic.

purtát[1] s.n. **1.** (Pop.) Fel, mod de a se îmbrăca. **2.** Utilizare, întrebuințare (a unui obiect de îmbrăcăminte).

purtát[2], -ă, *purtați, -te,* adj. (Despre îmbrăcăminte) Uzat, vechi.

purtátor, -oáre, *purtători, -oare,* adj., s.m. și f. || Din *purta* || (Persoană) care poartă, care duce ceva.

purulént, -ă, *purulenți, -te,* adj. || Din fr. *purulent* || (Despre răni, bube) Care elimină puroi, care supurează.

púrurea adv. v. **pururi.**

púruri adv. || Probabil cuv. autohton || Totdeauna, veșnic. ○ *De-a pururi* = (pentru) totdeauna. || Și: **púrurea** adv.

pus, -ă, *puși, -se,* adj. || Din *pune* || Așezat. ○ *Masă pusă* = masă pregătită (cu farfurii, tacîmuri etc.).

puséu, *puseuri,* s.n. || Din fr. *poussée* || **1.** Acces al unei boli. **2.** (Fig.) Izbucnire, avînt spontan, elan.

púsnic, -ă, s.m. și f. v. **pustnic.**

pústă, *puste,* s.f. || Din magh. *puszta* || Cîmpie întinsă; stepă.

pustíe s.f. v. **pustiu.**

pustietáte, *pustietăți,* s.f. || Din *pustiu* || **1.** Regiune lipsită de vegetație (și nelocuită); deșert. ● Loc izolat, puțin umblat. **2.** Singurătate, izolare.

pustíi, *pustiesc,* vb. IV. || Din *pustiu* || **1.** Tranz. A preface locuri fertile ori populate în pustiu; a devasta, a distruge. **2.** Refl. A se refugia; a pribegi.

pustíire, *pustiiri,* s.f. Acțiunea de *a (se) pustii;* distrugere, devastare, nimicire. ● (Concr.) Pustiu.

pustíit, -ă, *pustiiți, -te,* adj. Prefăcut în pustiu, lipsit de viață, părăsit; devastat, prădat.

pustiitór, -oáre, *pustiitori, -oare,* adj. || Din *pustii* || Care pustiește, distrugător, devastator.

pustiu, -íe (1, 2) *pustii,* adj., **(3)** *pustiuri,* s.n. || Din bg. *pustinja* || **1.** Adj. (Despre locuri) Lipsit de vegetație (și nelocuit); lipsit de viață, de mișcare; aflat în paragină, în ruină. **2.** Adj. Singur, izolat, stingher. **3.** S.n. Ținut lipsit de vegetație (de obicei acoperit cu nisip) și nepopulat (sau puțin populat); deșert. ○ *În pustiu* = în zadar, degeaba. || Și: **pustíe** s.f.

pústnic, -ă, *pustnici, -ce,* s.m. și f. || Din sl. *pustynikŭ* || Călugăr care trăiește departe de lume, ducînd o viață aspră; sihastru, schimnic, ascet, anahoret. ● (Fig.) Persoană care duce o viață retrasă și aspră. || Și: **púsnic** s.m.

pustnicíe s.f. || Din *pustnic* || Viață de pustnic; sihăstrie. ● (Fig.) Viață retrasă și aspră pe care o duce cineva.

pústulă, *pustule*, s.f. || Din fr. *pustule*, lat. *pustula* || Bubuliță plină de puroi, cauzată de o infecție.

pustulós, -oásă, *pustuloși, -oase*, adj. || Din fr. *pustuleux* || Cu pustule, plin de pustule.

pușcáș, *pușcași*, s.m. || Din *pușcă* || Soldat înarmat cu pușcă. ● (Rar) Vînător.

pușcă, *puști*, s.f. || Din magh. *puska* || **1.** Armă de foc portativă, cu țeavă lungă, care trage lovitură cu lovitură, fiind manevrată manual. ○ Expr. *Gol pușcă* = a fi complet dezbrăcat; **b)** fără avere, sărac. *A se duce ca din pușcă* = a pleca foarte repede. **2.** *Pușcă-mitralieră* = armă de foc asemănătoare cu puș-ca (1), cu care se pot executa lovituri în serie, încărcarea și descărcarea făcîndu-se automat. **3.** (În evul mediu) Denumire generală pentru tunuri.

pușcăriáș, -ă, *pușcăriași, -e*, s.m. și f. || Din *pușcărie* || Persoană care este (sau a fost) deținută într-o pușcărie.

pușcărie, *pușcării*, s.f. || Din *pușcă* || Închisoare, temniță.

pușeheá, *pușchele*, s.f. || Lat. **pustella* || (Pop.) Umflătură mică, dureroasă, formată pe limbă. ○ Expr. *Pușchea pe limbă(-ți)*, se spune aceluia care anunță sau prevestește ceva neplăcut (pentru ca cele prevestite să nu se împlinească).

pușcóci, *pușcoace*, s.n. || Din *pușcă* || Jucărie făcută dintr-o țeavă de lemn de soc, cu care copiii împușcă cu gloanțe de cîlți, ori dintr-o tulpină de cucută, servind pentru a împroșca cu apă.

pușculiță, *pușculițe*, s.f. || Din *pușcă* || **1.** Diminutiv al lui *pușcă*. **2.** Cutie sau vas mic, prevăzut cu o deschizătură îngustă, în care se introduc, pentru păstrare, banii economisiți.

pușlamá, *pușlamale*, s.f. || Cf. tc. *puşt* „desfrînat" || Om de nimic, secătură, lichea; om fără ocupație, care trăiește din expediente.

puștăn, *puștăni*, s.m. || Din *puști* || (Fam.) Băiețandru.

puștăncă, *puștănce*, s.f. || Din *puștăn* || (Fam.) Fată tînără, fetișcană; puștoaică.

puști, *puștă*, s.m. || Din tc. *puşt* „desfrînat" || (Fam.) Băiat tînăr; băiețaș; copil strengar.

puștăoáică, *puștăoaice*, s.f. || Din *puști* || (Fam.) Fetișcană, puștancă.

putéa, *pot*, vb. II. Tranz. || Lat. **potere* || **1.** A avea puterea sau condițiile, posibilitatea de a înfăptui un lucru. ○ Expr. *Cît îi poate cuiva capul* (sau *pielea, cojocul*) = cît este în stare să facă cineva ceva. *A nu mai putea de...* = **a)** a fi copleșit (de un sentiment, de o senzație puternică); **b)** (fam.) a nu-i păsa, a nu se sinchisi de cineva sau ceva. **2.** A fi posibil sau probabil ca un lucru să se întîmple. ○ Refl. impers. *Se poate* = e posibil. ○ Expr. *Se prea poate* = e posibil. (Adverbial) *Poate* = e posibil, e cu putință. *Peste poate* = imposibil. **3.** A avea permisiunea sau dreptul de a face ceva; (refl. impers.) a fi permis, îngăduit.

putére, *puteri*, s.f. **1.** Faptul de *a putea;* capacitatea de a realiza ceva; forță fizică, vigoare, tărie. ○ *În putere* = puternic, sănătos. *În (toată) puterea vîrstei* = în floarea vîrstei, în plină vigoare. *Din toate puterile* = cu toate forțele. ○ Expr. *A-i sta cuiva în putere* = a avea capacitatea sau posibilitatea de a face ceva. **2.** Energia primită sau cedată de un sistem tehnic în unitatea de timp. ○ *P. nominală* = putere pentru care a fost conceput un sistem tehnic. *P. instalată* = suma puterilor nominale ale mașinilor de forță instalate într-o întreprindere. **3.** (Fiz.) Capacitatea de a produce un anumit efect. **4.** Eficacitate, tărie. **5.** (Mat.) Rezultatul înmulțirii unui număr cu el însuși, de un anumit număr de ori (indicat printr-un exponent). **6.** Valoare: *puterea de circulație a banilor*. **7.** Autoritate, stăpînire. ○ Expr. *A fi în puterea cuiva* = a fi la bunul plac al cuiva. **8.** *Putere de stat* = atribut esențial al clasei dominante care, folosind statul ca instrument al său, înfăptuiește conducerea societății. ○ Expr. *A fi* (sau *a veni*) *la putere* = a deține (sau a ajunge să dețină) conducerea într-un stat. **9.** Stat, țară. **10.** Drept, împuternicire pe care o are cineva. ○ *Cu de la sine putere* = fără a fi autorizat de nimeni; în mod abuziv. **11.** (Pop.) Punct culminant; toi: *în puterea nopții*. ○ Expr. *În toată puterea cuvîntului* = pe deplin, cu desăvîrșire.

putérnic, -ă, *puternici, -ce*, adj. || Din *putere* || **1.** (Despre ființe sau despre părți ale corpului lor) Înzestrat cu mare putere fizică; tare, voinic, viguros. ○ (Despre obiecte) Rezistent, solid, tare. **2.** Care posedă forță mecanică sau motrice mare; care acționează cu tărie și cu efect. **3.** (Despre voce, sunete, lumină etc.) Tare, viu, intens. **4.** (Fig.) Care se bucură de autoritate, de influență; (și substantivat) important prin poziția, prin rolul pe care îl are. **5.** Important prin valoare, prin conținut.

puternicíe s.f. || Din *puternic* || (Înv.) Putere, tărie.

pútină, *putini*, s.f. || Lat. **putina* || Vas de forma unui trunchi de con, făcut din doage de lemn, în care se păstrează brînză, murături etc.

putinciós, -oásă, *putincioși, -oase*, adj. || Din *putință* || (Înv.) **1.** Care este posibil, cu putință. **2.** Care are putere; puternic, influent.

putinéi, *putineie*, s.n. || Din *putină* || Putină înaltă și strîmtă în care se bate smîntîna pentru a se alege untul.

putinícă, *putinele*, s.f. Diminutiv al lui *putină;* putină mică; *p. ext.* conținutul acestui vas. *În tinda încăpătoare, stau... putinici cu brînză* (D. Zamfirescu).

putínță, *putințe*, s.f. || Din *putea* || Posibilitate, capacitate de a face ceva. ○ *Peste putință* = imposibil, peste puteri. ○ Expr. *A face tot ce-i stă în putință* = a face tot ce poate, a depune toate eforturile. *Fără putință de...* = fără a putea să...

putoáre, *putori*, s.f. || Lat. *putor, -is* || **1.** Miros urît, greu; duhoare. **2.** Epitet dat unei persoane murdare, lenețe sau unei femei depravate.

pútred, -ă, *putrezi, -de*, adj. || Lat. *putridus* || **1.** Care a intrat în putrefacție; stricat, alterat. ○ Expr. *Putred de bogat* = foarte bogat. **2.** (Fig.) Decăzut, imoral, corupt. ○ Expr. *E ceva*

putred la mijloc, se spune cînd într-o acțiune e ceva suspect, cînd se bănuiește ceva.

putrefácție, *putrefacții*, s.f. || Din fr. *putréfaction* || Descompunere a substanțelor organice prin fermentație microbiană; putrezire. ● (Fig.) Decădere morală.

putrefiá, pers. 3 *putrefiază*, vb. I. Refl. || Din fr. *putréfier* || (Rar) A intra în putrefacție, a putrezi.

putregái, *putregaiuri*, s.n. || De la *putred* || **1.** Lemn sau plantă putredă. **2.** Boală a plantelor provocată de unele specii de ciuperci. **3.** (Fig.) Ceea ce este decăzut din punct de vedere moral, corupt; stare de decădere morală.

putregăiós, -oásă, *putregăioși, -oase*, adj. || Din *putregai* || (Pop.) Putred.

putrezí, *putrezesc*, vb. IV. || Din *putred* || **1.** Intranz. și refl. A se descompune treptat; a se altera, a se strica. ● (Despre organe și țesuturi ale corpului) A se cangrena. **2.** Intranz. (Fig.) A sta mult timp într-un loc; a stagna.

putreziciúne, *putreziciuni*, s.f. || Din *putrezi* || **1.** Materie intrată în putrefacție; putregai. **2.** (Fig.) Descompunere morală, decădere.

puturós, -oásă, *puturoși, -oase*, adj., s.m. și f. || Din *putoare* || **1.** Adj. Care răspîndește un miros greu, neplăcut; *p. ext.* murdar. **2.** Adj., s.m. și f. (Om) leneș.

puturoșénie, *puturoșenii*, s.f. || Din *puturos* || **1.** Ceea ce răspîndește miros greu, urît; emanație rău mirositoare. **2.** Trîndăvie. **3.** Epitet dat unei persoane leneșe, murdare.

puturoșíe, *puturoșii*, s.f. || Din *puturos* || Puturoșenie (**2**), trîndăvie.

puț, *puțuri*, s.n. || Lat. *puteus* || **1.** Fîntînă. ● *Puț absorbant* = groapă făcută în pămînt pînă la un strat permeabil, prin care se introduc în sol apele uzate. **2.** Lucrare minieră, executată în direcție verticală sau înclinată, cu care se deschide o mină și care servește apoi drept cale de transport pentru mineri și materiale și ca mijloc de aerisire.

puțár, *puțari*, s.m. || Din *puț* || **1.** (Reg.) Fîntînar. **2.** Muncitor la puțurile sau la sondele de petrol.

puțí, *put*, vb. IV. Intranz. || Lat. *putere* || A degaja un miros greu, neplăcut. ○ Expr. *A puți locul sub cineva*, se spune despre cineva foarte leneș.

puțín, -ă, *puțini, -e*, adj., adv. || Lat. **putinus* (= *pittinus*) || **1.** Adj. Care este în cantitate (prea) mică; insuficient. ○ Expr. *Puțin la minte* = prostuț. ● (Substantivat) Cantitate mică sau număr mic din ceva. ○ Expr. *Puțin a lipsit să nu...* = era cît pe-aci să... **2.** Adj. De proporții reduse. **3.** Adj. De mică durată, scurt. **4.** Adv. În măsură sau în cantitate mică. **5.** Adv. În oarecare măsură, oarecum, cam. ○ *Cel puțin* = **a)** minimum; **b)** măcar, barem. *Cîtuși de puțin* = deloc, nicidecum. *Mult-puțin* = cît o fi, oricît. ● (Precedat de „cel mai" servește la formarea superlativului relativ de inferioritate) *În punctul cel mai puțin depărtat.* **6.** Adv. Pentru scurt timp. ○ *Peste puțin* = în curînd.

puțínătáte s.f. || Din *puțin* || Faptul de a fi puțin; cantitate mică, număr mic; volum mic sau dimensiune mică.

puținél, -eá, *puținei, -ele*, adj., adv. (Înv. și pop.) Puțintel.

puțintél, -eá, *puțintei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *puțin*. ○ *Puțintel la trup* = mititel. || Și: **puțintícă** adj. f.

puțintícă adj. f. v. **puțintel.**

puzdérie, *puzderii*, s.f. || Din sl. *pozderije* || **1.** Resturi din tulpinile de cînepă sau de in care cad în timpul meliatului. **2.** Mulțime de oameni, de animale, de lucruri.

Q

q s.m. invar. A douăzecea literă a alfabetului limbii române. Se folosește în unele cuvinte de origine străină care păstrează grafia și pronunțarea limbii de origine.

quadrivium [Pr.: cuadrívium] subst. || Cuv. latin || Grup de obiecte cuprinzînd aritmetica, muzica, geometria și astronomia, care, împreună cu trivium, formau cele șapte arte liberale, materia de învățămînt a școlilor latine medievale.

quáker, *quakeri*, s.m. || Din engl., fr. *quaker* || Adept al unei secte protestante întemeiată în sec. 17 și răspîndită în Anglia și în S.U.A.

quasár, *quasari*, s.m. || Din engl. *quasar* || Obiect cvasistelar care emite intens radiounde și radiații aparținînd domeniilor ultraviolet și infraroșu.

quattrocento subst. || Cuv. it. || Denumire dată culturii italiene din sec. 15, cunoscută și sub numele de Renaștere timpurie.

quebracho [Pr.: chebrácio] s.m. || Cuv. sp. || Arbore tropical răspîndit în America de Sud, cu lemnul foarte dur și bogat în tananți.

R

r s.m. invar. A douăzeci și una literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă; consoană sonoră vibrantă dentală.

rabână s.f. || Din fr. *rabane* || Țesătură cu urzeala de rafie și cu băteala de bumbac, din care se fac perdele, pînză de cort etc.

rabát, *rabaturi*, s.n. || Din germ. *Rabatt* || Reducere din prețul de vînzare al unei mărfi. ○ *R. comercial* = parte din prețul de vînzare cu amănuntul reținută de întreprinderile comerciale pentru acoperirea cheltuielilor de circulație și asigurarea beneficiului.

rabatábil, -ă, *rabatabili, -e*, adj. || Din fr. *rabattable* || (Despre elemente de construcție, organe de mașini etc.) Care poate fi rotit în jurul unei axe, în general orizontale.

rabatór, *rabatoare*, s.n. || Din fr. *rabattoir* || Organ al combinelor de cereale care susține plantele în timpul tăierii și le apleacă pe platforma mașinii.

rábie s.f. || Din lat. *rabia* || (Med.) Turbare.

rábin, *rabini*, s.m. || Din pol. *rabin* || Conducător religios al unei comunități mozaice.

rábiț s.n. || Din germ. *Rabitz[wand]* || Rețea de sîrmă folosită ca suport pentru fixarea unor tencuieli pe elemente de construcție din materiale la care tencuiala aderă mai greu (lemn, metal etc.).

rablagí, *rablagesc*, vb. IV. Refl. || Din *rablagiu* || (Fam.; despre obiecte) A se uza, a se deteriora; (despre ființe) a-și pierde puterile, vigoarea; a se ramoli. || Și: **răblăgí** vb. IV.

rablagít, -ă, *rablagiți, -te*, adj. (Despre obiecte) Uzat, învechit, deteriorat; (despre ființe) lipsit de vlagă, ramolit. || Și: **răblăgít, -ă,** adj.

rablagíu, -íe, *rablagii*, adj. || Din *rablă* || (Rar; și substantivat) Rablagit.

ráblă, *rable*, s.f. || Din bg. *hrăbla* || (Fam. și depr.) **1.** Lucru vechi, uzat, deteriorat; lucru de proastă calitate. **2.** Animal bătrîn și slab; om îmbătrînit, istovit.

rabotá, *rabotez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *raboter* || A prelucra prin așchiere suprafața unei piese (de metal), cu ajutorul rabotezei.

rabotát s.n. Acțiunea de *a rabota*. ○ *Mașină de r.* = raboteză.

rabotéză, *raboteze*, s.f. || Din fr. *raboteuse* || Mașină-unealtă cu ajutorul căreia se prelucrează, prin așchiere, suprafețele pieselor de metal.

rabotór, *rabotori*, s.m. || Din fr. *raboteur* || Muncitor calificat care lucrează la raboteză.

rac, *raci*, s.m. || Din sl. *rakŭ* || **1.** Crustaceu decapod din lacuri și rîuri, cu carapacea brună-verzuie (roșie după fierbere), cu prima pereche de picioare în formă de clește, și cu abdomenul inelat, servind la înot. ○ Expr. *A da înapoi* (sau *îndărăt*) *ca racul* = a regresa, a-i merge rău. *Roșu ca racul* (sau *ca un rac fiert*), se spune despre o persoană roșie la față. **2.** Nume dat unor unelte care servesc la prins sau la agățat. **3.** (Med.; pop.) Cancer.

racém, *raceme*, s.n. || Din fr. *racème*, lat. *racemus* „ciorchine" || Inflorescență în formă de ciorchine.

rachétă[1], *rachete*, s.f. || Din germ. *Rakette*, rus. *raketa* || **1.** Vehicul spațial propulsat de un motor cu reacție. ○ *R. cosmică* = rachetă care servește la plasarea unui obiect spațial (satelit, navă cosmică, stație interplanetară) pe o orbită cosmică. **2.** Cartuș special, lansat cu un pistol, care se aprinde în aer la o anumită înălțime producînd o lumină puternică (de diferite culori), folosit la semnalizări, la focuri de artificii etc. **3.** *R. meteorologică* = rachetă cu care se ridică la înălțimi mari aparatul de cercetări meteorologice (care trebuie apoi recuperat). **4.** *Motor-rachetă* = motor la care propulsia se realizează prin evacuarea cu mare viteză a unui jet gazos, funcționînd independent de condițiile mediului exterior.

rachétă[2], *rachete*, s.f. || Din fr. *raquette* || Obiect folosit în tenis, cu care se lovește mingea, alcătuit dintr-o rețea de coarde fixate pe un cadru oval de lemn sau de metal, prevăzut cu mîner.

rachiér, *rachieri*, s.m. || Din *rachiu* || (Înv.) Persoană care fabrica sau vindea rachiu.

rachieríe, *rachierii*, s.f. || Din *rachiu* || (Înv.) Fabrică, distilerie de rachiu.

rachíu, *rachiuri*, s.n. || Din tc. *rakı* || Băutură alcoolică obținută prin distilarea vinului, a fructelor, a cerealelor etc. sau prin diluarea cu apă a alcoolului etilic rafinat (cu adaos de sirop de zahăr și de ingrediente).

rácilă, *racile*, s.f. **1.** Boală veche, incurabilă; (fig.) cusur, meteahnă, defect. **2.** (Fig.) Dușmănie veche, ură.

racláj, *raclaje*, s.n. || Din fr. *raclage* || Chiuretaj. ○ *R. uterin* = curățirea stratului superfi-

cial al mucoasei uterine cu ajutorul chiuretei, pentru a îndepărta ovulul fecundat.

ráclă, *racle*, s.f. || Din bg. *rakla* || (Pop.) **1.** Sicriu, coşciug. **2.** Ladă mare de lemn (ornamentată) în care se păstrează diferite obiecte. ● Cutie de lemn în care se păstrează brînză, unt etc. || Şi: **lácră** s.f.

raclétă, *raclete*, s.f. || Din fr. *raclette* || Lamă de metal folosită la curăţirea sau la răzuirea unor suprafeţe.

raclór, *racloare*, s.n. || După fr. *racloir* || Dispozitiv mobil folosit pentru curăţirea nămolului depus pe fundul decantoarelor, fără scoaterea din funcţiune a instalaţiei.

racolá, *racolez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *racoler* || (Franţuzism) A recruta, a angaja pe cineva prin promisiuni, prin ademenire, prin presiuni etc.

racórd, *racorduri*, s.n. || Din fr. *raccord* || **1.** Element de legătură între două ţevi, două conducte etc. ● Parte, cu profil curb, dintr-o piesă, care face legătura dintre două zone cu secţiuni diferite ale piesei. **2.** Porţiune dintr-un circuit electric care face legătura între o conductă principală şi una secundară de distribuire a energiei electrice. **3.** (Cinema) Legătură între două secvenţe de film, care asigură continuitatea ideii cinematografice.

racordá, *racordez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *raccorder* || A stabili un racord.

racordáre, *racordări*, s.f. **1.** Acţiunea de *a racorda*. **2.** Locul de legătură între două elemente ale unui sistem tehnic. **3.** Realizarea unei legături între două porţiuni ale unui drum sau ale unei căi ferate prin introducerea între ele a unui tronson de traseu cu axa curbă.

racursíu, *racursiuri*, s.n. || Din fr. *raccourci* || Procedeu de folosire a perspectivei în artele plastice şi în cinematografie, prin care extremităţile obiectului reprezentat apar apropiate şi unele dimensiuni reduse.

rad, *razi*, s.m. || Din engl., fr. *rad* || Unitate de măsură egală cu doza radiaţiei care cedează o energie de 100 de ergi unui gram din substanţa în care este absorbită.

radár, *radare*, s.n. || Din engl., fr. *radar* || Instalaţie de radiolocaţie cu ajutorul căreia se determină poziţia (distanţa şi direcţia) unui obiect îndepărtat, prin emiterea unor unde radio şi recepţionarea lor după ce au fost reflectate de obiectul respectiv.

rádă[1], *rade*, s.f. || Din fr. *rade* || Porţiune de apă în vecinătatea unui port, apărată de valuri şi de curenţi (în mod natural sau prin diguri), în care pot ancora şi staţiona nave.

rádă[2], *rade*, s.f. || Din pol. *rada* || (La unele popoare slave) Denumire dată unui consiliu, unei adunări, unui organ colegial al puterii.

ráde, *rad*, vb. III. || Lat. *radere* || **1.** Tranz. şi refl. A(-şi) tăia de la rădăcină părul, barba, mustăţile, cu briciul sau cu maşina de ras; a (se) bărbieri. ○ Expr. (Tranz.; fam.) *A rade pe cineva fără săpun* = a critica aspru pe cineva. **2.** Tranz. A îndepărta părul de pe pielea unui animal sau solzii de pe un peşte. **3.** Tranz. A răzui un strat subţire de pe suprafaţa unui lucru. ● A freca pe răzătoare. **4.** Tranz. (Fig.) A distruge, a nimici; a învinge un adversar. ● (Fam.) A lua cuiva toţi banii. **5.** Tranz. A atinge (în zbor) suprafaţa apei sau a pămîntului.

rádere, *raderi*, s.f. Acţiunea de *a (se) rade;* îndepărtare, înlăturare. ● Distrugere, nimicire.

radiá[1], *radiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *radier* || A emite radiaţii; a răspîndi în toate direcţiile lumină, căldură, unde sonore, fascicule de particule etc. ● Intranz. (Fig.) A arăta foarte vesel, fericit, bine dispus.

radiá[2], *radiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *radier* || (Jur.) A şterge dintr-un registru menţiunea privitoare la un act, la un drept etc., a face operaţia de radiere[2].

radiál, -ă, *radiali, -e*, adj. || Din fr., germ. *radial;* lat. *radius* „rază" || Dispus, aşezat în formă de raze.

radián, *radiani*, s.m. || Din fr. *radian* || Unitate de măsură pentru unghiuri, egală cu unghiul care are vîrful în centrul unui cerc şi care subîntinde un arc a cărui lungime este egală cu cea a razei cercului.

radiánt, -ă, *radianţi, -te*, adj. || Din fr. *radiant* || **1.** Care se răspîndeşte prin radiaţii. **2.** Care emite radiaţii.

radiánţă, *radianţe*, s.f. || Din fr. *radiance* || Mărime egală cu raportul dintre fluxul luminos emis de suprafaţa unui corp şi aria acestei suprafeţe.

radiár, -ă, *radiari, -e*, adj. || Din fr. *radiaire* || Radial.

radiát, -ă, *radiaţi, -te*, adj., s.n. || Din *radia*[1] || **1.** Adj. (Despre organele unor plante) Dispus în formă de raze. **2.** S.n. (La pl.) Nume dat animalelor care au organele dispuse în formă de raze (ex. celenteratele).

radiatór, *radiatoare*, s.n. || Din fr. *radiateur* || **1.** Corp, dispozitiv, aparat care emite radiaţii. **2.** Parte componentă a instalaţiei de răcire a unui motor. **3.** Corp alcătuit din unul sau mai multe elemente, cu suprafaţa mare în raport cu volumul, prin care circulă aburii sau apa caldă într-o instalaţie de încălzire centrală. **4.** *R. electric* = aparat electric de încălzire.

radiáţie, *radiaţii*, s.f. || Din fr. *radiation* || Emisie şi propagare în toate direcţiile a energiei sub formă de unde acustice, calorice, electromagnetice etc.; emisie a unui fascicul de particule.

radicál, -ă, *radicali, -e*, adj., s.m. || Din fr. *radical*, germ. *Radikal* || **1.** Adj. Fundamental, esenţial, de bază; (adverbial) din temelie, cu totul. **2.** Adj. (Şi substantivat) Care preconizează schimbări, reforme fundamentale. ● (Despre tratamente, medicamente) Care vindecă în întregime. **3.** S.m. (Mat.) Număr care ridicat la o anumită putere dă numărul dat; simbol matematic care indică o extragere dintr-un asemenea număr. **4.** S.m. Grupare de atomi care se comportă în reacţiile chimice ca un element unic. **5.** S.m. (Lingv.) Rădăcină **(5).**

radicalísm s.n. || Din fr. *radicalisme* || Ansamblu de atitudini şi concepţii constînd în preconizarea şi practicarea metodelor radicale

în soluționarea problemelor politice, sociale, economice etc.

radicélă, *radicele*, s.f. || Din fr. *radicelle* || (Bot.) Rădăcină secundară care se dezvoltă dintr-o rădăcină principală.

radiciformm, -ă, *radiciformi, -e*, adj. || Cf. lat. *radix* „rădăcină" + *forma* „formă" || (Bot.) Care are forma unei rădăcini.

radículă, *radicule*, s.f. || Din fr. *radicule*, lat. *radicula* || Parte a embrionului unei semințe, care, după încolțirea seminței, se transformă în rădăcină.

radiér, *radiere*, s.n. || Din fr. *radier* || Placă de beton armat, servind ca fundație pentru o construcție hidrotehnică sau pentru construcții grele ca silozuri, castele de apă. ● Căptușeală de beton sau de piatră executată pe fundul albiei unei ape sau între picioarele unui pod, pentru a evita eroziunea și adîncirea albiei.

radiéră, *radiere*, s.f. || Din germ. *Radier[gummi]* || Gumă de șters.

radiére[1], *radieri*, s.f. Faptul de *a radia*[1]; radiație.

radiére[2], *radieri*, s.f. Acțiunea de *a radia*[2]; ștergere dintr-un registru a mențiunii privitoare la anumite acte sau drepturi.

rádină, *radine*, s.f. || Din scr., rus. *redina* || (Reg.) **1.** Amestec de rădăcini și de crengi de copaci care atîrnă de pe mal în apă sau plutesc pe apă. **2.** Loc scobit sub malul unei ape unde se adună peștii.

radio[1]**-** || Din fr. *radio-* || Element de compunere care indică referirea unei mărimi, a unui aparat etc. la radiația electromagnetică sau la radioactivitate și care servește la formarea unor substantive.

rádio[2], *radiouri*, s.n. || Din germ. *Radio*, fr. *radio* || **1.** Radiofonie; (spec.) radioreceptor. **2.** Emisiune radiofonică.

radioactív, -ă, *radioactivi, -e*, adj. || Din fr. *radio-actif*, germ. *radioaktiv* || **1.** Care prezintă radioactivitate. **2.** Care se referă la radioactivitate.

radioactivitáte s.f. || Din fr. *radio-activité* || Emitere continuă, spontană, de radiații de către unele elemente (radiu, uraniu etc.) ale căror nuclee sînt instabile și se dezintegrează.

radioaltimétru, *radioaltimetre*, s.n. || Din fr. *radio-altimètre* || Aparat, bazat pe emisia și recepția de unde radio, instalat la bordul unei aeronave, cu ajutorul căruia se determină altitudinea aeronavei față de sol.

radioamatór, *radioamatori*, s.m. || Din fr. *radio-amateur* || Persoană care practică radioamatorismul.

radioamatorísm s.n. || Din *radioamator* || Practicare a radiocomunicațiilor de către amatori, prin posturi de emisie-recepție proprii, în scopul stabilirii calității emisiunilor.

radioamplificáre s.f. || *Radio*[1]- + *amplificare* || Recepția, amplificarea și distribuirea prin rețea a programelor de radiodifuziune, cu ajutorul unei instalații speciale.

radioascultátór, -oáre, *radioascultători, -oare*, s.m. și f. || *Radio*[1]- + *ascultător* || Persoană care ascultă programele de radio[2].

radioastronomíe s.f. || Din fr. *radio-astronomie* || Ramură a astronomiei care studiază corpurile cerești cu ajutorul undelor radio venite de la aceste corpuri.

radioaterizáre, *radioaterizări*, s.f. || *Radio*[1]- + *aterizare* || Aterizare ghidată prin radio de pe sol în cazul zborului fără vizibilitate.

radiobalíză, *radiobalize*, s.f. || Din fr. *radiobalise* || Aparat de radionavigație situat la sol, care, prin emiterea sau prin reflectarea unor unde, indică trecerea unei aeronave deasupra unui anumit punct geografic.

radiobiologíe s.f. || Din fr. *radiobiologie* || Știință care studiază acțiunea radiațiilor ionizante asupra organismelor vii.

radiochimíe s.f. || Din fr. *radiochimie* || Ramură a chimiei care studiază modificările chimice provocate de radiațiile ionizante.

radiocinematografíe s.f. || *Radio*[1]- + *cinematografie* || Metodă modernă de investigație radiologică constînd în înregistrarea pe un film cinematografic a imaginilor unui organ (ex. stomac, inimă) în funcțiune.

radiocomándă, *radiocomenzi*, s.f. || *Radio*[1]- + *comandă* || Telecomandă efectuată prin intermediul undelor radio.

radiocompás, *radiocompasuri*, s.n. || Din fr. *radiocompas* || Aparat instalat la bordul avioanelor, care servește la determinarea direcției axei longitudinale a avionului în raport cu un post terestru de radioemisiune.

radiocomunicáție, *radiocomunicații*, s.f. || Din fr. *radiocommunication* || Telecomunicație prin unde radio.

radiodifuzá, *radiodifuzez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *radiodiffuser* || A transmite ceva printr-un post de radioemisiune.

radiodifuziúne, *radiodifuziuni*, s.f. || Din fr. *radiodiffusion* || **1.** Radiocomunicație destinată transmiterii unor programe sonore sau sonore și vizuale pentru recepția publică. **2.** Instituția care dirijează această activitate.

radiodistribúție s.f. || *Radio*[1]- + *distribuție* || Distribuire a programelor de radiodifuziune pe linii de telecomunicații unui număr de receptoare.

radioeléctric, -ă, *radioelectrici, -ce*, adj. || Din fr. *radio-électrique* || Care se referă la radioelectricitate, care aparține radioelectricității.

radioelectricitáte s.f. || Din fr. *radio-électricité* || Ramură a științei și tehnicii care studiază undele electromagnetice și aplicarea lor în radiocomunicații, în radiolocație etc.

radioelemént, *radioelemente*, s.n. || Din fr. *radio-élément* || Element chimic radioactiv.

radioemísie s.f. v. **radioemisiune.**

radioemisiúne, *radioemisiuni*, s.f. || Din fr. *radio-émission* || Emisiune radiofonică. || Și: **radioemísie** s.f.

radioemițátór, *radioemițătoare*, s.n. || *Radio*[1]- + *emițător* || Instalație pentru producerea undelor electromagnetice, utilizată în telecomunicații.

radiofár, *radiofaruri*, s.n. || Din fr. *radiophare* || Post de radioemisiune care emite semnale

prin unde electromagnetice, servind la dirijarea navigației aeriene sau maritime.

radioficá vb. I. Tranz. || Din *radioficare* || (Folosit numai la timpurile compuse sau trecute) A înzestra cu instalații de difuzare a programelor de radio.

radioficáre s.f. || După rus. *radiofikacija* || Acțiunea de extindere a difuzării programelor de radio pe un anumit teritoriu.

radiofizică s.f. || Din fr. *radiophysique* || Ramură a fizicii care studiază oscilațiile electromagnetice de înaltă frecvență, precum și producerea și propagarea undelor radio.

radiofónic, -ă, *radiofonici, -ce,* adj. || Din fr. *radiophonique* || Care se referă la radiofonie, care aparține radiofoniei.

radiofonie, *radiofonii,* s.f. || Din fr. *radiophonie* || Radiocomunicație care constă în transmiterea prin unde radio a unor informații sonore.

radiofrecvență, *radiofrecvențe,* s.f. || Din fr. *radiofréquence* || Frecvența undelor radio prin care se efectuează transmisiunile radioelectrice.

radiogenétică s.f. || *Radio*[1]- + *genetică* || Ramură a geneticii care studiază influența radiațiilor asupra eredității organismelor.

radioghidáj, *radioghidaje,* s.n. || Din fr. *radioguidage* || Dirijare de la distanță a unui vehicul cu ajutorul undelor electromagnetice.

radiogoniometríe s.f. || Din fr. *radiogoniométrie* || Metodă de determinare a direcției în care se află un emițător, cu ajutorul radiogoniometrului.

radiogoniométru, *radiogoniometre,* s.n. || Din fr. *radiogoniomètre* || Instalație de radiorecepție pentru determinarea direcției din care vine o radioemisiune, folosită în navigația fără vizibilitate și în radiolocație.

radiografíe, *radiografii,* s.f. || Din fr. *radiographie* || Înregistrare pe un film fotografic, cu ajutorul radiațiilor X, a imaginii unui corp opac, a unui organ sau a unei porțiuni din interiorul corpului omenesc. ● (Concr.) Filmul fotografic obținut cu ajutorul acestor radiații.

radiográmă, *radiograme,* s.f. || Din fr. *radiogramme* || **1.** Radiotelegramă. **2.** Radiografie.

radioizotóp, *radioizotopi,* s.m. || Din fr. *radio-isotope* || Izotop radioactiv.

radiojurnál, *radiojurnale,* s.n. || Din fr. *radiojournal* || Emisiune radiofonică cuprinzînd știri de actualitate.

radiolár, *radiolari,* s.m. || Din fr. *radiolaire;* lat. *radiolus* „rază mică" || (La pl.) Ordin de protozoare marine, înconjurate de o membrană silicioasă și avînd la exterior numeroase pseudopode, dispuse radial; (și la sg.) animal din acest ordin. Prin acumularea scheletelor de radiolari s-au format roci silicioase.

radiolarít s.n. || Din fr. *radiolarit* || Rocă sedimentară silicioasă, rezultată prin acumularea scheletelor de radiolari. Se utilizează ca material abraziv și absorbant.

radiolocatór, *radiolocatoare,* s.n. || Din rus. *radiolokator,* engl. *radiolocator* || Instalație care servește la radiolocație; radar.

radiolocáție, *radiolocații,* s.f. || Din rus. *radiolokacija,* engl. *radiolocation* || Detectarea și determinarea poziției unui obiect prin emiterea unor fascicule de unde electromagnetice și transformarea acestora în semnale vizibile după reflectarea lor de către obiectul respectiv.

radiológ, *radiologi,* s.m. || Din fr. *radiologue* || Specialist în radiologie.

radiológic, -ă, *radiologici, -ce,* adj. || Din fr. *radiologique* || Care aparține radiologiei, privitor la radiologie.

radiologíe s.f. || Din fr. *radiologie* || Ramură a fizicii și a tehnicii care se ocupă cu studiul și cu aplicațiile în medicină, în metalografie etc. ale radiațiilor X, și ale radiațiilor emise de substanțele radioactive.

radiometalografíe s.f. || Din fr. *radiométallographie* || Ramură a metalografiei care studiază structura metalelor și pieselor metalice folosind razele X.

radiométru, *radiometre,* s.n. || Din fr. *radiomètre* || Instrument pentru măsurarea presiunii exercitate de radiația sonoră.

radiomicrofón, *radiomicrofoane,* s.n. || *Radio*[1]- + *microfon* || Mic radioemițător portabil prevăzut cu un microfon, folosit pentru interviuri sau pe scenă.

radionavigáție s.f. || Din fr. *radionavigation* || Conducerea unei nave aeriene sau maritime prin mijloace radiotehnice.

radioreceptór, *radioreceptoare,* s.n. || Din fr. *radiorécepteur* || Aparat pentru recepționarea undelor radio folosite în telecomunicații și transformarea lor în semnale similare celor care compun mesajul transmis.

radiorecépție, *radiorecepții,* s.f. || Din fr. *radioréception* || Recepția undelor electromagnetice folosite în telecomunicații.

radioreléu, *radiorelee,* s.n. || *Radio*[1]- + *releu* || Instalație prin care se realizează o telecomunicație fără fir între două stații terminale, prin mai multe stații intermediare de recepție-emisie.

radioreperáj s.n. || *Radio*[1]- + *reperaj* || Procedeu de obținere a informațiilor cu privire la prezența, poziția etc. unui obiect cu ajutorul undelor radioelectrice.

radioreportáj, *radioreportaje,* s.n. || Din fr. *radioreportage* || Reportaj transmis prin radio[2].

radiós, -oásă, *radioși, -oase,* adj. || Din fr. *radieux* || **1.** (Poetic) Luminos, strălucitor. *În cerul foarte albastru arde un soare radios* (Sadoveanu). **2.** (Despre oameni sau despre figura omenească) Care exprimă seninătate, bucurie, fericire.

radioscopíe, *radioscopii,* s.f. || Din fr. *radioscopie* || Examinare a unui corp (în special a unor regiuni din corpul omenesc) prin proiectarea pe un ecran fluorescent a unui fascicul de radiații X care a străbătut acel corp.

radiosóndă, *radiosonde,* s.f. || Din fr. *radiosonde* || Aparat cu ajutorul căruia se fac observații meteorologice în straturile superioare ale atmosferei, datele fiind comunicate prin semnale radio unor stații terestre.

radiosúrsă, *radiosurse,* s.f. || *Radio*[1]- + *sursă* || Sursă de unde radio din spațiul cosmic.

radiotéhnică s.f. || Din fr. *radiotechnique* || **1.** Ramură a tehnicii care se ocupă cu folosirea

undelor electromagnetice pentru transmiterea și recepționarea la distanță a sunetelor și imaginilor. **2.** Tehnică a fabricării aparatajului pentru radiocomunicații.

radiotelefón, *radiotelefoane*, s.n. || Din fr. *radiotéléphone* || Aparat (portabil) de emisie-recepție utilizat pentru radiocomunicații bilaterale pe distanțe relativ scurte.

radiotelefonie s.f. || Din fr. *radiotéléphonie* || Sistem de comunicație radiofonică în ambele sensuri între două posturi înzestrate cu radiotelefoane.

radiotelegráfic, -ă, *radiotelegrafici, -ce*, adj. || Din fr. *radiotélégrafique* || Care se referă la radiotelegrafie, care aparține radiotelegrafiei.

radiotelegrafíe s.f. || Din fr. *radiotélégraphie* || Sistem de comunicație telegrafică prin unde electromagnetice; telegrafie fără fir.

radiotelegrafíst, -ă, *radiotelegrafiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *radiotélégraphiste* || Persoană specializată în transmisiuni radiotelegrafice.

radiotelegrámă, *radiotelegrame*, s.f. || Din fr. *radiotélégramme* || Telegramă transmisă prin radiocomunicație; radiogramă **(1)**.

radiotelemetríe s.f. || *Radio*[1]- + *telemetrie*, || Determinarea distanței dintre obiect și un reper dat folosind undele radio.

radiotelescóp, *radiotelescoape*, s.n. || Din fr. *radiotélescope* || Instalație pentru recepționarea și studierea undelor radio emise de corpurile cerești.

radioterapíe s.f. || Din fr. *radiothérapie* || Metodă de tratare a unor boli cu ajutorul radiațiilor X.

radiotransmisiúne, *radiotransmisiuni*, s.f. || Din fr. *radiotransmission* || Transmiterea la distanță, prin unde electromagnetice, a unor sunete sau imagini.

rádiu s.n. || Din fr. *radium*, germ. *Radium* || Element natural radioactiv din grupa metalelor alcalino-pământoase, care se găsește în minereurile de uraniu.

radiumterapíe s.f. || Din fr. *radiumthérapie;* fr. *radium* „radiu" + gr. *therapeia* „tratament" || Tratamentul unor forme de cancer cu ajutorul radiului.

rádius s.n. || Din fr., lat. *radius* || Os lung care, împreună cu cubitusul, formează scheletul antebrațului.

radón s.n. || Din fr. *radon*, germ. *Radon* || Element radioactiv din grupa gazelor nobile, care ia naștere prin dezintegrarea radiului.

radúlă, *radule*, s.f. || Din fr. *radule*, lat. *radula* „răzuitoare" || Organ de forma unei plăci chitinoase cu numeroși dințișori, situată la baza limbii unor moluște, servind la roaderea hranei.

raf, *rafuri*, s.n. || Din magh. *ráf* || (Reg.) Șină de fier care se aplică pe roțile de lemn ale carelor și căruțelor.

rafálă, *rafale*, s.f. || Din fr. *rafale* || **1.** Izbucnire, dezlănțuire bruscă și de scurtă durată de vînt, de ploaie sau de ninsoare. **2.** Serie continuă de lovituri trase cu o armă automată sau de o baterie de artilerie.

ráfie, *rafii*, s.f. || Din fr. *raphia* || Denumire dată unor specii de palmier cu tulpina scurtă și cu frunze de dimensiuni mari. ● Fibre obținute din nervurile frunzelor unora dintre acești palmieri, utilizate în viticultură, în horticultură și la confecționarea unor obiecte împletite.

rafinà, *rafinez*, vb. I. || Din fr. *raffiner* || **1.** Tranz. A curăța de impurități unele substanțe (alcool, ulei, zahăr), prin distilare, tratare cu agenți chimici, cu absorbanți etc. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) face mai fin, mai delicat, mai subtil; a (se) cizela.

rafinamént, *rafinamente*, s.n. || Din fr. *raffinement* || **1.** Subtilitate, finețe a gustului, a simțirii. **2.** Viclenie, perfidie.

rafináre, *rafinări*, s.f. Acțiunea de *a rafina;* îndepărtare a impurităților dintr-o substanță, dintr-un produs.

rafinát, -ă, *rafinați, -te*, adj. **1.** (Despre substanțe) Curățat de impurități. **2.** (Fig.) Subtil, fin; (depr.) perfid, șiret.

rafinăríe, *rafinării*, s.f. || Din fr. *raffinerie*, germ. *Raffinerie* || **1.** Instalație în care se face rafinarea unor produse. **2.** Unitate industrială în care se prelucrează țițeiul.

rafinór, *rafinoare*, s.n. || Din fr. *raffineur* || Mașină folosită la măcinarea sau la rafinarea semifabricatelor fibroase ori a pastei de hîrtie.

raft, *rafturi*, s.n. || Din tc. *raf* (dial. *raft*). || Poliță într-un dulap, la o etajeră etc., pe care se țin diferite obiecte.

ráge, pers. 3 *ráge*, vb. III. Intranz. || Lat. *ragere* || (Despre unele animale) A scoate răgete, a mugi. || Și: **rági** vb. IV.

rágilă, *ragile*, s.f. || Cf. germ. *Raffel* || Instrument cu dinți de fier, prin care se trage cînepa sau inul melițat, pentru ca să se curețe de puzderii și de cîlți.

raglán, *raglane*, s.n. || Din fr. *raglan* || **1.** Croială specială a unor obiecte de îmbrăcăminte, la care partea superioară a mînecii începe de sub guler. **2.** Palton sau pardesiu cu o asemenea croială.

rahagíu, *rahagii*, s.m. || Din *rahat* || (Înv.) Fabricant sau vînzător ambulant de rahat.

rahát, *rahaturi*, s.n. || Din tc. *râhat[lokum]* || Produs de cofetărie cu aspect gelatinos, făcut din sirop de zahăr, amidon și diferite arome. ● (Fig.; fam.) Lucru lipsit de importanță.

rahialgíe, *rahialgii*, s.f. || Din fr. *rachialgie;* gr. *rachis* „șira spinării" + *algos* „durere" || Durere în regiunea coloanei vertebrale.

rahianestézic, -ă, *rahianestezici, -ce*, adj., s.n. || Din *rahianestezie* || (Medicament) cu ajutorul căruia se face rahianestezia.

rahianestezíe, *rahianestezii*, s.f. || Din fr. *rachianesthésie;* gr. *rachis* „șira spinării" + fr. *anesthésie* „anestezie" || Metodă de anestezie care constă în injectarea unei substanțe anestezice în canalul rahidian.

rahidián, -ă, *rahidieni, -e*, adj. || Din fr. *rachidien* || Care aparține coloanei vertebrale sau măduvei spinării. ○ *Canalul r.* = canalul (format din vertebre) care conține măduva spinării. *Bulb r.* = segment inferior al creierului.

ráhis s.n. || Din fr. *rachis* || (Anat.) Măduva spinării.

rahític, -ă, *rahitici, -ce,* adj. || Din fr. *rachitique* || (Și substantivat) Care suferă de rahitism.

rahitísm s.n. || Din fr. *rachitisme* || Boală (mai ales la copii) caracterizată prin deformări osoase, întîrziere în apariția dinților etc. și care este cauzată de lipsa vitaminei D din organism.

rai s.n. || Din sl. *raj* || (În concepțiile religioase) **1.** Loc plin de încîntare unde ar ajunge după moarte sufletele celor care respectă preceptele religiei; paradis. **2.** (Fig.) Loc frumos, încîntător, din natură. ● Loc în care cineva se simte fericit.

raiá, *raiale,* s.f. || Din tc. *raya* || (Înv.) Cetate de pe teritoriul țărilor românești, împreună cu ținutul din jur, ocupată și administrată de turci.

raid, *raiduri,* s.n. || Din fr. *raid* || **1.** Incursiune rapidă de avioane sau de nave, făcută în scopuri militare pe teritoriul unei țări străine. **2.** *Raid-anchetă* = anchetă efectuată pe aceeași temă în diferite întreprinderi, localități etc.

ráigras s.m. || Din germ. *Raigras* || (Bot.) Zizanie.

raión, *raioane,* s.n. || Din rus. *rajon,* fr. *rayon* || **1.** (În organizarea administrativă a României dintre 1950 și 1968) Unitate administrativ-teritorială în cadrul unei regiuni sau a orașului București. **2.** Secție într-un magazin, unde se găsesc mărfuri dintr-o anumită grupă.

raioná, *raionez* vb. I. Tranz. || Din *raion* || A împărți în raioane.

raionál, -ă, *raionali, -e,* adj. || Din *raion* || Care se referă la raion **(1),** care aparține raionului.

raionáre, *raionări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a raiona.* **2.** Delimitare a unor suprafețe de teren cu însușiri pedologice relativ unitare, făcută în vederea zonării culturilor agricole.

ráită, *raite,* s.f. || Din magh. *rajta* || (Fam.) *A da* (sau *a trage) o raită* = a se abate, a trece în grabă pe undeva. *Am dat o raită pe la școală* (Rebreanu).

rajáh, *rajahi,* s.m. || Din fr. *rajah* || Prinț indian.

ral, *raluri,* s.n. || Din fr. *râle* || Zgomot anormal al respirației în cazul unor afecțiuni ale bronhiilor sau ale alveolelor pulmonare.

ralanti s.n. || Din fr. *ralenti* || Regim de mers încet al motoarelor cu ardere internă. || Scris și (după fr.): *ralenti.*

raliá, *raliez,* vb. I. || Din fr. *rallier* || **1.** Tranz. și refl. A (se) aduna, a (se) strînge în jurul cuiva sau a ceva, în vederea unei acțiuni comune. **2.** Refl. A adera la o părere, la o propunere, la o acțiune comună.

raliére, *ralieri,* s.f. Faptul de *a (se) ralia.*

ráliță s.f. v. **rarită.**

ralíu, *raliuri,* s.n. || Din fr. *rallye* || Cursă automobilistică pe distanțe mari, uneori și cu probe speciale (de coastă, de viteză etc.).

ram, *ramuri,* s.n. || Lat. *ramus* || Ramură.

ramazán s.n. || Din tc. *ramazan* || **1.** A noua lună a anului la musulmani; postul cel mare pe care ei îl țin în această lună; *p. gener.* post. **2.** (Fam.) Stomac. ○ Expr. *A-l tăia pe cineva la ramazan* = a-i fi cuiva foame.

rámă[1], *rame,* s.f. || Din germ. dial. *Rahme* || **1.** Cadru de lemn, de metal etc. în care se pune o fotografie, un tablou, o oglindă, care menține o pînză întinsă; schelet în care se fixează ceva. **2.** Fîșie groasă de piele, cusută pe marginea încălțămintei, de care se prinde talpa.

rámă[2], *rame,* s.f. || Din fr. *rame* || Vîslă manevrată pe o singură parte.

rambleiá, *rambleiez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *remblayer* || A umple golurile rămase în urma unor excavări subterane. ● A executa un rambleu de drum sau de cale ferată.

rambleiére, *rambleieri,* s.f. Acțiunea de *a rambleia;* umplere cu nisip, prundiș etc. a golurilor rămase în urma unor excavări subterane. ● Executare a unui rambleu.

rambléu, *ramblee,* s.n. || Din fr. *remblai* || Lucrare de terasament destinată să susțină suprastructura unei șosele sau a unei căi ferate deasupra nivelului terenului, construită din piatră, pămînt etc.

rambúrs s.n. || Din *rambursa* || Sistem de expediere a mărfurilor, conform căruia contravaloarea acestora sau taxa de transport este achitată de destinatar la primire.

rambursá, *rambursez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *rembourser* || A restitui un împrumut, un credit. ● A trimite, a restitui (prin ramburs).

rambursábil, -ă, *rambursabili, -e,* adj. || Din fr. *remboursable* || Care poate fi (sau trebuie să fie) rambursat.

raméză, *rameze,* s.f. || Din fr. *rameuse* || Dispozitiv mecanic de uscat țesături în stare întinsă.

rámia s.f. || Din fr. *ramie* (de la malaiezul *rami*) || Plantă textilă din familia urticaceelor, înaltă de c. 2 m, cu frunze mari, alungite, originară din Extremul Orient. Din fibrele sale lungi, elastice și rezistente se fac țesături fine, dantele, perdele, plase de pescuit (fiind rezistente la apă).

ramificá, pers. 3 *ramifică,* vb. I. Refl. || Din fr. *ramifier* || A se despărți în două sau în mai multe ramificații sau ramuri.

ramificát, -ă, *ramificați, -te,* adj. Despărțit în ramuri; cu ramificații.

ramificáție, *ramificații,* s.f. || Din fr. *ramification* || **1.** Locul de separare a unei căi de comunicație, a unei conducte etc. în două sau mai multe ramuri; ramurile, despărțiturile formate prin această separare. **2.** Parte desfăcută dintr-un întreg; despărțitură, ramură, braț. **3.** Formarea ramurilor laterale la tulpinile și rădăcinile plantelor.

ramoleálă s.f. || Din *ramoli* || Faptul de a se ramoli, starea celui ramolit.

ramolí, *ramolesc,* vb. IV. Refl. || Din fr. *ramollir* || A-și pierde (în urma procesului de îmbătrînire) integritatea facultăților intelectuale și fizice.

ramolíre, *ramoliri,* s.f. Faptul de *a se ramoli;* ramoleală, ramolisment.

ramolisménț, *ramolismente,* s.n. || Din fr. *ramollissement* || Faptul de a se ramoli; ramoleală. ○ *R. cerebral* = necroză a unei porțiuni de țesut cerebral, datorită întreruperii locale a

circulației sanguine în urma unei tromboze sau a unei embolii.

ramolít, -ă, *ramoliți, -te*, adj., s.m. și f. (Persoană) ale cărei facultăți fizice și psihice au slăbit (din cauza îmbătrînirii).

rámpă, *rampe*, s.f. || Din fr. *rampe*, germ. *Rampe* || **1.** Platformă orizontală situată la nivelul corespunzător pentru încărcarea și descărcarea unor vehicule. **2.** Excavație minieră de legătură între un puț de extracție și galeria de transport. **3.** *R. de lansare* = platformă prevăzută cu dispozitive de ghidare de pe care se lansează unele rachete. **4.** Balustradă la o scară sau la un pod. **5.** Partea dinspre sală a unei scene de teatru, unde sînt instalate luminile. ○ Expr. *A chema la rampă* = a cere, prin aplauze, ca artiștii să revină pe scenă la sfîrșitul unui act sau al unei piese. *A vedea lumina rampei* = (despre piese) a intra în repertoriul unui teatru, a fi jucat în fața publicului.

rámură, *ramuri*, s.f. || Din *ram* || **1.** Fiecare dintre ramificațiile unei tulpini de plantă. ● Fiecare dintre ramificațiile coarnelor cerbului. **2.** Diviziune, subîmpărțire (a unui curs de apă, a unui masiv muntos, a unui nerv etc.). **3.** (Fig.) Ramificație a unei familii, a unui popor. **4.** Diviziune a unei științe, a unui domeniu de activitate.

rănă, *răni*, s.f. || Din sl. *rana* || **1.** Leziune a țesuturilor corpului; plagă. ○ Expr. *Bun de pus la rană*, se spune despre un om foarte bun. *A pune degetul pe rană* = a dezvălui cauza adevărată a unei stări de lucruri necorespunzătoare. **2.** (Fig.) Suferință morală, durere sufletească.

ranchiúnă, *ranchiune*, s.f. || Din fr. *rancune* || Dușmănie însoțită de dorința (ascunsă) de răzbunare; pizmă.

ranchiunós, -oásă, *ranchiunoși, -oase*, adj. || Din *ranchiună* || Care poartă ranchiună, care ține dușmănie; răzbunător.

randalínă, *randaline*, vb. I. Tranz. || Din *randalină* || A imprima, prin deformare plastică, zimți, striuri ori desene pe suprafața laterală a unei piese cilindrice sau conice.

randalínă, *randaline*, s.f. || Cf. germ *Rändeleisen* || (Tehn.) Moletă.

randaméntt, *randamente*, s.n. || Din fr. *rendement* || **1.** Raportul dintre efectul obținut și efortul depus într-o activitate; eficiență. ● (Ec.) Efectul util al unui factor al procesului de producție într-o unitate de timp. **2.** Raportul dintre valoarea unei mărimi (energie, putere etc.) cedată de un sistem tehnic (mașină, aparat) sub o formă utilă și valoarea aceleiași mărimi absorbită de acest sistem.

ranfluáre, *ranfluări*, s.f. || După fr. *renfluer* || Operația de ridicare la suprafață și de repunere în stare de plutire a unei nave scufundate.

ranforsáre, *ranforsări*, s.f. || După fr. *renforcer* || Întărire a unei piese sau a unei construcții metalice cu ajutorul unor nervuri, grinzi etc. pentru mărirea rigidității lor.

ranfórt, *ranforturi*, s.n. || Din fr. *renfort* || Element de întărire a unei construcții (sau a unei părți a acesteia), constituit dintr-una sau din mai multe bare de oțel.

rang, *ranguri*, s.n. || Din fr. *rang* || **1.** Treaptă într-o ierarhie administrativă, militară, diplomatică etc. după importanța funcției. ○ Expr. *De prim rang* (sau *de rangul întîi, al doilea* etc.) = de categoria sau de calitatea întîi (sau a doua etc.). **2.** (Mat.) Număr care arată locul pe care un termen îl ocupă într-un șir.

rángă, *răngi*, s.f. Bară de oțel, teșită la unul dintre capete, utilizată ca pîrghie pentru ridicarea sau deplasarea corpurilor grele.

răniță, *ranițe*, s.f. || Din rus. *ranec* || Sac de pînză, de material plastic etc., care se poartă pe spate (mai ales de către militari și turiști), servind la transportarea hranei și a obiectelor necesare la drum; rucsac.

rántie, *rantii*, s.f. Haină lungă și largă care se poartă peste îmbrăcăminte, de către preoți și călugări.

ranunculacée s.f. pl. || După fr. *renonculacées* || Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu tuberculi sau rizomi, frunze alterne și flori bisexuate (ex. piciorul-cocoșului, bujorul).

ranversáre, *ranversări*, s.f. || După fr. *renverser* || Evoluție acrobatică a unui avion, constînd din urcarea într-un plan vertical și întoarcerea cu 180°, pentru schimbarea rapidă a direcției de zbor.

rapáce adj. invar. || Din fr., it. *rapace*, lat. *rapax, -acis* || (Livr.) Lacom, hrăpăreț, hapsîn.

rapacitáte s.f. || Din fr. *rapacité*, lat. *rapacitas, -atis* || (Livr.) Însușirea de a fi rapace; lăcomie de bunuri materiale.

rapánghel s.n. || Din ngr. *parangelia* „poruncă, ordin" || (Pop.) *A lua pe cineva la rapanghel* = a certa pe cineva, a-l lua la bătaie.

rápăn, *rapăne*, s.n. **1.** Boală de piele asemănătoare cu rîia, întîlnită mai ales la cai, la cîini și la porci. **2.** Strat gros de murdărie pe piele; jeg.

rapél, *rapeluri*, s.n. || Din fr. *rappel* || **1.** Readucere în poziția inițială a unui sistem tehnic sau a unei piese, sub acțiunea greutății proprii sau a unor forțe elastice. **2.** Revaccinare făcută cu scopul de a prelungi imunitatea dată de vaccinarea anterioară.

rapíd, -ă, *rapizi, -de*, adj. || Din fr. *rapide*, lat. *rapidus* || (Și adverbial) Care se petrece, se efectuează sau se mișcă cu repeziciune. ○ *Tren r.* (și substantivat, n.) = tren care circulă cu viteză mare și oprește numai în stațiile importante.

rapiditáte s.f. || Din fr. *rapidité*, lat. *rapiditas, -atis* || Însușirea de a fi rapid; repeziciune; iuțeală.

rápiță s.f. || Din bg. *rapica* || Plantă din familia cruciferelor, cu tulpina înaltă, cu flori galbene-aurii și semințe mici, bogate în ulei, folosită în industria alimentară, în industria lacurilor și, uneori ca plantă furajeră. O specie a acestei plante (rapița sălbatică), rezistentă la ger, este cultivată în zonele mai reci pentru producerea uleiurilor sau ca plantă furajeră.

rapórt, (1, 2) *raporturi*, **(3, 4, 5)** *rapoarte*, s.n. || Din fr. *rapport* || **1.** Relație între două sau mai multe persoane, obiecte, fenomene etc. ○

R. de forțe = stadiul atins de confruntarea unor forțe social-politice, militare opuse; ponderea fiecăreia dintre aceste forțe în determinarea unui deznodămînt. ○ Expr. *În raport cu...* = în comparație cu... *Sub raportul...*, = din acest punct de vedere. **2.** (Mai ales la pl.) Legătură între două sau mai multe persoane, instituții etc. ● *R. juridic* = relație socială reglementată de o normă juridică. **3.** (Mat.) Cîtul dintre două mărimi. **4.** Dare de seamă (scrisă sau verbală) pe care o prezintă cineva în fața unei adunări, a unei autorități etc. **5.** Scurtă prezentare orală asupra situației unei unități militare, făcută de un subaltern unui comandant. ○ Expr. *A se prezenta* (sau *a ieși, a fi scos*) *la raport* = a se prezenta în fața unui superior pentru a-și susține o doleanță sau pentru a răspunde de o greșeală săvîrșită.

raportá, *raportez*, vb. I. || Din fr. *rapporter* || **1.** Tranz. A stabili un raport între două sau mai multe noțiuni, lucruri, fapte etc. **2.** Refl. A se referi la...; a face aluzie la ceva. **3.** Tranz. A prezenta un raport, a aduce un lucru la cunoștința cuiva. ● A relata, a povesti.

raportáre, *raportări*, s.f. Faptul de *a (se) raporta*.

raportór, -oáre, *raportori, -oare*, subst. || Din fr. *rapporteur* || **1.** S.m. și f. Persoană care prezintă un raport **(4). 2.** S.n. Instrument care servește la măsurarea unghiurilor.

rapsód, *rapsozi*, s.m. || Din fr. *rhapsode* || **1.** (În Grecia antică) Cîntăreț și recitator care colinda orașele recitînd poeme, îndeosebi fragmente din poemele homerice. **2.** Autor de poeme epice. *Am auzit un biet rapsod psalmodiind cîntecul bătrînesc al lui Toma Alimoș* (Ibrăileanu).

rapsodíe, *rapsodii*, s.f. || Din fr. *rhapsodie* || **1.** (La vechii greci) Fragment dintr-un poem, îndeosebi episod din poemele homerice. **2.** Compoziție muzicală de formă liberă, alcătuită din fragmente de melodii de inspirație folclorică.

rapt, *rapturi*, s.n. || Din fr. *rapt*, lat. *raptus* || **1.** Răpire a unei persoane. **2.** Furt săvîrșit prin violență.

rar, -ă, *rari, -e*, adj. || Lat. *rarus* || **1.** Care are elementele componente mai depărtate unele de altele sau mai puțin numeroase decît de obicei; cu densitate mică. *Plopi cu frunza rară S-au zbătut ușor în vînt Zile lungi de vară* (Topîrceanu). ● Care se află, unul față de altul, la o distanță mai mare decît cea obișnuită. **2.** Care se găsește numai în puține locuri sau apare la intervale depărtate. **3.** (Adesea adverbial) Care se efectuează sau se succedă la intervale depărtate. **4.** Neobișnuit, excepțional. ● Distins, ales; scump, prețios (din cauză că nu se găsește decît uneori).

rára adv. || Din *rar* || (Pop.; adesea repetat) Încet, domol, pe îndelete. *Băiatul... o luă rara-rara și se depărtă* (Sandu-Aldea).

rarefácție, *rarefacții*, s.f. || Din fr. *raréfaction* || (Rar) Faptul de a (se) rarefia.

rarefiá, *rarefiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *raréfier* || A micșora densitatea unui gaz; (refl.; despre gaze) a-și micșora densitatea.

rarefiát, -ă, *rarefiați, -te*, adj. (Despre gaze) Cu densitatea micșorată, rar.

rarefiére, *rarefieri*, s.f. Acțiunea de *a (se) rarefia;* micșorare a densității unui gaz.

ráreori adv. || *Rar(e)* + *ori* || Cîteodată, uneori.

rarísim, -ă, *rarisimi, -e*, adj. || Din fr. *rarissime* || Foarte rar, cu totul neobișnuit.

ráriște, *rarișți*, s.f. || Din *rar* || Pădure sau porțiune de pădure unde copacii sînt rari. *Știa el într-o rariște o colibă părăsită* (Camil Petrescu).

raritáte, (2) *rarități*, s.f. || Din lat. *raritas, -atis*, fr. *rareté* || **1.** Faptul de a fi rar. **2.** Obiect, fenomen etc. care se întîlnește rar; lucru deosebit, excepțional.

ráriță, *rarițe*, s.f. || Din bg. *ralica* (sub influența lui *rar)* || Un fel de plug cu două cormane care răstoarnă brazda în ambele părți, îngrămădind pămînt la baza plantelor prășitoare. || Și: **ráliță** s.f.

ras[1], *rasuri*, s.n. || Din *rade* || Acțiunea de *a (se) rade;* bărbierit.

ras[2]**, -ă,** *rași, -se*, adj. || Din *rade* || **1.** (Despre barbă, mustăți) Tăiat pînă la piele; (despre persoane) cu barba sau cu mustățile tăiate. **2.** (Despre fructe, legume) Curățat, prin răzuire, de stratul exterior; fărîmițat prin frecare pe răzătoare. **3.** (Despre zbor) Razant. ● (Despre terenuri) Neted, drept, întins. **4.** (Despre vase) Plin pînă la marginea de sus.

rásă[1], *rase*, s.f. || Din fr. *race*, germ. *Rasse* || **1.** Grup de microorganisme, plante sau animale din aceeași specie, avînd caractere comune care se păstrează ereditar. ○ *R. ecologică* = rasă atașată de un anumit biotop. **2.** *Rase omenești* = grupări mari, naturale, de oameni, unitare prin origine și printr-un ansamblu de caractere somatice ereditare (în special culoarea pielii). Antropologia modernă consideră că rasele sînt populații ce diferă una de alta prin frecvența anumitor gene. După antropologia clasică ar exista trei rase mari principale (împărțire la rîndul lor în rase secundare): **a)** *rasa europidă;* **b)** *rasa mongolidă;* **c)** *rasa negridă* sau *negrid-australidă*. **3.** (Zoot.) Grup individualizat de animale domestice din aceeași specie, cu proprietăți biologice și productive asemănătoare. ○ *De rasă* = de soi bun.

rásă[2], *rase*, s.f. || Din sl. *rasa* || Haină de postav lungă pînă la călcîie, purtată de călugări și călugărițe pe deasupra îmbrăcămintei.

rascólnic, -ă, *rascolnici, -ce*, s.m. și f. || Din rus. *raskol'nik* || Adept al unei secte care s-a desprins de biserica ortodoxă rusă la mijlocul sec. 17, rămînînd fidelă așa-numitului „rit vechi".

raseologíe s.f. || Din *rasă*[1] + gr. *logos* „studiu" || Parte a antropologiei care studiază rasele omenești.

rasiál, -ă, *rasiali, -e*, adj. || Din fr. *racial* || Care aparține rasismului, care se referă la rasism.

rasísm s.n. || Din fr. *racisme* || Teorie social-politică antiștiințifică și reacționară care susține inegalitatea biologică și intelectuală a raselor omenești, justificînd prin aceasta inegalitatea

socială, exploatarea, războaiele de cotropire, colonialismul în toate formele sale.

rasíst, -ă, *rasiști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *raciste* || **1.** Adj. Care se referă la rasism. **2.** S.m. și f. Adept al rasismului.

rasól, *rasoluri,* s.n. || Din bg. *razsol* || Sortiment de carne de bovine sau de porcine care se obține din regiunea gambei. ● Fel de mîncare preparată din carne de vită sau din pește. ○ Expr. (Fam.) *A da rasol* = a face un lucru în grabă și superficial.

rasoleálă, *rasoleli,* s.f. || Din *rasoli* || (Fam.) Lucru făcut în grabă, superficial, de mîntuială.

rasolí, *rasolesc,* vb. IV. || Din *rasol* || (Fam.) A face un lucru în grabă, superficial.

rastél, *rastele,* s.n. || Din it. *rastello,* germ. *Rastel* || Suport de care se reazemă armele, schiurile, bicicletele etc.

ráster, *rastere,* s.n. || Din germ. *Raster* || Placă de sticlă cu o rețea fină de linii sau de puncte, care se folosește în tipografie la fotoreproducere pentru descompunerea imaginii în puncte de aceeași densitate; sită fotografică.

rașchetá, *rașchetez,* vb. I. Tranz. || Din *rașchetă* || **1.** A curăța (de vopsea sau de rugină) cu rașcheta **(1)** o piesă metalică. **2.** A rade parchetul cu rașcheta **(2). 3.** A imprima unei tencuieli proaspete șanțuri mici și dese, cu ajutorul rașchetei **(3).**

rașchetáre, *rașchetări,* s.f. Acțiunea de *a rașcheta.*

rașchétă, *rașchete,* s.f. || Din germ. *Raskette,* it. *raschietto* || **1.** Unealtă de oțel, de forma unei dălți încovoiate, folosită la răzuit. **2.** Răzuitor pentru parchet. **3.** Unealtă în formă de perie, avînd cuie în loc de peri, cu care se imprimă șanțuri mici și dese pe o tencuială proaspătă.

rașél, *rașele,* s.n. Mașină rectilinie de tricotat.

ráșpel, *rașpele,* s.n. || Din germ. *Raspel, Raspiel* || Unealtă de forma unei pile late, cu dinți mari, folosită pentru a prelucra piese de lemn sau metalice de duritate mică.

ratá, *ratez,* vb. I. || Din fr. *rater* || **1.** Intranz. (Despre arme) A nu lua foc cînd este declanșată. **2.** Tranz. A da greș, a nu reuși; a pierde. ● A scăpa o ocazie. **3.** Refl. (Despre oameni) A nu se realiza, a nu izbuti; a eșua.

ratáre, *ratări,* s.f. Acțiunea de *a rata;* nereușită.

ratát, -ă, *ratați, -te,* adj. **1.** (Despre acțiuni) Nereușit, neizbutit. **2.** (Adesea substantivat) Care nu a reușit să se afirme, să se realizeze.

rátă, *rate,* s.f. || Din germ. *Rate* || **1.** Parte, cotă dintr-o datorie sau dintr-o obligație care se plătește regulat, la date succesive, dinainte stabilite. ○ *În rate* = cu plata eșalonată în tranșe (egale). **2.** Raport, procent. ○ *Rata plusvalorii* = raportul dintre plusvaloare și capitalul variabil, reflectînd gradul de exploatare a muncitorilor de către capitaliști. *Rata plusprodusului* = raportul dintre plusprodus și produsul necesar. *Rata profitului* = raportul dintre plusvaloare și întregul capital avansat. ● Curs (ex. rata schimbului).

ratéu, *rateuri,* s.n. || Din fr. *raté* || **1.** Defect de funcționare a unui motor cu explozie, care constă în arderea incompletă a amestecului de combustibil, fără dezvoltare de lucru mecanic. **2.** Neaprindere a încărcăturii de azvîrlire a unui cartuș în urma percuției capsei. **3.** Proiectil de artilerie care nu a explodat la atingerea țintei.

raticíd, -ă, *raticizi, -de,* adj., s.n. || Din fr. *rat* „șoarece", după cuvinte ca *insecticid, bactericid* || (Substanță) care stîrpește șoarecii.

ratiéră, *ratiere,* s.f. || Din fr. *ratière* || Dispozitiv de antrenare a firelor la războiul de țesut mecanizat.

ratifícá, *ratific,* vb. I. Tranz. || Din fr. *ratifier,* lat. *ratificare* || A face o ratificare.

ratificáre, *ratificări,* s.f. Acțiunea de *a ratifica;* act prin care organul competent al statului declară că își însușește un tratat semnat de reprezentantul său cu alt stat sau cu mai multe state, conferind astfel tratatului forță obligatorie. ○ *Instrument de r.* = document prin care se atestă că un tratat a fost ratificat.

ratináre, *ratinări,* s.f. || După fr. *ratiner* || Operație de finisare a țesăturilor de lînă scămoșate, prin care fibrele de pe suprafața țesăturii se strîng și se răsucesc în fascicule.

ráță, *rațe,* s.f. || Cuv. autohton || Nume dat mai multor specii de păsări înotătoare din ordinul anseriformelor, cu trunchi scurt, cu ciocul lat și cu picioarele scurte. ○ *R. sălbatică* = strămoșul celor mai multe rase de rațe domestice. *R. domestică* = denumire dată numeroaselor rase și varietăți provenite prin domesticirea raței sălbatice, deosebite între ele prin culoarea penelor, forma corpului etc.

rățcă, *rațce,* s.f. || Din scr. *racka* || Varietate de oi țurcane cu lînă groasă, cu coarnele răsucite, care se cresc în Banat. ● Lînă neomogenă, de calitate inferioară, produsă de oile din această varietate.

rație, *rații,* s.f. || Din lat. *ratio, -onis,* fr. *ration* || **1.** Cantitate, porție, mai ales de hrană, socotită ca fiind necesară pentru un timp determinat. **2.** Număr egal cu diferența (sau cu cîtul) a doi termeni consecutivi ai unei progresii aritmetice (respectiv geometrice).

raționá, *raționez,* vb. I. || Din *rațiune* (după fr. *raisonner)* || **1.** Intranz. A judeca, a gîndi în mod logic, rațional. **2.** Tranz. A raționaliza **(2).**

raționál, -ă, *raționali, -e,* adj. || Din fr. *rationnel,* lat. *rationalis* || **1.** Potrivit cu cerințele rațiunii; logic; (despre oameni) înzestrat cu rațiune. **2.** (Și adverbial) Care se face cu judecată; sistematic, metodic; socotit, măsurat, cumpătat. **3.** (Mat.) *Număr r.* v. *număr.*

raționalísm s.n. || Din fr. *rationalisme* || **1.** Teorie gnoseologică după care rațiunea este singura sursă a cunoașterii autentice, simțurile dînd o cunoaștere confuză și nesigură. **2.** Încredere în rațiune, în capacitatea acesteia de a cunoaște veridic realitatea.

raționalíst, -ă, *raționaliști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *rationnaliste* || **1.** Adj. Care se referă la raționalism, care este propriu raționalismului. **2.** S.m. și f. Adept al raționalismului.

raționalizá, *raționalizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *rationaliser* || **1.** A introduce metode care să ducă la perfecționarea procesului de producție.

2. A stabili pe baza anumitor norme, consumul unor produse. **3.** (Mat.) A transforma o fracție al cărei numitor este irațional într-o fracție cu numitor rațional.

raționalizáre, *raționalizări,* s.f. Acțiunea de *a raționaliza;* perfecționare adusă organizării producției și a muncii. ● (Mat.) Operație prin care se raționalizează o fracție.

raționamént, *raționamente,* s.n. || După fr. *raisonnement* || Formă logică fundamentală constînd dintr-o înlănțuire de judecăți; act prin care gîndirea, pornind de la cunoștințe date, derivă din acestea cunoștințe noi. ● *P. ext.* Șir de argumente de care se servește cineva pentru a-și susține punctul de vedere.

raționáre, *raționări,* s.f. Acțiunea de *a raționa*[1]*;* gîndire logică; deducție.

rațiúne, (2) *rațiuni,* s.f. || Din lat. *ratio, -onis* || **1.** Facultatea, proprie omului, de a cunoaște, de a gîndi logic, de a judeca; judecată, minte. **2.** Temei, motiv, justificare. ○ *R. de stat* = motiv de ordin superior politic, interesînd ordinea de stat, în funcție de care se iau decizii în problemele majore ale politicii interne și externe. ○ *Rațiunea de a fi* = ceea ce justifică existența unui lucru.

ravác s.n. || Din tc. *ravak* || **1.** Must care se scurge din boabele de struguri fără a fi presate; vin obținut din astfel de must. **2.** Miere de bună calitate care se scurge din fagurii expuși la soare.

ravágiu, *ravagii,* s.n. || Din fr. *ravage* || (Mai ales la pl.) Distrugere, pustiire cauzată de fenomene ale naturii (inundație, furtună), de epidemii etc.

ravénă, *ravene,* s.f. || Din fr. *ravin* || Vale strîmtă cu versanți abrupți, instabili, formată prin eroziune de către șuvoaie.

raz, *razuri,* s.n. || Din scr. *raz* || **1.** Rangă. **2.** Unealtă formată dintr-o bară scurtă de oțel, cu un capăt lățit și ascuțit, folosită de tîmplari, dulgheri etc.

razachíe s.f. || Din tc. *razaki, raziki* || Soi de viță de vie care dă struguri cu boabe mari, cărnoase, albe sau roșii. Se cultivă pentru producerea strugurilor de masă.

razánt, -ă, *razanți, -te,* adj. || Din fr. *rasant* || Care trece, în viteză, la mică distanță de suprafața pămîntului, a apei etc., aproape atingîndu-le.

razánță, *razanțe,* s.f. || Din fr. *rasance,* germ. *Rasanz* || Proprietate a unei traiectorii de a avea curbură mică.

rază, *raze,* s.f. || Lat. *radia* || **1.** Fascicul îngust dintr-o radiație; *p. ext.* lumină, zonă luminoasă. **2.** (Fig.) Licărire, semn slab de... *În sufletul lui Herdelea se furișă... o rază de încredere* (Rebreanu). **3.** (Fiz.; la pl.) Radiații. ○ *Raze X* v. *X.* **4.** (Mat.) Distanța de la un punct al unui cerc sau al unei sfere pînă la centru. **5.** (Fig.) Distanță pînă la care se poate exercita o influență, o acțiune, puterea cuiva etc. **6.** Fiecare dintre fofezele unei vîrtelnițe.

rázie, *razii,* s.f. || Din fr. *razzia,* germ. *Razzia* || Control inopinat făcut de organele miliției în scopul descoperirii unor infractori, a unor contravenienți etc.

rázna adv. || Din sl. *razĭno* || La întîmplare, fără o țintă precisă. ○ Expr. *A o lua* (sau *a o apuca* etc.) *razna* = a pleca la întîmplare, fără țintă; (fig.) a se abate, a devia (de la linia normală, de la subiect etc.). *Umbla mai adesea razna prin păduri* (Odobescu).

raznocínți s.m. pl. || Din rus. *raznočinec* || (În Rusia) Denumire dată intelectualității care s-a format, începînd din sec. 18, din rîndurile funcționărimii, ale micii burghezii, ale negustorimii și ale țărănimii; au avut un rol însemnat în mișcările revoluționare, în dezvoltarea științei și culturii.

răbdá, *rabd,* vb. I. **1.** Tranz. și intranz. A suporta fără împotrivire (greutăți, neplăceri etc.). ● (Despre lucruri) A fi durabil, rezistent. **2.** Intranz. A-și înfrîna nerăbdarea, a se stăpîni. **3.** Tranz. A tolera, a permite, a îngădui. ○ Expr. *A nu-l răbda pe cineva inima să...* = a nu se putea stăpîni să nu..., a nu se îndura să... *Cum îl mai rabdă locul* (sau *pămîntul*)*?* se spune despre un om rău.

răbdáre, *răbdări,* s.f. **1.** Faptul de *a răbda;* puterea, capacitatea de a suporta (cu resemnare) neplăceri, dureri fizice sau morale; puterea de a aștepta în liniște desfășurarea unor evenimente. ○ Expr. *A-și pierde răbdarea* sau *a-și ieși din răbdări* = a-și pierde calmul, stăpînirea de sine. **2.** Perseverență, stăruință; tenacitate.

răbdătór, -oáre, *răbdători, -oare,* adj. || Din *răbda* || **1.** Care suportă (fără împotrivire) neplăceri, suferințe etc. **2.** Perseverent, stăruitor.

răblăgí vb. IV. v. **rablagi.**

răblăgít, -ă, adj. v. **rablagit.**

răbój, *răbojuri,* s.n. || Din bg., scr. *raboš* || Bucată de lemn pe care se însemnau în trecut, prin crestături, diferite socoteli, numărători etc. *A lor nume trecătoare le înseamnă pe răboj* (Eminescu). ○ Expr. *A șterge de pe răboj* = a ierta, a da uitării. ● Ceea ce se însemna pe răboj, calcul, socoteală. *Pierdusem răbojul timpului* (M.I. Caragiale). ○ Expr. *A i se uita cuiva răbojul* = a i se uita numărul anilor.

răbufneálă, *răbufneli,* s.f. || Din *răbufni* || Zgomot surd și puternic, bufnitură (de vînt), izbucnire.

răbufní, *răbufnesc,* vb. IV. Intranz. || *Răz(z)* + *bufni* || **1.** A produce un zgomot surd și puternic (prin izbire sau prin cădere). ● A izbucni, a țîșni cu putere. ● A răsuna brusc și puternic. **2.** A se manifesta brusc, violent. ● A-și exprima pe neașteptate și în mod violent nemulțumirea (după ce se reținuse mai mult timp).

răbufnire, *răbufniri,* s.f. Faptul de *a răbufni;* zgomot surd și puternic.

răbuí, *răbuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din germ. *reiben* „a freca" || (Reg.) A unge cu răbuială.

răbuiálă, *răbuieli,* s.f. || Din *răbui* || (Reg.) **1.** Acțiunea de *a răbui.* **2.** Unsoare preparată din păcură cu care se ung unele obiecte din piele ca să se înmoaie și să nu pătrundă în ele apa.

răcán, *răcani*, s.m. || De la *răcui*, var. a lui *recrut* || (Depr.) Recrut (în armată).

răcănél, *răcănei*, s.m. || Cf. *răcăni* „a orăcăi" || (Zool.) Broscuţa.

răceálă, *răceli*, s.f. || Din *răci* || **1.** Temperatură scăzută, frig. • Senzaţie de frig. **2.** (Fig.) Indiferenţă, nepăsare. **3.** Îmbolnăvire uşoară caracterizată prin inflamarea căilor respiratorii, prin tuse cu expectoraţie, stare febrilă etc.

răchitán, *răchitani*, s.m. || Din *răchită* || Denumire dată unor specii de plante erbacee cu flori roşietice sau alburii, care cresc prin locuri umede şi mlăştinoase.

răchitár, *răchitari*, s.m. || Din *răchită* || Fluture mare, cu anvergura de 8 cm, de culoare brumărie, a cărui larvă atacă arborii, găurindu-le tulpinile.

răchítă, *răchite*, s.f. || Din bg. *rakita* || **1.** Denumire dată mai multor specii de sălcie, cu ramuri flexibile din care se împletesc diferite obiecte. **2.** Nuiele (din răchită **1**) din care se fac obiecte împletite (coşuri, scaune etc.). || Pl. şi: *răchiţi*.

răchitíş, *răchitişuri*, s.n. || Din *răchită* || Desiş sau plantaţie de răchite.

răchiţícă, *răchiţele*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *răchită*. • (La pl.) Mic arbust tîrîtor, cu frunze persistente şi fructe roşii, acrişoare, comestibile. **2.** Arbust cu flori galbene şi frunze ascuţite, acoperite cu un fel de solzi, care le dau un aspect argintiu.

răcí, *răcesc*, vb. IV. || Din *rece* || **1.** Refl. şi tranz. A deveni (sau a face să devină) rece, a(-şi) micşora temperatura. • Tranz. A micşora temperatura unui corp sau a unui sistem fizico-chimic prin transfer de căldură către alte corpuri sau sisteme mai reci. ○ Expr. *A-şi răci gura degeaba* (sau *în zadar, de pomană*) = a vorbi fără folos, a vorbi zadarnic. **2.** Refl. A pierde din căldura obişnuită a corpului (din cauza unei emoţii, de spaimă etc.). **3.** Intranz. A se îmbolnăvi de răceală. **4.** Refl. (Fig.) A-şi pierde însufleţirea, interesul pentru cineva sau pentru ceva.

răcíle, *răcile*, s.f. || Cf. scr. *račilo* || Unealtă cu care se prind racii.

răcíre, *răciri*, s.f. Faptul de *a (se) răci*.

răcít, -ă, *răciţi, -te*, adj. **1.** Care a devenit (mai) rece. **2.** Bolnav de răceală.

răcitór, *răcitoare*, s.n. || Din *răci* || Instalaţie sau aparat în care, cu ajutorul unui refrigerent (gheaţă sau aer, apă rece etc.) se menţine o temperatură scăzută faţă de cea a mediului înconjurător şi care se foloseşte pentru răcirea sau pentru păstrarea la rece a alimentelor, a unui material etc.

răcitúră, *răcituri*, s.f. || Din *răci* || (Reg.; mai ales la pl.) Piftie.

răcnet, *răcnete*, s.n. || Din *răcni* || **1.** Urlet, zbieret de animal. **2.** Strigăt, ţipăt puternic scos de om.

răcní, *răcnesc*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *ryknonti* || (Despre animale) A scoate strigăte puternice şi prelungi; a rage, a mugi, a zbiera. • (Despre oameni) A striga cu putere; *p. ext.* a vorbi răstit şi tare.

răcoáre, (2) *răcori*, s.f. || Din *rece* || **1.** Temperatură uşor scăzută a aerului. ○ *Pe răcoare* = pe vreme răcoroasă. ○ Expr. (Fam.) *La răcoare* = la închisoare. • Senzaţie de răceală pe care o produc unele corpuri la atingere. **2.** (Fig.; la pl.) Senzaţie de frig, provocată de o emoţie puternică sau de o stare patologică. ○ Expr. *A băga pe cineva în răcori* (sau *în toate răcorile*) = a speria tare, a îngrozi pe cineva.

răcoreálă, *răcoreli*, s.f. || Din *răcori* || Faptul de a se răcori; răcoare; adiere de vînt, boare.

răcorí, *răcoresc*, vb. IV. || Din *răcoare* || **1.** Refl. A deveni mai rece, a se răci; a se face răcoros. **2.** Refl. şi tranz. A(-şi) potoli senzaţia de fierbinţeală; a(-şi) astîmpăra setea. **3.** Refl. (Fig.) A se linişti, a se calma, a se potoli. *I se răcorea inima cînd auzea spusele băiatului* (Ispirescu).

răcoritór, -oáre, *răcoritori, -oare*, adj. || Din *răcori* || Care răcoreşte. • (Substantivat, f.) Băutură care răcoreşte, care astîmpără setea.

răcorós, -oásă, *răcoroşi, -oase*, adj. || Din *răcoare* || Care are o temperatură uşor scăzută, care răcoreşte. • Înviorător, proaspăt. *Florile erau cărnoase, suave, răcoroase* (Călinescu).

răcovínă, *răcovine*, s.f. Mică plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare, cu flori mici, albe, care creşte prin păduri. || Şi: **răcuína, rocoína** s.f.

răcuína s.f. v. **răcovină.**

răculéţ, *răculeţi*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *rac*. **2.** Plantă erbacee tîrîtoare din regiunea montană, cu rizom gros, avînd proprietăţi diuretice.

rădăşcă, *rădaşte*, s.f. || Din bg. *rogačka* || Insectă mare din ordinul coleopterelor, de culoare neagră-castanie, masculul avînd mandibulele lungi, asemănătoare coarnelor de cerb.

rădăcínă, *rădăcini*, s.f. || Lat. *radicina* || **1.** Parte a plantelor superioare avînd rolul de a fixa planta în sol şi de a absorbi apa cu substanţele hrănitoare; (pop.) parte a plantei aflată în pămînt, indiferent de structura şi de funcţiile pe care le are. ○ Expr. *A curma* (sau *a stîrpi*) *răul din rădăcină* = a curma definitiv un rău. • (Fig.) Origine, izvor, cauză. **2.** (Anat.) Parte a unui organ prin care acesta este fixat într-un ţesut. • Partea profundă a unei tumori. **3.** Partea de jos a unui zid, a unui munte etc. **4.** Radical **(3).** ○ *R. pătrată* = număr care, înmulţit cu sine însuşi, dă numărul respectiv. *R. cubică* = număr care, înmulţit succesiv de două ori cu sine însuşi, dă numărul respectiv. **5.** (Lingv.) Element al unui cuvînt, obţinut prin eliminarea desinenţelor, sufixelor sau prefixelor, şi care este comun tuturor cuvintelor din aceeaşi familie.

rădăcíniş s.n. || Din *rădăcină* || Mulţime de rădăcini.

rădăcinós, -oásă, *rădăcinoşi, -oase*, adj., s.f. || Din *rădăcină* || **1.** Adj. (Despre plante) Cu rădăcini multe sau mari. **2.** S.f. (La pl.) Grup de plante a căror rădăcină este folosită în industrie sau ca furaj (ex. napii, sfecla furajeră, sfecla de zahăr).

rădván, *rădvane*, s.n. || Din rus. *rydvan* || (Înv.) Trăsură de lux (închisă), trasă de mai mulţi cai.

răfui, *răfuiesc*, vb. IV. Refl. recipr. A lămuri cu cineva o neînțelegere; a se certa, a se bate cu cineva.

răfuială, *răfuieli*, s.f. || Din *răfui* || Faptul de a se răfui; ceartă, bătaie.

răgace, *răgace*, s.f. || Din sl. **rogačĭ* || (Zool.) Rădașcă.

răgaz s.n. **1.** Timp liber disponibil; moment de întrerupere a unei activități pentru odihnă; repaus. ○ *Fără de răgaz* = fără întrerupere, continuu. ● Liniște, pace, tihnă. *Am și eu două ori trei zile de împăcare și răgaz* (Sadoveanu). **2.** Amînare, păsuire.

răgălie, *răgălii*, s.f. Desiș de rădăcini, ieșite la malul apelor curgătoare; îngrămădire de vreascuri, de lemne etc. aduse de apă; rădină.

răget, *răgete*, s.n. || Din *rage* || Zbieret scos de unele animale (în special de vitele cornute, de cerbi); muget. ● Țipăt, strigăt puternic (de durere) scos de om.

răgí vb. IV. v. **rage.**

răgilă, *răgil*, vb. I. Tranz. || Din *ragilă* || A trage prin ragilă fuiorul de in sau de cînepă, pentru a-l curăța de puzderii.

răgilát s.n. Acțiunea de *a răgila*, curățarea de puzderii a fuiorului de in sau de cînepă cu ragila.

răgușeálă, *răgușeli*, s.f. || Din *răguși* || Îngroșare și slăbire a vocii, provocată mai ales de răceală.

răguși, *răgușesc*, vb. IV. Intranz. A i se îngroșa și a-i slăbi cuiva vocea din cauza inflamării coardelor vocale, a laringelui).

răgușít, -ă, *răgușiți, -te*, adj. Cu vocea îngroșată și slăbită.

rămás s.n. || Din *rămîne* || **1.** Faptul de a rămîne. ○ *Rămas bun*, formulă de salut adresată de cel care se desparte de cineva. ○ Expr. *A-și lua rămas bun* = a se despărți de cineva, a pleca. *De ajuns și de rămas* = din plin, din belșug. **2.** (Reg.) Rămășag.

rămășág, *rămășaguri*, s.n. || Din *rămas* || Pariu, prinsoare.

rămășiță, *rămășițe*, s.f. || Din *rămas* || **1.** Ceea ce a rămas dintr-un întreg sau dintr-o cantitate anumită după ce a fost utilizată cea mai mare parte; rest. ○ *Rămășițe pămîntești* = corpul neînsuflețit al unui om. **2.** Ceea ce a mai rămas de îndeplinit dintr-o obligație sau de achitat dintr-o datorie. **3.** (Înv.) Rezultatul unei scăderi, rest.

rămîne, *rămîn*, vb. III. Intranz. || Lat. *remanere* || **1.** (Despre ființe) A sta pe loc, a nu pleca din locul unde se află; (despre lucruri) a nu fi mutat sau dus din locul unde se găsește. ○ Expr. *Să rămînă între noi*, se spune pentru a păstra discreție, pentru a nu divulga un secret. *A-i rămîne cuiva ochii* (sau *inima*) *la cineva* = a-i plăcea cuiva foarte mult o persoană. *Rămîi cu bine* (sau *sănătos, în pace*), formulă de salut la despărțire. **2.** A fi lăsat în urmă; *satul a rămas departe.* ○ Expr. *A rămîne în urmă* = a fi întrecut, depășit de alții. ● (Despre ceas) A marca timpul cu întîrziere. **3.** A se afla sau a se menține într-o anumită stare, sub un anumit aspect. ○ Expr. *A rămîne pe a cuiva* = a rămîne după voia cuiva. *Cum rămîne?* = ce hotărîre luăm? *Nu-i mai rămîne decît să...* = nu are altă soluție decît să... **4.** A continua să existe, a dăinui; a nu se schimba; a se păstra în conștiința oamenilor. ○ Expr. *A rămîne cu zile* = a continua să trăiască, a scăpa cu viață. **5.** A se menține ca rest de la ceva.

rămînere, *rămîneri*, s.f. Faptul de *a rămîne.* ○ Expr. *Rămînere în urmă* = întîrziere (față de alții); lipsă de progres.

rămurát, -ă, *rămurați, -te*, adj. || Din *ramură* || Ramificat, rămuros. *La părul rămurat O șezut și-o tilincat* (Pop.).

rămureá, *rămurele*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *ramură.* **2.** (La pl.) Ciuperci comestibile, cu tulpina groasă și cu numeroase ramificații cărnoase. || Și: **rămurícă** s.f.

rămurícă s.f. v. **rămurea.**

rămurîș, *rămurișuri*, s.n. || Din *ramură* || Desiș de ramuri; totalitatea ramurilor unui copac. *A zburat ciripind și s-a pierdut în rămuriș* (Beniuc).

rămurós, -oásă, *rămuroși, -oase*, adj. || Din *ramuri* || Cu multe ramuri; ramificat.

răní, *rănesc*, vb. IV. || Din sl. *raniti* || **1.** Tranz. și refl. A(-și) produce o rană. **2.** Tranz. (Fig.) A întrista, a îndurera; a jigni pe cineva.

rănire, *răniri*, s.f. Acțiunea de *a (se) răni;* rană. ● (Fig.) Jignire.

rănít, -ă, *răniți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care a căpătat o rană. ● (Fig.) Jignit, ofensat. ● (Fig.) Îndurerat.

răpăí, *răpăi*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Despre ploaie, grindină) A cădea producînd zgomote scurte și dese. ● (Despre arme automate) A se descărca ritmic la intervale scurte. ● (Despre oameni) A lovi ritmic într-un obiect tare.

răpăiálă, *răpăieli*, s.f. || Din *răpăi* || Răpăit. ● Ploaie repede, de scurtă durată.

răpăít s.n. Faptul de *a răpăi;* zgomotul produs de ploaie, de grindină, de o armă automată etc. ● Succesiune de lovituri dese, scurte și ritmice.

răpănós, -oásă, *răpănoși, -oase*, adj. || Din *rapăn* || (Despre unele animale) Bolnav de rapăn; *p. ext.* murdar.

răpciúgă s.f. **1.** (Med. vet.) Morvă. **2.** Epitet dat unui animal slab, bătrîn, bolnav.

răpciugós, -oásă, *răpciugoși, -oase*, adj. || Din *răpciugă* || Bolnav de răpciugă.

răpciúne s.m. Numele popular al lunii septembrie.

răpí, *răpesc*, vb. IV. Tranz. || Lat. *rapire* (= *rapere*) || **1.** A lua pe cineva cu sila și a-l duce cu sine; (despre moarte) a curma firul vieții cuiva. **2.** A lua cu sila ceva ce aparține altuia. **3.** (Fig.) A fermeca, a vrăji, a încînta, a captiva.

răpít, -ă, *răpiți, -te*, adj. **1.** Furat, capturat. **2.** (Fig.) Încîntat, fermecat, captivat.

răpitór, -oáre, *răpitori, -oare*, adj. || Din *răpi* || **1.** (Mai ales substantivat) Care răpește pe cineva; (despre animale) care consumă hrană de origine animală (în general animale vii). ● (Sub-

stantivat, f. pl.) Numele a două ordine de păsări de pradă, bune zburătoare, cu cioc gros și încovoiat. Unele vînează ziua *(răpitoare de zi)* altele noaptea *(răpitoare de noapte)*. **2.** (Fig.) Care vrăjește, farmecă, încîntă.

răposá, *răposez*, vb. I. Intranz. || Lat. *repausare* || A muri, a deceda.

răposát, -ă, *răposați, -te*, adj. (Adesea substantivat) Mort, decedat.

răpști, *răpștesc*, vb. IV. || Din sl. *rŭpŭtati, -ston* || (Reg.) **1.** Intranz. A murmura, a cîrti. **2.** Refl. A se răsti.

răpúne, *răpún*, vb. III. Tranz. || Lat. *reponere* || (Pop.) **1.** A ucide, a omorî. **2.** A înfrînge, a doborî un adversar. ● (Fig.) A învinge pe cineva într-o luptă de opinii. || Perf. s. *răpusei*, part. *răpus*.

răpúnere, *răpuneri*, s.f. (Pop.) Acțiunea de *a răpune;* pieire, moarte; înfrîngere, doborîre.

răpús, -ă, *răpuși, -se*, adj. (Pop.) Care a fost ucis.

rări, *răresc*, vb. IV. || Din *rar* || **1.** Refl. A deveni mai rar, mai depărtat unul față de altul (în timp sau în spațiu); (despre oameni) a deveni mai puțini la număr (într-o colectivitate). **2.** Tranz. și refl. A deveni sau a face să devină mai puțin des sau mai puțin compact. **3.** Tranz. A încetini ritmul unei acțiuni, al unei activități. ○ Expr. *A o mai rări cu ceva* = a încetini, a mai slăbi o acțiune, un obicei, a face ceva mai rar decît de obicei. *A o mai rări cu cineva* = a se duce, a se întîlni cu cineva mai rar.

rărîș, *rărișuri*, s.n. || Din *rar* || Rariște, loc în pădure unde copacii sînt rari.

rărít, -ă, *răriți, -te*, adj. Devenit mai rar.

rărítură, *rărituri*, s.f. || Din *rări* || **1.** Loc gol între obiecte așezate rar. ● Loc într-o țesătură unde firele sînt mai rare decît în rest. **2.** Rariște.

rărițá, *rărițez*, vb. I. Tranz. || Din *rariță* || A lucra pămîntul cu rarița.

rărițáre, *rărițări*, s.f. Acțiunea de *a rărița;* lucrarea pămîntului cu rariță.

rărițát s.n. Rărițare.

rărúnchi, *rărunchi*, s.n. || Lat. *renunculus* || (Pop.) **1.** Rinichi. **2.** Interiorul corpului omenesc; *p. ext.* mijlocul, miezul unui lucru.

răs- || Din sl. *ras-, raz-* || (Înaintea vocalelor și a consoanelor sonore are forma *răz-*) Element de compunere (prefix) care formează derivate de la verbe, adjective, substantive, adverbe.

răsád, *răsaduri*, s.n. || Din bg. *razsad, razsada* || Plantă tînără, crescută din sămînță în seră sau în răsadniță, care urmează să fie plantată în aer liber.

răsádniță, *răsadnițe*, s.f. || Cf. bg. *razsadnik* || Construcție simplă din scînduri, acoperită de obicei cu geamuri, folosită pentru obținerea de răsaduri. Este așezată pe un strat de gunoi de grajd în fermentare pentru producerea căldurii.

răsalăltăieri adv. || *Răs-* + *alaltăieri* || În ziua care precedă pe cea de alaltăieri.

răsădí, *răsădesc*, vb. IV. Tranz. || Din bg. *razsadja* || A transplanta un răsad din seră sau din răsadniță pe locul de cultură (în grădină, în cîmp, într-un parc).

răsădíre, *răsădiri*, s.f. Acțiunea de *a răsădi;* plantare, sădire.

răsărí, *răsár*, vb. IV. Intranz. || Lat. **resalire* || **1.** (Despre aștri) A apărea la orizont. **2.** (Despre plante) A încolți și ieși din pămînt. ○ Expr. *A răsări ca ciupercile după ploaie* = a se înmulți, a apărea repede și în număr mare. **3.** A se ivi, a apărea pe neașteptate (din depărtare). ○ Expr. *A-i răsări cuiva ceva în minte* = a-și aminti deodată ceva; a i se năzări. **4.** A ieși în evidență, a se ridica deasupra celor din jur. **5.** (Despre copii) A crește, a se face mai mare. **6.** (Pop.) A sări brusc (în picioare), a tresări.

răsărire s.f. Acțiunea de *a răsări;* apariția unui astru la orizont. ● Ivire, apariție.

răsărít[1], *răsărituri*, s.n. **1.** Faptul de *a răsări;* apariția unui astru la orizont; momentul cînd răsare Soarele (sau alt astru). ● (Fig.) Începutul unei ere noi. **2.** Partea orizontului unde răsare Soarele; est. **3.** Țară, ținut așezat în direcția răsăritului **(2)**, față de un punct de reper dat.

răsărít[2], **-ă,** *răsăriți, -te*, adj. **1.** (Despre plante) Încolțit. **2.** (Fig.; mai ales la comparativ; despre copii) Puțin mai mare, mai dezvoltat decît alți copii de aceeași vîrstă. **3.** (Mai ales la comparativ) Mai de seamă, mai important (decît altul).

răsăriteán, -ă, *răsăriteni, -e*, adj. || Din *răsărit*[1] || Care se află la răsărit[1], de la răsărit; (substantivat) locuitor din răsărit; oriental.

răsătúră s.f. v. **răzătură.**

răscoáce, *răscóc*, vb. III. Refl. și tranz. || *Răs-* + *coace* || (Despre alimente, fructe etc.) A (se) coace mai mult decît e necesar; a rămîne prea mult timp expus la foc sau la căldura soarelui.

răscoálă, *răscoale*, s.f. || Din *răscula* || **1.** Principala formă a luptei de clasă a țărănimii împotriva asupririi și exploatării; revoltă, răzmeriță. ● (Fig.) Împotrivire, protest. **2.** (Fig.) Zarvă, agitație.

răscól, *răscoale*, s.n. || Din sl. *raskolŭ* || **1.** Desfacerea stînii toamna și separarea oilor pentru a fi luate de către proprietari. **2.** Bară de lemn prevăzută la capete cu cîte o gaură în care intră carîmbii de sus ai loitrelor carului.

răscolí, (1, 2, 3, 5) *răscolesc*, **(4)** *răscól*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *raskoliti* || **1.** A face dezordine căutînd ceva. **2.** A scormoni focul pentru a-l înviora. **3.** A mișca, a agita; a stîrni praful, valurile. **4.** (Fig.) A tulbura, a agita, a face să se revolte. **5.** (Fig.) A trezi amintiri, sentimente; a scormoni. *Melodia răscolea în suflet amintirile trecutului* (Dunăreanu).

răscolíre, *răscoliri*, s.f. Acțiunea de *a răscoli;* agitație, tulburare, frămîntare.

răscolít, -ă, *răscoliți, -te*, adj. **1.** Răvășit. **2.** (Despre praf, valuri etc.) Stîrnit. **3.** (Fig.) Agitat, tulburat.

răscolitór, -oáre, *răscolitori, -oare*, adj. || Din *răscoli* || **1.** (Înv.) Care îndeamnă la răscoală, agitator. **2.** (Fig.) Care trezește amintiri, sentimente; tulburător.

răscópt, -oáptă, *răscopți, -oapte,* adj. || Din *răscoace* || **1.** Copt mai mult decît trebuie; prea copt. ○ *Ouă răscoapte* = ouă fierte pînă la coagularea completă. **2.** Copt, putrezit (din cauza vechimii, a intemperiilor). *Pervazul e răscopt și scoaba iese afară* (Galaction). ● (Peior.; despre oameni) Trecut de prima tinerețe.

răscrăcănà vb. I. v. **răscrăcăra.**

răscrăcănát, -ă, adj. v. **răscrăcărat.**

răscrăcărá, *răscrăcăr,* vb. I. Refl. || *Răs-* + *crăcăna* || (Pop.) A se crăcăna, a-și depărta picioarele unul de altul. || Și: **răscrăcănà** vb. I.

răscrăcărát, -ă, *răscrăcărați, -te,* adj. Crăcănat. || Și: **răscrăcănát, -ă,** adj.

răscroí, *răscroiesc,* vb. IV. Tranz. || *Răs-* + *croi* || A croi un material pentru o haină, urmînd linia gîtului sau a brațelor.

răscroiálă, *răscroieli,* s.f. || Din *răscroi* || Tăietură în croiala unei haine (în special la gît și la mîneci).

răscroít, -ă, *răscroiți, -te,* adj. Tăiat, croit după forma corpului (în special la mîneci și la gît).

răscroitúră, *răscroituri,* s.f. || Din *răscroi* || Răscroială.

răscrúce, *răscruci,* s.f. || *Răs-* + *cruce* || **1.** Locul unde se încrucișează două sau mai multe drumuri; răspîntie. **2.** Moment crucial în viața unui om, a unui popor etc.

răsculá, *răscól,* vb. I. Tranz. și refl. || *Răs-* + *scula* || A (se) ridica împotriva asupritorilor; a (se) răzvrăti; a porni sau a face să pornească răscoala împotriva asupritorilor.

răsculát, -ă, *răsculați, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care s-a ridicat împotriva unei nedreptăți, a unei oprimări.

răscumpărá, *răscúmpăr,* vb. I. Tranz. || *Răs-* + *cumpăra* || **1.** A plăti prețul unui lucru vîndut sau amanetat, pentru a reintra în posesia lui. **2.** A elibera pe cineva din captivitate, în schimbul unei sume de bani. **3.** A compensa, a răsplăti; (despre fapte) a constitui o compensație. **4.** (Fig.) A ispăși o greșeală.

răscumpărâre, *răscumpărări,* s.f. Faptul de *a răscumpăra.*

răsfáț, *răsfățuri,* s.n. || Din *răsfăța* || **1.** Faptul de a (se) răsfăța; alintare. *A crescut-o cînd cu răsfăț, cînd cu asprime* (Cazimir). **2.** Desfătare, plăcere. **3.** Huzur, belșug.

răsfățá, *răsfăț,* vb. I. || Din *răs-* + *față* || **1.** Tranz. A înconjura pe cineva cu o tandrețe exagerată; a satisface capriciile cuiva; a alinta. **2.** Tranz. și refl. A (se) desfăta, a (se) delecta. **3.** Refl. A trăi în belșug, a huzuri.

răsfățát, -ă, *răsfățați, -te,* adj. Căruia i se satisfac toate plăcerile, răzgîiat; capricios.

răsfirá, *răsfir,* vb. I. Tranz. și refl. || *Răs-* + *fir* || **1.** A (se) desface fir cu fir; (despre firele din păr, din barbă) a (se) separa unele de altele. **2.** A (se) întinde în toate părțile, a (se) împrăștia, a (se) risipi. || Și: **resfirá** vb. I.

răsfirát, -ă, *răsfirați, -te,* adj. **1.** (Despre păr, barbă) Cu firele depărtate unele de altele. **2.** Cu elementele componente depărtate între ele; desfăcut; împrăștiat, difuz. || Și: **resfirát, -ă** adj.

răsfoí, *răsfoiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *răs-* + *foaie* || A întoarce una cîte una foile unei cărți, ale unui ziar etc., citind în fugă, pe sărite; a frunzări.

răsfoíre, *răsfoiri,* s.f. Acțiunea de *a răsfoi;* răsfoit, frunzăreală.

răsfoít s.n. Răsfoire, frunzăreală.

răsfrînge, *răsfrîng,* vb. III. || *Răs-* + *frînge* || **1.** Tranz. A proiecta lumină asupra unui obiect, făcînd-o să se reflecte. *Am o oglindă și mă joc cu razele ce le răsfrînge* (Anghel — Iosif). (Refl.) *Razele lunii se răsfrîngeau* (Odobescu). ● A se refracta. **2.** Refl. (Despre sunete) A se întoarce sub formă de ecou; a se repeta. **3.** Refl. A se face simțit (influențînd), a se repercuta asupra a ceva. **4.** Tranz. (Despre părți de îmbrăcăminte) A îndoi, a întoarce în afară. || Perf. s. *răsfrînsei,* part. *răsfrînt.*

răsfrîngere, *răsfrîngeri,* s.f. Acțiunea de *a (se) răsfrînge;* reflectare, oglindire.

răsfrînt, -ă, *răsfrînți, -te,* adj. Îndoit, întors în afară.

răsfúg subst. **1.** S.n. Boală contagioasă a oilor și a caprelor, care se manifestă prin inflamarea ugerului. **2.** S.n. Antrax. **3.** S.m. Plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori galbene, întrebuințată în medicina populară ca medicament împotriva răsfugului (1).

răspăr s.n. || *Răs-* + *păr* || *În răspăr* = **a)** împotriva direcției naturale în care crește părul; **b)** în ciuda..., în pofida... *Trec eu Dunărea, în răspărul primejdiei* (Galaction). ○ Expr. *A lua pe cineva în răspăr* = a-și bate joc de cineva; a dojeni aspru, a brusca.

răspicá, *răspic,* vb. I. Tranz. || *Răs-* + [*des*]*pica* || (Înv.) A pronunța, a spune deslușit, limpede; a explica, a lămuri.

răspicát, -ă, *răspicați, -te,* adj. (Despre vorbe, voce; adesea adverbial) Clar, lămurit, hotărît.

răspîndí, *răspîndesc,* vb. IV. || Din sl. *rasponditi* || **1.** Refl. (Despre lumină, căldură etc.) A se împrăștia, a se propaga (sub formă de unde, emanații etc.). **2.** Refl. și tranz. (Despre știri, publicații etc.) A (se) difuza. **3.** Refl. (Despre grupuri de ființe) A se împrăștia, a se răsfira.

răspîndít, -ă, *răspîndiți, -te,* adj. **1.** Împrăștiat, revărsat. **2.** Cunoscut; difuzat.

răspînditór, -oáre, *răspînditori, -oare,* s.m. și f. || Din *răspîndi* || Persoană care răspîndește cunoștințe, idei, știri etc.

răspîntie, *răspîntii,* s.f. || Din sl. *raspontije* || Răscruce de drumuri. ● (Fig.) Moment hotărîtor în viața cuiva.

răsplátă s.f. || Din *răsplăti* || Ceea ce se face sau se dă cuiva pentru un serviciu ori pentru un ajutor; recompensă.

răsplăti, *răsplătesc,* vb. IV. Tranz. || *Răs-* + *plăti* || A da cuiva o plată, o recompensă materială sau morală pentru ceva; a recompensa.

răspoimîine adv. || *Răs-* + *poimîine* || În ziua care urmează după poimîine.

răspopí, *răspopesc,* vb. IV. Tranz. || *Răs-* + *popi* || A retrage cuiva calitatea de preot; a caterisi.

răspopít, *răspopiți,* adj. Scos din preoție.

răspúnde, *răspúnd*, vb. III. || Lat. *respondere* || **1.** Intranz. şi tranz. A da răspuns la o întrebare; a da răspunsuri la solicitarea unui examinator. **2.** Intranz. A reacţiona (prin vorbe, gesturi, atitudini) la o solicitare, la o provocare etc.; a replica, a riposta. ● A interveni într-o discuţie, combătînd teza cuiva. **3.** Intranz. A scrie unei persoane, ca urmare a unei scrisori primite de la ea. **4.** Intranz. A da urmare unui apel, unei chemări. ● A lămuri o problemă la cererea sau la sesizarea cuiva. **5.** Intranz. A străbate pînă la..., a avea comunicaţie cu... **6.** Intranz. A da socoteală, a-şi lua răspunderea pentru ceva. || Perf. s. *răspunsei;* part. *răspuns.*

răspúndere, *răspunderi*, s.f. **1.** Faptul de *a răspunde;* responsabilitate; obligaţia de a răspunde (moral, material etc.) de îndeplinirea sau neîndeplinirea unor sarcini, acţiuni etc. ○ *R. colectivă* = răspundere a unui organ colectiv pentru executarea obligaţiilor ce intră în atribuţiile sale potrivit legii. ○ Expr. *A trage pe cineva la răspundere* = a-i cere cuiva socoteală pentru faptele sale. ○ *A avea simţ de răspundere* sau *simţul răspunderii* = a fi conştient de însemnătatea sarcinilor asumate. *Pe răspunderea cuiva* = pe garanţia (morală sau materială) a cuiva. **2.** (Dr.) Consecinţă a neîndeplinirii din culpă a unei obligaţii.

răspúns, *răspunsuri*, s.n. || Lat. *responsum* || **1.** Ceea ce se spune sau se scrie celui care întreabă ceva. **2.** Expunere a cunoştinţelor în faţa unui examinator. **3.** Ripostă, replică. **4.** Informaţie, ştire. **5.** Soluţie, dezlegare.

răspunzătór, -oáre, *răspunzători, -oare*, adj. || Din *răspunde* || Care răspunde pentru ceva, care poartă răspunderea; care trebuie tras la răspundere; responsabil.

răsputére, *răsputeri*, s.f. || *Răs-* + *putere* || *Din răsputeri* = din toate puterile.

răstáv, *răstavuri*, s.n. (Reg.) **1.** Fîşie de pămînt pe care se cultivă un singur fel de plante. **2.** Fîşie de pămînt între două rînduri de semănături; distanţă dintre rîndurile unei culturi.

răstălmăcí, *răstălmăcesc*, vb. IV. Tranz. || *Răs-* + *tălmăci* || A explica sau a interpreta ceva în mod eronat; a denatura (în mod voit) adevărul.

răstălmăcíre, *răstălmăciri*, s.f. Faptul de *a răstălmăci;* explicare, interpretare (eronată).

răstălmăcít, -ă, *răstălmăciţi, -te*, adj. (Despre texte, cuvinte, idei) Explicat, interpretat; denaturat (în mod intenţionat).

răstí, *răstesc*, vb. IV. Refl. A se adresa cuiva pe un ton aspru, ameninţător.

răstigní, *răstignesc*, vb. IV. || Din sl. *rastegnonti* || **1.** Tranz. A ucide pe cineva pironindu-l pe o cruce; a crucifica; *p. ext.* a chinui, a tortura. **2.** Refl. A se întinde (în mod neglijent) cu mîinile (şi cu picioarele) desfăcute.

răstignire, *răstigniri*, s.f. **1.** Faptul de *a răstigni;* crucificare. **2.** (Reg.) Cruce mare aşezată la margine de drum.

răstignít, -ă, *răstigniţi, -te*, adj. Pironit pe cruce. ● Cu braţele desfăcute şi întinse.

răstímp, *răstimpuri*, s.n. || Din sl. *rastonpŭ* (influenţat de *timp*) || Interval de timp între două perioade sau între două momente. ○ *În răstimpuri* sau *din răstimp în răstimp* = din cînd în cînd. *În răstimp* = între timp.

răstít, -ă, *răstiţi, -te*, adj. (Despre cuvinte sau despre ton; adesea adverbial) Aspru, ameninţător; tare.

răstoácă, *răstoace*, s.f. || Din bg. *raztoka* || **1.** Vîrtej în locul unde o apă curgătoare este puţin adîncă. **2.** Gîrlă puţin adîncă formată prin abaterea apei cu scopul de a se prinde peşte în albia secată.

răstocí, *răstocesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *rastociti* || A abate cursul unei ape pentru a prinde peşti în albia secată.

răsturná, *răstórn*, vb. I. || *Răs-* + *turna* || **1.** Tranz. A deplasa un corp din poziţia lui normală, făcîndu-l să cadă într-o parte sau întorcîndu-l cu partea de deasupra în jos. ○ Expr. *A răsturna brazda* = a tăia şi a întoarce brazda cu plugul; a ara. **2.** Tranz. A întoarce un recipient cu gura în jos (pentru a-l goli). ○ Expr. *A răsturna pe gît* = a bea repede, pe nerăsuflate. **3.** Tranz. A culca la pămînt, a doborî. ● (Fig.) A înlătura de la putere, dintr-un post de conducere; a desfiinţa o stare de lucruri, a zădărnici un plan. **4.** Refl. A se aşeza într-o poziţie comodă, cu spatele sprijinit de ceva.

răsturnáre, *răsturnări*, s.f. Acţiunea de *a (se) răsturna;* doborîre, prăvălire.

răsturnát, -ă, *răsturnaţi, -te*, adj. Doborît, culcat la pămînt. ● Aşezat neglijent într-un scaun, într-un fotoliu etc.

răsúc, *răsucuri*, s.m. || Din *răsuci* || Unealtă asemănătoare cu fusul, cu un cîrlig în capătul de jos de care se leagă firul pentru a putea fi răsucit.

răsuceálă, *răsuceli*, s.f. || Din *răsuci* || Răsucire; răsucitură, spirală.

răsucí, *răsucesc*, vb. IV. || Din *răs-* + *suci* || **1.** Tranz. A învîrti un fir textil în jurul lui însuşi, pentru a-l face mai rezistent; a înfăşura două sau mai multe fire, unele în jurul altora, pentru a obţine un fir mai gros şi mai rezistent. **2.** Tranz. A-şi învîrti, a-şi întoarce capetele mustăţilor. **3.** Tranz. şi refl. A(-şi) imprima o mişcare de rotaţie; a (se) roti; a(-şi) mişca corpul sau o parte a corpului, schimbîndu-i poziţia. **4.** Tranz. A învîrti un obiect, dîndu-i forma unui sul. **5.** Tranz. A înfăşura un fir în jurul unui suport.

răsucíre, *răsuciri*, s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) răsuci.* ● Deformare elicoidală a feţelor cherestelei de grosime mică; defecte de curbare a pieselor de lemn. **2.** (Bot.) *Răsucirea frunzelor* = boală a cartofului, tutunului şi pătlăgelelor roşii manifestată prin îngălbenirea şi încovoierea frunzelor.

răsucitúră, *răsuciturí*, s.f. || Din *răsuci* || Fiecare dintre întorsăturile pe care le capătă un fir prin răsucire.

răsuflá, *răsúflu*, vb. I. || *Răs-* + *suflu* || **1.** Intranz. (Pop.) A respira. **2.** Intranz. A-şi reveni după o emoţie, după un efort fizic etc.; a se linişti. **3.** Intranz. A sta să se odihnească. ● A-şi găsi liniştea, a nu se mai simţi în primejdie.

4. Intranz. (Despre vase, recipiente) A lăsa să se scurgă încet conținutul, printr-o crăpătură sau printr-o gaură mică. **5.** Refl. (Despre unele alimente sau băuturi) A-și pierde tăria, gustul (din cauza că nu sînt bine închise sau nu sînt conservate în condiții corespunzătoare). **6.** Intranz. și tranz. (Despre gînduri sau planuri ascunse) A se auzi, a ajunge la urechile altora.

răsuflare, *răsuflări,* s.f. Acțiunea de *a (se) răsufla;* respirație; aerul expirat din plămîni. ○ Expr. *A i se curma* (sau *a i se opri) cuiva răsuflarea* = a fi sugrumat de o emoție puternică.

răsuflát, -ă, *răsuflați, -te,* adj. **1.** (Despre băuturi) Care și-a pierdut tăria, gustul (din cauza condițiilor necorespunzătoare în care a fost păstrat). **2.** (Fig.; fam.; despre știri, vorbe) Învechit; banal.

răsuflătór, -oáre, *răsuflătoare,* s.f., s.n. || Din *răsufla* || **1.** S.f. Deschizătură la o încăpere, la un recipient, prin care se face aerisirea. **2.** S.n. Tub de evacuare a gazelor de ardere dintr-un motor cu ardere internă. **3.** (Metal.) Canal de evacuare a aerului și a gazelor la turnarea metalului lichid în forme.

răsúflet, *răsuflete,* s.n. || Din *răsufla* || (Pop.) Respirație, răsuflare; aerul expirat din plămîni. (Fig.) *Cu grele răsuflete apele dorm* (Goga). ○ *Într-un răsuflet* = foarte repede.

răsúflu, *răsufluri,* s.n. || Din *răsufla* || Răsuflare, respirație; răsuflet. ○ Expr. *A-și ține răsuflul* = a-și ține răsuflarea.

răsuná, pers. 3 *răsúnă,* vb. I. Intranz. || Lat. *resonare* || **1.** A suna tare și prelung, auzindu-se de departe sau pînă departe. **2.** (Despre un loc, o încăpere) A se umple de sunete puternice, a vui. **3.** (Fig.) A avea răsunet, ecou în sufletul cuiva.

răsunătór, -oáre, *răsunători, -oare,* adj. || Din *răsuna* || **1.** Care sună puternic și prelung, care se aude de (sau pînă) departe. **2.** (Fig.) Care stîrnește un viu interes, care produce senzație.

răsúnet, *răsunete,* s.n. || Din *răsuna* || **1.** Sunet puternic și prelung; ecou. **2.** (Fig.) Impresie profundă, interes deosebit produs de un lucru, de un eveniment etc.

răsúră, *răsuri,* s.f. (Bot.) Măceș. *Ți-am făcut și-o-ngrăditură Cu nuiele de răsură* (Arghezi).

rășchiá, *rășchiez,* vb. I. || Lat. **rasclare* || A trece firele toarse de pe fus sau de pe ghem pe rășchitor.

rășchiát s.n. Rășchiere.

rășchiére, *rășchieri,* s.f. Acțiunea de *a rășchia;* rășchiat.

rășchirá, *rășchirez,* vb. I. || Cf. *răsfira* || **1.** Tranz. A răsfira (părul, barba, penele). **2.** Tranz. și refl. A (se) depărta unul de altul, a (se) desface; a se împrăștia, a se risipi. • Refl. A se răspîndi, a se extinde.

rășchirát, -ă, *rășchirați, -te,* adj. **1.** Răsfirat. **2.** Depărtat unul de altul, desfăcut. • Răspîndit, împrăștiat, risipit.

rășchitór, *rășchitoare,* s.n. || Din *rășchia* || Unealtă pe care se întind firele de pe fus sau de pe ghem, pentru a le face jirebii.

rășínă, *rășini,* s.f. || Lat. *resina* || Nume dat unor substanțe amorfe, solide sau vîscoase, care se extrag din diferite plante sau se fabrică pe cale sintetică, avînd numeroase întrebuințări (ca adezivi, la fabricarea unor obiecte de uz casnic etc.).

rășinós, -oásă, *rășinoși, -oase,* adj., s.f. || Din *rășină* || **1.** Adj. (Despre arbori) Care conține, care produce rășină. **2.** S.f. (La pl.) Denumire generică dată unor arbori sau arbuști care conțin rășină (ex. bradul, pinul, zada). Lemnul de rășinoase are o creștere rapidă și este folosit în construcții, în industria hîrtiei și celulozei. **3.** Adj. Care are aspectul sau proprietățile rășinii.

rășluí, *rășluiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A desprinde așchii dintr-un material, cu ajutorul unei unelte. **2.** (Fig.) A răpi, a smulge (prin abuz) o parte din proprietatea cuiva.

rășluíre, *rășluiri,* s.f. Acțiunea de *a rășlui. Unul pe altul se înoinovățeau de înșelăciune și de rășluire* (Galaction).

răspăluí, *răspăluiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *raspel* || A răzui, a prelucra ceva cu raspelul.

rătăcáná, *rătăcane,* s.f. (Règ.) Groapă adîncă, surpătură; hîrtop.

rătăcí, *rătăcesc,* vb. IV. || Cf. lat. *erraticus* „rătăcitor" || **1.** Refl. A pierde drumul; a greși direcția de urmat. • A se răzleți, a se pierde de cineva. **2.** Intranz. A umbla de ici-colo, căutînd drumul; a hoinări, a colinda; a pribegi. **3.** Refl. (Despre lucruri) A se pierde, a nu se afla la locul obișnuit. • Tranz. A nu mai ști unde a fost pus un lucru; a pierde. **4.** Refl. A ajunge, a se afla într-un loc unde nu se aștepta nimeni să se găsească.

rătăcíre, *rătăciri,* s.f. **1.** Faptul de *a (se) rătăci.* **2.** (Fig.) Întunecare a minții; nebunie. **3.** (Fig.) Greșeală, eroare.

rătăcít, -ă, *rătăciți, -te,* adj. **1.** Care a pierdut drumul, direcția. • (Fig., despre ochi, privire) Care exprimă dezorientare, nedumerire; pierdut. **2.** (Fig.) Cu mintea întunecată. **3.** Care s-a înstrăinat, s-a răzlețit de ai săi.

rătăcitór, -oáre, *rătăcitori, -oare,* adj. || Din *rătăci* || Care umblă din loc în loc, care pribegește.

rătéz, *răteze,* s.n. || Din ucr. *retjaz,* magh. *retesz* || Închizătoare simplă pentru uși sau pentru ferestre, formată dintr-o mică bară mobilă de lemn sau de metal; zăvor.

rățișoáră, *rățișoare,* s.f. **1.** Diminutiv al lui *rață.* **2.** (La pl.) Plantă erbacee cu tulpina scurtă, cu flori mari, albe, galbene sau violacee, care crește prin pajiști însorite. **3.** Gen de insecte coleoptere, lungi, de culoare brună-cenușie, cu rostrul lățit, asemănător cu ciocul de rață. Atacă porumbul, ovăzul, sfecla etc.

rățoí[1], *rățoi,* s.m. || Din *rață* || Bărbătușul răței.

rățoí[2], *rățoiesc,* vb. IV. Refl. || Din *rățoi*[1] || (Fam.) A se răsti la cineva; a vorbi pe un ton ridicat, amenințător.

rățoiálă, *rățoieli,* s.f. || Din *rățoi*[2] || **1.** (Fam.) Faptul de a se rățoi; vorbă răstită, amenințătoare. **2.** Atitudine îngîmfată, cu ifose.

rățușcă, *rățuște*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *rață;* pui de rață, boboc. **2.** Joc de copii, constînd din aruncarea unei pietricele în apă, în așa fel încît aceasta să facă mai multe sărituri la suprafața apei înainte de a se scufunda.

rău, rea, *răi, rele*, adj., adv., s.n. || Lat. *reus* „acuzat", „vinovat" || **1.** Adj. Care are însușiri negative; cu defecte, greșit. **2.** Adj. Care nu corespunde destinației, scopului, care nu îndeplinește calitățile cerute. ○ (Fiz.) *Corp rău conducător de căldură* (sau *de electricitate)* = corp prin care nu se transmite căldura (sau electricitatea). **3.** Adj. Care exprimă răutate; care face în mod obișnuit neplăceri altora. ○ Expr. *Poamă rea* sau *soi rău* = persoană cu deprinderi urîte. • *Rea-voință* = purtare sau atitudine neprietenoasă, ostilă. *Rea-credință* = atitudine incorectă, necinstită. **4.** Adj. Care nu-și îndeplinește îndatoririle. • (Despre copii) Neascultător. **5.** Adj. Care este în dezacord cu regulile moralei; (despre vorbe, expresii) care jignește; *p. ext.* urît. **6.** (Despre viață, trai) Greu, chinuit, apăsător. **7.** (Despre vești) Care anunță un necaz, o supărare. **8.** (Despre îmbrăcăminte și încălțăminte) Uzat, rupt, stricat. **9.** (Despre produse, mărfuri, materiale) De proastă calitate. **10.** (Despre mîncăruri și băuturi) Neplăcut la gust. **11.** (Despre bani) Care nu are curs, ieșit din circulație. **12.** (Despre meseriași, artiști etc.) Neîndemînatic, nepriceput. **13.** Nesatisfăcător, vătămător, dăunător. **14.** (Despre vreme) Urît, nefavorabil. **15.** Adv. Neplăcut, dezagreabil; nesatisfăcător, supărător. ○ Expr. *A-i merge cuiva rău* = a avea o viață grea, a trece prin momente grele. *A se simți rău* = a se simți bolnav. *A i se face cuiva rău* = a simți dintr-o dată ameteală, indispoziție, dureri etc. • Nepotrivit, greșit, inexact, incorect. **16.** S.n. Ceea ce provoacă neajunsuri, necazuri. ○ *Rău de mare* = tulburare caracterizată prin ameteală, dureri de cap, vărsături, care se manifestă la unele persoane cînd călătoresc pe mare. *Rău de altitudine* = indispoziție generală care apare în timpul ascensiunilor la mari înălțimi. **17.** S.n. Ceea ce este dăunător din punct de vedere moral.

răufăcătór, -oáre, *răufăcători, -oare*, s.m. și f., adj. || *Rău* + *făcător* || (Persoană) care face rău altora, care încalcă legile morale și sociale; făcător de rele.

răutáte, (2—4) *răutăți*, s.f. || Din *rău* || **1.** Înclinare spre a face rău altora. **2.** Faptă rea, intenție rea. **3.** Om rău. **4.** (De obicei la pl.) Nenorocire, necaz, pacoste care se abate asupra cuiva.

răutăciós, -oásă, *răutăcioși, -oase*, adj. || Din *răutate* || **1.** (Adesea substantivat) Plin de răutate; înclinat să facă mici răutăți. **2.** Care exprimă răutate; care supără, jignitor.

răuvoitór, -oáre, *răuvoitori, -oare*, adj. || *Rău* + *voitor* || (Adesea substantivat) Care dorește cuiva răul, care dovedește reavoință.

răvár, *răvare*, s.n. **1.** Băț cu care se frămîntă la stînă urda și cașul. **2.** Strecurătoare de lut, folosită la bucătărie. **3.** (Reg.) Ghiveci de flori.

răváș, *răvașe*, s.n. || Din magh. *rovás* || **1.** (Înv. și reg.) Crestătură pe răboj; *p. ext.* răboj. **2.** (Înv. și pop.) Scrisoare, bilet.

răvășeálă, *răvășeli*, s.f. || Din *răvăși* || Dezordine, neorînduială.

răvăși, *răvășesc*, vb. IV. Tranz. A împrăștia, a face dezordine. • (Fig.) A tulbura sufletește.

răvășíre, *răvășiri*, s.f. Acțiunea de *a răvăși;* răvășeală.

răvășit, -ă, *răvășiți, -te*, adj. Aflat în dezordine, răscolit, împrăștiat. • (Fig.) Tulburat, răscolit.

răz- v. **răs-.**

răzătoáre, *răzători*, s.f. || Din *rade* || **1.** Obiect de uz casnic, folosit pentru ras legume, fructe, caș etc. **2.** Obiect fixat la intrarea unei case, de care se rade noroiul de pe încălțăminte.

răzătúră, *răzături*, s.f. || Din *rade* || Îndepărtare, cu o unealtă, a unui strat subțire de material de pe un obiect. • Ceea ce rezultă din raderea unui obiect. || Și: **răsătúră** s.f.

răzbáte, *răzbát*, vb. III. Intranz. || *Răz-* + *bate* || A-și face drum prin...; a străbate, a pătrunde, a răzbi. • (Fig.) A izbuti, a reuși.

răzbătătór, -oáre, *răzbătători, -oare*, adj. || Din *răzbate* || Care răzbate, învingînd obstacolele, care nu se dă bătut.

răzbél, *răzbele*, s.n. || Din *războiˡ*, refăcut după lat. *bellum* || (Înv.) Războiˡ.

răzbí, *răzbesc*, vb. IV. || Din sl. *razbiti* || **1.** Intranz. A pătrunde, a străbate, a ajunge undeva învingînd obstacolele, greutățile. **2.** Intranz. (Despre sunete) A străbate, a ajunge pînă la...; (despre mirosuri) a pătrunde; a se răspîndi. **3.** Tranz. A învinge, a birui, a răpune. • (Despre senzații, sentimente) A copleși. **4.** Tranz. și intranz. A o scoate la capăt, a reuși, a izbuti.

răzbíre, *răzbiri*, s.f. Acțiunea de *a răzbi;* răzbatere. • Învingere, biruire.

răzbitór, -oáre, *răzbitori, -oare*, adj. || Din *răzbi* || Care răzbește, care străbate, care trece prin....; care izbutește.

războíˡ, *războaie*, s.n. || Din sl. *razboj* „ucidere, jaf" || Luptă armată între două sau mai multe state ori grupări, pentru realizarea unor interese social-economice și politice. ○ *Război civil* = formă a luptei de clasă, dusă cu ajutorul armelor în scopul cuceririi puterii politice. • (Fig.) Neînțelegere, ceartă, vrajbă.

războíˀ, *războaie*, s.n. || Din bg., scr. *razboj* || Unealtă casnică sau mașină de țesut pînză, stofă etc., alcătuită, în principal, din două suluri (unul pentru înfășurarea urzelii iar celălalt pentru înfășurarea pînzei țesute), din ițe și vatală.

războí³, *războiesc*, vb. IV. Refl. recipr. || Din *războiˡ* || A purta războiˡ, a se lupta, a se bate.

războínic, -ă, *războinici, -ce*, s.m., adj. || Din sl. *razbojnikŭ* || **1.** S.m. Ostaș care ia parte la un războiˡ. **2.** Adj. Care se referă la război, de război. **3.** Adj. Căruia îi place lupta; bătăios.

războíre, *războiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) război;* luptă, bătălie, războiˡ **(1).**

răzbubuí, pers. 3 *răzbúbuie*, vb. IV. Intranz. || *Răz-* + *bubui* || (Despre surse de zgomote; *p. ext.* despre locul unde se fac auzite zgomotele) A bubui puternic, a detuna.

răzbună, *răzbún*, vb. I. || Din *răz-* + *bun* || **1.** Refl. și intranz. A-și face singur dreptate, pedepsind pe cel de la care a suferit un rău, o nedreptate; (tranz.) a da cuiva satisfacție, pedepsind pe cel care i-a făcut un rău. **2.** Refl. (Pop.) A se face vreme bună, a se înseninа; (despre nori) a se împrăștia.

răzbunáre, *răzbunări*, s.f. Acțiunea de *a (se) răzbuna;* faptă prin care cineva se răzbună.

răzbunătór, -oáre, *răzbunători, -oare*, adj. || Din *răzbuna* || (Și substantivat) Care se răzbună, care nu iartă răul ce i s-a făcut.

răzbunîc, *răzbunici*, s.m. || *Răz-* + *bunic* || (Pop.) Străbunic.

răzbunícă, *răzbunici*, s.f. || *Răz-* + *bunică* || (Pop.) Străbunică.

răzéș, *răzeși*, s.m. || Din magh. *részes* || (În evul mediu, în Moldova) Țăran liber, posesor în devălmășie al unei bucăți de pământ moștenite din tată în fiu.

răzeșésc, -eáscă, *răzești*, adj. || Din *răzeș* || (Pop.) Care se referă la răzeși, care aparține răzeșilor.

răzeșie *răzeșii*, s.f. || Din *răzeș* || (Pop.) **1.** Proprietate a unui răzeș. **2.** Starea, situația de răzeș.

răzeșîme s.f. || Din *răzeș* || (Pop.) Totalitatea răzeșilor, mulțime de răzeși.

răzgîiá, *răzgîi*, vb. I. Tranz. || Din bg. *razgalja* || A răsfăța, a alinta, a satisface capriciile cuiva.

răzgîiát, -ă, *răzgîiați, -te*, adj. Răsfățat, alintat peste măsură, prost crescut.

răzgîndí, *răzgîndesc*, vb. IV. Refl. || *Răz-* + *gîndi* || **1.** A-și schimba gîndul, părerea, a reveni asupra unei hotărîri. **2.** *A se gîndi și a se răzgîndi* = a reflecta bine, a chibzui temeinic. *M-am gîndit și m-am răzgîndit din capul locului* (Alecsandri).

răzimá vb. I. v. **rezema.**

răzléț, -eáță, *răzleți, -e*, adj. || Din *răzleți* || **1.** Care s-a desprins și s-a depărtat de ceilalți; rămas singur. ● Situat la distanță unul de altul. **2.** Înstrăinat; pribeag. *De atunci rămas-am răzleț în lume* (Gane). **3.** (Despre sunete) Izolat, sporadic.

răzleți, *răzlețesc*, vb. IV. Refl. **1.** A se desprinde dintr-un grup și a se îndepărta. **2.** A se răspîndi în direcții diferite, a se împrăștia.

răzlețíre, *răzlețiri*, s.f. Faptul de *a se răzleți;* despărțire, separare. ● Împrăștiere, risipire.

răzlețít, -ă, *răzlețiți, -te*, adj. Singur, izolat. ● Risipit, împrăștiat.

răzlóg, *răzlogi*, s.m. || Din sl. *razlogŭ* || (Reg.) Despicătură lungă din trunchiul unui copac, întrebuințată la facerea gardurilor. ● Scîndură groasă, dulap **(2).**

răzmeriță, *răzmerițe*, s.f. || Din sl. *razmirica* || (Pop.) Răscoală. *S-au sculat cu răzmeriță împotriva împărăției* (Ispirescu). || Și: **răzmiriță** s.f.

răzmiriță s.f. v. **răzmeriță.**

răzní, *răznesc*, vb. IV. Refl. || Din *razna* || (Pop.) A se depărta de grupul din care face parte; a se izola, a se însingura, a se înstrăina.

răzór[1], *răzoare*, s.n. || Din bg. *razor* || **1.** Fîșie îngustă de pămînt nearată, servind drept hotar între două loturi agricole. **2.** Strat de flori sau de legume. **3.** Loc arabil, ogor.

răzór[2], *răzoare*, s.n. || Din fr. *ressort* || (Ieșit din uz) Arc mare (de trăsură).

răzuí, *răzuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *raz* || **1.** A îndepărta un strat subțire de pe suprafața unui corp sau a unui material, cu ajutorul unei unelte speciale. **2.** A mărunți un material (legume, cașcaval etc.) frecîndu-l pe răzătoare.

răzuíre, *răzuiri*, s.f. Acțiunea de *a răzui;* operația de desprindere a unor bucăți mici de pe suprafața unui corp sau a unui material.

răzuitór, *răzuitoare*, s.n. || Din *răzui* || **1.** Unealtă constituită dintr-o lamă subțire de oțel, cu o muche ascuțită, cu care se desprind așchiile sau talașul de pe suprafața pieselor de lemn sau de tablă. **2.** Răzătoare **(1). 3.** Unealtă sau organ de mașină cu care se curăță materialul aderent de pe organul de lucru al unei mașini, al unui agregat sau aparat.

răzúș, *răzușuri*, s.n. || Din *răzui* || **1.** Unealtă de plivit, formată dintr-un mîner cu o lamă de metal la vîrf. **2.** Daltă cu care se sapă în lemn.

răzvrătí, *răzvrătesc*, vb. IV. Refl. || Din sl. *razvratiti* || A se răscula, a se revolta împotriva asupririi, a nedreptății etc.

răzvrătíre, *răzvrătiri*, s.f. Acțiunea de *a se răzvrăti;* răscoală, revoltă.

răzvrătít, -ă, *răzvrătiți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Răsculat, revoltat.

răzvrătitór, -oáre, *răzvrătitori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *răzvrăti* || (Persoană) care atîță la răscoală; instigator.

re[1]**-** Element de compunere (prefix) care exprimă o repetare și care servește la formarea unor verbe, a unor adjective și a unor substantive.

re[2] s.m. invar. || Din it. *re*, fr. *ré* || Treapta a doua din gama majoră-tip; sunetul și nota corespunzătoare.

reabilitá, *reabilitez*, vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *réhabiliter* || A-și recăpăta sau a face să-și recapete buna reputație, a-și recîștiga prestigiul. ● (Dr.) A reintegra pe cineva în drepturile pierdute în urma unei condamnări.

reabilitáre, *reabilitări*, s.f. Faptul de *a (se) reabilita;* (jur.) încetare a consecințelor juridice care decurg dintr-o condamnare.

reactánt, *reactanți*, s.m. || Din engl. *reactant* || Substanță care ia parte la o reacție chimică.

reactánță, *reactanțe*, s.f. || Din engl. *reactance* || Mărime caracteristică circuitelor electrice de curent alternativ care conțin bobine sau condensatoare, reprezentînd opoziția acestor elemente la trecerea curentului.

reactív, -ă, *reactivi, -e*, adj., s.m. || Din fr. *réactif* || **1.** Adj. Care se referă la reactanță. **2.** S.m. Substanță care are proprietatea de a reacționa specific într-o reacție chimică.

reactivá, *reactivez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *réactiver* || **1.** A repune în activitate; (refl.) a reintra în cadrele active ale armatei. **2.** (Chim., fiz.) A face ca o substanţă, un fenomen să devină din nou active.

reactivitáte s.f. || Din fr. *réactivité* || **1.** Capacitate a unui atom, a unei molecule sau a unui radical de a participa la o reacţie. **2.** Mărime care caracterizează funcţionarea unui reactor nuclear. **3.** (Med.) Capacitate a unui organism de a răspunde la excitanţii mediului.

reactór, *reactoare,* s.n. || Din fr. *réacteur* || **1.** Aparat în care se efectuează o reacţie chimică. **2.** (Fiz.) *Reactor nuclear* = instalaţie în care se realizează o reacţie în lanţ de fisiune a nucleelor atomice ale elementelor grele, radioactive, cu scopul de a permite utilizarea energiei degajate. **3.** Motor termic folosit pentru propulsia unui vehicul (de obicei a unui avion), prin transformarea energiei chimice a combustibilului în energie cinetică a jetului de fluid evacuat sub presiune.

reactualizá, *reactualizez,* vb. I. Tranz. || *Re*¹- + *actualiza* || A readuce în actualitate.

reactualizáre, *reactualizări,* s.f. Acţiunea de *a reactualiza.*

reácţie, *reacţii,* s.f. || Din fr. *réaction* || **1.** Faptul de a reacţiona; manifestare ca răspuns la o acţiune venită din afară. **2.** Transformare a substanţelor chimice, sub acţiunea unor agenţi fizici sau a altor substanţe chimice, în substanţe noi, cu proprietăţi diferite de ale celor iniţiale. **3.** (Fiz.) Forţă care se opune unei acţiuni, fiind egală cu aceasta dar de sens contrar. **4.** *R. nucleară* v. *nuclear.* **5.** (Biol.) Fenomen constînd în faptul că materia vie răspunde acţiunii unui excitant (extern sau intern). **6.** (În forma *reacţiune)* Împotrivire a claselor în declin faţă de progresul social; luptă a claselor exploatatoare înfrînte pentru a-şi redobîndi privilegiile pierdute; *p. ext.* totalitatea forţelor reacţionare. || Şi: **reacţiúne** s.f.

reacţioná, *reacţionez,* vb. I. Intranz. || Din *reacţie* || **1.** A răspunde la o excitare sau la o acţiune din afară. **2.** A riposta, a replica.

reacţionár, -ă, *reacţionari, -e,* adj. || Din fr. *réactionnaire* || **1.** Care se referă la reacţiune, specific reacţiunii. **2.** Care este ostil progresului, retrograd. ● (Substantivat) Adept al reacţiunii politice.

reacţionarísm s.n. || Din *reacţionar* || Caracterul a ceea ce este reacţionar; atitudine reacţionară; ostilitate faţă de progres.

reacţiúne s.f. v. **reacţie.**

readúce, *readúc,* vb. III. Tranz. || *Re*¹- + *aduce* || A aduce la locul sau la starea de mai înainte.

reafirmá, *reafirm,* vb. I. Tranz. || *Re*¹- + *afirma* || A afirma ceva din nou.

reál, -ă, *reali, -e,* adj. || Din lat. *realis,* germ. *real,* fr. *réel* || **1.** Care există în realitate; obiectiv. ● (Substantivat, n.) Ceea ce există, ceea ce este real **(1)**; realitate. **2.** Efectiv, concret, veritabil. **3.** *Drept real* = drept pe care titularul său îl poate exercita în mod direct. **4.** *Număr real* v. *număr.* **5.** *Imagine reală* = imagine a unui obiect dată de un instrument optic (aparat de proiecţie, aparat fotografic) care poate fi prinsă pe un ecran sau pe o peliculă.

realége, *realég,* vb. III. Tranz. || *Re*¹- + *alege* || A alege din nou.

realgár s.n. || Din fr. *réalgar* || Sulfură naturală de arsen, utilizată în vopselărie, în industria sticlei etc.

realipí, *realipesc,* vb. IV. Tranz. || *Re*¹- + *alipi* || A alipi din nou.

realísm s.n. || Din fr. *réalisme* || **1.** (Fil.) Concepţie care recunoaşte că lumea externă este o realitate independentă de subiectul cunoscător. **2.** Concepţie artistică şi literară care tinde spre redarea obiectivă a realităţii în trăsăturile ei esenţiale, caracteristice. **3.** Simţ al realităţii, spirit practic.

realíst, -ă, *realişti, -ste,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *réaliste* || **1.** Adj. Înzestrat cu spirit practic, cu simţul realităţii. **2.** Adj. Care se referă la realism, specific realismului. **3.** S.m. şi f. Adept al realismului.

realitáte, *realităţi,* s.f. || Din fr. *realité,* lat. *realitas, -atis* || **1.** Existenţă obiectivă; tot ce există. **2.** Lucru, fapt care există efectiv; *p. ext.* adevăr, stare de fapt. ○ *În realitate* = de fapt, în adevăr.

realizá, *realizez,* vb. I. || Din fr. *réaliser* || **1.** Tranz. A înfăptui, a face să devină real. **2.** Tranz. A crea (o operă de artă). **3.** Tranz. A obţine, a dobîndi. **4.** Refl. A se dezvolta, a-şi pune în valoare capacitatea, posibilităţile intelectuale. **5.** Tranz. A-şi face o idee precisă despre ceva, a reuşi să înţeleagă.

realizábil, -ă, *realizabili, -e,* adj. || Din fr. *réalisable* || Care poate fi realizat, înfăptuit, pus în practică.

realizáre, *realizări,* s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) realiza;* îndeplinire, înfăptuire. **2.** Lucru realizat. ● Creaţie, operă.

realizát, -ă, *realizaţi, -te,* adj. **1.** Înfăptuit, îndeplinit. **2.** Reuşit (din punct de vedere artistic); valoros.

realizatór, -oáre, *realizatori, -oare,* adj. || Din fr. *réalisateur* || (Şi substantivat) Care realizează, care înfăptuieşte ceva; înfăptuitor.

realménte adv. || Din *real* || De fapt, în adevăr, în mod real.

reamintí, *reamintesc,* vb. IV. Tranz. şi refl. || *Re*¹- + *aminti* || A(-şi) aminti din nou, a rechema în memorie.

reangajá, *reangajez,* vb. I. || *Re*¹- + *angaja* || **1.** Tranz. şi refl. A (se) angaja din nou. **2.** Refl. A se angaja în cadrele active ale armatei, după efectuarea stagiului militar obligatoriu.

reangaját, *reangajaţi,* s.m. (În vechea organizare a armatei) Denumire dată celui care, după îndeplinirea stagiului obligatoriu, s-a angajat ca subofiţer.

reanimá, *reanim,* vb. I. Tranz. || *Re*¹- + *anima* || A readuce la viaţă, a restabili funcţiile vitale ale organismului; (fig.) a reînsufleţi. ● *Spec.* (Med.) A face o reanimare.

reanimáre, *reanimări,* s.f. Acţiunea de *a reanima; spec.* (med.) procedeu folosit pentru

restabilirea funcțiilor vitale ale organismului (respirația și circulația), cînd acestea au încetat.

reapariție, *reapariții*, s.f. || Din fr. *réapparition* || **1.** Faptul de a reapărea, de a se ivi din nou. **2.** Republicare, retipărire.

reapăreá, *reapár*, vb. II. Intranz. || *Re*[1]- + *apărea* || **1.** A apărea din nou. A se forma din nou. **2.** A se republica, a se retipări.

rearbitrá, *rearbitrez*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *arbitra* || (Jur.) A soluționa din nou un litigiu după desființarea de către organul de control ca netemeinică sau nelegală, a primei hotărîri în cauză.

reașezá, *reașéz*, vb. I. || *Re*[1]- + *așeza* || **1.** Ref. și tranz. A (se) așeza din nou. **2.** Tranz. A stabili, a pune pe baze noi.

reávăn, -ă, *reveni, -e*, adj. || Din bg. *raven* „plan, șes" || **1.** (Despre soluri) Umed. **2.** (Despre aer, miresme etc.) Răcoros, proaspăt.

reázem, *reazeme*, s.n. || Din *rezema* || **1.** Ceea ce servește pentru a sprijini ceva; obiect de care se sprijină ceva sau cineva; rezemătoare. **2.** (Fig.) Sprijin, ajutor. || Și: **reázim** s.n.

reázim s.n. v. **reazem.**

rebarbatív, -ă, *rebarbativi, -e*, adj. || Din fr. *rébarbatif* || (Livr.) Respingător, urît.

rebéc, *rebecuri*, s.n. || Din fr. *rebec* || Vechi instrument muzical cu trei coarde, folosit de menestrelii medievali.

rebegí, *rebegesc*, vb. IV. Intranz. || Cf. magh. *rebeg* „a tremura" || A amorți, a înțepeni de frig, a se zgribuli.

rebegít, -ă, *rebegiți, -te*, adj. **1.** Pătruns de frig, înghețat. **2.** Stors de puteri, slăbit, vlăguit.

rebél, -ă, *rebeli, -e*, adj. || Din fr. *rebelle*, lat. *rebellis* (din *rebellare* < *bellum* „război") || **1.** (Adesea substantivat) Care ia parte la o rebeliune, care instigă la răzvrătire. ● Nesupus, recalcitrant. **2.** (Despre boli) Care cedează greu la tratamentul medical.

rebeliúne, *rebeliuni*, s.f. || Din fr. *rébellion*, germ. *Rebellion* || Răzvrătire care constă în acte de violență sau de amenințare cu forța față de organele puterii de stat cu scopul de a împiedica îndeplinirea atribuțiilor lor.

rébus, *rebusuri*, s.n. || Din fr. *rébus*, germ. *Rebus* || Joc în care urmează să se reconstituie un cuvînt sau o frază reprezentate printr-o combinație de figuri, litere sau semne. ● (Fig.) Enigmă, șaradă.

rebút, *rebuturi*, s.n. || Din fr. *rebut* || Produs care nu corespunde condițiilor cerute și nu poate fi folosit în scopul pentru care a fost realizat, reprezentînd o pierdere economică.

rebutá, *rebutez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *rebuter* || A da ceva la rebut, a declara rebut un produs.

rec, *recuri*, s.n. || Din germ. *Reck* || Bară fixă (pe care se fac exerciții de gimnastică).

recalcitránt, -ă, *recalcitranți, -te*, adj. || Din fr. *récalcitrant* || (Și substantivat) Care se opune, care nu se lasă convins; încăpățînat, îndărătnic; refractar, nesupus.

recalcitránță, *recalcitranțe*, s.f. || Din fr. *récalcitrance* || Faptul de a fi recalcitrant; încăpățînare, nesupunere.

recalculá, *recalculez*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *calcula* || A calcula din nou, a stabili ceva pe baza unor calcule noi (pornind de la date noi).

recalificá, *recalific*, vb. I. Tranz. și refl. || *Re*[1]- + *califica* || A (se) pregăti pentru o nouă calificare profesională.

recalificáre, *recalificări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) recalifica;* pregătire în vederea obținerii unei noi calificări profesionale. **2.** Probă suplimentară pe care o susține un sportiv sau o echipă (care a ratat calificarea la prima tentativă) pentru a se putea califica mai departe într-o competiție.

recapitulá, *recapitulez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *récapituler*, lat. *recapitulare* (< *capitulum* „capitol") || **1.** A reveni asupra punctelor principale ale unei lucrări, ale unei expuneri; *p. ext.* a sintetiza, a rezuma. **2.** A revedea, a repeta (o lecție, o materie de învățat).

recapituláre, *recapitulări*, s.f. Acțiunea de *a recapitula;* revederea materiei parcurse într-o anumită perioadă a anului școlar.

recapitulatív, -ă, *recapitulativi, -e*, adj. || Din fr. *récapitulatif* || (Despre lecții, capitole ale unor lucrări etc.) Care recapitulează, care cuprinde o recapitulare; rezumativ.

recăpătá, *recápăt*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *căpăta* || A căpăta din nou; a redobîndi, a recîștiga.

recăsătorí, *recăsătoresc*, vb. IV. Refl. || *Re*[1]- + *căsători* || A se căsători din nou.

réce, *reci*, adj. || Lat. *recens* „proaspăt" || **1.** Care are o temperatură sub o anumită limită; lipsit de căldură; care dă senzația de frig; care aduce frig. ○ *Climă rece* = climă caracteristică regiunilor polare. **2.** (Substantivat, sg.) Temperatură scăzută, răceală. ○ *La rece* = **a)** la o temperatură scăzută; (despre prelucrarea unor metale) la temperatura normală, fără a încălzi; **b)** neinfluențat de sentimente, nepărtinitor, obiectiv. **3.** Cu temperatura corpului scăzută sub nivelul normal; inert, neînsufletit. **4.** (Despre hrană) Care și-a pierdut căldura; care se consumă fără a fi încălzit. ● (Despre îmbrăcăminte) Care nu ține cald. **5.** (Fig.; despre oameni) Lipsit de afectivitate; distant, nepăsător, flegmatic. ○ Expr. *A lăsa pe cineva rece* = a nu-l impresiona, a-i fi indiferent.

recensămînt, *recensăminturi*, s.n. || Din fr. *recensement* || Formă de observare statistică, de obicei periodică, constînd în înregistrarea exhaustivă a datelor supuse observării de către observatori speciali trimiși la fața locului. ○ *Recensămîntul populației* = stabilirea pe întreg teritoriul unei țări, la un moment dat, a numărului și a structurii populației.

recént, -ă, *recenți, -te*, adj. || Din fr. *récent* || Petrecut sau apărut de curînd; nou; care există de puțin timp.

recenzá[1], *recenzez*, vb. I. Tranz. || Din *recenzie* || A prezenta în mod critic o lucrare literară sau științifică.

recenzá[2], *recenzez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *recenser* || A face un recensămînt.

recenzént, -ă, *recenzenți, -te,* s.m. și f. || Din germ. *Rezensent* || Autor al unei recenzii.

recénzie, *recenzii,* s.f. || Din germ. *Rezension* || Scurtă prezentare, cu comentarii și aprecieri critice, a unei lucrări literare sau științifice (recent apărute).

recenzór, -oáre, *recenzori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *recenseur* || Persoană care participă la lucrările unui recensământ.

receptá, *receptez,* vb. I. Tranz. || Cf. *receptor, recepție* || A capta, a recepționa (unde, radiații etc.).

receptácul, *receptacule,* s.n. || Din fr. *réceptacle,* lat. *receptaculum* || (Bot.) Partea superioară, dilatată, a pedunculului, care susține floarea.

receptáre, *receptări,* s.f. Acțiunea de *a recepta;* captare, recepționare, înregistrare.

receptív, -ă, *receptivi, -e,* adj. || Din fr. *réceptif* || **1.** Capabil de a primi impresii din afară; care primește, acceptă cu ușurință observațiile ce i se fac. ● Care învață, care receptează ușor. **2.** Care contractează ușor o boală infecțioasă.

receptivitáte s.f. || Din germ. *Rezeptivität,* fr. *receptivité* || Însușirea de a fi receptiv; predispoziție de a primi ușor impresii sau influențe din afară. ● Predispoziție de a contracta cu ușurință o boală contagioasă.

receptór, (1) *receptoare,* s.n. (2) *receptori,* s.m. || Din fr. *recepteur* || **1.** S.n. Aparat, mașină sau instalație care primește energie de o anumită formă și o transformă în alta, sub care urmează a fi folosită. ● Element de circuit electric, aparat, mașină etc. care absoarbe energia în scop util. ○ *R. radio* = radioreceptor. *R. telefonic* = aparat care transformă în vibrații sonore oscilațiile curentului electric venit de la un transmițător telefonic. **2.** S.m. Organ de simț sau segmentul periferic al acestuia, care transformă energia excitantului extern în excitație nervoasă.

recépție, *recepții,* s.f. || Din fr. *réception* || **1.** Primire; luarea în primire a unor mărfuri, a unor materiale, a unei lucrări etc. pe baza verificării lor calitative și cantitative. **2.** (Telec.) Primire a unei anumite forme de energie. **3.** Reuniune cu caracter festiv. ○ *Discurs de r.* = discurs ținut de către o persoană cu ocazia alegerii sale ca membru al unei academii. **4.** Serviciu de evidență și primire a pasagerilor într-un hotel.

recepționá, *recepționez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *réceptionner* || **1.** A lua în primire un material, o lucrare etc., verificîndu-le calitatea. **2.** (Telec.) A recepta.

recepționáre, *recepționări,* s.f. Acțiunea de *a recepționa.*

recepționér, -ă, *recepționeri, -e,* s.m. și f. || Din fr. *réceptionnaire* || **1.** Persoană care recepționează o lucrare, o marfă etc. **2.** Persoană în serviciul unui hotel însărcinată cu evidența și cazarea pasagerilor.

recesiúne, *recesiuni,* s.f. || Din fr. *récession* || Fază a ciclului economic capitalist constînd în scăderea producției, restrîngerea afacerilor comerciale, financiare sau de bursă etc.

rechemá, *rechém,* vb. I. Tranz. || *Re-* + *chema* || **1.** A chema înapoi, a chema din nou. **2.** (Fig.) A evoca o imagine, un fapt din trecut.

rechemáre, *rechemări,* s.f. Acțiunea de *a rechema;* chemare înapoi.

réchie, *rechii,* s.f. Plantă erbacee meliferă, cu tulpina ramificată, cu flori mici galbene-verzui dispuse în racem terminal.

rechín, *rechini,* s.m. || Din fr. *requin* || **1.** Nume generic dat unor pești marini răpitori, cu corpul acoperit de solzi mărunți aspri și cu schelet cartilaginos. **2.** (Fig.) Om lacom, hrăpăreț, lipsit de scrupule.

rechizíte s.f pl. || Din germ. *Requisit* || Materiale și obiecte mărunte (cerneală, hîrtie, creioane etc.) necesare pentru scris.

rechizitóriu, *rechizitorii,* s.n. || Din fr. *réquisitoire* || **1.** Act procesual prin care procurorul pune în mișcare acțiunea penală și dispune trimiterea în judecată a inculpatului. **2.** (Fig.) Expunere amplă în care se aduc cuiva acuzații grave.

rechiziție, *rechiziții,* s.f. || Din germ. *Requisition,* fr. *réquisition* || Măsură excepțională prin care un organ de stat ia de la populație (mai ales în timp de război) anumite lucruri cu obligația de a le restitui (ex. mijloace de transport, animale) sau contra plată (ex. hrană, furaje).

rechiziționá, *rechiziționez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *requisitionner* || A supune rechiziției, a lua prin rechiziție.

reciclá, *reciclez,* vb. I. Refl. || Cf. fr. *recyclage* || A-și perfecționa pregătirea profesională în cadrul unui sistem organizat, pentru a corespunde cerințelor științei și tehnicii moderne.

recicláre s.f. Acțiunea de *a se recicla;* perfecționarea pregătirii profesionale a cadrelor, pentru împrospătarea cunoștințelor și însușirea noilor cuceriri ale științei și tehnicii.

recidivá, *recidivez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *récidiver* || **1.** (Jur.) A se afla în stare de recidivă (1). **2.** (Despre boli) A reapărea, a reveni după o vindecare clinică.

recidívă, *recidive,* s.f. || Din fr. *récidive,* lat. *recidiva* (de la *cadere* „a cădea") || **1.** (Jur.) Săvîrșirea de către o persoană, în anumite condiții, a unei noi infracțiuni pentru care legea penală prevede pedepse privative de libertate. **2.** (Med.) Reapariție a unei boli cauzată de o nouă infecție cu germenii respectivi.

recidivíst, -ă, *recidiviști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *récidiviste* || (Persoană) care se află în recidivă (1); (persoană) care repetă aceeași greșeală.

recif, *recife,* s.n. || Din fr. *récif* || Acumulare calcaroasă, specifică mărilor calde, în formă de stînci alcătuite în cea mai mare parte din schelete de corali (uneori de echinoderme, foraminifere, moluște etc.).

recipiént, *recipiente,* s.n. || Din fr. *récipient,* lat. *recipiens, -tis* (< *recipere* „a primi") || Vas care servește la păstrarea sau la transportul unor materiale fluide, granulare ori pulverulente. || Pl. și: *recipienți* s.m.

recipísă, *recipise,* s.f. || Din germ. *Rezepisse,* fr. *récépissé;* lat. *recipere* „a primi" || Adeverin-

ţă oficială (detaşată dintr-un carnet special), prin care se confirmă primirea, pentru expediere, a unui colet, a unei sume de bani, a unei telegrame etc.

recipróc, -ă, *reciproci, -ce,* adj. || Din fr. *réciproque,* lat. *reciprocus* || **1.** (Despre acţiuni, fenomene etc.) Care acţionează unul asupra altuia; care se influenţează unul pe altul. ○ (Gram.) *Reflexiv r.* = formă verbală care arată că acţiunea este făcută simultan de două sau mai multe subiecte, fiecare dintre ele suferind efectele acţiunii celuilalt. **2.** (Mat.) *Ecuaţie reciprocă* = ecuaţie care, pe lîngă orice soluţie dată, admite ca soluţie şi valoarea inversă a acesteia. (Substantivat, f.) *Reciproca unei teoreme* = teoremă care are ca ipoteză concluziile teoremei respective, iar drept concluzii ipoteza teoremei respective.

reciprocitáte, *reciprocităţi,* s.f. || Din fr. *réciprocité* || Însuşirea de a fi reciproc. ● Aplicarea de către un stat altui stat, cu care acesta întreţine relaţii diplomatice, culturale, comerciale etc., a unui tratament egal sau echivalent cu tratamentul pe care acel stat i-l aplică la rîndul lui.

recirculáţie s.f. || *Re*[1]- + *circulaţie* || Reintroducerea, de obicei parţială, a unui material sau a unei substanţe în ciclul de fabricaţie (ex. reintroducerea apei care a servit la răcirea unei instalaţii după ce a fost trecută prin turnul de răcire.

recitá, *recit,* vb. I. Tranz. || Din fr. *réciter* || A declama.

recitál, *recitaluri,* s.n. || Din fr. *récital* || Concert (sau manifestare artistică) cu program susţinut de un singur interpret.

recitáre, *recitări,* s.f. Acţiunea de *a recita;* declamare.

recitatív, *recitative,* s.n. || Din fr. *récitatif* || Gen de muzică vocală asemănător cu declamaţia, care comentează acţiunea într-o operă şi face legătura între arii.

recitatór, *recitatori,* s.m. || Din fr. *récitateur* || Persoană care recită.

recití, *recitesc,* vb. IV. Tranz. || *Re*[1]- + *citi* || A citi din nou acelaşi text.

recîştigá, *recîştig,* vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *cîştiga* || A cîştiga ceva din nou, a redobîndi; a recăpăta.

reclamá, *reclám,* vb. I. Tranz. || Din fr. *réclamer* || **1.** A cere, a pretinde ceva (în baza unui drept); a revendica. **2.** A face o reclamaţie împotriva cuiva (în faţa unui organ de jurisdicţie); a denunţa. **3.** A necesita ceva, a face necesar. *Rana nu reclama vreo intervenţie chirurgicală specială* (Călinescu).

reclamagíu, *reclamagii,* s.m. || Din *reclama* || (Fam.) Persoană care obişnuieşte să facă reclamaţii (neîntemeiate).

reclamánt, -ă, *reclamanţi, -te,* s.m. şi f. || Din fr. *réclamant* || Persoană care face o reclamaţie, care introduce o acţiune în faţa unui organ de jurisdicţie.

reclamát, -ă, *reclamaţi, -te,* adj. **1.** Care este cerut, pretins, revendicat. **2.** (Adesea substantivat) Pîrît, denunţat; învinuit.

reclamáţie, *reclamaţii,* s.f. || Din fr. *réclamation* || Faptul de a reclama; plîngere adresată unui organ al administraţiei de stat în legătură cu încălcarea unui drept. ● Sesizare făcută unui organ de urmărire penală despre săvîrşirea unei infracţiuni.

reclámă, *reclame,* s.f. || Din fr. *réclame,* germ. *Reklame* || **1.** Activitate prin care se urmăreşte (prin afişe, anunţuri, radio etc.) cîştigarea interesului publicului pentru o marfă, pentru un spectacol, pentru folosirea unor servicii etc. **2.** Răspîndire de informaţii elogioase pentru o persoană, cu scopul de a-i face popularitate. **3.** Articol dintr-o publicaţie, afiş, prospect etc. prin care se înfăptuieşte reclama (1).

reclădí, *reclădesc,* vb. IV. Tranz. || *Re*[1]- + *clădi* || A clădi din nou, a reconstrui, a reface o clădire din temelii.

recluziúne, *recluziuni,* s.f. || Din fr. *réclusion* || (Ieşit din uz) Pedeapsă cu închisoarea, aplicată pentru crime.

recoáce, *recóc,* vb. III. Tranz. || *Re*[1]- + *coace* || A efectua operaţia de recoacere.

recoácere, *recoaceri,* s.f. (Metal.) Tratament termic care constă în încălzirea şi menţinerea unei piese, unui material metalic la o anumită temperatură, urmată de răcirea lor lentă, în scopul îmbunătăţirii calităţilor structurale şi fizico-chimice.

recoltá, *recoltez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *récolter* || **1.** A culege, a strînge, a aduna recolta de cereale, de fructe etc. **2.** (Med.) A lua sînge, spută, suc gastric etc. de la un om sau de la un animal, pentru a fi analizate în laborator.

recoltáre, *recoltări,* s.f. Acţiunea de *a recolta.*

recoltát s.n. Recoltare. ○ *Maşină de r.* = maşină pentru recoltarea produselor agricole cultivate (ex. cositoare, combină cerealieră etc.).

recóltă, *recolte,* s.f. || Din fr. *récolte* || **1.** Acţiunea de a recolta. **2.** Cerealele sau alte roade adunate într-o anumită perioadă. ● (Fig.) Rezultat (bun) al unei munci, al unei activităţi. **3.** Epoca, timpul recoltării.

recomandá, *recománd,* vb. I. || Din fr. *recommander* || **1.** Tranz. A sfătui pe cineva să facă un anumit lucru; a prescrie, a indica ceva. **2.** Tranz. A propune pe cineva pentru o sarcină sau pentru un post; a semnala pe cineva sau ceva atenţiei cuiva. **3.** Refl. A se prezenta cuiva spunîndu-şi numele; (tranz.) a prezenta pe cineva. ● Refl. A se da drept...

recomandábil, -ă, *recomandabili, -e,* adj. ||Din fr. *recommandable* || Care merită, care poate să fie recomandat; potrivit.

recomandáre, *recomandări,* s.f. Acţiunea de *a (se) recomanda;* sfat, îndemn; prescripţie, indicaţie.

recomandát, -ă, *recomandaţi, -te,* adj. **1.** Indicat ca bun, ca potrivit. ● (Med.) Prescris, eficace pentru... **2.** (Despre scrisori; şi substantivat, f.) Pentru care poşta garantează expedierea şi predarea la destinaţie, în schimbul unui tarif special.

recomandáție, *recomandații,* s.f. || Din fr. *recommandation* || Recomandare, sfat, povață; prescripție medicală.

recompensá, *recompensez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *récompenser* || A da o recompensă, a răsplăti.

recompénsă, *recompense,* s.f. || Din fr. *récompense* || Răsplată, gratificație. ● (Dr.) Sumă de bani ce se cuvine inventatorului sau inovatorului care cedează statului invenția sau inovația sa.

recomprimáre, *recomprimări,* s.f. || *Re*[1]- + *comprimare* || (Tehn.) Introducerea unor stațiuni intermediare de comprimare pe traseul unor conducte de gaz pentru a compensa pierderile de energie și a asigura curgerea acestuia pînă la locul de folosire.

recompúne, *recompún,* vb. III. Tranz. || *Re*[1]- + *compune* || A compune din nou, a reconstitui un lucru din elementele în care a fost descompus.

reconciliá, *reconciliez,* vb. I. Tranz. și refl. recipr. || Din fr. *réconcilier* || A ajunge (sau a face să ajungă) din nou la o înțelegere, a (se) pune din nou de acord, a (se) împăca.

reconciliábil, -ă, *reconciliabili, -e,* adj. || Din fr. *réconciliable* || Care poate fi reconciliat, pus din nou de acord.

reconciliére, *reconcilieri,* s.f. Acțiunea de *a (se) reconcilia;* punere de acord, împăcare.

recondiționá, *recondiționez,* vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *condiționa* || (Tehn.) A efectua o recondiționare; a repara.

recondiționát, -ă, *recondiționați, -te,* adj. Care a fost readus în stare de funcționare (prin reparații, renovări).

recondiționáre, *recondiționări,* s.f. Restabilire a caracteristicilor constructive sau funcționale ale unui sistem tehnic (utilaj, vehicul, unealtă) sau ale unui obiect de uz curent deteriorat ori uzat, pentru ca acesta să poată fi din nou utilizat în condițiile inițiale sau apropiate de acestea.

reconfirmá, *reconfirm,* vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *confirma* || A confirma, a întări din nou.

reconfortá, *reconfortez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *réconforter* || A (se) reface, a (se) întări, a (se) fortifica din punct de vedere fizic. ● Tranz. (Fig.) A reda cuiva încrederea, buna dispoziție. *Modulația gîndului și zîmbetul îl reconfortară* (Teodoreanu).

reconfortánt, -ă, *reconfortanți, -te,* adj. || Din fr. *réconfortant* || Care reconfortează, care reface forțele fizice sau psihice. ● (Substantivat, n.) Substanță, medicament care reconfortează.

reconfortát, -ă, *reconfortați, -te,* adj. Care și-a refăcut forțele, vigoarea, energia.

reconsiderá, *reconsider,* vb. I. Tranz. || Din fr. *reconsidérer* || A interpreta dintr-un punct de vedere nou o operă, un autor, un eveniment etc.

reconstituí, *reconstitui,* vb. IV. Tranz. || Din fr. *reconstituer* || **1.** A reface, a recompune. ● (Fig.) A reface din memorie, a evoca. **2.** (Jur.) A face o reconstituire. **3.** A reface un edificiu, o operă de artă etc., pe bază de fragmente sau de documente, redînd structura, aspectul original.

reconstituíre s.f. **1.** Acțiunea de *a reconstitui.* **2.** Refacere a unor acte de stare civilă (act de naștere, act de căsătorie etc.) pierdute sau distruse. **3.** Restabilirea împrejurărilor în care s-a comis o infracțiune. **4.** (Lingv.) Reconstrucție (2).

reconstrúcție, *reconstrucții,* s.f. || Din fr. *reconstruction* || **1.** Acțiunea de a reconstrui; refacere a unei uzine, a unei clădiri, a unui oraș etc. **2.** (Lingv.) Refacerea formei unui cuvînt neatestat în texte, cu ajutorul comparației dintre formele existente în limbile înrudite; reconstituire (4).

reconstruí, *reconstruiesc,* vb. IV. Tranz. || Din fr. *reconstruire* || A construi din nou, a reface (pe baze noi).

reconversiúne, *reconversiuni,* s.f. || Din fr. *reconversion* || Modificare în proporție de masă a obiectului activității unor întreprinderi sau a unor ramuri industriale, ca urmare a trecerii de la producția de război la producția de pace.

recórd, *recorduri,* s.n. || Din fr. *record* || Rezultat obținut într-o competiție sportivă, care reprezintă cea mai bună performanță la data respectivă; *p. ext.* cea mai bună realizare într-o acțiune, într-o activitate. ○ Expr. *A bate recordul* = a atinge treapta cea mai înaltă (în ceva). *A deține un record* (sau *recordul*) = a fi neîntrecut în..., a deține locul de frunte.

recórdman, -ă, *recordmani, -e,* s.m. și f. || Din fr. *recordman* || Sportiv care a stabilit un record.

recreá, *recreez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *récréer,* lat. *recreare* || A (se) odihni, a (se) reface (după un efort); a (se) înviora, a se destinde.

recreáre, *recreări,* s.f. Faptul de *a (se) recrea;* refacere (după un efort); relaxare.

recreatív, -ă, *recreativi, -e,* adj. || Din fr. *récréatif* || Care recreează, care odihnește.

recreáție, *recreații,* s.f. || Din lat. *recreatio, -onis,* fr. *récréation* || **1.** Faptul de a (se) recrea; odihnă, destindere (după un efort). **2.** Pauză între orele de curs, destinată odihnei elevilor; pauză.

recriminá, *recriminez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *récriminer* || (Livr.) A răspunde unor acuzații sau unor injurii prin alte acuzații sau injurii; a reproșa, a acuza.

recrimináre, *recriminări,* s.f. (Livr.) Acțiunea de *a recrimina;* acuzație, insultă, injurie.

recristalizáre, *recristalizări,* s.f. || *Re*[1]- + *cristalizare* || Cristalizare repetată a unei substanțe în vederea purificării ei.

recrudescénță, *recrudescențe,* s.f. || Din fr. *recrudescence* || Reintensificarea simptomelor clinice ale unei boli, după scăderea intensității acestora. ● (Fig.) Reluare sau revenire într-un ritm mai accentuat și mai intens a unei stări, a unui fenomen etc.

recrút, *recruți,* s.m. || Din germ. *Rekrut,* rus. *rekrut* || Soldat încorporat de curînd, aparținînd ultimului contingent care se găsește sub arme. ● (Fig.; fam.) Persoană intrată de curînd într-o asociație, într-o mișcare, într-o activitate; începător.

recrutá, *recrutez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *recruter,* germ. *rekrutieren* || **1.** A înscrie un tînăr în evidența autorităților militare, în vederea încorporării. **2.** A atrage, a primi pe cineva într-o asociație, într-o mișcare etc.

recrutáre, *recrutări,* s.f. Acțiunea de *a recruta;* operația de înregistrare a tinerilor în vederea încorporării în armată.

rect, *recturi,* s.n. || Din fr. *rectum,* lat. [*intestinum*] *rectum* || Porțiunea terminală a intestinului gros, care se deschide la exterior prin anus.

rectál, -ă, *rectali, -e,* adj. || Din fr. *rectal* || Care se referă la rect; care aparține rectului.

rectangulár, -ă, *rectangulari, -e,* adj. || Din fr. *rectangulaire* || Care formează un unghi drept; dreptunghiular.

récte adv. || Din lat. *recte* || De fapt; adică. *Eroul, recte autorul, e originar din Larochelle* (Ralea).

rectificá, *rectific,* vb. I. Tranz. || Din fr. *rectifier,* lat. *rectificare* (< *rectus* „drept") || **1.** A îndrepta, a corecta. **2.** A efectua operația de netezire fină a unei suprafețe metalice. **3.** (Chim.) A separa, prin distilare, componenții volatili cu puncte de fierbere diferite dintr-un amestec lichid.

rectificáre, *rectificări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a rectifica;* îndreptare, corectare. **2.** (Tehn.) Netezire fină, prin așchiere, a suprafeței unei piese. **3.** (Chim.) Purificare a unui lichid prin distilare.

rectilíniu, -ie, *rectilinii,* adj. || Din fr. *rectiligne,* lat. *rectilineus* || (Mat.) Care este în linie dreaptă; (despre figuri geometrice) alcătuit din linii drepte.

rectitúdine, *rectitudini,* s.f. || Din lat. *rectitudo, -inis* || **1.** Calitatea, starea unei linii drepte. **2.** (Fig.) Spirit de dreptate.

récto s.n. invar. || Din fr., lat. *recto* || Fața unei coli de hîrtie scrise; pagina din dreapta a unei foi de carte.

réctor, *rectori,* s.m. || Din lat. *rector,* germ. *Rektor,* fr. *recteur* || Conducător al unei instituții de învățămînt superior.

rectorát, *rectorate,* s.n. || Din fr. *rectorat,* germ. *Rektorat* || **1.** Funcția de rector; durata acestei funcții. **2.** Birourile și serviciile care țin de rector.

rectríce, *rectrice,* s.f. || Din lat. *rectrix. -icis* || Fiecare dintre penele mari din coada păsărilor, care dirijează zborul acestora.

recțiune s.f. || Din fr. *rection,* germ. *Rektion* || (Gram.) Proprietate a unui cuvînt de a primi un determinant care să aibă o anumită formă flexionară sau o anumită construcție prepozițională; legătura dintre cuvinte și determinantele lor; regim.

recuceri, *recuceresc,* vb. IV. Tranz. || *Re*[1]- + *cuceri* || A cuceri din nou, a lua înapoi.

recúl, *reculuri,* s.n. || Din fr. *recul* || Impuls pe care îl capătă o armă de foc în clipa cînd se efectuează tragerea, avînd sensul contrar celui în care pornește proiectilul.

reculá, pers. 3 *reculează,* vb. I. Intranz. || Din fr. *reculer* || A se retrage, a face un recul.

reculége, *reculég,* vb. III. Refl. || *Re*[1]- + *culege* || A-și recăpăta calmul, liniștea (după o emoție); a-și veni în fire. • A medita profund, a se adînci într-o meditație.

reculégere, *reculegeri,* s.f. Acțiunea de *a se reculege.* ○ *Moment* (sau *minut*) *de r.* = moment de tăcere, în semn de omagiu pentru o persoană decedată.

recunoáște, *recunósc,* vb. III. Tranz. || *Re*[1]- + *cunoaște* || **1.** A identifica un lucru, o persoană etc. cunoscute mai înainte; a deosebi, a distinge ceva după anumite caracteristici; (refl.) a-și descoperi la altul trăsăturile caracteristice, a se regăsi în altcineva. **2.** A admite ceva ca adevărat, ca valabil etc.; a mărturisi. **3.** (Despre state, guverne) A accepta o situație juridică nou creată pe plan internațional. **4.** A acorda unui copil născut în afara căsătoriei o condiție juridică asemănătoare celei a copilului născut din căsătorie. **5.** A se arăta recunoscător față de cineva.

recunoáștere, *recunoașteri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) recunoaște.* • (Psih.) Proces al memoriei prin care ne dăm seama, în prezența unui obiect perceput anterior, că el a mai fost cunoscut de noi în trecut. **2.** (Mil.) Cercetare efectuată pe teren pentru a afla posibilitățile de a da o luptă sau de a executa o deplasare a forțelor.

recunoscătór, -oáre, *recunoscători, -oare,* adj. || Din *recunoaște* || Care recunoaște un bine, un serviciu ce i s-a făcut; care poartă recunoștință.

recunoscút, -ă, *recunoscuți, -te,* adj. **1.** Cunoscut, identificat. **2.** Admis, acceptat; declarat, mărturisit. **3.** (Despre persoane) Cunoscut ca fiind o autoritate într-un domeniu oarecare (artistic, științific etc.). **4.** Declarat, mărturisit.

recunoștință, *recunoștințe,* s.f. || Din *recunoaște* || Conștiința obligației morale față de un binefăcător; recunoaștere a unei binefaceri primite.

recuperá, *recuperez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *récupérer,* lat. *recuperare* || **1.** A redobîndi, a recîștiga. **2.** A folosi, total sau parțial, deșeuri de materiale, substanțe, energie folosită într-o instalație etc. care altfel s-ar pierde.

recuperábil, -ă, *recuperabili, -e,* adj. || Din fr. *récupérable* || Care poate fi recuperat.

recuperáre, *recuperări,* s.f. Acțiunea de *a recupera;* redobîndire, recîștigare.

recuperatór, *recuperatoare,* s.n. || Din fr. *récupérateur* || Parte dintr-o instalație în care se face recuperarea unor materiale, a energiei etc.

recurént, -ă, *recurenți, -te,* adj. || Din fr. *récurrent* || Care revine, care recidivează. ○ *Febră recurentă* = boală infecțioasă acută, caracterizată prin alternarea perioadelor febrile cu perioade nefebrile.

recurént[2]**, -ă,** *recurenți, -te,* s.m. și f. || Din lat. *recurrens, -ntis* || (Jur.) Persoană care face un recurs în justiție.

recurénță, *recurențe,* s.f. || Din fr. *récurrence* || Caracterul a ceea ce este recurent[1]; revenire, întoarcere.

recúrge, *recúrg,* vb. III. Intranz. || *Re*[1]- + *curge* || A apela la cineva sau la ceva; a se servi, a face uz de...; a se adresa cuiva pentru ajutor.

recúrs, *recursuri,* s.n. || Din lat. *recursus,* germ. *Rekurs,* fr. *recours* (part. lui *recourir* < *courir* „a alerga") || (Jur.) Cale de atac

împotriva unei hotărîri judecătorești, în vederea anulării sau modificării ei în cazul cînd se va constata că este neîntemeiată sau nelegală.

recuzá, *recúz*, vb. I. Tranz. || Din fr. *récuser* || A cere retragerea din completul de judecată a unui judecător, a unui asesor, a procurorului sau a grefierului, în caz de (presupusă) incompatibilitate; *p. ext.* a respinge, a nu recunoaște calitatea cuiva sau a ceva.

recuzáre, *recuzări*, s.f. Acțiunea de *a recuza*.

recuzíță, *recuzite*, s.f. || Din germ. *Requisit* || Totalitatea obiectelor auxiliare decorului și costumației, necesare montării unei piese de teatru, unui film etc.

recviém, *recviemuri*, s.n. || Din lat., fr. *requiem* || (În cultul romano-catolic) Slujbă religioasă pentru pomenirea celor morți. ● Compoziție muzicală alcătuită pentru această slujbă.

redá, *redáu*, vb I. Tranz. || *Re*[1]- + *da* || **1.** A da din nou cuiva un lucru, o situație etc. pe care le-a mai avut; a restitui. **2.** (Fig.) A exprima ceva (prin viu grai, prin scris, prin mijloace artistice).

redactá, *redactez*, vb. I. Tranz. || De la *redacție*, *redactor* (după fr. *rédiger*) || A compune, a formula ceva în scris, a întocmi un act, o cerere etc. ● A pregăti pentru publicare, la o editură, la un ziar, la o revistă etc. manuscrise primite de la autori.

redactáre, *redactări*, s.f. Acțiunea de *a redacta;* formulare în scris, compunere.

redáctor, -oáre, *redactori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *rédacteur* || **1.** Persoană care redactează un studiu, o lucrare. **2.** Persoană care lucrează în cadrul unei redacții la definitivarea, pentru tipar, a manuscriselor primite de la autori.

redácție, *redacții*, s.f. || Din fr. *rédaction* || **1.** Colectiv de redactori care lucrează la un ziar, la o revistă sau în cadrul unei edituri. **2.** Redactare; modul, forma în care este redactată o lucrare.

redacțiónál, -ă, *redacționali, -e*, adj. || Din fr. *rédactionnel* || Privitor la redacție sau la activitatea redactorului, care aparține redacției.

redán, *redane*, s.n. || Din fr. *redan* || **1.** (Milit., înv.) Lucrare simplă de fortificație, alcătuită dintr-un zid în formă de unghi. **2.** Alinierea oblică a clădirilor de-a lungul unei străzi, astfel ca un colț al lor să iasă mai mult spre stradă. **3.** Motiv decorativ sculptat în formă de dinți alăturați, folosit în arhitectura evului mediu.

redáre, *redări*, s.f. Acțiunea de *a reda;* exprimare, prezentare, descriere.

redeschíde, *redeschid*, vb. III. Tranz. și refl. || *Re*[1]- + *deschide* || A (se) deschide din nou; (refl., despre școli, instituții etc.) a-și relua activitatea întreruptă pentru un timp.

redeschídere, *redeschideri*, s.f. Acțiunea de *a (se) redeschide;* reluare a unei activități, a unei acțiuni întrerupte pentru un timp. *Nici să mai gîndim la vreo redeschidere a faimosului proces* (Caragiale).

redescoperí, *redescópăr*, vb. IV. Tranz. || *Re*[1]- + *descoperi* || A descoperi din nou, a reafla, a regăsi.

redeșteptá, *redeștépt*, vb. I. Tranz. și refl. || *Re*[1]- + *deștepta* || A (se) trezi din nou; a face să-și revină (sau a-și reveni) în fire; (fig.) a (se) trezi din nou la viață. ● A reveni, a se reaprinde, a reizbucni. *I se redeșteptau în suflet emoțiile nopților de dispută de la Liceul Internat* (Călinescu). ● Tranz. A reaminti, a evoca.

redeșteptáre, *redeșteptări*, s.f. Acțiunea da *a (se) redeștepta;* trezire (din lîncezeală), reînviere. *Redeșteptarea simțului de demnitate personală* (Alecsandri).

redevení, *redevin*, vb. IV. Intranz. || *Re*[1]- + *deveni* || A deveni, a fi din nou așa cum a fost mai înainte.

redevénță, *redevențe*, s.f. || Din fr. *redevance* || (Fin.) Datorie, obligație care se plătește în mod periodic, sub formă de cote.

rédie, *redii*, s.f. Tip de larvă la viermii din clasa trematodelor (ex. redia gălbezei). Are corpul alungit, plin cu celule germinative.

redingótă, *redingote*, s.f. || Din fr. *redingote* (din engl. *riding-coat* „haină de călărie") || Haină bărbătească de ceremonie, cu două rînduri de nasturi, lungă pînă la genunchi.

rediscutá, *rediscút*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *discuta* || A repune ceva în discuție, a discuta din nou (o problemă).

redistribuí, *redistribui*, vb. IV. Tranz. || *Re*[1]- + *distribui* || A repartiza, a distribui din nou.

rédiu, *rediuri*, s.n. Pădure mică, tînără. *În rediuri și grădini, Printre razele de stele, zboară roiuri de lumini* (Alecsandri).

redobîndí, *redobîndesc*, vb. IV. Tranz. || *Re*[1]- + *dobîndi* || A dobîndi din nou un lucru, o situație; a recîștiga.

redondánt, -ă, adj. v. **redundant.**

redondánță s.f. v. **redundanță.**

redresá, *redresez*, vb. I. || Din fr. *redresser* || **1.** Tranz. și refl. A readuce sau a reveni în poziție normală, după o perturbație accidentală. ● (Fig.) A (se) reface; a (se) înviora. **2.** Tranz. A transforma energia electromagnetică de curent alternativ în energie electromagnetică de curent continuu, realizată în stațiile de redresare.

redresáre, *redresări*, s.f. Acțiunea de *a (se) redresa.* ● Revenire a unui avion dintr-o evoluție de zbor oarecare în poziția de zbor orizontal.

redresór, *redresoare*, s.n. || Din fr. *redresseur* || **1.** Aparat care transformă energia electromagnetică de curent alternativ în energie electromagnetică de curent continuu. **2.** Sistem de lentile sau de prisme într-un instrument optic, care servește pentru a redresa imaginea răsturnată dată de obiectivul instrumentului.

reducătór, *reducători*, s.m. || Din *reduce* || Substanță care, într-o reacție chimică, cedează electroni oxidîndu-se; reductor **(2).**

redúce, *redúc*, vb. III. Tranz. || Din lat. *reducere*, fr. *réduire* || **1.** A micșora, a diminua; a reproduce la dimensiuni mai mici. **2.** A simplifica o fracție sau o expresie algebrică. **3.** A

restrînge, a limita. ○ Expr. *A reduce pe cineva la tăcere* = a face pe cineva să nu mai poată spune nimic. ● A aduce pe cineva într-o stare de inferioritate, într-o situație mai proastă decît cea pe care a avut-o. **4.** (Chim.) A elimina oxigenul dintr-o combinație; a micșora valența unui atom sau a unui ion în urma adiționării de electroni.

redúcere, *reduceri*, s.f. Acțiunea de *a reduce;* micșorare, diminuare, scădere. ● (Mat.) Transformare, pe baza regulilor de calcul, a unei egalități sau inegalități pentru obținerea celei mai simple forme a egalității sau a inegalității respective. ● (Log.) *R. la absurd* = demonstrarea adevărului unei teze prin arătarea faptului că teza contradictorie este falsă.

reductíbil, -ă, *reductibili, -e*, adj. || Din fr. *réductible* || Care poate fi redus, care se poate simplifica.

reductór, *reductoare*, s.n., s.m. || Din fr. *réducteur* || **1.** S.n. Aparat, dispozitiv sau mecanism care servește la micșorarea unei mărimi (viteză, presiune, turație etc.) a unui sistem tehnic. **2.** S.m. (Chim.) Reducător.

redúcție, *reducții*, s.f. || Din fr. *réduction* || **1.** Reducere. **2.** Piesă de legătură cu care se pot racorda țevi de diametre diferite. ● Piesă cu ajutorul căreia se asamblează o piesă cu filet interior cu alta cu filet exterior mai mic decît primul.

redundánt, -ă, *redundanți, -te*, adj. || Din fr. *redondant*, lat. *redundans, -ntis*, part. lui *redundare* „a se revărsa", din *unda* „undă" || Care se referă la redundanță; care prezintă redundanță. || Și: **redondánt, -ă,** adj.

redundánță, *redundanțe*, s.f. || Din fr. *redondance*, engl. *redundancy* || **1.** (Telec.) Exces de informație transmisă față de strictul necesar. **2.** Abundență inutilă de cuvinte sau de imagini pentru redarea unei idei. || Și: **redondánță** s.f.

reduplicá, *redúplic*, vb. I. Tranz. || Din lat. *reduplicare* || A dubla. ● (Lingv.) A repeta unul sau mai multe foneme din rădăcina unui cuvînt pentru a da cuvîntului o nouă valoare morfologică sau stilistică ori pentru a crea un cuvînt nou.

redús, -ă, *reduși, -se*, adj. || Din *reduce* || **1.** Micșorat, scăzut, diminuat (ca număr, proporții, intensitate, valoare). **2.** (Fig.) Lipsit de inteligență; mărginit, prost.

redutábil, -ă, *redutabili, -e*, adj. || Din fr. *redoutable* || Care inspiră teamă, de temut; puternic; valoros.

redútă, *redute*, s.f. || Din fr. *redoute*, rus. *redut* || (Înv.) **1.** Mic fort de apărare, de formă poligonală, înconjurat de șanțuri. **2.** (Înv.) Local public de petrecere cu muzică și dans.

reeditá, *reeditez*, vb. I. || Din fr. *rééditer* || **1.** A retipări, a publica (o lucrare) într-o nouă ediție. **2.** A readuce, a repune ceva în discuție, a repeta.

reeditáre, *reeditări*, s.f. Acțiunea de *a reedita;* retipărire.

reeducá, *reedúc*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *educa* || **1.** A reface educația (greșită) a cuiva; a da cuiva o educație nouă. **2.** A deprinde un infirm cu o meserie nouă, pe care o poate practica. **3.** A deprinde un organ, o parte a corpului să funcționeze din nou.

reeligíbil, -ă, *reeligibili, -e*, adj. || Din fr. *rééligible* || Care poate fi ales din nou într-o funcție pe care a mai ocupat-o.

reescónt, *reesconturi*, s.n. || Din fr. *réescompte* || (În capitalism) Operație prin care banca centrală a unei țări cumpără de la o bancă comercială cambii scontate anterior la acea bancă.

reescontá, *reescontez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *réescompter* || A efectua un reescont.

reevalua, *reevaluez*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *evalua* || A evalua din nou pe baze noi, a face o reevaluare.

reexaminá, *reexaminez*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *examina* || A examina din nou pe cineva, a examina încă o dată. ● A studia din nou o problemă.

reexaminăre, *reexaminări*, s.f. Acțiunea de *a reexamina*, de a examina din nou pe cineva. ● O nouă examinare a unei probleme.

refáce, *refác*, vb. III. || *Re*[1]- + *face* || **1.** Tranz. A face din nou (ceva rău făcut); a aduce în starea de mai înainte; a repara, a transforma, a modifica. **2.** Refl. A se restabili (după o boală), a se însănătoși; (despre țesuturi organice) a se regenera.

refácere, *refaceri*, s.f. Acțiunea de *a (se) reface.* ● Operație prin care o unitate militară este retrasă din luptă pentru odihnă și pentru reîntregirea efectivului și a armamentului.

refăcút, -ă, *refăcuți, -te*, adj. **1.** Readus în starea bună de mai înainte; reconstruit, restaurat. **2.** Întremat, însănătoșit.

reféc, *refecuri*, s.n. || Cf. *refeca* || Cusătură prin care se îmbină două bucăți de material textil, îndoind marginile ca să nu se destrame. ○ Expr. *A lua pe cineva la refec* = a mustra pe cineva cu asprime, a-l trage la răspundere.

refecá, *refác*, vb. I. Tranz. || Cf. lat. *refricare* || A coase cu refec; *p. ext.* a tivi.

refectór s.n. v. **refectoriu.**

refectóriu, *refectorii*, s.n. || Din lat. *refectorium*, fr. *réfectoire* || (Rar) Sală de mîncare într-un internat, într-o mănăstire etc.; sufragerie. *Ședeau în aceeași casă, cu aceleași mobile și același refectoriu* (Călinescu). || Și: **refectór** s.n.

refeneá, *refenele*, s.f. || Din tc. *refene* || (Înv.) Petrecere în comun, chef.

referát, *referate*, s.n. || Din germ. *Referat* || Dare de seamă (scrisă) asupra unei activități; apreciere critică asupra unei lucrări științifice. ● Scurt raport pe marginea unei cereri, a unui act etc. (în care se propune o soluție).

referendár, *referendari*, s.m. || Din lat. *referendarius*, germ. *Referendar* || (Înv.) Referent.

referéndum s.n. || Din lat. *referendum*, fr. *référendum* || Consultare a cetățenilor, chemați să se pronunțe în mod deschis prin „da" sau „nu" asupra unei importante probleme de stat.

referént, -ă, *referenți, -te*, s.m. și f. || Din germ. *Referent*, lat. *referens, -ntis* || **1.** Specialist în cadrul unei instituții, care dă îndrumări și

informații într-un anumit domeniu. **2.** Persoană care face un referat.

referențiál, *referențiale*, s.n. || Din fr. *référentiel* || Sistem de referință.

referí, *refér*, vb. IV. || Din fr. *référer*, germ. *referieren* || **1.** Intranz. A face un referat, a relata. **2.** Refl. A se raporta la cineva sau la ceva; a viza pe cineva sau ceva.

referínță, *referințe*, s.f. || Din fr. *référence*, germ. *Referenz* || **1.** Informație pe care o dă cineva cu privire la o persoană,; *p. gener.* (mai ales la pl.) informații, lămuriri. **2.** (Mat., fiz.) *Sistem de r.* = sistem de coordonate la care se raportează pozițiile corpurilor. **3.** Faptul de a se referi la ceva.

referíre, *referiri*, s.f. Faptul de *a (se) referi*. ○ *Cu referire la...* — în legătură cu..., referitor la...

referitór, -oáre, *referitori, -oare*, adj. || Din *referi* || Care este în legătură cu..., care se referă la cineva sau la ceva. ○ *Referitor la...* = cu privire la..., despre..., în legătură cu...

reflectá, (1, 2) pers. 3 *reflécta*, **(3)** *reflectez*, vb. I. || Din fr. *refléter*, lat. *reflectere*, germ. *reflektieren* || **1.** Tranz. (Despre medii) A produce reflexia luminii, a sunetelor etc.; (refl.; despre lumină, sunete etc.) a se întoarce în mediul inițial, după ce a întîlnit suprafața de separație a altui mediu. **2.** Tranz. (Fig.) A oglindi, a reda un sentiment, o stare etc. **3.** Intranz. A gîndi, a medita.

reflectánt, -ă, *reflectanți, -te*, adj. || Din *reflecta* || (Despre corpuri) A cărui suprafață reflectă lumina, sunetele etc.; reflectorizant.

reflectáre, *reflectări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) reflecta*. **2.** (Filoz.) Categorie a filozofiei care exprimă esența relației dintre materie și conștiință, faptul că senzațiile, reprezentările, noțiunile oglindesc realitatea obiectivă.

reflectométru, *reflectometre*, s.n. || Din germ. *Reflektometer* || Dispozitiv pentru măsurarea puterii de reflectare a suprafeței corpurilor, prin compararea cu suprafața unui corp de referință.

reflectór, *reflectoare*, s.n. || Din fr. *réflecteur* || Dispozitiv al unui corp de iluminat, care, folosind fenomenul reflexiei, dirijează fluxul luminos într-o anumită direcție sau pe o anumită suprafață.

reflectorizánt, -ă, *reflectorizanți, -te*, adj. || Din *reflector* || Reflectant.

reflécție, *reflecții*, s.f. || Din lat. *reflexio, -onis*, fr. *réflexion* || Meditare, cugetare, gîndire; observație, constatare.

refléx, -ă, *reflecși, -xe*, adj., s.n. || Din lat. *reflexus*, fr. *réflex*, germ. *Reflex* || **1.** Adj. (Despre acte sau mișcări ale organismului) Produs în mod spontan, independent de voință. **2.** S.n. Rază reflectată, lucire; (fig.) oglindire, reflectare. **3.** S.n. Reacție adecvată, constantă și automată a organismului uman sau animal la o modificare a mediului extern sau intern. Reprezintă un act fundamental al sistemului nervos. ○ *R. condiționat* = reflex dobîndit în cursul vieții, în urma asocierii repetate a unui excitant oarecare cu un excitant care provoacă un reflex înnăscut.

reflexíe, *reflexii*, s.f. || Din lat. *reflexio, -onis*, fr. *réflexion* || **1.** Fenomenul de reîntoarcere a luminii, a sunetului, a radiațiilor corpusculare etc. în mediul din care au venit, atunci cînd întîlnesc suprafața altui mediu. **2.** Reflecție.

reflexív, -ă, *reflexivi, -e*, adj. || Din fr. *réflexif*, germ. *reflexiv* || **1.** *Pronume r.* = pronume care ține locul numelui unui obiect asupra căruia se exercită, direct sau indirect, acțiunea verbului și care este identic cu subiectul verbului. *Verb r.* = verb însoțit de pronume reflexiv. **2.** (Despre oameni) Meditativ, predispus la reflecție.

reflexivitáte s.f. || Din *reflexiv* || Faptul de a fi reflexiv **(2)**; predispoziție spre meditație.

reflúx, *refluxuri*, s.n. || Din fr. *reflux* || Faza de coborîre a nivelului apei mărilor și oceanelor, în cadrul fenomenului de maree.

reformá, *reformez*, vb. I. Tranz. || Lat. *reformare*, fr. *réformer* || **1.** A schimba (în bine), a înnoi (o stare de lucruri). **2.** A scoate din folosință un lucru vechi, uzat. **3.** A declara o persoană inaptă pentru serviciul militar.

reformáre, *reformări*, s.f. Acțiunea de *a reforma*. ● (Rar) Reformă.

reformát, -ă, *reformați, -te*, adj. **1.** Scos din uz, dat la reformă **(2)**. **2.** (Despre persoane) Scos din evidența armatei ca inapt pentru serviciul militar. **3.** Care ține de cultul religios protestant; (substantivat) persoană de confesiune protestantă.

reformatór, -oáre, *reformatori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din fr. *réformateur* || (Persoană) care aduce reforme, care înnoiește.

refórmă, *reforme*, s.f. || Din fr. *réforme*, germ. *Reform* || **1.** Schimbare, transformare (politică, socială, economică etc.), cu caracter limitat. ○ *R. bănească* (sau *monetară*) = schimbare (totală sau parțială) a sistemului bănesc al unei țări. **2.** Totalitatea obiectelor reformate **(1)**. **3.** (Art. și ca n. pr.) Mișcare social-politică și religioasă, apărută în epoca Renașterii, care a dus la crearea bisericii reformate (protestante).

reformísm s.n. || Din fr. *réformisme* || Curent politic oportunist în cadrul mișcării muncitorești, care urmărește înlocuirea luptei revoluționare a clasei muncitoare pentru răsturnarea capitalismului, pentru socialism, cu lupta pentru reforme care nu ating bazele orînduirii capitaliste.

reformíst, -ă, *reformiști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *réformiste* || **1.** Adj. Care susține reformismul, care se face în spiritul reformismului. **2.** S.m. și f. Adept al reformismului.

refractá, pers. 3. *refráctă*, vb. I. || Din fr. *réfracter;* lat. *refractum* „frînt" || **1.** Refl. (Despre unde, raze de lumină) A suferi fenomenul de refracție. **2.** Tranz. (Despre medii) A produce fenomenul refracției.

refractár, -ă, *refractari, -e*, adj. || Din fr. *réfractaire* || **1.** (Despre materiale) Care rezistă la temperaturi înalte, fără să-și schimbe structura și caracteristicile. **2.** (Fig.; despre oameni) Care se împotrivește la ceva, care opune rezistență.

refractometrie s.f. || Din fr. *réfractométrie* || Ansamblul procedeelor utilizate pentru determinarea indicilor de refracție a substanțelor.

refrácție, *refracții*, s.f. || Din fr. *réfraction*, germ. *Refraktion* || Fenomenul de modificare a direcției de propagare a unui fascicul de radiații cînd traversează suprafața de separare a două medii diferite. ○ *Indice de r.* v. *indice* **(4).**

refrén, *refrene*, s.n. || Din fr. *refrain* || **1.** Vers sau grup de versuri care se repetă după fiecare strofă a unei poezii. ● Frază muzicală care se repetă la sfîrșitul fiecărui cuplet al unui cîntec. **2.** Expresie, cuvînt, frază care se repetă stereotip.

refrigerá, *refrigerez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *réfrigérer* || A răci un produs pînă la o temperatură apropiată de punctul de înghețare, în scopul păstrării lui îndelungate.

refrigeratór, *refrigeratoare*, s.n. || Din fr. *réfrigérateur* || Parte dintr-o instalație frigorigenă în care se produce temperatură scăzută.

refrigerație s.f. || Din fr. *réfrigération* || (Med.) Producere a unei temperaturi joase într-o regiune a corpului, în scop anestezic sau terapeutic.

refrigerént, -ă, *refrigerenți, -te*, adj., s.n. || Din fr. *réfrigérant* || **1.** Care produce scăderea temperaturii, care răcește. **2.** S.n. Schimbător de căldură folosit în laboratoare pentru condensarea vaporilor rezultați la distilare.

refringént, -ă, *refringenți, -te*, adj. || Din fr. *réfringent* || (Despre medii transparente) Care refractă razele luminoase.

refringéнță s.f. || Din fr. *réfringence* || Proprietate a mediilor transparente de a refracta lumina.

refugiá, *refugiez*, vb. I. Refl. || Din fr. *réfugier* || **1.** A se retrage dintr-un teritoriu ocupat. ● A se pune la adăpost de un pericol, de o urmărire. **2.** (Fig.) A se retrage într-un loc liniștit, ferit de zgomote și puțin frecventat.

refugiát, -ă, *refugiați, -te*, s.m. și f. Persoană care s-a retras dintr-un teritoriu ocupat ori care s-a pus la adăpost de un pericol. ○ *R. politic* = persoană care cere azil politic.

refúgiu, *refugii*, s.n. || Din fr. *refuge*, lat. *refugium* || **1.** Faptul de a se refugia. **2.** Loc de adăpostire în caz de pericol. ● Fig. Consolare, mîngîiere în ceva. **3.** Loc amenajat (platformă la înălțimea unui trotuar) pentru a ușura traversarea de către pietoni a unei străzi, urcarea în vehiculele de transport în comun etc.

refulá, *refulez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *refouler* || **1.** A respinge (o idee, o tendință, o imagine neplăcută etc.) din domeniul conștientului în subconștient. **2.** (Tehn.) A deplasa un fluid într-o conductă prin împingere cu ajutorul unei pompe.

refulát, -ă, *refulați, -te*, adj., s.m. și f. **1.** Adj. (Despre imagini, tendințe etc.) Respins în subconștient. **2.** S.m. și f. Persoană care își refulează dorințele, impulsurile etc.

refutá, *refutez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *réfuter* || (Livr.) A combate o afirmație, o teorie etc. cu argumente puternice.

refutábil, -ă, *refutabili, -e*, adj. || Din fr. *réfutable* || (Livr.) Care poate fi combătut.

refúz, *refuzuri*, s.n. || Din fr. *refus* || **1.** Faptul de a refuza; respingere, neacceptare. ○ Expr. *Pînă la refuz* = pînă la limita maximă, atît încît nu se mai poate adăuga nimic. **2.** (Tehn.) Materialul rămas după o operație de cernere, de sortare, de clasare.

refuzá, *refúz*, vb. I. Tranz. || Din fr. *refuser* || A respinge, a nu accepta; a nu consimți la ceva. ● A nu da ceva ce ți se cere. ● (Construit cu dativul) A renunța la ceva, a se priva de ceva.

regál[1], *regaluri*, s.n. || Din germ. *Regal* || Dulăpior în secția de culegere manuală a unei tipografii, în care se păstrează casetele cu litere și suporturile de pagini.

regál[2], -ă, *regali, -e*, adj. || Din fr. *régale*, lat. *regalis, -e* || **1.** Care se referă la un rege, care aparține unui rege; luxos; maiestuos, măreț. **2.** *Apă regală* = amestec de acid clorhidric și acid azotic, care se întrebuințează la dizolvarea unor metale.

regalíst, -ă, *regaliști, -ste*, s.m. și f. || Din *regal[2]* || Adept al regalității; monarhist.

regalitáte s.f. || Din *rege* (după lat. *regalitas, -atis*) || Formă de guvernămînt în care statul este condus de un rege; monarhie.

regát, *regate*, s.n. || Din *rege* || Stat condus de un rege; monarhie.

regátă, *regate*, s.f. || Din fr. *régate* || Competiție sportivă nautică (caiac, canoe, canotaj), în ansamblul ei.

regăsí, *regăsesc*, vb. IV. || *Re[1]* + *găsi* || **1.** Tranz. A găsi din nou pe cineva sau ceva. **2.** Refl. A se reculege, a-și recăpăta echilibrul sufletesc.

régе, *regi*, s.m. || Din lat. *rex, regis* || **1.** Suveranul unui regat. **2.** Numele piesei principale la jocul de șah.

regenerá, *regenerez*, vb. I. || Din fr. *régénérer* || **1.** Refl. (Despre organe, țesuturi) A se reface. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A (se) înviora; a (se) înnoi. **3.** Tranz. A readuce în condiții de folosire unele produse sau materiale uzate, refăcîndu-le, total sau parțial, proprietățile inițiale.

regeneráre, *regenerări*, s.f. Acțiunea de *a (se) regenera*. ● Capacitate a organismelor vii de a-și reface organe, structuri etc. lezate.

regenerát, -ă, *regenerați, -te*, adj. **1.** Refăcut. **2.** Readus în condiții de folosire.

regeneratór, -oáre, *regeneratori, -oare*, adj., s.n. || Din fr. *régénérateur* || **1.** Adj. Care regenerează. **2.** S.n. Sistem tehnic care servește la regenerarea unui material uzat.

regént, -ă, *regenți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *régent*, lat. *regens, -ntis* || Persoană care guvernează o monarhie în timpul minoratului sau absenței suveranului.

regéntă, *regente*, adj. || Din *regent* || (Despre propoziții; adesea substantivat) Căreia îi este subordonată altă propoziție.

regénță, *regențe*, s.f. || Din fr. *régence* || Guvernare a unui stat monarhic de către una sau mai multe persoane, în timpul minoratului (sau în absența) monarhului.

regésc, -eáscă, *regești*, adj. || Din *rege* || Regal[2].

regéște adv. || Din *rege* || Ca un rege.

regicíd, -ă, *regicizi, -de*, subst., adj. || Din fr. *régicide* || **1.** S.m. și f., adj. (Persoană) care a asasinat un monarh. **2.** S.n. Faptul de a asasina un monarh.

regíe, *regii*, s.f. || Din fr. *régie*, germ. *Regie* || **1.** Concepția interpretării unui text dramatic; activitatea de îndrumare a jocului actorilor și a montării unui spectacol de teatru, de operă, de cinema etc. **2.** Formă capitalistă de organizare a unor întreprinderi, având ca obiect exploatarea de bunuri ale statului sau valorificarea unor drepturi ale acestuia. Se caracterizează prin gestiune separată de a statului, dar legată de bugetul acestuia prin rezultatele financiare. **3.** *Cheltuieli de regie* = cheltuieli de întreținere la o întreprindere sau la o instituție. *În regie (proprie)* = (despre construcții, reparații capitale etc.) executate de beneficiar cu mijloacele sale proprii.

regím, *regimuri*, s.n. || Din fr. *régime* || **1.** Mod, sistem de reglementare a unei activități, de funcționare a unei întreprinderi etc. **2.** *Regim politic* = sistem de modalități și metode prin care se înfăptuiește puterea de stat în strînsă legătură cu drepturile și libertățile democratice. **3.** Sistem de norme sau de reguli privitoare la viața și activitatea dintr-o întreprindere, dintr-o instituție etc. ● Totalitatea regulilor privitoare la modul de viață și de alimentare a unei persoane. **4.** (Tehn.) Totalitatea condițiilor care determină funcționarea sau modul de utilizare a unui sistem tehnic. **5.** Raport gramatical dintre două cuvinte dependente unul de altul.

regiméntˌ, *regimente*, s.n. || Din fr. *régiment*, germ. *Regiment* || Unitate de bază a forțelor armate, compusă din mai multe batalioane (sau divizioane, escadrile etc.). ● Militarii care fac parte dintr-o astfel de unitate.

regimentár, -ă, *regimentari, -e*, adj. || Din fr. *régimentaire* || Privitor la regiment, care aparține regimentului. ○ (Înv.) *Tren r.* = convoi de căruțe sau de camioane care transportă pe front muniții ori proviziile unui regiment.

regínă, *regine*, s.f. || Din lat. *regina* || **1.** Suverana unui regat. **2.** Soție de rege. **3.** Piesa cea mai importantă, după rege, la jocul de șah; damă. **4.** Matca albinelor. **5.** *Regina-nopții* = nume dat unor plante cu flori albe, roșietice sau violete care se deschid la căderea nopții și răspîndesc un miros plăcut.

regionál, -ă, *regionali, -e*, adj. || Din fr. *régional* || Care aparține unei regiuni, caracteristic unei regiuni, care provine dintr-o regiune.

regionalism, *regionalisme*, s.n. || Din fr. *régionalisme* || (Lingv.) Cuvînt, expresie, construcție folosită numai într-o anumită regiune, într-o parte a țării.

regionáre, *regionări*, s.f. || De la *regiune* || Împărțire a unui teritoriu în zone climaterice sau cu proprietăți geologice, hidrologice etc. proprii, deosebite de ale regiunilor învecinate.

registratúră, *registraturi*, s.f. || Din germ. *Registratur*, lat. *registratura* || Serviciu într-o instituție sau într-o întreprindere unde se înregistrează corespondența și actele intrate și ieșite.

registru, *registre*, s.n. || Din lat. *register*, germ. *Register*, fr. *registre* || **1.** Caiet, condică sau sistem de fișe în care se înscriu diferite date și acte cu caracter administrativ. ○ *R. de casă* = condică în care se înscriu zilnic, în ordine cronologică, încasările și plățile făcute la o casierie. *R. de stare civilă* = condică în care sînt înscrise actele de stare civilă (privitoare la naștere, căsătorie, deces etc.). **2.** (Tehn.) Placă cu ajutorul căreia se reglează deschiderea unei conducte. **3.** (Arhit.) Suprafața cuprinsă între două profiluri orizontale de-a lungul unei fațade. **4.** (Muz.) Întinderea scării muzicale a unui instrument sau a unei voci.

regiúne, *regiuni*, s.f. || Din lat. *regio, -onis*, fr. *région* || **1.** Întindere mare de pămînt, căreia îi sînt specifice anumite caracțere; ținut, zonă. ○ *R. geografică* = porțiune relativ omogenă din suprafața terestră, căreia îi sînt specifice anumite particularități de relief, climă, ape etc. **2.** Porțiune determinată a corpului unui om sau a unui animal.

regizá, *regizez*, vb. I. Tranz. || Din *regizor* || **1.** A îndruma (în calitate de regizor) jocul actorilor și montarea unui spectacol; a pune în scenă. **2.** (Fig.) A conduce (din umbră) o acțiune, o operație etc.

regizór, -oáre, *regizori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *régisseur*, germ. *Regisseur* || Specialist care regizează o piesă de teatru, un film etc.

regizorál, -ă, *regizorali, -e*, adj. || Din *regizor* || Care aparține regizorului, privitor la regizor.

regizorát s.n. || Din *regizor* || Faptul de a regiza; arta regizorului.

reglá, *reglez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *régler* || **1.** A menține la o anumită valoare o caracteristică de funcționare a unui sistem tehnic sau a o face să varieze după o anumită normă. ● A stabili în prealabil valorile mărimilor unui sistem tehnic, caracteristice funcționării sale. **2.** (Milit.) A stabili elementele de tragere ale unei arme de foc (direcția și bătaia).

reglâj, *reglaje*, s.n. || Din fr. *réglage* || Modul de realizare a reglării unui sistem tehnic.

reglâre, *reglări*, s.f. Acțiunea de *a regla;* reglaj.

regleméntˌ, *reglemente*, s.n. || Din fr. *règlement*, germ. *Reglement* || (Înv.) Regulament.

reglementá, *reglementez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *réglementer* || A supune unor norme sau unui regulament; a aranja, a pune în ordine.

reglementár, -ă, *reglementari, -e*, adj. || Din fr. *réglementaire* || Care este conform unui regulament sau unor norme, regulamentar.

reglementâre, *reglementări*, s.f. Acțiunea de *a reglementa;* operația de stabilire a unor norme. ● Ansamblu de norme juridice aplicabile într-un anumit domeniu.

reglét, *reglete*, s.n. || Din fr. *réglet* || Piesă de metal folosită în tipografie la umplerea spațiilor albe mari în forma de tipar a unei pagini.

reglór, *reglori*, s.m. || Din fr. *régleur* || Tehnician care reglează mașini-unelte, dispozitive etc. într-o secție de producție. ● Lucrător calificat care reglează un aparat în curs de fabricație.

regn, *regnuri*, s.n. || Din lat. *regnum*, fr. *règne* || (Biol.) Cea mai mare categorie sistematică utilizată în clasificarea lumii vii (împărțită în două: regnul animal și regnul vegetal).

regrés, *regrese*, s.n. || Din fr. *regrès*, lat. *regressus* || Întoarcere de la o stare de dezvoltare superioară la una inferioară; declin.

regresá, *regresez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *régresser* || A se întoarce de la o formă sau de la o stare de dezvoltare superioară la una inferioară; a decădea.

regresiúne, *regresiuni*, s.f. || Din fr. *régression* || Proces de retragere a apelor mării de pe porțiuni întinse ale scoarței terestre, provocată de ridicarea uscatului. ● (Înv.) Regres.

regresív, -ă, *regresivi, -e*, adj. || Din fr. *régressif* || Care este în regres, care dă înapoi. ○ *Mișcare regresivă* = mișcare care se face în direcția inversă celei normale.

regrét, *regrete*, s.n. || Din fr. *regret* || Părere de rău cauzată de pierderea unei ființe sau a unui lucru, de săvîrșirea unei fapte rele; remușcare, căință.

regretá, *regrét*, vb. I. Tranz. || Din fr. *regretter* || A simți un regret; a avea remușcări, a fi cuprins de părere de rău; a se căi.

regretábil, -ă, *regretabili, -e*, adj. || Din fr. *regrettable* || (Despre fapte, situații) Care provoacă părere de rău, care este de regretat.

regretát, -ă, *regretați, -te*, adj. (Despre persoane decedate; și substantivat, art.) A cărui dispariție provoacă regrete; (despre o întîmplare, o situație etc.) de care îți pare rău că s-a întîmplat.

regrupá, *regrupez*, vb. I. Tranz. și refl. || *Re*[1]- + *grupa* || A (se) grupa din nou.

regrupáre, *regrupări*, s.f. Acțiunea de *a (se) regrupa;* refacere, reconstituire a unei grupe.

regulá, *regulez*, vb. I. Tranz. || Cf. fr. *régulariser* || A pune în ordine, a aranja; a conduce după anumite reguli.

regulaménț, *regulamente*, s.n. || Din lat. *regulamentum* || **1.** Act cu caracter normativ, emis de Consiliul de Miniștri sau de un ministru, în vederea aplicării unei legi. **2.** Totalitatea regulilor și dispozițiilor privitoare la bunul mers al unei organizații, al unei instituții, întreprinderi etc. (asigurînd ordinea, disciplina muncii, rapoarturi normale între organizație și angajații săi etc.). **3.** Normele după care se desfășoară un joc sportiv.

regulamentár, -ă, *regulamentari, -e*, adj. || Din *regulament* || Care este prevăzut într-un regulament, care se face conform unui regulament. ● Care se referă la Regulamentul organic. ○ *Domn r.* = domn al Principatelor Române din perioada Regulamentului organic.

regularitáte, *regularități*, s.f. || Din fr. *régularité* || **1.** Însușirea a ceea ce este regulat, a ceea ce se face după o anumită regulă. ○ *Cu regularitate* = în mod regulat. **2.** Simetrie; proporționalitate; uniformitate.

regularizá, *regularizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *régulariser* || **1.** A supune unor reguli, unor norme; a face ca ceva să fie regulat. **2.** A da formă regulată unui obiect. **3.** A amenaja cursul unei ape.

regularizáre, *regularizări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a regulariza*. **2.** Ansamblu de lucrări efectuate în scopul amenajării unui curs de apă, în scopul folosirii optime a debitului și al reducerii acțiunilor lui distructive. **3.** Aducerea unui obiect sau a unei instalații în starea în care prezintă regularitate (uniformitate).

regulát, -ă, *regulați, -te*, adj. **1.** Care este în conformitate cu anumite reguli; care se desfășoară sau se repetă într-o anumită ordine. ○ *Verbe regulate* = verbe care se conjugă după regulile generale ale conjugărilor. **2.** Ordonat, orînduit, sistematizat. **3.** *Poligon r.* = poligon cu toate laturile și toate unghiurile egale. **4.** (Ca adv.) Obișnuit, firesc, normal.

regulatór, -oáre, *regulatori, -oare*, adj., s.n. || Din fr. *régulateur*, germ. *Regulator* || **1.** Adj. Care stabilește regularitatea unei mișcări, a unei funcții etc. **2.** S.n. Aparat sau dispozitiv folosit pentru reglarea funcționării unui sistem tehnic.

régulă, *reguli*, s.f. || Din lat. *regula*, fr. *règle* || **1.** Normă, lege după care se desfășoară o activitate, se produce un fenomen etc. **2.** Mod de a rezolva o serie de probleme care au anumite caracteristici comune. ○ *Regula de trei simplă* = regulă pentru calcularea valorii unei mărimi direct sau invers proporționale cu o altă mărime, atunci cînd se cunosc două valori ale uneia dintre mărimi și o valoare a celeilalte. *Regula de trei compusă* = regulă pentru calcularea valorii unei mărimi care depinde direct sau invers proporțional de două sau de mai multe mărimi. ● (Lit.) *Regula celor trei unități* v. *unitate*. **3.** Principiu, linie de conduită. **4.** Rînduială, ordine; regularitate. ○ *De regulă* = în mod obișnuit. *În (bună) regulă* = în ordine, așa cum se cuvine. *În toată regula* = în deplină ordine; în conformitate cu legea.

regurgitá, *regurgitez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *régurgiter*, lat. *regurgitare* (< *gurges, -itis* „vîrtej, bulboană") || A-i reveni cuiva alimentele în gură prin regurgitație.

regurgitáție, *regurgitații*, s.f. || Din fr. *régurgitation* || Revenirea în gură a alimentelor din stomac sau esofag, fără efort de vomă.

reiát, -ă, *reiați, -te*, adj. || Din fr. *rayé* || (Despre stofe) Cu dungi (în relief) formate din țesătură.

reieși, pers. 3 *reiése*, vb. IV. Intranz. || *Re*[1]- + *ieși* || A rezulta, a apărea ca o consecință.

reificáre s.f. || Cf. engl. *reification;* cf. lat. *res, rei* „lucru" || Proces (caracteristic capitalismului) în cursul căruia relațiile sociale îmbracă forma unor relații obiectuale, iar omul însuși devine din subiect al proceselor sociale obiectul acestora, asemenea unui lucru.

reîncarná, *reîncarnez*, vb. I. Refl. || Din fr. *réincarner* || A se încarna din nou. ● (În unele concepții mistice; despre sufletul omului) A trece, după moarte, în alt corp (de om sau de animal).

reîntegrá, *reîntegrez*, vb. I. || Din fr. *réintégrer* || **1.** Tranz. A repune pe cineva în drepturile

sale, într-o funcție pe care a mai avut-o. **2.** Refl. A se include, a se îngloba, a face corp comun cu ceva.

reintegrát, -ă, *reintegrați, -te*, adj. **1.** Care a fost repus în drepturi. **2.** Înglobat, contopit.

reîntrodúce, *reintrodúc*, vb. III. Tranz. || *Re*[1]- + *introduce* || A introduce ceva din nou, a face să intre din nou. *Scriitorul se oprește pentru a reîntroduce comentariul său* (Vianu).

reiterát, -ă, *reiterați, -te*, adj. || Cf. fr. *réitérer* || Repetat. *Exasperat de absențele reiterate ale Olguței* (Teodoreanu).

reîmpăduríi, *reîmpăduresc*, vb. IV. Tranz. || *Re*[1]- + *împăduri* || A planta arbori forestieri pe un teren despădurit, a împăduri din nou.

reîmpăduríre, *reîmpăduriri*, s.f. Acțiunea de *a reîmpădurí;* refacerea fondului forestier al unui ținut, al unei țări prin plantarea unor terenuri (despădurite) cu arbori forestieri.

reîmprospătá, *reîmprospătez*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *împrospăta* || A împrospăta din nou; (fig.) a readuce în memorie, a reaminti.

reînarmá, *reînarmez*, vb. I. Tranz. și refl. || *Re*[1]- + *înarma* || A (se) înarma din nou, a(-și) reface potențialul de război; a(-și) înzestra armata cu mijloace noi de luptă.

reînarmáre, *reînarmări*, s.f. Acțiunea de *a (se) reînarmá;* refacerea potențialului de război.

reîncadrá, *reîncadrez*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *încadra* || A încadra pe cineva din nou într-un post (pe care l-a ocupat anterior).

reîncépe, *reîncép*, vb. III. Tranz. și intranz. || *Re*[1]- + *începe* || A începe din nou; a relua (o acțiune, o activitate). *Doctorul... reapăruse, gata de a reîncepe experiențele* (Călinescu).

reîncolțí, pers. 3 *reîncolțește*, vb. IV. Intranz. || *Re*[1]- + *încolți* || A germina din nou, a da din nou colț.

reînființá, *reînființez*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *înființa* || A înființa din nou; a reface (o organizație, un colectiv, o instituție etc.).

reînflorí, pers. 3 *reînflorește*, vb. IV. Intranz. || *Re*[1]- + *înflori* || A înflori din nou. *Ce-a-nflorit reînflorește. ce-a cîntat va mai cînta* (Macedonski).

reînnoí, *reînnoiesc*, vb. IV. || *Re*[1]- + *înnoi* || **1.** Tranz. A înnoi încă o dată. **2.** Tranz. A preschimba un document sau a-i prelungi valabilitatea. **3.** Refl. A se produce din nou, a se repeta. **4.** Tranz. A restabili, a relua.

reînsufleți, *reînsufletesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || *Re*[1]- + *însufleți* || A (se) însufleți din nou, a prinde sau a face să prindă din nou viață.

reîntinerí, *reîntinieresc*, vb. IV. Intranz. || *Re*[1]- + *întineri* || A se simți din nou tînăr, a căpăta o înfățișare tinerească.

reîntîlní, *reîntîlnesc*, vb. IV. Tranz. și refl. recipr. || *Re*[1]- + *întîlni* || A (se) întîlni din nou, a (se) revedea.

reîntoárce, *reîntórc*, vb. III. Refl. || *Re*[1]- + *întoarce* || A se întoarce din nou la locul de plecare, a reveni, a se înapoia. (Fig.) *Parcă istorisind s-ar fi reîntors aievea în tinerețea-i veselă* (Rebreanu).

reînviá, *reînviu*, vb. I. Intranz. || *Re*[1]- + *înviа* || A reveni la viață; (fig.) a căpăta din nou viață, forță; a renaște. ● A reveni în amintirea cuiva.

rejánsă, *rejanse*, s.f. Panglică neextensibilă, cu o țesătură specială, foarte apretată, folosită ca furnitură în croitorie.

relansá, *relansez*, vb. I. || Din fr. *relancer* || **1.** Tranz. și refl. A (se) lansa din nou. **2.** Tranz. (La jocul de tenis) A trimite mingea înapoi.

relâș s.n. || Din fr. *relâche* || Suspendare temporară a reprezentațiilor unui teatru sau ale unei opere; zi sau interval de timp în care nu se dau reprezentații.

relatá, *relatez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *relater*. Cf. lat. *relatus*, part. lui *referre* „a povesti, a expune" || A povesti, a expune, a istorisi.

relatív, -ă, *relativi, -e*, adj. || Din fr. *relatif* || **1.** Care e în legătură cu..., care se referă la ceva sau la cineva. ○ *Relativ la...* = în ceea ce privește..., în legătură cu... ● (Gram.) *Pronume* (sau *adverb*) *r.* = pronume (sau adverb) care face legătura între o propoziție subordonată și cuvîntul din propoziția regentă pe care îl determină. *Propoziție relativă* = propoziție subordonată introdusă printr-un pronume (sau printr-un adverb) relativ. **2.** Care nu există decît în relație cu altceva; a cărui valoare depinde de anumite condiții; (adverbial) aproximativ. ○ *Cronologie relativă* = cronologie care stabilește că un fenomen sau un eveniment a avut loc înaintea altuia sau după altul, fără să poată stabili cu exactitate data. **3.** (Despre mărimi fizice) Care are valoarea dependentă de un sistem de referință.

relativísm s.n. || Din fr. *relativisme* || Doctrină idealist-subiectivă care exagerează caracterul relativ al cunoștințelor omenești, negînd caracterul obiectiv al adevărului și ignorînd corelația dialectică dintre adevărurile relative și adevărul absolut. ● Relativitate.

relativíst, -ă, *relativiști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *relativiste* || **1.** Adj. Care se referă la relativism. **2.** S.m. și f. Adept al relativismului. **3.** Adj. Referitor la teoria relativității.

relativitáte s.f. || Din fr. *relativité* || Faptul de a fi relativ. ○ *Teoria relativității* = teorie fizică a interdependenței dintre spațiu, timp și materia în mișcare, aplicabilă atît în cazul vitezelor relativ mici de deplasare a corpurilor, cît și în cazul vitezelor relativ foarte mari, comparabile cu viteza luminii. Această teorie a revoluționat concepția științifică despre lumea fizică, stabilind relația dintre masă și energia unui corp. A fost elaborată de A. Einstein în două etape, între anii 1905 și 1916.

relație, *relații*, s.f. || Din fr. *relation* || **1.** Legătură, raport între obiecte, procese, fenomene, precum și între elementele, funcțiile, proprietățile acestora; manifestare a conexiunii și devenirii universale. **2.** (La pl.) Legătură între două sau mai multe persoane, popoare, state etc. ○ *Relații de producție* = relații care se stabilesc între oameni în procesul de producție a bunurilor materiale. Rolul determinant revine relațiilor de proprietate asupra mijloacelor de producție deoarece de acestea depind esența și forma de manifestare a tuturor celorlalte laturi ale relațiilor de producție. *Relații sociale* = totalitatea

legăturilor social și istoric determinate ce se stabilesc între indivizi, ca membri ai unor grupuri sociale, între aceștia și grupurile respective în ansamblu. **3.** Informație, relatare.

relaxá, *relaxez*, vb. I. Refl. || Din fr. *relaxer* || A se destinde (după un efort), a deveni mai puțin încordat, a se liniști.

relaxáre, *relaxări*, s.f. Faptul de *a se relaxa;* (tehn.) scădere a tensiunilor dintr-un material, sub deformație continuă.

relegá, *relég*, vb. I. Tranz. || Din fr. *reléguer* || (Înv.) A surghiuni, a expulza, a izgoni.

relèu, *relee*, s.n. || Din fr. *relais* || **1.** Aparat sau dispozitiv acționat cînd variază o mărime caracteristică a unui sistem tehnic și care comandă anumite modificări într-un alt sistem tehnic. **2.** (În radiodifuziune și televiziune) Stații intermediare de recepție și retransmisie a semnalelor, prin care, parametrii mesajelor, atenuați sau deformați pe parcurs, se readuc la valoarea inițială. **3.** Înlocuire a cailor (în cursul drumului), a cîinilor (în timpul vînătorii) sau a ștafetelor (în timpul unei curse); locul în care se face schimbul.

relevá, *relév*, vb. I. Tranz. || Din fr. *relever* || A scoate în relief, a pune în lumină, a evidenția, a remarca.

relevánt, -ă, *relevanți, -te*, adj. || Din fr. *relevant* || Care relevă, care scoate în evidență.

relevéu, *relevee*, s.n. || Din fr. *relevé* || Măsurarea și desenarea la o anumită scară a elementelor unei clădiri sau ale unui ansamblu de clădiri; desenul care reprezintă rezultatele acestor operații.

relevmént, *relevmente*, s.n. || Din fr. *relèvement* || (Nav.) Unghiul în plan orizontal format de o direcție de referință și direcția unui obiect oarecare, reprezentat printr-un astru ori printr-un obiect terestru sau de pe mare. ● (Telec.) Unghi format de o direcție de referință cu direcția aparentă a unui emițător de unde electromagnetice.

relictă, *relicte*, adj. f. || Din germ. *relikt*, lat. *relictus* || *Specie relictă* (și substantivat, f.) = specie de plantă sau de animal care a supraviețuit, în decursul timpurilor geologice, dispariției faunei sau florei din care a făcut parte.

relicvárіu, *relicvarii*, s.n. || Din fr. *reliquaire* || Cutie, făcută din metale prețioase, în care se păstrează rămășițe din trupul sau din obiectele unui sfînt.

relícvă, *relicve*, s.f. || Din lat. *reliquiae*, fr. *relique* || **1.** Obiect păstrat pentru a aminti ceva din trecut; vestigiu. **2.** (La pl.) Moaște.

reliéf, *reliefuri*, s.n. || Din fr. *relief* || **1.** Configurația suprafeței terestre (privind înălțimile, depresiunile, văile etc.) față de un plan de referință general sau local, rezultată din acțiunea agenților geografici interni și externi. ● *R. baric* = complex de arii de înaltă și joasă presiune atmosferică, ce apare pe hărțile climatologice. **2.** Ridicătură, proeminență pe o suprafață. ○ *În relief* = ieșit în afară dintr-un plan. ○ Expr. *A scoate în relief* = a scoate în evidență, a sublinia, a accentua. **3.** (Arte pl.) Sculptură al cărei volum aderă, mai mult sau mai puțin, la un plan-suport.

relіefá, *reliefez*, vb. I. Tranz. || Din *relief* || A scoate în relief, a pune în lumină, a evidenția, a sublinia.

relіefáre, *relіefări*, s.f. Acțiunea de *a reliefa;* punere în evidență, subliniere, accentuare.

religie, *religii*, s.f. || Din lat. *religio, -onis*, germ. *Religion* || Formă a conștiinței sociale care se caracterizează prin credința în ființe sau forțe supranaturale (Dumnezeu, zei, îngeri, demoni etc.), prin oficierea unui cult și prin existența unor organizații și instituții corespunzătoare (ex. biserica). ● (Fig.) Crez, cult.

religiós, -oásă, *religioși, -oase*, adj. || Din lat. *religiosus*, fr. *religieux* || Care se referă la religie, bisericesc; evlavios, cuvios.

religiozitáte s.f. || Din fr. *religiosité*, germ. *Religiosität* || Sentiment religios profund, evlavie, pietate.

relón s.n. || Format în rom., după *nailon* (cu inițiala de la *România)* || Numele unei fibre sintetice folosite la fabricarea țesăturilor, a tricotajelor etc.

reluá, *reiáu*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *lua* || **1.** A lua din nou; a lua înapoi. **2.** A reîncepe; a continua.

reluctánță, *reluctanțe*, s.f. || Din fr. *réluctance*. Cf. lat. *reluctare* „a rezista" || Mărime egală cu raportul dintre tensiunea magnetică de-a lungul unui circuit și fluxul magnetic care îl străbate.

remaiá, *remaiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *remmailler* || A reface la un ciorap ochiurile rupte sau scăpate ori firele deșirate.

remaiéză, *remaieze*, s.f. || Din fr. *remmailleuse* || Femeie care se ocupă cu remaierea ciorapilor.

remanént, -ă, *remanenți, -te*, adj. || Din fr. *rémanent*, lat. *remanens, -ntis* (< *remanere* „a rămîne") || (Despre cîmpuri electrice sau magnetice) Care se datorește fenomenului de remanență.

remanénță s.f. || Din fr. *rémanence* || Stare de magnetizare sau de polarizare electrică păstrată de un corp după suprimarea cîmpului exterior care a creat această stare.

remaniá, *remaniez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *remanier* || A face o remaniere.

remaniére, *remanieri*, s.f. **1.** Transformare a unui sistem tehnic, a unei clădiri, a unei căi de comunicație, în scopul îmbunătățirii unora dintre caracteristicile lor constructive sau funcționale. **2.** Corectare a defectelor unor produse care nu corespund prescripțiilor. **3.** Schimbare în compoziția unui guvern, în urma demisiei unui membru sau a trecerii lui la alt minister.

remarcá, *remárc*, vb. I. Tranz. || Din fr. *remarquer* || A observa, a releva. ● Refl. A se distinge, a se evidenția.

remarcábil, -ă, *remarcabili, -e*, adj. || Din fr. *remarquable* || Demn de a fi remarcat; însemnat, important.

remárcă, *remarci*, s.f. || Din fr. *remarque* || Observație, constatare.

remărіtá, *remărit*, vb. I. Refl. || *Re*[1]- + *mărita* || A se mărita din nou; a se recăsători.

remediá, *remediez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *remédier* || A îndrepta, a îmbunătăți (o stare, o situație etc.).

remediábil, -ă, *remediabili, -e*, adj. || Din fr. *remédiable* || Care poate fi remediat, căruia i se poate aduce o îndreptare, o îmbunătățire.

remediére, *remedieri*, s.f. Acțiunea de *a remedia;* remediu.

remédiu, *remedii*, s.n. || Din fr. *remède*, lat. *remedium* || **1.** Mijloc de îndreptare sau de îmbunătățire a unei situații, a unei stări. *Cel mai bun remediu pentru a scăpa de subiectivism e acțiunea* (Ralea). **rememorá,** *rememorez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *remémorer* || A-și aduce din nou aminte, a-și reaminti.

rememoráre, *rememorări*, s.f. Acțiunea de *a rememora;* reamintire.

remíge, *remigi*, s.f. || Din fr. *rémige;* lat. *remex, -igis* „vîslaș" || Fiecare dintre penele mari ale aripilor unei păsări, care servesc la baterea aerului în timpul zborului.

reminiscénță, *reminiscențe*, s.f. || Din fr. *réminiscence* || **1.** Amintire vagă a unor fapte aproape dispărute din memorie. **2.** Rămășiță, urmă.

remíte, *remít*, vb. III. Tranz. || Din lat. *remittere* || A preda, a înmîna.

remítere, *remiteri*, s.f. Acțiunea de *a remite.* ○ *R. de datorie* = renunțare, totală sau parțială, a unui creditor la dreptul său împotriva debitorului; iertare de datorie.

remizá, *remizez*, vb. I. Intranz. || Din *remiză* || A încheia o partidă de șah prin remiză **(1)**.

remíză, *remize*, s.f. **1.** Situație în care doi șahiști consimt ca partida în care sînt angajați să se termine la egalitate. **2.** Plată făcută unui lucrător comercial sub forma unei cote procentuale calculată în funcție de volumul vînzărilor; comision **(2)**. **3.** Construcție destinată adăpostirii vehiculelor, mașinilor agricole etc., prevăzută cu instalații de spălare și cu un mic atelier de reparații. **4.** Porțiune dintr-o pădure care servește ca loc de adăpost pentru vînat.

remiziér, *remizieri*, s.m. || Din fr. *remisier* || Lucrător comercial plătit prin remiză **(2)**.

remontá, *remontez*, vb. I. || Din fr. *remonter* || **1.** Tranz. A monta din nou (o fabrică, o instalație etc.). **2.** Refl. (Fig.) A se reface, a se redresa.

remontánt, -ă, *remontanți, -te*, adj. || Din fr. *remontant* || Care întărește, care înviorează.

remóntă, *remonte*, s.f. || Din fr. *remonte* || Acțiunea de a procura cai pentru nevoile armatei sau armăsari pentru crescătoriile de cai. ● Serviciu însărcinat pentru această acțiune.

remorcá, *remorchez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *remorquer* || A face operația de remorcare. ● (Fig.) A trage, a tîrî, a lua cu sine.

remorcáre, *remorcări*, s.f. Acțiunea de *a remorca;* tragere a unui vehicul de către alt vehicul autopropulsat, astfel încît vehiculul tractat să se deplaseze fără consum propriu de energie.

remórcă, *remorci*, s.f. || Din fr. *remorque* || Vehicul fără autopropulsie tractat de un autovehicul și destinat transportului de persoane sau de mărfuri. ○ Expr. *A fi la remorca cuiva* = a fi condus, dominat de cineva, a fi dependent de cineva sau de ceva.

remorchér, *remorchere*, s.n. || Din fr. *remorqueur* || Navă autopropulsată, de mare putere, folosită pentru tractarea ambarcațiilor fără propulsie proprie.

remunerá, *remunerez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *rémunérer*, lat. *remunerare* (< *munus, -eris* „cadou, gratificație") || A retribui.

remunerație, *remunerații*, s.f. || Din fr. *rémunération* || Retribuție, plată.

remușcáre, *remușcări*, s.f. || *Re*[1]- + *mușcare* || Mustrare de cuget, părere de rău; căință, regret.

remú s.n. || Din fr. *remous* || Contracurent în lungul malurilor unui curs de apă.

ren, *reni*, s.m. || Din fr. *renne* || Mămifer rumegător, asemănător cu cerbul, care trăiește în regiunile nordice, sălbatic sau domesticit (folosit pentru tracțiune).

renál, -ă, *renali, -e*, adj. || Din fr. *rénal* || Privitor la rinichi, care ține de rinichi; nefritic.

renascentíst, -ă, *renascentiști, -ste*, adj. || De la *Renaștere* || Referitor la Renaștere, care aparține Renașterii; care este în spiritul Renașterii.

renáște, *renásc*, vb. III. Intranz. || *Re*[1]- + *naște* || A lua din nou ființă; a reapărea. ● A se trezi la viață; a se înnoi.

renáștere, *renașteri*, s.f. **1.** Faptul de *a renaște;* trezire la o nouă viață; avînt, înflorire. **2.** (Și ca n. pr.) Mișcare social-politică și culturală din sec. 16—17, în Europa occidentală, caracterizată prin trezirea interesului pentru cultura antică, prin mari invenții și descoperiri geografice, prin înflorirea științelor și artelor etc.

renăscătór, -oáre, *renăscători, -oare*, adj. || Din *renaște* || Care renaște; care face să renască.

renăscút, -ă, *renăscuți, -te*, adj. Înviorat, trezit la viață. *Omul se simte ca renăscut* (Camil Petrescu).

rendzínă, *rendzine*, s.f. || Din fr. *rendzine* || Grupă de soluri formate pe substrat calcaros într-un climat umed, cu o fertilitate naturală mijlocie sau bună.

renegá, *renég*, vb. I. Tranz. || Din *renegat* || A nega, a contesta; a se lepăda de cineva sau de ceva, a nu recunoaște ca fiind al său.

renegát, -ă, *renegați, -te*, s.m. și f. || Din fr. *renégat* || Persoană care s-a lepădat de patria sa ori de credința sa. ● Persoană care a renunțat la convingerile sale, care a trădat grupul, partidul din care a făcut parte.

renét adj. || Din fr. *reinette* || *R.-ananas* = soi de măr de origine olandeză, cu coroană sferică deasă, cu fruct de mărime mijlocie, de formă conică, de culoare galbenă cu nuanțe portocalii pe partea expusă la soare.

renghi, *renghiuri*, s.n. || Din tc. *reng, renk* || *A juca cuiva renghiul* (sau *un renghi*) = a păcăli pe cineva, a face cuiva o farsă.

renglótă, *renglote*, s.f. || Din germ. *Ringlotte*, fr. *reine-claude* || Soi de prune mari, sferice, galbene-verzui sau roșcate. || Și: **ringlótă** s.f.

rénie, *renii*, s.f. || Din ucr. dial. *rjen* || Porţiune din meandrul unui rîu acoperită cu nisip şi prundiş, reprezentînd zona de acumulare a aluviunilor.

réniu s.n. || Din fr. *rhénium* || Metal rar, asemănător cu platina.

renová, *renovez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *rénover* || A reînnoi, a reface, a repara (o clădire, o instalaţie etc.).

renovăre, *renovări*, s.f. Acţiunea de *a renova;* ansamblul lucrărilor de reparaţie, de înnoire a unui sistem tehnic (maşină, instalaţie), a unei clădiri etc., fără a-i schimba destinaţia şi fără modificări ale caracteristicilor funcţionale. • Înnoire, schimbare.

renovatór, -oáre, *renovatori, -oare*, adj. || Din fr. *rénovateur* || Care reînnoieşte, înnoitor. • (Substantivat) Persoană care aduce prefaceri, înnoiri.

rentá, pers. 3 *rentează*, vb. I. Intranz. || Din fr. *renter* || A aduce venituri, beneficii, a se solda cu cîştig. • (Fam.) A merita osteneală.

rentábil, -ă, *rentabili, -e*, adj. || Din fr. *rentable* || Care rentează; avantajos.

rentabilitáte, *rentabilităţi*, s.f. || Din fr. *rentabilité* || Rezultat financiar al unei activităţi economice, concretizat în obţinerea unor venituri care depăşesc cheltuielile; posibilitate de cîştig, de venituri.

réntă, *rente*, s.f. || Din fr. *rente* || Venit regulat pe care îl aduce un bun imobiliar (teren agricol, clădire) sau mobiliar (capital sub formă bănească sau de hîrtii de valoare) şi care nu este legat de o activitate productivă a proprietarului acestora. ○ *R. funciară* = rentă obţinută de proprietarii funciari în virtutea dreptului lor de proprietari asupra pămîntului, avînd ca izvor plusprodusul rezultat din munca persoanelor care lucrează pămîntul. *R. viageră* = sumă de bani pe care o persoană se obligă să o plătească periodic alteia pe toată durata vieţii acesteia.

rentiér, -ă, *rentieri, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *rentier* || Persoană care beneficiază de o rentă din care trăieşte fără a desfăşura o activitate productivă.

renúme s.n. || *Re*[1]- + *nume* || Nume bun, faimă, reputaţie. *Ţi-ai dobîndit renume Nemuritor în lume* (Alexandrescu).

renumít, -ă, *renumiţi, -te*, adj. || Din *renume* || Cu renume; vestit, celebru, ilustru.

renunţá, *renunţ*, vb. I. Intranz. || Din fr. *renoncer*, lat. *renuntiare* || A părăsi de bună voie ceva; a întrerupe, a nu mai continua ceva; a se lăsa de ceva.

renúră, *renuri*, s.f. || Din fr. *rainure* || (Tehn.) Canelură.

reo- || Din fr. *rhé(o)*, din gr. *rhein* „a curge" || Element de compunere cu sensul „curgător", care serveşte la formarea unor substantive.

reocupá, *reocúp*, vb. I. Tranz. || Din fr. *réoccuper* || A ocupa din nou; a recuceri.

reologíe s.f. || Din fr. *rhéologie; rhéo-* + gr. *logos* „studiu" || Ramură a mecanicii care se ocupă cu studiul curgerii lichidelor şi al deformaţiilor corpurilor plastice.

reorganizá, *reorganizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *réorganiser* || A organiza din nou, pe baze noi; a restructura.

reostát, *reóstate*, s.n. || Din fr. *rhéostat* || Aparat constînd dintr-un rezistor cu rezistenţă variabilă, utilizat la reglarea intensităţii curentului electric din circuite.

reotropísm, *reotropisme*, s.n. || Din fr. *rhéotropisme* || (Biol.) Orientare în direcţia curentului apei a organismelor acvatice fixate.

repáos s.n. v. **repaus.**

repará, *repár*, vb. I. Tranz. || Din fr. *réparer* || **1.** A readuce un obiect în stare de folosire, de funcţionare; a drege; a cîrpi. **2.** (Fig.) A îndrepta, a corecta. **3.** A acoperi o pagubă, a plăti pentru o stricăciune, pentru o vătămare (fizică sau morală) adusă cuiva.

reparábil, -ă, *reparabili, -e*, adj. || Din fr. *réparable* || Care poate fi reparat; (fig.) care poate fi corectat, îndreptat.

reparáre, *reparări*, s.f. Acţiunea de *a repara;* refacere; îndreptare, corectare.

reparát, -ă, *reparaţi, -te*, adj. Readus în stare bună, dres; cîrpit.

reaparatór, -oáre, *reparatori, -oare*, adj. || Din *repara* || (Şi substantivat) Care repară; *p. ext.* care întremează, care înviorează.

reparáţie, *reparaţii*, s.f. || Din fr. *réparation*, lat. *reparatio, -onis* || **1.** Lucrare efectuată asupra unui lucru uzat sau defectat, pentru a-l readuce în stare de folosire sau de funcţionare. ○ *Reparaţii capitale* v. *capital*[2] **(1). 2.** (Jur.) Despăgubire; (fig.) satisfacţie pentru o ofensă.

repartitór, *repartitoare*, s.n. || Din fr. *répartiteur* || Dispozitiv cu ajutorul căruia se poate face schimbarea legăturilor dintre liniile exterioare şi cele interioare ale unei centrale telefonice.

repartíţie, *repartiţii*, s.f. || Din fr. *répartition* || Repartizare, distribuire; (ec.) repartizarea mijloacelor de producţie şi a forţei de muncă între ramurile producţiei sociale şi în profil teritorial şi repartizarea bunurilor de consum între membrii societăţii.

repartizá, *repartizez*, vb. I. Tranz. || După fr. *répartir* || A împărţi, a distribui ceva (după anumite norme).

repartizáre, *repartizări*, s.f. Acţiunea de *a repartiza;* distribuire, împărţire.

repatriá, *repatriez*, vb. I. Refl. || Din lat. *repatriare* || A reveni în patrie (după o absenţă îndelungată).

repatriére, *repatrieri*, s.f. Acţiunea de *a se repatria;* întoarcerea în patrie a unei persoane care, de bună voie sau silită, o părăsise, în principiu pentru totdeauna.

repáus, *repausuri*, s.n. || Lat. *repaussum* || **1.** Stare în care o activitate este suspendată temporar, în scopul refacerii capacităţii de muncă a organismului; odihnă. **2.** Stare a unui corp în care acesta nu-şi modifică poziţia în raport cu un sistem de referinţă. || Şi: **repáos** s.n.

repauzá, *repauzez*, vb. I. || Din lat. *repausare* || **1.** Refl. A se odihni. **2.** Intranz. (Livr.) A muri.

repauzát, -ă, *repauzați, -te*, adj. **1.** Odihnit, refăcut. **2.** (Livr.; și substantivat) Răposat, decedat.

répede, *repezi*, adj., adv. || Lat. *rapidus, rapide* || **1.** Adj. (Despre mișcări) Care se face fără întîrziere, iute, rapid; (despre lucruri în mișcare) care se deplasează cu iuțeală; (despre ape) care curge cu repeziciune. ● (Despre ființe) Iute, ager, sprinten; grăbit, pripit. ○ *Cu pași repezi* = grabnic, în ritm rapid. ● (Substantivat, f.) Insectă coleopteră cu ochii mari, cu elitrele de culoare verde stropite cu alb. **2.** Adj. (Despre ploaie, vînt) Intens și de scurtă durată. **3.** Adj. (Despre dealuri, pante) Foarte înclinat; abrupt. **4.** Adv. În grabă, iute; imediat, deodată, brusc. **5.** Adv. Devreme, curînd, de timpuriu.

repejór adv. Diminutiv al lui *repede. O iau repejor pe curătură* (Vlahuță).

repént, -ă, *repenți, -te*, adj. || Din lat. *repens, -ntis* || (Despre tulpinile plantelor) Care stă culcat la pămînt.

repér, *repere*, s.n. || Din fr. *repère* (după lat. *reperire* „a regăsi") || **1.** Semn (obiect sau detaliu de teren) care ajută la orientare, la identificarea poziției pe care trebuie să o ocupe un obiect etc. ○ *Punct de r.* = semn, indicație care servește la recunoașterea unui loc, la orientare. **2.** (Tehn.) Semn făcut pe o piesă, pe un obiect sau pe un grup de obiecte care urmează să fie asamblate.

reperá, *reperez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *repérer* || **1.** A determina, cu ajutorul unui reper, poziția exactă a unui loc. **2.** A marca prin repere **(2).**

repercusiúne, *repercusiuni*, s.f. || Din fr. *répercussion* || Urmare, consecință.

repercutá, pers. 3 *repercutează*, vb. I. Refl. || Din fr. *répercuter* || **1.** A se răsfrînge, a se întoarce, a reveni. **2.** (Fig.) A avea urmări, a-și manifesta indirect efectele. *Ele se repercutează în conștiință sub formă de obiceiuri* (Ralea).

repercutáre, *repercutări*, s.f. Acțiunea de *a se repercuta;* răsfrîngere, retransmitere.

repertóriu, *repertorii*, s.n. || Din fr. *répertoire*, lat. *repertorium* (de la *reperire* „a găsi") || **1.** Caiet sau registru în care se înscriu, în ordine alfabetică, date, nume etc., pentru a putea fi ușor găsite. **2.** Totalitatea pieselor care se joacă la un teatru în timpul unei stagiuni. ● Totalitatea pieselor scrise de un autor dramatic. **3.** Culegere de texte, de cîntece etc.

repetá, *repét*, vb. I. || Din fr. *répéter* || **1.** Tranz. A face, a spune, a executa ceva încă o dată (sau de mai multe ori). ● A citi ori a spune de două sau de mai multe ori o lecție, un rol, pentru a și-l întipări mai bine în memorie; (despre artiști) a face exerciții în vederea unui spectacol. **2.** Tranz. (Despre elevi și studenți) A urma încă o dată cursurile anului școlar în care a rămas repetent. **3.** Refl. A se produce, a avea loc din nou.

repetábil, -ă, *repetabili, -e*, adj. || Din *repeta* || Care se poate repeta.

repetáre, *repetări*, s.f. Acțiunea de *a (se) repeta;* repetiție.

repetát, -ă, *repetați, -te*, adj. Care este spus sau făcut încă o dată (sau de mai multe ori); care se repetă. ○ *În repetate rînduri* = de mai multe ori, adesea.

repetént, -ă, *repetenți, -te*, adj., s.m. și f. || Din germ. *Repetent* || (Elev sau student) care repetă o clasă sau un an de studii, din cauză că nu a obținut note de trecere.

repetențíe, *repetențíi*, s.f. || Din *repetent* || Faptul de a rămîne repetent; situația de repetent.

repetitór, -oáre, *repetitori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *répétiteur* || (Înv.) **1.** Meditator. **2.** Sală de meditație în internate. **3.** (Muz.) Corepetitor.

repetíție, *repetiții*, s.f. || Din fr. *répétition* || **1.** Repetare a acelorași vorbe, idei, acțiuni. ● Reluare, revedere a materiei de învățămînt parcursă într-o perioadă anterioară. ● Exerciții făcute de către interpreți pentru pregătirea unui spectacol. **2.** Figură de stil care constă în folosirea repetată a aceluiași cuvînt sau a aceleiași fraze, pentru a obține anumite efecte stilistice. **3.** *Armă cu r.* = armă cu care se pot trage mai multe focuri dintr-o singură apăsare pe trăgaci (reîncărcarea făcîndu-se automat).

repetór, *repetoare*, s.n. || Din fr. *répéteur* || Aparat folosit pentru amplificarea bilaterală a semnalelor într-o cale de telecomunicații pe fire, compensînd atenuarea semnalului pe o secțiune a liniei.

repezeálă s.f. || Din *repezi* || Iuțeală, grabă. ○ *La repezeală* = repede, în grabă; (fig.) superficial.

repezí, *repéd*, vb. IV. || Din *repede* || **1.** Refl. A porni în grabă, a se duce repede; a da fuga. ● A trece pe undeva în grabă și pentru scurt timp, a se abate pe la... ● Tranz. A trimite în grabă pe cineva într-un loc (cu o treabă, cu o misiune). **2.** Refl. A se năpusti, a se arunca; (tranz.) A trînti, a izbi. ● Tranz. A da, a aplica cu violență o lovitură cu pumnul, cu palma. **3.** Tranz. A se răsti la cineva, a trata cu asprime, a brusca.

repeziciúne s.f. || Din *repede* || Însușirea de a fi repede; iuțeală, viteză, rapiditate. *Cei doi călăreți se apropiau acum cu repeziciune* (Preda).

repezínă, *repezine*, s.f. || Din *repede* || Porțiune din cursul unui rîu unde apa are viteza cea mai mare; repeziș **(2).**

repezíș, *repezișuri*, s.n. || Din *repede* || **1.** Pantă abruptă, povîrniș. **2.** Repezină.

repezít, -ă, *repeziți, -te*, adj. **1.** Făcut în grabă, la repezeală. **2.** Care acționează pripit; *p. ext.* nestăpînit, nervos.

repicá, *repichez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *repiquer* || A răsădi, a transplanta la distanțe mai mari plantele tinere crescute în răsadnițe sau în sere, asigurîndu-le condiții mai bune de nutriție.

replantá, *replantez*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *planta* || A planta din nou, a transplanta.

repliá, *repliez*, vb. I. Refl. || Din fr. *replier* (< *plier* „a îndoi, a strînge") || (Milit., despre liniile de luptători) A se retrage pe un aliniament nou.

replicá, *replic*, vb. I. Tranz. || Din fr. *répliquer* || A da o replică; a riposta, a răspunde.

réplică, *replici*, s.f. || Din fr. *réplique* || **1.** Răspuns prompt care combate afirmațiile cuiva; ripostă. ○ *Fără replică* = fără a se putea riposta; definitiv. **2.** Parte din rolul unui actor, constituind un răspuns la cele spuse de partenerul său. **3.** Copie a unei opere de artă, executată de autor sau sub supravegherea lui.

repliére, *replieri*, s.f. (Milit.) Acțiunea de *a se replia;* retragere a apărării de pe un aliniament pe altul, situat mai înapoi.

repopulá, *repopulez*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *popula* || A populă din nou un teritoriu.

repórt, *reporturi*, s.n. || Din fr. *report* || Trecere a unei sume (reprezentînd un total parțial) din josul unei coloane în fruntea coloanei următoare, pentru a fi adunată în continuare; *p. ext.* suma, totalul reportat.

reportá, *reportez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *reporter* || A face un report.

reportáj, *reportaje*, s.n. || Din fr. *reportage* || Specie publicistică, adesea cu valoare literară, care informează operativ asupra unor probleme de interes general sau ocazional, pe baza datelor culese la fața locului. ● *Car de r.* = autovehicul special dotat cu echipamentul necesar realizării unei înregistrări sau a unei transmisiuni de radiodifuziune ori de televiziune, în afara studiourilor.

repórter, *reporteri*, s.m. || Din fr., engl. *reporter* || Persoană care culege de pe teren și transmite diferite știri și informații pentru un ziar, pentru radio sau televiziune. ○ *R. cinematografic* = operator care filmează în vederea realizării unor jurnale cinematografice sau a unor filme documentare.

repovestí, *repovestesc*, vb. IV. Tranz. || *Re*[1]- + *povesti* || A povesti din nou, a spune încă o dată ceea ce a fost povestit. *Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea cură Încet repovestită de o străină gură* (Eminescu).

represálii s.f. pl. || Din fr. *représailles* || **1.** Măsuri de pedepsire luate de organele de stat împotriva unor grupări sociale, ca urmare a săvîrșirii de către acestea a unor acte de răzvrătire. **2.** Măsuri de constrîngere luate de un stat împotriva altui stat, care urmăresc să determine statul împotriva căruia sînt îndreptate să pună capăt acțiunilor care au declanșat adoptarea acelor măsuri.

represiúne, *represiuni*, s.f. || Din fr. *répression* || Reprimare, înăbușire prin violență a unei opoziții colective, a unei revolte, a unei demonstrații etc. ● Măsură de constrîngere și de pedepsire a celui care comite o infracțiune.

represív, -ă, *represivi, -e*, adj. || Din fr. *répressif* || Care se referă la represiune; care servește ca mijloc de reprimare.

reprezentá, *reprezint*, vb. I. Tranz. || Din fr. *représenter*, lat. *repraesentare* || **1.** A înfățișa, a reda; a constitui, a însemna. ● A simboliza. ● A fi exponentul unui curent, unei școli, unei teorii etc. **2.** A prezenta în fața publicului o lucrare dramatică. **3.** A fi împuternicitul, reprezentantul cuiva (în special al unui stat).

reprezentánt, -ă, *reprezentanți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *représentant* || **1.** Persoană autorizată să reprezinte pe cineva. ○ *R. personal* = personalitate politică însărcinată să reprezinte direct șeful unui stat pe lîngă șeful altui stat în anumite ocazii. **2.** Persoană care reprezintă o școală, un curent etc.; exponent.

reprezentánță, *reprezentanțe*, s.f. || Din germ. *Repräsentanz* || Organ care reprezintă o colectivitate. ● *R. comercială* = organ al unui stat, care îl reprezintă în relațiile comerciale cu alte state. *R. diplomatică* = misiune diplomatică. V. *misiune* (2).

reprezentáre, *reprezentări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a reprezenta;* înfățișare, redare, reproducere. **2.** Imagine senzorială a unor obiecte sau fenomene din realitate, evocate mintal.

reprezentatív, -ă, *reprezentativi, -e*, adj. || Din fr. *représentatif* || **1.** Care reprezintă, care ilustrează o epocă, un curent etc. **2.** (Despre adunări) Ai cărei membri reprezintă colectivitatea care i-a ales. **3.** Ilustrativ, tipic.

reprezentáție, *reprezentații*, s.f. || Din fr. *représentation* || Prezentarea pe scenă a unei opere dramatice, a unui program artistic etc.

reprimá, *reprim*, vb. I. Tranz. || Din fr. *réprimer*, lat. *reprimere* (< *premere* „a presa") || A înăbuși prin mijloace violente (o acțiune, o opoziție).

reprimáre, *reprimări*, s.f. Acțiunea de *a reprima*.

reprimí, *reprimesc*, vb. IV. Tranz. || *Re*[1]- + *primi* || A primi înapoi (un lucru luat sau împrumutat de cineva). ● A reîncadra într-un post o persoană care a fost concediată.

reprimíre, *reprimiri*, s.f. Acțiunea de *a reprimi*.

repríză, *reprize*, s.f. || Din fr. *reprise* || **1.** Fiecare dintre etapele succesive ale unei activități (în special ale unei competiții sportive); etapă de lucru. **2.** Accelerare a turației unui motor, în scopul învingerii unei rezistențe exterioare momentane. **3.** Reîncepere a unei operații tehnice întrerupte.

reprobá, *reprób*, vb. I. Tranz. || Din lat. *reprobare* || A dezaproba, a respinge, a condamna (un act, o acțiune).

reprobábil, -ă, *reprobabili, -e*, adj. || Din lat. *reprobabilis* || Care merită să fie reprobat, dezaprobat.

reprobatór, -oáre, *reprobatori, -oare*, adj. || Din fr. *réprobateur*, lat. *reprobator* || Care reprobă, dezaprobator.

reproducătór, -oáre, *reproducători, -oare*, adj. || Din *reproduce* || Care se reproduce, care se înmulțește. ● (Substantivat, m.) Animal selecționat pentru reproducere.

reprodúce, *reprodúc*, vb. III. || *Re*[1]- + *produce* (după fr. *reproduire*) || **1.** Tranz. A reda întocmai ceea ce a fost spus sau scris. **2.** Tranz. A executa, după un original, unul sau mai multe exemplare identice. **3.** Refl. (Biol.) A se perpetua prin reproducere. **4.** Tranz. A relua procesul de producție, a produce din nou. **5.** Refl. A se repeta, a se produce din nou.

reprodúcere, *reproduceri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) reproduce*. **2.** Copie după o lucrare de artă. **3.** (Biol.) Nașterea din părinți a unui urmaș asemănători acestora, ca rezultat al fecundării. **4.** (Psih.) Proces al memoriei prin care se reactualizează mintal imagini, idei, cunoștințe însușite în cursul experienței anterioare, în lipsa obiectelor, textelor etc. respective.

reproductíbil, -ă, *reproductibili, -e*, adj. || Din fr. *reproductible* || Care poate fi reprodus.

reprodúcție, *reproducții*, s.f. || Din fr. *reproduction* || **1.** (Ec. pol.) Reluare, reînnoire continuă a procesului de producție. **2.** (Biol.) Reproducere.

reprofilá, *reprofilez*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *profila* || A schimba profilul unei întreprinderi, al unei instituții etc.; a reorganiza.

repróș, *reproșuri*, s.n. || Din fr. *reproche* || Imputare, învinuire; mustrare, dojană.

reproșá, *reproșez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *reprocher* || A-și face sau a-i face cuiva imputări, mustrări, reproșuri.

reproșábil, -ă, *reproșabili, -e*, adj. || Din fr. *reprochable* || Care merită reproșuri.

reptílă, *reptile*, s.f. || Din fr. *reptile*, germ. *Reptile* || (La pl.) Clasă de vertebrate ovipare, cu temperatura corpului variabilă, cu pielea solzoasă, fără membre sau cu membre scurte; (și la sg.) animal din această clasă (ex. șarpele, broasca testoasă, crocodilul).

republicá, *repúblic*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *publica* || A publica din nou, a retipări; a reedita.

republicán, -ă, *republicani, -e*, adj., s.m. și f. || Din lat. *republicanus*, fr. *républicain* || **1.** Adj. Care aparține republicii, privitor la republică. **2.** S.m. și f. Adept al republicii ca formă de stat.

repúblică, *republici*, s.f. || Din fr. *république*, lat. *respublica* „treburile publice" || Formă de guvernământ în care conducerea este exercitată de un organ suprem al puterii de stat ori de un președinte, ales sau numit.

repudiá, *repudiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *répudier*, lat. *repudiare* || A respinge, a îndepărta pe cineva sau ceva; a renega; a desconsidera. ● A renunța la ceva (ex. la o moștenire).

repudiére, *repudieri*, s.f. Acțiunea de *a repudia;* respingere, renegare. ○ *Repudierea unei moșteniri* sau *a unui legat* = renunțarea unei persoane la drepturile sale de moștenitor legal sau la un legat.

repugná, pers. 3 *repúgnă*, vb. I. Intranz. || Din fr. *répugner*, lat. *repugnare* (< *pugnare* „a combate") || (Livr.) A-i produce cuiva silă, dezgust, oroare; a-i displăcea profund.

repugnánt, -ă, *repugnanți, -te*, adj. || Din fr. *répugnant* || (Livr.) Care produce silă, dezgust; respingător, scârbos.

repúlsie, *repulsii*, s.f. || Din fr. *répulsion*, lat. *repulsio, -onis* || **1.** Aversiune instinctivă; dezgust, oroare. **2.** (Fiz.) Respingere.

repulsív, -ă, *repulsivi, -e*, adj. || Din fr. *répulsif* || Care inspiră repulsie.

repúne, *repún*, vb. III. Tranz. || *Re*[1]- + *pune* || A pune din nou, a reașeza, a pune la loc. ○ Expr. *A repune pe cineva în drepturi* = a-i reda cuiva drepturile.

repurtá, *repurtez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *reportare* || A obține un succes, o victorie (într-o luptă, într-o competiție).

reputát, -ă, *reputați, -te*, adj. || Din fr. *réputé* || Care se bucură de o bună reputație. ● Renumit, cunoscut.

reputáție, *reputații*, s.f. || Din fr. *réputation*, lat. *reputatio, -onis* || Părere, bună sau rea, pe care o are lumea față de cineva sau ceva; felul în care cineva este cunoscut sau apreciat. ● Renume, faimă.

resác, *resacuri*, s.n. || Din fr. *ressac* || Întoarcerea cu violență a valurilor mării în urma izbirii de mal, prezentînd aspectul unei explozii; val care prezintă acest fenomen.

resciziúne, *resciziuni*, s.f. || Din fr. *rescision*, lat. *rescissio, -onis* || Desființare a unui act juridic cînd una dintre părțile din proces a suferit o leziune **(2)**.

resemná, *resemnez*, vb. I. Refl. || Din fr. *résigner* (după *semna)* || A se împăca cu o situație defavorabilă; a suporta, a accepta (un rău, o greutate, o pedeapsă) fără împotrivire.

resemnáre, *resemnări*, s.f. Faptul de *a se resemna;* împăcare cu o situație rea, defavorabilă.

resemnát, -ă, *resemnați, -te*, adj. Care se împacă cu o situație defavorabilă, care suportă (un rău) fără împotrivire.

resentimént, *resentimente*, s.n. || Din fr. *ressentiment* || Sentiment ostil față de cineva; pornire împotriva cuiva (izvorîtă dintr-o cauză mai veche).

resfirá vb. I. v. **răsfira.**

resfirát, -ă, adj. v. **răsfirat.**

resimțí, *resimt*, vb. IV. Refl. || *Re*[1]- + *simți* (după fr. *ressentir)* || **1.** A simți consecințele unei împrejurări anterioare. **2.** A se face simțit, a avea repercusiuni.

resorbí, *resórb*, vb. IV. Refl. || Din fr. *résorber*, lat. *resorbere* || (Med.) A dispărea prin resorbție.

resórbție, *resorbții*, s.f. || Din fr. *résorption* || (Med.) Absorbirea unor lichide, gaze sau substanțe solide (străine organismului) de către vasele limfatice ori sanguine. ● Dispariție lentă a unui țesut sau a unui organ (de obicei străin organismului) prin absorbție.

resórt, *resoarte*, s.n. || Din fr. *ressort* || **1.** Sector, domeniu de activitate. ○ Expr. *A fi de resortul cuiva* = a fi de competența cuiva, a intra în atribuțiile cuiva. **2.** Organ de mașină folosit pentru realizarea de legături elastice între elementele unui sistem tehnic, în scopul amortizării șocurilor; arc. || Pl. și: *resorturi.*

respéct s.n. || Din fr. *respect*, lat. *respectus* (< *respicere* „a privi îndărăt; a avea considerație față de cineva") || Atitudine sau sentiment de stimă, de considerație față de cineva sau de ceva. ○ Expr. *A ține pe cineva la respect* = a nu-i permite cuiva să devină prea familiar, a-l ține la distanță.

respectá, *respéct*, vb. I. Tranz. || Din fr. *respecter* || **1.** A simți și a manifesta respect față

de cineva; a stima; a cinsti. ● Refl. A-şi păstra demnitatea. **2.** A nu se abate de la o lege, de la un angajament etc. ● A ţine seamă de..., a nu neglija.

respectábil, -ă, *respectabili, -e,* adj. || Din fr. *respectable* || **1.** Demn de respect. **2.** (Fam.) Impresionant, considerabil; mare, important.

respectáre s.f. Faptul de *a (se) respecta;* respect.

respectát, -ă, *respectaţi, -te,* adj. Care se bucură de respect; stimat, cinstit.

respectiv, -ă, *respectivi, -e,* adj. || Din fr. *respectif* || Care priveşte împrejurarea, obiectul sau persoana despre care este vorba. ● (Despre mai multe persoane sau despre mai multe lucruri) Care se referă la fiecare în parte. ● (Substantivat; art. fam.) Soţul sau iubitul cuiva (în raport cu această persoană); soţia sau iubita cuiva (în raport cu acesta). *Biletul meu l-a găsit în odaie la Didina d-tale respectivul ei* (Caragiale).

respectuós, -oásă, *respectuoşi, -oase,* adj. || Din fr. *respectueux* || Care poartă respect; care dovedeşte respect; cuviincios.

respingătór, -oáre, *respingători, -oare,* adj. || Din *respinge* || Care inspiră dezgust, aversiune, silă.

respínge, *respíng,* vb. III. Tranz. || Din it. *respingere* || **1.** A îndepărta de la sine, a da la o parte; a arunca înapoi. **2.** (Milit.) A sili pe duşman să se retragă. **3.** A refuza, a nu admite. **4.** (Fig.) A înăbuşi un sentiment, o pornire.

respíngere, *respingeri,* s.f. Faptul de *a respinge;* (fiz.) exercitare asupra unui corp, din partea altui corp, a unei forţe de îndepărtare; repulsie.

respirá, *respír,* vb. I. || Din fr. *respirer,* lat. *respirare* || **1.** Intranz. şi tranz. A inspira aer din afară şi a-l expira din plămîni. **2.** Tranz. (Fig.) A răspîndi, a degaja, a împrăştia.

respirábil, -ă, *respirabili, -e,* adj. || Din fr. *respirable,* lat. *respirabilis, -e* || Care poate fi respirat.

respiratór, -oáre, *respiratori, -oare,* adj. || Din fr. *respiratoire* || Care se referă la respiraţie, care aparţine respiraţiei; care foloseşte la respiraţie. ○ *Aparat r.* = sistem de organe care asigură respiraţia şi a cărui structură este adaptată modului de viaţă al animalului şi tipului de respiraţie. La animalele cu respiraţie acvatică (peşti, crustacee, unele moluşte etc.) aparatul respirator este reprezentat prin branhii, iar la animalele cu respiraţie aeriană el este alcătuit dintr-un sistem de trahee ramificate (la insecte) sau dintr-o pereche de plămîni şi din căile respiratorii (la vertebrate). || Şi: **respiratóriu, -ie,** adj.

respiratóriu, -ie, adj. v. **respirator.**

respiráţie, *respiraţii,* s.f. || Din fr. *respiration,* lat. *respiratio, -onis* || **1.** Proces prin care se realizează schimbul de gaze între organismele vii şi mediu (constînd în absorbirea oxigenului şi eliminarea bioxidului de carbon). ○ *R. artificială* = mijloc prin care se provoacă reluarea mişcărilor respiratorii normale (în caz de întrerupere a lor). **2.** Aerul expirat, suflare.

responsábil, -ă, *responsabili, -e,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *responsable* || **1.** Adj. Care poartă răspunderea unui fapt, a unui lucru; răspunzător. **2.** S.m. şi f. Persoană care are o sarcină de răspundere, o funcţie de conducere, căreia i s-a încredinţat o responsabilitate.

responsabilitáte, *responsabilităţi,* s.f. || Din fr. *responsabilité* || Obligaţia de a răspunde, de a da seamă de ceva; simţ de răspundere, atitudine conştientă faţă de obligaţiile sociale. ● Sarcină, răspundere pe care şi-o asumă cineva.

rest, *resturi,* s.n. || Din germ. *Rest,* fr. *reste* || **1.** Ceea ce rămîne dintr-un tot după ce s-a luat (s-a consumat, s-a îndepărtat) cea mai mare parte; rămăşiţă. **2.** Sumă de bani care se înapoiază celui ce face o plată cu monede sau bancnote reprezentînd o sumă mai mare decît cea cuvenită. **3.** (Mat.) Rezultatul unei scăderi; partea indivizibilă care rămîne după efectuarea unei împărţiri.

restabilí, *restabilesc,* vb. IV. || *Re*[1]- + *stabili* || **1.** Tranz. A aduce în starea în care a fost mai înainte. ● A reconstitui cuvinte, texte etc. în forma (presupusă) originară. **2.** Refl. A se întrema, a se însănătoşi.

restabilíre, *restabiliri,* s.f. **1.** Acţiunea de *a (se) restabili;* readucere în starea de la început. ● Reconstituire. **2.** Refacere, întremare, însănătoşire.

restánt, -ă, *restanţi, -te,* adj. || Din fr. *restant,* germ. *restant* || Rămas în urmă; întîrziat, neachitat la termen.

restánţă, *restanţe,* s.f. || Din lat. *restantia,* it. *restanza* || **1.** Sumă de bani neachitată la termenul stabilit. ● Lucrare aflată în întîrziere. **2.** Examen care n-a fost trecut în termen.

restanţiér, -ă, *restanţieri, -e,* adj. || Din *restanţă* || (Adesea substantivat) Care a rămas în urmă cu efectuarea unei lucrări, a unei plăţi. ● (Despre studenţi) Care nu şi-a trecut toate examenele la termenul stabilit.

restatornicí, *restatornicesc,* vb. IV. Tranz. şi refl. || *Re*[1]- + *statornici* || A (se) statornici din nou; a (se) restabili.

restaurá, *restaurez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *restaurer* || **1.** A readuce în stare bună; a reface în forma iniţială (o operă de artă, un monument etc.). **2.** A instaura din nou o dinastie, o formă de guvernămînt etc.

restauránt, *restaurante,* s.n. || Din fr. *restaurant* || Unitate de alimentaţie publică, cu bucătărie proprie, unde se prepară şi se servesc mîncăruri (contra plată directă) împreună cu băuturi, în săli proprii de consumaţie. ● Local unde se află o asemenea unitate.

restauratór, -oáre, *restauratori, -oare,* s.m. şi f. || Din fr. *restaurateur* || **1.** Persoană care restaurează opere de artă. **2.** (Rar) Proprietar sau administrator de restaurant.

restauráţie, *restauraţii,* s.f. || Din fr. *restauration,* lat. *restauratio, -onis* || **1.** Perioadă din istoria unor state, caracterizată prin readucerea pe tron a unor dinastii detronate. **2.** Stil în arta franceză din sec. 19, caracterizat prin linii uşor curbate, forme rotunjite, ornamente pline de graţie.

restéu, *resteie*, s.n. Fiecare dintre cele două vergele, de lemn sau de metal, cu care se închid părțile laterale ale jugului, după înjugarea vitelor. ○ Expr. *A lua pe cineva cu resteul* = a se purta aspru cu cineva.

restituí, *restitui*, vb. IV. Tranz. || Din fr. *restituer* || A da ceva înapoi, a înapoia (ceea ce a fost împrumutat, confiscat, luat pe nedrept etc.).

restituíre, *restituiri*, s.f. Acțiunea de *a restitui;* înapoiere.

restitúție, *restituții*, s.f. || Din fr. *restitution* || Restituire. ● (Dr.) Restituire de către un stat beligerant către alt stat beligerant a unor lucruri aparținînd acestuia din urmă, pe care și le-a însușit și le-a transportat fără drept pe teritoriul său.

restrictív, -ă, *restrictivi, -e*, adj. || Din fr. *restrictif* || Care limitează; care creează restricții.

restricție, *restricții*, s.f. || Din fr. *restriction*, lat. *restrictio, -onis* || Măsură care limitează un drept, o libertate. ○ *Fără restricție* = fără rezerve; pe deplin.

restríște, *restriști*, s.f. || *Răs-* + *triște* || Situație grea, de încercări în care se află cineva; vreme de cumpănă, șir de nenorociri.

restrînge, *restrîng*, vb. III. Tranz. || *Re*[1]- + *strînge* || A reduce, a micșora, a mărgini, a limita. ● Refl. A se limita la condiții materiale mai modeste.

restrîngere, *restrîngeri*, s.f. Acțiunea de *a se restrînge;* reducere, limitare, mărginire; restricție.

restrîns, -ă, *restrînși, -se*, adj. Redus, limitat, mărginit. *Omul acesta a trăit... într-un cerc foarte restrîns de prieteni* (Caragiale).

restructurá, *restructurez*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *structura* || A organiza pe baze noi, a da o structură nouă.

restructuráre, *restructurări*, s.f. Acțiunea de *a restructura;* reorganizare.

resurécție, *resurecții*, s.f. || Din fr. *resurrection* || (Livr.) Reînviere, redeșteptare.

resúrsă, *resurse*, s.f. || Din fr. *ressource* || Sursă sau rezervă de mijloace susceptibile de a fi valorificate (ex. bogății ale naturii, fonduri de producție etc.). ○ *Resurse naturale* = totalitatea zăcămintelor de minerale și de minereuri, a terenurilor, pădurilor și apelor de care dispune o țară. *Resurse de muncă* = totalitatea populației în vîrstă de muncă și aptă de muncă. *Resurse materiale* = totalitatea bunurilor materiale (mijloace de muncă și obiecte ale muncii) de care dispune societatea și care alcătuiesc factorul material al producției.

resuscitá, *resuscitez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *ressusciter* || (Med.) A reface funcțiile vitale ale organismului (ex. repunerea în funcție a inimii sau a respirației oprite). ● (Fig.) A face să renască, a reînvia, a trezi la viață.

reședínță, *reședințe*, s.f. || Din fr. *résidence*, lat. *residentia* (după *ședință)* || Sediul unei autorități sau al unei persoane oficiale; localitatea sau clădirea în care se află acest sediu.

reșóu, *reșouri*, s.n. || Din fr. *réchaud* || Aparat electric folosit pentru a încălzi sau a fierbe alimente.

retasúră, *retasuri*, s.f. || Din fr. *retassure* || Defect sub formă de goluri în partea superioară a pieselor de metal turnate, datorat solidificării neuniforme a piesei de la interior la periferie.

retenție, *retenții*, s.f. || Din fr. *rétention*, lat. *retentio* || **1.** Oprire, reținere. **2.** (Med.) Reținerea în organism a lichidelor sau a gazelor care în mod obișnuit sînt eliminate (ex. retenție urinară). **3.** Reținere temporară în bazine a viiturilor de apă, pentru a evita pagubele pe care acestea le-ar putea cauza.

retevéi, *reteveie*, s.n. Bucată scurtă de lemn. *Avea ciomag scurt subsuoară, retevei, să se apere de landra cîinilor* (Stancu).

retezá, *retéz*, vb. I. Tranz. **1.** A tăia complet, transversal (dintr-o singură tăietură) un obiect sau o parte a corpului unei ființe. ○ Expr. *A o reteza* = a o lua de-a dreptul pentru a scurta drumul. **2.** A tăia fagurii dintr-un stup, pentru a recolta mierea. **3.** (Fig.) A pune capăt la ceva, a face să înceteze brusc, a curma. ○ Expr. *A i-o reteza cuiva* = a pune pe cineva la punct; a pune brusc capăt discuției; a-i tăia vorba cuiva.

retezáre, *retezări*, s.f. Acțiunea de *a reteza;* tăiere. ● (Fig.) Curmare, întrerupere.

retezát, -ă, *retezați, -te*, adj. Tăiat, scurtat.

reticént, -ă, *reticenți, -te*, adj. || Din fr. *reticent* || (Despre oameni sau despre vorba lor) Care manifestă reticență, reținere, rezervă.

reticénță, *reticențe*, s.f. || Din fr. *reticence*, lat. *reticentia* (< *reticere*, din *tacere* „a tăcea") || Omisiune voită a unui lucru care trebuie spus; trecere sub tăcere; reținere. ● Figură retorică prin care vorbitorul, întrerupîndu-și brusc expunerea, trece la altă idee, lăsînd totuși să se înțeleagă lucrurile trecute sub tăcere.

reticul, *reticule*, s.n. || Din fr. *réticule*, lat. *reticulum* „plasă mică" || Ansamblu de linii încrucișate, realizate din fire subțiri sau prin trasare pe lame transparente, servind, într-un instrument optic (microscop, lunetă) la vizarea precisă a obiectelor.

reticulár, -ă, *reticulari, -e*, adj. || Din fr. *réticulaire* || Care are forma unei rețele de puncte sau de linii.

reticulát, -ă, *reticulați, -te*, adj. || Din fr. *réticulé*, lat. *reticulatus* || Reticular. ○ *Formație reticulată* = structură anatomică aparținînd trunchiului cerebral, formată dintr-o grupare de celule și de fibre nervoase și situată sub bulbul rahidian, care are un rol important în reglarea tonusului muscular, în determinarea reactivității scoarței cerebrale etc.

retínă, *retine*, s.f. || Din fr. *rétine*, lat. *retina* || Membrană internă a globului ocular alcătuită din mai multe straturi de celule, pe care se formează imaginea vizuală.

retinítă, *retinite*, s.f. || Din fr. *rétinite* || Inflamație a retinei, care determină scăderea progresivă a vederii, mergînd pînă la pierderea ei.

retipări, *retipăresc*, vb. IV. Tranz. || *Re*[1]- + *tipări* || A tipări din nou o carte, o lucrare.

retipărire, *retipăriri*, s.f. Acțiunea de *a retipări;* reimprimare.

retopí, *retopesc*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *topi* || A topi din nou.

rétor, *retori*, s.m. || Din ngr. *ritor*, lat. *rhetor, -oris* || **1.** (În antichitatea greco-romană) Profesor de retorică. **2.** (Înv.) Orator.

retóric, -ă, *retorici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *rhétorique* || **1.** S.f. Arta de a vorbi convingător, printr-o argumentație bogată, riguroasă și printr-un stil ales, atrăgător. ● (Peior). Elocvență amplă, emfatică, afectată. **2.** Adj. Care aparține retoricii, privitor la retorică; (peior.; despre stil) emfatic.

retorísm s.n. || De la *retor* || Abuz de figuri retorice; vorbărie pompoasă, elocvență afectată, prețioasă.

retoromán, -ă, *retoromani, -e*, s.m. și f., adj. || Din fr. *rhéto-roman* || **1.** S.m. și f. Persoană aparținînd unei populații care trăiește în sud-estul Elveției, în nord-estul Italiei și în unele regiuni ale Alpilor Dolomitici. **2.** Adj. Care aparține retoromanilor **(1),** privitor la retoromani. ● (Substantivat, f.) Limbă romanică vorbită de retoromani **(1),** prezentînd mari deosebiri dialectale.

retórtă, *retorte*, s.f. || Din fr. *retorte* || **1.** Vas de sticlă în formă de balon cu gîtul lung și curbat, folosit în laboratoare pentru distilare. **2.** Recipient de metal sau din materiale refractare, folosit în industrie pentru distilări la temperaturi ridicate. ○ *Cărbune de r.* = cărbune care se depune pe pereții retortelor din instalațiile de distilare a cărbunilor, folosit la fabricarea unor electrozi.

retractá, *retractez*, vb. I. || Din fr. *rétracter*, lat. *retractare* (< *tractare* „a trage") || **1.** Tranz. A-și retrage o afirmație făcută, a reveni asupra celor spuse. **2.** Refl. (Despre organe, țesuturi) A se contracta, a se strînge. ● (Despre materiale) A-și restrînge volumul.

retractáre, *retractări*, s.f. Acțiunea de *a (se) retracta;* revenire asupra celor afirmate. ● Restrîngere.

retractíl, -ă, *retractili, -e*, adj. || Din fr. *rétractile* || (Despre unele organe sau părți ale corpului) Care are proprietatea de a se strînge, de a se trage înapoi sau în interior (ex. ghearele felinelor, acul himenopterelor).

retractilitáte s.f. || Din fr. *rétractilité* || Însușirea de a se restrînge, de a se retrage, de a fi retractil.

retracție, *retracții*, s.f. || Din fr. *rétraction* || Însușirea unui țesut sau a unui organ de a se contracta, din cauza unei excitații, a unei boli etc.

retradúce, *retradúc*, vb. III. Tranz. || *Re*[1]- + *traduce* || A traduce din nou. *Vrînd a retraduce cuvînt din cuvînt traducția d-tale în franceză* (Negruzzi).

retráge, *retrág*, vb. III. || *Re*[1]- + *trage* (după fr. *rétirer)* || **1.** Tranz. A trage înapoi, a lua înapoi. **2.** Refl. A ieși de bună voie dintr-o funcție, dintr-o organizație etc. **3.** Refl. A părăsi un loc, o încăpere; a se da deoparte, a se izola. **4.** Refl. A da înapoi din fața dușmanului. **5.** Refl. (Despre ape) A reintra în albie (după revărsare). **6.** Tranz. A retracta.

retrágere, *retrageri*, s.f. Acțiunea de *a (se) retrage.* ○ Expr. *A bate în retragere* = a se retrage; a ceda din cele susținute anterior. ● (Milit.) Formă de acțiune de luptă constînd din scoaterea trupelor proprii dintr-o situație nefavorabilă și plasarea lor mai înapoi, pe o poziție mai avantajoasă.

retransmísie, *retransmisii*, s.f. || *Re*[1]- + *transmisie* || Recepție și reemisiune în același timp a unui program de radio sau de televiziune. || Și: **retransmisiúne** s.f.

retransmisiúne s.f. v. **retransmisie.**

retransmíte, *retransmit*, vb. III. Tranz. || *Re*[1]- + *transmite* || A realiza o retransmisie.

retrás, -ă, *retrași, -se*, adj. (Despre persoane) Izolat, singur. ● (Despre locuri, clădiri) Situat la o parte; dosnic, izolat, singuratec.

retrăí, *retrăiesc*, vb. IV. Tranz. || *Re*[1]- + *trăi* || A simți din nou ceea ce ai mai simțit cîndva; a avea impresia că treci prin aceleași întîmplări prin care ai mai trecut.

retribuí, *retribui*, vb. IV. Tranz. || Din fr. *rétribuer* || A acorda, a da o retribuție, a plăti o muncă prestată.

retribuíre, *retribuiri*, s.f. Acțiunea de *a retribui;* remunerare.

retribúție, *retribuții*, s.f. || Din fr. *rétribution* || **1.** Plată a muncii; remunerație. **2.** Parte a venitului național destinată, în socialism, consumului individual, care se repartizează oamenilor muncii, în mod planificat, în raport cu cantitatea, calitatea și importanța social-economică a muncii prestate.

retrimíte, *retrimit*, vb. III. Tranz. || *Re*[1]- + *trimite* || A trimite din nou; a trimite înapoi, a restitui.

retro- || Din fr. *rétro-*; lat. *retro* „înapoi" || Element de compunere cu sensul „înapoi, în sens contrar".

retroactív, -ă, *retroactivi, -e*, adj. || Din fr. *rétroactif* || Care se aplică sau care are aceleași efecte și pentru ceea ce s-a petrecut în trecut.

retroactivitáte s.f. || Din fr; *rétroactivité* || Caracterul a ceea ce este retroactiv; acțiune retroactivă.

retrocedá, *retrocedez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *rétrocéder* || A restitui cuiva un bun, un teritoriu, un drept etc. pe care acesta îl cedase mai înainte.

retrocedáre, *retrocedări*, s.f. Acțiunea de *a retroceda.*

retrocesiúne, *retrocesiuni*, s.f. || Din fr. *rétrocession* || Act prin care se retrocedează ceva.

retrognatísm s.n. || *Retro-* + gr. *gnathos* „falcă" || Conformație a feței caracterizată prin poziția posterioară a bărbiei față de planul frontal al craniului.

retrográd, -ă, *retrograzi, -de*, adj. || Din fr. *rétrograde* || **1.** Care se opune progresului; reacționar. ● (Despre idei, concepții) Contrar progresului, învechit. **2.** (Despre mișcarea aparentă a aștrilor în jurul axei lumii) Care are loc în sensul de la răsărit la apus.

retrogradá, *retrogradez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *rétrograder* || A trece pe cineva într-o funcție sau într-un grad inferior celui avut înainte.

retrogradáre, *retrogradări*, s.f. Acțiunea de *a retrograda;* trecerea cuiva într-un grad sau într-o funcție inferioară celei avute înainte.

retrospectív, -ă, *retrospectivi, -e*, adj. || Din fr. *rétrospectif; retro-* + lat. *spectare* „a privi" || Care se referă la fapte și la situații din trecut. ○ *Expoziție retrospectivă* (și substantivat, f.) = expoziție de artă plastică în care sînt expuse operele din trecut ale unui artist.

retroversiúne, *retroversiuni*, s.f. || Din germ. *Retroversion* || Retraducere a unui text în limba din care a fost tradus.

retrovizór, *retrovizoare*, s.n. || Din fr. *rétroviseur* || Oglindă fixată la autovehicule în așa fel încît să permită conducătorului să vadă ce se petrece în spatele vehiculului.

retúr, *returi*, s.n. || Din fr. *retour* || **1.** Întoarcere, revenire la locul de plecare. **2.** A doua parte a unei competiții sportive, în care echipele se întîlnesc din nou, în revanșă. **3.** (Tehn.) Conductă de întoarcere a agentului calorifer (sau frigorifer) dintr-o instalație de încălzire (sau de răcire), după ce acesta a trecut prin instalație și a cedat sau preluat căldura.

retúș, *retușuri*, s.n. || Din fr. *retouche* || Corectare, îndreptare (făcută de obicei manual) a unui desen, a unei fotografii, a unei piese tehnice etc.

retușá, *retușez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *retoucher* || A face un retuș; *p. ext.* a corecta, a îndrepta.

rețeá, *rețele*, s.f. || Lat. **retella* || **1.** Împletitură de fire (de ață, de sîrmă etc.) lucrată în ochiuri mari; plasă, fileu; *p. ext.* țesătură rară care imită acest fel de împletitură. • Obiect făcut dintr-o rețea **(1).** • (Înv.) Dantelă. **2.** Ansamblu format din două sau mai multe sisteme de linii care se întretaie între ele. **3.** Obstacol în fața tranșeelor, în formă de gard făcut din sîrmă ghimpată. **4.** Ansamblu de căi de comunicație, de conducte, de conductoare electrice, de galerii etc., legate între ele. ○ *R. de telecomunicații* = ansamblul liniilor, stațiilor de amplificare, centralelor etc. care realizează comunicațiile pe un anumit teritoriu. **5.** *R. hidrografică* = totalitatea văilor prin care se scurg apele de suprafață dintr-un anumit teritoriu. **6.** Ansamblu de instituții, de școli etc., răspîndite într-o localitate, într-o regiune, într-o țară.

rețetár, *rețetare*, s.n. || Din *rețetă* || Listă cu formule pentru prepararea unei mîncări sau unei băuturi.

rețétă, *rețete*, s.f. || Din ngr. *retsetta*, germ. *Rezept*, fr. *recette* || **1.** Prescripție a medicamentelor necesare unui bolnav. • Formulă pentru prepararea unei mîncări sau a unei băuturi. **2.** (Fig.) Soluție practică pentru rezolvarea unei situații. **3.** Sumă de bani realizată din vînzarea biletelor la un spectacol.

reținătór, *reținătoare*, s.n. || Din *reține* || Ansamblu de organe de reținere, care permit circulația fluidului dintr-o instalație într-un singur sens.

reține, *rețin*, vb. III. Tranz. || *Re*[1]- + *ține* (după fr. *retenir)* || **1.** A ține pe loc, a opri, a împiedica de la ceva. • A ține pe cineva închis, arestat. **2.** (Fig.) A-și înfrîna o pornire, un sentiment; (refl.) a se stăpîni. **3.** A opri, la o plată, o parte din drepturile cuiva. **4.** A rezerva un loc în tren, la un spectacol etc. **5.** A nu înapoia, a nu restitui; a păstra. **6.** A ține minte, a nu uita.

reținere, *rețineri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) reține;* păstrare, oprire, rezervare. **2.** Măsură luată de organul de cercetare penală de a lipsi de libertate o persoană, pentru cel mult 24 de ore, înainte de punerea sa sub urmărire. **3.** Stăpînire de sine, rezervă; discreție.

reținút, -ă. *reținuți, -te*, adj. (Despre persoane) Stăpînit, rezervat; sobru.

reumátic, -ă, *reumatici, -ce*, adj. || Din lat. *rheumaticus* || **1.** Cauzat de reumatism. **2.** (Adesea substantivat) Care suferă de reumatism.

reumatísm, *reumatisme*, s.n. || Din lat. *rheumatismus*, germ. *Rheumatismus* || **1.** Denumire generică pentru o serie de afecțiuni ale aparatului locomotor (în special ale articulațiilor și ale țesuturilor înconjurătoare), cauzate de obicei de o infecție și manifestate prin dureri și tulburări diverse. **2.** Durere reumatică.

reumatismál, -ă, *reumatismali, -e*, adj. || Din fr. *rhumatismal* (după *reumatism)* || De natură reumatică.

reuní, *reunesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din fr. *réunir* || A (se) aduna, a (se) strînge laolaltă, a (se) întruni.

reuniúne, *reuniuni*, s.f. || Din fr. *réunion* || Adunare, întrunire. • Reprezentație, competiție sportivă.

reușí, *reușesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. || Din fr. *réussir*, it. *riuscire* || **1.** A ajunge la rezultatul dorit; a izbuti. **2.** A avea succes (într-o acțiune, la un examen etc.); a termina ceva cu bine.

reușít, -ă, *reușiți, -te*, adj. Izbutit, bine realizat.

reușítă, *reușite*, s.f. || Din fr. *réussite*, it. *riuscita* || Izbîndă, succes; realizare.

reutilá, *reutilez*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *utila* || A utila din nou, a înzestra cu utilaje noi.

revacciná, *revaccinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *révacciner* || A vaccina din nou, pentru a întări sau a prelungi efectul vaccinării anterioare.

revaccináre, *revaccinări*, s.f. Acțiunea de *a revaccina.*

revalorificá, *revalorific*, vb. I. Tranz. || *Re*[1]- + *valorifica* || A valorifica din nou; a readuce în stare de folosire deșeuri, rebuturi, piese uzate etc.

revalorificáre, *revalorificări*, s.f. Acțiunea de *a revalorifica;* repunere în valoare, readucere în stare de folosire.

revalorizá, *revalorizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *révaloriser* || (Despre valute) A aduce la valoarea inițială; a mări conținutul în aur al unei unități bănești.

revanșá, *revanșez*, vb. I. Refl. || Din fr. *revancher* || A întoarce cuiva binele (sau răul) făcut, a-și lua revanșa.

revanșárd, -ă, *revanșarzi, -de,* adj., s.m. și f. || Din fr. *revanchard* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care urmărește să se răzbune, să-și ia revanșa. **2.** Adj. Care duce sau care sprijină o politică de revanșă pentru o pierdere suferită.

revánșă, *revanșe,* s.f. || Din fr. *revanche* || **1.** Acțiunea prin care cineva răzbună un rău care i s-a făcut sau răsplătește un serviciu, un bine. ○ *Spirit de r.* = dorință de răzbunare; revanșism. **2.** Reîntîlnire a unui sportiv sau a unei echipe învinse cu același adversar, pentru a-și disputa întîietatea.

revanșísm s.n. || Din fr. *revanchisme* || Spirit de revanșă, dorință de răzbunare. ● Politică expansionistă care urmărește recucerirea unor teritorii străine, pierdute în urma unor războaie sau pe altă cale.

revărsá, *revărs,* vb. I. || *Ră(s)-* + *vărsa* || **1.** Refl. (Despre ape curgătoare) A ieși din albie, a trece peste maluri. **2.** Refl. (Despre lumină, căldură) A se răspîndi, a se împrăștia în toate părțile. ○ Expr. *Se revarsă zorile* (sau *se revarsă de ziuă*) = se ivesc zorile, se face ziuă. **3.** Refl. (Despre oameni, vehicule etc.) A se răspîndi, a se împrăștia în număr mare. **4.** Tranz. (Pop.) A arunca, a presăra ceva în cantitate mare, din belșug.

revărsáre, *revărsări,* s.f. Acțiunea de *a (se) revărsa;* ieșire peste maluri a unei ape, inundare. ● Difuzare, împrăștiere. ● Răspîndire în număr mare.

revărsát[1] s.n. *Revărsatul zorilor* (sau *zilei*) sau *revărsat de zori* (sau *de ziuă*) = momentul cînd se face ziuă, zori de zi. *A doua zi în revărsatul zorilor, ...apucai peste munții din răsărit* (Hogaș).

revărsát[2]**, -ă,** *revărsați, -te,* adj. **1.** (Despre ape curgătoare) Ieșit din albie. **2.** Risipit, împrăștiat (din abundență). **3.** (Fam.; despre corpul omului sau despre părți ale lui) Care atîrnă de prea multă grăsime, lăbărțat.

revăzút, -ă, *revăzuți, -te,* adj. (Despre lucrări, texte scrise) Văzut, examinat din nou; revizuit.

revedeá, *revăd,* vb. II. || *Re*[1]- + *vedea* || **1.** Tranz. și refl. A (se) vedea din nou; a (se) întîlni iar (după mai multă vreme). **2.** Refl. A se vedea în amintire (așa cum era altă dată), a-și evoca lucruri, fapte din trecut. **3.** Tranz. A citi din nou un text; a revizui.

revedére, *revederi,* s.f. Faptul de *a (se) revedea.* ○ *La revedere!* formulă de salut la despărțire.

revelá, *revelez,* vb. I. || Din fr. *révéler,* lat. *revelare* (de la *velum* „văl") || **1.** Tranz. și refl. A (se) dezvălui, a (se) face cunoscut. **2.** Tranz. A face vizibilă o imagine fotografică latentă; a developa un film fotografic.

revelatór, -oáre, *revelatori, -oare,* adj., s.n. || Din fr. *révélateur* || **1.** Adj. Care revelează; care duce la descoperirea unui adevăr ascuns, a unei taine. **2.** S.n. Soluție chimică folosită pentru developat.

revelație, *revelații,* s.f. || Din fr. *révélation,* lat. *revelatio, -onis* || **1.** Dezvăluire, descoperire (neașteptată) a unui adevăr ascuns, a unei taine, a unui talent. ○ Expr. *A fi o revelație* = a fi o surpriză neașteptată și plăcută, a depăși așteptările (prin calități). **2.** (În concepțiile religioase) Pretinsă dezvăluire a voinței lui Dumnezeu, făcută unor persoane considerate suprarațional e.

revelión, *revelioane,* s.n. || Din fr. *réveillon* || Noaptea dintre 31 decembrie și 1 ianuarie, în care se sărbătorește Anul Nou; petrecere care are loc cu acest prilej.

revendicá, *revéndic,* vb. I. Tranz. || Din fr. *revendiquer* || A reclama, a cere, a pretinde un lucru sau un drept care i se cuvine. ● A cere, a pretinde îndeplinirea unei obligații.

revendicáre, *revendicări,* s.f. Acțiunea de *a revendica;* (concr.) ceea ce se revendică.

revendicatív, -ă, *revendicativi, -e,* adj. || Din fr. *revendicatif* || Care revendică un drept; care cuprinde o revendicare.

reveneálă, *reveneli,* s.f. || Din *reveni*[1] || Umezeală, jilăveală (din pămînt sau din atmosferă); răcoare. ● Boare, adiere.

reveni[1]**,** pers. 3 *revenește,* vb. IV. Refl. || Din *reavăn* || (Despre pămînt, aer) A deveni jilav, a se umezi. ● (Despre timp) A se răcori.

reveni[2]**,** *revin,* vb. IV. Intranz. || *Re*[1]- + *veni* || **1.** A veni înapoi, a se întoarce; a apărea, a se face din nou văzut sau simțit. **2.** A se întoarce la starea (sufletească) normală. ○ Expr. *A reveni la viață* = a scăpa cu viață dintr-o boală grea. **3.** A se ocupa din nou de ceva, a relua o preocupare. **4.** A i se atribui, a i se cuveni; a fi de resortul cuiva. **5.** A renunța la cele spuse sau promise, a revoca.

revént s.m. || Din tc. *ravent* || Plantă legumicolă cu frunze mari, de 50—70 cm, al căror pețiol este folosit în alimentație iar rădăcina și rizomul în medicină, ca purgativ.

revér, *revere,* s.n. || Din fr. *revers* || **1.** Partea răsfrîntă a unei haine, de o parte și de alta a pieptului, în prelungirea gulerului. **2.** (La jocul de tenis sau de tenis de masă) Lovitură în care racheta sau paleta sînt mînuite cu exteriorul palmei în față.

reverbér, *reverbere,* s.n. || Din fr. *réverbère* || Oglindă montată la o lampă pentru a reflecta lumina într-o anumită direcție.

reverberáție, *reverberații,* s.f. || Din fr. *réverbération.* Cf. lat. *reverberare* „a respinge" || Persistența unui sunet într-o încăpere (datorită reflexiilor succesive pe pereți) după ce sursa sonoră a încetat să emită. În sălile de spectacole, în studiourile de televiziune și de radiodifuziune se produce o reverberație artificială electroacustică a semnalelor sonore, în scopul obținerii unor condiții optime de audiție.

reveránd, *reverenzi,* adj. || Din lat. *reverendus,* fr. *révérend* || Titlu dat preoților și călugărilor creștini de anumite confesiuni; (substantivat) persoană căreia i se dă acest titlu.

reveréndă, *reverende,* s.f. || Din lat. *reverenda* || Haină preoțească lungă, de obicei de culoare neagră; anteriu.

reverénță, *reverențe,* s.f. || Din lat. *reverentia,* fr. *révérence* || **1.** Plecăciune în semn de respect. **2.** *P. ext.* Respect, stimă. ○ *Pronume de r.* = pronume de politețe.

reverențiós, -oásă, *reverențioși, -oase,* adj. || Din fr. *révérencieux* || (Livr.) Respectuos, politicos; ceremonios.

reverie, *reverii,* s.f. || Din fr. *rêverie* (< *rêver* „a visa") || Stare sufletească a celui furat de imaginație, de visuri, de gînduri; visare.

revérs, *reverse,* s.n. || Din fr. *revers,* lat. *reversus* || **1.** Dosul unei medalii, al unei monede etc. ○ Expr. *Reversul medaliei* v. *medalie.* **2.** (Fig.) Fața ascunsă a unui lucru, a unei situații (în contrast cu cea obișnuită).

reversíbil, -ă, *reversibili, -e,* adj. || Din fr. *réversible* || **1.** Care poate reveni, care poate fi adus, întors înapoi. **2.** (Jur.; despre un drept) Care se întoarce în patrimoniul celui ce l-a înstrăinat. **3.** (Fiz.; despre transformări) Care se poate produce atît într-un sens cît și în sens invers, trecînd prin aceleași stări intermediare. **4.** *Plug r.* = plug care poate răsturna brazda, la dus și la întors în aceeași parte, servind mai ales la arături pe coaste de deal.

reversibilitáte s.f. || Din fr. *réversibilité* || Faptul de a fi reversibil.

revínde, *revínd,* vb. III. Tranz. || *Re*[1]- + *vinde* || A vinde din nou; a vinde un obiect cumpărat de la altcineva.

revirimént, *revirimente,* s.n. || Din fr. *revirement* || Schimbare bruscă în bine; înviorare.

revístă, *reviste,* s.f. || Din it. *rivista.* Cf. fr. *revue* || **1.** Publicație periodică cuprinzînd articole, studii, recenzii etc. din domenii variate sau dintr-o anumită specialitate. **2.** *A trece în revistă* = a trece prin fața unei unități militare care dă onorul; (fig.) a examina, a cerceta succesiv anumite fapte. **3.** Reprezentație teatrală constînd dintr-o succesiune variată de momente muzicale, coregrafice, cuplete, scenete vesele; spectacol de varietăți.

reviviscénță s.f. || Din fr. *reviviscence* || Revenire la viață, înviorare, însuflețire. ● (Biol.) Proprietate a unor plante și animale acvatice inferioare de a reveni la viață, datorită umidității, după ce s-au uscat.

revízie, *revizii,* s.f. || Din fr. *révision,* lat. *revisio, -onis* || **1.** Faptul de a revizui; control, verificare, revizuire. **2.** Control (întreprins de organe speciale) care constă în revederea sau reverificarea documentelor de evidență privitoare la operații financiare care au avut loc anterior. **3.** (Tehn.) Ansamblul operațiilor efectuate asupra unei instalații, a unei mașini, care constă în reglarea pieselor și aparatelor, înlăturarea deficiențelor etc.

revizionísm s.n. || Din fr. *révisionisme,* rus. *revizionizm* || Denumire dată unor curente din mișcarea muncitorească, reprezentînd varietăți ale oportunismului, care, sub pretextul unei dezvoltări creatoare, revizuiesc fundamentele, principiile politice și ideologice ale marxismului, denaturîndu-le conținutul revoluționar.

revizioníst, -ă, *revizioniști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *révisionniste,* rus. *revizionist* || **1.** Adj. Care se referă la revizionism. **2.** S.m. și f. Adept al revizionismului.

revizór, -oáre, *revizori, -oare,* s.m. și f. || Din germ. *Revisor,* fr. *réviseur* || Persoană care face revizie, care controlează, verifică (o gestiune, aplicarea unor dispoziții etc.). ● (În vechea organizare a învățămîntului) *R. școlar* = inspector al școlilor primare dintr-un județ.

revizorát, *revizorate,* s.n. || Din *revizor* || Funcția de revizor. ● Serviciul în cadrul căruia își exercită revizorul funcția.

revizuí, *revizuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *revizie.* Cf. fr. *réviser* || A revedea o lucrare; a cerceta din nou cu scopul de a verifica exactitatea și a corecta eventualele greșeli.

revizuíre, *revizuiri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a revizui;* revizie. **2.** (Dr.) Cale de atac pentru desființarea unei hotărîri judecătorești definitive ca fiind netemeinică și nelegală în raport cu probe și date descoperite ulterior judecării pricinii.

revocá, *revóc,* vb. I. Tranz. || Din fr. *révoquer,* lat. *revocare* || **1.** A anula, a contramanda (o dispoziție, un ordin). **2.** A face un act de revocare (2).

revocábil, -ă, *revocabili, -e,* adj. || Din fr. *révocable,* lat. *revocabilis* || Care poate fi revocat.

revocáre, *revocări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a revoca;* anulare, contramandare. **2.** Retragere de către alegători a mandatului încredințat unei persoane.

revoltá, *revólt,* vb. I. Refl. || Din fr. *révolter* || **1.** A fi cuprins de revoltă, a se indigna. **2.** A se răscula, a se răzvrăti.

revoltát, -ă, *revoltați, -te,* adj. **1.** Cuprins de revoltă, indignat. **2.** Răzvrătit.

revóltă, *revolte,* s.f. || Din fr. *révolte* || **1.** Sentiment de mînie provocat de o nedreptate; indignare. **2.** Răzvrătire violentă, spontană.

revoltătór, -oáre, *revoltători, -oare,* adj. || Din *revoltă* || Care provoacă indignare, revoltă; nedrept; scandalos.

revolút, -ă, *revoluți, -te,* adj. || Din fr. *révolu,* lat. *revolutus* || **1.** Care și-a încheiat cursul; terminat, împlinit. **2.** (Despre unele părți ale plantelor) Răsfrînt, întors.

revolúție, *revoluții,* s.f. || Din lat. *revolutio, -onis,* germ. *Revolution,* fr. *révolution* || **1.** Schimbare calitativă radicală în viața economică și social-politică prin care se asigură realizarea rapidă a progresului. ○ *R. socială* = proces de transformare calitativă radicală a societății bazate pe clase antagoniste, prin care se realizează trecerea de la o formațiune social-economică inferioară la alta superioară. *R. burgheză* = revoluție care urmărește înlăturarea relațiilor feudale și instaurarea puterii politice a burgheziei. *R. burghezo-democratică* = formă mai radicală a tipului de revoluție burgheză. *R. socialistă* = tip superior de revoluție socială care marchează trecerea de la o orînduire bazată pe exploatare (capitalismul) la o orînduire întemeiată pe relații de echitate socială (comunismul). ● *R. științifică și tehnică* = proces complex de dezvoltare accelerată, interdependentă a științei și tehnicii, în cadrul căreia știința se transformă tot mai mult în forță de producție nemijlocită, determinînd revoluționarea forțelor de producție. **2.** Schimbare, transformare radicală într-un anumit domeniu. **3.** (Înv. și pop.) Răscoală,

revoltă. **4.** Mișcare de rotație a unui corp ceresc în jurul altui corp ceresc. **5.** Mișcare continuă a unui corp care parcurge o curbă închisă.

revoluționá, *revoluționez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *révolutionner* || A schimba, a transforma, a preface radical.

revoluționár, -ă, *revoluționari, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *révolutionnaire* || **1.** Adj. Care se referă la revoluție, care ține de revoluție. • (Fig.) Înnoitor, transformator. **2.** S.m. și f. Adept al revoluției, participant la o revoluție.

revoluționarísm s.n. || Din *revoluționar* || Atitudine revoluționară, spirit revoluționar.

revolvér, *revolvere,* s.n. || Din fr. *revolver,* germ. *Revolver* || Armă de foc cu repetiție, de dimensiuni mici, care se mînuiește cu o singură mînă.

revuíst, *revuiști,* s.m. || Din fr. *revuiste* || Autor dramatic de reviste **(3).**

revuístic, -ă, *revuistici, -ce,* adj. || Din *revuist* || Care se referă la un spectacol de revistă.

revúlsie, *revulsii,* s.f. || Din fr. *révulsion* || Metodă de tratament care constă în deplasarea sîngelui spre piele, prin provocarea unei iritații locale.

revulsív, -ă, *revulsivi, -e,* adj., s.n. || Din fr. *révulsif* || (Medicament) care provoacă revulsie.

rezalít, *rezalite,* s.n. || Din germ. *Risalit* || Porțiune de zid ieșită din linia fațadei unei clădiri, reprezentînd o anumită compoziție.

rezécție, *rezecții,* s.f. || Din fr. *résection* || Îndepărtare (totală sau parțială) pe cale chirurgicală a unui organ sau a unui țesut.

rezédă, *rezede,* s.f. || Din fr. *réséda,* germ. *Resede* || Plantă erbacee decorativă, cu tulpina ramificată, cu frunze alungite și flori mici, galbene-aurii, plăcut mirositoare.

rezemá, *rezăm,* vb. I. Tranz. și refl. A (se) așeza astfel încît să fie susținut de ceva; a (se) sprijini, a (se) propti. ○ Expr. (Tranz.; fam.) *A rezema pereții* = a nu lua parte la dans; a sta degeaba. • (Fig.) A se sprijini, a se întemeia, a se baza pe ceva.

rezemáre, *rezemări,* s.f. Faptul de *a (se) rezema;* sprijinire.

rezemát, -ă, *rezemați, -te,* adj. Proptit, sprijinit.

rezemătoáre, *rezemători,* s.f. || Din *rezema* || **1.** Spetează a unui scaun, spătar. **2.** Fiecare dintre părțile laterale ale unui scaun sau ale unui fotoliu, pe care se sprijină brațele. **3.** Balustradă, parapet.

rezerpínă s.f. || Din fr. *réserpine* || Alcaloid cu acțiune sedativă și hipotensivă; serpasil.

rezervá, *rezérv,* vb. I. Tranz. || Din fr. *réserver* || **1.** A păstra, a reține ceva pentru cineva; a pune la o parte, a opri. ○ Expr. *A-și rezerva dreptul...* = a-și păstra pentru sine dreptul de a... **2.** A destina; a pregăti cuiva ceva. • (Fig.) A hărăzi, a menì. *Viața ți rezerva încă neprevăzuturi* (Sadoveanu).

rezervát, -ă, *rezervați, -te,* adj. **1.** Pus la o parte, reținut pentru cineva sau pentru ceva. **2.** (Despre persoane) Stăpînit, reținut; sobru, discret.

rezervatár, -ă, *rezervatari, -e,* adj., subst. || Din fr. *réservataire* || **1.** Adj., s.m. și f. (Moștenitor) care se bucură de rezervă succesorală. **2.** Adj., s.n. (Stât) care formulează o rezervă la încheierea unui tratat.

rèzervăție, *rezervații,* s.f. || Din fr. *réservation* || **1.** *R. naturală* = teritoriu ocrotit prin lege, în care se găsesc plante, animale, minerale etc. importante din punct de vedere științific. **2.** Teritoriu limitat în unele state, în care sînt obligate să locuiască anumite grupuri de băștinași.

rezérvă, *rezerve,* s.f. || Din fr. *réserve* || **1.** Cantitate de alimente, de materiale, de bani etc. reținută pentru a fi folosită la nevoie. ○ *Rezerve de stat* = stocuri de bunuri materiale care se constituie la dispoziția statului pentru a fi folosite în cazuri de forță majoră. *Rezerve interne* = resurse de mărire și îmbunătățire a producției, existente într-o unitate economică. **2.** Cantitate de substanțe minerale utile (minereuri, cărbuni, țiței etc.) conținute într-un zăcămînt. **3.** Parte a armatei care nu se află sub arme, formată din persoane care au satisfăcut serviciul militar. • Forțe neangajate în luptă, păstrate ca să intervină la nevoie. **4.** Persoană (sau grup de persoane) care în caz de nevoie ia locul alteia (sau altora). **5.** Cameră de spital în care se internează de obicei un singur bolnav. **6.** *R. succesorală* = parte din succesiunea unei persoane de la care moștenitorii rezervatari nu pot fi înlăturați de către cel care lasă moștenirea. **7.** Obiecție; îndoială. ○ *Sub rezerva...* = cu condiția... *Fără rezervă* = fără reținere, în întregime. **8.** Prudență, circumspecție; discreție.

rezervíst, *rezerviști,* s.m. || Din fr. *réserviste* || Persoană care a satisfăcut serviciul militar, trecînd în cadrele de rezervă ale armatei.

rezervór, *rezervoare,* s.n. || Din fr. *réservoir* || **1.** Bazin sau recipient care servește la depozitarea unui fluid ori a unor materiale pulverulente sau granulare. **2.** *Toc rezervor* = stilou.

rezidá, pers. 3 *rezidă,* vb. I. Intranz. || Din fr. *résider* || A se afla, a consta în... *Secretul rezidă în acele rotițe și resorturi pe care le-am văzut* (Sadoveanu).

rezidént, *rezidenți,* s.m. || Din fr. *résident,* germ. *Resident,* lat. *residens, -ntis* || Reprezentant diplomatic, inferior în grad ministrului plenipotențiar sau ambasadorului.

rezidí, *rezidesc,* vb. IV Tranz. || *Re*[1]- + *zidi* || A zidi din nou, a reclădi.

reziduál, -ă, *reziduali, -e,* adj. || Din fr. *résiduel* || Care rămîne ca reziduu.

rezíduu, *reziduuri,* s.n. || Din fr. *résidu,* lat. *residuum* || Ceea ce rămîne de la operația de prelucrare a unui material (ex. cenușa); ceea ce rămîne ca deșeu, ca rebut.

reziliá, *reziliez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *résilier* || A anula, a desființa un contract; a face o reziliere.

reziliére, *rezilieri,* s.f. Acțiunea de *a rezilia;* desființare a unui contract pentru neexecutarea uneia dintre obligațiile reciproce ale părților.

rezinăre, *rezinări*, s.f. || Cf. fr. *résiner* || Recoltarea rășinii din trunchiurile arborilor rășinoși.

rezinificá, *rezinific*, vb. I. Tranz. || După fr. *résinifier* || A transforma o substanță într-un produs asemănător rășinii.

rezistá, *rezist*, vb. I. Intranz. || Din fr. *résister* || A se opune, a nu ceda unor forțe exterioare. ● (Fig.) A se împotrivi, a nu se lăsa învins.

rezisténț, -ă, *rezistenți, -te*, adj. || Din fr. *résistant* || **1.** (Despre lucruri) Care rezistă; durabil, trainic. **2.** (Despre ființe) Care nu se lasă biruit; care suportă bine o boală, o oboseală etc.; puternic, tare.

rezisténță, *rezistențe*, s.f. || Din fr. *résistance* || **1.** Faptul de a rezista; împotrivire; (milit.) respingerea atacurilor inamicului și menținerea pozițiilor proprii. **2.** Calitatea de a fi rezistent; însușire a unui organism de a suporta ușor oboseala, foamea etc. **3.** Proprietate a materialelor solide de a se opune forțelor care tind să le deformeze sau să le rupă. ○ *Rezistența materialelor* = studiul comportării corpurilor solide cînd acționează asupra lor sarcini mecanice. **4.** Proprietate a materialelor de a se opune acțiunii agenților fizici sau chimici externi. **5.** *R. electrică* = mărime caracteristică unui circuit electric egală cu raportul dintre tensiunea aplicată la capetele lui și intensitatea curentului care îl străbate. **6.** Rezistor.

rezistivitáte s.f. || Din fr. *résistivité* || Rezistența electrică a unui conductor care are lungimea și secțiunea transversală egale cu unitatea.

rezistór, *rezistoare*, s.n. || Din engl. *resistor* || Element de circuit care prezintă o anumită rezistență electrică, fiind folosit în construcția reostatelor, a aparatelor de încălzire electrică etc.; rezistență **(6)**.

rezítă, *rezite*, s.f. || Din fr. *résite* || Rășină sintetică, solidă, insolubilă, asemănătoare cu bachelita, întrebuințată în electrotehnică, la fabricarea unor obiecte casnice etc. Se formează prin încălzirea rezolului la 150°C.

rezól, *rezoli*, s.m. || Din fr. *résol*, germ. *Resol* || Rășină sintetică obținută prin condensarea unor fenoli cu formaldehidă, folosită ca lac izolant în electrotehnică.

rezolút, -ă, *rezoluți, -te*, adj. || Din lat. *resolutus*, germ. *resolut* || (Livr.) Hotărît, ferm, decis.

rezolutóriu, -ie, *rezolutorii*, adj. || Din fr. *résolutoire*, lat. *resolutorius* || (Dr.) Care desființează. ○ *Condiție rezolutorie* = condiție a cărei îndeplinire determină stingerea cu efect retroactiv a efectelor unui act juridic.

rezolúție, *rezoluții*, s.f. || Din lat. *resolutio, -onis*, fr. *résolution* || **1.** Hotărîre luată de un congres, de o conferință etc. în urma unor dezbateri. **2.** Rezolvare dată unei cereri; decizie, hotărîre. **3.** (Dr.) Desființare retroactivă a unui contract (ex. contract de vînzare) pentru neexecutarea uneia dintre obligațiile reciproce ale părților. || Și: **rezoluțiúne** s.f.

rezoluțiúne s.f. v. **rezoluție.**

rezolvá, *rezólv*, vb. I. Tranz. || Din lat. *resolvere*, germ. *resolvieren* || A găsi soluția, dezlegarea unei probleme. ● A soluționa un litigiu, un conflict.

rezolvábil, -ă, *rezolvabili, -e*, adj. || Din *rezolva* || Care poate fi rezolvat.

rezolvâre, *rezolvări*, s.f. Acțiunea de *a rezolva;* soluționare, dezlegare.

rezón, *rezoane*, s.n. || Din fr. *raison* || (Înv.) **1.** Îndreptățire, justificare; cauză, motiv, temei. **2.** Rațiune, judecată dreaptă. ○ Expr. *A pune pe cineva la rezon* = a învăța pe cineva minte, a pune la respect. ● (Cu valoare de interjecție) Ai dreptate! dă! desigur!

rezonábil, -ă, *rezonabili, -e*, adj. || Din fr. *raisonnable* || Cu judecată; cumpănit, cuminte: (despre acțiuni, fapte) normal, de înțeles. ● (Despre prețuri) Potrivit, accesibil.

rezonánt, -ă, *rezonanți, -te*, adj. || Din fr. *résonnant* || (Despre corpuri sau sisteme fizice) Capabil să intre în rezonanță.

rezonánță, *rezonanțe*, s.f. || Din fr. *résonance* || **1.** Stare de vibrație în care se găsește un sistem fizic, datorită energiei primite din exterior de la alt sistem care vibrează cu o frecvență egală cu primul. **2.** Proprietate a unor corpuri sau a unor încăperi de a întări și prelungi sunetele. ○ *Cutie de r.* v. *cutie* **(2). 3.** (Fig.) Răsunet, ecou.

rezonatór, *rezonatoare*, s.n. || Din fr. *résonateur* || Aparat sau dispozitiv care poate să amplifice oscilații prin rezonanță.

rezorcínă s.f. || Din fr. *résorcine* || Substanță organică, derivat al benzenului, întrebuințată în industria coloranților, a medicamentelor etc.

rezultá, pers. 3 *rezúltă*, vb. I. Intranz. || Din fr. *résulter* || A apărea ca o consecință, a urma, a reieși, a decurge din...; (mat.; în calcule aritmetice) a avea drept rezultat.

rezultántă, *rezultante*, s.f. || Din fr. *résultante*, germ. *Resultante* || **1.** Efectul îmbinat al mai multor cauze. **2.** Forță obținută prin compunerea tuturor forțelor care acționează asupra unui corp.

rezultát, *rezultate*, s.n. || Din fr. *résultat*, germ. *Resultat* || **1.** Efectul unei acțiuni, al unei cauze; urmare, consecință. ○ Expr. *A da rezultat* (sau *rezultate)* = a da roade, a produce efectul dorit. **2.** Ceea ce se obține în urma unor operații matematice.

rezumá, *rezúm*, vb. I. || Din fr. *résumer* || **1.** Tranz. A reda pe scurt esențialul dintr-o expunere, dintr-o lucrare etc. **2.** Refl. A se mărgini, a se limita la... **3.** A cuprinde în sine, a sintetiza, a însuma.

rezumáre, *rezumări*, s.f. Acțiunea de *a (se) rezuma;* sintetizare, rezumat.

rezumát, *rezumate*, s.n. Redare pe scurt, scrisă sau orală, a conținutului unei lucrări, al unei expuneri. ○ *În rezumat* = pe scurt; cu alte cuvinte. *Iată, în rezumat, economia acestui proiect* (Caragiale).

rezumatív, -ă, *rezumativi, -e*, adj. || Din *rezuma* || În formă de rezumat; succint.

riboflavínă s.f. Vitamina B_2.

ribonucléic, *ribonucleici*, adj. || Din fr. *ribonucléique* || *Acid ribonucleic* = acid prezent în citoplasma tuturor celulelor, cu rol esențial în transmiterea informației genetice.

ricaná, *ricanez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *ricaner* || (Livr.) A rîde batjocoritor.

ricín s.m. || Din lat, *ricinus,* germ. *Rizinus* || Plantă oleaginoasă, înaltă de 1—2 m, cu frunze mari, palmat-lobate, cu flori roșietice. Semințele conțin ulei neinflamabil, folosit ca lubrifiant la motoarele de avion, în industria farmaceutică, a pielăriei, a cauciucului sintetic etc. ○ *Ulei* (sau *unt) de r.* = ulei extras din semințele acestei plante, întrebuințat ca laxativ.

rickettsii s.m. pl. || Din fr. *rickettsie,* de la n. pr. *Ricketts,* savant american || Microbi care fac trecerea de la bacterii la virusuri, avînd caractere comune ambelor grupe, și care provoacă boli epidemice grave.

ricoșá, pers. 3 *ricoșează,* vb. I. Intranz. || Din fr. *ricocher* || (Despre proiectile, *p. ext.,* despre orice lucru aruncat cu putere) A-și schimba direcția în urma ciocnirii de un obstacol.

ricoșéu, *ricoșeuri,* s.n. || Din fr. *ricochet* || Faptul de a ricoșa; schimbarea direcției unui proiectil, în urma ciocnirii de un obstacol; *p. ext.* proiectil care a suferit o astfel de schimbare.

rícșă, *ricșe,* s.f. || Din engl. *ricksha,* germ. *Rikscha* || Trăsurică cu două roți, trasă de un om, folosită în unele țări din Orient.

rictus, *rictusuri,* s.n. || Din fr. *rictus,* lat. *rictus* (< *ringi* „a deschide gura, arătînd dinții") || Contracție a mușchilor feței, care dă figurii impresia unui rîs crispat. Apare ca simptom în unele boli ale sistemului nervos.

rid, *riduri,* s.n. || Din fr. *ride* || Încrețitură a pielii obrazului; zbîrcitură, cută.

ridá, *ridez,* vb. I. Refl. || Din fr. *rider* || A căpăta riduri.

ridát, -ă, *ridați, -te,* adj. Cu riduri, zbîrcit.

ridicá, *ridic,* vb. I. || Lat. *eradicare* „a dezrădăcina" || **1.** Tranz. A lua de jos și a duce în sus; a sălta. ○ Expr. *A ridica paharul* = a închina în cinstea cuiva. *A ridica mănușa* = a primi o provocare (la duel). *A ridica armele (împotriva cuiva)* = a porni la luptă împotriva cuiva, a începe un război. ● A desprinde din locul în care a fost prins sau fixat și a trage în sus. ○ Expr. *A ridica ancora* = (despre vapoare) a părăsi portul, a porni în larg. **2.** Tranz. A lua de pe ceva, a îndepărta. ○ Expr. *A-și ridica pălăria* = a-și scoate pălăria în semn de salut. **3.** Tranz. (Fig.) A suspenda, a face să înceteze; a desființa, a anula. ○ Expr. *A ridica ședința* = a declara ședința închisă. **4.** Tranz. A lua cuiva ceva, a lipsi pe cineva de ceva; a răpi, a smulge. **5.** Tranz. A lua și a duce în alt loc, a muta din loc. **6.** Tranz. A lua pe cineva cu forța, a aresta. **7.** Tranz. (Despre o sumă de bani) A încasa. **8.** Tranz. A așeza (un obiect) în poziție dreaptă, verticală. ● Refl. (Despre ființe) A se scula de jos. ○ Expr. *A se ridica în capul oaselor* = a se scula din pat și a sta așezat sau în picioare. *A se ridica în scări* = a se înălța, sprijinind picioarele în scările șeii. ● Refl. A se însănătoși, a se pune pe picioare. **9.** Refl. (Despre construcții înalte) A se arăta în toată înălțimea, a se înălța. **10.** Tranz. A duce, a îndrepta în sus (brațele, capul etc.). ○ Expr. *A(-și) ridica ochii* (sau *privirea)* = a se uita spre cineva sau ceva care se află mai sus. *A(-și) ridica capul* = **a)** a se arăta dîrz, plin de curaj; **b)** a se răzvrăti. *A ridica mîna* (sau *mîinile) asupra cuiva* = a ataca, a lovi pe cineva. *A ridica mîinile* = a se preda. **11.** Refl. (Despre praf, fum) A se îndrepta în sus; (despre ceață, neguri) a se împrăștia, a dispărea. ● (Despre aștri) A se înălța pe bolta cerească. ● (Despre obiecte cufundate într-un lichid) A ieși la suprafață. ● (Despre oameni) A se urca, a se sui undeva sau pe ceva. **12.** Tranz. *A ridica tonul* (sau *glasul, vocea)* = a vorbi tare, autoritar, cu îndrăzneală. **13.** Refl. (Despre mulțimi, popoare etc.) A protesta, a se opune; a se răscula; (tranz.) a pune în mișcare, a mobiliza. ○ Expr. (Înv.) *A ridica oaste* = a înrola ostași pentru a porni la luptă. **14.** Refl. A se isca, a se stîrni. ● A apărea, a se arăta. **15.** Refl. (Despre copii) A crește, a se face mare; (fig.) a se dezvolta, a se forma. **16.** Refl. A se face mai înalt; (fig.) a progresa. **17.** Tranz. A pune pe o treaptă mai înaltă, a înălța în grad. ○ Expr. *A ridica pe cineva în slăvi* = a lăuda foarte tare pe cineva. **18.** Tranz. A mări, a spori, a face să crească. ○ *A ridica un număr la o putere* = a înmulți un număr cu el însuși de atîtea ori de cîte ori arată exponentul. **19.** Refl. A atinge o anumită valoare, o anumită sumă etc.; a se cifra la... **20.** Tranz. A construi, a clădi; (fig.) a crea, a întemeia. **21.** Tranz. A da naștere, a pricinui, a produce. *A ridica pretenții* = a pretinde ceva. *A ridica o problemă* = a pune în discuție o problemă.

ridicáre, *ridicări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) ridica.* **2.** Reprezentarea configurației terestre prin transpunerea ei grafică în planuri sau hărți.

ridicát[1] s.n. Ridicare.

ridicát[2]**, -ă,** *ridicați, -te,* adj. **1.** Dus mai sus, înălțat. **2.** Dat la o parte, înlăturat. **3.** Așezat în poziție verticală. **4.** Mărit, sporit, urcat. **5.** (Despre sunete, voce, ton) Tare; răstit. **6.** Construit, clădit. **7.** (Fig.; despre modul de viață al oamenilor) Cu nivel înalt, înaintat. ● (Fig.) Superior (din punct de vedere cultural).

ridicáta s.f. art. *Cu ridicata* = în cantitate mare; angro. ○ *Comerț cu r.* = comerț care constă în cumpărarea-vînzarea unor mărfuri în cantități mari.

ridicătór, *ridicătoare,* s.n. || Din *ridica* || Mecanism al combinelor de cereale folosit la ridicarea și adunarea plantelor căzute sau a celor tăiate în timpul recoltării.

ridicătúră, *ridicături,* s.f. || Din *ridica* || **1.** Faptul de a ridica ceva (greu), ridicare. **2.** Înălțime; loc ridicat.

ridíche, *ridichi,* s.f. || Lat. *radicula* || Plantă legumicolă din familia cruciferelor, cu frunze mari, crestate, a cărei rădăcină, sferică sau conică alungită, este comestibilă. Are însușiri diuretice și valoare alimentară ridicată.

ridícol, -ă, *ridicoli, -e,* adj., s.n. || Din fr. *ridicule,* lat. *ridiculus* (< *ridere* „a rîde") || **1.** Adj. Care stîrnește rîsul, caraghios. ● (Despre valori, sume de bani etc.) Foarte mic, neînsemnat, derizoriu. **2.** S.n. Însușirea a ceea ce este

vrednic de rîs; aspect caraghios. || Şi: **ridícul, -ă,** adj.

ridícul, -ă, adj. v. **ridícol.**

ridiculizá, *ridiculizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *ridiculiser* || A face pe cineva sau ceva să pară ridicol, caraghios, a-şi bate joc de cineva sau de ceva.

ridiculizáre, *ridiculizări,* s.f. Acţiunea de *a ridiculiza.*

ríflu, *rifluri,* s.n. || Din germ. *Riffel* || Riflură.

rifluí, *rifluiesc,* vb. IV. Tranz || Din *riflu* || A executa rifluri pe suprafaţa unui cilindru de valţ de moară.

riflúră, *rifluri,* s.f. || Din fr. *riflure* || Fiecare dintre şanţurile elicoidale de la suprafaţa cilindrilor valţurilor de moară.

rígă, *rigi,* s m || Din ngr. *rigas* || **1.** (Înv.) Rege. **2.** Numele uneia dintre cărţile de joc; popă.

rigíd, -ă, *rigizi, -de,* adj. || Din fr. *rigide* || **1.** (Despre corpuri) Care nu se deformează sub acţiunea forţelor exterioare; ţeapăn, neflexibil. **2.** (Despre oameni) Care nu admite abateri, compromisuri, sever, intransigent; (despre expresia feţei) care trădează asprime, severitate.

rigiditáte, *rigidităţi,* s.f. || Din fr. *rigidité* || **1.** Proprietate a corpurilor de a nu suferi deformări sub acţiunea forţelor ce se exercită asupra lor. ● Lipsă de flexibilitate. ○ *R. cadaverică* = înţepenire a corpului după moarte. *R. musculară* = contracţie musculară susţinută care apare în unele boli nervoase (meningită, tetanos). **2.** Severitate, intransigenţă; duritate.

rigidizá, *rigidizez,* vb. I. Tranz. || Din *rigid* || A efectua operaţia de rigidizare.

rigidizáre, *rigidizări,* s.f. Acţiunea de *a rigidiza;* întărire a unei piese, a unui element de construcţie prin nervuri, traverse etc. care împiedică deformarea.

ríglă, *rigle,* s.f. || Din ngr. *rigla* „regulă" || Bară de metal, de lemn sau de celuloid, de obicei gradată, cu ajutorul căreia se trag linii drepte, se măsoară lungimile; linie. ○ *R. de calcul* = instrument folosit pentru efectuarea rapidă a anumitor calcule, alcătuit dintr-o riglă fixă, una mobilă şi un cursor cu ajutorul căruia se citesc rezultatele calculelor. ● (Metal.) Unealtă de lemn sau de metal folosită în turnătorie pentru netezirea şi îndepărtarea surplusului de amestec din cutia de formare.

riglétă, *riglete,* s.f. || Din fr. *réglette* || **1.** Riglă de lemn, cu lungimea de 2—5 m, folosită în măsurări topografice. **2.** Riglă mobilă a unei rigle de calcul.

rigoáre, *rigori,* s.f. || Din fr. *rigueur,* it. *rigore,* lat. *rigor, -oris* || Asprime, severitate; (la pl.) principii severe, riguroase. ○ *De rigoare* = cerut de o anumită împrejurare. *La rigoare* = în caz de extremă necesitate, la mare nevoie.

rigólă, *rigole,* s.f. || Din fr. *rigole* || **1.** Şanţ mic la marginea unei străzi, făcut pentru a permite scurgerea apei. **2.** Canal mic dintr-o reţea de irigaţie.

rigorísm s.n. || Din fr. *rigorisme* || Severitate extremă în stabilirea, în înterpretarea şi în aplicarea normelor morale.

rigurós, -oásă, *riguroşi, -oase,* adj. || Din fr. *rigoureux,* lat. *rigōrosus* || **1.** Care este făcut cu exigenţă, cu rigurozitate, cu strictеţe. **2.** Care nu admite abateri; sever, neînduplecat, necruţător. **3.** (Despre demonstraţii) În care fiecare afirmaţie este consecinţa afirmaţiilor demonstrate anterior.

rigurozitáte s.f. || Din *riguros* || Strictеţe, severitate; rigiditate.

rihtuí, *rihtuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din germ. *richten* || A îmbina prin cusături bucăţile de piele din care se fac obiecte de încălţăminte.

rihtuitór, -oáre, *rihtuitori, -oare,* s.m. şi f. || Din *rihtui* || Muncitor care rihtuieşte.

rimá, *rimez,* vb. I. || Din fr. *rimer* || **1.** Intranz. (Despre cuvinte, *p. ext.* despre versuri) A avea aceleaşi sunete în silabele finale. ● (Fig.; despre lucruri, idei, persoane) A se potrivi, a se asemăna. **2.** Tranz. (Rar) A face versuri cu rimă.

rímă, *rime,* s.f. || Din fr. *rime* || Repetare a sunetelor finale în două sau în mai multe versuri (începînd cu ultima silabă accentuată); cuvînt ori segment de cuvînt care rimează cu altul.

rimél, *rimeluri,* s.n. Produs cosmetic folosit pentru machierea genelor.

rindeá, *rindele,* s.f. || Din tc. *rende* || Unealtă constituită din unul sau mai multe cuţite fixate într-un corp de lemn şi care serveşte la netezirea şi la fasonarea pieselor de lemn. ○ *A da la rindea* = a prelucra cu rindeaua, a rindelui.

rindeluí, *rindeluiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *rindea* || A efectua o rindeluire.

rindeluíre, *rindeluiri,* s.f. Prelucrare prin aşchiere a lemnului, pentru a se obţine piese cu feţe netede, plane sau profilate.

rindeluít s.n. Rindeluire. ○ *Maşină de r.* = maşină care efectuează în mod mecanic operaţii cu rindeaua şi la care cuţitele au o mişcare de rotaţie.

ring, *ringuri,* s.n. || Din fr., engl. *ring* || **1.** Estradă de formă pătrată, împrejmuită cu corzi, pe care se desfăşoară meciurile de box. **2.** Platformă sau spaţiu special amenajat într-un local, pe care se dansează.

ringlótă s.f. v. **renglotă.**

riníchi, *rinichi,* s.m. || Lat. *reniculus* || Organ pereche, la om şi la animalele superioare, situat în regiunea lombară, care secretează şi excretează urina. ○ *R. artificial* = aparat care serveşte la înlocuirea temporară a funcţiilor rinichiului, eliminînd produşii toxici (ex. ureea) din sînge.

rinítă, *rinite,* s.f. || Din fr. *rhinite,* Cf. gr. *rhis, rhinos* „nas" || Inflamaţie a mucoasei nazale.

rinocér, *rinoceri,* s.m. || Din fr. *rhinocéros;* gr. *rhis, rhinos* „nas" + *keras* „corn" || Nume dat unor genuri de mamifere imparicopitate din Asia şi din Africa, cu corpul masiv, lung de 2—5 m, cu pielea groasă şi cu un corn (rinocerul indian) sau cu două coarne (rinocerul african) pe frunte.

rinoplastíe, *rinoplastii*, s.f. || Din fr. *rhinoplastie;* gr. *rhis, rhinos* „nas" + *plastos* „modelat" || Intervenție chirurgicală efectuată cu scopul de a reface un nas mutilat sau diform.

ripáre s.f. || Cf. fr. *riper* || Deplasare pe distanțe foarte scurte, în sens transversal a unei piese grele (ex. tablier de pod metalic) astfel încît aceasta să ajungă în poziția dorită.

ripostá, *ripostez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *riposter* || A răspunde prompt și energic (în contradictoriu); a replica. ● (Sport) A răspunde imediat unui atac al adversarului.

ripóstă, *riposte*, s.f. || Din fr. *riposte* || Răspuns prompt și energic prin care se combat afirmațiile cuiva; replică. ● Acțiune hotărîtă prin care se respinge un atac.

rips, *ripsuri*, s.n. || Din germ. *Rips* || Țesătură de bumbac sau de mătase, cu dungi paralele în relief, din care se fac obiecte de îmbrăcăminte, stofe pentru mobilă, panglici etc.

ripsát, -ă, *ripsați, -te*, adj. (Despre țesături) Care se aseamănă cu ripsul, care imită ripsul.

risc, *riscuri*, s.n. || Din fr. *risque* || Pericol posibil; posibilitatea de a suferi o pagubă, un eșec, de a avea de înfruntat un necaz.

riscá, *risc*, vb. I. || Din fr. *risquer* || **1.** Tranz. și intranz. A (se) expune unui pericol, unei pierderi, a-și pune în primejdie viața, onoarea etc. **2.** Intranz. A intra într-o acțiune nesigură sau periculoasă.

riscánt, -ă, *riscanți, -te*, adj. || Din germ. *riskant* || Expus la riscuri, la primejdii; nesigur, primejdios, riscat.

riscát, -ă, *riscați, -te*, adj. Expus unei primejdii, cu riscuri, nesigur, riscant. *Afaceri curente de port, mai mult sau mai puțin riscate* (Bart).

risípă, *risipe*, s.f. || Din *risipi* || **1.** Cheltuire nechibzuită, fără măsură a unor bunuri materiale sau bănești. ● (Fig.) Belșug, abundență. **2.** Împrăștiere (în dezordine), risipire. **3.** (Înv.) Distrugere; surpare, prăbușire.

risipélnic, -ă, *risipelnici, -ce*, adj. || Din *risipi* || Risipitor.

risipí, *risipesc*, vb. IV. || Din bg. *razsipja*, scr. *rasipati* || **1.** Tranz. A arunca în toate părțile; a împrăștia. **2.** Tranz. A cheltui fără socoteală, a irosi bani, avere. **3.** Refl. A se răspîndi în toate părțile, a se răzleți; (tranz.) a pune pe fugă (o armată). ● Tranz. și refl. A (se) răspîndi, a (se) propaga (o știre, un zvon). **4.** Refl. (Despre ceață, neguri) A se destrăma, a dispărea. **5.** Refl. A se dărîma, a se prăbuși; a se prăpădi, a se distruge. **6.** Tranz. A înlătura, a îndepărta (o grijă, un gînd).

risipíre, *risipiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) risipi;* risipă.

risipít, -ă, *risipiți, -te*, adj. **1.** Răspîndit, împrăștiat. **2.** Cheltuit fără socoteală, irosit. **3.** (Despre armate sau cete înarmate) Pus pe fugă, alungat. **4.** Dărîmat, prăbușit, năruit.

risipitór, -oáre, *risipitori, -oare*, adj. || Din *risipi* || Care își risipește averea; cheltuitor. ● Distrugător.

rísling s.n. || Din germ. *Riesling* || Soi de viță de vie avînd strugurii cu boabele mici, rotunde, verzi sau gălbui, cu pieliță groasă; *p. ext.* vin obținut din struguri de acest soi.

rístic s.n. || Din ngr. *rastiki* || *Gogoașă de r.* = excrescență bogată în tanin, care se formează pe frunzele de stejar în urma înțepăturii unor insecte. Se întrebuințează în medicină, în industria chimică, în tăbăcărie etc.

rîșcă s.f. || Cf. rus. *reška* || Numele unui joc de noroc, în care cîștigă cel ce ghicește pe ce parte va cădea o monedă aruncată în sus.

rit, *rituri*, s.n. || Din ngr. *riton*, lat. *ritus*, fr. *rite* || **1.** Ritual. ● *P. ext.* Rînduială, regulă, tipic. **2.** Religie, confesiune.

ritidóm s.n. || Din fr. *rhytidome* || Strat extern al scoarței arborilor bătrîni, alcătuit din țesuturi moarte care se exfoliază.

ritm, *ritmuri*, s.n. || Din ngr. *rhythmos*, lat. *rhytmus*, fr. *rythme* || **1.** Periodicitate a unei mișcări, a unui proces etc., repetare regulată, la intervale determinate, ale acelorași momente (ex. ritm cardiac, ritm al respirației). **2.** Desfășurare gradată a unei activități. **3.** Efect obținut prin succesiune ritmică, regulată a silabelor accentuate și neaccentuate într-un vers ori a accentelor tonice într-o frază muzicală; cadență. **4.** (Ec.) Indicator folosit pentru caracterizarea dinamicii fenomenelor.

ritmá, *ritmez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *rythmer* || A pune accentele pe silabele unui vers sau, *p. ext.*, ale unei fraze.

ritmát, -ă, *ritmați, -te*, adj. Cu ritm; cadențat.

rítmic, -ă, *ritmici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *rythmique* || **1.** Adj. (Adesea adverbial) Care are ritm, care se desfășoară în ritm; regulat, cadențat. **2.** S.f. Ansamblu de reguli privitoare la folosirea ritmului în poezie.

ritmicitáte, *ritmicități*, s.f. || Din *ritmic* || Desfășurare proporționată în timp a unei activități.

ritornélă, *ritornele*, s.f. || Din it. *ritornello*, fr. *ritournelle* || **1.** Fragment de muzică instrumentală, care precedă dansurile sau alternează cu ele. ● Refren. **2.** Vers sau grup de versuri care se repetă, într-o poezie, la intervale regulate. || Și: **riturnélă** s.f.

ritós adv. || Din ngr. *ritos* || Categoric, hotărît, ferm.

rituál, -ă, (1) *rituali, -e*, adj., **(2)** *ritualuri*, s.n. || Din fr. *rituel*, lat. *ritualis*, germ. *Ritual* || **1.** Adj. Care se referă la rituri, care se face după un anumit rit. **2.** S.n. Ceremonial religios, cu implicații folclorice, desfășurat după anumite reguli tradiționale, cu prilejul unor momente importante din viața comunității (nașterea, culesul recoltei etc.); rit **(1).**

riturnélă s.f. v. **ritornelă.**

riț, *rițuri*, s.n. || Din germ. *Ritz* || (Poligr.) Adîncitură liniară făcută pe o foaie de carton în locul unde urmează să fie îndoită

rițuí, *rițuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din germ. *ritzen* || A face un riț pe o foaie de carton.

rițuíre, *rițuiri*, s.f. Acțiunea de *a rițui.*

rivál, -ă, *rivali, -e*, s.m. și f. || Din fr. *rival*, lat. *rivalis*, germ. *Rival* || Persoană care aspiră, în concurență cu alta, la o situație, la un succes etc.; concurent, adversar. ● Persoană care as-

pină, în același timp cu alta, la dragostea aceleiași persoane de sex opus. ● Persoană care are merite și calități egale cu ale alteia. ○ *Fără rival* = fără pereche, fără seamăn, fără egal.

rivalitáte, *rivalități*, s.f. || Din fr. *rivalité*, lat. *rivalitas, -atis* || Concurență, întrecere între două sau mai multe persoane care aspiră la același lucru.

rivalizá, *rivalizez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *rivaliser* || **1.** A fi rival cu cineva, a tinde să ajungă sau să întreacă pe cineva (în merite, în realizări etc.); a concura. **2.** A avea valoarea, importanța, calitățile egale sau apropiate de ale altcuiva; a sta alături de..., a egala. *Kile și dumbrăvi... se înșiră una după alta, rivalizînd în colori și cochetărie* (Sadoveanu).

rivált, *rivalte*, s.f. || Din it. *ribalta* || Șir de lumini fixate în dosul cortinei, la nivelul podelei, care luminează scena; *p. ext.* rampă.

riverán, -ă, *riverani, -e*, adj. || Din fr. *riverain* || (Despre țări, regiuni etc.) Situat pe malul unei ape (rîu, lac) sau străbătut de o apă curgătoare.

rîz, *rizuri*, s.n. || Din germ. *Riss* || Fisură foarte fină, de mică adîncime, care apare la suprafața unei piese de metal, din cauza tensiunilor interne.

rizáfcă s.f. v. **rizeafcă.**

rizeáfcă, *rizefce*, s.f. Specie de scrumbie care trăiește în Marea Neagră, de unde pătrunde în fluvii pentru reproducere. || Și: **rizáfcă** s.f.

rizíbil, -ă, *rizibili, -e*, adj. || Din fr. *risible* || De rîs, ridicol, caraghios.

rizicultúră s.f. || Din fr. *riziculture* || Cultura orezului; orezărie.

rizóm, *rizomi*, s.m. || Din fr. *rhizome*, lat. *rhizoma* || Tulpină subterană lipsită de clorofilă, care servește la înmagazinarea substanțelor de rezervă și ca organ de înmulțire vegetativă.

rizopód, *rizopode*, s.n. || Din fr. *rhizopode;* gr. *rhiza* „rădăcină" + *pous, podos* „picior" || (La pl.) Clasă de protozoare care se mișcă cu ajutorul pseudopodelor; (și la sg.) animal din această clasă.

rizóto s.n. || Din it., fr. *risotto* || Mîncare preparată din orez, unt, sos de roșii și parmezan.

rîcă s.f. || Din *rîcîi* || (Fam.) Ceartă, gîlceavă. ○ Expr. *A căuta cuiva rîcă* = a căuta prilej de ceartă. *A purta cuiva rîcă* = a purta cuiva dușmănie.

rîcîi, *rîcîi*, vb. IV. Tranz. || Onomatopeic || (Despre păsări sau animale) A scurma pămîntul cu ghearele; (despre oameni) a zgîria. ○ Expr. *A-l rîcîi ceva la inimă* = a-l chinui pe cineva un gînd, o dorință, o curiozitate nesatisfăcută. ● A îndepărta zgîriind un strat de ceva; a răzui.

rîcîit s.n. Faptul de *a rîcîi;* zgomotul produs prin rîcîire.

rîcîitúră, *rîcîituri*, s.f. || Din *rîcîi* || Rîcîit. *În curte se auzeau rîcîituri surde* (Călinescu).

rîde, *rîd*, vb. III. Intranz. || Lat. *ridere* || **1.** A-și manifesta bucuria sau satisfacția printr-o mișcare caracteristică a feței și a gurii, însoțită de sunete nearticulate, specifice. ● (Despre soartă, noroc) A-i fi cuiva prielnic, favorabil. **2.** A se înveseli, a se distra, a se amuza. **3.** A-și bate joc de cineva, a-l lua în rîs. ○ Expr. *Rîd și curcile* (sau *ciorile*) *de el*, se spune despre cineva care s-a făcut de rîs, care s-a compromis.

rîgîí, *rîgîi*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A scoate un zgomot caracteristic din gît, provocat de eliminarea gazelor din stomac.

rîgîiálă, *rîgîieli*, s.f. || Din *rîgîi* || Faptul de a rîgîi; zgomot produs prin rîgîire.

rîie s.f. || Lat. *aranea* „păianjen" || (Pop.) Scabie. ○ Expr. *Se ține ca rîia de om*, se spune despre cineva de care nu poți să scapi.

rîiós, -oásă, *rîioși, -oase*, adj. || Din *rîie* || (Și substantivat) Bolnav de rîie; plin de rîie. ○ Expr. (Fam.; substantivat) *A face pe rîiosul* = a fi mîndru, înfumurat; a-și da aere.

rîmá, pers. 3 *rîmă*, vb. I. Intranz. || Lat. *rimare* || (Despre porci) A scormoni pămîntul cu rîtul.

rîmă, *rîme*, s.f. || Din *rîma* || Vierme care trăiește în pămînt, avînd corpul lung, cilindric, constituit din numeroase inele.

rîmătór, *rîmători*, s.m. || Din *rîma* || (Pop.) Porc. *Sforăia... de parcă era cine știe ce mare turmă de rîmători* (Ispirescu).

rîmătúră, *rîmături*, s.f. || Din *rîma* || Loc rîmat, scormonit.

rîmleán, *rîmleni*, s.m. || Din sl. *rimljaninŭ* || (Înv.) Roman[2].

rîmnic, *rîmnice*, s.n. || Din ucr. *ribnik*, bg. *rybnik* || Iaz cu pește; helești.

rînă s.f. || Lat. *ren, renis* || Fiecare dintre cele două laturi ale corpului omenesc. ○ *Într-o rînă* = (culcat) pe o parte; (despre obiecte) înclinat, strîmb.

rîncă, *rînci*, s.f. **1.** Vînă de bou. **2.** Inel (făcut dintr-o curea, din vînă de bou, din fier etc.) cu care se leagă capătul de sus al leucii de carîmbul de sus al loitrei carului.

rînced, -ă, *rîncezi, -de*, adj. || Lat. *rancidus* || (Despre grăsimi) Cu gust și miros neplăcut, din cauza alterării. ● (Despre gust, miros) Caracteristic grăsimilor alterate.

rîncezeálă, *rîncezeli*, s.f. || Din *rîncezi* || Faptul de a (se) rîncezi; gust, miros de grăsime rîncedă.

rîncezí, pers. 3 *rîncezește*, vb. IV. Refl. și intranz. || Din *rînced* || (Despre grăsimi) A deveni rînced.

rîncezíre, *rînceziri*, s.f. Faptul de *a (se) rîncezi;* alterare a grăsimilor.

rîncezít, -ă, *rîncezîți, -te*, adj. Rînced.

rînchezá, pers. 3 *rînchează*, vb. I. Intranz. || Lat. **rhonchizare* (după *necheza)* || (Despre cai) A necheza.

rînchezát s.n. Faptul de *a rîncheza.*

rînd, *rînduri*, s.n. || Din sl. *rendŭ* || **1.** Înșirare, șir de lucruri sau de ființe așezate într-o anumită ordine. ○ *De-a rîndul* = în șir continuu, fără întrerupere. *În primul rînd* = înainte de toate. *Pe rînd* sau *rînduri-rînduri* = unul după altul. ○ Expr. *A fi în primele rînduri* = a fi în fruntea unei acțiuni. **2.** Fiecare dintre șirurile orizontale de cuvinte dintr-un text scris sau tipărit. ○ Expr. *A citi printre rînduri* = a des-

cifra într-un text și ceea ce nu este exprimat direct, ci subînțeles. **3.** Șir de obiecte puse peste alt șir. **4.** Loc ocupat de cineva într-un șir sau într-o activitate în curs de desfășurare; momentul cînd cineva trebuie să intre în acțiune. ○ *La rînd* = unul după altul, în ordinea cuvenită. *Cu rîndul* = cu schimbul, alternativ. *De rînd* = de serviciu. ○ Expr. *A ține rîndul* = a respecta locul sau ordinea stabilită. *A veni rîndul cuiva* = a sosi momentul favorabil pentru cineva. **5.** Grup care urmează după altul de același fel; număr de obiecte care formează un tot; *un rînd de case.* **6.** Obicei, rînduială. ○ Expr. *A ști rîndul* = a cunoaște rostul, mersul lucrurilor. **7.** Dată, oară. ○ *De rîndul acesta* = de data aceasta.

rîndáș, *rîndași,* s.m. || Din *rîndui* || (Înv.) Servitor, slugă (la o curte boierească).

rînduí, *rînduiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *rînd* || **1.** A așeza la rînd, în șir, într-o anumită ordine; (refl.) a se așeza unul după altul, a se înșirui. **2.** A pune în ordine, a organiza. **3.** A da cuiva o dispoziție; a hotărî, a dispune. **4.** A stabili, a fixa, a statornici. (Refl. pas.) *Cum ai să te descurci Serafime? — Apoi, așa cum s-au rînduit lucrurile mai demult* (Stănoiu).

rînduiálă, *rînduieli,* s.f. || Din *rînduí* || **1.** Faptul de a rîndui; așezare în ordine. ● Mod de desfășurare a unor acțiuni. **2.** Regulă; datină, obicei. **3.** Denumire dată în trecut unor dări pentru domnie.

rînduíre, *rînduiri,* s.f. Acțiunea de *a (se) rîndui;* dispunere într-o anumită ordine, aranjare.

rînduneá, *rîndunele,* s.f. || Lat. *hirundinella* || Rîndunică.

rîndunícă, *rîndunici,* s.f. || Din *rîndunea* || Pasăre călătoare insectivoră, de culoare albastră-închis pe spate, albă-gălbuie pe pîntece, cu ciocul scurt și lat și coada adînc despicată.

rîní, *rînesc,* vb. IV. Tranz. || Din bg. *rina* || A curăța un loc (în special un grajd) de murdăria depusă.

rînjet, *rînjete,* s.n. || Din *rînji* || Rîs, zîmbet răutăcios, sarcastic sau prostesc, care strîmbă figura și descoperă dinții. ● Manifestare de furie sau de amenințare la unele animale, care constă de obicei din mîrîit și arătarea dinților.

rînjí, *rînjesc,* vb. IV. Intranz. și refl. || Din bg. *ränza* „a mîrîi" || (Despre animale) A-și arăta amenințător colții (mîrîind). ● (Despre oameni) A-și arăta dinții într-o grimasă de răutate, de batjocură. ● A rîde sau a zîmbi forțat, arătîndu-și dinții.

rîntáș, *rîntașuri,* s.n. || Din magh. *rántás* || Un fel de sos făcut din făină prăjită (cu ceapă) în grăsime, care se adaugă la unele mîncăruri.

rînză, *rînze,* s.f. || Cuv. autohton || **1.** (Reg.) Pipotă. **2.** (Pop. și fam.) Stomac.

rînzós, -oásă, *rînzoși, -oase,* adj. || Din *rînză* || Răutăcios; iute la mînie, arțăgos.

rîpă, *rîpe,* s.f. || Lat. *ripa* || Coastă abruptă a unui deal; surpătură adîncă de pămînt făcută de șuvoaie. ○ Expr. *A se duce* (sau *a merge, a se da) de rîpă* = a se pierde; a se distruge, a se nimici; a eșua. || Pl. și: *rîpi.*

rîpós, -oásă, *rîpoși, -oase,* adj. || Din *rîpă* || Cu rîpe, abrupt.

rîs[1], *rîsuri,* s.n. || Lat. *risus* || Acțiunea de a rîde; manifestare a veseliei printr-o mișcare caracteristică a feței și a gurii, însoțită de un sunet specific. ○ Expr. *De rîs sau de rîsul lumii* = de batjocură, ridicol.

rîs[2], *rîși,* s.m. || Din sl. *rysĭ* || Mamifer carnivor din familia felidelor, lung de circa 1 m, cu blana galben-roșcată, cu pete negre, și cu cîte un smoc de păr în vîrful urechilor; linx. Trăiește prin păduri. Este ocrotit prin lege.

rîset, *rîsete,* s.n. || Din *rîs[1]* || Rîs[1]. *Se ciocneau 'crîmpeie de convorbiri, rîsete zgomotoase* (Rebreanu).

rîșcov, *rîșcovi,* s.m. || Cf. ucr. *ryžok, ryžka* || Ciupercă comestibilă, de culoare portocalie-cărămizie cu picior galben-portocaliu, care crește în pădurile de brad și fag.

rîșní, *rîșnesc,* vb. IV. Tranz. || Din *rîșniță* || A măcina (cereale, cafea etc.) cu rîșnița. ● A sfărîma, a zdrobi.

rîșnít[1] s.n. Acțiunea de *a rîșni.*

rîșnít[2], -ă, *rîșniți, -te,* adj. Măcinat cu rîșnița. ● Sfărîmat, zdrobit.

rîșniță, *rîșnițe,* s.f. || Din bg. *răšnica* || **1.** Mașină simplă de măcinat cereale, compusă din două pietre suprapuse, dintre care cea de deasupra se învîrtește cu ajutorul unui mîner. ○ Expr. *A ajunge de la moară la rîșniță* = a ajunge dintr-o situație bună într-una mai rea; a sărăci, a scăpăta. *A-i umbla gura ca o rîșniță* = a vorbi foarte mult, a vorbi într-una. **2.** Mașină mică de bucătărie, folosită pentru măcinarea boabelor de cafea, de piper etc.

rît[1], *rîturi,* s.n. || Din sl. *rătŭ* || Botul porcului.

rît[2], *rîturi,* s.n. || Din magh. *rét,* scr. *rit* || (Reg.) Șes cu iarbă (de-a lungul unei ape curgătoare).

rîu, *rîuri,* s.n. || Lat. *rivus* || **1.** Apă curgătoare permanentă, formată prin unirea mai multor pîraie și care se varsă într-un fluviu, într-o mare. ● *P. ext.* Cantitate mare dintr-un lichid care curge. ● (Fig.) Mulțime, val de oameni în mers. ○ Expr. *rîuri-rîuri* = în număr mare, val după val. *Neamurile... se mișcară rîuri-rîuri* (Eminescu). **2.** (La pl.) Cusături decorative în linii șerpuitoare, la mînecile și pe pieptul iilor.

rîuléț, *rîulețe,* s.n. Diminutiv al lui *rîu;* rîu mic, pîrîu.

rîurá, pers. 3 *rîurează,* vb. I. Intranz. || Din *rîuri* (pl. lui *rîu)* || A curge ca un rîu. ● (Fig.; despre păr) A cădea în ondulații, a undui. *Părul lui David rîurează pe umerii săi* (Macedonski).

rîvnă, *rîvne,* s.f. || Din *rîvni* || **1.** Silință, zel, stăruință, însuflețire în muncă. **2.** Dorință aprinsă, poftă.

rîvní, *rîvnesc,* vb. IV. Intranz. și tranz. || Din sl. *rĭvĭnovati* || **1.** A dori ceva cu ardoare, a simți un imbold puternic spre ceva; a aspira, a năzui. ● A dori să-și însușească un lucru

străin. **2.** (Înv.) A privi cu invidie pe cineva; a dori să fii asemenea cuiva.

rîvnire, *rîvniri*, s.f. Faptul de *a rîvni;* dorință, aspirație. ● (Înv.) Invidie, pizmă.

rîvnitór, -oáre, *rîvnitori, -oare*, adj. || Din *rîvni* || Care rivnește, care tinde spre ceva; plin de rîvnă.

rîzătór, -oáre, *rîzători, -oare*, adj. || Din *rîde* || Care rîde, care manifestă veselie, bună dispoziție.

rîznă, *rîzne*, s.f. (Reg.) Vagonet cu care se transportă piatra sau minereul de la locul de extracție pînă la gura minei.

roábă, *roabe*, s.f. Un fel de cărucior folosit la cărat materiale, format dintr-o ladă sau o platformă care se reazemă pe o roată și prevăzut cu două brațe de care împinge omul.

roáde, *rod*, vb. III. || Lat. *rodere* || **1.** Tranz. și intranz. A rupe cu dinții puțin cîte puțin din ceva (pentru a mînca). ○ Expr. (Fam.) *A roade cuiva urechile* = a plictisi pe cineva, repetîndu-i mereu același lucru. **2.** Tranz. (Fig.; despre gînduri, stări sufletești) A chinui întruna; a frămînta. **3.** Tranz. și refl. A (se) distruge printr-o măcinare lentă, printr-o folosire îndelungată. ○ Expr. *A roade cuiva pragul* = a vizita pe cineva prea des. **4.** Tranz. (Despre corpuri tari în contact cu pielea) A freca pielea (provocînd răni).

roádere, *roaderi*, s.f. Acțiunea de *a (se) roade.*

roátă[1], *roți*, s.f. || Lat. *rota* || **1.** Parte a unui vehicul, în formă de cerc de lemn ori de metal, cu spițe sau plin, care, montată pe o osie, servește la deplasarea vehiculului. ○ Expr. *A pune pe roate* = a organiza ceva, a face să meargă, să funcționeze. *A merge ca pe roate* = a se desfășura sau a funcționa foarte bine. *A fi cu trei roate la car* = a fi zăpăcit, țicnit. *Roata lumii* = mersul evenimentelor. **2.** Organ de mașină care se poate roti în jurul unei axe, servind la transmiterea unei mișcări de rotație. ○ *Roata morii* = roată acționată de o apă curgătoare, care pune în mișcare o moară. *Roata olarului* = mecanism simplu, alcătuit dintr-un disc orizontal fixat pe un arbore rotitor, pe care olarul dă formă oalelor. ○ Expr. *S-a întors roata* = s-a schimbat situația. **3.** Instrument de tortură și de execuție folosit în evul mediu. **4.** Obiect fabricat, împachetat etc. în formă de cerc sau de colac: *roată de cașcaval.* **5.** Figură formată din mai multe lucruri sau ființe așezate în formă de cerc. **6.** Mișcare circulară; rotocol. ○ Expr. *A da roată* = a merge de jur împrejur, a înconjura, a da ocol.

roátă[2], *roate*, s.f. || Din pol., rus. *rota* || (Înv.) Unitate militară cu un efectiv aproximativ egal cu cel al unei companii din armata modernă.

rob, roábă, *robi, roabe*, s.m. și f. || Din sl. *robă* || **1.** (În evul mediu, în Țara Românească și în Moldova) Om aflat în dependență totală față de stăpînul feudal, care nu avea însă și dreptul de a-l omorî. **2.** Prizonier, captiv; deținut, întemnițat; (fig.) persoană foarte supusă, aservită cuiva. ● (În limbajul bisericesc) Credincios. **3.** (Fig.) Persoană subjugată de o pasiune, de o preocupare.

róbă, *robe*, s.f. || Din fr. *robe* || Haină lungă de ceremonie, purtată de magistrați în ședințe și de profesorii universitari la anumite solemnități.

robí, *robesc*, vb. IV. Tranz. || Din *rob* || **1.** A lua cuiva libertatea; a ține în captivitate. ● Intranz. A trăi în robie, a fi rob. **2.** (Înv.) A înrobi; a aservi o țară, un popor etc. **3.** (Fig.) A subjuga pe cineva prin farmecul pe care îl exercită. ● Refl. A fi robul unei pasiuni, a fi dominat de cineva sau ceva.

robíe, *robii*, s.f. || Din *rob* || **1.** Starea, condiția de rob; (înv.) înrobire. **2.** Dominație, subjugare. ● Aservire politică, socială, economică a unui popor, a unei clase sociale, a unui individ. **3.** Întemnițare.

robinét, *robinete*, s.n. || Din fr. *robinet* || Dispozitiv montat la o conductă, care poate întrerupe ori restabili circulația unui fluid sau îi poate varia debitul.

robinsonádă, *robinsonade*, s.f. || Din germ. *Robinsonade*, de la n. pr. *Robinson* || Acțiune neobișnuită, ieșită din comun; aventură.

robíre, *robiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) robi;* stare de rob. ● (Înv.) Înrobire.

robít, -ă, *robiți, -te*, adj. **1.** Subjugat, aservit; exploatat. **2.** (Fig.) Fermecat, captivat, subjugat.

robót, *roboți*, s.m. || Din fr. *robot* || Aparat automat care acționează pe baza unui program sau reacționează la anumite excitații exterioare, putînd executa o serie de acțiuni dirijate. ● (Fig.) Persoană care muncește din greu, în mod mecanic.

róbotă, s.f. || Din sl. *robota* || **1.** Muncă pe care o prestau iobagii în folosul stăpînului feudal. **2.** Muncă grea; trudă.

roboteálă, *roboteli*, s.f. || Din *roboti* || **1.** Faptul de a roboti **(1). 2.** Treburi mărunte în gospodărie.

robotí, *robotesc*, vb. IV. Intranz. || Din *robotă* || **1.** A munci din greu. **2.** A trebălui, a face treburi mărunte pe lîngă gospodărie.

robotít s.n. Acțiunea de *a roboti.*

roburít s.n. || Din fr. *roburite* || Exploziv folosit în lucrări miniere.

robúst, -ă, *robuști, -ste*, adj. || Din fr. *robuste*, lat. *robustus* (< *robur* „forță") || Puternic, viguros, rezistent.

robustéțe s.f. || Din fr. *robustesse* || Faptul de a fi robust; forță, vigoare, putere.

rocádă, *rocade*, s.f. || Din fr. *rocade* || Mutare combinată la jocul de șah, care constă în aducerea uneia dintre ture lîngă rege și trecerea regelui peste tură; *p. ext.* inversare reciprocă a poziției ocupate de două elemente.

rocaille [Pr.: rocái] adj. || Cuv. fr. || *Stil r.* = stil în arhitectura de interior și în artele decorative franceze, reprezentînd faza de înflorire a stilului rococo, caracterizat prin eleganță, rafinament și fantezia contururilor răsucite, prin imitarea unor elemente naturale (grote, stînci, scoici)

rocambolésc, -eáscă, *rocambolești*, adj. || Din fr. *rocambolesque*, de la n. pr. *Rocambole,*

personaj, erou al unor aventuri extraordinare, creat de Ponson du Terrail || Fantastic, extravagant.

rócă, *roci*, s.f. || Din fr. *roc, roche*, it. *rocca* || Agregat mineral, constituent al scoarței terestre. Rocile pot fi: magmatice (eruptive), sedimentare sau metamorfice. În unele cazuri, în rîndul rocilor sînt incluse și substanțele lichide, ca țițeiul, precum și cele gazoase, ca gazele naturale.

róchie, *rochii*, s.f. || Din bg., scr. *roklja* || Îmbrăcăminte feminească la care fusta și bluza (din același material) formează o singură piesă.

rochiță, *rochițe*, s.f Diminutiv al lui *rochie*. ● (Bot.) *Rochița-rîndunelei* = volbură.

rock s.n. || Din engl. *rock* || Dans modern cu mișcări vioaie, bine marcate.

rococó adj. || Din fr. *rococo*, formație glumeață din *rocaille* || (În arhitectură și în arta decorativă) *Stil rococo* (și substantivat) = stil artistic din sec. 18, caracterizat printr-o ornamentație excesivă, preferință pentru culorile deschise și strălucitoare, pentru liniile ușoare și răsucite, compoziția asimetrică, pitoresc și rafinament.

rocoínă s.f. v. **răcovină.**

rocoțeá, *rocoțele*, s.f. Plantă erbacee otrăvitoare, înaltă pînă la 50 cm, cu frunze opuse liniare și cu flori albe.

rod, *roade*, s.n. || Din sl. *rodŭ* || **1.** Denumire dată produselor vegetale ale plantelor cultivate (în special fructelor). ○ *Cu rod* = roditor, fructifer. ● (Bot.) *Rodul-pămîntului* = plantă erbacee veninoasă cu frunze mari, lucioase. Crește în păduri umbroase și umede. (Înv.) *Rod-de-zahăr* = rodozahar. **2.** Urmare, rezultat (favorabil). **3.** (Înv. și pop.) Copil, prunc; vlăstar, odraslă.

rodá, *rodez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *roder*, lat. *rodere* „a roade" || A efectua operația de rodaj.

rodáj, *rodaje*, s.n. || Din fr. *rodage* || **1.** Operație prin care un sistem tehnic nou este supus la diferite regimuri de funcționare, în scopul ajustării suprafețelor de contact; perioadă în care un motor funcționează în acest fel. **2.** Operația de netezire fină a suprafețelor de contact a două piese.

rodán, *rodane*, s.n. || Din ngr. *rodani* || Sucală.

rodáre, *rodări*, s.f. Acțiunea de *a (se) roda;* rodaj.

rodát, -ă, *rodați, -te*, adj. Care a fost supus operației de rodaj.

rodí, *rodesc*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *roditi* || A produce roade.

ródie, *rodii*, s.f. || Din ngr. *rodi* || Fructul comestibil al rodiului[2], de mărimea unui măr, cu coaja groasă, roșiatică, și cu miezul cărnos.

rodíre, *rodiri*, s.f. Acțiunea de *a rodi*. ● Fertilitate, rodnicie.

roditór, -oáre, *roditori, -oare*, adj. || Din *rodi* || (Despre terenuri) Care dă roade îmbelșugate. ● (Despre arbori) Fructifer.

ródiu[1] s.n. || Din fr. *rhodium* || Metal alb-argintiu din familia platinei, întrebuințat, în aliaj, la fabricarea unor instrumente de laborator.

ródiu[2], *rodii*, s.m. || Din *rodie* || Arbore mediteranean cu flori roșii și fructe mari, comestibile.

ródnic, -ă, *rodnici, -ce*, adj. || Din *rod* || Care produce roade multe, roditor, mănos, fertil. ● (Fig.) Care dă rezultate bune; rentabil, folositor.

rodnicíe, *rodnicii*, s.f. || Din *rodnic* || Însușirea de a fi rodnic; fertilitate, fecunditate.

rododéndron, *rododendroni*, s.m. || Din fr. *rhododendron;* gr. *rhodon* „trandafir" + *dendron* „arbore" || (Bot.) Smirdar. || Și: **rododéndru** s.m.

rododéndru s.m. v. **rododendron.**

rodomontadă, *rodomontade*, s.f. || Din fr. *rodomontade*, de la n. pr. *Rodomont*, numele unui personaj, viteaz și obraznic, din *Orlando furioso* a lui Ariosto || Vorbire sau tiradă emfatică; fanfaronadă, lăudăroșenie.

rodonít s.n. || Din fr. *rhodonite*, germ. *Rhodonit* || Silicat natural de mangan, uneori și cu calciu, de culoare roz-cenușie, cu luciu sticlos, utilizat ca piatră ornamentală, la confecționarea unor obiecte decorative etc.

rodozahár s.n. || Din ngr. *rodozahar* || (Înv.) Dulceață de trandafir; rod-de-zahăr.

roentgen [Pr.: röntghen], *roentgeni*, s.m. || De la n. pr. *Roentgen* || Unitate de măsură pentru doza de radiație X sau gama. || Și: **röntgen** s.m.

rogatórie, *rogatorii*, adj. || Din fr. *rogatoire*, de la lat. *rogatus* (< *rogare* „a ruga") || *Comisie r.* = mandat încredințat de o instanță judiciară unei instanțe din altă localitate pentru a-i procura anumite dovezi necesare soluționării unui litigiu.

rogodéle s.f. pl. (Pop.) Fructe mărunte de tot felul.

rogojínă, *rogojini*, s.f. || Din bg. *rogožina* || Împletitură de rogoz sau de papură, care se așterne pe jos ori se atîrnă pe pereți în casele țărănești.

rogóz s.m. || Din sl. *rogozŭ* || Denumire dată unor specii de plante erbacee cu tulpina în trei muchii, cu frunze liniare, care cresc prin locuri umede.

rohátcă, *rohatce*, s.f. || Din ucr., rus. *rogatka* || (Înv.) Loc pe unde se intră în oraș și unde se încasau în trecut taxele pentru mărfurile ce se aduceau spre vînzare. ● Barieră. || Pl. și: *rohătci*.

rói[1], *roiuri*, s.n. || Din sl. *roj* || **1.** Grup de albine ieșit din stup, împreună cu matca, în căutarea unui nou adăpost. **2.** Mulțime de insecte sau de păsări mici, care zboară în grup. ● Mulțime de oameni în mișcare. **3.** Grup de corpuri cerești, relativ concentrate în spațiu, avînd caracteristici care sugerează o proveniență comună (ex. roi de stele, roi de galaxii).

roí[2], *roiesc*, vb. IV. Intranz. || Din bg. *roja* || **1.** (Despre albine) A pleca în grup din stupul vechi, împreună cu matca, pentru a-și căuta un adăpost nou și a da naștere unei familii noi. **2.** (Despre insecte, păsări mici) A zbura în grup dintr-o parte în alta. ● (Despre oameni) A se mișca în număr mare (în jurul cuiva sau a ceva); a se răspîndi în grupuri plecînd din același loc.

roîb, roáibă, *roibi, roaibe,* adj. || Lat. *robeus* || (Despre cai) Cu părul roşcat. • (Substantivat) Cal cu părul roşcat.

róibă, *roibe,* s.f. || Lat. *robia* || Plantă erbacee înaltă de 50—80 cm, cu flori gălbui, a cărei rădăcină conţine o materie colorantă, roşie.

róiniţă[1], *roiniţe,* s.f. || Din bg. *rojnica* || (Pop.) Ştup mic, cu care se prinde un roi de albine.

róiniţă[2], *roiniţe,* s.f. || Din *roi*[2] || Plantă erbacee meliferă, din familia labiatelor, cu flori albe sau liliachii, plăcut mirositoare, din ale cărei frunze se extrage un ulei volatil, folosit în industria farmaceutică.

roíre, *roiri,* s.f. Acţiunea de *a roi; p. ext.* plecare în roi a albinelor din stup. • Zbor agitat al unui număr mare de insecte sau de păsări. • Mişcare zgomotoasă de oameni; forfotă.

roít s.n. Roire. *Cămera zumzuia discret ca un stup în ajunul roitului* (Rebreanu).

rojdánic, *rojdanice,* s.n. || Din sl. *roždenikŭ* || Carte a literaturii populare de prevestire care pretindea că prezice viitorul oamenilor după zodia în care s-au născut.

rol, *roluri,* s.n. || Din fr. *rôle* || **1.** Partitură scenică ce revine unui actor, unui cîntăreţ într-un spectacol; personajul interpretat de un actor. **2.** Atribuţie, sarcină care îi revine cuiva într-o acţiune. **3.** Lista proceselor care urmează a fi judecate într-o anumită zi de către un organ de jurisdicţie. **4.** Registru în care sînt înscrişi contribuabilii, cu impozitul la care sînt supuşi. **5.** Listă oficială a persoanelor care se află pe un vapor.

rolán s.n. Denumire dată unei fibre sintetice cu proprietăţi asemănătoare lînii.

roláre, *rolări,* s.f. || Din *rolă* || Netezire a unei suprafeţe, executată prin presare cu ajutorul unei role (2).

rólă, *role,* s.f. || Din germ. *Rolle* || **1.** Piesă de forma unei roţi mici care se învîrteşte în jurul axei sale, servind la rulare, la transmiterea unei mişcări, la stabilirea unui contact electric etc. **2.** Unealtă în formă de cilindru, folosită la netezirea unei suprafeţe, la imprimarea unui desen pe hîrtie, pe un material plastic etc.

rólfilm, *rolfilme,* s.n. || Din germ. *Rollfilm* || Peliculă fotografică de forma unei benzi înfăşurate pe un mosor ambalat în hîrtie opaoă sau introdus într-o casetă specială.

rom, *romuri,* s.n. || Din fr. *rhum,* germ. *Rum* || Băutură alcoolică tare, obţinută prin fermentarea sucului de trestie de zahăr sau fabricată din alcool rafinat, cu adaos de esenţă preparată pe cale chimică şi colorat cu caramel.

román[1], *romane,* s.n. || Din fr. *roman* || Naraţiune epică în proză, care cuprinde o acţiune amplă şi complexă, angajînd, de obicei, mai multe personaje şi presupunînd un anumit grad de adîncime a observaţiei şi analizei. • (Fig.) Povestire a unor întîmplări cu multe peripeţii.

román[2], **-ă,** *romani, -e,* s.m. şi f., adj. || Din lat. *romanus* || **1.** S.m. şi f. Persoană care făcea parte din populaţia de bază a Imperiului Roman. • Locuitor al Romei. **2.** Adj. Propriu Romei antice sau Imperiului Roman. ○ *Cifre romane* = cifre reprezentate prin litere din alfabetul latin.

romancíer, -ă, *romancieri, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *romancier* || Autor de romane.

romanésc, -ă, *romaneşti,* adj. || Din fr. *romanesque* || (Livr.) Care are caracter de roman[1]; fantezist; imaginar.

románic, -ă, *romanici, -ce,* adj. || Din germ. *romanisch* || **1.** Privitor la romani, care se trage din romani. ○ *Limbi romanice* = grup de limbi care au la bază limba latină. **2.** Care se referă la limbile derivate din latină; neolatin.

romaníst, *romanişti,* s.m. || Din fr. *romaniste* || **1.** Specialist în studiul limbilor romanice. **2.** Specialist în dreptul roman.

romanístică s.f. || Din germ. *Romanistik* || Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul limbilor romanice.

romanitáte s.f. || Din lat. *romanitas, -atis,* it. *romanità* || **1.** Totalitatea popoarelor romanice, lumea romană. **2.** Origine, descendenţă romană; caracter roman (al unui popor, al unei culturi etc.).

romaníţă, *romaniţe,* s.f. || Cf. ucr. *roman* || (Bot.) Muşeţel.

romanizá, *romanizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *romaniser* || A impune unei ţări sau unei regiuni instituţiile, organizarea, cultura, civilizaţia română.

romanizát, -ă, *romanizaţi, -te,* adj. Care a adoptat limba, obiceiurile, cultura romanilor.

romántic, -ă, *romantici, -ce,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *romantique,* germ. *romantisch* || **1.** Adj. Care se referă la romantism, care ţine de romantism (1), caracteristic romantismului. **2.** S.m. şi f. Scriitor, creator care aparţine romantismului. **3.** Adj. Visător, melancolic, romanţios.

romantísm s.n. || Din fr. *romantisme* || **1.** Mişcare artistică şi literară apărută la începutul sec. 19 ca o reacţie împotriva clasicismului şi regulilor lui formale, fiind caracterizată prin introducerea notelor de lirism, de sensibilitate, de imaginaţie, prin cultul naturii şi tendinţa evaziunii în trecut. **2.** Înclinare spre lirism, spre visare, spre melancolie.

romanţá, *romanţez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *romancer,* it. *romanzare* || A expune într-o formă literară, idealizată, viaţa unei persoane, un fapt istoric etc.; a da caracter de roman[1].

romanţát, -ă, *romanţaţi, -te,* adj. (Despre viaţa unor personaje celebre, evenimente istorice etc.) Prezentat sub formă de roman.

románţă, *romanţe,* s.f. || Din fr. *romance,* germ. *Romanze* || **1.** Poezie lirică sentimentală, de obicei de inspiraţie erotică. **2.** Compoziţie muzicală vocală, de formă strofică, cu conţinut liric, sentimental.

romanţiós, -oásă, *romanţioşi, -oase,* adj. || Din *romanţ,* (înv.) „roman" || Visător, sentimental, melancolic; care predispune la melancolie, la visare; (despre opere literare) care tratează teme sentimentale.

román, -ă, *români, -e,* subst., adj. || Lat. *romanus* || **1.** S.m. şi f. Persoană care face parte

din poporul constituit ca naţiune pe teritoriul României. **2.** S.m. (Pop.) Om, în special bărbat (în general). **3.** S.m. (În forma *rumân*) Nume dat în evul mediu, în Ţara Românească, ţăranilor dependenţi de stăpînul feudal. **4.** Adj. Care aparţine României sau românilor, referitor la România sau la români. ● (Substantivat, f.) Limba vorbită de români. || Şi: (înv. şi pop.) **rumân** s.m.

românc㠹, *românce*, s.f. || Din *român* || Femeie care face parte din poporul român. ● (Pop.) Ţărancă.

românésc, -eáscă, *românești*, adj. || Din *român* || Care aparţine României sau populaţiei ei, privitor la România sau la populaţia ei. ● (Substantivat, f.) Limba română. || Şi: (înv. şi pop.) **rumânésc, -eáscă,** adj.

românéşte adv. || Din *român* || Ca românii, în felul românilor; în limba română.

românîe s.f. || Din *român* || (Înv.) Limba română.

românîme s.f. || Din *român* || Număr mare de români; totalitatea românilor.

românizá, *românizez*, vb. I. Tranz. || Din *român* || A da unui cuvînt străin, intrat în limba română, o formă potrivită cu structura acestei limbi.

românizát, -ă, *românizați, -te*, adj. (Despre cuvinte împrumutate) Adaptat structurii limbii române.

romb, *romburi*, s.n. || Din gr. *rhombos*, fr. *rhombe* || Paralelogram cu toate laturile egale.

rómbic, -ă, *rombici, -ce*, adj. || Din fr. *rhombique* || În formă de romb.

romboédric, -ă, *romboedrici, -ce*, adj. || Din fr. *rhomboédrique* || În formă de romboedru.

romboédru, *romboedre*, s.n. || Din fr. *rhomboèdre* || Poliedru cu toate feţele în formă de romb.

romboíd, -ă, *romboizi, -de*, adj. || Din fr. *rhomboïde* || În formă de romb. ● (Substantivat, n.) Figură în formă de romb.

romboidál, -ă, *romboidali, -e*, adj. || Din fr. *rhomboïdal* || În formă de romboid.

rond, -ă, (1, 2, 3) *ronduri*, s.n., **(4)** *ronde*, adj. || Din fr. *rond*, germ. *Ronde* || **1.** S.n. Strat de flori, de obicei circular, mai ridicat decît terenul din jur. **2.** S.n. Piaţă mică, circulară, de unde pornesc mai multe artere de circulaţie, avînd adesea la mijloc o plantaţie de flori sau un monument. **3.** S.n. Inspecţie făcută noaptea santinelelor dintr-o garnizoană. ○ *Ofiţer de r.* = ofiţer însărcinat cu controlul santinelelor pe garnizoană. ○ Expr. *A fi de rond* = a fi însărcinat cu inspecţia santinelelor. **4.** Adj. (Rar) Rotund. *Avea o rondă faţă de măr domnesc* (Teodoreanu). ○ *Scriere rondă* = scriere cu litere rotunde, drepte. *Peniţă rondă* = peniţă cu vîrful lat, folosită pentru scrierea rondă.

rondél, *rondeluri*, s.n. || Din it. *rondello* || Specie a poeziei lirice, cu formă fixă, alcătuită din 13 sau 14 versuri repartizate în trei strofe în care primul vers este identic cu al şaptelea şi al treisprezecelea, iar al doilea cu al patrulea şi cu ultimul.

rondeá s.f. v. **rondelă.**

rondélă, *rondele*, s.f. || Din fr. *rondelle* || **1.** Mic disc de metal, de lemn, de mase plastice etc. folosit ca semifabricat (pentru monede, medalii) sau ca element auxiliar în tehnică. **2.** Căpăcel de carton în formă de disc care acoperă alicele într-un cartuş de vînătoare. **3.** (Silv.) Mostră de formă cilindrică din trunchiul unui arbore, folosită pentru analiza structurii lemnului. || Şi: **rondeá** s.f.

rondó, *rondouri*, s.n. || Din it. *rondo* || Arie muzicală instrumentală cu caracter vioi, a cărei temă principală revine periodic, alternînd cu diferite alte teme; frecventă în sec. 17 şi 18.

rondóu, *rondouri*, s.n. || Din fr. *rondeau* || **1.** Loc de formă circulară amenajat în grădini, în pieţe etc. **2.** Manevră de schimbare cu 180 de grade a direcţiei de înaintare a unei nave.

röntgen s.m. v. **röentgen.**

ronjánt, *ronjanți*, s.m. || Din fr. *rongeant* „care roade" || Reactiv folosit la imprimarea ţesăturilor prin corodarea colorantului pe anumite porţiuni.

ronţ interj. || Onomatopee || (Adesea repetat) Cuvînt care imită zgomotul produs de roaderea cu dinţii a unui aliment tare.

ronţăí, *rónţăi*, vb. IV. Tranz. || Din *ronţ* || A mînca sfărîmînd între dinţi, puţin cîte puţin, un aliment tare şi producînd un zgomot caracteristic. ● A roade cu dinţii din ceva, fără a mînca.

ronţăiálă, *ronţăieli*, s.f. || Din *ronţăi* || Faptul de a ronţăi; zgomotul produs de cel care roade cu dinţii un corp tare.

ronţăít s.n. Acţiunea de *a ronţăi;* ronţăială.

rópot, *ropote*, s.n. || Din bg. *ropot* || **1.** Zgomot produs de loviturile copitelor unui cal care aleargă. ● Fugă, goană, alergare. *Dă bici iepelor şi iar mai trage un ropot* (Creangă). **2.** Cădere repetată şi zgomotoasă a picăturilor de ploaie, de grindină etc.; zgomotul produs de această cădere. **3.** Izbucnire de aplauze; zgomot produs de aplauze. **4.** Mişcare săltăreaţă şi zgomotoasă la unele dansuri populare.

ropotí, *ropotesc*, vb. IV. Intranz. || Din *ropot* || A produce zgomote repezi şi cadenţate, prin lovituri ritmice în ceva.

ropotíre, *ropotiri*, s.f. Faptul de *a ropoti;* ropot.

ropotitór, -oáre, *ropotitori, -oare*, adj. || Din *ropoti* || Care ropoteşte.

ros, roásă, *roşi, roase*, adj. || Din *roade* || **1.** Măcinat, distrus la suprafaţă prin frecare sau prin acţiunea unui agent extern. ● Uzat, deteriorat. **2.** (Fig.) Mîncat, măcinat, chinuit de...

rosătúră, *rosături*, s.f. || Din *roade* || Rană superficială provenită dintr-o roadere. ● Loc ros, tocit.

rósbif, *rosbifuri*, s.n. || Din fr. *rosbif* || Friptură din muşchi de vacă, preparată printr-o rumenire în grăsime de porc, astfel încît să rămînă aproape crudă la mijloc.

rósbrat, *rosbraturi*, s.n. || Din germ. *Rostbraten* || Carne de vacă friptă înăbuşit, cu multă ceapă.

róshar s.n. || Din germ. *Roshaar* || Țesătură avînd ca urzeală fire de bumbac și ca bătătură fire din coadă de cal, întrebuințată ca furnitură în croitorie.

rost, *rosturi*, s.n. || Lat. *rostrum* || **1.** (Înv.) Gură; (astăzi) grai. ○ *Pe de rost* = pe dinafară, din memorie. ○ Expr. *A lua pe cineva la rost* = a mustra pe cineva, a-i cere socoteală. **2.** Spațiul în formă de unghi dintre firele de urzeală prin care se trece firul cu suveica pentru a țese. **3.** Spațiul strîmt care separă două construcții, două elemente de construcție, două piese etc. alăturate, pentru a permite deplasarea lor relativă sub acțiunea temperaturii sau a forțelor exterioare. ● Jgheab îngust săpat în lemn, pe care lunecă o ferestruică, o ușă etc. **4.** Ordine, rînduială (după care se desfășoară o acțiune). **5.** Sens, țîlc, scop, menire; atribuție, rol, misiune. **6.** Mod, fel de organizare a unei activități, a a unei acțiuni; stare, situație materială; gospodărire. ○ Expr. *A face rost de ceva* = a procura ceva.

rosti, *rostesc*, vb. IV. Tranz. || Din *rost* || A pronunța sunete, cuvinte cu ajutorul organelor vorbirii. **2.** A spune, a vorbi, a expune; a comunica un ordin, o sentință. **3.** (Pop.) A face rostul **(2)** în timpul țesutului. **4.** (Pop.) A stabili locul sau atribuțiile care revin cuiva; a pune în ordine, a rostui, a rîndui.

rostire, *rostiri*, s.f. Faptul de *a rosti;* exprimare; (concr.) vorbă, spusă.

rostogól, (1, 2) *rostogoluri*, s.n., **(3)** s.m. **1.** Mișcare de rostogolire. ○ *De-a rostogolul* = rostogolindu-se. **2.** Pantă în lucrările miniere, care servește la transportarea, prin alunecare sau rostogolire, a materialelor extrase. **3.** Plantă erbacee meliferă din familia compozitelor, cu tulpina dreaptă, înaltă pînă la 2 m, cu flori alburii în capitule numeroase.

rostogoli, *rostogolesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *rostogol* || A (se) deplasa (pe o pantă) prin rotire în jurul lui însuși; a se duce de-a rostogolul; (refl., despre ape) a curge repede, în valuri. ● Refl. A înainta dînd impresia unei rostogoliri. *Trăsura se rostogoli dulce, fiindcă avea roți cu pneuri* (Călinescu).

rostogolíre, *rostogoliri*, s.f. Faptul de *a (se) rostogoli;* deplasare printr-o mișcare de rotire în jurul lui însuși.

rostopáscă s.f. || Din ucr. *rostopast'* || Plantă erbacee din familia papaveraceelor, cu flori galbene-aurii, care conține un suc otrăvitor, întrebuințat în medicină. Crește prin locuri umbroase necultivate.

rostrál, -ă, *rostrali, -e*, adj. || Din fr. *rostral* || (Despre obiecte sau elemente de arhitectură) Care are forma unei prore de navă antică; care este decorat cu forme asemănătoare navelor antice.

róstru, *rostruri*, s.n. || Din lat. *rostrum*, fr. *rostre* || **1.** Prelungire cartilaginoasă a botului unor pești. **2.** Trompă ascuțită la unele insecte.

rostui, *rostuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *rost* || **1.** A pune în ordine, a aranja. **2.** A procura, a face rost de ceva. **3.** A umple rosturile dintre cărămizile unei construcții, dintre pavelele unei șosele etc. **4.** A forma cu palma rostul urzelii la războiul de țesut.

rostuíre, *rostuiri*, s.f. Acțiunea de *a rostui*; rostuit.

rostuít, -ă, *rostuiți, -te*, adj. Care are o situație materială bună, o slujbă convenabilă. ● (Despre zidărie, pavaj etc.) Care are rosturile umplute.

roșcát, -ă, *roșcați, -te*, adj. || Cf. *roșu* || Cu reflexe roșietice. ● (Substantivat) Persoană cu păr blond sau castaniu bătînd în roșu.

róșcă s.f. || Din *roșu* || Persoană cu părul roșcat.

róșcov, *roșcovi*, s.m. || Din bg. *rožkov* || Mic arbore din familia leguminoaselor (originar din Arabia) răspîndit în zona mediteraneană, cu fructe comestibile.

roșcovánu, -ă, *roșcovani, -e*, adj. || Din *roșcă* || (Despre oameni) Roșu la față; (despre păr) roșcat.

róșcovă, *roșcove*, s.f. || Din *roșcov* || Fructul dulce, comestibil, al roșcovului, în formă de păstaie de culoare cafenie.

roșeálă, *roșele*, s.f. || Din *roși* || (Pop.) **1.** Substanță de culoare roșie, cu care se vopsesc pînzeturile. **2.** (La pl.) Fard, rumenele.

roșeáță s.f. || Din *roșu* || Culoare roșie; îmbujorare (a feței, a pielii).

roși, *roșesc*, vb. IV. Tranz., intranz. și refl. || Din *roșu* || A căpăta (sau a face să capete) o culoare roșie; a (se) înroși. ● Intranz. și refl. A se îmbujora.

roșiátic, -ă, *roșietici, -ce*, adj. || Din *roșu* || Care bate în roșu, în care predomină nuanța de roșu. || Și: **roșiétic, -ă,** adj.

roșiétic, -ă, adj. v. **roșiatic.**

roșiór, -oáră, *roșiori, -oare*, adj., **subst.** || Din *roșu* || **1.** Adj. Diminutiv al lui *roșu*. **2.** S.f. (La sg.) Soi autohton de viță de vie cu struguri mici, de culoare roșiatică. **3.** S.f. Pește de baltă din familia crapului, lung de 20—30 cm, cu corpul turtit lateral, cu ochii și cu aripioarele roșietice. **4.** S.m. (La pl.) Corp de cavalerie în vechea organizare a armatei române; (și la sg.) ostaș din acest corp.

roșít, -ă, *roșiți, -te*, adj. || Din *roșu* || (Pop.) Colorat în roșu; înroșit.

róșu, -ie, *roșii*, adj., subst. || Lat. *roseus* || **1.** Adj. De culoarea sîngelui. **2.** Adj. Roșcat, roșcovan. ● De culoare rumenă; îmbujorat la față. ● (Despre ochi) Injectat, congestionat. **3.** Adj. (Despre metale) Înroșit în foc, incandescent. ○ *Fier r.* = fier înroșit în foc cu care se însemnează animalele (odinioară și sclavii, ocnașii etc.). **4.** S.n. Prima dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, situată la marginea dinspre lungimile de undă mari; culoare roșie; vopsea roșie. ○ *Pînă la roșu* = (despre metale) încălzit pînă la starea de incandescență. ○ Expr. *A i se face cuiva roșu înaintea ochilor* = a se enerva foarte tare, a se înfuria. **5.** S.n. Fard de culoare roșie; ruj. **6.** S.n. Una dintre culori la cărțile de joc. **7.** S.m. Nume dat adepților ideilor progresiste, revoluționare. **8.** S.m. (La pl.) Corp de oșteni în vechea armată a Țării Românești. **9.** S.f. Pătlăgea roșie.

rotá vb. I. v. **roti.**

rotacísm s.n. || Din fr. *rhotacisme* || Fenomen fonetic constînd în transformarea unei consoane în „r"; (în limba română) fenomen fonetic dialectal constînd în transformarea în „r" a lui „n" intervocalic, în cuvintele moştenite din latină (ex. *cire* pentru *cine).*

rotacizá, *rotacizez*, vb. I. || Din fr. *rhotaciser* || Intranz. A vorbi cu rotacism. **2.** Refl. (Despre consoane) A prezenta fenomenul de rotacism.

rotacizánt, -ă, *rotacizanţi, -te*, adj. || Din fr. *rhotacisant* || (Despre graiuri, texte) Care prezintă fenomenul rotacismului, cu rotacism.

rotaprínt, *rotaprinturi*, s.n. || Din engl. *rotaprint* || Maşină de imprimat de format mic, în care cerneala se transmite de pe forma de imprimare (o foaie de aluminiu avînd textul transpus cu ajutorul maşinii de scris) pe o suprafaţă de cauciuc şi apoi pe hîrtie.

rotár, *rotari*, s.m. || Din *roată* || Meseriaş care face roţi, căruţe, care etc.

rotáre, *rotări*, s.f. Mişcare circulară a corpului în gimnastică, la patinaj, sărituri în apă etc.

rotáş, *rotaşi*, s.m. || De la *roată* || **1.** (La pl.) Perechea de cai înhămaţi la oişte; (la sg.) fiecare dintre cei doi cai care formează această pereche. **2.** Vizitiu care conduce rotaşii **(1).** *Se auzea gîrbaciul rotaşului pocnind* (D. Zamfirescu).

rotát, -ă, *rotaţi, -te*, adj. || De la *roată* || **1.** (Despre coroana pomilor, corola florilor, creasta sau coada păsărilor etc.) În formă de roată; rotund; înfoiat. **2.** (Despre cai) Care are pete de altă culoare decît restul părului.

rotatív, -ă, *rotativi, -e*, adj., s.f. || Din fr. *rotatif* || **1.** Adj. (Despre mişcări) Circular. ● (Despre sisteme tehnice sau despre elemente ale acestora) Care poate efectua o mişcare de rotaţie (parţială); care are părţi rotitoare. **2.** S.f. Maşină cu care se tipăresc publicaţii de mare tiraj şi care funcţionează prin rotirea a doi cilindri printre care trece hîrtia, pe unul dintre ei găsindu-se forma de imprimat.

rotáţie, *rotaţii*, s.f. || Din fr. *rotation*, germ. *Rotation* || **1.** Mişcare a unui corp în jurul unui punct fix sau al unei axe. ● Mişcare a unui corp ceresc în jurul axei sale. ○ *Perioadă de r.* = interval de timp în care un corp ceresc execută o rotaţie completă. **2.** Schimb alternativ de persoane sau de echipe efectuat în cursul unei activităţi, pentru a nu se întrerupe munca. ○ *Prin r.* = cu schimbul, pe rînd. **3.** Alternarea culturilor agricole pe acelaşi teren, pentru a obţine recolte mari şi a menţine fertilitatea solului.

rotărie, *rotării*, s.f. || Din *rotar* || **1.** Meseria rotarului. **2.** Atelier în care se fac şi se repară roţi.

rotărít s.n. || Din *rotar* || Rotărie.

roti, *rotesc*, vb. IV. || Din *roată* || **1.** Refl. A efectua o rotaţie; a se mişca descriind cercuri; a se răsuci, a se învîrti pe loc. ● (Despre ape) A forma vîrtejuri. **2.** Tranz. A se învîrti în jurul cuiva sau a ceva. ● A dansa în cerc. ● A-şi plimba privirea de jur împrejur. **3.** Tranz. A învîrti (o armă, un baston etc.) în aer, deasupra capului. **4.** Tranz. (Despre păsări) A-şi desface penele cozii; a-şi înfoia aripile. || Şi: **rotá** vb. I.

rotifér, *rotifere*, s.n. || Din fr. *rotifère;* lat. *rota* „roată" + *ferre* „a purta" || (La pl.) Clasă de viermi inferiori, microscopici, cu corpul alungit, avînd la partea anterioară o coroană sau două de cili puternici cu care se învîrtesc ca o roată; (şi la sg.) vierme din această clasă.

rotilát, -ă, *rotilaţi, -te*, adj. || Din *rotilă* || (Pop.) În formă de roată, rotund. ○ *Mere rotilate* = varietate de mere rotunde, de culoare galbenă, cu gust dulce, astringent.

rotilă, *rotile*, s.f. || Din *roată* || **1.** Roată mică. **2.** Fiecare dintre cele două roţi ale cotigii plugului; (la pl.) cotiga plugului.

rotíre, *rotiri*, s.f. Acţiunea de *a (se) roti;* mişcare de rotaţie; mişcare în cerc sau în spirală.

rotiserie, *rotiserii*, s.f. || Din fr. *rôtisserie* (< *rôtir* „a frige") || Local de alimentaţie publică în care se prepară şi se servesc diferite specialităţi de friptură.

rotít s.n. **1.** Rotire. **2.** Cîntecul şi jocul cocoşului de munte în perioada împerecherii.

rotitór, -oáre, *rotitori, -oare*, adj. || Din *roti* || (Despre piese, obiecte) Care se roteşte.

rotiţă, *rotiţe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *roată;* obiect de forma unei roţi. **2.** (Reg.; la pl.) Cotigă, rotile.

rotocól, *rotocoale*, s.n. || Din *roată* || **1.** Figură, contur sau corp în formă de disc ori de inel; suprafaţă rotundă. **2.** Mişcare circulară; rotire. ○ Expr. *A da rotocol cuiva* (sau *la ceva)* = a înconjura pe cineva sau ceva de mai multe ori, a-i da tîrcoale. *La cal mi se uita, Rotocoale îi dădea* (Pop.). || Şi: **rotogól** s.n.

rotoféi, -éie, *rotofei, -eie*, adj. (Despre fiinţe, despre corpul sau despre părţi ale corpului lor) Dolofan, durduliu; gras. ● (Fig.; despre lucruri) Rotund, umflat.

rotofóto s.n. || Din fr. *rotofoto[graphie]* || (Poligr.) Instalaţie pentru culegerea fotografică bazată pe sistemul monotip.

rotogól s.n. v. **rotocol.**

rotóndă, *rotonde*, s.f. || Din fr. *rotonde* || Construcţie circulară cu acoperişul în formă de cupolă. ● Sală mare, circulară, înglobată unei construcţii.

rotór, *rotoare*, s.n. || Din fr. *rotor*. Cf. lat. *rotator* || Parte a unei maşini de forţă, alcătuită din palete, cupe, roţi, înfăşurări electrice etc., care se roteşte în jurul axei arborelui pe care e montată.

rotoţéle s.f. pl. || De la *roată* || Plantă erbacee din familia compozitelor, înaltă pînă la 150 cm, cu frunze dinţate şi cu flori albe-gălbui dispuse în capitule. Creşte prin fînaţe şi tufişuri umede.

rotúlă, *rotule*, s.f. || Din fr. *rotule*, lat. *rotula* „rotiţă" || Os în formă de disc, situat în partea anterioară a genunchiului, care contribuie la formarea articulaţiei acestuia.

rotúnd, -ă, *rotunzi, -de*, adj. || Lat. *retundus* (= *rotundus)* || **1.** De forma unui cerc, a unei sfere sau a unui disc; (despre dealuri, coline) cu creasta rotunjită. **2.** (Despre fiinţa sau despre părţi ale corpului lor) Grăsuţ, durduliu, rotofei. *Era un om scurt, gros, rotund la faţă* (Slavici).

3. (Despre cifre, sume) Fără fracțiuni sau subdiviziuni; întreg.

rotunjí, *rotunjesc*, vb. IV. || Din *rotund* || **1.** Tranz. A da unui lucru o formă rotundă. ● A tăia muchiile și colțurile unui corp pentru a obține suprafețe cît mai rotunde. ● A întregi un teren, o regiune în așa fel încît linia de hotar să fie cît mai puțin sinuoasă. **2.** Tranz. A întregi, a mări (o avere, o sumă de bani); a face să fie întreg. **3.** Refl. (Fig.) A se îngrășa, a se împlini.

rotunjíme, *rotunjimi*, s.f. || Din *rotund* || Însușirea a ceea ce este rotund; linie, formă rotundă. ● (De obicei la pl.) Formă rotundă, plină a corpului. || Și: **rotunzíme** s.f.

rotunjíre, *rotunjiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) rotunji;* completare, împlinire, întregire.

rotunjít, -ă, *rotunjiți, -te*, adj. **1.** Căruia i s-a dat o formă rotundă, un contur rotund. ○ *Consoană rotunjită* = consoană la rostirea căreia se adaugă o articulație suplimentară de rotunjire a buzelor. *Vocală rotunjită* = vocală la rostirea căreia buzele formează o deschizătură circulară. **2.** Mărit, sporit; întregit.

rotunjór, -oáră, *rotunjori, -oare*, adj., s.f. pl. **1.** Adj. Diminutiv al lui *rotund*. **2.** S.f.pl. Mică plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina păroasă, cu flori roșii-purpurii dispuse într-un capitul; crește în regiunile alpine.

rotunzíme s.f. v. **rotunjime.**

róuă s.f. || Lat. *ros, roris* || **1.** Picături de apă care se formează dimineața la suprafața solului prin condensarea vaporilor din atmosferă. ○ *Pe rouă* = de dimineață, înainte de a se ridica roua. **2.** *Roua-cerului* = mică plantă erbacee insectivoră, cu flori mici albe. Frunzele sînt acoperite cu peri care secretă o substanță cu ajutorul căreia sînt digerate inseetele.

rourá, pers. 3 *rourează*, vb. I. || Lat. *rorare* || **1.** Intranz. A cădea rouă. **2.** Tranz. și refl. A (se) acoperi cu stropi (ca) de rouă.

rourát, -ă, *rourați, -te*, adj. Acoperit cu picături de rouă, plin de rouă. *În zori, rourați, sclipeau umed mălinii* (Labiș).

rourícă, *rourele*, s.f. || Din *rouă* || Plantă erbacee din familia gramineelor, înaltă de c. 1 m, cu fructe dulci comestibile; crește pe lîngă izvoare și pîraie.

rovínă, *rovine*, s.f. || Din bg. *rovina* || **1.** Groapă, rîpă, surpătură. **2.** Loc mlăștinos.

roz adj. invar. || Din fr. *rose* || Roșu foarte deschis; trandafiriu. ● (Substantivat, n.) Culoare roz. ○ Expr. *A vedea ceva în roz* = a privi lucrurile cu optimism.

rozacée, *rozacee*, s.f. || Din fr. *rosacée* || (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, erbacee și lemnoase, din care fac parte mărul, părul, trandafirul, măceșul, fragii etc.; (și la sg.) plantă din această familie.

rozálb, -ă, *rozalbi, -e*, adj. || *Roz* + *alb* || Trandafiriu-deschis, apropiat de alb.

rózã, *roze*, s.f. || Din fr. *rose*, lat. *rosa* || **1.** Trandafir. ○ Expr. *A sta pe roze* = a se găsi într-o situație favorabilă. **2.** *Roza-vînturilor* = diagramă prin care se reprezintă direcția și viteza vîntului, în funcție de punctele cardinale.

rozătór, *rozătoare*, s.n. || Din *roade* || (La pl.) Ordin de mamifere dăunătoare, cu dinții incisivi foarte dezvoltați, adaptați pentru roaderea vegetalelor; (și la sg.) animal din acest ordin (ex. iepurele, șoarecele, veverița).

rozé adj. invar. || Din fr. *rosé* || (Despre vinuri) Care are culoarea roz.

rozeólă, *rozeole*, s.f. || Din fr. *roséole* || Erupție pe piele, care apare în unele boli infecțioase (rujeolă, tifos exantematic) sub forma unor pete mici de culoare roz.

rozétă, *rozete*, s.f. || Din fr. *rosette* || **1.** Motiv decorativ de formă circulară, executat pe fața unor elemente de construcție. ● Fereastră circulară de mari dimensiuni, decorată cu vitralii și folosită la ornamentarea fațadelor catedralelor gotice. **2.** Nasture de alamă pe care îl purtau în trecut, la cizme, ostașii din trupele de cavalerie.

rozmarín, *rozmarini*, s.m. || Din germ. *Rosmarin* || Subarbust din familia labiatelor, înalt de 60—150 cm, cu miros plăcut, cu frunze aciculare și flori albastre sau albe. Este o plantă ornamentală, medicinală, întrebuințată și în industria parfumurilor.

rubárbă, *rubarbe*, s.f. || Din fr. *rhubarbe* || (Bot.) Revent.

rubășcă, *rubăști*, s.f. || Din rus, *rubaška* || Cămașă bărbătească încheiată pe umăr, care se poartă peste pantaloni. *Îmbrăcat în rubașcă de mătase albastră* (Teodoreanu).

rubedénie, *rubedenii*, s.f. || Cf. *rudenie* || (Pop.) Rudă[1]; rudenie.

rubefiánt, *rubefiante*, s.n. || Din fr. *rubéfiant* || Substanță care, în contact cu pielea, provoacă o iritație ușoară, uneori cu consecințe revulsive.

rubelít, *rubelite*, s.n. || Din fr. *rubellite*. Cf. lat. *rubellus* „roșu" || Turmalină roșie, folosită ca piatră semiprețioasă.

rubeólă s.f. || Din fr. *rubéole*. Cf. lat. *rubeus* „roșu" || Boală contagioasă care apare de obicei la copii, caracterizată printr-o erupție pe piele, prin febră etc.

ruberoíd s.n. || Din germ. *Ruberoid* || Carton asfaltat de calitate superioară, folosit în construcții, ca material izolant hidrofug.

rubiá, *rubiele*, s.f. || Din tc. *rubiyye* || (Înv.) Numele unei monede turcești de aur, care a circulat și în țările române în prima jumătate a sec. 19.

rubiacée, *rubiacee*, s.f. || Din fr. *rubiacée* || (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, lemnoase sau erbacee, cu frunze opuse și flori grupate în inflorescențe; (și la sg.) plantă din această familie (ex. sînzienele, arborele de chinină).

rubicónd, -ă, *rubiconzi, -de*, adj. || Din fr. *rubicond*, lat. *rubicondus* (< *ruber* „roșu") || (Rar; despre fața oamenilor) Roșu, rumen, îmbujorat.

rubídiu s.n. || Din fr. *rubidium*. Cf. lat. *rubidus* „roșu-închis" || Element chimic din grupa metalelor alcaline.

rubín, *rubine*, s.n. || Din lat. *rubinus*, germ. *Rubin* || Varietate roșie de corindon, folosită ca piatră prețioasă și în mecanica de precizie.

rubiníu, -íe, *rubinii*, adj. || Din *rubin* || De culoarea rubinului; roşu-închis. ● (Substantivat, n.) Vin roşu de culoarea rubinului.

rúblă, *ruble*, s.f. || Din rus. *rubl'* || Unitate bănească în U.R.S.S.

rúbrică, *rubrici*, s.f. || Din lat. *rubrica*, germ. *Rubrik* || **1.** Despărţitură într-un registru, într-un formular etc. **2.** Spaţiu rezervat într-un ziar, într-o revistă etc. pentru articole dintr-un anumit domeniu.

rúcsac, *rucsacuri*, s.n. || Din germ. *Rucksack* || Sac, raniţă care se poartă în spate, folosită mai ales de excursionişti.

rudár, *rudari*, s.m. || Din bg. *rudar* || Meşter ţigan care lucrează albii, fuse, linguri de lemn etc.

rúdă[1], *rude*, s.f. || Din bg. *roda* || **1.** Persoană legată de altă persoană printr-un raport de rudenie **(1).** ○ Expr. *Pe rudă şi pe sămînţă* = **a)** pe toţi, fără excepţie; **b)** peste tot. **2.** (Înv. şi pop.) Familie, neam, viţă. **3.** (Pop.) Sămînţă, soi (de animale).

rúdă[2], *rude*, s.f. || Din magh. *rud*, scr: *ruda* || (Reg.) **1.** Prăjină. **2.** Oişte, protap.

rudénie, (2) *rudenii*, s.f. || Din *rudi* || **1.** Legătură directă (de sînge) între persoane care descind una din alta sau care au un ascendent comun. **2.** Rudă[1] **(1).**

rudí, *rudesc*, vb. IV. Refl. || Din *rudă[1]* || (Înv.) A se înrudi.

rudiméntˌ, *rudimente*, s.n. || Din fr. *rudiment*, lat. *rudimentum* || **1.** (Biol.) Organ rudimentar. **2.** (Mai ales la pl.) Noţiuni elementare ale unei ştiinţe, ale unei arte.

rudimentár, -ă, *rudimentari, -e*, adj. || Din fr. *rudimentaire* || Care abia începe să se formeze, să se dezvolte, care este la începutul dezvoltării sale; (fig.) primitiv, grosolan. ● (Biol.) *Organ r.* = organ atrofiat, la unele specii actuale, care a fost pe deplin dezvoltat la speciile de origine.

ruf, *rufuri*, s.n. || Din fr. *rouf* || Partea centrală a suprastructurii unei nave, cuprinzînd diferite cabine.

rúfă, *rufe*, s.f. || Din sl. *ruho* || Obiect de îmbrăcăminte care se poartă direct pe corp; *p. ext.* (la pl.) cearşafuri, feţe de masă etc. ○ Expr. *Rufele (murdare) se spală în familie* = certurile şi neînţelegerile trebuie rezolvate într-un cadru restrîns.

rufărie s.f. || Din *rufă* || Rufe; mulţime de rufe; lenjerie, albituri.

rufós, -oásă, *rufoşi, -oase*, adj. || Din *rufă* || (Fam.) Zdrenţăros.

rug[1], *rugi*, s.m. || Lat. *rubus* || Nume dat unor arbuşti spinoşi din familia rozaceelor; tulpina (tîrîtoare) a acestor plante (ex. la mur, la zmeur).

rug[2], *ruguri*, s.n. || Lat. *rugus* || Grămadă de lemne pe care se ardeau (în antichitate) animalele aduse ca jertfă şi (în evul mediu, la catolici) ereticii.

rugá, *rog*, vb. I. || Lat. *rogare* || **1.** Tranz. A cere cuiva în mod stăruitor un serviciu, o favoare etc. ○ Expr. *A-şi ruga moartea* = a-şi dori moartea. **2.** Tranz. A pofti, a invita. **3.** Refl. A cere voie (pentru a face ceva). ○ Expr. *Mă rog* = formulă care nu are un sens propriu, însemnînd uneori „dacă vrei, cum vrei". **4.** Refl. (În practicile religioase) A adresa o rugăciune divinităţii.

rúgă, *rugi*, s.f. || Din *rugă* || **1.** Rugăminte. **2.** Rugăciune.

rugăciúne, *rugăciuni*, s.f. || Lat. *rogatio, -onis* || Cerere, mulţumire sau laudă adusă de credincioşi divinităţii; rugă **(2).**

rugămínte, *rugăminţi*, s.f. || Din *ruga* || Cerere (stăruitoare) adresată cuiva pentru a obţine un ajutor, o favoare etc.; rugă **(1).**

rugătór, -oáre, *rugători, -oare*, adj. || Din *ruga* || (Adesea adverbial) Care cere cu stăruinţă; care exprimă o rugăminte.

rúgbi s.n. || Din engl., fr. *rugby* || Joc sportiv asemănător cu fotbalul, care se dispută între două echipe alcătuite fiecare din cîte 15 jucători şi în care mingea, de formă ovală, poate fi jucată atît cu mîna, cît şi cu piciorul. || Scris şi: *rugby*.

rugbíst, *rugbişti*, s.m. || Din *rugbi* || Jucător de rugbi.

rugináre, *ruginări*, s.f. || De la *rugină* || Mic arbust otrăvitor, cu frunze persistente, pieloase şi cu flori albe sau roşietice dispuse în raceme. Creşte sporadic prin mlaştini şi turbării.

rugínă, *rugini*, s.f. || Cf. lat. *aerugo, -inis* || **1.** Substanţă brună-roşcată, formată pe obiectele de fier prin oxidarea acestora în mediu umed. **2.** Obiect vechi, deteriorat. ● (Fig.) Mentalitate înapoiată, învechită; persoană cu astfel de mentalitate. **3.** Boală infecţioasă a plantelor, cauzată de ciuperci microscopice. **4.** Plantă erbacee înaltă de 40—80 cm, cu tulpina striată, lipsită de frunze, şi cu flori verzui, dispuse în inflorescenţe. Creşte în locuri umede.

ruginí, *ruginesc*, vb. IV. || Din *rugină* || **1.** Intranz. (Despre obiecte de fier) A prinde rugină **(1),** a se acoperi cu rugină. **2.** Intranz. (Despre plante, frunze) A fi atacat de rugină **(3). 3.** Refl. (Fig.) A se învechi, a se perima, a nu mai fi actual.

ruginíre, *ruginiri*, s.f. Faptul de *a (se) rugini*.

ruginít, -ă, *ruginiţi, -te*, adj. **1.** Acoperit, ros de rugină **(1);** (fig.) vechi, uzat. ● (Despre voce, glas) Dogit, răguşit. **2.** (Despre plante) Atacat de rugină **(3). 3.** (Fig.; despre persoane sau despre mentalitatea lor) Învechit, înapoiat.

ruginitúră, *ruginituri*, s.f. || Din *rugini* || Obiect ruginit; *p. ext.* lucru vechi, uzat, lipsit de valoare.

ruginíu, -íe, *ruginii*, adj. || Din *rugină* || De culoarea ruginii **(1);** brun-roşcat.

ruginós, -oásă, *ruginoşi, -oase*, adj. || Din *rugină* || (Înv. şi pop.) Ruginit.

rugós, -oásă, *rugoşi, -oase*, adj. || Din fr. *rugueux* || Care prezintă rugozitate; aspru.

rugozitáte, *rugozităţi*, s.f. || Din fr. *rugosité* || Însuşire a suprafeţei unui corp solid de a avea mici asperităţi. ● Mică ridicătură, de formă neregulată, apărută pe suprafaţa unui obiect.

ruín, *ruini*, s.m. || Cf. scr. *rujno* || Plantă erbacee cu tulpina înaltă pînă la 1 m, acoperită cu peri, cu flori liliachii-roşietice, rareori albe, dispuse în capitule. Creşte în regiunea montană.

ruiná, *ruinez*, vb. I. Refl. și tranz. || Din lat. *ruinare*, fr. *ruiner* || **1.** (A (se) preface în ruină, a (se) dărăpăna. **2.** (Fig.) A-și pierde (sau a face pe cineva să-și piardă) averea; a (se) distruge, a sărăci sau a face pe cineva să sărăcească. ● A(-și) distruge sănătatea.

ruináre, *ruinări*, s.f. Acțiunea de *a (se) ruina;* transformare în ruină, degradare. ● Sărăcire.

ruinát, -ă, *ruinați, -te*, adj. **1.** Prefăcut în ruină, dărăpănat. **2.** (Fig.) Sărăcit, scăpătat.

ruínă, *ruine*, s.f. || Din fr. *ruine*, lat. *ruina* || **1.** Ceea ce a rămas dintr-o construcție dărîmată. **2.** Pierdere a averii sau a sănătății.

ruinătór, -oáre, *ruinători, -oare*, adj. || Din *ruina* || Care ruinează, distrugător.

ruj, *rujuri*, s.n. || Din fr. *rouge* || Preparat cosmetic, de diferite nuanțe de roșu, folosit pentru colorarea buzelor.

rujá, *rujez*, vb. I. Refl. || Din *ruj* || A-și da cu ruj pe buze.

rújă, *ruje*, s.f. || Din bg., scr. *ruža* || **1.** (Reg.) Trandafir. ● Măceș. **2.** Plantă erbacee cu frunze cărnoase și flori galbene-purpurii, cu miros de trandafir, care crește pe stînci în regiunile muntoase. ● (Fig.; pop.) Roșeață în obraji.

rujeólă, *rujeole*, s.f. || Din fr. *rougeole* || Infecție virotică contagioasă care apare la copii, caracterizată printr-o erupție de pete roșii pe piele și pe mucoase; (reg.) pojar **(3),** cori.

rulá, *rulez*, vb. I. || Din fr. *rouler* || **1.** Tranz. A înfășura ceva în formă de sul. **2.** Intranz. (Despre filme) A fi proiectat pe ecran. **3.** Intranz. (Despre vehicule) A se deplasa prin rostogolirea roților sau a rolelor pe o cale fixă, sub acțiunea unei forțe de propulsie. **4.** Tranz. A pune fonduri, capital în circuitul economic. **5.** Tranz. A întinde și a netezi o suprafață prin apăsare cu un obiect în rostogolire.

ruládă, *rulade*, s.f. || Din fr. *roulade* || **1.** Prăjitură făcută dintr-o foaie de aluat umplută cu dulceață, cu cremă etc. și înfășurată în formă de sul. **2.** Fel de mîncare preparat din mușchi de vacă sau de porc umplut cu tocătură, ouă fierte etc. și rulat.

ruláj, *rulaje*, s.n. || Din fr. *roulage* || Faptul de a rula. ● Circulație a fondurilor de producție, a capitalului etc.

rulánt, -ă, *rulanți, -te*, adj. || Din fr. *roulant* || (Despre sisteme tehnice) Care se poate deplasa prin rulare. ○ *Material r.* = totalitatea locomotivelor și vagoanelor care circulă pe liniile de cale ferată.

rulâre, *rulări*, s.f. Acțiunea de *a rula;* deplasare prin rostogolire sau cu ajutorul roților. ● Proiectare a unui film pe un ecran cinematografic.

rulétă, *rulete*, s.f. || Din fr. *roulette* || **1.** Instrument format dintr-o panglică gradată, de oțel sau din material textil, care se poate strînge în jurul unui ax, folosită la măsurarea distanțelor. **2.** Mic instrument format dintr-o rotiță de metal cu marginea dințată, care se folosește la desenarea tiparelor pe materiale textile, la tăierea aluatului etc. **3.** Numele unui joc de noroc și a instalației la care se joacă.

rulíu, *ruliuri*, s.n. || Din fr. *roulis* || Mișcare alternativă de înclinare a unei nave în jurul axei sale longitudinale, cînd direcția de înaintare a navei este paralelă cu valurile.

rulmént, *rulmenți*, s.m. || Din fr. *roulement* || Organ de mașină constituit din două inele concentrice, separate prin bile sau role, care servește la ghidarea fusurilor de arbori sau de osii. Prin acest sistem frecarea de alunecare se transformă în frecare de rostogolire, micșorîndu-se astfel rezistența la frecare.

rulótă, *rulote*, s.f. || Din fr. *roulotte* || Vehicul cu două roți remorcat de un autoturism și dotat cu cele necesare unei mici camere de locuit.

rulóu, *rulouri*, s.n. || Din fr. *rouleau* || **1.** Obiect în formă de sul. **2.** Piesă cilindrică avînd o mișcare de rotație în timpul lucrului și suportînd o greutate, folosită la transportoare, la rularea unui sistem tehnic pe o cale etc. ● Sul subțire de lemn pe care se înfășoară transperantul de la ferestre; *p. ext*, transperant, jaluzea. **3.** Cilindru cu greutate mare al compresoarelor rutiere; tăvălug de compresor. **4.** Pieptănătură femeiască, cu părul înfășurat în formă de sul.

rumân s.m. v. **român.**

rumânésc, -eáscă adj. v. **românesc.**

rúmbă, *rumbe*, s.f. || Din fr., sp. *rumba* || Numele unui dans de origine cubaneză devenit, în jurul anului 1930, dans de salon.

rumegá, *rúmeg*, vb. I. || Lat. *rumigare* || **1.** Intranz. (Despre animale) A mesteca a doua oară hrana întoarsă din stomac. **2.** Tranz. A mesteca ceva în gură. **3.** Tranz. (Fig.) A medita îndelung asupra unui lucru. *Rumegă vorba ca oaia iarba* (Pop.).

rumegát s.n. Acțiunea de *a rumega.*

rumegătór, -oáre, *rumegători, -oare*, adj. || Din *rumega* || (Despre animale) Care rumegă. ● (Substantivat, f. pl.) Subordin de mamifere erbivore care au conformația dinților și stomacul adaptate pentru rumegat; (și la sg.) animal din acest subordin (ex. oaia, cămila, bovinele).

rumegúș s.n. || Din *rumega* || Deșeuri de lemn, asemănătoare cu tărîțele, provenite din tăierea lemnelor cu ferăstrăul.

rumeiór, -oáră, *rumeiori, -oare*, adj. Diminutiv al lui *rumen*[2].

rúmen[1], *rumene*, s.n. || Din fr. *rumen* || Cel mai mare compartiment al stomacului rumegătoarelor, în care se macerează alimentele; ierbar[2].

rúmen[2]**, -ă,** *rumeni, -e*, adj. || Din sl. *rumĕnŭ* || (Despre obraji sau buze) Care bate în roșu; (despre persoane) cu fața îmbujorată. ● (Despre fructe și preparate alimentare) Care a căpătat o culoare roșiatică, sub acțiunea soarelui sau a focului.

rumeneálă, (2), *rumenele*, s.f. || Din *rumeni* || **1.** Culoare rumenă, roșeață. **2.** (Pop.) Fard, dresuri.

rumení, *rumenesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din *rumen*[2] || A deveni sau a face să devină rumen, a (se) colora în roșu. ● Refl. A se farda.

rumenire, *rumeniri*, s.f. Acțiunea de *a (se) rumeni*, de a deveni rumen.

rumenit, -ă, *rumeniți, -te*, adj. **1.** Rumen[2]. **2.** (Pop.) Fardat.

rumeniu, -ie, *rumenii*, adj. || Din *rumen*[2] || Roșiatic. *Lumina lunii se schimbă în polei rumeniu* (Delavrancea).

rúmmy [Pr.: rómi] s.n. || Din fr., engl. *rummy* || Joc de societate cu cărți sau cu mici plăci de piatră, de material plastic etc., marcate cu cifre de diferite culori.

rumoáre, *rumori*, s.f. || Din fr. *rumeur* || Zgomot surd de voci (exprimînd nemulțumire).

rúmpe vb. III v. **rupe.**

runc, *runcuri*, s.n. || Lat. *runcus* || Loc curățat de arbori pentru a putea fi cultivat sau folosit ca pășune; curătură.

rúndă, *runde*, s.f. || Din germ. *Runde*, fr. *round* || Fiecare dintre reprizele unei competiții sportive (de box, de lupte etc.). ● Fiecare dintre seriile de partide din cadrul unui turneu de șah, în cursul căruia un participant joacă o singură dată.

rúne s.f. pl. || Din germ. *Runen*, fr. *runes* || Caracterele grafice ale celor mai vechi alfabete germanice și scandinave.

rúnic, -ă, *runici, -ce*, adj. || Din germ. *runisch*, fr. *runique* || Privitor la rune; (despre texte, inscripții) scris cu rune.

rúpe, *rup*, vb. III. || Lat. *rumpere* || **1.** Tranz. și refl. A (se) desface în bucăți, a (se) fragmenta; a (se) fractura. ○ Expr. *A i se rupe cuiva inima* (sau *sufletul*) = a produce cuiva sau a simți o mare durere. ● A-și fractura o mînă, un picior etc. ○ Expr. *A-și rupe gîtul* = a-și pierde viața sau cinstea, averea. *A-și rupe pieptul* = a-și obosi plămînii vorbind, strigînd, cîntînd. **2.** Tranz. A întrerupe, a curma. ○ Expr. *A rupe prețul* (sau *tîrgul*) = a cădea de acord asupra prețului. *A o rupe cu cineva* (sau *cu ceva*) = a pune capăt unei legături, unei situații, unui obicei etc. **3.** Tranz. A distruge (prin întrebuințare). **4.** Tranz. A sfîșia. **5.** Tranz. A smulge, a desprinde din locul unde era fixat. ○ Expr. *A rupe cuiva urechile* = a pedepsi pe cineva trăgîndu-l de urechi. *A-și rupe de la gură* = a se lipsi de strictul necesar în folosul altuia. **6.** Refl. și tranz. A (se) depărta, a (se) desprinde de cineva. ○ *A rupe rîndurile* = a se împrăștia. **7.** Tranz. (Fam.) A se exprima cu greu într-o limbă străină. || Și: **rúmpe** vb. III.

rúpere, *ruperi*, s.f. Acțiunea de *a (se) rupe*. ○ *Rupere de nori* = ploaie torențială. ● Distrugere a continuității unui corp sau a unui material solid sub acțiunea unei solicitări mecanice.

rupéstru, -ă, *rupești, -stre*, adj. || Din fr. *rupestre*. Cf. lat. *rupes* „stîncă, peșteră" || **1.** (Despre plante) Care crește pe stînci. **2.** (Despre locuințele din epoca primitivă) Amenajat, făcut în stîncă. ○ *Artă rupestră* = desen, pictură sau sculptură făcută pe stînci sau pe pereții peșterilor.

rúpie, *rupii*, s.f. || Din fr. *roupie* || Unitate a sistemului monetar în India (și în alte țări din Asia).

rupt[1] s.n. Faptul de *a (se) rupe*. ○ *Cu ruptul* = cu ridicata. *În ruptul capului* = cu nici un preț. *Pe rupte* = din toate puterile; cu mare intensitate.

rupt[2]**, -ă,** *rupți, -te*, adj. **1.** Făcut bucăți; lipsit de continuitate, desfăcut, stricat; (despre obiecte de îmbrăcăminte) ros, uzat. **2.** Smuls, desprins cu forța dintr-un loc. **3.** Înstrăinat de...

ruptór, *ruptoare*, s.n. || Din fr. *rupteur* || Aparat care deschide și menține deschis un circuit electric, sub acțiunea (și pe durata exercitării) unei comenzi din exterior.

ruptúră, *rupturi*, s.f. || Din *rupt*[2] || **1.** Faptul de a se rupe. **2.** Locul unde un obiect este rupt; surpătură de teren. ○ *R. de pantă* = loc de unde pornește brusc panta unui deal sau a unui munte. **3.** Bucată ruptă din ceva; zdreanță.

rurál, -ă, *rurali, -e*, adj. || Din fr. *rural* || De la sat; sătesc.

rus, -ă, *ruși, -se*, s.m. și f. adj. || Din rus. *rus'* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune pe teritoriul R.S.F.S. Ruse. **2.** Adj. Care se referă la Rusia, la R.S.F.S. Rusă sau la populația ei; rusesc. ● (Substantivat, f.) Limbă, din grupul limbilor slave de răsărit, vorbită de ruși.

rusálcă, *rusalce*, s.f. || Din sl. *rusalka* || (În mitologia slavă) Duh al rîurilor, lacurilor, pădurilor și cîmpiilor.

rusálie, *rusalii*, s.f. || Din sl. *rusalija* || **1.** (La pl.) Sărbătoare religioasă creștină care se prăznuiește la 50 de zile după Paști. **2.** (În mitologia populară; la pl.) Ființe fantastice asemănătoare cu ielele. **3.** (Entom.) Efemeră.

ruscúță, *ruscuțe*, s.f. Numele unor specii de plante erbacee din familia ranunculaceelor, cu flori divers colorate, dintre care unele se folosesc în industria farmaceutică.

rusésc, -eáscă, *ruseşti*, adj. || Din *rus* || Care se referă la ruși, caracteristic rușilor.

ruséște adv. || Din *rus* || În felul rușilor; în limba rusă.

rusoáică, *rusoaice*, s.f. || Din *rus* || Femeie care face parte din poporul rus.

rustémul s.n. art. || Cf. n. pr. *Rüstem* || Numele unui dans popular românesc răspîndit în Cîmpia Dunării; melodie după care se execută acest dans.

rústic, -ă, *rustici, -ce*, adj. || Din fr. *rustique*, lat. *rusticus* || De la țară; cîmpenesc. ● Care imită anumite aspecte ale vieții de la țară. ● (Fig.) Simplu, nemeșteșugit.

rușfét, *ruşfeturi*, s.n. || Din tc. *rüşvet* || (Înv.) **1.** Mită. **2.** Obligație suplimentară în muncă sau în produse, pe care țăranii trebuiau să o presteze în trecut moșierilor.

rușiná, *rușinez*, vb. I. || Din *rușine* || **1.** Refl. A-i fi cuiva rușine, a se jena, a se sfii. **2.** Tranz. A face ca cineva să se simtă jenat; a batjocori.

rușináre s.f. Faptul de *a (se) rușina*; sfială, rușine. ● Batjocorire, umilire.

rușinát, -ă, *rușinați, -te*, adj. Cuprins de rușine; jenat.

rușíne s.f. || Cf. lat. *roseus* || **1.** Sentiment de jenă provocat de o greșeală sau de un insucces. ○ *Fără rușine* = fără jenă, cu obrăznicie. ○

Expr. *A muri de ruşine* sau *a-i plesni cuiva obrazul de ruşine*, se spune cînd cineva se simte foarte ruşinat. **2.** Rezervă, modestie; sfială; timiditate. **3.** Ocară, batjocură. **4.** Necinste, dezonoare. ○ Expr. *A fi* (sau *ea rămîne, a se face) de ruşine* = a ajunge într-o situaţie umilitoare, jenantă; a ajunge de batjocură.

ruşinós, -oásă, *ruşinoşi, -oase*, adj. || Din *ruşine* || **1.** Care se ruşinează uşor; sfios, timid. **2.** Care cauzează ruşine, dezonoare.

ruşulíţă, *ruşuliţe*, s.f. || Din *roşu* || Plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina şi frunzele acoperite cu peri lungi şi cu flori roşii-portocalii. Creşte în regiunile de munte.

rut s.n. || Din fr. *rut* || Stare fiziologică la unele animale, caracterizată printr-o intensificare a activităţii sexuale de împerechere.

rútă[1], *rute*, s.f. || Din fr. *route* || Drum urmat de un vehicul; traseu.

rútă[2], *rute*, s.f. || Lat. *ruta* || (Bot.) Virnanţ.

ruteán, -ă, *ruteni, -e*, s.m. şi f., adj. || Din germ. *Ruthene* || **1.** S.m. şi f. Nume dat ucrainenilor din fosta Austro-Ungarie. **2.** Adj. Care aparţine rutenilor **(1)**, privitor la ruteni.

ruténiu s.n. || Din fr. *ruthénium*, de la n. pr. *Ruthenia* „Rusia" || Metal cenuşiu din familia platinei, cu duritate foarte mare.

rutiér, -ă, *rutieri*, -e, adj. || Din fr. *routier* || Care se referă la drumuri şi la şosele; care ţine de transportul sau de circulaţia pe drumuri şi şosele: *transport rutier; vehicul rutier*.

rutinát, -ă, *rutinaţi, -te*, adj. || Din *rutină* || Cu experienţă, priceput, versat.

rutínă[1] s.f. || Din fr. *routine* || Abilitate cîştigată în urma unei practici îndelungate; (depr.) obişnuinţă de a acţiona totdeauna în acelaşi fel. ● Totalitatea atitudinilor, deprinderilor, prejudecăţilor considerate ca fiind un obstacol în calea noului, a progresului.

rutínă[2] s.f. || Din fr. *rutine* || Substanţă chimică naturală prezentă în tulpinile şi în florile unor plante şi utilizată în tratamentul hipertensiunii arteriale, ca diuretic, antihemoragic etc.

rutişór, s.m. || Din *rută[2]* || Nume dat unor specii de plante erbacee din familia ranunculaceelor, cu frunze alterne, flori dispuse în racem şi fructe nucule.

S

s s.m. invar. A douăzeci şi doua literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană fricativă dentală surdă.

sabát, *sabaturi*, s.n. || Din fr. *sabbat*, lat. *sabbatum* (provenit, prin greacă, din ebr. *šabbat* „repaus") || **1.** Sîmbătă, ziua de odihnă la mozaici şi la unii sectanţi creştini. **2.** Adunare de vrăjitoare care, potrivit unor legende medievale, avea loc sîmbăta la miezul nopţii. **3.** (Fig.) Gălăgie mare, hărmălaie.

sábie, *săbii*, s.f. || Din sl. *sabija* || Armă tăioasă formată dintr-o lamă lungă de oţel, ascuţită la vîrf şi pe una dintre laturi şi fixată într-un mîner. ○ Expr. *Sabia lui Damocle* = pericol mare care ameninţă permanent pe cineva. *A trece prin foc şi sabie* (sau *prin ascuţişul săbiei*) = a ucide (în masă), a nimici, a pustii. ● Armă sportivă formată dintr-o lamă elastică cu gardă şi mîner, folosită în scrimă. ● Probă sportivă, din cadrul scrimei, care se practică cu această armă.

sábiţă, *sabiţe*, s.f. || Din bg. *sabica* || Peşte teleostean din familia ciprinidelor, lung de 25—30 cm, cu corpul turtit lateral.

sablá, *sablez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *sabler* (< *sable* „nisip") || A curăţa de impurităţi o suprafaţă metalică prin împroşcare cu granule de nisip sau de fontă.

sabórd, *sabords*, s.n. || Din fr. *sabord* (de la *bord*) || Deschizătură în pereţii laterali ai unei nave, folosită pentru aerisire, pentru descărcarea şi încărcarea mărfurilor, pentru scurgerea rapidă a apei adunate pe puntea superioară etc.

sabordá, *sabordez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *saborder* || A efectua operaţia de sabordaj.

sabordáj, *sabordaje*, s.n. || Din fr. *sabordage* || Scufundarea intenţionată a unei nave de către propriul echipaj, pentru a nu fi capturată de inamic.

sabót, *saboţi*, s.m. || Din fr. *sabot* || **1.** (Mai ales la pl.) Încălţăminte făcută dintr-o singură bucată de lemn scobit sau dintr-o talpă de lemn cu faţă de piele groasă. **2.** Piesă de metal sau de lemn cu care se efectuează frînarea unui autovehicul, a unei maşini-unelte etc., prin apăsare pe o roată. ● Dispozitiv montat pe una dintre cele două şine de cale ferată în scopul frînării vagoanelor. **3.** Îmbrăcăminte metalică fixată pe vîrful unui pilon de lemn sau de beton pentru ca acesta să pătrundă mai uşor în pămînt fără a se strivi.

sabotá, *sabotez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *saboter* || A împiedica intenţionat desfăşurarea normală a unei acţiuni, a unui proces de producţie etc.

sabotáj, *sabotaje*, s.n. || Din fr. *sabotage* || Acţiunea de a sabota.

sabotór, -oáre, *sabotori*, *-oare*, s.m. şi f. || Din fr. *saboteur* || Persoană care sabotează, care comite acte de sabotaj.

sac, *saci*, s.m. || Lat. *saccus* || **1.** Obiect confecţionat din pînză, din hîrtie rezistentă, din material plastic etc., folosit pentru a păstra sau a transporta cereale ori alte produse; conţinutul unui astfel de obiect. ○ Expr. *A da de fundul sacului* = a sărăci. *A dezlega sacul* = a se destăinui. **2.** Geantă mare de pînză, de piele etc. în care se pun lucrurile necesare pentru o călătorie. **3.** Unealtă de pescuit făcută dintr-o reţea de sfoară în formă de sac **(1). 4.** *Sac polinic* = fiecare dintre compartimentele din antera staminei, în care se formează polenul. *Sac aerian* = organ în formă de sac **(1),** caracteristic păsărilor, care menţine ritmul de respiraţie al acestora în timpul zborului.

sacá, *sacale*, s.f. || Din tc. *saka* [*fıcısı*] „butoiul sacagiului" || Butoi aşezat pe un cadru cu două sau patru roţi, cu care se transporta în trecut apa de la fîntînă sau de la rîu.

sacadát, -ă, *sacadaţi*, *-te*, adj. || Din fr. *saccadé* || (Despre mişcări, sunete etc.; adesea adverbial) Cu întreruperi scurte şi dese; intermitent.

sacagíu, *sacagii*, s.m. || Din *saca* || Persoană care transporta apă cu sacaua, pentru a o vinde. ○ Expr. *A vinde apă la sacagiu* = a încerca să dai cuiva un lucru pe care îl are din belşug; a încerca să înveţi pe cineva mai priceput decît tine.

sacerdót, *sacerdoţi*, s.m. || Din it. *sacerdote*, lat. *sacerdos*, *-otis* || (Livr.) Preot.

sacerdotál, -ă, *sacerdotali*, *-e*, adj. || Din fr. *sacerdotal*, lat. *sacerdotalis* || (Livr.) Preoţesc; *p. ext.* sacru; solemn.

sacerdóţiu s.n. || Din lat. *sacerdotium* || (Livr.) Rang, demnitate de preot; (fig.) chemare, misiune. ● Cler, preoţime.

sacíz s.n. || Din tc. *sakız* || (Chim.) Colofoniu.

sacnasíu, *sacnasie*, s.n. || Din tc. *şahnişin*, prin ngr. || (Înv.) **1.** Încăpere mică la catul de sus al caselor domneşti şi boiereşti, scoasă în

afara faţadei şi închisă printr-un geamlîc. **2.** Cameră de aşteptare în casele boiereşti.

sacóşă, *sacoşe*, s.f. || Din fr. *sacoche* || Plasă sau săculeţ folosit pentru tîrguieli.

sacóu, *sacouri*, s.n. || Din germ. *Sakko* || Haină bărbătească; veston.

sacrál, -ă, *sacrali, -e*, adj. || Din germ. *sakral*. Cf. lat. *sacrum* „sacru" || (Anat.) Care se referă la sacrum, care aparţine osului sacru.

sacraméntal, *sacramente*, s.n. || Din lat. *sacramentum*, fr. *sacrement* || (În religia catolică) Nume dat fiecăreia dintre cele şapte taine bisericeşti.

sacramentál, -ă, *sacramentali, -e*, adj. || Din lat. *sacramentalis*, fr. *sacramentel* || Care se referă la tainele bisericeşti; *p. ext.* solemn.

sacrificá, *sacrific*, vb. I. Tranz. || Din lat. *sacrificare*, fr. *sacrifier* || **1.** A renunţa la cineva sau la ceva în favoarea cuiva; (refl.) a se devota pînă la jertfirea de sine. **2.** A ucide animale în scopuri ştiinţifice sau utilitare. ● (În antichitate) A înjunghia animale, ca prinos adus divinităţii.

sacrificáre s.f. Acţiunea de *a (se) sacrifica*.

sacrificát, -ă, *sacrificaţi, -te*, adj. Jertfit. ● Ucis pentru hrana oamenilor sau pentru scopuri ştiinţifice. ● (În antichitate) Ucis ca prinos adus divinităţii.

sacrificiu, *sacrificii*, s.n. || Din lat. *sacrificium*, fr. *sacrifice* || **1.** Renunţare de bună voie la ceva (preţios), pentru binele sau în interesul cuiva sau a ceva; jertfă. ● Jertfire de sine. **2.** Ofrandă rituală adusă unei divinităţi, care constă în jertfirea unei fiinţe.

sacrilégiu, *sacrilegii*, s.n. || Din lat. *sacrilegium*, fr. *sacrilège* || Profanare a lucrurilor considerate sfinte sau care trebuie respectate; pîngărire.

sacristíe, *sacristii*, s.f. || Din lat. *sacristia*, fr. *sacristie* || Încăpere în bisericile catolice (sau clădire specială) în care se păstrează obiectele de cult şi veşmintele preoţeşti.

sacrosánct, -ă, *sacrosancţi, -te*, adj. || Din lat. *sacrosanctus* || (Astăzi de obicei emfatic) Sfînt, sacru; *p. ext.* intangibil, inviolabil.

sácru[1] s.n. v. **sacrum.**

sácru[2]**, -ă,** *sacri, -e*, adj. || Din lat. *sacer, -cra, -crum* || Care are caracter religios; care ţine de religie; sfînt. ○ *Foc sacru* = vocaţie, talent. ● Care inspiră sentimente de veneraţie.

sácrum s.n. || Din fr. *sacrum*, lat. [*os*]*sacrum* || Os triunghiular situat în partea inferioară a coloanei vertebrale, care, împreună cu oasele pelviene, formează bazinul. || Şi: **sácru** s.n.

sad, *saduri*, s.n. || Din sl. *sadŭ* || (Înv.) Plantaţie de pomi fructiferi; livadă. ● Vie plantată de curînd. ● Răsad.

sádă, *sade*, s.f. || Din *sad* || (Reg.) Butaş de salcie, utilizat pentru plantări.

sadeá adj. invar. || Din tc. *sade* || **1.** De un singur fel, neamestecat, pur, curat; simplu. ● (Adverbial) Cu totul, în întregime, complet. **2.** Veritabil, autentic, adevărat. *Hărnicie fără omenie e sadea neomenie* (Delavrancea).

sádic, -ă, *sadici, -ce*, adj. || Din fr. *sadique* || (Adesea substantivat) Care chinuieşte pe alţii din plăcerea bolnăvicioasă de a-i vedea suferind; (despre caracterul sau acţiunile, manifestările oamenilor) plin de sadism, crud.

sádină, *sadine*, s.f. || Din bg. *sadina* || Plantă erbacee din familia gramineelor, înaltă pînă la 1 m, cu frunze păroase şi cu spiculeţe violete sau gălbui.

sadísm s.n. || Din fr. *sadisme*, de la numele scriitorului francez *(de) Sade*, din cauza erotismului crud din romanele sale || Plăcere bolnăvicioasă de a pricinui suferinţe altora; perversiune sexuală manifestată prin plăcerea de a provoca partenerului suferinţe fizice sau morale.

saduchéu, *saduchei*, s.m. || Din lat. *Sadducaei* || Adept al unui partid clerical mozaic (mijlocul sec. 2 î.e.n.—70 e.n.) care era alcătuit mai ales din bogătaşi.

safé s.n. v. **seif.**

saféu s.n. v. **seif.**

safián s.n. v. **saftian.**

sáfic, -ă, *safice*, adj. || Din fr. *saphique*, lat. *sapphicus* || *Vers safic* = vers alcătuit din 11 silabe, folosit în poezia lirică greacă şi latină, atribuit poetei Sapho.

săfír, *safire*, s.n. || Din fr. *saphir*, lat. *saphirus* || Varietate de corindon transparent, de culoare albastră, întrebuinţată ca piatră preţioasă.

safísm s.n. || Din fr. *saphisme*, de la n. pr. *Sapho*, poetă din Grecia antică || (Med.) Lesbianism.

safrán, *safranuri*, s.n. || Din fr. *safran* || (Nav.) Piesă componentă a cîrmei, asupra căreia se exercită presiunea apei cînd se realizează întoarcerea navei.

safteá s.f. || Din tc. *siftah* (dial. *sefte*) || (Pop. şi fam.) Prima vînzare pe care o face un negustor dintr-o marfă nouă sau la începutul unei zile, al unei săptămîni etc. ● (Fig.) Prima întrebuinţare a unui lucru.

saftián, *saftianuri*, s.n. || Din tc. *sahtiyan* || Piele fină de oaie, de viţel sau de capră, vopsită în diferite culori, din care se fac articole de marochinărie şi de galanterie. || Şi: **safián** s.n.

sága s.f. || Din germ. *Saga*, cuv. nordic vechi || Nume dat povestirilor specifice vechii literaturi scandinave (sec. 10—14), în care sînt relatate evenimente din istoria Islandei, împletite cu elemente din mitologia nordică.

sagáce, *sagaci, -ce*, adj. || Din fr. *sagace*, lat. *sagax, -acis* „care are simţurile foarte dezvoltate" || (Livr.) Ager la minte, perspicace.

sagacitáte s.f. || Din fr. *sagacité*, lat. *sagacitas, -atis* || (Livr.) Însuşirea de a înţelege uşor şi repede, agerime de minte, perspicacitate.

ságnă, *sagne*, s.f. || Din scr. *sadno* || Rană pe spinarea calului, produsă de şa sau de hamuri. ● Cicatrice rămasă după marcarea unui animal cu fierul roşu.

sagó s.n. || Din fr. *sagou*, port. *sagu* (împrumutat din malaieză) || Produs alimentar sub formă de praf sau de grăuncioare, extras din măduva sagotierului, şi care se consumă fiert în supă sau în lapte. || Şi: **sagu** s.n.

sagotiér, *sagotieri*, s.m. || Din fr. *sagoutier* || Nume dat mai multor specii de palmieri, care

crește în Asia, Africa, America tropicală. Din măduva trunchiului se extrage sago.

sagú s.n. v. **sago.**

saiá[1], *saiele*, s.f. Cusătură cu împunsături rare, cu ajutorul căreia se asamblează provizoriu detaliile de îmbrăcăminte.

saiá[2], *saiele*, s.f. || Din tc. *saye* „umbră" || (Reg.) Saivan **(1).**

saiá[3], *saiele*, s.f. || Din tc. *saya* || (Înv. și pop.) Țesătură (subțire) de lînă. • Îmbrăcăminte confecționată din astfel de țesătură.

saiván, *saivane*, s.n. || Din tc. *sayvan* || **1.** Adăpost de iarnă pentru oi sau pentru vite. **2.** (Înv.) Cort deschis, asemănător cu un baldachin, destinat domnitorului sau înalților demnitari.

salahór, *salahori*, s.m. || Din tc. *salahur* || (Ieșit din uz) Muncitor necalificat, plătit cu ziua, care lucra la construcții de case, la șosele etc.

salahoríe s.f. || Din *salahor* || (Ieșit din uz) Starea de salahor; *p. ext.* muncă grea.

salám, *salamuri*, s.n. || Din tc., bg. *salam.* Cf. fr. *salami* || Produs alimentar din carne tocată, pregătit în formă de cîrnat (mai gros), de obicei afumat și uscat pentru a se putea conserva.

salamaléc, *salamalecuri*, s.n. || Din tc. *selâmaleyküm* (provenit din arabă și însemnînd „pace asupra ta") || Formulă de salut folosită de mahomedani; închinăciune, temenea (care însoțește această formulă).

salamándră, *salamadre*, s.f. || Din fr. *salamandre*, lat. *salamandra* || Specie de batracian asemănător cu șopîrla, cu pielea de culoare neagră pătată cu galben, care secretă o substanță iritantă cu rol protector. Trăiește în nordul Africii, în sudul și în centrul Europei.

salamúră s.f. v. **saramură.**

salár s.n. v. **salariu.**

salariát, -ă, *salariați, -te*, adj., s.m. și f. || Din fr. *salarié* || **1.** Adj., s.m. și f. (Lucrător, angajat) plătit cu salariu. **2.** Adj. (Despre muncă) Plătită cu salariu.

saláriu, *salarii*, s.n. || Din fr. *salaire*, lat. *salarium* || Sumă de bani primită regulat de un angajat în schimbul muncii prestate; leafă; retribuție. || Și: **salár** s.n.

salarizá, *salarizez*, vb. I. Tranz. || Din *salariu* || A retribui un angajat prin salariu.

salátă, *salate*, s.f. || Din ngr. *salata* || **1.** Plantă legumicolă din familia compozitelor, cultivată pentru frunzele sale mari, care se consumă în stare verde. **2.** Preparat culinar făcut din anumite legume, crude sau fierte, cu adaos de oțet și untdelemn, care se servește ca aperitiv sau ca garnitură. *S. de fructe* = desert făcut din fructe tăiate mărunt, presărate cu zahăr și stropite cu rom, coniac sau vin.

salatiéră, *salatiere*, s.f. || Din ngr. (pop.) *salatiera* || Vas de porțelan, de sticlă etc. în care se servește salata. • Serviciu de masă format dintr-un suport cu sticluțe pentru untdelemn și oțet și cu solnițe pentru sare și piper.

sálă, *săli*, s.f. || Din fr. *salle* || **1.** Încăpere spațioasă destinată spectacolelor, întrunirilor, întîlnirilor sportive etc. • Totalitatea persoanelor reunite într-o sală **(1). 2.** Coridor, antreu, vestibul.

salbándă, *salbande*, s.f. || Din germ. *Sahlband* || (Geol.) Zona de contact dintre un filon și roca înconjurătoare.

sálbă, *salbe*, s.f. || Lat. *subalba* || **1.** Podoabă care se poartă la gît, alcătuită dintr-unul sau din mai multe șiraguri de monede, mărgele etc. **2.** *Salbă-moale* = arbust înalt pînă la 6 m, cu flori verzi-gălbui și cu fructe capsule roșii, din al cărui lemn se prepară un cărbune fin folosit la desen. *Salbă-rîioasă* = arbust înalt de 1—3 m, cu flori mici, de culoare brună și cu fructe capsule. Scoarța rădăcinilor conține gutapercă. Crește în pădurile din regiunile de cîmpie și coline.

sálcă, *sălci*, s.f. || Din *salcie*[1] || Varietate de salcie[1], cu ramuri foarte flexibile.

sálce[1] s.f. Plantă erbacee exotică din familia liliaceelor, cu tulpina agățătoare și cu flori dispuse în umbele; rădăcina acestei plante, cu utilizări în medicină. || Și: **sálcie** s.f.

sálce[2] s.f. v. **salcie.**

sálcie[1], *sălcii*, s.f. || Lat. *salix, -icis* || Numele mai multor specii de arbori și de arbuști, cu ramuri lungi, subțiri și mlădioase, cu flori grupate în amenți cilindrici, cu lemnul ușor și moale, întrebuințat la fabricarea chibriturilor. Scoarța conține salicilină. ○ *S. pletoasă* (sau *plîngătoare)* = varietate de salcie cu ramuri lungi, flexibile, aplecate în jos. || Și: **sálce** s.f.

sálcie[2] s.f. v. **salcie.**

salcîm, *salcîmi*, s.m. || Din tc. *salkım* || Arbore melifer din familia leguminoaselor, înalt pînă la 30 m, cu lemnul tare, cu frunze compuse și flori albe, frumos mirositoare, dispuse în ciorchini. Este cultivat în plantații forestiere pentru producția de lemn, pentru fixarea coastelor și ca perdele de protecție de-a lungul drumurilor. ○ *Salcîm-galben* = arbust din familia leguminoaselor, înalt de 3—6 m, cu flori galbene în raceme mari. Din lemn se fac obiecte de artă.

salép, *salepuri*, s.n. || Din tc. *salep* || **1.** Nume dat tuberculilor uscați ai unor specii de orhidee; amidon extras din acești tuberculi, care, fiert în lapte sau în supă, se dă ca întăritor copiilor. **2.** Băutură preparată din salep **(1),** miere și apă.

saléu, *saleuri*, s.n. || Din fr. *salé* „sărat" || Produs de patiserie în formă de bastonașe, făcut din aluat sărat.

salicacée s.f. pl. || Din fr. *salicacées*. Cf. lat. *salix* „salce" || Familie de plante dicotiledonate cu flori dispuse în amenți și fructe capsule cu semințe păroase (ex. plopul, salcia). Cresc în zonele temperate și reci.

salicilát, *salicilați*, s.m. || Din fr. *salicylate* || Sare sau ester al acidului salicilic, cu întrebuințări în medicină, în industria alimentară etc. ○ *S. de sodiu* = substanță cristalină, solubilă în apă, întrebuințată în tratamentul reumatismului, la conservarea legumelor și a fructelor.

salicílic adj. || Din fr. *salicylique* || *Acid salicilic* = acid derivat de la fenol, întrebuințat în medicină și în industria alimentară.

salicilínă s.f. || Cf. germ. *Salizin* || Substanță medicamentoasă extrasă din scoarța de salcie[1], cu însușiri antifebrile și antireumatice.

salín, -ă, *salini, -e,* adj. || Din fr. *salin* || Care conține sare.

salínă, *saline,* s.f. || Din fr. *saline,* lat. *salinae* || Complex de construcții, instalații, lucrări miniere destinat exploatării unui zăcământ de sare; ocnă.

salinitáte s.f. || Din fr. *salinité* || Conținutul în săruri al unei ape sau al unui sol.

salivá, *salivez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *saliver,* lat. *salivare* || A secreta (multă) salivă.

salivár, -ă, *salivari, -e,* adj. || Din fr. *salivaire* || Care se referă la salivă. ○ *Glande salivare* = glande care secretează saliva ce se varsă în cavitatea bucală.

salivăție, *salivații,* s.f. || Din fr. *salivation* || Faptul de a secreta salivă; secreție (exagerată) de salivă.

salivă s.f. || Din fr. *salive,* lat. *saliva* || Lichid secretat de glandele salivare, având rol în masticație, în înghițirea bolului alimentar și în digestie.

salmástru, -ă, *salmastre,* adj. || Din it. *salmastro* || *Apă salmastră* = apă cu salinitate redusă. *Lac salmastru* = lac cu apă salmastră.

salmonélă s.f. || Din fr. *salmonella* || Grup de bacterii patogene, larg răspîndite în natură, care provoacă febra tifoidă, infecțiile alimentare etc.

salmonelóză, *salmoneloze,* s.f. || Din fr. *salmonellose* || Nume generic dat unor boli infecțioase ale mamiferelor și păsărilor, provocate de microbi din grupul salmonelă, transmisibile și la om prin carnea și ouăle de la animalele infectate.

salmoníd, *salmonide,* s.n. || Din fr. *salmonidés;* lat. *salmon* „somon" + gr. *eidos* „aspect" || (La pl.) Familie de pești teleosteeni din apele dulci de munte sau marine, caracterizați printr-o a doua înotătoare dorsală; (și la sg.) pește din această familie (ex. păstrăvul, lipanul, somonul).

salón, *saloane,* s.n. || Din fr. *salon* || **1.** Încăpere într-o locuință, în care se primesc musafirii. **2.** Sală în care au loc serbări, festivități, baluri etc. ● Sală în care se organizează expoziții de pictură, de sculptură etc. **3.** Cameră într-un spital, amenajată cu mai multe paturi pentru bolnavi.

salopétă, *salopete,* s.f. || Din fr. *salopette* || Haină de protecție care se poartă în timpul lucrului, de obicei peste hainele obișnuite.

salpétru s.n. || Din fr. *salpêtre,* lat. *salpetrae; sal* „sare" + *petra* „piatră" || Azotat natural de sodiu (salpetru de Chile) sau de potasiu (salpetru de India) folosite ca îngrășăminte agricole, la prepararea acidului azotic, a unor explozivi etc.

salpingítă, *salpingite,* s.f. || Din fr. *salpingite* || Inflamație a trompelor uterine.

salt, *salturi,* s.n. || Din lat. *saltus* || **1.** Desprindere bruscă a corpului de la pămînt, prin care cineva sare pe loc sau se deplasează. ○ *Triplu-salt* = probă atletică de săritură în lungime, constînd din trei sărituri consecutive. **2.** Trecere bruscă de la o situație la alta. ○ *Salt calitativ* = moment, etapă, latură necesară a dezvoltării în natură, societate și gîndire, constînd în transformarea calitativă a unui obiect sau proces.

salteá, *saltele,* s.f. || Din ngr. *siltes* || Obiect făcut dintr-un fel de sac de pînză în care se introduce un strat gros de lînă, de paie, de vată, iarbă de mare etc. (fixat din loc în loc prin cusături) și care se așază pe pat pentru dormit ori servește pentru protecția corporală a sportivilor în timpul efectuării unor exerciții (sărituri, lupte etc.). ○ *S. de apă* = strat de apă la piciorul unui baraj, care are rolul de a amortiza șocul produs de căderea apei.

saltimbánc, *saltimbanci,* s.m. || Din fr. *saltimbanque* || Actor de circ cu o înfățișare caraghioasă, care execută figuri ușoare de acrobație. ● (Fig.) Om care trece cu ușurință de la o atitudine al alta, dovedind lipsă de seriozitate.

sálță, *salțe,* s.f. || Din ngr. *saltsa,* it. *salsa* || Vulcan noroios.

salubritáte s.f. || Din fr. *salubrité,* lat. *salubritas, -atis* || Calitatea de a fi salubru; starea generală a condițiilor igienice și sanitare dintr-un loc. ● Serviciu public care are în grijă întreținerea curățeniei într-o localitate.

salúbru, -ă, *salubri, -e,* adj. || Din fr. *salubre,* lat. *salubris* (< *salus* „sănătate") || Favorabil sănătății; sănătos.

salút, *saluturi,* s.n. || Din fr. *salut,* lat. *salus, -utis* „sănătate" || **1.** Cuvînt, enunț sau gest cu care se salută. **2.** Cuvîntare cu care se salută o adunare, un oaspete oficial.

salutá, *salút,* vb. I. Tranz. || Din lat. *salutare* || **1.** A face un gest sau a rosti o formulă uzuală de politețe ori de respect la întîlnirea cu cineva sau la despărțire. **2.** A primi cu manifestări de bucurie, cu entuziasm o veste, o idee, ● acțiune.

salutár, -ă, *salutari, -e,* adj. || Din fr. *salutaire,* lat. *salutaris* || Folositor sănătății, vieții. ● Potrivit, bun, favorabil pentru o anumită împrejurare.

salutáre, *salutări,* s.f. Faptul de *a saluta;* formulă de salut; (la pl.) expresie de politețe transmisă prin cineva unei persoane absente.

salvá, *salvez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din lat. *salvare* || A scoate pe cineva sau a reuși să se scape singur dintr-o încurcătură, dintr-o primejdie. ○ Expr. (Tranz.) *A salva situația* = a reuși să facă față unei situații grele.

salváre, *salvări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) salva;* modalitatea, mijlocul de a (se) salva. ● Ființă, obiect, situație care salvează. **2.** Serviciu medical destinat să dea primul ajutor accidentaților sau bolnavilor în stare gravă. ● Mașină destinată și amenajată pentru transportul bolnavilor în stare gravă la spitale.

salvarsán s.n. || Din germ. *Salvarsan,* denumire comercială || Derivat organic al arsenului, folosit în tratamentul sifilisului.

salvatór, -oáre, *salvatori, -oare,* adj. || Din *salva* || (Adesea substantivat) Care salvează, care poate salva.

sálvă, *salve*, s.f. || Din fr. *salve* || (Milit.) Lovituri de pușcă sau de tun trase simultan din mai multe guri de foc.

sálve interj. || Cuv. lat. || (Fam.) Formulă de salut folosită mai ales la despărțire.

salvgardá, *salvgardez*, vb. I. Tranz. || Cf. it. *salvguardare*, fr. *sauvergarder* || (Livr.) A salva, a proteja, a apăra, a lua sub ocrotire.

salvgardáre s.f. (Livr.) Acțiunea de *a salvgarda*.

sálvie, *salvii*, s.f. || Din lat. *salvia* || Plantă ornamentală din familia labiatelor, înaltă pînă la 1 m, cu flori roșii.

samár, *samare*, s.n. || Din bg., scr. *samar* || Șa mare fără scări care se pune, pentru poveri, pe măgari sau pe catîri; *p. ext.* încărcătură care se așază pe spatele unui animal de povară.

samáră, *samare*, s.f. || Din fr. *samare* || Tip de fruct uscat, cu o singură sămînță, cu pericarpul prelungit sub forma unor aripioare (ex. fructele de ulm, de arțar).

samavólnic, -ă, *samavolnici, -ce*, adj. || Din rus. *samovol'nyj* || Care procedează după bunul lui plac, nesocotind voința și drepturile altora; (despre acțiunile oamenilor) făcut după bunul plac; abuziv, arbitrar.

samavolnície, *samavolnicii*, s.f. || Din *samavolnic* || Faptul de a acționa samavolnic; act samavolnic.

sámba s.f. || Cuv. port. || Dans de origine braziliană înrudit cu rumba; melodia după care se dansează.

sámcă s.f. || Din ucr. *samka* ||(În superstiții) Ființă imaginară rea, care omoară și provoacă boli; boală provocată de această ființă.

sámeș, *sameși*, s.m. || Din *samă*, (înv.) „dare în bani" || (În evul mediu, în Țara Românească) Funcționar însărcinat cu strîngerea dărilor.

samovár, *samovare*, s.n. || Din rus. *samovar* || Vas de metal prevăzut cu un încălzitor (cu cărbuni aprinși sau electric), în care se fierbe apă pentru ceai.

samsár, *samsari*, s.m. || Din tc. *simsar* || Mijlocitor în afaceri negustorești, între vînzător și cumpărător; misit; *p. ext.* persoană care face din orice lucru obiect de negoț.

samsarlíc, *samsarlicuri*, s.n. || Din tc. *simsarlık* || Îndeletnicirea samsarului.

samúr, (1) *samuri*, s.m., (2) *samururi*, s.n. || Din tc. *samur* || **1.** S.m. Mamifer carnivor din familia mustelidelor, cu blana prețioasă, de culoare sură, cu o pată albă pe piept; zibelină. Trăiește în pădurile din Uniunea Sovietică, Mongolia, nordul Chinei. **2.** S.n. Blană de samur (1) prelucrată.

samurái, *samurai*, s.m. || Cuv. japonez || Membru al castei privilegiate feudal-militare din Japonia, dinaintea revoluției din 1867—1868.

samurásă s.f. || Din sl. *samoraslŭ* || Nume dat plantelor răsărite de la sine din semințele scuturate ale culturii anterioare sau din bulbii ori tuberculii rămași în pămînt.

sanatoriál, -ă, *sanatoriali, -e*, adj. || Din *sanatoriu* || Care ține de sanatoriu, privitor la sanatoriu.

sanatóriu, *sanatorii*, s.n. || Din fr. *sanatorium*. Cf. lat. *sanatorius* „care vindecă" || Instituție medicală pentru tratamentul bolilor cronice, în special al tuberculozei.

sánchi adv. || Din tc. *sanki* || Vorbă să fie; pesemne, adică, cum s-ar zice. *M-am dus, pe coclauri, să-ți aduc, sanchi, copii de suflet* (Creangă).

sanchíu, -íe, *sanchii*, adj. (Pop.) Tăcut, posac, ursuz; îndărătnic.

sanctificá, *sanctific*, vb. I. Tranz. || Din lat. *sanctificare*, fr. *sanctifier* || (Bis.) A trece pe cineva în rîndul sfinților; a sfinți.

sanctitáte, *sanctități*, s.f. || Din lat. *sanctitas, -atis* || Sfințenie. ● (Urmat de un pronume posesiv) Titlu dat patriarhilor ortodocși și papilor.

sanctuár, *sanctuare*, s.n. || Din lat. *sanctuarium* || Loc într-un templu sau într-o biserică socotit sfînt și interzis profanilor; altar; *p. gener.* locaș de cult.

sancționá, *sancționez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *sanctionner* || **1.** A confirma o lege sau o dispoziție. **2.** A aplica o sancțiune **(2)**.

sancționáre, *sancționări*, s.f. Acțiunea de *a sancționa;* confirmare, aprobare, consfințire a unei legi, a unei dispoziții, a unui act. ● Aplicare a unei pedepse.

sancționát, -ă, *sancționați, -te*, adj. (Despre legi, dispoziții) Confirmat, aprobat, consfințit.

sancțiúne, *sancțiuni*, s.f. || Din fr. *sanction*, lat. *sanctio, -onis* || **1.** Confirmare, aprobare a unui act de către o autoritate superioară. **2.** Măsură de constrîngere aplicată în cazul încălcării unei reguli de conduită, a neexecutării unei obligații etc.; *p. ext.* orice fel de pedeapsă.

sandá s.f. v. **sandală.**

sandál[1] s.m. v. **santal.**

sandal[2] s.n. || Din tc. *sandal* „tafta" || (Înv.) Numele unei țesături de mătase din care se făceau obiecte de îmbrăcăminte.

sandálă, *sandale*, s.f. || Din fr. *sandale* || Încălțăminte ușoară de vară cu fețele foarte decupate sau făcute din bentițe. || Și: **sandá** s.f.

sandarác s.n. || Din fr. *sandaraque* || Rășină naturală extrasă dintr-o specie de tuia, folosită la prepararea lacurilor și a vopselelor, a unor chituri pentru sticlă și porțelan.

sándviș, *sandvișuri*, s.n. || Din fr., engl. *sandwich* || Felie de pîine (unsă cu unt) pe care se pune o felie de brînză, de salam etc. (și peste care se așază o altă felie de pîine).

sangeác, *sangeacuri*, s.n. || Din tc. *sancak* || **1.** (Înv.) Steag turcesc de culoare verde (cu semiluna în vîrful lancei) pe care îl trimitea Poarta Otomană cu ocazia alegerii unui nou domn în țările românești. **2.** Diviziune teritorială în Imperiul Otoman.

sanguín, -ă adj. v. **sangvin.**

sanguínă s.f. || Din fr. *sanguine* || **1.** Mineral care conține oxid de fier natural. **2.** Creion cu mină roșie-brună făcută din sanguină **(1)**. ● Desen executat cu astfel de creion; litografie care imită acest desen.

sanguínic, -ă adj. v. **sangvinic.**

sangvín, -ă, *sangvini, -e,* adj. || Din fr. *sanguin* || Privitor la sînge; prin care circulă sîngele. || Şi: **sanguín, -ă** adj.

sangvínic, -ă, *sangvinici, -ce,* adj. || Din germ. *sanguinisch* || Sangvin. ○ *Temperament* (sau *tip*) *s.* = tip de temperament caracterizat prin vioiciune, mobilitate. || Şi: **sanguínic, -ă** adj.

sanhedrín s.n. || Din fr. *sanhédrin* || Tribunal suprem la vechii iudei.

sánie, *sănii,* s.f. || Din bg. *sani* || **1.** Vehicul avînd în loc de roţi două tălpi, cu ajutorul cărora se deplasează, prin alunecare, pe zăpadă. **2.** Organ de maşină-unealtă care poate aluneca în lungul unor ghidaje spre a deplasa o sculă prelucrătoare sau piesa de prelucrat.

sanitár, -ă, *sanitari, -e,* adj. || Din fr. *sanitaire.* Cf. lat. *sanitas* „sănătate" || Privitor la sănătate. ○ *Punct s.* = cea mai mică unitate de asistenţă medicală. *Agent s.* (şi substantivat, m.) = persoană din cadrul personalului medical mediu al unui spital sau al unui serviciu medical (din mediul rural). *Alcool s.* v. *alcool.*

sanscrít, -ă, *sanscriţi, -te,* adj. || Din fr. *sanscrit* || *Limba sanscrită* (şi substantivat, f.) = veche limbă indo-europeană din India, în care este scrisă cea mai mare parte din literatura clasică indiană. • Care se referă la limba sanscrită, care aparţine acestei limbi; care este scris în limba sanscrită.

santál, *santali,* s.m. || Din fr. *santal* || Denumire dată unor arbori tropicali scunzi, cu frunze mari, al căror lemn, dens şi parfumat, este folosit pentru mobile de lux, pentru extragerea unui ulei cu întrebuinţări în medicină şi în parfumerie etc. || Şi: **sandál** s.m.

santínă, *santine,* s.f. || Din fr. *sentine,* lat. *sentina* || Spaţiu în fundul navei în care se colectează apa de infiltraţie, de ploaie sau scursă de pe punţile inferioare.

santinélă, *santinele,* s.f. || Din fr. *sentinelle,* it. *sentinella* (< *sentire* „a simţi; a auzi") || Militar înarmat, care face serviciul de pază a unui obiectiv militar. || Şi: **sentinélă** s.f.

santonínă s.f. || Din fr. *santonine* || Substanţă extrasă din mugurii unor plante, întrebuinţată în medicină ca vermifug.

sápă[1], *sape,* s.f. || Lat. *sappa* || **1.** Unealtă alcătuită dintr-o lamă de oţel, plană sau puţin concavă, fixată pe o coadă de lemn, care se foloseşte în agricultură pentru prăşit şi săpat. ○ *S. rotativă* = maşină agricolă prevăzută cu discuri, cu ajutorul căreia se sfărîmă crusta formată la suprafaţa pămîntului înainte de a răsări plantele. ○ Expr. *A ajunge* (sau *a aduce pe cineva*) *la sapă de lemn* = a sărăci, a (se) ruina. • Munca prăşitului, a săpatului; prăşit. **2.** *S. de foraj* = unealtă montată la capătul inferior al garniturii prăjinii de foraj, cu ajutorul căreia se execută gaura de sondă.

sápă[2], *sape,* s.f. || Cf. scr. *sapi* || (La cai, mai rar la alte animale) Crupă.

sapiénţă s.f. || Din lat. *sapientia* || (Livr.) Înţelepciune; ştiinţă, învăţătură.

saponificá, *saponific,* vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *saponifier* || A (se) efectua operaţia de aponificare.

saponificáre, *saponificări,* **s.f.** Reacţie de descompunere a grăsimilor, cu formare de glicerină şi săpunuri. • Descompunere prin hidroliză a esterilor, cu formare de acizi şi de alcooli.

saponínă, *saponine,* s.f. || Din fr. *saponine.* Cf. lat. *sapo, -onis* „săpun" || Compus vegetal care, în contact cu apa, formează o spumă abundentă şi persistentă.

saprofít, -ă, *saprofiţi, -te,* s.n., adj. || Din fr. *saprophyte;* gr. *sapros* „putred" + *phyton* „plantă" || (Organism vegetal sau microorganism) care se hrăneşte cu resturi de plante şi animale în descompunere.

sapropél, *sapropeluri,* s.n. || Din germ. *Sapropel;* gr. *sapros* „putred" + *pelos* „mîl" || Nămol bogat în substanţe organice în curs de descompunere, depus în mări sau în lacuri şi din care iau naştere rocile-mame de petrol, bitumenele etc.

sarabándă, *sarabande,* s.f. || Din fr. *sarabande* || **1.** Numele unui vechi dans popular spaniol, devenit în Franţa, în sec. 17, dans de curte; melodia după care se execută acest dans. **2.** (Fig.) Mişcare tumultuoasă; agitaţie, frămîntare.

sarafán, *sarafane,* s.n. || Din rus. *sarafan* || Îmbrăcăminte femeiască, în formă de rochie decoltată, fără mîneci, care se poartă peste bluză.

sarailíe, *sarailii,* s.f. || Din tc. *saraylı* „ceea ce ţine de palatul sultanului" || Prăjitură făcută din foi de plăcintă rulate, umplute cu nuci sau cu migdale şi îmbibate cu sirop de zahăr sau de miere.

saramurá, *saramurez,* vb. I. Tranz. || Din *saramură* || **1.** A introduce în saramură produse alimentare pentru a le conserva. **2.** A menţine temporar pielile crude într-o soluţie saturată de sare, în vederea conservării lor. **3.** A trata cu preparate fungicide seminţele de cereale înainte de semănat, pentru combaterea bolilor criptogamice.

saramúră, *saramuri,* s.f. || Din ngr. *salamura* || **1.** Apă în care s-a dizolvat sare şi care se foloseşte în agricultură, în industria tăbăcăriei şi în gospodărie la conservarea unor alimente. **2.** Apă naturală care conţine sare; izvor de apă sărată. **3.** Zeamă sărată, uneori condimentată cu oţet, usturoi etc., cu care se servesc unele mîncăruri. || Şi: **salamúră** s.f.

sarazín, -ă, *sarazini, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *Sarrasin* || (În evul mediu) Nume dat musulmanilor din apusul Europei.

sarcásm, *sarcasme,* s.n. || Din fr. *sarcasme,* lat. *sarcasmus* || **1.** Ironie aspră, batjocoritoare; vorbă sau expresie sarcastică.

sarcástic, -ă, *sarcastici, -ce,* adj. || Din fr. *sarcastique* || Batjocoritor, usturător, plin de sarcasm.

sárcină, *sarcini,* s.f. || Lat. *sarcina* || **1.** Încărcătură, greutate pe care o duce un om sau un animal. • Legătură de fîn, de lemne pe care o poate duce cineva în spinare sau cu braţele. **2.** Obligaţie, răspundere (morală sau materială); misiune. ○ *Caiet de sarcini* = document care cuprinde condiţiile tehnice, de calitate, termenele etc. pentru executarea unei lucrări. ○ Expr.

A da pe cineva în sarcina cuiva = a dă pe cineva în grija cuiva. *A pune ceva în sarcina cuiva* = a face pe cineva răspunzător sau vinovat de ceva. **3.** Starea femeii gravide. **4.** Mărime fizică (forță, sistem de forțe) care produce o stare de solicitare mecanică într-un solid deformabil ori într-un sistem fizic sau tehnic. **5.** *Sarcină electrică* = mărime care caracterizează proprietatea unui corp de a crea în jurul său un cîmp electric sau de a fi acționat atunci cînd se găsește în cîmpul electric al altui corp.

sarcofág, *sarcofage*, s.n. || Din fr. *sarcophage;* gr. *sarx*, *sarkos* „carne" + *phagein* „a mînca" || Sicriu monumental antic făcut din piatră, ceramică sau bronz.

sarcóm, *sarcoame*, s.n. || Din fr. *sarcome*, lat. *sarcoma*. Cf. gr. *sarx*, *sarkos* „carne" || Tumoare malignă formată prin proliferarea celulelor țesutului conjunctiv.

sarcópt, *sarcopți*, s.m. || Din fr. *sarcopte;* gr. *sarx*, *sarkos* „carne" + *koptein* „a tăia" || Parazit microscopic care produce scabia, la om și la animale.

sardanapálic, -ă, *sardanapalici*, *-ce*, adj. || De la n. pr. *Sardanapal* || (Livr.; despre ospețe) Exagerat de îmbelșugat, de luxos.

sárdă adj. || Din fr. *sarde* || *Limba s.* (și substantivat, f.) = limbă romanică vorbită în Sardinia.

sardéa, *sardele*, s.f. || Cf. ngr., it. *sardella* || (Mai ales la pl.) Denumire dată mai multor specii de pești marini, lungi de 10—15 cm, care trăiesc pe lîngă coastele de sud și de vest ale Europei. ○ Expr. *Ca sardelele* = foarte înghesuiți, unul lîngă altul.

sárdiu s.n. || Din lat. *sardius* || Piatră semiprețioasă, transparentă, de culoare roșie sau brună.

sardónic, -ă, *sardonici*, *-ce*, adj. || Din fr. *sardonique* || (Livr.; despre rîs sau zîmbet; adesea adverbial) Care exprimă răutate, satisfacție răutăcioasă.

sardónix s.n. || Din lat. *sardonyx* || Calcedonie cu dungi regulate, roșii sau brune, folosită ca piatră semiprețioasă.

sáre, (1) *săruri*, s.f. || Lat. *sal*, *salis* || **1.** Compus chimic rezultat din reacția dintre un acid și o bază. **2.** Denumire uzuală dată clorurii de sodiu; sare de bucătărie. ○ Expr. *Sarea pămîntului* = ceea ce este mai de preț, mai valoros. *A-i fi cuiva drag ca sarea în ochi* = a-i fi cuiva nesuferit. **3.** (Fig.) Spirit; farmec; haz. **4.** *Sare amară* = sulfat de magneziu. *Sare de lămîie* = acid citric.

sarí subst. || Cuv. indian || Piesă principală din costumul femeiesc indian tradițional, alcătuită dintr-o fîșie lungă care se poartă înfășurată în jurul corpului, cu un capăt aruncat peste umăr.

sarîc, *saricuri*, s.n. || Din tc. *sarık* || (Înv.) Văl făcut dintr-o țesătură subțire (împodobit cu pietre prețioase) care se înfășura în jurul fesului, formînd turbanul; *p. gener.* turban.

sárică, *sarici*, s.f. || Lat. *sarica* || Manta țărănească lungă, mițoasă, țesută din fire groase de lînă, pe care o poartă mai ales ciobanii.

sarmá, *sarmale*, s.f. || Din tc. *sarma* || Preparat culinar din carne tocată amestecată cu orez, învelită în foaie de varză sau de viță de vie || Și: **sarmálă** s.f.

sarmálă s.f. v. **sarma.**

sarmațián s.n. || Din fr. *sarmatien* || Ultimul etaj al miocenului din sud-estul Europei, caracterizat prin faună de gasteropode, lamelibranhiate, foraminifere etc. Depozitele de s. conțin zăcăminte de petrol, gaze naturale și cărbuni.

sarsaílă s.m. Unul dintre numele populare ale diavolului.

sart, *sarturi*, s.n. || Din it. *sarta* || Odgon care susține lateral un arbore de navă și de care se prind scările pentru urcarea pe arbore.

sas[1], *sași*, s.m. || Cf. magh. *szász* || Persoană care face parte din populația germană colonizată în sec. 12—13 în unele regiuni ale Transilvaniei.

sas[2], *sasuri*, s.n. || Din fr. *sas* || Compartiment din interiorul unei hale sau al unei instalații care separă sectoarele cu regim climatic sau tehnologic diferit și prin intermediul căreia se poate face alternativ legătura cu oricare dintre acestea sau cu exteriorul.

sașíu, -ie, *sașii*, adj. || Din tc. *şaşı* || Care se uită cruciș; încrucișat.

sastisí, *sastisesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din ngr. *sastisa* (aor. lui *sastizo*) || (Înv.) A (se) tulbura, a (se) zăpăci. • A (se) plictisi.

sat, *sate*, s.n. || Lat. *fossatum* || **1.** Așezare rurală al cărei locuitori se ocupă, în general, cu agricultura. • Expr. *Satul lui Cremene* sau *sat fără cîini* = loc fără stăpîn în care fiecare face ce vrea. **2.** Locuitorii dintr-un sat **(1).**

satán s.m. v. **satană.**

satánă, *satane*, s.f. || Din sl. *satana* || Numele biblic al diavolului; întruchipare sau unealtă a răului. || Și: **satán** s.m.

satánic, -ă, *satanici*, *-ce*, adj. || Din fr. *satanique* || De satană, drăcesc; rău, crud.

satelít, *sateliți*, s.m. || Din fr. *satellite* || **1.** Corp ceresc (cu sau fără lumină proprie) care se rotește, pe o orbită circulară sau eliptică, în jurul altui corp ceresc. ○ *S. artificial* = obiect construit de oameni și lansat pe o orbită în jurul Pămîntului sau altui corp ceresc. **2.** Roată dințată a unui mecanism planetar, care servește la transformarea unei mișcări de rotație în alte mișcări de rotație. **3.** (Fig.) Persoană sau colectivitate care urmează și execută orbește ordinele cuiva.

satín s.n. || Din fr. *satin* (după *Zaytūn*, numele arab al orașului chinez *Tsia-Toung*, unde se fabrica această țesătură) || Țesătură deasă din fire de bumbac, de mătase sau sintetice, avînd una dintre fețe lucioasă, folosită mai ales pentru căptușeli.

satiná, *satinez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *satiner* || A da luciu hîrtiei sau țesăturilor cu ajutorul calandrului.

satinát, -ă, *satinați*, *-te*, adj. Cu aspect lucios, mătăsos, ca satinul.

satír, *satiri*, s.m. || Din fr. *satyre*, de la n. pr. gr. *Satyros* || **1.** Personaj din mitologia greacă, imaginat ca un monstru cu corpul păros,

cu coarne mici, urechi ascuțite și cu picioare de țap sau de cal. 2. Epitet dat unui om cinic și desfrînat.

sátiră, *satire,* s.f. || Din fr. *satire,* lat. *satira* || Specie a poeziei lirice în care sînt satirizate, cu intenții moralizatoare, aspecte negative ale vieții individuale sau sociale. ● Categorie estetică din sfera comicului, care ridiculizează în mod violent și caricatural aspecte negative din viața unui individ sau a unei colectivități. || Acc. și: *satiră.*

satíric, -ă, *satirici, -ce,* adj. || Din fr. *satirique,* lat. *satiricus* || Cu caracter de satiră; înclinat spre satiră. ● (Substantivat, m.) Autor de satire.

satirizá, *satirizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *satiriser* || A ridiculiza, a biciui cu ajutorul satirei.

satirizáre, *satirizări,* s.f. Acțiunea de *a satiriza;* ridiculizare.

satisfáce, *satisfác,* vb. III. Tranz. || Din lat. *satisfacere* || **1.** A mulțumi pe cineva, îndeplinindu-i o dorință, o necesitate, o cerere; a da satisfacție. **2.** A fi conform cu anumite norme, criterii, exigențe.

satisfácție, *satisfacții,* s.f. || Din fr. *satisfaction,* lat. *satisfactio, -onis* || **1.** Sentiment de mulțumire. **2.** Motiv, prilej de a fi satisfăcut; ceea ce provoacă această mulțumire. ○ Expr. *A da cuiva satisfacție* = a da dreptate, cîștig de cauză.

satisfăcătór, -oáre, *satisfăcători, -oare,* adj. || Din *satisface* || Care satisface; mulțumitor, îndestulător.

satisfăcút, -ă, *satisfăcuți, -te,* adj. Care este mulțumit, ale cărui dorințe, exigențe, cereri au fost îndeplinite; căruia i s-a dat satisfacție.

satîr, *satîre,* s.n. || Din tc. *satır* || Cuțit de bucătărie cu lama lată și grea, folosit pentru spart oase, pentru tocat carne etc. **2.** Secure folosită în trecut ca armă de luptă.

satîrgiu, *satîrgii,* s.m. || Din tc. *satırcı* || (Înv.) Denumire dată în țările române ostașilor lefegii înarmați cu satîre.

satráp, *satrapi,* s.m. || Din lat. *satrapes,* fr. *satrape* || Guvernator al unei satrapii, cu puteri aproape nelimitate. ● (Fig.) Conducător despotic, crud.

satrapíe, *satrapii,* s.f. || Din fr. *satrapie* || Provincie în vechea Persie, guvernată de un satrap.

saturá, *saturez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *saturer,* lat. *saturare* || A aduce (un sistem fizic sau chimic) în stare de saturație.

saturát, -ă, *saturați, -te,* adj. (Chim.) Care se află în stare de saturație. ○ *Vapori saturați* = vapori a căror densitate este maximă, fiind capabili să împiedice continuarea procesului de evaporare a lichidului din care provin.

saturáție s.f. || Din fr. *saturation* || Stare a unei soluții în care nu se mai poate dizolva o nouă cantitate de substanță; stare a unui mediu gazos în care nu se mai poate evapora o nouă cantitate dintr-un lichid. ○ *Pînă la saturație* = pînă la limita maximă, atît cît poate suporta cineva.

saturnále s.f. pl. || Din lat. *Saturnalia* || Sărbători care se celebrau anual la Roma în cinstea zeului Saturn, după terminarea muncilor agricole. || Și: **saturnálii** s.f. pl.

saturnálii s.f. pl. v. **saturnale.**

saturnísm s.n. || Din fr. *saturnisme* (< *saturne* „plumb") || Boală profesională provocată de intoxicația cronică cu plumb.

saț s.n. || Lat. *saties* || (Pop.) Senzația de a fi sătul; îndestulare. ○ *Fără saț* = lacom, nesățios. ○ Expr. *A-i ține cuiva de saț* = a se sătura, a fi sătul pentru mai multă vreme.

sațietáte s.f. || Din fr. *satieté,* lat. *satietas -atis* || Saț; stare a celui sătul.

sau conj. || *Să* + *au* (înv.) „ori" || **1.** (Cu funcție disjunctivă) Ori: *vii sau nu vii?* **2.** (Cu funcție explicativă) Adică, cu alte cuvinte. **3.** (Cu funcție copulativă) Precum și. **4.** Nu cumva?: *de ce nu-mi scrii? Sau ești supărat pe mine? Sau te-ai răzgîndit?*

săulă, *saule,* s.f. Parîmă subțire folosită pentru a fixa, la bordul navelor, diferite obiecte.

săuna s.f. || Cuv. finlandez || Baie (practicată în țările nordice) într-o încăpere cu aer supraîncălzit la 70—80° C, și cu aburi, urmată de răcire bruscă (dușuri sau plonjare în apă rece).

saurián, *saurieni,* s.m. || Din fr. *saurien* || (La pl.) Ordin de reptile cu pielea acoperită cu solzi cornoși și cu coada de obicei lungă; (și la sg.) reptilă din acest ordin (ex. șopîrla, năpîrca).

savánă, *savane,* s.f. || Din fr. *savane* || Formație vegetală caracteristică regiunilor tropicale, alcătuită din ierburi (graminee) înalte și arbori sau arbuști rezistenți la secetă.

savánt, -ă, *savanți, -te,* adj., s.m. și f. || Din fr. *savant* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) cu cunoștințe vaste, creator în domeniul științei. **2.** Adj. (Despre lucrări) Care denotă erudiție, care conține multă știință.

savantlîc, *savantlîcuri,* s.n. || Din *savant* || (Fam.) Erudiție; (depr.) pedanterie.

savarínă, *savarine,* s.f. || Din fr. *savarin,* de la n. pr. [*Brillat-*] *Savarin,* gastronom francez || Prăjitură făcută dintr-un aluat pufos copt în forme speciale, care se îmbibă cu sirop (și rom) și se servește cu frișcă.

savoáre s.f. || Din fr. *saveur* || Gust ales, plăcut al unor alimente. ● (Fig.) Farmec, haz.

savoniéră, *savoniere,* s.f. || Cf. fr. *savon* „săpun" || Săpunieră.

savurá, *savurez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *savourer* || A mînca sau a bea ceva pe îndelete, cu plăcere, pentru a-i simți bine gustul. ● (Fig.) A se bucura în tihnă de ceva.

savuráre s.f. Acțiunea de *a savura.*

savúră s.f. || Din ngr. *savura* || **1.** Material granular obținut prin concasarea pietrelor și folosit la prepararea îmbrăcăminților rutiere. **2.** Lest solid, de obicei pietriș sau nisip, încărcat pe navele de transport goale, pentru stabilitatea navei și îmbunătățirea randamentului elicei.

savurós, -oásă, *savuroși, -oase,* adj. || Din fr. *savoureux* || Cu gust plăcut, delicios; *p. ext.* agreabil, încîntător.

saxofón, *saxofoane,* s.n. || Din fr. *saxophone,* de la n. pr. *Sax,* inventatorul instrumentului și

gr. *phone* „sunet" || Instrument muzical de suflat, făcut din alamă, de forma unui tub conic îndoit, folosit în formațiile de muzică ușoară.

saxofonist, *saxofoniști*, s.m. || Din fr. *saxophoniste* || Persoană care cîntă din saxofon.

să conj. || Lat. *si* || **1.** Semn al conjunctivului: *să mergem.* **2.** Intră în alcătuirea viitorului familiar. *Cred că ai să izbutești* (Ispirescu). **3.** Introduce propoziții subiective *(îmi place să-l ascult)*, predicative *(pare să fie om cumsecade)*, atributive *(e cazul să începem lucrul)*, completive *(m-a rugat să-l vizitez)*, finale *(a ieșit să-l întîmpine)* etc. **4.** În locuțiuni conjuncționale: *pînă să; fără să; numai să.*

săbărél s.n. || De la n. pr. *Sabar* || Numele unui dans popular răspîndit în Muntenia; melodia după care se execută acest dans.

săbioáră, *săbioare*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *sabie.* **2.** (Iht.) Sabiță. **3.** (Bot.) Gladiolă.

săbiúță, *săbiuțe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *sabie.* **2.** Plantă erbacee înaltă de 30—80 cm, cu frunze în formă de sabie și cu flori purpurii.

săcăláș, *săcălașuri*, s.n. || Din magh. *szakallás* || Tun mic, primitiv, cu tragere directă. || Și: **săcălúș** s.n.

săcălúș s.n. v. **săcălaș.**

săcúi, *săcuie*, s.n. || Probabil lat. **sacculeus* (< *sacculus*) || (Reg.) Săculeț care se poartă atîrnat de gît. ● Săculeț în care se pun la stors fagurii sau cașul.

sădí, *sădesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *saditi* || A planta **(1).**

sădílă s.f. v. **sedilă².**

sădíre, *sădiri*, s.f. Acțiunea de *a sădi.*

săditór, -oáre, *săditori, -oare*, adj. || Din *sădi* || **1.** (Și substantivat) Care sădește. **2.** (Despre plante) Potrivit, bun pentru a fi sădit; care urmează a fi sădit.

săgeátă, *săgeți*, s.f. || Lat. *sagitta* || **1.** Armă de luptă sau de vînătoare folosită în trecut, alcătuită dintr-o vergea de lemn cu un vîrf ascuțit (de fier sau de os), care se arunca dintr-un arc încordat. ● (Fig.) Cuvînt, aluzie cu care este ironizat cineva. **2.** Indicator de direcție în formă de săgeată **(1). 3.** (Geom.) Distanța dintre coarda unui arc de curbă și tangenta la acel arc, paralelă cu coarda. **4.** (Geogr.) *S. litorală* = cordon litoral. **5.** *Săgeata-apei* = plantă erbacee acvatică cu frunze lanceolate și cu flori albe, purpurii la centru.

săgetá, *săgetez*, vb. I. || Lat. *sagittare* || **1.** Tranz. A lovi, a răni sau a ucide cu săgeata; (fig.) a produce o durere ascuțită sau o emoție puternică. ● A străpunge pe cineva cu privirea. **2.** Intranz. (Fig.) A se mișca repede, în linie dreaptă, a trece ca o săgeată.

săgetáre, *săgetări*, s.f. Acțiunea de *a săgeta;* tragere cu arcul.

săgetătór, -oáre, *săgetători, -oare*, adj. || Din *săgeta* || **1.** Care săgetează; (fig.; despre ochi, privire) pătrunzător. **2.** (Fig.; despre mișcări) Iute, repede.

săgetătúră, *săgetături*, s.f. || Din *săgeta* || **1.** Lovitură de săgeată; rană provocată de o săgeată. **2.** (Fig.) Durere vie, pătrunzătoare; junghi.

săgní, *săgnesc*, vb. IV. || Din *sagnă* || (Reg.) **1.** Refl. (Despre cai) A căpăta o rană de la șa sau de la ham. **2.** Tranz. A însemna un cal cu fierul roșu.

săhăidác, *săhăidace*, s.n. **1.** (Înv.) Tolbă de purtat săgeți. **2.** (Reg.) Leagăn de pînză purtat pe spate, în care femeile de la țară își duc copiii (la cîmp).

săláș, *sălașe*, s.n. || Din magh. *szállás* || **1.** (Pop.) Găzduire, adăpostire; loc unde găsește cineva găzduire. **2.** Locuință, casă, cămin. ● *Mergem unde am și eu sălaș bun, cu zid de piatră* (Sadoveanu). ● Așezare omenească, sat, cătun. **3.** Așezare de țigani nomazi. **4.** Adăpost pentru animale.

sălășlúi, *sălășluiesc*, vb. IV. Intranz. || Din magh. *szállásol* || (Pop.) A-și avea sălașul într-un anumit loc, a se adăposti, a se stabili într-un loc. ● Tranz. A da cuiva adăpost; a găzdui.

sălășluíre, *sălășluiri*, s.f. (Pop.) Faptul de *a (se) sălășlui;* găzduire; (concr.) locuință, așezare.

sălbátic, -ă, *sălbatici, -ce*, adj., s.m. și f. || Lat. *salvaticus (= silvaticus)* || **1.** Adj. (Despre animale) Care nu este domesticit; *p. ext.* care este greu de stăpînit, de domolit. **2.** Adj. (Despre plante) Care crește de la sine; nealtoit; (despre terenuri) necultivat, nelocuit, pustiu. **3.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care aparține unor grupuri de oameni aflate în prima perioadă de dezvoltare a societății omenești. ● *P. ext.* (Persoană) care se comportă în mod necivilizat, lipsit de umanitate, crud, violent. ● (Despre acțiuni, manifestări ale omului) Care exprimă lipsă de umanitate, cruzime, brutalitate. **4.** Adj., s.m. și f. (Om) nesociabil, care trăiește singuratic, izolat.

sălbătăcí vb. IV. v. **sălbătici.**

sălbătăcíe s.f. v. **sălbăticie.**

sălbătăcíme s.f. v. **sălbăticime.**

sălbătăclúne s.f. v. **sălbăticiune.**

sălbătící, *sălbăticesc*, vb. IV. || Din *sălbatic* || **1.** Refl. (Despre animale) A deveni sălbatic. **2.** Refl. (Despre locuri, ținuturi) A deveni pustiu, nelocuit, sălbatic. **3.** Refl. și tranz. (Despre oameni) A deveni sau a face să devină nesociabil, retras, ursuz. || Și: **sălbătăcí** vb. IV.

sălbăticíe, *sălbăticii*, s.f. || Din *sălbatic* || **1.** Stare în care se află animalele nedomesticite, sălbatice. **2.** (Fig.) Faptă de om brutal, cruzime, bestialitate. **3.** Teritoriu în care n-a pătruns încă civilizația; loc pustiu, neumblat. || Și: **sălbătăcíe** s.f.

sălbăticíme, *sălbăticimi*, s.f. || Din *sălbatic* || **1.** Animal sălbatic; mulțime de animale sălbatice. **2.** Loc pustiu, sălbatic, departe de orice așezare omenească. || Și: **sălbătăcíme** s.f.

sălbăticiúne, *sălbăticiuni*, s.f. || Din *sălbatic* || **1.** Animal sălbatic. **2.** Loc sălbatic, pustiu. || Și: **sălbătăciúne** s.f.

sălcioáră, *sălcioare*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *salcie.* **2.** Arbore spinos, cu frunze acoperite de mici solzi stelați care le dau un aspect argintiu. Este cultivat uneori în scopuri decorative.

sălcíu, -íe, *sălcii*, adj. || Din *salcie*[1] || Care are un gust fad, searbăd; (despre gust) fad, leşietic.

sălta, *salt*, vb. I. || Lat. *saltare* || **1.** Intranz. şi refl. A face un salt, a sări; a se mişca sau a se deplasa în salturi. ○ Expr. *A-i sălta cuiva inima de bucurie* = a se bucura foarte mult. ● A se ridica puţin de la pămînt pentru a se urca undeva. **2.** Intranz. (Despre lucruri) A se mişca de jos în sus, fiind împins de o forţă exterioară; (despre ape, valuri) a fi agitat, a se învolbura. **3.** Tranz. A mişca din loc un obiect, ridicîndu-l uşor în sus. ● Intranz. A sări, a ţîşni de undeva. **4.** Refl., intranz. şi tranz. A ieşi (sau a scoate pe cineva) din greutăţi, din nevoi. **5.** Refl. (Despre copii) A creşte, a cîştiga în înălţime.

săltát, -ă, *săltaţi, -te*, adj. **1.** Care saltă: *mers săltat*. **2.** Ridicat, înălţat. ● (Fam.; despre copii) Crescut măricel.

săltăréţ, -eáţă, *săltăreţi, -e*, adj. || Din *sălta* || **1.** Care umblă sărind, făcînd salturi; care se mişcă repede, cu mişcări sprintene. *Părîul se micşorează, devenind tot mai săltăreţ* (Rebreanu). **2.** (Despre dans, muzică) În ritm vioi.

sămădău, *sămădăi*, s.m. || Din magh. *számadó* || (Reg.) Persoană care ţine socotelile cuiva. *Ar trebui să-mi bag un sămădău, Ca numele duşmanilor să-mi ţină* (Beniuc). ● Supraveghetor.

sămănătorísm s.n. || De la n. pr. *Sămănătorul* || Curent ideologic şi literar constituit la începutul sec. 20 în jurul revistei „Sămănătorul", care, criticînd instituţiile burgheze, considera ţărănimea drept depozitara exclusivă a valorilor naţionale. S. a promovat o literatură de inspiraţie rurală şi istorică. || Şi: **semănătorísm** s.n.

sămănătoríst, -ă, *sămănătorişti, -ste*, s.m. şi f., adj. || Din *sămănătorism* || **1.** S.m. şi f. Adept al sămănătorismului. **2.** Adj. Care aparţine sămănătorismului, care se referă la sămănătorism. || Şi: **semănătoríst, -ă,** adj.

sămînţă, *seminţe*, s.f. || Lat. *sementia* || **1.** Parte a plantelor cu flori care conţine embrionul şi din care, prin însămînţare, se dezvoltă o nouă plantă. ○ *De sămînţă* = (păstrat) pentru reproducere. ○ Expr. *Nici de sămînţă* = deloc, nimic. **2.** (Fig.) Element din care se dezvoltă ceva; izvor, cauză; pretext, motiv. ○ Expr. *A avea sămînţă de vorbă* = a avea poftă de vorbă, a fi dispus la pălăvrăgeală. **3.** (La pl.) Nume dat la diverse grăunţe sau boabe folosite în alimentaţie, în medicină etc. **4.** (Pop.) Produs al glandelor de reproducere ale animalelor şi oamenilor. **5.** Viţă, neam, seminţie.

sămînţós, -oásă, *sămînţoşi, -oase*, adj., s.f. || Din *sămînţă* || **1.** Adj. (Despre fructe) Care are multe seminţe. **2.** S.f. pl. Grup de pomi fructiferi cu fructe cărnoase care conţin mai multe seminţe situate în cinci loji (ex. mărul, părul, gutuiul).

sănătáte s.f. || Din lat. *sanitas, -atis* || Stare a unui organism neatins de boală, în care toate organele funcţionează normal. ○ *Casă de s.* = sanatoriu. ○ Expr. *A bea în sănătatea cuiva* = a face cuiva urări de bine, închinînd un pahar de băutură în cinstea lui.

sănătós, -oásă, *sănătoşi, -oase*, adj. || Din *sănătate*. Cf. lat. *sanitosus* || **1.** Care nu suferă de nici o boală şi de nici o infirmitate; care se bucură de sănătate deplină. ○ Expr. *A nu fi sănătos (la minte)* = a fi cam nebun, zănatic. *Să fii sănătos!* = formulă de urare sau de mulţumire. **2.** (Despre plante, fructe etc.) Nevătămat, neatacat de vreo boală. **3.** Care este prielnic sănătăţii. ○ (Substantivat, f.) Expr. *A o lua la sănătoasa* = a o lua la fugă.

săneáţă s.f. v. **sîneaţă.**

săniá, *săniez*, vb. I. Refl. || Din *sanie* || (Pop.) A se da cu săniuţa; a merge cu sania (la plimbare).

sănicioáră s.f. v. **sănişoară.**

sănişoáră, *sănişoare*, s.f. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, înaltă de 30—40 cm, cu frunze mari, dinţate, şi flori mici, albe-roşietice. || Şi: **sănicioáră** s.f.

săniúş, *săniuşuri*, s.n. || Din *sanie* || **1.** Faptul de a se da cu săniuţa. **2.** Derdeluş.

săniúţă, *săniuţe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *sanie*. **2.** Sanie mică cu care se dau copiii pe derdeluş.

săpá, *sap*, vb. I. Tranz. || Lat. *sappare* || **1.** A fărîmiţa pămîntul cu sapa sau cu cazmaua pentru a semăna plante, pentru a prăşi etc. **2.** A face o groapă sau un şanţ în pămînt, cu ajutorul sapei sau al altei unelte de săpat; a scoate cu sapa ceva din pămînt. **3.** A tăia, a grava în piatră sau în lemn. ● (Fig.) A lăsa o urmă adîncă; a întipări, a imprima. **4.** (Despre ape, ploi) A măcina, a surpa, a roade, a mînca. ● Tranz. şi refl. recipr. (Fig.) A unelti împotriva cuiva sau unul împotriva altuia.

săpáre, *săpări*, s.f. Acţiunea de *a (se) săpa*, săpat; scobire, gravare; măcinare, fărîmiţare.

săpát[1] s.n. Săpare. ● Prăşit; timpul cînd se efectuează prăşitul.

săpát[2]**, -ă,** *săpaţi, -te*, adj. **1.** (Despre pămînt) Lucrat (cu sapa); (despre plante) prăşit. **2.** (Despre drumuri, terenuri) Ros de ape, de ploi.

săpăligă, *săpăligi*, s.f. || Din *sapă* || Sapă cu lama mică şi, uneori, cu unul sau doi colţi în partea opusă tăişului, folosită în lucrări de grădinărie, de legumicultură etc.

săpătór, -oáre, *săpători, -oare*, subst. || Din *săpa* || **1.** S.m. şi f. Persoană care lucrează cu sapa, care se ocupă cu săpatul. **2.** S.f. Maşină de săpat.

săpătúră, *săpături*, s.f. || Din *săpa* || **1.** Săpat[1]; groapă făcută în pămînt (cu sapa). **2.** (La pl.) Lucrări de excavare a pămîntului; lucrări arheologice.

săptămînál, -ă, *săptămînali, -e*, adj., s.n. || Din *săptămînă* || **1.** Adj. (Şi adverbial) Care are loc o dată pe săptămînă; care cuprinde intervalul de o săptămînă. **2.** Adj., s.n. (Publicaţie) care apare o dată pe săptămînă.

săptămînă, *săptămîni*, s.f. || Lat. *septimana* || Perioadă de şapte zile consecutive, care se socoteşte de luni dimineaţa pînă duminică seara; *p. ext.* orice perioadă de şapte zile consecutive. ○ (În cultul religiei creştine) *S. mare* (sau *a patimilor*) = săptămîna dinaintea Paştilor. ● Interval de şapte zile consecutive consacrat unei anumite activităţi: *săptămîna cărţii*. ●

(De obicei la pl.) Timp nedeterminat care cuprinde un număr mare de zile.

săpún, *săpunuri*, s.n. || Lat. *sapo, -onis.* Cf. ngr. *sapuni* || Produs care servește la spălat, obținut prin tratarea acizilor grași sau a grăsimilor cu hidroxid de sodiu sau de potasiu, la care se adaugă unele ingrediente (coloranți, parfumuri etc.); bucată din acest produs. ○ Expr. *A rade pe cineva fără săpun* = a trata pe cineva fără menajamente. ● Săruri ale acizilor grași, ale acizilor naftenici sau ale colofoniului cu sodiul, potasiul, zincul, magneziul, aluminiul, plumbul etc., întrebuințate la fabricarea unsorilor consistente, ca adaosuri la prelucrarea unor materiale plastice etc.

săpunár, *săpunari*, adj. || Din *săpun* || *Cartofi săpunari* = soi de cartofi de calitate superioară, cu miezul alb-roz.

săpunăríță, *săpunărițe*, s.f. || Din *săpun* || (Bot.) Odagaci **(2).**

săpunărít s.n. || Din *săpun* || Dare percepută în evul mediu, în țările române, de la cei care fabricau săpun.

săpuneálă, *săpuneli*, s.f. || Din *săpun* || **1.** Acțiunea de a (se) săpuni. ● (Fig.; fam.) Mustrare, dojană. ○ Expr. *A trage cuiva o săpuneală* = a critica aspru pe cineva. **2.** Spumă de săpun.

săpunél, *săpunele*, s.n. **1.** Diminutiv al lui *săpun.* **2.** Supozitor pentru copiii mici.

săpuní, *săpunesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *săpun* || A (se) freca cu săpun; *spec.* a(-și) muia barba cu săpun înainte de a se rade. ● Tranz. (Fig.; fam.) A face cuiva observații aspre; a mustra.

săpuniéră, *săpuniere*, s.f. || Din *săpun* || Cutie sau vas mic în care se ține săpunul de toaletă; savonieră.

săpunít[1] s.n. Acțiunea de *a (se) săpuni;* săpuneală.

săpunít[2], **-ă,** *săpuniți, -te*, adj. Frecat cu săpun; acoperit cu clăbuci de săpun.

sărá, *sărez*, vb. I. Tranz. || Lat. *salare* || A pune sare în alimente sau în mîncăruri (pentru a le da gust sau pentru a le conserva).

sărác, -ă, *săraci, -ce*, adj. || Din bg., scr. *sirak* || **1.** (Adesea substantivat) Lipsit de bunurile materiale necesare vieții; sărman, nevoiaș; cerșetor. ○ Expr. *Sărac și curat*, se spune despre cel care nu vrea să se îmbogățească prin mijloace necinstite. ● Lipsit de..., fără. ○ *Sărac cu duhul* = lipsit de inteligență, prost. **2.** (Despre lucruri) Sărăcăcios; (despre țări, orașe) lipsit de bunuri materiale; (despre pămînt) neroditor, neproductiv. **3.** (Despre limbă) Care are un vocabular redus și puține mijloace de expresie. ● (Fig.) Lipsit de conținut, inexpresiv. **4.** (Exprimă compătimire față de cineva sau ceva) Biet, nenorocit. ○ (Substantivat) *Săracul de el!*

sărád, *săraduri*, s.n. || Din ngr. *siradion* || (Reg.) Șnur împletit din fire de lînă, vopsită de obicei în negru, cu care se împodobesc sumanele.

sărâre s.f. Acțiunea de *a săra.* ● (Tehn.) Tratare a pieilor cu sare, făcută îndată după jupuire, pentru conservarea lor.

sărát[1] s.n. Sărare.

sărát[2], **-ă,** *sărați, -te*, adj. **1.** Care conține sare; (despre alimente) căruia i s-a adăugat (prea multă) sare. **2.** (Fig.; despre vorbe, glume) Caustic, usturător; spiritual.

sărăcán, -ă, *sărăcani, -e*, adj., s.m. și f. || Cf. *sărac* || (Om) sărac. *N-o lasă taică-său să ia un sărăcan* (Stancu).

sărăcăcióș, -oásă, *sărăcăcioși, -oase*, adj. || Din *sărac* || Care dovedește sărăcie; de om sărac. ● (Despre hrană) În cantitate mică, puțină. ● (Despre pămînt) Cu fertilitate redusă; puțin productiv. ● (Fig.) Lipsit de conținut, fără amploare.

sărăcí, *sărăcesc*, vb. IV. || Din *sărac* || **1.** Intranz. și tranz. A deveni (sau a face pe cineva să devină) sărac, a-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă averea. **2.** Tranz. A lua cuiva ceva, a lipsi de un bun. ● Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni neroditor.

sărăcíe, (2) *sărăcii*, s.f. || Din *sărac* || **1.** Starea celui sărac, lipsă a mijloacelor de existență; aspect sărăcăcios. ○ *Sărăcie lucie* = sărăcie mare. **2.** (Fig.) Epitet depreciativ dat unui lucru sau unei ființe neînsemnate. **3.** Starea unui loc neproductiv. **4.** Aspect sărăcăcios.

sărăcílă s.m. || Din *sărac* || (Pop. și fam.) Epitet dat unui om sărac.

sărăcíme s.f. || Din *sărac* || Mulțime de oameni săraci; totalitatea săracilor.

sărăduí, *sărăduiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *sărad* || (Reg.) A împodobi cu săraduri. *La cusut și sărăduit sumane... mă întreceam cu fetele cele mari* (Creangă).

sărăntóc, -oácă, *sărăntoci, -oace*, s.m. și f. || Cf. sl. *sirotŭkŭ* || (Adesea peior.) Om sărac.

sărărie, *sărării*, s.f. || Din *sare* || **1.** Depozit de sare; loc unde se vinde sare. **2.** (Reg.) Ocnă, salină. **3.** Loc amenajat în pădure unde se depun bulgări de sare pentru vînatul rumegător (căprioare, cerbi etc.).

sărătúră, *sărături*, s.f. || Din *sără* || **1.** Faptul de a fi sărat; sarea conținută de ceva. **2.** Teren bogat în săruri minerale. **3.** Aliment (prea) sărat; aliment conservat prin sare.

sărbătoáre, *sărbători*, s.f. || Din *serba* || **1.** Zi în care se comemorează sau se sărbătorește un eveniment important (și care, de obicei, este zi de odihnă). ○ *Sărbătoarea muncii* = 1 Mai, ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc. ○ *S. națională* = sărbătorire publică în amintirea unui eveniment însemnat din istoria patriei. **2.** Zi în care se comemorează un eveniment religios. ○ *De sărbătoare* = festiv, sărbătoresc.

sărbătorésc, -ească, *sărbătorești*, adj. || Din *sărbătoare* || De sărbătoare, festiv; solemn.

sărbătorește adv. || Din *sărbătoare* || În mod sărbătoresc, de sărbătoare, festiv.

sărbătorí, *sărbătoresc*, vb. IV. Tranz. || Din *sărbătoare* || A cinsti o persoană sau un eveniment important printr-o festivitate sau printr-o petrecere.

sărbătorire, *sărbătoriri*, s.f. Faptul de *a sărbători;* serbare.

sărbătorít, -ă, *sărbătoriți, -te*, adj. (Adesea substantivat) Care este sărbătorit pentru merite,

pentru realizări deosebite sau cu prilejul zilei de naștere, a zilei onomastice etc.

sărbezeálă s.f. || Din *sărbezi* || Faptul de a fi searbăd sau de a se sărbezi.

sărbezí, *sărbezesc,* vb. IV. Refl. || Din *searbăd* || **1.** (Despre lapte, rar despre alte alimente) A se altera, a-și pierde gustul. **2.** (Fig.; despre oameni) A deveni slab, palid, lipsit de vigoare.

sări, *sar,* vb. IV. || Lat. *salire* || **1.** Intranz. (Despre ființe) A se desprinde brusc de la pământ, ridicîndu-se în sus, și a reveni în același loc; a sălta. ● A se deplasa prin salturi. ○ *Pe sărite* = **a)** mergînd în salturi; **b)** omițînd anumite părți dintr-un text. ● (Fig.) A trece brusc de la o idee la alta. **2.** Intranz. A trece peste ceva printr-o săritură. ○ Expr. *A sări peste cal* = a depăși limita, a exagera. **3.** Tranz. (Fig.) A omite, a trece cu vederea. **4.** Intranz. A se ridica, a se scula brusc de undeva și a porni. ○ Expr. *A-i sări cuiva înainte* = a alerga în întîmpinarea cuiva. ● A se repezi să facă ceva, a interveni grabnic într-o acțiune, în ajutorul cuiva. ● A se repezi cu dușmănie la cineva, a ataca. ● A interveni brusc într-o discuție. ● A se ivi pe neașteptate. ○ Expr. *A sări în ochi* = a fi evident. **5.** Intranz. (Despre lucruri) A se deplasa brusc în sus (sub impulsul unei forțe din afară). ○ Expr. *A sări în aer* = a se face bucăți, a se distruge (în urma unei explozii). ● (Despre obiecte elastice) A se ridica brusc în sus cînd este lovit de pămînt sau de o suprafață dură. **6.** Intranz. A-și schimba brusc poziția, a se desprinde din locul în care se află. ○ Expr. *A-i sări cuiva inima din loc* = a se speria; a se emoționa foarte tare. || Prez. ind. și (pop.) *săr.*

săricică s.f. **1.** Diminutiv al lui *sare.* **2.** Arsenic, șoricioaică. **3.** Sare de lămîie. **4.** Plantă erbacee cu frunze spinoase, cu flori verzui, alburii sau roșietice.

sărindár, *sărindare,* s.n. || Din ngr. *sarandari* || Rugăciunea pe care o fac preoții ortodocși la patruzeci de liturghii consecutive pentru morți sau pentru bolnavi.

sărít[1] s.n. Acțiunea de *a sări;* săritură.

sărít[2]**, -ă,** *săriți, -te,* adj., s.f. **1.** Adj. (Fam.) Smintit, țicnit. **2.** S.f. *A-și ieși din sărite* = a se enerva peste măsură. *A scoate pe cineva din sărite* = a enerva peste măsură, a înfuria pe cineva.

sărítor, -oáre, *săritori, -oare,* adj. || Din *sări* || **1.** Care sare; (despre ape) care țîșnește. ○ *Fîntînă săritoare* = fîntînă arteziană. **2.** Care aleargă în ajutorul cuiva, care este gata să ajute pe altul; care intervine grabnic într-o acțiune.

sărítură, *sărituri,* s.f. || Din *sări* || **1.** Salt. ● Nume dat unor probe sportive (în atletism, în natație, în schi). ● Spațiu parcurs într-un salt. **2.** Omisiune (de litere, de rînduri, de pagini). **3.** (Fig.) Trecere bruscă de la o idee la alta. ● Schimbare, oscilație bruscă.

sărmán, -ă, *sărmani, -e,* adj. || Din bg., scr. *siromah* || (Adesea substantivat) Sărac; (exprimînd compătimire) biet, nenorocit.

sărmălúță, *sărmăluțe,* s.f. Diminutiv al lui *sarma.*

sărút, *săruturi,* s.n. || Din *săruta* || Sărutare. *Se trezi din somn deodată de sărutu-i fermecat* (Eminescu).

sărutá, *sărút,* vb. I. Tranz. || Lat. *salutare* || A atinge cu buzele pe cineva sau ceva în semn de dragoste, de afecțiune, de respect sau de umilință; (refl. recipr.) *se sărută la despărțire.* ○ Expr. *Sărut mîna,* formulă de salut sau de mulțumire adresată unei femei sau unei persoane mai în vîrstă.

sărutáre, *sărutări,* s.f. Faptul de *a (se) săruta;* sărut, sărutat.

sărutát s.n. Sărutare, sărut. *Îl mîngîie iarăși sărutatul mamei* (Bassarabescu).

săsésc, -eáscă, *săsești,* adj. || Din *sas*[1] || Care aparține sașilor, privitor la sași.

săsésțe adv. || Din *sas*[1] || În felul sașilor; în limba sașilor.

săsoáică, *săsoaice,* s.f. || Din *sas*[1] || Femeie care face parte din populația săsească.

săteán, *săteni,* s.m. || Din *sat* || Persoană care locuiește într-un sat (avînd îndeletniciri specifice mediului rural); țăran.

săteáncă, *sătence,* s.f. || Din *sătean* || Femeie care locuiește într-un sat (și are îndeletniciri specifice mediului rural); țărancă.

sătésc, -eáscă, *sătești,* adj. || Din *sat* || Care se referă la sat; care aparține satului; de la sat.

sătuceán, *sătucene,* s.n. Sătuleț, sat mic.

sătúl, -ă, *sătui, -le,* adj. || Lat. *satullus* || **1.** Care și-a potolit pe deplin foamea sau setea, care s-a săturat. **2.** (Fig.) Satisfăcut de ceva, mulțumit. **3.** (Fig.) Dezgustat, plictisit. *Sătul și el de-atîta singurătate și dorit să aibă copii... face cum i-a zis baba* (Creangă).

sătuléț, *sătulețe,* s.n. Diminutiv al lui *sat;* sătucean.

săturá, *sătur,* vb. I. Refl. și tranz. || Lat. *saturare* || **1.** A(-și) potoli pe deplin foamea sau setea, a (se) îndestula. ○ *Pe săturate* = pînă la potolirea deplină a foamei sau a setei. **2.** A fi sau a face pe cineva să fie pe deplin mulțumit. ● A fi sau a face să fie plictisit, dezgustat de cineva sau de ceva.

sățiós, -oásă, *sățioși, -oase,* adj. || Din *sați* || (Despre alimente) Care satură, care ține de sați.

său, sa, *săi, sale,* pron. pos., adj. pos. || Lat. *suus, sua* || **1.** Pron. pos. (Precedat de „*al*", „*a*", „*ai*", „*ale*"; înlocuiește numele unui obiect posedat de cel despre care se vorbește, precum și numele acestuia) *Scopul meu e altul decît al său.* **2.** Adj. pos. Care aparține persoanei despre care se vorbește: *casa sa;* (arată o dependență, o înrudire) *fratele său.* **3.** Pron. pos. (La m. pl.; înlocuiește numele familiei, rudelor, prietenilor persoanei despre care se vorbește sau, la f. pl., treburile, preocupările acesteia) *Mi-a vorbit despre ai săi. S-a întors la ale sale.*

săvîrși, *săvîrșesc,* vb. IV. || Din sl. *sŭvrŭšiti* || **1.** Tranz. A face, a înfăptui; a comite. **2.** Tranz. (Înv.) A duce la bun sfîrșit, a termina. **3.** Refl. (Înv. și pop.) A muri.

săvîrșire, *săvîrșiri,* s.f. Acțiunea de *a (se) săvîrși;* îndeplinire, înfăptuire. ● Terminare, sfîrșit.

scábie s.f. || Din lat. *scabies* || Boală parazitară a pielii la oameni și la unele animale, provocată de un artropod, care se manifestă prin mîncărime, iritații, căderea părului etc.; rîie.

scabiós, -oásă, *scabioși, -oase,* adj. || Din fr. *scabieux* || (Adesea substantivat) Bolnav de scabie; rîios.

scabrós, -oásă, *scabroși, -oase,* adj. || Din fr. *scabreux* || (Livr.) Necuviincios, indecent; scîrbos.

scadént, -ă, *scadenți, -te,* adj. || Din *scadență* || (Despre obligații, datorii etc.) Ajuns la scadență.

scadénță, *scadențe,* s.f. || Din it. *scadenza* || Termen, dată la care trebuie îndeplinită o obligație (ex. achitarea unei datorii).

scafandriér, *scafandrieri,* s.m. || Din fr. *scaphandrier* || Marinar specializat în executarea lucrărilor de durată sub apă, cu ajutorul unor aparate speciale; scafandru **(1).**

scafándru, (1) *scafandri,* s.m., **(2)** *scafandre,* s.n. || Din fr. *scaphandre;* gr. *skaphe* „barcă" + *aner, andros* „bărbat" || **1.** S.m. Persoană specializată în lucrări sub apă; scafandrier. **2.** S.n. Costum special etanș, cu care se îmbracă scafandrii **(1)** cînd coboară sub apă și în care poate fi pompat de la suprafață aerul necesar respirației. ● Costum special pentru cosmonauți.

scáfă, *scafe,* s.f. || Din ngr. *skafi* || **1.** Căuș. **2.** Strachină de lemn. **3.** Suprafață concavă care face racordarea între un perete și tavan sau podea.

scai, *scai,* s.m. || Cf. scr. *čkalj* || **1.** Nume dat mai multor specii de plante cu frunze și fructe prevăzute cu ghimpi care se agață de haine, de lîna oilor etc.; fructul acestor plante. ○ Expr. *A se ține scai de cineva* = a urmări cu insistență pe cineva, a nu-l lăsa în pace. **2.** Plantă erbacee din familia compozitelor, înaltă de 50—150 cm, cu frunze acoperite cu spini mici, culcați, și cu flori roșii.

scaiéte, *scaieți,* s.m. || Din *scai* || Nume dat mai multor plante din familia compozitelor, cu frunzele sau capitulele prevăzute cu ghimpi (ex. ciulinul, pălămida etc.).

scalár[1], *scalari,* s.m. || Din fr. *scalaire* || Pește de acvariu originar din America de Sud, avînd capul argintiu cu reflexe aurii și brune, brăzdat de dungi transversale, negre sau gri, care se aseamănă cu o scară.

scalár[2], -ă, *scalari, -e,* adj., s.m. || Din germ. *Skalar,* lat. *scalaris* || (Mărime) determinată numai prin valoarea ei numerică, atunci cînd se cunoaște unitatea prin care se exprimă această valoare.

scálă, *scale,* s.f. || Din it. *scala* || Parte a unui instrument de măsurat pe care e reprezentată o scară grafică folosită la citirea valorii unei mărimi măsurate. ● Placă gradată la aparatele de radio, pe care se pot urmări, cu ajutorul unui indicator, posturile (lungimile de undă) pe care funcționează aparatul la un moment dat.

scald, *scalzi,* s.m. || Din fr. *scalde* (cuv. scandinav) || Nume dat vechilor poeți nordici (în special islandezi), ale căror poezii au, în general, un caracter eroic.

scáldă, *scalde,* s.f. || Din *scălda* || (Pop.) Loc de scăldat, scăldătoare. ● Vas mare pentru îmbăiat; cadă.

scalén, *scalene,* adj. || Din fr. *scalène,* lat. *scalenus;* gr. *skalenos* „oblic" || *Triunghi s.* = triunghi cu laturile neegale.

scalp, *scalpuri,* s.n. || Din fr. *scalp* || Pielea capului (desprinsă de pe craniu împreună cu părul).

scalpá, *scalpez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *scalper* || A îndepărta (accidental sau chirurgical) porțiunea acoperită cu păr din pielea capului.

scalpáre, *scalpări,* s.f. Acțiunea de *a scalpa.*

scalpél, *scalpele,* s.n. || Din fr. *scalpel,* lat. *scalpellum* (< *scalpere* „a tăia, a rade") || Bisturiu cu tăișul convex, folosit la disecție.

scamatór, *scamatori,* s.m. || Cf. fr. *escamoteur* || Persoană care face scamatorii; prestidigitator.

scamatoríe, *scamatorii,* s.f. || Din *scamator* || Arta scamatorului; faptă, acțiune aparent miraculoasă, dar care se bazează pe dibăcia celui ce o execută, pe iuțeala mișcărilor lui. ● (Fig.) Mistificare, înșelăciune.

scámă, *scame,* s.f. || Cf. lat. *squama* „solz de pește sau de crustaceu" || Fir scurt destrămat dintr-o țesătură. ● (Cu sens colectiv) Fibre textile foarte scurte rezultate în cursul proceselor tehnologice din filaturi și folosite ca izolant, ca material de umplutură etc.

scandá, *scandez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *scander* || **1.** A recita versuri grecești sau latinești, marcînd unitățile metrice sau silabice; *p. ext.* a vorbi sau a recita accentuînd fiecare cuvînt, fiecare silabă. **2.** A citi o frază muzicală, accentuînd timpii tari.

scandál, *scandaluri,* s.n. || Din fr. *scandale,* lat. *scandalum* || **1.** Vîlvă, zarvă produsă de o faptă urîtă, rușinoasă; indignare, revoltă produsă de o asemenea faptă. ● Zgomot mare, tărăboi. **2.** Întîmplare (ceartă, bătaie) care tulbură ordinea, care provoacă indignare. ● Situație rușinoasă.

scandalagioáică, *scandalagioaice,* s.f. || Din *scandalagiu* || Femeie care obișnuiește să facă scandal, căreia îi place scandalul.

scandalagíu, *scandalagii,* s.m. || Din *scandal* || Bărbat înclinat să facă scandaluri, care face adesea scandal.

scandalizá, *scandalizez,* vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *scandaliser* || A (se) indigna, a (se) revolta în fața unei fapte nedemne, a unui abuz.

scandalizáre s.f. Faptul de *a (se) scandaliza;* indignare, revoltă provocată de o faptă scandaloasă.

scandalós, -oásă, *scandaloși, -oase,* adj. || Din fr. *scandaleux* || Care provoacă indignare; revoltător, rușinos.

scandináv, -ă, *scandinavi, -e,* s.m. și f., adj. || Din fr. *scandinave* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din una dintre populațiile țărilor din Peninsula Scandinavă. **2.** Adj. Care se referă la țările din Peninsula Scandinavă sau la populațiile acestor țări.

scándiu s.n. || Din fr. *scandium,* germ. *Skandium* || Element chimic din grupa pămînturilor rare, metal alb-cenușiu, cu luciu metalic.

scápăr s.n. || Din *scăpăra* || Scăpărare.

scápăt, *scapete,* s.n. || Din *scăpăta* || Apus, asfinţit; scăpătat. *Soarele era pe scapăt* (Odobescu).

scapét, *scapeţi,* s.m. || Din rus *skopec* || Membru al unei secte religioase din sec. 18 care practica asceza şi castrarea. • *P. gener.* Bărbat care a fost castrat.

scapulár, -ă, *scapulari, -e,* adj. || Din fr. *scapulaire* || Care aparţine umărului, privitor la umăr, din regiunea umărului.

scápulă, *scapule,* s.f. || Din lat. *scapula* || Omoplat.

scarabéu, *scarabei,* s.m. || Din fr. *scarabée,* lat. *scarabeus* || Insectă din ordinul coleopterelor, de culoare neagră, cu corpul lăţit şi turtit, care se hrăneşte cu excremente.

scaraóţchi s.m. || Din rus *Iskariotski* || (Pop. şi fam.) Căpetenia dracilor.

scără, *scări,* s.f. || Lat., *scala* || **1.** Dispozitiv mobil format din două bare paralele legate între ele prin bare scurte transversale, care serveşte pentru a urca sau a coborî de la un nivel la altul. ○ *S. de pisică* = scară flexibilă formată din două parîme, între care se fixează trepte de lemn, folosită în navigaţie. **2.** Element de construcţie alcătuit dintr-un şir de trepte, care leagă două nivele succesive ale unei clădiri. ○ *S. rulantă* = scară cu trepte montate pe o bandă rulantă, utilizată în locurile cu circulaţie intensă sau cu diferenţe mari de nivel. **3.** Treaptă la un vehicul, servind la urcare sau la coborîre. • Fiecare dintre cele două inele ale şeii, pe care călăreţul îşi sprijină picioarele. **4.** Succesiune ordonată de diviziuni, grade etc., care serveşte la stabilirea valorilor numerice ale unei mărimi. ○ *S. gradată* = scară avînd diviziuni marcate cu valorile numerice ale mărimii corespunzătoare. **5.** Raportul dintre lungimea unei linii pe un plan sau pe o hartă şi lungimea reală a acelei linii în natură (şi care se exprimă printr-o fracţie sau printr-un segment de dreaptă gradată). ○ *La scară* = într-un raport anumit faţă de realitate. **6.** *Pe scară întinsă (largă* sau *mare)* = în măsură mare, în proporţii mari. **7.** (Meteor.) *S. Beaufort* = scară convenţională de măsurare relativă a intensităţii vîntului.

scarificá, *scarific,* vb., I. Tranz. || Din fr. *scarifier,* lat. *scarificare* || **1.** A scormoni suprafaţa unui drum, a unei împietruiri, cu scopul de a îndepărta materialul dislocat şi a reface împietruirea. **2.** (Med.) A cresta superficial pielea unui bolnav, provocînd o uşoară sîngerare, în scop terapeutic.

scarificáre, *scarificări,* s.f. Acţiunea de *a scarifica.*

scarificatór, *scarificatoare,* s.n. || Din fr. *scarificateur* || **1.** Maşină rutieră folosită pentru scarificarea unui drum, a unui teren împietruit etc. **2.** Aparat cu care se fac crestături pe piele, în scop terapeutic. **3.** (Agr.) Cultivator prevăzut cu cuţite-gheare folosit pentru afînarea profundă a pămîntului şi pentru întinerirea păşunilor şi a fînaţelor.

scarlatínă, *scarlatine,* s.f. || Din fr. *scarlatine.* Cf. lat. *scarlatum* „roşu-aprins" || Boală infecţioasă şi contagioasă, tipică pentru vîrsta copilăriei, manifestată prin febră mare, dureri de gît şi o erupţie roşie pe tot corpul, urmată de descuamare.

scatíu, *scatii,* s.m. || Din ngr. *skathi* || Pasăre mică, sedentară, foarte vioaie, de culoare verde-gălbuie cu două dungi negre pe aripi. Se hrăneşte cu seminţe.

scatoálcă, *scatoalce,* s.f. (Fam.) Lovitură dată cuiva cu palma sau cu dosul mîinii.

scatól s.n. || Din fr. *scatol;* gr. *skor, skatos* „excrement" || Substanţă produsă în intestinul gros prin descompunerea proteinelor.

scatologíe, *scatologii,* s.f. || Din fr. *scatologie;* gr. *skor, skatos* „excrement" + *logos* „vorbire" || Glumă, scriere în care este vorba de lucruri scabroase (legate de excremente).

scáun, *scaune,* s.n. || Lat. *scamnum* || **1.** Mobilă cu sau fără spetează, pe care poate şedea o singură persoană. ○ *S. electric* = (în unele state) dispozitiv pentru executarea prin electrocutare a condamnaţilor la moarte. • (Fig.) Funcţie (importantă) ocupată de cineva. **2.** (Înv.) Tron. ○ *Cetate de s.* = reşedinţa monarhului, capitala statului. *S. de judecată* = instanţă judecătorească. **3.** (Pop.) Dispozitiv de lemn în formă de masă sau de bancă la care lucrează unii meseriaşi (dulgheri, rotari etc.). • Placă de lemn pe care se sprijină coardele la instrumentele muzicale. **4.** Schelet constituit din bare de lemn care susţine învelitoarea unui acoperiş. **5.** Eliminarea materiilor fecale; excrementele eliminate.

scădeá, *scad,* vb. II. || Lat. **excadere* || **1.** Intranz. şi tranz. A (se) micşora, a (se) reduce, a descreşte (sau a face să descrească). **2.** Tranz. A reţine o parte dintr-o sumă, înainte de a o achita. **3.** Tranz. (Mat.) A face o operaţie de scădere. **4.** Intranz. (Despre rîuri, mări) A-şi coborî nivelul; (despre mîncăruri cu sos sau cu zeamă) a-şi pierde apa prin fierbere, a deveni mai dens. **5.** Intranz. (Despre unităţi de timp) A se scurta: *ziua scade.* **6.** Intranz. (Despre procese în desfăşurare) A slăbi în intensitate; (despre foc) a se potoli; (despre voce) a deveni mai slabă. **7.** Intranz. (Despre Soare, Lună) A coborî spre apus, a începe să apună.

scădére, *scăderi,* s.f. **1.** Acţiunea de *a scădea;* reducere, micşorare, descreştere. **2.** Una dintre cele patru operaţii aritmetice fundamentale, prin care se calculează diferenţa între două numere, primul fiind denumit descăzut, iar al doilea scăzător. **3.** Lipsă, defect, cusur. **4.** (Înv.) Pierdere, diminuare a valorii.

scăfîrlie, *scăfîrlii,* s.f. || Din *scafă* || (Fam.) Ţeasta capului, craniu. • Cap.

scăiúş, *scăiuşi,* s.m. || Din *scai* || Plantă erbacee cu tulpina înaltă pînă la 2 m, acoperită de ţepi, cu flori albe-gălbui, dispuse în capitule, globuloase şi spinoase.

scăldá, *scald,* vb. I. || Lat. *excaldare* || **1.** Tranz. şi refl. A face baie, a (se) îmbăia. **2.** Refl. (Fig.) A se reflecta, a se oglindi. **3.** Tranz. A uda, a muia. ○ Expr. *A-şi scălda ochii în lacrimi* = a lăcrima; a plînge. • (Despre ape)

A curge udînd un teritoriu. **4.** Tranz. (Fam.) *A o scălda* = a răspunde evaziv, a evita un răspuns sau o atitudine hotărîtă. **5.** Refl. (Despre păsări) A se tăvăli în nisip.

scăldát s.n. Faptul de *a (se) scălda;* loc într-o apă curgătoare, unde se face baie. *Pînă-n sară... și pe la scăldat am tras o raită* (Creangă).

scăldătoáre, *scăldători,* s.f. || Din *scălda* || **1.** Cadă, albie în care se face baie. ● Loc de scăldat. **2.** Îmbăiere, baie.

scălîmb, -ă, *scălîmbi, -e,* adj. (Pop. și fam.; adesea substantivat) Strîmb, sucit, deformat; schimonosit.

scălîmbăiá, *scălîmbăiez,* vb. I. Refl. || Din *scălîmb* || (Pop. și fam.) A se strîmba, a se schimonosi.

scălîmbăiálă, *scălîmbăieli,* s.f. || Din *scălîmbăia* || Faptul de a se scălîmbăia.

scămós, -oásă, *scămoși, -oase,* adj. || Din *scamă* || Cu scame; cu aspect pufos.

scămoșá, *scămoșez,* vb. I. || Din *scămos* || **1.** Refl. A se destrăma, a se face scame. **2.** Tranz. A face ca o țesătură să capete un aspect pufos prin extragerea mecanică a capetelor fibrelor textile.

scămoșáre s.f. Faptul de *a (se) scămoșa.*

scăpá, *scap,* vb. I. || Lat. **excappare* || **1.** Intranz. A se desprinde din..., a se elibera (dintr-o strînsoare, dintr-o cursă). ○ Expr. *A scăpa teafăr* (sau *cu viață)* = a se salva dintr-o situație primejdioasă. *A nu scăpa nici în gaură de șarpe* = a nu avea nici o posibilitate de scăpare. ● A ieși dintr-o încurcătură, dintr-o situație grea. **2.** Intranz. A se descotorosi de cineva sau de ceva. **3.** Tranz. A lăsa să cadă din mînă un obiect (din neatenție, din cauza greutății prea mari etc.). ○ Expr. *A scăpa din mînă* = a pierde o ocazie bună, un prilej de a obține ceva. *A scăpa o vorbă* = a face (din imprudență) o indiscreție, a spune ceva ce nu trebuia. *A scăpa ceva din vedere* = a nu observa, a omite. **4.** Tranz. A lăsa (din neatenție) un animal să se desprindă din legătura care îl ține. ● A nu mai putea prinde pe cineva care a fugit, s-a desprins din legături etc. **5.** Tranz. A pierde, a nu mai apuca, a nu mai prinde (trenul, un spectacol etc.). **6.** Tranz. A pierde din vedere, a nu lua în seamă, a omite.

scăpáre, *scăpări,* s.f. Faptul de *a scăpa;* eliberare, salvare. ○ *Scăpare din vedere* = omitere involuntară. ○ Expr. *A avea o portiță de scăpare* = a mai avea un mijloc de a ieși dintr-o situație grea.

scăpără, *scapăr,* vb. I. Intranz. || Cuv. autohton || **1.** A produce scîntei, lovind cremenea cu amnarul (pentru a aprinde o bucată de iască). ● (Despre pietre) A scoate scîntei prin ciocnire. ○ Expr. *Cît ai scăpăra din amnar* = foarte repede. *A-i scăpăra cuiva picioarele* (sau *călcîiele)* = a fugi foarte repede **2.** (Despre foc, flăcări) A împrăștia scîntei; (despre fulgere) a se ivi, a izbucni. ○ Expr. *A-i scăpăra ceva prin minte* = a-i veni brusc o idee. **3.** (Despre ochi) A arunca priviri scînteietoare.

scăpăráre, *scăpărări,* s.f. Acțiunea de *a scăpăra;* producere de scîntei. ● Scînteiere, lucire, strălucire.

scăpărát s.n. Scăpărare. *Cel mai mare meșter... în scăpărat cu amnarul* (Hogaș).

scăpărătór, -oáre, *scăpărători, -oare,* adj., s.f. || Din *scăpăra* || **1.** Adj. Scînteietor, sclipitor; (despre minte, judecată) ager, ascuțit. **2.** S.f. Obiect (amnar) cu care se scapără pentru a produce scîntei.

scăpătá, *scăpăt,* vb. I. Intranz. || Lat. **excapitare* || **1.** (Despre Soare, Lună) A coborî spre apus, a apune. **2.** (Despre oameni) A sărăci.

scăpătát[1] s.n. Faptul de *a scăpăta;* apus, asfințit.

scăpătát[2]**, -ă,** *scăpătați, -te,* adj. Care a sărăcit; sărac.

scăriță, *scărițe,* s.f. **1.** Diminutiv al lui *scară.* ● Scară la șa. **2.** Unul dintre cele trei oscioare ale urechii mijlocii.

scărmănă, *scărmăn,* vb. I. Tranz. **1.** A desface, a răsfira lîna brută sau alte materiale textile pentru a le înfoia și a le curăța de impurități. **2.** A smulge fulgii sau firișoarele penelor pentru a le face puf. **3.** (Fig.; fam.) A bate sau a certa pe cineva.

scărmănát[1] s.n. Acțiunea de *a scărmăna.*

scărmănát[2]**, -ă,** *scărmănați, -te,* adj. (Despre lînă) Curățat și afînat. *Nouri alburii ca lîna scărmănată alergau spre miazăzi* (Sadoveanu).

scărmănătoáre, *scărmănători,* s.f. || Din *scărmăna* || Mașină de scărmănat lîna; darac.

scărmănătúră, *scărmănături,* s.f. || Din *scărmăna* || **1.** Lînă scărmănată. **2.** (Fig.) Scărmăneală, bătaie, ceartă.

scărmăneálă, *scărmăneli,* s.f. || Din *scărmăna* || (Fam.) Bătaie; ceartă.

scărpiná, *scărpin,* vb. I. Refl. și tranz. || Lat. *scarpinare* || A (se) rîcîi sau a (se) freca cu unghiile ori cu (sau de) un obiect tare în locul unde s-a produs o mîncărime a pielii. ● Tranz. (Fig.; fam.) A bate pe cineva.

scărpinát s.n. Faptul de *a (se) scărpina.*

scăunáș, *scăunașe,* s.n. Diminutiv al lui *scaun;* scaun mic.

scăunoáie, *scăunoaie,* s.f. || Din *scaun* || (Pop.) Bancă la care lucrează dulgherul sau dogarul, prevăzută cu un dispozitiv pentru fixat piesa ce urmează a fi prelucrată.

scăzămînt, *scăzăminte,* s.n. || Din *scădea* || Pierdere (în greutate, în valoare etc.); scădere; *concr.* parte dintr-o marfă care se pierde sau scade în greutate în timpul transportului, manipulării etc.

scăzătór, *scăzători,* s.m. || Din *scădea* || (Mat.) Număr care se scade din altul.

scăzút, -ă, *scăzuți, -te,* adj. Micșorat, diminuat; (despre ape) cu nivelul coborît. ● (Despre mîncăruri) Cu sos puțin și dens.

scelerát, -ă, *scelerați, -te,* s.m. și f. || Din fr. *scélérat,* lat. *sceleratus* (< *sceler, -eris* „crimă") || (Livr.) Ticălos, criminal, nelegiuit.

scenarist, -ă, *scenariști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *scénariste* || Autor de scenarii.

scenáriu, *scenarii*, s.n. || Din fr. *scénario* || Text succint care cuprinde subiectul unei piese sau al unui film, precum și indicațiile tehnice și de regie. ○ *S. radiofonic* = adaptare a unei piese de teatru la cerințele radiodifuzării.

scénă, *scene*, s.f. || Din fr. *scène*, lat. *scena* || **1.** Parte mai ridicată, amenajată cu decoruri, într-o sală de spectacole, uneori în aer liber, unde se desfășoară reprezentațiile; *p. ext.* teatru. ○ Expr. *A pune în scenă* = a regiza. *A părăsi scena* = a părăsi profesiunea de actor; *p. ext.* a se retrage dintr-o activitate. **2.** Fiecare dintre subdiviziunile unui act dintr-o operă dramatică, marcată prin intrarea sau ieșirea unui personaj. **3.** Întîmplare care atrage atenția; locul unde se petrece o astfel de întîmplare. **4.** (Fam.) Ceartă, scandal, ieșire violentă. ○ Expr. *A-i face cuiva o scenă* = a-i aduce cuiva imputări violente.

scenétă, *scenete*, s.f. || Din *scenă* || Scurtă piesă de teatru, într-un singur act și cu personaje puține.

scénic, -ă, *scenici, -ce*, adj. || Din fr. *scénique* || Privitor la scenă sau la teatru, care aparține scenei. ● Care este adaptat teatrului.

scenográf, *scenografi*, s.m. || Din fr. *scénographe* || Persoană care face decorurile și costumele la teatru, la operă sau în cinematografie.

scenográfic, -ă, *scenografici, -ce*, adj. || Din fr. *scénographique* || Privitor la scenografie, care aparține scenografiei.

scenografíe s.f. || Din fr. *scénographie* || Arta de a organiza scena, cadrul, atmosfera unui spectacol, prin decoruri, costume, iluminat etc.

scéptic, -ă, *sceptici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din fr. *sceptique* || **1.** Adj. Care se referă la scepticism. **2.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care nu are încredere în nimic, care se îndoiește de toate. **3.** S.m. și f. Adept al scepticismului **(1).**

scepticísm s.n. || Din fr. *scepticisme* || **1.** Concepție care pune la îndoială posibilitatea cunoașterii realității obiective sau, în genere, a oricărei cunoștințe certe. **2.** Atitudine de neîncredere în capacitatea și posibilitățile oamenilor, în realizarea idealurilor pe care le proclamă, în posibilitățile de a reuși în acțiunile lor.

scéptru, *sceptre*, s.n. || Din fr. *sceptre*, lat. *sceptrum* || Baston incrustat cu metal și cu pietre prețioase, purtat de suverani ca simbol al autorității lor. ● (Fig.) Demnitate, autoritate, putere de suveran; domnie, conducere.

scheci, *scheciuri*, s.n. || Din fr., engl. *sketch* || Scenetă scurtă, cu caracter glumeț, satiric, de obicei pe o temă de actualitate.

schélă, *schele*, s.f. || Din scr. *skela* || **1.** Construcție provizorie servind la susținerea materialelor și muncitorilor cînd lucrează, la înălțime, la o construcție; eșafodaj. **2.** Unitate industrială destinată exploatării unui zăcămînt de țiței. **3.** Punte care face legătura unei nave cu țărmul, servind la îmbarcarea și debarcarea pasagerilor, la încărcarea și descărcarea mărfurilor.

schelăríe, *schelării*, s.f. || Din *schelă* || **1.** Scheletul unei construcții. **2.** Totalitatea schelelor **(1)** folosite la executarea sau la repararea unei construcții.

schelét, *schelete*, s.n. || Din fr. *squelette*. Cf. gr. *skeletos* „descărnat" || **1.** Totalitatea oaselor unui animal vertebrat; sistem osos. **2.** Ansamblu de piese legate între ele, care constituie partea de rezistență a unei construcții sau a unui sistem tehnic.

schelétic, -ă, *scheletici, -ce*, adj. || Din fr. *squelettique* || (Despre oameni) Foarte slab, uscat.

schemátic, -ă, *schematici, -ce*, adj. || Din fr. *schématique* || Alcătuit, prezentat în linii generale. ● (Depr.) Care nu depășește anumite tipare, anumite șabloane; superficial.

schematísm s.n. || Din fr. *schématisme* || Tendința de a prezenta lucrurile într-o formă schematică, simplistă; respectare rigidă a anumitor formule fixe.

schematizá, *schematizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *schématiser* || A prezenta (o lucrare, o operă) în mod schematic; a da unei lucrări un caracter schematic.

schematizáre, *schematizări*, s.f. Acțiunea de *a schematiza*.

schémă, *scheme*, s.f. || Din fr. *schéma*, lat. *schema* || **1.** Plan, proiect alcătuit din liniile sau ideile generale ale unei lucrări, care permite o vedere de ansamblu asupra ei. **2.** Reprezentare grafică simplificată a unei construcții, a unei mașini, a unui aparat etc. **3.** Tabel cuprinzînd denumirea posturilor dintr-o instituție sau dintr-o întreprindere.

schépsis s.n. || Din ngr. *skepsis* || (Fam.) Minte, pricepere. ○ *Cu schepsis* = cu socoteală, cu chibzuință; cu o anumită intenție (nemărturisită).

scherzándo adv. || Cuv. it. || (Muz.) Într-un tempo vioi și vesel.

schérzo s.n. || Cuv. it. || Piesă muzicală (sau parte dintr-o piesă) scrisă într-un tempo vioi, însuflețit și vesel.

scheuná, pers. 3 *scheáună*, vb. I. Intranz. || Onomatopeic || (Despre cîini) A chelălăi, a scoate sunete ascuțite.

scheunát s.n. Chelălăit.

schi, (1) *schiuri*, s.n. || Din fr., engl. *ski* || **1.** Obiect în formă de patină plată și lungă, care permite alunecarea rapidă pe zăpadă. **2.** Sport practicat cu schiurile **(1).**

schiá, *schiez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *skier* || A aluneca pe zăpadă cu schiurile **(1)**; a practica sportul cu schiurile, a face schi.

schif, (1) *schifuri*, s.n. || Din fr. *skiff* || **1.** Ambarcațiune ușoară cu rame și cu scaune mobile, lungă și îngustă, acoperită la proră și la pupă. **2.** Probă sportivă practicată cu schiful **(1).**

schíjă, *schije*, s.f. || Din pol. *spiża* || Sfărîmătură de proiectil, de bombă, de grenadă, rezultată prin explozia acestora.

schílav, -ă, *schilavi, -e*, adj. || Cf. *schilod* || (Înv. și pop.) Schilod.

schilăví, *schilăvesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *schilav* || (Înv. și pop.) A (se) schilodi.

schilód, -oádă, *schilozi, -oade*, adj. Care are unul sau mai multe membre anchilozate, mutilate ori deformate; (despre membre) anchilozat, deformat, schilav.

schilodí, *schilodesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *schilod* || A face pe cineva să devină sau a deveni schilod, infirm; a (se) mutila.

schilodíre, *schilodiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) schilodi;* mutilare.

schilodít, -ă, *schilodiți, -te*, adj. Infirm, mutilat, schilod, schilav.

schímă, *schime*, s.f. || Din ngr. *shima* || Gest; mișcare a feței; grimasă, strîmbătură.

schimb, *schimburi*, s.n. || Din *schimba* || **1.** Înlocuire a cuiva cu altcineva sau a ceva cu altceva. ○ *Piesă de s.* = piesă fabricată separat, pentru a putea înlocui o piesă uzată dintr-un mecanism. *Cu schimbul* = pe rînd, cînd unul, cînd altul. ○ Expr. *Schimb de cuvinte* = discuție aprinsă, ceartă. **2.** Circulația produselor de la producători la consumatori. ● Faptul de a ceda un bun, primind altul în locul lui. ○ *În schimb* = drept compensație, ca echivalent. *În schimbul* = în locul..., pentru... ● Transformare a unei sume de bani în alta de aceeași valoare, dar constînd din alte monede. **3.** Echipa sau totalitatea lucrătorilor care se găsesc în același timp la lucru într-o instituție sau întreprindere în care lucrează mai multe rînduri de lucrători; echipă (sau persoană) care înlocuiește altă echipă (sau altă persoană). ● Intervalul de timp dintr-o zi în care lucrează o echipă (sau o persoană). **4.** (La pl.) Primeneli. **5.** (Fiz.) Trecere a unei energii, a unei sarcini electrice, a unei particule dintr-o parte în alta, de la un obiect la altul; transfer (ex. schimb de căldură).

schimbá, *schimb*, vb. I. || Lat. *excambiare* || **1.** Tranz. A înlocui ceva sau pe cineva cu altceva sau altcineva. **2.** Tranz. A ceda un lucru pentru alt lucru; a face schimb. ○ Expr. *A schimba o vorbă* (sau *un cuvînt, cîteva vorbe) cu cineva* = a sta puțin de vorbă cu cineva. ● A da o sumă de bani în locul alteia de aceeași valoare, dar constînd din alte monede. **3.** Tranz. A modifica un lucru, dîndu-i altă formă, alt aspect. ○ Expr. *A schimba vorba* = a abate discuția în altă parte. *A schimba cîntecul* (sau *foaia, placa)* = a-și modifica atitudinea, comportarea. ● Refl. (Despre oameni) A-și modifica înfățișarea, firea, purtarea. ○ Expr. *Se schimbă vorba*, se spune cînd intervine ceva care modifică situația. **4.** Refl. A se îmbrăca cu rufe curate; a-și pune alte haine. **5.** Tranz. A muta ceva în alt loc, în altă parte. **6.** Refl. (Despre vreme) A se modifica (în bine sau în rău).

schimbáre, *schimbări*, s.f. Acțiunea de *a (se) schimba;* modificare, prefacere. ● Întorsătură pe care o ia un lucru.

schimbătór, -oáre, *schimbători, -oare*, adj., s.n. || Din *schimba* || **1.** Adj. Care se schimbă (ușor); nestatornic; variabil. **2.** S.n. Dispozitiv cu ajutorul căruia se pot modifica anumiți parametri ai unui sistem tehnic, direcția mersului unui vehicul etc. ○ *S. de viteză* = mecanism cu ajutorul căruia se poate modifica turația arborelui de acționare al unei mașini. *S. de cale* = dispozitiv pentru trecerea vehiculelor de cale ferată de pe o linie pe alta. **3.** S.n. Aparat sau agent cu ajutorul căruia se poate face un transfer de energie între două medii sau schimbul de particule cu alte substanțe cu care se află în contact.

schímnic, -ă, *schimnici, -ce*, s.m. și f. || Din sl. *skimĭnikŭ* || Pustnic, sihastru. || Și: **schívnic, -ă** s.m. și f.

schimnicíe, *schimnicii*, s.f. || Din *schimnic* || **1.** Viață de schimnic, sihăstrie. **2.** Locuința schimnicului. || Și: **schívnicie** s.f.

schimonoseálă, *schimonoseli*, s.f. || Din *schimonosi* || Faptul de a se schimonosi; schimonosítură.

schimonosí, *schimonosesc*, vb. IV. || Din ngr. *ashimoniso* (viitorul lui *ashimono)* || **1.** Tranz. A deforma, a strîmba, a poci. **2.** Refl. (Despre oameni) A se strîmba, a face grimase.

schimonosíre, *schimonosiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) schimonosi.*

schimonosít, -ă, *schimonosiți, -te*, adj. Strîmbat, pocit, sluțit.

schimonositúră, *schimonosituri*, s.f. || Din *schimonosi* || **1.** Strîmbătură a feței, grimasă. **2.** Lucru deformat; pocitanie, monstru. *O schimonosítură de om avea în frunte numai un ochi* (Creangă).

schindúc s.m. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, înaltă de 50—150 cm, cu flori albastre-verzui și cu fructe lucitoare din care se prepară un fel de rachiu.

schindúf s.m. **1.** Cimbrișor. **2.** Plantă erbacee din familia leguminoaselor, folosită ca nutreț sau în bucătărie drept condiment și în medicină.

schingiuí, *schingiuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *schingi*, (înv.) „schingiuire" || A supune pe cineva la mari suferințe fizice, a chinui, a tortura.

schingiuíre, *schingiuiri*, s.f. Acțiunea de *a schingiui;* chin, tortură, caznă.

schiór, -oáră, *schiori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *skieur* || Persoană care schiază, care practică schiul (**2**).

schip, *schipuri*, s.n. || Din fr., engl. *skip* || Recipient de metal care rulează pe o cale ghidată și care se descarcă automat, la capătul căii, fiind folosit la transportul materialelor în mine, în fabrici etc.

schipetár, *schipetari*, s.m. || Din alb. *Shqipëtar* || Numele autohton al albanezilor.

schismátic, -ă, *schismatici, -ce*, adj. || Din fr. *schismatique*, lat. *schismaticus* || (Și substantivat) Care s-a separat de comunitatea bisericii căreia îi aparținea, care nu mai recunoaște autoritatea acestei biserici.

schísmă, *schisme*, s.f. || Din fr. *schisme*, lat., gr. *schisma* || Separare a unui grup de credincioși de comunitatea religioasă căreia îi aparține; *p. ext.* dezbinare provocată de deosebirea de principii.

schit, *schituri*, s.n. || Din sl. *skitŭ* || Mănăstire mică sau așezare călugărească izolată; sihăstrie.

schițá, *schițez*, vb. I. Tranz. || Din it. *schizzare* || **1.** A face o schiță **(1)**; a proiecta în linii mari, generale. **2.** (Fig.) A descrie ceva prin cîteva trăsături caracteristice. **3.** (Fig.) A face o mișcare abia vizibilă, un gest ușor.

schíță, *schițe*, s.f. || Din it. *schizzo* || **1.** Desen sumar care reprezintă o imagine aproxima-

tivă (simplificată) a unei construcții, instalații, mașini etc. **2.** Prima formă a unei lucrări (literare, științifice, artistice), concepută în linii generale, sumare. **3.** Specie a genului epic, de dimensiuni reduse, în care se redă un singur episod din viața personajelor.

schívnic, -ă, s.m. și f. v. **schimnic.**

schivnicíe s.f. v. **schimnicie.**

schizofíte s.f. pl. || Din gr. *schizein* „a despica, a împărți" + *phyton* „plantă" || Grup de organisme vegetale unicelulare care se reproduc prin diviziune simplă. Cuprinde alge și bacterii.

schizofrénic, -ă, *schizofrenici, -ce,* adj., s.m. și f. || Din *schizofrenie* || (Persoană) bolnavă de schizofrenie.

schizofrénie, *schizofrenii,* s.f. || Din fr. *schizophrénie;* gr. *schizein* „a despica, a împărți" + *phren* „spirit" || Boală mintală caracterizată prin slăbirea funcțiunilor psihice (afectivitate, intelect, voință), ceea ce duce la pierderea contactului cu realitatea.

schizopód, *schizopode,* s.n. || Din fr. *schizopodes;* gr. *schizein* „a despica" + *pous, podos* „picior" || Ordin de crustacee mici, terestre și acvatice, cu picioarele bifurcate.

schwiz [Pr.: șviț] s.n. || De la n. pr. *Schwyz* || Rasă superioară de taurine, de culoare brună, originară din Elveția; este crescută pentru producția de lapte și de carne; animal din această rasă.

sciátic, -ă, *sciatici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *sciatique* || **1.** Adj. *Nerv sciatic* = nerv rahidian care inervează membrele inferioare. **2.** Adj. Referitor la nervul sciatic. **3.** S.f. Boală care se manifestă prin dureri de-a lungul nervului sciatic.

sciéntică s.f. || Cf. lat. *scientia* || Știință despre știință; scientologie.

scientísm s.n. || Din fr. *scientisme* || Concepție pozitivistă care absolutizează rolul științei, considerînd că ea poate rezolva toate problemele, teoretice și practice, ale omenirii; absolutizare a rolului sau a puterii științei.

scientológie s.f. || Lat. *scientia* „știință" + gr. *logos* „studiu" || Scientică.

scifozoáre s.f. pl. || Din fr. *schyphozoaires* || Clasă de celenterate care cuprinde polipii solitari mici și meduzele fără văl, cu cavitatea gastrică împărțită de septe în patru pungi.

scindá, *scindez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *scinder* || **1.** A (se) despărți în părțile componente; a (se) fracționa, a (se) divide. **2.** (Despre combinații chimice) A (se) descompune în combinații mai simple.

scindáre, *scindări,* s.f. Faptul de *a (se) scinda;* fracționare, despărțire, separare.

scintilație, *scintilații,* s.f. || Din fr. *scintillation.* Cf. lat. *scintilla* „scînteie" || Scînteiere. ● Impuls luminos de scurtă durată, produs cu ajutorul unor substanțe speciale, utilizat la detectarea radiațiilor nucleare.

scit, -ă, *sciți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *Scythes,* lat. *Scythae* || Persoană dintr-o populație indoeuropeană nomadă, care s-a stabilit în sec. 8 î.e.n. în regiunile din nordul Mării Negre.

scític, -ă, *scitici, -ce,* adj. || Din fr. *scythique* || Care aparținea Sciției sau populației ei, privitor la Sciția sau la populația ei.

scizioná, *scizionez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din *sciziune* || A (se) desprinde dintr-un întreg, a (se) separa.

scizionáre, *scizionări,* s.f. Acțiunea de *a (se) sciziona;* desprindere, separare dintr-un întreg.

scizionist, -ă, *scizioniști, -ste,* s.m. și f. || Din *sciziune* || Persoană care aparține unei fracțiuni sau care urmărește să provoace o sciziune într-un grup, într-o organizație.

sciziparitáte s.f. || Din fr. *scissiparité;* lat. *scissus* „divizat" + *parere* „a da naștere" || Formă de reproducere asexuală la bacterii, unele alge, protozoare, care constă în divizarea organismului în două părți.

sciziúne, *sciziuni,* s.f. || Din fr. *scission* || Dezbinare într-un grup sau într-o organizație politică, intervenită pe chestiuni de principiu; fracționare.

scîlciá, *scîlciez,* vb. I. || Cf. lat. *calx, calcis* „călcîi; talpă" || **1.** Refl. (Despre încălțăminte) A se deforma (într-o parte), a se toci, a se uza. **2.** Tranz. (Fig.) A pronunța incorect cuvintele; a schimonosi.

scîlciát, -ă, *scîlciați, -te,* adj. **1.** (Despre încălțăminte) Tocit (într-o parte), deformat. **2.** (Fig.) (Despre cuvinte) Schimonosit, pocit (în pronunțare).

scînceálă, *scînceli,* s.f. || Din *scînci* || Scîncet.

scîncet, *scîncete,* s.n. || Din *scînci* || Plîns înăbușit, geamăt slab (mai ales al copiilor mici); scînceală. ● Vaiet (de animale, de păsări), scheunat (de cîini).

scînci, scîncesc, vb. IV. Intranz. || Din sl. *skyčati* || A plînge înăbușit, slab, întreținut. *Copilașul cel mai mic se ridică, scîncind* (Rebreanu). ● (Despre animale) A se văita, a geme; (despre cîini) a scheuna.

scîndură, *scînduri,* s.f. || Lat. *scandula* || **1.** Piesă dreptunghiulară de cherestea, cu grosimea de cel mult 4 cm, obținută prin tăierea de-a lungul, a unui trunchi de copac. **2.** (Mai ales la pl.) Podele, dușumea.

scîndurărie s.f. || Din *scîndură* || **1.** Depozit de scînduri. **2.** Totalitatea scîndurilor dintr-o construcție, din care este alcătuit un obiect etc.

scîndureá, *scîndurele,* s.f. Diminutiv al lui *scîndură.* || Și: **scîndurícă** s.f.

scîndurícă s.f. v. **scîndurea.**

scîndurí, *scîndurițe,* s.f. **1.** Scîndurea. **2.** Lopățică la războiul de țesut care ajută la fixarea sulului de dinainte după înfășurarea pînzei în timpul țesutului.

scînteiá, pers. 3 *scînteiază,* vb. I. Intranz. || Din *scînteie* || **1.** A sclipi, a străluci. **2.** (Despre ochi) A luci, a arunca priviri vii, pătrunzătoare. **3.** A împrăștia scîntei.

scîntéie, *scîntei,* s.f. || Lat. *scintilla* || **1.** Particică incandescentă care sare dintr-un corp aprins, din ciocnirea unor corpuri dure sau însoțește o descărcare electrică și care se stinge foarte repede. **2.** (Fig.) Fapt, în aparență neînsemnat, care declanșează un sentiment, o acțiune

etc. **3.** (Fig.) Părticică neînsemnată din ceva; fărîmă.

scînteiére, *scînteieri*, s.f. **1.** Faptul de *a scînteia*. **2.** Variaţie a strălucirii şi a culorii stelelor, vizibilă cu ochiul liber.

scînteietór, -oáre, *scînteietori, -oare*, adj. || Din *scînteia* || **1.** Care scînteiază; sclipitor, strălucitor; viu, lucitor. **2.** (Fig.) De o inteligenţă sclipitoare, deosebit de inteligent.

scînteioáră, *scînteioare*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *scînteie*. **2.** (Bot.) Scînteiuţă (1).

scînteiúţă, *scînteiuţe*, s.f. **1.** Scînteioară (1). **2.** Mică plantă erbacee cu tulpina ramificată de la bază, cu flori roşii, roz sau albastre. **3.** Mică plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunze liniare şi cu flori galbene.

scîrbă, (2) *scîrbe*, s.f. || Din sl. *skrŭbĭ* || **1.** Aversiune faţă de cineva sau ceva; dezgust, greaţă, silă. **2.** (Fig.) Fiinţă dezgustătoare, uricioasă, murdară; om de nimic, mîrşav. ● Faptă urîtă, nedemnă, ticăloşie. ● (La pl.) Vorbe murdare, triviale. **3.** (Reg.) Supărare, necaz, grijă.

scîrbí, *scîrbesc*, vb. IV. || Din *scîrbă* || **1.** Refl. şi tranz. A (se) îngreţoşa, a (se) dezgusta, a simţi sau a face pe cineva să simtă silă, dezgust, repulsie. **2.** Refl. (Reg.) A se necăji, a se amărî.

scîrbít, -ă, *scîrbiţi, -te*, adj. Cuprins de scîrbă; dezgustat.

scîrbós, -oásă, *scîrboşi, -oase*, adj. || Din *scîrbă* || **1.** Care provoacă scîrbă, repulsie, silă; dezgustător. ● Care inspiră dispreţ, josnic, detestabil. ● (Fam.) Care se îngreţoşează uşor. **2.** (Fam.; despre oameni) Greu de mulţumit; dezagreabil, nesuferit.

scîrboşénie, *scîrboşenii*, s.f. || Din *scîrbos* || Însuşirea de a fi scîrbos; lucru scîrbos; faptă sau vorbă scîrboasă.

scîrnav, -ă, *scîrnavi, -e*, adj. || Din sl. *skvrŭnavŭ* || **1.** Murdar, scîrbos. **2.** (Fig.) Infam, ticălos, josnic.

scîrnăvíe, *scîrnăvii*, s.f. || Din *scîrnav* || **1.** Lucru scîrnav; murdărie. **2.** (Fig.) Om de nimic, ticălos; faptă, vorbă josnică, murdară.

scîrţ interj. || Onomatopee || **1.** Cuvînt care imită zgomotul ascuţit, strident produs de uşi, de roţi, de încălţăminte în timpul mersului etc. ○ (Depr.) *Scîrţa-scîrţa-pe-hîrtie* = conţopist, funcţionar. *Iacă, niste papugii... niste scîrţa-scîrţa pe hîrtie* (Caragiale). **2.** (Fam.) Exclamaţie de dezaprobare sau de dispreţ faţă de cele spuse de cineva.

scîrţîí, *scîrţîi*, vb. IV. Intranz. || Din *scîrţ* || **1.** A produce un zgomot ascuţit, strident (prin frecare). ● (Despre roţile carelor încărcate cu poveri; *p. ext.* despre care sau alte vehicule) A produce un zgomot caracteristic, strident. ● (Despre încălţăminte) A produce (în timpul mersului) un zgomot ascuţit. ● (Despre unele insecte) A scoate sunete ascuţite asemănătoare cu scîrţîitul produs prin frecare. **2.** (Fig.) A cînta prost dintr-un instrument. ● (Fig.) (Despre acţiuni, activităţi) A se desfăşura defectuos, cu greutăţi.

scîrţîiálă, *scîrţîieli*, s.f. || Din *scîrţîi* || Scîrţîit.

scîrţîít s.n. Faptul de *a scîrţîi;* zgomot strident care se produce prin frecare.

scîrţîitór, -oáre, *scîrţîitori, -oare*, adj., s.f. || Din *scîrţîi* || **1.** Adj. Care scîrţîie. **2.** S.f. Mică plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunze înţepătoare şi cu flori verzui.

scîrţîitúră, *scîrţîituri*, s.f. || Din *scîrţîi* || Scîrţîit.

sclai, *sclaiuri*, s.n. Parte componentă a unui joagăr care poartă buşteanul după ce a trecut de ferăstrău.

sclav, -ă, *sclavi, -e*, s.m. şi f. || Din lat. *sclavus* || **1.** Persoană lipsită de mijloace de producţie şi de drepturi, aflată în puterea absolută a unui stăpîn pentru care este obligată să muncească. **2.** (Fig.) Persoană care se supune orbeşte voinţei altuia. ● Persoană stăpînită de o pasiune, de un viciu.

sclavagísm s.n. || După fr. *esclavagisme* || Orînduire socială care a urmat comunei primitive şi în care baza relaţiilor de producţie o constituia proprietatea privată a stăpînilor de sclavi asupra mijloacelor de producţie şi asupra sclavilor. Sclavagismul a fost prima orînduire socială împărţită în clase antagoniste, întemeiată pe exploatarea omului de către om.

sclavagíst, -ă, *sclavagişti, -ste*, adj. || După fr. *esclavagiste* || Care aparţine sclavagismului sau este specific acestei orînduiri.

sclavíe, *sclavii*, s.f. || Din *sclav* || Condiţie de sclav; robie.

sclerenchím, *sclerenchimuri*, s.n. || Din fr. *sclérenchyme*. Cf. gr. *skleros* „tare" || Ţesut de susţinere a plantei, format din celule moarte, lungi, cu membrane îngroşate şi lignificate.

sclerodermíe, *sclerodermii*, s.f. || Din fr. *sclérodermie;* gr. *skleros* „dur" + *derma* „piele" || Boală caracterizată prin îngroşarea pielii şi a ţesutului celular subcutanat şi prin atrofierea şi fibrozarea tegumentelor. Este mai frecventă la femei.

sclerométru, *sclerometre*, s.n. || Din fr. *sclérométre;* gr. *skleros* „tare" + *metron* „măsură" || Instrument pentru determinarea durităţii unui material prin măsurarea rezistenţei lui la zgîriere.

scleroscóp, *scleroscoape*, s.n. || Din fr. *scléroscope;* gr. *skleros* „tare" + *skopein* „a examina" || Instrument pentru determinarea durităţii unui material prin măsurarea înălţimii la care sare un percutor lăsat să cadă liber pe suprafaţa materialului respectiv.

sclerótică, *sclerotice*, s.f. || Din fr. *sclérotique* || Învelişul exterior al globului ocular, constînd dintr-o membrană fibroasă de culoare albă. Sclerotica menţine forma globuloasă a ochiului; albul ochiului.

sclerozá, *sclerozez*, vb. I. Refl. || Din fr. *scléroser* || A fi atins de scleroză.

sclerozát, -ă, *sclerozaţi, -te*, adj. Bolnav de scleroză.

scleróză s.f. || Din fr. *sclérose*, gr. *sklerosis* „întărire" || Modificare a structurii normale a unui organ datorită proliferării ţesutului conjunctiv. Survine în urma unor procese inflama-

torii sau degenerative sau ca stadiu final de cicatrizare a unei plăgi.

sclifoseálă, *selifoseli*, s.f. || Din *sclifosi* || (Fam.) Faptul de a se sclifosi; moşturi, nazuri, fasoane.

sclifosí, *sclifosesc*, vb. IV. Refl. (Fam.) **1.** A face moşturi, nazuri, fasoane; a se fandosi. **2.** A scînci, a se smiorcăi; a se preface că plînge.

sclifosít, -ă, *sclifosiţi, -te*, adj. (Fam.; adesea substantivat) Care se sclifoseşte, care face nazuri; fandosit.

sclipeálă, *sclipeli*, s.f. || Din *sclipi* || Faptul de a sclipi; sclipire.

sclípeţ, *sclipeţi*, s.m. Mică plantă erbacee din familia rozaceelor, cu frunze trifoliate şi flori mici, galbene.

sclipí, *sclipesc*, vb. IV. Intranz. || Cf. *clipi* || A luci (cu o lumină vie şi intermitentă), a străluci. ● (Despre ochi) A avea o strălucire deosebită; a scînteia.

sclipíre, *sclipiri*, s.f. Faptul de *a sclipi;* lucire, scînteiere. *Izvoare limpezi, cu sclipiri de oţel s-azvîrl printre stînci în valurile grele* (Vlahuţă).

sclipitór, -oáre, *sclipitori, -oare*, adj. || Din *sclipi* || Care sclipeşte; strălucitor. ● (Fig.) Deosebit de inteligent.

sclipitúră, *sclipituri*, s.f. || Din *sclipi* || Lucire momentană, trecătoare; sclipire.

scliviseálă, *scliviseli*, s.f. || Din *sclivisi* || **1.** Strat subţire de tencuială, bine netezită. **2.** Dichisire.

sclivisí, *sclivisesc*, vb. IV. || Din ngr. *sklivoso* (viitorul lui *sklivono*) || **1.** Tranz. A aplica un strat de scliviseală (**1**); a netezi, a lustrui. **2.** Refl. (Despre oameni) A se îmbrăca cu o îngrijire exagerată, a se dichisi.

sclivisíre, *sclivisiri*, s.f. Acţiunea de *a (se) sclivisi;* netezire, lustruire. ● Dichisire.

sclivisít, -ă, *sclivisiţi, -te*, adj. **1.** Netezit, lustruit, şlefuit. **2.** (Despre oameni; adesea substantivat) Dichisit, spilcuit.

scoábă, *scoabe*, s.f. || Din bg., scr. *skoba* || Piesă de oţel formată dintr-o vergea scurtă, cu capetele îndoite în unghi drept, utilizată la îmbinarea provizorie a pieselor de lemn (la schele, la barăci etc.).

scoárţă, *scoarţe*, s.f. || Lat. *scortea* || **1.** Coajă (**1**). **2.** Învelişul exterior solid al globului pămîntesc. **3.** *S. cerebrală* = pătură de substanţă nervoasă, situată la partea exterioară a emisferelor cerebrale. **4.** Coperta rigidă a cărţilor, a registrelor etc. ○ Expr. *Din scoarţă în scoarţă* = de la prima pînă la ultima pagină, de la început pînă la sfîrşit. **5.** Covor din lînă (şi bumbac) lucrat cu flori sau cu alte modele, care se aşterne pe pat, pe pereţi etc.

scoáte, *scot*, vb. III. Tranz. || Lat. **excotere* || **1.** A lua ceva dintr-o cantitate mai mare sau din locul unde se află. **2.** A lua ceva de undeva şi a pune la vedere. **3.** A(-şi) da jos un obiect de îmbrăcăminte, o podoabă etc. **4.** A smulge, a extrage dintr-un spaţiu sau dintr-un înveliş (pentru a elibera sau a utiliza). ○ Expr. *A scoate sabia (din teacă)* = a începe războiul. ● A elibera dintr-o strînsoare; a degaja. **5.** A izgoni pe cineva dintr-un loc; a destitui dintr-o slujbă. **6.** A îndepărta dintr-o serie, dintr-o listă, dintr-un şir. ● (Tehn.) *A scoate din circuit* = a întrerupe legăturile unui aparat, făcînd să nu mai funcţioneze. **7.** A face să iasă în întîmpinarea cuiva, la o acţiune în colectiv etc. **8.** A deshăma sau a dejuga un animal de tracţiune. **9.** A duce, a conduce pe cineva într-un anumit loc. **10.** A dobîndi, a obţine ceva de undeva sau de la cineva (cu greutate). ○ Expr. *A o scoate la capăt* = a izbuti, a reuşi. **11.** A ridica dintr-un anumit loc un act, un pachet etc. **12.** A ridica pe cineva la o situaţie mai bună. **13.** *A scoate o copie* = a face o copie, a reproduce. *A scoate o lucrare, o publicaţie* = a tipări, a face să apară. **14.** A rosti sunete, a pronunţa cuvinte, a vorbi, a spune, a zice. **15.** (Despre păsări) *A scoate pui* = a cloci ouăle şi a face să iasă pui. || Perf. s. *scosei;* part. *scos.*

scoátere, *scoateri*, s.f. Acţiunea de *a scoate;* extragere, smulgere; înlăturare, eliminare.

scobái, *scobai*, s.m. || Din scr. *skobalj* || (Reg.; iht.) Scobar.

scobár, *scobari*, s.m. || Din bg. *skobar* || Peşte ciprinid de apă dulce, lung de 25—30 cm, de culoare verde-măslinie pe spate şi argintie pe laturi.

scobí, *scobesc*, vb. IV. Tranz. şi intranz. || Din *scoabă* || A face o scobitură într-un corp solid, scoţînd materialul din interior. ● *Spec.* A grava; a ciopli, a sculpta. ● A curăţa o gaură, o cavitate (scoţînd murdăria, corpurile străine).

scobíre, *scobiri*, s.f. Acţiunea de *a scobi;* găurire, scormonire.

scobít, -ă, *scobiţi, -te*, adj. Care prezintă o scobitură.

scobitoáre, *scobitori*, s.f. || Din *scobi* || Beţişor foarte subţire de lemn, ascuţit la un capăt, cu care se scot rămăşiţele de alimente dintre dinţi.

scobitúră, *scobituri*, s.f. || Din *scobi* || Partea scobită a unui obiect; gaură, cavitate, adîncitură. ● Văgăună.

scoborî vb. IV. v. **coborî.**

scoborîş s.n. v. **coborîş.**

scoborîtór, -oáre, adj. v. **coborîtor.**

scoc, *scocuri*, s.n. || Din scr. *skok* || **1.** Canal prin care se aduce apa la roata morii sau a joagărului; lăptoc. **2.** Jgheab (prin care curge apă) folosit pentru transportul, prin alunecare, al bustenilor din locul de tăiere spre punctul accesibil camioanelor sau altor mijloace de transport. **3.** Jgheab metalic folosit în mine pentru transportul, prin alunecare, a materialului excavat. **4.** Jgheab, canal pentru scurgerea unui lichid.

scociorî, *scociorăsc*, vb. IV. **1.** Intranz. şi tranz. A săpa în ceva făcînd o adîncitură, a scormoni, a răcîi. **2.** Intranz., refl. şi tranz. A (se) scotoci (pentru a căuta ceva).

scofálă s.f. (Fam., ir.) Folos, pricopseală; ispravă.

scofîlci, *scofîlcesc*, vb. IV. Refl. **1.** (Mai ales despre obraji, faţă) A slăbi, a se zbîrci, a se

descărna. 2. (Despre obiecte) A se strîmba, a se încovoia, a se coşcovi.

scofîlcíre s.f. Acţiunea de *a se scofîlci*.

scofîlcít, -ă, *scofîlciţi, -te,* adj. **1.** Foarte slab, cu obrajii traşi, uscaţi; *p. ext.* bătrîn, îmbătrînit. **2.** (Despre obiecte) Deformat, îndoit, turtit, coşcovit.

scóică, *scoici,* s.f. || Din sl. *školika* || **1.** Nume dat mai multor specii de moluşte cu corpul adăpostit între două valve tari; lamelibranhiat. ○ *S. de perle de mare* = scoică din regiunile marine tropicale care produce perle. *S. de perle de rîu* = scoică răspîndită în rîurile şi pîraiele limpezi, reci şi sărace în calcar din Europa şi din Asia (U.R.S.S.) care produce perle mari. **2.** Nume dat cochiliei gasteropodelor şi lamelibranhiatelor. **3.** Mic acoperiş în formă de evantai, de obicei din sticlă, fixat deasupra platformei unor scări de intrare.

scolástic, -ă, *scolastici, -ce,* s.f., adj. || Din fr. *scolastique* || **1.** S.f. Filozofia şi învăţămîntul predate în şcolile medievale catolice din Europa, caracterizate printr-o metodă dogmatică şi prin subordonarea filozofiei faţă de teologie. ● *P. ext.* Mod de gîndire formalist, pedant, rupt de viaţă. **2.** Adj. Privitor la scolastică **(1)**; *p. ext.* rupt de realitate, de activitatea practică.

scólex, *scolexuri,* s.n. || Din fr. *scolex;* gr. *skolex* „vierme" || (Zool.) Extremitatea anterioară a teniei, pe care se află organe de fixare (ventuze, cîrlige).

scólie, *scolii,* s.f. || Din fr. *scolie* || **1.** (În Grecia antică) Cîntec recitat cu acompaniament instrumental. **2.** Notă gramaticală sau critică pentru înţelegerea textului unui autor din antichitate.

scolióză, *scolioze,* s.f. || Din fr. *scoliose;* gr. *skoliosis* „deformare" || (Med.) Devierea laterală a coloanei vertebrale.

scolopéndră, *scolopendre,* s.f. || Din fr. *scolopendre,* lat. *scolopendra* || Miriapod insectivor, lung de 10—12 cm, care trăieşte în locuri umede şi întunecoase; muşcătura lui este periculoasă.

sconcs, *sconcşi,* s.m., s.n. || Din fr. *sconse, scons,* engl. *skunks* || **1.** S.m. Mamifer carnivor din America, asemănător cu dihorul, cu blana preţioasă, de culoare de la negru pînă la alb. **2.** S.n. Blana prelucrată a sconcsului **(1)**.

scóndru, *scondri,* s.m. Prăjină sau ţeavă lungă folosită pe nave pentru diferite operaţii.

scont, *sconturi,* s.n. || Din it. *sconto* || **1.** Operaţie prin care o bancă comercială cumpără o cambie de la beneficiarul ei înainte ca aceasta să ajungă la scadenţă. ● Dobîndă cuvenită pentru un împrumut, reţinută anticipat de către o bancă la acordarea împrumutului respectiv. **2.** Reducere care se face debitorului dacă achită o datorie înainte de scadenţă.

scontá, *scontez,* vb. I. Tranz. || Din it. *scontare* || **1.** A cumpăra sau a vinde efecte de comerţ (cambii, trate etc.) înainte de scadenţa acestora, a efectua un scont. **2.** (Fig.) A conta pe ceva, a-şi face planuri dinainte, bazîndu-se pe ceva.

scontáre, *scontări,* s.f. Acţiunea de *a sconta,* de a efectua un scont.

scop, *scopuri,* s.n. || Din ngr. *skopos* || Anticipare a rezultatului spre care sînt îndreptate acţiunile cuiva; ţel pe care cineva îşi propune să-l atingă. ○ *În scopul...* = în vederea..., în interesul..., pentru...

scopí, *scopesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *skopiti* || (Pop.) A castra.

scopít, *scopiţi,* adj., s.m. **1.** Adj. (Pop.) Castrat. **2.** S.m. Scapet.

scopolamínă, *scopolamine,* s.f. || Din fr. *scopolamine* || Alcaloid extras din frunzele şi din seminţele unor plante solanacee, cu acţiune sedativă şi spasmolitică.

scor, *scoruri,* s.n. || Din fr., engl. *score,* de la v. scandinav *skora* „crestătură pe răboj" || Rezultat care exprimă raportul de forţe într-o întrecere sportivă.

scórbură, *scorburi,* s.f. || Probabil cuv. autohton || **1.** Scobitură (mare) în trunchiul unui copac putrezit pe dinăuntru. **2.** Adîncitură, scobitură într-un mal, într-o stîncă etc.; peşteră. *Ei mi s-or duce, ...Prin scorburi de munţi, Prin codri cărunţi* (Pop.).

scorburós, -oásă, *scorburoşi, -oase,* adj. || Din *scorbură* || **1.** (Despre copaci) Cu scorburi, găunos. **2.** (Despre pămînt, munţi) Cu văgăuni, cu peşteri.

scorbút, *scorbuturi,* s.n. || Din fr. *scorbut* || Boală datorată lipsei din alimentaţie a vitaminei C şi manifestată prin debilitate, anemie, sîngerarea gingiilor, căderea dinţilor etc.

scorbútic, -ă, *scorbutici, -ce,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *scorbutique* || **1.** Adj. De natura scorbutului. **2.** S.m. şi f. Persoană bolnavă de scorbut.

scordeleá s.f. || Din ngr. *skordalia* || Preparat culinar din nuci pisate şi miez de pîine frecate cu usturoi, oţet (sau zeamă de lămîie) şi untdelemn.

scórer, *scorere,* s.n. || Din engl. *scorer* || Panou pe care se poate urmări evoluţia rezultatului unei manifestaţii sportive.

scórie, *scorii,* s.f. || Din fr. *scorie,* lat. *scoria* || Strat de oxid negru format la suprafaţa unei piese de oţel în timpul încălzirii la temperaturi înalte; ţunder.

scormoní, *scormonesc,* vb. IV. **1.** Intranz. şi tranz. A căuta peste tot, a scotoci; a răscoli (căutînd ceva). ● Tranz. (Fig.) A scruta cu privirea. **2.** Tranz. A stîrni (din adăpost, din ascunzătoare). **3.** Tranz. A răscoli pămîntul, a săpa. ● A răscoli jarul, focul pentru a face să ardă mai bine. ● (Despre păsări) A scurma, a răci. **4.** Tranz. (Fig.) A zgîndări, a aţîţa o stare sufletească, un sentiment.

scormonire, *scormoniri,* s.f. Acţiunea de *a scormoni.*

scormonitór, *scormonitoare,* s.n. || Din *scormoni* || Piesă metalică de forma unei gheare, aplicată la unele pluguri pentru a scormoni pămîntul.

scorneálă, *scorneli,* s.f. || Din *scorni* || Scornitură.

scorní, *scornesc,* vb. IV. || Din bg. *skorna,* ucr. *skornjaty* || **1.** Tranz. A inventa, a concepe, a plăsmui. *Cine a scornit doina Arsă i-a fost inima* (Pop.). **2.** Tranz. A născoci cu rea credinţă

(un zvon, o minciună). 3. Refl. A se isca, a se stîrni. 4. Tranz. a stîrni vînatul.

scornire, *scorniri*, s.f. Acțiunea de *a scorni;* născocire; minciună.

scornit, -ă, *scorniți, -te*, adj. Inventat, născocit, nereal, fals.

scornitór, -oáre, *scornitori, -oare*, adj. || Din *scorni* || (Adesea substantivat) Care scornește, inventează; care lansează zvonuri.

scornitúră, *scornituri*, s.f. || Din *scorni* || Afirmație falsă, mincinoasă; născocire.

scorojeálă, *scorojeli*, s.f. || Din *scoroji* || Faptul de a se scoroji; tencuială sau vopsea cojită.

scoroji, *scorojesc*, vb. IV. Refl. 1. (Despre tencuieli sau vopsele) A se desprinde, a se coșcovi, a se coji. 2. (Despre lemn, piele, hîrtie) A se usca prea tare, a se deteriora (la suprafață), a se coji. 3. (Despre pielea corpului) A se coji, a se crăpa, a se descuama.

scorojíre, *scorojiri*, s.f. Faptul de *a se scoroji;* coșcovire, cojire.

scorojít, -ă, *scorojiți, -te*, adj. (Despre tencuieli, vopsele etc.) Coșcovit, cojit. ● (Despre scînduri, piele etc.) Uscat și crăpat; deteriorat (la suprafață).

scórpie, *scorpii*, s.f. || Din sl. *skorpija* || 1. Numele popular al scorpionului (1). 2. Ființă fantastică din basmele populare românești, închipuită ca un monstru feminin cu mai multe capete care varsă flăcări pe nări și al cărei sînge ar avea puteri miraculoase. ● (Fig.) Epitet dat unei femei rele. 3. *S. de mare* = pește teleostean marin, lung pînă la 30 cm, cu aspect respingător și cu țepii înotătoarelor veninoși.

scorpión, *scorpioni*, s.m. || Din fr. *scorpion*, lat. *scorpio, -onis* || 1. (Zool.) Specie de arahnidă care are la partea posterioară glande veninoase ce se deschid în vîrful unui ac. ● *Scorpion-de-cărți* = scorpion mic, neveninos, care trăiește printre foile cărților vechi; chelifer. 2. (Astr.; art.) Numele unei constelații din emisfera sudică.

scorțár, *scorțari*, s.m. || Din *scoarță* || Pasăre mică, insectivoră, cu gîtul alb și cu pîntecele galben, cu ciocul în formă de sabie.

scorțărél, *scorțărei*, s.m. 1. Diminutiv al lui *scorțar*. 2. Pasăre mică, de culoare cenușie cu pete albe, cu ciocul lung și ascuțit, care își face cuibul în scorburi și se hrănește cu insecte și larve de sub scoarța copacilor.

scorțișoáră, *scorțișoare*, s.f. 1. Diminutiv al lui *scoarță*. 2. Scoarța aromatică a unor arbori exotici, folosită drept condiment.

scorțișór, *scorțișori*, s.m. || Din *scorțișoară* || Numele mai multor specii de arbori exotici a căror scoarță este folosită drept condiment.

scorțonéră, *scorțonere*, s.f. || Din it. *scorzonera* || Plantă din familia compozitelor, cu rizom pivotant cărnos, cu frunze mari și flori galbene. Este cultivată în sudul Europei pentru rădăcinile sale, folosite în alimentație.

scorțós, -oásă, *scorțoși, -oase*, adj. || Din *scoarță* || 1. Tare, aspru (ca scoarța). ● (Fig.; despre oameni) Lipsit de maleabilitate; rigid, țeapăn, distant. 2. (Despre piele, mîini) Îngroșat, bătătorit, aspru.

scorúș, *-scoruși*, s.m. || Din *scoruță* || Arbore din familia rozaceelor, înalt de 15—20 m, cu fructe mari, comestibile, al cărui lemn, foarte tare și dens, este folosit în industria mobilelor.

scorúșă, *scorușe*, s.f. || Din bg. *skoruša* || Fructul comestibil al scorușului, de culoare galbenă sau brună.

scótă, *scote*, s.f. || Din it. *scotta* || Parîmă cu ajutorul căreia se fixează colțul de jos al unei vele de pe o navă cu pînze.

scotch [Pr.: scoci] subst. || Cuv. engl. || Fișie transparentă, care servește la lipit, mai ales hîrtie.

scotoceálă, *scotoceli*, s.f. Scotocire, căutare amănunțită.

scotocí, *scotocesc*, vb. IV. Tranz., intranz. și refl. A (se) căuta cu de-amănuntul, pentru a găsi ceva; a (se) răscoli peste tot, a cotrobăi.

scotocíre, *scotociri*, s.f. Acțiunea de *a (se) scotoci;* căutare amănunțită, cercetare minuțioasă, scotoceală.

scotocitór, -oáre, *scotocitori, -oare*, adj. || Din *scotoci* || Care scotocește, care cercetează peste tot fără încetare.

scotóm, *scotoame*, s.n. || Din fr. *scotome;* gr. *skotos* „întuneric" || (Med.) Pierdere a vederii pe o porțiune limitată a cîmpului vizual.

scoțián, -ă, *scoțieni, -e*, s.m. și f., adj. || De la n. pr. *Scoția* || 1. S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune în Scoția. 2. Adj. Care aparține Scoției sau populației ei, privitor la Scoția sau la populația ei.

scovárdă, *scoverzi*, s.f. || Din sl. *skovrada* „țigaie" || Un fel de plăcintă din aluat (dospit), umplută cu brînză, cu urdă etc. și prăjită în grăsime. || Și: **scovérgă** s.f.

scovérgă s.f. v. **scovárdă.**

scréme, *screm*, vb. III. Refl. 1. A face un efort (pentru a evacua excrementele); a se încorda, a se opinti. 2. (Fig., fam.) A depune eforturi deosebite pentru a realiza ceva.

scréper, *screpere*, s.n. || Din engl. *scraper*, rus. *skreper* || Mașină folosită la săparea și transportul pămîntului săpat, în lucrări rutiere, la construcții de canale etc., încărcarea efectuîndu-se odată cu săparea.

scrib, *scribi*, s.m. || Din fr. *scribe*, lat. *scriba* (< *scribere* „a scrie") || 1. (Înv.) Grămătic, diac; copist, funcționar inferior la diferite popoare din antichitate. 2. (Depr.) Scriitor, gazetar fără valoare.

scrie, *scriu*, vb. III. || Lat. *scribere* || 1. Intranz. și tranz. A reprezenta prin semne convenționale (litere) sunetele sau cuvintele vorbirii. ○ Expr. *De cînd scria musca pe perete* = demult. 2. Tranz. impers. A se afla scris. ○ Expr. *A-i fi scris cuiva pe față* = a se deduce de pe fața cuiva starea lui sufletească. 3. Intranz. și tranz. A redacta, a compune o lucrare, o operă literară; a așterne pe hîrtie un text, o scrisoare. 4. Tranz. (Folosit și absolut) A trimite cuiva o o scrisoare, a comunica în scris. 5. Tranz. A înregistra, a nota; a trece numele cuiva pe o listă, într-o evidență. 6. Tranz. (Fig.) A trasa, a contura, a schița; a întipări, a imprima. *Au văzut valea... unde curge o apă*

domoală, scriind cotituri între lunci vechi (Sadoveanu).

scriere, *scrieri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a scrie.* **2.** Sistem de semne grafice prin care sînt reprezentate în scris sunetele sau cuvintele unei limbi. ● Fel, mod particular de a scrie. **3.** Text scris, redactat; operă literară sau științifică.

scriitór, -oáre, *scriitori, -oare,* subst. || Din *scrie* || **1.** S.m. și f. Autor de opere literare. **2.** S.m. (Înv.) Funcționar care copia sau redacta acte oficiale; persoană în slujba domnitorului sau a unui înalt demnitar, care îndeplinea funcția de secretar.

scriitoráș, *scriitorași,* s.m. Diminutiv al lui *scriitor;* scriitor neînsemnat, lipsit de talent.

scriitoricésc, -eáscă, *scriitoricești,* adj. || Din *scriitor* || Privitor la scriitori sau la operele lor; care aparține scriitorilor.

scriitorímе s.f. || Din *scriitor* || Mulțime de scriitori; totalitatea scriitorilor.

scriitúră, *scrieturi,* s.f. || Din *scrie* || **1.** Fel de a scrie; scriere. **2.** Aspectul tehnic al unei compoziții muzicale, în raport cu adaptarea ei la instrumentul muzical.

scrijelá vb. I. v. **scrijeli.**

scrijelát, -ă, adj. v. **scrijelit.**

scrijelí, *scrijelesc,* vb. IV. Tranz. || Din *scrijea,* (reg.) „felie de pîine, de măr etc." || A face, pe o suprafață tare, zgîrieturi sau tăieturi superficiale. || Și: **scrijelá** vb. I.

scrijelíre, *scrijeliri,* s.f. Acțiunea de *a scrijeli;* crestătură, zgîrietură.

scrijelít, -ă, *scrijeliți, -te,* adj. Cu scrijelituri, zgîriat, crestat. || Și: **scrijelát, -ă,** adj.

scrijelitúră, *scrijelituri,* s.f. || Din *scrijeli* || Crestătură ușoară, zgîrietură, tăietură.

scrímă s.f. || După fr. *escrime* || Ramură sportivă în care sînt cuprinse probele de sabie, spadă și floretă.

scrimér, -ă, *scrimeri, -e,* s.m. și f. || După fr. *escrimeur* || Sportiv care practică scrima.

scrin, *scrinuri,* s.n. || Din rus. *skrin,* lat. *scrinium* || Mobilă cu mai multe sertare mari suprapuse, în care se ține mai ales rufărie; comodă.

scrínti vb. IV. v. **scrînti.**

scripcár, *scripcari,* s.m. || Din *scripcă* || (Reg.) Lăutar care cîntă din scripcă.

scripcă, *scripci,* s.f. || Din rus. *skripka* || (Reg.) Vioară. ● Sunet, cîntec **de vioară.**

scripet s.n. v. **scripete.**

scripete, *scripeți,* s.m. || Din bg. *skripec* || Roată prevăzută cu un șanț periferic pe care rulează un cablu sau un lanț, servind, în special, pentru ridicat. ● Dispozitiv la războiul de țesut, care servește la ridicarea și coborîrea alternativă a ițelor. || Și: **scripet** s.n.

scripte s.f. pl. || Din lat. *scripta* || **1.** Registre, acte de evidență, de contabilitate etc.; însemnări cuprinse în aceste registre, acte etc. **2.** (Înv.) Documente istorice, hrisoave.

scriptic, -ă, *scriptici, -ce,* adj. || Cf. *scripte* || Care este înregistrat în scripte; care rezultă din scripte.

scriptologíe s.f. || Cf. *scripte* || (Depr.) Formalism exagerat în rezolvarea actelor oficiale, a problemelor administrative; birocratism.

scriptúră, *scripturi,* s.f. || Din lat. *scriptura* || **1.** (Înv.) Ceea ce este scris, însemnare, scriere. **2.** Biblie.

scris[1], **(3)** *scrise,* s.n. **1.** Faptul de *a scrie;* felul de a scrie al cuiva, scriere. ○ *În scris* = însemnat, notat pe hîrtie. **2.** Acțiunea de a compune, de a redacta ceva; activitatea de scriitor sau de publicist. **3.** Ceea ce spune, relatează cineva într-o scriere.

scris[2], **-ă,** *scriși, -se,* adj., s.f. **1.** Adj. Care este consemnat în scris. **2.** S.f. art. (Pop.) Ursită, soartă.

scrisoáre, *scrisori,* s.f. || Din *scris*[2] || **1.** Comunicare scrisă trimisă cuiva prin poștă (sau prin intermediul unei persoane). ● Înscris, act, document. ○ *S. de acreditare* v. *acreditare. S. de trăsură* v. *fraht.* **2.** (La pl.) Culegere de scrisori (1) avînd valoare literară sau istorică; specie a prozei literare, sub formă de scrisori.

scrisorícă, *scrisorele,* s.f. Diminutiv al lui *scrisoare. Acasă îl așteptau... două scrisorele* (Rebreanu).

scrînciob, *scrînciobуri,* s.n. Leagăn de lemn care se balansează (sau ansamblu de leagăne care se învîrtesc în cerc), servind ca mijloc de distracție.

scrîntéală, *scrînteli,* s.f. || Din *scrînti* || **1.** Scrîntitură. **2.** (Fig.) Țicneală, nebunie.

scrînti, *scrîntesc,* vb. IV. || Din sl. *krentati* „a suci, a întoarce" || **1.** Tranz. A luxa. ○ Expr. (Fam.) *A o scrînti* = a face o prostie, o gafă; a face o greșeală. **2.** Refl. (Fig.). A-și pierde dreapta judecată, a se țicni. || Și: **scrínti** vb. IV.

scrîntíre, *scrintiri,* s.f. Faptul de *a (se) scrînti;* scrîntéală, scrîntitură.

scrîntít, -ă, *scrîntiți, -te,* adj. **1.** Luxat. **2.** (Fig.; despre oameni) Țicnit.

scrîntitúră, *scrînturi,* s.f. || Din *scrînti* || Luxație, scrîntéală, entorsă.

scrîșnet, *scrîșnete,* s.n. || Din *scrîșni* || Zgomot caracteristic provocat de strîngerea fălcilor și frecarea dinților de sus cu cei de jos (din cauza unei dureri, a unei supărări etc.).

scrîșní, *scrîșnesc,* vb. IV. || Din bg. *skărša,* scr. *skršiti* || **1.** Intranz. A-și strînge fălcile și a-și freca dinții de sus cu cei de jos, producînd un zgomot caracteristic (în momente de furie, de durere). **2.** Tranz. (Fig.) A pronunța cuvintele printre dinți, cu ciudă, cu mînie. **3.** *P. gener.* A produce (prin frecare) un zgomot aspru, strident.

scrîșnire, *scrîșniri,* s.f. Acțiunea de *a scrîșni;* scrîșnet.

scroáfă, *scroafe,* s.f. || Lat. *scrofa* || Femela porcului. ○ Expr. *S-a șuit scroafa în copac,* se spune despre un parvenit înfumurat.

scrob, *scroburi,* s.n. || Din bg. *skrob* || (Reg.) Jumări de ouă.

scrobeálă, *scrobeli,* s.f. || Din bg. *skrobjala* || Amidon (sub formă de granule sau de pulbere) cu care se apretează unele produse textile, articole de lenjerie etc.; apret.

scrobí, *scrobesc*, vb. IV. Tranz. || Din bg. *skrobja* || A impregna rufele sau produsele textile cu scrobeală, pentru a le da rigiditate, asprime, luciu; a apreta.

scrobít[1] s.n. Faptul de *a scrobi;* apretare.

scrobít[2], **-ă,** *scrobiți, -te*, adj. (Despre materiale textile) Tratat cu scrobeală; apretat. ● (Fig.; despre oameni și manifestările lor) Îngîmfat; rigid, pretențios.

scrofulariacée s.f. pl. || Din fr. *scrofulariacées* || Familie de plante dicotiledonate, erbacee, rar arbori sau arbuști, cu flori hermafrodite și fructe în general capsule. Unele sînt importante ca plante ornamentale (ex. gura-leului) ori medicinale (ex. lumînărica, degetarul).

scrofulă, *scrofule*, s.f. || Din fr. *scrofule*, lat. *scrofulae* || (Pop.; mai ales la pl.) Ganglioni atinși de scrofuloză.

scrofulós, -oásă, *scrofuloși, -oase*, adj., s.m. și f. || Din fr. *scrofuleux* || **1.** Adj. Care ține de scrofuloză, privitor la scrofuloză. **2.** S.m. și f. Bolnav de scrofuloză.

scrofulóză, *scrofuloze*, s.f. || Din germ. *Skrofulose* || Termen folosit în trecut pentru tuberculoza ganglionilor cervicali.

scrot, *scroturi*, s.n. || Din fr., lat. *scrotum* || Înveliș cutanat al testiculelor.

scrum s.n. || Cuv. autohton || Materie de culoare neagră-cenușie care rămîne după arderea unui corp (păstrînd în parte forma corpului respectiv).

scrumbíe, *scrumbii*, s.f. || Din ngr. *skumbri* || Nume dat unor pești marini migratori, cu corpul lunguieț; *scrumbie de Dunăre* = pește de mare, lung de 30—40 cm, cu solzi albi-argintii, care primăvara intră în Dunăre, unde își depune icrele; *scrumbie albastră* = pește de culoare albastră-verzuie, lung de 20—30 cm, răspîndit mai ales în Oceanul Atlantic.

scrumiéră, *scrumiere*, s.f. || Din *scrum* || Obiect de diferite forme, în care fumătorii scutură scrumul de la țigară și aruncă mucurile și chibriturile arse.

scrúpul, *scrupule*, s.n. || Din fr. *scrupule*, lat. *scrupulum* || Simț foarte dezvoltat al cinstei, al corectitudinii, al moralei, al datoriei. ○ *Fără (sau lipsit de) scrupule* = fără a ține seamă de vreun considerent moral. *A-și face scrupule* = a se frămînta, a-și pune probleme de conștiință în fața unei alternative.

scrupulós, -oásă, *scrupuloși, -oase*, adj. || Din fr. *scrupuleux* || Care are scrupule; care își îndeplinește datoria în mod foarte conștiincios.

scrupulozitáte s.f. || Din fr. *scrupulosité* || Însușirea de a fi scrupulos; conștiinciozitate, corectitudine, meticulozitate.

scrutá, *scrutez*, vb. I. || Din fr. *scruter*, lat. *scrutari* „a scotoci, a scormoni" || A privi pătrunzător, a examina, a cerceta cu atenție; (fig.) a pătrunde cu mintea, a analiza.

scrutátór, -oáre, *scrutători, -oare*, adj. || Din *scruta* || Care examinează, privește atent; (fig.) care analizează cu minuțiozitate, cu multă pătrundere.

scrutín, *scrutine*, s.n. || Din fr. *scrutin* || Mod de alegere a deputaților. ● Totalitatea operațiunilor pe care le implică exercitarea dreptului de vot.

scuámă, *scuame*, s.f. || Din fr. *squame* || (Med.) Strat epidermic subțire care se elimină în unele boli eruptive sau în urma infecțiilor cutanate.

scuar, *scuaruri*, s.n. || Din fr. *square* || Mic spațiu plantat în mijlocul unei piețe sau la o încrucișare de străzi.

scud, *scuzi*, s.m. || Din it. *scudo* || Veche monedă de argint sau de aur care a circulat în unele țări din Europa apuseană în sec. 15—18.

scufíe, *scufii*, s.f. || Din ngr. *skufia* || **1.** Bonetă de pînză sau de stofă, care se poartă uneori noaptea, în timpul somnului. **2.** Căciuliță rotundă pe care o poartă călugărițele. **3.** Scufiță.

scufíță, *scufițe*, s.f. Diminutiv al lui *scufie;* scufie mică pentru sugaci; boneică.

scufundá, *scufúnd*, vb. I. || Din *cufunda* || **1.** Refl. și tranz. A (se) cufunda (**1**). **2.** Refl. A intra (adînc) în ceva, a se înfunda; a se prăbuși. ● (Despre ochi) A se înfunda în orbite. **3.** Refl. (Fig.) A se lăsa absorbit de o activitate, de gînduri etc.

scufundáre, *scufundări*, s.f. Acțiunea de *a (se) scufunda.*

scufundátór, -oáre, *scufundători, -oare*, adj., s.m. || Din *scufunda* || **1.** Adj. Care (se) scufundă. **2.** S.m. Lucrător specializat în scufundarea sub apă fără costum de scafandru.

scufundătúră, *scufundături*, s.f. || Din *scufunda* || Faptul de a (se) scufunda. ● Porțiune de teren scufundat.

scuipá, *scuip*, vb. I. Lat. **scupire* || **1.** Intranz. A elimina brusc saliva din gură. ● Tranz. A arunca scuipat asupra cuiva în semn de dispreț; (fig.) a-și manifesta disprețul față de cineva, prin cuvinte, atitudini etc. **2.** Tranz. A expectora. ○ *A scuipa sînge* = a avea o hemoptizie.

scuipát (**1**) s.n., (**2**) *scuipați*, s.m. **1.** S.n. Faptul de *a scuipa.* **2.** S.m. Salivă dată afară din gură.

scuipătoáre, *scuipători*, s.f. || Din *scuipa* || Vas special în care se scuipă.

scul, *sculuri*, s.n. || Din ngr. *skulli* || Legătură de fir textil înfășurat în spire suprapuse, fie în scopul unei prelucrări ulterioare, fie pentru a fi livrate.

sculá, *scol*, vb. I. || Lat. **excubulare* || **1.** Refl. și tranz. A (se) deștepta din somn. **2.** Refl. și tranz. A (se) ridica în picioare (de pe scaun, de pe pat, de jos). ● Refl. A se ridica (din pat) după o boală, a se vindeca, a se însănătoși. **3.** Tranz. (Fig.) A pune în mișcare, a mobiliza oameni (în vederea unei acțiuni); (tranz. și refl.) a (se) răscula. **4.** Refl. (Înv.) A se ridica (cu armele) împotriva cuiva, a porni război.

sculát s.n. Faptul de *a (se) scula;* trezire din somn; ridicare din pat. ● Răsculare.

scúlă, *scule*, s.f. Unealtă, instrument. ● Partea activă a unei unelte, care vine în contact direct cu materialul ce se prelucrează.

sculărie, *scularii*, s.f. || Din *sculă* || **1.** Atelier în care se repară și se întrețin sculele. **2.** Totalitatea sculelor care se găsesc într-un anumit loc.

sculér, *sculeri*, s.m. || Din *sculă* || Muncitor care ucrează la sculărie.

sculptá, *sculptez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *sculpter* || A reproduce în relief o figură, o imagine etc., cioplind un material dur sau modelînd o substanță plastică.

sculptáre, *sculptări*, s.f. Acțiunea de *a sculpta*.

scúlptor, *sculptori*, s.m. || Din fr. *sculpteur*, lat. *sculptor, -oris* || Artist care execută sculpturi.

scúlptoriță, *sculptorițe*, s.f. || Din *sculptor* || Femeie care se ocupă cu sculptura.

sculpturál, -ă, *sculpturali, -e*, adj. || Din fr. *sculptural* || Referitor la sculptură, care sugerează o sculptură. ● Care are frumusețea sculpturilor.

sculptúră, *sculpturi*, s.f. || Din fr. *sculpture*, lat. *sculptura* || **1.** Arta de a reda plastic figuri, imagini etc., cioplind sau modelînd un material. ● Fel de a sculpta caracteristic unei epoci sau unui sculptor. **2.** Operă aparținînd sculpturii **(1)**.

scump, -ă, *scumpi, -e*, adj. || Din sl. *skonpŭ* || **1.** Care costă mult; (despre prețuri) ridicat. **2.** (Despre lucruri) Prețios, valoros; (despre ființe) drag, iubit. ○ Expr. *A fi scump la vorbă* = a fi tăcut, închis. *A fi scump la vedere* = a se arăta rar în lume, în public. **3.** (Înv. și reg.) Zgîrcit.

scumpătáte, (2) *scumpătăți*, s.f. || Din *scump* || **1.** *Cu scumpătate* = cu mare grijă; cu scrupulozitate. *Ochi cu scumpătate drept în pieptul lighioanei* (Galaction). **2.** (La pl.) Lucruri scumpe, de preț.

scumpéte, (2) *scumpeturi*, s.f. || Din *scump* || **1.** Creșterea mare a prețurilor; moment sau perioadă în care prețurile sînt foarte ridicate. **2.** Lucru prețios, de valoare.

scumpí, *scumpesc*, vb. IV. || Din *scump* || **1.** Tranz. A mări prețul unei mărfi; a vinde mai scump. **2.** Refl. (Despre oameni) A se tocmi mult asupra prețului; a cere prețuri mari. ● A se zgîrci.

scumpíe, *scumpii*, s.f. || Din pol. *skapia* || Arbust înalt pînă la 5 m, cu flori verzi-gălbui, ale cărui coajă și frunze se folosesc în vopsitorie și în tăbăcărie. Se cultivă uneori ca arbust decorativ.

scumpíre, *scumpiri*, s.f. Faptul de *a (se) scumpi;* urcare a prețurilor.

scund, -ă, *scunzi, -de*, adj. || Din sl. *skondŭ* || De statură mică, mic de stat, mărunt. ● (Despre lucruri) Puțin înalt; (despre construcții) puțin ridicat de la pămînt, jos.

scúrge, *scurg*, vb. III. || Lat. *excurrere* (după *curge)* || **1.** Refl. și tranz. A curge (sau a face să curgă), prelingîndu-se în cantități mici. **2.** Tranz. A separa partea lichidă dintr-un amestec. **3.** Tranz. A seca apa dintr-un teren, prin drenare; (refl., despre ape) a curge, a ieși dintr-un loc (lăsîndu-l sec). **4.** Refl. (Despre grupuri de ființe sau de vehicule) A se succeda în aceeași direcție; (fig., despre noțiuni de timp) a se desfășura, a trece.

scúrgere, *scurgeri*, s.f. **1.** Acțiunea *de a (se) scurge*. ● Loc pe unde se scurge apa de prisos. **2.** (Pop.) Nume dat unor secreții patologice ale corpului omenesc.

scurmá, *scurm*, vb. I. Tranz. și intranz. || Lat. **excorrimare* || A răscoli pămîntul (cu botul, cu ghearele, cu o uneltă, pentru a face o gaură, pentru a scoate ceva la suprafață). ● (Fig.) A preocupa, a irita, a chinui sufletește.

scurmáre, *scurmări*, s.f. Acțiunea de *a scurma;* scormonire, răcîire.

scurmătúră, *scurmături*, s.f. || Din *scurma* || Faptul de a scurma; loc unde s-a scurmat, groapă, gaură făcută prin scurmare.

scurs, -ă, *scurși, -se*, adj. || Din *scurge* || (Despre lichide) Care a curs în întregime; (despre materiale sau recipiente) care a pierdut tot lichidul conținut.

scursoáre, *scursori*, s.f. || Din *scurge* || **1.** Lichid (murdar) care se scurge de undeva. **2.** (Fig.; de obicei la pl.) Om de nimic, derbedeu.

scursúră, *scursuri*, s.f. || Din *scurge* || **1.** Apă (sau alt lichid) care se scurge. **2.** Loc pe unde se scurge o apă.

scurt, -ă, *scurți, -te*, adj., adv., s.f. || Lat. **excurtus* || **1.** Adj. (Despre obiecte; despre drumuri, distanțe) De mică lungime. ○ Expr. *A lua pe cineva din scurt* = a trage pe cineva, cu severitate, la răspundere. (Substantivat, f.) *A trage scurta* = a suporta consecințe neplăcute. *A fi scurt la vorbă* = a vorbi concis. ● (Despre opere literare sau științifice) De proporții reduse. ● (Despre vorbire) Concis, fără multe cuvinte. ○ *Infinitiv scurt* = formă de infinitiv în limba română care poartă caracteristica conjugării. **2.** Adj. (Despre oameni) Mic de stat. **3.** Adj. (Despre intervale de timp) Care durează puțin. **4.** Adv. Brusc, repede; fără multă vorbă. **5.** Adv. *A lega scurt* = a lega foarte strîns. **6.** S.f. Haină groasă, lungă pînă deasupra genunchilor. **7.** S.f. (Pop.) Inflamare a ganglionilor de la subsuoară sau din regiunea inghinală.

scurtá, *scurtez*, vb. I. Tranz. || Lat. *excurtare* || **1.** A micșora lungimea sau înălțimea unui obiect; a face mai scurt. ○ Expr. *A scurta cuiva limba* = a pune pe cineva în imposibilitate de a mai vorbi ce nu se cuvine, de a bîrfi. *A scurta vorba* = a vorbi concis. **2.** A alege drumul cel mai scurt, evitînd ocolurile. **3.** A face ca ceva să dureze mai puțin.

scurtáre, *scurtări*, s.f. Acțiunea de *a scurta;* micșorare în lungime sau în înălțime; reducere a duratei unei acțiuni.

scurtătúră, *scurtături*, s.f. || Din *scurta* || **1.** Bucată scurtă de lemn. **2.** Cărare care urmează traseul cel mai scurt între două puncte.

scurtcircuít, *scurtcircuite*, s.n. || *Scurt* + *circuit* (după fr. *court-circuit)* || Legătură electrică conductoare cu rezistență foarte mică, stabilită între două puncte ale unui circuit.

scurtcircuitá, *scurtcircuitez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din *scurtcircuit* || A (se) realiza un scurtcircuit.

scurtéică, *scurteici*, s.f. || Din *scurt* || Haină de stofă (îmblănită), lungă pînă la genunchi, purtată mai ales la țară.

scurtíme s.f. || Din *scurt* || Însușirea de a fi scurt.

scurtmetráj, *scurtmetraje*, s.n. || *Scurt* + *metraj* (după fr. *court-métrage)* || *Film de scurtme-*

traj = film a cărui durată de proiecție nu depășește, în medie, 30 de minute.

scut, *scuturi*, s.n. || Lat. *scutum* || **1.** Armă defensivă de lemn, de metal sau de piele, cu care luptătorii din antichitate și din evul mediu se apărau de lovituri. **2.** (Fig.) Apărare, ocrotire. **3.** Construcție, mobilă de metal sau de lemn care are rolul de a apăra spațiul în curs de exploatare în lucrările miniere. ● Paravan protector utilizat pentru a proteja unele dispozitive împotriva diferitelor acțiuni mecanice. **4.** (Geol.) Porțiune întinsă din cadrul unei platforme în care apare la suprafață fundamentul cristalin al acesteia. **5.** (Zool.) Formație chitinoasă a corpului unor animale având rol de apărare a țesuturilor moi.

scutár, *scutari*, s.m. Cioban însărcinat cu administrarea stînii; căpetenie a ciobanilor. *Iovan Sîrbul e scutarul de toamnă: el ține răbușul* (Sadoveanu).

scútec, *scutece*, s.n. || Cf. bg. *skutak* || Bucată de pînză, de finet etc., cu care se înfașă sugacii.

scutélnic, *scutelnici*, s.m. || Din *scuti* || (Înv.) Țăran scutit de plata birului, în schimbul unor obligații suplimentare (de obicei militare) față de domnie sau față de stăpînul moșiei.

scúter, *scutere*, s.n. || Din engl., fr. *scooter* || Vehicul autopropulsat de tipul motocicletei, cu carcasă aerodinamică și cu roți mici, care poate transporta 1—2 persoane.

scuti, *scutesc*, vb. IV. Tranz. || Din *scut* || A dispensa pe cineva de anumite îndatoriri sau sarcini. ● A cruța, a menaja, a ocroti.

scutiér, *scutieri*, s.m. || Din *scut* (după fr. *écuyer*) || Tînăr din clasa nobililor vasali, care purta armele cavalerului sau ale seniorului său.

scutură, *scútur*, vb. I. || Lat. **excutulare* || **1.** Tranz. A clătina, a agita sau a lovi un obiect, pentru a face să cadă sau să iasă ceva din el. ○ Expr. *A scutura pe cineva de bani* = a lăsa pe cineva fără nici un ban, a-l stoarce de bani. ● A se curăța de praf, de zăpadă etc. **2.** Refl. (Despre frunze, flori, fructe etc.) A se desprinde, a cădea. **3.** Intranz. A face curățenie în casă. **4.** Refl. (Fig.) A se elibera de ceva supărător, neplăcut, apăsător. **5.** Tranz. A zgîlțîi, a agita, a zdruncina. **6.** Tranz. (Fam.) A critica aspru. **7.** Refl. A se cutremura din tot corpul. ○ Expr. *A-l scutura pe cineva frigurile* = a avea un acces de friguri.

scuturáre, *scuturări*, s.f. Faptul de *a (se) scutura;* clătinare, zgîlțîire. ● (Fig.) Eliberare de ceva greu de suportat, apăsător, chinuitor.

scuturát[1] s.n. Faptul de *a (se) scutura;* scuturare.

scuturát[2]**, -ă,** *scuturați, -te*, adj. **1.** Curățat de praf, de zăpadă etc. **2.** Cu frunzele, florile, fructele căzute.

scuturătoáre, *scuturători*, s.f. || Din *scutura* || Măturică de pene cu care se scutură praful.

scuturătór, *scuturătoare*, s.n. || Din *scutura* || **1.** Mașină folosită în filaturi, cu care se curăță de impurități fibrele textile. **2.** Organ al mașinii de treierat care scutură paiele de boabe și le evacuează.

scuturătúră, *scuturături*, s.f. || Din *scutura* || **1.** Faptul de a (se) scutura; clătinare, zgîlțîire, zdruncinare. **2.** Curățenie, dereticare.

scuzá, *scuz*, vb. I. || Din it. *scusare*. Cf. fr. *excuser* || **1.** Refl. A-și cere iertare pentru o greșeală făcută, pentru un deranj etc.; a se dezvinovăți. ○ *Scuzați!* formulă de politețe prin care cineva își cere iertare pentru o greșeală, pentru deranj etc. **2.** Tranz. A accepta scuzele cuiva, a ierta.

scuzábil, -ă, *scuzabili, -e*, adj. || Din it. *scusabile*. Cf. fr. *excusable* || Care poate fi scuzat, trecut cu vederea.

scúză, *scuze*, s.f. || Din it. *scusa*. Cf. fr. *excuse* || **1.** Motiv real sau pretext invocat pentru a justifica sau a diminua o vină, o greșeală. **2.** Exprimare a regretului pentru o greșeală făcută sau pentru o jignire adusă cuiva. ○ Expr. *A cere* (sau *a prezenta*) *cuiva scuze* = a-și cere iertare, a-și exprima regretul pentru o greșeală săvîrșită. *A primi scuzele cuiva* = a accepta motivele, argumentele prin care cineva se dezvinovățește.

se pron. refl. || Lat. *se* || **1.** (Arată că persoana care face lucrarea este aceea care o și suferă) *Se făcu un lup și se ascunse sub pod* (Ispirescu). **2.** (Intră în alcătuirea verbelor reflexive) *Se piaptănă. Se ajută unul pe altul. Se luminează de ziuă.*

seámă s.f. || Din magh. *szám* || **1.** (În locuțiuni și expresii care conțin o judecată, o observație, o constatare) *De bună seamă* = desigur, fără îndoială. *Mai cu seamă* = mai ales. *A-și da seama* = a se lămuri; a fi conștient. ● (Exprimă ideea de interes, grijă) *Pe seama cuiva* = în interesul cuiva.; în sarcina cuiva, asupra cuiva. *A da pe seama cuiva* = a da în grija cuiva. **2.** Importanță, vază. *De seamă* = important, de valoare. **3.** Fel, soi, gen. *A fi de o seamă cu cineva.* **4.** Rost, rînduială. *A ști seama* = a cunoaște situația; a se pricepe. **5.** Număr, cantitate. *O seamă de...* = un anumit număr de... **6.** *A face seama cuiva* = a omorî. *A-și face seama* = a se sinucide.

seámăn, *semeni*, s.m. || Din *semăna* || Persoană care este la fel cu alta; aproapele cuiva. ○ *Fără (de) seamăn* = fără asemănare. ○ Expr. *A nu avea seamăn (pe lume)* = a nu avea pereche sau asemănare, unic în felul său. || Și: **sémen** s.m.

seáră, *seri*, s.f. || Lat. *sera* || Timpul dintre sfîrșitul zilei și începutul nopții. ○ *De cu seară* = odată cu venirea serii. (Adverbial) *Seara* = în timpul serii; în fiecare seară. *Pe seară* = pe înserate.

seárbăd, -ă, *serbezi, -de*, adj. || Cuv. autohton || **1.** (Despre alimente) Fără gust, fad. **2.** (Fig.) Plicticos, monoton, **3.** (Despre oameni) Palid, fără vlagă.

sebacéu, -ée, *sebacee*, adj. || Din fr. *sébacé*, lat. *sebaceus* „de seu" || *Glandă sebacee* = glandă care se află la rădăcina firelor de păr și care secretează sebumul.

seborée s.f. || Din fr. *séborrhée;* lat. *sebum* „seu" + gr. *rhein* „a curge" || Secreție excesivă de sebum.

sébum s.n. || Lat. *sebum* „seu" || Substanță grasă secretată de glandele sebacee.

sec, seácă, *seci,* adj. || Lat. *siccus* || **1.** Lipsit de apă, din care a secat apă; (despre terenuri) lipsit de umezeală. ○ *Tuse seacă* = tuse fără flegmă. *Timbru* (sau *sigiliu*) *sec* = ștampilă în relief, fără tuș, care se aplică pe anumite acte. **2.** Gol, deșert. ○ (Substantivat) Expr. *A înghiți în sec* = **a)** a înghiți fără a avea ceva în gură; **b)** a trebui să-ți înfrînezi o dorință. **3.** (Fig.) Lipsit de conținut, de sens. ● (Și substantivat) Prost, fără minte. **4.** (Fig.) Lipsit de afectivitate, de căldură; aspru, rece.

secá, *sec,* vb. I. Tranz. || Lat. *siccare* || **1.** A scoate, a înlătura apa dintr-un rîu, dintr-un teren etc. ● Intranz. (Despre lichide) A se pierde, a dispărea; (despre fîntîni, izvoare) a-și pierde apa. **2.** (Fig.) A stoarce de puteri, a epuiza, a istovi. **3.** (Fig.) A chinui, producînd o durere puternică.

secánt, -ă, *secanți, -te,* adj., s.f. || Din fr. *sécant* || **1.** Adj. *Dreaptă secantă* (și substantivat, f.) = dreaptă care intersectează un cerc sau o curbă în două sau mai multe puncte. *Plan s.* = plan care intersectează una sau mai multe suprafețe, fără a fi plan tangent. **2.** S.f. Funcție trigonometrică care, înmulțită cu funcția cosinus, este egală cu funcția unitate.

secără s.f. || Lat. *secale* || **1.** Plantă din familia gramineelor, cu tulpina înaltă de 150—200 cm cu frunze liniare, inflorescența un spic, cultivată ca plantă alimentară și furajeră. **2.** *Secară cornută* v. *cornul secarei.*

secáre, *secări,* s.f. Faptul de *a seca.*

secát, -ă, *secați, -te,* adj. Din care a fost eliminată apa; lipsit de apă, de umezeală; uscat.

secăciúne, *secăciuni,* s.f. || Din *seca* || (Rar) Uscăciune; *p. ext.* secetă.

secărícă s.f. || Din *secară* || **1.** Rachiu preparat din secară. **2.** (Bot., reg.) Chimen.

secătuí, *secătuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *secat* || **1.** A face ca un teren să devină neproductiv. ● A epuiza rezervele de substanțe minerale dintr-un zăcămînt. **2.** A stoarce pe cineva de bani. **3.** A slei de puteri, a istovi.

secătuít, -ă, *secătuiți, -te,* adj. **1.** Din care s-au epuizat rezervele, conținutul. **2.** Stors de puteri, sleit, epuizat.

secătúră, *secături,* s.f. || Din *seca* || **1.** Om de nimic, netrebnic, neserios. **2.** (La pl.) Lucruri lipsite de valoare, de importanță; fleacuri.

secerá, *sécer,* vb. I. Tranz. || Lat. *sicilare* || **1.** A reteza de la bază (cu secera sau cu mașina) cerealele păioase, pentru a strînge recolta. **2.** (Fig.; despre epidemii, flagele etc.) A ucide un număr mare de oameni sau de animale.

secerát s.n. Acțiunea de *a secera;* operația de recoltare (manuală sau mecanizată) a cerealelor păioase; seceriș.

séceră, *seceri,* s.f. || Lat. *sicilis* || **1.** Unealtă agricolă manuală formată dintr-o lamă curbă și îngustă de oțel, cu tăișul în interior, fixată într-un mîner de lemn, cu care se recoltează păioasele. **2.** Seceriș, secerat. || Și: (pop.) **sécere** s.f.

secerătór, -oáre, *secerători, -oare,* subst. || Din *secera* || **1.** S.m. și f. Persoană care seceră. **2.** S.f. Mașină agricolă de secerat. ○ *Secerătoare-legătoare* = mașină care seceră și totodată leagă snopii.

sécere s.f. v. **seceră.**

seceríș, *secerișuri,* s.n. || Din *secera* || **1.** Acțiunea de a secera. ● Perioadă de timp în care se seceră. **2.** Recoltă (secerată).

secesioníst, -ă, *secesioniști, -ste,* adj. || Din fr. *sécessionniste* || Partizan al secesiunii, participant la o secesiune.

secesiúne, *secesiuni,* s.f. || Din fr. *sécession,* lat. *secessio, -onis* (< *secedere* „a se retrage") || Separare a unui grup de colectivitatea căreia îi aparține; separarea unui stat sau a unui grup de state de o federație (sau confederație).

sécetă, *secete,* s.f. || Lat. **siccita* || Lipsă îndelungată de precipitații atmosferice, avînd ca urmare uscarea solului și a vegetației; vreme uscată, secetoasă.

secetós, -oásă, *secetoși, -oase,* adj. || Din *secetă* || Lipsit de ploi; bîntuit de secetă.

sechélă, *sechele,* s.f. || Din fr. *séquelle,* lat. *sequela* „urmare" || Tulburare funcțională sau organică durabilă, rezultată după o boală sau după o intervenție chirurgicală.

sechestrá, *sechéstrez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *séquestrer* || **1.** A pune un lucru sub sechestru. **2.** A reține cu forța o persoană.

sechéstru, *sechestre,* s.n. || Din fr. *séquestre* || (Jur.) Măsură de asigurare destinată să prevină înstrăinarea de către un debitor a bunurilor sale înainte de achitarea unei datorii, a reparării unei pagube etc. ● Procedură care constă în conservarea unui lucru cu privire la care există un litigiu pînă la soluționarea acestuia.

sécol, *secole,* s.n. || Din lat. *saeculum* || **1.** Interval de timp de o sută de ani, socotit de la unitate pînă la completarea sutei inclusiv; răstimp de o sută de ani (socotit de la orice dată); veac. ● Perioadă îndelungată de timp. ● (La pl.) Timpul considerat în desfășurarea lui; *p. ext.* generațiile care se succedă în timp. *Al meu nume o să-l poarte Secolii din gură-n gură* (Eminescu). **2.** Epocă dominată de o mare personalitate sau de un eveniment excepțional.

secondá vb. I v. secunda.

secondánt, -ă, s.m. și f. v. **secundant.**

secrét, -ă, *secreți, -te,* adj., s.n. || Din fr. *secret,* lat. *secretus* „separat" || **1.** Adj. Care este ținut ascuns, care rămîne nedivulgat; tainic; confidențial; nemărturisit. ○ *Asociație* (sau *organizație, societate*) *secretă* = asociație (organizație, societate) cu caracter conspirativ, constituită în ascuns. ● (Despre sentimente sau stări sufletești) Păstrat în taină, nemărturisit. **2.** Adj. Ascuns vederii, mascat. **3.** S.n. Ceea ce nu se știe, nu se cunoaște; ceea ce nu trebuie divulgat. ○ *S. de stat* = documente sau date privind problemele fundamentale ale vieții economice și politice, precum și ale apărării statului, a căror divulgare este pedepsită de legile penale ale acestuia. **4.** S.n. Element care constituie cheia succesului într-o acțiune, într-o știință sau artă.

secretá, pers. 3 *secretează,* vb. I. Tranz. || Din fr. *sécréter* || A produce o secreţie; a elimina secreţii. || Prez. ind. şi: *secrétă.*

secretár, -ă, *secretari, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *sécretaire* || **1.** Persoană care rezolvă lucrările de secretariat ale unei instituţii sau întreprinderi. ○ *S. de redacţie* = persoană însărcinată cu centralizarea şi coordonarea materialului care se publică într-un ziar sau într-o revistă. **2.** (În structura organizatorică a unor partide şi organizaţii obşteşti) Denumire a unor funcţii eligibile de conducere. ○ *Secretar general* = persoană aleasă de comitetul central al unor partide comuniste şi muncitoreşti, pentru a coordona activitatea acestuia; în Partidul Comunist Român secretarul general este ales de congres. **3.** Demnitar sau funcţionar care pregăteşte lucrările şi duce la îndeplinire hotărîrile organului suprem al puterii de stat, ale organului suprem al administraţiei de stat, ale unui minister ori ale conducerii altui organ de stat. ○ *S. de stat* = (în unele ţări) ministrul afacerilor externe. **4.** Persoană care rezolvă lucrările şi corespondenţa privată a cuiva.

secretariát, *secretariate,* s.n. || Din fr. *secrétariat* || **1.** Serviciu care rezolvă lucrările curente ale conducerii unei instituţii, unei întreprinderi, unei organizaţii politice sau de masă etc. **2.** Denumirea unuia dintre organele superioare ale unui partid comunist sau muncitoresc. **3.** Organ al unei organizaţii internaţionale, avînd atribuţii administrative şi executive. **4.** Denumire dată persoanelor însărcinate să consemneze dezbaterile unei şedinţe.

secretínă s.f. || Din fr. *sécrétine* || Hormon produs de mucoasa duodenală, cu acţiune stimulatoare asupra secreţiei pancreatice.

secretór, -oáre, *secretori, -oare,* adj. || Din fr. *sécréteur* || Care secretează, care produce secreţii; care se referă la secreţii: *organ secretor.*

secréţie, *secreţii,* s.f. || Din fr. *sécrétion,* lat. *secretio, -onis* || **1.** Proces de eliminare a substanţelor rezultate din activitatea glandelor, fie direct în sînge *(secreţie internă),* fie la exteriorul corpului sau într-o cavitate a lui *(secreţie externă).* **2.** Substanţă eliminată de glande.

sectánt, -ă, *sectanţi, -te,* s.m. şi f. || Din lat. *sectans, -ntis* || Adept al unei secte religioase. ● (Adjectival) Care este propriu acestor adepţi; *p. ext.* exclusivist, intolerant.

sectár, -ă, *sectari, -e,* s.m., adj. || Din fr. *sectaire* || **1.** S.m. Partizan exclusivist şi intolerant al unei doctrine religioase, filozofice sau politice. **2.** Adj. Care ţine de sectă; intolerant, exclusivist (faţă de cei cu alte convingeri).

sectarísm s.n. || Din fr. *sectarisme* || Atitudine izolaţionistă.

séctă, *secte,* s.f. || Din fr. *secte,* lat. *secta* || Comunitate religioasă desprinsă dintr-o biserică oficială; *p. ext.* grup restrîns şi închis, alcătuit din adepţii unei doctrine (filozofice, religioase etc.).

sectór, *sectoare,* s.n. || Din fr. *secteur,* lat. *sector, -oris* || **1.** (Geom.) Porţiune dintr-un plan mărginită de două drepte concurente şi de arcul unei curbe care are extremităţile pe cele două drepte. **2.** Porţiune limitată dintr-o suprafaţă. **3.** Subîmpărţire, administrativă într-un oraş mare. **4.** Domeniu, ramură de activitate; diviziune, domeniu în cadrul economiei. **5.** (Tehn.) Piesă cu dinţi de angrenaj, în formă de sector (1) de cerc.

sécţie, *secţii,* s.f. || Din rus. *sekcija,* fr. *section* || **1.** Subunitate organizatorică în cadrul unei întreprinderi sau instituţii; localul în care îşi desfăşoară activitatea o astfel de unitate. ● *S. de producţie* = subunitate a unei întreprinderi industriale în care se desfăşoară un anumit proces tehnologic sau numai o fază a lui, ori în care se obţin anumite produse. **2.** Compartiment cu destinaţie specială într-un magazin, într-un muzeu etc. **3.** *S. de votare* = fiecare dintre diviziunile în care se împarte o circumscripţie electorală.

secţioná, *secţionez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *sectionner* || A efectua o secţionare; a tăia, a împărţi, a divide.

secţionáre, *secţionări,* s.f. Acţiunea de *a secţiona;* împărţire sau tăiere a unui întreg în secţiuni, în vederea unei utilizări sau exploatări mai bune.

secţiúne, *secţiuni,* s.f. || Din fr. *section,* lat. *sectio, -onis* || **1.** Faptul de a secţiona; tăietură făcută într-un corp; locul unde s-a făcut tăietura; porţiune secţionată. **2.** Suprafaţă rezultată din intersecţia unui corp solid cu o suprafaţă plană sau curbă; aria unei secţiuni (2). **3.** (Tehn.) Schiţă reprezentînd suprafaţa intersecţiei unei piese sau a unui sistem tehnic cu un anumit plan.

secúi, *secui,* s.m. || Din magh. *székely* || Persoană aparţinînd unei populaţii de limbă maghiară care locuieşte în partea sud-estică a Transilvaniei.

secuiésc, -iáscă, *secuieşti,* adj. || Din *secui* || Care se referă la secui, care aparţine secuilor.

secuíme s.f. || Din *secui* || Populaţia secuiască; ţinut locuit de secui.

seculár, -ă, *seculari, -e,* adj. || Din fr. *séculaire,* lat. *saecularis* || Care are o vechime de unul sau mai multe secole; care a durat mai multe secole; *p. ext.* străvechi.

secularizá, *secularizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *séculariser* || A trece averile mănăstireşti sau bisericeşti în proprietatea statului, în schimbul unei despăgubiri.

secularizáre, *secularizări,* s.f. Acţiunea de *a seculariza;* trecerea averilor bisericeşti sau mănăstireşti în proprietatea statului.

secúnd, -ă, *secunzi, -de,* num. ord.; adj., s.m., s.n. || Din fr. *second,* lat. *secundus* || **1.** Num. ord., adj. Care se află imediat după primul; al doilea. **2.** S.m. Ofiţer adjunct al comandantului unui vas. **3.** Adj. *Arbitru s.* = arbitru care ajută pe arbitrul principal în conducerea unei competiţii sportive (volei, baschet etc.). **4.** S.n. Voce care acompaniază o voce primă.

secundá, *secundez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *seconder,* lat. *secundare* || **1.** A sprijini, a ajuta pe cineva în acţiunile sale. **2.** (Muz.) A acompania. || Şi: **secondá** vb. I.

secundánt, -ă, *secundanți, -te,* s.m. și f. || Din germ., *Sekundant* || **1.** Persoană care ajută, urmează sau însoțește pe cineva. **2.** Persoană sau echipă care, într-o cursă sportivă (ciclism, alergări), urmărește îndeaproape adversarul din față. || Și: **secondánt, -ă,** s.m. și f.

secundár[1], *secundare,* s.n. || Din *secundă* || Acul ceasornicului care arată secundele.

secundár[2], **-ă,** *secundari, -e,* adj. || Din fr. *secondaire,* lat. *secundarius* || **1.** Care ocupă locul al doilea într-o succesiune, într-o ierarhie. ○ (Geol.) *Era secundară* = mezozoic. (Ieșit din uz) *Curs s.* = ciclu școlar care urma după cel primar. *Profesor s.* = profesor care preda la un liceu. **2.** Care se situează pe planul al doilea ca importanță. ○ (Gram.) *Propoziție secundară* (și substantival, f.) = propoziție care nu este de sine stătătoare, ci depinde, în frază, de o propoziție principală. (Med.) *Fenomen s.* = fenomen patologic mai puțin grav, care apare în cursul unei boli ca efect al fenomenelor ei caracteristice.

secúndă, *secunde,* s.f. || Din fr. *seconde* || **1.** Interval de timp egal cu a 60-a parte din durata unui minut; *p. ext.* timp foarte scurt, clipă. **2.** Unitate de măsură a unghiurilor, egală cu a 60-a parte dintr-un minut. **3.** (Muz.) Interval dintre două sunete ale gamei, la distanță de două trepte.

secúndo adv. || Cuv. lat. || (Livr.) În al doilea rînd.

secúre, *securi,* s.f. || Lat. *securis* || Unealtă formată dintr-un corp de oțel cu tăiș și un ochi în care se fixează o coadă de lemn, folosită la doborîtul copacilor, la despicatul lemnelor etc. iar în trecut și ca armă de luptă.

securít s.n. || Din germ. *Sekurit* || Sticlă de siguranță foarte rezistentă, obținută prin călire, care, la spargere, se transformă în cioburi mărunte cu muchii rotunde, fiind folosită pentru parbrize și ferestre la autovehicule.

securitáte s.f. || Din lat. *securitas, -atis,* fr. *sécurité* || **1.** Faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de siguranță, de liniște izvorît din absența oricărui pericol. **2.** Totalitatea organelor de stat care au sarcina de apărare a orînduirii sociale și de stat.

securizáre s.f. || Din *securit* || Operație de tratare termică a sticlei în vederea obținerii securitului.

secvénță, *secvențe,* s.f. || Din fr. *séquence,* lat. *sequentia* || **1.** Succesiune de fenomene; serie de fapte, de stări etc. care se succedă într-o anumită ordine. **2.** Grupare unitară de scene și de imagini într-un film. **3.** (Muz.) Repetare pe trepte diferite a unei formule melodice sau a unei succesiuni de acorduri.

sedatív, -ă, *sedativi, -e,* adj., s.n. || Din fr. *sédatif,* lat. *sedativus* (< *sedare* „a calma") || (Medicament) care calmează stările de excitație psihică.

sedentár, -ă, *sedentari, -e,* adj. || Din fr. *sédentaire,* lat. *sedentarius* || (Despre oameni) Căruia nu-i place să umble, să facă mișcare în aer liber, care stă mai mult acasă; (despre îndeletnicirile oamenilor) care se exercită fără deplasări, care nu necesită mișcare. ● (Despre populații) Stabil. ● *Păsări sedentare* = păsări care nu migrează în timpul iernii. ● (Milit.) *Parte sedentară* = parte a unităților militare care rămîne în garnizoană în timp de război, avînd misiunea de a completa efectivele părții operative, de a ține evidența efectivelor, de a instrui noile contingente chemate sub arme etc.

sedentarísm s.n. || Din *sedentar* || Faptul de a fi sedentar, viață sedentară.

sedílă[1], *sedile,* s.f. || Din fr. *cédille;* cf. sp. *zedilla,* diminutivul lui *zeda* „Z" || Semn grafic în formă de virgulă, care se pune sub anumite consoane pentru a le da valoarea altor sunete.

sedílă[2], *sedile,* s.f. || Din bg., scr. *sedilo* || (Pop.) Săculeț de formă conică, din pînză rară, în care se pune brînza la scurs. *Brînză dulce din sădilă* (Pop.) || Și: **sădílă** s.f.

sedimént, *sedimente,* s.n. || Din fr. *sédiment,* lat. *sedimentum* || **1.** Depozit format prin depunerea corpusculelor solide dintr-o suspensie. **2.** (La pl.) Depozit format din roci sedimentare.

sedimentá, pers. 3 *sedimentează,* vb. I. Refl. || Din *sediment* || A se depune în straturi, a forma sedimente.

sedimentár, -ă, *sedimentari, -e,* adj. || Din fr. *sédimentaire* || Care are caracter de sediment; format prin sedimentare. ○ *Rocă sedimentară* = rocă rezultată prin depunerea materialelor provenite din dezagregarea altor roci, transportate de vînturi, ape ori ghețari. *Proces s.* = proces de formare a sedimentelor.

sedimentáre, *sedimentări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a se sedimenta.* ● (Geol.) Totalitatea proceselor fizice, chimice sau biologice care se desfășoară la suprafața scoarței terestre și în urma cărora are loc depunerea unor particule ori fragmente de minerale, roci, organisme sau acumularea prin precipitarea chimică a sedimentelor, din care rezultă apoi rocile sedimentare. **2.** Depunere (lentă) a particulelor solide aflate în suspensie într-un lichid, prin cădere liberă sau prin centrifugare. **3.** (Med.) *Viteză de sedimentare* = viteza cu care se depun globulele roșii dintr-o cantitate de sînge recoltat într-un tub de sticlă gradat.

sedițiós, -oásă, *sedițioși, -oase,* adj. || Din fr. *séditieux,* lat. *seditiosus* || (Livr.) Care se revoltă împotriva unei autorități; care îndeamnă la răzvrătire; instigator.

sedițiúne, *sedițiuni* s.f. || Din fr. *sédition* || (Livr.) Răzvrătire, revoltă.

sédiu, *sedii,* s.n. || Din it. *sedio* || Clădire, loc unde se desfășoară activitatea unei instituții sau a unei organizații. ● (Fig.) Centru, focar.

seducătór, -oáre, *seducători, -oare,* adj., subst. || Din *seduce* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care încîntă, care captivează. **2.** S.m. Bărbat care săvîrșește o seducție.

sedúce, *sedúc,* vb. III. Tranz. || Din lat. *seducere* (după fr. *séduire)* || **1.** A încînta, a captiva, a subjuga prin farmecul discuției, al purtării. ● A ademeni, a amăgi. **2.** (Despre bărbați) A săvîrși o seducție (2).

sedúcere, *seduceri,* s.f. Faptul de *a seduce;* seducție.

seducție, *seducții*, s.f. || Din fr. *séduction*, lat. *seductio, -onis* || **1.** Faptul de *a seduce* (1). **2.** (Jur.) Fapta unui bărbat care, prin promisiuni de căsătorie, determină o minoră să aibă raporturi sexuale cu el.

sefárzi s.m. pl. Evrei de rit spaniol care, fiind expulzați din Spania (1492), s-au stabilit în nordul Africii, în Orientul Apropiat și în unele țări europene.

segmént, (1, 2) *segmente*, s.n., **(3)** *segmenți*, s.m. || Din fr. *segment*, lat. *segmentum* || **1.** S.n. Porțiune dintr-un întreg, nedetașată de acesta. ○ *S. de dreaptă* = porțiune dintr-o dreaptă, mărginită de două puncte ale ei. *S. de cerc* = aria cuprinsă între un arc de cerc și coarda care trece prin extremitățile arcului. **2.** S.n. Fiecare dintre inelele care alcătuiesc corpul unor viețuitoare; metamer. **3.** S.m. Inel metalic elastic servind la realizarea etanșării între un piston și cilindrul în interiorul căruia se deplasează sau la ungerea acestora cu ulei.

segmentá, *segmentez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *segmenter* || A împărți în segmente.

segmentár, -ă, *segmentari, -e*, adj. || Din fr. *segmentaire* || Format (sau provenit) din segmente.

segmentáre, *segmentări*, s.f. Faptul de *a segmenta;* (biol.) proces de divizare succesivă a oului fecundat.

segregá, pers. 3 *segregă*, vb. I. Tranz. și refl. || Din lat., it. *segregare* || A efectua sau a suferi operația de segregare; a (se) separa.

segregáre, *segregări*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) segrega;* operația de afinare a unor metale prin răcire selectivă. ● Separare a componenților unui aliaj, produsă în timpul solidificării. **2.** Proces de separare a materialului granular din beton sau mortar în straturi de consistență diferită în timpul depozitării sau transportării acestuia. **3.** Fenomen în hibridarea sexuată a plantelor, constînd din separarea caracterelor materne de cele paterne în anumite celule diferențiate.

segregáție, *segregații*, s.f. || Din fr. *ségrégation*, lat. *segregatio* (de la *grex, gregis* „turmă") || **1.** Segregare. **2.** Formă de discriminare între oameni pe baza unor criterii de rasă, de avere, educație, religie, naționalitate etc.

seguidílla [Pr.: seghidí-lia] s.f. || Cuv. sp. || Dans popular spaniol, cu mișcare vioaie, care se dansează cu acompaniament de ghitară sau de castaniete; melodie după care se execută acest dans.

seif, *seifuri*, s.n. || Din engl. *safe* || **1.** Casă de bani. **2.** Încăpere specială în care se păstrează documente, bani, obiecte de valoare. || Și: **safé, saféu** s.n.

seím, *seimuri*, s.n. || Din pol. *sejm* || Nume pe care îl poartă Adunarea Națională din Polonia.

seimén, *seimeni*, s.m. || Din tc. *sığmen* || Ostaș care făcea parte dintr-un corp de mercenari pedeștri din țările românești (sec. 17—18) însărcinat cu paza curții domnești.

seín, -ă, *seini, -e*, adj. (Despre lînă, blană) De culoare cenușie.

seism, *seisme*, s.n. || Din fr. *séisme*, gr. *seismos* || Cutremur de pămînt.

seísmic, -ă, *seismici, -ce*, adj. || Din fr. *séismique* || Care se referă la seisme. ○ *Regiune seismică* = regiune în care se produc frecvent cutremure. *Unde seismice* = unde elastice care se răspîndesc în scoarța terestră, fiind provocate de cutremure sau de explozii artificiale. *Scară seismică* = clasificare a cutremurelor de pămînt în 12 categorii sau grade de intensitate, după puterea cu care se manifestă și după efectele care le au asupra scoarței terestre și asupra construcțiilor.

seismicitáte s.f. || Din fr. *séismicité* || Grad de frecvență și de intensitate a oscilațiilor seismice dintr-o regiune.

seismográf, *seismografe*, s.n. || Din fr. *séismographe* || Aparat care înregistrează oscilațiile scoarței terestre în timpul cutremurelor.

seismográfic, -ă, *seismografici, -ce*, adj. || Din fr. *séismographique* || Care se referă la seismografie, care aparține seismografiei.

seismografíe s.f. || Din fr. *séismographie* || Parte a seismologiei care se ocupă cu înregistrarea undelor seismice și cu interpretarea acestor înregistrări.

seismográmă, *seismograme*, s.f. || Din fr. *séismogramme;* gr. *seismos* „cutremur" + *gramma* „desen" || Grafic al vibrațiilor înregistrate de un seismograf.

seismológ, *seismologi*, s.m. || Din fr. *séismologue* || Specialist în seismologie.

seismológic, -ă, *seismologici, -ce*, adj. || Din fr. *séismologique* || Care se referă la seismologie, care aparține seismologiei.

seismologíe s.f. || Din fr. *séismologie;* gr. *seismos* „cutremur" + *logos* „studiu" || Știință care se ocupă cu studiul cutremurelor de pămînt.

seismometríe s.f. || Din fr. *séismométrie* || Parte a geofizicii care studiază modul și viteza de propagare a undelor seismice din scoarța terestră, provocate prin explozii artificiale, mai ales în scopul prospectării diferitelor substanțe minerale utile.

seismométru, *seismometre*, s.n. || Din fr. *séismomètre;* gr. *seismos* „cutremur" + *metron* „măsură" || Seismograf.

seismonástie s.f. || Din fr. *séismonastie* || Mișcare a organelor unor plante superioare provocată de scuturare sau lovire (ex. strîngerea frunzelor de mimoză la atingere).

seismoscóp, *seismoscoape*, s.n. || Din fr. *séismoscope* || Aparat pentru punerea în evidență a cutremurelor de pămînt.

seișe s.f. pl. || Din fr. *seiche* || Pendulări ritmice ale apei lacurilor, datorită unor factori naturali (vîntul, ploaia, schimbarea presiunii atmosferice etc.).

seíz, *seizi*, s.m. || Din tc. *seyis* || (Înv.) Rîndaș, grăjdar (la curtea domnească). *Opt seizi duceau de frîu opt cai acoperiți cu șele prețioase* (Bălcescu).

sejúr, *sejururi*, s.n. || Din fr. *séjour* || Petrecere a unui anumit timp într-o stațiune, pe un itinerar turistic etc.

selacián, *selacieni*, s.m. || Din fr. *sélacien;* gr. *selachos* „peşte cartilaginos" || (La pl.) Subclasă de peşti marini cu scheletul cartilaginos şi cu corpul acoperit cu solzi şi cu ţepi iar nările aşezate pe partea ventrală a capului; (şi la sg.) peşte din această subclasă (ex. rechinul).

selamlîc, *selamlîcuri*, s.n. || Din tc. *selâmlik* || (Înv.). Parte rezervată bărbaţilor şi musafirilor în casele turceşti. ● Încăperi destinate domnului şi slugilor sale, precum şi pentru recepţii, în palatele domnilor români.

seléct, -ă, *selecţi, -te*, adj. || Din fr. *select*, lat. *selectus* || Ales, distins; deosebit.

selectá, *selectez*, vb. I. || Cf. *selecţie, selectiv* || **1.** Tranz. A alege, a selecţiona; a separa dintr-o mulţime de obiecte pe cele care prezintă anumite caracteristici. **2.** Intranz. (Telec.; despre sisteme receptoare) A separa undele de frecvenţe diferite ale emisiunilor.

selectív, -ă, *selectivi, -e*, adj. || Din fr. *sélectif* || **1.** (Despre sisteme fizico-chimice) Care are proprietatea de a efectua o alegere între elemente de acelaşi fel. **2.** (Telec.; despre sisteme receptoare) Care are proprietatea de a selecta **(2). 3.** Care se efectuează prin selecţie, care se bazează pe selecţie.

selectivitáte s.f. || Din fr. *sélectivité* || Capacitatea de selecţie a unui sistem tehnic sau fizico-chimic.

selectór, *selectoare*, s.n. || Din fr. *sélecteur* || **1.** Dispozitiv care serveşte la efectuarea unei selectări. ○ *S. telefonic* = dispozitiv în centralele telefonice automate care are rolul de a selecta conectarea cerută pentru stabilirea legăturii între doi abonaţi. **2.** Maşină agricolă care separă de impurităţi seminţele şi le sortează după calităţi.

selécţie, *selecţii*, s.f. || Din fr. *sélection*, lat. *selectio, -onis* || **1.** Alegere efectuată după un anumit criteriu. **2.** (Biol.) Proces care favorizează supravieţuirea şi reproducerea anumitor indivizi. ○ *S. naturală* = fenomen natural constînd în persistenţa şi continua evoluţie a speciilor care au o mai mare putere de adaptare la mediu. *S. artificială* = metodă de ameliorare a speciilor de plante şi de animale domestice prin selecţionarea de către om, pentru reproducere, a indivizilor care întrunesc cele mai multe calităţi biologice, economice etc. *S. sexuală* = alegere naturală şi artificială care se face în urma eliminării de la actul reproducător a indivizilor slabi şi rău înzestraţi.

selecţioná, *selecţionez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *sélectionner* || A face o selecţie.

selecţionábil, -ă, *selecţionabili, -e*, adj. || Din *selecţiona* || Care poate fi selecţionat, apt pentru a fi selecţionat.

selecţionát, -ă, *selecţionaţi, -te*, adj. **1.** Ales dintre mai mulţi (după anumite criterii); *p. ext.* de calitate superioară. **2.** (Despre plante şi animale) Cu însuşiri îmbunătăţite prin selecţie.

selecţionatór, -oáre, *selecţionatori, -oare*, adj. || Din *selecţiona* || Persoană specializată în selecţia şi ameliorarea plantelor de cultură şi a animalelor domestice.

selecţionér, -ă, *selecţioneri, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *sélectionneur* || Persoană care face o selecţie **(1).** ● Persoană care selecţionează sportivii în vederea alcătuirii unei echipe reprezentative.

selenár, -ă, *selenari, -e*, adj. || Cf. gr. *selene* „Luna" (după *lunar*) || Referitor la Lună, lunar **(1).** (Poetic) *Sub troiane de ninsoare... E-nflorirea fără seamăn de zăpadă selenară* (Macedonski).

selenaút, *selenauţi*, s.m. || Cf. gr. *selene* „Luna" + *nautes* „corăbier" || Astronaut care efectuează o călătorie pe Lună, care explorează Luna.

selenít, *seleniţi*, s.m. || Din fr. *sélénite* || Varietate fibroasă de ghips de culoare albă-gălbuie, cu luciu sidefos-mătăsos, din care se fac obiecte decorative.

seléniu s.n. || Din fr. *séléniuṁ;* gr. *selene* „Luna" || Element chimic cu proprietăţi asemănătoare celor ale sulfului, folosit în industria sticlei, a ceramicii şi la fabricarea celulelor fotoelectrice. || Şi: **selénium** s.n.

selénium s.n. v. **seleniu.**

selenodézie s.f. || Din fr. *sélénodésie* || Disciplină care studiază forma şi dimensiunile Lunii, cîmpul său gravitaţional etc.

selenografíe s.f. || Din fr. *sélénographie* || Ştiinţă care se ocupă cu studiul suprafeţei lunare, al structurii, al proceselor fizice şi al formelor de relief.

selenostát, *selenostate*, s.n. || Din fr. *sélénostat;* gr. *selene* „Luna" + *statos* „imobil" || Mecanism care urmăreşte automat mişcarea Lunii, trimiţîndu-i imaginea cu ajutorul unui sistem de oglinzi.

selfactór, *selfactoare*, s.n. || Din germ. *Selfaktor*, engl. *selfactor* || Maşină de tors folosită în filatura de lînă, de bumbac, de fibre sintetice etc.

selfinducţie, *selfinducţii*, s.f. || Din fr. *self-induction* || Producere a unei tensiuni electromotoare într-un circuit, datorită cîmpului magnetic al curentului electric variabil care trece prin însuşi circuitul indus; inducţie proprie, autoinducţie.

selsín, *selsine*, s.n. || Din fr. *selsyn* || Maşină electrică de mică putere folosită ca traductor şi transmiţător la distanţă a deplasărilor sau a vitezelor unghiulare ale unor organe de maşină.

sélva, *selve*, s.f. || Din sp., port. *selva*, fr. *selve* || Pădure ecuatorială, veşnic verde, care acoperă bazinul Amazonului.

semafór, *semafoare*, s.n. || Din fr. *sémaphore;* gr. *sema* „semn" + *phoros* „care poartă" || **1.** Instalaţie de semnalizare optică, alcătuită dintr-un stîlp cu unul sau mai multe braţe articulate care pot oscila în plan vertical şi a căror poziţie, în timpul zilei, sau a căror schimbare de lumină, în timpul nopţii, indică diferite semnale referitoare la circulaţia pe căile ferate. **2.** Dispozitiv de semnalizare optică folosit pentru transmiterea semnalelor privind navigaţia. **3.**

Semnalizator cu lumini colorate, pentru dirijarea circulației în orașe.

semantém, *semanteme*, s.n. || Din fr. *sémantème* || Unitate de bază a cuvîntului, identificată de obicei cu rădăcina cuvîntului, considerată ca purtătoare a sensului lexical.

semántic, -ă, *semantici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *sémantique* || **1.** S.f. Ramură a lingvisticii care studiază sensurile cuvintelor și evoluția acestor sensuri; semasiologie, semantism. **2.** S.f. (Filoz.) *Semantică generală* = curent care cercetează limba din punctul de vedere al folosirii ei în societate și al comunicării între oameni, precum și neajunsurile care survin ca urmare a folosirii neadecvate a cuvintelor, a impreciziei lor etc. **3.** Adj. Care se referă la sensurile cuvintelor; semasiologic.

semantísm s.n. || Din fr. *sémantisme* || Semantică **(1)**; *p. ext.* înțelesul unui cuvînt.

semasiológic, -ă, *semasiologici, -ce*, adj. || Din fr. *sémasiologique* || Semantic **(3)**.

semasiologíe s.f. || Din fr. *sémasiologie* || Semantică **(1)**.

semănă[1], *sémăn*, vb. I. Tranz. || Lat. *seminare* || **1.** A introduce în solul pregătit semințele unei plante, pentru a le face să încolțească, să răsară și să rodească. ● A presăra ceva peste tot, a împrăștia, a risipi. **2.** (Fig.) A propaga idei, zvonuri, vrajbă etc.

semănă[2], *sémăn*, vb. I. Intranz. || Lat. *similare* || **1.** A avea trăsături, calități sau defecte comune cu altcineva sau cu altceva; a se asemăna, a se asemui. ○ Expr. *A semăna cu cineva ca două picături de apă* = a semăna foarte bine cu cineva. **2.** A părea, a face impresia de...

semănáre, *semănări*, s.f. (Înv.) Asemănare.

semănát, *semănaturi*, s.n. Acțiunea de *a semăna*[1]; însămînțare.

semănătór, -oáre, *semănători, -oare*, subst. || Din *semăna*[1] || **1.** S.m. și f. Muncitor agricol care seamănă[1]. **2.** S.f. Mașină agricolă, cu tracțiune animală sau mecanică, cu care se execută semănatul culturilor agricole.

semănătorísm s.n. v. **sămănătorism.**

semănătorist, -ă s.m. și f. v. **sămănătorist.**

semănătúră, *semănături*, s.f. || Din *semăna*[1] || **1.** Loc, teren însămînțat. **2.** (La pl.) Plante recent răsărite din sămînța semănată. **3.** Loc, teren însămînțat.

sémen s.m. v. **seamăn.**

semestriál, -ă, *semestriali, -e*, adj. || Din fr. *semestriel* || Care se referă la un semestru; care se face, se întîmplă sau se produce în fiecare semestru; care durează un semestru. ○ (Adverbial) *Abonament achitat semestrial.*

seméstru, *semestre*, s.n. || Din fr. *semestre*, lat. *semestris* || **1.** Perioadă de șase luni consecutive. **2.** O jumătate din anul școlar (universitar).

semeț, -eáță, *semeți, -e*, adj. || Cf. sl. *sŭmĕti* || **1.** (Adesea adverbial) Mîndru, falnic; trufaș, sfidător, obraznic. **2.** Îndrăzneț, curajos, plin de avînt.

semeți, *semețesc*, vb. IV. Refl. || Din *semeț* || A se făli, a se mîndri, a se îngîmfa; a deveni îndrăzneț, trufaș, arogant.

semeție s.f. || Din *semeț* || **1.** Mîndrie, fală, îngîmfare, orgoliu. **2.** Curaj, îndrăzneală.

semi- || Din fr., lat. *semi-* || Element de compunere cu sensul „jumătate de", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

semiáxă, *semiaxe*, s.f. || *Semi-* + *axă* || Porțiune dintr-o axă mărginită de un punct numit *origine*.

semicentenár, *semicentenare*, s.n. || *Semi-* + *centenar* || Împlinirea a cincizeci de ani de la producerea unui eveniment, jumătatea unui centenar; celebrarea acestui eveniment.

semicérc, *semicercuri*, s.n. || *Semi-* + *cerc* || **1.** Figură geometrică formată dintr-un arc de cerc subîntins de un diametru. **2.** Șir de lucruri sau de ființe așezate în formă de semicerc **(1)**. **3.** Linie care limitează o suprafață semicirculară (la handbal, baschet), pentru care există reguli speciale de joc.

semicirculár, -ă, *semicirculari, -e*, adj. || Din fr. *semi-circulaire* || În formă de semicerc.

semicócs, *semicocsuri*, s.n. || *Semi-* + *cocs* || Produs solid obținut prin semicarbonizarea huilei sau a cărbunilor inferiori, întrebuințat drept combustibil sau la fabricarea cocsului metalurgic.

semiconductór, -oáre, *semiconductori, -oare*, adj., s.n. || Din fr. *semi-conducteur* || (Substanță) care are o rezistență electrică mai mare decît cea a conductoarelor propriu-zise. Se utilizează în construcția diodelor și tranzistoarelor, a detectoarelor de radiații nucleare etc.

semiconsoánă, *semiconsoane*, s.f. || Din fr. *semi-consonne* || Sunet intermediar între vocală și consoană, cu însușiri comune amîndurora.

semideșért, *semideșerturi*, s.n. || *Semi-* + *deșert* || Regiune de tranziție între stepă și deșert, cu vegetație rară formată din ierburi și semiarbuști, adaptată la uscăciune.

semidóct, -ă, *semidocți, -te*, adj., s.m. și f. || *Semi-* + *doct* || (Om) care are cunoștințe puține (dar se crede cult).

semidreáptă, *semidrepte*, s.f. || *Semi-* + *dreaptă* || Fiecare dintre cele două părți ale unei drepte în care aceasta este împărțită de un punct al ei.

semifabricát, *semifabricate*, s.n. || *Semi-* + *fabricat* || Material care a suferit un proces de fabricație, dar care mai trebuie supus unui alt proces de fabricație înainte de întrebuințare.

semifinálă, *semifinale*, s.f. || *Semi-* + *finală* || Etapă intermediară într-o competiție sportivă, care precedă finala.

semifónd s.n. || *Semi-* + *fond* || Probă sportivă (ciclism, înot etc.) care se dispută pe distanțe medii.

semiîntunéric s.n. || *Semi-* + *întuneric* || Lumină slabă care face ca lucrurile să fie abia vizibile.

semilúnă, *semiluni*, s.f. || *Semi-* + *lună* || **1.** Aspectul Lunii în faza primului și a ultimului pătrar. **2.** Semnul simbolic al islamismului, reprezentînd Luna în faza primului pătrar; *p. ext.* Imperiul Otoman; mahomedanismul.

seminál, -ă, *seminali, -e*, adj. || Din fr. *séminal*, lat. *seminalis* (< *semen, -inis* „sămînță") ||

1. (Anat.) Care se referă la spermă. **2.** (Bot.) Care se referă la sămînța plantelor.

seminár, *seminarii*, s.n. || Din fr. *séminaire*, lat. *seminarium* (< *seminare* „a semăna") || **1.** Formă de activitate didactică în cadrul învățămîntului superior, care are ca scop fixarea și adîncirea, prin discuții și prin referate, a cunoștințelor dobîndite de studenți la cursuri. ● (Înv.) *S. pedagogic* = practică pedagogică efectuată de absolvenții unei facultăți care își alegeau cariera didactică. **2.** Cerc de studii în cadrul unei organizații obștești sau al unei instituții, care are ca scop ridicarea pregătirii profesionale a membrilor săi sau a pregătirii lor ideologice. **3.** *Seminar teologic* = școală de grad mediu, pentru pregătirea preoților.

seminarist, *seminariști*, s.m. || Din fr. *séminariste* || Elev al unui seminar (3).

seminarizá, *seminarizez*, vb. I. Tranz. || Din *seminar* || A prelucra, în cadrul unui seminar, materia predată la curs.

semincér, *seminceri*, s.m. || Din *sămînță* || **1.** Arbore lăsat pentru sămînță, într-o pădure; (cu sens colectiv) plante neculese odată cu restul recoltei, pentru a servi ca plante de sămînță; loc pe care se cultivă astfel de plante. **2.** Știulete de porumb păstrat nedezghiocat, pentru sămînță.

semințíe, *semințíi*, s.f. || Din *sămînță* || Neam, naționalitate. ● Totalitatea urmașilor care au același străbun; familie, trib.

semințíș, *semințișuri*, s.n. || Din *sămînță* || Suprafață dintr-o pădure ocupată cu puieți de arbori forestieri proveniți în mod natural din semințe.

semiobscúr, -ă, *semiobscuri, -e*, adj. || *Semi-* + *obscur* || Pe jumătate obscur, insuficient luminat.

semiobscuritáte s.f. || *Semi-* + *obscuritate* || Semiîntuneric.

semioclusívă, *semioclusive*, adj. || *Semi-* + *oclusivă* || *Consoană s.* (și substantivat) = consoană a cărei articulație începe printr-o ocluziune și se termină printr-o constricție.

semioficiál, -ă, *semioficiali, -e*, adj. || *Semi-* + *oficial* || Care provine din surse oficiale dar nu are caracter oficial.

semiológic, -ă, *semiologici, -ce*, adj. || Din fr. *sémiologique* || Care se referă la semiologie, care aparține semiologiei.

semiologíe s.f. || Din fr. *sémiologie;* gr. *semeion* „semn" + *logos* „studiu" || **1.** Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul simptomelor și semnelor diferitelor boli, precum și al metodelor de a le pune în evidență. **2.** Semiotică.

semiótică s.f. || Din fr. *sémiotique* || Știință care se ocupă cu studiul general al semnelor întrebuințate în cadrul vieții sociale, privind relațiile: a) semn — om; b) semn — semnificat; c) relația dintre semne.

semiparazít, -ă, *semiparaziți, -te*, adj. || *Semi-* + *parazit* || Organism vegetal care, deși își poate prepara materia organică din cea minerală, își extrage o parte din hrană (apa și sărurile minerale) din altă plantă vie (ex. vîscul).

semiparazitísm s.n. || *Semi-* + *parazitism* || Mod de viață al organismelor semiparazite.

semipermeábil, -ă, *semipermeabili, -e*, adj. || Din fr. *sémi-permeable* || (Despre o membrană, un perete poros) Care permite trecerea numai a unora dintre componentele unui amestec lichid sau gazos.

semiplán, *semiplanuri*, s.n. || *Semi-* + *plan* (după fr. *demi-plan*) || (Mat.) Mulțimea punctelor dintr-un plan situate de aceeași parte a unei drepte.

semiremórcă, *semiremorci*, s.f. || *Semi-* + *remorcă* || Remorcă cu o singură osie a cărei parte anterioară se sprijină pe partea din spate a cadrului vehiculului motor.

semisón, -ă, *semisoni, -e*, adj. || *Semi-* + *son* || (Despre vocale) Care nu are valoare silabică (ex. *i* din *tei*).

semít, -ă, *semiți, -te*, s.m. și f., adj. || Din fr. *sémit* (de la n. pr. biblic *Sem*) || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din grupul de popoare, înrudite prin limbă, din sud-vestul Asiei și din nordul și estul Africii (și căruia îi aparțin evreii, arabii, sirienii etc.). **2.** Adj. Care aparține semiților (1), referitor la semiți.

semític, -ă, *semitici, -ce*, adj. || Din fr. *sémitique* || Semit (2).

semitologíe s.f. || Din fr. *sémitologie* || Nume dat științelor care studiază cultura și limbile semitice.

semitón, *semitonuri*, s.n. || Din fr. *semiton* || **1.** (Muz.) Interval de o jumătate de ton, cel mai mic interval în gama diatonică. **2.** Nuanță intermediară între un ton închis și unul deschis al unei culori.

semitórt, *semitorturi*, s.n. || *Semi-* + *tort* || Fibre textile supuse unei ușoare răsuciri înaintea filării finale.

semivocálă, *semivocale*, s.f. || *Semi-* + *vocală* (după fr. *semi-voyelle*) || Sunet intermediar între vocală și consoană, cu însușiri comune amîndurora; semiconsoană.

semizéu, *semizei*, s.m. || *Semi-* + *zeu* (după fr. *semi-dieu*) || (Mitol.) Ființă antică născută dintr-un zeu și o muritoare sau dintr-o ființă și un muritor (ex. Herakles).

semn, *semne*, s.n. || Lat. *signum* || **1.** Tot ceea ce indică, reprezintă sau exprimă ceva. ○ Expr. *A da semn* (sau *semne*) *de viață* = a-și vădi existența; a face să parvină știri despre sine. *Semn bun* (sau *rău*) = fapt sau fenomen căruia i se atribuie însușirea de a prevesti ceva bun (sau ceva rău). *Pesemne...* = după cît se pare... ● Probă, dovadă. ○ *În* (sau *ca*) *semn de...* = ca dovadă de..., ca probă că... **2.** Gest, mișcare care exprimă un gînd, o stare sufletească etc. **3.** Trăsătură distinctivă după care se recunoaște un lucru sau o ființă; semnalment; însemnare făcută pe un obiect sau pe un animal pentru a putea fi recunoscut. ● Pată de altă culoare decît restul pe corpul unui animal. **4.** Obiect așezat într-un loc, pentru a marca sau a despărți ceva. ○ *S. de hotar* = piatră, stîlp etc. care marchează un hotar sau care delimitează un teren. ○ *S. de carte* = fîșie îngustă de carton, de piele, de mătase etc., cu care se mar-

chează într-o carte pagina la care s-a întrerupt lectura. **5.** Țintă pentru tras cu arma. **6.** Urmă lăsată pe ceva după o atingere sau după o apăsare. ● Cicatrice rămasă pe piele după o lovitură, după o rană etc. **7.** *Semne de punctuație* = punct, virgulă, două puncte etc., folosite în scriere pentru a despărți părțile unei propoziții sau ale unei fraze. *Semne grafice* = litere, cifre, semne de punctuație etc., folosite în scriere. *S. matematic* = semn grafic cu ajutorul căruia se marchează diversele operații sau relații matematice. (Topogr.) *Semne convenționale* = semne prin care se reprezintă pe hărți detaliile de relief sau diferite obiecte (clădiri, drumuri etc.). **8.** Simbol, emblemă. ○ *Sub semnul* = sub auspiciile (cuiva sau a ceva). **9.** *S. lingvistic* = unitatea dintre sens (concept) și un complex sonor (imagine acustică). **10.** Tot ceea ce evocă o persoană, un lucru sau un fapt; amintire.

semná, *semnez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *signer* (după *semn)* || A iscăli un act, un document, pentru a-l întări, a-l certifica; a-și pune semnătura.

semnál, *semnale,* s.n. || Din *semn* (după fr. *signal)* || **1.** Semn convențional (acustic sau optic) ori grup de astfel de semne prin care se transmite la distanță o înștiințare, o comandă, un avertisment etc. ○ *S. rutier* = indicator de circulație. ● Instalație prin care se transmite un semnal **(1).** ○ *S. de alarmă* = dispozitiv montat în vagoanele de călători, care, în caz de primejdie, poate fi acționat de orice călător pentru a frîna trenul. ● (Telec.) Fiecare dintre fenomenele fizice (acustice, optice sau electromagnetice) care pot fi utilizate pentru transmiterea la distanță a mesajelor (ex. sunetele vocii omenești, oscilațiile electromagnetice etc.). **2.** Sunet convențional de recunoaștere a diferitelor posturi de radio sau a diferitelor emisiuni ale unui post. **3.** Tot ceea ce anunță sau determină începerea unei acțiuni. ○ Expr. *A da semnalul* = a lua inițiativa, a începe o acțiune.

semnalá, *semnalez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *signaler* (după *semnal)* || A anunța ceva prin semne sau printr-un semnal; a atrage atenția asupra unui lucru. ● A releva, a scoate în evidență.

semnaláre, *semnalări,* s.f. Acțiunea de *a semnala.*

semnalizá, *semnalizez,* vb. I. Tranz. || Din *semnal* || A transmite semnale, a comunica prin semnale.

semnalizáre, *semnalizări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a semnaliza;* comunicare prin semnale. **2.** *Sistem de s.* = totalitatea semnalelor prin care organismul se pune în legătură cu mediul înconjurător, prin intermediul scoarței cerebrale.

semnalizatór, *semnalizatoare,* s.n. || Din *semnaliza* || Instalație pentru semnalizare; semafor. ● Indicator luminos folosit la autovehicule pentru a marca schimbarea direcției acestora în timpul mersului.

semnalmént, *semnalmente,* s.n. || Din fr. *signalement* (după *semnal)* || Caracteristică exterioară (semn fizic) a unei persoane, după care aceasta poate fi identificată.

semnáre, *semnări,* s.f. Acțiunea de *a semna;* iscălire.

semnatár, -ă, *semnatari, -e,* s.m. și f. || Din fr. *signataire* (după *semna*) || Persoană care semnează o cerere, o adresă, un act, un tratat etc.

semnătúră, *semnături,* s.f. || Din *semna* || Numele unei persoane scris de propria sa mînă sub textul unui act, al unei scrisori etc.; iscălitură.

semnifică, pers. 3 *semnifică,* vb. I. Tranz. || Din fr. *signifier,* lat. *significare* (după *semn)* || A însemna, a avea înțelesul de...

semnificatív, -ă, *semnificativi, -e,* adj. || Din fr. *significatif* (după *semnifica)* || **1.** Care scoate în evidență, exprimă ceva cu claritate. **2.** Care are o semnificație, un înțeles; care face aluzie la ceva. **3.** Important, însemnat.

semnificáție, *semnificații,* s.f. || Din fr. *signification* (după *semn)* || **1.** Conținutul unui cuvînt, înțeles, sens. ● Valoare simbolică a unui lucru; noimă, tîlc. **2.** Însemnătate, importanță.

sempervirescént, -ă, *sempervirescenți, -te,* adj. || Cf. lat. *semper virens* || (Despre organele plantelor) Care este totdeauna verde.

senár, *senare,* adj. || Din lat. *senarius,* fr. *senaire* || *Vers senar* = vers latin de șase picioare.

senát, *senate,* s.n. || Din fr. *sénat,* lat. *senatus* || **1.** (În Roma antică) Organ suprem de conducere a statului, în timpul republicii; (în timpul imperiului) consiliu consultativ cu rol politic minor. **2.** Denumire dată camerei superioare a parlamentului în unele state burgheze (în care acesta este alcătuit din două camere). **3.** *S. universitar* = consiliu al profesorilor avînd sarcina de a-l ajuta pe rector la conducerea instituției.

senatór, *senatori,* s.m. || Din fr. *sénateur,* lat. *senator* || Membru al unui senat.

senatoriál, -ă, *senatoriali, -e,* adj. || Din fr. *sénatorial* || Care ține de senat; privitor la senat sau la senatori.

senectúte, *senectuți,* s.f. || Din lat. *senectus, -utis* || (Livr.) Bătrînețe.

senil, -ă, *senili, -e,* adj. || Din fr. *sénile,* lat. *senilis* || Care ține de bătrînețe, care are caracteristicile bătrîneții, caracteristic bătrînilor; care se referă la senilitate.

senilitáte s.f. || Din fr. *sénilité* || Stare caracterizată prin slăbirea funcțiilor organice și psihice, provocată de vîrsta înaintată.

senín, -ă, *senini, -e,* adj., s.n. || Lat. *serenus* || **1.** Adj. (Despre cer) Fără nori, limpede. **2.** Adj. (Fig.; despre oameni și despre expresia feței lor) Care exprimă liniște sufletească; liniștit, netulburat. **3.** S.n. Claritate a cerului, lipsă de nori; seninătate **(1).** ○ *Din (chiar) senin* = pe neașteptate, fără veste, dintr-o dată; fără motiv.

seninătáte s.f. || Din *senin* || **1.** Starea cerului senin; întinsul, adîncul senin al văzduhului. *Soarele se ridica încet în seninătatea adînc albastră a cerului* (Eminescu). **2.** Calm, liniște sufletească; expresie liniștită a chipului.

seniór[1], *seniori,* s.m. || Din lat. *senior* || (În evul mediu în Apusul Europei) Stăpîn al unui

domeniu asupra căruia avea și unele atribuții ale puterii de stat.

seniór[2], **-oáră**, *seniori, -oare*, subst. || Din fr. *senior* || **1.** S.m. și f. Sportiv care a depășit vîrsta juniorilor. **2.** S.m. (Pe lîngă un nume propriu de persoană) Tatăl (considerat în raport cu fiul).

senioriál, -ă, *senioriali, -e*, adj. || Din fr. *seigneurial* || Care aparține seniorului[1], privitor la senior.

seniorie, *seniorii*, s.f. || Din fr. *seigneurie* || **1.** Demnitatea, autoritatea seniorului[1]; titlul, calitatea de senior. **2.** Domeniul unui senior[1].

sens, *sensuri*, s.n. || Din fr. *sens*, lat. *sensus* || **1.** Înțeles, conținut, semnificație a unui cuvînt, a unei expresii etc. ○ *Sens figurat* = transpunere, cu efecte stilistice, a imaginii sugerate de un cuvînt dintr-un domeniu în alt domeniu. ● (În semiotică) Înțelesul unui semn. **2.** Temei, logică, rațiune; rost, scop. **3.** Direcție, orientare. ○ *Sens unic* = sistem de circulație a vehiculelor într-o singură direcție (în special pe arterele cu mare afluență). **4.** (Mat.; fiz.) Fiecare dintre cele două posibilități de parcurgere a unei drepte sau a unei curbe de către un mobil.

sensíbil, -ă, *sensibili, -e*, adj. || Din fr. *sensible*, lat. *sensibilis* (< *sentire* „a simți") || **1.** (Despre oameni) Care este înzestrat cu (mare) sensibilitate (**1**, **2**); care poate fi ușor impresionat; (despre organe ale omului) care reacționează ușor la o excitație exterioară. **2.** (Despre lucruri, fenomene etc.) Care poate fi perceput prin simțuri. ● Care se poate ușor constata, vădit. ● (Substantivat, n.) Domeniul lucrurilor sensibile. **3.** (Despre aparate, instrumente) Care reacționează ușor la acțiunea unui agent extern. ● (Substantivat, f.; muz.) Treapta a șaptea a modurilor major și minor situată la o septimă superioară față de treapta întîi.

sensibilitáte, *sensibilități*, s.f. || Din fr. *sensibilité*, lat. *sensibilitas, -atis* || **1.** Facultatea de a simți, de a reacționa la excitații; acuitate a simțurilor. **2.** Emotivitate, afectivitate, capacitate de reacție afectivă. **3.** Faptul de a simți, de a putea avea emoții artistice. **4.** Însușire a unui aparat sau a unui instrument de a fi sensibil (**3**). **5.** Predispoziție a organismelor la diferite boli.

sensibilizá, *sensibilizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *sensibiliser* || **1.** A mări sensibilitatea unui organ al corpului sau a unui țesut organic; *p. ext.* a face pe cineva sau ceva mai sensibil (**1**). **2.** A mări sensibilitatea unui sistem fizico-chimic.

sensibilizáre s.f. Acțiunea de *a (se) sensibiliza*. ● Scădere a pragului de reactivitate a unei celule, a unui țesut, organ sau organism față de un anumit agent. ● Receptivitate crescută, patologică, a organismului față de un agent. ● Mărire a sensibilității unui instrument de măsură, a unui aparat, a emulsiilor fotografice etc.

sensibilizatór, *sensibilizatori*, s.m. || Din fr. *sensibilisateur* || Substanță care se adaugă în emulsiile fotografice pentru a le mări sensibilitatea la anumite culori.

sensitometríe s.f. || Din fr. *sensitométrie* || Ansamblul procedeelor utilizate pentru determinarea sensibilității la lumină a materialelor fotografice și a condițiilor optime de expunere și de developare, fixare etc.

sensitométru, *sensitometre*, s.n. || Din fr. *sensitomètre*; lat. *sensitivus* „sensibil" + gr. *metron* „măsură" || Instrument pentru determinarea sensibilității materialelor fotografice în raport cu durata de expunere.

sentențiós, -oásă, *sentențioși, -oase*, adj. || Din fr. *sentencieux*, lat. *sententiosus* || (Despre stil, vorbire etc.) Care are caracter de sentință; care conține multe sentințe. ● (Despre oameni) Care se exprimă prin sentințe, prin maxime; *p. ext.* care folosește un ton emfatic, pretențios.

sentimént, *sentimente*, s.n. || Din fr. *sentiment* || **1.** Proces afectiv, mai durabil și mai complex decît emoția, care exprimă atitudinea omului față de realitate, față de alte persoane etc.; simțămînt, afecțiune (ex. iubire, admirație, ură). **2.** Credință, impresie.

sentimentál, -ă, *sentimentali, -e*, adj. || Din fr. *sentimental* || Care se referă la sentimente; care exprimă sau trezește sentimente duioase. ● (Despre oameni, adesea substantivat) Care are o sensibilitate deosebită, care se lasă ușor stăpînit de sentimente.

sentimentalísm, *sentimentalisme*, s.n. || Din fr. *sentimentalisme* || **1.** Sensibilitate (**2**) excesivă; exagerare a sentimentelor. ● Atitudine, comportare de om sentimental. **2.** Curent preromantic în literatură, apărut la sfîrșitul sec. 18 și influențat de filozofia luminilor.

sentimentalitáte s.f. || Din fr. *sentimentalité* || Faptul de a fi sentimental; starea unei persoane sentimentale; predispoziție spre exagerarea sentimentelor.

sentinélă s.f. v. **santinelă.**

sentínță, *sentințe*, s.f. || Din fr. *sentence*, lat. *sententia* || **1.** Hotărîre prin care un tribunal soluționează o cauză în primă instanță. **2.** Maximă, aforism.

senzáție, *senzații*, s.f. || Din fr. *sensation*, lat. *sensatio, -onis* || **1.** Reflectare psihică a unor însușiri ale obiectelor din realitate care acționează nemijlocit asupra organelor de simț. ○ Expr. *A avea senzația că...* = a i se părea că... **2.** Ceea ce are caracter senzațional; ceea ce impresionează puternic simțurile. ○ Expr. *A face senzație* = a produce o impresie puternică, a stîrni un interes deosebit.

senzaționál, -ă, *senzaționali, -e*, adj. || Din fr. *sensationnel* || Care impresionează puternic; care face senzație (**2**), care stîrnește un interes deosebit.

senzitív, -ă, *senzitivi, -e*, adj. || Din fr. *sensitif*, lat. *sensitivus* || **1.** Care are facultatea de a simți. **2.** Senzorial (**2**).

senzoriál, -ă, *senzoriali, -e*, adj. || Din fr. *sensoriel*. Cf. lat. *sensorium* „organ de simț" || **1.** Care privește organele de simț; care se produce cu ajutorul organelor de simț. **2.** (Psih.) Care se referă la producerea senzațiilor sau la receptarea stimulilor externi ori interni; senzitiv (**2**).

senzuál, -ă, *senzuali, -e,* adj. || Din fr. *sensuel,* lat. *sensualis* || **1.** Care se referă la simțuri; care desfată simțurile. **2.** (Despre oameni; adesea substantivat) Care se lasă condus de simțuri; înclinat spre plăcerile trupești. ● (Și adverbial) Care trădează senzualitate.

senzualísm s.n. || Din fr. *sensualisme.* Cf. lat. *sensualis* „al simțurilor". || **1.** Concepție potrivit căreia toate cunoștințele provin, în ultimă analiză, din senzații și se reduc, în esență, la asociații de senzații. **2.** Senzualitate.

senzualitáte s.f. || Din fr. *sensualité* || Înclinare spre plăcerile trupești; senzualism **(2),** erotism.

sepálă, *sepale,* s.f. || Din fr. *sépale* || Fiecare dintre frunzele care alcătuiesc caliciul unei flori.

separá, *sepár,* vb. I. Tranz. || Din fr. *séparer,* lat. *separare* || A face să nu mai fie împreună; a despărți, a desface; a izola. ● Refl. (Despre persoane) A se despărți.

separábil, -ă, *separabili, -e,* adj. || Din fr. *séparable,* lat. *separabilis* || Care poate fi separat, care se poate despărți.

separáre, *separări,* s.f. Acțiunea de *a (se) separa;* despărțire; diferențiere. ● Operație prin care se separă substanțele minerale utile de sterilul dintr-o masă minerală.

separát, -ă, *separați, -te,* adj. Care nu are legătură, nu comunică cu altul, care a fost izolat.

separatísm s.n. || Din fr. *séparatisme* || Tendință de a se desprinde dintr-un grup, de a se separa de majoritate.

separatíst, -ă, *separatiști, -ste,* adj. || Din fr. *séparatiste* || (Adesea substantivat) Care se separă dintr-un grup social, care se izolează de majoritate.

separatór, -oáre, *separatori, -oare,* adj., s.n. || Din fr. *séparateur,* lat. *separator* || **1.** Adj. Care are calitatea de a separa. **2.** S.n. Aparat, dispozitiv sau mașină care servește la separarea unei substanțe sau a unui material dintr-un amestec. **3.** S.n. Aparat utilizat pentru separarea unei porțiuni dintr-o rețea electrică.

separáție, *separații,* s.f. || Din fr. *séparation,* lat. *separatio* || Despărțire, izolare. ◇ *Separația puterilor* = principiu fundamental de organizare a statului burghez potrivit căruia în stat există trei puteri (legiuitoare, executivă și judecătorească), exercitate de organe diferite, având o anumită interdependență și dreptul de control reciproc.

separé s.n. v. **separeu.**

separéu, *separeuri,* s.n. || Din fr. *séparé* || Cameră sau despărțitură izolată într-un restaurant, într-o grădină de vară etc. || Și: **separé** s.n.

sépia s.f. invar. || Din fr. *sépia* || **1.** Vopsea cafenie închisă secretată de sepie sau fabricată pe cale artificială. **2.** Pictură sau desen făcut cu sepia **(1).**

sépie, *sepii,* s.f. || Din fr. *sépia,* lat. *sepia* || Specie de cefalopod marin cu corpul oval, lung de 15—20 cm, prevăzut cu zece brațe acoperite cu ventuze și care, când este atacat, emană o secreție de culoare închisă, tulburînd apa.

sepión, *sepioni,* s.m. || Din fr. *sépion* || Cochilie internă, rudimentară, a sepiei, oval-alungită, cu aspect spongios; os de sepie.

sept, *septuri,* s.n. || Din germ. *Septum* || (Anat.) Perete despărțitor între două cavități (ex. sept nazal).

septémbrie s.m. invar. || Din ngr. *septemvrios* || A noua lună a anului; are treizeci de zile; (pop.) răpciune. || Și: **septémvrie** s.m.

septémvrie s.m. v. **septembrie.**

septentrionál, -ă, *septentrionali, -e,* adj. || Din fr. *septentrional,* lat. *septentrionalis* || Nordic, boreal.

septét, *septete,* s.n. || Din germ. *Septet* || (Muz.) Ansamblu compus din șapte interpreți care execută împreună o compoziție muzicală; *p. ext.* bucată compusă pentru a fi executată de un astfel de ansamblu.

séptic, -ă, *septici, -ce,* adj. || Din fr. *septique,* gr. *septikos* (< *sepein* „a putrezi") || Care se referă la septicemie; care produce infecție, infectat cu microbi.

septicemíe, *septicemii,* s.f. || Din fr. *septicémie* || Infecție generală a organismului, cu evoluție gravă, provocată de pătrunderea în sînge a germenilor proveniți de la un focar de infecție.

séptimă, *septime,* s.f. || Din fr. *septième,* it. *settima* || Intervalul dintre două sunete ale gamei, la distanță de șapte trepte; treapta a șaptea de la o treaptă dată.

septuagenár, -ă, *septuagenari, -e,* s.m. și f., adj. || Din fr. *septuagénaire,* lat. *septuagenarius* || (Persoană) care a atins vîrsta de 70 de ani.

sepulcrál, -ă, *sepulcrali, -e,* adj. || Din fr. *sépulcral,* lat. *sepulcralis* (< *sepulcrum* „mormînt") || (Livr.) Privitor la mormînt, de mormînt; funerar.

sequóia subst. || De la n. pr. *See-Quayah,* celebru conducător indian || Arbore din California, care poate atinge înălțimea de 150 m, circumferința de peste 40 m și vîrsta de 5 000 de ani.

ser, *seruri,* s.n. || Din fr. *sérum,* lat. *serum* || Partea lichidă a sîngelui care rămîne după îndepărtarea cheagului. ○ *Ser imun* = ser sangvin obținut de la un animal vaccinat, care, introdus în organism, conferă o imunitate pasivă. *Ser fiziologic* v. *fiziologic.*

seráfic, -ă, *serafici, -ce,* adj. || Din fr. *séraphique* || Îngeresc; (fig.) candid, neprihănit, nevinovat.

serafím, *serafimi,* s.m. || Din sl. *serafimŭ* || (Bis.) Înger de rang superior, situat ierarhic între arhangheli și heruvimi.

serái, *seraiuri,* s.n. || Din tc. *saray, seray* || Palat al sultanului sau al marilor demnitari turci; *p. restr.* apartament destinat cadînelor într-un palat turcesc.

serál, -ă, *serali, -e,* adj. || Din it. *serale* || De seară; (despre forme și instituții de învățămînt) ale căror cursuri se țin seara.

seraschiér, *seraschieri,* s.m. || Din tc. *serasker* || Comandant al armatei și ministru de război în Imperiul Otoman.

serasír s.n. || Din tc. *seraser* || **(Înv.)** Stofă țesută cu fir de aur, brocart.

serát, -ă, *serați, -te,* adj. || Din fr. *serré* || (Despre frunze și alte organe ale plantelor) Care are marginile cu dinți îndreptați către vîrfurile organului respectiv.

serátă, *serate,* s.f. || Din it. *serata* || **1.** Reuniune cu caracter muzical, literar etc. (organizată de obicei în serile de iarnă). **2.** Petrecere cu dans, care are loc seara.

séră, *sere,* s.f. || Din fr. *serre* || Construcție cu acoperiș și pereți de sticlă, înzestrată cu instalații de încălzire, iluminare, udare etc., servind în special pentru cultura florilor și a legumelor.

serbá, *serbez,* vb. I. Tranz. || Lat. *servare* || A sărbători un fapt sau un eveniment important; (fig.) a omagia, a cinsti. ● A ține sărbătoare, a prăznui.

serbáre, *serbări,* s.f. Faptul de a *serba;* manifestare cu caracter solemn, organizată pentru celebrarea unui eveniment important.

serdár, *serdari,* s.m. || Din tc. *serdar* || (În sec. 17—18 în țările românești) Dregător domnesc cu atribuții militare.

serenádă, *serenade,* s.f. || Din fr. *sérénade,* it. *serenata* || Compoziție muzicală, vocală sau instrumentală, cu caracter liric, care se execută noaptea sub ferestrele cuiva, în semn de dragoste sau de omagiu.

serenísim, -ă, *serenisimi, -e,* adj. || Din fr. *sérénissime,* it. *serenissimo* || Epitet onorific care însoțește unele titluri nobiliare sau bisericești din țările apusene.

sergént, *sergenți,* s.m. || Din fr. *sergent* || Grad militar imediat superior caporalului; *sergent-major* = primul grad de subofițer. ● Persoană care poartă unul dintre aceste grade.

serhát, *serhaturi,* s.n. || Din tc. *serhat* || (Înv.) Cetate turcească la granița țărilor române.

seriá, *seriez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *sérier* || A așeza pe serii; a clasa mărfuri, obiecte etc., numerotîndu-le.

seriál, *serialuri,* s.n. || Din engl. *serial* || Roman sau film care apare pe fragmente prezentate succesiv.

séric, -ă, *serici, -ce,* adj. || Din fr. *sérique* || Care se referă la ser (sangvin, imun, fiziologic).

sericícol, -ă, *sericicoli, -e,* adj. || Din fr. *séricicole* || Care se referă la sericicultură, care ține de sericicultură.

sericicultór, -oáre, *sericicultori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *sériciculteur* || Persoană care se ocupă cu sericicultura.

sericicultúră, *sericiculturi,* s.f. || Din fr. *sériciculture;* lat. *sericum* „mătase" + *cultura* „creștere, cultură" || Ramură a zootehniei care se ocupă cu creșterea viermilor de mătase.

sericínă s.f. || Din fr. *séricine.* Cf. lat. *sericum* „mătase" || Materie cleioasă alcătuită din proteine, care acoperă firele de mătase naturală.

série, *serii,* s.f. || Din fr. *série,* lat. *series* || **1.** Succesiune de termeni care se succed potrivit unei anumite legi; înșiruire de fapte, lucruri, ființe etc. de același fel (sau asemănătoare între ele); repetare consecutivă a unor acțiuni sau evenimente de același gen. ○ *De serie* = (fabricat, confecționat) în multe exemplare, după același tipar. *În serie* = în număr mare, după același model. ● Grup, categorie într-o clasificare. **2.** Număr de ordine care se aplică pe mărfurile fabricate în număr mare, după același model; număr caracteristic unuia dintre tipurile de fabricație. **3.** (Mat.) Șir infinit de termeni legați între ei prin semnul plus sau minus. **4.** (Chim.) *S. omoloagă* = serie de compuși organici cu aceleași particularități structurale, în care termenii succesivi diferă printr-un anumit grup de atomi.

seríngă, *seringi,* s.f. || Din fr. *séringue,* lat. *syringa* || Instrument format dintr-un cilindru cu piston, la care se adaptează un ac, cu ajutorul căruia se injectează substanțe medicamentoase, se iau probe de sînge etc. || Și: **siríngă** s.f.

seriós, -oásă, *serioși, -oase,* adj., adv. || Din fr. *sérieux,* lat. *seriosus* || **1.** Adj. Care are un caracter sobru; așezat, ponderat. ● Care are o înfățișare gravă, severă. ● (Despre acțiuni, realizări) Făcut temeinic, cu conștiinciozitate. **2.** Adj. Care trebuie privit cu seriozitate; care poate avea urmări grave. ○ Expr. (Substantivat, n.) *A (nu) lua pe cineva în serios* = a (nu) da crezare cuiva, a nu-i acorda încredere. **3.** Adv. Adevărat, drept, fără intenție de glumă. **4.** Adv. Stăruitor, temeinic, hotărît.

seriozitáte s.f. || Din *serios* || **1.** Însușirea de a fi serios; comportare care denotă această însușire; gravitate, importanță. ○ *Cu seriozitate* sau *cu toată seriozitatea* = cu conștiinciozitate, cu atenție deosebită; cu convingere, cu hotărîre. ● Expresie a figurii lipsită de veselie. **2.** Însușire a ceea ce necesită multă grijă, multă atenție. ● Profunzime, temeinicie. **3.** Calitatea a ceea ce este executat cu conștiinciozitate.

serj, *serjuri,* s.n. || Din fr. *serge* || Țesătură de mătase (cu bătătura de bumbac), întrebuințată pentru căptușit haine.

serodiagnóstic, *serodiagnostice,* s.n. || Din fr. *sérodiagnostic* || Stabilirea diagnosticului unei boli infecțioase prin căutarea prezenței și evoluției anticorpilor specifici, produși de microbii respectivi.

serológic, -ă, *serologici, -ce,* adj. || Din fr. *sérologique* || Care se referă la serologie; privitor la serul sangvin.

serologíe s.f. || Din fr. *sérologie* || Știință care studiază metodele pentru punerea în evidență a anticorpilor din serul sangvin precum și studiul antigenelor microbiene și celulare a toxinelor.

seroprofilaxíe s.f. || Din fr. *séroprohylaxie* || Administrare de ser specific, provenind de la un convalescent sau de la un animal imunizat, pentru a preveni apariția unei infecții.

serós, -oásă, *seroși, -oase,* adj. || Din fr. *séreux* || De natura serului sau a serozității. ○ *Membrană seroasă* = membrană care căptușește cavitatea pericardică, pleurală, peritoneală, acoperind și viscerele conținute în aceste cavități.

seroterapíe s.f. || Din fr. *sérothérapie* || Metodă pentru tratarea anumitor boli infecțioase prin administrare de seruri specifice, luate de la animale imunizate împotriva acestor boli.

serozitáte, *serozități,* s.f. || Din fr. *sérosité* || **1.** Lichid alb-gălbui pe care îl secretează mem-

branele seroase. 2. Secreție patologică, excesivă, a membranelor seroase.

serpentín s.n. || Din fr. *serpentine* || Silicat natural hidratat de magneziu, avînd aceleași întrebuințări ca și azbestul.

serpentínă, *serpentine*, s.f. || Din fr. *serpentin;* lat. *serpentinus* „ca de șarpe" || 1. Drum șerpuit, făcut de obicei pe un teren în pantă; fiecare dintre cotiturile unui astfel de drum. 2. Fișie lungă și îngustă de hîrtie colorată, înfășurată strîns, care, aruncată, se desfășoară în spirală, fiind folosită ca mijloc de amuzament la petreceri. 3. (Tehn.) Tub de metal sau de sticlă îndoit în formă de spirală, folosit ca schimbător de căldură între fluidul care circulă prin tub și cel în care acesta este scufundat.

serta-férta adv. || Din ngr. *sirta-ferta* || (Grecism înv.) De colo pînă colo, încoace și încolo, fără rost.

sertár, *sertare*, s.n. || Din ngr. *sirtari* || 1. Cutie făcînd parte dintr-o mobilă, care se poate trage în afară și în care se păstrează diferite obiecte. 2. Organ de mașină care, printr-o mișcare de alunecare, asigură distribuția unui fluid în cilindrul unei mașini cu piston.

sertizá, *sertizez*, vb. I. Tranz. || După fr. *sertir* || 1. A fixa o piatră ornamentală într-o montură metalică, prin îndoirea marginilor acesteia. 2. A reduce, prin deformare plastică, secțiunea de la capătul unei piese tubulare, în vederea asamblării ei cu altă piesă.

sertizáre, *sertizări*, s.f. Acțiunea de *a sertiza.*

serv, -ă, *servi, -e*, s.m. și f. || Din lat. *servus* || 1. (În orînduirea feudală) Țăran dependent de stăpînul feudal, iobag, șerb. 2. (Înv.) Servitor.

serváj s.n. || Din fr. *servage* || (În evul mediu, în vestul Europei) Starea de serv; iobăgie, șerbie.

servánt, *servanți*, s.m. || Din fr. *servant* || Soldat care deservește o gură de foc sau alt mijloc de luptă.

servántă, *servante*, s.f. || Din fr. *servante* || 1. Masă sau bufet pe care se ține pregătită vesela de schimb pentru servitul mesei. 2. (Livr.) Servitoare, slujnică.

serví, *servesc*, vb. IV. || Din fr. *servir* || 1. Tranz. A îndeplini o anumită însărcinare sau obligație față de cineva; a fi de folos cuiva, a-i face un serviciu. 2. Intranz. A funcționa ca...; a lucra în calitate de om de serviciu. 3. Intranz. (Despre lucruri) A folosi la ceva, a fi util, a fi utilizat ca..., a avea rolul de... 4. Refl. A se folosi de un lucru, a face uz, a întrebuința. 5. Tranz. A oferi solicitanților cele cerute. 6. Tranz. A aduce mîncarea la masă, a prezenta cuiva o mîncare; (refl.) a lua să mănînce sau să bea. 7. Tranz. (La unele jocuri sportive) A pune mingea în joc.

servíábil, -ă, *servíabili, -e*, adj. || Din fr. *serviable* || Care își oferă cu promptitudine serviciile; îndatoritor, amabil.

servíciu, *servicii*, s.n. || Din fr. *service*, lat. *servitium* || 1. Faptul de a servi; muncă prestată în folosul sau în interesul cuiva. ○ Expr. *A se pune în serviciul cuiva* (sau *a ceva*) = a servi unei persoane sau unui scop, unei idei, a se devota unei cauze. ● *Scară de s.* = scară secundară într-un imobil. 2. Slujbă, post. ● *S. militar* = serviciu la care sînt obligați, prin lege, cetățenii unui stat, pentru a se instrui din punct de vedere militar. 3. (La pl.) Sector al economiei în care se desfășoară o activitate utilă, menită să satisfacă anumite nevoi sociale fără să se materializeze obligatoriu în produse (ex. ocrotirea sănătății, învățămîntul). ● Subdiviziune în administrația unei instituții sau întreprinderi. 4. Grup de obiecte care alcătuiesc un tot cu destinație specială: *serviciu de masă.* 5. *S. divin* = slujbă religioasă. 6. Mulțimea ordonată în timp a regimurilor succesive ale unui sistem tehnic.

servíétă, *servíete*, s.f. || Din fr. *serviette* || Geantă de piele, de material plastic etc., cu una sau mai multe despărțituri, în care se poartă acte, cărți etc.

servil, -ă, *servili, -e*, adj. || Din fr. *servile*, lat. *servilis* (< *servus* „sclav") || 1. (Livr.) Slugarnic. 2. Care se conformează riguros modelului; (despre traduceri) care respectă în mod formal originalul; care este lipsit de originalitate.

servílism s.n. || Din fr. *servillisme* || (Livr.) Atitudine servilă, slugărnicie.

servíre, *servíri*, s.f. Acțiunea de *a (se) servi.*

servitór, -oáre, *servitori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *serviteur* || Persoană angajată în serviciul cuiva, de obicei pentru treburi casnice; slugă.

servitúte, *servituți*, s.f. || Din lat. *servitus, -utis* || 1. (În evul mediu) Stare de dependență și aservire față de stăpînul feudal, care greva asupra persoanei. ● Obligație, constrîngere. 2. (Jur.) Sarcină care grevează un imobil în favoarea altuia, și care ia naștere prin voința proprietarilor celor două imobile (ex. trecerea prin curtea celuilalt).

servo- || Din fr. *servo-;* lat. *servire* „a servi". || Element de compunere care intră în denumirea unor sisteme tehnice sau a unor mărimi caracteristice acestora.

servocomándă, *servocomenzi*, s.f. || Din fr. *servocommande* || Comandă automată sau semiautomată în care forța de inițiere este amplificată prin utilizarea energiei produse de o sursă auxiliară.

servofrînă, *servofrîne*, s.f. || *Servo-* + *frînă* (după fr. *servofrein)* || Mecanism de frînare care înlocuiește energia musculară printr-o energie auxiliară; operatorul efectuînd numai operația de declanșare a frînării.

servomotór, *servomotoare*, s.n. || Din fr. *servomoteur* || Motor auxiliar al unei instalații cu ajutorul căruia se realizează o comandă sau o reglare, pentru a cărei efectuare e necesară o energie mai mare decît cea disponibilă fără intercalarea lui.

servoreglâre, *servoreglări*, s.f. || *Servo-* + *reglare* || Reglare automată prin care forța exercitată asupra elementului activ al regulatorului este adusă la valoarea necesară printr-un aport de energie auxiliară (de obicei prin intermediul unui servomotor).

sesamoíd, -ă, *sesamoizi, -de,* adj. || Din fr. *sésamoïde;* gr. *sesamon* „susan" + *eidos* „aspect" || Care seamănă cu un grăunte de susan. ○ *Oase sesamoide* = oase mici, rotunjite, care se dezvoltă în mod normal în grosimea unor tendoane musculare.

sescviplan, *sescviplane,* s.n. || Din fr. *sesquiplan;* lat. *sesqui* „o dată și jumătate" + *plan* || Avion biplan la care suprafața planului inferior reprezintă aproximativ jumătate din suprafața planului superior.

sesílă, *sesile,* adj. || Lat. *sessilis* || (Despre frunze) Lipsită de peţiol.

sesiúne, *sesiuni,* s.f. || Din fr. *session,* lat. *sessio, -onis* || **1.** Perioadă în care membrii unui organ reprezentativ, ai unui for ştiinţific etc. se întrunesc pentru a discuta, în şedinţe, şi a rezolva probleme importante care intră în atribuţia lor. **2.** *S. de examene* = perioadă în care au loc examenele în învăţămîntul universitar.

sesiză, *sesizez,* vb. I. Tranz. || După fr. *saisir* || **1.** A pătrunde cu mintea, a înţelege; a observa, a descoperi; (refl.) a lua cunoştinţă, a ţine seamă de cineva sau de ceva. **2.** A înştiinţa o autoritate despre un caz care trebuie luat în cercetare; a se adresa unui organ de jurisdicţie pentru rezolvarea unei pricini.

sesizábil, -ă, *sesizabili, -e,* adj. || Din fr. *saisissable* (după *sesiza)* || Care poate fi perceput, cunoscut.

sesizáre, *sesizări,* s.f. Acţiunea de *a sesiza;* pricepere, înţelegere; încunoştinţare.

sesizór, *sesizoare,* s.n. || Din *sesiza* || Organ al unui regulator care sesizează o mărime în forma ei iniţială şi o transformă în forma adecvată pentru reglare.

sestérţ, *sesterţi,* s.m. || Din lat. *sestertius* || Monedă romană (valorînd aproximativ un sfert de dinar).

set, *seturi,* s.n. || Din fr., engl. *set* || **1.** Parte a unei întreceri sportive limitată de epuizarea unui anumit timp sau de realizarea unui scor convenţional. **2.** Garnitură de piese, de instrumente etc.

setaveráj, *setaverajc,* s.n. || Din engl. *set-average* || Raportul dintre numărul seturilor cîştigate şi cele pierdute în unele jocuri sportive (volei, tenis).

sétcă, *setci,* s.f. || Din rus. *setka* || Plasă mare de pescuit, fixată în apă cu două odgoane, cel superior susţinut de plute, iar cel de jos întins prin greutăţi.

séte s.f. || Lat. *sitis* || Senzaţie de uscăciune a mucoasei gurii şi a gîtului, însoţită de nevoia de a bea apă. ● (Fig.) Poftă, dorinţă fierbinte. ○ *Cu sete* = cu nesaţ; cu forţă, din toate puterile.

setós, -oásă, *setoşi, -oase,* adj. || Din *sete* || Însetat. ● (Fig.) Lacom, avid de ceva.

seu s.n. || Lat. *sebum* || Grăsime obţinută din ţesuturile grase ale bovinelor şi ovinelor, întrebuinţată în industrie şi (mai rar) în alimentaţie. ● (Fig.) Bunăstare, avere, bogăţie.

sévă s.f. || Din fr. *sève* || **1.** Lichid bogat în săruri minerale, care circulă în vasele plantelor, hrănindu-le. **2.** (Fig.) Putere, vigoare, vlagă; izvor de energie.

sevér, -ă, *severi, -e,* adj. || Din fr. *sévère,* lat. *severus* || **1.** (Şi adverbial) Care procedează cu stricteţe, cu exigenţă; (despre aspectul sau despre manifestările oamenilor) lipsit de blîndeţe, aspru. **2.** Care nu admite abateri de la normele sau de la regulile stabilite. **3.** Fără ornamente inutile, sobru, auster.

severitáte s.f. || Din fr. *sévérité* || Însuşirea de a fi sever; asprime, exigenţă; rigiditate.

sex, *sexe,* s.n. || Din fr. *sexe,* lat. *sexus* || Diferenţiere morfologică şi fiziologică a organismelor vii în masculi şi femele, în vederea reproducerii. ● Fiecare dintre cele două categorii de oameni şi de animale astfel diferenţiate: *sexul masculin* şi *sexul feminin.*

sexagenár, -ă, *sexagenari, -e,* s.m. şi f., adj. || Din fr. *sexagénaire,* lat. *sexagenarius* || (Persoană) care a atins vîrsta de 60 de ani.

sexagesimál, -ă, *sexagesimali, -e,* adj. || Din fr. *sexagésimal* || Care are la bază numărul şaizeci; care se referă la împărţirea unui întreg în şaizeci de părţi egale (ex. gradul sexagesimal are şaizeci de minute a cîte şaizeci de secunde).

sextánt, *sextanţi,* s.m. || Din fr. *sextant;* lat. *sextans* „a şasea parte" || Instrument format, în principal, dintr-un sector circular gradat de la 0° la 60° şi o lunetă de vizare, folosit (în marină, aviaţie, astronomie) pentru măsurarea distanţei unghiulare dintre două repere terestre, a înălţimii unui astru deasupra orizontului etc.

séxtă, *sexte,* s.f. || Din fr. *sexte* || (Muz.) Interval dintre două sunete ale gamei la distanţă de şase trepte.

sextét, *sextete,* s.n. || Din germ. *Sextett* || Ansamblu compus din şase interpreţi care execută împreună o compoziţie muzicală. ● Lucrare muzicală scrisă pentru un astfel de ansamblu.

sextínă, *sextine,* s.f. || Din fr. *sextine* || Poezie cu strofele de cîte şase versuri, rimele repetîndu-se într-o anumită ordine.

sexuál, -ă, *sexuali, -e,* adj. || Din fr. *sexuel,* lat. *sexualis* || Care se referă la sex sau la raportul dintre sexe, care este caracteristic sexului.

sexualitáte s.f. || Din fr. *sexualité* || Ansamblul însuşirilor morfologice şi fiziologice care caracterizează sexele şi fenomenul sexual.

sexuát, -ă, *sexuaţi, -te,* adj. || Din fr. *sexué* || Care are unul dintre cele două sexe. ○ *Reproducere sexuată* = reproducere a organismelor prin organe sexuale.

sezón, *sezoane,* s.n. || Din fr. *saison* || Perioadă de timp a anului, corespunzînd aproximativ unui anotimp. ● Interval de timp dominat de anumite stări atmosferice. ● Perioadă a anului caracterizată printr-o activitate specifică sau prin anumite acţiuni condiţionate de caracteristicile anotimpului.

sezoniér, -ă, *sezonieri, -e,* adj. || Din fr. *saisonnier* || Care durează un sezon; care se referă la un anumit sezon.

sezoníst, -ă, *sezonişti, -ste,* s.m. şi f. || Din *sezon* || Persoană care face cură la o staţiune balneară sau climaterică; vilegiaturist.

sfaccĕl, *sfacele,* s.n. || Din fr. *sphacèle;* gr. *sphakelos* „cangrenă" || (Med.) Țesut mortificat care se detașează de țesuturile sănătoase vecine și se elimină.

sfádă, *sfezi,* s.f. || Din sl. *suvada* || (Pop.) Ceartă; conflict, neînțelegere.

sfanț, *sfanți,* s.m. || Din germ. *Zwanzig[er]* || Veche monedă austriacă de argint, care a circulat în trecut și la noi; sorcovăț; *p. ext.* monedă mărunță, ban. ○ Expr. *A nu avea nici un sfanț* = a nu avea bani.

sfără s.f. || Din sl. *skvara* || Fum și miros greu, rezultate din arderea grăsimilor, a cărnii etc. ○ Expr. *A da sfară în țară* = a răspîndi o veste.

sfaróg s.n. || Din rus. *svarok* || (Reg.) Lucru uscat, întărit din cauza căldurii, a vechimii.

sfarogít, -ă, *sfarogiți, -te,* adj. || Din *sfarog* || (Reg.) Făcut sfarog, scorojit, uscat.

sfat, *sfaturi,* s.n. || Din sl. *sŭvětŭ* || **1.** Îndrumare, îndemn adresat cuiva pentru a-l convinge să procedeze într-un anumit fel. **2.** Adunare de oameni întruniți pentru a delibera și a lua hotărîri; consfătuire, consiliu. **3.** Conversație, taifas.

sfădí, *sfădesc,* vb. IV. Refl. recipr. || Din sl. *sŭvaditi* || (Reg.) A se certa. ● Tranz. A mustra, a dojeni.

sfărîmá, *sfărîm,* vb. I. || Din *fărîma* || **1.** Tranz. și refl. A (se) sparge în bucăți, a (se) fărîmița, a (se) face fărîme. ○ Expr. *A-și sfărîma capul* (sau *mintea*) = a se frămînta (pentru a găsi o soluție), a-și bate capul. ● (Fig.) Refl. A se risipi, a se împrăștia. *Vuietul morii sfărma tăcerea zăvoaielor* (Sadoveanu). **2.** Tranz. A distruge, a nimici; a omorî. || Și: **sfărîmá** vb. I.

sfărîmáre, *sfărîmări,* s.f. Faptul de *a (se) sfărîma.* || Și: **sfărmáre** s.f.

sfărîmát, -ă, *sfărîmați, -te,* adj. Făcut bucăți, fărîme; zdrobit, fărîmițat. || Și: **sfărmát, -ă** adj.

sfărîmătór, *sfărîmătoare,* s.n. || Din *sfărîma* || Mașină sau unealtă folosită pentru sfărîmarea unor materiale.

sfărîmătúră, *sfărîmături,* s.f. || Din *sfărîma* || Obiect spart în bucăți mici; fragment dintr-un astfel de obiect. || Și: **sfărmătúră** s.f.

sfărîmicióș, -oásă, *sfărîmicioși, -oase,* adj. || Din *sfărîma* || Care se sfărîmă ușor (cînd este lovit, izbit de ceva etc.). || Și: **sfărmicióș, -oásă** adj.

sfărmá vb. I. v. **sfărîma.**

sfărmáre s.f. v. **sfărîmare.**

sfărmát, -ă, adj. v. **sfărîmat.**

sfărmătúră s.f. v. **sfărîmătură.**

sfărmicióș, -oásă, adj. v. **sfărîmicios.**

sfătós, -oásă, *sfătoși, -oase,* adj. || Din *sfat* || Căruia îi place să povestească, vorbăreț; care este un bun sfătuitor.

sfătoșénie s.f. || Din *sfătos* || Însușirea de a fi sfătos, de a povățui.

sfătuí, *sfătuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *sfat* || A da sfaturi (1), a povățui; (refl.) a se consulta cu cineva, a cere un sfat (1); a schimba păreri, a discuta.

sfătuitór, -oáre, *sfătuitori, -oare,* s.m. și f. || Din *sfătui* || Persoană care dă sfaturi; povățuitor.

sfécлă, *sfecle,* s.f. || Din sl. *sveklŭ* || Nume dat unor specii de plante erbacee cu frunze lucioase și cu rădăcina cărnoasă, albă sau roșie, folosită ca aliment, ca furaj sau în industrie. ○ *S. de zahăr* = plantă cu rădăcina cilindrică sau conică alungită, care conține zahăr, fiind utilizată în industria zahărului și a alcoolului. *S. furajeră* = plantă cu rădăcina voluminoasă, cultivată pentru hrana animalelor.

sfeclí, *sfeclesc,* vb. IV. Tranz. || Cf. *sfeclă* || *A o sfecli* = a o păți, a intra în bucluc.

sfen s.n. || Din fr. *sphène* || Silicat natural de titan și de calciu, de culoare galbenă-brună cu luciu adamantin. Poate servi ca materie primă pentru obținerea oxidului de titan.

sfenoíd, *sfenoide,* s.n. || Din fr. *sphénoïde;* gr. *sphenoeidos* || Os nepereche situat în partea mijlocie a bazei craniului.

sféră, *sfere,* s.f. || Din fr. *sphère,* gr. *sphaira* || **1.** Suprafață formată de mulțimea punctelor din spațiu care se află la aceeași distanță (numită rază) de un punct fix (numit centru). ● *S. cerească* = sferă fictivă cu centrul într-un punct al spațiului și raza arbitrară, pe care, aparent, se află toți aștrii. **2.** Obiect care are forma sferei (1). **3.** (Fig.) Domeniu (limitat) în care există, acționează sau se dezvoltă cineva ori ceva; mediu. *S. de influență* = domeniu, spațiu, zonă geografică în care se exercită o influență a cuiva sau a ceva. **4.** Element logic care reprezintă capacitatea de referință a noțiunii la ansamblul de indivizi ce posedă însușirile reflectate în conținutul acesteia. **5.** (Ec.) *S. producției materiale* = totalitatea activităților, a ramurilor din cadrul economiei naționale în care se creează bunuri materiale sau în care se desăvîrșește procesul producției de bunuri materiale *S. neproductivă* = totalitatea activităților, a sectoarelor din cadrul economiei naționale care consumă muncă socială, dar care nu creează bunuri materiale.

sféric, -ă, *sferici, -ce,* adj. || Din fr. *sphérique,* lat. *sphaericus* || De forma unei sfere; rotund.

sfericitáte s.f. || Din fr. *sphéricité* || Însușirea de a fi sferic.

sferoíd, *sferoide,* s.n. || Din fr. *sphéroïde;* gr. *sphaira* „sferă" + *eidos* „aspect" || Suprafață asemănătoare unei sfere.

sferométru, *sferometre,* s.n. || Din fr. *sphéromètre* || Instrument pentru măsurarea precisă a razelor suprafețelor sferice și a grosimii pieselor mici.

sfert, *sferturi,* s.n. || Din sl. *četvrŭtŭ* || A patra parte dintr-un întreg.

sfésnic, *sfeșnice,* s.n. || Din sl. *sveštiniků* || Suport pentru lumînări, cu unul sau cu mai multe brațe. || Și: **fésnic** s.n.

sfeștánie, *sfeștanii,* s.f. || Din sl. *(o)svenštenije* || Slujbă religioasă făcută la începerea unei activități, la darea în folosință a unei case etc. || Și: **feștánie** s.f.

sfeștóc, *sfeștoace,* s.n. || Cf. rus. *svitok* || Mănunchi de busuioc folosit de preot pentru a stropi cu apă sfințită.

sfeteriseálă, *sfeterisell,* s.f. || Din *sfeterisi* || (Fam.) Faptul de a sfeterisi.

sfeterisí, *sfeterisesc,* vb. IV. Tranz. || Din ngr. *sfeterizome* || (Fam.) A-și însuși ceva în mod necinstit.

sfeti, *sfetesc,* vb. IV. Refl. || Din sl. *světiti* || (Înv. și reg.) **1.** A se arăta, a se ivi. **2.** A se lămuri, a se limpezi.

sfétnic, *sfetnici,* s.m. || Din *sŭvětĭnikŭ* || (Înv.) Înalt dregător cu care se sfătuia domnul țării; (astăzi, fam.) sfătuitor, consilier.

sfiálă, *sfieli,* s.f. || Din *sfii* || Atitudine sau comportare sfioasă; sentiment de jenă, de rușine, de timiditate față de cineva sau de ceva.

sfidá, *sfidez,* vb. I. Tranz. || Din it. *sfidare* || A înfrunta pe cineva cu îndrăzneală, cu ostentație, cu dispreț.

sfidáre, *sfidări,* s.f. Acțiunea de *a sfida;* dispreț provocator.

sfidătór, -oáre, *sfidători, -oare,* adj. || Din *sfida* || Care sfidează. ○ (Adverbial) *Ne-a privit sfidător pe rînd* (Rebreanu).

sfiélnic, -ă, *sfielnici, -ce,* adj. || Din *sfii* || Sfios.

sfigmográf, *sfigmografe,* s.n. || Din fr. *sphygmographe;* gr. *sphygmos* „puls" + *graphein* „a scrie" || Aparat cu care se înregistrează grafic bătăile pulsului.

sfigmogrămă, *sfigmograme,* s.f. || Din fr. *sphygmogramme* || Grafic obținut prin înregistrarea pulsului cu ajutorul sfigmografului.

sfii, *sfiesc,* vb. IV. Refl. || Din sl. *svěnitisen* || A avea o atitudine reținută din cauza timidității; a nu avea îndrăzneală, a se jena, a-i fi rușine.

sfiicíos, -oásă, *sfiicioși, -oase,* adj. || Din *sfii* || Sfios.

sfiicíune, *sfiticiuni,* s.f. || Din *sfii* || Atitudine sfioasă, lipsă de îndrăzneală, timiditate, sfială.

sfíncter, *sfincțere,* s.n. || Din fr. *sphincter* || Mușchi inelar care înconjură un orificiu și care îi determină închiderea și deschiderea, în funcție de gradul de contracție sau de relaxare.

sfínghe, *sfinghi,* s.m. || Din it. *sfinge* || (Entom.) Sfinx (2).

sfințénie s.f. || Din *sfînt* || Calitatea a ceea ce este sfînt. ○ *Cu sfințenie* = cu evlavie; *p. ext.* cu exactitate, cu scrupulozitate.

sfinți, *sfințesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *sventiti* || (Bis.) **1.** A trece pe cineva în rîndul sfinților; a sanctifica. **2.** A efectua ritualul menit să confere unui obiect un caracter sacru. **3.** A tămâia, a inaugura o biserică. **4.** A hirotonisi pe cineva, a preoți.

sfințíe, *sfinții,* s.f. || Din *sfînt* || (Articulat și urmat de un adj. pos.) Termen de adresare către clerici.

sfințíre, *sfințiri,* s.f. Acțiunea de *a sfinți.* ● (Înv.) Consfințire, consacrare.

sfințít, -ă, *sfințiți, -te,* adj. (Bis.) Asupra căruia a fost invocat harul divin pentru a-i da un caracter sacru.

sfínx, *sfincși,* s.m. || Din fr., lat. *sphinx* || **1.** Monstru fabulos din mitologia antică, închipuit cu corp de leu, cu cap de om și cu aripi de vultur. ● (Fig.) Personaj enigmatic. **2.** Nume dat mai multor specii de fluturi mari care zboară în timpul serii și noaptea; sfinghe.

sfiós, -oásă, *sfioși, -oase,* adj. || Din *sfii* || Timid, rușinos; lipsit de îndrăzneală; (despre gesturi, atitudini) care denotă jenă, timiditate.

sfînt, -ă, *sfinți, -te,* adj., subst. || Din sl. *sventŭ* || **1.** Adj. Epitet dat divinității și celor sanctificați de biserică. **2.** Adj. Care ține de divinitate sau de religie; care este considerat ca posedînd harul divin. ○ *Locurile sfinte* = ținuturile menționate în textele religioase ca fiind cele unde ar fi trăit și propovăduit Iisus Hristos. *Sfîntul mormînt* = mormînt considerat ca fiind acela în care a fost îngropat Iisus Hristos. **3.** Adj. Care constituie un obiect de cult, care este slăvit. **4.** Adj. Perfect, desăvîrșit: *ce-am vorbit e sfînt.* **5.** S.m. sg. art. Dumnezeu. **6.** S.m. și f. Persoană sanctificată de biserică, după moarte. ○ Expr. *A sta ca un sfînt* = a sta nemișcat. *La sfîntu-așteaptă* = niciodată. **7.** S.m. și f. Om care duce o viață curată și cucernică. **8.** S.f. pl. art. (În superstiții) Ielele.

sfîr interj. || Onomatopee || **1.** Cuvînt care imită zgomotul produs de un obiect cînd se învîrtește foarte repede. **2.** Cuvînt care imită zgomotul produs cînd se prăjesc alimente sau cînd se încinge pe foc o grăsime.

sfîrc, *sfîrcuri,* s.n. **1.** Vîrful moale (cartilaginos) și elastic al unor organe; *spec.* mamelon (1). **2.** Vîrful mustăților, al cozii animalelor, al biciului etc.

sfîrîí, pers. 3 *sfîrîie,* vb. IV. Intranz. || Din *sfîr* || **1.** (Despre obiecte) A produce un zgomot caracteristic, provocat de viteza cu care se mișcă sau se învîrtește; (despre păsări) a zbura bătînd repede din aripi; (despre insecte) a țîrîi. ○ Expr. *A-i sfîrîi cuiva călcîiele* = a fugi foarte repede. *A-i sfîrîi cuiva călcîiele după cineva* = a fi foarte îndrăgostit de cineva. **2.** (Despre alimente sau grăsimi care se prăjesc) A produce un zgomot șuierător caracteristic.

sfîrîiálă, *sfîrîieli,* s.f. || Din *sfîrîi* || Sfîrîit.

sfîrîit s.n. Faptul de *a sfîrîi;* zgomotul produs de obiecte care sfîrîie.

sfîrîitór, -oáre, (1), *sfîrîitori, -oare,* adj., (2) *sfîrîitoare,* s.f. || Din *sfîrîi* || **1.** Adj. Care sfîrîie. **2.** S.f. Jucărie de copii care, prin învîrtire, produce un sfîrîit.

sfîrlă, *sfîrle,* s.f. (Reg.) **1.** Bobîrnac. **2.** Bot, rît.

sfîrleáză, *sfîrleze,* s.f. || Din *sfîrlă* || **1.** Titirez. ● (Fig.) Persoană harnică, vioaie, care se mișcă repede. **2.** Rotiță de lemn fixată la capătul de jos al fusului de tors.

sfîrnár, *sfîrnari,* s.m. (Pop.) Negustor de vite.

sfîrșéală, *sfîrșeli,* s.f. || Din *sfîrși* || Senzație de slăbiciune, de leșin.

sfîrși, *sfîrșesc,* vb. IV. || Din sl. *sŭvŭršiti* || **1.** Tranz. A duce un lucru pînă la capăt, a termina, a încheia; a isprăvi. ○ *Pe sfîrșite* = aproape gata. ○ Expr. (Intranz.) *A sfîrși cu*

cineva = a rupe relațiile cu cineva. *A sfîrși cu ceva* = a nu se mai ocupa cu ceva. ● A termina de vorbit, de discutat. **2.** Refl. A se termina; a ajunge la capăt. **3.** Intranz. (Despre oameni) A ajunge într-o anumită situație; a ajunge să... **4.** Refl. A slăbi, a nu mai avea putere, a se simți istovit; a se prăpădi, a muri.

sfîrșít[1] s.n. **1.** Faptul de *a (se) sfîrși;* partea, locul unde se sfîrșește ceva; moment final. **2.** Moarte. ○ *Fără sfîrșit* = care nu se termină sau pare că nu se va termina niciodată. *În sfîrșit* = în cele din urmă. ○ Expr. *A-și da sfîrșitul* = a muri.

sfîrșít[2]**, -ă,** *sfîrșiți, -te,* adj. Sleit de puteri, istovit.

sfîrtecá vb. I. v. **sfîrtica.**

sfîrtecáre s.f. v. **sfîrticare.**

sfîrtecát, -ă, adj. v. **sfîrticat.**

sfîrticá, *sfîrtic,* vb. I. Tranz. || Lat. **exfracticare* || A sfîșia, a rupe în bucăți. || Și: **sfîrtecá** vb. I.

sfîrticáre, *sfîrticări,* s.f. Acțiunea de *a sfîrtica;* **sfîșiere.** || Și: **sfîrtecáre** s.f.

sfîrticát, -ă, *sfîrticați, -te,* adj. Sfîșiat, rupt în bucăți. || Și: **sfîrtecát, -ă,** adj.

sfîșiá, *sfîșii,* vb. I. Tranz. || Lat. **exfasciare* || A rupe în fîșii, în bucăți (o pînză, o hîrtie), fără a folosi unelte tăietoare. ● (Fig.) A chinui, a îndurera pe cineva. ○ Expr. (Refl.) *A i se sfîșia cuiva inima* = a simți o mare durere. ● (Despre animale) A mușca, a rupe cu colții, cu ghearele. ● (Fig.) A defăima, a bîrfi, a critica pe cineva cu răutate.

sfîșiát, -ă, *sfîșiați, -te,* adj. Rupt în bucăți, în fîșii.

sfîșiére, *sfîșieri,* s.f. Acțiunea de *a sfîșia;* locul unde s-a sfîșiat ceva; sfîșietură. (Fig.) *Ile Caraiman... a oftat cu mare sfîșiere a inimii* (Sadoveanu).

sfîșietór, -oáre, *sfîșietori, -oare,* adj. || Din *sfîșia* || Care sfîșie. ● (Fig.) Jalnic, dureros.

sfîșietúră, *sfîșietúri,* s.f. || Din *sfîșia* || Locul unde s-a sfîșiat ceva; ruptură.

sfoáră, *sfori,* s.f. || Probabil din ngr. *sfora* || **1.** Mănunchi de fire (de in, de cînepă, de bumbac etc.) răsucite, folosit mai ales la legat. ○ Expr. *A trage pe cineva pe sfoară* = a înșela pe cineva. *A întinde sfoara prea tare* = a exagera, a forța lucrurile. *A trage sforile* = a unelti (cu abilitate; în ascuns). *(Ca) tras cu sfoara* = foarte drept, în linie dreaptă. ● Fîșie fibroasă, textilă, extrasă din anumite plante, care poate servi la legat. **2.** Unitate de măsură folosită în trecut pentru suprafețele de teren. ○ *Sfoară de moșie* = moșie mică. **3.** Figură de gimnastică, executată pe sol sau în aer, în care picioarele sînt depărtate unul de altul pînă la 180°.

sfoiág, (1) s.n., **(2)** *sfoiegi,* s.m. || Din bg. *svojak* || **1.** S.n. (Reg.) Mucegai. **2.** S.m. Larva unei specii de gîndac, de culoare gălbuie, care trăiește în făina de grîu.

sfoiegít, -ă, *sfoiegiți, -te,* adj. || Din *sfoiag* || (Reg.) Muced. ● (Despre persoane sau părți ale corpului lor) Îngălbenit, sfrijit.

sfor[1] interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de cel ce sforăie în timpul somnului.

sfor[2] s.n. || Din scr. *svor* || (Reg.) Curent în mijlocul unei ape curgătoare; firul apei.

sforár, *sforari,* s.m. || Din *sfoară* || Meseriaș care face sfori. ● (Fig.) Persoană care obișnuiește să unelteaască, să facă intrigi.

sforăí, *sfórăi,* vb. IV. Intranz. || Din *sfor*[1] || **1.** (Despre oameni) A respira greu, cu zgomot, în timpul somnului; a horcăi; *p. ext.* a dormi sforăind. **2.** (Despre cai) A forăi.

sforălálă, *sforăieli,* s.f. || Din *sforăi* || **1.** Acțiunea de a sforăi; zgomotul produs de cel care sforăie; sforăit, horcăit. **2.** (Fig.) Vorbărie goală și plină de ifose.

sforăíre, *sforăiri,* s.f. Acțiunea de *a sforăi;* sforăială.

sforăít s.n. **1.** Sforăială **(1);** zgomotul produs de cel care sforăie. **2.** Zgomot pe care îl fac caii sufiînd cu putere pe nări cînd sînt agitați.

sforăitór, -oáre, *sforăitori, -oare,* adj. || Din *sforăi* || **1.** Care sforăie. **2.** (Fig.; despre felul de exprimare al cuiva) Gol de conținut; emfatic, declamator.

sforăríe, *sforării,* s.f. || Din *sfoară* || (Fam.) Uneltire, intrigă; aranjament (de obicei necinstit).

sforțá, *sforțez,* vb. I. Refl. || Din it. *sforzare* || A face un efort (fizic sau intelectual); a se sili, a se strădui.

sforțáre, *sforțări,* s.f. Acțiunea de *a se sforța;* opintire, strădanie, efort.

sforzándo adv. || Cuv. it. || (Muz.) Făcînd să iasă în evidență, prin accentuare, un anumit sunet.

sfragístică s.f. || Din fr. *sphragistique* || Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu studierea și descrierea sigiliilor; sigilografie.

sfrancióc s.m. v. **sfrîncioc.**

sfrédel, *sfredele,* s.n. || Din bg. *svredel* || **1.** Burghiu pentru lemn. **2.** Unealtă de formă specială, folosită la executarea găurilor de mină.

sfredelí, *sfredelesc,* vb. IV. Tranz. || Din *sfredel* || **1.** A găuri (cu sfredelul). **2.** (Fig.; despre priviri, despre senzații dureroase etc.) A străbate, a pătrunde, a scormoni.

sfredelíre, *sfredelíri,* s.f. Acțiunea de *a sfredeli.*

sfredelít s.n. Sfredelire; găurire cu sfredelul.

sfredelitór, -oáre, *sfredelitori, -oare,* adj. || Din *sfredeli* || **1.** Care sfredelește. **2.** (Fig.; despre ochi, privire) Pătrunzător, scormonitor, iscoditor. ● (Despre gînduri, sentimente) Care roade, chinuiește.

sfredelitúră, *sfredelituri,* s.f. || Din *sfredeli* || Gaură făcută cu sfredelul.

sfrijí, *sfrijesc,* vb. IV. Refl. A-și pierde vlaga, a slăbi, a se jigări.

sfrijít, -ă, *sfrijiți, -te,* adj. (Și substantivat) Slab, pipernicit.

sfrîncióc, *sfrîncioci,* s.m. || Din scr. *svračak* || Gen de păsări călătoare, insectivore, mai mari decît vrăbiile, cu ciocul încovoiat și cu gheare puternice. ○ *S. mare* = pasăre cenușie pe spate, alburie pe pîntece, cu pete negre pe aripi, pe

coadă și în dreptul ochilor; lupul vrăbiilor. || Și: **sfrancióc** s.m.

sfruntá, *sfruntez*, vb. I. Tranz. || Din it. *sfrontare* || A înfrunta (cu ostentație).

sfruntáre, *sfruntări*, s.f. Acțiunea de *a sfrunta;* obrăznicie, nerușinare. *Ceea ce spui acum este o nouă sfruntare* (Camil Petrescu).

sfruntát, -ă, *sfruntați, -te*, adj. Obraznic, nerușinat.

sfumáto subst. || Cuv. it. || (În pictură) Mod de a estompa conturul în umbră astfel încît imaginea pare văzută printr-un văl de fum.

sgraffíto subst. || Cuv. it. || Procedeu de a zgîria un desen într-un strat de material colorat, lăsînd să apară contrastant stratul de fond. Procedeul s-a folosit mai ales în ceramica bizantină și în pictura murală a Renașterii.

shilling s.m. v. **șiling.**

show, [Pr.: șo], *showuri* s.n. || Din engl. *show* || Gen de spectacol muzical-distractiv, în care locul principal îl deține recitalul unui actor; spectacol de varietăți.

si s.m. invar. || Din it., fr. *si* || Treapta a șaptea din gama majoră-tip; sunetul și nota corespunzătoare.

siáj, *siaje*, s.n. || Din fr *sillage* (< *siller* „a spinteca valurile" || Dîră lăsată pe apă de o navă care înaintează pe o mare calmă.

sialorée s.f. || Din fr. *sialorrhée;* gr. *sialon* „salivă" + *rhein* „a curge" || Secreție exagerată de salivă, întîlnită în special în cursul gravidității și în unele boli nervoase.

siáméz, -ă, *siamezi, -e*, s.m. și f., adj. || De la n. pr. *Siam* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația Thailandei (Siam). **2.** Adj. Care se referă la Thailanda (numită în trecut Siam) sau la populația ei. **3.** Adj. *Frați siamezi* sau *surori siameze* = gemeni care se nasc cu corpurile lipite (total sau parțial) între ele. *Pisică siameză* = rasă de pisici, originară din sud-estul Asiei, de culoare brună și cu ochii albaștri.

sibarít, -ă, *sibariți, -te*, s.m. și f. || Din fr. *sybarite*, lat. *Sybarita* „locuitor al orașului antic *Sybaris*" || (Livr.) Persoană care trăiește în lux, în trîndăvie și în desfrîu.

sibilánt, -ă, *sibilante*, adj. || Din fr. *sibilant* || *Consoană sibilantă* (și substantivat, f.) = consoană articulată prin apropierea vîrfului limbii de alveola superioară; consoană șuierătoare sau siflantă.

sibílă, *sibile*, s.f. || Din fr. *sibylle*, lat. *Sibylla* || Nume dat în antichitate unor femei legendare cărora li se atribuia darul de a prezice viitorul.

sibílic, -ă, *sibilici, -ce*, adj. || Din fr. *sibyllique* || (Adesea adverbial) Profetic; *p. ext.* vag, neclar, enigmatic.

sibilínic, -ă, *sibilinici, -ce*, adj. || Cf. *sibilic* || (Rar) Sibilic.

sibír s.n. || Din rus. *Sibir'* „Siberia" || Țesătură groasă de bumbac, asemănătoare cu moltonul, folosită pentru căptușeli, pijamale etc.

sic adv. || Cuv. lat. || Cuvînt însemnînd „așa", folosit, de obicei între paranteze, ca indicație, într-un text reprodus, pentru a arăta că o anumită greșeală aparține originalului.

sicatív, -ă, *sicativi, -e*, adj. || Din fr. *siccatif*, lat. *siccativus* || (Despre uleiuri) Care se usucă repede; (substantivat, n.) substanță, folosită în vopsitorie, care se adaugă uleiurilor pentru a le mări viteza de uscare.

sícă, *sici*, s.f. Denumire dată unor plante erbacee cu tulpina ramificată, cu frunze mari dispuse în rozete și cu flori mici albăstrui sau roșietice, în formă de spiculețe; sînt răspîndite în deșerturi și pe litoral.

siciliána s.f. || Cuv. it. || Vechi dans italian, cu caracter pastoral, originar din Sicilia.

sicofánt, *sicofanți*, s.m. || Din fr. *sycophante;* gr. *sykophantes* „denunțător al hoților de smochine" || (Livr.) Denunțător.

sicomór, *sicomori*, s.m. || Din fr. *sycomore*, lat. *sycomorus* || Arbore exotic din estul Africii, înalt, cu lemnul tare, cu fructe comestibile asemănătoare smochinelor.

sicríu, *sicrie*, s.n. || Din magh. *szekrény* || Obiect de lemn sau de metal de forma unei lăzi, în care se așază mortul pentru a fi înmormîntat; coșciug.

sictír interj. || Din tc. *siktir* || (Arg.; precedat, de obicei, de „hai") Șterge-o! pleacă!

sictíri, *sictiresc*, vb. IV. Tranz. || Din *sictir* || A alunga pe cineva înjurîndu-l; *p. ext.* a înjura.

sidéf s.n. || Din tc. *sedef* || Stratul intern al valvelor și cochiliilor unor moluște, de culoare albă, lucioasă, cu irizații din care se fac nasturi, ornamente etc.

sidefiu, -ie, *sidefii*, adj. || Din *sidef* || Ca sideful; de culoarea sidefului.

sidélcă, *sidelci*, s.f. || Din ucr. *sidelka*, rus. *sedelka* || Perniță fixată sub cureaua hamului, pentru a proteja spinarea calului împotriva rosăturilor.

siderál, -ă, *siderali, -e*, adj. || Din fr. *sidéral*, lat. *sideralis* || Care ține de aștri, privitor la aștri. ◆ *An s.* = interval de timp în care Pămîntul efectuează o mișcare de revoluție în jurul Soarelui. *Zi siderală* = interval de timp între două treceri consecutive ale oricărei stele la același meridian; are durata de 23 ore, 56 de minute și 4 secunde.

siderít s.n. || Din fr. *sidérite*, germ. *Siderit* || Sideroză (1).

siderolít, *sideroliți*, s.m. || Din fr. *sidérolithe;* gr. *sideros* „fier" + *lithos* „piatră" || Meteorit cu un conținut ridicat de fier cu nichel, silicați etc.

siderózǎ, *sideroze*, s.f. || Din fr. *sidérose;* gr. *sideros* „fier" || **1.** Carbonat natural de fier, important minereu de fier; siderit. **2.** Afecțiune pulmonară datorată inhalării de pulberi de fier.

siderúrgic, -ă, *siderurgici, -ce*, adj. || Din fr. *sidérurgique* || Care se referă la siderurgie, care ține de siderurgie.

siderurgíe s.f. || Din fr. *sidérurgie;* gr. *siderurgos* „fierar" || **1.** Tehnica extragerii fierului și a aliajelor lui, precum și a prelucrării lor în semifabricate. **2.** Știință care se ocupă cu studiul proprietăților fizice și chimice ale fierului și ale aliajelor lui.

siemens [Pr.: zímens] s.n. || Din fr. *siemens*, de la n. pr. *Siemens* || Unitate de măsură a conductanței electrice egală cu conductanța unui conductor a cărui rezistență este de un ohm.

sienít s.n. || Din fr. *syénite;* gr. *syenites* „de la Syene", oraș din Egipt || Rocă eruptivă alcătuită din feldspați alcalini și alte minerale folosită ca material de construcție și la drumuri.

siéstă, *sieste*, s.f. || Din fr. *sieste* || Odihna de după prînz.

sieși pron. refl. || *Sie* + *și* || Lui însuși, ei înșăși.

sifilídă, *sifilide*, s.f. || Din fr. *syphilide* || Erupție care apare pe piele și pe mucoase în sifilis.

sífilis s.n. || Din fr. *syphilis*, de la *Syphilus*, numele unui păstor legendar || Boală venerică, provocată de un spirochet și transmisă prin contagiune sau ereditar.

sifilític, -ă, *sifilitici, -ce*, adj. || Din fr. *syphilitique* || (Adesea substantivat) Bolnav de sifilis; (despre leziuni, erupții) datorit sifilisului.

siflánt, -ă, *siflanți, -te*, adj. || Din fr. *sifflant* || (Despre respirație) Șuierător. ○ *Consoană siflantă* = consoană sibilantă (v. *sibilant*).

sifón, *sifoane*, s.n. || Din fr. *siphon*, germ. *Siphon* || **1.** Tub în formă de U răsturnat, folosit pentru scurgerea unui lichid de la un nivel superior la unul inferior, atunci cînd lichidul trebuie să treacă peste un obstacol mai înalt decît nivelul superior. **2.** Tub în formă de S montat pe o conductă de canalizare, care reține o cantitate de apă pentru a împiedica trecerea gazelor din canal în încăperea unde e montat tubul. **3.** Butelie etanșă de sticlă, de material plastic etc. în care se păstrează apă gazoasă; apa poate fi evacuată din butelie datorită presiunii gazelor degajate cînd se deschide o supapă. ● Apa care se păstrează în această sticlă. **4.** Organ de locomoție în formă de pîlnie, la unele animale acvatice.

sifoná, *sifonez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *siphonner* || A trece un lichid dintr-un vas în altul, cu ajutorul sifonului (1).

sifonár, *sifonari*, s.m. || Din *sifon* || Persoană care fabrică apă gazoasă și încarcă sifoane (3) sau care vinde sifoane.

sifonofór, *sifonofoare*, s.n. || Din fr. *siphonophores;* gr. *siphon* „tub" + *phoros* „purtător" || (Zool.; la pl.) Ordin de celenterate coloniale, răspîndite în M. Mediterană și în Oc. Atlantic, care posedă sifon (4) ca mijloc de locomoție; (și la sg.) animal care face parte din acest ordin.

sigilá, *sigilez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *sigillare* || A aplica un sigiliu, a pecetlui.

sigilăre, *sigilări*, s.f. Acțiunea de *a sigila;* pecetluire.

sigilát, -ă, *sigilați, -te*, adj. Care poartă un sigiliu.

sigíliu, *sigilii*, s.n. || Din lat. *sigillum* || **1.** Obiect alcătuit dintr-o placă (fixată pe un mîner) pe care este gravată o emblemă, o efigie etc. și care se aplică, muiat în tuș, pe acte oficiale, pentru a le da valabilitate. ● Semn imprimat pe ceva cu acest obiect. ● (Fig.) Semn distinctiv, marcă. **2.** Pecete de ceară roșie.

sigilografíe s.f. || Din fr. *sigillographie;* lat. *sigillum* „sigiliu" + *graphein* „a scrie" || Sfragistică.

síglă, *sigle*, s.f. || Din fr. *sigle*, lat. *sigla* || Formă prescurtată (printr-o literă sau printr-un grup de litere) a unui cuvînt, a unui nume, ori a unui titlu, care se folosește în inscripții, în texte, pe monede etc.

sígma s.m. invar. || Din ngr. *sigma* || Numele celei de-a optsprezecea litere a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetului *s* și folosită pentru diverse notații în matematică și fizică.

signál, *signale*, s.n. || Din fr. *signal* || **1.** Semnal dat cu un fluier, cu o sirenă etc. **2.** Fluier mic de metal cu care se dau semnale.

signatúră, *signaturi*, s.f. || Din fr. *signature* || Steluță, cifră sau alt semn pus pe prima pagină a fiecărei coli de tipar dintr-o carte, pentru a servi la ordonarea finală a colilor care compun cartea.

sígur, -ă, (1—4) *siguri, -e*, adj., (5) adv. || Din ngr. *sigouros* || **1.** Adj. De a cărui existență sau realizare nu se poate îndoi nimeni; pe care te poți bizui, în care poți avea încredere. ○ Expr. *A fi sigur de cineva sau ceva* = a avea încredere în cineva sau ceva. *A fi sigur de sine* = a avea încredere în calitățile sale, în puterea sa. *A lua pe cineva la sigur* = a-l lua pe cineva direct la întrebări, a-i cere socoteală fără a-i da posibilitatea să se eschiveze. ● (Despre oameni) Convins, încredințat. **2.** Adj. Care nu prezintă nici un pericol, care oferă siguranță. **3.** Adj. Care nu dă greș; ferm, hotărît. ○ Expr. *A merge la sigur* = a merge la țintă direct, fără risc. **4.** Adj. Care produce efectul dorit. **5.** Adv. Da; în mod precis, negreșit. ● Expr. (Fam.) *Mai mult ca sigur* = fără nici o îndoială.

siguránță, (4, 5) *siguranțe*, s.f. || Din *sigur* || **1.** Lipsă de primejdie; sentiment de încredere pe care îl dă cuiva faptul că este la adăpost de orice pericol. **2.** Lipsă de îndoială, convingere, certitudine. ○ *Cu siguranță* = fără îndoială, sigur. **3.** Precizie în mișcări, în acțiuni. **4.** Dispozitiv la armele de foc, care împiedică descărcarea accidentală a armei. ● Organ de mașină sau dispozitiv care protejează un material sau un sistem tehnic. ○ *S. electrică* = dispozitiv care asigură un circuit electric contra curenților de scurtcircuit. **5.** Dispozitiv care se introduce în broasca unei uși, pentru ca ușa să nu poată fi deschisă cu o cheie falsă. **6.** *Ac de siguranță* = ac prevăzut cu un locaș în care i se introduce vîrful pentru a nu se desprinde din locul unde este înfipt. **7.** (În trecut) Organ de stat cu atribuția de a apăra ordinea de stat burgheză.

sihástru, -ă, *sihaștri, -stre*, s.m. și f. || Din ngr. *esykastes* || Pustnic, schimnic, anahoret. ● (Fig.) Persoană care trăiește izolată de societate.

sihástri, *sihăstresc*, vb. IV. Intranz. || Din *sihastru* || A duce viață de sihastru; (fig.) a trăi izolat de lume. ● A se face sihastru.

sihăstríe, *sihăstrii*, s.f. || Din sl. *sihastirija* || **1.** Viață de sihastru; (fig.) singurătate, izolare. **2.** Loc, schit unde trăiește un sihastru.

sihlă, *sihle*, s.f. Pădure deasă, formată din copaci tineri. || Și: **sîhlă** s.f.

silábă, *silabe*, s.f. || Din fr. *syllabe*, lat. *syllaba* || Parte dintr-un cuvînt formată din unul sau mai multe sunete care se rostesc într-o singură emisiune a vocii.

silábic, -ă, *silabici, -ce*, adj. || Din fr. *syllabique*, lat. *syllabicus* || Care se referă la silabe; alcătuit din silabe.

silabisí, *silabisesc*, vb. IV. Tranz. || Din ngr. *sillavizo* (după *silabă*) || A citi rar, despărțind cuvintele în silabe; a citi cu greutate.

silabisíre, *silabisiri*, s.f. Acțiunea de *a silabisi*; despărțire a cuvintelor în silabe.

sílă, *sile*, s.f. || Din sl. *sila* || **1.** Sentiment de scîrbă, de dezgust, de repulsie față de cineva sau de ceva. ○ *În silă* = fără tragere de inimă, fără interes, din obligație. **2.** Constrîngere. ○ *Cu sila* (sau *cu de-a sila*) = cu forța. *De silă, de milă* = vrînd, nevrînd, de voie, de nevoie.

sileáf, *sileafuri*, s.n. || Din tc. *silah* „armă" || (Înv.) Brîu lat în care se purtau înfipte diferite arme.

silén, *sileni*, s.m. || De la n. pr. lat. *Silenus* || (Mitol.) Nume dat satirilor bătrîni.

silențiós, -oásă, *silențioși, -oase*, adj. || Din fr. *silencieux*, lat. *silentiosus* || Tăcut, liniștit. ● Care nu face zgomot.

silențiozitáte s.f. || Din *silențios* || Proprietate a unui aparat, a unui vehicul de a nu face zgomot în timpul funcționării.

silépsă, *silepse*, s.f. || Din fr. *syllepse*, lat., ngr. *syllepsis* || Construcție sintactică bazată pe folosirea acordurilor în frază după asociații logice și nu după normele gramaticale obișnuite.

sílex, *silexuri*, s.n. || Din fr., lat. *silex* || Rocă silicioasă foarte dură; cremene. În epoca de piatră era folosită pentru confecționarea armelor și a uneltelor și mult timp pentru obținerea focului.

sílf, *silfi*, s.m. || Din fr. *sylphe*, lat. *sylphus* || (În mitologia popoarelor germanice) Fiecare dintre duhurile care, împreună cu silfidele, întruchipau elementul aerului.

silfídă, *silfide*, s.f. || Din fr. *sylphide* || **1.** (În mitologia popoarelor germanice) Fiecare dintre duhurile care, împreună cu silfii, întruchipau elementul aerului. **2.** (La pl.) Familie de insecte coleoptere ale căror larve se hrănesc cu cadavre sau cu plante leguminoase; (și la sg.) insectă care face parte din această familie.

sílhă s.f. v. **sihlă.**

silhúi, -ie, *silhui, -ie*, adj. || Din *silhă* || (Despre locuri) Acoperit cu sihle; *p. ext.* neumblat, sălbatic. ● (Fig.; despre oameni) Zăpăcit, bezmetic.

sili, *silesc*, vb. IV. || Din sl. *siliti* || **1.** Tranz. A constrînge pe cineva să facă un anumit lucru; a obliga, a forța. **2.** Refl. și intranz. A da zor, a se grăbi; a se strădui.

silicagél s.n. || *Silice* + *gel* || Produs obținut prin deshidratarea gelului de bioxid de siliciu, întrebuințat ca adsorbant; gel de siliciu.

silicát, *silicați*, s.m. || Din fr. *silicate* || Sare a acidului silicic, care se găsește în numeroase minerale, fiind folosit ca materie primă în industria ceramică, în metalurgie, la fabricarea sticlei etc.

silícă, *silice*, s.f. || Din *silice* || Cărămidă refractară care conține mult siliciu.

sílice s.f. || Din fr. *silice*, lat. *silex, -icis* || Bioxid de siliciu, care se găsește în natură sub formă de cuarț, opal, agat etc., folosit la fabricarea sticlei, a betonului etc.

silícic adj. || Din fr. [*acide*] *silicique* || *Acid s.* = acid oxigenat al siliciului.

siliciós, -oásă, *silicioși, -oase*, adj. || Din *siliciu* || Care conține (mult) siliciu.

silíciu s.n. || Din fr. *silicium* || Element chimic, metaloid din grupa carbonului, care se găsește în natură sub formă de silice și silicați, fiind întrebuințat în metalurgie, la unele tranzistoare etc.

silicón, *siliconi*, s.m. || Din fr. *silicone* || Compus de condensare și polimerizare a unor substanțe organice cu siliciul. Siliconii solizi sînt întrebuințați ca mase plastice, iar cei lichizi ca uleiuri de uns la temperaturi înalte.

silicóză, *silicoze*, s.f. || Din fr. *silicose* || Boală pulmonară profesională datorită inhalării prelungite a pulberilor de bioxid de siliciu.

silículă, *silicule*, s.f. || Din fr. *silicule* || Tip de fruct uscat dehiscent (la varză, la ridichi etc.), asemănător cu silicva dar mai scurt decît aceasta.

silícvă, *silicve*, s.f. || Din lat. *siliqua*, fr. *silique* || Fruct caracteristic multor specii de crucifere, alcătuit dintr-o teacă (cu lungimea de cel puțin patru ori mai mare decît lățimea) în care sînt închise semințele, fixate pe o membrană mediană.

silimanít, *silimanite*, s.n. || Din fr. *sillimanite* || Silicat natural de aluminiu, întrebuințat ca materie primă pentru fabricarea unor materiale refractare.

silínță, *silințe*, s.f. || Din *sili* || Efort, străduință îndelungată pentru a realiza ceva, pentru a atinge un scop; rîvnă, zel.

silíre, *siliri*, s.f. Acțiunea de *a (se) sili*.

síliște, *siliști*, s.f. || Din sl. *selište* || (Înv.) Loc unde a fost vatra unui sat. ● Loc necultivat sau plantat cu pomi.

silít, -ă, *siliți, -te*, adj. **1.** Constrîns, forțat, obligat; (despre acțiuni ale oamenilor) făcut fără voie, fără tragere de inimă, cu sila. **2.** Nesincer, nenatural: *rîs silit*.

silitór, -oáre, *silitori, -oare*, adj. || Din *sili* || Care își dă silința; harnic, sîrguincios.

silitră s.f. || Din rus. *selitra* || Numele popular al azotatului de potasiu, folosit ca îngrășămînt agricol. ● (Înv.) Praf de pușcă.

sílnic, -ă, *silnici, -ce*, adj., s.m. || Din sl. *silĭnĭkŭ* || **1.** Adj. Care se face în silă; forțat, impus cu forța. ○ (În trecut) *Muncă silnică* = pedeapsă judiciară grea, constînd din muncă forțată (în ocnele de sare). **2.** S.m. Nume dat unor plante erbacee melifere, din familia labiatelor, cu tulpini tîrîtoare și flori albastre-liliachii, care cresc prin păduri.

silnície, *silnicii*, s.f. || Din *silnic* || Constrîngere, violență; samavolnicie.

silogism, *silogisme*, s.n. || Din fr. *syllogisme*, lat. *syllogismus* || Tipul fundamental de raționament deductiv, în care dintr-o judecată universală derivă cu necesitate o nouă judecată prin intermediul unei a treia judecăți.

silogístic, -ă, *silogistici, -ce*, adj. || Din fr. *syllogistique* || Care se referă la silogism, care aparține silogismului. ● (Substantivat, f.) Parte a logicii clasice care se ocupă cu studiul silogismului.

silóz, *silozuri*, s.n. || Din it. *silos* || **1.** Construcție specială, cu înălțime și volum mari în care se depozitează și se păstrează mari cantități de materiale, de produse agricole etc. **2.** Loc (groapă) în care se pune la macerat nutrețul, în vederea însilozării.

siluétă, *siluete*, s.f. || Din fr. *silhouette* || **1.** Imagine a unei ființe, a unui lucru etc., proiectată ca o umbră pe un fond mai luminos. ● Desen care reprezintă o astfel de imagine. **2.** Talie zveltă, bine proporționată. ○ Expr. *A face siluetă* = a deveni zvelt, a slăbi.

silui, *siluiesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *silovati* „a provoca" || **1.** A face uz de forță față de cineva, a constrînge. **2.** A necinsti o femeie, a viola. **3.** (Fig.) A încălca, a nesocoti; a denatura.

siluíre, *siluiri*, s.f. Acțiunea de *a silui;* constrîngere, silnicie; *spec.* violare (a unei femei). ● (Fig.) Denaturare, falsificare; folosire abuzivă.

siluít, -ă, *siluiți, -te*, adj. Forțat, silit, violentat.

silumín s.n. || Din fr. *silumin* || Aliaj de aluminiu și siliciu din care se toarnă piese rezistente la solicitări dinamice, la coroziune etc.

silúr, *siluri*, s.m. || Din germ. *Silur* || Nume dat unor specii de plante erbacee scunde, cu frunze mici, dințate și cu flori mici, violacee, albe sau palid-liliachii.

silurián s.n. || Din fr. *silurien* || A treia perioadă a erei paleozoice, în care s-au dezvoltat animalele nevertebrate marine.

silván, *silvani*, s.m. || Din lat. *silvanus* || (În mitologia romană) Fiecare dintre divinitățile considerate ca protectoare ale pădurilor.

silvanít s.n. || Din germ. *Sylvanit* || Minereu de aur și de argint, de culoare argintie-cenușie cu luciu metalic.

silvéstru, -ă, *silvești, -stre*, adj. || Din lat. *silvester, -stris* || **1.** De pădure, sălbatic. **2.** Care este specific regiunilor sau locuitorilor din regiunile păduroase.

silvic, -ă, *silvici, -ce*, adj. || Din *silvă* (rar) „pădure" || Care se referă la pădure sau la silvicultură, care aparține pădurii sau silviculturii.

silvícol, -ă, *silvicoli, -e*, adj. || Din fr. *sylvicole* || (Despre plante) Care crește de obicei în păduri.

silvicultór, -oáre, *silvicultori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *sylviculteur* || Lucrător specializat în silvicultură; inginer silvic.

silvicultúră s.f. || Din fr. *sylviculture;* lat. *silva* „pădure" + *cultura* „creștere" || Știință care are ca obiect cultura, refacerea și protecția pădurilor, precum și exploatarea rațională a lor.

silvínă s.f. || Din fr. *sylvine* || Clorură naturală de potasiu, asemănătoare cu sarea gemă, dar cu gust sărat-amar astringent; se utilizează la fabricarea îngrășămintelor potasice, la extragerea potasiului etc.

silvostépă, *silvostepe*, s.f. || Lat. *silva* „pădure" + *stepă* || Zona de tranziție între pădure și stepă.

síma subst. || Din fr. *si[licium]* + *ma[gnésium]* || Înveliș intern al Pămîntului, alcătuit în special din compuși ai siliciului și ai magneziului.

simandicós, -oásă, *simandicoși, -oase*, adj. || Din ngr. *simandikos* || (Fam. sau peior.) Distins, respectabil; (despre atitudini) care satisface pretenții, gusturi rafinate.

simbiótic, -ă, *simbiotici, -ce*, adj. || Din fr. *symbiotique* || Care trăiește în simbioză; care se referă la simbioză, caracterizat prin simbioză.

simbióză, *simbioze*, s.f. || Din fr. *symbiose* || Formă de conviețuire a două organisme de specii diferite, în care ambele organisme cooperează la satisfacerea nevoilor de hrană (ex. lichenii sînt simbioza unei alge cu o ciupercă).

simból, *simboluri*, s.n. || Din fr. *symbole*, lat. *symbolum* „semn, marcă" || **1.** Semn, obiect, imagine care reprezintă sau evocă o idee, o noțiune, o ființă, un sentiment. ● Procedeu expresiv în artă și literatură, prin care se sugerează o idee sau o stare sufletească. **2.** Semn convențional folosit în știință și în tehnică pentru notarea anumitor noțiuni, operații, cantități, formule. ○ *S. matematic* = semn care reprezintă noțiuni, operații sau obiecte matematice. *S. chimic* = mod convențional de notare a atomilor elementelor chimice folosit în scrierea formulelor și a ecuațiilor chimice.

simbólic, -ă (1) *simbolici, -e*, adj., **(2, 3)** s.f. || Din fr. *symbolique*, lat. *symbolicus* „alegoric" || **1.** Adj. Care are caracterul unui simbol **(1)**; care servește ca simbol. **2.** S.f. Exprimare a unor idei sau sentimente cu ajutorul simbolurilor. **3.** S.f. Știință care studiază și explică simbolurile.

simbolísm s.n. || Din fr. *symbolisme* || Curent literar constituit în Franța spre sfîrșitul sec. 19 și răspîndit apoi în toate literaturile europene, care, considerînd lumea reală drept un ansamblu de simboluri, căuta, în poezie, să interpreteze semnificațiile profunde ale lumii prin intuirea acestor simboluri.

simbolíst, -ă, *simboliști, -ste*, s.m. și f., adj. || Din fr. *symboliste* || **1.** S.m. și f. Adept sau reprezentant al simbolismului. **2.** Adj. Care se referă la simbolism.

simbolístică s.f. || Din *simbol* || (Livr.) Simbolică **(2)**.

simbolizá, *simbolizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *symboliser* || A exprima sau a reprezenta un simbol, a fi simbolul a...

simbolizáre, *simbolizări*, s.f. Acțiunea de *a simboliza;* reprezentare, în artă și în literatură, a unei noțiuni, a unei idei, a unui sentiment printr-un simbol.

simbolizatór, -oáre, *simbolizatori, -oare*, adj. || Din *simboliza* || Care simbolizează, care are valoare de simbol **(1)**.

simbriáș, -ă, *simbriași, -e,* s.m. și f. || Din *simbrie* || (Pop. și fam.) Persoană angajată cu simbrie.

simbríe, *simbrii,* s.f. || Din *simbră* || (Pop.) Răsplată în bani sau în natură care se dădea unei persoane angajate pentru un anumit timp în serviciul cuiva.

simediánă, *simediene,* s.f. || Din fr. *sy[métrique] + médiane* || (Mat.) Simetrică a unei mediane în raport cu bisectoarea care trece prin același vîrf al unui triunghi.

simétric, -ă, *simetrici, -ce,* adj. || Din fr. *symétrique* || **1.** Care prezintă simetrie. **2.** (Mat.) *Relație simetrică* = relație între elementele unei mulțimi, în care, dacă un anumit element este în relație cu al doilea element, atunci al doilea element este în relație cu primul element.

simetríe, *simetrii,* s.f. || Din fr. *symétrie,* lat. *symmetria* || Proprietate a unui ansamblu de a fi alcătuit din elemente reciproc corespondente și de a prezenta, pe această bază, regularitate, ordine și armonie.

simfónic, -ă, *simfonici, -ce,* adj. || Din fr. *symphonique* || Privitor la simfonie; care are caracter de simfonie.

simfonie, *simfonii,* s.f. || Din fr. *symphonie,* lat. *symphonia* || Compoziție muzicală amplă pentru orchestră, de obicei din patru părți. ○ *S. concertantă* = compoziție muzicală rezultată din îmbinarea simfoniei și a concertului instrumental.

simfoniétă, *simfoniete,* s.f. || Din it. *simfonietta* || Simfonie de proporții reduse.

simfonísm s.n. || Din *simfonie* || Totalitatea principiilor care stau la baza creației simfonice.

simián, *simieni,* s.m. || Din fr. *simien;* lat. *simius* „maimuță" || (La pl.) Subordin de mamifere primate, cu encefalul foarte dezvoltat, cu o pereche de mamele pectorale și fața foarte expresivă; (și la sg.) mamifer din acest subordin.

simigerie, *simigerii,* s.f. || Din *simigiu* || Local în care se fac și se vînd covrigi, plăcinte etc.

simigíu, *simigii,* s.m. || Din tc. *simitçi* || Persoană care face sau vinde covrigi, plăcinte etc.

similár, -ă, *similari, -e,* adj. || Din fr. *similaire* || De același fel; asemănător, analog.

similitúdine, *similitudini,* s.f. || Din fr. *similitude,* lat. *similitudo, -inis* || Asemănare, potrivire între două lucruri, două acțiuni etc.

siminíc s.m. v. **siminoc.**

siminichíe, *siminichii,* s.f. || Din tc. *senamekki, sinameki* || Arbust mic, cu flori galbene, ale cărui frunze sînt întrebuințate în medicină ca purgativ și diuretic.

siminóc, *siminoci,* s.m. || Cf. ucr. *semenjak* || Plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori galbene dispuse în capitule. || Și: **siminíc** s.m.

simít, *simiți,* s.m. || Din tc. *simit* || Un fel de covrig turtit, făcut din cocă mai moale decît a covrigilor obișnuiți și care e presărat cu semințe de susan.

simmenthal subst. || De la n. pr. *Simmenthal,* district în Elveția || Rasă de taurine originară din Elveția, cu corpul alb, tărcat cu pete brun-roșcate, vacile avînd o mare producție de lapte.

simpatétic, -ă, *simpatetici, -ce,* adj. || Din germ. *sympathetisch* || (Livr.) Care provoacă stări sufletești (tainice); sugestiv.

simpátic, -ă, *simpatici, -ce,* adj. || Din fr. *sympathique* || **1.** Care place, care inspiră simpatie, atrăgător. **2.** *Cerneală simpatică* = cerneală întrebuințată la scrierea secretă, care devine vizibilă numai prin încălzire sau după developare chimică. **3.** *Sistem nervos s.* = parte a sistemului nervos, care reglează funcțiile glandelor și ale organelor interne.

simpaticotonie s.f. || Din fr. *sympathicotonie* || Stare de dezechilibru a funcțiunii sistemului nervos vegetativ, datorită exagerării activității sistemului nervos simpatic.

simpatíe, *simpatii,* s.f. || Din fr. *sympathie,* lat. *sympathia* || **1.** Atracție, afinitate pe care o simte cineva față de o persoană sau pe care o inspiră unei persoane; afecțiune; *p. ext.* obiectul acestui sentiment. • Asentiment, acord. • (Fam.) Persoană față de care cineva simte afecțiune sau dragoste. **2.** (Med.) Legătură, raport între două organe simetrice, datorită căruia atunci cînd unul dintre ele este afectat, suferă și celălalt.

simpatizá, *simpatizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *sympathiser* || A nutri sentimente de simpatie față de o persoană, față de o cauză etc. • Intranz. A împărtăși sentimentele, aspirațiile, ideile, convingerile cuiva; a avea aceleași aspirații, aceleași idealuri cu cineva; a fi de partea unei grupări politice sau a unei mișcări, împărtășindu-i principiile.

simpatizánt, -ă, *simpatizanți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *sympathisant* || Persoană care împărtășește aspirațiile unei grupări politice, artistice, sportive etc., fără a fi membru al ei.

simplicitáte s.f. || Din fr. *simplicité* || Simplitate.

simplificá, *simplific,* vb. I. Tranz. || Din lat. *simplificare,* fr. *simplifier* || A face să fie mai simplu. • (Mat.) A transforma o egalitate într-o egalitate echivalentă, de formă mai simplă (de obicei cu ajutorul împărțirii).

simplificáre, *simplificări,* s.f. Acțiunea de *a simplifica;* modificare prin care se simplifică.

simplísm s.n. || Din fr. *simplisme* || Mod superficial și unilateral de a privi și de a înțelege lucrurile; nivel intelectual scăzut; felul de a judeca al omului simplist.

simplíst, -ă, *simpliști, -ste,* adj. || Din fr. *simpliste* || Care judecă lucrurile în mod superficial, unilateral; care este lipsit de subtilități intelectuale.

simplitáte s.f. || Din *simplu* || **1.** Însușirea de a fi simplu; *p. ext.* naturalețe, lipsă de afectare, de rafinament. **2.** Credulitate, naivitate.

símplu, -ă, *simpli, -e,* adj. || Din fr. *simple* || **1.** Format dintr-un singur element sau din elemente omogene; care nu este amestecat sau complicat. ○ (Gram.) *Timp s.* = timp al verbului alcătuit fără verbe auxiliare. *Perfect s.* v. *perfect.* **2.** (Despre oameni) Lipsit de artificialitate, sincer, neprefăcut. **3.** Care este ușor de

înțeles, de făcut, de manipulat. 4. (Despre probe sportive; și substantivat, n.) Care se dispută numai între doi adversari. 5. Lipsit de podoabe, modest. ● (Despre oameni) Lipsit de cultură (și de inteligență). 6. (Precedînd substantivul pe care îl determină, înlocuiește un adverb) Numai, doar, nimic mai mult decît. 7. Care este inferior din punctul de vedere al calității.

simpózion, *simpozioane,* s.n. || Din germ. *Symposion;* gr. *symposion* „banchet" || Discuție asupra unei teme de actualitate din domeniul literaturii, științei etc., pe baza unor scurte expuneri în fața și cu participarea publicului.

simptóm, *simptome,* s.n. || Din fr. *symptôme* || Tulburare funcțională sau senzație anormală resimțită de cineva și care poate indica prezența unei boli. ● (Fig.) Indiciu al unei stări anormale, individuale sau sociale. *Și-a întrerupt întrebările atunci, fiindcă i s-au părut primele simptome ale lașității* (Rebreanu).

simptomátic, -ă, *simptomatici, -ce,* adj. || Din fr. *symptomatique* || Referitor la simptomele unei boli; care indică simptomul unei boli. ● (Fig.) Care indică existența unei stări de lucruri; semnificativ.

simptomatologíe s.f. || Din fr. *symptomatologie* || Totalitatea manifestărilor clinice și de laborator ale unei boli, care permit recunoașterea bolii respective și diferențierea ei de alte afecțiuni.

simț, *simțuri,* s.n. || Din *simți* || Funcție a organismului prin care se recepționează și se prelucrează anumiți excitanți externi și interni sub formă de senzații conștiente. Simțurile care prelucrează stimulii externi sînt: văzul, auzul, gustul, mirosul și tactul, iar printre cele care prelucrează pe cei interni sînt foamea și setea. ● Capacitatea omului de a înțelege, de a judeca. ○ *S. practic* = îndemînare de a rezolva diferite probleme concrete.

simțămînt, *simțăminte,* s.n. || Din *simți* (după fr. *sentiment)* || Sentiment. || Și: **simțimînt** s.n.

simți, *simt,* vb. IV. || Lat. *sentire* || 1. Tranz. A avea, prin intermediul organelor de simț, senzația sau percepția unui lucru, a unui fapt, a unei calități; a prezenta sensibilitate. ● A băga de seamă, a observa. 2. Refl. A fi conștient de propria sa stare fizică; a se crede capabil de ceva. ● Tranz. A cunoaște, a înțelege o acțiune, o situație, bazîndu-se atît pe elemente logice cît și pe intuiție, pe instinct, pe legături afective cu altă persoană. ● Tranz. (Despre animale) A adulmeca. 3. Tranz. A fi mișcat, impresionat de ceva. ○ Expr. *A simți lipsa cuiva sau a ceva* = a suferi din cauză că cineva sau ceva lipsește. *A simți nevoia să...* = a dori să... 4. Tranz. A avea impresia că... ○ Expr. *A se simți ca acasă la el* = a-i plăcea, a-i conveni mediul în care se află. 5. Refl. A da dovadă de bun-simț.

simțimînt s.n. v. **simțămînt.**

simțíre, *simțiri,* s.f. Faptul de *a simți;* starea omului care este conștient de ceea ce se petrece în jurul lui. ○ *Fără simțire* = fără cunoștință. ○ Expr. *A-și veni în simțire* = a-și reveni (din leșin), a-și veni în fire.

simțít, -ă, *simțiți, -te,* adj. Plin de bun-simț, cu bun-simț. ● (Despre o faptă, un gest) Pornit din bunăvoință, dintr-un sentiment de omenie, de căldură sufletească.

simțitór, -oáre, *simțitori, -oare,* adj. || Din *simți* || 1. Care se impresionează ușor, plin de sensibilitate. 2. (Adesea adverbial) Apreciabil, considerabil.

simulá, *simulez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *simuler,* lat. *simulare* || A face să pară adevărat ceva ce nu este în realitate; a crea, în mod intenționat, o impresie falsă; a se preface (bolnav, beat etc., cu un anumit scop).

simulácru, *simulacre,* s.n. || Din fr. *simulacre,* lat. *simulacrum* || Aparență înșelătoare; acțiune simulată; obiect care dă o falsă impresie a realității.

simuláre, *simulări,* s.f. Faptul de *a simula;* prefăcătorie, falsificare.

simulatór, *simulatoare,* s.n. || Din fr. *simulateur* || Complex tehnic pentru simularea condițiilor în care se desfășoară un zbor spațial, în vederea cunoașterii acestora și a preîntîmpinării unor dificultăți în timpul zborului.

simulâție, *simulații,* s.f. || Din fr. *simulation,* lat. *simulatio, -onis* || Simulare. ● (Jur.) Folosire de către o persoană a unui înscris constatator al unui act juridic care nu corespunde unei operații reale.

simultán, -ă, *simultani, -e,* adj., s.n. || Din germ. *simultan,* fr. *simultané,* lat. *simultaneus* || 1. Adj. (Despre evenimente, acțiuni) Care are loc în același timp cu altul sau cu altele; concomitent. 2. S.n. (La șah) Ansamblu de partide jucate de un jucător în același timp cu mai mulți adversari.

simultaneitáte s.f. || Din fr. *simultanéité* || Însușire a unor acțiuni sau evenimente de a fi simultane.

simún s.n. || Din fr. *simoun* || Vînt puternic, cald și uscat, care bate în Sahara și în Arabia.

sin s.m. invar. || Din sl. *synŭ* || (Înv., particulă care se punea înaintea numelui tatălui, intrînd în componența numelui de familie a copiilor) Fiu, fiul lui...

sinagógă, *sinagogi,* s.f. || Din fr. *synagogue,* gr. *synagoge* „reuniune" || Casă de rugăciune sau templu mozaic.

sinalagmátic, -ă, *sinalagmatici, -ce,* adj. || Din fr. *synallagmatique,* gr. *syn* „împreună" + *allagma* „schimb" || (Jur., despre contracte) Care dă naștere la obligații reciproce între părțile contractante.

sinantróp, *sinantropi,* s.m. || Din fr. *sinanthrope;* lat. *Sina* „China" + gr. *anthropos* „om" || Om fosil (descoperit în China), care a trăit acum 700 000 de ani și care prezintă un amestec de caractere primitive și caractere evoluate.

sinapísm, *sinapisme,* s.n. || Din fr. *sinapisme* || Cataplasmă cu făină de muștar, aplicată pe piele în scop revulsiv.

sinarmonísm s.n. || Din fr. *synharmonisme* || (Lingv.) Asimilare progresivă a vocalelor dintr-un cuvînt, întîlnită în limbile turco-tătare; armonie vocalică.

sinaxár, *sinaxare,* s.n. || Din ngr. *sinaxari(on)* || Carte care cuprinde, pe scurt, viețile sfinților.

síncer, -ă, *sinceri, -e,* adj. || Din fr. *sincère,* lat. *sincerus* || Care exprimă adevărul; neprefăcut, fără gînduri ascunse. ● (Despre sentimente, manifestări ale oamenilor) Cinstit, franc. ○ (Adverbial) *M-am bucurat sincer cînd am văzut în ziare numirea* (Cezar Petrescu).

sincerícă s.f. Mică plantă erbacee, cu frunze liniare și flori mici, albe-verzui, fără petale. Crește prin locuri stîncoase și nisipoase.

sinceritáte s.f. || Din fr. *sincérité,* lat. *sinceritas, -atis* || Însușirea de a fi sincer, lipsă de prefăcătorie.

sinchiseálă s.f. || Din *sinchisi* || (Fam.; mai ales în construcții negative) Grijă, atenție, considerație față de cineva sau ceva.

sinchisí, *sinchisesc,* vb. IV. Refl. || Din ngr. *synhizo* || (Fam.; mai ales în construcții negative) A-i păsa cuiva de cineva sau de ceva; a lua în seamă pe cineva sau ceva.

sinciput, *sinciputе,* s.n. || Din fr., lat. *sinciput* || Punctul cel mai înalt al cutiei craniene; creștetul capului.

sinclinál, *sinclinale,* s.n. || Din fr. *synclinal;* gr. *syn* „împreună" + *klinein* „a înclina" || Cută a straturilor din scoarța Pămîntului, avînd aspectul unei albii cu concavitatea în sus.

sincopá, *sincopez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *syncoper* || (Rar) A face să sufere sau a suferi o sincopă.

sincopát, -ă, *sincopați, -te,* adj. **1.** (Muz.) Caracterizat prin folosirea sincopei (2). **2.** (Despre vocale) Dispărut din interiorul unui cuvînt prin sincopă (3).

sincópă. *sincope,* s.f. || Din fr. *syncope* || **1.** Pierderea bruscă a cunoștinței, datorită întreruperii activității inimii sau centrilor respiratori. **2.** (Muz.) Efect ritmic, dinamic obținut prin mutarea accentului unei măsuri de pe timpul tare pe timpul slab anterior. **3.** Dispariția unei vocale (sau a unui grup de vocale) neaccentuate dintre două consoane ale unui cuvînt.

sincrétic, -ă, *sincretici, -ce,* adj. || Din fr. *syncrétique* || Referitor la sincretism, care ține de sincretism.

sincretísm, *sincretisme,* s.n. || Din fr. *syncrétisme;* gr. *synkretismos* „uniunea cretanilor" || Contopire într-o stare încă nediferențiată, specifică fazelor primitive de dezvoltare a culturii, a unor elemente diferite, în special artistice, literare, filozofice. ● Reunire a unor elemente eterogene aparținînd unor doctrine filozofice diferite sau unor religii diferite.

sincrociclotrón, *sincrociclotroane,* s.n. || Din fr. *synchrocyclotron* || (Fiz.) Fazotron.

sincrofazotrón, *sincrofazotroane,* s.n. || Din fr. *synchrophasotron* || Accelerator ciclic pentru particule grele cu sarcină electrică, al cărui principiu de funcționare îmbină elemente ale sincrotronului cu elemente ale fazotronului.

sincrón, -ă, *sincroni, -e,* adj. || Din fr. *synchrone* || Sincronic (1). ● (Despre sisteme fizice sau tehnice) În care au loc fenomene periodice cu evoluție sincronică. ○ *Mașină sincronă* = mașină electrică de curent alternativ a cărei turație de regim este constantă și proporțională cu frecvența tensiunii la borne.

sincrónic, -ă, *sincronici, -ce,* adj. || Din fr. *synchronique* || **1.** (Despre fapte, evenimente, fenomene) Care există sau se produce în același timp cu altul; simultan, concomitent. **2.** Care este considerat independent de evoluția istorică; static.

sincrónie s.f. || Din fr. *synchronie* || Ansamblul fenomenelor lingvistice considerate într-o anumită perioadă din istoria unei limbi.

sincronísm, *sincronisme,* s.n. || Din fr. *synchronisme* || Faptul de a fi sincronic; proprietate a unor fenomene periodice asemănătoare de a se desfășura simultan, în mod paralel.

sincronizá, *sincronizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *synchroniser* || **1.** A face ca două acțiuni, mișcări etc. să se desfășoare în același timp, începînd și terminîndu-se în aceleași momente. **2.** A realiza, într-un film, concordanța dintre imagine și sunete.

sincronizatór, *sincronizatoare,* s.n. || Din *sincroniza* || **1.** Aparat folosit în cinematografie pentru a realiza concordanța între imagine și sunet. **2.** Ansamblu de dispozitive pentru sincronizare automată a mașinilor sincrone.

sincrotrón, *sincrotroane,* s.n. || Din fr. *synchrotron* || Accelerator ciclic folosit pentru obținerea electronilor de mare energie, în care se realizează un sincronism între mișcarea de rotație a electronilor și variația tensiunii accelératoare.

sindactílie s.f. || Din fr. *syndactylie;* gr. *syn* „împreună" + *daktylos* „deget" || Malformație congenitală constînd în lipirea a două sau a mai multor degete de la mîini ori de la picioare.

sindicál, -ă, *sindicali, -e,* adj. || Din fr. *syndical* || Care ține de sindicat; privitor la sindicat.

sindicalísm s.n. || Din fr. *syndicalisme* || Curent în mișcarea muncitorească, dezvoltat la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, care reduce lupta clasei muncitoare la reforme economico-sociale, obținute cu ajutorul sindicatelor.

sindicát, *sindicate,* s.n. || Din fr. *syndicat* || **1.** Organizație profesională de masă a clasei muncitoare și a altor oameni ai muncii, al cărei scop este apărarea și promovarea intereselor politice, economice și sociale ale acestora. **2.** (Ec.; în capitalism) Uniune monopolistă în cadrul căreia întreprinderile membre își mențin independența de producție dar și-o pierd pe cea de desfacere, vînzarea mărfurilor, uneori și achiziționarea materiilor prime, făcîndu-se printr-un oficiu comun.

sindrofíe, *sindrofii,* s.f. || Din ngr. *syntrofia* || Petrecere (în familie).

sindróm, *sindroame,* s.n. || Din fr. *syndrome* || Grup de semne și simptome care apar împreună în cursul unei boli, alcătuind nota ei caracteristică (ex. sindrom infecțios, toxic etc.).

síne pron. refl. || Din lat. *se* (după *mine, tine)* || (Forma accentuată de acuz. pers. 3 pentru toate genurile și numerele; uneori întărit prin „însuși") **1.** (Precedat de prep. „pe") Are

funcție de complement direct al unui verb reflexiv: *se crede pe sine mai deștept*. **2.** Are funcție de atribut, complement indirect sau circumstanțial: *mulțumire de sine; îl păstrează pentru sine*. ○ *De la sine* = fără ajutorul nimănui; din proprie inițiativă. ○ (Substantivat) *În sinea mea (a ta* etc.) = în propria conștiință.

sineálă s.f. || Din bg. *sinilo* || (Pop.) **1.** Albăstreală pentru rufe; *p. ext.* apă cu albăstreală în care se clătesc rufele albe după spălat pentru a căpăta o tentă albăstrie. **2.** Vopsea albastră.

sinécdocă, *sinecdoce*, s.f. || Din fr. *synecdoque*, ngr. *synekdokhe* || Figură de stil care lărgește sau restrînge sensul unui cuvînt, prin folosirea întregului în locul părții (sau invers), a particularului în locul generalului (sau invers) etc. || Accentuat și: *sinecdócă*.

sinecúră, *sinecuri*, s.f. || Din fr. *sinécure;* lat. *sine cura* „fără grijă" || Slujbă, funcție bine retribuită, pentru care nu se depune o muncă corespunzătoare sau nici un fel de muncă.

sinecurist, -ă, *sinecuriști, -ste*, s.m. și f. || Din *sinecură* || Persoană care deține o sinecură.

sinédriu, *sinedrii*, s.m. || Din ngr. *sinedrion* || (Înv.) Sfat, consiliu bisericesc.

sinelí vb. IV. v. **sinili.**

sinelíu, -ie adj. v. **siniliu.**

sinerézǎ, *sinereze*, s.f. || Din fr. *synérèse;* gr. *sinairesis* „apropiere" || (Lingv.) Fenomen fonetic care constă în fuziunea într-un diftong ascendent a două vocale învecinate, prin transformarea primei vocale în semivocală.

sinergíe s.f. || Din fr. *synergie;* gr. *synergia* „conlucrare" || Asociere a mai multor organe sau țesuturi pentru îndeplinirea aceleiași funcțiuni.

sínești pron. refl. || *Sine* + *și* || (Înv.) Sine.

sinét, *sineturi*, s.n. || Din tc. *senet* || (Înv.) **1.** Act, document, hrisov. **2.** Adeverință, chitanță.

sinfázic, -ă. *sinfazici, -ce*, adj. || Din engl. *sinphasic* || (Despre procese periodice) Care au aceeași fază.

singenézǎ s.f. || Din fr. *syngénèse;* gr. *syn* „împreună" + *genesis* „naștere" || Stadiu în evoluția rocilor sedimentare corespunzînd timpului de formare a sedimentelor.

singhel, *singheli*, s.m. || Din ngr. *syngellos* || Grad monahal inferior protosinghelului; călugăr care poartă acest grad.

singulár, -ă. *singulari, -e*, adj. || Din lat. *singularis*, fr. *singulier* || **1.** *Număr singular* (și substantivat, n.) = categorie gramaticală care indică un singur exemplar dintr-o categorie de ființe, de obiecte etc. **2.** Care se referă la un singur exemplar dintr-o categorie, care ocupă un loc aparte în cadrul unei categorii, care se deosebește în cadrul unei categorii prin trăsături aparte, individuale. ● (Filoz.; în corelație cu *general* sau cu *general și particular;* substantivat, n). Categorie care reflectă un singur exemplar dintr-o clasă de lucruri, individual.

singularitáte s.f. || Din fr. *singularité* || (Rar) Calitatea de a fi singular; *p. ext.* ciudățenie, bizarerie.

singularizá, *singularizez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *singulariser* || A (se) distinge, a (se) deosebi de alții printr-o trăsătură proprie, originală.

síngur, -ă. *singuri, -e*, adj. || Lat. *singulus* || **1.** Neînsoțit de nimeni; fără nimeni alături; izolat, retras. ○ Expr. *De unul singur* = neînsoțit de nimeni. **2.** Prin forțele sale, din proprie inițiativă; (despre lucruri, aparate etc.) care acționează de la sine. (În basme) *I-a mai dat... o virtelniță de aur, care depăna singură* (Creangă). **3.** (Precedînd substantivul pe care îl determină) Numai unul; (în construcții negative) nici unul: *n-a spus un singur cuvînt*. **4.** Eu însumi, chiar eu (tu etc.) *Am eu singur grijă* (Sadoveanu).

singurátec, -ă adj. v. **singuratic.**

singurátic, -ă. *singuratici, -ce*, adj. || Din *singur* || Care trăiește izolat de societate, de alte persoane, retras. ● (Despre lucruri, așezări omenești) Care se află departe de alte lucruri, de alte așezări omenești, izolat, solitar. || Și: **singurátec, -ă** adj.

singurătáte. (2. 3) *singurătăți*, s.f. || Din *singur* || **1.** Faptul de a fi singur; starea celui care trăiește singuratic. **2.** Loc retras; pustietate. **3.** Timp petrecut în mod singuratic. *Vitoria hotărîse, în singurătățile ei, un drum la Piatră* (Sadoveanu).

singurél, -eá, -ícă, *singurei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *singur*. ○ Expr. *Singur-singurel* = singur de tot.

sínie, *sinii*, s.f. || Din tc. *sini*, bg. *sinija* || **1.** Tavă mare, rotundă, folosită pentru copt. **2.** Masă țărănească joasă, cu trei picioare.

sinili, *sinilesc*, vb. IV. Tranz. || Din *sineală* || (Reg.) A clăti rufele în sineală. || Și: **sinelí** vb. IV.

siniliu, -ie, *sinilii*, adj. || Din *sineală* || (Reg.) De culoarea sinelii; albăstrui. || Și: **sinelíu, -ie** adj.

sinistrát, -ă. *sinistrați, -te*, adj., s.m. și f. || Din fr. *sinistré* || (Persoană) care a suferit pagube mari de pe urma unui incendiu sau a unei calamități naturale.

sinístru, -ă. *sinistri, -stre*, adj., s.n. || Din fr. *sinistre* || **1.** Adj. Care îngrozește, înspăimîntător; oribil. **2.** S.n. Calamitate, dezastru care provoacă mari pagube materiale.

sinód, *sinoade*, s.n. || Din sl. *sinodŭ* || Adunare de ierarhi care constituie forul suprem al bisericii sau al unei eparhii ortodoxe și care se întrunește periodic pentru a rezolva probleme administrative bisericești. ● Adunare de ierarhi superiori care se convoacă ocazional pentru a discuta chestiuni de dogmă, de morală și de administrație bisericească.

sinodál, -ă. *sinodali, -e*, adj. || Din fr. *synodal* || Privitor la sinod; care emană de la un sinod, care face parte dintr-un sinod.

sinódic, -ă. *sinodici, -ce*, adj. || Din fr. *synodique* || **1.** Referitor la intervalul de timp după care se repetă aceeași poziție relativă a Pămîntului, a Soarelui, a unei planete (sau a Lunii). **2.** Sinodal.

sinológ, *sinologi*, s.m. || Din fr. *sinologue* || Specialist în sinologie.

sinologíe s.f. || Din fr. *sinologie* || Știință care se ocupă cu studiul limbii, istoriei și culturii poporului chinez.

sinoním, *sinonime*, s.n., adj. || Din fr. *synonyme;* gr. *syn* „împreună" + *onoma* „nume" || **1.** S.n. Cuvînt sau expresie care are același înțeles cu alt cuvînt sau cu altă expresie. **2.** Adj. (Despre cuvinte, expresii) Care are același înțeles cu alt cuvînt sau cu altă expresie.

sinonímic, -ă, *sinonimici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *synonymique* || **1.** Adj. Privitor la sinonime sau la sinonimie, care ține de sinonime sau de sinonimie. **2.** S.f. Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul sinonimelor. ● Totalitatea sinonimelor unei limbi.

sinonímie s.f. || Din fr. *synonymie*, lat. *synonymia* || Însușire a unor cuvinte, expresii, afixe sau construcții gramaticale de a avea același înțeles cu altele; posibilitate de a înlocui un cuvînt, o expresie etc. cu alt cuvînt sau cu altă expresie; situația în care se află două sau mai multe sinonime. ● *P. gener.* Asemănare, identitate, similitudine.

sinóptic, -ă, *sinoptici, -ce*, adj. || Din fr. *synoptique*, gr. *synoptikos* „care se vede dintr-o singură privire" || (Despre tabele, rubrici, date etc.) Întocmit astfel încît să permită o privire generală asupra tuturor părților care compun un tot. ● *Hartă sinoptică* = hartă pe care se înscriu principalele elemente meteorologice de pe cuprinsul unei regiuni la o anumită oră.

sinoviál, -ă, *sinoviali, -e*, adj. || Din fr. *synovial* || Privitor la sinovie; care secretează sinovie.

sinovíe s.f. || Din fr. *synovie* || Lichid seros de culoare galbenă, secretat de membrana care căptușește articulațiile, cărora le asigură buna funcționare.

sinovítă, *sinovite*, s.f. || Din fr. *synovite* || Inflamație a membranei sinoviale; provoacă dureri și împiedică funcționarea articulației pe care o căptușește membrana respectivă.

sintáctic, -ă, *sintactici, -ce*, adj. || Din fr. *syntactique* || Care se referă la sintaxă.

sintágmă, *sintagme*, s.f. || Din fr. *syntagme* || Unitate semantică-sintactică stabilă, formată dintr-un grup de două sau mai multe cuvinte între care există anumite raporturi.

sintáxă, *sintaxe*, s.f. || Din fr. *syntaxe*, lat. *syntaxis*, gr. *syn* „împreună" + *taxis* „punere, așezare" || Parte a gramaticii care studiază regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze. ○ *S. poetică* = totalitatea procedeelor stilistice ale limbii literare, care țin de topica propoziției și a frazei. ● (Log.) Parte a logicii simbolice, respectiv a semioticii, constituind expunerea derivării expresiilor logice; ia în considerare exclusiv regulile de formare și de transformare a expresiilor, făcînd abstracție de orice interpretare a lor.

sinterizá, *sinterizez*, vb. I. Tranz. || Cf. germ. *Sinter* || A efectua operația de sinterizare.

sinterizáre s.f. Operație de realizare a unor piese prin încălzirea unor pulberi și presarea lor în forme speciale. ● Fenomen de lipire și transformare în conglomerat a pulberilor metalice, ceramice etc. în urma încălzirii și presării lor la o temperatură inferioară celei de topire a pulberilor; concreționare.

sintétic, -ă, *sintetici, -ce*, adj. || Din fr. *synthétique* || **1.** Privitor la sinteză; care ține de sinteză, care se obține prin sinteză. ○ *Spirit s.* = spirit care operează mai mult prin sinteză decît prin analiză. *Limbă sintetică* = limbă în care raporturile gramaticale se exprimă de obicei prin adăugarea de afixe la tema cuvîntului. **2.** (Despre compuși chimici) Care se obține pe cale artificială.

sintetizá, *sintetizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *synthétiser* || A realiza o sinteză; a uni prin sinteză.

sintetizáre, *sintetizări*, s.f. Acțiunea de *a sintetiza; p. ext.* generalizare.

sintéză, *sinteze*, s.f. || Din fr. *synthèse;* gr. *synthesis* „acțiunea de a pune împreună" || **1.** Metodă științifică generală prin care se reunesc, în întregul din care fac parte, elementele obținute printr-o analiză prealabilă. **2.** Operație prin care se obține un compus chimic din elementele lui componente sau din compuși chimici mai simpli. **3.** Recompunere a elementelor în care a fost descompusă imaginea transmisă la distanță.

sintonie s.f. || Din fr. *syntonie*. Cf. gr. *syntonos* „care concordă" || Egalitate a frecvențelor de oscilație ale mai multor sisteme fizice oscilante (circuite electrice, pendule etc.).

sintonizá, *sintonizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *syntoniser* || A realiza o sintonie, a acorda.

sinucíde, *sinucid*, vb. III. Refl. || *Sine* + *ucide* (după fr. *suicider)* || A-și lua singur viața, a se omorî.

sinucídere, *sinucideri*, s.f. Faptul de *a se sinucide;* suprimarea propriei vieți.

sinucigáș, -ă, *sinucigași, -e*, s.m. și f. || *Sine* + *ucigaș* (după fr. *suicidé)* || Persoană care și-a luat (sau a încercat să-și ia) singură viața.

sinuós, -oásă, *sinuoși, -oase*, adj. || Din fr. *sinueux*, lat. *sinuosus* || (Despre ape, drumuri etc.) Cotit, șerpuitor. ● (Despre firea oamenilor) Șovăielnic, nehotărît, schimbător.

sinuozitáte, *sinuozități*, s.f. || Din fr. *sinuosité* || Cotitură, curbă a unui drum, a unui curs de apă etc.

sínus[1], *sinusuri*, s.n. || Din fr., lat. *sinus* || **1.** Cavitate neregulată în interiorul unui os cranian. **2.** Canal dilatat care colectează sîngele venos dintr-o anumită regiune a organismului.

sínus[2], *sinusuri*, s.n. || Din fr. *sinus* || Funcție trigonometrică a unui unghi ascuțit dintr-un triunghi dreptunghic, egală cu raportul dintre lungimea catetei opusă unghiului respectiv și lungimea ipotenuzei.

sinusoidál, -ă, *sinusoidali, -e*, adj. || Din fr. *sinusoïdal* || Privitor la sinusoidă; în formă de sinusoidă.

sinusoídă, *sinusoide*, s.f. || Din fr. *sinusoïde* || Curbă plană care reprezintă, într-un sistem de coordonate rectangulare, valorile sinusului[2], în funcție de valorile unghiului respectiv.

sinuzál, -ă, *sinuzali, -e,* adj. || Din fr. *sinuzal* || Care se referă la sinus[1].

sinuzítă, *sinuzite,* s.f. || Din fr. *sinusite* || Inflamație a mucoasei sinusului nazal.

sionísm s.n. || Din fr. *sionisme* || Doctrină politică și mișcare naționalistă apărută la sfîrșitul sec. 19 în rîndurile burgheziei evreești din țările europene care și-a propus întemeierea unui stat național evreiesc pe teritoriul Palestinei.

sioníst, -ă, *sioniști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *sioniste* || 1. Adj. Privitor la sionism; care aparține sionismului. 2. S.m. și f. Adept al sionismului.

sípet, *sipete,* s.n. || Din tc. *sepet* || Cufăr de lemn cu capac boltit (uneori decorat și ferecat cu cercuri de fier) în care se păstrează haine sau obiecte de valoare.

sipícă, *sipici,* s.f. || Cf. sl. *šipŭkŭ* „trandafir" || Numele a două plante erbacee, una cu tulpina ramificată, cu frunze păroase și flori albe-albăstrii, cealaltă cu flori gălbui-roșietice, întrebuințată în medicină.

síre s.m. || Din fr. *sire* || Titlu cu care se adresează cineva unui rege sau unui împărat.

sireáp, -ă, *sirepi, -e,* adj. || Din sl. *sverĕpŭ* || (Despre cai) Iute, greu de stăpînit. || Și: **sirép** adj.

sirénă, *sirene,* s.f. || Din fr. *sirène,* lat. *sirena* || 1. Aparat care produce sunete de mare intensitate, folosit pentru semnalizări în navigație, în fabrici etc. 2. (În mitologia greacă) Ființă fabuloasă închipuită ca avînd partea superioară a corpului de femeie și partea inferioară de pește, care, prin cîntecele ei, ademenea pe corăbieri în locuri primejdioase. ● (Fam.) Femeie seducătoare.

sirép adj. v. **sireap.**

siríngă s.f. v. **seringă.**

siróco s.n. || Din fr. *sirocco* || Vînt uscat și fierbinte care bate în țările mediteraneene.

siróp, *siropuri,* s.n. || Din fr. *sirop* || Soluție densă de zahăr în apă sau în sucuri vegetale.

siropós, -oásă, *siropoși, -oase,* adj. || Din *sirop* || Care are gustul, aspectul sau consistența siropului. ● (Fig.) De un sentimentalism dulceag; fad.

sisál, *sisali,* s.m. || Din fr. *sisal,* de la n. pr. *Sisal,* port în *Yucatan* || Plantă textilă din regiunile tropicale, din ale cărei frunze se extrag fibre pentru confecționarea sforilor, funiilor etc.

sistá, *sistez,* vb. I. Tranz. || Din germ. *sistieren,* lat. *sistere* || A întrerupe, a opri, a suspenda o activitate.

sistáre, *sistări,* s.f. Acțiunea de *a sista;* oprire, încetare, întrerupere, suspendare.

sistém, *sisteme,* s.n. || Din fr. *système,* gr. *systema* || 1. Ansamblu de elemente (materiale sau ideale) aflate într-o relație de interdependență și de interacțiune, care funcționează ca un întreg organizat. ○ *Sistemul solar* (sau *planetar*) = ansamblu alcătuit din Soare împreună cu totalitatea corpurilor cerești care gravitează în jurul lui. ● *S. de ecuații* = ansamblu format din mai multe ecuații cu aceleași necunoscute, care trebuie rezolvate împreună pentru a se obține valorile necunoscutelor. ● *S. tehnic* = ansamblu unitar compus cel puțin în parte din corpuri solide, folosit în industrie, în transporturi, în agricultură etc. (ex. mașini, aparate, instalații, vehicule, clădiri etc.). *S. fizic* = ansamblu de instrumente, aparate, corpuri și cîmpuri de forță cu ajutorul cărora se cercetează un fenomen fizic. *S. fizico-chimic* = sistem fizic în care au loc schimbări în compoziția chimică a corpurilor ce-l alcătuiesc. 2. (Geol.) Totalitatea depozitelor formate în decursul unei perioade geologice. 3. Ansamblu coerent de idei științifice sau filozofice. 4. Mod de organizare a unui proces, a unei activități etc. ● Metodă de lucru; normă, obicei. ○ *S. informațional* = ansamblu de precedee și mijloace de colectare, prelucrare și transmitere a informației necesare procesului de conducere a întreprinderilor, ministerelor etc. 5. *S. mondial capitalist* = ansamblu de state capitaliste între care s-au stabilit relații și legături economice, politice, sociale, ideologice specifice; se caracterizează prin subordonarea financiară și exploatarea țărilor slab dezvoltate, a țărilor coloniale și dependente de către un mănunchi de țări capitaliste puternic dezvoltate. *S. mondial socialist* = ansamblu de state independente și suverane care sînt unite prin comunitatea de orînduire socială, de ideologie, de țeluri fundamentale: construirea socialismului și comunismului. Relațiile dintre aceste state sînt întemeiate pe principiile egalității depline în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, întrajutorării tovărășești.

sistemátic, -ă, *sistematici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *systématique* || 1. Adj. Care se referă la un sistem; care este alcătuit după un sistem. 2. Adj. (Adesea adverbial) Care se efectuează după un plan, după o metodă; *p. ext.* care se exercită cu stăruință, în mod constant. 3. S.f. (Biol.) Știința identificării și clasificării organismelor vii.

sistematizá, *sistematizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *systématiser* || 1. A aranja, a clasa, a dispune ceva după un anumit sistem. 2. A organiza o activitate după un plan, după o anumită metodă. 3. A organiza elementele unei științe, ale unei expuneri, după un anumit sistem. 4. A reorganiza, a transforma un sistem tehnic existent pentru a-l face corespunzător unor cerințe moderne.

sistematizáre, *sistematizări,* s.f. 1. Acțiunea de *a sistematiza;* ordonare, clasare după un anumit sistem. 2. Îmbinare armonioasă a elementelor care alcătuiesc o localitate, o zonă cu o anumită destinație etc. ● Ramură a urbanisticii care se ocupă cu proiectarea și reorganizarea științifică a localităților.

sistematizát, -ă, *sistematizați, -te,* adj. Dispus după un sistem; (despre orașe) reorganizat după un anumit plan.

sístolă, *sistole,* s.f. || Din fr. *systole,* gr. *systole* „contracție" || Fază de contractare a inimii, periodică și ritmică, în care sîngele este expul-

zat din auricule în ventricule sau din ventricule în artera pulmonară și în aortă.

sistólic, -ă, *sistolici, -ce,* adj. || Din *sistolă* || Privitor la sistolă; care ține de sistolă.

sitár, *sitari,* s.m. Pasăre călătoare de mărimea unui porumbel, cu pene brune dungate, cu ciocul lung, drept și subțire, vînată pentru carnea ei gustoasă.

sită, *site,* s.f. || Din sl. *sito* || **1.** Obiect de uz casnic format dintr-o țesătură de fibre textile sau metalice, fixată într-un cadru circular de lemn sau de metal și servind pentru a cerne făina. ○ Expr. *A ploua ca prin sită* = a ploua mărunt și des. *A vedea* (sau *a zări*) *ca prin sită* = a vedea neclar, încețoșat. **2.** (Tehn.) Țesătură de fire textile ori metalice sau tablă perforată folosită pentru separarea granulelor de diferite dimensiuni dintr-un amestec granular sau pulverulent. **3.** Pînză deasă de sîrmă, așezată ca protecție la geamuri, la dulapuri etc. **4.** *S. fotografică* = raster.

sitișcă, *sitiști,* s.f. || Din *sită* || (Reg.) Strecurătoare folosită în gospodărie pentru strecurat lapte, ceai etc.

sitronádă s.f. v. **citronadă.**

situá, *situez,* vb. I. || Din fr. *situer,* lat. *situare* || **1.** Refl. A ocupa un anumit loc într-o ierarhie, într-o ordine. ● A lua o anumită atitudine față de o problemă. **2.** Tranz. și refl. A (se) așeza într-un anumit loc sau într-un anumit fel.

situáre, *situări,* s.f. Acțiunea de *a (se) situa*; așezare. ● Luare de poziție într-o anumită problemă.

situát, -ă, *situați, -te,* adj. Așezat într-o anumită poziție, într-un anumit loc etc. ● (Despre oameni) *A fi bine situat* = a avea o situație materială bună, a fi bogat.

situáție, *situații,* s.f. || Din fr. *situation* || **1.** Ansamblu de împrejurări în care se află la un moment dat o persoană, o colectivitate, o țară etc. din punct de vedere social, economic, politic etc. ○ Expr. *A te pune în situația cuiva* = a încerca să înțelegi împrejurările, situația în care se găsește cineva și felul lui de a se comporta, de a reacționa în această situație. *A fi la înălțimea situației* = a corespunde pe deplin misiunii încredințate. *A fi stăpîn pe situație* = a fi sigur de tine, de acțiunile tale, a domina o situație critică. **2.** Poziție socială sau materială în care se află cineva; *p. ext.* avere. **3.** (Fig.) Dispoziție sufletească (bună sau rea). **4.** Dare de seamă, raport (administrativ etc.); document în care se prezintă o stare de lucruri. || Și: (înv.) **situațiúne** s.f.

situațional, -ă, *situaționali, -e,* adj. || Din *situațiune* || Care se referă la o situație, care este considerat din punctul de vedere al situației pe care o ocupă.

situațiúne s.f. v. **situație.**

siv, -ă, *sivi, -e,* adj. || Din bg., scr. *siv* || (Reg.) De culoare cenușie; sur; (despre părul oamenilor) cărunt.

sîc interj. || Cf. tc. *sık* || Cuvînt prin care cineva își exprimă satisfacția răutăcioasă față de un necaz al altuia.

sîcîi, *sîcîi,* vb. IV. Tranz. || Din *sîc* || A necăji mereu pe cineva, a nu-i da pace, a enerva, a agasa.

sîcîiálă, *sîcîieli,* s.f. || Din *sîcîi* || Faptul de a sîcîi; cicăleală.

sîcîitór, -oáre, *sîcîitori, -oare,* adj. || Din *sîcîi* || Care sîcîie, care enervează, supărător, agasant.

sîmbătă, *sîmbete,* s.f. || Lat. pop. *sambata* (= *sabbatum*); cf. sl. *sonbota* || A șasea zi a săptămînii; (adverbial, în forma *sîmbăta*) în fiecare sîmbătă. ○ Expr. *A purta* (sau *a (ine) cuiva sîmbetele* = a dușmăni, a pizmui pe cineva, a purta cuiva un gînd rău. *A se duce pe apa sîmbetei* = a se pierde, a se prăpădi.

sîmbovínă, *sîmbovine,* s.f. Arbore înalt pînă la 20 m, cu flori verzi-gălbui și cu fructe comestibile, asemănătoare cu cireșele. Crește prin păduri sau, uneori, cultivat ca plantă ornamentală.

sîmbráș, *sîmbrași,* s.m. || Din *sîmbră* || (Înv. și reg.) Persoană care se întovărășește cu alta pentru arat, pentru alcătuirea unei stîni etc.

sîmbră, *sîmbre,* s.f. (Înv. și reg.) Întovărășire între mai multe persoane pentru arat, pentru alcătuirea unei stîni etc.

sîmbure, *sîmburi,* s.m. || Cuv. autohton || **1.** Partea cu înveliș lemnos din interiorul unor fructe, care conține sămînța; partea moale a seminței, în care se află substanța germinativă. **2.** (Fig.) Partea centrală esențială a unui lucru; miez, germen al unei idei, al unei teorii. **3.** (Fig.) Părticică, fărîmă: *un sîmbure de adevăr.*

sîmburós, -oásă, *sîmburoși, -oase,* adj., s.f. pl. || Din *sîmbure* || **1.** Adj. (Despre fructe) Care are (mulți) sîmburi. **2.** S.f. pl. Grup de pomi care fac fructe drupe; conțin cîte un singur sîmbure (ex. prunul, caisul, cireșul etc.).

sîn (1) *sîni,* s.m., **(2—5)** *sînuri,* s.n. || Lat. *sinus* || **1.** S.m. Fiecare dintre cele două mamele ale femeii; cele două mamele ale femeii considerate împreună. **2.** S.n. Partea din față a corpului omenesc; piept. **3.** S.n. Spațiul dintre piept și cămașa încinsă la brîu (în care se pot ține lucruri, ca într-o pungă). **4.** S.n. (Pop.) Loc din corpul femeii în care se formează fătul. **5.** S.n. (Fig.) Mijloc, miez, centru. *Soarele se ridica măreț din sînul valurilor* (Alecsandri).

sîneáță, *sînețe,* s.f. || Din sl. *svinĭci* „plumb" || (Înv.) Pușcă primitivă, cu cremene. || Și: **săneáță** s.f.

sînge s.n. || Lat. *sanguis* || **1.** Lichid de culoare roșie, alcătuit din plasmă, globule roșii și globule albe, care circulă prin vene și artere, asigurînd nutriția și oxigenarea corpului la animalele superioare (la toate vertebratele și la unele nevertebrate). ○ *Cu sînge rece* = calm, cu luciditate. *Frați de sînge* = frați avînd aceleași tată și aceeași mamă; frați buni. *De sînge albastru* = de neam mare, ales; nobil. *La sînge* = drastic, extrem de aspru. ○ Expr. *A scuipa sînge* = a avea hemoptizie. *A avea sînge în vine* = a fi energic. *A i se urca* (sau *a-i năvăli*) *sîngele în obraz* = **a)** a se înroși din cauza unei emoții puternice; **b)** a se înfuria. *A nu mai avea o picătură de sînge în obraz* = **a)** a fi palid din cauza

unei boli; **b)** a păli de emoție, de frică etc. *A-i înghețа cuiva sîngele în vine* = a fi cuprins de groază, a înlemni de spaimă. *A fierbe* (sau *a clocoti*) *sîngele în cineva* = a se înfierbînta din cauza mîniei. *A-și face* (sau *a-i face cuiva*) *sînge rău* = a (se) supăra foarte tare, a (se) enerva. *A avea ceva în sînge* = a fi obișnuit cu ceva, a avea ceva înnăscut. *A umple de sînge pe cineva* = a bate pe cineva foarte tare, a bate pînă la sînge. *Sînge nevinovat*, se spune despre cel ucis fără nici o vină. *A vărsa sînge* = a omorî. *A avea mîinile pătate de sînge* = a fi vinovat de o crimă. **2.** (Fig.) Obîrșie; *p. ext.* familie, neam. **3.** (Fig.) Soi, rasă (de animale). **4.** *Sîngele-voinicului* = numele a două specii de plante din familia orhideelor, cu flori roșii-purpurii parfumate, și al unei plante agățătoare din familia leguminoaselor, cu flori roșii.

sînger, *sîngeri*, s.m. || De la *sînge* || Arbust înalt pînă la 4 m, cu ramuri purpurii toamna și iarna, cu flori albe și fructe negricioase, cultivat uneori în scopuri decorative.

sîngerá, *sîngerez*, vb. I. || Lat. *sanguinare* || **1.** Intranz. A pierde sînge; a fi rănit; (despre răni) a lăsa să curgă sînge. ○ Expr. *A-i sîngera cuiva inima* = a fi foarte îndurerat, întristat. ● A suferi, a îndura multe nenorociri. **2.** Tranz. A răni, a provoca răni din care curge sînge. **3.** Tranz. A efectua o sîngerare (**2**).

sîngerâre, *sîngerări*, s.f. **1.** Faptul de *a sîngera;* vărsare de sînge. **2.** Proces tehnologic de recoltare a sîngelui animalelor sacrificate în abator, pentru a fi valorificat.

sîngerát, -ă, *sîngerați, -te*, adj. **1.** Care sîngerează; plin de sînge, rănit. ● (Fig.; despre ochi) Injectat, congestionat. **2.** (Înv. și pop.; despre obiecte) Pătat cu sînge.

sîngeriu, -ie, *sîngerii*, adj. || Din *sînge* || De culoarea sîngelui; roșu.

sîngerînd, -ă, *sîngerînzi, -de*, adj. || Din *sîngera* || Care sîngerează, din care curge sînge.

sîngerós, -oásă, *sîngeroși, -oase*, adj. || Lat. *sanguinosus* || **1.** Care este gata să facă vărsări de sînge, crud, nemilos, crunt; (despre întîmplări, evenimente) însoțit de vărsare de sînge; plin de cruzime. **2.** Care are mult sînge; (despre ochi) congestionat, injectat. **3.** (Fig.) Roșu, sîngeriu.

sînziánă, *sînziene*, s.f. || Lat. *sanctus Dies Johannis* || **1.** Sărbătoare populară care are loc la 24 iunie; drăgaică. **2.** Plantă erbacee cu frunze lungi și înguste și cu flori galbene-aurii, frumos mirositoare.

sîrb, -ă, *sîrbi, -e*, s.m. și f., adj., || Din scr. *srb* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune pe teritoriul Serbiei (Iugoslavia). **2.** Adj. Care se referă la Serbia sau la populația ei.

sîrbă, *sîrbe*, s.f. || Din *sîrb* || Numele unui dans popular românesc, răspîndit în toată țara; melodie după care se dansează acest dans.

sîrbésc, -ească, *sîrbești*, adj. || Din *sîrb* || Care se referă la sîrbi; propriu sîrbilor; care provine din Serbia.

sîrbéște adv. || Din *sîrb* || Ca sîrbii, în felul sîrbilor.

sîrbism, *sîrbisme*, s.n. || Din *sîrb* || Cuvînt sau expresie împrumutată din limba sîrbă de o altă limbă și neadaptată la sistemul acesteia.

sîrboáică, *sîrboaice*, s.f. || Din *sîrb* || Femeie care face parte din poporul sîrb.

sîrbocroátă adj. || *Sîrb* + *croat* || *Limba sîrbocroată* (și substantivat) = limbă slavă vorbită de sîrbi și de croați.

sîrg s.n. *De* (sau *cu*) *sîrg* = repede, cu grabă. *Cît Bogdan mi-l auzea, De sîrg mi se repezea* (Pop.).

sîrgui, *sîrguiesc*, vb. IV. Refl. || Din *sîrg* || A-și da silința, a se strădui.

sîrguincios, -oásă, *sîrguincioși, -oase*, adj. || Din *sîrguință* || Care își dă silința, sîrguitor.

sîrguință s.f. || Din *sîrgui* || Silință, străduință, zel.

sîrguitór, -oáre, *sîrguitori, -oare*, adj. || Din *sîrgui* || Harnic, silitor, sîrguincios.

sîrmă, *sîrme*, s.f. || Din ngr. *syrma*, lc. *sirma* || Fir metalic de diverse grosimi, avînd numeroase întrebuințări.

sîrmós, -oásă, *sîrmoși, -oase*, adj. || Din *sîrmă* || Care seamănă cu sîrma, aspru, țepos. ○ *Fox s.* = soi de cîine cu părul aspru, din rasa foxterier.

sîrmulíță, *sîrmulițe*, s.f. Diminutiv al lui *sîrmă;* sîrmă subțire.

sîsîi, *sîsii*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || **1.** (Despre gîște, șerpi) A scoate sunete asemănătoare cu un „s" prelungit. **2.** (Despre oameni) A vorbi defectuos, pronunțînd „s" în loc de „ș".

sîsîiác, *sîsîiece*, s.n. || Din ucr. *susik*, rus. *susek* || (Reg.) Hambar construit din șipci sau din nuiele, folosit la păstrarea cerealelor, în special a porumbului în știuleți.

sîsîit s.n. Faptul de *a sîsîi;* sunetul scos de cel care sîsîie.

sîsîitúră, *sîsîituri*, s.f. || Din *sîsîi* || **1.** Sîsîit. **2.** Sunet rezultat din rostirea repetată sau prelungită a interjecției „ss", cu scopul de a obține liniște.

slab, -ă, *slabi, -e*, adj. || Din sl. *slabŭ* || **1.** Care nu are (multă) grăsime; (despre ființe) uscățiv; (despre carne) macră. **2.** Lipsit de vlagă, de putere; (fig.) lipsit de tărie morală, de fermitate. ○ Expr. *Slab din fire* = fără voință, lipsit de energie. *Slab de înger* = lipsit de tărie morală. **3.** (Despre obiecte) Fără rezistență; (despre pămînt) neroditor; (despre soluții) diluat. **4.** (Despre opere artistice, literare sau științifice) Lipsit de valoare, mediocru. ● Care nu convinge, lipsit de temei. ● (Despre oameni) Puțin pregătit, puțin înzestrat pentru a desfășura o anumită activitate.

slad s.n. || Din bg., scr. *slad* || (Reg.) Malț.

slái, *slaiuri*, s.n. **1.** (Reg.) Oplean. **2.** Fiecare dintre scîndurile care formează părțile laterale ale unei ambarcații. **3.** Poliță în perete pe care se țin lucruri de gospodărie. **4.** Fiecare dintre stîlpii care susțin podul morii.

slálom, *slalomuri*, s.n. || Din fr. *slalom* (împrumutat din norv. *slalom*) || Coborîre pe schiuri constînd dintr-o succesiune de viraje. ● Probă din schiul alpin în care concurentul trebuie să coboare în pantă, în două manșe, prin anumite

puncte obligatorii, numite porți. ○ *S. hautic* = ramură a sportului nautic care constă în parcurgerea unui traseu cu caiacul sau cu canoja, pe ape curgătoare și tulmultuoase, printre obstacole suspendate deasupra apelor.

slănă, *slane*, s.f. || Cf. *slănină* || (Reg.) Slănină.

slătină, *slatine*, s.f. || Din sl. *slatina* || Izvor de apă (minerală) sărată; teren mlăștinos și sărat.

slav, -ă, *slavi, -e*, subst., adj. || Din fr. *slave* || **1.** S.m. (La pl.) Nume generic dat popoarelor care alcătuiesc populațiile de bază din U.R.S.S., Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria și Iugoslavia. S.m. și f. Persoană care face parte din una dintre aceste populații. **2.** Adj. Care se referă la slavi (**1**), care aparține slavilor; *limbă slavă* = fiecare dintre limbile popoarelor slave; (substantivat, f.) *slava veche* = limba textelor slave religioase din sec. 9—11.

slávă, *slăvi*, s.f. || Din sl. *slava* || **1.** Faimă, glorie; laudă, preamărire. **2.** Înaltul cerului, văzduh. ○ Expr. *A ridica pe cineva în slavă* (sau *în slava cerului* = a preamări pe cineva, a-i aduce laude exagerate.

slavísm, *slavisme*, s.n. || Din fr. *slavisme*, germ. *Slawismus* || Cuvînt, expresie, construcție împrumutate dintr-o limbă slavă de altă limbă și neasimilate de aceasta.

slavíst, -ă, *slaviști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *slaviste*, germ. *Slawist* || Specialist în slavistică.

slavístică s.f. || Din germ. *Slawistik* || Totalitatea disciplinelor care studiază limba, istoria și cultura popoarelor slave.

slavón, -ă, *slavoni, -e*, adj. || Din fr. *slavon* || Slav (**2**). ○ *Limba slavonă* (și substantivat, f.) = limba redacțiilor tîrzii (din Rusia, Bulgaria, Serbia) ale vechii slave.

slavonéște adv. || Din *slavon* || În limba slavonă.

slavonísm, *slavonisme*, s.n. || Din *slavon* || Element de limbă de origine slavonă pătruns în altă limbă și neasimilat de aceasta.

slăbănóg, -oágă, *slăbănogi, -oage*, adj., s.m. || Din bg. *slabonoga* || **1.** Adj. Slab, lipsit de putere, de vlagă. **2.** S.m. Plantă erbacee din regiunile de munte, înaltă pînă la 120 cm, cu flori galbene cu puncte roșii, cu un pinten; este folosită pentru proprietățile ei diuretice.

slăbí, *slăbesc*, vb. IV. || Din *slab* || **1.** Intranz. (Despre ființe) A deveni mai slab, a pierde din greutate; a-și pierde vlaga, puterea. **2.** Intranz. (Despre organe ale corpului, despre facultăți etc.) A nu mai funcționa normal. **3.** Intranz. (Despre procese, acțiuni) A pierde din intensitate; (despre procese în desfășurare) a încetini ritmul. **4.** Tranz. A da drumul dintr-o strînsoare, a face să fie mai puțin strîns. ○ Expr. *A nu slăbi pe cineva* = a nu lăsa în pace pe cineva, a-l urmări permanent, de aproape; a ține din scurt.

slăbiciúne, *slăbiciuni*, s.f. || Din *slăbi* || **1.** Lipsă de forță fizică; senzație de pierdere a puterilor. • (Fig.) Lipsă de energie, de fermitate. **2.** Afecțiune, înclinație pentru cineva sau pentru ceva; *p. ext.* pasiune.

slăbíre, *slăbiri*, s.f. Faptul de *a slăbi;* pierdere din greutate sau din forța fizică.

slăbít, -ă, *slăbiți, -te*, adj. Care a devenit slab; lipsit de puteri, de vlagă. ○ (Despre facultăți sau organe ale corpului omenesc) Care nu-și mai poate îndeplini bine funcția (din cauza unei boli, a unei infirmități etc.).

slăbúț, -ă, *slăbuți, -țe*, adj. Diminutiv al lui *slab;* cam slab.

slădărie, *slădării*, s.f. || Din *slad* || (Reg.) Construcție specială, clădire în care se prepară sladul.

slănină, *slănini*, s.f. || Din bg., scr. *slanina* || Stratul de grăsime aflat între pielea și carnea porcului; bucată din această grăsime, preparată și folosită ca aliment.

slăví, *slăvesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *slaviti* || A lăuda, a preamări, a glorifica pe cineva (pentru merite excepționale). • (Înv.) A adora, a venera.

slăvíre, *slăviri*, s.f. Faptul de *a slăvi;* preamărire; (înv.) adorare, venerare.

slăvít, -ă, *slăviți, -te*, adj. (Folosit și ca formulă de reverență) Preamărit, glorificat.

sleí, *sleiesc*, vb. IV. || Din sl. *sŭlijati* || **1.** Refl. (Despre substanțe grase) A se închega, a se solidifica (prin răcire). **2.** Tranz. A seca o fîntînă (pentru a o curăța). • (Fig.) A secătui pe cineva de bani; a epuiza ceva.

sleíre, *sleiri*, s.f. Faptul de *a (se) slei;* (fig.) istovire, extenuare, epuizare.

sleít, -ă, *sleiți, -te*, adj. (Despre substanțe grase) Închegat, solidificat (prin răcire); (despre mîncăruri) cu grăsimea închegată. • (Despre fîntîni) Secat, golit de apă. • (Fig.) Secătuit de puteri.

slin, *slinuri*, s.n. || Din scr. *slina* || (Reg.) Strat de murdărie de pe pielea nespălată, de pe îmbrăcăminte sau obiecte folosite timp îndelungat și necurățate.

slinós, -oásă, *slinoși, -oase*, adj. || Din *slin* || (Reg.) Murdar, jegos, soios; plin de slin.

slip, *slipuri*, s.n. || Din fr., engl. *slip* || **1.** Chiloți de baie foarte scurți. **2.** Plan înclinat folosit pentru lansarea hidroavioanelor de pe sol pe apă.

slóbod, -ă, *slobozi, -de*, adj. || Din bg. *sloboden* || (Înv. și pop.) **1.** (Despre oameni) Care are drepturi politice și cetățenești depline; care se bucură de libertate; (despre țări, popoare) neatîrnat, independent. **2.** (Despre oameni) Care este în stare de libertate, care nu este închis, întemnițat. • Care poate acționa după dorința sau voința sa. • (Despre animale) Lăsat în libertate. **3.** (Despre legături) Care permite mișcări libere, care nu strînge prea tare. **4.** (Despre oameni și manifestările lor) Lipsit de rezervă, de măsură; indecent. ○ Expr. *A fi slobod la gură* = a vorbi fără sfială, depășind limitele bunei-cuviințe.

slobozénie, *slobozenii*, s.f. || Din *slobozi* || (Înv. și pop.) **1.** Libertate. **2.** Neatîrnare. **3.** Permisiune, îngăduință, voie.

slobozí, *slobód*, vb. IV. Tranz. || Din *slobod* || (Pop.) **1.** A pune în libertate; a lăsa în libertate (un animal). **2.** A permite cuiva să plece. **3.** A **elibera dintr-o strînsoare, dintr-o legătură;** a

lăsa să cadă (din mînă). • (Despre obiectul care leagă) A slăbi, a desface. **4.** A descărca o armă de foc.

slobozíe, *slobozii*, s.f. || Din *slobod* || (Înv.) Sat întemeiat pe un loc pustiu sau refăcut după părăsirea lui de către locuitori, care se bucura de anumite privilegii domnești.

slobozitór, *slobozitoare*, s.n. || Din *slobozi* || Piesă de lemn la războiul de țesut cu care se fixează sulul de dinapoi pentru a nu se derula firele de urzeală.

slogán, *sloganuri*, s.n. || Din fr., engl. *slogan* || Formulă care exprimă succint țelurile (politice, economice), ale unui grup, ale unei organizații etc. ori o problemă de actualitate.

sloi, *sloiuri*, s.n. || Din bg. *sloj* || **1.** Bloc de gheață care plutește pe o apă înainte de înghețul total sau după dezghețul acesteia. ○ Expr. *A fi sloi* = a fi înghețat. *A-i trece cuiva un sloi de gheață prin inimă* = a-l trece pe cineva fiori de spaimă. • (Fig.) Persoană rece, distantă. **2.** Țurțur de gheață.

slomní, *slomnesc*, vb. IV. || Din sl. *sŭlognja* „silabă" || (Reg.) **1.** Tranz. A rosti vorbele cu oarecare greutate, a îngăima. **2.** Intranz. (Despre lumini, culori) A se ivi, a se distinge cu greutate, a apărea, a se arăta; a miji.

slovác, -ă, *slovaci, -ce*, s.m. și f., adj. || Din fr. *slovaque* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune pe teritoriul Slovaciei (Cehoslovacia). **2.** Adj. Care se referă la Slovacia sau la populația ei. ○ (Substantivat, f.) Limba vorbită de slovaci.

slóvă, *slove*, s.f. || Din sl. *slovo* || (Înv. și pop.) **1.** Literă (chirilică); scriere; alfabet. **2.** Scrisul cuiva cu caracteristicile lui, după care poate fi identificat. **3.** Știință de carte, învățătură.

slovén, -ă, *sloveni, -e*, s.m. și f., adj. || Din scr. *sloven* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune pe teritoriul Sloveniei (Iugoslavia). **2.** Adj. Care se referă la Slovenia sau la populația ei. • (Substantivat, f.) Limba vorbită de sloveni.

slow [Pr.: slou] s.n. || Cuv. engl. || Numele unui dans modern lent.; melodia după care se dansează.

slugárnic, -ă, *slugarnici, -ce*, adj. || Din *slugă* || Care are o atitudine umilă față de cei pe care îi slujește; lipsit de demnitate.

slúgă, *slugi*, s.f. || Din sl. *sluga* || **1.** Persoană angajată să muncească în serviciul, în gospodăria cuiva. **2.** (Fig.) Persoană care se supune orbește voinței altuia. **3.** (Înv.) Slujitor înarmat de pe lîngă casa sau din suita unui boier.

slugăreálă s.f. || Din *slugări* || Faptul de a slugări, slugărie.

slugăríi, *slugăresc*, vb. IV. || Din *slugar*, (înv.) „slugă" || **1.** Intranz. A munci ca slugă la un stăpîn. **2.** Tranz. A sta în preajma cuiva, executîndu-i cu umilință ordinele.

slugărie s.f. || Din *slugar*, (înv.) „slugă" || **1.** Faptul de a slugări; condiție de slugă. **2.** (Fig.) Lipsă de demnitate, servilism.

slugărnicí, *slugărnicesc*, vb. IV. Intranz. || Din *slugarnic* || (Reg.) A slugări.

slugărnicíe, *slugărnicii*, s.f. || Din *slugarnic* || Atitudine de lingușire față de cel de la care se primesc sau se așteaptă avantaje materiale; servilism.

slúger, *slugeri*, s.m. || Cf. scr. *služar* || (Înv.) Dregător în Țara Românească și Moldova, însărcinat în special cu aprovizionarea curții domnești și a armatei. || Și: **súlger** s.m.

slúis s.n. || Cuv. engl. || Jgheab de lemn prevăzut la bază cu o căptușeală de bolovani, grinzi de lemn, țesături păroase (care favorizează depunerea particulelor grele), folosit la spălarea nisipurilor aurifere, platinifere etc.

sluj s.n. invar. || Din pol. *sluz'* || *A sta (sau a face) sluj* = (despre cîini) a se ridica în două picioare; (fig., despre oameni) a fi slugarnic, a se umili.

slujbáș, -ă, *slujbași, -e*, s.m. și f. || Din *slujbă* || (Înv.; rar la f.) Funcționar.

slujbă, *slujbe*, s.f. || Din sl. *služĭba* || **1.** Ocupație, serviciu la o instituție sau la o întreprindere. • Expr. *A fi* (sau *a se pune*) *în slujba cuiva* (sau *a ceva*) = a fi (sau a se pune) la dispoziția cuiva, a servi interesele cuiva sau a susține o anumită cauză. • Misiune, sarcină, însărcinare.

slují, *slujesc*, vb. IV. || Din sl. *služiti* || **1.** Intranz. A munci în gospodăria cuiva, a fi în serviciul unui stăpîn; (înv.) a ocupa o funcție publică. **2.** Refl. A se servi de cineva sau de ceva, a utiliza ceva; (intranz., despre obiecte) a servi la ceva. **3.** Intranz. A oficia o slujbă religioasă.

slujítor, -oáre, *slujitori, -oare*, s.m. și f. || Din *sluji* || **1.** (Astăzi rar) Slugă, servitor. **2.** (Înv.) Slujbaș; oștean în slujba domnului sau a unui boier. • Reprezentant înarmat al stăpînirii; poteraș.

slujitoríme s.f. || Din *slujitor* || (Înv.) Mulțime de slujitori; totalitatea slujitorilor țării sau ai unei curți domnești ori boierești.

slujnicár, *slujnicari*, s.m. || Din *slujnică* || (Înv. și arh.) Amant și întreținut al slujnicelor.

slújnică, *slujnice*, s.f. || Din *služĭnikŭ* || (Astăzi rar) Femeie angajată pentru a munci în gospodărie sau în familia altuia; servitoare.

slut, -ă, *sluți, -te*, adj., s.m. și f. || Cf. ucr. *slutyi* || (Om) schilod, pocit, diform; (om) foarte urît.

sluténie, *slutenii*, s.f. || Din *slut* || Faptul de a fi slut; ființă urîtă, pocitanie.

slutí, *slutesc*, vb. IV. Tranz. || Din *slut* || A face să devină slut, a mutila, a poci, a urîți. • Refl. A se strîmba, a se schimonosi.

slutít, -ă, *slutiți, -te*, adj. Mutilat, schilodit; *p. ext.* pocit, urît.

smaltínă, *smaltine*, s.f. || Din fr. *smaltine* || Minereu de cobalt, de culoare albă-argintie.

smalț, *smalțuri*, s.n. || Din ngr. *smalto(n)*, germ. *Schmalz* || **1.** Email. **2.** Substanță lucioasă, de culoare albă, care acoperă suprafața vizibilă a dinților.

smarágd s.n. v. **smarald.**

smaráld, *smaralde*, s.n. || Din it. *smeraldo*, lat. *smaragdus* || Piatră prețioasă de culoare

verde-deschis, foarte transparentă. || Și: **smarágd** s.n.

smălțui, *smălțuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *smalț* || A acoperi obiecte de metal sau de ceramică cu un strat de smalț.

smălțuíre, *smălțuiri*, s.f. Acțiunea de *a smălțui;* emailare.

smălțuít, -ă, *smălțuiți, -te*, adj. (Despre obiecte de metal sau de ceramică) Acoperit cu smalț; emailat.

smead, -ă, *smezi, -de*, adj. || Din sl. *smĕdŭ* || (Despre oameni) Cu pielea feței de culoare închisă și palidă.

smeci [Pr.: smeș], *smeciuri*, s.n. || Din engl., fr. *smash* || Lovitură de atac decisivă a mingilor înalte, la tenisul de cîmp și la tenisul de masă.

smerénie s.f. || Din sl. *sŭmĕrjenije* || Atitudine respectuoasă, supusă, umilă; comportare modestă, plină de bună-cuviință; (bis.) evlavie, cucernicie.

smeri, *smeresc*, vb. IV. Refl. || Din sl. *sŭmĕriti* || A adopta o atitudine umilă, modestă, plină de respect; (bis.) a se arăta plin de cucernicie, de evlavie.

smerire, *smeriri*, s.f. Faptul de *a (se) smeri;* atitudine umilă, cucernică, evlavioasă.

smerít, -ă. *smeriți, -te*, adj. Umil, modest, supus; cucernic, evlavios, pios.

smiceá, *smicele*, s.f. || Din lat. *summicella* || Mlădiță sau rămurică dintr-o plantă.

smidă, *smide*, s.f. Desiș format din arbori tineri sau din arbuști.

sminteálă, *sminteli*, s.f. || Din *sminti* || **1.** Tulburare a minții, scrînteală. **2.** Greșeală, abatere. ○ *Fără sminteală* = în mod absolut, negreșit. **3.** (Înv. și pop.) Stricăciune, pagubă.

sminti, *smintesc*, vb. IV. || Din sl. *sŭmensti, sŭmenton* || **1.** Refl. A-și pierde dreapta judecată; a înnebuni; a se țicni. ○ Expr. (Tranz.) *A sminti pe cineva în bătaie* = a bate foarte tare pe cineva. **2.** Tranz. A mișca din loc, a clinti; a abate pe cineva de la un lucru. **3.** Intranz. A greși.

smintít, -ă, *smintiți, -te*, adj. **1.** (Adesea substantivat) Ieșit din minți; nebun; țicnit. **2.** Mișcat din loc, deplasat; (fig.) scos din făgașul obișnuit, deranjat.

smiorcăi, *smiorcăi*, vb. IV. || Cf. *smîrcîi* || (Pop. și fam.) **1.** Intranz. A trage, repetat și cu zgomot, aerul pe nas. **2.** Intranz. și refl. A scînci, a plînge sau a se preface că plînge, cu sunete înăbușite.

smiorcăiálă, *smiorcăieli*, s.f. || Din *smiorcăi* || Faptul de a (se) smiorcăi, smiorcăit[1].

smiorcăíre, *smiorcăiri*, s.f. Faptul de *a (se) smiorcăi.*

smiorcăit[1] s.n. Smiorcăire: zgomot specific produs de cel care se smiorcăie.

smiorcăit[2], -ă, *smiorcăiți, -te*, adj. Plîngăreț.

smirdár, *smirdari*, s.m. || Cf. scr. *smrdeli*, bg. *smradijak* || Arbust din regiunea alpină, cu frunze lucioase și cu flori roșii-liliachii, plăcut mirositoare; bujor de munte.

smírna adv. v. **smirnă[1].**

smirnă[1] adv. || Din rus. *smirno* || În poziție de drepți, țeapăn, nemișcat (de frică, din respect etc.). || Și: **smírna** adv.

smírnă[2] s.f. || Din sl. *smirna* || Rășină extrasă din scoarța unui arbore exotic, care arde răspîndind un miros caracteristic, fiind folosită în medicină, în parfumerie, la unele ceremonii religioase etc.

smîceálă s.f. v. **smuceală.**

smîcí vb. IV. v. **smuci.**

smîcít, -ă, adj. v. **smucit.**

smînci vb. IV. v. **smuci.**

smîntînă s.f. || Cf. bg. *smetana* || **1.** Strat gras de culoare albă-gălbuie, care se formează la suprafața laptelui nefiert (lăsat să stea o zi sau două) ori se separă din laptele proaspăt cu o mașină specială. **2.** (Fig.) Partea cea mai bună, mai valoroasă dintr-un lucru.

smîntîni, *smîntînesc*, vb. IV. Tranz. || Din *smîntînă* || A lua smîntîna de pe lapte; a extrage smîntîna din lapte.

smîntînícă, *smîntînici*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *smîntînă.* **2.** Plantă erbacee cu flori gălbene, plăcut mirositoare, care crește prin păduri și prin tufișuri.

smîntînít, -ă, *smîntîniți, -te*, adj. (Despre lapte) De pe care s-a luat (sau din care s-a extras) smîntîna.

smîntînós, -oásă, *smîntînoși, -oase*, adj. || Din *smîntînă* || Cu multă smîntînă. ● Ca smîntîna.

smîrc, *smîrcuri*, s.n. || Din sl. *smrŭkŭ* || Loc mocirlos, acoperit de obicei cu vegetație; ochi de apă pe un astfel de loc.

smîrcîi, *smîrcii*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *smrŭkati* || (Reg.) A smiorcăi.

smîrcîit s.n. (Reg.) Smiorcăit[1].

smîrcós, -oásă, *smîrcoși, -oase*, adj. || Din *smîrc* || (Despre terenuri) Plin de smîrcuri, mlăștinos.

smoálă s.f. || Din sl. *smola* || Produs de culoare neagră, solid la temperatura obișnuită și vîscos cînd se topește, rămas de la distilarea gudroanelor de cărbuni sau rezultat din oxidarea păcurii, folosit la prepararea asfaltului, brichetarea cărbunilor etc.

smoc, *smocuri*, s.n. || Cf. scr. *smotak* || **1.** Mănunchi de păr sau de pene pe care îl au unele animale la urechi, pe cap etc. **2.** Cantitate de fire de păr, de lînă, de iarbă etc., care se poate prinde sau smulge dintr-o dată.

smochín, *smochini*, s.m. || Din sl. *smokinŭ* || Arbore mediteranean, înalt de 2—10 m (după regiune), cu numeroase flori închise într-un receptacul care la maturitate devine un fruct comestibil.

smochínă, *smochine*, s.f. || Din sl. *smokvina*, bg. *smokinja* || Fructul comestibil al smochinului, cărnos, cu gust dulce, bogat în vitamine.

smóching, *smochinguri*, s.n. || Din engl. *smoking* || Haină bărbătească de gală, foarte deschisă în față și cu revere de mătase.

smochíni, *smochinesc*, vb. IV. Refl. || Din *smochină* || A se zbîrci (ca o smochină).

smochinít, -ă, *smochiniți, -te*, adj. Zbîrcit, încrețit.

smog s.n. || Din engl. *smog* || Ceață deasă amestecată cu fum și praf industrial, care se

formează în marile centre industrializate, în special în zonele cu climat oceanic.

smoli, *smolesc,* vb. IV. Tranz. || Din *smoală* || A unge cu smoală topită, a cătrăni.

smolit, -ă, *smoliți, -te,* adj. **1.** Uns cu smoală. **2.** Negricios, oacheș, brunet. *L-au căzut... lîngă un băiat tînăr, cu mustață mică și cu obraz smolit* (Pas.).

smomí, *smomesc,* vb. IV. Tranz. || Din *momi* || (Reg.) A ademeni, a amăgi.

smotoceálă, *smotoceli,* s.f. || Din *smotoci* || (Pop.) Acțiunea de a smotoci; părueală, chelfăneală.

smotocí, *smotocesc,* vb. IV. Tranz. || Cf. scr. *smotok* || (Pop.) A bate, a părui, a chelfăni.

smreduí, *smreduiesc,* vb. IV. Refl. și tranz. || Din sl. *smurŭděti* || (Înv.) A se molipsi, a se contamina.

smreduíre s.f. (Înv.) Faptul de *a se smredui;* molipsire, contaminare; *p. ext.* boală, suferință.

smuceálă, *smuceli,* s.f. || Din *smuci* || Smucitură. || Și: **smîceálă, smunceálă** s.f.

smucí, *smucesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *smučati* || A trage brusc și cu putere spre a smulge, a desprinde sau a deplasa ceva ori pe cineva din locul unde se află. ♦ Refl. A se zbate pentru a scăpa din locul de unde este prins sau legat. ● (Despre arme de foc) A recula. || Și: **smîcí, smînci, smuncí** vb. IV.

smucít, -ă, *smuciți, -te,* adj. **1.** Tras brusc, cu putere. *Vorbă smucită* = vorbă spusă grăbit, pe un ton aspru. **2.** (Fam.) Țicnit, trăsnit, nebun. || Și: **smîcít, -ă, smuncít, -ă** adj.

smucitúră, *smucituri,* s.f. || Din *smuci* || Faptul de a smuci; mișcare bruscă. || Și: **smuncitúră** s.f.

smúlge, *smulg,* vb. III. || Lat. **exmulgere* || **1.** Tranz. A scoate din locul unde se află, trăgînd cu putere. ○ Expr. *A-și smulge părul din cap* = a-și manifesta cu putere durerea sau disperarea. **2.** Tranz. (Fig.) A obține ceva cu mari eforturi sau luînd cu forța. ○ Expr. *A smulge pe cineva din ghearele morții* = a salva de la moarte. **3.** Refl. A se despărți de cineva, a se depărta brusc (cu putere sau cu greu). || Perf. s. *smulsei;* part. *smuls.*

smuls s.n. Acțiunea de *a (se) smulge.*

smunceálă s.f. v. **smuceală.**

smuncí vb. IV v. **smuci.**

smuncít, -ă, adj. v. **smucit.**

smuncitúră s.f. v. **smucitură.**

snoávă, *snoave,* s.f. || Din sl. *iz nova* „din nou" || Scurtă povestire populară cu conținut anecdotic, avînd o largă circulație orală.

snob. snoábă. *snobi, snoabe,* s.m. și f. || Din fr. *snob* || Persoană care admiră în chip exagerat și adoptă fără alegere tot ce este la modă.

snobísm s.n. || Din fr. *snobisme* || Atitudine de snob.

snop, *snopi,* s.m. || Din sl. *snopŭ* || **1.** Legătură făcută din mai multe mănunchiuri de grîu (sau de alte plante). **2.** Grup de lucruri de același fel. **3.** Fascicul de raze luminoase.

snopeálă, *snopeli,* s.f. || Din *snopi* || Bătaie zdravănă, chelfăneală.

snopí, *snopesc,* vb. IV. Tranz. || Din *snop* || **1.** (Rar) A lega cerealele în snopi. **2.** (Fig.) A bate strașnic pe cineva.

soácră, *soacre,* s.f. || Lat. *socra* || Mama unuia dintre soți, în raport cu celălalt soț; *soacră-mare* = mama mirelui.

soárbă, *soarbe,* s.f. || Din *sorb*[1] || Fructul sorbului[2], de mărimea unei cireșe, cărnos, de culoare brună sau portocalie, cu gust acrișor.

sóare, (2) *sori,* s.m. || Lat. *sol, solis* || **1.** Corpul ceresc în jurul căruia se învîrtesc Pămîntul și toate celelalte planete și corpuri cerești care compun sistemul nostru planetar. ○ Expr. *A fi rupt din soare* = a fi foarte frumos. (Fam.) *(A fi) soare cu dinți* = a fi frig pe vreme senină. *Sub* (sau *pe sub) soare* = pe pămînt, în lume. *A i se pune cuiva soarele drept inimă* = a i se face foame. ● *Soare-răsare* = răsărit, est. *Soare-apune* = apus, vest. ● Lumină și căldură care vine de la soare. ● *Cu soare* = cît mai e ziuă. **2.** Nume dat oricărui corp ceresc care are lumină proprie și care poate constitui centrul unui sistem planetar.

soártă, *sorți,* s.f. || Lat. *sors, sortis* || **1.** (În concepțiile mistice) Putere supranaturală despre care se crede că hotărăște tot ce i se întîmplă omului în viață; destin, fatalitate. **2.** Condiții, situație în care se află cineva, care există la un moment dat. ● Desfășurare, deznodămînt, sfîrșit.

soáță, *soațe,* s.f. || Lat. *socia* || **1.** (Rar) Soție, nevastă. **2.** Colaboratoare, prietenă. **3.** Persoană, obiect, faptă asemănătoare alteia.

sobár, *sobari,* s.m. || Din *sobă* || Meseriaș care construiește sau repară sobe.

sóbă, *sobe,* s.f. || Din tc. *soba* || Instalație de cărămidă, de teracotă, de fontă etc. în care se face foc pentru a încălzi încăperile sau pentru gătit.

sobiță, *sobițe,* s.f. Diminutiv al lui *sobă;* sobă mică.

soból, *soboli,* s.m. || Din **(1)** bg. *sobolec,* **(2)** rus. *sobol'* || (Zool.) **1.** Cîrtiță. **2.** (Înv.) Samur.

sobór, *soboare,* s.n. || Din sl. *sŭborŭ* || (Înv.) **1.** Adunare, sfat. **2.** (Bis.) Sinod.

sobornicésc, -eáscă. *sobornicești,* adj. || Cf. *sobornic* (rar) „ecumenic" || Întemeiat pe hotărîrile sinoadelor ecumenice; ecumenic, sinodal.

sobrietáte s.f. || Din fr. *sobriété* || Însușirea de a fi sobru; simplitate, cumpătare, moderație (în modul de viață).

sóbru, -ă. *sobri, -e,* adj. || Din fr. *sobre,* lat. *sobrius* || Lipsit de ornamente inutile; simplu; moderat, rezervat, cumpătat.

soc. *soci;* s.m. || Lat. *sabucus (= sambucus)* || Denumire dată unor specii de plante lemnoase cu flori albe, dispuse în panicule sau umbele, și fructe negre, lucioase, dispuse în ciorchine; florile au proprietăți antireumatice și sudorifice, iar fructele și scoarța proprietăți diuretice și laxative.

sociábil, -ă, *sociabili, -e,* adj. || **Din fr.** *sociable,* lat. *sociabilis* (< *sociare* „a se asocia, a se uni") || Care se integrează uşor în societate, care stabileşte uşor relaţii cu alţii; comunicativ, prietenos.

sociabilitáte s.f. || Din fr. *sociabilité* || Însuşirea de a fi sociabil; capabilitatea sau calitatea oamenilor de a trăi în societate. ● Comunicativitate.

sociál, -ă, *sociali, -e,* adj. || Din fr. *social,* lat. *socialis* || **1.** Care este creat de societate sau este propriu societăţii; care priveşte societatea omenească. ○ *Ştiinţe sociale* = ştiinţe care studiază societatea omenească în ansamblul ei (ex. istoria, economia politică, sociologia). **2.** Care este propriu unui grup de oameni (şi nu individului izolat). **3.** Care aparţine unei anumite clase, unui anumit grup al societăţii.

sociál-democrát, -ă, *social-democraţi, -te,* s.m. şi f., adj. || Din fr. *social-démocrat* || **1.** S.m. şi f. Adept al social-democraţiei, membru sau simpatizant al unui partid social-deomcrat. **2.** Adj. Care se referă la social-democraţie, care aparţine social-democraţiei.

sociál-democraţie s.f. || Din fr. *social-démocratie* || Mişcare politică de orientare marxistă a clasei muncitoare, apărută în Europa spre sfîrşitul sec. 19, pe baza căreia au fost organizate partidele socialiste, unite în Internaţionala a II-a.

socialísm s.n. || Din fr. *socialisme* || **1.** Concepţie social-politică, formulată mai întîi în lucrările socialiştilor utopici, ca expresie a aspiraţiilor maselor oprimate spre o societate dreaptă, lipsită de exploatare. ○ *Socialism ştiinţific* = teorie (doctrină) social-politică marxistă care fundamentează strategia şi tactica luptei revoluţionare a clasei muncitoare, studiază legile generale ale trecerii de la capitalism la socialism şi comunism. *Socialism utopic* = curent social-politic care a precedat apariţia socialismului ştiinţific constituind unul dintre izvoarele acestuia. **2.** Orînduire socială întemeiată pe exercitarea puterii politice de către clasa muncitoare aliată cu celelalte clase şi categorii sociale muncitoare, pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producţie şi pe realizarea retribuţiei potrivit principiului „de la fiecare după capacităţi, fiecăruia după munca depusă".

socialíst, -ă, *socialişti, -ste,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *socialiste* || **1.** Adj. Care se referă la socialism, întemeiat pe principiile socialismului; propriu socialismului. **2.** S.m. şi f. Membru sau simpatizant al unui partid socialist; adept al socialismului.

socializá, *socializez,* vb. I. || Din fr. *socialiser* || **1.** Tranz. A trece mijloacele de producţie din proprietate privată în proprietate socialistă. **2.** Refl. (Despre muncă şi producţie) A dobîndi caracter social.

socializáre, *socializări,* s.f. Faptul de *a (se) socializa.*

socialménte adv. || Din fr. *socialement* || Din punct de vedere social.

sociatív, -ă, *sociativi, -e,* adj. || Din fr. *sociatif* || (Despre complemente circumstanţiale) Care arată fiinţa sau lucrul ce însoţeşte subiectul ori complementul direct în săvîrşirea unei acţiuni.

societár, -ă, *societari, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *sociétaire* || **1.** Actor care face parte dintr-o asociaţie a artiştilor unui teatru şi care primeşte o cotă parte din veniturile teatrului. **2.** Persoană care deţine acţiuni emise de o societate anonimă; acţionar.

societáte, *societăţi,* s.f. || Din fr. *société,* lat. *societas, -atis* || **1.** Tip de sistem social, istoriceşte determinat, al cărui fundament îl constituie relaţiile de producţie; totalitatea oamenilor consideraţi sub raportul acestor relaţii; orînduire socială. *Societate socialistă multilateral dezvoltată* = etapă superioară în procesul de dezvoltare a orînduirii socialiste în România, reprezentînd un stadiu de maturizare pe toate planurile a socialismului, de perfecţionare a bazei şi suprastructurii socialiste pentru crearea premiselor menite să înlesnească, în perspectivă, trecerea la comunism. **2.** Organizaţie (cu caracter naţional sau internaţional) avînd drept scop acţiuni de interes general. **3.** Grup de persoane constituit în scop ştiinţific, literar, sportiv etc. **4.** (În capitalism) Întreprindere întemeiată pe investire de capital, de către două sau mai multe persoane, care desfăşoară o activitate patrimonială în scopul realizării de profituri. **5.** Grup de oameni care petrec un anumit timp împreună; anturaj. ○ *În societate* = între oameni, în lume.

sociografíe s.f. || Din fr. *sociographie* || **1.** Observare, înregistrare şi descriere a societăţilor ca formaţiuni istorice. **2.** Ramură a sociologiei (geografie socială) care studiază influenţa condiţiilor locale asupra formării „tipurilor" sociale.

sociolingvístică s.f. || Din fr. *sociolinguistique* || Disciplină care studiază relaţiile între limbă, cultură şi societate.

sociológ, -ă, *sociologi, -ge,* s.m. şi f. || Din fr. *sociologue* || Specialist în sociologie.

sociológic, -ă, *sociologici, -ce,* adj. || Din fr. *sociologique* || Privitor la sociologie, care aparţine sociologiei.

sociologíe s.f. || Din fr. *sociologie;* fr. *social* + gr. *logos* „studiu" || Ştiinţă care se ocupă cu studiul proceselor sociale, al relaţiilor interumane şi al instituţiilor din orînduirea socială existentă, considerate din punctul de vedere al ansamblului social.

sociologísm s.n. || Din fr. *sociologisme* || Orientare care exagerează rolul şi valoarea explicaţiilor sociologice în studiul fenomenelor şi proceselor sociale, tinzînd să subordoneze sociologiei celelalte ştiinţe sociale.

sóclu, *socluri,* s.n. || Din fr. *socle* || **1.** Postament care susţine o statuie, o coloană etc. **2.** Partea inferioară a unui edificiu, de obicei mai proeminentă. **3.** Parte a lămpilor (becurilor) electrice servind la fixarea acestora în dulie şi la stabilirea legăturii cu reţeaua electrică de alimentare. ○ *S. de tub electronic* = piesă de material izolant utilizată ca suport pentru tuburile electronice şi echipată cu mai multe contacte, pentru asigurarea conexiunii electrice între electrozii tubului şi circuitul electronic aferent.

socoteală, *socoteli*, s.f. || Din *socoti* || **1.** Calcul numeric. ○ Expr. *A-şi greşi socotelile* = a se înşela în aşteptări, a nu reuşi. *A pune ceva la socoteală* = a lua ceva în consideraţie. *A pune ceva în socoteala cuiva* = a imputa cuiva ceva. ● (Pop.) Fiecare dintre cele patru operaţii aritmetice fundamentale. **2.** Notă de plată pentru o consumaţie, pentru o cumpărătură. **3.** Plan, proiect. **4.** Seamă, răspundere. ○ Expr. *A da socoteală de ceva* = a răspunde de ceva. **5.** Rost, raţiune. ○ *Fără socoteală* = nechibzuit, fără motiv.

socoti, *socotesc*, vb. IV. || Lat. *succutere* || **1.** Tranz. A face o socoteală, a calcula, a număra. **2.** Refl. A ajunge la o înţelegere cu cineva asupra unor cheltuieli, a unei datorii etc. ● (Fig.) A se răfui cu cineva. **3.** Tranz. A plănui, a avea de gînd; a chibzui, a judeca. **4.** Tranz. A crede, a presupune; a fi de părere. **5.** Tranz. A aprecia; (tranz. şi refl.) a (se) considera, a (se) privi drept...

socotinţă, *socotinţe*, s.f. || Din *socoti* || (Înv. şi pop.) **1.** Judecată; chibzuinţă. *Unde nu e socotinţă, socoteala merge rău* (Pann). **2.** Opinie, părere.

socotit[1] s.n. Faptul de *a (se) socoti;* calcul, socoteală.

socotit[2], **-ă,** *socotiţi, -te*, adj. Cumpătat, chibzuit, înţelept.

socotitór, -oáre, *socotitori, -oare*, s.m. şi f. || Din *socoti* || Persoană care calculează; contabil.

socrátic, -ă, *socratici, -ce*, adj. || Din fr. *socratique* || Care se referă la Socrate, care ţine de doctrina lui Socrate.

sócru, *socri*, s.m. || Lat. *socrus* (=*socer*) || Tatăl sau (la pl.) părinţii unuia dintre soţi, în raport cu celălalt soţ. ○ *Socru-mare* = tatăl mirelui; (la pl.) părinţii mirelui. *Ivitu-s-a crescînd în zări Rădvan cu mire, cu nănaşi, Cu socrii-mari şi cu nuntaşi* (Coşbuc).

sodalít s.n. || Din fr. *sodalite* || Alumosilicat natural de sodiu cu clor, cenuşiu, albăstrui sau incolor, constituent al unor roci eruptive alcaline.

sódă s.f. || Din germ. *Soda* || Carbonat de sodiu, folosit la spălatul rufelor, al vaselor etc.; sodă de rufe. ○ *S. caustică* = hidroxid de sodiu (v. *hidroxid*).

sódiu s.n. || Din fr. *sodium* || Metal alcalin, moale, alb-argintiu, foarte reactiv, răspîndit în natură sub formă de combinaţii, avînd multe întrebuinţări.

sodóm s.n. || Din sl. *Sodomŭ* || (Pop.) **1.** Mulţime (de oameni, de animale); cantitate mare. **2.** Prăpăd, nenorocire. *Urîtu-i mare sodom, Prăpădeşte om de om* (Pop.)

sodomíe, *sodomii*, s.f. || Din ngr. *sodomia* || (Pop.) Relaţii sexuale anormale.

sofá, *sofale*, s.f. || Din tc. *sofa* || Divan îngust, avînd de obicei un căpătîi mai ridicat.

sofísm, *sofisme*, s.n. || Din fr. *sophisme* || Raţionament în aparenţă corect, în realitate însă conţinînd greşeli în premisă sau în construcţie, care urmăreşte de obicei să înduce în eroare.

sofíst, *sofişti*, s.m. || Din fr. *sophiste* || **1.** Denumire dată, în antichitatea greacă profesorilor care predau cunoştinţe de filozofie, retorică, politică, partizani ai explicării raţionale a fenomenelor naturii, dar care, mai tîrziu au devenit simpli retori venali, gata să demonstreze orice. **2.** Persoană care într-o discuţie sau într-o demonstraţie uzează de sofisme.

sofístic, -ă, *sofistici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *sophistique* || **1.** Adj. Întemeiat pe sofisme; fals, eronat. **2.** S.f. Viciere intenţionată a raţionamentelor şi demonstraţiilor.

sofísticá, *sofistichez*, vb. I Tranz. || Din fr. *sophistiquer* || **1.** A folosi în mod conştient raţionamente false, care denaturează adevărul. **2.** A da (unei explicaţii, unei argumentări) un caracter complicat, artificial.

sofísticát, -ă, *sofisticaţi, -te*, adj. (Despre stil, limbaj) Artificial, complicat; căutat, preţios.

sofítă, *sofite*, s.f. || Din germ. *Soffitten [lampe]* || Lampă electrică în formă de tub, legată prin ambele capete la circuitul electric.

soft subst. || Cuv. engl. || Fire de bumbac sau de celofibră puţin răsucite şi moi, folosite ca bătătură pentru unele ţesături scămoşate.

soi[1], *soaie*, s.n. Strat de murdărie depus pe obiecte; slin.

soi[2], *soiuri*, s.n. || Din tc. *soy* || Specie, varietate (de plante, de animale); fel, categorie (de oameni, de lucruri). ● Grup de plante de cultură aparţinînd aceleiaşi specii sau varietăţi şi care posedă caracteristici ereditare comune. ○ *De soi* = de bună calitate.

sóia s.f. || Din germ. *Soja* || Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu fructul în formă de păstaie, din ale cărei seminţe, bogate în vitamine, se extrage un ulei sau se prepară diferite surogate alimentare.

soiós, -oásă, *soioşi, -oase*, adj. || Din *soi*[1] || Murdar (de grăsime), slinos, jegos.

soitár, *soitari*, s.m. || Din tc. *soytarı* || (Înv.) Măscărici la curtea fanariotă, care acompania petrecerile şi vînătorile.

sol[1] s.m. invar. || Din it., fr. *sol* || (Muz.) **1.** Treapta a cincea din gama majoră-tip; sunetul şi nota corespunzătoare. **2.** Nume dat uneia dintre chei.

sol[2], *soli*, s.m. || Din sl. *sŭlŭ* || **1.** (Înv.) Persoană însărcinată să ducă tratative oficiale în numele unei ţări sau al unui suveran. **2.** (La nunţile ţărăneşti) Flăcău trimis de mire spre a-i vesti sosirea în satul miresei.

sol[3], *soluri*, s.n. || Din fr. *sol*, lat. *solum* || Stratul superior, afînat, al scoarţei Pămîntului, care împreună cu atmosfera învecinată constituie mediul de viaţă al plantelor; pămînt.

sol[4] s.n. || Din fr. *sol* || (Chim.) Soluţie coloidală.

solanacée, *solanacee*, s.f. || Din fr. *solanacées* || (La pl.) Familie de plante dicotiledonate erbacee, rareori lemnoase, din care fac parte cartofii, roşiile, tutunul etc.; (şi la sg.) plantă din această familie.

solanínă s.f. || Din fr. *solanine* || Substanţă otrăvitoare care se găseşte în unele solanacee şi care are utilizări în medicină.

solár, -ă, *solari, -e*, adj. || Din fr. *solaire*, lat. *solaris* || Care aparține Soarelui; privitor la Soare (ex. activitatea solară, pete solare, erupție solară). ○ *Radiație solară* = radiație emisă de Soare, cuprinzînd componente din toate domeniile spectrale ale radiației electromagnetice, îndeosebi ale luminii.

solarimétru, *solarimetre*, s.n. || Din fr. *solarimètre*; lat. *solaris* „solar" + gr. *metron* „măsură" || Instrument pentru măsurarea radiației solare globale.

soláriu, *solarii*, s.n. || Din fr., lat. *solarium* || Loc amenajat pe o plajă sau într-o clădire, unde se fac băi de soare.

sólă, *sole*, s.f. || Din fr. *sole* || Suprafață de teren cultivată cu aceeași specie de plante agricole în cadrul unui asolament; tarla.

solbánc, *solbancuri*, s.n. || Din germ. *Sohlbank* || Element de construcție executat deasupra părții exterioare a parapetelor ferestrelor pentru a le proteja de apa provenită din precipitații.

sold, *solduri*, s.n. || Din fr. *solde* || **1.** Diferența între suma înregistrată în debitul și cea înregistrată în creditul unui cont. **2.** Rest de plată, după compensarea reciprocă a unor obligații. **3.** (La pl.) Stocuri de mărfuri rămase nevîndute la încheierea sezonului și care se vînd cu preț redus.

soldá, *soldez*, vb. I. Refl. || Din fr. *solder* || **1.** (Despre operații financiare) A se încheia cu un anumit sold. **2.** (Fig.; despre discuții, tratative, întreceri sportive etc.) A avea drept rezultat, a se încheia cu... **3.** A vinde cu preț redus un rest de marfă.

soldáre, *soldări*, s.f. Acțiunea de *a (se) solda*.

soldát, *soldați*, s.m. || Din fr. *soldat*, it. *soldato* (< *soldare* „a plăti o soldă") || **1.** Primul grad în armată. **2.** Denumire generică dată celor care execută serviciul militar. ● (Fig.) Persoană care militează pentru o cauză, pentru o idee.

sóldă, *solde*, s.f. || Din fr. *solde* || Sumă de bani care se acordă lunar soldaților. ○ Expr. *A fi în solda cuiva* = a susține, din interes material, cauza cuiva.

soldățésc, -eáscă, *soldățești*, adj. || Din *soldat* || Care se referă la soldați; care aparține soldaților; de soldat.

soldățéște adv. || Din *soldat* || Ca soldații, milităreste.

soldățíme s.f. || Din *soldat* || Mulțime de soldați; totalitatea soldaților.

soleçísm, *solecisme*, s.n. || Din fr. *solécisme*; gr. *soloikismos* (de la orașul *Soloi*, ai cărui locuitori vorbeau o greacă incorectă) || Greșeală de sintaxă (în vorbirea literară).

solémn, -ă, *solemni, -e*, adj. || Din lat. *sollemnis* || Care se face după un anumit ceremonial; sărbătoresc, cu fast; *p. ext.* grav, serios; măreț, maiestuos. ● (Despre unele acte juridice) Încheiat cu anumite forme, cerute de lege.

solemnitáte, *solemnități*, s.f. || Din lat. *sollemnitas, -ātis* || **1.** Însușirea a ceea ce este solemn; ceremonial care însoțește îndeplinirea unui act solemn; *p. ext.* gravitate; măreție. **2.** Ceremonie publică pentru sărbătorirea unui eveniment. **3.** (Dr.) Îndeplinirea formelor cerute pentru încheierea valabilă a actelor solemne.

solenoíd, *solenoizi*, s.m. || Din fr. *solénoïde* || Bobină electrică de forma unui cilindru fără miez feromagnetic.

solfatáre s.f. pl. || Din fr. *solfatare*, it. *solfatare* (< *solfo* „sulf") || Emanații vulcanice gazoase, constituite din vapori de apă, bioxid de carbon, hidrogen sulfurat etc.

solfegiá, *solfegiez*, vb. I. Intranz. || Din it. *solfeggiare* || A executa un solfegiu; a cînta o melodie pronunțînd numele notelor.

solfegiére, *solfegieri*, s.f. Acțiunea de *a solfegia*.

solfégiu, *solfegii*, s.n. || Din it. *solfeggio* || Exercițiu vocal constînd în intonarea notelor cu pronunțarea denumirii lor.

solicitá, *solicit*, vb. I. Tranz. || Din fr. *solliciter*, lat. *sollicitare* || **1.** A adresa cuiva o cerere; a ruga pe cineva ceva. **2.** A provoca, a atrage atenția, grija cuiva. **3.** A supune un corp unei tensiuni mecanice.

solicitánt, -ă, *solicitanți, -te*, s.m. și f. || Din *solicita* || Persoană care solicită ceva; solicitator.

solicitáre, *solicitări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a solicita*. **2.** (Tehn.) Stabilire a unei tensiuni mecanice, a unui cîmp electric sau a unei temperaturi într-un material sau într-un sistem tehnic. ● Tensiunea mecanică, cîmpul electric sau temperatura care se stabilesc în interiorul unui material sau al unui sistem tehnic.

solicitatór, -oáre, *solicitatori, -oare*, s.m. și f. || Din *solicita* || Solicitant.

solicitúdine, *solicitudini*, s.f. || Din fr. *sollicitude*, lat. *sollicitudo, -inis* || Atitudine plină de grijă, de atenție, de afecțiune față de cineva sau ceva.

solíd, -ă, *solizi, -de*, adj., s.n. || Din fr. *solide*, lat. *solidus* || **1.** Adj., s.n. (Corp) care se află într-o stare de agregare caracterizată prin coeziune și rezistență mare la deformații mecanice; (corp) tare, dur. **2.** Adj. Rezistent, durabil. ● (Despre persoane) Voinic, robust. **3.** Adj. Temeinic, serios.

solidár, -ă, *solidari, -e*, adj. || Din fr. *solidaire* || **1.** Care este legat de cineva prin concepții, acțiuni, interese. **2.** Care participă împreună cu alții la o acțiune, la o obligație; care răspunde împreună cu alții de ceva. **3.** (Despre piesele unui sistem tehnic) Care este strîns legat de altă piesă (cu care acționează împreună).

solidaritáte s.f. || Din fr. *solidarité* || Faptul de a fi solidar; sentiment care îi determină pe oameni să se ajute reciproc. ● Coeziune.

solidarizá, *solidarizez*, vb. I. || Din fr. *solidariser* || **1.** Refl. A se declara solidar cu cineva. **2.** Tranz. A lega strîns între ele două sau mai multe piese ale unui sistem tehnic, astfel încît să nu se poată deforma sau mișca decît împreună.

solidarizáre, *solidarizări*, s.f. Acțiunea de *a (se) solidariza*; manifestare a solidarității.

solidarizát, -ă, *solidarizați, -te*, adj. Care a devenit solidar cu cineva.

solidificá, pers. 3 *solidifică*, vb. I. Refl. || Din fr. *solidifier*, lat. *solidificare* || (Despre

substanțe) A trece din stare lichidă în stare solidă prin răcire sub temperatura de topire.

solidificáre, *solidificări*, s.f. Faptul de *a se solidifica;* trecere a unui corp din stare lichidă în stare solidă.

solidificát, -ă, *solidificați, -te*, adj. Care a devenit solid, care s-a întărit.

soliditáte s.f. || Din fr. *solidité*, lat. *soliditas, -atis* || **1.** Stare a corpurilor solide; tărie, duritate, rezistență. **2.** Faptul de a fi trainic, rezistent, durabil. ● (Fig.) Temeinicie, seriozitate.

solíe, *solii*, s.f. || Din *sol*[2] || (Înv.) **1.** Însărcinare dată unui sol[2]; *p. ext.* misiune, însărcinare, sarcină. ● Veste, mesaj adus de un sol[2]. **2.** Grup de persoane trimise ca soli.

soliló́c, *solilocuri*, s.n. || Din fr. *soliloque* || Monolog; operă scrisă sub formă de monolog.

solipéd, -ă, *solipezi, -de*, adj. || Din fr. *solipède* || (Despre animale) Care are un singur deget (copită) la picioare.

solipsísm s.n. || Din fr. *solipsisme;* lat. *solus* „singur" + *ipse* „însuși" || Concepție filozofică idealist-subiectivă potrivit căreia singura realitate ar fi eul, conștiința individuală, tot restul lumii existînd numai în această conștiință.

solíst, -ă, *soliști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *soliste* || **1.** Cîntăreț sau instrumentist care execută un solo **(1). 2.** Dansator care execută singur o piesă coregrafică sau care deține rolul principal într-un ansamblu coregrafic.

solístic, -ă, *solistici, -ce*, adj. || Din *solist* || Care este executat de un solist.

solitár, -ă, *solitari, -e*, adj., s.n. || Din fr. *solitaire*, lat. *solitarius* || **1.** Adj. Singur, izolat; care trăiește retras, căruia îi place singurătatea. ● (Despre locuri) Pustiu, neumblat. **2.** S.n. Piatră prețioasă (de obicei diamant) care se montează singură pe o bijuterie sau într-un grup de piese mai mici.

solitarísm s.n. || Din *solitar* || (Livr.) Tendință, înclinație a cuiva de a se izola de oameni.

solitúdine, *solitudini*, s.f. || Din fr. *solitude*, lat. *solitudo, -inis* || (Livr.) Singurătate, izolare (în care se află cineva).

sólniță, *solnițe*, s.f. || Din bg., scr. *solnica* || Vas mic în care se servește sarea (și piperul) la masă. ● Vas în care se păstrează sarea la bucătărie.

sólo s.n. invar. || Cuv. it. || **1.** Compoziție muzicală (sau parte dintr-o compoziție) scrisă pentru un singur instrument ori pentru o singură voce. ● (În lucrările ample, corale, simfonice etc.) Episod executat de un singur instrument sau de un singur cîntăreț. **2.** Dans (sau fragment dintr-un dans) executat de o singură persoană.

solomonár, *solomonari*, s.m. || De la n. pr. *Solomon* || (Pop.) Persoană (înțelept, magician) care pretinde că știe să citească în stele, să prevestească mersul vremii, să stăpînească ploile, furtunile etc.

solomoníe, *solomonii*, s.f. || De la n. pr. *Solomon* || (Pop.) Vrăjitorie, farmec, magie. ● Șiretlic, șmecherie, viclesug.

solonéț, *soloneți*, s.n. || Din rus. *solonec* || Grup de soluri caracterizate printr-un conținut ridicat de sodiu și o fertilitate naturală foarte scăzută.

solstițiál, -ă, *solstițiali, -e*, adj. || Din fr. *solsticial*, lat. *solstitialis* || Care se referă la solstițiu. ○ *Punct s.* = fiecare dintre cele două puncte ale eclipticii în care se află Soarele la solstiții.

solstițiu, *solstiții*, s.n. || Din lat. *solstitium*, fr. *solstice;* lat. *sol* „Soare" + *statio* „oprire" || Fiecare dintre cele două momente ale anului cînd Soarele are cea mai mare, respectiv cea mai mică, înălțime deasupra orizontului și cînd se realizează cea mai lungă zi (la 22 iunie, **s.** de vară), respectiv cea mai scurtă zi (la 22 decembrie, **s.** de iarnă).

solúbil, -ă, *solubili, -e*, adj. || Din fr. *soluble*, lat. *solubilis* (< *solvere* „a dizolva") || Care se poate dizolva într-un solvent. ● (Fig.; livr.) Care poate fi rezolvat, explicat.

solubilitáte, *solubilități*, s.f. || Din fr. *solubilité* || **1.** Proprietate a unei substanțe de a putea fi dizolvată într-un solvent. **2.** Cantitatea maximă dintr-o substanță care poate fi dizolvată într-o anumită cantitate de solvent la o presiune și temperatură determinate.

solubilizá, *solubilizez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *solubiliser* || A face să devină sau a deveni solubil.

solubilizáre s.f. Proces de transformare a unei substanțe greu solubile într-una ușor solubilă, în urma unui tratament fizic sau a unei reacții chimice.

soluție, *soluții*, s.f. || Din fr. *solution*, lat. *solutio, -onis* || **1.** (Chim.) Amestec omogen, la scară moleculară, a două sau a mai multor substanțe. **2.** Mod de a rezolva o dificultate; rezolvare a unei probleme; (mat.) răspuns la o problemă.

soluționá, *soluționez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *solutionner* || A găsi sau a da o soluție; a rezolva o problemă.

soluționáre, *soluționări*, s.f. Acțiunea de *a soluționa;* dezlegare, rezolvare.

solvábil, -ă, *solvabili, -e*, adj. || Din fr. *solvable* || (Despre un debitor) Care dispune de mijloacele necesare pentru a-și putea îndeplini obligațiile bănești; care se află în stare de solvabilitate.

solvabilitáte s.f. || Din fr. *solvabilité* || Situația de a fi solvabil, de a-și putea îndeplini obligațiile.

solvatáre s.f. || După fr. *solvatation* || (Chim.) Fenomen care însoțește dizolvarea substanțelor într-un solvent oarecare și care constă în stabilirea unor legături de natură electrostatică între ionii sau moleculele substanței dizolvate și moleculele dizolvantului.

solvént[1], *solvenți*, s.m. || Din engl. *solvent* || Substanță care are proprietatea de a dizolva alte substanțe; dizolvant.

solvént[2], **-ă,** *solvenți, -te*, adj. || Din germ. *Solvent* || **1.** (Despre elevi și studenți; adesea substantivat) Care plătește taxe de frecvență sau de internat, care nu este bursier. **2.** Solvabil.

solz, *solzi*, s.m. || Lat. *solidus* „monedă (inițial de aur)" || **1.** Fiecare dintre plăcile mici,

dure, lucioase, care acoperă corpul celor mai mulți pești, al celor mai multe reptile, picioarele păsărilor etc. La pești, plăcile sînt de natură osoasă, iar la reptile și la păsări, de natură cornoasă. 2. Fiecare dintre frunzulițele care protejează bulbii, mugurii sau alte organe ale plantelor. 3. Fiecare dintre plăcile, asemănătoare solzilor (1), din care sînt făcute armurile sau unele obiecte de podoabă.

solzós, -oásă, *solzoși, -oase,* adj. || Din *solz* || Acoperit cu solzi. ● În formă de solz.

somá, *somez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *sommer* || 1. A cere cuiva în mod categoric (sub amenințare) să îndeplinească ceva. 2. A face o somație (2).

somátic, -ă, *somatici, -ce,* adj. || Din fr. *somatique* || (Biol.) Care se referă la corp; care aparține corpului organismelor vii, considerat ca un tot unitar.

somatologíe s.f. || Din fr. *somatologie;* gr. *soma, somatos* „corp" + *logos* „studiu" || Știință care se ocupă cu studiul anatomic și fiziologic al corpului viețuitoarelor.

somatometríe s.f. || Din fr. *somatométrie;* gr. *soma, somatos* „corp" + *metron* „măsură" || Ramură a antropologiei care studiază aspectele cantitative, măsurabile ale corpului.

somatotróp, -ă, *somatotropi, -e,* adj. || Din fr. *somatotrope;* gr. *soma, somatos* „corp" + *trophe* „nutriție" || (Biochim.) *Hormon s.* = substanță secretată de lobul hipofizar anterior cu acțiune stimulatoare asupra nutriției și creșterii organismului.

somáție, *somații,* s.f. || Din fr. *sommation* || 1. Faptul de a soma; invitație categorică prin care se cere cuiva să îndeplinească un lucru. 2. Invitație scrisă prin care i se cere unui debitor să-și îndeplinească obligația față de creditorul său.

sombréro s.n. || Cuv. sp. || Pălărie cu borurl largi, purtată mai ales în Spania și în America Latină.

somiéră, *somiere,* s.f. || Din fr. *sommier* || 1. Parte a unui pat alcătuită de regulă dintr-un schelet care susține elemente elastice (arcuri, plase metalice etc.), materiale de umplutură și o țesătură de acoperire. 2. Fiecare din grinzile principale pe care se reazemă grinzile secundare ale unui planșeu la care tavanul e cu grinzi aparente.

somitáte, *somități,* s.f. || Din fr. *sommité* || Persoană cu merite deosebite într-un anumit domeniu de activitate și care se bucură de un mare prestigiu.

somn[1], *somni,* s.m. || Din sl. *somŭ* || Pește teleostean răpitor din rîurile mari, cu corpul masiv (ajungînd pînă la 300—400 kg), fără solzi, cu trei perechi de mustăți la gură, cu carnea albă, foarte apreciată.

somn[2], (rar) *somnuri,* s.n. || Lat. *somnus* || 1. Stare fiziologică normală la om și la animale, care survine periodic în alternanță cu starea de veghe și se caracterizează prin inactivitate somatică și abolirea relativă a conștiinței. ○ Expr. *A trage un pui de somn* = a dormi bine. *A-l fura pe cineva somnul* = a atipi. *A pica de somn* = a nu putea rezista nevoii de a dormi. ● Inerție, toropeală, amorțire. 2. Necesitatea de a dormi; senzație provocată de această necesitate. 3. *Somnul de veci* (sau *veșnic*) = moartea.

somnambúl, -ă, *somnambuli, -e,* s.m. și f. || Din fr. *somnambule;* lat. *somnus* „somn" + *ambulare* „a merge" || Persoană care suferă de somnambulism; noctambul.

somnambulísm s.n. || Din fr. *somnambulisme* || Tulburare a conștiinței caracterizată prin executarea automată în timpul somnului a unor acte coordonate de care individul nu-și amintește la trezire; noctambulism.

somnifér, *somnifere,* s.n. || Din fr. *somnifère;* lat. *somnus* „somn" + *ferre* „a aduce" || Substanță care provoacă somn; hipnotic, soporific, narcotic.

somnolént, -ă, *somnolenți, -te,* adj. || Din fr. *somnolent* || Care dormitează, care este în stare de somnolență.

somnolénță, *somnolențe,* s.f. || Din fr. *somnolence,* lat. *somnolentia* || Stare intermediară între veghe și somn; moleșeală, toropeală.

somnorós, -oásă, *somnoroși, -oase,* adj., s.f. || Din *somn* || 1. Adj. Căruia îi este somn, care este toropit de somn; căruia îi place să doarmă mult. 2. S.f. Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu flori albe, cu frunzele și fructele acoperite de peri aspri.

somnoterapíe s.f. || *Somn*[2] + *terapie* || Metodă de tratament a unor forme de nevroză, a hipertensiunii arteriale etc. care constă în provocarea unui somn prelungit, prin medicamente, hipnoză sau curent electric.

somón, *somoni,* s.m. || Din fr. *saumon* || Pește teleostean răpitor din mările nordice, care migrează vara în fluvii pentru reproducere. Are c. 1 m lungime și c. 15 kg greutate.

somotéi, *somotei,* s.m. || Cf. *somn*[1] || (Ihț.) Pui de somn[1] (pînă la 1 kg).

somptuár, -ă, *somptuari, -e,* adj. || Din fr. *somptuaire.* Cf. lat. *sumptus* „cheltuială" || Referitor la cheltuieli. ○ *Legi somptuare* = (în vechea Romă) legi care opreau cheltuielile exagerate și în special cele pentru lux.

somptuós, -oásă, *somptuoși, -oase,* adj. || Din fr. *somptueux* || Luxos, fastuos, bogat; de o eleganță impunătoare.

somptuozitáte s.f. || Din fr. *somptuosité* || Însușirea a ceea ce este somptuos; lux, eleganță, splendoare.

son, *soni,* s.m. || Din fr. *son* || (Fiz.) Unitate de măsură a tăriei sunetelor.

sonántă, *sonante,* s.f. || Din fr. *sonnante* || (Lingv.) Consoană a cărei emisiune nu comportă nici un zgomot, fiind în unele privințe asemănătoare vocalelor.

sonár, *sonare,* s.n. || Din fr. *sonar* || Sistem de localizare în spațiu a obiectelor, analog, ca principiu, cu radarul, care folosește unde sonore.

sonátă, *sonate,* s.f. || Din fr. *sonate,* it. *sonata* || Compoziție muzicală pentru unul sau două instrumente, alcătuită de obicei din trei părți diferite ca tonalitate, ritm etc., dar care se completează într-o succesiune logică.

sonatină, *sonatine,* s.f. || Din fr. *sonatine,* it. *sonatina* || Sonată de proporții mici.

sondă, *sondez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *sonder* || **1.** A efectua cercetarea solului, a atmosferei, a fundului unei ape etc. cu ajutorul unei sonde sau prin luarea de probe; a explora. • (Med.) A efectua un sondaj (2). **2.** (Fig.) A căuta să afli gîndurile sau intențiile cuiva; a tatona.

sondáj, *sondaje,* s.n. || Din fr. *sondage* || **1.** Faptul de a sonda; cercetare făcută cu ajutorul unei sonde; cercetare a solului prin analiza probelor, în scopul găsirii și extragerii unor substanțe utile. **2.** Introducerea unei sonde într-un organ cavitar sau într-un canal al corpului, cu scopul evacuării conținutului sau al efectuării unui examen de laborator. **3.** (Fig.) Cercetare, investigație. ○ *S. de opinie* = metodă utilizată în vederea cunoașterii opiniei publicului într-o chestiune economică, politică, culturală etc. la un moment dat.

sondáre, *sondări,* s.f. Acțiunea de *a sonda;* sondaj, investigație, cercetare.

sóndă, *sonde,* s.f. || Din fr. *sonde* || **1.** Gaură cilindrică forată în interiorul scoarței terestre în vederea exploatării unui zăcămînt de hidrocarburi fluide. **2.** Aparat pentru luarea de probe dintr-un material compact, pulverulent sau granular. **3.** Aparat pentru măsurarea adîncimii unei ape, a anumitor mărimi la diferite altitudini în atmosferă etc. **4.** *S. spațială* = rachetă spațială cu ajutorul căreia se explorează straturile superioare ale atmosferei terestre. **5.** Instrument chirurgical cu ajutorul căruia se fac sondajele (2).

sondéză, *sondeze,* s.f. || Din fr. *sondeuse* || Instalație de foraj pentru executarea unor găuri de sondă cu adîncime relativ mică.

sondór, *sondori,* s.m. || Din fr. *sondeur* || Muncitor care lucrează la o sondă (1).

sonerie, *sonerii,* s.f. || Din fr. *sonnerie* || Dispozitiv de semnalizare care emite sunete intermitente prin lovirea unui mic clopot cu un ciocănel; *p. ext.* sunet produs de acest dispozitiv. ○ *S. electrică* = sonerie al cărei ciocănel este acționat de un electromagnet.

sonét, *sonete,* s.n. || Din fr. *sonnet,* it. *sonetto* || Poezie lirică cu formă fixă, alcătuită din 14 versuri împărțite în patru strofe (două catrene și două terține).

sonétă, *sonete,* s.f. || Din fr. *sonnette* || Aparat folosit pentru înfigerea în teren a piloților, prin aplicarea de lovituri repetate cu un berbec.

sonetíst, -ă, *sonetiști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *sonnettiste* || Autor de sonete.

sónic, -ă, *sonici, -ce,* adj. || Din fr. *sonique* || **1.** Care ține de sunet; privitor la sunet; care utilizează sunetele sau se bazează pe sunete; sonor. **2.** (Despre un sistem tehnic sau fizic, un procedeu etc.) Care folosește proprietățile undelor sau ale oscilațiilor mecanice din corpurile lichide. ○ *Mașină sonică* = mașină acționată prin vibrații sonice sau producătoare de vibrații sonice.

sonicitáte s.f. || Din *sonic* || Ramură a tehnicii care se ocupă cu transmiterea energiei mecanice printr-un fluid, prin intermediul vibrațiilor elastice longitudinale care se propagă în masa fluidului.

sonolocáție s.f. || Din fr. *sonolocation* || Operație de determinare a poziției unui obiect față de un anumit reper cu ajutorul undelor sonore, fără participarea directă a obiectului.

sonométru, *sonometre,* s.n. || Din fr. *sonomètre* || Aparat utilizat la măsurarea intensității acustice a sunetelor.

sonór, -ă, *sonori, -e,* adj. || Din fr. *sonore,* lat. *sonorus* || **1.** Care produce sunete; care răsună. **2.** Care amplifică sunetele. **3.** (Despre consoane) Care se rostește cu vibrarea coardelor vocale. **4.** (Despre filme cinematografice) La care proiecția este însoțită de vorbire și de muzică. • (Substantivat, n.) Partea sonoră a unui film cinematografic sau de televiziune. **5.** (Fig.) Important, renumit; cu răsunet. *Numele sonor al divului Pompei stăpînea toată larma aceasta* (Iosif).

sonoritáte, *sonorități,* s.f. || Din fr. *sonorité,* lat. *sonoritas, -atis* || Însușirea de a fi sonor. • Muzicalitate.

sonorizá, *sonorizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *sonoriser* || **1.** A amplifica și a distribui semnale acustice în vederea difuzării unui program sonor. **2.** A realiza coloana sonoră a unei producții cinematografice sau de televiziune. **3.** (Lingv.) A transforma o consoană surdă în consoana sonoră corespunzătoare.

soporífic, -ă, *soporifici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *soporifique.* Cf. lat. *sopor* „somn profund" || Somnifer.

soprán, -ă, *soprani, -e,* subst. || Din it. *soprano* „care este deasupra" || **1.** S.n. Cea mai înaltă dintre voci (de femeie sau de copil). **2.** S.m. și f. Femeie sau copil cu voce de sopran (1). || Și: **sopráno** s.n.

sopráno s.n. v. **sopran.**

sóră, *surori,* s.f. || Lat. *soror, -oris* || **1.** Persoană de sex feminin considerată în raport cu altă persoană născută din aceiași părinți sau avînd numai aceeași mamă ori același tată. ○ *S. bună* = soră care are ambii părinți comuni cu ai fraților săi. Expr. *Soră cu moartea* = grozav, zdravăn, foarte mare (tare etc.). **2.** Termen familiar cu care se adresează cineva unei fete, în semn de prietenie. **3.** Limbă, țară de aceeași origine cu alta. **4.** Cel mai mic grad în ierarhia călugărească din mănăstirile de călugărițe; femeie cu acest grad. **5.** Persoană care aparține cadrelor medii sanitare. **6.** (Bot.) *Sora-soarelui* = floarea soarelui. *Sor-cu-frate* = plantă erbacee, înaltă de 10—50 cm, cu flori bilabiate (avînd un labiu galben-auriu și unul albastru-violet).

sorb[1], *sorbi,* s.m. || Lat. *sorbus* || Arbore sau arbust din familia rozaceelor, înalt pînă la 12 m, cu flori albe, cultivat uneori ca plantă decorativă. Lemnul este folosit la strungărie.

sorb[2], *sorburi,* s.n. || Din *sorbi* || **1.** Locul în care o apă curgătoare dispare de la suprafață, continuînd printr-un curs subteran. **2.** Vîrtej de apă cu centru adînc. ○ Vîrtej de vînt care se deplasează cu viteză. **3.** Piesă de metal (prevăzută cu o sită) care se montează la capătul unei

țevi aspiratoare, al unei pompe etc., pentru a împiedica aspirarea unor corpuri străine.

sorbestreá, *sorbestrele*, s.f. || Cf. it. *sorbastrella* || Plantă erbacee din familia rozaceelor, înaltă pînă la 90 cm, cu frunze lucioase și flori lipsite de corolă, cu caliciul de culoare roșie sau brună.

sorbí, *sorb*, vb. IV. Tranz. || Lat. **sorbire (= sorbere)* || **1.** A bea dintr-un lichid trăgînd în gură cu buzele puțin cîte puțin. **2.** A bea repede și cu lăcomie. ○ Expr. *A sorbi pe cineva într-o lingură* (sau *într-un pahar) de apă* = **a)** a se uita cu mare dragoste la cineva; **b)** a simți o puternică antipatie față de cineva. *A sorbi cuvintele* (sau *vorbele) cuiva* = a asculta cu mare interes pe cineva. **3.** (Fig.) A preocupa, a captiva pe cineva. **4.** A trage în piept cu nesaț; a inspira adînc.

sorbíre, *sorbiri*, s.f. Acțiunea de *a sorbi;* sorbitură. *Vin la Milcov cu grăbire, Să-l secăm dintr-o sorbire* (Alecsandri).

sorbít s.n. Sorbire. *Gruia vadra o prindea Și dintr-un sorbit o bea* (Pop.).

sorbítă s.f. || Din fr. *sorbite*, germ. *Sorbit* || Constituent structural cu aspect granular fin al oțelurilor supuse tratamentului termic de călire și de revenire.

sorbitúră, *sorbituri*, s.f. || Din *sorbi* || **1.** Faptul de a sorbi; cantitatea de lichid care se poate sorbi dintr-o dată. **2.** (Reg.) Zeamă, supă, ciorbă.

sórcovă, *sorcove*, s.f. || Din *sorcovi* || Bețișor sau rămurică împodobită cu flori artificiale, cu care umblă copiii la urat în ziua de Anul Nou.

sorcovi, *sorcovesc*, vb. IV. Tranz. || Din bg. *survákam* || A umbla și a ura cu sorcova. ● (Glumeț) A bate.

sordíd, -ă, *sordizi, -de*, adj. || Din fr. *sòrdide*, lat. *sordidus* (< *sordes* „murdărie") || (Livr.) Murdar; dezgustător.

soreán, *soreni*, s.m. || Cf. ucr. *zorjanyj* || (Iht.) Obleț.

soréte, *soreți*, s.m. || Cf. *soare* || Pește răpitor verde-albăstrui, cu pete portocalii.

sorg s.m. || Din fr. *sorgho*, it. *sorgo* || Plantă furajeră din familia gramineelor, rezistentă la secetă, cu frunze lungi, mari.

sorginte, *sorginți*, s.f. || Din it. *sorgente* || (Livr.) Izvor, sursă; origine.

sorí, *soresc*, vb. IV. Refl. || Din *soare* || (Despre ființe) A se încălzi la soare. ● Tranz. A expune ceva la soare pentru a face să se coacă sau să se usuce.

sormáit s.n. Aliaj al fierului cu crom, nichel, carbon, mangan și siliciu, folosit la acoperirea pieselor supuse la uzură mare.

soróc, *soroace*, s.n. || Din sl. *sŭrokŭ* || **1.** (Pop.) Termen fixat pentru efectuarea unui lucru, pentru săvîrșirea unei acțiuni; scadență. ○ Expr. *A i se împlini cuiva* (sau *la ceva*) *sorocul* = a înceta să mai existe; (despre oameni) a muri. *Pe la soroace* = din cînd în cînd, rar. **2.** Rost, socoteală, regulă. ● (Reg.) Ursită, soartă.

sorocí, *sorocesc*, vb. IV. Tranz. || Din *soroc* || (Pop.) **1.** A fixa un termen pentru efectuarea unui lucru. **2.** (În superstiții) A ursi, a meni.

sorocovăț, *sorocoveți*, s.m. || Din ucr. *sorokovec'* || Veche monedă de argint, a cărei valoare a variat în decursul timpului.

sort, *sorturi*, s.n. || Din fr. *sorte* || Fel, categorie de mărfuri, de produse.

sortá, *sortez*, vb. I. Tranz. || Din germ. *sortieren* || **1.** A alege, a repartiza mărfuri, materiale, produse după calitate, dimensiuni etc.; a aranja pe categorii. **2.** A separa minereurile, cărbunii de partea sterilă.

sortátor, -oáre, *sortatori, -oare*, subst. || Din *sorta* || **1.** S.m. și f. Persoană care lucrează la sortarea materialelor. **2.** S.n. Mașină sau aparat cu care se sortează diferite materiale sau produse.

sortí, *sortesc*, vb. IV. Tranz. || Din *soartă* || (În superstiții) A determina soarta cuiva; a ursi, a meni, a predestina.

sortiment, *sortimente*, s.n. || Din germ. *Sortiment* || Ansamblu de mărfuri sau de produse de același fel, de aceeași mărime, calitate etc.

sorț, *sorți*, s.m. || Refăcut din *sorți*, pl. lui *soartă* || (Mai ales la pl.) Sistem de alegere, de desemnare prin aruncare de zaruri, prin tragerea unor bilete etc., lăsînd să decidă întîmplarea. ○ *Sorți de izbîndă* = șansă, posibilități de reușită.

sos, *sosuri*, s.n. || Din fr. *sauce* || Nume generic dat unor preparate culinare lichide sau vîscoase cu care se pregătesc ori care însoțesc anumite mîncăruri.

sosí, *sosesc*, vb. IV. Intranz. || Din ngr. *soso* (viit. lui *sono)* || **1.** A ajunge undeva. **2.** (Despre termene, anotimpuri) A veni, a începe să se desfășoare. ○ Expr. *A-i sosi cuiva ceasul* = a fi aproape de moarte.

sósie s.f. || Din fr. *sosie*, de la n. pr. *Sosia*, sclav al lui Amfitrion în piesele lui Plaut și Molière || Persoană care seamănă perfect cu alta.

sosiéră, *sosiere*, s.f. || Din fr. *saucière* || Vas în care se servește sosul la masă.

sosíre, *sosiri*, s.f. Faptul de *a sosi;* linie care marchează sfîrșitul unei curse sportive.

sosít s.n. *Bun sosit*, formulă de salut cu care este întîmpinat cel ce sosește de undeva.

sostenúto adv. || Cuv. it. || (Muz.) Riguros, precis din punctul de vedere al ritmului.

soté, *soteuri*, s.n. || Din fr. *sauté* || Mîncare făcută din zarzavat fiert peste care se toarnă unt; (adjectival) *morcovi sote.*

sótnic, *sotnici*, s.m. || Din rus. *sotnik* || Comandant al unei sotnii de cazaci.

sótnie, *sotnii*, s.f. || Din rus. *sotnja* || Unitate de cavalerie căzăcească compusă din o sută de oameni.

soț, *soți*, s.m. || Lat. *socius* || **1.** Bărbat căsătorit considerat în raport cu soția lui; (la pl.) cele două persoane unite prin căsătorie. **2.** Tovarăș, asociat, aliat. **3.** Obiect care împreună cu altul de același fel alcătuiește o pereche.

soție, *soții*, s.f. || Din *soț* || **1.** Femeie căsătorită, considerată în raport cu bărbatul ei; nevastă, soață. **2.** (Pop.) Însoțitor, tovarăș, prieten.

soviét, *soviete*, s.n. || Din rus. *sovet* || (La pl.) Organe ale puterii de stat centrale și locale din Uniunea Sovietică.

sovié**tic, -ă,** *sovietici, -ce*, s.m. și f., adj. || Din *soviet* || **1.** S.m. și f. Locuitor din Uniunea Sovietică. **2.** Adj. Privitor la Uniunea Sovietică sau la populația ei; care aparține Uniunii Sovietice sau populației ei; provenit din Uniunea Sovietică.

sovîrf, *sovîrfi*, s.m. || Din scr. *suhovrh* || Plantă erbacee aromatică din familia labiatelor, cu flori roșii-purpurii, folosită ca plantă medicinală.

sovón, *sovoane*, s.n. || Cf. bg. *savan* || (Pop.) Văl purtat de femei ca podoabă; (în special) văl de mireasă.

spadasín, *spadasini*, s.m. || Din fr. *spadassin* || **1.** Luptător cu spada. ● Persoană căreia îi place să se bată în duel; *p. ext.* ucigaș. **2.** Sportiv specializat în probele de spadă **(2).**

spádă, *spade*, s.f. || Din it. *spada* || **1.** Armă formată dintr-o lamă de oțel, îngustă, triunghiulară, ascuțită, fixată într-un mîner. **2.** (Sport) Denumire dată probei de scrimă care se practică cu spada **(1).**

spadice, *spadice*, s.f. || Din fr. *spadice* || Inflorescență în formă de spic, cu axul gros, cărnos (ex. știuletele de porumb).

spadiciflóre s.f. pl. || După fr. *spadiciflores;* gr. *spadik* „ramură de palmier" + lat. *flos, floris* „floare" || Ordin de plante erbacee monocotiledonate, caracterizate prin inflorescență numită spadice.

spagát, *spagate*, s.n. || Din germ. *Spagat* || **1.** Sfoară groasă, cu o împletitură specială. **2.** (Sport) Poziție acrobatică în gimnastică în care picioarele se deplasează pînă la 180°, în prelungire, pe pămînt sau în aer, în poziție verticală sau orizontală; sfoară **(3).**

spaghéte s.f. pl. || Din it. *spaghetti* || Macaroane lungi și subțiri, negăurite.

spahíu, *spahii*, s.m. || Din tc. *sipahi* || (Înv.) Membru al unui corp de cavalerie din armata otomană, recrutat din rîndurile aristocrației militare.

spáimă, *spaime*, s.f. **1.** Sentiment de teamă puternică, provocat de un pericol, de o emoție, de ceva neașteptat. ○ Expr. *A intra spaima în cineva* = a se înfricoșa, a se înspăimînta. *A trăi cu spaima în sîn* = a fi stăpînit continuu de frică. **2.** Ființă, lucru, fenomen care înfricoșează.

spaliér, *spaliere*, s.n. || Din germ. *Spalier* || **1.** Sistem de susținere a viței de vie și a unor pomi fructiferi, alcătuit din stîlpi verticali între care se întind sîrme orizontale de care se leagă plantele. **2.** Aparat de gimnastică format din mai multe bare paralele dispuse orizontal într-un cadru fixat pe perete.

spanác s.m. || Din ngr. *spanaki* || Plantă legumicolă cultivată pentru frunzele sale mari, cărnoase, folosite ca aliment.

spáncă, *spance*, s.f. || Din rus. *spanka* || Varietate de oi cu lînă albă, subțire și deasă, rezultată din încrucișarea rasei țigaie cu rasa merinos.

spaniól, -ă, *spanioli, -e*, s.m. și f., adj. || După fr. *espagnol*, it. *spagnolo* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune în Spania. **2.** Adj. Care se referă la Spania sau la populația ei. ● (Substantivat, f.) Limba vorbită de spanioli.

spaniolésțe adv. || Din *spaniol* || Ca spaniolii, în felul spaniolilor; în limba spaniolă.

sparánghel s.m. || Din ngr. *sparangi* || Plantă legumicolă din familia liliaceelor, cu rădăcini cărnoase și frunze mici nedezvoltate, care se cultivă pentru lăstarii tineri, comestibili, suculenți.

sparcétă, *sparcete*, s.f. || După fr. *esparcette* || Plantă furajeră din familia leguminoaselor, cu lăstari de 40—100 cm, cu flori roșii-trandafirii; are un conținut bogat în proteine și vitamine.

spárge, *sparg*, vb. III. || Lat. *spargere* || **1.** Tranz. și refl. A (se) preface în bucăți sau în cioburi; a (se) crăpa. ○ Expr. *A se sparge în capul cuiva* = se spune despre cineva obligat să suporte consecințele unor fapte de care nu e vinovat. **2.** Tranz. A despica lemne, butuci etc. în mai multe bucăți. **3.** Tranz. A sfărîma învelișul unui lucru, pentru a extrage conținutul. **4.** Intranz. (Despre abcese) A se deschide. **5.** Tranz. A distruge, a nimici. ○ Expr. *A sparge frontul* = a pătrunde în liniile inamicului. **6.** Refl. (Pop.; despre obiecte de îmbrăcăminte sau încălțăminte etc.) A se găuri (din cauza uzurii). **7.** Tranz. A deschide (cu forța) o ușă, o încuietoare, pentru a fura, a jefui. **8.** Tranz. A străpunge ceva cu un obiect ascuțit. **9.** Tranz. (Pop.) A desțeleni pămîntul, a ara. **10.** (Fig.; despre adunări, întruniri) A lua sfîrșit, a se termina. || Perf. s. *spărsei*, part. *spart.*

spárgere, *spargeri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) sparge.* **2.** Furt prin efracție.

sparghét, *sparghețuri*, s.n. || Din *sparge* + *gheață* || Construcție din piloți de lemn și bare de solidarizare, așezată în amonte pe un picior de pod pentru a-l feri de loviturile sloiurilor aduse de apă, de buștenii plutitori etc.

spart[1] s.n. **1.** Spargere **(1). 2.** (Pop.) Sfîrșit, încheiere a unei activități, a unei adunări. ○ Expr. *A ajunge la spartul tîrgului* = a ajunge prea tîrziu.

spart[2]**, -ă,** *sparți, -te*, adj. **1.** Prefăcut în cioburi; plesnit; găurit. ○ Expr. *(A fi) mînă spartă* = (a fi) risipitor. **2.** (Despre lemne) Tăiat în bucăți potrivite pentru foc. **3.** (Despre pămînt) Plin de gropi. **4.** (Fig., despre sunete, despre voce) Fără sonoritate, răgușit. **1.** (Despre obiecte de încălțăminte sau îmbrăcăminte) Rupt, găurit, uzat.

spartachiádă, *spartachiade*, s.f. || Din rus. *spartakiada* || Competiție sportivă de amploare, care cuprinde mai multe ramuri, fiind însoțită, de obicei, de demonstrații sportive de masă.

spartán, -ă, *spartani, -e*, s.m. și f., adj. || Din lat. *Spartanus* || **1.** S.m. și f. Persoană care făcea parte din populația vechiului oraș grec Sparta. **2.** Adj. Care se referă la Sparta sau la populația ei. **3.** Adj. Aspru, sever.

spasm, *spasme,* s.n. || Din fr. *spasme* || Contracție bruscă, involuntară, a unui mușchi sau a unui grup de mușchi; convulsie.

spasmódic, -ă, *spasmodici, -ce,* adj. || Din fr. *spasmodique* || Care se manifestă prin spasme; care este însoțit de spasme; specific spasmului; convulsiv.

spasmofilíe s.f. || Din fr. *spasmophilie* || (Med.) Predispoziție la convulsii datorită unei excitabilități exagerate a sistemului nervos muscular.

spasmolític, -ă, *spasmolitici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *spasmolytique;* gr. *spasmos* „spasm" + *lytikos* „care relaxează" || (Medicament) care suprimă spasmele musculaturii netede din diferite organe.

spástic, -ă, *spastici, -ce,* adj. || Din fr. *spastique* || Care se manifestă prin spasme, care este însoțit de spasme.

spat s.n. || Din fr. *spath,* germ. *Spath* || *Spat de Islanda* = varietate cristalină, transparentă de calcit, întrebuințată mai ales în industria optică.

spátă, (1, 4) *spate,* **(2, 3)** *spete,* s.f. || Lat. *spatha* || **1.** Parte a războiului de țesut, formată din lamele paralele, unite la ambele capete, printre care trec firele de urzeală; servește pentru a bate și a îndesa firele de bătătură în timpul țesutului. **2.** Os lat care susține articulația umărului; *p. ext.* partea corespunzătoare a corpului. ○ *Lat în spete* = cu umerii largi, spătos. **3.** Os lat care susține articulația membrelor la patrupede; *p. ext.* regiunea corespunzătoare a corpului. **4.** (Înv.) Armă de luptă din trecut, având o lamă lată, cu două tăișuri.

spáte, *spate,* s.n. || Lat. *spathae* (pl. lui *spatha*) || **1.** Partea posterioară a corpului omenesc, de la gît pînă la șale; partea superioară a corpului animalelor, de-a lungul coloanei vertebrale. ○ *Pe spate* = culcat cu fața în sus. *În* (sau *pe*) *spate* = pe umeri, în spinare. *În* (sau *la, din, de la, pe la*) *spate* = în (sau la etc.) urma, dinapoia cuiva. ○ Expr. *A întoarce cuiva spatele* = a nu mai vrea să știe de cineva. *A avea spate tare* = a avea sprijin, protecție. *Pe la spate* sau *pe la spatele cuiva* = pe ascuns, din umbră. **2.** Partea dinapoi a unor obiecte; parte a unei haine care acoperă spatele **(1);** parte a unei formații, contrară direcției spre care este orientată. **3.** Spătarul scaunului. **4.** Procedeu tehnic de înot, la suprafața apei, culcat cu fața în sus. **1.** (Milit.) Unitățile și formațiunile care se ocupă cu asigurarea materială a armatei.

spatúlă, *spatule,* s.f. || Din fr. *spatule,* lat. *spatula* (diminutiv al lui *spatha* „spată") || Mică unealtă în formă de lopățică plată, folosită mai ales în farmacie pentru a întinde sau a amesteca diferite paste, materiale pulverulente etc.

spați, *spații,* s.n. || Lat. *spatium* || Spațiul dintre sulul dinainte și spată la războiul de țesut.

spațiá, *spațiez,* vb. I. Tranz. || Din *spațiu* || A despărți prin spații mai mari (literele într-un cuvînt, rîndurile într-un text etc.); a lăsa o distanță între obiecte.

spațiál, -ă, *spațiali, -e,* adj. || Din fr. *spatial* || Privitor la spațiu; din spațiu. ● Care se referă la spațiul cosmic. ○ *Cabină spațială* = compartiment etanș al unei nave cosmice, în care se află echipajul.

spațiát, -ă, *spațiați, -te,* adj. Despărțit prin spații, rărit, distanțat.

spațiére, *spațieri,* s.f. Acțiunea de *a spația;* despărțire, rărire prin spațiu.

spațiós, -oásă, *spațioși, -oase,* adj. || Din fr. *spacieux* || Larg, încăpător, vast, cu mult spațiu.

spáțiu, *spații,* s.n. || Din lat. *spatium* || **1.** Formă obiectivă fundamentală de existență a materiei, în cadrul căreia are loc mișcarea acesteia. **2.** Întindere nemărginită care cuprinde ansamblul corpurilor cerești; văzduh. ○ *S. cosmic* = spațiul care se întinde dincolo de limitele atmosferei terestre. *S. aerian* = porțiunea din atmosferă situată deasupra teritoriului unui stat și supusă suveranității acestuia. **3.** Întindere, suprafață limitată; interval de la un punct la altul. ● *Spațiu verde* = teren plantat aflat pe teritoriul unei așezări. **4.** Loc lăsat liber între obiecte; (tipogr.) interval alb, lăsat între cuvinte sau între rînduri; (muz.) interval între liniile unui portativ. **1.** Interval de timp; răstimp.

spăimîntá, *spăimînt,* vb. I. Refl. și tranz. || Lat. **expavimentare* || (Înv. și pop.) A (se) înspăimînta.

spăimós, -oásă, *spăimoși, -oase,* adj. || Din *spaimă* || (Pop.) **1.** Care se sperie ușor; sperios. **2.** Înspăimîntător, înfricoșător.

spălá, *spăl,* vb. I. || Lat. **expellavare* || **1.** Tranz. și refl. A (se) curăța, folosind apă, săpun etc. ○ Expr. *A-și spăla obrazul* = a ieși cu bine dintr-o încurcătură, a scăpa cu fața curată. (Fam.) *Iese la spălat* = se spune ca o consolare celui care are un necaz (mărunt). **2.** Tranz. (Despre ape) A uda un țărm; (despre ploaie, șuvoaie) a săpa, a produce eroziune. **3.** Tranz. A îndepărta impuritățile dintr-un material cu ajutorul unui lichid. **4.** Tranz. (Fig.) A face să dispară, să se șteargă o greșeală, o insultă.

spăláre, *spălări,* s.f. Acțiunea de *a (se) spăla.* ● (Geogr.) Acțiunea de eroziune a suprafeței terenului exercitată de apa provenită din precipitații.

spălát[1] s.n. Spălare.

spălát[2]**, -ă,** *spălați, -te,* adj. **1.** Curățat cu apă și săpun sau cu detergenți etc. **2.** (Despre oameni și corpul lor) Curat, îngrijit; (fig.) cu maniere alese, binecrescut.

spălăcí, *spălăcesc,* vb. IV. Refl. || Din *spăla* || A-și pierde culoarea inițială, a se decolora, a deveni mai șters.

spălăcioasă, *spălăcioase,* s.f. || Din *spălăci* || Mică plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina păroasă, cu flori galbene dispuse în capitule.

spălăcíre, *spălăciri,* s.f. Faptul de *a se spălăci;* decolorare.

spălăcít, -ă, *spălăciți, -te,* adj. Lipsit de culori vii, decolorat, șters. ● (Fig.) Palid, searbăd, fad; lipsit de vioiciune, de expresivitate.

spălătór, *spălătoare,* s.n. || Din *spăla* || **1.** Instalație sanitară pentru spălatul în comun al

persoanelor în cazărmi, internate, ateliere etc. **2.** Chiuvetă pentru spălatul veselei și tacîmurilor. **3.** Cîrpă sau mic obiect din sîrmă, fire de plastic etc. cu care se spală vasele. **4.** Utilaj folosit la spălarea minereurilor.

spălătoreásă, *spălătorese,* s.f. || Din *spăla* || Femeie care se ocupă cu spălatul rufelor.

spălătorie, *spălătorii,* s.f. || Din *spălător* || **1.** Încăpere sau clădire special amenajată pentru spălatul rufelor. **2.** Instalație complexă pentru înnobilarea substanțelor minerale utile, prin spălarea cu apă.

spălătură, *spălături,* s.f. || Din *spăla* || **1.** Spălat; apa în care s-a spălat ceva. ● Lături. **2.** Curățire sau dezinfectare a unei cavități naturale din organism, cu ajutorul unui lichid. **3.** Eroziune a pămîntului, cauzată de șuvoaie; locul unde s-a produs eroziunea.

spălățél, -ícă, *spălăței, -ele,* adj. || Din *spălat*[2] || (Fam.) Îmbrăcat îngrijit, prezentabil, curățel.

spărgătór, -oáre, *spărgători, -oare,* subst. || Din *sparge* || **1.** Adj. Care sparge, care sfărîmă sau zdrobește (piatră, cărbuni etc.). **2.** S.n. Instrument folosit pentru a sparge anumite materiale, coaja unor fructe etc. ○ *S. de gheață* = navă special construită pentru deschiderea unui canal navigabil într-o mare înghețată, pentru spargerea gheții în porturi, la gura fluviilor etc. **3.** S.m. și f. Hoț care pătrunde undeva cu forța pentru a jefui.

spărtúră, *spărturi,* s.f. || Din *spart*[2] || **1.** Crăpătură; gaură produsă prin spargere. **2.** Ciob; așchie.

spășénie s.f. || Din sl. *săpasenije* || (Înv. și pop.) Pocăință; smerenie; atitudine de modestie și de nevinovăție.

spășít, -ă, *spășiți, -te,* adj. (Fam.) Care se arată pocăit, smerit.

spătár[1], *spătare,* s.n. || Din *spată* || Spetează a unui scaun, a unui fotoliu, care servește pentru a sprijini spatele persoanei care stă pe ele.

spătár[2], *spătari,* s.m. || Din ngr. *spatharis* || (Înv.) Dregător la curtea domnească, avînd sarcina de a purta sabia și buzduganul domnului la ceremonii. ● *Mare s.* = comandant suprem al oștilor țării în lipsa domnului.

spătărie, *spătării,* s.f. || Din *spătar*[2] || (Înv.) **1.** Demnitatea de (mare) spătar; instituția condusă de (marele) spătar. **2.** Sală din palatul domnesc unde era așezat tronul și unde aveau loc unele ceremonii.

spătós, -oásă, *spătoși, -oase,* adj. || Din *spată* || (Despre oameni) Lat în spete, cu umerii largi, voinic.

speciál, -ă. *speciali, -e,* adj. || Din fr. *spécial,* lat. *specialis* || **1.** Care are particularități proprii, deosebindu-se de alte lucruri sau ființe asemănătoare; (adesea adverbial) care este făcut sau rezervat pentru a corespunde unui anumit scop; *p. ext.* deosebit de bun, de valoros. ○ *În special* = îndeosebi, mai ales. **2.** *Ediție specială* = număr dintr-un ziar, publicat cu o ocazie specială sau la o dată festivă. **3.** Care aparține unei anumite specialități, de specialitate.

specialíst, -ă. *specialiști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *spécialiste* || Persoană care cunoaște temeinic o disciplină (științifică, tehnică etc.) sau o anumită problemă.

specialitáte, *specialități,* s.f. || Din fr. *spécialité,* lat. *specialitas, -atis* || **1.** Ramură de activitate (științifică, tehnică) în care s-a specializat și profesează cineva. ○ *De specialitate* = care aparține unei anumite specialități; (despre persoane) care este specialist într-o anumită ramură de activitate. **2.** Produs sau preparat obținut după rețete sau metode speciale.

specializá, *specializez,* vb. I. || Din fr. *spécialiser* || **1.** Refl. A deveni specialist într-un domeniu de activitate. **2.** Tranz. A face să capete trăsături specifice, a imprima caractere speciale. **3.** Tranz. (Despre procese de producție) A limita numai la anumite produse.

specializáre s.f. Acțiunea de *a se specializa;* limitarea unor procese de producție la anumite produse. ● Pregătirea profesională a cadrelor în vederea unei activități specializate.

speciáție s.f. || De la *specie* || Formarea unor specii noi de plante și animale.

spécie, *specii,* s.f. || Din lat. *species* || **1.** Categorie biologică fundamentală, reprezentînd o subdiviziune a genului. **2.** Soi, fel, varietate, categorie. **3.** (Log.) Noțiune care desemnează o clasă de obiecte cu aceleași însușiri esențiale și care se cuprinde în sfera genului. **4.** *S. literară* = categorie de operă literare în cadrul fiecărui gen, clasificate după criterii tematice sau formale.

specífic, -ă, *specifici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *spécifique* || **1.** Adj. Care este propriu, caracteristic unei ființe, unui lucru, unui fenomen. **2.** S.n. Caracter propriu, particular al cuiva sau a ceva; notă distinctivă, specificitate. **3.** Adj. (Despre mărimi) Care se referă la o anumită cantitate dintr-un material, de obicei la unitatea de volum.

specificá, *specific* vb. I. Tranz. || Din lat. *specificare* || A menționa, a indica ceva în mod precis.

specificáre, *specificări,* s.f. Acțiunea de *a specifica;* menționare, indicare precisă a ceva.

specificáție, *specificații,* s.f. || Din *specifica* || Specificare; ceea ce se specifică.

specificitáte s.f. || Din fr. *spécificité* || Notă distinctivă, specific (2).

specimén, *specimene,* s.n. || Din fr. *spécimen* || Exemplar, model care ilustrează un gen, o specie etc.

speciós, -oásă, *specioși, -oase,* adj. || Din fr. *spécieux,* lat. *speciosus* || (Livr.) Care are doar aparențe favorabile; amăgitor.

spectácol, *spectacole,* s.n. || Din fr. *spectacle,* lat. *spectaculum* (< *spectare* „a privi") || **1.** Reprezentație teatrală, cinematografică etc. **2.** Întîmplare sau ansamblu de lucruri, de fapte care atrag atenția, care interesează. ○ Expr. *A se da în spectacol* = a atrage atenția printr-o purtare sau printr-o manifestare nepotrivită, a se face de rîs.

spectaculár, -ă. *spectaculari, -e,* adj. || Din fr. *spectaculaire* || (Livr.) Spectaculos.

spectaculós, -oásă, *spectaculoși, -oase,* adj. || Din *spectacol* || Care atrage atenția, care impresionează în mod plăcut.

spectaculozitáte s.f. || Din *spectaculos* || Însușirea de a fi spectaculos.

spectatór, -oáre, *spectatori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *spectateur,* lat. *spectator.* || **1.** Persoană care asistă la un spectacol artistic, la o competiție sportivă etc. **2.** Martor ocular la o întîmplare.

spectrál, -ă, *spectrali, -e,* adj. || Din fr. *spectral* || **1.** Privitor la spectru **(1)**; care aparține unui spectru. ○ *Analiză spectrală* = metodă prin care se stabilește compoziția unui corp, analizîndu-se spectrul luminii emise de acel corp. **2.** Care are caracterul unui spectru **(3)**; fantomatic.

spectrofotometríe s.f. Metodă de determinare a intensității componentelor monocromatice ale unui spectru **(1)**.

spectrográf, *spectrografe,* s.n. || Din fr. *spectrographe* || Instrument pentru înregistrarea, prin fotografiere, a spectrelor **(1)**.

spectrométru, *spectrometre,* s.n. || Din fr. *spectromètre* || Instrument pentru măsurarea intensității componentelor monocromatice ale spectrului radiației electromagnetice.

spectroscóp, *spectroscoape,* s.n. || Din fr. *spectroscope* || Instrument folosit pentru descompunerea unei radiații în radiațiile monocromatice care o compun, obținîndu-se un spectru care poate fi observat cu ochiul.

spectroscópic, -ă, *spectroscopici, -ce,* adj. || Din fr. *spectroscopique* || Privitor la spectroscopie.

spectroscopíe s.f. || Din fr. *spectroscopie* || Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul spectrelor **(1)**.

spéctru, *spectre,* s.n. || Din fr. *spectre,* lat. *spectrum* || **1.** Ansamblu al liniilor obținute prin descompunerea radiațiilor electromagnetice complexe. **2.** Totalitatea radiațiilor electromagnetice emise de un corp. ● *S. solar* = spectrul radiației emise de Soare. **3.** Fantomă; *p. ext.* ceea ce produce spaimă; pericol iminent.

specúlă, *speculez,* vb. I. || Din fr. *spéculer,* lat. *speculari* „a observa" || **1.** Tranz. A profita de o anumită situație, pentru a trage un folos; a înșela pe cineva, profitînd de anumite împrejurări. **2.** Tranz. A face speculă **(1)**; a face tranzacții de valori. **3.** Tranz. și intranz. A face deducții, teoretizînd formal, fără legătură cu practica.

speculánt, -ă, *speculanți, -te,* s.m. și f. || Din germ. *Spekulant* || Persoană care face speculă, care vinde cu supraprețuri.

speculatív, -ă, *speculativi, -e,* adj. || Din fr. *spéculatif* || Care aparține speculației filozofice; rupt de practică, de experiență.

speculáție, *speculații,* s.f. || Din fr. *spéculation* || **1.** Teoretizare abstractă, fără legătură cu practica. **2.** Afacere bazată pe înșelătorie; speculă. **3.** Speculă **(2)**.

spéculă, *specule,* s.f. || Din *specula* || **1.** Comerț ilicit constînd, în general, din revinderea unor produse care nu pot face obiect al comerțului particular, vinderea unor mărfuri cu supraprețuri, exercitarea ca îndeletnicire a comerțului particular fără autorizație, dare de bani cu dobîndă ca îndeletnicire etc. **2.** Tranzacție de bursă, constînd din cumpărarea și vînzarea de valori cu scopul de a obține cîștiguri din diferența de curs.

spelb, -ă, *spelbi, -e,* adj. **1.** Foarte blond, albicios. ● Fără sînge în obraji; palid; (despre ochi) lipsit de o culoare precisă și de expresie; spălăcit. **2.** (Despre băuturi) Lipsit de tărie, fără gust, searbăd.

spéleă, *speleí,* s.f. || Din ucr. *špyl'ka* || (Reg.) Ac de păr. || Și: **spílcă** s.f.

spelúncă, *spelunci,* s.f. || Din lat. *spelunca,* fr. *spélunque* || **1.** (Înv.) Peșteră. **2.** Local public rău famat, unde se adună oameni decăzuți moralicește.

spénțer, *spențere,* s.n. || Din germ. *Spenzer* || (Înv. și reg.) Haină scurtă (ca o vestă).

speológ, *speologi,* s.m. || Cf. fr. *spéléologue* || Specialist în speologie.

speologíe s.f. || Cf. fr. *spéléologie;* gr. *speos* „peșteră" + *logos* „studiu" || Știință care se ocupă cu studiul complex al peșterilor și al viețuitoarelor din mediul subteran, inclusiv cu cercetarea urmelor activității umane din peșteri.

sperá, *sper,* vb. I. Tranz. și intranz. || Din lat., it. *sperare* || A avea speranță, a aștepta ceva cu încredere, a crede că ceva se va realiza.

speránță, *speranțe,* s.f. || Din it. *speranza* || Sentiment de încredere în realizarea unei acțiuni, în îndeplinirea unei dorințe; nădejde. ○ Expr. *În speranța că...* = în credința că..., nădăjduind că... ● (Fam.) Persoană tînără, capabilă, de la care se așteaptă realizări importante.

speráre, *sperări,* s.f. (Înv.) Acțiunea de *a spera;* speranță. *Cine poate spune iluziile, sperările,... care flutură prin mintea unei tinere fete* (Alecsandri).

speriá, *spérii,* vb. I. || Lat. **expavorere* || **1.** Tranz. și refl. A (se) umple de frică, a (se) înspăimînta. ○ Expr. *Se sperie și de umbra lui* = este foarte fricos. **2.** Tranz. A face ca o ființă sau un grup de ființe să se înfricoșeze și să fugă; a stîrni un animal din culcuș. ○ Expr. *A-și speria* (sau *a-i speria cuiva) somnul* = a rămîne sau a face să rămînă cineva treaz. **3.** Tranz. A uimi, a impresiona (prin calități deosebite). ○ *De speriat* = uimitor, extraordinar, ieșit din comun.

speriát s.n. Faptul de *a (se) speria.* ○ Expr. (în formă de pl. m.) *A băga pe cineva în sperieți* (sau *în toți sperieții*) = a speria foarte tare pe cineva.

sperietoáre, *sperietori,* s.f. || Din *speria* || Momîie, moriscă etc. cu care se sperie păsările dăunătoare culturilor.

sperietúră, *sperieturi,* s.f. || Din *speria* || Spaimă; (în superstiții) boală provenită dintr-o spaimă.

speriós, -oásă, *sperioși, -oase,* adj. || Din *speria* || Care se sperie ușor; fricos.

sperjúr, -ă, *sperjuri, -e,* s.m. și f. || Din it. *spergiuro* || Persoană care jură fals sau care își calcă jurămîntul. ● (Rar) Jurămînt fals făcut în fața justiției.

spermanțét s.n. || Din ngr. *spermatseto* || Substanță de culoare albă, cu aspect de ceară, extrasă din capul cetaceelor și folosită la fabricarea lumînărilor, a unor alifii, cosmetice etc.

spermátic, -ă, *spermatici, -ce*, adj. || Din fr. *spermatique* || Care se referă la spermă, care aparține spermei.

spermatofítă, *spermatofite*, s.f. || Din fr. *spermatophytes;* gr. *sperma* „sămînță" + *phyton* „plantă" || (La pl.) Grup de plante superioare producătoare de semințe, cu rădăcină, tulpină, frunze și flori; (și la sg.) plantă care face parte din acest grup.

spermatozoíd, *spermatozoizi*, s.m. || Din fr. *spermatozoïde* || Celulă sexuală masculină a animalelor și a unor plante.

spérmă, *sperme*, s.f. || Din fr. *sperme* || Lichid produs de glandele aparatului genital mascul, care conține spermatozoizii cu substanțele ce le fac posibilă viața și mișcarea.

spése s.f. v. **speze.**

speteáză, *speteze*, s.f. || Din *spată* || **1.** Parte mai înaltă a unui scaun, a unui fotoliu etc., de care își reazemă spatele cel care șade; spătar. **2.** Scîndură care servește ca element de legătură între diferite părți ale unei construcții de lemn (ex. fiecare dintre stinghiile care unesc obezile de la roata morii de apă; fiecare dintre fusteii loitrelor de la car; piesa care unește cele două coarne ale plugului; fiecare dintre scîndurelele care alcătuiesc scheletul zmeului cu care se joacă copiii). ● Fiecare dintre aripile morii de vînt.

spetí, *spetesc*, vb. IV. Refl. || Din *spată* || A munci din răsputeri, a se istovi; a depune eforturi mari; (despre animale de tracțiune) a se deșela.

spetít, -ă, *spetiți, -te*, adj. (Despre animale de tracțiune) Cu spinarea deformată sau ruptă (din cauza poverilor sau loviturilor); deșelat.

spéță, *spețe*, s.f. || Cf. germ. *Spezies*, fr. *espèce* || **1.** Specie. **2.** (Dr.) Pricină supusă spre rezolvare unui anumit organ de jurisdicție. ○ *În speță* = în cazul de față, în cazul dat.

spéze s.f. pl. || Din it. *spese* || (Rar) Cheltuieli. || Și: **spése** s.f.

spic, *spice*, s.n. || Lat. *spicum* || **1.** Inflorescență caracteristică gramineelor, alcătuită din mai multe flori mici, dispuse pe o axă centrală. ○ Expr. *A da în spic* = (mai ales despre graminee) a începe să formeze spicul, să se apropie de maturizare. **2.** Vîrful firelor de păr mai lungi (și de altă culoare) din blana unor animale. **3.** *Spic de zăpadă* = fulgi rari de zăpadă, amestecați cu stropi de ploaie.

spiccato adv. || Cuv. it. || (Muz.; la instrumentele cu coarde și arcuș) Executarea sacadată a sunetelor realizată prin desprinderea arcușului de coardă după fiecare notă.

spicher, *spicheri*, s.m. || Din fr., engl. *speaker* || Crainic la un post de radio sau de televiziune.

spicheriță, *spicherițe*, s.f. || Din *spicher* || Crainică la un post de radio sau de televiziune.

spiciform, -ă, *spiciformi, -e*, adj. || Din fr. *spiciforme* || Care are formă de spic (1).

spicuí, *spicuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *spic* || **1.** A culege spicele rămase pe cîmp după secerat. **2.** (Fig.) A culege, selectînd, informații sau materiale documentare de ici, de colo, din diferite izvoare.

spicuíre, *spicuiri*, s.f. Acțiunea de *a spicui.* ● Culegere, adunare (de informații științifice, de material documentar).

spiculéț, *spiculețe*, s.n. **1.** Diminutiv al lui *spic.* **2.** Fiecare dintre unitățile care compun inflorescența (spicul) la graminee.

spílcă s.f. v. **spelcă.**

spilcuí, *spilcuiesc*, vb. IV. Refl. || Din *spilcă* || (Fam.) A se găti în mod exagerat, a se dichisi.

spilcuít, -ă, *spilcuiți, -te*, adj. (Fam.) Gătit, dichisit (în mod exagerat).

spin[1], *spini*, s.m. || Lat. *spinus* „prun sălbatic" || **1.** Formație tare, ascuțită, de pe tulpinile, ramurile, frunzele sau fructele unor plante, avînd rol de apărare; ghimpe. ○ Expr. *A sta* (sau *a ședea) ca pe spini* = a fi neliniștit, nerăbdător. *A sta ca un spin în ochii* (sau *în coasta) cuiva* = a incomoda pe cineva prin prezența sa. **2.** Nume dat mai multor specii de plante spinoase. **3.** Parte de la vîrful cîrligului de pescuit care împiedică ieșirea momelii și a peștelui prins din cîrlig.

spin[2], *spini*, s.m. || Din engl., fr. *spin* || (Fiz.) Moment cinetic asociat unei particule elementare care execută o mișcare de rotație în jurul unei axe proprii.

spinál, -ă, *spinali, -e*, adj. || Din fr. *spinal* || Care se referă la coloana vertebrală sau la spinare.

spináre, *spinări*, s.f. || Lat. *spinalis* || **1.** Parte a corpului omenesc sau al animalelor, de-a lungul coloanei vertebrale; spate. ○ *Șira spinării* = coloana vertebrală. ⊙ *În* (sau *pe) spinare* = (ținînd o povară) peste umăr, pe spate. ○ Expr. *A cădea în spinarea cuiva* = a cădea în grija sau în sarcina cuiva. *A trăi pe spinarea cuiva* = a trăi ca un parazit din munca altuia. *A arunca ceva în spinarea cuiva* = a face pe cineva răspunzător pe nedrept de o vină. **2.** Partea cea mai înaltă a unui munte, a unui deal; creastă, coamă. **3.** Creasta unui val de apă.

spínă, *spine*, s.f. || Din lat. *spina* „vîrf ascuțit; șira spinării" || *Spină-bifidă* = malformație congenitală a canalului vertebral caracterizată prin lipsa de sudură a arcurilor vertebrale ale uneia sau mai multor vertebre.

spinăríe, *spinării*, s.f. || Din *spin*[1] || Loc unde cresc mulți spini; desiș de spini.

spinél, *spineli*, s.m. || Din fr. *spinelle* || Minereu de magneziu cristalizat, diferit colorat, cu luciu sticlos, unele varietăți, transparente, fiind folosite ca pietre prețioase.

spinétă, *spinete*, s.f. || Din it. *spinetta* || Vechi instrument muzical cu clape și coarde, asemănător cu clavecinul.

spinós, -oásă, *spinoși, -oase*, adj. || Din *spin*[1] || **1.** (Despre plante) Cu spini. **2.** (Fig.) Care prezintă dificultăți; greu de efectuat sau de rezolvat; complicat, dificil.

spintecá, *spintec*, vb. I. Tranz. || Lat. **expanticare* || **1.** A despica (cu un instrument ascuțit)

trupul unei ființe, printr-o tăietură lungă și adîncă, a ucide. ● Refl. recipr. A se înjunghia, a se ucide prin înjunghiere. ● A despica un material fibros în lungul fibrelor. 2. (Fig.) A străbate cu iuțeală aerul. 3. A sfîșia, a rupe (haine, stofe).

spintecáre, *spintecări,* s.f. Acțiunea de a *spinteca;* despicare, sfîșiere.

spintecát, -ă, *spintecați, -te,* adj. Despicat; prevăzut cu o tăietură, cu o despicătură. ● Înjunghiat.

spintecătúră, *spintecături,* s.f. || Din *spinteca* || Tăietură lungă și adîncă; despicătură; *concr.* locul unde s-a făcut o astfel de tăietură.

spintermómetru, *spintermometre,* s.n. || Din fr. *spintermètre* || Aparat folosit pentru măsurarea tensiunilor electrice înalte.

spión, -oánă, *spioni, -oane,* s.m. și f. || Din germ. *Spion* || 1. Persoană care face spionaj. 2. Persoană care pîndește pe alții, pentru a furniza cuiva informații despre ei; iscoadă.

spionáj, *spionez,* vb. I. || Din germ. *spionieren* || 1. Intranz. A face spionaj. 2. Tranz. A iscodi, a observa pe furiș (și a transmite cuiva cele aflate). 3. Refl. recipr. A se pîndi, a se iscodi (pentru a afla unul despre altul anumite lucruri).

spionáj s.n. || După fr. *espionnage* || Obținerea și transmiterea unor secrete de stat unei puteri străine de către o persoană care nu este cetățean al acestui stat.

spirái, *spiraiuri,* s.n. || Din it. *spiraglio* || Capac cu geamuri apărate de grilaje în puntea unei nave, care servește la luminarea și aerisirea încăperilor de sub punte.

spirálă, *spirale,* s.f. || Din fr. *spiral* || Curbă plană deschisă, care se înfășoară în jurul unui punct. ● (Adjectival) Care este în formă de spirală.

spiránt, -ă, *spirante,* adj. || Din fr. *spirante* || *Consoană spirantă* (și substantivat) = consoană constrictivă.]

spíră, *spire,* s.f. || Din fr. *spire* || 1. Porțiune dintr-o spirală, corespunzătoare unui unghi de 360 grade. 2. Fiecare dintre buclele unei înfășurări electrice.

spiréa s.f. || Din fr. *spirée,* lat. *spirea* || Arbust din familia rozaceelor, înalt pînă la 2 m, cu frunze ovale și flori albe, dispuse în inflorescențe globuloase. Se cultivă ca arbust decorativ.

spiridúș, *spiriduși,* s.m. || Din lat. *spiritus* || (În mitologia populară) Drac mic, vioi și poznaș, care ajută pe vrăjitori. ● (Fig.) Copil vioi, zburdalnic.

spiríl, *spirili,* s.m. || Din fr. *spirille* || Nume generic dat unor bacterii în formă de spirală.

spírit, (2, 3, 4) *spirite,* s.n. || Din lat. *spiritus* || 1. Factor ideal al existenței, principiu imaterial; conștiință, gîndire, rațiune. ● Inteligență, istețime; capacitate de imaginație. ○ *Om de spirit* = om cu minte ageră, inteligent, spiritual, cu umor. 2. (Rel.) Ființă imaterială, duh; suflet. 3. (La pl.) Oamenii în general, considerați ca purtători ai unor idei. ● *S. universal* = persoană care posedă cunoștințe din foarte multe domenii. 4. Vorbă de duh, glumă, anecdotă. 5. Mod de a gîndi sau de a se manifesta; părere, concepție. ○ *În spiritul* = în concordanță cu... 6. Înclinare, tendință care determină felul de a fi al cuiva.

spiritísm s.n. || Din fr. *spiritisme* || Concepție mistică potrivit căreia spiritele celor morți ar supraviețui, iar cei vii pot să comunice cu ele prin mijlocirea unor procedee oculte (ex. printr-un mediu[1] (3)); practică bazată pe această concepție.

spiritíst, -ă, *spiritiști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *spiritiste* || 1. Adj. Privitor la spiritism. 2. S.m. și f. Persoană care practică spiritismul.

spirituál, -ă, *spirituali, -e,* adj. || Din fr. *spirituel* || 1. Care aparține spiritului (1); imaterial, ideal; sufletesc; intelectual. 2. Inteligent, ager la minte, înzestrat cu (mult) umor. 3. Bisericesc, religios.

spiritualicéște adv. || Din *spiritual* || Din punct de vedere spiritual.

spiritualísm s.n. || Din fr. *spiritualisme* || Doctrină opusă materialismului, după care spiritul este o realitate substanțială primordială, independentă de materie.

spiritualíst, -ă, *spiritualiști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *spiritualiste* || 1. Adj. Care aparține spiritualismului, privitor la spiritualism. 2. S.m. și f. Adept al spiritualismului.

spiritualitáte s.f. || Din fr. *spiritualité* || 1. Caracterul a ceea ce este spiritual. 2. Ansamblu de idei și de sentimente care caracterizează o colectivitate, un popor, o națiune și care se manifestă în specificul culturii sale.

spiritualizá, *spiritualizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *spiritualiser* || A căuta să dea lucrurilor, fenomenelor un caracter spiritual, încercînd să le detașeze de materie, de ceea ce este corporal, senzual.

spiritualizáre, *spiritualizări,* s.f. Faptul de a *spiritualiza.*

spiritualizát, -ă, *spiritualizați, -te,* adj. Care a căpătat un caracter spiritual, care s-a detașat de ceea ce este material.

spirochét, *spirocheți,* s.m. || Din fr. *spirochète* || Nume dat bacteriilor care se prezintă în formă de filament răsucit în spirală.

spirochetóză, *spirochetoze,* s.f. || Din fr. *spirochétose* || Nume generic dat unor boli infecțioase specifice omului și unor animale, între care sifilisul, febra recurentă etc.

spirometríe s.f. || Din fr. *spirométrie* || Metodă de explorare a capacității pulmonare, efectuată cu ajutorul spirometrului.

spirométru, *spirometre,* s.n. || Din fr. *spiromètre;* lat. *spirare* „a respira" + *metron* „măsură" || Instrument pentru măsurarea capacității pulmonare.

spirt s.n. || Din rus. *spirt* || 1. Alcool etilic comercial; *p. ext.* băutură alcoolică tare. ○ *S. denaturat* = alcool etilic denaturat. *S. industrial* = alcool etilic amestecat cu alcool metilic. *S. medicinal* = spirt folosit în medicină ca dezinfectant. *S. de lemn* = produs obținut în distilarea uscată a lemnului, compus mai ales din

alcool metilic. **2.** (Fig.; adjectival) Iute, ager, vioi.

spirtiéră, *spirtiere*, s.f. || Din *spirt* || Mică lampă de gătit care funcţionează cu spirt.

spirtós, -oásă, *spirtoşi, -oase*, adj. || Din *spirt* || (Despre băuturi) Care conţine spirt; alcoolic; (substantivat, f. pl.) băuturi alcoolice.

spitál, *spitale*, s.n. || Din germ. *Spital* || Instituţie medicală în care sînt internaţi şi trataţi bolnavii şi accidentaţii.

spitalicésc, -éască, *spitalicești*, adj. || Din *spital* || Care se referă la spital; care aparţine spitalului.

spitalizá, *spitalizez*, vb. I. Tranz. || Din *spital* || A interna şi a trata un bolnav într-un spital.

spitalizáre, *spitalizări*, s.f. Acţiunea de *a spitaliza;* internare şi îngrijire a bolnavilor în spital.

spiţă, *spiţe*, s.f. || Din bg., scr. *spica* || **1.** Fiecare dintre barele care leagă obada sau coroana unei roţi de butucul ei. **2.** (Fig.) Grad de rudenie; neam; totalitatea celor care descind din aceeaşi persoană. ○ *Spiţa neamului* = arbore genealogic.

spiţér, *spiţeri*, s.m. || Din ngr. *spetseris* || (Pop.) Farmacist.

spiţerie, *spiţerii*, s.f. || Din ngr. *spetsaria* || (Pop.) Farmacie.

spîn, -ă, *spîni, -e*, adj. || Lat. **spanus* || (Despre bărbaţi sau despre faţa lor; adesea substantivat) Căruia nu-i creşte barba şi mustăţile.

spînátec, -ă, adj. v. **spînatic.**

spînátic, -ă, *spînatici, -ce*, adj. || Din *spîn* || (Despre bărbaţi sau despre faţa lor) Cu barba şi mustaţa rară. || Şi: **spînátec, -ă,** adj.

spînz, *spînji*, s.m. || Cuv. autohton || Plantă erbacee toxică, din familia ranunculaceelor, cu flori verzi-purpurii, al cărei rizom este folosit în medicină.

spînzurá, *spînzur*, vb. I. || Probabil lat. **expendiolare* || **1.** Tranz. A executa prin strangulare (**1**) un condamnat la moarte. ○ Expr. *A tăia şi a spînzura* = a abuza în mod brutal de puterea sau de autoritatea sa. **2.** Refl. A se sinucide, strangulîndu-se. **3.** Tranz. A agăţa un obiect de unul dintre capete, lăsînd restul să atîrne în jos. **4.** Refl. A se agăţa de ceva; (intranz.) a atîrna în jos, fiind prins sau agăţat de ceva.

spînzuráre, *spînzurări*, s.f. Acţiunea de *a (se) spînzura;* spînzurătoare.

spînzurát, -ă, *spînzuraţi, -te*, adj. **1.** (Adesea substantivat) Care a fost omorît sau s-a sinucis prin spînzurare. **2.** Agăţat, atîrnat, suspendat. **3.** Epitet dat unui copil sau unui tînăr care se ţine de pozne, de nebunii; strengar.

spînzurătoáre, *spînzurători*, s.f. || Din *spînzura* || **1.** Faptul de a (se) spînzura. **2.** Stîlp cu o bară orizontală la capătul de sus, de care se fixa funia cu care erau strangulaţi condamnaţii la moarte prin spînzurare.

spîreuí, *spîreuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *spîre*, (reg., rar) „bucăţică (nefolositoare) din ceva" || (Înv. şi reg.) A rupe în bucăţi, a sfîşia, a ciopîrţi.

splai, *splaiuri*, s.n. || Cf. *plai* || Mal înalt al unei ape, uneori pietruit sau pavat; *p. ext.* arteră de circulaţie, amenajată pe un astfel de mal.

splau, *splauri*, s.n. Extremitate a unei punţi pentru pescuit, aşezată pe piloţi la înălţime reglabilă în funcţie de nivelul apei.

spleen s.n. || Cuv. engl. || Stare de plictiseală, de dezgust faţă de orice. || Şi: **splin** s.n.

spléndid, -ă, *splendizi, -de*, adj. || Din fr. *splendide*, lat. *splendidus* || Foarte frumos, minunat; strălucitor.

splendoáre, *splendori*, s.f. || Din fr. *splendeur*, lat. *splendor* (< *splendere* „a străluci") || Frumuseţe plină de fast, de strălucire; lucru splendid. *Era un amurg de o largă şi gravă splendoare* (Cezar Petrescu).

splénic, -ă, *splenici, -ce*, adj. || Din fr. *splénique*, lat. *splenicus* || Referitor la splină, care aparţine splinei.

splin s.n. v. **spleen.**

splínă, *spline*, s.f. || Din ngr. *splina* || Organ vascular sangvin, de culoare roşie-violetă, aşezat în partea superioară, din stînga, a cavităţii abdominale, care produce limfocite, anticorpi etc. Are un rol important în apărarea organismului de infecţii şi intoxicaţii.

splinúţă, *splinuţe*, s.f. || Din *splină* || Plantă erbacee meliferă din familia compozitelor, înaltă pînă la 100 cm, cu flori galbene.

splint s.n. v. **splint.**

spoi, *spoiesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *supojiti* || **1.** A vărui. **2.** A acoperi un obiect (în special un vas) de metal cu un strat metalic protector. ● Refl. (Fig.) A-şi însuşi, în mod superficial, maniere civilizate, noţiuni de cultură etc.

spoiálă, *spoieli*, s.f. || Din *spoi* || **1.** Văruială, zugrăveală. ● Strat protector cu care se acoperă suprafaţa unui obiect. **2.** (Fig.) Elemente superficiale de cultură, de civilizaţie.

spoíre, *spoiri*, s.f. Acţiunea de *a spoi.*

spoít[1] s.n. Spoire; văruit[1].

spoít[2]**, -ă,** *spoiţi, -te*, adj. **1.** Văruit[2]. **2.** (Despre vase) Acoperit cu un strat subţire de metal protector.

spoitór, -oáre, *spoitori, -oare* s.m. şi f. || Din *spoi* || Persoană care se ocupă cu spoitul vaselor de bucătărie.

spoliá, *spoliez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *spolier*, lat. *spoliare* || (Livr.) A despuia pe cineva, în mod abuziv, de avere sau *p. ext.* de drepturi.

spoliatór, -oáre, *spoliatori, -oare*, s.m. şi f. || Din fr. *spoliateur*, lat. *spoliator* || Persoană care spoliază; jefuitor, prădător.

spoliáţie, *spoliaţii*, s.f. || Din fr. *spoliation* || Spoliere.

spoliére, *spolieri*, s.f. Acţiunea de *a spolia;* jefuire, prădare; spoliaţie.

spóncă, *sponci*, s.f. || Din rus. *sponka* || (Reg.) Copcă (la haină); agrafă; cataramă. ○ *Pe sponci* = în cantitate mică, pe sfîrşite.

spondéu, *spondee*, s.n. || Din lat. *spondeus*, fr. *spondée* || (În versificaţia greco-latină) Picior de vers alcătuit din două silabe lungi.

spondilítă, *spondilite*, s.f. || Din fr. *spondylite* || Inflamaţie a vertebrelor, adesea de natură tuberculoasă.

spondilóză, *spondiloze*, s.f. || Din fr. *spondylose*. Cf. lat. *spondylus* „vertebră" || Boală localizată în anumite segmente ale coloanei vertebrale, manifestată prin dureri și limitarea mobilității coloanei.

spongiér, *spongieri*, s.m. || Din fr. *spongiaire*; lat. *spongia* „burete" || (La pl.) Încrengătură de nevertebrate marine, cu corpul alcătuit dintr-o rețea compactă de fibre elastice; (și la sg.) animal din această încrengătură.

spongiós, -oásă, *spongioși, -oase*, adj. || Din fr. *spongieux*, lat. *spongiosus* || Poros (ca buretele).

spongiozitáte s.f. || Din fr. *spongiosité* || Însușirea de a fi spongios.

spontán, -ă, *spontani, -e*, adj. || Din fr. *spontané*, lat. *spontaneus* || (Adesea adverbial) Care se face sau se produce de la sine; care apare în mod brusc, neașteptat. || Și: **spontanéu, -ée** adj.

spontaneitáte s.f. || Din fr. *spontanéité* || Însușirea a ceea ce este spontan; promptitudine în aptitudini, în comportare; vioiciune.

spontanéu, -ée adj. v. **spontan.**

spor[1], *spori*, s.m. || Din fr. *spore*; gr. *spora* „sămînță" || **1.** Organ microscopic de înmulțire și de răspîndire caracteristic organismelor vegetale. **2.** Organ de înmulțire și de răspîndire la sporozoare.

spor[2], **(3)** *sporuri*, s.n. || Din sl. *sporŭ*, bg. *spor* || **1.** Randament în muncă, progres. ○ *Cu spor* = repede, cu mare randament. *Fără spor* = fără randament, încet. **2.** Abundență, belșug, cîștig. **3.** Adaos, majorare, supliment.

sporádic, -ă, *sporadici, -ce*, adj. || Din fr. *sporadique* || (Adesea adverbial) Care apare, care se manifestă din cînd în cînd, pe ici, pe colo; care este lipsit de continuitate; distanțat, dispersat, răzleț.

sporánge, *sporangi*, s.m. || Din fr. *sporange*; gr. *spora* „sămînță" + *angos* „vas" || Organ în formă de săculeț, în care iau naștere sporii plantelor criptogame.

spori, *sporesc*, vb. IV. || Din *spor*[2]. Cf. și bg. *sporja*, scr. *sporiti* „a discuta" || **1.** Tranz., intranz. și refl. A crește (sau a face să crească); a (se) mări; a (se) înmulți. **2.** Intranz. A progresa, a avea spor. **3.** Tranz. (Reg.) A povesti (exagerînd), a sporovăi, a flecări.

sporífer, -ă, *sporiferi, -e*, adj. || Gr. *spora* „sămînță" + lat. *ferre* „a purta" || Care produce sau poartă spori.

sporíre, *sporiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) spori*; înmulțire, creștere.

spórnic, -ă, *spornici, -ce*, adj. || Din sl. *sporĭnŭ* || **1.** Care are spor la lucru; care se face cu spor. **2.** (Despre alimente) Care nu se consumă repede, care ține mult. **3.** Îmbelșugat, abundent; productiv.

sporofíl, *sporofile*, s.f. || Gr. *spora* „sămînță" + *phyllon* „frunză" || (Bot.) Frunză redusă care poartă sporangii cu spori.

sporovăi, *sporovăiesc*, vb. IV. Intranz. A flecări, a trăncăni, a vorbi mult și fără rost.

sporovăiálă, *sporovăieli*, s.f. || Din *sporovăi* || Faptul de a sporovăi; flecăreală; taifas.

sporozoár, *sporozoare*, s.n. || Din fr. *sporozoaires* || (La pl.) Clasă de protozoare parazite care se înmulțesc prin spori[1] **(2)**; (și la sg.) protozoar care face parte din această clasă.

sport, *sporturi*, s.n. || Din fr. *sport* || Complex de exerciții fizice și de jocuri, practicate în mod metodic și organizat, în scopul formării și dezvoltării unor calități fizice și morale. Sportul include și elementul competitiv, urmărind obținerea de performanțe. ● Fiecare dintre formele speciale, reglementate în cadrul acestui complex de exerciții.

sportív, -ă, *sportivi, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *sportif* || **1.** Adj. Privitor la sport; care ține de sport; care este în conformitate cu regulile sportului. **2.** S.m. și f. Persoană care practică sportul.

sportivitáte s.f. || Din fr. *sportivité* || Atitudine loială, de respect a sportivului față de partener sau de adversar; fair play.

sporulație s.f. || Din fr. *sporulation* || (Bot.) Proces de formare a sporilor. ● Mod de reproducere asexuată prin spori, caracteristic plantelor.

spot, *spoturi*, s.n. || Din fr. *spot* || Pată luminoasă produsă pe scara gradată a unui instrument de măsură, care înlocuiește acul indicator. ● Fascicul concentrat de lumină folosit pentru luminarea scenei sau a unui actor în cadrul unui spectacol.

spovedánie, *spovedanii*, s.f. || Din sl. *ispovĕdanije* || Faptul de a se spovedi **(1)**; mărturisirea păcatelor în fața preotului.

spovedi, *spovedesc*, vb. IV. Refl. || Din sl. *ispovĕdati* || **1.** (Bis.) A mărturisi unui duhovnic păcatele făptuite, pentru a obține iertarea lor. ● Tranz. (Despre duhovnici) A primi mărturisirea unui credincios. **2.** A mărturisi cuiva o taină, o suferință; a se destăinui.

spray [Pr.: sprei], *spraiuri*, s.n. || Din engl., fr. *spray* || Dispozitiv pentru pulverizare a unor substanțe cosmetice, insecticide etc. ● Substanță pulverizată cu acest dispozitiv.

spre prep. || Lat. *super* || **1.** Înspre, către, în direcția. **2.** Intră în compunerea numerelor de la 11 la 19: *doisprezece*. **3.** Aproape de..., pe la..., către: *spre seară*. **4.** În vederea..., pentru a... ○ *Spre pildă* = de (sau ca) exemplu. **5.** Introduce un complement circumstanțial de mod: *spre regretul meu, a plecat.*

sprijin, *sprijine*, s.n. || Din sl. *sŭprenženŭ* || **1.** Ceea ce servește spre a susține, spre a sprijini ceva. **2.** Persoană care ajută, susține pe cineva. **3.** (Tehn.) Legătură care împiedică anumite deplasări ale unui corp solid: reazem.

sprijini, *sprijin*, vb. IV. || Din *sprijin* || **1.** Tranz. și refl. A (se) rezema, ca să nu cadă; (fig.) a (se) baza pe... **2.** Tranz. (Fig.) A ajuta pe cineva: a-și da concursul la ceva.

sprijinire, *sprijiniri*, s.f. Acțiunea de *a (se) sprijini*: sprijin, reazem. ● (Fig.) Ajutor, ocrotire acordate cuiva.

sprijinitór, -oáre, *sprijinitori, -oare*, adj. || Din *sprijini* || (Persoană) care ajută, susține, ocrotește pe cineva sau **își dă concursul la ceva.**

sprint, *sprinturi*, s.n. || Din fr., engl. *sprint* || **1.** Accelerarea vitezei în apropierea punctului de sosire, la unele întreceri sportive. **2.** Categorie de probe sportive pe distanțe scurte (în atletism, ciclism, înot).

sprintá, *sprintez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *sprinter* || A-și mări viteza de alergare, de pedalare etc. într-o întrecere sportivă (de obicei în apropierea punctului de sosire).

sprinten, -ă, *sprinteni, -e*, adj. || Cf. scr. *spretan* || (Despre ființe; adesea adverbial) Care se mișcă cu ușurință; iute, vioi; (despre acțiuni, mișcări ale ființelor) care se face cu iuțeală, cu vioiciune.

sprinteneálă s.f. || Din *sprinten* || Însușirea de a fi sprinten; vioiciune, rapiditate în mișcări.

sprinter, -ă, *sprinteri, -e*, s.m. și f. || Din fr., engl. *sprinter* || Sportiv specializat în probele de sprint.

sprințár, -ă, *sprințari, -e*, adj. Sprinten, iute; zglobiu, zburdalnic; hoinar, nestatornic.

sprînceánă, *sprîncene*, s.f. || Probabil lat. **supercina* (= *supercilia*) || **1.** Fire de păr scurte și dese crescute în formă de linie arcuită deasupra orbitei ochilor. ○ Expr. *A ridica din sprîncene* = a privi mirat, surprins, nedumerit. *A încreți* (sau *a încrunta*) *sprîncenele* = a fi nemulțumit de ceva. *A alege pe* (sau *după*) *sprînceană* = a alege ce ți se pare mai bun, mai prețios. *A fi cu ochi și cu sprîncene* = a fi prea evident, bătător la ochi. **2.** (Fig.) Muchie sau creastă de deal. ● Fîșie (de pădure, de zare, de lumină), margine. *Sub sprînceana pădurii... se zăreau în fund munții* (Sadoveanu).

sprîncenát, -ă, *sprîncenați, -te*, adj. || Din *sprînceană* || (Și substantivat) Cu sprîncenele mari și dese. *Era, înaltă... sprîncenată, cu ochii căprii* (Vlahuță).

spúlber, *spulbere*, s.n. || Din *spulbera* || Ninsoare spulberată; vînt puternic cu ninsoare. ● (Fig.) Nimicire, prăpăd.

spulberá, *spúlber*, vb. I. Tranz. și refl. || Lat. *expulverare* || A (se) ridica în vîrtej; a (se) risipi, a (se) împrăștia. ● (Fig.) A (se) distruge, a (se) nimici, a (se) risipi.

spulberáre, *spulberări*, s.f. Acțiunea de *a (se) spulbera;* împrăștiere, risipire.

spulberát, -ă, *spulberați, -te*, adj. (Despre zăpadă, frunze, praf etc.) Împrăștiat de vînt.

spulberátic, -ă, *spulberatici, -ce*, adj. || Din *spulbera* || Ușuratic, nestatornic.

spumá, pers. 3 *spumează*, vb. I. Intranz. || Din *spumă* || **1.** (Despre ape, valuri) A face spumă. **2.** (Despre cai) A se umple de spumă; a spumega.

spumánt, *spumanți*, s.m. || Din *spumă* || (Tehn.) Substanță care, dizolvată într-un lichid, formează o spumă persistentă.

spúmă, *spume*, s.f. || Lat. *spuma* || **1.** Strat albicios care se formează la suprafața unui lichid agitat; (tehn.) sistem dispers obținut cu ajutorul spumanților. ● Ceea ce este mai ales, mai bun, mai prețios din ceva. **2.** Strat care se ridică deasupra unor alimente în timpul fierberii sau al fermentației. **3.** Clăbuci de săpun, de sudoare sau de salivă. ○ Expr. (Despre oameni) *A face spume la gură* = a se înfuria, a face scandal mare. **4.** *Spumă-de-mare* = piatră ponce.

spumegá, *spúmeg*, vb. I. Intranz. || Din *spumă* || **1.** (Despre lichide) A face spumă. **2.** (Despre cai) A se acoperi de spumă; a face clăbuci la gură. **3.** (Despre oameni) A se înfuria. ○ Expr. *A spumega de furie* (sau *de mînie*) = a se mînia, a fi foarte furios.

spumegáre, *spumegări*, s.f. Faptul de *a spumega.* ● Apă care spumegă. *Vaporul... își micșoră iuțeala, în mijlocul spumegării care-l înconjura* (Dunăreanu).

spumegătór, -oáre, *spumegători, -oare*, adj. || Din *spumega* || (Despre valuri, puhoaie) Care spumegă.

spumós, -oásă, *spumoși, -oase*, adj. || Din *spumă* || Cu spumă, plin de spumă. ○ *Vin spumos* = vin care face spumă cînd este turnat în pahare, datorită fermentării incomplete sau unui procedeu special de fabricație. ● (Fig.) Ca spuma, vaporos. ● (Fig.; despre felul de a vorbi, de a se exprima) Viu, colorat, bogat în imagini, în figuri de stil; plin de vervă.

spúne, *spun*, vb. III. Tranz. || Lat. *exponere* || **1.** A exprima prin viu grai o idee, un gînd; a rosti, a zice; a declara. ● (Fig.) A provoca (sentimente); a evoca (amintiri). ○ Expr. *A-i spune cuiva inima* = a presimți, a intui ceva. **2.** A povesti, a relata, a istorisi, a expune; (despre texte scrise) a cuprinde. **3.** (Fig.; pop.) A cînta. **4.** A pîrî, a denunța pe cineva. **5.** A rosti numele cuiva, a numi; a porecli. || Perf. s. *spusei*, part. *spus.*

spurcá, *spurc*, vb. I. || Lat. *spurcare* || **1.** Tranz. și refl. (Pop.) A (se) murdări; a (se) mînji; (refl.) a mînca de dulce în timpul postului. ● Tranz. (Fig.) A profana, a pîngări, a necinsti. **2.** Refl. (Fig.) A se deda la ceva rău, nepermis.

spurcáci, *spurcaci*, s.m. || Din *spurc*, (reg.) „excremente" || Pasăre migratoare, înrudită cu dropia, de mărimea unei găini, de culoare brună pe spate și alburie pe pîntece. Este ocrotită prin lege.

spurcáre, *spurcări*, s.f. Acțiunea de *a (se) spurca;* murdărire. ● (Fig.) Profanare, pîngărire.

spurcát, -ă, *spurcați, -te*, adj. **1.** Murdar, respingător, scîrbos; (despre vorbe) vulgar, trivial. **2.** (Despre vase) Folosit pentru lucruri murdare. **3.** (Fig.; adesea substantivat) Mîrșav, ticălos.

spurcăciúne, *spurcăciuni*, s.f. || Din *spurca* || Lucru murdar, scîrnav, grețos; (fig.) faptă sau vorbă trivială. ● Epitet depreciativ pentru o ființă respingătoare, grețoasă.

spúsă, *spuse*, s.f. Ceea ce s-a spus; vorbe.

spútnic, *spútnici*, s.m. || Din rus. *sputnik* || Nume dat de obicei sateliților artificiali lansați în Uniunea Sovietică.

spúză s.f. || Probabil cuv. autohton || **1.** Cenușă fierbinte (amestecată cu jeratic). ○ Expr. *A trage spuza pe turta sa* = a încerca să tragă foloase, să profite de ceva (în dauna altuia).

spuzeálă, *spuzeli*, s.f. || Din *spuzi* || (Pop.) Erupție care apare pe piele.

spuzí, *spuzesc*, vb. IV. Refl. || Din *spuză* || **1.** A prezenta o erupție pe piele; *p. ext.* a aco-

peri, a umple de... 2. (Fig.) A apărea în număr mare.

st interj. ‖ Onomatopeic ‖ Cuvînt prin care se cere liniște, tăcere.

sta, *stau,* vb. I. Intranz. ‖ Lat. *stare* ‖ 1. (Despre oameni și animale) A se opri din mers, a rămîne pe loc; a se opri dintr-o acțiune, dintr-o mișcare; (despre aparate, mecanisme etc.) a nu mai funcționa. ○ Expr. *A nu-i mai sta cuiva gura* = a vorbi întruna, a nu mai tăcea. *A sta țintuit (pe loc)* = a sta nemișcat, a nu face nici o mișcare. *Stai să-ți spun* (sau *să vezi*) = așteaptă să-ți spun (ceva). ● (Despre ploaie, vînt) A conteni, a se opri. 2. (Despre oameni) A rămîne nemișcat în locul unde se află, a nu pleca, a nu se îndepărta; (despre vehicule) a se opri, a staționa. ○ Expr. *A nu putea sta locului* = a nu avea astîmpăr, a se mișca mereu dintr-un loc într-altul. *A sta pe loc* = a nu progresa, a stagna. *Ce mai stai?* = ce mai aștepți, ce mai dorești? *A sta pe* (sau *la*) *locul său* = a fi rezervat, modest. 3. A rămîne într-un serviciu, într-o slujbă, într-o ocupație. 4. A rămîne, a petrece un timp undeva; a poposi, a zăbovi, a întîrzia. 5. A fi, a se afla, a se găsi într-un anumit loc. ○ Expr. *A-i sta cuiva în cale* (sau *în drum*) ori *a sta în calea cuiva* = a împiedica pe cineva să plece, să înainteze; a împiedica pe cineva să facă ceva, a stingheri. *A sta la baza unui lucru* = a constitui temelia, elementul fundamental al unui lucru. *A sta în fața cuiva* = (despre sarcini, probleme) a urma să fie rezolvat de cineva. *A sta în umbră* = a) a pîndi dintr-un loc ascuns; b) a fi retras, modest. *A sta deoparte* = a nu interveni în ceva. *A-i sta cuiva pe inimă* = (despre gînduri, preocupări) = a-l urmări pe cineva, a-i produce grijă, neliniște. 6. A trăi, a viețui, a locui. ● A continua să fie, a se menține. 7. A avea o anumită poziție, o anumită atitudine, a fi așezat într-un anumit fel: *a sta grămadă.* ○ Expr. *A sta cu mîinile în sîn* = a sta în inactivitate; a nu întreprinde nimic, a nu interveni. *A sta în pat* = a zăcea, a fi bolnav la pat. *A sta la masă* = a lua masa. *A sta ca pe ace* (sau *pe spini, pe ghimpi, pe jăratic*) = a fi neliniștit, agitat. 8. A se ocupa întruna de ceva, a se îndeletnici cu... ○ Expr. *A sta de cineva să...* = a nu lăsa pe cineva în pace, a se ține de capul lui să... 9. A fi fixat, prins, atîrnat de ceva. ○ Expr. *A-i sta cuiva ceva în cap* = a preocupa pe cineva. *A sta ceva în firea cuiva* = a ține de felul cuiva. 10. A consta din..., a fi format din... 11. A pluti la suprafața unui lichid. 12. A fi într-un anumit fel. ○ Expr. *A-i sta cuiva bine* (sau *rău*) = a (nu) i se potrivi cuiva un lucru (o haină). 13. (Despre situații, treburi etc.) A fi, a se prezenta într-un anumit fel, a merge, a se desfășura (bine sau rău). 14. A fi gata să...: *stă să ningă.* 15. În legătură cu unele verbe și în locuțiuni, dă acestora un aspect de durată; *stau și mă gîndesc; a sta de vorbă; a sta la îndoială, a sta pe gînduri.* ○ *A sta de pază* = a păzi. *A sta la pîndă* = a pîndi. ‖ Indicativ imperfect: *stăteam* și *stam;* perf. s. *stătui.*

stabil, -ă, *stabili, -e,* adj. ‖ Din lat. *stabilis* ‖ 1. Care prezintă stabilitate; bine așezat sau fixat. 2. Care nu se schimbă, nu fluctuează; statornic; trainic, solid. ● (Despre populații) Care locuiește permanent în același loc.

stabilí, *stabilesc,* vb. IV. ‖ Din lat. *stabilire* ‖ 1. Tranz. A hotărî, a decide; a preciza, a fixa. 2. Tranz. A demonstra, a dovedi. 3. Tranz. A realiza, a înfăptui, a întemeia. 4. Tranz. și refl. A (se) așeza în mod statornic undeva.

stabilimént, *stabilimente,* s.n. ‖ Din it. *stabilimento* ‖ (Ieșit din uz) Așezămînt, instituție industrială, comercială etc.; *p. ext.* localul unde funcționa un astfel de așezămînt.

stabilíre, *stabiliri,* s.f. Acțiunea de *a (se) stabili;* determinare, precizare; înfăptuire, așezare.

stabilitáte s.f. ‖ Din fr. *stabilité* ‖ 1. Însușirea de a fi stabil, statornicie; situație fermă, sigură; echilibru durabil, trăinicie. 2. Faptul de a-și păstra locul, de a rămîne nemișcat. 3. (Fiz.) Proprietate a unui corp de a-și menține poziția sau de a reveni în poziția inițială după ce a fost deplasat din această poziție.

stabilizá, *stabilizez,* vb. I. Refl. și tranz. ‖ Din fr. *stabiliser* ‖ A deveni (sau a face să devină) stabil, a (se) consolida, a (se) întări. ● Tranz. A efectua operațiile care asigură stabilitatea unui sistem, a unui produs etc.

stabilizáre, *stabilizări,* s.f. 1. Acțiunea de *a (se) stabiliza.* 2. *Stabilizare bănească* = ansamblu de măsuri luate de către stat pentru a face ca moneda națională să devină stabilă.

stabilizatór, (1, 2), *stabilizatoare,* s.n., (3) *stabilizatori,* s.m. ‖ Din fr. *stabilisateur* ‖ 1. S.n. Organ suplimentar al unui sistem tehnic, care contribuie la menținerea stabilității sau echilibrului sistemului respectiv. ● Dispozitiv electric sau electronic care menține constantă fie tensiunea la borne sau curentul unui receptor electric, fie unii dintre parametrii receptorului. 2. S.n. Partea anterioară, fixă a ampenajului orizontal al unui avion, care contribuie la sustentația acestuia. 3. S.m. Substanță care se adaugă unei soluții, unei suspensii etc. pentru a-i mări stabilitatea.

stabulație s.f. ‖ Din fr. *stabulation* ‖ Întreținere și hrănire a animalelor prin menținerea lor în grajduri, fie temporar, pe perioada de creștere, de îngrășare, de mulgere etc., fie permanent (în anumite unități).

stacánă. *stacane,* s.f. ‖ Din rus. *stakan* ‖ (Pop.) Cană sau ceașcă mare. ● Conținutul unei astfel de căni.

staccáto adv. ‖ Cuv. it. ‖ (Muz.) Sacadat, (substantivat, n.) compoziție executată în mod sacadat.

stacój, *stacoji,* s.m. ‖ Din ngr. *stakos* ‖ (Înv. și reg.) Homar; *p. ext.* rac.

stacojíu, -ie, *stacojii,* adj. ‖ Din *stacoj* ‖ De culoare roșie-aprinsă (ca a racului fiert).

stadiál, -ă, *stadiali, -e,* adj. ‖ Din germ. *stadial,* lat. *stadialis* ‖ Care se dezvoltă în etape; (biol.) care se referă la stadiile de dezvoltare a organismelor.

stádie, *stadii,* s.f. ‖ Din fr. *stadia* ‖ Miră gradată servind la măsurarea indirectă a distanțelor în lucrările topografice.

stadimétric, -ă, *stadimetrici, -ce,* adj. || Din fr. *stadimétrique* || Privitor la stadimetrie; utilizat în stadimetrie.

stadimetríe s.f. || Din fr. *stadimétrie;* fr. *stadia* „stadie" + gr. *metron* „măsură" || Tehnică a măsurării indirecte a distanțelor, cu ajutorul tahimetrului și al stadiei. Se utilizează în lucrările topografice pentru întocmirea planurilor și a hărților.

stadión, *stadioane,* s.n. || Din germ. *Stadion* || Teren amenajat pentru desfășurarea competițiilor sportive și înconjurat de tribune pentru spectatori.

stádiu, *stadii,* s.n. || Din fr. *stade,* lat. *stadium* || Fază, etapă în evoluția unui proces sau a unui fenomen din natură ori din societate.

stafídă, *stafide,* s.f. || Din ngr. *stafida* || Boabă uscată, fără semințe, a anumitor specii de struguri, folosită la prepararea unor prăjituri, dulciuri etc.

stafidí, *stafidesc,* vb. IV. Refl. || Din *stafidă* || (Despre boabele de struguri) A se usca, a deveni stafide. • (Fig.; despre oameni și părți ale corpului lor) A se zbîrci, a se încreți (din cauza slăbirii, a bătrîneții).

stafidít, -ă, *stafidiți, -te,* adj. (Despre struguri) Uscat. • (Fig., despre oameni și părți ale corpului lor) Zbîrcit.

stafíe, *stafii,* s.f. || Cf. ngr. *stihion* || Ființă ireală pe care unii oameni pretind că o văd și că ea ar reprezenta de obicei duhul unui mort; fantomă, nălucă, strigoi.

stafilocóc, *stafilococi,* s.m. || Din fr. *staphilocoque;* gr. *staphyle* „ciorchine" + *kokkos* „bob" || Gen de bacterii de formă sferică, dispuse în ciorchine, care produc procese purulente locale sau generalizate.

stagiár, -ă, *stagiari, -e,* adj. || Din fr. *stagiaire* || **1.** (Adesea substantivat) Care își face stagiul într-un domeniu de activitate. **2.** Care ține de stagiu, privitor la stagiu.

stágiu, *stagii,* s.n. || Cf. lat. *stagium* || **1.** Perioadă în cursul căreia un începător se inițiază în exercitarea profesiunii sale într-un anumit loc de muncă. **2.** Vechime în muncă, în producție. **3.** *Stagiu militar* = perioadă de timp în care o persoană prestează serviciul militar activ.

stagiúne, *stagiuni,* s.f. || Din it. *stagione* || Perioadă în cursul fiecărui an, în care teatrele dau în mod regulat reprezentații.

stágná, pers. 3 *stagnează,* vb. I. Intranz. || Din fr. *stagner,* lat. *stagnare* || **1.** (Despre acțiuni, activități) A nu progresa, a nu se dezvolta. **2.** (Despre ape) A nu curge; a nu spori în volum.

stagnánt, -ă, *stagnanți, -te,* adj. || Din fr. *stagnant* || **1.** (Despre acțiuni, activități) Care nu progresează, nu evoluează. **2.** (Despre ape) Care nu curge, stătător.

stagnáre, *stagnări,* s.f. Faptul de *a stagna;* lipsă de dezvoltare a unui proces, a unei activități; rămînere pe loc.

stal, *staluri,* s.n. || Din fr. *stalle* || Scaun numerotat, situat în spatele fotoliilor, la parterul unei săli de spectacole; *p. ext.* parte a unei săli de spectacol, în care sînt așezate astfel de scaune.

stalactítă, *stalactice,* s.f. || Din fr. *stalactite;* gr. *stalaktos* „care cade picătură cu picătură" || Coloană calcaroasă formată prin depunerea carbonatului de calciu din picăturile de apă și fixată de tavanul peșterilor.

stalagmítă, *stalagmite,* s.f. || Din fr. *stalagmite;* gr. *stalagmos* „depunere picătură cu picătură" || Coloană calcaroasă formată prin depunerea carbonatului de calciu din picăturile de apă din peșteri, galerii subterane, și fixată cu baza de podeaua peșterilor.

stalagmométru, *stalagmometre,* s.n. || Din fr. *stalagmomètre* || Instrument pentru determinarea tensiunii superficiale a lichidelor prin măsurarea numărului de picături pe care-l formează un volum dat dintr-un lichid ce se scurge printr-un tub îngust.

stámbă, *stămburi,* s.f. || Din ngr. *stamba* || Țesătură simplă de bumbac, cu desene imprimate în culori, folosită la confecționarea îmbrăcămintei de vară pentru femei.

stamboálă, *stamboale,* s.f. || Din tc. *Istambol [kileri]* || (Reg.) Baniță.

stamínă, *stamine,* s.f. || Din lat. *stamen, -inis* || Organ bărbătesc al florilor, care produce polen; servește la reproducere.

stampá, *stampez,* vb. I. Tranz. || Din it. *stampare* || A executa operația de stampare.

stampáre, *stampări,* s.f. Operația de imprimare a unui desen pe suprafața unei monezi, a unei medalii etc., prin deformare plastică.

stámpă, *stampe,* s.f. || Din it. *stampa* || Imagine imprimată după o placă gravată.

stampílă s.f. v. **ștampilă.**

stáncă, *stane,* s.f. || Din sl. *stană* || Bolovan mare de piatră; *p. ext.* stîncă. ○ Expr. *A rămîne stană de piatră* = a rămîne încremenit, nemișcat.

stáncă, *stănci,* s.f. || De la n. pr. *Stanca* || (Ornit.; pop.) Stăncuță.

stand, *standuri,* s.n. || Din fr. *stand,* germ. *Stand* || **1.** Spațiu amenajat într-o expoziție, într-un magazin etc. pentru prezentarea exponatelor. **2.** Instalație fixă pentru încercarea mașinilor sau a pieselor în condiții cît mai apropiate de regimul lor de serviciu; banc de probă. **3.** Loc amenajat pentru trageri cu armamentul sportiv.

standárd, *standarde,* s.n. || Din fr., engl. *standard* || **1.** Normă sau ansamblu de norme prin care se stabilesc caracteristicile principale (calitate, dimensiuni) pe care trebuie să le întrunească un produs, în scopul reglementării unitare a producției și consumului produselor. • Produs tip care se încadrează în prescripțiile standardului. **2.** *S. de viață* = nivel de trai.

standardizá, *standardizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *standardiser* || A stabili și a aplica standardul unui produs.

standardizáre, *standardizări,* s.f. Acțiunea de *a standardiza;* stabilirea standardelor în scopul reglementării producției și a consumului, precum și a stabilirii terminologiei științifice și a metodelor de analiză în acest domeniu.

standardizát, -ă, *standardizați, -te,* adj. Reglementat printr-un standard.

standoálă, *standoale*, s.f. || Din ucr. *stodola* || (Reg.) Hambar pentru cereale.

stanífér, -ă, *staniferi, -e*, adj. || Din fr. *stannifère;* lat. *stannum* „staniu" + *ferre* „a purta" || (Despre terenuri, roci, minereuri) Care conține staniu, bogat în staniu.

staniól s.n. || Din germ. *Stanniol* || Foaie subțire de staniu, de aluminiu sau de plumb folosită pentru a împacheta anumite alimente sau produse industriale, în scopul unei bune conservări.

stánişte, *stanişti*, s.f. || Din sl. *stanište* || (Reg.) Loc umbrit, unde se odihnesc vara vitele la amiază.

stániu s.n. || Din lat. *stannum* || Metal alb-argintiu, maleabil și ductil, mult folosit în aliaje și la acoperirea altor metale pentru a le proteja împotriva coroziunii; cositor.

stan-pățitul s.m. || Din n. pr. *Stan* + *pățit* || (Fam.) Persoană care a pățit multe în viață și a tras învățăminte din cele pățite.

stánță, *stanțe*, s.f. || Din it. *stanza*, fr. *stance* || Strofă cu înțeles de sine stătător, alcătuită din opt versuri. • (La pl.) Poezie alcătuită din astfel de strofe; *p. gener.* poezie.

star[1], *staruri*, s.n. || Din engl. *star* || Ambarcație de sport pentru două persoane, cu un cătarg, lungă de 6,90 m.

star[2], *staruri*, s.n. || Din fr., engl. *star* || Vedetă de cinema; stea.

stáre, *stări*, s.f. || Din *sta* || **1.** Situație sau mod în care se află ori se prezintă cineva sau ceva. ○ *S. materială* = situația cuiva din punct de vedere material. *Om cu s.* = om bogat. *S. de fapt* = situație dată, reală. *S. civilă* v. *civil.* ○ Expr. *A fi în stare (să....)* = a fi capabil să..., a putea. (Pop.) *A nu avea stare* sau *a nu-l mai prinde starea* = a nu avea astîmpăr; a fi nerăbdător. **2.** (Fiz.) Situația unui corp la un moment dat. ○ *S. critică* v. *critic. S. de agregare* v. *agregare.* **3.** *S. de asediu* v. *asediu. S. de necesitate* v. *necesitate.* **4.** (În feudalism) Clasă sau pătură socială cu statut reglementat de stat. • Treaptă socială, ierarhie, grad.

stáreț, -ă, *stareți, -e*, s.m. și f. || Din sl. *starĭcĭ* || Persoană (călugăr sau călugăriță) care conduce o mănăstire.

stároste, *starosti*, s.m. || Din sl. *starosta* || (În evul mediu) **1.** Conducător al unei bresle. **2.** (În Moldova) Cîrmuitor al ținuturilor de margine. **3.** (Reg.) Pețitor. • Persoană care conduce ceremonia nunții.

start, *starturi*, s.n. || Din engl. *start* || Moment în care începe o cursă sportivă, marcat printr-un semnal dat de starter; plecare. ○ Expr. *A da startul* = a da semnalul de plecare într-o întrecere sportivă. • Loc de unde se pornește într-o întrecere sportivă. ○ Expr. *A se prezenta la start* = a lua parte la o întrecere sportivă.

stárter, (1), *starteri*, s.m., **(2, 3)** *startere*, s.n. || Din fr., engl. *starter* || **1.** S.m. Persoană care dă startul într-o cursă sportivă. **2.** S.n. Dispozitiv al carburatoarelor motoarelor cu explozie, care facilitează demarajul. **3.** S.n. Dispozitiv de aprindere a lămpilor fluorescente.

stas, *stasuri*, s.n. || *Sta[ndard de] s[tat]* || (Ec. pol.) Standard de stat.

stat[1], *state*, s.n. || Din lat. *status* || Instituție suprastructurală, instrument principal de organizare politică și administrativă prin intermediul căruia se exercită funcționalitatea sistemului social global și sînt reglementate relațiile politice dintre oameni. ○ *Structură de s.* = mod de organizare a puterii de stat după cum statul unește sau nu mai multe state și după raportul dintre stat în întregul său și unitățile sale administrativ teritoriale. *Om de s.* = persoană cu rol important în conducerea statului.

stat[2], *state*, s.n. || Din lat. *status*, fr. *état* || Listă, tabel. ○ *S. de funcții* = document în formă de tabel în care sînt înscrise posturile, încadrările și retribuțiile dintr-o întreprindere sau instituție.

stat[3] s.n. **1.** Faptul de *a sta.* • Ședere, rămînere. **2.** Înălțimea unei persoane; statură. ○ *Un stat de om* = măsură de lungime considerată după statura unui om de înălțime medie.

statál, -ă, *statali, -e*, adj. || Din *stat*[1]. Cf. it. *statale* || Privitor la stat[1]; de stat.

státic, -ă, *statici, -ce*, adj., s.f. || Din fr. *statique* || **1.** Adj. Nemișcat, fix. **2.** Adj. (Fiz.) Care se referă la echilibrul forțelor. **3.** S.f. Ramură a mecanicii care studiază echilibrul corpurilor sub acțiunea forțelor.

statístic, -ă, *statistici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *statistique*, germ. *Statistik, statistisch* || **1.** S.f. Situație a unui fenomen din natură sau din societate, prezentată în date numerice centralizate și sistematizate. • Culegere, prelucrare și valorificare a unor date legate de fenomene de masă. **2.** S.f. Disciplină științifică al cărei obiect este studierea fenomenelor de masă, folosind metode proprii de descriere și analiză. ○ *S. matematică* = ramură a matematicii aplicate care se ocupă cu elaborarea noțiunilor și a metodelor specifice studiului statistic al colectivităților. **3.** Adj. Care se referă la statistică **(1),** bazat pe statistică.

statisticián, -ă, *statisticieni, -e*, s.m. și f. || Din fr. *statisticien* || Specialist în statistică.

statív, *stative*, s.n. || Din germ. *Stativ* || Dispozitiv folosit în laboratoare pentru susținerea unor piese sau aparate.

stative s.f. pl. || Din scr. *stative* || (Reg.) Război de țesut manual.

stat-major s.n. || După fr. *état-major* || Organ de conducere a trupelor, format dintr-un număr variabil de ofițeri, care ajută pe comandant în activitatea sa.

statór, *statoare*, **s.n.** || Din fr. *stator*, germ. *Stator* || Partea fixă a unui motor sau a unui generator de energie, solidarizată cu carcasa mașinii sau constituind chiar carcasa acesteia.

statoreactór, *statoreactoare*, s.n. || Din fr. *statoréacteur* || Motor folosit ca propulsor pentru aerovehicule cu viteză supersonică.

statórnic, -ă, *statornici, -ce*, adj. || Din *stat*[3] || **1.** (Despre oameni și manifestările lor) Ferm, constant, neclintit, neschimbător (în convingeri, în opinii, în sentimente); *p. gener.* care este

mereu la fel, invariabil. **2.** (Despre populații sau despre așezări omenești) Care nu-și schimbă locul; fix, stabil. **3.** Care nu încetează, durabil, permanent.

statornici, *statornicesc*, vb. IV. || Din *statornic* || **1.** Refl. și tranz. A (se) așeza într-un loc pentru un anumit timp (sau pentru totdeauna). **2.** Tranz. A fixa, a stabili, a decide, a hotărî.

statornicie s.f. || Din *statornic* || Fermitate, stabilitate; constanță în păreri, în idei etc. ● Continuitate, durabilitate.

statornicire, *statorniciri*, s.f. Acțiunea de *a (se) statornici;* stabilire, fixare.

statoscóp, *statoscoape*, s.n. || Din fr. *statoscope;* gr. *statos* „nemișcat" + *skopein* „a examina" || Instrument care indică micile variații ale altitudinii unui avion în zbor, față de o anumită altitudine de zbor aleasă.

statuá, *statuez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *statuer* || (Livr.) A stabili, a hotărî printr-un statut.

statuár, -ă, *statuari, -e*, adj., s.f. || Din fr. *statuaire*, lat. *statuarius* || **1.** Adj. Privitor la statui; ca o statuie, monumental. **2.** S.f. Arta statuară **(1)**; totalitatea sculpturilor dintr-o epocă, dintr-o țară, ale unui sculptor etc.

statuétă, *statuete*, s.f. || Din fr. *statuette*, it. *statuetta* || Statuie mică.

statúie, *statui*, s.f. || Din fr. *statue*, lat. *statua* (< *stare)* || Sculptură care reprezintă în întregime o ființă, o personalitate, o figură alegorică etc. ○ Expr. *A ridica cuiva o statuie* = (de obicei ironic) a aduce cuiva laude foarte mari.

statu-quo subst. invar. || Loc. lat. || Starea existentă sau care a existat mai înainte și în raport cu care se apreciază efectele unui tratat, ale unei convenții etc.

statúră, *staturi*, s.f. || Din fr. *stature*, lat. *statura* || Înălțime a corpului unei persoane; *p. ext.* înfățișare, conformație a corpului; siluetă.

statút, *statute*, s.n. || Din fr. *statut*, lat. *statutum* || **1.** Document care curpinde ansamblul de principii și de norme care stau la baza constituirii și a activității unui partid politic, unei organizații de masă, științifice, internaționale etc. **2.** *S. personal* = totalitatea legilor dintr-un stat referitoare la starea și la capacitatea cetățenilor săi. **3.** *S. politic* = totalitatea drepturilor și îndatoririlor în virtutea cărora cetățenii participă la activitatea politică. **4.** *S. social* = poziția indivizilor într-un grup social, a grupurilor în sistemul organizării sociale; include drepturile și obligațiile individului sau grupului în structură socială dată.

statutár, -ă. *statutari, -e*, adj. || Din fr. *statutaire* || Care este în conformitate cu un statut, bazat pe un statut.

stáție, *stații*, s.f. || Din fr. *station*, lat. *statio, -onis* || **1.** Punct de oprire pe traseul unui vehicul public, pentru a permite urcarea și coborîrea călătorilor, încărcarea și descărcarea mărfurilor etc.; gară de cale ferată. **2.** Loc (într-un oraș) unde staționează taxiurile sau trăsurile de piață. **3.** *Stație spațială* (sau *cosmică)* = vehicul spațial care se plasează pe o orbită stabilă în jurul Pămîntului destinat fie efectuării unor observații, măsurători etc., fie unor lansări spre Lună sau spre alte planete. ● *S. de radiocomunicații* = ansamblul instalațiilor și al anexelor necesare funcționării unui serviciu de radiocomunicații (emisie, recepție sau emisie-recepție). ● *S. meteorologică* = unitate în care se fac observații directe asupra fenomenelor și elementelor meteorologice, climatice și hidrologice și prelucrarea în prima fază a observațiilor. **4.** (Mai ales în forma *stațiune)* Ansamblu de clădiri și de instalații amenajate pentru efectuarea unor operații tehnice, unor cercetări științifice etc. ○ *Stație-pilot* = instalație în care se fabrică de probă un anumit produs, înainte de fabricarea în serie. **5.** (În forma *stațiune)* Localitate în care se găsesc condiții climaterice sau ape minerale, prielnice sănătății. || Și: **stațiúne** s.f.

staționá, *staționez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *stationner* || (Despre vehicule) A sta cîtva timp pe loc, așteptînd să se urce sau să coboare călătorii, să se încarce sau să se descarce mărfurile etc.; *p. ext.* (despre oameni) a se opri cîtva timp într-un loc.

staționár, -ă, *staționari, -e*, adj., s.n. || Din fr. *stationnaire* || **1.** Adj. Care nu variază, care rămîne mai mult timp în aceeași stare. ○ *Regim s.* = evoluție a unui sistem fizic sau tehnic în decursul căreia mărimile de stare se mențin constante dar au loc transferuri sau transformări de energie.

staționáre, *staționări*, s.f. Faptul de *a staționa;* oprire.

stațiúne s.f. v. **stație.**

stául, *staule*, s.n. || Lat. *stab(u)lum* || **1.** Grajd. **2.** Loc îngrădit (în cîmp sau lîngă casă) unde stau oile sau caprele.

stávă, *stave*, s.f. || Cf. bg. *stava* || (Reg.) Herghelie.

stávilă, *stavile*, s.f. || Din sl. *stavilo* || **1.** Element de construcție care servește la închiderea sau la deschiderea unui orificiu, a unui deversor etc. într-o lucrare hidrotehnică. **2.** Element al unui stăvilar care, prin ridicare și coborîre, reglează secțiunea de curgere a apei. ○ Expr. *Fără stavilă* = necontenit, fără oprire. **3.** (Fig.) Piedică, obstacol. ● Opoziție, împotrivire, greutate.

stavríd, *stavrizi*, s.m. || Din ngr. *stavridi* || Pește marin răpitor, teleostean, lung de 13—15 cm, cu gura mare, prevăzută cu numeroși dinți.

stáză, *staze*, s.f. || Din fr. *stase*, gr. *stasis* „oprire" || Oprire sau încetinire a circulației sîngelui ori a unei secreții interne a corpului.

stăncúță, *stăncuțe*, s.f. || Din *stancă* || Pasăre din familia corbului, puțin mai mică decît o coțoară, de culoare neagră-cenușie; stancă.

stănoágă, *stănoage*, s.f. || Refăcut din *stănoage* (pl. lui *stănog)* || Raft în formă de pupitru pe care se așază, în tipografie, casetele cu litere cînd se culege un text cu mîna.

stánog, *stănoage*, s.n. || Din ucr., rus. *stanok* || Barieră de lemn sau de fier care desparte vitele sau caii într-un grajd.

stăpîn, -ă, *stăpîni, -e*, s.m. și f. || Probabil cuv. autohton || **1.** Persoană care posedă un bun material, considerată în raport cu acel bun; (înv.) persoană în a cărei proprietate se afla un

sclav. **2.** Persoană în serviciul căreia se află angajat cineva, considerată în raport cu acesta; *spec.* patron. ○ Expr. *A intra la stăpîn* = a se angaja slugă. **3.** Persoană sub a cărei putere, dominație, autoritate se găsește cineva; stăpînitor, domnitor. ○ Expr. *A fi stăpîn pe sine* = a avea tăria de a-și înfrîna pornirile. *A fi stăpîn pe soarta* (sau *pe viața*) *sa* = a dispune de sine, de viața sa. **4.** Gazdă.

stăpîni, *stăpînesc,* vb. IV. || Din *stăpîn* || **1.** Tranz. A poseda, a deține ceva în calitate de proprietar. **2.** Tranz. A avea cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu, a cunoaște foarte bine o specialitate. ○ Expr. *A stăpîni o limbă (străină)* = a vorbi curent, a cunoaște bine o limbă (străină). **3.** Refl. (Fig.) A se reține de la ceva, a se înfrîna; (tranz.) a-și înăbuși o pornire, un sentiment. **4.** Tranz. (Despre gînduri, sentimente) A domina pe cineva, a ține sub influența sa. ● A ține în frîu, a struni pe cineva. **5.** Tranz. A guverna o țară.

stăpînire, *stăpîniri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) stăpîni.* ● Înfrînare, dominare a propriilor porniri sau sentimente. ○ *S. de sine* = calm, sînge rece. **2.** Proprietate, posesiune. **3.** Domnie, guvernare; autoritate de stat.

stăpînit, -ă, *stăpîniți, -te,* adj. Care denotă stăpînire de sine; cumpătat, reținut.

stăpînitor, -oare, *stăpînitori, -oare,* adj., s.m. și f. || Din *stăpîni* || **1.** Adj. Care stăpînește; care domină. **2.** S.m. și f. Persoană care domnește într-o țară. ● Persoană care are în proprietatea sa ceva; proprietar, stăpîn.

stăreție, *stăreții,* s.f. || Din *stareț* || **1.** Funcția de stareț. **2.** Locuința sau cancelaria starețului unei mănăstiri.

stărosti, *stărostesc,* vb. IV. Intranz. și tranz. || Din *staroste* || (Pop.) **1.** A peți o fată în numele altcuiva. **2.** A conduce ceremonia nunții și a rosti orațiile.

stărui, *stărui,* vb. IV. Intranz. || Din bg. *staraija se* || **1.** A ruga cu insistență pe cineva pentru ceva. **2.** A lucra cu perseverență. **3.** A rămîne statornic, neclintit într-o hotărîre, într-un sentiment etc., a persista. **4.** A continua să existe, a se menține.

stăruință, *stăruințe,* s.f. || Din *stărui* || **1.** Faptul de a stărui; cerere, rugăminte repetată, insistență făcută cuiva. **2.** Perseverență într-o acțiune; silință, străduință.

stăruitor, -oare, *stăruitori, -oare,* adj. || Din *stărui* || (Adesea adverbial) Care stăruie, care insistă; perseverent.

stătător, -oare, *stătători, -oare,* adj. || Din *sta* || Care stă pe loc; imobil; (despre ape) care nu curge. ○ *Piatra stătătoare* = piatra de dedesubt, fixă, din sistemul celor două pietre ale morii. ● *De sine stătător* = care nu depinde de nimeni, care se poate menține prin propriile sale puteri.

stătut, -ă, *stătuți, -te,* adj. || Din *sta* || **1.** (Despre apă, alimente) Care nu mai este proaspăt; vechi; (despre aer) închis, viciat. **2.** (Fig.; despre oameni) Înaintat în vîrstă (și rămas necăsătorit).

stăvilar, *stăvilare,* s.n. || Din *stavilă* || Construcție de lemn sau de beton, așezată de-a curmezișul unei ape curgătoare, care servește la reglarea cursului din amonte al apei; baraj. ● Fiecare dintre obloanele verticale mobile ale construcției; stavilă. ● (Fig.) Obstacol, piedică.

stăvili, *stăvilesc,* vb. IV. Tranz. || Din *stavilă* || **1.** A opri, a bara cursul unei ape cu ajutorul unui stăvilar; a zăgăzui. **2.** (Fig.) A opri, a împiedica sau a atenua o mișcare, o acțiune, o activitate.

stea, *stele,* s.f. || Lat. *stella* || **1.** Corp ceresc cu lumină proprie, format dintr-o masă de gaze aflată la temperatură foarte ridicată, datorită reacțiilor termonucleare care au loc în interiorul său; (sens curent) orice corp ceresc (cu excepția Lunii) care strălucește noaptea pe cer. ○ (Pop.) *Stea cu coadă* = cometă. *Stea căzătoare* = meteorit. *Steaua polară* v. *polar.* ○ Expr. *A vedea stele verzi,* se spune cînd cineva primește o lovitură puternică. ● *Stea călăuzitoare* = idee de bază a unei acțiuni, care servește drept călăuză. **2.** (Fig.) Artistă celebră de teatru, de cinema etc.; vedetă, star[2]. **3.** Obiect sau desen care are o formă asemănătoare cu aceea prin care este reprezentată, convențional, o stea (1). ● (Tipogr.) Asterisc. **4.** Obiect de lemn sau de carton simbolizînd o stea (1), împodobit cu hîrtie colorată, cu care umblă colindătorii. **5.** Pată albă pe fruntea unui animal. **6.** *Stea-de-mare* = (la pl.) clasă de echinoderme marine răpitoare, cu corpul în formă de disc din care pornesc radial cinci brațe; (și la sg.) animal din această clasă.

steag, *steaguri,* s.n. || Cf. sl. *stěgŭ* || **1.** Drapel; fanion. ○ (Pop.) *Steag de mire* = obiect asemănător cu un steag (1), făcut din mai multe năfrăme de mătase și împodobit cu panglici, pe care îl poartă un călăreț în fruntea alaiului nunții. ○ Expr. *A ține sus steagul* = a nu renunța la luptă. *A ridica steag alb* = a cere pace, a se preda. **2.** (În evul mediu, la români) Mică unitate militară, avînd drapel propriu.

steâjăr, *steajăre,* s.n. || Din sl. *stežerŭ* || Par înfipt în pămînt în mijlocul unei arii de treierat cu cai, în jurul căruia se înfășoară funia în timpul treieratului.

stearic adj. || Din fr. *stéarique* || *Acid s.* = acid gras, solid, care se găsește în grăsimi, fiind întrebuințat la fabricarea lumînărilor, la prepararea unor produse cosmetice etc.

stearină s.f. || Din fr. *stéarine;* gr. *stear* „seu" || Acid stearic în amestec cu acid palmitic, oleic etc., întrebuințat la fabricarea lumînărilor, în industria textilă etc.

steatit s.n. || Din fr. *stéatite;* gr. *stear, steatos* „grăsime, seu" || Varietate de talc compactă, de culoare albă-gălbuie, utilizată la confecționarea unor obiecte decorative.

steatóză, *steatoze,* s.f. || Din fr. *stéatose* || Degenerare a unui țesut, provocată de un exces de grăsime.

stéblă, *steble,* s.f. || Din sl. *stiblĭ* || Tulpină, lujer. ● Mănunchi (de flori).

stegár, *stegari,* s.m. || Din *steag* || **1.** Persoană care poartă steagul (în armată, la o nuntă etc.). **2.** (Fig.) Cel care se află în fruntea luptătorilor pentru o cauză.

stegocefál, *stegocefali*, s.m. || Din fr. *stégocéphales*; gr. *stegein* „a acoperi" + *kephale* „cap" || (La pl.) Ordin fosil de amfibieni al căror craniu era acoperit de plăci osoase; (și la sg.) animal din acest ordin.

stegozáur, *stegozauri*, s.m. || Din fr. *stégosaure*; gr. *stegein* „a acoperi" + *sauros* „reptilă" || Gen fosil de reptile dinozauriene, lungi de circa 8 m, cu o creastă de plăci osoase pe spinare.

stei, *steiuri*, s.n. || Cf. scr. *stenje* || Colț de stîncă. *Mai cățărîndu-se din stei în stei, mai de-a bușele... se urcă deasupra muntelui* (Ispirescu).

stejár, *stejari*, s.m. || Cf. bg. *stežer* || Denumire dată unor specii de arbori din familia fagaceelor, înalți pînă la 50 m, cu coroana largă, cu frunzele adînc crestate, cu fructul ghindă, lemnul foarte dur și rezistent, folosit în industrie, în construcții etc.

stejăríș, *stejărișuri*, s.n. || Din *stejar* || Pădurice sau desiș de stejari.

steláj, *stelaje*, s.n. || Din germ. *Stellage* || Mobilă formată din rafturi suprapuse; etajeră.

stelár, -ă, *stelari, -e*, adj. || Din fr. *stellaire* || Privitor la stele; de stele.

stelát, -ă, *stelați, -te*, adj. || Din *stea* || În formă de stea, ca o stea.

stélă, *stele*, s.f. || Din fr. *stèle* || Mic monument comemorativ sau funerar de piatră, în formă de coloană sau de pilastru, așezat vertical și ornamentat, frecvent în antichitate.

stelít s.n. || Din fr. *stellite*, germ. *Stellit* || Aliaj de cobalt, crom, wolfram, molibden și fier, inoxidabil și foarte dur, din care se fac instrumente chirurgicale, unelte așchietoare etc.

stelíță, *stelițe*, s.f. || Din *stea* || Plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina și frunzele păroase, cu flori dispuse în capitule, cele de pe margine albastre iar cele din mijloc galbene. Crește în locuri stîncoase din regiunea montană.

stélniță, *stelnițe*, s.f. || Din scr. *stenica* || (Reg.) Plosniță.

stelúță, *steluțe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *stea*. **2.** (La pl.) Pastă făinoasă în formă de stea, care se fierbe în supă. **3.** Asterisc. **4.** Plantă erbacee cu frunze ovale și flori albe, care crește prin pădurile de munte.

stémă, *steme*, s.f. || Din ngr. *stemma* || **1.** Semn distinctiv, cu caracter simbolic, al unei țări, al unui oraș, al unui județ, al unei dinastii; emblemă, blazon. **2.** Coroană, diademă.

sten, *steni*, s.m. || Din fr. *sthène*; gr. *sthenos* „forță" || Unitate de măsură a forței egală cu forța care imprimă o accelerație de un m/s^2 unei mase de o tonă.

stenahorie s.f. || Din ngr. *stenahoria* (= *stenohoria*) || (Înv.) **1.** Greutate în respirație. **2.** (Fig.) Stare de neliniște, de plictiseală.

sténic, -ă, *stenici, -ce*, adj. || Din fr. *sthénique*. Cf. gr. *sthenos* „forță" || (Livr.) Întăritor.

stenodactilográf, -ă, *stenodactilografi, -e*, s.m. și f. || Din fr. *sténodactylographe* || Persoană care practică stenodactilografia.

stenodactilografíe s.f. || Din fr. *sténodactylographie* || Stenografie urmată de dactilografierea, după stenogramă, a textului.

stenográf, -ă, *stenografi, -e*, s.m. și f. || Din fr. *sténographe* || Persoană care practică stenografia.

stenografiá, *stenografiez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *sténographier* || A înregistra vorbirea cuiva cu ajutorul stenografiei.

stenografíe s.f. || Din fr. *sténographie*; gr. *stenos* „îngust" + *grapho* „scriere" || Sistem de înregistrare rapidă a vorbirii cuiva, cu ajutorul unor semne convenționale.

stenográmă, *stenograme*, s.f. || Din fr. *sténogramme* || Text înregistrat prin stenografie.

stenotíp, *stenotipuri*, s.n. || Din fr. *sténotype* || Mașină pentru stenografiat.

stenotipíe s.f. || Din fr. *sténotypie* || Stenografiere cu ajutorul stenotipului.

stenotipíst, -ă, *stenotipiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *sténotypiste* || Persoană care practică stenotipia.

stenóză, *stenoze*, s.f. || Din fr. *sténose*; gr. *stenosis* „strîmtare, îngustare" || Îngustare a unui canal sau a unui orificiu din organism, în urma unei inflamații, a unei cicatrizări etc. ○ *S. mitrală* v. *mitral*.

sténtor, *stentori*, s.m. || Din fr. *stentor* (de la n. pr. *Stentor*, personaj din Iliada) || *Voce de stentor* = voce foarte puternică.

step, *stepuri*, s.n. || Din engl. *step* || Stil de execuție a unor dansuri de origine negro-americană, bazat pe bătăi ritmice cu vîrful și tocul pantofilor.

stépă, *stepe*, s.f. || Din rus *step'* || Întindere de loc arid, acoperită cu o vegetație formată din plante graminee, plante cu rizomi, tufișuri și plante spinoase.

ster, *steri*, s.m. || Din fr. *stère*; gr. *stereos* „cubic" || Unitate de măsură pentru volume egală cu un metru cub, utilizată pentru măsurarea lemnelor așezate în stivă.

steregoáie s.f. v. **stirigoaie.**

stéreo[1] subst. || Din *stereo[fonie]* || Stereofonie.

stereo[2]**-** || Din fr. *stéréo-* || Element de compunere cu sensul „solid", „în volum", „în relief".

stereoacústică s.f. || Din *stereo-* + fr. *acoustique* „acustică" || Metodă de determinare a direcțiilor din care vin sunetele.

stereobát, *stereobate*, s.n. || Din fr. *stéréobate* || (În arhitectura clasică) Masiv de zidărie formînd soclul unei construcții.

stereocinematográfie s.f. || *Stereo-* + *cinematografie* || Cinematografie care dă spectatorului impresia că imaginile sînt în relief.

stereocromíe s.f. || Din fr. *stéréochromie*; *stereo-* + gr. *chroma* „culoare" || Tehnica de a realiza în pictură iluzia reliefului, prin combinarea nuanțelor pe un strat de reflexie special preparat.

stereofónic, -ă, *stereofonici, -ce*, adj. || Din fr. *stéréophonique* || Care se referă la stereofonie; care se realizează prin tehnica stereofoniei.

stereofonie s.f. || Din fr. *stéréophonie*; *stereo-* + gr. *phone* „sunet" || Procedeu de înregistrare și de redare a sunetelor care dă ascultătorului senzația că se află lîngă sursele sonore sau chiar în mijlocul lor.

stereofotografíe, *stereofotografii*, s.f. || Din fr. *stéréophotographie* || Fotografie stereoscopică.

stereográmă, *stereograme*, s.f. || Din fr. *stéréogramme; stereo* + gr. *gramma* „desen" || Pereche de fotograme ale aceluiași obiect care, privite la stereoscop, permit să se obțină imaginea în spațiu a obiectului.

stereoizoméri s.m. pl. || *Stereo-* + *izomeri* || Substanțe izomere care diferă între ele prin modul de aranjare în spațiu a atomilor dintr-o moleculă.

stereométric, -ă, *stereometrici, -ce*, adj. || Din fr. *stéréométrique* || Privitor la stereometrie.

stereometríe s.f. || Din fr. *stéréométrie* || Ramură a geometriei, cu caracter aplicativ, care se ocupă cu măsurarea corpurilor geometrice.

stereométru, *stereometre*, s.n. || Din fr. *stéréomètre; stereo-* + gr. *metron* „măsură" || Aparat cu ajutorul căruia se determină dimensiunile unui obiect.

stereoscóp, *stereoscoape*, s.n. || Din fr. *stéréoscope* || Dispozitiv optic care servește pentru a observa un ansamblu de două imagini, obținîndu-se o imagine în relief.

stereoscópic, -ă, *stereoscopici, -ce*, adj. || Din fr. *stéréoscopique* || Care se referă la stereoscopie; obținut prin stereoscopie.

stereoscopíe s.f. || Din fr. *stéréoscopie; stereo-* + gr. *skopein* „a privi" || Ramură a opticii care se ocupă cu studiul procedeelor de realizare a imaginilor în relief.

stereotíp, -ă, (1) *stereotipi, -e*, adj., (2) *stereotipuri*, s.n. || Din fr. *stéréotype* || **1.** Adj. Care se repetă în formă neschimbată; *p. ext.* banal. **2.** S.n. Model, clișeu.

stereotipíe s.f. || Din fr. *stéréotypie; stereo-* + gr. *typos* „urmă întipărită" || Procedeu de multiplicare a unei forme de tipar prin turnarea în metal a unei copii după această formă.

steríl, -ă, *sterili, -e*, adj., s.n. || Din fr. *stérile*, lat. *sterilis* || **1.** Adj. (Despre ființe) Care nu poate procrea; (despre plante) care nu produce semințe; (despre pămînt) neroditor, neproductiv. **2.** Adj. (Fig.) Care nu produce nimic, care nu duce la nimic. **3.** Adj. Care a fost sterilizat, dezinfectat. **4.** S.n. Materialul fără valoare conținut în minereuri și în cărbuni.

sterilitáte s.f. || Din fr. *stérilité*, lat. *sterilitas, -atis* || **1.** Starea a ceea ce este steril; absență a capacității de înmulțire pe cale sexuală. **2.** (Fig.) Incapacitate de a produce ceva din punct de vedere spiritual.

sterilizá, *sterilizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *stériliser* || A distruge agenții patogeni dintr-un mediu sau de pe un obiect.

sterilizáre, *sterilizări*, s.f. Acțiunea de *a steriliza*; distrugere a microbilor prezenți la suprafața sau în interiorul diverselor obiecte sau soluții. Este larg utilizată în chirurgie pentru a preveni infecțiile postoperatorii.

sterilizát, -ă, *sterilizați, -te*, adj. Care a devenit steril; dezinfectat.

sterilizatór, *sterilizatoare*, s.n. || Din fr. *stérilisateur* || Aparat pentru sterilizarea instrumentelor chirurgicale sau a unor soluții.

sterlínă, *sterline*, adj. || Din fr., engl. *sterling* || *Liră sterlină* = unitatea bănească principală din Marea Britanie.

stérn, *șternuri*, s.n. || Din fr. *sternum* || Os plat situat în partea anterioară a pieptului, de care sînt prinse coastele și claviculele, contribuind la formarea cuștii toracice.

steroíd s.n. Substanță organică răspîndită în natură, constituind baza multor hormoni și acizi biliari cu variate acțiuni biologice.

steról, *steroli*, s.m. || Din fr. [*chole*] *stérol* || Nume dat unor compuși organici care se găsesc în structura multor celule vegetale și animale, avînd un rol important în metabolismul organismului.

sterp, steárpă, *sterpi, -e*, adj. **1.** (Despre terenuri) Care nu rodește (destul), neproductiv; (despre locuri, ținuturi) cu vegetație săracă; dezolant. **2.** (Despre oameni) Care nu poate procrea. **3.** (Despre femelele mamiferelor) Care nu fată sau nu dă lapte. **4.** (Fig.) Fără conținut, gol, steril; care nu dă nici un rezultat.

stetoscóp, *stetoscoape*, s.n. || Din fr. *stéthoscope; gr. stethos* „piept" + *skopein* „a examina" || Instrument medical cu ajutorul căruia sînt percepute zgomotele produse de diferite organe interne ale corpului.

stetoscopíe s.f. || Din fr. *stéthoscopie* || Examen medical cu ajutorul stetoscopului.

stewardésă [Pr.: stiuardesă], *stewardese*, s.f. || Din engl. *stewardess* || Femeie care face parte din personalul de bord al unui avion, avînd sarcina de a servi și de a îndruma călătorii.

stibínă s.f. || Din fr. *stibine* || Sulfură naturală de stibiu, minereu important al acestuia.

stíbiu s.n. || Din lat. *stibium* || (Chim.) Antimoniu.

sticlár, *sticlari*, s.m. || Din *sticlă* || Muncitor specializat în fabricarea sticlei.

sticlă, (2) *sticle*, s.f. || Din sl. *stiklo* || **1.** Corp solid, de obicei transparent, dur, casant, cu un luciu particular, constituit dintr-un amestec de silicați și obținut prin topirea la un loc a silicei, carbonatului de calciu și de sodiu cu materiale auxiliare. **2.** Obiect făcut din sticlă (1); geam. ● Vas de o formă în general cilindrică, înalt, cu gîtul strîmt, pentru păstrat băuturi. ○ *S. de lampă* = glob de sticlă (1) care protejează flacăra lămpilor cu petrol. **3.** *S. de cuarț* = substanță cu aspect de sticlă, obținută prin topirea cuarțului, rezistentă la acizi, la variații de temperatură, transparentă pentru razele ultraviolete. *S. organică* = material plastic transparent întrebuințat la fabricarea geamurilor incasabile, a sticlelor pentru ochelari de protecție etc. **4.** *S. vulcanică* = rocă efuzivă necristalizată, provenită prin răcirea bruscă a lavei.

sticlárie, *sticlării*, s.f. || Din *sticlă* || **1.** Fabrică sau atelier în care se produce sticlă sau obiecte de sticlă. **2.** Obiecte fabricate din sticlă, adunate la un loc. **3.** Magazin sau secție într-un magazin unde se vînd obiecte de sticlă.

sticléte, *sticleți*, s.m. || Din scr. *steglic*, bg. *stiglic* || Mică pasăre cîntătoare, sedentară, cu penele viu colorate, cu negru, roșu, alb și galben.

○ Expr. *A fi cu* (sau *a avea*) *sticleți în cap* = a fi țicnit, nebun. || Și: **stigléte** s.m.

sticlí, *sticlesc,* vb. IV. Intranz. || Din *sticlă* || A sclipi, a scînteia; (despre ochi) a străluci (de bucurie, de plăcere). ○ Expr. *A-i sticli cuiva ochii pe undeva* = a fi, a se găsi undeva (într-un loc neștiut sau neprecizat).

sticlíre, *sticliri,* s.f. Faptul de *a sticli;* lucire, strălucire; lumină vie, scînteietoare.

sticlós, -oásă, *sticloși, -oase,* adj. || Din *sticlă* || 1. Lucios ca sticla; strălucitor. ○ *Umoare sticloasă* = masă gelatinoasă transparentă care se găsește între cristalin și fundul ochiului. 2. (Despre ochi sau privire) Pironit, fix, fără expresie.

sticlozitáte, *sticlozități,* s.f. || Din *sticlos* || Însușirea de a fi sticlos. • Aspect translucid pe care îl au în secțiune boabele de cereale bogate în substanțe proteice.

sticlúță, *sticluțe,* s.f. Diminutiv al lui *sticlă;* vas mic făcut din sticlă[1], în care se păstrează unele lichide (medicamente, esențe, parfumuri etc.).

stigléte s.m. v. **sticlete.**

stigmát, *stigmate,* s.n. || Din fr. *stigmate,* lat. *stigma, -atis* || 1. Partea superioară a pistilului, pe care se prind și încolțesc grăuncioarele de polen. 2. Urmă lăsată de fierul roșu cu care erau înfierați sclavii, delincvenții etc.; (fig.) urmă rușinoasă, semn dezonorant. • *P. gener.* Semn rămas pe ceva.

stigmátic, -ă, *stigmatici, -ce,* adj. || Din fr. *stigmatique* || (Despre sisteme optice) Care prezintă stigmatism.

stigmatísm s.n. || Din fr. *stigmatisme.* Cf. gr. *stigme* „punct" || Proprietate a unui sistem optic de a da, pentru fiecare punct al unui obiect, cîte o imagine punctuală clară, fără aberații.

stigmatizá, *stigmatizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *stigmatiser* || 1. A atrage asupra cuiva disprețul public; a înfiera, a defăima. 2. (Înv.) A aplica un semn cu fierul roșu pe corpul sclavilor, al delincvenților etc.

stigmatizáre, *stigmatizări,* s.f. Acțiunea de *a stigmatiza;* înfierare, dezonorare.

stigmatizát, -ă, *stigmatizați, -te,* adj. 1. Dezonorat, înfierat. 2. (Înv.; despre sclavi sau delincvenți) Care purta pe corp un stigmat (2).

stih, *stihuri,* s.n. || Din sl. *stihŭ* || 1. (Înv.; azi poetic) Vers; (la pl.) poezie. 2. Verset dintr-un psalm sau dintr-o cîntare bisericească.

stihár, *stihare,* s.n. || Din ngr. *stiharion* || Veșmînt pe care îl poartă preoții ortodocși în timpul slujbei religioase și peste care se pune felonul.

stihíe, *stihii,* s.f. || Din sl. *stihija* || 1. Fenomen al naturii care se manifestă cu o forță distrugătoare. 2. (În superstiții) Duh rău; nălucă. 3. (Înv.) Fiecare dintre cele patru elemente (foc, apă, aer, pămînt) despre care se credea în antichitate că stau la baza corpurilor și a fenomenelor din natură.

stihúi, *stihuiesc,* vb. IV. Intranz. și tranz. || Din *stih* || (Poetic) A compune versuri, a face poezii.

stihuitór, *stihuitori,* s.m. || Din *stihui* || Versificator, poet.

stil, *stiluri,* s.n. || Din fr. *style,* lat. *stilus* || 1. Mod de exprimare specific unei arte, unui artist, unui curent etc.; totalitatea particularităților lingvistice pe care le folosește un scriitor pentru a obține efecte artistice. • Talentul, arta de a exprima ideile și sentimentele într-o formă aleasă, personală. • Mod de exprimare specific unui anumit domeniu al activității omenești (ex. stil științific, stil administrativ, stil juridic). • Fel de a fi, mod de a se comporta, de a acționa. 2. Fiecare dintre cele două sisteme de calculare a timpului calendaristic *(stil nou* și *stil vechi),* între care există o diferență de 13 zile (1 apr. 1919 stil vechi devine 14 apr. stil nou). 3. Condei de metal sau de os cu vîrf ascuțit, cu care se scria în antichitate pe tăblițe de ceară. 4. (Bot.) Parte a pistilului, între ovar și stigmat.

stilá, *stilez,* vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *styler* || A (se) forma, a (se) educa, a (se) deprinde să se comporte în mod civilizat; a (se) șlefui, a (se) rafina.

stilát, -ă, *stilați, -te,* adj. Care are o comportare aleasă, maniere civilizate.

stilét, *stilete,* s.n. || Din fr. *stylet* || 1. Pumnal mic, cu lamă fină, triunghiulară. 2. Instrument chirurgical cu care se explorează o rană, cavitatea unui organ etc.

stilíst, -ă, *stiliști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *styliste* || Scriitor care se distinge printr-un stil ales.

stilístic, -ă, *stilistici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *stylistique* || 1. Adj. Privitor la stil (1), la mijloacele de exprimare. 2. S.f. Disciplină care se ocupă cu studiul elementelor de stil (1).

stilizá, *stilizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *styliser* || 1. A da unui text o formă corectă, îngrijită din punctul de vedere al stilului. 2. A prelucra un motiv de coregrafie sau de muzică populară, păstrîndu-i însă caracterele esențiale; (în artele plastice) a reduce o figură la trăsăturile esențiale, dîndu-i un caracter decorativ.

stilizáre, *stilizări,* s.f. Acțiunea de *a stiliza.*

stilizát, -ă, *stilizați, -te,* adj. 1. (Despre texte) Revăzut din punct de vedere al exprimării, al stilului. 2. (Despre motive ornamentale, desene etc.) Redat în linii simplificate, după un model din natură. 3. (Despre producții populare) Prelucrat într-o manieră personală, păstrînd însă elementele originale esențiale.

stilobát, *stilobați,* s.m. || Din fr. *stylobate;* gr. *stylos* „coloană" + *basis* „bază" || (În arhitectura clasică) Postament care susține un șir de coloane.

stilóu, *stilouri,* s.n. || Din fr. *stylo;* lat. *stilus* „condei" || Toc prevăzut cu un rezervor din care cerneala ajunge automat la vîrful peniței (sau al unui tub subțire prevăzut cu o bilă) în timpul scrisului.

stimá, *stimez,* vb. I. Tranz. || Din it. *stimare.* Cf. fr. *estimer* || A acorda cuiva considerație, a avea stimă pentru cineva, a respecta, a cinsti.

stimábil, -ă, *stimabili, -e,* adj., s.m. și f. || Din it. *stimabile* || (Astăzi fam. sau îr.) (Om) vrednic de stimă, de respect, de considerație.

stimát, -ă, *stimați, -te,* adj. Care se bucură de stimă, de considerație.

stimă s.f. || Din it. *stima* || Sentiment de prețuire și de respect pe care îl insuflă cineva celor din jur.

stímul, *stimuli,* s.m. || Din lat., fr. *stimulus* || Factor care declanșează un proces fiziologic, care excită o activitate fiziologică; excitant.

stimulá, *stimulez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *stimuler,* lat. *stimulare* || A încuraja, a îndemna; a face să sporească energia unei persoane sau randamentul unei activități. ● A activa un organ, o funcțiune, a excita.

stimulánt, -ă, *stimulanți, -te,* adj. || Din fr. *stimulant* || Care stimulează, stimulator.

stimulăre, *stimulări,* s.f. Acțiunea de *a stimula;* îndemn.

stimulatór, -oáre, *stimulatori, -oare,* adj., s.m. || Din fr. *stimulateur* || (Substanță, agent) care stimulează; *spec.* (substanță organică activă) care, în cantități mici, accelerează creșterea plantelor.

stimulént, *stimulente,* s.n. || Din *stimula* || **1.** Ceea ce stimulează; impuls, imbold, îndemn (moral sau material). **2.** Substanță care stimulează, activitatea unui organ sau a unui sistem (ex. a sistemului nervos).

stindárd, *stindarde,* s.n. || Din it. *stendardo* || Drapel, steag; (fig.) simbol de luptă, de înfrățire etc.

stingătór, *stingătoare,* s.n. || Din *stinge* || Aparat pentru stingerea incendiilor, prin împroșcarea unei substanțe care împiedică trecerea oxigenului spre locul arderii.

stínge, *sting,* vb. III. || Lat. *stinguere* || **1.** Tranz. A opri din ardere (focul sau obiecte care ard). ● A întrerupe o sursă de lumină, a face să nu mai lumineze. **2.** Refl. (Despre foc sau despre obiecte care ard) A înceta să mai ardă; a se consuma. ● (Despre aștri) A-și pierde lumina, strălucirea. **3.** Refl. (Despre senzații dureroase, sentimente etc.) A se potoli, a se liniști; (despre sunete, zgomote) a slăbi în intensitate. **4.** Tranz. A distruge, a nimici; (refl.) a dispărea fără urmă; a muri. **5.** Tranz. A pune capăt unei obligații, unei acțiuni penale etc. **6.** Tranz. A turna apă (sau alt lichid) peste anumite preparate culinare încinse, lăsînd apoi compoziția să fiarbă. **7.** Tranz. *A stinge var* = a turna apă peste piatra de var arsă, pentru a obține hidroxid de calciu (var stins). || Perf. s. *stinsei;* part. *stins.*

stíngere, *stingeri,* s.f. **1.** Faptul de *a (se) stinge.* **2.** Semnal prin care se anunță, într-o unitate militară, trecerea la odihna de noapte; timpul cînd se dă acest semnal. **3.** Moarte.

stinghér, -ă, *stingheri, -e,* adj. Izolat, răzleț; desperecheat; (despre oameni) singur, străin; stînjenit.

stinghereálă, *stinghereli,* s.f. || Din *stingheri* || Faptul de a stingheri sau de a se simți stingherit; deranj, stînjeneală, incomodare.

stingheri, *stingheresc,* vb. IV. Tranz. || Din *stingher* || A împiedica pe cineva în mișcări, în acțiuni; a incomoda, a deranja.

stingherít, -ă, *stingheriți, -te,* adj. **1.** Care (din cauza unei emoții) are o atitudine lipsită de siguranță, stîngace; care nu se simte la largul lui. ● Rușinat, încurcat. **2.** Incomodat, deranjat.

stínghie, *stinghii,* s.f. **1.** Bucată de lemn lungă și îngustă, cu care se unesc ori se întăresc două sau mai multe elemente ale unei construcții de lemn. **2.** Partea corpului unde se îmbină piciorul cu trunchiul.

stins[1] s.n. || Din *stinge* || Stingere.

stins[2]**, -ă,** *stinși, -se,* adj. || Din *stinge* || **1.** Care nu mai arde. **2.** (Despre ochi, privire) Lipsit de strălucire. ● (Despre glas, sunete) Slab, lipsit de sonoritate; (despre culori) șters, palid. ● Mort. **3.** (Jur., despre obligații, privilegii etc.) Care și-a pierdut puterea juridică, care nu mai are valabilitate. **4.** *Var stins* = pastă albă, vîscoasă, obținută prin hidratarea varului nestins și folosită în construcții.

stipélă, *stipele,* s.f. || Din fr. *stipelle* || Fiecare dintre frunzișoarele crescute la baza pețiolului sau a limbului frunzei, care protejează mugurele axilar.

stipendiá, *stipendiez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *stipendier,* lat. *stipendiari* || A subvenționa, a finanța o persoană, un grup etc. ● A ajuta pe cineva cu bani.

stipéndiu, *stipendii,* s.n. || Din germ. *Stipendium,* lat. *stipendium* || (Înv.) Ajutor în bani acordat unui elev sau unui student lipsit de mijloace; bursă. ● *P. gener.* Subvenție.

stíplex s.n. || *Sti[clă]* + *plex[iglas]* || Sticlă organică, plexiglas.

stipulá, *stipulez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *stipuler,* lat. *stipulari* || (Jur.) A prevedea, a menționa o clauză într-un contract.

stipulație, *stipulații,* s.f. || Din fr. *stipulation,* lat. *stipulatio* || (Jur.) Clauză contractuală, clauză cuprinsă într-un contract.

stírax s.m. || Din fr. *styrax* || Denumire dată unor specii de arbori exotici dintre care una produce rășina numită smirnă.

stirén, *stireni,* s.m. || Din fr. *styrène* || Hidrocarbură lichidă, incoloră, folosită la fabricarea polistirenului și a cauciucului sintetic.

stirigoáie, *stirigoi,* s.f. Denumire dată unor plante erbacee toxice, din familia liliaceelor, cu frunze late, cu flori albe sau purpurii, dispuse în panicule compuse. Sînt folosite în medicină. Și: **steregoáie** s.f.

stírpe, *stirpe,* s.f. || Din lat. *stirps, stirpis,* it. *stirpe* || (Livr.) Neam, familie; gintă; origine.

stívă, *stive,* s.f. || Din ngr. *stivas* || Grămadă de obiecte de același fel (lemne, cărămizi etc.) așezate regulat, unele peste altele.

stivuí, *stivuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *stivă* || A așeza în stive (lemne, cărămizi etc.), a face stive.

stivuíre, *stivuiri,* s.f. Acțiunea de *a stivui;* așezare (a unor materiale) în stive.

stîlceálă, *stîlceli,* s.f. || Din *stîlci* || Faptul de a stîlci; bătaie zdravănă.

stîlcí, *stîlcesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *sŭtlačiti* || **1.** A zdrobi, a strivi prin lovire; a bate crunt pe cineva. **2.** (Fig.) A pronunța rău un

cuvînt deformîndu-l; a vorbi rău o limbă. • A executa deformat o melodie; a poci.

stîlcít, -ă, *stîlciți, -te,* adj. **1.** Zdrobit, strivit, schilodit; bătut tare. **2.** (Fig.; despre vorbire, pronunțare) Greșit, pocit; (despre felul cum se execută o melodie) greșit, fals.

stîlp, *stîlpi,* s.m. || Din sl. *stlăpŭ* || **1.** Element de construcție cu lungimea mare în raport cu dimensiunile secțiunii, confecționat din lemn, din metal, din beton armat etc., avînd rolul de a susține anumite elemente ale construcției. **2.** Stîlp **(1)** sau construcție specială pentru susținerea liniilor electrice aeriene, a liniilor de telecomunicații, a corpurilor de iluminat etc. **3.** Indicator de frontieră sau de hotar. **4.** (Fig.) Persoană care constituie un sprijin pentru o colectivitate, pentru familie etc.

stîlpáre, *stîlpări,* s.f. || Probabil lat. **stirparia* (< *stirps, -is)* || Ramură verde, înfrunzită.

stîmpărá vb. I. v. **astîmpăra.**

stîmpărát, -ă, adj. v. **astîmpărat.**

stînă, *stîne,* s.f. || Probabil cuv. autohton || Așezare păstorească de vară în afara satului (de obicei la munte), unde se adăpostesc oile și ciobanii și unde se prepară produsele din laptele oilor. ○ Expr. *A închide lupul în stînă* = a-și aduce dușmani în casă. *A veni la spartul stînii* = a veni prea tîrziu.

stîncă, *stînci,* s.f. Bloc mare de piatră (în munți), cu pereții drepți și colțuroși.

stîncăríe, *stîncării,* s.f. || Din *stîncă* || Îngrămădire de stînci; loc stîncos.

stîncós, -oásă, *stîncoși, -oase,* adj. || Din *stîncă* || Format din stînci; plin de stînci.

stîng, -ă, *stîngi,* adj. || Din lat. **stancus* || **1.** (Despre organe sau părți ale corpului) Care se află în partea corpului omenesc în care este inima; (substantivat, m. sg. art.) piciorul stîng; (substantivat, f. sg. art.) mîna stîngă. **2.** Care se află în partea sau în direcția mîinii stîngi; (substantivat, f. art.) partea sau direcția stîngă. ○ Expr. *A ține stînga* = a merge pe partea stîngă a unui drum. **3.** Care reprezintă gruparea radicală, progresistă, revoluționară a unei organizații politice; (substantivat, f. art.) partid sau grupare politică cu atitudine radicală, progresistă.

stîngáci, -ce, *stîngaci, -ce,* adj. || Din *stîng* || **1.** (Adesea substantivat) Care lucrează sau scrie mai bine, mai ușor cu mîna stîngă decît cu cea dreaptă. **2.** (Fig.) Care este lipsit de îndemînare, de siguranță în mișcări, în comportare, în exprimare etc. ○ (Despre manifestări ale oamenilor) Care trădează stîngăcie.

stîngăcíe, *stîngăcii,* s.f. || Din *stîngaci* || Lipsă de îndemînare, de siguranță în acțiuni, în exprimare etc.; (la pl.) fapte care dovedesc nesiguranță, greutate, neîndemînare în mișcări, în comportare.

stîngísm s.n. || Din *stîng* (după rus. *levizna)* || Denumire dată concepției și practicii sectare a unor elemente din mișcarea comunistă și muncitorească ce nu țin seama de etapa revoluționară dată, de nivelul conștiinței politice a maselor, ducînd la acțiuni pripite, la ruperea de mase.

stîngíst, -ă, *stîngiști, -ste,* s.m. și f., adj. || Din *stîng* || **1.** S.m. și f. Persoană care dă dovadă de stîngism. **2.** Adj. Care ține de stîngism, care este caracteristic stîngismului.

stînjen, *stînjeni,* s.m. || Din sl. *sŭtenženu* || **1.** Unitate de măsură pentru lungimi folosită în trecut, egală cu 1,96 m în Țara Românească și cu 2,23 m în Moldova. **2.** Unitate de măsură pentru volumul lemnelor stivuite, egală cu 8 steri. **3.** (Bot.) Stînjenel.

stînjeneálă, *stînjeneli,* s.f. || Din *stînjeni* || Faptul de a stînjeni pe cineva sau de a fi stînjenit.

stînjenél, *stînjenei,* s.m. || Din *stînjen* || Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia iridaceelor, cu frunze în formă de sabie și cu flori violete, albe sau galbene; iris.

stînjení, *stînjenesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *sŭtengnonti* || **1.** A împiedica pe cineva de la lucru, de la o activitate; a deranja, a stingheri. **2.** Refl. (Reg.) A se sfii, a se rușina.

stînjenire, *stînjeniri,* s.f. Faptul de *a (se) stînjeni.* • Sfială, jenă.

stînjenít, -ă, *stînjeniți, -te,* adj. **1.** Împiedicat de la lucru; tulburat, deranjat. **2.** Încurcat, jenat.

stînjenitór, -oáre, *stînjenitori, -oare,* adj. || Din *stînjeni* || Care stînjenește, care deranjează, împiedică.

stîrc, *stîrci,* s.m. || Din sl. *strŭkŭ* || Nume dat mai multor specii de păsări de baltă ihtiofage, cu ciocul, gîtul și picioarele lungi, și, de obicei, cu un smoc de pene pe cap.

stîrcí, *stîrcesc,* vb. IV. Refl. || Din *stîrc* || A se ghemui, a se strînge (de frig), a se zgîrci.

stîrcít, -ă, *stîrciți, -te,* adj. Strîns, ghemuit, chircit. • (Despre plante) Pipernicit, nedezvoltat.

stîrní, *stîrnesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A face ca un animal (sălbatic) să iasă din culcuș sau din ascunzătoare (pentru a fi prins sau vînat). **2.** A face să se ridice în sus praful, frunzele etc. **3.** A îndemna, a ațița pe cineva la ceva; (refl.; despre conflicte, războaie) a se dezlănțui, a izbucni; (despre fenomene ale naturii) a se isca, a porni. **4.** A cauza, a provoca.

stîrnire, *stîrniri,* s.f. Acțiunea de *a (se) stîrni.*

stîrpí, *stîrpesc,* vb. IV. || Din *sterp* || **1.** Tranz. A nimici cu desăvîrșire animale sau plante vătămătoare; a distruge, a extermina. **2.** Tranz. A face să dispară pentru totdeauna (un rău). **3.** Intranz. (Despre animale femele) A nu mai face pui, a deveni sterp. • A nu mai da lapte.

stîrpiciúne, *stîrpiciuni,* s.f. || Din *stîrpi* || **1.** (Înv.) Sterilitate. **2.** (Pop.) Oaie sau vacă stearpă.

stîrpíre, *stîrpiri,* s.f. Acțiunea de *a stîrpi;* distrugere, nimicire; exterminare.

stîrpitúră, *stîrpituri,* s.f. || Din *stîrpi* || **1.** Ființă nedezvoltată, pipernicită. **2.** (Pop.) Femelă stearpă.

stîrv, *stîrvuri,* s.n. || Din sl. *strŭvo* || Cadavru (de animal), hoit, mortăciune.

stoárce, *storc,* vb. III. Tranz. || Lat. *extorquere* || **1.** A apăsa sau a strînge cu putere un lucru pentru a face să iasă din el lichidul pe

care îl conține; a răsuci un material textil pentru a face să iasă lichidul cu care este îmbibat. ● A extrage lichidul care îmbibă un lucru. ○ Expr. *A stoarce lacrimi* = a face pe cineva să plîngă. *A stoarce pe cineva de puteri* = a face pe cineva să-și piardă puterile, a istovi. 2. (Fig.) A obține un profit (nedrept), a exploata fără milă.

stoárcere, *stoarceri*, s.f. Acțiunea de *a stoarce*, de a extrage lichidul cu care este îmbibat un corp.

stobór, (1) *stoburi*, s.m., **(2)** *stoboruri*, s.n. || Din bg., scr. *stobor* || (Reg.) **1.** S.m. Fiecare dintre parii sau dintre scîndurile subțiri, cu vîrful de obicei ascuțit, din care se fac gardurile; ulucă. **2.** S.n. Împrejmuire de uluci, gard.

stoc, *stocuri*, s.n. || Din fr., engl. *stock* || Cantitate de bunuri materiale aflate la un moment dat într-un magazin, într-un depozit etc., avînd ca scop să asigure continuitatea producției sau a desfacerii. ○ *Stoc supranormativ* = cantități de materii prime sau de materiale care depășesc limitele prevăzute și care duc la imobilizarea de fonduri și la împiedicarea utilizării rationale a bunurilor.

stocá, *stochez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *stocker* || A depozita o cantitate de bunuri materiale; a crea un stoc.

stocáj, *stocaje*, s.n. || Din fr. *stockage* || Stocare; (cib.) înmagazinare și conservare a informațiilor.

stocáre, *stocări*, s.f. Acțiunea de *a stoca;* depozitare de bunuri, stocaj.

stocástic, -ă, *stocastici, -ce*, adj. || Din fr. *stochastique* || Care se produce întîmplător, care este legat de hazard. || Și: **stohástic, -ă** adj.

stócher, *stocherе*, s.n. || Din germ. *Stoker* || Instalație pentru alimentarea mecanică cu cărbuni a focarelor la locomotivele cu aburi.

stocí, *stocesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *istočiti* || (Reg.) A goli de lichidul pe care îl conține.

stoechiometríe s.f. || Din fr. *stoechiométrie;* gr. *stoicheion* „element" + *metron* „măsură" || Parte a chimiei care se referă la raporturile cantitative dintre elemente în combinații sau în reacții chimice.

stófă, *stofe*, s.f. || Din germ. *Stoff*, it. *stoffa* || Țesătură groasă de lînă, de bumbac sau de fire sintetice, întrebuințată la confecționarea de îmbrăcăminte, la tapisarea mobilei etc. ● (Fig.) Aptitudine, talent. ○ Expr. *A avea stofă* = a avea calități deosebite (într-un anumit domeniu).

stog, *stoguri*, s.n. || Din sl. *stogŭ* || Grămadă mare de fîn, de snopi etc., clădită în formă cilindrică și terminată printr-un vîrf conic.

stógoș, -ă, *stogoși, -e*, adj. Care aparține varietății de oi rezultate din încrucișarea rasei țigaie cu rasa țurcană și a cărei lînă are firul lung și gros.

stohástic, -ă, adj. v. **stocastic.**

stóic, -ă, *stoici, -ce*, adj., s.m. și f. || Din fr. *stoïque*, lat. *stoïcus* || **1.** Adj. Care aparține stoicismului, care se referă la stoicism. **2.** Adj. Curajos, ferm, neclintit în fața vicisitudinilor vieții. **3.** S.m. și f. Adept al stoicismului.

stoicísm s.n. || Din fr. *stoïcisme* || **1.** Curent filozofic în Grecia și Roma antică, potrivit căruia omul trebuie să se conducă după rațiune, să înfrunte cu fermitate și curaj vicisitudinile vieții. **2.** Atitudinea omului stoic (2).

stol, *stoluri*, s.n. || Din ngr. *stolos* „flotă" || **1.** Grup (mare) de păsări zburătoare de același fel. (Fig.) *Un stol de gînduri aspre trecu peste-a lui frunte* (Eminescu). **2.** Grup mare de oameni; pîlc. **3.** (Fig.) Mulțime, grămadă de lucruri de același fel.

stólă, *stole*, s.f. || Din fr., lat. *stola* || Rochie largă și lungă pînă la pămînt, încinsă cu două cordoane, purtată de matroanele romane.

stólnic, *stolnici*, s.m. || Din sl. *stolĭnikŭ* || (Înv.) Dregător în Țara Românească și în Moldova, care purta grija mesei domnești.

stolnicéasă, *stolnicese*, s.f. || Din *stolnic* || (Înv.) Soția stolnicului.

stolón, *stoloni*, s.m. || Din fr. *stolon* || Tulpină sau ramură tîrîtoare care uneori se înrădăcinează, dînd naștere unei plante noi.

stomác, *stomacuri*, s.n. || Din sl. *stomahŭ* || Parte a aparatului digestiv la om și la animalele superioare, în formă de pungă, cuprinsă între esofag și duoden, în care se face digestia alimentelor; (pop.) foale. ○ Expr. (Fam.) *A nu avea pe cineva la stomac* = a nu putea suferi pe cineva. (Fam.) *A-și pune stomacul la cale* = a mînca, a-și potoli foamea.

stomacál, -ă, *stomacali, -e*, adj. || Din fr. *stomacal* || Care aparține stomacului, referitor la stomac.

stomátă, *stomate*, s.f. || Din fr. *stomate;* gr. *stoma, -atos* „gură" || Mică deschidere în epiderma frunzelor, prin care se realizează schimbul de gaze dintre plantă și mediu și se elimină apa din plantă.

stomatítă, *stomatite*, s.f. || Din fr. *stomatite* || Inflamație a mucoasei cavității bucale, datorită unor cauze microbiene sau unor boli generale.

stomatológ, *stomatologi*, s.m. || De la *stomatologie* || Medic specialist în stomatologie.

stomatológic, -ă, *stomatologici, -ce*, adj. || Din fr. *stomatologique* || Care se referă la stomatologie, care aparține stomatologiei.

stomatologíe s.f. || Din fr. *stomatologie* || Ramură a medicinii care studiază anatomia, fiziologia și bolile cavității bucale, în special ale dinților.

stop (1) interj., **(2, 3)** *stopuri*, s.n. || Din fr., engl. *stop* || **1.** Interj. Stai! oprește!; (în telegrame, marcînd sfîrșitul unei fraze) punct. **2.** S.n. Semafor care reglează circulația la întretăierea străzilor. **3.** S.n. Lampă de semnalizare, cu lumină roșie-portocalie, montată la spatele unui autovehicul.

stopá[1], *stopez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *stopper* || (Despre vehicule) A se opri; (tranz.) a opri un vehicul din mers.

stopá[2], *stopez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *stopper* || A repara o stofă ruptă, refăcînd țesătura.

stóper, *stoperi*, s.m. || Din engl. *stopper* || Jucător din apărare la fotbal.

stor, *storuri*, s.n. || Din fr. *store* || Perdea dintr-o țesătură specială, din împletitură sau

din stinghii paralele, care se montează la ferestre pentru a feri încăperea de razele solare.

storeătoáre, *storcători*, s.f. || Din *stoarce* || Aparat de stors sau de tescuit.

stornă, *stornez*, vb. I. Tranz. || Din it. *stornare* || A rectifica o înregistrare contabilă efectuată greșit.

stornáre, *stornări*, s.f. Acțiunea de *a storna;* storno.

stórno subst. || Cuv. it. || Stornare; sumă stornată.

stors[1] s.n. || Din *stoarce* || Faptul de a stoarce; timpul cînd se storc strugurii pentru a obține mustul.

stors[2], **stoársă,** *storși, stoarse*, adj. **1.** Din care a fost extras lichidul pe care îl conținea. **2.** (Fig.; despre oameni) Vlăguit, epuizat; obosit peste măsură.

stos, *stosuri*, s.n. || Din pol. *sztos*, germ. *Stoss* || Numele unui joc de cărți.

stovaínă s.f. || Din fr. *stovaïne* || Anestezic local utilizat în chirurgie.

strabísm s.n. || Din fr. *strabisme;* gr. *strabos* „saşiu" || Anomalie care constă în deviația axei vizuale a unui ochi, avînd drept urmare privirea crucișă.

strabométru, *strabometre*, s.n. || Din fr. *strabomètre* || Instrument cu care se măsoară gradul de deviație a ochiului în strabism.

strachină, *strachini*, s.f. || Din ngr. *ostrakinos* || Vas de lut ars, ușor adîncit, întrebuințat în loc de farfurie; blid. ○ Expr. *A călca în strachini* = a fi stîngaci, a face gafe. ● Cantitate de mîncare cuprinsă într-un astfel de vas.

stradál, -ă, *stradali, -e*, adj. || Din it. *stradale* || Care aparține străzii, privitor la stradă.

strádă, *străzi*, s.f. || Din ngr. *strata*, it. *strada* || Cale de comunicație (pavată sau asfaltată) în interiorul unei localități, pentru circulația vehiculelor și a pietonilor. Uneori asigură și legătura cu exteriorul.

stradélă, *stradele*, s.f. || Din it. *stradella* || Stradă îngustă și scurtă.

strai[1], *straie*, s.n. (Pop.) Haină, îmbrăcăminte.

strai[2], *straiuri*, s.n. || Din it. *straglio* || Parîmă care susține un arbore de navă.

stráiță s.f. v. **traistă.**

strájă, *străji*, s.f. || Din sl. *straža* || **1.** Pază, apărare. ○ Expr. *A-și pune strajă gurii* = a-și înfrîna dorința de a vorbi. ● Loc unde stă paznicul, post de veghe. ● (Înv.) Interval de timp cît sta de pază un oștean. **2.** Paznic, străjer, santinelă. ● Gardă, escortă.

stráncă, *strane*, s.f. || Din sl. *strana* || **1.** Fiecare dintre scaunele așezate, în biserica ortodoxă, de-a lungul pereților naosului, pe care stau credincioșii în timpul slujbei. **2.** Locul destinat cîntăreților în biserică. ● Cele două locuri, din dreapta și stînga iconostasului, destinate cîntăreților într-o biserică.

strangulá, *strangulez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din lat. *strangulare* || A (se) strînge de gît, a (se) sugruma.

strangulăre, *strangulări*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) strangula.* **2.** Îngustarea secțiunii prin care curge un fluid într-o conductă. **3.** Ocluzie intestinală.

strangulát, -ă, *strangulați, -te*, adj. Mort prin strangulare. ○ *Hernie strangulată* = hernie provocată de ieșirea unei porțiuni de intestin și răsucirea acesteia, astfel încît nu mai poate reveni la locul său normal.

strániu, -ie, *stranii*, adj. || Din it. *stranio* || (Adesea adverbial) Care are aspect neobișnuit; ciudat; bizar.

strapazán, *strapazane*, s.n. || Din tc. *trabzan* || Cui (de lemn) fixat pe marginea bărcii, de care se leagă vîslele, cu ajutorul unei cureluțe; *p. ext.* cuiul împreună cu cureluța.

strapontín s.n. v. **strapontină.**

strapontínă, *strapontine*, s.f. || Din fr. *strapontin* || Scaun rabatabil, fără spătar, într-o sală de spectacol, fixat de un perete sau de alt scaun alăturat, pe culoarul unui vagon de cale ferată etc. || Și: **strapontín** s.n.

stras, *strasuri*, s.n. || Din fr. *strass*, germ. *Strass* || Sticlă cu oxid de plumb, șlefuită pe fețe, din care se fac imitații de pietre prețioase; obiect de podoabă făcut din astfel de sticlă.

strășnic, -ă, *strașnici, -ce*, adj., adv., s.m. || Din sl. *strašĭnŭ* || **1.** Adj. (Exprimă ideea de superlativ) Foarte bun, foarte frumos; extraordinar, nemaipomenit. ● Înfiorător, cumplit, grozav. **2.** Adv. Foarte (tare, mult etc.); extraordinar, nemaipomenit. **3.** S.m. Specie de ferigă cu rizom gros, care crește pe stînci umbrite.

strat, *straturi*, s.n. || Lat *stratum* || **1.** Material sau substanță repartizată uniform pe o suprafață sau între două suprafețe din alt material. **2.** Depozit de roci sedimentare cu compoziția relativ omogenă, care se găsește, pe o întindere relativ mare, între alte depozite. ● Regiune din spațiu cuprinsă între două suprafețe paralele apropiate, care se caracterizează prin anumite proprietăți fizice, chimice, biologice etc., unitare. **3.** (Fig.) Categorie, pătură socială. **4.** Fișie îngustă de pămînt pe care se seamănă legume sau flori. **5.** (Pop.) Așternut pentru animale. **6.** Nume dat părții de jos pe care se reazemă unele obiecte, unelte sau materiale. ● Partea de lemn a puștii care se așază la umăr cînd se trage; pat. || Pl. și: **(2)** *strate.*

stratagémă, *stratageme*, s.f. || Din fr. *stratagème* || **1.** Procedeu întrebuințat în război pentru a înșela și surprinde pe inamic. **2.** Manevră ingenioasă, șiretlic, tertip, vicleșug.

stratég, *strategi*, s.m. || Din fr. *stratège*, gr. *strategos* || **1.** (În Grecia antică) Comandant militar al unei cetăți. ● Fiecare dintre cei zece magistrați supremi ai Atenei. **2.** Comandant de oști, bun cunoscător al strategiei.

strategíc, -ă, *strategici, -ce*, adj. || Din fr. *stratégique* || Privitor la strategie, de strategie; (despre locuri, drumuri, poziții) important pentru desfășurarea unor operații militare.

strategíe s.f. || Din fr. *stratégie* || **1.** Partea cea mai importantă a artei militare, care se ocupă de pregătirea și dirijarea războiului în ansamblul lui. **2.** (În activitatea partidelor comuniste

și muncitorești) Orientare generală a luptei revoluționare, într-o etapă dată, stabilirea sarcinilor fundamentale pentru atingerea obiectivelor etapei respective.

stratificá, *stratífic*, vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *stratifier*, lat. *stratificare* || A (se) așeza în mai multe straturi. ● A lua sau a da formă de straturi.

stratificáre, *stratificări*, s.f. Faptul de *a (se) stratifica;* așezare în straturi suprapuse. ● Formație geologică sedimentară alcătuită din mai multe straturi suprapuse.

stratificát, -ă, *stratificați, -te*, adj. Așezat în straturi sau format din straturi.

stratigráfic, -ă, *stratigrafici, -ce*, adj. || Din fr. *stratigraphique* || Care ține de stratigrafie, privitor la stratigrafie.

stratigrafíe s.f. || Din fr. *stratigraphie;* lat. *stratum* „strat" + gr. *graphe* „descriere" || Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul formațiilor geologice ale scoarței terestre, cu restabilirea succesiunii de formare, cu determinarea vîrstei relative și absolute a lor.

stratocúmulus subst. || Din lat. *stratus* „strat" + *cumulus* „grămadă" || Formație de nori inferiori care se prezintă ca grămezi compacte, cu aspect de valuri, frecventă mai ales iarna.

stratosféră s.f. || Din fr. *stratosphère;* lat. *stratum* „strat" + fr. *sphère* || Partea atmosferei cuprinsă între troposferă și ionosferă, caracterizată prin lipsa curenților verticali, predominînd deplasările orizontale ale aerului.

stratosféric, -ă, *stratosferici, -ce*, adj. || Din fr. *stratosphérique* || Privitor la stratosferă, care aparține stratosferei.

strátus subst. || Cuv. lat. || Formație de nori cu aspect de strat uniform, de culoare cenușie, care produc de obicei burniță și zăpadă grăunțoasă.

stráță, *strațe*, s.f. || Din germ. *Strazze* || Registru în care se înscriu, într-o formă nesistematizată din punct de vedere contabil, toate operațiile economice ale unei întreprinderi.

stră- Element de compunere care formează substantive sau adjective arătînd vechimea, originea îndepărtată etc., verbe care arată intensificarea acțiunii sau verbe care arată pătrunderea dintr-o parte în alta sau trecerea printr-un spațiu.

străbáte, *străbát*, vb. III. || *Stră-* + *bate* || **1.** Tranz. și intranz. A trece printr-un corp dintr-o parte în alta. **2.** Tranz. A parcurge o suprafață întinsă, de la un capăt la altul. **3.** Intranz. A trece pe undeva cu greu, învingînd obstacole; a răzbate. ● (Fig.) A izbuti, a reuși.

străbátere, *străbateri*, s.f. Acțiunea de *a străbate;* pătrundere, străpungere; parcurgere, cutreierare, traversare.

străbătătór, -oáre, *străbătători, -oare*, adj. || Din *străbate* || Care străbate sau pătrunde prin ceva. ● (Fig.) Care învinge piedicile, răzbătător.

străbún, -ă, *străbuni, -e*, adj., s.m. și f. || *Stră-* + *bun* || **1.** Adj. Strămoșesc. **2.** S.m. și f. Tatăl sau mama bunicului ori al bunicii, în raport cu nepoții lor. **3.** S.m. și f. Strămoș.

străbunícă, -ă, *străbunici, -ce*, s.m. și f. || *Stră-* + *bunic* || Străbun (2).

străchioáră, *străchioare*, s.f. Diminutiv al lui *strachină*.

strădánie, *strădanii*, s.f. || Din sl. *stradanije* || Silință îndelungată, efort, sforțare pentru atingerea unui scop, pentru a realiza ceva; străduință.

străduí, *străduiesc*, vb. IV. Refl. || Din sl. *stradati* || A depune multă silință, mult efort pentru a realiza ceva; a se sili.

străduíre, *străduiri*, s.f. Faptul de *a se străduí;* străduință.

străduínță, *străduințe*, s.f. || Din *străduí* || Străduință.

strădúță, *străduțe*, s.f. Diminutiv al lui *stradă;* stradelă.

străfulgerá, pers. 3 *străfulgeră*, vb. I. Intranz. || *Stră-* + *fulgera* || **1.** A sclipi, a luci; a fulgera. **2.** (Despre gînduri, idei) A trece repede prin minte. **3.** (Fig.) A străbate cu iuțeală mare.

străfulgeráre, *străfulgerări*, s.f. **1.** Faptul de *a străfulgera;* fulgerare, fulger. **2.** Sclipire, lucire.

străfúnd, *străfunduri*, s.n. || *Stră-* + *fund* || Adînc, adîncime. *Simțea cum i se ridică din străfundul sufletului... un dor de răzbunare* (Bart).

străgálie, *străgălii*, s.f. || Din ngr. *strangalia* || **1.** Disc de oțel găurit care se montează pe osia unui car, între umărul osiei și butucul roții, pentru a împiedica frecarea roții pe podul carului. **2.** (Mai ales la pl.) Podoabe la hamuri; zurgălăi.

străín, -ă, *străini, -e*, adj., s.m. și f. **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care face parte din populația altei țări decît aceea în care se află sau trăiește; (persoană) originară din altă regiune ori localitate decît aceea în care se află. ○ *Prin* (sau *printre*) *străini* = departe de casă, de prieteni, de rude. **2.** Adj. (Despre țări, locuri) Altul decît cel de baștină al cuiva; care aparține sau este propriu altui popor decît cel al persoanei despre care este vorba. **3.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care nu se află în relații apropiate de rudenie sau de prietenie cu cineva sau care este înstrăinată sufletește de cineva sau de ceva. ● (Persoană) care are alte particularități, alte caracteristici decît mediul în care se află. **4.** Adj. Care este în afară de preocupările sau de interesele cuiva. **5.** Adj. Care nu este proprietatea cuiva (care îl deține). **6.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care nu face parte dintr-o instituție sau o întreprindere, considerată în raport cu aceasta. || Și: **strein, -ă** adj.

străinătáte, *străinătăți*, s.f. || Din *străin* || Țară sau loc străin, în raport cu țara proprie a cuiva. ● Loc în care pleacă sau se află cineva originar din altă parte.

străjér, *străjeri*, s.m. || Din *strajă* || (Înv.) **1.** Persoană care, în schimbul unor scutiri fiscale, avea obligația să facă de pază la hotarele țării (în părțile muntoase ale Moldovei). **2.** Paznic, străjă. *Străjerul... nu mai lungește vorba, ci ia mașneagul și-l duce înaintea împăratului* (Creangă).

străjui, *străjuiesc,* vb. IV. || Din *strajă* || **1.** Tranz. și intranz. A păzi; a sta de strajă. **2.** Tranz. (Fig.) A mărgini, a delimita ceva.

străjuire, *străjuiri,* s.f. Faptul de *a străjui;* păzire, pază; veghe.

strălúc, *străluci,* s.m. || Din *străluci* || Insectă din ordinul coleopterelor, de culoare verde cu luciu metalic. Larvele trăiesc în trunchiurile de salcie.

strălucí, *strălucesc,* vb. IV. Intranz. || *Stră-* + *luci* || **1.** A luci puternic, a scînteia, a reflecta o lumină vie. **2.** (Fig.; despre oameni) A se distinge în mod deosebit, prin calități excepționale.

strălucíre, *străluciri,* s.f. **1.** Faptul de *a străluci;* lumină reflectată; scînteiere, sclipire. **2.** (Fig.) Fast, splendoare. **3.** (Fiz.) Mărime care caracterizează intensitatea luminoasă a unui izvor de lumină. **4.** Iluminarea produsă de un astru.

strălucít, -ă, *străluciți, -te,* adj. (Despre oameni) Distins, remarcabil; (despre realizări ale oamenilor) excepțional, glorios; splendid.

strălucitór, -oáre, *strălucitori, -oare,* adj. || Din *străluci* || Care strălucește; lucitor; (despre ochi, privire, față) expresiv, luminos. ● (Fig.) Fastuos, măreț.

strămóș, -oáșă, *strămoși, -oașe,* s.m. și f. || *Stră-* + *moș* || **1.** Persoană care a trăit cu cîteva generații înaintea cuiva și care este din aceeași familie cu acesta; (la m. pl.) generațiile anterioare; înaintașii unui neam, unui popor, dintr-o epocă îndepărtată; străbuni. **2.** Străbun (2).

strămoșésc, -eáscă, *strămoșești,* adj. || Din *strămoș* || Care a aparținut strămoșilor; care este moștenit de la strămoși.

strămuráre, *strămurări,* s.f. || Lat. **stimularia* (< *stimulus*) || (Înv. și pop.) Băț ascuțit, prăjină (cu vîrf de fier) cu care se îndeamnă vitele la mers.

strămutá, *strămút,* vb. I. Refl. și tranz. || Lat. **extramutare* (= *transmutare*) || A (se) muta în altă parte, a(-și) schimba domiciliul, reședința. ○ Expr. (fam.) *A strămuta cuiva fălcile* = a lovi pe cineva cu putere în obraz.

strămutáre, *strămutări,* s.f. Acțiunea de *a (se) strămuta.*

strănepót, -oátă, *strănepoți, -oate,* s.m. și f. || *Stră-* + *nepot* || **1.** Copil al unei nepoate (sau al unui nepot) de fiu sau de fiică, considerat în raport cu străbunicii lui; copil al nepotului de frate sau de soră, considerat în raport cu părinții unchilor și mătușilor lui. **2.** (La pl.) Urmași, descendenți.

strănút, *strănuturi,* s.n. || Din *strănuta* || Strănutat.

strănutá, *strănút,* vb. I. Intranz. || Lat. *sternutare* || A elimina cu zgomot, pe nas sau pe gură, aerul din plămîni, printr-o mișcare bruscă, involuntară a mușchilor expiratori.

strănutát s.n. Faptul de *a strănuta;* zgomotul produs cînd cineva strănută.

străpungătór, -oáre, *străpungători, -oare,* adj. || Din *străpunge* || Care străpunge (sau dă impresia că străpunge). *O durere străpungătoare îl ținea brațul în loc* (D. Zamfirescu).

străpúnge, *străpúng,* vb. III. Tranz. || Lat. *extrapungere* (= *transpungere*) || **1.** A înfige în ceva un obiect cu vîrf ascuțit (făcîndu-l să răzbată în partea cealaltă); a ucide cu o armă ascuțită. **2.** A perfora, a găuri. **3.** (Fig.) A străbate, a trece prin ceva. || Perf. s. *străpunséi;* part. *străpuns.*

străpúngere, *străpungeri,* s.f. Acțiunea de *a străpunge;* perforare.

străpúns, -ă, *străpunși, -se,* adj. Străbătut; perforat, găurit.

strășnicie s.f. || Din *strașnic* || **1.** Tratament sever; asprime, severitate. **2.** Forță, putere.

străvéchi, -e, *străvechi,* adj. || *Stră-* + *vechi* || Care durează sau datează de foarte multă vreme. ● Care aparține antichității, sau preistoriei, care datează din epocile primitive ale omenirii.

străvedeá, *străvăd,* vb. II. Refl. || *Stră-* + *vedea* || A se vedea neclar (prin ceață, printre nori, printr-un corp străveziu etc.). *Ne minunam din drum De bradul ce se străvedea prin geamuri* (Beniuc).

străvezíu, -íe, *străvezii,* adj. || Din *străvedea* || **1.** Transparent. ● Prin care razele de lumină străbat slab, parțial; prin care se văd vag contururile obiectelor. **2.** (Despre oameni) Cu pielea obrajilor subțire, palidă; foarte slab. **3.** (Fig.) Al cărui sens, neexprimat direct, poate fi înțeles cu ușurință; clar, evident.

streașínă, *streșini,* s.f. || Cf. sl. *strěha* || **1.** Marginea de jos a acoperișului unei construcții, care iese în afara planului pereților exteriori, avînd rolul de a proteja pereții și fundațiile contra ploii. ○ Expr. *A-și pune mînă* (sau *palma*) *streașină la ochi* = a-și pune palma la frunte, deasupra ochilor, cînd privește undeva, pentru a-i apăra de soare și a putea vedea mai bine. **2.** Jgheab montat la marginea acoperișului, pentru scurgerea apei de ploaie. **3.** (Fig.) Ramurile copacilor din marginea unei păduri; *p. ext.* marginea pădurii. || Și: **strésină** s.f.

stréche, *streche,* s.f. || Din bg. *străk* || **1.** Nume dat mai multor specii de insecte care atacă animalele domestice. ○ *Strechea vitelor* = muscă mare, neagră, păroasă, ale cărei larve se localizează sub piele. *Strechea oilor* = muscă cenușie-brună care își depune larvele în fosele nazale, de unde ajung în sinusurile frontale, provocînd moartea oilor. ● Agitație, neliniște provocată animalelor de insectele descrise mai sus. ○ Expr. *A da strechea în cineva* = **a)** (despre animale) a fi atacat de streche, dînd semne de neliniște, sau apucînd-o la fugă; **b)** (despre oameni) a se purta ciudat, a se agita fără motiv.

strecurá, *strecór,* vb. I. Tranz. **1.** A trece un lichid printr-o strecurătoare, pentru a-l separa de impurități. **2.** Refl. (Despre lichide) A curge cîte puțin sau a picura printr-o spărtură, printr-o crăpătură. **3.** Refl. (Despre oameni) A pătrunde (cu greu) printr-un loc strîmt; a intra sau a ieși pe furiș. ● A trece cu pași ușori, pentru a nu fi băgat în seamă. **4.** Refl. A se introduce, în mod discret, (cu intenții dușmănoase) în mijlocul unui grup. **5.** Tranz. A intro-

duce pe nesimțite un lucru într-un loc strîmt. ● (Fig.) A spune o vorbă în mod discret. ● A arunca o privire furișă.

strecurăre, *strecurări*, s.f. Acțiunea de *a (se) strecura*.

strecurát, -ă, *strecurați, -te*, adj. Trecut printr-un filtru sau printr-o strecurătoare.

strecurătoáre, *strecurători*, s.f. || Din *strecura* || **1.** Unealtă de gospodărie pentru strecurat lichide, avînd fundul cu găuri sau prevăzut cu o sită de sîrmă. **2.** Pînză sau săculeț de pînză rară, în care se pune cașul la scurs.

streín, -ă adj.v. **străin.**

strépede, *strepezi*, s.m. || Cuv. autohton || **1.** Numele unor larve care se găsesc în brînză, în slănină, în boabele de grîu. **2.** Arahnidă care trăiește în brînză, în pastramă și în alte alimente.

strepezeálă, *strepezeli*, s.f. || Din *strepezi* || Iritație neplăcută în regiunea dinților și a mucoasei bucale care se produce cînd se mănîncă fructe necoapte sau acre.

strepezí, *strepezesc*, vb. IV. Refl. || Probabil lat. **extorpidire* (< *torpidus*) || (Despre dinți sau mucoasa gurii) A se irita, ca urmare a consumării unor fructe acre, necoapte bine.

streptocóc, *streptococi*, s.m. || Din fr. *streptocoque;* gr. *streptos* „răsucit" + *kokkos* „grăunte" || Gen de bacterii care se găsesc în materii putrede și care sînt agenții patogeni ai multor infecții.

streptomicínă s.f. || Din fr. *streptomycine* || Antibiotic, în formă de pulbere albă cristalină, folosit în tratamentul unor boli infecțioase (tuberculoză, difterie etc.).

stres, *stresuri*, s.n. || Din engl., fr. *stress* || **1.** Nume dat oricărui factor de mediu (traumatism, frig, căldură, emoții, unele medicamente etc.) care provoacă organismului uman o reacție anormală. **2.** Efect dăunător organismului uman produs de un factor de mediu.

stresánt, -ă, *stresanți, -te*, adj. || Din fr. *stressant* || Care provoacă un stres.

strășină s.f. v. **streașină.**

striát, -ă, *striați, -te*, adj. || Cf. fr. *strié* || Care prezintă striații.

striáție, *striații*, s.f. || Din fr. *striation* || Fiecare dintre dungile fine, paralele între ele, de pe suprafața unor corpuri; sistem format din astfel de dungi.

strícă, *stric*, vb. I. || Lat. *extricare* || **1.** Tranz. și refl. A (se) transforma din bun în rău, a (se) deteriora, a (se) defecta. **2.** Tranz. A sparge o ușă, o încuietoare, pentru a intra. **3.** Refl. (Despre vreme) A se schimba în rău; (despre aer) a se vicia. ● (Despre alimente, materii organice) A se altera. **4.** Tranz. A împiedica buna desfășurare a unei acțiuni, a zădărnici. ● A pricinui pagube, a dăuna; a face rău, a fi nefolositor într-o anumită situație. ○ Expr. *N-ar strica să...* = n-ar fi rău să... ● A face un lucru greșit, altfel de cum trebuie. ● A distruge, a dărîma o construcție. **5.** Tranz. A influența pe cineva în rău; a corupe; (refl.) a decădea din punct de vedere moral. **6.** Tranz. (Fig.) A anula o învoială, o convenție; a rupe legăturile de prietenie cu cineva.

strícat, -ă, *stricați, -te*, adj. **1.** (Despre obiecte, unelte, mecanisme) Defect, deteriorat. ● (Despre alimente, materii organice) alterat; (despre aer) viciat. ● *Stricat de vărsat* = ciupit de vărsat. **2.** (Despre oameni, adesea substantivat) Decăzut moralicește; corupt, depravat.

stricăciúne, *stricăciuni*, s.f. || Din *strica* || **1.** Faptul de a (se) strica sau de a fi stricat; ceea ce este deteriorat; pagubă cauzată de o deteriorare. ● Efect rău, păgubitor. **2.** Depravare, corupție.

stricătór, -oáre, *stricători, -oare*, adj. || Din *strica* || **1.** Care provoacă sau poate provoca stricăciuni; dăunător, vătămător. **2.** Care corupe, care pervertește.

stricneá, *stricnele*, s.f. || Din *stricni* || (Reg.) Cuțit cu o limbă specială, cu care se lasă sînge animalelor bolnave.

stricní, *stricnesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *străknonti* || (Reg.) **1.** A cresta cu stricneaua un animal bolnav pentru a-i lua sînge. **2.** A spinteca peștele pentru a-i scoate măruntaiele.

stricnínă s.f. || Din fr. *strychnine;* gr. *strychnos*, numele unor plante otrăvitoare || Substanță foarte toxică, extrasă din semințele unei plante tropicale și folosită, în doze mici, ca tonic cardiac și respirator; în agricultură se folosește pentru stîrpirea animalelor mici vătămătoare ogoarelor.

strict, -ă, *stricți, -te*, adj. || Din fr. *strict*, lat. *strictus* (< *stringere* „a strînge") || (Adesea adverbial) **1.** Care trebuie respectat, executat, aplicat întocmai, fără abatere, fără excepție. ○ Expr. *A fi strict necesar* = a fi indispensabil. **2.** Aspru, sever.

strictéțe s.f. || Din *strict* || Însușirea de a fi strict; severitate, rigurozitate, asprime.

strictură, *stricturez*, vb. I. Tranz. || Din *strictură* || A realiza o stricturare.

stricturáre, *stricturări*, s.f. Reducere a diametrului unei conducte (tub, țeavă) pe o porțiune din lungimea acesteia.

strictúră, *stricturi*, s.f. || Din lat. *strictura*, germ. *Striktur* || Strîmtare a unor canale din organism în urma unor leziuni inflamatorii.

stricțiúne, *stricțiuni*, s.f. || Din fr. *striction*, lat. *strictio, -onis* (< *stringere* „a strînge") || (Fiz.) Micșorare a dimensiunilor unui corp; contracție. ● Subțiere.

stridént, -ă, *stridenți, -te*, adj. || Din fr. *strident*, lat. *stridens, -tis* || (Despre sunete; adesea adverbial) Ascuțit, tăios, pătrunzător, lipsit de armonie; (despre culori) prea viu, prea aprins; nepotrivit cu culorile înconjurătoare; țipător.

stridénță, *stridențe*, s.f. || Din fr. *stridence* || Însușirea de a fi strident. ● Sunet, ton, culoare stridente.

strídie, *stridii*, s.f. || Din ngr. *stridi* || Specie de moluscă comestibilă, cu valvele inegale (una fiind mai mică și plană, cealaltă mai mare și concavă), care trăiește în mările calde.

stridór subst. || Din lat. *stridor* || (Med.) Zgomot aspru, șuierător, produs în timpul inspirației la persoanele cu glota micșorată (congenital sau dobîndită).

stridulánt, -ă, *stridulanți, -te*, adj. || Din fr. *stridulant;* lat. *stridulus* „care șuieră, care scîrțiie" || Care produce un zgomot ascuțit, strident (ex. lăcustele prin frecarea aripilor, cosașii prin frecarea aripii cu piciorul).

strigă, *strig*, vb. I. || Lat. **strigare* (< *strix, strigis* „bufniță") || **1.** Intranz. A scoate sunete puternice, a țipa, a răcni; a semnaliza ceva prin strigăte (a da alarma, a cere ajutor). ● (Despre animale și păsări) A scoate sunete caracteristice speciei; a zbiera, a urla, a răcni, a țipa. **2.** Tranz. A anunța ceva cu glas tare. **3.** Intranz. A se răsti la cineva, a adresa cuiva vorbe aspre, a vorbi cu dușmănie. **4.** Tranz. A chema pe cineva să vină, să răspundă la chemare. ○ Expr. *A striga catalogul* = a face apelul nominal al unui grup (de elevi, de cursanți etc.); a lua prezența. **5.** A spune strigături la joc.

strigáre, *strigări*, s.f. Acțiunea de *a striga;* strigăt, țipăt. ● Înștiințare cu voce tare, vestire. ● Chemare (în ajutor, la luptă etc.).

strigă, *strigi*, s.f. || Lat. *striga* || **1.** Fluture mare cu pete albe pe spate, care zboară numai în amurg; fluture cap-de-mort. **2.** Pasăre răpitoare de noapte, de culoare galbenă-roșcată, care se hrănește în special cu șoareci. **3.** (În superstiții) Ființă imaginară; strigoaică.

strigăt, *strigăte*, s.n. || Din *striga* || **1.** Exclamație cu voce ridicată, țipăt. ● Anunțare, semnalizare cu voce puternică. ● Chemare cu voce tare (rostind numele celui chemat). **2.** (Mai ales la pl.) Zgomot, larmă, vociferare. **3.** Exclamație de protest. **4.** Sunet caracteristic scos de animale.

strigătór, -oáre, *strigători, -oare*, adj. || Din *striga* || **1.** Care strigă; (fig.) izbitor, evident; care bate la ochi. ○ Expr. *Strigător la cer* = se spune despre ceva care revoltă, indignează sau despre ceva deosebit de grav care provoacă o reacție puternică. **2.** (Înv.) Crainic, vestitor.

strigătúră, *strigături*, s.f. || Din *striga* || Specie a liricii populare, alcătuită din două sau patru (rar mai multe) versuri, cu aluzii satirice sau glumețe ori cu conținut sentimental, care se strigă în timpul jocurilor populare, la nunți, la șezători sau în alte ocazii în care se petrece și se dansează.

strigifórme s.f. pl. || Cf. lat. *strix, strigis* „strigă" || Ordin de păsări de pradă care vînează noaptea (ex. bufnița, cucuveaua, huhurezul, striga).

strigoáică, *strigoaice*, s.f. || Din *strigoi* || Strigoaie; vrăjitoare. ● Epitet dat unei femei bătrîne și rele.

strigói, -oáie, *strigoi, -oaie* s.m. și f. || Din *strigă* || (În superstiții) Sufletul unui mort care s-ar transforma în timpul nopții într-un animal sau într-o fantomă, pricinuind neajunsuri celor pe care îi întîlnește; moroi. ● Epitet dat unui om rău.

strigoiáș, *strigoiași*, s.m. || Din *strigoi* || Nume generic dat unor fluturi mici de noapte care zboară în jurul lămpii sau flăcării unei lumînări.

strímer, *strímere*, s.n. || Din engl. *streamer* || Canal de gaz ionizat care se formează în spațiul dintre doi electrozi supuși unei mari diferențe de potențial și care precedă formarea unei scîntei electrice, constituind traseul acesteia.

stringént, -ă, *stringenți, -te* adj. || Din it. *stringente* || Care se impune neapărat, care nu suferă amînare; imperios, presant.

stringénță s.f. || Din it. *stringenza* || Însușirea de a fi stringent.

striu, *striuri*, s.n. || Din fr. *strie*, lat. *stria* „șanț, crestătură" || Fiecare dintre șanțurile mici, paralele, executate pe suprafața unui element de construcție, a unui obiect, a unei piese etc.

strivi, *strivesc*, vb. IV. || Din sl. *sătryvati* || **1.** Tranz. A turti, a zdrobi (prin presare); a omorî. ● (Fig.) A nimici, a distruge. **2.** Tranz. și refl. A (se) înghesui, a (se) îmbulzi. **3.** Tranz. A fi copleșit de griji, de necazuri.

strivíre s.f. Acțiunea de *a (se) strivi;* distrugere, nimicire.

strivít, -ă, *striviți, -te*, adj. Zdrobit, sfărîmat; distrus. ● (Fig.) Apăsat, copleșit, doborît (de griji, de necazuri).

strivitór, -oáre, *strivitori, -oare*, adj. || Din *strivi* || Care strivește; (fig.) covîrșitor, copleșitor; nimicitor.

strîmb, -ă, *strîmbi, -e*, adj., adv. || Lat. *strambus* || **1.** Adj. (Despre lucruri) Care prezintă abateri de la forma normală; îndoit; diform. ● (Despre drumuri) Cu cotituri, întortocheat. ● (Despre oameni sau despre părți ale corpului) Deformat; încovoiat, gîrbovit. **2.** Adj. (Fig.) Nedrept; incorect, necinstit. **3.** Adv. Cu corpul aplecat într-o parte; cu spatele încovoiat. ○ Expr. *A sta strîmb și a judeca drept* = a recunoaște adevărul. **4.** Adv. Piezîș, într-o parte. ○ Expr. *A rîde* (sau *a zîmbi*) *strîmb* = a rîde (sau a zîmbi) forțat, în silă, nesincer. *A călca strîmb* = a se purta incorect, imoral. **5.** Adv. În mod fals, mincinos.

strîmbá, *strîmb* vb. I. || Din *strîmb* || **1.** Tranz. A face ca ceva să nu mai fie drept; a îndoi, a încovoia, a da o poziție strîmbă. **2.** Tranz. A devia de la poziția normală; a apleca într-o parte. ○ Expr. *A-și strîmba gîtul* = a-și întoarce capul forțat într-o parte pentru a privi într-o anumită direcție. **3.** Refl. A se schimonosi la față, a-și deforma trăsăturile (de durere sau pentru a exprima dispreț, nemulțumire). ○ Expr. *A se strîmba de rîs* = a rîde cu mare poftă. (Intranz.) *A strîmba din nas* = a-și manifesta disprețul sau nemulțumirea, dezaprobarea printr-o mișcare caracteristică a feței. **4.** Refl. A imita, în bătaie de joc, fizionomia cuiva. ● A face mofturi, a se fandosi.

strîmbát, -ă, *strîmbați, -te*, adj. **1.** Încovoiat, îndoit. **2.** Aplecat într-o parte.

strîmbătáte, *strîmbătăți*, s.f. || Din *strîmb* || (Înv. și pop.) Nedreptate. ● Neadevăr, minciună.

strîmbătúră, *strîmbături*, s.f. || Din *strîmba* || **1.** Faptul de a (se) strîmba; grimasă, schimonoseală a feței. **2.** Fandoseală, sclifoseală. ● Imitare (în batjocură) a gesturilor sau a mimicii cuiva.

strîmt, -ă, *strîmți, -te,* adj. || Lat. **strinctus* || **1.** Care nu este (destul de) larg; îngust. *Printre crengi scînteie stele, Farmec dînd cărării strîmte* (Eminescu). ● Care nu poate cuprinde mult; neîncăpător. **2.** (Fig.) Lipsit de măreție sau de amploare; mărginit, redus, lipsit de orizont.

strîmtá, *strîmtez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din *strîmt* || A (se) face (mai) strîmt, a (se) îngusta, a deveni mai puțin încăpător.

strîmtáre, *strîmtări,* s.f. Acțiunea de *a (se) strîmta.*

strîmtoáre, *strîmtori,* s.f. || Din *strîmt* || **1.** Loc îngust; (în special) trecătoare, defileu între munți sau între dealuri. **2.** Fîșie îngustă de apă care leagă două mări, despărțind două porțiuni de uscat. **3.** (Fig.) Situație grea, stînjenitoare, datorită lipsei de bani; încurcătură.

strîmtorá, *strîmtorez,* vb. I. || Din *strîmtoare* || **1.** Tranz. A înghesui, a îngrămădi într-un loc strîmt; (fig.) a obliga, a constrînge. **2.** Refl. A-și restrînge cheltuielile, a se mulțumi cu o viață mai modestă, din lipsă de mijloace materiale.

strîmtoráre, *strîmtorări,* s.f. Faptul de *a (se) strîmtora;* înghesuire, restrîngere; (fig.) situație grea; lipsă de bani.

strîmtorát, -ă, *strîmtorați, -te* adj. Care se află într-o situație dificilă din cauza lipsei de mijloace materiale. ● Stingherit, jenat, încurcat.

strîngătór, -oáre, *strîngători, -oare,* adj., s.m. și f. || Din *strînge* || (Persoană) care strînge, care agonisește.

strînge, *string,* vb. III. || Lat. *stringere* || **1.** Tranz. A trage de capetele unei sfori, unei curele etc. înfășurate, pentru a lega un obiect; a face ca o legătură să fie mai strînsă. ○ Expr. *A(-și) strînge cureaua* = a se limita la un trai mai modest. ● A aduna, petrecînd una peste alta, marginile unui veșmînt, acoperind corpul. **2.** Tranz. (Fig.) A întări legăturile de prietenie, relațiile etc. cu cineva. **3.** Tranz. A cuprinde, a apuca cu mîna, a prinde în brațe. ○ Expr. *A-i strînge cuiva mîna* = a da mîna cu cineva la întîlnire, la despărțire, pentru a felicita etc. **4.** Tranz. A prinde și apăsa din toate părțile, comprimînd. ○ Expr. *A strînge pe cineva în clește* = a sili pe cineva să facă ceva, să recunoască ceva. ● (Despre obiectele de îmbrăcăminte) A apăsa asupra corpului, provocînd o senzație de jenă. **5.** Tranz. A fixa mai bine, printr-o mișcare de învîrtire, o piesă filetată a unui mecanism; a înșuruba. ○ Expr. *A strînge șurubul* = a întrebuința mijloace de constrîngere împotriva cuiva. **6.** Tranz. A închide o parte a corpului prin apropierea părților componente. ○ Expr. *A-și strînge buzele* sau *a strînge din buze* = a-și apropia și a-și încreți buzele în semn de nemulțumire, de dispreț etc. *A(-și) strînge pumnii* = a(-și) încleșta pumnii, în semn de mînie. *A strînge din umeri* = a ridica, a da din umeri, în semn de dispreț, de nepăsare, de nedumerire. **7.** Refl. A se ghemui, a se zgîrci. ○ Expr. *A i se strînge cuiva inima* = a simți o emoție puternică, o întristare. **8.** Tranz. A împături (hîrtii, obiecte de pînză etc.). **9.** Tranz. A aduna la un loc lucruri risipite; a face ordine, a deretica. **10.** Tranz. A culege cereale, fructe etc. **11.** Tranz. A colecta; a pune bani de o parte, a economisi. ● A percepe, a încasa. **12.** Refl. A se aduna laolaltă, a se întruni (într-un loc sau în jurul cuiva); *p. ext.* a sosi, a veni. ○ Expr. *A strînge pe cineva de pe drumuri* = a determina sau a obliga pe cineva să stea acasă, să nu mai hoinărească.

strîngere, *strîngeri,* s.f. Faptul de *a (se) strînge.* ○ Expr. *Cu strîngere de inimă* = cu teamă, cu durere, cu părere de rău etc.

strîns[1] s.n. Strîngere; adunatul recoltei; cules; timpul, momentul culesului recoltei.

strîns[2]**, -ă,** *strînși, -se,* adj., adv. **1.** Adj. Legat, înfășurat bine; (despre obiecte de îmbrăcăminte) ajustat (pe talie). **2.** Adj. Ținut, prins în mîini cu putere. ● (Despre relații între oameni) Trainic, puternic. **3.** Adj. (Despre hîrtie, obiecte de pînză) Împăturit. **4.** Adj. (Despre lucruri) Adunat, pus în ordine. ● Presat din mai multe părți, înghesuit. ● Apropiat tare, lipit. **5.** Adj. (Despre bani, avuții) Agonisit, economisit. **6.** Adv. Foarte tare; foarte mult, cu putere. **7.** Adv. Strict, cu strictețe.

strînsoáre, *strînsori,* s.f. || Din *strîns*[2] || **1.** Apăsare, presiune; încleștare. ● (Fig.) Supraveghere strictă; constrîngere. **2.** (Reg.) Recoltă. ● Bogăție.

strînsúră, *strînsuri,* s.f. || Din *strîns*[2] || **1.** Adunare de oameni; (peior.) oameni lipsiți de valoare, adunătură. ○ *De strînsură* = de tot felul, comun, mediocru. **2.** Plante adunate de pe cîmp; recoltă. **3.** Apăsare, presare, presiune.

stroboscóp, *stroboscoape,* s.n. || Din fr. *stroboscope* || (Fiz.) Aparat cu ajutorul căruia se efectuează observarea unei mișcări periodice.

stroboscopíe s.f. || Din fr. *stroboscopie;* gr. *strobos* „învîrtire" + *skopein* „a privi" || (Fiz.) Metodă de cercetare a mișcărilor periodice, care constă în observarea lor la intervale de timp regulate.

strofánt, *strofanți,* s.m. || Din fr. *strophante* || Denumire dată unor specii de plante tropicale, care conțin substanțe utilizate în medicină.

strofantínă s.f. || Din fr. *strophantine* || Substanță toxică extrasă din plantele speciei strofant și folosită în medicină ca tonic cardiac.

strófă, *strofe,* s.f. || Din fr. *strophe,* lat. *stropha* || Ansamblu unitar dintr-o poezie, format din mai multe versuri legate între ele prin elemente prozodice (măsură, ritm, rimă). ● (În tragedia greacă antică) Arie în versuri pe care o cînta o parte a corului, în timp ce evolua ritmic pe scenă.

strófic, -ă, *strofici, -e,* adj. || Din fr. *strophique* || Care se referă la strofă, care aparține strofei.

stroh s.n. || Din germ. *Stroh* || (Reg.) Rămășiță, sfărîmături de fîn.

stroi, *stroiuri,* s.n. || Din rus. *stroj* || (Înv.) Rînd, șir (mai ales de soldați).

strómă, *strome,* s.f. || Din fr. *stroma* || (Bot.) Corp al grăuncioarelor de clorofilă, format din

lame de natură proteică între care se găsește clorofila.

strongíl, *strongili*, s.m. || Din fr. *strongyle* || Vierme parazit care trăiește în intestinul și pancreasul calului.

strongilóză, *strongiloze*, s.f. || Din fr. *strongylose* || Boală a animalelor provocată de strongili și caracterizată prin inflamația organelor aparatului respirator și ale celui digestiv.

stronțianít s.n. || Din fr. *strontianite* || Carbonat natural de stronțiu, folosit la rafinarea zahărului, la prepararea sărurilor de stronțiu etc.

stróntiu s.n. || Din fr. *strontium*, de la n. pr. *Strontian*, oraș în Scoția || Metal alb-argintiu, asemănător cu calciul, ai cărui compuși sînt folosiți în pirotehnie și în medicină.

strop, *stropi*, s.m. || Din *stropi* || **1.** Particică globulară dintr-un lichid; picătură de ploaie. ○ *Strop cu strop* = puțin cîte puțin, picătură cu picătură. *Pînă la un strop* = pînă la sfîrșit, pînă nu rămîne nimic. **2.** (Fig.) Cantitate foarte mică dintr-o materie solidă; fărîmă. ○ *Nici un strop* = deloc.

stropeálă, *stropeli*, s.f. || Din *stropi* || Faptul de a (se) stropi; ploaie ușoară și de scurtă durată.

stropí, *stropesc*, vb. IV. || Cf. sl. *kropiti* || **1.** Tranz., intranz. și refl. A (se) uda puțin, a (se) împroșca cu stropi de apă (sau de alt lichid). ○ Expr. *A stropi ceva cu sudoare* = a munci din greu. **2.** Tranz. A uda cu stropitoarea. **3.** Tranz. și refl. A (se) păta cu stropi de apă murdară, de noroi etc.

stropíre, *stropiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) stropi;* stropit[1], stropitură.

stropít[1] s.n. Stropire, udare (a unui teren, a unui strat etc.).

stropít[2], **-ă,** *stropiți, -te* adj. **1.** Acoperit cu stropi, udat. **2.** (Despre blana animalelor, penele păsărilor etc.) Cu puncte sau cu pete mici de altă culoare.

stropitoáre, *stropitori*, s.f. || Din *stropi* || Vas de tablă prevăzut cu o țeavă terminată printr-o sită, care servește la stropitul culturilor din grădini. ● Vehicul prevăzut cu un recipient mare pentru apă și cu un dispozitiv de împrăștiat apă, servind la stropitul străzilor.

stropitúră, *stropituri*, s.f. || Din *stropi* || **1.** Stropit[1]. **2.** Picătură, strop.

stropolí, *stropolesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. || Din bg. *tropolja*, scr. *štropotati* || (Reg.) A efectua lucrări mărunte prin gospodărie; a trebălui, a roboti.

stropșeálă, *stropșeli*, s.f. || Din *stropși* || (Pop.) Faptul de a (se) stropși; vorbă aspră, răstită.

stropșí, *stropșesc*, vb. IV. || Cf. bg. *strošvam* || (Pop.) **1.** Refl. A se răsti la cineva, a-i vorbi cu asprime. **2.** Tranz. A zdrobi, a sfărîma, a strivi. ● A stîlci pe cineva în bătaie.

stropșíre, *stropșiri*, s.f. (Pop.) Acțiunea de *a (se) stropși;* zdrobire, sfărîmare, nimicire.

stropșít, -ă, *stropșiți, -te*, adj. (Pop.) **1.** Zdrobit, sfărîmat, strivit. **2.** (Fig.) Stricat la minte, zăpăcit.

stropșitúră, *stropșituri*, s.f. || Din *stropși* || (Pop.) Stropșire, stîlceală, schimonoseală.

structurá, *structurez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *structurer* || A organiza, a da o anumită structură (unei activități, unei ramuri de activitate etc.).

structurál, -ă, *structurali, -e*, adj. || Din fr. *structural* || Privitor la structură; care aparține unei structuri.

structuralísm s.n. || Din fr. *structuralisme* || Orientare teoretică și metodologică în științele contemporane (îndeosebi în lingvistică și în științele sociale), care studiază structura **(1)**, funcțiile și sistemele de relații ce caracterizează obiectele și procesele.

structuralíst, -ă, *structuraliști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *structuraliste* || **1.** Adj. Privitor la structuralism. **2.** S.m. și f. Adept al structuralismului.

structúră, *structuri*, s.f. || Din fr. *structure*, lat. *structura* (< *struere* „a construi") || **1.** Alcătuirea internă a unui corp, a unui sistem fizic, biologic, social etc., caracterizată prin natura și dispoziția elementelor componente, prin legăturile și interacțiunile lor reciproce; mod de dispunere a elementelor componente ale unui ansamblu. **2.** Mod de așezare între ele a părților corpului viețuitoarelor, a părților plantelor sau a țesuturilor lor. ● Factură, alcătuire psihică. **3.** Mod de alcătuire a unei opere literare. ● Mod specific de organizare a elementelor care constituie o limbă. **4.** Alcătuire a societății din punct de vedere social, politic, economic sau cultural. **5.** (Geol.) Mod de aranjare în scoarța terestră a straturilor și a corpurilor de roci. ● Totalitatea însușirilor unei roci, determinate de aspectul morfologic al părților ei componente. **6.** *S. economică* = bază economică (a societății) (v. *bază* **3**).

strúgure, *struguri*, s.m. || Cuv. autohton || **1.** Fructul viței de vie, în formă de ciorchine; (reg.) poamă. **2.** *Strugurii-ursului* = plantă mică, tîrîtoare, cu frunze persistente, pieloase, cu flori roșietice sau albe și fructe bace, roșii, comestibile. Este ocrotită prin lege. Crește rar, în regiunea montană.

strugurél, *strugurei*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *strugure*. **2.** (Reg.; la pl.) Coacăze.

strujár, *ștrujeni*, s.m. || Din *struji* || Tulpina porumbului cu frunze cu tot (tăiată după ce s-au cules știuleții).

strují, *strujesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *stružiti* || (Reg.) **1.** A îndepărta pănușile de pe știuleții de porumb, a smulge penele de pe cotoare, frunzele de pe ramurile tinere etc. **2.** A ciopli o bucată de lemn cu cuțitul. ● A prelucra la strung, a strunji.

strujitúră, *strujituri*, s.f. || Din *struji* || Fișii, așchii de lemn sau de metal care cad în timpul prelucrării unui material (la strung, cu rindeaua, cu barda etc.).

strúnă, *strune*, s.f. || Din sl. *struna* || **1.** (Muz.) Coardă **(1)**. ○ Expr. *A cînta cuiva în strună* = a fi de acord cu cineva pentru a-i fi pe plac; a linguși pe cineva. **2.** Sfoară făcută din fire elastice, răsucite, avînd diferite întrebuințări. ○ Expr. (Adverbial) *A merge strună* = a merge foarte bine. **3.** Parte a frîului care înconjură

bărbia calului și se prinde de cele două capete ale zăbalei. 4. Firul de care se leagă cîrligul undiței.

strung, *strunguri,* s.n. || Din sl. *strungŭ* || Mașină-unealtă pentru prelucrarea, prin așchiere, cu ajutorul unei unelte, a suprafețelor unei piese în mișcare de rotație. ○ *Strung-revolver* = strung special, cu mai multe unelte montate într-un suport rotitor, folosit la prelucrarea în serie a pieselor de dimensiuni mici cu formă complicată.

strungár[1], *strungari,* s.m. || Din *strung* || Muncitor care lucrează la strung.

strungár[2], *strungari,* s.m. || Din *strungă* || Cioban care mînă oile la strungă, pentru a fi mulse.

strúngă, *strungi,* s.f. || Cuv. autohton || **1.** Loc îngrădit la stînă, unde se închid oile care urmează a fi mulse; deschizătură îngustă în această îngrăditură, prin care sînt scoase oile pentru muls. (Fig.) *Nilul doarme și ies stelele din strungă* (Eminescu). **2.** Trecătoare îngustă între munți.

strungăreáță, *strungărețe,* s.f. || Din *strungă* || Răritură între dinți (mai ales între cei din față).

strungărie s.f. || Din *strungar*[1] || Meseria strungarului[1]; atelier unde se prelucrează piese cu ajutorul strungului.

strunghíl, *strunghili,* s.m. (Iht.) Specie de guvid, lung de 20—25 cm, de culoare galbenă-brună; guvid mare.

struní, *strunesc,* vb. IV. Tranz. || Din *strună* || **1.** A ține un cal în frîu, a stăpîni și a conduce calul cu ajutorul frîului. • (Fig.) A ține pe cineva din scurt. **2.** A întinde strunele unui instrument muzical; a acorda.

strunjí, *strunjesc,* vb. IV. Tranz. || Din *strung* || A prelucra un material cu ajutorul strungului; a da la strung.

struț[1], *struți,* s.m. || Din it. *struzzo* || Pasăre mare alergătoare, din regiunile tropicale ale Africii, cu picioare lungi, puternice, cu gît gol, aripi mici, și cu pene moi, întrebuințate ca podoabă. Este cea mai mare pasăre actuală, masculul atingînd 2,75 m înălțime.

struț[2], *struțuri,* s.n. (Reg.) Buchet de flori. *Cînd își pune struț de flori După dînsa stai să mori* (Pop.).

stuc s.n. || Din it. *stucco,* germ. *Stuck* || Mortar de ipsos amestecat cu praf de cretă și praf de marmură, cu substanțe colorante etc., folosit în arhitectură pentru decorații.

stucatúră, *stucaturi,* s.f. || Din it. *stuccatura* || Ornament în relief la clădiri, făcut din stuc sau din mortar simplu de ipsos.

stúdeniță, *studenițe,* s.f. || Din bg., scr. *studenica* || **1.** Plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu flori albe, cîte 1—2 la subțioara frunzelor superioare și cu fruct capsulă. **2.** Mică plantă cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori verzui, fără petale.

studónt, -ă, *studenți, -te,* s.m. și f. || Din germ. *Student,* lat. *studens, -ntis* || Persoană care urmează cursurile unei universități sau ale unui institut de învățămînt superior.

studențése, -eáscă, *studențești,* adj. || Din *student* || De student, privitor la studenți, care aparține studenților.

studențíe s.f. || Din *student* || Viață, stare de student; timpul cît cineva este student.

studențíme s.f. || Din *student* || Totalitatea studenților, mulțime de studenți.

studiá, *studiez,* vb. I. || Din it. *studiare* || **1.** Tranz. A depune o muncă intelectuală sistematică pentru a-și însuși cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu. **2.** Tranz. A cerceta o problemă, a o examina cu atenție. **3.** Tranz. și refl. recipr. A (se) observa cu atenție, a (se) examina. • Refl. A-și impune o anumită atitudine.

studiát, -ă, *studiați, -te,* adj. **1.** Cercetat, examinat, analizat. **2.** (Fig.) Lipsit de naturalețe; afectat, calculat.

studiére s.f. Acțiunea de *a (se) studia;* învățare, studiu; cercetare, examinare.

studió, *studiouri,* s.n. || Din fr. *studio* || **1.** Atelier în care lucrează pictorii, sculptorii, fotografii etc. **2.** Ansamblu de clădiri cu instalațiile necesare pentru producția de filme cinematografice. **3.** Încăpere în clădirile posturilor de radio sau de televiziune, înzestrată cu echipament special și izolată acustic, unde se înregistrează sau de unde se transmit direct programele. **4.** Divan prevăzut cu o ladă în care se păstrează așternutul.

studiós, -oásă, *studioși, -oase,* adj. || Din fr. *studieux* || Care învață cu stăruință, căruia îi place să studieze; sîrguitor la învățătură.

stúdiu, *studii,* s.n. || Din lat. *studium,* it. *studio* || **1.** Acțiunea de a studia; munca depusă pentru însușirea de cunoștințe într-un anumit domeniu; învățătură. **2.** Materie de învățămînt. **3.** Lucrare științifică; cercetare a unei probleme, a unui fenomen. **4.** Schiță preliminară cu ajutorul căreia pictorul sau sculptorul compune și execută o lucrare definitivă. **5.** Compoziție muzicală destinată mai ales unui scop pedagogic.

stuf, *stufuri,* s.n. || Lat. **styphus* || Plantă erbacee din familia gramineelor, înaltă pînă la 4 m, care crește prin mlaștini, pe malurile rîurilor și ale lacurilor, fiind folosită la acoperitul caselor, la fabricarea celulozei etc.; trestie. || Și: **stuh** s.n.

stufát, *stufaturi,* s.n. || Din ngr. *stufato* || Mîncare scăzută, preparată din carne (de miel) cu fire de ceapă și usturoi verde.

stufăráie s.f. || Din *stuf* || Stufăriș, stufărie. *Coborau cu oile la iernat în stufăraie* (Dunăreanu).

stufărie, *stufării,* s.f. || Din *stuf* || Stufăriș.

stufăríș, *stufărișuri,* s.n. || Din *stuf* || **1.** Loc pe care crește mult stuf. **2.** Cantitate mare de stuf.

stufícol, -ă, *stuficoli, -e,* adj. || Din *stuf* || Care se referă la stuf și la valorificarea stufului.

stufít, s.n. || Din *stuf* || Material în formă de plăci, confecționat din tulpini de stuf presate și legate între ele, folosit în construcții.

stufós, -oásă, *stufoși, -oase,* adj. || Din *stuf* || **1.** (Despre arbori) Cu crengi și frunze multe și dese. **2.** (Despre barbă sau mustăți) Cu păr mult, bogat. **3.** (Despre stil) Încărcat, greoi.

stuh s.n. v. **stuf.**

stup, *stupi,* s.m. || Lat. **stypus* || **1.** Adăpost natural sau confecționat în mod special pentru albine, în care acestea clădesc fagurii și depun mierea: adăpostul împreună cu albinele. **2.** Familie de albine.

stupár, *stupari,* s.m. || Din *stup* || Apicultor; prisăcar.

stúpă s.f. || Lat. *stuppa* || Nume dat firelor de cînepă rămase între dinții daracului, după scoaterea fuiorului; cîlți de cînepă sau de bumbac.

stupărie, *stupării,* s.f. || Din *stup* || Prisacă, stupină.

stupărit s.n. || Din *stup* || Apicultură, albinărit. ○ *S. pastoral* = transportarea succesivă a stupilor în regiuni cu bază meliferă (salcîmi, tei, floarea-soarelui), pentru ca albinele să poată culege cît mai mult nectar și polen.

stupefácție, *stupefacții,* s.f. || Din fr. *stupéfaction* || (Livr.) Uimire, stupoare.

stupefiá, *stupefiez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *stupéfier* || (Livr.) A produce uimire, aului, a năuci.

stupefiánt, -ă, *stupefianți, -te,* adj., s.n. || Din fr. *stupéfiant* || (Substanță) care inhibă centrii nervoși, producînd o stare de inerție psihică și fizică (și care, folosită în mod sistematic, duce la o intoxicare lentă).

stupefiát, -ă, *stupefiați, -te,* adj. (Livr.) Uimit, uluit.

stupefiére, *stupefieri,* s.f. (Livr.) Acțiunea de *a stupefia;* uimire, uluire.

stupí, *stupesc,* vb. IV. Intranz. || Probabil lat. **stupire* || (Reg.) A scuipa. ● A elimina un obiect aflat sau introdus în gură. ○ Expr. *A-și stupi sufletul cu cineva* = a se chinui mult cu cineva (nesupus, îndărătnic sau nepriceput). ● (Despre pisici) A scoate un pufăit specific, însoțit de un gest de apărare.

stupíd, -ă, *stupizi, -de,* adj. || Din fr. *stupide,* lat. *stupidus* || **1.** Lipsit de sens, de rațiune; absurd. **2.** (Despre oameni) Nătîng, greoi la minte, lipsit de inteligență.

stupiditáte, (2) *stupidități,* s.f. || Din fr. *stupidité,* lat. *stupiditas, -atis* || **1.** Însușirea de a fi stupid, lipsă de rațiune, prostie. **2.** Faptă sau vorbă de om stupid; inepție, stupizenie.

stupílă, *stupile,* s.f. || Cf. fr. *étoupille* || Dispozitiv special folosit pentru aprinderea pulberii de azvîrlire a proiectilului la tunurile mai vechi.

stupínă, *stupine,* s.f. || Din *stup* || Loc unde sînt amplasați stupii și instalațiile anexe pentru creșterea albinelor; albinărie, prisacă.

stupiníță, *stupinițe,* s.f. **1.** Diminutiv al lui *stupină.* **2.** Plantă erbacee din familia orhideelor, înaltă de 20—50 cm, cu flori albe, plăcut mirositoare. Crește prin păduri.

stupít, *stupituri,* s.n. || Din *stupi* || **1.** (Reg.) Scuipat. **2.** *Stupitul-cucului* = numele a două specii de plante erbacee melifere din familia cruciferelor cu flori roz-liliachii, uneori albe.

stupizénie, *stupizenii,* s.f. || Din *stupid* || Stupiditate (2).

stupoáre s.f. || Din fr. *stupeur,* lat. *stupor, -oris* (< *stupere* „a rămîne uimit") || **1.** (Livr.) Stare de uluire, de uimire provocată de o surpriză sau de o emoție puternică; stupefacție. **2.** Simptom care apare în unele boli psihice, caracterizat printr-o stare de imobilitate completă, amuțire și deprimare.

sturión, *sturioni,* s.m. || Cf. it. *storione* || (La pl.) Ordin de pești răpitori, de talie mare, cu scheletul cartilaginos-osos, cu corpul acoperit cu cinci șiruri longitudinale de discuri osoase, pescuiți pentru carne și icre negre; (și la sg.) pește din acest ordin (ex. morunul, nisetrul, cega).

sturlubátic, -ă, *sturlubatici, -e,* adj. || Din *sturluibat* || (Pop.) Nebunatic, zvăpăiat.

sturluibát, -ă, *sturluibați, -te,* adj. Nebunatic, neastîmpărat, zvăpăiat.

sturz, *sturzi,* s.m. || Lat. *turdus* || Nume dat mai multor specii de păsări mici de pădure, cu cioc conic, cu pene brune pe spate și albe-gălbui pe piept.

suáv, -ă, *suavi, -e,* adj. || Din fr. *suave* || Gingaș; delicat, grațios, fin.

suavitáte s.f. || Din fr. *suavité* || Însușirea de a fi suav; gingășie, delicatețe.

sub¹- || Din fr. *sub-,* lat. *sub* || Element de compunere care indică o poziție, o cantitate, o calitate etc. inferioară față de alta, și care servește la formarea unor substantive, adjective și verbe.

sub² prep. || Lat. *subtus* || **1.** (Introduce complemente circumstanțiale de loc) Dedesubt: *s-a ascuns sub pod.* **2.** Împreună cu prep. *pe* arată poziția sau mișcarea unui lucru. *Treceam... pe sub ferestrele voastre* (Cezar Petrescu). **3.** La marginea, la poalele; jos: *sub munte.* **4.** (Introduce complemente circumstanțiale de timp) În timpul, pe vremea. *Istoria românilor sub Mihai-vodă Viteazul* (Bălcescu). **1.** Exprimă un raport de dependență față de cineva sau de ceva: *sub ochii cuiva* = în prezența cuiva. **6.** (Introduce un complement circumstanțial de mod) *I l-am predat sub semnătură.* || Și: **subt** prep.

subacvátic, -ă, *subacvatici, -e,* adj. || *Sub-¹* + *acvatic* || Care se află sau se petrece sub apă.

subalimentá, *subalimentez,* vb. I. Tranz. și refl. || *Sub-¹* + *alimenta* || A (se) alimenta (sistematic) în mod insuficient.

subalimentáție s.f. || *Sub-¹* + *alimentație* || Alimentație insuficientă; subnutriție.

subalpín, -ă, *subalpini, -e,* adj. || Din fr. *subalpin* || Care se află în regiunea imediat inferioară celei alpine, care este caracteristic acestei regiuni. ○ *Etaj s.* = vegetație situată deasupra limitei superioare a pădurilor, în care se dezvoltă tufișuri de jneapăn, ienupăr și smirdar.

subaltérn, -ă, *subalterni, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *subalterne* || (Persoană) care este subordonată altei persoane (într-o muncă), care lucrează sub ordinele altuia, superior în grad.

subansámblu, *subansambluri,* s.n. || *Sub-¹* + *ansamblu* || Grup de piese montate, care constituie o unitate funcțională într-un ansamblu. || Pl. și: *subansámble.*

subapreciá, *subapreciez,* vb. I. Tranz. || *Sub-¹* + *aprecia* || A apreciă pe cineva sau ceva

sub valoarea reală, mai puțin decît merită; a subestima, a subevalua.

subárbă, *subarbe*, s.f. || Din fr. *sous-barbe* || Odgon folosit la fixarea bompresului cu pînze.

subarbúst, *subarbuști*, s.m. || *Sub-*[1] + *arbust* || Plantă cu tulpini lemnoase numai la bază.

subcapítol, *subcapitole*, s.n. || *Sub-*[1] + *capitol* || Diviziune a unui capitol.

subcarpátic, -ă, *subcarpatici, -e*, adj. || *Sub-*[1] + *carpatic* || Care se află în regiunea imediat inferioară celei carpatice; care este caracteristic acestei regiuni.

subchiriáș, -ă, *subchiriași, -e*, s.m. și f. || *Sub-*[1] + *chiriaș* || Persoană care închiriază o locuință de la chiriașul principal.

subclásă, *subclase*, s.f. || *Sub-*[1] + *clasă* (după fr. *sous-classe)* || (Biol.) Categorie sistematică intermediară între clasă și ordin.

subconștiént s.n. || *Sub-*[1] + *conștient* (după fr. *subconscient)* || Totalitatea fenomenelor psihice care se desfășoară la un moment dat în afara cîmpului conștiinței (și care au putut fi anterior conștiente sau ar putea deveni conștiente ulterior).

subcorticál, -ă, *subcorticali, -e*, adj. || *Sub-*[1] + *cortical* (după fr. *sous-cortical)* || Care se referă la regiunea situată dedesubtul cortexului cerebral, renal, suprarenal.

subcutanát, -ă, *subcutanați, -te*, adj. || *Sub-*[1] + *cutanat* || Care se află sub piele, care se face sub piele.

subdezvoltáre s.f. || *Sub*[1]- + *dezvoltare* || Fenomen social-economic specific țărilor cu un potențial economic scăzut, rezultat al politicii de dominație și asuprire a popoarelor, de jefuire a bogățiilor lor naționale, consecință a relațiilor economice și politice internaționale inechitabile.

subdiviziúne, *subdiviziuni*, s.f. || Din fr. *subdivision* || Parte obținută prin împărțirea unei părți dintr-un tot deja împărțit.

subdominántă, *subdominante*, s.f. || Din fr. *sous-dominante* || (Muz.) Treapta a patra a modurilor major și minor; acordul acestei trepte.

súber s.n. (Bot.) || Din lat. *suber* || (Bot.) Plută.

subestimá, *subestimez*, vb. I. Tranz. || *Sub*[1]- + *estima* (după fr. *sous-estimer* || A subaprecia.

subetáj, *subetaje*, s.n. || *Sub*[1]- + *etaj* (după fr. *sous-étage)* || Diviziune a etajului geologic, caracterizată printr-o oarecare individualitate petrografică și paleontologică.

subevaluá, *subevaluez*, vb. I. Tranz. || *Sub*[1]- + *evalua* (după fr. *sous-évaluer)* || A subaprecia.

subícter, *subictere*, s.n. || Din fr. *subictère* || Culoare ușor gălbuie a pielii și a mucoaselor, datorită creșterii concentrației bilirubinei în sînge; poate fi semnul de început al hepatitei.

subiéct, *subiecte*, s.n. || Din lat. *subiectum* || **1.** Totalitatea faptelor, întîmplărilor (prezentate într-o anumită succesiune) care alcătuiesc conținutul unei opere literare, cinematografice etc. ● Chestiune despre care scrie sau vorbește cineva. ● Pricină, motiv. **2.** (Gram.) Partea principală a propoziției care arată cine săvîrșește acțiunea exprimată de predicatul verbal la diateza activă sau reflexivă, cine suferă acțiunea cînd predicatul verbal este la diateza pasivă sau cui i se atribuie însușirea exprimată de numele predicativ. **3.** (Log.) Termen al judecății reprezentînd noțiunea ce desemnează obiectul gîndirii despre care se afirmă sau se neagă însușirea exprimată de predicat. **4.** (Filoz.) Omul, ca ființă activă și conștientă. ● (În sociologie, psihologie, lingvistică) Persoană supusă observației, anchetei, experimentului etc. **5.** (Dr.) *S. de drepturi și obligații* = persoană care, în cadrul unui raport juridic, are drepturi și obligații.

subiectív, -ă, *subiectivi, -e*, adj. || Din fr. *subjectif* || **1.** Care ține de subiectivism (1), bazat pe subiectivism. **2.** Care are un caracter personal; care se bazează pe o judecată părtinitoare. **3.** (Filoz.) Care are loc în conștiință, care aparține subiectului (4), derivat al activității lui.

subiectivísm s.n. || Din *subiectiv* (după fr. *subjectivisme)* || **1.** (Fil.) Tendință idealistă de a reduce orice existență la conștiință, la subiect, de a ignora sau subaprecia realitatea obiectivă și legile ei. **2.** Atitudinea personală, părtinitoare.

subiectivíst, -ă, *subiectiviști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din *subiectiv* (după fr. *subjectiviste)* || **1.** Adj. Care aparține subiectivismului (1), referitor la subiectivism. **2.** S.m. și f. Adept al subiectivismului.

subiectivitáte s.f. || Din *subiect* (după fr. *subjectivité)* || Atitudine subiectivă (2) față de cineva sau de ceva; părtinire.

subít, -ă, *subiți, -te*, adj. || Din fr. *subit* || (Adesea adverbial) Care se produce sau apare brusc, pe neașteptate.

subîmpărți, *subîmpart*, vb. IV. Tranz. || *Sub-*[1] + *împărți* || A împărți o parte dintr-un tot în părți mai mici.

subîmpărțíre, *subîmpărțiri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a subîmpărți*. **2.** Subdiviziune, subunitate.

subînchiriá, *subînchiriez*, vb. I. Tranz. || *Sub*[1]- + *închiria* || A da cu chirie un imobil (sau o parte dintr-un imobil) închiriat de la altcineva; a lua cu chirie de la chiriașul principal o parte dintr-un imobil.

subîntínde, pers. 3. *subîntinde*, vb. III. Tranz. || *Sub*[1]- + *întinde* || (Despre coarde și unghiuri) A delimita un arc de cerc.

subînțelége, *subînțeleg*, vb. III. Refl. || *Sub*[1]- + *înțelege* || A reieși, a se deduce, a se înțelege (dintr-un context, dintr-o convorbire, dintr-o aluzie etc.); a se înțelege de la sine, a reieși.

subînțelés[1], *subînțelesuri*, s.n. || Din *subînțelege* || Ceea ce se înțelege în mod indirect. ● *A vorbi cu subînțelesuri* = a face anumite aluzii, a nu-și exprima direct gîndul.

subînțelés,[2] **-eásă,** *subînțeleși, -se*, adj. || Din *subînțelege* || Care se subînțelege fără a fi exprimat.

subjonctív, *subjonctive*, s.n. || Din fr. *subjonctif* || (Gram.) Conjunctiv.

subjugá, *subjúg*, vb. I. Tranz. || Din fr. *subjuguer*, lat. *subjugare* || **1.** A supune o țară prin forța armelor; a robi. **2.** A pune pe cineva în

dependență (economică, politică etc.); a domina, a înrobi. **3.** (Fig.) A fermeca, a cuceri.

subjugáre, *subjugări,* s.f. Acțiunea de *a subjuga;* supunere, robire.

sublím, -ă, *sublimi, -e,* adj., s.n. || Din fr. *sublime;* lat. *sublimis* „ridicat, înalt" || **1.** Adj. Care este la cel mai înalt grad de desăvîrșire; măreț, înălțător. **2.** S.n. Perfecțiune, desăvîrșire.

sublimá, *sublimez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *sublimer* || (Despre substanțe) A se transforma din stare solidă în stare gazoasă, fără a mai trece prin faza lichidă.

sublimáre, *sublimări,* s.f. Faptul de *a sublima.*

sublimát, *sublimați,* s.m. || Din fr. *sublimé* || Substanță solidă obținută prin condensarea directă a vaporilor săi. ○ *S. corosiv* = clorură de mercur, foarte otrăvitoare, întrebuințată ca dezinfectant extern.

subliniá, *subliniez,* vb. I. Tranz. || *Sub*[1]- + *linia* (după fr. *souligner)* || **1.** A trage una sau mai multe linii sub un text scris, pentru a-l scoate în evidență. **2.** (Fig.) A scoate în evidență, a accentua (o idee, un punct de vedere).

subliniát, -ă, *sublinia ți, -te* adj. **1.** (Despre texte scrise) Scos în evidență prin una sau mai multe linii trase dedesubt. **2.** (Despre fraze rostite) Scos în evidență printr-o accentuare specială sau printr-un gest expresiv.

subliniére, *sublinieri,* s.f. Acțiunea de *a sublinia;* linie trasă sub un text scris.

sublocotenént, *sublocotenenți,* s.m. || *Sub*[1]- + *locotenent* (după fr. *sous-lieutenant* || Cel mai mic grad în corpul ofițeresc al armatei.

submarín, -ă, *submarini, -e,* adj., s.n. || *Sub*[1]- + *marin* (după fr. *sous-marin)* || **1.** Adj. Care se găsește sau care se produce sub suprafața mării. **2.** S.n. Navă construită și amenajată pentru a naviga în special sub apă.

submersíbil, -ă, *submersibili, -e,* adj., s.n. || Din fr. *submersible;* lat. *submersus* „scufundat" || **1.** Adj. Care este adaptat pentru a se scufunda și a pluti sub apă. **2.** S.n. Submarin.

submersiúne, *submersiuni,* s.f. || Din fr. *submersion* || Cufundare totală a unui corp într-un lichid.

subminá, *submin ez,* vb. I. Tranz. || *Sub*[1]- + *mina* || A ataca, a lovi pe ascuns, pentru a zădărnici sau a distruge o realizare, o acțiune.

subminátre, *submin ări,* s.f. Acțiunea de *a submina;* acțiune ilegală întreprinsă împotriva rînduielilor sociale și politice oficiale.

submultíplu, *submultipli,* s.m. || *Sub*[1]- + *multiplu* (după fr. *sous-multiple)* || Număr care se cuprinde de un număr întreg de ori în alt număr; (în sistemul de unități de măsură) fiecare dintre subdiviziunile unităților-etalon.

subnutrít, -ă, *subnutriți, -te,* adj. || *Sub*[1]- + *nutrit* || Subalimentat.

subnutríție s.f. || *Sub*[1]- + *nutriție* || Subalimentație.

subofițér, *subofițeri,* s.m. || *Sub*[1]- + *ofițer* (după fr. *sous-officier)* || Nume dat gradelor militare superioare sergentului și inferioare sublocotenentului.

subórdin, *subordine,* s.n. || *Sub*[1]- + *ordin* || **1.** Subdiviziune a unui ordin în sistematica științelor naturii. **2.** *În subordine* sau *în subordinele cuiva* = aflat într-un raport de subordonare față de cineva sau ceva.

subordoná, *subordonez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *subordonner* || A face ca cineva sau ceva să depindă de altcineva sau de altceva.

subordonáre, *subordonări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a subordona;* raport de dependență. **2.** Raport sintactic între două cuvinte, construcții, propoziții etc., dintre care una depinde din punct de vedere gramatical de cealaltă. **3.** (Log.) Raport de concordanță între două noțiuni, constînd în faptul că sfera noțiunii subordonate (specia) se cuprinde total în sfera noțiunii supraordonate (genul) fără să o acopere complet.

subordonát, -ă, *subordonați, -te,* adj. Dependent de cineva sau de ceva. ○ *Propoziție subordonată* (și substantivat, f.) = propoziție care depinde din punct de vedere gramatical de altă propoziție, îndeplinind funcțiunea unei părți de propoziție a regentei; propoziție secundară. ● (Substantivat) Subaltern.

subordonatór, -oáre, *subordonatori, -oare,* adj. || Din *subordona* || Care subordonează. ○ *Conjuncție subordonatoare* = conjuncție care leagă o propoziție subordonată de propoziția regentă.

subpămînteán, -ă, *subpămînteni, -e,* adj. || *Sub*[1]- + *pămîntean* || Care se află în pămînt; subteran.

subpolár, -ă, *subpolari, -e,* adj. || *Sub*[1]- + *polar* || Care se găsește în zona unuia dintre cele două cercuri polare, în imediata apropiere a acestora; care este specific acestei zone.

subprefect, *subprefecți,* s.m. || *Sub*[1]- + *prefect* || (În vechea organizare administrativă) Ajutor al prefectului.

subpresiúne, *subpresiuni,* s.f. || *Sub*[1]- + *presiune* || Presiune mai joasă decît o anumită presiune dată.

subprodús, *subproduse,* s.n. || *Sub*[1]- + *produs* (după fr. *sous-produit)* || Produs obținut fără a se fi urmărit fabricarea lui, într-un proces de producție care are ca obiect obținerea unui alt produs.

subráu, *subrauri,* s.n. || Din fr. *sous-bras* || Bucată de pînză cauciucată sau din material plastic care se aplică la subsuoara hainelor pentru a le proteja contra transpirației.

subrăcíre, *subrăciri,* s.f. || *Sub*[1]- + *răcire* || Fenomen de rămînere în stare lichidă a unei substanțe care se află sub temperatura de solidificare.

subrégn, *subregnuri,* s.n. || *Sub*[1]- + *regn* || (Biol.) Subdiviziune a unui regn în sistematica științelor naturii.

subrétă, *subrete,* s.f. || Din fr. *soubrette* || Cameristă într-o casă particulară.

subrogá, *subróg,* vb. I. Tranz. || Din fr. *subroger,* lat. *subrogare* || (Jur.) A forma obiectul unei subrogări.

subrogáre, *subrogări,* s.f. Înlocuirea unei persoane prin alta, în cadrul unui raport juridic.

subscríe, *subscriu,* vb. III. || *Sub*[-1] + *scrie* (după fr. *sous-crire)* || **1.** Tranz. A-și pune semnă-

tura pe un text scris ca autor al acestuia sau pentru a indica adeziunea la cele scrise. ● Intranz. (Fig.) A aproba verbal părerea cuiva. **2.** Tranz. şi intranz. A se angaja, printr-o semnătură, să contribuie cu bani la o operă de interes public sau particular.

subscriere, *subscrieri*, s.f. Acţiunea de *a subscrie;* semnare, semnătură.

subscripţie, *subscripţii*, s.f. || Din lat. *subscriptio*, fr. *souscription* || Faptul de a subscrie (2). ○ *Listă de s.* = document pe care semnează cei ce contribuie la adunarea de fonduri pentru o operă de interes public sau particular.

subscris, -ă, *subscrişi, -se*, s.m. şi f. Persoană care semnează un text; subsemnat.

subsecretár, *subsecretari*, s.m. || *Sub*[1]- + *secretar* || (În unele state) *Subsecretar de stat* = membru al guvernului, ajutor al unui ministru.

subsemná, *subsemnez*, vb. I. Tranz. || *Sub*[1]- + *semna* || (Rar) A subscrie.

subsemnát, -ă, *subsemnaţi, -te*, s.m. şi f. || *Sub*[1]- + *semnat* || (Art.) Semnatarul unei cereri, care îşi indică numele la începutul cererii sale; subscris.

subsidiár, -ă, *subsidiari, -e*, adj. || Din fr. *subsidiaire*, lat. *subsidiarius* || Care se adaugă, ca element secundar, în susţinerea unei argumentări. ○ *În subsidiar* = în al doilea rînd, pe lîngă aceasta.

subsídiu, *subsidii*, s.m. || Din fr. *subside*, lat. *subsidium* || (În unele ţări) Ajutor bănesc acordat (de stat) unei persoane sau unei instituţii.

subsól, *subsoluri*, s.n. || *Sub*[1]- + *sol* (după fr. *sous-sol)* || **1.** Ansamblul rocilor situate dedesubtul solului şi care sînt accesibile lucrărilor de cercetare geologică. **2.** Încăperile dintr-o clădire situate sub nivelul solului. **3.** Spaţiul din partea de jos a paginilor unei cărţi, ale unui periodic, rezervat notelor explicative.

subspécie, *subspecii*, s.f. || *Sub*[1]- + *specie* || (Biol.) Subdiviziune a unei specii; rasă geografică.

substantív, (1) *substantive*, s.n. **(2)** *substantivi*, adj. || Din fr. *substantif*, lat. *substantivus* || **1.** S.n. Parte de vorbire flexibilă care denumeşte lucruri, fiinţe sau noţiuni abstracte. **2.** Adj. *Colorant s.* = colorant care are proprietatea de a se fixa direct pe fibrele textile (fără ajutorul mordanţilor).

substantivá, *substantivez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *substantiver* || A întrebuinţa cu valoare de substantiv un cuvînt care face parte din altă categorie gramaticală.

substantivát, -ă, *substantivaţi, -te* adj. (Despre părţi de vorbire) Care este folosit cu valoare de substantiv.

substánţă, *substanţe*, s.f. || Din fr. *substance* || **1.** Denumire generică dată corpurilor solide, lichide sau gazoase, alcătuite din atomi şi molecule şi care posedă însuşiri fizice ca: întindere, formă, greutate, densitate, culoare, miros, gust etc.; materie; (filoz.) substratul esenţial şi invariabil al tuturor transformărilor. **2.** (Chim.) Element sau compus chimic, omogen din punctul de vedere al structurii şi al compoziţiei. **3.** Partea esenţială, constitutivă a unui lucru. ● (Fig.) Conţinutul, miezul unei scrieri, unui discurs etc.

substanţiál, -ă, *substanţiali, -e*, adj. || Din fr. *substantiel*, lat. *substantialis* || **1.** Principal, esenţial; important. **2.** (Despre alimente) Bogat în substanţe hrănitoare.

substanţialitáte s.f. || Din fr. *substantialité* || Însuşirea a ceea ce este substanţial.

substituént, *substituenţi*, s.m. || Din *substitui.* Cf. it. *sostituente* || Substanţă care poate înlocui o altă substanţă cu proprietăţi asemănătoare.

substitui, *substitui*, vb. IV || Din fr. *substituer* || **1.** Tranz. şi refl. A (se) pune, a (se) situa în locul altuia. **2.** Tranz. A înlocui într-o expresie matematică un element cu altul.

substituíre, *substituiri*, s.f. Acţiunea de *a (se) substitui*, înlocuire; substituţie. ● (Dr.) *S. de persoane* = infracţiune care constă în fapta unei persoane de a-şi atribui sau de a atribui altei persoane o identitate falsă spre a induce ori a menţine în eroare o autoritate sau o persoană fizică.

substitút, *substituţi*, s.m. || Din fr. *substitut* || Locţiitor de titular.

substitúţie, *substituţii*, s.f. || Din fr. *substitution*, lat. *substitutio, -onis* || Faptul de a (se) substitui; înlocuire a cuiva sau a ceva prin altcineva sau altceva; (jur.) dispoziţie cuprinsă într-un act de donaţie sau într-un testament în temeiul căreia donaţia sau moştenirea urmează să o primească o terţă persoană, dacă beneficiarul nu o poate primi (sau după ce acesta a decedat).

substrát, *substraturi*, s.n. || Din fr. *substrat*, lat. *substratum* || **1.** Strat peste care s-a aşezat alt strat. **2.** (Cu sens colectiv) Elemente pătrunse într-o limbă din limba populaţiei autohtone (dispărută în urma unei cuceriri, a unei colonizări etc.). **3.** (Fig.) Motiv, cauză adevărată (dar ascunsă) a unei acţiuni. ● Bază materială a diferitelor proprietăţi ale unui obiect.

subsumá, *subsumez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *subsumer* || A include, a încadra o noţiune mai restrînsă în sfera unei noţiuni mai largi; a subordona.

subsuoáră, *subsuori*, s.f. || *Sub*[1]- + *suoară*, (înv.) „subsuoară" || **1.** Partea de dedesubt a încheieturii braţului cu umărul. ○ *La subsuoară* = sub braţ. ○ Expr. *A sta cu mîinile subsuoară* = a sta degeaba. **2.** Unghiul pe care îl formează o frunză cu lujerul ei sau o ramură cu axul purtător. || Şi: **subţioáră** s.f.

subt prep. v. **sub**[2].

subtangéntă, *subtangente*, s.f. || După fr. *sous-tangente* || (Mat.) Segment determinat de proiecţia ortogonală pe axa absciselor a unui punct de pe o curbă plană şi intersecţia tangentei la curbă în acest punct pe axa absciselor.

subtensiúne, *subtensiuni*, s.f. || *Sub*[1]- + *tensiune* (după fr. *sous-tension)* || Tensiune electrică într-un circuit, mai joasă decît tensiunea nominală.

subterán, -ă, *subterani, -e* adj., subst. || După fr. *souterrain* || **1.** Adj. Care se află la o adîncime oarecare în pămînt. ● Care se execută sub

pămînt. **2.** S.f. Încăpere, construcție aflată în întregime sub pămînt. **3.** S.n. Mină.

subterfúgiu, *subterfugii*, s.n. || Din fr. *subterfuge*, lat. *subterfugium* || Mijloc abil și ocolit de a ieși dintr-o încurcătură.

subtíl, -ă, *subtili, -e*, adj. || Din fr. *subtil*, lat. *subtilis* || **1.** (Adesea adverbial) Care sesizează cele mai mici amănunte, care poate face distincțiile cele mai fine. **2.** Greu de distins, de recunoscut, de sesizat. **3.** Care tratează probleme grele, abstracte, a căror înțelegere solicită agerime a minții.

subtilitáte, (2) *subtilități*, s.f. || Din fr. *subtilité*, lat. *subtilitas, -atis* || **1.** Însușirea de a fi subtil. **2.** Judecată, gîndire subtilă, fină.

subtilizá, *subtilizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *subtiliser* || **1.** (Rar) A da subtilitate, rafinament, finețe gîndirii, judecății etc. **2.** (Fam.) A lua ceva pe furiș, cu dibăcie; a face să dispară pe nesimțite.

subtilizáre, *subtilizări*, s.f. Acțiunea de *a subtiliza*. *Treaptă de subtilizare a gîndului și a simțirii* (Caragiale).

subtítlu, *subtitluri*, s.n. || *Sub*[1]- + *titlu* || **1.** Al doilea titlu al unei lucrări (scris de obicei cu caractere mai mici sub titlul principal). **2.** Text imprimat pe o peliculă cinematografică, la baza imaginii, care cuprinde traducerea dialogurilor din filmele sonore.

subtón, *subtonuri*, s.n. || *Sub*[1]- + *ton* || (Muz.) Ton suplimentar, mai jos decît cel fundamental.

subtropicál, -ă, *subtropicali, -e*, adj. || Din fr. *subtropical* || Care se găsește în apropierea tropicelor; specific regiunilor din vecinătatea tropicelor. ○ *Climă subtropicală* = climă caldă de tranziție, între cea tropicală și cea temperată, cu două anotimpuri, din care unul este secetos, vara, și altul ploios, iarna.

subțiá, *subțiez*, vb. I. || Lat. *subtiliare* || **1.** Tranz. și refl. A face să devină (sau a deveni) mai subțire. ○ Expr. *A-și subția buzele* (sau *gura)* = a-și strînge buzele, făcîndu-le să pară mai subțiri; a vorbi cu un timbru mai subțire, mai înalt, a vorbi din vîrful buzelor. **2.** Tranz. (Despre îmbrăcăminte) A face ca cel care o poartă să pară mai subțire, mai zvelt. **3.** Tranz. A face ca un corp lichid sau gazos să fie mai puțin dens sau concentrat. **4.** Refl. (Despre oameni și manifestările lor) A deveni mai fin, a se rafina, a se civiliza.

subțiát, -ă, *subțiați, -te*, adj. **1.** Micșorat în grosime, în lățime, în volum. **2.** (Despre corpuri lichide și gazoase) Cu densitatea sau concentrația micșorate. **3.** (Fig.; despre oameni) Rafinat, civilizat.

subțiére, *subțieri*, s.f. Acțiunea de *a (se) subția*. ● Rafinare a gustului, a manifestărilor, a comportării.

subțioáră s.f. v. **subsuoară.**

subțirátic, -ă, *subțiratici, -e* adj. || Din *subțire* || Subțire; (despre oameni) slab, zvelt.

subțíre, *subțiri*, adj. || Lat. *subtilis* || **1.** Care are grosime mică în raport cu celelalte dimensiuni; cu diametrul mic; îngust; (despre oameni) zvelt, slab; *p. ext.* fin, delicat. ○ Expr. *A zîmbi subțire* = a zîmbi silit, prefăcut; a schița un surîs. ● (Despre fire, tuburi etc.) Îngust, cu diametrul mic. ● (Despre litere și despre scriere) Cu linii înguste, fine. ● (Despre materii textile, piele, hîrtie etc.) De grosime redusă, fin. ● (Despre îmbrăcăminte) Făcut dintr-un material ușor. **2.** (Despre corpuri lichide și gazoase) Cu concentrație sau densitate mică; diluat. ● (Despre vînt) Tăios, pătrunzător. ● (Despre glas) Cu timbru înalt. **3.** (Fig., despre oameni) Distins, rafinat, cu purtări și gusturi alese; (peior.) pretențios; iscusit, șiret, viclean.

subțirél, -eá, -ică, *subțirei, -ele*, adj. Diminutiv al lui *subțire*. *Trei petunii subțirele... Stau de vorbă între ele* (Topîrceanu).

subțiríme s.f. || Din *subțire* || Însușirea de a fi subțire.

subunitár, -ă, *subunitari, -e*, adj. || *Sub*[1]- + *unitar* || (Despre numere și despre fracții) Care are o valoare mai mică decît unu.

subunitáte, *subunități*, s.f. || *Sub*[1]- + *unitate* || Subdiviziune a unei unități militare, economice, administrative etc.

suburbán, -ă, *suburbani, -e*, adj. || Din fr. *suburbain*, lat. *suburbanus* || Care ține de o suburbie; care este situat într-o suburbie. ○ *Comună suburbană* = așezare rurală, situată în apropierea sau la marginea unui oraș.

suburbíe, *suburbii*, s.f. || Din lat. *suburbium* || **1.** Cartier mărginaș al unui oraș mare. **2.** Comună suburbană. || Accentuat și: *subúrbie*.

subvénție, *subvenții*, s.f. || Din fr. *subvention*, lat. *subventio* || Ajutor bănesc acordat (de stat) unei persoane, unei instituții, unei activități etc.

subvenționá, *subvenționez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *subventionner* || A da cuiva o subvenție, a susține printr-o subvenție.

subversiúne, *subversiuni*, s.f. || Din fr. *subversion*, lat. *subversio* || Acțiune care subminează, care urmărește răsturnarea ordinii interne a unui stat, schimbarea regimului politic etc.

subversív, -ă, *subversivi, -e*, adj. || Din fr. *subversif* || Care subminează ordinea internă a unui stat.

subzidí, *subzidesc*, vb. IV. Tranz. || *Sub*[1]- + *zidi* || A consolida o zidărie veche, executînd dedesubt un element de construcție nou.

subzistá, *subzist*, vb. I. Intranz. || Din fr. *subsister* || (Livr.) A se menține, a dăinui, a dura.

subzistență s.f. || Din fr. *subsistance* || **1.** Faptul de a subzista. **2.** Ceea ce servește la întreținere; hrană.

suc, *sucuri*, s.n. || Din fr. *suc*, lat. *sucus* || **1.** Produs obținut prin zdrobirea și presarea fructelor, din care se prepară siropuri, jeleuri etc. ori se consumă ca băutură. **2.** Lichid secretat de celulele vii, avînd o compoziție chimică variabilă. ○ *Sucuri digestive* = sucuri secretate de diverse glande ale tubului digestiv (cu ajutorul cărora se face digestia alimentelor). **3.** Soluție apoasă care circulă prin tuburile capilare ale plantelor.

sucálă, *sucale*, s.f. || Din bg., scr. *sukalo* || Unealtă cu ajutorul căreia se înfășoară pe țevi firele textile pentru războiul de țesut manual. *Țevi de făcut la sucală* (Creangă).

succedá, *succéd,* vb. I. Intranz. || Din fr. *succéder,* lat. *succedere* || **1.** A urma imediat după altcineva sau altceva; (refl.) a urma unul după altul. **2.** (Jur.) A moșteni, a avea calitatea de succesor. || Și: (rar) **succéde** vb. III.

succedanéu, *succedanee,* s.n. || Din fr. *succédaneé,* lat. *succedaneus* (< *succedere*) || Produs, substanță, medicament care poate substitui alt produs, medicament etc., avînd proprietăți asemănătoare.

succedáre, *succedări,* s.f. Faptul de *a (se) succeda,* de a urma unul după altul.

succéde vb. III v. **succeda.**

succés, *succese,* s.n. || Din fr. *succès,* lat. *successus* (< *succedere* „a urma după...") || **1.** Rezultat bun, reușită, izbîndă. **2.** Primire bună pe care o face publicul unei opere literare, unui spectacol etc.

succesiúne, *succesiuni,* s.f. || Din fr. *succession* || **1.** Faptul de a (se) succeda; șir de persoane, de lucruri, de fapte care se succedă. **2.** Faptul de a urma altuia (într-o demnitate). **3.** (Jur.) Moștenire.

succesív, -ă, *succesivi, -e,* adj. || Din fr. *successif,* lat. *successivus* || (Adesea adverbial) **1.** Care urmează unul după altul fără întrerupere sau la intervale scurte (și regulate). **2.** Care se petrece treptat, progresiv.

succesór, -oáre, *succesori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *successeur,* lat. *successor* || **1.** Persoană care urmează în locul alteia (într-o funcție, într-o demnitate, la tron etc.). **2.** (Jur.) Persoană care primește drepturi și obligații de la altă persoană. ● Moștenitor.

succesorál, -ă, *succesorali, -e,* adj. || Din fr. *successoral* || Privitor la succesiune **(3),** care face parte dintr-o succesiune.

succínt, -ă, *succinți, -te* adj. || Din fr. *succint,* lat. *succintus* || (Adesea adverbial) Exprimat concis, în puține cuvinte, pe scurt, laconic.

succeálă, *suceli,* s.f. || Din *suci* || Faptul de a fi sucit la minte; fire, apucătură de om sucit **(3);** sminteală, țicneală, scrînteală.

sucí, *sucesc,* vb. IV. || Din sl. *sučon, sukati* || **1.** Tranz. A răsuci, a învîrti fire sau fibre textile în jurul lor, în același sens, pentru a le face mai rezistente. ● A roti un obiect în formă de sul; (tranz. și refl.) a (se) înfășura, a (se) încolăci. **2.** Tranz. A da unui obiect o mișcare de rotație; a întoarce (un buton), a învîrti. **3.** Refl. (Fig.) A se agita, a se zbuciuma, a se frămînta (pentru a ieși dintr-o încurcătură). **4.** Refl. A-și schimba brusc poziția corpului, a lua o poziție nefirească, a se strîmba; (tranz.) a schimba poziția unei părți a corpului, a întoarce într-o parte și în alta. ● Tranz. A răsuci cu violență gîtul unei ființe pentru a o ucide. **5.** Tranz. Expr. *A suci vorba* sau *a o suci* = a da alt curs sau alt înțeles discuției, pentru a ocoli adevărul; a abate vorba, a se abate de la subiect.

sucílă s.m. || Din *suci* || (Fam.) Calificativ dat unui om sucit **(3),** ciudat, bizar.

sucít, -ă, *suciți, -te,* adj. **1.** Răsucit în jurul lui însuși sau în jurul a ceva, printr-o mișcare continuă și în același sens. **2.** Cu corpul sau cu o parte a corpului întoarsă într-o parte; strîmb, încovoiat. **3.** (Fig.; despre oameni sau despre manifestări ale lor) Care are o fire curioasă, cu ciudățenii, nefiresc, bizar.

sucitór, *sucitoare,* s.n. || Din *suci* || Sul neted de lemn cu care se întinde foaia de aluat pentru plăcinte, tăiței etc.

sucitúră, *sucituri,* s.f. || Din *suci* || Cotitură (a unui drum); răsucitură.

sucmán s.n. v. **suman.**

sucombá, pers. 3 *sucómbă,* vb. I. Intranz. || Din fr. *succomber;* lat. *succumbere* „a cădea sub" || (Livr.) A muri, a deceda.

socombáre, *sucombări,* s.f. (Livr.) Faptul de *a sucomba;* moarte, deces.

suculént, -ă, *suculenți, -te,* adj., s. f. pl. || Din fr. *succulent,* lat. *succulèntus* (< *succus* „suc") || **1.** Adj. Cu mult suc, zemos; bun, gustos; hrănitor. ● (Fig.) Cu conținut bogat, plin de miez. **2.** S.f. pl. Nutrețuri provenite din plante rădăcinoase și cu tuberculi (cartofi, sfeclă, morcovi, napi etc.).

suculénță s.f. || Din fr. *succulence* || Însușirea de a fi suculent; savoare, gust.

sucursálă, *sucursale,* s.f. || Din fr. *succursale;* lat. *succursus* (< *succurrere* „a ajuta") || Unitate economico-financiară dependentă de altă unitate mai mare, dar cu o anumită autonomie în gospodărirea sa.

sud s.n. sg. || Din fr. *sud* || Punct cardinal, opus nordului, situat în direcția în care se află Soarele la amiază în emisfera nordică; miazăzi. ○ *De sud* = sudic. (Adjectival) *Polul sud.* **2.** Numele aceluia dintre polii unui magnet care (atunci cînd magnetul este liber) se îndreaptă către sud **(1). 3.** Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări etc. așezată spre sud **(1);** popoarele, lumea din aceste regiuni.

sudá, *sudez,* vb. I. || Din fr. *souder;* lat. *solidare* „a întări" || **1.** Tranz. A îmbina două piese de metal prin încălzire sau presare, cu sau fără material de adaos, astfel încît să formeze corp comun. **2.** Refl. (Despre oase sau ligamente) A se lega, a se uni (după ce au fost fracturate sau tăiate). **3.** Refl. (Despre elemente ale vorbirii) A se uni, formînd un singur cuvînt.

sudábil, -ă, *sudabili, -e,* adj. || Din fr. *soudable* || Care poate fi sudat.

sudálmă, *sudălmi,* s.f. || Din magh. *szidalom* || (Pop.) Înjurătură.

sudamínă s.f. || Din fr. *sudamina;* lat. *sudare* „a transpira" || Erupție de vezicule mici, pline cu un lichid clar, situate la nivelul orificiilor glandelor sudoripare; apare după transpirații abundente sau în cursul unor boli febrile.

sudáre, *sudări,* s.f. Acțiunea de *a (se) suda;* sudură.

sudát, -ă, *sudați, -te,* adj. Lipit prin sudare; (despre oase, ligamente) unit, îmbinat (în urma unei fracturi, a unei tăieturi etc.).

sudáție, *sudații,* s.f. || Din fr. *sudation,* lat. *sudatio* (< *sudare*) || **1.** Separare a componenților cu puncte de topire diferite dintr-un amestec, prin încălzirea înceată și progresivă a amestecu-

lui. 2. Transpirație excesivă, provocată prin expunerea la temperaturi ridicate.

sud-dunăreán, -ă, *sud-dunăreni, -e,* adj. || *Sud + dunărean* || Din sudul Dunării.

sud-ést s.n. || Din fr. *sud-est* || Punct cardinal secundar situat între direcțiile sud și est.

sud-éstic, -ă, *sud-estici, -e* adj. || Din *sud-est* || De la sau dinspre sud-est.

súdic, -ă, *sudici, -e,* adj. || Din *sud* || De la sau dinspre sud.

sudít, *sudiți,* s. m. || Din it. *suddito* || Nume dat locuitorilor din principatele române aflați sub protecția unei puteri străine și având prin aceasta dreptul la o jurisdicție specială, la anumite privilegii fiscale etc.

sudoáre, *sudori,* s.f. || Lat. *sudor, -oris* || Produs de secreție a glandelor sudoripare, prin care se elimină o parte a substanțelor rezultate din metabolism (ex. ureea, acidul uric, acidul lactic), transpirație. ○ Expr. *Sudori de moarte* sau *sudorile morții* = transpirație provocată de o spaimă sau de o emoție puternică. ● (Fig.) Muncă, osteneală, trudă.

sudór, *sudori,* s. m. || Din fr. *soudeur* || Muncitor specializat în lucrări de sudură.

sudorífic, -ă, *sudorifici, -e,* adj. || Din fr. *sudorifique* || (Despre substanțe) Care provoacă transpirație.

sudoripáră, *sudoripare,* adj. || Din fr. *sudoripare;* lat. *sudor* „sudoare" + *parere* „a produce" || *Glandă s.* = glandă care secretează sudoarea.

sudoríță, *sudorițe,* s. f. || Din *sudor* || Muncitoare specializată în lucrări de sudură.

suduí, *súdui,* vb. IV. Tranz. și intranz. || Din magh. *szid* || (Pop.) A înjura.

sudúră, *suduri,* s. f. || Din fr. *soudure* || **1.** Operația de sudare și rezultatul ei. **2.** Locul unde s-a realizat sudarea unor piese. **3.** (Fig.) Legătură, unire strînsă.

sud-vést s.n. || *Sud + vest* || Punct cardinal secundar situat între direcțiile sud și vest.

sud-véstic, -ă, *sud-vestici, -e,* adj. || Din *sud-vest* || De la sau dinspre sud-vest.

suedéz, -ă, *suedezi, -e,* s.m. și f., adj. || De la n. pr. *Suedia* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul de origine germanică, constituit ca națiune pe teritoriul Suediei. **2.** Adj. Care aparține Suediei sau suedezilor **(1)**; care se referă la Suedia sau la suedezi. ● (Substantivat, *f.*) Limba vorbită de suedezi.

suferí, *sufăr,* vb. IV. || Lat. *sufferire* || **1.** Intranz. A simți o durere fizică sau morală. ● A suporta consecințele neplăcute ale unui fapt. **2.** Intranz. A îndura, a răbda. **3.** Tranz. A suporta, a tolera prezența cuiva sau a ceva. **4.** Tranz. A îngădui, a permite, a consimți.

suferínd, -ă, *suferinzi, -de,* adj. || Din *suferi* || (Adesea substantivat) Care suferă de o boală; bolnav.

suferínță, *suferințe* s. f. || Din *suferi* || Faptul de a suferi, durere fizică sau morală; ○ Expr. *A fi în suferință* = a duce lipsă de ceva.

sufertáș, *sufertașe,* s.n. || Din tc. *sefertasi* || Ansamblu alcătuit din cîteva vase așezate unul peste altul și prinse de un dispozitiv cu mîner, fiind folosit pentru a transporta mîncarea (caldă).

suficiént, -ă, *suficienți, -te,* adj. || Din lat. *sufficiens, -ntis* || **1.** (Adesea adverbial) Care este în cantitate satisfăcătoare; destul, de ajuns. ● (Substantivat, m.) Calificativ, între „insuficient" și „bine", cu care se notează uneori probele la examene, activitatea, munca unei persoane etc. **2.** (Despre oameni) Plin de sine, îngîmfat, vanitos.

suficiență s. f. || Din it. *sufficienza* || **1.** (Rar) Faptul de a fi suficient. **2.** Mulțumire de sine exagerată, nejustificată; vanitate, îngîmfare.

sufít, *sufituri,* s. n. Ornament din var și nisip, făcut în special pe tavane; *p. ext.* tavan astfel ornamentat.

sufită, *sufite,* s.f. || Din it. *soffitta,* fr. *soffite* || Partea superioară a scenei, amenajată pentru manevrarea dispozitivelor de iluminat, de aerisit etc.; *p. ext.* element care acoperă sau decorează partea superioară a scenei.

sufíx, *sufixe,* s. n. || Din fr. *suffixe* || Sunet sau îmbinare de sunete care se adaugă după rădăcina sau după tema unui cuvînt pentru a crea cuvinte sau forme gramaticale noi.

sufixá, *sufixez,* vb. I. Tranz. || Din *sufix* || A adăuga un sufix la o rădăcină sau la o temă.

sufixáție, *sufixații,* s.f. || Din fr. *suffixation* || Faptul de a sufixa.

suflá, *súflu,* vb. I. || Lat. *sufflare* || **1.** Intranz. A elimina (cu putere) aer din gură sau din plămîni; a expira forțat. **2.** Tranz. A face ca ceva să se împrăștie sub acțiunea aerului expirat cu putere. ● A emite un curent de aer pe gură spre a aținta focul, spre a stinge o lumînare, spre a răci ceva etc. ○ Expr. *Cine s-a fript cu ciorbă suflă și în iaurt* = o experiență neplăcută te face uneori exagerat de prudent. *A sufla cuiva ceva de sub nas* = a-și însuși cu îndrăzneală lucrul altuia; a șterpeli. **3.** Intranz. A introduce cu gura aer în deschizătura unor instrumente muzicale pentru a produce sunete. **4.** Intranz. A respira greu, cu efort. ○ Expr. *A nu mai sufla* = **a)** a fi mort; **b)** a nu mai protesta, a nu crîcni. **5.** Tranz. A fabrica obiecte de sticlă prin procedeul introducerii de aer într-o cantitate mică de sticlă topită. **6.** Tranz. A acoperi un obiect de metal cu un strat subțire de metal prețios. **7.** Intranz. (Despre vînt) A f. în mișcare, a bate. **8.** Tranz. A vorbi încet (și în secret); a informa pe ascuns. ● A șopti actorilor rolul în timpul reprezentației; a șopti cuiva răspunsul pe care trebuie să-l dea la o întrebare.

suflái, *suflaiuri,* s. n. || Din *sufla* || **1.** Element al unui aparat de sudare, în formă de țeavă puțin curbată, prin care se proiectează amestecul de gaz combustibil și oxigen. **2.** Instalație rudimentară de aerisire la săparea puțurilor adînci de exploatare.

suflántă, *suflante,* s. f. || Din fr. *soufflante* || Compresor pentru aer sau pentru alte gaze, folosit în special la alimentarea cu aer a cuptoarelor metalurgice.

sufláre, *suflări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a sufla;* aerul respirat. ○ Expr. *Fără suflare* = **a)** cu respirația oprită (din cauza unei emoții); **b)** fără viață, mort. *A-și da suflarea (de pe urmă)* =

a muri. 2. Ființă (omenească), *p. ext.* oameni, lume. 3. Adiere de vînt.

suflător, (1) *suflători*, s. m., **(2)** *suflătoare*, s. n. || Din *sufla* || **1.** S. m. Persoană care cîntă din instrumente de suflat. 2. S. n. Țeavă prin care se suflă aer într-o masă de sticlă topită, pentru a forma diverse obiecte. 3. Suflai (1).

suflecá, *suflec*, vb. I. Tranz. || Lat. **subfollicare* || A răsuci mînecile sau poalele unei haine pentru a nu le uda ori pentru a avea mai multă libertate în mișcări.

suflecát, -ă, *suflecați, -te*, adj. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Cu marginile răsfrînte în sus; sumes.

sufleór [Pr.: suflör], *sufleori*, s.m. || Din fr. *souffleur* || Persoană care șoptește actorilor rolul în timpul repetițiilor și reprezentațiilor.

sufleríe s.f. || Din fr. *soufflerie* || *S. aerodinamică* = încăpere în formă de tunel, echipată cu aparate și instrumente de măsurat, folosită pentru încercări ale machetelor de elemente de avion și ale machetelor de avion, în curenți de aer sau de gaze grele.

súflet, *suflete*, s.n. || Lat. **sufflitus* (< *suflare*) || **1.** Totalitatea proceselor psihice; viață psihică. ○ Expr. *Din tot sufletul* = cu convingere, cu pasiune. *A avea ceva pe suflet* = a fi chinuit, preocupat permanent de ceva. ● *P. gener.* caracter. ○ Expr. *Cu* (sau *fără*) *suflet* = bun (sau rău). ● Omenie, bunătate. 2. Inimă. ○ Expr. *A i se rupe sufletul (de mila cuiva)* = a fi foarte impresionat, a se înduioșa (pentru suferința cuiva). 3. Persoană, om; *p. ext.* ființă. 4. Factor, element esențial al unei acțiuni. 5. (În filozofia idealistă și în concepția religioasă) Substanță spirituală care ar da omului viață și care este socotită a fi de origine divină, cu existență veșnică. ○ Expr. *A-i ieși cuiva sufletul* = a) a muri; b) a munci mult, a trudi. *Cu sufletul la gură* = a) în agonie; b) respirînd greu (de oboseală sau de emoție). *A dace va de sufletul cuiva* = a da de pomană. *A scoate cuiva sufletul* = a nu lăsa pe cineva în pace, a-l sîcîi întruna. 6. Viață. ○ Expr. *A mai prinde suflet* = a se întrema (după o boală). 7. (Pop.) Suflu, respirație. ○ *Într-un suflet* = foarte repede. 8. *Copil de suflet* = copil adoptiv.

sufletésc, -eáscă, *sufletești*, adj. || Din *suflet* || Privitor la suflet; spiritual, moral.

sufletéște adv. || Din *suflet* || Din punct de vedere sufletesc.

sufleţél, *sufleţele*, s.n. Diminutiv al lui *suflet*.

sufléu, *sufleuri*, s.n. || Din fr. *soufflé* || Preparat culinar în formă de budincă foarte pufoasă, făcut din legume, brînză, fructe cu spumă din albuș de ou.

súflu, *sufluri*, s.n. || Din fr. *soufflé* || **1.** Respirație; capacitate respiratorie (mare). 2. Zgomot anormal, asemănător unui șuierat, care se produce în aparatul respirator sau în aparatul circulator în cursul unor boli. 3. Adiere de vînt. 4. Masă de aer deplasată cu violență de o explozie. 5. Însuflețire, elan.

sufluráre, *sufluri*, s.f. || Din fr. *soufflure* || Defect de turnare a unor piese metalice, constînd din mici goluri datorate gazelor degajate în timpul solidificării metalului.

sufocá, *sufóc*, vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *suffoquer*, lat. *suffocare* || A nu mai putea sau a face ca cineva să nu mai poată respira; a (se) înăbuși.

sufocánt, -ă, *sufocanți, -te*, adj. || Din fr. *suffocant* || Care sufocă; înăbușitor, asfixiant.

sufocáre, *sufocări*, s.f. Acțiunea de *a (se) sufoca;* înăbușire; asfixiere.

sufrageríe, *sufragerii*, s.f. || Din *sufragiu*[1] || Cameră în care se servește masa; mobilierul pentru această cameră.

sufragiu[1], *sufragii*, s.m. || Din tc. *sofraci* || (Înv.) Om de serviciu care servea la masă.

sufrágiu[2], *sufragii*, s.n. || Din fr. *suffrage*, lat. *suffragium* || **1.** Drept de vot; mod de exercitare a dreptului de vot. ○ *S. universal* = drept de vot acordat tuturor cetățenilor care au împlinit o anumită vîrstă. 2. Aprobare, asentiment.

sugáci, -ce, *sugaci, -ce*, adj. || Din *suge* || (Despre copii; adesea substantivat) Care suge; care n-a depășit încă vîrsta alimentării cu laptele mamei.

sugár, -ă, *sugari, -e*, adj. || Din *suge* || (Adesea substantivat) Sugaci.

sugativă, *sugative*, adj. || Din *suge* || *Hîrtie s.* (și substantivat, f.) = hîrtie groasă, poroasă, făcută pentru a suge cerneala.

sugătoáre, *sugători*, s.f. || Din *suge* || Hîrtie sugativă.

súge, *sug*, vb. III. Tranz. || Lat. *sugere* || **1.** A trage cu gura sau cu botul laptele din mamelă pentru a se hrăni. ○ Expr. *A suge ceva odată* (sau *împreună*) *cu laptele mamei* = a căpăta o deprindere din cea mai fragedă copilărie. *A-și suge de sub unghii* = a fi foarte zgîrcit. 2. A sorbi, a absorbi un lichid. 3. A dizolva ceva pe încetul în gură și a înghiți. 4. A goli conținutul unui vas; a bea. ● (Fam.) A fi bețiv. 5. (Fig.) A stoarce de avere, de puteri; a secătui. ○ Expr. *A suge sîngele cuiva* (sau *din cineva*) = a exploata, a asupri. ● Refl. A slăbi, a se trage la față.

sugél, *sugei*, s.m. || Lat. *sigillum* || (Pop.) Panarițiu.

sugerá, *sugerez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *suggérer* || A face să se nască în mintea cuiva un gînd, un sentiment, o idee.

súgere, *sugeri*, s. f. **1.** (Rar) Acțiunea de *a suge*. 2. Atragere a unei nave spre mal sau spre o navă mai mare care trece prin apropiere, datorită variațiilor de presiune create la viteze mari în vecinătatea bordurilor.

sugéstie, *sugestii*, s.f. || Din fr. *suggestion*, lat. *suggestio* || **1.** Proces de influențare a psihicului sau a comportamentului unei persoane sau a unor grupuri, cu sau fără participarea conștiinței și voinței lor; acțiune exterioară care provoacă acest proces. 2. Ceea ce se sugerează cuiva; propunere, idee sugerată.

sugestioná, *sugestionez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *suggestionner* || A produce cuiva sau a-și produce sieși o sugestie.

sugestív, -ă, *sugestivi, -e*, adj. || Din fr. *suggestif* || Care are însușirea de a provoca su-

gestii, de a inspira anumite idei sau reprezentări; care sugerează, evocator.

sughiț, *sughițuri,* s.n. || Din *sughița* || Contracție bruscă, involuntară a diafragmei, însoțită de un zgomot nearticulat, produsă de trecerea aerului prin glotă.

sughița, *sughiț,* vb. I. Intranz. || Lat. *subglutiare* || A emite sughițuri.

sughițât s.n. Faptul de *a sughița;* sughiț.

sugiuc, *sugiuceuri,* s.n. || Din tc. *sucuk* || Produs de cofetărie făcut din nuci muiate într-un amestec de must fiert cu făină.

sugruma, *sugrum,* vb. I. Tranz. || Din *su(b)* + *gruma(z).* Cf. *sugusa* || **1.** A strînge pe cineva de gît (omorîndu-l): a gîtui. ● A înăbuși, a sufoca. **2.** (Fig.) A înăbuși cu violență o acțiune, o manifestare; a reprima. **3.** (Despre îmbrăcăminte) A strînge prea tare, a incomoda, împiedicînd mișcările sau respirația.

sugrumáre, *sugrumări,* s.f. Acțiunea de *a sugruma;* strîngere de gît; ucidere prin gîtuire. ● (Fig.) Înăbușire, reprimare a unei acțiuni, a unei manifestări.

sugrumát, -ă, *sugrumați, -te* adj. **1.** Strîns de gît, ucis prin sufocare. **2.** (Fig.; despre glas) Înăbușit, surd, gîtuit (din cauza unei emoții).

sugrumătúră, *sugrumături,* s.f. || Din *sugruma* || Partea îngustă sau subțiată a unui lucru; locul unde se produce o îngustare sau o subțiere; gîtuitură.

sugușá, *sugúș,* vb. I. Tranz. || Din *sub* + *gușă* || (Pop.) A sugruma, a gîtui.

suhát, *suhaturi,* s.n. || Cf. scr. *suvat* || Pășune, imaș, izlaz. *Auzeam talanga vitelor... de la suhat* (Sadoveanu).

sui, *sui,* vb. IV. Refl. și intranz. || Lat. *subire* || **1.** A se îndrepta spre un punct mai ridicat; a merge în sus, la deal. ○ Tranz. *Suim muntele.* **2.** A (se) așeza pe ceva ridicat; a (se) urca. ○ Expr. (Refl.) *A se sui pe tron* (sau *în scaun*) = (despre împărați, regi, domnitori) = a prelua domnia. *A i se sui cuiva în cap* = a abuza de bunătatea cuiva; a pune stăpînire pe cineva. *A i se șui la cap* = a fi plin de sine. **3.** A (se) înălța, a (se) ridica (în văzduh). ● (Despre glas) A intona sunete tot mai înalte.

suicíd s.n. || Din fr. *suicide* || (Livr.) Sinucidere.

sui-géneris adj. invar. || Loc. lat. || Unic în felul său; original.

suíne s.f. pl. || Din lat. *suinus* „de porc" || Subfamilie de paricopitate care cuprinde mai multe genuri și specii de porci sălbatici (ex. mistrețul), precum și porcii domestici.

suíre, *suiri,* s.f. Acțiunea de *a (se) sui;* urcare.

suiș, *suișuri,* s.n. || Din *sui* || **1.** Urcare, suire. **2.** Loc pieziș, povîrniș, pantă, coastă. ● Porțiune dintr-un drum care urcă.

suít s.n. **1.** Suire, urcare (pe un teren în pantă, într-un loc mai ridicat etc.). **2.** Acțiunea de a transporta un obiect într-un loc mai ridicat.

suită, *suite,* s.f. || Din fr. *suite* || **1.** Alai care însoțește o persoană importantă. **2.** Ciclu de piese muzicale scrise în aceeași tonalitate, dar contrastante prin caracter și mișcare. **3.** Serie, șir, înlănțuire, de idei, de episoade etc. ● Continuitate, înlănțuire.

suitór, -oáre, *suitori, -oare,* adj., s.f. || Din *sui* || **1.** Adj. Care suie; ascendent. ● (Despre plante) Agățătoare. **2.** S.f. Comunicație între două orizonturi dintr-o mină (care nu este echipată cu mijloace mecanice de transport), servind la circulația personalului, la transportul materialelor etc.

sujét, **sujeturi,* s.n. || Din fr. *sujet* || (Înv.) Subiect, temă (literară).

sul, *suluri,* s.n. || Lat. *sub(u)lum* || **1.** Cilindru de lemn, de metal sau din alt material solid, care se poate roti în jurul axei sale, avînd diferite întrebuințări. ● (La războiul de țesut) Cilindru pe care se înfășoară urzeala *(sulul dinapoi),* sau țesătura *(sulul dinainte).* **2.** Bară folosită la gimnastică. **3.** Pernă în formă de cilindru care se pune la căpătîiul canapelei sau al patului. **4.** Bucată dintr-un material flexibil, înfășurată în formă de cilindru. **5.** Coloană de fum sau de praf. **6.** Mănunchi de lumină, de raze, de văpăi.

súlă, *sule,* s.f. || Lat. *subula* || Unealtă formată dintr-o tijă de oțel ascuțită, fixată într-un mîner, care se folosește mai ales de cizmari pentru găurit pielea.

sulemení vb. IV. v. **sulimeni.**

sulf s.n. || Din lat. *sulphur* || Metaloid de culoare galbenă, cu miros pătrunzător, care se găsește în natură în stare nativă și sub formă de combinații, fiind întrebuințat în industria cauciucului, la fabricarea unor coloranți etc.; pucioasă. ○ *Floare de sulf* = sulf sub formă de pulbere fină.

sulfamídă, *sulfamide,* s.f. || Din fr. *sulfamide,* germ. *Sulfamid* || Substanță din clasa amidelor, cu acțiune antimicrobiană, folosită în medicină pentru combaterea infecțiilor.

sulfát, *sulfați,* s.m. || Din fr. *sulfate* || Sare a acidului sulfuric. ○ *S. de cupru* = sare cristalină, solubilă în apă, întrebuințată în agricultură pentru combaterea paraziților; piatră vînătă. *S. de magneziu* = sare cristalină, incoloră, solubilă în apă, folosită ca purgativ; sare amară. *S. feros* = calaican.

sulfatá, *sulfatez,* vb. I. || Din fr. *sulfater* || **1.** Refl. (Despre plăcile acumulatoarelor electrice) A se acoperi cu un strat de sulfat de plumb (care împiedică funcționarea normală a acumulatorului). **2.** Tranz. A trata semințele sau puieții de pomi fructiferi cu sulf, pentru a combate paraziții.

sulfatáre, *sulfatări,* s.f. Acțiunea de *a (se) sulfata.*

sulfatáză, *sulfataze,* s.f. || Din fr. *sulfatase* || Enzimă care se găsește în toate organele corpului animalelor, în special în rinichi.

sulfhídric adj. || Din fr. *sulfhydrique* || *Acid s.* = hidrogen sulfurat.

sulfínă, *sulfine,* s.f. || Lat. **sulfina* || Numele unor plante erbacee melifere și medicinale, cu flori albe sau galbene, plăcut mirositoare.

sulfít, *sulfiți*, s.m. || Din fr. *sulfite* || Sare a acidului sulfuros.

sulfitáre, *sulfitări*, s.f. || Cf. fr. *sulfitage* || Tratare cu bioxid de sulf a unor produse alimentare (zemuri de fructe, vinuri etc.) în vederea dezinfectării și a prevenirii alterării lor.

sulfizáre, *sulfizări*, s.f. || Din *sulf* || Tratament termochimic prin care se difuzează sulf în stratul superficial al unor piese de fontă sau de oțel pentru a le mări rezistența la uzură.

sulfurá, *sulfurez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *sulfurer* || A efectua o sulfurare.

sulfuráre, *sulfurări*, s.f. Tratare cu sulfură de carbon, a recoltelor depozitate (mazăre, fasole, boabe de cereale) care au fost atacate de gărgărițe și de molii. • Prăfuire cu pulbere de sulf a plantelor bolnave de făinare.

sulfurát adj. || Cf. fr. *sulfuré* || *Hidrogen s.* = gaz incolor, toxic, cu miros de ouă stricate, folosit ca reactiv în chimia analitică.

sulfúră, *sulfuri*, s.f. || Din fr. *sulfure* || Compus al sulfului cu un metal, cu un metaloid sau cu un radical organic. ○ *S. de carbon* = lichid incolor, foarte inflamabil și toxic. Se întrebuințează la fabricarea mătăsii artificiale, a unor insecticide, ca dizolvant etc.

sulfúric, -ă, *sulfurici, -e* adj. || Din fr. *sulfurique* || *Acid s.* = acid oxigenat al sulfului, lichid uleios, incolor, fără miros, foarte corosiv, având o largă întrebuințare în industrie.

sulfurós, -oásă, *sulfuroși, -oase*, adj. || Din fr. *sulfureux* || Care conține sulf. ○ *Acid s.* = acid oxigenat al sulfului, întrebuințat ca decolorant, conservant pentru fructe etc.

súlger s.m. v. **sluger.**

sulimán, *sulimanuri*, s.n. || Cf. tc. *sülümen* „clorură de mercur" || (Înv.) Preparat cosmetic, fard, de obicei de culoare roșie.

sulimeneálă, *sulimeneli*, s.f. || Din *sulimeni* || Faptul de a se sulimeni. • Suliman.

sulimení, *sulimenesc*, vb. IV. Refl. || Din *suliman* || (Înv.) A-și da cu suliman pe față, a se farda. || Și: **sulemení** vb. IV.

sulițáș, *sulițași*, s.m. || Din *suliță* || (Înv.) Ostaș înarmat cu suliță. • (La pl.; în sec. 16—17 în Moldova) Corp de slujitori înarmați cu sulițe.

súliță, *sulițe*, s.f. || Din sl. *sulica* || **1.** Lance. • (Fig.) Înțepătură la adresa cuiva. **2.** (Sport) Instrument întrebuințat în probele de aruncări, format dintr-o prăjină lungă de lemn sau de metal, cu un vîrf metalic ascuțit. **3.** (Pop.) Distanță parcursă în aproximativ o oră și jumătate de un astru pe cer, și care servește la țară pentru aprecierea timpului (a momentului zilei).

sulițícă, *sulițele*, s.f. || Din *suliță* || Plantă erbacee, lemnoasă la bază, din familia leguminoaselor, înaltă de 30—60 cm, cu tulpina ramificată, cu frunze păroase pe fața inferioară și cu flori albe.

sulky [Pr.: sálki] subst. || Cuv. engl. || Trăsură ușoară pe două roți, folosită în cursele de trap.

sultán, *sultani*, s.m. || Din tc. *sultan* || Titlu dat suveranului din Imperiul Otoman și din alte țări musulmane; persoană care poartă (sau purta) acest titlu.

sultanát, *sultanate*, s.n. || Din fr. *sultanat* || Stat monarhic condus de un sultan.

sultanínă s.f. || Din tc. *sultanî* || Soi de viță de vie cultivat pentru producerea stafidelor; are boabe negre, fără semințe.

sumá, *sumez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *sommer* (după *sumă*) || (Livr.) A efectua o operație de adunare; a totaliza.

sumác s.m. || Din fr. *sumac* || Arbust exotic din regiunea mediteraneană și din vestul Asiei, înalt pînă la 3 m, cu ramuri păroase, cu frunze compuse, bogate în substanțe tanante, și flori albe în panicule.

sumán, *sumane*, s.n. || Din bg. *sukmanŭ* || Haină țărănească lungă, făcută dintr-o țesătură groasă de lînă, lucrată în casă, și împodobită în unele regiuni cu găitane; țundră, zeghe. • Țesătura din care se face această haină; pănură, dimie. || Și: **sucmán,** s.n.

sumár, -ă, *sumari, -e*, adj., s.n. || Din lat. *summarius*, fr. *sommaire* || **1.** Adj. (Adesea adverbial) Expus pe scurt, în cîteva cuvinte; succint. • Făcut în pripă, superficial. • (Despre îmbrăcăminte) Alcătuit din numai cîteva articole ușoare, din strictul necesar. **2.** S.n. Conținutul pe scurt al unei scrieri, al unor dezbateri etc.; rezumat. **3.** Tabla de materii a unei cărți, a unei reviste etc.; cuprins.

sumatór, *sumatoare*, s.n. || Din fr. *sommateur* (după *sumă*) || Dispozitiv al calculatoarelor care poate efectua operațiile de adunare și scădere.

súmă, *sume*, s.f. || Din lat. *summa* || **1.** Rezultatul adunării unor numere sau a unor cantități de același fel; cantitate totală, totalitate. **2.** Cantitate de bani. **3.** Număr (mare) mulțime, sumedenie.

sumăiéș, *sumăiețe*, s.n. (Reg.) Diminutiv al lui *suman;* suman mai scurt și mai ușor.

súmbru, -ă, *sumbri, -e*, adj. || După fr. *sombre* || **1.** Întunecat, întunecos. **2.** (Fig.; despre oameni) Posomorît, trist; chinuit de gînduri.

sumecá, *súmec*, vb. I. Tranz. || Cf. *sufleca* și *sumete* || (Reg.) A sufleca, a sumete.

sumedénie, *sumedenii*, s.f. || Din *sumă* || Mulțime mare, puzderie.

sumés, -eásă, *sumeși, -se*, adj. || Din *sumete* || (Despre îmbrăcăminte, în special despre mîneci) Suflecat.

sumété, *sumét*, vb. III. Tranz. și refl. || Din lat. *summittere* || A(-și) ridica (și a(-și) îndoi) mînecile sau poalele îmbrăcămintei; a (se) sufleca.

súmmum s.n. || Cuv. latin || Gradul sau punctul cel mai înalt; culme, vîrf.

sumulíță, *sumulițe*, s.f. Diminutiv al lui *sumă;* sumă mică de bani.

sumuțá, *sumuț*, vb. I. || Lat. **submotiare* || **1.** Tranz. (Pop.) A asmuți, a îndemna pe cineva împotriva cuiva; (refl.) a se repezi împotriva cuiva, a se răsti la cineva. **2.** Intranz. A scoate sunete specifice țuguind buzele, pentru a-și manifesta simpatia față de un copil sau față de un animal, pentru a le da curaj etc.

sună, *sun,* vb. I. || Lat. *sonare* || **1.** Intranz. A scoate, a emite, a produce sunete. ○ Expr. *A suna a gol* = a scoate sunete caracteristice unui vas care nu conține nimic. *A-i suna cuiva ceasul* = a-i sosi cuiva clipa morții. **2.** Intranz. (Despre cuvinte) A răsuna, a se face auzit. ● (Despre ape) A murmura, a susura. ● (Despre vînt) A șuiera, a vîjîi. ● (Fig.; despre locurile unde se produc zgomote) A răsuna. **3.** Intranz. A sufla dintr-un instrument muzical. **4.** Tranz. A anunța, a chema pe cineva prin sonerie, telefon etc.

sunát s.n. Acțiunea de *a suna. Dunărea că o trecea... În intratul vitelor, În sunatul clopotelor* (Pop.).

sunătoáre s.f. || Lat. **sanatoria* „care vindecă" || Nume dat mai multor plante erbacee din familii diferite (pojarnița, măsalarița etc.) dintre care unele sînt folosite pentru ceaiuri medicinale.

sunătór, -oáre, *sunători, -oare,* adj. || Din *suna* || **1.** (Despre obiecte de metal) Care produce sunete; care sună puternic și prelungit. ● Foșnitor. **2.** (Despre cuvinte, fraze) Bombastic. **3.** Care are rezonanță puternică; răsunător.

súnet, *sunete,* s.n. || Lat. *sonitus* || **1.** Vibrație a particulelor unui mediu, capabilă să producă o senzație auditivă. ● Vibrație muzicală. **2.** Element al vorbirii rezultat din modificarea curentului de aer care trece prin coardele vocale.

súnna subst. || Cuv. arab || Tradiție sacră a islamismului ortodox, care întregește și explică Coranul, sistematizată în sec. 9.

sunnísm s.n. || Din *sunna* || Curent ortodox al islamismului, bazat pe recunoașterea sunnei.

supá, *supez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *souper* || A lua masa de seară (după un spectacol).

supápă, *supape,* s.f. || Din fr. *soupape* || Piesă montată pe circuitul unui fluid, în dreptul unui orificiu, care are rolul de a închide acest orificiu sau de a lăsa liberă trecerea fluidului prin el.

súpă, *supe,* s.f. || Din fr. *soupe* || Fel de mîncare lichidă, constînd din fiertură de carne sau de legume (cu adaos de făinoase).

supărá, *súpăr,* vb. I. || Lat. *superare* „a întrece, a învinge" || **1.** Refl. și tranz. A avea sau a provoca cuiva o neplăcere; a (se) necăji, a (se) întrista. **2.** Tranz. A stingheri, a deranja, a incomoda. **3.** Tranz. A provoca o durere fizică (ușoară). **4.** Refl. și tranz. A (se) mînia, a (se) irita, a (se) întărîta.

supăráre, *supărări,* s.f. Faptul de *a (se) supăra;* neplăcere, necaz; întristare, amărăciune; mînie. ○ Expr. *Să nu-ți* (sau *să nu vă) fie cu supărare* sau *dacă nu ți-ar* (ori *nu v-ar) fi cu supărare,* formulă de politețe prin care se exprimă dorința de a nu deranja sau de a nu supăra pe cineva. *Fără supărare,* formulă prin care i se cere cuiva să nu se supere cînd i se spune un adevăr neplăcut. ● Greutate, povară, piedică.

supărát, -ă, *supărați, -te,* adj. **1.** Necăjit, trist, mîhnit. **2.** Mînios, înfuriat. ○ Expr. *A fi supărat foc pe cineva* = a fi foarte mînios pe cineva.

supărăcióș, -oásă, *supărăcioși, -oase,* adj. || Din *supăra* || Care se supără ușor; irascibil.

supărătór, -oáre, *supărători, -oare,* adj. || Din *supăra* || (Și adverbial) Care supără, care provoacă neplăcere; care deranjează, jenant.

super- || Din fr. *super-,* lat. *super* „deasupra" || Element de compunere cu sensul „peste", „deasupra", „foarte", care servește la formarea unor substantive, a unor adjective și a unor verbe.

supérb, -ă, *superbi, -e,* adj. || Din fr. *superbe,* lat. *superbus* „orgolios" || Splendid, măreț, impunător, impresionant.

supercimént, *supercimenturi,* s.n. || Din fr. *superciment* || Ciment care se întărește foarte repede.

superficiál, -ă, *superficiali, -e,* adj. || Din fr. *superficiel* || **1.** Care se află, apare sau rămîne la suprafața unui lucru; (fig.) care nu atinge miezul, esența lucrurilor. **2.** (Fig; despre oameni) Care nu stăruie destul asupra lucrurilor, nu adîncește problemele.

superficialitáte s.f. || Din fr. *superficialité* || **1.** Faptul de a fi superficial; caracterul a ceea ce este superficial, lipsă de profunzime. **2.** Lucru superficial.

superfín, -ă, *superfini, -e,* adj. || *Super-* + *fin* || De calitate foarte bună, foarte fin; superior.

superflúu, -ă, *superflui, -ue,* adj. || Din lat. *superfluus* (< *superfluere* „a se revărsa"), fr. *superflu* || Care este de prisos, inutil.

superfosfát, *superfosfați,* s.m. || Din fr. *superphosphate* || Îngrășămînt agricol pe bază de fosfat și sulfat de calciu.

supergalaxíe, *supergalaxii,* s.f. || *Super-* + *galaxie* || (Astr.) Grupare alcătuită din mai multe roiuri de galaxii.

superiór, -oáră, *superiori, -oare,* adj. || Din lat. *superior* (comparativul lui *superus* „care este sus"), fr. *supérieur* || **1.** Care ocupă un loc în spațiu deasupra altuia. ● (Despre cursul apelor) Care se află mai aproape de izvor decît de vărsare. **2.** (Și substantivat) Care ocupă un post, un rang, o demnitate mai mare decît altul. ○ *Învățămînt s.* = treaptă a învățămîntului care urmează după învățămîntul liceal, cuprinzînd universități, institute, politehnici, conservatoare și academii. **3.** Care este de o calitate mai bună decît altul; care se distinge prin merite deosebite.

superioritáte s.f. || Din fr. *supériorité* || Faptul de a fi superior altuia; calitatea a ceea ce este superior. ● Atitudine a celui ce este (sau se crede că este) superior altora.

superlatív, -ă, *superlativi, -e,* adj. || Din fr. *superlatif,* lat. *superlativus* || Care exprimă o calitate în gradul cel mai înalt. ○ *Gradul s.* (și substantivat, n.) = grad de comparație al adjectivelor și al adverbelor, care arată că însușirea exprimată este la un nivel foarte înalt sau la nivelul cel mai înalt sau cel mai scăzut în comparație cu altele.

supernóvă, *supernove,* s.f. || Din fr. *supernova* || Stea variabilă explozivă, de sute de ori mai strălucitoare decît o novă.

superproducție, *superproducții,* s.f. || Din fr. *superproduction* || Denumire dată filmelor, de

obicei cu temă istorică, la realizarea cărora se folosesc efecte şi mijloace cinematografice de mare spectaculozitate.

supersónic, -ă, *supersónici, -e,* adj. || Din fr. *supersonique* || Care are o viteză mai mare decît viteza sunetului. ○ *Avion s.* = avion cu reacţie care poate zbura cu viteze mai mari decît viteza sunetului.

superstiţie, *superstiţii,* s.f. || Din fr. *superstition,* lat. *superstitio* (< *superstare* „a sta deasupra") || Credinţă primitivă, înapoiată în spirite bune şi rele, în miracole, farmece, vrăji, numere fatidice, semne prevestitoare etc.

superstiţiós, -oásă, *superstiţioşi, -oase,* adj. || Din fr. *superstitieux* || (Despre oameni) Care crede în superstiţii, stăpînit de superstiţii; (despre manifestări ale oamenilor) bazat pe superstiţii, plin de superstiţii.

supéu, *supeuri,* s.n. || Din fr. *souper* || Masă care se serveşte seara tîrziu (de obicei după un spectacol).

supiéră, *supiere,* s.f. || Din fr. *soupière* || Castron din care se serveşte supa la masă.

supín, *supine,* s.n. || Din lat. *supinum,* fr. *supin* || Mod nepersonal al unui verb, precedat de prepoziţia *de* sau *la* etc., avînd aceeaşi formă cu participiul trecut, de care se deosebeşte însă prin faptul că nu este variabil.

supleánt, -ă, *supleanţi, -te,* s.m. şi f., adj. || Din fr. *suppléant* || 1. S.m. şi f. Judecător care ocupă, în vechea organizare judecătorească, prima treaptă în magistratură. 2. Adj. *Membru s.* = membru ales (sau numit) într-un organ de partid sau de stat, într-un comitet sau într-o comisie, care poate înlocui pe titular, avînd drept de vot consultativ.

supletív, -ă, *supletivi, -e* adj. || Din fr. *suppletif,* lat. *suppletivus* (< *suplere* „a adăuga") || (Despre forme gramaticale) Care completează sau întregeşte ansamblul formelor flexionare ale unui cuvînt.

supléţe s.f. || Din fr. *souplesse* || 1. Însuşirea de a fi suplu; mlădiere, flexibilitate. 2. Proprietate a unui corp solid de a putea suferi mari deformaţii nepermanente, prin încovoiere sau prin torsiune sub acţiunea unor solicitări relativ mici; elasticitate.

supliciu, *suplicii,* s.n. || Din fr. *supplice,* lat. *supplicium* || Caznă, tortură; (fig.) suferinţă morală, durere sufletească mare.

supliment, *suplimente,* s.n. || Din fr. *supplément,* lat. *supplementum* || Ceea ce se adaugă pentru a completa ceva sau pentru a suplini o lipsă.

suplimentá, *suplimentez,* vb. I. Tranz. || Din *supliment* || A adăuga, a completa ceva printr-un supliment.

suplimentár, -ă, *suplimentari, -e,* adj. || Din fr. *supplémentaire* || Care se adaugă la ceva, care completează; care este în plus. ○ *Ore suplimentare* = ore de muncă efectuate peste norma obişnuită. (Geom.) *Unghiuri suplimentare* = unghiuri care formează împreună 180°.

suplíni, *suplinesc,* vb. IV. Tranz. || Din it. *supplire* (după *plin*) || 1. A înlocui pe cineva (temporar) într-o funcţie, într-o muncă. • A ţine loc de ceva. 2. A adăuga ceea ce lipseşte, a completa.

suplinire, *suplíniri,* s.f. 1. Acţiunea de *a suplini;* înlocuire; completare. 2. Funcţia de suplinitor (2).

suplinitór, -oáre, *suplinitori, -oare,* adj., s.m. şi f. || Din *suplini* || 1. Adj. (Şi substantivat) Care înlocuieşte pe cineva în muncă, într-o funcţie. 2. S.m. şi f. Profesor care nu e titularizat.

súplu, -ă, *supli, -e,* adj. || Din fr. *souple* || 1. (Despre fiinţe) Mlădios; (despre lucruri) flexibil; (despre mişcări, mers) uşor, graţios. 2. (Fig.; despre oameni) Care se supune uşor voinţei altuia, adaptabil, acomodabil.

supórt, *suporturi,* s.n. || Din fr. *support* || Ceea ce serveşte la susţinerea unui obiect, a unei piese, sau a unui sistem tehnic. • (Fig.) Sprijin moral, ajutor, reazem.

suportá, *supórt,* vb. I. Tranz. || Din fr. *supporter* || 1. A răbda, a îndura, a suferi; a admite, a tolera. 2. A susţine o povară, o greutate; a rezista la... • A avea în sarcina sa o obligaţie băneacă.

suportábil, -ă, *suportabili, -e,* adj. || Din fr. *supportable* || Care poate fi suportat, admis, tolerat.

supórter, *suporteri,* s.m. || Din engl., fr. *supporter* || Persoană care simpatizează o echipă sportivă şi o susţine în competiţiile la care participă.

supozitór, *supozitoare,* s.n. || Din fr. *suppositoire;* lat. *suppositorius* „aşezat dedesubt" || Preparat farmaceutic conţinînd substanţe active, care se administrează pe cale anală.

supoziţie, *supoziţii,* s.f. || Din fr. *supposition* || 1. Enunţ luat ca premisă (ipoteză) pentru întemeierea altor enunţuri. 2. Capacitate a unui termen de a reprezenta ceva într-o propoziţie.

supra- || Din lat. *supra,* fr. *supra-* || Element de compunere cu sensul „deasupra", „peste", care serveşte la formarea unor substantive, a unor adjective şi a unor verbe.

supraabundént, -ă, *supraabundenţi, -te,* a dj. || *Supra-* + *abundent* || Foarte abundent, deosebit de abundent.

supraaglomerá, *supraaglomerez,* vb. I. Tranz. şi refl. || *Supra* + *aglomera* || A (se) încărca peste măsură.

supraaglomerát, -ă, *supraaglomeraţi, -te,* adj. Peste măsură de aglomerat.

supraalimentá, *supraalimentez,* vb. I. Refl. şi tranz. || *Supra* + *alimenta* || A (se) supune unui regim de supraalimentaţie.

supraalimentáre, *supraalimentări,* s.f. Acţiunea de *a (se) supraalimenta.* • (Tehn.) Alimentare sub presiune, cu o încărcătură în exces, a unui motor cu ardere internă, pentru asigurarea puterii de funcţionare în anumite condiţii (altitudine etc.) sau cînd turaţiile sînt foarte mari.

supraalimentáţie, *supraalimentaţii,* s.f. || *Supra-* + *alimentaţie* (după fr. *suralimentation*) || Alimentaţie mai abundentă şi mai consistentă decît cea normală (utilizată în tratamentul unor boli).

supraapreciá, *supraapreciez*, vb. I. Tranz. și refl. || *Supra-* + *aprecia* || A (se) aprecia mai mult decît prețuiește în realitate; a (se) supraestima.

supracopértă, *supraeoperte*, s.f. || *Supra-* + *copertă* || Învelitoare de hîrtie sau de material plastic care îmbracă coperta unei cărți, a unui album etc. pentru a o proteja.

supracurént s.n. || *Supra-* + *curent* || Curent electric de intensitate mai mare decît cea normală pentru un anumit circuit, a cărui apariție este dăunătoare pentru siguranța în funcționare a circuitului respectiv.

supradominántă, *supradominante*, s.f. || *Supra-* + *dominantă* || (Muz.) Treapta a șasea a modurilor major și minor; acordul acestei trepte.

supraelástic, -ă, *supraelstici, -ce*, adj., s.n. || *Supra-* + *elastic* || (Material) care are proprietatea de a lua forma pe care este întins și de a-și reveni după întindere.

supraestimá, *supraestimez*, vb. I. Tranz. și refl. || *Supra-* + *estima* (după fr. *surestimer*) || A (se) aprecia mai mult decît merită, a (se) supraaprecia.

supraetajá, *supraetajez*, vb. I. Tranz. || *Supra-* + *etaja* || A adăuga unul sau mai multe etaje la o clădire mai veche.

supraevaluá, *supraevaluez*, vb. I. Tranz. || *Supra-* + *evalua* (după fr. *surévaluer*) || A evalua ceva peste valoarea reală; *p. ext.* a supraaprecia, a supraestima.

suprafáță, *suprafețe*, s.f. || *Supra-* + *față* (după fr. *surface*) || **1.** Partea exterioară a unui corp; față. ● (Fig.) Exterior, aparență. ○ *La suprafață* = fără a pătrunde în esența lucrurilor, în mod superficial. **2.** Figură geometrică născută prin deplasarea unei linii. ● Denumire improprie pentru aria delimitată de o linie închisă.

supraîncălzí, *supraîncălzesc*, vb. IV. Tranz. || *Supra-* + *încălzi* || A încălzi peste limita obișnuită; (fiz.) a încălzi un lichid la o temperatură peste cea de fierbere; a încălzi vapori la o temperatură mai ridicată decît temperatura de fierbere a lichidului din care provin.

supraîncărcá, *supraîncărc*, vb. I. Tranz. || *Supra-* + *încărca* || A încărca peste măsură; a împovăra pe cineva cu o muncă exagerată.

supralicitá, *supralicitez*, vb. I. Intranz. || *Supra-* + *licita* || A oferi la o licitație un preț mai mare decît prețul oferit anterior (de altcineva).

supramúncă s.f. || *Supra-* + *muncă* || (Ec. pol.) Parte din munca prestată de un lucrător, care depășește munca necesară și prin care se creează plusprodusul.

supranaturál, -ă, *supranaturali, -e*, adj. || *Supra-* + *natural* (după fr. *surnaturel*) || (În concepțiile mistice; adesea substantivat) Care ar fi mai presus de natură și de legile ei; care ar exista în afara naturii, a lumii percepute prin simțuri. ● (Substantivat, n.) Ceea ce se pretinde a fi mai presus de legile naturii. ● Extra ordinar, excepțional.

supranúme, *supranume*, s.n. || *Supra-* + *nume* (după fr. *surnom*) || Nume dat cuiva pe lîngă numele lui propriu, în semn de cinste sau pentru a-l deosebi de altă persoană cu același nume. ● Poreclă.

supranumerár, -ă. *supranumerari, -e*, adj. || *Supra-* + *numerar* (după fr. *surnuméraire*) || Care este peste numărul prevăzut, fixat sau necesar.

supranumí, *supranumesc*, vb. IV. Tranz. || *Supra-* + *numi* (după fr. *surnommer*) || A da cuiva un supranume.

supraóm, *supraoameni*, s.m. || *Supra-* + *om* || Om înzestrat cu calități excepționale care realizează lucruri ce par mai presus d «puterile omenești.

supraomenésc, -eáscă, *supraomenești*, adj. || *Supra-* + *omenesc* || Care întrece puterile omenești; care pare mai presus de firea omenească.

supraordonat, -ă, *supraordonați, -te*, adj. || *Supra-* + *ordonat* || Care ocupă un loc superior (într-o clasificare sau într-o ierarhie. ○ (Gram.) *Propoziție supraordonată* = propoziție regentă.

suprapopulát, -ă, *suprapopulați, -te*, adj. || *Supra-* + *populat* || Care are o populație peste limitele normale.

suprapopulație, *suprapopulații*, s.f. || *Supra-* + *populație* || **1.** Mare concentrare de populație într-un oraș, într-o țară etc. **2.** (Biol.) Populație excesivă de organisme, din lumea animală și vegetală, pe o anumită arie.

suprapresiúne, *suprapresiuni*, s.f. || *Supra-* + *presiune* (după fr. *surpression*) || (Tehn.) Presiune mai înaltă decît o anumită presiune dată (de ex. decît presiunea atmosferică).

suprapréț, *supraprețuri*, s.n. || *Supra-* + *preț* || Preț mai mare decît cel obișnuit (sau decît cel legal).

suprapreducție, *suprapreducții*, s.f. || *Supra-* + *producție* (după fr. *surproduction*) || Producție de mărfuri care depășește cererea.

suprapúne, *suprapún*, vb. III. Tranz. || *Supra-* + *pune* || A pune un lucru deasupra altuia; (refl.) a sta, a se afla deasupra altui lucru. ● Refl. *P. ext.* A avea loc în același timp; a coincide.

suprapús, -ă, *suprapuși, -se*, adj. Pus, așezat unul deasupra altuia.

suprarealísm s.n. || *Supra-* + *realism* (după fr. *surréalisme*) || Curent în artă și literatură (apărut în Franța după primul război mondial) care pune accentul pe activitatea spontană a imaginației, pe elemente iraționale și subconștiente, pe vise etc., și nu pe gîndirea logică.

suprarealíst, -ă. *suprarealiști, -ste*, adj., s.m. și f. || *Supra-* + *realist* || **1.** Adj. Privitor la suprarealism; care ține de suprarealism. **2.** S.m. și f. Adept al suprarealismului.

suprarenál, -ă, *suprarenali, -e*, adj. || *Supra-* + *renal* (după fr. *surrénal*) || Care se află deasupra rinichilor. ○ *Glandă suprarenală* = fiecare dintre cele două glande endocrine, situate deasupra rinichilor.

suprasárcină, *suprasarcini*, s.f. || *Supra-* + *sarcină* || (Tehn.) Sarcină suplimentară pe care o are de suportat un sistem tehnic și care ar putea să pericliteze siguranța în funcționare a acestuia.

suprasaturát, -ă, *suprasaturați, -te,* adj. || *Supra-* + *saturat* || (Despre soluții) În care concentrația substanței dizolvate a ajuns mai mare decît cea corespunzătoare saturației; (despre vapori) a căror densitate este mai mare decît densitatea vaporilor saturați la temperatura respectivă. ● (Fig.; fam.) Sătul peste măsură de ceva.

suprasaturáție s.f. || *Supra-* + *saturație* (după fr. *sursaturation)* || **1.** Stare instabilă a unei soluții care conține o cantitate mai mare de substanță dizolvată decît cea corespunzătoare saturației. ● Stare a vaporilor suprasaturați. **2.** (Fig.; fam.) Starea celui sătul peste măsură de ceva.

suprasensíbil, -ă. *suprasensibili, -e,* adj. || Din fr. *suprasensible* || **1.** (Despre ființe) Foarte sensibil, excesiv de sensibil. **2.** (Despre sunete, unde etc.) Care depășește posibilitatea de percepere a sunetelor, care nu poate fi perceput prin simțuri.

suprasolicitá, *suprasolicit,* vb. I. Tranz. || *Supra-* + *solicita* || A solicita peste măsură.

suprastructurál, -ă, *suprastructurali, -e,* adj. || *Supra-* + *structural* || Care ține de suprastructură, privitor la suprastructură.

suprastructúră, *suprastructuri,* s.f. || *Supra-* + *structură* (după fr. *superstructure)* || **1.** Totalitatea elementelor care formează partea utilă a unei construcții. **2.** Construcția situată deasupra punții principale a unei nave. **3.** Totalitatea ideilor și a concepțiilor (politice, juridice, filozofice, artistice etc.), a sentimentelor, năzuințelor, mentalităților, precum și a relațiilor care se constituie în conformitate cu aceste idei și concepții, împreună cu instituțiile și organizațiile sociale corespunzătoare acestora.

supratáxă, *suprataxe,* s.f. || *Supra-* + *taxă* || Taxă suplimentară, adăugată taxei inițiale.

supratensiúne, *supratensiuni,* s.f. || *Supra-* + *tensiune* (după fr. *surtension)* || Tensiune electrică superioară celei normale, care poate să apară într-un circuit electric, periclitînd siguranța sau buna funcționare a acestuia.

supratónică s.f. || *Supra-* + *tonică* || (Muz.) Treapta a doua a modului major și minor; acordul acestei trepte.

supravegheá, *supraveghez,* vb. I. Tranz. || *Supra-* + *veghea* (după fr. *surveiller)* || A veghea, a păzi cu grijă, cu autoritate; a urmări cu atenție.

supraveghére, *supravegheri,* s.f. Acțiunea de *a supraveghea;* urmărire atentă; pază.

supraveghetór, -oáre, *supraveghetori, -oare,* s.m. și f. || Din *supraveghea* || Persoană însărcinată să supravegheze pe cineva sau ceva.

supraviețuí, *supraviețuiesc,* vb. IV. Intranz. || *Supra-* + *viețui* || A rămîne în viață după moartea cuiva sau după un cataclism, după o catastrofă etc. ● A continua să existe, să dăinuie în memoria cuiva.

supraviețuitór, -oáre, *supraviețuitori, -oare,* s.m. și f. || Din *supraviețui* || Persoană care supraviețuiește alteia sau rămîne în viață după un cataclism, după o catastrofă etc.

suprém, -ă, *supremi, -e,* adj. || Din lat. *supremus,* fr. *suprême* || **1.** Care există în cel mai înalt grad, care este cel mai mare, cel mai bun; *p. ext.* extrem, ultim. ○ *Moment s.* = moment decisiv. **2.** Care este cel mai înalt în grad: *comandant suprem.*

supremație, *supremații,* s.f. || Din fr. *suprématie* || Poziție dominantă, superioritate bazată pe autoritate, pe putere.

supresór, -oáre, *supresori, -oare,* adj. || Din fr. *suppresseur* || (Despre un element al unui aparat, despre un dispozitiv etc.) Care împiedică producerea unui fenomen, a unui efect etc. dăunător sau care reduce urmările acestuia.

suprimá, *suprim,* vb. I. Tranz. || Din fr. *supprimer* || **1.** A face să dispară, a elimina, a anula. ● A extermina, a omorî. **2.** A scoate ceva din funcție, a opri. ● A desființa un post (ocupat de cineva). **3.** A renunța la ceva; a înlătura, a elimina.

suprimáre, *suprimări,* s.f. Faptul de *a suprima;* anulare, desființare; înlăturare, eliminare.

supt[1], *supturi,* s.n. || Din *suge* || Acțiunea de *a suge;* alimentarea copilului nou-născut la sîn.

supt[2], -ă, *supți, -te,* adj. || Din *suge* || Slab, uscat; (despre față, obraji) scofîlcit, *Un om... uscățiv și supt la față* (Slavici).

supúne, *supún,* vb. III. Tranz. || Lat. *supponere* || **1.** A lua sub stăpînirea sa, a cuceri prin forță armată; a subjuga; a aduce sub ascultarea, sub autoritatea sa. **2.** A constrînge pe cineva să suporte un lucru, să accepte o situație. ● Refl. A accepta stăpînirea, autoritatea cuiva; a se expune de bunăvoie la ceva, a suporta de bunăvoie. **3.** A expune o substanță sau un material unui anumit tratament. **4.** A prezenta cuiva un lucru spre cunoștință, apreciere sau hotărîre.

supúnere s.f. **1.** Faptul de *a (se) supune;* aducere a cuiva sub puterea, sub stăpînirea sa. ● Expunere a unei substanțe, a unui material la un anumit tratament. **2.** Respect. ○ *Cu supunere* = cu umilință; cu respect.

supurá, pers. 3 *supurează,* vb. I. Intranz. || Din fr. *suppurer,* lat. *suppurare* (< *pus, puris* „puroi") || (Despre răni) A produce și a elimina puroi.

supuránt, -ă, *supuranți, -te,* adj. || Din fr. *suppurant* || Care supurează, care elimină puroi.

supurație, *supurații,* s.f. || Din fr. *suppuration* || Formare și eliminare de puroi.

supús, -ă, *supuși, -se,* adj., s.m. și f. **1.** Adj. Ascultător, plecat, smerit; umilit, servil. **2.** S.m. și f. (Dr.; înv.) Persoană aparținînd, prin cetățenie, unui anumit stat. ● (În unele state capitaliste) Persoană aflată sub protecție specială de ordin juridic, fără a fi cetățean cu drepturi depline.

supușénie s.f. || Din *supus* || **1.** Faptul de a fi supus. **2.** Cetățenie.

sur, -ă, *suri, -e,* adj. || Din bg. scr. *sur* || **1.** De culoare intermediară între alb și negru; cenușiu; (despre animale și păsări) care are părul, lîna sau penele de culoare cenușie. **2.** (Despre părul oamenilor, *p. ext.,* despre oameni) Cărunt. **3.** (Despre cer, nori, văzduh) Încețoșat, tulbure, mohorît. *Sură-i sara cea de toamnă* (Eminescu).

surátă, *surate*, s.f. || Cf. *soră* || (Pop.) Termen familiar cu care se adresează, la țară, femeile între ele; prietenă.

surceá, -ícă, *surcele*, s.f. || Refăcut din *surcele* (pl. lui *surcel*, înv., cu același sens) || Așchie care sare cînd se ciopleşte un lemn; *p. ext.* vreasc.

surclasá, *surclasez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *surclasser* || (Sport) A întrece, a depăși un adversar.

surd, -ă, *surzi, -de*, adj. || Lat. *surdus* || **1.** (Adesea substantivat) Lipsit (total sau parțial) de auz. ● (Fig.) Care nu vrea să audă, să înțeleagă; nesimțitor. ○ Expr. *De-a surda* = în zadar, degeaba. *A rămîne surd la ceva* = a nu fi impresionat de ceva, a rămîne rece, nepăsător. **2.** (Lingv., despre consoane) Care nu este sonor, a cărui emisiune nu comportă vibrații ale coardelor vocale. **3.** (Despre zgomote) Slab, confuz, înăbușit. ● (Fig.; despre sentimente, conflicte etc.) Ascuns, mocnit; (despre senzații, dureri etc.) înăbușit, nedefinit.

surdínă, *surdine*, s.f. || Din fr. *sourdine*, it. *sordina* (< *sordo* „surd") || Dispozitiv de lemn sau de metal folosit la unele instrumente muzicale pentru a slăbi intensitatea sunetelor. ○ *În surdină* = încet; (fig.) fără zgomot, cu glas scăzut.

surdítate s.f. || Din fr. *surdité*, lat. *surditas, -atis* || Faptul de a fi surd; infirmitate congenitală sau dobîndită constînd din lipsa simțului auzului.

surdomút, -ă, *surdomuți, -te*, adj., s.m. și f. || *Surd* + *mut* (după fr. *sourd-muet*) || (Om) lipsit de auz și de grai, persoană surdă și mută în același timp.

surescitá, *surescit*, vb. I. Tranz. || Din fr. *surexciter* || A excita pe cineva peste măsură, a-l aduce în stare de nervozitate extremă.

surescitánt, -ă, *surescitanți, -te*, adj. || Din fr. *surexcitant* || (Mai ales despre unele medicamente) Care provoacă o stare de surescitare.

surescitát, -ă, *surescitați, -te*, adj. Excitat, enervat peste măsură.

surét, *sureturi*, s.n. || Din tc. *suret* || (Înv.) Copie sau traducere a unui act, a unei scrisori.

surfilá, *surfilez*, vb. I. Tranz. || Din *surfiler* || A întări marginile unui material textil printr-o cusătură cu împunsături rare.

surghiún, *surghiunuri*, s.n. || Din tc. *sürgün* || Exil, deportare; stare, situație de exilat.

surghiuní, *surghiunesc*, vb. IV. Tranz. || Din *surghiun* || A exila, a deporta. ● (Fig.) A alunga, a izgoni.

surghiunire, *surghiuniri*, s.f. Acțiunea de *a surghiuni;* deportare, exil, surghiun.

surghiunít, -ă, *surghiuniți, -te*, s.m. și f. Persoană exilată.

surgúci, *surguciuri*, s.m., s.n. || Din tc. *sorguc* || **1.** S.n. (Înv.) Panaș împodobit cu pietre scumpe, purtat la turban sau la işlic de sultani și de înalții demnitari turci, precum și de unii domni români. **2.** S.m. Plantă erbacee cultivată, din familia ranunculaceelor, înaltă pînă la 90 cm, cu flori albăstrui-violete, rar roz sau albe.

surioáră, *surioare*, s.f. Diminutiv al lui *soră.* ● Termen familiar cu care se adresează cineva unei fete sau unei femei.

suríu, -ie, *surii*, adj. || Din *sur* || Care bate în sur, cenușiu-deschis.

surîde, *surîd*, vb. III. Intranz. || Din *rîde* (după fr. *sourire*) || **1.** A zîmbi. **2.** (Fig.; despre abstracte) A-i fi cuiva pe plac, a-i conveni, a-l atrage.

surîs, *surîsuri*, s.n. Acțiunea de *a surîde;* zîmbet.

surîzátór, -oáre, *surîzători, -oare*, adj. || Din *surîde* || Care surîde; zîmbitor; vesel, prietenos.

surlaș, *surlași*, s.m. || Din *surlă* || Cîntăreț din surlă.

súrlă, *surle*, s.f. || Din scr. *surla* || Instrument muzical asemănător cu fluierul, cu mai multe orificii și cu ancie dublă, întrebuințat în trecut (mai ales în armată).

surmená, *surmenez*, vb. I. Refl. || Din fr. *surmener* || (Despre oameni) A se obosi peste măsură, a se extenua, a se istovi.

surmenáj, *surmenajuri*, s.n. || Din fr. *surmenage* || Stare patologică de oboseală extremă, cauzată de un efort mare, fizic sau intelectual.

surmenát, -ă, *surmenați, -te*, adj. Care se găsește în stare de surmenaj, istovit, extenuat.

surogát, *surogate*, s.n. || Din germ. *Surrogat* || Produs sau preparat cu proprietăți apropiate de ale altuia, pe care îl poate înlocui.

surpá, *surp*, vb. I. Refl. || Lat. **subrupare* || (Despre porțiuni din maluri, povîrnișuri etc.) A se desprinde și a cădea; a se prăbuși. ● (Despre ziduri, clădiri) A se dărîma, a se năruí. ● Tranz. A doborî la pămînt, a distruge, a ruina; (fig.) a submina, a săpa.

surpáre, *surpări*, s.f. Acțiunea de *a (se) surpa;* prăbușire, surpătură; (fig.) ruinare, nimicire.

surpát, -ă, *surpați, -te*, adj. **1.** (Despre terenuri, maluri etc.) Cu surpături; prăpăstios; (despre ziduri, clădiri) dărîmat, distrus. **2.** (Pop.) Bolnav de hernie.

surpătúră, *surpături*, s.f. || Din *surpa* || **1.** Faptul de a (se) surpa; loc prăpăstios (care se surpă); porțiune de teren surpată. **2.** Ruină, dărîmătură.

surplús, *surplusuri*, s.n. || Din fr. *surplus* || Ceea ce este în plus; prisos, excedent.

surprínde, *surprínd*, vb. III. Tranz. || Din fr. *surprendre* (după *prinde*) || **1.** A prinde pe cineva pe neașteptate asupra unui fapt. **2.** A găsi pe cineva nepregătit, a-l lua prin surprindere. **3.** A uimi, aului. **4.** A descoperi ceva pe neașteptate; a sesiza.

surpríndere, *surprinderi*, s.f. **1.** Faptul de *a surprinde* (sau de *a fi surprins*). ○ Prin *surprindere* = pe neașteptate, în chip neprevăzut. ● Uimire, uluire, surpriză. **2.** Descoperire, observare, sesizare.

surpríns, -ă, *surprinși, -se*, adj. Mirat, uimit, uluit.

surprínzătór, -oáre, *surprinzători, -oare*, adj. || Din *surprinde* || Care surprinde, care provoacă mirare; care impresionează; impresionant.

surprízã, *surprize*, s.f. || Din fr. *surprise* || **1.** Surprindere. ● **Ceea** ce surprinde prin caracterul său neprevăzut. **2.** Plăcere, bucurie, produsă pe neașteptate; *concr.* cadou, dar.

súrsă, *surse*, s.f. || Din fr. *source* || **1.** Locul unde se produce sau unde se poate găsi un lucru. ● (Fig.) Locul de unde emană o informație; obîrșie, izvor. **2.** Corp care emite sunete, lumină, radiații etc. ● Locul unde se produce sau de unde se distribuie un fel oarecare de energie sau un material oarecare.

surtúc, *surtuce*, s.n. || Din rus. *siurtuk* || Haină bărbătească de stofă sau de postav, care acoperă partea de sus a corpului și care se poartă peste cămașă sau peste vestă.

surtucár, *surtucari*, s.m. || Din *surtuc* || (Înv.) Termen depreciativ pentru orășeni sau pentru intelectuali.

surugíu, *surugii*, s.m. || Din tc. *sürücü* || **1.** (Înv.) Vizitiu care conducea (de obicei călare pe unul dintre cai) diligențele, poștalioanele sau trăsurile boierești. **2.** (Pop.; art.) Numele unei constelații din emisfera boreală.

survení, pers. 3. *survine*, vb. IV. Intranz. || Din fr. *survenir* || A se întîmpla, a se produce (pe neașteptate).

survolá, *survolez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *survoler* || A zbura cu avionul deasupra unui anumit teritoriu.

surzénie s.f. || Din *surzi* || Surditate.

surzí, *surzesc*, vb. IV. Intranz. || Din *surd* || A-și pierde, total sau parțial, auzul, a deveni surd. ● Tranz. A face ca cineva să-și piardă auzul.

sus adv. || Lat. *susum (= sursum)* || **1.** Într-un loc mai ridicat sau mai înalt (decît altul); deasupra. ○ *De sus* = **a)** din partea mai ridicată a unui teren; din partea superioară, de deasupra; **b)** dinspre nord; **c)** care vine de la un organ de conducere. *De din sus de...* = din mai la deal de... *Pe din sus de...* = mai la deal, mai încolo de... *Mai sus de...* = mai la nord de... (Substantivat) *În susul* = **a)** spre partea mai ridicată, mai înaltă a unui teren; **b)** în sens contrar cursului unei ape. ○ Expr. *În sus și în jos* = încoace și încolo. *De sus în jos* sau *de jos în sus* = în direcție verticală (ascendentă sau descendentă). *De sus (și) pînă jos* = în întregime. ● În camerele din partea superioară a unei case, a etaj. ● (Fig.) Într-un rang înalt: *persoane sus puse.* ○ Expr. *A privi pe cineva de sus* = a trata pe cineva cu aroganță. **2.** În înălțime, în aer, în văzduh. ○ *Pe sus* = **a)** prin aer, prin văzduh; **b)** în zbor, zburînd; **c)** purtat în brațe sau în circă; **d)** cu un vehicul. *În sus* = spre înălțime, spre cer. *Cu susul în jos* = **a)** în mare dezordine, alandala; **b)** (fig.; fam.) prost dispus, morocănos. ○ Expr. *A duce* (sau *a lua, a aduce*) *pe cineva pe sus* = a duce (sau a lua, a aduce) pe cineva cu forța. *A sări în sus* = a tresări (de bucurie, de spaimă etc.). ● (Cu valoare de interjecție) Strigăt de comandă însemnînd: „ridică-te!", „ridicați-vă!"; strigăt de încurajare, de simpatie. **3.** (La comparativ, urmat de prep. „de") Peste, mai mult de... ○ Expr. *Mai pe sus decît...* = mai mult decît, mai presus decît. **4.** (La comparativ, în legătură cu un text citat) În cele spuse mai înainte cu cîteva rînduri sau cu cîteva pagini. **5.** În registrul acut, înalt al vocii sau al unui instrument. ○ Expr. *Sus și tare* = **a)** categoric, ferm; **b)** în auzul tuturor, în gura mare.

susái s.m. || Din ucr. *susaĭ* || Nume dat unor specii de plante erbacee din familia compozitelor, cu flori galbene, a căror tulpină conține un suc lăptos.

susán s.m. || Din tc. *susan* || Plantă erbacee înaltă pînă la 150 cm, cu flori galbene, cultivată pentru semințele sale oleaginoase folosite în alimentație și în medicină.

susceptíbil, -ă, *susceptibili, -e*, adj. || Din fr. *susceptible*, lat. *susceptibilis* (< *suscipere* „a primi") || **1.** (Despre oameni) Care se supără repede. **2.** Care este capabil să..., care poate să... **3.** (Fiz.) Care poate suferi modificări.

susceptibilitáte s.f. || Din fr. *susceptibilité* || **1.** Faptul de a fi susceptibil; creșterea anormală a sensibilității psihice. **2.** Capacitatea de a suferi modificări sub acțiunea unor influențe externe.

suscitá, *suscit*, vb. I. Tranz. || Din fr. *susciter*, lat. *suscitare* || A provoca, a stîrni, a produce; a stimula.

susétă, *susete*, s.f. || Din fr. *sucette* || Tetină care se dă copiilor mici să o sugă.

susmenționát, -ă, *susmenționați, -te*, adj. || Din fr. *susmentionné* || (Adesea substantivat) Care a fost amintit, menționat mai înainte.

suspáns, *suspansuri*, s.n. || Din fr., engl. *suspense* || Moment dintr-un film, dintr-un spectacol, dintr-o operă literară, cînd acțiunea se întrerupe temporar într-un punct culminant, ținînd pe spectator sau pe cititor într-o stare de tensiune, în așteptarea deznodămîntului; stare de tensiune provocată de un astfel de moment.

suspántă, *suspante*, s.f. || Din fr. *suspente* || Fiecare dintre corzile unei parașute, care leagă voalura de hamul prins de corpul parașutistului.

suspéct, -ă, *suspecți, -te*, adj. || Din fr. *suspect*, lat. *suspectus* (< *suspicere* „a privi în sus"; „a bănui") || Care este bănuit sau dă de bănuit, care inspiră neîncredere; dubios, îndoielnic.

suspectá, *suspectez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *suspecter* || A bănui pe cineva de ceva, a socoti suspect; a pune la îndoială ceva.

suspendá, *suspénd*, vb. I. Tranz. || Din fr. *suspendre*, lat. *suspendere* || **1.** A atîrna. **2.** A întrerupe (temporar) o activitate. **3.** (Jur.) A opri cursul unei judecăți, al unei executări sau urmăriri penale. **4.** A opri apariția unei publicații periodice. **5.** A îndepărta pe cineva din serviciu pe timp limitat.

suspendáre, *suspendări*, s.f. Acțiunea de *a suspenda;* întrerupere, suprimare temporară.

suspendát, -ă, *suspendați, -te*, adj. Atîrnat, lăsat să atîrne. ○ *Pod s.* = pod susținut de

elemente flexibile (cabluri, lanțuri etc.). • Întrerupt, oprit, interzis.

suspénsie, *suspensii*, s.f. || Din fr. *suspension* || **1.** Întrerupere (intenționată) a șirului gîndirii, a frazei. ○ *Puncte de suspensie* v. *punct* (2). *În suspensie* = amînat, oprit, suspendat (temporar). **2.** (Chim.) Sistem format dintr-o substanță solidă dispersată într-un fluid. **3.** Legătura elastică (resorturi, arcuri etc.) între un sistem tehnic și reazemul lui.

suspensór[1], *suspensoare*, s.n. || Din fr. *suspensoir* || Bandaj cu ajutorul căruia este susținută o hernie, un organ căzut etc.

suspensór[2], **-oáre,** *suspensori, -oare*, adj. || Din fr. *suspenseur* || (Despre mușchi, ligamente) Care susține. • (Substantivat, m.) Mușchi alungit care determină mișcarea înainte și înapoi a copitei calului.

suspiciós, -oásă, *suspicioși, -oase* || Din lat. *suspiciosus* || Bănuitor, neîncrezător.

suspiciúne, *suspiciuni*, s.f. || Din fr. *suspicion*, lat. *suspicio, -onis* || Lipsă de încredere, nesiguranță, îndoială în ceea ce privește corectitudinea, legalitatea, onestitatea faptelor sau intențiilor cuiva; bănuială, neîncredere.

suspín, *suspine*, s.n. || Din *suspina* || Respirație adîncă și prelungită provocată de o durere psihică sau de un plîns puternic.

suspiná, *suspín*, vb. I. Intranz. || Lat. *suspirare* || A ofta, a scoate suspine; a plînge cu suspine.

susțentáție, *sustentații*, s.f. || Din fr. *sustentation* || Proprietatea unui corp de a se menține la un anumit nivel în masa unui fluid prin mijloace adecvate.

sustráge, *sustrág*, vb. III. Tranz. || Din fr. *soustraire* (după *trage*) || **1.** A-și însuși prin fraudă sau viclenie, un lucru care aparține altei persoane; a fura. **2.** A abate sau a împiedica pe cineva de la un lucru. • Refl. A se eschiva (prin fraudă sau prin șiretenie) de la un serviciu, de la o obligație; *p. ext.* a scăpa de ceva. || Perf. s. *sustrăsei*, part. *sustras*.

sustrágere, *sustrageri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) sustrage;* însușire prin fraudă a unui lucru; furt. **2.** Eschivare de la o obligație.

susținătór, -oáre, *susținători, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *susține* || **1.** Adj. Care susține sau sprijină o greutate, o povară. **2.** S.m. și f. Persoană care susține sau apără pe cineva ori ceva. • Persoană care întreține cu mijloace materiale o persoană, o instituție etc.

susțíne, *susțín*, vb. III. Tranz. || Din lat. *sustinere*, fr. *soutenir* (după *ține*) || **1.** A servi drept suport unui lucru. • (Fig.) A sprijini o cauză, o acțiune. **2.** A afirma cu tărie o idee, un principiu, un punct de vedere etc.; a aduce argumente în sprijinul acestora. **3.** A se prezenta la un examen sau la un concurs. **4.** A întreține, a ajuta cu mijloace materiale o persoană, o instituție etc. • Refl. A-și cîștiga singur mijloacele de trai.

susținére, *susțineri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) susține;* sprijinire. • Întreținere cu mijloace materiale. **2.** Prezentare a unei teze, a unei lucrări în fața unei comisii și argumentarea celor expuse în lucrarea respectivă.

susținút, -ă, *susținuți, -te* adj. (Despre modul de desfășurare a unei activități) Constant, neîntrerupt, viu.

súsur, *susure*, s.n. || Din *susura* || Zgomot lin, ușor, continuu, produs de o apă care curge, de frunzele mișcate de vînt etc.

susurá, pers. 3 *súsură*, vb. I. Intranz. || Din fr. *susurrer*, lat. *susurrare*, de origine onomatopeică || (Despre apă, frunze, vînt) A produce un zgomot lin, ușor, neîntrerupt; a murmura.

sutánă, *sutane*, s.f. || Din fr. *soutane* || Haină preoțească lungă pînă la pămînt, încheiată cu nasturi de sus pînă jos.

sutár, *sutare*, s.f. || Din *sută* || (Fam.) Bancnotă de o sută de lei.

sutáș, *sutași*, s.m. || Din *sută* || (Înv.) Comandant peste o sută de ostași.

sútă, *sute*, num. card., s.f. || Din sl. *sŭto* || Număr natural situat între nouăzeci și nouă și o sută unu; se indică prin cifra 100. ○ *La sută* (despre dobînzi, procente) corespunzător unei sume de o sută de lei. *Sută la* (sau *în) sută* = **a)** complet, în întregime; **b)** sigur, fără îndoială. • (Cu valoare de num. ord.) *Pagina o sută.* **2.** S.f. Cifră care marchează numărul dintre nouăzeci și nouă și o sută unu. • Bancnotă de o sută de lei.

sútălea, *súta* num. ord. || Din *sută* || Care se află între al nouăzeci și nouălea și al o sută unulea. ○ (La pl. m., în forma *sutelea*) *Al trei sutelea.*

sutién, *sutiene*, s.n. || Din fr. *soutien* [*gorge*] || Piesă de lenjerie feminină care susține sînii.

sutíme, *sutimi*, s.f. || Din *sută* || A suta parte dintr-un întreg.

sutúră, *suturi*, s.f. || Din fr. *suture*, lat. *sutura* „cusătură" || **1.** (Anat.) Articulație fixă în care oasele sînt strîns apropiate. **2.** Cusătură folosită în chirurgie pentru a reuni marginile unei plăgi.

suvác, *suvace*, s.n. Sulă lungă, întrebuințată mai ales la confecționarea opincilor.

suvéică, *suveici*, s.f. || Din bg. *sovalka* || **1.** Organ al războiului de țesut în care se așază țeava cu firul de bătătură și cu ajutorul căruia se trece acest fir prin rostul urzelii, pentru a țese. **2.** Organ al mașinii de cusut care conține mosorelul cu firul de dedesubt.

suvenír, *suvenire*, s.n. || Din fr. *souvenir;* lat. *subvenire* „a veni în minte" || Amintire. || Pl. și *suveniri, suveniruri* || Și: **suvenire** s.f.

suvenire s.f. v. **suvenir.**

suverán, -ă, *suverani, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *souverain;* lat. *superanus*, de la *super* || **1.** Adj. Care este deasupra tuturor; care deține autoritatea supremă; care dispune liber de soarta sa sau de actele sale; care se bucură de suverani-

tate. **2.** S.m. și f. Conducător al unui stat monarhic. ● (Fig.) Cel care dispune liber de soarta sa și de acțiunile sale.

suveranitáte s.f. || Din fr. *souveraineté* || Caracterul, starea a ceea ce este suveran. ● Calitate esențială a statului, constînd în independența puterii de stat față de alte state, în dreptul de a-și rezolva în mod liber problemele interne și externe, fără vreun amestec din afară și fără a încălca principiile dreptului internațional.

suzerán, -ă, *suzerani, -e,* s.m., adj. || Din fr. *suzerain* || **1.** S.m. (În evul mediu) Mare senior de care depindeau alți seniori (în cadrul relațiilor de vasalitate). **2.** Adj. (Despre state) Care exercită suzeranitate asupra altui stat.

suzeranitáte s.f. || Din fr. *suzeraineté* || **1.** Dreptul suzeranului asupra vasalilor săi. **2.** Dreptul unui stat asupra altui stat care are guvern propriu dar nu are autonomie completă.

svástică, *svastici,* s.f. || Din germ. *Swastika,* fr. *svastika* || Străvechi simbol religios indian în formă de cruce cu brațe egale, îndoită la capete în unghi drept. A fost folosită de naziști ca simbol al „arianismului" rasist.

svéter, *svetere,* s.n. || Din engl., fr. *sweater* || Obiect de îmbrăcăminte tricotat, care acoperă partea de sus a corpului, încheindu-se în față cu nasturi.

swing, *swinguri,* s.n. || Din engl., fr. *swing* || **1.** Lovitură laterală la box, dată cu brațul ușor arcuit. **2.** Numele unui dans modern, cu ritm și mișcări repezi.

Ş

ş s.m. invar. A douăzeci şi treia literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană fricativă prepalatală surdă.

şa, *şei,* s.f. || Lat. *sella* || **1.** Piesă de harnaşament confecţionată din piele (rar din lemn), care se aşază pe spinarea calului şi pe care şade călăreţul. ○ Expr. *A pune şaua pe cineva* = a supune, a stăpîni pe cineva, a-l constrînge să facă ceva. **2.** Suport de piele, de cauciuc sau de material plastic, montat la biciclete, motociclete etc., pe care stă conducătorul. **3.** Loc mai coborît între două vîrfuri de deal sau de munte; curmătură. || Şi: **şea** s.f.

şabác, *şabace,* s.n. || Cf. tc. *şebeke* || (Reg.) Broderie în ajur făcută (cu aţă albă) la cămăşi, la feţe de masă etc. || Şi: **şabácă** s.f.

şabácă s.f. v. **şabac.**

şábăr, *şabăre,* s.n. || Din germ. *Schaber* || Dispozitiv pentru curăţirea depunerilor de parafină de pe pereţii ţevilor de extracţie sau ai conductelor pentru transportul ţiţeiului.

şablón, *şabloane,* s.n. || Din germ. *Schablone* || **1.** Model, în mărime naturală, după care se poate executa o piesă. **2.** Instrument cu care se controlează şi se măsoară dimensiunile unei piese în curs de fabricaţie. **3.** (Fig.) Formulă stereotipă; repetare mecanică, lipsită de originalitate, a unui model; clişeu verbal.

şablonă, *şablonez,* vb. I. Tranz. || Din *şablon* || A trasa, cu ajutorul unui şablon, forma sau dimensiunile unei piese.

şabótă, *şabote,* s.f. || Din germ. *Schabotte* || Piesă grea de fontă care susţine nicovala la un ciocan de forjat mecanic.

şacál, *şacali,* s.m. || Din fr. *chacal* || Mamifer carnivor sălbatic, asemănător cu lupul dar mai mic decît acesta, care trăieşte în sudul Asiei, în nordul Africii şi în sud-estul Europei.

şágă, *şăgi,* s.f. || Din bg. *šega* || (Pop.) Glumă. ○ Expr. *A se întrece cu şaga* = a întrece măsura, a exagera. *Nu-i vreme de şagă* = nu este momentul potrivit pentru glumit. *A se trece de şagă* = a începe să devină lucru serios.

şagriná, *şagrinez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *chagriner* || A finisa o piele tăbăcită, imprimîndu-i un desen în scop decorativ sau pentru a masca anumite defecte de suprafaţă.

şah[1], *şahi,* s.m. || Din tc. *şah,* fr. *schah, shah* || Titlu purtat de suveranii Iranului (Persiei), corespunzător titlului de împărat.

şah[2], *şahuri,* s.n. || Din germ. *Schach* || **1.** Joc de origine orientală care se joacă între doi jucători cu ajutorul a 32 de piese mişcate după anumite reguli pe o tablă împărţită în 64 de pătrate albe şi negre; *p. ext.* tabla şi piesele folosite. **2.** Situaţie, în cursul jocului, în care regele unuia dintre jucători este atacat de o piesă a adversarului.

şahíst, -ă, *şahişti, -ste,* s.m. şi f., adj. || Din *şah*[2] || **1.** S.m. şi f. Persoană care practică jocul de şah. **2.** Adj. Referitor la jocul de şah.

şáibă, *şaibe,* s.f. || Din germ. *Scheibe* || **1.** Piesă plată de metal, de material plastic etc., găurită la mijloc, care se introduce între o piuliţă şi şurub pentru a îmbunătăţi îmbinarea. **2.** Roată fără spiţe, peste care se trece o curea de transmisie.

şáică, *şăici,* s.f. || Din tc. *şayka,* bg., scr. *šajka* || (Înv. şi pop.) Ambarcaţie cu pînze sau cu vîsle, cu fundul plat, folosită mai ales pe fluvii şi pe rîuri navigabile pentru transport de mărfuri.

şáisprezece num. card. || *Şase* + *spre* + *zece* || Număr natural situat între cincisprezece şi şaptesprezece; se indică prin cifrele 16. ● (Cu valoare de num. ord.) *Pagina şaisprezece.* || Şi: **şásesprezece** num. card.

şáisprezecelea, şáisprezecea, num. ord. || Din *şaisprezece* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al cincisprezecelea şi al şaptesprezecelea. || Şi: **şásesprezecelea, şásesprezecea** num. ord.

şaizéci num. card. || *Şase* + *zeci* || Număr natural situat între cincizeci şi nouă şi şaizeci şi unu; se indică prin cifrele 60. ● (Cu valoare de num. ord.) *Locul şaizeci.* || Şi: **şasezéci** num. card.

şaizécilea, şaizecea num. ord. || Din *şaizeci* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al cincizeci şi nouălea şi al şaizeci şi unulea.

şal, *şaluri,* s.n. || Din tc. *şal* || **1.** Ţesătură de lînă, de mătase etc., împodobită cu desene sau cu broderii ori franjuri, pe care o poartă femeile pe cap sau pe umeri. **2.** Fular.

şaland, *şalande,* s.n. || Din fr. *chaland* || Navă cu fundul plat cu sau fără propulsie proprie, folosită în lucrările hidrotehnice pentru transportarea unor materiale. || Şi: **şalándă** s.f.

şalándă s.f. v. **şaland.**

şalánder, *şalandere,* s.n. || Din fr. *chalandeur* || Remorcher sau şalupă mică folosită pentru remorcarea şalandelor.

şalánger, *şalangeri*, s.m. || Din engl., fr. *challenger* || Sportiv care, în urma unor întreceri preliminare, a obţinut dreptul de a-şi disputa un titlu de campion în meci direct cu deţinătorul titlului.

şalău. *şalăi*, s.m. || Din magh. *süllö* || Peşte răpitor, lung pînă la 70 cm, cu corpul acoperit de solzi mici şi cu gura mare, prevăzută cu dinţi ascuţiţi.

şále s.f. pl. || Lat. *sella* || Parte a spinării din jurul regiunii lombare, a coloanei vertebrale, la om. ● Partea din mijlocul spinării, la unele animale.

şáltăr, *şaltăre*, s.n. || Din germ. *Schalter* || (Reg.) Întrerupător electric.

şalúpă, *şalupe*, s.f. || Din fr. *chaloupe* || Mică ambarcaţie cu motor, folosită la transportul persoanelor, al mărfurilor, la remorcări etc.

şalvári s.m. pl. || Din tc. *şalvar* || Pantaloni lungi şi foarte largi, strînşi în jurul gleznei, purtaţi mai ales în Orientul Mijlociu, atît de bărbaţi cît şi de femei.

şamán, *şamani*, s.m. || Din fr. *chaman*, cuv. dintr-o limbă uralo-altaică || **1.** Preot vrăjitor, slujitor al şamanismului. **2.** Vrăjitor.

şamanísm s.n. || Din fr. *chamanisme* || Formă primitivă de religie a unor populaţii din Asia şi a unor triburi din Indonezia, Oceania, America şi Africa, caracterizată prin cultul strămoşilor, credinţa în farmece, în spirite bune şi rele şi printr-un ritual manifestat prin extaz religios, dansuri şi formule magice.

şambelán, *şambelani*, s.m. || Din fr. *chambellan* || Demnitar de rang superior în unele ţări monarhice din apusul Europei, care avea în grija sa camera suveranului.

şambránă, *şambrane*, s.f. || Din fr. *chambranle* || Cadru executat din tencuială, piatră, lemn sau metal, care mărgineşte o uşă sau o fereastră în scop decorativ.

şamizá, *şamizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *chamoiser* || A tăbăci o piele cu untură de peşte.

şamotá, *şamotez*, vb. I. Tranz. || Din *şamotă* || A căptuşi un cuptor cu şamotă.

şamót s.n. v. **şamotă.**

şamótă, *şamote*, s.f. || Din fr. *chamotte*, germ. *Schamotte* || Material obţinut din argilă arsă şi măcinată, folosit la prepararea produselor refractare; cărămidă sau placă obţinută din astfel de argilă. || Şi: **şamót** s.n.

şampánie s.f. || Din fr. *champagne*, de la n. pr. *Champagne*, regiune viticolă din Franţa || Vin spumos obţinut prin refermentarea unor vinuri de masă în recipiente închise ermetic.

şampanizá, *şampanizez*, vb. I. || Din fr. *champagniser* || **1.** Intranz. (Despre vinuri) A prezenta procesul de fermentaţie caracteristic şampaniei. **2.** Tranz. A supune vinul procesului de transformare în şampanie.

şampón, *şampoane*, s.n. || Din fr., engl. *shampooing* || Produs cosmetic folosit la spălatul sau la colorarea părului, conţinînd săpun sau detergenţi, uleiuri, parfumuri şi, uneori, substanţe colorante.

şan, *şanuri*, s.n. || Din magh. *sám* || Calapod care se introduce în încălţăminte pentru a-i menţine forma în procesul de finisare sau după ce aceasta este gata.

şáncru, *şancre*, s.n. || Din fr. *chancre* || Ulceraţie a mucoasei sau a pielii, formată în locul de pătrundere în organism a unor germeni infecţioşi (ex. în sifilis).

şandramá, *şandramale*, s.f. || Cf. tc. *sundurma* „şopron" || Construcţie rudimentară de scînduri; *p. ext.* clădire veche deteriorată. ● Încăpere de scînduri făcută în spatele casei şi lipită de peretele ei, în care se păstrează diferite unelte. ● (Reg.) Acoperiş de şindrilă.

şanfrená, *şanfrenez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *chanfreiner* || A tăia oblic muchiile unor piese de metal, în locul unde urmează să fie sudate.

şanjánt, -ă, *şanjanţi, -te*, adj. || Din fr. *changeant* || (Franţuzism; despre culori; *p. ext.* despre ţesături) Care are nuanţe cromatice schimbătoare, în funcţie de direcţia din care cade lumina asupra ei.

şánsă, *şanse*, s.f. || Din fr. *chance* || Posibilitate de reuşită; împrejurare favorabilă; noroc.

şansonétă, *şansonete*, s.f. || Din fr. *chansonnette* || Scurtă compoziţie muzicală pentru voce, proprie muzicii franceze, de origine populară, cu conţinut liric ori satiric.

şansonetíst, -ă, *şansonetişti, -ste*, s.m. şi f. || Din *şansonetă* || Autor sau interpret de şansonete.

şantagíst, -ă, *şantagişti, -ste*, s.m. şi f. || Din *şantaj* || Persoană care practică şantajul, care recurge la şantaj.

şantáj, *şantaje*, s.n. || Din fr. *chantage* || Constrîngere exercitată asupra unei persoane prin mijloace de intimidare sau prin ameninţări, cu scopul de a dobîndi pe nedrept un folos; mijloc întrebuinţat în acest scop.

şantajá, *şantajez*, vb. I. Tranz. || Din *şantaj* || A exercita un şantaj, a supune pe cineva unui şantaj.

şantiér, *şantiere*, s.n. || Din fr. *chantier* || Teren pe care se desfăşoară activitatea de construire sau de reparaţie a unei clădiri, a unui pod, a unei şosele etc., împreună cu materialele şi instalaţiile necesare. ○ *Ş. naval* = întreprindere pentru construirea sau repararea navelor, situată pe malul unei ape navigabile.

şántung s.n. || Din germ. *Schantung* || Ţesătură de in sau de mătase, realizată din fire cu variaţii de grosime, care ies în relief pe suprafaţa ţesăturii.

şanţ, *şanţuri*, s.n. || Din germ. *Schanze*, magh. *sánc* || **1.** Săpătură lungă şi îngustă, făcută pentru scurgerea apei, pentru mărcarea unui hotar etc. **2.** Tranşee. ● (În evul mediu) Fortificaţie de forma unui canal adînc şi lat, uneori plin cu apă, care împrejmuia un castel sau o cetate. **3.** Crestătură, scobitură lungă făcută la suprafaţa unei piese sau a unui organ de maşină.

şápcă, *şepci*, s.f. || Din rus. *şapka*, magh. *sapka* || Acoperămînt pentru cap, cu calotă plată şi cu cozoroc, purtat mai ales de bărbaţi.

şapirográf, *şapirografe*, s.n. || Din germ. *Schapirograph* || Aparat de multiplicat texte sau

desene, format dintr-un cilindru acoperit cu o pastă specială, pe care se imprimă, prin apăsare, textul sau desenul ce urmează să fie reprodus.

şapirografiá, *şapirografiez,* vb. I. Tranz. || Din *şapirograf* || A multiplica la şapirograf.

şápte num. card. || Lat. *septem* || Număr natural situat între şase şi opt; se indică prin cifra 7. ○ (Adjectival) *A urcat şapte trepte.* ● Intră în componenţa numeralului adverbial *(de şapte ori).* ● (Cu valoare de num. ord.) *Paragraful şapte.* || Şi: **şépte** num. card.

şáptelea, şáptea, num. ord. || Din *şapte* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al şaselea şi al optulea.

şáptesprezece num. card. || *Şapte* + *spre* + *zece* || Număr natural situat între şaisprezece şi optsprezece; se indică prin cifrele 17. ● (Cu valoare de num. ord.) *Capitolul şaptesprezece.*

şáptesprezecelea, şáptesprezecea, num. ord. || Din *şaptesprezece* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al şaisprezecelea şi al optsprezecelea.

şaptezéci num. card. || *Şapte* + *zeci* || Număr natural situat între şaizeci şi nouă şi şaptezeci şi unu; se indică prin cifrele 70. ● (Cu valoare de num. ord.) *Locul şaptezeci.*

şaptezécilea, -zécea num. ord. || Din *şaptezeci* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al şaizeci şi nouălea şi al şaptezeci şi unulea.

şarádă, *şarade,* s.f. || Din fr. *charade* || Un fel de ghicitoare care propune aflarea unui cuvînt cu ajutorul părţilor sau silabelor lui, al unor cifre ori desene, fiecare dintre acestea avînd o semnificaţie proprie. ○ Expr. *A vorbi în şarade* = a vorbi enigmatic sau cu aluzii. ● Lucru neclar, greu de înţeles.

şarétă, *şarete,* s.f. || Din fr. *charrette* || Trăsurică uşoară (cu două roţi) trasă de un singur cal; cabrioletă.

şarg, -ă, *şargi, -e,* adj. || Din magh. *sárga* || (Mai ales despre cai) Cu părul galben-deschis (cel din coamă, din coadă şi de la extremităţile picioarelor fiind negru). ● (Substantivat) Cal cu părul de această culoare.

şariáj, *şariaje,* s.n. || Din fr. *charriage* || Deplasare a unor mase importante de roci şi suprapunerea lor peste altele, ca rezultat al mişcărilor tectonice din zonele de orogeneză.

şarjá, *şarjez,* vb. I. || Din fr. *charger* || **1.** Intranz. A înfăţişa ceva într-o formă caricaturală; a exagera. **2.** Tranz. (Despre trupe de cavalerie) A efectua o şarjă **(3).**

şárjă, *şarje,* s.f. || Din fr. *charge* || **1.** Încărcătură normală a unui cuptor metalurgic; cantitatea de oţel obţinută dintr-o astfel de încărcătură. **2.** Prezentare caricaturală, exagerată, a unui personaj, a unei situaţii etc. (în literatură sau în teatru). **3.** Atac puternic, în goana cailor, al cavaleriei asupra inamicului.

şarlatán, *şarlatani,* s.m. || Din fr. *charlatan,* it. *ciarlatano* (< *ciarlare* „a sporovăi, a pălăvrăgi") || Om necinstit, care profită de buna-credinţă a altora; înşelător, farsor; escroc.

şarlatanie, *şarlatanii,* s.f. || Din *şarlatan* || Faptă de şarlatan, înşelătorie; escrocherie.

şárlă, *şarle,* s.f. || Din fr. [*king*] *charles,* numele unei rase de câini || (Pop. şi fam.) Javră, potaie.

şarlótă, *şarlote,* s.f. || Din fr. *charlotte* || Cremă preparată din lapte, ouă, zahăr, frişcă şi gelatină, care se serveşte ca desert.

şarm s.n. || Din fr. *charme* || (Livr.) Farmec, graţie.

şarniéră, *şarniere,* s.f. || Din fr. *charnière* || **1.** Ţiţână, balama. **2.** Locul de îmbinare între cele două valve care formează cochilia unei scoici. **3.** Fîşie de hîrtie gumată cu care se lipesc mărcile poştale în albume.

şarpántă, *şarpante,* s.f. || Din fr. *charpente* || Schelet format din grinzi de lemn, de metal sau de beton armat, care susţine acoperişul unei clădiri.

şárpe, *şerpi,* s.m. || Lat. *serpens* || **1.** (La pl.) Ordin de reptile lipsite de membre, cu corpul cilindric, adaptat la tîrîre; unele sînt veninoase; trăiesc pe toate continentele; (şi la sg.) reptilă din acest ordin. ○ *Şarpe-de-casă* = specie de şarpe neveninos, lung de c. 1,60 m. *Şarpe-cu-clopoţei* = specie de şarpe veninos din America de Nord, avînd coada acoperită cu solzi cornoşi care produc un zgomot caracteristic. *Şarpe-cu-ochelari* = cobră. ○ Expr. *A ţipa* (sau *a striga*) *ca din gură de şarpe* = a ţipa foarte tare. *A încălzi* (sau *a creşte*) *şarpele la sîn* = a arăta bunăvoinţă unui nerecunoscător. *A sări ca muşcat de şarpe* = a se înfuria. *A călca şarpele pe coadă* = a supăra pe un om rău. **2.** (Fig.) Om rău, viclean, perfid.

şart[1] interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură dată cu palma.

şart[2], *şarturi,* s.n. || Din tc. *şart* || Rînduială, datină, tradiţie. ● Rost, socoteală, tîlc. ○ *Pe şart* = în ordine, pe rînd.

şáse num. card. || Lat. *sex* || Număr natural situat între cinci şi şapte; se indică prin cifra 6. ○ (Adjectival) *Şase zile.* ● (Cu valoare de num. ord.) *Blocul şase.*

şáselea, şásea num. ord. || Din *şase* || Care se află între al cincilea şi al şaptelea.

şásesprezece num. card. v. **şaisprezece.**

şásesprezecelea, şásesprezecea, num. ord. v. **şaisprezecelea, şaisprezecea.**

şasezéci num. card. v. **şaizeci.**

şasiu, *şasiuri,* s.n. || Din fr. *châssis* || **1.** Cadru rigid pe care se montează osiile unui vehicul cu tracţiune mecanică şi care constituie principalul element de rezistenţă al vehiculului. Şasiul susţine caroseria, motorul şi organele de transmisie. **2.** Nume dat la diferite tipuri de rame sau de cadre, întrebuinţate în industrie, în tipografie, în legătoria de cărţi, pentru fixarea pînzei tablourilor etc.

şaslá s.f. || Din fr. *chasselas* || Nume dat mai multor soiuri de viţă de vie care produc struguri pentru masă. || Şi: **ceaslá,** s.f.

şatén, -á, *şateni, -e,* adj. || Din fr. *châtain,* masc. refăcut din *chataigne* (< lat. *castanea* „castanie") || (Despre păr) De culoare castanie; (despre oameni) cu părul castaniu.

şátră, *şatre*, s.f. || Din bg., scr. *šatra* || **1.** Cort în care se adăpostesc ţiganii nomazi; *p. ext.* grup de corturi care alcătuiesc locuinţele unei comunităţi de ţigani nomazi. ○ Expr. (Fam.) *A umbla* (sau *a se muta*) *cu şatra* = a se muta deseori, din loc în loc, cu toate lucrurile. **2.** (Înv.) Baracă de scînduri acoperită cu pînză, în care se vînd mărfuri la tîrg.

şăgálnic, -ă, *şăgalnici, -e*, adj. || Din *şagă* || Glumeţ, hazliu, poznaş. (Adverbial) *Fetele alergau pe pajişte şi chicoteau şăgalnic* (Camil Petrescu).

şănţuí, *şănţuiesc*, vb. IV. || Din *şanţ* || **1.** Tranz. A săpa un şanţ. ♦ A înconjura, a fortifica un loc, o cetate cu şanţuri. **2.** Refl. (Despre piele, obraz etc.) A se încreţi, a se zbîrci.

şătrár, *şătrari*, s.m. || Din *şatră* || **1.** Ţigan nomad. **2.** (Reg.) Negustor ambulant care vinde în bîlciuri, la şatră.

şăuáş, *săuaşi*, s.m. || Din *şa* || Cal dintr-un atelaj care poartă şaua (pe care încalecă vizitiul).

şchiop, -opă, *şchiopi, -oape*, adj., s.f. || Lat. **excloppus* || **1.** Adj. (Adesea substantivat) Care are un picior mai scurt sau căruia îi lipseşte un picior; care umblă şchiopătînd. ♦ *P. ext.* (Despre scaune, mese) Care nu se sprijină bine pe toate picioarele. ♦ (Fig.; despre versuri) Cu ritm sau rimă defectuoase. **2.** S.f. Măsură populară de lungime egală cu distanţa dintre vîrful degetului mare şi vîrful arătătorului, cînd cele două degete sînt bine îndepărtate unul de altul. ○ *De-o şchioapă* = mult mai mic (sau mult mai mare) decît normal.

şchiopá, *şchiopez*, vb. I. Intranz. || Lat. **excloppare* || A şchiopăta.

şchiopătá, *şchiopătez*, vb. I. Intranz. || Lat. **exclopitare* || A umbla sprijinindu-se mai mult pe un picior decît pe celălalt (sau, în cazul animalelor, pe celelalte); a şchiopăta. ♦ (Fig.) A nu funcţiona bine, a nu merge, a nu se desfăşura în mod normal.

şcoálă, *şcoli*, s.f. || Din sl. *škola* || **1.** Instituţie de învăţămînt public în care se predau elementele de bază ale principalelor discipline; *p. ext.* activitatea care se desfăşoară în această instituţie; instrucţie, învăţămînt. **2.** Localul în care este instalată o instituţie de învăţămînt. ♦ Totalitatea elevilor dintr-o astfel de instituţie. **3.** (Fig.) Sursă de cunoştinţe; sistem sau mijloc de instruire într-un anumit domeniu; *p. ext.* învăţătură dobîndită pe această cale. **4.** (Fig.) Mişcare literară, artistică, ştiinţifică etc., care grupează în jurul ei un număr de adepţi.

şcolár, -ă, *şcolari, -e*, s.m., adj. || Din *şcoală* || **1.** S.m. Elev al unei şcoli. **2.** Adj. Privitor la şcoală sau la şcolari (**1**), care ţine de şcoală.

şcolaritáte s.f. || Din fr. *scolarité* (după *şcoală*) || Calitatea de şcolar (**1**); timpul cît cineva este şcolar.

şcolarizá, *şcolarizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *scolariser* (după *şcoală*) || A da un copil la şcoală, a-l face să urmeze cursurile unei şcoli.

şcolarizáre s.f. Acţiunea de *a şcolariza*; instruirea, pregătirea unui elev în şcoală.

şcolărésc, -eáscă, *şcolăreşti*, adj. || Din *şcolar* || De şcolar, caracteristic şcolii sau şcolarilor. ♦ (Fig.) Naiv, copilăresc, lipsit de maturitate.

şcolăréşte adv. || Din *şcolar* || Ca şcolarii, în felul şcolarilor. ♦ (Fig.) În mod şcolăresc, copilăresc.

şcolăríme s.f. || Din *şcolar* || Mulţime de şcolari; totalitatea şcolarilor.

şcolăríţă, *şcolăriţe*, s.f. || Din *şcolar* || Elevă a unei şcoli.

şea s.f. v. **şa.**

şedeá, *şed*, vb. II. Intranz. || Lat. *sedere* || **1.** A se aşeza, a lua loc; a sta aşezat pe ceva. **2.** A sta într-un anumit loc, într-o anumită situaţie sau poziţie. **3.** A avea locuinţa sau domiciliul undeva. ♦ A petrece un anumit timp undeva, a rămîne, a zăbovi într-un anumit loc. ♦ A poposi. **4.** Expr. *A-i şedea cuiva bine* (sau *rău*) = a i se potrivi (sau a nu i se potrivi) cuiva ceva; a (nu) fi aşa cum trebuie, cum se cuvine. **5.** A nu face nimic, a sta degeaba.

şedére, *şederi*, s.f. **1.** Faptul de *a şedea*; popas mai lung făcut undeva. **2.** (Fig.) Lenevie, lipsă de activitate.

şedinţă, *şedinţe*, s.f. || Din *şedea* (după fr. *séance*) || **1.** Adunare organizată a membrilor unui colectiv, a personalului dintr-o instituţie etc. pentru a analiza, a discuta, a hotărî ceva. **2.** Dezbatere a unei cauze în faţa unui organ de jurisdicţie. **3.** Interval de timp în care se aplică un tratament medical, se face o expunere etc.

şedită s.f. || Din fr. *chedadite*, de la n. pr. *Chedde*, unde a fost fabricat acest exploziv || Exploziv preparat pe bază de clorat de sodiu ori de potasiu sau de amoniu.

şef, -ă, *şefi, -e*, s.m. şi f. || Din fr. *chef* || **1.** Persoană care conduce o organizaţie, o instituţie, un colectiv etc. ♦ Persoană superioară alteia în grad sau în funcţie, considerată în raport cu aceea. ♦ *Şef de orchestră* = dirijor. **2.** *Şef de lucrări* = grad didactic în învăţămîntul superior, intermediar între cel de asistent şi cel de conferenţiar.

şefíe, *şefii*, s.f. || Din *şef* || Demnitate, funcţie de şef; timpul cît cineva deţine această funcţie.

şeic, *şeici*, s.m. || Din tc. *şeyh*, fr. *cheik* || **1.** Căpetenie a unui trib arab. **2.** Şef al unei comunităţi religioase musulmane.

şélac s.n. || Din germ. *Schellack* || **1.** Răşină naturală (secretată de o insectă tropicală), folosită la prepararea unor lacuri, a cerii roşii etc. **2.** Lac preparat din şelac (**1**). || Şi: **şerlac** s.n.

şelár, *şelari*, s.m. || Din *şa* || Persoană care confecţionează şei sau alte obiecte de harnaşament.

şelărie, *şelării*, s.f. || Din *şa* || Atelier în care se confecţionează articole de harnaşament.

şelf, *şelfuri*, s.n. || Din germ. *Schelf* || Regiune a fundului bazinelor oceanice cuprinsă între linia de ţărm şi povîrnişul continental, reprezentînd zona marginală submersă a continentelor; platformă continentală.

şeminéu, *şemineuri*, s.n. || Din fr. *cheminée* || Cămin (**1**).

şenál, şenale, s.n. || Din fr. *chenal* || **1.** Canal prin care trec navele la intrarea într-un port. **2.** Partea navigabilă din lungul unui curs de apă.

şenilă, şenile, s.f. || Din fr. *chenille* || Organ de deplasare a unor vehicule grele (tancuri, tractoare, autocamioane) format dintr-o bandă continuă înfăşurată peste un grup de roţi de pe aceeaşi parte a vehiculului pentru a se obţine o suprafaţă de contact cu terenul mai mare decît în cazul roţilor. Banda este alcătuită din plăci metalice articulate între ele.

şepcár, şepcari, s.m. || Din *şapcă* || Persoană care confecţionează şi vinde şepci.

şéping, şepinguri, s.n. || Din engl. *shaping* || Maşină de rabotat transversal.

şépte num. card. v. **şapte.**

şeptél, şepteluri, s.n. || Din fr. *cheptel;* lat. *capitale* „principal" (< *caput, capitis* „cap") || Numărul total al animalelor domestice (de aceeaşi specie) dintr-o gospodărie, dintr-o comună, dintr-o ţară.

şeptíme, şeptimi, s.f. || Din *şapte* || A şaptea parte dintr-un întreg.

şerardizáre, şerardizări, s.f. || Cf. fr. *shérardisation* || Tratament termochimic de protecţie a pieselor de oţel, prin formarea la suprafaţa lor a unui aliaj fier-zinc care împiedică coroziunea.

şerb, şerbi, s.m. || Lat. *servus* || (În orînduirea feudală) Ţăran dependent de stăpînul feudal; iobag.

şerbét, şerbeturi, s.n. || Din tc. *şerbet* || Preparat alimentar făcut din sirop de zahăr bine legat, colorat şi aromatizat cu diferite esenţe sau sucuri de fructe.

şérbie s.f. || Din *şerb* || (În orînduirea feudală) Starea de şerb; iobăgie.

şerfui, şerfuiesc, vb. IV. Tranz. || Din germ. *schärfen* „a ascuţi" || A subţia marginea pieilor pentru ca acestea să poată fi îndoite sau suprapuse şi cusute, fără a se îngroşa porţiunea respectivă.

şerif[1]**, şerifi,** s.m. || Din tc. *şerif,* fr. *chérif* || Prinţ arab socotit urmaş al lui Mahomed.

şerif[2]**, şerifi,** s.m. || Din fr. *shérif,* engl. *sheriff* || (În Anglia şi în S.U.A.) Funcţionar administrativ însărcinat cu menţinerea ordinii într-un district, avînd o putere judecătorească limitată.

şérlac s.n. v. **şelac.**

şerpár, şerpare, s.n., s.m. || Din *şarpe* || **1.** S.n. Brîu lat de piele, cu buzunare, pe care îl poartă ţăranii în unele regiuni. **2.** S.m. Pasăre răpitoare asemănătoare cu acvila, care se hrăneşte mai ales cu şerpi, şopîrle şi broaşte.

şerpáş, şerpaşi, s.m. || Din fr., engl. *sherpa* || Persoană aparţinînd unor triburi din Nepal, din nordul Indiei sau din zonele învecinate care însoţeşte expediţiile din Himalaia.

şerpéşc, -éască, *şerpeşti,* adj. || Din *şarpe* || Referitor la şarpe; (ca) de şarpe. ● (Fig.; despre ochi, privire) Ager, pătrunzător; *p. ext.* lipsit de sinceritate.

şerpéşte adv. || Din *şarpe* || **1.** Ca şarpele, în felul şarpelui; în formă de şarpe. **2.** (Fig.; în legătură cu „a se uita, a privi") Cu răutate şi cu viclenie; cu agerime.

şerpoáică, şerpoaice, s.f. || Din *şarpe* || Femela şarpelui. ● (Fig.) Femeie vioaie, neastîmpărată şi vicleană.

şerpuí, şerpuiesc, vb. IV. Intranz. || Din *şarpe* || A descrie (în mişcare) o linie ondulată, ca mersul şarpelui.

şerpuít, -ă, şerpuiţi, -te, adj. Care face cotituri, care şerpuieşte; sinuos, ondulat.

şerpuitór, -oáre, şerpuitori, -oare, adj. || Din *şerpui* || Care descrie o linie ondulată, care şerpuieşte; şerpuit.

şeruí, şeruiesc, vb. IV. Tranz. || Din germ. *scharren* || A curăţa pielile de resturile de carne înainte de tăbăcire; a descărna.

şervét, şerveţe, s.n. || Cf. fr. *serviette* || Bucată de pînză, pătrată sau dreptunghiulară, întrebuinţată la masă pentru ştersul gurii; *p. ext.* bucată dreptunghiulară de pînză folosită în bucătărie pentru ştersul veselei. ● (Pop.) Prosop, ştergar.

şervéţel, şerveţele, s.n. Diminutiv al lui *şervet;* bucată de pînză sau de hîrtie subţire, care se foloseşte la masă pentru şters gura.

şes, şeásă, (1) şese, adj., **(2) şesuri,** s.n. || Lat. *sessus* || **1.** Adj. (Despre regiuni, terenuri) Fără diferenţe de nivel; neted, plan. **2.** S.n. Vastă întindere de pămînt, fără diferenţe de nivel, situată la mică înălţime; cîmpie.

şesíme, şesimi, s.f. || Din *şase* || A şasea parte dintr-un întreg.

şest interj. || Din rus. *šest'* || *Pe şest* = pe furiş; în mod fraudulos.

şevalét, şevalete, s.n. || Din fr. *chevalet* (< *cheval* „cal") || Suport de lemn pe care pictorul fixează pînza sau cartonul cînd pictează. ○ *Pictură de ş.* = pictură pe panou mobil, cu suport din pînză, lemn sau carton.

şéver, şevere, s.n. || Din rus. *šever,* engl. *shaver* || Unealtă confecţionată din oţel aliat folosită pentru a netezi (şevrui) flancurile dinţilor de la roţile dinţate în scopul obţinerii unor suprafeţe netede şi a unei mari precizii a dimensiunilor dinţării.

şeviót s.n. || Din fr. *cheviot* || Rasă de oi originară din Anglia, cu lînă albă cu fire lungi. ● Stofă ţesută din lîna acestor oi sau din amestec de lînă cu fibre sintetice.

şevrétă s.f. || Din germ. *Chevrette;* cf. fr. *chevrette* „căpriţă" || Piele fină de ovine, asemănătoare cu şevroul, din care se confecţionează feţe de încălţăminte pentru femei şi copii.

şevró, şevrouri, s.n. || Din fr. *chevreau* || Piele moale şi subţire de capră sau de ied, din care se fac mănuşi, genţi, încălţăminte etc. || Şi: **şevróu** s.n.

şevróu s.n. v. **şevró.**

şezătoáre, şezători, s.f. || Din *şedea* || **1.** Adunare a unui grup restrîns, care are loc la ţară în serile de iarnă şi la care participanţii lucrează şi totodată petrec, spunînd glume, poveşti, ghicitori. **2.** Reuniune literară.

şezlóng, şezlonguri, s.n. || Din fr. *chaise longue* || Scaun pliabil pe al cărui schelet de lemn sau de metal este montată o pînză şi al cărui spătar se poate coborî pînă la poziţia orizontală.

şezút, (2) *şezuturi*, s.n. || Din *şedea* || **1.** Faptul de *a şedea*. **2.** Partea inferioară a trunchiului omenesc, care corespunde regiunii fesiere şi pe care se sprijină corpul în timpul şederii; dos, fund.

şfăl̦tuíre, *sfăl̦tuiri*, s.f. || Cf. germ. *Schweisserei* || Procedeu de sudare prin forjare la cald, fără material de adaos.

şfichi, *şfichiuri*, s.n. || Onomatopeic || Capătul subţire, neîmpletit, al biciului.

şfichiuí, *şfichiuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *şfichi* || A atinge cu şfichiul, a biciui. ● (Fig.) A înţepa cu vorba, a ironiza.

şi conj., adv. || Lat. *sic* || **1.** Conj. (Leagă două părţi de acelaşi fel ale unei propoziţii) *Riul e lat şi adînc*. **2.** Conj. (Împreună cu prep. „cu", exprimă operaţia adunării) Plus. *Trei şi cu cinci fac opt*. **3.** Conj. (Intră în compunerea numerelor de la 21 pînă la 99, minus zecile) *Patruzeci şi cinci*. ● (Indică adăugarea unei cantităţi) Plus. *E trei şi un sfert*. **4.** Conj. (Leagă două substantive între care există o corespondenţă, o echivalenţă) *Fraţii şi surorile mele*. **5.** Conj. (În enumerări) *A semănat şi grîu şi orz şi secară*. **6.** Conj. (În repetiţii, cu valoare stilistică) *Merge şi merge el pînă dă de o pădure*. **7.** Conj. (Leagă două propoziţii de acelaşi fel) *Ia cartea şi citeşte*. **8.** Conj. (În povestiri, la începutul frazei, indicînd continuitatea desfăşurării faptelor) *Şi unde nu se porneşte o furtună...* **9.** Conj. (În propoziţii interogative) *Ei şi?* = ce-i cu asta? ce importanţă are? **10.** Conj. (Precedat de „ca", întăreşte funcţia comparativă a acestuia) *Şi el ca şi toată lumea*. **11.** Conj. Dar. *Auzea şi nu-i venea să creadă*. **12.** Conj. Deci, prin urmare: *aşa s-a hotărît şi aşa fac*. **13.** Adv. Chiar, în adevăr; întocmai, exact. *Aşa am să şi fac*. **14.** Adv. Pe deasupra, în plus. *După ce că nu înţelege nimic mai face şi pe grozavul*. **15.** Adv. Încă, pe lîngă acestea, de asemenea. *Bagă de seamă să nu ne mai şi rătăcim*. **16.** Adv. (Indicînd o gradaţie) *E şi mai şi* = e straşnic, e grozav. **17.** Adv. Imediat, pe loc; deja. *A şi plecat*.

şiác, *şiace*, s.n. || Din tc. *şayak* || Postav aspru de lînă, de culoare închisă, din care se fac haine ţărăneşti şi rase pentru călugări. ● Haină făcută din astfel de postav. *Îşi schimbă şiacul... pe straie mai sprintene* (Sadoveanu).

şibói s.m. || Din tc. *şebboy* || (Bot.) Varietate de micşunea.

şic s.n. || Din fr. *chic* || **1.** Eleganţă, bun gust (în îmbrăcăminte). **2.** Lucru care amuză.

şicaná, *şicanez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *chicaner* || A sîcîi pe cineva, a-i face şicane (pentru lucruri fără importanţă).

şicánă, *şicane*, s.f. || Din fr. *chicane* || **1.** Acţiune prin care cineva sîcîie pe altul, îl şicaneză (fără motiv serios). ● Pricină neîntemeiată; tertip. **2.** Dispozitiv montat pe parcursul unui fluid pentru a-i micşora viteza, a-i imprima un drum ocolit sau pentru a-i uniformiza debitul.

şíe pron. refl. || Lat. *sibi* || (Forma accentuată de dativ, pers. 3, pentru toate genurile) Lui însuşi, ei înşăşi.

şifón, *şifoane*, s.n. || Din fr. *chiffon* „cîrpă, petic" || Pînză de bumbac, cu suprafaţa netedă, folosită pentru lenjerie.

şifoná, *şifonez*, vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *chiffonner* || A face să-şi piardă sau a-şi pierde netezimea, a (se) boţi, a (se) mototoli. ● Refl. (Fig.; fam.) A se supăra, a se simţi jignit, a se bosumfla.

şifonábil, -ă, *şifonabili, -e* adj. || Din *şifona* || (Despre ţesături) Care se şifonează uşor. ● (Fig.; fam.) Care se supără uşor; irascibil.

şifonát, -ă, *şifonaţi, -te*, adj. (Despre ţesături, hîrtie etc.) Cu încreţituri neregulate, mototolit, boţit. ● (Fig.; fam.) Supărat, bosumflat.

şifoniér, *şifoniere*, s.n. || Din fr. *chiffonnier* || Dulap în care se păstrează haine şi lenjerie.

şiism s.n. || Cuv. de origine arabă, însemnînd „grupul adepţilor" || Unul dintre principalele curente islamice; este răspîndit în S. Irakului şi constituie religia de stat în Iran şi în Yemen.

şild, *şilduri*, s.n. || Din germ. *Schild* || Mică placă de metal care se fixează în dreptul mînerelor şi al broaştelor de la uşi, în scop decorativ şi pentru protecţie.

şíling, *şilingi*, s.m. || Din **(1)** engl., fr. *shilling*, **(2)** germ. *Schilling* || **1.** Monedă divizionară engleză, valorînd a 20-a parte dintr-o liră sterlină. **2.** Unitate monetară a Austriei. || Şi: **shílling** s.m.

şínă, *şine*, s.f. || Din germ. *Schiene* || **1.** Fiecare dintre cele două bare de oţel care constituie calea de rulare pentru trenuri şi tramvaie sau pe care se deplasează anumite piese mobile. **2.** Cerc de oţel care se montează pe roţile de lemn ale unor vehicule, pentru a le mări rezistenţa la uzură.

şindrílă, *şindrile*, s.f. || Din germ. *Schindel* || Fiecare dintre scîndurelele de brad, subţiri şi înguste, cu care se acoperă casele (în regiunile de munte).

şindrilí, *şindrilesc*, vb. IV. Tranz. || Din *şindrilă* || A acoperi o casă cu şindrilă.

şindrilít, -ă, *şindriliţi, -te*, adj. Acoperit cu şindrilă.

şinşílă, *şinşile*, s.f. || Din fr., sp. *chinchilla* || Mamifer rozător, asemănător cu veverita, care trăieşte pe platourile înalte din Chile şi Bolivia şi se vînează pentru blana sa cenuşie, mătăsoasă. || Şi: **chinchíla, cinchíla** s.f.

şintoísm s.n. || Din fr. *shintoïsme*, de la japonezul *shinto* || Religie japoneză caracterizată prin animism, cultul strămoşilor, al eroilor, venerarea unor divinităţi ale naturii; religie de stat între 1868 şi 1945.

şinuí, *şinuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *şină* || A pune şine (la roţile de lemn ale unor vehicule).

şip[1], *şipi*, s.m. || Din rus. *šip* || Specie de peşte din Marea Neagră, lung pînă la 2 m şi greu de 70—80 kg, acoperit pe spinare şi pe laturi cu plăci cornoase.

şip[2], *şipuri*, s.n. || Cf. magh. *sip* „ţeavă" || (Reg.) Sticlă pentru păstrat lichide; flacon.

şípcă, *şipci*, s.f. || Din bg., scr. *šipka* || Bucată de lemn lungă şi subţire, de formă paralelipipedică, folosită în lucrări de tîmplărie şi de dulgherie.

şipot, *şipote*, s.n. || Din sl. *šipotŭ* „murmur" || Izvor a cărui apă ţîşneşte cu putere, fiind, de obicei, captată printr-un jgheab sau printr-o ţeavă. ● Jgheabul prin care se captează un izvor.

şir, *şiruri*, s.n. || Refăcut din *şire*, pl. lui *şiră* (< lat. **sira*) || **1.** Rînd de fiinţe sau de lucruri de acelaşi fel, aşezate pe aceeaşi linie sau unul după altul. **2.** Înlănţuire logică a ideilor, a faptelor, într-o expunere. ○ *Fără şir* = fără legătură logică, incoerent. **3.** (Mat.) Succesiune infinită de numere care se deduc unul din altul după o anumită regulă. **4.** (Înv. şi pop.) Rînd scris sau tipărit.

şirág, *şiraguri*, s.n. || Din magh. *sereg* „mulţime, trupă", cu sensul lărgit după *şir* || **1.** (Înv. şi pop.) Armată, trupă; linie de bătaie, front. *Călăraşii îşi porniră şiragurile* (Sadoveanu). **2.** Grup, mulţime de lucruri sau de fiinţe în succesiune sau în linie (dreaptă); rînd, şir (1). **3.** Mărgele înşirate pe un fir, pentru a fi purtate ca podoabă la gît. || Şi: **şireág** s.n.

şiră, *şire*, s.f. || Cf. *şir* || **1.** Grămadă mare de paie, de snopi etc. cu baza dreptunghiulară, alungită, şi terminată la partea superioară printr-o coamă. **2.** *Şira spinării* = coloana vertebrală.

şireág s.n. v. **şirng.**

şiréglă, *şiregle*, s.f. || Din magh. *saroglya*, dial. *saraglya* || (Reg.) Codîrlă (la car sau la căruţă).

şiré[t]1, *şireturi*, s.n. || Din tc. *şerit* || **1.** Bentiţă îngustă sau şnur de bumbac cu care se încheie încălţămintea sau unele obiecte de îmbrăcăminte. **2.** Fîşie îngustă şi groasă de ţesătură sau de împletitură folosită pentru întărirea unor cusături sau pentru ornamentarea îmbrăcămintei. **3.** Sfoară de bumbac, de obicei îmbrăcată în mătase sau în fir şi răsucită, folosită ca ornament la îmbrăcăminte; găitan, ceapraz.

şiré[t]2, -eátă, *şireţi, -te*, adj. || Din tc. *şirret* || Care ştie să profite de naivitatea sau de bunacredinţă a altora, pentru a-şi atinge scopurile pe căi ocolite; abil, isteţ, şmecher; viclean, rafinat. ● Care denotă viclenie, perfidie, prefăcătorie sau abilitate, subtilitate.

şireténie[1], *şiretenii*, s.f. || Din *şiret[2]* || Faptul de a fi şiret[2]; vorbă sau faptă de om şiret; viclenie, perfidie.

şireténie[2], *şiretenii*, s.f. || De la *şir* || (Pop.) Desfăşurare, curs al unei întîmplări, al unei situaţii; şir de peripeţii. ● Relatare a unei întîmplări. *Aici începu bătrîna o lungă şiretenie* (D. Zamfirescu).

şiretlíc, *şiretlicuri*, s.n. || Din tc. *şirretlik* || Procedeu de om şiret; truc folosit pentru a înşela buna-credinţă a cuiva; şmecherie, viclenie.

şiróí[1], *şiroaie*, s.n. || Din *şiroi[3]* || Şuviţă (bogată) de lichid care curge sau se prelinge de undeva. ○ Expr. *A curge şiroaie* = a curge din abundenţă. ● Curs de apă repede, care se formează în urma unei ploi abundente sau a topirii zăpezii pe locuri înclinate.

şiroí[2], pers. 3 *şiroieşte*, vb. IV. Intranz. || Probabil formaţie onomatopeică || **1.** (Despre lichide) A curge sau a se prelinge în şiroaie. ● (Despre ape) A curge cu repeziciune. ○ *P. anal.* (Despre ploaie) *Şi-i numai ploaia şiroind peste alei* (Labiş). **2.** (Despre lucruri îmbinate cu un lichid) A lăsa să se scurgă lichidul conţinut.

şiroíre, *şiroiri*, s.f. **1.** Acţiunea de *a şiroi[2]*. **2.** (Geol.) Eroziune superficială a solului cauzată de scurgerile de apă care provin din precipitaţii, spălare.

şist, *şisturi*, s.n. || Din fr. *schiste*, lat. *schistus* || Rocă metamorfică sau sedimentară care are proprietatea de a se desface uşor în plăci cu suprafeţe paralele.

şistós, -oásă, *şistoşi, -oase*, adj. || Din fr. *schisteux* || (Despre roci) Care are proprietăţile şistului.

şiş, *şişuri*, s.n. || Din tc. *şiş* || (În trecut) Un fel de pumnal cu lama lungă şi îngustă, ascunsă într-un baston, care îi servea drept teacă; *p. gener.* orice fel de pumnal.

şiştár, *şiştare*, s.n. || Din sl. *šestarŭ* || Vas de lemn sau de metal, cu toartă, în care se mulge laptele.

şiştáv, -ă, *şiştavi, -e*, adj. || Din bg. *syščav* || **1.** Plăpînd, firav, debil. **2.** (Despre boabele de cereale) Pipernicit, chircit.

şiţă, *şiţe*, s.f. || Cf. bg. *šica*, scr. *štica* || Piesă mică de lemn, asemănătoare cu şindrila dar mai lungă decît aceasta, folosită pentru acoperitul caselor ţărăneşti, al cabanelor de munte etc.; *p. ext.* şindrilă.

şiţuí, *şiţuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *şiţă* || A acoperi cu şiţă (o casă).

şlágăr, *şlagăre*, s.n. || Din germ. *Schlager* || Melodie (de muzică uşoară) care se bucură la un moment dat de o mare popularitate.

şlah s.n. v. **şleau.**

şlam s.n. || Din germ. *Schlamm* || Amestec de apă cu particule fine de material rezultate la prepararea mecanică pe cale umedă a minereurilor sau a cărbunilor.

şlámpăt, -ă, *şlampeţi, -te*, adj. || Din germ. *schlampet* || Care are o ţinută neglijentă, dezordonată. || Şi: **şleámpăt** adj.

şleáhtă, *şlehte*, s.f. || Din pol. *szlachta* || **1.** Denumire dată în evul mediu, în Polonia, nobilimii mici şi mijlocii. **2.** (Depr.) Ceată, adunătură, gloată.

şleámpăt adj. v. **şlampăt.**

şleau[1], *şleauri*, s.n. || Din pol. *szlak*, *szlack* || Drum de ţară, neamenajat, bătătorit de care. ○ Expr. *A vorbi* (sau *a spune*) *pe şleau* = a vorbi deschis, fără înconjur. || Şi: **şlah** s.n.

şleau[2], *şleauri*, s.n. || Din pol. *szleja*, ucr. *šleja* || Fiecare dintre cele două curele sau funii prinse de pieptul hamului, cu care se leagă calul de orcic, pentru a trage căruţa sau trăsura.

şlefui, *şlefuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din germ. *schleifen* || **1.** A netezi fin o suprafaţă dură (de metal, de lemn, de piatră etc.). **2.** (Fig.) A cizela un text literar. ● Refl. (Despre oameni) A căpăta maniere mai fine, mai alese, a deveni rafinat.

şlefuíre, *şlefuiri*, s.f. Acţiunea de *a şlefui;* cizelare.

șlefuít, -ă, *șlefuiți, -te*, adj. **1.** Cizelat, lustruit. **2.** (Fig.; despre oameni) Care a căpătat maniere mai fine, mai alese.

șlep, *șlepuri*, s.n. || Din germ. *Schlepp[kahn]* || Ambarcațiune cu sau fără propulsie proprie, folosită la transportul de mărfuri, mai ales pe ape interioare.

șlivoviță, *șlivovițe*, s.f. || Din *scr. šljivovica*, germ. *Schlibowitz* || Rachiu tare de prune.

șliț, *șlițuri*, s.n. || Din germ. *Schlitz* || **1.** Scobitură în formă de șanț executată într-o piesă sau într-un element de construcție. **2.** Despicătură făcută la unele obiecte de îmbrăcăminte, având un rol practic sau decorativ.

șmag s.n. || Din germ. *Schmack* || (Reg.) Gust (rău) pe care îl capătă uneori mîncărurile sau băuturile; iz.

șmécher, -ă, *șmecheri, -e*, adj. || Din germ. *Schmecker* „persoană cu gust rafinat" || (Adesea substantivat) Care știe să iasă cu dibăcie din încurcături; descurcăreț; șiret; șarlatan.

șmecherește adv. || Din *șmecher* || Ca șmecherii, în felul șmecherilor.

șmecherie, *șmecherii*, s.f. || Din *șmecher* || Abilitate de șmecher; vorbă sau faptă de șmecher; vicleșug; șarlatanie, escrocherie.

șmirghel s.n. || Din germ. *Schmirgel* || Rocă metamorfică formată în cea mai mare parte dintr-o masă de granule fine de corindon. • Material abraziv în formă de pulbere obținut din această rocă; hîrtie acoperită cu un astfel de material, folosită pentru curățire sau lustruire mai ales în industria lemnului.

șmotrí, *șmotresc*, vb. IV. Tranz. || Din *șmotru* || (Fam.) A mustra, a dojeni; a bate.

șmótru, *șmotruri*, s.n. || Din rus. *smotr* || (Înv.) Instrucție militară. • *P. ext.* (Fam.) Instruire (severă), mustrare, dojană, bătaie.

șnapán, *șnapani*, s.m. || Din fr. *chenapan* || Pungaș, potlogar, șarlatan, escroc.

șnaps s.n. || Din germ. *Schnaps* || (Fam.) Rachiu (tare).

șnec, *șnecuri*, s.n. || Din germ. *Schnecke* || (Tehn.) Transportor pentru materiale pulverulente sau în formă de pastă, în care antrenarea materialului se face cu ajutorul unei benzi elicoidale, fixată pe un arbore care se rotește.

șnițel, *șnițele*, s.n. || Din germ. *Schnitzel* || Preparat culinar făcut din felii subțiri de carne, bătute cu un ciocan special, mulate în ou și în pesmet și prăjite în grăsime.

șnur, *șnururi*, s.n. || Din germ. *Schnur* || **1.** Sfoară răsucită din mai multe fire groase de bumbac, îmbrăcate de obicei în mătase colorată; șiret. **2.** *Șnur electric* = conductor electric flexibil, folosit pentru racordarea la rețea a unor aparate mobile, lămpi portative etc.

șnuruí, *șnuruiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *șnur* || A lega un registru, un dosar etc., cu ajutorul unui șnur care este trecut prin toate foile, apoi înnodat și sigilat la capete.

șnuruít, -ă, *șnuruiți, -te*, adj. (Despre registre, dosare etc.) Cu foile legate cu șnur sigilat la capete.

șoáldă, *șoalde*, s.f. Momeală artificială pentru pești folosită în apele repezi. ○ Expr. *A umbla cu șoalda* = a umbla cu șmecherii, cu vicleșuguri, cu mînciuni.

șoáldină, *șoaldine*, s.f. || Din *șold* || Mică plantă erbacee, cu frunze cărnoase cu gust acru, și cu flori galbene-aurii dispuse în inflorescențe. Crește prin locuri uscate.

șoáptă, *șoapte*, s.f. || Din *șopti* || **1.** Vorbire cu voce înceată. ○ *În șoaptă* = încet; în taină. • Murmur de glasuri care șoptesc; vorbă spusă pe șoptite. **2.** (La pl.) Calomnii, bîrfeli.

șoárece, *șoareci*, s.m. || Lat. *sorex, -icis* || Numele mai multor specii de rozătoare dăunătoare, de talie mică, cu botul ascuțit, cu coada lungă și subțire. La noi trăiesc: șoarecele de casă, șoarecele de cîmp și șoarecele de pădure. Sînt dăunători și transmițători de boli infecțioase. ○ Expr. *Șoarece de bibliotecă*, se spune despre cel care își petrece aproape tot timpul în bibliotecă, citind. *A trăi* (sau *a se iubi, a se avea*) *ca șoarecele cu pisica*, se spune despre două persoane care nu se pot suferi. *A se juca cu cineva ca mîța* (sau *pisica*) *cu șoarecele* = a-și bate joc de cineva ținîndu-l într-o situație nesigură, periculoasă.

șobolán, *șobolani*, s.m. || Din *sobol* || Nume dat mai multor genuri de rozătoare dăunătoare, de talie mijlocie, cu coada lungă acoperită cu solzi în formă de inele; guzgan.

șoc, *șocuri*, s.n. || Din fr. *choc* || **1.** Ciocnire bruscă și puternică între două corpuri. • (Tehn.) *Șoc termic* = procedeu tehnologic în procesul de fabricație a unor vase de laborator, produse refractare etc. care constă în răcirea bruscă a pieselor. **2.** (Despre formații militare) *De șoc* = destinat să îndeplinească o misiune grea în lupta ofensivă. **3.** Tulburare bruscă și violentă a funcțiilor organismului, provocată de un traumatism, de o intoxicație etc. ○ *Șoc nervos* = dezechilibru acut al unor funcții psihice, provocat de o emoție puternică.

șocá, *șochez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *choquer* || A produce cuiva o impresie neplăcută; a contraria.

șocánt, -ă, *șocanți, -te*, adj. || Din fr. *choquant* || Care impresionează în mod neplăcut, care șochează.

șocolátă s.f. v. **ciocolată.**

șod, șoádă, *șozi, șoade*, adj. || Din magh. *sod* || (Reg.) Curios, ciudat, bizar; nostim, hazliu.

șodóu, *șodouri*, s.n. || Din fr. *chaudeau* || Un fel de sos făcut din gălbenuș de ou frecat cu zahăr, peste care se toarnă lapte fierbinte.

șodrón s.n. v. **șotron.**

șofá, *șofez*, vb. I. Intranz. || Din *șofer* || A conduce un automobil.

șofér, *șoferi*, s.m. || Din fr. *chauffeur* || Conducător de automobil, de camion, de autobuz etc.

șofrán, *șofrani*, s.m. || Din sl. *šafrană* || Plantă erbacee cu frunze lungi și înguste, cu flori violete, din care se extrage o substanță folosită drept condiment sau colorant alimentar.

șofrănáș, *șofrănași*, s.m. || Din *șofran* || Plantă erbacee din familia compozitelor, înaltă de c. 100 cm, cu flori roșii dispuse în capitule; semin-

țele conțin substanțe grase din care se extrag uleiuri folosite la fabricarea vopselelor și în alimentația dietetică.

șoim, *șoimi*, s.m. || Din magh. *sólyom* || Pasăre răpitoare de zi, cu ciocul scurt și curbat, care se hrănește numai cu pradă vie. **2.** Epitet dat unui bărbat curajos, viteaz, semeț. **3.** (Pop.) Cal sprinten, aprig.

șoimán, *șoimani*, subst. || Din *șoim* || **1.** S.m. Șoim (1). **2.** S.m. Epitet dat unui om curajos, viteaz. **3.** S.f. pl. (În mitologia populară) Iele.

șoimár, *șoimari*, s.m. || Din *șoim* || Crescător sau dresor de șoimi (1) pentru vînătoare.

șoimește adv. || Din *șoim* || Ca șoimul; foarte repede.

șold, *șolduri*, s.n. || Cf. pol. *szołdra* || **1.** Parte a corpului omenesc situată între mijloc și coapsă, corespunzînd articulației membrelor inferioare cu trunchiul. ○ Expr. *A sta cu mîinile în șolduri* = a nu face nimic. **2.** Parte a corpului animalelor, corespunzînd articulației picioarelor cu trunchiul. **3.** (Fig.) Coastă, povîrniș.

șoldán, *șoldani*, s.m. || Cf. magh. *süldö* || Pui de iepure (pînă la un an).

șoldár, *șoldare*, s.n. || Din *șold* || Curea de ham care trece peste șoldul calului.

șoldí, *șoldesc*, vb. IV. Tranz. || Din *șold* || (Pop.) A vătăma un animal la șolduri, lovindu-l sau supunîndu-l la eforturi prea mari.

șoldít, -ă, *șoldiți, -te*, adj. (Despre animale) Cu șoldul vătămat, fracturat.

șoltíc, -ă, *șoltici, -e*, adj. || Din săs. *scholtig* || (Și substantivat) Care recurge la tertipuri; șiretlic, poznaș.

șolticărie, *șolticării*, s.f. || Din *șoltic* || Viclegșug, tertip; șiretlicărie, ghidușie.

șoltúz, *șoltuzi*, s.m. || Din pol. *szołtys* || (În evul mediu, în Moldova) Cîrmuitorul unui oraș, ajutat în activitatea sa de un sfat alcătuit din 6—12 pîrgari.

șomá, *șomez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *chômer* || A nu găsi de lucru; a fi șomer.

șomáj s.n. || Din fr. *chômage* || Fenomen social-economic caracteristic capitalismului, constînd în persistența inactivității forțate a unei părți a oamenilor muncii, care nu găsesc de lucru.

șomér, -ă, *șomeri, -e*, s.m. și f. || Din fr. *chômeur* || Persoană aptă de muncă pusă în situația de a nu găsi de lucru, din lipsa cererii de forță de muncă.

șomoióg, *șomoioage*, s.n. || Mănunchi de paie sau de cîlți cu care se spală sau se șterge un obiect, se aprinde focul etc.

șomoltóc, *șomoltoace*, s.n. || Cf. *șomoiog, ghemotoc* || Șomoiog.

șont, șoántă, *șonți, șoante*, adj. || Cf. magh. *sánta*, rom. *ciont* || Șchiop, schilod.

șontíc interj. || Din *șont* || (Adesea repetat) Cuvînt care redă mersul greoi, șchiopătat al cuiva.

șontoróg, -oágă, *șontorogi, -oage*, adj. || De la *șont* || Șchiop. ● (Substantivat) Epitet depreciativ dat unui om slăbănog, lipsit de putere, de vlagă.

șópa interj. || Onomatopee || (Repetat) Cuvînt care redă zgomotul făcut cînd se vorbește în șoaptă.

șopăí, *șopăiesc*, vb. IV. Intranz. || Din *șopa* || (Fam.) A vorbi în șoaptă; a șușoti, a șopti.

șopîrláiță, *șopîrlaițe*, s.f. || Din *șopîrlă* || **1.** (Pop.) Anghină difterică. **2.** Plantă erbacee meliferă, cu flori albăstrui, folosită în medicina populară.

șopîrlă, *șopîrle*, s.f. || Cuv. autohton || Gen de reptile cu pielea verde-cenușie, cu capul și abdomenul acoperite cu plăci cornoase, cu coada lungă, subțiată spre vîrf, regenerabilă, cu corpul aproape cilindric, sprijinit pe patru picioare scurte.

șópot, *șopote*, s.n. || Din sl. *šĭpotŭ* || **1.** Zgomot de glasuri care vorbesc în șoaptă. **2.** Zgomot produs de curgerea apei, de bătaia vîntului, de frunzele mișcate de vînt etc.

șopoti, *șopotesc*, vb. IV. Intranz. || Din *șopot* || **1.** A vorbi în șoaptă; a șopti. **2.** (Despre ape, frunze, vînt etc.) A murmura, a susura.

șoprón, *șoproane*, s.n. || Cf. germ. *Schoppen* || Adăpost făcut din scînduri sau din nuiele, ori un simplu acoperiș susținut de stîlpi, în care se țin la țară unelte agricole, nutreț, uneori și vite.

șopteálă, *șopteli*, s.f. || Din *șopti* || Faptul de a șopti; șușoteală.

șopti, *șoptesc*, vb. IV. Tranz. și intranz. || Din sl. *šŭptati*, bg. *šeptja* || A vorbi încet, în taină. ○ *Pe șoptite* = cu glas scăzut, încet, în taină. ● Tranz. A spune cuiva ceva încet (să nu audă alții). ● (Fig.) A murmura, a susura, a fremăta.

șoptít, *șoptite*, s.n. Faptul de *a șopti*; șoaptă.

șorecár s.m. v. **șoricar.**

șoríc s.n. v. **șorici.**

șoricár, *șoricari*, s.m. || Din *șoarece* || **1.** Rasă de câini de talie mică, de culoare maro-roșcat, cu picioarele foarte scurte. **2.** Pasăre răpitoare de zi, de mărimea unei găini, care se hrănește mai ales cu șoareci. || Și: **șorecár** s.m.

șoricél, *șoricei*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *șoarece*. **2.** (Pop.) Boală a vitelor care se manifestă prin umflături mari sub piele.

șorici s.n. Piele de porc pîrlită sau opărită și curățată de păr pentru a deveni comestibilă. || Și: **șoríc** s.n.

șoricioáică, (1) *șoricioaice*, s.f. || Din *șoarece* || **1.** Femela șoarecelui. **2.** (Pop.) Substanță otrăvitoare (un compus al arsenului) folosită mai ales pentru distrugerea șoarecilor.

șort, *șorturi*, s.n. || Din fr., engl. *short* || Obiect de îmbrăcăminte (pentru sport sau pentru plajă), în formă de pantaloni scurți.

șorț, *șorțuri*, s.n. || Din germ. *Schurz* || **1.** Obiect de îmbrăcăminte care acoperă fața îmbrăcămintei obișnuite, pentru a o proteja în timpul lucrului. **2.** Obiect de îmbrăcăminte care face parte din uniforma școlarilor și care se poartă peste haine. **3.** (În portul popular femeiesc) Țesătură dreptunghiulară, de lînă sau de bumbac, de obicei împodobită cu broderii, care se poartă peste fustă.

şoseá, *şosele*, s.f. || Din fr. *chaussée* || Cale de comunicaţie terestră interurbană, pietruită sau asfaltată; *p. restr.* stradă largă la intrarea într-un oraş, care continuă calea de comunicaţie interurbană. ○ *Ş. naţională* = şosea care leagă între ele centrele importante ale ţării. *Ş. comunală* = şosea care leagă între ele mai multe comune.

şoseluí, *şoseluiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *şosea* || A transforma un drum în şosea prin pavare, asfaltare etc. ● A înzestra o regiune cu o reţea de şosele.

şosétă, *şosete*, s.f. || Din fr. *chaussette* || Ciorap scurt, care acoperă piciorul pînă deasupra gleznei.

şoşéle s.f. pl. || Onomatopeic || (Fam.) *Cu şoşele (şi) cu momele* = cu făgăduieli mincinoase, cu amăgeli.

şoşón, *şoşoni*, s.m. || Din fr. *chausson* || Încălţăminte de iarnă, făcută din pîslă sau din cauciuc, care se poartă peste pantofi.

şot, *şoturi*, s.n. || Din fr. *chott*, cuv. de origine arabă. || Lac sărat, în zonele de stepă şi în semideşerturi, care seacă în perioadele de secetă, pe fundul lor rămînînd o crustă de săruri.

şótie, *şotii*, s.f. || Cf. ucr. *šutka* || **1.** Poznă, farsă; boroboaţă. **2.** Şiretlic, vicleşug.

şotrón, *şotroane*, s.n. || Cf. fr. *chaudron* „căldăruşă" || Joc de copii, în care jucătorii lovesc cu piciorul o pietricică, făcînd-o să treacă printr-o serie de pătrate desenate pe pămînt. || Şi: **şodrón** s.n.

şovár s.m. || Din ucr. *šuvar*, scr. *ševar* || **1.** Plantă acvatică cu frunze plutitoare şi cu fructe în formă de măciucă. **2.** Papură. **3.** Rogoz.

şovăí, *şóvăi*, vb. IV. Intranz. **1.** A merge cu paşi nesiguri, împleticindu-se. **2.** (Fig.) A fi nehotărît, a ezita, a sta la îndoială. ● A oscila, a fluctua.

şovăiálă, *şovăieli*, s.f. || Din *şovăi* || **1.** Nesiguranţă în mers, în mişcări. **2.** (Fig.) Ezitare în acţiuni, în atitudini.

şovăiélnic, -ă, *şovăielnici, -e*, adj. || Din *şovăi* || Lipsit de fermitate în mişcări, în acţiuni, în atitudini.

şovăíre, *şovăiri*, s.f. Faptul de *a şovăi*. ○ *Fără şovăire* = fără ezitare, dîrz, hotărît.

şovăitór, -oáre, *şovăitori, -oare*, adj. || Din *şovăi* || Şovăielnic.

şovín, -ă, *şovini, -e*, adj., s.m. şi f. || Din fr. *chauvin* || **1.** Adj. Care se referă la şovinism; propriu şovinismului. **2.** S.m. şi f. Adept al şovinismului.

şovinísm s.n. || Din fr. *chauvinisme* || Naţionalism extremist care constă în aţîţarea urii şi dușmăniei între popoare, propagarea ideii false a superiorităţii unei naţiuni în raport cu celelalte, exclusivismul şi intoleranţa faţă de alte naţiuni.

şoviníst, -ă, *şoviniști, -ste*, adj., s.m. şi f. || Din *şovin* || Şovin.

şovîlc, interj. || Onomatopeic || (De obicei repetat) Cuvînt care sugerează mersul şovăitor, şchiopătat al cuiva.

şovîlcăí, *şovîlcăiesc*, vb. IV. Intranz. || Din *şovîlc* || A merge şchiopătat, greoi, clătinîndu-se. *Îndată a şi pornit, şovîlcîind* (Creangă). || Şi: **şovîlcíi** vb. IV.

şovîlcíi vb. IV. v. **şovîlcăi.**

şpáclu, *şpacluri*, s.n. || Din germ. *Spachtel* || Unealtă formată dintr-o lamă triunghiulară de oţel cu miner de lemn, folosită la tencuit.

şpalt[1], *şpalturi*, s.n. || Din germ. *Spalte* || (Tipogr.) Zaţ aşezat în formă de coloană. ● Probă de tipăritură luată de pe acest **zaţ,** pe care se fac corecturile.

şpalt[2], *şpalturi*, s.n. || Din germ. *Spalt* || Piele rezultată după şpălţuire, reprezentînd stratul dinspre partea cărnoasă; se foloseşte pentru căptuşeli şi feţe de încălţăminte.

şpan, *şpanuri*, s.n. || Din germ. *Span* || Aşchie provenită din prelucrarea, la strung sau la freză, a metalelor.

şparlí, *şparlesc*, vb. IV. Tranz. (Reg.; fam.) A şterpeli, a fura. ○ Expr. *A o şparli* = a pleca pe neobservate, a o şterge.

şpăcluí, *şpăcluiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *şpaclu* || A aplica, a netezi sau a răzui tencuiala ori chitul cu ajutorul şpaclului.

şpăltuí, *şpăltuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din germ. *spalten* || A efectua operaţia de şpălţuire.

şpăltuíre, *şpăltuiri*, s.f. Acţiunea de *a şpălţui*; a despica în grosime pieile de tăbăcărie, în cursul procesului de prelucrare, în scopul obţinerii a cel puţin un strat cu grosime uniformă.

şperáclu, *şperacle*, s.n. || Din germ. *Sperrhaken* || Instrument simplu, format dintr-o bucată de sîrmă groasă, îndoită şi lăţită la un capăt, cu care se poate încuia sau descuia o uşă, în locul cheii.

şpérlă s.f. (Reg.) Cenuşă uşoară, fină, încă fierbinte, care acoperă cărbunii; spuză.

şperţ, *şperţuri*, s.n. Sumă de bani prin care se răsplăteşte un serviciu făcut cuiva în mod ilegal, abuziv, încălcînd obligaţiile de serviciu; mită.

şperţár, -ă, *şperţari, -e*, s.m. şi f. || Din *şperţ* || Persoană care obişnuieşte să primească sau să pretindă şperţ.

şperţuí, *şperţuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *şperţ* || A da cuiva şperţ; a mitui.

şpil, *şpiluri*, s.n. || Din germ. *Spiel* || (Arg.) Aranjament necinstit, incorect; şmecherie.

şpilhozen, *şpilhozeni*, s.m. || Din germ. *Spielhose* || Pantalonaşi cu bretele pentru copii.

şpiţ[1], *şpiţi*, s.m. || Din germ. *Spitz* || Rasă de cîini de talie mică, cu urechile drepte, cu botul ascuţit şi cu părul alb şi pufos.

şpiţ[2], *şpiţuri*, s.n. || Din germ. *Spitze* || **1.** Bară de oţel cu vîrful ascuţit, folosită la prelucrarea pietrelor. **2.** Vîrf ascuţit al unui obiect. **3.** (Reg.) Ţigaret scurt.

şplint, *şplinturi*, s.n. || Din germ. *Splint* || Element de fixare în formă de cui spintecat, folosit pentru a împiedica deşurubarea piuliţelor. || Şi: **splint** s.n.

şplit s.n. || Din germ. *Splitt* || Piatră dură, spartă, folosită la pietruirea drumurilor sau la prepararea betoanelor de ciment.

şpraiţ, *şpraiţuri*, s.n. || Din germ. *Spreize* || Piesă de lemn folosită pentru sprijinirea temporară a malurilor unei săpături, a unei porţiuni dintr-o construcţie etc.

șpriț, *șprițuri*, s.n. || Din germ. *Spritzer* || Băutură obținută din vin amestecat cu sifon sau cu apă minerală.

șprițui, *șprițuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din germ. *spritzen* || A stropi cu un lichid (lac, vopsea etc.).

șprițuitór, *șprițuitoare*, s.n. || Din *șprițui* || Aparat folosit la stropirea suprafețelor unor piese cu un material adeziv (lac, vopsea etc.).

șrapnél, *șrapnele*, s.n. || Din fr., engl. *shrapnell*, de la numele inventatorului, generalul englez *Shrapnel* || Proiectil de artilerie încărcat cu gloanțe care sînt împrăștiate prin explozie, într-un anumit punct de pe traiectorie.

șrot, *șroturi*, s.n. || Din germ. *Schrot* || Turtă obținută din resturi de semințe de in, de floarea-soarelui etc., cu conținut bogat în proteine și săruri minerale, folosită ca furaj.

ștab, (1) *ștaburi*, s.n., **(2, 3)** *ștabi*, s.m. || Din germ. *Stab*, rus. *štab* || **1.** S.n. (Înv.) Stat major. **2.** S.m. (Înv.) Ofițer care intră în componența statului-major. **3.** S.m. (Fam.) Șef, conducător.

ștachétă, *ștachete*, s.f. || Din germ. *Staket(e)* || Bară subțire, așezată orizontal, peste care se execută, în atletism, sărituri în înălțime (libere sau cu prăjina).

ștafétă, *ștafete*, s.f. || Din germ. *Stafette* || **1.** (Înv.) Curier special care ducea scrisori sau mesaje urgente. ● Scrisoare sau mesaj adus de un curier special. ○ Expr. *A umbla cu ștafeta* = a purta vorba, a bîrfi. **2.** Probă sportivă (în atletism, înot, caiac, schi etc.), constînd în parcurgerea unei distanțe regulamentare, fracționată în patru părți egale, de către o echipă compusă din patru sportivi care străbat, individual și succesiv, distanța repartizată, cu obligația de a transmite coechipierului următor un obiect convențional. ● Obiectul transmis în acest mod.

ștaif, *ștaifuri*, s.n. || Din germ. *Steif[leder]* || **1.** Întăritură de piele pusă la încălțăminte, în jurul călcîiului. **2.** Pînză specială care se pune în interiorul gulerelor, pentru a le face să-și păstreze forma.

ștampilá, *ștampilez*, vb. I. Tranz. || Din *ștampilă* || A aplica o ștampilă.

ștampílă, *ștampile*, s.f. || Din fr. *estampille* || **1.** Placă de cauciuc sau de metal, fixată pe un mîner, avînd gravată pe ea o inscripție sau o emblemă, care se aplică pe acte sau pe mărfuri spre a le atesta validitatea. **2.** Semnul imprimat cu o ștampilă **(1)**. || Și: **stampílă**, s.f.

ștángă, *ștângi*, s.f. || Din germ. *Stange* || Bară de fier; rangă.

ștanțá, *ștanțez*, vb. I. Tranz. || Din germ. *stanzen* || A executa operația de ștanțare.

ștanțáre, *ștanțări*, s.f. **1.** Operație de tăiere, cu ajutorul unei ștanțe, a întregului contur al unei piese, dintr-un material în formă de foaie, bandă sau fir. **2.** Imprimare a unei mărci sau cifre pe suprafața unei piese.

ștánță, *ștanțe*, s.f. || Din germ. *Stanze* || Unealtă folosită la ștanțare, compusă din două piese (dintre care cel puțin una cu muchii tăietoare) montate într-o presă.

șteamp, *șteampuri*, s.n. || Din germ. *Stampf [mühle]* || Dispozitiv folosit în trecut pentru sfărîmarea minereurilor aurifere.

ștécăr, *ștecăre*, s.n. || Din germ. *Stecker* || (Elt.) Fișă **(2)**.

ștemuí, *ștemuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din germ. *stemmen* || A etanșa marginile tablelor nituite, cu ajutorul unei unelte speciale.

ștemuitór, *ștemuitoare*, s.n. || Din *ștemui* || Un fel de daltă cu vîrful bont, cu care se ștemuiește.

ștergár, *ștergare*, s.n. || Din *șterge* || **1. Bucată** dreptunghiulară de pînză, uneori cu broderii și cu franjuri, care servește ca prosop sau ca podoabă în casele țărănești. **2.** Maramă.

ștergătór, -oáre, (1) *ștergători*, s.f., **(2)** *ștergătoare*, s.n. || Din *șterge* || **1.** S.f. Bucată de covor sau împletitură de sfoară, de papură, de material plastic etc. pe care se șterg picioarele la intrarea în casă. **2.** S.n. Cîrpă de șters. **3.** Dispozitiv pentru șters parbrizul unui vehicul, acționat de un motor.

șterge, *șterg*, vb. III. || Lat. *extergere* || **1.** Tranz. A freca suprafața unui obiect pentru a face să dispară o substanță străină care îl acoperă; (refl.) *se șterge pe mîini*. ○ Expr. *A șterge putina* sau *a o șterge* = a pleca repede și pe neobservate. **2.** Tranz. A face să nu se mai poată citi un text scris sau să nu se mai vadă un desen, frecînd cu guma, trăgînd linii deasupra etc.; a anula, a suprima. ○ Expr. *A șterge cu buretele* = a da uitării o greșeală a cuiva, a ierta. **3.** Refl. A-și pierde culoarea, strălucirea, relieful; a se estompa; (fig.) a dispărea din amintire. **4.** Tranz. și refl. A dispărea (sau a face să dispară), a (se) pierde. ○ Expr. *A șterge de pe fața pămîntului* = a distruge; a omorî.

ștérgere, *ștergeri*, s.f. Acțiunea de *a (se) șterge*.

ștérpelí, *ștérpelesc*, vb. IV. Tranz. (Fam.) A sustrage ceva (cu abilitate); a fura. ○ Expr. *A o ștérpeli* = a pleca repede (și pe furiș), a o șterge.

șters, șteársă, *șterși, -se*, adj. **1.** (Despre cuvinte, părți dintr-un text scris etc.) Care nu se mai vede, care a fost ras cu guma. **2.** Lipsit de culoare, de strălucire; neclar; estompat, vag. ● (Fig.; despre glas) Lipsit de rezonanță, stins. ● (Fig.; despre oameni) Fără calități, mediocru.

ștersătúră, *ștersături*, s.f. || Din *șters* || Faptul de a șterge; loc într-un text scris unde s-a șters ceva; ceea ce s-a șters.

ștévie, *ștevii*, s.f. || Din sl. **štavĭ* || Plantă erbacee cu tulpină puternică, înaltă de 1—2 m, și cu frunze mari, comestibile, folosite și în medicină. ○ *Ștevie-de-munte* = plantă erbacee cu tulpina înaltă pînă la 1 m, cu frunze palmate și flori mici, albe-roz.

ști, *știu*, vb. IV. || Lat. *scire* || **1.** Tranz. și intranz. A avea cunoștință despre ceva, a cunoaște; a fi informat (în legătură cu...). ○ Expr. *Nu știu, n-am văzut* = nu cunosc, n-am idee de așa ceva. *Știu eu ce știu* = cunosc eu bine situația. *Știi ce?* = ascultă! **2.** Tranz. A cunoaște pe cineva (din toate punctele de vedere). ● Refl. recipr. A se cunoaște unul pe altul, a avea legături de prietenie. ● Refl. A se cunoaște pe sine,

8. Intranz. A ține seama de cineva sau de ceva; a avea teamă sau respect față de cineva. ● A se interesa, a se îngriji de... **4. Tranz.** A recunoaște pe cineva drept... **5. Tranz.** A poseda cunoștințe într-un domeniu, a stăpîni o artă, o știință. ○ Expr. *A ști carte* = a ști să scrie și să citească; *p. ext.* a avea cunoștințe într-un domeniu, a fi om învățat. *A ști ceva ca pe apă* = a ști ceva foarte bine, a ști pe de rost. ● A vorbi și a înțelege o anumită limbă. ● A se pricepe să facă ceea ce trebuie, a avea îndemînarea sau abilitatea necesară într-o anumită împrejurare. *A nu ști de unde s-o apuce* = a nu se pricepe de unde și cum să înceapă ceva. **6.** A fi apt pentru ceva, a fi în stare să facă ceva. **7.** A ține minte, a-și aminti. **8.** *A fi nu știu cum* = a fi ciudat, bizar. *A-i fi cuiva nu știu cum să...* = a-i fi cuiva greu sau penibil să... **9.** A prevedea. **10.** A avea certitudinea, a fi sigur de ceva. **11. Refl. impers.** A fi un lucru bine cunoscut.

știft, *știfturi*, s.n. || Din germ. *Stift* || Tijă metalică de formă cilindrică sau conică, folosită la îmbinare a două piese, sau pentru asigurarea poziției lor relative.

știftui, *știftuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *știft* || A fixa cu știfturi.

știință, *științe*, s.f. || Din *ști* || **1.** Ansamblu sistematic de cunoștințe despre natură, societate și gîndire; *p. restr.* ansamblu de cunoștințe dintr-un anumit domeniu. **2.** Cunoaștere, cunoștință (despre ceva). ○ *Cu bună știință* = avînd cunoștința deplină a faptelor. *Spre știință* = ca să se știe. **3.** Pregătire intelectuală, instrucție, învățătură; erudiție. ○ *Știință de carte* = cunoștințe de scriere și citire. *Om de știință* = savant, învățat.

științific, -ă, *științifici, -e*, adj. || Din lat. *scientificus*, fr. *scientifique* (după *știință*) || Privitor la știință, care aparține științei; bazat pe principiile științei.

științificește adv. || Din *științific* || (Rar) În mod științific; din punct de vedere științific.

știmă[1], *știme*, s.f. Personaj din mitologia populară, imaginat ca o femeie, care protejează apele, pădurile, comorile etc.

știmă[2], *știme*, s.f. || Din germ. *Stimme* || Partea dintr-o partitură muzicală care revine fiecăruia dintre interpreți.

știoálnă, *știoalne*, s.f. || Din ucr. *štol'na*, magh. *stolna* || (Reg.) Bulboană. ● Baltă mocirloasă.

știr s.m. || Din bg., scr. *štir* || **1.** Plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu flori verzi și frunze comestibile. **2.** Plantă cu frunze roșii și flori purpurii, dispuse în ghemulețe rotunde, folosită ca plantă ornamentală.

știrb, -ă, *știrbi, -e* adj. || Din sl. **štrŭbŭ* || **1.** Căruia îi lipsește unul sau mai mulți dinți. **2.** (Despre vase) Cu buza spartă sau cioc nită; (despre instrumente de tăiat) care are spărturi în tăiș.

știrbí, *știrbesc*, vb. IV. || Din *știrb* || **1. Intranz.** (Despre oameni) A deveni știrb. **2. Refl.** (Despre obiecte) A pierde o bucățică din margine, a se ciobi; (despre instrumente de tăiat) a pierde una sau mai multe bucățele din muchia tăișului. **3. Tranz.** (Fig.) A diminua prestigiul, dreptul sau autoritatea cuiva; a aduce prejudicii cuiva.

știrbitură, *știrbituri*, s.f. || Din *știrbi* || **1.** Loc gol rămas după căderea unuia sau a mai multor dinți. **2.** Ruptură la marginea unui obiect.

știre, *știri*, s.f. || Din *ști* || **1.** Veste, informație; noutate. ○ Expr. *A ști de știrea cuiva* sau *a-i ști cuiva de știre* = a avea vești despre cineva. **2.** Cunoaștere, cunoștință.

știrici, *știricesc*, vb. Tranz. || Din *știre* || (Reg.) A iscodi, a se informa (în ascuns). *Alergă ca un smintit pînă ce știrici la care holdă seceră Florica* (Rebreanu).

știubéi, *știubeie*, s.n. || Din *știob*, (reg.) „vas de lemn" || **1.** Stup (**1**). **2.** Vas făcut dintr-un trunchi scobit în care se păstrează diferite obiecte casnice.

știúcă, *știuci*, s.f. || Din bg., scr. *štuka* || Pește răpitor de apă dulce, lung pînă la 150 cm, cu gura mare în formă de cioc de rață, înarmată cu dinți puternici.

știuléte, *știuleți*, s.m. Fructul porumbului (cu sau fără pănușile care îl învelesc).

știút, -ă, *știuți, -te*, adj. **1.** Care este bine cunoscut; renumit, vestit. **2.** (Înv. și reg.) Care știe multe; învățat.

știutór, -oáre, *știutori, -oare*, adj. || Din *ști* || Care știe, care cunoaște, care posedă cunoștințe într-un anumit domeniu. ○ (Substantivat) *Ș. de carte* = persoană care știe să scrie și să citească.

ștoluí, *ștoluiesc*, vb. IV. Tranz. A înmuia pielile tăbăcite prin întindere și îndoire, în scopul despărțirii fibrelor.

ștraif, *ștraifuri*, s.n. || Din germ. *Streif* || Bandă de hîrtie, de carton sau de material textil folosită în legătorie. ● Linie, dungă.

ștrand, *ștranduri*, s.n. || Din germ. *Strand* || Teren cu nisip situat în apropierea unei ape sau prevăzut cu un bazin cu apă, folosit pentru plajă, baie sau sporturi nautice.

ștreang, *ștreanguri*, s.n. || Din germ. *Strang* || Funie scurtă cu care se leagă vitele la jug, la iesle etc.; funie cu care sînt spînzurați cei osîndiți la moarte.

ștrengár, *ștrengari*, s.m. || Din *ștreang* || (Adesea adjectival) **1.** Copil zburdalnic, care se ține de pozne. **2.** Bărbat ușuratic, neserios, afemeiat.

ștrengărésc, -éască, *ștrengărești*, adj. || Din *ștrengar* || De ștrengar, caracteristic ștrengarilor.

ștrengărește adv. || Din *ștrengar* || Ca ștrengarii, în felul ștrengarilor.

ștrengărie, *ștrengării*, s.f. || Din *ștrengar* || Faptă de ștrengar; poznă, năzbîtie.

ștrengăriță, *ștrengărițe*, s.f. || Din *ștrengar* || Fată zglobie, cu apucături de ștrengar.

ștrudél, *ștrudele*, s.n. || Din germ. *Strudel* || Plăcintă din foi subțiri de aluat, umplute cu mere, brînză sau nuci și rulate în formă de sul.

ștuț, *ștuțuri*, s.n. || Din germ. *Stutzen* || Bucată scurtă de țeavă, montată la un vas pentru a se face legătura cu o conductă de admisie sau de evacuare.

şubă, *şube*, s.f. || Din scr. *šuba*, magh. *suba* || Haină lungă şi largă, cu guler mare, căptuşită cu blană, purtată mai ales de bărbaţi.

şúber, *şubere*, s.n. || Din germ. *Schieber* || Piesă mobilă, în formă de placă ghidată, care serveşte la închiderea, totală sau parţială, a unui canal de gaz.

şúbler, *şublere*, s.n. || Din germ. *Schublehre* || Instrument de măsură pentru lungimi mici, compus dintr-o riglă gradată pe care alunecă un cursor şi care are la un capăt un braţ fix, perpendicular pe riglă.

şúbred, -ă, *şubrezi, -de*, adj. **1.** (Despre oameni) Lipsit de vigoare, nerezistent, plăpînd. • (Despre lucruri) Lipsit de soliditate, de trăinicie. **2.** (Fig.; despre principii, teorii, argumente) Care nu are o bază temeinică, putînd fi uşor combătut.

şubrezénie, *şubrezenii*, s.f. || Din *şubred* || Starea a ceea ce este şubred; lipsă de soliditate, de trăinicie.

şubrezí, *şubrezesc*, vb. IV. Refl. || Din *şubred* || **1.** (Despre oameni) A-şi pierde sănătatea, forţa fizică, rezistenţa. **2.** (Despre obiecte, construcţii) A-şi pierde trăinicia, soliditatea.

şubrezíre, *şubreziri*, s.f. Faptul de *a (se) şubrezi*.

şuc, *şucuri*, s.n. || Din germ. *Schuh* || (Reg.) Unitate de măsură pentru lungimi, egală cu a şasea parte dintr-un stînjen.

şucheát, -ă, *şucheaţi, -te*, adj. || Din magh. *süket* || Deşucheat.

şuétă, *şuete*, s.f. Conversaţie uşoară, distractivă, între prieteni.

şugărél, *şugărei*, s.m. Plantă semilemnoasă meliferă, din familia labiatelor, cu tulpina ramificată întinsă pe pămînt, cu flori albe-gălbui. Creşte pe stînci calcaroase.

şugubáţ, -eáţă, *şugubeţi, -e*, adj. || Din sl. *dušegubĭcĭ* || Glumeţ, hazliu, poznaş.

şugubínă s.f. v. **duşegubină.**

şui[1], **şúie,** *şui, şuie*, adj. (Reg.) Subţire; zvelt, mlădios.

şui[2], **şúie,** *şui, şuie*, adj. || Din sl. *šuj* || (Fam.) **1.** Zănatic; ţicnit; prost, nătîng. **2.** Strîmb, diform.

şúier, *şuiere*, s.n. || Din *şuiera* || **1.** Zgomot ascuţit şi continuu pe care îl fac vîntul, furtuna, vijelia sau anumite corpuri care spintecă aerul cu iuţeală. **2.** Sunet ascuţit, stridenţ, produs de anumite instrumente sau de o persoană care fluieră; şuierătură. **3.** Sunet sau ţipăt (ascuţit) scos de unele păsări.

şuierá, *şúier*, vb. I. Intranz. || Lat. *sibilare* || A produce un şuier; a fluiera.

şuierát, *şuieraturi*, s.n. Faptul de *a şuiera;* zgomot specific făcut de cineva sau de ceva care şuieră.

şuierătór, -oáre, *şuierători, -oare*, adj. || Din *şuiera* || (Adesea adverbial) **1.** (Mai ales despre vocea sau respiraţia oamenilor) Care are un timbru strident, ascuţit. ○ *Consoană şuierătoare* = consoană sibilantă. **2.** (Despre vînt) Care produce un zgomot ascuţit şi puternic. **3.** (Despre unele animale, păsări sau insecte) Care scoate un sunet sau un ţipăt specific.

şuierătúră, *şuierături*, s.f. || Din *şuiera* || Şuierat, şuier.

şúiet, *şuiete*, s.n. || Onomatopeic || Zgomot continuu şi monoton produs de curgerea unei ape, de bătaia vîntului etc. *S-aude şuietul unei ape mari* (Vlahuţă).

şúncă, *şunci*, s.f. || Din germ. dial. *Schunke*, magh. *sonka* || Produs alimentar obţinut din pulpă de porc, sărată şi afumată.

şunt, *şunturi*, s.n. || Din engl., fr. *shunt* || **1.** Rezistenţă electrică montată în derivaţie pe un aparat, pentru a reduce intensitatea curentului care îl traversează. **2.** (Med.) Derivare a circuitului sangvin pe alte căi decît cele normale.

şúră, *şuri*, s.f. || Din germ. dial. *Schur* || Construcţie pe lîngă o gospodărie rurală, în care se adăpostesc vitele, se păstrează uneltele, vehiculele etc. || Pl şi: *şuri*.

şurúb, *şuruburi*, s.n. || Din germ. dial. *Schrube* || Tijă cilindrică de metal (mai rar conică) filetată, care serveşte la asamblarea unor piese, la transmiterea sau aplicarea unei forţe etc.

şurubár, *şurubari*, s.m. || Din *şurub* || Om şmecher; sforar.

şurubărie, *şurubării*, s.f. || Din *şurubar* || Şmecherie, şiretlic, tertip.

şurubélniţă, *şurubelniţe*, s.f. || Din *şurub* || Unealtă de metal, de forma unei tije cu vîrful lăţit, servind la înşurubat şi deşurubat.

şuşaneá[1], *şuşanele*, s.f. Spectacol (de varietăţi) improvizat şi de slabă factură artistică.

şuşaneá[2], *şuşanele*, s.f. || Din tc. *şişane, şişkane* || (Înv.) Puşcă lungă arnăuţească.

şúşăniţă, *şuşăniţe*, s.f. (Reg.) Fîşie lungă şi îngustă de pămînt, de piele, de hîrtie etc.

şuşoteálă, *şuşoteli*, s.f. || Din *şuşoti* || Faptul de a şuşoti; zgomotul produs de cel care şuşoteşte.

şuşotí, *şuşotesc*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A vorbi în şoaptă; a şopti cuiva la ureche; a vorbi (în taină).

şúştăr, *şuştări*, s.m. || Din germ. *Schuster*, magh. *suszter* || (Reg.) Cizmar.

şuşuí, *şúşui*, vb. IV. || Onomatopeic || **1.** Intranz. (Despre frunze mişcate de vînt, despre ape) A produce un zgomot slab, continuu; a foşni. **2.** Tranz. A spune ceva în şoaptă, a şopti.

şuşuít s.n. Faptul de *a şuşui;* zgomot produs de cineva sau ceva care şuşuie.

şut[1], *şuturi*, s.n. || Din germ. *Schicht* || Durată de lucru într-o zi a unei echipe de mineri.

şut[2], *şuturi*, s.n. || Din fr., engl. *shoot* || (La fotbal, handbal, hochei, polo) Lovitură puternică dată cu piciorul sau cu crosa în minge ori aruncare cu mîna cu scopul de a înscrie un punct.

şut[3], **-ă** adj. v. **ciut.**

şutá, *şutez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *shooter* || (În unele jocuri sportive) A lovi sau a arunca mingea cu putere; a trage un şut[2].

şuviţă, *şuviţe*, s.f. || Din bg. *ševica* „cusătură" || **1.** Smoc de fire de păr, de lînă etc. **2.** Fîşie lungă şi îngustă (dintr-un material, dintr-o suprafaţă etc.). **3.** Fir de apă, pîrîiaş.

şuvói, *şuvoaie,* s.n. || Cf. magh. dial. *sivó* || **1.** Curent de apă care se scurge cu repeziciune pe locuri înclinate (în urma unei ploi mari); curs de apă umflat de ploi. **2.** (Fig.) Mulţime de oameni în mişcare.

şvab[1]**,** *şvabi,* s.m. || Din ucr. *švab.* germ. *Schwabe* || Numele a două insecte, una de culoare neagră-cafenie, cealaltă galbenă-roşcată, care trăiesc în locuri întunecoase şi se hrănesc cu resturi de alimente.

, şvab[2]**, -ă,** *şvabi, -e,* s.m. şi f. || Din germ. *Schwabe* || (La pl.) Denumire dată coloniştilor germani, francezi, italieni, spanioli aşezaţi în sec. XVIII în unele regiuni din Banat şi Transilvania; (la sg.) persoană care face parte dintre urmaşii acestor colonişti.

şváiţer s.n. || Din germ. *Schweizer[käse]* || Sortiment de brînză consistentă, asemănătoare cu caşcavalul, fermentată cu ajutorul unor bacterii speciale şi avînd goluri mari în masa ei.

şvarţ, *şvarţuri,* s.n. || Din germ. *schwarzer [Kaffee]* || Băutură preparată din boabe de cafea prăjite şi rîşnite, fiartă şi trecută prin filtru.

şvăbésc, -eáscă, *şvăbeşti,* adj. || Din *şvab*[2] || Care aparţine şvabilor[2], privitor la şvabi.

şvăboáică, *şvăboaice,* s.f. || Din *şvab*[2] || Femeie care face parte din populaţia şvăbească.

T

t s.m. invar. A douăzeci și patra literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană oclusivă dentală surdă.

tabác[1] s.n. || Din germ. *Tabak*, fr. *tabac*, rus., ucr. *tabak* || Frunze de tutun mărunțite, care se aspiră pe nas; (pop.) tutun, de fumat.

tabác[2], *tabaci*, s.m. || Din tc. *tabak* || Tăbăcar.

tabachéră, *tabachere*, s.f. || Din ngr. *tabakera*, it. *tabacchiera* || **1.** Cutiuță în care se păstrează tutunul sau țigările. **2.** Fereastră mică, înclinată, făcută în panta acoperișului unei construcții.

tabágic, -ă, *tabagici, -e*, adj. || Din fr. *tabagique* || Care aparține tabagismului, care provine din tabagism; caracteristic fumătorilor înveterați.

tabagísm s.n. || Din fr. *tabagisme* || Intoxicație cronică cu nicotina din tutun, specifică fumătorilor.

tabán s.n. || Din tc. *taban* || **1.** (Înv.) Oțel de calitate superioară întrebuințat la fabricarea săbiilor. *De brîu atîrna o pală de taban* (Bălcescu). **2.** (Reg.) Căptușeală a tălpii la încălțăminte.

tábără, *tabere*, s.f. || Din sl. *taborŭ*, magh. *tábor* || **1.** (Înv.) Loc (întărit) unde staționa o oaste timp mai îndelungat. **2.** Așezare vremelnică în corturi; așezare (în aer liber) pentru tineretul aflat la odihnă; (sport) cantonament. **3.** (Pop.) Grup de care în mers sau în popas. **4.** (Pop.) Oaste; *p. ext.* mulțime, gloată. **5.** Grupare (politică) opusă altei grupări, care luptă pentru o anumită cauză.

tabél, *tabele*, s.n. || Din lat. *tabella*, germ. *Tabelle* || **1.** Foaie cuprinzînd nume, cifre sau date, încadrate în rubrici cu diferite specificații. **2.** Grupare de termeni, simboluri sau numere, aranjate în linii și coloane, astfel încît să permită ușurarea sau chiar înlocuirea unor calcule (ex. tabele de logaritmi); tabel. **3.** Desen sau pictură; tablou. || Și: **tabélă** s.f.

tabelár, -ă, *tabelari, -e*, adj. || Din lat. *tabellarius*, fr. *tabellaire* || În formă de tabel.

tabélă s.f. v. **tabel**.

tabernácol, *tabernacole*, s.n. || Din lat. *tabernaculum* „cort" || **1.** Dulăpior sau cutie de argint (de forma unei biserici) în care se păstrează diferite obiecte de cult. **2.** Cort portativ care servea ca sanctuar la vechii evrei.

tábes s.n. || Din fr. *tabès*, lat. *tabes* „sfîrșeală, epuizare" || Formă tardivă de sifilis nervos, manifestată prin lipsa de coordonare a mișcărilor (în timpul mersului), dureri viscerale vii, tulburări de sensibilitate etc.

tábie, *tabii*, s.f. || Din tc. *tabya*, *tabye* || (Înv.) **1.** Parapet de pămînt construit în jurul unui loc întărit. **2.** Tabără militară.

tabiét, *tabieturi*, s.n. || Din tc. *tabiat* || Deprindere, plăcere, gust pe care cineva și-l satisface regulat, cu meticulozitate. ○ *Cu tabieturi* = cu deprinderi precise, manifestate cu regularitate; *p. ext.* cu apucături boierești. ○ Expr. *A-și face tabietul* = a-și satisface un gust care a devenit obicei zilnic.

tabinét, *tabinete*, s.n. || Din fr. *table nette* || Numele unui joc de cărți.

tablá, *tablale*, s.f. || Din tc. *tabla* || Tablă sau măsuță pe care își poartă marfa plăcintarii; (reg.) tavă (1).

tablagíu, *tablagii*, s.m. || Din *tablă*[2] || Jucător pasionat de table[2].

tábla[1], *table*, s.f. || Din lat. *tab(u)la*, fr. *table* || **1.** Foaie metalică folosită la învelitul caselor, la fabricarea unor recipiente, a unor vase de bucătărie etc. **2.** Placă de lemn, de piatră sau de metal pe care se scriu, se gravează sau se zugrăvesc firme, date etc. ○ *T. cerată* = placă de lemn acoperită cu un strat de ceară, pe care se scria zgîriind cu stilul și care era folosită în antichitate de romani. **3.** Placă de lemn dreptunghiulară, vopsită în negru, pe care se poate scrie cu creta (și care se folosește în școli). **4.** Tabel. ○ *Tabla înmulțirii* v. *înmulțire*. **5.** (Reg.) Tavă. **6.** (Reg.) Bucată de pămînt semănată.

tablá[2], *table*, s.f. || Din ngr. *taeli*, tc. *tavla* || (Mai ales la pl.) Joc cu două zaruri și cu cîte cincisprezece piese rotunde de lemn care se mută în spațiile marcate pe fețele interioare ale unei cutii speciale.

tablétă, *tablete*, s.f. || Din fr. *tablette* || **1.** Pastilă farmaceutică. **2.** Articol publicistic de dimensiuni reduse, de obicei pe o temă de actualitate.

tabliér, *tabliere*, s.n. || Din fr. *tablier* || Ansamblul grinzilor care formează scheletul de rezistență al unui pod și care susține calea de circulație a acestuia.

tablóu, *tablouri*, s.n. || Din fr. *tableau* || **1.** Pictură sau desen executat pe pînză, pe carton etc.; *p. ext.* pictură, desen, gravură, fotografie etc., înrămate, care se prind pe pereții unei încăperi. ○ Expr. (Fam.) *A rămîne tablou* = a

rămîne surprins, înlemnit. **2.** (Fig.) Privelişte din natură care impresionează prin pitoresc. ● Descriere (prin viu grai sau prin scris) a unei astfel de privelişti sau a unui obiect, a unei întîmplări. **3.** Subdiviziune a unei piese de teatru, în special subdiviziune a unui act, corespunzînd unui moment din desfăşurarea intrigii. ● Grupare a personajelor în scenă în anumite atitudini pe care le păstrează cîteva momente. **4.** Tabel. **5.** Ansamblu constituit din panouri sau pupitre pe care sînt montate dispozitive tehnice de comandă sau de control ale unei instalaţii. ○ *T. de bord* = tablou pe care sînt fixate aparatele şi instrumentele necesare controlului şi manevrării unui vehicul.

tabú, *tabuuri,* s.n. || Din fr. *tabou* || **1.** (În societăţile primitive) Interdicţie cu caracter religios referitoare la atingerea unor obiecte, pronunţarea anumitor cuvinte etc. ● (Fig.) Persoană, obiect, problemă despre care este interzis să se discute. **2.** Evitare (din superstiţie sau din pudoare) a folosirii unui cuvînt şi înlocuire a lui cu altul, sau cu o frază, de obicei metaforice.

tabulár, -ă, *tabulari, -e,* adj. || Din fr. *tabulaire,* lat. *tabularis* || **1.** Care este înscris pe o listă sau în coloanele unui registru. **2.** (Despre materiale) Care se prezintă sub formă de plăci.

tabulatór, *tabulatoare,* s.n. || Din germ. *Tabulator* || Dispozitiv al unei maşini de scris care permite ca, odată fixată lungimea unui rînd, aceasta să poată fi menţinută automat şi pentru rîndurile următoare.

tabulatúră, *tabulaturi,* s.f. || Din germ. *Tabulatur* || Sistem de notaţie muzicală cu ajutorul literelor, cifrelor etc. folosit în sec. 15—17 pentru instrumentele polifonice (orgă, clavecin, chitară etc.).

tabún, *tabunuri,* s.n. || Din tăt. *tabun.* Cf. ucr. *tabun* || **1.** Sistem de creştere a cailor în libertate (pe păşune, în stepă); herghelie de cai (sălbatici) din stepă. ● Cireadă de vite, turmă mare de oi. **2.** Păşune, izlaz.

taburét, *taburete,* s.n. || Din fr. *tabouret* || Scaun fără spătar şi fără braţe. ● Scaun rotund, fără spătar, prevăzut cu un dispozitiv de înălţare şi coborîre, pe care stă cel ce cîntă la pian.

tac[1] interj. || Onomatopee || (Adesea repetat) Cuvînt care imită zgomotul produs prin lovirea unui obiect (de lemn).

tac[2], *tacuri,* s.n. || Din ngr. *takos* || Baston special de lemn, cu care jucătorii lovesc bilele la biliard.

tacheláj, *tachelaje,* s.n. || Din germ. *Takelage* || Ansamblul parîmelor folosite la manevrarea pînzelor şi la fixarea arborilor unei nave.

tachét, *tacheţi,* s.m. || Din fr. *taquet* || Piesă de metal care mişcă supapa mecanismului de distribuţie al unui motor cu ardere internă.

tachiná, *tachinez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *taquiner* || A necăji pe cineva în glumă, fără răutate.

tachináre, *tachinări,* s.f. Acţiunea de *a tachina.*

tacit, -ă, *taciţi, -te,* adj. || Din fr. *tacite,* lat. *tacitus* (< *tacere* „a tăcea") || Care nu este exprimat formal, ci numai subînţeles şi admis ca atare. *N-a tras nimeni. A fost un armistiţiu tacit* (Cezar Petrescu).

tacitúrn, -ă, *taciturni, -e,* adj. || Din fr. *taciturne,* lat. *taciturnus* || Care vorbeşte puţin, închis în sine, tăcut, posac.

tacîm, *tacîmuri,* s.n. || Din tc. *takım* || **1.** Serviciu de masă complet, care se aşază în dreptul fiecărui mesean; *p. restr.* totalitatea obiectelor de metal de care se serveşte cineva cînd mănîncă. **2.** Ansamblu de obiecte sau de unelte necesare unei anumite operaţii, specifice unei îndeletniciri. **3.** Harnaşament. **4.** (Înv.) Taraf de lăutari. **5.** (Înv.) Cortegiu, alai. **6.** (Înv.) Grup, ceată: gaşcă, clică.

taclále s.f. pl. || Cf. tc. *takla* „tumbă" || (Fam.) Conversaţie despre lucruri mărunte; taifas; vorbe lipsite de importanţă.

tact, (2) *tacturi,* s.n. || Din fr. *tact,* germ. *Takt* || **1.** (Fiziol.) Simţ care se referă la senzaţiile provocate de excitarea receptorilor din piele şi mucoase sensibili la acţiuni mecanice; pipăit. **2.** Cadenţă ritmică în muzică; ritm de mişcare în mers, în dans etc. **3.** Simţ al măsurii în comportare; atitudine corectă, atentă şi adecvată.

táctic, -ă, *tactici, -ce,* s.f., adj. || Din fr. *tactique* || **1.** S.f. Parte a artei militare care se ocupă cu studiul, pregătirea şi ducerea luptei. **2.** S.f. (Soc. şt.) Ansamblul formelor şi mijloacelor de organizare şi de luptă, modul de folosire a acestora de către partidul revoluţionar al clasei muncitoare în scopul înfăptuirii obiectivului strategic. **3.** S.f. Totalitatea mijloacelor folosite de cineva pentru a izbuti într-o acţiune. **4.** Adj. Care ţine de tactică **(1—3),** privitor la tactică.

tacticián , -ă, *tacticieni, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *tacticien* || Specialist în probleme de tactică.

tacticós, -oásă, *tacticoşi, -oase,* adj. || Din ngr. *taktikos* || (Despre oameni şi manifestările lor) Cu măsură, cu socoteală, cumpănit, echilibrat; cu mişcări domoale.

tactíl, -ă, *tactili, -e,* adj. || Din fr. *tactile* || Privitor la simţul pipăitului; care ţine de simţul pipăitului; care se poate percepe prin pipăit.

taftá, *taftale,* s.f. || Din tc. *tafta,* fr. *taffetas* || Ţesătură de mătase lucioasă, cu tuşeu special, care produce în mişcare un foşnet caracteristic.

taftúr, *tafture,* s.n. || Cf. tc. *tapkur* || Chingă cu care se strînge şaua sau pătura pe cal.

tágmă, *tagme,* s.f. || Din ngr. *tagma* || Totalitatea persoanelor care aparţin aceleiaşi categorii profesionale sau sociale. ● (Peior.) Clică.

tahicardíe, *tahicardii,* s.f. || Din fr. *tachycardie;* gr. *tachys* „iute" + *kardia* „inimă" || Accelerare a bătăilor inimii peste limitele fiziologice normale.

tahimetríe, *tahimetrii,* s.f. || Din fr. *tachymétrie* || Stadimetrie.

tahimétru, *tahimetre,* s.n. || Din fr. *tachymètre* || Instrument topografic, prevăzut cu o lunetă, care permite măsurarea distanţelor pe cale optică.

tahistoscóp, *tahistoscoape,* s.n. || Din fr. *tachistoscope;* gr. *tachistos* „foarte repede" + *skopein* „a privi" || Aparat care permite expunerea pentru foarte scurt timp a unor imagini sau a unor cuvinte.

pein „a examina" || (Psih.) Aparat cu ajutorul căruia i se prezintă unei persoane, pentru un timp foarte scurt (fracțiuni de secundă), diverse desene, cuvinte, litere, în vederea studierii atenției, a proceselor senzoriale etc.

tahín, *tahínuri,* s.n. || Din tc. *tahin* || Făină de semințe uleioase (de susan, floarea-soarelui, nuci, arahide) prăjite, din care se prepară halvaua.

tahográf, *tahografe,* s.n. || Din germ. *Tachograf;* gr. *tachos* „iuțeală" + *graphein* „a scrie" || Tahometru înregistrator.

tahométru, *tahometre,* s.n. || Din germ. *Tachometer;* gr. *tachos* „iuțeală" + *metron* „măsură" || Instrument cu care se măsoară turația unei piese rotitoare a unei mașini.

taht, *tahturi,* s.n. || Din tc. *taht* || (Înv.) **1.** Tron, scaun domnesc. • Cetate de scaun, capitală. **2.** Reședință a unei subprefecturi sau altei instituții. **3.** Stație de poștă; poștă.

tálcă s.m. invar. || De la *tată* (adaptat după *maică)* || (Pop.) **1.** Tată. **2.** Termen afectiv cu care se adresează cineva unui om mai în vîrstă sau un om mai în vîrstă unuia mai tînăr, un părinte copilului său etc. **3.** (Determinat prin „popă" sau „părinte") Termen de adresare către un preot.

táier s.n. v. **tăier.**

taifás, *taifasuri,* s.n. || Din ngr. *taifas* „ceată" || Conversație familiară; flecăreală, pălăvrăgeală plăcută.

taifún, *taifunuri,* s.n. || Din germ. *Taifun;* chinez. *tai fung* (< *tai* „mare", *fung* „vînt") || Ciclon tropical care se produce mai ales în estul Asiei.

taigá, *taigale,* s.f. || Din rus. *taiga* || Denumire dată pădurii de conifere din Siberia și din partea europeană a U.R.S.S., *p. ext.* denumire a subzonei pădurilor de conifere din nordul zonei temperate a emisferei boreale.

taín, *tainuri,* s.n. || Din tc. *tayın* || **1.** Rație de alimente sau de băutură care se dă cuiva în schimbul serviciilor prestate. **2.** Porție de nutreț care se dă animalelor. **3.** (Reg.) Parte care îi revine cuiva în urma unei împărțiri.

táină, *taine,* s.f. || Din sl. *tajna* || **1.** Ceea ce este neînțeles; lucru, fapt neînțeles, nedezlegat de mintea omenească; enigmă, mister. **2.** Secret. ○ *În taină* = pe ascuns, în secret. (Înv.) *De taină* = intim, particular. **3.** (Bis.) *Sfintele taine* (sau *cele șapte taine)* = cele șapte ritualuri din biserica creștină, (botezul, mirul, spovedania, împărtășania, căsătoria, hirotonia și maslul), prin care credincioșii cred că obțin harul divin.

táinic, -ă, *tainici, -e,* adj. || Din sl. *tajnikŭ* || **1.** Plin de taină, de mister. **2.** Ținut secret; neștiut de alții; (adverbial) pe ascuns, pe furiș. **3.** (Despre locuri) Ascuns, ferit, izolat. **4.** (Despre persoane) Discret, tăcut.

tăiniță, *tainițe,* s.f. || Din *taină* || Groapă săpată în pămînt (folosită pentru a ascunde ceva); *p. ext.* loc ascuns, ascunzătoare; încăpere subterană, hrubă.

taiór, *taioare,* s.n. || Din fr. *tailleur* || Costum femeiesc alcătuit din fustă și jachetă, confecționate din același material (de obicei din stofă).

tal, *taluri,* s.n. || Din fr. *thalle;* gr. *thallos* „ramură" || Corpul vegetativ al plantelor inferioare, lipsit de vase conducătoare, monocelular (la bacterii și unele alge), pluricelular (la ciuperci și alge) sau diferențiat în organe comparabile cu cele ale organelor superioare.

talámus, *talamusuri,* s.n. || Din fr. *thalamus* || Parte a encefalului, situată la baza creierului, formată dintr-o masă de substanță cenușie, care integrează excitațiile nervoase senzitive și senzoriale, proiectîndu-le pe scoarța cerebrală.

talángă, *tălăngi,* s.f. || Onomatopeic || Clopot care se atîrnă la gîtul vitelor și al oilor; sunetul produs de un astfel de clopot. (Poetic) *Se tînguiesc Tălăngi pe căi, Și neguri cresc Din negre văi* (Iosif).

talánt, *talanți,* s.m. || Din sl. *talantă* || **1.** Monedă de aur sau argint, folosită în Grecia antică. **2.** Unitate de măsură a greutății, cu valoare variabilă, folosită în Grecia antică.

talár, *talare,* s.n. || Din germ. *Talar,* lat. *talaria* || (Înv.) Haină lungă purtată în trecut de unele asociații sau corpuri profesionale sau ca uniformă de unele unități militare.

talasoterapíe s.f. || Din fr. *thalassotherapie;* gr. *thalassa* „mare" + *therapeia* „tratament" || Tratament medical în climat marin, în special prin băi de mare.

talăș s.n. || Din tc. *talaș* || Așchii lungi și subțiri care se desprind cînd se prelucrează lemnul cu rindeaua (sau cu alte unelte cu tăiș lat).

taláz, *talazuri,* s.n. || Din tc. *talaz* || Val mare stîrnit de furtună pe mări sau pe oceane; *p. gener.* val mare al unui fluviu, al unui rîu.

talc s.n. || Din fr. *talc* || Silicat hidratat de magneziu, de culoare albă-verzuie, folosit în industria textilă, farmaceutică, în cosmetică, în electrotehnică etc.

talcióc, *talciocuri,* s.n. || Din rus. *tolčok* || Piață de vechituri.

talént, *talente,* s.n. || Din fr. *talent,* lat. *talentum* || Înclinare, aptitudine, capacitate care favorizează o activitate creatoare în domeniul artei, științei, tehnicii etc.

talentát, -ă, *talentați, -te,* adj. || Din *talent* || Care are talent, înzestrat cu talent.

táler[1], *talere,* s.n. || Din germ. dial. *Taller* || **1.** Vas plat, de metal, de pămînt ars sau de lemn, din care se mănîncă; farfurie. **2.** Fiecare dintre cele două discuri ale unei balanțe. **3.** Fiecare dintre cele două discuri de alamă care, lovite unul de altul, marchează ritmul sau cadența într-o orchestră. **4.** Disc care servește ca țintă în tirul sportiv; (la pl.) probă sportivă care constă în trageri cu arme de vînătoare în aceste discuri.

táler[2], *taleri,* s.m. || Din germ. *Taler* || Monedă austriacă de argint, care a circulat în trecut și în țările românești. ○ Expr. *Taler cu două fețe* = om prefăcut, ipocrit.

talián, *taliane,* s.n. || Din rus. *talijan,* ngr. *taliani* || (Reg.) Năvod mare, fixat cu ancore și

cu piloți, folosit la prinderea peștilor migratori mari.

tálie, *talii*, s.f. || Din rus. *talija* || **1.** Partea de la mijloc, mai subțire, a corpului omenesc; partea unei rochii sau a unei haine care acoperă mijlocul. ○ *În talie* = îmbrăcat numai în haină sau în rochie (fără palton sau pardesiu). ● Statură, înălțime, mărime. **2.** Mărime după care se confecționează obiectele de îmbrăcăminte. **3.** Nivel, grad de pricepere, de cunoștințe. ○ Expr. *A fi de aceeași talie cu cineva* = a avea aceeași valoare, pricepere etc. ca și altcineva.

talión s.n. || Din fr. *talion* || (În orînduirea sclavagistă) Formă primitivă de pedeapsă bazată pe ideea de răzbunare, constînd în faptul de a cauza celui vinovat un rău identic sau similar cu acela pe care l-a provocat victimei. ○ *Legea talionului* = lege penală la unele popoare din vechime, prin care se aplica vinovatului o pedeapsă identică sau similară cu răul pe care îl săvîrșise.

talismán, *talismane*, s.n. || Din fr. *talisman* || Obiect căruia superstițioșii îi atribuie puterea magică de a le aduce noroc; amuletă.

tálіu s.n. || Din fr. *thallium* || Element chimic, metal rar de culoare albă-albăstruie, asemănător cu plumbul.

talmeș-bálmeș s.n. (Fam.) Amestec confuz din care nu se poate înțelege sau alege nimic.

talmúd s.n. || Din fr. *talmud*. Cuv. de origine ebraică, dintr-un verb cu sensul de „a învăța" || Carte religioasă la evrei, care conține comentarii asupra Vechiului Testament.

talmudísm s.n. || Din *talmud* || **1.** Studiul talmudului. **2.** (Fig.) Tendința de a privi lucrurile în mod dogmatic, formal.

talmudíst, -ă, *talmudiști, -ste*, s.m. || Din fr. *talmudiste* || **1.** Persoană care cunoaște și interpretează învățăturile talmudului; adept al acestor învățături. **2.** (Fig.) Persoană care privește lucrurile în chip dogmatic sau care face exces de subtilități și de exprimări artificiale.

talofíte s.f. pl. || Din fr. *thallophytes* || Denumire dată plantelor inferioare al căror corp vegetativ este un tal și care se înmulțesc prin spori, prin diviziune sau prin gameți; trăiesc în apă sau în locuri umede.

talón, *taloane*, s.n. || Din fr. *talon* || **1.** Partea care rămîne la cotorul unui chitanțier, al unui bonier etc., după ce s-au rupt părțile detașabile. **2.** Partea întărită, de la călcîi, a unui ciorap. **3.** Fiecare dintre cele două margini îngroșate și întărite ale unei anvelope.

talonă, *talonez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *talonner* || (Sport) A trage mingea cu piciorul din grămadă la rugbi.

tálpă, *tălpi*, s.f. || Din magh. *talp* || **1.** Partea de dedesubt a labei piciorului la om și la unele animale, de la călcîi pînă la degete, care vine în contact cu pămîntul. ○ Expr. *A-și lua tălpile le spinare* = a pleca, a o șterge. *A se pune în tălpi* = a se scula din pat; *p. ext.* a se pune în mișcare. ○ *Talpa-gîștei* = plantă erbacee meliferă și medicinală, din familia labiatelor, înaltă de 50—100 cm, cu flori mici roz. *Talpa-ursului* = plantă erbacee din familia acantaceelor, la care lobii și dinții frunzelor sînt terminați prin spini; are flori albe sau trandafirii, grupate în formă de spic. *Talpa-stîncei* = mică plantă erbacee, din familia cruciferelor, cu frunze lung-pețiolate și flori albe dispuse în raceme; are proprietăți antiscorbutice și diuretice. **2.** Partea încălțămintei sau a ciorapului, care acoperă talpa (**1**). **3.** Piele groasă de bovine, tăbăcită, din care se fac pingele și tocuri la încălțăminte. **4.** Partea de jos, lățită, a unei șine, prin care aceasta se reazemă pe traverse. **5.** Piesă sau element de construcție prin intermediul căruia un sistem tehnic sau un element al acestuia se reazemă pe sol. **6.** Fiecare dintre cele două grinzi de lemn orizontale care alcătuiesc scheletul războiului de țesut. **7.** Fiecare dintre cele două suporturi laterale pe care alunecă sania. **8.** Partea care formează fundul unui scoc de moară. ● Partea rindelei care lunecă pe lemn. ● Partea unui pat de pușcă, pe care se sprijină aceasta cînd stă vertical. **9.** Baza unei excavații miniere. **10.** Planul de rezemare pe sol a unui element de construcție. **11.** *Talpa iadului* = **a)** (în basme) mama căpeteniei dracilor; **b)** om rău, păcătos; babă rea, vrăjitoare.

talpínă, *talpine*, s.f. || Din *talpă* || Material obținut pe cale sintetică, folosit ca înlocuitor de talpă pentru încălțăminte.

tálus, *talusuri*, s.n. || Din lat. *talus* || (Anat.) Călcîi, astragal.

talúz, *taluzuri*, s.n. || Din fr. *talus* || Suprafața înclinată care mărginește lateral o săpătură sau o umplutură de pămînt.

talvég, *talveguri*, s.n. || Din germ. *Talweg*, fr. *thalweg* || (Geogr.) Linie care unește punctele de cea mai mare adîncime din albia unei ape curgătoare sau din lungul unei văi uscate.

tamán adv. || Din tc. *tamam*, dial. *taman* || Tocmai, chiar, exact. ● De-abia, numai.

tamarín, *tamarini*, s.m. || Din fr. *tamarin* || Arbore exotic din familia leguminoaselor, din ale cărui fructe se prepară o băutură răcoritoare; scoarța este utilizată în medicină.

tamazlíc, *tamazlicuri*, s.n. || Din bg. *tamazlăk* || (Înv.) Circadă de vite aparținînd unui proprietar.

tambúchi, *tambuchiuri*, s.n. || Cf. it. *stambugio* || Deschizătură în puntea unei nave, care permite accesul în încăperile de sub punte.

tambúr, *tambure*, s.n. || Din fr. *tambour* (cuv. de origine orientală, probabil persană) || **1.** Piesă în formă de cilindru gol (fixă sau rotitoare) pe care sînt trasate gradații pentru măsurat sau sînt fixate anumite organe de mașină. **2.** Porțiune prismatică sau cilindrică cuprinsă între o cupolă și arcurile sau zidurile care sprijină cupola. **3.** Spațiul în interiorul căruia se învîrtește o ușă pivotantă.

tambúră, *tambure*, s.f. || Din tc. *tambura* || Vechi instrument muzical cu coarde metalice, asemănător cu mandolina.

tamburínă, *tamburine*, s.f. || Din fr. *tambourin* || Instrument muzical asemănător cu toba (dar cu pielea întinsă numai pe o parte), avînd

de jur împrejur plăci de metal sau zurgălăi, folosit (în Spania, Italia și în Orient) pentru acompanierea ritmică a dansului.

tam-nisám adv. Nitam-nisam.

tampón, *tampoane,* s.n. || Din fr. *tampon* || **1.** Piesă elastică fixată la vehiculele de cale ferată, care are rolul de a menține o anumită distanță între vehiculele cuplate și de a amortiza șocurile dintre acestea în timpul mersului. **2.** Bucată de vată sau de tifon care se aplică pe o rană pentru a opri o hemoragie. **3.** Accesoriu de birou format dintr-o placă curbată acoperită cu hîrtie sugativă.

tamponá, *tamponez,* vb. I. || Din fr. *tamponner* || **1.** Refl. recipr. (Despre vehicule) A se ciocni, a se lovi. **2.** Tranz. A atinge ușor și repetat o suprafață a corpului cu un tampon pentru a absorbi transpirația sau secrețiile unei răni.

tamponáre, *tamponări,* s.f. Acțiunea de *a (se) tampona;* ciocnire (a două vehicule).

tam-tám, *tam-tamuri,* s.n. || Din fr. *tam-tam* || **1.** Gong. **2.** Instrument muzical african asemănător cu toba; muzica executată cu acest instrument. ● (Fig.) Zgomot mare, zarvă.

tanánt, *tananți,* s.m. || Din fr. *tannant* || Substanță chimică de origine vegetală, animală, minerală sau de sinteză, folosită la tăbăcirea pieilor.

tanatofobíe s.f. || Din fr. *thanatophobie;* gr. *thanatos* „moarte" + *phobos* „teamă" || Teamă morbidă de moarte.

tanc, *tancuri,* s.n. || Din fr., engl. *tank* || **1.** Mașină de luptă blindată, montată pe șenile și înarmată cu tunuri și mitraliere. **2.** Rezervor din tablă de oțel pentru lichide. ● *T. petrolier* = navă folosită la transportul petrolului și al derivatelor lui.

tanchétă, *tanchete,* s.f. || Din fr. *tanquette* || Tanc mic, cu blindaj ușor.

tanchíst, *tanchiști,* s.m. || Din fr. *tankiste,* germ. *Tankist* || Militar care face parte dintr-o unitate de tancuri.

tandém, *tandemuri,* s.n. || Din fr. *tandem* || *În tandem* = (despre două sisteme tehnice) care lucrează împreună, axele lor longitudinale fiind în prelungire.

tandréțe s.f. || Din fr. *tendresse* || Afecțiune plină de gingășie, de delicatețe.

tándru, -ă, *tandri, -e,* adj. || Din fr. *tendre* || Plin de gingășie, de tandrețe.

tangáj, *tangaje,* s.n. || Din fr. *tangage* || Mișcare de oscilație a unei nave sau a unui vehicul feroviar în jurul unei axe perpendiculare pe direcția lui de mers.

tangént, -ă, *tangenți, -te,* adj., s.f. || Din fr. *tangent,* lat. *tangens, -ntis* (part. lui *tangere* „a atinge") || **1.** Adj. *Dreaptă tangentă la o curbă* = dreaptă care atinge curba într-un singur punct. *Plan tangent la o suprafață* = plan care atinge suprafața într-un singur punct. **2.** S.f. Dreaptă care atinge o curbă într-un singur punct. **3.** S.f. Funcție trigonometrică egală cu cîtul dintre funcția sinus și funcția cosinus.

tangénță, *tangențe,* s.f. || Din fr. *tangence* || **1.** Poziție, situație a două figuri geometrice tangente; atingere, contact. **2.** (Fig.) Relație, legătură.

tangențiál, -ă, *tangențiali, -e,* adj. || Din fr. *tangentiel* || (Adesea adverbial) Despre care s-a vorbit în treacăt, care a fost atins indirect.

tanghír, *tanghire,* s.n. || Din germ. *Tangier [film]* || Placă transparentă de gelatină sau de masă plastică, avînd pe o față, în relief, puncte sau linii de diferite forme și care este folosită pentru obținerea umbrelor sau semitonurilor la tipărirea manuală.

tangíbil, -ă, *tangibili, -e,* adj. || Din fr. *tangible* || Care poate fi perceput prin simțul pipăitului; care are un aspect concret, (fig.) real, evident.

tangóu, *tangouri,* s.n. || Din fr. *tango* (cuv. din spaniola americană) || Dans de perechi cu ritmul lent; melodia după care se dansează. Își are originea într-un dans popular argentinian.

tanín s.n. || Din fr. *tanin* || Produs vegetal cu gust astringent (extras în special din stejar), care se folosește la tăbăcitul pieilor și la fabricarea cernelurilor negre.

tantál s.n. || Din fr. *tantale* || Element chimic, metal rar, ductil, maleabil, foarte rezistent din punct de vedere chimic, întrebuințat la confecționarea unor ustensile de laborator, a filamentelor pentru unele becuri etc.

tánti s.f. invar. || Din germ. *Tante,* fr. *tante* || Termen folosit mai ales de către copii pentru a vorbi cu (sau despre) mătușă; termen cu care copiii se adresează unei femei.

tantiémă, *tantieme,* s.f. || Din fr. *tantième* (< *tant,* lat. *tantum* „atît") || **1.** Sumă de bani încasată de membrii unui consiliu de administrație al unei societăți comerciale pentru participare la conducerea ei. **2.** Comision procentual acordat mijlocitorilor de afaceri.

taoísm s.n. v. **daoism.**

tapá, *tapez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *taper* || (Fam.) A obține de la cineva bani cu titlu de împrumut, dar fără intenția de a-i restitui.

tapáj s.n. || Din fr. *tapage* || Zgomot violent; gălăgie, scandal.

tapét, *tapete,* s.n. || Din it. *tapetto,* germ. *Tapete* || **1.** Hîrtie, pînză, mătase sau piele imprimată cu desene, care se aplică pe pereții camerelor, în loc de zugrăveală. **2.** Expr. *A pune* (sau *a aduce) pe tapet* = a aduce în discuție.

tapetá, *tapetez,* vb. I. Tranz. || Din *tapet* || A acoperi cu tapet pereții unei încăperi.

tapetáre, *tapetări,* s.f. Acțiunea de *a tapeta.*

tapiócă s.f. || Din fr. *tapioca* (cuv. port. împrumutat dintr-o limbă din Brazilia) || Făină extrasă din tuberculele manioculuí, folosită în alimentația copiilor.

tapír, *tapiri,* s.m. || Din fr. *tapir* (cuv. provenit dintr-o limbă din Brazilia) || Mamifer imparicopitat din zona tropicală, cu nasul și buza de sus contopite într-un fel de trompă.

tapisá, *tapisez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *tapisser* || A aplica elementele elastice, materialul de umplutură, pînza de rezistență, apoi stofa,

pînza sau mătasea ornamentală pe scheletul unei mobile; a capitona. 2. A tapeta.

tapisát, -ă, *tapisați, -te,* adj. (Despre pereți) Acoperit cu o tapiserie. ● (Despre mobilă) Îmbrăcat în stofă, pînză, mătase, piele etc.; capitonat.

tapiserie, *tapiserii,* s.f. || Din fr. *tapisserie* || 1. Țesătură decorativă făcută din lînă ori din mătase, folosită la împodobirea pereților sau a unor mobile. 2. Lucru de mînă cusut pe o canava cu lînă sau cu mătase. 3. Partea tapisată a unei mobile.

tapițér, *tapițeri,* s.m. || Cf. germ. *Tapezierer,* fr. *tapissier* || Meseriaș care tapisează mobile.

tapițerie, *tapițerii,* s.f. || Din *tapițer* || 1. Meseria tapițerului. 2. Atelier unde se efectuează lucrări de tapisare a mobilei.

tapóșnic, *tapoșnici,* s.m. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori purpurii și cu tulpina acoperită cu peri moi.

tará s.f. v. **tară**[1].

tarábă, *tarabe,* s.f. || Din tc. *daraba,* dial. *taraba* || 1. Masă improvizată pe care se vînd articole mărunte în piețe și în tîrguri. ○ *De tarabă* = de prost gust; trivial. 2. Tejghea (de cîrciumă) la care stă negustorul.

tarác s.m. v. **taraș.**

taráf, *tarafuri,* s.n. || Din tc. *taraf* || Mică formație muzicală de lăutari, care cîntă muzică populară.

taragót, *taragoturi,* s.n. || Cf. magh. *tárogató* || Instrument muzical popular de suflat, format dintr-un tub conic de metal cu ancie simplă, asemănător clarinetului.

tarantélă, *tarantele,* s.f. || Din it. *tarantella* || Dans popular napolitan, cu ritm viu; melodie după care se execută acest dans.

tarantúlă, *tarantule,* s.f. || Din fr. *tarentule* || Păianjen veninos din sudul Italiei, cu patru ochi mari și numeroși ochi mai mici.

tarapaná, *tarapanale,* s.f. || Din tc. *darphane* || (Înv.) Monetărie.

tarár, *tarare,* s.n. || Din fr. *tarare* || Mașină folosită în industria morăritului pentru a curăța cerealele de impurități.

taráș, *tarași,* s.m. || Din ucr., rus. *taras* || Stîlp bătut în pămînt, servind ca element de susținere la un pod, la un gard etc. Și: **tarác** s.m.

tară[1], *tare,* s.f. || Din ngr. *tara* || 1. Dara. 2. Greutăți nemarcate folosite la cîntărit (pentru a compensa greutatea recipientului sau a ambalajului). || Și: **tará** s.f.

tară[2], *tare,* s.f. || Din fr. *tare* || Defect fizic sau moral; meteahnă.

tardígrád, *tardigrade,* s.n. || Din fr. *tardigrade;* lat. *tardigradus* „care merge încet" || (La pl.) Grup de animale foarte mici, nevertebrate (arahnide), cu patru perechi de picioare, care se deplasează greoi; trăiesc în mări, în ape dulci, în mușchi, ierburi; (și la sg.) animal care face parte din acest grup.

tardív, -ă, *tardivi, -e,* adj. || Din fr. *tardif* || (Adesea adverbial) Care apare, se întîmplă sau se dezvoltă cu întîrziere.

táre, *tari,* adj., adv. || Lat. *talis* || 1. Adj. Care are o consistență solidă și nu poate fi ușor pătruns, desfăcut, despicat; *p. ext.* trainic, durabil. ● Care este mai consistent decît în mod obișnuit; (despre pîine) uscat. ● Fortificat, întărit. ● Care nu este elastic, nu se îndoaie ușor. 2. Adj. (Despre oameni) Puternic, robust, viguros; energic. 3. Adj. Care dispune de putere, de autoritate, care este stăpîn pe situație. ● Care are cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu. 4. Adj. Cu voință fermă, energic, dîrz. ○ Expr. *A fi tare de fire* (sau *de inimă*) = a fi curajos, rezistent. 5. Adj. (Despre fenomene ale naturii) Care se manifestă cu violență. ● (Despre aer) Răcoros, rece; (despre mirosuri) foarte aromat, amețitor. 6. Adj. (Despre unele substanțe alimentare, chimice sau medicamentoase) Cu o concentrație mare; (despre băuturi alcoolice) cu o concentrație mare de alcool. 7. Adj. (Despre culori) Viu, puternic. 8. Adv. Foarte mult. 9. Adv. Cu forță, cu putere. 10. Adv. (Pe lîngă verbele ca „a vorbi", „a cînta") Cu glas ridicat. 11. Adv. Iute, repede.

tárgă, *tărgi,* s.f. || Din germ. *Trage* || 1. Pat portativ cu care sînt transportați răniții și bolnavii, format dintr-o pînză sau plasă metalică fixată pe două bare paralele. 2. Mică platformă portativă cu care se transportă diferite materiale. 3. Expr. *A trage targa pe uscat* = a o scoate cu greu la capăt; a trage mîța de coadă.

tarhón s.m. || Din tc. *tarhun* || Plantă erbacee aromatică din familia compozitelor, înaltă pînă la 70 cm, ale cărei frunze, bogate în uleiuri eterice, sînt folosite în alimentație.

tarif, *tarife,* s.n. || Din fr. *tarif* || 1. Preț oficial stabilit pentru anumite prestări de serviciu, pentru transporturi de mărfuri și persoane, pentru vînzarea anumitor articole etc. ● Listă sau tablou pe care sînt afișate aceste prețuri. 2. *T. vamal* = listă în care sînt înscrise mărfurile și taxele vamale pentru import, export și tranzit.

tarifár, -ă, *tarifari, -e,* adj. || Din fr. *tarifaire* || Care se referă la tarif; (despre prețuri, taxe, salarii) fixat prin tarif.

tarlá, *tarlale,* s.f. || Din tc. *tarla* || (Agr.) Solă.

tarlalizá, *tarlalizez,* vb. I. Tranz. || Din *tarla* || A împărți o suprafață de teren cultivabil sau o pășune în tarlale.

tárniță, *tarnițe,* s.f. || Din ucr. *tarnycja* || 1. Șa țărănească (de lemn), folosită la călărit sau la transportul unei poveri. 2. Culme de deal sau de munte în formă de șa.

taróc s.n. || Din germ. *Tarock* || Numele unui joc de cărți.

taród, *taroduri,* s.n. || Din fr. *taraud* || Sculă pentru filetarea găurilor înfundate sau executate în prealabil în piese.

tarodá, *tarodez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *tarauder* || A fileta o piesă în care urmează să intre un șurub.

tarpán, *tarpani,* s.m. || Din ucr., rus. *tarpan* || Cal sălbatic de culoare brună cu capul scurt și gros, care trăia în trecut în stepele de la est de Marea Neagră.

tars, *tarsuri,* s.n. || Din fr. *tarse;* gr. *tarsos* „laba piciorului" || Partea posterioară a schele-

tului labei piciorului, formată din șapte oase, articulate, la un capăt cu oasele gambei, iar la celălalt cu oasele metatarsului. ● Partea terminală a piciorului insectelor, formată din 1—5 segmente.

tartáj, *tartaje,* s.n. || Cf. ngr. *tetradion* || **1.** (Înv.) Cărticică broșură; caiet, condică. **2.** (Înv. și reg.) Fiecare dintre cele două coperte de carton ale unei cărți; scoarță. || Și: **tratáj** s.n.

tartán, *tartane,* s.n. || Din fr. *tartan* || **1.** Țesătură de lînă sau de bumbac, cu carouri mari, divers colorate. **2.** Șal sau pled făcut din tartan **(1). 3.** Material special folosit pentru amenajarea pistelor atletice și a terenurilor sportive, în vederea impermeabilizării și a măririi rezistenței lor la intemperii.

tartánă, *tartane,* s.f. || Din fr. *tartane,* it. *tartana* || Mică navă cu o singură pînză, folosită pe Marea Mediterană pentru transport și pescuit.

tartár[1] adj. || Din fr. *tartare* || *Sos tartar* = maioneză preparată cu mult muștar.

tartár[2] s.n. || Din sl. *tarătarŭ,* gr. *tartaros* || (În mitologia antică) Loc situat în fundul infernului, în care se credea că erau chinuiți cei ce păcătuiau față de zei; (în credința creștină) iad, infern. || Acc. și: *tártar.*

tártă, *tarte,* s.f || Din fr. *tarte* || Prăjitură făcută din aluat fraged acoperit cu cremă și fructe.

tartínă, *tartine,* s.f. || Din fr. *tartine* || Felie de pîine (unsă cu unt) pe care se pune brînză sau șuncă, salam etc.; *p. ext.* sandviș.

tártor, *tartori,* s.m. || Cf. *tartar*[2] || Căpetenia dracilor. ● (Fig.) Om rău, care terorizează.

tártoriță, *tartorițe,* s.f. || Din *tartor* || Drăcoaică, diavoliță; (fig.) femeie rea.

tártric adj. || Din fr. *tartrique* || *Acid t.* = acid organic cristalizat, cu gust acru, solubil în apă, care se folosește în medicină, în industria alimentară (sare de lămîie), în vopsitoria textilă etc.

tártru, *tartruri,* s.n. || Din fr. *tartre* || **1.** Sediment care se depune pe fundul și pe pereții butoaielor cu vin. **2.** *T. dentar* = substanță calcaroasă de culoare gălbuie sau negricioasă, care se depune pe suprafața dinților; piatră **(7).**

tas, *tasuri,* s.n. || Din tc. *tas* || Taler de balanță.

tasá, pers. 3 *tasează,* vb. I. Refl. || Din fr. *tasser* || (Despre terenuri, materiale pulverulente etc.) A deveni mai puțin afînat, mai compact, a se îndesa.

tasáre, *tasări,* s.f. Faptul de *a se tasa;* îndesare.

tasmá, *tasmale,* s.f. || Din tc. *tasma* || (Reg.) Panglică de mătase sau de piele.

tasón, *tasoane,* s.n. Punct de concentrare a materialului lemnos în exploatările forestiere, apropiat de căile de transport.

táster, *tastere,* s.n. || Din germ. *Taster* || (Tipogr.) Dispozitiv al mașinii de cules monotip, prevăzut cu o claviatură, cu ajutorul căruia se fixează, prin perforații pe o bandă de hîrtie, felul și poziția literelor, în ordinea textului ce urmează a fi tipărit.

tastiéră, *tastiere,* s.f. || Din it. *tastiera* || **1.** Placă de lemn deasupra căreia se întind coardele unor instrumente muzicale. **2.** Mecanism prin care este făcut să sune un tub de orgă sau coarda unui instrument cu claviatură.

táșcă, *tăști,* s.f. || Din ucr. *taška,* magh. *táska* || Geantă de piele sau de pînză; pungă în care se țin banii, tutunul etc.

tătáie s.m. || Din *tată* || (Reg.) Apelativ cu care copiii se adresează tatălui lor.

tátă, *tați,* s.m. || Lat. *tata* || **1.** Bărbat care are copii; nume pe care i-l dau acestuia copiii săi cînd i se adresează sau cînd vorbesc despre el și pe care și-l dă el însuși cînd vorbește despre copiii săi; taică. ○ *Tată bun* = tată adevărat. *Tată vitreg* = soțul unei femei, în raport cu copiii ei dintr-o căsătorie anterioară. *Tată-socru* = socru. *Tată-mare* = bunic. *Tată de familie* = cap de familie. **2.** Termen cu care se adresează cineva unui copil sau unei persoane tinere. ○ *Din tată în fiu* = transmis din generație în generație. ○ Expr. *Bucățică ruptă tată-său* sau *tată-său în picioare,* se spune despre un copil care seamănă foarte bine cu tatăl său. **3.** Nume dat unui bărbat considerat ca strămoș, ca întemeietor al unei dinastii, al unui neam. ● (Fig., fam.) Creator, făuritor, fondator. **4.** (În credința creștină) Dumnezeu, considerat creatorul lumii.

tatoná, *tatonez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *tâtonner* || A încerca, cu prudență, să-și dea seama de o situație, să găsească o soluție; a sonda.

tatú subst. || Din fr. *tatou,* cuv. provenit dintr-o limbă din Brazilia || Nume dat mai multor genuri de mamifere nocturne, fără dinți, din America Centrală, de Sud și Mexic, cu spatele și laturile acoperite de o platoșă osoasă formată din plăci mobile.

tatuá, *tatuez,* vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *tatouer,* engl. (to)*tattoo,* din tahitianul *tatau* || A(-și) imprima pe piele diferite figuri prin împunsături cu materii colorante care nu se șterg.

tatuáj, *tatuaje,* s.n. || Din fr. *tatouage* || Faptul de a (se) tatua; desenul rămas pe piele după tatuare.

tatuát, -ă, *tatuați, -te,* adj. Care poartă urmele unui tatuaj.

taumatúrg, *taumaturgi,* s.m. || Din fr. *thaumaturge,* gr. *thaumatourgos* || Persoană care, după unele concepții religioase, ar avea puterea să facă minuni.

táur, *tauri,* s.m. || Lat. *taurus* || Mascul necastrat din specia taurinelor, cu capul mare, pielea groasă, părul de pe frunte lung și creț; buhai. ○ Expr. *A lua* (sau *a prinde*) *taurul de coarne* = a se apuca cu mult curaj de o treabă dificilă.

taurín, -ă, *taurini, -e,* adj. || Din *taur* || Care se referă la taur, din specia taurului. ● (Substantivat, f. pl.) Specie de rumegătoare mari care au ca reprezentant tipic boul; (și la sg.) animal din această specie.

tautológic, -ă, *tautologici, -e,* adj. || Din fr. *tautologique* || Privitor la tautologie; care are caracter de tautologie.

tautologíe, *tautologii,* s.f. || Din fr. *tautologie;* gr. *tauto* „același" + *logos* „vorbire" || **1.** Greșea-

lă de limbă care constă în repetarea inutilă a aceleiași idei, formulată cu alte cuvinte; pleonasm. **2.** (Log.) Judecată în care subiectul și predicatul sînt exact aceeași noțiune.

tavân, *tavane*, s.n. || Din tc. *tavan* || **1.** Suprafața interioară a planșeului superior al unei încăperi; plafon (1). **2.** Partea superioară a unei excavații miniere subterane.

távă, *tăvi*, s.f. || Din tc. *tava* || **1.** Obiect plat, de obicei din metal, cu marginile puțin ridicate, pe care se aduc la masă cele necesare pentru servit. **2.** Vas de tablă în care se coc la cuptor anumite mîncări și prăjituri.

tavérnă, *taverne*, s.f. || Din fr. *taverne* || Cîrciumă sărăcăcioasă (instalată de obicei la subsol).

taxá, *taxez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *taxer*, lat. *taxare* „a evalua, a prețui" || **1.** A supune unei taxe; a stabili, a fixa o taxă pentru ceva. **2.** (Fig.) A califica pe cineva drept...

taxacée, *taxacee*, s.f. || Din fr. *taxacées* || (La pl.) Familie de plante cu frunze aciculare persistente, cu sămînța acoperită cu un înveliș cărnos; (și la sg.) plantă din această familie (ex. tisa).

taxatór, -oáre, *taxatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *taxateur* || Persoană care percepe anumite taxe; încasator.

taxáție, *taxații*, s.f. || Din fr. *taxation* || (Silv.) *T. forestieră* = dendrometrie.

táxă, *taxe*, s.f. || Din fr. *taxe* || **1.** Sumă de bani plătită în favoarea bugetului de stat sau al unei instituții, în schimbul unor servicii prestate de acestea. **2.** Sumă de bani percepută sub formă de impozit pentru anumite mărfuri. ○ *T. vamală* = impozit perceput de stat asupra importului, exportului sau tranzitului de mărfuri.

taxí, *taxiuri*, s.n. || Din fr. *taxi* || Taximetru.

taxidár, *taxidari*, s.m. || Din tc. *tahsildar* || (Înv.) Persoană însărcinată cu strîngerea dărilor.

taximétru, *taximetre*, s.n. || Din fr. *taximètre* || Autovehicul care efectuează, contra plată, transporturi de persoane sau de mărfuri, de obicei în interiorul orașelor, și care este prevăzut cu un aparat pentru înregistrarea costului transportului; taxi.

taxinomíe s.f. v. **taxonomie.**

taxodiacée s.f. pl. || Din fr. *taxodiacées* || Familie de plante gimnosperme, lemnoase, rășinoase, cu frunze solzoase sau aciculare persistente (ex. chiparosul de baltă).

taxonomíe s.f. || Din fr. *taxonomie*; gr. *taxis* „aranjare"; *nomos* „lege" || (Biol.) **1.** Știința legilor de clasificare a organismelor vii. **2.** Studiul unei grupe de plante sau de animale sub aspectul clasificării și descrierii speciilor. || Și: **taxinomíe** s.f.

tăbăcár, *tăbăcari*, s.m. || Din *tabac*[2] || Persoană specializată în tăbăcitul pielor; tabac[2].

tăbăcărie, *tăbăcării*, s.f. || Din *tăbăcar* || Atelier sau secție industrială în care se tăbăcesc pieile.

tăbăcí, *tăbăcesc*, vb. IV. Tranz. || Din *tabac*[2] || **1.** A prelucra pielea brută cu ajutorul tananților, pentru a o transforma într-un produs moale, suplu, elastic și rezistent; a argăsi. **2.** (Fig.) A bate foarte tare pe cineva, a snopi în bătăie.

tăbăcíre, *tăbăciri*, s.f. Acțiunea de *a tăbăci*; argăsire.

tăbăcít, -ă, *tăbăciți, -te*, adj. **1.** (Despre piei) Care a fost supus procesului de tăbăcire. **2.** (Despre pielea sau palmele omului) Bătătorit.

tăbărî, *tăbăr*, vb. IV. Intranz. || Din *tabără* || **1.** (Înv.) A-și așeza tabăra; a poposi vremelnic într-un loc. **2.** A se năpusti asupra cuiva sau a ceva, a se repezi la cineva (pentru a-l lovi); a sări cu gura (la cineva).

tăblíe, *tăblii*, s.f. || Din ngr. *tavli* || **1.** Tablă[1] (2). **2.** Panou de lemn, de metal etc. fixat pe scheletul unei uși, unei mobile etc.

tăbliță, *tăblițe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *tablă*[1]. **2.** Placă mică de ardezie pe care scriau în trecut, cu un condei de piatră, școlarii începători. **3.** (La romani) Placă mică acoperită cu un strat de ceară, pe care se scria cu un stilet.

tăbluí, *tăbluiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *tablă*[1] || A acoperi o clădire cu tablă[1].

tăbultóc, *tăbultoace*, s.n. (Reg.) **1.** Săculeț. **2.** Om mic și îndesat.

tăceá, *tac*, vb. II. Intranz. || Lat. *tacere* || **1.** A nu spune nimic, a nu vorbi. ○ *Pe tăcute* = în tăcere; pe ascuns. ○ Expr. *A tăcea chitic* (sau *molcom, ca peștele, ca pămîntul*) = a nu scoate nici o vorbă, a nu spune nimic. *Tace și face*, se spune despre cel ce acționează fără multă vorbă. **2.** A înceta să plîngă, să rîdă etc. **3.** A nu mărturisi ceva, a tăinui.

tăcére, *tăceri*, s.f. **1.** Faptul de *a tăcea*. ○ *În tăcere* = fără a vorbi, fără a destăinui ceva. ○ Expr. *A trece sub tăcere* = a trece cu vederea; a tăinui. ● Pauză, întrerupere un anumit timp într-o discuție. ● Faptul de a nu răspunde, de a nu riposta. **2.** Liniște, calm.

tăciuná, *tăciunez* vb. I. Refl. || Din *tăciune* || (Despre unele plante) A fi atacat de tăciune (2).

tăciúne, *tăciuni* s.m. || Lat. *titio, -onis* || **1.** Rămășiță dintr-o bucată de lemn care nu a ars complet; cărbune sau lemn care arde fără flacără. ○ Expr. *A nu avea nici tăciuni în vatră* = a fi foarte sărac. **2.** Boală infecțioasă a plantelor, în special a unor cereale, provocată de un gen de ciuperci și manifestată prin distrugerea organului atacat și apariția în locul acestuia a unei pulberi de culoare neagră; cărbune (5).

tăciunós, -oásă, *tăciunoși, -oase* adj. || Din *tăciune* || (Despre unele cereale) Atacat de tăciune (2).

tăcút, -ă, *tăcuți, -te*, adj. || Din *tăcea* || Care nu obișnuiește să vorbească mult, taciturn; *p. ext.* discret, rezervat.

tăgádă, *tăgade*, s.f. || Din *tăgădui* || Tăgăduială. ○ *Fără tăgadă* = în mod sigur, neîndoielnic.

tăgădui, *tăgăduiesc*, vb. IV. Tranz. || Din magh. *tagad* || A contesta o afirmație, a nu recunoaște ceva, a nega.

tăgăduiálă, *tăgăduieli*, s.f. || Din *tăgădui* || Faptul de a tăgădui; nerecunoaștere, negare; tăgadă.

tăgăduíre, *tăgăduiri*, s.f. Acțiunea de *a tăgădui*; negare.

tăgîrță, *tăgîrțe*, s.f. || Cf. ngr. *tagartzika* „sac pentru pîine" || **1.** Traistă, săculeț. **2.** Epitet dat unei persoane mici și îndesate.

tăiá, *tai*, vb. I. || Lat. *taliare* || **1.** Tranz. A separa ceva în două sau în mai multe bucăți cu ajutorul unui obiect tăios ori printr-un procedeu fizic sau chimic; a diviza, a scinda; a despica, a spinteca. ● *Spec.* A desprinde filele unei cărți unite la margini. **2.** Tranz. A face o adîncitură pe suprafața unui obiect; a săpa, a sculpta. ● (Despre rîuri, drumuri) A străbate, a traversa. **3.** Refl. (Despre țesături) A se destrăma, rupîndu-se în direcția firului țesut. **4.** Refl. (Despre maioneze, creme etc.) A căpăta aspectul de lapte brînzit. **5.** Tranz. A sacrifica un animal pentru hrană; a ucide un om; (tranz. și refl.) a(-și) face o rană cu un obiect tăios. **6.** Tranz. A suprima, a nimici; a scoate un text (sau o parte dintr-un text). ● Tranz. și refl. A (se) curma, a (se) opri, a (se) întrerupe. ○ Expr. *A i se tăia cuiva drumurile sau cărările* = a nu mai avea posibilitatea de a-și aranja treburile. **7.** Tranz. (La jocul de cărți) A despărți în două pachetul de cărți, înainte de începerea jocului. **8.** Tranz. *A-l tăia pe cineva capul* = a înțelege; a pricepe să facă un lucru. *Spune ce-l taie capul* = spune ce-i trece prin minte; vorbește fără rost.

tăiculiță s.m. Diminutiv al lui *taică;* tăicușor, tăicuță.

tăicușór s.m. Diminutiv al lui *taică;* tăiculiță, tăicuță.

tăicuță s.m. Diminutiv al lui *taică;* tăiculiță, tăicușor.

tăiér, *tăiere*, s.n. || Din magh. *tányér* || (Reg.) Farfurie întinsă; taler. || Și: **táier** s.n.

tăiére, *tăieri*, s.f. Acțiunea de *a (se) tăia.*

tăietór (1) *tăietori*, s.m., **(2)** *tăietoare*, s.n. || Din *tăia* || **1.** S.m. Muncitor forestier care se ocupă cu tăierea copacilor. ● Muncitor industrial care taie diferite materiale sau care sacrifică animale la abator. **2.** S.n. Buștean pe care se despică lemnele de foc.

tăietúră, *tăieturi*, s.f. || Din *tăia* || **1.** Acțiunea de a tăia; locul unde a fost tăiat ceva. ● Rană provocată de un obiect tăios. ● Adîncitură săpată de o apă. **2.** Croiala unei haine. **3.** Teren despădurit. **4.** Ștersătură; fragment de text șters, anulat. **5.** Porțiune, articol decupat dintr-o tipăritură.

tăițéi s.m. pl. || De la *tăiát* || Aluat tăiat în șuvițe lungi și subțiri care se fierb în supă sau se gătesc cu brînză, cu nuci etc. || Și: **tăițéi** s.m. pl.

tăifăsui, *tăifăsuiesc*, vb. IV. Intranz. || Din *taifas* || A sta de vorbă despre lucruri mărunte, a sta la taifas, a pălăvrăgi.

tăinuí, *tăinuiesc*, vb. IV. || Din *taină* || **1.** Tranz. A păstra o taină, a nu divulga, a ține secret. **2.** Intranz. (Înv. și pop.) A sta la sfat, a discuta (în intimitate).

tăinuíre, *tăinuiri*, s.f. Faptul de *a tăinui;* sfat ținut în taină. ● (Dr.) Infracțiune constînd în primirea ori transferarea unui bun, cunoscînd că bunul provine din săvîrșirea unei fapte sancționate de legea penală.

tăinuít, -ă, *tăinuiți, -te*, adj. (Despre locuri, așezări omenești etc.) Ascuns, retras, ferit.

tăinuitór, -oáre, *tăinuitori, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *tăinui* || **1.** Adj. Care ascunde ceva. **2.** S.m. și f. Persoană care tăinuiește fapta unui răufăcător, care ascunde lucruri furate, care adăpostește o persoană urmărită de justiție etc.

tăiós, -oásă, *tăioși, -oase*, adj. || Din *tăia* || **1.** Care este (bine) ascuțit. **2.** (Fig.; despre vînt, ger) Care îți dă senzația că te taie, care provoacă o senzație dureroasă. **3.** (Fig.; despre privire) Ascuțit, pătrunzător; (despre vorbe, stil) caustic, ironic.

tăiș, *tăișuri*, s.n. || Din *tăia* || Partea ascuțită, tăioasă, a unui cuțit, a unei unelte, a unui instrument. ○ Expr. *Cuțit cu două tăișuri* = situație, soluție care se poate întoarce împotriva celui ce a creat-o.

tăițéi s.m. pl. v. **tăiței.**

tălăzuí, pers. 3 *tălăzuiește*, vb. IV. Refl. și intranz. || Din *talaz* || A face valuri mari, a se ridica în talazuri. ● (Fig.) A se mișca în valuri, a undui. *Acolo-n cîmpuri, ... Tălăzuiesc azi grîne* (Voiculescu).

tălăzuíre, *tălăzuiri*, s.f. Acțiunea de *a se tălăzui;* mișcare în valuri, unduire.

tălmáci, -ce, *tălmaci, -ce*, s.m. și f. || Din sl. *tlŭmačĭ* || (Înv.) Traducător, interpret; comentator. || Și: **tîlmáci** s.m. și f.

tălmăcí, *tălmăcesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *tlŭmačiti* || **1.** A traduce un text dintr-o limbă în alta. **2.** A interpreta, a explica, a lămuri. **3.** A exprima, a exterioriza.

tălmăcíre, *tălmăciri*, s.f. Acțiunea de *a tălmăci;* traducere. ● Explicare, interpretare.

tălmăcitór, -oáre, *tălmăcitori, -oare*, s.m. și f. || Din *tălmăci* || **1.** Traducător; interpret. **2.** Persoană care explică, lămurește, interpretează.

tălpășița s.f. art. || Din *talpă* || *A-și lua tălpășița* = a pleca repede dintr-un loc (de frică, de rușine etc.).

tălpic s.m. v. **tălpig.**

tălpíg, (1), *tălpige*, s.n., **(2, 3)** *tălpigi*, s.m. || Din *talpă* || **1.** S.n. Fiecare dintre cele două pedale de la războiul de țesut, cu ajutorul cărora se ridică și se coboară ițele. **2.** S.m. Încălțăminte rudimentară, alcătuită dintr-o talpă de lemn cu o baretă de piele. **3.** S.m. Șosetă foarte scurtă de damă, care acoperă numai laba piciorului. || Și: **tălpíc** s.m.

tălpuí, *tălpuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *talpă* || **1.** A pune talpă la încălțăminte; a pingeli. **2.** A pune o șină de fier la tălpile unei sănii.

tămăduí, *tămăduiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din magh. *támad* || (Pop.) A (se) însănătoși, a (se) vindeca.

tămăduíre, *tămăduiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) tămădui;* vindecare.

tămăduitór, -oáre, *tămăduitori, -oare*, adj. || Din *tămădui* || (Pop.) Care tămăduiește, care vindecă.

tămbălău s.n. || Din magh. *tomboló* || (Fam.) Zgomot mare, gălăgie; *p. ext.* petrecere zgomotoasă.

tămîiá, tămîiez, vb. I. || Din *tămîie* || **1.** Tranz. și intranz. (Bis.) A afuma cu tămîie; a răspîndi fum de tămîie. **2.** Tranz. (Fig.) A linguși, a măguli pe cineva, a copleși cu laude excesive pentru a-i cîștiga bunăvoința.

tămîiát, -ă, *tămîiați, -te,* adj. **1.** Afumat cu tămîie. ● **Parfumat,** înmiresmat. *Flori albastre tremur-ude în văzduhul tămîiet* (Eminescu). **2.** (Fig.) **Beat,** cherchelit.

tămîie s.f. || Probabil lat. **thymanea* || Suc lăptos obținut prin incizii făcute în scoarța unor arbuști exotici și care, în contact cu aerul se solidifică sub forma unor boabe gălbui; prin ardere acestea produc un fum cu miros puternic, aromat, fiind întrebuințat în practicile religioase.

tămîiére, *tămîieri,* s.f. Acțiunea de *a tămîia.*

tămîioáră, *tămîioare,* s.f. || Din *tămîie* || Denumire dată unor specii de plante erbacee din familia violaceelor, avînd flori cu petale împestrițate cu pete purpurii, precum și unor plante din alte specii.

tămîós, -oásă, *tămîioși, -oase,* adj., s.f. || Din *tămîie* || **1.** Adj. (Despre unele fructe, în special despre struguri) Cu aromă, asemănătoare celei de tămîie. **2.** S.f. Soi autohton de viță de vie care produce struguri cu boabe sferice, cărnoase, aromate. **3.** S.f. Vin făcut din soiul de viță tămîioasă (2).

tămîță, *tămîțe,* s.f. || Din *tămîie* || Denumire dată mai multor specii de plante erbacee, cu miros aromatic și cu flori verzui dispuse în glomerule.

tăpșán, *tăpșane,* s.n. || Din *tăpși,* (reg.) „a bătători" || Loc neted, ușor înclinat, pe versantul (ori la poalele) unui munte sau unui deal. **2.** Loc viran mai ridicat, aflat de obicei în mijlocul unui sat, unde se face hora, unde se strîng oamenii în zilele de sărbătoare etc.

tărăboánță, *tărăboanțe,* s.f. || Din magh. *targonca, torbonca* || (Pop.) Roabă.

tărăbói s.n. Gălăgie mare, larmă, tămbălău, hărmălaie.

tărăbúță, *tărăbuțe,* s.f. || Din *tarabă* || (Reg.) Bagaj, calabalîc, catrafuse.

tărăgănă, *tărăgănez,* vb. I. Tranz. || Cf. *trage* || **1.** A întîrzia rezolvarea unei probleme; a amîna de pe o zi pe alta; a tergiversa. **2.** A vorbi rar, lungind silabele. **3.** (În forma *trăgăna;* folosit și absolut) (Pop.) A cînta alene (cu jale), a doini. *Eu de-oi prinde-a trăgăna, Frunzele vor tremura* (Pop.). || Și: **trăgănă** vb. I, **tărăgăni** vb. IV.

tărăgănát, -ă, *tărăgănați, -te,* adj. (Despre acțiuni) Executat încet, cu multe amînări. ● (Despre voce, vorbire) Rar și prelungit; domol. ● (Despre melodii) Cu modulații prelungite. || Și: **trăgănát, -ă,** adj.

tărăgăneálă, *tărăgăneli,* s.f. || Din *tărăgăna* || Amînare, tergiversare.

tărăgăni vb. IV. v. **tărăgăna.**

tărășénie, *tărășenii,* s.f. || Din *tărăși,* (reg.) „a sta la sfat" || (Fam.) Șir de întîmplări (neplăcute); păținie, încurcătură.

tărbácă s.f. || Din *tărbăci* || (Fam.) *A da* (sau *a lua*) *pe cineva în tărbacă* = a bate zdravăn; a batjocori.

tărbăcí, *tărbăcesc,* vb. IV. Tranz. || Cf. *tăbăci* || (Fam.) A bate; a snopi în bătaie. ● A ocărî, a batjocori.

tărcá, *tărchez,* vb. I. Tranz. || Din *tărcat* || (Reg.) A vopsi în pete sau în dungi de culori diferite; a păta, a bălța.

tărcát, -ă, *tărcați, -te,* adj. || Cf. magh. *tarka* || (Reg.) Cu pete de diferite culori; pestriț, bălțat.

tărhát, *tărhaturi,* s.n. || Cf. magh. *terhet* (acuz. lui *terh)* || (Pop.) Sarcină, povară; bagaj, calabalîc.

tărîe, (2) *tării,* s.f. || Din *tare* || **1.** Forță fizică, putere; forță morală, fermitate; (fig.) valoare, valabilitate. ● Autoritate; stăpînire. **2.** Soliditate, trăinicie. **3.** Grad (mare) al concentrației de alcool, de aromă etc. **4.** Intensitate a unui sunet. **5.** Miez, toi: *în tăria nopții.* **6.** (Poetic) Bolta cerească; văzduh.

tărîm, *tărîmuri,* s.n. || Probabil din cumanul **tarîm* „ogor" || **1.** Ținut, regiune; meleag. ○ *Celălalt tărîm* = (în basme) ținut subpămîntean, populat de ființe mitice. **2.** Domeniu, sferă de activitate.

tărîță, *tărîțe,* s.f. || Din bg. *trici,* scr. *trice* || **1.** (Mai ales la pl.) Coaja boabelor de cereale, zdrobită prin măcinare (și care se alege de făină la cernut). ○ Expr. *Scump la tărîțe și ieftin la făină,* se spune referitor la cel care este zgîrcit la cheltuieli mărunte, dar risipitor cu lucruri mai de preț. **2.** Rumeguș (de lemn). **3.** (Reg.) Mătreață a pielii.

tărtăcúță, *tărtăcuțe,* s.f. || De la *tătăreă* || **1.** Plantă erbacee din familia cucurbitaceelor, cu tulpina tîrîtoare sau agățătoare, cu flori albe și fructe comestibile; fructul acestei plante. **2.** (Fig.; glumeț) Cap.

tătár, -ă, *tătari, -e,* s.m. și f., adj. || Din tc., tăt. *tatar* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune în R.S.S.A. Tătară. ● Persoană care făcea parte din triburile de origine mongolă care în sec. 13 au întemeiat statul Hoarda de Aur, situat în Asia Centrală și Europa răsăriteană. **2.** Adj. Care se referă la tătari (1), care aparține tătarilor. ● (Substantivat, f.) Limba tătară.

tătárcă, *tătarce,* s.f. || Din *tătar* || **1.** Tătăroaică. **2.** Haină lungă, îmblănită, purtată de tătari. **3.** Fructul uscat și golit de miez al unei specii de dovleac, folosit în trecut ca ploscă.

tătáiș s.m. v. **tătăiș.**

tătáișă[1], *tătăișe,* s.f. Plantă erbacee din familia compozitelor, înaltă pînă la 70 cm, cu frunze păroase și flori galbene-aurii în capitule numeroase. || Și: **tătáiș** s.m.

tătáișă[2], *tătăișe,* s.f. (Înv. și pop.) Cumnată.

tătăneásă, *tătănese,* s.f. || Din *tatîn,* numele unor plante erbacee || Plantă erbacee cu flori roșii-violacee, cu tulpina ramificată, acoperită cu peri aspri.

tătărése, -ească, *tătărești,* adj. || Din *tătar* || Tătar (2).

tătăríme s.f. || Din *tătar* || Neamul tătarilor; mulțime de tătari.

tătăroáică, *tătăroaice,* s.f. || Din *tătar* || Femeie din neamul tătarilor.

tătíc, *tătici,* s.m. Diminutiv al lui *tată.*

tătîn, *tătîni,* s.m. || Lat. *tata, -anis* || (Pop.) Tată. || Urmat de pron. pos. la sg.: *tătîne-, tătîni-.*

tătúc, *tătuci,* s.m. || Din *tată* || Tătic. || Și: **tătúcă** s.m.

tătúcă s.m. v. **tătuc.**

tău[1], *tăuri,* s.n. || Din magh. *tó* || Baltă; lac.

tău[2], **ta,** *tăi, tale,* pron. pos., adj. pos. || Lat. *tuus, tua* || **1.** Pron. pos. (Precedat de „al", „a", „ai", „ale"; înlocuiește numele obiectului posedat și numele celui căruia i se adresează vorbitorul) *Ai tăi sînt toți.* **2.** Adj. pos. Care aparține persoanei căreia i se adresează vorbitorul: *casa ta;* (arată o dependență, o înrudire) *copiii tăi.* **3.** Pron. pos. (La m.pl.) Înlocuiește numele familiei sau rudelor celui căruia i se adresează vorbitorul sau (la f. pl.) treburile, preocupările acestuia: *i-am văzut pe ai tăi; povestește-mi despre ale tale.*

tăún, *tăuni,* s.m. || Lat. *tabo, -onis* || Denumire dată unor insecte diptere asemănătoare cu mușteie, ale căror femele transmit prin înțepătură, mamiferelor și omului boli virotice și microbiene. ○ Expr. *A fugi ca tăunul cu paiul* = a fugi foarte repede.

tăurás, *tăurași,* s.m. Diminutiv al lui *taur;* tăurean.

tăvăleálă s.f. || Din *tăvăli* || Faptul de a (se) tăvăli; bătaie, trînteală; ○ Expr. (Fam.) *A o duce* (sau *a ține) la tăvăleală* = **a)** (despre oameni) a fi rezistent la eforturi fizice; **b)** (despre lucruri, haine) a fi durabil, rezistent (la întrebuințare zilnică).

tăvăli, *tăvălesc,* vb. IV. Refl. și tranz. || Din sl. *povaliti* „a rostogoli" || **1.** A (se) rostogoli pe pămînt, în iarbă etc. ○ Expr. (Refl.) *A se tăvăli de rîs* = a rîde cu mare poftă ● Tranz. A culca la pămînt (iarba, florile etc.). ● Tranz. A bate pe cineva trîntindu-l.

tăvălíre, *tăvăliri,* s.f. Acțiunea de *a (se) tăvăli;* tăvălitură.

tăvălitúră, *tăvălituri,* s.f. || Din *tăvăli* || Loc cu iarbă, cereale etc. culcate la pămînt (pe care s-a tăvălit cineva).

tăvălúg, *tăvălugi,* s.m. || Din *tăvăli* || **1.** Unealtă agricolă formată din unul sau mai mulți cilindri, cu care se sfărîmă bulgării și se netezește pămîntul înainte și după însămînțare. ○ Expr. *A se da* (sau *a se duce) de-a tăvălugul* = a se rostogoli. **2.** Cilindru greu montat la anumite mașini, cu care se sfărîmă și se nivelează pămîntul, pietrișul etc.

tăviță, *tăvițe,* s.f. Diminutiv al lui *tavă;* tavă mică.

teácă, *teci,* s.f. || Lat. *theca* || **1.** Toc de metal, de lemn sau de piele în care se introduce lama unei săbii, a unui cuțit etc. ○ Expr. *Ba că-i teacă, ba că-i pungă,* se spune cînd cineva se codește să facă un lucru, invocînd diferite motive. **2.** Parte a unei unelte manuale în care se fixează coada sau mînerul. **3.** Păstaie.

teáfăr, -ă, *teferi, -e,* adj. Zdravăn, întreg, nevătămat. ● Sănătos la minte.

team [Pr.: tim] s.n. || Cuv. engl. || Echipă sportivă.

teámă s.f. || Din *teme* || Stare de neliniște provocată de un pericol, de o amenințare; frică.

teanc, *teancuri,* s.n. || Din tc. *denk* (dial. *tenk)* || Grămadă de obiecte (de același fel) așezate unele peste altele.

teápă s.f. **1.** Fel, soi; fire, caracter. **2.** (De obicei depr.) Condiție socială, treaptă, rang.

teáră, *teri,* s.f. || Lat. *tela* || (Reg.) **1.** Urzeală. ● Pînza țesută dintre spată și sulul dinainte. **2.** Război de țesut.

teasc, *teascuri,* s.n. || Din sl. *těsků* || **1.** Presă în care se strivesc strugurii sau semințele plantelor oleaginoase pentru a obține mustul, respectiv uleiul. **2.** (Înv.) Mașină tipografică de imprimat.

teatrál, -ă, *teatrali, -e,* adj. || Din fr. *théâtral* || **1.** Care aparține teatrului, privitor la teatru. **2.** Afectat, artificial, nesincer.

teatrologíe s.f. || Din *teatru* || Știința care se ocupă cu istoria, teoria și estetica spectacolului de teatru, precum și cu literatura dramatică.

teátru, *teatre,* s.n. || Din lat. *theatrum,* fr. *théâtre* || **1.** Arta de a prezenta în fața unui public un spectacol de literatură dramatică. ● Instituția culturală care organizează astfel de spectacole; clădirea în care se reprezintă spectacolele. **2.** Spectacol, reprezentație dramatică. **3.** Profesiunea de actor. **4.** Literatură dramatică. **5.** Loc unde se petrece un eveniment, o acțiune. ○ *T. de operații* = cîmp de luptă.

tec, *teci,* s.m. || Din fr. *teck* || Arbore exotic originar din sudul Asiei, al cărui lemn, dens și rezistent, este folosit mai ales în construcții navale.

tecalemít, *tecalemite,* s.n. || Din fr. *tecalémite* || Pompă de mînă cu piston folosită la introducerea unsorii consistente între suprafețele de frecare la unele mașini.

techer-mécher adv. || Din tc. *teker meker* || (Înv.) Imediat, în mare grabă; cu sila.

technețíu s.n. || Din fr. *technétium;* gr. *technetos* „artificial" || Element chimic radioactiv obținut prin reacții nucleare.

tectítă s.f. || Din fr. *tectite* || Meteorit sticlos, format în cea mai mare parte din bioxid de siliciu.

tectónic, -ă, *tectonici, -e,* adj., s.f. || Din fr. *tectonique,* lat. *tectonicus* „de arhitectură" || **1.** Adj. Care se referă la tectonică (2); care este legat de mișcările scoarței terestre. **2.** S.f. Ramură a geologiei care studiază structura scoarței terestre și cauzele mișcărilor și deformărilor acesteia.

tectríce s.f. pl. || Din fr. *tectrice* || Penele care acoperă baza aripii la păsări.

tedéum, *tedeumuri,* s.n. || Din lat. ***Te Deum*** [*laudamus*] || Scurt serviciu religios, oficiat într-o împrejurare solemnă.

teflón s.n. || Din fr. *téflon* || Material plastic, rezistent la acțiunea agenților corozivi, folosit la fabricarea garniturilor supuse coroziunii, a țesăturilor rezistente la foc, a unor izolatori electrici etc.

tegumént, *tegumente,* s.n. || Din fr. *tégument,* lat. *tegumentum* (< *tegere* „a acoperi") || **1.** Totali-

țesuturilor care acoperă corpul animalelor. 2. Membrană care înconjură și protejează organele plantelor. ● Înveliș al seminței plantelor.

tegumentár, -ă, *tegumentari, -e,* adj. || Din fr. *tégumentaire* || Care se referă la tegument, care ține de tegument.

téhnic, -ă, *tehnici, -e,* adj., s.f. || Din fr. *technique* || **1.** Adj. Care aparține tehnicii (2); privitor la tehnică. 2. S.f. Totalitatea uneltelor, metodelor și procedeelor de lucru cu ajutorul cărora se execută anumite operații sau se prelucrează bunurile necesare satisfacerii nevoilor societății. 3. S.f. Totalitatea metodelor și procedeelor întrebuințate în practicarea unei meserii, în executarea unei operații, a unei lucrări etc. 4. S.f. *Tehnică de luptă* = totalitatea mijloacelor de luptă și auxiliare cu care sînt înzestrate forțele armate.

tehnicián, -ă, *tehnicieni, -e,* s.m. și f. || Din fr. *technicien* || Specialist în domeniul tehnicii (2); persoană care cunoaște și aplică tehnica unei meserii, a unei ramuri a științei etc.

tehnicísm s.n. || *Din tehnic* || Tendința de a folosi în mod exagerat și mecanic procedeele tehnice caracteristice unui domeniu de activitate, neglijînd principiile teoretice.

tehnicitáte s.f. || Din fr. *technicité* || Caracterul a ceea ce este tehnic; calitate a unei lucrări de a fi legată de tehnică (2).

tehnicolór, -ă, *tehnicolori, -e,* adj. || Din germ. *technikolor* || (Despre filme) Realizat în culori.

tehno- || Cf. gr. *techne* „meșteșug" || Element de compunere cu sensul „tehnic", „în legătură cu tehnica", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

tehnocrát, -ă, *tehnocrați, -te,* s.m. și f. || Din fr. *technocrate* || Adept al tehnocrației.

tehnocrație s.f. || Din fr. *technocratie; tehno-* + gr. *kratos* „putere" || Doctrină și curent social-politic contemporan apărut în S.U.A., care supraestimează locul și rolul tehnicienilor în conducerea societății, minimalizînd funcțiile politicii și ideologiei.

tehnológ, *tehnologi,* s.m. || Din fr. *technologue* || Specialist în tehnologie.

tehnológic, -ă, *tehnologici, -ce,* adj. || Din fr. *technologique* || Care se referă la tehnologie, care ține de tehnologie.

tehnologíe, *tehnologii,* s.f. || Din fr. *technologie; tehno-* + gr. *logos* „studiu" || Totalitatea cunoștințelor despre metodele și mijloacele de fabricare și de prelucrare a materialelor, de efectuare a unui anumit proces de producție.

tehnoredactáre, *tehnoredactări,* s.f. || *Tehno-* + *redactare* || Operația de pregătire tehnică și grafică a unui manuscris, în vederea tipăririi lui.

tehúi, -ie, *tehui,* adj. || Cf. magh. *tahonya* „trîndav" || Zăpăcit, buimăcit, năuc.

tei, *tei,* s.m. || Lat. *tilium* || **1.** Denumire dată unor specii de arbori din familia tiliaceelor, cu frunze mari, cu flori albe sau albe-gălbui, melifere, cu miros puternic, întrebuințate în medicină, și cu fructe achene. ○ *Tei alb* = arbore înalt pînă la 30 m, cu lemnul ușor, albroșiatic. 2. Fibră din scoarța acestor arbori, din care se împletesc sfori, frînghii sau rogojini.

téică, *teici,* s.f. 1. Cutia în care cad grăunțele din coșul morii și de unde trec între pietre, care le macină. 2. Jgheab din care beau sau mănîncă vitele, porcii, păsările de curte.

teină s.f. || Din fr. *théine* || Alcaloid extras din ceai și folosit în medicină ca stimulent al sistemului nervos central și al inimii.

teísm s.n. || Din fr. *théisme;* gr. *theos* „Dumnezeu" || Concepție filozofică-religioasă bazată pe admiterea existenței lui Dumnezeu ca ființă absolută, exterioară naturii, creatoare, susținătoare și conducătoare a lumii.

teíst, -ă, *teiști, -ste,* adj. || Din fr. *théiste* || Adept al teismului.

teișór, *teișori,* s.m. 1. Diminutiv al lui *tei.* 2. Arbust din familia rozaceelor, cu flori mari, galbene-aurii, cultivat ca plantă ornamentală; trandafir galben.

tejghéa, *tejghele,* s.f. || Din tc. *tezgâh* || **1.** Masă lungă pe care vînzătorul își expune marfa și servește pe cumpărători. 2. Masa de lucru a unui meseriaș.

tejghetár, *tejghetari,* s.m. || Din tc. *tezgâhtar* || Persoană care vinde, care servește clienții la tejghea.

tel, *teluri,* s.n. || Din tc. *tel* || **1.** Instrument de sîrmă folosit în bucătărie pentru bătut albușul de ou, frișca etc. 2. Arc de sîrmă la canapele, la fotolii etc.

telál, telali, s.m. || Din tc. *tellâl* || Negustor ambulant (de haine vechi).

telăliță, *telălițe,* s.f. || Din *telal* || Femeie care face comerț ambulant (cu haine vechi).

tele- || Din fr. *télé-;* gr. *tele* „departe" || **1.** Element de compunere cu sensul „(de) departe", „(de) la distanță", care servește la formarea unor substantive, adjective sau verbe. 2. Formă abreviată pentru *televiziune,* care servește la formarea unor substantive sau a unor adjective.

teleágă, *telegi,* s.f. || Din sl. *telĕga* || **1.** Căruță mică (cu două roți) care servește la transportul persoanelor sau al unor poveri ușoare. 2. Ansamblul celor două roți, pe care se sprijină grindeiul plugului; cotigă.

teleáp interj. || Onomatopee || (Repetat) Cuvînt care imită zgomotul produs de pașii greoi ai unui om.

teleautográf, *teleautografe,* s.n. || Din *tele-* + gr. *autos* „însuși" + *graphein* „a scrie" || Aparat cu ajutorul căruia sînt transmise la distanță, pe cale electrică, scrisul sau desenatul, prin reproducerea mișcărilor executate de creion.

telebusólă, *telebusole,* s.f. || *Tele-* + *busolă* || Busolă instalată la bordul unui avion, ale cărei indicații sînt transmise la distanță (pe cale electrică, pneumatică etc.) unor instrumente indicatoare din diferite puncte ale avionului (la pilot, la telegrafist etc.).

telecabínă, *telecabine,* s.f. || Din fr. *télécabine* || Instalație de teleferic avînd suspendate de cablu cabine pentru persoane.

telecineást, *telecineaști,* s.m. || Din fr. *télécinéaste* || Specialist în realizarea filmelor pentru

televiziune. ● Autor de scenarii pentru televiziune.

telecomándă, *telecomenzi,* s.f. || Din fr. *télécommande* || Transmiterea la distanță a unei comenzi, prin mijloace de telecomunicație.

telecomunicáție, *telecomunicații,* s.f. || Din fr. *télécommunication* || Transmitere la distanță, prin instalații cu sau fără fir (telefonie, telegrafie electrică sau optică, telecomandă etc.) a unor semnale corespunzînd unor sunete, semne sau imagini.

teleféric, *teleferice,* s.n. || Din fr. *téléphérique* || Funicular amenajat pentru transportul de persoane.

telefón, *telefoane,* s.n. || Din fr. *téléphone* || **1.** Aparat folosit în posturile telefonice, alcătuit în principal, dintr-un transmițător și un receptor, cu ajutorul căruia se poate vorbi la distanță. **2.** Chemare sau convorbire telefonică.

telefonă, *telefonez,* vb. I. Intranz. și tranz. || Din fr. *téléphoner* || A comunica cu cineva prin intermediul telefonului.

telefónic, -ă, *telefonici, -ce,* adj. || Din fr. *téléphonique* || Privitor la telefon sau la telefonie; (despre mesaje) transmis prin telefon. ○ *Aviz t.* = aviz prin care cineva este înștiințat să se prezinte, la o anumită oră, de obicei la o centrală telefonică, pentru o convorbire interurbană.

telefonie s.f. || Din fr. *téléphonie* || Telecomunicație care constă în transmiterea la distanță a vorbirii, între două puncte determinate, prin intermediul unei centrale telefonice, manuale sau automate.

telefonist, -ă, *telefoniști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *téléphoniste* || Persoană care stabilește legăturile la o centrală telefonică neautomată.

telefotografíe, *telefotografii,* s.f. || Din fr. *téléphotographie* || Fototelegrafie.

telegár, *telegari,* s.m. || Din *teleagă* || Cal tînăr, iute, folosit la trăsură. *Fuioare de aburi scoteau pe nări telegarii* (Stancu).

telegénic, -ă, *telegenici, -ce,* adj. || Din fr. *télégénique* || Care produce pe ecranul televizorului efecte vizuale bune, favorabile, plăcute.

teleghidă, *teleghidez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *téléguider* || A dirija de la distanță pe o traiectorie obligatorie (prin telecomandă, fascicul laser etc.) un avion, un proiectil etc.

telegráf, (1) *telegrafe,* s.n., **(2)** *telegrafi,* s.m. || Din fr. *télégraphe; tele-* + gr. *graphein* „a scrie" || **1.** S.n. Aparat folosit pentru producerea, recepția și transformarea semnalelor telegrafice în scopul transmiterii telegramelor. **2.** S.m. Denumire a mai multor specii de plante ornamentale, cu tulpina agățătoare, lungă de 5—6 m, cu flori albe sau roz-purpurii.

telegrafiá, *telegrafiez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *télégraphier* || A transmite o telegramă cu ajutorul telegrafului.

telegráfic, -ă, *telegrafici, -ce,* adj. || Din fr. *télégraphique* || Privitor la telegraf; transmis prin telegraf. ● (Fig.) Concis, laconic.

telegrafíe, *telegrafii,* s.f. || Din fr. *télégraphie* || Transmitere la distanță, prin semnale electromagnetice, a unor texte (telegrame) și înregistrarea lor cu ajutorul telegrafului. ○ *T. fără fir* = radiotelegrafie.

telegrafíst, -ă, *telegrafiști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *télégraphiste* || Persoană specializată în transmiterea și recepționarea telegramelor.

telegrámă, *telegrame,* s.f. || Din fr. *télégramme; tele-* + gr. *gramma* „scriere" || Comunicare transmisă prin telegraf. ● Formularul pe care este transcrisă această comunicare.

telegúță, *teleguțe,* s.f. Diminutiv al lui *teleagă.* ● Căruță mică cu două roți, pentru transportul unor poveri ușoare.

teleimprimatór, *teleimprimatoare,* s.n. || *Tele-* + *imprimator* || Aparat telegrafic cu ajutorul căruia se transmit și se recepționează texte cu literele alfabetului obișnuit; telescriptor.

teleindicatór, *teleindicatoare,* s.n. || Din fr. *téléindicateur* || Dispozitiv cu ajutorul căruia se transmit la distanță indicații referitoare la o mărime caracteristică funcționării unui sistem tehnic.

telejurnál, *telejurnale,* s.n. || *Tele* + *jurnal* || Emisiune de știri curente, comentarii etc. la televiziune.

teleléică, *teleleici,* s.f. || Din *teleleu* || Femeie bîrfitoare, intrigantă; femeie de moravuri ușoare.

teleléu, -ea, *telelei, -ele,* s.m. și f. Om fără căpătîi, care își pierde vremea umblînd de colo pînă colo. ○ Expr. (Adverbial) *A umbla teleleu (Tănase)* = a umbla fără rost, de colo pînă colo.

telemăsuráre, *telemăsurări,* s.f. || *Tele* + *măsurare* || Măsurare și transmitere la distanță a valorii unei mărimi, după traducerea ei într-o mărime intermediară (semnale electromagnetice), la recepție urmînd să se facă traducerea inversă.

telemeá s.f. || Din tc. *teleme* || Brînză preparată din caș tăiat în calupuri și păstrat în putini cu saramură.

telemecánică s.f. || Din fr. *télémécanique* || Ramură a tehnicii care se ocupă cu mijloacele conducerii de la distanță a proceselor tehnice.

telemétric, -ă, *telemetrici, -ce,* adj. || Din fr. *télémétrique* || Privitor la telemetru; realizat cu ajutorul telemetrului.

telemetríe, s.f. || Din fr. *télémétrie* || Disciplină care se ocupă cu tehnica măsurării distanțelor cu ajutorul telemetrului.

telemétru, *telemetre,* s.n. || Din fr. *télémètre; tele-* + gr. *metron* „măsură" || **1.** Instrument folosit pentru măsurarea distanței dintre locul observației și un punct depărtat sau inaccesibil. **2.** Dispozitiv al unui aparat fotografic care permite reglarea distanței focale a obiectivului, în funcție de depărtarea pînă la obiectul vizat.

telencefál, *telencefale,* s.n. || Din fr. *télencéphale* || Partea anterioară, terminală, a encefalului embrionar; ulterior dă naștere emisferelor cerebrale.

teleobiectív, *teleobiective,* s.n. || Din fr. *téléobjectif,* germ. *Teleobjektiv* || Obiectiv asemănător unei lunete, care se atașează camerelor de luat vederi sau aparatelor de fotografiat pentru a permite luarea de imagini clare a obiectelor depărtate.

teleologíe s.f. || Din fr. *téléologie;* gr. *teleos* „scop" + *logos* „studiu" || **1.** Teoria finalității; studiul scopurilor. **2.** Concepție filozofică idealistă care consideră că procesele din univers s-ar desfășura în conformitate cu anumite scopuri; finalism.

teleosteán, *teleosteeni,* s.m. || Din fr. *téléostéen;* gr. *teleios* „complet" + *osteon* „os" || (La pl.) Grup de pești având scheletul complet osificat, corpul acoperit cu solzi osoși și înotătoarea codală împărțită în două părți egale; cuprinde marea majoritate a peștilor actuali; (și la sg.) pește care face parte din acest grup (ex. crapul, somnul, știuca etc).

telepátic, -ă, *telepatici, -ce,* adj. || Din fr. *thélépatique* || Privitor la telepatie, care aparține telepatiei.

telepatíe s.f. ||Din *tele-* + gr. *pathos* „simțire" || Fenomen psihologic constînd în transmiterea gîndurilor la distanță, în comunicarea între persoane fără mijlocirea simțurilor obișnuite.

teleradiografíe s.f. || Din fr. *téléradiographie* || Radiografie executată prin plasarea sursei de radio X la mare distanță de subiect (2—3 m).

telerecórding s.n. || Din engl. *telerecording* || Instalație pentru înregistrarea pe film a imaginilor de televiziune.

telereglâre, *telereglări,* s.f. || Din *tele-* + *reglare* || Reglare la distanță a unui sistem tehnic cu ajutorul unui semnal electromagnetic intermediar.

telescáun, *telescaune,* s.n. || *Tele-* + *scaun* || Instalație de teleferic având suspendate de cablu un fel de scaune pe care stau persoanele.

teleschí, *teleschiuri,* s.n. || *Tele-* + *schi* || Instalație de teleferic în care cablul poartă persoanele pe schiuri.

telescóp, *telescoape,* s.n. || Din fr. *téléscop* || Instrument optic folosit în astronomie pentru observarea corpurilor cerești.

telescópic, -ă, *telescopici, -ce,* adj. || Din fr. *téléscopique* || **1.** Privitor la telescop; care se realizează sau se vede cu ajutorul telescopului. **2.** Alcătuit din tuburi care pătrund unul în golul celuilalt, putînd fi lungit sau scurtat după trebuință.

telescriptór, *telescriptoare,* s.n. || Din fr. *téléscripteur* || Teleimprimator.

telesemnalizáre, *telesemnalizări,* s.f. || Din *tele-* + *semnalizare* || Transmitere la distanță a unor semnalizări prin intermediul unui semnal electromagnetic.

telespectatór, -oáre, *telespectatori, -oare,* s.m. și *f.* || Din fr. *téléspectateur* || Persoană care urmărește o emisiune la televizor.

teletermométru, *teletermometre* s.n. || Din fr. *télétermomètre* || Termometru a cărui citire se face de la distanță, partea care măsoară a instrumentului fiind în contact cu corpul respectiv.

televizá, *televizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *téléviser* || **1.** A transmite la distanță imagini prin televiziune. **2.** A realiza un film pentru a fi transmis la televiziune.

televiziúne s.f. || Din fr. *télévision;* *tele-* + lat. *visio* „spectacol" || Tehnica transmiterii la distanță, prin intermediul undelor electromagnetice, a unor imagini în mișcare.

televizór, *televizoare,* s.n. || Din fr. *téléviseur* || Aparat care recepționează imaginile transmise prin televiziune.

télex, *telexuri,* s.n. || Din fr. *télex* || Sistem mixt de telefonie și telegrafie în teleimprimator, care folosește, prin comutare, același circuit de transmisie.

telúr s.n. || Din fr. *tellure,* lat. *tellus, -uris* „pămînt" || Element chimic cu caracter nemetalic, cu proprietăți asemănătoare celor ale sulfului.

telúric, -ă, *telurici, -ce,* adj. || Din fr. *tellurique* || (Livr.) Care aparține Pămîntului; pămîntesc.

temátic, -ă, *tematici, -e,* adj., s.f. || Din fr. *thématique* || **1.** Adj. Care ține de o temă; făcut pe baza unei teme. **2.** S.f. Tema esențială sau totalitatea temelor unei lucrări științifice ori literare, ale creației unui artist, ale unui curent literar etc.

témă, *teme,* s.f. || Din ngr., lat. *thema,* germ. *Thema,* fr. *thème* || **1.** Idee principală dezvoltată într-o operă, într-o expunere; aspect fundamental de viață care constituie subiectul unei opere artistice. ○ *Pe teme...* = despre probleme... **2.** Ideea de bază într-o lucrare muzicală, având un caracter și o construcție bine definite. **3.** Exercițiu scris dat școlarilor în scopul aplicării cunoștințelor dobîndite. **4.** (Lingv.) Grupare de elemente din structura unui cuvînt, constituită din rădăcină și, adesea, din unul sau mai multe sufixe ori prefixe și caracterizată prin faptul că este comună formelor unuia și aceluiași cuvînt.

temătór, -oáre, *temători, -oare,* adj. || Din *teme* || Care se teme; îngrijorat. ● Nefncrezător, bănuitor.

tembél, -ă, *tembeli, -e,* adj. || Din tc. *tembel* || Nepăsător, indolent; leneș, trîndav; tîmpit, idiot.

tembelísm, *tembelisme,* s.n. || Din *tembel* || Indiferență, indolență, nepăsare.

téme, *tem,* vb. III. || Lat. *timere* || **1.** Refl. A fi cuprins de frică, a simți teamă. ○ Expr. *Cine e mușcat de șarpe se teme și de șopîrlă* = cel pățit e fricos. *Mă tem că...* = mi se pare că..., cred că... ● A fi îngrijorat, a-și face griji. **2.** Tranz. (Pop.) A bănui pe cineva de infidelitate, a fi gelos.

teméi, *temeiuri,* s.n. || Din sl. *temelĭ* || **1.** Ceea ce constituie elementul de bază a ceva; temelie, bază, fundament. ○ *De temei* = de bază; însemnat, important. *Fără (de nici un) temei* = fără o bază serioasă, neîntemeiat. *Cu temei* = a) bine întemeiat, temeinic; b) cu socoteală, chibzuit; c) cu stăruință, intens. **2.** Motiv, cauză. **3.** (Pop.) Toi, miez, mijloc (al unei acțiuni). *Ceremonia cununilor era pe la temeiul ei* (Filimon).

teméinic, -ă, *temeinici, -ce,* adj. || Din *temei* || (Adesea adverbial) Întemeiat, solid; cu temeinicie. ● Intens, stăruitor.

temeínicie s.f. || Din *temeinic* || Însușirea a ceea ce este temeinic; tărie, trăinicie, statornicie. ○ *Cu temeinicie* = temeinic.

temelíe, *temelii,* s.f. || Din sl. *temelije* || Partea inferioară a unei construcții, prin care aceasta se sprijină pe pământ; bază, fundament. ○ *Din* (sau *pînă în) temelii* = de la (sau pînă la) bază; cu totul, cu desăvîrșire. ○ Expr. *A pune temelie* = a pune bazele, a întemeia, a înființa.

temenéa, *temenele,* s.f. || Din tc. *temenna* || Salut făcut printr-o plecăciune (după obiceiul turcesc); (fig.) ploconeală. ○ *A face temenele* = a se ploconi, a fi slugarnic.

temerár, -ă, *temerari, -e,* adj. || Din fr. *téméraire,* lat. *temerarius* || Îndrăzneț peste măsură; cutezător.

témere, *temeri,* s.f. Faptul de *a se teme;* teamă, frică; îngrijorare.

temeritáte s.f. || Din fr. *témérité,* lat. *temeritas* || Îndrăzneală mare, cutezanță (nesocotită).

temnicér, *temniceri,* s.m. || Din *temniță* || Paznic, gardian la o închisoare.

témniță, *temnițe,* s.f. || Din sl. *temnica* || Închisoare, pușcărie. ○ *T. grea* = (în trecut) pedeapsă privativă de libertate care se aplica pentru unele fapte penale considerate crime.

témpera[1] s.f. || Din it. *tempera* || Procedeu în tehnica picturii constînd în amestecarea culorii cu lianți pe bază de substanțe albuminoide sau gelatinoase. ● Pictură realizată prin acest procedeu.

temperá[2] *temperez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *tempérer,* lat. *temperare* (< *tempus*) || A domoli, a potoli, a modera (un sentiment, o dorință etc.).

temperamént, *temperamente,* s.n. || Din fr. *tempérament,* lat. *temperamentum* || **1.** Ansamblul particularităților legate de latura dinamică și energetică a activității psihice a unei persoane, care se manifestă predominant și stabil în comportament. **2.** Energie, vioiciune, dinamism.

temperamentál, -ă, *temperamentali, -e,* adj. || Din *temperament* || **1.** Privitor la temperament, care aparține temperamentului. **2.** Plin de energie, de elan, de pasiune.

temperánță s.f. || Din fr. *tempérance* || Cumpătare, moderație (în special în privința consumului de băuturi alcoolice).

temperát, -ă, *temperați, -te,* adj. Moderat; cumpătat. ○ *Climă temperată* = climă caracterizată prin existența a patru anotimpuri, cu veri nu prea calde și ierni nu prea aspre.

temperatúră, *temperaturi,* s.f. || Din lat. *temperatura,* fr. *température* || **1.** Gradul de încălzire a unui corp sau a unui mediu. ○ *T. critică* = temperatura unui gaz deasupra căreia acesta nu poate fi lichefiat. *T. absolută* = temperatură care se măsoară pornind de la zero absolut. **2.** Grad de căldură a corpului omenesc peste limita normală (37°C), reprezentînd un simptom patologic.

templiér, *templieri,* s.m. || Din fr. *templier* || (La pl.) Ordin monaho-cavaleresc din evul mediu (care a participat la cruciade); (și la sg.) persoană care făcea parte din acest ordin.

témplu, *temple,* s.n. || Din lat. *templum,* fr. *temple* || Edificiu destinat practicării cultului religios la unele popoare din antichitate (astăzi la mozaici, la budiști etc.).

témpo s.n. || Din it., fr. *tempo* || (Muz.) Mișcare; ritm, cadență.

temporál[1], *temporale,* adj. || Din fr. *temporal* || *Os t.* (și substantivat, n.) = os pereche așezat de o parte și de alta a cutiei craniene, în regiunea tîmplelor.

temporál[2], **-ă,** *temporali, -e,* adj. || Din fr. *temporal* || Care indică timpul; privitor la timp. ○ *Propoziție (circumstanțială) temporală* (și substantivat, f.) = propoziție subordonată arătînd timpul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă și avînd funcția unui complement circumstanțial de timp. *Conjuncție temporală* = conjuncție care introduce o propoziție temporală.

temporár, -ă, *temporari, -e,* adj. || Din fr. *temporaire,* lat. *temporarius* || Care durează puțin; vremelnic, trecător, provizoriu.

temporizá, *temporizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *temporiser* || (Livr.) A tărăgăna, a amîna; a tergiversa.

temporizáre, *temporizări,* s.f. Acțiunea de *a temporiza;* amînare, tergiversare.

temút, -ă, *temuți, -te,* adj. Care inspiră teamă. *Doarme ostenit biruitorul, temutul Ștefan* (Vlahuță).

ten, *tenuri,* s.n. || Din fr. *teint* || Culoarea și calitatea pielii obrazului; *p. ext.* pielea obrazului.

tenáce, *tenaci, -ce,* adj. || Din fr. *tenace,* lat. *tenax, -cis* || Stăruitor, perseverent, dîrz; (despre corpuri dure) tare, rezistent.

tenacitáte s.f. || Din fr. *ténacité,* lat. *tenacitas, -atis* || **1.** Însușirea de a fi tenace; perseverență, stăruință, dîrzenie. **2.** Proprietate a unui material de a suporta deformații relativ mari înainte de a se rupe.

tencuí, *tencuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din ucr. *tynkuvaty* || A acoperi un perete, un tavan etc. cu tencuială.

tencuiálă, *tencuieli,* s.f. || Din *tencui* || Strat de mortar sau de plăci de ipsos care se aplică pe pereții și pe tavanele construcțiilor, pentru a obține suprafețe netede.

tencuít, -ă, *tencuiți, -te,* adj. Acoperit cu tencuială.

téndă, *tende,* s.f. || Din it. *tenda* || Acoperiș de pînză pentru protejarea unei terase, a punții unei nave etc. de ploaie sau de razele soarelui.

tendențiós, -oásă, *tendențioși, -oase,* adj. || Din fr. *tendancieux* || Care urmărește un scop ascuns, care trădează o tendință; care vrea să insinueze ceva.

tendențiozitáte s.f. || Din *tendențios* || Faptul de a fi tendențios.

ténder, *tendere,* s.n. || Din fr. *tender,* germ. *Tender* || Vehicul cuplat cu o locomotivă cu abur, în care se transportă combustibilul și apa necesare funcționării locomotivei.

tendínță, *tendințe,* s.f. || Din fr. *tendance* || **1.** Dispoziție firească, înclinare, năzuință spre un anumit scop. **2.** Reflectare în opera de artă

a concepției despre lume a artistului, a atitudinii sale față de realitate. **3.** Forța care face ca un corp să se miște într-o anumită direcție; direcția unui corp în mișcare, direcție de evoluție a unui proces.

tendón, *tendoane,* s.n. || Din fr. *tendon* || Țesut fibros, rezistent, cu ajutorul căruia mușchii se fixează pe oase.

tenébră, *tenebre,* s.f. || Din fr. *ténèbres* || (Livr.; mai ales la pl.) Întuneric deplin; întunecime, obscuritate, beznă.

tenebrós, -oásă, *tenebroși, -oase,* adj. || Din fr. *ténébreux,* lat. *tenebrosus* || (Livr.) Întunecos; sumbru, obscur. ● (Fig.) Ascuns, tainic, nedesluşit. ● (Fig.; despre oameni) Posomorît, închis; taciturn.

teniáză, *teniaze,* s.f. || Din fr. *téniasis* || Boală comună omului și animalelor, provocată de diferite tipuri de tenii.

ténie, *tenii,* s.f. || Din fr. *ténia,* lat. *taenia* || Gen de viermi lați în formă de panglică, care trăiesc ca paraziți în intestinul subțire al omului și al animalelor.

ténis s.n. || Din fr., engl. *tennis* || Joc sportiv disputat între două persoane sau două perechi care își transmit alternativ o minge mică, lovind-o cu o rachetă, pe un teren despărțit în două printr-o plasă. ○ *T. de masă* = joc asemănător cu tenisul, mingea fiind lovită cu o paletă, pe o masă specială.

tenismán, *tenismani,* s.m. || Din fr. *tennisman* || Jucător de tenis.

tenór, *tenori,* s.m. || Din fr. *ténor,* it. *tenore* || **1.** Voce bărbătească cu registrul cel mai înalt; cîntăreț care are o astfel de voce. ○ *T. liric* = voce bărbătească de tenor cu timbru mai deschis. *T. dramatic* = voce bărbătească de tenor cu timbru asemănător baritonului. **2.** Instrument de suflat al cărui registru corespunde celui de tenor **(1).**

tenosinovítă, *tenosinovite,* s.f. || Din fr. *ténosynovite* || Inflamație a tecilor conjunctive care învelesc tendoanele; poate apărea în reumatism, în tuberculoză etc.

tensiométru, *tensiometre,* s.n. || Din fr. *tensiomètre* || **1.** Instrument cu care se determină tensiunea superficială a unui lichid. **2.** Aparat cu care se măsoară tensiunea arterială.

tensiúne, *tensiuni,* s.f. || Din fr. *tension,* lat. *tensio, -onis* (< *tensus,* part. lui *tendere* „a întinde" || **1.** Starea unui obiect întins; încordare. **2.** Forță care ia naștere în interiorul unui corp supus unui efort. **3.** (Fig.) Situație încordată, zbucium sufletesc. **4.** *T. electrică* = mărime egală cu produsul dintre intensitatea medie a cîmpului electric și lungimea liniei de-a lungul căreia se măsoară tensiunea, în direcția intensității cîmpului. *T. magnetică* = mărime egală cu produsul dintre intensitatea medie a cîmpului magnetic și lungimea liniei de-a lungul căreia se măsoară tensiunea, în direcția intensității cîmpului. **5.** Presiune cu care circulă sîngele în artere.

tensométru, *tensometre,* s.n. || Din fr. *tensomètre,* germ. *Tensometer* || Instrument pentru măsurarea alungirii pieselor supuse la tracțiune.

tentá, *tentez,* vb. I. Tranz || Din fr. *tenter* || A ispiti, a ademeni.

tentácul, *tentacule,* s.n. || Din fr. *tentacule* || Organ alungit, musculos, sensibil al unor animale acvatice, servind la pipăit, la apucat prada (uneori și la deplasare).

tentaculár, -ă, *tentaculari, -e,* adj. || Din fr. *tentaculaire* || Cu tentacule; de natura tentaculelor; ca un tentacul.

tentaculáte s.f. pl. || Din *tentacul* || Încrengătură de animale acvatice, nevertebrate, cu tentaculele dispuse în jurul gurii; majoritatea lor trăiesc fixate pe un suport.

tentánt, -ă, *tentanți, -te* adj. || Din fr. *tentant* || Care tentează; ispititor, ademenitor.

tentatívă, *tentative,* s.f. || Din fr. *tentative* || Încercare întreprinsă cu scopul de a realiza ceva sau de a ajunge la ceva, fără a avea siguranța reușitei.

tentáție, *tentații,* s.f. || Din fr. *tentation* || Atracție, dorință de a obține ceva, de a realiza ceva.

téntă, *tente,* s.f. || Din fr. *teinte* || Nuanță de culoare obținută prin diluarea unui colorant într-un solvent; nuanță obținută prin amestecul mai multor culori.

teobromínă s.f. || Din fr. *théobromine;* gr. *theos* „zeu" + *broma* „hrană" || Alcaloid extras din semințele arborelui de cacao, folosit ca diuretic și stimulent cardiac.

teocrație, *teocrații,* s.f. || Din fr. *théocratie;* gr. *theos* „zeu" + *kratia* „putere" || Formă de guvernămînt (caracteristică lumii antice) în care autoritatea este exercitată de cler.

teodolít, *teodolite,* s.n. || Din fr. *théodolite* || Instrument optic pentru măsurarea unghiurilor verticale și orizontale, folosit în lucrările geodezice și topografice.

teofilínă s.f. || Din fr. *théophylline;* fr. *thé* „ceai" + gr. *phyllon* „frunză" || Substanță alcaloidă extrasă din frunzele de ceai, cu acțiune diuretică și vasodilatatoare; stimulează mușchiul cardiac și acționează asupra centrilor respiratori.

teogonie, *teogonii,* s.f. || Din fr. *théogonie;* gr. *theos* „zeu" + *gonos* „generație" || **1.** Reprezentare mitologică despre originea și genealogia zeilor. **2.** Ansamblul divinităților unui popor.

teológ, *teologi,* s.m. || Din germ. *Theolog* || Specialist în teologie.

teológic, -ă, *teologici, -ce,* adj. || Din fr. *théologique* || Care ține de teologie, privitor la teologie; de teolog.

teologíe s.f. || Din fr. *théologie;* gr. *theos* „zeu" + *logos* „știință" || Disciplină care se ocupă cu expunerea și cu fundamentarea teoretică a învoarelor și a dogmelor unei religii.

teorémă, *teoreme,* s.f. || Din lat. *theorema,* germ. *Theorem,* fr. *théorème* || (Mat.) Enunț al cărui adevăr rezultă în urma unei demonstrații.

teorétic, -ă, *teoretici, -ce,* adj. || Din lat. *Theoreticus,* germ. *theoretisch* || **1.** Bazat pe teorie, referitor la teorie, la conținutul de idei. **2.** Abstract, noțional, conceptual.

teoreticián, *teoreticieni*, s.m. || După fr. *théoricien* || Persoană care se ocupă cu problemele teoretice ale unui domeniu de cunoaștere.

teoretizá, *teoretizez*, vb. I. Tranz. || Din *teoretic* || A extrage și sistematiza ideile generale din datele unei cercetări; a formula principii.

teorie, *teorii*, s.f. || Din fr. *théorie*, lat. *theoria* || **1.** Categorie filozofică desemnînd reflectarea conceptuală, cu ajutorul abstracțiilor, a realității obiective; ansamblu de cunoștințe despre natură și societate, rezultat al generalizării experienței omenești. **2.** Sistem de idei conducătoare într-un anumit domeniu al științei.

teozóf, *teozofi*, s.m. || Din fr. *théosophe* || Adept al teozofiei.

teozofíe s.f. || Din fr. *théosophie;* gr. *theos* „zeu" + *sophia* „înțelepciune" || Nume dat diferitelor doctrine filozofice-religioase care susțin ideea unei pretinse cunoașteri nemijlocite a divinității, cu ajutorul unei „iluminări", al unei „revelații", al unei intuiții mistice etc.

teracótă, *teracote*, s.f. || Din it. *terracotta*, germ. *Terrakotte* || Produs ceramic obținut prin arderea argilei, din care se fac plăci pentru sobe, cărămizi de fațadă, obiecte ornamentale etc.

terapeútic, -ă, *terapeutici, -ce*, s.f., adj. || Din fr. *thérapeutique* || **1.** S.f. Ramură a medicinii care studiază mijloacele și metodele de tratament ale bolilor. **2.** Adj. Privitor la terapeutică **(1)**, care ține de terapeutică.

terapíe s.f. || Din fr. *thérapie* || Terapeutică.

terasaménț, *terasamente*, s.n. || Din fr. *terrassement* || **1.** Lucrare constînd din săpături și umpluturi de pămînt, în vederea realizării unei căi ferate, a unui canal, a unui drum etc. **2.** Totalitatea construcțiilor care constituie infrastructura drumurilor, a căilor ferate, a canalelor etc.

terásă, *terase*, s.f. || Din fr. *terrasse* || **1.** Platformă deschisă (uneori acoperită) la nivelul unui apartament sau pe acoperiș. ● Suprafață plană amenajată pe o ridicătură de teren, într-un parc, într-o grădină etc. ● Porțiune de trotuar în fața unui local public, unde sînt așezate mese pentru consumatori. **2.** Formă de relief cu aspect de treaptă în lungul versanților văilor sau al țărmurilor marine și lacustre.

teratologíe s.f. || Din fr. *tératologie;* gr. *teras, -atos* „monstru" + *logos* „studiu" || Știință care studiază monstruozitățile, viciile de conformație și anomaliile de structură ale organismelor vii, în legătură cu cauzele lor.

teratóm, *teratomuri*, s.n. || Din fr. *tératome;* gr. *teras, -atos* „monstru" || Tumoare benignă congenitală, de natură embrionară, fără legătură cu organele sau cu regiunea unde s-a format.

teráz s.n. Varietate de struguri de calitate inferioară, cu boabe mici și negre; vin făcut din astfel de struguri.

terbentínă s.f. v. **terebentină.**

térbiu s.n. || Din fr. *terbium*, de la n. pr. *Yiterby*, localitate în Suedia || Element chimic din grupa lantanidelor.

terchea-hérchea s.m. invar. Calificativ dat unui neserios, care nu e bun de nimic.

terci, *terciuri*, s.n. Mîncare preparată din mălai fiert în apă; mămăligă foarte moale.

terciuí, *terciuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *terci* || A strivi, a zdrobi, a transforma într-o pastă moale; a face terci.

terciuiálă, *terciuieli*, s.f. || Din *terciuí* || Acțiunea de a terciui; terci.

terebentínă s.f. || Din fr. *térébenthine* || Lichid incolor, cu miros pătrunzător, obținut din rășina coniferelor, în special a terebintului, și folosit ca solvent pentru lacuri. || Și: **terbentínă, terpentínă** s.f.

terebínt, *terebinți*, s.m. || Din fr. *térébinthe*, lat. *terebinthus* || Arbore rășinos de pe coastele Mediteranei, din care se extrage terebentina și diferite substanțe folosite la tăbăcirea pieilor crude.

terén, *terenuri*, s.n. || Din fr. *terrain*, lat. *terrenum* (< *terra* „pămînt") || **1.** Întindere de pămînt (delimitată); loc, regiune. ○ Expr. *A sonda* (sau *a tatona*) *terenul* = a se informa înainte de a întreprinde ceva. *A cîștiga teren* = a progresa (cîte puțin) într-o acțiune. *A părăsi terenul* = a se da bătut, a ceda. ● Solul dintr-o porțiune a scoarței terestre (privit din punct de vedere geologic, geografic etc.). **2.** (Fig.) Domeniu de activitate, de preocupări. ○ *Pe teren* = la locul de producție (în afara sediului administrativ al întreprinderii sau instituției respective). **3.** Loc delimitat, pe care se desfășoară competiții sportive.

teréstru, -ă, *tereștri, -stre*, adj. || Din fr. *terrestre*, lat. *terrestris* || Privitor la Pămînt, de pe Pămînt; pămîntesc.

terézie, *terezii*, s.f. || Din tc. *terazi* **(dial.** *terezi)* || Cîntar format dintr-o pîrghie mobilă cu două brațe egale, la capetele cărora atîrnă cîte un taler (pentru obiectele de cîntărit greutăți); *p. restr.* taler de balanță.

terfelí, *terfelesc*, vb. IV. Tranz. || Din *tearfă* (înv.) „zdreanță" || **1.** A murdări, a mînji. **2.** (Fig.) A batjocori, a insulta; a înjosi.

terfelít, -ă, *terfeliți, -te*, adj. **1.** Murdărit, mînjit. **2.** (Fig.) Batjocorit, insultat; compromis.

terfelóg, *terfeloage*, s.n. || Din *terfeli* || Registru, catastif; carte veche, murdară, ruptă.

tergál s.n. || Din fr. *tergal* || Denumirea unei fibre sintetice obținute din polimeri poliesterici; *p. ext.* țesătură făcută din astfel de fibre.

tergimán, *tergimani*, s.m. || Din tc. *tercüman* || (Turcism învechit) Interpret, translator, tălmaci.

tergiversá, *tergiversez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *tergiverser*, lat. *tergiversari* („a întoarce spatele") || A amîna, a tărăgăna luarea unei decizii, rezolvarea unei chestiuni.

tergiversáre, *tergiversări*, s.f. Acțiunea de *a tergiversa;* amînare, tărăgăneală.

teríbil, -ă, *teribili, -e*, adj. || Din fr. *terrible*, lat. *terribilis* || Care inspiră groază, groaznic. ● (Fam.) Extraordinar, formidabil; grozav. ● (Adverbial) Foarte, extrem de...

teribilísm, *teribilisme*, s.n. || Din *teribil* || Atitudine, comportare, vorbă sau faptă care vrea să pară extraordinară, să impresioneze.

teriér, *terieri*, s. m. || Din fr. *terrier* || Rasă de câini de talie mică, folosiți la vînarea de animale care trăiesc în vizuini.

terifiánt, -ă, *terifianți, -te*, adj. || Din fr. *terrifiant* || (Livr.) Care inspiră groază; înspăimîntător.

terigén, -ă, *terigeni, -e*, adj. || Din fr. *terrigène* || (Despre depozitele marine) Care s-a format din materiale aduse de fluvii de pe uscat.

terilén s.n. v. **terilenă.**

terilénă s.f. || Din fr. *térylène*, engl. *terylene* ||. Denumire comercială pentru una dintre fibrele sintetice de poliester. || Și: **terilén** s.n.

teritoriál, -ă, *teritoriali, -e*, adj. || Din fr. *territorial* || Care aparține unui teritoriu; care se referă la un teritoriu. ○ *Ape teritoriale* = porțiune de mare sau de ocean de-a lungul coastelor, supusă suveranității statului riveran.

teritorialitáte s.f. || Din fr. *territorialité* || (Dr.) *Teritorialitatea legilor* = principiu potrivit căruia legile unui stat se aplică, cu unele excepții, tuturor persoanelor aflate pe teritoriul său ori infracțiunilor săvîrșite pe acest teritoriu.

teritóriu, *teritorii*, s.n. || Din lat. *territorium*, fr. *territoire* || Parte din suprafața Pămîntului (incluzînd solul, subsolul, apele și spațiul aerian) cuprinsă în limitele frontierelor unui stat asupra căreia acesta își exercită suveranitatea.

termál, -ă, *termali, -e*, adj. || Din fr. *thermal* || (Despre izvoare minerale) A cărui temperatură este mai mare decît temperatura ambiantă obișnuită; (despre localități) care are izvoare calde de apă minerale. ○ *Apă termală* = apă subterană cu temperatura mai ridicată decît cea medie din luna cea mai călduroasă a unei regiuni.

térme s.f. pl. || Din lat. *thermae* || Băi publice la romani.

térmen, (1—3) *termene*, s.n. **(4, 5)** *termeni*, s.m. || Din lat. *termen* || **1.** S.n. Interval de timp stabilit dinainte, în limita căruia trebuie să se înfăptuiască sau să se întîmple ceva. **2.** S.n. Dată fixă la care urmează să se execute o obligație. ○ *În* (sau *la*) *termen* = la data fixată. **3.** S.n. (Despre ostași) *În termen* = în curs de satisfacere a stagiului militar. **4.** S.m. Cuvînt, expresie. ○ Expr. *A fi în termeni buni* (sau *răi*) *cu cineva* = a fi în relații bune (sau rele) cu cineva. ● Fiecare dintre elementele unei comparații. **5.** S.m. (Mat.) Fiecare dintre monoamele unui polinom; fiecare dintre numerele care alcătuiesc o progresie sau un raport.

térmic, -ă, *termici, -ce*, adj. || Din fr. *thermique*; gr. *thermos* „cald" || Care produce (sau utilizează) căldură; privitor la căldură. ○ *Centrală termică* = centrală în care se produce căldură și de unde aceasta este distribuită prin intermediul unui agent (abur, apă caldă) pentru a fi utilizată în scopuri tehnologice sau la încălzitul încăperilor. *Radiație termică* = radiație de natură electromagnetică pe care o emit toate corpurile a căror temperatură este superioară lui zero absolut.

térmie, *termii*, s.f. || Din fr. *thermie* || (Fiz.) Unitate de măsură a cantității de căldură egală cu căldura produsă prin transformarea în energie termică a unei unități de lucru mecanic.

termifică, *termífic*, vb. I. Tranz. || Din *term(o)-* (după modelul unor cuvinte ca *electrifica, radiofica)* || A alimenta cu căldură întreprinderi industriale, instalații, clădiri de locuit, printr-o rețea de distribuție de la o centrală termică. || Și: **termofică** vb. I.

terminá, *término*, vb. I. || Din fr. *terminer*, lat. *terminare* || **1.** Tranz. A duce o acțiune pînă la capăt; a isprăvi, a sfîrși. ○ *Pe terminate* = aproape de a se termina; pe sfîrșite. **2.** Refl. A se încheia, a lua sfîrșit; (despre cuvinte) a se sfîrși cu... ○ Expr. (Fam.) *A se termina cu cineva*, se spune cînd cineva nu mai are nici o șansă de scăpare.

terminál, -ă, *terminali, -e*, adj. || Din fr. *terminal*, lat. *terminalis* || Care se află la capăt, la extremitate.

terminație, *terminații*, s.f. || Din lat. *terminatio* || **1.** Partea terminală a unui lucru. **2.** Sunet sau grup de sunete care se află la sfîrșitul unui cuvînt.

terminológic, -ă, *terminologici, -ce*, adj. || Din fr. *terminologique* || Care se referă la terminologie, de terminologie.

terminologie, *terminologii*, s.f. || Din fr. *terminologie* || Totalitatea termenilor de specialitate folosiți într-o disciplină științifică, într-un domeniu de activitate.

términus s.n. invar. || Din fr. *terminus*, lat. *terminus* || Capătul unei linii ferate, al unei linii de tramvai, de autobuz etc.

termít, *termituri*, s.n. || Din fr. *thermite*; gr. *thermè* „căldură" || Amestec în praf, de aluminiu și oxid al unui acid, care dezvoltă, prin ardere, o cantitate mare de căldură, fiind folosit în metalurgie.

termíță, *termite*, s.f. || Din fr. *termite*, lat. *termes, -itis* || (La pl.) Ordin de insecte dăunătoare, de dimensiuni mici, incolore și barbe, care trăiesc în colonii, în special în Africa și Australia; (și la sg.) insectă care face parte din acest ordin.

termo- || Din fr. *thermo-* || Element de compunere însemnînd „căldură", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

termocautér, *termocautere*, s.n. || Din fr. *thermocautère* || Cauter de platină care acționează cu ajutorul căldurii.

termocentrálă, *termocentrale*, s.f. || *Termo-* + *centrală* || Centrală termoelectrică.

termochimíe s.f. || Din fr. *thermochimie* || Ramură a chimiei fizice care se ocupă cu studiul efectelor termice ce însoțesc reacțiile chimice și unele procese fizico-chimice.

termodinámică s.f. || Din fr. *thermodynamique* || Parte a fizicii care se ocupă cu stările de echilibru ale sistemelor fizico-chimice și cu procesele care conduc la atingerea acestor stări.

termoelasticitáte s.f. || *Termo-* + *elasticitate* || Capitol al mecanicii corpurilor solide care se ocupă cu studiul stărilor de tensiune și al deformațiilor produse sub acțiunea unui cîmp termic.

termoelèctric, -ă, *termoelectrici, -ce,* adj. || Din fr. *thermoélectrique* || Privitor la termoelectricitate. ○ *Centrală termoelectrică* = centrală electrică ce folosește energia termică a cărbunilor sau a altor carburanți și combustibili.

termoelectricitáte s.f. || Din fr. *thermo-électricité* || Parte a fizicii care studiază relațiile dintre fenomenele electrice și cele termice.

termofícă vb. I. v. **termifica.**

termofór, *termofoare,* s.n. || Din germ. *Termophor; termo-* + gr. *phoros* „care poartă" || Perniță încălzită electric sau pungă de metal încălzită cu apă caldă, care se aplică pe o parte a corpului, în caz de crize dureroase.

termogén, -ă, *termogeni, -e,* adj. || Din fr. *thermogène; termo* + gr. *gennan* „a produce" || Care produce căldură. ● (Substantivat, n.) Substanță care se aplică pe piele pentru a produce o reacție terapeutică locală de natură termică.

termográf, *termografe,* s.n. || Din fr. *thermographe; termo-* + gr. *graphein* „a scrie" || Termometru care înregistrează grafic variațiile de temperatură ale aerului.

termoizolánt, -ă, *termoizolanți, -te,* adj. || *Termo-* + *izolant* || Care împiedică transmiterea căldurii, care se folosește pentru a izola o incintă față de influențele termice exterioare.

termoizoláre s.f. || *Termo-* + *izolare* || Izolare termică.

termolabíl, -ă, *termolabili, -e,* adj. || Din fr. *thermolabile* || (Despre substanțe, materiale etc.) Care își modifică însușirile în urma variației temperaturii.

termométric, -ă, *termometrici, -ce,* adj. || Din fr. *thermométrique* || Care se referă la termometru. ○ *Scară termometrică* = scară a unui termometru, divizată în grade, pe care se poate citi temperatura unui corp sau a unui mediu.

termométru, *termometre,* s.n. || Din fr. *thermomètre; termo-* + gr. *metron* „măsură" || Instrument folosit pentru măsurarea temperaturii corpurilor (de ex. cel alcătuit dintr-un tub de sticlă dispus în fața unei scări gradate și terminat cu un rezervor care conține mercur, alcool sau alt lichid dilatabil).

termonástie s.f. || *Termo-* + *nastie* || Mișcare provocată de variații ale temperaturii la unele flori, care se închid la frig și se deschid la căldură.

termonucleár, -ă, *termonucleari, -e,* adj. || Din fr. *thermonucléaire* || *Reacție termonucleară* = reacție de fuziune a nucleelor elementelor ușoare, produsă pe cale termică și care eliberează cantități uriașe de energie.

termoregláre s.f. || *Termo-* + *reglare* || Mecanism fiziologic prin care temperatura corpului unor animale (mamifere, păsări) este menținută constantă, indiferent de variațiile temperaturii mediului înconjurător.

termoregulátor, *termoregulatoare,* s.n. || Din fr. *thermorégulateur* || Aparat folosit pentru controlul temperaturii dintr-o incintă sau dintr-un sistem tehnic în vederea menținerii constante a acesteia; termostat (1).

térmos, *termoșuri,* s.n. || Din germ. *Thermos* || Vas de sticlă cu pereți dubli între care s-a făcut vid, și care se folosește pentru a păstra un lichid la o temperatură constantă.

termosifón s.n. || Din fr. *thermosiphon* || Modul de funcționare a unei instalații de încălzire cu apă caldă, în care circulația apei se face pe baza diferenței de densitate dintre apa caldă care se ridică și cea rece care coboară. ● Instalație de încălzire bazată pe acest mod de funcționare.

termostabíl, -ă, *termostabili, -e,* adj. || *Termo-* + *stabil* || (Despre substanțe, materiale etc.) Care nu este influențat sensibil de acțiunea căldurii.

termostát, *termostate,* s.n. || Din fr. *thermostat; termo-* + gr. *statos* „stabil" || 1. Regulator automat de temperatură; termoregulator. 2. Incintă în care se menține o temperatură constantă, în vederea desfășurării, în anumite condiții de temperatură, a unor procese chimice, biologice etc.

termotéhnică s.f. || Din fr. *thermotechnique*, germ. *Thermotechnik* || Ramură a tehnicii care studiază problemele termodinamicii și cele ale transferului de căldură.

termoterápie s.f. || Din fr. *thermothérapie* || Tratare a bolilor cu ajutorul căldurii.

termotropísm s.n. || Din fr. *thermotropisme* || Însușire a unor organe vegetale de a se îndrepta către sursa de căldură.

tern, -ă, *terni, -e,* adj. || Din fr. *terne* || (Livr.) Fără luciu, fără strălucire, șters, spălăcit. ● Lipsit de varietate, uniform, monoton. ● (Despre opere literare și stilul lor) Lipsit de imaginație, de originalitate; banal, plat.

ternár, -ă, *ternari, -e,* adj. || Din fr. *ternaire*, lat. *ternarius* || Care este compus din trei unități sau din trei elemente.

teroáre, *terori,* s.f. || Din fr. *terreur*, lat. *terror* || Groază provocată prin amenințări; forță puternică. ● Asuprire bazată pe intimidare.

terorísm s.n. || Din fr. *terrorisme* || Ansamblu, sistem de acțiuni teroriste.

terorist, -ă, *teroriști, -ste,* adj., s.m. și f. || Din fr. *terroriste* || 1. Adj. Care terorizează; care se referă la teroare sau la terorism. 2. S.m. și f. Persoană care săvârșește acte de terorism.

terorizá, *terorizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *terroriser* || A inspira groază, amenințând sau întrebuințând alte mijloace de intimidare; a ține pe cineva sub teroare.

terpénă, *terpene,* s.f. || Din fr. *terpène* || Nume generic dat hidrocarburilor aromate care se găsesc în diverse uleiuri extrase din plante.

terpentínă s.f. v. **terebentină.**

tertél, *terteluri,* s.n. || Din tc. *tertel* || (Înv.) Șnur sau ciucure din fire de mătase sau de aur.

tertíp, *tertipuri,* s.n. || Din tc. *tertip* || Mijloc, procedeu necinstit; șiretlic, truc.

terț, -ă, *terți, -e,* adj., s.m. || Din lat. *tertius* || 1. Adj. Al treilea, care vine în rîndul al treilea. 2. S.m. (Jur.) Persoană care nu figurează ca parte într-un act, într-o convenție, într-un litigiu și față de care actul juridic ori hotărîrea pronunțată în cauză nu produce efecte. 3. S.m. (Log.) *Terțul exclus* = principiu fundamental al gîndirii conform căruia un enunț nu poate fi

decît adevărat sau fals în același timp și sub același raport, o a treia posibilitate fiind exclusă (lat. *tertium non datur*).

tértă, *terțe*, s.f. || Din it. *terza* || (Muz.) Intervalul dintre două sunete ale gamei, la distanța de trei trepte.

terțét, *terțete*, s.n. || Din it. *terzetto* || **1.** Ansamblu compus din trei interpreți care execută împreună o bucată muzicală; bucată muzicală scrisă pentru un astfel de ansamblu. **2.** Terțină.

terțiár, -ă, *terțiari, -e*, adj. || Din fr. *tertiaire*, lat. *tertiarius* || Care reprezintă stadiul al treilea în dezvoltarea unui lucru. ● (Geol.) *Era terțiară* (și substantivat, n.) = neozoic.

terțínă, *terține*, s.f. || Din it. *terzina*, germ. *Terzine* || Poezie în formă fixă alcătuită din strofe de trei versuri, în care primul vers rimează cu al treilea, iar al doilea cu primul și cu al treilea din strofa următoare; terțet (2).

tesác, *tesace*, s.n. || Din rus. *tesak* || Sabie scurtă și lată purtată în trecut de infanteriști și de sergenții de stradă.

tescovínă s.f. || Cf. *tescui* || Produs secundar rezultat din stoarcerea strugurilor și din care, după fermentare, se obține un rachiu.

tescuí, *tescuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *teasc* || **1.** A presa strugurii sau alte fructe, pentru a stoarce mustul. **2.** (Fig.) A ticsi, a îndesa.

tescuít, -ă, *tescuiți, -te*, adj. **1.** Stors cu ajutorul teascului. **2.** (Fig.) Îndesat, tixit.

tésla s.f. || Din fr. *tesla*, germ. *Tesla*, de la numele fizicianului iugoslav *Tesla Nikola* || Unitate de măsură a inducției magnetice.

teslár, *teslari*, s.m. || Din *teslă* || (Reg.) Dulgher.

téslă, *tesle*, s.f. || Din sl. *tesla* || Unealtă cu coadă scurtă, cu tăiș lat, curbat, folosită de dulgheri, rotari și dogari. *Un bătrîn cu tesla în mînă lucrează... roți de lemn.* (Sadoveanu).

test, *teste*, s.n. || Din fr., engl. *test* || Metodă psihologică de investigare, constînd din una sau mai multe probe (aceleași pentru toate persoanele investigate) prin care se examinează funcții senzoriale motorii sau mintale, nivelul dezvoltării intelectuale, aptitudinile etc.; *p. ext.* orice probă pe baza căreia se pot trage concluzii într-un domeniu științific.

testá[1], *testez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *tester*, lat. *testari* || A lăsa ceva prin testament; a face un testament.

testá[2], *testez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *tester* || A supune pe cineva unui test.

testamént, *testamente*, s.n. || Din lat. *testamentum*, germ. *Testament*, fr. *testament* || Act juridic unilateral, personal, revocabil cît timp testatorul este în viață, prin care acesta dispune de avutul său pentru timpul cînd nu va mai fi în viață.

testamentár, -ă, *testamentari, -e*, adj. || Din fr. *testamentaire*, lat. *testamentarius* || Care se referă la un testament, care este prevăzut într-un testament sau rezultă dintr-un testament.

testáre[1], *testări*, s.f. Acțiunea de *a testa*, de a lăsa ceva prin testament.

testáre[2], *testări*, s.f. Examinare prin test.

testatór, -oáre, *testatori, -oare*, s.m. și f. || Din lat. *testator*, fr. *testateur* || Persoană care a făcut un testament, care a lăsat ceva prin testament.

testeá, *testéle*, s.f. || Din tc. *deste* || Pachet conținînd un număr fix (de 12 sau 24) de obiecte de același fel (astăzi mai ales ace), ambalate împreună.

testemél, *testemele*, s.n. || Din tc. dial. *testemel* || (Pop.) Basma mare de pînză (subțire), de obicei cu flori colorate pe fond negru.

testícul, *testicule*, s.n. || Din fr. *testicule* || Glandă genitală masculină, pereche, care produce spermatozoizii și hormonii sexuali.

testimoniál, -ă, *testimoniali, -e*, adj. || Din lat. *testimonialis*, fr. *testimonial* || (Jur.; despre probe) Care se face prin martori.

testimóniu, *testimonii*, s.n. || Din lat. *testimonium* || (Înv.) Mărturie, dovadă; *concr.* act doveditor, certificat.

testosterón s.m. || Din fr. *testostérone* || Hormon testicular avînd rolul de a menține la bărbat caracterele sexuale secundare.

teșchereá, *teșcherele*, s.f. || Din tc. *tezkere* || **1.** (Fam.) Pungă pentru bani. **2.** (Înv.) Adeverință, certificat, act.

teși, *teșesc*, vb. IV. Tranz. || Din bg. *teša* || **1.** A tăia sau a reteza oblic un lemn, un trunchi etc. **2.** A netezi muchia sau vîrful unui obiect ascuțit; *spec.* a netezi capătul unui buștean pentru ca să alunece mai ușor în timpul coborîrii lui (prin tîrîre) de pe munte. **3.** A turti un lucru lovindu-l, aplecîndu-l într-o parte.

teșire, *teșiri*, s.f. Acțiunea de *a teși;* formare a unei fețe oblice la muchia unui obiect.

teșit, -ă, *teșiți, -te*, adj. **1.** Cu colțurile sau muchiile retezate ori rotunjite. **2.** Aplecat într-o parte, înclinat, turtit.

teșitúră, *teșituri*, s.f. || Din *teși* || **1.** Tăietură piezișă făcută într-un copac (pentru a-l doborî). ● Suprafața teșită a unui obiect. **2.** Ciot, buturugă.

tetánic, -ă, *tetanici, -ce*, adj. || Din fr. *tétanique* || Care se referă la tetanos, care este provocat de tetanos.

tetánie, *tetanii*, s.f. || Din fr. *tétanie* || Sindrom caracterizat prin contracții ale mușchilor și înțepenirea membrelor, ca urmare a unor boli sau a insuficienței calciului din organism.

tétános s.n. || Din fr. *tétanos* || Boală infecțioasă gravă, provocată de bacilul tetanic și caracterizată prin contracții musculare violente.

tétă s.f. || Din scr. *teta* || Femeie angajată într-o familie pentru a îngriji de copii; guvernantă.

téte s.m. sg. || Din bg. *tete* || (Pop.) Termen folosit de cineva pentru a vorbi cu (sau despre) tatăl său ori (în unele regiuni) cu (sau despre) bunicul său.

teterist, *teteriști*, s.m. || T.t.r. (inițialele de la „tînăr cu termen redus") || Soldat care, în urma absolvirii unei școli civile de un anumit grad, beneficia în trecut de reducerea serviciului militar la un an, iar în prezent la 9 luni, în vederea continuării studiilor într-un institut de învățămînt superior.

tetină, *tetine*, s.f. || Din fr. *tétine* || Sfîrcul biberonului.

tetra- || Din fr. *tétra-* || Element de compunere cu sensul „format din patru", „de patru ori".

tetraciclină s.f. || Din fr. *tétracycline* || Antibiotic utilizat în tratamentul infecțiilor cu colibacili, rickettsii, unele virusuri etc.

tetracórd, *tetracorduri*, s.n. || Din fr. *tétracorde* || (Muz.) **1.** Liră antică cu patru coarde. **2.** Unitate constituită din patru sunete consecutive ale unei scări muzicale.

tetraédric, -ă, *tetraedrici, -ce*, adj. || Din fr. *tétraédrique* || Privitor la tetraedru, în formă de tetraedru.

tetraédru, *teiraedre*, s.n. || Din fr. *tétraèdre* || Poliedru cu patru fețe.

tetraevánghel, *tetraevanghele*, s.n. || Din ngr. *tetraevangelon* || Carte care cuprinde cele patru evanghelii; evanghelier. || Și: **tetravánghel** s.n.

tetragón, *tetragoane*, s.n. || Din fr. *tétragone* || Poligon cu patru laturi; patrulater.

tetralogíe, *tetralogii*, s.f. || Din fr. *tétralogie* || Serie de patru opere literare sau muzicale, legate între ele printr-o idee comună.

tetramétru, *tetrametri*, s.m. || Din fr. *tétramètre* || (În versificația greco-latină) Vers alcătuit din patru unități ritmice.

tetrapód, *tetrapode*, s.n. || Din ngr. *tetrapodos* || (La pl.) Supraclasă de vertebrate (amfibieni, reptile, păsări și mamifere) care au patru membre; (și la sg.) animal din această supraclasă.

tetrárh, *tetrarhi*, s.m. || Din gr. *tetrarhis*, fr. *tétrarque* || Guvernatorul unei tetrarhii.

tetrarhíe, *tetrarhii*, s.f. || Din gr. *tetrarhia*, din fr. *tétrarchie* || Formă de conducere instituită de Dioclețian, potrivit căreia administrarea Imperiului Roman era împărțită între patru conducători, puterea supremă avînd-o împăratul.

tetravalént, -ă, *tetravalenți, -te*, adj. || Din fr. *tétravalent* || (Despre elemente chimice) Care are patru valențe.

tetravánghel s.n. v. **tetraevanghel.**

tetródă, *tetrode*, s.f. || Din fr. *tétrode* || Tub electronic cu patru electrozi.

teu, *teuri*, s.n. || Din fr. *té* || **1.** Riglă de desen prevăzută la o extremitate cu o riglă mai scurtă, perpendiculară pe prima. **2.** Fiting sau piesă fasonată în formă de T, folosită pentru ramificarea unei conducte.

teúgă, *teuge*, s.f. || Din fr. *teugue* || Construcție situată deasupra punții superioare la prora unei nave, în interiorul căreia sînt amenajate magazii și, uneori, locuințe pentru echipaj.

teutón, -ă, *teutoni, -e*, s.m., adj. || Din fr. *teuton* || **1.** S.m. Denumire a membrilor unui ordin monaho-cavaleresc german creat în 1190—1191. **2.** Adj. Teutonic.

teutónic, -ă, *teutonici, -ce*, adj. || Din fr. *teutonique* || Care se referă la teutoni; care a aparținut teutonilor.

tevatúră s.f. || Din tc. *tevatür* || **1.** Zarvă, gălăgie, scandal. ● Neplăcere, bucluc. **2.** Tulburare, încălcerare, răzmeriță.

text, *texte*, s.n. || Din lat. *textus*, fr. *texte* || **1.** Ceea ce este exprimat în scris; conținut de idei reprezentînd o operă literară sau științifică, un discurs, o lege etc. ● Fragment dintr-o scriere. ● Parte a unei lucrări scrise compusă numai din litere și semne tipografice, fără ilustrații. **2.** Cuvintele unei compoziții muzicale.

textil, -ă, *textili, -e*, adj. || Din fr. *textile*, lat. *textilis* (< *texere* „a țese") || **1.** (Despre plante) Din care se extrag fibre pentru țesături; (despre țesături) lucrat din fibre sau din fire. ● (Despre fibre, materiale, mașini etc.) Care servește la țesut sau la tricotat. **2.** Care se referă la țesătorie sau la țesături; (substantivat, f. pl.) stofe, pînzeturi; obiecte făcute din stofe sau din pînzeturi.

textilíst, -ă, *textiliști, -ste*, adj. || Din *textil* || (Adesea substantivat) Care se ocupă cu țesătoria, specializat în industria textilă.

textolít, *textolite*, s.n. || Cf. lat. *textilis* „țesut" + gr. *lithos* „piatră" || Material în formă de plăci din straturi de țesături impregnate cu rășini, folosit la fabricarea roților dințate silențioase, ca material izolant etc.

textologíe s.f. || Din rus. *tekstologija*; lat. *textus* „text" + gr. *logos* „studiu" || Disciplină a filologiei care se ocupă cu stabilirea versiunii definitive, corecte, autentice a unor opere.

textuál, -ă, *textuali, -e*, adj. || Din fr. *textuel* || Reprodus cuvînt cu cuvînt, fără nici o modificare a textului original.

textúră, *texturi*, s.f. || Din fr. *texture*, lat. *textura* || **1.** Modul de aranjare a componenților unei roci sau ai unui aliaj. **2.** Aspectul unei țesături, determinat de finețea și de modul de îmbinare a firelor.

tezáur, *tezaure*, s.n. || Din lat. *thesaurus* || **1.** Cantitate mare de monede, de metale prețioase și de alte obiecte de preț strînse laolaltă; loc unde se păstrează astfel de obiecte. **2.** Comoară (ascunsă în pămînt). **3.** Totalitatea metalelor prețioase, a efectelor etc. aflate în depozitul unei bănci de emisiune (sau de care dispune un stat la un moment dat); locul unde se păstrează astfel de bunuri. **4.** (Fig.) Patrimoniu spiritual al unei societăți, al unei epoci etc. ● Tot ceea ce este considerat prețios, ceea ce este foarte iubit și prețuit.

tezaurizá, *tezaurizez*, vb. I. Tranz. || Din lat. *thesaurizare*, fr. *thésauriser* || A acumula monede, obiecte de metal prețios etc. (scoțîndu-le din circulație).

téză, *teze* s.f. || Din fr. *thèse*, germ. *These* || **1.** Idee principală susținută ca bază a unei concepții filozofice, juridice, politice etc.; afirmație expusă și susținută într-o lucrare, într-o discuție etc. ● Enunț strict determinat în cadrul unei demonstrații. **2.** Lucrare scrisă făcută de elevi în clasă, la sfîrșitul unei perioade de studiu sau la un examen.

tezísm s.n. || Din *teză* || Susținerea și propagarea unor teze (**1**); reducerea conținutului unei scrieri, unei opere la ilustrarea sau demonstrarea anumitor teze.

tí interj. (De obicei cu „i" prelungit) Exclamație care exprimă: **a)** mirare, uimire, admirație; **b)** mînie, ciudă, necaz.

tiamínă s.f. || Din fr. *thiamine* || Vitamina B_1.

tiară, *tiare*, s.f. || Din ngr., lat. *tiara*, fr. *tiare* || **1.** Coroană pe care o purtau regii vechilor persi și conducătorii altor popoare orientale. **2.** Mitră papală, formată din trei coroane suprapuse.

tibia, *tibii*, s.f. || Din lat., fr. *tibia* || Os lung și gros care, împreună cu peroneul, formează scheletul gambei.

tibișir, *tibișire*, s.n. || Din tc. *tebeşir* || (Înv.) Cretă pentru scris pe tablă.

tic[1] interj. || Onomatopee || (De obicei repetat) Cuvînt care redă sunetul ritmic al ceasornicului, bătăile inimii etc.; tic-tac.

tic[2], *ticuri*, s.n. || Din fr. *tic;* germ. *Tick* || **1.** Mișcare convulsivă, care se repetă mereu, rezultată din contractarea involuntară a unor grupuri musculare separate; are aspect intenţional și poate fi stăpînită temporar prin voinţă. **2.** Deprindere pe care o capătă cineva în mod inconștient.

ticăi[1], pers. 3 *ticăie*, vb. IV. Intranz. || Din *tic*[1] || (Despre inimă) A zvîcni, a palpita; (despre ceasornice) a produce sunetul ritmic, caracteristic, în timpul funcționării.

ticăi[2], *ticăiesc*, vb. IV. Refl. și intranz. **1.** (Rar) A lucra încet și fără spor, a (se) mocăi. **2.** (Înv. și reg.) A se trudi, a se frămînta, a se zbuciuma.

ticăit[1], *ticăituri*, s.n. Zvîcnire a inimii; tic-tacul ceasornicului.

ticăit[2], **-ă,** *ticăiți, -te*, adj. **1.** Care lucrează încet și fără spor; mocăit. **2.** Necăjit, chinuit, năpăstuit.

ticălós, -oásă, *ticăloși, -oase*, adj., s.m. și f. || Din *ticală*, (înv.) „suferință; mizerie" || **1.** (Persoană) care comite fapte josnice; nemernic, mîrșav. **2.** (Înv.) (Om) sărman, nenorocit, vrednic de plîns.

ticăloși, *ticăloșesc*, vb. IV. Refl. || Din *ticălos* || **1.** A decădea din punct de vedere moral, a deveni ticălos, netrebnic. **2.** (Înv. și reg.) A ajunge într-o stare (materială sau morală) mizerabilă, vrednică de plîns.

ticăloșie, *ticăloșii*, s.f. || Din *ticălos* || **1.** Stare de decădere morală; faptă josnică de om ticălos. **2.** (Înv.) Mizerie, sărăcie; nenorocire.

tichét, *tichete*, s.n. || Din fr. *ticket* || Bucată de hîrtie sau de carton imprimat, care asigură posesorului anumite drepturi (loc în tren, la un spectacol etc.).

tichie, *tichii*, s.f. || Cf. tc. *takke*, *takiye* || **1.** Acoperămînt pentru cap, făcut din pînză sau din stofă, care acoperă numai creștetul. ○ *Ce-i lipsește chelului? Tichie de mărgăritar*, se spune despre cel care, lipsit de lucruri de primă necesitate, umblă după altele inutile. **2.** (Reg.) Scufie pentru copii mici.

ticluí, *ticluiesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A aranja, a întocmi, a înjgheba. ● (Fig.) A pune la cale (inventînd, născocind). **2.** A compune, a redacta (repede, ușor).

ticsí, *ticsesc*, vb. IV. Tranz. A umple un spațiu, înghesuind sau îngrămădind ceva; a înțesa, a îmbîcsi.

ticsít, -ă, *ticsiți, -te*, adj. Plin pînă la refuz; acoperit în întregime; înțesat, înghesuit, îngrămădit.

tic-tác interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă sunetul ritmic al ceasornicului, bătăile inimii, loviturile ritmice într-un obiect tare etc.; (substantivat, n.): *tic-tacul ceasornicului*.

tídvă s.f. v. **tigvă.**

tifán, *tifane*, s.n. || Din rus. dial. *tifan* || Năvod mic folosit pentru pescuit în ape puțin adînci.

tífdruc, *tifdrucuri*, s.n. || Din germ. *Tiefdruck* || Calcografie, tipar adînc.

tífic, -ă, *tifici, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *typhique* || **1.** Adj. Care se referă la tifos; care provoacă tifosul. **2.** S.m. și f. Persoană bolnavă de tifos.

tíflă, *tifle*, s.f. || Din ngr. *tifla* || Gest batjocoritor la adresa cuiva, făcut cu degetul cel mare apropiat de vîrful nasului iar cu celelalte desfăcute și mișcate. ○ Expr. *A da cuiva cu tifla* = **a)** a face gestul descris mai sus; **b)** a-și arăta disprețul față de cineva.

tifoídă adj. || Din fr. *typhoïde* || *Febră t.* = boală contagioasă provocată de bacilul tific și transmisă prin apa de băut, prin fructe și legume nespălate etc.; se manifestă prin febră mare, tulburări intestinale etc.; (pop.) lingoare.

tifón, *tifoane*, s.n. || Din engl. *tiffany* || Pînză subțire, cu țesătura foarte rară, din care se fac fîșii întrebuințate la pansamente.

tífos, *tifosuri*, s.n. || Din ngr. *typhos*, fr. *typhus* || Nume dat mai multor boli febrile, infecțioase și epidemice. ○ *T. exantematic* v. *exantematic*.

tigáie, *tigăi*, s.f. || Din sl *tigani*, scr. *tiganja* || **1.** Vas de bucătărie de formă rotundă, cu marginea joasă și cu o coadă lungă, întrebuințat la prăjit. ● (Reg.) Cratiță. **2.** Mic recipient în care se punea praful de pușcă la vechile arme de foc.

tighél, *tigheluri*, s.n. || Din tc. dial. *tegel* || Cusătură vizibilă, foarte mărunță, făcută cu mîna sau cu mașina. ○ Expr. *A-i trage cuiva un tighel* = a dojeni pe cineva cu asprime.

tighelí, *tighelesc*, vb. IV. Tranz. || Din *tighel* || A face un tighel, a coase cu tighel.

tignafés, *tignafesuri*, s.n. || Din tc. *tiknefes* || (Pop.) Emfizem pulmonar la animale (mai ales la cai).

tigoáre, *tigori*, s.f. **1.** (Pop.) Om de nimic, ticălos; om leneș. **2.** Animal slab, jigărit, lipsit de putere.

tigroáică, *tigroaice*, s.f. || Din *tigru* || Femela tigrului. ● Epitet dat unei femei energice, nemiloase, crude.

tígru, *tigri*, s.m. || Din lat. *tigris*, fr. *tigre* || Animal carnivor, feroce, din familia felidelor, cu corpul lung pînă la 3 m, cu blana de culoare galbenă-roșcată cu dungi negre, care trăiește în sudul și estul Asiei și în insulele Australiei.

tígvă, *tigve*, s.f. || Din bg., scr., ucr. *tikva* || **1.** (Pop.) Craniu, țeastă; (depr.) cap. *Găsești tidve de urși* (Vlahuță). **2.** Plantă erbacee agățătoare sau tîrîtoare din familia cucurbitaceelor, cu fructe mari, de culoare gălbuie; tîlv; *p. restr.* fructul acestei plante. ● Vas făcut din fructul uscat de tigvă. **(2).** || Și: **tídvă** s.f.

tihăráie, *tihărăi*, s.f. (Pop.) Rîpă, coastă abruptă; povîrniș. ● Loc rîpos, acoperit cu vegetație. ● Pădure tînără și deasă.

tihnă, *tihne*, s.f. || Din *tihni* || Pace, liniște; odihnă. ● Viață liniștită, lipsită de griji. ○ *În tihnă* = netulburat, nestînjenit. *Fără tihnă* = neîncetat, mereu, fără răgaz.

tihneálă, *tihneli*, s.f. (Înv. și pop.) Tihnă.

tihni, pers. 3 *tihnește*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *tihnonti* || A se bucura în liniște de ceva; a-i cădea bine, a-i prii.

tihnít, -ă, *tihniți, -te*, adj. Liniștit, netulburat; odihnitor; mulțumit.

tíjă, *tije*, s.f. || Din fr. *tige;* lat. *tibia* „fluier" || **1.** Tulpină aeriană a plantelor erbacee. **2.** Bară metalică rotundă și subțire folosită ca organ de legătură într-un sistem tehnic.

tíldă, *tilde*, s.f. || Din fr. *tilde*, germ. *Tilde* || Semn grafic (~) folosit în unele lucrări pentru înlocuirea unui cuvînt care se repetă. ● Semn, pus deasupra unei litere, care conferă literei respective un caracter palatal sau nazal.

tiliacée s.f. pl. || Din fr. *tiliacées;* lat. *tillia* „tei" || (La pl.) Familie de plante dicotiledonate lemnoase, rareori erbacee, răspîndite la tropice și, mai puțin, în zona temperată (ex. teiul, iuta).

tilíncă, *tilinci*, s.f. Instrument popular de suflat, de forma unui fluier fără găuri laterale, făcut mai ales din coajă de salcie.

tilíșcă, *tiliști*, s.f. Plantă erbacee cu rizom tîrîtor, cu tulpina acoperită de peri moi, cu flori trandafirii dispuse în ciorchine.

timbrá, *timbrez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *timbrer* || A aplica un timbru pe o scrisoare, pe un act; *p. ext.* a plăti o taxă de timbru.

timbráre, *timbrări*, s.f. Acțiunea de *a timbra*.

timbru, (1). *timbre*, **(2)** *timbruri*, s.n. || Din fr. *timbre* || **1.** Imprimat de valoare, de dimensiuni mici, emis de stat sau de o instituție autorizată, care se lipește pe scrisori sau pe acte oficiale, reprezentînd o taxă sau un impozit. ○ *T.* (sau *sigiliu) sec* v. *sec* **(1).** **2.** Însușire a unui sunet prin care acesta se deosebește de sunete de aceeași înălțime produse de un alt izvor sonor. **3.** (Lingv.) Particularitate a unui sunet care face să fie deosebit de alt sunet rostit în condiții de durată, de înălțime și de intensitate identice.

timíd, -ă, *timizi, -de*, adj. || Din fr. *timide*, lat. *timidus* (< *timere* „a se teme") || (Adesea substantivat) Lipsit de îndrăzneală, de încredere în sine, sfios; nesigur în păreri; (despre acțiuni ale oamenilor) care denotă o astfel de fire.

timiditáte, *timidități*, s.f. || Din fr. *timidité*, lat. *timiditas, -atis* || Însușirea de a fi timid; lipsă de îndrăzneală; sfială.

timoftícă, *timoftici*, s.f. || De la n. pr. *Timofte* || Denumire dată unor specii de plante furajere, din familia gramineelor, cu spice false, cilindrice.

timól s.n. || Din fr. *thymol*. Cf. gr. *thymon* „cimbru" || Substanță care se găsește în unele uleiuri eterice, fiind folosită în special ca medicament (emolient al căilor respiratorii).

timónă, *timone*, s.f. || Din ngr. *timoni*, it. *timone* || Roată cu mînere dispuse pe periferia ei, care servește la manevrarea manuală a cîrmei unei nave.

timonerie, *timonerii*, s.f. || Din fr. *timonerie* || Încăpere cu vizibilitate bună în care se găsesc timona și alte aparate de manevrare ale unei nave.

timoniér, *timonieri*, s.m. || Din fr. *timonier* || Marinar care manevrează cîrma unei nave.

timorát, -ă, *timorați, -te*, adj. || Din fr. *timoré*, lat. *timoratus* (< *timor* „frică") || (Livr.) Intimidat, speriat; stăpînit de teamă sau de emoție.

timp, (1, 2, 3, 6) *timpuri*, s.n., **(4, 5)** *timpi*, s.m. || Lat. *tempus* || **1.** S.n. Una dintre formele fundamentale de existență a materiei în mișcare, exprimînd durata, succesiunea și simultaneitatea proceselor realității obiective. **2.** S.n. Moment în desfășurarea unei acțiuni, a unui eveniment, fenomen sau proces; durată, perioadă măsurată în ore, zile etc.; interval, răgaz. ○ *La timp* = la momentul potrivit. *De la un timp* = cu începere de la un anumit moment. *Cu timpul* = treptat, pe măsură ce trece vremea. *Din timp în timp* = cîteodată, uneori. ○ Expr. *E timpul să...* = e momentul potrivit să... . *I-a sosit timpul* = a sosit momentul potrivit pentru cineva. ● Perioadă istorică. ○ Expr. *Pe timpuri* = cîndva, demult, odinioară. **3.** S.n. Stare a atmosferei într-o anumită regiune și pe o anumită perioadă, determinată de valorile temperaturii, de umiditate, de vînt etc. **4.** S.m. (Muz.) Fiecare dintre părțile care alcătuiesc o măsură. **5.** S.m. Fiecare dintre fazele ciclului unui motor termic cu piston, care corespunde unei curse complete a pistonului. **6.** S.n. Categorie gramaticală specifică verbului, cu ajutorul căreia se exprimă momentul în care se petrece acțiunea; formă verbală corespunzînd acestei categorii.

timpán, *timpane*, s.n. || Din fr. *tympan*, lat. *tympanum*, ngr. *tympanon* || **1.** Membrană elastică ce desparte partea externă a urechii de cea mijlocie, și ale cărei vibrații transmit undele sonore la urechea internă. **2.** Instrument muzical de percuție asemănător cu toba, dar care poate fi acordat.

timpuríu, -íe, *timpurii*, adj. || Lat. **temporivus* || **1.** Care apare, se petrece, se face înainte de data sau de timpul obținut ori prevăzut. **2.** (Despre varietăți de fructe sau de legume) Care se coace devreme.

tímus s.n. || Din fr. *thymus* || Glandă endocrină situată în partea superioară a toracelui, care se dezvoltă în primii ani ai copilăriei, avînd rol în procesele imunitare ale organismului, și se atrofiază la pubertate.

tínă s.f. || Din sl. *tina* || (Pop.) Noroi. ● (Înv.) Pămînt, țărînă.

tinctúră, *tincturi*, s.f. || Din lat. *tinctura* || Soluție alcoolică obținută prin extracție din produse vegetale, animale sau din minerale, folosită în medicină.

tindalizáre, *tindalizări*, s.f. || După fr. *tyndalisation*, de la n. pr. *Tyndall*, fizician irlandez || Procedeu de sterilizare a alimentelor prin încăl-

ziri repetate la temperaturi între 60—80 grade Celsius.

tindă, *tinde* și *tinzi*, s.f. || Lat. *tenda* „cort" || **1.** Încăperea de la intrare în casele țărănești, folosită adesea și ca bucătărie. ● Încăpere la intrarea bisericilor. **2.** Prispă, pridvor, cerdac.

tinde, *tind*, vb. III. || Lat. *tendere*. Cf. și fr. *tendre* || **1.** Intranz. A năzui către ceva; a avea tendința să... **2.** Tranz. și refl. (Înv.) A (se) întinde; a (se) desfășura în lung și în lat; a (se) răspîndi.

tindéche, *tindechi*, s.f. || Lat. *tendicula* || Piesă la războiul de țesut manual cu ajutorul căreia se ține întinsă pînza cînd se țese; mecanism la războaiele mecanice, folosit în același scop.

tinerél, -eá, -ícă, *tinerei, -ele*, adj., s.m. și f. Diminutiv al lui *tînăr*.

tinerésc, -eáscă, *tinerești*, adj. || Din *tînăr* || Privitor la tinerețe sau la persoanele tinere; caracteristic tinereții sau persoanelor tinere, care aparține tinereții sau tineretului.

tinerește adv. || Din *tînăr* || În felul tinerilor, ca tinerii.

tineréț s.n. || Din *tînăr* || **1.** Mulțime de tineri; totalitatea tinerilor; tinerime. **2.** Animale tinere de aceeași specie.

tinerețe, *tinerețe*, s.f. || Din *tînăr* || **1.** Perioadă din viața omului, între copilărie și maturitate; starea omului tînăr. **2.** (Înv. și pop.) Oameni tineri, tineret. *Astăzi tinerețea... pășește hotărîtă către bucuria viitorului* (Sadoveanu).

tinerime s.f. || Din *tînăr* || Tineret.

tinétă, *tinete*, s.f. || Din fr. *tinette* || Hîrdău, putină pentru colectarea și transportul murdăriilor și al materiilor fecale.

tingíre, *tingiri*, s.f. || Din tc. *tencere* || **1.** Vas adînc, de aramă sau de fontă, în care se gătește mîncare.

tinicheá, *tinichele*, s.f. || Din tc. *teneke* || Foaie subțire de oțel, avînd diverse întrebuințări. ● (Depr.) Metal sau obiect de metal de proastă calitate.

tinichigerie, *tinichigerii*, s.f. || Din *tinichigiu* || **1.** Meseria tinichigiului. **2.** Atelier în care se confecționează sau se repară obiecte de tinichea.

tinichigiu, *tinichigii*, s.m. || Din tc. *tenekeci* || Meseriaș care confecționează sau repară obiecte de tinichea; muncitor care execută piese sau elemente de construcție din tablă de oțel (rezervoare, acoperișuri de clădiri etc.).

tinós, -oásă, *tinoși, -oase*, adj. || Din *tină* || (Înv. și pop.) Plin de tină; cu tină multă; noroios.

tiosulfát, *tiosulfați*, s.m. *Tiosulfat de sodiu* = sare albă, cristalizată, folosită în analiza chimică, ca fixator în fotografie etc.

tiourée s.f. || Din fr. *thio-urée* || Substanță organică cristalină incoloră, care servește la fabricarea unor medicamente și a unor materiale plastice.

tip, (1—4) *tipuri*, s.n., (5) *tipi*, s.m. || Din fr. *type*, lat. *typus*, ngr. *typos* || **1.** S.n. Obiect care servește ca model pentru producerea altor obiecte de același fel; prototip. **2.** S.n. Individ, exemplar reprezentativ pentru un grup de obiecte, fenomene, ființe. ● Totalitatea caracterelor distinctive esențiale ale unui grup. **3.** Clasă, fel, soi. ● *Spec.* Categorie de persoane, cu anumite trăsături comune (ex. tipul astenic, tipul flegmatic). **4.** S.n. Personaj din literatură sau din artă care întrunește, în modul cel mai expresiv, trăsăturile esențiale ale indivizilor din categoria pe care o reprezintă. **5.** S.n. Fel, soi, gen, varietate. **6.** S.m. (Fam.) Individ, ins.

tipár, *tipare*, s.n. || Din sl. *tiparŭ* || **1.** Ansamblul operațiilor necesare pentru a tipări un text, o ilustrație etc.; tehnica, meșteșugul de a tipări; mijloacele tehnice cu ajutorul cărora se tipărește. ○ *T. adînc* = calcografie, tifdruc. *T. înalt* = tipar (1) la care elementele tipăritoare sînt în relief. ● Acțiunea de a tipări, tipărire. ○ Expr. *A se afla sub tipar* = a fi în curs de tipărire. **2.** Model după care se execută diferite obiecte; formă în care se toarnă diferite materiale. ● Contururi confecționate din hîrtie după care se croiește un obiect de îmbrăcăminte.

tipárniță, *tiparnițe*, s.f. || Din *tipar* || (Înv.) Tipografie.

tipări, *tipăresc*, vb. IV. Tranz. || Din *tipar* || **1.** A transpune de pe o formă de tipar pe hîrtie sau pe alt material un text ori o figură; a imprima; *p. ext.*, a publica. **2.** (Înv.) A lăsa urme (prin apăsare), a întipări. **3.** (Înv. și pop.) A da o anumită formă, a modela, a fasona, a forma.

tipărire, *tipăriri*, s.f. Acțiunea de *a tipări*; imprimare; *p. ext.* editare, publicare.

tipăritură, *tipărituri*, s.f. || Din *tipări* || Lucrare tipărită; imprimat, publicație.

tipésă, *tipese*, s.f. || Din fr. *typesse* || (Fam. și peior.) Femeie, individă.

tipic[1], *tipicuri*, s.n. || Din sl. *tipikŭ* || **1.** Formulă obișnuită, stereotipă; obicei, tradiție, normă; regulă. **2.** Normă, regulă după care se oficiază serviciul divin; carte care cuprinde astfel de norme.

típic[2], **-ă,** *tipici, -e*, adj. || Din fr. *typique* || Care caracterizează o persoană, un obiect etc.; caracteristic, specific. ● (Substantivat, n.) Ceea ce constituie specificul cuiva sau a ceva.

tipicár, -ă, *tipicari, -e*, adj., s.m. și f. || Din *tipic*[1] || (Persoană) care dă prea multă importanță unor lucruri mărunte, care se oprește prea mult la aspectele exterioare ale lucrurilor; (persoană) care manifestă o scrupulozitate exagerată.

tipizá, *tipizez*, vb. I. Tranz. || Din *tip* || A realiza o tipizare.

tipizáre, *tipizări*, s.f. **1.** Procedeu al creației artistice care constă într-un proces complex de generalizare a realității. **2.** Reducerea diverselor variante ale acelorași produse industriale la tipurile recunoscute ca fiind mai corespunzătoare. **3.** Stabilirea caracteristicilor principale ale diverselor categorii de construcții.

tipográf, *tipografi*, s.m. || Din ngr. *typografos* || Muncitor specializat în lucrările de tipărire.

tipográfic, -ă, *tipografici, -ce*, adj. || Din fr. *typographique* || Privitor la tipografie, care ține de tipografie.

tipográfie, *tipografii*, s.f. || Din ngr. *typografia* || Întreprindere (sau atelier) în care se tipăresc cărți, ziare etc.

tipológic, -ă, *tipologici, -ce,* adj. || Din fr. *typologique* || Privitor la tipologie; care privește trăsăturile tipice ale unui fenomen.

tipologíe, *tipologii,* s.f. || Din fr. *typologie;* gr. *typos* „model, tip" + *logos* „studiu" || **1.** Studiul tipurilor în care se pot clasifica obiectele, fenomenele etc. dintr-un anumit domeniu; clasificare rezultată în urma acestui studiu. ● Ansamblu de tipuri. **2.** Ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul trăsăturilor psihice caracteristice ale oamenilor.

tipsíe, *tipsii,* s.f. || Din tc. *tepsi* || Tavă mare, rotundă, de metal, uneori ornamentată, pe care se servește mîncare, băutură etc.

tiptíl adv. || Din tc. *tebdil* || Ușor, fără zgomot; pe furiș, pe nesimțite; pe ascuns.

tir s.n. || Din fr. *tir* || Tragere cu o armă de foc. ● Ramură sportivă care cuprinde probe de tragere la țintă cu pistolul, cu pușca și cu arcul.

tirádă, *tirade,* s.f. || Din fr. *tirade* (< *tirer* „a trage") || **1.** Fragment dintr-un discurs în care oratorul dezvoltă pe larg și cu emfază o idee. **2.** Fragment, de întindere relativ mare, dintr-o operă dramatică, debitat fără întrerupere și cu intensitate afectivă de către un personaj.

tiráj, *tiraje,* s.n. || Din fr. *tirage* || **1.** Numărul de exemplare în care se tipărește o carte sau o publicație periodică. ○ *De mare tiraj* = care apare într-un număr mare de exemplare. **2.** Circulația aerului și a gazelor de ardere într-o instalație de încălzire cu focar.

tirán, -ă, *tirani, -e,* subst., adj. || Din fr. *tyran,* lat. *tyrannus,* gr. *tyrannos* „stăpîn", *p. ext.* „despot" || **1.** S.m. Despot. ● Epitet dat unui stăpînitor absolut al unui stat care conduce în mod arbitrar, dictatorial. **2.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care își impune cu orice preț voința, asuprind pe cei din jur.

tiránic, -ă, *tiranici, -ce,* adj. || Din fr. *tyranique* || Care tiranizează; crud, despotic.

tiranía, *tiranii,* s.f. || Din fr. *tyrannie* || **1.** Formă de conducere politică din Grecia antică. ● *P. ext.* Guvernare despotică. **2.** Caracterul a ceea ce este tiranic; comportare de tiran.

tiranizá, *tiranizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *tyranniser* || A trata pe cineva în mod tiranic; a asupri, a teroriza; *p. ext.* a căuta să-și impună cu orice preț voința.

tiránt, *tiranți,* s.m. || Din fr. *tirant* || Element de construcție executat din cabluri, lanțuri, bare de oțel, beton armat și folosit pentru suspendarea sau ancorarea unor părți de construcție.

tirbușón, *tirbușoane,* s.n. || Din fr. *tire-bouchon* || Unealtă casnică de metal în formă de spirală, cu care se scot dopurile de plută de la sticle.

tireotróp s.n. || Din fr. *thyréotrope* || Substanță secretată de hipofiza anterioară cu acțiune stimulantă asupra dezvoltării activității glandei tiroide.

tirfón, *tirfoane,* s.n. || Din fr. *tire-fond* || Șurub folosit la fixarea pe traverse a șinelor de cale ferată.

tiriachíu, -íe, *tiriachii,* adj. || Din tc. *tiryaki* || (Înv. și reg.) **1.** Amețit de băutură. **2.** Indispus, mahmur, posac.

tirighíe s.f. || Din ngr. *trygia* || Tartru **(1)**.

tiroíd, -ă, *tiroide,* adj. || Din fr. *thyroïde* || Tiroidian. ○ *Glandă tiroidă* (și substantivat, f. = glandă endocrină, situată în partea anterioară a gîtului, ai cărei hormoni stimulează metabolismul și creșterea organismului.

tiroidián, -ă, *tiroidieni, -e,* adj. || Din fr. *thyroïdien* || Care ține de tiroidă, privitor la tiroidă; de natura tiroidei.

tiroléz, -ă, *tirolezi, -e,* subst., adj. || De la n. pr. *Tirol* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația Tirolului sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care se referă la Tirol sau la tirolezi, care aparține Tirolului sau tirolezilor. **3.** S.f. Model de îmbrăcăminte pentru femei, constînd din bluză albă, un fel de sarafan imprimat și un șorțuleț (alb).

tiroxínă, *tiroxine,* s.f. || Din fr. *thyroxine* || Hormon bogat în iod, secretat de glanda tiroidă, cu acțiune stimulantă asupra metabolismului bazal.

tirs, *tirsuri,* s.n. || Din fr. *thyrse,* lat. *thyrsus,* gr. *thyrsos* || Toiag simbolic, împodobit cu viță de vie, cu care este înfățișat zeul Dionysos.

tísă, *tise,* s.f. || Cf. sl. *tisa* || Arbore rășinos, înalt pînă la 15 m, cu frunze aciculare, al cărui lemn, foarte prețios, este utilizat în sculptură și în tîmplăria fină.

tisulár, -ă, *tisulari, -e,* adj. || Din fr. *tissulaire* || (Anat.) Care aparține țesuturilor, privitor la țesuturi.

titán[1] s.m. || Din fr. *titane* || Element chimic răspîndit în natură sub formă de compuși, întrebuințat la fabricarea oțelurilor speciale și (sub formă de oxid) ca pigment alb în pictură.

titán[2], *titani,* s.m. || Din fr. *titan,* lat., gr. *Titan,* fiul lui Uranos || Uriaș, gigant; (fig.) om excepțional, cu realizări extraordinare.

titánic, -ă, *titanici, -ce,* adj. || Din fr. *titanique* || Privitor la titani[2]; cu puteri sau cu proporții de titan.

titiréz, *titirezi,* s.m., *titirezuri,* s.n. **1.** S.m. Partea inferioară, de formă conică, a fusului de tors. **2.** S.m. Mică jucărie de lemn, de os sau de metal, în formă de con cu vîrf ascuțit, care se poate roti pe o suprafață plană. **3.** S.n. Bățul de sub coșul morii, care lovește teica pentru a face să treacă grăunțele între pietre.

títlu, *titluri,* s.n. || Din lat. *titulus,* sl. *titlo,* gr. *titlos* || **1.** Calificare dobîndită de cineva în urma unor studii de specialitate. ● Denumire care corespunde unei funcții sau unei demnități deținute de cineva. **2.** Cuvînt sau text pus în fruntea unei lucrări sau a unei părți distincte a ei, indicînd rezumativ sau sugestiv cuprinsul. **3.** Capitol sau subdiviziune într-un regulament, într-un text de lege. **4.** Act juridic constituind temeiul unui drept. **5.** *Titlu de credit* = document care reprezintă o obligație de rambursare la scadență a unei sume de bani. **6.** (Fig.) Bază legală, drept. ○ *Cu titlu de...* = cu caracter de... ● *T. de proprietate* = document prin care se acordă cuiva dreptul de proprietate asupra unui lucru. **7.** Procent de metal nobil într-un aliaj.

titră, *titrez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *titrer* || (Chim.) A determina prin analiză volumetrică, concentrația unei soluții.

titrát, -ă, *titrați, -te,* adj., s.m. și f. **1.** Adj. s.m. și f. (Persoană) care a obținut un titlu în urma absolvirii unei instituții de învățămînt superior. **2.** Adj. (Chim.; despre soluții) A cărui concentrație a fost determinată prin analiză.

titulár, -ă, *titulari, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *titulaire* || **1.** (Persoană) care ocupă un post sau îndeplinește o funcție cu caracter de permanență, pe baza unei numiri legale. **2.** (Jur.) (Persoană) care se bucură de un drept. **3.** (Artist) care deține rolul principal într-o piesă de teatru.

titulatúră, *titulaturi,* s.f. || Din germ. *Titulatur* || Mod de a se intitula. ● Titlul sau titlurile pe care le are o persoană, o instituție etc.

tiv, *tivuri,* s.n. Margine a unui obiect de pînză sau de stofă, îndoită și cusută pentru a nu se destrăma.

tíva interj. (Reg.) Fugi! șterge-o! ○ Expr. *Tiva, băiete* = pleacă! fugi! pe-aici ți-e drumul!

tivi, *tivesc,* vb. IV Tranz. || Din *tiv* || A face un tiv. ● *P. anal.* A mărgini, a înconjura, a împrejmui cu un chenar.

tivilíchie, *tivilichii,* s.f. Pieptar împodobit cu cusături, de obicei împlănit, pe care îl poartă femeile de la țară.

tivitúră, *tivituri,* s.f. || Din *tivi* || Acțiunea de a tivi; locul unde a fost tivit ceva; tiv.

tiz, -ă, *tizi, -e,* s.m. și f. || Din sl. *tiză* || Persoană care are același nume cu alta, considerată în raport cu aceasta.

tizánă, *tizane,* s.f. || Din fr. *tisane,* lat. *tisana* || Băutură obținută dintr-o infuzie de plante medicinale sau de cereale, folosită în regimul unor boli febrile, după operații etc.

tízic, *tizicuri,* s.n. || Din *tezek* || Un fel de turtă, de formă prismatică, făcută din baligă amestecată cu paie și folosită în trecut la țară drept combustibil sau ca material de construcție.

tîlc, *tîlcuri,* s.n. || Din sl. *tlŭkŭ* || **1.** Înțeles, sens, semnificație. ○ *Cu tîlc* = cu o anumită semnificație, cu subînțeles; cu rost, cu socoteală. ● Interpretare, tălmăcire. **2.** Fabulă, pildă, glumă exprimată alegoric. ○ Expr. *A vorbi în tîlcuri* = a vorbi figurat, alegoric.

tîlcúi, *tîlcuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *tlŭkovati* || A explica, a interpreta tîlcul **(1)** unor vorbe, unor fapte; a tălmăci. ● (Înv.) A traduce.

tîlcuíre, *tîlcuiri,* s.f. Acțiunea de *a tîlcui;* interpretare, explicare, tălmăcire. ● (Înv.) Traducere.

tîlhár, *tîlhari,* s.m. **1.** Persoană care săvîrșește tîlhării. ● Epitet dat unui om rău, ticălos, nemernic. **2.** (Fam.) Șrengar, șmecher.

tîlhărésc, -eáscă, *tîlhărești,* adj. || Din *tîlhar* || Privitor la tîlhari; comis de tîlhari.

tîlhărește *adv.* || Din *tîlhar* || Ca tîlharii, în felul tîlharilor.

tîlhărie, *tîlhării,* s.f. || Din *tîlhar* || Furt săvîrșit prin violență sau amenințări; hoție.

tîlmáci, -e, s.m. și f. v. **tălmaci.**

tîlv, *tîlvi,* s.m., *tîlvuri,* s.n. **1.** S.m. Tigvă **(2).** **2.** S.n. Fructul tigvei **(1)** întrebuințat la scoaterea, prin aspirație, a vinului dintr-un butoi; *p. ext.* un fel de pîlnie, cu o țeavă lungă, întrebuințată în același scop.

tîmp, -ă, *tîmpi, -e,* adj. || Din sl. *tonpŭ* || **1.** (Adesea substantivat) Tîmpit. **2.** (Înv. și reg.; despre obiecte ascuțite) Cu vîrful sau cu tăișul tocit.

tîmpénie, *tîmpenii,* s.f. || Din *tîmp* || Lipsă de inteligență; faptă sau vorbă prostească; prostie, neghiobie.

tîmpí, *tîmpesc,* vb. IV. || Din *tîmp* || **1.** Refl. A-și pierde inteligența, a se prosti. **2.** Tranz. (Înv. și reg.; despre obiecte ascuțite) A deveni tîmp **(2).**

tîmpină, *tîmpine,* s.f. || Din sl. *tonpanŭ* || Dairea; *p. ext.* tobă.

tîmpíre, *tîmpiri,* s.f. Faptul de *a (se) tîmpi;* tîmpenie, prostie, neghiobie.

tîmpít, -ă, *tîmpiți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Prost, nerod, idiot.

tîmplár, *tîmplari,* s.m. || Din *tîmplă*[2] || Meseriaș care face mobile și alte obiecte de lemn.

tîmplă[1], *tîmple,* s.f. || Din lat. *templa* || Fiecare dintre cele două părți laterale ale capului, cuprinse între ochi, urechi, frunte și obraji. ● Părul care acoperă aceste părți. *Încercă să-l vadă... cu tîmplele cărunte* (C. Petrescu).

tîmplă[2], *tîmple,* s.f. || Lat. *templa* (pl. lui *templum)* || Catapeteasmă.

tîmplărie, *tîmplării,* s.f. || Din *tîmplar* || **1.** Meseria tîmplarului; obiecte lucrate de tîmplar. **2.** Atelierul tîmplarului.

tînăr, -ă, *tineri, -e,* adj., s.m. și f. || Lat. *tener* || **1.** Adj., s.m. și f. (Persoană) care este, ca vîrstă, între copilărie și maturitate; (animal) care nu a ajuns încă la maturitate. ○ *De tînăr* = (despre persoane) din fragedă vîrstă, de timpuriu. **2.** Adj. Care este caracteristic unui om sau unui animal neajuns încă la maturitate. **3.** Adj. Care a fost plantat sau a răsărit de puțină vreme; care se află la începutul dezvoltării.

tîndálă s.m. || Din *tîndăli* || Om care nu este bun de nimic, care își pierde vremea fără rost.

tîndăli, *tîndălesc,* vb. IV. Intranz. || Din germ. *tändeln* || A-și pierde vremea fără rost; a lucra încet și fără spor.

tîngúi, *tînguiesc,* vb. IV. Refl. || Din sl. *tongovati* || A-și exprima prin cuvinte nemulțumirea, suferința, durerea; a se văicări, a se lamenta. ● Tranz. (Înv.) A deplînge, a compătimi, a jeli.

tînguială, *tînguieli,* s.f. || Din *tîngui* || Faptul de a (se) tîngui; văicăreală.

tînguiós, -oásă, *tînguioși, -oase,* adj. || Din *tîngui* || (Adesea adverbial) Tînguitor. *Un glas tînguios, Un vaiet duios* (Pop.).

tînguitór, -oáre, *tînguitori, -oare,* adj. || Din *tîngui* || Care se tînguiește; (despre sunet, glas) plin de durere, jalnic, trist.

tînjálă, *tînjeli,* s.f. || Din sl. **tenzalo* || Proțap la care sînt înjugați boii la plug, la grapă etc. sau cînd se prinde la car a doua pereche de boi. ○ Expr. *A se lăsa pe tînjală* = **a)** (despre animale) a trage foarte încet (sprijinindu-se pe tînjală); **b)** (despre oameni) a lucra încet, anevoios.

tînjí, *tînjesc*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *tonžiti* || **1.** A se afla într-o stare de slăbiciune fizică, a fi lipsit de vlagă; (despre plante) a nu se dezvolta, a se ofili. ● A suferi din punct de vedere moral, a se consuma. **2.** (Fig.) A se topi de dorul cuiva, a duce dorul unui lucru.

tînjíre, *tînjiri*, s.f. Faptul de *a tînji;* lîncezire.

tîrcól, *tîrcoale*, s.n. || Din *tîrcoli* || *A da tîrcoale* = a se învîrti în preajma cuiva sau a ceva, a umbla de jur-împrejur (urmărind sau căutînd ceva).

tîrcoli, *tîrcolesc*, vb. IV. Intranz. || Din bg. *tărkolja (se)* || (Rar) A da tîrcoale, a se învîrti de jur-împrejur.

tîrfă, *tîrfe*, s.f. Femeie de moravuri ușoare.

tîrg, *tîrguri*, s.n. || Din sl. *trŭgŭ* || **1.** Loc într-un oraș (sau la marginea unui oraș) unde se vînd (la anumite date) vite, cereale, alimente etc. ○ *Tîrg de mostre* = tîrg la care se expun mostre pentru informarea cumpărătorilor. **2.** Activitate de vînzare-cumpărare care are loc într-un tîrg (1). ○ *La spartul tîrgului* = la sfîrșit; tîrziu. ○ Expr. *A se ajunge cu tîrgul* = a cădea la învoială, a se învoi din preț. **3.** Oraș (mic).

tîrgovéț, -eáță, *tîrgoveți, -e*, s.m. și f. || Din bg. *tărgovec* || (Astăzi fam.) Persoană care locuiește într-un tîrg (3); orășean.

tîrguí, *tîrguiesc*, vb. IV. || Din sl. *trŭgovati* || **1.** Tranz. A face cumpărături. **2.** Refl. recipr. A se tocmi asupra prețului unei mărfi; *p. ext.* a discuta în contradictoriu.

tîrguiálă, *tîrguieli*, s.f. || Din *tîrgui* || **1.** Faptul de a cumpăra; *p. ext.* tocmeală. **2.** (Mai ales la pl.) Cumpărături.

tîrgușór, *tîrgușoare*, s.n. Diminutiv al lui *tîrg;* orășel.

tîrî, *tîrăsc*, vb. IV. || Din sl. *trěti* || **1.** Tranz. A duce dintr-un loc în altul un obiect greu, trăgîndu-l pe jos după sine; a lua, a duce cu sine. ○ *Tîrîe-brîu* s.m. = om care pierde vremea degeaba. **2.** Refl. A merge greu, abia mișcîndu-și picioarele; a înainta sprijinindu-se pe pămînt cu genunchii, cu coatele. ● (Despre anumite animale) A înainta prin mișcări specifice, cu trupul lipit de pămînt. **3.** Refl. (Despre obiecte transportate) A atinge pămîntul cu capătul de jos. || Și: **tîrîí** vb. IV.

tîrîí vb. IV. v. **tîrî.**

tîrîre, *tîrîri*, s.f. Acțiunea de *a (se) tîrî.*

tîrîș adv. || Din *tîrî* || **1.** Tîrînd pe jos, trăgînd după sine. **2.** Tîrîndu-se pe jos (de slăbiciune). ○ Expr. *Tîrîș-grăpiș* = cu greu, anevoie, abia.

tîrîtór, -oáre, *tîrîtori, -oare*, adj. || Din *tîrî* || Care se tîrăște. ○ *Plantă tîrîtoare* = plantă a cărei tulpină se întinde pe pămînt. ● (Substantivat, f.) Reptilă.

tîrîtúră, *tîrîturi*, s.f. || Din *tîrî* || Om de nimic; femeie de moravuri ușoare.

tîrláș, *tîrlași*, s.m. || Din *tîrlă* || Stăpînul sau îngrijitorul unei tîrle.

tîrlă, *tîrle*, s.f. || Cf. bg. *tărlo, tărla* || Loc neîmprejmuit și neacoperit, unde se odihnesc vitele sau oile în timpul pășunatului. ● *P. ext.* Stîna cu toate dependințele ei.

tîrlíci, s.m. pl. || Din tc. *terlik* || Papuci de casă, făcuți din postav sau din lînă.

tîrn, *tîrnuri*, s.n. || Din sl. *trŭnŭ* || **1.** Mătură mare, de mărăcini sau de nuiele, cu care se mătură curțile sau străzile. **2.** (Reg.) Crengi stufoase pe care se transportă căpițele de fîn de pe locurile înalte.

tîrnáț, *tîrnațe*, s.n. || Din magh. *tornác* || (Reg.) Prispă, de obicei închisă cu scînduri, ca un cerdac.

tîrnă, *tîrne*, s.f. || Din bg. *trăvna* || (Pop.) Coș de nuiele, mai larg la gură decît la bază, prevăzut cu una sau cu două toarte, avînd diferite întrebuințări în gospodăria țărănească. ● (Reg.) Coșniță de albine făcută din nuiele împletite.

tîrnăcóp, *tîrnăcoape*, s.n. || Din bg. *tărnokop* || Unealtă formată dintr-o bară masivă de oțel, ascuțită la un capăt și lată la celălalt, fixată într-o coadă de lemn, folosită la săpatul pămînturilor tari.

tîrnoseálă, *tîrnoseli*, s.f. || Din *tîrnosi* || **1.** Tîrnosire. **2.** Tămîie sau altă substanță aromată folosită în ritualul bisericesc.

tîrnosí, *tîrnosesc*, vb. IV. Tranz. || Din sl. *tronosati* || A inaugura o biserică printr-o slujbă religioasă; a sfinți o biserică.

tîrnosíre, *tîrnosiri*, s.f. Acțiunea de *a tîrnosi;* sfințire a unei biserici.

tîrnuí, *tîrnuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *tîrn* || **1.** A mătura cu tîrnul. **2.** (Fig.) A bate zdravăn, a părui.

tîrsînă, *tîrsîne*, s.f. || Din sl. *trăsinà* || **1.** Împletitură din păr negru de cal sau de capră, din care se fac frînghii, băieri etc. **2.** (Înv.) Țesătură aspră din păr de capră purtată de călugări.

tîrș, *tîrși*, s.m. **1.** Copac pipernicit, nedezvoltat; *p. ext.* pădure cu astfel de copaci. **2.** Cracă stufoasă (pe care se clădesc căpițele de fîn, din care se fac îngrădituri simple etc.).

tîrșîí, *tîrșii*, vb. IV. Tranz. || Din *tîrș* || A tîrî picioarele în mers. ● A trage după sine un lucru, tîrîndu-l pe pămînt. ● Refl. A se tîrî.

tîrșîít s.n. Faptul de *a (se) tîrșîi;* zgomotul produs de ceva care (se) tîrșîie.

tîrțiță, *tîrțițe*, s.f. || Din bg. *tărtica*, scr. *trtica* || Partea posterioară a coloanei vertebrale la păsări, în care sînt înfipte penele cozii.

tîrziór, -oáră, *tîrziori, -oare*, adj. (Adesea adverbial) Diminutiv al lui *tîrziu. Măi bădiță, bădișor, De ce vii tot tîrzior?* (Pop.).

tîrzíu, -íe, *tîrzii*, adj., adv. || Lat. *tardivus* || **1.** Adj. Care se face sau se întîmplă după ce a trecut un (anumit) timp sau momentul potrivit ori stabilit. ○ (Substantivat, n.) *Într-un tîrziu* = după mult timp. **2.** Adj. (Despre anotimpuri sau alte unități de timp) Care s-a prelungit mult; care se apropie de sfîrșit. **3.** Adj. (Despre plante) Care se seamănă sau ajunge la maturitate după termenul obișnuit. **4.** Adv. După ce a trecut momentul potrivit, așteptat sau hotărît. ○ Expr. *Mai curînd* (sau *mai devreme) ori mai tîrziu* = la o dată neprecizată, odată și odată. ● În momentul cînd un interval de timp este pe sfîrșite.

toácă, *toace*, s.f. || Din *toca* || **1.** Placă de lemn sau de metal pe care se bate ritmic cu unul

sau cu două ciocane, pentru a se anunța serviciul religios sau un anumit moment al lui la biserici sau la mănăstiri. ○ Expr. *A ști și toacă din cer* = a ști multe lucruri; a face pe atotștiutorul. (Pop.) *Ucigă-l toaca* = **a)** dracul, diavolul; **b)** (în imprecații) lua-l-ar dracul. **2.** Timp al zilei (dimineața sau seara) cînd se bate toaca **(1)** de utrenie sau de vecernie. **3.** Placă de metal, în care se bate pentru a da anumite semnale pe șantier, în ateliere etc.

toalétă, *toalete,* s.f. || Din fr. *toilette* || **1.** Faptul de a se spăla, de a se pieptăna, de a se găti; dichisire, gătească. **2.** Totalitatea obiectelor de îmbrăcăminte (femeiască). **3.** Mobilă compusă dintr-o oglindă și rafturi sau sertare, unde se țin obiecte necesare îngrijirii tenului, părului etc. **4.** Closet.

toámnă, *toamne,* s.f. || Lat. **automna* (< *autumnus*) || Anotimp curpinzînd intervalul dintre 23 septembrie (echinocțiul de toamnă) și 22 decembrie (solstițiul de iarnă). ○ *De toamnă* = care se face sau se întîmplă toamna, care este caracteristic toamnei. *La toamnă* = în timpul toamnei viitoare. *Astă toamnă* = în toamna trecută. ● (Adverbial, în forma *toamna*) În cursul acestui anotimp. *Toamna frunzele colindă, Sun-un grier sub o grindă* (Eminescu).

toánă[1], *toane,* s.f. || Cf. *tuna* || **1.** Capriciu. ○ *Cu toane* = capricios. **2.** Stare de spirit, dispoziție. **3.** Criză, izbucnire. ○ Expr. *A-i veni cuiva o toană* (sau *toanele*) = a-l apuca pe cineva furia, a deveni nervos.

toánă[2], *toane,* s.f. || Din ucr., rus. *tonja* || **1.** Ocol făcut prin desfășurarea năvodului în apă (pentru a prinde peștele înconjurîndu-l). ● Loc bogat în pește. **2.** Perioada cînd peștele umblă după mîncare. ● Timp potrivit pentru prins pește.

toárce, *torc,* vb. III. || Lat. *torquere* „a întoarce" || **I.** Tranz. A trage fibre dintr-un caier și a le răsuci cu ajutorul fusului, pentru a obține fire ce pot fi țesute. **2.** Intranz. (Despre pisici) A produce un sunet continuu și monoton, asemănător cu șfîrîitul fusului.

toártă, *toarte,* s.f. || Lat. *torta* || **1.** Partea ieșită în afară și încovoiată în formă de arc a unui obiect, de care se apucă obiectul respectiv. ○ (Fam.) *La toartă* = zdravăn, strașnic. **2.** Urechea curbată a lacătului, care se petrece prin belciuge. ● Verigă sau belciug cu care se atîrnă un obiect. **3.** Cerculețul cu care se prinde cercelul de ureche. || Pl. și: *torți.*

toást, *toasturi,* s.n. || Din fr. *toast* || Urare făcută la o masă în cinstea unei persoane sau a unui eveniment, însoțită de ridicarea paharului; mic discurs rostit cu acest prilej.

toastá, *toastez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *toaster* || A închina un pahar în cinstea unei persoane sau a unui eveniment; a ține un toast.

tóbă, *tobe,* s.f. || Din magh. *dob* || **1.** Instrument muzical de percuție format dintr-un cilindru scurt, acoperit în ambele capete cu cîte o membrană care, prin lovire, produce sunete. ○ Expr. *A bate toba la urechea surdului* = a vorbi cuiva degeaba, a nu fi ascultat. *A fi* (sau *a ieși*) *tobă de carte* = a fi foarte învățat. *A bate toba* = a lăuda prea zgomotos pe cineva. **2.** Piesă cilindrică folosită pentru înfășurarea unui cablu sau a unui lanț, pentru fixarea unor organe de lucru etc. ○ *T. de eșapament* = piesă tubulară la motoarele cu ardere internă, care amortizează zgomotul produs la evacuarea gazelor. **3.** Mezel preparat din bucăți mici de carne, de slănină, de măruntaie etc. introduse în pielea care formează stomacul porcului. **4.** (La jocul de cărți) Caro. || Și: **dóbă** s.f.

tobogán, *tobogane,* s.n. || Din fr., engl. *toboggan* || Construcție în formă de jgheab înclinat, pe care se poate aluneca ușor și care servește ca mijloc de distracție, în special pentru copii.

toboșár, *toboșari,* s.m. || Cf. *tobă* || **1.** Persoană care bate toba într-o orchestră sau într-o fanfară. **2.** Crainic care adună lumea, bătînd din tobă, pentru a comunica vești sau dispoziții de interes obștesc.

tobrálco s.n. || Din fr. *tobralco,* germ. *Tobralko* || Țesătură de bumbac cu dungi sau cu carouri realizate prin combinarea unor fire subțiri cu altele mai groase.

toc[1] interj. || Onomatopee || (Adesea repetat) Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură sau de o ciocănitură într-un obiect tare.

toc[2], *tocuri,* s.n. || Din magh. *tok.* Cf. scr. *tok* || **1.** Cutie de lemn, de metal, de piele etc., în care se păstrează arme, aparate, instrumente; teacă mică de piele, sau de carton în care se păstrează ochelarii, pieptenele etc. **2.** Unealtă pentru scris cu cerneală, făcută dintr-un bețișor la care se adaptează o peniță. *Toc rezervor* = stilou. **3.** Cadru fixat în zidărie, de care se prind canaturile unei uși sau ferestre.

toc[3], *tocuri,* s.n. || Din bg. *tok* || Partea mai ridicată de pe talpa încălțămintei, care corespunde călcîiului.

tocá, *toc,* vb. I. || Lat. **toccare* || **1.** Tranz. A tăia un material în bucăți foarte mărunte. **2.** Tranz. (Fig.) A cheltui mult, fără chibzuială; a risipi bani, averi. ● A sărăci pe cineva, a-l ruina. **3.** Intranz. A bate toaca; a lovi, a ciocăni. **4.** Tranz. și intranz. A vorbi mult și fără rost.

tocánă, *tocane,* s.f. || Cf. *toca* || **1.** Mîncare cu sos, făcută din bucățele de carne prăjite cu ceapă (și cu adaos de cartofi); mîncare făcută din anumite legume, prăjite cu ceapă. **2.** (Reg.) Mămăligă.

tocát, -ă, *tocați, -te,* adj. Tăiat foarte mărunt.

tocátă, *tocate,* s.f. || Din it. *toccata* || Compoziție muzicală cu caracter ritmic, sacadat, scrisă pentru un instrument sau pentru orchestră.

tócă, *toci,* s.f. || Din fr. *toque* || **1.** Căciuliță sau pălărioară fără borurі, purtată de femei. **2.** Acoperămînt pentru cap, de formă cilindrică, purtat de magistrați sau de avocați în exercițiul funcțiunii.

tocălie, *tocălii,* s.f. || Din *toacă* || **1.** Morișcă de lemn care produce un zgomot ritmic, folosit pentru a speria păsările din lanuri și din vii. **2.** (Reg.) Toacă.

tocătór, *tocătoare,* s.n. || Din *toca* || **1.** Cuțit mare de tocat carne. ● Mașină de tocat nutreț

pentru vite. **2.** Placă de lemn sau de material plastic pe care se toacă zarzavaturi, carne etc.

tocătură, *tocături*, s.f. || Din *toca* || Carne sau alt material tocat.

toceálă, *toceli*, s.f. || Din *toci* || Faptul de a-și învăța pe dinafară lecțiile.

tocí, *tocesc*, vb. IV. || Din sl. *točiti* || **1.** Refl. (Despre obiecte ascuțite) A se roade prin întrebuințare, a deveni mai puțin ascuțit. ● Tranz. (Fig.) A uza, a slei nervii, puterile cuiva. **2.** Tranz. (Fig.) A-și însuși lecțiile în chip mecanic. **3.** Tranz. (Reg.) A da la tocilă, a face să fie tăios, a ascuți.

tocilár, -ă, *tocilari, -e*, subst. || Din *tocilă* || **1.** S.m. Persoană care se ocupă cu ascuțitul la tocilă a instrumentelor de tăiat. **2.** S.m. și f. (Fig.) Bucher.

tocílă, *tocile*, s.f. || Din sl. *točilo* || Mașină simplă formată dintr-un disc abraziv acționat printr-un mîner sau printr-o pedală, cu care se ascut instrumentele de tăiat.

tocilăríe, *tocilării*, s.f. || Din *tocilă* || Atelierul tocilarului **(1)**.

tocít, -ă, *tociți, -te*, adj. (Despre obiecte tăioase sau cu vîrf ascuțit) Care nu mai taie; care are vîrful ros, uzat.

tocitoáre, *tocitori*, s.f. || Din *toci*, (reg.) „a trage vinul dintr-un butoi și a-l muta în altul" || Vas mare de lemn, în care se pun la fermentat fructele din care se face rachiu.

tócmai adv. || Din sl. *tokma* || **1.** Exact, precis. **2.** Abia, chiar atunci. **3.** Nu mai aproape decît... **4.** Chiar așa de...

tocmeálă, *tocmeli*, s.f. || Din *tocmi* || **1.** Faptul de a se tocmi, discuție purtată pentru stabilirea prețului unei mărfi; tîrguială. **2.** Învoială, acord, înțelegere.

tocmí, *tocmesc*, vb. IV. || Din sl. *tokmiti* || **1.** Refl. recipr. A discuta asupra prețului unei mărfi, pentru a cădea la învoială; a se tîrgui. **2.** Tranz. și refl. (Pop.) A (se) angaja ca slugă, ca lucrător etc. **3.** Tranz. A închiria un obiect (în special un mijloc de transport). **4.** Tranz. (Înv.) A pune în ordine, a aranja, a organiza, a așeza. ● Refl. A se găti, a se dichisi. **5.** Tranz. (Reg.) A repara, a drege.

tocmíre, *tocmiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) tocmi;* (înv.) înțelegere, acord, învoială. ● (Înv.) Organizare, aranjare; alcătuire.

tocmít, -ă, *tocmiți, -te*, adj. **1.** Aranjat, organizat. **2.** (Reg.) Reparat.

tófus, *tofusuri*, s.n. || Din fr. *tophus*, lat. *tophus*, „tuf" || Nodul format din depuneri de urați de sodiu și de calciu, care apare la degetele și la pavilionul urechii bolnavilor de gută.

tógă, *togi*, s.f. || Din lat. *toga* || Mantie lungă și largă, fără mîneci, pe care o purtau romanii peste tunică înfășurată pe corp și lăsînd descoperite brațul și umărul drept.

tohoáreă, *tohoarce*, s.f. (Reg.) Cojoc mare ciobănesc, făcut din piei de oaie neprelucrate (cu lîna în afară).

toi s.n. || Din tc. *toy* „petrecere, banchet" || **1.** Punctul culminant, momentul de maximă intensitate al unei acțiuni sau al unui fenomen în desfășurare. **2.** (Înv. și pop.) Zgomot mare produs de oameni care se ceartă, cîntă, strigă; gîlceavă, tărăboi. ● Învălmășeală, încăierare.

toiág, *toiege*, s.n. || Din sl. *tojagŭ, tojaga* || **1.** Băț lung și drept de care se servește cineva la mers, sau pentru a se apăra. ● (Fig.) Sprijin, ajutor, reazem. **2.** Un fel de baston, simbol al unei anumite demnități.

tólă, *tole*, s.f. || Din fr. *tôle* || Foaie de tablă tăiată la dimensiunile necesare pentru o anumită lucrare.

tolăní, *tolănesc*, vb. IV. Refl. (Despre ființe) A se lungi, a se întinde într-o poziție comodă (pentru a se odihni); a sta culcat. ● A lenevi.

tolănít, -ă, *tolăniți, -te*, adj. Culcat, întins într-o poziție comodă.

tólbă, *tolbe*, s.f. || Din tc. *torba*. Cf. bg., scr., ucr. *torba* || **1.** (Înv.) Toc atîrnat de umăr, în care se păstrau săgețile. **2.** Geantă care se poartă atîrnată pe umăr și în care se păstrează merindele, vînatul și diferite lucruri necesare la drum, la vînătoare etc. || Și: **tórbă** s.f.

tolerá, *tolerez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *tolérer* || A admite, a îngădui (un lucru nepermis); a trece cu vederea; a suporta.

tolerábil, -ă, *tolerabili, -e*, adj. || Din fr. *tolérable* || Care poate fi tolerat; admisibil, suportabil.

toleránt, -ă, *toleranți, -te*, adj. || Din fr. *tolérant* || Care tolerează; indulgent, îngăduitor.

toleránță, *toleranțe*, s.f. || Din fr. *tolérance* || **1.** Faptul de a tolera; atitudine îngăduitoare; îngăduință, indulgență. **2.** Dispoziție pe care o are organismul de a suporta anumite medicamente sau substanțe. **3.** Abatere admisă de la greutatea sau volumul unui produs, de la gradul de precizie al unei piese fabricate etc.

toleráre s.f Faptul de *a tolera;* îngăduire.

toloácă, *toloace*, s.f. || Din ucr. *toloka* || (Reg.) **1.** Ogor lăsat necultivat un anumit timp, pentru a deveni mai productiv. **2.** Teren liber, neîngrădit între case sau la marginea unei localități, unde pasc vitele, unde se joacă copiii etc.

tologí, *tologesc*, vb. IV. (Reg.) A se tolăni. *Ne-am tologit subt un bătrîn plop* (Negruzzi).

toltéci s.m. pl. || Din fr. *Toltèque* || Populație amerindiană din Mexic, care, în sec. 7—12, au dezvoltat o civilizație originală.

toluén s.n. || Din fr. *toluène* || Hidrocarbură aromatică lichidă, incoloră, inflamabilă, extrasă din gudronul de huilă și folosită la prepararea unor coloranți, a unor medicamente sau produse farmaceutice, ca solvent etc.

toluidínă s.f. || Din fr. *toluidine* || Amină derivată din toluen, întrebuințată la fabricarea unor coloranți, a unor medicamente etc.

tom, *tomuri*, s.n. || Din fr. *tome* || Volum dintr-o operă de proporții mai întinse; *p. ext.* carte, operă, lucrare.

tomahák s.n. || Cuv. engl. de origine amerindiană || Armă de luptă (la început măciucă iar mai tîrziu topor) specifică amerindienilor.

tomátă, *tomate*, s.f. || Din fr. *tomate*, provenit din aztecul *tomatl* || Pătlăgea roșie.

tombác s.n. || Din fr. *tombac* || Aliaj de cupru cu zinc folosit la fabricarea unor sîrme, site, table etc.

tomberón, *tomberoane,* s.n. || Din fr. *tombereau* || Cutie de tablă cu fundul rotunjit, montată pe o osie cu două roți mari și folosită pentru transportul pe distanțe scurte al unor materiale, al gunoaielor etc.

tómbolă, *tombole,* s.f. || Din fr., it. *tombola* || Loterie organizată în anumite ocazii, la care se cîștigă diferite obiecte.

tomnátec, -ă, adj. v. **tomnatic.**

tomnátic, -ă, *tomnatici, -ce,* adj. || Din *toamnă* || **1.** De toamnă; caracteristic toamnei; (despre fructe) care se coc toamna. ● (Fig.; despre oameni) Ajuns la vîrsta care precedă bătrînețea. ○ *Flăcău tomnatic* = bărbat matur, rămas neînsurat. **2.** (Fig.) Ca toamna; *p. ext.* trist, melancolic. *Răgușit, tomnatec, vrăjește trist un greier* (Eminescu). || Și: **tomnátec, -ă,** adj.

ton[1], *toni,* s.m. || Din fr. *thon* || Pește răpitor marin înrudit cu pălămida, putînd ajunge pînă la 5 m lungime și 500—600 kg greutate.

ton[2], *tonuri,* s.n. || Din fr. *ton,* lat. *tonus* || **1.** Sunet simplu produs de un corp care vibrează; interval dintre două sunete muzicale apropiate. ○ Expr. *A da tonul* = **a)** a indica notele de la început ale unei compoziții muzicale; **b)** a iniția ceva. **2.** Inflexiune, intonație în vorbire; înălțime cu care se pronunță o silabă. **3.** Notă dominantă a stilului sau a vorbirii; atmosferă specifică, rezultată din cuprinsul unei opere literare. **4.** Grad de luminozitate a unei culori; nuanță a unei culori.

tonáj, *tonaje,* s.n. || Din fr. *tonnage* || **1.** Masa sau greutatea unui corp exprimată în tone. **2.** Greutate totală, exprimată în tone care reprezintă capacitatea de încărcare a unui vehicul. **3.** Capacitatea volumetrică a unei nave, exprimată în tone de apă dezlocuită.

tonalitáte, *tonalități,* s.f. || Din fr. *tonalité* || **1.** Raportul dintre sunetele unei scări muzicale și acordul ei principal; centru armonic al gamei. **2.** (Lingv.) Intonație deosebită, în anumite limbi, a unor cuvinte care se scriu la fel dar au sensuri deosebite. **3.** Ambianța cromatică specifică unei picturi. **4.** Nota dominantă a stilului sau a vorbirii cuiva.

tónă, *tone,* s.f. || Din fr. *tonne* || Multiplu al kilogramului, egal cu 1000 de kg.

tondó s.n. || Cuv. it. || Tablou de mici dimensiuni, de formă rotundă sau ovală.

tonétă, *tonete,* s.f. Gheretă sau tarabă la care se vînd, pe stradă, articole mărunte, dulciuri, răcoritoare etc.

tónic, -ă, *tonici, -ce,* adj., s.f. || Din fr. *tonique* || **1.** Adj. (Despre anumite substanțe; adesea substantivat, n.) Care are proprietatea de a fortifica organismul. **2.** Adj. (Despre vocale sau silabe) Care poartă accentul; pe care cade accentul. **3.** S.f. (Muz.) Treapta întîi a modurilor major și minor.

tonicitáte s.f. || Din fr. *tonicité* || Însușire a mușchilor netezi sau striați de a-și menține un tonus permanent.

tonifiánt, -ă, *tonifianți, -te,* adj. || Din fr. *tonifiant* || Care fortifică organismul; tonic (1).

tonificá, *tonific,* vb. I. Tranz. || După fr. *tonifier* || (Livr.) A întări, a fortifica (un organ, un organism).

tonomát, *tonomate,* s.n. || Din germ. *Tonomat* || Aparat cu discuri muzicale care se schimbă automat prin introducerea unei fise.

tonóu, *tonouri,* s.n. || Din fr. *tonneau* || Evoluție în zbor orizontal a unui avion, care constă dintr-o rotație a acestuia în jurul axei sale longitudinale, fără a-și schimba direcția sau înălțimea.

tonsúră, *tonsuri,* s.f. || Din fr. *tonsure,* lat. *tonsura* || Ceremonia tunderii părului din creștetul capului la consacrarea unui călugăr catolic; *concr.* locul, de formă rotundă, rămas fără păr în urma acestei ceremonii.

tont, toántă, *tonți, toante,* adj. (Și substantivat) Prost, neghiob, nătărău; bleg.

tontorói s.n. *A juca tontoroiul* = a sălta, făcînd mișcări dezordonate; a țopăi.

tónus, *tonusuri,* s.n. || Din fr. *tonus* || Stare permanentă de ușoară contractare a mușchilor unui organism sănătos: stare permanentă de excitație, în condiții de repaus, a centrilor nervoși.

top[1], *topuri,* s.n. || Din fr. *top* || Pachet de hîrtie cuprinzînd un număr fix (de obicei 1000) de coli.

top[2], *topuri,* s.n. || Din engl. *top* || Clasament al preferințelor pentru unele spectacole, bucăți muzicale, actori etc., pe baza punctajului oferit de public sau de specialiști.

topáz, *topaze,* s.n || Din fr. *topaze* || Silicat natural hidratat de aluminiu cu fluor, cristalizat în sistemul rombic, de obicei de culoare galbenă. Cristalele limpezi sînt considerate pietre prețioase.

topcíu, *topcii,* s.m. || Din tc. *topçu* || (Turcism învechit) Soldat din artilerie; tunar.

topí, *topesc,* vb. IV. || Din sl. *topiti* || **1.** Refl. și tranz. A trece sau a face ca un corp să treacă, prin încălzire, din stare solidă în stare lichidă; (refl.) a se muia, a-și pierde consistența (sub efectul căldurii); (tranz. și refl.; pop.) a (se) dizolva în apă. **2.** Refl. A se consuma prin ardere; a se risipi, a se estompa, a se șterge; a dispărea. **3.** Refl. (Fig.; despre oameni) A-și pierde puterile, vlaga, a slăbi. ● A se sfîrși, a se prăpădi. ○ *A se topi de rîs* = a rîde foarte tare. **4.** Tranz. A supune plantele textile unui proces de dizolvare a substanțelor care fixează fibrele de partea lemnoasă a tulpinii, ținîndu-le un timp în apă.

tópic, -ă, *topici, -ce,* adj. || Din fr. *topique;* gr. *topos* „loc" || (Despre nume) Care denumește locuri sau localități, care se referă la nume de locuri sau de localități.

tópică, *topici,* s.f. || Din germ. *Topik* || Ordine, mod de așezare a cuvintelor, în propoziție sau a propozițiilor în frază. ● Parte a sintaxei sau a stilisticii care se ocupă cu studiul ordinii cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază.

topilă, *topile,* s.f. || Din bg., scr. *topilo* || Groapă improvizată, legată printr-un șanț de

alimentare cu o sursă de apă (rîu, iaz etc.) și folosită la țară pentru a topi (4) tulpinile de in și de cînepă.

topíre s.f. Acțiunea de *a (se) topi;* trecerea unei substanțe din stare solidă în stare lichidă.

topít, -ă, *topiți, -te,* adj. **1.** Devenit lichid (sau moale) sub efectul căldurii. **2.** (Fig.; despre oameni) Slăbit, istovit, vlăguit. **3.** (Despre plante textile) Care a fost supus procesului de separare a fibrelor de partea lemnoasă a tulpinii.

topitór, *topitori,* s.m. || Din *topi* || Muncitor care lucrează la un cuptor pentru topirea metalelor.

topitorie, *topitorii,* s.f. || Din *topitor* || Unitate industrială în care se efectuează procesul de separare, prin topire, a fibrelor textile de pe tulpinile de cînepă și de in.

topitúră, *topituri,* s.f. || Din *topi* || Material lichid obținut prin topirea unei substanțe solide.

tópliță, *toplițe,* s.f. || Din sl. *toplica* || Izvor de apă caldă; ochi de apă caldă care nu îngheață iarna. ● Apă stătătoare.

topo- || Din gr. *topos* || Element de compunere cu sensul de „loc, regiune", care servește la formarea unor substantive.

topoclímă s.f. || *Topo-* + *climă* || (Meteor.) Climă condiționată de formele de relief; climă locală.

topográf, -ă, *topografi, -e,* s.m. și f. || Din fr. *topographe* || Specialist în topografie.

topográfic, -ă, *topografici, -ce,* adj. || Din fr. *topographique* || Privitor la topografie, care ține de topografie.

topografíe s.f. || Din fr. *topographie; topo-* + gr. *graphein* „a scrie" || Știința și tehnica măsurătorilor și a calculelor făcute pentru întocmirea hărților și planurilor care reprezintă suprafețe mici ale scoarței terestre.

topologíe s.f. || Din fr. *topologie* || Ramură a matematicii care studiază proprietățile figurilor din punct de vedere calitativ.

topometríe, *topometrii,* s.f. || Din fr. *topométrie; topo-* + gr. *metron* „măsură" || Tehnica executării măsurătorilor necesare în topografie.

toponím, *toponime,* s.n. || Din fr. *toponyme* || Toponimic.

toponímic, -ă, *toponimici, -ce,* adj., s.n. || Din fr. *toponymique* || **1.** Adj. Privitor la toponimie. **2.** S.n. Nume propriu de oraș, de sat, de apă, de munte etc.; toponim.

toponímie, *toponimii,* s.f. || Din fr. *toponymie; topo-* + gr. *onyma* „nume" || **1.** Totalitatea numelor proprii de localități, de ape, de munți etc. dintr-o țară sau dintr-o regiune. **2.** Ramură a lingvisticii care studiază toponimia (1).

topór, *topoare,* s.n. || Din sl. *toporŭ* || Unealtă pentru tăiat copaci, pentru despicat lemne etc., formată dintr-un corp de oțel (mai mic decît la secure) cu tăiș, fixat într-o coadă lungă de lemn; în trecut era folosit și ca armă de luptă. ○ *Din topor* = necizelat, necioplit, grosolan.

toporáș, (1) *toporașe,* s.n., (2) *toporași,* s.m. **1.** S.n. Diminutiv al lui *topor.* **2.** S.m. (Bot.) Viorea.

toporíșcă, *toporiști,* s.f. || Din bg. *toporiška* || Topor mai mic, folosit în trecut și ca armă de luptă.

toporíște, *toporiști,* s.f. || Din sl. *toporište* || Coadă de coasă, de secure sau de topor.

toptán s.n. || Din tc. *toptan* || *Cu toptanul* = cu ridicata; angro; *p. ext.* în cantități foarte mari, din belșug.

toptangíu, *toptangii,* s.m. || Din tc. *toptanci* || (Înv.) Negustor angrosist.

topúz, *topuzuri,* s.n. || Din tc. *topuz* || Un fel de sceptru, de forma unui buzdugan, bătut cu nestemate, care constituia, în trecut, unul dintre însemnele puterii domnești. ● Măciucă scurtă conferită de domn marilor demnitari.

tor, *toruri,* s.n. || Din fr. *tore* || **1.** Mulură cu profil convex de la baza sau de la capitelul unei coloane. **2.** Suprafață generată de un cerc ce se rotește în jurul unei axe din planul său, care nu taie cercul.

torácе, *torace,* s.n. || Din lat. *thorax, -acis* || **1.** Cavitate a corpului la om și la animalele vertebrate terestre, cuprinsă între gît și abdomen și delimitată lateral de coaste, care conține principalele organe ale sistemului circulator și respirator. **2.** Segment mijlociu al corpului insectelor, de care sînt fixate picioarele.

torácic, -ă, *toracici, -ce,* adj. || Din fr. *thoracique* || Privitor la torace; care se află în torace.

toracoplastíe, *toracoplastii,* s.f. || Din fr. *thoracoplastie;* gr. *thorax, thorakos* „torace" + *plastos* „modelat" || Intervenție chirurgicală care constă în rezecția unor porțiuni din coaste, pentru a putea pune în stare de repaus plămînul bolnav.

tórbă s.f. v. **tolbă.**

torcătór, -oáre, *torcători, -oare,* subst. || Din *toarce* || **1.** S.m. și f. Persoană care toarce sau a cărei ocupație este torsul. **2.** S.f. Mașină sau unealtă pentru tors.

torcătórie, *torcătorii,* s.f. || Din *torcător* || Atelier sau fabrică unde se torc fibre textile; filatură.

torcretá, *torcretez,* vb. I. Tranz. || Din germ. *torkretieren* || A efectua operația de torcretare.

torcretáre s.f. Procedeu de preparare și de aplicare în strat, cu ajutorul aerului comprimat, a unui mortar de ciment sau a unui beton fin, în scopul obținerii unor plăci subțiri de beton armat.

toreadór, *toreadori,* s.m. || Din fr. *toréador,* sp. *toreador* (< *toro* „taur") || Cel care se luptă cu taurul în arenă, la o coridă; torero.

torént, *torente,* s.n. || Din fr. *torrent;* lat. *torrens, -tis* „care devorează" || Curs de apă temporar care apare pe povîrnișurile munților și dealurilor, în urma ploilor puternice sau după topirea bruscă a zăpezii, avînd o mare viteză și forță de eroziune. (Fig.) *Vuietul infernal care se ridică din torentul mulțimii* (Bart).

torențiál, -ă, *torențiali, -e,* adj. || Din fr. *torrentiel* || (Despre ploi) Cu debit mare și cu

durată scurtă. ● (Despre ape curgătoare) Cu debit și cu viteză mari de curgere.

toréro s.m. || Cuv. sp. || Toreador.

toreútică s.f. || Din fr. *toreutique* || (În antichitatea greacă) Arta de a sculpta, de a cizela și asambla lemnul, aurul și fildeșul; *p. ext.* artă a sculpturii în bronz.

toríd, -ă, *torizi, -de,* adj. || Din fr. *torride,* lat. *torridus* || Foarte cald, arzător, dogoritor.

tóriște, *toriști,* s.f. || Din bg. *torište* || (Pop.) Loc de odihnă pentru oi sau pentru vite în timpul amiezii sau al nopții.

torít s.n. || Din fr. *thorite* || Sulfat natural de toriu, de culoare galbenă variind pînă la negru, întrebuințat ca minereu pentru extragerea unor elemente radioactive.

tóriu s.n. || Din fr. *thorium,* de la n. pr. *Thor,* zeu al scandinavilor || Element chimic radioactiv folosit în tehnica nucleară.

tornádă, *tornade,* s.f. || Din fr. *tornade* || Vîrtej violent de vînt cu viteză foarte mare, însoțit adesea de ploi torențiale, care cuprinde regiuni întinse.

toroidál, -ă, *toroidali, -e,* adj. || Din germ. *torroidal* || Care are formă de tor.

toroíd, *toroide,* s.n. || Din fr. *toroïde* || Suprafață generată de o curbă închisă care se rotește în jurul unei axe din planul curbei și care nu o intersectează.

toroípán, *toroipane,* s.n. (Reg.) Ciomag, măciucă.

torón, *toroane,* s.n. || Din fr. *toron* || Grup de fire răsucite în același sens, din care se fabrică funii, cabluri etc.

toropeálă, *toropeli,* s.f. || Din *toropi* || **1.** Stare de amorțeală, de somnolență; lîncezeală, apatie. **2.** Căldură mare, arșiță.

toropí, *toropesc,* vb. IV. Tranz. || Din ucr. *toropyty* || A ameți, a buimăci, a moleși; a copleși.

toropít, -ă, *toropiți, -te,* adj. Cuprins de moleșeală, ametit.

torpédo, *torpedouri,* s.n. || Din fr. *torpédo* || Sistem de frînă la unele vehicule (ex. la biciclete) bazat pe strîngerea osiei.

torpilá, *torpilez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *torpiller* || A ataca (o navă) cu torpile, a lovi cu o torpilă. ● (Fig.) A submina o acțiune, a o face să eșueze.

torpiláre, *torpilări,* s.f. Acțiunea de *a torpila;* (fig.) subminare a unui plan, a unei acțiuni.

torpílă, *torpile,* s.f. || Din fr. *torpille* || **1.** Proiectil submarin cu motor propriu și cu încărcătură explozivă, care se lansează de pe o navă, din avion sau de pe coastă, pentru a distruge un vas inamic. **2.** Pește de mare, cartilaginos, lung pînă la 2 m și lat pînă la 1 m, care produce descărcări electrice cu care își ucide prada.

torpilór, *torpiloare,* s.n. || Din fr. *torpilleur* || Navă de luptă ușoară și rapidă, echipată cu instalații de lansat torpile.

torr, *torri,* s.m. || Din fr. *torr,* de la n. pr. *Torricelli,* fizician italian || Unitate de măsură a presiunii, egală cu presiunea exercitată de o coloană de mercur înaltă de 1 milimetru, pe o suprafață de 1 cm².

tors[1] s.n. Faptul de *a toarce.* ● Sunet specific scos de pisici, asemănător celui produs de fus, cînd se toarce.

tors[2]**,** *torsuri,* s.n. || Din fr. *torse* || Sculptură reprezentînd partea superioară a corpului omenesc, fără membre (și fără cap). ● Trunchiul (gol) al corpului omenesc.

tors[3]**, toársă,** *torși, toarse,* adj. (Despre materii textile) Transformat în fire.

torsádă, *torsade,* s.f. || Din fr. *torsade* || Motiv arhitectonic decorativ care imită o funie răsucită.

torsiométru, *torsiometre,* s.n. || Din fr. *torsiomètre* || Instrument pentru determinarea deformației unei bare supuse la torsiune.

torsiúne, *torsiuni,* s.f. || Din fr. *torsion* || Stare de solicitare a unui corp care suferă acțiunea unui moment de răsucire.

tort[1]**,** *torturi,* s.n. || Lat. *tortus* (< *torquere* „a întoarce, a învîrti") || Fir tors de cînepă, de in etc. ● Pînză de in sau de cînepă făcută în gospodăria țărănească.

tort[2]**,** *torturi,* s.n. || Din germ. *Torte* || Gen de prăjitură făcută din straturi de aluat, avînd între ele straturi de cremă, acoperite cu glazură și, de obicei, ornamentate. || Și: **tórtă** s.f.

tórtă s.f. v. **tort**[2].

torturá, *torturez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *torturer* || A supune pe cineva la cazne trupești sau, *p. ext.* la chinuri morale. ● (Despre stări sufletești) A frămînta, a chinui pe cineva.

tortúră, *torturi,* s.f. || Din fr. *torture,* lat. *tortura* || Chin, cazną; supliciu, suferință atroce.

tórță, *torțe,* s.f. || Din it. *torcia* || Băț înfășurat la un capăt cu cîlți îmbibați cu o substanță inflamabilă, care servește la luminat, mai ales la procesiuni; faclă.

torțél s.m. || Din *tort*[2] || (Bot.) Cuscută.

tos adj. || Din tc. *toz* „praf" || *Zahăr tos* = zahăr sub formă de cristale mărunte.

tot, toátă, *toți, toate,* adj. nehot., pron. nehot., adv., s.n. || Lat. *totus* || **1.** Adj. nehot. Din care nu lipsește nimeni sau nimic; întreg, complet, deplin; atît cît este, cît are, cît durează. ○ *De tot...* = cum nu se poate mai mult. *Cu tot...* = în ciuda, în pofida. *Eram trist cu tot timpul frumos al primăverii* (Negruzzi). ● Deplin, perfect: *merită toată lauda.* **2.** Adj. Fiecare (dintre...). ● (Exprimă ideea de repetare periodică) *De toată ziua* sau *de toate zilele* = de fiecare zi; (despre haine) de purtare. ● Fiecare dintre..... *La tot rădvanul patru cai* (Coșbuc). **3.** Adj. (La pl.) În număr sau în serie completă: *l-am căutat în toate părțile.* ○ *Cu toate acestea* = totuși. ● (Intră în compunerea unui numeral colectiv) *Au venit toți trei.* **4.** Pron. nehot. (La pl.) Lucrurile sau ființele, care sînt de același fel sau care intră în discuție (fără să lipsească vreunul); lucrurile care formează un ansamblu. ○ *Cu toate că* = deși. *Înainte de toate* = în primul rînd; mai presus de orice. *Toate ca toate, dar....* = restul ar merge, dar..... **5.** Pron. nehot. (La sg. în forma tot, totul) *Cu totul (și cu totul)* sau *cu totului tot* = în întregime, pe de-a-ntregul; în total. *În tot* = **a)** la un loc, în total; **b)** într-un cuvînt. *De tot* = **a)** în întregime, cu desăvîrșire;

b) pentru totdeauna, definitiv; **c)** foarte...., extrem de... *Cu tot cu...* = împreună, la un loc. **6.** Adv. Încă; și acuma; în continuare; și de aci înainte; neîncetat, întruna. **7.** Adv. (În fraze negative) Nici acuma; încă nu, pînă acuma nu: *tot n-a venit.* **8.** Adv. De multe ori: *ți-am tot spus.* **9.** Adv. Din ce în ce; *tot mai mult îmi place.* **10.** Adv. De asemenea, la fel: *mi-e tot atît.* **11.** Adv. Din nou, iarăși: *tot eu sînt.* **12.** Adv. Totuși. **13.** Adv. Întotdeauna, regulat. **14.** S.n. Întreg, unitate, totalitate. ● Fig. Lume, univers. **15.** S.n. (Fig.) (Art.) Lucru esențial (la care se reduc toate celelalte): *totul se rezumă la aceasta.*

total, -ă, (1) *totali, -e,* adj., **(2)** *totaluri,* s.n. || Din fr. *total* || **1.** Adj. Care cuprinde totul, întreg, complet; (cu valoare de superlativ) cît se poate de mare, deplin, desăvîrșit. **2.** S.n. Sumă rezultată dintr-o adunare; întreg rezultat din ansamblul părților. ○ *În total* = una peste alta, împreună.

totalitár, -ă, *totalitari, -e,* adj. || Din fr. *totalitaire* || (Despre regimuri politice) Care aplică dictatura unei minorități, îngrădind libertățile democratice și practicînd o politică de forță și de violență.

totalitarísm s.n. || Din fr. *totalitarisme* || Regim politic totalitar.

totalitáte, *totalități,* s.f. || Din fr. *totalité* || Numărul complet al lucrurilor sau al ființelor despre care este vorba; ansamblul lucrurilor sau ființelor între care există o legătură. ● Tot, întreg.

totalizá, *totalizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *totaliser* || **1.** A aduna. **2.** A întruni un număr de..., a însuma.

totalizáre s.f. Acțiunea de *a totaliza;* adunare, însumare.

totalizatór, *totalizatoare,* s.n. || Din fr. *totalisateur* || Aparat care totalizează mecanic o serie de numere.

totalménte adv. || Din it. *totalmente* || În mod complet, cu totul, în întregime.

totdeaúna adv. || *Tot + de + a + una* || **1.** În tot timpul, mereu, necontenit. ○ *Pentru totdeauna* = în mod definitiv. **2.** De fiecare dată; de obicei, de regulă.

totdeodátă adv. || *Tot + de + o + dată* || Totodată. *Cazul e jalnic și comic totdeodată* (Călinescu).

totém, *totemuri,* s.n. || Din fr. *totem.* Cuv. indigen din America de Nord || Simbol mitic reprezentat printr-un animal, plantă sau obiect considerat de unele triburi primitive ca strămoș, fiind venerat ca atare.

totemísm s.n. || Din fr. *totémisme* || Formă de religie primitivă caracterizată prin credința în totemuri.

totodátă adv. || *Tot + o + dată* || În același timp, concomitent, simultan.

totúna adv. || *Tot + una* || La fel. ○ *Mi-e totuna* = îmi este egal.

tótuși conj. || *Tot + și* || Cu toate acestea, în ciuda celor spuse.

továl, *tovaluri,* s.n. || Din ucr. *tovar* || Piele de bovine, porcine sau cabaline, din care se confecționează încălțăminte rezistentă.

tovărăș, -ă, *tovarăși, -e,* s.m. și f. || Din ucr. *tovaryš,* rus. *tovarišč* || **1.** Persoană considerată în raport cu alta, de care este legată prin idei, aspirații, prin activitatea dusă în comun ori prin lupta pentru aceeași cauză. ● *Tovarăș* (sau *tovarășă*) *de viață* = soț (sau soție). **2.** Asociat, părtaș.

tovărășésc, -eáscă, *tovărășești,* adj. || Din *tovarăș* || Care se petrece între tovarăși, care este specific relațiilor dintre tovarăși.

tovărășie, *tovărășii,* s.f. || Din *tovarăș* || **1.** Relație între tovarăși, legătură bazată pe raporturi tovărășești. ○ Expr. *A ține cuiva tovărășie* = a sta pe lîngă cineva pentru a-i ține de urît. **2.** Asociere, întovărășire la o întreprindere (comercială).

tovărășíță, *tovărășițe,* s.f. || Din *tovarăș* || (Pop. și fam.) Tovarășă.

tóxic, -ă, *toxici, -ce,* adj. || Din fr. *toxique* || Otrăvitor.

toxicitáte s.f. || Din fr. *toxicité* || Însușirea unei substanțe de a fi toxică.

toxicologíe s.f. || Din fr. *toxicologie* || Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul substanțelor toxice, cu acțiunea lor asupra organismului.

toxicomán, -ă, *toxicomani, -e,* s.m. și f. || Din fr. *toxicomane* || Persoană care suferă de toxicomanie.

toxicomaníe, *toxicomanii.* s.f. || Din fr. *toxicomanie;* gr. *toxikon* „otravă" + *mania* „nebunie" || Obișnuința de a consuma anumite substanțe toxice (morfină, cocaină etc.), ceea ce duce cu vremea la tulburări grave ale echilibrului fizic și psihic.

toxiinfécție, *tóxiinfecții,* s.f. || Din fr. *toxi-infection* || Infecție acută provocată de consumarea unor alimente contaminate cu diverși germeni.

toxínă, *toxine,* s.f. || Din fr. *toxine* || Substanță organică cu acțiune toxică, produsă de organisme vegetale sau animale.

trabúc, *trabucuri,* s.n. || Din it. *trabuco,* germ. *Trabuko* || Țigară de foi.

trac[1] s.n. || Din fr. *trac* || Stare emotivă de care sînt cuprinse unele persoane cînd apar în fața publicului (ex. artiștii pe scenă, elevii la examene).

trac[2]**, -ă,** *traci, -e,* s.m. și f., adj. || Din lat. *Thracus* || **1.** S.m. și f. Persoană care făcea parte din vechea populație a Traciei. **2.** Adj. Tracic; (substantivat, f.) limbă indo-europeană vorbită de traci **(1).**

tracasá, *tracasez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *tracasser* || (Livr.) A plictisi, a sîcîi, a supăra pe cineva.

trácic, -ă, *tracici, -ce,* adj. || Din lat. *thracicus* || Care aparține Traciei sau tracilor, privitor la Tracia sau la traci.

tracologíe s.f. || Din fr. *thracologie* || Disciplină care se ocupă cu studiul civilizației și limbii tracilor.

tractá, *tractez,* vb. I. Tranz. || Din *tractat* || A exercita o forță de tracțiune asupra unui vehicul.

tractát, -ă, *tractați, -te,* adj. || După fr. *tracté* || Asupra căruia se exercită o forță de tracțiune; remorcat.

tractír, *tractire,* s.n. || Din rus. *trăktir* || (Înv.) Han, ospătărie, birt.

tractór, *tractoare;* s.n. || Din fr. *tracteur* || Autovehicul cu mare putere de tracțiune, folosit în agricultură, în silvicultură, în construcții etc., pentru a tracta sau a purta utilaje, mașini agricole, vehicule etc.

tractoríst, -ă, *tractoriști, -ste,* s.m. și f. || Din *tractor* || Persoană care conduce un tractor; mecanic de tractor.

tracțiúne, *tracțiuni,* s.f. || Din fr. *traction* || Operație de deplasare a unui vehicul cu ajutorul unei forțe aplicate la partea din față a vehiculului, în sensul deplasării. ○ *Forță de t.* = forța pe care un organ de propulsie (roțile motoare la autovehicule, elicele sau reactoarele la avioane etc.) o exercită asupra unui vehicul pentru a-l pune în mișcare.

tradíție, *tradiții,* s.f. || Din fr. *tradition* || Ansamblul de valori, concepții, obiceiuri, credințe care se statornicesc în cadrul unor grupuri sociale și se transmit din generație în generație.

tradițiónál, -ă, *tradiționali, -e,* adj. || Din fr. *traditionnel* || Păstrat prin tradiție, bazat pe tradiție, existent de multă vreme.

tradiționalísm, s.n. || Din fr. *traditionnalisme* || **1.** Atașament față de tradiție. **2.** Tendință de supraevaluare a elementelor tradiției, proprie spiritului conservator.

tradiționalíst, -ă, *tradiționaliști, -ste,* adj. || Din fr. *traditionaliste* || (Adesea substantivat) Care respectă tradiția, care manifestă tradiționalism.

traducătór, -oáre, *traducători, -oare,* s.m. și f. || Din *traduce* || Persoană care traduce (un text, o lucrare) dintr-o limbă în alta.

tradúce, *tradúc,* vb. III. || Din lat. *traducere,* cf. fr. *traduire* || **1.** A transpune un text (o carte, o frază, un cuvînt) dintr-o limbă în alta; a tălmăci. ● A transpune un text telegrafic după semnalele recepționate în alfabetul obișnuit. **2.** (Fig.) A reprezenta, a exprima (prin mijloace artistice). **3.** (Fig.) A înfăptui, a pune în practică. **4.** (Tehn.) A transforma o mărime de o anumită natură într-o mărime de altă natură.

tradúcere, *traduceri,* s.f. Acțiunea de *a traduce;* scriere cuprinzînd o transpunere dintr-o limbă în alta. ● Transpunere pe alt plan, exprimare prin alte mijloace; interpretare.

traductibíl, -ă, *traductibili, -e,* adj. || Din *traduce* || **1.** Care poate fi tradus dintr-o limbă în alta. **2.** Care poate fi exprimat sau redat prin alte mijloace; care poate fi interpretat.

traductór, *traductoare,* s.n. || Din fr. *traducteur* || **1.** Dispozitiv care transformă o mărime de o anumită natură (viteză, presiune etc.) într-o mărime de altă natură. **2.** (Cib.) Dispozitiv la care alfabetul de ieșire e diferit de cel de intrare.

trafíc, *traficuri,* s.n. || Din fr. *trafic* || **1.** Frecvența operațiilor de transport (feroviare, maritime, terestre, aeriene) efectuate în condiții date și într-un anumit interval de timp. ● Totalitatea legăturilor de telecomunicație stabilite într-un anumit interval de timp și în condiții date. **2.** Comerț ilicit. ○ *T. de influență* = primirea ori pretinderea de bani sau de alte foloase de către o persoană care are influență asupra unui funcționar, pentru a-l determina să facă (sau să nu facă) un act care intră în atribuțiile sale de serviciu.

traficá, *trafichez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *trafiquer* || A face comerț ilicit.

traficánt, -ă, *traficanți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *trafiquant* || Persoană care face comerț ilicit.

traforá, *traforez,* vb. I. Tranz. || Din it. *traforare* || (Rar) A face lucrări de traforaj.

traforáj, *traforaje,* s.n. || Din *trafora* || Decupare a unei piese sau a unei figuri ornamentale dintr-o placă subțire de lemn, cu ajutorul unui ferăstrău special.

trágе, *trag,* vb. III. || Lat. *trahere* || **1.** Tranz. A face efortul de a mișca un lucru pentru a-l da la o parte sau pentru a-l transporta în alt loc; a duce, a tîrî după sine. ○ Expr. *A trage pe cineva la* (sau *în*) *judecată* = a intenta cuiva proces, a da în judecată. *A trage pe roată* = a omorî pe cineva prin tortura frîngerii cu roata. ● (Cu complementul „clopotul" sau „clopotele") A face să sune. ● A întinde (cu putere) o sfoară, un fir. **2.** Tranz. (Despre animale de tracțiune) A face ca un vehicul să se deplaseze, ducîndu-l după sine. **3.** Tranz. A pune pe sine sau a scoate de pe sine un obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte. **4.** Intranz. (Pop.) A avea greutatea de..., a cîntări. **5.** Tranz. A înfige ceva într-un corp ascuțit. **6.** Tranz. A îndrepta și a opri un vehicul, o ambarcație într-un anumit loc: *a tras barca la mal.* **7.** Intranz. A se opri undeva spre a fi găzduit; a mînea. **8.** Intranz. (Fig.) A se îndrepta spre un scop; a tinde spre..., a se îndrepta către... **9.** Refl. (Pop.) A se da la o parte, a se feri din cale. **10.** Tranz. (Fig.) A îndura, a suporta consecințele unui fapt. **11.** Tranz. A scoate, a extrage; a lua, a-și însuși: *a trage învățăminte din ceva; a trage foloase de pe urma a ceva.* **12.** Intranz. Expr. *A trage cu urechea* = a asculta pe furiș. **13.** Tranz. A inspira, a respira. ○ Expr. *A-și trage sufletul* = a respira greu (din cauza oboselii, a bătrîneții etc.). (Intranz.) *A trage să moară* = a-și trăi ultimele clipe, a fi în agonie. **14.** Intranz. (Despre sobe) A avea tiraj (2). ○ (Impers.) *Trage* = e curent. **15.** Tranz. A sorbi, a bea. **16.** Tranz. A trasa, a desena o linie, un contur etc. **17.** Intranz. (În diverse acțiuni, cu sensul reieșind din determinări) *A trage la rindea* = a rindelui. *A trage la tipar* = a tipări. *A trage cu coasa* = a cosi. **18.** Tranz. A da lovituri, a bate; (intranz.) a descărca o armă de foc. **19.** Tranz. A întinde un material ductil, trecîndu-l printr-o filieră. **20.** Tranz. A face un lucru din plin: *a trage un pui de somn.* **21.** Refl. A descinde din... ● A fi originar din... || Perf. s. *trăsei,* part. *tras.*

tragedián, -ă, *tragedieni, -e,* s.m. și f. || Din fr. *tragédien* || Actor specializat în roluri de tragedie.

tragedíe, *tragedii,* s.f. || Din fr. *tragédie,* lat. *tragedia* || **1.** Specie a genului dramatic în care

personaje de o mare forță a pasiunilor sînt angajate în conflicte puternice, ajungînd la un deznodămînt de obicei nefericit. **2.** (Fig.) Întîmplare zguduitoare, nenorocire mare.

trágere, *trageri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) trage*. ○ *Tragere la sorți* = alegere, desemnare decisă prin sorți. **2.** Descărcare a unei arme de foc. ○ *Tragere la țintă* = tragere executată asupra unei ținte. **3.** (Pop.) Atracție, înclinare. ○ Expr. *Tragere de inimă* = zel, rîvnă. **4.** (Tehn.) Operația de prelucrare a sîrmelor, a barelor lungi și a țevilor, cu ajutorul unei filiere.

trágic, -ă, *tragici, -ce*, adj. || Din fr. *tragique* || Care se referă la tragedie; care aparține tragediei; (fig.) zguduitor, jalnic. ● (Substantivat, n.) Categorie a esteticii exprimînd un conflict al cărui deznodămînt este înfrîngerea sau pierderea unor valori umane.

tragicomedie, *tragicomedii*, s.f. || Din fr. *tragicomédie* || **1.** Specie a genului dramatic în care tragicul și comicul sînt îmbinate în aceeași structură, deznodămîntul fiind fericit. **2.** (Fig.) Întîmplare care prezintă un amestec de elemente tragice și elemente comice, amuzante.

tragicómic, -ă, *tragicomici, -ce*, adj. || Din fr. *tragi-comique* || Referitor la tragicomedie; care reprezintă un amestec de tragic și comic.

tragísm s.n. || Din *tragic* || Caracter grav, tragic; situație tragică.

traheál, -ă, *traheali, -e*, adj. || Din fr. *trachéal* || Privitor la trahee; care aparține traheii.

trahée, *trahei*, s.f. || Din fr. *trachée* || **1.** Segment cartilaginos al căilor respiratorii la oameni și la animalele cu respirație aeriană, cuprins între laringe și bronhii, prin care trece aerul în plămîni. **2.** Fiecare dintre tubulețele chitinoase care formează organele de respirație la insecte. **3.** Fiecare dintre vasele capilare prin care circulă seva brută la plantele superioare.

traheíță s.f. || Din fr. *trachéite* || Inflamație a mucoasei traheii.

trahít s.n. || Din fr. *trachyte; gr. trachy* „aspru, cu asperități" || Rocă vulcanică de formație recentă, folosită ca piatră de construcție.

trahóm, s.n. || Din fr. *trachome* || Boală de ochi contagioasă, constînd din inflamația granuloasă, cronică, a conjunctivei. || Și: **trahómă** s.f.

trahómă s.f. v. **trahom.**

trai s.n. || Din *trăi* || **1.** Viață, existență. **2.** Viață bună, îmbelșugată. ○ Expr. *A se pune pe trai* = a duce o viață îmbelșugată, în desfătări și petreceri.

traiéct, *traiecte*, s.n. || Din lat. *trajectus*, fr. *trajet* || Traiectorie; traseu.

traiectórie, *traiectorii*, s.f. || Din fr. *trajectoire* || Drumul parcurs în spațiu de un corp în mișcare; linie curbă descrisă de un punct material; *p. ext.* reprezentare grafică a acestei linii.

tráilă, *traile*, s.f. || Din fr. *traille* || Pod plutitor care se deplasează de-a lungul unui cablu, fiind tras de o navă sau de forța curentului de apă.

tráinic, -ă, *trainici, -e*, adj. || Din *trai* || Care durează mult; solid, rezistent; durabil.

tráistă, *traiste*, s.f. || Probabil cuv. autohton || **1.** Sac mic de pînză groasă, de piele etc., prevăzut cu baiere, care se poartă agățat (pe umeri) și în care se păstrează sau se transportă diverse lucruri (mai ales merinde). **2.** Sac de pînză din care li se dă cailor ovăz. ○ Expr. *Cu traista-n băț*, se spune despre un om sărac, care nu are locuință stabilă. *Îi mănîncă cîinii din traistă*, se spune despre un om prost. **3.** *Traista-ciobanului* = plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori mici, albe, cu frunzele crestate, folosită ca plantă medicinală. || Și: **stráiță** s.f.

trálala interj. || Onomatopeic || Cuvînt care înlocuiește textul unei melodii vocale. ○ Expr. (Adjectival) *A fi cam tralala* = a fi cam zăpăcit, cam aiurit.

trámă[1], *trame*, s.f. || Din fr. *trame*, lat. *trama* || **1.** Fir (de mătase) întrebuințat în urzeala sau bătătura unei țesături. **2.** (Fig.) Intrigă, uneltire; complot.

trámă[2], *trame*, s.f. || Lat. *trama* || Fuior din care se face firul de urzeală sau de bătătură; *p. ext.* urzeală; bătătură. ● Cilți.

trambalá, *trambalez*, vb. I. Refl. și tranz. || Din fr. *trimbaler* || (Fam.) A (se) duce sau a (se) muta de colo pînă colo (fără rost).

trambulínă, *trambuline*, s.f. || Din germ. *Trampoline* || Instalație prevăzută cu un postament ridicat la o anumită înălțime, de pe care se execută sărituri artistice în apă. ● Instalație în forma unei pante, servind la executarea săriturilor cu schiurile. ● Aparat care servește la ușurarea executării săriturilor în gimnastica sportivă.

tramcár, *tramcare*, s.n. || Din engl. *tram-car* || Vehicul tras de cai, folosit odinioară, în orașe, pentru transportul în comun.

tramíner s.n. || Din germ. *Traminer* || Soi de viță de vie, cu ciorchini cilindrici, cu boabe mici, roz, cultivat pentru vinuri superioare de masă; vin obținut din strugurii acestui soi de viță.

trámpă[1], *trampe*, s.f. || Din tc. *trampa* || (Reg.) Schimb în natură; troc.

trámpă[2] s.f. || Din fr. *trempe* || (Adesea peior.) Fel, soi; teapă. *Se ivesc oratori în versuri de aceeași trampă* (Sadoveanu).

tramvái, *tramvaie*, s.n. || Din fr., engl. *tramway* || Mijloc de transport urban în comun, cu tracțiune electrică, constînd din vagoane care circulă pe șine.

tranc interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură puternică și bruscă, de o trîntitură etc. || Și: **tránca** interj.

tránca interj. v. **tranc.**

tranchét, *tranchete*, s.n. || Din fr. *tranchet* || Bară de lemn care servește la amortizarea izbiturii corpului navei la acostare.

tranchilizánt, -ă, *tranchilizanți, -te*, adj., s.n. || Din fr. *tranquillisant* || (Medicament) Care liniștește, care relaxează.

trandafír, *trandafiri*, s.m. || Din ngr. *trantafyllon* || **1.** Denumire dată unor specii de plante din familia rozaceelor, cu flori de diferite culori, plăcut mirositoare, folosite în industria parfumurilor. ○ *T. sălbatic* = măceș. *Lemn de t.* =

lemnul unui arbore din America de Sud, din care se fac mobile de lux. **2.** Cîrnat de porc, preparat cu usturoi și cu mult piper.

trandafíriu, -ie, *trandafirii*, adj. || Din *trandafir* || De culoare roz. ● (Fig.) Luminos, plin de optimism; cu perspective frumoase.

trans- || Din lat. *trans* „dincolo, peste" || Element de compunere cu sensul „dincolo, peste", care servește la formarea unor substantive, a unor adjective și a unor verbe.

transalpín, -ă, *transalpini, -e*, adj. || Din fr. *transalpin* || Care este situat dincolo de Alpi.

transatlántic, *transatlantice*, s.n. || Din fr. *transatlantique* || Vapor care traversează Oceanul Atlantic, efectuînd transportul între Europa și America.

tránsă, *transe*, s.f. || Din fr. *transe;* lat. *transire* „a trece dincolo" || Stare de hipnoză caracterizată prin pierderea voinței la acțiunea unei sugestii.

transbordá, *transbordez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *transborder* (< *trans-* + *bord)* || A transporta mărfurile sau pasagerii dintr-un tren în altul ori de pe o navă pe alta; (intranz.) a schimba trenul sau alt vehicul cînd circulația s-a întrerupt într-un anumit loc.

transbordáre s.f. Acțiunea de *a transborda.*

transbordór, *transbordoare*, s.n. || Din fr. *transbordeur* || **1.** Platformă mobilă la nivelul unei căi ferate, cu ajutorul căreia se trec vagoanele de pe o linie pe alta, acolo unde cele două linii nu au legătură directă. **2.** Navă care servește la transbordarea mărfurilor sau a călătorilor.

transcarpátic, -ă, *transcarpatici, -ce*, adj. || *Trans-* + *carpatic* || Care se află dincolo de munții Carpați (în raport cu Muntenia și cu Moldova).

transcendént, -ă, *transcendenți, -te*, adj. || Din fr. *transcendant*, lat. *transcendens, -tis* (<*transcendere* „a trece dincolo") || **1.** (În filozofia medievală) Ceea ce depășește limitele sau nivelul unui domeniu dat; ceea ce nu aparține unei clase de obiecte, ci presupune un principiu exterior și superior acesteia; (la Kant) ceea ce este dincolo de lumea empirică. **2.** (Mat.) *Număr transcendent* = număr care nu poate fi rădăcina unui polinom cu coeficienți raționali.

transcendentál, -ă, *transcendentali, -e*, adj. || Din fr. *transcendantal* (În filozofia lui Kant) Care se referă la formele apriorice ale cunoașterii; care este deasupra lumii reale, dincolo de orice experiență posibilă.

transcendénță s.f. || Din fr. *transcendance* || Însușirea de a fi transcendent.

transcríe, *transcriu*, vb. III. Tranz. || Din fr. *transcrire* || **1.** A copia un text, a-l scrie din nou, fără modificări. ● (Lingv.) A transpune un text dintr-un alfabet în altul. **2.** A înscrie elementele esențiale ale unui act juridic într-un registru special. **3.** A prelucra o bucată muzicală pentru a putea fi cîntată de alt instrument sau de altă voce decît cea pentru care a fost scrisă inițial.

transcríere, *transcrieri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a transcrie.* ○ *T. fonetică* = scrierea unui cuvînt sau a unui text cu ajutorul unui alfabet special sau al unui alfabet existent și al unor semne speciale, pentru a putea fi reconstituită pronunțarea reală. **2.** (Dr.) Trecere într-un registru special a elementelor esențiale ale unui act juridic privitoare la anumite drepturi imobiliare.

transcripție, *transcripții*, s.f. || Din fr. *transcription* || **1.** Transcriere. **2.** Faptul de a transcrie un act juridic într-un registru special.

transductór, *transductoare*, s.n. || Din fr. *transducteur* || (Telec.) Dispozitiv folosit pentru transformarea energiei primite de la un sistem tehnic în energie de o altă formă, cedată altui sistem (ex. microfon, difuzor).

transdanubián, -ă, *transdănubieni*, -e, adj. || Din fr. *transdanubien* || Care se află dincolo de Dunăre.

transfér, *transferuri*, s.n. || Din fr. *transfert* || **1.** Faptul de a (se) transfera. ○ (Jur.) *T. de drepturi* = transmisiune de drepturi. **2.** (Tehn.) Transmitere de energie de la un sistem la altul.

transferá, *transfer*, vb. I. || Din fr. *transférer* || **1.** Tranz. și refl. A (se) muta de la o instituție la alta, de la o unitate la alta. **2.** Tranz. A transmite un drept de la o persoană la alta. **3.** Tranz. (Tehn.) A face un transfer **(2).**

transferáre, *transferări*, s.f. Acțiunea de *a (se) transfera.*

transfigurá, *transfigurez*, vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *transfigurer*, lat. *transfigurare* || A(-și) schimba expresia, înfățișarea, forma.

transfiguráre, *transfigurări*, s.f. Faptul de *a (se) transfigura;* transformare, schimbare.

transfigurát, -ă, *transfigurați, -te*, adj. Schimbat la față (sub influența unei emoții).

transfocatór, *transfocatoare*, s.n. || Din rus. *transfokator* || (Cinemat.) Obiectiv cu distanță focală variabilă în mod continuu.

transformá, *transfórm*, vb. I. || Din fr. *transformer*, lat. *transformare* || **1.** Tranz. și refl. A(-și) schimba înfățișarea, aspectul, forma, caracterul; a (se) schimba, a (se) preface. **2.** Tranz. (Chim., fiz.) A efectua o transformare **(1). 3.** Intranz. (La unele jocuri sportive) A obține, prin executarea reușită a unei lovituri (de pedeapsă), unul sau mai multe puncte în avantajul echipei sale.

transformáre, *transformări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a (se) transforma;* (chim., fiz.) ansamblu de stări succesive prin care trece un sistem fizico-chimic cînd una sau mai multe dintre mărimile ce îl caracterizează se modifică. **2.** (Sport) A obține unul sau mai multe puncte prin executarea unei lovituri (de pedeapsă).

transformatór, -oáre, *transformatori, -oare*, adj., s.n. || Din fr. *transformateur* || **1.** Adj. Care transformă. **2.** S.n. Aparat sau instalație cu ajutorul căreia energia unui sistem fizic sau tehnic se transformă în energia altui sistem. ○ *T. electric* = aparat care transformă un curent alternativ de o anumită tensiune în curent alternativ de altă tensiune.

transformism s.n. || Din fr. *transformisme* || (Biol.) Concepție după care speciile de plante și de animale sînt într-un continuu proces de transformare; evoluționism.

transfúg, *transfugi*, s.m. || Din fr. *transfuge* || Persoană care își părăsește în mod ilegal patria.

transfúzie, *transfuzii*, s.f. || Din fr. *transfusion* || Metodă de tratament biologic constînd din administrarea pe cale intravenoasă a unei cantități de sînge recoltat de la un donator.

transhumánt, -ă, *transhumanți, -te*, adj. || Din fr. *transhumant;* lat. *trans* „dincolo" + *humus* „pămînt" || (Despre populații) Care practică transhumanța.

transhumánță, *transhumanțe*, s.f. || Din fr. *transhumance* || Deplasare periodică a păstorilor cu turmele de oi, vara de la șes la munte și iarna de la munte la șes, în vederea asigurării pășunatului.

transilván, -ă, *transilvani, -e*, adj. || Din lat. *transilvanus* || Transilvănean.

transilvăneán, -ă, *transilvăneni, -e*, s.m. și f., adj. || De la n. pr. *Transilvania* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din populația Transilvaniei sau care este originară de acolo; ardelean. **2.** Adj. Care aparține Transilvaniei sau populației ei; privitor la Transilvania sau la populația ei; ardelean, ardelenesc.

transilvăneáncă, *transilvănence*, s.f. || Din *transilvănean* || Femeie (originară) din Transilvania.

transistór s.n. v. **tranzistor.**

translatór, -oáre, *translatori, -oare*, subst. || Din lat. *translator* || **1.** S.m. și f. Traducător oficial, atașat unui for diplomatic, administrativ sau judecătoresc; interpret, tălmaci. **2.** S.n. Transformator electric utilizat pe liniile de telecomunicații pentru adaptarea impedanței de intrare a instalației de telecomunicații la impedanța caracteristică liniei.

translátie, *translații*, s.f. || Din fr. *translation*, lat. *translatio* (< *translatus*, part. lui *transferre* „a transporta") || (Fiz.) Deplasare a unui corp în decursul căreia toate punctele acestuia au în orice moment viteze egale și paralele și descriu traiectorii identice.

transliterație, *transliterații*, s.f. || Din fr. *transliteration* || (Filol.) Transcriere a unui text dintr-un alfabet în altul, redînd literele prin echivalentele lor din alfabetul în care se transcrie, fără a ține seamă de eventualele deosebiri de ordin fonetic dintre literele celor două alfabete.

translucíd, -ă, *translucizi, -de*, adj. || Din fr. *translucide* || (Despre unele corpuri) Care lasă lumina să treacă fără a permite să se distingă contururile sau detaliile obiectului (ex. geamul mat, ceața).

transmigrație, *transmigrații*, s.f. || Din fr. *transmigration* || Concepție religioasă potrivit căreia sufletul dintr-un corp ar trece după moarte în alt corp.

transmisíbil, -ă, *transmisibili, -e*, adj. || Din fr. *transmissible* || Care poate fi transmis.

transmísie s.f. v. **transmisiune.**

transmisiúne, *transmisiuni*, s.f. || Din fr. *transmission*, lat. *transmissio, -onis* || **1.** Faptul de a transmite; trecere a energiei, a radiațiilor, a undelor etc. de la un sistem la altul; transfer al energiei electromagnetice de la centralele electrice la centralele consumatoare. **2.** Ansamblul organelor cu ajutorul cărora se transmite mișcarea sau energia de la un organ de mașină la altul. **3.** Trimitere de semnale de la un post emițător de telegrafie, telefonie sau radiocomunicații, în scopul recepționării lor. ● (Telec.) Proces prin care se realizează trecerea semnalelor purtătoare de informație de la un punct la altul al spațiului. **4.** (Milit.) *Trupe de transmisiuni* = trupe specializate în executarea legăturilor prin telefon, radio etc. **5.** (Jur.) *Transmisiune de drepturi* = trecere a unor drepturi, prin act juridic sau prin efectul legii, de la o persoană la alta. || Și: **transmísie** s.f.

transmíte, *transmit*, vb. III. Tranz. || Din lat. *transmittere*, fr. *transmettre* || **1.** A trimite sau a comunica ceva prin intermediul unei persoane, printr-o scrisoare etc.; a face să ajungă la altul, a propaga. **2.** A comunica printr-un post de radio sau de telegraf. ● Refl. (Despre energie, radiații, unde) A trece, a se propaga dintr-un loc în altul. **3.** (Jur.) A face o transmisiune de drepturi. **4.** A comunica o mișcare de la un organ de mașină la altul.

transmítere, *transmiteri*, s.f. Acțiunea de *a (se) transmite.*

transmițătór, -oáre, *transmițători, -oare*, adj., s.n. || Din *transmite* || **1.** Adj. Care transmite. **2.** S.n. Aparat pentru transmiterea semnalelor telegrafice sau radiofonice.

transmutație, *transmutații*, s.f. || Din fr. *transmutation* || Transformare, schimbare. ● Transformare a unui element chimic în altul, în urma dezintegrării radioactive sau a reacțiilor nucleare.

transoceánic, *transoceanice*, s.n. || Din fr. *transocéanique* || Navă comercială de mare tonaj, folosită pentru transporturi între două porturi situate de o parte și de alta a unui ocean.

transparént, -ă, *transparenți, -te*, adj., s.n. || Din fr. *transparent* || **1.** Adj. Prin care se poate vedea clar; care lasă să treacă lumina, permițînd să se distingă conturul și detaliile obiectelor; care poate fi străbătut de o radiație fără ca aceasta să fie absorbită sau difuzată; străveziu; (fig.) diafan. **2.** Adj. (Fig.) Care poate fi ușor înțeles sau ghicit. **3.** S.n. Foaie de hîrtie liniată cu linii groase, care se așază sub hîrtia de scris pentru a înlesni scrierea în rînduri drepte. **4.** S.n. (Mai ales în forma *transperant*) Stor. || Și: **transperánt** s.n.

transparénță, *transparențe*, s.f. || Din fr. *transparence* || Însușirea de a fi transparent.

transpăreá, *transpăr*, vb. II. Intranz. || *Trans-* + *părea* || A se zări, a se întrezări.

transperánt s.n. v. **transparent.**

transpirá, *transpir*, vb. I. Intranz. || Din fr. *transpirer* || **1.** A secreta și a elimina sudoarea prin porii pielii; a asuda, a năduși. ● (Despre plante) A elimina apă sub formă de vapori. **2.** (Fig.; fam.; despre știri, fapte) A începe să fie cunoscut, a se face auzit, a se afla.

transpirație, *transpirații*, s.f. || Din fr. *transpiration* || Faptul de a transpira; sudoare. ● Vapori de apă eliminați în atmosferă de către plante.

transplánt, *transplanturi*, s.n. || Din engl., fr. *transplant* || Fragment de țesut sau organ luat din corp și grefat în altă parte a corpului sau în alt organism.

transplantá, *transplantez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *transplanter* || **1.** A scoate o plantă din pămînt, din răsadniță sau din pepinieră și a o planta în alt loc; a răsădi. **2.** (Med.) A face o transplantare.

transplantáre, *transplantări*, s.f. **1.** Acțiunea de *a transplanta*. **2.** (Med.) Intervenție chirurgicală care constă în înlocuirea unui țesut sau a unui organ bolnav cu alt țesut sau organ de același fel.

transpórt, *transporturi*, s.n. || Din fr. *transport*, germ. *Transport* || **1.** Faptul de a transporta. ● Totalitatea lucrurilor sau a persoanelor care sînt transportate ori care se deplasează la un moment dat împreună. **2.** (La pl.) Ramură a economiei naționale care are ca obiect transportarea produselor de la producători la consumatori, precum și deplasarea persoanelor, cu ajutorul unor vehicule destinate acestui scop. **3.** (Înv.) Uitare de sine, stare de contemplație.

transportá, *transport*, vb. I. || Din fr. *transporter*, lat. *transportare* || **1.** Tranz. A deplasa (cu un vehicul) lucruri sau persoane dintr-un loc în altul. **2.** Refl. (Rar) A se duce la fața locului (pentru o constatare judiciară, pentru o anchetă etc.); a se deplasa. **3.** Tranz. (Fig.) A aduce pe cineva într-o stare de uitare de sine, de beatitudine, în urma unei emoții puternice, a unei mari bucurii.

transportábil, -ă, *transportabili, -e*, adj. || Din fr. *transportable* || Care poate fi (ușor) transportat.

transportát, -ă, *transportați, -te*, adj. **1.** Stăpînit de entuziasm, de o mare plăcere. **2.** Dus pe gînduri, absent.

transportór, -oáre, *transportori, -oare*, adj., s.n. || Din fr. *transporteur* || **1.** Adj. Care transportă. **2.** S.n. Aparat sau instalație pentru transportul continuu al unor materiale, piese, produse etc. la distanțe mici, prin intermediul unor jgheaburi sau cupe montate pe o bandă rulantă.

transpúne, *transpún*, vb. III. || *Trans-* + *pune* (după fr. *transposer*, lat. *transponere*) || **1.** Tranz. A schimba dintr-un loc în altul, dintr-o situație în alta. ● (Fig.) A da expresie, a reda în scris, pe scenă, pe ecran. **2.** Tranz. A transcrie sau a executa o compoziție muzicală în altă tonalitate decît aceea în care a fost scrisă. **3.** Refl. (Fig.) A se strămuta cu gîndul, cu imaginația în altă situație sau în alt timp.

transpúnere, *transpuneri*, s.f. Acțiunea de *a (se) transpune;* modificare periodică a poziției conductoarelor unui traseu în telecomunicații, a unei linii de transport a energiei electrice pentru evitarea unor perturbații.

transsubstanțiațiúne s.f. || Din fr. *transsubstantiation* || (În religia creștină) Prefacerea simbolică a pîinii și a vinului din cominecătură în trupul și sîngele lui Iisus Hristos.

transuránic, -ă, *transuranici, -ce*, adj. || Din germ. *transuramisch* || *Elemente transuranice* = elemente care au numărul atomic mai mare decît cel al uraniului.

transvazá, *transvazez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *transvaser* || A muta un lichid sau un material pulverulent dintr-un vas în altul.

transversál, -ă, *transversali, -e*, adj., s.f. || Din fr. *transversal* || **1.** Adj. Care are direcția perpendiculară pe lungimea unui corp sau a unei suprafețe. **2.** S.f. Dreaptă care taie o figură dată.

tranșá, *tranșez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *trancher* || **1.** A rezolva repede și categoric o problemă dificilă, un conflict etc. **2.** A separa carnea de consum în porțiuni după sorturi și calitate.

tranșánt, -ă, *tranșanți, -te*, adj. || Din fr. *tranchant* || **1.** Care nu admite contraziceri; categoric, hotărît. **2.** (Despre culori) Care se opun puternic una alteia.

tranșáre s.f. Acțiunea de *a tranșa*.

tránșă, *tranșe*, s.f. || Din fr. *tranche* || Fiecare dintre părțile în care este divizat un lucru sau un grup de lucruri ce trebuie produse ori distribuite în rate succesive; parte, porție. ● Fiecare dintre porțiunile în care este separată carnea pentru consum.

tranșée, *tranșee*, s.f. || Din fr. *tranchée* || Șanț (cu parapete și locașe de tragere pentru armele de infanterie), folosit în război ca adăpost împotriva gloanțelor inamicului.

tranzácție, *tranzacții*, s.f. || Din fr. *transaction* || **1.** Înțelegere între două sau mai multe părți asupra condițiilor de efectuare a unei operații comerciale, economice etc. **2.** Convenție prin care părțile urmăresc evitarea ori stingerea unui litigiu existent între ele.

tranzistór, (1) *tranzistori*, s.m., **(2)** *tranzistoare* s.n. || Din fr. *transistor* || **1.** S.m. Element electronic de circuit alcătuit dintr-un cristal semiconductor, care are proprietăți și utilizări asemănătoare cu ale tuburilor electronice. **2.** S.n. Aparat de radio portativ, cu tranzistori **(1)**. Și: **transistór** s.m., s.n.

tranzistorizát, -ă, *tranzistorizați, -te*, adj. || Din *tranzistor* || (Despre aparate de radio) Care este prevăzut cu tranzistori **(1)**.

tránzit, *tranzituri*, s.n. || Din fr. *transit*, germ. *Transit* || **1.** Trecere de persoane sau de mărfuri dintr-o țară în alta prin teritoriul unei a treia țări. **2.** Trecere a unui tren printr-o stație de cale ferată sau printr-o țară cu opriri numai pentru încrucișări sau pentru schimbări de direcție. ○ (Despre mărfuri, călători etc.) *În tranzit* = în trecere.

tranzitív, -ă, *tranzitivi, -e*, adj. || Din fr. *transitif*, lat. *transitivus* || (Despre verbe) A cărui acțiune se răsfrînge direct asupra unui obiect.

tranzitóriu, -ie, *tranzitorii*, adj. || Din lat. *transitorius*, fr. *transitoire* || Care face trecerea de la o stare la alta; de tranziție.

tranzíție, *tranziții*, s.f. || Din fr. *transition*, lat. *transitio* || Trecere de la o stare sau de la o situație la alta. ○ *De tranziție* = de trecere, provizoriu. ● Trecere a unui sistem fizic dintr-o stare în alta; transformare.

trap s.n., interj. || Onomatopee || **1.** S.n. Mersul în fugă al calului, cu viteză mijlocie, între pas și galop. • Zgomotul făcut de un cal care merge în acest fel. **2.** Interj. Cuvînt care imită mersul la trap (1) al cailor.

trápă, *trape*, s.f. || Din fr. *trappe* || **1.** Capac sau ușă orizontală cu care se închide o deschizătură făcută pentru accesul într-o pivniță, sub puntea unei nave, sub podeaua unei scene etc. **2.** Acoperămînt așezat peste o capcană pentru prins animale.

trapéz, *trapeze*, s.n. || Din fr. *trapèze* || **1.** Patrulater cu două laturi paralele, numite baze. **2.** Aparat pentru exerciții de gimnastică acrobatică, format dintr-o bară orizontală legată la extremități cu două frînghii fixate în plafon sau de o grindă.

trapéză, *trapeze*, s.f. || Din sl. *trapeza* || Sală de mese într-o mănăstire.

trapezoíd, *trapezoide*, s.n. || Din fr. *trapézoïd* || Suprafață generată prin rotirea unui trapez în jurul unei axe din planul său, care nu-l intersectează.

trapezoidál, -ă, *trapezoidali, -e*, adj. || Din fr. *trapézoïdal* || Care are forma unui trapez (1) sau a unui trapezoid.

trapíst, (1) *trăpiști* s.m., **(2)** s.n. || Din fr. *trappiste* || **1.** S.n. Membru al unui ordin călugăresc catolic. **2.** Brînză fabricată (odinioară numai de trapiști (1)) după un procedeu special de fermentare.

tras, -ă, *trași, -se*, adj. (Despre față) Slab (din cauza unei boli, a oboselii etc.); (despre oameni) care are fața suptă, slabă.

trasá, *trasez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *tracer* || **1.** A însemna pe o suprafață linia sau desenul unui plan, al unei figuri geometrice, al unui drum etc.; a însemna pe o piesă brută conturul suprafețelor de prelucrat. **2.** A da directive în vederea unei acțiuni, a desfășurării unei activități; a arăta calea de urmat.

trasát s.n. Acțiunea de *a trasa*. ○ *Ac de t.* = tijă subțire de oțel, ascuțită la un capăt, cu ajutorul căreia se trasează.

traséu, *trasee*, s.n. || Din fr. *tracé* || **1.** Drum pe care îl parcurge un vehicul, un călător etc.; linie urmată de un drum sau de o cale ferată. • Parcurs marcat, pe care trebuie să-l străbată concurenții într-o probă sportivă. **2.** Traiectorie.

trasór, *trasoare*, s.n. || Din fr. *traceur* || **1.** Unealtă formată dintr-un ac de oțel fixat într-un mîner, cu care se trasează conturul unei piese de prelucrat. • Unealtă folosită în legătorii la călcarea falțului. **2.** Proiectil care lasă o dîră luminoasă în urma sa, marcîndu-și astfel traiectoria. **3.** Izotop radioactiv al unui element, care permite urmărirea circulației sale într-un sistem oarecare; atom marcat.

tratá, *tratez*, vb. I. || Din lat. *tractare*, fr. *traiter* || **1.** Tranz. A se purta cu cineva într-un anumit fel; a avea față de cineva sau ceva o anumită comportare. **2.** Tranz. A oferi cuiva mîncare sau băutură; a cinsti, a ospăta. **3.** Tranz. și refl. A (se) supune unui tratament medical. **4.** Tranz. A supune un material sau o substanță unui tratament chimic, termic etc., pentru a le îmbunătăți calitatea; a supune semințele acțiunii unor agenți care distrug germenii bolilor. **5.** Tranz. A expune (oral sau în scris) o problemă științifică, literară etc.; a discuta cu cineva o problemă, pentru a ajunge la o înțelegere.

tratáj s.n. v. **tartaj.**

tratamént, *tratamente*, s.n. || Din lat. *tractamentum;* cf. fr. *traitement* || **1.** Totalitatea mijloacelor de îngrijire medicală. **2.** Ansamblu de operații efectuate asupra unui material, pentru a obține modificări fizico-chimice în structura lui. **3.** Atitudine, comportare față de cineva.

tratáre, *tratări*, s.f. Acțiunea de *a trata.*

tratát, *tratate*, s.n. || Din lat. *tractatum*, germ. *Traktat*, fr. *traité* || **1.** Înțelegere încheiată între două sau mai multe state, prin care se creează, se modifică sau se sting drepturi și obligații în relațiile dintre ele. **2.** Lucrare de specialitate în care sînt expuse principiile de bază ale unei discipline.

tratative s.f. pl. || Din it. *trattative* || Acțiuni care pregătesc încheierea unui tratat sau rezolvarea unui diferend între două sau mai multe state. ○ *T. la nivel înalt* = tratative și contacte dintre șefii de state și de guverne. • Discuții între două sau mai multe părți interesate, cu scopul de a se ajunge la un acord; negocieri.

tratáție, *tratații*, s.f. || Din *trata* || Faptul de a servi oaspeților mîncare sau băutură; mîncarea sau băutura servită.

trátă, *trate*, s.f. || Din it. *tratta*, germ. *Tratte* || Cambie prin care o persoană dispune unui debitor al său să plătească o sumă de bani unei alte persoane, la data și locul stabilite; poliță (1).

traul, *traule*, s.n. || Din engl. *trawl* || Năvod de mari dimensiuni, destinat pescuitului marin.

tráuler, *traulere*, s.n. || Din engl. *trawler* || Navă maritimă de pescuit, echipată cu traule.

traumátic, -ă, *traumatici, -ce*, adj. || Din fr. *traumatique* || Care se referă la traumatism; de natura traumatismului, care are caracter de traumatism.

traumatísm, *traumatisme*, s.n. || Din fr. *traumatisme* || Nume generic dat leziunilor produse în urma unei lovituri, a unei tăieturi etc. cauzate de un factor extern (mecanic, fizic etc.). ○ *T. psihic* = tulburare, suferință psihică provocată de un factor extern.

tráumă, *traume*, s.f. || Din fr. *trauma;* lat. *trauma* „rană" || Traumatism.

traváliu, *travalii*, s.n. || Din fr. *travail* || **1.** (Livr., ieșit din uz) Lucru, muncă. **2.** Perioada cuprinsă între apariția durerilor de naștere și expulzarea fătului din uter.

traversá, *traversez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *traverser*, lat. *traversare* (= *transversare)* || **1.** A trece de pe o parte a unui drum, a unui loc etc. pe partea cealaltă. **2.** A străbate de-a curmezișul (țări, munți etc.).

traversáre, *traversări*, s.f. Acțiunea de *a traversa;* trecere pe partea opusă a unui drum, a unei ape etc.

travérsă, *traverse*, s.f. || Din fr. *traverse* || Piesă de lemn, de beton armat sau de metal care se așază transversal sub șinele de cale fera-

tă și de care acestea se fixează prin șuruburi. ● Piesă de lemn, de fier, de beton armat etc. așezată transversal pe axa logitudinală a unei construcții, a unui sistem tehnic etc. și folosită ca piesă de rezistență.

travertín s.n. || Din fr. *travertin* || Tuf calcaros care se poate lustrui ca marmura, fiind folosit ca piatră de construcție.

travestí[1], *travestiuri*, s.n. || Din fr. *travesti* || Termen care desemnează rolurile interpretate de actori de sex opus personajului.

travestí[2], *travestesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din fr. *travestir* || A (se) deghiza (pentru un bal mascat), a se îmbrăca în așa fel încît să nu poată fi recunoscut.

trávling, *travlinguri*, s.n. || Din engl. *travelling* || Procedeu de filmare constînd din deplasarea pe orizontală sau pe verticală a aparatului de luat vederi, care se află montat pe un cărucior mobil. ● Cărucior care servește la deplasarea aparatului de luat vederi. || Scris și: *travelling*.

travestít, -ă, *travestiți, -te*, adj. Deghizat.

trădá, *trădez*, vb. I. || Din lat. *tradere* || **1.** Tranz. A înșela în mod voit și cu perfidie încrederea cuiva; (jur.) a săvîrși o trădare. ● A se abate de la o linie de conduită, de la o concepție; a nu mai sprijini o cauză, o idee. ● A comite o infidelitate. **2.** Tranz. (Fig.; despre facultăți fizice sau psihice) A nu mai funcționa (bine). **3.** Tranz. și refl. A (se) da de gol.

trădáre, *trădări*, s.f. Acțiunea de *a (se) trăda;* (jur.) faptul de a intra în legătură cu o putere străină, înlesnindu-i acesteia atentarea la unitatea, suveranitatea sau independența statului.

trădătór, -oáre, *trădători, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *trăda* || (Persoană) care trădează.

trăgáci, *trăgace*, s.n. || Din *trage* || Piesă din mecanismul unei arme de foc, pe care se apasă cu degetul pentru a declanșa percutorul și a descărca arma.

trăgănă vb. IV. v. **tărăgăna.**

trăgănát, -ă, adj. v. **tărăgănat.**

trăgătór, -oáre, *trăgători, -oare*, adj,. subst. || Din *trage* || **1.** Adj. (Despre vite) Care trage la jug sau la ham. **2.** S.m. și f. Persoană care trage cu o armă de foc. **3.** S.m. (Fin.) Persoană care emite o trată. **4.** S.f. Șleau la hamuri. **5.** S.f. Un fel de scăunel cu o deschizătură în care se bagă călcîiul, pentru a scoate cizma din picior. **6.** S.f. Fiecare dintre cele două curele care leagă scările de șa. **7.** S.n. Instrument folosit în desenul tehnic pentru a trage linii cu tuș.

trăí, *trăiesc*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *trajati* || **1.** A fi în viață, a viețui, a exista. ○ *Să trăiești!* formulă de salut, de urare, de mulțumire. ○ Expr. *A trăi cît lumea și pămîntul* = a trăi foarte mult. **2.** A dura, a dăinui. **3.** A-și duce traiul, a-și petrece viața. ○ Expr. *A-și trăi traiul (și a-și mînca mălaiul)* = a ajunge la capătul vieții. **4.** A conviețui cu cineva; (fam.) a avea relații extraconjugale cu cineva. **5.** A-și cîștiga existența, a-și procura cele necesare traiului. **6.** A locui, a fi stabilit undeva. **7.** (Fig.) A participa cu însuflețire, cu elan la ceva; a simți cu intensitate.

trăinicíe s.f. || Din *trainic* || Însușirea de a fi trainic; durabilitate, soliditate, rezistență.

trăíre s.f. **1.** Faptul de *a trăi*. **2.** Proces sufletesc, fenomen al vieții interioare.

trăirísm s.n. || Din *trăire* || Curent din filozofia românească dintre cele două războaie mondiale, care proclama primatul „vieții" asupra rațiunii și opunea cunoașterii logice „trăirea" mistică, cultivînd sentimentul neantului.

trăistúță, *trăistuțe*, s.f. Diminutiv al lui *traistă*. *Era cu trăistuța de școală după grumaji* (Agârbiceanu).

trăncăneálă, *trăncăneli*, s.f. || Din *trăncăni* || Acțiunea de a trăncăni; zgomot de glasuri produs de cei care trăncănesc; vorbărie, sporovăială, flecăreală.

trăncăní, *trăncănesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. || Din *trañc* || A vorbi mult și fără rost, a îndruga vrute și nevrute; a sporovăi, a flecări, a pălăvrăgi.

trăpáș, *trăpași*, s.m. || Din *trap* || (La pl.) Denumire generică dată raselor de cai specializați pentru viteză mare în mersul la trap; (și la sg.) cal antrenat pentru mersul la trap; cal de soi care merge la trap cu viteză mare.

trăsătúră, *trăsături*, s.f. || Din *trage* || **1.** Contur, linie caracteristică a figurii unei persoane. **2.** (Fig.) Aspect al caracterului, al personalității cuiva. ● Caracteristică generală și esențială a unei opere, a unei activități, a unei epoci. **3.** Linie trasă pe hîrtie dintr-o singură mișcare. ○ Expr. *Dintr-o trăsătură de condei* = dintr-o dată. ● *Trăsătură de unire* = liniuță de unire.

trăsnáie, *trăsnăi*, s.f. || Din *trăsni*[1] || Faptă extravagantă, ieșită din comun; năzbîtie, poznă; idee năstrușnică.

trăsnet, *trăsnete*, s.n. || Din *trăsni*[1] || Descărcare electrică între un nor și pămînt sau un obiect de pe pămînt, însoțită de o lumină vie și un zgomot puternic. ○ Expr. *Lovitură de trăsnet* = întîmplare (nefericită) venită pe neașteptate.

trăsní[1], *trăsnesc*, vb. IV. || Din sl. *tresnonti* || **1.** Intranz. impers. A cădea trăsnete. **2.** Tranz. unipers. A lovi pe cineva (sau ceva) trăsnetul. ● Tranz. (Fam.) A da cuiva o lovitură puternică. ○ (Intranz.) Expr. *A-i trăsni cuiva ceva prin cap* (sau *prin minte*) = a-i veni cuiva o idee neașteptată (ciudată). **3.** Intranz. (Fig.) A-și manifesta mînia strigînd, vociferînd. **4.** Intranz. (Despre arme de foc) A se descărca cu zgomot, a bubui.

trăsní[2] vb. IV. v. **trosni.**

trăsnít, -ă, *trăsniți, -te*, adj. (Și substantivat) Zănatic, nebun; năstrușnic, extravagant.

trăsúră, *trăsuri*, s.f. || Din *trage* || **1.** Vehicul cu arcuri pe patru roți, tras de cai și folosit la transportul persoanelor. **2.** (Înv. și reg.) Linie, contur, trăsătură **(2).** **3.** (Înv.) Linie a feței, trăsătură **(1).**

trăsurícă, *trăsurici*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *trăsură;* trăsură ușoară (cu două roți). **2.** Cărucior pentru copiii mici.

treábă, *treburi*, s.f. || Din sl. *trĕba* || **1.** Îndeletnicire, ocupație; activitate, muncă. ○ Expr. *A avea treabă* = a fi ocupat. *A-și căuta* (sau *a-și vedea*) *de treabă* = **a)** a lucra conștiincios; **b)** a nu se amesteca în treburile altuia. *A se afla în treabă* = a-și face de lucru, fără a fi nevoie. *A se lua cu treaba* = a uita de ceva, fiind ocupat cu lucrul. *A se pune pe treabă* = a se apuca serios de lucru. *Mare treabă!* = lucru de mare importanță! **2.** Chestiune, problemă; interes, afacere. ○ Expr. *A avea treabă cu cineva* = a avea anumite interese cu cineva. ● Ispravă, faptă. ○ *De treabă* = bun, cinstit, cumsecade. *A nu fi de nici o treabă* = a nu fi bun la nimic. ● Situație, împrejurare. ○ Expr. *Se vede treaba că...* = se pare că...., se vede că... **3.** (Înv.; la pl., în forma *trebi*) Interese de stat. || Pl. și: *trebi*.

treácăt s.n. || Din *trece* || Faptul de a trece. ○ *În treacăt* = **a)** în trecere, în fugă; **b)** pe scurt; superficial.

treanca-fleánca s.f. || Cf. *trăncăni* || Pălăvrăgeală, vorbe goale.

treápăd s.n. || Din *trepăda* || **1.** Trap; zgomot produs de mersul unui cal în trap. **2.** Alergătură multă, de colo pînă colo.

treáptă, *trepte*, s.f. || Lat. *traiecta* || **1.** Fiecare dintre elementele cu suprafețe înguste orizontale care alcătuiesc scara la o clădire. **2.** (Fig.) Grad, nivel. **3.** (Fig.) Categorie socială; rang.

trease, *treascuri*, s.n. || Din scr. *tresk* || Tun mic, primitiv, folosit în trecut la petreceri, la serbări populare pentru a produce focuri de artificii.

treaz, -ă, *treji, -ze*, adj. || Din sl. *trĕzvŭ* || **1.** Care nu doarme. **2.** Care nu este beat. **3.** (Fig.) Atent, vigilent.

trebăluí, *trebăluiesc*, vb. IV. Intranz. și tranz. || Din *treabă* || A face tot felul de treburi mărunte pe lîngă casă; a roboti.

trebuí, pers. 3 *trébuie*, vb. IV. || Din *trebovati* || **1.** Intranz. A avea (sau a fi) nevoie de ceva sau de cineva. ○ Expr. *Atîta i-a trebuit* = asta a așteptat. *Așa-ți trebuie* = așa ți se cuvine, asta meriți. **2.** Tranz. unipers. și impers. Este necesar să..., se cere să... **3.** Tranz. unipers. și impers. A fi probabil sau posibil, a fi de presupus. || Prez. ind. și: (rar) *trebuiește*.

trebuincíos, -oásă, *trebuincioși, -oase*, adj. || Din *trebuință* || Necesar; folositor, util; de trebuință.

trebuínță, *trebuințe*, s.f. || Din *trebui* || Nevoie, necesitate. ○ *De trebuință* = necesar, util.

trebuitór, -oáre, *trebuitori, -oare*, adj. || Din *trebui* || De care este nevoie, trebuincios.

trebușoáră, *trebușoare*, s.f. Diminutiv al lui *treabă;* sarcină ușoară, treabă măruntă. *A început și el a face cîte o trebușoară* (Pop.).

trecătór, -oáre, *trecători, -oare*, adj., subst. || Din *trece* || **1.** Adj. Care trece repede; care este în trecere, care nu se oprește mult într-un loc. **2.** S.m. și f. Pieton; drumeț, călător. **3.** S.f. Loc de trecere; drum îngust printre munți; pas.

tréce, *trec*, vb. III. || Lat. *traicere* || **1.** Intranz. (Despre oameni, animale, vehicule etc.) A merge fără a se opri (printr-un anumit loc sau prin dreptul cuiva ori a ceva); a străbate un loc fără a se opri; a fi în trecere pe undeva. ● A merge în convoi sau în coloană; a se succeda, a se perinda. **2.** Intranz. (Despre ape curgătoare, despre drumuri, șosele) A avea cursul sau traseul prin.... **3.** Intranz. A se abate din drum pe undeva sau pe la cineva (pentru a face o vizită). ● (Pop.) A ocoli. ○ Expr. *A trece cu vederea* = **a)** a nu lua în seamă pe cineva sau ceva; a neglija, a omite; **b)** a nu lua ceva în nume de rău; a ierta, a uita. **4.** Intranz. A merge mai departe, lăsînd în urmă; a depăși. **5.** Tranz. A păși peste un obstacol, pentru a ajunge dincolo, de cealaltă parte. ○ Expr. *A trece hopul* = a scăpa de o greutate. ● A străbate un loc, un drum de-a curmezișul; a traversa. **6.** Tranz. A transporta ceva sau pe cineva dincolo de... (sau peste...). **7.** Intranz. A atinge un obiect cu o mișcare ușoară de alunecare pe suprafața lui. ○ Expr. *A trece cu buretele peste ceva* = a ierta, a da uitării ceva. **8.** Tranz. A petrece prin..., peste..., pe după... **9.** Intranz. A se duce dintr-un loc în altul. ○ Expr. *A trece de partea cuiva* = a se ralia la principiile cuiva. *A trece din viață* = a muri. ● A schimba o lucrare, o acțiune, o preocupare cu alta. **10.** Intranz. A ajunge de la unul la altul (fiind transmis din om în om). ● Tranz. A transmite ceva. **11.** Tranz. A introduce, a înscrie ceva într-un registru. **12.** Tranz. A susține cu succes un examen, a fi declarat reușit, admis. **13.** Tranz. A supune unei operații de cernere, de sfrecurare, de filtrare. ● Intranz. A străbate cu greu un spațiu îngust, a-și face drum cu greu, a străbate. **14.** Intranz. A ieși de partea cealaltă făcînd o spărtură. **15.** Intranz. (Despre unități de timp) A se desfășura, a se scurge. ● Refl. A lua sfîrșit, a nu mai fi actual. **16.** Intranz. A dispărea, a pieri (după un timp); (despre suferințe, boli) a înceta să mai existe, să se mai manifeste, să se mai facă simțit. **17.** Intranz. A depăși o anumită limită de timp, o anumită vîrstă. **18.** Refl. A-și pierde vigoarea, frăgezimea tinereții; a îmbătrîni. ● (Despre plante) A se ofili, a se usca. ● (Despre fructe) A fi prea coapte. **19.** Refl. (Despre anumite materiale) A se consuma. **20.** Intranz. A depăși o anumită cantitate, măsură, valoare. **21.** Intranz. A fi considerat drept.

trécere, *treceri*, s.f. **1.** Faptul de *a trece*. ○ *În trecere* = în fugă, în treacăt. **2.** Loc pe unde se poate trece. *T. de nivel* = loc de intersecție la același nivel între o cale ferată și o șosea. ● Amenajare făcută într-un loc pentru a permite unui vehicul să treacă peste (sau pe sub) un obstacol. **3.** Considerație sau influență de care se bucură cineva. ○ Expr. *A avea trecere* = a fi luat în seamă; (despre mărfuri) a avea căutare, a se vinde bine.

trecút[1] s.n. Faptul de *a trece;* trecere (dincolo sau peste ceva).

trecút[2]**, -ă,** *trecuți, -te*, adj., s.n. **1.** Adj. De demult; vechi, dispărut. **2.** Adj. (Despre unități de timp) Anterior momentului prezent. **3.** Adj. Îmbătrînit; (despre plante) ofilit, veștejit; (despre fructe) prea coapte. **4.** S.n. Timpul care s-a

scurs; întîmplări, fapte, stări de lucruri din acel timp. ○ *Din trecut* = de altădată, de odinioară. **5.** S.n. (Gram.) Timp al verbelor care exprimă o acțiune săvîrșită înainte de momentul vorbirii.

trefilă, *trefilez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *tréfiler* || A trece un metal printr-o filieră pentru a obține o sîrmă.

tréflă, *trefle*, s.f. || Din fr. *trèfle;* lat. *trifolium* „cu trei foi" || **1.** Culoare la cărțile de joc reprezentată printr-un semn de culoare neagră în forma frunzei de trifoi. **2.** Găitan în formă de trifoi, cusut la unele haine.

trei num. card. || Lat. *tres* || **1.** Număr natural situat între doi și patru; se indică prin cifra 3. ○ (Adjectival) *A primit nota trei.* ● Intră în componența numeralului adverbial: *de trei ori.* ○ (Cu valoare de num. ord.) *Etajul trei.* **2.** (Bot.) *Trei-frați-pătați* = **a)** micșunea; **b)** pansea.

tréier s.n. || Din *treiera* || Treierat.

treiera, *tréier*, vb. I. Tranz. || Lat. *tribulare* || A separa boabele de cereale de restul plantei (cu ajutorul combinei sau al batozei).

treierát s.n. Faptul de *a treiera;* perioada de timp cînd se treieră.

treierătoáre, *treierători*, s.f. || Din *treiera* || Batoză de păioase.

treierîș, *treierișuri*, s.n. || Din *treiera* || Treierat.

tréilea, tréia, num. ord. || Din *trei* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al doilea și al patrulea.

tréiler, *treilere*, s.n. || Din engl. *trailer* || Remorcă pentru transportul de obiecte grele, în special prefabricate de beton armat.

treime, *treimi*, s.f. || Din *trei* || A treia parte dintr-un întreg.

tréisprezece num. card. || *Trei* + *spre* + *zece* || Număr natural situat între doisprezece și paisprezece; se indică prin cifrele 13. ● (Cu valoare de num. ord.) *Pagina treisprezece.*

tréisprezecelea, -zecea num. ord. || Din *treisprezece* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al doisprezecelea și al paisprezecelea.

treizéci num card. || Din *trei* + *zeci* || Număr natural situat între douăzeci și nouă și treizeci și unu; se indică prin cifrele 30. ● (Cu valoare de num. ord.) *Locul treizeci.*

treizécilea, -zécea num. ord. || Din *treizeci* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al douăzeci și nouălea și al treizeci și unulea.

trematód, *trematode*, s.n. || Din fr. *trématodes;* gr. *trematodes* „găurit, ciuruit" || (La pl.) Clasă de viermi paraziți cu corpul turtit, avînd ca organe de fixare ventuze și cîrlige; (și la sg.) vierme care face parte din această clasă (ex. gălbeaza).

trémă, *treme*, s.f. || Din fr. *tréma* || Semn diacritic în unele limbi, format din două puncte care se pun orizontal deasupra unei vocale, pentru a indica o anumită pronunțare a sunetului respectiv.

trémolo, *tremolouri*, s.n. || Din it. *tremolo* || (Muz.) Succesiune rapidă de amplificări de scurtă durată ale unei note.

trémur, *tremure*, s.n. || Din *tremură* || **1.** Mișcare involuntară, ușoară, repetată, a corpului (sau a unei părți a corpului) povocată de frig, de frică, de o boală etc. **2.** Mișcare, clătinare, ușoară și repetată a unei plante, a unui lucru. **3.** Vibrație a glasului sau a unor sunete.

tremură, *trémur*, vb. I. Intranz. || Lat. *tremulare* || **1.** (Despre ființe și despre părți ale corpului lor) A face mișcări involuntare scurte și repetate, provocate de frig, de emoție, de o boală etc. ● (Despre plante și părți ale lor) A face o mișcare ușoară, repetată; (despre aer, lumină) a juca, a licări; (despre ape) a se încreți în unduiri ușoare. **2.** (Despre glas) A avea un tremur, o vibrație ușoară. **3.** (Fig., despre oameni) A fi cuprins de o emoție puternică, a se înfiora (de spaimă).

tremurâre, *tremurări*, s.f. Faptul de *a tremura;* tremur.

tremurát[1] s.n. Tremur, tremurare.

tremurát[2]**, -ă,** *tremurați, -te*, adj. Care tremură; care vibrează; (despre glas) cu vibrații; (despre linii, scris etc.) cu sinuozități.

tremurătór, -oáre, *tremurători, -oare*, adj., s.f. || Din *tremura* || **1.** Adj. Care tremură, care vibrează. **2.** S.f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu flori verzui sau purpurii, dispuse în mici spiculețe.

tremurătúră, *tremurături*, s.f. || Din *tremura* || Tremur, vibrație; scuturătură ușoară.

tremurici, s.n. || Din *tremura* || **1.** Tremur. **2.** Ciupercă necomestibilă, gelatinoasă, tremurătoare, care crește pe pămînt și pe trunchiurile putrede de brad.

tren, *trenuri*, s.n. || Din fr. *train* || **1.** Convoi de vagoane de cale ferată puse în mișcare de o locomotivă. **2.** Convoi de vehicule formînd o unitate de transport. **3.** Ansamblu de dispozitive, organe, mașini-unelte etc. asociate în serviciu. ○ *T. de aterizare* = ansamblul organelor (roți, amortizoare, frîne) cu ajutorul cărora un avion se deplasează pe sol (înainte de a decola sau după ce a aterizat).

trenă, pers. 3. *trenează*, vb. I. Intranz. || Din fr. *traîner* || (Livr.; despre acțiuni) A se desfășura cu încetineală, a se prelungi, a se tărăgăna.

trénă, *trene*, s.f. || Din fr. *traîne* || Partea de la spate a unei rochii, care se tîrăște pe jos.

trenci, *trenciuri*, s.n. || Din engl. *trenchcoat*] || Pardesiu (cu croială de raglan) făcut dintr-un material impermeabil.

tréncicot, *trencicoturi*, s.n. || Din engl. *trenchcoat* || Trenci.

tréning, *treninguri*, s.n. || Din engl. *training* || Îmbrăcăminte din tricot, compusă din bluză și pantaloni și purtată mai ales de sportivi.

trepán, *trepane*, s.n. || Din fr. *trépan* || **1.** Instrument de chirurgie în formă de sfredel, folosit la trepanații. **2.** Instrument folosit în sculptură cu ajutorul căruia se pot face perforații adînci în piatră și în marmură. **3.** Sapă în formă de daltă folosită la forajul prin presiune.

trepanâ, *trepanez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *trépaner* || A face o trepanație.

trepanáție, *trepanații*, s.f. || Din fr. *trépanation* || Operație constînd în efectuarea unei deschideri în oasele craniului (pentru extirparea unor tumori, cheaguri de sînge etc.).

trepădá, *trépăd*, vb. I. Intranz. || Lat. *trepidare* || (Pop.) A alerga fără astîmpăr de colo pînă colo; a se zbuciuma, a se frămînta.

trepădătoáre, *trepădători*, s.f. || Din *trepăda* || Plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu flori mici, verzui, folosită pentru proprietăţile ei laxative.

trepădúş, *trepăduşi*, s.m. || Din *trepăda* || Persoană care aleargă fără astîmpăr de colo pînă colo. ● Om servil, lipsit de demnitate, care face altuia servicii mărunte, adesea înjositoare.

trepétnic, *trepetnice*, s.n. || Din sl. *trepetinikŭ* || Carte populară care pretindea că poate prevesti viitorul pe baza interpretării unor mişcări musculare reflexe.

trepidá, *trepidez*, vb. I. Intranz. || Din fr. *trépider* || **1.** (Despre maşini, motoare) A vibra puternic, cu oscilaţii repezi şi scurte. **2.** (Fig.; despre oameni) A se agita; a fremăta.

trepidánt, -ă, *trepidanţi, -te*, adj. || Din fr. *trépidant* || **1.** Care trepidează **(1). 2.** (Fig.) Plin de mişcare, de freamăt; agitat, emoţionant, palpitant.

trepidáţie, *trepidaţii*, s.f. || Din fr. *trépidation* || **1.** Vibraţie continuă, rapidă şi de mică amplitudine, de obicei în direcţie verticală, produsă de funcţionarea unui sistem tehnic sau de surse perturbatoare exterioare. **2.** (Fig.) Agitaţie, neastîmpăr.

trepiéd, *trepiede*, s.n. || Din fr. *trépied*, lat. *tripes, -edis* || **1.** Scaun sau suport cu trei picioare. **2.** Dispozitiv format din trei picioare articulate, pe care se fixează un aparat topografic, fotografic etc.

treponémă, *treponeme*, s.f. || Din fr. *tréponème;* gr. *trepein* „a răsuci" + *nema* „fir" || Microorganism patogen, în formă de spirală, agent specific al infecţiei sifilitice.

treptát, -ă, *treptaţi, -te*, adj. || Din *treaptă* || (Adesea adverbial) Care se realizează încetul cu încetul, în etape; *p. ext.* care se prezintă din ce în ce mai pronunţat.

trésă, *trese*, s.f. || Din fr. *tresse* || Şiret din fire de lînă, de mătase, de metal sau bandă de metal care se fixează pe uniforme pentru a indica o distincţie, un grad militar etc.

tresăltá, *tresált*, vb. I. Intranz. || Din fr. *tressauter* (după *sălta*) || A tresări de emoţie, de bucurie etc.; a se bucura foarte tare.

tresărí, *tresár*, vb. IV. Intranz. || Din fr. *tressaillir* (după *sări*) || A face o mişcare bruscă, involuntară, provocată de o emoţie puternică şi neaşteptată; a se trezi brusc din somn sau dintr-o stare de neatenţie, de apatie. ● (Despre inimă) A-şi intensifica bătăile

trestie, *trestii*, s.f. || Din sl. *trĭstije* || (Bot.) Stuf. ● *T.-de-zahăr* = plantă din familia gramineelor, cu tulpina viguroasă, înaltă, cultivată în ţările calde, din al cărei suc se face zahăr.

trestioáră, *trestioare*, s.f. Diminutiv al lui *trestie*. ● Denumire a mai multor specii de plante erbacee înalte din familia gramineelor, asemănătoare cu trestia.

tréti adj. invar. || Din sl. *tretii* || (Înv.; precedă un titlu boieresc) Al treilea (în rang).

tretín, -ă, *tretini, -e*, s.m. şi f. || Din sl. **tretinŭ* || Animal (mai ales cal) în vîrstă de la doi pînă la trei ani. || Acc. şi: *trétin*.

trezí, *trezesc*, vb. IV. || Din sl. *trĕzviti* || **1.** Refl. şi tranz. A (se) deştepta din somn. **2.** Refl. A-şi veni în fire dintr-o stare de reverie, din leşin etc. ● A-şi reveni din beţie. ● Tranz. A readuce la viaţă. **3.** Refl. A deveni conştient, a se lămuri, a-şi da seama de realitate, de adevăr. ● A face să apară, să se ivească, să ia naştere: *a trezit simpatie peste tot*. **4.** Refl. A se pomeni cu cineva pe neaşteptate. ● A ajunge deodată undeva, într-o situaţie neprevăzută. ○ Expr. *Unde te trezeşti?* se spune unei persoane care se comportă în mod nepotrivit. ● A se afla într-un anumit loc sau într-o anumită stare de cînd se ştie. **5.** Refl. (Despre mîncăruri, băuturi) A-şi pierde gustul, tăria, aroma.

trezíe s.f. || Din *treaz* || **1.** Starea celui care este treaz; veghe. **2.** Starea celui care este cu mintea limpede, care nu este ameţit de băutură. || Şi: (înv.) **trezvíe** s.f.

trezíre s.f. Faptul de *a (se) trezi;* deşteptare. ● Lămurire, limpezire a minţii, a judecăţii.

trezít, -ă, *treziţi, -te*, adj. (Despre mîncăruri şi băuturi) Care şi-a pierdut gustul, tăria.

trezvíe s.f. v. **trezíe.**

trezoreríe, *trezorerii*, s.f. || Din fr. *trésorerie* || Administrare a tezaurului public. ● Oficiu al unui stat unde se păstrează şi se administrează tezaurul public.

tri- || Din fr., lat. *tri-* || Element de compunere cu sensul „trei" care serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective.

triá, *triez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *trier* || A selecţiona şi a clasa după anumite criterii.

triádă, *triade*, s.f. || Din fr. *triade*, lat. *trias, triadis* || Reunire de trei elemente care formează o unitate.

triáj, *triaje*, s.n. || Din fr. *triage* || Staţie tehnică de cale ferată unde se garează vagoanele, se descompun şi se recompun trenurile.

triánglu, *triangluri*, s.n. || Din fr. *triangle* || Instrument muzical de percuţie construit dintr-o bară cilindrică de oţel îndoită în formă de triunghi, care produce sunete prin lovirea cu o baghetă din acelaşi material.

trianguláţie, *triangulaţii*, s.f. || Din fr. *triangulation* || Operaţie topografică prin care se determină coordonatele punctelor de pe teren prin stabilirea, pe porţiunea de măsurat, a unei reţele de triunghiuri. ● Reţea de triunghiuri ale unei ridicări topografice.

triásic s.n. || Din fr. *triasique* || (Geol.) Prima perioadă a erei mezozoice.

triatlón, *triatlonuri*, s.n. || Din fr. *triathlon* || Probă sportivă combinată, constînd din trei probe diferite (alergare, săritură, aruncare).

trib, *triburi*, s.n. || Din lat. *tribus* || Formă de organizare economică şi social-politică a populaţiilor aflate în stadiul de dezvoltare al comunei primitive, constînd dintr-o grupare de mai multe ginţi sau familii înrudite, unite pe bază comunităţii teritoriului şi supuse autorităţii unui şef unic.

tribál, -ă, *tribali, -e,* adj. ||Din fr. *tribal* || De trib; (despre populații) care trăiește în triburi.

tribórd, *triborduri,* s.n. || Din fr. *tribord* || Partea din dreapta a unei nave (privind de la pupă spre proră).

tribráh, *tribrahuri,* s.n. || După fr. *tribraque* || Picior metric în poezia greco-latină format din trei silabe scurte.

tribulație, *tribulații,* s.f. || Din fr. *tribulation* || (Livr.) Frămîntare, zbucium sufletesc.

tribún, *tribuni,* s.m. || Din lat. *tribunus* || **1.** (În Roma antică) Magistrat însărcinat cu funcții militare și civile. ○ *T. militar* = comandant în armata romană. **2.** (Fig.) Persoană care luptă pentru drepturile poporului.

tribunál, *tribunale,* s.n. || Din fr. *tribunal,* lat. *tribunal* „platformă pe care stătea tribunul la romani" || Organ de jurisdicție care rezolvă litigiile și unele recursuri. ● Complet de judecată la un astfel de organ.

tribúnă, *tribune,* s.f. || Din fr. *tribune* || **1.** Construcție de lemn sau de piatră, cu mai multe rînduri de bănci așezate în amfiteatru, de unde se poate urmări desfășurarea unei festivități, a unei competiții sportive etc. **2.** Loc înălțat, estradă pe care stă cel ce vorbește în fața publicului.

tribút, *tributuri,* s.n. || Din lat. *tributum,* fr. *tribut* || (În trecut) Obligație (de obicei în bani) pe care o putere cuceritoare o impunea unui popor învins. ○ Expr: *A-și da* (sau *a-și aduce) tributul* = a contribui (adeseori cu sacrificii) la o acțiune.

tributár, -ă, *tributari, -e,* adj. || Din fr. *tributaire,* lat. *tributarius* || Care plătește tribut; *p. ext.* care este dependent (economicește). ● (Fig.) Care are obligații față de cineva sau ceva.

tríceps, *tricepși,* s.m. || Din fr., lat. *triceps* || Nume dat mușchilor a căror inserție se face, la una dintre extremități, prin trei ligamente.

tricerátops, *triceratopși,* s.m. || Din fr. *tricératops; tri-* + gr. *keras, keratos* „corn" + *ops* „vedere" || Gen de reptile fosile, dinozauriene, lungi de 6—8 m, cu două coarne deasupra orbitelor și cu o protuberanță nazală. Craniul se continuă cu un guler osos.

trichínă, *trichine,* s.f. || Din fr. *trichine;* gr. *thrix, thrichos* „păr" || Vierme parazit, lung pînă la 4 mm, care trăiește în mușchii și în intestinele șobolanilor, porcilor etc., putînd trece și la om prin consumarea cărnii de porc infestate.

trichinóză, *trichinoze,* s.f. || Din fr. *trichinose* || Boală, comună omului și unor animale, pricinuită de trichină, caracterizată prin dureri digestive, febră, dureri musculare etc.

triciclétă, *triciclete,* s.f. || Din fr. *tricycle* (după bicicletă) || Vehicul (pentru copii) cu trei roți, asemănător bicicletei, pus în mișcare prin două pedale.

triclínic, *triclinice,* adj. || Din fr. *triclinique; tri-* + *klinein* „a înclina" || *Sistem triclinic* = sistem cristalografic caracterizat prin trei axe de referință, inegale, asimetrice și înclinate una față de alta.

triclíniu, *triclinii,* s.n. || Din lat. *triclinium* || Încăpere a casei la romani, în care se mînca.

tric(o-) || Din gr. *thryx, thrychos* „fir de păr" || Element de compunere cu sensul „referitor la păr", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

tricocefál, *tricocefali,* s.m. || Din fr. *trichocéphale* || Vierme parazit, lung de 3—5 cm care trăiește în intestinul gros al omului și care provoacă boala numită tricocefaloză.

tricocefalóză, *tricocefaloze,* s.f. || Din *tricocefal* || Boală, comună omului și unor animale, provocată de tricocefal și manifestată prin anemie, enterită, tulburări nervoase etc.

tricofiție, s.f. || Din fr. *trichophitie; trico-* + gr. *phyton* „plantă" || Boală de piele la unele animale, transmisibilă și la om, provocată de o ciupercă și caracterizată prin căderea părului, formarea de cruste și plăgi.

tricolór, -ă, *tricolori, -e,* adj., s.n. || Din fr. *tricolore* || **1.** Adj. Care are trei culori. **2.** S.n. Drapel în trei culori; *spec.* drapelul românesc.

tricomónas s.m. || Din fr. *trichomonas; trico-* + gr. *monas* „unitate" || Gen de protozoare flagelate, parazite la oameni, la unele animale și la păsări.

tricomonóză, *tricomonoze,* s.f. || Din fr. *trichomonose* || Nume dat unor boli comune omului și animalelor, provocate de tricomonas.

tricoptér, *tricoptere,* s.n. || Din fr. *trichoptère; trico-* + gr. *pteron* „aripă" || Ordin de insecte cu aripi mari, membranoase, acoperite cu peri mici; (și la sg.) insectă din acest ordin.

tricórn, *tricornuri,* s.n. || Din fr. *tricorne* || Pălărie bărbătească cu borurile îndoite în trei colțuri, care se purta în trecut.

tricót, *tricoturi,* s.n. || Din fr. *tricot,* germ. *Trikot* || Produs din fibre textile împletite în ochiuri, avînd aceleași utilizări ca și țesăturile.

tricotá, *tricotez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *tricoter* || A realiza un tricot; a împleti pulovere, tricouri etc.

tricotáj, *tricotaje,* s.n. || Din fr. *tricotage* || Obiect de îmbrăcăminte obținut din tricot.

tricóu, *tricouri,* s.n. || Din fr. *tricot* || Cămașă sau bluză tricotată, purtată mai ales de sportivi.

tricromíe s.f. || Din fr. *trichromie; tri-* + gr. *chroma* „culoare" || Ansamblu de procedee fotochimice de reproducere, constînd în descompunerea originalului în trei copii corespunzătoare celor trei culori fundamentale (galben, albastru și roșu), realizîndu-se trei clișee, care, tipărite succesiv, dau prin suprapunere imaginea policromă a originalului.

tricuspíd, -ă, *tricuspizi, -de,* adj. || fr. *tricuspide; tri-* + lat. *cuspis, -idis* „vîrf" || Care are trei vîrfuri. ○ (Anat.) *Valoulă tricuspidă* = valvulă a inimii care închide orificiul dintre atriul și ventriculul drept.

tridént, *tridente,* s.n. || Din fr. *trident;* lat. *tridens* „cu trei dinți" || (Mitol.) Furcă cu trei dinți, considerată în antichitate ca semn al puterii lui Neptun, zeul mării.

tridimensionál, -ă, *tridimensionali, -e* adj. || Din fr. *tridimensionnel* || Care are trei dimensiuni.

triédru, *triedre*, s.n. || Din fr. *trièdre; tri-* + gr. *hedra* „bază" || Figură din spațiu formată din trei semidrepte concurente care nu se află în același plan.

trienál, -ă, *trienali, -e*, adj. || Din fr. *triennal* || Care durează trei ani; care are loc din trei în trei ani.

triére, *trieri*, s.f. Acțiunea de *a tria*.

trifazát, -ă, *trifazați, -te*, adj. || Din fr. *triphasé* || (Despre sisteme fizico-chimice) Care are trei faze.

trifázic, -ă, *trifazici, -ce*, adj. || Cf. *trifazat* || Trifazat.

trifói s.m. || Lat. *trifolium* || Nume dat mai multor specii de plante din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse din trei foliole, unele specii fiind cultivate ca plante furajere.

trifóiște, *trifoiști*, s.f. || Din *trifoi* || Loc semănat cu trifoi.

trifoliát, -ă, *trifoliați, -te*, adj. || Din fr. *trifolié* || (Despre frunze) Care este alcătuit din trei foliole.

triftóng, *triftongi*, s.m. || Din fr. *triphtongue; tri-* + gr. *phtongos* „sunet" || Grup de trei sunete (două semivocale și o vocală) care se pronunță în aceeași silabă.

trifurcát, -ă, *trifurcați, -te*, adj. || Din fr. *trifurqué* || Care are trei ramuri, trei ramificații.

trigémen, *trigemeni*, adj. || Cf. lat. *trigeminus* || *Nerv trigemen* = pereche de nervi cranieni care inervează o parte a pielii și a mușchilor feței.

triglíf, *triglife*, s.n. || Din fr. *triglyphe* || Element decorativ al frizei templelor dorice, de forma unei plăci dreptunghiulare de piatră cu trei creste în relief, care se repetă la intervale egale.

trigón, *trigoane*, s.n. || Din fr. *trigone; gr. trigonos* „cu trei unghiuri" || Prăjitură în formă de triunghi, preparată din foi de plăcintă umplute cu nuci și muiate în sirop.

trigonométric, -ă, *trigonometrici, -ce*, adj. || Din fr. *trigonométrique* || Privitor la trigonometrie; care ține de trigonometrie. ○ *Funcții trigonometrice* = funcțiile sinus, cosinus, tangentă, cotangentă, secantă, cosecantă.

trigonometríe s.f. || Din fr. *trigonometrie; gr. trigonon* „triunghi" + *metron* „măsură" || Ramură a matematicii care studiază proprietățile funcțiilor trigonometrice și relațiile în care intervin acestea.

tril, *triluri*, s.n. || Din fr. *trille* || Ornament muzical constînd din alternarea rapidă a unui sunet de bază cu unul alăturat, superior sau inferior; *p. ext.* cîntecul unor păsări, care produce un efect sonor asemănător.

trilíngv, -ă, *trilingvi, -e*, adj. || Din fr. *trilingue* || Care vorbește trei limbi; care este scris în trei limbi.

trilobát, -ă, *trilobați, -te*, adj. || Din fr. *trilobé* || (Despre unele frunze) Cu trei lobi.

trilobíți, *trilobiți*, s.m. || Din fr. *trilobite* || (La pl.) Clasă de artropode marine din era primară, al căror corp era împărțit în trei părți, atît transversal cît și longitudinal; (și la sg.) animal din această clasă.

trilogíe, *trilogii*, s.f. || Din fr. *trilogie* || Serie de trei opere literare sau muzicale, aparținînd aceluiași autor și caracterizate prin unitate tematică.

trimestriál, -ă, *trimestriali, -e*, adj. || Din fr. *trimestriel* || Care se referă la un trimestru, care durează trei luni; care are loc o dată la trei luni.

triméstru, *trimestre*, s.n. || Din fr. *trimestre*, lat. *trimestris* || Fiecare dintre diviziunile de cîte trei luni consecutive în care este împărțit anul calendaristic. ● Fiecare dintre cele trei diviziuni în care este împărțit anul școlar.

trimíte vb. III. v. **trimite.**

trimís, *trimiși*, s.m. Persoană trimisă undeva cu o misiune oficială. ○ *T. extraordinar* = denumire dată reprezentantului diplomatic cu grad imediat inferior ambasadorului, însărcinat cu conducerea unui oficiu diplomatic cu rang de legație; șef al unei misiuni diplomatice însărcinat cu o funcție specială și temporară.

trimíte, *trimít*, vb. III. Tranz. || Lat. *tramittere* || **1.** A dispune sau a ruga ca cineva să se ducă undeva. ○ Expr. *A trimite pe cineva pe cealaltă lume* = a ucide, a omorî. ● A dispune ca un obiect să fie dus la o anumită destinație. ● A transmite prin cineva vești, porunci, salutări etc. **2.** A indica cuiva să consulte un text, o lucrare, în legătură cu o anumită problemă. || Și: **triméte** vb. III.

trimítere, *trimiteri*, s.f. **1.** Faptul de *a trimite*. ○ (Jur.) *T. în judecată* = intentare de proces unui infractor. **2.** Indicație într-un text (notă în josul paginii sau la sfîrșitul lucrării) care trimite pe cititor la o carte, la o revistă etc. spre confruntare sau consultare.

trimițătór, -oáre, *trimițători, -oare*, adj. || Din *trimite* || (Și substantivat) Care trimite ceva; care expediază ceva prin poștă; expeditor.

trinchét, *trincheți*, s.m. || Din it. *trinchetto* || Arbore vertical al unei nave cu pînze, situat la proră; arbore cu pînze.

trinitarián, -ă, *trinitarieni, -e*, s.m. și f. || Din engl. *trinitarian* || Credincios creștin care acceptă dogma trinității.

trinitáte s.f. || Din lat. *trinitas, -atis*, fr. *trinité* || **1.** (În religia creștină) Sfînta treime (tatăl, fiul și duhul sfînt). **2.** Grup de trei persoane sau trei lucruri care formează o unitate.

trinitrocelulóză s.f. || Din fr. *trinitrocellulose* || (Chim.) Fulmicoton.

trinitroglicerínă s.f. || Din fr. *trinitroglycérine* || Exploziv puternic care, amestecat cu alte substanțe, formează diferite tipuri de dinamită.

trinitrotoluén s.n. || Din fr. *trinitrotoluène* || Substanță solidă, cristalină, de culoare galbenă, întrebuințată ca exploziv; trotil.

trinóm, *trinoame*, s.f. || Din fr. *trinôme* || Polinom format din trei termeni.

trío s.n. || Din it. *trio* || **1.** Ansamblu format din trei voci sau trei instrumente care execută împreună o compoziție muzicală; compoziție scrisă pentru acest ansamblu. **2.** (Fam.) Grup de trei persoane.

triódă, *triode*, s.f. || Din fr. *triode; tri-* + gr. *hodos* „drum" || Tub electronic cu trei electrozi.

triolét, *triolete,* s.n. || Din fr. *triolet* || **1.** Poezie de opt versuri (de cîte opt silabe fiecare) în care versul întîi este identic cu al patrulea şi al şaptelea, iar al doilea cu al optulea. **2.** Grup de trei note, care se execută în timpul necesar pentru executarea a două dintre ele.

triór, *trioare,* s.n. || Din fr. *trieur* || Maşină folosită pentru separarea impurităţilor din seminţele de plante agricole.

trioxíd, *trioxizi,* s.m. || Din fr. *trioxyde* || Oxid care conţine trei atomi de oxigen în moleculă. ○ *T. de sulf* = pulbere cristalină de culoare albă, folosită la fabricarea acidului sulfuric.

tripaflavínă s.f. || Din fr. *trypaphlavine* || Substanţă chimică cu acţiune antiseptică, utilizată împotriva bacteriilor şi protozoarelor.

tripanozómă, *tripanozome,* s.f. || Din fr. *trypanosome;* gr. *trypanon* „burghiu" + *soma* „corp" || Gen de protozoare flagelate, cu corpul fusiform, parazite în sîngele şi în ţesuturile vertebratelor, la care produc anumite boli.

tripartít, -ă, *tripartiţi, -te,* adj. || Din fr. *tripartite* || Care este format din trei părţi. • (Despre pacte, înţelegeri) (Care se încheie între trei state sau între trei partide.

triplá, *triplez,* vb. I. Tranz. şi refl. || Din fr. *tripler* || A (se) face de trei ori mai mare, a (se) întrei.

triplét, *triplete,* s.n. || Din fr. *triplet* || Al treilea din trei exemplare de acelaşi fel. • A treia formă a unor cuvinte de aceeaşi proveniență, intrate în limbă în epoci diferite.

triplétă, *triplete,* s.f. || Din fr. *triplette* || Grup de trei jucători care compun o linie de atac sau de apărare în unele jocuri sportive.

tríplex s.n. || Din fr. *triplex* || **1.** Geam de siguranţă format din două foi de sticlă cu un strat de acetat de celuloză la mijloc. **2.** Hîrtie groasă, alcătuită din trei straturi de materiale fibroase diferite.

triplicát, *triplicate,* s.n. || Din lat. *triplicatus,* fr. *triplicata* || A doua copie făcută după un act sau după un document.

tríplu, -ă, *tripli, -e,* adj. || Din fr. *triple* || Care este de trei ori mai mare sau mai mult; întreit.

tripól, *tripoli,* s.m. || Din fr. *tripôle* || (Telec.) Reţea electrică tripolară.

tripolár, -ă, *tripolari, -e,* adj. || Din fr. *tripolaire* || (Despre reţele sau circuite electrice ori elemente de circuit electric) Care are trei borne de acces spre exterior, fără a prezenta şi alte cuplaje cu acesta.

tripotáj, *tripotaje,* s.n. || Din fr. *tripotage* || (Livr.) Afacere necinstită; potlogărie.

tripóu, *tripouri,* s.n. || Din fr. *tripot* || Local în care se joacă jocuri de noroc.

tripsínă s.f. || Din fr. *trypsine* || Enzimă secretată de pancreas, avînd rol în digestia proteinelor alimentare.

triptíc, *triptice,* s.n. || Din fr. *triptique;* gr. *triptichos* || Tablou compus din trei părţi prinse între ele prin balamale (părţile laterale putîndu-se închide peste cea din mijloc), pe care sînt pictate scene religioase ori sînt scrise nume de ctitori, de donatori etc.

trirémă, *trireme,* s.f. || Din fr. *trirème,* lat. *triremis* (< *tri-* + *remus* „vîslă") || Corabie din antichitate, cu trei rînduri de vîsle, dispuse pe trei nivele.

trisepál, -ă, *trisepali, -e,* adj. || Din fr. *trisépale* || (Despre flori) Care are trei sepale.

trisilábic, -ă, *trisilabici, -ce,* adj. || Din fr. *trisyllabique* || (Despre cuvinte) Compus din trei silabe.

trist, -ă, *triști, -ste,* adj. || Lat. *tristis* || **1.** (Despre oameni) Supărat, amărît; melancolic; (despre ochi, zîmbet etc.) care exprimă tristeţe, melancolie; (despre stări, situaţii, fapte) plin de tristeţe. **2.** (Fig.) Care provoacă tristeţe; care sugerează sau evocă tristeţe; deprimant, dezolant.

tristéţe, *tristeţi,* s.f. || Din *trist* || Stare de spirit apăsătoare; mîhnire, amărăciune; durere sufletească.

trişá, *trişez,* vb. I. Intranz. şi tranz. || Din fr. *tricher* || A înşela la jocul de cărţi; *p. ext.* a înşela, a păcăli; a induce în eroare.

trîşcă, *trişte,* s.f. Fluier scurt (din lemn de paltin, de soc etc.), fără găuri pentru degete, cu o mică deschizătură la un capăt, pe unde se suflă.

trişór, *trişori,* s.m. || Din fr. *tricheur* || Persoană care trişează (la jocul de cărţi).

tríste s.f. (Înv.) Soartă, destin.

trítiu s.n. || Din fr. *tritium* || Izotop greu, radioactiv, al hidrogenului, folosit în reacţii de fuziune.

tritón[1], *tritoni,* s.m. || Din fr. *triton,* lat. *Triton* || **1.** (În mitologia greacă) Nume dat unor zeităţi marine, închipuite cu bust de om şi cu coadă de delfin. **2.** Batracian cu aspect de mormoloc de broască, avînd în lungul spatelui o creastă viu colorată.

tritón[2], *tritonuri,* s.n. || Din fr. *triton* || (Muz.) Interval care cuprinde trei tonuri.

triturá, *triturez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *triturer* || A fărîmiţa o substanţă în particule fine.

triúmf, *triumfuri,* s.f. || Din lat. *triumphus,* fr. *triomphe* || **1.** Celebrarea unei victorii în vechea Romă, prin intrarea solemnă în oraş a comandantului biruitor, însoţit de un cortegiu. ○ *În triumf* = cu alai, cu pompă. **2.** Victorie, biruinţă de mare prestigiu; succes moral deosebit.

triumfá, *triumf,* vb. I. Intranz. || Lat. *triumphare,* fr. *triompher* || **1.** A repurta o victorie strălucită. **2.** (Fig.) A avea un mare succes. **3.** A se mîndri (în urma unui succes).

triumfál, -ă, *triumfali, -e,* adj. || Din lat. *triumphalis,* fr. *triomphal* || Care constituie un triumf, care vesteşte o izbîndă; (fig.) măreţ, solemn.

triumfătór, -oáre, *triumfători, -oare,* adj. || Din *triumfa* || Victorios, biruitor. • Care exprimă mîndrie, satisfacţie pentru succesul obţinut.

triumvír, *triumviri,* s.m. || Din lat., fr. *triumvir* || Fiecare dintre cei trei membri ai unui triumvirat.

triumvirát, *triumvirate,* s.n. || Din lat. *triumviratus,* fr. *triumvirat* || (În Roma antică) Înte-

legere între trei persoane în scopul cuceririi şi exercitării puterii politice de stat.

triúnghi, *triunghiuri*, s.n. || *Tri-* + *unghi* (după fr. *triangle)* || Poligon cu trei laturi şi trei unghiuri.

triunghiulár, -ă, *triunghiulari, -e*, adj. || Din *triunghi* (după lat. *triangularis*) || În formă de triunghi.

trivalént, -ă, *trivalenţi, -te*, adj. || Din fr. *trivalent* || (Despre elemente chimice) Care are valenţa trei.

triviál, -ă, *triviali, -e*, adj. || Din fr. *trivial*, lat. *trivialis* || Vulgar; necuviincios, indecent, obscen.

trivialitáte, *trivialităţi*, s.f. || Din fr. *trivialité* || Însuşirea a ceea ce este trivial; faptă sau vorbă trivială; necuviinţă, nerușinare.

trizaharídă, *trizaharide*, s.f. || Din fr. *trisaccharide* || (La pl.) Grup de substanţe organice din clasa hidraţilor de carbon, care au molecula alcătuită din trei resturi de monozaharid; (şi la sg.) substanţă din acest grup.

trîmbă, *trîmbe*, s.f. || Din sl. *tronba* || **1.** Bucată mare de pînză sau de stofă (făcută sul); val. **2.** Vîrtej de apă, de praf, de ninsoare etc. **3.** Rînd, şir, lanţ; *p. ext.* ceată, pîlc.

trîmbiţá, *trîmbiţez*, vb. I. || Din *trîmbiţă* || **1.** Intranz. A cînta din trîmbiţă. **2.** Tranz. (Fig.) A răspîndi o ştire, a face ca un lucru să fie cunoscut de toată lumea; a bate toba.

trîmbiţáre, *trîmbiţări*, s.f. Acţiunea de *a trîmbiţa*; sunet produs de trîmbiţă.

trîmbiţáş, *trîmbiţaşi*, s.m. || Din *trîmbiţă* || Persoană care cîntă din trîmbiţă; gornist, trompet.

trîmbiţă, *trîmbiţe*, s.f. || Din sl. *tronbica* || Goarnă, trompetă.

trîndav, -ă, *trîndavi, -e*, adj. || Cf. scr. *truntav* || (Despre oameni; şi substantivat) Care se mişcă şi lucrează încet şi în silă; leneş.

trîndăví, *trîndăvesc*, vb. IV. Intranz. || Din *trîndav* || A trăi în trîndăvie; a pierde vremea.

trîndăvíe s.f. || Din *trîndav* || Lenevie, inactivitate.

trînji s.n. pl. || Cf. sl. *trondŭ* „bondar"; „paraziţi" || **1.** (Pop.) Hemoroizi. **2.** Plantă erbacee din familia orhideelor, cu flori brune deschis, plăcut mirositoare.

trînjoáică, *trînjoaice*, s.f. || Din *trînji* || Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu tulpina acoperită cu peri albi, cu flori mari galbene, întrebuinţată în medicina populară.

trîntă, *trînte*, s.f. || Din *trînti* || Luptă corp la corp între două persoane, fiecare căutînd să o doboare pe cealaltă la pămînt, cu ajutorul braţelor.

trînteálă, *trînteli*, s.f. || Din *trînti* || Trîntă, încăierare.

trînti, *trîntesc*, vb. IV. || Din sl. *trontiti* || **1.** Tranz. A arunca cu putere izbind de ceva un obiect, o persoană, o povară etc.; a culca la pămînt. **2.** Tranz. (Despre animale de călărie) A arunca pe călăreţ din şa. **3.** Tranz. A izbi o uşă, un capac etc. **4.** Tranz. A-şi pune la repezeală un obiect de îmbrăcăminte. **5.** Tranz. (Fam.) A respinge un candidat la un examen. **6.** Refl. A se aşeza brusc, aruncîndu-se cu toată greutatea corpului. **7.** Refl. A se lua la trîntă. **8.** (Fig.; fam.) A face ceva în mare grabă; a spune o vorbă nesocotită, nelalocul ei.

trîntor, *trîntori*, s.m. **1.** Masculul albinei. **2.** (Fig.) Bărbat leneş, care trăieşte din munca altora.

troacár, *troacare*, s.n. || Din fr. *trois-quarts* || Palton sau pardesiu femeiesc mai scurt.

troácă, *troace*, s.f. || Din germ. *Trog* || **1.** Albie, covată scurtă şi lată. **2.** Jgheab din care beau sau mănîncă animalele. **3.** Vas (de lemn), cutie avînd diverse întrebuinţări.

troáhnă, *troahne*, s.f. (Pop.) Guturai, răceală.

troc s.n. || Din fr. *troc* || Schimb direct de produse fără mijlocirea banului; schimb în natură.

trocár, *trocare*, s.n. || Din fr. *trocart*, germ. *Trokar* || Instrument alcătuit dintr-un tub ascuţit cu mîner, folosit la efectuarea punctiilor sau la introducerea în unele cavităţi ale organismului a unor instrumente chirurgicale ori a unor dispozitive optice.

troféu, *trofee*, s.n. || Din fr. *trophée* || **1.** Pradă de război (luată în semn de biruinţă). **2.** Monument ridicat în amintirea unei victorii sau în cinstea unui erou. **3.** (Fig.) *T. de vînătoare* = coarne, colţi, blană de la un vînat, păstrate pentru frumuseţea lor.

trófic, -ă, *trofici, -ce*, adj. || Din fr. *trophique;* gr. *trophe* „hrană" || Care se referă la nutriţie, care asigură nutriţia

troficitáte s.f. || Din *trofic* || Proprietate a materiei vii de a-şi păstra structura normală, prin asigurarea necesităţilor nutritive.

troglodít, *troglodiţi*, s.m. || Din fr. *troglodyte*, gr. *troglodytes* || **1.** Om preistoric, locuitor al cavernelor. ● Persoană care trăieşte în stare de primitivitate. **2.** (Fig.) Om cu nivel de viaţă extrem de scăzut. ● Epitet dat unui om grosolan, necivilizat.

trohaíc, -ă, *trohaici, -ce*, adj. || Din fr. *trochaïque* || (Despre versuri) Compus din trohei.

trohéu, *trohei*, s.m. || Din fr. *trochée* || Picior de vers alcătuit (în versificaţia antică) dintr-o silabă lungă şi una scurtă sau (în versificaţia modernă) dintr-o silabă accentuată şi una neaccentuată.

troián[1], *troiene*, s.n. **1.** Cantitate mare de zăpadă adusă de vînt şi aşezată în formă de valuri sau dune; nămete. ● Cantitate mare; grămadă, morman. **2.** Întăritură primitivă constînd dintr-un val lung de pămînt, cu şanţ de apărare.

troián[2], **-ă,** *troieni, -e*, adj. || De la n. pr. *Troia* || Privitor la Troia; din (sau de la) Troia. ● *Calul troian* = mijloc perfid folosit de cineva pentru a submina situaţia sau acţiunile cuiva.

tróică, *troici*, s.f. || Din rus. *trojka* || Sanie, căruţă sau trăsură la care se înhamă trei cai alăturaţi.

troiení, *troienesc*, vb. IV. || Din *troian*[1] || **1.** Tranz. A acoperi cu troiene de zăpadă; a înzăpezi. **2.** Tranz. A acoperi un obiect îngrămădind

ceva peste el. (Fig.) *Cum n-ai mai fi pribeag De-atunci înainte, M-or troieni cu drag Aduceri aminte* (Eminescu). **3.** Refl. A se înzăpezi.

troienít, -ă, *troieniți, -te,* adj. Acoperit cu troiene (de zăpadă); înzăpezit.

tróiță, *troițe,* s.f. || Din sl. *troica* || Cruce mare de lemn sau de piatră, așezată la răspîntii, lîngă fîntîni sau în locuri de care se leagă un eveniment.

troleibúz, *troleibuze,* s.n. || Din fr. *trolleybus* || Vehicul rutier cu tracțiune electrică, folosit pentru transportul urban în comun. Este alimentat cu energie electrică de la o linie dublă cu ajutorul a două trolee.

troléu, *trolee,* s.n. || Din fr. *trolley* || Dispozitiv pentru priză de curent electric de la o conductă aeriană, instalat pe un vehicul cu tracțiune electrică.

trolíu, *troliuri,* s.n. || După fr. *treuil* || Dispozitiv folosit pentru a deplasa (pe verticală) o sarcină, alcătuit dintr-o tobă rotativă pe care se înfășoară un cablu, de al cărui capăt se leagă sarcina de transportat.

trómbă, *trombe,* s.f. || Din fr. *trombe* || Vîrtej de vînt cu viteză mare. ● Coloană de fum sau de praf ridicată de vînt. ● Coloană înaltă de apă, de formă conică, ridicată de un vîrtej puternic de vînt.

trombocít. *trombocite,* s.n. || Din fr. *thrombocyte;* gr. *thrombos* „cheag" || Celulă sanguină care are un rol important în coagularea sîngelui.

tromboflebítă, *tromboflebite,* s.f. || Din fr. *thrombophlébite* || Inflamație a peretelui unei vene, cu formare de cheaguri de sînge, care pot obtura parțial sau total vena.

trombón, *tromboane,* s.n. || Din fr. *trombone* || Instrument muzical de suflat făcut din alamă, mai mare decît trompeta, care emite sunete de înălțimi diferite prin deplasarea unei culise.

trombóză, *tromboze,* s.f. || Din fr. *thrombose* || Obturarea parțială sau totală a unei artere sau vene prin formarea unui cheag sanguin.

trómpă, *trompe,* s.f. || Din fr. *trompe* || **1.** Organ tubular membranos care prelungește nasul elefantului, al tapirului etc., servind la pipăit și la apucat; organ al unor insecte, adaptat pentru supt. **2.** *Trompa-lui Eustache* = canal interior al urechii, care face legătura între timpan și faringe. **3.** *Trompă uterină* = organ pereche tubular la mamiferele femele, care asigură legătura între ovar și uter.

trompét, -ă, *trompeți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *trompette* || Persoană care cîntă la trompetă.

trompétă, *trompete,* s.f. || Din fr. *trompette,* germ. *Trompete* || Goarnă.

trompetíst, -ă, *trompetiști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *trompettiste* || Trompet.

tron[1], *tronuri,* s.n. || Din fr. *trône* || **1.** Jeț, scaun sculptat pe care stau monarhii la ceremonii; *p. ext.* simbol al domniei, al puterii monarhilor. **2.** Jeț pe care stau prelații în timpul unor ceremonii religioase.

tron[2], *tronuri,* s.n. || Din germ. dial. *Truh(e)n* || **1.** (Pop.) Ladă în care se păstrează diverse obiecte (mai ales îmbrăcăminte). **2.** (Reg.) Sicriu.

troná, *tronez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *trôner* || A se afla pe tron, a domni peste o țară. ● (Fig.) A domina; a lua o poziție afectată de superioritate.

tronc interj. || Onomatopee || **1.** Cuvînt care imită zgomotul produs de o cădere, de o izbitură, de o ciocnire. ○ Expr. (Fam.) *A-i cădea cuiva cu tronc (la inimă)* = a-i deveni cuiva drag dintr-o dată. **2.** Exclamație care exprimă surpriza în fața unui lucru neașteptat, a unei întîmplări neprevăzute. || Și: **trónca** interj.

trónca interj. v. **tronc.**

troncăní, *troncănesc,* vb. IV. Intranz. || Din *tronc* || A face zgomot, izbind un obiect de altul.

troncónic, -ă, *tronconici, -ce,* adj. || Din fr. *tronconique* || Care are forma unui trunchi de con.

tronsón, *tronsoane,* s.n. || Din fr. *tronçon* || Porțiune distinctă dintr-un obiect, dintr-o construcție, dintr-un organ de mașină etc. delimitată prin anumite elemente de legătură, prin repere, printr-o formă deosebită.

trop[1] interj. || Onomatopee || (De obicei repetat) Cuvînt care imită zgomotul făcut de picioare sau copite cînd lovesc pămîntul în mers. || Și: **trópa** interj.

trop[2], *tropi,* s.m. || Din fr. *trope,* lat. *tropus,* ngr. *tropos* || (Livr.) Denumire generică dată figurilor de stil.

trópa interj. v. **trop**[1].

tropár, *tropare,* s.n. || Din sl. *troparĭ* || Cîntare bisericească de laudă în cinstea unui sfînt sau a unui eveniment religios.

tropăí, *tropăi,* vb. IV. Intranz. || Din *trop*[1] || A face zgomot lovind pămîntul cu picioarele (în mers). ● (Fig.) A juca, a dansa (zgomotos).

tropăiálă, *tropăieli,* s.f. || Din *tropăi* || Tropăit, tropăitură.

tropăít, *tropăituri,* s.n. Faptul de *a tropăi;* tropăială, tropăitură.

tropăitúră, *tropăituri,* s.f. || Din *tropăi* || Zgomotul produs de pașii grei ai unui om, de copitele unui cal în mers, de lovirea pămîntului cu picioarele; tropăit, tropăială.

trópic, *tropice,* s.n. || Din fr. *tropique,* lat. *tropicus* || Fiecare dintre cele două paralele (la 23°27′ latitudine nordică sau sudică) unde, la solstițiile de vară și de iarnă, Soarele trece la zenitul locului; (la pl.) zonă, regiune aflată în jurul celor două paralele. ○ *Tropicul rácului* (sau *cancerului)* = paralela de 23°27′ latitudine sudică. *Tropicul capricornului* v. *capricorn.*

tropicál, -ă, *tropicali, -e,* adj. || Din fr. *tropical* || Care se referă la tropice; din regiunea tropicelor.

tropísm s.n. || Din fr. *tropism;* gr. *tropos* „tur, ocol" || Orientare a unui organism fixat (în special plantă), către direcția din care acționează o sursă de excitație (lumina, o substanță chimică etc.).

troposféră s.f. || Din fr. *troposphère* || Stratul inferior al atmosferei, care vine în contact direct cu suprafața Pămîntului, avînd o înălțime medie de 10—11 km.

trópot, *tropote*, s.n. || Din bg., scr. *tropot* || Zgomot de copite sau de picioare care izbesc pămîntul.

tropotí, *tropotesc*, vb. IV. Intranz. || Din *tropot* || (Pop.) A tropăi.

tropotít, *tropotituri*, s.n. Faptul de *a tropoti;* tropot.

trosc interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură, de o trosnitură.

tróscot s.m. || Din sl. *troskotŭ* || Plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunze mici și flori albe-roz, care crește în locuri necultivate.

trósnet, *trosnete*, s.n. || Din *trosni* || Trosnitură.

trosní, *trosnesc*, vb. IV. Intranz. || Cf. *trăsni*[1] || **1.** (Despre lemne sau obiecte de lemn) A produce un zgomot caracteristic cînd crapă sau cînd se rupe. ● A plesni, a pocni din bici. ● (Despre arme de foc) A detuna, a bubui. **2.** A-i pîrîi cuiva încheieturile. || Și: **trăsni**[2] vb. IV.

trosnire, *trosniri*, s.f. Faptul de *a trosni;* trosnitură.

trosnitúră, *trosnituri*, s.f. || Din *trosni* || Zgomot produs de un obiect (de lemn) cînd crapă, cînd se rupe; pocnitură; pîrîitură.

troteur [Pr.: *trotŏr*], *troteuri*, s.m., adj. || Din fr. *trotteur* || **1.** S.m. Cal dresat pentru mersul la trap; trăpaș. **2.** Adj. (Despre încălțămintea de damă) Cu tocul gros, înalt de 3—4 cm. || Scris și: *trotteur.*

trotíl s.n. || Din germ. *Trotyl* || (Chim.) Trinitrotoluen.

trotinétă, *trotinete*, s.f. || Din fr. *trottinette* || Mic vehicul pentru copii (format dintr-o scîndură montată pe două roți și articulată cu o bară), pe care se merge împingîndu-l cu un picior.

trotuár, *trotuare*, s.n. || Din fr. *trottoir* || Porțiune (asfaltată) la marginea unei străzi, mai ridicată decît partea carosabilă și rezervată circulației pietonilor.

trubadúr, *trubaduri*, s.m. || Din fr. *troubadour* || Poet din evul mediu, care își compunea versurile în vechea provensală și recita, cu un acompaniament muzical specific, pe la curțile marilor feudali.

truc, *trucuri*, s.n. || Din fr. *truc* || Manevră abilă prin care cineva caută să falsifice realitatea; șiretlic, stratagemă.

trucáj, *trucaje*, s.n. || Din fr. *trucage, truquage* || Procedeu tehnic folosit în teatru și în cinematografie, prin care se creează o iluzie optică sau auditivă.

trúdă, *trude*, s.f. || Din *trudi* || **1.** Efort fizic sau intelectual; muncă grea, istovitoare; cazană. ● Oboseală, osteneală. **2.** Rezultatul unei munci susținute; agoniseală. **3.** Chin, suferință, durere, necaz.

trudí, *trudesc*, vb. IV. Refl. și intranz. || Din sl. *truditi* || A munci din greu; a depune eforturi mari pentru a îndeplini ceva; a se sili, a se strădui. ● Refl. A se chinui, a se căzni.

trudíre s.f. Faptul de *a se trudi;* efort, muncă grea; trudă.

trudít, -ă, *trudiți, -te*, adj. Obosit peste măsură, extenuat.

truditór, -oáre, *truditori, -oare*, adj. || Din *trudi* || (Și substantivat; rar) Care muncește din greu, care desfășoară o activitate obositoare.

trúdnic, -ă, *trudnici, -ce*, adj. || Din sl. *trudĭnŭ* || Care cere mult efort; obositor, extenuant.

trufandá, *trufandale*, s.f. || Din tc. *turfanda* || Cele dintîi dintre fructele sau roadele din fiecare an; *p. ext.* produs alimentar pus în comerț pentru prima oară în cursul unui an.

trufáș, -ă, *trufași, -e*, adj. || Din *trufă*[2] || **1.** (Adesea substantivat) Plin de trufie; îngîmfat, arogant. ● Care manifestă trufie, mîndrie. **2.** Măreț, grandios.

trúfă[1], *trufe* s.f. || Din fr. *truffe* || **1.** Denumire dată unor specii de ciuperci comestibile, în formă de cartof, care se dezvoltă în pămînt. **2.** Produs de cofetărie făcut din cremă de ciocolată.

trúfă[2], *trufe*, s.f. || Lat. *trufa* || (Înv. și reg.) Trufie.

trufíe, *trufii*, s.f. || Din *trufă*[2] || Atitudine înfumurată, arogantă, disprețuitoare; semeție, îngîmfare, trufă[2].

truísm, *truisme*, s.n. || Din fr. *truisme* || (Livr.) Adevăr evident, banal; loc comun.

trunchi, *trunchiuri*, s.n. || Lat. *trunculus* || **1.** Parte a unui arbore cuprinsă între rădăcină și locul de unde pornesc ramurile principale. ● Tulpină tăiată de la rădăcină și curățată de crengi; buștean. ● Bucată groasă de lemn pe care se sparg lemnele de foc; butucul pe care se taie carnea la măcelărie. **2.** Parte a corpului omenesc cuprinsă între umeri și șolduri, fără membre. **3.** *T. de con* (sau *de piramidă*) = corp geometric obținut prin secționarea unui con sau a unei piramide cu un plan care nu întîlnește baza.

trunchiá, *trunchiez*, vb. I. Tranz. || Din *trunchi* || A ciunti, a reteza, a tăia; a mutila.

trunchiát, -ă, *trunchiați, -te*, adj. Tăiat, retezat; mutilat.

trunchiére, *trunchieri*, s.f. Acțiunea de *a trunchia.*

trup, *trupuri*, s.n. || Din sl. *trupŭ* || **1.** Corp; corpul fără cap și fără membre; trunchi. ○ *(Cu) trup și suflet* = cu totul, fără rezerve. *A fi trup și suflet cu cineva* = a fi foarte strîns legat de cineva. **2.** Partea principală a unui obiect, a unei construcții; *p. ext.* obiectul însuși. **3.** Întindere de pămînt care alcătuiește un lot.

trúpă, *trupe*, s.f. || Din fr. *troupe* || **1.** Denumire generică pentru ostași (pînă la gradul de sergent). ● Efectivul de ostași dintr-o unitate; (la pl.) armată, oaste. **2.** Colectiv de actori ai unui teatru sau ai unui circ.

trupésc, -eáscă, *trupești*, adj. || Din *trup* || Care ține de trup, privitor la trup ● Sexual.

trúpeș, -ă, *trupești, -e*, adj. || Din *trup* || Voinic, bine făcut. *Doi plăieși înalți și trupeși merg pe lîngă cai* (Vlahuță).

trupéște adv. || Din *trup* || Din punct de vedere trupesc; fizicește.

trúpiță, *trupițe*, s.f. || Din scr. *trupica* || Ansamblu format din cormana, brăzdarul și plazul unui plug.

trúsă, *truse,* s.f. || Din fr. *trousse* || Cutie sau geantă în care se ţin instrumente sau unelte necesare pentru anumite operaţii; totalitatea instrumentelor sau uneltelor respective.

trusóu, *trusouri,* s.n. || Din fr. *trousseau* || Totalitatea rufelor de corp, de pat etc., confecţionate pentru o fată în vederea căsătoriei. ● Rufăria necesară unui nou-născut.

trust, *trusturi,* s.n. || Din fr., engl. *trust.* Pentru sensul **2,** cf. rus. *trest* || **1.** (În economia socialistă) Unitate economică ce cuprinde mai multe întreprinderi din aceeaşi ramură sau din ramuri diferite, de obicei separate teritorial şi care asigură conducerea operativă şi controlul activităţii întreprinderilor subordonate. **2.** (În capitalism) Formă de monopol în care, prin fuziunea, de regulă sub forma societăţilor pe acţiuni, întreprinderile participante îşi pierd independenţa de producţie şi de desfacere.

truvér, *truveri,* s.m. || Din fr. *trouvère* || Poet-cîntăreţ medieval, care compunea şi cînta versuri în limba franceză din nordul Franţei.

tu pron. pers. || Lat. *tu* || **1.** Ţine locul numelui persoanei cu care se vorbeşte: *tu m-ai căutat?* **2.** (La dativ) *Ţi-am spus tot.* ● (Indicînd posesiunea) *Fă-ţi lucrarea.* ● (În compunerea verbelor reflexive construite cu dativul) *Îţi închipui.* **3.** (La acuzativ) *Pe tine te-am căutat.* ● (Urmat) de *unul, una,* la diferite cazuri, accentuează ideea exprimată: *Tu unul n-ai vrut să înţelegi.* || Dativ: *ţie, ţi, îţi, -ţi, ţi-*; acuzativ: *tine, te, -te, te-.*

tub, *tuburi,* s.n. || Din lat. *tubus,* fr. *tube* || **1.** Piesă de formă cilindrică, goală în interior, de sticlă, de metal, de cauciuc, de material plastic etc., cu diverse întrebuinţări; ţeavă. ● Sistem tehnic a cărui carcasă are formă cilindrică. **2.** Conduct natural în corpul organismelor vii, prin care circulă hrana, aerul etc. **3.** Ţeavă la unele instrumente muzicale, care produce sunete cînd trece prin ea un curent de aer. **4.** Recipient mic de metal, conţinînd paste alimentare sau preparate medicale ori cosmetice. **5.** Ţeavă în care se introduc conductele electrice ale instalaţiilor din clădiri, în scopul izolării lor. **6.** *Tub electronic* = dispozitiv electronic de forma unui tub, cu vid sau conţinînd un gaz, în care se găsesc cel puţin doi electrozi între care trece un curent electric datorit electronilor ce se deplasează în cîmpuri electrice şi, eventual, magnetice. *Tub Geissler* = tub care conţine un gaz rarefiat şi în care se produc descărcări electrice, fiind folosit la reclamele luminoase.

tubáj, *tubaje,* s.n. || Din fr. *tubage* || Metodă de examen clinic şi de laborator, care constă în introducerea unui tub de cauciuc în stomac sau în duoden, pentru a extrage şi a analiza sucurile respective.

tubáre, *tubări,* s.f. || Cf. *tubaj* || Operaţie de consolidare a pereţilor unei găuri de sondă prin introducerea în interiorul acesteia a unei coloane de tuburi de oţel.

túbă, *tube,* s.f. || Din fr. *tuba* || Instrument muzical de suflat, cu registru grav, făcut din alamă şi constînd dintr-un pavilion larg, un tub răsucit şi un mecanism de pistoane.

tubércul, *tuberculi,* s.m. || Din fr. *tubercule* || **1.** Tulpină subterană, scurtă şi îngroşată, la unele plante, în care sînt înmagazinate substanţe nutritive şi care poate servi şi ca organ de înmulţire vegetativă (ex. la cartofi). **2.** (Anat.) Denumire pentru diferite proeminenţe patologice aflate pe vase, pe piele, pe organe etc.

tuberculínă, *tuberculine,* s.f. || Din fr. *tuberculine* || Lichid care conţine produşi toxici din culturile de bacili ai tuberculozei, utilizat în diagnosticarea acestei boli.

tuberculizá, *tuberculizez,* vb. I. Refl. || Din fr. *tuberculiser* || A se îmbolnăvi de tuberculoză.

tuberculós, -oásă, *tuberculoşi, -oase,* adj., s.m. şi f. || Din fr. *tuberculeux* || Bolnav de tuberculoză.

tuberculózǎ, *tuberculoze,* s.f. || Din fr. *tuberculose* || Boală infecţioasă, contaginoasă, comună oamenilor şi animalelor, provocată de bacilul Koch, localizat, mai adesea, la plămîni şi la articulaţii. ○ *T. galopantă* v. *galopantă.*

tuberóză, *tuberoze,* s.f. || Din fr. *tubéreuse* || (Bot.) Chiparoasă.

túbing, *tubinguri,* s.n. || Din engl. *tubing* || Ţeavă din coloana de extracţie a unei sonde de petrol.

tubulár, -ă, *tubulari, -e,* adj. || Din fr. *tubulaire* || Care este în formă de tub. ● Care este prevăzut cu tuburi.

tubulatúră, *tubulaturi,* s.f. || Din fr. *tubulature* || Ansamblu de ţevi montat într-un sistem tehnic pentru îndeplinirea unei anumite funcţii.

tucán, *tucani,* s.m. || Din it. *tucano,* sp. *tucan,* amerind. *tukan* || Gen de păsări căţărătoare din regiunile tropicale ale Americii de Sud, cu ciocul mare şi puternic şi cu penajul viu colorat.

tuci, (2), *tuciuri,* s.n. || Din tc. *tuç* || (Pop.) **1.** Fontă. **2.** Ceaun.

tuciuríu, -ie, *tuciurii,* adj. || Din *tuci* || (Fam.; despre oameni sau despre pielea lor) Negricios, brunet.

tuf, *tufuri,* s.n. || Din fr. *tuf* || *Tuf vulcanic* = rocă formată prin acumularea şi consolidarea cenuşei vulcanice, folosită în construcţii. *Tuf calcaros* = rocă sedimentară calcaroasă, formată în jurul izvoarelor de ape minerale.

tufán, *tufani,* s.m. || Din *tufă* || Denumire dată diferitelor specii de stejar.

tufár, *tufari,* s.m. || Din *tufă* || Nume generic dat arborilor cu ramuri dese, crescute de la rădăcină.

túfă, *tufe,* s.f. || Lat. *tufa* || Nume generic pentru orice arbust cu ramuri dese, care pornesc de la rădăcină; grup de flori, de graminee etc. crescute dintr-o rădăcină comună.

tufănícă, *tufănele,* s.f. || De la *tufă* || Specie de crizantemă cu flori mici.

tufăríş, *tufărişuri,* s.n. || Din *tufă* || Tufiş.

tufíş, *tufişuri,* s.n. || Din *tufă* || Desiş de tufe sau de arbuşti; tufăriş.

tufít s.n. || Din fr. *tuffite,* germ. *Tuffit* || Rocă sedimentară alcătuită dintr-o mare cantitate de material detritic mărunt şi din cenuşă vulcanică.

tui, *tuiuri*, s.n. || Din tc. *tuğ* || (Înv.) Steag turcesc, însemn al puterii și al rangului, alcătuit din cozi albe de cal, atîrnate de o lance cu semiluna în vîrf.

tul [Pr.: *tül*], *tuluri*, s.n. || Din fr. *tulle* || Țesătură fină, străvezie de mătase, sau de bumbac, alcătuită din ochiuri mici.

tulbură, *tulbur*, vb. I. || Lat. **turbulare* || **1.** Tranz. A face ca un lichid să devină tulbure; (refl.) a deveni tulbure. ● (Refl.) (Despre ape) A se agita, a se învolbura. ● (Despre ochi, vedere) A-și pierde claritatea, a se împăienjeni. **2.** Refl. și tranz. (Fig.) A-și pierde sau a face să-și piardă liniștea, a (se) îngrijora; a (se) supăra foarte tare; a (se) zăpăci. **3.** Tranz. A instiga, a aţîța. **4.** Tranz. A stingheri, a incomoda. || Și: **turbură** vb. I.

tulburáre, *tulburări*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) tulbura;* pierdere a limpezimii unui lichid. **2.** (Fig.) Neliniște, frămîntare; mînie. **3.** Dezordine, răzvrătire, răscoală. || Și: **turburáre** s.f.

tulburát, -ă, *tulburați, -te*, adj. **1.** (Despre lichide) Lipsit de limpezime. **2.** (Despre oameni) Neliniștit, zbuciumat, agitat. ● Mînios, furios. || Și: **turburát, -ă** adj.

tulburătór, -oáre, *tulburători, -oare*, adj. || Din *tulbura* || (Adesea substantivat) Care tulbură liniștea, care neliniștește, care emoționează. || Și: **turburătór, -oáre,** adj.

túlbure, *tulburi*, adj. || Lat. **turbulus* || **1.** (Despre lichide) Lipsit de transparență; amestecat cu impurități. ● (Despre cer, vreme) Noros, cețos. ● Neclar, vag. ● (Fig.) Greu de înțeles, confuz. **2.** (Despre ochi, privire) Lipsit de claritate. **3.** (Fig.; despre stări psihice) Neliniștit. ● (Despre situații sociale) Nesigur, frămîntat, agitat. || Și: **túrbure** adj.

tulburél s.n. || Din *tulbure* || Vin nou, încă nelimpezit.

tuléu, *tuleie*, s.n. || Cf. scr. *tulaj* || **1.** Cotor al penelor de pasăre, nedezvoltat încă. **2.** Fir de păr abia crescut, în barba și mustața tinerilor. **3.** (Bot.) Tulpina porumbului, cocean, strujan.

tulí, *tulesc*, vb. IV. Tranz. || Cf. scr. *tuliti* || (Pop. și fam.) *A o tuli (la fugă)* = a pleca repede dintr-un loc, a o lua la fugă.

tulichínă, *tulichine*, s.f. Mic arbust cu flori roz-trandafirii, care apar înainte de înfrunzire; conține alcaloizi utilizați în farmacie.

tulípă, *tulipe*, s.f. || Din fr. *tulipe* || (Bot.) Lalea.

túliu s.n. || Din fr. *thulium* || Element chimic din grupa lantanidelor.

túlnic, *tulnice*, s.n. Vechi instrument popular de suflat, în formă de tub conic, lung aproximativ de 2 m, făcut din lemn sau din coajă de tei și folosit pentru semnale, chemări etc.

tulpán, *tulpane*, s.n. || Din ngr. *tulpani* || Basma (în trei colțuri) făcută din pînză subțire, străvezie, cu care își acoperă capul femeile de la țară.

tulpínă, *tulpini*, s.f. || Cf. bg., scr. *trupina* || **1.** Parte a unui arbore cuprinsă între rădăcină și coroană; parte a unei plante erbacee din care pornesc ramurile și frunzele. **2.** (Fig.) Origine a unui popor, a unei familii etc. **3.** (Gram.) Temă a unui cuvînt.

tulúmbă, *tulumbe*, s.f. || Din tc. *tulumba* || (Înv. și pop.) Furtun; pompă de incendiu cu furtun.

túmbă, *tumbe*, s.f. || Din ngr. *tumba* || Săritură peste cap cu rotirea corpului în aer. ○ *De-a tumba* = peste cap, de-a rostogolul.

tumefácție, *tumefacții*, s.f. || Din fr. *tuméfaction;* lat. *tumefactus* „umflat" || Umflătură patologică apărută într-o regiune a corpului, datorită unei infecții, unei tulburări circulatorii etc.

tumefiá, pers. 3 *tumefiază*, vb. I. Refl. || Din fr. *tuméfier* || A prezenta o tumefacție, a se umfla.

tumescénță, *tumescențe*, s.f. || Din fr. *tumescence* || Tumefacție.

tumoáre, *tumori*, s.f. || Din fr. *tumeur*, lat. *tumor, -oris* || Masă de țesut nou format care se dezvoltă în organism prin înmulțirea anormală a unor celule. ○ *T. benignă* = tumoare caracterizată prin absența tendinței de invadare sau de metastazare și prin nerecidivare după extirpare. *T. malignă* = tumoare caracterizată printr-o creștere rapidă; invadează țesuturile înconjurătoare, produce metastaze, recidivează după extirpare; cancer, neoplasm. || Și: **tumóră** s.f.

tumóră s.f. v. **tumoare.**

túmul, *tumuli*, s.m. || Din lat. *tumulus* || Movilă de pămînt sau de piatră pe care o ridicau unele popoare din antichitate deasupra mormintelor, în scop de protecție.

tumulár, -ă, *tumulari, -e*, adj. || Din fr. *tumulaire* || Care se referă la un tumul; de mormînt, funerar.

tumúlt, *tumulturi*, s.n. || Din fr. *tumulte*, lat. *tumultus* || **1.** Zgomot mare, zarvă, vacarm. ● Învolburare, tălăzuire a unor ape. **2.** (Fig.) Zbucium sufletesc.

tumultuós, -oásă, *tumultuoși, -oase*, adj. || Din fr. *tumultueux* || **1.** Zgomotos; impetuos, năvalnic; (despre ape) învolburat, clocotitor. ● Agitat, zbuciumat. **2.** În cantitate mare, abundent, bogat.

tumurúg, *tumurugi*, s.m. || Din tc. *tomruk* || (Pop.) Bucată de lemn, lungă și rotundă, întrebuințată în construcții.

tun, *tunuri*, s.n. || Din *tuna* || Armă de artilerie care aruncă proiectile pe o traiectorie întinsă; *p. gener.* nume dat tuturor armelor de artilerie. ○ (Intensifică o însușire, o stare etc. exprimate printr-un verb sau printr-un adjectiv) *A înghețat tun. Beat tun.*

tuná, pers. 3 *tună*, vb. I. || Lat. *tonare* || **1.** Intranz. impers. A se produce un tunet, a se auzi tunetul. **2.** Intranz. A răsuna foarte tare, a bubui, a vui. ● (Despre glas, vorbe) A răsuna puternic; (despre oameni) a vorbi cu glas ridicat, a striga. ○ Expr. *A tuna și a fulgera* = a fi foarte furios, a face scandal.

tunár, *tunari*, s.m. || Din *tun* || Servant la tun; *p. ext.* artilerist.

tunătór, -oáre, *tunători, -oare,* adj. || Din *tuna* || Care tună, care bubuie; răsunător, puternic.

túnde, *tund,* vb. III. || Lat. *tondere* || **1.** Tranz. și refl. A(-și) scurta, a(-și) reteza, a(-și) tăia (pînă la piele) părul, barba, mustața. ● Tranz. A tăia lîna de pe corpul unui animal. **2.** Tranz. A reteza, a scurta iarba (într-un parc), crengile unui arbore decorativ etc. **3.** Tranz. (Fam.) *A o tunde* = a fugi (pe furiș), a o șterge. || Perf. s. *tunsei;* part. *tuns.*

túndere, *tunderi,* s.f. Acțiunea de *a (se) tunde.* ● Operație de finisare a țesăturilor, prin uniformizarea fibrelor de pe fețele lor.

túndră, *tundre,* s.f. || Din fr. *toundra,* rus. *tundra* || Zonă situată dincolo de limita polară a pădurilor, în care perioadele de vegetație sînt foarte scurte, predominînd mușchii, lichenii și arbuștii pitici.

tunél, *tuneluri* și *tunele,* s.n. || Din fr. *tunnel* || Galerie subterană construită pentru a servi drept cale de comunicație ori pentru așezarea rețelei de canalizare etc., pe sub obstacole (munți, ape).

túnet, *tunete,* s.n. || Din *tuna* || **1.** Zgomot puternic care însoțește fulgerul sau trăsnetul. **2.** (Fig.) Zgomot mare, puternic, bubuit.

tung subst. Arbore tropical, înalt pînă la 9 m, cu fructul drupă, ale cărui semințe conțin un ulei gras care dă cel mai bun lac pentru avioane, submarine, automobile etc.

túngsten s.n. (Chim.) || Din fr. *tungstène* || Wolfram.

tunícă, *tunici* s.f. || Din lat. *tunica,* fr. *tunique* || **1.** Haină bărbătească de uniformă, de obicei încheiată pînă la gît și care se poartă peste cămașă. ● Bluză lungă, ajustată în talie, purtată de femei. **2.** Membrană fibroasă care învelește unele organe ale corpului. ● Membrană care acoperă corpul unor animale marine.

tuniciér, *tunicíéri,* s.m. || Din fr. *tunicier* || (Zool.) Urocordat.

tuns[1] s.n. Faptul de *a (se) tunde;* tunsoare.

tuns[2]**, -ă,** *tunși, -se,* adj. (Despre păr, barbă, mustață, despre lîna sau părul animalelor) Tăiat (scurt); (despre oameni) cu părul, barba sau mustața scurtate. ● (Despre iarbă, copaci etc.) Cu vîrfurile retezate.

tunsoáre, *tunsori,* s.f. || Din *tuns*[1] || Tuns[1]; fel de a (se) tunde.

tupéu, (rar) *tupeuri,* s.n. || Din fr. *toupet* || Îndrăzneală care depășește limita cuvenită; obrăznicie, impertinență.

tupilá vb. I. v. **pitula.**

tur[1]**,** *tururi,* s.n. || Din fr. *tour* || **1.** Mișcare circulară în jurul unui ax sau al unui punct fix, cu revenire la punctul de plecare; mișcare liniară pe un traseu, cu revenire la punctul de plecare. ○ *Tur-retur* sau *tur și retur* = dus și întors. *Tur de orizont* = observare succesivă, cu instrumente optice, a diferitelor porțiuni de teren din jurul unui punct, în vederea întocmirii unei schițe, a unei hărți etc.; (fig.) privire de ansamblu asupra unei probleme. ● *Tur de forță* v. **forță (1). 2.** Plimbare scurtă pe un anumit traseu. **3.** (Sport) Parte dintr-un campionat, cuprinzînd jumătate din totalul etapelor. ● Parcurs sub formă de circuit, care trebuie străbătut de către concurenți într-o competiție (mai ales de ciclism). **4.** Ciclu la jocul de cărți în care fiecare partener distribuie, pe rînd, cărțile.

tur[2]**,** *tururi,* s.n. || Cf. scr. *tur* || (Fam.) Parte a pantalonilor care acoperă regiunea dorsală a corpului; *p. ext.* partea dorsală a corpului omenesc.

tură, *turale,* s.f. || Din tc. *tura* || Monogramă a sultanului otoman, care se punea pe acte și pe monede; *p. gener.* emblemă, efigie. ● Fața monedei pe care se află o emblemă.

turánic, -ă, *turanici, -ce,* adj. || Din germ. *turanisch* || Care se referă la popoarele turcice și uralo-altaice, care aparține acestor popoare.

turáție, *turații,* s.f. || Din *tur*[1] || (Tehn.) Număr de rotații efectuate de un corp la unitatea de timp. ● Rotație.

túra-vúra, interj. || Onomatopee || Cuvînt care indică o vorbărie lungă și fără rost. ● Expr. (Substantival) *Ce mai tura-vura?* = la ce să mai vorbim degeaba? ce mai încoace-încolo?

túră[1]**,** *ture,* s.f. || Din fr. *tour* || **1.** Serviciu succesiv, alternativ; rînd, schimb; interval de timp cît lucrează un schimb. **2.** Rotație completă (de 360°); tur[1] **(1).**

túră[2]**,** *ture,* s.f. || Din fr. *tour* || Piesă în formă de turn, la jocul de șah, care se deplasează numai în linie dreaptă.

turbá, *turbez,* vb. I. Intranz. || Lat. *turbare* || **1.** A se îmbolnăvi de turbare. **2.** (Fig.) A se înfuria peste măsură.

turbán, *turbane,* s.n. || Din fr. *turban* (cuv. de origine persană) || Acoperămînt pentru cap, format dintr-o bandă de pînză sau de mătase de obicei albă, pe care o poartă bărbații din unele țări orientale înfășurată în jurul capului. ● Acoperămînt pentru cap, format dintr-o bandă de material textil, pe care îl poartă femeile înfășurat în jurul capului.

turbáre, *turbări,* s.f. **1.** Boală infecțioasă acută a animalelor (cîini, lupi, pisici) provocată de un virus și transmisibilă și la om, caracterizată prin puternice accese nervoase, urmate de paralizie și apoi de moarte. **2.** (Fig.) Mînie, furie nestăpînită.

turbát, -ă; *turbați, -te,* adj. **1.** Bolnav de turbare. **2.** (Fig.) Furios, violent. ● Care se manifestă cu o mare intensitate și violență.

túrbă[1]**,** *turbe,* s.f. || Din fr. *tourbe* || Varietate de cărbune de calitate inferioară, format în mlaștini neaerisite din resturi de plante parțial necarbonizate.

túrbă[2] s.f. || Din *turba* || (Pop.) Turbare.

turbăríe, *turbării,* s.f. || Din *turbă*[1] || Regiune bogată în turbă; loc unde s-a format un strat de turbă.

turbiditáte s.f. || Din fr. *turbidité* || Proprietate a unui mediu (suspensie, emulsie) de a împrăștia radiațiile luminoase.

turbínă, *turbine,* s.f. || Din fr. *turbine* || Mașină de forță alcătuită în principal dintr-un stator și un rotor, care transformă energia

potențială a unui fluid (apă, gaze, aburi) în energie mecanică.

turbíncă, *turbinci*, s.f. || Din ucr. *torbynka* || (Înv.) Sac soldățesc pentru merinde.

turbionár, -ă, *turbionari, -e*, adj. || Din fr. *tourbillonnaire* || (Despre mișcarea unui fluid) În formă de vîrtej; însoțit de vîrtejuri.

turbocompresór, *turbocompresoare*, s.n. || Din fr. *turbocompreseur* || Compresor alcătuit dintr-un stator și un rotor cu palete, folosit la comprimarea gazelor.

turbogeneratór, *turbogeneratoare*, s.n. || Din fr. *turbo-générateur* || Generator electric de mare putere, pus în mișcare cu ajutorul unei turbine cu abur sau cu gaze.

turbopómpă, *turbopompe*, s.f. || Din fr. *turbopompe* || Agregat compus dintr-o pompă acționată de o turbină, folosit pentru debite de pompare foarte mari.

turbopropulsór, *turbopropulsoare*, s.n. || Din fr. *turbopropulseur* || Agregat alcătuit dintr-o turbină cu gaze și un compresor, folosit la propulsarea prin elice a unui avion.

turboreactór, *turboreactoare*, s.n. || Din fr. *turboréacteur* || Reactor alcătuit dintr-o turbină cu gaze și un compresor, folosit la propulsia prin reacție a unui avion.

turbulént, -ă, *turbulenți, -te*, adj. || Din fr. *turbulent*, lat. *turbulentus* (< *turbare* „a tulbura") || (Livr.) Care face gălăgie; care produce dezordine; zgomotos, neastîmpărat.

turbulénță s.f. || Din fr. *turbulence*, lat. *turbulentia* || **1.** (Livr.) Dezordine; gălăgie. ● Revoltă. **2.** Stare agitată a unui fluid în care se produc vîrtejuri.

turbură vb. I. v. **tulbura.**

turburáre s.f. v. **tulburare.**

turburát, -ă, adj. v. **tulburat.**

turburătór, -oáre, adj. v. **tulburător.**

túrbure adj. v. **tulbure.**

turc, -ă, *turci, -ce*, adj., s.m. și f. || Din tc. *türk* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune în Turcia. **2.** Adj. Care se referă la Turcia sau la populația ei. ● (Substantivat, f.) Limba vorbită în Turcia.

turcésc, -eáscă, *turcești*, adj. || Din *turc* || Care se referă la Turcia sau la populația ei. ● *Cafea turcească* = băutură preparată din boabe de cafea prăjite și măcinate fin, fierte în apă cu zahăr.

turcéște adv. || Din *turc* || Ca turcii, în felul turcilor; în limba turcă.

túrcic, -ă, *turcici, -ce*, adj. || Din *turc* || *Limbi turcice* = familie de limbi vorbite pe un teritoriu întins din sud-estul Europei pînă în Siberia și China. Printre aceste limbi se numără turca, diferitele limbi tătare etc.

turcíme, s.f. || Din *turc* || Mulțime de turci; totalitatea turcilor.

turcísm, *turcisme*, s.n. || Din *turc* || Cuvînt sau expresie împrumutată din limba turcă de o altă limbă și neadaptată la sistemul acesteia.

turcoáică, *turcoaice*, s.f. || Din *turc* || Femeie (originară) din Turcia.

turcoáză, *turcoaze*, s.f. || Din fr. *turquoise* || Peruzea.

turcáteă, *turetci*, s.f. Carîmb (1) la cizmă.

turélă, *turele*, s.f. || Din fr. *tourelle* || Locaș blindat, acoperit cu o cupolă, care adăpostește armamentul de artilerie la tancuri, nave, cazemate etc.

turgescént, -ă, *turgescenți, -te*, adj. || Din fr. *turgescent*, lat. *turgescens, -tis* (< *turgescere* „a se umfla" || (Med.) Umflat.

turgescéntă s.f. || Din fr. *turgescence* || **1.** (Med.) Umflare locală a unui țesut, datorită acumulării de lichide (sînge, limfă etc.). **2.** (Bot.) Starea de umflare a celulei vegetale, datorită apei care a pătruns în interiorul ei.

turicél, *turicei*, s.m. Plantă erbacee din familia crucifere lor, cu frunzele acoperite cu peri și cu flori mici, albe-gălbui.

turísm, (2) *turisme*, s.n. || Din fr. *tourisme* || **1.** Activitate cu caracter recreativ sau sportiv, constînd din parcurgerea, pe jos ori cu un mijloc de transport, a unor regiuni pitorești sau interesante din punct de vedere științific. **2.** Autoturism.

turíst, -ă, *turiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *touriste*, germ. *Tourist* || Persoană care practică turismul.

turístic, -ă, *turistici, -ce*, adj. || Din fr. *touristique* || Privitor la turism; de turism.

túriță, *turițe*, s.f. || Din scr. *turica* || Plantă erbacee cu tulpina în patru muchii, cu flori albe sau verzi și cu fructe acoperite cu peri curbați la vîrf, care se agață de haine, de lîna oilor etc.

turlác, -ă, *turlaci, -ce*, adj. || Din tc. *torluk*, bg. *turlak* || (Fam.) Amețit de băutură, cherchelit, beat; *p. ext.* zăpăcit, năuc.

túrlă, *turle*, s.f. || Din ngr. *turla* || **1.** Turn (de biserică). **2.** Construcție de lemn sau de metal așezată deasupra gurii unei sonde, servind la susținerea sau manevrarea garniturii de foraj, a coloanei de burlane etc.

turmalínă, *turmaline*, s.f. || Din fr. *tourmaline* || Mineral complex, ale cărui varietăți transparente sînt pietre semiprețioase.

túrmă, *turme*, s.f. || Lat. *turma* || **1.** Grup (mare) de oi sau de alte animale, domestice ori sălbatice, care trăiesc împreună. **2.** (Adesea depr.) Mulțime de oameni (supuși, docili), ceată (în dezordine). **3.** (În limbajul bisericesc) Mulțimea credincioșilor.

turmentá, *turmentez*, vb. I. || Din fr. *tourmenter* || **1.** Refl. (Livr.) A se îmbăta. **2.** Tranz. A ameți, a zăpăci.

turmentát, -ă, *turmentați, -te*, adj. (Livr.) Beat, amețit de băutură.

turn, *turnuri*, s.n. || Din germ. *Turn* || **1.** Construcție de zid, de beton sau de lemn, de înălțime mare, făcînd parte dintr-un complex arhitectural; în trecut constituia un element important al fortificațiilor. ○ *Turn de fildeș*, exprimă ideea izolării de realitățile înconjurătoare a unui scriitor sau a unui artist. **2.** (Tehn.) *Turn de extracție* = construcție situată deasupra gurii unui puț de mină, în care se află dispozitivele de ghidare a cablurilor cu care se face manevra de transport din puț. *Turn de sondă* =

turlă (2). *Turn de răcire* = construcție de lemn, de beton etc. în interiorul căreia se realizează răcirea cu aer a apei care circulă într-o instalație industrială. **3.** (La jocul de șah) Tură[2].

turná[1], *torn*, vb. I. || Lat. *tornare* || **1.** A vărsa un lichid sau un fluid în ceva, undeva sau peste ceva. • A ploua torențial. **2.** A introduce un material lichid (un metal topit) într-un tipar, pentru a obține un obiect de forma tiparului. **3.** (Fam.) A pîrî, a denunța; a arunca pe cineva la închisoare. **4.** (Fam.) A compune, a redacta ceva (la repezeală).

turná[2], *turnez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *tourner* || *A turna un film* = a înregistra pe o peliculă diferite scene care vor compune un film; a realiza un film cinematografic.

turnánt, -ă, *turnanți, -te*, adj. || Din fr. *tournant* || Care se învîrtește în jurul unui ax central: *ușă turnantă*.

turnáre[1], *turnări*, s.f. Acțiunea de a *turna*[1]; vărsare.

turnáre[2], *turnări*, s.f. Acțiunea de *a turna*[2], realizare a unui film cinematografic.

turnát, -ă, *turnați, -te*, adj. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Care se potrivește cuiva întocmai, care este exact pe măsură.

turnătór, -oáre, *turnători, -oare*, adj. || Din *turna*[1] || **1.** Muncitor din industria metalurgică specialist în turnarea metalelor. **2.** (Fam.) Pîrîtor, denunțător.

turnătorie, *turnătorii*, s.f. || Din *turnător* || **1.** Ramură a metalurgiei care fabrică piese metalice prin turnare. **2.** Atelier în care se execută turnarea în forme a metalelor topite. **3.** (Fam.) Pîră, denunț.

turnesól s.n. || Din fr. *tournesol* || Materie colorantă extrasă din unele specii de licheni, folosită ca indicator pentru determinarea caracterului de acid sau de bază al unei substanțe sau al unei soluții.

turnéu, *turnee*, s.n. || Din fr. *tournée* || Deplasare pe care o face un artist sau un ansamblu artistic pentru a da reprezentații în diferite localități (sau țări), ori a unei echipe sportive pentru a susține o serie de competiții. • Călătorie oficială pe care o face o personalitate (politică) în diverse localități sau țări.

turnír, *turnire*, s.n. || Din germ. *Turnier* || Competiție organizată în evul mediu în cadrul unor serbări, în care cavalerii se întreceau în mînuirea armelor. || Pl. și: *turniruri*.

turnúră, *turnuri*, s.f. || Din fr. *tournure* || **1.** Schimbare (neașteptată) care se ivește în desfășurarea unor evenimente; cotitură, întorsătură. **2.** Fel, înfățișare, aspect în care se prezintă lucrurile, faptele. • *Spec.* Fel în care sînt așezate cuvintele într-o frază.

turpitúdine, *turpitudini*, s.f. || Din fr. *turpitude*, lat. *turpitudo, -inis* || (Livr.) Faptă josnică; mîrșăvie.

túrtă, *turte*, s.f. || Lat. *turta* || **1.** Pîine de formă rotundă, plată, făcută din mălai sau din aluat nedospit. ○ Expr. *A face pe cineva turtă* = a bate foarte tare pe cineva. *A fi* (sau *a se îmbăta*) *turtă* = a se îmbăta foarte tare. **2.** Nume generic pentru diferite prăjituri. ○ *T. dulce* = prăjitură făcută din făină, ouă, miere, mirodenii și glasată cu un sirop de zahăr. **3.** Produs care rămîne după ce s-a stors mierea din faguri, uleiul din semințele de floarea-soarelui etc. **4.** *Turta-vacii* = ciupercă comestibilă, de culoare galbenă-roșcată sau cafenie, acoperită cu o substanță vîscoasă.

turtí, *turtesc*, vb. IV. || Din *turtă* || **1.** Tranz. și refl. A (se) deforma prin apăsare, prin comprimare etc., căpătînd o formă lățită. **2.** Tranz. A strivi cu o lovitură. **3.** Refl. A-și pierde forțele, energia, elanul, încrederea; a se descuraja. **4.** Refl. Fig. (Fam.) A se îmbăta.

turtíre, *turtiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) turti*.

turtít, -ă, *turtiți, -te*, adj. **1.** Lățit (prin lovire, apăsare etc.) **2.** (Fig.; fam.) Foarte beat.

turtureá, *turturele*, s.f. || Lat. *turturella* || Pasăre călătoare mai mică decît porumbelul cu gîtul scurt și cu coada lungă, cenușiu-roșcată pe spate și cu pete negre tivite cu alb pe laturile gîtului. || Și: **turturícă** s.f.

turturícă s.f. v. **turturea.**

turuí, *túrui*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || **1.** (Despre porumbei și turturele) A scoate sunete caracteristice speciei. **2.** (Fam. și depr.) A vorbi mult și repede (fără a spune ceva important). ○ Expr. *A-i turuie gura* = vorbește mereu, sporovăiește.

turuiálă, *turuieli*, s.f. || Din *turui* || (Fam. și depr.) Faptul de a turui; vorbărie, flecăreală.

tus- || Din *toți* || Element de compunere cu sensul „toți", „împreună", care, atașat pe lîngă numerale cardinale (mai ales pe lîngă „trei" și „patru") formează numerale colective.

túse s.f. || Lat. *tussis* || Expirație bruscă și zgomotoasă, cauzată de îmbolnăvirea aparatului respirator, de alunecarea unor corpuri străine în trahee etc. ○ *T. convulsivă* v. *convulsiv*.

tuslamá, *tuslamale*, s.f. || Din tc. *tuzlama* || Mîncare preparată din burtă și din picioare de vacă.

tusór s.n. || Din fr. *tussor* || Mătase foarte rezistentă și elastică, produsă de larvele unor fluturi (originari din China, Japonia și India) și folosită la confecționarea umbrelelor, parașutelor.

tuș, tușuri, s.n. || Din germ. *Tusche*, rus. *tuș* || Cerneală specială (mai ales neagră), folosită în aplicarea ștampilelor, la lucrări de desen, în poligrafie etc.

túșă[1] s.f. || Din fr. *touche* || **1.** Urma lăsată de pensulă pe pînza unui tablou; felul în care este aplicată vopseaua (și care este caracteristic pentru maniera de lucru a artistului). **2.** (Sport) Linie care delimitează extremitățile laterale ale unui teren de joc. **3.** Lovitură dată la scrimă. **4.** Fiecare dintre piesele mici de metal pe care sînt gravate literele, cifrele și semnele speciale la o mașină de scris, de cules, de calcul etc.

túșă[2], *tușe*, s.f. || Din *(mă)tușă* || (Fam.) Mătușă.

tușéu, *tușeuri*, s.n. || Din fr. *toucher* || **1.** Felul în care un pianist acționează, ca intensitate și timbru, asupra mecanismului pianului. **2.** (Med.) Examinare a unei cavități naturale a corpului,

cu ajutorul palpării. **3.** Senzație produsă de pipăitul cu mîna a unui obiect.

tușí, *tușesc*, vb. IV. Intranz. || Lat. *tussire* || A avea un acces (sau accese) de tuse.

tușiér, *tușieri*, s.m. || Din *tușă* || Arbitru secundar care supraveghează desfășurarea unui joc sportiv de pe marginea terenului.

tușiéră, *tușiere*, s.f. || Din *tuș* || Cutie de metal în care se află o perniță îmbibată cu tuș, folosită la umezirea ștampilei, înainte de a o aplica.

tușiná, *tușinez*, vb. I. Tranz. || Lat. **tonsionare* || (Pop.) A tunde oile pe sub pîntece și între picioarele dinapoi, pentru a ușura mulsul și suptul mieilor. ○ A reteza, a scurta, a tunde (părul, barba etc.).

tușinát, -ă, *tușinați, -te*, adj. Tuns, retezat.

tutelá, *tutelez*, vb. I. Tranz. || Din *tutelă* || A avea pe cineva în grija sa, a ocroti.

tutelár, -ă *tutelari, -e* adj. || Din fr. *tutélaire* || Privitor la tutelă; care ocrotește, protejează. ● *Organ t.* = organ al administrației de stat ori al unei organizații obștești care are în subordine o instituție sau o organizație.

tutélă, *tutele*, s.f. || Din fr. *tutelle*, lat. *tutela* || **1.** Acțiunea de a tutela. ● Instituție care are în sarcina sa ocrotirea intereselor unui minor sau ale unei persoane puse sub interdicție. **2.** *Tutelă internațională* = mod de administrare a unor teritorii dependente care înlocuiește sistemul teritoriilor aflate sub mandat.

tutóre, -oáre, *tutori, -oare*, s.m. și f. || Lat. *tutor*, it. *tutore*, fr. *tuteur* || Persoană autorizată să exercite o tutelă **(1)**.

tutuí, *tutuiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. recipr. || Din *tu* (după fr. *tutoyer*) || A te adresa cuiva sau a ți se adresa cineva cu „tu"; *p. ext.* a fi în relații familiare cu cineva.

tutún s.m. || Din tc. *tütün* || Plantă erbacee din familia solanaceelor, originară din America, înaltă pînă la 2 m, ale cărei frunze, supuse unui tratament special, se fumează.

tutungerie, *tutungerii*, s.f. || Din *tutungiu* || Prăvălie în care se vînd țigări, chibrituri, ziare, timbre etc.

tutungíu, *tutungii*, s.m. || Din tc. *tütüncü* || Bărbat care vinde într-o tutungerie.

tutuníu, -íe, *tutunii*, adj. || Din *tutun* || De culoarea frunzelor uscate de tutun; cafeniu-verzui.

twist [Pr.: tuist], *twisturi*, s.n. || Din engl., fr. *twist* || Dans modern, caracterizat prin mișcări foarte ritmate, prin răsuciri și balansări ale corpului.

Ţ

ţ s.m. invar. A douăzeci şi cincea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană semioclusivă dentală surdă.

ţa interj. (De obicei repetat) Strigăt cu care se cheamă sau se alungă caprele şi oile.

ţac interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită un ţăcănit, în special zgomotul produs de tăierea unui material cu foarfecele. ○ *Ţac-pac* = repede, una-două, cît ai clipi din ochi.

ţáglă, *ţagle*, s.f. || Din germ. *Zaggel* || Semifabricat de oţel, din care se laminează bare, sîrme, ţevi ori se forjează piese.

ţal, *ţali*, s.m. || Din germ. *Zahl(kellner)* || (Ieşit din uz) Chelner care încasa costul consumaţiei într-un local public.

ţambál, *ţambale*, s.n. || Din germ. *Zimbel;* lat. *cymbalum* || Instrument muzical lăutăresc de percuţie alcătuit dintr-o cutie de rezonanţă prevăzută cu coarde de metal, pe care muzicantul le loveşte cu două ciocănele speciale.

ţambalagíu, *ţambalagii*, s.m. || Din *ţambal* || Muzicant care cîntă la ţambal.

ţanc[1] interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă un zgomot ascuţit metalic.

ţanc[2]**,** *ţancuri*, s.n. (Reg.) Beţişor cu mai multe crestături cu care se măsoară laptele muls de la oi cu ocazia alcătuirii stînii. ○ Expr. *La ţanc* = la timp, la momentul potrivit.

ţanc[3]**,** *ţancuri*, s.n. || Din germ. dial. *Zanken* || Vîrf ascuţit de stîncă. *Căprioara... porneşte spre ţancurile de stîncă din zare* (Gîrleanu).

ţándără, *ţăndări*, s.f. || Din săs. *zänder*, magh. *candra* || Aşchie care se desprinde dintr-un lemn sau dintr-o piatră, cînd sînt sparte sau cioplite.

ţánţoş, -ă, *ţanţoşi, -e*, adj. Semeţ, mîndru; fudul, arogant.

ţap, *ţapi*, s.m. || Cuv. autohton || **1.** Masculul caprei domestice, al caprei negre şi al căprioarei. ○ Expr. (Fam.) *A sta ca un ţap logodit* = a sta ţeapăn, dezorientat, aiurit. **2.** Pahar special de bere, cu o capacitate de 300 ml.

ţapinár, *ţapinari*, s.m. || Din *ţapină* || Muncitor care manevrează buşteni cu ţapina.

ţapínă, *ţapine*, s.f. Unealtă de oţel cu vîrf ascuţit, fixată într-o coadă de lemn şi folosită la manevrarea buştenilor.

ţápoş, -ă, *ţapoşi, -e*, adj. || Cf. *ţap* || (Despre coarnele vitelor) Drept şi ridicat în sus.

ţar, *ţari*, s.m. || Din rus. *car'* || (În trecut) Titlu purtat de monarhii Rusiei, Bulgariei şi Serbiei.

ţarát, *ţarate*, s.n. || Din *ţar* || Stat cîrmuit de un ţar.

ţară, *ţări*, s.f. || Lat. *terra* || **1.** Stat; teritoriul unui stat. ○ Expr: *A plăti cît un colţ de ţară* = a valora foarte mult. *Peste nouă ţări şi (peste) nouă mări* = foarte departe. *Ţara nimănui* = spaţiu neocupat de armate între două fronturi de luptă. *A pune ţara la cale* = a discuta despre tot felul de lucruri. **2.** Locul unde s-a născut cineva; patrie. **3.** (Înv., în denumirea unor state) *Ţara Românească; Ţările de jos;* (în vechea denumire a unor regiuni): *Ţara Amlaşului, Ţara Bîrsei.* **4.** Mediu rural; sat. ○ *De la ţară* = de la sat; rural. **5.** Locuitorii dintr-un stat, poporul.

ţarc, *ţarcuri*, s.n. || Cuv. autohton || **1.** Loc îngrădit unde se adăpostesc oile, vitele etc.; ocol. **2.** Îngrăditură simplă făcută în jurul clăilor de fîn. **3.** Mică îngrăditură făcută din stinghii în care sînt ţinuţi copiii mici cînd încep să meargă.

ţárcă, *ţărci*, s.f. || Din magh. *szarka* || Coţofană.

ţarévici, *ţarevici*, s.m. || Din rus. *carevič* || (În trecut) Titlu purtat de fiul ţarului desemnat a fi moştenitorul tronului.

ţárină[1]**,** *ţarini*, s.f. || Cf. scr: *carina* || **1.** Cîmp cultivat; ogor. **2.** Teritoriul unei comune (împreună cu hotarul ei). ○ *Poarta ţarinii* = locul unde intră un drum în sat. **3.** Numele unui dans popular românesc din zona Munţilor Apuseni; melodia după care se dansează.

ţarínă[2]**,** *ţarine*, s.f. || Din fr. *tsarine* || **1.** Soţia unui ţar. **2.** Titlu dat împărăteselor Rusiei.

ţarísm s.n. || Din fr. *tsarisme* || Formă de guvernămînt monarhică în care puterea supremă o avea ţarul; regimul ţarist.

ţaríst, -ă, *ţarişti, -ste*, adj. || Din fr. *tsariste* || Care aparţine ţarului; privitor la ţar; adept al ţarismului.

ţáţă, *ţaţe*, s.f. || Din ngr. *tsatsa* || **1.** (Pop.) Mătuşă. ● Termen de respect cu care se adresează cineva unei surori mai mari sau unei femei mai în vîrstă. **2.** (Peior.) Epitet dat unei femei vulgare; mahalagioaică.

ţăcălíe, *ţăcălii*, s.f. Barbă mică şi ascuţită; barbişon, cioc.

țăcăneálă, *țăcăneli*, s.f. || Din *țăcăni* || **1.** Faptul de a (se) țăcăni; țăcănit[1]. **2.** (Fig.) Țicneală, sminteală.

țăcăní, *țăcănesc*, vb. IV. || Din *țac* || **1.** Intranz. A produce un sunet ritmic, repetat, metalic. **2.** Refl. (Fig.; fam.) A se țicni, a se sminti.

țăcănít[1], *țăcănituri*, s.n. Faptul de *a țăcăni;* zgomotul produs de un lucru care țăcănește.

țăcănít[2], -ă, *țăcăniți, -te*, adj. **1.** (Despre mersul cailor) În trap mărunt, regulat. *Coborau în trap țăcănit un drumușor lin* (Sadoveanu). **2.** (Fam.) Smintit, țicnit.

țăhní, pers. 3 *țăhnește*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Reg. despre câini) A lătra cu întreruperi (urmărind vânatul). *Țăhncau înă-bușit câinii* (Sadoveanu).

țăncúșă, *țăncușe*, s.f. **1.** Diminutiv al lui *țanc*[2]. **2.** Bucățică lunguiață și ascuțită care se taie dintr-un pepene, dintr-o pâine etc. pentru a fi gustată. ● Aschie. **3.** Numele unui joc asemănător cu țintarul. || Și: **țencúșă** s.f.

țăpói, *țăpoaie*, s.n. || Din *țeapă* || Furcă cu coada lungă și cu dinți drepți, de fier, cu care se ridică snopii de grâu, cocenii etc.

țăpoșícă s.f. || Din *țeapă* || Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina aspră în partea superioară, cu frunze subțiri, rigide, aspre și spiculețe dispuse într-un spic terminal.

țărán, *țărani*, s.m. || Din *țară* || Persoană care locuiește în mediul rural și care își câștigă existența îndeletnicindu-se în mod nemijlocit cu agricultura.

țărâncă, *țărance* și *țărânci*, s.f. || Din *țăran* || Femeie care face parte din țărănime.

țărăncúță, *țărăncuțe*, s.f. Diminutiv al lui *țărancă;* țărancă tânără, fată de țăran.

țărănésc, -eáscă, *țărănești*, adj. || Din *țăran* || Care se referă la țărani; care aparține țăranilor.

țărănéște adv. || Din *țăran* || Ca țăranii, în felul țăranilor.

țărănime s.f. || Din *țăran* || Clasă socială existentă în mediul rural și care participă direct la producția agricolă; totalitatea țăranilor, mulțime de țărani.

țărcălán, *țărcălanuri* s.n. || Din magh. *cirkalom* || (Reg.) **1.** Unealtă asemănătoare cu compasul, întrebuințată mai ales în dulgherie. **2.** Cerc luminos care se observă în jurul lunii sau al unei alte surse de lumină.

țărcuí, *țărcuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *țarc* || **1.** A închide, a adăposti (vitele, oile) într-un țarc. **2.** A împrejmui, a îngrădi.

țărînă s.f. || Din *țară* || **1.** Pământ sfărâmat mărunt. ● Stratul de la suprafață al pământului. ○ Expr. *Praf și țărînă* = nimic. **2.** (Fig.) Trup neînsuflețit, oseminte. || Și: (reg.) **țârnă** s.f.

țărm, *țărmuri*, s.n. Fâșie de pământ de-a lungul unei întinderi de apă, asupra căreia se exercită acțiunea valurilor și a mareelor, fapt care îi schimbă necontenit configurația. ● (Fig.) Ținut, târâm, meleag.

țărmuí, *țărmuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *țărm* || A pune hotar; a mărgini, a limita; a stăvili, a îngrădi.

țârnă s.f. v. **țărînă.**

țărúș, *țăruși*, s.m. Par scurt care se înfige în pământ pentru a fixa sau a lega ceva de el ori pentru a marca un hotar.

țeápă, *țepi*, s.f. || Cuv. autohton || **1.** Par lung, ascuțit la un capăt (folosit în trecut ca instrument de tortură); vârful unui astfel de par. **2.** Prelungire ascuțită a spicele cerealelor. ● (La pl.) Resturile tulpinilor unor păioase, rămase în pământ după cosire sau secerare. **3.** Ghimpe, aschie. **4.** (La pl.) Păr aspru, ghimpos care acoperă corpul unor animale.

țeápăn, -ă, *țepeni, -e*, adj. || Din sl. *cĕpĕnŭ* || **1.** Care nu se îndoaie, nu se mlădiază; tare. ● (Fig.) Încremenit, înlemnit; mort. **2.** (Pop.) Solid, trainic. ● Voinic, robust.

țeástă, *țeste*, s.f. || Lat. *testa* || (Pop.) **1.** Craniu, scăfârlie. **2.** Carapace.

țeávă, *țevi*, s.f. || Din sl. *cĕvĭ* || Piesă de metal, de sticlă, de material plastic, de cauciuc etc., în formă de cilindru gol, folosită pentru transportul fluidelor, ca element de susținere etc.; tub. ● Parte a unei arme de foc, în formă de tub, prin care trece proiectilul. ● *Ț. de extracție* = țeavă de oțel, utilizată la sondele de extracție a petrolului, prin care se realizează curgerea fluidelor. ● Tub cilindric pe care se înfășoară firele textile.

țechín, *țechini*, s.m. || Din it. *zecchino* || Veche monedă arabă de aur.

țel, *țeluri*, s.n. || Cf. germ. *Ziel*, magh. *cél* || **1.** Punct final, obiectiv, scop urmărit de cineva. **2.** (Înv.) Țintă pentru exercițiile de tragere cu arma. ● Cătarea puștii.

țélină[1], *țeline*, s.f. || Din ngr. *selinon* || Plantă legumicolă aromatică, din familia umbeliferelor, cultivată pentru rădăcina sa îngroșată, cărnoasă, folosită în alimentație.

țélină[2], *țelini*, s.f. || Din bg., scr. *celina* || Teren necultivat timp de mai mulți ani (folosit ca pășune); teren nelucrat, pârloagă. ● Pășune, fânea.

țelinós, -oásă, *țelinoși, -oase*, adj. || Din *țelină*[2] || (Despre pământ) Nelucrat, necultivat, înțelenit.

țencúșă s.f. v. **țăncușă.**

țepós, -oásă, *țepoși, -oase*, adj. || Din *țeapă* || Cu țepi, cu ghimpi.

țepúșă, *țepușe*, s.f. || Din *țeapă* || **1.** Par ascuțit. **2.** Țeapă, aschie; ghimpe. **3.** Bară de lemn sau de metal montată în părțile laterale ale platformei unui vehicul pentru a sprijini materialele încărcate.

țesálă, *țesale*, s.f. || Din bg., scr. *česalo* || Unealtă asemănătoare cu o perie, formată dintr-o placă metalică, dințată, folosită pentru a curăța pielea și părul vitelor.

țesălá, *țésăl*, vb. I. Tranz. || Din *țesală* || **1.** A curăța un animal cu țesala. **2.** (Fig.; fam.) A bate zdravăn.

țesălát s.n. Acțiunea de *a țesăla.*

țesătór, -oáre, *țesători, -oare*, s.m. și f. || Din *țese* || Persoană care țese; muncitor care lucrează la un război de țesut.

țesătoríe, *țesătorii*, s.f. || Din *țesător* || **1.** Meșteșugul țesutului. **2.** Fabrică unde se fac țesături.

țesătură, *țesături*, s.f. || Din *țese* || **1.** Produs textil obținut la războaiele de țesut prin încrucișarea firelor de urzeală cu cele de bătătură. ● Reparație făcută la un obiect de îmbrăcăminte, printr-o cusătură specială. **2.** Felul în care este țesută o pînză sau o stofă. **3.** (Fig.) Structură. ● Intrigă, uneltire.

țése, *țes*, vb. III. || Lat. *texere* || **1.** Tranz. A realiza o țesătură. **2.** Tranz. A cîrpi un ciorap, o haină etc., făcînd cu acul o cusătură specială. **3.** Tranz. (Despre păianjeni) A-și face pînza. **4.** Refl. (Fig.) A se încrucișa; a se îmbina. **5.** Tranz. (Fig.) A pune la cale, a urzi o intrigă, un complot.

țest, *țesturi*, s.n. || Lat. **testum* || **1.** Un fel de capac adîncit, de pămînt sau de tuci, cu care se acoperă la țară pîinea pusă la copt pe vatra încinsă. **2.** Carapace.

țestós, -oásă, *țestoși, -oase*, adj. || Din *țest* || Acoperit cu carapace.

țesút, *țesuturi* s.n. **1.** Faptul de *a țese*. ● Țesătură. **2.** Structură fundamentală din care sînt alcătuite organele la plante și la animale.

țevărie, *țevării*, s.f. || Din *țeavă* || Totalitatea țevilor unei instalații, unui aparat. ● Mulțime de țevi.

țevuí, *țevuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *țeavă* || A înfășura pe țevi firele textile de pe bobine, sculuri etc., pentru a fi introduse în suveică.

țíba interj. || Cf. ucr. *ciba* || Cuvînt cu care se alungă cîinii.

țícă s.m. || Din *[băie]țică* || Termen de adresare pentru un copil

țicleán, *țicleni*, s.m. (Ornit.) Țiclete.

țicléte, *țicleți*, s.m. Pasăre insectivoră sedentară, cu cioc conic, drept și cu penajul cenușiu pe spate și alb pe pîntece; țiclean.

țicneálă s.f. (Fam.) || Din *țicni* || Sminteală, nebunie; manie.

țicní, *țicnesc*, vb. IV. Refl. || Cf. scr. *ciknuti* || (Fam.) A-și pierde puterea de judecată, a se sminti; a înnebuni.

țicnít, -ă, *țicniți, -te*, adj. (Fam.) Smintit, zăpăcit, nebun.

țidúlă, *țidule*, s.f. || Din ucr. *cidula*, pol. *cedula* || (Pop.) Bilet; chitanță, adeverință.

țigáie, *țigăi*, s.f., adj. **1.** S.f. Rasă de oi autohtonă cu lîna moale, creață, mătăsoasă, semifină; oaie care face parte din această rasă. **2.** Adj. (Despre lînă) Care provine de la rasa țigaie **(1)**.

țigán, *țigani*, s.m. || Din sl. *ciganinŭ* || Persoană care face parte dintr-o populație originară din India, de unde s-a răspîndit în mai toate țările Europei, în America și în nordul Africii. Limba țiganilor face parte din familia de limbi indo-europene. ○ Expr. *Tot țiganul își laudă ciocanul* = fiecare se laudă cu ceea ce are. *A se îneca ca țiganul la mal* = a eșua într-o acțiune tocmai cînd era pe punctul de a reuși.

țigáncă, *țigănci*, s.f. || Din *țigan* || Femeie din neamul țiganilor.

țigáră, *țigări*, s.f. || Din germ. *Zigarre* || Sul mic făcut din tutun tăiat mărunt, înfășurat într-o foiță subțire de hîrtie și folosit pentru fumat. ○ *T de foi* = țigară făcută din frunze de tutun, înfășurate unele peste altele.

țigarét s.n. v. **țigaretă.**

țigarétă, *țigarete*, s.f. || Din germ. *Zigarette* || **1.** Țigară. **2.** Tub mic de chihlimbar, de os, de lemn etc., în care se introduce țigara pentru a o fuma. || Și: **țigarét** s.n.

țigăncúșă, *țingăncușe*, s.f. Diminutiv al lui *țigancă*.

țigănésc, -eáscă, *țigănești*, adj. || Din *țigan* || Privitor la țigani; care aparține țiganilor.

țigăní, *țigănesc*, vb. IV. Refl. || Din *țigan* || A cere ceva cu multă insistență.

țigăníme s.f. || Din *țigan* || Mulțime de țigani, totalitatea țiganilor care locuiesc la un loc; țigănie.

țigănúș, *țigănuși*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *țigan*. **2.** Pasăre călătoare de baltă cu ciocul lung și încovoiat, cu penele negre cu reflexe ruginii și verzi. **3.** Pește de culoare închisă, stropit cu pete negre, lung pînă la 12 cm, specific apelor mocirloase.

țigărár, *țigărari*, s.m. || Din *țigară* || Insectă dăunătoare de culoare verde-albăstruie cu reflexe metalice; femela își depune ouăle în frunzele anumitor plante, pe care le răsucește în forma unei țigări de foi.

țíglă, *țigle*, s.f. || Din germ. *Ziegel*, scr. *cigla* || Piesă de argilă arsă, de sticlă sau de ciment, folosită pentru acoperitul caselor și al altor clădiri.

țignál, *țignale*, s.n. || Cf. germ. *Signal* || (Pop.) Signal.

țiitóri s.f. pl. || Din *ține* || Loc unde stă vînătorul la pîndă.

țilíndru, *țilindre*, s.n. || Din germ. *Zylinder* || (Pop.) **1.** Sticlă de lampă. **2.** Cilindru **(3)**, joben.

ținc, *țincuri*, s.n. || Din germ. *Zinke* || Fiecare dintre cepurile executate la extremitatea a două scînduri care se îmbină, cepurile uneia intrînd în golurile celeilalte.

țincvais s.n. || Din germ. *Zinkweiss* || Oxid de zinc, de culoare albă, folosit pentru vopsit; alb de zinc.

țíne, *țin*, vb. III. || Lat. *tenere* || **1.** Tranz. A avea ceva în mînă, în brațe etc. și a nu lăsa să cadă sau să scape. ● A susține un obiect greu, ridicat de la pămînt. **2.** Tranz. A sprijini, a susține pe cineva sau ceva să nu cadă. **3.** Refl. A se agăța, a se prinde de ceva sau de cineva. ● A pune mîna pe o parte a corpului (și a apăsa) pentru a face să înceteze o durere. ● A fi bine fixat, înțepenit. **4.** Refl. (Urmat de determinări introduse prin „de", „după") A urmări insistent pe cineva cu dragostea, cu simpatia etc. **5.** Refl. A se lega unul de altul, a se înșirui. **6.** Refl. A fi preocupat (prea mult) de ceva. ○ Expr. *A se ține de ale sale* = a-și vedea de treburi. **7.** Refl. A face parte dintr-un tot, a fi piesă componentă dintr-o garnitură, dintr-un asortiment. ● A aparține, a depinde, a fi legat de...; a fi de competența, de datoria cuiva. **8.** Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. „la") A avea o afecțiune pentru cineva sau pentru ceva; *p. ext.* a iubi. ● A fi de partea cuiva. **9.** Intranz. A dori neapărat ceva. **10.** Tranz. A face ca o parte a corpului sau întreg corpul să

stea (mai mult timp) într-o anumită poziție. ○ Expr. *A ține capul sus* = **a)** a fi demn; **b)** a fi încrezut. ● A face pe cineva să stea (mai mult timp) într-un loc, în așteptare etc. ○ Expr. *A ține ceva în suspensie* = a nu se decide asupra unui lucru. (Refl.) *A se ține în rezervă* (sau *la distanță)* = a se abține, a nu participa la ceva. **11.** Tranz. A adăposti, a găzdui pe cineva. ● A reține în captivitate. ● A opri, a reține. ○ Expr. *A-i ține cuiva drumul* (sau *calea)* = a sta în calea cuiva, a-i pîndi trecerea. *A ține pe cineva de vorbă* = a nu lăsa pe cineva să-și vadă de treabă, obligîndu-l să stea de vorbă. **12.** Refl. A se stăpîni, a se înfrîna. (Tranz.) Expr. *A-și ține gura* = a tăcea. **13.** Tranz. A păstra, a conserva. ○ Expr. *A ține legătura cu cineva* = a rămîne în relații continue (și bune) cu cineva. *A ține supărare* = a fi supărat multă vreme pe cineva. ● A opri, a rezerva ceva pentru cineva. ● A avea ceva în posesiune. ● A menține vreme îndelungată o calitate. ○ Expr. *A-i ține cuiva de urît* = a nu lăsa pe cineva să se plictisească. **14.** Tranz. A urma o anumită direcție, un anumit drum. **15.** Tranz. A respecta, a păzi, a urma (un precept, o lege); (refl.) a nu se abate de la ceva. **16.** Refl. A se comporta bine, a rămîne ferm, a rezista. ● A fi durabil, rezistent; a se menține, a trăi. **17.** Tranz. A deține pe timp limitat (cu chirie sau în arendă) o proprietate, o întreprindere etc. ● A crește păsări, animale. **18.** Tranz. A avea pe cineva în slujba sa. **19.** Tranz. A avea în mod obișnuit, în magazin, o marfă de vînzare. **20.** Tranz. A întreține o casă, o proprietate. ○ Expr. *A ține casă cu cineva* = a fi căsătorit. *A ține casă mare* = a duce o viață îmbelșugată. ● Tranz. și refl. A (se) întreține, a se hrăni. **21.** Refl. (Pop.) A avea relații amoroase (extraconjugale) cu cineva. **22.** Tranz. (Despre organe sau părți ale corpului) A durea. **23.** Tranz. A convoca și a face să aibă loc (o ședință, o adunare). **24.** Tranz. și refl. A (se) considera, a (se) crede.

ținere, *țineri*, s.f. Acțiunea de *a (se) ține*. ○ *Ținere-de-minte* = memorie.

țingău, *țingăi*, s.m. || Din *țînc* || (Pop.; peior.) Tînăr abia trecut de vîrsta copilăriei; băietan.

țintár, *țintare*, s.n. || Din *țintă* || Joc în care jucătorii mută, pe un carton cu un desen special, niște piese după anumite reguli.

țintáș, *țintași*, s.m. || Din *țintă* || Persoană care ține și trage bine cu pușca sau cu arcul.

țintát, -ă, *țintați, -te*, adj. || Din *țintă* || **1.** Împodobit cu ținte **(1). 2.** (Despre animale) Cu o pată albă în frunte.

țintáură, *țintaure*, s.f. || Din lat. *centaurea* || (Bot.) Fierea-pămîntului.

țintă, *ținte*, s.f. || Din sl. *centa* „ban, monedă" || **1.** Cui scurt de metal, cu floare mare, folosit de cizmari, curelari, tapițeri etc. pentru a decora diverse obiecte. **2.** Mică pată albă pe fruntea cailor, a vitelor; stea. **3.** Semnul sau locul în care se ochește cu o armă. ○ Expr. (Adverbial) *A se uita țintă* = a privi fix. **4.** Locul către care tinde să ajungă cineva; (fig.) scop, țel. ○ *Fără țintă* = fără scop, în neștire. **5.** Obiect de ochire, fix sau în mișcare, utilizat în tirul sportiv.

ținti, *țintesc*, vb. IV. Tranz. și intranz. || Din *țintă* || **1.** A ochi cu arma. **2.** (Fig.) A năzui spre ceva.

țintíre, *țintiri*, s.f. Acțiunea de *a ținti*.

țintirím, *țintirimuri*, s.n. || Din magh. *cinterem* || (Reg.) Cimitir.

țintuí, *țintuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *țintă* || A bate ținte sau cuie pentru a fixa sau a decora ceva. ○ Expr. *A țintui pe cineva la stîlpul infamiei* = a supune pe cineva oprobriului public. ● (Fig.) A face pe cineva să rămînă nemișcat; a pironi. ○ Expr. *A rămîne țintuit locului* = a rămîne neclintit.

țintuít, -ă, *țintuiți, -te*, adj. Prins, bătut în cuie sau în ținte. ● (Fig.) Încremenit, rămas nemișcat.

ținút, *ținuturi*, s.n. **1.** Faptul de *a ține*. **2.** Loc, regiune; întindere a unei țări; (în trecut) teritoriu constituind o unitate administrativ-teritorială.

ținútă, *ținute*, s.f. || Din *ține* || **1.** Atitudine, poziție a corpului. **2.** Fel de a fi sau de a se comporta al cuiva. ● Mod de a se îmbrăca, de a se prezenta; *p. ext.* îmbrăcăminte, costum. ○ *T. de ceremonie* = îmbrăcăminte, uniformă pentru anumite solemnități.

țipá[1], *țip*, vb. I. Intranz. **1.** A striga cu glas tare (de durere, de spaimă). ● A vorbi cu glas ridicat, manifestîndu-și nemulțumirea, enervarea; a se răsti. ● (Despre animale) A scoate strigăte specifice, ascuțite. **2.** (Despre culori sau obiecte viu colorate) A fi strident, a face o impresie neplăcută; a bate la ochi.

țipá[2], *țip*, vb. I. Tranz. (Reg.) **1.** A arunca, a azvîrli. **2.** A scoate, a da afară. ● A alunga, a goni.

țipár, *țipari*, s.m. Pește teleostean de apă dulce stătătoare, cu corpul lung (de 18—25 cm) și subțire, acoperit cu solzi mărunți.

țipăt, *țipete*, s.n. || Din *țipa[1]* || Strigăt ascuțit de durere, de spaimă etc.; zbieret, urlet.

țipătór, -oáre, *țipători, -oare*, adj. || Din *țipa[1]* || (Despre glas) Strident. ● (Fig.; despre culori) Prea intens, prea viu, bătător la ochi.

țipénie s.f. || Din *țipa[1]* || (În construcții negative) Ființă omenească, om. ○ *(Nici) țipenie* = nimeni, absolut nimeni.

țipiríg[1] s.n. || Cf. scr. *coparika* || Clorură de amoniu.

țipiríg[2] s.m. (Bot.; reg.) Pipirig.

țíplă, *țiple*, s.f. || Cf. ngr. *tsipa*, bg. *cipa* || Foiță asemănătoare celofanului, obținută din bășica sau intestinele de bovine, folosită în trecut pentru a acoperi borcanele de conserve.

țist interj. || Onomatopee || Exclamație prin care i se impune cuiva tăcere.

țistuí, *țistuiesc*, vb. IV. Tranz. și intranz. || Din *țist* || A impune cuiva tăcere (prin folosirea interjecției „țist"). ● Tranz. A domoli, a potoli pe cineva.

țiștár, *țiștari*, s.m. (Zool.) Popîndău.

țiteră, *țitere*, s.f. || Din germ. *Zither* || Instrument muzical compus dintr-o cutie de rezonanță, cu coarde puse în vibrație prin atingere cu o lamă de os sau de metal.

țițéi, *țițeiuri*, s.n. Petrol.

țiui, *țiui*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A produce un sunet ascuțit, prelung, cu rezonanță metalică. ○ Expr. *A-i țiui cuiva urechile* = a avea impresia unui sunet ascuțit în urechi.

țiuít, *țiuituri*, s.n. Faptul de *a țiui*; sunet ascuțit, cu rezonanță metalică.

țiuitúră, *țiuituri*, s.f. || Din *țiui* || Țiuit.

țîfnă, *țîfne*, s.f. || Din ngr. *tsifna* || **1.** Ifos, aroganță. **2.** Arțag. ○ Expr. *A-i sări cuiva țîfna* = a se supăra, a se înfuria.

țîfnós, -oásă, *țîfnoși, -oase*, adj. || Din *țîfnă* || **1.** Îngîmfat, arogant. **2.** Supărăcios, arțăgos.

țîmburúc, *țîmburuce*, s.n. Mică proeminență, de obicei rotundă, la un obiect. || Și: **țumburúș** s.n.

țînc, *țînci*, s.m. || Din magh. *cenk* || (Fam.; uneori depr.) Copilaș, băiețaș.

țînțár, *țînțari*, s.m. || Lat. *zenzalus* || Nume dat unor insecte diptere, cu corpul și picioarele lungi și subțiri, cu aparat bucal pentru înțepat și supt. ○ *Ț. anofel* v. *anofel*.

țîr[1] interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetul produs de greieri sau de un lichid care se scurge picurînd.

țîr[2], *țîri*, s.m. || Din ngr. *tsiros* || **1.** Scrumbie mică, de culoare albastră, care se consumă mai ales sărată și uscată. **2.** (Fig.) Om foarte slab.

țîră s.f. || Probabil cuv. autohton || (Pop.) Bucată ruptă de undeva; zdreanță. ○ *O țîră* = puțin, nițel. ○ Expr. *A se face țîră* = a se rupe, a se face bucăți.

țîrcóvnic, *țîrcovnici*, s.m. || Din sl. *crŭkovĭnikŭ* || Persoană care are în grijă curățenia și buna rînduială a unei biserici; *p. ext.* cîntăreț sau dascăl de biserică.

țîrîí, pers. 3 *țîrîie*, vb. IV. Intranz. || Din *țîr*[1] || **1.** A curge cîte puțin; a cădea picătură cu picătură (producînd un zgomot caracteristic). ● Unipers. A bura. **2.** (Despre insecte și despre unele păsări) A scoate sunete caracteristice, repetate, scurte și ascuțite. **3.** (Despre sonerie) A suna.

țîrîiálă, *țîrîieli*, s.f. || Din *țîrîi* || **1.** Faptul de a țîrîi; țîrîit. **2.** Ploaie ușoară, de scurtă durată.

țîrîít s.n. Faptul de *a țîrîi*; sunet produs de apă, de insecte etc. care țîrîie.

țîrîíta s.f. art. || Din *țîrîi* || *Cu țîrîita* = cîte puțin.

țîrîitúră, *țîrîituri*, s.f. || Din *țîrîi* || Țîrîit. *Țîrîitura încetată a greierilor* (Gherea).

țîrlíi, *țîrlii*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A cînta la un instrument producînd sunete monotone, puțin armonioase.

țîrlîitúră, *țîrlîituri*, s.f. || Din *țîrlii* || Cîntare monotonă, puțin armonioasă, dintr-un instrument muzical.

țîrúcă, s.f. (Reg.) Diminutiv al lui *țîră*. ○ *Nici țîrucă* = deloc, cîtuși de puțin.

țîșní, *țîșnesc*, vb. IV. Intranz. || Din *țîști* || **1.** (Despre lichide sau gaze) A izbucni cu putere printr-o deschizătură sau printr-o crăpătură. **2.** (Despre ființe) A intra sau a ieși brusc de undeva; a se repezi, a se năpusti.

țîșnire, *țîșniri*, s.f. Faptul de *a țîșni*; apariție bruscă.

țîșnitór, -oáre, *țîșnitori, -oare*, adj. || Din *țîșni* || Care țîșnește. ○ *Fîntînă țîșnitoare* = fîntînă arteziană.

țîșnitúră, *țîșnituri*, s.f. || Din *țîșni* || Faptul de a țîșni; lichid sau gaz care țîșnește cu presiune.

țîști interj. v. **țuști.**

țîță, *țîțe*, s.f. || Lat. **titia* || **1.** (Pop.) Mamelă. ○ *Copil de țîță* = copil sugar. **2.** Gurguiul urciorului prin care se bea apă. **3.** (Bot.) *Țîța-vacii* = varietate de viță de vie care produce struguri cu boabe lunguiețe, cărnoase.

țîțîí, *țîțîi*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || **1.** (Despre animale și insecte) A scoate sunete caracteristice speciei; (despre oameni) a scoate un sunet asemănător cu un „ț" prelungit. **2.** A tremura (de frică).

țîțîít s.n. Faptul de *a țîțîi*; sunet ascuțit, strident.

țîțînă, *țîțîni*, s.f. || Lat. **titina* || **1.** Balama. ○ Expr. *A scoate pe cineva din țîțîni* = a supăra rău, a înfuria pe cineva. *A-și ieși din țîțîni* = a se înfuria. **2.** Porțiunea în care cele două valve ale unei scoici sînt legate printr-un ligament elastic. **3.** (Pop.) Rădăcina unui furuncul.

țoálă, *țoale*, s.f. || Cf. *țol*[2] || (Pop.) Obiect de rufărie sau de îmbrăcăminte; (depr.) haină veche, uzată.

țoápă, *țoape*, s.f. || Din *țop* || (Fam.) Persoană cu apucături grosolane; bădăran, mitocan.

țoc interj. || Onomatopee || (Fam.) Cuvînt care imită zgomotul produs de un sărut sau de supt.

țocăí, *țócăi*, vb. IV || Din *țoc* || (Fam.) Tranz. și refl. recipr. A (se) săruta cu zgomot.

țoi[1], *țoi*, s.m. (Ornit.; reg.) Țiclete.

țoi[2], *țoiuri*, s.n. Păhărel în formă de sticluță, din care se bea țuică.

țol[1], *țoli*, s.m. || Din germ. *Zoll* || Unitate de măsură pentru lungimi, egală cu 25,4 mm.

țol[2], *țoluri*, s.n. || Din ngr. *tsoli, tsuli* || (Pop.) Țesătură groasă de lînă (mai rar de cînepă) folosită la țară ca pătură sau covor.

țop interj. || Onomatopee || **1.** Exclamație care însoțește o săritură sau o mișcare bruscă. **2.** Exclamație care se rostește la sosirea neașteptată a cuiva sau la ivirea unei situații, unei schimbări neprevăzute.

țopăí, *țópăi*, vb. IV. Intranz. || Din *țop* || A sări de pe un picior pe altul, a face mișcări dezordonate. ● Tranz. (Pelor.) A dansa, a juca.

țopăiálă, *țopăieli*, s.f. || Din *țopăi* || Faptul de a țopăi; sărituri greoaie, dezordonate.

țopăitúră, *țopăituri*, s.f. || Din *țopăi* || Țopăială.

țopîrlán, *țopîrlani*, s.m. Persoană cu apucături grosolane; mojic, bădăran.

țucá, *țuc*, vb. I. Tranz. și refl. recipr. || Din *țoc* || (Reg.) A (se) săruta.

țucál, *țucale*, s.n. || Din ngr. *tsukali* || Oală de noapte.

țúcără, adj. || Din germ. *Zucker (bohne)* || *Fasole ț.* = varietate de fasole cu păstăi subțiri, de culoare galbenă.

țugúi, *țuguie*, s.n. Vîrf de deal sau de munte; *p. ext.* vîrf ascuțit al unor obiecte.

ţuguiá, *ţuguiez*, vb. I. || Din *ţugui* || **1.** Refl. A se subţia spre vîrf. **2.** Tranz. A strînge buzele, rotunjindu-le şi întinzîndu-le înainte.

ţuguiát, -ă, *ţuguiaţi, -te*, adj. Prelungit în formă de ţugui.

ţuicár, *ţuicari*, s.m. || Din *ţuică* || Fabricant sau negustor de ţuică. ● (Fam.) Băutor de ţuică.

ţúică, *ţuici*, s.f. || Cf. scr. *cujka* || Băutură alcoolică, obţinută din prune sau din alte fructe.

ţumburúş s.n. v. **ţîmburuc.**

ţúnder, *ţundere*, s.n. || Din germ. *Zunder* || Scorie.

ţúndră, *ţundre*, s.f. (Reg.) Suman, zeghe.

ţurcán, -ă, *ţurcani, -e*, s.f., adj. **1.** S.f. Rasă de oi autohtonă cu lîna aspră şi groasă; oaie din această rasă. **2.** Adj. (Despre lînă) Care provine de la rasa ţurcană **(1).**

ţúrcă, *ţurci*, s.f. || Din ucr., rus. *curka* || Beţişor ascuţit la ambele capete, pe care copiii încearcă să-l arunce cît mai departe, cu ajutorul altui băţ; jocul la care se foloseşte acest beţişor.

ţurlói, *ţurloaie*, s.n. **1.** (Pop.) Fluierul piciorului; *p. ext.* partea piciorului de la genunchi în jos. **2.** Fiecare dintre tuburile sonore ale cimpoiului. **3.** Jgheab prin care curge apa din izvor, din cişmea etc. **4.** Ţurţur de gheaţă.

ţúrţur, *ţurţuri*, s.m. **1.** Sloi mic de gheaţă ascuţit spre vîrf, care se formează de-a lungul streşinilor. **2.** (La pl.) Franjuri. || Şi: **ţúrţure** s.m.

ţúrţure s.m. v. **ţurţur.**

ţúşcov, *ţuşcovi*, s.m. (Iht.) Obleţ mare.

ţuşti interj. || Onomatopee || Cuvînt care sugerează mişcarea bruscă şi precipitată a cuiva care ţîşneşte (de undeva). || Şi: **ţîşti** interj.

U

u[1] s.m. invar. A douăzeci și șasea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: vocală închisă, rotunjită, din seria posterioară.

u[2] interj. || Onomatopee || (Adesea prelungit sau repetat) **1.** Exclamație care exprimă surpriză, indignare, regret etc. **2.** (Însoțit de „iu") Strigăt care însoțește chiuiturile. **3.** Cuvînt care redă urletul unor animale (mai ales al lupului), șuierul trenului etc.

ubicuitáte s.f. || Din fr. *ubiquité;* lat. *ubique* „pretutindeni" || (Livr.) Însușirea (atribuită de teologi lui Dumnezeu) de a fi prezent pretutindeni, peste tot, în același timp.

ubicvíst, -ă, *ubicviști, -ste,* adj. || Din fr. *ubiquiste;* lat. *ubique* „pretutindeni" || (Despre plante) Care crește și se dezvoltă la fel de bine în condiții de mediu diferite.

ucáz, *ucazuri,* s.n. || Din rus. *ukaz* || (Înv.) Ordin, decret. ● (Fig.) Hotărîre care nu admite contrazicere.

ucenic, -ă, *ucenici, -ce,* s.m. și f. || Din sl. *učenikŭ* || **1.** Persoană (tînără) care învață o meserie urmînd o școală profesională sau lucrînd în producție sub îndrumarea unor persoane calificate. **2.** Adept și continuator al unui savant, al unui filozof etc.; discipol. ● *P. ext.* Începător într-o activitate (îndeosebi științifică sau artistică).

ucenící, *ucenicesc,* vb. IV. Intranz. || Din *ucenic* || A învăța o meserie lucrînd ca ucenic.

ucenície, *ucenicii,* s.f. || Din *ucenic* || Faptul de a lucra ca ucenic; ocupația, calitatea de ucenic. ● Timpul petrecut de cineva ca ucenic. ● *P. ext.* Formare a cuiva într-un anumit domeniu.

ucíde, *ucid,* vb. III. Tranz. || Lat. *occidere* || **1.** A pricinui moartea unei ființe; a omorî. ● (Fig.) A distruge, a nimici. **2.** A lovi, a bate rău pe cineva; a snopi în bătăi.

ucídere, *ucideri,* s.f. Acțiunea de *a ucide;* omor; asasinat.

ucigáș, -ă, *ucigași, -e,* s.m. și f., adj. || Din *ucide* || **1.** S.m. și f. Persoană care a ucis (sau a încercat să ucidă) pe cineva. **2.** Adj. Care provoacă (sau poate provoca) moartea cuiva.

ucigătór, -oáre, *ucigători, -oare,* adj. || Din *ucide* || (Și substantivat) Care ucide, care provoacă moartea; nimicitor.

ucraineán, -ă, *ucraineni, -e,* s.m. și f., adj. || De la n. pr. *Ucraina* || **1.** S.m. și f. Persoană care face parte din poporul constituit ca națiune pe teritoriul R.S.S. Ucrainene. **2.** Adj. Care se referă la R.S.S. Ucraineană sau la populația ei. ● (Substantivat, f.) Limba vorbită de ucraineni (1).

ud, -ă, *uzi, -de,* adj., s.n. || Lat. *udus* || **1.** Adj. Îmbibat cu apă sau cu alt lichid; pătruns de umezeală; muiat. ● (Despre ochi) Plin de lacrimi. **2.** Adj. Nădușit, asudat. **3.** S.n. Urină.

udá, *ud,* vb. I. || Lat. *udare* || **1.** Tranz. A umple, a îmbiba cu apă sau cu alt lichid; a muia ceva în apă sau în alt lichid. ○ Expr. *A-și uda gura* = a bea puțin. ● A stropi plante, semănături. **2.** Tranz. (Despre ape curgătoare) A străbate un ținut (alimentîndu-l cu apă). **3.** Refl. A urina.

udáre, *udări,* s.f. Acțiunea de *a (se) uda;* udat.

udát s.n. Udare; stropire.

udătúră, *udături,* s.f. || Din *uda* || **1.** Acțiunea de a uda. **2.** (Fam.) Băutură (alcoolică).

udeálă, *udeli,* s.f. || Din *ud* || **1.** Umezeală; apă. **2.** Băutură alcoolică; udătură.

uéd, *ueduri,* s.n. || Din fr. *oued,* cuv. de origine arabă || Curs de apă caracteristic deșerturilor din Africa de Nord și Arabia, care seacă în cea mai mare parte a anului.

uf interj. || Onomatopee || Exclamație care exprimă ciudă, necaz, plictiseală, dezgust.

úger, *ugere,* s.n. || Lat. *uber, -eris* || Organul de secreție a laptelui la femelele animalelor mamifere.

ugilít, -ă, *ugiliți, -te,* adj. (Reg.) Fără chef, trist. ● Umilit, supus.

uguí, pers. 3 *úguie,* vb. IV. Intranz. || Onomatopee || (Despre porumbei și turturele) A scoate sunete caracteristice speciei.

ui interj. || Onomatopee || **1.** Vai! Of! **2.** (Adesea repetat) Strigăt care însoțește de obicei chiuiturile.

úimă, *uime,* s.f. || Cf. ngr. *idhma* „umflătură dureroasă" || (Pop.) Inflamație a ganglionilor limfatici (de la gît și de la subsuori).

uimí, *uimesc,* vb. IV. Tranz. A provoca o mare mirare, o admirație adîncă, aului.

uimíre s.f. Faptul de *a uimi;* mirare, admirație profundă.

uimít, -ă, *uimiți, -te,* adj. Cuprins de mirare; uluit, surprins.

uimitór, -oáre, *uimitori, -oare,* adj. || Din *uimi* || Care uimește; surprinzător; uluitor. ● Excepțional, extraordinar.

uitá, *uit*, vb. I. || Lat. **oblitare* || **1.** Tranz. și intranz. A pierde din memorie; a nu-și mai aduce aminte. **2.** Tranz. și intranz. A înceta să se mai gîndească la ceva, să se mai preocupe de ceva; a scăpa din vedere; a omite; a nu ține seama de... **3.** Tranz. A trece sub tăcere, a nu da urmare. **4.** Tranz. A lăsa undeva, din nebăgare de seamă, ceva ce trebuia luat cu sine. **5.** Refl. A-și îndrepta privirea spre cineva sau ceva, a privi; a cerceta, a observa. ○ Expr. *A se uita în gura cuiva* = a fi atent (cu admirație) la ceea ce spune cineva. ● A băga de seamă; a lua în considerare.

uitáre s.f. **1.** Faptul de *a uita*, de a nu-și mai aduce aminte de ceva sau de cineva. ○ *Uitare de sine* = visare, reverie. ○ Expr. *A da uitării* = a nu se mai interesa de cineva sau de ceva. **2.** Neant, neființă. *Dar un luceafăr, răsărit Din liniștea uitării, Dă orizon nemărginit Singurătății mării* (Eminescu).

uitát, -ă, *uitați, -te*, adj. **1.** De care nu-și mai aduce cineva aminte, șters din memorie. **2.** Neglijat, părăsit.

uitătúră, *uitături*, s.f. || Din *uita* || Aruncătură de ochi, privire. ● Fel de a privi; căutătură.

uitúc, -ă. *uituci, -ce*, adj. || Din *uita* || (Adesea substantivat) Care uită ușor; *p. ext.* distrat, zăpăcit.

uiuiú interj. || Onomatopee || (În dansurile populare) Exclamație prin care se introduc, de obicei, chiuiturile.

uiúm, *uiumuri*, s.n. || Din bg. *ujem*, scr. *ujam* || Cantitate de cereale reținută la bătoză sau de făină reținută la moară drept plată în natură pentru treierat sau măcinat.

újbă, *ujbe*, s.f. Cui de lemn de care se leagă vîsla unei ambarcații.

ulán, *ulani*, s.m. || Din germ. *Ulan* || Ostaș din regimentele de lăncieri călări care alcătuiau cavaleria ușoară în armatele română, germană, austro-ungară și rusă, pînă la primul război mondial.

ulceá, *ulcele*, s.f. || Lat. **ollicella* || Oală mică (de lut) || Și: **ulcícă** s.f.

ulcícă s.f. v. **ulcea.**

úlcer, *ulcere*, s.n. || Din fr. *ulcère*, lat. *ulcus, -eris* || Leziune a pielii sau a unei mucoase, care atinge straturile acestora. ○ *U. gastroduodenal* = ulcer al mucoasei gastrice sau duodenale.

ulceră, pers. 3 *ulcerează*, vb. I. Refl. || Din fr. *ulcérer* || A căpăta o ulcerație. ● Tranz. A produce o ulcerație.

ulcerátie, *ulcerații*, s.f. || Din fr. *ulcération* || Leziune a pielii sau a mucoaselor, datorită unui proces care distruge țesuturile.

ulcerós, -oásă, *ulceroși, -oase*, adj. || Din fr. *ulcéreux* || Referitor la ulcer, cu caracter de ulcer; care prezintă un ulcer.

ulciór[1] s.m. v. **urcior**[1].

ulciór[2] s.n. v. **urcior**[2].

uléi[1], *uleie*, s.n. || Din bg. *ulej* || **1.** (Reg.) Știubei pentru albine. **2.** Trunchi de copac scorburos folosit la țară pentru păstrarea unor lucruri; *p. ext.* vas făcut dintr-un lemn scobit.

uléi[2], *uleiuri*, s.n. || Din sl. *olej* || **1.** Lichid gras de proveniență vegetală, animală sau minerală, insolubil în apă și mai ușor decît aceasta, folosit în alimentație (ulei comestibil), în industrie (ulei mineral) etc. **2.** (Arte plast.) Culoare preparată pe bază de ulei (**1**) vegetal, folosită în pictură. ● *P. ext.* Pictură executată cu astfel de culori.

uleiós, -oásă, *uleioși, -oase*, adj. || Din *ulei*[2] || Care conține ulei; unsuros; care are aspect de ulei.

ulicioáră, *ulicioare*, s.f. Diminutiv al lui *uliță*. *La pragul tău e plină ulicioara* (Goga).

úliță, *ulițe*, s.f. || Din sl. *ulica* || Drum îngust care străbate un sat. ○ Expr. *A bate ulițele* = a umbla fără rost, a hoinări.

úliu, *ulii*, s.m. || Din magh. *ölü* || Gen de păsări răpitoare de zi cu aripi scurte și coada lungă, care atacă păsări și mamifere mici.

ulm, *ulmi*, s.m. || Din lat. *ulmus* || Denumire dată unor arbori cu coroana stufoasă, cu frunze aripate, înalți pînă la 30 m. ○ *Ulm de cîmp* = arbore cu scoarță groasă, negricioasă, adînc crestată, cu lemnul greu, rezistent și elastic, folosit în rotărie și pentru diferite unelte agricole.

ulteriór, -oáră, *ulteriori, -oare*, adj. || Din fr. *ultérieur*, lat. *ulterior* || Care se face (sau urmează să se facă, să se întîmple) mai tîrziu (în raport cu un moment dat); care urmează după cineva sau ceva. ● (Adverbial) După aceea, mai tîrziu.

últim, -ă, *ultimi, -e*, adj. || Din lat. *ultimus* || Cel din urmă (dintr-o serie). ○ *Ultima oră* = rubrică în ziare, în care se publică cele mai noi știri.

ultimát s.n. v. **ultimatum.**

ultimatív, -ă, *ultimativi, -e*, adj. || Din fr. *ultimatif* || Care are caracter de ultimatum.

ultimátum, *ultimatumuri*, s.n. || Din fr. *ultimatum* || Notă diplomatică prin care un stat cere altui stat satisfacerea, într-un termen scurt, a unor pretenții, în caz contrar putîndu-se lua măsuri de constrîngere. || Și: **ultimát** s.n.

ultra- || Din lat. *ultra* „peste, dincolo de..." || Element de compunere cu sensul „peste măsură de", „extrem de", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

ultragiá, *ultragiez*, vb. I. Tranz. || Din *ultragiu* (după fr. *outrage*) || A săvîrși un ultraj; *p. ext.* a insulta, a calomnia, a amenința pe cineva.

ultráj, *ultraje*, s.n. || După fr. *outrage* || Insultare, calomniere ori amenințare săvîrșită împotriva unui funcționar aflat în exercițiul funcțiunii. ● *P. ext.* Jignire, ofensă adusă cuiva.

ultramarín s.n. || Din germ. *Ultramarin* || Colorant albastru, obținut dintr-un amestec de argilă, carbonat de sodiu, cărbune de lemn și sulf; albăstreală.

ultramicroscóp, *ultramicroscoape*, s.n. || Din fr. *ultramicroscope* || Microscop foarte puternic, folosit pentru observarea microbilor, bacteriilor, virusurilor etc.

ultrascúrt, -ă, *ultrascurți, -te*, adj. || *Ultra* + *scurt* || **1.** Foarte scurt. **2.** *Radiații ultrascurte* (și substantivat) = radiații electromagnetice cu lungimi de undă foarte mici, utilizate în telecomunicații, în medicină etc.

ultrasónic, -ă, *ultrasonici, -ce,* adj. || Din fr. *ultrasonique* || Care se referă la ultrasunete.

ultrasúnet, *ultrasunete,* s.n. || *Ultra* + *sunet* || Vibrație a unui mediu elastic, avînd o frecvență mai înaltă decît a sunetului, fapt pentru care nu poate fi percepută de urechea omului.

ultraviolét, -ă, *ultraviolești, -te,* adj. || Din fr. *ultraviolet* || (Despre radiații electromagnetice; și substantivat, f. pl.) Care este situat dincolo de marginea violetă a spectrului luminii, avînd lungimea de undă mai mică decît cea a luminii.

ulúc, *uluce,* s.n. || Din tc. *oluk* || **1.** Jgheab din care se adapă vitele. **2.** Jgheab la streașină. **3.** Canal, scoc la moară. **4.** Nut. **5.** Scobitură făcută de-a lungul unei piese de lemn pentru a se putea îmbina cu alte piese.

ulúcă, *uluci,* s.f. || Din *uluc* || **1.** Scîndură groasă din care se fac garduri. **2.** Gard făcut din scînduri.

uluí, *uluiesc,* vb. IV. Tranz. || Cf. rus *ulovit'* „a prinde, a surprinde" || A uimi peste măsură, a stîrni o mare mirare, admirație, emoție.

uluiálă, *uluieli,* s.f. || Din *uluí* || Starea celui uluit; uluire. ● Zăpăceală, buimăceală.

uluíre, *uluiri,* s.f. Faptul de *a uluí,* uimire, surprindere. ● Năuceală, buimăceală.

uluít, -ă, *uluiți, -te,* adj. Cuprins de o mare mirare, uimit; năucit, buimăcit.

uluitór, -oáre, *uluitori, -oare,* adj. || Din *uluí* || Care uluiește; uimitor, surprinzător. ● Excepțional, extraordinar.

umán, -ă, *umani, -e,* adj. || Lat. *humanus* || **1.** Referitor la oameni sau la omenire. **2.** Care manifestă dragoste de oameni, blînd, omenos.

umanísm s.n. || Din fr. *humanisme,* lat. *Humanismus* || **1.** Mișcare culturală din epoca Renașterii, care promova, în opoziție cu ideologia și cultura medievală, o cultură laică și milita pentru dezvoltarea liberă, multilaterală a personalității umane, apelînd la tradițiile culturii clasice greco-romane. **2.** Concepție care proclamă ca principii etice supreme libertatea și demnitatea umană, necesitatea desăvîrșirii personalității umane.

umaníst, -ă, *umaniști, -ste,* s.m. și f., adj. || Din fr. *humaniste* || **1.** S.m. și f. Adept al umanismului. **2.** S.m. Savant din sec. 14—17, care studia operele din antichitate. **3.** Adj. Privitor la umanism, care aparține umanismului; care este de domeniul culturii clasice.

umanístic, -ă, *umanistici, -ce,* adj. || Din germ. *humanistisch* || Umanist. ○ *Științe umanistice* = științe care studiază în special omul, punînd accentul pe istorie, sociologie, psihologie, filologie, pe cultura clasică etc.

umanitár, -ă, *umanitari, -e,* adj. || Din fr. *humanitaire* || Plin de umanitate, devotat umanității, pătruns de iubirea de oameni.

umanitarísm s.n. || Din fr. *humanitarisme* || Concepție sau atitudine pătrunsă de dragoste față de oameni; umanitate.

umanitaríst, -ă, *umanitariști, -ste,* s.m. și f. adj. || Din fr. *humanitariste* || **1.** S.m. și f. Adept al umanitarismului. **2.** Adj. Privitor la umanitarism.

umanitáte s.f. || Din fr. *humanité* || **1.** Totalitatea oamenilor, neamul omenesc, omenire; colectivitate de oameni. **2.** Umanitarism. ● Sentiment de compasiune față de nenorocirile altuia.

umanizá, *umanizez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din fr. *humaniser* || A (se) face mai uman, mai apropiat de oameni.

úmăr, (1, 2, 3) *umeri* s.m., **(4)** *umere,* s.n. || Lat. *humerus* || **1.** S.m. Parte a corpului omenesc corespunzătoare articulației dintre brațe și trunchi. ○ Expr. *Umăr la umăr* = unul lîngă altul, uniți. *A da* (sau *a ridica*) *din umeri* = a înălța umerii în semn de nepăsare, nedumerire, neștiință, mirare, dispreț. *A pune umărul* = a ajuta, a colabora. ● (Fig.) Culme a unui deal, a unui munte. **2.** S.m. Parte a unui obiect de îmbrăcăminte, care acoperă umărul **(1). 3.** S.m. *Umerii obrajilor* = pometi. **4.** S.n. Umeraș.

umbélă, *umbele,* s.f. || Din fr. *ombelle,* lat. *umbella* „umbrelă" || (Bot.) Tip de inflorescență în care pedunculii fiecărei flori pornesc din același punct și se ridică la aceeași înălțime.

umbelifére, *umbelifere,* s.f. || Din fr. *ombellifère,* lat. *umbella* „umbrelă" + *ferre* „a purta" || (La pl.) Familie de plante dicotiledonate ale căror flori sînt dispuse în umbele; (și la sg.) plantă din această familie (ex. morcovul, mărarul, cucuta).

umbeliférm, -ă, *umbeliformi, -e,* adj. || Din fr. *ombelliforme* || (Bot.) În formă de umbrelă.

umblá, *úmblu,* vb. I. Intranz. || Lat. *ambulare* || **1.** A merge, a se deplasa. ○ Expr. *A umbla după cineva* = a căuta să obțină simpatia cuiva; a face curte unei femei. *A-i umbla cuiva ceva prin cap* = a fi preocupat de ceva. **2.** A merge din loc în loc, a colinda, a cutreiera; a hoinări. **3.** (Pop.) A frecventa: *a umbla la școală.* **4.** A se comporta într-un anumit fel; a se îmbrăca într-un anumit fel. **5.** (Despre vehicule) A circula; (despre unelte, aparate, sisteme tehnice) a fi în mișcare, a funcționa. **6.** (Despre bani) A avea curs. **7.** A căuta, a scotoci. **8.** (Pop.) A se servi de..., a mînui; (fig.) *a umbla cu tertipuri.* **9.** (Fig.) A căuta, a se strădui să obțină ceva. ○ Expr. *A umbla după cai verzi (pe pereți)* = a căuta să obțină lucruri nerealizabile. *A umbla după doi iepuri deodată* = a căuta să obțină în același timp două lucruri deosebite.

umblár, *umblări,* s.f. Acțiunea de *a umbla;* deplasare, mers. ● Cutreierare, colindare.

umblát[1] s.n. Umblare, mers. ● Cutreierare, călătorie (prin locuri diferite).

umblát[2]**, -ă,** *umblați, -te,* adj. **1.** (Despre drumuri) Frecventat, circulat. **2.** (Despre oameni) Care a fost prin multe locuri și a văzut multe lucruri (acumulînd o bogată experiență de viață).

umblăréț, -eáță, *umblărești, -ețe,* adj. || Din *umbla* || (Fam. și depr.) Căruia îi place să umble mult și fără rost, să hoinărească.

umblătór, -oáre, *umblători, -oare,* adj., s.f. || Din *umbla* || **1.** Adj. *Pod u.* = bac. **2.** S.f. (Pop.) Closet (rudimentar).

umblătúră, *umblături,* s.f. || Din *umbla* || (Pop.) **1.** Umblet, mers; alergătură. **2.** Mod, fel de a umbla.

úmblet, *umblete*, s.n. || Din *umbla* || **1.** Faptul de a umbla; alergătură, umblătură. **2.** Fel de a umbla, mers.

umbrár, *umbrare*, s.n. || Din *umbră* || Adăpost împotriva arşiţei soarelui, la umbra unui arbore sau făcut din scînduri, pînză, verdeaţă etc.

úmbră, *umbre*, s.f. || Lat. *umbra* || **1.** Regiune din spaţiu sau de pe suprafaţa unui obiect care nu e luminată direct de o sursă de lumină, razele acesteia fiind oprite de un corp opac; loc întunecos (şi răcoros) unde nu ajung razele soarelui. ○ Expr. *Din umbră* = pe ascuns, pe furiş. *A sta* (sau *a rămîne în umbră*) = a sta (sau a rămîne) retras, deoparte. *A lăsa pe cineva în umbră* = a lăsa pe cineva mai prejos. *Se teme şi de umbra lui* = e foarte fricos. *Face umbră pămîntului*, se spune despre un om incapabil să facă, să realizeze ceva. **2.** Nuanţă închisă; partea mai întunecată dintr-o imagine plastică; (fig.) expresie întunecată, tristă, a feţei. **3.** Forma întunecată a unei fiinţe sau a unui lucru, proiectată pe o suprafaţă luminată. **4.** Imagine nedesluşită a cuiva, văzută printr-un geam, prin ceaţă etc. **5.** Fiinţă foarte slabă, lipsită de vlagă. **6.** (În concepţiile mistico-religioase) Stafie, nălucă, duh al unui mort. **7.** (Fig.) Părere, aparenţă; iluzie.

umbrélă, *umbrele*, s.f. || Din fr. *ombrelle* || Obiect care apără de ploaie sau de soare, alcătuit dintr-o pînză ce se poate întinde şi strînge, prin intermediul unor spiţe de metal fixate radial pe un baston.

umbrí, *umbresc*, vb. IV. || Din *umbră* || **1.** Tranz. şi intranz. A face umbră, a ţine umbră. ● Refl. A sta, a se aşeza la umbră. **2.** Tranz. şi refl. A da (sau a căpăta) o nuanţă mai închisă; a (se) întuneca. **3.** Tranz. (Fig.) A compromite, a păta.

umbríre, *umbriri*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) umbri*. ● Culoare, nuanţă închisă, întunecată. **2.** Procedeu de realizare a unui desen pe o ţesătură prin efecte de lumină şi umbră, cu ajutorul unui dispozitiv.

umbrít, -ă, *umbriţi, -te*, adj. Care se află în umbră, acoperit de umbră; umbros.

umbrós, -oásă, *umbroşi, -oase*, adj. || Din *umbră* || Care face umbră, care dă umbră; (despre locuri) care se află la umbră, acoperit de umbră.

umectá, *umectez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *humecter*, lat. *humectare* || A umezi uşor (la suprafaţă).

úmed, -ă, *umezi, -de*, adj. || Din lat. *humidus* || **1.** Care conţine la suprafaţă sau în pori puţin lichid; care nu s-a uscat încă de tot; (despre pămînt) jilav. ● (Despre atmosferă) Care conţine vapori de apă. ● (Despre ziduri, locuinţe) Igrasios. **2.** (Despre ochi) Înlăcrimat; plin de lacrimi; cu privire galeşă, duioasă.

umeráş, *umeraşe*, s.n. || Din *umăr* || Obiect făcut dintr-o bară orizontală prevăzută cu un cîrlig, pe care se atîrnă hainele, umăr (4).

umezeálă, *umezeli*, s.f. || Din *umezi* || **1.** Însuşirea, starea a ceea ce este umed; umiditate. ● Vapori de apă care se află în atmosferă sau într-un anumit mediu. **2.** Igrasie. **3.** Loc umed.

umezí, *umezesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. || Din *umed* || A deveni sau a face să devină umed. ● Refl. (Despre ochi) A se înlăcrima, a se umple de lacrimi.

umezitór, *umezitoare*, s.n. || Din *umezi* || *U. de aer* = aparat care pulverizează apă şi umezeşte aerul într-o instalaţie industrială.

umflá, *úmflu*, vb. I. || Lat. *inflare* || **1.** Tranz. A mări volumul unui obiect cu pereţi elastici, umplîndu-l cu aer (sau cu alt fluid). ● Refl. (Despre cavităţi anatomice) A-şi mări volumul, a se balona. ○ Expr. (Tranz.) *A-l umfla pe cineva rîsul* (sau *plînsul*) = a izbucni în rîs (sau în plîns). (Refl.) *A se umfla de somn* = a dormi mult, a se sătura de somn. **2.** Tranz. A întinde, a înfoia: *vîntul umflă pînzele*. ○ Expr. (Refl.) *A se umfla în pene* = a se mîndri, a se îngîmfa. **3.** Refl. (Despre ape) A-şi mări volumul, a creşte; (despre fluide) a se dilata. ● (Despre obiecte de lemn) A-şi mări volumul prin umezire. **4.** Refl. (Despre piele, ţesuturi, organe) A se inflama. **5.** Tranz. (Fam.) A înşfăca; a înhăţa; a aresta.

umflát, -ă, *umflaţi, -te*, adj. **1.** (Despre obiecte cu pereţi elastici) Care şi-a mărit volumul, fiind umplut cu aer (sau cu alt fluid). ● (Despre pînzele unei corăbii) Întins, înfoiat de vînt. **2.** (Despre ape) Care şi-a mărit nivelul, care a crescut. **3.** (Despre piele, ţesuturi, organe) Inflamat. **4.** (Despre preţuri) Mărit în mod exagerat. **5.** (Fig., despre felul de a se exprima al cuiva) Bombastic, emfatic.

umflătúră, *umflături*, s.f. || Din *umfla* || **1.** Loc umflat pe suprafaţa unui obiect. **2.** (Med.) Inflamaţie.

umiditáte s.f. || Din fr. *humidité*, lat. *humiditas, -atis* || **1.** Însuşirea de a fi umed, stare de umezeală a unui corp, a unui mediu. ● Umezeală. **2.** Procentul de lichid conţinut într-un material solid sau gazos.

umil, -ă, *umili, -e*, adj. || Din lat. *humilis* || Smerit, supus; modest, lipsit de pretenţii. ● (Despre manifestări) Care denotă umilinţă. ● (Despre obiecte) Sărăcăcios.

umilí, *umilesc*, vb. IV. Refl. şi tranz. || Din sl. *umiliti* || A (se) pune într-o situaţie de inferioritate, a se simţi sau a face pe cineva să se simtă umil; a (se) înjosi.

umilínţă, *umilinţe*, s.f. || Din *umili* || **1.** Sentiment de inferioritate; atitudine provocată de acest sentiment. ● Slugărnicie. **2.** Situaţie umilitoare impusă cuiva; ofensă.

umilít, -ă, *umiliţi, -te*, adj. Plin de umilinţă, umil, smerit. ● Care suportă umilinţe, jigniri.

umilitór, -oáre, *umilitori, -oare*, adj. || Din *umili* || Care umileşte, care înjoseşte.

úmlaut s.n. || Din germ. *Umlaut* || Modificarea timbrului unei vocale accentuate sub influenţa vocalei următoare. ● Tremă folosită în unele limbi pentru a nota această modificare.

umoáre, *umori*, s.f. || Din fr. *humeur* || Lichid biologic (ex. sînge, limfă, bilă) constituind mediul în care trăiesc celulele organismului. ○ *U. apoasă* v. *apos*.

umór s.n. || Din fr. *humeur*, *humour*, engl. *humour* || Înclinare spre glume şi ironii ascunse

sub o aparență de seriozitate; manifestare prin vorbe sau prin scris a acestei înclinații. Umorul este una dintre formele de manifestare a categoriei estetice a comicului. || Și: **humór** s.n.

umorál, -ă, *umorali, -e,* adj. || Din fr. *humoral* || Care se referă la umori, care aparține umorilor.

umorist, *umoriști,* s.m. || Din fr. *humoriste* || Autor de scrieri sau de desene umoristice.

umorístic, -ă, *umoristici, -ce,* adj. || Din fr. *humoristique* || Care exprimă umor; care provoacă umorul; hazliu.

úmple, *úmplu,* vb. III. Tranz. || Din lat. *implere* || **1.** A introduce ceva într-un recipient, într-o cavitate, făcîndu-le să fie pline. ● (Fig.) A face ca cineva să fie cuprins, copleșit de un sentiment, de o senzație: *vestea l-a umplut de bucurie.* **2.** A introduce un preparat culinar într-un înveliș (de aluat, de legume etc.) pentru a pregăti anumite mîncăruri. **3.** A răspîndi într-un spațiu închis un miros, un gaz, o substanță dăunătoare etc.; (tranz. și refl.) a (se) acoperi cu o substanță murdară. **4.** A răspîndi sunete, zgomote (într-un spațiu delimitat). **5.** A ocupa pînă la refuz o încăpere; a acoperi peste tot o suprafață, o întindere. || Și **umpleá** vb. II.

umpleá vb. II. v. **umple.**

úmplere s.f. Acțiunea de *a (se) umple;* umplut.

umplút s.n. Umplere. *La umplutul buților cu must erau alți flăcăi* (Camil Petrescu).

umplutúră, *umpluturi,* s.f. || Din *umple* || **1.** Ceea ce servește pentru a umple un gol. ● *Spec.* Preparat culinar care se introduce într-un înveliș comestibil, formînd împreună o mîncare sau o prăjitură. **2.** Material (pămînt, moloz etc.) care se așază pe un teren ce trebuie înălțat sau nivelat. ● Strat de material care acoperă sau umple spațiul dintre obiecte apropiate, dintre elemente de construcție etc. **3.** (Fig.) Adaos (lipsit de valoare) folosit pentru a completa un text, o scriere.

un, o, *unii, unele,* art. nehot. || Lat. *unus, una* || Însoțește substantivul, fără a-l defini precis: *un oraș nou.* ● Dă valoare substantivală unor cuvinte pe care le precedă: *un necunoscut.* ● Acordă substantivului o valoare generală: *un sfat bun prețuiește mult.* ● Accentuează noțiunea exprimată de substantiv. *O oră să fi fost amici* (Eminescu).

unaním, -ă, *unanimi, -e,* adj. || Din fr. *unanime* || Care cuprinde pe toți; acceptat sau împărtășit de toți. ● (Rar la pl.) Care sînt de aceeași părere.

unanimitáte s.f. || Din fr. *unanimité,* lat. *unanimitas, -atis* || Acord de idei, de păreri, de sufragii. ○ *În unanimitate* = cu toții; cu aprobarea tuturor.

unchéș s.m. v. **unchiaș.**

unchi, *unchi,* s.m. || Lat. *avunculus* || Bărbat considerat în raport cu copiii fraților și surorilor lui (sau ai soției lui) ori în raport cu copiii verilor și verișoarelor lui; termen cu care se adresează nepoții acestui bărbat.

unchiáș, *unchiași,* s.m. || Din *unchi* || **1.** Om bătrîn. **2.** (Reg.) Unchi. || Și: **unchéș** s.m.

unciál, -ă, *unciali, -e,* adj. || Din fr. *oncial,* lat. *uncialis* || *Scriere uncială* = scriere cu litere mari, întrebuințată în inscripții, în titlurile cărților etc., corespunzătoare literelor verzale, dar cu forme mai rotunjite. *Caracter u.* (sau *literă uncială*) = caracter (sau literă) din scrierea uncială.

úncie, *uncii,* s.f. || Din lat. *uncia* || Veche unitate de măsură pentru greutăți (folosită și azi în Anglia), a cărei valoare a variat între c. 28 și 35 de grame.

uncróp, *uncropuri,* s.n. || Din sl. *ukropŭ* || (Pop.) **1.** Apă clocotită. **2.** Băutură alcoolică fierbinte oferită nuntașilor a doua zi după cununie; *p. ext.* ospățul și datinile obișnuite în această zi.

undá, *undez,* vb. I. || Lat. *undare* || **1.** (Despre lichide) A se mișca în valuri, a face unde. **2.** (Pop.) A fierbe, a clocoti.

undamétru, *undametre,* s.n. || Din fr. *ondemètre* (după *undă*) || Instrument pentru măsurarea lungimii de undă a anumitor unde electromagnetice.

úndă, *unde,* s.f. || Lat. *unda.* Cf. și fr. *onde* || **1.** Ondulație care se propagă pe suprafața apei liniștite; *p. ext.* apă curgătoare sau stătătoare. **2.** Masă de aer care se mișcă ușor. **3.** Formă de propagare a unei oscilații din aproape în aproape, cu viteză finită. ○ *Lungime de u.* = distanța dintre două puncte succesive ale unei unde aflate în aceeași fază de oscilație. *U. electromagnetică* = undă în care mărimile ce se propagă sînt intensitățile unui cîmp electric și ale unui cîmp magnetic. *U. radio* = undă electromagnetică a cărei frecvență se situează în domeniul radiofrecvențelor.

únde adv., conj. || Lat. *unde* || **1.** Adv. (Interogativ) În ce loc? în care parte? ○ *De unde?* = de la cine? din ce loc? ● *Unde și unde* = din loc în loc, ici și colo. **2.** Adv. Deodată, pe neașteptate. *Și unde se-ncinge o bătaie...* (Vlahuță). ● (Exprimă o negație) *Da de unde!* = imposibil. *De unde și pînă unde?* = cum? în ce fel? **3.** Conj. Introduce propoziții circumstanțiale de loc, completive, concesive, atributive etc. *Dămă, mamă, unde trag* (Pop.). *O întrebă... unde are de gînd să poposească* (Sadoveanu).

undevá adv. || *Unde* + *va* || Într-un loc oarecare, într-o direcție oarecare. ○ *De undeva* = dintr-un anumit loc. *Pe undeva* = într-un (sau printr-un) loc oarecare.

undí, *undesc,* vb. IV. Tranz. și intranz. || Din sl. *unditi* || A pescui cu undița. ● (Fig.) A iscodi, a sonda.

úndiță, *undițe,* s.f. || Din sl. *ondica* || Unealtă de pescuit alcătuită dintr-o vargă flexibilă de care se leagă un fir de material plastic, cu un cîrlig la capăt în care se înfige momeala.

undreá s.f. v. **andrea.**

unduí, pers. 3 *unduiește,* vb. IV. Intranz. || Din *undă* || (Despre suprafața apelor) A face unde, a se mișca în valuri. ● *P. anal.* (Despre lanuri) A se mișca în formă de valuri.

unduiós, -oásă, *unduioși, -oase,* adj. || Din *undui* || Care formează valuri, care se mișcă în unde. ● (Fig.; despre sunete) Modulat, melodios.

unduíre, *unduiri*, s.f. Acțiunea de *a undui;* mișcare în unde, în valuri. ● Modulare, mlădiere a unui sunet.

uneáltă, *unelte*, s.f. || *Une[le]* + *alte[le]* || **1.** Nume dat unor obiecte acționate cu mîna sau mecanic, folosite pentru a efectua diferite operații de modulare sau de modificare a unui corp, de manevră, de montaj, de asamblare etc. **2.** *Unelte de muncă* (sau *de producție)* = partea principală a mijloacelor de muncă, formată din scule, instrumente, mecanisme și mașini. **3.** (Fig.) Mijloc (persoană, grup) de care se servește cineva pentru atingerea unui scop.

unelti, *uneltesc*, vb. IV. Tranz. || Din *unealtă* || A pune la cale, a pregăti în ascuns o acțiune împotriva cuiva; a complota.

uneltire, *uneltiri*, s.f. Acțiunea de *a unelti;* intrigă, complot.

uneltitór, -oáre, *uneltitori, -oare*, s.m. și f. || Din *unelti* || Persoană care unelțește, conspirator, complotist.

uneóri adv. || *Une* + *ori* || Din cînd în cînd, cîteodată.

ungár, -ă, *ungari, -e*, adj. || Din germ. *Ungar* || Maghiar.

ungătór, *ungătoare*, s.n. || Din *unge* || Gresor.

únge, *ung*, vb. III. || Lat. *ungere* || **1.** Tranz. și refl. A (se) acoperi cu un strat unsuros sau lipicios; (tranz.) a introduce lubrifiant între piesele în contact și în mișcare relativă ale unui sistem tehnic. ○ Expr. *A unge pe cineva la inimă* = a face pe placul cuiva. (Fam.) *A unge osia* = a mitui. (Fam.) *A fi uns cu toate unsorile* = a fi experimentat, versat; a fi trecut prin multe. **2.** Tranz. și refl. A (se) murdări. **3.** Tranz. (Înv.) A investi un monarh sau un arhiereu. || Perf. s. *unsei;* part. *uns.*

úngere, *ungeri*, s.f. Acțiunea de *a unge;* gresare.

unghér, *unghere*, s.n. || Lat. *angularius* || **1.** Colț într-o încăpere. **2.** Loc retras, ascuns.

unghi, *unghiuri*, s.n. || Lat. *angulus* || **1.** Figură geometrică formată din două semidrepte care pleacă din același punct. **2.** Colț, ungher. **3.** (Fig.) Punct de vedere.

únghie, *unghii*, s.f. || Lat. *ungula* || **1.** (La om) Placă cornoasă, subțire, care acoperă extremitatea degetelor de la mîini și de la picioare; (la păsări și la unele animale) gheară. ○ Expr. *A rezeza sau a tăia cuiva din unghii* = a înfrîna obrăznicia, îndrăzneala prea mare a cuiva. *A pune cuiva unghia în gît* = a sili pe cineva să-și îndeplinească o obligație. *A-și arăta unghiile* = a deveni agresiv. **2.** *Unghia-găii* = plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu tulpina întinsă pe pămînt și cu flori galbene-verzui.

unghiulár, -ă, *unghiulari, -e*, adj. || Din *unghi* (după fr. *angulaire)* || În formă de unghi; care se referă la unghi. ○ *Piatră unghiulară* = piatră de la colțul fundației unei clădiri; (fig.) fundament, bază, temelie.

unguént, *unguente*, s.n. || Din lat. *unguentum* || (Farm.) Alifie, cremă.

úngur, *unguri*, s.m. || Din sl. *ongrinŭ* || Maghiar **(1).**

ungurás, *ungurași*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *ungur.* **2.** Plantă erbacee medicinală și meliferă din familia labiatelor, cu tulpina păroasă și cu flori albe.

ungurésc, -eáscă, *unguresti*, adj. || Din *ungur* || Maghiar **(2).**

ungurésțe adv. || Din *ungur* || În felul maghiarilor; în limba maghiară.

unguroáică, *unguroaice*, s.f. || Din *ungur* || Maghiară.

uni[1]- || Din fr. *uni-* || Element de compunere însemnînd „unul singur", care servește la formarea unor adjective.

uní[2] adj. invar. || Din fr. *uni* || (Despre materiale textile) Care are o singură culoare.

uní[3], *unesc*, vb. IV. || Lat. *unire* || **1.** Tranz. și refl. recipr. A (se) împreuna, a (se) îmbina pentru a forma un tot. **2.** Refl. recipr. A încheia o înțelegere, o alianță; a se pune de acord. **3.** Tranz. și refl. recipr. A (se) căsători.

únic, -ă, *unici, -ce*, adj. || Din fr. *unique*, lat. *unicus* || **1.** Unul singur, numai unul singur de felul său. **2.** Care nu poate fi asemănat cu nimic; fără seamăn, excepțional.

unicamerál, -ă, *unicamerali, -e*, adj. Din *uni[1]-* + *cameră* || (Despre sisteme parlamentare) Care este constituit dintr-o singură adunare reprezentativă.

unicát, *unicate*, s.n. || Din germ. *Unikat* || **1.** Act întocmit într-un singur exemplar. **2.** Carte, publicație sau obiect din care nu există decît un singur exemplar.

unicelulár, -ă, *unicelulari, -e*, adj. || Din fr. *unicellulaire* || (Biol.) Monocelular.

unicitáte s.f. || Din fr. *unicité* || Însușirea de a fi unic.

unicolór, -ă, *unicolori, -e*, adj. || Din fr. *unicolore* || Care are o singură culoare.

unificá, *unific*, vb. I. Tranz. || Din fr. *unifier*, lat. *unificare* || A uni, a realiza o unitate; a cuprinde într-un singur sistem; a face să fie unitar.

unificáre, *unificări*, s.f. Acțiunea de *a unifica.*

unificatór, -oáre, *unificatori, -oare*, adj. || Din *unifica* || Care unifică sau contribuie la unificare.

unifórm, -ă, *uniformi, -e*, adj., s.f. || Din fr. *uniforme*, lat. *uniformis* || **1.** Adj. Care are întotdeauna și peste tot aceeași formă, același aspect, aceeași intensitate etc., care este lipsit de variații. **2.** S.f. Îmbrăcăminte croită după un anumit model, purtată, în mod obligatoriu, de militari, elevi etc.

uniformitáte s.f. || Din fr. *uniformité*, lat. *uniformitas, -atis* || Însușirea a ceea ce este uniform.

uniformizá, *uniformizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *uniformiser* || A face să fie uniform, a da un caracter uniform.

uniformizáre, *uniformizări*, s.f. Acțiunea de *a uniformiza.*

unilaterál, -ă, *unilaterali, -e*, adj. || Din fr. *unilatéral* || **1.** Care este orientat într-un singur sens. ● Care ține seama de un singur aspect al lucrurilor, care judecă dintr-un singur punct de

vedere; mărginit. **2.** (Despre contracte) Care dă naştere la obligaţii numai pentru una dintre părţi. **3.** (Despre o hotărîre, o decizie) Care emană de la unul singur; care nu interesează decît pe unul singur.

unilíngv, -ă, *unilingvi, -e,* adj. || Din fr. *unilingue; uni-* + lat. *lingua* „limbă" || Care este scris într-o singură limbă; (despre dicţionare) care nu priveşte decît o singură limbă.

uníme, *unimi,* s.f. || Din *un* || Cantitate abstractă considerată ca cifră elementară şi care serveşte la formarea unui număr, compus din mai multe cifre.

unionál, -ă, *unionali, -e,* adj. || Din *uniune* || Care aparţine unei uniuni; care se referă la o uniune.

unioníst, -ă, *unionişti, -ste,* s.m. şi f. || Din fr. *unioniste* || Susţinător al unirii Principatelor Române (înainte de 1859).

unipáră adj. || Din fr. *unipare; uni-* + lat. *parere* „a naşte" || (Despre animale mamifere) Care naşte în mod obişnuit un singur pui.

unipersonál, -ă. *unipersonali, -e,* adj. || Din fr. *unipersonnel* || (Despre verbe) Care se conjugă numai la persoana a treia singular.

unipetál, -ă, *unipetali, -e* adj. || Din fr. *unipétale* || (Despre flori) Care are o singură petală.

unipolár, -ă, *unipolari, -e,* adj. || Din fr. *unipolaire* || Care are un singur pol (pozitiv sau negativ).

unire, *uniri,* s.f. Acţiunea de *a (se) uni;* alianţă.

unisexuát, -ă, *unisexuaţi, -te,* adj. || Din fr. *unisexué* || (Despre flori sau despre plante) Care are organe de reproducere de un singur sex.

unisón s.n. || Din fr. *unisson* || Emiterea simultană a aceloraşi sunete muzicale de către mai multe voci sau instrumente. • Acord, concordanţă deplină de idei, de interese, de sentimente.

unít, -ă, *uniţi, -te,* adj. **1.** Care formează împreună un tot; împreunat, îmbinat. **2.** Care se află în raporturi strînse cu cineva; care este de acord, solidar cu cineva. **3.** Care aparţinea confesiunii creştine catolice de rit oriental. • (Substantivat) Adept al acestei confesiuni.

unitár, -ă, *unitari, -e,* adj. || Din fr. *unitaire* || Care formează un singur tot; omogen.

unitarián, -ă, *unitarieni, -e,* s.m. şi f. || Din fr. *unitarien* || Adept al bisericii creştine protestante care neagă dogma trinităţii.

unitáte, *unităţi,* s.f. || Din fr. *unité,* lat. *unitas, -atis* || **1.** Numărul unu. **2.** *U. de măsură* = mărime fizică scalară în funcţie de care se exprimă valoarea mărimilor de aceeaşi natură. **3.** Însuşirea a ceea ce constituie un întreg; coeziune, solidaritate. **4.** *Regula celor trei unităţi* = principiu fundamental în teatrul clasic, conform căruia opera dramatică trebuia să aibă o acţiune unică, să se desfăşoare în acelaşi loc şi într-un interval de numai 24 de ore. **5.** *U. economică* = denumire dată întreprinderilor de stat şi cooperatiste care desfăşoară activitate economică. **6.** Subdiviziune organizatorică din cadrul forţelor armate.

uniúne, *uniuni,* s.f. || Din fr. *union,* lat. *unio, -onis* || **1.** Asociere între două sau mai multe persoane, grupuri, organizaţii etc., creată în scopul promovării sau apărării unor interese comune ori pentru realizarea unor obiective comune. **2.** Denumire dată unor organizaţii de masă sau obşteşti. • Denumire a unor organizaţii internaţionale, înfiinţate în scopul cooperării între state în anumite domenii: *Uniunea Poştală Universală.* **3.** Asociaţie între state care au acelaşi şef de stat şi unele instituţii comune şi care constituie un singur subiect de drept internaţional.

univérs, *universuri,* s.n. || Din fr. *univers,* lat. *universus* || **1.** Lumea în totalitatea ei, nemărginită în timp şi în spaţiu; tot ce există; cosmos. **2.** (Fig.) Cercul, mediul, lumea în care trăieşte cineva.

universál, -ă, *universali, -e,* adj. || Din fr. *universel,* lat. *universalis* || **1.** Care se referă la univers, care se extinde asupra întregii lumi; care cuprinde tot ce există şi este comun tuturor. ○ (Substantivat) *Legătura dintre universal şi particular.* ○ (Adverbial) *Adevăr universal valabil.* • (Log.) *Judecată universală* = judecată care afirmă sau neagă un predicat despre totalitatea sferei subiectului. • Mondial. **2.** Care se bucură de o mare faimă; celebru, ilustru; care are o cultură vastă. **3.** (Despre instrumente, aparate) Care poate fi folosit la mai multe operaţii.

universálii s.f. pl. || Din lat. *universalia* || Denumire dată noţiunilor generale în filozofia scolastică. ○ *Cearta* (sau *disputa) universaliilor* = dispută în jurul naturii noţiunilor generale, care a determinat divizarea scolasticii în trei curente: realismul, nominalismul şi conceptualismul.

universalitáte s.f. || Din fr. *universalité* || Caracterul a ceea ce este universal. • Totalitate, generalitate.

universiádă, *universiade,* s.f. || De la *universitate* || Denumire a jocurilor sportive universitare.

universitár, -ă, *universitari, -e,* adj. || Din fr. *universitaire* || Care aparţine universităţii; privitor la universitate. ○ *Oraş* (sau *centru) u.* = oraş care are universitate. • (Substantivat) Persoană care face parte din corpul didactic al unei universităţi.

universitáte, *universităţi,* s.f. || Din fr. *université,* lat. *universitas, -atis* || Instituţie de învăţămînt superior, cu mai multe facultăţi. ○ *U. populară* = instituţie pentru educaţia adulţilor, avînd ca principală formă de activitate cicluri de prelegeri din diverse domenii.

univóc, -ă, *univoci, -ce,* adj. || Din fr. *univoque,* lat. *univocus* || **1.** (Despre cuvinte) Care păstrează acelaşi sens în orice context. **2.** (Mat.; despre o corespondenţă între două mulţimi) Care are proprietatea ca unui element din prima mulţime să-i corespundă un singur element din a doua mulţime.

uns, -ă, *unşi, -se,* adj., s.m. || Din *unge* || **1.** Adj. Acoperit cu un strat unsuros; pătat de grăsime. **2.** S.m. (Înv.) Monarh sau arhiereu

învestit în această calitate printr-o ceremonie specială.

unsoáre, *unsori*, s.f. || Din *uns* || **1.** Material uleios sau păstos folosit fie ca lubrifiant, fie pentru protecția suprafețelor metalice. **2.** Grăsime care servește la gătit.

únsprezece num. card. || *Un* + *spre* + *zece* || Număr natural situat între zece și doisprezece; se indică prin cifra **11.** ● (Cu valoare de num. ord.) *Rîndul unsprezece.*

únsprezecelea, -zecea num. ord. || Din *unsprezece* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al zecelea și al doisprezecelea.

unsurós, -oásă, *unsuroși, -oase*, adj. || Din *unsoare* || Îmbibat sau pătat de grăsime (sau, rar, de o substanță cleioasă).

unt s.n. || Lat. *unctum* || **1.** Grăsime extrasă din lapte și folosită ca aliment. ○ *Ca untul* = ușor, fără efort. ○ Expr. *A scoate untul din cineva* = a stoarce de puteri pe cineva. ● (Urmat de determinări) Grăsime extrasă din semințe sau din miezul fructelor unor plante tropicale (cacao, cocos). **2.** *Untul-vacii* = plantă erbacee din familia orhideelor, cu flori purpurii, liliachii, rar albe.

untdelémn s.n. || *Unt* + *de* + *lemn* || Ulei comestibil extras din măsline: *p. ext.* orice ulei vegetal comestibil. ○ Expr. *A ieși deasupra ca untdelemnul* = a se adeveri; a învinge, a birui.

untdelemnîu, -íe, *untdelemnii*, adj. || Din *untdelemn* || Care e de culoarea untdelemnului; gălbui.

untiéră, *untiere*, s.f. || Din *unt* || Vas în care se ține și se servește untul.

untișór, *untișori*, s.m. || Din *unt* || Mică plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu frunze groase, lucioase, întrebuințate ca salată.

untúră, *unturi*, s.f. || Lat. *unctura* || Substanță grasă, obținută prin topirea grăsimii animale și folosită în alimentație. ○ *U. de pește* = ulei bogat în vitamine, extras din ficatul unei specii de pești.

únu, úna num. card. || Lat. *unus, una* || (Și în forma *un, o,* cînd precedă un substantiv sau *unul, una,* cînd ține locul unui substantiv) Primul număr din șirul numerelor naturale, care reprezintă unitatea și se indică prin cifra **1.** ○ *Tot unul și unul* = numai oameni sau lucruri de valoare. *De unul singur* = individual; fără însoțitor. *Pînă la unul* = toți. *Una-două* = întruna, mereu. *Nici una, nici două* = imediat; pe neașteptate. *Una și cu una fac două* = fără multă vorbă. ○ Expr. *A o ține una (și bună)* = a nu ceda, a persevera; a se încăpățîna. ● (Cu valoare de num. ord.) Primul, întîi. *Volumul unu.* ● (Precedat de „cîte", formează num. distributiv corespunzător) *Să intre numai cîte unul.* ● (Adjectival) Singur, unic. *Amîndoi avem un scop.* || Gen. dat. *unuia, uneia* sau (de la *un, o*) *unui, unei.*

únul, úna, *unii, unele*, pron. nehot. || Din *unu, una* || **1.** Ține locul unui substantiv, fără a da o indicație precisă asupra obiectului: *unul citește, altul scrie.* ○ Expr. *Asta-i încă una,* exprimă mirare în fața unui fapt suprinzător. ● Cineva, oarecare. *Spunea unul că...* **2.** (La pl.) O parte din...; (adjectival) niște, anumiți.

únulea, úna num. ord. || *Unu* + *le* + *a* || (Precedat de art. „al", „a"; în numeralele ordinale compuse indică unitatea care urmează după zeci, sute, mii etc.) *Al patruzeci și unulea.*

uperizáre, *uperizări*, s.f. || După fr. *upérisation* || Tratament termic de scurtă durată, la peste 100°C, însoțit de o distilare parțială, la care este supus laptele în vederea conservării.

úra[1] **(1)** interj., **(2)** *urale*, s.n. || Din rus. *ura*, fr. *hourra* || **1.** Interj. Exclamație care exprimă aprobare, entuziasm. **2.** S.n. Strigăt entuziast de aprobare; aclamație.

urá[2], *urez*, vb. I || Lat. *orare* || **1.** Tranz. A exprima o dorință de bine la adresa cuiva (cu prilejul unei aniversări, al unui început de acțiune etc.). **2.** Intranz. A recita poezii care cuprind urări cu ocazia Anului Nou.

uragán, *uragane*, s.n. || Din fr. *ouragan* || Ciclon tropical cu viteză foarte mare de deplasare; *p. gener.* orice vînt puternic.

urangután, *urangutani*, s.m. || Din fr. *orang-outang;* malaiez. *orang-outan* „om la pădurilor" || Maimuță antropoidă, de c. 150 cm înălțime, cu membrele anterioare foarte lungi. || Și: **orangután** s.m.

urániu s.n. || Din fr. *uranium* || Metal alb-argintiu, dur cu proprietăți radioactive, folosit în pilele atomice pentru obținerea elementelor transuranice.

uráre, *urări*, s.f. Acțiunea de *a ura;* exprimare a dorinței de bine la adresa cuiva; versurile, cuvintele cu care se urează.

urát s.n. Exprimare a dorinței de bine la adresa cuiva; urare.

úră[1], *uri*, s.f. || Din *urî* || Sentiment puternic de dușmănie față de cineva sau de ceva.

úră[2], *uri*, s.f. Plantă erbacee din familia orhideelor, cu frunze lanceolate și flori cu pinten, dispuse în spic.

urătór, -oáre, *urători, -oare*, s.m. și f. || Din *ura*[2] || Persoană care urează de Anul Nou; colindător.

urătúră, *urături*, s.f. || Din *ura*[2] || Text recitat de urători cînd umblă cu plugușorul.

urbán, -ă, *urbani, -e*, adj. || Din fr. *urbain*, lat. *urbanus* || Care ține de oraș, privitor la orașe; orășenesc. ● (Despre modul de comportare al cuiva) Politicos, civilizat.

urbanísm s.n. || Din fr. *urbanisme* || Urbanistică.

urbaníst, *urbaniști*, s.m. || Din fr. *urbaniste* || Specialist în domeniul urbanisticii.

urbanístic, -ă, *urbanistici, -ce*, s.f., adj. || Din *urban* || **1.** S. f. Știința și arta de a proiecta și construi localități noi sau de a le sistematiza pe cele existente. **2.** Adj. Care se referă la urbanistică **(1)**, care ține de urbanistică; edilitar.

urbanitáte, s.f. || Din fr. *urbanité* || Comportare plină de politețe, de bună-cuviință.

urbáriu, *urbarii*, s.n. || Din germ. *Urbarium* || (Înv.) Registru oficial în care erau trecute proprietățile funciare; carte funciară.

úrbe s.f. || Din lat. *urbs, -is* || (Livr. și fam.) Oraș.

urcá, *urc,* vb. I. || Probabil din lat. **oricare* (< *oriri* „a răsări, a se ridica") || **1.** Refl., intranz. și tranz. A (se) îndrepta spre un loc mai ridicat, a (se) duce în sus, a (se) sui. ● Intranz. (Despre drumuri) A fi în pantă (ducînd spre un loc mai ridicat). ● (Despre plante) A se prinde (cu ajutorul unor organe speciale) de araci, de ziduri etc. ridicîndu-se vertical (în cursul creșterii); a se cățăra. **2.** Refl. și tranz. A (se) sui și a (se) așeza pe ceva mai ridicat. ○ Expr. (Refl.) *A se urca pe tron* = a veni la domnie. **3.** Refl., intranz. și tranz. A (se) ridica pînă la o înălțime oarecare, a se înălța (în văzduh). ○ Expr. (Refl.) *A i se urca cuiva băutura la cap* = a se îmbăta. *A i se urca la cap* = a deveni încrezut. **4.** Refl. și intranz. (Despre temperatură, presiune atmosferică) A crește, a se ridica. **5.** Refl. (Despre sume de bani, prețuri) A crește. **6.** Refl. și intranz. A merge îndărăt în timp pînă la data de...

urcáre, *urcări,* s.f. Acțiunea de *a (se) urca;* înălțare, suire. ● Creștere, sporire.

urcát, -ă, *urcați, -te,* adj. (Despre venituri, prețuri) Mărit, majorat.

urcătór, -oáre, *urcători, -oare,* adj. || Din *urca* || (Despre plante) Care se urcă; agățător.

urciór[1], *urcioare,* s.n. || Lat. *urceolus* || Vas de lut cu gîtul strîmt, cu una sau două toarte, folosit pentru păstrarea și transportul lichidelor. || Și: **ulcior** s.n.

urciór[2], *urcioare,* s.n. || Lat. *hordeolus* || Mic furuncul care apare la rădăcina genelor. || Și: **ulciór** s.n.

urcúș, *urcușuri,* s.n. || Din *urca* || Faptul de a (se) urca; drum în pantă.

urdár, (1) *urdari,* s.m., **(2)** *urdare,* s.n. || Din *urdă* || **1.** S.m. Cioban care face urda la stînă; vînzător de urdă. **2.** S.n. Vas în care se prepară sau în care se păstrează urda.

úrdă s.f. || Cuv. autohton || **1.** Derivat al laptelui de oaie, obținut prin fierberea și închegarea zerului rămas de la prepararea cașului. **2.** *Urda-vacii* = plantă erbacee din familia cruciferelor, înaltă de 20—40 cm, cu flori mici, albe, dispuse în corimb.

urdiná, *úrdin,* vb. I. Intranz. || Lat. *ordinare* || (Înv. și reg.) **1.** A face același drum de repetate ori; a merge des undeva. **2.** A avea diaree. || Prez. ind. și *urdinez.*

urdiníș, *urdinișuri,* s.n. || Din *urdina* || Mică deschizătură în stup, pe unde intră și ies albinele.

urdoáre, *urdori,* s.f. || Lat. **horridor, -oris* (= *horridus)* || (Pop.; mai ales la pl.) Secreție gălbuie care se depune uneori pe marginea pleoapelor.

urdurós, -oásă, *urduroși, -oase,* adj. || Din *urdoare* || Care are urdori la ochi; *p. ext.* neîngrijit, nespălat; murdar.

uréche, *urechi,* s.f. || Lat. *oricla* (= *auricula)* || **1.** Organ pereche al auzului și al echilibrului la om și la mamifere, alcătuit dintr-o parte externă (pavilionul), una mijlocie și una internă; (sens curent) partea externă, vizibilă a acestui organ. ○ Expr. *A fi numai urechi* = a fi foarte atent. *A-i ajunge cuiva la ureche* sau *a ajunge la urechea cuiva* = (despre vorbe, afirmații, știri, zvonuri etc.) a ajunge la cunoștința cuiva. *A-i intra cuiva pe o ureche și a-i ieși pe alta* (sau *pe cealaltă)* = a trece ușor peste cele ce i se spun cuiva, a nu le da atenție, a nu le reține. *A fi într-o ureche* = a fi smintit, țicnit. *A fi tare* (sau *fudul) de urechi* (sau *de-o ureche*) = a-i fi slab auzul, a nu auzi bine. **2.** Facultatea de a auzi, simțul auzului. ○ Expr. *A avea ureche muzicală* = a avea facultatea de a percepe și a reproduce corect sunetele muzicale. **3.** (Pop.; la pești) Opercul. **4.** Gaura acului (prin care se petrece ața). ○ *A scăpa ca prin urechile acului* = a scăpa foarte greu dintr-o situație primejdioasă. **5.** Un fel de cheotoare la marginea de sus, din spate, a ghetelor sau a cizmelor. **6.** Toartă, inel, belciug. **7.** *Urechea-babei* = numele unei specii de ciuperci, de forma unei urechi. *Urechea-iepurelui* = plantă erbacee din familia labiatelor, cu frunzele păroase și florile roz, cultivată uneori ca plantă decorativă.

urecheá, *urechez,* vb. I. Tranz. || Din *ureche* || A trage pe cineva de urechi; a bate (un copil).

urecheát, -ă, *urecheați, -te,* adj. || Din *ureche* || Care are urechi mari. ● (Substantivat, m.) Denumire glumeață dată iepurelui și măgarului.

urechélniță, *urechelnițe,* s.f. || Din *ureche* || **1.** Insectă de culoare castanie, cu corpul alungit, avînd la capătul abdomenului două prelungiri în formă de clește. **2.** Miriapod cu capul mare și cu 16 perechi de picioare, prima pereche fiind transformată într-un fel de clește. **3.** Plantă erbacee meliferă, cu frunze ovale, cu flori roșii sau roz, așezate la vîrful tulpinii.

urechiúșă, *urechiușe,* s.f. **1.** Diminutiv al lui *ureche.* **2.** Ciupercă comestibilă, cu pălăria galbenă-portocalie, cu marginile neregulat ondulate, care crește prin pădurile de fag și de mesteacăn.

uredinále s.f. pl. || Din fr. *urédinales;* lat. *uredo, -inis* „rugină" (la plante) || Ordin de ciuperci microscopice parazite care produc, la plante, boala numită rugină.

urée s.f. || Din fr. *urée* || Compus organic incolor, cristalin, produs de degradare a proteinelor din organism, care se găsește în sînge și se elimină prin urină. Se întrebuințează la fabricarea unor medicamente și materiale plastice, ca îngrășămînt agricol etc.

uremíe, *uremii,* s.f. || Din fr. *urémie* || Intoxicație a organismului cauzată de acumularea în sînge a ureii și a acidului uric, care nu pot fi eliminate din cauza insuficienței funcțiilor renale.

uretér, *uretere,* s.n. || Din fr. *ouretère;* gr. *oureter* (< *ourein* „a urina") || Fiecare dintre cele două conducte prin care trece urina din bazinetul renal în vezica urinară.

uretrál, -ă, *uretrali, -e,* adj. || Din fr. *urétral* || Care se referă la uretră, care aparține uretrei.

urétră, *uretre,* s.f. || Din fr. *urètre* || Canal prin care se scurge urina din vezica urinară în exterior.

uretrítă s.f. || Din fr. *urétrite* || Inflamație acută sau cronică a uretrei.

uretroscóp, *uretroscoape,* s.n. || Din fr. *urétroscope;* fr. *urètre* + gr. *skopein* „a examina" || Instrument cu care se examinează mucoasa uretrei.

urgént, -ă, *urgenți, -te,* adj. || Din fr. *urgent,* lat. *urgens, -tis* (< *urgere* „a presa, a împinge") || (Adesea adverbial) Care trebuie rezolvat imediat, care nu suferă amînare; grabnic.

urgentá, *urgentez,* vb. I. Tranz. || Din *urgent* || A grăbi efectuarea unei lucrări, rezolvarea unei probleme.

urgénță, *urgențe,* s.f. || Din fr. *urgence* || Caracterul a ceea ce este urgent; necesitatea de a rezolva imediat o problemă; (la pl.) probleme care trebuie rezolvate imediat. ○ *De urgență* = urgent, numaidecît, fără întîrziere.

urgíe, *urgii,* s.f. || Lat. *orgia* || **1.** Nenorocire mare care se abate asupra cuiva sau a ceva. **2.** Faptă de om rău, manifestare de om dușmănos. **3.** Dezlănțuire violentă a forțelor naturii; prăpăd.

urgisí, *urgisesc,* vb. IV. Tranz. || Din ngr. *orgizome* (după *urgie)* || A cauza cuiva necazuri mari, a năpăstui, a oropsi, a persecuta pe cineva.

urgisíre, *urgisiri,* s.f. Acțiunea de *a urgisi;* năpăstuire.

urgisít, -ă, *urgisiți, -te,* adj. Năpăstuit, oropsit, persecutat. ● (Despre obiecte) Părăsit, aruncat.

uriáș, -ă, *uriași, -e,* s.m. și f., adj. || Din magh. *óriás* || **1.** S.m. și f. Personaj din basme, închipuit sub forma unui om extraordinar de mare și de puternic. **2.** S.m. și f. Om foarte înalt și voinic. ● (Fig.) Personalitate de mare prestigiu, cu merite excepționale într-un anumit domeniu; titan. **3.** Adj. De proporții neobișnuit de mari.

úric[1] adj. || Din fr. *urique* || *Acid uric* = acid organic care se găsește în sînge și se elimină din organism prin urină.

uríc[2], *urice,* s.n. || Din magh. *örök* || (Înv.) Moșie care se transmitea prin moștenire. ● Act de proprietate; *p. ext.* document, hrisov.

uricár, *uricari,* s.m. || Din *uric*[2] || (Înv.) Scriitor de urice.

uricemíe, *uricemii,* s.f. || Din fr. *uricémie* || Prezența acidului uric în sînge peste valorile normale, fapt care predispune la anumite boli.

uriciós, -oásă, adj. v. **uricios.**

urinà, *urinez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *uriner* || A elimina urina din vezica urinară.

urinár, -ă, *urinari, -e,* adj. || Din fr. *urinaire* || Care se referă la urină; care secretă sau evacuează urina. ○ *Aparat u.* = totalitatea organelor și a țesuturilor care au rolul de a forma, transporta și elimina urina.

urinăre, *urinări,* s.f. Acțiunea de *a urina.*

urínă s.f. || Din fr. *urine* || Lichid secretat de rinichi și eliminat prin căile urinare.

urinífér, -ă, *uriniferi, -e,* adj. || Din fr. *urinifère;* fr. *urine* „urină" + lat. *ferre* „a purta" || Care se referă la urină sau la aparatul urinar, care aparține urinei sau aparatului urinar.

urî, *urăsc,* vb. IV || Lat. **horrire* || **1.** Tranz. A nutri un sentiment de dușmănie împotriva cuiva sau a ceva. **2.** Refl. *A i se urî cuiva cu ceva* (sau *cu cineva)* = a se plictisi, a se sătura de ceva sau de prezența cuiva.

urîcíos, -oásă, *urîcioși, -oase,* adj. || Din *urî* || Nesuferit, antipatic. || Și: **uriciós, -oásă** adj.

urîciúne, *urîciuni,* s.f. || Din *urî* || **1.** Ființă cu înfățișare respingătoare; pocitanie. **2.** (Înv. și reg.) Urîțenie (1).

urît, -ă, (1, 2, 3) *urîți, -te,* adj., **(4)** adv., **(5)** s.n. **1.** Adj. Care are o înfățișare neplăcută, lipsită de armonie, de frumusețe; hidos, pocit. **2.** Adj. Care displace, care trezește repulsie; care este contrar moralei; necuviincios. **3.** Adj. (Despre timp) Posomorît, ploios, friguros. **4.** Adv. În mod neplăcut, nearmonios, nepotrivit. **5.** S.n. Stare sufletească apăsătoare, provocată de teamă, de singurătate, de lipsă de ocupație etc. ○ Expr. *A-i fi cuiva urît* = **a)** a se teme (în singurătate, pe întuneric); **b)** a se plictisi. *A-i ține cuiva de urît* = a sta cu cineva, a-i ține tovărășie (pentru a nu se plictisi).

urîțél, -ícă, *urîței, urîțele,* adj. Diminutiv al lui *urît;* cam urît.

urîțénie, (2) *urîțenii,* s.f. || Din *urît* || **1.** Faptul de a fi urît, starea a ceea ce este urît. **2.** Ființă urîtă sau obiect urît.

urîți, *urîțesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Din *urît* || A face să devină sau a deveni urît.

urlá, *úrlu,* vb. I. Intranz. || Lat. *ululare* || **1.** (Despre animale) A scoate strigăte puternice, prelungi; (despre oameni) a țipa; a plînge cu hohote; a cînta foarte tare. ● (Despre o mulțime de oameni) A clocoti, a fremăta. **1.** (Fig.; despre vînt, furtună etc.) A vui, a vîjîi.

urlát s.n. Faptul de *a urla.*

urlătoáre, *urlători,* s.f. || Din *urla* || (Pop.) Cascadă.

úrlet, *urlete,* s.n. || Din *urla* || **1.** Strigăt puternic, prelung, scos de oameni sau de animale. ● Vorbă cu tonul foarte ridicat și puternic; strigăt. ● Plîns cu hohote. **2.** (Fig.) Zgomot puternic produs de elemente ale naturii.

urlói, *urloaie,* s.n. (Pop.) Burlan.

urluí, *urluiesc,* vb. IV. Tranz. || Din magh. *öröl* || A măcina cereale pentru urluială.

urluiálă, *urluieli,* s.f. || Din *urlui* || Boabe de cereale măcinate mare, servind ca hrană pentru animale.

urm, *urmi,* s.m. || Lat. *ornus* (după *ulm)* || (Bot.) Mojdrean.

urmá, *urmez,* vb. I. || Din *urmă* || **1.** Tranz. și intranz. A merge în urma cuiva; a însoți pe cineva. ○ Tranz. (Fig.) A fi alături de cineva (acceptîndu-i părerile, sfaturile, ideile). **2.** Refl. A merge în șir, unul după altul. **3.** Tranz. A merge după o indicație, după un fir conducător. ● A merge în continuare pe drumul apucat. ● Tranz. și intranz. A se conduce după..., a proceda conform cu... **4.** Tranz. și intranz. A frecventa o formă de învățămînt. **5.** Tranz. și intranz. A veni în timp, după cineva sau după ceva; (intranz.) a-i succeda cuiva într-o funcție. **6.** Intranz. A-și avea locul după cineva într-o ierarhie. **7.** Tranz. și intranz. A continua un lucru început; a continua vorba începută, a spune mai departe. **8.** Intranz. A se produce, a se desfășura. **9.** Tranz. A avea drept consecință, a duce la concluzia că....

urmáre, *urmări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a urma.* **2.** Consecință, concluzie, rezultat. ● *Prin urmare* = deci, așadar.

urmáș, -ă, *urmași, -e*, s.m. și f. || Din *urmă* || **1.** Continuator al unei familii; moștenitor, succesor. **2.** (Fig.) Persoană care continuă o operă, o tradiție. **3.** Succesor într-un post, într-o demnitate.

úrmă, *urme*, s.f. || Din lat. *urma* || **1.** Semn lăsat de cineva sau de ceva pe locul unde a stat ori pe unde a trecut. ○ *Pe urma* (sau *pe urmele*) *cuiva* (sau *a ceva*) = pe unde a fost, a existat sau a trecut cineva (sau ceva). *A merge* (sau *a călca*) *pe urmele cuiva* = a imita pe cineva; a continua activitatea cuiva. *A da de urma* (sau *urmele*) *cuiva* = a obține unele informații despre o persoană căutată. *Nici urmă de...* = nici pomeneală, nimic; nici un pic. **2.** Rămășiță din ceva. ● Vestigii. **3.** Impresie. **4.** Punct sau stadiu final; sfîrșit. ○ *Din urmă* = de la sfîrșit; ultim. *În urmă* = în spate, îndărăt. *Pe urmă* = mai tîrziu, ulterior. *În cele din urmă* = în sfîrșit. *La urma urmei* (sau *urmelor*) = în definitiv, în concluzie.

urmări, *urmărese*, vb. IV. Tranz. || Din *urmă* || **1.** A merge pe urmele cuiva pentru a-l supraveghea sau pentru a-l prinde. ● A ține pe cineva sub observație, a supraveghea. ● A face demersuri judiciare împotriva cuiva. **2.** A se călăuzi după un anumit principiu. **3.** A însoți pe cineva cu privirea, cu gîndul; a privi ceva în mișcare, în desfășurare. **4.** A se orienta după o linie, după o indicație; a tinde către...; a avea drept scop. **5.** A studia, a se ocupa de o problemă, de un fapt, de un eveniment etc. **6.** A asculta o expunere sau executarea unei compoziții muzicale.

urmărire, *urmăriri*, s.f. **1.** Acțiunea de *a urmări*. ● Acțiune militară, executată pentru a nimici trupele inamice în retragere. **2.** Activitatea de strîngere a dovezilor împotriva unui infractor, pentru descoperirea și prinderea lui.

urmăritór, -oáre, *urmăritori, -oare*, s.m. și f. || Din *urmări* || Persoană care urmărește pe cineva (pentru a-l supraveghea sau a-l prinde).

următór, -oáre, *următori, -oare*, adj. || Din *urma* || Care urmează după cineva sau ceva (în timp sau în spațiu). ● Care este arătat în cele ce urmează. ● (Substantivat) Persoană chemată (după alta) să fie servită, ascultată etc.

úrnă, *urne*, s.f. || Din fr. *urne*, lat. *urna* || **1.** Vas în care se păstrează cenușa morților incinerați. **2.** Cutie prevăzută cu o deschizătură îngustă, în care se introduc buletinele de vot, numerele unei loterii etc. **3.** Vas de pămînt sau de bronz folosit în vechime la scoaterea și la păstrarea apei.

urni, *urnesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din sl. *urinonti* || A (se) mișca (cu greu) din loc. ● A pune în funcție o mașină, un sistem tehnic etc.

urocordát, *urocordate*, s.n. || Din fr. *urocordé*; gr. *oura* „coadă" + *chorde* „teacă" || (La pl.) Grup de animale marine cu corpul în formă de sac sau de butoiaș, acoperit de o tunică; (și la sg.) animal care face parte din acest grup.

urografíe, *urografii*, s.f. || Din fr. *urographie*; gr. *ouron* „urină" + *graphein* „a scrie" || Radiografie a căilor urinare făcută cu ajutorul unei substanțe opace la razele x.

urologíe, s.f. || Din fr. *urologie*; gr. *ouron* „urină" + *logos* „studiu" || Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul aparatului urinar și al bolilor lui.

urotropínă s.f. || Din fr. *urotropine* || Substanță chimică folosită ca antiseptic al căilor urinare.

urs, *urși*, s.m. || Lat. *ursus* || **1.** Specie de mamifer omnivor din Europa și din Asia, cu corpul masiv, lung de c. 2 m, acoperit cu o blană negricioasă sau roșcată, cu urechi mici și coadă scurtă. ○ *Urs alb* (sau *polar*) = urs din regiunile arctice, cu blană albă. ○ Expr. *A vinde pielea ursului din pădure* = a conta pe un lucru înainte de a fi sigur că îl poți obține. *A se aduna ca la urs* = a se aduna în număr foarte mare. ● Epitet dat unui om greoi, ursuz. **2.** Cocoloș de mămăliguă cu brînză în mijloc. **3.** Fiecare dintre grinzile longitudinale ale unui pod de lemn.

ursár, *ursari*, s.m. || Din *urs* || (Ieșit din uz) Persoană care umbla prin sate cu urși dresați, punîndu-i să joace.

ursí, *ursesc*, vb. IV. Tranz. || Din ngr. *oriso* || (În superstiții) A hotărî dinainte soarta unei ființe sau a unui lucru; a meni, a predestina.

úrsit, -ă, *ursiți, -te*, adj., s.f. (În superstiții; despre viața, soarta, viitorul cuiva) **1.** Adj. Care a fost menit, predestinat. ● (Substantivat) Persoană considerată ca fiind predestinată să devină soț (sau soție) cuiva. **2.** S.f. Destin, soartă.

ursitoáre, *ursitori*, s.f. || Din *ursi* || (Mitol.) Ființă imaginară despre care se crede că are darul să hotărască dinainte soarta omului.

ursoáică, *ursoaice*, s.f. || Din *urs* || **1.** Femela ursului. **2.** (La casele vechi țărănești) Coș din nuiele lipite cu pămînt, construit deasupra vetrei pe care se face focul și prin care iese fumul.

ursón s.n. || Din fr. *ourson* || Țesătură care imită blana de urs.

ursuléț, *ursulești*, s.m. Diminutiv al lui *urs*; pui de urs.

ursulínă, *ursuline*, s.f. || Din fr. *ursuline* || Călugăriță dintr-un ordin catolic, care se ocupă cu educația fetelor și cu îngrijirea bolnavilor.

ursúz, -ă, *ursuzi, -e*, adj. || Din tc. *uğursuz* || (Despre oameni, despre firea lor; și substantivat) Posac, morocănos, neprietenos, necomunicativ.

urticacée, *urticacee*, s.f. || Din fr. *urticacée*; lat. *urtica* „urzică" || (La pl.) Familie de plante erbacee, prevăzute cu perișori aspri care urzică; (și la sg.) plantă care face parte din această familie (ex. urzica).

urticárie, *urticarii*, s.f. || Din fr. *urticaire* || Erupție manifestată prin apariția pe piele a unor bășicuțe care produc mîncărime. De obicei, urticaria este o manifestare alergică față de substanțe alimentare, medicamentoase etc.

uruióc, *uruioace*, s.n. || Din scr. *urivak* || (Pop.) Fire de urzeală de la capătul pînzei, care nu mai pot fi țesute și care se taie cînd se scoate pînza din război; piedin.

urzeálă, *urzeli*, s.f. || Din *urzi* || **1.** Ansamblul firelor textile montate în războiul de țesut, printre care se petrece firul de bătătură, pentru a se obține țesătura. **2.** (Fig.) Intrigă, uneltire, complot.

urzí, *urzesc*, vb. IV. Tranz. || Lat. *ordire* || **1.** A trece firele de urzeală de pe gheme pe urzitor. **2.** (Fig.) A întocmi, a plăsmui. ● A scorni, a inventa. ● A pune la cale, a unelti.

urzicá, *urzic*, vb. I. Tranz. || Din *urzică* || **1.** (Despre urzici) A produce (prin atingere) o usturime (și o bășicare) a pielii; (refl.; despre oameni) a-și bășica pielea prin atingere de urzici. **2.** (Fig.) A înțepa cu vorba, a satiriza.

urzicáre, *urzicări*, s.f. Acțiunea de *a (se) urzica*. ● (Fig.) Critică usturătoare, satirizare.

urzícă, *urzici*, s.f. || Lat. *urtica* || Denumire dată plantelor erbacee din familia urticaceelor prevăzute cu peri urzicători, folosite ca plante textile, medicinale sau alimentare. ○ *U. moartă* = plantă erbacee cu flori albe sau roșii, folosită ca plantă medicinală.

urzicătór, -oáre, *urzicători, -oare*, adj. || Din *urzica* || Care urzică; usturător.

urzicătúră, *urzicături*, s.f. || Din *urzica* || Iritație a pielii produsă prin atingere de urzici.

urzitór, -oáre, *urzitori, -oare*, subst. || Din *urzi* || **1.** S.n. Unealtă pe care se pregătește urzeala pentru țesut. **2.** S.m. și f. Uneltitor, conspirator, complotist.

uscá, *usúc*, vb. I. || Lat. *exsucare* || **1.** Tranz. și refl. A îndepărta sau a-și pierde umiditatea (prin procedee mecanice sau prin expunere la soare, la vînt, la foc); a (se) zbici, a (se) zvînta. ○ Expr. (Refl.) *A i se usca gura* (sau *gîtul*) = a avea o senzație puternică de sete. *Bea de usucă* = bea foarte mult. ● (Despre ochi) A înceta să mai plîngă; (despre lacrimi) a înceta să mai curgă. **2.** Tranz. A deshidrata legume, fructe, pește, pentru a le conserva mai multă vreme. **3.** Refl. (Despre plante) A-și pierde seva, a se veșteji, a se ofili. **4.** Refl. (Despre oameni) A slăbi, a-și pierde vlaga; (despre organe sau părți ale corpului) a se atrofia.

uscáre, *uscări*, s.f. Acțiunea de *a (se) usca*; zbicire, zvîntare. ● Conservare prin deshidratare a legumelor, fructelor, cărnii etc.

uscát[1] s.n. Faptul de *a (se) usca*.

uscát[2]**, -ă,** *uscați, -te*, adj., s.n. **1.** Adj. Lipsit de umezeală. ● (Despre vreme) Fără ploaie sau fără zăpadă. ● (Despre gură) Care dă o senzație puternică de sete. ● (Despre ochi) Lipsit de lacrimi. ● (Despre ten) Lipsit de grăsime. ● (Despre tuse) Sec, fără expectorație. **2.** Adj. (Despre alimente) Deshidratat (pentru a putea fi conservat). **3.** Adj. (Despre plante) Ofilit. ● (Despre oameni) Slab; (despre organe sau părți ale corpului) atrofiat. **4.** S.n. Suprafața litosferei neacoperită de mări și oceane. ○ Expr. *A se zbate ca peștele pe uscat* = a se lupta cu mari greutăți.

uscăciós, -oásă, *uscăcioși, -oase*, adj. || Din *usca* || Lipsit de umezeală, uscat. ● (Despre persoane) Slab, uscățiv.

uscăciúne s.f. || Din *usca* || Însușirea de a fi uscat; senzație de sete, de înecăciune. ● Secetă.

uscătór, -oáre, *uscători, -oare*, adj., s.n. || Din *usca* || **1.** Adj. Care usucă. **2.** S.n. Aparat, mașină, instalație care servește la uscarea unor materiale.

uscătoríe, *uscătorii*, s.f. || Din *uscător* || **1.** Încăpere în care se pun rufele la uscat. **2.** Instalație, aparat sau mașină, folosită la uscarea termică a unor materiale.

uscătúră, *uscături*, s.f. || Din *usca* || **1.** Creangă mică, uscată. ● Așchie, surcea. **2.** (La pl.) Mîncări uscate, care se pot consuma fără a fi încălzite.

uscățél, -ícă, *uscățel, -ele*, adj., s.f. || Din *uscat*[2] || **1.** Diminutiv al lui *uscat*[2] (**1**). **2.** S.f. (Mai ales la pl.) Prăjitură făcută din bucățele de aluat, prăjite în grăsime sau coapte la cuptor.

uscățív, -ă, *uscățivi, -e* adj. || Din *uscat*[2] || (Despre oameni) Slab.

úșnă, *ușne*, s.f. || Din sl. *ustĭna* || Marginea de sus (răsfrîntă) a unei oale sau a unui vas adînc; marginea răsfrîntă a unui clopot. ● Marginea de sus a luntrei.

ustáș, *ustași*, s.m. || Din scr. *ustaš* || Membru al unei organizații fasciste teroriste croate, creată în deceniul al treilea al sec. 20.

ustensílă, *ustensile*, s.f. || Din fr. *ustensile* || Obiect care servește la efectuarea unei operații curente în gospodării, în laboratoare etc. sau la manevrarea unor materiale (fără a le prelucra); instrument, unealtă.

ustură, pers. 3. *ustură*, vb. I. Tranz. || Lat. *ustulare* || A provoca cuiva o senzație durerosă de înțepătură sau de arsură. ● (Fig.) A provoca cuiva o durere morală; a chinui pe cineva, a-l face să sufere.

usturătór, -oáre, *usturători, -oare*, adj. || Din *ustura* || Care ustură, care produce usturime. ● (Fig.) Caustic, sarcastic, tăios, incisiv.

usturătúră, *usturături*, s.f. || Din *ustura* || Usturime.

usturíme, *usturimi*, s.f. || Din *ustura* || Senzație dureroasă caracteristică, produsă de o înțepătură, de o arsură etc.

usturói, *usturoi*, s.m. || Din *ustura* || Plantă legumicolă din familia liliaceelor, cu bulbul format din mai mulți bulbi mici bogați în substanțe nutritive și în vitamine.

usturoiá, *usturoiez*, vb. I. Tranz. || Din *usturoi* || A pune (prea mult) usturoi într-o mîncare; a condimenta cu usturoi.

usturoiát, -ă, *usturoiați, -te*, adj. Cu gust, cu miros de usturoi; preparat cu usturoi.

usturoíță, *usturoițe*, s.f. || Din *usturoi* || Plantă erbacee medicinală din familia cruciferelor, cu miros puternic de usturoi; aișor.

usúc, *usucuri*, s.n. **1.** Substanță unsuroasă, albă-gălbuie, cu miros specific, secretată de glandele ovinelor, care acoperă și protejează firele de lînă. **2.** Apa unsuroasă în care s-a spălat prima dată lîna (și din care se extrage lanolină).

ușárnic, -ă, *ușarnici, -e*, s.m. și f. || Din *ușă* || Persoană care umblă mereu pe la alții, căreia nu-i place să stea acasă.

úșă, *uși*, s.f. || Lat. **ustium* (= *ostium*) || **1.** Deschizătură amenajată în peretele unei clădiri, la un vehicul, la o mobilă etc., pentru a permite comunicația dintr-o parte în alta, din exterior în interior și invers. ● Panou mobil, prins de margini în balamale, cu care se închide

această deschizătură. ○ Expr. *A bate la ușă* = (despre evenimente, fenomene) a fi foarte aproape, iminent. *A sta după ușă* = a fi nebăgat în seamă; a sta deoparte, izolat. *A strînge pe cineva cu ușa* = a sili pe cineva să facă sau să recunoască ceva. **2.** (Fig.) Casă, locuință.

ușiér, *ușieri*, s.m. || Din *ușă* || (Înv.) Om de serviciu la unele instituții publice.

ușíță, *ușițe*, s.f. Diminutiv al lui *ușă;* ușă mică.

ușór[1], *ușori*, s.m. || Lat. *osteolum* || Fiecare dintre cei doi stîlpi verticali pe care se fixează canaturile unei uși sau ale unei porți.

ușór[2], **-oáră, (1—8)** *ușori, -oare*, adj., **(9—12)** adv. || Lat. *levis* || **1.** Adj. Care are o greutate mică; care cîntărește puțin; care exercită o presiune mică asupra suprafeței pe care stă. ○ *Industrie ușoară* v. *industrie*. *Categorie ușoară* = categorie la box, la lupte și la haltere, care cuprinde sportivi cu greutatea corpului între 57 și 61 kg. ● Cu greutate specifică redusă. ● Care nu poartă sau nu conține greutăți. ○ (Adverbial) *Îmbrăcat ușor* = îmbrăcat cu haine subțiri. **2.** Adj. (Despre alimente) Care se digeră fără greutate. **3.** Adj. (Despre trupe) Care poartă armament puțin, putîndu-se deplasa repede. **4.** Adj. Iute, sprinten, vioi; (despre pași, mers) care abia atinge pămîntul, care nu produce zgomot. ● (Despre urme, linii etc.) Care este făcut printr-o apăsare slabă. **5.** Adj. Fără amploare, fără consistență sau intensitate: *vînt ușor*. ● (Despre somn) Din care te trezești cu ușurință; liniștit, odihnitor. **6.** Adj. Care se suportă fără greutate, care nu împovărează; (despre legi, pedepse) lipsit de asprime; (despre boli) lipsit de gravitate; (despre obligații materiale) lesne de suportat. **7.** Adj. Care nu prezintă dificultăți, care e lesne de înțeles. ○ *Muzică ușoară* = muzică de dans și divertisment. **8.** Adj. Lipsit de seriozitate; *moravuri ușoare* = purtări rele, care contravin moralei. **9.** Adv. Încet, lin, fără zgomot. **10.** Adv. Fără efort. **11.** Adv. Fără seriozitate; frivol. **12.** Adv. Puțin, abia perceptibil. || Și: **ușúre** adj., adv.

ușurá, *ușurez*, vb. I. || Din *ușor*[2] || **1.** Tranz. și refl. A face să scadă sau a scădea din greutate. **2.** Tranz. și refl. (Fig.) A(-și) alina o suferință fizică sau morală. ● Refl. (Despre boli) A ceda, a slăbi, a se ameliora. **3.** Tranz. și refl. A (se) elibera de sub apăsarea unui lucru greu. **4.** Tranz. A înlesni, a face să fie mai ușor. **5.** Tranz. A scuti, a îndepărta de cineva un rău, o greutate.

ușuráre, *ușurări*, s.f. Acțiunea de *a (se) ușura;* scădere, slăbire a unei greutăți, a unui rău.

ușurát, -ă, *ușurați, -te*, adj. **1.** Scăzut în greutate; descărcat. **2.** (Fig.) Împăcat sufletește.

ușurátic, -ă, *ușuratici, -ce*, adj. || Din *ușor* || Lipsit de seriozitate; frivol, nesocotit.

ușurătáte s.f. || Din *ușor*[2] || Însușirea a ceea ce este ușuratic; neseriozitate. ● Faptă, atitudine ușuratică.

ușurătór, -oáre, *ușurători, -oare*, adj. || Din *ușura* || Care ușurează, care liniștește.

ușúre adj., adv. v. **ușor**[2].

ușurél, -eá, -ícă, *ușurei, -ele*, adj., adv. Diminutiv al lui *ușor*[2].

ușurínță, *ușurințe*, s.f. || Din *ușor*[2] || **1.** Faptul de a fi ușor de făcut, de îndeplinit. ○ *Cu ușurință* = **a)** fără greutate, fără efort; **b)** cu indiferență; în mod superficial. **2.** Nesocotință, neseriozitate, superficialitate.

ut s.m. invar. || Din germ. *Ut;* fr. *ut* || (Muz.) Vechea denumire a notei do.

úter, *utere*, s.n. || Din lat. *uterus*, fr. *utérus* || Organ musculos cavitar al aparatului genital femel, în care se fixează oul fecundat și se dezvoltă fătul.

uterín, -ă, *uterini, -e*, adj. || Din fr. *utérin* || Care se referă la uter, care aparține uterului.

útil, -ă, *utili, -e*, adj. || Din fr. *utile*, lat. *utilis* || Care poate servi la ceva, care este folositor. ○ *În timp util* = la timp. ● (Substantivat, n.) Ceea ce este folositor: *a îmbina utilul cu frumosul.*

utilá, *utilez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *outiller* || A înzestra un atelier, o fabrică etc. cu utilajul necesar în procesul de producție.

utiláj, *utilaje*, s.n. || Din fr. *outillage* || Totalitatea uneltelor, aparatelor, instrumentelor, mașinilor etc., necesare pentru efectuarea unei anumite lucrări într-o unitate industrială.

utiláre, *utilări*, s.f. Acțiunea de *a utila;* înzestrare.

utilát, -ă, *utilați, -te*, adj. Înzestrat cu utilajul necesar.

utilitár, -ă, *utilitari, -e* adj. || Din fr. *utilitaire* || Care urmărește scopuri utile, imediate; preocupat de interese materiale.

utilitarísm s.n. || Din fr. *utilitarisme* || Concepție care consideră că principiul tuturor valorilor este folosul; doctrină etică potrivit căreia este moral ceea ce este util.

utilitaríst, -ă, *utilitariști, -ste*, adj., s.m. și f. || Din fr. *utilitariste* || **1.** Adj. Privitor la utilitarism; *p. ext.* care se ocupă în special de folosul imediat al lucrurilor. **2.** S.m. și f. Adept al utilitarismului.

utilitáte, *utilități*, s.f. || Din fr. *utilité* || Însușirea de a fi util sau utilizabil. ● Folos, serviciu pe care îl aduce cineva sau ceva.

utilizá, *utilizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *utiliser* || A întrebuința, a folosi.

utilizábil, -ă, *utilizabili, -e*, adj. || Din fr. *utilisable* || Care poate fi utilizat, de care te poți folosi.

utilizáre, *utilizări*, s.f. Faptul de *a utiliza;* folosire, întrebuințare.

utópic, -ă, *utopici, -ce* adj. || Din fr. *utopique* || Care are caracter de utopie; iluzoriu; imaginar.

utopíe, *utopii*, s.f. || Din fr. *utopie;* gr. *ou topos* „loc care nu există" || Proiect iluzoriu, irealizabil; ideal social generos, dar care nu ține seamă de realitate.

utopísm s.n. || Din *utopie* || Credință în idealuri utopice, irealizabile.

utopíst, -ă, *utopiști, -ste*, s.m. și f. || Din fr. *utopiste* || Creator sau adept al unei teorii sociale utopice.

utrénie, *utrenii*, s.f. || Din sl. *utrĭnja* || Slujbă religioasă care se oficiază în biserica ortodoxă dimineața, înaintea liturghiei.

uvertúră, *uverturi,* s.f. || Din fr. *ouverture* || Compoziție muzicală concepută ca introducere la o operă, la un oratoriu etc. sau ca o lucrare independentă.

uvulár, -ă, *uvulari, -e,* adj. || Din fr. *uvulaire* || (Despre sunete) Care se articulează în partea posterioară a cavității bucale.

uvúlă, *uvule,* s.f. || Din fr. *uvule,* lat. *uvula* || (Anat.) Omușor (2).

uz, *uzuri,* s.n. || Din lat. *usus* || **1.** Faptul de a folosi ceva; întrebuințare, folosință. ○ Expr. *A face uz de...* = a se folosi de... *Scos* (sau *ieșit*) *din uz* = care nu se mai folosește. **2.** (Jur.) Dreptul de a folosi un lucru care este proprietatea altuia.

uzá, *uzez,* vb. I. || Din fr. *user* || **1.** Tranz. și refl. A (se) deteriora, a (se) strica (printr-o întrebuințare îndelungată). ● Refl. (Fig.; despre oameni) A se epuiza, a se consuma. **2.** Intranz. A se folosi de...; a întrebuința.

uzáj, *uzajuri,* s.n. || Din fr. *usage* || **1.** Uzură. **2.** Uz, folosire, întrebuințare. **3.** Uzanță, obicei.

uzánță, *uzanțe,* s.f. || Din fr. *usance* || Practică obișnuită; obicei statornicit, regulă.

uzáre, *uzări,* s.f. Faptul de *a (se) uza.*

uzát, -ă, *uzați, -te,* adj. Deteriorat, stricat, tocit (prin folosire îndelungată). ● (Fig.; despre oameni) Slăbit, epuizat.

uzináj s.n. || Din fr. *usinage* || Uzinare.

uzináre, s.f. || După fr. *usinage* || Prelucrare a materialelor cu ajutorul mașinilor-unelte.

uzínă, *uzine,* s.f. || Din fr. *usine* || **1.** Mare unitate industrială, dotată cu mașini, agregate, instalații etc., în care se produc îndeosebi mijloace de producție. **2.** Centrală producătoare de energie electrică sau termică, ori de alimentare cu apă a unei așezări omenești.

uzitá, *uzitez,* vb. I. Tranz. și refl. || Din *uzitat* || A (se) folosi în mod obișnuit.

uzitát, -ă, *uzitați, -te,* adj. || Din fr. *usité* || Folosit în mod curent.

uzuál, -ă, *uzuali, -e,* adj. || Din fr. *usuel,* lat. *usualis* || De întrebuințare curentă; frecvent, obișnuit.

uzucapiúne s.f. || Din fr. *usucapion* || Dobîndirea dreptului de proprietate asupra unui bun prin posedarea lui o anumită vreme.

uzufrúct s.n. || Din lat. *usufructus;* cf. fr. *usufruit* || Drept acordat unei persoane de a se folosi de un bun care nu este proprietatea sa și pe care nu poate să-l înstrăineze.

uzúră s.f. || Din fr. *usure* || Degradare, deteriorare progresivă a unui obiect, a unei piese, a unei unelte etc., prin întrebuințare îndelungată. ● Slăbire, epuizare.

uzurpá, *uzúrp,* vb. I. Tranz. || Din fr. *usurper,* lat. *usurpare* (< *usus* „uz") || A-și însuși în mod fraudulos un bun, o calitate, un titlu, un drept etc.

uzurpatór, -oáre, *uzurpatori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *usurpateur,* lat. *usurpator* || Persoană care își însușește în mod fraudulos un bun, o calitate, un titlu.

V

v s.m. invar. A douăzeci și șaptea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană fricativă sonoră labiodentală.

va[1] Element de compunere cu care s-au format, într-un stadiu vechi al limbii, unele adverbe *(cîndva, undeva)* sau unele pronume *(careva, cineva)*, dîndu-le o nuanță nehotărîtă.

va[2] vb. intranz., numai la prez. ind. pers. 3 || Lat. *vadit* || (Pop. și fam.) *Mai va* = mai este pînă atunci sau pînă acolo.

vacánt, -ă, *vacanți, -te,* adj. || Din fr. *vacant,* lat. *vacans, -tis* (part. prez. al lui *vacare* „a fi gol, liber") || **1.** (Despre funcții, posturi etc.) Care nu este ocupat; liber. **2.** (Jur.; despre succesiuni) Care nu este reclamat de moștenitori.

vacánță, *vacanțe,* s.f. || Din fr. *vacance* || **1.** Timp de odihnă acordat elevilor și studenților la sfîrșit de trimestru (ori de semestru) și de an școlar. ● Concediu de odihnă. **2.** Timp în care un post, o funcție rămîn neocupate. ● Timp în care o moștenire nu este reclamată de moștenitori.

vacárm, *vacarmuri,* s.n. || Din fr. *vacarme* || Zgomot mare, hărmălaie.

vácă, *vaci,* s.f. || Lat. *vacca* || **1.** Femelă adultă din specia bovină. ● Carnea acestui animal, folosită ca aliment; *p. gener.* carne de bovine. **2.** *Vaca-domnului* = insectă cu aripile superioare roșii, cu două puncte negre.

vaccín, *vaccinuri,* s.n. || Din fr. *vaccin,* lat. *vaccinus* || Suspensie microbiană obținută fie din germeni patogeni vii, atenuați sau omorîți, fie din secreții microbiene, utilizată în profilaxia unor boli infecțioase.

vaccinà, *vaccinez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *vacciner* || A administra cuiva un vaccin.

vaccinoterapíe s.f. || Din fr. *vaccinothérapie* || Tratament al unei infecții prin administrare de vaccin în doze repetate, ceea ce creează o stare de imunitate.

vacs, *vacsuri,* s.n. || Din germ. *Wachs* || Preparat folosit (în trecut) pentru lustruit încălțămintea.

vacuólă, *vacuole,* s.f. || Din fr. *vacuole;* lat. *vacuus* „vid" || (Biol.) Cavitate în citoplasmă, plină cu o soluție apoasă.

vácuum, *vacuumuri,* s.n. || Din lat. *vacuum* || (Fiz.) Vid.

vacuummétru, *vacuummetre,* s.n. || Din germ. *Vakuummeter* || Manometru folosit pentru măsurarea presiunilor foarte joase.

vad, *vaduri,* s.n. || Lat. *vadum* || **1.** Albia unui rîu. *Se pare cum că alte valuri Cobor mereu pe-același vad* (Eminescu). ● Loc pe cursul unui riu unde apa este puțin adîncă, permițînd trecerea de pe un mal pe altul. ● (Fig.) Loc de trecere; loc de scăpare, de salvare. **2.** Loc situat în apropierea unei artere de comunicație, care asigură unui negustor o clientelă numeroasă.

vadeá, *vadele,* s.f. || Din tc. *vâde* || (Înv.) Termen de plată, scadență, soroc.

vademécum s.n. || Din fr. *vade-mecum,* lat. *vade mecum* „vino cu mine" || Carte care servește ca ghid într-o disciplină științifică, într-o călătorie etc.

vádră, *vedre,* s.f. || Din sl. *vědro* || **1.** Găleată. **2.** Veche unitate de măsură pentru capacitate, echivalentă, după regiuni, cu 13—15 litri.

vafélă, *vafele,* s.f. || Din germ. *Waffel* || Foaie crocantă din aluat nedospit care servește ca foaie de tort, la fabricarea napolitanelor, a cornetelor de înghețată etc.

vag, -ă, *vagi,* adj. || Din fr. *vague,* lat. *vagus* || **1.** (Adesea adverbial) Lipsit de claritate, de precizie; confuz, neclar, nelămurit. **2.** *Nerv vag* = unul dintre nervii cranieni, cu rol important pentru funcționarea aparatului respirator, a aparatului circulator și a celui digestiv.

vagabónd, -ă, *vagabonzi, -de,* adj., s.m. și f. || Din fr. *vagabond,* lat. *vagabundus* (< *vagari* „a umbla încoace și încolo") || (Om sau animal) care rătăcește fără rost, fără țintă; haimana; (om) fără ocupație statornică și fără domiciliu stabil.

vagabondá, *vagabondez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *vagabonder* || A umbla fără țintă și fără rost dintr-un loc în altul; a trăi ca un vagabond.

vagabondáj s.n. || Din fr. *vagabondage* || Faptul de a vagabonda; vagabondare. ● Starea celui care vagabondează.

vagabondáre, *vagabondări,* s.f. Acțiunea de a *vagabonda,* vagabondaj.

vagín, *vagine,* s.n. || Din fr. *vagin,* lat. *vagina* „teacă" || Porțiune a aparatului genital feminin, în formă de canal, care face legătura între vulvă și uter.

vaginál, -ă, *vaginali, -e,* adj. || Din fr. *vaginal* || Care se referă la vagin, care aparține vaginului.

vaginită, *vaginite,* s.f. || Din fr. *vaginite* || Inflamaţie acută sau cronică a vaginului, datorită unor infecţii.

vagmístru, *vagmiştri,* s.m. || Din rus. *vahmistr,* germ. *Wachtmeister* || (Înv.) Grad de sergent-major în cavalerie şi în artilerie; persoană care avea acest grad.

vagón, *vagoane,* s.n. || Din fr. *wagon* || **1.** Vehicul care circulă pe şine, servind la transportul de călători sau de mărfuri. **2.** Cantitatea de încărcătură care intră într-un vagon **(1)** şi care serveşte ca unitate de măsură.

vagonét, *vagonete,* s.n. || Din fr. *vagonnet* || Vehicul care circulă pe o cale ferată îngustă, folosit pentru transportul de materiale pe şantiere, în mine etc.

vagonetár, *vagonetari,* s.m. || Din *vagonet* || Muncitor care lucrează la încărcatul şi la transportul de materiale cu vagonetele.

vagotomíe, *vagotomii,* s.f. || Din fr. *vagotomie* || Intervenţie chirurgicală constînd din secţionarea nervului vag. S-a practicat în tratamentul ulcerului gastro-duodenal.

vai interj. || Cf. lat. *vae* || Cuvînt care exprimă sentimente de durere, de compătimire, de regret sau de bucurie, de admiraţie etc. ○ (Substantivat) *Ca vai de lume* = care se află într-o situaţie foarte rea. ○ (Substantivat, n.) Tînguire, plînset; *p. ext.* suferinţă, durere. ○ *Cu chiu, cu vai* = cu mare greutate.

váier, *vaiere,* s.n. || Din *văiera* || Vaiet, tînguire.

váiet, *vaiete,* s.n. || Din *văieta* || Strigăt de durere, de jale; plînset.

vájnic, -ă, *vajnici, -ce,* adj. || Din rus., ucr. *važnyj* || **1.** Viguros, puternic, aprig, înverşunat. **2.** (Înv.) Important, grav.

val[1], *valuri,* s.n. || Din sl. *valŭ* || **1.** Undă formată la suprafaţa unui ocean, a unei mări, a unui fluviu, prin mişcarea oscilatorie a maselor de apă datorită vîntului, cutremurelor etc.; talaz. ○ *În valuri* sau *valuri-valuri* = unul după altul; *p. ext.* cu grămada. *Valurile vieţii* = încercările prin care trece omul în viaţă. **2.** Ceea ce se mişcă sau se năpusteşte în cantitate mare, asemenea unor valuri **(1). 3.** Sul de pînză, de stofă etc., înfăşurată pe un cilindru. **4.** Piesă cilindrică de metal, la presele tipografice.

val[2], *valuri,* s.n. || Din lat. *vallum* || Meterez de pămînt care servea în antichitate ca fortificaţie militară.

valábil, -ă, *valabili, -e,* adj. || Din fr. *valable* || Care este admis, recunoscut, acceptat ca fiind bun, autentic. ● Care întruneşte condiţiile cerute de lege, de o autoritate.

valabilitáte s.f. || Din *valabil* || Calitatea sau starea a ceea ce este valabil.

valáh, -ă, *valahi, -e,* s.m. şi f., adj. || Cf. sl. *vlahŭ* || **1.** S.m. şi f. Nume dat românilor, în evul mediu, de către alte popoare. **2.** Adj. Care se referă la valahi **(1).** || Şi: **vlah, -ă,** s.m. şi f., adj.

vále, *văi,* s.f. || Lat. *vallis* || **1.** Adîncitură de teren alungită, creată prin acţiunea unei ape curgătoare. ○ *La vale* = în jos, în josul apei. *De vale* = la capătul coborîşului. ○ Expr. (Fam.) *A-şi lua valea* = a pleca, a fugi de undeva. **2.** Albia unei ape curgătoare; (reg.) apă curgătoare.

valénţă, *valenţe,* s.f. || Din fr. *valence* || (Chim.) **1.** Forţă de legătură între doi atomi ai unei molecule. **2.** Număr egal cu numărul de atomi de hidrogen cu care se poate combina un atom al unui anumit element sau radical.

valerianacée, *valerianacee,* s.f. || Din fr. *valérianacée* || (La pl.) Familie de plante erbacee dicotiledonate, care conţin alcaloizi folosiţi în scopuri medicinale; (şi la sg.) plantă din această familie (ex. valeriana).

valeriánă, *valeriane,* s.f. || Din fr. *valériane,* lat. *valeriana,* de la n. pr. *Valeria,* regiune din vechea Panonie, de unde este originară planta || **1.** (Bot.) Odolean. **2.** Medicament sedativ preparat din rădăcină de odolean.

valét, *valeţi,* s.m. || Din fr. *valet* || **1.** Servitor la casele boiereşti; fecior, lacheu. **2.** Carte de joc reprezentînd figura unui cavaler.

valéu interj. || Cf. *vai, aoleu* || (Pop.) Vai! aoleu!

válgus s.n. || Cuv. lat. || (Med.) Deviaţie spre în afară a piciorului.

valíd, -ă, *valizi, -de,* adj. || Din fr. *valide,* lat. *validus* (< *valere* „a fi sănătos") || **1.** (Despre oameni) Sănătos; apt pentru o muncă. **2.** (Despre acte juridice) Care îndeplineşte condiţiile cerute de lege; valabil.

validá, *validez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *valider* || A recunoaşte, a confirma valabilitatea unui act, a unor alegeri etc.

validitáte s.f. || Din fr. *validité* || Calitatea de a fi valid. ● Calitate a unei forme logice de a fi corectă.

valíză, *valize,* s.f. || Din fr. *valise* || Geamantan (mic). ○ *V. diplomatică* = geantă în care se transportă dintr-o ţară în alta acte diplomatice şi care este scutită de controlul vamal.

válmă, *vălmi,* s.f. || Cf. rus., ucr. *valom* „a veni buluc" || (Pop.) Mulţime, învălmăşeală; tumult. ○ *De-a valma* = laolaltă, în dezordine; claie peste grămadă.

válmeş adv. || Din *valmă* || (Înv.) De-a valma.

valoáre, *valori,* s.f. || Din fr. *valeur,* lat. *valor, -oris* || **1.** Totalitatea însuşirilor care dau preţ sau importanţă unui lucru ori unei persoane; însemnătate, importanţă. ○ *De valoare* = **a)** (despre lucruri) preţios, scump; (despre oameni) important, merituos. ○ Expr. *A scoate* (sau *a pune*) *în valoare* = a scoate în relief, a demonstra importanţa, calităţile unei persoane sau ale unui lucru. ● *Concr.* Ceea ce este important, valoros (din punct de vedere social, moral, material etc.) ● Eficacitate, putere: *valoare nutritivă.* **2.** Costul, echivalentul în bani al unei mărfi. **3.** (Ec. pol.) *Valoarea mărfii* = muncă omenească materializată în marfă. **4.** Înscris reprezentînd un drept în bani (sau bunuri de altă natură). **5.** (Mat., fiz.) Număr asociat unei mărimi, care exprimă de cîte ori acea mărime e mai mare decît alta de acelaşi fel luată drept unitate. **6.** Durata unei note muzicale.

valorá, *valorez,* vb. I. Intranz. || Din *valoare* || A avea, a reprezenta o anumită valoare; a preţui.

valóric, -ă, *valorici, -ce,* adj. || Din *valoare* || Referitor la valoare; considerat din punctul de vedere al valorii.

valorificá, *valorífic,* vb. I. Tranz. || Din *valoare* || **1.** A face să primească o anumită valoare, a scoate în evidență valoarea unui lucru, a unei idei sau opere. **2.** A utiliza materii prime, materiale etc. pentru a obține valori mai mari. **3.** A schimba un obiect, o hîrtie de valoare cu contravaloarea în bani.

valorificáre, *valorificări,* s.f. Acțiunea de *a valorifica.*

valorizá, *valorizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *valoriser* || (Filoz.) A formula judecăți de valoare.

valorós, -oásă, *valoroși, -oase,* adj. || Din fr. *valeureux* || Care are valoare; prețios. ● (Despre oameni) Capabil, merituos.

vals, *valsuri,* s.n. || Din fr. *valse* || Dans de perechi, în trei timpi, cu mișcare vioaie, devenit dans de salon de răspîndire mondială; melodia după care se dansează.

valsá, *valsez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *valser* || A dansa un vals.

valtráp, *valtrapuri,* s.n. || Din rus. *val'trap* || Pătură, împodobită cu diferite cusături, care se pune pe spinarea calului, sub șa. **2.** Ghetră.

valț, *valțuri,* s.n. || Din germ. *Walze* || Mașină folosită la prelucrarea prin deformare plastică sau la sfărîmarea unor materiale (ex. la moară), fiind formată de obicei dintr-o pereche de cilindri care se rotesc în sensuri contrare.

valutár, -ă, *valutari, -e,* adj. || Din *valută* || Referitor la valută; de valută.

valútă, *valute,* s.f. || Din it. *valuta* || Unitate bănească (monetară) a unei țări, definită printr-o cantitate de metal prețios, care este folosită în relațiile de plăți și de decontări internaționale.

válvă, *valve,* s.f. || Din fr. *valve,* lat. *valva* || **1.** Fiecare dintre cele două părți ale cochiliei unei scoici. **2.** Fiecare dintre pereții exteriori ai unor fructe (păstaie, capsulă), care se desfac la maturitate permițînd căderea semințelor din interior. **3.** Organ de mașină sau armătură care servește la întreruperea sau la reglarea debitului unui fluid printr-o conductă.

valvîrtéj adv. || *Val* + *vîrtej* || **1.** Repede, vijelios, în iureș; (fig.) în mare agitație. **2.** În dezordine.

valvolínă, *valvoline,* s.f. || Din germ. *Valvolin[öl]* || Ulei mineral vîscos folosit la ungerea angrenajelor.

valvulár, -ă, *valvulari, -e,* adj. || Din fr. *valvulaire* || Cu valvule, referitor la valvule.

valvúlă, *valvule,* s.f. || Din fr. *valvule* || (Anat.) Cută elastică, cu o margine liberă, situată în interiorul vaselor și canalelor organismului, care dirijează circulația lichidelor în corp.

vamál, -ă, *vamali, -e,* adj. || Din *vamă* || Privitor la vamă, care se aplică la vamă. ○ *Uniune vamală* = înțelegere între două sau mai multe state privind suprimarea frontierelor vamale dintre ele.

vámă, *vămi,* s.f. || Din magh. *vám* || **1.** Instituție de stat prin care se exercită controlul asupra intrării și ieșirii din țară a mărfurilor și a altor bunuri. ● Punct, loc unde funcționează o astfel de instituție. **2.** Taxă plătită pentru mărfurile importate sau exportate. **3.** (Pop.) Uium.

vámeș, *vameși,* s.m. || Din magh. *vámos* || **1.** Funcționar însărcinat cu controlul și cu taxarea mărfurilor care trec prin vamă. **2.** (În trecut) Dregător care avea funcția de a încasa veniturile vămii.

vámpă, *vampe* s.f. || Din fr. *vamps* || Actriță de cinema care interpretează roluri de femeie fatală. ● Tip de femeie fatală.

vampír, *vampiri,* s.m. || Din fr. *vampire* || **1.** Numele unor specii de lilieci mari din America de Sud și din America Centrală, care se hrănesc cu sîngele păsărilor și al mamiferelor. **2.** Personaj din mitologia populară, despre care se crede că suge sîngele celor vii. ● (Fig.) Persoană care se îmbogățește prin exploatarea cruntă a altora. **3.** Criminal care ucide din plăcerea de a vedea sînge.

van, -ă, *vani, -e,* adj. || Din lat. *vanus* || (Livr.) **1.** Zadarnic, fără rost, inutil. ○ *În van* = în zadar, degeaba. **2.** Neîntemeiat, iluzoriu.

vanádiu s.n. || Din fr. *vanadium,* de la n. pr. *Vanadis,* zeitate scandinavă || Metal dur, casant, de culoare cenușie, folosit ca adaos la fabricarea oțelurilor speciale.

vánă, *vane,* s.f. || Din germ. *Wanne* || **1.** Cadă pentru baie. **2.** Element al unor robinete prin care se deschide sau se întrerupe circulația fluidului.

vandábil, -ă, *vandabili, -e,* adj. || Din fr. *vendable* || (Despre mărfuri) Care poate fi vîndut.

vandál, *vandali,* s.m. || Din fr. *vandale* || **1.** (La pl.) Grup de triburi germanice care au emigrat în sec. 5 de pe țărmurile Mării Baltice și au distrus o parte a Imperiului Roman de Apus; (și la sg.) persoană dintr-un astfel de trib. **2.** (Fig.) Persoană care distruge valori culturale, artistice etc.

vandalísm s.n. || Din fr. *vandalisme* || Distrugere a bunurilor și a valorilor culturale, artistice etc. ale unui popor.

vanilát,-ă, *vanilați, -te,* adj. || Din fr. *vanillé* || Aromat cu vanilie.

vanílie, *vanilii,* s.f. || Din fr. *vanille* || Plantă erbacee din familia orhideelor, originară din America tropicală, cu tulpina agățătoare și fructe în formă de păstaie. ● Fructul aromat al acestei plante, bogat în vanilină și folosit drept condiment.

vaniínă s.f. || Din fr. *vanilline* || Substanță cu miros plăcut, care se extrage din fructele de vanilie sau se prepară pe cale sintetică, fiind folosită în industria alimentară și în cea cosmetică.

vanitáte, *vanități,* s.f. || Din fr. *vanité,* lat. *vanitas, -atis* (< *vanus* „van") || Ambiție deșartă; îngîmfare, înfumurare, orgoliu. ● (La pl.) Deșertăciune, zădărnicie.

vanitós, -oásă, *vanitoși, -oase,* adj. || Din fr. *vaniteux* || Plin de vanitate, îngîmfat, trufaș, orgolios.

vapór, *vapoare*, s.n. || Din ngr. *vapori* || Navă mare propulsată de o mașină cu abur.

vapóri s.m. pl. || Din fr. *vapeur*, lat. *vapor* || Substanță care se află în stare gazoasă, avînd temperatura mai joasă decît temperatura critică.

vaporizá, pers. 3 *vaporizează*, vb. I. Refl. || Din fr. *vaporiser* || (Despre lichide) A se transforma în vapori, a se evapora.

vaporizatór, *vaporizatoare*, s.n. || Din fr. *vaporisateur* || Aparat cu ajutorul căruia se realizează transformarea unui lichid în vapori.

vaporós, -oásă, *vaporoși, -oase*, adj. || Din fr. *vaporeux* || Asemănător cu vaporii; diafan; străveziu. ● Neclar, difuz.

var s.n. || Din sl. *vară* || Material obținut prin calcinarea rocilor calcaroase și folosit mai ales ca liant al mortarelor în construcții, în industria chimică etc.; var nestins. ○ *Var stins* = hidroxid de calciu, care se obține prin hidratarea varului nestins. *Piatră de var* v. *piatră*.

vără, *veri*, s.f. || Lat. *vera* (= *ver* „primăvară") || Anotimp cuprinzînd intervalul dintre 22 iunie (solstițiul de vară) și 23 septembrie (echinocțiul de toamnă). ○ *La vară* = în vara viitoare. *De vară* = **a)** care este necesar în timpul verii; **b)** care se practică în timpul verii; **c)** care se coace vara; văratic. *Grădină de vară* v. *grădină*. ● (Adverbial, în forma *vara*) În cursul acestui anotimp.

várgă, *vergi*, s.f. || Lat. *virga* || **1.** Nuia lungă, subțire și flexibilă. ○ Expr. *A tremura ca varga* = a tremura foarte tare (de frig, sau de frică). **2.** (La pl.) Mănunchi de bețe cu care se aplicau în trecut pedepse corporale. **3.** Baghetă. **4.** Băț de undiță. **5.** Dungă.

vária[1] s.f. || Cuv. lat. || Culegere de scrieri diferite. ● Rubrică într-o revistă, în care se publică diverse informații mărunte.

variá[2], *variez*, vb. I. || Din fr. *varier*, lat. *variare* || **1.** Intranz. A diferi (ca înfățișare, structură, compoziție etc.), a fi felurit, a prezenta deosebiri, a nu semăna cu altceva. **2.** Tranz. A da o formă diferită, a schimba. **3.** Intranz. (Fiz., mat.) A-și schimba valoarea; a lua, succesiv, valori diferite.

variábil, -ă, *variabili, -e*, adj., s.f. || Din fr. *variable*, lat. *variabilis* || **1.** Adj. Care poate prezenta variații; schimbător. **2.** S.f. (Mat.) Mărime care poate lua diferite valori. **3.** Adj. (Ec. pol.) *Capital v.* = partea de capital folosită pentru cumpărarea forței de muncă.

variabilitáte, *variabilități*, s.f. || Din fr. *variabilité* || Însușirea a ceea ce este variabil. ● (Biol.) Proprietate a organismelor vii de a-și schimba însușirile morfologice și fiziologice. ● (Lingv.) Însușire a unui cuvînt de a prezenta forme diferite.

variántă, *variante*, s.f. || Din fr. *variante* || **1.** Aspect diferit al unui lucru, al unei lucrări etc. față de forma considerată ca bază sau ca tip. **2.** Drum care ocolește (pe o anumită porțiune) traseul principal, ajungînd în același punct final. **3.** (Lingv.) Formă a unui cuvînt diferită de aspectul tipic al acestuia.

variát, -ă, *variați, -te*, adj. Care variază; diferit.

variáție, *variații*, s.f. || Din fr. *variation*, lat. *variatio, -onis* || **1.** Trecere de la o formă sau de la o valoare la alta; schimbare, transformare. ● Diversitate, felurime. **2.** (Biol.) Schimbare a unei însușiri a organismului. Este un mijloc de realizare a variabilității speciilor. **4.** (Muz.) Modificare a unei teme muzicale sub raportul ritmului, armoniei, tonalității etc. **3.** (Mat.) *V. a unei funcții* = diferența dintre valorile funcției între două puncte. *Calculul variațiilor* = capitol al analizei funcționale care se ocupă cu studiul proprietăților variațiilor de funcții. || Și: **variațiúne** s.f.

variațiúne s.f. v. **variație.**

varice s.f. pl. || Din fr. *varice*, lat. *varix, varicis* || Dilatație permanentă, patologică de formă neregulată, a venelor, mai frecventă la membrele inferioare.

varicélă, *varicele*, s.f. || Din fr. *varicelle* || Boală infecțioasă și contagioasă (care apare mai ales la copii), lipsită de gravitate, caracterizată prin apariția pe corp a unor băsicuțe care nu lasă cicatrice; vărsat-de-vînt.

varicocél, *varicocele*, s.n. || Din fr. *varicocèle* || Tumoare formată prin dilatarea venelor organului spermatic.

varicós, -oásă, *varicoși, -oase*, adj. || Din fr. *variqueux* || Care se referă la varice; care prezintă varice.

varietáte, *varietăți*, s.f. || Din fr. *varieté*, lat. *varietas, -atis* || **1.** Calitatea a ceea ce este variat; felurime, diversitate. **2.** (La pl.) Spectacol distractiv alcătuit din cîntece, dansuri, scenete, numere de circ etc. **3.** (Biol.) Categoria sistematică inferioară speciei.

varieté s.n. v. **varieteu.**

varietéu, *varieteuri*, s.n. || Din fr. *varieté* || Spectacol teatral de gen ușor, în repertoriul căruia intră piese simple, recreative, cuplete, dansuri, acrobații etc.; teatru de varietăți. || Și: **varieté** s.n.

variólă, *variole*, s.f. || Din fr. *variole*, lat. *variola* (< *varius* „variat") || Boală infecțioasă epidemică gravă, caracterizată prin apariția a numeroase băsici pe suprafața pielii care, uscîndu-se, lasă cicatrice; vărsat.

variólic, -ă, *variolici, -ce*, adj. || Din fr. *variolique* || Privitor la variolă.

váriu, -ie, *varii*, adj. || Din lat. *varius* || (Înv.) Variat.

variométru, *variometre*, s.n. || Din fr. *variomètre* || **1.** Instrument pentru măsurarea vitezei schimbării de altitudine a unui avion în zbor. **2.** Aparat folosit în radiocomunicații, care permite varierea inductivității.

várniță, *varnițe*, s.f. || Din bg., scr. *varnica* || Ladă de scînduri, îngropată pe jumătate în pămînt, folosită pentru stingerea varului sau pentru prepararea mortarului.

várus s.n. || Cuv. lat. || (Anat.; despre membrele inferioare) Care este îndreptat înăuntru.

várză, *verze*, s.f. || Lat. *viridia* „verdețuri" || Plantă legumicolă din familia cruciferelor, ale cărei frunze mari, groase, ondulate, se acoperă unele pe altele, formînd o căpățînă compactă, folosită în alimentație. ○ *Varză creață* = varie-

tate de varză cu frunzele creț și cu căpățîna afînată. *Varză de Bruxelles* = varietate de varză cu tulpina înaltă, cu partea comestibilă foarte mică, reprezentînd mugurii formați la subsuoara frunzelor. *Varză roșie* = varietate de varză cu frunzele de culoare roșie-violetă. ○ Expr. *A (se) face* (sau *a ajunge*) *varză* = (mai ales despre cărți, caiete) = a se zdrențui, a se degrada.

vas, *vase*, s.n. || Lat. *vasum* || **1.** Recipient de sticlă, de lemn, de metal, de pămînt etc., de diferite forme și mărimi, în care se păstrează sau se transportă diverse lucruri (în special lichide); nume generic dat farfuriilor, oalelor, cănilor etc. folosite la masă sau în bucătărie. ○ *Vase comunicante* v. *comunicant*. **2.** Navă. **3.** Fiecare dintre tuburile prin care circulă sîngele, limfa etc. în interiorul organismului. **4.** Tub capilar prin care circulă seva în plante.

vasál, -ă, *vasali, -e*, s.m. și f. || Din fr. *vassal* || (În evul mediu în apusul Europei) Persoană care se afla în raporturi de vasalitate față de un senior, căruia în schimbul unui beneficiu sau feud, îi datora fidelitate, omagiu, avînd față de acesta și obligații civile și militare.

vasalitáte s.f. || Din fr. *vassalité* || **1.** (În evul mediu în apusul Europei) Ansamblul raporturilor sociale stabilite între membrii clasei dominante, pe baza acordării de către seniori vasalilor a unor feude, fapt din care decurgeau obligații reciproce. **2.** Situație de dependență politică a unei țări față de alta, cu păstrarea autonomiei.

vasculár, -ă, *vasculari, -e*, adj. || Din fr. *vasculaire;* lat. *vasculum* „vas mic" || Privitor la vasele sanguine sau limfatice. ○ *Sistem v.* = totalitatea vaselor sanguine și limfatice din organism. *Plante vasculare* = plante superioare, avînd în interiorul lor vase prin care circulă seva.

vaselínă s.f. || Din fr. *vaseline;* germ. *Wasser* „apă" + gr. *elaion* „ulei" || Substanță grasă obținută ca reziduu la distilarea țițeiului și folosită în farmacie, în cosmetică, în tehnică, în industria pielăriei etc.

vasílcă, *vasilci*, s.f. Cap de porc împodobit cu flori și cu panglici, purtat pe o tavă de către flăcăii care umblă cu colindul în ajunul Anului Nou.

vasilísc s.m. || Din ngr. *vasiliskos* || Animal din basme, asemănător cu un șarpe, despre care se credea că ucide cu privirea.

vasoconstrictór, -oáre, *vasoconstrictori, -oare*, adj. || Din fr. *vaso-constricteur* || Care provoacă o vasoconstricție.

vasoconstricție, *vasoconstricții*, s.f. || Din fr. *vaso-constriction* || Strîmtarea vaselor sanguine, produsă prin acțiuni nervoase, hormonale sau medicamentoase.

vasodilatáre, *vasodilatări*, s.f. Vasodilatație.

vasodilatatór, -oáre, *vasodilatatori, -oare*, adj. || Din fr. *vaso-dilatateur* || Care provoacă o vasodilatație.

vasodilatáție, *vasodilatații*, s.f. || Din fr. *vaso-dilatation* || Dilatare a vaselor sanguine, produsă prin acțiuni nervoase, hormonale sau medicamentoase; vasodilatare.

vasomotór, -oáre, *vasomotori, -oare*, adj. || Din fr. *vaso-moteur* || Care se referă la mișcările de contracție sau de relaxare ale vaselor sîngvine.

vast, -ă, *vești, -ste*, adj. || Din fr. *vaste*, lat. *vastus* || De mari dimensiuni, de mari proporții, foarte întins. ● (Despre construcții) Spațios, amplu. ● (Despre abstracte) De mare amploare, complex, cuprinzător.

vastitáte s.f. || Din fr. *vastité*, lat. *vastitas, -atis* || Însușirea a ceea ce este vast; întindere mare; imensitate.

vatálă, *vatale*, s.f. || Din bg. *vatale* || Fiecare dintre cele două piese orizontale în care se prinde spata la războiul de țesut; *p. ext.* întregul dispozitiv care susține spata; brîglă.

vátă s.f. || Din germ. *Watte* || Material format din fibre de origine vegetală, animală sau minerală, formînd un tot omogen folosit pentru pansamente sau în diferite procese tehnice. *V. de sticlă* = masă de fibre scurte de sticlă, întrebuințată că izolant termic și acustic.

vatelínă s.f. || Din germ. *Wattelin* || Material textil pufos care se introduce între stofa și căptușeala unei haine, pentru a o face mai călduroasă.

vatír s.n. || Din germ. *Wattier[leinen]* || Pînză foarte apretată, folosită pentru a întări anumite părți ale unei haine (bărbătești).

vatmán, *vatmani*, s.m. || Din fr. *wattman* || Persoană care conduce un tramvai.

vátos s.m. (Iht.) Vulpe-de-mare.

vátră, *vetre*, s.f. || Cuv. autohton || **1.** Un fel de platformă înălțată, amenajată în tinda vechilor case țărănești, pe care se face focul pentru a pregăti mîncarea; partea care prelungește cuptorul în afară (și pe care se poate sta sau dormi); partea plană din interiorul cuptorului de pîine, unde se face focul. ● Locuință, cămin, casă (părintească). ○ Expr. (Ieșit din uz) *A lăsa la vatră* = a elibera un ostaș care și-a făcut stagiul militar. **2.** Partea de jos a unui cuptor metalurgic, pe care se așază materialul de topit. ● Partea unei forje pe care se arde combustibilul. **3.** Centrul unei așezări; locul pe care s-a clădit sau unde urmează să se clădească ceva. ○ *Vatra satului* = suprafața de teren pe care se întinde un sat.

vázăˡ s.f. || Din *vedea* || Considerație, stimă, prestigiu. ○ *De vază* = cunoscut, vestit. *Cu vază* = cu prestigiu, important.

vázăˢ, *vaze*, s.f. || Din fr. *vase* || Vas de flori.

văcár, *văcari*, s.m. || Lat. *vaccarius* || Persoană care duce la păscut și păzește o cireadă de vaci.

văcălíe, *văcălii*, s.f. || Din reg. *veacă*, cu același sens || **1.** Marginea de lemn ori de tinichea a sitei sau a ciurului; veșcă. **2.** Nume dat mai multor specii de ciuperci din genuri diferite, de consistență lemnoasă, care cresc pe trunchiurile arborilor.

văcărie, *văcării*, s.f. || Din *vacă* || **1.** Cireadă de vaci. **2.** Loc îngrădit, pentru vaci; ocol, staul.

văcărít s.n. || Din *vacă* || (În evul mediu) Dare în bani către domnie, percepută, în Țara Românească, pe cap de vită.

văcsuí, *văcsuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *vacs* || A unge încălțămintea cu vacs și a o lustrui.

văcsuít, -ă, *văcsuiți, -te,* adj. (Despre încălțăminte) Uns cu vacs și lustruit.

văcsuitór, -oáre, *văcsuitori, -oare,* s.m. și f. || Din *văcsui* || Lustragiu.

vădán, -ă, *vădani, -e,* adj., s.m. și f. || Cf. *văduv* || Văduv(ă).

vădí, *vădesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *vaditi* || A arăta, a dovedi, a da pe față, a face să fie evident. ● A denunța; a da de gol.

vădít, -ă, *vădiți, -te,* adj. (Adesea adverbial) Limpede, evident; dovedit.

vădrărít s.n. || Din *vadră* || (În trecut, în Moldova) Dare plătită de țărani pentru fiecare vadră de vin.

văduv, -ă *văduvi, -e,* adj., s.m. și f. || Lat. *viduus, -ua* || (Bărbat) care și-a pierdut soția prin moarte sau (femeie) care și-a pierdut soțul prin moarte și nu s-a recăsătorit. ◆ (Fig.) Lipsit de ceva; liber, gol.

văduví, *văduvesc,* vb. IV. Intranz. || Din *văduv* || A rămîne văduv (sau văduvă), a duce viață de văduv. ● Tranz. (Fig.) A lipsi pe cineva de ceva.

văduvíe s.f. || Din *văduv* || Starea de văduv (sau de văduvă); timp petrecut de cineva ca văduv.

văduvioáră, *văduvioare,* s.f. **1.** Diminutiv al lui *văduvă.* **2.** (Iht.) Văduviță.

văduvíță, *văduvițe,* s.f. **1.** Diminutiv al lui *văduvă.* **2.** Pește din familia crapului, cu corpul lung de 30—45 cm, turtit lateral și acoperit cu solzi mici; văduvioară.

văduvói, *văduvoi,* adj. m. || Augmentativ al lui *văduv* || (Adesea substantivat) Văduv.

văgăúnă, *văgăuni,* s.f. Loc înfundat între dealuri sau între munți; scobitură adîncă într-un munte. ● (Fig.) Încăpere strîmtă și întunecoasă.

văicărceálă, *văicărceli,* s.f. || Din *văicări* || Faptul de a se tîngui; tînguire, lamentare.

văicărí, *văicăresc,* vb. IV. Refl. || Din *vai* || A se tîngui, a se văita. ● (Peior.) A manifesta o falsă desperare.

văierá, *vaier,* vb. I. Refl. || Din *vai* || (Reg.) A se văita.

văietá vb. I v. **văita.**

văietáre s.f. v. **văitare.**

văietătúră s.f. v. **văitătură.**

văitá, *văit,* vb. I. Refl. || Din *vai* || A scoate vaiete, a geme, a se tîngui. ● Refl. A-și exprima în cuvinte necazul, durerea. || Și: **văietá** vb. I.

văitáre, *văitări,* s.f. Faptul de *a (se) văita;* lamentare, vaiet. || Și: **văietáre** s.f.

văitătúră, *văitături,* s.f. || Din *văita* || Faptul de a se văita, plîngere, tînguire. || Și: **văietătúră** s.f.

văiúgă, *văiugi,* s.f. || Din *vale* || (Reg.) Vale îngustă și puțin adîncă. *O baltă... se descoperi deodată într-o văiugă* (Sadoveanu).

văl, *văluri,* s.n. || Din lat. *velum* || **1.** Bucată de țesătură subțire, foarte fină și rară, cu care femeile își acoperă capul, lăsînd-o să atîrne pe spate sau în față. ○ Expr. *A i se lua cuiva un văl de pe ochi* = a începe să înțeleagă clar, să judece limpede ceva. **2.** *Vălul palatului* (sau *v. palatin)* v. *palat.*

vălătúc, *vălătuci,* s.m. || Cf. *tăvălug* || **1.** Sul făcut dintr-un material flexibil (hîrtie, pînză etc.) înfășurat; val. **2.** Material de construcție în formă de cărămidă, făcut din lut amestecat cu paie, din care se clădesc pereții unor case țărănești.

vălătucí, *vălătucesc,* vb. IV. Tranz. || Din *vălătuc* || A clădi din vălătuci pereții unei case.

vălmășág s.n. || Din *valmă* || Învălmășeală, dezordine; obiecte sau ființe aflate în neorînduială.

vălțuí, *vălțuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *vălți* || A prelucra cu ajutorul valțurilor.

vălurát, -ă, *vălurați, -te,* adj. || Din *valuri* || Cu valuri; cu ridicături și adîncituri în formă de valuri || Și: **vălurít, -ă,** adj.

vălurít, -ă, adj. v. **vălurat.**

vămeșie, *vămeșii,* s.f. || Din *vameș* || (Înv.) **1.** Funcție, slujbă de vameș. **2.** Taxă plătită ca vamă.

vămuí, *vămuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *vamă* || A stabili și a încasa taxele vamale. ● A lua uium la moară. ● (Fig.) A fura o parte din ceva.

vămuiálă, *vămuieli,* s.f. || Din *vămui* || Faptul de a vămui.

văpáie, *văpăi,* s.f. **1.** Flacără mare; pară, foc. **2.** Arșiță, dogoare. **3.** (Fig.) Lumină strălucitoare a corpurilor cerești.

văpáiță, *văpaițe,* s.f. || Cf. *văpaie* || Opaiț. *Lumini gălbui de văpaiță joacă prin geamurile cîtorva case* (Delavrancea).

văpseá s.f. v. **vopsea.**

văpsí vb. IV v. **vopsi.**

văr, vără, *veri, vere,* s.m. și f. || Lat. *[consobrinus] verus, [consobrina] vera* || **1.** Persoană considerată în raport cu copiii fraților și surorilor părinților săi. **2.** (La vocativ) Termen de adresare familiară unui prieten sau unui cunoscut.

vărá, *vărez,* vb. I. Intranz. || Din *vară* || A petrece vara într-un anumit loc. ● Tranz. A ține oile sau vitele la pășune (la munte) în timpul verii.

vărár, *vărari,* s.m. || Din *var* || Muncitor care lucrează la construirea cuptoarelor de var și la arderea pietrei de var.

vărátec, -ă, adj., s.n. v. **văratic.**

vărátic, -ă, *văratici, -ce,* adj., s.n. || Din *vară* || **1.** Adj. De vară; (despre fructe) care se coace vara; (despre plante) care face fructe timpurii. **2.** S.n. Ședere a animalelor în timpul verii (pentru pășunat) într-un anumit loc; locul ales în acest scop. || Și: **vărátec, -ă,** adj., s.m.

vărăríe, *vărării,* s.f. || Din *var* || Loc de unde se extrage piatră de var. ● Locul și instalațiile unde se fabrică varul sau unde se depozitează și se vinde var.

vărgá, *vărghez,* vb. I. Tranz. || Din *vărgat* || A face dungi.

vărgát, -ă, *vărgați, -te,* adj. || Din *vargă* || Cu dungi, cu vergi; dungat.

vărsá, *vărs*, vb. I. || Lat. *versare* || **1.** Tranz. A face să curgă un lichid, un material pulverulent (răsturnînd recipientul în care se află). ○ Expr. *A vărsa lacrimi* = a plînge. *A vărsa sînge* = a ucide, a omorî. *A-și vărsa sîngele pentru cineva* (sau *ceva*) = a-și sacrifica viața pentru cineva (sau ceva). **2.** Tranz. A risipi, a împrăștia (fără voie). **3.** Refl. (Despre rîuri, fluvii etc.) A-și uni apele cu o altă apă, mai mare. **4.** Tranz. A da afară pe gură mîncarea ajunsă în stomac; a vomita. ○ Expr. *A-și vărsa veninul* = a vorbi despre cineva cu dușmănie. *A-și vărsa focul* = a-și destăinui durerea, mîhnirea. **5.** Tranz. A răspîndi lumină sau căldură. **6.** Tranz. A repartiza un ostaș la o anumită unitate (sau a-l trece de la o unitate la alta). **7.** Tranz. A preda o sumă de bani; a plăti, a achita.

vărsáre, *vărsări*, s.f. **1.** Faptul de *a (se) vărsa*. ○ *V. de sînge* = ucidere în masă, masacru. *Vărsarea serii* = înserare, amurg. **2.** Loc în care o apă curgătoare se varsă în altă apă.

vărsát[1] s.n. **1.** Faptul de *a (se) vărsa*. **2.** (Med.; pop.) Variolă. ○ *Vărsat-negru* = variolă hemoragică. *Vărsat-de-vînt* = varicelă.

vărsát[2]**, -ă,** *vărsați, -te*, adj. Risipit, împrăștiat. ● (Despre mărfuri) Care nu este preambalat, care se vinde cu amănuntul (fiind luat dintr-o cantitate mai mare).

vărsămînt, *vărsăminte*, s.n. || Din *vărsa* || Depunerea unei sume de bani la dispoziția cuiva (de obicei a statului); plată a unei sume de bani; *concr.* sumă de bani depusă la dispoziția cuiva.

vărsătură, *vărsături*, s.f. || Din *vărsa* || Faptul de a (se) vărsa; ceea ce a fost vărsat, vomitat.

văruí, *văruiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *var* || A acoperi cu lapte de var pereții unei camere, tavanul etc.; a spoi.

văruíală, *văruieli*, s.f. || Din *vărui* || **1.** Văruire. **2.** Stratul de lapte de var aplicat pe o suprafață tencuită.

văruít[1] s.n. Acțiunea de *a vărui;* văruială.

văruít[2]**, -ă,** *văruiți, -te*, adj. Pe care s-a aplicat un strat de lapte de var; spoit.

vărzáre, *vărzări*, s.f. || Din *varză* || Plăcintă umplută cu varză, cu ceapă, cu mărar etc.

vărzăríe, *vărzării*, s.f. || Din *varză* || Loc plantat cu varză; *p. ext.* grădină de zarzavat.

văsăríe s.f. || Din *vas* || Totalitatea vaselor dintr-o gospodărie, dintr-un restaurant etc., în care se gătește sau din care se mănîncă; veselă.

vătáf, *vătafi*, s.m. || Cf. ucr. *vatah* „șef" || (În trecut) **1.** Supraveghetor al argaților de la o moșie boierească; logofăt. **2.** Căpetenie de curteni și de slujitori de la sate. ○ *Mare v.* = șeful slujitorilor subalterni dintr-un județ. **3.** (Pop.) Conducător, căpetenie a călușarilor, a colindătorilor, a alaiului unei nunți la țară.

vătămá, *vătăm*, vb. I. Tranz. || Lat. *victimare* || (Pop.) A dăuna sănătății, integrității corporale. ● Refl. A se îmbolnăvi de hernie. ● (Fig.) A cauza neajunsuri, pagube, stricăciuni; a aduce prejudicii morale.

vătămán, *vătămani*, s.m. || Din rus., ucr. *ataman* || (Înv.; în Moldova) **1.** Conducător al unui sat liber. **2.** Reprezentant al stăpînului feudal în satele aservite.

vătămáre, *vătămări*, s.f. (Pop.) Faptul de *a (se) vătăma;* rănire; rană, lovitură.

vătămát, -ă, *vătămați, -te*, adj. (Pop.) **1.** Bolnav, rănit. ● *Spec.* Bolnav de hernie. **2.** Stricat, deteriorat.

vătămătór, -oáre, *vătămători, -oare*, adj., s.f. || Din *vătăma* || **1.** Adj. Dăunător, stricător. ● (Substantivat, m.) Nume dat insectelor care produc stricăciuni plantelor. **2.** S.f. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori galbene-aurii, întrebuințată ca nutreț și ca plantă medicinală.

vătămătúră, *vătămături*, s.f. || Din *vătăma* || (Pop.) Nume dat unor boli interne, care provoacă crize viscerale acute (hernie, colici etc.).

vătășél, *vătășei*, s.m. **1.** Diminutiv al lui *vătaf*. ● Vornicel la nuntă. **2.** (În trecut) Funcționar inferior la primărie.

vătrái, *vătraie*, s.n. || Cf. scr. *vătralj*, bg. *vatral* || **1.** Lopățică de metal cu care se scoate jarul sau cenușa din sobă ori din cuptor. **2.** Unealtă de fier cu vîrful îndoit ca un cîrlig, care servește pentru a scormoni jarul în vatră.

vătrár, *vătrare*, s.n. || Din *vatră* || (Reg.) Vătrai.

vătuí[1]**,** *vătuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *vată* || A căptuși cu vată sau cu vatelină un obiect de îmbrăcăminte.

vătúi[2]**, -ie,** *vătui, -ie*, s.m. și f. || Probabil cuv. autohton || **1.** Ied (de un an). **2.** Pui de iepure pînă la un an.

vătuít, -ă, *vătuiți, -te*, adj. Căptușit cu vată.

văz s.n. || Din *vedea* || Simț cu ajutorul căruia se percep imaginile provocate de radiațiile luminoase (formele, culorile, dimensiunile, situarea în spațiu și mișcarea obiectelor); vedere. ○ *În văzul....* = în fața..., în ochii...

văzdúh, *văzduhuri*, s.n. || Din sl. *vŭzduhŭ* || Aer, atmosferă; *p. restr.* straturile înalte ale atmosferei.

văzút[1] s.n. (Înv. și reg.) Faptul de *a vedea;* văz. *Nopțile tale încintă auzul, ziua farmecă văzutul* (Russo). ○ Expr. *A cunoaște pe cineva din văzute* = a cunoaște pe cineva din vedere, fără să fi stat de vorbă vreodată cu el.

văzút[2]**, -ă,** *văzuți, -te*, adj. **1.** Care se vede; vizibil, clar. **2.** (Fig.) Care se bucură de considerație, de stimă, de apreciere.

veac, (1) *veacuri*, s.n., **(2)** *veci*, s.m. || Din sl. *vĕkŭ* || **1.** S.n. Secol. **2.** S.n. Interval mare de timp; vreme îndelungată. ○ *Veac de aur* = perioadă istorică de înflorire a vieții materiale și culturale. *Din veac* sau *de veacuri* = (care există) de foarte multă vreme. ○ Expr. *A-și duce* (sau *a-și petrece*) *veacul* = a-și duce viața, a trăi. **3.** S.m. (La pl.) Veșnicie, eternitate. ○ *În veci* = pururea, întotdeauna; (în construcții negative) niciodată, niciînd. *Pe veci* = pentru totdeauna.

vecérnie, *vecernii*, s.f. || Din sl. *večerĭnja* || **1.** Slujbă religioasă care se face spre seară, în ajunul (sau în ziua) unei sărbători. **2.** Timp al zilei spre apusul soarelui; chindie.

vechi, véche, *vechi*, adj. || Lat. *veclus* (= *vetulus*) || **1.** Care există de multă vreme; care du-

reză de mult timp; din alte vremuri. ○ *Lumea veche* = nume dat Europei, Asiei și Africii, considerată în raport cu America (Lumea nouă). *Vorbă veche* = maximă, zicătoare, proverb. ● (Despre limbi) Care s-a vorbit într-o epocă îndepărtată. ● (Despre produse agricole, vinuri etc.) Din recolta anilor trecuți. ● (Despre produse alimentare) Obținut sau preparat de prea multă vreme; alterat, stricat. ● (Despre haine, obiecte) Uzat, tocit, stricat. **2.** (Despre ființe) Care a trăit într-un trecut îndepărtat; (despre obiecte, fenomene) care a existat într-o epocă anterioară; perimat. ○ *Din vechi* = de demult, din strămoși. **3.** Care a îndeplinit în trecut o anumită funcție, a avut o anumită ocupație; fost; (despre unelte, obiecte) care a fost folosit mult și este uzat, inutilizabil. ● (Substantivat, n.) Ceea ce este depășit, perimat, pe cale de dispariție.

vechíl, *vechili,* s.m. || Din tc. *vekil* || Persoană care supraveghea și conducea munca pe o moșie; omul de încredere al moșierului; vătaf.

vechíme s.f. || Din *vechi* || **1.** Faptul de a fi vechi, de a fi existat cu mult timp înainte sau de a dăinui de multă vreme. **2.** Numărul de ani pe care i-a prestat cineva într-un post, într-o funcție. **3.** Timp îndepărtat; antichitate; vreme de demult.

vechitúră, *vechituri,* s.f. || Din *vechi* || Lucru vechi; haină uzată, zdreanță.

veciе s.f. || Din *veci* (pl. lui *veac)* || Veșnicie, eternitate. ○ *Pe vecie* = pe veci, pentru totdeauna.

vecín, -ă, *vecini, -e,* adj., subst. || Lat. *vicinus, -a* || **1.** Adj. Care stă, care se află alături sau în apropiere de cineva ori de ceva. **2.** S.m. și f. Persoană care se află sau locuiește în apropiere de cineva ori de ceva. ○ *Prin* (sau) *în vecini* = prin apropiere. **3.** S.m. (În evul mediu în Moldova) Țăran dependent de stăpînul feudal; iobag.

vecinătáte, *vecinătăți,* s.f. || Lat. *vicinitas, -atis* || **1.** Starea, situația de vecin (**2**); raportul dintre doi sau mai mulți vecini. **2.** Loc din apropiere, împrejurime. **3.** Cei care locuiesc în apropiere de un anumit loc.

vécinic, -ă, adj. v. **veșnic.**

vecinicíe s.f. v. **veșnicie.**

vectór, *vectori,* s.m. || Din fr. *vecteur,* lat. *vector* „purtător" || (Mat., fiz.) Mărime determinată printr-o valoare numerică, o direcție și un sens, și care se reprezintă grafic prin săgeți.

vectoriál, -ă, *vectoriali, -e,* adj. || Din fr. *vectoriel* || Care are caracter de vector, care se referă la vectori. ○ *Calcul v.* = capitol al matematicii care se ocupă cu studiul proprietăților vectorilor și al aplicațiilor lor. *Mărime vectorială* = mărime fizică având caracteristicile unui vector.

vedeá, *văd,* vb. II. || Lat. *videre* || **1.** Tranz. A percepe cu ajutorul văzului. ○ Expr. (Fam.) *Cum te văd și cum mă vezi* = evident, sigur, categoric. ● A asista la ceva, a fi de față. **2.** Tranz. A cerceta (cu privirea sau cu mintea), a căuta; a observa, a pătrunde; a descifra; a înțelege, a pricepe. **3.** Refl. A se afla (pe neașteptate) într-o anume situație. **4.** Refl. impers. A părea, a se arăta. ○ *Se vede că* = se pare, e probabil. **5.** Tranz. și refl. recipr. A (se) întîlni; a (se) revedea. **6.** Tranz. A vizita pe cineva. **7.** Intranz. A se ocupa de cineva sau de ceva, a avea grijă de ceva. **8.** Tranz. A-și da seama, a remarca ceva. ● A considera, a socoti. ○ Expr. *A fi bine văzut* = a se bucura de stimă, a fi apreciat. **9.** Tranz. A primi, a se alege cu ceva. **10.** Intranz. (Cu valoare de interjecție) A lua seama, a avea grijă să... || Perf. s. *văzui;* part. *văzut.*

vedénie, *vedenii,* s.f. || Din sl. *viděnije* || Halucinație; fantomă, nălucă; arătare. ● Ființă care apare în mod nedeslușit sau neașteptat. *Veniră spre mine.... două vedenii. Un căprior și perechea* (C. Petrescu).

vedére, *vederi,* s.f. **1.** Faptul de *a (se) vedea;* percepere cu simțul văzului. ○ *La vedere* = deschis, în văzul tuturor. *Din vedere* = **a)** numai privind; **b)** numai după înfățișare, fără a fi cunoscut mai îndeaproape. *În vederea....* = cu scopul.... ○ Expr. *A avea ceva în vedere* = a plănui ceva, a avea un plan, o intenție; a avea ceva în atenție. *A pune în vedere* = a-i atrage cuiva atenția, a-l avertiza. *A trece cu vederea* = a nu lua în seamă; a scuza cuiva o greșeală. **2.** Priveliște, peisaj; carte poștală ilustrată, înfățișînd un peisaj. **3.** Părere, idee, concepție: *om cu vederi largi.* **4.** Simțul văzului; ochii. ○ Expr. *A avea vederea scurtă* = a fi miop.

vedétă, *vedete,* s.f. || Din fr. *vedette* || **1.** Actor sau actriță de renume, care și-a cîștigat o mare popularitate. **2.** Navă mică (de luptă) care navighează pe fluvii sau aproape de litoral. **3.** Rînd dintr-un text, tipărit cu litere mai groase, spre a fi scos în evidență.

vedetísm s.n. || Din *vedetă* || (Depr.) Tendință de a se pune în evidență cu orice preț; atitudine de afirmare exagerată a propriilor calități.

védic, -ă, *vedici, -ce,* adj. || De la n. pr. *Vede* || Care se referă la Vede, care aparține Vedelor. ○ *Religie vedică* = religie antică indiană bazată pe Vede.

vegetá, *vegetez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *végéter* || **1.** (Despre plante) A trăi, a crește, a se dezvolta. **2.** (Despre oameni) A duce o viață inactivă, lipsită de perspective.

vegetál, -ă, *vegetali, -e,* adj. || Din fr. *végétal* || **1.** De natura plantelor, propriu plantelor. ● (Substantivat, f.) Plantă. **2.** Extras din plante: *ulei vegetal.*

vegetarián, -ă, *vegetarieni, -e,* adj., s.m. și f. || Din fr. *végétarien* || **1.** Adj. (Despre alimentație) Care se bazează numai pe produse vegetale și lactate. **2.** S.m. și f. Persoană care adoptă sistemul de alimentație vegetarian (**1**).

vegetarianísm s.n. || Din fr. *végétarianisme* || Sistem de alimentație bazat numai pe vegetale și pe produse lactate.

vegetatív, -ă, *vegetativi, -e,* adj. || Din fr. *végétatif* || **1.** Care se referă la organe sau la părți ale plantelor (exceptînd organele de reproducere sexuată). ○ *Înmulțire vegetativă* = înmulțire prin bulbi, rizomi, butași etc. (și nu prin semințe). **2.** *Sistem nervos v.* = sistem ner-

vos alcătuit din sistemul nervos simpatic și cel parasimpatic.

vegetáție, *vegetații*, s.f. || Din fr. *végétation* || **1.** Totalitatea plantelor dintr-o regiune, dintr-o țară etc. **2.** Creștere, dezvoltare a plantelor. **3.** Excrescență pe corpul omului sau al animalelor; polip. **4.** *Casă de v.* = construcție specială cu acoperiș și pereți de sticlă folosită pentru experiențe de agrochimie, plantele fiind cultivate în vase speciale.

véghe s.f. || Din *veghea* || **1.** Stare a celui care nu doarme. **2.** Priveghi. **3.** Pază, strajă: *a sta de veghe*.

vegheá, *veghez*, vb. I. || Lat. *vigilare* || **1.** Intranz. A sta treaz în timpul nopții. **2.** Tranz. A supraveghea o activitate. ● A sta de strajă, a păzi. **3.** A îngriji un bolnav, stînd la căpătîiul lui.

veghére, *vegheri*, s.f. Acțiunea de *a veghea;* veghe, pază.

vehemént, -ă, *vehemenți, -te*, adj. || Din fr. *véhément*, lat. *vehemens, -tis* || Violent, impetuos.

vehemență s.f. || Din fr. *véhémence* || Violență, impetuozitate (în manifestări, în ton).

vehícul, *vehicule*, s.n. || Din fr. *véhicule*, lat. *vehiculum* || Sistem tehnic, cu sau fără autopropulsie, care se deplasează pe o cale de comunicație (terestră, acvatică, aeriană), servind ca mijloc de transport.

vehiculá, *vehiculez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *véhiculer* || A face să circule; a difuza, a răspîndi (știri, informații, idei etc.).

velóză, *veioze*, s.f. || Din fr. *veilleuse* || Lampă mică de noapte cu abajur.

vel adj. invar. || Din sl. *velii* || (Preceda un titlu sau un rang boieresc din orînduirea feudală) Mare (ex. vel spătar).

velár, -ă, *velari, -e*, adj., s.f. || Din fr. *vélaire* || (Sunet) care se articulează în partea posterioară a cavității bucale prin atingerea sau prin apropierea rădăcinii limbii de vălul palatului; gutural.

velatúră, *velaturi*, s.f. || Din it. *velatura* || Totalitatea velelor unei nave, care servesc la deplasarea acesteia sub acțiunea vîntului.

vélă, *vele*, s.f. || Din it. *vela* || **1.** Pînză care asigură deplasarea unei nave, sub acțiunea curenților de aer. **2.** (La pl.) Sport practicat cu ambarcații cu pînze.

veleát s.n. || Din sl. *vŭ lĕto* „în anul...“ || (Înv. și pop.) Timp fixat pentru realizarea a ceva; termen; an; durată a vieții. ○ Expr. *A-i trece cuiva veleatul* = a-i trece cuiva vremea. ● Sfîrșitul vieții; soroc, moarte.

veleitár, -ă, *veleitari, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *velléitaire* || (Livr.) (Persoană) care are anumite veleități, pretenții, ambiții (nejustificate).

veleitáte, *veleități*, s.f. || Din fr. *velleité* || (Livr.) Pretenție, ambiție (nejustificată).

veliér, *veliere*, s.n. || Din it. *veliero* || Nav cu vele.

velínă, *veline*, adj. || Din fr. *vélin* || *Hîrtie velină* = hîrtie de calitate foarte bună și foarte rezistentă.

velínță, *velințe*, s.f. || Cf. ngr. *velentza*, scr. *velenac* || Țesătură groasă de lînă, albă sau vărgată, folosită la țară ca pătură, cuvertură sau covor.

velíst, -ă, *velișți, -ste*, s.m. și f. || Din *velă* || Persoană care practică sportul velelor.

velít, *veliți*, adj. || Din *vel* || (Înv.) Care era de rangul întîi în ierarhia boierilor. ○ *Boier velit* = boier mare, de rangul întîi.

velnicér, *velniceri*, s.m. || Din *velniță* || (Reg.) Proprietar al unei velnițe sau lucrător la o velniță.

vélniș, *velnișe*, s.m. Arbore înalt pînă la 35 m, cu scoarța cenușie, cu flori verzui sau roșietice dispuse în umbele; crește în regiunile de cîmpie și de deal din apropierea apelor.

vélniță, *velnițe*, s.f. || Din ucr. *vynnyc'a* || Povarnă.

velocipéd, *velocipede*, s.n. || Din fr. *vélocipède* || Vehicul asemănător bicicletei, dar cu roți inegale.

velodróm, *velodromuri*, s.n. || Din fr. *vélodrome;* lat. *velox* „iute“ + gr. *dromos* „loc de alergare“ || Construcție de lemn sau de beton, de formă circulară, prevăzută cu o pistă înclinată pe care se organizează curse cicliste.

velúr s.n. || Din fr. *velours* || **1.** Catifea; stofă de calitate superioară, cu aspect de catifea. **2.** Piele de taurine, scămoșată fin pe o parte, din care se fac fețe de încălțăminte.

velurát, -ă, *veluroți, -te*, adj. || Din *velur* || Scămoșat pe o parte.

venál, -ă, *venali, -e*, adj. || Din fr. *vénal* || Lipsit de scrupule, capabil să facă orice pentru bani.

venalitáte s.f. || Din fr. *vénalité* || Însușirea de a fi venal.

vénă, *vene*, s.f. || Din fr. *veine*, lat. *vena* || (Anat.) Vas sangvin care duce sîngele de la organe și țesuturi la inimă; *p. ext.* orice vas sanguin; vînă **(1)**.

vendétă, *vendete*, s.f. || Din it. *vendetta* || Act de răzbunare sîngeroasă pentru o injurie sau pentru un omor, frecvent în Corsica; starea de dușmănie se extinde asupra rudelor victimei, care își asumă obligația de a o răzbuna. ● *P. ext.* Sete de răzbunare sîngeroasă.

venerá, *venerez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *vénérer*, lat. *venerari* || A respecta în mod deosebit pe cineva, a cinsti în cel mai înalt grad.

venerábil, -ă, *venerabili, -e*, adj. || Din fr. *vénérable* || Care inspiră un respect profund; vrednic de o considerație deosebită. ● *Vîrstă venerabilă* = vîrsta unui om foarte bătrîn.

venerát, -ă, *venerați, -te*, adj. Respectat, stimat.

veneráție s.f. || Din fr. *vénération*, lat. *veneratio* || Respect adînc, stimă deosebită, prețuire adîncă, respectuoasă.

venéric, -ă, *venerici, -ce*, adj. || Din germ. *venerisch* || (Despre boli) Care afectează organele sexuale; care se transmite prin contact sexual.

venerológ, -ă, *venerologi, -e*, s.m. și f. || Din *venerologie* || Medic specialist în boli venerice.

venerologíe s.f. || Din fr. *vénérologie* || Ramură a medicinii care se ocupă cu studierea și tratarea bolilor venerice.

venesécție, *venesecții*, s.f. || Din engl. *venesection* || Deschidere pe cale operatorie a perete-

lui unei vene pentru a face să se elimine, în scop terapeutic, o cantitate de sînge.

venetíc, -ă, *venetici, -ce,* s.m. şi f. || Din ngr. *venetikos* || (Adesea peiorativ) Persoană venită din altă parte şi considerată străină în locul unde s-a stabilit.

venghércă, *vengherci,* s.f. || Din rus. *vengerka* || (Înv. şi reg.) Haină scurtă de postav îmblănită şi împodobită uneori cu şireturi şi brandenburguri.

vení, *vin,* vb. IV. Intranz. || Lat. *venire* || **1.** A se deplasa înspre persoana care vorbeşte sau despre care se vorbeşte, a se apropia, a merge către un loc, către o aşezare considerată aproape de vorbitor. ○ Expr. *A avea pe vino-n-coace* = a avea farmec, putere de atracţie. • A intra în locul unde se află vorbitorul. • (Despre rîuri) *A veni mare* = creşte, a se umfla; a se revărsa. **2.** A ajunge, a sosi undeva; (despre vehicule) a sosi în punctul aşteptat. • (Despre zgomote, sunete, cuvinte, mirosuri) A ajunge la persoana care vorbeşte sau despre care se vorbeşte. **3.** A merge în vizită, în inspecţie etc. undeva sau la cineva (considerat din punctul de vedere al acestuia). • A apărea, a se ivi. ○ Expr. *A-i veni cuiva lacrimile* = a plînge sau a fi gata să plîngă. **4.** A urma după altcineva sau după altceva. = ○ Expr. *Anul* (sau *luna, săptămîna) ce vine* = anul (sau luna, săptămîna) care urmează după cea în curs. • A fi situat pe o anumită treaptă într-o ierarhie după cineva. **5.** A-şi avea originea, a proveni, a se trage din... **6.** A sosi în locul unde trebuie să se afle, unde se cuvine să fie, unde este aşteptat. ○ Expr. *Acum mai vii de-acasă* = acum începi să înţelegi, să fii aşa cum este de aşteptat. *A-i veni cuiva mintea la cap* = a se cuminţi. **7.** (Despre aşezări, construcţii, locuri) A fi situat într-o anumită parte sau poziţie. • A ajunge pînă la..., a atinge. ○ Expr. *A veni vorba despre...* = a ajunge cu discuţia la un anumit subiect. *A veni la vorba* (sau *la spusele) cuiva* = a recunoaşte sau a se adeveri că vorbele, sfaturile, părerile cuiva au fost bune. **8.** (Despre unităţi de timp) A sosi (în succesiune normală). ○ Expr. *A-i veni cuiva ceasul* = a sosi momentul încetării din viaţă. **9.** (Despre îmbrăcăminte, încălţăminte) A se potrivi, a fi pe măsura cuiva; a-i şedea cuiva bine (sau rău).

venín s.n. || Lat. *venenum* || **1.** Substanţă toxică, secretată de glandele unor animale (ex. vipera, scorpionul) şi de unele plante (mai ales ciuperci). **2.** (Fig.) Răutate, duşmănie; mîhnire, necaz. • (Pop.) Fiere.

veniná, *veninez,* vb. I. Tranz. şi refl. || Din *venin* || (Pop.) A (se) învenina.

veninăríţă, *veninăriţe,* s.f. || Din *venin* || Plantă erbacee veninoasă, cu flori albe sau trandafirii, folosită în medicină pentru proprietăţile ei diuretice; avrămească.

veninós, -oásă, *veninoşi, -oase,* adj. || Din *venin* || **1.** Care conţine sau secretează venin; care poate otrăvi. **2.** (Fig.) Răutăcios, duşmănos.

veníre, *veniri,* s.f. Acţiunea de *a veni;* sosire, apariţie, prezentare.

venít[1], *venituri,* s.n. Ceea ce se obţine din desfăşurarea unei activităţi, din plasarea unei sume de bani, din exploatarea unui teren etc.; cîştig, beneficiu. ○ *V. naţional* = parte a produsului social total care rămîne după scăderea valorii mijloacelor de producţie consumate, reprezentînd valoarea nou creată într-o anume perioadă.

venít[2], **-ă,** *veniţi, -te,* adj., s.m. şi f. (Persoană) care se prezintă undeva. ○ *Nou venit* = persoană sosită de curînd undeva.

venós, -oásă, *venoşi, -oase,* adj. || Din fr. *veineux* || Privitor la vene; din vene sau din regiunea venelor.

ventíl, *ventile,* s.n. || Din germ. *Ventil* || Piesă care închide o supapă.

ventilá, *ventilez,* vb. I. || Din fr. *ventiler* || **1.** Tranz. A înlocui aerul viciat dintr-un spaţiu limitat. **2.** Refl. (Fig.; despre ştiri, idei, planuri) A fi pus în circulaţie, a ajunge să fie discutat.

ventilatór, *ventilatoare,* s.n. || Din fr. *ventilateur* || Aparat sau organ component al unei maşini, folosit pentru deplasarea aerului sau a altor gaze, constituit dintr-un rotor cu palete şi o carcasă protectoare.

ventilaţíe, *ventilaţii,* s.f. || Din fr. *ventilation* || Operaţia de înlocuire a aerului viciat dintr-o încăpere. • Sistem, aparat, instalaţie cu care se ventilează.

ventrál, -ă, *ventrali, -e,* adj. || Din fr. *ventral* || Referitor la pîntece; din regiunea pîntecelui; *p. gener.* care aparţine părţii anterioare a corpului uman sau părţii inferioare a corpului animalelor.

ventrícul, *ventricule,* s.n. || Din fr. *ventricule,* lat. *ventriculus* || Cavitate naturală, de dimensiuni reduse, în interiorul unui organ (inimă, creier).

ventriculár, -ă, *ventriculari, -e,* adj. || Din fr. *ventriculaire* || Care se referă la ventricule, care aparţine ventriculelor.

ventrilícă, *ventrilici,* s.f. Plantă erbacee cu tulpina culcată sau agăţătoare şi cu flori albastre care cresc la subsuoara frunzelor.

ventrilóc, -ă, *ventriloci, -ce,* s.m. şi f. || Din fr. *ventriloque;* lat. *venter* „pîntece" + *loqui* „a vorbi" || Persoană care poate vorbi fără a mişca buzele sau a deschide gura, dînd impresia că vorbeşte din abdomen.

ventúză, *ventuze,* s.f. || Din fr. *ventouse* || **1.** Organ al unor animale (ex. lipitorile) cu ajutorul căruia ele se pot fixa pe suprafaţa unui corp (pentru a suge sîngele). **2.** Pahar mic de sticlă, care (după ce s-a rarefiat aerul din el prin încălzire) se aplică pe corpul unui om bolnav pentru a provoca o mică congestie locală în scop curativ.

veracitáte s.f. || Din fr. *véracité,* lat. *veracitas, -atis* || (Livr.) Veridicitate.

verándă, *verande,* s.f. || Din fr. *véranda,* engl. *veranda* (împrumutat din hindi) || Balcon sau terasă la o locuinţă, acoperită şi închisă cu pereţi prevăzuţi cu numeroase ferestre.

verb, *verbe,* s.n. || Din fr. *verbe,* lat. *verbum* || Parte de vorbire flexibilă, care exprimă o acţiune sau o stare şi care se caracterizează printr-o flexiune proprie, numită conjugare. ○

V. de declarație = verb care denumește acțiunea de a vorbi sau de a gîndi. *V. predicativ* v. *predicativ*. *V. auxiliar* v. *auxiliar*.

verbál, -ă, *verbali, -e,* adj. || Din fr. *verbal,* lat. *verbalis* || **1.** Care se face, se transmite prin viu grai; care caracterizează limba vie, vorbită; oral. **2.** Privitor la verb, care aparține verbului. ○ *Predicat v.* = predicat format dintr-un verb predicativ (v. *predicativ*).

verbalísm s.n. || Din fr. *verbalisme* || Abuz de cuvinte în exprimarea unor idei.

verbínă, *verbine,* s.f. || Din lat. *verbena* || Plantă decorativă cu tulpina înaltă de 30—40 cm, cu frunze dințate, ascuțite la vîrf și acoperite cu peri, cu flori roșii, albe, purpurii sau liliachii.

verbozitáte s.f. || Din fr. *verbosité* || Vorbărie.

vérde, (1, 2, 3) *verzi,* adj., **(4)** s.n. || Lat. *viridis (virdis)* || **1.** Adj. De culoarea frunzelor, a ierbii etc. **2.** Adj. (Despre legume și fructe) Necopt, crud. • (Despre lemne) Care nu e uscat, plin de sevă. ○ Expr. *A îndruga verzi și uscate* = a spune lucruri inutile, nimicuri. • (Despre piei) Neprelucrat, netăbăcit. **3.** Adj. (Fig.; despre oameni) În putere, viguros; curajos. ○ Expr. (Adverbial) *A spune verde în față* = a vorbi sincer, deschis, fără înconjur. **4.** S.n. Una dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, situată între galben și albastru.

verdeáță, (2) *verdețuri,* s.f. || Din *verde* || **1.** Culoarea verde a vegetației. **2.** Mulțime de frunze, de ierburi etc. **3.** (La sg.) Frunze de mărar, de pătrunjel etc.; (la pl.) legume, zarzavaturi proaspete. **4.** *Verdeața-zidurilor* = nume dat algelor verzi care apar pe stînci, pe ziduri umede și pe scoarța arborilor, în formă de praf din verde-palid.

verdíct, *verdicte,* s.n. || Din fr. *verdict;* lat. *vere dictum* „drept spus" || **1.** (Jur.; în unele state) Hotărîrea instanței penale asupra vinovăției sau nevinovăției acuzatului, dată pe baza părerii juraților. **2.** *P. ext.* Hotărîre definitivă care nu admite contrazicere.

veresíe s.f. || Din tc. *veresiye* || (Fam.) *Pe veresie* = pe credit; pe degeaba, gratis.

vérgă, *vergi,* s.f. || Din fr. *vergue* || Fiecare dintre barele, fixe sau mobile, care servesc la susținerea pînzelor unei corăbii.

vergeá, *vergele,* s.f. || Lat. **virgella* || **1.** Vargă, nuia. • Fiecare dintre bețișoarele care se așază între firele urzelii, pentru a le separa. **2.** Sul neted de lemn cu care se întind foile de aluat. **3.** Fiecare dintre tijele care alcătuiesc gratiile unei ferestre.

vergél, *vergeluri,* s.n. || Din *vergea* || Vergea mai groasă de care se leagă, în mănunchiuri, firele urzelii pe sulul din față al războiului de țesut.

vergín, -ă, adj. v. **virgin.**

veridíc, -ă, *veridici, -ce,* adj. || Din fr. *véridique,* lat. *veridicus* || Conform cu adevărul; demn de crezare; real.

veridicitáte s.f. || Din fr. *véridicité* || Însușirea a ceea ce este veridic; veracitate.

verificá, *verific,* vb. I. Tranz. || Din fr. *vérifier,* lat. *verificare* || **1.** A controla ceva pentru a vedea dacă corespunde cerințelor adevărului, calității, anumitor date etc. **2.** A controla activitatea cuiva.

verificáre, *verificări,* s.f. Acțiunea de *a verifica.*

verificát, -ă, *verificați, -te,* adj. Care a fost supus unei verificări, unei probe. • (Despre oameni) Care e cunoscut ca priceput, ca experimentat.

verificatór, -oáre, *verificatori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *vérificateur* || Persoană care verifică ceva pentru a constata dacă e corect, dacă corespunde cerințelor etc.

verigár, *verigari,* s.m. || Din *verigă* || Arbust înalt pînă la 3 m, cu flori mici verzui, ale cărui fructe se întrebuințează în medicină pentru proprietățile lor purgative.

verígă, *verigi,* s.f. || Din sl. *veriga* || **1.** Piesă de metal, de material plastic etc., de formă inelară, avînd numeroase întrebuințări, mai ales ca element de legătură. • Fiecare dintre inelele care alcătuiesc un lanț. • (Fig.) Element de legătură. **2.** (Viticult.) Cuplu format dintr-o coardă de rod și un cep, care se lasă la tăierea viței de vie.

verighétă, *verighete,* s.f. || Cf. ngr. *vergeta* || Inel fără pietre de podoabă, purtat ca simbol al legăturii dintre logodnici sau dintre soți.

verísm s.n. || Din it. *verismo,* fr. *verisme* || Mișcare literară și artistică, apărută în Italia la sfîrșitul sec. 19, al cărei specific constă îndeosebi în orientarea spre universul rural și provincial, spre teme legate de viața cotidiană și de faptele oamenilor simpli.

verișór, -oáră, *verișori, -oare,* s.m. și f. Diminutiv al lui *văr; p. ext.* văr (vară).

veritábil, -ă, *veritabili, -e,* adj. || Din fr. *véritable* || Adevărat, real, autentic; pur, neamestecat cu altceva.

vermicíd, -ă, *vermicide,* adj., s.n. || Din fr. *vermicide* || (Substanță) care distruge viermii paraziți.

vermifórm, -ă, *vermiformi, -e,* adj. || Din fr. *vermiforme* || Care are formă sau mișcări asemănătoare cu ale unui vierme.

vermifúg, -ă, *vermifuge,* adj., s.n. || Din fr. *vermifuge* || (Substanță) care îndepărtează viermii intestinali din organism.

vermíllon [Pr.: *vermión*] subst. || Cuv. fr. || Culoare în pictura de ulei, roșie intens, obținută din sulfură roșie de mercur sau de antimoniu.

vermínă s.f. || Din *vermine* || (Livr.; cu sens colectiv) Nume generic dat insectelor parazite.

vermorél, *vermorele,* s.n. || Denumire comercială || Aparat portabil pentru stropit vița de vie, pomii etc. cu soluții care distrug paraziții sau pentru dezinfectarea încăperilor.

vermút, *vermuturi,* s.n. || Din fr. *vermouth,* germ. *Wermut* || Băutură alcoolică amăruie preparată din vin în care au fost macerate diferite plante.

vernál, -ă, *vernali, -e,* adj. || Din fr. *vernal,* lat. *vernalis* (< *ver* „primăvară") || Privitor la primăvară, care ține de primăvară. ○ *Punct v.* = punctul de pe ecliptică în care se află Soarele în echinocțiul de primăvară.

verniér, *verniere*, s.n. || Din fr. *vernier*, de la numele inventatorului, Pierre Vernier || Scară gradată suplimentară care alunecă de-a lungul scării principale a unor aparate sau instrumente de măsură, pentru a mări precizia măsurărilor.

verníl adj. invar. De culoare verde deschis.

vernís s.n. || Din fr. *vernis* || Soluție preparată din substanțe rășinoase, din uleiuri etc., care se aplică pe anumite obiecte, formînd un strat ornamental sau protector.

vernisá, *vernisez*, vb. I. Tranz. || Din *vernisaj* || A inaugura, a deschide o expoziție de pictură, sculptură, grafică etc.

vernisáj, *vernisaje*, s.n. || Din fr. *vernissage* || Deschidere oficială a unei expoziții de artă (în special de pictură).

veronál s.n. || Din fr. *véronal*, de la n.pr. *Verona* || Pulbere cristalină cu gust amărui, folosită în farmacie pentru însușirile ei hipnotice, sedative.

verós, -oásă, *veroși, -oase*, adj. || Din fr. *véreux* || (Despre oameni) Care face afaceri necinstite, suspecte; (despre afaceri) necinstite, imorale.

verosímil, -ă, *verosimili, -e*, adj. || Din it. *verosimile* || Care pare adevărat; probabil, posibil, plauzibil.

vers, *versuri*, s.n. || Din fr. *vers*, lat. *versus* || Unitate alcătuită dintr-unul sau din mai multe cuvinte, potrivit unei scheme, și determinată fie de canitatea silabelor, fie de accent, fie de numărul silabelor; fiecare dintre rîndurile unei poezii. ● *P. ext.* (La pl.) Poezie.

versánt, *versanți*, s.m. și *versante*, s.n. || Din fr. *versante* || **1.** Fiecare dintre cele două coaste ale unui munte sau ale unui deal. **2.** Fiecare dintre suprafețele înclinate ale unui acoperiș.

versát, -ă, *versați, -te*, adj. || Din fr. *versé* || Experimentat, priceput.

versatíl, -ă, *versatili, -e*, adj. || Din fr. *versatile*, lat. *versatilis* || (Livr.) Care își schimbă cu ușurință părerile; nestatornic, schimbător.

versét, *versete*, s.n. || Din fr. *verset* || Paragraf, de obicei numerotat și cu înțeles de-sine-stătător dintr-un text (religios).

versificá, *versific*, vb. I. Tranz. || Din fr. *versifier* || A transpune un text, o temă etc. în versuri. ● Intranz. A scrie versuri.

versificáre, *versificări*, s.f. Acțiunea de *a versifica;* arta de a scrie versuri.

versificatór, -oáre, *versificatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *versificateur* || Persoană care face versuri sau care transpune un text în versuri. ● (Depr.) Poet lipsit de talent.

versificáție, *versificații*, s.f. || Din fr. *versification* || Arta de a scrie versuri; gruparea cuvintelor în unități metrice, potrivit unor reguli; *p. ext.* poezie.

versiúne, *versiuni*, s.f. || Din fr. *version*, lat. *versio, -onis* (< *vertere* „a întoarce") || **1.** Traducere a unei opere literare sau științifice dintr-o limbă în alta. **2.** Variantă a unui text, a unei traduceri. **3.** Aspect sau variantă sub care este înfățișată o întîmplare.

vérso s.n. invar. || Din fr. *verso*, lat. [*folio*] *verso* || Fața a doua a unei pagini scrise sau tipărite; contrapagină.

versór, *versori*, s.m. || Din fr. *verseur* || (Mat.) Vector al cărui modul este egal cu 1; vector unitar.

vérstă, *verste*, s.f. || Din rus. *versta* || Unitate de măsură pentru distanțe folosită în trecut, egală cu 1,067 km.

versuitór, *versuitori*, s.m. || Din *versui*, (înv.) „a versifica" || (Înv.) Poet.

vertebrál, -ă, *vertebrali, -e*, adj. || Din fr. *vertébral* || Referitor la vertebre, care aparține vertebrelor; alcătuit din vertebre.

vertebrát, -ă, *vertebrați, -te*, adj., s.n. || Din fr. *vertébré*, lat. *vertebratus* || **1.** Adj. Care are coloană vertebrală și sistem osos intern. **2.** S.n. (La pl.) Încrengătură a regnului animal, cuprinzînd ciclostomii (vertebrate acvatice inferioare), peștii, batracienii, reptilele, păsările și mamiferele, cu schelet intern și avînd coloana vertebrală drept ax principal; (și la sg.) animal din această încrengătură.

vertébră, *vertebre*, s.f. || Din fr. *vertebre*, lat. *vertebra* || Fiecare dintre oasele scurte, în formă de inel, în care se găsește măduva spinării și care formează coloana vertebrală la om și la animalele superioare.

vértex subst. || Cuv. lat. || (Anat.) Creștetul capului.

verticál, -ă, *verticali, -e*, adj. || Din fr. *vertical*, lat. *verticalis* (< *vertex* „vîrf") || Care este perpendicular pe un plan orizontal. ○ *Dreaptă verticală* = dreapta care unește un punct de pe pămînt cu zenitul respectiv. (Substantivat, f.) *Verticala locului* = direcție indicată de firul cu plumb, cînd se află în echilibru într-un anumit loc. ● (Substantivat, n.) Semicercul de intersecție a sferei cerești cu planul determinat de verticala locului și de un astru oarecare.

verticalitáte s.f. || Din fr. *verticalité* || Însușirea de a fi vertical; poziție verticală a ceva.

verticíl, *verticile*, s.n. || Din fr. *verticille*, lat. *verticillus* (< *vertex* „vîrf") || Mod de așezare a florilor, frunzelor sau ramurilor la același nivel în jurul unei axe.

vertiginós, -oásă, *vertiginoși, -oase*, adj. || Din fr. *vertigineux*, lat. *vertiginosus* || Care se produce, se mișcă, se succedă cu mare rapiditate.

vertíj, *vertije*, s.n. || Din fr. *vertige* || (Med.) Amețeală.

vérvă s.f. || Din fr. *verve* || Avînt, însuflețire manifestată printr-o bogăție de vorbe, de expresii. ○ Expr. *A fi în vervă* = a fi însuflețit, avîntat.

verzál, -ă, *verzali, -e*, adj. || Din germ. *Versal* || (Despre litere tipografice; adesea substantivat) Majuscul.

verzíș, *verzișuri*, s.n. || Din *verde* || Frunziș, verdeață; vegetație.

verzíu, -ie, *verzii*, adj. || Din *verde* || Verzui. *Bălțile Bahluiului răsfrîngeau ...același cer verziu de toamnă* (Sadoveanu).

verzúi, -ie, *verzui*, adj. || Din *verde* || Care bate în verde; verziu.

vésel, -ă, *veseli, -e,* adj. || Din sl. *veselŭ* || **1.** Cu voie bună, voios, bine dispus. **2.** (Despre manifestările omenilor) Care exprimă veselie; care înveseleşte.

veséla s.f. || Din fr. *vaisselle* || Totalitatea vaselor folosite la masă.

veseli, *veselesc,* vb. IV. Refl. || Din *vesel* || (Pop.) A se înveseli.

veselie, *veselii,* s.f. || Din sl. *veselije* || **1.** Stare de bună dispoziţie, de voioşie. • Manifestare care dovedeşte bună dispoziţie. **2.** Petrecere (cu mîncare şi băutură); chef.

veselós, -oásă, *veseloşi, -oase,* adj. || Din *vesel* || (Rar) Vesel, voios.

vespasiánă, *vespasiene,* s.f. || Din fr. *vespasienne,* de la numele împăratului roman *Vespasian,* care a dispus înfiinţarea la Roma, a primelor vespasiene || (Livr.; rar) Closet public (pentru bărbaţi).

vesperál, -ă, *vesperali, -e,* adj. || Din fr. *vespéral* || (Livr.) De seară, al serii.

vest s.n. || Din germ. *West* || **1.** Punct cardinal, opus răsăritului, situat în direcţia în care apune soarele; apus. **2.** Parte a globului pămîntesc, a unei ţări, a unui continent etc, aşezată spre vest **(1)**; popoarele, lumea din aceste părţi; occident.

vestálă, *vestale,* s.f. || Din fr. *vestale,* lat. *vestalis* || Preoteasă la romani, care întreţinea focul sacru în templul zeiţei Vesta. • *P. ext.* (Azi, livr.) Femeie virtuoasă.

véstă, *veste,* s.f. || Din fr. *veste* || Obiect de îmbrăcăminte fără mîneci şi fără guler, care acoperă corpul pînă la talie.

véste, *veşti,* s.f. || Din sl. *vestĭ* || **1.** Fapt, întîmplare care se aduce la cunoştinţa cuiva; ştire. ○ *Fără de veste* = deodată, pe neaşteptate. *A da de veste* = a aduce la cunoştinţă, a vesti. **2.** Zvon; *p. ext* faimă, renume. ○ Expr. *A i se duce cuiva vestea* = a deveni renumit, foarte cunoscut.

vesti, *vestesc,* vb. IV. || Din *veste* || **1.** Tranz. A aduce la cunoştinţă, a face cunoscut, a înştiinţa. **2.** A prevesti, a face să se prevadă. **3.** Refl. A-şi face simţită prezenţa sau existenţa.

vestiár, *vestiare,* s.n. || Din fr. *vestiaire,* lat. *vestiarium* || **1.** Garderobă (într-o sală de spectacole, într-un local public). **2.** Încăpere într-o întreprindere unde se lasă hainele şi se îmbracă echipamentul de protecţie. **3.** Mică încăpere la intrarea într-o locuinţă unde se lasă paltonul, şoşonii, pălăria.

vestibúl, *vestibuluri* şi *vestibule* s.n. || Din fr. *vestibule,* lat. *vestibulum* || **1.** Antreu. **2.** Prima cavitate a urechii interne. || Acc. şi: *vestíbul.*

véstic, -ă, *vestici, -ce,* adj. || Din *vest* || De la sau dinspre vest; apusean, occidental.

vestígiu, *vestigii,* s.n. || Din fr. *vestige,* lat. *vestigium* „urmă" || Urmă din trecut, rămăşiţă a unei culturi antice; lucru, obiect vechi, care aminteşte realităţi din trecut.

vestimentár, -ă, *vestimentari, -e* adj. || Din fr. *vestimentaire* || Referitor la veşminte, care ţine de veşminte.

vestimentáţie s.f. || Cf. *vestmînt* || Îmbrăcăminte.

vestíre, *vestiri,* s.f. Acţiunea de *a vesti;* înştiinţare; ştire, veste. • Semn, indiciu.

vestít, -ă, *vestiţi, -te,* adj. Care se bucură de renume; celebru.

vestitór, -oáre, *vestitori, -oare,* adj. || Din *vesti* || Care vesteşte, care aduce veşti; care prevesteşte. • (Substantivat) Persoană care aduce veşti, care anunţă, care prezice.

vestmínt s.n. v. **veşmînt.**

vestón, *vestoane,* s.n. || Din fr. *veston* || Haină de uniformă; *p. ext.* haină, sacou.

véşcă, *veşti,* s.f. || Din ucr. *večka* || Văcălie **(1).**

veşmínt, *veşminte,* s.n. || Lat. *vestimentum* || Obiect de îmbrăcăminte; (la pl.) totalitatea obiectelor care formează îmbrăcămintea cuiva. || Şi: **vestmínt, veştmínt** s.n.

véşnic, -ă, *veşnici, -e,* adj. || Din sl. *věčĭnŭ* || Care există de totdeauna şi va exista întotdeauna. ○ *Somnul cel veşnic* = moarte. • Care are durată lungă; permanent. • (Adverbial) Întruna, necontenit. || Şi: **vécinic, -ă** adj.

veşnicíe, *veşnicii,* s.f. || Din *veşnic* || Faptul de a exista veşnic; eternitate, vecie. ○ *Pe veşnicie* = pentru totdeauna. || Şi: **vecinicíe** s.f.

véşted, -ă, *veştezi, -de,* adj. || Lat. *vescidus* || (Despre plante) Care şi-a pierdut seva, prospeţimea; ofilit. • (Despre locuri, terenuri) Cu vegetaţia ofilită, uscată. • (Fig.; despre oameni şi despre părţi ale corpului lor) Lipsit de vlagă, de vioiciune. • (Despre culori) Lipsit de strălucire, palid, şters.

veştéji, *veştejesc,* vb. IV. || Din *veşted* || **1.** Refl. (Despre plante) A deveni veşted, a se ofili. **2.** Tranz. (Fig.) A înfiera, a condamna, a stigmatiza. || Şi: **veştezi** vb. IV.

veştejíre, *veştejiri,* s.f. Faptul de *a (se) veşteji;* ofilire.

veştejít, -ă, *veştejiţi, -te,* adj. Veşted. || Şi: **veştezít, -ă,** adj.

veştezí vb. IV. v. **veşteji.**

veştezít, -ă, adj. v. **veştejit.**

veştmínt s.n. v. **veşmînt.**

veterán, -ă, *veterani, -e,* subst. || Din fr. *vétéran,* lat. *veteranus* || **1.** S.m. (În Roma antică) Ostaş ieşit din cadrele armatei, care se bucura de anumite privilegii. **2.** S.m. Bărbat în vîrstă care a luat parte la unul sau mai multe războaie. **3.** S.m. şi f. Persoană care a desfăşurat o lungă activitate în acelaşi loc de muncă, în aceeaşi profesiune.

veterinár, -ă, *veterinari, -e,* adj. || Din fr. *vétérinaire,* lat. *veterinarius* || **1.** Care se referă la prevenirea şi vindecarea bolilor la animale. **2.** Adj., s.m. (Medic, tehnician) specializat în medicina veterinară **(1).**

véto, *vetouri,* s.n. || Din lat., fr. *veto* || *Drept de veto* = drept al unei persoane, al unui stat etc. de a se opune la luarea unei hotărîri, la adoptarea unor propuneri discutate în organizaţia din care face parte.

vetríce, *vetrice,* s.f. || Cf. scr. *vratič* || Plantă erbacee aromatică, din familia compozitelor, înaltă de c. 1 m, cu flori galbene-aurii dispuse în capitule.

vetúst, -ă, *vetuşti, -ste,* adj. || Din fr. *vétuste,* lat. *vetustus* (< *vetus* „vechi") || (Livr.) Învechit, perimat; arhaic.

véveriţă, *veveriţe,* s.f. || Din sl. *věverica* || Mamifer arboricol de talie mică, din ordinul rozătoarelor, cu coada lungă şi stufoasă, cu blana de culoare roşcată sau neagră pe spate şi albă pe piept.

vexá, *vexez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *vexer,* lat. *vexare* || (Livr.) A jigni, a ofensa; *p. ext.* a contraria.

vexát, -ă, *vexaţi, -te,* adj. (Livr.) Rănit în amorul propriu, jignit; *p. ext.* contrariat.

vexatóriu, -ie, *vexatorii,* adj. || Din fr. *vexatoire* || (Livr.) Care vexează; care contrariază; jignitor, ofensator.

vexaţiúne, *vexaţiuni,* s.f. || Din fr. *vexation* || (Livr.) Faptul de a vexa; vorbă sau faptă care jigneşte, care contrariază.

vezicál, -ă, *vezicali, -e* adj. || Din fr. *vésical,* lat. *vesicalis* || Care ţine de vezică, referitor la vezică, al vezicii.

vezicánt, -ă, *vezicanţi, -te,* adj., s.n. || Din fr. *vésicant* || (Substanţă) care produce băşicarea pielii şi care se foloseşte ca mijloc terapeutic în unele afecţiuni.

vezicatór, -oáre, *vezicatori, -oare,* adj. || Din fr. *vésicatoire* || Vezicant.

vezícă, *vezici,* s.f. || Din lat. *vesica* || Organ cavitar în care se colectează urina adusă de la rinichi, pentru a fi eliminată prin uretră. ○ *V. înotătoare* = organ al peştilor osoşi, care, fiind plin cu gaze, permite ridicarea şi coborîrea peştelui în apă.

vezículă, *vezicule,* s.f. || Din fr. *vésicule* || Formaţie anatomică în formă de pungă membranoasă, care îndeplineşte diferite funcţii organice. ○ *V. biliară* = veziculă care colectează secreţia bilei, pe care o evacuează apoi în duoden.

vía[1] prep. || Din fr. *via,* lat. *via* „cale" || Pe drumul..., prin...

viá[2], *viez,* vb. I. Intranz. || Lat. *vivere* || (Azi livr.; rar) A trăi, a vieţui, a exista. ● A dura, a dăinui.

viábil, -ă, *viabili, -e,* adj. || Din fr. *viable* || Care este capabil să trăiască, să se menţină, să dureze.

viabilitáte s.f. || Din fr. *viabilité* || Faptul de a fi viabil.

viadúct, *viaducte,* s.n. || Din germ. *Viadukt;* lat. *via* „cale" + *ducere* „a duce" || Pod care asigură continuitatea unei căi de comunicaţie peste o vale adîncă, sau deasupra altei căi de comunicaţie.

viagér, -ă, *viageri, -e,* adj. ||Din fr. *viager* || (Despre un drept) Care este recunoscut unei persoane pe tot timpul vieţii ei şi care nu este transmisibil urmaşilor.

viáţă, *vieţi,* s.f. || Lat. **vivitia* (< *vivus* „viu") || **1.** Formă superioară de mişcare a materiei, reprezentînd o sinteză a tuturor proceselor mecanice, fizice şi chimice care au loc în organism; faptul de a trăi, de a fi viu; starea a ceea ce este viu. ○ *Plin de viaţă* = energic, vioi, vesel. *Fără (pic de) viaţă* = fără vlagă, fără vigoare; lipsit de vioiciune. *Cu viaţă* = cu vioiciune, avîntat. *Cu preţul vieţii* = cu orice risc. *Pe viaţă şi pe moarte* = cu înverşunare, din toate puterile. ○ Expr. *A fi în viaţă* = a trăi. *A trece din viaţă* = a muri. *A căpăta viaţă* = a lua fiinţă, a se naşte; a se produce; a se înfiinţa. ● Existenţă umană; petrecere a omului pe pămînt. **2.** *Viaţa de apoi* (sau *viitoare)* = viaţa care, în concepţia religioasă, ar continua după moarte. **3.** Mediul, condiţiile materiale şi morale în care se desfăşoară existenţa unei fiinţe sau a unei colectivităţi. **4.** Timpul care trece de la naştere pînă la moartea cuiva. ○ *O viaţă de om* = vreme îndelungată.

vibrá, *vibrez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *vibrer,* lat. *vibrare* || (Despre corpuri sau medii) A avea vibraţii, a oscila, a trepida. ● (Despre sunete) A răsuna. ● (Despre oameni) A fremăta sub impresia unei emoţii. ● (Despre voce) A avea o sonoritate tremurătoare (din cauza unei emoţii).

vibrafón, *vibrafoane,* s.n. || Din fr. *vibraphone;* fr. *vibrer* „a vibra" + gr. *phone* „sunet" || Instrument muzical de percuţie asemănător xilofonului; produce sunete prin lovirea unor lame metalice, sub care sînt instalate tuburi de rezonanţă.

vibránt, -ă, *vibranţi, -te,* adj. || Din fr. *vibrant* || **1.** Care vibrează; *p. ext.* care produce sunete. ○ *Consoană vibrantă* (şi substantivat, f.) = consoană care se realizează printr-o succesiune rapidă de închideri şi deschideri ale canalului fonator determinată de vibrarea părţii superioare a glotei, a uvulei, a vălului palatin sau a vîrfului limbii (ex. *r* este o consoană vibrantă). **2.** Care produce o emoţie puternică, impresionant, patetic.

vibráre, *vibrări,* s.f. **1.** Acţiunea de *a vibra.* **2.** Îndesare a unui material granular sau păstos prin folosirea vibratoarelor.

vibratíl, -ă, *vibratili, -e,* adj. || Din fr. *vibratile* || Care vibrează; care poate avea vibraţii.

vibráto adv. || Cuv. it. || Cu vibraţii (constînd în colorarea sunetului prin modificarea înălţimii acestuia ca urmare a atingerii foarte rapide a sunetelor alăturate.

vibratór, -oáre, *vibratori, -oare,* adj., s.n. || Din *vibra* || **1.** Adj. Care vibrează, care produce vibraţii. **2.** S.n. Maşină care serveşte la îndesarea materialelor granulare sau păstoase. **3.** S.n. Aparat cu ajutorul căruia curentul electric continuu se schimbă în curent alternativ.

vibráţie, *vibraţii,* s.f. || Din fr. *vibration* || Mişcare oscilatorie periodică, cu frecvenţă relativ înaltă; vibrare, oscilaţie.

vibrión, *vibrioni,* s.m. || Din fr. *vibrion* || Tip de bacterii în formă de virgulă.

vibrográf, *vibrografe,* s.n. || Din fr. *vibrographe* || Aparat pentru măsurarea şi înregistrarea valorilor unor vibraţii.

vicár, *vicari,* s.m. || Din fr. *vicaire,* lat. *vicarius* || Preot sau episcop care ţine locul unui demnitar bisericesc de rang mai înalt.

vicariát, *vicariate,* s.n. || Din fr. *vicariat* || Funcţia sau demnitatea de vicar; regiunea aflată sub autoritatea vicarului.

vice- || Din fr. *vice-*, lat. *vice* „în locul...“ || Element de compunere însemnînd „adjunct“, care servește la formarea unor substantive.

viceamirál, *viceamirali*, s.m. || Din fr. *vice-* + *amiral* || Grad în marina militară, între contraamiral și amiral. ● Persoană care are acest grad.

vicecónsul, *viceconsuli*, s.m. || Din fr. *viceconsul* || Persoană care exercită atribuțiile unui consul în lipsa acestuia sau în orașele în care nu există un consulat.

vicepreședínte, -ă, *vicepreședinți, -te*, s.m. și f. || *Vice-* + *președinte* || Locțiitor al unui președinte.

vicerége, *viceregi*, s.m. || *Vice-* + *rege* || Înalt demnitar care, în unele state, conduce o provincie sau o colonie în numele regelui.

vicevérsa adv. || Din fr., lat. *vice versa* || Invers; contrar.

viciá, *viciez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *vicier* || **1.** A strica aerul, a-i altera puritatea. ● (Fig.) A corupe, a deprava. **2.** A introduce un viciu în încheierea unui act juridic.

viciát, -ă, *viciați, -te*, adj. **1.** (Despre aer) Stricat, infectat, alterat. ● (Fig.; despre oameni) Depravat, corupt. **2.** (Jur.; despre acte) Vicios, nevalabil.

vicinál, -ă, *vicinali, -e*, adj. || Din fr. *vicinal*, lat. *vicinalis* „orășel, tîrg“ || (Despre drumuri) Care leagă două localități (rurale) vecine.

viciós, -oásă, *vicioși, -oase*, adj. || Din fr. *vicieux* || Cu defecte; defectuos. ● (Fig.; despre oameni) Cu vicii, corupt. ● (Jur.; despre acte, dispoziții etc.) Care nu îndeplinește condițiile legale. || Și: **vițiós, -oásă** adj.

vicisitúdine, *vicisitudini*, s.f. || Din fr. *vicissitude*, lat. *vicissitudo, -inis* || (Mai ales la pl.) Împrejurări grele; necazuri, suferințe.

víciu, *vicii*, s.n. || Din fr. *vice*, lat. *vitium* || **1.** Defect, cusur, neajuns, lipsă. **2.** Neîndeplinirea unor cerințe legale în întocmirea unui act cu caracter juridic. **3.** Pornire statornică spre fapte rele; apucătură urîtă, patimă, desfrîu. || Și: **vițiu** s.n.

vicleán, -ă, *vicleni, -e*, adj. || Din magh. *hitlen* || (Adesea substantivat) **1.** Care vorbește și se poartă nesincer; fățarnic, perfid. ● Șiret, șmecher. **2.** (Pop.) Rău, crud, hain.

vicleím, *vicleimuri*, s.n. || Din sl. *Vitlecmŭ* || Irozi.

viclení, *viclenesc*, vb. IV. || Din *viclean* || (Înv. și pop.) **1.** Intranz. și refl. A unelti împotriva cuiva, a se purta ca un viclean. **2.** Tranz. (Înv.) A trăda, a înșela. ● A ispiti, a iscodi.

viclenie, *viclenii*, s.f. || Din *viclean* || **1.** Însușirea de a fi viclean; faptă, purtare de om viclean; perfidie, ipocrizie, vicleșug. **2.** Șiretenie, stratagemă.

vicleșúg, *vicleșuguri*, s.n. || Din magh. *hitlenség* || Viclenie.

vicónte, *viconți*, s.m. || Din fr. *vicomte* || Titlu ereditar de noblețe inferior celui de conte și superior celui de baron. ● Persoană care poartă acest titlu.

vicontéșă, *vicontese*, s.f. || Din fr. *vicomtesse* || Soție sau fiică de viconte.

víctimă, *victime*, s.f. || Din fr. *victime*, lat. *victima* || **1.** Persoană care suferă din punct de vedere fizic sau moral din cauza greșelilor sale sau ale altora. ● Persoană care suferă de pe urma unei întîmplări nenorocite. **2.** (Dr.) Persoană care suferă un prejudiciu ori o atingere a vieții sau sănătății sale ca urmare a unei fapte ilicite săvîrșită de altcineva.

victórie, *victorii*, s.f. || Din lat. *victoria* || **1.** Succes repurtat asupra inamicului într-o luptă, într-un război etc. **2.** Succes obținut împotriva unui rival; reușită într-o competiție sportivă. **3.** Triumf al unei idei, al unei teorii etc. ● Rezultat deosebit de bun obținut într-un domeniu de activitate.

victoriós, -oásă, *victorioși, -oase*, adj. || Din lat. *victoriosus*, fr. *victorieux* || Care a obținut o victorie, învingător, biruitor; triumfător.

vid-, -ă, *vizi, -de*, adj., s.n. || Din fr. *vide* || **1.** Adj. (Despre spațiu) Care nu conține nimic, gol, lipsit de substanță. **2.** S.n. Spațiu gol, lipsit de substanță. ○ *În vid* = în gol.

vidá, *videz*, vb. I. Tranz. || Din fr. *vider* || A realiza vid într-un spațiu închis; a evacua gazul dintr-un recipient.

vidanjá, *vidanjez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *vidanger* || A goli, a curăța haznalele.

video- || Din fr. *video-*; lat. *video* „văd“ || Element de compunere cu sensul „referitor la imagine“, cu ajutorul căruia se formează unele substantive.

videocaptór, *videocaptoare*, s.n. || *Video-* + *captor* || *Tub v.* = tub electronic de televiziune pentru traducerea imaginilor în semnale electromagnetice; cameră de televiziune.

videocasetofón, *videocasetofoane*, s.n. || *Video-* + *casetofon* || Aparat de înregistrare și redare, sau numai de redare simultană a imaginii și sunetului, în general pe bandă magnetică închisă în casetă.

videofrecvénță, *videofrecvențe*, s.f. || Din fr. *vidéofréquence* || Fiecare dintre frecvențele cuprinse în spectrul semnalului de imagine al unui canal de televiziune.

videotelefón, *videotelefoane*, s.n. || Din fr. *vidéotéléphone* || Sistem de telecomunicații care permite celor ce vorbesc să se și vadă unul pe celălalt în timpul convorbirii.

vidicón s.n. || Din engl. *vidicon* || Tub videocaptor la care este folosit efectul creșterii conductivității unui material sub acțiunea luminii.

vídmă, *vidme*, s.f. || Din ucr. *vid'ma* || (Reg.) **1.** Arătare, fantomă, nălucă. **2.** Vrăjitoare.

vídră, *vidre*, s.f. || Din bg., scr. *vidra* || Mamifer carnivor care trăiește pe malul apelor, cu corpul lung de c. 120 cm, acoperit de o blană deasă cafenie-roșcată; lutră.

víe, *vii*, s.f. || Lat. *vinea* || Plantație de viță de vie.

viér[1], *vieri*, s.m. || Din *vie* || Podgorean. ● Paznic de vie.

vier[2], *vieri*, s.m. || Lat. *verres* || Porc necastrat. ● Porc mistreț mascul.

vierít s.n. || Din *vier*[1] || Ocupația vierului; viticultură.

viermănós, -oásă, *viermănoşi, -oase,* adj. || Lat. *verminosus* || Cu viermi, ros de viermi.

viermărie, *viermării,* s.f. || Din *vierme* || Mulţime de viermi; forfoteală de viermi.

viérmăt s.n. || Din *vierme* || Viermărie. ● Forfotă, mişcare neîntreruptă. *Era un haos, o forfotă, un viermăt de oameni* (C. Petrescu).

viérme, *viermi,* s.m. || Lat. *vermis* || Nume dat unor animale nevertebrate, cu corpul moale, alungit, lipsit de apendice; (pop.) nume dat larvelor de insecte. Trăiesc în sol, în ape sau ca parazite pe plante şi animale. ○ *Vierme-de-mătase* = larva unor specii de fluturi care produc gogoşile de mătase. ○ Expr. *A avea* (sau *a-l roade pe cineva) un vierme la inimă* = a fi chinuit de o grijă.

viermuí, *viermuiesc,* vb. IV. Intranz. || Din *vierme* || A mişuna, a forfoti, în număr mare.

viermuiálă, *viermuieli,* s.f. || Din *viermui* || Faptul de a viermui; forfotă, mişcare neîntreruptă.

viespár[1], *viespare,* s.n. || Din *viespe* || Cuib de viespi. ● (Fig.) Mulţime de vietăţi care mişună.

viespár[2], *viespari,* s.m. || Din *viespe* || Pasăre răpitoare de mărimea unei găini, cu penajul brun, care se hrăneşte cu insecte (în special cu albine şi viespi).

viéspe, *viespi,* s.f. || Lat. *vespa* || **1.** Nume dat unor insecte himenoptere, asemănătoare cu albina, care trăiesc fie izolat, fie în roiuri; au, în general, la partea posterioară a abdomenului, un ac prevăzut cu o pungă cu venin. **2.** (Fig.) Femeie rea.

viespói, *viespoi,* s.m. Augmentativ al lui *viespe.* ● Specie de viespe mare, cu pîntecele roşu, lungă de 2—4 cm.

vietáte, *vietăţi,* s.f. || Din *viu* || Fiinţă; vieţuitoare.

vieţuí, *vieţuiesc,* vb. IV. Intranz. ||Din *viaţă*|| **1.** A se afla în viaţă, a trăi. **2.** A trăi într-un anumit loc sau la un loc cu cineva.

vieţuitór, -oáre, *vieţuitori, -oare,* adj. || Din *vieţui* || Care vieţuieşte, care este în viaţă. ● ● (Substantivat, f.) Vietate, fiinţă.

viézure, *viezuri,* s.m. || Cuv. autohton || Mamifer carnivor cu trupul greoi, acoperit cu peri lungi şi aspri de culoare cenuşie, cu picioarele scurte şi capul lunguieţ; bursuc.

vífor, *vifore,* s.n. || Din sl. *vihrŭ,* bg., scr. *vihor* || Vînt puternic, furtună (însoţită de ninsoare).

viforátec, -ă, adj. v. **viforatic.**

viforátic, -ă, *viforatici, -ce,* adj. || Din *vifor* || Viforos, înviforat, cuprins de vifor. || Şi: **viforátec, -ă** adj.

viforî, pers. 3 *viforăşte,* vb. IV. Intranz. impers. || Din *vifor* || (Pop.) A fi vifor; a viscoli.

viforniţă, *vifornițe* s.f. || Din *vifor* || Furtună, vijelie, vînt puternic.

viforós, -oásă, *viforoşi, -oase,* adj. || Din *vifor* || Furtunos, vijelios. ● (Fig.) Agitat; aprig, năvalnic.

vig, *viguri,* s.n. || Din magh. *vég* || (Pop.) Val, trîmbă (de pînză, de stofă).

vigilént, -ă, *vigilenţi, -te,* adj. || După fr. *vigilant,* lat. *vigilans, -tis* || Care manifestă vigilenţă.

vigilénţă s.f. || Din fr. *vigilance,* lat. *vigilantia* || Atenţie încordată; atitudine de observare atentă a ceea ce se întîmplă în jur, pentru a preveni (sau a descoperi) acţiuni ostile, duşmănoase.

vignétă s.f. v. **vinietă.**

vigoáre s.f. || Din fr. *vigueur,* lat. *vigor, -oris* || Forţă fizică, putere (de muncă, de acţiune), energie, vitalitate. ○ *În vigoare* = (despre legi, dispoziţii etc.) valabil (într-o anumită perioadă de timp).

vigónie, *vigonii,* s.f. || Din fr. *vigogne* (cuv. de origine peruană) || **1.** Specie de lamă din America de Sud, cu lîna roşcată, moale şi fină; fir textil obţinut din lîna acestui animal. **2.** Fibră textilă din amestec de lînă cu bumbac sau din bumbac pur, care imită lîna de vigonie (1).

vigurós, -oásă, *viguroşi, -oase,* adj. || Din fr. *vigoureux* || Plin de vigoare, puternic, robust.

viitór, -oáre, *viitori, -oare,* adj., s.n. || Din *veni* || **1.** Adj. Care va veni, va fi, va exista într-o perioadă următoare. ○ (Gram.) *Timpul v.* (şi substantivat, n.) = timp verbal care exprimă o acţiune ulterioară momentului în care se vorbeşte. **2.** S.n. Timpul care urmează prezentului. ○ *Pe* (sau *în) viitor* = de acum înainte. **3.** S.n. Situaţie are urmează să fie. ○ *De* (sau *cu) viitor* = cu bune perspective de dezvoltare. *A avea viitor* = a avea şanse de reuşită în viaţă.

viitoríme s.f. || Din *viitor* || Oamenii din generaţiile viitoare.

viitorologíe s.f. || Din *viitor* || Ştiinţa care se ocupă cu metodele noi de previziune a viitorului; ştiinţa prospectării viitorului.

viitúră, *viituri,* s.f. || Din *veni* || **1.** Creştere bruscă a nivelului unei ape curgătoare, în urma unei ploi torenţiale, a topirii bruste a zăpezii. **2.** Mîl, pietriş, bolovani aduşi de apele care se revarsă.

vijelíe, *vijelii,* s.f. Vînt foarte puternic, însoţit adesea de precipitaţii şi de descărcări electrice; furtună. ○ (Poetic) *Mircea însuşi mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare* (Eminescu).

vijeliós, -oásă, *vijelioşi, -oase,* adj. || Din *vijelie* || **1.** Cu vijelie; ca vijelia; furtunos. **2.** (Fig.) Aprig, violent.

víking, *vikingi,* s.m. || Din fr. *viking* || (La pl.) Nume dat populaţiilor normande din nordul Europei, care, în sec. 8—12, au întreprins expediţii în Europa şi în America de Nord; (şi la sg.) persoană care făcea parte din una dintre aceste populaţii.

vilaiét, *vilaiete,* s.n. || Din fr. *vilayet* (provenit din l. turcă) || Unitate teritorială în Imperiul Otoman.

vilă, *vile,* s.f. || Din fr., it. *villa* || Locuinţă elegantă construită într-un stil particular şi înconjurată de grădină.

vilbrochén, *vilbrochenuri,* s.n. || După fr. *vilebrequin* || (Tehn.) Arbore cotit.

vileág s.n. || Din magh. *világ* || *A da în vileag* = a face cunoscut, a divulga.

vilegiatúră, *vilegiaturi,* s.f. || Din fr. *villégiature* || Petrecerea unei perioade de timp la țară sau într-o stațiune balneoclimaterică.

vilegiaturíst, -ă, *vilegiaturiști, -ste,* s.m. și f. || Din *vilegiatură* || Persoană care se află în vilegiatură.

vilozitáte, *vilozități,* s.f. || Din fr. *villosité;* lat. *villosus* „cu păr" || Formațiune mică, fină și alungită de pe suprafața membranelor mucoase. ○ *V. intestinală* = ansamblul cutelor pe care le formează mucoasa intestinului subțire și care îi măresc capacitatea de absorbție a alimentelor.

vin, *vinuri,* s.n. || Lat. *vinum* || Băutură alcoolică obținută prin fermentarea mustului de struguri (sau prin fermentarea altor fructe); (la pl.) varietăți de acest fel de băutură.

vinăriță, *vinarițe,* s.f. || Din *vin* || Plantă erbacee cu flori albe, plăcut mirositoare, folosită la parfumarea rufelor sau pentru a da aromă unor băuturi.

vinárs, *vinarsuri,* s.n. || *Vin* + *ars* || (Reg.) Rachiu.

vínă, *vini,* s.f. || Din sl. *vina* || Încălcare a ceea ce este drept, bun, corect; greșeală. ○ *De vină* = vinovat. *Din vina...* = din cauza greșelii făptuite de...; din pricina..., din cauza... ○ Expr. *A da* (sau *a arunca) vina pe cineva* = a învinui pe cineva. • Faptă pedepsită de lege; infracțiune. • Vinovăție.

vinăríci, *vinăriciuri,* s.n. || Din *vin* || Dijmă în vin, reprezentînd a zecea parte din recoltă, care se plătea în trecut domniei.

vinci, *vinciuri,* s.n. || Cf. it. *vinciglio* || **1.** Cric. **2.** Troliu folosit pe bordul navelor.

vínclu, *vincluri,* s.n. || Din germ. *Winkel* || **1.** Unealtă de lemn sau de metal cu ajutorul căreia se pot trasa unghiuri drepte; colțar. **2.** Piesă cu două aripi, care formează între ele un unghi, folosit pentru consolidarea sau protejarea unui element de construcție.

vínde, *vînd,* vb. III. || Lat. *vendere* || **1.** Tranz. A ceda cuiva dreptul de proprietate asupra unui bun, în schimbul unei sume de bani; a face comerț. ○ Expr. *Cum am cumpărat-o, așa o vînd* = cum am auzit-o, așa o spun. **2.** Refl. (Despre mărfuri) A avea căutare. **3.** Refl (Despre oameni) A face compromisuri morale, în schimbul unui avantaj material. **4.** Refl. A se prostitua. **5.** Tranz. A trăda (pentru bani); a denunța, a pîrî.

vindecá, *vindec,* vb I. || Lat. *vindicare* || **1.** Refl. și tranz. A (se) face sănătos, a scăpa sau a face pe cineva să scape de o boală; (refl.; despre răni, tăieturi etc.) a se închide, a se cicatriza. **2.** Tranz. (Fig.) A face să înceteze o supărare, o durere morală, un sentiment etc.; a lecui pe cineva de un viciu, de o patimă.

vindecábil, -ă, *vindecabili, -e,* adj. || Din *vindeca* || Care poate fi vindecat; care are leac; curabil.

vindecát, -ă, *vindecați, -te,* adj. Însănătoșit; (despre răni) închis, cicatrizat.

vindecătór, -oáre, *vindecători, -oare,* adj. || Din *vindeca* || Care vindecă; tămăduitor.

vindeceá, *vindecele,* s.f. || Din *vindeca* || Plantă erbacee din familia labiatelor, înaltă pînă la 1 m, cu flori purpurii, folosită pentru proprietățile ei aromatice și tonice.

víndere, *vinderi,* s.f. Acțiunea de *a (se) vinde;* vînzare.

vinderéu, *vinderei,* s.m. Specie de șoim mic, de culoare cenușiu-ruginie, cu zborul caracteristic care îi permite să stea aproape nemișcat, bătînd aerul pe loc; se hrănește cu șoareci, șopîrle, lăcuste etc.

vindiác, *vindiacuri,* s.n. || Din germ. *Windjacke* || Haină scurtă, de vînt; canadiană.

vindicatív, -ă, *vindicativi, -e,* adj. || Din fr. *vindicatif* || (Livr.) Răzbunător.

víneri, *vineri,* s.f. || Lat. *Veneris[dies]* || A cincea zi a săptămînii. ○ *V. mare* = vinerea din ajunul Paștelui, în care creștinii țin post sever. • (Adverbial, în forma *vinerea)* În fiecare vineri.

vineriță, *vinerițe,* s.f. || Din *vineri* || Plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori albastre, rar roșii sau albe, folosită în medicina populară împotriva hemoragiilor.

vinețeá, -ícă, *vinețele,* s.f. || Din *vînăt* || (Bot.) **1.** Albăstrea. **2.** (În forma *vinețică)* Numele mai multor specii de ciuperci, cu pălăria tare, cărnoasă, de culoare albă, purpurie sau portocalie.

vinețeálă, (1), *vinețeli,* s.f. || Din *vînăt* || **1.** Vînătaie. **2.** Boală a viței de vie, provocată de o ciupercă și manifestată prin apariția unor pete brune-roșietice pe frunze. **3.** (Reg.) Albăstreală pentru rufe.

vinețíu, -ie, *vineții,* adj. || Din *vînăt* || Care bate în vînăt, cu reflexe vinete. • (Substantivat, n.) Culoare albăstruie, vînăt.

vingalác, *vingalace,* s.n. || Din germ. *Winkelhaken* || Unealtă, de forma unei cutii alungite, în care se culeg manual literele tipografice, pentru a obține rînduri cu lungimi egale; culegar.

vinícol, -ă, *vinicoli, -e,* adj. || Din fr. *vinicole* || Referitor la vie și la producerea vinului.

viniétă, *viniete,* s.f. || Din fr. *vignette* || Mic desen folosit ca ornament la începutul sau la sfîrșitul unei cărți ori al unui capitol; ornament pe coperta unei cărți. || Și: **vignétă** s.f.

vinifér, -ă, *viniferi, -e,* adj. || Din fr. *vinifère* || Care produce vin; (despre terenuri) pe care se cultivă viță de vie.

vinifícă, *vinific,* vb. I. Tranz. || Din *vinificație* || A supune mustul de struguri procesului care îl preface în vin.

vinificáre, *vinificări,* s.f. Acțiunea de *a vinifica;* vinificație.

vinificáție s.f. || Din fr. *vinification* || Vinificare.

vinil s.n. || Din germ. *Vynil* || Radical obținut prin îndepărtarea unui atom de hidrogen din molecula etilenei.

vinilín s.n. || Din *vinil* || Denumire românească pentru clorura de polivinil, prelucrată în foi.

vinotécă, *vinoteci,* s.f. || Din fr. *vinothèque;* lat. *vinum* „vin" + gr. *theke* „ladă" || Colecție

de vinuri din diferite soiuri și din ani de recoltă diferiți.

vinovát, -ă, *vinovați, -te,* adj. || Din sl. *vinovatŭ* || Care are o vină; care este pasibil de o pedeapsă; (despre faptele și comportările oamenilor) care se abate de la bunele moravuri; condamnabil.

vinovăție, *vinovății,* s.f. || Din *vinovat* || Faptul de a fi vinovat; starea celui vinovat, culpabilitate, vină.

vintír, *vintire,* s.n. || Din rus. *venter'* || Unealtă de pescuit alcătuită dintr-un sac de plasă întins pe mai multe cercuri așezate unul deasupra altuia.

víntre, *vintre,* s.f. || Lat. *venter, -ris* || (Pop.) **1.** Abdomen. **2.** Măruntaie. **3.** Diaree; dizenterie.

vioáră[1], *vioare,* adj. || Probabil lat. **vivula* (< *vivus*) || (Despre ape curgătoare) Limpede, cristalin. *Dunăre, apă vioară* (Pop.).

vioáră[2], *vioare,* s.f. || Lat. *viola* || (Bot.; reg.) Toporaș.

vioáră[3], *viori,* s.f. || Cf. it. *viola* || Instrument muzical alcătuit dintr-o cutie de rezonanță cu patru coarde, care vibrează cînd sînt atinse cu arcușul; violină.

vióí, vioáie, *vioi, vioaie,* adj. || Din *viu* || **1.** Plin de viață; iute, sprinten; (despre ochi, privire, înfățișare) viu, luminos. ● Ager, isteț. **2.** (Despre muzică, melodii) Cu ritm accelerat, săltăreț.

vioiciúne s.f. || Din *vioi* || **1.** Calitatea de a fi vioi; sprinteneală, agerime. ● Elan, avînt, însufletire. **2.** Istețime a minții.

viól, *violuri,* s.n. || Din fr. *viol* || Fapta comisă de un bărbat de a avea raport sexual cu o persoană de sex feminin prin constrîngerea acesteia cu forța.

violá, *violez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *violer,* lat. *violare* || **1.** A călca o lege, o dispoziție, un angajament. **2.** A intra undeva cu forța, prin violență. **3.** A pîngări, a profana. **4.** A săvîrși un viol.

violacéu, -ée, *violacei, -ee,* adj., s.f. || Din fr. *violacé* || **1.** Adj. Care bate în violet. **2.** S.f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate, al cărei tip este vioreaua; (și la sg.) plantă din această familie.

violáre, *violări,* s.f. Acțiunea de *a viola;* pîngărire, profanare; viol. ○ *V. de domiciliu* = pătrunderea fără drept, în orice mod, într-o locuință, fără consimțămîntul persoanei care o folosește.

violatór, -oáre, *violatori, -oare,* s.m. și f. || Din fr. *violateur* || **1.** Persoană care violează, care determină sau pricinuiește o încălcare a unei legi, a unei dispoziții etc. **2.** Persoană care comite un viol.

violă[1], *viole,* s.f. || Din it. *viola,* fr. *viole* || Instrument muzical cu coarde și arcuș, mai mare decît vioara și avînd sunete mai grave decît aceasta.

violă[2], *viole,* s.f. || Din lat. *viola* || (Bot.) Viorea.

violént, -ă, *violenți, -te,* adj. || Din fr. *violent,* at. *violentus* (< *violare* „a lovi") || **1.** Care se produce sau acționează cu putere; tare, intens. ● (Despre lumină, culori) Izbitor, țipător, viu, puternic. **2.** (Despre oameni) Care are accese de mînie nestăpînită, care se înfurie ușor; irascibil, impulsiv. ● (Despre manifestări ale oamenilor) Care denotă impulsivitate. **3.** Brutal, forțat. ○ *Moarte violentă* = moarte provocată de un accident sau de altă cauză nefirească.

violentá, *violentez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *violenter* || (Livr.) A comite un act de violență; a sili, a forța.

violénță, *violențe,* s.f. || Din fr. *violence,* lat. *violentia* || **1.** Însușirea a ceea ce este violent; tărie, forță, intensitate. **2.** Lipsă de stăpînire în vorbe sau în fapte; forță brutală, vehemență, furie. **3.** Folosirea forței brutale; violentare, siluire. ● Faptă violentă, impulsivă.

violét, -ă, *violeți, -te,* adj., s.n., s.f. || Din fr. *violet, violette* || **1.** Adj. De culoarea viorelei. **2.** S.n. Una dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, situată la marginea acestuia, spre lungimile de undă mici. **3.** S.f. (Bot.) Viorea.

violínă, *violine,* s.f. || Din it. *violino* || Vioară[3].

violoncél, *violoncele,* s.n. || Din fr. *violoncelle,* it. *violoncello* || Instrument muzical de tipul viorii, dar mult mai mare și cu un timbru mai grav.

violoncelíst, -ă, *violonceliști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *violoncelliste* || Persoană care cîntă la violoncel.

violoníst, -ă, *violoniști, -ste,* s.m. și f. || Din fr. *violoniste* || Persoană care cîntă la vioară; viorist.

vioréa, -ícă, *viorele,* s.f. || Din *vioară,* (reg.) „viorea" || Nume dat unor plante erbacee din familia violaceelor, ale căror flori, violete, rar roșii sau albe, au un pinten în care se află glandele producătoare de nectar; toporaș.

vioríst, -ă, *vioriști, -ste,* s.m. și f. || Din *vioară* || (Pop.) Violonist.

vioríu, -íe, *viorii,* adj. || Din *vioară*[1] || Violet-deschis, liliachiu.

víperă, *vipere,* s.f. || Lat. *vipera* || Șarpe mic, veninos, din regiunile de munte, care are pe cap o pată de culoare închisă, în formă de V, iar pe spate o dungă neagră în zigzag. ○ *V. cu corn* = specie de viperă mai mare și mai veninoasă decît cea obișnuită, care are deasupra botului un fel de corn. ○ (Fig.) *Pui de viperă* = om rău, primejdios.

vípie, *vipii,* s.f. (Reg.) Căldură mare, arșiță; zăpușeală.

víplă, *viple,* s.f. || Din germ. *Wiepla* || Aliaj de oțel cu crom și nichel, inoxidabil și rezistent la acțiunea corosivă a unor acizi, întrebuințat în dentistică.

vipt, *vipturi,* s.n. || Lat. *victus* „hrană" || (Înv.) Rod al pămîntului, bucate. ● Ceea ce servește ca hrană pentru oameni. ○ Expr. *A lua* (sau *a ține*) *pe cineva în vipt* = a primi pe cineva în gazdă (cu locuință și cu mîncare).

vipúșcă, *vipuști,* s.f. || Din rus. *vypuška* || Panglică îngustă sau șiret cusut ca garnitură de altă culoare la unele uniforme, mai ales de-a lungul cusăturii exterioare a pantalonilor; lampas.

virá, *virez*, vb. I. || Din fr. *virer* || **1.** Intranz. (Despre vehicule) A schimba direcția de mers, a face un viraj; a coti, a cîrmi. **2.** Tranz. (Cont.) A face un virament.

viráj, *viraje*, s.n. || Din fr. *virage* || **1.** Faptul de a vira. **2.** Traiectorie curbă descrisă de un vehicul în mers. **3.** Porțiune curbă de șosea cu raza de curbură mică. **4.** Evoluție a unui avion pe o traiectorie curbă în plan orizontal.

viramént, *viramente*, s.n. || Din it. *viramento*, fr. *virement* || **1.** Plată fără numerar, făcută prin trecerea la bancă a unei sume de bani din contul plătitorului în contul beneficiarului. • Document prin care se face asemenea plată. **2.** (Cont.) Trecerea unei sume dintr-un cont în altul.

virán, -ă, *virani, -e*, adj. || Din tc. *viran* || (Despre terenurile din cuprinsul unei localități) Pe care nu s-a construit nimic și care nu este îngrădit.

virâre, *virări*, s.f. Acțiunea de *a vira;* viraj.

virdâre, *virdări*, s.f. Specie de ciocănitoare cu penele verzi împestrițate cu roșu, galben și alb.

virgín, -ă, *virgini, -e*, adj. || Din lat. *virgo, -inis* || **1.** Care nu a avut niciodată relații sexuale; cast, neprihănit; (substantivat, f.) fecioară. **2.** (Fig.) Candid, nevinovat. **3.** (Fig.; despre păduri, ținuturi) Neexplorat, neexploatat. || Și: **vergín, -ă,** adj.

virginál, -ă, *virginali, -e*, adj. || Din fr. *virginal*, lat. *virginalis* || **1.** Feciorelnic, virgin. **2.** (Fig.) Candid, pur.

virginitáte s.f. || Din fr. *virginité*, lat. *virginitas, -atis* || **1.** Însușirea de a fi virgin; feciorie, castitate. **2.** (Fig.) Curățenie morală; candoare, nevinovăție.

vírgulă, *virgule*, s.f. || Din fr. *virgule* || **1.** Semn de punctuație prin care se delimitează grafic unele propoziții în cadrul frazei sau unele părți de propoziție în cadrul propoziției. **2.** Semn prin care se desparte, într-un număr zecimal, partea întreagă de partea zecimală.

virîl, -ă, *virili, -e*, adj. || Din fr. *viril*, lat. *virilis* || De bărbat, bărbătesc; specific bărbatului. • Care exprimă energie, vigoare, bărbăție, forță.

virilísm s.n. || Din fr. *virilisme* || Dezvoltare a caracterelor secundare masculine (pilozitate, voce etc.) la o femeie, din cauza unor tulburări endocrine.

virilitáte s.f. || Din fr. *virilité*, lat. *virilitas, -atis* || Ceea ce este specific sexului masculin; *p. ext.* bărbăție; vigoare.

virnánț, *virnanți*, s m. || Din magh. *virnánc* || Plantă medicinală cu miros puternic, neplăcut, cu flori galbene dispuse în corimb; rută[2].

viroágă, *viroage*, s.f. Vale mică, rîpoasă, formată de ploi sau de inundații ori rămasă pe locul unde un rîu și-a părăsit albia. • Albia unui torent cu malurile abrupte.

virótic, -ă, *virotici, -ce*, adj. || Din *virozâ* || Care se referă la un virus; care se datorește unui virus.

virózâ, *viroze*, s.f. || Din *virus* || Boală provocată de un virus.

virtuál, -ă, *virtuali, -e*, adj. || Din fr. *virtuel* || Care nu există de fapt, decît ca posibilitate; potențial. ○ (Fiz.) *Imagine virtuală* = imagine obținută într-un sistem optic la intersecția prelungirilor razelor de lumină, neputînd fi prinsă pe un ecran.

virtualitáte s.f. || Din fr. *virtualité* || Însușirea a ceea ce este virtual; ceea ce există numai ca posibilitate.

virtuós, -oásă, *virtuoși, -oase*, adj. || Din lat. *virtuosus*, fr. *vertueux* || (Adesea substantivat) Care respectă în mod consecvent idealurile etice, normele morale; înzestrat cu multe virtuți; (despre manifestări ale oamenilor) care denotă virtute. • Cinstit, corect, cast.

virtuóz, *virtuozi*, s.m. || Din it. *virtuoso*, fr. *virtuose* || Persoană care stăpînește în mod desăvîrșit tehnica unui instrument muzical sau, *p. ext.*, tehnica unei arte.

virtuozitáte, *virtuozități*, s.f. || Din fr. *virtuosité*, it. *virtuosità* || Însușirea de a fi virtuos în tehnica executării unei bucăți muzicale; *p. ext.* iscusință, măiestrie manifestată într-un anumit domeniu.

virtúte, *virtuți*, s.f. || Din lat. *virtus, -utis;* cf. și fr. *vertu* || **1.** Însușire constînd în respectarea consecventă a idealurilor etice, a principiilor și a normelor morale; înclinație a caracterului constînd în urmărirea statornică a binelui moral. • Pornire statornică spre un anumit fel de fapte morale. **2.** *În virtutea....* = pe baza, ca urmare a...

virulént, -ă, *virulenți, -te*, adj. || Din fr. *virulent* || (Despre virusuri, microbi) Care prezintă o mare toxicitate. • (Fig.) Distrugător, nimicitor.

virulénță, *virulențe*, s.f. || Din fr. *virulence* || Însușirea de a fi virulent. • Capacitate a unor microbi patogeni de a pătrunde într-un organism și de a se înmulți în țesuturi.

vírus, *virusuri*, s.n. || Din fr. *virus*, lat. *virus* „otravă" || Microorganism, agent patogen, invizibil cu microscopul obișnuit, care se înmulțește numai în interiorul celulelor vii și provoacă boli infecțioase la om, la animale și la plante; *p. ext.* toxina acestui agent.

vis, *visuri*, s.n. || Lat. *visum* || **1.** Activitate psihică nedirijată care se manifestă în somn, constînd dintr-o înlănțuire de imagini și de idei a căror amintire se păstrează uneori și după trezire. ○ *De vis* = extrem de frumos. *Ca prin vis* = vag, confuz. **2.** (Fig.) Dorință arzătoare. • Iluzie, himeră. **3.** (Fig.) Reverie, visare. || Pl. și: *vise*.

visâ, *visez*, vb. I. || Din *vis* || **1.** Tranz. A avea un vis în timpul somnului; a vedea în vis pe cineva sau ceva. • Refl. A se vede în vis. ○ Expr. *Unde te visezi?* = unde crezi că te afli? ce-ți închipui? **2.** Intranz. (Fig.) A se lăsa în voia gîndurilor, a imaginației; a medita. **3.** Tranz. A dori ceva cu ardoare, a rîvni; a nădăjdui.

visâre, *visări*, s.f. Faptul de *a (se) visa.* • Reverie, meditație.

visătór, -oâre, *visători, -oare*, adj., s.m. și f. || Din *visa* || (Persoană) care este înclinată spre

reverie, spre contemplație; *p. ext.* persoană lipsită de simț practic, care se lasă condusă de utopii.

viscerál, -ă, *viscerali, -e,* adj. || Din fr. *viscéral* || Privitor la viscere, care aparține viscerelor.

víscere s.n. pl. || Din fr. *viscère,* lat. *viscera* (pl. lui *viscus, visceris)* || Denumire dată organelor care se află în marile cavități ale corpului (în special în cavitatea abdominală).

víscol, *viscole,* s.n. Vînt puternic însoțit de ninsoare, spulberînd și troienind zăpada.

viscoleálă, *viscoleli,* s.f. || Din *viscoli* || Viscolire, viscol.

víscoli, pers. 3 *viscolește,* vb. IV. Intranz. || Din *viscol* || A bate vînt puternic, cu ninsoare spulberată.

viscolíre, *viscoliri,* s.f. Faptul de *a viscoli;* viscoleală.

viscolít, -ă, *viscoliți, -te,* adj. Bătut de viscol. ● (Despre zăpadă) Spulberat.

viscolitúră, *viscolituri,* s.f. || Din *viscoli* || Viscolire. ● Zăpadă viscolită; troian. *Mergeam cu sania pe un drum plin de hopuri și de viscolituri* (Sadoveanu).

víscolós, -oásă, *viscoloși, -oase,* adj. || Din *viscol* || (Despre iarnă, vreme) Cu viscole; viforos.

viscóză s.f. || Din fr. *viscose* || Fibre chimice elastice, rezistente, obținute din celuloză de lemn de conifere și folosite la fabricarea țesăturilor, a tricotajelor etc.

viscozimétru, *viscozimetre,* s.n. || Din fr. *viscosimètre* || Instrument pentru măsurarea viscozității fluidelor.

viscozitáte, *viscozități,* s.f. || Din fr. *viscosité* || Proprietate a fluidelor de a opune rezistență la curgere, datorită frecării interioare. || Și: **vîscozitáte** s.f.

víst s.n. || Din engl. *whist* || Numele unui joc de cărți.

vistavói, *vistavoi,* s.m. || Din rus. *vestovoi* || (Milit.; înv.) Ordonanță.

vistiér, *vistieri,* s.m. || Din lat. *vestiarius* || (În evul mediu în Țara Românească și în Moldova) Mare dregător care avea în grija sa vistieria statului, repartizarea și încasarea dărilor etc.; vistiernic.

vistierie, *vistierii,* s.f. || Din *vistier* || (În evul mediu în Țara Românească și în Moldova) Instituție care administra tezaurul țării; localul sau încăperea în care se păstra tezaurul public.

vistiérnic, *vistiernici,* s.m. || Din *vistier* || (Înv.) Vistier. ● Depozitar.

vistiérnicíe s.f. || Din *vistiernic* || Demnitate, titlu de vistier.

víșin, *vișini,* s.m. || Din *vișină* || Pom fructifer din familia rozaceelor, înalt de 8—10 m, cu frunze lucioase, dințate și cu flori albe. Este mult cultivat pentru fructele sale.

vișinátă, *vișinate,* s.f. || Din *vișină* || Băutură preparată din vișine fermentate cu zahăr (și cu adaos de alcool).

víșină, *vișine,* s.f. || Din sl. *višnja* || Fructul vișinului, mic, sferic, cărnos, de culoare roșie închisă, cu gust acrișor.

vișiníu, -íe, *vișinii,* adj. || Din *vișină* || De culoarea roșie închisă a vișinei coapte.

vitacée s.f. pl. || Din fr. *vitacées;* lat. *vitis* „viță" || Familie de plante lemnoase, agățătoare, cu frunze palmat-lobate și cu fructe bace cărnoase (ex. vița de vie).

vitál, -ă, *vitali, -e,* adj. || Din fr. *vital,* lat. *vitalis* (< *vita* „viață") || **1.** Care este caracteristic sau esențial pentru viață; de viață, al vieții. **2.** Esențial, fundamental; indispensabil.

vitalísm s.n. || Din fr. *vitalisme* || Concepție idealistă despre natura vieții, potrivit căreia la baza fenomenelor acesteia s-ar afla un principiu imaterial, creator de forme, animator și diriguitor.

vitalitáte s.f. || Din fr. *vitalité,* lat. *vitalitas, -atis* || Caracterul a ceea ce este viu; putere de viață, vigoare, energie, dinamism.

vitamínă, *vitamine,* s.f. || Din fr. *vitamine;* lat. *vita* „viață" + engl. *amine* „amină" || Nume dat unor substanțe organice cu structură chimică diversă, de origine vegetală sau microbiană, indispensabile menținerii proceselor celulare vitale, care se găsesc în alimente sau se prepară pe cale sintetică.

vitaminós, -oásă, *vitaminoși, -oase,* adj. || Din *vitamină* || Care conține vitamine, bogat în vitamine.

vítă, *vite,* s.f. || Lat. *vita* „viață" || Nume generic dat animalelor domestice mari, în special cornutelor. ○ *Vite mari* = nume generic pentru boi și vaci. *Vite mici* = nume generic dat oilor și caprelor.

viteáz, -ă, *viteji, -ze,* adj. || Din sl. *vitenzĭ* || (Adesea substantivat) Care dă dovadă de curaj în luptă; dîrz, curajos, îndrăzneț.

vitejésc, -eáscă, *vitejești,* adj. || Din *viteaz* || De viteaz, caracteristic vitejilor; plin de vitejie.

vitejéște adv. || Din *viteaz* || Ca vitejii; cu bărbăție, cu curaj.

vitejíe, *vitejii,* s.f. || Din *viteaz* || **1.** Însușirea de a fi viteaz; voinicie. **2.** Faptă vitejească.

vitelínă s.f. || Din fr. *vitelline;* lat. *vitellus* „gălbenuș" || Substanță de natură proteică, asemănătoare globulinei, care se găsește în gălbenușul de ou.

vitéllus s.n. || Din fr., lat. *vitellus* || Substanță care se găsește în ouăle animalelor, din care se formează embrionul.

vitéză, *viteze,* s.f. || Din fr. *vitesse* (< *vite* „repede") || **1.** Rapiditate în deplasare, iuțeală. ○ *În viteză* = foarte repede. ○ Expr. (Fam.) *A băga pe cineva în viteză* = a sili pe cineva să acționeze, să lucreze repede. **2.** (Fiz.) Raportul dintre variația unei mărimi și timpul în care s-a produs această variație; raportul dintre spațiu parcurs de un mobil și timpul folosit pentru parcurgere. ○ *V. de sedimentare* v. *sedimentare* **(3).**

vitezométru, *vitezometre,* s.n. || Din *viteză* + gr. *metron* „măsură" || Instrument folosit pentru măsurarea vitezei de deplasare a unui vehicul.

vitícol, -ă, *viticoli, -e,* adj. || Din fr. *viticole* || Care se referă la cultura viței de vie; (despre regiuni, ținuturi) care posedă culturi de viță de vie.

viticultór, *viticultori,* s.m. || Din fr. *viticulteur* || Persoană care se ocupă cu cultura viței de vie; specialist în viticultură.

viticultúră, *viticulturi,* s.f. || Din fr. *viticulture,* lat. *vitis* „viță de vie" + *cultura* || **1.** Cultura viței de vie. **2.** Știință care se ocupă cu studiul metodelor de cultivare a viței de vie.

vitiligo s.n. || Din fr., lat. *vitiligo* || Boală de piele caracterizată prin apariția de pete depigmentate de culoare albă.

vitráliu, *vitralii,* s.n. || Din fr. *vitrail* || Fereastră alcătuită din plăci de sticlă colorate sau pictate, montate într-un cadru de metal.

vítreg, -ă, *vitregi, -e,* adj. || Lat. *vitricus* || **1.** (Cu privire la natura înrudirii reciproce dintre părinți și copii sau a copiilor între ei) Între care nu există o legătură de sînge, înrudirea rezultînd dintr-o nouă căsătorie a unuia dintre părinți. **2.** (Fig.) Potrivnic, dușmănos; nefavorabil.

vitregíe, *vitregii,* s.f. || Din *vitreg* || Dușmănie, ostilitate, răutate. ● Adversitate, potrivnicie.

vitrificáre, s.f. || După fr. *vitrifier* || Transformare a unui amestec de silicați într-o masă sticloasă amorfă, printr-o operație de topire, urmată de solidificare.

vitrínă, *vitrine,* s.f. || Din fr. *vitrine* || **1.** Spațiu amenajat în spatele ferestrei dinspre stradă a unui magazin, în care se expun mărfuri. **2.** Mobilă, de forma unei mese sau a unei cutii acoperite cu sticlă, în care se expun piesele dintr-un muzeu, obiecte dintr-un magazin etc. **3.** Dulap cu rafturi și cu pereți de sticlă, în care se expun, într-o casă particulară, bibelouri, cristale, veselă etc.

vitriól s.n. || Din fr. *vitriol* || (Pop.) Acid sulfuric.

vitrón s.n. || Cf. lat. *vitrum* „sticlă" || Fibră de sticlă folosită la confecționarea unor țesături, covoare etc.

vitrós, -oásă, *vitroși, -oase,* adj. || Din fr. *vitreux* || Care are aspect sticlos. ○ *Umoare vitroasă* = masă gelatinoasă transparentă care umple camera posterioară a ochiului.

víță, *vițe,* s.f. || Lat. *vitea* || **1.** (Și în forma *viță de vie*) Nume dat mai multor plante din familia vitaceelor, cu frunze mari crestate adînc, cu rădăcini puternice, lăstari subțiri și fructele (struguri) în formă de ciorchine, care se cultivă într-un număr mare de soiuri și de varietăți; *p. ext.* vrej de orice plantă. ○ *V. de vie americană* = denumire a unor specii de viță de vie rezistente la filoxeră, în care se altoiesc vițele europene. **2.** (Fig.) Descendent, urmaș; *p. ext.* neam; fel, soi. **3.** Șuviță de păr; fir, șuviță din care se confecționează, prin răsucire sau împletire, anumite obiecte.

vițeá, -ícă, *vițele,* s.f. || Lat. *vitella* || Puiul femel al vacii (pînă la un an).

vițél, *viței,* s.m. || Lat. *vitellus* || Puiul (masculul) al vacii (pînă la un an).

vițelár, *vițelari,* s.m. || Din *vițel* || Plantă erbacee din familia gramineelor, cu miros plăcut, cu frunze lungi și flori grupate în spic; crește prin pajiști și poieni.

vițiós, -oásă, adj. v. **vicios.**

vițiu s.n. v. **viciu.**

viu, vie, *vii,* adj. || Lat. *vivus* || **1.** (Și substantivat) Care este în viață, care trăiește. ○ *Carne vie* = rană deschisă care sîngerează. ○ Expr. *Prin viu grai* = oral. *Viu sau mort* = în orice stare s-ar afla. (Substantivat) *Morții cu morții și viii cu viii,* se spune cuiva drept consolare pentru moartea unei persoane iubite. ● Care persistă, care dăinuie încă: *tradiție vie.* **2.** Plin de viață, însuflețit. ● (Despre foc) Care arde cu flacără puternică; (despre lumină) puternic, orbitor. ● (Despre culori) Aprins, strălucitor; (despre ochi) ager, vioi. ● Intens; puternic. *Discuție vie* = discuție însuflețită. *Durere vie* = durere puternică.

vivácе adj. invar. || Din it., fr. *vivace,* lat. *vivax, -cis* (< *vivere* „a trăi") || **1.** (Livr.) Viu, ager, sprinten, plin de viață. ● (Adverbial; muz.) Într-un ritm viu. **2.** (Bot.) Peren.

vivacitáte s.f. || Din fr. *vivacité* || Vioiciune.

vivandiéră, *vivandiere,* s.f. || Din fr. *vivandière* || (Înv.) Femeie autorizată să însoțească armatele pentru a vinde soldaților alimente și alte articole de consum.

vívat interj. || Lat., fr. *vivat* || (Ca urare mai ales cînd se ciocnesc paharele cu băutură) Trăiască! La mulți ani! ● (Substantivat) Aclamație, toast.

vivipár, -ă, *vivipari, -e,* adj. || Din fr. *vivipare,* lat. *viviparus* (< *vivus* „viu" + *parere* „a da naștere, a produce") || (Despre animale; și substantivat) Care naște pui vii.

vivisécție, *vivisecții,* s.f. || Din fr. *vivisection* || Operație făcută pe un animal viu, în scopul studierii unor procese fiziologice.

vizá[1], *vizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *viser* || A pune o viză pe un act oficial, pentru a-i da valabilitate.

vizá[2], *vizez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *viser* || **1.** A prinde imaginea unui punct de pe teren în centrul lentilei unui aparat topografic, în scopul efectuării unor măsurători. **2.** (Fig.) A se referi la ceva, a face o aluzie; a avea drept scop..., a ținti.

vizáre, *vizări,* s.f. (Topogr.) Acțiunea de *a viza*[2].

vizaví adv. || Din fr. *vis-à-vis* || Peste drum; (față) în față; față de..., în raport cu...

víză[1], *vize,* s.f. || Din fr. *visa* || Mențiune specială făcută de o autoritate pe un act, pentru a-i da valabilitate.

víză[2], *vize,* s.f. || Cf. rus. *viz* || Pește asemănător cu cega, lung pînă la 2 m, cu botul scurt și rotunjit.

vizétă, *vizete,* s.f. || Cf. *vizor* || Mică deschizătură circulară amenajată la o ușă, pentru a permite să se vadă din interior spre exterior; vizor, vizieră.

vizíbil, -ă, *vizibili, -e,* adj. || Din fr. *visible,* lat. *visibilis* || **1.** Care poate fi văzut. ● (Fig.) Care este evident, neîndoielnic. **2.** (Fiz.) *Spectru v.* = ansamblul radiațiilor electromagnetice capabile să impresioneze ochiul omenesc; spectru vizibil.

vizibilitáte s.f. || Din fr. *visibilité* || Însușirea de a fi vizibil. ● Stare de claritate a atmosferei,

care permite să se vadă obiectele pînă la o anumită distanță. ● Distanța maximă pînă la care un obiect este vizibil.

viziéră, *viziere,* s.f. || Din fr. *visière* || **1.** Partea din față a coifului, care putea fi coborîtă pentru a apăra obrazul de lovituri. **2.** Cozoroc. **3.** Vizetă.

vizigót, -ă, *vizigoți, -te,* s.m. și f. || Din fr. *Visigoths* || Persoană care făcea parte dintr-o populație de neam germanic, ramură a goților.

vizioná, *vizionez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *visionner* || A urmări, a privi proiecția unui film, desfășurarea unui spectacol etc.

vizionár, -ă, *vizionari, -e,* adj. || Din fr. *visionnaire* || **1.** (Adesea substantivat) Care se lasă stăpînit de iluzii, de idealuri (irealizabile). ● Care prevede și prevestește evenimente viitoare. **2.** Care are caracter de viziune; fantastic.

vizionáre, *vizionări,* s.f. Acțiunea de *a viziona.*

vizír, *viziri,* s.m. || Din tc. *vezir* || Nume dat unor înalți dregători din țările musulmane. ○ *Mare-vizir* = nume dat în Imperiul Otoman dregătorului care îndeplinea funcția de prim-sfetnic al sultanului.

vizitá, *vizitez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *visiter,* lat. *visitare* (< *visere* „a merge să vadă") || **1.** A face o vizită. ● A se duce să vadă o localitate, un muzeu etc. **2.** A inspecta, a controla, a cerceta la fața locului.

vizitáre, *vizitări,* s.f. Acțiunea de *a vizita.*

vizitatór, -oáre, *vizitatori, -oare,* s.m. și f. || Din *vizita* || Persoană care vizitează o localitate, un muzeu, o expoziție etc. ● (Rar) Musafir.

vízită, *vizite,* s.f. || Din fr. *visite* || **1.** Faptul de a se duce să vadă pe cineva acasă la el, în semn de prietenie, de curtoazie etc. ● *Carte de v.* = bucată mică dreptunghiulară de carton pe care este scris numele unei persoane și care servește pentru diverse comunicări, îndeosebi între cunoscuți. **2.** Consultație sau control medical făcut de medic în spital sau la domiciliul bolnavului. ○ *V. medicală* = control medical periodic, făcut elevilor, muncitorilor, soldaților etc. **3.** Deplasare într-o localitate, la un muzeu, la un obiectiv, într-o regiune cu scopul de a le cunoaște.

vizitíu, *vizitii,* s.m. || Din magh. *vezető* || Persoană care are ocupația de a mîna, de a conduce caii la o trăsură; surugiu.

viziúne, *viziuni,* s.f. || Din fr. *vision,* lat. *visio, -onis* (< *videre* „a vedea") || **1.** Percepție vizuală; imagine, reprezentare. **2.** Mod de a vedea lucrurile, concepție, opinie. ● Previziune. **3.** Fantasmagorie; vedenie, nălucire.

vizón, *vizoni,* s.m. || Din fr. *vison* || Animal sălbatic carnivor, cu blana prețioasă de culoare brună-închis, care trăiește în America de Nord. ● Blana acestui animal.

vizór, *vizoare,* s.n. || Din fr. *viseur* || Dispozitiv montat la un instrument optic, care permite prinderea în cîmpul vizual a obiectului ce trebuie observat. ● Vizetă.

vizuál, -ă, *vizuali, -e,* adj. || Din fr. *visuel,* lat. *visualis* || Care aparține vederii sau se referă la simțul văzului. ○ *Memorie vizuală* = memorie care reține îndeosebi imaginile văzute. *Cîmp v.* = spațiul cuprins de vedere cînd privirea este fixată asupra unui punct.

vizuínă, *vizuini,* s.f. **1.** Adăpost pe care și-l sapă în pămînt unele animale sălbatice; (fig.) ascunzătoare. **2.** (Fig.) Cocioabă, bordei.

vizunie, *vizunii,* s.f. || Din *vizuină* || (Pop.) Vizuină.

vîj interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul caracteristic produs de vînt, de curgerea năvalnică a unei ape, de un corp care străbate cu viteză aerul.

vîjîí vb. IV v. **vîjîi.**

vîjîiálă s.f. v. **vîjîială.**

vîjîít s.n. v. **vîjîit.**

vîjîitór, -oáre, adj. v. **vîjîitor.**

vîjîitúră s.f. v. **vîjîitură.**

vîjîí, pers. 3 *vîjîie,* vb. IV. Intranz. || Din *vîj* || (Despre vînt, ape, proiectile etc.) A produce un zgomot caracteristic, puternic. ○ Expr. *A-i vîjîi cuiva capul* (sau *urechile)* = a avea senzația de zgomot produs de afluxul mărit al sîngelui. || Și: **vîjíi** vb. IV.

vîjîiálă, *vîjîieli,* s.f. || Din *vîjîi* || Vîjîit. *Nu puteam înțelege nimic de vîjîiala havuzului din lac* (Caragiale). || Și: **vîjiálă** s.f.

vîjîíre, -íri, *vîjîiri,* s.f. Faptul de *a vîjîi;* **vîjîit.**

vîjîít, *vîjîituri,* s.n. Vîjîire; zgomot caracteristic produs de un lucru care vîjîie. || Și: **vîjîit** s.n.

vîjîitór, -oáre, *vîjîitori, -oare,* adj. || Din *vîjîi* || Care vîjîie, care vibrează; în care vîjîie ceva. || Și: **vîjiitór, -oáre,** adj.

vîjîitúră, *vîjîituri,* s.f. || Din *vîjîi* || Vîjîit. *Se auzi o dulce vîjîitură de vînt* (Ispirescu). || Și: **vîjiitúră** s.f.

vîlceá, -íce, *vîlcele,* s.f. || Lat. **vallicella* || Vale îngustă și puțin adîncă, cu versantele în pantă ușoară; pîrîu mic.

vîlnic, *vîlnice,* s.n. || Din bg. *vălnenik* || **1.** Fotă în formă de fustă despicată în față, specifică portului popular oltenesc. **2.** Pînză țărănească subțire; învelitoare de cap făcută din astfel de pînză.

vîltoáre, *vîltori,* s.f. || Lat. **voltoria* || Vîrtej de apă, într-un loc adînc din albia unui rîu; bulboană. ● (Fig.) Frămîntare, agitație; zarvă.

vîlvă, (4) *vîlve* s.f. || Din sl. *vlŭhvă,* bg. *vlăhva* || **1.** Agitație, frămîntare, zarvă produsă de un fapt ieșit din comun. **2.** (Fig.) Renume, faimă. **3.** Alai, pompă. **4.** (În mitologia populară) Duh, știmă; zînă.

vîlvătáie, *vîlvătăi,* s.f. || Din *vîlvă* || Flacără mare; pălălaie.

vîlvoáre, *vîlvori,* s.f. || Din *vîlvă* || **1.** Vîlvătaie. **2.** Vîrtej de apă, vîltoare.

vîlvói adj. invar. (Despre păr) În neorînduială, zbîrlit, ciufulit.

vînă, *vînez,* vb. I. Tranz. || Lat. **venare* || **1.** A prinde, a urmări și a prinde sau a ucide animale sălbatice. **2.** (Fig.) A urmări cu stăruință un om (vinovat); a hăitui. ● (Fam.) A depista greșeli într-un text.

vînát, *vînaturi,* s.n. **1.** Vînătoare. **2.** Denumire dată animalelor care se vînează; carnea acestor animale.

vînă, *vine,* s.f. || Lat. *vena* || **1.** Venă. ○ Expr. *A-i îngheța cuiva sîngele în vine* = a-l cuprinde pe cineva groaza. **2.** (Pop.) Mușchi, tendon; fibră musculară. ○ *V. de bou* = cravașă făcută din ligamentul cervical posterior al boului. **3.** (Pop.) Partea piciorului cuprinsă între genunchi și gleznă. ○ *Pe vine* = ghemuit, cu genunchii îndoiți, sprijinind corpul pe gambe. **4.** Filon mineral. ● Pînză subterană de apă. **5.** Coloană de lichid. **6.** Nervură a frunzelor.

vînăt, -ă, *vineți, -te,* adj., s.n. și f. || Lat. *venetus* || **1.** Adj. De culoare albastră închisă (cu reflexe violete). ○ *Piatră vînătă* v. *piatră.* ● (Despre penele unor păsări sau părul unor animale) Cenușiu bătînd în albastru; sur. **2.** Adj. (Despre oameni și părți ale corpului lor) Palid, livid; învinețit. **3.** S.n. Culoare vînătă (1). **4.** S.f. Pătlăgea vînătă.

vînătăie, *vînătăi,* s.f. || Din *vînăt* || Pată vînătă care apare pe corp în urma unei lovituri.

vînătoáre, *vînători,* s.f. || Lat. *venatoria* || **1.** Faptul de a vîna, vînat. **2.** (Fig.) Urmărire a unui om pentru a-l prinde.

vînătór, *vînători,* s.m. || Lat. *venator* || **1.** Persoană care vînează, care practică vînătoarea. **2.** *Vînători de munte* = trupe din cadrul forțelor armate, specializate pentru lupta în munți.

vînătorésc, -eáscă, *vînătorești,* adj. || Din *vînător* || Privitor la vînătoare sau la vînători, care aparține vînătorului sau vînătorii.

vînătoríe, *vînătorii,* s.f. || Din *vînător* || Îndeletnicirea de vînător; vînătoare. *Ostași... ageri cu măiestrie La arc și vînătorie* (Pop.).

vînj s.n. || Cf. sl. *vonžŭ* || (Înv. și pop.) Putere, vigoare.

vînjós, -oásă, *vînjoși, -oase,* adj. || Din *vînj* || Puternic, musculos, viguros. ● Plin de vitalitate.

vînós, -oásă, *vînoși, -oase,* adj. || Lat. *venosus* || Care are vine groase; *p. ext.* puternic, vînjos.

vînt, *vînturi,* s.n. || Lat. *ventus* || **1.** Deplasare orizontală a unei mase de aer, provocată de diferența de presiune atmosferică dintre două regiuni ale Pămîntului. ○ *Ca vîntul* = foarte repede. ○ Expr. *Ce vînt te aduce?* = ce te-a făcut să vii? *A se așterne vîntului* = a alerga foarte repede. *Bate vîntul,* se spune cînd un loc este, temporar, pustiu. *Din cele patru vînturi* = din toate părțile. *A vedea dincotro bate vîntul* = a-și da seama dinainte despre felul cum se vor desfășura lucrurile. ● *În vînt* = **a)** în gol; **b)** fără folos, zadarnic. ○ Expr. *A-i face cuiva vînt* = a da pe cineva afară din slujbă. **2.** Curent de aer creat pe cale artificială (cu un ventilator, cu evantaiul etc.). **3.** *Vînt solar* = flux continuu de particule (în special protoni) emise de Soare.

vîntós, -oásă, *vîntoși, -oase,* adj., s.f. || Din *vînt* || **1.** Adj. Cu vînt; bătut de vînt. **2.** S.f. Vînt puternic, furtună, vijelie. **3.** S.f. (La pl.) Iele.

vîntreá, *vîntrele,* s.f. || Cf. sl. *vętrilo* || Pînză de corabie.

vîntuí, pers. 3 *vîntuiește,* vb. IV. Intranz. || Din *vînt* || (Pop.) (Despre vînt) A sufla cu putere, vijelios.

vînturá, *vîntur,* vb. I. Tranz. || Lat. *ventulare* (= ventilare) || **1.** A trece boabele de cereale prin vînturătoare sau a le lăsa să curgă de la o oarecare înălțime, în bătaia vîntului, pentru a le separa de impuritățile ușoare. **2.** (Fig.) A împrăștia, a spulbera. **3.** A mișca încoace și încolo; a agita. **4.** (Fig.) A da în vileag fapte, întîmplări. **5.** A cutreiera, a colinda. *Vînturălume* (sau *vîntură-țară*) = hoinar, aventurier.

vînturáre, *vînturări,* s.f. Acțiunea de *a vîntura;* (fig.) agitație, frămîntare, tulburare.

vînturát s.n. Vînturare.

vînturătoáre, *vînturători,* s.f. || Din *vîntura* || Mașină agricolă care curățǎ semințele cerealelor și leguminoaselor de corpuri străine, prin îndepărtarea acestora cu ventilatoare și prin cernerea semințelor prin site.

vînzáre, *vînzări,* s.f. **1.** Acțiunea de *a vinde.* ● Ceea ce s-a vîndut. **2.** (Fig.) Trădare.

vînzătór, -oáre, *vînzători, -oare,* s.m. și f. || Din *vinde* || **1.** Persoană care vinde (ocazional) ceva; persoană angajată pentru a vinde mărfuri într-un magazin. ● (Adjectival) Care este de vînzare. *De ți-e negrul vînzător, Eu îți sînt cumpărător* (Pop.). **2.** (Fig.) Trădător.

vînzoleálă, *vînzoleli,* s.f. || Din *vînzoli* || Frămîntare, agitație; zbucium.

vînzolí, *vînzolesc,* vb. IV. Refl. și tranz. || Din magh. *vonszol* „a se tîrî" || A (se) frămînta, a (se) agita; (tranz.) a răscoli. ● Refl. recipr. A se încăiera, a se lupta.

vîrcolác, *vîrcolaci,* s.m. || Din bg. *vărkolak* || (În superstiții) **1.** Ființă imaginară despre care se credea că mănîncă Luna sau Soarele (provocînd eclipsele). **2.** Strigoi.

vîrf, *vîrfuri,* s.n. || Din sl. *vrŭhŭ* || **1.** Partea cea mai de sus (ascuțită) a unor obiecte înalte (copaci, clădiri etc.), a unor forme de relief (deal, munte). ○ Expr. *Asta pune vîrf la toate* = asta este prea mult, întrece orice așteptare. *Plin vîrf* = plin de tot. ● (Geogr.) Pisc. **2.** (La pl.; fig.) Persoanele care se află în fruntea unei organizații, a unui grup sau a unei clase sociale. **3.** Capăt, extremitate (ascuțită) a unui lucru; punct de intersecție a două laturi ale unui poligon. ● Extremitatea unor părți ale trupului omului sau animalelor. ○ Expr. *Din vîrful buzelor* = de mîntuială; ironic, sfidător. *În* (sau *pe*) *vîrful picioarelor* = încet, fără zgomot, tiptil. *A i se sui cuiva părul în vîrful capului* = a-i fi frică, a se înspăimînta. **4.** Punct de intensitate maximă a unei activități. ○ *Ore de vîrf* = ore de afluență maximă, de solicitare intensă în cadrul unor activități.

vîrfuí, *vîrfuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *vîrf* || A face vîrf unei grămezi, unei clăi etc. ● A umple cu vîrf (un recipient).

vîrfuít, -ă, *vîrfuiți, -te,* adj. **1.** Cu vîrf, țuguiat, ascuțit. **2.** (Despre recipiente) Plin, umplut cu vîrf.

vîrî, *vîr,* vb. IV. || Din sl. *vrěti* || **1.** Tranz. A băga, a introduce; a înfige, a implînta. ○ Expr. *A-i vîrî cuiva ceva pe gît* = a sili pe cineva să accepte un lucru împotriva voinței sale. *A vîrî*

vrajbă (sau *zîzanie*) = a provoca neînțelegere, intrigi. **2.** Tranz. A face să intre undeva (de voie sau forțat); (refl.) a intra, a se băga în..; a se înghesui. ○ Expr. *A se vîri sub pielea cuiva* = a căuta insistent să cîștige încrederea sau dragostea cuiva. *A se vîri în sufletul cuiva* = a plictisi pe cineva cu insistențele, cu manifestările de simpatie. **3.** Refl. A se amesteca, a interveni între alții.

vîrstă[1], *vîrste*, s.f. || Din sl. *vrŭsta* || **1.** Timpul (exprimat în ani, luni, zile) socotit de la nașterea unei ființe pînă la un anumit moment din viața ei; etate. ○ *În vîrstă* = bătrîn. *Între două vîrste* = nici prea tînăr, nici prea bătrîn. *Președinte de vîrstă* = președinte al unei adunări ales în persoana celui mai în etate dintre membri. **2.** Etapă în viața cuiva, caracterizată prin anumite aspecte. **3.** Număr de ani împliniți care se cer pentru ca cineva să se bucure de anumite drepturi (civile, politice etc.). **4.** Cea mai mică subdiviziune a timpului geologic, în care s-au format stratele dintr-un etaj geologic.

vîrstă[2], *vîrste*, s.f. || Din scr. *vrsta* || (Reg.) Dungă de altă culoare decît fondul (într-o țesătură).

vîrstnic, -ă, *vîrstnici, -e*, adj. || Din *vîrstă*[1] || Trecut de epoca tinereții; înaintat în vîrstă.

vîrșă, *vîrșe*, s.f. || Din scr. *vrša* || Unealtă de pescuit alcătuită dintr-un coș în formă de pîlnie, făcut din plasă sau din nuiele.

vîrtéj, *vîrtejuri*, s.n. || Din bg. *vărtež* || **1.** Porțiune din masa unui fluid, unde acesta are o mișcare de rotație; vîltoare, bulboană. • Rotire în cercuri a apei în locul unde se cufundă cineva sau ceva. **2.** Mișcare în cerc; vînt care se rotește în loc, ridicînd în aer praf, hîrtii, frunze uscate etc.; coloană, trîmbă, sul de praf, de fum, de zăpadă. **3.** (Fig.) Vălmășag ameților, buimăceală. **4.** Nume dat unor unelte care, cînd funcționează, descriu o mișcare circulară. • Încuietoare la ușă sau la poartă, formată dintr-o bucată de lemn sau de fier care se învîrtește în jurul unui cui.

vîrtejí, *vîrtejesc*, vb. IV. Refl. și tranz. || Din *vîrtej* || A (se) învîrteji, a (se) învolbura.

vîrtélniță, *vîrtelnițe*, s.f. || Cf. bg. *vărtelka* || **1.** Unealtă de pe care se deapănă din jirebie sau din scul firele de lînă, de cînepă, de bumbac etc. **2.** Mașină care servește la înfășurarea în suluri ori în colaci a benzilor sau a sîrmelor de metal în timpul tragerii sau al laminării.

vîrtós, -oásă, *vîrtoși, -oase*, adj., adv. || Din lat. **virtuosus* || **1.** Adj. Puternic, viguros. • Tare, îndesat, solid. **2.** Adv. Cu forță, cu putere. ○ *Mai vîrtos* = mai ales, mai cu seamă.

vîrtoșie, *vîrtoșii*, s.f. || Din *vîrtos* || Putere, forță, vigoare.

vîrtúte, *vîrtuți*, s.f. || Lat. *virtus, -tutis* || (Înv. și arh.) **1.** Putere, vigoare. **2.** Bărbăție, curaj. **3.** Proprietate, însușire, calitate.

vîsc s.m. || Lat. *viscum* || Plantă semiparazită care crește pe ramurile unor copaci, cu frunzele pieloase, totdeauna verzi, cu fructul în forma unor bobițe albe, folosită ca plantă medicinală.

vîscós, -oásă, *vîscoși, -oase*, adj. || Lat. *viscosus* || Cleios, lipicios.

vîscozitáte s.f. v. **viscozitate.**

vîslaș, *vîslași*, s.m. || Din *vîslă* || Persoană care vîslește, care conduce o barcă cu vîsle.

vîslă, *vîsle*, s.f. || Din sl. *veslo* || Unealtă de lemn cu care se conduce o ambarcație, formată dintr-o parte mai lată care lovește apa, și dintr-o coadă lungă de lemn de care ține vîslașul; rămă, lopată.

vîslí, *vîslesc*, vb. IV. Intranz. || Din *vîslă* || A mînui vîslele în apă, făcînd să înainteze o ambarcație.

vîslít s.n. Acțiunea de *a vîsli*.

vîzdoágă, *vîzdoage*, s.f. || Din ucr. *kvozdyh* || (Bot.) Crăiță.

vlágă s.f. || Din sl. *vlaga* || Forță, putere, vigoare.

vlah, -ă, s.m. și f., adj. v. **valah.**

vlădícă, *vlădici*, s.m. || Din sl. *vladika* || Episcop.

vlăguí, *vlăguiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *vlagă* || A stoarce de puteri, a istovi. • Refl. A obosi peste măsură.

vlăguít, -ă, *vlăguiți, -te*, adj. Sleit de puteri, istovit.

vlăjgán, *vlăjgani*, s.m. || Cf. scr. *vlažan* || Tînăr voinic, zdravăn.

vlăstár, *vlăstare*, s.n. || Din ngr. *vlastari* || **1.** Lăstar. **2.** (Fig.) Descendent al unei familii.

voal, *voaluri*, s.n. || Din fr. *voile* || **1.** Țesătură fină, ușoară, transparentă, de bumbac, de mătase sau din fibre sintetice, din care se fac perdele și unele obiecte de îmbrăcăminte femeiască; văl cu care femeile își acoperă capul sau fața. **2.** Pată neagră slabă, produsă uneori pe un material fotografic.

voalá, *voalez*, vb. I. || Din fr. *voiler* || **1.** Tranz. A acoperi cu un voal; a ascunde, a masca. • Refl. (Despre voce sau sunete) A-și pierde sonoritatea, limpezimea, a se estompa. **2.** Refl. (Despre materiale fotografice) A se degrada, din cauza apariției voalului (**2**).

voaláre, *voalări*, s.f. Acțiunea de *a (se) voala*.

voalát, -ă, *voalați, -te*, adj. **1.** Acoperit cu un voal; umbrit; ascuns. • (Despre voce, sunete) Stins, estompat. **2.** (Despre negative fotografice) Degradat prin producerea unui voal (**2**).

voalétă, *voalete*, s.f. || Din fr. *voilette* || Țesătură subțire, foarte rară, fixată la pălăriile femeiești ca garnitură sau pentru a acoperi fața.

vocabulár, *vocabulare*, s.n. || Din fr. *vocabulaire*, lat. *vocabularium* || **1.** Totalitatea cuvintelor dintr-o limbă; lexic. **2.** Totalitatea cuvintelor specifice unui anumit domeniu de activitate, unei anumite categorii sociale etc. **3.** Înșirare alfabetică (sau după alte criterii) a cuvintelor dintr-un text, însoțite de explicația lor sau de traducerea în altă limbă.

vocábulă, *vocabule*, s.f. || Din lat. *vocabulum* || (Livr.) Cuvînt, vorbă.

vocál, -ă, *vocali, -e*, adj. || Din fr. *vocal*, lat. *vocalis* || Care aparține vocii, privitor la voce; care servește la formarea vocii. • (Muz.) Executat cu vocea.

vocálă, *vocale*, s.f. || Din lat. *vocalis*, germ. *Vokal* || Sunet al vorbirii, la a cărui rostire cu-

rentul de aer sonor iese liber, continuu; literă care reprezintă un astfel de sunet.

vocálic, -ă, *vocalici, -ce,* adj. || Din fr. *vocalique* || Care aparține vocalelor, care se referă la vocale.

vocalísm s.n. || Din fr. *vocalisme* || **1.** Sistemul vocalic al unei limbi. **2.** Parte a foneticii care se ocupă cu studiul vocalelor.

vocalizá, *vocalizez,* vb. I. Tranz. și intranz. || Din fr. *vocaliser* || (Muz.) A executa o vocaliză.

vocalíză, *vocalize,* s.f. || Din fr. *vocalise* || Exercițiu de canto în care denumirile notelor sînt înlocuite cu vocale (de preferință *a*).

vocatív s.n. || Din lat. *vocativus,* fr. *vocatif* || Caz al declinării, care exprimă o chemare, o adresare, o invocare.

vocáție, *vocații,* s.f. || Din fr. *vocation,* lat. *vocatio, -onis* (< *vocare* „a chema") || Aptitudine deosebită, predispoziție pentru o anumită artă sau știință, pentru un anumit domeniu de activitate; chemare.

vóce, *voci,* s.f. || Din lat. *vox, vocis* || **1.** Facultate, specifică omului, de a emite sunete articulate; sunetele emise de om prin vibrarea coardelor vocale. **2.** Însușirea de a cînta frumos din gură. **3.** Linie melodică încredințată fiecărui instrument executant într-o compoziție; registru **(4)** vocal.

vociferá, *vociferez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *vociférer;* lat. *vox, vocis* „voce" + *ferre* „a duce, a purta" || A vorbi răstit, cu glasul ridicat; a face scandal.

vociferáre, *vociferări,* s.f. Acțiunea de *a vocifera;* vorbire pe ton ridicat.

vocodér, *vocodere,* s.n. || Din fr. *vocoder* || (Telec.) Sistem electronic de telefonie, în care vorbirea este codificată și apoi reconstituită artificial, pentru a fi mai inteligibilă.

vódă s.m. || Din sl. [*voje*]*voda* || Titlu pe care îl purtau domnii țărilor românești.

vódcă s.f. v. *votcă.*

vodér, *vodere,* s.n. || Din fr. *voder* || (Telec.) Aparat electronic de producere a vocii artificiale.

vodevíl, *vodeviluri,* s.n. || Din fr. *vaudeville* || Comedie ușoară, în al cărei text sînt intercalate cuplete care se cîntă pe melodii cunoscute.

vógă s.f. || Din fr. *vogue,* it. *voga* „reputație" || (Livr.) Interes viu dar trecător, provocat de o întîmplare, de o persoană etc.; modă; renume, faimă trecătoare.

voi[1] pron. pers. || Lat. *vos* || **1.** Ține locul numelor persoanelor cu care se vorbește: *voi ați hotărît.* **2.** (La dativ) *Vouă nu v-am spus.* ● (Indicînd posesiunea) *Luați-vă cărțile.* ● (În compunerea verbelor reflexive construite cu dativul) *V-ați amintit?* **3.** (La acuzativ) *Pe voi v-am căutat.* ● (Ca pron. de politețe, cu valoare de sg.) *Vă rog să hotărîți singur.* || Dativ: *vouă, vă, v-, vi;* acuzativ: *(pe) voi, vă, v-.*

voí[2], *voiesc,* vb. IV. Tranz. || Cf. sl. *voliti* || **1.** A fi hotărît să..., a avea intenția, a vrea. **2.** A fi de acord, a accepta, a consimți.

voiáj, *voiajuri,* s.n. || Din fr. *voyage* || Călătorie. || Pl. și: *voiaje.*

voiajá, *voiajez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *voyager* || A călători.

voiaját, -ă, *voiajați, -te,* adj. Care a călătorit mult; umblat.

voiajór, *voiajori,* s.m. || Din fr. *voyageur* || **1.** Călător. **2.** *Voiajor comercial* = reprezentant al unei firme particulare, care vizitează diferite localități, în căutare de beneficiari sau de furnizori; comis-voiajor.

vóie s.f. || Din sl. *volja* || **1.** Voință, vrere; intenție, dorință. ○ *Cu voie* sau *cu voia mea* (ori *ta, sa* etc.) = intenționat, dinadins. *Fără (de) voie* sau *fără voia mea* (ori *ta, sa* etc.) = involuntar, neintenționat. *De voie, de nevoie* = vrînd-nevrînd. **2.** Învoire, permisiune. ○ *Cu voia cuiva* = cu încuviințarea cuiva. **3.** Dorință, plăcere, poftă. ○ *În voie* = fără nici un impediment, nestingherit. ○ Expr. *A face pe voia cuiva* sau *a-i face cuiva pe voie* = a împlini dorința sau plăcerea cuiva.

voievód, *voievozi,* s.m. || Din sl. *vojevoda* || **1.** (În evul mediu) Titlu purtat de domnii Țării Românești, de ai Moldovei și de guvernatorii Transilvaniei. ● Conducător militar al unui teritoriu limitat. **2.** Căpetenie a unui sălaș de țigani.

voievodál, -ă, *voievodali, -e,* adj. || Din *voievod* || Care aparținea unui voievod **(1)**; privitor la voievozi. ● Din vremea voievozilor.

voievodát, *voievodate,* s.n. || Din *voievod* || Teritoriu care se afla sub autoritatea unui voievod.

voiníc, -ă, *voinici, -ce,* s.m., adj. || Din bg., scr. *vojnik* || **1.** S.m. Tînăr chipeș, curajos, viteaz. ○ *Voinic de codru* sau *voinicul codrilor* = haiduc. **2.** S.m. (Înv.) Ostaș. **3.** Adj. (Despre oameni) Robust, viguros, bine făcut.

voinicéșe, -eáscă, *voinicești,* adj., s.f. art. || Din *voinic* || **1.** Adj. De voinic, caracteristic voinicilor, vitejesc. **2.** S.f. art. Numele unui dans popular.

voinicéște adv. || Din *voinic* || Ca voinicii, vitejește.

voinicícă, *voinicele,* s.f. || Din *voinic* || Plantă erbacee din familia cruciferelor, înaltă de 40—80 cm, cu tulpină și frunze păroase și flori galbene.

voinicíe, *voinicii,* s.f. || Din *voinic* || **1.** Însușirea de a fi voinic; vitejie, bărbăție. **2.** Faptă vitejească. **3.** Haiducie.

voință, *voințe,* s.f. || Din *voi*[2] || **1.** Orientarea conștientă a omului spre realizarea unor scopuri; efortul depus pentru atingerea acestora. **2.** Decizie fermă și perseverență în învingerea obstacolelor. **3.** Hotărîre, decizie a cuiva. **4.** Învoire, consimțămînt, permisiune. **5.** Intenție; scop, țel. **6.** Dorință.

voiós, -oásă, *voioși, -oase,* adj. || Din *voie* || Bine dispus, vesel, bucuros.

voiește, *voioșii,* s.f. || Din *voios* || Voie bună, bună dispoziție, veselie.

voít, -ă, *voiți, -te,* adj. Făcut în mod intenționat, din propria voință.

voitór, -oáre, *voitori, -oare,* adj. || Din *voi*[2] || Care voiește, care dorește ceva. ○ *V. de bine* = care dorește binele cuiva; binevoitor.

volán, *volane,* s.n. || Din fr. *volant* || **1.** Piesă în formă de roată, cu ajutorul căreia se efectuează, manual, anumite comenzi la maşini-unelte, la autovehicule etc. **2.** Fîşie de ţesătură (sau dantelă) încreţită ori plisată, care se pune ca garnitură la obiecte de îmbrăcăminte femeiască, la cuverturi etc.

volánt[1]**,** *volanţi,* s.m. || Din fr. *volant* || Roată grea, montată pe arborele unei maşini cu piston, pentru a-i uniformiza turaţia.

volánt[2]**, -ă,** *volanţi, -te,* adj. || Din fr. *volant* || Desprins dintr-o unitate; detaşabil, mobil. ○ *Foaie volantă* = **a)** foaie de hîrtie scrisă sau tipărită, care se difuzează în public ca manifest, ca înştiinţare etc.; **b)** filă detaşabilă dintr-un carnet, dintr-un caiet etc.

volapük s.n. || Din fr. *volapük,* germ. *Volapük* || Limbă artificială cu caracter internaţional.

volatíl, -ă, *volatili, -e,* adj. || Din fr. *volatil,* lat. *volatilis* || (Despre lichide) Care se evaporă uşor la temperatura obişnuită.

volatilitáte, s.f. || Din fr. *volatilité* || Însuşirea de a fi volatil.

volatilizá, *volatilizez,* vb. I. Refl. || Din fr. *volatiliser* || **1.** (Despre lichide) A se transforma rapid în vapori, la temperatura obişnuită. **2.** (Fig.) A dispărea fără urmă.

volatilizáre, *volatilizări,* s.f. Acţiunea de *a se volatiliza;* evaporare.

volănáş, *volănaşe,* s.n. Diminutiv al lui *volan* (2).

vólbură, *volburi,* s.f. || Lat. **volvula* (< *volvere* „a se învîrti, a se întoarce") || **1.** Vînt puternic, cu vîrtejuri; furtună. ● Coloană, vîrtej, trîmbă de zăpadă sau de nisip. **2.** Vîrtej de apă; vîltoare. **3.** Plantă erbacee cu tulpina subţire, tîrîtoare sau agăţătoare, cu flori albe sau roz, avînd corola în formă de pîlnie.

volburós, -oásă, *volburoşi, -oase,* adj. || Din *volbură* || Învolburat, învîrtejit.

vólei s.n. || Din engl. *volleyball* || Joc sportiv care se dispută între două echipe de cîte şase jucători, cu o minge specială care trebuie aruncată peste o plasă întinsă în mijlocul terenului, la o anumită înălţime (în funcţie de vîrsta şi sexul jucătorilor). || Şi: **vólei-bal** s.n.

vólei-bal s.n. **volei.**

voleibalíst, -ă, *voleibalişti, -ste,* s.m. şi f. || Din *voleibal* || Jucător de volei.

voléu, *voleuri,* s.n. || Din fr. *volée* || (La tenis) Lovitură prin care mingea este expediată înainte ca ea să atingă pămîntul.

volintár, s.m. v. **voluntar.**

volitív, -ă, *volitivi, -e,* adj. || Din fr. *volitif* || Voliţional.

voliţionál, -ă, *voliţionali, -e,* adj. || Din fr. *volitionnel* || Care se referă la voinţă; care este determinat de voinţă.

voliţiúne, *voliţiuni,* s.f. || Din fr. *volition* || (Psih.) Act determinat de voinţă.

vólnic, -ă, *volnici, -e,* adj. || Din sl. *volĭnŭ* || (Înv.) Care poate acţiona după voia sa; liber (de a face ceva).

voloáce, *voloace,* s.n. || Din rus., ucr. *volok* || Plasă de pescuit întinsă la cele două capete pe cîte un suport de lemn, cu care este trasă prin apă. Este folosit pentru pescuitul în ape puţin adînci.

volt, *volţi,* s.m. || Din fr. *volt,* după numele fizicianului italian *Volta* || Unitate de măsură a tensiunii electrice, egală cu tensiunea de la capetele unui conductor care, fiind străbătut de un curent de un amper, dezvoltă o putere de un watt.

voltáic, -ă, *voltaici, -e,* adj. || Din fr. *voltaïque* || Care se referă la pila electrică inventată de Volta. ○ *Arc v.* = arc electric.

voltáj s.n. || Din fr. *voltage* || Tensiune electrică exprimată în volţi.

voltamétru, *voltametre,* s.n. || Din fr. *voltamètre* || Instrument de măsurat intensitatea unui curent electric prin determinarea cantităţii de substanţă depuse într-o electroliză.

voltampermétru, *voltampermetre,* s.n. || Din fr. *voltampèremètre* || Instrument electric de măsurat, care poate fi folosit alternativ ca voltmetru sau ca ampermetru.

vóltă, *volte,* s.f. || Din fr. *volte* || **1.** Mişcare în formă de cerc sau de arc de cerc. **2.** Schimbare de direcţie a unei nave, astfel ca vîntul să lovească în celălalt bord.

voltíjă, *voltije,* s.f. || Din fr. *voltige* || **1.** Încălecare a unui cal din mers, fără ajutorul scărilor. **2.** Călărie în picioare, pe şa.

voltmétru, *voltmetre,* s.n. || Din fr. *voltmètre* || Instrument folosit pentru măsurarea tensiunii electrice dintre două puncte ale unui circuit.

volúbil, -ă, *volubili, -e,* adj. || Din fr. *volubile,* lat. *volubilis* || **1.** Care vorbeşte repede şi cu uşurinţă, care are un bogat debit verbal. **2.** (Despre plante) Care îşi răsuceşte tulpina în jurul unui suport (ex. volbura, fasolea).

volubilitáte s.f. || Din fr. *volubilité* || Uşurinţa de a vorbi curgător şi repede.

volúm, *volume,* s.n. || Din fr. *volume,* lat. *volumen, -inis* || **1.** Spaţiu pe care îl ocupă un corp. ● Mărime calculată pe baza celor trei dimensiuni ale corpurilor: lăţime, înălţime, grosime. **2.** Masă de apă debitată de o fîntînă, de o apă curgătoare etc. **3.** Proporţiile unei activităţi. **4.** Nivel de intensitate sonoră a semnalelor auditive. ● (Muz.) Amploare a sunetelor emise de o voce sau produse de un instrument muzical. **5.** Carte (legată sau broşată); fiecare dintre cărţile care alcătuiesc împreună o lucrare unitară.

volumétric, -ă, *volumetrici, -ce,* adj. || Din fr. *volumétrique* || Care se referă la volumul sau la determinarea volumului unui corp; *analiză volumetrică* = analiză pentru determinarea greutăţii unei substanţe, prin măsurarea volumului soluţiei etalonate folosite pentru titrare.

volumetríe s.f. || Din fr. *volumétrie* || Parte a chimiei analitice care se ocupă cu analizele volumetrice.

voluminós, -oásă, *voluminoşi, -oase,* adj. || Din fr. *volumineux* || **1.** Care are volum mare, care ocupă un loc mare în spaţiu. ● (Despre persoane) Foarte gras. **2.** (Despre dosare, cărţi) Care are multe file.

voluntár, -ă, *voluntari, -e,* adj., s.m. || Din fr. *volontaire,* lat. *voluntarius* || **1.** Adj. (Despre oameni) Care acţionează de bunăvoie, din proprie iniţiativă; care îşi impune voinţa; autoritar. **2.** Adj. (Despre acţiuni) Care se face în mod conştient şi fără constrîngere. **3.** S.m. Persoană care cere să facă serviciul militar, fără a avea această obligaţie (înainte de vîrsta cerută); militar care se oferă de bună voie să execute o misiune de luptă. **4.** S.m. Persoană care se oferă să îndeplinească o muncă în mod dezinteresat. || Şi: **volintír** s.m.

voluntariát s.n. || Din fr. *volontariat* || Angajare în armată ca voluntar.

voluntarísm s.n. || Din fr. *volontarisme* || **1.** Concepţie sociologică subiectivistă care consideră voinţa umană ca factor hotărîtor al istoriei, negînd existenţa legilor obiective sau opunînd voinţa umană acestor legi. **2.** Concepţie care atribuie proceselor voliţionale rolul hotărîtor în viaţa psihică.

voluntaríst, -ă, *voluntarişti, -ste,* adj. || Din fr. *volontariste* || Care aparţine voluntarismului, privitor la voluntarism.

voluptáte, *voluptăţi,* s.f. || Din fr. *volupté,* lat. *voluptas, -atis* || **1.** Plăcere mare a simţurilor. **2.** Desfătare sufletească; încîntare.

voluptós, -oásă, *voluptoşi, -oase,* adj. || Din fr. *voluptueux,* lat. *voluptuosus* || Care produce sau exprimă voluptate; plin de voluptate. || Şi: **voluptuós, -oásă** adj.

voluptuós, -oásă adj. v. **voluptos.**

volútă, *volute,* s.f. || Din fr. *volute,* it. *voluta* || Ornament arhitectonic în formă de spirală (folosit în antichitate la capitelurile coloanelor); *p. gener.* ornament în spirală.

vólvulus s.n. || Cuv. lat. Cf. *volvere* „a răsuci, a întoarce" || Răsucirea intestinului subţire sau a colonului pelvian, provocînd tulburări grave ale circulaţiei.

vomá, *vomez,* vb. I. Tranz. || Din fr. *vomir.* Cf. lat. *vomere* || A vărsa, a vomita.

vómă, *vome,* s.f. || Din *voma* || Acţiunea de a voma; expulzare pe gură a conţinutului stomacului.

vomér, *vomere,* s.n. || Din fr. *vomer* || Os lat situat între cele două cavităţi nazale, alcătuind scheletul osos al nasului.

vómică, *vomice,* adj. || Din fr. *vomique,* lat. [*nux*]*vomica* || *Nucă vomică* = nume dat seminţelor unui arbore tropical, care conţin stricnină.

vomitá, *vomitez,* vb. I. Tranz. || Din lat. *vomitare* || A da afară pe gură mîncarea ajunsă în stomac; a vărsa, a voma.

vomitáre, *vomitări,* s.f. Faptul de *a vomita;* vomă.

vomitív, -ă, *vomitivi, -e,* adj. || Din fr. *vomitif* || Care provoacă vomă. ● (Substantivat, n.) Medicament care are proprietatea de a provoca vomă.

vonicér, *voniceri,* s.m. Arbust cu ramurile în patru muchii şi cu flori albe-verzui.

vopseá, *vopsele,* s.f. || Din *vopsi* || **1.** Materie colorantă obţinută prin suspensia unui pigment într-un lichid, folosită la acoperirea unor obiecte în scop decorativ sau de protecţie. **2.** Culoare folosită în pictură. || Şi: **văpseá** s.f.

vopsí, *vopsesc,* vb. IV. Tranz. || Din bg. *vapsam* || A colora un obiect, acoperindu-i suprafaţa cu vopsea, în scop decorativ sau de protecţie; a boi. ● Refl. (Fam.) A se farda, a se sulemeni. || Şi: **văpsí** vb. IV.

vopsíre, *vopsiri,* s.f. Acţiunea de *a (se) vopsi.*

vopsít[1] s.n. Vopsire.

vopsít[2]**, -ă,** *vopsiţi, -te,* adj. Dat cu vopsea, boit.

vopsitór, -oáre, *vopsitori, -oare,* s.m. şi f. || Din *vopsi* || **1.** Persoană care se ocupă cu vopsitul; boiangiu. **2.** (Reg.) Zugrav.

vopsitorie, *vopsitorii,* s.f. || Din *vopsitor* || **1.** Meseria vopsitorului. **2.** Atelier sau secţie industrială în care se execută operaţia de vopsire; boiangerie.

voráce, *voraci, -ce* adj. || Din fr. *vorace,* lat. *vorax, -cis* (⟨*vorare* „a devora") || Care mănîncă cu mare lăcomie; mîncăcios, lacom, gurmand.

voracitáte s.f. || Din fr. *voracité, voracitas, -atis* || Faptul de a fi foarte lacom, de a mînca cu mare lăcomie. ● (Fig.) Cupiditate, aviditate.

vorbáreţ, -ă, *vorbareţi, -ţe,* adj. || Din *vorbi* || (Înv.) **1.** Vorbăreţ. **2.** Elocvent, grăitor.

vórbă, *vorbe,* s.f. || Din sl. *dvorĭba* || **1.** Cuvînt. **2.** Şir de cuvinte care exprimă o idee. ○ Expr. *Auzi vorbă!* = e posibil aşa ceva? se poate? *A avea vorbă cu cineva* = a avea ceva de discutat cu cineva. ● Expunere, istorisire, relatare. ○ Expr. *Ce mai (atîta) vorbă?* = la ce să mai lungim discuţia? ● Convorbire, conversaţie, discuţie; taifas. ○ Expr. *Fără multă vorbă* = fără proteste, fără crîcneală. *Din vorbă în vorbă* = din una în alta, din discuţie în discuţie. *Fie vorba între noi* = ce vorbim să rămînă între noi. *Nici vorbă!* = desigur, negreşit; nici pomeneală. *Vorbă să fie!* = nu e de crezut aşa ceva. *Lasă vorba!* sau, eliptic, *vorba!* = tăcere! ● Schimb de cuvinte în contradictoriu, neînţelegere, ceartă. ○ *Vorbă-lungă* = flecar, palavragiu. **3.** Mod, fel de a vorbi, de a se exprima. ○ Expr. *Dacă ţi-i vorba de-aşa* = dacă aşa stau lucrurile. **4.** Zicătoare, proverb. **5.** Îndemn, sfat, învăţătură. ● Părere, convingere. **6.** Promisiune, făgăduială, angajament. ● Înţelegere, învoială. **7.** Zvon, veste, ştire. ○ *(Aşa) umblă vorba* = aşa se vorbeşte, aşa se spune. **8.** Calomnie, bîrfă.

vorbăréţ, -eáţă, *vorbăreţi, -e,* adj. || Din *vorbi* || (Adesea substantivat) Căruia îi place să vorbească mult; guraliv, limbut, vorbareţ.

vorbărie s.f. || Din *vorbă* || Vorbă multă fără rost, pălăvrăgeală, sporovăială, flecăreală, taifas.

vorbí, *vorbesc,* vb. IV. || Din *vorbă* || **1.** Intranz. A avea facultatea de a folosi graiul articulat, de a-şi exprima gîndurile prin vorbire, cu voce tare; a spune, a zice, a grăi. ○ Expr. *A*

vorbi cu gura altuia = a vorbi fără convingere, şovăielnic. • A se adresa cuiva. **2.** Intranz. A ţine un discurs, o conferinţă. **3.** Intranz. A-şi spune cuvîntul, a-şi exprima voinţa; (fig.) a adeveri, a confirma. **4.** Refl. A se sfătui. • Intranz. A sta de vorbă, a discuta.

vorbíre, *vorbiri,* s.f. **1.** Acţiunea de *a vorbi;* folosire a limbii în procesul de comunicare între membrii unei colectivităţi. **2.** Limbă, grai; limbaj. **3.** Fel de a vorbi, mod de a se exprima.

vorbít, -ă, *vorbiţi, -te,* adj. Rostit, exprimat, expus. ○ *Limbă vorbită* = limbă uzuală, întrebuinţată în viu grai.

vorbitór, -oáre, *vorbitori, -oare,* adj., s.m. şi f. || Din *vorbi* || **1.** Adj. (Şi substantivat) Care vorbeşte, care foloseşte limbajul articulat. • Care vorbeşte cu uşurinţă; vorbăreţ, comunicativ. **2.** Adj. Care este evident; edificator. **3.** S.m. şi f. Persoană care ia cuvîntul în public; conferenţiar, orator.

vórnic, *vornici,* s.m. || Din sl. *dvorĭnikŭ* || (Înv.) **1.** Mare dregător din Muntenia şi din Moldova, conducător al curţii domneşti avînd şi drept de judecată asupra întregii ţări, însărcinat cu conducerea treburilor interne. **2.** Reprezentant al domniei în oraşe, cu atribuţii judecătoreşti. **3.** Primar al unui sat sau al unui tîrg. **4.** Vornicel de nuntă.

vorniceásă, *vornicese,* s.f. || Din *vornic* || (Înv.) Soţia vornicului.

vornicél, *vornicei,* s.m. || Din *vornic* || **1.** (Înv.) Dregător subaltern al vornicului (1) în tîrguri şi în sate. **2.** Flăcău însărcinat, la nunţile ţărăneşti, cu conducerea alaiului nunţii, cu invitarea şi cinstirea caspeţilor, cu anunţarea darurilor etc.

vornicíe, *vornicii,* s.f. || Din *vornic* || (Înv.) **1.** Demnitate, rang, funcţie de vornic. **2.** Instituţia, sediul unde îşi exercita vornicul funcţia.

voroávă, *voroave,* s.f. || Din *vorovi,* (înv. şi reg.) „a vorbi" || (Înv. şi reg.) **1.** Cuvînt, vorbă. **2.** Cuvîntare.

vóstru, voástră, *voştri, voastre,* pron. pos., adj. pos. || Lat. *voster* (= *vester*), *vostra* || **1.** Pron. pos. (Precedat de art. *al, a, ai, ale*) Înlocuieşte numele obiectului posedat de persoana sau persoanele cărora li se adresează vorbitorul precum şi numele acestora: *realizarea lor este mai importantă decît a voastră.* **2.** Adj. pos. Care aparţine persoanelor cărora li se adresează vorbitorul: *casa voastră;* (arată o dependenţă, o înrudire) *vecinii voştri.* **3.** Pron. pos. (la m. pl.) Familia, rudele celor cărora li se adresează vorbitorul sau (la f. pl.) treburile, preocupările acestora: *m-am întîlnit cu ai voştri; voi cu ale voastre.*

vot, *voturi,* s.n. || Din fr. *vote* || Exprimare a opiniei cetăţenilor sau a membrilor unei adunări în legătură cu o candidatură, cu alegerea unui reprezentant, cu o propunere etc. ○ *Drept de vot* = drept al alegătorilor de a-şi exprima voinţa pentru alegerea reprezentanţilor în organele reprezentative ale statului. ○ *Vot deliberativ* = vot al cărui rezultat este obligatoriu. *Vot consultativ* = vot al cărui rezultat nu este obligatoriu. *Vot de încredere* v. **încredere.**

votá, *votez,* vb. I. Intranz. || Din fr. *voter* || A-şi exprima părerea asupra unei candidaturi, a unei propuneri etc.; a-şi exercita dreptul de vot. • Tranz. A alege pe cineva prin vot.

votáre, *votări,* s.f. Acţiunea de *a vota.*

vótcă, *votci,* s.f. || Din rus. *vodka* || Băutură alcoolică tare făcută din cereale sau din fructe. || Şi: **vódcă** s.f.

votív, -ă, *votivi, -e,* adj. || Din fr. *votif* || (Despre obiecte) Închinat divinităţii. ○ *Tablou v.* = pictură murală reprezentînd pe ctitorul (sau ctitorii) unei biserici sau ai unei mănăstiri, de obicei ţinînd în mîini imaginea miniaturală a bisericii ctitorite.

vrábie, *vrăbii,* s.f. || Din sl. *vrabiĭ* || Gen de păsări sedentare, cu pene brune, cu dungi negre pe spate, şi cenuşii pe pîntece, cu ciocul scurt, conic; trăiesc în preajma caselor sau pe cîmp.

vrac, *vracuri,* s.n. || Din fr. *vrac* || Formă de depozitare şi de transport, în grămezi, neambalate, a materialelor pulverulente, granulare sau în bucăţi.

vraci, *vraci,* s.m. || Din sl. *vračĭ* || (Pop.) **1.** Medic; tămăduitor. **2.** Vrăjitor.

vraf, *vrafuri,* s.n. || Din sl. *vrahŭ* || Grămadă, maldăr, morman; teanc.

vráiste s.f. Neorînduială, dezordine, harababură. • (Adjectival) Aflat în dezordine; lăsat în voia soartei; (despre uşi, ferestre) larg deschis.

vrájă, *vrăji,* s.f. || Din sl. *vraža* || **1.** (În basme şi în superstiţii) Acţiunea de a vrăji, de a face farmece; mijloc folosit în acest scop; descîntec. **2.** (Fig.) Atmosferă care încîntă, care farmecă.

vrájbă, *vrajbe,* s.f. || Din sl. *vražda* || Ceartă, neînţelegere, dezbinare, duşmănie.

vrámiţă s.f. v. **vraniţă.**

vrână, *vrâni,* s.f. || Din bg. *vrana* || **1.** Gaură mică (rotundă) la butoaiele înfundate, prin care se introduce sau se scoate vinul. **2.** Deschizătură prin care curge făina la moară.

vrániţă, *vraniţe,* s.f. || Din scr. *vratnica* || (Reg.) Poartă de scînduri sau de nuiele împletite. || Şi: **vrámiţă** s.f.

vrăbéte, *vrăbeţi,* s.m. || Din bg. *vrabec* || Bărbăţuşul vrabiei; vrabie. || Şi: **vrăbéţ** s.m.

vrăbéţ s.m. v. **vrăbete.**

vrăbioáră, *vrăbioare,* s.f. || Din *vrabie* || **1.** Diminutiv al lui *vrabie.* **2.** Carne de vită din regiunea şalelor.

vrăbiói, *vrăbioi,* s.m. || Din *vrabie* || Bărbăţuşul vrabiei.

vrăfuí, *vrăfuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *vraf* || A pune, a aşeza în vrafuri, în grămezi. • A răvăşi.

vrăjí, *vrăjesc,* vb. IV. Intranz. || Din sl. *vražiti* || **1.** (În basme şi în superstiţii) A face vrăji. • A transforma în mod miraculos anumite lucruri în altele, de altă natură. **2.** (Fig.) A încînta, a desfăta, a fermeca.

vrăjít[1] s.n. Faptul de *a vrăji,* de a face vrăji.

vrăjít[2]**, -ă,** *vrăjiţi, -te,* adj. **1.** (În basme şi în superstiţii) Aflat sub puterea unei vrăji. **2.** (Fig.) Plin de farmec, încîntător, atrăgător.

vrăjitór, -oáre, *vrăjitori, -oare,* s.m. şi f. || Din *vrăji* || Persoană care face vrăji.

vrăjitorie, *vrăjitorii*, s.f. || Din *vrăjitor* || Faptul de a face vrăji; vrajă **(1)**.

vrăjmáș, -ă, *vrăjmași, -e*, s.m. și f., adj. || Cf. *vrajbă* || **1.** S.m. și f. Dușman, inamic. **2.** Adj. Dușmăncos; rău, hain. ● (Despre vreme, locuri etc.) Potrivnic, rău, primejdios. || Și: **vrășmáș, -ă** s.m. și f., adj.

vrăjmășí, *vrăjmășesc*, vb. IV. Tranz. și refl. recipr. || Din *vrăjmaș* || A (se) dușmăni.

vrăjmășie, *vrăjmășii*, s.f. || Din *vrăjmaș* || Ură, dușmănie.

vrășmáș, -ă, s.m. și f., adj. v. **vrăjmaș.**

vrea, *vreau*, vb. II. Tranz. || Lat. **volere* || **1.** A avea de gînd să..., a intenționa; a fi hotărît să...; a voi. ○ Expr. *Vrea* (sau *va să zică* = **a)** înseamnă..., are semnificația de...; **b)** așadar, deci. *Ce vrea* (sau *va) să zică asta?* = ce înseamnă asta? **2.** A dori, a pofti; a pretinde de la cineva ceva; a-i plăcea cineva sau ceva. ○ Expr. *Vrei, nu vrei* = fie că dorești, fie că nu dorești. *Vrînd-nevrînd* = mai mult de silă decît de bunăvoie. **3.** A se învoi, a consimți, a fi de acord. **4.** Ca verb auxiliar (în formele *voi, vei, va, vom, veți, vor)* servește la formarea viitorului. || Și: **vroí** vb. IV.

vreasc, *vreascuri*, s.n. || Din sl. *chvrastŭ* || Ramură, creangă uscată, desprinsă de pe un copac.

vrédnic, -ă, *vrednici, -ce*, adj. || Din *vrĕdĭnŭ* || **1.** Harnic; capabil, destoinic. **2.** Care merită, căruia i se cuvine. **3.** Care este în stare, care are însușirile necesare de a săvîrși ceva.

vrednicíe, *vrednicii*, s.f. || Din *vrednic* || Calitatea de a fi vrednic; capacitate, îndemînare, pricepere; hărnicie. ● Faptă, acțiune de merit, demnă de răsplată. ● Vitejie.

vrej, *vrejuri*, s.n. || Din bg. *vrež* || Tulpină a unor plante agățătoare sau tîrîtoare; *p. ext.* lăstar.

vréme, *vremuri* și *vremi*, s.f. || Din sl. *vrĕmen* || **1.** Timp **(1)**; durată limitată sau măsurată în ore, zile etc.; interval, perioadă, răstimp. ○ *Cu vremea* = cîndva, odată și odată. *Din vreme* = de timpuriu, înainte de a fi prea tîrziu. *Din vreme în vreme* = din cînd în cînd. *Toată vremea* = mereu, fără întrerupere. *În vreme ce* = în timpul în care, pe cînd. *O vreme* = o perioadă de timp. ○ Expr. *A-și pierde vremea* = a-și irosi timpul fără folos, a lenevi. *În* (sau *la) vremea mea (a ta, a sa* etc.) = în tinerețe, pe cînd eram (erai etc.) tînăr. ● Timp liber, răgaz. **2.** Moment prielnic pentru desfășurarea unei acțiuni: *pe vremea culesului.* ○ *La vreme* = la momentul potrivit. *La vreme de...* = cînd se întîmplă, în timpul..., pe timp de... *Înainte de vreme* = înainte de termen, prematur. *De vreme ce* = din moment ce..., deoarece. **3.** Perioadă determinată istoricește; epocă, veac. *Pe vremuri* = odinioară, cîndva. *În negura vremii* = în trecutul îndepărtat. **4.** Stare a atmosferei la un moment dat și într-un anumit loc.

vremélnic, -ă, *vremelnici, -ce*, adj. || Din *vreme* || De scurtă durată, trecător; instabil; efemer.

vremelnicíe s.f. || Din *vremelnic* || Însușirea a ceea ce este vremelnic, faptul de a fi trecător.

vremuí, pers. 3 *vremuiește*, vb. IV. Intranz. || Din *vreme* || **1.** A fi vreme rea (cu ploaie, ninsoare, viscol). **2.** (Despre vreme) A trece, a se scurge. *Dac-a fi adevărat... că pentru feți-frumoși vremea nu vremuiește, apoi poate c-or fi trăind și astăzi* (Eminescu).

vrebdátă adv. || *Vre[o]* + *odată* || Cîndva, odată; la un moment dat, în viitor.

vrére, *vreri*, s.f. || Din *vrea* || **1.** Faptul de *a vrea;* voință, hotărîre. **2.** Dorință, poftă. **3.** Scop, intenție.

vreún, vreo adj. nehot., pron. nehot. || Lat. **vere* + *unus* || **1.** Adj. nehot. Careva. ● (Adverbial) Cam, circa. *Aceasta se întîmplase cu vreo zece ani în urmă* (Cezar Petrescu). **2.** Pron. nehot. (În forma *vreunul, vreuna)* Cineva, oarecare.

vríe, *vrii*, s.f. || Din fr. *vrille* || Coborîrea unui avion, în pierdere de viteză, pe o traiectorie în spirală foarte strînsă, cu răsucire în jurul axei longitudinale.

vroí vb. IV. v. **vrea.**

vrútă, *vrute*, s.f. || Din *vrea* || Voință, vrere. ○ *Vrute și nevrute* = vorbe goale, palavre. *Pe vrute, pe nevrute* = vrînd-nevrînd.

vtóri num. ord. || Din sl. *vŭtoryi* || (În evul mediu, în Țara Românească și în Moldova; precedînd un titlu sau un rang boieresc) Al doilea (ex. vtori-logofăt).

vuí, pers. 3 *vuiește*, vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || A produce un zgomot prelungit, puternic sau înăbușit; a hui. ● (Despre mulțimi de oameni) A vocifera, a face zarvă. ● (Despre locuri) A răsuna de sunete puternice și prelungite.

vúiet, *vuiete*, s.n. || Din *vui* || **1.** Zgomot puternic și prelung. ● Sunet produs de unele instrumente muzicale sau de clopote. **2.** Gălăgie, larmă.

vuietoáre, *vuietori*, s.f. || Din *vuiet* || Arbust de munte, totdeauna verde, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori mici și cu fructe drupe negre comestibile.

vulcán, *vulcani*, s.m. || Din germ. *Vulkan*, de la n. pr. *Vulcanus*, zeul focului || **1.** Ridicătură muntoasă de formă conică, formată prin erupția la suprafața solului a lavei și a altor produse din interiorul Pămîntului. ○ Expr. *A sta (ca) pe un vulcan* = a fi amenințat de o primejdie. ● *V. noroios* = ridicătură formată prin erupția la suprafața solului a unor gaze care antrenează apă și nămol. **2.** (Fig.) Loc de unde poate porni în orice moment o acțiune primejdioasă; stare de lucruri periculoasă.

vulcánic, -ă, *vulcanici, -ce*, adj. || Din it. *vulcanico*, fr. *volcanique* || **1.** Format prin acțiunea vulcanilor; de vulcan. **2.** (Fig.) Năvalnic, impetuos.

vulcanísm s.n. || Din fr. *volcanisme* || Totalitatea proceselor geologice legate de erupțiile vulcanice.

vulcanít, *vulcanite*, s.n. || Din fr. *vulcanite* || Rocă eruptivă de origine vulcanică.

vulcanizá, *vulcanizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *volcaniser* || A face o vulcanizare.

vulcanizáre, *vulcanizări*, s.f. Acțiunea de *a vulcaniza:* transformare a cauciucului brut, prin încălzire cu sulf, într-un cauciuc elastic *(cauciuc vulcanizat)*, insolubil în solvenți obișnuiți. • A repara un obiect de cauciuc prin procedeul descris mai sus.

vulcanizatór, -oáre, *vulcanizatori, -oare*, s.m. și f. || Din *vulcaniza* || Muncitor specializat în vulcanizarea cauciucului.

vulcanológ, *vulcanologi*, s.m. || Din fr. *vulcanologue* || Specialist în vulcanologie.

vulcanologíe s.f. || Din fr. *vulcanologie* || Știință care se ocupă cu studiul fenomenelor vulcanice.

vulg s.n. || Din lat. *vulgus* || (Depr.) Popor, norod, plebe.

vulgár, -ă, *vulgari, -e*, adj. || Din fr. *vulgaire*, lat. *vulgaris* || **1.** Grosolan, josnic. **2.** Obișnuit, comun; banal. **3.** (Înv.) *Latina vulgară* = limba latină populară.

vulgarități, *vulgarități*, s.f. || Din fr. *vulgarité* || Caracterul a ceea ce este vulgar, grosolan; (la pl.) expresie vulgară; faptă vulgară.

vulgarizá, *vulgarizez*, vb. I. Tranz. || Din fr. *vulgariser* || **1.** (Înv.) A populariza o idee, o teorie, a le face cunoscute. **2.** A trata în mod simplist, a banaliza.

vulgarizáre, *vulgarizări*, s.f. Acțiunea de *a vulgariza.*

vulgarizatór, -oáre, *vulgarizatori, -oare*, s.m. și f. || Din fr. *vulgarisateur* || **1.** Persoană care interpretează sau tratează o problemă în chip simplist. **2.** (Înv.) Persoană care popularizează o știință, o teorie.

vulnerábil, -ă, *vulnerabili, -e*, adj. || Din fr. *vulnérable*, lat. *vulnerabilis* (< *vulnus, -eris* „rană") || Care poate fi rănit. • (Fig.) Care poate fi ușor atacat sau criticat. ○ *Punct v.* = partea slabă a cuiva, punct sensibil.

vúlpe, *vulpi*, s.f. || Lat. *vulpes* || **1.** Mamifer sălbatic carnivor din familia canidelor, cu blana roșcată, cu botul îngust și urechile ascuțite, cu coada lungă și stufoasă; blana acestui animal. ○ *V. argintie* = specie de vulpe cu blana neagră cu luciu argintiu. • (Fig.) Persoană șireată, vicleană. **2.** (Ihț.) *Vulpe-de-mare* = pește marin, lung de c. 1 m, cu corpul rombic, turtit, acoperit cu spini; din ficatul lui se extrage vitamina A. || Și: **húlpe** s.f.

vulpoáică, *vulpoaice*, s.f. || Din *vulpe* || **1.** Vulpe **(1). 2.** (Fig.) Femeie vicleană, șireată.

vulpói, *vulpoi*, s.m. || Din *vulpe* || **1.** Masculul vulpii. **2.** (Fig.) Om viclean, șiret.

vultán, *vultani*, s.m. || Cf. *vultur* || Vultur **(1). 2.** (Fig.) Om viteaz, energic, înflăcărat. || Și: **hultán** s.m.

vúltur, *vulturi*, s.m. || Lat. *vultur* || **1.** Nume dat unor păsări răpitoare de talie mare, cu ciocul ascuțit și înconvoiat, cu gheare puternice, care se hrănesc cu animale vii și cu stîrvuri. ○ *Vultur-pleșuv* = vultur cu gîtul golaș. *Vultur-negru* = specie de vultur cu penele de culcare brună-închisă, lung de c. 110 cm, cu anvergura aripilor de c. 220 cm. *Vultur-pescar* = specie de vultur de culoare brună-închisă pe partea dorsală și albă pe cea ventrală, care se hrănește cu pești. ○ Expr. *Ochi* (sau *privire) de vultur* = privire pătrunzătoare. **2.** (Fig.) Om viteaz, falnic, energic. **3.** Figură simbolică, reprezentînd un vultur **(1)**, pe steme, monede, peceți, steaguri etc. • Stindard al legiunilor romane.

vulturésc, -eáscă, *vulturești*, adj. || Din *vultur* || De vultur; ca de vultur; *p. ext.* ager, sprinten, îndrăzneț.

vulturéște adv. || Din *vultur* || Ca vulturul; cu agerime, cu iuțeală; *p. ext.* în mod îndrăzneț.

vúlvă, *vulve*, s.f. || Din fr. *vulve*, lat. *vulva* || Partea externă a organului genital feminin.

vum interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă sunetul unui clopot cu timbru grav.

W

w s.m. invar. A douăzeci şi opta literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă; are valoarea lui *o* sau a lui *u* semivocalic, fiind folosit în unele împrumuturi recente ale limbii române, precum şi în cuvinte comune sau nume proprii străine.

walhálla s.f. || Din germ. *Walhalla* || (În mitologia germanică şi scandinavă) Locaşul zeilor şi al eroilor.

walkírie, *walkirii,* s.f. || Din germ. *Walkyrie* || (În mitologia scandinavă) Zeiţă care hotăra soarta bătăliilor şi moartea unora sau a altora dintre combatanţi.

waránt, *warante,* s.n. || Din fr., engl. *warrant* || Recipisă eliberată celui care depune mărfuri în păstrarea unui doc sau a unui antrepozit şi care poate fi folosită ca hîrtie de valoare.

watt, *waţi,* s.m. || Din fr., engl. *watt,* de la numele fizicianului scoţian J. Watt || Unitate de măsură a puterii, egală cu puterea care dezvoltă o energie de un joule pe secundă.

wattmétru, *wattmetre,* s.n. || Din fr. *wattmètre* || Instrument folosit pentru măsurarea puterii electrice în waţi.

wattóră, *wattore,* s.n. || *Watt* + *oră* || Unitate de măsură pentru energia electrică, egală cu 3 600 jouli.

wéber, *weberi,* s.m. || Din fr. *weber,* de la numele fizicianului german E. Weber || Unitate de măsură a fluxului de inducţie magnetică.

week-end [Pr.: *uikend*] s.n. || Cuv. engl., din *week* „săptămînă" şi *end* „sfîrşit" || Sfîrşit de săptămînă; interval de timp (de sîmbătă pînă luni) folosit pentru odihnă şi petrecere.

western [Pr.: *néstern*], *westernuri,* s.n. || Cuv. engl., „din vest" || Gen de film de aventuri creat în America, a cărui acţiune se petrece de obicei în timpul colonizării vestului Statelor Unite.

whísky [Pr.: *uíski*] s.n. || Cuv. engl. || Băutură cu mare procent de alcool, obţinută din sucul extras din cereale prin fermentare şi distilări succesive.

white-spirit [Pr.: *uáitspirit*] s.n. || Cuv. engl. || Produs la distilarea petrolului brut, întrebuinţat ca solvent.

wídia s.f. || Din fr. *widia* || Metal dur obţinut din carburi metalice de wolfram şi titan, folosit pentru acoperirea părţilor active ale unor scule aşchietoare.

wólfram s.n. || Din germ. *Wolfram* || Element chimic, metal dur întrebuinţat la fabricarea filamentelor pentru becuri electrice, a unor oţeluri speciale etc.

wolframít s.n. || Din germ. *Wolframit* || Minereu din care se extrage wolframul.

X

x s.m. invar. A douăzeci și noua literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: îl redă pe *cs* sau pe *gz* (în cuvinte ca „expun", „examen", „exemplu".) ● *Radiație (sau raze) X* = radiație electromagnetică de mică lungime de undă, folosită în radiografie și în radioscopie.

xantofilă s.f. || Din fr. *xanthophylle;* gr. *xanthos* „galben" + *phyllon* „frunză" || Pigment galben care se găsește în plante alături de clorofilă și de caroten, colorînd toamna frunzele în galben-roșcat.

xantomatóză, *xantomatoze*, s.f. || Din fr. *xanthomatose* || Boală caracterizată prin creșterea colesterolului în sînge și prin acumularea acestuia în piele sau în diverse organe, sub forma unor noduli galbeni-portocalii.

xenofób, -ă, *xenofobi, -e*, adj., s.m. și f. || Din fr. *xénophobe;* gr. *xenos* „străin" + *phobos* „frică" || (Persoană) care manifestă dispreț și ură față de persoane de altă naționalitate sau față de alte popoare.

xenón s.m. Element din grupa gazelor nobile, incolor și inodor, care se găsește în atmosferă în cantități foarte mici.

xerofită, *xerofite*, s.f., adj. || Din fr. *xérophyte* || (Plantă) care se adaptează la mediul cu umiditate scăzută.

xeroftalmie, *xeroftalmii*, s.f. || Din fr. *xérophtalmie* || (Med.) Xeroză.

xerografie s.f. || Din germ. *Xerographie*, fr. *xérographie* || Procedeu de tipar folosit pentru reproducerea unor imagini și documente, bazat pe impresionarea unei plăci electrizate acoperite cu un strat de material sensibil la lumină.

xérox s.n. || Denumire comercială || Aparat pentru reproducere de imagini și documente prin procedeul xerografiei.

xeróză, *xeroze*, s.f. || Din fr. *xérose* || Boală de ochi caracterizată prin uscarea și retracția conjunctivei, dispariția secreției lacrimale, opacifierea, în unele cazuri, a corneii; xeroftalmie.

xilén s.n. || Din fr. *xylène* || Hidrocarbură lichidă care se obține din gudroanele de cărbune și se folosește ca materie primă în industria coloranților și ca solvent în industria lacurilor și a cauciucului.

xilofág, -ă, *xilofagi, -ge*, adj. || Din fr. *xylophage;* gr. *xylon* „lemn" + *phagein* „a mînca" || (Despre unele insecte) Care se hrănește cu lemn (ex. carii).

xilofón, *xilofoane*, s.n. || Din fr. *xylophone* || Instrument muzical de percuție, alcătuit dintr-un sistem de plăci de lemn, acordate diferit, care emit sunete cînd sînt lovite cu niște ciocănele.

xilografie s.f. || Din fr. *xylographie;* gr. *xilon* „lemn" + *graphein* „a scrie" || Procedeu de tipar înalt, în care sînt folosite clișee gravate în lemn.

xilogravúră, *xilogravuri*, s.f. || Din fr. *xylogravure* || **1.** Procedeu de gravură care constă din săparea unui desen pe o placă de lemn și imprimarea lui pe hîrtie. **2.** Arta de a grava în lemn. **3.** Stampă executată prin xilogravură **(1).**

Y

y s.m. invar. A treizecea literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă; are în general diversele valori ale lui *i*, fiind folosit în unele împrumuturi recente ale limbii române, precum și în cuvinte comune sau nume proprii străine.

yankéu, *yankei,* s.m. || Din engl. *yankee* || Nume dat, începînd din sec. 17, locuitorilor din nord-estul Statelor Unite ale Americii; *p. gener.* orice cetățean al Statelor Unite ale Americii.

yard, *yarzi,* s.m. || Din engl. *yard* || Măsură pentru lungime folosită în țările anglo-saxone, egală cu aproximativ 0,914 m.

yen, *yeni,* s.m. || Din engl., fr. *yen* || Unitate bănească în Japonia.

yóga subst. || Din engl., fr. *yoga* || Școală filozofică indiană care urmărește adîncirea cunoașterii eului, în scopul eliberării lui de viața materială; *p. ext.* ansamblu de exerciții care duc la stăpînirea deplină a organismului uman, prin încetinirea la maximum a respirației, a bătăilor inimii și prin realizarea stării de insensibilitate totală.

york s.m. || Cuv. engl. || Denumire dată unor rase de porci de culoare albă, create în Anglia.

ytérbiu s.n. || Din fr. *ytterbium,* de la n.pr. *Ytterby,* localitate în Suedia || Element chimic din grupa lantanidelor.

Z

z s.m. invar. A treizeci și una literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă: consoană fricativă dentală sonoră.

za, *zale,* s.f. || Cf. ngr. *zava* || **1.** Fiecare dintre verigile care constituie un lanț. ● Lănțișor de metal purtat uneori ca podoabă. **2.** (La pl.) Armură făcută din inele mici de fier, cu care se îmbrăcau oștenii în antichitate și în evul mediu. **3.** Cusătură de forma unui lănțișor executată în broderie. || Și: **zálă** s.f.

zacúscă s.f. || Din rus. *zakuska* || Preparat culinar făcut din vinete, gogoșari, ceapă etc. prăjite în ulei, ori din pește cu garnitură de legume.

zadár s.n. || Din sl. *za daru* || (Sens rar) Inutilitate, zădărnicie. ○ *În zadar* = degeaba, zadarnic. || Și: **zădár** s.n.

zadárnic, -ă, *zadarnici, -ce,* adj. || Din *zadar* || (Adesea adverbial) Care este ineficace; fără rost, fără folos, inutil. || Și: **zădárnic** adj.

zádă, *zade,* s.f. || Lat. *daeda (= taeda)* || Arbore rășinos din familia pinaceelor, cu frunze căzătoare în formă de ace; larice. ● Lemnul elastic, tare și rezistent, al acestui arbore, folosit în construcții, în industria mobilei etc.

zádie, *zadii,* s.f. || Cf. ucr. *zady* „înapoi, în spate" || (În costumul popular femeiesc din Transilvania) Țesătură dreptunghiulară de lînă sau de bumbac (de obicei decorată cu dungi late negre, alternînd cu altele portocalii), care se poartă de la brîu în jos, în față și în spate sau numai în față.

zagará, *zagarele,* s.f. || Din bg., scr. *zagarija* || Blană de animal prelucrată. ● Margine de blană aplicată la unele obiecte de îmbrăcăminte.

zahaná s.f. v. **zalhana.**

zaharát, -ă, *zaharați, -te,* adj. || Din *zahăr* || Care conține zahăr; cu zahăr. ○ *Diabet z.* = boală endocrină datorită insuficienței de insulină și caracterizată prin creșterea concentrației glucozei sanguine, cu apariția acesteia în urină.

zahareá s.f. v. **zaherea.**

zaharicále s.f. pl. || Din ngr. *zaharika* || Bomboane, dulciuri de tot felul.

zaharíde s.f. pl. || Din fr. *saccharides* || Glucide.

zaharificá, *zaharific,* vb. I. Tranz. || După fr. *sacchariﬁer* || A transforma în zahăr (prin tratarea cu anumiți acizi minerali) o substanță care conține amidon.

zaharificáre, *zaharificări,* s.f. Acțiunea de *a zaharifica.*

zaharimetríe s.f. || Din fr. *saccharimétrie* || Metodă pentru determinarea concentrației unei soluții de zaharoză.

zaharínă s.f. || Din fr. *saccharine;* lat. *sachcharum* „zahăr" || Compus organic solid, cristalizat, cu o putere de îndulcire de 500 de ori mai mare decît a zahărului, folosit de bolnavii de diabet ca înlocuitor al zahărului.

zaharisí, *zaharisesc,* vb. IV. Refl. || Din ngr. *zaharoso* (viitorul lui *zaharono*) || **1.** (Despre miere, dulcețuri etc.) A se cristaliza. **2.** (Fig.; fam.; despre oameni) A-și pierde vigoarea, a se ramoli.

zaharisíre, *zaharisiri,* s.f. Faptul de *a se zaharisi.*

zaharisít, -ă, *zaharisiți, -te,* adj. **1.** (Despre miere, dulcețuri etc.) Care s-a cristalizat. **2.** (Fig.; fam.; despre oameni) Ramolit.

zahárniță, *zaharnițe,* s.f. || Din *zahăr* || Vas în care se ține zahărul.

zaharós, -oásă, *zaharoși, -oase,* adj. || Din *zahăr* || *Produse zaharoase* = produse alimentare preparate din zahăr.

zaharóză s.f. || Din fr. *saccharose* || Substanță dulce din clasa zaharurilor, care se găsește în special în trestia de zahăr și în sfecla de zahăr, din care se extrage.

zahăruri s.n. pl. || Din *zahăr* || Glucide; hidrați de carbon.

záhăr s.n. || Cf. ngr. *zahari,* bg. *zahar* || **1.** Produs alimentar alcătuit din zaharoză, obținut din sfecla de zahăr sau din trestie de zahăr. ○ *Z. cubic* v. *cubic. Z. tos* v. *tos.* **2.** (Pop.) *Boală de zahăr* = diabet.

zahereá, *zaherele,* s.f. || Din tc. *zahire* || (Înv.) Provizii alimentare pe care țările române erau obligate să le pună la dispoziția oștilor musulmane din cetățile raialelor sau celor aflate în expediții în regiunile apropiate. || Și: **zahareá** s.f.

zaiafét, *zaiafeturi,* s.n. || Din tc. *ziyafet* || Chef mare (cu lăutari). || Și: **ziafét** s.n.

zaíf, -ă, *zaifi, -e,* adj. || Din tc. *zayif* || (Înv. și arh.) Indispus, bolnav.

zálă s.f. v. **za.**

zalhaná, *zalhanale,* s.f. || Din tc. *salhané* || **1.** Abator rudimentar (în special pentru ovine).

2. Restaurant în care se servesc anumite mîncări din carne friptă (mai ales de oaie). || Și: **zahaná** s.f.

zambílă, *zambile*, s.f. || Din tc. *sümbül* || Plantă erbacee din familia liliaceelor, înaltă de 20—25 cm, cultivată pentru florile ei parfumate, albe, roz, violete, sau albastre, crescute în ciorchini mari.

zamfír, *zamfire*, s.n. || Din sl. *samfirŭ* || (Înv. și pop.) Safir.

zamparagíu, *zamparagii*, s.m. || Cf. tc. *zampara* || (Pop.) Derbedeu.

zananá s.f. v. **zenana.**

zapcíu, *zapcii*, s.m. || Cf. tc. *zapt* || (În evul mediu în Țara Românească) Dregător subordonat ispravnicului, însărcinat cu conducerea unei plase.

zápis, *zapise*, s.n. || Din sl. *zapisŭ* || (Înv.) Dovadă scrisă, document, act.

zapíscă, *zapişte*, s.f. || Din rus. *zapiska* || (Rusism înv.) Adeverință, certificat.

zar, *zaruri*, s.n. || Din tc. *zar* || Mic cub de os, de material plastic etc., folosit la anumite jocuri de noroc, avînd imprimate pe fiecare față un număr de puncte (de la unu la șase).

zaráf, *zarafi*, s.m. || Din tc. *sarraf* || (Înv.) **1.** Persoană care se îndeletnicea cu schimbul banilor. **2.** Cămătar. **3.** Casier al vistieriei.

zără s.f. || Cuv. autohton || Lichid albicios, acrișor, care rămîne după alegerea untului din smîntînă.

záre, *zări*, s.f. || Din sl. *zarja* || **1.** Partea cerului sau a pămîntului pe care o mărginește linia orizontului. ○ *În zări* = la orizont; departe. *Din zări* = din depărtare. **2.** Lumina din jurul unei surse luminoase. ○ Expr. *A se uita în zare la ceva* = a privi un obiect transparent, așezîndu-l în dreptul unei surse de lumină. *O zare de...* = o cantitate mică de... **3.** Zori de ziuă.

zarf, *zarfuri*, s.n. || Din tc. *zarf* || (Înv.) Suport de aur sau de argint pe care se punea paharul ori ceașca de cafea sau de ceai.

zăríște, *zarişti*, s.f. || Din *zare* || **1.** Zare, orizont. **2.** Luminiș în pădure.

zarnacadeá, *zarnacadele*, s.f. || Din tc. *zerenkadea* || (Bot.; reg.) Narcisă.

zárvă s.f. || Cf. ucr. *zarva* || **1.** Zgomot, gălăgie; mișcare, agitație. **2.** Ceartă, gîlceavă.

zarzavagíu, *zarzavagii*, s.m. || Din tc. *zerzavatçi* || Negustor de zarzavat; grădinar care cultivă zarzavaturi.

zarzavát, *zarzavaturi*, s.n. || Din tc. *zerzevat, zerzavat* || Grup de plante legumicole de la care se consumă frunzele sau rădăcinile.

zárzăr, *zarzări*, s.m. || Din *zarzără* || Pom fructifer asemănător cu caisul, înalt pînă la 10 m, cu flori albe și fructe comestibile.

zárzără, *zarzăre*, s.f. || Din bg. *zarzala* || Fructul zarzărului, sferic, cu gust acrișor și cu sîmburii amari.

zaț, *zațuri*, s.n. || Din germ. *Satz* || **1.** Drojdie (în special de cafea). **2.** Text cules cu litere tipografice (din plumb) și așezat în forme de dimensiunile paginilor, gata pentru tipărit.

zavéră, *zavere*, s.f. || Din scr., bg. *zavera* || (Înv. și pop.) Nume dat mișcării revoluționare din anul 1821; *p. ext.* revoltă, răscoală.

zavergíu, *zavergii*, s.m. || Din *zaveră* || Participant la zaveră; *p. ext.* răzvrătit.

zavístie, *zavistii*, s.f. || Din sl. *zavistĭ* || (Înv.) Pizmă, ură, dușmănie; intrigă, pîră; discordie, gîlceavă.

zavragiu, *zavragii*, s.m. || Cf. *zavergiu* || **1.** Țigan nomad (ursar sau căldărar). **2.** Scandalagiu.

zăbálă, *zăbale*, s.f. || Din magh. *zabola* || **1.** Piesă a căpăstrului, în formă de bară subțire de metal care se introduce în gura calului pentru ca acesta să poată fi strunit și condus. **2.** (La pl.) Bubulițe albicioase, molipsitoare, care se ivesc la oameni în colțurile gurii; zăbăluțe. **3.** Colțurile cărnoase ale ciocului unor pui de păsări.

zăbávă s.f. || Din sl. *zabova* || Întîrziere, încetineală, tărăgăneală. ○ Expr. *Un bob zăbavă* = puțină răbdare; îndată, imediat. ● Trecere de vreme (plăcută), distracție.

zăbávnic, -ă, *zăbavnici, -ce*, adj. Din sl. *zabavĭnŭ* || (Înv.) Care zăbovește, care întîrzie. ● Încet, greoi.

zăbăúc, -ă, *zăbăuci, -ce*, adj. Zăpăcit, aiurit, năuc.

zăbăví vb. IV. v. **zăbovi.**

zăblắu, *zăblaie*, s.n. || Din bg. *zeblo* || Pînză de cîlți sau din păr de capră, din care se fac cergi, lăicere etc.; *p. gener.* țol, pătură, lăicer.

zăbovi, *zăbovesc*, vb. IV. Intranz. || Din sl. *zabaviti* || **1.** A sta mai mult (sau prea mult) timp într-un loc; a întîrzia sau (tranz.) a face pe cineva să întîrzie. **2.** A lucra prea încet, a nu se grăbi. || Și: **zăbăví** vb. IV.

zăbrănic, *zăbranice*, s.n. || Din bg. *zabradnik* || Țesătură fină de mătase, de borangic sau de lînă, de culoare neagră. ● Văl de doliu; pînză neagră care se pune la casa unui mort.

zăbreá, *zăbrele*, s.f. || Din sl. *zabralo* || **1.** Vergea de fier sau de lemn, din care se fac garduri, grilaje etc. **2.** (La pl.) Gratii la ferestre.

zăbrelí, *zăbrelesc*, vb. IV. Tranz. || Din *zăbrea* || A pune zăbrele la o fereastră, la o ușă etc.

zăbrelít, -ă, *zăbreliți, -te*, adj. (Despre uși, ferestre) Care are zăbrele, cu zăbrele.

zăbún, *zăbune*, s.n. || Din bg. *zabun* || Haină de iarnă (vătuită), de lînă sau de bumbac, lungă pînă la genunchi, purtată de țărani.

zăcáre, *zăcări*, s.f. || Din *zăcea* || Boală grea și îndelungată; zăcere.

zăcáș, -ă, *zăcași, -e*, adj. || Din *zăcea* || (Reg.) Care zace bolnav; *p. ext.* care lenevește, trîndav. ● (Fig.) Răutăcios; răzbunător.

zăcămînt, *zăcăminte*, s.n. || Din *zăcea* || Acumulare naturală de substanțe minerale utile.

zăcătoáre, *zăcători*, s.f. || Din *zăcea* || **1.** Vas mare din doage în care se strivesc strugurii. ● Vas din doage în care se păstrează vinul sau rachiul și care se umple mereu din alte butoaie.

2. Vas mare în care se pun la tăbăcit pieile. 3. Loc unde stau vitele la odihnă ziua.

zăceá, *zac,* vb. II. Intranz. || Lat. *iacere* || 1. A sta culcat sau tolănit (din lipsă de ocupație, din cauza oboselii etc.). ● A sta culcat în pat din cauza unei boli grele. 2. A fi doborît la pămînt. 3. A fi mort, îngropat. 4. A sta, a se afla (mai mult timp) într-o situație oarecare; a fi lăsat în părăsire. 5. (Despre sentimente, pasiuni etc.) A sta ascuns, a fi în stare latentă.

zăcére s.f. Faptul de *a zăcea;* (în special) ședere timp îndelungat în pat, din cauza unei boli grele.

zăcút, -ă, *zăcuți, -te,* adj. Care a stat mult timp într-un loc; (mai ales despre apă) stătut, clocit.

zădár s.n. v. **zadar.**

zădárnic, -ă, adj. v. **zadarnic.**

zădărí, *zădărăsc,* vb. IV. Tranz. || Din bg. *zadarjam,* scr. *zadirati* || A întărîta, a sîcîi, a necăji pe cineva. ● A răscoli, a tulbura.

zădărît, -ă, *zădărîți, -te,* adj. (Despre oameni și animale) Întărîtat, înfuriat.

zădărnicí, *zădărnicesc,* vb. IV. Tranz. || Din *zadarnic* || A împiedica o acțiune, a face să nu se realizeze.

zădărnicíe, *zădărnicii,* s.f. || Din *zădărnici* || 1. Caracterul a ceea ce este zadarnic; lucru inutil, fără rost. 2. (Înv.) Deșertăciune. ● Vanitate.

zădărnicíre, *zădărniciri,* s.f. Acțiunea de *a zădărnici;* împiedicare, dejucare.

zădúf, *zădufuri,* s.n. || Din bg., scr. *zaduh* || 1. Căldură înăbușitoare, arșiță. 2. (Fig.) Supărare, necaz.

zăgán, *zăgani,* s.m. || Din tc. *zagan* || Vultur mare, cu pene galbene pe gît, roșcate pe piept și cu un mănunchi negru în formă de barbă sub cioc.

zăgáz, *zăgazuri,* s.n. || Cf. scr. *zagata, zagatiti* || 1. Stăvilar, baraj. 2. (Fig.) Piedică, obstacol. 3. Lac sau iaz format de apa oprită printr-un baraj.

zăgăzuí, *zăgăzuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *zăgaz* || 1. A stăvili o apă, a bara; a îndigui. 2. (Fig.) A opri, a împiedica, o acțiune.

zăgăzuíre, *zăgăzuiri,* s.f. Acțiunea de *a zăgăzui;* barare, îndiguire.

zăgăzuít, -ă, *zăgăzuiți, -te,* adj. Barat, stăvilit.

zăhăí, *zăhăiesc,* vb. IV. Tranz. || Din ucr. *zahaity* || (Reg.) 1. A rătăci, a pierde; a risipi, a împrăștia. 2. A sîcîi, a necăji, a stingheri.

zăhărél s.n. Diminutiv al lui *zahăr.* ○ Expr. *A duce pe cineva cu zăhărelul* = a înșela pe cineva, ademenindu-l cu promisiuni.

zăloágă, *zăloage,* s.f. || Din rus. *zaloga* || Fișie de hîrtie, de pînză, de piele etc. care se introduce între paginile unei cărți pentru a însemna locurile care prezintă interes; semn de carte.

zălóg, *zăloguri,* s.n. || Din sl. *zalogŭ* || (Pop.) Amanet, gaj; obiect lăsat ca garanție.

zălogí, *zălogesc,* vb. IV. Tranz. || Din *zălog* || (Pop.) A amaneta un obiect; a lăsa (sau a opri) ceva ca zălog, ca amanet.

zălúd, -ă, *zăluzi, -de,* adj. || Din bg. *zaluden* || 1. Zăpăcit, smintit, nebun. 2. Naiv, nepriceput; prost, tembel.

zămísli, *zămislesc,* vb. IV. || Din sl. *zamysliti* || (Înv. și reg.) 1. Tranz. A concepe, a procrea; a face pui, a naște. 2. Tranz. și refl. (Fig.) A (se) înfiripa, a (se) forma, a (se) crea.

zămislíre, *zămisliri,* s.f. (Înv. și reg.) Acțiunea de *a zămisli;* concepere; naștere, reproducere.

zămoșiță, *zămoșițe,* s.f. || Din *zămos* (= *zemos*) || Plantă erbacee cu tulpina ramificată, acoperită cu peri aspri, cu flori mari gălbui, purpurii la bază.

zănátec, -ă, adj. v. **zănatic.**

zănátic, -ă, *zănatici, -ce,* adj. Zăpăcit, smintit. || Și: **zănatec, -ă,** adj.

zăngăní, *zăngănesc,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Despre obiecte de sticlă sau de metal) A produce, prin lovire sau ciocnire, un sunet metalic. ● Tranz. A produce un sunet metalic ciocnind sau lovind obiecte de metal, de sticlă etc.

zăngănít, *zăngănituri,* s.n. Zgomot metalic specific produs de obiecte de metal sau de sticlă cînd sînt lovite sau izbite.

zăngănitúră, *zăngănituri,* s.f. || Din *zăngăni* || Zăngănit.

zănoágă, *zănoage,* s.f. || Cf. rus. *zanoga,* ucr. *zanoha* || 1. Depresiune circulară, cu versante prăpăstioase, în zona munților înalți. 2. Ochi larg de apă adîncă format pe cursul unei ape, mai jos de un stăvilar.

zăpádă, *zăpezi,* s.f. || Cf. sl. *zapadati* „a cădea" || Precipitație atmosferică în formă de fulgi albi, compuși din cristale de gheață; strat (gros) provenit din aglomerarea acestor fulgi; omăt, nea.

zăpăceálă, *zăpăceli,* s.f. || Din *zăpăci* || Faptul de a (se) zăpăci; starea celui zăpăcit; buimăceală.

zăpăcí, *zăpăcesc,* vb. IV. 1. Refl. și tranz. A-și pierde sau a face să-și piardă judecata clară, a (se) năuci, a (se) buimăci; a (se) fîstîci, a (se) încurca. 2. Tranz. A răvăși lucrurile, a face dezordine.

zăpăcít, -ă, *zăpăciți, -te,* adj. (Adesea substantivat) Care are mintea tulburată; buimăcit, năucit; fîstîcit.

zăpái, pers. 3. *zăpăie,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Reg.; despre cîini) A lătra, a hămăi. *Zăpăiau cîinii după zaplazuri* (Camilar).

zăpîrstea s.m. (Reg.) Ultimul născut într-o familie; prîslea.

zăplán, *zăplani,* s.m. Om înalt și voinic; vlăjgan.

zăpláz, *zăplazuri,* s.n. Gard de scînduri sau de uluci.

zăpór, *zăpoare,* s.n. || Din bg. *zapor* || 1. Îngrămădire de sloiuri de gheață care se formează primăvara în anumite puncte de pe cursul unui rîu. 2. Baraj construit pentru a permite pornirea plutelor sau a morilor; șuvoi de apă care se formează cînd se deschide barajul.

zăpsí, *zăpsesc,* vb. IV. Tranz. (Reg.) 1. A prinde pe cineva asupra unui fapt săvîrșit în

ascuns; a surprinde. **2.** A observa, a băga de seamă. ● Intranz. A prinde de veste despre ceva.

zăpușeálă, *zăpușeli*, s.f. || Din *zăpuși* || Zăduf, căldură mare, înăbușitoare.

zăpuși, pers. 3 *zăpușește*, vb. IV. Tranz. || Din bg. *zapuša*, scr. *zapušiti* „a umple de fum" || (Despre soare) A încălzi foarte tare.

zărgán, *zărgani*, s.m. Pește teleostean din Marea Neagră, lung de c. 50 cm, cu oasele colorate în verde.

zărghít, -ă, *zărghiți, -te*, adj. (Reg.) Smintit, zăpăcit, țicnit.

zări, *zăresc*, vb. IV. || Din *zare* || **1.** Tranz. A vedea ceva nedeslușit, slab, vag (din cauza întunericului sau a depărtării). **2.** Tranz. A vedea ceva în treacăt, în fugă; a băga de seamă, a observa, a descoperi pe cineva sau ceva. **3.** Refl. A apărea, a se ivi.

zăticneálă, *zăticneli*, s.f. || Din *zăticni* || Faptul de a zăticni, stingherire.

zăticni, *zăticnesc*, vb. IV. || Din sl. *zatŭknonti* || (Pop.) **1.** Tranz. A stingheri, a tulbura, a stînjeni. **2.** Refl. A se opri, a se întrerupe.

zăticnire, *zăticniri*, s.f. Acțiunea de *a (se) zăticni;* zăticneală, stingherire.

zătón, *zătoane*, s.n. || Din rus., ucr. *zaton* || Loc pe cursul unui rîu, cu apă domoală și adîncă. Zăgaz făcut spre a opri sau a abate cursul unei ape.

zău interj. || Lat. *deus* || (Servește pentru a întări o afirmație sau o negație) Pe legea mea, jur că... ○ Expr. *A zice zău* = a jura. *Nu știu zău....* = mă întreb dacă...

zăveáză, *zăveze*, s.f. || Din sl. *zavĕsa* || (Înv.) **1.** Perdea. **2.** Covor care se pune pe perete; scoarță.

zăvélcă, *zăvelci*, s.f. || Cf. bg. *zavivka* || Fiecare dintre cele două fote dreptunghiulare, cu dungi sau brodate, care se poartă la țară ca fustă.

zăvód, *zăvozi*, s.m. Cîine mare (ciobănesc).

zăvói, *zăvoaie*, s.n. || Din sl. *zavoj* || Pădurice pe malul unei ape; luncă.

zăvór, *zăvoare*, s.n. || Din sl. *zavorŭ* || **1.** Încuietoare la uși, constînd dintr-o mică bară mobilă care intră într-o ureche fixată pe toc. **2.** Dispozitiv care servește la blocarea unui organ mobil al mecanismului unui sistem tehnic.

zăvorî, *zăvorăsc*, vb. IV. Tranz. || Din *zăvor* || A încuia cu zăvorul.

zăvorîre, *zăvorîri*, s.f. Acțiunea de *a zăvorî;* închidere cu zăvorul.

zbanghíu, -íe, *zbanghii*, adj. **1.** Sașiu. **2.** Neastîmpărat, zvăpăiat.

zbat, *zbaturi*, s.n. || Din *zbate* || Paletă de lemn sau de metal a unei roți de propulsie a navelor.

zbáte, *zbat*, vb. III. Refl. || Lat. *exbattere* (= *batuere*) || **1.** (Despre ființe) A face mișcări violente, convulsive, a se zvîrcoli (din cauza durerii sau pentru a scăpa de o strînsoare). ○ Expr. *A se zbate ca peștele pe uscat*, se zice despre cineva care se luptă din toate puterile pentru a scăpa dintr-un mare impas. ● (Despre părți ale corpului) A zvîcni, a palpita.

zbátere, *zbateri*, s.f. Acțiunea de *a se zbate;* zvîrcolire, frămîntare, zbucium; zvîcnire, palpitare.

zbănțuí vb. IV. v. **zbînțui.**

zbeng, *zbenguri*, s.n. || Din scr. *zbeg* || Zburdălnicie, neastîmpăr, zbenguială.

zbenguí, *zbéngui*, vb. IV. Refl. || Din *zbeng* || A se juca sărind, a zburda. ● Refl. recipr. A se hîrjoni, a se lua la harță.

zbenguiálă, *zbenguieli*, s.f. || Din *zbengui* || Faptul de a se zbengui; zburdălnicie, hîrjoană.

zbicí, *zbicesc*, vb. IV. Refl. și tranz. A (se) usca la suprafață, a (se) zvînta.

zbicít, -ă, *zbiciți, -te*, adj. Uscat la suprafață, zvîntat.

zbierá, *zbier*, vb. I. Intranz. || Probabil lat. **exbelare* || **1.** (Despre animale) A scoate zbierete. **2.** (Despre oameni) A țipa, a răcni. ● A plînge tare.

zbiérăt s.n. v. **zbieret.**

zbiéret, *zbierete*, s.n. || Din *zbiera* || **1.** Strigăt specific pe care îl scoate un animal. **2.** Strigăt puternic pe care îl scoate un om; țipăt. || Și: **zbiérăt** s.n.

zbilț, *zbilțuri*, s.n. **1.** Lanț de sîrmă cu care hingherii prind cîinii vagabonzi. **2.** Cîrlig fixat de o coadă lungă de lemn cu care se scot din apă peștii mari; cange.

zbîr, *zbiri*, s.m. || Din fr. *sbire*, it. *sbirro* || Om aspru, crud, brutal; asupritor.

zbîntuí, *zbîntui*, vb. IV. Refl. (Despre copii) A zburda, a se zbengui. || Și: **zbănțuí** vb. IV.

zbîr interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetul produs de zborul păsărilor și al insectelor, de vibrația unei coarde etc.

zbîrcí, *zbîrcesc*, vb. IV. Refl. || Cf. bg. *bărča* || A face zbîrcituri, a se încreți, a se rida, a se strînge în cute. ○ Expr. *A zbîrci din nas* = a strîmba din nas.

zbîrcióg, *zbîrciogi*, s.m. || Cf. scr. *smrčak* || Nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile, cu pălăria zbîrcită, de culoare negricioasă sau cenușie-roșcată.

zbîrcít, -ă, *zbîrciți, -te*, adj. Cu zbîrcituri, cu riduri, încrețit.

zbîrcitúră, *zbîrcituri*, s.f. || Din *zbîrci* || Încrețitură a pielii (obrazului), rid, cută, creț.

zbîrlí, *zbîrlesc*, vb. IV. Refl. **1.** (Despre păr, pene, blană etc.) A se ridica în sus; a se ciufuli. **2.** (Fig.) A se supăra, a se mînia, a se zborși. **3.** (Despre vreme) A se strica, a se înrăutăți. || Și: **zburlí** vb. IV.

zbîrlít, -ă, *zbîrliți, -te*, adj. **1.** (Despre păr, pene etc.) Ridicat în sus, în neorînduială; ciufulit. **2.** (Fig.) Supărat, înfuriat. || Și: **zburlít, -ă,** adj.

zbîrn interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetul produs de zborul insectelor, de vibrația unei coarde etc.

zbîrnăí vb. IV. v. **zbîrnîi.**

zbîrnîí, pers. 3 *zbîrnîie*, vb. IV. Intranz. || Din *zbîrn* || A produce un sunet asemănător cu

vibrarea unei coarde, cu bîzîitul insectelor etc. || Și: **zbîrnăí** vb. IV.

zbîrnîít, *zbîrnîituri*, s.n. Faptul de *a zbîrnîi;* zgomotul produs de ceva care zbîrnîie.

zbor, *zboruri*, s.n. || Din *zbura* || **1.** Deplasarea în aer a unei păsări, a unei insecte etc., cu ajutorul aripilor; *p. ext.* deplasare în atmosferă sau în spațiul cosmic a unui corp, a unui avion, a unei astronave etc., cu ajutorul unei forțe de propulsie. ○ *În* (sau *din*) *zbor* = **a)** în timp ce zboară; **b)** foarte repede, dintr-o singură mișcare. ○ Expr. *A-și lua zborul* = **a)** a se înălța în aer; **b)** a începe să alerge foarte repede, a fugi; a evada; a se pierde, a dispărea. ● Trecere rapidă prin aer a unui obiect aruncat sau purtat de vînt. **2.** Mers iute, vijelios. ● (Fig.) Avînt, elan.

zbórnic, *zbornice*, s.n. || Din bg. *sbornik* || (Înv.) Culegere de legende hagiografice, scrieri religioase, diverse lucrări cu caracter literar etc. ● Codice manuscris alcătuit din texte variate.

zborși, *zborșesc*, vb. IV. Refl. **1.** A lua o atitudine amenințătoare; a se răsti la cineva; (tranz.; despre păsări sau animale) a-și înfoia penele sau părul. **2.** (Despre unele alimente) A începe să fermenteze, să se altereze, căpătînd un aspect și un gust specific; a se acri, a se strica.

zborșít, -ă, *zborșiți, -te*, adj. **1.** Înfuriat, înverșunat. **2.** (Despre păr, pene) Zbîrlit, ciufulit. **3.** (Despre unele alimente) Fermentat, alterat, acrit.

zbúcium, *zbuciumuri*, s.n. || Din *zbuciuma* || **1.** Stare de neliniște sufletească, frămîntare. **2.** Mișcare agitată, zgomotoasă; învălmășeală, tumult.

zbuciumá, *zbúcium*, vb. I. Refl. **1.** A se frămînta sufletește, a se chinui. **2.** A se mișca cu neastîmpăr, a se zbate, a se zvîrcoli.

zbuciumáre, *zbuciumări*, s.f. **1.** Faptul de *a se zbuciuma;* zbucium, frămîntare sufletească. **2.** Agitație, tumult, învălmășeală.

zbuciumát, -ă, *zbuciumați, -te*, adj. **1.** Neliniștit, îngrijorat, tulburat, frămîntat. **2.** Agitat, tumultuos.

zbughí, *zbughesc*, vb. IV. Tranz. *A o zbughi* = a o lua la fugă, a o șterge.

zburá, *zbor*, vb. I. || Lat. **exvolare* || **1.** Intranz. (Despre păsări și insecte) A se deplasa în aer cu ajutorul aripilor; a pleca în zbor, a-și lua zborul; *p. ext.* (despre obiecte) a pluti în aer (purtat de vînt); a trece prin aer cu viteză (fiind lansat cu putere). ● (Despre aparate de zbor, nave cosmice etc.) A se deplasa în aer sau în spațiul cosmic. **2.** Intranz. (Despre oameni) A călători cu o aeronavă. ● (Fig.) A merge foarte repede; a se repezi pînă într-un loc. **3.** Intranz. (Fig.; despre timp) A trece foarte repede; (despre gînduri, idei) a se succeda cu repeziciune. **4.** Tranz. *A-și zbura creierii* = a se sinucide prin împușcare.

zburát, -ă, *zburați, -te*, adj. **1.** Împrăștiat, risipit, spulberat (de vînt). *Pe aici frig și zăpadă zburată* (Caragiale). **2.** *Brînză zburată* = brînză făcută din lapte fiert în care se adaugă zer, cheag sau cuib de lapte acru.

zburătăci, *zburătăcesc*, vb. IV. Tranz. || Din *zbura* || A alunga o pasăre zburătoare, aruncînd cu ceva după ea; (intranz. și refl.; despre păsările de curte) a fugi, a se împrăștia (bătînd din aripi). ● A face să se împrăștie, a spulbera.

zburătór, -oáre, *zburători, -oare*, adj., s.m., s.f. || Din *zbura* || **1.** Adj. Care zboară sau poate să zboare. ● Care plutește în aer. **2.** S.m. (Fam.) Aviator. **3.** S.m. (În literatura romantică) Întruchiparea idealizată a iubitului. ● (În mitologia populară românească) Ființă fabuloasă închipuită ca un duh care chinuie somnul fetelor. **4.** S.f. Nume dat în general păsărilor care zboară. **5.** S.f. Plantă erbacee cu tulpina înaltă, cu flori roșii-purpurii, cu fructele capsule conținînd numeroase semințe, folosită în medicina populară.

zburătúră, *zburături*, s.f. || Din *zbura* || **1.** Bucată scurtă de lemn, cu care se aruncă în cineva sau în ceva; scurtătură. **2.** Aruncare. ● Distanță pînă la care ajunge un lucru aruncat.

zburdá, *zburd*, vb. I. Intranz. A se juca plin de voioșie, sărind, alergînd încoace și încolo, a se zbengui.

zburdálnic, -ă, *zburdalnici, -ce*, adj. || Din *zburda* || (Despre animale) Care zburdă; (despre oameni) neastîmpărat, zglobiu, nebunatic.

zburdáre, *zburdări*, s.f. Acțiunea de *a zburda;* zburdălnicie. ● Joc, distracție.

zburdátic, -ă, *zburdatici, -ce*, adj. || Din *zburda* || Zburdalnic. *Aleg pe cai zburdatici* (Alecsandri).

zburdălnicíe, *zburdălnicii*, s.f. || Din *zburda* || Însușirea de a fi zburdalnic; vioiciune, neastîmpăr. ● Faptă a celui zburdalnic, joacă.

zburlí vb. IV. v. **zbîrli.**

zburlít, -ă, adj. v. **zbîrlit.**

zdragón s.m. **zdrahon.**

zdrahón, *zdrahoni*, s.m. (Pop. și fam.) Om voinic, zdravăn. || Și: **zdragón** s.m.

zdranc interj. v. **zdrang.**

zdrang interj. || Onomatopee || Cuvînt care imită zgomotul produs de ciocnirea sau de căderea obiectelor de metal || Și: **zdranc.**

zdrávăn, -ă, *zdraveni, -e*, adj. || Din sl. *zdravŭ* || Voinic, puternic, vînjos; teafăr, sănătos (la corp și la minte). ● Mare, tare, solid. ● (Adverbial) Tare, cu putere, voinicește.

zdrăngănél, *zdrăngănei* s.m. || Cf. *zdrăngăni* || (Reg.) Clopoțel, zurgălău. *Cu zdrăngăneii la opinci, Ca-n port de sat* (Coșbuc).

zdrăngăní, *zdrăngănesc*, vb. IV. || Din *zdrang* || **1.** Intranz. (Despre obiecte de metal sau de sticlă) A produce un sunet caracteristic, prin lovire sau ciocnire. **2.** Tranz. (Fam.) A cînta fără pricepere, fără talent, la un instrument muzical cu coarde.

zdrăngănít s.n. Faptul de *a zdrăngăni.*

zdreánță, *zdrențe*, s.f. || Cf. sl. *sŭdranŭ* || **1.** Bucată ruptă dintr-o pînză sau dintr-un obiect de îmbrăcăminte; obiect de îmbăcăminte vechi, rupt. **2.** (Fig.; fam.) Om de nimic; om cu un caracter foarte slab. **3.** (La pl.) Un fel de aluat

subțire, care se rupe în fișii cînd este turnat în supa care fierbe.

zdreli, *zdrelesc*, vb. IV. Tranz. și refl. A (se) răni ușor, superficial; a (se) juli.

zdrelit, -ă, *zdreliți, -te*, adj. Cu pielea zgîriată, julită.

zdrelitúră, *zdrelituri*, s.f. || Din *zdreli* || Zgîrietură, julitură.

zdrențărós, -oásă, *zdrențărosi, -oase*, adj. ||Din *zdreanță* || (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Rupt, prefăcut în zdrențe. ● (Despre oameni; adesea substantivat) Îmbrăcat în haine foarte uzate, zdrențuite.

zdrențuí, *zdrențuiesc*, vb. IV. Refl. || Din *zdreanță* || (Despre țesături sau obiecte de stofă, de pînză etc.) A se rupe, a se sfîșia; a se preface în zdrențe.

zdrențuít, -ă, *zdrențuiți, -te*, adj. Prefăcut în zdrențe, rupt; zdrențăros.

zdrobí, *zdrobesc*, vb. IV. || Din sl. *sudrobiti* || **1.** Tranz. A strivi, a sfărîma; a distruge, a nimici. **2.** Tranz. A mîhni, a distruge sufletește. **3.** Refl. (Fig.) A se strădui din toate puterile, a se frămînta.

zdrobíre, *zdrobiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) zdrobi;* sfărîmare, nimicire, distrugere. ● (Fig.) Supărare mare, mîhnire.

zdrobít, -ă, *zdrobiți, -te*, adj. **1.** Strivit, sfărîmat; distrus. **2.** (Fig.) Copleșit de durere, de mîhnire. **3.** (Fig.) Extenuat, sleit de puteri.

zdrobitór, -oáre, *zdrobitori, -oare*, adj., s.f. || Din *zdrobi* || **1.** Adj. Care zdrobește. ● (Fig.) Istovitor, copleșitor. **2.** Adj. (Fig.; despre dovezi, argumente etc.) Care înlătură orice îndoială; convingător, hotărîtor. **3.** S.f. Mașină folosită pentru mărunțirea sau strivirea unor produse, folosită în industria textilă, alimentară etc.

zdronc interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă zgomotul produs de căderea sau de ciocnirea unor obiecte de metal. || Și: **zdrónca** interj.

zdrónca interj. v. **zdronc.**

zdroncăní, *zdroncănesc*, vb. IV. Intranz. ||Din *zdronc* || (Mai ales despre vehicule) A produce un zgomot caracteristic (din cauza zdruncinăturilor).

zdrumicá, *zdrúmic*, vb. I. Tranz. || Contaminare între *dumica* și *zdrobi* || (Pop.) A sfărîma, a zdrobi; a nimici.

zdrumicáre, *zdrumicări*, s.f. Acțiunea de *a zdrumica;* sfărîmare, zdrobire.

zdrumicát, -ă, *zdrumicați, -te*, adj. Sfărîmat, zdrobit, făcut bucățele.

zdrúnein s.n. || Din *zdruncina* || **1.** Zdruncinătură. ● (Fig.) Efort, strădanie. **2.** (Fig.) Zbucium, tulburare sufletească.

zdruncinâ, *zdrúncin*, vb. I. Tranz. A scutura cu putere, a zgudui, a zgîlțîi. ● (Fig.) A clătina din temelii (o concepție, o convingere), a slăbi, a submina.

zdruncináre, *zdruncinări*, s.f. Acțiunea de *a zdruncina;* clătinare, zguduire, zdruncinătură.

zdruncinát, -ă, *zdruncinați, -te*, adj. Zguduit, clătinat, hurducat. ● Șubrezit, slăbit; zdrobit. ● (Fig.) Tulburat sufletește.

zdruncinătúră, *zdruncinături*, s.f. Scuturătură, clătinare, zguduire. ● (Fig.) Dezechilibru sufletesc, tulburare.

zdup interj. || Onomatopee || **1.** Interj. Cuvînt care imită zgomotul unei căderi sau al unor pași grei. **2.** S.n. (Fam.) Închisoare.

zdupăí, *zdúpăi*, vb. IV. Intranz. || Din *zdup* || A călca greu, cu zgomot; a tropăi.

zeámă, *zemuri*, s.f. || Lat. *zema* || **1.** Fel de mîncare lichidă; supă, ciorbă; partea lichidă a unor feluri de mîncare. ○ Expr. *Zeamă lungă* = **a)** mîncare neconsistentă, cu prea multă apă; **b)** vorbărie lungă, lipsită de interes. ● *Z. de varză* = lichid sărat și acrișor, în care s-a murat varza. **2.** Lichid pe care îl conțin celulele și țesuturile vegetale; suc de fructe sau de plante. **3.** Nume dat unor soluții folosite la tăbăcit, în industria alimentară, în agricultură etc. ○ (Chim.) *Z. bordeleză* = suspensie de sulfat bazic de cupru în apă, de culoare albastră, obținut prin adăugarea unei soluții de sulfat de cupru în lapte de var. Este mult întrebuințat ca funicid.

zeamíl s.n. || Denumire comercială || Produs alimentar dietetic, ușor asimilabil în organism, obținut prin tratarea amidonului din porumb cu hidroxid de sodiu.

zébră, *zebre*, s.f. || Din fr. *zèbre* || Nume dat speciilor de cai sălbatici africani, avînd corpul acoperit cu păr de culoare albă, vărgat cu dungi negre sau brune.

zébu s.m. || Din fr. *zébu* || Rasă de bou domestic din țările tropicale, avînd pe spate o cocoașă de grăsime.

zéce, *zeci*, num. card. || Lat. *decem* || **1.** Număr natural situat între nouă și unsprezece; se indică prin cifrele 10. ○ (Adjectival) *Lega paraua cu zece noduri* (Creangă). ● Intră în componența numeralului adverbial: *de zece ori.* ● (Cu valoare de num. ord.) *Volumul zece.* **2.** Intră în compunerea numeralelor de la unsprezece pînă la nouăsprezece și (la pl.) de la douăzeci pînă la nouăzeci și nouă.

zécelea, zécea num. ord. || Din *zece* || (Precedat de art. „al", „a") Care se află între al nouălea și al unsprezecelea.

zecimál, -ă, *zecimali, -e*, adj., s.f. || Din *decimal* (după *zece)* || **1.** Adj. (Mat., despre sisteme de numere) Care se bazează pe numărul zece. ○ *Fracție zecimală* = fracție al cărei numitor este egal cu o putere întreagă și pozitivă a numărului zece. *Număr z.* = număr fracționar care, înmulțit cu o anumită putere a lui zece, devine număr întreg. *Sistem z.* = sistem de unități de măsură, în care multiplii și submultiplii cresc și descresc din zece în zece. *Balanță zecimală* = balanță cu brațe inegale, care permite echilibrarea greutăților de măsurat cu greutăți-etalon de zece ori mai mici. **2.** Adj. *Clasificare zecimală* = sistem de clasificare a

cunoștințelor omenești (aplicat în special în biblioteci), avînd la bază împărțirea cunoștințelor în zece clase principale, împărțite, la rîndul lor, în zece subdiviziuni etc. **3.** S.f. Cifră situată la dreapta virgulei într-un număr zecimal.

zecíme, *zecimi*, s.f. || Din *zece* || **1.** A zecea parte dintr-un întreg. **2.** Prima cifră din dreapta virgulei la numerele zecimale.

zeciuí, *zeciuiesc*, vb. IV. Tranz. || Din *zece* || (Înv.) A lua a zecea parte din produsele cuiva; a dijmui; (fam.) a-și însuși, prin abuz, parte din bunurile cuiva.

zeciuiálă, *zeciuieli*, s.f. || Din *zéciui* || (Înv.) **1.** Dare anuală, reprezentînd a zecea parte din recolța de cereale, din vite etc.; dijmă. **2.** A zecea parte din produse, care se predă cuiva, pe care o revendică cineva sau care se ia cu forța de la cineva.

zefír[1] s.m. || Din fr. *zéphyr*, lat. *zephyrus*, gr. *zephyros* || Vînt slab, călduț, care bate primăvara dinspre apus.

zefír[2], *zefiruri*, s.n. || Din fr. *zéphire* || Țesătură ușoară de bumbac mercerizat, din care se fac diverse obiecte de lenjerie; (la pl.) diferite sorturi din această țesătură.

zeflemeá, *zeflemele*, s.f. || Din tc. *zevklenmek* || Luare în rîs, ironie ușoară. ○ Expr. *A lua în zeflemea* = a ironiza, a-și bate joc de cineva sau de ceva.

zeflemisí, *zeflemisesc*, vb. IV. Tranz. || Din *zeflemea* || A lua în rîs, a ironiza; a-și bate joc de cineva; a lua pe cineva peste picior.

zeflemíst, -ă, *zeflemiști, -ste*, adj. || Din *zeflemea* || (Adesea substantivat) Ironic, batjocoritor.

zéghe, *zeghi*, s.f. Haină țărănească lungă, făcută din postav gros, împodobită uneori cu găitane negre, care se poartă în regiunile muntoase. • Haină din piele de oaie cu lîna netunsă, pe care o poartă ciobanii.

zeínă, *zeine*, s.f. || Din fr. *zéine* || Proteină de natură vegetală prezentă în boabele de porumb.

zeitáte, *zeități*, s.f. || Din *zeu* || Divinitate păgînă, zeu, zeiță.

zeíță, *zeițe*, s.f. || Din *zeu* || Divinitate păgînă feminină.

zel s.n. || Din fr. *zèle*, lat. *zelus* || Rîvnă, sîrguință (în îndeplinirea unei acțiuni). ○ Expr. *Exces de zel* = sîrguință exagerată în îndeplinirea unei acțiuni.

zelós, -oásă, *zeloși, -oase*, adj. || Din *zel* || Plin de zel, de rîvnă.

zémnic, *zemnice*, s.n. || Din bg. *zemnik* || (Reg.) Pivniță sau bordei săpat în pămînt, servind la păstrarea zarzavaturilor și a altor produse pe timpul iernii.

zemós, -oásă, *zemoși, -oase*, adj. || Din *zeamă* || (Despre fructe, plante) Cu mult suc; suculent; (despre mîncăruri) care are zeamă multă sau sos mult. • (Substantivat, m.) Pepene galben.

zemuí, pers. 3 *zemuiește*, vb. IV. Intranz. || Din *zeamă* || A lăsa zeamă, a musti.

zenaná, *zenanale*, s.f. || Din fr. *zenana* || Țesătură cu urzeală de mătase și bătătură de bumbac, pe o parte lucioasă și pe cealaltă plușată, din care se fac diferite obiecte de îmbrăcăminte (capoate, halate) pentru femei. || Și: **zananá** s.f.

zeneuíre, *zencuiri*, s.f. Operație din procesul de tăbăcire vegetală care constă în menținerea pieilor în bazine umplute cu zemuri tanante.

zénda s.f. || Din fr. *zend* || Limba vechilor perși, în care sînt scrise cărțile Avestei (atribuite marelui profet Zoroastru).

zenít s.n. || Din fr. *zénith* || Punct de pe sfera cerească, opus nadirului, situat la intersecția verticalei locului cu emisfera cerească superioară. • (Fig.) Culme, apogeu, înălțime.

zenitál, -ă, *zenitali, -e*, adj. || Din fr. *zénithal* || Privitor la zenit, care aparține zenitului.

zeolít, *zeoliți*, s.m. || Din fr. *zéolite; gr. zein* „a fierbe" + *lithos* „piatră" || Grup de minerale care au proprietatea de a-și pierde apa prin încălzire, fiind utilizate la dedurizarea apei.

zepelín [Pr.: țepelin], *zepeline*, s.n. || De la n.pr. *Zeppelin* || Dirijabil.

zer s.n. lichid galben-verzui care se separă din lapte după coagulare, la prepararea brînzeturilor.

zero, *zerouri*, s.n. || Din fr. *zéro*, it. *zero* (împrumutat din arabă) || **1.** Număr egal cu valoare cu diferența dintre două numere naturale egale între ele; se indică prin cifra 0; valoare a unei mărimi, de la care începe măsurarea ei. ○ Expr. *A reduce ceva la zero* = a reduce cu totul importanța unui lucru. • (Fiz.) *Z. absolut* = temperatura de minus 273 grade Celsius, socotită cea mai joasă temperatură posibilă. **2.** Cifră reprezentînd numărul zero (**1**) și care, pusă în dreapta altei cifre, mărește de zece ori valoarea numărului respectiv. **3.** (Fig.) Om de nimic, nulitate.

zerós, -oásă, *zeroși, -oase*, adj. || Din *zer* || Cu mult zer, apos; de culoarea sau de consistența zerului.

zerovalént, -ă, *zerovalenți, -te*, adj. || Din fr. *zérovalent* || (Despre un element chimic) Care are valența egală cu zero.

zéstre s.f. || Lat. *dextrae* || **1.** Avere, bunuri care se dau unei fete cînd se mărită; dotă. **2.** (Fam.) Totalitatea bunurilor care constituie averea unei comunități, a unei instituții etc.

zețáj, *zețaje*, s.n. || Din fr. *setzage* || Metodă de separare a minereurilor, realizînd o sortare a elementelor componente pe baza diferenței de greutate specifică a acestora.

zețár, *zețari*, s.m. || Din germ. *Setzer* || Lucrător tipograf care efectuează manual operația de culegere a literelor.

zețărie, (2) *zețării*, s.f. || Din *zețar* || **1.** Meseria de zețar. **2.** Secție a unei tipografii, în care lucrează zețarii.

zeu, *zei*, s.m. || Lat. *deus* || Divinitate păgînă. • (Fam.) Om cu însușiri fizice și morale deosebite.

zevzéc, -eácă, *zevzeci, -e*, adj. || Din tc. *zevzek* || (Adesea substantivat) Prost, nătărău; sminti.

zgáibă, *zgaibe*, s.f. || Lat. *scabia* (= *scabies*) || Bubă mică, rană; coajă formată pe o rană.

zgárdă, *zgărzi*, s.f. || Cuv. autohton || **1.** Curea (sau cerc de metal) care se pune în jurul gîtului la cîini și de care se prinde lanțul cu care este legat sau cureaua de care este purtat. **2.** (Înv. și pop.) Salbă sau colan de pietre scumpe.

zgărdiță, *zgărdițe*, s.f. Diminutiv al lui *zgardă;* salbă sau colan care se poartă la gît sau în jurul taliei, peste brîu.

zgău, *zgăuri*, s.n. (Înv.) **1.** Pîntecele animalelor, în special pîntecele femeii; uter. **2.** Scobitură într-un organ al corpului omenesc. **3.** Gaură.

zgîi, *zgîiesc*, vb. IV. Tranz. și refl. || Din *zgău* || A holba ochii; (refl.) a privi lung, cu insistență la cineva sau la ceva.

zgîit, -ă, *zgîiți, -te*, adj. (Despre ochi) Căscat, holbat.

zgîlți, *zgîlțîi*, vb. IV. Tranz. || Onomatopeic || A scutura cu putere, a zgudui.

zgîlțîit s.n. Faptul de *a zgîlți;* scuturătură.

zgîlțîitură, *zgîlțîituri*, s.f. || Din *zgîlți* || Scuturătură, zguduitură.

zgîndări, *zgîndăresc*, vb. IV. Tranz. **1.** A răscoli, a scotoci, a scormoni. **2.** (Fig.) A sîcîi pe cineva; a ațîța, a întărîta. ● A irita o rană, o bubă.

zgîrcénie, *zgîrcenii*, s.f. || Din *zgîrci*[2] || Faptul de a fi zgîrcit; avariție.

zgîrci[1], *zgîrciuri*, s.n. || Din *zgîrci*[2] || Cartilaj.

zgîrci[2], *zgîrcesc*, vb. IV. || Din sl. *sŭgrŭčiti* || **1.** Tranz. și refl. A (se) strînge, a (se) contracta (de frig, de durere etc.). ● Refl. (Despre plante) A se chirci, a degenera. **2.** Refl. A da dovadă de zgîrcenie; a se scumpi.

zgîrcire, *zgîrciri*, s.f. Acțiunea de *a (se) zgîrci.*

zgîrcit, -ă, *zgîrciți, -te*, adj. **1.** (Adesea substantivat) Care face economii exagerate, care strînge cu lăcomie bani. ○ Expr. *Zgîrcit la vorbă* = care vorbește puțin și cumpătat. **2.** Ghemuit, strîns, chircit.

zgîriá, *zgîrii*, vb. I. Tranz. și refl. A(-și) face o rană ușoară pe piele (cu unghiile, cu un obiect ascuțit etc.). ● Tranz. A produce o rosătură pe un obiect. ○ *Zgîrie-brînză* = epitet dat unui om zgîrcit. *Zgîrie-nori* = clădire foarte înaltă, cu multe etaje.

zgîriát, -ă, *zgîriați, -te*, adj. Cu zgîrieturi.

zgîriéci, *zgîrieci*, s.m. || Din *zgîria* || Instrument format dintr-o piesă prismatică de lemn, prin care pot aluneca două tije cu vîrf metalic ascuțit, folosit pentru trasarea liniilor paralele pe marginea pieselor de lemn.

zgîrietúră, *zgîrieturi*, s.f. || Din *zgîria* || Tăietură superficială pe suprafața unui obiect, făcută cu un corp ascuțit și dur; rană ușoară, urmă lăsată pe piele de unghii sau de un corp ascuțit.

zgîtie, *zgîtii*, s.f. (Reg.; fam.) Față vioaie, zglobie; ștrengăriță.

zglăvoáică, *zglăvoace*, s.f. || Din bg. *glovoč* || Pește mic, răspîndit în apele de munte, cu capul mare și turtit și cu corpul subțire, lipsit de solzi.

zglobíu, -ie, *zglobii*, adj. || Din sl. *zlobivŭ* || Vioi, sprinten, zburdalnic. ● (Despre dansuri) Săltăreț, animat.

zgomót, *zgomote*, s.n. || Din scr. *glomot* || Sunet sau amestec de sunete, puternice, discordante și confuze, care impresionează în mod neplăcut auzul; gălăgie, vacarm. ○ Expr. *A face zgomot* = a produce senzație, a face vîlvă.

zgomotós, -oásă, *zgomotoși, -oase*, adj. || Din *zgomot* || Care produce zgomot, care face gălăgie. ● Plin de zgomot, de gălăgie.

zgrăbúnță, *zgrăbunțe*, s.f. (Pop.) Bubuliță pe piele.

zgrepțăná, *zgreápțăn*, vb. I. Intranz. (Pop.) A rîcîi, a zgîria (cu unghiile, cu ghearele). ● Refl. A se cățăra, a se agăța, a se prinde de ceva.

zgribuli, *zgribulesc*, vb. IV. Intranz. și refl. A tremura și a se ghemui (de frig.)

zgribulít, -ă, *zgribuliți, -te*, adj. Care stă zgîrcit, ghemuit, tremurînd de frig.

zgrípțor, *zgripțori*, s.m. || Cf. ngr. *grips* || **1.** Specie de acvilă mare.; pajură; (în basme) animal închipuit ca o pasăre foarte mare, cu două capete. **2.** Stemă folosită în trecut, reprezentînd un vultur cu două capete.

zgripțoroáică s.f. v. **zgripțuroaică.**

zgripțuroáică, *zgripțuroaice*, s.f. || Din *zgripțor* || **1.** Femela zgripțorului. **2.** (Fig.) Femeie zgîrcită și rea. || Și: **zgripțoroáică** s.f.

zgrunțurós, -oásă, *zgrunțuroși, -oase*, adj. || Din *zgrunțur*, (rar) „grunz mic" || Cu grunji, grunjos.

zguduí, *zgúdui*, vb. IV. **1.** Refl. și tranz. A (se) cutremura, a (se) clătina; a (se) scutura cu putere, a (se) zdruncina. **2.** Tranz. (Fig.) A clătina convingerile cuiva. **3.** Tranz. A emoționa puternic.

zguduíre, *zguduiri*, s.f. Acțiunea de *a (se) zgudui;* scuturare, cutremurare, zdruncinare. ● (Fig.) Înfiorare.

zguduitór, -oáre, *zguduitori, -oare*, adj. || Din *zgudui* || **1.** Care zguduie. **2.** (Fig.) Care emoționează, care impresionează puternic.

zguduitúră, *zguduituri*, s.f. || Din *zgudui* || **1.** Scuturătură puternică, zdruncinătură. **2.** (Fig.) Cutremurare, înfiorare.

zgúră s.f. || Cf. bg. *zgurija* || **1.** Reziduu rezultat în procesul de obținere a metalelor din minereuri. **2.** Partea minerală din cenușa cărbunilor, care se aglomerează în procesul de solidificare. **3.** Cenușă întărită provenită din lucruri arse.

zi, *zile*, s.f. || Lat. *dies* || **1.** Interval de timp cuprins între răsăritul și apusul Soarelui. ● Interval de timp de 24 ore, corespunzător unei rotații a Pămîntului în jurul axei sale. ○ *De toate zilele* = de fiecare zi; *p. ext.* obișnuit, comun. *De zi cu zi* = zilnic. *La zi* = în ziua sau la data cerută. *Zi de* (sau *cu) zi* = **a)** zilnic; necontenit; **b)** din ce în ce, treptat. *Din zi în zi* = **a)** de azi pe mîine; **b)** din ce în ce. *De la o zi la alta* = zilnic; *p. ext.* repede, în timp scurt. *Cu ziua-n cap* = foarte devreme. ○ Expr. *A se face ziuă albă* = a fi plină zi. *A face din noapte zi* = a lucra sau a petrece noaptea și a dormi ziua. *A-și lua ziua bună* = a-și lua rămas bun. *Cît toate zilele (de mare)* = foarte mare. *La zile*

mari = la ocazii deosebite; *p. ext.* foarte rar, în mod excepțional. • (Adverbial, în forma *ziua*) În timpul zilei. • *Zi de muncă* = numărul de ore în care salariații își desfășoară activitatea în cursul unei zile la locul de muncă. *Cu ziua* = plătit după zilele muncite. • Data, momentul în care s-a întîmplat sau urmează să se întîmple ceva; termen. ○ *Ziua de astăzi* = timpul în care trăim; prezentul. *Ziua de mîine* = viitorul. *Ziua de ieri* = trecutul. • (În nomenclatura sărbătorilor sau a unor date fixe: *ziua copilului.* ○ *Zi aniversară* sau *ziua de naștere* = aniversare (a zilei de naștere). **2.** (La pl.) Viață, existență, trai. ○ Expr. *A avea zile* = a mai avea de trăit. **3.** (La pl.) Vreme, epocă: *zilele tinereții.*

ziafét s.n. v. **zaiafet.**

ziár, *ziare,* s.n. || Din *zi* (după it. *diario)* || Publicație periodică, de obicei cotidiană, în care se tipăresc știri și informații actuale din toate domeniile de activitate.

ziarist, -ă, *ziariști, -ste,* s.m. și f. || Din *ziar* || Persoană care lucrează în redacția unui ziar sau care colaborează la un ziar; jurnalist, gazetar.

ziarístic, -ă, *ziaristici, -e,* adj., s.f. || Din *ziarist* || **1.** Adj. Privitor la ziaristică; gazetăresc, jurnalistic. **2.** S.f. Profesiunea de ziarist, domeniu în care activează ziaristul.

zibelínă, *zibeline,* s.f. || Din fr. *zibeline* || Samur.

zicálă, *zicale,* s.f. || Din *zice* || Zicătoare, proverb.

zicătoáre, *zicători,* s.f. || Din *zice* || Frază scurtă prin care poporul caracterizează, succint și plastic, o împrejurare reliefînd o idee, un principiu etic, o normă de conduită etc.

zíce, *zic,* vb. III. Tranz. || Lat. *dicere* || **1.** A exprima ceva în cuvinte, a rosti cu voce tare, a vorbi. ○ Expr. *Vrea* (sau *va*) *să zică* = adică; așadar, deci, prin urmare. • A afirma, a declara, a susține. • (Despre texte) A scrie, a relata. A răspunde, a riposta. **3.** A exprima o părere, a se pronunța. ○ Expr. *Că bine zici* = așa este; bună idee. *Să zicem....* = să presupunem, să admitem. **4.** A rosti numele cuiva; a numi pe cineva sau ceva. **5.** A cînta (din gură sau dintr-un instrument). || Perf. s. *zisei,* part. *zis.*

zícere, *ziceri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a zice;* ceea ce se spune; vorbă, vorbire. **2.** Expresie, zicătoare, zicală.

zid, *ziduri,* s.n. || Din sl. *zidŭ* || Element de construcție executat din piatră, din cărămidă sau din beton, destinat să închidă sau să separe un spațiu, o încăpere, să susțină alt element de construcție etc. ○ Expr. *A face zid împrejurul cuiva* = a înconjura pe cineva pentru a-l apăra; a se solidariza cu cineva.

zidár, *zidari,* s.m. || Din *zid* || Muncitor specializat în executarea lucrărilor de zidărie.

zidărie, *zidării,* s.f. || Din *zid* || Masă de materiale constituită din cărămizi sau din blocuri de piatră, legate cu mortar, care intră în componența unui element de construcție.

zidí, *zidesc,* vb. IV. Tranz. || Din sl. *zidati* || **1.** A executa o lucrare din zidărie, *p. ext.* a construi o clădire. **2.** A închide într-un zid (sau cu un zid).

zidíre, *zidiri,* s.f. **1.** Acțiunea de *a zidi;* construcție, clădire. **2.** (Înv.) Creatură, făptură, ființă.

zidít, -ă, *ziditi, -te,* adj. **1.** Clădit, construit. • (Despre uși, ferestre) Astupat cu zid. **2.** (Despre oameni) *Bine zidit* = bine făcut, zdravăn, voinic.

ziditór, -oáre, *ziditori, -oare,* subst. || Din *zidi* || **1.** S.m. și f. Persoană care construiește, care zidește; *p. ext.* întemeietor. **2.** S.m. (În concepțiile religioase) Dumnezeu.

zigomátic, -ă, *zigomatici, -e,* adj. || Din fr. *zygomatique* || Care se referă la zigomă; care aparține zigomei. ○ *Os z.* = zigomă.

zigómă, *zigome,* s.f. || Din fr. *zygoma* || Prelungire a osului temporal, care leagă acest os cu osul malar.

zigót, *zigoți,* s.m. || Din fr. *zygote* || Celulă rezultată din unirea a doi gameți; ou fecundat.

zigurát, *zigurate,* s.n. || Din fr. *ziggourat* || (În arhitectura Mesopotamiei) Edificiu de formă unei piramide în trepte pe a cărei ultimă platformă se afla un templu.

zigzág, *zigzaguri,* s.n. || Din fr. *zigzag* || Linie frîntă (de forma unor litere Z puse cap la cap). ○ *În zigzag* = în formă de linie frîntă.

zilér, *zileri,* s.m. || Din *zi* || Muncitor angajat și plătit cu ziua.

zílnic, -ă, *zilnici, -ce,* adj. || Din *zi* || (Adesea adverbial) De fiecare zi; cotidian; *p. ext.* obișnuit.

zimáză s.f. || Din fr. *zymase* || Enzimă care se găsește în drojdia de bere, cu rol în fermentația alcoolică a zaharurilor.

zimbíl, *zimbiluri,* s.n. || Din tc. *zembil* || Coș împletit din papură sau din rogoz.

zímbru, *zimbri,* s.m. || Din sl. *zonbrŭ* || Animal sălbatic (pe cale de dispariție) din familia bovidelor, cu capul mare, coarne scurte, întoarse în afară, în față și în sus, gîtul și bărbia acoperite de păr lung. Este ocrotit în rezervații naturale.

zimț, *zimți,* s.m. || Cf. bg. *zăbec,* scr. *zubac* || Fiecare dintre crestăturile de pe muchia monedelor sau a unor piese. • (Fam.; la pl.) Bani, monede.

zimțát, -ă, *zimțați, -te,* adj. || Din *zimța,* (rar) „a zimțui" || Cu zimți; crestat, dințat.

zimțuí, *zimțuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *zimț* || A executa zimții unui obiect (monedă, secere, ferăstrău); *p. ext.* a cresta.

zinc s.n. || Din fr. *zinc* || Metal alb-albăstrui întrebuințat, în aliaje, la zincarea unor piese etc.

zincáre s.f. || De la *zinc* || Operație de acoperire a unei piese de metal cu un strat subțire de zinc pentru a o proteja împotriva coroziunii, sau pentru a-i da un aspect decorativ.

zincát, -ă, *zincați, -te,* adj. Acoperit cu un strat subțire de zinc.

zincográf, *zincografi,* s.m. || Din fr. *zincographe* || Lucrător calificat, care execută clișee pentru zincografie.

zincográfic, -ă, *zincografici, -ce,* adj. || Din fr. *zincographique* || Care aparține zincografiei, folosit în zincografie.

zincográfie, *zincografii,* s.f. || Din fr. *zincographie;* fr. *zinc* + gr. *graphein* „a scrie" || **1.** Procedeu de tipar înalt pentru ilustrații, în care

se folosesc clișee obținute prin fotografiere și gravare pe plăci de zinc. **2.** Atelier în care se execută plăci pentru zincografie **(1)**.

zincogravúră s.f. || Din fr. *zincogravure* || Tehnica executării clișeelor pentru zincografie **(1)**. ● Clișeu obținut prin acest procedeu.

zincuí, *zincuiesc,* vb. IV. Tranz. || Din *zinc* || A acoperi un obiect cu un strat subțire de zinc pentru a-l proteja împotriva coroziunii sau pentru a-i da un aspect mai plăcut.

zircón s.n. || Din fr. *zircon* || Silicat natural de zirconiu, întrebuințat la confecționarea unor creuzete iar cristalele limpezi ca pietre semiprețioase.

zircóniu s.n. || Din fr. *zirconium* || Metal rar, de culoare cenușie, folosit la fabricarea unor oțeluri speciale, a recipientelor rezistente la temperaturi înalte etc.

zis, -ă, *ziși, -se,* adj., s.f. || Din *zice* || **1.** Adj. Numit, poreclit. ○ *Așa-zis* = numit (pe nedrept sau în mod convențional) astfel. **2.** S.f. Vorbă spusă, afirmație; proverb, zicătoare.

ziulícă, *ziulici,* s.f. (Fam.) Diminutiv al lui *zi.* ○ *Cît e ziulica de mare* = toată ziua.

zizánie, *zizanii,* s.f. || Din ngr. *zizania* || Plantă erbacee din familia gramineelor, înaltă pînă la 60 cm, cu frunze liniare alungite, cultivată ca plantă furajeră sau ornamentală; raigras.

zîmbăréț, -eáță, *zîmbărești, -e,* adj. || Din *zîmbi* || Care zîmbește mereu; vesel, jovial.

zîmbet, *zîmbete,* s.n. || Din *zîmbi* || Faptul de a zîmbi; surîs.

zîmbí, *zîmbesc,* vb. IV. Intranz. || Din sl. *zonbŭ* „dintre", bg. *zăbja se* || A schița o mișcare ușoară a buzelor, pentru a exprima bucurie, plăcere, satisfacție etc.; a surîde.

zîmbíre, *zîmbiri,* s.f. Faptul de *a zîmbi;* zîmbet, surîs.

zîmbitór, -oáre, *zîmbitori, -oare,* adj. || Din *zîmbi* || Care zîmbește, surîzător; zîmbăreț, vesel, radios.

zímbre s.f. pl. || Cf. pol. *zabrze* || Boală a cailor, care se manifestă prin inflamarea gingiilor și prin ulcerații pe cerul gurii. ○ (Pop.) *A face zîmbre* = (despre oameni) a dori ceva foarte mult, a jindui.

zímbru, *zîmbri,* s.m. Arbore conifer înalt pînă la 25 m, cu frunze aciculare grupate cîte cinci, cu lemnul rezistent de calitate superioară, folosit în sculptură. Crește în zona alpină și este ocrotit prin lege.

zînă, *zîne,* s.f. || Lat. *Diana* || **1.** Personaj fantastic din basme, închipuit ca o femeie foarte frumoasă. **2.** Zeiță.

zîrnă, *zîrne,* s.f. || Din sl. *zrŭno* „boabă, grăunte" || Plantă erbacee din familia solanaceelor, înaltă pînă la 50 cm, cu frunze dințate, cu flori mici, albe și fructe bace negre.

zîzánie, *zîzanii,* s.f. || Din ngr. *zizania* (pl. lui *zizanion)* || Intrigă, vrajbă, gîlceavă.

zlătár, *zlătari,* s.m. || Din bg., scr. *zlatar* || (Înv.) **1.** Meșter (țigan) care se ocupa cu prelucrarea aurului. **2.** Țigan (nomad).

zloátă, *zloate,* s.f. || Din sl. *slota* || Ploaie amestecată cu zăpadă; lapoviță.

zlot, *zloți,* s.m. || Din pol. *złoty* || **1.** Unitate bănească a Poloniei. **2.** Denumire a unor monede de aur și de argint, care au circulat în trecut în unele țări din Europa.

zmeoáică, *zmeoaice,* s.f. || Din *zmeu* || **1.** Personaj feminin fantastic din basme, imaginat ca o femeie uriașă, întruchipare a forțelor răului. **2.** Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu tulpina ramificată înaltă pînă la 2 m, cu frunze mari și flori albe sau purpurii, dispuse în umbele.

zmeu, (1—3) *zmei,* s.m., **(4)** *zmeie,* s.n. || Din sl. *zmij* || **1.** S.m. Personaj fantastic din basme, imaginat ca un uriaș cu puteri supranaturale, întruchipare a forțelor răului. ● (Fig.) Om aprig la luptă; erou, viteaz. **2.** S.m. Balaur. **3.** S.m. (Fig.) Cal aprig. **4.** S.n. Jucărie făcută din hîrtie sau din pînză, fixată pe un cadru ușor de lemn și care, ținută de o sfoară lungă, este înălțată în aer cînd bate vîntul.

zméur, *zmeuri* s.m. || Din *zmeură* || Arbust din familia rozaceelor, înalt pînă la 2,5 m, cu ramuri spinoase flexibile, cu flori albe și cu fructe comestibile.

zméură s.f. Fructul aromat, de culoare roz, al zmeurului.

zmeurís, *zmeurișuri,* s.n. || Din *zmeur* || Loc pe care cresc zmeuri.

zmîngălí vb. IV. v. **mîzgăli.**

zoáie, *zoi,* s.f. (Mai ales la pl.) Apă (cu săpun sau cu leșie) rămasă de la spălatul rufelor sau al vaselor. || Pl. și: *zoaie.*

zob s.n. || Din bg., scr. *zob* || Așchii rămase în urma tăierii arborilor cu toporul, în urma spargerii unui vas de sticlă sau de ceramică etc. ○ Expr. *A (se) face zob* = a (se) sparge în bucăți; a (se) face praf; a (se) zobi.

zobí, *zobesc,* vb. IV. Tranz. și refl. || Din *zob* || (Reg.) A (se) sfărîma, a (se) zdrobi.

zodiác, *zodiace,* s.n. || Din ngr. [*kiklos*] *zodiakos* || **1.** Regiunea de forma unui brîu a sferei cerești, care se întinde de o parte și de alta a eclipticii, fiind străbătută de Soare în decursul unui an și cuprinzînd 12 constelații; ansamblul celor 12 constelații. ○ *Semnele zodiacului* = figurile simbolice ale celor 12 constelații. **2.** Carte populară cuprinzînd preziceri asupra viitorului oamenilor, potrivit zodiei în care s-au născut; rojdanic.

zodiacál, -ă, *zodiacali, -e,* adj. || Din fr. *zodiacal* || Privitor la zodiac. ○ *Lumină zodiacală* = fîșie de lumină difuză din regiunea zodiacului, care se vede pe cer toamna, la est, înainte de răsăritul soarelui, și primăvara la vest, după apusul soarelui.

zódie, *zodii,* s.f. || Din ngr. *zodion* || **1.** Fiecare dintre cele 12 constelații ale zodiacului. **2.** Constelație corespunzînd lunii în care s-a născut cineva și care, în credințele superstițioase, are o influență (bună sau rea) asupra vieții acestuia; *p. ext.* destin, soartă, ursită.

zodiér, *zodieri,* s.m. || Din *zodie* || (Pop.) Cititor în stele care prezice, în mod mistic, soarta cuiva, după zodia în care acesta s-a născut.

zoli, *zolesc,* vb. IV. Tranz. || Din ucr. *zolyty* || A spăla rufe.

zóna s.f. || Din fr. *zona* || *Zona Zoster* = infecție virotică caracterizată prin erupții dureroase pe traiectul nervilor senzoriali.

zonál, -ă, *zonali, -e,* adj. || Din fr. *zonal* || Care este situat într-o anumită zonă, corespunzător unei zone.

zonáre, *zonări,* s.f. || De la *zonă* || Împărțire în zone; delimitare a zonelor de cultură a plantelor agricole în funcție de factorii de climă și de fertilitate a solurilor.

zónă, *zone,* s.f. || Din fr. *zone* || **1.** Porțiune delimitată dintr-un tot, pe baza unor caracteristici distinctive. **2.** Suprafață cu limite precise din teritoriul unei localități, căreia i se atribuie o anumită folosire. **3.** *Zonă climatică* = regiune a globului terestru cu caracteristici climatice proprii. **4.** (Mat.) Parte dintr-o sferă, cuprinsă între două planuri paralele.

zoocór, -ă, *zoocori, -e,* adj., s.f. || Din fr. *zoochore* || (Plantă) care are fructe sau semințe adaptate pentru răspîndirea prin intermediul animalelor, cu ajutorul unor formații corespunzătoare (cîrlige, țepi, clei etc.) care, prinzîndu-se de corpul acestora, sînt duse pe distanțe mari.

zoogeografíe s.f. || Din fr. *zoogéographie* || Ramură a geografiei care are ca obiect studiul răspîndirii animalelor pe glob.

zoolatríe, *zoolatrii,* s.f. || Din fr. *zoolâtrie;* gr. *zoon* „animal" + *latreia* „adorare" || Cult al animalelor în diverse religii antice.

zoológ, *zoologi,* s.m. || De la *zoologie* || Specialist în zoologie.

zoológic, -ă, *zoologici, -ce,* adj. || Din fr. *zoologique* || Care aparține zoologiei, privitor la zoologie. ○ *Grădină zoologică* = grădină (parc) în care animalele rare sau exotice sînt ținute în condiții asemănătoare cu cele ale vieții lor în libertate.

zoologíe s.f. || Din fr. *zoologie;* gr. *zoon* „animal" + *logos* „studiu" || Știință care se ocupă cu studiul animalelor (privind structura, dezvoltarea, modul de viață și relațiile lor cu mediul, răspîndirea și clasificarea lor etc.).

zoomórf, -ă, *zoomorfi, -e,* adj. || Din fr. *zoomorphe;* gr. *zoon* „animal" + *morphe* „formă" || (În artele plastice) Care reprezintă animale.

zoomorfísm s.n. || Din fr. *zoomorphisme* || **1.** Reprezentare a zeităților prin animale. **2.** Credință religioasă după care oamenii se pot metamorfoza în animale.

zooplanctón s.n. || Din fr. *zooplancton* || Totalitatea animalelor care intră în alcătuirea planctonului.

zoospór, *zoospori,* s.m. || Din fr. *zoospore* || Spor prevăzut cu cili cu ajutorul cărora se poate mișca în mediul lichid.

zootéhnic, -ă, *zootehnici, -ce,* adj. || Din fr. *zootechnique* || Privitor la zootehnie.

zootehnician, -ă, *zootehnicieni, -e,* s.m. și f. || Din fr. *zootechnicien* || Specialist în zootehnie.

zootehníe s.f. || Din fr. *zootechnie* || Știință care se ocupă cu creșterea, reproducerea, ameliorarea și exploatarea animalelor domestice.

zor s.n. || Din tc. *zor* „silă, forță" || **1.** Activitate vie, însuflețită; grabă mare; urgență. ○ *De zor* = din plin, din toate puterile; cu însuflețire. *A da cuiva zor* = a grăbi pe cineva să facă ceva. *A da zor* = a acționa cu mare grabă. *A lua pe cineva la zor* = a cere cuiva socoteală. **2.** Necesitate; necaz, strîmtoare.

zoreá, *zorele,* s.f. || Din *zori*[1] || Nume dat mai multor specii de plante agățătoare cu flori roșii sau albastre în formă de pîlnie, cultivate ca plante ornamentale.

zori[1] s.m. pl. || Din sl. *zori* (genitiv pl. al lui *zorja* || Lumină care apare pe cer înainte de răsăritul soarelui; timpul cînd apare această lumină; aurora. ○ *În zori de zi* sau *în zorii zilei, în zorii zorilor* = dis-de-dimineață. *Din zori și pînă-n noapte* = toată ziua.

zorí[2], *zoresc,* vb. IV. || Din *zor* || **1.** Intranz. și refl. A lucra cu grabă, a da zor; a merge repede (pentru a ajunge undeva). **2.** Tranz. A sili, a îndemna pe cineva să acționeze (repede).

zorí[3], pers. 3 *zorește,* vb. IV. Refl. || Din *zori*[1] || *A se zori de ziuă* = a se ivi zorile, a se face ziuă.

zorílă s.m. || Din *zori*[1] || Personificare a zorilor în basmele populare.

zorít, -ă, *zoriți, -te,* adj. Care se grăbește foarte tare.

zornăí, *zórnăi,* vb. IV. Intranz. || Onomatopeic || (Despre obiecte de metal sau de sticlă) A produce un zgomot caracteristic cînd sînt lovite, ciocnite sau rostogolite; a zurui.

zornăít, *zornăituri,* s.n. Faptul de *a zornăi;* zgomot caracteristic făcut de obiecte de metal sau de sticlă care se lovesc, se rostogolesc sau se ciocnesc între ele.

zorzoáne s.f. pl. Podoabe excesive și, de obicei, lipsite de gust.

zugráv, *zugravi,* s.m. || Din ngr. *zographos* || Lucrător specializat în lucrări de zugrăveală. • (Înv.) Pictor (de biserici).

zugrăveálă, *zugrăveli,* s.f. || Din *zugrăvi* || **1.** Zugrăvire; *concr.* strat de humă sau de lapte de var, colorat cu diferiți pigmenți minerali, aplicat pe un perete sau pe alt element de construcție, în scop ornamental și de protecție contra agenților externi. **2.** Pictură murală (mai ales de biserică); *p. ext.* tablou, gravură, desen.

zugrăví, *zugrăvesc,* vb. IV. || Din *zugrav* || **1.** Tranz. A aplica un strat de zugrăveală pe fețele aparente ale unei construcții. **2.** Tranz. (Rar) A picta; a desena. **3.** Refl. (Fig.) A se profila; a se contura; a se proiecta. *În zarea plumburie, satul se zugrăvea ca un mușuroi uriaș* (Hogaș). **4.** Refl. (Despre stări psihice) A se reflecta, a se exterioriza pe figura cuiva. **5.** Tranz. A înfățișa prin cuvinte, a descrie.

zugrăvíre, *zugrăviri,* s.f. **1.** Faptul de *a (se) zugrăvi:* zugrăveală.

zugrăvít, -ă, *zugrăviți, -te,* adj. **1.** (Despre pereți) Acoperit cu un strat de zugrăveală. **2.** Pictat, desenat. • (Pop.) Vopsit.

zuliár, -ă, *zuliari, -e* adj. || Din *zulie* || (Înv.) Gelos. • Invidios, pizmaș.

zulíe s.f. || Din ngr. *zilia* || (Înv.) Gelozie.

zulúf, *zulufi,* s.m. || Din tc. *zülüf,* ngr. *zulufi* || Cîrlionț, buclă.

zum *interj.* || Onomatopee || Cuvînt care imită sunetele produse de unele insecte în zbor.

zumzăí, pers. 3 *zúmzăie,* vb. IV. Intranz. || Din *zum* || (Despre insecte) A produce un sunet caracteristic în timpul zborului; a bîzîi.

zúmzet, *zumzete,* s.n. || Din *zumzăi* || **1.** Sunet caracteristic pe care îl fac insectele (mai ales albinele) cînd zboară. ● Zgomot produs de o vibraţie puternică şi continuă a anumitor obiecte sau maşini. **2.** Murmur. *Zumzet de voci... ajungea pînă-n stradă* (Pas.)

zup interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă zgomotul produs de o săritură sau de o cădere.

zupăí, *zupăiesc,* vb. IV. Intranz. || Din *zup* || **1.** A tropăi. **2.** A lovi, a izbi.

zur interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă zornăitul metalelor sau zgomotul produs de ciocnirea ori de rostogolirea unor obiecte mici.

zurbá, *zurbale,* s.f. || Din tc. *zorba* || Răscoală, revoltă. ● Zarvă, gălăgie; ceartă, bătaie.

zurbagíu, -íe, *zurbagii,* adj. || Din *zurba* || (Adesea substantivat) Scandalagiu; (înv.) răsculat, răzvrătit.

zurgălău, *zurgălăi,* s.m. || Onomatopeic || Clopoţel de forma unui mic glob cu o bilă în interior, care sună cînd este mişcat.

zurlíu, -íe, *zurlii,* adj. || Cf. tc. *zorlu* || (Fam.) Zvăpăiat, nebunatic; smintit.

zuruí, *zuruiesc,* vb. IV. Intranz. şi tranz. || Din *zur* || A zornăi.

zuruít, *zuruituri,* s.n. Zornăit.

zvăpăiát, -ă, *zvăpăiaţi, -te,* adj. Nebunatic, zburdalnic, zglobiu.

zvelt, -ă, *zvelţi, -te,* adj. || Din fr. *svelte* || (Despre oameni) Cu talia subţire, suplu, graţios. ● (Despre obiecte, elemente arhitectonice etc.) Cu forme armonioase, suple, graţioase.

zvîc interj. || Onomatopee || Cuvînt care sugerează o mişcare bruscă, precipitată.

zvîcneálă, *zvîcneli,* s.f. || Din *zvîcni* || Palpitaţie puternică a inimii sau a tîmplelor; zvîcnire.

zvîcnet, *zvîcnete,* s.n. || Din *zvîcni* || Tresărire, zvîcnire.

zvîcní *zvîcnesc,* vb. IV. || Din *zvîc* || **1.** (Despre inimă, puls) A bate repede şi cu putere; a palpita. **2.** (Despre fiinţe) A ţîşni pe neaşteptate de undeva; a sări brusc (în picioare).

zvîcníre, *zvîcniri,* s.f. Faptul de *a zvîcni;* palpitare. ● Mişcare bruscă şi involuntară a corpului sau a unei părţi a corpului.

zvîcnitúră, *zvîcnituri,* s.f. || Din *zvîcni* || Zvîcnet, palpitaţie; pulsaţie.

zvîntá, *zvînt,* vb. I. || Lat. **exventare* || **1.** Refl şi tranz. A pierde sau a face să piardă din umezeală; a (se) zbici. **2.** Tranz. (Fig.) A distruge, a nimici. ○ Expr. *A zvînta pe cineva în bătaie* = a bate zdravăn. **3.** A secătui, a epuiza, a slei.

zvîntát, -ă, *zvîntaţi, -te,* adj. Uscat puţin, la suprafaţă.

zvînturát, -ă, *zvînturaţi, -te,* adj. Uşuratic, fluşturatic; zburdalnic, zvăpăiat. ● Hoinar, aventurier.

zvîr interj. || Onomatopee || Cuvînt care redă zgomotul produs de un obiect aruncat cu putere în aer, de zborul unei păsări etc.

zvîrcoleáiă, *zvîrcoleli,* s.f. || Din *zvîrcoli* || Zvîrcolire, agitare, frămîntare.

zvîrcolí, *zvîrcolesc,* vb. IV. Refl. || Cf. bg. *vărgaljam* || A se zbate, a se răsuci (în aşternut) de pe o parte pe alta. ● (Fig.) A se agita, a se zbuciuma, a se frămînta.

zvîrcolíre, *zvîrcoliri,* s.f. Acţiunea de *a se zvîrcoli;* agitare, frămîntare.

zvîrlí, *zvîrl,* vb. IV. || Cf. scr. *vrljiti,* bg. *hvărljam* || **1.** Tranz. A arunca ceva cu o mişcare bruscă, a azvîrli; a lepăda un lucru nefolositor sau vătămător. **2.** Tranz. A risipi, a împrăştia. ● (Fig.) A cheltui bani fără socoteală. **3.** Intranz. A arunca cu ceva asupra cuiva (pentru a-l lovi sau a-l alunga); (despre animale) a izbi cu picioarele, a fi nărăvaş. **4.** Refl. A se repezi, a se arunca.

zvîrlíre, *zvîrliri,* s.f. Acţiunea de *a (se) zvîrli;* azvîrlire, aruncare.

zvîrlitúră, *zvîrlituri,* s.f. || Din *zvîrli* || Zvîrlire. ● Expr. *O zvîrlitură de băţ* = distanţa pînă la care se poate arunca un băţ; distanţă mică.

zvîrlúgă, *zvîrlugi,* s.f. **1.** Peşte mic de apă dulce, de culoare gălbuie, cu mişcări foarte iuţi, cu gura prevăzută cu şase mustăţi. **2.** (Fig.) Persoană foarte sprintenă, iute în mişcări.

zvoánă s.f. v. **zvon.**

zvon, *zonuri,* s.n. || Din sl. *zvonŭ* || **1.** Ştire care circulă din gură în gură; informaţie necontrolată (uneori tendenţioasă). **2.** Zgomot confuz, nedesluşit, produs de curgerea apei, de mişcarea frunzelor, de vînt etc.; foşnet, murmur, zumzet. || Şi: **zvoánă** s.f.

zvoní, pers. 3 *zvoneşte,* vb. IV. || Din *zvon* || **1.** Refl. impers. A se răspîndi un zvon. **2.** Intranz. (Despre ape, vînt) A susura, a murmura.

Biblioteca Fac. de Lb. şi Lit. Secţia SECŢIA LINGVISTICA Bucureşti

LUCRARI DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ

I. GHEȚIE, AL. MAREȘ	*Introducere în filologia română, 1975*
CHR. IONESCU	*Mică enciclopedie onomastică, 1975*
AL. GRAUR	*„Capcanele" limbii române, 1976*
C. TAGLIAVINI	*Originile limbilor neolatine, 1977*
D. MACREA	*Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești, 1978*
COLECTIV TIMIȘOARA	*Dicționar analogic și de sinonime al limbii române, 1978*
V. BREBAN	*Dicționar al limbii române contemporane, 1980*
ION COTEANU	*Originile limbii române, 1981*
VASILE ARVINTE	*Român, românesc, România. Studiu filologic, 1983*
M. SALA IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU	*Limbile lumii. Mică enciclopedie, 1981*
GR. BRÂNCUȘ	*Vocabularul autohton al limbii române, 1983*
G. GIUGLEA	*Cuvinte românești și romanice, 1983*
I. IORDAN	*Dicționar al numelor de familie românești, 1983*
I. PĂTRUȚ	*Nume de persoane și nume de locuri românești, 1984*
T. PAPAHAGI	*Din epoca de formațiune a limbii române, 1984*
AL. ROSETTI	*Istoria limbii române*, ediție definitivă, 1986

Coli de tipar : 72,50
Bun de tipar : 10.09.1987

Comanda nr. 70 048
Combinatul poligrafic
„CASA SCÎNTEII"
Piața Scînteii nr. 1, București
Republica Socialistă România